ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE

VOLUMUL AL IV-LEA
S - Z

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1957

76-709

ACADEMIA R.S.R.
BIBL.
Nr. 46709

Nr. 2745

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE A FOST ÎNTOCMIT, SUB ÎNDRUMAREA SECȚIEI A VIII-A (SUBSECȚIA DE ȘTIINȚA LIMBII ȘI LITERATURII) A ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE ȘI CONFORM DIRECTIVELOR PREZIDIULUI ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI SUB DIRECȚIA PROF. UNIV. DIMITRIE MACREA ȘI DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN CLUJ SUB DIRECȚIA ACAD. EMIL PETROVICI

COMISIA DE REVIZIE FINALĂ

Acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur, prof. univ. Dimitrie Macrea, prof. univ. Jacques Byck, Vasile Breban, Gheorghe Bulgăr, Ana Canarache, Nicolae Dănilă, Vladimir Drimba, Florența Sădeanu, conf. univ. Ilie Stanciu.

REVIZORI

Finuța Asan, Ilie Constantinescu, Florica Ficșinescu, Georgeta Ianovici, Liliana Macarie, Constant Maneca, Dumitru Marmeliuc, Rodica Ocheșeanu, Valeria Pop, Luiza Seche, Mircea Seche, Ionel Stan.

REDACTORI

Acad. Alexandru Rosetti, acad. Tudor Vianu, Fulvia Ciobanu, Georgeta Fanea, Eugenia Găitan, Ionel Rizescu, Aurelia Stan, Virgil Stanciu, Maria Strugaru, D. I. Suchianu, Zizi Ștefănescu-Goangă.

AU COLABORAT PARȚIAL

Ștefan Pașca, membru corespondent al Academiei R.P.R., prof. univ. Teodor Naum, Jana Albin, Aurelia Brezeanu, Constantina Căplescu, Nicolae Căplescu, Ion Cernăianu, Lili Chirvai, Elena Ciobanu, Stela Cismaș, Eugenia Contraș, Carola Fränkel, Constanța Georgescu, Leontin Ghergariu, Tamara Grosariu, Valentina Hristea, Maria Iliescu, Ecaterina Ionașcu, Iulia Manoliu, Georgeta Marin, Elena Mercureanu, Maria Mușlea, Petru Neiescu, Maria Oprean, Virgil Orghidan, Elvira Popovici, Vadim Rudeanu, Elena Slave, Elena Stîngaciu, Rovena Șenchi, Gheorghe Șerban, Nicolae Tcaciuc-Albu, Marina Vlasiu.

COLECTIVUL DE CORECTURĂ

Ion Lecca, Dorina Bîrsan, Paul Broșteanu, Ana Buzi, Nazica Mayer, Octav Minculescu, Marieta Pietreanu.

AU COLABORAT LA REDACTAREA ȘI LA REVIZIA TERMENILOR TEHNICI

Din domeniul matematicii, fizicii, chimiei, mecanicii, geologiei și mineralogiei, industriei extractive și prelucrătoare, energeticii, construcțiilor, transporturilor și comunicațiilor: Ing. Evdochia Bistriceanu, ing. Anghel Dumitrescu-Enacu, ing. Hugo Heschia, ing. Constantin Ștefănescu Nica, ing. Radu Țițeica, ing. Hugo Zwecker; din domeniul agrosilviculturii și biologiei: prof. C. C. Georgescu, membru corespondent al Academiei R.P.R.; din domeniul geografiei: C. M. Ștefănescu; din domeniul juridic: Marcu Clarian; din domeniul medicinii veterinare: prof. univ. Al. Fortunescu; din domeniul botanicii: prof. univ. M. Gușuleac; din domeniul istoriei artei: Ion Frunzetti; din domeniul militar: col. Gh. I. Sava; din domeniul muzicii: Andrei Tudor; din domeniul teologiei: prof. univ. Teodor M. Popescu; din domeniul cinegeticii și pescuitului: Ionel Pop; din domeniul poligrafiei: ing. H. Steinberg; din domeniul culturii fizice și al sportului: prof. univ. Leon Teodorescu.

INSTITUȚII CARE AU FOST CONSULTATE PENTRU REDACTAREA UNOR TERMENI SPECIALI

INSTITUTE ALE ACADEMIEI R.P.R.

Institutul de biochimie, Institutul de cercetări agronomice, Institutul de arheologie, Institutul de cercetări economice, Institutul de endocrinologie «Prof. C. I. Parhon», Institutul de energetică, Institutul de fizică, Institutul de geologie și geografie, Institutul de inframicrobiologie, Institutul de istorie, Institutul de istoria artei, Institutul de matematică, Institutul de mecanică aplicată «Traian Vuia», Institutul de neurologie «I. P. Pavlov», Institutul de psihologie, Institutul de terapeutică, Centrul de cercetări metalurgice, Centrul de cercetări chimice, Centrul de cercetări biologice, Comisia de hidrologie, Observatorul astronomic din București.

ALTE INSTITUȚII

Institutul de științe sociale de pe lîngă C.C. al P.M.R. (colectivele catedrelor de: istoria P.C.U.S. și a mișcării muncitorești internaționale, filozofie, economie politică, istorie), Academia militară generală.

S-Z

S

S s. m. invar. A douăzecea literă a alfabetului, numită « se », şi sunetul corespunzător; este o consoană spirantă surdă.

SÁBAŞ s. n. (Învechit) Ban dat ca bacşiş; bacşiş. *Să bagi mîna-n buzunar, Să cauţi un sabaş de cei mari, Să dai la cei lăutari.* SEVASTOS, N. 295.
— Variantă: **sábuş** (ŞEZ. III 87) s. n.

SABÁT s. n. **1.** Ultima zi a săptămînii, considerată ca zi de sărbătoare la vechii evrei; sîmbătă.
2. Adunare de vrăjitoare care, după credinţele din evul mediu, avea loc sîmbăta, la miezul nopţii, într-un loc singuratic. *Teme-te să nu vezi cîmpul unde sabatul s-adună.* NEGRUZZI, S. II 93. ✦ Fig. Gălăgie mare produsă de o mulţime zgomotoasă. [Jocurile] *formau un sabat infernal, al cărui ecou se pierdea în apartamentele pustii ale postelnicului.* FILIMON, C. 176.

SÁBIE, *săbii,* s. f. **1.** Armă tăioasă formată dintr-o lamă lungă de oţel, ascuţită la vîrf şi pe una dintre laturi. *Vrei să-mi dai pe Cosînzeana, ori în săbii ne tăiem?* EFTIMIU, I. 119. *Tînărul ţinea în mînă o sabie şi cu ea se apăra de capul şarpelui.* POPESCU, B. III 129. *Ivan... puind mîna pe sabie, se scoală răpede.* CREANGĂ, P. 302. *Nu încap două săbii într-o teacă* (= nu pot stăpîni doi oameni în acelaşi loc). ✧ (Poetic) *Ascute-ţi sabia ca fulgerul... o! ţara mea!* RUSSO, O. 32. ✧ Fig. *O sabie de foc pe cer va scrie Că a sosit şi pentru noi un azi!* BENIUC, V. 87. (Simbolizînd forţa, lupta, războiul) *Nouă nu ne trebuie, zic moldovenii, nici război, nici dobînda săbiei.* SADOVEANU, N. P. 55. *Unde sînt ceilalţi boieri? — În casa lui Arbore, se sfătuiesc. — Ce poate sfatul contra săbiei!* DELAVRANCEA, O. II 146. *E sabie în ţară! au năvălit tătarii.* ALECSANDRI, O. 208. (Cu aluzie la forma obiectului) *Zguduind podul, ţîşneşte în toate părţile din stavili, în săbii scînteietoare de apă.* SADOVEANU, O. VIII 241. *Papura pe lac se zbate, Legănîndu-şi săbiile.* TOPÎRCEANU, B. 47. ✧ Expr. **A trece prin foc şi sabie (sau prin ascuţişul săbiei)** v. foc. ✦ *Sabia lui Damocle* = pericol care ameninţă în orice moment viaţa cuiva.
2. Peşte de apă dulce, lung de 40-50 cm, albastru pe spate, alb-argintiu pe părţile laterale şi pe abdomen, cu corpul turtit lateral, cu abdomenul arcuit *(Pelecus cultratus);* săbioară, sabiţă.

SÁBIŢĂ[1], *sabiţe,* s. f. (Iht.) Sabie (2).

SÁBIŢĂ[2], *sabiţe,* s. f. Rizacă.

SABLÁ, *sablez,* vb. I. Tranz. A împroşca cu nisip o piesă, pentru a o curăţa şi a-i netezi suprafaţa sau pentru a o înăspri.

SABLÁRE, *sablări,* s. f. Acţiunea de a sabla.

SABÓRD, *saborduri,* s. n. Deschizătură în pereţii laterali ai unei nave, folosită pentru încărcarea şi descărcarea mărfurilor, pentru scurgerea apei, pentru aerisire etc. *Pilotina... s-agaţă de unul din saborduri.* BART, S. M. 37.

SABORDÁ, *sabordez,* vb. I. Tranz. A scufunda propria sa navă, pentru a nu o lăsa să cadă în mîinile inamicului.

SABORDÁJ, *sabordaje,* s. n. Scufundare intenţionată a unei nave de către propriul ei echipaj.

SABORDÁRE, *sabordări,* s. f. Acţiunea de a sabord a; sabordaj.

SABÓT, *saboţi,* s. m. **1.** (Rar, mai ales la pl.) Încălţăminte primitivă făcută din lemn scobit. *Drumul din Polonia în Cehoslovacia l-am făcut pe jos, cu picioarele încălţate în nişte saboţi grei de lemn.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 9/6.
2. Îmbrăcăminte metalică fixată ca protecţie în vîrful unui pilot de lemn sau de beton care trebuie înfipt în pămînt; papuc. ✦ Organ de maşină constituit dintr-o piesă de lemn sau de metal, care, prin frecare de o roată sau de o tobă solidară cu o roată, serveşte la frînarea vehiculelor, a aparatelor de ridicat etc. ✦ (Determinat prin « de cale ») Piesă de metal care se aşază în staţii pe una dintre şinele căii ferate, pentru frînarea vagoanelor în timpul manevrei lor.

SABOTÁ, *sabotez,* vb. I. Tranz. A împiedica prin uneltiri bunul mers al unei acţiuni; a frîna intenţionat desfăşurarea normală a unui proces de producţie.

SABOTÁJ, *sabotaje,* s. n. Împiedicare a bunului mers al unei acţiuni; frînare intenţionată a desfăşurării normale a unui proces de producţie. *Şi-l mai băgase şi la puşcărie vreme de un an, pentru vina de sabotaj.* DUMITRIU, P. F. 64.

SABOTÁRE, *sabotări,* s. f. Acţiunea de a sabota şi rezultatul ei; sabotaj.

SABOTÓR, -OÁRE, *sabotori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care sabotează.

SABRETÁŞ, *sabretaşe,* s. n. (Învechit) Un fel de geantă de piele care se purta, atîrnată de centiron, la unele uniforme de cavalerie.

SÁBUR s. n. Substanţă solidă cu miros plăcut şi cu gust foarte amar, extrasă din frunzele diferitelor specii de aloe şi întrebuinţată în farmacie.

SÁBUŞ s. n. v. sabaş.

SAC, *saci,* s. m. **1.** Obiect confecţionat din pînză, din piele sau din hîrtie rezistentă, servind la păstrarea şi transportarea cerealelor şi a altor produse; conţinutul unui astfel de obiect (servind şi ca unitate de măsură); obiectul împreună cu conţinutul lui. *Dădură sacii jos şi-i tîrîră în moară.* SADOVEANU, O. II 55. *Împăratul... dete argintarului doi*

saci de bani. ISPIRESCU, L. 93. *Femeia lui Ipate zice babei: — Mătușică, vîră-te ici, în sacul acesta.* CREANGĂ, P. 176. *Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci, Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci.* EMINESCU, O. I 87. *Leagă sacul la gură cît e timp* (= fă economie din vreme). ◇ Expr. **Sac fără fund** = a) om nesățios, lacom. *Pesemne c-aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund... de nu-l mai poate sătura nici pămîntul.* CREANGĂ, O. A. 247; b) om care știe multe, care spune, povestește multe. *(Crișmarul) cînta lucruri vesele, era un fel de izvor nesecat, sac fără fund.* SADOVEANU, la TDRG. **Și-a găsit sacul petecul** v. p e t i c. **A da de fundul sacului** = a sărăci. **N-au intrat zilele în sac** v. i n t r a. **A prinde** (pe cineva) **cu mîța în sac** = a surprinde (pe cineva) în momentul cînd săvîrșește o acțiune rea (în special un furt). *Prins cu mîna în sac... cu moarte trebuie să mori.* ISPIRESCU, L. 76.

2. Pînză de fuior, de cînepă sau de bucăți din care se fac saci (1). *Asta-i mîndră de diac Și-i cu poalele de sac!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 442.

3. Geantă mare de pînză sau de piele, în care se pun lucrurile necesare pentru o călătorie.

4. Unealtă de pescuit făcută dintr-o rețea de sfoară, în formă de sac (1), cu gura ținută deschisă cu ajutorul unui arc de lemn.

5. (Regional) Nimfă de furnică; săcușor. *Nimfele sau coconii se numesc în cele mai multe părți, atît din Bucovina cît și din Moldova, saci... sau săcușori.* MARIAN, INS. 233.

SACĂ, *sacale,* s. f. Butoi așezat pe un cadru de căruță cu două sau cu patru roți, în care se aduce apă de la fîntînă sau de la rîu. *Copiii boierului... l-au înhămat la saca, alături cu măgarul curții.* GALACTION, O. I 86. *Sînt și două sacale în curte, una de adus, dacă e de trebuință, apă din Dîmbovița, alta, bine ținută, aduce apă bună.* CAMIL PETRESCU, O. I 261. *Vînătorul întinse arcul și, cînd zbură săgeata, prăvăli fiara sălbatecă, din gura căreia gîlgîia sîngele ca dintr-o saca.* ISPIRESCU, L. 140. ◇ Expr. **(Mare) cît un dop de saca** v. d o p.

— Pl. și: (Mold.) *săcăli* (C. PETRESCU, A. R. 9).

SACADÁT, -Ă, *sacadați, -te,* adj. (Despre mișcări, sunete, vorbe etc.) Cu întreruperi scurte și dese; intermitent. *Mîna are mișcări sacadate de păpușă mecanică.* C. PETRESCU, Î. II 36. *Simt mirosul greu, înecăcios, de untdelemn ars, răspîndit de jos, de la mașina care-și grăbește mereu mișcările sacadate.* BART, S. M. 19. ◇ (Adverbial) *Domnule colonel... îi răspunse sacadat căpitanul.* CAMILAR, N. I 151. *Pironindu-și ochii cu hotărîre în ochii generalului, vorbi repede, sacadat.* REBREANU, P. S. 92. *Tălăngile sună sacadat pe dealuri.* IBRĂILEANU, A. 106.

SACÁDĂ, *sacade,* s. f. (Rar) Mișcare sacadată. *Tăcut, voința dintre noi creștea, se exaspera ca sacadele unui spasm.* CAMIL PETRESCU, U. N. 94.

SACAGÍU, *sacagii,* s. m. Cel care transportă apă cu sacaua pentru a o distribui sau a o vinde. V. a p a r. *Umblau sacagii cu antale mari trase de boi pe ulicioarele tărăgănate ale corturilor, umplînd ciuberele de la răspîntii cu apă.* SADOVEANU, F. J. 568. *Veneau sacagii de cîteva ori pe zi, să umple sacalele și să plece prin mahalale, strigînd cu un glas la fel, ca o muzică.* G. M. ZAMFIRESCU M. D. I 14. *Văzînd un sacagiu că trece pe la poartă, am alergat după el, ca să-i zic să ne vîndă vro două cofe de apă.* ALECSANDRI, T. 1163. ◇ Expr. **A vinde apă la sacagiu** = a voi să dai cuiva un lucru pe care-l are din belșug; a încerca să înveți (sau să înșeli) pe cineva mai priceput (sau mai șiret) decît tine.

SACERDÓT, *sacerdoți,* s. m. Preot.

SACERDOTÁL, -Ă, *sacerdotali, -e,* adj. Preoțesc. *Hlamidă sacerdotală.* GALACTION, O. I 335. *Pe urmă intră, amîndoi odată, cei doi mitropoliți ai Principatelor, în negru amîndoi... cu cîrji sacerdotale încrustate cu rubine și diamante.* CAMIL PETRESCU, O. I 217.

SACERDÓȚIU s. n. Rangul, demnitatea de preot (v. p r e o ț i e); f i g. chemare, misiune. *Judecătorii carii gîndesc la siguranța soțietății, la suferințele omenirii, la mărirea sacerdoțiului ce sînt chemați a esercita... sînt adevărați stîlpi ai templului Dreptății.* RUSSO, S. 183. ✣ (Cu sens colectiv) Cler, preoțime.

SACHELÁR, *sachelari,* s. m. (Învechit) Grad onorific în ierarhia preoțească. *Cuviosul sachelar A. M., paroh al bisericii «Sf. Îngeri» din Buzău.* La TDRG.

SACÎZ, *sacîzuri,* s. n. **1.** Colofoniu. *Lăutarul trăgea arcușul pe sacîz.* SANDU-ALDEA, D. N. 198. *Luă arcușul din cui, deschise o cutioară mică, și frecă arcușul cu sacîz.* DELAVRANCEA, T. 49.

2. Mastic (2). *Nevasta zapciului așează pe masă tăvile cu dulceață de sacîz și apă rece.* CAMIL PETRESCU, O. II 177. *Domițian o găsi într-un iatac întunecos, în fundul unui pat, mestecînd sacîz.* BASSARABESCU, V. 16. [Gusta] *țuica de prune și de drojdii, rachiurile de sacîz și de anason.* ODOBESCU, S. I 84. ✣ Mastică. *Au mai tras ceva sacîz pe git.* ȘEZ. IX 79.

SACNASÍU, *sacnasie,* s. n. (Turcism învechit și arhaizant) **1.** Încăpere mică la catul de sus al caselor domnești și boierești de altădată, ieșită în afară din fațada clădirii și închisă cu geamlîc sau cu obloane. *Sacnasiul cu geamlîc înaintat pe grinzi... era obicinuita ședere a doamnei și a femeilor sale.* ODOBESCU, S. A. 131. *Casa unde ședeam... avea un sacnasiu scos la uliță.* GHICA, S. 299.

2. Cameră mică într-o casă boierească în care așteptau să fie primiți cei care veneau cu treburi la boier.

— Variantă: **sagnasíu** (CARAGIALE, O. III 49, GHICA, S. 494) s. n.

SÁCOS, *sacose,* s. n. Veșmînt arhieresc de mătase, lung pînă la genunchi, cu mîneci largi, care se poartă peste stihar. *Ioan, suindu-se pe tron, îi trimise... mitropolitului Iosif sacos și mitră.* NEGRUZZI, S. I 213.

SACÓȘĂ, *sacoșe,* s. f. (Franțuzism) Sac mic (de pînză) în care femeile își pun banii, batista, tîrguielile etc.

SACÓU, *sacouri,* s. n. Haină bărbătească; veston, surtuc. *La doi pași de noi se opriseră doi domni, cărora primăvara le oferea prilejul să apară în sacouri, tăiate după moda nouă.* CAMIL PETRESCU, P. 15. *Unii în sacouri de purtare, ca o demonstrație că ei sînt aici la datorie, nu la petrecere.* REBREANU, R. I 265. *Buzunarele sacoului erau înțesate cu franzeluțe și mere.* BASSARABESCU, S. N. 28.

SACRÁL, -Ă, *sacrali, -e,* adj. Care se referă la sacrum. *Regiune sacrală.*

SACRAMÉNT, *sacramente,* s. n. Nume dat de catolici fiecăreia dintre cele șapte taine bisericești.

SACRAMENTÁL, -Ă, *sacramentali, -e,* adj. (Bis.) De sacrament, referitor la sacramente; p. e x t. (sens curent) solemn. *Pentru ce... între două inimi îndrăgostite, să se ridice ca un zid de oțel o ieftină formulă sacramentală?* HOGAȘ, M. N. 53. ◇ (Adverbial) *În sfîrșit, socotind că s-au lămurit deplin, rosti sacramental și într-o atitudine eroică.* REBREANU, R. II 239.

SACRÁT, -Ă, *sacrați, -te,* adj. (Livresc) Sfințit, sfînt. *Celebre au rămas pe lume ospețele lui Balthazar... Ce bea din cupele sacrate aduse din Ierusalim.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 79. *Nu vede-n pruncul fraged un oaspe de iubire, Sacrat prin inocență și prin nenorocire?* ALECSANDRI, P. III 346.

SACRIFICÁ, *sacrific,* vb. I. T r a n z. **1.** A renunța la cineva sau la ceva în interesul cuiva sau pentru a obține altceva. *Nu pot să te sacrific pentru nebunia ei.* DUMITRIU,

N. 53. *Cîte am sacrificat eu pentru tine, numai de cînd ne-am întîlnit astăzi?* C. PETRESCU, A. R. 32. *În basme, Creangă sacrifică cît poate miraculosul realului.* IBRĂILEANU, S. 28. *O anarhie întreagă, care a sacrificat mii de oameni.* GHICA, A. 128. ◇ Absol. *A sacrifica unde se cuvine, aceea este înțelept.* GHICA, A. 788. ✦ Refl. A se devota (pînă la jertfirea de sine). *O generație se sacrifică pentru a asigura traiul bun al generațiilor viitoare.* C. PETRESCU, Î. I 14. *Cel puțin sper că observi cît mă sacrific? întrebă Raul.* REBREANU, R. I 221.

2. A ucide animale în scopuri științifice sau pentru hrana oamenilor. *Să nu sacrifice pentru carne berbecuții și batalii, sub vîrsta de 1 an.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859. ✦ (În antichitate) A înjunghia animale (uneori și oameni) după anumite ritualuri, ca prinos adus divinității.

— Accentuat și: (prez. ind.) *sacrific.*

SACRIFICÁT, -Ă, *sacrificați, -te,* adj. **1.** La care s-a renunțat pentru binele sau în interesul cuiva, sau din cauza cuiva sau a ceva; jertfit. *De-abia măritată de trei luni... să mă văd sacrificată unei cochete!* ALECSANDRI, T. 1275. ◇ (Substantivat) *Să aducă acestor sacrificați dreptatea după care tînjesc de atîta vreme.* SADOVEANU, E. 30.

2. (Despre animale) Ucis pentru hrana oamenilor sau pentru scopuri științifice. ✦ (În antichitate) Ucis ca prinos adus divinității. *Poate pe adînciturile pietrei a curs cîndva sînge cald de miel sacrificat, cînd marele preot înjunghia un berbecuț alb și creț.* C. PETRESCU, R. DR. 56.

SACRIFÍCIU, *sacrificii,* s. n. **1.** Renunțare voluntară la ceva pentru binele sau în interesul altcuiva; jertfă. *Lupta pentru ridicarea poporului nostru din bezna și ticăloșia în care a fost tîrît va fi o luptă foarte grea, va cere sacrificii.* CAMIL PETRESCU, O. I 254. *Cît îl iubesc, sacrificiul convingerilor mele științifice mărturisesc că nu i-l pot face.* CARAGIALE, O. VII 232. ◇ *Curbă de sacrificiu* v. curbă. *Echipă de sacrificiu* = grup de oameni care înfruntă orice primejdie pentru a aduce ceva la îndeplinire.

2. Efort făcut în vederea realizării unui scop. *Sacrificii pentru culturalizarea poporului.*

— Pl. și: (învechit) *sacrificiuri* (ALECSANDRI, S. 18).

SACRILÉG, -Ă, *sacrilegi, -e,* adj. (Învechit) Nelegiuit, scelerat. *Faptă sacrilegă.*

— Variantă: **sacrilége** (MACEDONSKI, O. II 181, GHICA, A. 675) adj. f.

SACRILÉGE adj. f. v. **sacrileg.**

SACRILÉGIU, *sacrilegii,* s. n. Profanare a lucrurilor sfinte, p. ext. a unui lucru care trebuie respectat; necinstire, pîngărire. *Copiii cutezară să cearâ... înlocuirea cu două tablouri mai apropiate de moda artistică a timpului. Ideea fusese însă respinsă de Elena și Constantin Lipan cu indignare, ca un necugetat sacrilegiu.* C. PETRESCU, C. V. 90.

— Variantă: **sacrilég** (CARAGIALE, S. U. 84) s. n.

SACRILÉJ s. n. v. **sacrilegiu.**

SACRISTÍE, *sacristii,* s. f. Încăpere într-o biserică catolică sau clădire specială lîngă biserică, în care se păstrează obiectele de cult. *Mica sacristie ce este lipită de biserica cea mare și schimbată în paraclis rămîne mai mult goală.* ALECSANDRI, S. 16.

SACROSÁNCT, -Ă, *sacrosancți, -te,* adj. (Astăzi emfatic) Sfînt.

— Variantă: **sacrosánt** (HOGAȘ, M. N. 174) adj.

SACROSÁNT, -Ă adj. v. **sacrosanct.**

SÁCRU, -Ă, *sacri, -e,* adj. **1.** Cu caracter religios, privitor la religie sau în legătură cu religia; sfînt. *Pictura sacră, chiar dînsa aluneca adesea pe calea abuzului.* CARAGIALE, O. III 253. *Dar ieșind din templul sacru, lasă gîndul lui să cadă.* EMINESCU, O. IV 116. *În fundul golfului... era cetatea Astyra, cu un templu al Dianei, într-o pădure sacră.* BOLINTINEANU, O. 305.

2. Fig. Care inspiră sentimente de venerație, deosebit de onorat; scump. *De la el am învățat a privi cu atenție și cu pietate înspre depozitul sacru al literaturii populare.* SADOVEANU, E. 159. *Ei bine! prin aceasta tractatul deveni el oare mai sacru?* HASDEU, I. V. 164. *În zidurile mele oricine a pătruns Devine-un oaspe sacru.* ALECSANDRI, T. II 144. ◇ *Foc sacru* = entuziasm creator. *Se poate crede că vreodată ce e foc sacru se va stinge?* MACEDONSKI, O. I 62.

SÁCRUM s. n. Os de formă triunghiulară, constituit din cinci vertebre sudate, așezat în partea de jos a șirei spinării și formînd, împreună cu oasele pelviene, bazinul; crucea spinării.

SACSÍE, *sacsii,* s. f. (Regional) Vas de pămînt pentru flori; ghiveci.

SAD[1] s. n. (Regional) Maia.

SAD[2], *saduri,* s. n. (Învechit) Plantație de pomi, livadă, grădină; vie plantată de curînd; răsad. V. sadă. *Cînd o stîncă mare dintr-un munte s-a surpat, Zdrobește... sfarmă orice-n drumu-i a aflat; Casele de pe costișă, grădini, saduri, livezi, vii.* NEGRUZZI, S. I 127. *Este un cîmp lat, ce are... către apus o apă Ce saduri, grădini adapă.* ALEXANDRESCU, P. 96.

SÁDĂ, *sade,* s. f. (Regional) Lăstar (mai ales de salcie) care se înfige în pămînt pentru a da naștere la o nouă plantă; butaș de salcie V. sad[2]. *Ocoli și coasta cea mare... cu sade de salcă.* RETEGANUL, la CADE.

SADEÁ adj. invar. **1.** De un singur fel, neamestecat cu altceva; pur, curat, simplu, fără adaosuri sau podoabe. *La nuntă îi gătită cu cămașa cea cu altiță aleasă, sadea sau bătută cu fluturi.* SEVASTOS, N. 235. *Laptele acru de oi cel mai bun e cînd se face sadea din lapte de oi.* ȘEZ. VII 76. (Cu pronunțare regională) *Toate drumurile sînt împodobite..., de cruci, altile sade, altile cu domnu Iisus Hristos.* KOGĂLNICEANU, S. 5. ✦ Simplu, fără titluri, fără forme de politețe. *Taci, nu mă cuconi... zi-mi Stan sadea.* ALECSANDRI, T. 614. *Toată lighioana, măcar și cea mai proastă, Cîne sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră.* ALEXANDRESCU, P. 66. ✦ (Adverbial) De-a dreptul, curat; precis, exact. *După fața linii, oile sînt albe sadea, brumării... negre sadea.* DAMÉ, T. 67. *Ne este mult mai ușor de a scri și vorbi franțuzo-românește... decît sadea românește.* RUSSO, S. 93. (Rar la comparativ) *Alte încercări de publicații literare făcute în așa-zisul centru intelectual al României (sau mai sadea în București) au trăit două zile și au murit a treia zi.* ALECSANDRI, S. 83.

2. (Despre persoane, uneori ironic) Veritabil, autentic, adevărat. *Știți, boier sadea, nu d-ăștia de-au umplut țara și tîrgurile.* REBREANU, R. I 15. *Din supuși îi făcea răzăși, din răzăși, boieri sadea.* DELAVRANCEA, A. 103. ✦ (Despre abstracte) Cu totul, complet, în întregime, pe deplin. *Omenie fără hărnicie se mai poate, dar hărnicie fără omenie e sadea neomenie.* DELAVRANCEA, S. 252. ✦ La fel cu altcineva, exact, întocmai ca altul. *Să fiu Mogîrdici sadea.* DELAVRANCEA, O. II 254.

SÁDIC, -Ă, *sadici, -e,* adj. (Despre oameni) Care chinuiește sau torturează pe cineva din plăcerea bolnăvicioasă de a vedea suferind; (despre acțiuni și însușiri ale omului) plin de sadism, pornit din sadism. *O putem considera ca pe o a doua victimă a sadicului sublocotenent.* BOGZA, A. Î. 353.

SÁDINĂ, *sadini,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele acoperite cu peri lungi, cu spiculețe violete sau gălbui, avînd la baza lor un smoc de peri aurii sau ruginii; crește pe dealuri aride, prin regiuni de stepă *(Andropogon gryllus).*

SADÍSM s. n. Tendinţă anormală spre cruzime, plăcere bolnăvicioasă de a chinui; cruzime extremă. *A primit lovituri de un sadism de neînchipuit.* BOGZA, A. Î. 353.

SAEGÍU s. m. v. **saigglu.**

SAFÉ s. n. v. **seif.**

SAFÉU s. n. v. **seif.**

SAFÍ adj. invar. (Învechit şi popular, în îmbinare cu «numai», întărindu-se reciproc) Curat, pur, adevărat; sadea. *Un cazan plin numai safi cu galbeni de aur.* PAMFILE, M. R. I 98. *Găsiră veniţi în peţit la împărat numai safi fii de împăraţi.* I. CR. III 203.

SAFIÁN s. n. v. **saftian.**

SÁFIC, -Ă, *safici, -e,* adj. (Numai în expr.) *Vers safic* = vers endecasilabic cu cinci picioare, folosit în poezia lirică clasică. *Strofă safică* = strofă compusă din patru versuri, primele trei safice, iar ultimul adonic.

SAFÍR, *safire* şi *safiruri,* s. n. Piatră preţioasă transparentă, de culoare albastră, constituind o varietate de corindon. *Pe... ţărm se găseşte diamantul şi safirul.* NEGRUZZI, S. II 130. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Se zărea departe Dunărea, cu sclipiri de diamante şi safir.* I. BOTEZ, ŞC. 106. *Ca şi cum ar fi vrut să-şi ascundă întunecatele gînduri ce dormeau în limpezile safire ale ochilor, potrivnicul îl privea pe dedesubtul foii mari, deschise.* ANGHEL, PR. 44. *La ţărm corabia oprită E ninsă de zăpada lunii... Safire pe ceruri lăcrimează...* MACEDONSKI, O. I 153.

SAFRÁN, *safranuri,* s. n. Parte a cîrmei unei nave care poate fi rotită parţial în jurul axului cîrmei, pentru a face ca nava să se întoarcă la dreapta sau la stînga.

SAFTEÁ s. f. (Mai ales în construcţie cu verbul «a face») Prima vînzare (socotită ca aducînd noroc) pe care o face un negustor dintr-o marfă nouă sau la începutul unei zile, al unei săptămîni, al unei luni sau al unui an; p. ext. început norocos al unei afaceri. *Aţi luat-o înainte cu steaua... Aţi intrat într-o curte, pe strada voastră... A deschis uşa o femeie şi v-a dat zece bani. Buni de saftea!* PAS, Z. I 104. *Dă dimineaţă să vii, la saftea!* C. PETRESCU, A. R. 58. *Safteaua mi-a făcut-o un zaraf din gura pieţei — 62 lei pentru un left mare de zece galbeni.* VLAHUŢĂ, O. A. II 265. ✧ Fig. *Ploaie de palme peste obraji... Gata, a spus mustăciosul. I-ai făcut safteaua. Acum lasă-ni-l nouă.* STANCU, D. 342. ✦ Fig. Prima întrebuinţare a unui lucru. *I-am pus* [biciului] *sfîrcul nou de ibrişim; să nu-i fac saftea pe spinarea ta!* CARAGIALE, O. I 51.

— Variante: **seftéa** (ALECSANDRI, T. 136), **săfteá** (id. ib. 1379) s. f.

SAFTEREÁ, *safterele,* s. f. Plantă erbacee din familia papaveraceelor, cu frunzele spintecate în fîşii înguste, de un verde-cenuşiu, cu florile purpurii; creşte prin locuri nisipoase *(Fumaria officinalis).*

— Variantă: **seftereá** (ODOBESCU, S. III 173) s. f.

SAFTIÁN, *saftianuri,* s. n. Piele de capră (mai rar de viţel sau de oaie), subţire şi fină, din care se confecţionează articole de marochinărie sau de galanterie, încălţăminte de lux etc.; marochin. *Purta... ciorapi de mătase albi garnisiţi cu pietre scumpe şi botine de saftian galben.* BĂLCESCU, O. II 250. *Încălţat cu meşi şi papuci de saftian galben.* FILIMON, C. 55. *Cu papuci de saftian te-oi încălţa.* SEVASTOS, N. 14.

— Pronunţat: *-ti-an.* — Variante: **saftián** (ŞEZ. XII 2), **săftián** (HOGAŞ, M. N, 79, ALECSANDRI, T. 393), **seftián** (I. IONESCU, M. 704, FILIMON, C. 43) s. n.

SAGÁCE, *sagaci, -e,* adj. (Despre oameni şi despre facultăţile lor) Care pricepe uşor şi repede; perspicace, pătrunzător. *Judecată sagace. Spirit sagace.*

SAGACITÁTE s. f. Facultate a minţii omeneşti de a înţelege uşor şi repede; perspicacitate, vioiciune, agerime a minţii. *Petru Maior a dezbătut cu multă sagacitate în «Istoria sa pentru începutul romînilor», trecerea romanilor celor din Dacia înapoi peste Dunăre.* ODOBESCU, S. I 219. *Pricepu, cu fireasca lui sagacitate, că a brusca lecuirea era a nu ne mai vindeca.* NEGRUZZI, S. I 338.

SAGNASÍU s. n. v. **sacnasiu.**

SÁGNĂ, *sagne,* s. f. Rosătură, rană pe spinarea calului, produsă de şa, de tarniţă sau de ham.

SAGÓ s. n. Produs alimentar sub forma unui praf alb sau a unor grăuncioare albe sau roşietice, care se prepară cu fecula extrasă din măduva unor specii de palmieri şi se consumă fiert în supă sau în lapte.

SAHAGNÍLA s. f. v. **sahamila.**

SAHAIDACÁR s. m. v. **săidăcar.**

SAHAMÍLA s. f. (Regional; şi în forma *sahagnila;* numai în loc. adv.) **Cu sahamila** = cu nemiluita, p. ext. cu sila, cu hapca. *A luat aşa, cu sahagnila, un loc cu casă pe el, de la nişte orfani.* PAMFILE, M. R. I 96.

— Variantă: **sahagníla** s. f.

SAHÁN, *sahane,* s. n. (Învechit şi popular) Vas adînc de metal, în care se servesc bucatele la masă. *După ce-au ospătat bine, iarăşi poronci cuţitelor, sahanelor... să se strîngă.* SBIERA, P. 157. *Medelniceriі... aduseră pe masă, în sahane de argint, un morman de pilaf alb şi fumegos.* ODOBESCU, S. I 79. *Ori vreo pungă s-a furat, Ori sahane scumpe s-a spart.* PĂSCULESCU, L. P. 235. ✦ Vas de metal în care se gătesc sau se încălzesc bucatele. *Sahanul clocoteşte.* CARAGIALE, O. II 170. ✦ (Bucov.) Farfurie, talger. *Cumătrul mare taie plăcintele puse mai înainte de aceasta pe masă şi puindu-le pe sahane le împărţeşte pe la oaspeţi.* MARIAN, NA. 235.

— Variantă: **săhán,** *săhane şi săhanuri* (MARIAN, NU. 655), s. n.

SAI s. n. (Regional) Pînză subţire şi fină. *Mărie, poale de sai, Toată vara te-ntrebai.* HODOŞ, P. P. 53.

SAIÁ[1] s. f. (Învechit şi popular) Un fel de postav; p. ext. îmbrăcăminte confecţionată din acest postav. *Călare p-un bididiu, cu saiaua-nfiptă-n brîu.* PĂSCULESCU, L. P. 204. *Să-mi dai glugă ciobănească, Ca să-ţi dau saia domnească.* TEODORESCU, P. P. 501.

SAIÁ[2], *saiele,* s. f. Cusătură provizorie, cu împunsături rare (v. însăilătură); aţă care serveşte pentru o astfel de cusătură. V. şular.

SAIÁ[3], *saiele,* s. f. (Regional) Adăpost pentru vite, în special pentru oi. V. saivan. *Înapoia grajdurilor se întindea ograda în care se găseau cotecele de porci şi păsări, saiaua oilor.* MIHALE, O. 65. *Un bordei acoperit cu paie... cîteva saiele şi olumuri pentru vite... iată adăpostul... ce le poate oferi baciul de la Rădana.* ODOBESCU, S. III 18. *Colibele... erea făcute întocmai ca nişte saiele învălite cu frunze.* GORJAN, H. II 43. *Numa balta ne desparte, Şi-o grădină, Şi-o fîntînă, Şi-o pustie de saia.* ŞEZ. II 221.

SAIDECÁR, *saidecari,* s. m. (Învechit; şi în formă *seidicar)* Meşter care lucra în fir odoarele bisericeşti. *Este un studiu curios asupra acelei arte a... cusăturilor religioase... exercitată de breslele seidicarilor şi ceaprazarilor.* ODOBESCU, S. I 347.

— Variantă: **seidicár** s. m.

SAIGGÍ[1] s. m. v. **saigglu.**

SAIGGÍ[2], *saiggesc*, vb. IV. Intranz. (Învechit şi popular; şi în forma *saigi)* A îndeplini funcţia de saiggiu; p. ext. a lua cu hapca. *Şi firman îi da, ca să haiducească, ca să saiggească.* TEODORESCU, P. P. 671. *Turme ce găsea, toate le scria şi le saiggea.* id. ib. 672.
— Pronunţat: *sa-ig-*. — Variantă: **saigí** vb. IV.

SAIGGÍE s. f. (Învechit şi popular; şi în forma *saigie)* Slujba saiggiului. *C-acum mi-a venit şi mie Ca să plec în saiggie.* TEODORESCU, P. P. 670.
— Pronunţat: *sa-ig-*. — Variantă: **saigíe** s. f.

SAIGGÍU, *saiggii*, s. m. (Învechit şi popular; şi în forma *saiggi)* Slujbaş al Porţii, care strîngea în Principatele romîne contribuţia obligatorie în oi, cumpărînd oile pe preţuri scăzute, stabilite din oficiu; p. ext. (în poezia populară) slujbaş al stăpînirii care număra oile în acest scop. *Dobrogean Tudor, Saiggi Tudor.* TEODORESCU, P. P. 671.
— Pronunţat: *sa-ig-*. — Variante: **saegíu** (IORGA, I. L. I 29), **saiggí** s. m.

SAIGÍ vb. IV v. **saiggi.**

SAIGÍE s. f. v. **saigglo.**

SAITÓC adv. (Uneori repetat) Cu mersul în sărituri mari. [Cei trei fraţi] *făceau paşii ca oamenii, iar zmeul, saitoc-saitoc... cît doi şi trei paşi omeneşti, astfel că, după cîteva sărituri, abia se mai vedea înaintea lor.* POPESCU, B. II 52.
— Pronunţat: *sai-toc.*

SAIVÁN, *saivane*, s. n. (Şi în forma *săivan)* **1.** Adăpost de iarnă pentru oi sau pentru vite; perdea. V. saia[3]. *A găsit penele păsărilor, la o margine de porumbişte, mai la deal de săivane.* POPA, V. 23. *Scotea apă cu burduful pentru vite şi dormea în saivanul lor.* SANDU-ALDEA, la CADE.
2. (Învechit) Cort deschis asemănător cu un baldachin, destinat domnitorului sau înalţilor demnitari. *Au făcut popas la o dumbravă... şi au stat la prînzare subt săivan.* SADOVEANU, Z. C. 328.
— Pronunţat: *sa-i-*. — Variantă: **săiván** s. n.

SALAHÓR, *salahori*, s. m. **1.** Muncitor necalificat, plătit cu ziua, care lucrează mai ales la construcţii de case, de şosele etc.; (în trecut) ţăran pus de domnie la dispoziţia Porţii pentru repararea cetăţilor turceşti, întreţinerea drumurilor şi pentru alte munci grele. *Se îmbulzeau amarnic... boccegii, salahori, rîşniţari şi jupînese.* C. PETRESCU, A. R. 7. *Primăvara se alcătuiesc schelele, se urcă zidarii şi salahorii, se ridică zidurile.* SLAVICI, N. I 346. *Mîine-l trimite* [pe ţăran] *la salahori, Unde-l primeşte ca pe un cîine.* BOLLIAC, O. 137.
2. (Învechit) Boier pămîntean, avînd în grija lui grajdurile domneşti; comis. *Careta mergea în pasul cailor, ocolită de ciohodari, iar după dînsa venea restul alaiului, compus din... sacagii domneşti şi salahori cu beţele în mîni.* FILIMON, C. 346.
— Variantă: **salaór** (ODOBESCU, S. II 265, MAT. FOLK. 148) s. m.

SALAHORÍ, *salahoresc*, vb. IV. Intranz. A munci ca salahor; p. ext. a munci din greu. *Nu eraţi deprinşi decît să salahoriţi prin tîrguri.* GANE, la TDRG.

SALAHORÍE, *salahorii*, s. f. Faptul de a fi salahor, starea de salahor; muncă grea (de salahor). *Dacă ai şti cum salahoria asta în care petrec, împreună cu boala şi mizeria, mă apasă şi mă fac incapabil de a voi.* VLAHUŢĂ, O. A. 112. *Armaşul cel mare avea toată autoritatea asupra robilor statului, strîngea birul de la ei şi uneori profita de salahoria lor ca să-şi facă pe ieftin o căscioară.* GHICA, S. A. 36. *Decît la salahorie, Mai bine cu puşca-n vie.* ŞEZ. I 166.

SALÁM s. n. Preparat alimentar în formă de cîrnat, făcut din carne de vită sau de porc, care se poate conserva multă vreme şi care se mănîncă crud. *Copiii înfulicară cu lăcomie sardele, zacuscă, felii de salam.* C. PETRESCU, Î. II 174.

SALAMALÉC, *salamalecuri*, s. n. Formulă de salut la popoarele de religie mahomedană; închinăciune adîncă, temenea (care însoţeşte această formulă). *Omul i-a plăcut. A schimbat cu el un salamalec larg. Gestul său a fost teatral; al turcului, reţinut.* SADOVEANU, O. I. 226.

SALAMÁNDRĂ, *salamandre*, s. f. Animal din clasa batracienilor, asemănător cu şopîrla, cu picioare scurte şi date în lături, cu pielea neagră pătată cu galben, care secretează un suc otrăvitor; trăieşte prin locuri întunecoase şi umede, hrănindu-se cu insecte şi viermişori *(Salamandra maculosa).* ◇ Fig. *Cu ochii ţintă la salamandrele flacărilor.* C. PETRESCU, S. 80. *Seara, cînd perdelele sînt trase, cad pe gînduri, privind la salamandrele din sobă.* GHICA, S. 341.

SALAMÚRĂ s. f. v. **saramură.**

SALAÓR s. m. v. **salahor.**

SALÁR s. n. v. **salariu.**

SALARIÁ, *salariez*, vb. I. Tranz. (Mai ales la participiu) A salariza.
— Pronunţat: *-ri-a.*

SALARIÁT, -Ă, *salariaţi, -te*, adj. (Despre persoane) Care primeşte un salariu; (despre muncă) care este plătită cu un salariu. *Ion-vodă reuşi de-a face ca banii să curgă, aşa-zicînd, de la sine în visteria domnească, fără concursul unei miriade de agenţi salariaţi.* HASDEU, I. V. 46. ◇ (Substantivat) *Salariaţi agricoli.*
— Pronunţat: *-ri-at.*

SALÁRIU, *salarii*, s. n. (Şi în forma *salar)* Retribuţie pe care o primeşte cineva regulat pentru munca pe care o prestează undeva în mod permanent; leafă; (învechit) simbrie. *În socialism, oamenii muncii primesc salarii în funcţie de capacitatea lor personală, de gradul de calificare, de greutatea muncii şi de condiţiile de muncă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 2/3. ◇ *Salariu brut* v. brut. *Salariu net* v. net. *Salariu nominal* v. nominal. *Salariu real* v. real.
— Variantă: **salár** s. n.

SALARIZÁ, *salarizez*, vb. I. Tranz. (Mai ales la participiu) A plăti pe cineva cu un salariu.

SALARIZÁRE, *salarizări*, s. f. Acţiunea de a salariza. *Prin sistemul salarizării în acord, este stimulată puternic creşterea productivităţii muncii.*

SALÁTĂ, *salate* şi *sălăţi*, s. f. **1.** (Adesea determinat prin «verde») Plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunze mari, rotunde, cultivată ca plantă culinară *(Lactuca sativa)* (v. lăptucă); (mai ales la pl.) specii ale acestei plante. *Rămase rece la toate foile de salată... cu care noul oaspe îl îmbia cu atîta dărnicie.* ANGHEL, PR. 42. *Numai în grădina ursului... se află sălăţi de aceste.* CREANGĂ, P. 211. *Frunză verde de salată, De te-aş vedea puică-odată.* ŞEZ. XXII 25.
2. Preparat culinar făcut din anumite legume fierte sau crude, cu adaos de oţet şi untdelemn, care se serveşte ca aperitiv sau ca garnitură la carne. *Neculaie! pregăteşte-ne o salată de ridichi.* ALECSANDRI, T. 749. ◇ *Salată de fructe* = desert făcut din fructe crude tăiate mărunt, amestecate cu zahăr şi stropite cu rom sau cu vin.
3. Compus: **salata-iepurelui** = plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina lungă şi subţire şi cu flori roşii-purpurii; creşte prin păduri umbroase, în regiunile muntoase *(Prenanthes purpurea)*; tîlhărea.

SALATIÉRĂ, *salatiere,* s. f. Vas (de porțelan, de sticlă etc.) în care se servește salata. ✦ Serviciu de masă format din două sticluțe pentru untdelemn și oțet și două solnițe pentru sare și piper. *Îi puseră îndată... tacîmul cel mai curat, furculiță și lingură de argint, salatiera, solnița, pahar de cristal.* HOGAȘ, DR. II 157.
— Pronunțat: *-ti-c-.*

SALAVÁT s. n. (Turcism învechit) Formulă religioasă mahomedană; obiect pe care se săpau astfel de formule și care se folosea ca talisman. *Un inel de salavat, Ce i-a fost de cununat.* TEODORESCU, P. P. 621. *Că inelul de-mi privea, Salavatul cunoștea.* id. ib.

SÁLĂ, *săli,* s. f. **1.** Încăpere spațioasă care poate cuprinde un număr mare de persoane, în vederea unui spectacol, a unor manifestări culturale, sportive etc. *Se întocmise o sală mare, cu parter, galerii și trei rînduri de loji.* SADOVEANU, E. 65. *Treceam dintr-o sală într-alta, căutînd să dau de o ieșire.* CARAGIALE, O. III 98. ◇ (Urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de» și arătînd destinația) *Noi și noi grupuri de oameni iau loc pe scaunele din sala de spectacol.* V. ROM. martie 1954, 244. *Din obicei, Vartolomeu Diaconu a deschis ușa sălii de așteptare.* C. PETRESCU, A. 278.
2. Încăpere servind ca intrare într-o locuință (v. v e s t i b u l) sau ca loc de trecere între camere (v. c o r i d o r). *Să nu mai tremure cei ce vin la răspunsuri, prin săli și prin tinzi.* GOLESCU, Î. 52.
— Pl. și: (rar) *sale.*

SALĂU, *salăi,* s. m. (Maghiarism în Transilv.) Oaspete. *De asear' din scăpătat, Greu un salău mi-a picat.* BIBICESCU, P. P. 294.

SALBÁNDĂ, *salbande,* s. f. (Geol.) Zona de contact dintre un filon și roca pe care o străbate acesta.

SÁLBĂ, *salbe* și *sălbi,* s. f. **1.** Podoabă purtată la gît de femei, făcută din unul sau mai multe șiraguri de monede, medalii, mărgele sau pietre prețioase. *Jucîndu-se, s-a rupt salba de la gîtul fetei și a căzut în apă.* GALACTION, O. I 325. *La ce servește salba și scumpele mărgele?* NEGRUZZI, S. II 36. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și arătînd din ce este făcut obiectul) *Pe cucoș îl purta în toate părțile după dînsul, cu salbă de aur la gît.* CREANGĂ, P. 70. *Pe pieptul moartei luce de pietre scumpe salbă Și păru-i de-aur curge din rarlă la pămînt.* EMINESCU, O. I 88. ◇ F i g. *Sînt și expresiuni neaoșe românești de o originalitate prețioasă, care ar luci ca nestemate într-o frumoasă salbă de versuri armonioase.* ODOBESCU, S. III 86. (Cu aluzie la forma de șirag a obiectului) *Porumbcii sălbăticiți . . zburau în salbe legănate și albe.* C. PETRESCU, A. 467. *De orizont s-anină nori în salbe.* CAZIMIR, L. U. 42. *O, vise, vise, foi galbene, tîrzii, Rupte din salba dragostei dintîi.* PĂUN-PINCIO, P. 68. (Cu aluzie la valoarea obiectului) *Anicuța, romîncuța, Luceafărul satului, Salba împăratului.* ALECSANDRI, P. P. 112. ◇ E x p r. **Salba dracului** = om rău, afurisit, ticălos. *Nepotul meu e chiar salba dracului.* ALECSANDRI, T. 772.
2. Compus: **salbă-moale** = arbust cu tulpina de doi pînă la cinci metri, cu ramuri cilindrice, cu frunze dințate, cu fructele capsule de culoare roșie-purpurie și cu semințe de un roșu-deschis *(Evonymus latifolius). În Valea Motrului . . . salba-moale și teii cresc amestecați cu falnici jugastri.* ODOBESCU, S. I 147.

SÁLBIE, *sălbii,* s. f. (Bot.) Jale[2].
— Variantă: **sálvie** s. f.

SÁLCĂ, *sălci,* s. f. Varietate de salcie cu ramurile flexibile *(Salix alba);* (Transilv.) salcie. *Și mai e frunză pe salcă.* BIBICESCU, P. P. 138. *Frunză verde, salcă albă.* HODOȘ, P. P. 112. *Lelea naltă, Ca ș-o salcă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 435.

SÁLCE[1] s. f. (Și în forma *salcie)* Numele popular al rădăcinii unor specii de plante exotice *(Smilax),* cu utilizări în medicină. *Jupîn Știrul... negustor de băcan, iruri... salcie.* CREANGĂ, P. 112.
— Variantă: **sálcie** s. f.

SÁLCE[2] s. f. (Învechit; și în forma *salcie)* Salță. *Ca să înviezi... acea smeadă și diafană salce* [făcută din untdelemn și zeamă de lămîie] *răspîndești d-asupră-i un oacheș nor de piper.* ODOBESCU, S. I 464.
— Variantă: **sálcie** s. f.

SÁLCE[3], *sălci,* s. f. Varietate de salcie cu ramurile lungi, subțiri și flexibile *(Salix);* (Mold.) salcie. *Lîngă el o mîndră salce, cu lungi ramuri atîrnate.* NEGRUZZI, S. II 14. *Lîngă salce, o bătrînă.* ALECSANDRI, P. P. 135.

SÁLCIE[1] s. f. v. **salce[1].**

SÁLCIE[2] s. f. v. **salce[2].**

SÁLCIE[3], *sălcii,* s. f. Arbore cu frunze lucioase, cu flori galbene-verzui dispuse în mîțișori; crește pe malurile rîurilor și prin locurile umede *(Salix).* V. r ă c h i t ă. *Din loc în loc, sălciile răsăreau puternic pe creștetul malului.* GALAN, Z. R. 91. *Să mă scald în Valea Morii, unde e salcia aia bătrînă.* PREDA, Î. 45. *Șuierul vîntului se auzea departe, în sălciile de pe mal.* DUNĂREANU, CH. 97. ◇ Compus: **salcie-pletoasă** (sau **plîngătoare**) = varietate de salcie cu ramurile foarte lungi, flexibile și aplecate în jos, cultivată prin parcuri și cimitire *(Salix babylonica). Cîteva sălcii-pletoase... ies Oltului înainte.* BOGZA, C. O. 101. *Sub o salcie-pletoasă, valul doarme și suspină.* BELDICEANU, P. 57.
— Pl. și: *salcii* (GÎRLEANU, L. 20, ALEXANDRESCU, M. 261).

SALCÎM, *salcîmi,* s. m. Arbore din familia leguminoaselor, cu ramurile prevăzute cu spini, cu frunze compuse, cu flori albe, melifere și foarte mirositoare, dispuse în ciorchine, cu lemnul tare și rezistent la umezeală; este plantat mai ales pentru fixarea terenurilor mobile sau în perdele de apărare împotriva vînturilor *(Robinia pseudacacia). Mîna lui Radu Comșa s-a înfipt într-un ghimpe din trunchiul salcîmului.* C. PETRESCU, Î. II 271. *Pe stradă plouă, salcîmii se scutură, frunzele cad... E început de toamnă.* DEMETRESCU, O. 115. *Niște salcîmi mari creșteau pe amîndouă părțile casei.* CONTEMPORANUL, III 781.

SALÉP, *salepuri,* s. n. **1.** Nume dat tuberculilor uscați ai unor specii de orhidee; p. e x t. feculă alimentară extrasă din acești tuberculi, care se fierbe în lapte sau în supă și se dă ca întăritor copiilor și convalescenților.
2. Băutură preparată de orientali din salep **(1),** miere și apă. *Am să vă dau cîte două cești de salep.* DELAVRANCEA, H. T. 281.
— Variantă: **salíp** (DELAVRANCEA, S. 206) s. n.

SALEPCÍU s. m. v. **salepgiu.**

SALEPGÍU, *salepgii,* s. m. Cel care face și vinde salep **(2).** *Vină după mine în ulița salepgiilor.* SADOVEANU, D. P. 78. *Sînt și salepgii, pentru cei ce vor să bea.* CAMIL PETRESCU, O. I 197. *Din gura bolților, bragagii și salepgii, în cămăși de borangic... își strigau pe isonul de datină marfa.* C. PETRESCU, A. R. 8.
— Variante: **salipgíu** (CARAGIALE, O. II 75, FILIMON, C. 58), **salepciu** (GHICA, S. A. 138) s. m.

SALÉU, *saleuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Preparat alimentar în formă de bastonașe, făcut din făină, unt și brînză sărată și copt în cuptor. *Îi amintea lui Puciu să comande tortul, pateurile și saleurile.* C. PETRESCU, O. P. II 141.

SALICILÁT, *salicilați*, s. m. Nume generic al sărurilor sau esterilor acidului salicilic; nume dat în mod curent unei sări a sodiului, folosită în medicină contra reumatismului muscular; nume dat acidului salicilic, folosit la conservarea fructelor și a legumelor. *Doctoria dumitale e salicilatul.* C. PETRESCU, Î. II 243.

SALICÍLIC adj. m. (Numai în expr.) *Acid salicilic* = preparat chimic întrebuințat în medicină, în industria coloranților și în industria conservelor alimentare.

SALÍN, -Ă, *salini, -e*, adj. **1.** Care conține sare. *Soluție salină.*

2. Care are caracter de sare. *Oxid salin de fier.*

SALÍNĂ, *saline*, s. f. Mină din care se extrage sare; ocnă.

SALINITÁTE s. f. Gradul de saturare a unui sol sărat sau a unei ape sărate.

SALÍP s. n. v. **salep.**

SALIPGÍU s. m. v. **salepgiu.**

SALIPIRÍNĂ, *salipirine*, s. f. Salicilat de antipirină cu proprietăți antinevralgice, întrebuințat în terapeutica antireumatică.

SALIVÁR, -Ă, *salivari, -e*, adj. Care se referă la salivă, de salivă. *Secreție salivară.* ◇ *Glande salivare* = fiecare dintre cele trei perechi de glande situate în cavitatea bucală și care secretează salivă.

SALIVÁȚIE s. f. Faptul de a secreta salivă; funcția glandelor salivare, secreție de salivă.

SALÍVĂ s. f. Lichid apos, puțin vîscos, care se formează în continuu în gură, fiind secretat de glandele salivare și de alte mici glande ale mucoasei bucale; servește la formarea și la înghițirea bolului alimentar, umezește și spală membrana mucoasă a gurii etc. V. scuipat. *Cavitatea bucală, pentru a lupta împotriva infecțiilor, are două mijloace de apărare: mucoasa și saliva.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 501. *Își înghițeau saliva ce le umplea gura cu un gust de leșie.* VLAHUȚĂ, O. A. 136.

SALMONÍD, *salmonide*, s. n. (La pl.) Familie de pești răpitori caracterizați printr-o a doua înotătoare dorsală, din care fac parte păstrăvul, lipanul, lostrița etc.; (la sg.) pește din această familie. *Primul salmonid al apelor reci din munte și-a arătat... silueta.* SADOVEANU, V. F. 57.

SALÓN, *saloane*, s. n. **1.** Încăpere într-o locuință (de obicei mai luxoasă) destinată pentru primirea musafirilor. *E un salon în care toți discută Și rîd mereu.* TOPÎRCEANU, P. 69. *O numeroasă adunare de militari și particulari se îndeletniceau a bea ciubuce pe niște lungi divanuri în odaia cea mare, care pe atuncea încă nu se chema peste tot locul salon.* RUSSO, O. 47. ◇ *Vagon-salon* = vagon de tren cu mult confort, înzestrat cu saloane, cabine de dormit, sufragerie, baie, bucătărie etc.

2. Sală publică în care au loc festivități, baluri, serbări etc. *La ce grad de sluțenie aduce pe femei patima jocului de cărți numit bacara, în saloanele de la Cazino.* ALECSANDRI, S. 136. ✦ Sală în care se organizează expoziții periodice de pictură, sculptură etc.; p. ext. expoziția însăși.

3. Cameră mare cu paturi, în care sînt ținuți și îngrijiți bolnavii într-un spital.

— Pl. și: (învechit) *salonuri* (ALECSANDRI, O. P. 140).

SALONÁȘ, *salonașe*, s. n. Diminutiv al lui salon (1). *O fereastră a salonașului era deschisă larg.* REBREANU, R. II 100. *Gheorghe îi deschise ușa salonașului de lîngă odaia de culcare.* BUJOR, S. 138.

SALOPÉTĂ, *salopete*, s. f. Haină de lucru făcută de obicei din doc, care se poartă în unele ateliere de către mecanici, șoferi etc. peste hainele obișnuite, pentru a le feri de murdărie. *Porni după ceilalți cu pumnii strînși, vîriți adînc în buzunarele salopetei.* MIHALE, O. 38. *Șoferul acesta slăbuț, înfășurat în salopeta mult prea mare pentru el, se dovedi a fi cel mai dibaci.* JIANU, C. 48.

SALPÉTRU s. n. Silitră. ◇ *Salpetru de Chile* = îngrășămînt agricol natural (constituit dintr-un azotat de sodiu natural). *Salpetru de Indii* = îngrășămînt agricol natural (constituit dintr-un azotat de potasiu natural).

SALPINGÍTĂ s. f. Boală cauzată de inflamația trompelor uterine.

SALT, *salturi*, s. n. **1.** Mișcare prin care omul (sau alte ființe) se desprinde de la pămînt și sare în sus, deplasîndu-se sau revenind în același loc. *Fugea, zbura, făcea salturi mari, de-abia se putea ține de el Gheorghieș.* SADOVEANU, O. VII 358. *În cîteva salturi sui scara spre cabină.* BART, S. M. 102. *Iepurașul se răpede Naintînd din salt în salt.* ALECSANDRI, O. 223. ◇ (Prin analogie) *Flăcăul, Iordăchel a Roșului, încordat, cu mușchi ca de criță, cu ochii pe salturile clocotitoare ale Negrei, purta cîrma.* SADOVEANU, O. VIII 443. ◇ (Sport; în expr.) *Triplu-salt* = probă atletică de săritură în lungime, în care atletul face trei sărituri consecutive. *Salt mortal* v. mortal.

2. Trecere bruscă de la o situație la alta. *Productivitatea muncii poate și trebuie să facă salturi însemnate, prin generalizarea metodelor avansate de muncă.* GHEORGHIU-DEJ, R. 59. *Eminescu a făcut un salt în viitorime.* SADOVEANU, E. 83. *Printr-o lege providențială, ce nu sufere salt, popolii încep mai întîi de la luminare ori învățătură particulară.* GHICA, A. 683. ◇ *Salt calitativ* = schimbare bruscă ivită în desfășurarea unui fenomen din natură sau din societate, ca rezultat al acumulării treptate de schimbări mici, imperceptibile. V. cotitură.

SALTANÁT, *saltanaturi*, s. n. (Învechit) Alai (domnesc), cortegiu, suită. *A doua zi plecă cotoiul cu noaptea în cap, și, după ce se făcu bine ziuă, plecă și nunta cu tot saltanatul său.* POPESCU, B. III 110. *Unde vezi veselii mai multe, saltanaturi... acolo e ticăloșia cea mai mare.* GORJAN, H. IV 9. ✦ Pompă, strălucire. *Asta este casă de boier de protipendadă, la saltanat domnesc.* FILIMON, C. 252.

SALTÁR, *saltare*, s. n. Sertar.

SALTEÁ, *saltele*, s. f. Obiect făcut din două foi de pînză cusute între ele, în care se introduc paie (v. mindir), lînă etc. și care se așază pe pat, formînd un așternut moale pentru dormit. *Stătea în întunerec pe trei saltele.* DUMITRIU, N. 132. *Șoimaru își așează prietinul pe divanul cu saltea moale de lînă.* SADOVEANU, O. VII 119. *Taică-său îi adusese o saltea cu paie, două perini, o velință.* SLAVICI, O. I 82. ◇ Fig. *Jos, sub răchiți bătrîne de raze umbritoare, Pe o saltea de iarbă, flăcăii se lungesc.* BELDICEANU, P. 62. ✦ (În expr.) *Saltea de apă* = mic rezervor de apă creat la piciorul unui baraj pentru a amortiza lovitura apei care cade asupra terenului de la piciorul barajului.

SALTELÚȚĂ, *salteluțe*, s. f. Diminutiv al lui saltea.

SALTIMBÁNC, *saltimbanci*, s. m. Actor de circ, dibaci în executarea unor exerciții ușoare de acrobație. *Privesc mirat și văd din bagdadie Cum un paing, torcînd un fir, coboară Asemeni unui saltimbanc pe sfoară.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 18. ✦ Fig. Om care trece cu ușurință de la o atitudine la alta, dovedind lipsă de seriozitate și de caracter. *Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și irozii.* EMINESCU, O. I 149.

SÁLȚĂ[1], *salțe*, s. f. (Învechit, rar) Zeamă acrișoară cu care se ung anumite fripturi. *Ungea* [mielul] *c-un el de salță inventată de dînsul, făcută cu vin amestecat cu usturoi pisat și cu băcănii, cu lămîie și cu sare.* GHICA, S. 67.

SÁLȚĂ[2], *salțe*, s. f. Vulcan noroios.

SALUBRITÁTE s. f. Faptul de a fi salubru; stare generală a condițiilor igienice și sanitare dintr-un loc. ✦ Serviciu public care are în grijă curățenia dintr-o localitate.

SALÚBRU, -Ă, *salubri, -e*, adj. Care este favorabil sănătății; sănătos. *Casă salubră.*

SALÚP, *salupuri*, s. n. (Regional) Haină femeiască, fără mîneci, de obicei îmblănită. *Să lăsăm cununia pe joi, tot nu-i gata salupul.* CONTEMPORANUL, VI 100.

SALÚT, *saluturi*, s. n. Cuvînt sau gest cu care se salută. *« Noroc bun » e salutul minerilor, pe care îl spun oricui și în orice împrejurare.* BOGZA, Ț. 51. *Făcu cu dreapta salut, la piept, la gură și la frunte.* SADOVEANU, O. VII 17. [Căpitanul] *se îndoi într-un salut ceremonios.* BART, E. 152. ✦ Cuvîntare prin care se salută o adunare, un oaspete oficial etc. *După ce s-a cîntat imnul Uniunii Sovietice... au început saluturile și cuvîntările.* STANCU, U.R.S.S. 78. ◇ *Adresă de salut* v. adresă.

SALUTÁ, *salút*, vb. I. Tranz. A face un gest sau a rosti o formulă uzuală de politețe, de respect sau de simpatie la întîlnirea cu cineva sau la despărțire; a-și manifesta bucuria, aclamînd pe cineva. *Te salut, domnule Băltene...* SADOVEANU, O. VIII 653. *Să saluți, în numele alegătorilor, pe deputatul ales și pe prefect.* CARAGIALE, O. I 176. ◇ (Urmat de determinări modale sau instrumentale) *Pan Anton înaintă cu calul și salută din cap pe oștean.* SADOVEANU, O. VII 165. *Cînd porni calul, toți trei întoarseră capetele și o salutară ceremonios.* REBREANU, R. II 103. *Domnițian se aplecă jumătate afară pe fereastra vagonului și vru să le salute cu batista.* BASSARABESCU, V. 15. *L-am salutat cu respect.* DELAVRANCEA, H. T. 76. ◇ Fig. *Din stînga, de sub curmătura unui deal, vine rîul Bahna să întîmpine, să salute sosirea marelui fluviu la pragul țării, cu al cărui pămînt și destin se leagă pentru totdeauna.* VLAHUȚĂ, O. A. II 116. ◇ Absol. *Domnul... ascultase fără voie și salută.* C. PETRESCU, C. V. 116. *El a pus sabia în teacă, salută militărește și merge într-un colț al salonului.* CARAGIALE, O. II 165. ✦ A primi cu bucurie o idee, o acțiune. *Poporul romîn salută și sprijină cu căldură nobila chemare la lupta pentru pace.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

SALUTÁR, -Ă, *salutari, -e*, adj. Folositor (sănătății, vieții etc.). *Mijloacele noastre de exprimare pot fi potrivite... pentru a propaga o credință salutară.* ANGHEL, PR. 187. *D-voastră sînteți chemat a opera salutare reforme în instrucția publică.* ALECSANDRI, S. 5. [Aceste scrieri] *nu au putut exercita vreo influență salutară asupra gustului pentru literatură.* NEGRUZZI, S. I XXXII.

SALUTÁRE, *salutări*, s. f. Faptul de a saluta; formulă de salut folosită la despărțire sau ca încheiere la o scrisoare; (mai ales la pl.) expresie de politețe pe care o transmitem unei persoane absente, prin intermediul cuiva. V. salut. *Leahul își înălță pălăria de paie în semn de salutare.* SADOVEANU, O. VII 83. *Du Oltului din partea mea O caldă salutare.* COȘBUC, P. I 79. ◇ (Cu valoare de interjecție) *Stai, domnule!... — Nu mai pot... e tîrziu... Salutare, neică, și mersi!* CARAGIALE, O. I 190. *Bonsoar, nene Nae. — Salutare onorabile.* id. ib. 51.

SALVÁ, *salvez*, vb. I. Tranz. A scoate (pe cineva sau ceva) dintr-o primejdie, dintr-o încurcătură. *În vremuri d-astea dai încolo și moșii și bani, numai viața să ți-o salvezi.* REBREANU, R. II 37. *Se lăcomise în speranța unei mari lovituri care să-l salveze, și se încurcase în socoteli în așa fel, încît nu mai vedea nici o ieșire.* BART, E. 239. ◇ Expr. **A salva situația** = a reuși să îndrepți o situație neplăcută, grea, precară. **A salva aparențele** v. aparență. ◇ Refl. *La prima mea încercare, ființa aceea s-a apărat și-a crezut că trebuie să se salveze, rîzînd absolut fără sens.* SADOVEANU, O. VIII 636. ◇ Refl. pas. *În urma naufragiului unei corăbii... nimic nu s-a putut salva.* BART, E. 29.

SALVÁRE, *salvări*, s. f. Acțiunea de a (se) salva; (concretizat) mijloc prin care se salvează. *Domnule secretar, a venit, în sfîrșit, și pentru noi o salvare.* DEMETRIUS, C. 27. *Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită.* REBREANU, R. I 241. ◇ Loc. adj. **De salvare** = care salvează, cu ajutorul căruia se salvează. *O avere frumoasă făcuse, pe vremuri, cu vasul lui de salvare « Union »... Bătrînul maltez fusese odinioară groaza societăților de salvare.* BART, E. 30. *Deasupra patului, într-o nișă, o scară de frînghie — mijloc de salvare în caz de incendiu.* id. S. M. 41. ◇ *Scîndură de salvare* = scîndură cu ajutorul căreia se poate salva un naufragiat. (Fig.) *Fata nu înțelegea totul, dar vedea că i se întinde o scîndură de salvare de către o mînă binevoitoare.* BART, E. 358. *Colac de salvare* v. colac (II 1). ✦ Serviciu medical destinat să dea primul ajutor accidentaților sau bolnavilor care au nevoie de ajutor medical urgent. ✦ Vehicul special amenajat care transportă accidentații sau bolnavii la o instituție spitalicească.

SALVATÓR, -OÁRE, *salvatori, -oare*, adj. Care salvează sau poate salva. *Stinsese becul de pe noptieră de cîteva ori și tot de atîtea ori îl reaprinsese, ba să refacă un calcul salvator, ba să controleze un preț.* REBREANU, R. I 45. *Se opri din citit. Îi veni deodată în minte o idee salvatoare.* BART, E. 23. ◇ (Substantivat) *Nu se putea prevedea cine va fi salvatorul din suferințile seculare.* SADOVEANU, E. 240. *Adu-ți aminte că patria d-tale nu va fi ingrată către salvatorii ei.* GHICA, A. 158.

SÁLVĂ, *salve*, s. f. Serie de focuri trase simultan de mai multe arme. *Dintr-o dată o salvă rupea văzduhul.* SADOVEANU, O. VI 48. *Dacă stăm culcați, salvele se răresc și ele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 359. *Țevile... se ridicară deodată la ochi, degetele apăsară deodată pe trăgaci și salva de gloanțe umplu cerul cu o răpăială pripită.* REBREANU, R. II 254. ◇ Fig. *Se suie la tribună emoționat, o salvă de aplauze îl întîmpină.* VLAHUȚĂ, O. A. III 65.

SÁLVE interj. Formulă de salut, folosită mai ales la despărțire sau ca încheiere la o scrisoare.

SALVGARDÁRE s. f. Păstrare în bune condiții a unui bun moral, social etc. *Salvgardarea păcii.*

SÁLVIE s. f. v. **salbie.**

SAMALÍC, *samalicuri*, s. n. (Regional; și în forma *samaloc*) Magazie în care se păstrează nutrețul pentru vite. *Paiele se cară acasă și se păstrează în samaloc sau samalic.* PAMFILE, A. R. 216.
— Variantă: **samalóc** s. n.

SAMALÓC s. n. v. **samalic.**

SAMANÍU, -ÍE, *samanii*, adj. Galben-deschis (de culoarea paiului). *Cu părul ca un abur samaniu.* DELAVRANCEA, S. 247. *Frunzele de an, căzute și moarte, cu fața samanie, ruginite, așterneau... un covor fremătător.* MACEDONSKI, O. III 68.

SAMÁR, *samare*, s. n. **1.** Șa mare de povară, fără scări, care se pune mai ales pe măgari și pe catîri (v. tarniță); p. ext. încărcătura care se așază pe spatele unui animal de povară. *Moș Oprea baciul... încremenit pe un samar și-a adus aminte de zilele tinereții, de vînătorile lui cu tata.* GALACTION, O. I 64. *Vine de la maică-sa,*

Şi-mi mere la soacră-sa, Cu trei-patru catîraşi, C-un samar de gălbinaşi. TEODORESCU, P. P. 626. ✦ Bucată de scîndură care are la partea inferioară o mică platformă şi chingi pentru a fi purtată în spate, folosită la transportul cărămizilor pe schelele construcţiilor.

2. Laţ de sprijin pe care se aşază căpriorii acoperişului unei case. *La unele case, în loc de trei capre se pun numai două, iar pe sub încheietura braţelor lor, şi sprijinindu-se pe nişte stinghii, se pune un samar.* PAMFILE, I. C. 422.

SAMARAGÍU, *samaragii,* s. m. (Rar) Cel care face samare. *În Meglenia este satul Oşani, care se compune... în majoritate din samaragii, meşteri de şele numite samare.* PAMFILE, I. C. 39.

SAMÁRĂ, *samare,* s. f. Tip de fruct uscat, cu o aripă subţire (cum are ulmul, arţarul, paltinul etc.).

SAMAVÓLNIC, -Ă, *samavolnici, -e,* adj. (Despre oameni) Care procedează după bunul lui plac, nesocotind şi încălcînd voinţa şi drepturile altora; (despre acţiunile oamenilor) făcut după bunul plac personal; abuziv, arbitrar. *Stoian ascultă cu atenţie întrebările lui Popa, apoi răspunse: Cred că schimbarea lui Hulub este samavolnică.* V. ROM. februarie 1953, 82.

SAMAVOLNICÍE, *samavolnicii,* s. f. Faptul de a acţiona după bunul plac, nesocotind legile şi încălcînd drepturile cetăţenilor; act samavolnic. *Guvern ti aista?... Guvern regulamentar ori paşalîc, în care domneşte interesul şi samavolnicia?* ALECSANDRI, T. 1341. *Ai fost obijduit prin vro samavolnicie din partea lor?* id. ib. 1357.

SÁMĂ s. f. v. **seamă.**

SÁMĂN s. m. v. **seamăn.**

SÁMCĂ s. f. (În superstiţii) Fiinţă imaginară rea, care omoară sau vatămă pe oameni; boală cauzată de această fiinţă. *L-a întîlnit o samcă cu patru picioare, Cu păr de urs îmbrăcată pînă în pămînt.* PAMFILE, M. R. I 241. *S-o pornit... pe cale pe cărare Şi o întîlnit samca... Şi i-o dat durere prin spate.* ŞEZ. XXIII 95. *Copiii ce zac de samcă se vindecă scăldîndu-se în zamă de crengi de cacadîr.* ib. XV 12.

SÁMEŞ, *sameşi,* s. m. **1.** (Învechit şi arhaizant) Funcţionar administrativ îndeplinind funcţia de casier şi strîngător de biruri. [Unchiul] *e burlac, e sameş la departamentul finanţelor.* CAMIL PETRESCU, O. I 250. *Ieri dimineaţă a venit la Roman, la sameşu-n gazdă.* ALECSANDRI, T. 194. *Cunosc un om cu numele acesta, dar el este sameş la hătmănie.* FILIMON, C. 245.

2. (Regional) Administrator de moşie; logofăt. *Grăbea spre ţarina boierească, s-ajungă cu mult înainte de răsăritul soarelui, căci era acolo un sameş rău... Şi dacă nu prindea a prăşi cu un ceas înainte de răsărit, i se socotea numai jumătate de zi.* CAMILAR, N. I 214.

SAMOÉD, -Ă, *samoezi, -de,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de origine uralo-altaică a Siberiei de nord.

SAMOVÁR, *samovare,* s. n. Vas de metal (străbătut de un tub în care se introduc cărbuni aprinşi) în care se fierbe apa pentru ceai. *Pe o altă masă, acoperită cu alb, samovarul; în jurul samovarului, ceştile de ceai.* STANCU, U.R.S.S. 43. *Erau strînşi... împrejurul unei mese rotunde. Un samovar fierbea la o parte.* VLAHUŢĂ, O. A. III 53.

SAMSÁR, *samsari,* s. m. Intermediar în afaceri negustoreşti, între vînzător şi cumpărător (v. m i s i t); p. e x t. persoană care face din orice lucru obiect de negoţ. *Negustori aprigi de cereale, geambaşi vestiţi la oboare, samsari de lînă şi brînzeturi.* I. BOTEZ, ŞC. 87. *Am cunoscut eu un samsar de slujbe, unu... amicul tuturor miniştrilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 176. *A chemat un samsar... să-i găsească o pereche de case frumoase.* CARAGIALE, O. III 29.

SAMSARLÍC, *samsarlîcuri,* s. n. Îndeletnicirea samsarului. V. m i s i t i e. *Crezuse că vrea să i-l cumpere... pe urmă se lămuri că e geambaş şi nu vrea decît să-i facă samsarlîcul.* CAMIL PETRESCU, O. II 49. [Negustători străini] *fac... un simplu samsarlîc între producători romîni şi marii comercianţi europeni.* ODOBESCU, S. II 110.

SAMULÁSTRĂ s. f. v. **samuraslă.**

SAMÚR, (1) *samuri,* s. m., (2) *samururi,* s. n. **1.** Animal carnivor din pădurea siberiană, vînat pentru blana lui preţioasă *(Mustella zibellina). Contoşul domnului... e deschis la piept şi lasă să se vază o scumpă blană de samur.* ODOBESCU, S. I 101.

2. Blana prelucrată a samurului (1), de culoare cafenie. *Parcă-s nişte vlădici, aşa giubele de mătase blănite cu samur au pe dînşii.* HOGAŞ, M. N. 144. *Pe sub giubeaua de pambriu albastru blănită cu samur, purta una dintr-acele scurte cataveici, numite fermenele.* NEGRUZZI, S. I 16. *Sangiacul Nicopolei, ce era închis în cetate, trimise atunci domnului stofe ţesute cu aur şi argint, samururi frumoase.* BĂLCESCU, O. II 171. ✧ F i g. *Ochii ei albaştri umbriţi d-un blond samur.* BOLINTINEANU, O. 205.

SAMURÁI, *samurai,* s. m. Membru al castei privilegiate feudalo-militariste din Japonia, dinainte de revoluţia din 1868; p. e x t. persoană care face parte din tagma militariştilor japonezi.

SAMURÁSLĂ s. f. (Cu sens colectiv) Plante răsărite de la sine, din seminţele scuturate la strîngerea recoltei sau din bulbii, tuberculii etc. rămaşi nescoşi din pămînt.

— Variantă: **samulástră** s. f.

SANATORIÁL, -Ă, *sanatoriali, -e,* adj. (Rar) De sanatoriu, cu regim de sanatoriu. *Case... sanatoriale în care muncitorii îşi petrec concediul de odihnă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 952, 4/4.

— Pronunţat: *-ri-al.*

SANATÓRIU, *sanatorii,* s. n. Instituţie spitalicească (climatică sau balneară) pentru îngrijirea bolnavilor de tuberculoză sau de boli mintale, a convalescenţilor etc. care au nevoie în special de cură igieno-dietetică şi de supraveghere medicală; (în trecut) spital particular. *Aşezat în marginea Vienei, în mijlocul unui mare parc cu flori şi arbori, sanatoriul era o vilă elegantă şi austeră.* CĂLINESCU, E. 386. *Se ducea la un sanatoriu, unde se afla în convalescenţă un bătrîn pentru care purta mare evlavie.* C. PETRESCU, Î. II 222. *Aveam impresia că tata... se-ntoarce din război şi nicidecum dintr-un sanatoriu de nebuni.* SAHIA, N. 59.

SÁNCHE adv. v. **sanchi.**

SÁNCHI adv. Pesemne, cum s-ar zice, adică. *M-am dus pe coclauri, să-ţi aduc, sanchi, copii de suflet.* CREANGĂ, P. 84.

— Variantă: **sánche** (ALECSANDRI, la CADE) adv.

SANCHÍU, -ÍE, *sanchii,* adj. Tăcut, posac, ursuz; îndărătnic, încăpăţînat. *Tu, Darie, îmi spunea mama, eşti un om sanchiu, închis.* STANCU, D. 345. *Iordache Cojocarul, om cu stare, dar sanchiu şi nemilos... nu rîdea niciodată şi bătea pe calfe de le zvînta.* GALACTION, O. I 277. *Rău ai nimerit-o! Şi satu mic şi oamenii sanchii!...* STĂNOIU, C. I. 58. ✧ (Adverbial) *Maiorul îl privi sanchiu, clătinîndu-şi capul.* CAMIL PETRESCU, O. II 559. ✧ (Substantivat) *Şeful vămii, un sanchiu bătrîn, straşnic de formalist.* BART, S. M. 82.

SANCTIFICÁ, *sanctífic,* vb. I. T r a n z. (Bis.) A trece (pe cineva) în rîndul sfinţilor; a sfinţi.

SANCTITÁTE, *sanctități*, s. f. (Urmat de un pronume posesiv) Titlu dat papilor și patriarhilor ortodocși.

SANCTUÁR. *sanctuare*, s. n. Loc în templu sau în biserică, considerat sfînt și interzis profanilor; altar. (Fig.) *Aice ne aflăm În sanctuarul tainic, în care noi lucrăm.* ALECSANDRI, T. II 259.
— Pronunțat: *-tu-ar.*

SANCȚIONÁ, *sancționez*, vb. I. Tranz. **1.** A aproba, a confirma, a întări o lege, o dispoziție, un act printr-o semnătură autorizată, pentru a-i da valabilitate; p. ext. a încuviința, a statornici, a consfinți. *În urma unei cereri formale a unei deciziuni a Consiliului de Miniștri sancționate de domn.* KOGĂLNICEANU, S. A. 159.
2. A aplica o pedeapsă, a pedepsi.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

SANCȚIONÁRE, *sancționări*, s. f. Acțiunea de a sancționa.
1. Confirmare, aprobare, consfințire a unei legi, a unei dispoziții, a unui act.
2. Aplicare a unei pedepse; pedepsire.

SANCȚIONÁT, -Ă, *sancționați, -te*, adj. (Despre legi, dispoziții) Confirmat, aprobat; consfințit.

SANCȚIÚNE, *sancțiuni*, s. f. **1.** Faptul de a sancționa; (în unele state) aprobare dată unei legi de către șeful statului, pentru a o face executorie; p. ext. confirmare a unui act de către o autoritate (sau o instanță) superioară celei care l-a efectuat, pentru a-i da valabilitate. [Aceasta] *ar da poate lui Cuza-vodă dreptul de a revendica mult mai mult decît sancțiunea celor două alegeri.* GHICA, A. 616. ◇ Aprobare, confirmare, consfințire. *Vor dobîndi curînd sancțiunea împărătească.* SBIERA, P. 332.
2. Pedeapsă prevăzută de o lege pentru cei care calcă dispozițiile ei; p. ext. orice fel de pedeapsă. ◇ (În dreptul internațional, mai ales la pl.) Sistem de măsuri (economice, financiare, militare) cu caracter de pedeapsă, aplicate unui stat care nu respectă obligațiile luate printr-o convenție.

SANDÁ s. f. v. **sandală.**

SANDÁL[1] s. m. v. **santal.**

SANDÁL[2] s. n. (Învechit) Țesătură de mătase din care se făceau obiecte de îmbrăcăminte. [Din foaia de zestre a Srancăi] *1 zăbun de sandal de Veneția cu fețe.* ODOBESCU, S. I 421.

SANDÁL[3], *sandale*, s. n. (Învechit și popular) Luntre lungă pentru transportat mărfuri. *Carcă-mi-se-ncarcă Două-trei sandale, Două-galioane.* TEODORESCU, P. P. 643. *Șepte bolozale Și șepte sandale Descarc la zamboale.* ALECSANDRI, P. P. 116.

SANDÁLĂ, *sandale*, s. f. Încălțăminte ușoară de vară, uneori fără tocuri, cu fețele făcute din bentițe de piele, de pînză etc. *În fața mea rămîne o șchioapă de copil, în sandale fără ciorapi.* SAHIA, U.R.S.S. 127. *Neagu se căznea neîndemînatic să-i lege sandalele.* BART, E. 170.
— Variantă: **sandá** s. f.

SANDARÁC s. n. Rășină naturală extrasă dintr-un conifer care crește în Africa și în Australia, folosită la prepararea lacurilor și a vopselelor, a unor chituri pentru sticlă, porțelan etc.

SANDJACÁT, *sandjacaturi*, s. n. (Învechit, rar) Sangiac (2). *Turcii și tătarii se concentrau în sandjacaturile otomane de peste Prut.* HASDEU, I. V. 106.

SANDOMÍRCĂ s. f. Varietate de grîu foarte alb (cultivat mai ales în Moldova). *Prin unele părți întîlnim grîul românesc... grîul sandomirca și grîul bănat.* PAMFILE, A. R. 103.

SANDRÁCI s. n. (Învechit) Cutia și piesele necesare la jocul de șah; joc de șah. *Îi adusără tabla de sandraci ca să joace.* GORJAN, H. I 125.

SÁNDVICI s. n. v. **sandviș.**

SÁNDVIȘ, *sandvișuri*, s. n. (Și în forma *sandvici*) Felie de pîine unsă cu unt peste care se așază uneori salam, brînză, șuncă etc. și care se acoperă cîteodată și cu o a doua felie de pîine. *Să-mi aduci un sandvici, că mi-e foame. De altceva nu am nevoie.* SEBASTIAN, T. 330.
— Variantă: **sándvici** s. n.

SANGHÍN, -Ă adj. v. **sanguin.**

SANGHINOLÉNT, -Ă, *sanghinolenți, -te*, adj. (Franțuzism) De culoarea sîngelui. *Asfințitul vărsa o lumină sanghinolentă.* C. PETRESCU, Î. II 249.

SANGIÁC, *sangiacuri*, s. n. (Învechit; și în forma *sîngeac*) **1.** Steag turcesc, de culoare verde (în special steagul cu semiluna în vîrf, trimis de Poartă noului domn din Principatele române). *Copiii din casă... și cu aprozii purtau sîngeacul sau steagul cel mare și două tuiuri turcești date de la împărăție.* ODOBESCU, S. I 73.
2. Diviziune teritorială în vechiul imperiu otoman, subîmpărțire a unui pașalîc. *Tudorel că mi-și pleca, Un vătaf cu el lua, Prin sangiacuri că umbla, Zaherele că strîngea.* TEODORESCU, P. P. 678.
3. Guvernator al unui sangiac (2). *Sangiacul Nicopolului, ce era închis în cetate, trimise atunci domnului stofe țe ute cu aur și argint.* BĂLCESCU, O. II 171. *Sangiacul cînd auzea, Cinci sute de turci pornea, Numai turci și arnăuți, Tot de Golea greu bătuți.* TEODORESCU, P. P. 587.
— Variantă: **sîngeác** s. n.

SANGUÍN, -Ă, *sanguini, -e*, adj. **1.** Care ține de sînge, prin care trece sîngele, de sînge. *Masajul activează circulația sanguină.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 114. ◇ *Grupă sanguină* v. grupă.
2. (Despre oameni) La care circulația sîngelui este foarte activă. ◇ *Temperament sanguin* = temperament cu reacții imediate; temperament impulsiv.
— Variante: **sanghín, -ă, sangvín, -ă** adj.

SANGULÍE, *sangulii*, s. f. (Învechit și popular) Un fel de pînză foarte fină; obiect (în special maramă) din această pînză. *Fata își cusu toată istoria pe două sangulii.* ISPIRESCU, L. 364. *Sangulii mai subțiri și mai transparente decît pînza păianjenului.* ODOBESCU, S. I 338. (Cu pronunțare regională) *Coase și-mi chindisește... Cu mătase isprăvește Cămășuță nunului, Sanguliă mirelui.* TEODORESCU, P. P. 82.

SANGVÍN, -Ă adj. v. **sanguin.**

SANHEDRÍN s. n. Tribunal suprem la vechii iudei; fig. grup de oameni care formează un cerc închis, avînd pretenția de a da sentințe nediscutabile într-un anumit domeniu. *Titu Herdelea, care se strecurase într-un colț, intimidat de sanhedrinul redacțional, deveni centrul interesului cînd Roșu îl întrebă ce-a văzut la țară.* REBREANU, R. II 25.

SÁNIE, *sănii*, s. f. **1.** Vehicul, în general cu tracțiune animală, avînd în loc de roți două tălpi de lemn sau de fier, cu ajutorul cărora alunecă iarna pe zăpadă sau pe gheață. *În seara de lăsata-secului, am fost poftiți la masă de un proprietar vecin. Ne-a trimis sania, căci, deși vremea se dezmorțise, zăpada era tot întreagă.* GALACTION, O. I 101. *Dar plug, grapă, teleagă, sanie... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38. *Dar ce văd? ce se strecoară Colo-n zare cînd și cînd? E o sanie ușoară, Prin lumină lunecînd.* ALECSANDRI, O. 222.
2. (Tehn.) Suport la anumite mașini-unelte, care poate aluneca în lungul unor ghidaje, asigurînd una dintre mișcările secundare de lucru ale mașinii. ◇ *Sanie*

portunealtă = suport pe care se fixează unealta de tăiere a unei maşini-unelte.

— Gen.-dat. şi: *saniei* (CAMIL PETRESCU, O. I 9).

SANITÁR[1], *sanitari*, s. m. Ostaş instruit să dea primele ajutoare, să ridice şi să transporte răniţii de pe cîmpul de luptă. *Ghenea încearcă să întoarcă ochii bulbucaţi spre dreapta, unde e întins trupul căpitanului Ionescu, aşa cum a fost adus de sanitari.* C. PETRESCU, Î. II 37. *Cu grijă sanitarii coborîră pe răniţi, unul cîte unul.* D. ZAMFIRESCU, R. 276.

SANITÁR[2], **-Ă**, *sanitari*, *-e*, adj. Care se referă la sănătatea publică, care aparţine resortului însărcinat cu ocrotirea şi îngrijirea sănătăţii publice, care emană de la acest resort. *Asistenţă sanitară.* ▭ *Umbla din casă în casă o comisie sanitară, turna cu tulumba acid fenic pe jos şi pe pereţi şi însemna într-o condică numele copiilor bolnavi.* PAS, Z. I 216. *Dan, între Racliş şi Albert, vorbea încet despre căldurile şi starea sanitară a Capitalei.* VLAHUŢĂ, O. A. III 39. ✧ *Cordon sanitar* v. cordon. *Punct sanitar* = cea mai mică unitate de asistenţă medicală, funcţionînd în întreprinderi sau în locuri de muncă izolate. *Agent sanitar* (şi substantivat, m.) = persoană din cadrul personalului medical inferior al unui spital sau al unui serviciu medical (în special în mediul rural) care se ocupă cu îngrijirea bolnavilor, cu executarea măsurilor de dezinfecţie în cazurile de boli contagioase etc. *Aţi fost duşi la spitalul de copii de lîngă Capul Podului ...Şi pe băieţi şi pe fete vă tunsese un sanitar.* PAS, Z. I 217. *Trei doctori, cîţiva sanitari, nişte refugiaţi şi o secţie de miliţieni cu şeful lor... alcătuiau la început tot personalul medical şi subaltern al acestui spital.* MIRONESCU, S. A. 122. *Avion sanitar* v. avion. *Tren sanitar* v. tren.

SANSCRÎT, -Ă, *sanscriţi*, *-te*, adj. (În expr.) *Limbă sanscrită* (şi substantivat, f.) = limba literară a Indiei vechi, în care este scrisă cea mai mare parte din literatura clasică indiană. *Cunosc limba arabă şi ceva sanscrită.* HOGAŞ, H. 93. ✦ Care se raportă la limba vechilor indieni, care e scris în această limbă.

SANSCRITOLÓG, *sanscritologi*, s. m. Savant cunoscător al limbii şi al literaturii sanscrite.

SANTÁL, *santali*, s. m. (Şi în forma *sandal*) Arbore originar din Extremul Orient, avînd, după varietăţi, lemnul alb, dens şi aromatic sau brun-roşiatic şi fără miros *(Santalum)*. *A fost cîndva un negustător... care a aflat prin oameni pribegi cum că în cetatea Basora, la malul mării, are preţ mare lemnul de santal.* SADOVEANU, D. P. 149. ✧ *Ulei de santal* = esenţă extrasă prin distilare din lemnul şi rădăcina varietăţii albe de santal, şi întrebuinţată în medicină şi în parfumerie. ✦ Lemnul arborelui descris mai sus, folosit în tîmplăria de lux. *Pune pe măsuţa de santal din stînga lui o listă.* CAMIL PETRESCU, O. II 321. *În lădiţe de sandal, Floarea tainică de lotus întristat se vestejeşte.* MACEDONSKI, O. I 104. *Iat-o joncă aurită pe albastrul apei line, Cu vîntreli de rogojină şi cu vîsle de sandal.* ALECSANDRI, P. III 84.

— Variantă: **sandál** s. m.

SANTASÉ s. f. (Ieşit din uz) Numele unui joc de cărţi; şaizeci şi şase. *Petrecerea... îşi urmă cursul mai departe: care jucau maus... care pichet sau concină, care santase.* HOGAŞ, DR. II 68.

SANTÍNĂ, *santine*, s. f. Încăpere situată în fundul unei nave, unde se strîng apele de condensare, de infiltraţie, etc., eliminate apoi cu ajutorul pompelor.

SANTINÉLĂ, *santinele*, s. f. (Şi în forma *sentinelă*) Soldat înarmat care face serviciul de pază a unui post; strajă, gardă. *El nu vroise să creadă că sentinela trebuie... după trei întrebări fără răspuns, să tragă.* GALACTION, O. I 153. *Îşi va amăgi nesomnul inspectînd santinelele de noapte.* C. PETRESCU, Î. I 4. *Din cînd în cînd s-aude pe la posturi glasul sentinelelor, zbucnind răsunător şi prelung, în adînca muţenie a nopţii.* VLAHUŢĂ, O. A. I 145. ✧ Expr. **A fi de santinelă** = a fi de serviciu, de pază. *Să dorm? Glumiţi, domnişoară Corina, eram de sentinelă.* SEBASTIAN, T. 25.

— Variantă: **sentinélă** s. f.

SANTONÍNĂ s. f. Substanţă toxică extrasă din seminţele sau din bobocii mai multor specii de plante din familia compozeelor şi întrebuinţată în medicină ca vermifug.

SÁPĂ[1], *sape*, s. f. **1.** Unealtă agricolă pentru săpat şi prăşit, alcătuită dintr-o lamă de oţel plană sau curbată, fixată aproape perpendicular pe o coadă de lemn. *El era drumeţ sărman, Muncitor cu sapa.* TOPÎRCEANU, B. 9. *Coasa va dormi şi sapa, Va tăcea cîntarea-n grîu.* COŞBUC, P. I 316. *Iar cînd sufletul mi-oi da, Cînd nu te-oi mai dezmierda, Din copită să-ţi faci sapă Lingă ulmi să-mi faci o groapă Şi cu dinţii să mă-apuci, În tainiţă să m-arunci.* ALECSANDRI, P. P. 74. ✧ Expr. **A ajunge** (sau **a se vedea**) **la** (sau **în**) **sapă de lemn** = a sărăci, a deveni foarte sărac. *Noi, oamenii din sat, cîteodată ajungem în sapă de lemn.* PREDA, Î. 96. *Bunicu-meu, încurcat în judecăţi... pierde tot, şi din gospodar de frunte, cînd se vede la sapă de lemn, desperat, ia parul şi, ziua-n amiaza-mare, la arie, îl culcă dintr-o lovitură.* VLAHUŢĂ, O. A. III 13. *Pe timpul lui Alexandru-vodă III ţara ajunsese în sapă de lemn.* ISPIRESCU, M. V. 4. **A aduce** (sau **a lăsa**) **pe cineva la** (sau **în**) **sapă de lemn** = a sărăci pe cineva, a ruina. *O să m-aduci în sapă de lemn!* DELAVRANCEA, O. II 367. **Sapa şi lopata** v. lopată. (Glumeţ) **Apă de sapă** = vin. *Se adăpa cu apa de sapă cea plăcută a stăpînului său.* ISPIRESCU, U. 104. ✦ *Sapă rotativă* = maşină de lucru agricolă, cu tracţiune animală, care sapă pămîntul cu ajutorul unor discuri stelate care se înfig în sol.

2. Munca prăşitului, a săpatului. *Foaie verde, foaie lată venii asear' de la sapă.* ŞEZ. I 139. *Vino, nevastă, la sapă! — Vai, bărbate-s rău bolnavă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 455.

3. Unealtă folosită la sonde, constituind extremitatea inferioară a garniturii de săpare. *Sapa, de fier masiv, cîntărind sute de kilograme, seamănă cu o palmă de om întinsă.* BOGZA, A. Î. 49.

4. Piesă metalică de la partea de dinapoi a afetului unui tun, care se înfige în pămînt, la tragere, servind astfel la fixarea tunului.

5. Fiecare dintre cei patru căpriori de la colţurile unei case ţărăneşti. *Cele patru căpriori de pe colţuri se numesc sape şi alcătuiesc sapa casei.* DAMÉ, T. 94.

— Pl. şi: (regional) *săpi* (C. PETRESCU, R. DR. 235), *sepe* (MAT. FOLK. 1533).

SÁPĂ[2], *sape*, s. f. Crupa calului (mai rar a altor animale). *Călări pe cai de frunte ce saltă-n loc şi... La glas de şeizi negri ce-i netezesc pe sapă.* ALECSANDRI, P. III 377. *Şade (cutare) călarea, Şade-n apă Pînă-n sapă.* TEODORESCU, P. P. 54. [Îl adapă] *tot cu lăpteşor de iapă, De şi-l face lat pe sapă.* ALECSANDRI, P. P. 106.

SÁPIA s. m. (Regional) Măcelar. *Pe sapia să-l chemi, Mînzatul să-l taie.* PĂSCULESCU, L. P. 190.

SAPIÉNT, *sapienţi*, s. m. (Latinism învechit) Învăţat. *Doară luăm de limbă oarecare alteraţii a cuvintelor întrebuinţate, dar conjugaţia, articulul şi ţesetura ţăranului în cît se osebeşte de a sapientului?* RUSSO, S. 53.

— Pronunţat: *-pi-ent*.

SAPÍN s. n. v. ţapină.

SAPÍNĂ s. f. v. ţapină.

SAPONIFICÁ, *saponific*, vb. I. Refl. (Despre esteri) A se descompune prin hidroliză în acizi organici şi alcooli. ✦ (Despre grăsimi) A se descompune prin hidroliză, transformîndu-se în săpun.

SAPONIFICÁRE, *saponificări*, s. f. Reacţie de hidroliză a unui ester, prin care se obţine un acid organic şi un alcool. ✦ Reacţie de descompunere prin hidroliză a unei grăsimi. *Saponificarea grăsimilor poate fi obţinută prin acţiunea acizilor.* MARINESCU, P. A. 46.

SAPROFÍTE s. f. pl. Specie de bacterii şi ciuperci care se dezvoltă pe corpurile organice moarte, hrănindu-se cu substanţe în descompunere.

SARABÁNDĂ, *sarabande*, s. f. Vechi dans spaniol asemănător cu menuetul; melodia după care se dansează. ✦ Fig. Mişcare ameţitoare, tumultuoasă; frămîntare, vînzoleală. *Flăcări plutesc pe deasupra apelor, purtate de oameni... dezlănţuiţi într-o sarabandă de gesturi.* BOGZA, C. O. 301. *În jurul lor dănţuieşte nebuna sarabandă a unui carnaval.* SADOVEANU, E. 147.

SARAGEÁ, *saragele*, s. f. (Turcism învechit; mai ales la pl.) Sărăcei.

SARÁI s. n. v. **seral.**

SARAILÍE, *sarailii*, s. f. Prăjitură făcută din foi de plăcintă, rulate, cu umplutură de nuci sau de migdale şi îmbibate cu mult sirop de zahăr sau de miere. V. baclava. *Mînca însă bine feluri moldoveneşti îmbielşugate şi grase, isprăvind cu sarailii şi baclavale turceşti.* SADOVEANU, Z. C. 107. *Cînd veniră: sarailia şi minciunile, cheful era în toi.* STĂNOIU, C. I. 99. *Masinca trimetea să scoată apă proaspătă de la puţ şi-i trata cu sarailie făcută de mîna ei.* BASSARABESCU, V. 8.

— Variantă: **seralíe** (NEGRUZZI, S. I 286) s. f.

SARAMURÁ, *saramurez*, vb. I. Tranz. 1. A conserva alimente (carne, legume etc.) prin introducerea lor în saramură sau prin injectare de saramură.

2. A introduce în saramură piei crude, înainte de tăbăcire.

3. A dezinfecta seminţele de cereale înainte de semănare, tratîndu-le cu un fungicid.

SARAMURÁRE s. f. Acţiunea de a saramura.

SARAMÚRĂ, *saramuri*, s. f. (Şi în forma *salamură*) 1. Apă în care s-a dizolvat sare, şi care se foloseşte la conservarea unor alimente, în agricultură, în industria tăbăcăriei etc. *Ajuta ca de obicei la scoaterea pieilor vîscoase, grele de saramură.* CAMIL PETRESCU, O. II 448. *După cincisprezece zile şuncile se scot din salamură.* PAMFILE, I. C. 55. ✧ Expr. **A-şi pune carnea în** (sau **la**) **saramură** v. carne. ✦ Apă naturală care conţine sare, izvor de apă sărată; slatină. *Înspre apus... vin... Bălţăreştii cei plini de salamură.* CREANGĂ, A. 72. *În stînga acestei gîrle... sînt salamuri sau sorginte de apă sărată.* I. IONESCU, P. 31.

2. Zeamă sărată (şi condimentată uneori cu oţet, usturoi etc.) cu care se servesc unele mîncări; mîncare servită în acest fel. *Am şi nişte plătici... fripte pe cărbuni şi cu salamură de usturoi.* SADOVEANU, Î. A. 42. *Cei cîţiva crapi fuseseră făcuţi o saramură caldă.* CAMIL PETRESCU, N. 69. *Pescarii le dădură o saramură de peşte proaspăt şi drumeţii mîncară, plecînd apoi mai departe.* SANDU-ALDEA, U. P. 43. *Găina s-o fac friptură şi bobocul saramură.* MARIAN, S. 162.

— Variantă: **salamúră** s. f.

SARASÍR s. m. v. **serasir.**

SARAZÍN, -Ă, *sarazini, -e*, s. m. şi f. Nume dat în evul mediu de către popoarele occidentale musulmanilor din Europa şi din Africa.

SÁRĂ s. f. v. **seară.**

SÁRBĂD, -Ă adj. v. **searbăd.**

SÁRBED, -Ă adj. v. **searbăd.**

SARCÁSM, (2) *sarcasme*, s. n. 1. Ironie muşcătoare, batjocură necruţătoare, atitudine sarcastică. *Scrisul lui Haşdeu a degajat în epoca sa o largă undă de sarcasm.* VIANU, A. P. 142. *Sarcasmul lui a tulburat multe priviri şi a stîrnit multe duşmănii.* SADOVEANU, E. 173.

2. Vorbă, frază, expresie sarcastică, incisivă. *În scrisorile sale nu mai isprăveşte cu sarcasmele la adresa politicii din Muntenia.* IBRĂILEANU, SP. CR. 141. *De la situaţiunea cea mai sublimă... eşti azvîrlit fără nici o tranziţiune, printr-un sarcasm... faţă în faţă cu realitatea cea mai plină de goliciune.* MACEDONSKI, O. IV 93.

SARCÁSTIC, -Ă, *sarcastici, -e*, adj. Plin de sarcasm, batjocoritor, muşcător. *Zîmbetu-i era sarcastic şi ochii lui mici mă priveau ascuţit.* SADOVEANU, E. 126. *De tonul lui sarcastic adînc te simţi rănit.* MACEDONSKI, O. I 259. ✧ (Adverbial) *Rînjind sarcastic sub mustaţa întărîtată, Ladima îi puse mîna pe umăr.* CAMIL PETRESCU, N. 39. (Poetic) *Gardu-n zări rîzînd s-afundă, Şi mă tem a-l mai privi: Azi, sarcastic, el ar fi Gata să-mi răspundă.* COŞBUC, P. I 262.

SÁRCINĂ, *sarcini*, s. f. 1. Încărcătură, greutate (pe care o duce un om sau un animal); povară. [Dan] *puse jos dulcea lui sarcină pe malul mirositor al unui lac albastru.* EMINESCU, N. 65. *Sarcini de-aur şi de smirnă ei încarcă pe cămile Şi pornesc în caravană după steaua plutitoare.* id. O. IV 192. *Le slujea în loc de catîri, purtîndu-le sarcinile.* DRĂGHICI, R. 65. ✧ Fig. *Nouri de jăratec şi aur umpleau cu oştirile lor ceriul, dealurile erau încărcate cu sarcini de purpură.* EMINESCU, N. 48. *Ce faci, iubite oaspe, şi cum te mai găseşti Sub sarcina de daruri a dragostei domneşti?* ALECSANDRI, T. II 96. ✦ Apăsare, greutate. *Stau pe murgul meu călare Tot cu mîna pe pistoale... Şi mijlocul mi se frînge De greul păcatelor De sarcina armelor.* ALECSANDRI, P. P. 255. ✧ Fig. *O biată slabă fiinţă a căzut sub sarcina ticăloşiei vieţii.* NEGRUZZI, S. I 31. ✦ Fig. Povară, balast. *Voi fugi unde m-or duce ochii, departe de casa părintească în care sînt sarcină.* ALECSANDRI, T. I 52.

2. Legătură (de lemne, de fîn, de paie etc.) care poate fi dusă în spinare sau cu braţele. V. maldăr. [Bărbatul] *dădu sarcina de mohor vacii s-o mănînce.* RETEGANUL, P. III 3. *Culese cîteva uscături, făcu o sarcină mică, o luă în spinare şi plecă cu dînsa acasă.* ISPIRESCU, L. 266.

3. Obligaţie, îndatorire, răspundere (materială sau morală). *Ni spuneaţi dinioarea că de acum toţi au să icie parte la sarcini, de la vlădică pînă la opincă.* CREANGĂ, A. 167. [Ţărănimea] *plătea dări şi ducea toate sarcinile statului.* GHICA, S. XII. *Toată sarcina statului e pe spinarea mea!* ALECSANDRI, T. I 404. ✧ Expr. **A cădea** (sau **a reveni, a rămîne**) **în sarcina cuiva** = a cădea, a rămîne în grija, cuiva. *Cine era prea sărac şi n-avea nimic de dat: rămînea în sarcina vătafului şi dădea vătaful pentru el.* GALACTION, O. I 280. *În sarcina lui cădea să îngrijească de pisici.* STĂNOIU, C. I. 128. *Întreţinerea cădea în sarcina arendaşului.* REBREANU, R. II 49. **A da pe cineva în sarcina cuiva** = a da pe cineva în grija cuiva, a-l pune sub îngrijirea cuiva. **A pune** (ceva) **în sarcina cuiva** = a face (pe cineva) vinovat sau răspunzător (de ceva). **Liber de orice sarcină** v. liber. ✧ *Caiet de sarcini* = dosar care cuprinde condiţiile tehnice pentru executarea unei lucrări.

4. Misiune. *Te rog să-l încurci, ca să-ţi facă mărturisiri.* — *Sarcina nu-mi pare de loc grea.* SLAVICI, N. II 345. *Gîndindu-se şi răzgîndindu-se cum să-şi îndeplinească sarcina mai bine, căci îşi dăduse cuvîntul, se pomeni la marginea unui eleşteu.* ISPIRESCU, L. 43. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Calitate, slujbă, rol. *E grea... sarcina de împărat.* CONTEMPORANUL,

I 234. *Obosit de lucrările catagrafiei, la care mă îndatora sarcina mea de deputat.* NEGRUZZI, S. I 220. *El şi-au luat acum a îndeplini sarcina de bucătar.* DRĂGHICI, R. 75.

5. Starea femeii gravide, graviditate; durata graviditătii, gestatie. *A trăit în societatea capitalistă ca proletară, lucrînd 16 ore pe zi în mine de cărbuni şi bătută de bărbatul ei chiar în timpul sarcinei.* GHEREA, ST. CR. II 17. *Obosită de drum şi de sarcină... ajunse la o căsuţă.* ISPIRESCU, L. 55.

6. Forţă sau cuplu de forţe, care se aplică din exterior unui sistem fizic. ✦ Putere care se ia de la un sistem tehnic sau de la anumite elemente ale lui.

7. (În expr.) *Sarcină electrică* = electricitate (1).

— Pl. şi: (rar) *sarcine* (CREANGĂ, P. 156).

SARCOFÁG, *sarcofage,* s. n. **1.** Sicriu monumental din antichitate, făcut din piatră. *Mai fiecare casă din Celei trebuie să aibă... un jgheab, un tron, un prag făcut dintr-un sarcofag roman.* GALACTION, O. I 119. *În sarcofagele egiptene s-au găsit boabe de grîu care au rodit după o aşteptare de trei mii de ani.* CAMIL PETRESCU, O. II 33. *Sînt mai adesea morminte din epoca romanilor şi conţin, în mare parte, sarcofage din piatră vărosată.* ODOBESCU, S. II 141.

2. Monument funerar în formă de sicriu.

— Variantă: **sarcofágiu,** *sarcofagii* (C. PETRESCU, A. 315, BOLINTINEANU, O. 306), s. n.

SARCOFÁGIU s. n. v. **sarcofag.**

SARCÓI s. m. v. **ţarcoi.**

SARCÓM s. n. Tumoare malignă produsă de ţesuturile conjunctive, la oameni şi la animale.

SARCÓPT, *sarcopţi,* s. m. Parazit microscopic care trăieşte în galerii săpate în pielea oamenilor şi a animalelor şi care produce râia *(Sarcoptes scabiei).*

SARDANAPÁLIC, -Ă, *sardanapalici, -e,* adj. (Despre ospeţe) Exagerat de îmbelşugat, de luxos.

SARDEÁ, *sardele,* s. f. Peşte de mare, lung de 6-15 cm, care trăieşte pe lîngă coastele de vest şi de sud ale Europei; se consumă proaspăt sau conservat în cutii sau în butoaie *(Alosa sardina). Copiii înfulicară cu lăcomie sardele, zacuscă, felii de salam.* C. PETRESCU, Î. II 174. *Mulţimea peştelui este nesocotită, din care: sardele, peşte roşu...* GOLESCU, Î. 110. ✧ Loc. adv. **Ca sardelele (în putină** sau **în cutie)** = unul lîngă altul, înghesuiţi. *Oameni îngrămădiţi ca sardelele căscau gura la comedii, prin colb şi căldură.* SADOVEANU, O. VII 328. *Într-o magazie a şlepului încăpeau o sută de marinari, rînduiţi ca sardelele în cutie.* BART, S. M. 71. *Musafirii sînt grămădiţi ca sardelele-n putină.* ALECSANDRI, T. II 772.

SARDELÚŢĂ, *sardeluţe,* s. f. Diminutiv al lui sardea.

SÁRDIU s. n. Piatră preţioasă, transparentă, de culoare roşie sau brună; cornalină. V. rubin. *În lumina metalică a lunii, pietrele vînturate scînteiau în cascadă toate culorile... safire... sardonix şi sardiu.* C. PETRESCU, R. DR. 380.

SARDÓNIC, -Ă, *sardonici, -e,* adj. (Despre rîs, zîmbet) Care exprimă o batjocură necruţătoare sau o satisfacţie răutăcioasă, diabolică. V. sarcastic. *Aruncă asupra lui Boroboaţă o privire dispreţuitoare şi, dînd într-un rîs sardonic, curmă tăcerea.* FILIMON, C. 164. ✧ (Adverbial) *A rîs, s-a veselit sardonic.* C. PETRESCU, A. R. 32. *Bravo! bun gust ai! zise, rînjind sardonic.* CARAGIALE, M. 28.

SARDÓNIX s. n. Piatră preţioasă de culoare roşie, caracterizată prin prezenţa unor benzi concentrice simple, regulate. *Safire... sardonix şi sardiu.* C. PETRESCU, R. DR. 380.

SÁRE, (2) *săruri,* s. f. **1.** Substanţă cristalină, fărîmicioasă, solubilă în apă şi cu gust specific, care constituie un condiment de bază în alimentaţia oamenilor; clorură de sodiu. *A fost odată un moş şi o babă. Ei erau săraci... Cînd mălai aveau, n-aveau sare; cînd aveau sare şi mălai, n-aveau legumă.* ISPIRESCU, L. 313. *Mama v-aduce vouă... Drob de sare în spinare.* CREANGĂ, P. 20. *Cel mai departe drum Făceam la iarmaroace, cînd sare-mi cumpăram.* NEGRUZZI, S. II 249. ✧ (În proverbe şi zicători) *Nimeni nu-ţi pune sare-n mămăligă. Nu e meşteşug a găti mîncare, ci e meşteşug a o potrivi din sare. Sarea-i bună la fiertură, însă nu peste măsură. Sarea nu e bună în toate bucatele. Cine are sare multă pune şi în chiseliţă. Trebuie să mănînci un car de sare cu cineva ca să-l poţi cunoaşte.* ✧ Expr. **Sarea pămîntului** = reprezentanţii de frunte, de bază ai unei societăţi sau ai unui grup social. *Cei mulţi cari robotesc sînt sarea pămîntului.* SADOVEANU, N. P. 11. **Marea cu sarea** sau **sarea şi marea** = a) cantitate foarte mare, lucru imposibil de obţinut, de realizat. *Daţi-ne doi-trei leişori... Că doar nu-i marea Cu sarea.* TEODORESCU, P. P. 156; b) (neobişnuit) mulţime imensă. *Însoţisem pe tatăl-meu la băile de la Balta-Albă, unde se adunase în acel an sarea şi marea.* ODOBESCU, S. III 21. **A-l fi** (cuiva) **drag ca sarea în ochi** sau **a-l sta** (cuiva) **ca sarea în ochi** = a-i fi cuiva nesuferit. *Neveste-sei îi stau aceşti copilaşi ca sarea-n ochi. Nu era dimineaţă, nu era seară, nu era clipă... să nu-i amărască.* ISPIRESCU, L. 333. *Fetele împăratului însă priveau la verişor cum priveşte cînele pe mîţă şi li era drag ca sarea-n ochi.* CREANGĂ, P. 231. **A nu-l fi cuiva de ceva cum nu-l este cînelui a linge sare** = a nu-i veni cuiva să facă un lucru, a nu dori de loc, a nu avea nicidecum poftă. *Fie vorba între noi, nu ne era a învăţa cum nu-i e cînelui a linge sare.* CREANGĂ, A. 110. **A face** (pe cineva) **cu sare şi piper** = a mustra rău pe cineva; a face cu ou şi cu oţet. **A nu avea sare de mămăligă** = a fi foarte sărac. **Cu mîna de sare** = fără noroc. *Cîte flori pe iaz în sus, Toate cu mîndra le-am pus... Le-am pus cu mîna de sare Şi nici una nu răsare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154. (Familiar) **A pune** (cuiva sau la ceva) **sare pe coadă,** se zice despre cineva care a plecat şi care nu mai poate fi prins sau despre ceva care a fost luat şi nu mai poate fi găsit. ✧ (În corelaţie cu pîine, ca expresie a alimentului strict necesar pentru viaţă) *Fără pită, fără sare, Numai cu puşca-n spinare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 317. *Decît mămăligă cu unt Şi să mă uit la pămînt, Mai bine pîine cu sare Şi să mă uit la soare.* ✧ Expr. **A nu mai mînca pîine şi sare** (cu cineva) v. mînca. **A mînca pîinea şi sarea cuiva** = a se hrăni la masa cuiva, a se bucura de ospitalitatea, de îngrijirea cuiva. *Că la el am fost băgat... Pîine, sare i-am mîncat.* TEODORESCU, P. P. 547. (Cu altă construcţie) *Că sfîntă e vorba bătrînilor noştri: adu-ţi aminte de pîinea şi sarea care ai mîncat la mine.* ŢICHINDEAL, F. 153. **A primi pe cineva** (sau **a ieşi înainte cuiva) cu pîine şi sare** = a primi pe cineva cu deosebită cinste. ✧ *Sare gemă* (sau *fosilă*) sau (popular) *sare bulgăr (mare* sau *vînătă)* = sare de bucătărie cristalizată, extrasă din mine. *Se scurge sucul într-o căldare şi se împietreşte cu 2 părţi calacan şi o parte sare mare.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 150. (Regional) *Sare huscă* = sare extrasă din apele sărate, prin evaporare. ✦ Fig. Spirit, farmec, haz. *Anecdotă fără sare.* ✧ Expr. **Sare atîcă** v. atic. ✦ Muncă silnică în saline. *Toate faptele astea încîlcite au fost descurcate de judecători, şi tîlharii au fost trimişi la sare.* PAS, Z. I 162.

2. Substanţă chimică în care unul sau mai mulţi atomi de hidrogen din molecula unui acid sînt înlocuiţi cu atomi de metale. ✧ *Sare acidă* = sare în care numai o parte dintre atomii de hidrogen din molecula unui acid sînt înlocuiţi cu atomi de metale. *Sare neutră* = sare în care toţi atomii de hidrogen din molecula unui acid sînt înlocuiţi cu atomi de metale. *Sare amară* = substanţă chimică sub forma unui praf alb, întrebuinţată în medicină

ca purgativ; sulfat de magneziu. *Sare de lămîie* = substanță chimică cristalizată, folosită în bucătărie drept condiment, (Mold.) săricică; acid tartric. *Sare de aur* = substanță întrebuințată la băile galvanice de aurire, la pictura pe sticlă și pe porțelan etc. ✦ (La pl.) Lichid volatil preparat din carbonat de amoniu, o sare de aur și substanțe puternic mirositoare (fenol, camfor, ulei de levănțică etc.), întrebuințat odinioară pentru trezirea din leșin.

SARE-GÁRDURI s. m. Om care umblă după femei; afemeiat, mulieratic. *Nu ți-i rușine ca să te porți ca un sare-garduri?* ALECSANDRI, T. I 358.

SARÍC, *saricuri*, s. n. (Învechit) Văl făcut dintr-o țesătură fină (adesea împodobit cu pietre prețioase) care se înfășura împrejurul fesului turcesc, alcătuind împreună turbanul; p. ext. turban. *Pe capu-i, de o parte, saricu-i de velură, Rouat cu pietre scumpe, lăsa pe sînul ei Să cadă-n răsfățare o fundă.* BOLINTINEANU, O. 217.

SÁRICĂ, *sarici*, s. f. Manta țărănească lungă, fără mîneci (sau cu mîneci largi și lungi), țesută din fire groase de lînă, cu mițe pe din afară, pe care o poartă oamenii de la munte (mai ales ciobanii); țundră, bundă. *Coboară Pe cărări de plai ciobanii... Cu căciula lor de oaie Și cu sarica pe umăr.* TOPÎRCEANU, B. 22. *Și pînă a vorbi acestea, eram și învălit într-o sarică.* CREANGĂ, A. 24. ✦ Țesătura din care se face această haină. *În cap poartă o glugă lucrată cu multă iscusință și făcută dintr-o bucată de sarică.* ȘEZ. I 41. ✦ (Regional) Haină scurtă; suman scurt. *Du-te, flăcăoaș, pînă la tîrgul cel mai aproape, vinde lucrușoarele acestea... apoi din paralele ce-i lua să-mi cumperi o sarică (suman scurt), o cămașă ciobănească.* I. CR. I 73.

— Pl. și: *sarice* (TEODORESCU, P. P. 510), *sărici* (DELAVRANCEA, S. 171).

SARÍGĂ, *sarigi*, s. f. (Zool.) Oposum.

SARMÁ, *sarmale*, s. f. (Mai ales la pl.) Preparat culinar din carne tocată amestecată cu orez și cu alte ingrediente, făcută cocoloș și învelită în foaie de varză, de viță etc. *Face ea sarmale, face plachie, face alivenci... și feli de feli de bucate.* CREANGĂ, P. 29. *Costachi bucătarul... nimerea foarte bine sarmalele.* GHICA, S. 76. ◇ Expr. **A înghiți sarmaua** = a înghiți gălușca, v. înghiți.

— Variantă: **sarmálă** s. f.

SARMÁLĂ s. f. v. **sarma.**

SARMAȚIÁN s. n. (Geol.) Ultimul etaj al miocenului din sud-estul Europei, reprezentat în țara noastră prin straturi groase de nisipuri și argile, cu care sînt în legătură zăcămintele de gaze naturale.

SÁRNIȚĂ, *sarnițe*, s. f. (Regional) Solniță. *Chiar sarnița de dinaintea lui era plină cu zahăr pisat.* ISPIRESCU, la CADE.

SARSAÍLĂ s. m. Una din numirile populare ale diavolului. *Cum sare iapa naibii peste copaci, parcă are pe sarsailă în pîntece.* HOGAȘ, M. N. 207. *Stăi, sarsailă! tu cum ai chiuit de trei ori?* CREANGĂ, P. 55.

SARSÁM, *sarsamuri*, s. n. (Regional) **1.** Țarțam. *Și-avea Halba niște hamuri cu sarsamuri.* MARIAN, S. 317.

2. Unealtă, sculă.

— Variantă: **sărsám** s. n.

SART, *sarturi*, s. n. Parîmă, de obicei de sîrmă de oțel, care servește la fixarea laterală a catargelor și la prinderea scărilor pentru urcarea pe acestea.

SAS, *sași*, s. m. Persoană făcînd parte dintr-o populație germană stabilită în secolul XIII-XIV în unele regiuni ale Transilvaniei. *Trec pe lîngă un grup de sași.* BART, S. M. 34.

— Formă gramaticală: (rar) *sasă* (TEODORESCU, P. P. 19) s. f.

SASĂU s. m. (Bot.) Saschiu, brebenoc. *Fac... din sasău... o cunună.* MARIAN, NU. 251. *Mergea lelea p'ingă tău, Cît cunună de sasău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17.

SÁSCĂ, *sasce*, s. f. (Popular) Săsoaică. *Fost-au un sas și o sască.* MARIAN, S. 185.

SASCHÍU s. m. Numele a două plante erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt și cu frunze persistente lucioase: **a)** plantă de livadă cu flori albastre *(Vinca herbacea);* **b)** plantă de livadă și de grădină cu flori albastre, roșii (mai rar albe) *(Vinca minor);* brebenoc, sasău. *O vițea albă împodobită cu o cunună verde de saschiu la grumaz.* MARIAN, NU. 751.

SASTISÍ, *sastisesc*, vb. IV. Refl. **1.** (Grecism învechit) A se tulbura, a se zăpăci, a se fîstîci, a se emoționa, a se intimida. *Copila, sastisită de-atîta lume străină l-a apucat de pulpana jachetei... gata să plîngă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 36. *Ce vă sastisiți?... Vă iubiți?... Să vă fie de bine.* ALECSANDRI, T. I 144. ✦ Tranz. A tulbura, a deranja. *Blajina localnică stăpînire ne-a îngăduit să trăim ca în sînul lui Avram, fără de a ne mai sastisi cu statistice iscodiri.* ODOBESCU, S. III 218.

2. A se plictisi, a fi sătul de ceva. ◇ Tranz. *L-au sastisit politicianii tîmpiți.* REBREANU, R. I 183.

SASTISÍRE, *sastisiri*, s. f. (Grecism învechit) Acțiunea de a (se) sastisi și rezultatul ei; zăpăceală, tulburare; plictiseală.

SASTISÍT, -Ă, *sastisiți, -te*, adj. (Grecism învechit) **1.** Zăpăcit, fîstîcit; tulburat. *Salutînd în toate părțile sastisiți, neștiind ce să facă cu mîinile.* VLAHUȚĂ, O. A. III 167. *Nu acum, că-s prea sastisită... Altă dată...* ALECSANDRI, T. 811. ✦ Spăsit. [Adela] *complectează textul, luîndu-și o figură sastisită și făcîndu-și o cruce mare, cu o grăbită aplecare a bustului înainte.* IBRĂILEANU, A. 64.

2. Plictisit. *Erau doi dobrogeni sastisiți, care se uitau pe pereți.* SADOVEANU, O. I. 238. *Ia mai lăsați, nene, ciubucele astea, ne întrerupea sastisit Pirgu.* M. I. CARAGIALE, C. 56.

SAȘÉU, *sașeuri*, s. n. Pungă mică de pînză în care se păstrează batiste, ciorapi etc. sau în care se pun, în dulap, flori mirositoare pentru a parfuma rufele.

SAȘÍU, -ÍE, *sașii*, adj. (Despre oameni; și în forma *șașiu*) Care se uită cruciș; încrucișat, zbanghiu. *E șașiu și cînd se uită drept în ochii tînărului, îi face așa ca o ameteală.* CARAGIALE, O. I 369. ✦ (Despre ochi, privire) Cruciș, încrucișat. (Adverbial) *Se uită șașiu.*

— Variantă: **șașíu, -íe** adj.

SAT, *sate*, s. n. **1.** Așezare rurală cu case și gospodării locuite în majoritate de țărani. *În tot satul numai la casa lui moș Gheorghe se vede lumină.* SP. POPESCU, M. G. 23. *Tu vei vedea iar satul tău Și casa voastră-n vale, Și biata mamă-ți va ieși Plîngînd în cale.* COȘBUC, P. I 77. *Nurorile despletite o boceau de vuia satul.* CREANGĂ, P. 16. *Satul arde și baba se piaptănă*, se spune cînd cineva, în împrejurări grave, se preocupă de mărunțișuri. ◇ Expr. **Satul lui Cremene** = loc fără stăpîn, în care fiecare face ce-i place. **Sat fără cîini** = loc nepăzit, în care oricine poate să facă orice dorește. *Sat fără cîini... Dacă nu eram eu să-i deschid, pleca.* BARANGA, I. 155. *Găsise un sat fără cîni și se primblă fără băț.* CREANGĂ, P. 231.

2. (Cu sens colectiv) Locuitorii dintr-un sat (1); sătenii. *Se strîngea tot satul. Și Ghîrlaș, în fața unui public atît de avid de spectacol, își începea scamatoriile.* SAHIA,

N. 65. *Tot satul vorbea în bine de dragostea lui Dinu și a Floricăi.* BUJOR, S. 32. *Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora.* CREANGĂ, P. 329. ◇ *Lipitoarea satului* = cămătar, exploatator al sătenilor. *Gura satului* v. gură. ◇ Expr. **A se mînia ca vărcarul pe sat,** se spune celui care se supără pe altul, dar supărarea e în propria lui pagubă. **A fi poșta satului** = a umbla cu bîrfeli de la unul la altul. **A (nu) face sat** = a) (uneori urmat de determinări locale) a (nu) sta mult într-un loc. *Încalecă, du-te, Sat nu face.* PANN, P. V. II 47; b) a (nu) se împăca, a (nu) se înțelege (cu...). ✦ Țărănimea (cu specificul ei de viață economică și culturală). *Legătura între sat și oraș.*

— Pl. și: (neobișnuit) *saturi* (KOGĂLNICEANU, S. 116).

SATÁN s. n. v. **satană.**

SATÁNĂ, *satane,* s. f. **1.** (La sg., în forma articulată) Numele biblic al diavolului. *Se rugă puțin ca să se depărteze de el ispita satanei.* ISPIRESCU, L. 189. *Boldul satanei se vede că-i înghimpase.* CREANGĂ, P. 167. *Dar oare-s doctori aceștí doi?... Îmi pare că samănă a satana amîndoi.* EMINESCU, N. 80.

2. Întruchipare a răului, unealtă a răului. *Trufia este o satană.* ISPIRESCU, M. V. 33. *Voi sînteți satane necuviooase.* ȘEZ. VIII 74. ✦ Termen injurios pentru oameni și animale. *Din satană, din iasmă și din spurcăciune nu-l mai scotea.* ISPIRESCU, L. 47.

— Variantă: **satán,** *satane* (ALECSANDRI, P. A. 39), s.n.

SATANÉSC, -EÁSCĂ, *satanești,* adj. (Rar; și în forma *sătănesc)* Satanic. ✦ (Despre rîs, zîmbet) Diabolic, sardonic, sarcastic. *Pare că văd p-un critic cum clatină din cap, Cum strînge din sprîncene c-un zîmbet satanesc... Voiește să ne-nvețe a crește pre copii.* NEGRUZZI, S. II 267.

— Variantă: **sătănésc, -eáscă** adj.

SATÁNIC, -Ă, *satanici, -e,* adj. De satană, al satanei, drăcesc; p. ext. crud, perfid, pervers. *După mai multe opinii... o idee satanică veni unuia în minte.* NEGRUZZI, S. I 12. *Cîți n-am văzut a-și face o plăcere satanică chinuind cu mîna lor pe oameni ce le-au strîns mîna cu cordialitate.* BOLLIAC, O. 243. ✦ (Adverbial) Teribil, grozav. *Alte trei avioane au coborît atunci și s-au luat după ei, urmărindu-i în lungul străzilor, trăgînd satanic cu mitraliera.* BOGZA, A. Î. 284.

SATANICÉSC, -EÁSCĂ, *satanicești,* adj. Satanic. *Tot mai multă vîlvă* [se făcu] *în jurul acestei vrajbe satanicești.* STĂNOIU, C. I. 214.

SATARÁ, *satarale,* s. f. **1.** (Învechit) Dare excepțională (în afara celor obișnuite).

2. (Regional) Greutate survenită pe neașteptate, pacoste, belea. *Baba începu iarăși să tocăne pe vladul de bărbat, ca s-o scape de sataraua procletului de băiat.* ISPIRESCU, la TDRG.

SATELÍT, *sateliți,* s. m. Astru lipsit de lumină proprie, care se rotește în jurul unei planete, însoțind-o în cursul mișcării ei de revoluție. *Tu privești a lui Jupiter strălucitori sateliții.* CONACHI, P. 260. ✦ Fig. Cel care urmează și execută orbește ordinele cuiva; acolit. *Sateliții tiranului, ducîndu-l* [pe Moțoc] *pe poarta curții mai mult mort decît viu, îl îmbrînciră în mulțime.* NEGRUZZI, S. I 156.

SATÍN s. n. Țesătură deasă de mătase sau de bumbac, cu una din fețe lucioasă. *Te-nzestrezi cu mîneci roșii la tunică de satin.* MACEDONSKI, O. I 29. *Diaconul... îmbrăcat într-o rasă de satin... se îndreptă spre căruță.* CONTEMPORANUL, III 653.

SATINÁ, *satinez,* vb. I. Tranz. A da luciu hîrtiei sau țesăturilor, cu ajutorul calandrului.

SATINÁT, -Ă, *satinați, -te,* adj. Ca satinul, lucios, mătăsos. *Pipăi stofa groasă și pufoasă, moale, căptușeala satinată, nasturii.* MIHALE, O. 266.

SATÍR, *satiri,* s. m. **1.** Personaj din mitologia greco-romană, imaginat ca un monstru, cu corpul păros, cu coarne și cu picioare de țap. V. faun. *Satirul... cornat și bărbos, duce o torță aprinsă în mîna stîngă.* BOLLIAC, O. 268.

2. Om desfrînat, libidinos.

SATIRÁ vb. I v. **satiriza.**

SATÍRĂ, *satire,* s. f. Compoziție literară, mai ales în versuri, în care sînt biciuite defectele morale ale oamenilor sau aspectele negative ale societății; p. ext. orice scriere sau discurs cu caracter batjocoritor, mușcător. [Coribut] *citea pentru a nu știu cîtea oară arzătoarele satire ale lui Decimus Iulius Iuvenalis.* SADOVEANU, O. VII 97. *Alexandrescu înveselea auditoriul cu cîte-o elegie, o satiră sau o fabulă.* GHICA, S. A. 126. *Spune-mi cum poci de rimă, de muz-a mă desface, Și eu, drept recompensă, o satiră ți-oi face.* ALEXANDRESCU, M. 258. ✦ Genul satiric. *Dintre genurile literare, satira, prin procedeele artistice specifice, poate și trebuie să joace un rol important în nimicirea vechiului, în înlăturarea a tot ceea ce e putred, cangrenat în viața socială.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 367, 4/5.

— Accentuat și: *sátiră.*

SATÍRIC[1] s. n. Conținut, caracter specific satirei. [Artiștii] *au simțit nevoia unor completări, a unor adăugiri, care să adîncească satiricul piesei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 10/3.

SATÍRIC[2]**, -Ă,** *satirici, -e,* adj. Cu caracter de satiră; care ține de satiră. V. epigramatic. *Anton Bacalbașa... vrea să ne arate fondul său de lirism senin, care desigur ne va surprinde, ca și însemnatele sale produceri satirice.* DEMETRESCU, O. 190. *Și, pentru a sfîrși printr-o trăsătură satirică: «prostul găsește oricînd unul mai prost ca el care să-l admire».* BOLINTINEANU, O. 253. ✦ Înclinat spre satiră. *Spirit satiric.* ✦ (Substantivat) Autor de satire. *Caragiale e un satiric.* IBRĂILEANU, SP. CR. 219. *Publicul romîn s-a învățat așa de mult să rîză de spiritualele producțiuni ale mult talentatului nostru satiric.* GHEREA, ST. CR. II 132. *Acei vestiți satirici... nu numai nu avură din scrieri neplăceri, Ci cîștigară încă nemuritoare slavă.* NEGRUZZI, S. II 215.

SATIRIZÁ, *satirizez,* vb. I. Tranz. A ataca, a biciui, a critica pe calea satirei, a ridiculiza.

— Variantă: (învechit) **satirá** (ALEXANDRESCU, M. 245) vb. I.

SATIRIZÁRE s. f. Faptul de a satiriza; biciuire prin satiră, ridiculizare. *Muza de la Burdujeni conține... satirizarea ridicolului izvorît din amestecul fanariotismului pămîntean cu civilizația apuseană neasimilată.* IBRĂILEANU, SP. CR. 108.

SATISFÁCE, *satisfác,* vb. III. Tranz. A mulțumi (pe cineva) îndeplinindu-i o dorință, o necesitate, o exigență. *Răspunsul satisface pe examinator.* ✦ (Complementul indică dorința sau exigența cuiva) A mulțumi, a împlini. *Cel puțin mi-am satisfăcut o curiozitate.* C. PETRESCU, C. V. 258. *Un teatru așa de variat putea satisface gusturile celui mai rafinat dintre micii noștri stăpîni.* IORGA, L. II 33.

SATISFÁCERE s. f. Faptul de a satisface. *Pentru satisfacerea ambițiilor tale ești în stare să omori oameni.* BARANGA, I. 191.

SATISFÁCȚIE, *satisfacții,* s. f. Sentiment de mulțumire, de plăcere. *Istoricii literari... notează că știrea morții lui Pușkin, care a produs satisfacție în sînul societății căreia el îi aparținea prin naștere și în mijlocul căreia trăia, a*

impresionat profund și dureros poporul rus. STANCU, U.R.S.S. 146. ✦ Ceea ce produce mulțumire, motiv, prilej de a fi satisfăcut. *Încearcă el însuși cele dintâi rime și găsește în ele primele satisfacții.* SADOVEANU, E. 200. *Te-ai gîndit dumneata cîte alte satisfacții îți oferă tinerețea dumitale?* C. PETRESCU, C. V. 149. ◇ Expr. **A cere (sau a da) satisfacție** = a) a cere să i se facă (sau a-i da cuiva) dreptate, a cere să i se dea (sau a-i da cuiva) cîștig de cauză; b) a provoca (sau a accepta o provocare) la duel. *Am văzut pe baron Spleny la Brown și mi-a zis că are să ceară satisfacție lui Eliad pentru pricina ce știi.* GHICA, A. 418.

— Variantă: **satisfacțiúne** (C. PETRESCU, C. V. 103) s. f.

SATISFACȚIÚNE s. f. v. **satisfacție.**

SATISFĂCĂTÓR, -OÁRE, *satisfăcători, -oare,* adj. Care satisface; mulțumitor, îndestulător. *Răspuns satisfăcător. Explicație satisfăcătoare.*

SATISFĂCÚT, -Ă, *satisfăcuți, -te,* adj. Care este plin de mulțumire, de satisfacție; care exprimă mulțumire, mulțumit. *Cuprinse cu o privire satisfăcută și protectoare copiii strînși în juru-i.* C. PETRESCU, C. V. 9. ✦ Ale cărui dorințe, exigențe au fost îndeplinite, căruia i s-a dat satisfacție. *Nu mi s-a adresat nimeni să plece nesatisfăcut.* C. PETRESCU, C. V. 134. *Satisfăcut, portarul se înmuie și nu-i ascultă pînă la capăt.* REBREANU, R. I 269. *Pentru astă-dată vă cred satisfăcuți.* CARAGIALE, O. III 142. ✦ (Despre dorințe, exigențe) Îndeplinit.

SATÍR, *satîre,* s. n. **1.** Un fel de cuțit mare de bucătărie, scurt, lat și greu, pentru spart oase, pentru tocat carne etc. *Zgomotul satîrului, tocînd carnea, fura uneori cu sălbăticie părți din această muzică gospodărească.* BASSARABESCU, S. N. 36. *Se aruncă cu satîrul de la bucătărie și-i tăie capetele.* ISPIRESCU, L. 202.

2. (Învechit) Topor de luptă, secure. V. halebardă. [Mircea Ciobanul și fiul său] *purtau... la brîu satîr și jungher.* ODOBESCU, S. I 65. ✦ Secure de călău.

SATÎRÁȘ, *satîrași,* s. m. (Învechit) Soldat din garda domnească înarmat cu satîr (2). *Arnăuții și satîrașii își curățau armele.* FILIMON, C. 58.

SATRÁP, *satrapi,* s. m. Guvernatorul unei provincii la vechii perși. ✦ Fig. Persoană (în special conducător) cu apucături despotice; despot, zbir, tiran. *Șicanele mărunților satrapi locali, nemulțumiți de rigorile acestui magistrat, scrupulos pînă la manie.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Pentru un indian, dumnezeirea este Vischnu, o altă speție de satrap.* MACEDONSKI, O. IV 85.

SATRAPÍE, *satrapii,* s. f. (La vechii perși) Domeniu guvernat de un satrap; fig. guvernare despotică, tiranică. *La curtea... cea nouă veneau darurile satrapiilor.* SADOVEANU, D. P. 8. *Înțelege că a intrat pe teritoriul unei satrapii asiatice, unde un singur om taie și spînzură.* C. PETRESCU, O. P. I 47.

SATURÁ, *saturez,* vb. I. Tranz. A aduce un sistem fizico-chimic în stare de saturație.

SATURÁNT, -Ă, *saturanți, -te,* adj. (Numai în expr.) *Vapori saturanți* = vapori în starea în care se află cînd sînt în contact cu lichidul care i-a produs.

SATURÁRE s. f. Faptul de a satura; aducerea unui sistem fizico-chimic sau tehnic în stare de saturație.

SATURÁT, -Ă, *saturați, -te,* adj. Care nu mai are valențe libere și deci nu mai poate forma compuși de adiție, care este adus în stare de saturație. *În lumina difuză, înecată în aerul saturat de vapori de apă, conturul formelor se ștergea, ca într-o vagă pictură.* BART, S. M. 95.

SATURATÓR, *saturatori,* s. m. Aparat folosit pentru concentrarea unei soluții pînă la saturație, prin dizolvarea în ea a unui solid sau a unui gaz.

SATURÁȚIE s. f. Stare a unui compus chimic, care nu mai conține valențe libere și deci nu mai poate adiționa alte elemente în molecula lui. ✦ Starea unei soluții în care nu se mai poate dizolva o nouă cantitate din substanța dizolvată. ◇ Loc. adv. **Pînă la saturație** = a) (Chim.) pînă la completarea tuturor valențelor libere; b) fig. atît cît poate suporta cineva. ✦ Stare a unui mediu gazos în care nu se mai poate evapora o nouă cantitate dintr-un anumit lichid. ✦ Fig. Dezgust, plictiseală, lehamite.

SATÚRN s. n. Numele plumbului în alchimie.

SATURNÁLE s. f. pl. Sărbătoare populară la romani, care avea loc în fiecare an, în cinstea zeului Saturn, după terminarea lucrărilor agricole.

SATURNÍN[1], -Ă, *saturnini, -e,* adj. (În expr.) *Colici saturnine* = colici pricinuite de o intoxicație cu plumb.

SATURNÍN[2], -Ă, *saturnini, -e,* adj. (În expr.) *Vers saturnin* = vers iambic de șapte silabe, întrebuințat în poezia latină arhaică.

SATURNÍSM s. n. Intoxicație cu plumb. *Tuberculoza și saturnismul secerau în fiecare an zeci de vieți din rîndurile muncitorilor tipografi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2613.

SAȚ s. n. (Și în forma *sațiu*) Senzația de a fi sătul; săturare, îndestulare. *Cu sudoarea și lacrimile lor au îngrășat țărîna, din care au scos holde nu pentru sațul lor.* SADOVEANU, E. 268. *Poame a căror suc alță foame, Iar sațț n-aducè nicidecum.* ALECSANDRI, P. III 548. ◇ Loc. adj. și adv. **Fără saț** = lacom, nesățios; fig. nepotolit, neistovit. *Ochii mari și minunați Lucesc adînc, himeric, Ca două patimi fără saț Și pline de-ntuneric.* EMINESCU, O. I 172. *De la fereastra salonului meu ochii mei se primblau fără sațiu.* ALECSANDRI, O. P. 274. ◇ Expr. **A ține** (sau **a-i ține cuiva**) **(de) saț, a-i fi cuiva de saț** sau **a-și ține sațul** = a (se) sătura, a(-și) potoli foamea pentru mai mult timp. *Se jucaseră cît se jucaseră, mîncaseră apoi să le fie de saț.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 9/6. *Peștele de undiță și mămăliga de rîșniță nu țin saț.* SADOVEANU, N. F. 47. *Am mîncat colac cu cîrnaț, Că ține mai bine de saț.* La TDRG. *Iastă gîscă s-o faci friptură și umplută, să ne ținem sațul cîtăva vreme.* ib. *Îi ține sațiu ca și calului care, după ce trece drumul, iar flămînzește.* ȘEZ. I 218. **A nu avea saț** = a fi lacom, nesățios. (Fig.) [Împăratul] *nu mai avea saț de bogăție și nici o milă n-avea de supușii lui.* VLAHUȚĂ, O. A. 214. ✦ Fig. Suprasaturație, dezgust, silă, lehamite. *Aceleași nemărginiri pustii de ape sfîrșește prin a-ți naște o plictiseală fără seamăn: acel sațiu obositor care-l produce drumul mai multor zile de mare.* BART, S. M. 66. *Sațiul de desfătări.* GORJAN, H. II 41. ✦ Belșug, abundență; îmbuibare. *O dată se însoară omul și are și el dreptul la o zi de sațiu.* PAMFILE, CER. 112. *Sosi toamna, și nu știu cum, cu dînsa, veni și sațiul în casa lui.* NEGRUZZI, S. I 73.

— Variantă: **sáțiu** s. n.

SAȚIÁT, -Ă, *sațiați, -te,* adj. (Rar) Sătul peste fire, săturat. *Nedînd pas dorinților nici să se ivească măcar, ești sațiată mai-nainte d-a avea vrun gust; mănînci pînă a nu fi flămînzit; bei pînă a nu fi însetoșat.* ISPIRESCU, U. 25.

SAȚIETÁTE s. f. Saț, saturație.

SÁȚIU s. n. v. **saț.**

SAU conj. **1.** (Cu funcțiune disjunctivă) Ori, fie. **a)** (Leagă noțiuni sau propoziții care se exclud ca opuse

sau contradictorii) *Nu ştia: să rîdă sau să plîngă?* ▭ *Tractatul ce el încheie cu Baiazet la 1393 asigurează romînilor... dreptul de a face război sau pace.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ (Al doilea membru al disjuncţiei este o negaţie) *Chiar pentru-o copilă de paisprezece ani, femeie încă nedesăvîrşită, o podoabă e frumoasă sau nu şi de preţ ori nu, numai după cum îi vine ei bine sau nu.* C. PETRESCU, R. DR. 65. *Spuie-ţi morţii din mormînt De sînt om sau de nu sînt.* ALECSANDRI, P. II 25. *Să vadă dacă acele poame era de mîncare sau ba.* DRĂGHICI, R. 51. b) (Leagă noţiuni sau propoziţii care se exclud ca alternative) *Doriţi ceai sau cafea?* ▭ *Taci... că ţi-oi da împărăţia cutare sau cutare.* ISPIRESCU, L. 2. *Bărbatu-meu... nu s-a putut plînge că l-am înşelat sau i-am răsipit casa.* CREANGĂ, P. 4. *Ce-ţi pasă ţie, chip de lut, Dac-oi fi eu sau altul?* EMINESCU, O. I 181. *Este el cum îl arată sabia lui şi armura, Cavaler de ai credinţei sau al Tibrului stăpîn?... Uriaş e al Daciei sau e Mircea cel Bătrîn?* ALEXANDRESCU, M. 14. *De aş avea... un topor sau altă asămine unealtă.* DRĂGHICI, R. 48. ✧ *Sau... sau*, indică necesitatea de a alege între două alternative. *Sau luni sau miercuri. Sau una sau alta.* ✧ (În enumerări, precedînd fiecare element al enumerării sau numai pe ultimul) *Pentru a da la rîndea se întrebuinţează sau rîndeaua propriu-zisă, sau cioplitorul, sau gealăul.* ✧ (Al doilea termen al disjuncţiei exprimă o revenire sau o îndoială asupra primului termen) *După cum văd eu, omul acesta, sau ce-a fi el, are mare putere.* CREANGĂ, P. 87. *După un an, sau după mai mulţi, moş Nichifor s-a răsuflat şi el cătră mai mulţi prieteni.* id. ib. 136. *Rabdă pe cît vei putea Că nu-i trăi cît lumea... Ci-i trăi o zi sau două Şi te-i topi ca ş-o roată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151.

2. (Cu funcţiune explicativă) Adică, cu alte cuvinte. *Negustor de băcan... piatră-vînătă, piatra-sulimanului, sau piatră bună pentru făcut alifie de obraz.* CREANGĂ, P. 112. *Puterea d-a face legi, d-a scoate dăjdii sta în Adunarea sau soborul a toată ţeara.* BĂLCESCU, O. II 13. *Halima, sau povestiri mitologhiceşti arabeşti* [titlu]. GORJAN.

3. (Cu funcţiune copulativă) Precum şi. *Nisipul se găseşte pe prundul rîurilor, lacurilor sau mărilor.* ▭ *Omule... Spune-mi... Duhul tău... măcar vreun lucru de-ţi chizăşluieşte-n lume? Sau care ţi-i începutul şi sfîrşitul chiar anume?* CONACHI, P. 276.

4. (Introducînd propoziţii interogative; cu funcţiune conclusivă, atenuată de o nuanţă de îndoială) Nu cumva? au doară? oare? poate? *Vai mîndruţă de departe, Ce tot faci de nu scrii carte? Doar hîrtia s-a scumpit, Ori pe mine m-ai urît; Sau negreala s-o gătat, Ori pe mine m-ai uitat?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. *Brazii că se legănau, Cuibuleţul mi-l stricau. — Dar voi ce vă legănaţi? Sau vreţi cuibul să-mi stricaţi, De-aici să mă depărtaţi.* id. ib. 204.

SAÚLĂ, *saule*, s. f. Parîmă subţire, folosită pentru a fixa la bordul navelor diferite obiecte. *El le legă strîns, înfăşurînd împrejurul lor de două şi de trei ori saula ancorei, frînghioară subţire şi tare.* DUMITRIU, P. F. 13. *Filoftei, în picioare la capătul bărcii, mai asigură o dată nodul saulei de ancoră.* id. ib. 15.

SAURIÉNI s. m. pl. Ordin de reptile, care cuprinde şopîrlele şi cameleonii.

SAVÁI adv. v. **săvai.**

SAVALÁŞ adv. (În poezia populară, servind la scoaterea în evidenţă a cuvîntului pe care-l precedă) Săvai. *Tudor, Savalaş Tudor.* TEODORESCU, P. P. 677.

SAVALÁT adv. (În poezia populară) Săvai. *Dar Letinul ăl bogat, Savalat, cîine spurcat, El ocheanul că-l punea Şi nunta că mi-o vedea.* MAT. FOLK. 112.

SAVÁNĂ, *savane*, s. f. Cîmpie întinsă în zona tropicală, acoperită cu ierburi înalte şi presărată din loc în loc cu tufe de arbuşti spinoşi sau cu copaci pitici. *Se oprea cu privirea la o anumită pată albastră de ape, cafenie de munţi, albă de deşerturi, verde de codri şi pampasuri, savane şi jungle.* C. PETRESCU, O. P. II 45. *Pe cea savană-ntinsă şi cu sălbatic nume, Lung ocean de iarbă, necunoscut în lume, O cumpănă se-nalţă aproape de un puţ.* ALECSANDRI, P. III 90.

SAVÁNT[1], **-Ă,** *savanţi, -te*, adj. Cu cunoştinţe vaste şi temeinice; foarte învăţat V. e r u d i t, d o c t. ✦ Care conţine multă ştiinţă, care denotă ştiinţă sau, p. ext., artă, pricepere, măiestrie. *Ion Ozun vedea... tot ce oamenii... vînează, pescuiesc, cultivă cu savante atenţii şi adună pentru belşugul acesta al rafturilor de băcănii.* C. PETRESCU, C. V. 119. [Anca] *arată perfecta cunoştinţă a sufletului lui Dragomir, pe care-l torturează într-un chip aproape savant.* GHEREA, ST. CR. II 238. ✧ (Adverbial) *În mijlocul unui atelier cu soarele savant distribuit prin canaturi de sticlă.* C. PETRESCU, R. DR. 73.

SAVÁNT[2], **-Ă,** *savanţi, -te*, s. m. şi f. Persoană cu vaste şi aprofundate cunoştinţe în una sau în mai multe ramuri ale ştiinţei, creator în domeniul ştiinţei. V. e r u d i t. *Vezi dincolo, la geam, savantul Priveşte-adînc în depărtări. Acolo poate se-nfiripă Un nou sistem de irigări.* FRUNZĂ, Z. 43. *Îl vizitau cei mai iluştri savanţi ai lumii.* CAMIL PETRESCU, T. II 212.

SAVANTLÍC, *savantlîcuri*, s. n. (Familiar) Erudiţie; (cu sens depreciativ) paradă de erudiţie, pedanterie, preţiozitate. *Cartea e de un savantlîc cu totul nepotrivit menirii ei şi e înţesată de neologisme.* CĂLINESCU, I. C. 148. ✦ Preocupare ştiinţifică. *Sătul de la un timp de savantlîcuri, simţeam nevoia să petrec, să rîd.* M. I. CARAGIALE, C. 115.

SAVARÍNĂ, *savarine*, s. f. Prăjitură făcută din ouă şi zahăr cu adaos de pesmet; se serveşte cu sirop, rom şi frişcă.

SAVOÁRE s. f. Gust deosebit, ales al alimentelor. *I-a interzis să utilizeze vreodată fasolea verde, mazărea... decît imediat ce sînt culese din grădini: după cîteva ore îşi pierd toată savoarea.* C. PETRESCU, Î. II 65. ✦ Fig. Farmec, gust. *Iubite Ghica, ştiu că ai să te plîngi şi acum de mine, că-ţi scriu puţin şi fără savoare.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 562.

SAVÓR, *savori*, s. m. (Popular) Samur. *Auzind noi... Că porţi negoţ cu rîşii şi cu savorii De care poartă numai împăraţii.* MARIAN, NU. 338.

SAVÚR, *savuri*, s. m. (Bot.; regional) Sovîrf. *Dobîndirea coloarei negre din sovîrf se mai cunoaşte şi prin alte părţi din Dolj... unde sovîrful se numeşte şi savur.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 36.

SAVURÁ, *savurez*, vb. I. T r a n z. A mînca sau a bea ceva pe îndelete, cu plăcere, pentru a simţi bine gustul; a degusta. *În loc să savureze încet bomboana, ca orice plăcere care trebuie să dureze cît mai îndelungat,* [Sabina] *începu să o crîncăne.* C. PETRESCU, C. V. 14. ✦ Fig. A se bucura în tihnă de ceva, a se delecta, a se desfăta, a fi îneîntat. *Izu Protopopescu savură stupoarea prietenului.* C. PETRESCU, A. 471.

SAVÚRĂ s. f. **1.** Material pietros alcătuit din granule, care se obţine prin sortarea pietrei rezultate din concasarea rocilor şi se întrebuinţează la construirea macadamurilor şi la prepararea asfaltului.

2. (Învechit) Povară formată de obicei din saci de nisip sau de prundiş, care se pune într-o corabie pentru ca aceasta să se poată afunda în apă atît cît cere stabilitatea ei; lest. *Îşi făcură savura sau povara corăbiei de piper.* GORJAN, H. II 46.

76.709

SAVURÓS, -OÁSĂ, *savuroşi, -oase,* adj. Cu gust plăcut, plin de savoare, delicios. *Muşcătura unui fruct savuros.* C. PETRESCU, S. 109. ✦ Fig. Plăcut, încîntător. *Zîmbea leşiat şi vag pentru imaginea savuroasă din el.* POPA, V. 218.

SAXANÁ, *saxanale,* s. f. (Turcism învechit şi popular) Sarcină, povară, greutate; (în special) povară pe care o duce un cal în spinare (v. samar). *Dacă văzu şi văzu, se hotărî şi el a se duce acasă cu saxanaua în spinare şi o luă la drum.* ISPIRESCU, L. 212. *Nu ştii tu c-ai mai avut Saxanale Cu parale, Sămăraşi Cu gălbenaşi, Cirezi multe De boi graşi.* TEODORESCU, P. P. 677.

SAXHÓRN, *saxhornuri,* s. n. Instrument muzical de suflat, făcut din aramă şi întrebuinţat în fanfare şi orchestre.

SAXOFÓN, *saxofoane,* s. n. Instrument muzical de suflat, făcut din metal, cu îmbucătura asemănătoare cu a clarinetului; se întrebuinţează în orchestre. *Alte instrumente bizare şi triste au început să se tînguie cu gîlgîiri de plînş şi... cu rîsul acela inuman şi întrerupt de sincope, al clapelor de saxofon.* C. PETRESCU, C. V. 167. *Saxofonul gîlgîia un plînş terminat în hohote guturale.* id. ib. 198.

SAXOFONÍST, *saxofonişti,* s. m. Cîntăreţ din saxofon.

SAXÓN, -Ă, *saxoni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia majoritară a Saxoniei.

SĂ conj. **I.** (Semn al conjunctivului) *Ţi-e drumu-ndelungat Şi-i noapte. De n-ai gazdă-n sat, Să vii să dormi la noi.* COŞBUC, P. I 230. *Unde să se adune ea cu celelalte slugi din curte? Unde să scoată ea un cuvînt de pîră sau de zîzanie? Unde să calce ea cuvîntul bucătăresei şi să se amestece în becisniciile celorlalţi?* ISPIRESCU, L. 309. *Bun lucru, bade, cu plugul! — Să trăieşti, mîndră, cu prînzul!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 379. ✦ (Ca semn al conjunctivului, în alcătuirea formelor familiare şi populare de viitor) *Dacă ţara o să se ridice ca acum cîţiva ani fără legătură de la om la om, fără legătură de la sat la sat, fără conducere şi fără plan, o să se întîmple la fel.* STANCU, D. 286. *Cred că ai să izbuteşti.* ISPIRESCU, L. 5. *Acela are să te ducă la împărăţie.* CREANGĂ, P. 192. *Ştiu c-ai să-mi pui înainte prieteşugul cel mare.* CONACHI, P. 86.

II. (Semn al conjunctivului şi, în acelaşi timp, conjuncţie subordonatoare)

1. (Introduce o propoziţie subiectivă, după verbe şi expresii impersonale) *Îmi vine greu să-l ascult şi-mi vine şi mai greu să nu-l ascult.* STANCU, D. 355. *Mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori decît să rămîie vulpea fără coadă.* ODOBESCU, S. III 47. *Aşa-mi vine cîteodată Să mă sui la munţi cu piatră... Aşa-mi vine uneori Să mă sui la munţi cu flori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 201. ✧ (Precedat de «ca») *Nu e bine ca omul să fie singur.*

2. (Introduce o propoziţie predicativă) *Pare să fie om de înţeles. Seamănă să fie om cumsecade. A ajuns să moară de foame.*

3. (Introduce o propoziţie atributivă) *Tată, a venit vremea să-mi dai ceea ce mi-ai făgăduit.* ISPIRESCU, L. 2. *Pe Mureş şi pe Cîmpie Nu-i mîndră să-mi placă mie, Pe Mureş şi pe Tîrnavă Nu-i mîndră să-mi fie dragă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.

4. (Introduce o propoziţie completivă directă sau indirectă) *Ce-a făcut moş Gheorghe? A vrut să-şi ia înapoi pămîntul şi de la un vecin şi de la celălalt.* MIHALE, O. 121. *Puteam chiar să nu mai fiu acuma.* SADOVEANU, O. II 231. *Urmărind pe ceruri limpezi cum pluteşte-o ciocîrlie, Tu ai vrea să spui să ducă către dînsul o solie, Dar ea zboară.* EMINESCU, O. I 82. *Eu nu îţi cei în parte nimica pentru mine: Soarta-mi cu a mulţimii aş vrea să o unesc.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Poruncitu-mi-a mîndra Pe un pui de rîndunea Să mă duc pînă la ea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 132. ✧ (Precedat de «ca») *Să iertaţi, boieri, ca nunta s-o pornim şi noi alături.* EMINESCU, O. I 87. *Destul, boieri!* [zise Lăpuşneanul] *Întoarceţi-vă şi spuneţi celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el.* NEGRUZZI, S. I 140.

5. (Introduce o propoziţie finală) [Neagu] *se întoarse să controleze cîrma.* BART, E. 397. *Unchiaşul... a ieşit să-i întîmpine.* ISPIRESCU, L. 1. *În aerul nopţii Făt-Frumos îşi spală faţa în baia de lacrîmi, apoi, învălindu-se în mantaua ce i-o ţăsuse din raze de lună, se culcă să doarmă în patul de flori.* EMINESCU, N. 29. *Oltule, Olteţule, Secaţi-ar pîraiele, Să crească dudaiele, Să trec cu picioarele.* ALECSANDRI, P. P. 284. ✧ (Precedat de «ca») *Se duse în grajdurile împărăteşti, unde erau cei mai frumoşi armăsari... ca să-şi aleagă unul.* ISPIRESCU, L. 3. [Lupul] *unge toţi păreţii cu sînge, ca să facă şi mai mult în ciuda caprei.* CREANGĂ, P. 25. *Tot oraşul Chişinăului se adunase, ca să privească alergarea de cai.* NEGRUZZI, S. I 35. *Frunză verde mărăcine, Du-mă, bade, şi pe mine Unde mergi în ţări străine; Fă-mă peană-n clopul tău, Ca să te umbresc mereu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 63. ✧ (Precedat de «cum»; neobişnuit) *Îşi va pune toate puterile, cum să-şi sfîrşească slujba.* ISPIRESCU, L. 14.

6. (Introduce o propoziţie consecutivă) *Cam pe la amiază deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pămînt, nu altăceva.* CREANGĂ, A. 30. *S-au făcut ca ceara albă faţa roşă ca un măr Şi atîta de subţire, să o tai c-un fir de păr.* EMINESCU, O. I 82. ✧ (Precedat de «de») *Se răpezi... de să-l facă mici fărîmi.* ISPIRESCU, L. 17. *Un drag de copilaş, de să-l vezi şi să nu-l mai uiţi.* id. ib. 41. ✧ (Precedat de «ca») *E prea frumos, ca să fie adevărat.*

7. (Introducînd o propoziţie condiţională, echivalează cu «dacă», urmat de optativ) *Să fi dat mii de mii de lei, nu găseai fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac.* CREANGĂ, P. 264. *Fugarul Bogdan ar fi fost extradat să nu fi fugit din Polonia.* HASDEU, I. V. 24. *Pădurice, deasă eşti, Mîndra mea, departe eşti; Dar să ştiu că te-aş vedea, Păduricea o-aş tăia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 128. *Ducem-aş, să am putere.* id. ib. 48.

III. (În loc. conj.) **Măcar să** (introduce o propoziţie concesivă). *Trebile care ţi le-oi face eu nu le-a face altul, măcar să fie cu stea în frunte.* CREANGĂ, P. 152. *Nu mă duc, mamă; nu mă duc la Socola, macar să mă omori.* id. A. 119. **Numai să** (introduce o propoziţie condiţională). *Îţi poate fi de folos, numai să vrea.* DELAVRANCEA, V. V. 219. **Pînă să** (introduce o propoziţie temporală). *Pînă să ajungă el, craiul pe de altă parte şi ajunsese acasă.* CREANGĂ, P. 186. **În loc să** v. loc. (Să) **nu (care) cumva să** v. cumva. **Pentru ca să** =a) introduce propoziţii finale. *Nu era ziuă în care... să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, pentru ca să vadă dacă nu erau răsărite semînţele.* SLAVICI, N. I 22; b) are valoare copulativă. *A plecat mulţumit, pentru ca să se întoarcă peste o oră din nou nedumerit.* **Fără să** = a) introduce propoziţii modale. *Gingaşa copilă ceti răvaşul... fără să verse măcar o lacrimă.* NEGRUZZI, S. I 25; b) introduce propoziţii concesive. *Fără să-mi fi spus cineva, am bănuit adevărul.*

SĂBĂRÉL, *săbărele,* s. n. Numele unui dans popular; melodia după care se dansează. *Foicică d-anghinare, Cît mi-e Argeşul de mare, Haz ca săbărelul n-are.* La HEM. *Săbărelu-i linişor, parcă-mi cîntă tot de dor!* TEODORESCU, P. P. 305.

SĂBIÁ, *săbiez,* vb. I. Tranz. (Învechit şi popular) A tăia cu sabia.

SĂBIÉR, *săbieri,* s. m. (Învechit şi popular) Fabricant de săbii. *Nu e paloş de fier, Călit de vrun săbier, Ci-i paloş... Cu tăişul de oţel.* TEODORESCU, P. P. 571.

SĂBIOÁRĂ, *săbioare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui s a b i e. *Săbioară, Prea dulcea mea surioară, Ieşi amu din teac-afară Pe vrăjmaş de mi-l omoară.* TEODORESCU, P. P. 117.

2. (Bot.) Săbiuţă (2). *Frunzuliţă săbioară, Dragă Mărioară, Ce ţi-am povestit asară?* BIBICESCU, P. P. 75.

3. (Iht.) Sabie (2). *O săbioară argintie dăduse în cîrligul lui nenea Radu.* SADOVEANU, A. L. 145.

SĂBIÓI, *săbioaie,* s. n. Augmentativ al lui s a b i e. *Alese un săbioi ce de-abia oamenii ceilalţi îl ţinea în mînă.* ISPIRESCU, L. 136.

SĂBIÚŢĂ, *săbiuţe,* s. f. **1.** Săbioară (1).

2. Plantă erbacee, cu tulpina dreaptă, cu frunzele în formă de sabie, cu florile purpurii; creşte prin păduri şi fîneţe *(Gladiolus imbricatus);* săbioară. *Barbarii, spre a-şi scădea volumul splinei... aspiră pe gură fum de săbiuţă.* ODOBESCU, S. II 293. *Iată mintă, săbiuţă.* NEGRUZZI, S. I 97.

SĂBUÍ, *săbuiesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A croi, a ciopli, a lucra. *Noi mireasă i-am găsit... Din bardă nebărduită, De secure săbuită.* MAT. FOLK. 150.

SĂCĂLÚŞ, *săcăluşuri,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Tun mic, primitiv. (Cu pronunţare regională) *La cea dintăi cupă pe care Duca-vodă o înălţă... trăsni un sacaluş subt ferestre, cutremurînd încăperea.* SADOVEANU, Z. C. 136.

SĂCĂTĂU s. n. v. **săcăteu.**

SĂCĂTÉU, *săcăteie,* s. n. (Regional) Sac mic; săculeţ, traistă. (Atestat în forma *săcătău) Bagă mîna-n săcătău, Scoate la minciuni mereu.* MAT. FOLK. 424.

— Variantă: **săcătău** s. n.

SĂCEÁLĂ, *săceli,* s. f. (Mold.) Ţesală. [Calul] *n-a cunoscut săceala şi ovăzul pînă la intrarea lui în oaste.* SADOVEANU, O. VIII 198. *Ai s-o pui pe grăunţe şi pe săceală, şi în două săptămîni n-ai s-o mai cunoşti.* HOGAŞ, M. N. 9.

SĂCELÁ, *săcelez,* vb. I. T r a n z. (Mold.) A ţesăla. (F i g.) *Nu v-am săcelat astăzi.* CREANGĂ, A. 37.

SĂCÓI, *săcoaie,* s. n. Augmentativ al lui s a c; şac mare. *Văzîndu-se scăpat din atîtea nevoi şi încă cu un săcoi de galbini, plin, nu mai ştia ce să facă de bucurie.* SBIERA, P. 184.

SĂCÓS, -OÁSĂ, *săcoşi, -oase,* adj. În felul unui sac, ca un sac; de sac. *Purta o haină săcoasă, gri-cafenie.* C. PETRESCU, A. 479.

SĂCOTÉI, *săcoteie,* s. n. (Rar) Săculeţ.

SĂCRÉT, -EÁTĂ, *săcreţi, -te,* adj. (Popular; şi în formele *secret, sicret, sîcret)* **1.** (Despre locuri, case) Pustiu, nelocuit. *Ce vînturi te poartă prin locurile aceste secrete?* RETEGANUL, P. II 65. *Li se mai urîseră şi lor prin cei codri săcreţi.* id. ib. I 45. *Lung îi drumul şi sîcret.* ŞEZ. VI 122.

2. Afurisit, blestemat. *Durerea acestor sîcrete ciolane.* ŞEZ. II 20. ✧ (Substantivat, ca epitet pe lîngă un nume) *Îşi mai astîmpărase puţin sicreata de foame.* PAMFILE, S. T. 160. *Vor scăpa de săcreata de cătănie.* RETEGANUL, P. V 81. *Luă arcul încordat, Cum e bun de săgetat, Ş-o sicreată De săgeată.* La HEM 1487. ✧ (Substantivat, în imprecaţii) *Mînca-te-ar sicreata, moarte, Rea eşti şi fără dreptate.* MARIAN, Î. 281. *Lasă-l sîcretului de tutun.* ŞEZ. XIX 137.

— Variante: **secrét, -eátă, sicrét, -eátă, sîcrét, -eátă** adj.

SĂCRÍU s. n. v. **sicriu.**

SĂCÚI, *săcuie,* s. n. Săculeţ care se poartă atîrnat de gît, trăistuţă. *Obişnuit, copiii au trăistuţe sau săcui în gît sau beţe în mînă.* PAMFILE, CR. 8. ✦ Săculeţ în care se pun la stors fagurii, caşul. *Mierea se stoarce puindu-se fagurii în săcuie şi aceştia într-un teasc făcut într-adins pentru a stoarce mierea şi ceara.* I. IONESCU, M. 382.

SĂCUIÉŢ, *săcuieţe,* s. n. (Rar) Săculeţ. *I-au dăruit nu numai viaţa, dar şi un săcuieţ cu galbini.* SBIERA, P. 228.

SĂCULÉŢ, *săculeţe,* s. n. Diminutiv al lui s a c; sac mic în care se ţin diferite lucruri, în care se pune brînza la scurs etc. *De coviltir atîrnau înăuntru pe ici, pe colo, săculeţe cu de-ale mîncării.* CAMIL PETRESCU, O. I 10. *Aoleu, o punguliţă!... Ba-i un săculeţ cam greu!* HASDEU, R. V. 10. *Făina pentru mămăligă se ţine în săculeţe de pînză de cînţ.* ŞEZ. V 5. ✦ Sacoşă în care ţin femeile banii, batista etc. *Cu un săculeţ plin cu nimicuri femeieşti pe o mînă... cucoana Marieta era gata de drum.* HOGAŞ, H. 103.

SĂCULTEÁŢĂ s. f. v. **săculeţ.**

SĂCULTÉŢ, *săculţeţe,* s. n. (Regional) Săculeţ. *Mama Nastasia a scos dintr-o ladă un săculţeţ de catifea roşie.* CONTEMPORANUL, III 654. *Cu un săculţeţ de galbini se sui pe o trăsură, cîrnind spre un oraş învecinat.* ŞEZ. V 79. ✧ F i g. *Dădui mîna pe rînd cu părintele Filip, nalt şi bărbos; cu judecătorul firav; cu doctorul alcătuit din săculţeţe pline, scurte şi groase.* SADOVEANU, O. VIII 98.

— Variantă: **săculteáţă** (ALECSANDRI, T. 200) s. f.

SĂCUŞÓR, *săcuşori,* s. m. **1.** Săculeţ. *Baronu... o dispărut... împreună cu săcuşorul meu de voiagiu.* ALECSANDRI, T. 72.

2. (Regional) Nimfă de furnică. *Nimfele sau coconii* [de furnică] *se numesc în cele mai multe părţi, atît din Bucovina cît şi din Moldova: saci... sau săcuşori.* MARIAN, INS. 233.

SĂDÍ, *sădesc,* vb. IV. T r a n z. (Complementul indică planta sau locul) A planta. *Aşa să facem... dacă această grădină va fi sădită de mîini omeneşti.* ISPIRESCU, L. 224. *Am dorit... să sădesc dumbrăvi de dafini cu întunecoase cărări, cu lacuri albastre şi limpezi ca lacrima.* EMINESCU, N. 59. *Cine sădeşte vie, din rodul ei mănîncă.* (A b s o l.) *Dorul badei unde şede?... Colo-n grădiniţa verde, Mereu cîntă şi sădeşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285. ✧ (Poetic) *În fiii voştri... Sădiţi sublima floare a iubirii.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 27. *Văd cerul lan albastru, sădit cu grîu de stele.* EMINESCU, O. IV 64. ✧ F i g. *Alte legi sădeşte în suflet-u-omenesc.* MACEDONSKI, O. I 109. *Au tainica solie De-a sădi în viitor Libertatea ţării lor.* ALECSANDRI, P. II 83. *A sădit în inima femeii acea dragoste de familie.* NEGRUZZI, S. I 289. (R e f l. p a s.) *Acea rîvnă se sădi aşa de adînc în inima ei, încît toată ziua numai de ea îi era vorba.* POPESCU, B. I 118.

SĂDÍLĂ, *sădile,* s. f. Sac mic cu ţesătura rară, de obicei îngustat la fund, în care se pune brînza la scurs. *Acum nu era acasă decît un cioban bătrîn şi şchiop, care dregea sădilele.* GALACTION, O. I 155. *Brînză dulce din sădilă.* MAT. FOLK. 116.

— Variante: **sedílă, sidílă** (TEODORESCU, P. P. 513) s. f.

SĂDÍRE, *sădiri,* s. f. Acţiunea de a s ă d i.

SĂDÍT s. n. Faptul de a s ă d i; sădire.

SĂDITÓR[1], *săditoare,* s. n. Băţ cu care se fac găuri în pămînt cînd se sădeşte.

SĂDITÓR[2], **-OÁRE,** *săditori, -oare,* adj. **1.** (Şi substantivat) Care sădeşte. *Trăiam cu săditorii visul galeş al Floridei.* M. I. CARAGIALE, C. 40.

2. Potrivit, bun pentru a fi sădit, de sădit. *Materiale săditoare valoroase pentru toate plantele cultivate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 107, 8/1.

SĂDITÚRĂ, *sădituri,* s. f. Loc sădit, plantație.

SĂFTEÁ s. f. v. **saftea.**

SĂFTIÁN s. n. v. **saftian.**

SĂFTIÉLE s. f. pl. (Popular) Saftian. *Pieile, săftielele... și le aduceau ciobotarii din răsărit.* PAMFILE, I. C. 342. *Dar nu mi-i de pene, cum mi-i de piele, Că o dam la dubălari Și făcea două sprece săftiele.* MARIAN, Î. 217.

SĂGEÁTĂ, *săgeți,* s. f. **1.** Vergea de lemn având la un capăt un vîrf ascuțit de fier, iar la celălalt două aripioare înguste; se folosea în trecut ca armă de luptă, fiind aruncată dintr-un arc încordat. *Să ceri de la tată-tău paloșul, sulița, arcul, tolba cu săgețile și hainele ce le purta el cînd era flăcău.* ISPIRESCU, L. 3. *Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni, Orizontu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni.* EMINESCU, O. I 148. *Ursan... cade-n loc, Străpuns de o săgeată ce-i intră-n piept adînc.* ALECSANDRI, O. 216. ✧ (În metafore și comparații, cu aluzie la forma obiectului) *Vîrfurile înalte și ascuțite ale brazilor dimprejur răsăreau din umbră și, ca niște săgeți neclintite de aur, spintecau văzduhul limpede...* HOGAȘ, M. N. 70. (În legătură cu verbe de mișcare, cu aluzie la iuțeala cu care zboară obiectul) *Își luă biciul și porni săgeată după babă.* REBREANU, R. I 149. *Se avîntă ca o săgeată și behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subțiri ca niște lujere.* GÎRLEANU, L. 26. *Voinicul dă pinten, Fugarnicul sprinten, Pornește, săgeată, Și zboară șoimește.* IOSIF, P. 81. *Un vultur căzu săgeată și înhăță pe mîță.* DELAVRANCEA, A. 106. ✧ Expr. **Cît ajunge săgeata** = la o mică depărtare, aproape, nu departe. **Săgetător fără săgeată** = om care a pornit la o acțiune fără să aibă mijloacele de a o duce la bun sfîrșit. **După arc, și săgeată** = așa cum e omul sînt și cele făcute de el, după meșter și lucrul lui. ✧ *Săgeată de trăsnet* = nume dat de popor armelor antice găsite în pămînt, închipuite a fi rămășițe de trăsnete. *Vîrfuri de arme vechi socotite a fi limbi sau săgeți de trăsnet.* PAMFILE, VĂZD. 75.

2. Fig. Vorbă, aluzie (ironică sau răutăcioasă) menită să lovească în cineva; împunsătură, înțepătură. *Adaugă și din parte-mi... că d-lor au prea multă ocupație cu ochii bărbaților, pentru ca să-și piardă timpul cu ochii copilelor. — Mă duc îndată să înfig cu mulțumire această săgeată în sînul lor.* ALECSANDRI, O. P. 132. ✦ Durere vie și pătrunzătoare, suferință. *O inimă sfărmată De săgeți.* CONACHI, P. 86. *M-ai mîntuit de săgețile morții.* DRĂGHICI, R. 139.

3. Indicator de direcție în formă de săgeată (1), cu vîrful îndreptat înainte. ✦ Fiecare dintre stîlpii caselor și pătulelor de la țară, fixați cu capătul de jos în grinzile temeliei și cu cel de sus în grinzile acoperișului. *Porumbar, pătul... mai slăbesc din săgeți și greutatea porumbului le pleacă spre povîrniș.* SEVASTOS, N. 26. ✧ Aripă la moara de vînt. ✦ Prăjină lungă prinsă de cumpăna fîntînii și având la capătul de jos ciutura sau găleata cu care se scoate apa.

4. (Geom.) Distanța maximă dintre un arc de curbă și coarda care unește extremitățile lui.

5. Compus: **săgeata-apei** = plantă erbacee acvatică, cu frunze lungi și subțiri și cu flori mari, albe, cu mijlocul purpuriu *(Sagittaria sagittaefolia).*

— Pl. și: (rar) *săgete* (ODOBESCU, S. II 186).

SĂGETÁ, *săgetez,* vb. I. **1.** Tranz. (Învechit și arhaizant) A lovi, a răni, a ucide cu săgeata. *N-ajunge să gonească de-a călare Cerbul, lupul sau mistrețul, sau să săgeteze-n zbor Vulturul, sau să-ncolțească urșii-n vizuina lor.* DAVILA, V. V. 92. *Pe vultur îl săgetă un curtean.* DELAVRANCEA, A. 106. *Îl vedeam săgetînd rîndunica din zbor.* CARAGIALE, O. II 331. ✦ Intranz. (Rar) A arunca săgeți cu arcul. *Să îndeletnice cu feliuri de trupești mișcări... a săgeta și a arunca lancea.* DRĂGHICI, R. 152. ✦ Intranz. A fulgera, a trăsni. *Deodată săgetă un trăsnet năprasnic.* C. PETRESCU, A. R. 6. ✦ A omorî, a provoca moartea cuiva. *Cum dintr-însa ai gustat Și moartea te-a săgetat.* ȘEZ. II 78.

2. Tranz. A înțepa, a împunge, a produce o durere vie, ascuțită, puternică. *De tulburare, l-a săgetat sîngele prin cap și inimă ș-a căzut trăsnit cu buzduganul în mînă.* SADOVEANU, O. VIII 150. *Cînd copilul ieși afară din tindă, îl săgetă crivățul care te orbea și-ți îneca răsuflarea.* DELAVRANCEA, H. T. 255. *M-a săgetat pustiul de ghimpe, încît am țipat.* ISPIRESCU, L. 244. ✧ Impers. *Și-așa mă săgeta prin piept, măi camarade, de nici nu puteam răsufla cîte-un răstimp.* MIRONESCU, S. A. 76. ✦ (Adesea determinat prin «la inimă») A produce emoții, a da o emoție puternică; a tulbura. *Simți un nu știu ce, colea la inimioară, pare că îl săgetase ceva.* ISPIRESCU, L. 35. *Bate vîntul și nu-nceată Dorul badei mă săgetă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 143. ✧ Impers. *Cum au auzit... aceasta, îndată a săgetat-o prin inimă.* SBIERA, P. 112. *Unde Ghiță-mi-auzea, La inimă că-l seca, În suflet că-l săgeta, Dar din gură tot zicea.* TEODORESCU, P. P. 627.

3. Tranz. Fig. A se uita la cineva cu o privire ascuțită, pătrunzătoare; a străpunge cu privirea. *Întreruperile aveau, fără voia lui, niște intonații atît de ciudate, durere și umilință resemnată, că oamenii îl săgetau cu priviri disprețuitoare.* REBREANU, R. I 127. ✧ (Cu subiectul «ochi», «privire») *Privirile mă săgetează; pe lîngă cei de la mese, ies acuma să se uite la mine și cei din cafenea.* CARAGIALE, O. II 12. ✧ Intranz. *Vorbind, ochii lui împungători săgetau din cînd în cînd spre mine.* SADOVEANU, E. 128. ✦ A face observații răutăcioase la adresa cuiva; a ironiza. *Mumă-sa nu l-a mai săgetat cu nici o vorbă. Părea că nu-l bagă în samă.* SADOVEANU, M. C. 11.

4. Intranz. Fig. A se mișca, a se deplasa repede (și în linie dreaptă) ca o săgeată; a țîșni. *Deodată, deșteptat de groază... se năpusti înainte-i, făcu un ocol prin ogradă și săgetă pe poartă.* SADOVEANU, O. VIII 107. *De pe malul înalt, care de mult înverzise, săgetă, în văzduhul limpede, o ciocîrlie și salută cu viers de cristal venirea primăverii.* DUNĂREANU, N. 170. *O rîndunică săgetă deodată drept pe lîngă fereastră.* SANDU-ALDEA, D. N. 182.

5. Tranz. Fig. (Despre un izvor de lumină) A azvîrli, a împrăștia, a trimite în toate părțile (raze de lumină). *Soarele scade dinspre amiaz; Mai săgetează Roiuri de rază Peste bătrîne turle de brazi.* DEȘLIU, M. 28.

— Prez. ind. pers. 3 și: *săgeátă* (IOSIF, P. 18).

SĂGETÁR, *săgetari,* s. m. (Învechit) Arcaș. *Trimiseră de mai adunară și alți ostași și astfel numărul lor în tabără se urcă la douăzeci și patru mii oameni, din care 9200 pușcași, iar ceilalți lăncieri și săgetari.* BĂLCESCU, O. II 103. *E Bogdanul cel glumeț Și la luptă îndrăznеț Și de carte cărturar Și de arc bun săgetar.* ALECSANDRI, P. P. 175.

SĂGETÁRE, *săgetări,* s. f. Acțiunea de a săgeta și rezultatul ei; tragere cu arcul. *Copilul... învăța meșteșugul săgetării.* ISPIRESCU, U. 20. ✦ Fig. Sclipire, rază de lumină. *Porniră într-acolo, cu junghiurile și chimirurile late sticlind în săgetările soarelui.* SADOVEANU, O. I 31. ✦ Mișcare repede și în linie dreaptă. *Lăstunii din ajun făceau în jurul turlei bisericii aceleași cercuri, aceleași săgetări învălmășite, cu dulci țîrîiri cristaline.* SADOVEANU, O. VII 208.

SĂGETÁȘ, *săgetași,* s. m. (Învechit) Săgetar. *Vînătorii cei mai vestiți de săgetași dibaci.* ISPIRESCU, la CADE.

SĂGETÁT, -Ă, *săgetați, -te,* adj. Străpuns de o săgeată, rănit, lovit. *S-a tîrît o pînză de fum, în lung și-n lat, Ca o imensă-aripă de vultur săgetat.* CERNA,

P. 18. *Atunci au sărit sînta Vinere din casă ca săgetată și-a apucat-o la fugă.* SBIERA, P. 310. ✦ (Despre zbor, mers etc.) Făcut cu mișcări repezi (și în linie dreaptă); iute. *Ciocănitori verzi cu salturi de zbor săgetat.* SADOVEANU, A. L. 190.

SĂGETĂTÓR[1], *săgetători*, s. m. **1.** Arcaș, săgetar. *Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului.* CREANGĂ, P. 246.

2. Al nouălea semn al zodiacului, reprezentînd un om sau un centaur care trage cu arcul. *În tavan zodiacul a fost zugrăvit de un meșter stîngaci, după un almanah oarecare; gemenii și cumpăna, racul și săgetătorul.* C. PETRESCU, C. V. 258.

-SĂGETĂTÓR[2], **-OÁRE**, *săgetători, -oare*, adj. **1.** (Rar) Care trimite săgeți, care săgetează; (mai ales fig.) pătrunzător, scrutător, tăios. *Ce-i cu ăsta? întrebă el... aruncînd spre Furtună o privire scurtă, săgetătoare.* MIRONESCU, S. A. 26. *Ochii cei vătămători Și de foc săgetători.* ALECSANDRI, P. P. 10. ✦ (Substantivat, în superstiții) Duh necurat, ființă imaginară care provoacă boala numită săgetătură. *Unde vă duceți voi... săgetători și săgetătoare?* ȘEZ. IV 19. ✦ Fig. Strălucitor, scînteietor. *Oala... era plină, plină de aur!... Peste o sută, peste două sute de ochi săgetători.* GALACTION, O. I 149.

2. (Despre zbor, mers etc.) Cu mișcări repezi (și în linie dreaptă); iute ca săgeata. *Săgetătorul zbor de rîndunică.* CAZIMIR, L. U. 8.

SĂGETĂTÚRĂ, *săgetături*, s. f. **1.** Lovitură de săgeată.

2. Fig. Durere vie și pătrunzătoare care străbate corpul pe neașteptate; junghi. ✦ (Popular) Congestie cerebrală. *Ba c-o fi deochi, ba c-o fi săgetătură și... nu-i putură da de leac.* ISPIRESCU, L. 353. *Săgetătura e o lovitură ce moartea o dă omului sănătos pe cînd lucră.* ȘEZ. III 174.

SĂGEȚÍCĂ, *săgețele*, s. f. **1.** Diminutiv al lui săgeată. *Umblă la uneltele lui și-i pierdu o săgețică de care punea el în arculețul lui.* ISPIRESCU, L. 342.

2. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, ramificată și cu flori mari, albastre, liliachii sau albe, dispuse cîte două la vîrful unui lung peduncul *(Geranium pratense)*. *Săgețica crește pe dealuri și în apropierea pădurilor.* ȘEZ. XV 118.

SĂGNÍ, *săgnesc*, vb. IV. Refl. (Despre animale) A căpăta o rană (de la șa, de la jug sau de la ham). ✦ Tranz. A însemna un animal cu fierul roșu; a înfiera.

SĂHÁN s. n. v. **sahan.**

SĂHĂIDÁC, *săhăidace*, s. n. (Regional) Leagăn de pînză purtat pe spate, în care femeile de la țară își duc copiii. *Din scutece copilul Cînd plînge-n săhăidac, Te duci și-l joci pe brațe Și-l culci apoi pe sîn Și-i cînți s-adoarmă-n umbra Căpițelor de fîn.* COȘBUC, P. I 215. ✦ Tolbă de săgeți.

SĂHĂNÉL, *săhănele*, s. n. Diminutiv al lui sahan. *Beți și ospătați Din săhănele Cu fripturi Și din păhărele Cu băuturi.* MARIAN, NU. 648. ✦ Tigaie, tingire mică. *Ia sacîz... terepentin... topește-le într-un săhănel.* PISCUPESCU, O. 311.

SĂHĂSTRICÉSC, -EÁSCĂ, *săhăstricești*, adj. (Învechit, rar) De sihastru, sihăstresc. (Fig.) *Spre aducerea-aminte de a lor... săhăstricească viață, au hotărît o zi pe săptămînă în care petrecea tocmai după chipul viețuirii lor în Ostrov.* DRĂGHICI, R. 312.

SĂHĂSTRÍE s. f. v. **sihăstrie.**

SĂIDĂCÁR, *săidăcari*, s. m. (Învechit și arhaizant) Meseriaș sau negustor care făcea sau vindea arcuri, săgeți, șei, hamuri. *La crîșma aceea a lui Antohi, în ulița săidăcarilor, erau două odăi deosebite.* SADOVEANU, F. J. 397. *Căpitan Cozmuță a trecut ca un tîrgovăț grăbit pe străzi înguste și întortocheate... și-a ajuns destul de degrabă la casa meșterului săidăcar.* id. N. P. 184.

— Variantă: **sahaidacár** (SADOVEANU, Z. C. 168) s. m.

SĂIDĂCĂRÍE, *săidăcării*, s. f. Meșteșugul săidăcarului.

— Variantă: **seidecăr e** (IBRĂILEANU, A. 118) s. f.

SĂIVÁN s. n. v. **saivan.**

SĂLÁȘ, *sălașe* și *sălașuri*, s. n. **1.** Faptul de a găzdui; adăpost unde cineva capătă găzduire vremelnică. *Cînd veni omul să se roage pentru sălaș, el îi zise.* ISPIRESCU, L. 175. *Sălaș și-au cerut, Lor sălaș le-au dat.* BIBICESCU, P. P. 241. *O, leliță pui păun, Mută-ți casa lîngă drum; Că m-oi face-un păunaș Ș-oi veni să-mi dai sălaș.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 74. ✧ Fig. *De aicea pîn' la Blaj Dorul meu n-are sălaș, Nici pe paie, nici pe fîn, Numai la bădița în sîn!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 138.

2. Construcție rudimentară, făcută pe cîmp și folosită ca adăpost vremelnic pentru oameni și animale. *Sălașul, zecile de oi, bucatele grămădite sub acoperiș — toate erau ale lui But.* DUMITRIU, V. L. 53. *Am un sălaș plin cu miei albi* (Dinții). GOROVEI, C. 132. ✦ Stînă. *Oile erau la «sălaș», adică la stînă, în munți.* DUMITRIU, N. 160.

3. Locuință; casă, cămin. *Mîine mergem unde am și eu sălaș bun, cu zid de piatră.* SADOVEANU, O. VII 143. *Tot muncești, sărman popor... Și de plins, de chin, de boli, Ți-i umplut sălașul.* NECULUȚĂ, Ț. D. 41. *La noi se află numai o fîntînă. În ea este sălașul unui balaur.* ISPIRESCU, L. 341. ✧ Fig. *Zavistia nu-și are nicăieri un sălaș mai trainic decît la mînăstire.* STĂNOIU, C. I. 91. ✦ Culcuș. *Nu mă pot odihni În casa mea Și în sălașul meu.* ȘEZ. XII 137. *Dar tu, bade Ionaș, Tot în pene ai sălaș.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460. ✦ Loc într-o gospodărie unde se adăpostesc animalele. V. graid, staul. *Trage murgu la sălaș.* ȘEZ. I 10. *Culcă-te... în sălaș dobitocesc.* TEODORESCU, P. P. 107.

4. Așezare omenească; cătun, sat. *Stau pitulate, printre stînci și păduri, numai sălașe neaoș romînești.* ODOBESCU, S. III 527. ✦ Grup de familii de țigani (nomazi) sub conducerea unui vătaf. *La vale, un sălaș de țigani căldărari își așezase corturile.* SADOVEANU, O. VII 188. *S-adaugi... două sălașe de țigani în foaia de zestre.* ALECSANDRI, T. 347.

5. Locuitorii unui sălaș (**4**). *Mi-aș sătura sălașul întreg.* ISPIRESCU, L. 87. *Dovezi aduce tot sălașul țigănesc.* PANN, P. V. III 49.

6. (Regional) Sicriu, coșciug. *Că nu-s scînduri spre sălaș, Nici nu-i pînză pe obraz.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 320.

SĂLĂGEÁ s. f. (Bot.) Untișor.

SĂLĂMÍZDRĂ, *sălămîzdre*, s. f. (Și în forma *solomîzdră*) Salamandră. *Cocostîrcul... este o pasere foarte folositoare, curățind împrejurimea... de șerpi, solomîzdre, șoareci, broaște.* MARIAN, O. II 332. *Salamandrele... poporul le cunoaște sub numele de solomîzdre.* ȘEZ. II 71. ✧ Fig. *Acea voce... nu era a lui, ci a unei sălămîzdre otrăvite și reci care era în el, ascunsă adînc de tot în cuta cea mai lăuntrică a inimii.* DUMITRIU, B. F. 34.

— Variantă: **solomîzdră** s. f.

SĂLĂȘÉL, *sălășele*, s. n. Diminutiv al lui sălaș (**6**). *Fira supărată, Neagră și sfărmată, Pășea-ncetinel După sălășel.* COȘBUC, P. II 162.

SĂLĂȘÍ, *sălășesc*, vb. IV. Intranz. (Rar) A sălășlui. *La răscruce, Unde-mi sălășește Și mi te pîndește Ianoș.* TEODORESCU, P. P. 497.

SĂLĂȘLUÍ, *sălășluiesc*, vb. IV. **1.** Intranz. (Astăzi rar) A sta într-un anumit loc, a locui, a se adăposti. *Fratele Simeon și el multă vreme printre leși a sălășluit.* SADOVEANU, O. VII 76. *Părăsesc o casă... sătulă de a sălășlui o sută de ani în aceeași închisoare de lut.* ANGHEL, PR. 61. *În casa lor... Acolo să văcuiască. Acolo să lăcuiască,*

Acolo să sălășluiască. PĂSCULESCU, L. P. 123. ◇ Fig. *Un biet bătrîn cerșind adăpost munților, o podoabă închipuită de om în care sălășluia un suflet tare.* DELAVRANCEA, O. II 260. ◆ Tranz. A adăposti, a găzdui, a da adăpost. *Septentrionul revendică și el cinstea de a fi sălășluit pe strămoșii celui care a cîntat diamantul ascuns în Marea Nordului.* CĂLINESCU, E. 6.

2. Refl. (Învechit și popular) A se așeza, a se statornici într-un loc; a se instala. *S-au sălășluit cu dînsa în pustie la moșiile sale.* SBIERA, P. 51. *Să se sălășluiască într-un palat strălucit.* GORJAN, H. IV 81. *Mama-Pădurii să sălășluiește în crierii codrilor.* ȘEZ. I 151. ◇ Fig. *N-am gîndit niciodată că sfînta poezie va veni să se sălășluiască în casa mea.* NEGRUZZI, S. I 76.

SĂLĂȘLUÍNȚĂ, *sălășluințe,* s. f. (Rar) Loc unde sălășluiește cineva; locuință. *Era sălășluința unui zmeu.* ISPIRESCU, L. 337.

SĂLĂȘLUÍRE, *sălășluiri,* s. f. Acțiunea de a (se) sălășlui și rezultatul ei; locuire, ședere, viețuire. *Cei ce s-au așezat întru sălășluire aici, întîi au coprins județul Romanaților.* ODOBESCU, S. I 300. ◆ Adăpost, găzduire, ospitalitate. *Umblînd din loc în loc m-am rătăcit... și te rog să-mi dai sălășluire.* CREANGĂ, P. 288. ◆ (Concretizat) Locuință, așezare. *Puind el la cale sălășluirea, bucătăria, hruba.* DRĂGHICI, R. 121.

SĂLĂȚEÁ, *sălățele,* s. f. (Bot.) Untișor (2). *Frunză verde sălățele, Cîte fete-s frumușele.* MARIAN, NU. 350.

SĂLBÁTEC[1]**, -Ă** adj. v. **sălbatic**[1].

SĂLBÁTEC[2]**, -Ă** s. m. și f. v. **sălbatic**[2].

SĂLBÁTIC[1]**, -Ă,** *sălbatici, -e,* adj. (Și în forma *sălbatec*) 1. (Despre animale, în opoziție cu domestic) Care nu este domesticit, îmblînzit, supus omului; p. ext. greu de stăpînit, aprig, aprins, nedomolit. *Să mă duc pe-un cal sălbatec, să mă duc fără să știu.* EFTIMIU, Î. 27. *Sălbaticele rațe se abat din zborul lor, Bătînd apa-ntunecată de un nour trecător.* ALECSANDRI, P. A. 124. ◆ (Despre plante) Care a crescut de la sine, necultivat, neîngrijit, nealtoit. *Ea are flori de crîng la sîn Și-n păr un trandafir sălbatic.* COȘBUC, P. I 181.

2. (Despre pămînt, locuri etc.) În care nu a intervenit prezența și mîna omului, necultivat, nelucrat, nelocuit, neamenajat; pustiu. *Asculta cu luare aminte isprăvile de vînătoare, rătăcirile prin locuri sălbatice și neumblate.* SADOVEANU, O. I 272. *Pîraiele... sălbatice cîntă neîncetat lauda ta.* RUSSO, O. 23.

3. (Despre oameni) Din prima perioadă de dezvoltare a societății omenești, p. ext. care se comportă ca un om necivilizat, primitiv. *Din turnul acesta sălbaticii noștri strămoși cercetau zarea.* SADOVEANU, O. VII 179. *Îi socotea sălbateci și răi.* REBREANU, R. I 169. ◆ Care arată sălbăticie, primitivism; de sălbatic, ca la sălbatici. *Cu cît oastea tăcută se apropia, cu atît gălăgia țărănească se învolbura ca un cor sălbatec amețitor.* REBREANU, R. II 250. *Ea cîntă-un viers sălbatec din Dacia transalpină.* ALECSANDRI, T. II 204. ◇ Fig. *Sînt ciudate și pline de o sălbatică frumusețe nopțile de toamnă din jurul munților Perșani.* BOGZA, C. O. 248. *Îmi umpleau tot trupul pînă în cele din urmă fibre cu simțirea sălbatică a bucuriei de viață.* SADOVEANU, O. V 103. ◆ Fig. Înfricoșător, înfiorător. *Vîntul plîngea afară cu modulații sălbatice.* SADOVEANU, O. I 435. *Mereu crește zgomotul valurilor ce se izbesc de chei, spărgîndu-se într-un muget sălbatic.* BART, S. M. 14. ◆ Fig. Vijelios, repede. *Jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic.* REBREANU, I. 12. *Ieși-vor din negru pămînt, În zale de-argint cavalerii... Și roibii cu nările-n vînt Vor trece-n sălbatec galop.* COȘBUC, P. I 154. ◆ Retras de lume, nesociabil, singuratic.

4. Neomenos, crud, barbar, lipsit de umanitate, animalic. *Un chef sălbatic se încinse.* SADOVEANU, O. I 166. *Acum ar fi vrut o biruință sălbatecă, numai ca să-i îngenunche pe toți.* C. PETRESCU, C. V. 122. *Focul!... Focul! răcni un glas cu o bucurie sălbatecă.* REBREANU, R. II 205. ◇ (Adverbial) *Ne-au furat caii! — Cum? urlă sălbatic vatamanul.* SADOVEANU, O. VII 38. *Arald se primblă singur, rîzînd, vorbind sălbatic.* EMINESCU, O. I 96. ◆ Care exprimă cruzime, sălbăticie. *Și ochii lui sălbatici Străfulgerînd tresar.* IOSIF, PATR. 70.

— Variantă: **sălbătec, -ă** á adj.

SĂLBÁTIC[2]**, -Ă,** *sălbatici, -e,* s. m. și f. Persoană aparținînd unor grupuri de oameni aflați în sălbăticie, p. ext. persoană aflată pe o treaptă inferioară de civilizație. ◆ Persoană nesociabilă care trăiește retrasă de lume. *Leana și Culai?... Ce sălbatici!* DELAVRANCEA, O. II 331.

— Variantă: **sălbátec, -ă** s. m. și f.

SĂLBĂTĂCÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **sălbăticesc.**

SĂLBĂTĂCÍ vb. IV v. **sălbăticí.**

SĂLBĂTĂCÍE s. f. v. **sălbăticie.**

SĂLBĂTĂCÍME s. f. v. **sălbăticime.**

SĂLBĂTĂCÍT, -Ă adj. v. **sălbăticit.**

SĂLBĂTĂCIÚNE s. f. v. **sălbăticiune.**

SĂLBĂTICÉSC, -EÁSCĂ, *sălbăticești,* adj. (Învechit) Sălbatic. (Atestat în forma *sălbătăcesc*) *Obiceiul sălbătăcesc.* DRĂGHICI, R. 172.

— Variantă: **sălbătăcésc, -eáscă** adj.

SĂLBĂTICÍ, *sălbăticesc,* vb. IV. Refl. (Și în forma *sălbătăci*) A deveni sălbatic. *Iepele se sălbătăciseră și se făcuseră rele.* ISPIRESCU, U. 48. ◆ Tranz. A face să devină sălbatic. *Zeul... sălbătăci și înrăutăți pe taurul ieșit din mare pînă într-atît, încît nu se mai putea apropia nimeni de dînsul.* ISPIRESCU, U. 45. ◆ A deveni nesociabil, ursuz. *Moșul Careba... se sălbăticise și se prostise în pustietate cu oile.* DUMITRIU, N. 205.

— Variantă: **sălbătăcí** vb. IV.

SĂLBĂTICÍE, *sălbăticii,* s. f. (Și în forma *sălbătăcie*) 1. Stare în care se află animalele sălbatice; p. ext. însușirea a ceea ce este sălbatic; cruzime, brutalitate. *În «Năpasta» societatea burgheză... apare numai ca un ecou... și acest ecou sună numai a răutate și sălbătăcie.* GHEREA, ST. CR. III 108. ◇ Loc. adv. **Cu sălbăticie** = sălbatic, fioros. *Nu știu! răspunse Alioșa și-l privi cu sălbătăcie.* SADOVEANU, O. VII 38. *Simțea foamea și frigul mușcîndu-l cu sălbătăcie.* id. O. VIII 155. ◆ Purtare, faptă de om sălbatic, crud, brutal. *Are însă un fond... foarte potrivit pentru descrierea sălbătăciilor ce-au însoțit distrugerea albigenților.* GHEREA, ST. CR. I 175. ◆ (Neobișnuit) Animal sălbatic, sălbăticiune. *Mergea la vînătoare și aducea... căprioare... și alte sălbătăcii bune de mîncare.* RETEGANUL, la CADE.

2. Loc pustiu, singuratic, unde n-a pătruns civilizația. V. pustietate, paragină. *Vechea așezare de pescari dobrogeni avea biserică — lucru rar în aceste sălbătăcii și singurătăți.* SADOVEANU, O. VIII 234. *În sălbăticia asta unde trăiesc, cînd voi avea fericirea să mai schimb vreo vorbă cu astfel de oameni?* BART, S. M. 27. ◆ Atitudine nesociabilă, izolare de lume. *Se făcea că nu înțelege ce însemnează sălbăticia ei de a se încuia în odaie și a fugi așa de toată lumea.* VLAHUȚĂ, O. A. III 97.

3. Prima perioadă din istoria societății primitive, care începe o dată cu constituirea aspectului actual al omului și cu apariția limbajului articulat.

— Variantă: **sălbătăcíe** s. f.

SĂLBĂTICÍME, *sălbăticimi,* s. f. 1. (Învechit; și în forma *sălbătăcime*) Însușirea a ceea ce este sălbatic, cruzime, brutalitate, furie, turbare. V. sălbăticie.

2. Animal sălbatic, sălbăticiune. *Care sălbătăcime cum o vedea, o lăsa să se ducă în treabă-şi.* MARIAN, T. 43.

3. Loc nelocuit de oameni si depărtat de orice viaţă omenească; sălbăticie, pustietate. *Se minună cînd văzu aşa casă frumoasă într-o astfel de sălbătăcime.* ISPIRESCU, L. 355.

— Variantă: **sălbătăcime** s. f.

SĂLBĂTICÍRE, *sălbăticiri,* s. f. Acţiunea de a se sălbătici.

SĂLBĂTICÍT, -Ă, *sălbăticiţi, -te,* adj. (Şi în forma *sălbătăcit*) (Despre animale şi plante) Care a devenit sălbatic, care a ajuns în stare de sălbăticie. *Florile sălbăticite... săltaseră vînjos printre scaieţi.* C. PETRESCU, C. V. 300. *Sclipirile verzi priveau din întuneric... cu teamă de vietate pe jumătate sălbătăcită.* id. Î. II 13.

— Variantă: **sălbătăcit, -ă** adj.

SĂLBĂTICIÚNE, *sălbăticiuni,* s. f. (Şi forma în *sălbătăciune*) 1. Animal sălbatic. *Sălbătăciunea năvăli speriată pe plai, din adăpostul ocrotitor al desişului de ramuri.* DUMITRIU, N. 148. *Erau păduri domneşti şi numai sălbătăciunile şi pădurarii le cutreierau.* AGÎRBICEANU, S. P. 116. *Cătăline, aţi întîlnit multe sălbăticiuni?* DELAVRANCEA, O. II 105.

2. Loc sau ţinut pustiu, sălbatic. *Cum era să vin eu singur prin sălbătăciunea asta?* GALACTION, O. I 211.

— Variantă: **sălbătăciúne** s. f.

SĂLBĂTICÓS, -OÁSĂ, *sălbăticoşi, -oase,* adj. (Rar) 1. Care manifestă sălbăticie, de sălbatic, fioros. *Sultanul... îi zise cu chip sălbăticos şi aspru.* GORJAN, H. IV 57.

2. Sperios, sfiicios. *Mîndri păunaşi, sălbăticoşi cocori... dropii şi ierunci, toate picau ca fermecate.* ODOBESCU, S. III 180.

SĂLBĂŢÍC, -Ă, *sălbăţici, -e,* adj. (Popular) Diminutiv al lui sălbatic. *Mierlă... Nu fi sălbăţică.* TEODORESCU, P. P. 455. ✦ Fig. (Despre oameni) Nesociabil, sperios, sfiicios. *Fată sălbăţică, Mîndră şi voinică.* TEODORESCU, P. P. 425. *Sora cea mai mică Şi mai sălbăţică.* ALECSANDRI, P. P. 14.

SĂLBĂŢÍE, *sălbăţii,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina rigidă, cu florile reunite într-un spic lung, subţire *(Lolium temulentum).*

SĂLBULÍŢĂ, *sălbuliţe,* s. f. Diminutiv al lui sălbă. *Am o neagră sălbuliţă De cercat la gîtul tău.* ALECSANDRI, P. P. 36.

SĂLCÍCĂ s. f. Sălcioară. *O sălcică rămurată, Pe-un izvor rece culcată.* ALECSANDRI, P. P. 135.

SĂLCINÍŞ, *sălcinişuri,* s. n. (Cu sens colectiv) Desiş de sălcii, pădurice de sălcii; sălciş.

SĂLCIOÁRĂ, *sălcioare,* s. f. Diminutiv al lui salcie[3]. *Subt o sălcioară naltă Şi de vîrf cam aplecată Cu mustăţile pe apă, Un caic e priponit.* TEODORESCU, P. P. 559. *Frunză verde sălcioară, Puiculiţă bălăioară, Tu n-ai tată, eu n-am mamă, Amîndoi sîntem de-o seamă.* ALECSANDRI, P. P. 242.

SĂLCÍŞ, *sălcişuri,* s. n. Loc unde cresc sălcii, pădurice de sălcii; sălciniş. *Pe lîngă bălţi, cresc răchite şi se îmbuibă sălcişul.* SLAVICI, O. I 55.

SĂLCÍU, -ÍE, *sălcii,* adj. Care are un gust dulceag, puţin sărat, neplăcut, searbăd; (despre gust) fad, leşios. *Frunzuliţă măr sălciu, Frăţiorul mijlociu... El pe loc că nu-mi şedea.* TEODORESCU, P. P. 440. ✧ Fig. *Rămîneai cu un gol în cap şi cu un gust sălciu după fascicolele pe care le schimbai cu Bică.* PAS, Z. I 182. *Foaie verde de secară Bună-i gura de la vară, Nici îi dulce, nici sălcie Fără cum îmi place mie!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 401.

SĂLCÚŢĂ, *sălcuţe,* s. f. (Bot.) Diminutiv al lui salcă. *Lumea toată de pre lume Ne-a şi pus urîte nume: Mie grîu, ţie tăciune; Mie frunză de sălcuţă, Că-s copilă tînăruţă...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66. *Spune, bade, maică-ta, Că cu sila nu te-oi lua Ş-atunci oi fi noru-sa, Cînd o face plopul nuci Şi sălcuţa mere dulci.* id. ib. 272.

SĂLEÁC, -Ă adj. v. **sărac.**

SĂLÍE, *sălii,* s. f. (Transilv.) Pînză neagră cu care se acoperă coşciugul. *Sălaşul se acoperă de regulă cu aşa-numita «sălie», care se face din pînză neagră.* MARIAN, Î. 247.

SĂLINDÁR s. n. v. **sărindar.**

SĂLÍŞTE s. f. v. **silişte.**

SĂLÍŢĂ, *săliţe,* s. f. Diminutiv al lui sală. *A ieşit în antreu cu pumnul cu fărămituri, s-a prefăcut că deschide uşa de afară, dar le-a zvîrlit în gura sobei din săliţă.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Jos, în săliţă, înainte de a urca scara, îşi aruncă ochii în oglindă.* BART, E. 114. *Omul şedea la masă cu consoarta sa în săliţa de intrare.* CARAGIALE, M. 25.

SĂLTÁ, *salt,* vb. I. **I.** Intranz. şi refl. 1. (Despre fiinţe) A face un salt (sau salturi repetate); a sări. *Ginsacul dintr-o dată începu o manevră neaşteptată. Stînd drept şi semeţ, cu capul foarte sus, începu a sălta din picioare.* SADOVEANU, O. VIII 388. ✧ Fig. *Îşi sfîrtîie degetele pe strune şi cîntecul saltă aprig, înfocat.* REBREANU, I. 12. *Vîntul îi sălta-n cosiţă Şi-i făcea floare-n obraz.* COŞBUC, P. I 49. ✧ Expr. **A-i sălta** (cuiva) **inima (de bucurie)** = a tresări de bucurie, a se bucura tare. *Cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti, la stîlpul hornului unde lega mama o şfoară cu motocei la capăt... parcă-mi saltă şi acum inima de bucurie!* CREANGĂ, A. 33. *Atunci nu era pusă în joc sublima cestiune a Unirii, pentru care saltă orice inimă română.* HASDEU, I. V. 34. ✦ A se ridica (puţin) de la pămînt pentru a se înălţa în picioare sau pentru a se urca undeva. *Lie îl prinse de subsuoară şi-l ajută-să salte în şa.* SADOVEANU, O. VII 170. *Cum sta întins în culcuş, Jder s-a săltat într-un cot.* id. F. J. 647.

2. (Despre lucruri) A se mişca (repetat) de jos în sus, sub impulsul unei forţe din afară. *Se uită peste marginea bărcii care, cînd se sălta în sus de nu se mai vedea decît ploaia cenuşie şi norii, cînd se scufunda sub o creastă de val.* DUMITRIU, P. F. 16. *Sălta-n vînt a ei altiţă.* COŞBUC, P. I 49. ✧ (Prin exagerare) *În crîşmă-i lume multă, năduşeală mare, miros de vin acru, acru de-ţi sălta căciula din cap.* MIRONESCU, S. A. 52. ✦ (Despre ape, valuri) A fi agitat, a se învolbura, a clocoti. *Vîntul suflă, cerul tună, Apa saltă clocotind.* ALECSANDRI, P. A. 106. *Pentru ce salţi, Dunăre bătrînă?* RUSSO, O. 33.

3. (Despre fiinţe şi despre lucruri) A se mişca, a se deplasa în salturi. *Şi unde nu porneşte stînca la vale, săltînd tot mai sus de un stat de om.* CREANGĂ, A. 28. *Iepuraşu-n trei picioare Saltă, fuge uşurel.* ALECSANDRI, P. A. 186. ✦ A sări, a ţîşni de undeva; a se ivi, a răsări. *Din cînd în cînd saltă dintr-o brazdă neagră o ciocîrlie.* SADOVEANU, O. VIII 202. *Izvoară vii murmură şi saltă de sub piatră.* EMINESCU, O. I 93. ✧ Fig. *Albe, curate, se saltă căsuţele dintre livezi.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

II. 1. Tranz. A mişca (ceva) din loc ridicînd (uşor) în sus. *Vîntul se furişa printre crăpături... şi apoi pînă la ziuă sălta acoperişul.* DUMITRIU, N. 187. *Un colac de plută, aruncat de sus unde apa forfotea, se văzu deodată săltat de-o pereche de coarne care ieşeau încet la suprafaţă.* BART, S. M. 94. *Dă paru, Toadere, să săltăm grinzile.* VLAHUŢĂ, O. A. II 168. *Apoi săltîndu-le şi aburcîndu-le cam anevoie, le umflă-n spate şi la gazdă cu dinscle.* CREANGĂ, A. 83.

2. Intranz. Fig. (Neobișnuit) A sări în aer. *De nu vă veți supune, în astă-noapte cetatea va sălta în nori cu oameni cu tot.* ALECSANDRI, T. II 32.

3. Refl. (Despre copii) A crește, a se înălța (depășind pe alții).

4. Tranz. Fig. A ridica pe cineva sau ceva dintr-o stare rea, a îmbunătăți situația cuiva, a scoate pe cineva din nevoi. *Nu voiesc să întîrzii a pune în lucrare unele afaceri care vor sălta banca și ne vor sălta și pe noi.* VORNIC, P. 172. *De vor pieri ei, și mai sus să salte pe urmașii lor.* DELAVRANCEA, O. II 228. ◇ Intranz. (Despre o activitate) *Ce-i de făcut ca să salte comerțul portului și să învingă concurența Galațului, Brăilei și Constanței?* BART, E. 29.

SĂLTĂT, -Ă, *săltați, -te,* adj. 1. Care saltă, care sare; săltăreț. *Mers săltat.* ◇ (Adverbial) *Femei tinere în rochii ușoare... pășeau mărunt și săltat, cu capul puțin înălțat, cu puncte de lumină în priviri.* SADOVEANU, O. VIII 523.

2. Ridicat, înălțat. *Prispa... era săltată numai de-o palmă deasupra curții.* La CADE. ✦ (Familiar; despre copii) Crescut, măricel, ridicat.

SĂLTĂRĂȘ, *săltărașe,* s. n. Diminutiv al lui saltar. *Dintr-un săltăraș tăinuit acolo, scoase o smochină pe care o frînse în două.* SADOVEANU, A. L. 15.

SĂLTĂRÉȚ, -EĂȚĂ, *săltărești, -e,* adj. 1. Care umblă sărind, făcînd salturi, care sare într-una; (despre pas, mers) săltat. *Porni la vale mai viu, c-un pas săltăreț și sprinten.* SADOVEANU, O. VIII 243. *Venea repegior în fuga măruntă și săltăreață a picioarelor înghețate.* VLAHUȚĂ, O. A. II 203. *Mistreții colțați Cădeau împroșcați, Capra săltăreață Nu scăpa cu viață.* ODOBESCU, S. III 189. ✦ Fig. Care se mișcă sau se efectuează cu mișcări repezi, sprintene, vii. *Părîul se micșorează, devenind tot mai săltăreț, ca un copil buiac și neastîmpărat.* REBREANU, P. S. 139. *Avea niște ochi căprui, săltărești și o figură jovială.* id. R. I 11. *Deodată-și iau avînt Și lupta-ncepe săltăreață.* TOPÎRCEANU, P. 227.

2. (Despre dans, muzică, versuri) Cu ritm vioi. *Costică Roibu le zicea din muzicuță... o sîrbă săltăreață.* MIHALE, O. 184. *Mirată de versurile astea săltărețe și strengărești, întoarse volumul să vadă de cine sînt.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. *De ce dorm îngrămădite între galbenele file Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile.* EMINESCU, O. I 141.

SĂLTĂTOÁRE, *săltători,* s. f. Sac de plasă folosit la pescuitul crapului.

SĂLTĂTÓR, -OÁRE, *săltători, -oare,* adj. (Rar) Care saltă; săltăreț.

SĂLTĂTÚRĂ, *săltături,* s. f. Salt; săritură. *Călărețul cobora coasta, în săltăturile roibului.* SADOVEANU, O. I 369. *El intră în curțile domnești în săltăturile... unui armăsăraș arăbesc, ager și zglobiu.* ODOBESCU, S. I 132.

SĂMĂCHÍȘĂ s. f. (Regional) Lapte prins și smîntînit; chișleag. ✦ Brînză obținută din lapte de vacă prins.

SĂMĂDĂU, *sămădăi,* s. m. (Regional) Persoană care ține socotelile cuiva. *Ar trebui să-mi bag un sămădău, Ca numărul dușmanilor să-mi țină.* BENIUC, V. 86. ✦ Supraveghetor care garantează de lucrurile date în paza lui. *Păstorii sînt oameni săraci, trebuie să fie cineva care să răspunză de paguba ce se face în turmă: acest cineva e «sămădăul», porcar și el, dar om cu stare.* SLAVICI, O. I 118.

SĂMEȘÍE s. f. (Învechit) Funcția sameșului; instituția care strîngea dările; localul acestei instituții. (Cu pronunțare regională) *Am găsit lada sămișiei deschisă.* ALECSANDRI, T. 226.

SĂMEȘOÁIE, *sămeșoaie,* s. f. (Învechit) Soție de sameș. *Făceam dulceți sămeșoaiei.* ALECSANDRI, T. 194.

SĂMÎNȚĂ, *semințe,* s. f. 1. (La sg. de obicei cu sens colectiv) Parte a plantelor superioare, de obicei închisă în fruct, care conține embrionul și din care, în condiții prielnice, se poate dezvolta o nouă plantă; (sens curent) parte care se seamănă a unei plante (și care cuprinde uneori și alte organe, în special fructul). *Din sălcii ningeau semințele ușoare, albe, ca niște fulgi de zăpadă.* SANDU-ALDEA, U. P. 105. *Iaca vă dau o mierță de sămînță de mac, amestecată cu una de năsip mărunțel.* CREANGĂ, P. 262. *Pămîntul de-a răcorit Și sămînța-a încolțit.* ALECSANDRI, P. P. 388. ◇ Fig. *Pămînturile împărătești nu binevoiesc a primi totdeauna sămînța filozofiei.* SADOVEANU, D. P. 19. ◇ Loc. adj. **De sămînță** = păstrat și folosit pentru reproducere. *E amenințat să rămîie fără porumb de sămînță.* REBREANU, R. I 234. *Mai întotdeauna o dată cu sămănatul popușoilor, printre grăunțele de sămînță se amestecă și sămînță de cînepă.* PAMFILE, A. R. 70. ✦ (La pl.) Grăunțe germinative întrebuințate în alimentație, în medicină, în industrie etc. *Semințe de floarea-soarelui. Cataplasmă cu semințe de in.*

2. (Popular, cu sens colectiv) Nume dat ouălor unor insecte.

3. Produs al glandelor de reproducere ale animalelor și oamenilor, din care se dezvoltă fătul. ◇ Loc adj. și adv. **De sămînță** = pentru prăsilă, pentru reproducere. *De la o nuntă, Costică Bibescu se făcuse c-un rățoi ș-o rață de sămînță.* SADOVEANU, P. M. 14. *Nu-i găscă, ci-i gînsac, l-am cumpărat de sămînță.* CREANGĂ, P. 43. ✦ (Neobișnuit, cu sens colectiv) Microbi, germeni. *În Iafa soldații lui Napoleon căpătară sămînța de ciumă.* BOLINTINEANU, O. 292.

4. (Învechit și popular, cu sens colectiv) Progenitură, urmaș, descendent. *Bunurile mele și toată averea mea, precum și împărăția mea, vor rămînea la cei străini după moartea mea, că eu n-am sămînță de bărbat.* RETEGANUL, P. III 13.

5. Specie, gen, fel, soi; viță, neam, seminție. *Uracu zise, răstit: — Trebuie să-i tăiem pe toți, oameni buni... Intrăm prin casele lor și le stingem sămînța de pe fața pămîntului.* DUMITRIU, N. 99. *Nu s-a pierdut sămînța noastră de pescari.* DAVIDOGLU, O. 52. *Așa i-i sămînța lui, din oameni răutăcioși; tată-său e crîșmar hoțoman.* MIRONESCU, S. A. 59. *De ce mergi înainte, numai peste pustietăți dai; parcă a pierit sămînța omenească de pe fața pămîntului.* CREANGĂ, P. 201. ✦ Parte mică, neînsemnată, urmă mică din ceva; nici unul, nimeni. *Supărarea părintelui Oșlobanu ajunsese la culme; să nu vadă sămînță de călugăr pe la biserica lui, că-i potopește!* CREANGĂ, A. 80. ◇ Expr. **Pe rudă pe sămînță** v. rudă. ✦ Rasă, specie de animale. *De unde-ai dobîndit așa sămînță de boi?* SADOVEANU, O. VII 239. *S-au... introdus turme de merinoase, de unde toată lumea poate să prinză la sămînță bună.* I. IONESCU, D. 466.

6. Fig. Element din care se dezvoltă ceva; germen, izvor, sursă. *Sămînța dezrobirii, ca să spun așa, ei au aruncat-o la noi.* PAS, L. II 182. *După ce s-a însurat, a căutat omul să muncească cu drag, să prindă și el sămînță de parale.* SADOVEANU, O. II 151. ✦ Cauză, pricină, pretext, motiv. *Lucrului pentru care se învrăjbesc oamenii, noi îi zicem sămînță de gîlceavă.* ISPIRESCU, U. 2. *Nu vedeți c-acea iubire serv-o cauză din natură? Că e leagăn unor viețe ce semințe sînt de ură?* EMINESCU, O. I 157. *Unde-i să vadă ce blăstăm și-o făcut cu banii, lăsînd în urmă-i sămînță de vrajbă.* ALECSANDRI, T. 914. ◇ Expr. **Sămînță de vorbă** = prilej de a începe vorba, ocazie de discuție, intrare în discuție. *Începu a găsi sămînță de vorbă, începu... a-și aminti.* SADOVEANU, P. S. 230. **A căuta sămînță de vorbă** = a căuta ceartă. *Iar cauți sămînță de vorbă, măi Buzilă?* CREANGĂ, P. 255. *Nicu se opri chiar în drum și-o întrebă ce mai face, cătînd, cum se zice, sămînță de vorbă.* CONTEMPORANUL, VII 485. **A avea sămînță de vorbă** = a avea poftă de vorbă, a fi dispus la flecăreală, a avea mîncărime de limbă, a fi flecar.

SĂMÎNȚÓS, -OÁSĂ, *sămînțoși, -oase,* adj. (Despre fructe) Care are semințe; cu semințe multe.

SĂMSĂRÍ, *sămsăresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face treburi de samsar, a mijloci afaceri, a trafica. *Sămsăresc interesele țării cu concesionari mari.* La TDRG.

SĂNĂTÁTE, (rar) *sănătăți,* s. f. Stare a unui organism neatins de nici o boală, la care funcționarea tuturor organelor se face în mod normal și regulat. *Sănătate să fie, moș Gheorghe, că-i mai bună decît toate! Cu boala mea s-au dus mulțime de parale... sănătate să fie!* SP. POPESCU, M. G. 86. *Dorim să avem știință despre sănătatea voastră.* CARAGIALE, O. VII 19. *Iată o țărăncuță cu o cofă pe umere: bălaie și rumenă ca o rază sălbatică, plină de frăgezime și de sănătate.* BOLINTINEANU, O. 321. ✧ *Fișă de sănătate* v. fișă. *Casă de sănătate* = sanatoriu; (ieșit din uz) ospiciu. *Despărțit oarecum de Zoe Mavrocordat-Brîncoveanu, internată într-o casă de sănătate, Bibescu îi confiscase toată averea.* CAMIL PETRESCU, O. II 307. ✧ Expr. **(A bea sau a închina) în sănătatea cuiva** = a bea sau a închina un pahar de vin sau de rachiu în cinstea cuiva, urîndu-i să fie sănătos, să aibă noroc etc. *E, cine-mi poate spune mie În sănătatea cui să-nchin.* IOSIF, PATR. 32. *Poți bea... în sănătatea aceleia care-ți va face fericirea vieții.* CARAGIALE, O. III 81. ✦ (Învechit, la pl.) Urări, toasturi; (ironic) băutură. *Pe la mijlocul mesei începură sănătățile.* GANE, la TDRG. *Or să cadă bolnavi, de mult ce-nghit la sănătăți.* ALECSANDRI, T. 552. ✦ (Izolat sau în expresii) Formulă de salut sau de urare. *Sănătate!* ▭ *Trandafir de pe cetate, Spune mîndrii sănătate.* HODOȘ, P. P. 80. *Auzi, mîndră, doba bate... Mai rămîi cu sănătate!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 298. ✧ Expr. **A lăsa sănătate** = a-și lua adio, a se pregăti de moarte, a muri. *Mămuca nu face bine, ce face; are de gînd să ne lese sănătate, sărmana.* CREANGĂ, P. 14. **Sănătate (bună) = a)** (în limbaj familiar exprimă o atitudine de indiferență sau de neputință în fața unei situații) s-a sfîrșit, nu-i nimic de făcut; nu-mi pasă. *Cine intr-acolo noaptea: sănătate bună!* La TDRG. *Eu mă uitam în ghiozdan: de aveam felia de pîine, sănătate bună, aveam ce mînca.* DELAVRANCEA, la TDRG. *De va fi alegător influent părintele, se primește fata în pension; dacă nu, sănătate.* BOLINTINEANU, O. 456; **b)** nimic; nimic nou, nimic deosebit. *Ce mai este? «Sănătate».* La TDRG.

SĂNĂTÓS, -OÁSĂ, *sănătoși, -oase,* adj. **1.** Care se bucură de sănătate deplină; care nu suferă de nici o boală sau infirmitate; al cărui organism funcționează normal; teafăr. *Te găsești sănătos, între ai tăi, înfășurat de dragoste.* SAHIA, N. 53. *Bucuria lui crescu, cînd văzu că fetele îi erau sănătoase.* ISPIRESCU, L. 52. *Și să știi că-s sănătos Că, mulțămind lui Christos, Te sărut, Doamnă, frumos.* EMINESCU, O. I 149. (Glumeț) *Nu-i nemica, stăpîne, zise calul. Capul de-ar fi sănătos, că belele curg gîrlă.* CREANGĂ, P. 219. ✧ (Urmat de comparații care întăresc ideea) *Era voinic, sănătos ca piatra, mînca bine fără să aleagă, dormea dus.* CĂLINESCU, E. 110. *Astă-dimineață eram sănătos ca mărul, plecai din casa mea, de la mama mea și de la frații mei.* RETEGANUL, P. I 24. ✧ Expr. **A nu fi sănătos (la minte)** = a fi (cam) nebun, zănatic. (Adverbial, în expr.) **A rîde sănătos** = a rîde cu poftă, din toată inima. *Ne făceam teatru la noi acasă, așa cum ne pricepeam, și să mă crezi că rîdeam sănătos și nu ne ținea nici o cheltuială.* STĂNOIU, C. I. 120. ✧ (În formule de urare și de salut) *Rămîi sănătoasă, cucoană, Că-mi iau geamantanul și plec.* TOPÎRCEANU, B. 61. *Unchiașul, cum i-a văzut de departe, a ieșit să-i întîmpine și totodată le-a zis: Bine-ați venit sănătoși!* ISPIRESCU, L. 1. *Mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi.* CREANGĂ, P. 20. *Să fii, bade, sănătos, Că mi-ai mulțămit frumos!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 379. **Să-l (să o etc.) porți sănătos** (sau **sănătoasă**), urare adresată cuiva care îmbracă o haină nouă. ✧ Fig. *Fire-ai, boltă, sănătoasă, Multe fete faci frumoasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 441. ✧ (Substantivat) *Am adormit mort și de-abia a doua zi pe la toacă m-am trezit, sănătos, ca toți sănătoșii.* CREANGĂ, A. 16. ✧ (În construcții cu verbe ca «a face», «a fi», «a merge» etc., formează expresii care arată indiferență în fața unei persoane, a unei situații etc.) *Apoi eu, bre, îs însurat, și am un drac de muiere care umblă călare și dă cu pușca ca și mine. — Să fiți sănătoși! zise Lepădatu, fără să privească pe cel ce-i vorbea.* SADOVEANU, O. A. III 65. *Eu sînt Ftorivist Timofti Circioc... — D-ta să fii sănătos... ce-mi pasă?* ALECSANDRI, T. 642. *Înapoi i-am poruncit, Pe-un spic verde de oväz, Să se-nsoare sănătos!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 98.

2. (Despre plante, mai ales despre fructe) Care nu este stricat sau atacat de vreo boală; nevătămat, întreg, în bună stare. *Nu toată nuca are miez bun și sănătos* = să nu judecăm pe cineva numai după înfățișare. ✧ (Rar, despre obiecte) *Îl găsi pe Chiriac... ciocănind un ulcior smălțuit... ca să arate unei cumpărătoare că este sănătos, întreg.* CAMIL PETRESCU, O. II 672. *Lemnul din care se face... hadaragul trebuie să fie sănătos, virtos.* PAMFILE, A. R. 199.

3. Prielnic sănătății, salubru; nevătămător. *Era o casă sănătoasă, dar oamenii din partea locului o găseau urîtă.* CAMIL PETRESCU, O. I 71. *Dai unui om flămînd un prînz cu care își poate foarte bine potoli foamea, mîncînd tot lucruri simple, dar sănătoase și curat gătite.* ODOBESCU, S. III 39. ✧ Fig. *Fuga-i rușinoasă, da-i sănătoasă.* CREANGĂ, P. 23. ✧ (Adverbial) *Așa se bea... și e mai sănătos.* SAHIA, N. 57. ✧ (Substantivat, f., în expr.) **A o lua (a o rupe,** rar, **a o șterge** sau **a o tuli) la sănătoasa** = a o lua la fugă, a o șterge din vreme (înainte de a o păți). *Cînd își întoarse capul și văzu în gura peșterii doi ochi dușmănoși înfipți într-un groaznic cap de urs, Anichit... o rupse la sănătoasa.* STĂNOIU, C. I. 158. *Copiii, cum văzură că rămîn singuri cu dascălul, o șterseră la sănătoasa.* CARAGIALE, S. 15.

4. Fig. Înțelept, bun. *Dînd uitării sănătoasele, dar asprele legi ale înțelepciunii, își petrecuse viața în dezmierdări lumești.* ODOBESCU, S. III 34. *Drept aceea vă rugăm Și sfat sănătos vă dăm.* TEODORESCU, P. P. 178. ✧ (Adverbial) *Noi însă ceștialalți cari judicăm sănătos... ne vedem de treabă.* ODOBESCU, S. III 49.

SĂNĂTOȘÉL, -ÍCĂ, *sănătoșei, -ele,* adj. (Mai ales în formule de urare și de salut) Diminutiv al lui sănătos (1). *Cale d-o zi, și vine, e sănătoșel, tare, mare.* DELAVRANCEA, S. 216. *Rămîi sănătoasă, mătușă, și bogdaproste. — Mergi sănătoșică.* CONTEMPORANUL, VI 292. *Ai ghicit, așa e, mergi sănătoșel.* PANN, P. V. I 48.

SĂNEÁȚĂ s. f. v. **sîneață.**

SĂNIÁ, *săniez,* vb. I. Refl. A se da cu săniuța.

SĂNIÁT s. n. Acțiunea de a se sănia.

SĂNICIOÁRĂ, *sănicioare,* s. f. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunze mari, dințate și flori mici albe-roșietice, reunite în capitule globuloase; crește prin pădurile de la munte *(Sanicula europaea).*

SĂNÍȘ s. n. v. **săniuș.**

SĂNIÚȘ, *săniușuri,* s. n. **1.** Loc pe coasta unui deal sau a unui dîmb pe care copiii se dau cu săniuțele; derdeluș. *De pe coastele săniușurilor coboram la ghețuș.* SADOVEANU, O. VIII 209.

2. Faptul de a se da cu săniuța pe zăpadă; săniat. *Iarna pe gheață și la săniuș.* CREANGĂ, A. 13. ✧ Loc. adv. **De-a săniușul** = lunecînd cu sania (sau ca sania). *He, hei, domnișorule, bine-ar hi dacă s-ar învîrti* [roata lumii], *da vezi dumneata, că nu se învîrtește, o-mpedecat-o nu știu cine și merge de-a săniușul.* HOGAȘ, M. N. 68.

— Variantă: **săníș** (ALECSANDRI, T. 398) s. n.

SĂNIÚȚĂ, *săniuțe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui s a n i e. *Săniuța mă purta pe coasta unei văi și clopotele calului sunau înăbușit, în armonie cu pustia.* SADOVEANU, O. VIII 170. *Zi cu soare, ger cu stele!... Hai, iubită, la primblare. Caii mușcă-a lor zăbale, surugiul e călare; Săniuța, cuib de iarnă, e cam strîmtă pentru doi.* ALECSANDRI, P. A. 114.

2. Sanie mică cu care se dau copiii pe zăpadă. *Iarna, puneam cîinele în săniuță Ca să știe și el ce bine-i să te poarte alții.* BENIUC, V. 24. *Hudițele satului erau liniștite; copiii se întorseră pe-acasă cu săniuțele.* SADOVEANU, O. VIII 114.

SĂNÚNE s. f. v. **sărune.**

SĂPÁ, *sap,* vb. I. T r a n z. **1.** A face în pămînt, cu ajutorul sapei sau al altei unelte de săpat, o groapă, o adîncitură, un șanț. *Sapă o groapă adîncă de un stat de om, lîngă un izvor unde în fiecare zi pe la amiază venea cerbul de bea apă.* CREANGĂ, P. 124. *Iar dacă împreună va fi ca să murim, Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim, Mormîntul să ni-l sape la margine de rîu.* EMINESCU, O. I 129. *Meșterii grăbea, Sforile-ntindea, Locul măsura, Șanțuri largi săpa Și mereu lucra.* ALECSANDRI, P. P. 187. ◇ E x p r. **A săpa groapa** (cuiva) v. g r o a p ă. ◇ F i g. *Iar pe-o culme-n depărtare Se videa mișcînd la zare Un cal alb, copil de vînt; Coamele-i erau zburlite, Și-a lui sprintene copite Săpau urme pe pămînt.* ALECSANDRI, P. I 50. ◇ I n t r a n z. *Săpăm de zor, Dar cu mișcări înăbușite.* CAMIL PETRESCU, V. 37. *Cari săpau cu cazmalele, cari cărau cu tărăboanțele, cari cu căruțele, cari cu covățile, în sfîrșit lucrau oamenii cu tragere de inimă.* CREANGĂ, A. 8. ✧ A scoate cu sapa ceva din pămînt. *Tînărul nostru împărat A venit cu securi de argint Să sape această floare din pămînt.* SEVASTOS, N. 122. *Omul văzînd comoara, s-apucă s-o sape.* ȘEZ. I 285.

2. A fărîmița pămîntul cu sapa sau cu cazmaua (pentru a-l afîna) pe o porțiune care urmează să fie însămînțată (v. d e ș t e l e n i); a fărîmița pămîntul la rădăcina unei plante, pentru a afîna locul și a distruge buruienile (v. p r ă ș i). *Pînă ce-oi veni eu, să gătească de săpat grădina.* SADOVEANU, O. I 341. ◇ (Complementul indică plante) *A săpa porumbul.* ◇ I n t r a n z. *Ieri am săpat mult la flori.* DRĂGHICI, R. 83.

3. A scobi, a tăia în piatră sau în lemn, pentru a da materialului o anumită formă sau pentru a grava. *Aceste calități le-au avut, mai mult decît oricari alții, artiștii aceia cari au săpat marmurele columnei dacice, precum și basoreliefurile arcului triumfal.* ODOBESCU, S. III 75. *Pe copaci au săpat slove.* CONACHI, P. 88. ✦ F i g. A lăsa o urmă adîncă; a întipări, a imprima. *Bravura cu care sărmanele lui haine înfruntaseră trei ierni întregi, săpase urme neșterse pe la coate și pe la încheieturi.* BASSARABESCU, S. N. 166. *Nu mă judeca după chip. Văd cum nenorocirile au săpat urme adînci și-ntr-al tău.* DELAVRANCEA, O. II 185. ◇ R e f l. *Pe fețele bătrînilor, în ochii lor, s-a săpat o spaimă adîncă.* BASSARABESCU, V. 47.

4. (Mai ales despre elementele naturii) A roade, a mînca, a măcina (surpînd). *Cîinele de Olt săpase pe dedesubt tot malul.* GALACTION, O. I 74. *Și timpul, care vecinic clădirile le sapă, Apasă peste turnuri, le pleacă și le crapă.* MACEDONSKI, O. I 24. ◇ F i g. *Îl săpa mereu tusea, mai ales de cînd primăvara devenise dintr-o dată ploioasă și rece.* CAMIL PETRESCU, O. I 589. ◇ E x p r. **A săpa pe cineva** = a unelti împotriva cuiva. *Săpa pe director într-ascuns, căutînd să-l scoată din scaun.* I. BOTEZ, ȘC. 103. *Invidioșii intriganți căutară să-l sape și, după o campanie înverșunată prin grai și presă, reușiră să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache.* CARAGIALE, O. II 21.

— Prez. ind. și: (regional) *săp* (SEVASTOS, N. 122).

SĂPÁRE, *săpări,* s. f. Faptul de a s ă p a; găurire, scobire, fărîmițare, măcinare; gravare; săpat. *Săparea sau gravarea lemnului... s-a practicat foarte de mult.* PAMFILE, I. C. 172.

SĂPÁT[1] s. n. **1.** Acțiunea de a s ă p a. *Cum au știut ei, cine-ar fi fost aceia, după ce-au săpat o bucată și-au dat de-ntuneric, încotro să meargă cu săpatul ca să iasă de cealaltă parte, tocmai unde trebuie?* SP. POPESCU, M. G. 33.

2. Prașilă; vremea, timpul cînd se efectuează prășitul. *Și mi-i mult de la săpat De cînd nu te-am sărutat.* HODOȘ, P. P. 52.

SĂPÁT[2]**, -Ă,** *săpați, -te,* adj. **1.** (Despre pămînt) Lucrat, întors, răsturnat (cu sapa, cu hîrletul) *Cînd vrei să sameni bob, linte ori mazăre, să nu le pui pe loc nesăpat.* ȘEZ. III 150. ✦ (Despre plante) Curățat de buruieni; prășit. *Cu porumbu nesăpat, cu orzu netreierat.* ȘEZ. I 113.

2. (Despre un loc, un drum) Mîncat de ape, de ploi; cu făgașuri. *La dealul Barbat, Pe drumul săpat.* ALECSANDRI, P. P. 62.

3. (Despre obiecte) Lucrat cu ornamente; (despre ornamente) incrustat, gravat. *Pereții erau împodobiți cu chipuri și flori săpate.* ISPIRESCU, L. 300. *Brațu-i stîng era-ncordat Sub un scut de fier săpat.* ALECSANDRI, P. II 10.

SĂPĂLÍGĂ, *săpăligi* și *săpălige,* s. f. Sapă mică, lunguiață, avînd doi sau trei colți la partea opusă tăișului, folosită mai ales în horticultură. *Am scormonit cu săpăligile după rădăcini.* STANCU, D. 99. *Cînd a crescut (macul)... se începe prășitul prin mici săpălige.* La TDRG.

SĂPĂLÚGĂ, *săpălugi,* s. f. Săpăligă. *Vei vedea o săpălugă de aur, o năstrapă tot de aur și un ștergar de mătase.* ISPIRESCU, L. 234.

SĂPĂTOÁRE, *săpătoare,* s. f. Mașină de săpat. *Pentru recoltarea cartofilor se aplică cu succes săpătoarele și combinele de cartofi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2789.

SĂPĂTÓR, -OÁRE, *săpători, -oare,* s. m. și f. Cel care sapă; muncitor cu sapa. [Zaharia] *suflecă mînecile și apucă hîrletul, ca un săpător... la vie.* C. PETRESCU, R. DR. 56. *Săpători adînc săpa Lopătari pămînt scotea.* TEODORESCU, P. P. 533.

SĂPĂTÚRĂ, *săpături,* s. f. Acțiunea de a săpa, săpare, săpat. *După trei palme de săpătură, tîrnăcopul izbi ca într-o oală.* GALACTION, O. I 149. *Unii, cînd dezgroapă la săpătura vrunui zămnic asemenea cioburi, tot la Zaharia le duc.* C. PETRESCU, R. DR. 25. ✦ (La pl.) Lucrări de excavare a pămîntului; (în special) lucrări arheologice făcute pentru a dezgropa urme de vechi așezări omenești. *Și-au venit de s-au tocmit aici la săpături.* GALAN, Z. R. 379. *Acestea sînt obiecte de artă grecești. Au fost descoperite în cursul săpăturilor executate de către arheologii sovietici pe țărmurile Crimeii.* STANCU, U.R.S.S. 122.

SĂPÓI, *săpoaie,* s. n. (Regional) Augmentativ al lui s a p ă; sapă mare; un fel de tîrnăcop cu un singur tăiș, cu care se lucrează mai ales la vie. *Ca din pămînt scoaseră unii săpoaie, alții ferăstraie... și plecară către codrul arătat de Petru.* RETEGANUL, P. II 54. *Săpoiu-n mînă că lua... Și la vie să ducea.* MAT. FOLK. 95.

SĂPONÁR s. m. v. **săpunar.**

SĂPONÉLE s. f. pl. (Bot.) Odagaci.

SĂPTĂMÎNÁL, -Ă, *săptămînali, -e,* adj. Care are loc cu regularitate o dată pe săptămînă; (despre publicații) care apare o dată pe săptămînă (v. h e b d o m a d a r). [Ilenuța] *grăbește mai ales, fiindcă astăzi e ziua cînd ea*

așteaptă scrisoarea săptămînală de la Mihai. C. PETRESCU, A. 459. [Se ducea] *la bîlciul săptămînal în Amaradia.* REBREANU, I. 117. *La scrisoarea în privința publicațiunii literare săptămînale, îți răspund eu însumi.* CARAGIALE, O. VII 271.

SĂPTĂMÎNĂ, *săptămîni,* s. f. Perioadă de șapte zile consecutive care se socotește de luni dimineața pînă duminică seara și care se repetă de cincizeci și două de ori într-un an; p. ext. orice perioadă de șapte zile consecutive. *Socoate că într-o săptămînă s-ar putea întoarce.* SADOVEANU, N. F. 139. *Ușa mare de la cramă Este scoasă din țîțîni, Că-i în toi cules de poamă De vreo două săptămîni.* D. BOTEZ, F. S. 90. *Am vrut să te cuprind și pentru atîta lucru Ai plîns și n-ai venit la noi o săptămînă.* COȘBUC, P. I 173. ◇ (În cultul religiei creștine) *Săptămîna mare* (sau *a patimilor*) = ultima săptămînă înainte de paști. *De ce nu vă-astîmpărați în mănăstire și să vă căutați de suflet, măcar în săptămîna patimilor?!* CREANGĂ, P. 110. *Săptămîna luminată* (sau *albă*) = săptămîna care începe în duminica paștilor. *Cele 40 de zile, din vinerea săptămînii luminate și pînă joi înainte de rusalii, făc azi în amintirea mea o lacună curioasă.* GALACTION, O. I 240. *Săptămîna brînzei* = prima săptămînă din postul paștilor, în care biserica ortodoxă permite să se mănînce lapte și derivatele lui. ✦ (La pl., nearticulat) Timp nedeterminat, cuprinzînd un număr mare de zile. *Săptămîni îndelungi, cu ploi mărunte de toamnă, au început să se scurgă greu în bordeiul de sub piciorul podului alb.* C. PETRESCU, S. 51. *Te urmărește săptămîni Un pas făcut alene, O dulce strîngere de mîni, Un tremurat de gene.* EMINESCU, O. I 189. ✦ (Cu determinări în genitiv) Interval de șapte zile dedicat în mod oficial unei anumite activități. *Săptămîna filmului pentru tineretul școlar se organizează la un mare număr de cinematografe.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2861. *În cadrul săptămînii prieteniei romîno-sovietice, zilele trecute a avut loc la T. Național un simpozion în cinstea sărbătoririi teatrului sovietic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 110, 14/3.

SĂPÚN, *săpunuri,* s. n. Produs obținut prin saponificarea acizilor grași sau a grăsimilor cu soluții care conțin hidroxid de sodiu sau de potasiu; bucată din acest produs, servind pentru a spăla corpul, hainele etc. [Zoe] *s-a întors... la maldările de ciorapi și la cutiile cu săpunuri.* C. PETRESCU, Î. II 226. [Zîna] *îi dete un săpun și un pieptene și o perie, ca să-i fie de slujbă.* ISPIRESCU, L. 128. ◇ (Cu aluzie la spînzurătoare; atestat în forma *sopon*) *Noi gîndeam să-ți dăm sopon și frînghie.* CREANGĂ, P. 330. ◇ Expr. **A rade** (pe cineva) **fără săpun** = a trata (pe cineva) fără menajamente, a critica. ✦ Sare metalică a unui acid gras.

— Variantă: (Mold., Transilv.) **sopón** s. n.

SĂPUNÁR[1], *săpunari,* adj. m. (În expr.) *Cartofi săpunari* = soi de cartofi mari, de formă lunguiață, cu miezul alb-roz.

SĂPUNÁR[2], *săpunari,* s. m. Persoană care se ocupă cu prepararea săpunului. (Atestat în forma *săponar*) *Săponarii exercită cu multă osteneală meseria lor.* I. IONESCU, P. 428.

— Variantă: **săponár** s. m.

SĂPUNÁRIȚĂ s. f. (Bot.) Odagaci.

SĂPUNEÁLĂ, (2) *săpuneli* și *săpunele,* s. f. **1.** Acțiunea de a săpuni; săpunit. ✦ Fig. Mustrare, dojană, observație aspră. *Să ne lămurim și să mi te răfuiesc!... începu Coco Conduraky, potrivindu-și mînzetele rotunde și tari, ca și cum ar fi voit să le suflece pentru grozava săpuneală pe care o pregătea.* C. PETRESCU, A. R. 32. ◇ Expr. **A trage** (cuiva) **o săpuneală** = a mustra, a dojeni (pe cineva), a face (cuiva) o critică aspră.

2. (Transilv.; numai la pl.) Spumă de săpun; clăbuci. *Din săpuneli răsăreau țepoși perii mari ai bărbii.* V. ROM. martie 1952, 161.

— Variantă: (Mold., Transilv.) **soponeálă** (BIBICESCU, P. P. 275) s. f.

SĂPUNÉL, *săpunele,* s. n. **1.** Diminutiv al lui săpun. **2.** (Bot.) Odagaci. *Avea un obraz ca floarea săpunelului, alb și dulce.* DELAVRANCEA, S. 43. *Firele se scot, se scutură de florile care au fiert și apoi se spală în flori de săpunel, care fac un fel de spumă ce curăță.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 52. *Calul era tot alb de spume, gîndeai că-i săpunit cu săpunele, așa era de asudat.* RETEGANUL, P. I 26.

SĂPUNÍ, *săpunesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A freca cu săpun, a acoperi cu clăbuci de săpun, pentru a spăla. *Tu, bade, așa-ai gîndit, Că dacă mă vei urî, Eu portul mi l-oi cerni. Da cum focul să-l cernesc, Că mai tare-l săpunesc, Cu săpun de la Turda, Măi bădiță-n ciuda ta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 235. ✦ A muia barba cu clăbuci de săpun, înainte de a o rade. *Cu o oglindă pe genunchi și cu ligheanul alături, Ion Ozun își săpunește barba îndelung.* C. PETRESCU, C. V. 216. ✧ (Rar) A spăla. (Atestat în forma *soponi*) *Schimburile-ți s-or negri, Cine ți le-a soponi?* MARIAN, la TDRG.

2. Fig. A mustra, a certa (pe cineva), a face (cuiva) observații aspre; a trage o săpuneală.

— Variantă: (Transilv., Bucov.) **soponi** vb. IV.

SĂPUNIÉRĂ, *săpuniere,* s. f. Cutie sau vas mic în care se ține săpunul de toaletă.

— Pronunțat: *-ni-e-.*

SĂPUNÎT[1] s. n. Săpuneală (1).

SĂPUNÎT[2], -Ă, *săpuniți, -te,* adj. **1.** Frecat cu săpun, acoperit cu clăbuci de săpun.

2. Fig. (Rar) Curat, îngrijit; p. ext. sclivisit, spilcuit. *Bolnavii... îmbrăcați în cămăși curate, săpuniți și periați, așteptau.* C. PETRESCU, Î. II 70.

SĂPUȘOÁRĂ, *săpușoare,* s. f. Diminutiv al lui sapă.

SĂRÁ, *sărez* și *sar,* vb. I. Tranz. A pune sare, a presăra sare pe alimente sau mîncări, cu scopul de a le da un gust bun sau de a le conserva. *Domnul colonel își săra laptele.* DUMITRIU, N. 186. *Au început a bate laptele pînă ce s-au ales untul, care l-au spălat și l-au sărat.* DRĂGHICI, R. 140. ◇ Expr. **A-și săra inima** = a simți o satisfacție în urma unei răzbunări sau a înfrîngerii unui adversar. ◇ Refl. pas. *Eu ț-am zis aseară Să vezi oul cum se sară.* NEGRUZZI, S. I 5.

SĂRÁC, -Ă, *săraci, -e,* adj. (În opoziție cu bogat) **1.** (Despre oameni) Care nu are avere, care este lipsit de bunurile materiale necesare vieții; sărman, nevoiaș. *Era odată un om sărac, sărac... n-avea nici casă, nici masă.* SBIERA, P. 243. *Ei erau atît de săraci, încît n-aveau după ce bea apă.* ISPIRESCU, L. 174. *Voinicel și sprintenel, Dar sărac ca vai de el.* ALECSANDRI, P. P. 105. *La omul sărac nici boii nu trag.* ◇ Expr. **Sărac lipit (pămîntului)** v. lipit. **Sărac și curat,** se spune despre cei care preferă să rămînă săraci, decît să se îmbogățească prin mijloace incorecte. *Mai bine să fiu sărac și curat, decît bogat și hulit de lume.* ALECSANDRI, T. 65. ◇ (Substantivat) *Dă-mă și dup'un sărac, Numai să trăiesc cu drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 275. ✧ (Substantivat) Cerșetor. *De-acum vor fi și ei bogați... Și vor avea și ei ce da Săracilor de-acum.* COȘBUC, P. I 110. ✧ (Despre lucruri) Care reflectă sărăcia; sărăcăcios. *Au trecut ani la mijloc, și viața s-a scurs liniștită în casa săracă.* DUNĂREANU, CH. 9.

2. (Despre țări, orașe) Lipsit de bunuri materiale (mai ales naturale), populat de oameni puțin avuți,

3. Lipsit de..., fără. *Fratele cel sărac — sărac să fie de păcate — tot avea şi el o pereche de boi.* CREANGĂ, P. 37. *Sărac de bunuri, frumuseţe şi spirit.* EMINESCU, N. 72. ◇ Expr. **Sărac cu duhul** = lipsit de inteligenţă, de agerime, de spirit; prost. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») Care posedă ceva în cantitate nesatisfăcătoare. *Legume sărace în vitamine.* ▭ *Văzduhul era tot mai uscat şi mai sărac în aer.* DUMITRIU, P. F. 10. ✦ (Despre pămînt) Lipsit de componenţii care îl fac propriu pentru agricultură; neproductiv, neroditor. *Pămîntul de pe dealul Stănicuţului e sărac, dă roade puţine.* STANCU, D. 171. ✦ Fig. Lipsit de conţinut, neexpresiv. *Stil sărac.*

4. (Exprimă o stare afectivă, de obicei compătimire, faţă de cineva sau de ceva) Vrednic de milă; biet, sărman, nenorocit. *Turcului nu i-i atît de Tomşa, cît de lîna pe care o tunde de pe săraca ţară ca de pe-o oaie.* SADOVEANU, O. VII 148. *Săraci ochişorii mei, Multă lume văz cu ei, Dar nu văz oameni de-ai mei... Sărac picioruşul meu De te-ai vedea-n satul meu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 200. ◇ (Substantivat) *Dar, săracul, era în cele de pe urmă minute.* NEGRUZZI, S. I 62. *Cum nu i-au fost milă de bietul dobitoc?... săracul, nevinovat fiind, l-au omorît.* DRĂGHICI, R. 65. ◇ (Substantivat, în expr., variind după gen, de obicei şi după număr) **Săracul** (sau **sărac**) **de mine** (**de tine** etc.) = bietul de mine (de tine etc.). *Să fiu chiar şchioapă, ce-i apoi? Că ce ţi-e drag, tot drag rămîne! — Eu nu zic ba! Dar uite, joi Ni-e nunta, dragă, e ca mîne — Tu cum să joci? Sărac de noi! Să stai la masă-ntre bătrîne.* COŞBUC, P. I 182. *Na, c-am păţit-o, săracul de mine!* ALECSANDRI, T. 381. *Dacă nu ne-om jălui la d-ta... la cine să ridicăm glasul, săracii de noi!* id. T. I 170. ◇ (Epitetul e atribuit obiectului care pricinuieşte starea de compătimire) *Săracă străinătate, Mult eşti plină de păcate Şi n-am maică să mă cate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 173. ◇ (Exprimă simpatie, uneori cu o nuanţă de ironie) *Vai sărace poloboace, de te-ai face mai încoace!* CREANGĂ, A. 139. *Sărac plug cu şese boi, Dragu-mi-i mie de voi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 27.

— Variante: **sireác, -ă** (C. PETRESCU, Î. II 130, VLAHUŢĂ, CL. 116, CARAGIALE, O. I 54), (regional) **sălcác, -ă** (SBIERA, P. 288, ŞEZ. II 79) adj.

SĂRÁD, *săraduri,* s. n. Şnur împletit din fire de lînă, vopsită de obicei în negru, cu care se împodobesc sumanele.

SĂRÁR[1], *sărari,* s. m. Negustor ambulant de sare. *Păcurarii şi sărarii, cei ce umblă prin sate cu desfacerea păcurii sau gazului şi a sării.* PAMFILE, I. C. 244. (Cu pronunţare regională) *O baniţă de sare... se plăteşte cu zece parale, din care opt se dau ciocanarului şi două sararului.* I. IONESCU, P. 36.

SĂRÁR[2], *sărare,* s. n. Vas de pămînt în care se păstrează sarea; solniţă. (Cu pronunţare regională) *Solniţa sau sărariul, care poate fi cu o cavitate sau două: una pentru sare, alta pentru piper.* PAMFILE, I. C. 391.

SĂRÁRE s. f. Acţiunea de a săra. *Sărarea... se face spintecînd peştele pe pîntece... şi presărîndu-i sare.* PAMFILE, I. C. 72.

SĂRÁT[1] s. n. Sărare. *Săratul peştilor.*

SĂRÁT[2]**, -Ă,** *săraţi, -te,* adj. **1.** Care conţine sare (în mod natural). *Seara de toamnă cădea mohorîtă, jilavă de umezeala sărată a mării.* BART, E. 233. [Rîul] *nu sufere ca cristalinele lui unde să se amestece cu apele sărate şi noroioase.* NEGRUZZI, S. I 316. *O fîntînă lină, cu apă puţină, Cu apă sărată, cu lacrimi udată!* ALECSANDRI, P. P. 192. ✦ (Despre alimente) Căruia i s-a adăugat sare (pentru a i se da gust sau în scopul conservării). *Dar ce e în sacul ăla marele? Ei!... pastramă, peşte sărat, ceapă, ardei, usturoi.* ISPIRESCU, L. 268. *Aveam acum la începutul postului... cîteva ocă de peşte sărat.* CREANGĂ, A. 100. *Eu văd că grecul aista are Lucruri plăcute, bune bucate, Tot cam sărate şi chipărate.* NEGRUZZI, S. III 72. *Nici sărat, nici pipărat* (= potrivit, cum e mai bun de mîncat).

2. Fig. (Despre vorbe, glume) Spiritual, picant; caustic, usturător. *Curg vorbele de spirit şi glumele sărate, cu cît se golesc şi se reînnoiesc mereu halbele.* BART, S. M. 13. *Un discurs foarte sărat şi foarte gustat.* CARAGIALE, S. U. 51. *Dacă-i pe feste... apoi să ţi-o gioc eu mai sărată şi mai chipărată.* ALECSANDRI, T. I 227.

3. Exagerat de ridicat, de scump. *Pîn-acuma el luase dobînzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată.* CARAGIALE, O. III 39.

SĂRĂCÁN, -Ă, *sărăcani, -e,* s. m. şi f. Om sărac. *N-o lasă taică-său să ia un sărăcan.* STANCU, D. 80. ◇ Expr. (Exprimînd compătimire) **Sărăcan de mine** = vai de mine. V. înrăcan. *De ce m-aţi mai chemat, sărăcan de mine.* ŞEZ. XII 39. (Cu pronunţare regională) *Şi tot eu, săracan de mine, voi căuta să te urmez la groapă, că doară n-ai pe nime pe lumea asta.* CONTEMPORANUL, VII 527. *Săracan de mine!... Ce-au păţit?* ALECSANDRI, T. 349.

— Variantă: **sireícán, -ă** (CREANGĂ, P. 52) s. m. şi f.

SĂRĂCĂCIÓS, -OÁSĂ, *sărăcăcioşi, -oase,* adj. **1.** Care dovedeşte sărăcie; de om sărac. *Era un bătrîn înalt, drept încă şi fudul, îmbrăcat în straie evropeneşti, sărăcăcioase şi cîrpite.* SADOVEANU, E. 125. *Care suflet de-al meu suflet... S-ar lipi să ia povara unui trai sărăcăcios?* MACEDONSKI, O. I 124. *Palatul... s-a schimbat iarăşi în sărăcăciosul bordei al moşneagului.* CREANGĂ, P. 89. ◇ (Adverbial) *Un preot romîn, înalt, slab, cu o bărbuţă rară şi îmbrăcat sărăcăcios, se sfătuia domol cu trei ţărani.* REBREANU, P. S. 131. ✦ (Despre hrană) În cantitate mică, modest, frugal. *Dădui să scot din desagi sărăcăcioasa mea cină.* HOGAŞ, M. N. 183. ✦ (Despre pămînt) Neroditor, nefertil, neproductiv. (Fig.) *Peisajul Poloniei mi se pare sărăcăcios şi sterp.* SAHIA, U.R.S.S. 6. ✦ Fig. Lipsit de conţinut, fără amploare. *Stil sărăcăcios.* ▭ *Că nu s-a scris nimic decît ici şi colo vreo însemnare... se vede din felul sărăcăcios cum expun istoria munteană din acest timp cronicile de curte mai tîrziu.* IORGA, L. II 612.

2. (Rar, despre oameni) Sărac; cu înfăţişare de om sărac. *Din circiumar sărăcăcios, s-a pomenit după război mare proprietar.* GALACTION, O. I 110. *Sărăcăcios şi zgîrcit, trăia din te miri ce, ş-aduna mereu.* ANGHEL, PR. 139.

SĂRĂCÉI s. m. pl. Soldaţi din cavaleria neregulată a Munteniei şi a Moldovei. *Sărăceii 500 şi scutelniceii 500. Aceştii erau călărimea Bucureştilor.* BĂLCESCU, O. I 13.

SĂRĂCÍ, *sărăcesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A ajunge sărac, a-şi pierde avutul. *N-au sărăcit părinţii mei?* C. PETRESCU, A. R. 34. *Toţi săraceau, numai el se îmbogăţea.* VLAHUŢĂ, O. A. 215. *Dacă bei făr' de măsură... Lucrul nu-l mai isprăveşti Şi la urmă sărăcesti.* BIBICESCU, P. P. 223. ✦ Tranz. A aduce (pe cineva) în stare de sărăcie, a face (pe cineva) să-şi piardă averea. *Pe el nu-l putea săraci mai tare, căci nu avea chiar nimic.* RETEGANUL, P. V 16. *Dintr-un smoc de tărăloage de moşie (care-l sărăciseră de tot cu judecăţile), scoase o hîrtie afumată pe care mi-a dat-o.* NEGRUZZI, S. I 186. *Romîn Grue Grozovanul... care-a sărăcit pe Hanul.* ALECSANDRI, P. P. 77. ✦ Tranz. (Cu complementul «pămînt») A face neroditor, a secătui. *Plantele... i-au supt (pămîntului) toată vlaga şi l-au sărăcit.* La TDRG.

2. Tranz. A lipsi (pe cineva) de ceva, a lua (cuiva) ceva. *Ca mărul lîngă drum, N-are pace nicidecum. Cîţi trec... de crăngi îl sărăcesc.* ALECSANDRI, P. P. 290. ✦ A împuţina. *Cum o să vă dau la cini!... Cum zicea, aşa făcea, Rău pe turci îi sărăcea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 493.

3. Tranz. (Învechit şi popular) A lăsa (pe cineva) orfan, a lipsi pe cineva de părinţi. *Gîtul* [soţiei] *jos că i-l tăia... Vai de mine! ce-am făcut? Copil mic mi-am sărăcit, Pe mine m-am văduvit.* BIBICESCU, P. P. 345.

4. Tranz. (Regional) A compătimi. *Pe drum cine trecea, Tot pe Badiul sărăcea, Tot pe Badiul mi-l căia.* TEODORESCU, P. P. 549.

SĂRĂCÍCĂ s. f. v. **săricică.**

SĂRĂCÍE, (2) *sărăcii*, s. f. (În opoziţie cu bogăţie) **1.** Lipsa mijloacelor necesare existenţei; starea celui sărac. *«Domnu Preda» lupta cu sărăcia şi, într-o căsuţă închiriată... îşi creştea din greu cei trei copii care-i împovărau văduvia.* C. PETRESCU, S. 63. *Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul.* EMINESCU, O. I 147. *Te las naibei sărăcie şi mă duc la vitejie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285. *Vorbă multă, sărăcia omului* (= cine vorbeşte mult, pierde vremea şi nu-şi vede de treabă). ◇ (Personificat) *Ne ţine sărăcia în braţe de nici nu ne mai lasă să răsuflăm.* REBREANU, R. I 198. *Îşi lua cătinel drumul spre gazdă, unde-l aştepta sărăcia cu masa întinsă.* CREANGĂ, O. A. 98. ◇ Expr. **Sărăcie lucie (cu lustru** sau **neagră)** = sărăcie mare, totală. *Numai murdăria pe care o dospise soarele de vară şi sărăcia cu lustru a surtucarilor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 39. *Măi, dar ce sărăcie lucie pe aici.* CREANGĂ, P. 308. **A-şi vedea de sărăcie** = a-şi vedea de treburile proprii, a nu se amesteca în afacerile altuia. ✦ Aspect sărăcăcios. *Să privim acum şi la sărăcia iluminată de razele unei lumînări de seu, băgată în gîtul unui clondiri ce ţinea loc de sfeşnic.* EMINESCU, N. 41. ✦ Cantitate mică, nesatisfăcătoare (din ceva); lipsă. *M-a scos din sărite atîtă sărăcie de spirit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 17. *Aşa sărăcie de lemne nu s-a văzut nici la bordeiul cel mai sărăcăcios.* CREANGĂ, P. 256.

2. Fig. Epitet depreciativ dat unui lucru sau unei fiinţe. *Se ridică o sărăcie de fir de tusă şi astupă gîtlejul maicii Nataliei.* STĂNOIU, C. I. 195. *Sărăcia de epistolă se înfiinţa din nou, însoţită de cruda lumină a unei lămpi.* M. I. CARAGIALE, C. 7. *Văzuşi, nene, ce bine-a lovit-o sărăcia de hagiu!* CARAGIALE, O. III 33.

SĂRĂCÍLĂ s. m. (Popular) Epitet dat unui om sărac. *Măi sărace, săracilă! Face-mi-aş de tine milă.* ALECSANDRI, P. P. 41.

SĂRĂCÍME s. f. Totalitatea oamenilor săraci. *Noi n-avem arme, nu tragem... Sîntem sărăcimea tîrgului.* CAMILAR, N. I 72. *Veselie mare între toţi era, chiar şi sărăcimea ospăta şi bea.* CREANGĂ, P. 279.

SĂRĂCÍRE, *sărăciri*, s. f. Faptul de a sărăci, de a deveni sărac. *Cu atît sînt mai mari profiturile capitaliştilor, cu cît se adînceşte sărăcirea oamenilor muncii, cu cît partea ce revine acestora din venitul naţional este mai scăzută.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2712.

SĂRĂCÍT, -Ă, *sărăciţi, -te*, adj. Care a devenit sărac, lipsit de mijloace de existenţă. *Mi-am găsit neamurile sărăcite şi casa părinţilor mei pustie.* SADOVEANU, O. VII 69. ◇ Fig. *În miezul zilei, sub arşiţa soarelui de toamnă, în liniştea cîmpiei sărăcite de podoabe, zîngănitul făcea o deosebită impresie.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 149.

SĂRĂCÚSTĂ, *sărăcuste*, s. f. Slujbă religioasă, rugăciune pentru pomenirea morţilor. *Sărăcustele se fac pentru pomenirea tuturor celor repauzaţi.* MARIAN, Î. 377. *Să-i plătească liturghii şi sărăcuste pentru partea sufletească.* CONTEMPORANUL, III 427.

SĂRĂCÚŢ, -Ă, *sărăcuţi, -e*, adj. (Uneori substantivat) Diminutiv al lui sărac.

1. v. **-sărac (1).** *Era sărăcuţ... trăia tot cu noduri fripte învăluite cu răbdări prăjite.* RETEGANUL, P. I 59. *Pentru nişte sărăcuţi ca noi îi greu de făcut trebi de acestea.* CREANGĂ, P. 258. *Bădiţa cel sărăcuţ, zău! acela mi-i drăguţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 38. ✦ Care dovedeşte sărăcie; sărăcăcios. *Un tînăr — aer şi maniere de mic împiegat; costum cam sărăcuţ, dar curăţel.* CARAGIALE, S. U. 42. *Cine-a întîlnit vrodată în calea sa un popă îmbrăcat cu straie sărăcuţe, scurt la stat...* CREANGĂ, A. 133. ◇ (Adverbial) *Au cerut să fie lăsat înaintea lui. Hargaţii însă nu prea voiau să-l lase, pentru că era cam urît la chip şi îmbrăcat cam sărăcuţ.* SBIERA, P. 141.

2. v. sărac **(4).** *Ilincuţa s-a pogorît cu cofele de vale, la fîntînă, şi bietul Toader a petrecut-o cum îşi luase obicei. Sărăcuţii nu s-au mai suit în deal! I-am găsit pe amîndoi, căzuţi lîngă fîntînă, albi şi neatinşi... fîntîna e otrăvită.* GALACTION, O. I 255. *Ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat. Atunci, iedul de sub chersin, să nu tacă! — îl păştea păcatul şi-l mînca spinarea, sărăcuţul! — Să-ţi fie de bine, nînaşule!* CREANGĂ, P. 24. ◇ (Substantivat, în expr., variind, de obicei, după gen şi după număr) **Sărăcuţul** (sau **sărăcuţ) de mine (de tine** etc.) = bietul de mine (de tine etc.). *Sărăcuţul de mine! zise cel mic. Să nu cumva să faceţi pozna să deschideţi, că-i vai de noi.* CREANGĂ, P. 22. *Tovarăşul meu, neamţul, se făcuse nevăzut. — Sărăcuţ de maica mea! strigă din băierile inimei Bisoceanul, s-a răpus domnul Ininger.* ODOBESCU, S. III 189.

SĂRĂDÍT, -Ă adj. v. **sărăduit.**

SĂRĂDUÍ, *sărăduiesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A împodobi cu săraduri. *La cusut şi sărăduit sumane... mă întreceam cu fetele cele mari.* CREANGĂ, A. 63.

SĂRĂDUÍT, -Ă, *sărăduiţi, -te*, adj. Împodobit cu găitane; găitănat. (Atestat în forma *sărădit*) *Ţundra-i neagră, sărădită cu găitane vinete.* ODOBESCU, S. III 545.

— Variantă: **sărădít, -ă** adj.

SĂRĂNTÓC, -OÁCĂ, *sărăntoci, -oace*, s. m. şi f. Om sărac. *Cu voi doi, sărăntocilor, am eu o socoteală mai veche.* STĂNCU, D. 55. *Ce ţi-am spus eu ţie, sărăntocule, ai?* REBREANU, I. 28.

— Variantă: **sărîntóc, -oácă** (RETEGANUL, P. III 62) s. m. şi f.

SĂRĂRÍE, *sărării*, s. f. (Regional) Loc unde se exploatează sarea; ocnă, salină.

SĂRĂRÍŢĂ, *sărăriţe*, s. f. (Regional) Solniţă. *N-are... Nici sare în sărăriţă, Nici slănină pe poliţă.* HODOŞ, P. P. 143.

SĂRĂTÓR, -OÁRE, *sărători, -oare*, s. m. şi f. Persoană care sărează alimentele într-o fabrică de conserve.

SĂRĂTÚRĂ, *sărături*, s. f. **1.** Faptul de a fi sărat; sarea conţinută de ceva. *Sărătura şi acritura bucatelor să coclească lesne de aramă.* PISCUPESCU, O. 195.

2. Teren bogat în săruri minerale solubile în apă; p. ext. păşune care se întinde pe un astfel de loc. *Pămîntul moşiei, în partea despre Prut, este năsipos; iar în celelalte părţi este lutos, avînd multe sărături.* I. IONESCU, D. 351.

3. (La pl.) Nume dat unor alimente (în special peşte) conservate cu sare.

SĂRBĂTOÁRE, *sărbători*, s. f. **1.** (În practicile religioase) Zi consacrată serviciului divin pentru comemorarea unui eveniment din istoria religioasă sau în onoarea unui sfînt. *De data asta se nimerise ca sărbătorile creştineşti să le facem şi noi după lege, pe loc, în port.* BART, S. M. 96. *Cînd venea dumineca şi sărbătorile, fata babei era împopoţată.* CREANGĂ, P. 284. *Patria e aducerea-aminte de zilele copilăriei... coliba părintească cu copaciul cel mare din pragul uşii, dragostea mamei... cîinele care se juca cu noi, sunetul clopotului bisericii satului ce ne*

veștește zilele frumoase de sărbătoare. RUSSO, S. 135. ◇ Loc. adv. **În (sau de) sărbători** = cu ocazia sărbătorilor, în timpul sărbătorilor. *Dealul e cu spini acum, Zarea mohorîtă. Nu mai sînt copii s-alerge După cuiburi, după flori! Și pe culmi, în sărbători, Nimeni nu mai merge!* COȘBUC, P. I 260. *Foaie albă colilie, Zi mă-ti să te dea mie, Că-mi ești dragă dintr-o mie, Să te dea de sărbători, Cînd e cîmpul plin de flori.* TEODORESCU, P. P. 270. *Cînd îl văd dumineca, Mi se rupe inima, Cînd îl văd în sărbători, Mereu mă iau la fiori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 91. ◇ Loc. adj. și adv. (În opoziție cu de toate zilele, obișnuit) **De sărbătoare** (sau **de sărbători**) = festiv, sărbătoresc, strălucitor. *Vai de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămașa de sărbători!* REBREANU, I. 45. *Mario, o să vie boierii... Să ne-mbrăcăm de sărbătoare.* DELAVRANCEA, A. 99. *Cînd se împrăștie faima venirei lui, ziua-și muie aerul în lumină de sărbătoare.* EMINESCU, N. 27. ✦ (În opoziție cu zi lucrătoare) Zi în care nu se lucrează. *Dacă des sărbători faci, nu o să aibi ce să-mbraci.* PANN, P. V. I 150. *Un plug mare că prinsei Și cu-un bou îl înjugai Și de lucru m-apucai, Că săracul n-are soare, Nici zile de sărbătoare, Ci tot zile lucrătoare!* ALECSANDRI, P. P. 169. ◇ *Sărbătoare legală* = zi (stabilită în mod oficial) în care întreprinderile și instituțiile nu lucrează.

2. Zi în care se comemorează sau se sărbătorește un eveniment important, organizîndu-se serbări, solemnități sau demonstrații și care, de obicei, este stabilită în mod oficial ca zi de odihnă. *Muncitorii, tehnicienii și funcționarii au lucrat zilele acestea un schimb de onoare în cinstea zilei de 1 Mai, măreața sărbătoare a solidarității internaționale a oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2649. ◇ *Sărbătoarea muncii* = 1 Mai, ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc. *În mai, cînd rozele-nfloresc, Scăldate-n aurul din soare, Popoarele sărbătoresc A muncii sfîntă sărbătoare.* DEMETRESCU, O. 80. *Sărbătoare națională* = zi de odihnă în cinstea sau în amintirea unui eveniment din istoria țării. *Pentru poporul nostru ziua de 23 August este cea mai mare sărbătoare națională.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2114.

3. Sărbătorire, serbare; festivitate, petrecere. *A fost o mare și penibilă sărbătoare de familie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 40. *Altădată apariția tatălui era o adevărată sărbătoare. Îi săreau de gît, pe urmă începeau scotocirile.* SAHIA, N. 96. *Într-o zi, zînele plecară la o sărbătoare la alte zîne.* ISPIRESCU, L. 149.

4. (Adverbial, în forma *sărbătoarea*) În zilele de sărbătoare (**1, 3**). *Sărbătoarea, oamenii trec aici cu bărci și vapoare, se odihnesc, petrec.* STANCU, U.R.S.S. 197. *Sărbătoarea, cînd venea în sat, popa îl ispitea să afle cu ce se îndeletnicește orîndarul cel nou.* SADOVEANU, O. VIII 254. *Adeseori, sărbătoarea, în fundul mîndrei grădini a gazdei mele, jos, pe iarba verde, priveam în tihnă măiastra frumusețe a firii.* PĂUN-PINCIO, P. 123.

SĂRBĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *sărbătorești,* adj. De sărbătoare; solemn, festiv. *Școlarul... își aducea aminte de lucrurile pe care le învățase pe dinafară și i le spunea cătelului cu glas sărbătoresc.* GALACTION, O. I 306. *Douăzeci* [de galbeni] *și toți cu găuri, Parc-ar fi să-mi povestească Cum se dezmierdau sărmanii în salba sărbătorească.* HASDEU, R. V. 11.

SĂRBĂTORÉȘTE adv. În mod sărbătoresc, ca de sărbătoare. *În băncile claselor, împodobite sărbătorește, stau de astă dată elevi noi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 15/1. *În halatul vărgat de lînă, cu obrazul bărbierit și pudrat, se socotise destul de arătos și de vrednic să o primească pe Zoe, sărbătorește.* C. PETRESCU, Î. II 226.

SĂRBĂTORÍ, *sărbătoresc,* vb. IV. Tranz. A-și manifesta sentimentele de admirație, de bucurie, de entuziasm față de o persoană sau față de un eveniment, printr-o festivitate, printr-o petrecere; a celebra, a serba. *Cu prilejul împlinirii unui veac de la naștere, poetul a fost sărbătorit în toată țara.* SADOVEANU, E. 76. *Pe cînd Sinan se apropia de hotarele noastre, Sigismund Báthori sărbătorea nunta sa cu Maria Cristina.* BĂLCESCU, O. I 196.

SĂRBĂTORÍRE, *sărbătoriri,* s. f. Faptul de a sărbători; serbare. *Au venit la sărbătorirea scriitorului danez muncitori și savanți, ucenici și studenți.* STANCU, U.R.S.S. 92. *Spre sărbătorirea deplinei mele biruințe împotriva stavilelor de tot felul pe care codrul și muntele mi le ridicase în cale, aprinsei o țigară.* HOGAȘ, M. N. 183.

SĂRBĂTORÍT, -Ă, *sărbătoriți, -te,* adj. (Despre persoane) Căruia i se recunosc meritele prin manifestări de simpatie sau de admirație. (Substantivat) *Sărbătoritul a luat cuvîntul.*

SĂRBEZEÁLĂ s. f. Faptul de a fi searbăd sau de a se sărbezi.

SĂRBEZÍ, *sărbezesc,* vb. IV. Refl. (Și în forma *seřbezi*) **1.** (Despre lapte) A se altera, a-și pierde gustul, a se înăcri. *Oalele... trebuiesc să fie foarte bine curățate, căci altfel se sărbezește laptele.* PAMFILE, I. C. 21.

2. (Despre obiecte vopsite) A-și pierde coloritul viu, a deveni șters. *Se face un fel de leșie, în care se moaie repede cîte un scul... apoi se pune în apă rece, ca să se stîmpere și să nu se serbezească.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 91.

3. (Despre oameni) A deveni slab, palid, lipsit de putere. *Așa tare mă serbezisem de acea toacă îndrăcită* [a gloanțelor], *încît mă pot jura că am stat toată ziua în mijlocul focurilor, nu cu inima, ci cu țigareta în dinți.* ODOBESCU, S. III 595. ◇ Tranz. *Fata cadiului... Vederile mi-a slăbit, Fața ea mi-a serbezit.* La TDRG.

— Variantă: **serbezí** vb. IV.

SĂRCINÉR, *sărcinere,* s. n. Prepeleac pe care ciobanii își atîrnă hainele, vasele, săculețele cu brînză pusă la scurs etc.

SĂRDÁC, *sărdace,* s. n. (Mold.) Suman scurt pînă la brîu. *Sumane mari, genunchere și sărdace... și alte lucruri ce le duceau lunea în tîrg de vînzare.* CREANGĂ, A. 48. (Cu pronunțare regională) *Beu holercă, beu tabac, Vine iarna, n-am sardac.* ȘEZ. VIII 62.

SĂRÍ, *sar,* vb. IV. Intranz. **I.** (Despre ființe) **1.** A se desprinde de la pămînt avîntîndu-se în sus printr-o mișcare bruscă și a reveni în același loc (adesea ca o manifestare de bucurie, de exuberanță); a sălta. [Copiii] *rîd și sar într-un picior, Se-nvîrtesc și țipă-ntr-una Mai cu zor.* COȘBUC, P. I 226. *Calul fiului de crai începe a sări în două picioare.* CREANGĂ, P. 185. *Îmi vine să sar, Să joc ca nebunii.* ALECSANDRI, T. 202. ✦ A dansa, a țopăi; a zburda. *Cellalt cîine, o corcitură de șase luni, care sărea pe la spatele babei.* REBREANU, R. I 147. *Nu-i de vină, dacă* [oile] *au sărit toată ziua ca mieii primăvara.* SBIERA, P. 8. *Să sărim în hop și-n trop, Că e ziua de uncrop.* ALECSANDRI, P. P. 384. *Ursul sare de nevoie.* ◇ (Tranz., în expr.) **A sări tontoroiul** (sau **drăgaica**) = a fi neastîmpărat. *Dar unde fu pomana aia, ca să stea la un loc? Sărea și el tontoroiul, fără să vrea.* ISPIRESCU, L. 237.

2. A se deplasa, a trece dintr-un loc într-altul prin salt. *Un cucoș sări pe zăplazul de scînduri.* SADOVEANU, O. I 344. *Sărea din bolovan în bolovan și din colț în colț.* ISPIRESCU, L. 56. *Pe masa-mpărătească sare-un greier, crainic sprinten.* EMINESCU, O. I 87. ◇ (Deplasarea are direcția de sus în jos) *Irinel sări ușor din trăsură.* DELAVRANCEA, H. T. 69. ◇ Expr. **A sări din lac în puț** = a ajunge din rău în mai rău, a scăpa dintr-o primejdie

cădînd în alta mai mare. *Omul nemulțumit fuge de bine și dă peste mărăcine. Sare din lac în puț.* PANN, P. V. III 105. ◇ (Deplasarea prin salturi constituie mersul obișnuit al unor ființe) *Văzu o turturică, care tot sărea înaintea lui.* ISPIRESCU, L. 184. *Vornicel e-un grierel, Îi sar purici înainte cu potcoave de oțel.* EMINESCU, O. I 87. ✦ Fig. A trece brusc dintr-o situație în alta, de la o idee la alta. *Și-i sări deodată gîndul la viței: N-a lăsat în uger lapte pentru el.* COȘBUC, P. I 248.

3. A trece peste ceva printr-o săritură; a escalada. *Sări ca o pisică de ușure peste prag.* ISPIRESCU, L. 30. *Eu am sărit peste uluci prin fundul curții.* CARAGIALE, O. I 56. *Fata babei sărea iute peste pîrlaz.* CREANGĂ, P. 284. *Peste gardul mititel, sare și-un cățel.* ◇ Expr. **A sări peste cal** = a trece de țintă; a exagera. *Simțea că greșește undeva, că «sare peste cal», dar socotea de datoria lui să-și arate gîndul pînă la capăt.* GALAN, B. I 36. ◇ (Gimnastică și sport) *Atletul a sărit 1,80 m în înălțime.* ◇ Tranz. *Căpitanul Cozmuță a sărit din doi pași cele patru trepte.* SADOVEANU, N. P. 187. *A fost odată, cînd a fost... pe cînd puricele sărea dintr-o săritură muntele.* ȘEZ. I 97. *Zid de piatră nalt sărea. Și sărind așa zicea...* ALECSANDRI, P. P. 91. *Cine sare multe trepte deodată, își frînge gîtul. Capra sare masa și iada sare casa* v. capră. ◇ Expr. **A sări garduri** sau (intranz.) **peste garduri** = a umbla după aventuri amoroase. *Apoi doar eu nu-s de-acelea de cari crede el: n-am sărit peste garduri niciodată, de cînd sînt.* CREANGĂ, P. 28. *Bree!... ce berbantlic!... Îmi ia fata, îi mănîncă zestrea și sare garduri.* ALECSANDRI, T. III 1278. ✦ Tranz. Fig. A omite, a trece cu vederea. *Așa... ba nu... Am sărit o slovă.* DELAVRANCEA, O. II 189.

4. A se ridica brusc (și a porni) de undeva. [Ursilă] *deodată sare mînios din bîrlog.* CREANGĂ, P. 53. *Bine-ai venit, Făt-Frumos, zise ea sărind de la fereastră.* EMINESCU, L. P. 179. ✦ A se grăbi, a se repezi (să facă ceva). *Minodora se cuibărise pe un scăunel, jos, gata să sară de cîte ori trebuia ceva.* SADOVEANU, B. 58. *Trăgînd mereu din carabină, Săriră-n front.* COȘBUC, P. II 40. *Zice cel mai mare: săriți și deschideți ușa, că vine mama.* CREANGĂ, P. 22. *Să sărim, voinici, la treabă.* ALECSANDRI, O. 66. ◇ Expr. **A sări cu gura** = a interveni brusc cu vorba. *Moș Ioan Roată sare cu gura: Aveți bunătatea de vorbiți mai moldovenește, cucoane.* CREANGĂ, A. 155. (Eliptic) *Și boierul sări și zise și el...* ISPIRESCU, L. 69. **A sări cu gura la (sau pe) cineva** = a cicăli pe cineva, a-i face observații, reproșuri; a lua la rost. *Sare cu gura pe Avendrea, natantolul de Gingu.* STANCU, D. 252. *Preutul... au început a-l cîrti și a sări cu gura la dînsul.* SBIERA, P. 266. **A-i sări** (cuiva) **de** (sau, rar, **în**) **gît** = a se repezi să îmbrățișeze pe cineva; fig. a arăta cuiva dragoste (adesea în mod exagerat). *Îți venea să crezi că, dacă peste un ceas nu-ți va sări de gît, dar pentru a doua zi... te puteai aștepta negreșit la așa ceva.* VLAHUȚĂ, O. A. I 110. *Dinaintea oamenilor era să-ți sar în gît?* ALECSANDRI, T. 195. **A-i sări** (cuiva) **înainte** = a alerga în întîmpinarea cuiva. *Ea-i sări înainte, întinzîndu-i mîna de departe.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38. *Sorioara... îndată i-au sărit înainte.* SBIERA, P. 53. *Crîșmărița, cum ne-a văzut, pe loc ne-a sărit înainte.* CREANGĂ, A. 96. ✦ A-i veni cuiva în ajutor, a interveni grabnic pentru a ajuta pe cineva. *Avea impresia că cineva a sărit pentru el, să-l sprijine, să-l ajute.* SAHIA, N. 81. *Sări îndată în ajutorul lui Luca.* REBREANU, R. I 132. *Pîn-or sări oamenii de la nuntă... casa are să se topească.* CREANGĂ, P. 175. *Prieten bun pentru prieten sare.* ◇ *Săriți!* = strigăt desperat de ajutor. *Nu-i lăsați! Săriți!... Dar nu sărea nimeni.* REBREANU, I. 39. *Săriți, flăcăi! Unde-s voinicii mei?* NEGRUZZI, S. I 161. *Săriți, frați, Nu mă lăsați!* TEODORESCU, P. P. 280. ✦ (De obicei cu determinări introduse prin prep. «la», «asupra» sau «pe») A se repezi cu dușmănie la cineva; a ataca. *Pricop sări la el cu pumnul ridicat.* DUMITRIU, P. F. 55. *Se răscolesc și cîinii De prin curți și sar la ei.* COȘBUC, P. I 227. ◇ Expr. **A sări în capul cuiva** sau **a-i sări cuiva în cap** = a certa pe cineva, a lua la rost. *Eu, în cap cum să nu-ți sar, Dacă ești un ulițar!* MARIAN, S. 4.

5. A apărea, a se ivi pe neașteptate; a răsări. *Acolo trebuie să ne sară vrun iepure de prin ogoarele nestrînse.* SADOVEANU, O. VIII 159. *Iaca mă! da aista de unde-o sărit cu poeziile lui?* ALECSANDRI, T. 564. *Nu știi de unde sare iepurele* v. iepure. ◇ Expr. **A sări în ochi** = a fi evident.

6. (Mai ales determinat prin «în sus», «în picioare») A se scula, a se ridica în sus printr-un salt brusc. *Sărise îngrozit de pe divan și se uita năuc la el.* SADOVEANU, O. I 436. *Atunci au sărit Pepelea, care atîpise puțin, drept în picioare.* SBIERA, P. 2. *Oamenii săriră arși în sus.* SANDU-ALDEA, U. P. 48. *Nurorile atunci sar arse în picioare.* CREANGĂ, P. 11. ◇ Expr. **A-și sări din minți** (sau **din fire**) = a-și pierde mințile, a se țicni. *Din pricina năcazurilor uneori parcă își sare din fire.* SADOVEANU, O. VIII 38. *Dar lanțul diavolesc astfel se înnoda pe sufletul celui ce rîvnise procopseala necurată, că acesta își sărea din minți.* GALACTION, O. I 44. **A-și sări din țîțîni** (sau **din balamale**) = a-și pierde răbdarea, a se mînia. *Nu vă vine a crede că mi-am sărit din balamale.* PREDA, Î. 11.

II. (Despre lucruri) **1.** A se ridica brusc în sus, de obicei sub impulsul unei forțe din afară. *Așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele pe care le stîrneam... cît mine de sus.* CREANGĂ, A. 67. *Ele* (=izvoarele) *sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace.* EMINESCU, O. I 85. ◇ Expr. **A sări în aer** = a se distruge, a se preface în bucăți (în urma unei explozii). *Podul a sărit în aer.* **Plînge de sare cămașa de pe el** = plînge foarte tare. [Smărăndița] *plîngea ca o mireasă, de sărea cămeșa de pe dînsa.* CREANGĂ, A. 4. ✦ (Despre obiecte elastice) A se ridica în sus în urma unei lovituri. *Mingea sare.*

2. (Mai ales cu determinări locale, introduse prin prep. «din» sau «de la») A se mișca, a-și schimba brusc poziția; a se desprinde, a ieși brusc din locul în care a fost fixat. *Măi Michiduță, cînd oi chiui eu... au să-ți sară creierii din cap.* CREANGĂ, P. 54. *Cu zgomot sare poarta din vechii ei ușori.* EMINESCU, O. I 93. *Sare ivărul la ușă.* id. ib. 155. *Așchia nu sare departe de trunchi* (= copiii seamănă cu părinții; se spune mai ales cînd e vorba de defectele lor). ◇ Expr. **A-i sări** (cuiva) **inima (din loc)** = a se speria foarte tare; a se emționa tare. *Cînd spunea cîte una, ori te țineai cu mîna de inimă, rîzînd, ori te făcea să-ți sară inima din loc, de frică.* CREANGĂ, P. 120. *Cîteodată... prea arare... A tîrziu cînd arde lampa, Inima din loc îmi sare, Cînd aud că sună cleampa... Este ea.* EMINESCU, O. I 106. *Cînd el o zărea, Inima-i sărea.* ALECSANDRI, P. P. 188. **A-i sări** (cuiva) **țandăra (țîfna** sau **mustarul)** = a se înfuria, a se mînia. *Atît i-a trebuit bunicii s-audă — că spune bunicul că vrea să moară... I-a sărit țîfna.* STANCU, D. 251. *Baba se opri în mijlocul ogrăzii, ascultă o bucată, dar de la o vreme îi sări țandăra.* DUNĂREANU, CH. 73. [Lui Pupăză] *îi era sărită țandăra, și cînd îi sărea lui țandăra, era sărită și pace bună.* SLAVICI, O. I 228. **A-i sări** (cuiva) **ochii (din cap)** = **a)** exprimă superlativul unei stări de suferință fizică; **b)** (în imprecații și jurăminte) *Ba mă prind, să-mi sară ochii!* CONTEMPORANUL, I 405. *Duducuță, să-mi sară ochișorii dacă se află alt om mai fericit decît supusă sluga matale.* ALECSANDRI, T. I 55. ✦ A țîșni. *Din fierul înroșit sar scîntei.* ▭ *Ca flacăra ce sare deodată, — ca izvorul Ce sparge stînca tare, așa învinge dorul.* EFTIMIU, C. 28. *Sîngele din ea sărea.* ȘEZ. I 14.

3. (Regional, despre animale, mai ales despre armăsar) A îndeplini actul împreunării sexuale.

— Prez. ind. și: (regional și popular) *sai* (CREANGĂ, P. 215, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 434), *săr* (DUMITRIU, B. F. 27, STANCU, D. 297, VĂCĂRESCU, P. 216).

SĂRICÍCĂ, (II 3) *săricele*, s. f. (Popular) **I.** Diminutiv al lui s a r e. *Unde bade ti gătești, Murgu 'de-ți potcovești? Și-i dai apă din găleată, Săricică de pe piatră.* MAT. FOLK. 1332.

II. 1. Arsenic, șoricioaică. *Și lua săricică de-o para Și otravă de alta.* MAT. FOLK. 46.

2. Sare de lămîie. *Se fierbe cu apă limpede pînă prinde bine coloarea și apoi se pun și 3 dramuri săricică (sare de alămîie).* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 66.

3. Plantă erbacee, cu frunze țepoase și cărnoase, cu flori verzui, alburii sau roșietice; crește în locuri nisipoase și sărate *(Salsola Kali)*.

— Variantă: **(II 1) sărăcícă** (PĂSCULESCU, L. P. 299) s. f.

SĂRIMÁN, -Ă adj. v. **sărman.**

SĂRÍN, -Ă adj. v. **senin²**.

SĂRINDÁR, *sărindare*, s. n. (În practica religiei creștine) Șir de rugăciuni făcute de preot în patruzeci de zile pentru cei morți, pentru bolnavi etc. *Iar sfînta rugăciune curgea de la pristol. Erau pentru copila lui Sînger sărindare.* COȘBUC, P. II 182. *Pe lîngă comîndarea sau comîndul... meritā a fi amintite încă și parastasele, slujbele, sărindarele.* MARIAN, Î. 376. ✧ E x p r. **A da** (sau **a plăti,** mai rar **a face**) **sărindar** (sau **sărindare**) = a plăti preotului să facă un sărindar (sau sărindare). *Dă acatiste, face sfeștanii, Liturghii și sărindare.* ARGHEZI, V. 181. *Începe... a plăti sărindare, acatiste și liturghii.* MARIAN, NA. 3. *Multe sărindare mai dăduse el... pe la popi în toate părțile ca să-i poată izgoni dracii de la casă, și nici că fusese chip.* CREANGĂ, P. 305. *De i-aș prinde gineri... aș da sărindar.* ALECSANDRI, T. 406. ✦ Plata pentru rugăciunile de mai sus. (Cu pronunțare regională) *Ce-ți mai trebuie știubeie?... Dă-mi-le ca sărindari, te-oi pune la pomelnic.* CONTEMPORANUL, VII 99.

— Pl. și: *sărindaruri* (ALECSANDRI, T. I 174) — Variantă: **sălindár** (ȘEZ. VI 180) s. n.

SĂRÎT¹ s. n. **1.** Acțiunea de a s ă r i; săritură. ✧ E x p r. **În** (sau **pe**) **sărite** = sărind, în salturi. *Alergă iarăși în sărite la domnitor.* MARIAN, T. 320. (În legătură cu scrisul, cititul) **Pe sărite** = trecînd peste anumite părți, omițînd anumite părți. *Mă mulțumesc să transcriu aici, pe sărite, cîteva strofe.* MACEDONSKI, O. IV 56.

2. Actul împreunării sexuale la animale. *În timpul săritului, ei* [armăsarii] *capătă o porțiune de ovăz ceva mai mare.* I. IONESCU, D. 529.

— Formă gramaticală: (în e x p r.) *sărite.*

SĂRÎT², -Ă, *săriți, -te*, adj. **1.** (Mai ales determinat prin «din minte») Smintit, țicnit. *E săritā rău. Nu sufere să-i vorbească nimeni.* STANCU, D. 106. *Să știi că eu îs mut. — Cum ești mut?... Să nu fii cumva sărit din minte.* SADOVEANU, Z. C. 291. *Ori poate ești sărit din minte, Nu cum erai mai înainte.* TEODORESCU, P. P. 111.

2. (În e x p r.) **Cu inima sărită** = plin de emoție. *Ajunse la soțioara lui care-l aștepta cu inima sărită.* ISPIRESCU, L. 345.

SĂRÎTĂ, *sărite*, s. f. **1.** (Numai în e x p r.) **A-și pierde sărita** sau **a-și ieși din sărite** = a-și pierde cumpătul, a se enerva. *Nu-și ieșea din sărite. Nu striga și nu înjura.* PAS, Z. I 283. *Trage, domnule, odată cocoșul și nu-mi umbla mie cu marafeturi, că-mi pierd sărita!* C. PETRESCU, Î. II 55. «*Cam așa, dar iar nu prea*», — *îmi răspunse munteanul, pierzîndu-și oarecum sărita în urma glumei mele.* ODOBESCU, S. III 196. **A scoate** (pe cineva) **din sărite** = a supăra rău, a înfuria pe cineva. *Mă scoate din sărite. Într-o zi o să terminăm cu un scandal.* SEBASTIAN, T. 76. *Mai ales depărtarea cu totul grabnică a lui Ghiță îl scoase cu desăvîrșire din sărite.* SLAVICI, O. I 165. *Cuvintele d-tale pot să mă scoată din sărite.* ALECSANDRI, T. 510.

2. Săritură, salt; p. e x t. distanță mică. *(Cîrtița) nu-și putea găsi calea spre mușunoiul cu puii flămînzi, care nu era decît la o sărită de la dînsa.* SLAVICI, la TDRG. *Nu se putu afla care ar fi îndrăznit a se întrece cu mine în sărite.* ȚICHINDEAL, F. 202. *Și să fi sărit Douătrei sărite.* TEODORESCU, P. P. 65. ✧ L o c. a d j. **De-a sărita** = cu sărituri, săltăreț. *Trei scuturate în loc, de aci trei pași de-a sărita în... vîrful degetelor, în dreapta.* La HEM 1527.

SĂRITOÁRE, *săritori*, s. f. (Rar) **1.** Cascadă. *Jiul... se prăbușește urlînd în săritoarea de la Zăval.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

2. Loc peste care se sare; obstacol. *Nu mă îngrijesc eu de zidul ăsta, care n-are mai mult de cinci metri înălțime; e o «săritoare» neînsemnată.* La TDRG.

SĂRITÓR, -OÁRE, *săritori, -oare*, adj. **1.** Care sare; (despre apă) care țîșnește. *Fîntîni de ape săritoare Ar răcori-o-n orice clipă.* MACEDONSKI, O. I 67. *Capra mea nu-i de cele săritoare și-i bună de lapte.* CREANGĂ, P. 42. ✧ (Popular) *Fîntînă săritoare* = fîntînă arteziană, v. a r t e z i a n.

2. Care aleargă în ajutorul cuiva, care e gata să ajute pe cineva. *Cînd a început a cărunți era, ca orice romîn, blînd și săritor la nevoia altuia.* SADOVEANU, O. VIII 90. *Tot satul îl iubea fiindcă era bun și liniștit și săritor la nevoie.* REBREANU, R. I 137. *Ercule, săritor, precum firea îl lăsase pre el, cînd auzea de nedreptăți, n-aștepta să-i zică de două ori.* ISPIRESCU, U. 75.

SĂRITÚRĂ, *sărituri*, s. f. **1.** Rezultatul acțiunii de a sări; salt. *Dacă calul nu făcea o săritură la o parte, lupul înfigea ghearele într-însa* [în față]. ISPIRESCU, L. 14. *Fac vro două sărituri mai potrivite, mă azvîrl peste gard... și-mi pierd urma.* CREANGĂ, A. 50. *Din o săritură îi jos de pe prispă.* ȘEZ. III 179. ✦ Omisiune (de litere, de pagini), trecere cu vederea.

2. Spațiu cuprins printr-un salt; distanță mică. *Cozonac Clopotarul se prinse să fie și slugă la popa, fiind casa lui numai de o săritură de aici.* SLAVICI, O. I 65.

SĂRÎNTÓC, -OÁCĂ adj. v. **sărăntoc.**

SĂRMÁN, -Ă, *sărmani, -e*, adj. **1.** Lipsit de bunurile materiale necesare vieții; sărac. *Nu crede tu că scapi, că nu ești sărman, cum zici.* DUMITRIU, N. 161. *Mă vede că-s o văduvă sărmană și c-o casă de copii.* CREANGĂ, P. 28. ✧ (Substantivat) *Mîncarea lui să fie ca a unui sărman supus al împărăției.* SADOVEANU, D. P. 19. *Soțul tău se vede după față că e un sărman și el.* VISSARION, B. 183. *Lumea întreagă are tot o poveste... strîmbătatea care se lăcomește la bunul altuia și sărmanul care sfarmă funia ce-l strînge.* RUSSO, O. 28.

2. (Regional) Orfan. *Cănuță a rămas sărman de părinți tocmai cînd se făcuse copil de-nvățătură.* CARAGIALE, O. I 323.

3. (Exprimă o stare afectivă, de obicei compătimire, față de cineva sau de ceva) Biet, sărac, nenorocit. *De atunci sărmanul Stoicea crescuse pe la pragurile tuturor, — copil din flori și de pripas.* GALACTION, O. I 45. *Din sărmana noastră viață, am dura roman întreg.* EMINESCU, O. I 157. *O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar.* ODOBESCU, S. III 36. *Să poci trece Dunărea La sărmana mîndruța.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 131. ✧ (Substantivat) *Am fost să-mi văd ocolul meu de vite. — Sărmanele, duc lipsă de nutreț.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 20. *Ar trebui să avem milă de dînșii, că și ei, sărmanii, sînt oameni.* CREANGĂ, P. 209. *Căpitane Pavele, Unde-ți duci cătanele? — Da, la foc, sărmanele!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 302.

— Variante: **sărimán, -ă** (NEGRUZZI, S. I 146, RUSSO, S. 131), **sirimăn, -ă** (ISPIRESCU, U. 107), **sîrmán, -ă** (KOGĂLNICEANU, S. 65, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 433) adj.

SĂRMĂLÚȚĂ, *sărmăluțe,* s. f. Diminutiv al lui sarma. *De-atîtica timp în șir Să nu vezi o sărmăluță, ci tot numai borș cu știr!* HASDEU, R. V. 114. ✧ Fig. *Grangurul... abia expus la dogoreala jaraticului... se preface într-o sărmăluță de grăsime profumată.* ODOBESCU, S. III 33.

SĂRMĂNCÚȚ, -Ă, *sărmăncuți, -e,* adj. (Popular) Sărmănel. (Substantivat) *Ci lua o sărmăncuță Care poartă opincuțe.* MARIAN, NU. 35.

SĂRMĂNÉL, -ÍCĂ, *sărmănei, -ele,* adj. Diminutiv al lui sărman.

1. v. sărman **(1).** *Mario — urmă boierul — te văd sărmănică.* VISSARION, B. 183.

2. v. sărman **(3).** (Adesea substantivat) *Ce-i vinovată, sărmănica de dînsa, ca să rabde de foame.* CONTEMPORANUL, III 794. *Ah! omule sărmănele, Mîngîie-te cu-a mea jele.* CONACHI, P. 163. *Sărmănica, vai de ea, Șede-ntr-un vîrf de nuia* (Aluna).

SĂRMĂNÚȚ, -Ă, *sărmănuți, -e,* adj. (Popular) Sărmănel. *Care fată-i sărmănuță.* MARIAN, S. 123.

SĂRSÁM s. n. v. **sarsam.**

SĂRÚNE, *săruni,* s. f. (Regional) Locul unde se pune sare pentru oi.

— Variantă: **sănúne** s. f.

SĂRÚT, *săruturi,* s. n. Sărutare. *Să vină să-i dea un sărut, Trezind-o din vraja bolnavă.* BENIUC, V. 85. *Astfel vine-n toată noaptea zburător la al ei pat. Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat.* EMINESCU, O. I 80. *Și numai dintr-un sărut Capul lui și l-au pierdut!* ALECSANDRI, P. P. 114.

SĂRUTÁ, *sărút,* vb. I. Tranz. A atinge un lucru sau o ființă cu buzele în semn de afecțiune sau ca o manifestare erotică; a pupa. *Și apucîndu-i capul între mîni, o sărutai ca pe un copil, în părul ei negru și bogat.* HOGAȘ, M. N. 26. *La plecare, mama Ilinca l-a sărutat mai cu rupere de inimă și a plîns mai cu foc.* VLAHUȚĂ, O. A. I 95. *Moșneagul, văzînd aceste mari bogății, nu știa ce să facă de bucurie, sărutînd mereu cucoșul și dezmierdîndu-l.* CREANGĂ, P. 69. *Astă-noapte am visat, Bade, că te-am sărutat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 225. ✧ (Poetic) *Gingașa fată... Numai de soare fu sărutată.* ALECSANDRI, P. I 20. ✧ Fig. *Papura se îndoia așa de tare, încît săruta apa, cu vîrfurile ei simțitoare.* CAZABAN, V. 32. *Cine n-are ochi negri, sărută și albaștri* (= dacă nu poți avea ceea ce dorești, te mulțumești cu ce ai). ✧ Refl. reciproc. *Tremurînd ei se sărută... Ea-și acopere cu mîna fața roșă de sfială, Ochi-n lacrimi și-i ascunde într-un păr ca de peteală.* EMINESCU, O. I 82. *Spune-mi mîndră-adevărat: De cînd badiu te-a lăsat, Tu cu cîți te-ai sărutat?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 403. ✧ Intranz. *Să-ncalță frumușel Și sărută subțirel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 384. ✦ A atinge cu buzele mîna cuiva, un obiect de cult (sau considerat ca atare) schițînd sărutul în semn de respect, adorație, umilință. *Ajuns în țară, eu te rog, Fă-mi cel din urmă bine: Pămîntul țării să-l sărut Și pentru mine!* COȘBUC, P. I 79. *Apoi, sărutînd mîna tatălui său, se despărțiră.* ISPIRESCU, L. 19. *Îi dă paloșul să-l sărute, ca semn de pecetluirea jurămîntului.* CREANGĂ, P. 207. ✧ Fig. [Țara mea] *Dunărea bătrînă... îți sărută poala și îți aduce avuții din ținuturile de unde soarele răsare și de unde soarele apune.* RUSSO, O. 22. ✧ Expr. **Sărut mîna** = formulă de salut adresată de obicei unei femei (mai în vîrstă). *M-am închinat cu sărut mîna, cucoană Zamfiriță.* ALECSANDRI, T. I 33. **Sărut dreapta** = formulă servilă de salut adresată în trecut preoților, domnitorilor, boierilor, mai rar unei femei. *Boier Stoiceo, sărutămu-ți dreapta, așa te îndeamnă... boierul Rovin... să-ți ridici în sîrg nevasta și copiii și... să fugi spre munți.* GALACTION, O. I 52.

SĂRUTÁRE, *sărutări,* s. f. Acțiunea de a săruta și rezultatul ei; sărut, sărutat. *Doi vineți ochi în suflet mă săgeată... O sărutare le trimit din fugă.* IOSIF, P. 19. *Și-acum din visu-ți te deștept Cu-aceeași sărutare.* HOGAȘ, M. N. 49. *De mi-i da o sărutare Nime-n lume n-a s-o știe, Căci va fi sub pălărie — Și-apoi cine treabă are!* EMINESCU, O. I 55. ✧ Fig. *Aș! D-abia l-au zgîriat! Sărutare de săgeată... Nu-i lucru de speriat.* HASDEU, R. V. 115.

SĂRUTÁT s. n. Sărutare, sărut. *Îl mîngîie iarăși sărutatul mamei.* BASSARABESCU, V. 26. *Pe Irina o podidi plînsul și mai tare. Gheorghe o mai potolește cu un sărutat.* BUJOR, S. 62. *Și sufletu-mi atuncea pe buzcle-ți să zboare, Să ia un lung, un dulce, un vecinic sărutat.* ALEXANDRESCU, M. 59.

SĂSÉSC, -EÁSCĂ, *săsești,* adj. Care aparține sașilor, caracteristic sașilor; al sașilor.

SĂSÉȘTE adv. În felul sașilor, ca sașii; în limba sașilor.

SĂSÍME s. f. Populație săsească; mulțime de sași.

SĂSOÁICĂ, *săsoaice,* s. f. Femeie care face parte din populația sașilor. *În vîrful căruței era cocoțată o săsoaică bătrînioară.* REBREANU, R. I 126. *Fu o străină, o săsoaică, un blond și melancolic căpșor german din Transilvania.* HASDEU, I. V. 171.

SĂTĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **satanesc.**

SĂTEÁN, *săteni,* s. m. Om care locuiește într-un sat și are îndeletniciri rurale; țăran. *Prin întuneric, săteanul vorbea cu caii.* SADOVEANU, O. VI 526. *Toți sătenii ascultau cu drag cîntecele.* REBREANU, I. 69. *Iacă așa au scăpat și leneșul acela de săteni și sătenii aceia de dînsul.* CREANGĂ, P. 332.

SĂTEÁNCĂ, *sătence,* s. f. Femeie care locuiește într-un sat și are îndeletniciri rurale; țărancă. ◇ *Săteancă bătrînă o îmbrobodea pe Hanora cu o basma țărănească.* CAMILAR, N. I 103. *Mătăsurile orientale cu care se servă la noi sătencele, spre a împodobi veșmintele lor, au de acele tonuri călduroase ale orientului, pe care nu le pot atinge cu nici un preț văpsitorii din occident.* ODOBESCU, S. I 482.

SĂTÉSC, -EÁSCĂ, *sătești,* adj. Care ține de sat, care aparține satului, de (sau de la) sat. *Sătescul clopot mare Stă p-ăst lăcaș d-aci.* VĂCĂRESCU, P. 163.

SĂTICÉL, *săticele,* s. n. Sătuleț. *Răvășcle-N săticele.* TEODORESCU, P. P. 601.

SĂTIȘÓR, *sătișoare,* s. n. Sătuleț. *Într-acest sătișor au sosit cam de către sară.* SBIERA, P. 217. *Prin verde ogor, Lîngă sătișoare-N răsărit de soare.* TEODORESCU, P. P. 64.

SĂTÚC, *sătucuri,* s. n. Sătuleț. *Să fi rămas în sătucul acela — despre care vă povesteam — cu cîntec de cristei în diminețile cu cer cristalin.* C. PETRESCU, S. 8. *Dar colo sus, pe deal, se ridică propriul lui sătuc.* TEODORESCU, P. P. 434.

SĂTUCEÁN, *sătucene,* s. n. Sătuleț. *Se mulțumiră a le rămînea oasele în sătuceanul în care se născuseră.* ISPIRESCU, L. 106. *În dreapta mănăstirei se ridicau dealuri cu păduri, grădini, vii, sătucene cu căsuțe albe presărate prin dungile văilor.* EMINESCU, N. 94.

SĂTÚL, -Ă, *sătui, -le,* adj. **1.** (Despre ființe, în opoziție cu flămînd) Care și-a potolit deplin foamea, care s-a săturat, căruia nu-i mai este foame; îndestulat, săturat. *Înjura cînd era vesel, cînd era amărît, sătul, flămînd, bolnav, sănătos, indignat sau în extaz de admirație.* C. PETRESCU, Î. II 53. *Agale se scoborau pe tăpșan vitele greoaie și sătule,*

VLAHUȚĂ, O. A. I 121. *Astfel și boierul ăsta e păinjinul sătul, Gata să-și mai dreagă cursa, tot strigînd că nu-i destul.* HASDEU, R. V. 65. ◇ (Metaforic) *Pămîntul era sătul de ploi; din iarba mărunță, apa țîșnea sub apăsarea fiecărui pas.* C. PETRESCU, S. 36. ◇ (Substantivat) *Sătulul nu crede celui flămînd.*

2. Fig. Satisfăcut de ceva, mulțumit, îndestulat. *Aude și nu e sătul de ce aude. Parcă ar vrea să audă mai mult.* STANCU, D. 122. ◇ (Metaforic) *Sosește vîntul peste ziduri, sătul de flori de cîmp, să vadă Ce fac stăpînele grădinii.* ANGHEL, Î. G. 45. ✦ Dezgustat, plictisit. *Moșneagul, sătul și el de-atîta singurătate și dorit să aibă copii,... face cum i-a zis baba.* CREANGĂ, P. 74. *Sînt sătul de-așa viață.* EMINESCU, O. I 155. *Nu sînteți sătui de rele, n-ați avut destui stăpîni?* ALECSANDRI, P. A. 82.

— Pl. și: (m.) *sătuli* (ANGHEL, PR. 91).

SĂTULÉȚ, *sătulețe,* s. n. Diminutiv al lui sat. *Așa vînt strașnic, așa valuri mari, de mult nu se pomeniseră la Caterlez, sătulețul la gura San-Giorgiu a Dunării.* CONTEMPORANUL, IV 41. *Crainicul Răzvan-vodă, după ce rătăci multă vreme cu soții săi, ajunse spre seară într-un sătulet, unde se odihni puțin.* BĂLCESCU, O. I 343.

SĂTURÁ, *sătur,* vb. I. Refl. **1.** A-și potoli deplin foamea (sau setea), a se îndestula mîncînd (sau bînd). *Îmi reamintesc cum mîncam bucățica aceea de pîine. Lingeam fiecare fărîmitură și niciodată nu mă săturam.* SAHIA, N. 32. *O haraba întreagă aș fi în stare să mănînc, și parcă tot nu m-aș sătura.* CREANGĂ, P. 210. *Cu mîndra de-acum un an, Dintr-un măr mă săturam.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 155. ◇ Tranz. *Mi-au venit în cap copiii tăi nesățioși după lapte... i-ai săturat vreodată?* SAHIA, N. 32. *Aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund, sau cine mai știe ce pricopseală a fi, de nu-l mai poate sătura nici pămîntul.* CREANGĂ, P. 241. *Eu murgu l-am dezlegat Bine că l-am săturat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 341.

2. Fig. A se simți îndestulat, a fi deplin mulțumit, satisfăcut (de sau cu ceva). *Și cînd te întorci și cugeți, lung privind ce lași în urmă, Simți că nu-i chip să te saturi, c-a trăi i-o fericire.* VLAHUȚĂ, O. A. I 44. *După ce-au intrat în curte, nu se putea destul sătura Ion Săracul de privit tot binele și toate minunățiile ce se afla grămădite aice.* SBIERA, P. 157. *Nu ne mai săturam privindu-l.* CREANGĂ, A. 75. ◇ Tranz. *Dă-mi-i mie ochii negri... nu privi cu ei în laturi, Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi.* EMINESCU, O. I 155. ✦ A ajunge la saturație; a-i fi (cuiva) lehamite (de ceva), a fi dezgustat, plictisit, scîrbit (de ceva). *M-am săturat să-mi număr anii Ca un călugăr negrele mătanii.* BENIUC, V. 134. *De toate parc-aș ajunge să mă satur cu vremea; numai de gîndit, de voluptatea asta mai îmbătătoare decît tot ce basmele orientale au putut născoci, — în veci nu m-aș mai sătura.* VLAHUȚĂ, O. A. 422. *Și eu mult m-am săturat A trăi tot depărtat Și de lume-nstrăinat.* ALECSANDRI, P. P. 252. ◇ Expr. **A se sătura** (de ceva sau de cineva) **ca de mere acre** (sau **pădureț e**) = a nu-i mai plăcea (ceva sau cineva), a nu-i mai trebui de loc, a fi plictisit (de cineva sau de ceva). *M-am săturat de contăș ca de mere acre.* ALECSANDRI, T. 407. **A se sătura pînă-n gît** v. gît. ✦ Tranz. (Familiar) A face să-i piară cuiva pofta, cheful (de cineva sau de ceva), a lecui pe cineva de ceva.

SĂTURÁRE s. f. (Rar) Faptul de a (se) sătura; îndestulare cu mîncare (sau cu băutură), potolire a foamei (sau a setei). *Mielușorul ce foamea omorîtoare Ți-l gătește-n astă-seară spre cumplită săturare... Ar fi așteptat în pace sîngeroasa sa jertfire?* CONACHI, P. 262.

SĂTURÁT[1] s. n. (În expr.) **Pe săturate** = pînă la potolirea deplină a foamei (sau a setei); pînă la senzația de sat. *A mînca pe săturate.*

— Formă gramaticală: (în expr.) *săturate.*

SĂTURÁT[2]**, -Ă,** *săturați, -te,* adj. **1.** Care și-a potolit deplin foamea (sau setea); îndestulat de mîncare (sau băutură); sătul. *Săracă mîndra mea, De mîncat îmi aducea Lapte acru-ntr-o mărgea Mîncam și-mi mai rămînea; Dar acuma însurat Trăiesc ca și-un împărat Și nicicînd nu-s săturat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 394.

2. Fig. Ajuns la saturație; dezgustat, plictisit, obosit de... *Călătorule mîhnit, nu-ți e calul obosit? — Nu, drăguță, nicidecum, Dar e săturat de drum.* ALECSANDRI, P. P. 46.

SĂTUȚ, *sătuțe,* s. n. Sătuleț. *Tot așa tînjesc și eu, Fără de sătuțul meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 202.

SĂȚIÓS, -OÁSĂ, *sățioși, -oase,* adj. (Despre alimente) Care satură (bine, repede), care ține de sat. *Fructele... sînt dulci și sățioase.* VISSARION, B. 109.

SĂU, SA, *săi, sale,* adj. și pron. pos. (Precedat de art. «al», «a», «ai», «ale» cînd e pronume, cînd stă ca adjectiv pe lîngă un substantiv nearticulat sau este separat de substantiv prin alt cuvînt; în concurență cu lui, ei, lor)

1. (Indică posesiunea) Care aparține persoanei despre care se vorbește; de care persoana respectivă este legată printr-o relație de proprietate: **a)** (adjectiv) *Într-o zi a publicat în «Ziarul său» o informație cam pripită.* VLAHUȚĂ, O. A. 262. *Și cîte și mai cîte nu cîntă Mihai lăutarul din gură și din scripca sa răsunătoare.* CREANGĂ, A. 118; **b)** (pronume) *Gospodărie ca a sa nu are nimeni.*

2. (Indică dependența, legătura de filiație, de înrudire, de prietenie, de vecinătate etc.) **a)** (Adjectiv) *Nepătrunsă îi rămînea taina care va fi silit-o odinioară pe această soră a sa să îmbătrînească fecioară cu cosița albă.* C. PETRESCU, S. 127. *Avea o presimțire vagă că sora sa are să-i spuie ceva.* VLAHUȚĂ, O. A. 253. *Se mînie foc Scaraoțchi și se duse să-i caute. Și-i striga pe supușii săi în tot feliul.* ȘEZ. XVIII 153. ◇ (Enclitic, numai la sg., pe lîngă un nume de înrudire sau un nume indicînd un raport social, uneori atît numele cît și adj. *său* fiind invariabile) *Nevastă-sa e una blondă cu părul creț.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 132. *În privința banilor, era de-o delicatețe extremă cu fiu-său.* VLAHUȚĂ, O. A. 283. *Nora cea mai mare tălmăci apoi celeilalte despre ochiul soacră-sa cel a toate văzători.* CREANGĂ, P. 7. ◇ (Cu flexiunea trecută asupra adjectivului) *Casa soacră-sei.* (Atestat în forma *-si*) *S-a ivit în ușă, petrecut în spate de gunguritul nevesti-si.* GALAN, B. I 56. **b)** (Pronume) *Feciorul de împărat care nu mai era al său.* ISPIRESCU, la TDRG. ✦ (La m. pl.) Familia persoanei despre care se vorbește; rudele, prietenii, partizanii persoanei respective. *El găsi de cuviință să spuie și alor săi ceea ce era să se întîmple fiului lor.* ISPIRESCU, L. 98. *Spăriet, galbăn ca ceară și cu un pic de suflet, sosește la ai săi.* ȘEZ. XII 65.

3. Care este propriu, caracteristic persoanei despre care se vorbește. **a)** (Adjectiv) *Veverița pusese frîu neobositei sale zburdălnicii.* HOGAȘ, M. N. 172. *Dacă vă închipuiți că tînărul... și-a mai pierdut din aerele sale de erou, vă înșelați amar.* VLAHUȚĂ, O. A. 262. *Mai pune la socoteală că și Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte și tîmp de feliul său.* CREANGĂ, A. 89. *În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte.* EMINESCU, O. I 133. **b)** (Pronume) *Viața mea nu seamănă cu a sa.* ✦ (La f. pl.) Treburile (preocupările, obiceiurile, părerile, cusururile) persoanei despre care se vorbește *Așa crede poporul, și dintre ale sale e greu a-l scoate.* MARIAN, la TDRG. ◇ Expr. **A rămîne** (sau **a fi**) **pe-a sa** = a rămîne (sau a fi) așa cum vrea el.

4. (Indică subiectul, autorul unei acțiuni) *Șeful luase dispoziția ca, în ajunul plecării sale, automobilul... să fie băgat într-un atelier.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 21. *Răspunsul său prea sigur face o impresie ciudată avocatului.* CARAGIALE, O. I 358.

— Regional și în vorbirea familiară, ca enclitic: *-so* (ȘEZ. IV 171), *-su* (BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 8), *-si.*

SĂVÁI adv. (Învechit şi popular; şi în forma *savai*) Chiar; tocmai. *Nainte murgul trece Savai cale de-o prinzare.* ODOBESCU, S. II 432. ◇ (În poezia populară, servind la scoaterea în evidenţă a cuvîntului pe care-l precedă) *Ţipă din gură de şarpe, Săvai cu răcori de moarte.* PĂSCULESCU, L. P. 173. *Unde este Badiul tău, Savai frăţiorul meu!* TEODORESCU, P. P. 539.

— Variantă: **savái** adv.

SĂVÎRŞÍ, *săvîrşesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A îndeplini, a face, a înfăptui, a realiza. *Am săvîrşit toate cîte-mi fuseseră poruncite.* SADOVEANU, N. P. 53. *M-ai însărcinat cu o slujbă care abia am săvîrşit-o, fiindu-mi capul în joc.* ISPIRESCU, L. 26. *Luînd căţeluşa, o spălă şi-o griji foarte bine. Apoi o lăsă acolo şi-şi căută de drum, mulţămită fiind în suflet că a putut săvîrşi o faptă bună.* CREANGĂ, P. 286. ✦ A făptui, a comite (crime, păcate). *Tilharii au săvîrşit toate blestemăţiile.* REBREANU, R. II 225. *Săvîrşi un greu păcat.* SEVASTOS, N. 140. *Fapta cea mişelească ce era să săvîrşească.* ISPIRESCU, L. 77.

2. A duce la bun sfîrşit; a termina cu bine, a sfîrşi. *Nu putea să o săvîrşească* [mănăstirea] *pe deplin, căci turnul se surpa.* ISPIRESCU, L. 295. *Curînd după ce îşi săvîrşea cursul academic.* NEGRUZZI, S. II 144. *Cuvîntul nu săvîrşea, Iataganul că-şi scotea Şi la el se repezea.* TEODORESCU, P. P. 508. ✦ Refl. (Învechit şi popular) A muri. *Tata şi maica de pe cînd eram copil s-au săvîrşit.* SADOVEANU, O. I 504. *De-oi muri, să scrii pe piatră că Acest nenorocit... în pustiu s-au săvîrşit.* CONACHI, P. 161.

SĂVÎRŞÍE s. f. (Învechit) Sfîrşit, moarte; fig. vecie. *Şi se va chema ţie soţie pînă-n săvîrşie.* SEVASTOS, N. 174.

SĂVÎRŞÍRE, *săvîrşiri,* s. f. Acţiunea de a (se) săvîrşi şi rezultatul ei.

1. Îndeplinire, înfăptuire, realizare. *Crezură în apropiata săvîrşire a minunii.* IORGA, L. I 441.

2. Terminare, sfîrşit, capăt. *Nici lucrările lor nu erau ajunse la săvîrşire... Mai era puţin de lucru: o zi, cu toate braţele.* SADOVEANU, P. M. 254. *Apropiind săvîrşirea gardului, au socotit să facă şi o scară de frînghie.* DRĂGHICI, R. 53.

3. Fig. (Învechit) Perfecţiune, desăvîrşire. *A-şi croi planul cu deplină săvîrşire.* CONACHI, P. 260.

SĂVÎRŞÍT, -Ă, *săvîrşiţi, -te,* adj. (Învechit) **1.** (Gram.; în expr.) *Timp săvîrşit* = perfect simplu. *Ei nicăieri n-au voit a întrebuinţa timpul săvîrşit a verbului, ci tot cel nehotărît; niciodată: avui, făcui, fui, totdeauna: am avut, am fost, am făcut.* NEGRUZZI, S. I 256.

2. Fig. Perfect, desăvîrşit. *Lumea este... Ca cel mai săvîrşit cadru.* CONACHI, P. 289.

SĂVÎRŞITÓR, -OÁRE, *săvîrşitori, -oare,* adj. (Învechit şi arhaizant) Care săvîrşeşte, îndeplineşte, efectuează ceva. *Răspunde la întrebările mele oarbe... cu îndurările tale... săvîrşitoare de minuni.* GALACTION, O. I 195.

SCÁBIE s. f. Numele ştiinţific al bolii numite popular rîie.

SCABIÓS, -OÁSĂ, *scabioşi, -oase,* adj. Bolnav de scabie; rîios. ◇ (Substantivat) *De cîte ori vine la vizita medicală... în căutare după scabioşi, ţipă.* SAHIA, N. 113.

SCABRÓS, -OÁSĂ, *scabroşi, -oase,* adj. Necuviincios, indecent. *Avea un fel deosebit de a istorisi anecdotele cele mai scabroase, fără nici o tresărire a feţii: corect, grav şi glacial.* C. PETRESCU, C. V. 309.

SCABROZITÁTE, *scabrozităţi,* s. f. Însuşirea a ceea ce este scabros; vorbă, atitudine scabroasă.

SCADÉNT, -Ă, *scadenţi, -te,* adj. (Despre datorii, obligaţii) Ajuns la termenul prevăzut; care expiră, care trebuie plătit, achitat.

SCADENŢÁR, *scadenţare,* s. n. Registru în care se înscriu termenele de plată ale poliţelor.

SCADÉNŢĂ, *scadenţe,* s. f. Termen de plată, soroc; expirare a unei poliţe, a unei datorii. *Stamati aştepta cu groază scadenţa poliţelor.* BART, E. 239. *Scoţînd carnetul, întinse un creion şi-o foaie de hîrtie lui Lambrino şi-ncepu a-i dicta sumele datorate, cu indicarea dobînzii şi scadenţei lor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 42. ◇ Fig. *Noaptea care venea era noaptea paştelui; scadenţa făgăduielii lui Gheorghe.* CARAGIALE, O. I 285.

SCADRÓN s. n. v. **escadron.**

SCAFANDRIÉR, *scafandrieri,* s. m. (Rar) Scafandru (1). *Era marinar, mecanic şi scafandrier.* BART, E. 30.

SCAFÁNDRU, (1) *scafandri,* s. m., (2) *scafandre,* s. n. **1.** Muncitor specializat în lucrări sub apă. *Acei care au văzut vreodată... Scafandrii povestind neagra păţanie.* BOUREANU, S. P. 26. *Era numai un pachet de pansamente, cu două găuri oribile la gură şi la nări, ca într-o mască de scafandru.* C. PETRESCU, Î. II 47.

2. Costum special de pînză cauciucată, impermeabil, închis ermetic, cu care se îmbracă scafandrii (1) cînd se coboară sub apă.

SCÁFĂ, *scafe,* s. f. **1.** Strachină de lemn scobit; găvan. *Moş Căpăţînă aşează la mijloc scafa cu mojdei.* HOGAŞ, M. N. 196. *În scafe se face mojdei. În scafele mari se spală blidele.* ŞEZ. VIII 89. ✦ Căuş de lemn sau de metal cu care se ia făină, grăunţe etc. *Să vii la bordeiul meu Să te miluiesc şi eu... c-o scafă de tărîţă, Să ştii că ţ-am fost drăguţă.* ŞEZ. XX 68.

2. Suprafaţă curbă sau cu muluri, care racordează faţa unui perete cu faţa inferioară a tavanului.

SCAI, *scai,* s. m. **1.** Nume generic dat mai multor plante cu frunze ghimpoase; fructele globulare acoperite de ghimpi ale acestor plante, care se agaţă de haine, de lîna oilor etc. *(Xantium spinosum). Le dădu orz într-un căuş şi le descurcă de scai coamele şi cozile.* SADOVEANU, B. 66. *Frunză verde de doi scai, Cată, mamă, cui mă dai: Nu căta argintului, Şi mă da urîtului.* ŞEZ. XV 121. *De cînd bade m-ai urît, Casa ta e grajd de cai, Prin grădină spini şi scai, Nici în cas' oglindă n-ai!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234. ◇ Expr. **A se ţine scai** (de cineva) sau **a se ţine** (de cineva) **ca scaiul de oaie** = a nu da (cuiva) pace, a urmări pe cineva pretutindeni. *Se ţinea scai de Titu.* REBREANU, I. 24. *O petrec cu chiu cu vai, Şi se ţin de dînsa scai. Plină-i strîmta ulicioară de alai.* COŞBUC, P. I 226. *Începe a se ţinea de fată ca scaiul de oaie.* CREANGĂ, P. 168.

2. Compuse: **scai-mărunt** = plantă erbacee din familia rubiaceelor, cu tulpina agăţătoare acoperită cu peri aspri, cu flori albe sau verzui, cu fructe acoperite cu peri rigizi şi curbaţi la vîrf *(Galium aparine);* **scai-voinicesc** = plantă erbacee, cu tulpina ţepoasă, cu cîte două frunze la un nod (formînd un fel de pîlnie în care se strînge apă), cu flori liliachii în capitule *(Dipsacus silvestris);* varga-ciobanului. *Printre scai-voiniceşti şi ierburi sălbatice, pe prunduri, am urmărit cosaşi, un fel de lăcuste mărunte cu salturi lungi.* SADOVEANU, Î. A. 25.

SCAIECIÓR, *scaieciori,* s. m. Pasăre mică, asemănătoare cu sticletele, care trăieşte prin locuri necultivate, acoperite cu scaieţi. *Umbra nu se îndesise, căci pădurea atunci înmugurea, dar scaieciorii cîntau pe de rînd.* VISSARION, B. 165.

SCAIÉTE, *scaieţi,* s. m. Nume generic dat mai multor plante cu ghimpi, dintre care cea mai cunoscută este o specie din familia compozeelor, cu tulpina şi frunzele ghimpoase, cu capitule plecate şi cu florile roşii-purpurii; creşte prin păşuni uscate, prin locuri necultivate, pe lîngă drumuri şi pe cîmpuri *(Carduus nutans). În curţile de*

la Mălineşti poate astăzi cresc scaieţii, podoaba şi mărirea caselor s-au risipit ca fumul. GALACTION, O. I 332. *Scaieţii, spinii, măcieşii, sălciile plingătoare şi vrejurile acoperiseră pietrele.* C. PETRESCU, R. DR. 214. *Lîngă crin nu creşte scaietele, lîngă micşunea, viorea, nu creşte şi urzica?* BOLLIAC, O. 59. ◇ Fig. *Ştiu, norilor, ştiu, Că n-am să mai fiu, Şi-or creşte scaieţii, Pe cîntecul vieţii.* LESNEA, C. D. 130.

— Variantă: scăiéte s. m.

SCALÁR, -Ă, *scalari, -c,* adj. (Despre mărimi) Care are o valoare complet determinată printr-o unitate de măsură şi printr-un singur număr real (care arată cîte unităţi de măsură cuprinde).

SCÁLĂ, *scale,* s. f. Placă gradată, montată la aparatele de radio, pe care se poate urmări, cu ajutorul unui indicator, postul sau lungimea de undă pe care funcţionează aparatul la un moment dat.

SCALD, *scalzi,* s. m. Nume dat vechilor poeţi scandinavi. *Colo se ridic' trufaşe Şi eterne ca şi moartea piramidele-uriaşe, Racle ce încap în ele epopeea unui scald.* EMINESCU, O. I 43.

SCÁLDĂ, *scalde,* s. f. 1. Loc de scăldat; scăldătoare. *Să-ncălzesc apa ... Îi sigur că iar n-a trecut pe la scaldă.* DAVIDOGLU, M. 44.

2. Vas în care se face baie; cadă, vană, scăldătoare. *Nu se puteau din destul mira, cum şi cine le fură copiii, unul din leagăn şi altul din ciupă (scaldă)!* RETEGANUL, P. V 20. *Culcîndu-se pe pietre reci, cu capul pe un bolovan cu cremene, plînse într-o scaldă de aur, aşezată lîngă ea, lacrimi curate ca diamantul.* EMINESCU, N. 27.

SCALÉN, *scalene,* adj. n. (Geom.; în expr.) *Triunghi scalen* = triunghi ale cărui laturi nu sînt egale între ele şi care nu are nici un unghi drept.

SCALP, *scalpuri,* s. n. Pielea capului smulsă de pe craniu împreună cu părul, în urma unui accident sau desprinsă cu ajutorul unui instrument ascuţit.

SCALPÁ, *scalpez,* vb. I. Tranz. A desprinde, a jupui pielea capului împreună cu părul de pe craniu, a lua scalpul cuiva. *Îşi întoarse ochii şi văzu vălul de păr negru... dat peste cap, acoperind faţa şi teasta goală, scalpată.* BART, E. 254.

SCALPÁRE, *scalpări,* s. f. Acţiunea de a scalpa şi rezultatul ei.

SCALPÉL, *scalpele,* s. n. Cuţitaş cu lamă ascuţită, de obicei curbă, cu unul sau cu două tăişuri, folosit la disecţiile anatomice şi în chirurgie. *Moare brusc în chip absurd, de septicemie; făcînd o operaţie, s-a tăiat la un deget cu scalpelul.* SADOVEANU, E. 242. ◇ Fig. *Scalpelul criticei, satirei şi analizei a intrat mai adînc în viaţa noastră socială.* GHEREA, ST. CR. I 333. *A studiat şi a urmat dezvoltarea ciocoiului, şi a cercetat, sub toate fazele, această clasă cu scalpelul spiritului său investigator.* GHICA, S. A. 81.

SCAMATÓR, *scamatori,* s. m. Persoană care face scamatorii; prestidigitator. *Cum stătea cu mîna neclintit întinsă, părea un scamator care... se pregăteşte pentru un mare număr final.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Era căruţa lui Mihail Gherlaş, scamatorul.* SAHIA, N. 65. *Un rînd de haine, un palton vechi, cîteva rufe cusute de surori ies una după alta, ca din pălăria unui scamator.* BASSARABESCU, S. N. 68.

SCAMATORÍE, *scamatorii,* s. f. Faptă aparent miraculoasă (transformarea unui obiect în altul, apariţia şi dispariţia unor obiecte etc.), în realitate bazată pe iluzii optice datorite dibăciei şi rapidităţii gesturilor, agerimii mîinilor etc. *Se pricepea la scamatorii cu cărţi de joc.* VORNIC, P. 196. *Nu s-a gîndit decît la scamatoriile pe care le făcea.* SAHIA, N. 67. ✦ Fig. Înşelăciune, potlogărie. *Inima ta de cetăţean te lasă să comiţi o asemenea scamatorie în banii statului?* ALECSANDRI, la CADE.

SCÁMĂ, (1, 3) *scame,* s. f. 1. Fir subţire şi scurt, destrămat dintr-o ţesătură (de bumbac, de lînă sau de mătase). *Îi înlătură o scamă de pe mînecă.* MIHALE, O. 501. *Căciula lui e fără scame, fără paie.* STANCU, D. 108. ✦ (Cu sens colectiv) Fibre textile scurte şi subţiri, rezultate în industrie la fabricarea produselor textile.

2. (Cu sens colectiv) Fire destrămate dintr-o pînză uzată, scămoşate şi întrebuinţate la pansamente, în loc de vată sau tifon. *Fulgi mari cădeau, ca nişte bucăţi de scamă.* SADOVEANU, O. II 215. *Mama d-tale mi-a dat, pentru bieţii răniţi, cinci ocă de scamă, făcută cu mînile d-sale.* ALECSANDRI, T. 1318. ◇ (Metaforic) *Vremea e lină şi blîndă... soarele-i puternic, fără să ardă prea tare; numai un nour subţire, de scamă, pluteşte la cea mai mare înălţime.* SADOVEANU, N. P. 240.

3. Fig. Puf (de păpădie). *Făgăduielile prefecţilor, la alegeri, au rămas făgăduieli, trecătoare ca scamele de păpădie.* SADOVEANU, M. C. 182.

SCAMONÉE s. f. Plantă din Asia Mică, cu frunze triunghiulare şi flori galbene *(Convulvulus scammonea);* suc răşinos extras din rădăcina acestei plante şi folosit în medicină.

SCAMOTÁ, *scamotez,* vb. I. Tranz. (Învechit) A fura; a escamota. *Nu m-aş mira ca acesta să fi scamotat medalia.* ALECSANDRI, S. 88.

SCANCÉU, *scancee,* s. n. (Regional) Sanie cu tălpi scurte întrebuinţată ca a doua sanie la transportarea lemnelor lungi, sprijinind vîrfurile lor. *Lemnele lungi din pădure se aşază cu capetele joase pe o sanie trasă de boi, iar vîrfurile se razămă şi se leagă de scanceu.* PAMFILE, I. C. 155.

SCANDÁ, *scandez,* vb. I. Tranz. A recita un vers grec sau latin, descompunîndu-l în diferitele sale unităţi metrice sau silabice. ✦ A citi o frază muzicală accentuînd timpii tari. ✦ A accentua fiecare cuvînt, fiecare silabă sau fiecare iniţială a unei prescurtări (într-o recitare, cînd se strigă lozinci etc.). *Mii de flori au zburat în văzduh, cuvintele pace şi prietenie au fost scandate minute întregi în toate limbile.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2735.

SCANDÁL, *scandaluri,* s. n. 1. Zarvă, vîlvă produsă de o faptă urîtă, ruşinoasă; indignare, revoltă provocată de o asemenea faptă. *Două simţiminte au muncit mai mult pe Zoe: teama de un scandal public, şi mai cu seamă teama că va pierde pe... Fănică.* GHEREA, ST. CR. I 357. *Plecarea lui din casa popii a iscat un mic scandal, la care el nu s-aştepta.* VLAHUŢĂ, O. A. I 91. ✦ Gălăgie, tărăboi. *Atunci cînd un copil fuge de la şcoală, face un scandal strașnic.* CĂLINESCU, E. 23. *Scandalul se potolise, dar la casă erau încă discuţii aprinse.* BART, E. 371. ◇ (Poetic) *Cu o lovitură de coadă şi cu un scandal de stropi, un păstrăv se poate întoarce de unde a venit.* SADOVEANU, V. F. 88. *În zori încep cocoşii, Păcătoşii, Ca să facă iar scandal, — Să te saturi de viaţa Şi dulceaţa Traiului patriarhal.* TOPÎRCEANU, P. 52. ◇ Expr. (Familiar) **A face cuiva (un) scandal**=a certa pe cineva, a-l mustra aspru.

2. Întîmplare care tulbură ordinea (ceartă, bătaie etc.), faptă urîtă, ruşinoasă care provoacă indignare, oprobriu. *Colonelul i-a poruncit categoric să sfîrşească scandalul cu reflectorul, fiindcă ajungem de risul şi ocara armatei.* REBREANU, P. S. 64. ✦ Situaţie ruşinoasă; ruşine. *A devenit un scandal cu cerşitorii aceştia.* C. PETRESCU, C. V. 115. *E un adevărat scandal cum ne tratează autorităţile portului.* BART, S. M. 108.

— Pl. şi: (rar) *scandale* (EMINESCU, O. I 134).

SCANDALAGIOÁICĂ, *scandalagioaice,* s. f. Femeie înclinată să facă scandal, căreia îi place scandalul, care face adesea scandal.

SCANDALAGÍU, *scandalagii,* s. m. Bărbat înclinat să facă scandal, căruia îi place scandalul, care face adesea scandal. *Vrei să spargi petrecerea, să ne ştie satul scandalagii?* DUMITRIU, V. L. 107. *Avea reputaţie de prea asiduu vizitator la «Bolta rece» şi de scandalagiu.* SADOVEANU, E. 166. *Ce eşti dumneata aci? Se cunoaşte după mutră că trebuie să fii un scandalagiu.* C. PETRESCU, Î. II 149. ◇ (Adjectival) *Se întoarse cu un surîs de aprobare, dar deveni îndată indiferent şi distant, cînd văzu că cel care vorbise are obrazul crestat de tăieturi: poate un individ scandalagiu cu suvenirul unei lovituri de sifon.* C. PETRESCU, Î. II 147.

SCANDALIZÁ, *scandalizez,* vb. I. R e f l. A se indigna, a se revolta. *Vezi că aranjasem altceva... — Ce altceva! se scandalizează Mirel Alcaz.* C. PETRESCU, C. V. 158. *Vestitul cenzor Florescu s-a speriat şi s-a scandalizat cînd i-am adus no. 1 al revistei.* GHICA, S. A. 103. ◇ T r a n z. *Am văzut aci-ntr-o noapte Nişte fapte Care m-au scandalizat.* TOPÎRCEANU, P. 52.

SCANDALIZÁRE, *scandalizări,* s. f. Faptul de a (s e) s c a n d a l i z a; indignare provocată de o faptă scandaloasă. *Principele, fiindcă nu avea altcui să-şi împărtăşească scandalizarea, continuă adresîndu-se lui Ion Ozun.* C. PETRESCU, C. V. 69.

SCANDALIZÁT, -Ă, *scandalizaţi, -te,* adj. Indignat, revoltat de o faptă scandaloasă. *Şeful vămei... era foarte scandalizat că moderna instalaţie a docurilor noastre ajunge un fel de tîrlă de vite.* BART, S. M. 82. *Singur domnul Georges rămase scandalizat de metafora mea.* HOGAŞ, M. N. 34.

SCANDALÓS, -OÁSĂ, *scandaloşi, -oase,* adj. Care provoacă indignare; ruşinos, revoltător. *Purtare scandaloasă.* ▭ *În cîteva luni izbucniseră afaceri scandaloase.* C. PETRESCU, Î. II 150. *Am voit să cruţ opinia publică de o lovitură scandaloasă.* CARAGIALE, O. I 161. ◇ (Adverbial) *Directorul însă mi se păru scandalos de serviabil şi de galant.* GALACTION, O. I 103.

SCANDÁRE, *scandări,* s. f. **1.** Acţiunea de a s c a n d a. **2.** Tulburare funcţională a vorbirii, constînd din disocierea cuvintelor în silabe.

SCANDINÁV[1], -Ă, *scandinavi, -e,* adj. Care este propriu scandinavilor, care aparţine scandinavilor; care este originar sau vine din ţările scandinave.

SCANDINÁV[2], -Ă, *scandinavi, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţiile de bază ale ţărilor scandinave.

SCĂPĂT, *scapete,* s. n. **1.** Apus, asfinţit; scăpătat. *Soarele era pe scapăt, cînd un biet unchiaş bătrîn se apropie încetinel de porţile cetăţii.* ODOBESCU, S. III 274. *Nu aseară, alaltăseară, În viitura vacilor, În scapătul soarelui... Mi-a sosit, mi-a poposit...* PĂSCULESCU, L. P. 255. *Noaptea, de la scapătul soarelui pînă-n răsărit.* ŞEZ. III 79. **2.** Povîrnişul unui munte sau al unui deal; coborîş. *Abia s-aud copoii pe vîrfuri depărtate; Dar trec, se-lasă-n scapăt, şi pare că vînatul Cu cîinii împreună s-au dus pe altă lume.* La ODOBESCU, S. III 88.

SCAPÉT, *scapeţi,* s. m. Membru al unei secte religioase ai cărei adepţi se supuneau castrării; scopit. *Mîndica avea o figură ca de scapet. Zăcuse de tifos şi rămăsese cheală.* PAS, Z. I 55. *O doamnă în vîrstă, cu fire sure şi rare de scapet spîn în barbă, o măsură prin lornion de jos în sus.* C. PETRESCU, C. V. 181.

SCAPOLÍT s. m. Mineral amorf, incolor sau opac (rezultat din unirea unui silicat de calciu cu unul de aluminiu); se întîlneşte în unele roci vulcanice.

SCÁPULĂ, *scapule,* s. f. Os lat, care împreună cu clavicula şi cu humerusul constituie umărul; omoplat.

SCARABÉU, *scarabei,* s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare neagră, cu capul şi cu picioarele dinainte dinţate *(Scarabeus sacer).*

SCARANDÍU, -ÍE, *scarandii,* adj. (Regional) Gingaş la mîncare, năzuros.

SCĂRĂ, *scări,* s. f. **I. 1.** Obiect (de lemn, de fier, de frînghie etc.) alcătuit din două părţi laterale şi paralele, unite prin bare aşezate transversal, la distanţe egale, şi servind pentru a urca şi a coborî la alt nivel. *Pe-o scară de frînghie aruncată de sus, pilotul se suie pe bord ca o pisică.* BART, S. M. 37. *Sasca Parasca, de-ar avea scări, s-ar sui-n ceri.* SBIERA, P. 322. *Fîntîna era adîncă şi nu avea nici roată, nici cumpănă, numai o scară de coborît pînă la apă.* CREANGĂ, P. 204. ◇ (Metaforic, sugerează ideea ascensiunii, a progresului) *Urca-vom şi-alte scări... Nimic au fost pe cîte le-am urcat, De mă-nţelegi şi vrei: să vii cu mine!* COŞBUC, P. II 305. *Văzutu-te-am, în pace, suind scara măririi Şi-n pace luînd calea augustă-a nemuririi.* ALECSANDRI, O. 201. ◇ E x p r. **Scara cerului,** se spune, în glumă, despre un om foarte înalt. *Acesta-i vestitul Păsări-Lăţi-Lungilă... brîul pămîntului şi scara ceriului.* CREANGĂ, P. 246.

2. Element de construcţie alcătuit dintr-un şir de trepte (de lemn, de marmură, de metal etc.), de obicei cu balustradă, servind pentru comunicarea între etaje, între o clădire şi exteriorul ei etc. *Scările pe care urci la galeria Teatrului Naţional i se par lui moş Gheorghe fără sfîrşit.* SP. POPESCU, M. G. 86. *Suii scara, aruncai mantaua pe balustrada cafenie a cerdacului şi intrai în casă.* HOGAŞ, M. N. 16. *Pe scări de marmură, prin vechi portaluri Pătrunde luna, înălbind pereţii.* EMINESCU, O. I 202. ◇ *Scară rulantă* = scară cu trepte mişcătoare, montate pe o bandă fără sfîrşit. ◇ L o c. a d v. **În** (sau **din**) **capul scării** = pe (sau de pe) treapta cea mai de sus a unei scări. ✦ (La pl., rar) Trepte. *Ne-am suit... tocma în vîrfu turnului, care are mai mult de o mie de scări.* KOGĂLNICEANU, S. 53. ◇ F i g. *Prilej de lungi oftaturi cu scări.* VLAHUŢĂ, N. 125.

3. Treaptă (sau şir de cîteva trepte) la un vehicul, servind la urcare şi la coborîre. *Omul care şedea afară, pe scara vagonului, ridică faţa şi zîmbi.* DUMITRIU, N. 5. *I-am auzit cum le sună cîrjile, pe scările vagonului.* SAHIA, N. 25.

4. Fiecare dintre cele două inele de metal (rar de lemn) prinse de o parte şi de alta a şeii, în care călăreţul îşi sprijină piciorul cînd se urcă sau cînd stă în şa. *Cu scările-n coapse fugaru-şi loveşte Şi gîtul i-l bate cu pumnii-amîndoi.* COŞBUC, P. I 206. *Încălecînd, să te ţii bine... în scări.* ISPIRESCU, L. 7. *Călăreţii împlu cîmpul şi roiesc după un semn Şi în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn.* EMINESCU, O. I 148. ◇ E x p r. **A pune piciorul în scară** = a încăleca. *Cînd o pus picioru-n scară, Munţii s-o cutremurat.* ŞEZ. V 22. **A da scări (calului)** = a îndemna calul lovindu-l cu scările; a da pinteni. *Păturică dete scări calului şi înaintă în lagăr.* FILIMON, la TDRG.

II. F i g. 1. Succesiune, şir, serie de elemente (valori, mărimi, cifre etc.) în ordine crescîndă, descrescîndă sau cronologică. ◇ (Biol.) *Scara fiinţelor* (sau *vieţuitoarelor)* = şirul neîntrerupt al fiinţelor organizate, începînd de la cele mai simple pînă la cele mai perfecte. (Chim., Min.) *Scara durităţii* (sau *de duritate)* = succesiunea progresivă a durităţii celor zece minerale, adoptate ca etalon al gradului de duritate. *Scară muzicală* = succesiunea sunetelor muzicale, cuprinzînd aproximativ opt octave. *Un fel de melodie alcătuită din notele cele mai de sus ale scării*

muzicale începu a izvorî, în grupe meşteşugite de ţipete ascuţite, subt loviturile aceluiaşi ciocan pe oţelul atîrnat. HOGAŞ, M. N. 148.

2. Serie de diviziuni (formînd de obicei o linie gradată) la unele aparate şi instrumente (termometru, barometru etc.) pe care se urmăreşte determinarea unei mărimi prin deplasarea unei părţi mobile.

3. Linie gradată, reproducînd în mic unităţile de măsură, care serveşte la măsurarea distanţelor sau a cantităţilor cuprinse într-o hartă, într-un plan, într-un desen. ✦ Raport constant între dimensiunile reproduse pe o hartă sau pe un desen şi cele reale, de pe un teren. *Hartă la scara 1: 250000.* ✧ Loc. adj. şi adv. (În legătură cu reprezentările dintr-o hartă, dintr-un desen) **La scară** = într-un raport anumit şi constant faţă de realitate. *Schiţă lucrată la scară.* ✧ Expr. **A reduce la scară** = a reprezenta un obiect reducîndu-i dimensiunile, dar păstrînd un raport constant faţă de realitate; a reproduce un desen, un plan etc. reducînd dimensiunile şi păstrînd proporţiile.

4. (În loc. adv.) **Pe (o) scară întinsă** (sau **largă**) = în măsură mare, în proporţii mari. *În America reclama se face pe o scară foarte întinsă.* SAHIA, N. 104.

5. Ansamblu al claselor, straturilor, rangurilor sociale (în ordine crescîndă sau descrescîndă). *Începînd la talpa însăşi a mulţimii omeneşti Şi suind în susul scării pîn' la fruntile crăieşti.* EMINESCU, O. I 133. ✦ Nivel, rang, treaptă socială sau morală. *Personajele sînt... dintre oamenii care sînt puşi pe ultima scară a situaţiei sociale, şi ca rang şi ca avere.* IBRĂILEANU, SP. CR. 236.

SCARIFICÁ, *scarific*, vb. I. Tranz. **1.** A afîna pămîntul cu ajutorul scarificatorului, cu scopul de a asigura pătrunderea aerului la rădăcina plantelor.

2. A disloca şi a scormoni suprafaţa unui teren sau a unei şosele în refacere, pentru a uşura săparea şi efectuarea altor operaţii sau pentru a asigura o bună legătură între materialul nou şi cel vechi.

3. A cresta superficial pielea, pentru a provoca o uşoară sîngerare locală sau pentru a introduce o substanţă terapeutică (vaccin sau medicament).

SCARIFICÁRE, *scarificări*, s. f. Acţiunea de a scarifica şi rezultatul ei.

SCARIFICATÓR, *scarificatoare*, s. n. **1.** Maşină agricolă avînd mai multe cuţite subţiri dispuse vertical, servind la tăierea adîncă a pămîntului (mai ales a fîneţelor), cu scopul de a asigura pătrunderea aerului la rădăcina plantelor.

2. Maşină rutieră, cu ajutorul căreia se dislocă şi se scormoneşte suprafaţa unui teren sau a unei şosele în refacere, pentru a uşura executarea lucrărilor ulterioare.

3. Aparat pentru producerea concomitentă a unui şir de crestături mărunte în piele, în scop terapeutic.

SCARIFICÁŢIE, *scarificaţii*, s. f. Scarificare.

SCARLATÍNĂ s. f. Boală infecţioasă, contagioasă şi epidemică (mai ales la copii), care se manifestă prin febră, dureri de gît şi erupţie roşie pe tot corpul, urmată de cojirea pielii. *Multe boli, ca... scarlatina, pojarul... etc. sînt produse de virusuri transmisibile.* MARINESCU, P. A. 81. *Într-o zi de iarnă, Emilica a murit... de scarlatină.* IBRĂILEANU, A. 49.

SCARLATINÓS, -OÁSĂ, *scarlatinoşi, -oase*, adj. Referitor la scarlatină; care ţine de scarlatină. *Anghină scarlatinoasă.* ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de scarlatină. *Diferitele formaţiuni străine pe care le găsim în rinichii şi în sîngele scarlatinoşilor.* BABEŞ, O. A. I 314.

SCARP, *scarpi*, s. m. (Învechit) Un fel de încălţăminte (femeiască). *Daţi braţul şi mergeţi... tot pe vîrful scarpilor.* ALECSANDRI, T. 406. *În zi de lucru umblă cu picioarele goale, iară sărbătorile cu scarpi şi cu colţuni.* KOGĂLNICEANU, S. 9.

SCATÍU, *scatii*, s. m. Pasăre mică şi vioaie, cu ciocul conic, puternic, cu penele galbene-verzui şi cenuşii, cu cîntecul asemănător cu al canarului; trăieşte în cîrduri, prin păduri şi livezi *(Carduelis spinus). În păretele alb, deasupra uşii din faţă, un scatiu cînta subţire şi argintiu, fericit în lumina şi-n verdeaţa aceea.* SADOVEANU, O. IV 109. *O păsărică cu pene verzi şi galbene, un scatiu, veni, moleşit de căldură, de se furişă... la umbră, la adăpost.* GÎRLEANU, L. 41. *Se pomeni voinicul înconjurat de o spuză de scatii ca frunza şi ca iarba, care se lăsară la pămînt şi se făcură roată împrejurul lui.* POPESCU, B. III 65.

SCATOÁLCĂ[1] s. f. v. **scatulcă.**

SCATOÁLCĂ[2], *scatoalce*, s. f. (Familiar) Lovitură dată cuiva cu palma. *Judecata e începută numai pe bănuieli... Numai scatoalce de la Mieluşel, la cercetări.* STANCU, D. 258. *Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească.* REBREANU, I. 29. *Acum e timpul să-i dau mulţumita boierului pentru scatoalca ce-mi dădură.* I. CR. II 221.

SCATÚLCĂ, *scatulce*, s. f. (Învechit) Cutie, cufăraş în care se păstrează lucruri de preţ; lădiţă în care se pun merinde pentru drum. (Atestat în forma *scatoalcă*) *Umplu şi cîteva clondire cu vin şi rachiu şi le puse la scatoalcă... iar după aceea se sui în caretă şi plecă.* FILIMON, C. 224.

— Variantă: **scatoálcă** s. f.

SCÁUN, *scaune*, s. n. **I. 1.** Mobilă, cu sau fără spetează, făcută pentru a şedea pe ea o singură persoană. *Scamatorul, urcat pe scaunul lui, părea că se clatină.* SAHIA, N. 69. *Cerceta cu ochii cele trei scaune de paie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 19. ✧ *Scaun de tortură* (sau *de supliciu*) = dispozitiv în formă de scaun pe care, în trecut, era aşezat cel supus torturii. (Glumeţ) *Două ore împietrise neclintită pe scaunul de supliciu al coaforului, cu fire şi cîrlige electrice în păr.* C. PETRESCU, C. V. 169. *Scaun electric* = dispozitiv pentru executarea prin electrocutare a condamnaţilor la moarte. ✧ Expr. **Cu scaun la cap** v. cap[1] (I 4). ✦ Fig. Locul şi funcţia deţinută de cineva ca membru al unei adunări elective. *Scaunul de deputat îi era, aşadar, indiferent. Nici nu-l ceruse, nici nu-l aştepta.* C. PETRESCU, Î. II 134. *Nu mai văd eu scaun în... sinod, cît hăul.* CONTEMPORANUL, IV 7. ✦ Bancă, de obicei fără spetează, pe care pot şedea mai multe persoane. *Ne aduce un scaun nou şi lung, şi, după ce-a întrebat de dascăl, care cum ne purtăm, a stat puţin pe gînduri, apoi a pus nume scaunului «Calul Bălan».* CREANGĂ, A. 2.

2. Faptul de a elimina materiile fecale; excrementele eliminate.

3. (Învechit şi arhaizant) Tron; p. ext. funcţia şi autoritatea monarhului, a domnitorului; domnie. *În curînd scaunul Moldovei e văduv. Piciorul lui Ştefan obrinteşte. Încheieturile lui sînt prinse.* DELAVRANCEA, A. 54. *Cu atîta însă nu se mulţumea Chiajna; avînd un fiu pe scaun, ea sîrgui să-i agonisească şi celuilalt domnia vecină a Moldovei.* ODOBESCU, S. A. 156. *De acum să vedeţi voi certe, Lupte, vrajbe-ntre boieri Pentru scaun şi averi!* ALECSANDRI, P. A. 94. ✧ Expr. **A ridica, a înălţa, a pune** (sau **a se urca, a veni**) **în scaun** = a aduce (sau a veni) la domnie, a (se) face domn. *Să vesteşti tuturora... că ieri am pus pe Bogdan pe scaunul Moldovei.* DELAVRANCEA, A. 141. *Tu ai să te urci pe scaunul împărăţiei mele, fiindcă eu n-am moştenitor pînă acum.* ISPIRESCU, L. 31. *Fu cel dintîi prinţ care veni în scaun însoţit de o mulţime de greci.* BĂLCESCU, O. I 69. **A se coborî din scaun** = a abdica de la tron.

4. Fig. (Învechit și arhaizant) Reședința monarhului sau a cîrmuirii; capitala unui stat. *În toamna anului 1869, cam pe la sfîrșitul lui septembrie, Eminescu pornea spre scaunul cesaro-crăiesc.* CĂLINESCU, E. 159. *Făcea poftire... crailor, voievozilor și boierilor, înștiințîndu-i cu cărți de țeremonia domnească din scaunul Sucevei.* SADOVEANU, F. J. 346. *Înainte vreme scaunul era la Iești, bre! numai de la Cuza încoace s-a mutat scaunul la București.* SP. POPESCU, M. G. 76. ◇ *Sfîntul Scaun* sau *Scaunul apostolic* (sau *pontifical*) = reședința papei; p. ext. papalitatea. ✦ (Ist.) Circumscripție teritorială, politică și administrativă a sașilor și a secuilor din Transilvania, în cadrul organizației de stat austro-ungare. *De pe la Jiu încoace, pînă la scaunele săsești din Sebeș, din Sibiu și din Brașov... strejuiau vestiții moți.* ODOBESCU, S. III 524. *Secuii... erau împărțiți în scaune și aveau o organizație cu totul democratică.* BĂLCESCU, O. II 209.

5. Fig. (Învechit și arhaizant, adesea determinat prin «de judecată», «al judecății») Instanță judecătorească; tribunal. *Poate ar fi fost vinovat împăratul... căci ar fi tăiat pe copil fără să facă cercetare și fără să-l aducă la scaun de judecată.* SADOVEANU, D. P. 139.

II. 1. (Învechit și popular) Butuc sau masă specială pe care se taie carnea la măcelărie; p. ext. măcelărie. *La bărbat întins se duse și la scaun îl găsi, Căci casap era cu breasla.* CONTEMPORANUL, I 510. *Alaiul... trecu și prin piața mare, unde șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele gelepilor... erau închise în ziua aceea.* ODOBESCU, S. I 109.

2. (Popular, urmat de determinări care arată felul, scopul) Dispozitiv de lemn în formă de masă sau de bancă, la care-și exercită meseria anumiți meseriași: a) *scaun de doage* = scăunoaie; b) *scaun de cioplit* = bedreagul rotarului; c) *scaun de spițe* = cobilă.

3. Suport, postament la diferite unelte, instrumente, mașini sau organe de mașini. *Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau necontenit cetatea.* NEGRUZZI, S. I 173.

4. Schelet alcătuit din bare de lemn, care susțin învelitoarea unui acoperiș.

5. (Popular) Fiecare dintre părțile spicului care susțin cîte un bob. *Spicul se alcătuiește din grăunte sau boabe așezate fiecare în rînduri, fiecare grăunte stînd într-un scaun al său.* PAMFILE, A. R. 96. ◇ Expr. (Rar, despre cereale) **A băga scaun** = a lega. *Grîul băgase scaun și ajungea la genunchi.* SANDU-ALDEA, U. P. 57.

6. Placă de lemn cu două picioruțe și o față curbă, pe care se sprijină coardele instrumentelor muzicale cu arcuș.

7. Mică platformă în vîrful unei scări, de unde e observat și pîndit vînatul de către vînători.

SCĂDEÁ, *scad*, vb. **II. 1.** Intranz. (Despre cantități, valori și indicele lor) A se reduce, a se micșora, a diminua; a se rări. *Mai pieriră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua.* NEGRUZZI, S. I 173. *Căci păginul nu scădea, Ci mai tare se-nmulțea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 493. ◇ Expr. **A scădea în preț** = a deveni mai ieftin. ◇ Refl. pas. *Eu vreau să vorbim, să mă conving că marfa îmi convine, că prețul nu se mai poate scădea.* SADOVEANU, B. 99. ✦ (Despre intervale de timp; în opoziție cu lungi) A se scurta. *Ziua scade, noaptea crește Și frunzișul mi-l rărește.* EMINESCU, O. I 214. *Singur, singur cu-a mea jale... Viața-mi scade jalea-mi crește.* ALECSANDRI, P. I 175. ◇ Tranz. *Cu mîne zilele-ți adaogi, Cu ieri viața ta o scazi, Și ai cu toate astea-n față De-a pururi ziua cea de azi.* EMINESCU, O. I 204.

2. Tranz. (Mat.) A face o operație de scădere. *Scade pe 18 din 63.* ✦ A reține o parte dintr-o sumă înainte de a o elibera.

3. Intranz. (Despre corpuri solide, în opoziție cu crește, mări) A-și micșora volumul, a se face mai mic, a se împuțina. *Ceahlăul sub furtună nu scade mușunoi.* ALECSANDRI, P. III 295. ◇ (În contexte figurate) *Mariuțo, draga mea, Ia ieși tu o țîră-afară Că nu te-am văzut d-ast'vară, Și de cînd nu te-am văzut Inima-n mine-a scăzut.* BIBICESCU, P. P. 342. *Codrule, rărește-te, Ca să-mi văd surorile, Că de mult nu le-am văzut, Carnea pe mine-a scăzut.* ȘEZ. II 185. ✦ (Despre rîuri, mări) A-și coborî nivelul, a se retrage de la țărm, a-și împuțina apa (prin evaporare). *Picioarele în ruină ale acestui pod se văd și azi, cînd scade Dunărea.* GALACTION, O. I 121. *Prutule, nu te-ndura Și scade, scade mereu Ca să pot trece și eu.* ȘEZ. V 12. *Că averile de frunte Sînt ca un izvor de munte. Astăzi curge și îneacă Și mîini scade și-apoi seacă.* ALECSANDRI, P. P. 41. ✦ (Despre mîncări cu sos, cu zeamă) A pierde apa prin fierbere, a se îngroșa.

4. Intranz. (Despre procese în desfășurare, în opoziție cu întări) A slăbi în intensitate, în tărie; a descrește. *Luminile amurgului scădeau din ce în ce.* SADOVEANU, O. VI 49. *Acum epidemia începuse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingene pe celelalte orașe și sate.* NEGRUZZI, S. I 292. *Dorul ei de loc nu scade.* TEODORESCU, P. P. 348. ◇ Tranz. *Orice mi s-ar spune, nimic nu e în stare să scadă admirarea noastră pentru ea!* ALECSANDRI, T. I 294. *Mîiule, voinicule, Nu omorî domnia, C-o să-ți scazi vitejia.* TEODORESCU, P. P. 509. ✦ (Despre foc) A se domoli, a se potoli. *În sat focul au scăzut.* ALECSANDRI, P. I 8. ✦ (Despre voce, glas) A se coborî, a se face mai încet. *Și cînd glasurile scădeau, cavalul suna limpede, înflorind melodia, pînă ce creșteau iar valurile glasurilor omenești.* SADOVEANU, O. III 105. *Îi scade vocea și cuvintele coboară unul cîte unul, ca mărgelele deșirate.* CAMIL PETRESCU, T. II 54.

5. Intranz. (Despre soare, lună) A coborî spre apus, a scăpăta. *Era-n amiazi și-n miez de vară; Și soarele-a scăzut spre seară Și-n urmă soarele-a apus.* COȘBUC, P. I 102. *Luna se ducea Peste munții-nalți trecea Și-apoi lin, încet scădea.* ALECSANDRI, P. I 102.

— Prez. ind. și: *scaz* (ISPIRESCU, L. 15).

SCĂDÉRE, *scăderi*, s. f. **I.** Acțiunea de a scădea și rezultatul ei.

1. Micșorare, reducere, descreștere, împuținare (a cantității, a volumului, a proporțiilor). *Scăderea prețurilor.*

2. Una dintre cele patru operații aritmetice fundamentale, prin care se scot dintr-un număr atîtea unități cîte are altul, calculîndu-se diferența dintre ele. *Toți copiii trebuie să învețe carte, încît să poată citi și a scrie și cele trebuincioase trei socoteli, adunarea, înmulțirea și scăderea.* GOLESCU, Î. 24. ✦ Îndepărtare, suprimare a unei părți dintr-un tot; reținere a unei părți dintr-o sumă înainte de a o elibera. ◇ Loc. adv. **Fără scădere** = fără lipsuri; complet, în întregime. *Nu ne rămîne putere... Să spunem fără scădere Izbînzile... Ce ai săvîrșit.* CONACHI, P. 41.

3. Slăbire a intensității, a tăriei; diminuare. *O iubea arzător și fără scădere, ba poate și mai mult ca la început.* GALACTION, O. I 112. *Și fugea unul de altul, gîndind că prin depărtare Amoriului vor aduce scădere și-mpuținare.* CONACHI, P. 84.

II. 1. Defect, cusur, lipsă, deficiență. «*Baba Hîrca*»... *va fi avînd din punct de vedere literar și dramatic unele scăderi.* SADOVEANU, E. 72. *Bordeiul, după ce era gol, mai avea și altă scădere, numai cît nu cădea de rău, de slab.* RETEGANUL, P. IV 69. *Scăderile și neajunsurile lui să nu i le spui drept în față.* SBIERA, P. 226.

2. (Învechit) Diminuare a valorii cuiva. *El păstrase starea și privilegiurile lor* [a ungurilor] *cu paguba românilor și scăderea sa.* BĂLCESCU, O. II 307.

SCĂFÍȚĂ, *scăfițe*, s. f. Diminutiv al lui scafă. *Curăți mai multe căciulii de usturoi, pisezi căței într-o scăfiță.* SADOVEANU, Î. A. 83. *Voia la d-voastră, domnișorule, răspunse moșneagul, scoțînd din niște desagi... o*

căpiță de usturoi și pregătindu-se a-i ucide căței într-o scăfiță de lemn. HOGAȘ, M. N. 66.

SCĂFÎRLÍE, *scăfîrlii,* s. f. Țeasta capului; craniu. *Ochii duși în fundul capului, iar nasul subțire, dar cîrn ca al unei scăfîrlii de mort.* DUMITRIU, N. 161. [Buza] *de deasupra se răsfrîngea în sus peste scăfîrlia capului.* CREANGĂ, P. 240. ✧ Fig. *Din fruntea unei scăfîrlii de piatră, un brad își întinde ramurile în jos, ca niște brațe.* VLAHUȚĂ, O. A. 415. ✦ (Familiar) Cap. *Ai înnebunit, Iolampie... rîse unul. Cine ți-a băgat în scăfîrlie că trebuie să mori azi, numaidecît azi?* CAMILAR, N. I 404. *Vino încoace de-ți arată scăfîrlia.* GALACTION, O. I 83.

SCĂIÉTE s. m. v. **scaiete.**

SCĂIÚȘ, *scăiuși,* s. m. Plantă erbacee cu tulpina acoperită cu peri și țepi, cu flori alburii sau albe-gălbui, dispuse în capitule globuloase; crește pe malurile umbroase ale rîurilor, prin păduri și prin tufișuri umede *(Dipsacus pilosus);* varga-ciobanului.

SCĂLĂMBĂIÁ vb. I v. **scălîmbăia.**

SCĂLĂMBĂIÁLĂ s. f. v. **scălîmbăială.**

SCĂLĂMBĂIÁT, -Ă adj. v. **scălîmbăiat.**

SCĂLĂMBĂIÉRE s. f. v. **scălîmbăiere.**

SCĂLCIÁ vb. I v. **scîlcia.**

SCĂLCIÁT, -Ă adj. v. **scîlciat.**

SCĂLDÁ, *scald,* vb. I. **1.** Refl. A face baie, a se îmbăia. *Am văzut la Siret locul unde mă scăldam cu dracii de sama mea.* SADOVEANU, O. VII 323. (Poetic) *Văd... splendide orașe și lacuri de smarald... Și zîne ce se scaldă în faptul zilei, cald.* ALECSANDRI, P. III 5. ✧ Fig. *Raza se scoborî din nou, și toată ziua, încălzită, frunza se scălda în albastrul văzduhului.* GÎRLEANU, L. 40. *Un uliu se scălda-n albastrul înălțimilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 172. ✧ Expr. **A ști (sau a vedea) în ce ape se scaldă cineva** v. apă **(I 2). A lăsa (pe cineva) să se scalde în apele sale** v. apă **(I 2).** ✧ Tranz. *Lă purcelul, îl scaldă... îl piaptănă și-l grijește așa de bine, că peste cîteva zile îl scoate din boală.* CREANGĂ, P. 76. ✦ Fig. A se reflecta, a se oglindi. *Deodată văzură în urmă-le un luciu întins, limpede, adînc, în a cărui oglindă bălaie se scălda în fund luna de argint și stelele de foc.* EMINESCU, N. 24. ✦ A se cufunda, a se tăvăli (în nisip, în praf etc.). *În nisipul fierbinte se scaldă cîteva găini.* REBREANU, I. 10.

2. Tranz. A uda, a muia. *Să nu-l ajungă ploaia din urmă și să nu-i scalde leoarcă vestmintele.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Într-o vale liniștită moara ta dormea în pace Și pîrîul fără zgomot o scălda și se ducea.* MACEDONSKI, O. I 74. *Căci deabia cusută, cămașa țărănească Scăldată-i în sudoarea acelor ce prășesc.* BELDICEANU, P. 69. ✧ Fig. (Mai ales despre lumină) *Lumina răsăritului scălda fețele noastre și, subt văpaia curată a ei, cei doi uriași se înfățișară transfigurați privirilor mele.* HOGAȘ, M. N. 203. *Primăvara cea verzie Cu cosița-i aurie Mi-au sosit voios în țeară... Și-au adus o lună plină Ca s-o scalde în lumină.* ALECSANDRI, P. I 234. ✧ Expr. **A-și scălda ochii în lacrimi** = a lăcrima, a plînge. *Mărioara-l ascultă... Fața i se lumina, Ochii-n lacrimi își scălda.* ALECSANDRI, P. I 100. (Familiar) **A o scălda** = a evita un răspuns sau o atitudine hotărîtă; a răspunde evaziv, în doi peri. *De cînd ești prin locurile astea, o cam scalzi.* CAMIL PETRESCU, O. II 219. *Nu vă spuneam eu, zise unul dintr-înșii, că... n-o să răspundă... și c-o s-o scalde?* GHICA, S. 463.

SCĂLDÁRE, *scăldări,* s. f. (Rar) Scăldat.

SCĂLDÁT[1], *scăldaturi,* s. n. Faptul de a (se) scălda; loc (într-o apă curgătoare) unde se face baie. *Toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cîrlani.* CREANGĂ, A. 13. *Pînă-n sară am și colindat mai tot satul; ba și pe la scăldat am tras o raită cu prietenul mieu.* id. ib. 16.

SCĂLDÁT[2], **-Ă,** *scăldați, -te,* adj. Udat, muiat; acoperit cu..., plin de... *Se topea de dor... după părinții ei și după țara în care se născuse. Cînd o căutai, era cu ochii scăldați în lacrimi.* ISPIRESCU, L. 126. ✧ Fig. *Pe negre vițele-i de păr Coroana-i arde pare, Venea plutind în adevăr, Scăldat în foc de soare.* EMINESCU, O. I 171. *Inima, dulce privighitoare, Scăldată-n soare, Cîntă, iubind!* ALECSANDRI, P. A. 90.

SCĂLDĂCIÚNE, *scăldăciuni,* s. f. (Regional) Îmbăiere, baie; scăldat. *În decursul cumătriei sau nemijlocit după aceasta urmează de regulă scăldăciunea.* MARIAN, NA. 255.

SCĂLDĂTOÁRE, *scăldători,* s. f. **1.** Vas în care se face baie; cadă, scaldă. *Puse o scăldătoare cu apă ne-ncepută.* ALECSANDRI, P. III 274.

2. Faptul de a scălda; îmbăiere, baie; scăldat. *Nu mult după naștere... urmează scăldătoarea nou-născutului.* MARIAN, NA. 81. *Ea făcu din ramurile unui copac un leagăn în care își punea copilul... și pentru scăldătoare se ducea la vadul de la albia unui pîrîiaș.* ISPIRESCU, L. 122. *Sprintenă ca o copilă, face degrabă leșie, pregătește de scăldătoare.* CREANGĂ, P. 76. ✦ Fig. Cufundarea soarelui după linia orizontului; apus. *Noaptea se împrăștie ușor ca o umbră și înghite tot în urma sa, învăluie tot, ca într-o trîmbă de întuneric, din pajura zorilor pîn' la scăldătoarea soarelui.* DELAVRANCEA, S. 164.

SCĂLDĂTÚRĂ, *scăldături,* s. f. (Popular) Faptul de a (se) scălda; apa în care se scaldă cineva, în care se face baie. *Gătindu-se de scăldat, moașa sau cine este la scăldătura și o aruncă la răspîntii.* MARIAN, NA. 24.

SCĂLDÚȘCĂ, *scălduște,* s. f. (Regional) Vasul în care se face baie (v. scăldătoare); apa pregătită pentru baie (v. scăldătură). *Te rog ca să dăruiești ceva copilului în scăldușcă.* SBIERA, P. 194. *Mamele să nu schimbe oalele cu scăldușcă pentru copii.* I. CR. IV 301.

SCĂLÎMB, -Ă, *scălîmbi, -e,* adj. (Despre ființe, adesea substantivat) Cu membrele corpului strîmbe, sucite; schimonosite. *S-a uitat lung la el: «Ascultă, măi scălîmbule!».* POPA, V. 269. ✦ (Despre încălțăminte) Scîlciat, deformat. *Zîmbi... punîndu-și mîna pe umărul lui Dadaci Nicolaie, care schiopăta în niște bocanci scălîmbi.* CAMILAR, N. I 155. *Opincile, din piele de porc, păroase, se tot ascundeau una după alta, ca rușinate că-s așa de mari și de scălîmbe.* id. ib. II 367.

SCĂLÎMBÁ, *scălîmbez,* vb. I. Tranz. A strîmba, a deforma; fig. a schimba în rău. *Nici nu vă mai amăgiți cu deșarta speranță că veți scălîmba vreodată firea românului.* ODOBESCU, S. III 551. ✦ Refl. A se scălîmbăia.

SCĂLÎMBÁRE, *scălîmbări,* s. f. Faptul de a (se) scălîmba; strîmbătură, scălîmbăială. *Ce mîndre scălîmbări unul făcea.* BOLLIAC, O. 108.

SCĂLÎMBÁT, -Ă, *scălîmbați, -te,* adj. Scălîmbăiat. *Să trecem înainte, uitînd miniaturile scălîmbate.* ODOBESCU, la CADE.

SCĂLÎMBĂIÁ, *scălîmbăiez,* vb. I. Refl. (Și în forma *scălămbăia)* A se schimonosi, a se strîmba, a se poci. *Ori de cîte ori ne aflam numai noi doi, se scălămbăia la mine, mă suduia.* STANCU, D. 25. *Înaintea noastră... scălămbăindu-se și schimonosindu-se țopăia de-a-ndăratelea, fluturînd o năframă neagră, Pîrgu.* M. I. CARAGIALE, C. 156.
— Variantă: **scălămbăiá** vb. I.

SCĂLÎMBĂIÁLĂ, *scălîmbăieli,* s. f. Scălîmbăiere; schimonoseală, strîmbătură, grimasă.
— Variantă: **scălămbăiálă** s. f.

SCĂLÎMBĂIÁT, -Ă, *scălîmbăiați, -te,* adj. (Și în forma *scălămbăiat*) Strîmb, sucit. *Trunchiurile scălîmbăiate ale prunilor.* MACEDONSKI, O. III 110. ✦ Deformat, schimonosit. *Cîntece scălămbăiate.* DELAVRANCEA, S. 89.
— Variantă: **scălămbăiát, -ă** adj.

SCĂLÎMBĂIÉRE, *scălîmbăieri,* s. f. (Și în forma *scălămbăiere*) Faptul de a se scălîmbăia; scălîmbăială. *Ce bestii, zise Dan, arătînd cu dezgust spre ceata care se depărta cu zbierete și scălîmbăieri de sălbateci.* VLAHUȚĂ, O. A. III 47.
— Variantă: **scălămbăiére** s. f.

SCĂLÎMBĂTÚRĂ, *scălîmbături,* s. f. Scălîmbăială. *Singur nu știe pentru ce nu-i plac scălîmbăturile.* FILIMON, la TDRG.

SCĂMÓS, -OÁSĂ, *scămoși, -oase,* adj. Cu scame; cu aspect pufos. *A trîntit furios pelerina neagră, cilindrul scămos, cenușiu, mănușile albe și bastonul cu măciucă de argint, într-un jilț.* CAMIL PETRESCU, O. I 186.

SCĂMOȘÁ, *scămoșez,* vb. I. Refl. A se destrăma, a se transforma în scame; a se face ca scama. ✦ Tranz. A face ca o țesătură să capete un aspect pufos și să devină mai moale (prelucrînd-o cu ajutorul unei mașini speciale).

SCĂMOȘÁRE, *scămoșări,* s. f. Faptul de a (se) scămoșa.

SCĂMOȘÁT, -Ă, *scămoșați, -te,* adj. Destrămat, prefăcut în scame. (Metaforic) *Nori albi, scămoșați plutesc în albastrul cerului.* VLAHUȚĂ, O. A. 408.

SCĂPÁ, *scap,* vb. I. **1.** Intranz. A se desprinde, a ieși din...; a se libera, a se salva. *Din mîinile ei abia a scăpat cu părul vălvoi băiatul lui Blănuță.* SADOVEANU, O. VIII 144. *La ușă nu știu cine a vrut să-l prindă, dar Jap l-a mușcat de mînă și-a scăpat afară.* GALACTION, O. I 308. *I se părea că scapă dintr-un cazan clocotitor.* REBREANU, R. II 17. ✧ Fig. *Tăcu, lăsînd să scape din sînul ei o oftare.* NEGRUZZI, S. I 18. ✦ A se strecura prin..., a străbate, a ieși. *Rareori prin storuri o lumină scapă De-mi aprinde-n cale reci oglinzi de apă.* TOPÎRCEANU, S. A. 35.

2. Intranz. A ieși dintr-un necaz, dintr-o încurcătură, dintr-o situație grea; a se feri de..., a se apăra, a evita. *Ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e decît să te duci să-mi aduci pe fata lui Verdeș-împărat.* ISPIRESCU, L. 42. *Orb de-aș fi fost, de cît amar scăpam! De n-aș fi fost de feliu, scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină.* EMINESCU, N. 73. *În sfîrșit, am să scap de-o grijă.* ALECSANDRI, T. I 35. ✧ Expr. **A scăpa ieftin** v. ieftin. **A scăpa teafăr** = a rămîne viu, a supraviețui unei primejdii. *Se bătură și se bătură pînă ce armăsarul... fu răzbit și biruit; iară Galben-de-Soare scăpase teafăr.* ISPIRESCU, L. 28. **A scăpa cu viață** (sau **cu zile**) = a-și salva viața dintr-o mare primejdie. *Cum am scăpat și eu cu zile, Nici aș putea să-ți spun, copile.* IOSIF, PATR. 6. *Maica mea... de-abia scăpă cu zile.* MACEDONSKI, O. I 70. *Acum cred eu, frăține-meu, că așa urs oștirea întreagă este în stare să o zdrumice... Încă mă mier cum am scăpat cu viață.* CREANGĂ, P. 188. **A scăpa ca prin urechile acului** = a ieși cu mare greutate dintr-o încurcătură sau dintr-o primejdie. *Numai acum, cînd se uita în urmă, își da seama de primejdia din care a scăpat ca prin urechile acului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 63. *Cît mă vezi de voinic, de-abia am scăpat... ca prin urechile acului.* CREANGĂ, P. 202. **A scăpa (ca) din gura lupului** v. gură (I 1). **A nu scăpa nici în gaură de șarpe** sau (Mold.) **nici în borta șoarecelui** = a nu putea în nici un chip înlătura sau evita un pericol iminent. *Nici în borta șoarecelui nu ești scăpat de mine.* CREANGĂ, P. 212. **A scăpa cu fața curată** v. față (I 1). **A scăpa ca pe mînecа cămășii** v. cămașă. **A scăpa po** (sau **prin**) **ușa din dos** v. dos. **A scăpa printre degete** v. deget. ✧ Tranz. *Ca să mă scape de belea, m-au trimes la stînă în dumbrava Agapiei.* CREANGĂ, A. 14. *Am hotărît să te fur în astă-noapte, pentru ca să te scap... de călugărie.* ALECSANDRI, T. I 56. ✧ Expr. **A scăpa** (pe cineva) **din gheara** (sau **ghearele**) **cuiva** v. ghear ă. ✦ A se debarasa, a se descotorosi (de ceva sau de cineva). *Cumnatelor, zise... Nu putem trăi în casa aceasta de n-om face toate chipurile să scăpăm de hîrca de babă.* CREANGĂ, P. 12.

3. Tranz. A da drumul fără voie unui obiect ținut în mînă, fiind prea greu; a lăsa să cadă din cauza unei emoții puternice. *De violența emoțiunii care-l stăpînea, cînd fu să pună oala jos, pe vatră, o scăpă din mîini.* GALACTION, O. I 149. *Neculaie Cîmpeanu scăpă țigara de spaimă.* C. PETRESCU, S. 171. *Cum? ziseră bărbații înspăimîntați, scăpînd răsteiele din mînă.* CREANGĂ, P. 14. ✧ Expr. **A scăpa** (ceva) **din mînă** = a pierde de sub control. **A scăpa din mînă** (**o ocazie, o afacere** etc.) = a pierde un prilej bun, o ocazie bună. **A scăpa hățurile din mînă** v. hăț. ✦ A lăsa (involuntar, din neatenție) un animal să se desprindă din legătura care îl ține; a lăsa să plece (mai ales să se ducă într-un loc oprit). *Au dat băiatului calul în mînă, zicîndu-i să-l țiie bine de frîu ca să nu-l scape.* SBIERA, P. 76. *Bătrînii aceștia erau orbi amîndoi, pentru că scăpaseră odată oile pe moșia zinelor.* id. ib. 35.

4. Intranz. (Despre soare) A coborî spre asfințit, a fi în declin, a trece de... *Soarele scăpase din crucea amiezii; pe lanurile de grîie verzi, pe fînețele de iarbă tînără, plutea o pace de lumină.* SADOVEANU, O. IV 76. *Soarele scăpa la chindie. De sus, o ploaie de raze cădea pe frunzele verzi.* DUNĂREANU, N. 30.

5. Refl. A face sau a spune ceva fără voie, din greșeală; a nu se putea stăpîni, a nu se putea reține (de a spune sau de a face un lucru). *Împărăteasa s-a scăpat de a spus bucătăriței.* ȘEZ. II 112. ✧ (Tranz., în expr.) **A scăpa o vorbă** = a face (din imprudență) o indiscreție; a spune ceva în mod imprudent, fără voie; a-l lua pe cineva gura pe dinainte. *De teamă să nu-l ia gura pe dinainte, să scape vreo vorbă și să-și piardă și capul, se duse și el la marginea unui eleșteu, săpa o gropiță... și striga acolo înfundat: Împăratul Midas are urechi de măgar!* ISPIRESCU, U. 112.

6. Tranz. A pierde ocazia de a vedea ceva, de a se folosi de ceva; a nu sosi la timp, a nu apuca, a nu mai prinde (întîrziind). *Mă temeam că ți-am telefonat tîrziu și că scapi trenul.* BARANGA, I. 161. *Abia avui vreme a-mi schimba hainele, ca să nu scap reprezentația de la teatru.* NEGRUZZI, S. I 67.

7. Tranz. A lăsa neobservat, a pierde din vedere, a nu lua în seamă; a omite. *Bătrînul vorbea serios, liniștit, iar Dima și Fomete îl ascultau încruntați, căutînd să nu scape înțelesul vorbelor.* GALAN, Z. R. 31. ✧ Expr. **A scăpa ceva din vedere** = a omite, a neglija. **A nu scăpa** (pe cineva sau ceva) **din ochi** sau **din vedere** = a ține (pe cineva sau ceva) sub continuă observare, a privi tot timpul (la cineva sau la ceva). *Fătul babei se ținea tot de dînsa ca să n-o scape din ochi.* SBIERA, P. 142. *O ținea de aproape și n-o scăpa din vedere nici cît ai da în cremene.* ISPIRESCU, L. 120. ✦ Intranz. A trece neobservat, a nu fi luat în seamă. *Importanța socială a artei... scapă cu desăvîrșire* [parnasienilor]. IONESCU-RION, C. 101. ✧ Expr. **A-i scăpa cuiva din vedere** = a fi omis; a nu fi observat, a nu fi băgat în seamă. *Va fi în stare a vă da toate lămuririle care acum îmi scapă mie din vedere.* ALECSANDRI, S. 20.

SCĂPÁRE, *scăpări,* s. f. Acțiunea de a scăpa și rezultatul ei; eliberare, salvare. *Trebuia să fugă mai iute, tot mai iute, ca fiecare pas să fie o scăpare de la cădere.* DUMITRIU, N. 152. *Speriată, Elisabeta... cu totul instinctiv se vîră în mort, ca într-o nădejde de scăpare.* SAHIA, N. 42. ✧ Expr. **A-l fi** (cuiva) **a** (sau **de-a**) **scăpare** (sau **scăparea**) = a dori să scape. *Păsările negre filfîiră*

pe capetele lor, pînă își luară avînt și despicară cerul dimineții, grabnice ca niște soli care se duc să ducă vestea, ori cărora le este de-a scăparea după ce au adus-o. GALACTION, O. I 287. *Am croit-o la fugă... uitîndu-mă înapoi, să văd nu mă ajunge moșneagul; căci îmi era acum a scăpare de dînsul, drept să vă spun.* CREANGĂ, A. 58. **Scăpare de** (sau **din**) **vedere** = omitere involuntară. ✦ Mijloc, posibilitate de a scăpa. *Sfîrșise tot și nu vedea nici o scăpare.* C. PETRESCU, C. V. 145. ✧ Expr. **A avea** (sau **a-și păstra**) **o portiță de scăpare** = a avea (sau a-și păstra) un mijloc de a ieși cu fața curată dintr-o situație neplăcută, încurcată.

SCĂPÁT, -Ă, *scăpați, -te,* adj. Salvat, eliberat. ✧ Expr. **A face** (pe cineva) **scăpat** = a lăsa (pe cineva) să se elibereze, să fugă, a înlesni scăparea (cuiva).

SCĂPĂRÁ, *scăpăr,* vb. I. Intranz. **1.** A produce scîntei prin lovirea cremenei cu amnarul (pentru a aprinde ceva). *N-am foc, Floreo! Adică am, dar scapăr greu.* PREDA, Î. 136. *Cît stătură pe loc, după obiceiul muntenilor, scăpărară și aprinseră un foc de vreascuri.* SADOVEANU, F. J. 376. *Într-o strană am găsit lemn putred... și scăpărînd... am aprins focul.* GALACTION, O. I 81. ✧ Expr. **Cît ai scăpăra din amnar** v. amnar[1]. ✦ (Despre pietre sau alte corpuri dure) A produce scîntei (prin ciocnire). *Cremenile drumurilor scăpărau sub copite.* SADOVEANU, O. I 130. *Sub copitele pintenogului pietrele scăpărau.* ODOBESCU, la TDRG. *Dar cînd se urca, Și murgul călca, Piatra scăpăra.* ALECSANDRI, P. P. 62. ✧ Fig. *Și mai vîrtos decît slovele mele... Și mai dihai decît strunele cîntului, Faceți să scapere miezul cuvîntului, Bobul adînc, de lumină.* DEȘLIU, G. 34. ✧ Expr. **A-i scăpăra** (cuiva) **buza** (de ceva) v. buză (1). **A-i scăpăra** (cuiva) **picioarele** = a fugi foarte repede; a-i sfîrîi călcîiele. *Băiatul a fost făcut scăpat și-a fugit ca un iepure, de-i scăpărau picioarele.* PAS, Z. I 125. *Cînd mă uit înapoi, doi hojmalăi se și luase după mine; și unde nu începa fugi, de-mi scăpărau picioarele.* CREANGĂ, A. 6. **A scăpăra din picioare** = a bate din picioare; a fi nerăbdător. *Mă uitam pe furiș... și tot scăpăram din picioare, așteptînd cu neastîmpăr să vie un... școlar de afară.* CREANGĂ, A. 5. ✦ Tranz. (Despre foc, flăcări) A arunca, a împrăștia scîntei. *Cînd se înnoptă de-a binelea, flăcările mari izbucniră prin coperiș, ca o coroană luminoasă, scăpărînd milioane de scîntei.* REBREANU, R. II 205. ✦ (Despre fulgere) A se ivi, a se produce; a izbucni. *Fulgerele albastre, ca niște lungi hangere care se loveau între ele, se încrucișau și scăpărau scurt.* STANCU, U.R.S.S. 83. *Un fulger scăpără deodată-n noapte și un tunet îndepărtat urmă după el.* SANDU-ALDEA, U. P. 193. *În întunericul ce crescuse, un fulger scăpără și o fereastră își lumină rama.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 16.

2. A scînteia, a străluci, a luci. *Timp îndelungat el umbla dar mereu după bălțile ce-i scăpărau de departe sub razele lunei.* SLAVICI, N. II 130. *Sara, pe deal, buciumul sună cu jale, Turmele-l urc', stelele scapără-n cale.* EMINESCU, O. I 231. ✦ (Despre ochi) A arunca priviri vii, scînteietoare. *Vii și oțeloși, ca un tăiș, scăpărară ochii lui Alexe.* MIHALE, O. 461 *În întunerec desluși o față osoasă, negricioasă, din care scăpărau doi ochi aprinși.* REBREANU, R. I 66. *Ochii scapără și inimile se îndîrjesc de o parte și de alta.* VLAHUȚĂ, R. P. 24. ✧ Expr. **A-i scăpăra** (cuiva) **ochii (de foame, de furie, de durere)** = a simți o durere foarte puternică (de foame, de furie etc.). *Era cu părul lucios, zbîrlit, și-i scăpărau ochii de furie.* DUMITRIU, N. 221. *Lupului îi scăpărau ochii și-i sfîrîia gîtlejul de flămînd ce era.* CREANGĂ, P. 23. ✦ Fig. A apărea, a se ivi deodată, fulgerător. *Cozmin închise ochii, și în acea clipă îi scăpără iarăși tabloul de la început: un cap... afundat într-o pernă.* DELAVRANCEA, la TDRG. *La început... vorbe stinghere și sfărmături de idei scăpărau în învălmășagul haotic dintre tîmplele-i fierbinți.* VLAHUȚĂ, N. 35. ✧ Expr. **A-i scăpăra** (cuiva) **prin minte** (sau **prin cap**) = a i se ivi (cuiva) brusc în minte, a-i trece (cuiva) repede prin minte. *Sînt clipe... așa de lungi, încît un gînd de groază are vreme să-ți scapere prin minte.* BART, S. M. 19. *În fuga vieții, cîte lucruri interesante nu observi, cîte cugetări luminoase nu-ți scapără prin minte!* VLAHUȚĂ, O. A. 224. *Tot aștepta ca să-i mai scapere prin cap vreun cuget bun.* SBIERA, P. 184. ✦ Fig. A deveni limpede, luminos, clar. *Ciudate întîmplări ale vieții cu o clipă mai înainte neștiute și acuma scăpărînd deodată.* SADOVEANU, N. P. 274.

SCĂPĂRÁRE, *scăpărări,* s. f. Acțiunea de a scăpăra și rezultatul ei.

1. Producere de scîntei prin ciocnire; lumina acestor scîntei. *Ieronim plesni cu vîrful săbiei într-un zid de granit, și la scăpărare se recunoscură.* EMINESCU, N. 124. ✧ Fig. *E scăpărarea a două suflete emoționate, misterioasa întîlnire a două raze de simpatie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 64. ✦ Fulgerare; fulger. *Se strîngeau unii într-alții, umăr în umăr, uitîndu-se drept înainte către scăpărările de la miezul nopții.* CAMILAR, N. I 10.

2. Scînteiere, lucire, strălucire. *Deodată, într-o zi, ca-ntr-o scăpărare de lumină, i-am găsit cheia.* SADOVEANU, E. 110. *Hai, monstrul meu iubit... Aprinde-ți ochii roșii mai vii în scăpărare, Să mergem înainte pe panglica de fier.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 153. ✧ Fig. *O scăpărare de bucurie îmi dădu puteri.* SADOVEANU, O. VI 66. *Teofil Steriu avu o scurtă scăpărare de surpriză în ochi.* C. PETRESCU, C. V. 149. *Întărîtat puțin de scăpărările lacome din ochii tuturor, murmură.* REBREANU, R. I 139.

SCĂPĂRÁT s. n. Scăpărare. *Mi se păru că stă în fața mea Achates, cel mai mare meșter al vechimii în scăpărat cu amînarul.* HOGAȘ, M. N. 116. ✧ Fig. (Cu pronunțare regională) *Din frămîntătura minților, din scaparatul ideilor ies priceperea și adivărul.* RUSSO, S. 85.

SCĂPĂRĂMÍNTE s. f. pl. (Regional) Scăpărătoare.

SCĂPĂRĂTOÁRE, *scăpărători,* s. f. (Mai ales la pl.) Obiecte (cremene amnar etc.) care servesc la producerea de scîntei. *Atunci trase, înfrigurat, din brîu scăpărătorile, bătu cu amnarul în cremene ș-aprinse un fir de iască.* SADOVEANU, O. A. II 163. *Na, c-am stins focul și am uitat să-mi aprind luleaua. Dar las' că am scăpărători.* CREANGĂ, P. 132. ✦ (Regional) Chibrituri.

SCĂPĂRĂTÓR, -OÁRE, *scăpărători, -oare,* adj. Scînteietor, strălucitor, sclipitor. *Căpitanul era om bine legat, smolit, cu ochii scăpărători.* SADOVEANU, O. VI 205. ✧ Fig. *Cînd s-a întors, era alt om. Aceeași inteligență scăpărătoare, aceeași vervă seducătoare, dar cu totul alt mod de a gîndi.* VLAHUȚĂ, O. A. 470.

SCĂPĂTÁ, *scăpăt,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre soare, lună și alți aștri) A coborî spre asfințit; a asfinți, a apune. *Soarele scăpăta și peste sat se lăsa liniștea înserării.* SANDU-ALDEA, U. P. 221. *Soarele scapătă spre asfințit. Crestele munților par aprinse.* VLAHUȚĂ, O. A. 407. *Soarele, scăpătînd la apus, se uită îndărăt cu stăruință caldă la pădurițtea de mesteacăni.* CARAGIALE, P. 50. ✧ *Soare-scapătă* = locul unde apune soarele; apus. *Trebuie s-o fi luat, în zăpăceala mea, spre soare-scapătă.* GALACTION, O. I 49. *A doua zi o apucă iarăși spre soare-scapătă, după cum plănuia el.* ISPIRESCU, L. 100.

2. A aluneca în jos, a cădea. *Ca să nu scăpătăm în mîl, tragem... o scîndură bună și groasă... ș-o punem punte peste papură.* SADOVEANU, Î. A. 51. *Atît putu bolborosi bătrînul, holbînd ochii speriați, întinse brațele înainte cu desperarea unui om care scapătă-ntr-o prăpastie.* VLAHUȚĂ, CL. 87. *Era un flăcău frumos munteanul... de pe capu-i ras de trei degete deasupra frunții mici și ușor încruntate, scăpătau plete lungi, castanii.* RUSSO, O. 108. ✦ (Despre ochi, priviri) A fugi, a luneca (din cauza oboselii). *Privirile-i trudite scăpătau de pe rînduri, ochii i se*

închideau ca de somn, şi cartea grea îi cădea din mînă. VLAHUŢĂ, O. A. III 118.

3. A sărăci, a pierde averea. *Scăpătase rău toată familia; nu mai avea nimic.* VLAHUŢĂ, O. A. III 169. *A scăpătat din pricina cheltuielilor nemăsurate.* CARAGIALE, O. III 61. *Daţi gologanul Să trăiţi la anul. Ia mai dă şi dumneata Că cu atît n-ăi scăpăta.* ŞEZ. IX 158.

SCĂPĂTÁRE, *scăpătări,* s. f. Acţiunea de a scăpăta şi rezultatul ei.

1. (Rar) Asfinţit, apus, scăpătat. *Mă culc după scăpătare, Mă scol soare cînd răsare.* TEODORESCU, P. P. 453.

2. (Învechit) Decădere morală sau fizică. *Se vede că de cînd pe bietul Orfeu l-a luat Offenbach în răspăr, însăşi fiarele, scîrbite de a vedea scăpătarea gustului artistic... şi-au luat lumea în cap.* ODOBESCU, S. III 100. *Cînd îi veni bătrîneţea, La rişniţă el fu pus, Unde, prost, în scăpătare, De tatăl său... El aminte şi-a adus.* ALEXANDRESCU, P. 37.

3. Starea celui care a scăpătat; sărăcie. *Cînd ajungem în rea stare şi în vreo scăpătare... şi slujnicile din casă Negonite fug, ne lasă.* PANN, P. V. II 156.

SCĂPĂTÁT[1] s. n. Apus, asfinţit. *Şerpii lungi, vărgaţi, cu burta cenuşie, se zbăteau pînă la scăpătatul soarelui. Zvîcneau. Se potoleau după scăpătat.* STANCU, D. 318. *Se duseră zi de vară pînă seara, dar, cînd fu pe la scăpătatul soarelui, auziră un zgomot.* ISPIRESCU, L. 115. *Pîn'se-ncalţă la picior, Soarele-i la prînzişor; Pînă-ncalţă celălalt, Soarele-i la scăpătat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 174.

SCĂPĂTÁT[2], **-Ă,** *scăpătaţi, -te,* adj. **1.** (Despre soare) Apropiat de linia orizontului; apus. *Soarele se stinge scăpătat pe dealuri.* IOSIF, P. 60.

2. Care a sărăcit, risipindu-şi sau pierzînd averea; sărăcit. *L-a rugat să-i afle adresa lui Boldur Iloveanu, fostul proprietar scăpătat al Voevodesei.* C. PETRESCU, A. 319. *Noi şedeam la un loc c-o sor-a tatii, bătrînă şi scăpătată.* VLAHUŢĂ, O. A. II 262. ◇ (Substantivat) *Scăpătaţii ceia?... Nu ţi-i greu să vorbeşti, frate?* ALECSANDRI, T. I 165.

SCĂPĂTĂCIÚNE, *scăpătăciuni,* s. f. (Învechit) Starea celui scăpătat; scăpătare. *Cîte felurimi de ajutoare pentru cei scăpătaţi şi cîte iarăşi pentru alţii, de a nu ajunge în scăpătăciune.* GOLESCU, Î. 59.

SCĂRICÍCĂ, *scăricele,* s. f. Scăriţă. *Am intrat pe scăricica din dos.* CARAGIALE, la CADE.

SCĂRIŞOÁRĂ, *scărişoare,* s. f. Scăriţă. *Au mai făcut nişte scărişoare săpate.* DRĂGHICI, R. 165.

SCĂRÍŢĂ, *scăriţe,* s. f. **I.** Diminutiv al lui scară.

1. v. scară (**I 1**). *Cînd se puse scăriţa, coborî mai întîi o femeie bălaie nespus de frumoasă.* CAMIL PETRESCU, O. II 167. *D-o scăriţă căuta, D-o scăriţă că găsea, Tocma-n pod că se suia.* TEODORESCU, P. P. 638.

2. v. scară (**I 2**). *Lîngă scăriţa din grădină.* CAMIL PETRESCU, T. II 444. *Te sui pe o scăriţă... şi intri într-o sălişă îngustă.* NEGRUZZI, S. I 311.

3. v. scară (**I 4**). [Călăreţii] *de pe margini îşi strînseseră rîndurile, scăriţă la scăriţă, strîmtoraţi de laturile uliţei.* MIHALE, O. 468.

II. Unul dintre cele trei oscioare ale urechii mijlocii (care seamănă cu o scară de şa).

SCĂRMĂNÁ, *scármăn,* vb. I. Tranz. **1.** A descurca şi a răsfira (cu mîna sau cu maşina) lîna brută sau alte materiale fibroase, pentru a le curăţa de impurităţile aderente şi a le înfoia. *Pe jos să şadă fete pe ţolul aşternut, Să scarmene cu mîna lîna.* EMINESCU, O. IV 81. ◇ Refl. reciproc. (Metaforic) *Pe cer, ca nişte grămezi mari de lînă, norii se scărmănau între ei, se subţiau tot mai mult, îngăduind lunii să-şi arate palida ei lumină.* CAZABAN, V. 83. ✦ (Rar) A desprinde de cotor, a smulge fulgii penelor, spre a face puf. *Baba scărmăna pene, moşneagul vindea înainte marfa... care nu mai avea trecere.* DUNĂREANU, CH. 77. ◇ (Refl., în expr.) **A se scărmăna de cap** = a-şi smulge părul din cap (de necaz, de supărare etc.). *Baba se scarmănă de cap, dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face; şi de voie, de nevoie, nunta s-a făcut.* CREANGĂ, P. 8.

2. Fig. A bate tare (pe cineva); a lua la rost, a certa rău (pe cineva). *După ce a scărmănat-o... i-a dat a doua zi drumul.* CARAGIALE, O. III 8.

3. Fig. A scotoci, a scormoni. *Omul... scarmănă pămîntul şi scoate dintru adîncimea lui metaluri.* PISCUPESCU, O. 91.

SCĂRMĂNÁRE, *scărmănări,* s. f. Acţiunea de a scărmăna.

SCĂRMĂNÁT[1] s. n. Scărmănare; alegere, curăţire a lînii, a penelor. *Scărmănatul lînii.*

SCĂRMĂNÁT[2], **-Ă,** *scărmănaţi, -te,* adj. (Despre lînă şi alte materiale fibroase) Ales, curăţat (cu mîna sau cu maşina). *Nouri alburii ca lîna scărmănată alergau spre miazăzi, repeziţi de tăcutele viforoni ale înălţimilor.* SADOVEANU, O. III 457.

SCĂRMĂNĂTĂ, *scărmănate,* s. f. Scărmăneală. *De m-ai prinde pîn' la şatră Să-mi mai tragi o scărmănată.* CONTEMPORANUL, II 153.

SCĂRMĂNĂTOÁRE, *scărmănători,* s. f. Unealtă sau maşină de scărmănat lîna. *Scărmănători acţionate de mînă.*

SCĂRMĂNĂTÓR, -OÁRE, *scărmănători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care scarmănă. *Abia apucă să se vază şi ea la masă cu scărmănătorii de pene. Sînt prea veseli, îi aude rîzînd în casă.* SLAVICI, N. I 45.

SCĂRMĂNĂTÚRĂ, *scărmănături,* s. f. **1.** Faptul de a scărmăna; (concretizat) lînă scărmănată.

2. Fig. Scărmăneală. *Nu pot eu s-o ajung, să-i dau o scărmănătură bună.* CREANGĂ, P. 268. *Dar eu de scărmănătură Şi de mult-usturătură Nu mă mai gîndii la gură.* MARIAN, S. 102.

SCĂRMĂNEÁLĂ, *scărmăneli,* s. f. Bătaie, păruială, ceartă. V. scărmăna (**2**). *Mezinul... îi spunea pe nume şi se încumeta chiar să-l înfrunte, sărind la bătaie cu pumnii şi schelălăind văicăreli injurioase cînd mînca scărmăneală.* C. PETRESCU, O. P. II 99.

SCĂRPINÁ, *scárpin,* vb. I. Refl. A potoli o mîncărime, rîcîind pielea cu unghiile sau frecîndu-şi corpul de un obiect tare. *Pisicuţa... nu se putea scărpina şi ea ca mine.* HOGAŞ, M. N. 160. *Dar pustia de purcea... Se scărpină de ulcea, Vărsînd leşia din ea.* ŞEZ. V 15. ◇ Expr. **A se scărpina în cap** (sau **în creştetul capului, la ceafă, după ureche**) = a face gestul scărpinatului, ca semn de nedumerire, necaz sau încurcătură; a fi nedumerit, încurcat, a nu-i conveni cuiva ceva. *Morarul s-a scărpinat la ceafă necăjit.* SADOVEANU, M. C. 23. *Se mai gîndeşte şi iar se mai socoteşte, apoi se mai scarpină-n cap... de năcaz.* RETEGANUL, P. I 60. *S-a scărpinat în cap, stînd puţin la gînduri.* CARAGIALE, O. III 41. ◇ Tranz. *Îi sătura, îi scărpina sub bărbie.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. ✦ Tranz. (Glumeţ) A trage (cuiva) o bătaie. *Pesemne te mănîncă spinarea, cum văd eu; şi ia acuş te scarpin, dacă vrei.* CREANGĂ, A. 57.

SCĂRPINÁRE, *scărpinări,* s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) scărpina. *De sărac, nici unghii n-are La vreme de scărpinare.* PANN, P. V. I 132.

SCĂRPINÁT s. n. Faptul de a (se) scărpina; scărpinare. *În curte se auzea, din cînd în cînd, suflatul greoi al boilor şi scărpinatul lor de roatele carului.* BUJOR,

s. 29. *Uneori scărpinatul ajunge pînă acolo că începe să dea sînge.* ŞEZ. I 251.

SCĂRPINĂTOÁRE, *scărpinători,* s. f. **1.** Dispozitiv cu care sînt scărpinate (sau de care se freacă pentru a se scărpina) unele animale domestice.

2. Obiect, de obicei din fildeş, constînd dintr-un beţişor prevăzut la un capăt cu o mică labă, folosit odinioară la scărpinat. *Apucă scărpinătoarea de fildeş şi şi-o petrecu pe după ceafă.* DUMITRIU, B. F. 45.

SCĂRÚŞĂ, *scăruşe,* s. f. (Rar) Scăriţă. *Mă suii pe o scăruşă Mă-ntîlnii c-o albinuşă.* MARIAN, INS. 174.

SCĂUIÉŞ, *scăuieşe,* s. n. (Mold.) Scăunaş[2] (1). *Nichifor, moşul, s-a aşezat liniştit pe un scăuieş şi a mîncat.* GALAN, Z. R. 183. *Mătuşa Zamfira sta pe scăuieş.* SADOVEANU, O. I 330. *Pune-te pe cel scăuieş lîngă vatră.* NEGRUZZI, S. I 91.

SCĂUNÁŞ[1], *scăunaşi,* s. m. (Învechit) Negustor (de vite sau de cereale); colector (de produse alimentare); comisionar. *Badea Niculaie, clăcaş din satul Băileşti din Dolj, fusese scăunaş, adică comisionarul unui turc din Vidin.* GHICA, S. A. 31.

SCĂUNÁŞ[2], *scăunaşe,* s. n. Diminutiv al lui scaun. **1.** v. scaun (I 1); scaun mic, cu trei sau cu patru picioare (de obicei fără spetează). *Aşezată pe un scăunaş cu trei picioare... îşi povesteşte păţaniile.* STANCU, D. 177. *Îi aşezase pe scăunaşe în preajma focului şi le turna rachiu în păhărele verzi.* SADOVEANU, B. 142. *Maiorul se dase cu scăunaşul mai înapoi şi se uita lung la Comăneşteanu.* D. ZAMFIRESCU, R. 248.

2. v. scaun (II 1). *Tot timpul... se muncise să-şi facă loc, de picioarele uriaşului, pe scăunaşul trăsurii.* C. PETRESCU, Î. II 137. *Arghir se aşează pe scăunaşul cel strîmt din faţă.* GANE, N. III 190.

SCĂUNÉL, *scăunele,* s. n. Scăunaş[2]. *Nevasta lui But şedea pe un scăunel şi torcea.* DUMITRIU, N. 163.

SCĂUNOÁIE, *scăunoaie,* s. f. (Popular) Unealtă a dulgherului sau a dogarului, constînd dintr-o bancă pe care lucrătorul şade călare pentru a putea apăsa cu piciorul pe o pedală şi a fixa astfel lemnul de cioplit.

SCĂZĂMÎNT, *scăzăminte,* s. n. Pierdere din greutate; micşorare, reducere; scădere. *Un butoi de bordo... l-am dat la drojdii, să-l facem rachiu, iar scăzămîntul... a fost de aproape două sute de vedre.* STĂNOIU, C. I. 85. ◇ Loc. adv. **Fără scăzămînt** = fără pierdere, fără lipsă; fără reţinere, fără reducere.

SCĂZĂTÓR, *scăzători,* s. m. (Aritm.) Număr care se scade din altul.

SCĂZÚT[1] s. n. (Rar, numai în expr.) **Pe scăzute** = în curs de scădere, de micşorare. *Luna, deşi pe scăzute, se ivise pe cer şi nu apunea decît după miezul nopţii.* SLAVICI, O. II 76.

— Formă gramaticală: (în expr.) *scăzute.*

SCĂZÚT[2], -Ă, *scăzuţi, -te,* adj. (Despre lumină, despre abstracte şi despre procese în desfăşurare etc.) Micşorat, diminuat, împuţinat. *Afară ploaia curgea prin lumina scăzută, livada umedă licărea întunecos.* SADOVEANU, O. IV 31. *Pe cînd soarele-i sus, Pe cînd şoimul stă ascuns, Pe cînd umbra e scăzută Şi se face nevăzută, Stoian popa se oprea Şi de prînz el poposea.* ALECSANDRI, P. P. 98. ◇ (Despre corpuri solide) Redus ca proporţii, ca dimensiuni. *Caută într-o dimineaţă la stîncă, şi ce minune! stînca era scăzută, se făcuse mai mică.* SBIERA, P. 156. *Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte şi toate celea din ea scăzute în analogie.* EMINESCU, N. 31. ◇ (Despre voce, glas) Cu intensitate slabă, coborît, şoptit. *Îl înjură în gînd ori cu voce scăzută să nu audă el.* PAS, L. I 168. *Făcu un pas într-acolo şi grăi repede c-o voce ceva mai scăzută.* SADOVEANU, E. 127. ◇ (Despre ape) Cu nivelul coborît, cu debitul micşorat. *Apa scăzută a rîului curgea limpede între malurile nisipoase.* SADOVEANU, O. III 197. ◇ (Despre mîncări) Cu sos puţin, îngroşat (prin fierbere, prin evaporare).

SCELERÁT, -Ă, *scelerăţi, -te,* s. m. şi f. Persoană vinovată de nelegiuiri şi crime (sau socotită capabilă să le săvîrşească); mîrşav, ticălos, criminal. *Strîngeţi-vă rîndurile... Copleşiţi prin impetuozitatea caracterului vostru pe toţi scelerăţii, toţi aristocraţii.* CAMIL PETRESCU, T. II 518. *Durerea mea e mare... Şi ea se mai măreşte Fiindcă sceleratul ce l-a ucis trăieşte!* MACEDONSKI, O. II 159. *Curata destăinuire a acestui scelerat... răscultă o mişcare de ură în toată adunarea.* BĂLCESCU, O. I 103. ◇ (Adjectival) *E autorul unor măsuri scelerate.* BOGZA, A. Î. 507. *Principi şi miniştri scelerăţi.* BOLINTINEANU, O. 258.

— Variantă: (învechit) **scelerát, -ă** (ALEXANDRESCU, M. 239) s. m. şi f.

SCENARÍST, -Ă, *scenarişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care scrie scenarii.

SCENÁRIU, *scenarii,* s. n. Textul unei piese de teatru, cuprinzînd şi indicaţii privitoare la punerea în scenă şi la regie. *Ştii că şi eu am terminat scenariul. Să vă spun subiectul.* BARANGA, I. 218. ◇ *Scenariu cinematografic* = text cuprinzînd subiectul unui film, dialogurile şi uncle indicaţii tehnice şi de regie. *Scenariu radiofonic* = piesă de teatru scrisă special pentru a fi difuzată prin radio şi corespunzînd condiţiilor specifice de reprezentare exclusiv auditivă.

SCÉNĂ, *scene,* s. f. **1.** Parte specială a unei săli de spectacol, de obicei mai ridicată decît restul, pe care se desfăşoară reprezentaţiile. *Cînd d-na Pascali apăru pe scenă, i se aruncară buchete şi cununi de flori.* CĂLINESCU, E. 135. *Urcat pe un scaun care reprezenta scena, mînca pahare.* SAHIA, N. 66. *Actorul, pe sub masca ce pe scenă şi-a luat, Pe cînd rîde, are-n pieptu-i al său suflet sfîşiat.* MACEDONSKI, O. I 241. ◇ (Metaforic) *Lumea-ntinde lucii mreje; Ca să schimbe-actori-n scenă, Te momeşte în vîrteje.* EMINESCU, O. I 196. ◇ Expr. **A pune în scenă** v. pune. ◇ Teatru. *Piesa a fost jucată cu succes pe mai multe scene ale ţării.* ◇ Expr. **A părăsi scena** = a părăsi profesia de actor, a nu mai juca teatru; fig. a se retrage dintr-o activitate, a părăsi o situaţie de frunte. *Un om ca tine... Cînd lumea îl aclamă nu părăseşte scena.* ALECSANDRI, T. II 217.

2. Subdiviziune a unui act dintr-o operă dramatică, delimitată prin momentul cînd intră sau iese un personaj. *Toată scena aceasta a fost însoţită de rîsete şi rumoare. Dascălii au dat afară pe Cetăţeanul turmentat.* CARAGIALE, O. I 158.

3. Acţiune capabilă de a impresiona, de a atrage atenţia cuiva; întîmplare interesantă. *Călătorii noştri deteră peste o scenă destul de neplăcută... Căpitanul de poşte bătea cu gîrbaciul îndoit pe unul dintre slujitori.* CARAGIALE, S. U. 27. *Toţi alergară pe acasă... gîndind la scena ce văzuseră.* NEGRUZZI, S. I 78. ◇ Expr. **A-i face cuiva o scenă** (sau **scene**) = a aduce cuiva imputări violente (însoţite de ameninţări, lacrimi etc.).

— Variantă: (învechit) **sténă** (KOGĂLNICEANU, S. 97, GOLESCU, Î. 16) s. f.

SCENÉTĂ, *scenete,* s. f. Piesă mică de teatru (de obicei comedie) cu personaje puţine şi într-un singur act.

SCÉNIC, -Ă, *scenici, -e,* adj. Care este în legătură cu scena, privitor la scenă; de teatru, cu efect teatral. *E caracteristic... incoherentul discurs de la întrunirea publică, e scenic acest discurs şi caracterizează şi ridicu-*

lizează și pe Farfuridi și pe cei ce-l ascultă și aprobă. GHEREA, ST. CR. I 350. ✧ *Spațiu scenic* = partea scenei expusă vederii publicului, pe care are loc reprezentația (spre deosebire de restul scenei care are alte întrebuințări). *Perspectivă scenică* = vedere de ansamblu asupra unui decor.

SCENOGRÁF, *scenografi,* s. m. Pictor de decoruri teatrale. (Adjectival) *Pictor scenograf.*

SCENOGRÁFIC, -Ă, *scenografici, -e,* adj. Privitor la scenografie, care ține de scenografie. *Textele marilor dramaturgi, creațiile cele mai valoroase actoricești, scenografice și regizorale se cer cunoscute și apreciate de un public din ce în ce mai numeros.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 382, 1/3.

SCENOGRAFÍE s. f. Arta de a picta decoruri pentru teatru. *Noțiuni generale de scenografie.*

SCÉPTIC, -Ă, *sceptici, -e,* adj. **1.** Care nu are încredere în nimic, care se îndoiește de toate. *Scepticul, melancolicul, amărîtul Leopardi n-ar fi putut să scrie ca Heine.* GHEREA, ST. CR. II 81. *De sînt așa de sceptic, amicul meu, mă iartă, Ce scriu aici e, poate, o pagină deșartă.* DEMETRESCU, O. 54. ✧ (Adverbial) *Și acum priviți cu spaimă fața noastră sceptic-rece.* EMINESCU, O. I 151. ✧ (Substantivat) *Plebeianul suferea de slăbiciunea lui, iar scepticul de îndoiala lui.* GHEREA, ST. CR. I 58. *Acesta-i un sceptic în toată puterea cuvîntului; el nici nu se îngrijește, nici nu se întristează de ce se petrece în jurul său.* IONESCU-RION, C. 79.

2. Care este adept al scepticismului. *Filozof sceptic.*

SCEPTICÍSM s. n. **1.** Doctrină filozofică idealistă care neagă posibilitatea cunoașterii de către om a lumii existente și a adevărului obiectiv.

2. Atitudine de rezervă, de îndoială față de lucrurile în general admise. *Ironia și scepticismul îi înfloreau pe buze.* SADOVEANU, E. 143. *Vorbi... mustrîndu-și șăgalnic tovarășul, stricat de scepticismul cărturăresc.* C. PETRESCU, R. DR. 123. *O supunere ticnită soartei, oarecare scepticism rămas din generațiile vechi.* D. ZAMFIRESCU, R. 52.

SCÉPTRU, *sceptre,* s. n. Toiag sau baston frumos împodobit, purtat (mai ales odinioară) de suverani, ca semn al autorității supreme. *Pe sceptre și steme și tronuri sfărmate, Trufașă tu calcă.* NECULUȚĂ, Ț. D. 40. ✧ (Metaforic) *În mînă cu sceptru de flori, Cu stea de lumină pe frunte, Treci mîndră cu pașii ușori Din vale în munte.* NECULUȚĂ, Ț. D. 56. ✦ Demnitate, putere, autoritate; conducere, domnie. *Mîna care-a dorit sceptrul universului și gînduri Ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri.* EMINESCU, O. I 134. *A uni, subt un singur sceptru, provinciile romîne.* NEGRUZZI, S. I 271.

SCHEAUNÁ vb. I v. **scheuna.**

SCHECI, *scheciuri,* s. n. Scenetă scurtă, cu un cuprins glumeț, satiric, avînd de obicei o temă de actualitate.

SCHÉLĂ, *schele,* s. f. **1.** Construcție auxiliară provizorie, metalică sau de lemn, care servește ca suport zidarilor și care se înalță treptat pe măsura ridicării unei construcții înalte. *Oamenii urcau și coborau schelele, ducînd cărămizile ori mălaiul trebuitor.* ANGHEL, PR. 57. *Apoi poroncea Schelele să strice.* ALECSANDRI, P. P. 191. ✧ (Metaforic) *Te văd... Suind, palid suflet, a norilor schele.* EMINESCU, O. I 37. ✦ Estradă, tribună, platformă de scînduri. *Găsiră... cu cale a pune trupul cel fără cap în mijlocul pieții, pe o schelă cu trei trepte.* ISPIRESCU, L. 373.

2. Unitate industrială de exploatare a unui zăcămînt de țiței sau a unui grup strict localizat de zăcăminte; șantier petrolier. *Pe-nserate sosim la Moinești, cea mai bogată schelă de petrol din Moldova.* VLAHUȚĂ, O. A. II 154. ✦ Sondă de petrol. *Și sondorii pe schele și fierarii la focuri.* DEȘLIU, G. 48.

3. Punte, pod care face legătura unei nave cu țărmul. *Pontoanele, schelele, debarcaderele din porturi se ridică și se pun la adăpost.* BART, E. 329. *O neagră de corăbioară... Cu malul s-alătura, Parul în mal că-mi bătea Și schela că-mi arunca.* TEODORESCU, P. P. 43. ✦ Punte care se întinde de la țărm spre adînc și pe care stau pescarii cînd pescuiesc.

4. (Învechit) Port (mai ales pe malul unui fluviu); debarcader. *Județul Teleorman... are... schelă la Dunăre.* FILIMON, C. 138. *Oraș în golful Mării Adriatice, schelă vestită, a căruia frumusețe este pomenită.* GOLESCU, Î. 106.

5. (Învechit și regional) Tîrg; piață pentru diferite mărfuri. *Sarea cea mai cu apropiere de schele este aceea din muntele Reghiu.* I. IONESCU, P. 30. *Negoțul într-acest oraș este mic, căci nu este schelă, nici drum mare de trecerea negustătorilor.* GOLESCU, Î. 31.

— Variantă: **șchélă** (C. PETRESCU, Î. II 245) s. f.

SCHELĂLĂÍ vb. IV v. **chelălăi.**

SCHELĂLĂIÁLĂ s. f. v. **chelălăială.**

SCHELĂLĂÍT s. n. v. **chelălăit.**

SCHELĂRÍE, *schelării,* s. f. **1.** (Rar) Totalitatea schelelor folosite la executarea unei construcții.

2. Scheletul unei construcții. *Ambele clădiri erau în faza schelăriei și fără ultimele 4 etaje.* SAHIA, U.R.S.S. 24. ✧ Fig. *Măi fraților de robot și fraților de vis, Să punem umăr zdravăn și inimă voinică La schelăria nouă.* DEȘLIU, G. 21.

SCHELÉT, *schelete,* s. n. **1.** Totalitatea oaselor din corpul unui vertebrat (v. o s a t u r ă); p. e x t. sistemul osos așezat în poziția sa naturală. *Scheletele înmormîntate de volburele năsipului arzător al pustiilor.* EMINESCU, N. 24. *Cetatea... rămase singură... ca un mare schelet de uriaș.* NEGRUZZI, S. I 175. ✧ Fig. *Salcîmii înșirați pe drum își îndoiau scheletele negre, scîrțiind cu jale.* BART, E. 250. ✦ Fantomă. *Schelet d-altă lume, cu forme cumplite, Rînjind, către mine privea neclintit.* ALEXANDRESCU, M. 42.

2. Totalitatea elementelor sau pieselor care constituie sistemul de rezistență al unei construcții sau al unui sistem tehnic. *S-au întins grabnic grinzi și scări de lemn... sprijinite de scheletul podului căzut.* SAHIA, N. 34. *Pe undele încete își mișcă legănate Corăbii învechite scheletele de lemn.* EMINESCU, O. I 63. *La apusul zilei scheletul lor* [al ruinelor] *priveam.* ALEXANDRESCU, P. 149.

3. Planul unei opere literare sau științifice; schemă. *Se entuziasmează... înaintea concepțiunii prime, ideii prime, gîndului primordial, care nu e altceva decît scheletul intrigii.* GHEREA, ST. CR. II 273.

— Variantă: (învechit) **schelétru** (CONACHI, P. 227) s. n.

SCHELÉTIC, -Ă, *scheletici, -e,* adj. Cu înfățișare de schelet, ca un schelet; slab, uscat. *În primăvara de lipsă a anului aceluia, se ridicau... și copii scheletici.* SADOVEANU, N. F. 153. *Anton Mușat întinse mîna scheletică.* C. PETRESCU, C. V. 67. ✧ Fig. *Un puț înalt și scheletic, cu cumpănă.* DUMITRIU, V. L. 109.

SCHELÉTRU s. n. v. **schelet.**

SCHEMÁTIC, -Ă, *schematici, -e,* adj. Construit, alcătuit din linii (prea) generale, de schemă, fără prezentarea amănuntelor (semnificative); (depreciativ) fără adîncime, superficial; în formă de șablon.

SCHEMATÍSM s. n. Tendință, mod de a concepe și de a prezenta o construcție, o creație, o operă etc. într-o formă schematică, fără a pătrunde în adîncimea lucrurilor; (depreciativ) respectare rigidă a anumitor formule fixe.

SCHEMATIZÁ, *schematizez,* vb. I. Tranz. A da un caracter de schemă unei lucrări, unei opere; a prezenta în mod schematic.

SCHEMATIZÁRE, *schematizări,* s. f. Acțiunea de a schematiza și rezultatul ei.

SCHÉMĂ, *scheme,* s. f. Plan sumar, redus la cîteva linii generale, principale, care permite o vedere de ansamblu asupra unei lucrări. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumești imaginare.* EMINESCU, N. 45. ✦ Tablou cuprinzînd denumirea posturilor și salariile respective dintr-o instituție sau o întreprindere. ✦ (Tehn.) Figură care reprezintă trăsăturile esențiale ale unui obiect, ale unei dispoziții sau structuri, ale unui fenomen sau proces. *Încercă să-și schițeze schema viitoare, așa cum o avea în gînd, a pieselor, a pompei.* MIHALE, O. 252.

SCHEMBEÁ s. f. v. **schimbea.**

SCHEONÁRE s. f. v. **scheunare.**

SCHÉPSIS s. n. Minte, judecată, pricepere; perspicacitate. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu schepsis** = cu socoteală; cu chibzuință, cu pricepere, cu un anumit scop (ascuns), cu o anumită intenție (nemărturisită). *Sînt alte roluri mai cu schepsis de jucat, dacă vine vorba să joci și niței teatru în viață.* C. PETRESCU, A. R. 27.

SCHERZÁNDO adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Într-un tempo vioi și vesel.

SCHÉRZO s. n. Piesă muzicală instrumentală de sine stătătoare (sau parte dintr-o sonată sau o simfonie), în general cu o alură vioaie, ritmică. *Pînă la scherzo ar merge... dar la scherzo, fără corn englezesc, sînt mort.* SEBASTIAN, T. 304.

SCHEUNÁ, *scheáun,* vb. I. Intranz. (Despre cîini, uneori și despre alte animale) A scoate sunete ascuțite și repetate (de durere, mai rar de bucurie), a chelălăi. *Ciinele se trăsese îndărăt în cotețul lui și scheuna încet.* DUMITRIU, N. 162. *A răbdat ce-a răbdat vulpea, a scheunat, s-a repezit chefnind spre ieșire.* STANCU, D. 431. *Cînele o urma supus, scheunînd din cînd în cînd, moale.* SADOVEANU, B. 211. ✧ Refl. Fig. *Poate cînd te-oi privi atît... scheunîndu-te ca un cîine prins, m-oi vindeca de tine!* CAMIL PETRESCU, T. II 239.

— Variante: **scheauná, șcheuná** (CAMILAR, N. I 153) vb. I.

SCHEUNÁRE, *scheunări,* s. f. Acțiunea de a scheuna și rezultatul ei. (Atestat în forma *scheonare*) *Cîinii se domoliră și cu căscături și cu scheonări se traseră în deal la oi.* GALACTION, O. I 283.

— Variantă: (rar) **scheonáre** s. f.

SCHEUNÁT s. n. Scheunare, chelălăit. *Am auzit pe sub pămînt scheunînd un cățel luat de ape... a trecut scheunatul pe sub mine, s-a tot dus la vale.* CAMILAR, N. II 202.

— Variantă: **șcheunát** (CAMILAR, N. I 153) s. n.

SCHEUNĂTÚRĂ, *scheunături,* s. f. Chelălăitură. *Pe deal se aud niște scheunături jalnice și lungi, parcă a pustiu.* CONTEMPORANUL, VII II 3.

— Variantă: **șcheunătúră** (CAMILAR, N. II 425) s. f.

SCHI, *schiuri,* s. n. 1. (De obicei la pl.) Patină de lemn lungă și îngustă, curbată la vîrf, prevăzută cu un dispozitiv de fixare pe ghete, care permite alunecarea pe zăpadă; se întrebuințează în sport. *Cu schiuri, blănuri, scări și funii... Cei cinci porniră.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 118.

2. (La sg.) Sport de iarnă cu schiurile (1). *Zeci de mii de tineri practică în timpul iernii schiul, patinajul, sportul cu săniuța etc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2830.

SCHIÁ, *schiez,* vb. I. Intranz. A practica sportul cu schiurile.

SCHIÁUN, *schiaune,* s. n. Scheunătură. *Jivinele rătăceau pe întinderea dreaptă, amestecîndu-și scîncetele și schiaunele cu glasurile vîntului.* SADOVEANU, M. C. 20.

SCHIF, *schifuri,* s. n. Ambarcație de sport, de forma unei bărci lungi și înguste, cu punte de pînză impermeabilă la pravă și la pupă, folosită la concursurile nautice.

SCHÍJĂ, (1) *schije,* s. f. 1. Sfărîmătură de proiectil (ruptă prin efectul exploziei). *În juru-mi cădeau oșteni, bătuți de plumbi și schije.* SADOVEANU, P. S. 137. *Am răscolit, printre scrisori și nasturi, bucăți de schijă și fotografii de tranșee.* C. PETRESCU, S. 161. *Deodată o schijă de obuz Trăsnind... retează capul lui Cobuz.* ALECSANDRI, P. A. 206. ✧ Fig. *Cerul crăpa-n aschii și schije.* BENIUC, V. 123.

2. Fontă, tuci. *Închise portița de schijă* [a sobei] *și se ridică.* SADOVEANU, M. C. 115. ✧ Loc. adj. **De schijă** = puternic, tare. *În brațele-i de schijă, rîzînd, grozav îl strînge.* ALECSANDRI, P. A. 147.

SCHÍLAV, -Ă, *schilavi, -e,* adj. Schilod. *Parc-ar fi vrut să despice... trupul schilav, uscat, al bunicului.* STANCU, D. 252. *Schilavă ca și măria-sa Cătălina, cu privirile umplute de vise de spaimă, domnița Chiajna suspină din cînd în cînd.* SADOVEANU, F. J. 387. *Ești schilav tot! Un cerșetor Te-ntorci acum acasă, Și ce frumos fecior erai!* COȘBUC, P. I 77.

SCHILĂÍ vb. IV v. **chelălăi.**

SCHILĂVÍ, *schilăvesc,* vb. IV. Tranz. A schilodi. *I-a dat un pumn, încît a amețit, dar în urmă i-a părut rău și i-a zis: Draga mea, acum te-am adus, acum să te schilăvesc, iartă-mă.* RETEGANUL, P. III 80.

SCHILĂVÓS, -OÁSĂ, *schilăvoși, -oase,* adj. Schilav. (Fig.) *Stihuri schilăvoase.* NEGRUZZI, S. I 224.

SCHILÓD, -OÁDĂ, *schilozi, -oade,* adj. (Despre ființe) Care nu se poate servi de mîini sau (mai ales) de picioare; care are (unul sau toate) membrele ciuntite, mutilate; (despre membre) ciuntit, mutilat; p. ext. lipsit de vigoare, slab. *Să vorbească despre cosașii întorși schilozi la vetrele lor.* BARANGA, V. A. 28. *Se mai adăugau și mișei cu brațe ori picioare schiloade, descoperite vederii.* SADOVEANU, Z. C. 216. *Șarpele m-o îmbuca Și schiload-oi rămînea.* TEODORESCU, P. P. 683. ✧ Fig. *Clipele schiloade duc în cîrje viața.* LESNEA, A. 103. ✧ (Substantivat) *Un copac uscat stătea departe în cîmp, în atitudinea sucită a unui schilod care cere de pomană.* GALACTION, O. I 79.

SCHILODEÁLĂ, *schilodeli,* s. f. (Rar) Schilodire, mutilare.

SCHILODÍ, *schilodesc,* vb. IV. Tranz. A face pe cineva schilod, infirm (bătîndu-l); a mutila, a schilăvi. *I s-a plîns că Ion i-a schilodit feciorul.* REBREANU, I. 58. ✧ Refl. *Miul d-auzea, Mi se necăjea, Murgului grăia: — Furii te-ar fura, Lupii te-ar mînca, Că te-ai pocîltit Și te-ai schilodit.* TEODORESCU, P. P. 497.

— Variantă: **schilogí** (CREANGĂ, P. 144) vb. IV.

SCHILODÍRE, *schilodiri,* s. f. Acțiunea de a schilodi și rezultatul ei; mutilare.

SCHILODÍT, -Ă, *schilodiți, -te,* adj. Infirm, mutilat; schilod, schilav. *Desfăcură pînza și corpul schilodit al lucrătorului se arătă în lumina înserării.* DUNĂREANU, N. 14. *A scăpat abia cu zile, deșelat și schilodit.* CONTEMPORANUL, I 688. ✧ Fig. *În scrierea lui, va reapărea tot opera citită, dar întunecată și schilodită.* GHEREA, ST. CR. II 134.

— Variantă: **schilogít, -ă** (ALEXANDRESCU, M. 256) adj.

SCHILOGÍ vb. IV v. **schilodi.**

SCHILOGÍT, -Ă adj. v. **schilodit.**

SCHÍMĂ[1], *schime*, s. f. **1.** Gest, mișcare expresivă (mai ales a brațelor). *Venea o femeie... care avea umbletul și schimele unei nebune.* GALACTION, O. I 166. *Virtuoșii, ctitori de așezăminte, Unde spumegă desfrîul în mișcări și în cuvinte, Cu evlavie de vulpe, ca în strane, șed pe locuri Și aplaudă frenetic schime, cîntece și jocuri.* EMINESCU, O. I 150. ◇ Fig. *Caisul era un schelet, care se clătina și făcea schime, izbind... încoace și încolo.* GALACTION, O. I 200.

2. Grimasă; strîmbătură. *Fața lui Rădașcă avu o schimă care părea-a răspunde unui spasm lăuntric.* SADOVEANU, P. M. 188. *Îl cercetă și răsfrînse buza de jos într-o schimă de supremă compătimire.* C. PETRESCU, A. R. 16. *Histrionii aceia întocmiră ale lor jocuri fără de a cînta și fără chiar de a face ceva schime care să vădească înfățișarea teatrală a vreunui fapt.* ODOBESCU, S. I 40. ✦ Sens. *Vederea i se întunecă și schima cuvintelor i se pierdu în minte.* GANE, la TDRG.

— Variantă: **shímă** (BUDAI-DELEANU, Ț. 168) s. f.

SCHÍMĂ[2], *schime*, s. f. Ordin călugăresc sau preoțesc; cin, tagmă. *Amărît de schima popească, Creangă umblase, pe dată ce strînsese ceva bani din cărți, să-și cumpere o căsuță.* CĂLINESCU, I. C. 163. *Trebuia să fie «tuns», sub numele de Nifon, în schima monahală.* ARGHEZI, P. T. 5. ✦ Haină călugărească.

SCHIMB, *schimburi*, s. n. **1.** Înlocuire a cuiva prin altcineva sau a ceva prin altceva (de aceeași natură). *Schimbul santinelelor se face din două în două ore.* ◇ (Tehn.) *Piesă de schimb* = piesă dintr-un mecanism, care se vinde izolat și e menită să înlocuiască altă piesă, identică, dar uzată. *Îmi cer cheia unei magazii unde sînt ascunse piesele de schimb.* DEMETRIUS, C. 18. (Fiziol.) *Schimb de materii* = totalitatea proceselor care se petrec în organism cu ocazia asimilării hranei. *Schimburi respiratorii* = totalitatea proceselor prin care se introduce în sînge oxigen și se elimină bioxidul de carbon. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu schimbul** = înlocuindu-se unul pe altul; pe rînd. (Mil.; în trecut) *Trupă cu schimbul* = trupă (de călărași sau de dorobanți) în care soldații erau chemați să facă serviciul în mod periodic (în intervale fiind lăsați la vatră). *A umblat băietanul încoace și încolo, a cheltuit doar l-or da în trupa cu schimbul, dar unde a fost chip!* DUNĂREANU, CH. 181. *Soldat* (sau *călăraș*) *cu schimbul* = soldat care făcea parte din trupa cu schimbul.

2. Faptul de a ceda un lucru, un bun, pentru a lua în locul lui altul; procesul circulației mărfurilor ca formă de repartizare a bunurilor produse de societate. *Fără existența și dezvoltarea unei industrii socialiste este cu neputință un schimb socialist între oraș și sat.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 59. *Mă duc să-ntîlnesc pe cel cu mărgeaua, doară vom putea face schimb.* RETEGANUL, P. I 5. *Nu vrei să facem schimb? să-ți dau capra asta și să-mi dai gîsca.* CREANGĂ, P. 43. ◇ Fig. *De am fi putut răscumpăra pierderea lui... cu jertfa a zece alții... nu ne-am fi stînjenit a face acest schimb.* NEGRUZZI, S. I 244. ◇ *Liber schimb* = comerț exterior neîngrădit de taxe vamale sau de restricții la import și la export. ✦ Echivalent, compensație. *Dacă socotești că nu poți aștepta trei ani, atuncea lasă marfa în sama noastră. Ți-om da un schimb potrivit, după vremuri.* SADOVEANU, D. P. 153. ◇ Loc. adv. **În schimb** sau (loc. prep.) **în schimbul...** = drept compensație, ca echivalent, în loc de aceasta, pentru. *Poezia avea strofe mai puține, dar în schimb versurile erau ceva mai lungi.* VLAHUȚĂ, O. A. 431. *Tu-mi ceri chiar nemurirea mea În schimb pe-o sărutare?* EMINESCU, O. I 173. *Sultanul... mi-ar da averea-i mie În schimb pe calul meu.* ALECSANDRI, P. II 66. ✦ Transformarea unei sume de bani în alta de aceeași valoare, dar constînd din alte monede. ◇ *Casă de schimb* = întreprindere autorizată să schimbe bani. *Scrisoare de schimb* = act prin care semnatarul cere unei alte persoane să plătească celui indicat în act sau prepusului său o sumă de bani. *Agent de schimb* = (în regimul capitalist) intermediar care are rolul de a negocia, în mod oficial, obligațiuni de stat și alte efecte.

3. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și arătînd obiectul în discuție) Transmitere cu caracter de reciprocitate. *Toate fenomenele chimice se produc cu schimb de căldură. Schimb de note diplomatice.* ◇ Expr. **Schimb de cuvinte** v. cuvînt (9).

4. Totalitatea lucrătorilor care se găsesc în același timp de lucru într-o secție, într-un serviciu etc.; echipă de lucrători sau persoană care după un interval de timp determinat înlocuiește sau este înlocuită în muncă de altă echipă sau de altă persoană; intervalul de timp cît lucrează o echipă (după care este înlocuită de alta). *Schimb de noapte.* ▭ *Să lucrăm în două schimburi: tu cu ajutorii — ziua, iar Moise Coman cu tractoriștii — noaptea.* MIHALE, O. 427. *Vreau să mai prind schimbul lui Toni; să-l văd ce poate.* DAVIDOGLU, M. 9.

5. (Mai ales la pl.) Albituri de corp, rufe de primeneală; primeneli. *Serdici n-are haine pe el. Un schimb de rufe, de la reformă, îi acoperă trupul lung.* SAHIA, N. 120. *Se uită la cufăr. Acolo era tot ce avea el: un rînd de haine, schimburi și cărți.* VLAHUȚĂ, O. A. 255. *Își ia merinde și bani de ajuns, schimburi în desagi și o ploscă plină cu apă.* CREANGĂ, P. 198.

SCHIMBÁ, *schimb*, vb. I. Tranz. **1.** A înlocui ceva sau pe cineva cu altceva sau cu altcineva. *Le schimba* [porumbeilor] *apa și împrăștia pe pămînt... grăunțele.* PAS, Z. I 130. *Intră în odaia din dreapta și-și schimbă broboada.* SADOVEANU, B. 30. ◇ Refl. pas. *Sus, pași grei făceau să răsune șlepul. Se schimbau sentinelele.* DUMITRIU, N. 137. ◇ Expr. **A schimba scrisori** = a coresponda. (Refl. pas.) *Între doi inși... s-au schimbat următoarele scrisori.* MACEDONSKI, O. III 112. **A schimba (cîte) o vorbă** (sau **un cuvînt**) sau **(cîteva) vorbe** (sau **cuvinte**) = a sta puțin de vorbă. *Au schimbat cîteva vorbe repezi, apoi, cînd în sală s-a făcut liniște, a vorbit din nou Lupu.* GALAN, Z. R. 26. *Schimbăm cîte un cuvînt noaptea.* SAHIA, N. 116. *Coborîră în Calea Victoriei fără a schimba un cuvînt.* REBREANU, R. I 43. ◇ (Obiectul care ia locul altuia se introduce prin prep. «cu», «pe», «întru») *Studenta... schimbă cartea de anatomie pe un roman.* C. PETRESCU, Î. II 216. *Cum fură ei schimbați cu niște căței.* SBIERA, P. 114. *Să nu schimb a ta coroană într-o ramură de'spini.* EMINESCU, O. I 146.

2. A da, a ceda un obiect, un bun pentru altul, a face schimb. ✦ A da o sumă de bani pentru a primi alta de aceeași valoare, dar constînd din alte monede.

3. A da unui lucru altă formă, alt aspect, altă înfățișare, altă valoare; a modifica, a transforma, a preface. *Îi ajunsese la ureche că țăranii umblă să schimbe ce-a fost în trecut.* REBREANU, R. I 255. *Dar timpul, care schimbă toate, adusese rînduială și la gurile Dunării.* BART, E. 322. ◇ Expr. **A schimba fonia** = a-și modifica purtarea față de cineva. ◇ Refl. *Îți place cum s-au schimbat lucrurile? Acuma găsești de toate la magazin.* DAVIDOGLU, M. 82. *Nu se putea domiri... cum de în cîteva zile s-au schimbat astfel locurile?* ISPIRESCU, L. 9. *Pînă la Tecuci vremea se schimbă cînd spre vînt, cînd spre ploaie; pulberea și glodul se luptă pe rînd asupră-mi.* RUSSO, O. 144. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») *Pădurile se schimbaseră în cîmpii.* ISPIRESCU, L. 9. *Palatul... s-a schimbat iarăși în sărăcăciosul bordei al moșneagului.* CREANGĂ, P. 89. (Expr.) **Se schimbă vorba,** se zice cînd intervine ceva care modifică o situație. *De la Neamț la Fălticeni și de la Fălticeni la Neamț era pentru*

noi atunci o palmă de loc. Dar acum se schimba vorba: o cale scurtă de două poște, de la Fălticeni la Neamț, nu se potrivește c-o întindere de șase poște, lungi și obositoare de la Iași pînă la Neamț. CREANGĂ, A. 116. ✦ (Despre oameni) A-și modifica firea, glasul, conduita. *Dragă, schimbă-ți purtarea, Dacă vrei să fii a mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 422. ✧ Refl. *Trec vremile și cu ele se schimbă și oamenii.* ANGHEL, PR. 107. *Ăst somn nu prea-mi place și o să i-o spui. — Ba să-ți cauți treaba, că mănînci trînteală, S-a schimbat boierul, nu e cum îl știi.* ALEXANDRESCU, P. 65. (Expr.) **A se schimba la față** sau (tranz.) **a schimba fețe** v. față (I 1).

4. A se îmbrăca cu alte rufe (curate) sau cu alte haine (decît cele purtate pînă atunci). *Abia avui vreme a-mi schimba hainele.* NEGRUZZI, S. I 67. ✧ Refl. *Nurorile... plecară umilite în cămările lor, ca să se schimbe.* ISPIRESCU, L. 40. *Fă-mă, doamne, țîntă-n grindă, Să văz mîndra cînd se schimbă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 397. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «în») *Cu cămeașă albă m-am schimbat.* SEVASTOS, N. 12. ✦ A da cuiva rufărie curată sau alte haine. *Îi duce la sine în casă și-i schimbă în haine uscate, că ale lor toate erau ude.* RETEGANUL, P. IV 76. ✦ (Învechit) A travesti. *În stremțe mă-nvelește De mă schimbă calicește.* ALECSANDRI, P. P. 137.

5. A muta dintr-un loc într-altul, a așeza în altă parte, a abate în altă direcție. *Eu schimb privirea-n altă parte.* PĂUN-PINCIO, P. 59. *Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă, Ce cu-a turmelor pășune a ei patrie și-o schimbă.* EMINESCU, O. I 142. *Soarele își schimbă locul Și apune roș ca focul.* ALECSANDRI, P. II 19. ✧ Expr. **A schimba vorba** (sau, mai rar, **vorbirea, cuvîntul**) = a abate convorbirea în altă direcție (pentru a evita un subiect neplăcut). *Emilia încerca să schimbe vorba.* C. PETRESCU, Î. II 235. *Așa el schimbă vorbirea: Defăimă năpăstuirea.* ALEXANDRESCU, P. 32. **A schimba cîntecul** (sau **tonul, nota**) = a vorbi sau a acționa altfel decît înainte. **A schimba macazul** v. macaz.

SCHIMBÁRE, *schimbări,* s. f. Acțiunea de a (se) schimba și rezultatul ei.

1. Înlocuirea unui lucru cu altul. *Schimbarea numelui.*

2. Întorsătură care s-a produs la cineva sau la ceva spre ceva nou; modificare, transformare, prefacere. *Iscoditoare și ageră la minte, nu-i scăpase nimic din schimbările grăbite ale locurilor, oamenilor și năravurilor.* C. PETRESCU, A. 393. *Nu o mai cunoștea* [grădina] *și văzînd pe argat, îl întrebă despre acea schimbare.* ISPIRESCU, L. 168. *Cînd Elena îi răspunse, făcînd o ușoară aluzie la schimbarea opiniilor lui, el deveni palid de mînie.* BOLINTINEANU, O. 445.

SCHIMBÁȘ, *schimbași,* s. m. (Învechit) Soldat (călăraș, dorobanț) cu schimbul. *Pleacă schimbașii... după ce dau în primire.* SADOVEANU, O. VI 227.

SCHIMBÁT, -Ă, *schimbați, -te,* adj. 1. Care are alt aspect sau alt caracter decît înainte; transformat, prefăcut. *Nu era schimbat de fel. Era tot nalt, voinic, spătos, cu mustața bălaie.* SADOVEANU, O. VIII 189. *Alți oameni, alte orașe și cele vechi erau schimbate.* ISPIRESCU, L. 9. *Toate-mi par acum schimbate.* CONACHI, P. 104. ✧ (Despre față, glas) Modificat, alterat (de emoție, de boală). *Glasul îi era schimbat.* DUMITRIU, N. 162. *Se așeză iar pe laiță. Vorbi cu glas schimbat.* SADOVEANU, B. 53. *Ce mai faci? Nu te-am văzut de vro trei zile; ești bolnav? Te văd prea schimbat la față.* ȘEZ. IV 186.

2. (Învechit) Travestit, deghizat. *Maghiarina, mîndra fată, În barbat mîndru schimbată Și cu paloș înarmată.* ALECSANDRI, P. I 28. *Cuza-vodă avea obiceiul ca să umble schimbat în straie.* ȘEZ. VII 40.

SCHIMBĂCIÓS, -OÁSĂ, *schimbăcioși, -oase,* adj. (Rar) Care se schimbă lesne, care este supus schimbărilor; schimbător, nestatornic, variabil. *Fire schimbăcioasă.*

SCHIMBĂTÓR[1], *schimbătoare,* s. n. 1. Sistem tehnic sau fizico-chimic care permite să se modifice valoarea mărimilor caracteristice altui sistem tehnic sau fizico-chimic (viteză, greutate, compoziție), direcția mersului unui vehicul etc. ✧ *Schimbător de viteză* = dispozitiv montat între un motor de antrenare și organele care transmit mișcarea altui sistem tehnic, permițînd să se modifice turația sistemului antrenat fără ca să se schimbe turația motorului de antrenare.

2. Aparat care permite schimbul de substanțe sau de căldură între două medii. ✧ *Schimbător de căldură* = aparat care servește la transmiterea căldurii de la un fluid cald la unul rece.

3. (În expr.) *Schimbător de cale* = instalație de legare între ele a două sau a mai multor linii de cale ferată, servind la trecerea unui vehicul de pe o linie pe alta.

SCHIMBĂTÓR[2], -OÁRE, *schimbători, -oare,* adj. Care se schimbă (ușor, repede), care se preface, se transformă (necontenit); schimbăcios, nestatornic, variabil. *Și gardul fusese boieresc; acum ardea sub cerul schimbător de martie.* DUMITRIU, N. 91. *Într-acele zile de început de noemvrie, vremea a fost schimbătoare o săptămînă. Pe urmă iar s-a limpezit cerul și stătea soarele în senin ziua întreagă.* SADOVEANU, F. J. 719. *Oricum mi-a fi norocul în lume schimbător, Îmi voi aduce-aminte de-al meu liberator.* ALECSANDRI, T. II 80.

SCHIMBEÁ, *schimbele,* s. f. Ciorbă de burtă. (Atestat în forma *schembea*) *Adevărul e că schembeaua dreasă bine, cu puțin ardei roșu, este, la ocazie, superioară cafelei.* CARAGIALE, O. II 359.

— Variantă: **schembeá** s. f.

SCHIMBÍȘ adv. (Regional) Cu schimbul, cînd unul, cînd altul; unul în locul altuia, pe rînd, alternativ. *Luminile... se aprind schimbiș tot două cîte două.* MARIAN, Î. 87.

SCHÍMNIC, *schimnici,* s. m. Călugăr care duce viață aspră, de privațiuni, departe de lume; pustnic. *Să vorbească numai șapte cuvinte pe zi... după obiceiul schimnicilor.* STĂNOIU, C. I. 182. *Acolo, în sălbăticia și pustietatea aceea, trăiesc patru schimnici.* VLAHUȚĂ, R. P. 67. [În chilii] *locuia schimnicul Ilarion.* ODOBESCU, S. I 342.

— Variantă: **schívnic** (SADOVEANU, P. M. 279, HOGAȘ, M. N. 143) s. m.

SCHÍMNICĂ, *schimnice,* s. f. Călugăriță care duce o viață aspră, de privațiuni, departe de lume; pustnică.

— Variantă: **schívnică** s. f.

SCHIMNICÉSC, -EÁSCĂ, *schimnicești,* adj. (Rar) De schimnic. *Povesti despre locul de retragere schimnicească al voievodesei fără nume.* C. PETRESCU, R. DR. 112.

SCHIMNICÉȘTE adv. (Rar) În felul schimnicilor, ca schimnicii.

SCHIMNICÍ, *schimnicesc,* vb. IV. Refl. A se face schimnic. *Colo prin pustii Cine... s-a schimnicit? A călugăriță, albă la peliță.* TEODORESCU, P. P. 35. ✦ Intranz. A duce viață de schimnic, a trăi ca un schimnic. *Și mi se ruga, Și mi se jura Ca el să trăiască Și să schimnicească Prin văi și prin munți.* TEODORESCU, P. P. 37.

SCHIMNICÍE, *schimnicii,* s. f. 1. Viață, stare de schimnic; pustnicie. *La Călugărie, Neagră schimnicie, Ea se apuca, Lemne d-aduna.* TEODORESCU, P. P. 35.

2. Locuință a schimnicului. (Atestat în forma *schivnicie*) *Intri... prin o portiță îngustă... în schivnicia părintelui Iovinadie.* HOGAȘ, H. 49.

— Variantă: **schivnicíe** s. f.

SCHIMNICÍT[1] s. n. Schimnicie. *Viață c-a trăit Tot în schimnicit.* TEODORESCU, P. P. 35.

SCHIMNICÍT[2], **-Ă**, *schimniciți, -te*, adj. Care a devenit schimnic; care duce viață de schimnic. *Așezarea... nu părea de fel să fi fost înălțată acolo pentru adăpostul unei voievodese schimnicite.* C. PETRESCU, R. DR. 54.

SCHIMONÁH, *schimonahi*, s. m. (Învechit și arhaizant) Schimnic. *Psalmi rostiți... de schimonahi bătrîni.* LESNEA, I. 7.

SCHIMONÁHĂ, *schimonahe*, s. f. (Învechit) Schimnică.

SCHIMONOSEÁLĂ, *schimonoseli*, s. f. Faptul de a (se) schimonosi; schimonositură. *Ca să-și aline privirea, întoarse ochii de la schimonoselile desculțului.* C. PETRESCU, A. R. 42.

SCHIMONOSÍ, *schimonosesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A sluți, a poci, a urîți, a deforma, a desfigura, a strica. *Ea a învățat la pension, a auzit acolo cîteva cuvinte franțuzești, vorbește și ea, împestrițat cu cuvinte nouă, pe care le schimonosește mai rău decît Rică.* IBRĂILEANU, S. 48. *O strîmbătură continuu exercitată... asupra mușchilor feței, distruge și schimonosește pentru totdeauna armonia... figurii.* VLAHUȚĂ, O. A. 232. *Răspundea... schimonosind cuvintele și îndrugîndu-le fără nici o noimă.* CREANGĂ, A. 90. ◇ Refl. pas. *Cîntecele se schimonosesc și lăutarii mor de foame.* ALECSANDRI, T. 80.

2. Refl. (Despre oameni, mai ales despre fața sau gura lor) A se strîmba, a face grimase. *Deodată fața i se schimonosi.* PREDA, Î. 185. *Gura i se schimonosea într-un rînjet.* CAMILAR, N. I 35.

— Variantă: **schimosi** (RUSSO, S. 38, ALECSANDRI, T. 504) vb. IV.

SCHIMONOSÍRE, *schimonosiri*, s. f. Acțiunea de a (se) schimonosi și rezultatul ei.

SCHIMONOSÍT, -Ă, *schimonosiți, -te*, adj. **1.** Stricat, pocit, deformat, scîlciat, desfigurat, sluțit. *Putea să rezulte... o limbă schimonosită.* IBRĂILEANU, SP. CR. 21. *Își află copiii slabi... și schimonosiți, iar la plecarea lui îi lăsase pe toți frumoși.* RETEGANUL, P. II 6. *Fel de fel de glasuri schimonosite se auzeau.* CREANGĂ, P. 303.

2. (Mai ales despre față și despre gură) Strîmbat printr-o grimasă. *Ridică securea și, cu fața schimonosită de ură, răcni.* DUMITRIU, B. F. 114. *O gură cu mustață roșe plînge Cu dinții strînși, Scîrbos schimonosită.* CAMIL PETRESCU, V. 79.

— Variantă: **schimosít, -ă** (RUSSO, S. 92) adj.

SCHIMONOSITÚRĂ, *schimonosituri*, s. f. **1.** Gest, atitudine, grimasă, strîmbătură a obrazului, a gurii (care deformează). *De ce cați s-o scoți din minte, cu schimonositurile d-tale?* ALECSANDRI, T. 968.

2. Ceea ce este deformat, pocit, schimonosit. *Rădăcinile, terminațiile și schimonositurile combinate și complicate ce ne impun școalele.* RUSSO, S. 77.

3. Monstru, pocitanie. *O schimonositură de om avea în frunte numai un ochi.* CREANGĂ, P. 242.

— Variantă: **schimositúră** (ODOBESCU, S. II 512) s. f.

SCHIMOSÍ vb. IV v. **schimonosi.**

SCHIMOSÍT, -Ă adj. v. **schimonosit.**

SCHIMOSITÚRĂ s. f. v. **schimonositurã.**

SCHINDÚC s. m. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu flori albe, cu fructele ovale, aromatice, din care se prepară o băutură spirtoasă *(Conioselinum Fischeri).*

SCHINDÚF s. m. **1.** Specie de cimbrișor cu tulpina în patru muchii, cu frunzele acoperite cu peri aspri și cu florile dispuse în capitule; crește prin poieni și pe marginea pădurilor *(Thymus Chamaedrys).*

2. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, întrebuințată ca nutreț pentru vite, în bucătărie ca condiment, și în medicină pentru proprietățile ei tonice, emoliente și laxative *(Trigonella Foenum graecum). Gospodinele țin foarte mult ca... să samene și sămînță de schinduf, care miroase foarte frumos.* PAMFILE, A. R. 105.

SCHINÉL, *schinei*, s. m. Mică plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene dispuse în mari capitule, cu bractee spinoase; este folosită în medicină ca tonic și febrifug *(Cnicus benedictus).*

SCHINGI, *schingiuri*, s. n. (Învechit, mai ales la pl.) Schingiuire, caznă. *Născoci feluri de schingiuri.* NEGRUZZI, S. I 158. *Să-l omoare în schingiuri.* CONACHI, P. 263.

SCHINGIUÍ, *schingiuiesc*, vb. IV. Tranz. A bate rău, a maltrata, a chinui, a tortura; (învechit) a supune la cazne. *Acu nu le mai ajunge că ne schingiuiesc pe noi, încep să ne oropsească și copilașii.* REBREANU, R. II 38. *Au tăbărît cu toții pe dînsul și l-au schingiuit.* CREANGĂ, P. 60.

SCHINGIUÍRE, *schingiuiri*, s. f. Acțiunea de a schingiui; maltratare, tortură, caznă. *Schingiuirea țăranilor și a țiganilor făcea parte din obiceiurile zilnice și era o prerogativă a proprietarilor.* ALECSANDRI, C. 235. *Intri într-o cămară... care servea spre schingiuirea prizonierilor.* NEGRUZZI, S. I 311.

SCHINGIUÍT, -Ă, *schingiuiți, -te*, adj. **1.** Chinuit, muncit, torturat, bătut. ◇ Fig. *Dintr-o crîșmă deschisă s-auzea o vioară schingiuită.* EMINESCU, N. 34.

2. Stîlcit, scîlciat, pocit. *Frumoasa noastră limbă, căznită și schingiuită astfel.* NEGRUZZI, S. I 266.

SCHINTEIÁ vb. I v. **scînteia.**

SCHINTÉIE s. f. v. **scînteie.**

SCHINTEIÉRE s. f. v. **scînteiere.**

SCHINTEIETÓR, -OÁRE adj. v. **scînteietor.**

SCHIOÁPĂ s. f. v. **șchioapă.**

SCHIOLĂLÁI vb. IV v. **chelălăi.**

SCHIOP, -OÁPĂ adj. v. **șchiop.**

SCHIOPÁ vb. I v. **șchiopa.**

SCHIOPĂTÁ vb. I v. **șchiopăta.**

SCHIÓR, -OÁRĂ, *schiori, -oare*, s. m. și f. Persoană care schiază, care practică sportul schiului.

— Pronunțat: *schi-or.*

SCHIP, *schipuri*, s. n. Vas mare de metal, care alunecă pe o distanță fixă (orizontală sau înclinată) și care se descarcă automat, la sfîrșitul cursei; este folosit la transportul materialelor în mine, în fabrici etc.

SCHÍPTRU, *schiptre*, s. n. (Învechit și arhaizant) Sceptru. *Trestia își legăna spicul uriaș, pufos și auriu, ca pe un prea înalt schiptru împărătesc.* DUMITRIU, P. F. 220. *În mîna dreaptă purta schiptrul voievozilor, în cap cucă și peste hainele scumpe cabaniță împărătească.* SADOVEANU, O. VII 72. *Mîna-mi dreaptă abia poate schiptrul țării a-l mai ține.* EFTIMIU, Î. 10.

SCHÍROS, *schirosuri*, s. n. Tumoare canceroasă, fibroasă și tare la pipăit. *Brașoveanca zăcașă și fățarnică roasă de schiros și de pizmă.* M. I. CARAGIALE, C. 51.

SCHISMÁTIC, -Ă, *schismatici, -e*, adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care s-a desfăcut de comunitatea

unei biserici. *Bine nu intru în cercetare, cine e renegat sau eretic politic sau schismatic.* GHICA, A. 793.

SCHÍSMĂ, *schisme,* s. f. Separare formală a unui grup de credincioşi de comunitatea religioasă căreia îi aparţine; fig. neînţelegere sau dezbinare pe chestiuni de principii între grupuri sau persoane, unite pînă atunci; sciziune. *Aşa cum se întîmplă cu orişicine care a cutezat să turbure pe contemporani cu visurile şi cu scrisul lui, am căşunat şi cu discuţii, controverse şi schisme.* GALACTION, O. I 33.

SCHIT, *schituri,* s. n. Mănăstire mică aşezată de obicei într-un loc singuratic; călugării dintr-o astfel de mănăstire. *Apucă şi dumneata pe poteca asta la deal; dacă nu-i rătăci, ai să ieşi la schit.* HOGAŞ, M. N. 72. *Vedem deschizîndu-se în dreapta noastră o poiană frumoasă, în mijlocul căreia e aşezat schitul Lainici.* VLAHUŢĂ, R. P. 66. *Grabnic a şi alergat la schitul Vovidenia, la pusnicul Chiriac.* CREANGĂ, P. 110.

SCHITIŞÓR, *schitişoare,* s. n. Schituleţ. *Dete de un schitişor săpat într-o piatră.* MARIAN, T. 96.

SCHITULÉŢ, *schitulețe,* s. n. Diminutiv al lui schit. *Ajunsei la un schituleţ.* GORJAN, H. IV 156.

SCHIŢĂ, *schiţez,* vb. I. Tranz. 1. A desena ceva în mod schematic, a face o schiţă preliminară, fugitivă, din cîteva linii generale. *Căuta... să-l schiţeze în diferite momente expresive, cu creionul.* CAMIL PETRESCU, O. II 555. *Un pictor italian se instalase pe puntea de sus, ca să schiţeze cîteva scene din viaţa de bord a emigranţilor.* BART, S. M. 32. ✦ Fig. A contura, a descrie prin cîteva trăsături caracteristice. *În linii repezi, schiţa figurile scriitorilor mai însemnaţi şi felul lor de a înţelege arta.* VLAHUŢĂ, O. A. 271. *La începutul operei schiţarăm în cîteva cuvinte generale starea Europei de atunci.* HASDEU, I. V. 8. ✦ (Cu complementul «gest», «zîmbet», «surîs») A executa, a face în mod vag, incomplet. *Ion Ozun schiţă un gest modest de apărare.* C. PETRESCU, C. V. 38. *Adineaori am lăsat Chitila — observă conductorul schiţînd un zîmbet drept răspuns.* REBREANU, R. I 12. *Şi cînd buzele lui schiţau un fin surîs... ea înţelese, fără cuvinte, impresia ce făcuse înfăţişarea ei.* BART, E. 49.

2. A fixa punctele principale ale unei lucrări ce urmează a fi dezvoltată, a proiecta în linii mari, a concepe. *Mi-a schiţat o dramă pe care va scri-o.* VLAHUŢĂ, O. A. 225.

SCHIŢĂRE, *schiţări,* s. f. Acţiunea de a schiţa şi rezultatul ei; desenare, conturare din cîteva trăsături; caracterizare sumară, prezentare schematică.

SCHÍŢĂ, *schiţe,* s. f. 1. Desen sau sculptură în care autorul conturează în linii mari şi caracteristice un subiect care îl preocupă. *Profesorul Alexandru Opriş petrecuse în fiecare vară o lună la faţa locului, cu aparatul fotografic şi blocul de schiţe.* C. PETRESCU, R. DR. 120. ✦ Plan iniţial şi sumar al unei opere literare sau ştiinţifice; schemă. *Schiţa unui discurs.* ✦ Lucrare care cuprinde o privire generală asupra unui anumit subiect. *Asta e o schiţă asupra originii şi a limbii ţiganilor.* NEGRUZZI, S. I 223.

2. Compoziţie literară de proporţii mai mici decît nuvela, în care se redă o întîmplare scurtă şi simplă, caracteristică pentru un individ sau pentru viaţa socială. *Caragiale este poet dramatic pînă şi în cea mai sumară dintre schiţele lui.* VIANU, A. P. 135. «*Momente şi schiţe*» [titlu]. CARAGIALE.

SCHIVERNISEÁLĂ, *schiverniseli,* s. f. Chiverniseală. (Atestat în forma *schivirnisală*) *Avea obicei să-şi lege vaca dinapoia căruţei pentru schivirnisală, ca să aibă lăptişor la drum.* CREANGĂ, P. 115.

— Variantă: (regional) **schivirnisálă** s. f.

SCHIVIRNISÁLĂ s. f. v. **schiverniseală.**

SCHÍVNIC s. m. v. **schimnic.**

SCHÍVNICĂ s. f. v. **schimnică.**

SCHIVNICÍE s. f. v. **schimnicie.**

SCHIZOFRENÍE s. f. Boală psihică gravă, care se manifestă prin scăderea activităţii intelectuale şi prin dezechilibrarea unităţii şi a coerenţei psihice.

SCHIZOPÓDE s. f. pl. Ordin de mici crustacee marine, care prezintă caractere primitive.

SCIÁTIC, -Ă, *sciatici, -e,* adj. 1. (În expr.) *Nerv sciatic* = nervul cel mai mare din corpul omenesc, care pleacă din partea de jos a măduvei spinării şi se ramifică în coapsă, în gambă şi în picior.

2. Referitor la nervul sciatic. *Nevralgie sciatică.*

— Pronunţat: *sci-a-.*

SCIÁTICĂ s. f. Nevralgie sau nevrită a nervului sciatic, care se manifestă prin dureri în întreg membrul inferior pe care îl inervează.

— Pronunţat: *sci-a-.*

SCINDÁ, *scindez,* vb. I. Tranz. A despărţi (una de alta) părţile constitutive ale unui întreg, mai ales ale unei probleme din domeniul gîndirii; a fracţiona, a subdiviza.

SCINDÁRE, *scindări,* s. f. Faptul de a scinda; fracţionare, despărţire, separare. *Primul război mondial a adus scindarea lumii în două sisteme: capitalist şi socialist.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 245.

SCIT, -Ă, *sciţi, -te,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din populaţia care a trăit, timp de mai multe secole înaintea erei noastre, în regiunile de la nordul şi vestul Mării Negre, în stare nomadă sau sedentară. (Adjectival) *O idee analoagă a inspirat pe argintarul elen care va fi lucrat vasul... dupe cererea vreunui rege scit.* ODOBESCU, S. II 275.

SCÍTIC, -Ă, *scitici, -e,* adj. Al sciţilor, propriu sciţilor, de sciţi; provenit din Sciţia. *Arheologul cercetă semnele unor aşezări străvechi, poate getice, poate scitice, poate romane.* C. PETRESCU, R. DR. 34.

SCIZIONÁ, *scizionez,* vb. I. Tranz. A despărţi, a separa, a desprinde dintr-un întreg organizat. ✦ Refl. A se desprinde, a se despărţi.

SCIZIONÁRE, *scizionări,* s. f. Acţiunea de a (se) sciziona şi rezultatul ei; separare sau despărţire a unui întreg în mai multe fracţiuni; desprindere a unui grup dintr-un tot organizat (în special dintr-un partid politic); fracţionare.

SCIZIONÍST, -Ă, *scizionişti, -ste,* adj. Referitor la sciziune, la dezbinare. *Manevre scizioniste.* ✦ (Substantivat) Persoană care aparţine unei fracţiuni sau care urmăreşte să provoace sciziune (într-un grup, într-o mişcare organizată).

SCIZIPARITÁTE s. f. Formă de înmulţire la unele organisme inferioare, care constă în diviziunea corpului în două părţi.

SCIZIÚNE, *sciziuni,* s. f. Dezbinare (pe chestiuni de principiu) ducînd la o ruptură totală şi categorică între persoane sau grupuri de persoane care formau înainte de aceasta un întreg organizat; fracţionare, scizionare.

— Pronunţat: *-zi-u-.*

SCÎLCIÁ, *scîlciez,* vb. I. Tranz. A toci, a strîmba, a deforma încălţămintea (mai ales la tocuri). (Refl.) *De ghete nu mai vorbesc, că mi se scîlciaseră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 289.

— Prez. ind. şi: (rar) *scîlciu* (DELAVRANCEA, H. T. 12).
— Variantă: **scălciá** vb. I.

SCÎLCIÁT, -Á, *scîlciați, -te,* adj. (Despre încălțăminte) Tocit, strîmbat, deformat. *Stătea lîngă bătrîn și-i ținea de urît, în vreme ce acesta punea petec lîngă petec ghetelor desfundate și scîlciate.* PAS, Z. I 199. *Cînd s-a reîntors la metoc... friguros și cu bocancii scîlciați, a găsit pe bunul său prieten.* STĂNOIU, C. I. 69. ✧ Fig. (Atestat în forma *scălciat*) *Nu-ți place mai bine traducția lui Dosofteiu... care nu te ostenește cînd o cetești, nici are fraze mari întortocheate și scălciate?* NEGRUZZI, S. I 266. (Adverbial) *Băieții... rîdeau mai ales acum, pentru că Budulea vorbea foarte scîlciat ungurește.* SLAVICI, O. I 85.

— Variantă: **scălciát, -ă** adj.

SCÎLCIETÚRĂ, *scîlcieturi,* s. f. Acțiunea de a scîlcia și rezultatul ei; strîmbare, deformare.

SCÎNCEÁLĂ, *scînceli,* s. f. Scîncet. *Scîncelile copiilor.*

SCÎNCET, *scîncete,* s. n. Plîns (înăbușit, întretăiat, întrerupt), geamăt; scînceală, scîncitură, scîncit. *Cînd m-am răsucit în așternut, am slobozit un scîncet de durere.* SADOVEANU, N. F. 87. *În grupul femeilor s-au mai auzit și alte scîncete, înfundate în batiste sau șorțuri.* SAHIA, N. 93. *Sta cu ochii închiși. Și numai cînd auzi un slab scîncet deschise mari ochii, care licăreau umblînd după copil.* BART, E. 383. ✦ Vaiet (de păsări, de animale). *Rîsul lui Gîngu și scîncetul cînelui prin somn se întovărășiră îndelung, în noapte.* C. PETRESCU, S. 36. *Aceste închipuiri le trăia Zaharia Duhu... ascultînd scîncetul cocorilor în întunecimile înalte.* id. R. DR. 49.

SCÎNCÍ, *scînceșc,* vb. IV. Intranz. și refl. A plînge cu glas slab, întrerupt, întretăiat. *Scîncea în întuneric, pe un capăt de rogojină.* SADOVEANU, M. C. 9. *Copilașul cel mai mic se ridică, scîncind și frecîndu-și ochii.* REBREANU, R. II 166. *Cei mai mari acum, din sfadă, Stau pe-ncăierate pușI; Cei mai mici, de foame-aduși, Se scîncesc și plîng grămadă Pe la uși.* COȘBUC, P. I 224. *Tresări prin vis și-și strîmbă fața, scîncindu-se într-un plîns uscat, ca un copil ce s-a speriat prin somn.* VLAHUȚĂ, N. 39. ✧ Fig. *Operele acestor lipsiți de talent ca și ale acelora care scîncesc și plîng, fiindcă așa e moda, aparțin coșului redacțiilor.* GHEREA, ST. CR. III 176. ✦ (Despre animale, mai ales despre cîini) A se văita, a geme. *Aceste lighioane fugeau ghemuindu-se și scîneind, ca sub spaima unui bici de foc.* GALACTION, O. I 49. *La picioare prepelicarul se încolăci mai apropiat, scîncind prin vis.* C. PETRESCU, S. 24. ✧ Fig. *Abia după ce trenul a frînat, scîncind jalnic din nenumăratele-i articulații înghețate, ușa biroului «Mișcare» s-a dat în lături.* GALAN, Z. R. 126.

SCÎNCÍT s. n. Faptul de a scînci; scîncet, scîncitură, scînceală. *Și cum inima-ți tresare, c-un scîncit cînd el te cheamă.* VLAHUȚĂ, P. 63.

SCÎNCITÓR, -OÁRE, *scîncitori, -oare,* adj. Care scîncește.

SCÎNCITÚRĂ, *scîncituri,* s. f. Scîncet. *Ian ascultă, mătușă dragă, — zisei eu, tăind scurt scîncîturile babei mele.* HOGAȘ, M. N. 85.

SCÎNDURĂ, *scînduri,* s. f. Piesă de lemn lată, cu secțiunea dreptunghiulară, groasă de cel mult 5 cm, obținută prin tăierea în lung a unui trunchi de copac și întrebuințată la lucrări de construcție și de tîmplărie. V. blană². *Lumina feștilei de seu... pătrunde în raze fine pînă la mine, prin crăpăturile scîndurilor de brad.* SADOVEANU, O. VIII 179. *Se opri să reteze, cu un ferestrău îngust, capătul scîndurii.* C. PETRESCU, Î. II 181. *Pe un pat de scînduri goale doarme tînăra nevastă, În mocnitul întuneric și cu fața spre fereastă.* EMINESCU, O. I 84. ✧ Expr. **Scîndură de salvare** v. salvare. **A fi (a se usca** sau **a rămîne) ca scîndura** = a slăbi foarte mult. *Să arză pîn' la butuc, Dorul... să nu-l mai duc, Că de cînd dor am purtat Ca scîndura m-am uscat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 91. **A lăsa pe cineva scîndură** (sau **ca scîndura**) = a-l lăsa sărac de tot. *Dragele fetițele Mi-au tocat paralele, M-au băut și m-au mîncat, Ca scîndura m-au lăsat.* TEODORESCU, P. P. 306. ✦ (Mai ales la pl.) Podele, dușumea. *Ia-mă la tine. Mi-e frică. Dorm jos, pe scîndură... Înțelege că mi-e frică.* C. PETRESCU, C. V. 269. *Așa se simțea Manlache, întins pe scîndura prispei de la hambar.* POPA, V. 303. *Deodat-aud foșnirea unei rochii, Un moale pas abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I 119. ✧ (Popular, sugerînd sicriul) *Că urîtu n-are leac Făr' patru scînduri de brad Și-o piatră mare la cap.* HODOȘ, P. P. 140. *Și mă cată, mamă, cată... La capul șireagului, Chiar la poala steagului; Eu acolo-i fi-ngropat, Fără scîndură de brad.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 324. ✧ Expr. (Familiar) **A-i suna** (cuiva) **scîndura** = a muri. *De băut eu m-oi lăsa, Cînd mi-a suna scîndura.* SEVASTOS, N. 277. *Lume, lume, soro, lume, De tine m-oi sătura Cînd mi-o suna scîndura.* TEODORESCU, P. P. 287.

SCÎNDURĂRÍE s. f. (Cu sens colectiv) Depozit de scînduri; totalitatea scîndurilor din care este construit un obiect. *Scîndurăria șubredă începu să se zbată, un drug vui, fierării țipară.* SADOVEANU, P. S. 76. *Se zorea să taie colțul de-a dreptul, ca să intre în șosea, cînd a auzit scîrțîind, pe celălalt mal, scîndurăria podului umblător.* POPA, V. 143.

SCÎNDUREÁ, -ÍCĂ, *scîndurele* și (rar) *scîndurici,* s. f. Diminutiv al lui scîndură. *Vorbi, potrivind două scîndurele cap la cap.* C. PETRESCU, Î. II 181. *Luai lădița cea de aur... și deschizînd-o, aflai într-însa niște scîndurele vechi.* GORJAN, H. IV 138. *Cu crîsnicul se mai pescuiește și cu ajutorul tălchigului, care-i făcut din o scîndurică de lemn bortit la capete.* ȘEZ. IV 114.

SCÎNDUREÁNĂ, *scîndurene,* s. f. 1. Scîndurea.

2. (La pl.) Tălpigile sau călcătorile cu care se lasă, la țesut, ițele în jos. *Lăsarea ițelor în jos se face cu ajutorul iepelor, numite încă și... scîndurene.* PAMFILE, I. C. 276.

SCÎNDURÍCE, *scîndurici,* s. f. Scîndurea. *Mă dusei în pădurice Și tăiei o scîndurice Și la capăt cu un cucui* (Scripca). GOROVEI, C. 336.

SCÎNDURÍȚĂ, *scînduriță,* s. f. 1. Scîndurea.

2. Lopățică la amnarul războiului de țesut, care se leagă de talpa războiului cu o ață și ajută la învelirea pînzei pe sulul de dinainte. *În lungime are o dăltuitură prin care pătrunde o lopățică plină de găuri, care se mai numește și... scînduriță.* PAMFILE, I. C. 274.

SCÎNDURÚȘĂ, *scînduruțe,* s. f. (Rar) Scîndurică. *Mă suii pe o scînduruță, Mă-ntîlnii c-o albinuță, Albinuța face mierea.* MARIAN, INS. 174.

SCÎNTEIÁ, *scînteiez,* vb. I. Intranz. 1. A licări ca o scînteie (care apare și dispare), a străluci, a luci, a sclipi. *Privirea lui s-a dus mai departe, spre oglinzile rîului, care scînteiau printre lunci și spre munții încununați de cețuri albăstrii.* SADOVEANU, N. P. 8. *Pe frunzele pomilor scînteiau ca niște pietre scumpe picăturile de apă.* SANDU-ALDEA, U. P. 195. ✧ Tranz. (Rar) *S-au pierdut spre Balcanii, pe care în zilele cu cer limpede, dacă mă sui pe măgură, îi văd lucind, scînteind în lumină spinări gheboase, pietroase.* STANCU, D. 193. ✦ (Despre ochi) A privi viu, pătrunzător (sub impresia unui sentiment puternic); a luci, a sclipi. *Un gol, deodată, se făcu în jurul bătrînului zburlit și furios, care aștepta gata să lovească, la pîndă, cu ochii scînteind ca o fiară încolțită.* BART, E. 301. *Cînele se uită, îi scînteiază ochii.* DELAVRANCEA, H. T. 266. *Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, ai căruia ochi scînteiară ca un fulger.* NEGRUZZI, S. I 139. ✧ (Poetic) *Umbra feței străvezii E albă ca de ceară — Un*

mort frumos cu ochii vii Ce scînteie-n afară. EMINESCU, O. I 88.

2. A împrăştia scîntei. *Ard nuielele trăsnind, Creşte para scînteind.* ALECSANDRI, P. II 106. ✧ (Poetic) *Luceafărul de ziuă scînteia, parc-ar fi fost scos din foc.* SANDU-ALDEA, U. P. 128.

— Prez. ind. pers. 3 şi: *scîntéie* (EMINESCU, O. I 209). — Variantă: **schintelá** (MACEDONSKI, O. I 29) vb. I.

SCÎNTÉIE, *scîntei*, s. f. 1. Părticică solidă incandescentă care sare din foc, dintr-un corp aprins, din ciocnirea a două corpuri dure sau însoţeşte o descărcare electrică. *Noianul de flăcări de la răsărit se învolbură mai năprasnic... O viltoare de scîntei se ridică în văzduh, risipindu-se într-o vijelie de stele căzătoare.* REBREANU, R. II 107. *O cracă trosneşte, se rupe arzînd, Scîntei prin ceaţă se văd plutind.* BELDICEANU, P. 60. *Scînteile... de soare sărutate Se schimbă-n doi feciori, Drăgălaşi ca două flori.* BOLINTINEANU, O. 91. ✧ *Scînteie electrică* v. electric. ✧ Expr. **A i se face** (cuiva) **scîntei pe dinaintea ochilor,** se zice cînd cineva primeşte o lovitură puternică (şi are senzaţia că vede scîntei); a vedea stele verzi. *Cînd sar odată voiniceşte de pe-un mal nalt în ştiolnă, din greşeală, drept cu faţa-n jos, numai scîntei mi s-au făcut pe dinaintea ochilor de durere.* CREANGĂ, A. 61. **A se învăţa** (sau **a se deprinde**) **ca ţiganul cu scîntela** = a se deprinde cu răul. ✧ Fig. (Sugerînd ideea de lumină) *Pas cu pas pe urma ei Alunecă-n odaie, Ţesînd cu recile-i scîntei O mreajă de văpaie.* EMINESCU, O. I 186. *Cîmpia i se înfăţişează luminată de scînteile strălucitoare ale licuricilor.* ODOBESCU, S. III 20. (Sugerînd ideea de strălucire) *În lumea asta sînt femei Cu ochi ce izvorăsc scîntei.* EMINESCU, O. I 289. *Te mai rog... să-mi împrumuţi măcar o dată carul cu boii, s-aduc nişte lemne din pădure la nevastă şi la copii, că n-au scînteie de foc în vatră, sărmanii!* CREANGĂ, P. 45.

2. Fig. Fapt, aparent neînsemnat, care declanşează o acţiune sau un sentiment. *O noapte de acele ce nu le poţi uita, Care aprind în suflet scînteie de iubire.* ALECSANDRI, P. I 133. ✦ Părticică neînsemnată (din ceva); fărîmă, pic. *Scînteie de talent. Scînteie de geniu.* ▭ *Ţugulea scăpase cu o scînteie de viaţă, căci fraţii nu-l omorîse de tot.* ISPIRESCU, L. 329.

— Variantă: **schintéie** (ISPIRESCU, L. 201, NEGRUZZI, S. I 154) s. f.

SCÎNTEIÉRE, *scînteieri*, s. f. Acţiunea de a scînteia şi rezultatul ei; lumină vie, intermitentă (iradiată sau reflectată). *Pe undele negre tremurau uneori scînteieri de lumină.* DUNĂREANU, CH. 233. *Subt mîngîierile aceloraşi adieri, finaţul adînc se mlădia în valuri molatice, scînteieri de rouă, aprinsă în lumină de soare.* HOGAŞ, M. N. 151. ✧ Fig. *Catrina închise pe jumătate ochii, lunecînd spre Ruset scînteierea lor de smoală topită.* SADOVEANU, Z. C. 153.

— Variantă: **schinteiére** (MACEDONSKI, O. I 29) s. f.

SCÎNTEIETÓR, -OÁRE, *scînteietori, -oare*, adj. Strălucitor, sclipitor. *Valea Jiului strălucea într-o splendidă zi de toamnă. De jur împrejur se ridicau munţii, măreţi şi liniştiţi, iar crestele Paringului erau acoperite de zăpezi albe, scînteietoare.* BOGZA, V. J. 142. *Cum şedea spînul împreună cu moşu-său şi cu verele sale sus într-un foişor, numai iată ce zăresc în depărtare un sul de raze scînteietoare... şi de ce se apropia, de ce lumina mai tare.* CREANGĂ, P. 228. ✧ Fig. *Singur Eminescu a ştiut să scoată dintr-un cîmp aşa de îngust frumuseţe nepieritoare de formă, fineţe de sentimente scînteietoare.* IONESCU-RION, C. 104. ✦ Care pare că împrăştie scîntei; viu, strălucitor, lucitor. *Era înaltă... cu ochii scînteietori, cu buzele subţiri şi roşii.* IBRĂILEANU, A. 124. *Ce pictor va putea vreodată să ne reproducă sclipirea scînteietoare a unui ochi frumos.* GHEREA, ST. CR. II 50. *După ce se uită o dată cu ochii scînteietori împrejurul său... începu să scurme pămîntul cu ghearele.* SLAVICI, N. II 239. *Focurile pietrelor scumpe se uneau cu razele scînteietoare ale ochilor.* ALECSANDRI, O. P. 86.

— Variantă: **schinteietór, -oáre** (MACEDONSKI, O. I 24) adj.

SCÎNTEIOÁRĂ, *scînteioare*, s. f. 1. Diminutiv al lui scînteie. *Totuşi două scînteioare se strecurară pe coş şi picară în grădină.* ISPIRESCU, L. 65.

2. Nume dat la două plante: a) scînteuţă *(Anagallis arvensis)*; b) plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori galbene *(Gagea saxtalis)*. *Şi din treacăt, ici şi colo, să culegi sînziene cu tulpinele întregi, Margarete, scînteioare şi aglice.* TOPÎRCEANU, B. 44. *Scînteioarele se ridicau cu vîrful roşu.* DELAVRANCEA, S. 59.

SCÎNTEIÓS, -OÁSĂ, *scînteioşi, -oase*, adj. (Învechit) Strălucitor; scînteietor. *Fumuri albe se ridică în văzduhul scînteios.* ALECSANDRI, P. III 17. ✦ (Despre ochi) Scînteietor, lucitor. *Nişte sprîncene lungi şi negre pe sub cari luceau în fundul capului doi ochi mici, scînteioşi.* GANE, N. I 58. *Privind feţele cele turburate cu ochi scînteioşi, puteai gîci că nu le prea mergea bine.* CONTEMPORANUL, III 571. *Şi văd sub cerul luciu, în zarea-nflăcărată, Zburînd o herghelie de armăsari zmeioşi Cu coamele în vînturi, cu ochii scînteioşi.* ALECSANDRI, P. III 283.

SCÎNTEUŢĂ, *scînteiuţe*, s. f. 1. Diminutiv al lui scînteie.

2. Nume dat la două plante: a) plantă erbacee din familia primulaceelor, cu tulpina ramificată de la bază, cu flori roşii, rar albastre sau albe; creşte pe locuri cultivate şi aride, prin poienile din păduri şi pe lîngă drumuri *(Anagallis arvensis)*; scînteioară; b) mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu doi bulbi şi cu flori galbene dispuse în umbele; creşte pe locuri cultivate, prin vii şi prin grădini *(Gagea arvensis)*. ✦ (La pl.) Brumărea.

SCÎRBÁVNIC, -Á, *scîrbavnici, -e*, adj. Care provoacă scîrbă; scîrbos, dezgustător, scîrbelnic. *Această superioritate... se oploşi ca o scîrbavnică satisfacţie într-un ascunziş obscur al sufletului.* C. PETRESCU, O. P. I 78. *Gluma, oricît de blîndă, a prietenului îl durea altfel. Îi părea surîsul scîrbavnic al unui preot care nu mai crede în minunea icoanelor.* id. R. DR. 45.

SCÎRBĂ, *scîrbe*, s. f. 1. Aversiune mare (fizică sau morală), dezgust, repulsie, greaţă, silă. *Dădu cu piciorul în cuţit, cu scîrbă.* DUMITRIU, N. 248. *Cînd văzu... pieile de bufniţă tot acolo, îl apucă un cutremur de scîrbă.* ISPIRESCU, L. 213. ✧ Expr. **A-i fi** (sau **a i se face**) **cuiva scîrbă** sau **a-l prinde** (ori **a-l cuprinde**) **pe cineva o scîrbă** (de ceva) = a-i fi (sau a i se face cuiva) silă (de ceva); a simţi repulsie, aversiune, a se scîrbi. *Mă văzui în oglindă, fără să vreau, şi mi se făcu scîrbă de figura mea pălmuită, ca de faţa unui laş.* VLAHUŢĂ, O. A. 149. *Cînd Radu a înţeles de ce e vorba, l-a prins o scîrbă nestăpînită de casa în care se afla şi s-a hotărît cu orice preţ să plece de acolo.* id. O. A. I 91. *Văzînd în capul arăpoaicei ce nu mai văzuse de cînd o făcuse mă-sa, i se făcu scîrbă şi îi veni să scuipe.* ISPIRESCU, L. 398. ✦ (Rar) Ceea ce provoacă silă, p. ext. spaimă, groază. (Personificat) *Fraţii tăi au dovedit că nu au inimă într-înşii... Doar tu să fii mai viteaz, dar parcă tot nu-mi vine a crede ... mi-i nu cumva să te întîlneşti cu scîrba în drum şi să dai şi tu cinstea pe ruşine.* CREANGĂ, P. 193.

2. (Familiar) Fiinţă murdară, dezgustătoare, om josnic, mîrşav; p. ext. fiinţă neînsemnată, de nimic. *Scîrbele din sobor au făcut iar panoramă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 30. (Folosit ca epitet, urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Ne-au dat ruşii ceva, un praf... de se toarnă pe baltă şi mor scîrbele de ţînţari. Şi ouăle le mor.* DUMITRIU, N. 236. ✦ Faptă urîtă, nedemnă, reprobabilă; ticăloşie, nelegiuire. *Nu! nu! copilă. De-aşa scîrbă m-oi feri. Nu te dă de voie bună... Te voi cuceri!*

Dar să fur ce-mi este dreptul, să te fur că nu-mi ești dată, Nu! nu vreau! Această faptă pe-amîndoi ar fi o pată. DAVILA, V. V. 106. ✦ (La pl.) Vorbe murdare, triviale, obscene; ocări, înjurături. *Pîrgu se aprinse de o mînie grozavă, de care, ca să se ușureze, icni pe nerăsuflate un potop de scîrbe.* M. I. CARAGIALE, C. 24.

3. (Regional) Întristare, mîhnire, amărăciune; dezolare. *Vinul e bun și la bucurie și la scîrbă.* SADOVEANU, Z. C. 5. *La gîndul acesta, intra în rărunchii lui o scîrbă fără margini, în care i se topea toată vlaga și toată dorința să iasă la lumină, nepătat cum se știa.* POPA, V. 80. *Au rămas de-acum singur acasă, zdrobit de scîrbă, atît pentru pierderea păserii cît și pentru îndepărtarea băiețelului său.* SBIERA, P. 72. ✦ Grijă, necaz, nenorocire, năpastă. *Griji multe ne-au bîntuit; una singură mai aspră am avut acum cu fiul nostru: am dovedit-o și pe aceea; astăzi am pus popas scîrbelor.* SADOVEANU, Z. C. 164. *De aceea m-am gîndit... să vă scap din toate scîrbele și să facem o dreptate mare.* C. PETRESCU, Î. II 12. *Tuturor le pare bine C-au venit scîrba la mine.* SEVASTOS, C. 222.

4. (Învechit și arhaizant) Mînie, furie; dușmănie. *Balaban a primit poruncă... să dobîndească îndărăt, prin orice mijloace, acele cărți, scrise leșilor intr-un ceas de scîrbă.* SADOVEANU, Z. C. 103.

SCÎRBÉLNIC, -Ă, *scîrbelnici, -e,* adj. (Rar) Scîrbavnic. *Iar strigoiul cel scîrbelnic — o, moment îngrozitor!... Aruncă-n groapa deschisă pre cioclul tremurător.* NEGRUZZI, S. II 60.

SCÎRBÍ, *scîrbesc,* vb. IV. Refl. **1.** A avea aversiune față de cineva sau de ceva, a se îngreța, a se dezgusta, a-i fi silă, scîrbă. *Cînii se scîrbesc de carnea lupului.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG. ✦ Tranz. A produce scîrbă, a dezgusta. *A început să mă scîrbească de cînd am văzut că-și pune mintea cu flăcăii.* REBREANU, I. 108.

2. (Învechit și arhaizant) A se întrista, a se supăra, a se amărî. *Atuncea popasul nostru-i cu întîrziere, prietine Ilie. Mie asta-mi place. — Nici eu nu pot să spun că mă scîrbesc.* SADOVEANU, Z. C. 58. *Iar de sărăcie... au de defăimarea oamenilor să nu te scîrbești.* STĂNOIU, C. I. 150. *Știu că are să se scîrbească cînd o auzi de moartea surori-sa.* BOLINTINEANU, O. 352.

3. (Învechit) A se înfuria, a se mînia. *Se scîrbi Mihai cînd auzi de la Sigismund că vrea să închine țara neamțului.* ISPIRESCU, M. V. 35.

SCÎRBÎT, -Ă, *scîrbiți, -te,* adj. **1.** Cuprins de scîrbă, de silă, de aversiune; dezgustat. *Ozun mușcă în dinți cartonul țigării și se depărtă scîrbit.* C. PETRESCU, C. V. 254. *Părăsi scîrbită casa și pe oamenii aceștia care-și temeau atît de grozav viața.* AGÎRBICEANU, S. P. 49. *Tata a oftat adînc, împingînd cu lingura, scîrbit, către marginea mesei, cele două jucării lucitoare.* SAHIA, N. 60.

2. (Regional) Întristat, supărat, amărît. *Suparat, ca vai de capul lui, știi, ca omul cînd își pierde copilașii, șădea și el scîrbit pe-o creangă de fag și nu zicea nimic.* ȘEZ. III 185. *Atîta-s de supărat, Cumu-i ceriul înnorat, Și atîta-s de scîrbit, Cumu-i ceriul de cernit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 221.

3. (Învechit) Mîniat, înfuriat. *Atunci sultanul, scîrbit pe dînsul, îl trimise surghiun la Malgara.* ISPIRESCU, M. V. 31.

SCÎRBÓS, -OÁSĂ, *scîrboși, -oase,* adj. **1.** Care provoacă scîrbă, repulsie; respingător, dezgustător, grețos. *Cînd, ce să vezi d-ta? Unde începu a curge niște sînge și venin scîrbos, și un glas se auzi din pom.* ISPIRESCU, L. 224. *E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răped la stîrvuri și se îmbuibă cu mortăciuni... Dar căruța trece-n laturi de acea priveliște scîrboasă.* ODOBESCU, S. III 16.

2. Care inspiră dispreț, aversiune, repulsie morală; josnic, detestabil. *Toată munca asta scîrboasă ar fi fost degeaba.* DUMITRIU, N. 52. *Plîngeți, toate lemnele și pietrele, toți codrii și munții, că acela care vă făcea să vă veseliți de răsunetul numelui lui, astăzi se răpuse într-un chip mîrșav și scîrbos.* ISPIRESCU, M. V. 61. *Aste nu erau decît o mască scîrboasă cu care voiai să amăgești lumea.* NEGRUZZI, S. I 228. ✧ Expr. **(A fi) scîrbos la gură** (sau **a avea gură scîrboasă**) = a întrebuința vorbe urîte, triviale.

3. (Familiar, despre oameni) Dezagreabil, nesuferit.

SCÎRBOȘÉNIE, *scîrboșenii,* s. f. Însușirea de a fi scîrbos; (concretizat) lucru scîrbos, faptă, purtare, vorbă scîrboasă.

SCÎRCIUM, *scîrciume,* s. n. (Regional) Scrînciob, leagăn. *Mă agăț de frînghii și-mi dau drumul. Mă legăn în clopotniță, parcă m-aș da în scîrcium.* STANCU, D. 323. *Aidi în scîrcium să ne dăm.* PĂSCULESCU, L. P. 82.

SCÎRMÁ, *scîrm,* vb. I. Refl. (Rar) A scotoci; a căuta. *Scîrmă-te la ciorap... și pune restul pînă la pol.* STANCU, D. 359.

SCÎRNAV, -Ă, *scîrnavi, -e,* adj. **1.** Plin de necurățenii; murdar. *Într-un colț erau murdării scîrnave.* DUMITRIU, P. F. 59. *Să nu prinzi lucruri scîrnave sau ghimpoase în mîni, că ți-i fețeli și ți-i zgîria mînuțile cele frumușele!* SBIERA, P. 206. *Tîrgu îi mărișor, însă scîrnav.* KOGĂLNICEANU, S. 10. ✧ Fig. Dezgustător, josnic, ticălos, infam.

2. Fig. Dezgustător; obscen. *Ascultă pașii osteniți ai companiei printre scîrțiiturile căruțelor. S-auzi o suduitură scîrnavă și cîteva izbituri.* CAMILAR, N. I 201. *Dragostea scuturată de tot ce e vremelnic și scîrnav.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 112. ✧ Expr. **(A avea) gură scîrnavă** = (a avea) gură scîrboasă, v. scîrbos.

SCÎRNĂ s. f. Excremente (de om sau de animal). *Apoi o zvîrlit în butoiul deschis scîrnă de cîine, bulgări.* STANCU, D. 133. *Îl știam lacom peste măsură, în stare să rîme în scîrnă după un gologan.* M. I. CARAGIALE, C. 98.

SCÎRNĂVÉNIE s. f. (Rar) Scîrnăvie. *Ptiu! ce scîrnăvenie de femeie! strigă Safta.* SLAVICI, V. P. 90.

SCÎRNĂVÍ, *scîrnăvesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se murdări, a se acoperi cu scîrnă.

SCÎRNĂVÍE, *scîrnăvii,* s. f. **1.** Lucru scîrnav; murdărie. *Parcă-l stropește cu toate scîrnăviile.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 162.

2. (Adesea ca epitet, urmat de determinări introduse prin prep. «de») Om (mai rar lucru, faptă) fără valoare, de nimic, vrednic de dispreț. *Scîrmă-te la ciorap, scîrnăvie, și pune restul, pînă la pol, în căldărușă...!* STANCU, D. 359. *Ce? O scîrnăvie de băiat... să-mi poroncească mie?* SBIERA, P. 72. *Mă rog, băbacă... crede, nu am scris o scîrnăvie și o carte ră.* KOGĂLNICEANU, S. 101.

SCÎRȘNITÓR, -OÁRE adj. v. **scrîșnitor.**

SCÎRȚ interj. (Și în forma *scîrți*) **1.** Onomatopee care redă zgomotul ascuțit, strident produs de scîrțîitul ușilor, roților etc. *Cea mai mare din surori, care era păstrătoarea cheilor, bagă cheia în broasca ușii și, întorcînd-o nițel, scîrț! ușa se deschise.* ISPIRESCU, L. 50. ✧ Expr. **Hîrțî încoace** (sau **încolo**), **scîrți încolo** v. hîrți[1]. ✦ (Adesea repetat) Redă scîrțîiturile alternative ale unui lucru care se mișcă cînd într-un sens, cînd într-altul. *Hașca, clătinată de vînt, mai face iarăși scîrț, scîrț.* SBIERA, P. 2.

2. (Mai ales repetat) Onomatopee care redă zgomotul caracteristic produs uneori de încălțăminte în timpul mersului. *Cizmele oglindă, lună. Sabia: zdronc-zdronc... Cizmele: scîrț-scîrț.* STANCU, D. 308. ✦ (Substantivat, m.) Adaos sau potrivează la încălțăminte, pentru a o face să scîrțîie în timpul mersului. *Tăsică e grefier la judecătorie, e acriturâ. Umblă îmbrăcat nemțește, cu scîrț la pantofi.* STANCU, D. 87. *Începu să coboare scările în spirală*

cu oribilele lui ghete cu scîrţ. C. PETRESCU, C. V. 289. *Numai scîrţi uitase Pavel să puie... şi pentru asta rău s-a stricat inima lui Mogorogea.* CREANGĂ, A. 103.

3. (Familiar, exclamaţie de dezaprobare sau de dispreţ faţă de afirmaţia cuiva) Da de unde, vorbă să fie.

— Variantă: **scîrţi** interj.

SCÎRŢA interj. (Şi în forma *scîrţai;* numai repetat) Onomatopee care redă un scîrţîit repetat, prelungit. *Apucă, omule, boii de funie, cîrmeşte, întoarnă carul şi scîrţa-scîrţa, numai ce-i vezi acasă.* SEVASTOS, N. 50. ◇ (Substantivat, depreciativ, în expr.) **Scîrţa-scîrţa pe hîrtie** = impiegat, funcţionar, conţopist. *Un bărbat falnic ca mine să fie dat în vileag de un scîrţai-scîrţai pe hîrtie?* SADOVEANU, E. 221. *Iacă, nişte papugii... nişte scîrţa-scîrţa pe hîrtie! Îi ştim noi!* CARAGIALE, O. I 44.

— Variantă: **scîrţai** interj.

SCÎRŢAI interj. v. **scîrţa.**

SCÎRŢĂÍ vb. IV v. **scîrţîi.**

SCÎRŢĂIÁLĂ s. f. v. **scîrţîială.**

SCÎRŢĂIETÓR, -OÁRE adj. v. **scîrţîitor.**

SCÎRŢĂÍRE s. f. v. **scîrţîire.**

SCÎRŢĂÍT s. n. v. **scîrţît**[1].

SCÎRŢĂITÚRĂ s. f. v. **scîrţîitură.**

SCÎRŢI interj. v. **scîrţ.**

SCÎRŢIÍ vb. IV v. **scîrţîi.**

SCÎRŢIIÁLĂ s. f. v. **scîrţîială.**

SCÎRŢÍIRE s. f. v. **scîrţîire.**

SCÎRŢÍÍT s. n. v. **scîrţît**[1].

SCÎRŢIITÓR, -OÁRE adj. v. **scîrţîitor.**

SCÎRŢIITÚRĂ s. f. v. **scîrţîitură.**

SCÎRŢÎÍ, *scîrţîi,* vb. IV. Intranz. (Mai ales la pers. 3) **1.** A produce, prin frecare (involuntară), un zgomot ascuţit, strident. *Zăpada îi scîrţîia sub opinci, iar el cînta.* DUMITRIU, N. 200. *Cumpenele fîntînilor se lăsau şi se ridicau necontenit, scîrţîind.* SADOVEANU, O. VII 237. *Ar fi ieşit în uliţă, dar îi era frică să nu scîrţîie portiţa.* REBREANU, I. 41. *Pînă a geme boii, scîrţîie carul,* se spune cînd, în loc să se plîngă cei care trudesc, se plîng cei care profită de pe urma trudei acestora. (Fig.) *Taci, frate... că-ţi scîrţîie gîtul ca o roată de car.* ALECSANDRI, T. I 290. ◇ Expr. **A unge osia ca să nu scîrţîie (carul)** = a plăti cu vorbe de măgulire, sau, mai ales, cu plocoane, bunăvoinţa aceluia de care depinzi sau care s-ar putea împotrivi în mod samavolnic dorinţelor tale. (Tranz.) **A scîrţîi uşa cuiva** = a stărui (pe lîngă cineva) cu insistenţe repetate şi plictisitoare. (Atestat în forma *scîrţii*) *Mie nu mi-o scîrţîit nime uşa pînă-n ziua de astăzi, cum o scîrţii tu la altele, berbantule!* HOGAŞ, DR. II 93. ✦ (Despre vehicule încărcate cu poveri mari) A merge, a înainta cu greu. *Care cu grîne... scîrţîiau toamna spre şleapurile de pe Dunăre.* DUMITRIU, B. F. 72. *Carele cu pîine scîrţîiau spre satele munţilor.* C. PETRESCU, S. 197. ◇ (În contexte figurate) *Greu să duci munca... cu car, care scîrţîie din toate încheieturile şi stă să se rupă sub încărcătură.* STANCU, D. 229. ✦ (Despre încălţăminte) A produce un zgomot ascuţit, caracteristic. *Paşi îndesat pe trotuar, cu ghetele de piele de bizon, care scîrţîiau în noaptea sonoră.* C. PETRESCU, Î. I 20. *Cu papucii scîrţîind, Cu poalele-n vînt bătînd... Ea la apă să ducea.* BIBICESCU, P. P. 263.

2. (Despre animale, mai ales despre insecte) A scoate sunete ascuţite, asemănătoare cu scîrţîitul produs prin frecare. [Insectele] *se strecoară prin ierburi, ţiuind, scîrţîind, fluierînd, şuierînd.* ODOBESCU, S. III 19. ◇ Tranz. *Un piţigoi veni deasupra capului lui acoperit cu pălăria pleoştită, scîrţîindu-şi necontenit cîntecul.* SADOVEANU, O. VIII 126.

3. Fig. A cînta prost, scoţînd sunete stridente, dintr-un instrument muzical cu coarde. *Scîrţîia din vioară un lăutar, în partea dinspre fund.* PAS, L. II 242. ✦ A scrie greu, mişcînd anevoie tocul pe hîrtie. *Şi începu să scîrţîie înainte într-un registru, c-un condei cu peniţă mare, galbenă.* SADOVEANU, P. S. 86. *Bîra mai are de scîrţîit cu condeiul prin condici.* id. A. L. 138. ✦ (Familiar, despre mecanisme, p. ext. despre acţiuni, activităţi, întreprinderi) A nu funcţiona cum trebuie, a merge prost, greu. (Impersonal) *Ţi-o garantez eu... La început scîrţîie. O săptămînă, o lună, un an... Pe urmă deodată începe să-ţi bată vîntul în pupă şi atunci... te duce, de nu te mai ajunge nimeni din urmă.* C. PETRESCU, C. V. 53. ✦ (Familiar, despre oameni) A o duce rău cu sănătatea. *Băbăţia lui, de la o vreme încoace, nu ştiu ce avea, că începuse a scîrţîi; ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea.* CREANGĂ, P. 111.

— Prez. ind. şi: *scîrţîiesc* (SBIERA, P. 2). — Variante: **scîrţăi** (C. PETRESCU, Î. I 9), **scîrţii** vb. IV.

SCÎRŢÎIÁLĂ, *scîrţîieli,* s. f. Faptul de a scîrţîi şi zgomotul produs; scîrţîit (mai ales repetat, prelungit). *Fuma scuipînd şi plimbîndu-se însoţit de o scîrţîială enervantă a ghetelor cu gumă.* C. PETRESCU, C. V. 278.

— Pl. şi: (rar) *scîrţîiele* (GOROVEI, C. 297). — Variante: **scîrţăiálă, scîrţiiálă** s. f.

SCÎRŢÎÍRE, *scîrţîiri,* s. f. (Rar) Scîrţîit. *Tabăra de cară, cu scîrţîiri de osii şi îndemnuri de glăsuri, se puse în mişcare spre Iaşi.* SADOVEANU, Z. C. 203.

— Variante: **scîrţîire** (EMINESCU, O. I 141), **scîrţăire** s. f.

SCÎRŢÎÍT[1] s. n. Faptul de a scîrţîi; zgomot sau sunet ascuţit, strident care se produce prin frecare. *A aşteptat pînă cînd scîrţîitul căruţei s-a depărtat.* GALAN, Z. R. 380. *În casă era cald şi de afară se auzea la mers scîrţîitul zăpezii.* PREDA, Î. 76. *Din satul pe care îl lăsam devale biruia, strident, ca nişte chemări de lebădă, scîrţîitul cumpenelor de la fîntîni.* GALACTION, O. I 101. *Nu se mai auzea decît scîrţîitul nisipului de sub picioarele lor.* BUJOR, S. 26. ✦ Fig. Sunet sau serie de sunete stridente scoase de un instrumentist nedibaci care cîntă la un instrument cu coarde. *I se păru că aude, în partea cealaltă a cerdacului, un scîrţîit ca de sunet de vioară, de ţambal sau de cobză.* PAS, L. I 33. *Călăuzită de scîrţîitul unei vioare ce se auzea în depărtare, am plecat şi eu pe urma lor.* NEGRUZZI, S. I 104.

— Variante: **scîrţăit, scîrţiit** s. n.

SCÎRŢÎÍT[2]**, -Ă,** *scîrţîiţi, -te,* adj. (Rar) Scîrţîitor. *Am găsit aşezări de nemţi, care-şi beau în tihnă cafeaua cu lapte... ascultînd fluieratul scîrţîit al greierului.* SADOVEANU, O. L. 9.

SCÎRŢÎITOÁRE, *scîrţîitori,* s. f. **1.** Aparat de lemn, prevăzut cu nişte aripioare care, mişcate de vînt, produc un zgomot strident şi alungă păsările din semănături.

2. Jucărie de copil care produce zgomot; hîrîitoare.

SCÎRŢÎITÓR, -OÁRE, *scîrţîitori, -oare,* adj. Care scîrţîie, care produce un scîrţîit. *Am o căţea lătrătoare Şi-o uşă scîrţîitoare.* TEODORESCU, P. P. 310.

— Variante: **scîrţăietór, -oáre** (PĂSCULESCU, L. P. 295), **scîrţiitór, -oáre** (NEGRUZZI, S. I 287) adj.

SCÎRŢÎITÚRĂ, *scîrţîituri,* s. f. Scîrţîit. *Podurile rulante i se par acum imense şi orice scîrţîitură a lor, cînd lanţurile se încurcă la cîrlige, face să-i tresară inima.* SAHIA, N. 35.

— Variante: **scîrţăitúră** (DAN, U. 259), **scîrţiitúră** (SLAVICI, N. I 33) s. f.

SCLAI, *sclaiuri*, s. n. (Mai ales la pl.) Parte componentă a joagărului, care poartă buşteanul după ce a trecut de ferăstrău.

SCLAV, -Ă, *sclavi, -e*, s. m. şi f. (În orînduirea sclavagistă şi mai tîrziu, ca o rămăşiţă a acestei orînduiri) Persoană lipsită de orice mijloace de producţie, aflată în proprietatea deplină a stăpînului, pentru care era obligată să muncească; rob. *Ştiu că trupul ăsta, supus ca un sclav, nu mă trădează.* CAMIL PETRESCU, U. N. 344. *Eşti sclavul lui Horaţiu?* ALECSANDRI, T. II 197. ✦ Persoană care depinde de alta din punct de vedere economic, politic etc. *În Republica Populară Romînă muncitorul nu mai este sclavul fabricantului.* REZ. HOT. I 291. *Muncitori, bătrîni şi tineri, sclavi ai burghezimii oarbe, Ştiţi voi pentru cine strîngeţi rodul muncii voastre grea?* DEMETRESCU, O. 37. *De ce să fiţi voi sclavii milioanelor nefaste, Voi, ce din munca voastră abia puteţi trăi?* EMINESCU, O. I 59. ✦ Fig. Persoană care satisface orbeşte şi în mod servil voinţa altuia. ✦ Fig. (Urmat de determinări în genitiv) Persoană care îşi subordonează integral voinţa sau acţiunile unei pasiuni, unei dogme etc.

SCLAVAGÍSM s. n. Orînduire socială care a precedat feudalismul şi în care baza raporturilor de producţie o forma proprietatea clasei dominante asupra mijloacelor de producţie şi asupra producătorului-sclav.

SCLAVAGÍST, -Ă, *sclavagişti, -ste*, adj. Care aparţine sclavagismului, specific sclavagismului. *Ideologii societăţii sclavagiste propovăduiau ideea că sclavii nici nu pot fi numiţi oameni, că ei nu sînt altceva decît «unelte cuvîntătoare».* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 357, 2/1.

SCLAVÁJ s. n. Sclavie.

SCLAVÍE, *sclavii*, s. f. (În orînduirea sclavagistă şi, ca o rămăşiţă, în alte orînduiri) Stare, condiţie de sclav; robie (1). *Hai, scumpe surioare, uitîndu-ne sclavia Să ne oglindim în apa fîntînii Blanduzia.* ALECSANDRI, T. II 196. ✦ Fig. Stare de dependenţă politică, socială şi economică în care este ţinută o ţară, o clasă socială, un individ. *Unde stă cea dintîi inegalitate socială? În sclavia femeii.* BOLLIAC, O. 43.

SCLERODERMÍE s. f. Boală caracterizată printr-o întărire şi îngroşare a pielii şi a ţesuturilor celulare subcutanate şi care produce uneori atrofii şi deformaţii mari.

SCLEROMÉTRU, *sclerometre*, s. n. Instrument pentru determinarea durităţii unui corp metalic prin măsurarea rezistenţei la zgîriere.

SCLEROSCÓP, *scleroscoape*, s. n. Aparat pentru măsurarea durităţii unui metal prin măsurarea înălţimii la care sare înapoi un berbec de o anumită greutate, lăsat să cadă asupra corpului de la o anumită înălţime.

SCLERÓTICĂ, *sclerotice*, s. f. Înveliş exterior al globului ocular, care constă dintr-o membrană cu funcţiune protectoare, formată din fibre tari, albe şi elastice; (popular) albul-ochiului.

SCLEROZÁ, *sclerozez*, vb. I. Refl. A fi atins de scleroză, a se îmbolnăvi de scleroză.

SCLEROZÁT, -Ă, *sclerozaţi, -te*, adj. Bolnav de scleroză. *Inimă sclerozată.* ✧ Fig. *Arşiţa asfaltului şi umbra uscată a zidurilor îi înăbuşise într-atîta seva puţină în trunchiul sclerozat, că-mi păruse din cea dintîi zi un copac martir.* C. PETRESCU, S. 8.

SCLERÓZĂ s. f. Întărire a unui organ sau a unui ţesut, datorită hipertrofiei ţesutului conjunctiv pe care îl conţine; sclerozare. *Scleroza şi degenerarea arterelor.* BABEŞ, O. A. I 135.

SCLÍFĂ, *sclife*, s. f. (Regional) Un fel de sanie cu care se aduc iarna trunchii groşi de copaci din pădure.

SCLIFOSEÁLĂ, *sclifoseli*, s. f. Faptul de a se sclifosi; (concretizat) nazuri, mofturi, fasoane. *Haide, nu vă mai codiţi, ridicaţi-o de-aici... ştiu eu sclifoselile astea muiereşti.* VLAHUŢĂ, O. A. II 72.

SCLIFOSÍ, *sclifosesc*, vb. IV. Refl. **1.** A plînge prefăcut, fără motiv; a se smiorcăi. *Îmi era ruşine şi-mi ascundeam ochii să nu vadă nimeni că mă sclifosesc ca o proastă.* C. PETRESCU, C. V. 88. *Mireasa au pus nasul în piept şi se sclifosea şi mai tare.* SBIERA, P. 20. *Nu mă duc, mamă! nu mă duc la Socola... ziceam eu plîngînd cu zece rînduri de lacrîmi... — Degeaba te mai sclifoseşti, Ioane, răspunse mama cu nepăsare.* CREANGĂ, A. 119.

2. A face mofturi, nazuri, fasoane, a se fandosi, a se marghioli. *Femeile mai în vîrstă, bucuroase că sînt în joc, se sclifoseau făcînd fel de fel de mofturi.* CAMIL PETRESCU, O. I 314. *Ian să-i fi sculat la treabă şi apoi să-i vezi cum se codesc, se drîmboiesc şi se sclifosesc, zise mama.* CREANGĂ, A. 39.

SCLIFOSÍT, -Ă, *sclifosiţi, -te*, adj. Care se sclifoseşte, care face nazuri; fandosit, izmenit.

SCLIMPÚŞ, *sclimpuşe*, s. n. (Regional) Mic cîrlig de lemn cu resort, cu care se fixează rufele puse la uscat pe frînghie; cîrlig de rufe.

SCLINTÍ vb. IV v. **scrînti.**

SCLINTÍT, -Ă adj. v. **scrîntit.**

SCLINTITÚRĂ s. f. v. **scrîntitură.**

SCLIPEÁLĂ, *sclipeli*, s. f. Faptul de a sclipi; sclipire.

SCLÍPET s. n. v. **sclipit.**

SCLÍPEŢ, *sclipeţi*, s. m. **1.** Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpina noduroasă, cu flori mici galbene; creşte prin păşuni şi prin pădurile de munte *(Potentilla silvestris)*.

2. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori purpurii sau, rar, albe; creşte prin tufişuri, în locuri aride şi pietroase *(Teucrium Chamaedrys)*.

SCLIPÍ, *sclipesc*, vb. IV. Intranz. A luci (cu o lumină vie şi tremurătoare); a scînteia, a străluci. *Acum, alb în soare, sclipeşte pietrişul, Iar Crişul În matca lui leneş se-ntinde, se-ndoaie.* BENIUC, A. R. 27. *În vale către marginea pădurii, sclipea un rîmnic întins în lumina dimineţii.* SADOVEANU, O. I 35. *Sclipind departe, prin frunziş, O stea smerită şi albastră Stă singuratică, pieziş, Deasupra noastră.* TOPÎRCEANU, P. 244. ✧ (În propoziţii atributive introduse prin conjuncţia «de» sau urmat de determinări introduse prin prep. «de», exprimînd ideea de superlativ) *Sclipeşte de curăţenie.* ▭ *Căruţa era împodobită cu pietre nestimate de sclipeau în faţa soarelui ca cine ştie ce lucru mare.* ISPIRESCU, L. 38. ✧ (Poetic) *Pe faţa apei sclipesc, ici, sfărmături de oglinzi; colo, plăci de oţel; comori de galbeni între trestii.* GÎRLEANU, L. 16. *Flori, juvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare.* EMINESCU, O. I 43. ✦ (Despre ochi) A scînteia (din cauza unei emoţii), a avea o strălucire deosebită, nefirească. *Ochii lui se uscau de ardoare şi sclipeau cu o bolnavă dorinţă.* EMINESCU, N. 75. *Erau grozav de mulţi bani, şi ochii lor sclipeau în vederea lor.* SLAVICI, O. I 356. ✧ (Întărit prin «în cap») *Îi sclipeau răutăcioasei ochii în cap şi plesnea de ciudă.* CREANGĂ, P. 69.

— Variantă: **scripi** (BUDAI-DELEANU, la CADE) vb. IV.

SCLIPICIÓS, -OÁSĂ, *sclipicioşi, -oase*, adj. Sclipitor. *100 de galbeni frumoşi şi sclipicioşi.* RETEGANUL, P. I 13. ✧ Fig. *Meşteri isteţi şi dibaci fac să joace în ochii... publicului tot felul de... întortocheri sclipicioase.* ODOBESCU, S. II 540.

SCLIPÍRE, *sclipiri*, s. f. Faptul de a sclipi; lucire, licărire, scînteiere. *Apa limpede, verzuie, se aprindea în*

sclipiri de aur, pînă pe prundurile alburii de dincolo. SADOVEANU, O. IV 77. *Din vale și de pe stînga se furișau pînă la mine sclipirile scurte și fugătoare ale Bistriței.* HOGAȘ, M. N. 58. *Izvoare limpezi, cu sclipiri de oțel, s-azvîrl printre stînci în valurile grele.* VLAHUȚĂ, R. P. 90. ◇ Fig. *Tot parcă-l mai înviora cîte-o sclipire de nădejde.* La TDRG.

SCLIPÍT s. n. Sclipire. *S-ar fi zis că înseși stelele în sclipitul lor lăcrămează, auzind acest glas înduioșat.* GANE, N. II 46. *Și orb de-al armelor sclipit, S-alerge soarele-napoi Spre răsărit.* COȘBUC, P. I 148.

— Variantă: **sclípet** (C. PETRESCU, C. V. 311) s. n.

SCLIPITÓR, -OÁRE, *sclipitori, -oare,* adj. Care sclipește; lucitor, lucios, strălucitor, scînteietor. *În întunericul ferestrelor, se răsuceau mereu fișii de fum, cu mii de scîntei sclipitoare.* REBREANU, R. I 275. *Văpaia lunei s-așterne pe sclipitoarele întinderi.* VLAHUȚĂ, N. 140. *Roiau fluturi ușori, ca sclipitoare stele de aur.* EMINESCU, N. 8.

SCLIPITÚRĂ, *sclipituri,* s. f. Lucire momentană, trecătoare; sclipire, sclipit. *Cînd trecuse bine de amiază, lui Stoicea îi năzări, printre copacii ce dădeau devale, o sclipitură ca de brici.* GALACTION, O. I 46. *Șapte policandre de aur greu, cu cîte șapte sfeșnice, atîrnau din tavanul lucrat în sidef în feluri de sclipituri care-ți luau ochii.* CARAGIALE, P. 141.

SCLIPUÍ, *sclipuiesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A strînge cu greu, puțin cîte puțin (din cele necesare); a face rost, a agonisi, a procura. *Poate va fi sclipuit ceva gologani și pentru datoria de astă-iarnă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 6/3. *În sfîrșit, facem noi ce facem, și sclipuim, de cole o coasă ruptă, de ici o circeie de tînjeală, mai un vătrar cu belciug, mai beșica cea de porc a mea, și pe după toacă și pornim pe la case.* CREANGĂ, A. 42. *Bună ziua, Zamfiră, ce faci? Torci fuior, sclipuiești zestre?* CONTEMPORANUL, VII 497.

SCLIVISEÁLĂ, *scliviseli,* s. f. Acțiunea de a sclivisi; (concretizat) strat subțire de tencuială de ciment aplicat pe fața unui perete, a unei pardoseli etc. pentru a se realiza o suprafață perfect netedă.

SCLIVISÍ, *sclivisesc,* vb. IV. 1. Refl. (Învechit) A se îmbrăca cu îngrijire exagerată; a se dichisi, a se găti.

2. Tranz. A netezi, a lustrui. (Absol.) *Artiștii lui Neagoie Basarab scormoneau, ferecau, fățuiau și sclivi-seau subțire cu dăltița.* ODOBESCU, S. II 513.

SCLIVISÍT, -Ă, *sclivisiți, -te,* adj. 1. (Despre persoane) Dichisit, gătit. *În sfîrșit sosi afabil, surîzător și sclivisit... ca o cucoană întîrziată la întîlnire.* REBREANU, R. II 80. *Mișu iese la primblare Parfumat și sclivisit, În costum ușor de vară, Vesel, mîndru, fericit.* VLAHUȚĂ, O. A. 170.

2. Netezit, lustruit, scrobit. *Anițooo!... începu ea să strige cu un glas de pînză nouă și sclivisită, ce parcă s-ar rupe pîrîind.* HOGAȘ, M. N. 81. *Dînd puțin la o parte colțul părului, sclivisit de cosmetic.* DELAVRANCEA, S. 131.

SCOÁBĂ, *scoabe,* s. f. 1. Piesă metalică formată dintr-o tijă cu capetele îndoite în unghi drept și ascuțite la vîrf, folosită pentru a fixa între ele piese de lemn sau de piatră (mai ales la construcții provizorii). *Dădu tîrcoale sipetului cu scoabe și cercuri și ținte de fier.* C. PETRESCU, A. R. 196. *Cu un amînar de oțel, în formă de scoabă veche, prinse a scoate, din vinele mute și negre ale unei cremene răci, un izvor de scîntei luminoase.* HOGAȘ, M. N. 114. *Am putut parveni la dezlipirea capacului și la descleștarea lui din scoabele de fier.* BOLLIAC, O. 274. ◇ (În metafore și comparații) *Eu tot voinică și grasă sînt și ea-i îndoită ca o scoabă și creață ca o coajă de nucă.* SADOVEANU, O. VIII 719. *Pentr-o mîndrețe dă voinic ca dumneata n-o fi fost atît dă grea treabă ca pentr-o scoabă bătrînă ca mine.* C. PETRESCU, A. R. 50. *Ce tare a slăbit și mama Paraschiva asta! gîndea Irina. S-o făcut ca o scoabă, sărmana!* BUJOR, S. 79.

2. Unealtă folosită la scobit sau la răzuit, mai ales în lucrări de dulgherie și de dogărie. *Un țigan cu scoabele Să sape covețile; Iar alții cu ciocanele Să bată sus potcoavele.* ȘEZ. II 10.

3. Scobitură în zid; firidă. *Într-o scoabă, în părete, ardea o candelă.* ODOBESCU, S. I 131.

4. Fiecare dintre discurile osoase de pe pielea unor pești (morun, nisetru, cegă etc.).

SCOÁCĂ s. f. (Regional) Lapte acru (v. chișleag); brînză proaspătă făcută din acest lapte.

SCOÁCE, *scoc,* vb. III. (Regional) 1. Tranz. A încălzi la foc laptele acru, pentru a-l închega și a-l transforma în brînză. *Unele femei, ca să se aleagă untul mai repede, «scoc» (fierb) smîntîna la foc.* ȘEZ. VII 98. ◇ Fig. *Se vede că redactorul Curierului are drept calimară o oală de scopt politica.* ALECSANDRI, S. 88. ◇ Refl. pas. *Chișleagul... se scoace (se pune la foc, de se încheagă în brînză) și, turnîndu-se în strecurătoare, căpătăm brînză de vaci.* ȘEZ. VII 98.

2. Refl. A fermenta, a dospi. (Fig.) *Nu trebuie... să stea mulți la grămadă și culcați, pentru că de fierbințeală îndată se scoc și pier în iarnă.* DRĂGHICI, la TDRG.

SCOÁCERE s. f. (Regional) Acțiunea de a scoace; încălzirea la foc a laptelui, pentru a prepara brînză. *O scoacere rea aduce o brînză prea moale.* PAMFILE, I. C. 26.

SCOÁRȚĂ, *scoarțe,* s. f. 1. Înveliș extern al tulpinilor, ramurilor, lujerelor și rădăcinilor lemnoase; coajă. *Auzirăm peste o vale, undeva, ciocănitoarea cea mare de munte, duruind sonor în scoarța copacilor.* SADOVEANU, O. VIII 14. *Potrivea scoarța întreagă a unui brad despoiat, pe acoperămîntul tupilat al stînii zdruncinate de furtună.* HOGAȘ, M. N. 190. *Într-o scoarță de copac O să bată tica-tac Tactul, ghionoaia.* COȘBUC, P. I 301. ◇ (În metafore și comparații) *Pieptarul de piele de căprioară și, dedesubt, cămașa de in erau scoarță de sînge închegat.* SADOVEANU, O. I 17. *Tunicile foșnesc la fiecare mișcare aspru, fiindcă de patru zile, de cînd le înmoaie prin noroaie... s-au întărit scoarță.* C. PETRESCU, Î. II 33. *Cu guler nalt, pînă la urechi, cusut scoarță.* GHICA, la TDRG. ◇ Expr. **Obraz de scoarță** = om necioplit, lipsit de rușine, de bună-cuviință. *S-a trece ea și asta; obraz de scoarță, și las-o moartă-n popușoi.* CREANGĂ, A. 51. **Mamă** (sau **soră**) **de scoarță** = mamă (sau soră) vitregă. *Această fată bună era horopsită și de sora cea de scoarță și de mama vitrigă.* CREANGĂ, P. 283.

2. Învelișul exterior, tare al globului pămîntesc; coajă care se formează la suprafața pămîntului după ploi mari, urmate de secetă.

3. (De obicei determinat prin «cerebrală») Partea exterioară a emisferelor cerebrale, formată din substanță cenușie. *Scoarța coordonează toate funcțiunile organismului.* DANIELOPOLU, F. N. II 252.

4. Îmbrăcăminte rigidă a unei cărți, a unui caiet etc.; copertă. *Pe masă se aflau foile dactilografiate și broșura, cu scoarțele roșii, sub o cămașă banală de dosar.* C. PETRESCU, A. 353. *Albumul ei cu scoarțe violete E plin de cărți poștale ilustrate.* TOPÎRCEANU, P. 209. *Vechiul lui caiet... ale cărui scoarțe vinete, pătate de stearină, îi aduceau aminte nopți de neodihnă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 75. ◇ Expr. **Din scoarță în scoarță** = de la prima pînă la ultima pagină, de la început pînă la sfîrșit, în întregime. *Îmbulzeala la ranguri era atît de mare, că se umpluse din scoarță în scoarță condica pitacului domnesc.* GHICA, S. 37. *Ce batjocură să mă puie pe mine... să învăț a b c! pe mine care înțelegeam pe Erodian, din scoarță în scoarță!* NEGRUZZI, S. I 7.

5. (Determinat uneori prin «de car») Perete de scînduri cu care se înlocuiesc loitrele carului cînd se transportă material granular.

6. Ţesătură groasă, de obicei de lînă, lucrată cu diferite modele şi flori, care se aşterne pe pat, pe duşumea etc.; covor. *Lumina se... pierdea, fără urmă, în scoarţele bătrîneşti, pălite, care atîrnau pe pereţi.* DUMITRIU, N. 34. *Iordache şi Profira se culcară amîndoi în carul larg, plin de scoarţe şi de cojoace.* GALACTION, O. I 286. *Frumoasele ţesături şi cusături ce se fac... pe învelitori (velinţe, lăicere, scoarţe).* ODOBESCU, S. II 107.

— Pl. şi: (6) *scorţuri* (SADOVEANU, B. 94).

SCOÁTE, *scot,* vb. III. Tranz. **I.** (În opoziţie cu băga; folosit şi absolut) **1.** A lua ceva dintr-o cantitate mai mare, dintr-un anumit loc sau din locul unde se află. *Fiul paşei din Ianina de la piept o floare scoate.* COŞBUC, P. I 62. *Atunci scoase apă din fîntînă cu o vadră.* RETEGANUL, P. IV 48. *Începură a scoate din lada babei valuri de pînză.* CREANGĂ, P. 14. *A doua zi profesorul veni şi... scoase din sîn o broşură cartonată cu hîrtie pestriţă.* NEGRUZZI, S. I 7. ✧ Fig. *Scoate-o lume ca din basme În lumini de felinare — Umple noaptea de fantasme Neclintite şi bizare.* TOPÎRCEANU, B. 70. *Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos, Cum uşor, ca din cutie, scoate lumile din chaos.* EMINESCU, O. I 140. ✧ Expr. **A scoate apă (sau lapte) din piatră (seacă)** = a face lucruri neobişnuite, imposibil de realizat, dovedind vrednicie, isteţime mare. *Spuse zmeul bătrînei numai la ureche ca să nu mai tragă nădejde de oi, că acum fu Stan Bolovan la stînă, care e aşa de tare, de scoate apă din piatră.* RETEGANUL, P. IV 17. *Noi însă, pre limba noastră a strămoşească, zicem unui... om că este romîn dezgheţat care scoate lapte dulce din piatră seacă.* ISPIRESCU, U. 89. **A-şi scoate în farfurie** = a se servi din mîncare, a lua mîncare, a-şi pune în farfurie. *Îşi scotea a doua oară în farfurie.* C. PETRESCU, Î. I 95. ✧ Refl. pas. *Un puţ cu furcă, adică o groapă adîncă de unde se scoate apă cu burduful.* ODOBESCU, S. III 16.

2. A extrage dintr-un spaţiu sau dintr-un înveliş, pentru a elibera sau a utiliza. *Să ştii că din bute nu vei ieşi pînă ce nu te-a scoate Mandalina mea.* RETEGANUL, P. V 72. *Îl scoase din sicriu şi, cum îl luă în braţe, tăcu.* ISPIRESCU, L. 146. *Să ieşi din raclă cînd te-a scoate bunica din groapă.* CREANGĂ, P. 323. ✧ Expr. **A scoate castanele din foc (sau din spuză) cu mîna altuia** v. castană. ✧ (Complementul indică o armă) *Prin pădure nu erau poteci. Stoicea mergea pe de-a-ntregul. Pe unde agurizarii înfrăţeau prea strîns şi-l încurcau, Stoicea scotea cuţitul.* GALACTION, O. I 46. *Scoateţi spada şi juraţi.* ALECSANDRI, P. II 84. *Scoţîndu-şi toporul, sta cu dînsul gata în mînă, ca în loc de sabie.* DRĂGHICI, R. 65. *Turcii rău se mînia, Paloşele toţi scotea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 493. ✧ Expr. **A scoate sabia (din teacă)** = a începe vrajba, războiul. ✦ A face să iasă trăgînd, depunînd un efort; a da (cu forţa) afară. *Se puseră la vîrtejuri şi scoaseră pe fata cea mare.* ISPIRESCU, L. 88. *Îi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul şi i-o presură cu sare şi cu piperi.* CREANGĂ, P. 13. ✧ Expr. **Ce intră în gura lupului, nu se mai poate scoate** = un lucru intrat în stăpînirea altuia greu se mai recapătă. ✧ Refl. reciproc. *Să facă un colac de secară Să-l dea la fete-n cămară, Că se bat de-alaltăseară Şi se scot de plete-afară.* TEODORESCU, P. P. 143. ✦ A desprinde ceva de la locul lui. *Atunci Ipate scoate ploasca de la oblînc, dă babei vro cîteva ţiguri de rachiu şi apoi îi mai întinde şi o pungă toşcă de bani.* CREANGĂ, P. 171. ✧ Expr. **A scoate luleaua de la ciubuc** = a se enerva, a-şi schimba atitudinea (în rău), a-şi înăspri purtarea. *Mai dăunăzi mă-ntîlneşte unul ce-i zic Clevetici, şi mă-ntreabă nitam-nisam, de sînt ca dînsul, demagog? Dă, măi, Gogule! i-am răspuns şi eu, cată-ţi de drum pînă ce nu scot luleaua de la ciubuc.* ALECSANDRI, T. I 238. ✦ A elibera dintr-o strînsoare; a degaja. *Veniră mai mulţi păzitori... de-l scoaseră din glodul unde se nomolise.* ISPIRESCU, L. 374.

3. A pune la vedere, a înfăţişa, a da la iveală; a expune. *Urgisita şi zbuciumata lui soţie scosese acum pe tipsie şi cloşca cu puii de aur.* CREANGĂ, P. 99. *Fă-mă cîrpă d-ale mari, La bădiţa-n buzunari, Să mă scoată-n tîrguri mari.* HODOŞ, P. P. 55. ✧ Expr. **A scoate la vînzare (sau la mezat, la licitaţie)** = a pune în vînzare (la licitaţie). *Lucrurile au fost scoase la mezat.* C. PETRESCU, Î. II 122. **A scoate în evidenţă (sau în relief)** = a sublinia, a reliefa, a accentua. **A scoate la iveală (sau în vileag, la medean)** = a face cunoscut, a da la iveală. *Am descoperit noi un secret, după îndeletniciri cărturăreşti de patruzeci de ani, care, cu ajutorul lor, ne-a îngăduit să scoatem în vileag povestea cea adevărată.* SADOVEANU, D. P. 6.

4. (Complementul indică un obiect de îmbrăcăminte, o podoabă etc.) A dezbrăca (sau a descălţa), a îndepărta de la sine, a se despodobi. *Lăsasem frîul şi scosesem mănuşile, ca să răsucesc o ţigară.* SADOVEANU, O. VIII 199. *Începu să-şi scoată fracul.* SAHIA, N. 101. *Iute mi-am scos ciubotele din picioare.* CREANGĂ, O. A. 44. *Şi inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic, Ş-apoi pleacă iar în lume năzdrăvanul cel voinic.* EMINESCU, O. I 79. ✧ Expr. **Pe unde scot (scoţi** etc.) **eămaşa?** = cum aş (ai etc.) putea să ies (să ieşi etc.) din încurcătură, cum să mă descurc (să te descurci etc.) sau să scap (să scapi etc.) de belea? *E, domnule şef, acu să te vedem pe unde scoatem cămaşa! răbufni primarul cu faţa strîmbată de îngrijorare.* REBREANU, R. I 97. **A-şi scoate căciula** v. căciulă.

5. A trage afară cu forţa, a smulge, a extrage. *N-are un ochi de loc. I l-a scos cu sulița un călăreț teuton la Cosmin.* DELAVRANCEA, A. 55. *Aici este la bărbierul unde mi-a scos măseaua nevinovată.* CARAGIALE, O. I 225. *Dac-aş avea mai multă putere, ţi-o spun drept că ţi-aş scoate ochii ca la dracul şi te-aş frige pe frigare, zise Ivan.* CREANGĂ, P. 318. *Corb la corb nu-şi scoate ochii.* ✧ Expr. **Prinde orbul, scoate-i ochii,** se spune cînd îţi scapă cineva şi nu-l mai poţi trage la răspundere. *Pînă să-şi dea turcii cu socoteala... Geantă trecuse bariera în fuga calului... Prinde orbul, scoate-i ochii!* STANCU, D. 23. *Acum prinde orbul, scoate-i ochii, necazu şi mînia erau de surda.* POPESCU, B. III 151. **A scoate (cuiva) sufletul** = a necăji, a supăra foarte tare (pe cineva). *Mă chinuieşte, îmi scoate sufletul cu atîta dragoste.* NEGRUZZI, S. I 47. **A-şi scoate sufletul** = a se obosi prea mult, a pune mult suflet, a se extenua. *Eu îmi scot sufletul şi m-am abrutizat.* C. PETRESCU, R. DR. 301. **A-i scoate (cuiva) ochii** (pentru ceva) = a-i face (cuiva) mustrări grele. *M-am săturat pînă-n gît de nucegaiul de babă, că hojma mă morocăneşte şi-mi scoate ochii cu cele tinere.* CREANGĂ, P. 122. **A-şi scoate ochii unul altuia** = a se certa, a se bate. *Nu vă scoateţi ochii... că ar fi păcat de aşa ochişori drăgălaşi.* ALECSANDRI, T. 666. **De departe calu-ţi bate, de aproape ochii-ţi scoate** = aparenţele sînt uneori înşelătoare. **A-şi scoate un foc de la inimă** v. foc. **A scoate mahmurul** (din cineva) v. mahmur. **A-şi scoate sau a scoate altuia** (ceva) **din gînd** v. gînd (4). **A scoate** (cuiva) **şi dinţii din gură** v. dinte. **A scoate** (cuiva) **gărgăunii (din cap)** v. gărgăun. **A-i scoate cuiva** (ceva) **pe nas** v. nas. ✦ Fig. A obţine, a stoarce, a căpăta. *Şi înainte de a-l da justiţiei omeneşti, ea îi scoate cu cleştele mărturisirea.* GHEREA, ST. CR. II 260. *Să puse ea cu linguşire să scoată vorba de la el.* RETEGANUL, P. V 12. *Nu putea scoate de la dînsa nici un răspuns.* SBIERA, P. 139.

6. (Cu privire la oameni şi la animale) A izgoni dintr-un anumit loc, a goni, a alunga, a da afară. *Acuma aţi vrea să ne scoateţi de tot de pe moşia ce ne-a mai rămas.* REBREANU, R. II 89. *Voi ne-aţi scos Din case, goi în ger şi-n vînt, Ne-aţi scos şi morţii din mormînt.* COŞBUC, P. I 208. *Era o beznă... de nu-ţi vedeai nici mîna, şi ploua şi sufla un vînt cît să nu scoţi nici cinele afară.* RETEGANUL,

P. IV 75. ◇ Tranz. fact. *Primăvara scotea lumea la soare ca pe şopîrle.* CAMIL PETRESCU, U.-N. 94. ✦ A face să iasă în calea sau în întîmpinarea cuiva. *Pesemne păcatele mi te-au scos înainte, măi Chirică.* CREANGĂ, P. 164. *Vai de tine Macovei, Cin' te-a scos în ochii mei.* BIBICESCU, P. P. 336. *Foaie verde fir de linte... Scoate-mi puica înainte.* ŞEZ. III 154. ◇ Expr. **A scoate** (pe cineva) **în lume** = a conduce pe cineva la o petrecere, la un spectacol.

7. A îndepărta pe cineva dintr-o funcţie, a da afară, a destitui. *Pe mine, zău, tot mişeii din vistierie m-au scos.* HASDEU, R. V. 126. *O proclamaţie vestind că cl a venit... a scoate din scaun pe Andrei Bathori.* BĂLCESCU, O. II 233. ◇ Expr. **A scoate la pensie** = a face pe cineva să părăsească locul de muncă pentru a deveni pensionar. ✦ A elimina dintr-o serie, un şir, o listă. ◇ Expr. **A scoate din circuit** = a elimina un aparat sau o instalaţie dintr-un circuit, întrerupînd legăturile. **A scoate** (pe cineva) **din circulaţie** = a îndepărta (pe cineva) din activitate, a-l sili să stea în rezervă, în umbră. *După cît cunosc eu cuprinsul acestor scrisori, ar fi destul una singură ca să-l scoată definitiv din circulaţie pe Gică.* C. PETRESCU, C. V. 338. **A scoate corecturile** = a îndepărta greşelile indicate în corecturile unui text pregătit pentru tipar. ◇ Refl. pas. *Nu ştiţi că s-a scos claca?* CAMIL PETRESCU, O. II 541.

8. A face pe cineva să iasă dintr-o anumită stare, a schimba starea cuiva. *Dar lelea Sofe îl scoase de pe gînduri.* RETEGANUL, P. I 43. *Îl piaptănă şi-l grijeşte aşa de bine, că peste cîteva zile îl scoate din boală.* CREANGĂ, P. 76. *Maica din friguri mă scoate Dar din dragoste nu poate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 7. ◇ Expr. **A scoate** (pe cineva) **din răbdări** (sau **din fire, din sărite, din balamale, din ţîţîni**) = a enerva peste măsură, a face să-şi piardă răbdarea. *Îşi dădu seama îndată că numai graiul romînesc l-a scos din ţîţîni, fiindcă a venit ca o mustrare peste gîndurile lui răvăşite de imputări.* REBREANU, P. S. 70. *Cînd trecui pe lîngă ea, striga ca scoasă din fire.* DELAVRANCEA, O. II 255. *Încăpăţînarea lui m-a scos din răbdări.* CARAGIALE, O. II 199. *Să nu fii rău de gură, c-apoi mi-i să nu mă scoţi din sărite şi să mă faci — citeodată — să-mi ies din răbuş afară.* CREANGĂ, P. 152. **A scoate** (pe cineva) **din minte** (sau **din minţi**, mai rar **din simţiri**) = a face (pe cineva) să-şi piardă raţiunea, judecata, calmul; a zăpăci (pe cineva). *Măi Chirică, tare mai eşti şi tu nu ştiu cum; scoţi omul din minţi cu vorbele tale.* CREANGĂ, P. 162. *M-ai scos din simţiri... căci cînd te zăresc... ia aşa-mi scapără pe dinaintea ochilor.* ALECSANDRI, T. I 200. *Nu-s frumoasă, nici n-am fost, Dar voinic din minte-am scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66. **A scoate** (pe cineva) **din viaţă** (sau **dintre cei vii**) = a lua viaţa cuiva, a omorî pe cineva. *Cînd mi l-au apucat pe drac cu labele sale, au fost să-l scoată din viaţă.* SBIERA, P. 260. *Moarte, moarte, unde eşti, În ce parte locuieşti? Şi ce faci de nu mai vii Să mă scoţi dintre cei vii!* HODOŞ, P. P. 155. **A nu mai scoate** (pe cineva) **din...** = a nu mai înceta de a numi (pe cineva) cu un nume, o poreclă, un calificativ injurios, depreciativ. *Cînd a mărturisit a lor săi că vrea să ajungă cîntăreţ, artist, ai săi s-au încredinţat într-adevăr că e nebun şi din nebunul nu l-au mai scos.* PAS, Z. I 179. *Din satană, din iasmă şi din spurcăciune nu-l mai scotea.* ISPIRESCU, L. 47. *L-a făcut un moral bun, din porc şi din măgar nu l-a mai scos, i-a tras vreo două palme şi l-a dat pe uşă afară.* CARAGIALE, O. I 184. **A scoate** (cuiva) **peri albi** = a face cuiva necazuri, a-l îmbătrîni. *Duceţi-vă de pe capul mieu, că mi-aţi scos peri albi de cînd aţi venit.* CREANGĂ, P. 270. ✦ A face pe cineva să vină (forţat) într-un loc; a convoca (cu forţa). *Ţăranii nu-şi întrerupeau munca... Vătavii şi feciorii boiereşti îi scoteau primăvara; vătavii boiereşti îi scoteau vara.* SADOVEANU, O. VII 274. *Iaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă.* CREANGĂ, O. A. 37. *Dumnezeu zice că a scos pre toate vietăţile pămîntului la făcutul cărărilor.* ŞEZ. V 127. ✦ (Cu privire la animale de tracţiune) A lua din ham sau din jug, a deshăma, a dejuga. ◇ Expr. **A scoate boii (din jug) fără coarne** = a termina rău o treabă, a scăpa cu greu dintr-o situaţie. *Ş-a pus el... boii în cîrd cu dracul, dar are să-i scoată fără coarne.* CREANGĂ, P. 250.

9. (Despre drumuri) A duce pe călători într-un anumit loc; a conduce. *După aceea au mai umblat ei prin pădure cît au umblat şi-au dat de-o potecă care i-au scos din pădure.* RETEGANUL, P. II 73. *Poteca pe care... apucase îl scoase drept la un eleşteu mare.* ISPIRESCU, L. 34. *O potecuţă strîmtă... scotea pînă în vîrful muntelui.* GORJAN, H. I 132. ◇ (În contexte figurate) *Unde mă va scoate drumul pe care umblu astăzi?* GALACTION, O. I 102. ◇ (Subiectul este omul sau animalul care duce pe călător) *Vreai să te scot la drumul mare?* AGÎRBICEANU, S. P. 20. *Murgule, coamă rotată, Mai scoate-mă-n deal o dată Să-mi fac ochişorii roată Să mă uit la lumea toată.* ALECSANDRI, P. P. 311. ◇ Expr. **A scoate** (pe cineva) **la covrigi** (rar **la boi breji** sau **la drum de boi**) = a ruina (pe cineva). *Las' pe dînşii, că ne scot ei la covrigi.* CREANGĂ, A. 154. *Aste cărţi le rup pe toate Şi le-arunc în foc. Pe alţii măcar... nu vor scoate La boi breji, precum pe mine.* CONTEMPORANUL, II 26. **A scoate la lecţie** v. lecţie. **A o scoate la capăt** v. capăt.

10. A face pe cineva să iasă dintr-o încurcătură, dintr-o situaţie grea; a scăpa, a salva. *Nu ştii din ce ananghie mă scoţi.* DUMITRIU, N. 115. *Pînă acuma m-am chinuit de l-am crescut şi l-am scos din toată nevoia.* CREANGĂ, P. 81. *Ba, giuncanii nu-ţi dau eu, Că mi i-au dat dumnezeu Să mă scoată de la greu.* ALECSANDRI, P. P. 99. ◇ Expr. **A scoate** (pe cineva) **din iarnă** = a da (cuiva) hrană şi adăpost în timpul iernii, a ajuta (pe cineva) să poată ieşi din iarnă. *Că-mi mor copiii de foame, N-am cu ce-i scoate din iarnă.* TEODORESCU, P. P. 289. **A scoate pe cineva (cu) obraz curat** v. obraz. **A scoate** (pe cineva) **basma curată** v. basma. **A scoate** (pe cineva) **din oprele** v. oprea1ă.

11. A obţine un produs din ceva, a extrage, a fabrica. *Şi cu cîtă iscusinţă singură a scoate ştie* [albina] *Dintr-un must plin de otravă cea mai bună doftorie.* CONACHI, P. 269. ◇ Refl. pas. *Pe urmă să se scoată paie pentru a doua oară.* PAMFILE, A. R. 210.

12. A dobîndi, a cîştiga, a obţine. *Pesemne că s-au dus să-i arate zestrea pe care crede că o s-o scoată de la Hristache.* CAMIL PETRESCU, O. II 168. *Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde.* REBREANU, I. 32. *Noauă buţi de vin o stors Şi nice un ban n-o scos.* ŞEZ. IV 8. ◇ Expr. **A-şi scoate pîinea** (sau, rar, **mămăliga**) = a-şi cîştiga traiul zilnic, a dobîndi cele necesare traiului. *Doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia îşi puteau scoate mămăliga.* CREANGĂ, A. 26. *Pe cît poate pîinea-şi scoate.* PANN, P. V. I 171. *Nu poţi în oraşul acesta să îţi scoţi nici pînea cea din toate zilele.* GORJAN, H. I 114. ✦ A lua înapoi, a recupera. *Se împrumutase... cu camete foarte mari şi cu făgăduinţă de a-i lăsa să-şi trămită ei oamenii lor în ţeară, ca să le scoată datoria.* ISPIRESCU, M. V. 4. ◇ Expr. **A-şi scoate din capete** v. cap[1] (I 3).

13. A lua, a ridica (ceva) dintr-un anumit loc. *Liceul nu-l mai văzu decît în ziua cînd veni să-şi scoată certificatul de patru clase.* BASSARABESCU, V. 4. ◇ Expr. (Rar) **A scoate vole** = a cere permisiune. *Mergem noi la mitropolie şi-ţi scoatem voie.* STĂNOIU, C. I. 24.

14. A face pe cineva să obţină o situaţie mai bună; a promova. *Meştere, cînd ai de gînd să mă scoţi calfă?* ISPIRESCU, L. 369. ◇ Fig. *Acolo v-aţi pus averea, tinerele la stos... Ce a scos din voi Apusul cînd nimic nu e de scos?* EMINESCU, O. I 151. ◇ Expr. **A scoate (un) om din cineva** = a face pe cineva să devină om de treabă, om cumsecade. *Vreau să scot un om din tine.* La TDRG. **A scoate** (pe cineva) **mincinos** v. mincinos.

15. (Cu complementul «fotografie») A fotografia. *El însă umbla să scoată fotografie a bisericii Movileştilor.* CĂLINESCU, E. 7. ◇ (Complementul indică persoana fotografiată) *Dedesubt, între-amîndouă, poza lui Cănuţă, scos la Duschek de la Episcopie.* BASSARABESCU, S. N. **16.**

16. (Cu privire la cărţi, reviste etc.) A face să apară, a tipări, a publica. ◇ Expr. (Învechit) **A scoate afară o proclamaţie** = a da o proclamaţie, a face cunoscut; a promulga. *La 23 octomvrie, Mihai scoase afară o proclamaţie.* BĂLCESCU, O. II 233.

II. 1. A face să iasă în afară, a da la iveală. *În mînia lui, boierul îşi scoase în afară pieptul.* SADOVEANU, O. VII 46. *Bărbatul scoase capul pe fereastră să vază ce este.* RETEGANUL, P. III 3. *Ajungînd zmăoaica la apă, zise răţoiului: ...scoate căpşorul din apă şi uită-te la mama.* ŞEZ. I 229. ◇ (În contexte figurate) *Cu cîtă băgare de seamă smulge buruienile ce aveau nenorocul să scoată capul în stratul cu pricina.* STĂNOIU, C. I. 124. *Luna, scoţînd capul de după dealuri, se legăna în văzduh, luminînd pămîntul.* CREANGĂ, P. 56. ◇ Expr. **Fuge de-şi scoate ochii** = fuge foarte tare; fig. se fereşte din răsputeri (de o situaţie grea, neplăcută etc.). *Moş Nichifor fugea de cărăuşie de-şi scotea ochii.* CREANGĂ, P. 107. *Pe care l-a zări nu mai scapă cu viaţă. De aceea fuge lumea de dînsul de-şi scoate ochii.* id. ib. 217. ✦ A face să emane, a produce. *Ţigarea era umedă şi tare, nu scotea fum.* C. PETRESCU, Î. II 130. *Cîmpia scoate aburi; pe umedul pămînt Se-ntind cărări uscate de-al primăverii vînt.* ALECSANDRI, O. 174. ✦ A azvîrli, a arunca, a trimite. *Ei scot din a lor arcuri un vifor de săgeţi.* ALECSANDRI, P. III 291.

2. A rosti, a pronunţa, a face să se audă. *Din cînd în cînd scot cîte-un guiţat.* SADOVEANU, O. VIII 177. *Tînărul Herdelea nu scosese nici un cuvînt.* REBREANU, R. I 173. *Scoteam cîte-un suspin adînc.* CREANGĂ, A. 124. (Acţiunea este făcută cu ajutorul unui instrument) *Scotea, nene, bojogarul de zeu nişte ţiuituri din naiul lui de zgîria şi sfredelea auzul.* ISPIRESCU, U. 110. ◇ Fig. *Crivăţul pătrunde, scoţînd note-ngrozitoare.* ALECSANDRI, P. III 18. ◇ Expr. **A scoate** (cuiva) **nume (rău)** sau **veste, vorbe** v. nume. ✦ A formula, a spune, a zice. *Atunci căzură în genunche şi scoaseră nişte rugăminţi fierbinţi.* ISPIRESCU, L. 99.

3. A născoci, a inventa. *Cei mai pricopsiţi dintre dînşii i-au scos şi cîntec.* ISPIRESCU, U. 81. *Poporul a scos pe socoteala lui o mulţime de anecdote.* ŞEZ. I 214. ✦ (Învechit) A institui. *Puterea d-a face legi, d-a scoate dăjdii sta în Adunarea sau Soborul a toată ţara.* BĂLCESCU, O. II 13.

4. (Despre păsări cu complementul «pui») A cloci şi a face să iasă pui din ouă. *Pajura... pe fiecare an scoate 12 pui, şi nici de unu n-are parte, căci, cînd se duce după mîncare, vine un balaur şi-i mănîncă.* ŞEZ. II 206. *Şi să nu scoţi pui în coji de alun. La margini de drum.* TEODORESCU, P. P. 454. ◇ (În contexte figurate) *Multe nopţi am văzut în zilele mele, dar ca asta mai puţine — a făcut oftînd. Atîtea stele sînt, de parcă au scos pui cele care erau pînă acum.* VORNIC, O. 147. *Clocesti şi scoţi pui de tirani.* CONACHI, P. 302. ✦ (Rar) A naşte. *O! biată mamă, tare a ţipat înainte să mă scoată.* DELAVRANCEA, O. II 45.

5. (Despre plante) A face să răsară, a lăsa să crească. *Iarba zbucneşte din adîncuri, scoţînd colţi verzi.* STANCU, D. 21. *Popuşoiul a îmbătrînit de-o palmă şi a scos spic.* SADOVEANU, la TDRG. *Nici mărăcinele struguri scoate, nici scaietele smochine.*

— Prez. ind. şi: *scoţ* (TEODORESCU, P. P. 328, ALECSANDRI, P. P. 344).

SCOÁTERE, *scoateri*, s. f. Acţiunea de a scoate; înlăturare, extragere, smulgere, extirpare, eliminare. *Cînd erai la putere, ai cîştigat un proces nedrept prin ordinul ce ai dat judecătorilor, ameninţîndu-i cu scoaterea.* BOLINTINEANU, O. 445.

SCOBÁI, *scobai*, s. m. Scobar. *Am prins cleni şi scobai în Moldova şi păstrăvi în bulboane reci pe Bistriţă.* SADOVEANU, Î. A. 135. *Uneori intram printre sfărîmăturile negre ale podului, mă aşezam undeva, între lemnării, ca pe un scaun prielnic şi priveam jocul clenilor ori al scobailor în undele limpezi.* id. O. V 153.

SCOBÁR, *scobari*, s. m. Peşte de apă dulce, lung de 15-30 cm, verzui-negricios pe spate, alb pe laturi şi pe abdomen, cu botul proeminent ca un nas *(Chondrostoma nasus)*; maţe-negre, scobai.

SCOBÍ, *scobesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A face o gaură, o adîncitură în ceva (tăind sau desprinzînd materialul cu o unealtă). *Pe urmă se băgau iar în şopronul lor şi scobeau lemne şi le încondeiau cu un cui înroşit în foc.* PAS, Z. I 159. *Puse de scobi, într-un munte de cremene ce era acolo, un sălaş, numai bun pentru astfel de pîrdalnică de fiară sălbatică.* ISPIRESCU, U. 116. *Harap-Alb... găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte cu ce poate şi-i face urdiniş.* CREANGĂ, P. 238. ◇ (Subiectul este o forţă a naturii) *Eu vă sărut, părinţi străbuni, Pe varul vost' scobit de ploaie.* GOGA, P. 22. *Înaintăm prin strîmtoarea aceasta întunecoasă, pe fundul căreia Jiul curge ca pe un jgheab scobit în stînci.* VLAHUŢĂ, O. A. II 136. *Satul stă în fundul unei văi scobite de apa Şuşiţa.* RUSSO, O. 155. ◇ Refl. pas. *Pe cît jos se scobeşte stînca, Pe-atît se-mpodobeşte sus.* CARAGIALE, O. III 123. ✦ A sculpta, a grava. *Citim, scobit în litere mari, numele lui Grigore Cornescu.* ODOBESCU, S. II 511.

2. Intranz. A săpa, a scormoni, a scociorî (cu scopul de a scoate ceva). *Constantin lăsă tîrnăcopul şi scobi cu cuţitul. Dar deziluziune sfîşietoare! în loc de oală, scoase din pămînt un craniu de o incalculabilă vechime.* GALACTION, O. I 149. *Nouă zile a trebuit să scobească zmeul pe lîngă buzdugan, pînă şi l-a putut scoate din munte, şi-a venit apoi cu el pă umăr năcăjit.* RETEGANUL, P. V 29.

3. Refl. Fig. A scotoci, a cotrobăi. *Tot se scobea în sîn şi scotea galbeni.* SADOVEANU, D. P. 154. ✦ A curăţa o gaură, o cavitate. *Un copil cu ochii negri... umbla scobindu-se în nas pe străzi, sub soarele apăsător şi în aerul prăfos.* DUMITRIU, N. 265. *Ţuţu se scobi într-o măsea şi răspunse: Aşa-i, Pamfilie.* DUNĂREANU, CH. 166. *Tu eşti Duţu al lui Ene? întrebă el scobindu-se cam obosit în nas.* SLAVICI, N. II 330. ◇ (Ironic) *Credeţi c-a avut fata parte să guste vro una? Nu, căci părul s-a făcut de-o mie de ori mai nalt de cum era, de-i ajunsese crengile în nouri. Ş-atunci...scobeşte-te, fata babei, în dinţi.* CREANGĂ, P. 294. ◇ Tranz. *Lina, după ce deşertă, paharul, începu să-şi scobească dinţii.* DUNĂREANU, CH. 15.

SCOBÍRE, *scobiri*, s. f. Acţiunea de a (se) scobi şi rezultatul ei; găurire; scormonire, scotocire.

SCOBÍT[1] s. n. Faptul de a scobi; scobire. *Şcoală pentru scobitul în piatră şi într-alte metaluri.* GOLESCU, Î. 175.

SCOBÍT[2]**, -Ă,** *scobiţi, -te*, adj. **1.** Care are o scobitură, care a fost adîncit. *Ieşi satul... cu lumini în tătărci scobite.* SADOVEANU, O. VII 147. ✦ Fig. (Despre ochi) Adîncit în orbite. *Erau cu burţile umflate şi cu ochii scobiţi.* DUMITRIU, N. 27.

2. Sculptat, gravat, cizelat. *Dincolo de tindă se deschidea o largă sală, al cărui tavan de grinzi înnegrite se sprijinea pe două şiruri de stîlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori.* ODOBESCU, S. I 127.

SCOBITOÁRE, *scobitori*, s. f. Mic beţişor de lemn foarte subţire (mai rar de os sau de metal), ascuţit la capete şi folosit pentru înlăturarea rămăşiţelor de alimente din dinţi. *Iordan Hagi-Iordan asculta distrat în capul mesei, cu scobitoarea între dinţi, privind cadrele de pe pereţi.* C. PETRESCU, R. DR. 248. *Pe mese erau multe farfurioare cu scobitori.* I. BOTEZ, ŞC. 97.

SCOBITÓR, *scobitori,* s. m. (Învechit, de obicei determinat prin «de piatră», «în lemn» etc.) Sculptor. *La biserica augustinilor este mormîntul arhiducesii Cristinii, soţia lui Albert stăpînitorul Saxonii, făcut de vrednicul de laudă şi pomenire scobitorul de piatră Canova.* GOLESCU, Î. 49.

SCOBITÚRĂ, *scobituri,* s. f. **1.** Loc adîncit într-o suprafaţă; cavitate, gol, gaură. *În urma noastră rămîneau semnele a trei paşi şi scobiturile piciorului de lemn, care răscolea pămîntul umed ca o cîrtiţă.* SAHIA, N. 61. ✦ Văgăună. *Mînăstirea Secu stă singuratică într-o scobitură a muntelui.* SADOVEANU, O. VII 204. *Găsii cu cale să-mi aşez în scobitura stîncii tarhatul meu întreg.* HOGAŞ, M. N. 162. ✦ Parte scobită a unui obiect. *Scoatem apă în ciutură, o răsturnăm în scobitură. Caii sorb, tobă li se face pîntecele.* STANCU, D. 248.

2. Lucrare de scobire executată într-un zăcămînt minier, cu scopul de a extrage mai uşor materialul. ✦ Făgaş orizontal sau paralel cu stratificaţia unui zăcămînt, obţinut prin havare.

SCOBÎLŢÍ, *scobîlţesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A aluneca, a cădea; a se clătina.

SCOBORÎ vb. IV v. **coborî.**

SCOBORÎRE s. f. v. **coborîre.**

SCOBORÎŞ s. n. v. **coborîş.**

SCOBORÎTÓR, -OÁRE adj. v. **coborîtor.**

SCOBOROŞÎT, -Ă, *scoboroşiţi, -te,* adj. (Rar) Scorburos, putregăios. *O plută bătrînă şi scoboroşită lîngă un brăduţ verde, stufos şi drept.* DELAVRANCEA, A. 69.

SCOC, *scocuri,* s. n. **1.** Canal făcut din scînduri sau din tuburi prin care curge apa pentru a pune în mişcare roata morii sau a joagărului; lăptoc, uluc. *Atunci cînd Călifar ridica stăvilarul şi slobozea pe scoc cîmpoiul apei, apa fluiera cum fluieră un şarpe încolţit de flacări.* GALACTION, O. I 44. *La scocul morilor, vuietul apelor n-ar năpădi mai vijelios.* DELAVRANCEA, O. II 86. *Vezi scocul? — Văd. — Şi ce-i pe scoc? — E apă. — Bun! Stă apa-n loc? — Ba vine.* COŞBUC, P. I 272. *Nu mai vedea nimic înaintea ochilor, îi vîjîiau urechile, ca lîngă scocul unei mori.* VLAHUŢĂ, O. A. 110. ✦ Groapă, adîncitură făcută de apa care cade din scoc; vîltoare.

2. Construcţie în formă de canal (uneori căptuşit cu lemn) uscat sau cu apă, pe care alunecă buştenii de pe coastele munţilor sau dealurilor, pînă la o cale de transport; jilip. *Au dat jos cu topoarele şi joagărele cele dintîi şiraguri de brazi şi au încheiat primele scocuri şi jilipuri.* SADOVEANU, O. A. II 206. *Atunci au fost puse pîraiele pe scocuri, ca să săgeteze pe ele trunchiurile albe în valea cea mare a rîului.* id. ib. 204.

3. Jgheab, burlan sau conductă pentru scurgerea apei sau a altor lichide. *Şi prin fum şi prin văpaie Fierul curge, glod, în scoc.* D. BOTEZ, F. S. 43. ✦ Înjghebare, construcţie de scînduri în forma unui jgheab. *D-l Călin ridica dar pătura, ca să-şi dezvăleascâ piciorul, care era aşezat într-un fel de scoc făcut din scînduri subţiri.* SLĂVICI, N. I 274. ✦ (Regional) Olan.

4. Jgheab sau tub folosit la transportul prin alunecare al produselor miniere, al rambleului etc.

SCÓCHINĂ, *scochini,* s. f. Vale strîmtă şi adîncă, săpată de şiroaiele de apă care vin de la munte. ✦ Groapă, gaură, scorbură.

SCOCIORÎ vb. IV v. **scociorî.**

SCOCIORÍ, *scociorăsc,* vb. IV. **1.** Intranz. A căuta amănunţit, a cerceta (cu scopul de a găsi, de a scoate ceva de undeva); a scotoci, a cotrobăi. *Femeia scociora sub un jurnal pe masă, cu spatele la voi, lua cîţiva gologani şi se ducea pînă la băcănie să cumpere cîteva felii de mezeluri şi o jumătate de pîine.* PAS, Z. I 102. *Cuconu Costache scociora într-al treilea buzunar.* SADOVEANU, P. S. 104. *Începură holteii a scociorî şi a scormoni prin şerpare după cuţite.* RETEGANUL, P. IV 73. ✧ Refl. *Ce este? — Apoi ar trebui oleacă de gaz... — Iar trebuie? Şi se scociora cu nemulţămire în buzunarul de la jiletcă.* SADOVEANU, O. III 521. ✧ Tranz. (Complementul indică locul sau obiectul cercetat) *Prin poarta cealaltă a carîtei răsturnate, lotrii le scociorau trăgîndu-le în sus.* SADOVEANU, F. J. 407. *Să răscolim munţii, să scociorîm pădurile, să o găsim numaidecît.* GANE, N. I 76. ✧ Fig. *Am scociorît în viaţa lui ce-a fost mai bun.* RUSSO, S. 13. ✦ Tranz. Fig. A scruta, a cerceta, a privi cu atenţie. *Cu privirile-i negre scociora ograda plină de acareturi.* SADOVEANU, O. VIII 221.

2. Intranz. A săpa în ceva făcînd o adîncitură; a rîcîi. *Cît a stat la noi, Uche a scociorît cu vîrful cuţitului şi ne-a mîncat vatra.* STANCU, D. 226. *Acolo scociorau îndelung, apoi trăgeau cu putere, pînă ce izbîndeau să scoată la lumină nişte gulii, pe care le caută şi mistreţii bălţilor pentru gustul lor dulceag.* SADOVEANU, P. M. 258. *Au apucat o ţandură de jos şi au început cu ea a tot scociorî pămprejurul fîntînii... cît făcuse acum pămprejurul ei o groapă cam de vro palmă de adîncă.* SBIERA, P. 179. ✦ A răscoli, a scormoni. *Neculai Dorobanţu căuta comoara. Umbla pe dealuri şi scociora cu băţul prin toate găurile.* SADOVEANU, O. III 22. *Petruţă se ruşină. Plecă ochii în jos, duse degetul la nas şi scociorî cu piciorul desculţ între scîndurile cerdacului.* C. PETRESCU, R. DR. 14. ✧ Fig. *Lasă-mă... Nu-mi scociorî o rană care mă arde.* CAMILAR, N. I 115. *O mînă cu gheare de fier îi scociora inima şi i-o smuncea scurt la fiecare răsuflare.* SADOVEANU, O. VII 363.

3. Tranz. A face să se mişte din loc, să iasă dintr-un adăpost; a alunga, a zgorni, a stîrni. (Cu pronunţare regională) *Le-au poroncit el să zboare prin aer şi să caute iapa babei prin nouri, şi de-or pripi-o undeva ascunsă, s-o scocioreascâ de acolo!* SBIERA, P. 60.

— Variantă: **scocíorî** (STANCU, D. 33) vb. IV.

SCOCULÉŢ, *scoculeţe,* s. n. Diminutiv al lui scoc; scoc mic.

SCOFÁLĂ s. f. (Familiar; de obicei cu sens ironic, în legătură cu «mare», «ce mai», «nici o» etc.) Pricopseală, folos; isprăvă. *Cumpără tu ţigări şi pentru mine... că, afară de tutun, cu mare scofală n-o să ne alegem.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 305. *Ş-apoi, pe lîngă toate acestea, nici vro scofală mare nu era de dînşii: un bordei ca vai de el, nişte ţoale rupte, aşternute pe lăiţi, şi atîta era tot.* CREANGĂ, P. 73.

SCOFELÍ, *scofelesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A cerceta, a scotoci. *Şi, cum zice, desface chimirul, scofeleşte prin el şi, bucuria lui: le găseşte.* I. CR. III 169.

SCOFÎLCÍ, *scofîlcesc,* vb. IV. Refl. **1.** A slăbi, a avea obrajii descărnaţi (ceea ce lasă să se străvadă forma oaselor); a îmbătrîni sau a părea bătrîn. *Era uscat, i se scofîlciseră obrajii şi i se lungise nasul.* CAMIL PETRESCU, O. I 233. ✧ Tranz. *Prăpastia în care se prăvăleşte pe rînd tot ce este... îi scofîlcea obrajii şi-l schimba la faţă pe fiece clipă mai mult.* MACEDONSKI, O. III 96.

2. Fig. (Despre obiecte) A se strîmba, a se încovoia; a se scoroji.

SCOFÎLCÍRE, *scofîlciri,* s. f. Acţiunea de a se scofîlci şi rezultatul ei.

SCOFÎLCÎT, -Ă, *scofîlciţi, -te,* adj. **1.** Foarte slab, cu obrajii uscaţi, lăsînd să se străvadă forma oaselor; bătrîn, îmbătrînit. *Lihniţi de foame, scofîlciţi la faţă, cavaleriştii mărşăluiau fără încetare, de zile şi nopţi.* CAMILAR, N. I 212. *S-a ivit un cap scofîlcit, cu fire rare şi sure de barbă, cu o scamă albă de păr pe-un craniu*

aproape chel. C. PETRESCU, A. 330. *Merse şi merse, cale lungă neumblată, pînă ce dete de o altă colibă, de unde de asemenea ieşi o mătuşă sihastră, şi mai bătrînă, şi mai scofîlcită.* ISPIRESCU, L. 358.

2. Fig. (Despre obiecte) Deformat, îndoit, turtit; coşcovit. *Ploaia cădea ca dintr-un jgheab şi lampioanele de hîrtie, udate şi scofîlcite, picurau apa galbenă, roşie şi albastră.* ARDELEANU, D. 174. *Şi-n jocul slabei noastre lumini, pe pereţii umezi şi scofîlciţi ai hrubei se-nşiră tot felul de vedenii urîte.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Pleacă, lăsînd în loc pe cele vechi, sparte şi scofîlcite de lovituri de dagă şi de buzdugan.* GHICA, S. 535.

SCOFÎLCITÚRĂ, *scofîlcituri,* s. f. Adîncitură, cută formată pe obrajii sau pe faţa persoanelor foarte slabe sau bătrîne. *Toate zbîrciturile şi scofîlciturile dispăruseră, sub grosul strat de suliman artistic.* La TDRG. ✦ Fig. Văgăună, făgaş. *Calul, prin scofîlciturile muntelui, tîrăşte astfel scîndurile, care-i sfarmă picioarele şi coastele.* VLAHUŢĂ, O. A. III 50.

SCÓICĂ, *scoici,* s. f. **1.** Nume dat mai multor specii de animale din încrengătura moluştelor (clasa lamelibranhiatelor), cu corpul moale, ocrotit de două valve calcaroase de culoare cenuşie, care formează scheletul extern al animalului. *Prin iaz se află raci şi scoici şi peşte.* CONTEMPORANUL, II 910. ✧ (Poetic) *Scoicile Ascultă ce spune răchiţilor vîntul.* BENIUC, V. 99. ✧ Compuse: **scoică-de-rîu** = scoică cu valva brun-verzuie, alungită şi groasă, care trăieşte în rîuri, pe sub maluri adînci *(Unio pictorum);* **scoică-de-baltă** = scoică mai mare decît cea de rîu, care trăieşte în nămolul apelor stătătoare sau cu un curs liniştit *(Anodonta cygnea);* **scoică-de-mărgăritar** = scoică din Oceanul Indian şi Pacific, care produce perle ce se formează în diverse organe prin depunerea unor pături de sidef împrejurul unui corp străin *(Meleagrina margaritifera).*

2. Scheletul calcaros al scoicii **(1).** *Dar în vreme ce căuta stridii au găsit o scoică mare, care i-au slujit în loc de sapă.* DRĂGHICI, R. 52. ✧ Fig. *Aceste suflete strînse la un loc în scoica asta zbuciumată de valuri.* BART, S. M. 17. ✦ Cochilie de melc. ✦ Obiect de forma scheletului calcaros al scoicii **(1).**

3. Acoperiş mic, în formă de evantai, de obicei de sticlă, deasupra unei platforme, a unei scări de intrare etc.; marchiză. [Avea] *scară de marmoră roşie, apărată sus de o uriaşă scoică de sticlă lucitoare.* REBREANU, R. I 18...

4. Excrescenţă osoasă care se formează uneori pe chişiţa sau pe coroana copitei calului şi care face ca animalul să şchiopăteze. *Cal bolnav de scoici.*

5. (La armele de vînătoare) Adîncitura închizătorului în care este înşurubată matriţa percutorului.

— Pl. şi: (învechit) *scoice* (NEGRUZZI, S. II 129).

SCOICÚŢĂ, *scoicuţe,* s. f. Diminutiv al lui scoică. *Scoicuţele mici... frumos colorate, slujesc la ornarea cadrelor.* PAMFILE, I. C. 97.

SCOLÁST, *scolaşti,* s. m. Filozof-teolog din evul mediu, adept al scolasticii. ✦ Cărturar care se ocupă numai cu partea formală a unei ştiinţe, ignorînd practica.

SCOLÁSTIC, -Ă, *scolastici, -e,* adj. Care se referă la scolastică, al scolasticii. *Blajul a fost o tribună unde multe din căpetenii părea a se lupta mai mult pentru un sistem scolastic.* RUSSO, S. 44. ✦ Desprins de viaţă şi de activitatea practică, formal.

SCOLÁSTICĂ s. f. Sistem filozofic apărut în evul mediu, care se baza pe dogmele bisericii creştine şi se caracteriza prin raţionamente abstracte şi prin artificii logice; p. ext. mod steril, sec de gîndire şi de activitate intelectuală, bazat pe cunoştinţe formale, rupte de practică şi mînuite în mod pedant. *Cercetarea ruptă de viaţă, de realitate, e condamnată să alunece pe panta scolasticii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 485, 3/6. ✦ Nume dat învăţămîntului filozofic din evul mediu.

SCÓLIE, *scolii,* s. f. (Livresc) Notă gramaticală sau comentariu pentru înţelegerea unui text dintr-un autor din antichitate. (Cu grafie învechită) *Scholiile şi adnotaţiunile cele mai erudite.* ODOBESCU, S. II 364.

SCOLIÓZĂ, *scolioze,* s. f. Deviaţie laterală a coloanei vertebrale, în special în regiunea dorsală, datorită slăbirii ligamentelor vertebrelor sau îmbolnăvirii oaselor vertebrale.

— Pronunţat: *-li-o-.*

SCOLOPÉNDRĂ, *scolopendre,* s. f. Mic animal miriapod, care trăieşte în locuri umede şi întunecoase şi se hrăneşte cu larve şi cu insecte mici *(Scolopendra cingulata);* cîrcăiac.

SCONCS, *sconcşi,* s. m. Mic mamifer carnivor care trăieşte în nordul Americii de Nord şi ale cărui glande secretează o substanţă cu un miros sufocant *(Mephitis mephitica);* blăna prelucrată a animalului, din care se fac gulere, manşoane etc.

SCONT, *sconturi,* s. n. **1.** Operaţie bancară prin care se plăteşte cuiva anticipat valoarea unei polite, reţinîndu-se în schimb un mic beneficiu; procentul reţinut ca beneficiu. ✦ Sumă de bani, reprezentînd dobînda la un împrumut, pe care bancherul şi-o reţine cu anticipaţie din valoarea împrumutului.

2. Reducere acordată debitorului din valoarea unei polite sau a unei datorii plătite înainte de scadenţă; recalculare şi diminuare a dobînzilor, cînd plata unei facturi se face înainte de termen.

SCONTÁ, *scontez,* vb. I. Tranz. **1.** A cumpăra sau a vinde polite (sau alte efecte de comerţ) înainte de termenul de plată (pe un preţ mai scăzut decît cel menţionat în poliţă, aşteptarea termenului şi eventualul risc trecînd asupra cumpărătorului). *Pentru buzunar cam puţin: una sută cincizeci lei scontaţi asupra salariului la un zaraf.* GANE, N. III 184. *Mumă-mea scontase al pensiei mandat.* MACEDONSKI, O. I 45.

2. Fig. A conta pe ceva, a-şi face planuri sau socoteli în legătură cu un anumit fapt, a întreprinde ceva pe baza unui eveniment viitor, socotit ca sigur.

SCONTÁBIL, -Ă, *scontabili, -e,* adj. (Despre polite şi alte efecte bancare) Care poate fi scontat.

SCONTÁRE, *scontări,* s. f. Acţiunea de a sconta.

SCONTÁT, -Ă, *scontaţi, -te,* adj. **1.** (Despre polite şi alte efecte de comerţ) Vîndut (în pierdere) înainte de scadenţă (pentru ca vînzătorul să beneficieze imediat de suma respectivă); cumpărat înainte de scadenţă (în schimbul unui beneficiu). *Nici măcar n-am polite scontate la vreo bancă.* C. PETRESCU, O. P. I 53. ✦ (Despre efecte de comerţ) La care s-a socotit scontul, a cărui valoare a fost diminuată cu echivalentul scontului.

2. Fig. Presupus, aşteptat, prevăzut (avînd în vedere anumite considerente, socotite sigure). *Rezultatele nu au fost cele scontate.*

SCONTATÓR, -OÁRE, *scontatori, -oare,* adj. (Şi substantivat) (Persoană) care face operaţii de scont.

SCOP, *scopuri,* s. n. Ţintă către care tinde cineva prin acţiunile sale, ceea ce-şi propune cineva să înfăptuiască; ţel real, practic (imediat sau îndepărtat). *Important în viaţă e să urmăreşti un scop.* C. PETRESCU, C. V. 152. *Alergări de cai se fac pe tot anul... Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătăţească soiul hergheliilor.* NEGRUZZI, S. I 36. ✧ Loc. prep. **În scopul...** (sau **în scop de...**) = în interesul..., pentru..., în vederea... *Activitatea ştiinţifică din ţara*

noastră contribuie la creşterea şi perfecţionarea neîncetată a producţiei pe baza tehnicii noi, în scopul satisfacerii nevoilor materiale şi culturale ale celor ce muncesc. SCÎNTEIA, 1953, nr. 2603.

— Variantă: (învechit) **scópos** (CONACHI, P. 294, DRĂGHICI, R. 27) s. n.

SCOPCÍ, *scopcesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A fugi, a goni, a galopa. *Le-ţi vedea acuşi venind Pe un cal negru scopcînd.* MARIAN, NU. 459. *Am un căluţ negru ca corbul: Pe unde scopceşte, Urma nu i se găseşte, Iar pe unde paşte, Urma i se cunoaşte* (Purecele). GOROVEI, C. 310.

SCOPÍ, *scopesc,* vb. IV. Tranz. A castra, a jugăni. [Pe] *bieţii copii din Cordofon... îi scopeau şi... îi vindeau la turci pentru paza haremurilor.* GHICA, S. 308.

SCOPÍRE, *scopiri,* s. f. Acţiunea de a scopi; castrare, jugănire.

SCOPÍT, -Ă, *scopiţi, -te,* adj. Căruia i s-au extirpat organele de reproducere; castrat, jugănit. ✦ (Substantivat, m.) Membru al unei secte religioase, ai cărei adepţi se supuneau castrării; scapet. *Auziseşi de Mişca şi îl văzuseşi şi chibzuiseşi că e cel mai mare peste scopiţi, întrucît avea cupeul cel mai frumos, caii cei mai mîndri... livreaua de catifea cea mai strălucitoare.* PAS, Z. I 224.

SCÓPOS s. n. v. **scop.**

SCOPT, SCOÁPTĂ, *scopţi, scoapte,* adj. (Regional) **1.** Ţinut la foc mic, fiert încet, fără grabă. *Asemenea mămăligă, domnişorule, cată să fie bine fiartă şi mult meştecată şi scoaptă.* SADOVEANU, Î. A. 84. ✦ (Despre pielea de tăbăcărie) Ţinut prea mult la argăseală; scorojit, întărit. *Mi-ai pus piele scoaptă, cîrpaciule, zise Mogorogea înfuriat.* CREANGĂ, A. 106.

2. Răscopt. *Cînd fînul este copt, răscopt sau scopt, adecă trecut, brazdei îi trebuie puţină vreme.* PAMFILE, A. R. 156.

SCOR, *scoruri,* s. n. Raportul dintre punctele cîştigate şi cele pierdute la o întrecere sportivă. *Jocul a luat sfîrşit cu scorul de 1-0 în favoarea echipei R.P.R.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2707.

SCORBELÍ vb. IV v. **scorboli.**

SCORBOLÍ, *scorbolesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A scormoni. *Au scotocit şi au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hîrtie.* M. I. CARAGIALE, C. 91.

— Variantă: **scorbeli** (la CADE) vb. IV.

SCORBORÓS, -OÁSĂ adj. v. **scorburos.**

SCORBOROŞÍT, -Ă, *scorboroşiţi, -te,* adj. Găunos, scobit. *Toţi munţii de prin părţile acestea sînt sparţi şi scorboroşiţi de ape.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ✧ Fig. *Hîrîitul ce se torcea, prelung şi înfiorător, cu ficcare răsuflare, din pieptul scorboroşit al lui Radu, vuia sinistru în pacea mortală a odăii.* VLAHUŢĂ, O. A. 130.

SCÓRBURĂ, *scorburi,* s. f. **1.** Cavitate, gaură, scobitură (mare) în trunchiul unui copac putrezit pe dinăuntru. *Scorburile sălciilor bătrîne erau pline de viespare.* SANDU-ALDEA, U. P. 106. *Plecară amîndoi. Cotoşmanul înainte; băiatul după dînsul. Ajungînd într-o pădure, găsiră o scorbură mare şi şi-o aleseră de locuinţă.* ISPIRESCU, L. 287. *Iară veveriţele, găvozdite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii şi plîngeau în pumni.* CREANGĂ, P. 240. ✦ Trunchi de copac găunos, putrezit. *Este un izvor care iese la suprafaţă. Se sapă puţin în pămînt şi cavitatea lui este umplută cu o... scorbură.* PAMFILE, I. C. 468. *Am o scorbură uscată, Şeade în cui aninată* (Scripca). GOROVEI, C. 337.

2. Văgăună, cavitate mică într-un mal, într-un deal sau într-un munte; peşteră. *Stoicea făcu vînt copilei în scorbura de var.* GALACTION, O. I 50. [Turcii] *crezîndu-se acum prinşi între două focuri, sau că se predau, sau că dispar pitulîndu-se prin scorburile rîpei.* ODOBESCU, S. III 575. *Ei mi s-or duce Prin dealuri cu stînci Şi prin văi adînci, Prin scorburi de munţi, Prin codri cărunţi.* TEODORESCU, P. P. 34.

3. Cavitate, gol, scobitură. (Fig.) *Insule sfinte Se-nalţă-n el ca scorburi de tămîie.* EMINESCU, O. IV 93.

SCORBURÓS, -OÁSĂ, *scorburoşi, -oase,* adj. **1.** (Despre copaci) Care are o scorbură; găunos. *Se aşează sub un nuc bătrîn şi scorburos.* REBREANU, I. 19. *Văzură în marginea drumului un copaci mare, uscat şi scorburos.* POPESCU, B. I 9. *Aşa ne amăgea mama, cu o pupăză, care-şi făcea cuib de mulţi ani într-un tei foarte bătrîn şi scorburos, pe coasta dealului.* CREANGĂ, A. 52.

2. (Despre munţi) Plin de văgăuni, de peşteri. (Atestat în forma *scorboros*) *Trecu prin nişte munţi nalţi colţoroşi... şi scorboroşi; sărea din bolovan în bolovan şi din colţ în colţ.* ISPIRESCU, L. 56.

— Variantă: **scorborós, -oásă** adj.

SCORBÚT s. n. Boală care se manifestă prin apariţia unor plăgi deschise pe corp, prin sîngerarea gingiilor şi pierderea dinţilor, prin slăbirea forţelor musculare etc. şi care se datoreşte lipsei de vitamină C în alimentaţie. *După cîteva săptămîni de drum s-a ivit la bord boala scorbutului.* BART, E. 274.

SCORBÚTIC, -Ă, *scorbutici, -e,* adj. **1.** De natura scorbutului, în legătură cu scorbutul. *Afecţiune scorbutică.*

2. (Adesea substantivat) (Om) bolnav de scorbut.

SCORDOLEÁ s. f. Preparat culinar din nuci pisate şi miez de pîine frecate cu usturoi pisat, oţet sau zeamă de lămîie şi untdelemn. ✧ *Scordolea de raci* = scordolea făcută cu apa în care au fiert raci.

SCORÉŢ, *scoreţe,* s. n. (Regional) Dispozitiv legat cu sfori de partea de jos a coşului morii, prin care se scurg grăunţele între pietrele morii.

SCÓRIE, *scorii,* s. f. Zgură.

SCORMOLÍ vb. IV v. **scormoni.**

SCORMONÍ, *scormonesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A scotoci, a cotrobăi; a răscoli, a răvăşi prin toate ascunzişurile, cercetîndu-le sau căutînd ceva; p. ext. a căuta. *Îndată începură holteii a scocîrî şi a scormoni prin şerpare după cuţite.* RETEGANUL, P. IV 73. *Căutară, scormoniră, Pe Ilincuţa găsiră.* ŞEZ. III 211. ✧ Fig. *Astăzi omul scormoneşte peste tot şi urmele lui se văd în tot locul.* STĂNOIU, C. I. 159. ✧ Tranz. (Complementul indică locul unde se caută) *Ele stau retrase în codri, ei vin de la sate şi oraşe şi le scormonesc vizuinele.* DELAVRANCEA, O. II 114. ✧ Refl. [Băiatul] *se scormoni în brîu, iute ca o şopîrlă, smulse un cuţit lung, pescăresc, cu mînerul de os crestat, şi se repezi la moş Gheorghe.* DUMITRIU, N. 222. *Un flăcău înalt, cu sacul legat dinainte, cu picioarele goale, scoase dintr-o pungă cu floricele un ban de zece. Ceilalţi tovarăşi îşi puseră bicele jos şi începură să se scormonească prin buzunare.* DUNĂREANU, CH. 19. ✦ Tranz. A pătrunde (cu privirea), a scruta. *Îl privi o clipă drept în ochi, parc-ar fi vrut să-l cîntărească definitiv, dintr-o dată. Avea nişte ochi negri atît de pătrunzători, că-ţi scormoneau sufletul şi-ţi citeau gîndurile.* REBREANU, R. I 81. *Făcu doi paşi, oprindu-se pentru a scormoni sala magnetizată.* BART, E. 152.

2. Tranz. A scoate ceva la iveală (dintr-un loc ascuns, dosit). *Scormoni îndată o sticlă, o clăti cu apă şi plecă... după rachiu.* REBREANU, I. 87. ✧ Fig. *Întîmplarea cu mine şi cu Naum. Îţi mai aminteşti?... — Puţin... Foarte vag... încercă Lipan să-şi scormonească amintirile.* C. PETRESCU, C. V. 105. *Clipele curgeau greoaie, scormonind din sufletul meu atîtea amintiri, pe*

care cu durere le povestesc. DUNĂREANU, N. 30. ◇ Refl. pas. *Desigur că-i foarte uşor să osîndim pe alţii. Procesele acestea, domnilor judecători, se vor scormoni iar, mîne. Vom rămînea cu conştiinţa plină de umbră cît vom trăi.* CAMILAR, N. I 356. ✦ (Rar; complementul indică o fiinţă) A mişca din loc, a face să iasă din adăpost, din ascunzătoare; a stîrni, a scorni. *Cînd se nimerea să scormonească vreo prepeliţă adăpostită sub snop, el se lua după ea, şi mare îi era mirarea că n-a prins-o din zbor.* SLAVICI, O. I 238. ◇ Refl. *Apoi nici să stăm pînă te scormoneşti tălică... îl întrerupse Nicolaie.* REBREANU, R. II 112. *Apoi se luă lupul şi aduse apă vie şi apă tare; cu apa cea vie mi-l învie, iar cu cea tare mi-l întări... Apoi se duse lupul. Dup-aceea se scormoni şi Crîncul, vînătoriul. — Doamne, dar greu am mai dormit!* RETEGANUL, P. III 49.

3. Tranz. (Cu complementul «pămînt», «ţărînă») A răscoli în adînc, zgîriind, rîcîind, brăzdînd, săpînd. *Sînt copilul unui neam sărac, Bieţi romîni ce scormonesc pămîntul, Unde-şi au părinţii lor mormîntul.* BENIUC, V. 10. *Fără sprijinul ţăranilor, Miron Iuga se prăbuşi cu faţa-n jos, scormonind pămîntul.* REBREANU, R. II 198. *Cît colo plesneşte un groaznic obuz de calibru uriaş şi ţăndările lui scormonesc aprig ţărîna.* ODOBESCU, S. III 565. ◇ Fig. *Lăutarii scormoneau ascunzişurile inimii.* GALACTION, O. I 134. ✦ Intranz. (Despre păsări) A scurma. *Cîrduri de galiţe scormoneau şi ciuguleau.* REBREANU, R. I 145. ✦ Fig. (Cu privire la sentimente, stări sufleteşti) A aţîţa, a aprinde, a zădărî, a zgîndări. [Herdelea] *ca să-şi scormonească avîntul, reciti tot articolul, mormăind şi cu glas tare cîte o frază ce i se părea mai sonoră şi mai rotundă.* REBREANU, R. I 243. *El mi i-a zăpăcit, mi i-a aţîţat şi le-a scormonit toate nemulţumirile.* id. R. II 13. *Dacă nu venea să-l întîmpine durerea din afară, el ştia să şi-o scormonească singur.* CARAGIALE, O. III 237. ◇ Expr. **A-l scormoni la inimă** = a-l tulbura, a-l nelinişti, a-l nemulţumi, a nu-i da pace; a-l rîcîi la inimă. (Atestat în forma *scormoli*) *Moş Roată... spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, cînd îl scormolea ceva la inimă.* CREANGĂ, A. 151.

4. Intranz. Fig. A scobi într-o materie dură; a sfredeli. *Numai cîteva zeci de metri de la malul lui, se află un munte roşiatic şi ciudat, în care de dimineaţa pînă seara oamenii scormonesc cu dinamită.* BOGZA, C. O. 254. *În creierii lui Apostol însă de-abia atunci începu să ţiuie cuvîntul de care se spăimîntase, ascuţit şi sfîşietor parcă i-ar fi scormonit un pumnal.* REBREANU, P. S. 74. ✦ A cizela, a şlefui. *Artiştii lui Neagoie Basarab scormoneau, ferecau... subţire cu dăltiţa.* ODOBESCU, S. II 513.

5. Tranz. A amesteca. *Începu să toarne apă fiartă peste sămînţă. Filică o scormonea c-un băţ, ajutînd apei să pătrundă pînă-n fund.* MIHALE, O. 492.

— Prez. ind. şi: *scórmon* (STANCU, D. 15, G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 131, ODOBESCU, S. II 411). — Variantă: (Mold.) **scormoli** vb. IV.

SCORMONÍRE, *scormoniri,* s. f. Acţiunea de a scormoni şi rezultatul ei.

SCORMONÍT[1] s. n. Scormonire.

SCORMONÍT[2]**, -Ă,** *scormoniţi, -te,* adj. Răscolit, scociorît, scurmat. *Ştia de la învăţător cam ce fusese altădată această movilă scormonită.* GALACTION, O. I 114.

SCORMONITÓR, *scormonitoare,* s. n. Piesă metalică în formă de gheară, aplicată la unele pluguri pentru a scormoni pămîntul dedesubtul brazdei.

SCORNEÁLĂ, *scorneli,* s. f. (Mai ales la pl.) Scornitură. *Apoi venea al patrulea ş-al cincilea, cu scorneli cari mai de cari mai încornorate.* DELAVRANCEA, H. T. 105.

SCORNÍ, *scornesc,* vb. IV. 1. Tranz. A plăsmui, a născoci, a inventa. *Aceştia de mult scorniseră vorba potrivită pentru asemenea împrejurări despre schimbarea domnilor şi bucuria nebunilor.* SADOVEANU, N. P. 5. *Cei buni n-au vreme de gîndit La moarte şi la tînguit, Căci plînsu-i de nebuni scornit Şi de femei!* COŞBUC, P. I 151. *Trebuia neapărat un nume de meşter mare pentru cel tare va fi clădit biserica de la Argeş... Atunci poporul l-a scornit.* ODOBESCU, S. II 506. *Cine-a scornit doina, Arsă i-a fost inima, Ca şi mie acuma.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 211.

2. Tranz. A născoci cu rea-credinţă, cu intenţia de a induce în eroare; a urzi, a combina în mod insidios, a ticlui. *Mi-a răspuns că... în logofăt are nădejdea, nu in noi, desculţii, care nu ştim ce să mai scornim ca să-l sărăcim.* STANCU, D. 104. *Bujor spune minciuni; trei zile şi trei nopţi el nu ar sfîrşi. Cînd n-o ştie de la altul, o scorneşte de la sine.* SLAVICI, N. I 45. *La grea nevoie m-a băgat iar spînul. Amu a scornit alta: cică să-i aduc pe fata Împăratului Roş, de unde-oi şti.* CREANGĂ, O. A. 243. ◇ Refl. pas. *Fel de fel de vorbe se scorniră pe seama celor două duşmance. Ba că s-au bătut, ba că şi-au omorît pisicile şi şi-au mîncat una alteia găinile, şi cîte şi mai cîte.* STĂNOIU, C. I. 214.

3. Refl. A se isca, a se porni, a se dezlănţui, a se stîrni. *Îi venise într-o zi la ureche că Marioara ar fi primit la bîlciul din Tufeni o brăţară... din partea lui Mişu al arendaşului şi din vestea asta s-a scornit tot răul.* SANDU-ALDEA, D. N. 168. *Se scorni în văzduh un vînt cumplit, care mlădia crăcile dafinului.* POPESCU, B. II 43. *Scornindu-se atunci o ceartă între amîndouă muierile, mama Demetra se supără foarte şi se porni cu mare urgie asupra lui Keleu.* ODOBESCU, S. III 283.

4. Tranz. A face să iasă din adăpost; a stîrni. *La vînat că mi-am ieşit, Ciutalină mi-am scornit, Ciutalină mi-am gonit, Din cîmpul Solotrului Pînă-n malul Oltului.* TEODORESCU, P. P. 69. ◇ Fig. *Pui nişte întrebări... De unde lê mai scorneşti, Marine?* BARANGA, I. 187. *De unde ai mai scornit asemenea minciuni?* SADOVEANU, O. VIII 147. *Aci nu se ridică zgomot scornind gîndiri.* VĂCĂRESCU, P. 163. ✦ Fig. A tulbura. *Auzind şi el de fata cea frumoasă... l-au scornit nu-ş ce la inimă.* SBIERA, P. 141.

SCORNÎRE, *scorniri,* s. f. Acţiunea de a scorni şi rezultatul ei; născocire, scornitură, minciună. *Scornirile nevestelor şi cumetrelor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 247. *Moda aceasta de a adormi lumea e o scornire drăcească.* CONTEMPORANUL, II 250.

SCORNÎT, -Ă, *scorniţi, -te,* adj. Plăsmuit de fantezia oamenilor; neîntemeiat, fals; născocit. *Eu sînt Lică, sămădăul... Multe se zic despre mine, şi dintre multe multe vor fi adevărate şi multe scornite.* SLAVICI, O. I 120.

SCORNITÓR, -OÁRE, *scornitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Care scorneşte, inventează; (învechit) creator. *Esop, scornitorul şi tatăl fabulelor.* ŢICHINDEAL, F. 1.

SCORNITÚRĂ, *scornituri,* s. f. (Mai ales la pl.) Afirmaţie falsă şi de rea-credinţă; minciună. *Tata a spus la circiumă, unde oamenii începuseră să-l ocolească pe Iancu: nu vă mai băgaţi în cap scornituri.* PAS, Z. I 62. *Tot ce s-a spus au fost scornituri.* SADOVEANU, P. S. 186. *Ia lasă, lasă, cinstite părinte; nu mai umbla şi sfinţia-ta cu scornituri de-aceste chiar în ziua de lăsatul-secului.* CREANGĂ, A. 94.

SCORNÍCI s. m. pl. (Regional) Turtă de mălai tăiată în bucăţele şi prăjită în untură.

SCORNOCÍ, *scornocesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A scorni. *Basta, carele căuta lui Mihai ceartă cu lumînarea, scornoci că romînii lui sînt de pricină de vin atîtea plîngeri de jafuri.* ISPIRESCU, M. V. 56.

SCOROCÍ, *scorocesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A scociorî, a scormoni. *Scoroci focul, făcu vîlvoare şi*

mai mare și fumul înecă pe bietul zmeu de nu mai putu să se bată. POPESCU, B. III 114.

SCOROJEÁLĂ, *scorojeli*, s. f. Faptul de a se scoroji; tencuială sau vopsea scorojită.

SCOROJÍ, *scorojesc*, vb. IV. Refl. **1.** A se deteriora, a se strica (la suprafață). *S-au scorojit copacii.* STANCU, D. 217. ◇ Fig. *Trupul trudit se scorojea, încît părea că numai haina îl susține în cutele metalizate.* C. PETRESCU, C. V. 344. [Cerșetorul] *părea sub leneșa ninsoare De-nghețul iernii scorojit.* DEMETRESCU, O. 40. ◇ Tranz. *Soarele și vînturile primăverii scorojiseră prea din timp fața țarinei, acoperind-o cu o scoarță sfărîmicioasă.* MIHALE, O. 146.

2. (Despre vopsele, tencuieli și despre obiectele pe care sînt aplicate) A se coșcovi, a se burdui, a se coji. ◇ (Prin analogie) *Piatra plesnea, se scorojea, și dintre fărămiturile ei se alegeau bucățile prețioase de aur.* BOGZA, Ț. 14.

— Variante: **corojí, corogí** vb. IV.

SCOROJÍRE, *scorojiri*, s. f. Faptul de a se scoroji.

SCOROJÍT, -Ă, *scorojiți, -te*, adj. **1.** Deteriorat, stricat la suprafață (de căldură sau de uscăciune). *Mitru îi arătă cu privirea ușa scorojită din fund.* CAMIL PETRESCU, O. II 134. *Se afla la fund și un anume crîmpei de curea mucedă, scorojită, străveche.* C. PETRESCU, A. R. 195. *O scîndură scurtă, scorojită și îngustă se cumpănea, în chip de poliță, pe două cuie lungi de lemn.* HOGAȘ, M. N. 78.

2. (Despre vopsele, tencuieli, p. ext. despre scoarța copacilor) Coșcovit, cojit. *Lîngă tulpina scorojită stătuse de atîtea ori de vorbă cu logodnicul.* BASSARABESCU, V. 100. *Un lavoar vechi scorojit.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ◇ Fig. *S-a mai uitat o clipă la fața aceea uscată și scorojită ca o scoarță de copac.* POPA, V. 306. *Cel mai bătrîn, un unchiaș scorojit, cu musteața pe oală... îndrăzni să vorbească.* BART, S. M. 82.

— Variante: **corojít, -ă, corogít, -ă** adj.

SCÓRPIE, *scorpii*, s. f. **1.** Numele popular al scorpionului (1). *În preajma noastră, de cu seară potrivite, Mitraliere Străjuiesc ca scorpii ațipite.* CAMIL PETRESCU, V. 37. *Sub piatra cea mai frumoasă scorpia ascunsă zace,* sau *scorpia cu limba dulce te linge, și cu coada te-mpunge,* se zice despre oamenii fățarnici. ✦ Fig. Termen de ocară pentru o femeie rea. V. viperă. *Scorpie bătrînă! N-ai să scapi nepedepsită. Vei rămîne-aici! Flămîndă, singură și oropsită.* EFTIMIU, Ț. 67. *Pleacă furioasă la Huși... să... smulgă cu sila din mîna scorpiilor pe băiat.* BASSARABESCU, V. 22. *O scorpie! bate slugile pînă la sînge, le-nțeapă cu ace, le frige cu fierul de frizat, roșit în spirt.* CARAGIALE, O. I 314. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și arătînd persoana căreia i se atribuie termenul) *Unde se luase după dînșii scorpia de mumă a zmeoaicelor cu o falcă în cer și cu alta în pămînt, ca să înghită pe Greuceanu.* ISPIRESCU, L. 225. ✦ (În basme) Ființă fantastică, închipuită ca un șarpe cu limbi de foc sau cu cap de om. V. balaur. *Aici sîntem pe moșia unei scorpii, soră cu Gheonoaia; de rele ce sînt, nu pot să trăiască la un loc.* ISPIRESCU, L. 5. *Să-i iasă-n cărare D-o scorpie mare, Cu gura căscată, Cu limba-nfocată.* TEODORESCU, P. P. 465.

2. Numele popular al constelației scorpionul. *Scorpionul se numește scorpia.* PAMFILE, CER. 172.

3. (Iht.) Porc-de-mare.

SCORPIOÁNĂ, *scorpioane*, s. f. Ființă fantastică din basme. V. scorpie. *Scorpioana c-auzea Și din puț se azvîrlea.* TEODORESCU, P. P. 443.

SCORPIÓN, *scorpioni*, s. m. **1.** Animal din clasa arahnidelor, care trăiește în țările calde și a cărui înțepătură este foarte veninoasă *(Buthus)*; specie mai mică, neveninoasă, a acestui animal, care trăiește în țara noastră *(Euscorpius carpathicus)*. [Soția lui Nicola] *a murit mușcată de un scorpion.* BART, E. 281. ◇ Compuse: **scorpionul-de-cărți** = scorpion minuscul, fără coadă și fără otravă, cu patru perechi de picioare și o pereche de foarfeci lungi, care trăiește printre filele cărților vechi *(Chelifer cancroides)*; **scorpion-de-baltă** = insectă acvatică din neamul ploșniței, cu prima pereche de picioare conformată pentru apucat *(Nepa cinerea)*.

2. Numele unei constelații din emisfera sudică.

SCORȚÁR[1], *scorțari*, s. m. (Și în forma *scorțar-mare*) Pasăre mică cu gîtul alb, cu pieptul și abdomenul gălbui, care se hrănește cu semințe sau cu insecte de sub scoarța copacilor *(Sitta europaea)*; țoi, țiglete.

SCORȚÁR[2], *scorțare*, s. n. (Regional) Scoarță, covor. *Mai în jos de Rusalim Este-un pat Mîndru lucrat... Da-ntr-însul ce-i așternut? Scorțar verde mohorît, Slobozit pînă-n pămînt.* PAMFILE, CR. 52. *C-am umplut carul ist mare De perini și de scorțare.* MARIAN, NU. 569.

SCORȚĂRÁȘ[1], *scorțărași*, s. m. (Ornit.) Scorțărel.

SCORȚĂRÁȘ[2], *scorțărașe*, s. n. (Regional) Diminutiv al lui scorțar[2]; scoarță mică.

SCORȚĂRÉL, *scorțărei*, s. m. Pasăre mică, de culoare cenușie, care trăiește în păduri, își face cuibul în scorburi și se hrănește cu insecte și larve de sub scoarța copacilor *(Certhia familiaris)*.

SCORȚIȘOÁRĂ s. f. **1.** Scoarța aromatică a unor arbori orientali (în special a arborelui *Cinnamomum Zeylanicum*), folosită drept condiment. *Ce miros dulce și ascuțit are vinul fiert cu scorțișoară.* SADOVEANU, O. VII 337. *Încălzit de vinul roșu fiert cu zahăr și scorțișoară, actorul... începu să declame.* CAMIL PETRESCU, O. II 126. *Mîndro, de dragostea noastră Răsărit-a pom în coastă, Cu frunzele de argint, Lumea-ntreagă mirosind... Mirosind a noua țeară, A rujă ș-a scorțișoară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 70.

2. (Regional) Vopsea roșie; băcan. *Băcanul se mai numește și scorțiță, scorțișoară.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 186.

SCORȚIȘÓR, *scorțișori*, s. m. Arbore oriental a cărui scoarță e folosită drept condiment *(Cinnamomum Zeylanicum)*.

SCORȚIȘORÍU, -ÍE, *scorțișorii*, adj. (Rar) De culoarea scorțișoarei. *Culoare scorțișorie.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 156.

SCORȚÍȚĂ, *scorțițe*, s. f. (Regional) Vopsea roșie; băcan.

SCORȚORÓS, -OÁSĂ, *scorțoroși, -oase*, adj. Cu scoarță, scorțos. *Fagi umbroși, înalți și scorțoroși.* ȘEZ. V 77.

SCORȚÓS, -OÁSĂ, *scorțoși, -oase*, adj. **1.** Tare, aspru la suprafață; ca scoarța. *Îmbrăcămintea le e scorțoasă.* BOGZA, A. Î. 165. *Dulama de pe el era scorțoasă și pătrunsă de umezeală.* SADOVEANU, F. J. 432. [Volumele] *s-au udat și s-au mucezit, astfel încît cele de hîrtie sînt mai mult putrede și lipite foi de foi, iar cele de pergament, șterse și scorțoase.* ODOBESCU, S. I 339. ✦ Fig. Lipsit de maleabilitate; rigid, țeapăn. *Cînd au să te dezgroape, rămășag pun că au să te găsească tot dichisit, tot scorțos, tot ferchești, fără un fir de păr alb.* M. I. CARAGIALE, C. 10.

2. Cu crustă groasă și aspră, cu scoarță. *Calul rîios găsește copacul scorțos,* se spune despre cei care, asemănîndu-se, se adună. ◇ *Pepene scorțos* = pepene galben cu miezul tare. *Mere scorțoase* = soi de mere mari, cu coaja groasă, de culoare galbenă-ruginie. ✦ Fig. Cu pielea îngroșată, bătătorită, crăpată. *Birjarul învîrti un leu alb în mîna lui udă și scorțoasă.* DELAVRANCEA, S. 118.

SCORÚMNIC, *scorumnici*, s. m. Soi de porumb cu ştiuletele gros şi cu boabele mari aurii sau portocalii.

SCORÚŞ, *scoruşi*, s. m. Arbore din familia rozaceelor, cu flori albe dispuse în corimbi, cu fructele ca nişte merişoare, de culoare roşie sau galbenă, comestibile; creşte în regiunea dealurilor; lemnul lui, foarte dur, se întrebuinţează la fabricarea uneltelor de tîmplărie, a paturilor de armă etc. *(Sorbus domestica). În vale, printre scoruşii de-abia înverziţi, se ridicau noile locuinţe.* V. ROM. septembrie 1953, 175. *Galbenul... se mai face şi din măcieş (păducel), păr pădureţ, scoruş ş.a.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 67. ✧ Compuse: **scoruş-de-munte** (sau **scoruş-păsăresc**) = arbore mic din familia rozaceelor, cu ramuri plecate, cu flori albe şi fructele ca nişte cireşe roşii, mici, astringente la gust; creşte în tăieturi de păduri şi tufişuri, în regiunea de munte *(Sorbus aucuparia);* **scoruş-nemţesc** = moşmon.

SCORÚŞĂ, *scoruşe*, s. f. Fructul scoruşului (sau al scoruşului-de-munte). *Veveriţele şugubeţe cu coada vîlvoi... sar zglobiu pe crăcile copacilor, ronţăind alune, ghindă şi scoruşe.* ODOBESCU, S. III 185.

SCOS, (2) *scosuri*, s. n. **1.** Scoatere.

2. (Învechit) Ornament ieşit în afară pe suprafaţa unei construcţii. *A căriia boltă este de lespezi de marmură cu mulţime mici statue şi feliurimi de flori şi stocaturi arhitectoniceşti, toate de marmură şi aşa atîrnate, încît socoteşte omul că o să cază; şi toate acelea scosuri lucrate în aur.* GOLESCU, Î. 115.

SCÓTĂ, *scote*, s. f. Parîmă folosită pentru a întinde şi a fixa colţul de jos al pînzei unei nave.

SCOTOCEÁLĂ, *scotoceli*, s. f. Scotocire.

SCOTOCÍ, *scotocesc*, vb. IV. **1.** Intranz. A răscoli lucrurile aflate laolaltă, cu scopul de a căuta şi de a găsi un obiect. *Începe să scotocească în buzunarul paltonului.* SADOVEANU, O. I 336. *Scotoci în sacul de piele şi aruncă jos în iarbă un ban galben.* C. PETRESCU, S. 41. *Scotocind prin lăzile din antreu, a dat peste un roman.* REBREANU, R. I 61. ✧ Tranz. (Complementul indică locul unde se răscoleşte) *Sevastiţa şi Marghioala au scotocit fundul grădinii şi au dat de nişte brebenei plăpînzi.* V. ROM. septembrie 1953, 18. *Se întorceau... încîntaţi, după ce bătuseră dealurile şi scotociseră viroagele, pînă adînc, în luminişurile codrilor.* C. PETRESCU, R. DR. 35. *L-am scotocit prin buzunare, peste tot: nu e şi nu e.* CARAGIALE, O. I 127. (Fig.) *Întrebă repede, scotocindu-i faţa cu privirea.* DUMITRIU, P. F. 51. *Toată viaţa lui... fu scotocită şi scoasă la iveală.* VLAHUŢĂ, O. A. III 6. ✦ Tranz. A căuta ceva printre alte lucruri. *Se dădu îndărăt, scotocindu-şi tocul revolverului.* DUMITRIU, N. 123. *Să scotocim în peşterile Dordoniei siluete de fiare antideluviene.* ODOBESCU, S. III 166. ✧ Refl. (Despre persoane) *Melchior se scotoci prin buzunare după ţigări şi întinse pachetul către Carol.* V. ROM. februarie 1952, 143. *Se scotoceau în buzunări sau în sîn.* DUMITRIU, N. 7. *Moş Matei se scotoci în chimir să-i dea ceva de cheltuială.* MIRONESCU, S. A. 81.

2. Tranz. (Rar) A scoate ceea ce a mai rămas, adunînd cu atenţie toate resturile. [Iapa] *scotocea şi ea, pe ici pe colea, iarba rămasă prin îndoiturile mai adîncate... ale poienii.* HOGAŞ, M. N. 63.

SCOTOCÍRE, *scotociri*, s. f. Acţiunea de a scotoci; căutare, cercetare amănunţită. [Copiii] *îi săreau de gît, pe urmă începeau scotocirile.* SAHIA, N. 96. ✧ Fig. *Cereţi toate feliurimile de ajutoare, spre scotocire şi săvîrşire de bune lucruri şi folositoare.* GOLESCU, Î. 96.

SCOTOCITÓR, -OÁRE, *scotocitori, -oare*, adj. Care caută, cercetează, iscodeşte (fără încetare). (În contexte figurate) *Mîna... scotocitoare a omului a spart în sfîrşit şi încuietorile acestor tainiţi.* VLAHUŢĂ, la CADE.

SCOŢĂTÓR, -OÁRE, *scoţători, -oare*, s. m. şi f. Muncitor care scoate materialele dintr-un cuptor, dintr-o maşină, în cursul unui proces de fabricaţie.

SCOŢIÁN[1], -Ă, *scoţieni, -e*, adj. Care este propriu scoţienilor, al scoţienilor sau al Scoţiei; din Scoţia, după moda sau în felul scoţienilor. *Costum scoţian.* ✧ *Duş scoţian* = duş făcut alternativ cu apă caldă şi rece.

SCOŢIÁN[2], -Ă, *scoţieni, -e*, s. m. şi f. Persoană făcînd parte din populaţia de bază a Scoţiei.

SCOVÁRDĂ, *scoverzi* şi *scoverze*, s. f. (Mai ales la pl.) Un fel de plăcinte din aluat (de pîine), prăjite în grăsime şi umplute cu brînză (v. clătită); (în unele regiuni) prăjitură uscată; minciună. *Darurile care se aduc... constau în prima linie din... scoverze (lipii, clătite).* MARIAN, NA. 136. *Au fost făcut maştia... tot plăcinte şi scoverze.* SBIERA, P. 170. *Ea frumos ne-a oměni, Ţie iarbă şi ovăz, Mie gură şi scoverzi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.

— Variantă: **scovérgă,** *scovergi* (SAHIA, N. 94, DELAVRANCEA, S. 40), s. f.

SCOVÉRGĂ[1] s. f. v. **scovardă.**

SCOVÉRGĂ[2], *scovergi*, s. f. (Rar) Cergă, ţol. *Zăpada îi pătrunsese în tindă... Pe picioare îşi trîntise două scovergi.* DELAVRANCEA, S. 184.

SCOVÎRDÁ, *scovîrdez*, vb. I. Refl. (Despre scînduri, doage, şindrile şi obiecte lucrate din astfel de materiale) A se încovoia la mijloc ca o albie, a deveni concav; a se scoroji.

SCOVÎRDÁT, -Ă, *scovîrdaţi, -te*, adj. Încovoiat, curbat; scorojit. *Le-a blestemat d-zeu* [pe capre] *să nu mai poată zbura, dar pe lemnul scovîrdat să se ducă ca pe drum.* I. CR. III 275.

SCOVÎRLÍE, *scovîrlii*, s. f. (Popular) Orbita ochiului. *O sfrijită de lighioaie... cu ochii numai scovîrliile.* ISPIRESCU, L. 206.

SCRÁBĂ, *scrabe*, s. f. (De obicei la pl.) Cizme vechi şi stricate sau mari şi nepotrivite pe picior. V. scroambe. (Atestat în forma *şcrabă*) *Cu straiele largi ponosite, cu şcrabele mari din picioare.* LEŞNEA, A. 78.

— Variantă: **şcrábă** s. f.

SCRÁDĂ s. f. Un fel de iarbă care creşte la munte, prin păduri şi în locuri umbroase, şi care, menţinîndu-se verde, serveşte iarna ca hrană oilor şi caprelor.

— Variantă: **şcrádă** (ŞEZ. XV 130) s. f.

SCRĂDÍŞ, *scrădişuri*, s. n. (Regional) Porţiune într-o apă stătătoare unde apa este limpede şi fundul acoperit cu nisip sau cu pietriş mărunt, amestecat cu scoici. *Aceste locuri sînt cunoscute de pescarii noştri ca locuri speciale de şalău şi numite de ei scrădiş.* ANTIPA, F. I. 17.

SCREÁMĂT s. n. v. **scremet.**

SCRÉME, *screm*, vb. III. **1.** Refl. A se opinti, a se încorda în vederea unui efort (în special pentru a evacua excrementele).

2. Tranz. (Rar) A evacua, a elimina din organism. *Am să-l înghit de viu şi am să-l mistuiesc în mine o săptămînă întreagă şi tocmai după aceea am să-l screm.* SBIERA, P. 105.

SCRÉMET, *scremete*, s. n. Opintire, încordare a organismului (pentru a evacua).

— Variantă: **screámăt** s. n.

SCRÉPER, *screpere,* s. n. **1.** Maşină cu tracţiune mecanică sau animală, folosită în construcţii, la lucrări rutiere etc. pentru a săpa, a transporta şi a nivela pămîntul.

2. Dispozitiv pentru transportarea materialului în mine, format dintr-un vas de oţel pus în mişcare de un cablu fără sfîrşit.

SCRIÁ vb. I v. **scrie.**

SCRIP, *scribi,* s. m. **1.** (Învechit) Grămătic, diac. **2.** (Cu sens depreciativ) Scriitor. *Vreau să fiu purtat pe uliţele oraşului între dorobanţi, cu mîinile legate la spate, ca să vază... acei neruşinaţi scribi ai lui Mihăileanu.* CAMIL PETRESCU, O. II 129. **3.** (Rar) Nume dat cărturarilor evrei care tălmăceau în vechime cărţile lui Moise. ✦ Nume dat preoţilor egipteni care cunoşteau hieroglifele.

SCRIBĂRÉŢ, *scribăreţi,* s. m. (Rar) Scriitor prost, lipsit de talent. *Şi scribăreţul acesta cine mai este?... Iar vreun romancier?* C. PETRESCU, O. P. II 93.

SCRÍE, *scriu,* vb. III. **1.** Intranz. A reprezenta prin semne convenţionale sunetele sau cuvintele vorbirii. *Şi învaţă, domnule, ca un diac. Scrie, ceteşte groaznic.* NEGRUZZI, S. I 59. *Lasă robii din robie Să-i învăţ la carte-a scrie.* ŞEZ. IV 10. *C-o mînă pe carte scrie Şi cu alta-mi face mie Să merg la cănţelărie, Să mă-nvăţ şi eu a scrie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 26. ◇ Expr. (Formulă folosită în basme) **De** (sau **pe**) **cînd scria** (sau, refl., **se scria**) **musca pe perete** = de mult, din timpuri străvechi. *A fost odată ca niciodată... De cînd se scria musca pe părete.* ISPIRESCU, L. 1. ◇ Tranz. (Complementul indică semnul sau cuvîntul reprezentat prin el) *În pădure duce-m-aş Frunză verde rumpere-aş, Pe genuche pune-o-aş, Slovă neagră scriere-aş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 129. (Poetic) *Peste cuvintele săpate-n piatră Ploaia şi vîntul scriu încet: uitare.* BENIUC, M. 127. ✦ Tranz. impers. A se afla scris. *Pe pachet scria: (Scrieri a lui D. Scavinschi).* NEGRUZZI, S. I 209. ◇ Expr. **A-i scrie** (sau **a-i fi scris**) **cuiva pe faţă** (sau **în obraz**) = a se putea vedea sau citi pe faţa cuiva. *Dar ce văd? întristarea ţi-e scrisă pe obraz.* BOLINTINEANU, O. 200. ✦ Tranz. A acoperi cu semne grafice, p. ext. cu orice fel de semne, de figuri. *Un frac fără mînice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheieturile cu cretă.* NEGRUZZI, S. I 238. *Mai trimite-mi cîte-o carte Şi n-o scrie cu cerneală... O scrie cu arginţel Că de-acela-i puţintel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117. ◇ Expr. (Popular) **A scrie ouă** = a încondeia ouă, a picta ouă (cu vopsea roşie şi cu flori de culori diferite). ✦ Tranz. A completa cu textul necesar. *D-le Caţavencu, fii bun, scrie-i, mă rog, votul acestui onest cetăţean.* CARAGIALE, O. I 175.

2. Tranz. Fig. A trasa, a contura, a schiţa. *De-acolo au văzut valea cea largă a Siretului, unde curge o apă domoală, scriind cotituri între lunci vechi.* SADOVEANU, N. P. 143. *Poala lungă a rochiei ei de mireasă scria pe pămînt valuri obosite, înflorite de spumă.* ANGHEL, PR. 21. ◇ Refl. *Zburau paseri negre pe sus şi pornea o adiere de vînt dinspre depărtarea Dunării; atunci se scria pe marginea orizontului o linie de purpură.* SADOVEANU, M. C. 35. *Soarele ţi s-a scrie în frunte, Doi luceaferi În umerile obrazului.* MARIAN, Î. 16. ✦ A întipări, a imprima. *Roţile din faţă, cu creasta lor tăioasă, îşi scriau adînc urma pe pămînt.* DUMITRIU, V. L. 110. ◇ (Refl., în expr.) **A se scrie în partea cuiva** = a aduce, a semăna (la chip) cu cineva. *S-a scris în partea lui bunicu-său.* SANDU-ALDEA, U. P. 83.

3. Intranz. A-şi exprima, a-şi formula gîndurile, ideile în scris; (în special) a compune opere literare. *Am scris şi eu. Mi-am zugrăvit anii copilăriei cu obiceiurile, cu puţinele bucurii şi cu lumina colţului nostru de ţară.* SADOVEANU, E. 107. *Tot citind, a început şi el să scrie.* REBREANU, I. 62. *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?* EMINESCU, O. I 137. ◇ Tranz. (Complementul indică opera) *Eminescu el însuşi scrie doine şi cîntece pe care cu greu le distingi de realizările proprii ale poporului.* BENIUC, P. 20. *Tu ai scris cîntecul ăsta! Te cunoşti după sprînceană.* HASDEU, R. V. 30. *Nicu Bălcescu era de o modestie rară: anevoie îl făceai să-ţi citească cîte ceva din cele ce scria.* GHICA, S. A. 142. ✦ Tranz. A spune în scris, a arăta, a relata, a descrie, a povesti. *Iar cînd alaiul s-a oprit Şi Paltin-crai a stărostit, A prins să sune sunet viu De treasc şi trîmbiţi şi de chiu. Dar ce scriu eu? Oricum să scriu E ne-mplinit.* COŞBUC, P. I 56. *Cine poate întîlnirea lor s-o scrie.* CONACHI, P. 85. *Binele meu din fetie, Nu-i diac să-l poată scrie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176. (Impersonal) *Aşa scrie şi la noi în cărţi despre unii, că tocmai la bătrîneţe au făcut copii.* CREANGĂ, P. 118. *Precum la carte ne scrie Că e lumea-nşelătoare.* TEODORESCU, P. P. 101.

4. Tranz. A aşterne pe hîrtie un text, o scrisoare. *Apoi a învăţat să scrie petiţii la tribunal, la primărie, în toate părţile, dar zadarnic.* DUMITRIU, P. F. 56. *Mi-a scris... o carte poştală.* TOPÎRCEANU, B. 63. *Împăratul acela... a scris carte frăţine-său craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoţi.* CREANGĂ, P. 184. ✦ Intranz. A trimite (cuiva) o scrisoare. *După ce-oi învăţa carte, îţi scriu.* SADOVEANU, N. F. 184. *Aşa, tocmai aşa să-i scrie Năvodaru, şi Neculai va înţelege.* SANDU-ALDEA, D. N. 221. *Să-mi scrii mereu.* IOSIF, PATR. 34. ✦ Refl. reciproc. A coresponda. *Ne mai scrisesem din cînd în cînd o vreme.* SADOVEANU, O. VIII 18. ✦ A comunica, a înştiinţa. *Parcă ţi-am fost scris că mă gătesc să merg în patrie.* CARAGIALE, O. VII 95. *Iată ce-mi scrie frate-meu şi moşul vostru.* CREANGĂ, P. 184. *Iaca ce-mi scrie din Bucureşti.* ALECSANDRI, T. 346. ◇ Intranz. *Tu între în cortul meu de scrie senatului din Cracovia despre întoarcerea noastră în Polonia.* ALECSANDRI, T. II 37.

5. Tranz. A însemna, a nota, a înregistra în scris; a trece numele cuiva pe o listă, într-o evidenţă. *Am numărat oile şi Alexa Baciul le-a însemnat la răbuş. Eu le-am scris în condică la mine.* SADOVEANU, B. 59. *Nu mi-i scrie şi mie acest stih, căci aş voi să-l învăţ.* DRĂGHICI, R. 62. *M-a scris neamţu pe hîrtie Şi m-o dus la cătănie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 301. ◇ Refl. *Domnule major Codău... Noi, la pămînt ne-am scrie, cum nu? Că după olecuţă de ogor ne crapă măseaua-n gură.* CAMILAR, N. I 265. ◇ Expr. (Rar) **A(-şi) scrie** (ceva) **în frunte** = a ţine minte, a reţine. *Scrie-n frunte ce-ţi spun: de azi înainte te aşteaptă la toate ştiile din partea mea.* ALECSANDRI, T. I 191. ✦ (Învechit şi popular) A catagrafia, a recenza, a inventaria. *Mihai Viteazul puse de scrise oastea, şi găsi că era de opt mii de oameni, cu treizeci şi două de tunuri.* ISPIRESCU, M. V. 27. ◇ Expr. **A scrie ceva pe numele cuiva** = a face cuiva acte de proprietate pentru... *Aici are să vie cu Ana şi cu Vasile Baciu, să-i scrie toate pămînturile pe numele lui.* REBREANU, I. 122. ✦ (Construit cu dativul) A trece în contul cuiva, a pune în socoteala cuiva. *Spune-mi drept, ţi-au spus vrodată popii că păcate-ţi scriu Dacă-mbrăţişezi vreo fată?* COŞBUC, P. I 238. *Ba ce zicem? unii oameni, — dumnezeu să nu le scrie-n osîndă — răi de gură... scorniră minciuna.* RETEGANUL, P. I 51.

6. Tranz. (Popular) A înscrie pe cineva într-o instituţie, într-un corp constituit, într-un colectiv de muncă. *În primăvara asta l-au scris la oaste şi în luna lui răpciune s-o duce la reghimentul lui.* SADOVEANU, M. C. 50. *Spunea c-o să mă scrie d-a dreptul în clasa a treia.* DELAVRANCEA, H. TUD. 35. *Drăguţu nu poartă pană Că l-a scris neamţu cătană.* HODOŞ, P. P. 215. ◇ Impers. *Pe pruncuţ l-am crescut cum l-am putut, acum mi l-au scris la oaste.* RETEGANUL, P. III 7. *Foaie verde buruiană, Vai, maică, m-a scris cătană.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 295. ◇

Refl. *Auzind gloatele de venirea lui Făt-Frumos, veneau droaie să se scrie la oaste.* ISPIRESCU, L. 111. *La 1831 cei mai mulți au încins sabia, scriindu-se în miliția națională.* GHICA, S. 47. (Fig.) *Pentru ce să nu arătăm, celor ce voiesc a se scrie printre vrednicii cetași ai sfîntului Hubert, la ce punt al orizontelui vînătoresc sfințește soarele putinței.* ODOBESCU, S. III 48.

7. Tranz. (Popular, construit cu dativul) A prescrie, a indica medicamentul sau tratamentul necesar unui bolnav. ✦ Impers. A fi stabilit, rînduit (prin legi, regulamente). *Bine, dar călugărului îi scrie...—Ce-i scrie călugărului?! Lasă că știu eu ce-i scrie: o să mănînce pentru mînăstire.* STĂNOIU, C. I. 17. ◇ Expr. **A îi scris sau a-i îi scris cuiva** (rar **pentru cineva**) = a-i fi rînduit cuiva de la naștere, sortit, hărăzit (de soartă). *Ei, ce să-i faci? Așa i-a fost scris omului. Săracu!* SADOVEANU, O. VIII 188. *Vai, doamne, văd că-i scris Să mor cum nu mai moare alt om!* COȘBUC, P. II 179. *Ce e scris și pentru noi, Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.* EMINESCU, O. I 146.

— Variantă: **scriá** (DUMITRIU, N. 161, PAMFILE, CR. 44) vb. I.

SCRÍERE, *scrieri,* s. f. Acțiunea de a scrie și rezultatul ei.

1. Reprezentarea sunetelor și a cuvintelor dintr-o limbă cu ajutorul semnelor grafice; scris. *Nu știu, zău, dacă din cele patru clase primare îi mai rămăsese altăceva decît știința scrierii și a cetirii.* GANE, N. III 181. *Am avut cinste a înfățoșa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică.* NEGRUZZI, S. I 5. ✦ Mod particular de a caligrafia semnele grafice; scris. V. caligrafie. *Scriere citeață.*

2. Fel de a scrie, sistem de semne grafice. *Scriere rondă. Scriere ideografică.* ✦ (Învechit) Ortografie. (Cu pronunțare regională) *Între moldoveni, colaboratorii «Rominiei literare» sînt singuri ce nu au împus rominilor nici gramatica, nici altă scriire după iscodirile. închipuirei lor.* RUSSO, S. 79.

3. Text scris. *Dau aci ca specimen cîteva scrieri și epistole colective și private care mi s-au dat la 1854 de Dumitrache Florescu.* GHICA, A. 673.

4. Exprimare în scris, compunere, redactare a unui text. *Compunerile sale originale... caracterizează pe omul care știe arta scrierii.* BOLINTINEANU, O. 358. ✦ Operă literară sau științifică; compoziție, articol. *Pe-atuncea vremea era înapoiată... De scrieri, sărăcia era neasemănată... Aveam un Odobescu — n-aveam pe cei de azi.* MACEDONSKI, O. I 49. *De-a pururi, pretutindeni, în ungherul unor crieri Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!* EMINESCU, O. I 134. [Filimon] *a îmbogățit literatura română cu două scrieri de un adevărat merit.* GHICA, S. A. 80.

SCRIETÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **scriitor²**.

SCRIITÓR¹, *scriitoare,* s. n. (Învechit, neobișnuit) Masă de scris, birou. *M-am dus la scriitorul meu și am scris lui Ipolit.* NEGRUZZI, S. I 52.

SCRIITÓR², -OÁRE, *scriitori, -oare,* s. m. și f. **1.** Autor de opere literare; prozator, poet, dramaturg. *Scriitorii sînt cei mai ideali prietini ai noștri.* SADOVEANU, O. VI 432. *De la scriitori se așteaptă în primul rînd transformările sociale și crearea omului nou.* SAHIA, U.R.S.S. 191. *Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l... Ce-o să aibă din acestea, pentru el, bătrînul dascăl?* EMINESCU, O. I 133.

2. (Numai la masculin, astăzi rar) Funcționar de cancelarie care copiază sau redactează acte, scrisori oficiale; copist. *Am aflat de ieri, de la un prieten care-i scriitor la judecătorie.* REBREANU, I. 107. *Domnul Ghiță, scriitorul de la subprefectură, jucase toată noaptea cărțile la crișma lui Tănase Berechet.* BUJOR, S. 36. *Erau silite a danța numai cu scriitorul satului.* NEGRUZZI, S. I 105. ✦ (În trecut) Persoană în slujba domnitorului sau a unui înalt demnitar de stat, care îndeplinea funcția de secretar. V. diac, grămătic, logofăt. *Vodă intră în camara lui obișnuită, unde... avea plăcere să poruncească diacilor să scrie... La o parte erau mesuțele pentru scriitori.* SADOVEANU, F. J. 308. *Cea mijlocie grăi: De m-ar lua pe mine scriitorul împăratului, toată curtea i-o aș îmbrăca cu un fus de tort.* RETEGANUL, P. II 22. *Dară pentru că nu știa ce feli de pasăre îi aceasta, dete poroncă scriitorilor săi să trimeată cărți pin toată lumea.* SBIERA, P. 69.

3. (Popular) Desenator, pictor. *Iară fața mi-o voi da La Turda la rumenele, Părul la făcut inele, Ochișori la scriitori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236.

— Variantă: **scrietór, -oáre** (SLAVICI, O. I 304) s. m. și f.

SCRIITORÁȘ, *scriitorași,* s. m. (Cu sens depreciativ) Diminutiv al lui scriitor².

1. Scriitor fără talent, fără valoare. *Cei care nu cunosc critica contemporană... vor crede poate că felul de critică a lui Faguet e o excepție, ori că el ar fi un scriitoraș necunoscut care caută să ajungă celebru prin paradoxe.* GHEREA, ST. CR. I 14.

2. Scriitor de cancelarie; conțopist. *Ar fi putut rămînea toată viața un biet scriitoraș, ca tată-său, într-un orășel de provincie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 63. *Acum douăzeci și cinci de ani era un scriitoraș la tribunalul din Tîrgoviște.* id. O. A. 207.

SCRIITORICÉSC, -EÁSCĂ, *scriitoricești,* adj. De scriitor, al scriitorilor. *Activitatea scriitoricească rămîne, cum e natural, închinată colectivului.* SADOVEANU, E. 186. *Om cu porniri scriitoricești... i-a cerut să-i dea voie, într-o zi, să vadă dosarul.* POPA, V. 92.

SCRIITORÍME s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de scriitori, totalitatea scriitorilor.

SCRIITÚRĂ, *scriituri,* s. f. **1.** Fel de a scrie; scriere, scris. *Cunoști slova asta... Mihai se uită la scriitură.* D. ZAMFIRESCU, R. 214. *Găsesc pe masă un bilet cu scriitura mărunțică.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ Fel de scriere, sistem grafic. *S-a pus d. Niță pe brînci, în așteptarea concursului, să-și facă mîna, exercitîndu-se în fiecare zi, pe hîrtie velină, la fel de fel de scrieturi: engleze, italice, gotice.* CARAGIALE, O. II 245.

2. Text; p. ext. cuprins al unei scrieri. *Aș cere... o istorie care să aibă în scriitura ei toate țările și mările.* CAMILAR, N. II 371.

3. Aspectul tehnic al unei compoziții muzicale în raport cu adaptarea ei la un instrument muzical.

SCRIJĂTÚRĂ, *scrijături,* s. f. (Regional) Scrijea. *Saturi copilul... și-l mulcomești cu cîte o scrijătură de pîine.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 124.

SCRIJEÁ, *scrijele,* s. f. (Regional) Felie subțire (de pîine, de fructe etc.).

SCRIJELÁ vb. I v. **scrijeli.**

SCRIJELÁT, -Ă adj. v. **scrijelit.**

SCRIJELEÁLĂ, *scrijeleli,* s. f. Scrijelitură, scrijelire.

SCRIJELÍ, *scrijelesc,* vb. IV. Tranz. (Și în forma *scrijela*) A face zgîrieturi sau tăieturi superficiale cu o unealtă ascuțită sau tăioasă; a zgîria, a cresta. *Mă întorsei către lecțiile mele chinuite, la paginile înnegrite și scrijelate cu unghia.* SADOVEANU, E. 112. ◇ Fig. *Pentru dunga neagră pe care o scrijelează omul de la începutul lumii... cîte minți nu s-au trudit pînă să ajungă la arătura adîncă a plugului cu aburi.* ANGHEL, PR. 81. ✦ Fig. A brăzda, a tăia (cu o linie, cu o dungă). *Îl vedeau moale, parcă fusese opărit într-o baie; îi erau globii ochilor scrijelați*

de fire roşii. SADOVEANU, M. C. 47. *Scrijelînd amurgul dintre crengi crescut, Ca o clipă veche cîte-o frunză cade.* LESNEA, A. 34.

— Variantă: **scrijelá**, *scrijelez*, vb. I.

SCRIJELÍRE, *scrijeliri*, s. f. **1.** Acţiunea de a scrijeli şi rezultatul ei; tăietură, zgîrietură, crestătură. **2.** (Rar) Scrîşnet, scrîşnire. *S-au închis porţile negre cu o scrijelire ascuţită de fier ruginit.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 89.

SCRIJELÍT, -Ă, *scrijeliţi, -te*, adj. (Şi în forma *scrijelat*) Acoperit de scrijelituri, zgîriat, crestat. *Se măsurau din ochi privindu-şi hainele pătate cu ulei, cu vopsea, cu cerneală şi îşi arătau mîinile bătătorite sau scrijelate.* PAS, Z. I 256. ✧ Fig. [Baba avea] *faţa mică, boţită şi scrijelată toată în zbîrcituri adînci.* VLAHUŢĂ, N. 124.

— Variantă: **scrijelát, -ă** adj.

SCRIJELITÚRĂ, *scrijelituri*, s. f. Tăietură, crestătură uşoară, zgîrietură. (Cu pronunţare regională) *Scrijilitura acum cicatrizată poate a fost făcută cu un cuţit ucigaş.* C. PETRESCU, R. DR. 36.

SCRIJELÚŢĂ, *scrijeluţe*, s. f. (Regional) Diminutiv al lui scrijea. *O scrijeluţă de pepene.*

SCRIMÁ, *scrimez*, vb. I. Intranz. A face scrimă.

SCRÍMĂ s. f. Sport constînd în mînuirea floretei, spadei sau a altor arme albe împotriva unui adversar. *Se va întoarce surîzînd ca un şampion de scrimă, să mulţumească aplauzelor.* C. PETRESCU, C. V. 122. *Regele Claudius... convinge pe Laert... să facă cu Hamlet o partidă de scrimă cu o floretă otrăvită.* GHEREA, ST. CR. II 284. ✧ Fig. *Văzduhul era înviorat de capricioasa scrimă dintre ploaie şi soare.* C. PETRESCU, C. V. 330.

SCRIMÉR, *scrimeri*, s. m. Sportiv care practică scrima.

SCRIN, *scrinuri*, s. n. **1.** Dulăpior cu mai multe sertare suprapuse, în care se ţine mai ales rufărie; comodă. *Trecu prin camere cu aceleaşi scoarţe vechi... cu divanuri, cu scrinuri vechi.* DUMITRIU, B. F. 44. *Ea desface scrinul antic, trage-ncetinel saltarul.* IOSIF, PATR. 62. *Fură cheile... deschide scrinul şi scoate bani.* GHEREA, ST. CR. II 188. ✧ Fig. *Cinturilor mele zic adio tuturora. Uitarea le închide-n scrin Cu mîna ei cea rece.* EMINESCU, O. I 184.

2. (Rar) Lădiţă, cutie (căptuşită cu mătase sau cu catifea) în care se păstrează bijuterii. *În dimineaţa cînd a hotărît, a dus scrinurile pluşate cu bijuterii.* C. PETRESCU, C. V. 353.

SCRINTÍ vb. IV v. **scrînti.**

SCRINTÍT, -Ă adj. v. **scrîntit.**

SCRINTITÚRĂ s. f. v. **scrîntitură.**

SCRIPCÁR, *scripcari*, s. m. (Mold.) **1.** Lăutar care cîntă din scripcă; viorist. *Se duceau în pădure la Pantelimon, unde întindeau masă mare, cu scripcari care umblau de la un grup la altul.* PAS, Z. I 235. *După ce-au venit scripcarii, s-au adunat gospodarii de prin împrejurimi acolo.* SADOVEANU, O. VIII 165. *Scripcarul şi cobzarul îşi potriveau într-una strunele, fără să mai înceapă a cînta.* BUJOR, S. 99. ✧ (Depreciativ) Cîntăreţ, poet. *O, vînturători de fraze, scripcari sarbezi şi smintiţi.* VLAHUŢĂ, P. 86.

2. Gîndac gălbui cu pete negre, care produce un bîzîit caracteristic şi care trăieşte pe scoarţa plopilor *(Saperda carcharias).* (Cu pronunţare regională) *Atît scripcariul negru cît şi cel galben, cînd îi prinzi în mînă, cîntă ca şi cînd ar cînta cineva dintr-o scripcuţă.* MARIAN, INS. 100.

SCRÎPCĂ, *scripci*, s. f. **1.** (Mold.) Vioară, violină. *Şi arcuşul îi cădea spre gîtul scripcii, pe struna cea subţire, drept la locul trebuitor.* HOGAŞ, H. 44. *Şi cîte şi mai cîte nu cîntă Mihai lăutariul din gura şi din scripca sa răsunătoare.* CREANGĂ, A. 118. *Staţi aici în colţ puţintel şi vă gătiţi scripcile.* ALECSANDRI, T. 1109. ✧ Expr. **A se potrivi ca scripca cu iepurele** = a nu se potrivi de loc.

2. Sunet, cîntec de scripcă **(1)**. *Cobza zvîcnea scurt şi întors în loc peste scripcă şi ţambal.* CAMIL PETRESCU, O. I 117. ✦ Meseria de scripcar. *Ţiinea mi-o cîştig cu scripca.* CAMILAR, N. I 166.

SCRIPCĂRÁŞ, *scripcăraşi*, s. m. Greier de cîmp, de culoare neagră, cu capul mare şi cu corpul scurt *(Gryllus campestris).*

SCRÍPET s. m. v. **scripete.**

SCRÍPETE, *scripeţi*, s. m. **1.** Roată cu un mic şanţ săpat în jurul ei, care serveşte la transmiterea unei forţe prin intermediul unui cablu sau al unui lanţ care rulează pe şanţ. ✦ Dispozitiv pentru mişcarea iţelor la ţesăturile simple, format din două roţi cu diametre diferite situate pe acelaşi ax şi formînd un bloc comun aşezat deasupra războiului de ţesut.

2. Mufă **(2)**.

— Variantă: **scrípet** (ARDELEANU, D. 249, ODOBESCU, S. I 342) s. m.

SCRIPÍ vb. IV v. **sclipi.**

SCRIPISÍT, -Ă, *scripisiţi, -te*, adj. (Învechit) Parafat. *Nicu Hapcea au cumpărat la leat 1812 o hîrtă de loc... aşa precum se poate dovidi din cuprinsul delilor* (= dosarelor) *scripisite şi şnuruite, ce se află la arhivă, în dulap.* ALECSANDRI, T. 1358.

SCRÍPTE s. f. pl. **1.** Condici, registre de evidenţă, de contabilitate; însemnări cuprinse în aceste condici. *Comisarul... îl ţinea trecut în scriptele secţiei.* PAS, Z. I 197. *Un om energic ar putea scoate venituri întreite de cît arată scriptele de anii trecuţi.* C. PETRESCU, Î. II 67.

2. (Învechit) Documente istorice, hrisoave.

SCRÍPTIC, -Ă, *scriptici, -e*, adj. **1.** Trecut în scripte. ✧ *Fond scriptic* = fond destinat pentru plata personalului care figurează în schema de organizare a unei întreprinderi sau instituţii. *Personal scriptic* = personal angajat în schemă, tarifar, bugetar.

2. (Rar, în opoziţie cu oral) Scris. *Proza lui Caragiale ar putea fi cu mult folos studiată pentru a stabili divergenţele stilului oral de acel scriptic.* VIANU, A. P. 136. [Arghezi] *redactează o proză făcută pentru a fi citită, nu ascultată, un document strălucit al stilului scriptic.* id. ib. 275.

SCRIPTOLÓG, *scriptologi*, s. m. Om de birou, birocrat. *Ce-i cu asta? zîmbi acru Zamfirescu. Tot demisie? — Tot. Eu nu-s nici telefonist, nici scriptolog. Îs agronom.* GALAN, B. I 27.

SCRIPTOLOGÍE s. f. Formalism exagerat în felul de a rezolva hîrtiile oficiale; birocraţie.

SCRIPTOMANÍE s. f. Obiceiul de a scrie mult; manie a scrisului.

SCRIPTÚRĂ, *scripturi*, s. f. (Învechit şi arhaizant) **1.** Fel de a scrie, scris, caligrafie. *Îl întîlnim... în josul uricelor pe care le compune şi pe care le iscăleşte într-o frumoasă şi ceteaţă scriptură.* IORGA, L. I 132. *Scriptura* [lui Eminescu] *este excesiv de îngrijită, pare că s-ar fi temut ca nu cumva din vreo aruncătură mai liberă a condeiului să iasă bănuiala că mintea i-ar mai fi cîtuşi de puţin nestăpînită.* CARAGIALE, N. S. 24.

2. Ceea ce este scris; însemnare, inscripție, text. *Ce sînt scripturile astea de pe copaci?* GALACTION, O. I 210. ✧ Fig. *Stelele cerului se irosiră din albastrele adîncuri și, legînd frazele lor de argint, desfășurară încă o dată pămîntului scriptura lor cea fără tîlc.* GALACTION, O. I 286.

3. Scriere, lucrare (literară, științifică); p. ext. conținutul ei. *Cînd privesc zilele de aur a scripturilor romîne, Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine.* EMINESCU, O. I 31. *Vă voi învăța scripturile filozofilor vechi care vă va aduce multă plăcere.* DRĂGHICI, R. 197. ✦ (De obicei determinat prin «sfînta») Scriere bisericească cuprinzînd Vechiul și Noul Testament; Biblia. *Am fost la sfînta învățătură. Ș-am învățat carte din scriptură.* SEVASTOS, N. 105. *Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine-o mai plesnișî dinioare cu cuvinte din scriptură.* CREANGĂ, P. 33. *Adă-ți aminte de zisa scripturei și iartă greșiților tăi!* NEGRUZZI, S. I 140.

SCRÎS[1] s. m. (Rar) Persoană predestinată să fie soțul cuiva. V. scrisa. *Nu arz văile cu oile... și arz pe scrisul cutăreia.* ȘEZ. VIII 113.

SCRIS[2], (5) *scrise*, s. n. **1.** Reprezentare prin semne grafice a sunetelor și a cuvintelor dintr-o limbă; scriere (1). *Evoluția scrisului. Raportul dintre scris și vorbire.* ▭ *Vedeți că toate... se sfîrșesc cu «sară», dar, precum ați văzut, au deosebire în scris.* NEGRUZZI, S. I 5. ✧ Loc. adj. și adv. (În opoziție cu verbal) **În scris** = scris, notat (pe hîrtie). *Dă-mi în scris pe Gagamiță ăla, să nu-i uit numele.* CARAGIALE, O. I 154.

2. Fel propriu de a scrie al cuiva; scriere, scriitură. *Pe un plic e scrisul mare, puțin aplecat, al nevestei mele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 380. *Îi recunoscu scrisul înainte de a desface plicul.* C. PETRESCU, Î. II 151. *Ea, dac-o primea, Scrisu-i cunoștea, Mult se bucura.* TEODORESCU, P. P. 464.

3. (Popular) Notare, consemnare, comunicare scrisă; p. ext. hîrtie, document scris (sau tipărit); scrisoare, înscris. *Ce urmează după obiceiul pămîntului, n-are nevoie de scris.* DELAVRANCEA, O. II 137. *Scris la Miiul trimetea Și la nuntă mi-l poftea.* TEODORESCU, P. P. 509. ✧ Fig. [Eminescu] *avea aerul unui sfînt tînăr, coborît dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.* CARAGIALE, N. S. 9.

4. Acțiunea de a scrie, de a redacta o compoziție de orice fel. *Axintie avea practica scrisului, compunerii, căci diacul era chemat adeseori să alcătuiască documente cu o formă literară împodobită și aleasă.* IORGA, L. I 132. ✦ Activitatea de scriitor, de publicist. *Toată lucrarea noastră publică acum este numai scrisul prin jurnale streine și romînești.* GHICA, A. 468.

5. (De obicei la pl.) Ceea ce spune, relatează, demonstrează cineva într-o scriere de orice fel. *Se apucase să aștearnă pe hîrtie lucruri curioase... Toți făceau haz de scrisele lui.* SADOVEANU, E. 103. *Teofil Steriu nu mai tăiase o carte de douăzeci de ani. Ce putea să afle din scrisul altora?* C. PETRESCU, C. V. 143. *Pe cînd ei beau și se înveseleau... bătîndu-și joc de scrisele împăratului... se ivi o umbră.* ISPIRESCU, L. 143.

SCRIS[3], **-Ă**, *scriși*, *-se*, adj. (Popular) Pictat, zugrăvit, desenat; p. ext. (rar) brodat. *Maică-ta are trei năfrămi de la surorile tale în ladă; pe acestea se află foarte frumoase flori scrise.* SBIERA, P. 130. *În pat i-așternut Velințe pestrițe, pernișoare scrise.* TEODORESCU, P. P. 77. ✧ (În comparații, sugerînd ideea de frumusețe, perfecțiune) *Aice locuia Ileana Cosînțana, o fată scrisă de frumoasă.* SBIERA, P. 23.

SCRÍSA s. f. art. Ursită, soartă, fatalitate. *Măi soldat din vînători, Un' ți-a fost scrisa să mori?* CAMILAR, N. II 20. *Aș fi poftit și eu să fiu vînător, dar scrisa mea a fost să fiu mai degrabă vînat.* SADOVEANU, O. L. 72. *Aceasta-i scrisa florilor: răsfiră Miresme dulci și mor fără de veste.* IOSIF, P. 40. ✦ Persoană predestinată să fie soțul sau soția cuiva. *Din una, din alta, se înțeleseră la cuvinte. Vezi că, măre, ceasta era scrisa lui.* ISPIRESCU, L. 124. *În cele din urmă se hotărî... să se ducă să-și caute scrisa.* id. ib. 259.

SCRISOÁRE, *scrisori*, s. f. **1.** Comunicare scrisă, trimisă cuiva prin poștă sau prin intermediul unei persoane; epistolă, răvaș, carte (III 1), misivă. *Depuse o scrisoare pe masa lui Stamati și trecu grăbit înainte.* BART, E. 20. *Am pus scrisoarea la poștă și am trimis-o lui Huțu.* SLĂVICI, O. I 103. *Foaie verde de dudău, Bădiț, bădișorul meu, Trimesu-mi-ai la scrisori, Că-n curînd, bade, te-nsori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 251. ✧ (Poetic) *Eu, doinașul cel cărunt, Vă trimet scrisoare vouă, Scrisă cu-a lacrimei rouă.* BELDICEANU, P. 102. ✧ *Scrisoare cifrată* = scrisoare scrisă cu cifru. *Scrisori de acreditare* v. acreditare. *Scrisoare de recomandație* = scrisoare prin care se recomandă cuiva persoana purtătoare a scrisorii. *Crezură că ori sîntem niște boieri înrîuritori din țară, sau niște agenți secreți, trimiși ca să-i spionezе. Mai tîrziu văzură că nu eram nici una, nici alta, ci niște simpli călători cu scrisori bune de recomandație.* BOLINTINEANU, O. 296. *Scrisoare de credit* = scrisoare prin care un bancher sau o bancă cere cuiva (de obicei altui bancher sau altei bănci) să pună la dispoziția purtătorului o sumă de bani. ✦ (La pl.) Culegere de corespondență avînd valoare literară sau istorică. *Ghica, «Scrisori către V. Alecsandri».*

2. (Învechit) Hîrtie scrisă, document, act, înscris, zapis. *Era datina... să se facă și un fel de inventariu, în care se înșira toate lucrurile ce le căpăta mireasa ca zestre și care în limba poporului se numea... foaie de zestre, carte sau înscris și scrisoare.* MARIAN, NU. 138. *Au făcut scrisoare și au întărit rămășagul cu martori.* SBIERA, P. 233. *Scoase pe fata cea mijlocie, cu mărul ei cel de argint și cu o altă scrisoare în care o hotărî Prîslea de soție fratelui cel mijlociu.* ISPIRESCU, L. 89. ✧ *Scrisoare de trăsură* = act care înregistrează condițiile intervenite între cel care expediază o marfă și cel care o transportă.

3. (Învechit și arhaizant) Faptul de a scrie, ceea ce este scris; scris. *A scris el și a scris vreme de patruzeci de zile... A umplut cu scrisoarea lui multe suluri de hîrtie.* SADOVEANU, D. P. 114. ✦ Cunoașterea scrisului, deprinderea de a scrie; scris. *Știut-am să-nvăț scrisoare, Sîrbească și romînească.* HASDEU, R. V. 15. ✦ Fel de a scrie; grafie, scris, scriere. *M-am cercat să cetesc... din acele manuscrise, dar scrisoarea era atît de încîlcită, încît le-am lasat.* NEGRUZZI, S. I 11. *Gheorghe... se puse a scrie acea scrisoare complicată, care prin trăsături fine și rotunzite superpunea în două-trei caturi diferitele litere ale unui cuvînt.* FILIMON, C. 179. *De nu le-i mai cunoaște de pe slovă și scrisoare, Cunoaște-l de pe durerea cu care plîngînd îți scrie.* CONACHI, P. 99.

4. Text scris sau tipărit, operă scrisă; scriere. *Atîția alți nechemați, ale căror scrisori le gustă numai șoarecii.* GANE, N. III 155. *Am mare dorință ca să cetesc vreo scrisoare moldovenească, căci nu am nici o carte în această limbă aice.* KOGĂLNICEANU, S. 74.

SCRISORÍCĂ, *scrisorele*, s. f. Diminutiv al lui scrisoare. *Acasă îl așteptau pe Titu două scrisorele.* REBREANU, R. II 23. *O scrisorică de amor către becherul meu, de la nevasta unui prietin.* CARAGIALE, O. I 166. *Cînd ăi vedea scrisorica mea, Să fugi tu de ea cît vei răsputea.* TEODORESCU, P. P. 263.

SCRÍMBIȚĂ s. f. v. scrumbiță.

SCRÎNCIOB, *scrîncioburi*, s. n. (Regional) **1.** Leagăn de lemn (sau construcție de mai multe leagăne fixate pe același schelet) care se mișcă înainte și înapoi sau se învîrtește în cerc și servește ca distracție; dulap[1] (2). *Scaunele încărcate și felurit colorate ale scrînciobului se înălțau, se coborau.* SADO-

VEANU, O. IV 60. *S-a dus să se dea în scrînciob... un scrînciob făcut pentru Ilenuța — o frînghie dublă cu capetele legate de o creangă groasă și dreaptă, cu o scîndurică în loc de scaun.* IBRĂILEANU, A. 123. *Un scrîncıob mai la vale pe lîngă el adună Flăcăi și fete mîndre ce rîd cu voie bună.* ALECSANDRI, P. III 39.

2. Scîndură așezată pe un butuc gros, pe ale cărei capete se așază doi copii, cumpănindu-se reciproc. ✧ Fig. *Ereții fugeau și ei; hărțuiți de vijelie, se dădeau în scrînciobul aripelor cîteva clipite și cădeau—săgeți.* GALACTION, O. I 49.

SCRÎNCIOBĂR, *scrînciobari,* s. m. (Regional) Omul care învîrtește scrînciobul. *Loc degeaba! strigă scrînciobarul, atîrnîndu-se de fofează și oprind scrînciobul pe loc.* HOGAȘ, DR. II 187.

SCRÎNCIOBĂȘ, *scrînciobașe,* s. n. (Regional) Diminutiv al lui scrînciob. *În Moldova și Bucovina se numește scrînciob și scrînciobaș.* PAMFILE, I. C. 469.

SCRÎNTEÁLĂ, *scrînteli,* s. f. Deplasare a unui os din articulația lui; luxație. ✧ Fig. (Uneori precizat prin «la cap») Tulburare a minții, nebunie, țicneală. *Avînd oleacă de scrînteală la cap, putea cășuna cine știe ce supărare prin vorbele lui nechibzuite.* VORNIC, P. 225.

SCRÎNTÍ, *scrîntesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Cu privire la oase, încheieturi, membre) A scoate din articulație, din poziția normală, a deplasa, a disloca; a luxa. *Și-a scrîntit... vrun picior, dîndu-se de-a tumba pe vro căpiță de fîn.* HOGAȘ, M. N. 28. *Valeu!... că mi-am scrîntit piciorul.* ALECSANDRI, T. I 113. *Mîna pe baltac punea, Drept către zapciu pornea... Mîn-a dreaptă Că-i frîngea Și p-a stîngă I-o scrîntea.* TEODORESCU, P. P. 603. ✧ Expr. **A o scrînti** = a face o prostie, o boroboață, a greși. *Dascălul văzu că a cam scrîntit-o, și o întoarse pe foaia ailaltă.* ISPIRESCU, L. 273. ✦ Fig. A deforma, a strica, a poci. *Crezînd că drege ceea ce aripa zdrobitoare a timpului... stricase la gingașul monument al lui Neagoe, el n-a făcut altceva decît a-l altera și mai tare, decît a-l ciunti, a-l păta, a-l știrbi și a-l scrînti în multe părți ale sale.* ODOBESCU, S. II 513.

2. Refl. Fig. (Despre oameni și despre facultățile lor mintale) A-și pierde dreapta judecată, a se zăpăci, a deveni dezechilibrat. *Dacă i s-a scrîntit mințile, am eu pe cine mîna să i le pună la loc.* CARAGIALE, O. III 90.

— Variante: **scrînti** (EMINESCU, N. 70), **sclinti** (SADOVEANU, B. 41, ALECSANDRI, P. P. 17) vb. IV.

SCRÎNTÍRE, *scrîntiri,* s. f. Acțiunea de a (se) scrînti.

SCRÎNTÎT, -Ă, *scrîntiți, -te,* adj. **1.** (Despre oase, încheieturi, membre) Scos, deplasat din articulație; luxat. *Mînă scrîntită.* ✦ Fig. Deformat, alterat. *Porni axionul, de unde lăsase cu vocea zgîriată și cam scrîntită de ciudă.* STĂNOIU, C. I. 196.

2. Fig. (Despre oameni și despre facultățile lor mintale) Dezechilibrat, tulburat, nebun. *Îmi declară pe față, cu mînie, că sînt scrîntit.* VORNIC, P. 13. *Ca toate mahalalele, își avea și a voastră fățăturile ei, cu trupuri mutilate și cu mintea scrîntită.* PAS, Z. I 54.

— Variante: **scrîntít, -ă** (la TDRG), **sclintít,-ă** (SBIERA, P. 318) adj.

SCRÎNTITOÁRE, *scrîntitori,* s. f. **1.** Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt și cu flori mici, galbene; crește prin locuri necultivate, aride și pietroase, prin poieni și pe cîmpuri *(Potentilla argentea).*

2. Mică plantă erbacee din familia rozaceelor, cu flori mici, galbene, solitare; crește prin locuri umede, prin pietrișuri și pe marginea apelor *(Potentilla supina).*

SCRÎNTITÚRĂ, *scrîntituri,* s. f. **1.** Luxație, scrîntea (a mîinii, a piciorului). *Ea se pricepea să descînte și să oblojească... scrîntiturile.* PAS, Z. I 117.

2. Fig. Cotitură. *Drumul... cotește brusc pe sub Rîpile Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrîntitură de coline.* REBREANU, I. 9.

— Variante: **scrintitúră** (ȘEZ. III 175), **sclintitúră** (ib. V 143) s. f.

SCRÎȘNET, *scrîșnete,* s. n. **1.** Zgomot caracteristic provocat de strîngerea și frecarea dinților de jos cu cei de sus (în momente de mînie, de suferință etc.); scrîșnire. *Auzea scrîșnetul măselelor.* GALAN, Z. R. 184. *El, c-un scrîșnet de mînie, palid prinde biciu-n mînă.* IOSIF, PATR. 62.

2. Fig. Zgomot scîrțîitor; scîrțîit, hîrșîit. *Tot mai apropiat s-auzea scrîșnetul tancurilor.* CAMILAR, N. I 432. *Tramvaiele duruiau goale, cu scrîșnet sinistru de fier.* C. PETRESCU, C. V. 137. *În scrîșnetul macaralelor de la vapoare... numai boii — victime nevinovate ale lăcomiei omenești, ședeau liniștiți.* BART, S. M. 83.

SCRÎȘNÍ, *scrîșnesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Uneori determinat prin «din dinți» sau «din măsele») A strînge convulsiv fălcile și a freca dinții de jos de cei de sus, făcînd să se audă un zgomot caracteristic (de obicei în momente de mînie, de furie, de durere). *Omul scrîșnea din măsele prin somn.* C. PETRESCU, A. 351. *Bătrînul... scrîșni nervos din dinți.* BART, S. M. 63. [Ostașii se luptau] *mușcîndu-se, scrîșnind.* ALECSANDRI, P. III 224. ✧ (Cu subiectul «dinții») *Dinții îi scrîșneau și ochii săi sîngerați se holbaseră.* NEGRUZZI, S. I 165. ✧ Tranz. (Cu complementul «dinții») *Ce puteam face, domnișorule? șopti Ion scrîșnind dinții.* REBREANU, I. 37. *Spaniolul, furios, de cîte ori îl întîlnea pe băiat pe punte, își strîngea fălcile și scrîșnea dinții.* BART, E. 272. ✦ A pronunța cuvintele printre dinți, a vorbi printre dinți cu ură, cu mînie, cu ciudă. V. mîrîi. *M-a apucat de piept și-a scrîșnit la mine... dă-le banii oamenilor.* VORNIC, P. 99. *În ziar ce spune? Accident, nu? — Accident — scrîșni Petrescu.* GALAN, Z. R. 365. ✦ Fig. A da impresia că vorbește cu ciudă, că cîrtește. *L-am văzut destul de adesea scrîșnind de lipsă.* CARAGIALE, O. III 238. ✦ (Despre substanțe aspre care se freacă între dinți) A scîrțîi. *Scuipară amîndoi praful care le scrîșnea în dinți.* DUMITRIU, V. L. 106.

2. Fig. A scoate un sunet aspru, a scîrțîi (ca efect al unei frecări). *Tancurile veneau scrîșnind printre explozii.* CAMILAR, N. I 431. *Huruie motoarele, clămpănesc curelele transmisiilor, scrîșnesc mașinile, gem nicovalele izbite de ciocane și de baroase.* PAS, L. II 59. *Sub tălpile opincilor și călcîiele cizmelor, omătul scrîșnea de ger.* C. PETRESCU, R. DR. 143.

— Variantă: **crîșní** (SADOVEANU, N. F. 27, RETEGANUL, P. I 19, ALECSANDRI, P. II 17) vb. IV.

SCRÎȘNÍRE, *scrîșniri,* s. f. Acțiunea de a scrîșni și rezultatul ei; scrîșnet. *Pe șosea lupta a început. Soldații izbesc cu furie, curg înjurăturile, scrîșniri de dinți.* SAHIA, N. 44. *Scrîșniri de dinți, gemete și țipete de moarte se mai aud.* RUSSO, O. 28. ✦ Motiv de ciudă; temere, vaiet. *Asta să le fie lor spre groază și scrîșnire, care-s dintr-un sat cu dînsul.* MIRONESCU, S. A. 62.

SCRÎȘNÍT[1], *scrîșnituri,* s. n. Scrîșnire.

SCRÎȘNÍT[2], **-Ă,** *scrîșniți, -te,* adj. Care își găsește expresia într-o scrîșnire, într-o mînie sau o durere stăpînită. *Între acești mucenici, care cu adevărat îndurau dureri scrîșnite, se găsea un soldat cu numele Barnaru.* MIRONESCU, S. A. 117. ✧ (Rar, ca expresie a veseliei) *Fără să-i pese de aceste amenințări, Stroe Vardaru hohotea cuprins de o scrîșnită înveselire.* C. PETRESCU, A. R. 32. ✦ (Despre cuvinte, propoziții) Rostit printre dinți, mîrîit. (Adverbial) *Mă bucur prea mult de asta... mormăi scrîșnit Jder, dar te rog încă o dată să binevoiești a ieși.* SADOVEANU, F. J. 158.

SCRÎŞNITÓR, -OÁRE, *scrîşnitori, -oare,* adj. Care scrîşneşte, care scoate scrîşnete. (Atestat în forma *scîrşnitoare*) *Cu fălci negre scîrşnitoare.* ALECSANDRI, P. III 238. — Variantă: **scîrşnitór, -oáre** adj.

SCROÁFĂ, *scroafe,* s. f. **1.** Femela porcului; purcea (cu purcei). *Lupul sărise peste tohoarca lui şi năzuise la scroafele din fundul şurii.* SADOVEANU, B. 103. *Puterea mea, zise... stă într-o scroafă care se tăvăleşte cît e ziulica într-o lăcoviştе de lapte dulce.* ISPIRESCU, L. 262. *Căluşerii de pe Tîrnavă Cu ochii de scroafă neagră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 416. ◇ Expr. **S-a urcat scroafa în copac,** se spune despre un parvenit înfumurat. *Eu nu mai lucrez. Mi-ajunge de cînd tot pui potloage. Cu cît îmi trimite băiatul, pot să trăiesc. — S-a urcat scroafa-n copac, fu încheierea ţăţei Niculina, gîndindu-se la norocul omului.* PAS, Z. I 202. ◇ Compus: **scroafă-mistreaţă** = femela porcului mistreţ. ✦ Fig. Proiectil de artilerie, bombă. *Iaca, mă!... din parapete Vine-o scroafă ca să fete Opt godaci şi-un godăcel, Toţi cu rîtul de oţel.* ALECSANDRI, P. III 458.

2. Compuse: **scroafă-de-baltă** = pasăre din ordinul picioroangelor, cu penele de culoare roşcată şi pe alocuri negre *(Ardetta minuta);* scrofiţă; **scroafa-cu-purcei** = constelaţie din emisfera boreală. *Steaua Aldebaran este numită luceafărul porcesc sau porcar, care are alături vierii, porcii sau scroafa-cu-purcei.* PAMFILE, CER. 170.

3. Lovitură la jocul de biliard, jucată rău, dar izbutită din întîmplare.

SCROÁMBE s. f. pl. (Mold.) Cizme grosolane, rău făcute. *Mi-au lunecat ciubotele şi am căzut în Ozana cît mi ţi-i băietul! Noroc de bunicul. — Şi scroambele ieste a voastre îs pocite, zise el, scoţîndu-mă repede, murat pînă la piele.* CREANGĂ, A. 24.

SCROB s. n. (Mold.) **1.** Mîncare făcută din ouă bine amestecate şi apoi prăjite; jumări, (regional) papară. *Nu poţi face scrob fără să spargi ouă.* C. PETRESCU, Î. II 133. *Caută să mănînce scrob.* PAMFILE, A. R. 168.

2. Zăpadă peste care a plouat şi care a îngheţat la suprafaţă.

SCROBEÁLĂ, *scrobeli,* s. f. Amidon sub formă de granule sau de pulbere, folosit la apretarea unor produse textile, de obicei după spălarea acestora. *Erai pus să fierbi scrobeala în curte, cu grija să nu iasă nici subţire, nici groasă şi nici cocoloaşe să nu se facă.* PAS, Z. I 270. *Vino-ncoace, să ţi-o spăl eu, Cu apă de Herăstrău... Cu scrobeală albişoară De pe alba-mi feţişoară.* TEODORESCU, P. P. 308. ◇ *Scrobeală albastră* = colorant obţinut pe cale sintetică, cu care se clătesc rufele la spălare pentru a căpăta o culoare albă frumoasă; (Mold.) sineală. *Spre a nu se deochea un copil... i se face zbenghi în frunte... cu scrobeală albastră.* ŞEZ. III 121.

SCROBÍ, *scrobesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A impregna cu scrobeală (fire textile, ţesături sau obiecte de îmbrăcăminte); a apreta. (Refl. pas.) *Bumbacul, înainte de a fi' depănat, adică dat pe mosoare, se scrobeşte.* PAMFILE, I. C. 258.

SCROBÍT[1] s. n. Faptul de a scrobi; întărire, apretare.

SCROBÍT[2]**, -Ă,** *scrobiţi, -te,* adj. **1.** (Despre rufe sau alte obiecte de îmbrăcăminte) Întărit, apretat cu scrobeală. *Frusina se pieptăna cu părul sus, se îmbrăca... în fuste scrobite.* GALACTION, O. I 133. *Emfatice şi sfidătoare, ca trei ochi limpezi şi plini de soare, luceau cele trei diamante pe cămaşa scrobită a parazitului.* ANGHEL, PR. 47. *Alţii, cu cămaşă scrobită, guler călcat şi legătoare de mătase la gît.* SLAVICI, O. I 332. *Ei... se îmbrăcaseră nemţeşte; purtau mai toţi frac cafeniu... cravată liliachie şi guler scrobit băţ, nalt peste urechi.* GHICA, S. 259.

2. Fig. (Despre oameni şi felul lor de a se purta) Lipsit de naturaleţe, îngîmfat, rigid; pretenţios. (Adverbial) *Cînd juca în faţa publicului, juca din cale-afară de scrobit, tocmai pentru că ţinea să facă impresie deosebită şi punea accente false.* CAMIL PETRESCU, O. II 125.

SCROFIŢĂ, *scrofiţe,* s. f. **1.** (Rar) Diminutiv al lui scroafă; scroafă mică. *Şi-o scrofiţă cu purcei.* TEODORESCU, P. P. 279.

2. (Ornit.) Scroafă-de-baltă. V. scroafă (2).

SCRÓFULĂ, *scrofule* şi *scrofuli,* s. f. (Popular, mai ales la pl.) Ganglioni atinşi de scrofuloză; scrofuloză. *Era mereu bolnavă, cu gîtul ciuruit de scrofuli.* PAS, Z. I 264. *Celălalt, mărunt şi cu gîtul mîncat de scrofule, era un mămular.* CAMIL PETRESCU, O. II 42.

SCROFULÓS, -OÁSĂ, *scrofuloşi, -oase,* adj. De natura scrofulozei, care ţine de scrofuloză. ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de scrofuloză.

SCROFULÓZĂ s. f. Afecţiune cronică, în general de natură tuberculoasă, caracterizată prin inflamaţia ganglionilor cervicali.

SCROMBĂÍ, *scrombăiesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A uza, a strica, a scîlcia (încălţămintea). *După ce-ai purtat ciubotele atîta amar de vreme, umblînd toată ziua în podgheazuri şi le-ai scrombăit pe la jocuri... acuma ai vrea să-ţi dau şi banii înapoi, ori să-ţi fac în loc altele noua?* CREANGĂ, A. 106.

SCROT, *scroturi,* s. n. Înveliş cutanat al testiculelor.

SCRUM, (rar) *scrumuri,* s. n. **1.** Materie neagră sau cenuşie care rămîne în urma arderii unui corp (păstrînd încă, în parte, forma obiectului ars). V. cenuşă. *Directorul general, cînd s-a găsit faţă în faţă cu Bozan, a scuturat scrumul ţigării.* SAHIA, N. 35. *Şi bunicul rîde tare, Pipa scuturînd de scrum.* IOSIF, PATR. 22. *Atunci perii de pe dînsa au început a pîrîi, şi pielea a sfîrîi, prefăcîndu-se... în scrum.* CREANGĂ, P. 88. ◇ Fig. *Mă-ntorcea mereu din drum, împingîndu-mă într-una tot prin zări de foc şi scrum.* EFTIMIU, Î. 65. ◇ (În metafore şi comparaţii) *Inima mi-i arsă scrum După cel ce-i dus la drum.* SEVASTOS, C. 79. ◇ Expr. **A se alege scrum şi fum** sau **scrum şi cenuşă** (de ceva sau de cineva) = a nu mai rămîne nimic din cineva sau ceva, a se distruge de tot; a se alege praful şi pulberea, v. praf, pulbere. *Mai bine le dăm foc, să se aleagă scrum şi cenuşă din tot neamul lor!* REBREANU, R. II 44. *Am fost... şi impiegat la regia tutunului, din care s-a ales numai fum şi scrum.* ALECSANDRI, T. 116. **A (se) face scrum (şi cenuşă)** = a arde (sau a face să ardă) de tot, a (se) preface în cenuşă. *Ajută-mă să-l fac scrum şi cenuşă.* RETEGANUL, P. III 72. *Ţipară ce ţipară, dar o dată cu focul li se stinse şi lor glăsciorul şi se făcură scrum.* ISPIRESCU, L. 294.

2. Fig. Durere, amărăciune, necaz, suferinţă. *Domniţa mea din visuri, apleacă-te spre mine... Şi răscolind tot scrumul din inima-mi bolnavă Mă-nalţă-ncet, iubito, Mă-nalţă pîn' la tine.* CAMIL PETRESCU, T. II 12.

3. Coajă arsă care se prinde pe fundul unui vas, în interiorul lulelei etc.; arsură, zgură. *Ciucurele, măgurele, merg pe drum înşiraţele; ciucur, măgur, şede-n drum, trage din liulea la scrum* (Ciobanul fumînd şi oile). SBIERA, P. 322. *Va rade cu custura tot scrumul ce se lipeşte pe fund.* DRĂGHICI, la TDRG.

SCRUMBÍE, *scrumbii,* s. f. Nume dat mai multor specii de peşti migratori, mărunţi, cu corpul lungăreţ, turtit lateral şi acoperit cu solzi mari, care trăiesc în mare, în Dunăre şi în unele bălţi. *A scos muntencii dintr-o putină o scrumbie bună, ţinînd-o atîrnată de coadă cu cleştele delicat al degetelor.* SADOVEANU, B. 177. *Scrumbiile se prind numai în luna lui aprilie.* I. IONESCU, M. 86. *Foaie*

verde trei scrumbii, Dorule, de unde vii? De la tîrg de peste Jii. ȘEZ. XIV 150. ◇ *Scrumbie de Dunăre* = pește cu corpul lungăreț, cu două aripioare moi și cu solzi mari; primăvara intră din mare în apele Dunării ca să-și depună icrele *(Caspialosa). Scrumbie (albastră) de mare* = pește de mare cu corpul alungit, albastru-verzui pe spinare și argintiu pe pîntece; trăiește în cete numeroase *(Scomber scomber).*

SCRUMBIOÁRĂ, *scrumbioare,* s. f. Nume dat de pescari unei specii de pești *(Clupeonella delicatula Nordmann).*

SCRÚMBIȚĂ, *scrumbițe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui scrumbic.

2. Varietate de scrumbie de Dunăre, cu spatele albastru-cenușiu bătînd în verzui *(Caspialosa pontica* sau *Danubii). Scrumbițele, înotînd mai aproape de suprafață... se prind de obicei cu setcele în fața apei.* ANTIPA, P. 439. — Accentuat și: *scrumbiță.* — Variantă: (1) **scrîmbliță** (CAMILAR, N. II 303, DRĂGHICI, R. 108) s. f.

SCRUMÉLNIȚĂ, *scrumelnițe,* s. f. (Rar) Scrumieră. *La perete erau dulapuri cu cărți... în mijloc o masă cu două sfeșnice, o călimară și o scrumelniță, cîteva scaune împrejur.* CĂLINESCU, E. 50.

SCRUMÍ, *scrumesc,* vb. IV. Refl. (Și în forma *scrumui)* A arde complet, a deveni scrum. *Oile căzură jos, trupurile lor se scrumiră și nu se mai văzu nimic.* VISSARION, B. 244. ◇ Tranz. (În contexte figurate) *Te înțeleg, Sevastă! — urmă el apucînd amîndouă mîinile fiicei sale. Și eu am fost aruncat în focul care te scrumuie pe tine.* SLAVICI, N. II 18.

— Variantă: **scrumuí** vb. IV.

SCRUMIÉRĂ, *scrumiere,* s. f. Mic obiect de sticlă, de porțelan sau de metal, în formă de castronaș sau de farfurioară, în care se scutură scrumul de țigară și se aruncă mucurile, chibriturile arse etc. *Paul trînti amărît o scrumieră în formă de gîndac mare de metal lăcuit roșu.* CAMIL PETRESCU, N. 108. *Chelnerul a cules ceștile de cafea; a curățit scrumiera.* C. PETRESCU, A. 404.

— Pronunțat: *-mi-e-.*

SCRUMÍT, -Ă, *scrumiți, -te,* adj. Prefăcut în scrum (v. a rs); acoperit de scrum. *Sălașurile sînt scrumite și negre. Copacii sînt de cărbune.* C. PETRESCU, R. DR. 313. *Pustie și albă e camera moartă... Și focul sub vatră se stinge scrumit.* MACEDONSKI, O. I 140.

SCRUMUÍ vb. IV v. **scrumi.**

SCRUNTÁR, *scruntare,* s. n. (Mold.; învechit) Loc nisipos, pietros, la marginea mării sau a unui rîu. *Ca și pe vremea celui dintîi pescar, Moldova fremăta strălucită în asfințitul de soare; scruntarele și prundurile erau singuratice și pustii.* SADOVEANU, Î. A. 26. *Luntrașii de la malul sting au venit să ia odgonul podului umblător, ducîndu-l și legîndu-l la cea mai bătrînă salcie din scruntarul de subt rîpa Movilăului.* id. N. P. 218.

— Pl. și: *scruntaruri* (I. IONESCU, P. 405).

SCRUPÓS, -OÁSĂ, *scrupoși, -oase,* adj. (Mold.) Sfărîmicios. *Cașcavalul iese sec și scrupos.* DRĂGHICI, la TDRG.

SCRÚPUL, *scrupule,* s. n. Rezervă în felul de comportare al cuiva, izvorîtă dintr-un sentiment foarte dezvoltat al cinstei, al moralei, al corectitudinii și al datoriei. *Unul din scrupulele lui Eminescu — devenit aproape idee fixă — pare să fi fost întotdeauna acela de a nu împovăra pe ai săi cu întreținerea lui.* CĂLINESCU, E. 158. *Nu principiile, dar chiar simple scrupule politice îi par niște fleacuri, niște nimicuri demne de copii, iar nu de oameni serioși.* GHEREA, ST. CR. I 342. ◇ (Poetic) *Orice scrupul tăcu în sufletul lui.* BOLINTINEANU, O. 453. ◇ Loc. adj. și adv. **Fără** (sau **lipsit de**) **scrupul** (sau **scrupule**) = fără nici o considerație morală cînd este vorba de atingerea scopului; lipsit de moralitate, incorect. *Sînt lipsiți de orice scrupule, adevărat — observă și Predeleanu.* REBREANU, R. I 263. *Un critic are și el dreptul și chiar mai multe drepturi încă Să dea-n vileag pe toți accia care fără scrupul și sfială Denaturează poezia.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 9. *E un plastograf, un falsificator de polițe, om fără cel mai mic scrupul.* GHEREA, ST. CR. I 342. *Ambițios, fără scrupule... se ilustră chiar din prima legislatură.* VLAHUȚĂ, O. A. III 45.

— Pl. și: *scrupuluri* (REBREANU, R. II 51).

SCRUPULÓS, -OÁSĂ, *scrupuloși, -oase,* adj. **1.** Care are scrupule, stăpînit de scrupule; p. ext. cinstit, corect.

2. Care își îndeplinește în mod foarte conștiincios datoria. V. meticulos. *Șeful vămei, un sanchiu bătrîn, străsnic de formalist și scrupulos în serviciu.* BART, S. M. 82. *Moș Iordan e foarte scrupulos în afaceri de serviciu.* PĂUN-PINCIO, P. 98. *Cînd sătenii sînt atîta de scrupuloși în plata datoriilor lor, oare n-ar fi bine ca să se facă ceva și pentru a-i înlesni și pe dînșii întru a se îndatora?* I. IONESCU, P. 203. ✦ Făcut cu atenție, cu grijă, în mod conștiincios, amănunțit. *Toate părticelele acestei compuneri sînt lucrate, ca toate operile lui Albert Dürer, cu o scrupuloasă acurateță.* ODOBESCU, S. III 59.

SCRUPULOZITÁTE s. f. **1.** Însușirea de a fi scrupulos; rezervă în comportare, izvorîtă dintr-un sentiment de cinste, de corectitudine, de probitate.

2. Conștiinciozitate, exactitate, meticulozitate la lucru. *Făcea pretutindeni chipul animalelor ce întîlnea, însemnînd cu scrupulozitate proveniența lor.* ODOBESCU, S. III 143. *Tabela ce urmează aci... este scoasă cu scrupulozitate din protocoalele deosebitelor autorități.* GHICA, A. 121.

SCRUTÁ, *scrutez,* vb. I. Tranz. A privi cercetător pentru a pătrunde cu privirea; a cerceta, a examina, a sonda. *Pe cînd cei doi scrutau tufișurile de răsură și micile lanuri de pelin alburiu, Ladima cerceta numai orizontul.* CAMIL PETRESCU, N. 89. *Femeia asta tînără... mă scrutează necontenit.* IBRĂILEANU, A. 42. *Bănuitor scrutează al șirurilor număr.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 96. ◇ (Întărit prin «din ochi», «cu ochii») *Vorbea rar și scruta în același timp din ochi pe cei din jurul lui.* PAS, Z. I 318. *Petre scrută cu ochii lui aprinși mulțimea care-l înconjura. Pe fața-i osoasă mușchii jucau subt pielea oacheșă, întinsă și lucitoare.* REBREANU, R. II 232. ✦ Fig. A cerceta cu de-amănuntul, a examina, a analiza pentru a descoperi sensul ascuns al lucrurilor. *Poți face un lucru foarte precis. (Se apropie de el și îl privește drept în ochi, scrutînd efectul): Să nu-l strici.* SEBASTIAN, T. 73. *Puțini sînt aceia dintre noi cari cutează a lua facla în mînă, spre a scruta la lumină ceea ce conține acea neagră fantasmă.* ODOBESCU, S. III 479.

SCRUTÁRE, *scrutări,* s. f. Acțiunea de a scruta; cercetare cu de-amănuntul; analiză minuțioasă, observare.

SCRUTĂTÓR, -OÁRE, *scrutători, -oare,* adj. (Despre ochi, priviri) Care privește atent, pătrunzător. *Din clipa aceea, cîntărețul începu să calce mai drept, privirea îi era mai scrutătoare, gloria la care visase părea că e pe drumul adeveririi.* ARDELEANU, D. 291. *Cine să fi fost de vină? Ochii, fiindcă erau cenușii, vărgați și scrutători?* BASSARABESCU, S. N. 28. *După o repede privire scrutătoare, Adela a făcut critica completă a încăperii, înșirînd toate lipsurile unui confort relativ.* IBRĂILEANU, A. 66. ◇ (Adverbial) *O privi un răstimp atît de scrutător, că ea se miră.* REBREANU, R. I 157. ✦ Fig. Care cercetează cu de-amănuntul, care analizează minuțios. *Noi? Privirea scrutătoare ce nimica nu visează Ce tablourile minte, ce simțirea simulează.* EMINESCU, O. I 35.

SCRUTÍN, *scrutine*, s. n. Deschiderea urnelor pentru a tria şi a număra voturile; p. ext. votare, alegere, vot. *Pentru membri ai comisiunei însărcinată cu tragerea scrutinului s-au votat St. Golescu, D. Brătianu sau, în lipsa sa, D. Bolintineanu şi D. Golescu.* GHICA, A. 783. ◇ *Scrutin de listă* = alegerea întregii liste de candidaţi de pe un buletin. *Scrutin individual* (sau *uninominal*) = votare în care pe fiecare buletin e trecut numele unui singur candidat. *Scrutin public* = votare care se face prin ridicare de mîini sau prin aprobări orale. ✦ Totalitatea voturilor. ◇ Expr. **A despuia scrutinul** v. despuia (4).

SCUAR, *scuaruri*, s. n. Mică grădină, de obicei cu copaci şi cu bănci, aflată într-o piaţă publică sau la o răspîntie de străzi. *Pe locul fostelor maidane înfloresc parcuri noi, grădini, scuaruri.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2813.

SCUD, *scuzi*, s. m. Veche monedă de argint sau de aur care a circulat în diferite ţări din Europa, valoarea ei diferind după ţări şi după epoci. *La urma urmei, cinci scuzi pentru doi cai... şi un scud de fiecare cal pentru noi nu este tocmai scump.* MACEDONSKI, O. II 316.
— Pl. şi: (n.) *scude* (NEGRUZZI, S. III 273).

SCÚFĂ, *scufe*, s. f. 1. Scufie (1). *Aş vrea să fiu un biet bunic... Să rîd cu ei, copilăroş, Cînd moţăind mi-atîrnă-n jos Al scufei mele ciucur.* IOSIF, PATR. 30. *Soarele-i amiazi, şi d-ta tot în halat şi cu scufa de noapte?* ALECSANDRI, T. I 409.
2. Scufie (2).

SCUFÍE, *scufii*, s. f. 1. Bonetă de formă ţuguiată, făcută din pînză sau din stofă, de obicei cu un ciucure la vîrf, şi care se poartă mai ales noaptea, în timpul dormitului; tichie, căciuliţă. *Leonida e în halat, în papuci şi cu scufia de noapte.* CARAGIALE, O. I 89. *Cine eşti?... Nu se vede bine de la finarul acesta. Dar mi se pare că ai o scufie galbenă.* NEGRUZZI, S. III 285. *Babele purtau scufie albă... şi peste scufie se îmbrobodea cu ştergari.* ŞEZ. VIII 22. ◇ Expr. **Chelului îi trebuie (sau îi lipseşte) scufie de mărgăritar!** se spune despre cineva care aspiră la un lucru nepotrivit cu starea lui. *Pe cît băgai de samă începeam să fiu şi amorezat, căci chelului îi trebuia numaidecît şi scufie de mărgăritar!* HOGAŞ, DR. II 53.
2. Căciuliţă rotundă pe care o poartă călugăriţele. *Egumena îi dăduse scufia de soră.* GALACTION, O. I 318.

SCUFÍŢĂ, *scufiţe*, s. f. Diminutiv al lui scufă (1). *De un sfert de ceas e în cerdac, cu scufiţa pe cap, cu ochelarii pe aripile nasului.* BASSARABESCU, V. 35. ✦ Scufie mică pentru copiii sugaci. *Fiecare oaspe... aruncă înăuntru bănişori sau parale, menite a se coase pe scufiţa copilului.* MARIAN, NA. 254. *Cu scutic de borangic, Cu scufiţa de bumbac, Iar în fundul scufiţei Este-o piatră nestimată.* PĂSCULESCU, L. P. 37.

SCUFUNDÁ, *scufúnd*, vb. I. Refl. (Uneori în concurenţă cu cufunda) 1. A intra cu totul în apă (sau în alt lichid); a se da la fund, a se afunda. *Cînd regimentul întră în valuri, cu puştile ridicate în sus... automatele din faţă prinseră a răpăi din sute de guri deodată — şi capete în căşti se scufundau unul după altul.* CAMILAR, N. I 285. ◇ Fig. *Vîntul... venea din zări, trecea pe întinderi, se scufunda în zări.* SADOVEANU, O. I 131. *Curtea se scufunda în tăcerea dintotdeauna.* C. PETRESCU, R. DR. 116. *Am tot răbdat, conaşule! strigă Marin Stan. Şi tot mai rău ne-am scufundat în sărăcie, dacă n-avem pămînt.* REBREANU, R. I 144. ✦ Tranz. A băga ceva în apă sau în alt lichid, a trimite la fund, a face să se afunde; a cufunda, a afunda. *Şi iar îl scufundă un val uriaş.* DUMITRIU, P. F. 29. ✦ Fig. (Despre aştri) A coborî dincolo de orizont, a apune. V. cufunda. *Cînd am ajuns pe un colnic, am avut în faţă apusul de soare; pe orizontul purpuriu a apărut, puternic conturat, un plugar cu plugul şi boii lui, venind spre mine dinspre soarele ce se scufunda.* SADOVEANU, L. 7. *Şi soarele, se vede, s-a scufundat pe undeva În larg.* D. BOTEZ, P. O. 54. *Soarele se scufundase în desişul tihniţilor copaci.* VLAHUŢĂ, O. A. 121.
2. A se adînci, a intra (adînc) în ceva, a dispărea în...; a se înfunda. *Şi se scufundă în bordei.* DUMITRIU, N. 28. *Iepuri... se scufundau în tufele ce mărgineau pîrăul.* SADOVEANU, O. I 64. *Picioarele, la fitece pas, i se scufundă pînă la glezne* [în zăpadă]. DELAVRANCEA, S. 33. ◇ Fig. *Tăceau din nou... cum tăcea cătunul scufundat în somnul lui greu.* V. ROM. ianuarie 1956, 34. *Se uită împrejur la toată curtea scufundată în umbră.* DUMITRIU, N. 162. ✦ (Despre pămînt) A se prăbuşi. *După ce se luptară de credeau că o să se scufunde pămîntul subt ei, nu ştiu cum îi veni bine fetei împăratului, aduse paloşul cam pieziş şi-i reteză capul.* ISPIRESCU, L. 27. ◇ Expr. **N-are să se scufunde pămîntul** = n-are să fie cine ştie ce pagubă, n-are să se întîmple nici un rău. *N-are să se scufunde pămîntul dacă o muri unul ca el; tot are să moară el odată.* ŞEZ. XII 110. ✦ Tranz. Fig. A ţinti, a pironi, a adînci. *O îmbrăţişă şi, scufundîndu-şi privirea în ochii ei, îngînă răguşit.* REBREANU, R. I 247.
3. Fig. A se lăsa absorbit de o activitate, de gînduri etc. V. cufunda. *Scufundîndu-se în gazete, Titu îşi uită curînd necazul.* REBREANU, I. 66. *Se scufunda în gînduri şi nu mai spunea nimic cîte o jumătate de ceas.* VLAHUŢĂ, O. A. 237.

SCUFUNDÁRE, *scufundări*, s. f. Acţiunea de a se scufunda şi rezultatul ei. ◇ Fig. *În literatura apuseană scriitori îndrăzneţi... au creat eroi prevestitori ai scufundării lumii burgheze.* SADOVEANU, E. 197.

SCUFUNDĂTÓR, -OÁRE, *scufundători, -oare*, adj. Care se scufundă; care scufundă. ◇ *Clopot scufundător* v. clopot.

SCUFUNDĂTÚRĂ, *scufundături*, s. f. Faptul de a se scufunda; porţiune de teren scufundat. V. aşezătură.

SCUFUNDÍŞ, *scufundişuri*, s. n. Scufundătură, cufundătură. ◇ Expr. **De-a scufundişelea** (sau **d(e)-a scufundişul**) = scufundîndu-se, afundîndu-se în apă (sau în alt lichid). *Broasca... s-a dat d-a scufundişu în adîncurile mărilor.* ŞEZ. III 25.
— Formă gramaticală: (în expr.) *scufundişelea.*

SCUIPÁ, *scuip*, vb. I. Intranz. 1. A elimina din gură salivă, cu o mişcare particulară a obrajilor, a buzelor şi a limbii. *Moşul scuipă cu necaz.* DUMITRIU, N. 171. *Cuscrul Ilie îşi trase un pumn în căciulă şi scuipă printre dinţi.* SADOVEANU, O. VII 351. *Unii... scuipau în fluviu cu dispreţ, intrau în cafenea ca să-şi urmeze discuţiile şi jocurile întrerupte.* BART, E. 283. ◇ Expr. **A-şi scuipa în sîn** v. sîn. ✦ Tranz. A arunca scuipat asupra cuiva (sau în urma cuiva), pentru a-l înjosi, a-l batjocori; fig. a-şi manifesta dispreţul faţă de cineva (prin cuvinte, atitudini). *Colonelul gîndi: chiorul de Jimborean merge de bună samă la divizie să raporteze. Generalul are să-l scuipe.* CAMILAR, N. I 80. *Orheianu îşi repezi din şa trupu' nainte, scuipă pe Şoimaru şi ridică asupră-i buzduganul.* SADOVEANU, O. VII 170. *Mi-ai pus pe umeri cît ai vrut, Şi m-ai scuipat şi m-ai bătut Şi cine eu ţi-am fost! Ciocoi pribeag, adus de vînt!* COŞBUC, P. I 207. *M-am dus la boieri să mă jăluiesc. Şi boierul, în loc de un cuvînt bun, m-a scuipat drept în obraz, de faţă cu slugile sale.* CREANGĂ, A. 159. ✦ Tranz. A da ceva afară din gură, din gîtlej sau din plămîni; a expectora. *Bolborosi, scuipînd apă.* DUMITRIU, N. 162. *Numai cîţiva dinţi are. — Pe ceilalţi, spune, i-am scuipat de cînd*

am fost dat ordonanță la ofițer. STANCU, D. 245. *Vîrful țigării îl scuipă scîrbit peste balustradă în mare.* C. PETRESCU, Î. I 3. *Scuipă îngrozit, însă în loc de sînge azvîrli țiuitoarea.* SAHIA, N. 108. ◇ Fig. *Spun! izbuti să scuipe glas sulgerul.* SADOVEANU, Z. C. 130. ◇ Expr. **A-și scuipa plămînii,** se spune despre bolnavii de tuberculoză care tușesc tare și expectorează mult. **A scuipa sînge** = a expectora flegmă sanghinolentă (în anumite cazuri patologice).

2. Fig. A arunca ceva cu forță (printr-o deschizătură). *Motorul bătea și scuipa dintr-o țeavă spre nori.* SADOVEANU, M. C. 28. *M-am pierdut... Printre munții de pucioasă care scuipă și se rup Aruncîndu-și bolovanii în văzduhurile roșii.* EFTIMIU, Î. 63. *Luminarea de seu sfîrîia și scuipa tot mai des din fețila cu miros.* I. BOTEZ, ȘC. 70. ◇ Tranz. *Artileria grea scuipa obuz după obuz.* CAMILAR, N. I 285. *Parcă zboară, Parcă-noată, Scuipă foc, înghite drum, Și-ntr-un val-vîrtej de fum Taie-n lung pădurea toată.* TOPÎRCEANU, B. 43.

SCUIPÁRE, *scuipări,* s. f. Faptul de a scuipa; scuipat[1] (1).

SCUIPÁT[1] (1) s. n., (2) *scuipați,* s. m. 1. Faptul de a scuipa. *Scuipatul este oprit.*

2. Saliva dată afară din gură prin scuipare; spută. *Vorbea cu cîte un fir alb de scuipat în fiecare colț al gurii subțiri, de om rău.* DUMITRIU, N. 240. *Ai dreptate, spuseră... tăbăcarii, pecetluind cuvîntul cu cîte o înjurătură și trei scuipați, ce plescăiră pe dușumea.* ARDELEANU, D. 190. *Unse cu scuipat de al său și se lipi.* ISPIRESCU, L. 90.

SCUIPÁT[2]**, -Ă,** *scuipați, -te,* adj. 1. Aruncat din gură; expectorat. *Lighenele... pline de sînge în care înoată degete tăiate, bucăți de plămîn scuipate.* CAMILAR, N. I 443.

2. Fig. (Familiar) Foarte asemănător cu..., întocmai cu..., aidoma, leit. *Sandomir nalt ca un stejar, Cremene lat în spete cît trei, și Corbea scuipat ostaș, negru, tăcut ca o stîncă.* DELAVRANCEA, O. II 173. *Scuipată fată de-mpărat.* id. ib. 294.

SCUIPĂTOÁRE, *scuipători,* s. f. Vas mic (de obicei conținînd un dezinfectant) în care se scuipă.

SCUIPĂTÚRĂ, *scuipături,* s. f. Acțiunea de a scuipa; scuipat. *Baba Ghioala... folosea toate descîntecele ei cu cărbuni stinși în apă, cu treceri peste prag, cu scuipături în vînt.* PAS, Z. I 216.

SCUL, *sculuri* și *scule,* s. n. Legătură mare de fire de lînă, de bumbac, de mătase etc. înfășurate în formă de colac. *Au luat acele trei scule de mătasă și a ieșit afară cu ele dinaintea curții.* SBIERA, P. 31. *Cînd te văd sara pe-afară, Arde inima-mi cu pară. Cînd ședzi pe prispă din dos, Cu capul plecat în jos, Cu sculul pe după cap, Cu matasa trasă-n ac.* SEVASTOS, C. 127. *Voinea... Vamă le lua, Fir și ibrișim Și postav d-ăl bun, Sculuri de bumbac.* TEODORESCU, P. P. 86.

SCULÁ, *scol,* vb. I. 1. Refl. A se trezi din somn, a se deștepta (și a se da jos din pat). *Iată-ne făcînd planuri să ne sculăm de mînecate și s-o pornim amîndoi la drum cu sănătoasă noastră.* VLAHUȚĂ, O. A. 384. *A doua zi muierea se sculă des-de-dimineață.* RETEGANUL, P. I 1. [Cerbul] *dormea cît un bei, pînă ce asfințea soarele. Și după aceea, sculîndu-se, o lua în poneală și nu mai da pe la izvor.* CREANGĂ, P. 224. ◇ (La imperativ, cu omiterea pron. refl.) *Bine-vede zise către Greu-ca-pămîntul: Mă, scoală, că lupul fuge drept la stăpînul nostru, dar Greu-ca-pămîntul dormea dus.* RETEGANUL, P. III 40. *Mă trezește mama într-o dimineață din somn cu vai-nevoie, zicîndu-mi: scoală, duglișule, înainte de răsăritul soarelui.* CREANGĂ, A. 52. *Nevastă, nevastă... Scoală, că-i ziuă.* BIBICESCU, P. P. 384. ◇ Expr. **A se scula cu noaptea-n cap** = a se scula dis-de-dimineață, în zori, foarte devreme. **A se scula ca huhurezii** v. huhurez. **A se scula cu dosul în sus** v. dos (2). ◇ Tranz. *Fără multă socoteală, s-a urcat la camera lui Titu și l-a sculat din somn să-i ureze bun sosit și să-i ofere serviciile lui prietenești.* REBREANU, R. I 24. *Sub o mîndră garofiță Îmi dormea d-o copiliță... Voinicelul mi-o privea... S-o deștepte nu-ndrăznea, S-o scoale nu cuteza, Cîndu-n cumpănă-i era.* TEODORESCU, P. P. 451. ✦ Fig. A se trezi din moarte, a reveni la viață, a învia. *Deșteaptă-te, pămînt romîn... Așteptî oare, spre a învia, ca strămoșii să se scoale din morminte?* RUSSO, S. 148. ✦ A se însănătoși, a se vindeca de o boală, a părăsi patul după boală. *Păi nu știi tu, mă, că de o boală zaci și te scoli, dar de dor te-aprinzi și mori:* MIRONESCU, S. A. 43. *Radu căzu iarăși la pat și nu se mai sculă.* VLAHUȚĂ, O. A. 132. ◇ Tranz. fact. *Babele nici nu-l scoală după boală, nici nu-l lasă ca să moară.* PANN, P. V. III 140. *Mîndră, mîndruleana mea... Ochii tăi mă bagă-n boală, Sprîncenele iar mă scoală.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23.

2. Refl. (Despre ființe) A se ridica în picioare, a se ridica de jos. *Cei de pe prispă se sculară în picioare.* REBREANU, I. 22. *Calul se scoală scuturîndu-și capul ca de buimăceală.* CARAGIALE, P. 40. *Se scoală... și se duce în vîrful degetelor lîngă căruță.* CREANGĂ, P. 132. *Dar Mihai se scoală și le mulțumește Și, luînd paharul, astfel le vorbește.* BOLINTINEANU, O. 31. ◇ (La imperativ, cu omiterea pron. refl.) *Scoală de dinăintea mea, afurisitule și blăstămatule! și-mi spune cum de-ai putut, în orbia ta, să nu bagi în samă dorințile și trebuințile oamenilor.* SBIERA, P. 153. *Căprioare, surioare, Sculați în două picioare, Roadeți poala codrului Să văd matca Oltului.* BIBICESCU, P. P. 164. ◇ Tranz. *Domnul Mircea greu ofta, Pe bătrîna o scula, Mîna dreaptă-i săruta Și pe loc dreptate-i da.* ALECSANDRI, P. P. 199. ✦ Fig. A fi puternic, a avea putere. *Se va prăvăli Șchiopul ca să nu se mai scoale.* SADOVEANU, O. I 40.

3. Refl. A se ridica să plece (v. porni); a începe o acțiune, a se apuca de o treabă. *S-au sculat deci împăratul și împărăteasa și... s-au dus la unchiaș acasă.* ISPIRESCU, L. 1. *Boierul atunci se scoală iute, se azvîrle pe-un cal și ține numai o fugă pînă la lanuri.* CREANGĂ, P. 159. ◇ (Metaforic) *Cînd vîntul se scoală Turbat și răscoală A mărilor val, Pescarul s-oprește, La valuri privește Și cîntă pe mal.* ALECSANDRI, P. I 169. ◇ (La imperativ cu omiterea pron. refl.) *Scoală și vin' la luptă, să ne ciocîrtim cu paloșele.* ALECSANDRI, T. I 396. *Foaie verde busuioc, Mai sculați, boieri, la joc. V-ajungă de cînd mîncați.* TEODORESCU, P. P. 271.

4. Tranz. Fig. A ridica în picioare, a aduna (în vederea unei acțiuni), a pune în mișcare. *Cuvintele ei nu le ieu În samă, Dar mi-e rușine și mi-e greu, Că scoală satu-n capul meu.* COȘBUC, P. I 126. *A sculat mai tot satul în picioare, din pricina pupăzăi din tei.* CREANGĂ, A. 59. *Tatăl său țar-a sculat, Tău-ntreg de l-au secat Și copiii și-au aflat.* ALECSANDRI, P. P. 21.

5. Refl. Fig. A porni o răscoală, o rebeliune; a se răscula. *Cînd țăranii au apucat să se scoale pentru pămînt, greu se vor mulțumi numai cu reforme platonice.* REBREANU, R. II 215. *Poporul romîn se scula în numele «dreptății» și a «frăției».* GHICA, S. A. 155. (La imperativ, cu omiterea pron. refl.) *Sculați!... Dreptatea, azi, vă-nchină a ei armă! Lăsați revolta ca să dea alarmă, Din țărmii-n țărmii lumii muritoare!* NECULUȚĂ, Ț. D. 31. *Iată, lumea se deșteaptă din adînca-i letargie! Ea pășește cu pas mare către-un țel de mult dorit. Ah, treziți-vă ca dînsa, frații mei de Romînie! Sculați toți cu bărbăție, Ziua vieții a sosit.* ALECSANDRI, P. A. 81.

6. Refl. Fig. (Învechit) A porni la război, a se ridica (cu război) împotriva cuiva. *Mă rătăcisem de Ana și de Calistru și acuma îmi trebuia București, unde se sculaseră nemții și aruncau bombe.* SADOVEANU, P. M. 86. *Se luptau cu oricine se scula asupra țării lor și mai adeseaori*

ele biruiau. ISPIRESCU, U. 50. ✦ Tranz. A pune în mișcare, a mobiliza. *Mihu cu alți bătrîni porniră călări spre alte sate ca să le scoale și să le facă vînt după Tudor, spre scaunul lui Tomșa.* SADOVEANU, O. VII 122. *Trece Oltul, ajunge în munții Gorjului și Mehedințului și începe a scula pandurimea.* GHICA, S. 100. ◇ Refl. *Porunci la toți săcuii să se scoale în arme și să-l urmeze.* BĂLCESCU, O. II 280.

7. Refl. (Învechit) A se ivi, a se naște. *S-a sculat în vremurile mai dincoace un învățat mai iscusit decît toți: toată lumea știe că e vorba de Musa-ben-Omer cîrnul.* SADOVEANU, D. P. 183. *După bătălie, mulți viteji se scoală. Care cum se scula, tot Vlad (Udrea* etc.) *îl chema* (= nici unul nu era potrivit, bun de vreo treabă).

SCULAMÉNT, *sculamente,* s. n. (Popular) Blenoragie. *Curățirea... copturii ce se pricinuiește din scurgerea de sculament.* PISCUPESCU, O. 222.

SCULÁRE, *sculări,* s. f. Acțiunea de a (se) scula; fig. (învechit) răscoală, revoltă. *Oștirea împăratului fu silită a lăsa pe turci d-oparte, spre a îneca cu greu și c-o luptă foarte lungă dreapta sculare a bieților țărani.* BĂLCESCU, O. II 180.

SCULÁT[1] s. n. Faptul de a se scula; sculare.

SCULÁT[2]**, -Ă,** *sculați, -te,* adj. Ridicat, înălțat, drept. *Cînd muncitorii se înapoiază de la arat și sămănat și intră în casă, cei ce se află aici se scoală în picioare, dacă se află jos, vrînd să înțeleagă prin aceasta ca și grîul să fie sculat, ridicat, adică să crească înalt și frumos.* PAMFILE, A. R. 105. ✦ (Învechit) Răsculat, revoltat. *După ce spîrcuise satele sculate, punînd asupra celor supuși și iertați grea dajdie de bani și vite, oșteanul domniei se întorsese asupra răilor care se trăseseră în codru.* SADOVEANU, Z. C. 231.

SCÚLĂ, *scule,* s. f. 1. Unealtă; instrument. *Cînd a pornit rădvanul cu mireasa... vioara lui Mură... nu mai era sculă de lemn, ci inimă zbuciumată.* GALACTION, O. I 74. *Voi arăta... cari sînt... sculele de cari se servește poporul nostru pentru a pescui în aceste ape.* ANTIPA, P. 81. *Sculele... ce slujesc în lemnăria propriu-zisă sînt: barda... briceagul... ciocanul... cleștele.* PAMFILE, I. C. 115. ✦ Fig. Persoană sau lucru de care se folosește cineva pentru a săvîrși o faptă (de obicei necinstită). *Oboseala nu m-a ucis, n-a vrut să fie o sculă în slujba dracului care îmi vrea moartea.* VISSARION, B. 229. ✦ Partea activă cu care acționează o unealtă. *Pînza de oțel constituie scula feråstrăului.*

2. (Învechit și arhaizant, mai ales la pl.) Lucru de preț, giuvaer, bijuterie. *Fură uciși în cazne, după ce spuseseră unde aveau ascunși banii și sculele de preț.* CAMIL PETRESCU, O. II 292. *Catîri cu saci de bani, întregi bazare De-arginturi, scule, repede-ncărcate... Se duc spre munți.* IOSIF, P. 26. *Multe averi și case mari s-au ridicat în București, după ciuma lui Caragea, din sculele și banii bieților bolnavi.* GHICA, S. 32. ✦ Fig. Persoană care se deosebește de ceilalți prin ceva în bine sau (ironic) în rău. V. poamă. *Maică-mea, cum îl văzu, se uită la dînsul lung și cercetător... — Bine, frate, da ce pacate-s cu d-ta? întrebă iarăși maică-mea pe tată-mio; da scula asta unde o mai găsiși?* HOGAȘ, DR. II 151. *Omul e tot aceeași sculă Și... experiența ce-a cîștigat e nulă!* MACEDONSKI, O. I 260. *Sînt sătulă De-așa scule.* PANN, P. V. II 108.

SCULĂRÍE, *scularii,* s. f. 1. Loc unde se fabrică sau unde se păstrează scule. *Atelier de scularie.*

2. Totalitatea sculelor dintr-un anumit loc; mulțime de scule.

SCULĂȚÉL, -EĂ, *sculățel, -le,* adj. (Mold., despre cîntece) Care te face să te scoli la joc; săltăreț, vioi. *Doina, care te umple de fiori, corăbiasca, măriuța... și alte cîntece sculățele ca aceste, de jucam pînă ce asudau podelele și ne sărea talpele de la ciubote.* CREANGĂ, A. 82.

SCULÉR, *sculeri,* s. m. Muncitor care confecționează scule.

SCULIȘOÁRĂ, *sculișoare,* s. f. Diminutiv al lui scu l ă.

SCULIȘÓR, *sculișoare,* s. n. Diminutiv al lui scul.

SCULPTÁ, *sculptez,* vb. I. Tranz. A reda în trei dimensiuni o figură, o imagine etc., modelînd o substanță plastică (argilă, ceară) sau cioplind o materie dură (lemn, marmură, fildeș). *Uscată și dreaptă, ca sculptată dintr-un lemn străvechi, așa era mătușa.* ANGHEL, PR. 5. *Pe antice monumente, am văzut ades sculptate Acvila ce poartă crucea, zimbru țării-nvecinate.* ALEXANDRESCU, M. 161.

SCULPTÁRE s. f. Acțiunea de a scu l p t a; cioplire, modelare, gravare de imagini artistice cu trei dimensiuni reale.

SCULPTÁT[1] s. n. Sculptare.

SCULPTÁT[2]**, -Ă,** *sculptați, -te,* adj. Cioplit artistic (în lemn, în marmură) sau modelat (în ghips, în argilă). *Cînd se-ntorc înapoi în rotondă, moș Gheorghe, vrînd să vadă mai cu amănuntul, dă cu ochii mai întîi de statuia sculptată a unui bătrîn ce ține un copil în brațe.* SP. POPESCU, M. G. 71. ✦ Împodobit cu sculpturi; gravat. *Pe un picior de lemn sculptat, înalt cam cît un stat de om, era o lampă cu gaz.* CAMIL PETRESCU, O. I 339. *Arc de triumf numit al lui Constantin cel Mare... namilă de marmură, cu o boltă mare... cu timpane și cu medalioane sculptate.* ODOBESCU, S. III 71.

SCÚLPTOR, *sculptori,* s. m. Persoană care creează opere de sculptură sau lucrează sculpturi. *Dragă, o fi el cum o fi, dar e mare sculptor.* CAMIL PETRESCU, T. II 14. *Se zbate ca un sculptor fără brațe.* EMINESCU, O. I 160.

SCÚLPTORIȚĂ, *sculptorițe,* s. f. Femeie-sculptor. *Sculptorița a reușit să centreze cu sinceritate accentele în jurul și pe elementele expresive, dînd atenție chipurilor omenești.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 13/2.

SCULPTURÁL, -Ă, *sculpturali, -e,* adj. 1. Referitor la sculptură, în legătură cu sculptura, de sculptură; care este în felul unei sculpturi, care sugerează o sculptură; lucrat ca o sculptură. *Tace, ca să poată vedea și auzi. Cît tace el... eu stau în poziție sculpturală și ridicolă.* SADOVEANU, V. F. 46. *Fațada sculpturală De mari fluturi sărutată.* MACEDONSKI, O. I 205. *Cele opt medalioane sculpturale... împlinesc golurile dintre columne.* ODOBESCU, S. III 73. ✦ Care este demn de a fi sculptat, care poate constitui obiectul unei sculpturi. *Umeri sculpturali.* CAMIL PETRESCU, V. 90. *Din noaptea negrei rochii... răsărea gîtul ei de alabastru viu și capul ei sculptural de Veneră antică.* HOGAȘ, M. N. 20.

2. Fig. (Despre opere de artă) Cizelat, reliefat (în felul unei sculpturi), lucrat cu minuțiozitate, temeinic, trainic. *Numai scrierile sculpturale rezistă acțiunii timpului.* MACEDONSKI, O. IV 124.

SCULPTURALITÁTE s. f. Însușirea de a fi sculptural. *Lipsa de plasticitate, de sculpturalitate, disproporțiile și deficiențele de compoziție se îmbină cu accente de viață, cu elanul unei indiscutabile sincerități, cu dorința manifestă a servirii unui conținut.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 13/4.

SCULPTÚRĂ, *sculpturi,* s. f. 1. Arta de a exprima sentimente și idei prin imagini plastice în trei dimensiuni, în materiale plastice sau dure.

2. Operă, lucrare a unui sculptor. *O sculptură mare în mijloc: un nud de femeie.* CAMIL PETRESCU, T. II 7.

În ruinele zidurilor au rămas încă sculpturi de cruci și arme de pe vremea rătăcitorilor cavaleri. BART, S. M. 48. *Chiar și în muzeul nostru, unde nu ne prea putem lăuda pînă acum cu multe sculpturi antice, tot însă se văd două scene vînătorești.* ODOBESCU, S. III 69. ✦ Ornament sculptat. *Minunatele sculpturi decorative în stil popular... împodobesc sălile Teatrului muzical.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 53, 1/2.

SCUMP, -Ă, *scumpi, -e,* adj. **1.** (Despre lucruri, în opoziție cu ieftin) Care costă mult, care se vinde și se cumpără la un preț mare (v. costisitor); (despre prețuri) mare, ridicat. *Se tocmește cu tata și cad la învoială... — Nu e scump, nene Petre? întreabă tata.* STANCU, D. 108. *Opt bani?... Scump, scump...* DELAVRANCEA, O. II 290. *Trestia și șovarul sînt scumpe în Bărăgan.* ODOBESCU, S. III 18. *Bună seara, crai nou, Cunună de preț scump, De mult preț.* ȘEZ. XII 137. ✧ (Prin metonimie) *Viața este foarte scumpă și mijloacele de hrană foarte numeroase.* BOLINTINEANU, O. 275. ✧ Expr. **Mai scumpă ața decît fața** v. ață. ✦ (Adverbial) Cu preț mare. *Joc numai vist și nu mai scump de un leu fisa.* NEGRUZZI, S. I 74. ✧ Fig. *Totdeauna în viață momentele mele de visare le-am plătit scump.* SEBASTIAN, T. 136. ✦ (Despre oameni) Care cere prețuri mari. *Stă-n drum și se socoate Și-mi spune cîte toate, Că-s scump, că ea nu poate, Că prea sînt multe trei.* COȘBUC, P. I 63.

2. (Despre lucruri) Care are valoare mare; prețios, bun, de preț. *Au venit la curte, cu daruri scumpe, petitorii unui fecior de boier mare.* GALACTION, O. I 70. *Cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.* REBREANU, I. 96. *Amîndoi erau îmbrăcați cu niște haine scumpe și foarte frumoase.* ISPIRESCU, L. 38. *Și inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic Ș-apoi pleacă iar în lume năzdrăvanul cel voinic.* EMINESCU, O. I 79. ✧ Fig. *A! Paharnice... scumpa d-voastră sănătate...* DELAVRANCEA, O. II 58. *Pasărea-și gătește cuibul, floarea mîndrele-i culori, Cîmpul via sa verdeață, lanul scumpele-i comori.* ALECSANDRI, O. 180. ✧ *Piatră scumpă* v. piatră **(I 3).**

3. (Despre ființe) Foarte drag, iubit. *Am deschis poeziile acelui poet scump inimii noastre, al cărui nume îl rostesc totdeauna cu evlavie.* SADOVEANU, A. L. 197. *Ochii unui înger scump Au albastrul de cicoare Și cicoare vreau să rump.* COȘBUC, P. I 49. *Scumpul meu părinte, cît mă doare să mă despart de d-ta.* ALECSANDRI, T. I 410. ✧ Fig. *Așezat lîngă gura sobei, noaptea pe cînd viscolește, Privesc focul, scump tovarăș, care vesel pîlpîiește.* ALECSANDRI, P. A. 115. ✧ (Despre obiecte și despre abstracte) *Autorul ia la vale unele idei, ce ne sînt scumpe și pe care trebuie să le apărăm.* GHEREA, ST. CR. II 57. *Făt-Frumos, — zise împăratul — binele ce mi l-ai făcut mie nu ți-l pot plăti nici cu lumina ochilor, oricît de scumpă mi-ar fi.* EMINESCU, N. 12. *Munții noștri au fost adesea scump azil de libertate, Și din vîrful lor românii, torent iute, furios S-aruncau.* ALEXANDRESCU, P. 21.

4. (Învechit și arhaizant) Zgîrcit, avar. *Bocskai... se plînse de nemți că sînt grei și scumpi.* BĂLCESCU, O. II 197. ✧ (Poetic) *Vin'la mama de mă cere... Maica-i scumpă, nu se-ndură, Vină noaptea de mă fură!* HODOȘ, P. P. 68. ✧ Expr. **(A fi) scump la tărîțe și ieftin la făină** v. tărîță. **(A fi) scump la vorbă** (sau **la grai**) = (a fi) tăcut, închis, a vorbi puțin. *Mi s-a părut prostălău. Era numai scump la grai.* STANCU, D. 87. **(A fi) scump la rîs** = a rîde rar; a fi prea sever, posac. **(A fi) scump la vedere** = a se arăta rar în lume. *Hariclia, cu firea ei sfioasă, părea mai mîndră. Era mai scumpă la vedere. Venea la Domițian numai în serile rare, cînd acesta avea mosafiri.* BASSARABESCU, V. 19. ✧ (Substantivat) *Apoi dă, domnule, știi vorba: leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește.* ALECSANDRI, T. 290. *Nu fi zgîrcit, căci banii strîngătorului intră în mîna cheltuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă.* NEGRUZZI, S. I 248. *Scumpul cumpără stafide și cere să-i adauge piper.* PANN, P. V. III 78.

SCUMPĂTÁTE, *scumpătăți,* s. f. **1.** (În loc. adv.) **Cu scumpătate** = cu mare grijă și exactitate, cu scrupulozitate, cu precizie. *Ochi cu scumpătate drept în pieptul lighioanei.* GALACTION, O. I 270. *Presupun că originalul îl vei fi păstrat cu scumpătate.* CARAGIALE, O. VII 207. *Păstrase cu scumpătate constituția țării.* BĂLCESCU, O. II 307.

2. (Mai ales la pl.) Lucru scump, prețios. *Din bătrînele case... el își făcuse... îngrămădind... tot felul de scumpătăți rare, o somptuoasă sihăstrie.* M. I. CARAGIALE, C. 47.

3. (Rar) Scumpete.

— Pl. și: *scumpătățuri* (STĂNOIU, C. I. 128).

SCUMPÉNIE, *scumpenii,* s. f. (Rar) Scumpete. ✦ Zgîrcenie, avariție.

SCUMPÉTE, *scumpeturi,* s. f. **1.** Urcare mare a prețurilor mărfurilor; timp în care mărfurile sînt scumpe, costul vieții este ridicat. *În vremuri grele — de foamete ori scumpete — se face mămăligă și din făină de hrișcă și orz.* ȘEZ. V 6.

2. (Mai ales la pl.) Lucru de mare preț. *Te-aș ruga să-mi spui ce mi-ai putea da. — Bucuros îți voi răspunde, prietine, a întors cuvînt tot cu veselie starostele scumpeturilor.* SADOVEANU, D. P. 159. *Moșnegii și babele n-au mai găsit tihnă pînă ce n-au spus de-a fir-a-n păr ce-au știut dînșii din părinții părinților lor despre toate avuțiile și scumpeturile încredințate pămîntului, pe vremea turcilor și a tătarilor, și mai pe urmă, în timpuri de răzmeriță și de vrajbă.* C. PETRESCU, R. DR. 137. *Cum scăpară de zmeu, băiatul și fata luară din casă toate scumpeturile cele mai alese și făcură din ele o boccea mare.* POPESCU, B. II 98.

3. Zgîrcenie, avariție. *Aș vrea să sting din vreme scumpetea-n fiul meu.* NEGRUZZI, S. II 264. *Ei sta-n chibzuire... Văzîndu-i scumpetea.* PANN, P. V. III 76.

SCUMPÍ, *scumpesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A urca prețul, a cere mai mult, a vinde mai scump. *Să știi că am să-ți scumpesc arenda.* REBREANU, R. I 165. *Ce-ai cătat în țara mea De mi-ai scumpit făina?* TEODORESCU, P. P. 334. ✧ Refl. pas. *Vai, mîndruță de departe, Ce tot faci de nu scrii carte? Doar hîrtia s-a scumpit, Ori pe mine m-ai urît?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. *Că de cînd ești pe la noi, S-au scumpit brînza de oi.* ALECSANDRI, P. P. 330. ✦ Refl. (Despre cei care vînd) A deveni pretențios la preț, a cere prețuri mari. *Cum o dați? — Pe parale și atît. — Aș, v-ați scumpit de tot... Vremuri grele!* DELAVRANCEA, H. T. 11. ✦ Refl. Fig. A ajunge rar, prețios. *Măcar de s-ar mărita Marghioliță mai degrabă, ca să scap de-o grijă... S-au scumpit mirii ca vămile.* ALECSANDRI, T. I 32.

2. Refl. (Despre persoane) A se tocmi mult; a se arăta econom, zgîrcit; a se calici, a se zgîrci. *Ce te tîrguiești atîta, domnișoară?... Ce vă scumpiți atîta, parcă n-ați avea bani?* DUMITRIU, B. F. 117. *De ce te scumpești, pentru nemica toată, și nu-ți iei o slugă vrednică, ca să-ți fie mînă de ajutor la drum?* CREANGĂ, P. 201.

SCUMPÍE, *scumpii,* s. f. **1.** Arbust cu flori verzi-gălbui, a cărui scoarță și ale cărui frunze se întrebuințează în vopsitorie și în tăbăcărie *(Rhus Cotinus). Din țară se întrebuințează la toate colorile... scumpia sau frunze de lemnul numit scumpia.* I. IONESCU, M. 694. *Capra face stricăciune scumpiei Și scumpia își răzbună cu pielea ei.* PANN, P. V. II 51. ✧ Expr. **Cînd voi secera scumpia** = niciodată; la paștile-calului.

2. (Regional) Liliac[1].

SCUMPÍRE, *scumpiri,* s. f. Faptul de a (se) scumpi, urcare a preţurilor.

SCUMPUŞÓR, -OÁRĂ, *scumpuşori, -oare,* adj. Diminutiv al lui scump. *Eu îi spusesem să tragă la un otel mai scumpuşor, însă luminos şi călduros.* CARAGIALE, O. VII 5.

SCUND, -Ă, *scunzi, -de,* adj. Mic de stat; scurt, mărunt. *Cum ocoleam gospodăria mănăstioarei... zăriăm... o femeie scundă.* SADOVEANU, O. VII 267. *Înaintă, legănîndu-şi trupul scund şi vîrtos.* C. PETRESCU, C. V. 186. *E cu vreo două degete mai scund ca dînsa.* REBREANU, I. 85. ✦ (Despre construcţii şi elemente ale construcţiilor) Puţin înalt, puţin ridicat de la pămînt; jos. *Se aşează pe gardul scund.* DUMITRIU, N. 64. *Pe uşa scundă... a ieşit un om mărunt.* SADOVEANU, A. L. 14. *Din cînd în cînd auzi cîte un strop picurînd din tavanul scund.* VLAHUŢĂ, R. P. 103.

SCUNDÁC, -Ă, *scundaci, -e,* adj. (Rar) De înălţime mică; scund. *Ziduri scundace.* GORJAN, H. IV 18.

SCÚRGE, *scurg,* vb. III. **1.** Refl. (Despre materii lichide) A curge fără întrerupere, prelingîndu-se în cantităţi mici (uneori pînă la ultima picătură). *Sîngele i se scurgea prin nenumărate răni.* CAMIL PETRESCU, U. N. 374. *Mustul rubiniu s-a scurs Ca un sînge gros, din boabe.* D. BOTEZ, F. S. 91. *Din ochii pali ai mamei ca bobul picuri ies, Se scurg pe-obrazul care se mişca-ncet şi des.* COŞBUC, P. II 189. ✦ Tranz. A face să curgă pînă la ultima picătură; a vărsa. *Apucă copaia de-un capăt şi scurse toată apa din ea, împrăştiind-o pe bătătură.* MIHALE, O. 492. ✧ Fig. (Complementul indică recipientul) *Nu-ţi mai scurge ochii tineri, dulcii cerului fiaştri, Nu uita că-n lacrimi este taina ochilor albaştri.* EMINESCU, O. I 82. *Biata maică-sa se plînge, Ochii de lacrimi îşi scurge.* TEODORESCU, P. P. 118. ✦ (Despre ochi) A se sparge, a ieşi din orbită, a lăsa să se împrăştie părţile componente. *Vătaful a stricat-o puţin şi i s-a scurs un ochi.* NEGRUZZI, S. I 59. ✧ Expr. **A i se scurge cuiva ochii** (după cineva sau după ceva) v. ochi (I 1).

2. Tranz. A separa un amestec de partea lui lichidă sau de particulele aflate în suspensie, filtrînd sau extrăgînd partea lichidă. *A scurge cafeaua. A scurge zeama.* ✦ A seca apa dintr-un teren prin drenaj. *Nu are decît să facă încă un pas... acel de a scurge pămîntul cu şanţuri acoperite... de a-l scurge prin drenaj.* I. IONESCU, D. 175.

3. Tranz. Fig. (De obicei întărit prin «de bani») A stoarce pe cineva de bani, a face să cheltuiască mult. *Altă grijă n-a avut, fără numai aceea: cum ar putea înşela şi scurge de bani pre toţi oamenii ce veneau la dînsul.* MARIAN, O. I 420. *După ce m-a scurs bine de bani, prin Viena şi prin Paris, iată rezultatul romanului nostru.* ALECSANDRI, T. 1724. ✧ (Complementul indică banii în discuţie) *Putea deci să le scurgă în cuget curat toate parale, pentru că ei îl sărăciseră pe dînsul.* NEGRUZZI, S. I 86. *La haraciuri că m-au pus, Bănişorii mi i-a scurs.* TEODORESCU, P. P. 676. ✧ Expr. **A scurge vlaga** (din cineva) = a epuiza pe cineva de puteri, a distruge. *Le-au scurs sătenilor vlaga şi farmecul vorbei... De se întîlnesc între ei parcă li-i silă să-şi grăiască.* PĂUN-PINCIO, P. 120.

4. Refl. Fig. (Despre noţiuni de timp) A trece, a se desfăşura. *S-a scurs de mult miezul nopţii.* STANCU, D. 239. *Viaţa mea se scurse atîta de uşor.* EFTIMIU, Î. 167. *Vremea trecea! Anii se scurgeau repede unul după altul.* GÎRLEANU, L. 34. *Cîteva clipe se scurseră încă şi nişte paşi răsunară.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 27. ✧ Tranz. fact. *Iano, negustorii tăi O să-mi scurgă anii mei.* TEODORESCU, P. P. 560.

5. Refl. (Despre ape) A curge la vale (lăsînd în urma lor locul sec). *Se scurg apele din regiunile inundate.* ✧ (Prin analogie, despre grupuri de oameni, animale, vehicule, obiecte transportabile) *Alţii se scurgeau, vorbind tare, pe drumurile noroioase.* DUMITRIU, N. 13. *Pe şoseaua grea de praf Ne scurgem în coloană fără şoapte.* CAMIL PETRESCU, V. 17. *Dunărea se limpezeşte de sloii scurşi spre mare.* BART, E. 332. ✧ Fig. (Despre raze, scîntei) *Galbene văpăi de soare Peste deal acum se scurg.* COŞBUC, P. I 315. *În ochii-i să se scurgă scîntei din steaua lină.* EMINESCU, O. I 94. *Inima-i ferice în sînu-i se topeşte Ca ziua cea de vară cînd razele se scurg, Topindu-se în umbra adîncă din amurg.* ALECSANDRI, P. A. 182.

— Forme gramaticale: perf. s. *scursei,* part. *scurs.*

SCÚRGERE, *scurgeri,* s. f. Acţiunea de a (se) scurge şi rezultatul ei.

1. Curgere a unui lichid, pierdere a unui fluid (dintr-o conductă defectă). *Scurgere de gaz.* ✦ Fig. Trecere a timpului, succesiune în timp. *În scurgerea neîncetată a generaţiilor, prezentul se înfăţişează ca un elan care transformă trecutul în viitor.* V. ROM. decembrie 1953, 280.

2. Loc (amenajat sau natural) pe unde se scurge apa de prisos.

3. (Popular) Secreţie patologică a corpului omenesc. V. blenoragie.

SCURMÁ, *scurm,* vb. I. Tranz. **1.** A zgîria pămîntul (cu piciorul, cu botul, cu o unealtă) pentru a face o gaură sau pentru a căuta şi a scoate ceva la iveală; a rîcîi, a scormoni. *Cu capetele plouate, caii scurmau pămîntul şi sforăiau din cînd în cînd liniştiţi.* DUMITRIU, N. 151. *Apăreau zimbrii cu fruntea lată, scurmînd mînios ţărîna în copite şi năpustindu-se ca o catapultă.* C. PETRESCU, A. 17. *Caii varsă foc pe nară, scurmă ţărna şi necheazâ.* EFTIMIU, Î. 52. ✧ (Într-o imagine poetică) *Eu sînt trimisul timpurilor noi, Ieşit din rînd cu cei ce scurmă glia.* BENIUC, V. 86. ✧ Intranz. (De obicei cu determinări locale) *Satul, cu acoperişurile de stuh... cu porci negri scurmînd pe sub uşi şi pe sub praguri, se scufunda în noapte.* CAMILAR, N. I 324. *O găină albă a-nceput să scurme-n drum.* D. BOTEZ, P. O. 26. *Auzi! găinile ei scurmă în ograda mea şi ea nu-mi dă măcar un ou!* DUNĂREANU, N. 21. *Cerbul... scurmînd de trei ori cu piciorul în pămînt, se tologeşte jos pe pajişte.* CREANGĂ, P. 226. (Fig.) *Ciocanul se auzea înăbuşit scurmînd în munte.* SADOVEANU, O. VI 276. *Creşte-n urma plugului ce scurmă, O brazdă neagră.* D. BOTEZ, P. O. 26.

2. Fig. A irita, a preocupa, a chinui (răscolind gînduri, sentimente). *Rînduiala ce te munceşte, te scurmă.* CONACHI, P. 264.

SCURMÁRE, *scurmări,* s. f. Acţiunea de a scurma; scormonire, rîcîire.

SCURMĂTÓR, -OÁRE, *scurmători, -oare,* adj. Care sapă, scurmă, scormoneşte. *Ici... Dobitoace scurmătoare îşi sapă pe-n pămînt case.* CONACHI, P. 298. ✧ (Substantivat) *Scurmătorii de gunoaie... privesc bolta înstelată.* ARDELEANU, D. 12.

SCURMĂTÚRĂ, *scurmături,* s. f. Faptul de a scurma; scurmare, rîcîitură. *Nemaiauzind nici o foşnitură de păpuşoi, nici o scurmătură de găină, am ţîşnit odată... la mama acasă.* CREANGĂ, A. 6. ✦ (Concretizat) Loc unde a scurmat cineva; groapă, gaură făcută prin scurmare.

SCURS[1] s. n. (Rar) Curs al unei ape. *În vadul Brăilei, În scursul Dunării, printre caicele.* TEODORESCU, P. P. 643.

SCURS[2]**, -Ă,** *scurşi, -se,* adj. (Despre lichide) Care a curs în întregime; (despre recipiente) din care a curs tot conţinutul; golit, gol. *Cînd au venit... polobocul era scurs de tot.* SBIERA, P. 291. ✦ (Despre ochi) Scos din orbită şi aruncat. *Îi luă pălăria de pe brazdă şi i-o*

puse pe față, ca să nu mai vadă fiii sau prietenii mortului că unul din ochi era zdrobit de glonț și scurs. DUMITRIU, N. 154. *Cel întrebat, om mărunt, oacheș, c-un ochi scurs, dă din cap.* SADOVEANU, O. VI 284.

SCURSOÁRE, *scursori,* s. f. **1.** Apă sau lichid (de obicei murdar) care se scurge de undeva. *Apăru un om cu cămașa udă de scursoare din coșul cu struguri.* CAMIL PETRESCU, O. I 29. *Balta... formată mai mult din scursori.* ȘEZ. XIX 44. ✦ (Popular) Secreție, hemoragie.

2. Curent al unei ape (curgătoare); curgere. *Pe tot lungul Dunării noastre panta nu variază prea mult și curentul (scursoarea) își urmează drumul său.* ANTIPA, P. 192.

3. (Rar) Faptul de a se scurge; loc de scurgere; scurgere. *Prin tot ocolul acelei văi fără de scursoare țîșnește tina în sus.* ODOBESCU, la CADE. *A adunat apele și le-a dat o scursoare, cucerind astfel pentru producere o parte mare de pămînt.* I. IONESCU, D. 174. ✦ Albie, vale a unei ape curgătoare. *I-a pornit în sus, pe scursoarea pîrîului.* GALACTION, O. I 293. *Duceți-vă agalelor Pe luciul Dunării, La scursorile morii.* TEODORESCU, P. P. 574.

4. Fig. (Mai ales la pl.) Om de nimic, derbedeu, haimana. *S-au adunat scursorile din mahala.* CAMIL PETRESCU, O. II 654. *Crescut în mijlocul scursorilor și a gunoaielor orașului, Osman, de tînăr, se aruncă cu capul înainte în vîrtejul patimelor.* GANE, N. I 58.

SCURSÚRĂ, *scursuri,* s. f. **1.** Loc pe unde își face drum o apă curgătoare; făgaș, vale; scursoare. V. albie. *De la Sălătruc... o luăm oblu pe cărări de codru și pe scursuri de puhoaie, peste culmea Comarnicului.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Din Oituz hotarul suie pe zare muntele Runcul-alb pînă în vîrf și de aici trece în muntele Coarnele și coboară pe o scursură de apă.* I. IONESCU, P. 13. *Așezat-o Costea stîna, Pe movila Cu scursura.* TEODORESCU, P. P. 509.

2. Apă sau alt lichid care se scurge dintr-un loc; scursoare.

3. Fig. (Cu sens colectiv) Individ aparținînd celei mai rele categorii sociale; om de nimic. *Rămas singur la debarcader, Ponici își măsura noii mușterii... Scursura iarmaroacelor! — îi categorisi pentru sine.* V. ROM. aprilie 1954, 132.

SCURT[1] adv. (În legătură cu verbe de mișcare) Repede, brusc. *Unele obuze trec scurt peste deal.* CAMIL PETRESCU, U. N. 402. *M-am întors scurt, cu mîna fără voie încleștată pe oțelele puștii.* C. PETRESCU, S. 170. *Calul, vesel, simte locul și s-abate scurt din cale.* TOPÎRCEANU, B. 18. *Se oprește scurt.* CARAGIALE, O. III 58. ✦ (În legătură cu verbe de declarație) Fără multă vorbă, repede; p. ext. fără a admite replică, energic. *Scurt, moșule, că-i răcoare și-s îmbrăcat subțirel, făcu Miron nerăbdător, întrerupîndu-l.* REBREANU, R. I 142. *I-a poruncit scurt să i-o citească față cu toți.* CARAGIALE, O. III 90. ✦ (În legătură cu verbe ca «a ține», «a apuca», «a lega») La (sau de la) distanță mică; p. ext. strîns. *Calul... să scuture de-și dezmorți oasele, că dourâ stătuse multă vreme acolo ca-ntr-o temniță legat scurt, fără nutreț.* RETEGANUL, P. V 37. *Și-l apuc scurt de căpăstru.* CARAGIALE, P. 39.

SCURT[2]**, -Ă,** *scurți, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte, în opoziție cu lung) De lungime mică. *Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt pînă la genunchi.* SADOVEANU, B. 143. *Colonelul... îmi dărui o pușcă... scurtă și ușoară.* ODOBESCU, S. III 22. ✧ *Undă scurtă* v. undă. ✦ (Despre drumuri, distanțe) Care se parcurge în puțin timp. *Ei mergeau, fără a simți că merg, părîndu-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă.* CREANGĂ, P. 276. *Mergînd seara la mîndra, Scurtă mi-a părut calea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 224. *Calea bătută este cea mai scurtă* (= drumul cunoscut, te duce mai repede la țintă). ✧ Expr. **A lua** (pe cineva) **de** (sau **din**) **scurt** v. lua (V). **A ține** (pe cineva) **de** (sau **din**) **scurt** = a controla de aproape sau cu severitate purtarea (cuiva), a supune pe cineva unei discipline severe. *A fost numai un călugăr cu ei și n-a putut să-i ție din scurt.* STĂNOIU, C. I. 85. *Naltă-i mîndra și subțire, Mînce-l lupii cui mi-o ține; Că mi-o ține prea de scurt Și nu pot să o sărut.* HODOȘ, P. P. 161. ✧ (Substantivat, f., în expr.) **A trage scurta** = a duce greul, a suporta consecințe neplăcute. ✦ (Despre opere literare și științifice) De proporții reduse. ✧ (Despre vorbire) Fără multe cuvinte, concis. ✧ Loc. adv. **În** (sau **pe**) **scurt** = fără multe cuvinte, în puține vorbe; concis. *Spui. Dar pe scurt acum, că uite, se face ziuă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 85. *Atunci el povesti în scurt toată istoria cu merele.* ISPIRESCU, L. 85. *În scurt, ce să-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat... cum n-ai mai fi fost.* NEGRUZZI, S. I 65. ✧ Expr. **Scurt și cuprinzător** v. cuprinzător. ✦ Fig. Puțin, mărginit. *Unde este vorbă multă, acolo e treabă scurtă.* PANN, P. V. I 15. ✧ Expr. (Glumeț) **Poale lungi și minte scurtă** v. poală (I 1). (Cu altă construcție) *O vorbă românească: coadă lungă, minte scurtă! zicătoare... a poporului.* ODOBESCU, S. III 44.

2. (Despre părți ale corpului, în opoziție cu lung) De lungime mică; (mai rar despre oameni, în opoziție cu înalt) mic de statură; de talie mică; scund. *Cînele mișcă iute din coada scurtă.* SADOVEANU, O. VII 362. *Era un om scurt, roșcovan, cu musteața roșie zbîrlită.* MIRONESCU, S. A. 88. *Gazda mea era un moșneag ca la 65 ani, scurt și gros.* NEGRUZZI, S. I 58. *Pune șaua să mă duc, Să mă duc la Cîmpulung, Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gît și lung în trup.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506. *Iapă scurtă și vînoasă Cu dungi negre pe spinare Și scîntei de foc în nare.* ALECSANDRI, P. P. 129. (Substantivat) *Scurto, groaso, Und' te duci?* TEODORESCU, P. P. 218. ✧ Expr. **A avea mînă scurtă** = a fi zgîrcit. **A face** (pe cineva) **mai scurt de o palmă** (sau **cu un cap**) = a omorî (prin tăierea capului). *Unii din boieri... umblară să turbure poporul: iară Mihai, aflînd... îi făcu mai scurți de cîte o palmă.* ISPIRESCU, M. V. 33. **Nu-i numai un cîine scurt de coadă** v. cîine. **Scurt de vedere** = miop. *Învățatul d-tale, uitîndu-se prea de-aproape la un rac mare și viu — știi că e scurt de vedere — racul l-a apucat cu foarfeca piciorului.* HOGAȘ, M. N. 24. *Era și cam scurt de vedere, așa că trebuia să se uite lung pînă să-i cunoască.* CONTEMPORANUL, VIII 202. **(A fi) scurt la vorbă** (sau **la cuvînt, la grai**) = (a fi) puțin comunicativ. *Tată-meu... era de felul lui scurt la vorbă.* GANE, N. II 188. *De ce așa de scurți și repezi la cuvînt?* DELAVRANCEA, O. II 220. *Ursan, pletos ca zimbrul, cu pieptul gros și lat... E scurt la grai, năprasnic, la chip întunecos.* ALECSANDRI, P. A. 164. **Vedere scurtă** = miopie. ✦ De mică înălțime, jos, scund. *Apa se încreți în vălurele scurte.* SADOVEANU, Î. A. 93.

3. (Despre vreme sau noțiuni temporale) Care durează puțin, care trece sau se termină repede. *Ca să-i fie scurtă vremea, pînă pleacă, El se uită pe cîmpie, Fluieră și nu mai știe Ce să facă.* COȘBUC, P. I 223. *Trec anii cu grăbire pe calea scurtei vieți.* ALECSANDRI, P. A. 80. *Ea se afla într-unul din acele momente rari în cursul scurtei noastre vieți.* NEGRUZZI, S. I 78. ✧ Expr. **În scurtă vreme** (sau **în scurt timp**) sau **în scurt, peste scurt** = în curînd, fără a trece multă vreme la mijloc. *Se lungi și pieri în scurt spre miazăzi.* SADOVEANU, M. C. 94. *De altfel, în scurtă vreme, a trebuit să ne mutăm împreună.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24. *În scurt timp se făcu sănătos.* ISPIRESCU, L. 188. *În scurtă vreme robul s-a întors.* CARAGIALE, O. III 75. ✧ (Despre unele acțiuni sau fenomene) *Dormi puțin, un somn scurt și chinuit.* DUMITRIU, N. 71. *Două fulgere scurte... sparg noaptea.* STANCU, D. 256. ✧ *Silabă* sau *vocală scurtă* = silabă sau vocală care are o durată mai mică decît durata medie. *Infinitiv scurt* = forma de

infinitiv a verbelor, în limba romînă, care poartă caracteristica conjugării (şi care are în terminaţie o silabă mai puţin decît abstractul verbal corespunzător).

SCURTÁ, *scurtez,* vb. I. Tranz. **1.** A micşora lungimea sau înălţimea unui obiect, a reduce în lungime sau în înălţime, a face mai scurt. *O nouă smînceală de haină îl făcu s-o mai scurteze cu un stînjen.* ODOBESCU, S. III 46. (Refl.) *Rochiile se mai scurtaseră încă de un deget.* C. PETRESCU, C. V. 56. ✧ Expr. **A scurta** (cuiva) **nasul** v. nas. **A scurta** (sau **tăia**) **cuiva gheabele** = a mărgini puterea cuiva, a pune pe cineva în imposibilitate de a face rău; a împiedica (pe cineva) să facă rău. **A scurta** (cuiva) **limba** = a interzice cuiva să bîrfească, a pune pe cineva în imposibilitate de a bîrfi. *Dumneata ai dori să le mai scurtezi limba acelor bîrfitori?* CARAGIALE, O. III 65. *M-a dat pe poart-afară... Şi-mi va scurta şi limba macar de un palmac.* NEGRUZZI, S. II 235. **A scurta cu o palmă** sau **de un cap** = a omorî (prin tăierea capului). (Eliptic) *E adevărat că măria-ta poţi găsi iertare dacă scurtezi pe un fiu de voievod. Deşi-i cu primejdie dacă-i iei capul.* SADOVEANU, Z. C. 102. *A fost bun... nu zic... — Şi drept... — Cu ţara, da... — Pe noi ne-a cam scurtat.* DELAVRANCEA, O. II 50. ✦ Refl. Fig. A se micşora. *I s-a scurtat omului creditul de tot.* CARAGIALE, O. III 39.

2. (Complementul direct apare uneori în construcţii cu valoare partitivă) A alege distanţa cea mai scurtă între două puncte, a evita ocolurile; a tăia drumul. *El se gîndi să scurteze drumul.* PREDA, Î. 34. *Să ne apropiem noi... să-i scurtăm din drum, luînd Ardealul.* DELAVRANCEA, O. II 198. *Decît ne-om tot învîrti şi cioşmoli pe iastă prispă, mai bine să scurtăm din cale.* CREANGĂ, A. 126. *Sai din munte, Dă-te-n vale, Ca să-mi mai scurtezi din cale.* ALECSANDRI, P. II 24. ✧ Expr. **A-i scurta** (cuiva) **cărările** (sau **potecile, drumurile**) v. cărare.

3. (Cu privire la noţiuni temporale) A face să pară mai scurt, să dureze mai puţin. *Stătură toţi trei să se gîndească împreună, cum să scurteze timpul acesta ucigător?* DUMITRIU, N. 210. *Tare-i place, cînd îi mai scurtează cineva timpul cu nişte poveşti frumoase.* SBIERA, P. 113. ✧ Refl. *Şi a început, în zilele cele mai întunecoase, cînd se scurta ziua înghiţită de noapte, molima fugilor.* DUMITRIU, N. 189. ✦ Intranz. A spune în puţine cuvinte, a vorbi scurt. *Dar, ca să scurtăm, Pe dumneavoastră vă rugăm... răspunsul să ne daţi.* TEODORESCU, P. P. 178. ✧ (Tranz., în expr.) **A scurta vorba** sau **a o scurta** = a spune în puţine cuvinte, a spune pe scurt.

SCURTÁRE, *scurtări,* s. f. Acţiunea de a scurta şi rezultatul ei.

1. Micşorare, retezare, tăiere (din lungime sau din înălţime).

2. Reducere a duratei (vieţii); ucidere, omorîre. *Să ţină feciorii pas, Pe sunetul dobelor, Pe scurtarea zilelor, Pe sunetul trîmbiţii, Pe scurtarea vieţii.* HODOŞ, P. P. 228. *Într-o gioi de dimineaţă Zi scurtării lui de viaţă, Brîncoveanul se scula, Faţa blîndă el spăla.* ALECSANDRI, P. P. 210.

SCURTÁT, -Ă, *scurtaţi, -te,* adj. Micşorat, redus în lungime sau în înălţime. ✦ Decapitat. *Nu putea să-şi desprindă ochii de la trupul scurtat şi de la capul rostogolit în sînge.* DUMITRIU, B. F. 70. ✧ Expr. **A rămîne** (sau **a fi**) **scurtat de cap** = a fi decapitat. *Mă tem să nu fie mustrarea măriei-sale aşa de înfricoşată, încît să rămînem scurtaţi de capete.* SADOVEANU, D. P. 34.

SCÚRTĂ[1], *scurte,* s. f. Haină groasă (de obicei vătuită sau îmblănită), lungă pînă deasupra genunchilor. *În scurte vătuite şi cizme de cauciuc.* DUMITRIU, P. F. 66. *Un mînz de copil se ţinea după el. Era numai cu scurta, în capul gol şi cu picioarele goale.* SANDU-ALDEA, U. P. 91.

SCÚRTĂ[2], *scurte,* s. f. (Popular) Inflamaţie a ganglionilor de la subsuoară sau de la vintre (provocată de o rană sau de o infecţie). *Ho! că fac scurtă la mînă.* DELAVRANCEA, O. II 96.

SCURTĂTÚRĂ, *scurtături,* s. f. **1.** Bucată scurtă de lemn; retevei. *Ieşi şi omul c-o scurtătură de lemn în mînă.* SADOVEANU, P. S. 111. *Şi după ce i-au luat văzul, trage-i... care cu ce apucă... fata cu o scurtătură de lemn.* CARAGIALE, O. I 347. *El zvîrr! cu o scurtătură în urma noastră.* CREANGĂ, A. 42.

2. Potecă ce duce de-a dreptul, fără ocoluri sau cotituri.

SCURTCIRCUÍT, *scurtcircuite,* s. n. Stare a unui circuit electric în care, între două puncte între care exista iniţial tensiune electrică a fost stabilită o legătură printr-un conductor electric care are rezistenţă şi inductivitate foarte mică. ✦ Legătură conductoare (care are o rezistenţă electrică şi o inductivitate foarte mică) între două puncte ale unui circuit electric; (familiar) atingere accidentală a două fire conductoare de electricitate.

SCURTÉICĂ, *scurteici,* s. f. Haină de stofă (rar de mătase sau de catifea) îmblănită, purtată mai ales în mediul rural; cataveică. *A dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptuşită cu vulpe roşcată.* CAMIL PETRESCU, O. I 11. *Luîndu-şi scurteica pe umeri, s-a strecurat binişor pînă-n pragul tinzii.* SANDU-ALDEA, U. P. 31. *E îmbrăcat cu cămaşe şi pe d-asupra cămăşii cu vechea lui scurteică.* DELAVRANCEA, O. II 354.

— Pl. şi: *scurteice* (I. IONESCU, M. 701).

SCURTEICÚŢĂ, *scurteicuţe,* s. f. Diminutiv al lui scurteică; scurteică mică. *La sîn îşi ghemuise copilul îmbrăcat cu nişte zdrenţe de pantaloni, c-o scurteicuţă blănită.* DELAVRANCEA, S. 184.

SCURTICÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *scurticei, -le,* adj. Diminutiv al lui scurt. *Rochia scurticică, maică.* DELAVRANCEA, O. II 311. *Frunză verde stejărel, Drag mi-i omul scurticel.* SEVASTOS, C. 159. *Pinţele cu labe scurticele la piept, iar la spate cu picioroange care, cînd umblă, se saltă ca lăcustele... i se arătau lui în cale.* ODOBESCU, S. III 185.

SCURTÍME s. f. Însuşirea de a fi scurt. *Acum zilele îi păreau prea lungi şi peste puţin se spăimînta de scurtimea lor.* SLAVICI, la TDRG.

SCURTIŞÓR, -OÁRĂ, *scurtişori, -oare,* adj. Scurticel. *Ca să nu le ieie apa, le priponeşte ori cu un păruşteţ scurtişor, să nu se vadă de sub apă, ori cu un gînj lung.* ŞEZ. IV 115.

SCURTÚŢ, -Ă, *scurtuţi, -e,* adj. Diminutiv al lui scurt. *Surioara lui cea cam scurtuţă, cam cîrnuţă, cam buzăţică, găsea că eu, sub straiele mele scorţarii, aş sămăna cu soarele îmbrăcat în mantia de purpură a zorilor sale.* HOGAŞ, DR. II 51. *Mă rog cu vorbă scurtuţă, Prindeţi linguri şi furcuţe* (= furculiţe), *Gazda are voie bună, Dacă cu toţi împreună Mesenii voioşi s-arată Mîncînd acuma îndată.* SEVASTOS, N. 286.

SCUT, *scuturi,* s. n. **1.** Armă defensivă făcută din metal, din piele sau din alt material, cu care luptătorii din antichitate şi din evul mediu îşi apărau pieptul de lovituri; pavăză. *Voi braţele jurînd le-aţi pus Pe scut!* COŞBUC, P. II 258. *Braţu-i stîng era-ncordat Sub un scut de fier săpat.* ALECSANDRI, P. II 10. ✧ (Poetic) *Luna trecea ca un scut de argint prin întunericul nourilor.* EMINESCU, N. 57. *Şi luna-i a cerului scut argintos Şi stele păzesc în tărie.* id. O. IV 96. ✦ (Rar) Blazon, stemă. *Scutul de Malipieri este aur cu gheara de vultur, cel de Bragadini azur şi jumătate argint cu cruce roşie.* NEGRUZZI, S. III 459.

2. Fig. Apărare, ocrotire, sprijin. *Totdeauna am găsit scăpare şi scut în republică.* SADOVEANU, O. VII 96.

O, vino, şi-mi vei fi soţie; La pieptul meu găsi-vei scut. IOSIF, T. 99. *Strălucitule Apollo, scut în contra răutăţii, Ajutor îmi adu grabnic.* MACEDONSKI, O. I 162. *Sultanul doarme pe patu-i de plăceri Avînd un scut puternic de crînceni ieniceri.* ALECSANDRI, P. III 349.

3. (Tehn.) Dispozitiv de armare, alcătuit dintr-o construcţie metalică, folosit la susţinerea peretelui şi a tavanului unei galerii de mine sau la protejarea lucrărilor de săpare şi de căptuşire a unui tunel. ✦ Mască de sudor.

4. Regiune veche a scoarţei pămîntului, care stă la originea continentelor actuale.

SCUTÁR[1], *scutari*, s. m. Cioban însărcinat cu administraţia stînei; căpetenie sau vătaf peste ciobani. *Iovan Sîrbul e scutarul de toamnă: el ţine răbuşul.* SADOVEANU, O. L. 160. *La moşie că-l punea Şi scutar că şi-l făcea.* TEODORESCU, P. P. 692. *Cîrligu-i de scutar Nu-i de alun nici de stejar, Ci de aur tot săpat Cu pietre scumpe lucrat.* ALECSANDRI, P. P. 202.

SCUTÁR[2], *scutări*, s. m. (Rar) Scutier. *Deasupra stranelor, scutarii nevăzuţi coborîseră prapurele.* M. I. CARAGIALE, C. 156.

SCUTEÁLĂ, *scuteli*, s. f. **1.** (Popular) Adăpost. *Am afară un cal scump... faceţi bine şi-i faceţi ceva rînduială... să fie la scuteală legat şi să aibă baremi ceva ogrinji dinainte.* RETEGANUL, P. I 70. *Stupii ... se pun la scuteală.* I. IONESCU, M. 380.

2. (Învechit) Privilegiu de a nu presta anumite servicii; scutire de anumite dări. ✧ *Ostaş de scuteală* = ostaş care slujea în schimbul unei scutiri de dări; scutelnic.

SCÚTEC, *scutece*, s. n. Bucată de pînză, cu care se înfăşoară copiii sugaci. *Copilul dormea în pragul uşii, cu capul la umbră şi cu trupuşorul strîns în scutece, scăldat în soare.* GALACTION, O. I 160. *Din scutece copilul Cînd plînge-n sălhăidac Te duci şi-l joci pe braţe.* COŞBUC, P. I 215. *Pe scutecele copilului era o hîrtie.* NEGRUZZI, S. III 282.
— Varianta: **scútic** (VLAHUŢĂ, O. A. II 122) s. n.

SCUTÉLNIC, *scutelnici*, s. m. (Învechit) **1.** Om scutit de biruri (pentru că se afla în serviciul domnului sau al unui boier). [Orăşelul] *abia atunci începuse, numai pe malul stîng al gîrlei, a se împlini ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaş ori de scutelnic.* ODOBESCU, S. A. 117.

2. Ostaş care slujea fără salariu, fiind în schimb scutit de biruri. *În soldaţii bătînd talpa în asfalt, recunoşti... strănepoţii catanelor spătăreşti cu mintene... ai scutelnicilor şi ai seimenilor.* C. PETRESCU, C. V. 80. *Vornicul n-are-alinare. Scutelnici chemînd: « Să-ncalece zece-n curînd! ».* COŞBUC, P. I 290. *Veneau lefegii cu haine galbene, simenii şi scutelnicii pedeştri.* ODOBESCU, S. I 73.

SCUTELNICÉL, *scutelnicei*, s. m. Scutelnic. *Sărăceii, 500 şi scutelniceii iar 500... călărimea Bucureştilor, sub căpitanul spătăriei.* BĂLCESCU, O. I 13.

SCUTÍ, *scutesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A dispensa (de anumite îndatoriri, sarcini); a excepta de la anumite obligaţii. *Nici numele autorului, nici primirea cea bună din partea publicului nu poate să ne scutească de a analiza aceste scrieri.* GHEREA, ST. CR. II 56. *Vă scutesc de căratul poloboacelor pe astăzi.* ALECSANDRI, T. I 442. ✧ Refl. pas. *A înghiţi proprietăţile cele mici concentrîndu-le în proprietăţi mari, a răpi deodată cu proprietatea şi libertatea individuală a ţăranilor, prefăcîndu-i în servi, a dobîndi dreptul de a se scuti de cele mai multe dăjdii, aceasta fu ţinta ei.* BĂLCESCU, O. II 21.

2. A cruţa, a menaja, a feri sau a scăpa pe cineva de un lucru neplăcut. *Voi să-l scutesc şi pe dînsul, sărmanul, că e bătrîn, de necazurile şi primejdiile călătoriei ce vrei să faci.* ISPIRESCU, L. 21. *Dac-ai putea, ai face toate jărtfele ca să-l scuteşti de-o asemine-ngiosire.* ALECSANDRI, T. 1461. *Io muncesc Ş-agonisesc Şi de biruri te plătesc, De belele te scutesc.* TEODORESCU, P. P. 345. ✦ A lăsa în pace, a nu plictisi pe cineva cu ceva. *Tatăl meu îţi datoreşte bani şi d-ta vrei fata lui... dar pînă nu-ţi sînt femeie, am dreptul de a te ruga să mă scuteşti.* EMINESCU, N. 98.

3. A apăra, a ocroti, a păzi. *Zîna însă o scutea pe nevăzute să nu i se întîmple nimic, alunga lupii şi urşii, mistreţii şi şerpii din giurul ei.* RETEGANUL, P. V 19.

SCÚTIC s. n. v. **scutec.**

SCUTIÉR, *scutieri*, s. m. **1.** (În evul mediu, mai ales în ţările din apusul Europei) Tînăr din clasa nobililor vasali, care purta scutul şi celelalte arme ale cavalerului sau ale domnului său. *Un singur scutier Aduse după sine din ţările prin care, În voia cugetării umbla rătăcitor.* MACEDONSKI, O. I 259. *Aduceţi îndat-aice Pe drumaşul lăutar! Scutierilor le zice Domnul casei cel barbar.* BOLINTINEANU, O. 93. *O vasală pagi nu are, Nici vasalul scutieri.* NEGRUZZI, S. II 76.

2. Ostaş, luptător. *Un paloş de izbîndă există-n orice fier, În tot păstorul astăzi, există-un scutier.* ALECSANDRI, P. III 449.
— Pronunţat: *-ti-er.*

SCUTÍRE, *scutiri*, s. f. **1.** Acţiunea de a scuti şi rezultatul ei; dispensă. *Scutire de frecvenţă.*

2. (Învechit) Exceptare de a presta anumite servicii; scutire de a plăti anumite dări. *Vecinii, îndeobşte colonizaţi, aveau scutirile şi dreptăţile lor.* EMINESCU, N. 154. *Acele imagini... ne aduc aminte pe faimosul marchiz al lui Beranger carele, în secolul nostru egalitar, visează scutiri şi drepturi ce au fost de mult spulberate de suflarea limpezitoare a timpului.* ODOBESCU, S. III 144.

SCUTIŞÓR, *scutişoare*, s. n. Strat de celule care separă embrionul bobului de grîu de restul miezului.

SCUTÍT, -Ă, *scutiţi, -te*, adj. Dispensat de anumite obligaţii. (Substantivat) *S-a făcut revizia scutiţilor şi reformaţilor.* SADOVEANU, P. M. 101.

SCÚTUR (1) s. n., **(2)** *scuturi*, s. m. **1.** Faptul de a (se) scutura; mişcare care provoacă o cădere. *Florile-şi pierd roua l-al zefirului scutur.* ALECSANDRI, P. III 241.

2. Faptul de a tremura; tremurătură, fior. *Aşa scutur l-a găsit, că-i clănţăneau dinţii ca mărgelele.* La TDRG. *Pe la miez de noapte, Mă găsesc scuturi de moarte.* SEVASTOS, C. 117.

SCUTURÁ, *scútur*, vb. I. **1.** Tranz. A clătina, a agita sau (mai rar) a bate un obiect, pentru a face să cadă ceva din sau de pe el. *Azi dimineaţă scutura nişte cuverturi.* IBRĂILEANU, A. 78. *Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare... spune, că n-am cînd zăbovi, adăogă tînărul, scuturînd ciubucul.* NEGRUZZI, S. I 18. *L-al nostru măr mă voi duce, Şi încet l-oi scutura, Mere din el vor cădea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82. ✧ Expr. **A scutura buzunarele** (sau **punga**) **cuiva** sau **a scutura** (pe cineva) **de bani** = a lua cuiva toţi banii, a stoarce pe cineva de bani. ✦ A îndepărta, a înlătura, a face să cadă. *Fug pe dealuri, scuturînd Roua din cosiţe.* COŞBUC, P. I 262. *Iar pădurea lin suspină şi prin frunzele uscate Rînduri-rînduri trece-un freamăt, ce le scutură de toate.* EMINESCU, O. I 83. *În zădar copacii crengile-şi plecau Şi zăpada-n cale-mi pe rînd scuturau.* ALECSANDRI, P. I 221. ✧ (Metaforic) *Gore clipise repede, să scuture din gene toată lumina rămasă din soarele orbitor de afară.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 180. ✦ Intranz. A face curăţenie, a şterge praful de pe obiectele din casă; a deretica. *Trecu în camera ei să mătură, să scuture şi să schimbe apa.* C. PETRESCU, C. V. 211. *Biata fata unchiaşului torcea... mătura şi scutura, fără să zică nici pîs.* ISPIRESCU, L. 347. *Iar trecui pe la fereastră Şi tu scuturai prin casă.* ŞEZ. I 139.

2. Tranz. A arunca, a lepăda ceva de la sine. *Fac tot ce pot ca să scutur de pe mine principiile pe care mi le-a lăsat educația.* DEMETRIUS, C. 9. *Nu va putea scutura greutatea acestui amor.* EMINESCU, N. 71. *Cînd Petru Rareș se pregătea a scutura jugul otoman, grecii îi serveau în toate modurile cu cel mai curagios devotament.* HASDEU, I. V. 127. ✦ Refl. A scăpa, a se debarasa de ceva. *Într-un tîrziu femeia se scutură de omăt pe prispă și intră cu ulcioraşul.* SADOVEANU, O. VIII 193. *Dacă vrei să te speli și să te scuturi oleacă de colb.* C. PETRESCU, Î. II 202. *Mă cheamă între brazi, Și-mi mai spune și cu haz Să mă scutur de năcaz.* BELDICEANU, P. 96. *Ah! ce plăcere de-a giuca Și de grijia se scutura.* ALECSANDRI, T. I 226. ✧ Fig. *Își deschise ochii. El se scutură oarecum din somn.* EMINESCU, N. 70.

3. Refl. (Despre plante) A se despuia de frunze, de petale, de rod; (despre rodul plantelor) a cădea (necules), a se împrăștia. *Copacii se scutură de floare.* VLAHUȚĂ, O. A. 343. *Tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăzul cela pe jos.* CREANGĂ, A. 62. *Se scutură salcîmii de toamnă și de vînt.* EMINESCU, O. I 129. *Ce-a fost verde s-a uscat, Ce-a-nflorit s-a scuturat.* ALECSANDRI, P. P. 346. ✧ Tranz. *Flori peste flori au scuturat zarzării, vișinii și piersicii.* ANGHEL, PR. 24. *Spre codru mi se întorc ochii și zăresc umbra codrului copilăriei mele, care își întinde ramurile ca niște brațe și își scutură florile pe inima mea ca o ploiță răcoroasă.* RUSSO, O. 119. ✦ (Subiectul e partea plantei care cade) A se desprinde și a cădea. *Se scuturau frunzele în vîntul toamnei.* SADOVEANU, O. VII 103. *Sub flori de măr Ce mi se scutură în păr Se umple sufletul de soare.* MACEDONSKI, O. I 78. *Pomul înmugurește, înflorește, se scutură florile și roadele se arată.* ISPIRESCU, L. 72. ✧ (Metaforic) *În toate livezile anilor mei, fructele coapte se scutură.* TULBURE, V. R. 45. ✧ Fig. *Că nourii îi sparge-o armonioasă lună, Că stelele din ceruri se scutură și ning.* EMINESCU, O. IV 83.

II. Tranz. **1.** A mișca (cu putere) într-o parte și în alta; a zgîlți. *Peste cîtăva vreme îmi venea să-mi scutur prietenul, să-l trezesc și să-i strig.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 12. *Un vînt rece venea dinspre iaz, scutura sălciile cu putere, apele se zbăteau și se grămădeau la stăvilare.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 29. *C-o mînă El scutură din visu-i moșneagu-ncremenit.* EMINESCU, O. I 93. *Caii scutură prin aer sunătoarele lor salbe, Răpind sania ușoară care lasă urme albe.* ALECSANDRI, O. 169. ✧ (Metaforic) *Vînturile nopții scutură afară Arborii tăcerii.* ISAC, O. 64. ✧ Expr. **A scutura mîna cuiva** = a da mîna călduros cu cineva, a strînge mîna cuiva. *Scutură călduros mîna mosafirului.* REBREANU, R. I 163. ✧ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «din» sau «de» și indicînd obiectul în discuție) *Cînd oi scutura... de lanț, să știți că-s viu.* SBIERA, P. 91. *Cucoșul... scutură puternic din aripi.* CREANGĂ, P. 68. ✦ A zdruncina. *Zice că-i e teamă să nu-l scuture trăsura.* VORNIC, P. 225. ✦ Refl. A se cutremura din tot corpul. *Copilul gemea, se scutura, tremurînd.* DUMITRIU, N. 156. *Și cum plîngea se scutura parcă de frică.* AGÎRBICEANU, S. P. 25. *Calul se și scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins-prelins și tînăr ca un tretin.* CREANGĂ, O. A. 225. ✧ Expr. **A i se scutura cuiva carnea** (sau **oasele, inima**) = a se înfiora, a se cutremura, a se zgudui (de frică, de scîrbă etc.). *Se făcu un noroi cleios și puturos de ți se scutura carnea de pe tine.* ISPIRESCU, L. 129. ✧ (Tranz., în expr.) **A-l scutura pe cineva friguri**le = a avea un acces de friguri, a tremura din tot corpul.

2. (Familiar) A critica aspru. *Se pune pe el însuși mai presus de interesul obștesc, și la mîndrie și la cruțare. Toate-i vin din prea multă dragoste ce are pentru el. Trebuie scuturat, dar nu lepădat.* TEATRU II 135.

SCUTURÁRE, *scuturări,* s. f. Acțiunea de a (se) scutura și rezultatul ei. **1.** Mișcare bruscă și repetată; clătinare, zgîlțîire. *Luminița fredonă... revărsîndu-și dintr-o scuturare părul negru peste ochi.* C. PETRESCU, Î. I 7. *Din uliță se auzi căscatul prelung al birjarului, urmat de o scuturare de clopoței a unui cal care-și destindea osteneala.* REBREANU, R. II 270.

2. Fig. Înlăturare a unei poveri, a unei apăsări, a unei asupriri; eliberare, scăpare, descătușare. *În realizarea unității naționale, Bălcescu vedea condiția întăririi forțelor democratice ale poporului în vederea scuturării jugului otoman și habsburgic.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 108.

SCUTURÁT s. n. Scuturare. *Scuturatul covoarelor.*

SCUTURÁTĂ, *scuturate,* s. f. (Rar) Mișcare ritmică, repetată (la joc). *Trei scuturate în loc, de aci trei pași de-a sărita.* La HEM 1527.

SCUTURĂTOÁRE, (1, 2) *scuturători,* **(3)** *scuturătoare,* s. f. **1.** Cutie în care curg grăunțele din coșul morii și ale cărei mișcări reglează căderea lor între pietre; teica morii.

2. Măturică de pene cu care se scutură praful. *Îl pufuiește, pentru colb, cu scuturătoarea făcută din pene.* GÎRLEANU, la CADE.

3. (Rar) Scrumieră. *Umplea văzduhul de fum, și scuturătoarele de capete de țigări.* D. ZAMFIRESCU, R. 130.

SCUTURĂTÓR. *scuturătoare,* s. n. **1.** Mașină care servește la separarea și la eliminarea impurităților dintr-un material alcătuit din fibre textile.

2. Mecanism al unei batoze de cereale, care separă boabele rămase pe paie de pleavă și de corpurile străine ușoare.

SCUTURĂTÚRĂ, *scuturături,* s. f. **1.** Mișcare bruscă și repetată; clătinare, zgîlțîire. *Cu o scuturătură zvîrli din spate cojocul pe o laiță.* SADOVEANU, P. S. 39. *Mătușa Ruxandra s-a mișcat din cotlonul ei... slobozindu-și cobăile care-au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit... scuturături de aripi.* C. PETRESCU, R. DR. 49. ✦ Zdruncinare. *Din scuturătura galopului, soldații simțeau cum le joacă în pîntece apa călduță, cu gust sălciu, băută din fugă.* CAMILAR, N. I 231.

2. Scuturatul pomilor de fructe, flori, frunze. *Toamna culegea mere rămase din scuturătură.* CĂLINESCU, E. 76. ✦ Fig. Ploaie ușoară și scurtă de vară. *Dacă se-ntorc nourii de ploaie din răsărit, apoi n-aduc numai o scuturătură de șagă... ca aceea care a trecut, ci ploaia se pune cu temei pînă mîni pe la amiază.* SADOVEANU, O. A. II 235.

SCUȚ, *scuțuri,* s. n. Sloi mare de gheață. *Ajuns pe culmele alpestre, «Pe stînci de scuți de gheață, troiene de zăpezi, Pe care o suflare le-aruncă răpezi jos» el se oprește.* ODOBESCU, S. III 82. ✦ Țurțur.

SCUZÁ, *scuz,* vb. I. **1.** Refl. A-și cere iertăre pentru o greșeală făptuită, pentru un deranj sau o jignire adusă cuiva; a-și exprima părerea de rău. *Se scuză că-l găseam în papuci.* SADOVEANU, E. 127. *Soția prefectului îl refuză, scuzîndu-se amabil.* REBREANU, R. I 220. *S-a scuzat dacă ne-a făcut cumva vreo necuviință.* CARAGIALE, O. II 360.

2. Tranz. A accepta, a primi scuzele cuiva; a ierta. *A scuza un copil.* ✦ (La imper.) Formulă de politețe prin care cineva își cere iertare pentru un deranj sau o stîngăcie. V. pardon. *Prefectul zise: Am o chestie de slujbă cu tine, colonele... Ne scuzați... coniță.* DUMITRIU, N. 116.

— Prez. ind și: (nerecomandabil) *scuzez* (IBRĂILEANU, SP. CR. 37, MACEDONSKI, O. IV 33).

SCUZÁBIL, -Ă, *scuzabili, -e,* adj. Care poate fi scuzat, iertat, trecut cu vederea. *Chiar jaful pe care... îl face Mavrogheni prin chiar ostașii săi, i se pare scuzabil, în asemenea împrejurări.* IORGA, L. II 115.

SCÚZĂ, *scuze*, s. f. **1.** Motiv invocat de cineva pentru a se dezvinovăți, pentru a justifica o greșeală (proprie sau a altcuiva) sau pentru a se sustrage de la o datorie; dezvinovățire, justificare. *Numai Grigore îi ascultă scuzele și explicațiile.* REBREANU, R. I 213. *Minunată judecată, dar ieftină scuză!* CARAGIALE, N. S. 22. *În loc de a aresta pe criminalul el se mulțumi cu scuzele sale.* HASDEU, I. V. 146.

2. (De obicei la pl.) Exprimare a regretului pentru o greșeală făptuită, pentru un deranj sau o jignire adusă cuiva. *Cuvinte de scuză.* ◇ Expr. **A cere** (sau **a prezenta, a exprima, a înfățișa**) **scuze** = a-și exprima părerea de rău pentru o greșeală făcută; a cere iertare. *Mi-a trimis... un bilețel în care îmi spunea că treburi foarte urgente îl cheamă la București. Abia își cerea scuze.* DUMITRIU, B. F. 39. *Să-i înfățișez complimentele și scuzele mele.* GALACTION, O. I 233. *Se gîndi să-l strige. Să-i întindă mîna și să-i ceară scuze.* SAHIA, N. 89. **Scuzele mele**, formulă prin care cineva își cere iertare. *Privirea d-voastră... mă face să bănuiesc că v-am jignit cu ceva; de e vro greșeală la mijloc, vă rog să primiți scuzele mele.* HOGAȘ, H. 99.

SE pron. refl. (Forma neaccentuată de acuz. pers. 3 pentru toate genurile și numerele) **1.** Arată că persoana care face lucrarea este aceea care o și suferă. *Se făcu un lup și se ascunse sub pod.* ISPIRESCU, L. 13. *Cei tari se îngrădiră Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi.* EMINESCU, O. I 56. ◇ (Intră în alcătuirea verbelor reflexive eventive) *Abia trecură patru luni... și el se bolnăvi de ochi.* NEGRUZZI, S. I 54. ◇ (Intră în alcătuirea verbelor reflexive reciproce) *Pitiți șoptesc în umbră; Se ghiontesc, rîd pe-nfundate.* IOSIF, V. 46. (Una dintre persoanele angajate în acțiune are rol de subiect, iar cealaltă rol de complement introdus prin prep. «cu») *Îi spune toată întîmplarea, după cum se înțelesese cu baba.* CREANGĂ, P. 177.

2. Intră în alcătuirea verbelor reflexive dinamice. *Din zări un tînăr călător, Sosind pe-acolo, s-a rugat Să bea din cana lor.* COȘBUC, P. I 281.

3. Intră în alcătuirea verbelor reflexive pasive și impersonale. *Se vede că a avut vro ceartă cu soră-sa.* ISPIRESCU, L. 5. *Va suferi să se calce astfel jurămintele?* NEGRUZZI, S. I 51. *Cînd se născu copilul ce s-așteptă să vie.* ALEXANDRESCU, M. 4.

SEÁMĂ, (**2**, rar) *semi*, s. f. (Și în forma *samă*) **1.** (În locuțiuni și expresii; exprimă ideea de calcul mintal, judecată, constatare; observație) **De bună seamă** = desigur, fără îndoială, fără doar și poate. *Deodată, în liniștea adîncă, porni din cîmpie un glas limpede. Cînta de bună samă vreo fată care se întorcea întîrziată în sat.* SADOVEANU, O. I 107. *Dar dintr-al prinților șirag, Cîți au trecut al casei prag, De bună seamă cel mai drag A fost ales.* COȘBUC, P. I 54. **Mai cu seamă** = mai ales, îndeosebi, în special. *Mai cu seamă oamenii de astăzi nu mai seamănă cu cei și cele din tinerețea mea.* GALACTION, O. I 64. *Discută împreună mai cu seamă de afaceri.* REBREANU, R. I 58. *Vinațele, cafeaua, pîinea și pelinul mai cu seamă, fără care nu este zi-întîi-mai!* RUSSO, S. 103. **A-și da seama** = a se lămuri, a pricepe, a se dumeri, v. da[3] (**I 16**). **A lua seama** (sau, mai rar, **seamă**) = a) a se gîndi, a reflecta adînc, a chibzui, a fi atent la ceva. *O, Despot, dar ia seama, ia seama la furtună!* ALECSANDRI, T. II 157. *Să fi luat seama bine Cu cine te împreuni Și cu cine te cununi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171; b) a observa îndeaproape pe cineva, a urmări; a supraveghea. *Îi luam seama lui Oance și mi se părea că și el mi-o lua mie.* GALACTION, O. I 66; c) a observa ceva, a remarca. *Uite, zău, acum iau seama Că-mi stă bine-n cap năframa Și ce față frumușică Are mama.* COȘBUC, P. I 103. *O ciută mioară... Iarbă nu păștea, Nici apă nu bea... Nimeni seamă-i lua, Afară d-un cerb, D-un cerb tretior, Al ei frățior.* TEODORESCU, P. P. 59; d) a înțelege, a se lămuri. *Românii încă nu au luat bine sama ce au vrut să zică cînd au vestit și descoperit că Ardealul, în veacul trecut, au restaurat limba.* RUSSO, S. 64. **A-și lua seama** (sau **de seamă**) = a se răzgîndi. *Un moment se gîndi să cumpere și îndată-și luă de seamă.* VLAHUȚĂ, la TDRG. **A băga de seamă** sau (rar) **a băga seama că...** v. băga (**II 7**).

2. Socoteală, cont. *Socotelile sau semile mănăstirilor închinate... dovedesc cu prisos că într-astfel s-a urmat atunci, pe cînd clauzele donatorilor erau încă respectate.* ODOBESCU, S. II 47. ◇ Expr. **A ști seama** = a cunoaște situația unui lucru (sub raport numeric, statistic); a ști rostul. *Mămuca știe sama ouălor, caută găinile în fiecare dimineață.* SADOVEANU, O. VIII 140. *Popa Stoica din Fărcași... Știe seama oștilor, Cred și pe-a războaielor.* ODOBESCU, S. II 427. **A da seamă** v. da[3] (**I 16**). (Învechit) **A cere** (cuiva) **seamă** v. cere (**4**).

3. (În locuțiuni și expresii; exprimă ideea de folos, interes, grijă, sarcină) **Pe seama** (cuiva) = a) în folosul sau în interesul (cuiva), pentru (cineva). *O, n-ai putea să-mi spui, Minune de copilă dalbă, Pe seama cui speli pînza albă?* IOSIF, T. 65. *Ești un nemernic Cînd n-ai un țel hotărîtor. Tu ai pe-ai tăi! De n-ai pe nimeni, Te lupți pe seama tuturor.* COȘBUC, P. I 194. *Comisionarul unui turc din Vidin... pe seama căruia stringea zaherea de prin satele vecine.* GHICA, S. A. 31; b) în sarcina (cuiva), asupra (cuiva). *Dacă critica mea va fi... nedemnă și nepotrivită... rușinea va rămînea numai pe seama mea, căci este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale.* ODOBESCU, S. III 10. **Pe seamă** = în proprietate sau în folosință personală; propriu. *Se hotărî să-și deschidă prăvălie pe seamă.* VLAHUȚĂ, O. A. 207. **A lăsa pe** (sau **în**) **seama cuiva** sau **a da pe** (sau **în**) **seamă** (sau **în seama cuiva**) = a da (sau a lăsa) în grija, în paza, în posesia cuiva, v. lăsa (**4**). *Vodă... cheamă pe un edecliu și-i dă pe Niculaie în seamă, să-l ducă în munte.* GHICA, S. A. 33. **A lua** (pe cineva) **pe seamă** = a lua (pe cineva) în grija și pe răspunderea sa; a apăra, a ocroti (pe cineva). *Lasă-n urmă-ți teamă, Că te iau pe seamă Istor brațe groase, Groase și vînoase... Istui păloșel Cu buza de-oțel.* ALECSANDRI, P. P. 64. **A lua seama** (de cineva) = a se ocupa, a se îngriji, a avea grijă (de cineva). *O rugă... să ia seama de fetițe.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, la TDRG. **A ține seama** (sau, mai rar, **seamă**) **de cineva** (sau **de ceva**) = a lua în considerație, a avea în vedere. *Voia tînărul să nu ție seama și totuși stătuse pe ghimpi la masă.* REBREANU, R. I 90.

4. Însemnătate, importanță; vază, faimă, trecere. *Supărară mai bine de trei sute de ani pe împărații romani de seama lui Aurelian, lui Teodosie, lui Justinian.* ODOBESCU, S. III 108. ◇ Loc. adj. **De seamă** = important, însemnat; cu trecere. *Cînd se va libera sergent-major, se va ruga în genunchi de toți superiorii și de toți oamenii de seamă din Romanați să-i deschidă o portiță în școala militară.* GALACTION, O. I 129. *Unde-i norocul s-o ia un fecior așa de seamă.* REBREANU, I. 86. *Să-ți cheltuiești puterea celui mai de seamă dar, Ca să-i faci mai răi pe oameni și mai sceptici și mai triști?... Asta vi-i chemarea sfîntă de profeți și de artiști?* VLAHUȚĂ, O. A. I 65. ◇ Expr. **A băga** (sau **a lua**) **pe cineva** (sau **ceva**) **în seamă** v. băga (**II 7**).

5. Fel, gen, soi. *Ba eu nu m-oi mărita, Pînă nu te-i însura, Să văd pe cine-i lua. De-i lua de seama mea, Tot să poți trăi cu ea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 261. *Te cunoști de pe năframă, Că ești de-a maicăi-ta seamă.* id. ib. 249. ◇ Expr. **De-o seamă cu cineva** sau **de seama cuiva** = la fel cu cineva, în aceeași situație, stare, categorie socială cu cineva, de aceeași vîrstă cu cineva. *Avea un fecior... Era de-o seamă cu Oleana și, mici copii, se jucaseră împreună.* GALACTION, O. I 68. *Nu mai știa încotro să meargă, pentru că îmblase pretutindine pe unde știa că sînt fete de sama lui.* SBIERA, P. 216. *Tu n-ai tată, eu n-am mamă, Amîndoi sîntem de-o seamă.* ALECSANDRI, P. P. 242.

6. Rost, rînduială. *Săreau în două picioare, nechezînd speriaţi... «Dar ce, mare, să mai fie şi asta?» strigau unii din drumeţii nencercaţi la seama cailor.* ODOBESCU, S. I 162. ◇ Expr. **A şti seama** (la ceva) = a cunoaşte rîndul sau rostul unui lucru, al unei îndeletniciri; a avea experienţa unui lucru. *Miclăuş, cîne-nvăţat, Ştia seama la vînat.* ODOBESCU, S. III 183. **A şti de seama cuiva** = a avea ştiri despre cineva; a avea cunoştinţă de soarta cuiva. *Îi mai spuse că l-a întrebat despre bărbatul ei şi fiu-său îi răspunse că nu ştie de seama lui nimic.* ISPIRESCU, L. 57. **A-i face** (cuiva) **seama** = a omorî, a ucide (pe cineva). **A-şi face** (**singur**) **seama** (sau, mai rar, **seamă**) = a se sinucide. *Se mîhni pînă în adîncul sufletului şi, după ce văzu că nu mai este mîntuire pentru bărbatul său, se duse şi ea de-şi făcu seamă singură.* ISPIRESCU, U. 77.

7. (Învechit şi popular, precedat de art. nehot.) Număr, cantitate (nedeterminată); cîţiva. *O samă se căţăraseră şi pe zidul de împrejmuire al mănăstirii, ca să vadă trecînd alaiul.* SADOVEANU, Z. C. 214. *Sigismund trimise pe mireasa sa la Gherla şi grăbi a porni o seamă de oştiri, ce avea gata, în Ţara Românească.* BĂLCESCU, O. I 196. *O samă de învăţaţi a Ardealului apără limba născută din sisteme ca limba ardelenească.* RUSSO, S. 80. ◇ Loc. adj. şi adv. **Fără număr şi fără seamă** = în număr mare; mulţime, puzderie. *În cîţiva ani, oi avea... fără număr şi fără samă.* SBIERA, P. 250. **Peste seamă** = peste măsură, foarte. *Tăcerea... îi plictisise peste seamă.* VORNIC, P. 127. *Vitoria şi Gheorghiţă au intrat într-o odăiţă peste samă de caldă.* SADOVEANU, B. 120. ✦ (În legătură cu noţiuni temporale) Interval, bucată. *Aşa trăia biata mă-sa de o seamă de vreme.* VLAHUŢĂ, O. A. 98.

— Variantă: (regional) **sámă** s. f.

SEĂMĂN, *semeni,* s. m. (Mai ales la pl.) Cel care e la fel cu cineva; aproapele cuiva; om. *Ca o cometă pe bolta stelelor fixe Am rătăcit printre semeni.* BENIUC, V. 38. *Eu nu sînt în stare să jignesc pe semenii mei.* SADOVEANU, P. M. 24. *El nu ura atunci pe nimeni, fiindcă în fiecare seamăn descifra o suferinţă secretă.* C. PETRESCU, C. V. 122. ◇ Loc. adj. şi adv. **Fără (de) seamăn** = fără asemănare, cum nu mai este altul. *Vecinic ar visa acea oară fără seamăn.* EMINESCU, N. 75. ◇ Expr. **A nu (mai) avea seamăn (pe lume)** = a nu avea pereche, asemănare, a nu mai exista altul la fel. *Auzişi ce-am spus, domniţă? Ce făcut-ai seamăn n-are!* EFTIMIU, Î. 23. *O sfrijită de lighioaie, mai urîtă decît ciuma... cocoşată şi cucuiată, de seamăn pe lume nu mai avea.* ISPIRESCU, L. 206. *Ştefan, Ştefan, domn cel mare, Seamăn pe lume nu are Decît numai mîndrul soare!* ALECSANDRI, T. 1480.

— Variante: (regional) **sámăn** (SADOVEANU, O. VIII 174), **sémen** (SADOVEANU, E. 194) s. m.

SEÂNŢĂ, *seanţe,* s. f. (Învechit) Şedinţă. *După mai multe dezbateri, în seanţa de la 2 decembrie, a găsit de cuviinţă a se constitua într-o societate.* GHICA, A. 796. *Bine ai face să citeşti într-una din seanţele Academiei articolul lui Ghica.* ALECSANDRI, S. 153.

— Pronunţat: *se-ăn-.*

SEÁRĂ, *seri,* s. f. Partea de la sfîrşitul zilei, cînd începe să se întunece; timpul cuprins între sfîrşitul zilei şi momentul cînd cineva îşi încheie activitatea, se duce să se culce. V. amurg. *Într-una din seri... numai iată ce zăresc, în depărtare, un şul de raze scînteietoare, care venea înspre dinşii.* CREANGĂ, P. 228. *Pătrunză talanga Al serii rece vînt, Deasupră-mi teiul sfînt Să-şi scuture creanga.* EMINESCU, O. I 216. *Bădiţa cu şase boi, N-are ce căta la noi, Dar bădiţa cel cu-o vacă Nici o seară să nu-l treacă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 38. ◇ (În personificări) *Pe vale prinde seara din ascunziş să iasă, Păşeşte precaută, fricoasă de lumină.* PERPESSICIUS, S. 29. *Seara îşi trimite fetele s-adune nori Şi s-arunce-ntunecimea-n munţi şi vale.* ISAC, O. 116. ◇ Loc. adv. **De cu seară** = a) încă din timpul serii precedente, o dată cu venirea serii (precedente). *Au plecat din Piteşti dis-de-dimineaţă, căci îşi luaseră rămas bun de cu seară.* CAMIL PETRESCU, O. I 324. *Un rînd de oameni pornise de cu seară... cu telefoanele militare, cu cărucioarele de cablu, la grupul destinat pentru tragere.* SANDU-ALDEA, U. P. 127; b) la începutul serii. *De-ar fi lună de cu seară, M-aş duce la badea-n ţeară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 126. **Către** (sau **spre, înspre, pe**) **seară** = cînd se lasă seara, pe înserate. *Am să merg mai înspre seară, Prin dumbrăvi, ca mai demult.* COŞBUC, P. I 49. *Cum veni, nici una, nici alta, se prinse lîngă feciorul de împărat şi numai lîngă dînsul juca pînă către seară.* ISPIRESCU, L. 185. *Vino pe seară la noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 335. ◇ Loc. adj. **De seară.** *Veni-vor rîndunelele din nou la primăvară... Pe marginea fereştrii cînta-ţi-vor ele iară, Jucîndu-se-n amurgul seninului de seară.* COŞBUC, P. II 192. ◇ (Adverbial, în forma *seara*) *Cîteva zile a plouat. Nici rîndunelele nu se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăştia puternic, umed.* GÎRLEANU, L. 41. *Nu lăsa seara uitată Gura mea nesărutată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 107. ◇ Expr. **Bună seara** (sau **seara bună**), formulă de salut (la „venire sau la plecare). **A da cuiva bună seara** (sau **a-şi lua** de la cineva **bună seara** sau **seara bună**) = a saluta pe cineva. *Tînărul îşi luă seara bună şi plecă.* POPESCU, B. I 83.

— Variantă: (regional) **sără** (SADOVEANU, O. V 37, CREANGĂ, P. 97, RUSSO, S. 29) s. f.

SEÁRBĂD, -Ă, *serbezi, -de,* adj. 1. (Despre alimente) Lipsit de gust; nici dulce, nici acru, nici sărat; fad; (despre gustul alimentelor) nedefinit, insipid. (Fig.) *Te îndopai mai departe cu lecturi care-ţi căzeau în mînă şi care-ţi lăsau... un gust searbăd.* PAS, Z. I 282.

2. Fig. Neinteresant, plictisitor, monoton, anost. *Se cam săturase de atîta buchiseală searbădă.* REBREANU, I. 61. *Condeiul meu cel smead, molatic, searbăd şi spălăcit.* ODOBESCU, S. III 159.

3. (Despre oameni) Galben, palid la faţă; fără vlagă, veştejit. *Năluci din vechiul timp desprinse, Ştiu viaţa lor că e sfîrşită În zugrăveala învechită, El searbăd, ea cu ruje-aprinse.* MACEDONSKI, O. I 190. *Toţi erau serbezi de beutură.* RETEGANUL, P. II 69. *A doua zi îl găsiră tot cu cartea în mînă şi searbăd şi galben ca turta de ceară.* ISPIRESCU, L. 102. ✦ (Despre lumină) Palid, slab, spălăcit. (Atestat în forma *sarbed*) *Adormim întru cetirea... vreunei poveşti a lui Hoffman ce te umple de fiori, la lumina cea sarbedă a lampei.* NEGRUZZI, S. I 77.

— Variante: (regional) **sárbăd, -ă** (CREANGĂ, P. 272, ALECSANDRI, T. 1616), **sárbed, -ă** adj.

SEBACÉU, -ÉE, *sebacei, -ee,* adj. (În expr.) *Glandă sebacee* = glandă în formă de ciorchine, care se găseşte la rădăcina firelor de păr şi care secretează o substanţă grasă. *Glanda sebacee, sub influenţa sistemului nervos, secretă sebumul care se varsă pe suprafaţa pielii.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 49. *Chist sebaceu* = umflătură sub piele, produsă prin hipertrofia glandelor sebacee.

SEBORÉE s. f. Boală de piele provocată de secreţia exagerată a glandelor sebacee.

SÉBUM s. n. Substanţă grasă secretată de glandele sebacee.

SEC, SEÁCĂ, *seci,* adj. 1. (Despre fîntîni, izvoare) Lipsit de apă, din care a dispărut apa; uscat. *Trecem prin pădure, prin albia seacă a unui şuvoi.* SADOVEANU, O. VII 193. *Dă şi ea... de fîntîna cea mîlită şi seacă şi părăsită.* CREANGĂ, P. 291. *Mă dusei la rîul sec, Dorul mîndrei să-l înec.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 393. ✦ (Despre locuri) Lipsit de umezeală; p. ext. fără rod, arid, neproductiv; pustiu. *Sub paşi răsună Cîmpul sec şi*

înghețat. ALECSANDRI, P. III 357. ✧ (Despre lucruri) Care este lipsit sau care dă impresia că este lipsit de umezeală. *Se rîdică... atinse cu buza ei seacă lacrîma cea răce și o supse în adîncul sufletului său.* EMINESCU, N. 4. *Muiați în lapte o cojiță Și le dați ca să înghită, Să nu stea cu gura seacă.* TEODORESCU, P. P. 172. *Frunză verde foi de varză, Vezi urîtul, focu-l arză, Șede-n deal pe piatră seacă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 463. ✧ *Timbru sec* = ștampilă în relief, imprimată pe anumite acte, cu o mașină specială, fără tuș. *Regim sec* = regim care prevede interzicerea băuturilor spirtoase. *Tuse seacă* = tuse uscată, fără flegmă. *Ș-atunci îl apuca o tuse seacă, ce-i sfîrîma pieptul.* VLAHUȚĂ, N. 41. *Ger sec* = ger uscat, fără zăpadă; frig mare, năprasnic. ✧ Expr. **A scoate** (sau, rar, **a aduce**) **ceva (și) din piatră seacă** = a dobîndi ceva cu orice preț, indiferent de condiții; a izbuti într-o întreprindere foarte grea. *De nu mi-a aduce sluga mea sălăți de acestea și din piatră seacă, mare lucru să fie.* CREANGĂ, P. 211.

2. (Despre recipiente, cavități) În care nu se află nimic; gol, deșert. *Ciocoi mă-ntreabă de carte: Eu le-arăt flinta la spate, Să citească, de se poate. Eu le spui că este goală, Dar ciocoii fug să moară; Eu le spui că este seacă, Dar ciocoii fug de crapă.* TEODORESCU, P. P. 293. ✧ Fig. *Acum destul cu plînsul, căci inima ți-e seacă Și, chiar de ți-ar fi plină, e timp să-i zici destul.* MACEDONSKI, O. I 213. ✧ *Nucă seacă* = nucă fără miez, cu miezul nedezvoltat. *Frunză verde nucă seacă, Rîdeți, ochilor, oleacă.* BELDICEANU, P. 107. *Ochi sec* = orbită a ochiului goală. *O mînă îi lipsea din umeri și ochiul drept l-avea sec.* VISSARION, B. 91. ✧ Loc. adv. **În sec** = în gol. *Ceasul tîrziu... își țipa întîia sa notă ascuțită pe toaca de oțel atîrnată în sec.* HOGAȘ, DR. II 61. ✧ (Substantivat, în expr.) **A înghiți în sec** = a înghiți în gol, fără a avea ceva în gură; a se reține de la ceva, a-și înfrîna o dorință (mai ales dorința de a mînca ceva). *Profesorul înghite în sec, oarecum rușinat, și se retrage alături de ceilalți trei.* SAHIA, N. 53. *Lui Gheorghe i se părea că un nod îi înecă suflarea. Înghițea mereu în sec, ținîndu-se cît putea să nu plîngă și el; îi era rușine față de Irina.* BUJOR, S. 62. *Pîrvu-nghiți în sec de cîteva ori și, fără să scoată un cuvînt, se sculă și ieși.* VLAHUȚĂ, N. 129. ✧ (Despre membrele corpului omenesc) Lipsit de viață; atrofiat, paralizat. *Mînă seacă.*

3. (Mai ales în loc. adj. **de sec**) Care nu este de dulce; de post. *Aceste două zile* [miercurea și vinerea] *sînt de sec.* MARIAN, NA. 409. ✧ *Vinerea seacă* = vinerea din ajunul paștelui (în care creștinii țin post); vinerea mare. *În vinerea seacă ne-am trezit vindecați taftă.* CREANGĂ, A. 32. ✧ (Substantivat, în expr.) **A se lăsa secul** v. lăsa (8). *Lăsatul-*(sau *lăsata-*)*secului* v. lăsat.

4. Fig. Lipsit de conținut, de sens, de folos. *L-a adus în grădină de dimineață, ca pe o femeie, să-i laude florile cu niște vorbe seci, pe cînd ar fi trebuit să meargă mai întîi la grajduri.* ISPIRESCU, L. 20. *Luna palidă trecea prin nouri suri ca o față limpede prin mijlocul unor vise turburi și seci.* EMINESCU, N. 23. *Dar în oarba-mi lăcomie Pentru-o seacă avuție, Am împins în grea urgie Pe sărmanul meu popor.* ALECSANDRI, P. A. 103. ✧ Loc. adv. **În sec** = în zadar, fără rost; fără efect. *Umblînd mai multă vreme în sec, se întoarse la locul de despărțire.* ISPIRESCU, L. 220.

5. Prost, fără minte. *Din capul... ăla sec nu crez să fi ieșit cuvinte înțelepte.* ISPIRESCU, L. 178. *Dar al vostru sec părinte Cum nu și-a adus aminte Ceea ce i s-a-ntîmplat Cînd își părăsi locașul Și din gură lăsă cașul?* ALEXANDRESCU, M. 340. ✧ (Substantivat) *Mă secule! zice unchiul, Ți-e destul... Pleacă!* CARAGIALE, P. 47. *Așa el se duse ca un sec și prost, Și ținu, săracul, ș-a doua zi post.* PANN, P. V. III 17.

6. (Despre oameni și despre manifestările lor) Lipsit de afectivitate, de căldură; aspru, rece. *Ascultă, camarade... îl întrerupse Vieru, cu glas sec. Ceea ce spui tu duce la ștreang.* CAMILAR, N. I 36. ✧ (Adverbial) *Colonelul arătă cu mîna spre Abramovici și spuse sec: luați-l!* SAHIA, N. 82. *Toată lumea, cu mic cu mare, să iasă în capul satului! porunci Petre, ascuțit și sec.* REBREANU, R. II 233.

7. Tare, puternic, dîrz. *Masa poporului, care nu știa să meargă la băi și nici nu avea cu ce, sta acasă, ducînd șartul vieții ca întotdeauna, cu o încordare de voință seacă, așteptînd ca ziua de mîine să aducă prăpastia.* D. ZAMFIRESCU, R. 52.

SÉCA[1] s. f. (Regional) Termen de politețe întrebuințat izolat sau înaintea numelui unei femei în vîrstă căreia i se adresează sau despre care vorbește un om mai tînăr. *Seca Lenca avea două fete.* SLAVICI, N. I 165.

SECÁ[2], *sec*, vb. I. **I. 1.** Tranz. A face să dispară apa dintr-un rîu, dintr-un lac etc.; a face ca albia să devină uscată; a usca. *Și din cînd în cînd vărsate, mîndru lacrimile-ți șed: Dar de seci întreg izvorul, atunci cum o să te văd?* EMINESCU, O. I 83. *Vin la Milcov cu grăbire, Să-l secăm dintr-o sorbire, Ca să treacă drumul mare Peste-a noastre vechi hotare.* ALECSANDRI, O. 143. ✦ Intranz. (Despre fîntîni, izvoare, cursuri de apă) A-și pierde apa, a deveni uscat. *Secase-orice izvor și orice talaz, Afar' de-acel ce ochii-i scurg pe-obraz.* COȘBUC, P. II 281. *Tot ce-i verde s-a usca, Riurile vor seca, Și pustiul tot mereu S-a lăți-mpregiurul meu.* ALECSANDRI, P. II 13. *Oltule, Oltețule, Seca-ți-ar izvoarele Și toate pîraiele, Să-ți rămîie pietrele, Să trec cu picioarele.* BIBICESCU, P. P. 164. (În personificări) *Și apele cu spaimă fug în pămînt și seacă.* EMINESCU, O. I 95. ✦ Intranz. (Despre lichide) A se pierde, a dispărea, a pieri. *Despre mine poate să secе rachiul.* REBREANU, I. 19. *Singele părinților, în vinele strîmte ale strănepoților, a secat... Deșteaptă-te, pămînt romîn!* RUSSO, O. 147.

2. Tranz. Fig. A stoarce, a istovi, a epuiza (puterile, vlaga). *O mare nefericire... turburînd toate puterile sufletești, le seacă.* GHEREA, ST. CR. I 356. *Acuma pîrdalnicele de bătrînețe mi-au secat toată vîrtutea.* ISPIRESCU, L. 12. *Păsul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru și cu gingașe amăgiri avea să-i sece puterile.* ODOBESCU, S. III 198. ✧ Intranz. *La blînda ta mustrare simt glasul cum îmi seacă.* EMINESCU, O. I 91. ✧ Refl. *Ca să se sece influința boierilor și să stîrpească cuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de pretexte.* NEGRUZZI, S. I 143.

3. Intranz. (Despre plante, semințe) A-și pierde seva sau germenul de viață; a se veșteji, a se usca. *Creșteți flori cît gardurile, Să vă bată vînturile, Ca pe mine gîndurile; Și secați din rădăcină, Cum plîng eu de la inimă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 209. ✦ (Despre trupul omului, mai ales despre mîini) A se atrofia, a paraliza. *O, nănașă, draga mea, De ți-ar fi secat mîna, Cînd mi-ai pus tu cununa Și mi-ai ținut lumina!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171.

II. Tranz. **1.** A chinui, producînd o durere puternică. *Eu zic cucului să tacă, El se suie p-altă cracă, Cîntă, inima de-mi seacă.* TEODORESCU, P. P. 345. *Eu zic cucului să tacă, El se suie sus pe cracă, Și tot cîntă de mă seacă.* ALECSANDRI, P. P. 274.

2. (Învechit) A ucide. *Tu l-ai secat în codrii de la Călugăreni.* ALECSANDRI, P. III 253.

SECÁNTĂ, *secante*, s. f. (Mat.) **1.** Dreaptă care întretaie o curbă în două sau în mai multe puncte distincte.

2. Funcție trigonometrică a unui unghi egală cu raportul ipotenuzei față de cateta care aparține unghiului dat, considerat ca făcînd parte dintr-un triunghi dreptunghi.

SECÁRĂ s. f. Cereală asemănătoare cu grîul, dar cu paiul mai înalt și cu spicul mai subțire și mai aspru, cultivată în regiuni mai reci și în soluri mai puțin fertile *(Secale cereale). Asta-i pîne de secară, făcută de nevastă-*

mea. SADOVEANU, O. VIII 207. *Am sămănat grîu de vară Ş-o ieşit numai secară; Ş-am sămănat busuioc Ş-o ieşit pară de foc!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163. ◇ *Secară-cornută* (sau *cornul-secarei, corn-de-secară)* = ciupercă parazită care trăieşte în ovarul diferitelor graminee, în special în ovarul florilor de secară *(Sclerotium).*

SECÁRE, *secări,* s. f. Acţiunea de a s e c a şi rezultatul ei. *Secarea mlaştinilor.*

SECÁT, -Ă, *secaţi, -te,* adj. **1.** Fără apă, lipsit de umezeală; uscat. (F i g.) *Armonie! Limbă sfîntă, care e ş-a ta putere Dacă faci să curgă lacrimi ca o dulce mîngîiere Chiar din ochii ce de ele se arată mai secaţi?* MACEDONSKI, O. I 88.

2. Atrofiat, paralizat. *Mă vezi prăpădit, dar altfel această mînă secată Tot ar mai putea trimite duşmanului o săgeată.* HASDEU, R. V. 60.

SECĂCIÚNE, *secăciuni,* s. f. Faptul de a fi secat, uscat; uscăciune; p. e x t. secetă. *Prin mantale se zăreau oasele albite de secăciune.* EMINESCU, N. 25.

SECĂREÁ s. f. (Bot.) Chimen, secărică. (Cu pronunţare regională) *Fierbe holercă cu zahăr şi cu săcărea pisată mărunţel.* MARIAN, NA. 54. *Săcăreaua sau săcărica . . . e bună de pus în rachiu.* ŞEZ. XV 117.

SECĂRÍCĂ s. f. **1.** (Bot.) Chimen, secărea. (Cu pronunţare regională) *Săcărica, de la care se mănîncă frunzele, iar seminţele se pun în rachiu.* ŞEZ. VIII 39.

2. Rachiu preparat cu anason.

SECĂTUÍ, *secătuiesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A stoarce pe cineva (sau ceva) de bani, de avere, de putere etc.; a slei, a vlăgui, a istovi, a epuiza. (F i g.) *Natura îmbelşugată a acestui pămînt binecuvîntat n-a putut fi încă secătuită.* BART, S. M. 46. ✦ A face să devină neproductiv; a sărăci. *Arendaşii . . . secătuiau pămîntul, părăgineau acareturile.* SANDU-ALDEA, U. P. 146.

2. A epuiza rezervele de substanţe minerale dintr-un zăcămînt sau dintr-un cîmp de mină.

SECĂTUÍRE, *secătuiri,* s. f. Acţiunea de a s e c ă t u i şi rezultatul ei.

SECĂTUÍT, -Ă, *secătuiţi, -te,* adj. Stors, sleit; lipsit de . . . *Plumbul se transformă în aşchii lungi, desfăcîndu-se de pe piciorul secătuit de carne.* SAHIA, N. 35. *Şi totuşi furnica omenească se încăpăţînează în lupta ei pentru trai, căutîndu-şi hrana prin locurile aceste sterpe şi secătuite.* BART, S. M. 54. ◇ F i g. *Le vom zvîrli din pieptul unor ofticoşi secătuiţi de viaţă.* ARDELEANU, D. 300.

SECĂTÚRĂ, *secături,* s. f. **1.** Om de nimic, neserios, netrebnic, pe care nu te poţi bizui. *Un om care în loc să fie pe front, ori măcar altfel util ţării, îşi petrece timpul la mesele de cărţi, în tovărăşia unei «secături» cum e Camil, nu poate să fie decît o secătură de aceeaşi speţă.* C. PETRESCU, Î. II 67. *Voi gîrboviţilor! Secăturilor! Faceţi numai gîlceavă şi bucluc.* CONTEMPORANUL, IV 506.

2. (De obicei la pl.) Lucruri de nimic, fără valoare; fleacuri, mofturi. *C-o să mă apuc acuşi să citesc toate secăturile, că altă grijă n-am.* VLAHUŢĂ, O. A. 85. *Fabula nu sufere secătură şi umplutură: ea cere, pe lîngă talent, o bonomie, un stil simplu.* NEGRUZZI, S. I 336. *Femeile nu mai visau decît diamanticale, stofe de mătase şi alte secături de acestea.* FILIMON, C. 202.

SECERÁ, *sécer,* vb. I. T r a n z. (Mai ales cu privire la cereale) A reteza de la rădăcină cu secera sau cu o maşină specială, în vederea recoltării. *Dacă n-aţi secerat grîu, nu cunoaşteţi preţul pîinii.* STANCU, D. 190. *Crezi tu că vom putea noi singuri secera şi strînge atîta amar de grîu?* CREANGĂ, P. 155. *Mîndra seceră secară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 124. ◇ A b s o l. *Aproape e copt grîu'. Peste două-trei zile secerăm.* DEMETRIUS, V. 100. *Le-am dat bani să secere şi să lucreze la arman.* SADOVEANU, M. C. 21. *Seceram în lan, iar plopii lîngă rîu sunau cîntînd.* COŞBUC, P. II 64. ◇ F i g. *Unele părţi din infanterie erau înarmate cu coase cu care secerau . . . picioarele cailor inamici.* HASDEU, I. V. 77. ✦ F i g. A ucide oameni (în număr mare). *Voinicii strîngeau în mîni paloşele, porneau, secerau duşmani, în ciocniri aprige.* SADOVEANU, O. I 248. *Făt-Frumos îi gonea şi-i secera cu pala ca pe buruienele cele rele.* ISPIRESCU, L. 157. ◇ I n t r a n z. (Despre moarte, flagele) *Se arunca unde era primejdia mai mare, unde secera moartea mai cumplit, fără frică.* REBREANU, P. S. 90. [Holera] *a început a secera prin Humuleşti, în dreapta şi-n stînga, de se auzea numai chiu şi vai în toate părţile.* CREANGĂ, A. 14. (T r a n z.) *Bălcescu fu un adevărat istoric, un adevărat uvrier şi artist al nostru; dar vai! moartea îl seceră tocmai atunce cînd crisalida deveni fluture.* HASDEU, I. V. X. ✦ (Rar) A obţine o recoltă, un seceriş de . . ., a recolta. *Să-mi spui dacă . . . pot nădăjdui să secer grîne coapte şi pline-n spic?* COŞBUC, P. II 119. ◇ F i g. *Ca marmura de rece Şi de albă ţi-este faţa . . . Nici o inimă nu seceri.* VĂCĂRESCU, P. 130.

SECERÁR s. m. Numele popular al lunii august. *August se mai numeşte în popor şi . . . secerar, luna secerişului.* PAMFILE, S. T. 1.

SECERÁŞ, *seceraşi,* s. m. (Rar) Secerător. *Şi te-oi dărui C-un cal . . . Cu doisprece cai, Cu opt seceraşi.* TEODORESCU, P. P. 47.

SECERÁT s. n. Acţiunea de a s e c e r a; operaţie de recoltare (manuală sau mecanizată) a cerealelor păioase; seceriş, seceră **(2).**

SÉCERĂ, *seceri,* s. f. (Şi în forma *secere)* **1.** Unealtă agricolă pentru recoltarea manuală a păioaselor şi a altor plante, formată dintr-o lamă îngustă de oţel curbată, cu tăişul în interior şi fixată într-un mîner de lemn. *El, c-un ciocan automat, Ţinut pe umăr de mîner, Ea cu o secere de fier Pe după braţul ei bronzat.* D. BOTEZ, F. S. 44. *Huieşte secera fulgerătoare . . . Bat mii de raze-n feţe dogorite, Uşor se-nclină spicele-aurite, Cad snopii-n şir . . . Cîntaţi, secerătoare!* IOSIF, P. 32. *Ici oameni cu coasa pe umăr şi fete cu secerea-n brîu.* COŞBUC, P. II 9. ◇ (În comparaţii) *În zori de ziuă nu mai putea fi nici o îndoială că acel cucoş porumbac, cu creasta pieptene şi cu coada secere a dat dovadă de năzdrăvănie.* SADOVEANU, F. J. 446. ◇ (Poetic, în legătură cu aspectul lunii în prima ei fază) *Luna şi-a iscat iar secerea galbenă deasupra dealului.* GALAN, Z. R. 378. *Zgomotele ciudate ale nopţii tremurau pretutindeni; secera lunii printre nourii alburii se purta ca împinsă de o apă năprasnică, undeva, spre asfinţit.* SADOVEANU, O. II 455. *Ceapa, usturoiul . . . să le sameni înainte de secera primului pătrar.* PAMFILE, CER. 84.

2. Seceriş, secerat. *Astă-vară . . . m-am dus pe-acolo ca să ajut tuşei Catrinei la secere.* BUJOR, S. 76. *Se întorsese de la secere obosit de-l dureau toate încheieturile.* SLAVICI, O. I 241. *Dar voinicul ăl mai mare Nici din masă nu lua, Ci la secere-mi pleca.* TEODORESCU, P. P. 142. ◇ E x p r. **A intra în secere cu cineva** = a se întovărăşi cu cineva la munca secerişului (pentru a putea lucra cu maşina de secerat). *Dacă n-am fi intrat în secere cu alţii, ar fi trebuit să secerăm cu mîna. Am fi ţopăit ca broaştele săptămîni de-a rîndul cu genunchii goi prin ţepile miriştii.* STANCU, D. 190.

— Variantă: **sécere** s. f.

SECERĂTOÁRE, *secerători,* s. f. Maşină cu tracţiune animală sau mecanică cu care se secerá cerealele. *S-a oprit sunetul secerătoarei. Toate secerătorile şi-au oprit sunetul. Zac cu aripile întinse ca nişte mori de vînt, pe zăpuşeală, fiare moarte.* STANCU, D. 194. *Pluguri şi secerători . . . umblau pe lanuri ca nişte dihănii cu aripi fantastice.* ANGHEL, PR. 82. *În depărtare . . . cîmpul vesel şi*

bogat, străbătut de tot felul de maşini şi instrumente: pluguri, grape... secerători. GHICA, S. 537. ◇ *Secerătoare-legătoare* = maşină care seceră şi totodată leagă snopii. *Secerătoare-treierătoare* = maşină care seceră şi totodată treieră recolta din mers; combină.

SECERĂTÓR, -OÁRE, *secerători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care seceră. *Cum aş voi să fiu mereu Un vînt şi eu, în zi cu soare, De-ar fi numai secerătoare O fată pe care o ştiu eu!* COŞBUC, P. I 89. *Secerătorii şi oamenii de la coasă păşeau împrăştiaţi şi osteniţi înspre sat.* VLAHUŢĂ, O. A. I 121. *Să nu vă supăraţi cucoane! Nu cumva aveţi trebuinţă de secerători?* CREANGĂ, P. 156. ◇ (Adjectival) *Fetele secerătoare rîd şi cîntă, snopi fac grîul, Murmură-ntre sălcii rîul.* COŞBUC, P. I 96. *Nevastă secerătoare, Ce seceri vara la soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 37.

SECERĂTÚRĂ, *secerături,* s. f. Recoltă secerată (sau de secerat).

SECERĂŢÍCĂ, *secerăţele,* s. f. **1.** Seceră (mică). *Şi făcură nouă secerăţele Cu mănunchi de floricele.* PAMFILE, A. R. 123.

2. Femeie care seceră; secerătoare. (Cu pronunţare regională) *C-or curge săcerătorii Ca norii Şi săcerăţelele Ca stelele.* MAT. FOLK. 1470.

SÉCERE s. f. v. **seceră.**

SECEREÁ, -ÍCĂ, *secerele,* s. f. Diminutiv al lui s e c e r ă. *Luă nouă oca de fier Şi nouă de oţel, Făcu nouă secerele Şi nouă toporele.* TEODORESCU, P. P. 140.

SECERÉŞTE adv. (Rar) Ca la seceră, ca din seceră. *Mîna pe subie punea Şi mi-i tăia secereşte şi mi-i aşeza snopeşte.* MAT. FOLK. 1060.

SECERÍŞ, *secerişuri,* s. n. **1.** Acţiunea de a secera; secerat, seceră; timpul în care se execută seceratul. *Feţe întunecate, arse de soarele secerişului şi muncilor de vară.* DUMITRIU, N. 234. *Cît a ţinut secerişul, Constantin şi-a dormit somnul fără vise.* GALACTION, O. I 137.

2. Recoltă. *Numai banii cîştigaţi prin muncă ne folosesc; ca şi sămînţa cea bună care creşte şi ne dă seceriş.* CONTEMPORANUL, II 252. *Secerişul te uitai Că-l dau de verde la cai.* TEODORESCU, P. P. 486. ◇ F i g. *Un bogat seceriş de documente vechi.* ODOBESCU, S. I 494.

SECERÚICĂ, *seceruici,* s. f. Secerea. *Puse seceruica-n brîu, Se duse pe lîngă rîu, La holdă mare de grîu.* MARIAN, S. 120. *Să gătească seceruici.* TEODORESCU, P. P. 150.

SECESIÚNE s. f. (În e x p r.) *Războiul de secesiune* = război civil (pentru desfiinţarea sclaviei negrilor) dintre statele sudice şi cele nordice ale Statelor Unite ale Americii (1861-1865), terminat cu înfrîngerea statelor din sud separatiste şi cu abolirea sclavajului.

SECETÁŞ, -Ă, *secetaşi, -e,* s. m. şi f. (Neobişnuit) Persoană însetată. *Fapt-ai puţ lîngă drum, Nemurit-ai secetaşi.* PĂSCULESCU, L. P. 8.

SÉCETĂ s. f. Lipsă îndelungată de precipitaţii atmosferice, avînd ca urmare uscarea solului şi a vegetaţiei; vreme uscată, secetoasă. *Pentru cine munceam noi cînd cu seceta aia de acum doi ani?* DUMITRIU, N. 224. [Tîrgul] *răscopt de pîrjolul secetei care bîntuia ţara de trei săptămîni.* C. PETRESCU, A. R. 6. *E secetă şi de căldură Pe cîmp porumbul se usucă.* IOSIF, PATR. 47. ✦ Lipsă de apă, uscăciune. *Setilă sorbea apa de prin bălţi şi iazuri, de se zbăteau peştii pe uscat şi ţipa şerpele în gura broaştei de secetă mare ce era pe acolo.* CREANGĂ, P. 247. ✦ F i g. Lipsă de producţie într-un anumit domeniu. *E mare seceta în literatura noastră.* GHEREA, ST. CR. I 7.

SECETÓS, -OÁSĂ, *secetoşi, -oase,* adj. Fără ploi, bîntuit de secetă. *Trecuse vara cea secetoasă şi plină de sărăcie şi venise iarna.* SANDU-ALDEA, U. P. 117. ✦ (Despre regiuni) Lipsit de surse de apă; expus la secetă.

SECFESTRÁ vb. I v. **sechestra.**

SECFESTRÁRE s. f. v. **sechestrare.**

SECFESTRUÍRE, *secfestruiri,* s. f. (Învechit) Sechestrare. *Poate fi scăpat de vina sau cel puţin de pata de secfestruire.* GHICA, A. 663.

SECHESTRÁ, *sechestrez,* vb. I. T r a n z. A pune sechestrŭ asupra unor bunuri aflate în litigiu sau aparţinînd unui debitor (ca măsură de asigurare sau de încasare silită a datorici). ✦ A reţine cu forţa, în mod ilegal, o persoană.

— Variantă: **secfestrá** (SADOVEANU, P. M. 260, GHEREA, ST. CR. I 343) vb. I.

SECHESTRÁRE, *sechestrări,* s. f. Acţiunea de a s e c h e s t r a şi rezultatul ei.

— Variantă: **secfestráre** (HOGAŞ, DR. II 196) s. f.

SECHESTRATÓR, -OÁRE, *sechestratori, -oare,* s. m. şi f. (Rar) Persoană însărcinată cu punerea sub sechestru a averii unui debitor; executor al unui sechestru.

SECHÉSTRU, *sechestre,* s. n. Măsură de asigurare ordonată de justiţie în cazuri de litigiu bănesc între două persoane, constînd în sigilarea bunurilor debitorului sau în darea lor în păstrarea unei a treia persoane, pînă la rezolvarea litigiului. *Şi dacă-i pune sechestru şi-l vinde la darabană?* C. PETRESCU, C. V. 27. *Cînd îşi dădu seama că este somaţia pentru sechestru mobilei şi a efectelor, instinctiv îşi întinse mîna să rupă hîrtia.* BART, E. 248. ✦ Procedură judecătorească constînd în încredinţarea în mîinile unei terţe persoane a unui bun asupra căruia există un litigiu.

— Variantă: **secuéstru** (GHICA, A. 575) s. n.

SECI, *seciuri,* s. n. (Învechit şi popular) **1.** Păşune pe un loc defrişat.

2. (Mold.) Gard, îngrăditură de nuiele. ✦ Loc îngrădit unde se închid oile noaptea.

SÉCICĂ s. f. (Regional, cu sens colectiv) Paie tăiate mărunt pentru hrana vitelor.

SÉCOL, *secole,* s. n., şi *secoli,* s. m. **1.** Interval de timp de o sută de ani, socotit de la anul unu pînă la anul o sută, de la anul o sută pînă la anul două sute inclusiv etc.; răstimp de o sută de ani (socotit de la orice dată); veac. *Traficul cu sclavi negri s-a practicat aici mai mult ca oriunde. Secole de-a rîndul a fost cea mai mare bursă a sclavajului negru.* RALEA, O. 38. *Astfel miile de secoli cu vieţi, gîndiri o mie, Adormite şi bătrîne s-adîncesc în veciniciie.* EMINESCU, O. IV 133. *Cînd am început a înţelege cele ce se petrec în lume, intrase de curînd, în cursul timpului, un secol nou, secolul al XIX-lea, secol mare şi luminos.* GHICA, S. A. 27. *O luptă care trebuia să ţie mai patru secoli începu atunci, luptă în care românii vărsară şiroaie de sînge.* BĂLCESCU, O. II 12. ✦ F i g. Imensitate de timp, veşnicie. *Cine-ar putea să spună Cîţi secoli au trecut De-o lună, De cînd nu te-am văzut?* TOPÎRCEANU, B. 30. *Bani n-am mai văzut de-un secol.* EMINESCU, N. 42. ✦ (La pl.) Timpul considerat în desfăşurarea lui; p. e x t. generaţiile contemporane acestor etape de desfăşurare. *Şi-atunci gîndurile mele îndărăt prin secoli trec Şi zburînd prin Capitoliu se opresc pe-Olimpul grec.* COŞBUC, P. II 139. *De-oi muri — îşi zice-n sine — al meu nume o să-l poarte Secolii din gură-n gură şi l-or duce mai departe.* EMINESCU, O. I 133. *Măreţul Turn... a cărui origină în secoli s-a repus.* ALEXANDRESCU, M. 10.

2. Epocă istorică dominată de un eveniment sau de o figură excepţională. *Secolul lui Pericle.* ◇ (Învechit) *Secolul de mijloc* = evul mediu. *Ar fi un studiu inte-*

resant... a comenta toate antichităţile secolului nostru de mijloc. ODOBESCU, S. I 337.

— Variantă: **sécul**, *seculi* (EMINESCU, N. 32), s. m.

SECONDÁ vb. I v. **secunda.**

SECÓVIŞTE, *secovişti,* s. f. (Regional) Vad în care se găseşte un ochi adînc de apă.

SECRÉT[1], *secrete,* s. n. **1.** Ceea ce se ţine ascuns, tăinuit, ceea ce nu se ştie, nu se cunoaşte (de nimeni). V. mister, taină. *Secretul mîniei mele rămăsese ascuns.* GALACTION, O. I 104. *Misterios, fără să spuie cuiva secretul numelui său... el muri... mut pînă-n ultimul moment.* EMINESCU, N. 39. *Acest secret mintea omenească nu-l poate încă pătrunde.* BĂLCESCU, O. II 10. ✦ Ceea ce nu trebuie spus nimănui, ceea ce nu se difuzează în public. *În sat trece drept omul care ştie toate secretele de la telegraf, dar e giuruit să le tacă.* PĂUNPINCIO, P. 99. *Destăinuesc secrete intime de poet Ce nu sînt ale mele...* ALECSANDRI, T. II 200. ✧ *Secret de stat* = problemă cunoscută de un număr restrîns de persoane deţinînd funcţii de conducere în stat şi a cărei divulgare ar pune în pericol siguranţa statului. *Secret profesional* v. profesional.

2. Sistem (ingenios) constituind cheia succesului, a reuşitei într-o întreprindere, procedeu special şi eficace pentru a obţine ceva. *Secretul, cum ţi-am repetat de atîtea ori, era simplu.* C. PETRESCU, C. V. 158. *Secretul eroului nostru fu de o simplitate nespusă.* HASDEU, I. V. 42. *Eu singur ştiu secretul prin care într-o clipă Renumele-i de fală să cadă.* ALECSANDRI, T. II 246. ✦ Metodă, formulă de lucru, de fabricaţie necunoscută altora. *Au venit la noi să ne spioneze... Să ne smulgă secretul!* BARANGA, I. 170. ✦ Truc, şmecherie. *Aveam şi la sigiliu un secret al meu. Puneam ceară roşie, iscăleam «Marin» şi pe toată lungimea iscăliturii trăgeam vizibil o dungă.* BARANGA, I. 202.

3. Ceea ce constituie condiţia intimă (şi greu de realizat) a unei ştiinţe, a unei arte. *Armonia asta este marele secret al artei.* CARAGIALE, O. III 251.

4. (Învechit) Discreţie. *În politică tactul, consecvenţa şi secretul ţin întîiul loc.* GHICA, A. 781. *Iniţiaţii erau formaţi în grupuri de cîte zece, fiecare frate cunoscînd numai pe şeful său imediat... căruia datora ascultare şi supunere cu pericolul vieţii şi al averii, păstrînd secretul cel mai absolut.* id. S. A. 148.

5. (Ieşit din uz) Celulă izolată într-o închisoare. *Inspectorul trecuse pe la secţie adineaori; cercetase la secret... şi liberase pe cele trei femei.* CARAGIALE, M. 36. ✧ Expr. **A pune** (sau **a băga**) **pe cineva la secret** = a închide pe cineva, a întemniţa.

— Pl. şi: *secreturi* (MACEDONSKI, O. I 262, NEGRUZZI, S. II 239).

SECRÉT[2]**, -Ă,** *secreţi, -te,* adj. **1.** Care este ţinut ascuns, care rămîne necunoscut (celor din afara unui anumit cerc); care are caracter confidenţial. *Uneori un acord secret se stabileşte între contrabandişti, agenţi vamali şi santinelele de pe maluri.* BART, E. 326. *Numele membrilor trebuie a rămînea secrete.* GHICA, A. 461. *În vremea aceasta sosise la curtea împărătească scrisori secrete ale lui Basta împotriva lui Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. II 271. ✧ *Asociaţie* (sau *organizaţie, societate*) *secretă* = organizaţie cu caracter conspirativ, constituită în ascuns. *Eram de opinie d-a forma o societate secretă.* GHICA, A. 422. ✦ (Despre stări sufleteşti, sentimente) Păstrat în taină, nemărturisit. *M-am despărţit de tine cu inima plină de secretă compătimire.* GALACTION, O. I 227. *Inima ei era zdrobită de vro durere secretă.* ALECSANDRI, O. P. 11.

2. Ascuns, mascat privirilor. *Uşă secretă. Mecanism secret.* ▭ *Un pîrău secret într-un peisaj de la începutul vremurilor.* IBRĂILEANU, A. 12. ✧ *Agent secret* = agent de siguranţă (v. agent); detectiv.

SECRÉT[3]**, -EĂTĂ** adj. v. **săcreţ.**

SECRETÁ, *secretez* şi (rar) *secrét,* vb. I. Tranz. A produce secreţii. *Dar gîndul se oprise răcit şi corpul imens nu mai secreta prin porii pielei năduşeala.* C. PETRESCU, C. V. 291. ✧ Absol. Fig. *În lungul galeriei de piatră, canalele subţiri care au fost rupte de dinamită, continuă să secreteze încă, asemeni unor glande; la capătul lor boabele de apă apar organic, ca pe o frunte omenească stropii de sudoare.* BOGZA, C. O. 123.

SECRETÁR, -Ă, *secretari, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană care rezolvă lucrări de birou într-o întreprindere, într-o instituţie sau într-un corp constituit, lucrînd pe lîngă conducerea instituţiei sau întreprinderii respective. ✧ *Secretar de redacţie* = persoană însărcinată cu centralizarea şi coordonarea materialului care se publică într-un ziar sau într-o revistă şi care răspunde de felul cum se prezintă publicaţia. *Îl introduse la secretarul de redacţie.* REBREANU, R. I 182. (Învechit) *Secretar de stat* (mai rar *al statului*) = ministru. *Nu se poate depune jurămîntul fără să fie de faţă secretarul de stat Bălcescu.* CAMIL PETRESCU, O. II 277. *Pînă azi rămăsese numai maior, dar devenise în schimb secretar al statului.* id. ib. 354. *Lupi!... Miniştrii mei, secretari de stat, sînt-lupi!* ALECSANDRI, T. I 418. ✦ Persoană care face parte din conducerea unei organizaţii de partid şi care conduce munca operativă pe baza hotărîrilor luate de organele conducătoare respective. *Secretarul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.* ▭ *Niculaie Boroş, secretarul organizaţiei de partid din Plopşor, fu chemat în săptămîna aceea la raion.* V. ROM. februarie 1952, 151.

2. Persoană care execută (sub dictare) lucrările şi corespondenţa privată a cuiva (în calitate de angajat particular al acestuia). *Alexandra, cea mai mică dintre cele trei fiice ale sale... i-a fost secretară, copiindu-i de nenumărate ori manuscrisele.* STANCU, U.R.S.S. 41. *Sînt în căutarea unui secretar, băiat bun şi activ.* BASSARABESCU, S. N. 56. *Aicea, ca şi la voi, se află mulţi nătărăi, Care s-ar da bucuros că sînt secretari ai tăi.* ALEXANDRESCU, M. 238.

SECRETARIÁT, *secretariate,* s. n. **1.** Serviciu într-o instituţie, o întreprindere, o organizaţie politică, care rezolvă lucrările (administrative) curente. ✧ (Mai ales în S.U.A.) *Secretariat de stat* = minister.

2. Biroul sau birourile unde lucrează secretarul şi personalul său subaltern.

— Pronunţat: *-ri-at.*

SECRETÓR, -OÁRE, *secretori, -oare,* adj. (Fiziol.) Care secretează. *Organ secretor.* ✧ *Ţesut secretor* = ţesut vegetal alcătuit din celule dispuse izolat sau în straturi şi care produce secreţii (reţinute ca rezerve sau eliminate pentru apărare).

SECRÉŢIE, *secreţii,* s. f. Substanţă necesară activităţii organismului, elaborată de glande. *Consistenţa pielii este moale; ea este grasă, catifelată, uşor umedă, calităţi condiţionate şi de cantitatea secreţiilor fiziologice.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 28. ✧ *Glandă cu secreţie internă* = glandă care elimină materia secretată în circuitul sanguin. *Glandă cu secreţie externă* = glandă care elimină materia secretată prin pori sau prin alte orificii.

— Variantă: **secreţiúne** (MARINESCU, P. A. 57) s. f.

SECREŢIÚNE s. f. v. **secreţie.**

SECRIÁŞ s. n. v. **sicriaş.**

SECRÍU s. n. v. **sicriu.**

SECTÁNT, -Ă, *sectanţi, -te,* s. m. şi f. Adept al unei secte religioase. *Trebuie să fie sectanţi... căci, priviţi, nu beau nemică spirtos şi la beserecă nu se duc.* CONTEMPORANUL, VII 21. ✦ (Adjectival) De sectant, pro-

priu sectanților; fig. exclusivist, intolerant. *Fondul prim al caracterului lui Eminescu e idealismul și naturalismul antic păgîn... La Lenau însă, chiar fondul prim e sombru, dureros, sectant-creștin, mistic.* GHEREA, ST. CR. I 144.

SECTÁR[1], *sectari*, s. m. Partizan înflăcărat și intolerant al unei doctrine (religioase, filozofice sau politice). V. sectant. [Doctorul] *acum se potolise, deși rămăsese același om de principii rigide, sectar pătimaș. Ideile lui sociale nu intrau în cadrul nici unui partid politic.* BART, E. 120. *Între cei închiși a fost și un alt soi de oameni... Aceștia sînt sectarii religioși, trimiși la muncă silnică pentru credințele lor religioase.* GHEREA, ST. CR. II 227.

SECTÁR[2], **-Ă**, *sectari, -e*, adj. De sectă, de sectar[1]; intolerant față de cei din afara unui anumit cerc sau de cei cu alte convingeri; exclusivist. *Aha, l-ați și acaparat pentru partid! rise Baloleanu. Și tot voi ne faceți pe noi sectari!* REBREANU, R. I 252. *Partizan al vreunei porniri sectare.* CARAGIALE, N. F. 8.

SECTARÍSM s. n. Spirit, atitudine de sectar, încadrare rigidă în limitele înguste ale convingerilor și intereselor unui grup; atașament exclusivist față de problemele unui sector de activitate sau față de o colectivitate restrînsă. *Din poema lui* [Lenau] « *Savonarola* », *alăturea cu vederi înalte, iese un suflu de intoleranță, de sectarism.* GHEREA, ST. CR. I 175.

SÉCTĂ, *secte*, s. f. Comunitate religioasă desprinsă dintr-o comunitate principală; p. ext. grup alcătuit din adepții unei doctrine filozofice sau politice. *S-au despărțit sectele politice între romîni, ca sectele religioase între creștini.* GHICA, A. 794.

SECTÓR, *sectoare*, s. n. **1.** (Geom.) Porțiune dintr-un plan, limitată de două raze concurente și de arcul unei curbe cuprins între aceste raze.

2. Fiecare dintre zonele corespunzătoare unei delimitări de orice natură a unei suprafețe; porțiune limitată dintr-o suprafață. *Aleele erau zvîntate și soarele tăia sectoare luminoase, proaspete, în toate părțile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 94. ✦ Zonă de acțiune a unei unități militare, porțiune limitată pe un front de război. *Sectorul nostru e aproape, trei kilometri în linie dreaptă, prin pădure.* C. PETRESCU, Î. II 16. *La vreo treizeci de metri în stînga, începe sectorul căpitanului Cervenco.* REBREANU, P. S. 92. ✧ *Sector mort* = suprafață care nu intră în raza proiectilelor, care este ferită de loviturile acestora. ✦ (Învechit) Subîmpărțire administrativă (mai ales într-un oraș), constituind o unitate administrativă; (astăzi) raion.

3. Compartiment, domeniu sau ramură în cadrul unei activități, al unei instituții etc. *Sînt secretar de sector și m-am lăudat mereu cu oamenii mei.* DAVIDOGLU, M. 62. *Producția, în toate sectoarele, e în plină creștere.* STANCU, U.R.S.S. 158.

SÉCȚIE, *secții*, s. f. **1.** Unitate organizatorică stabilită pe ramuri de activitate în întreprinderi, fabrici, instituții etc.; sală, local în care își desfășoară activitatea o astfel de unitate. *Secția agricolă a Sfatului popular. Secție de notariat.* ✦ Compartiment cu destinație specială într-un magazin, într-un muzeu etc.; raion. *Una dintre cele mai interesante secții ale Galeriilor Tretiakov este secția... care cuprinde arta rusă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.* STANCU, U.R.S.S. 57.

2. Diviziune administrativă în cadrul unui oraș; localul unde sînt instalate birourile unei astfel de unități. V. circumscripție. *Secție de miliție.* ▭ *Cu un alai de lume adunată de pe trei străzi... hoțul a fost dus la secție.* PAS, Z. I 9. ✧ *Secție de votare* = fiecare dintre diviziunile în care se împarte o circumscripție (în raport cu numărul alegătorilor); localul unde se votează. *În regiunea Oradea, ținîndu-se seama de numărul cetățenilor, vor funcționa... 391 secții de votare.* SCÎNTEIA, 1956, nr. 3775.

3. (Neobișnuit) Fiecare dintre părțile în care se secționează un lucru. *N-au să-mi împartă cadavrul meu în secții.* MACEDONSKI, O. I 44.

SECȚIONÁ, *secționez*, vb. I. Tranz. A face o secțiune, a tăia, a divide prin secțiuni. *Galerii de sute de metri secționează profilul încrustat al muntelui.* BOGZA, Ț. 10.

SECȚIONÁBIL, -Ă, *secționabili, -e*, adj. Care poate fi secționat.

SECȚIONÁRE, *secționări*, s. f. Acțiunea de a secționa.

SECȚIONÁT, -Ă, *secționați, -te*, adj. Tăiat, împărțit în secțiuni.

SECȚIÚNE, *secțiuni*, s. f. **1.** Faptul de a secționa; tăietură. *Deschiderea cavităților mari... s-a făcut cu instrumente încălzite, după secțiunea prealabilă a pielii.* BABEȘ, O. A. I 268.

2. Suprafața comună unui corp geometric și unui plan care-l întretaie. ✦ Schiță reprezentînd suprafața determinată de întretăierea unui plan vertical sau orizontal cu un sistem tehnic (piesă, mașină, construcție etc.) sau cu un sistem natural (strat geologic etc.). *O carieră de alabastru pe care o descriem cu toate amănuntele ei, dîndu-i și secțiunea geologică.* I. IONESCU, D. 52. ✦ Aria figurii obținute prin secționarea unui corp cu o suprafață.

SECUÉSTRU s. n. v. **sechestru.**

SECÚI, *secui*, s. m. Persoană care face parte dintr-o populație maghiară, locuind în partea de răsărit a Transilvaniei (Regiunea Autonomă Maghiară). (Cu pronunțare regională) *Deosebit de aceasta ei erau foarte puțini și săcuii mai mult de opt sute.* BĂLCESCU, O. II 255.

SECUIÉSC, -EÁSCĂ, *secuiești*, adj. Care este propriu secuilor, al secuilor. *De prin văgăunele... secuiești s-a pornit negustorimea cea de aur iubitoare.* GALACTION, O. I 260.

SECUÍME s. f. Ținutul locuit de secui în Regiunea Autonomă Maghiară; populația secuiască. (Cu pronunțare regională) *Sînt patru luni de cînd am lăsat-o în mijlocul săcuimei.* GHICA, A. 633.

SÉCUL s. m. v. **secol.**

SECULÁR, -Ă, *seculari, -e*, adj. **1.** Care durează mai multe secole, care are o vechime de unul sau de mai multe secole (v. centenar); fig. străvechi. *Nu se putea prevedea cine va fi salvatorul din suferințile seculare.* SADOVEANU, E. 240. *Brațe-n brațe stau stejarii în pădurea seculară, Azi, fiind în voie bună, vechiul cîntec și-l cîntară.* IOSIF, T. 187.

2. (Despre clerici; în opoziție cu monahal) De lume, lumesc. ✧ *Preot secular* = preot de mir.

SECULARIZÁ, *secularizez*, vb. I. Tranz. A trece cu forme legale în patrimoniul statului un bun aparținînd bisericii. *Cuza-vodă a secularizat averile mănăstirești.*

SECULARIZÁRE, *secularizări*, s. f. Acțiunea de a seculariza. *Cărți părăsite care nu mai servesc, dar care, fiind proprietatea statului de cînd cu secularizarea averii bisericești, nime nu se poate atinge de ele.* ALECSANDRI, S. 8.

SECÚND[1], *secunzi*, s. m. Ofițer îndeplinind funcția de adjunct al unui căpitan de vas. *Alfons Briquet... fusese secund pe un vapor de marfă.* BART, E. 114. *Șeful se certa cu agentul, secundul vaporului cu taxatorul, șeful de echipaj cu împiegatul vamal.* id. S. M. 87.

SECÚND[2], **-Ă,** *secunzi, -de,* num. ord. (Rar) Al doilea. *Între prima şi secunda linie stetea principele.* HASDEU, I. V. 141.

SECUNDÁ, *secundez,* vb. I. **1.** Tranz. A urma, a sprijini, a fi alături de cineva în acţiunile lui. *Tineretul care l-a secundat nu era însă îndestulător de pregătit.* SADOVEANU, E. 50. *Capul statului n-ar avea să se teamă că nu va găsi cine să-l secundeze, de cîte ori va cere de la poporul său să-i dea sprijin pentru realizarea unei mari idei civilizatoare.* ODOBESCU, S. III 338. ✦ (Franţuzism) A ajuta, a favoriza. *Semănăturile... fiind secundate de un timp bun, au crescut.* I. IONESCU, D. 298.

2. Intranz. (Muz.) A acompania. (Atestat în forma *seconda) Are... la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeaşi patimă.* REBREANU, I. 12. *Seconda atît de fals, că lui însuşi îi era ruşine.* id. ib. 34.

— Variantă: **secondá** vb. I.

SECUNDÁNT, -Ă, *secundanţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care secundează, urmează, însoţeşte pe cineva în acţiunile lui (executîndu-i directivele). ✦ Ajutor şi sfătuitor al participantului la anumite întreceri sportive (box, şah). ✦ Martor la duel. (Atestat în forma *secondant) Tu care mi-ai servit totdeauna de secondant.* ALECSANDRI, T. 1226.

— Variantă: **secondánt, -ă** s. m. şi f.

SECUNDÁR[1], *secundare,* s. n. Acul ceasornicului care arată secundele. *Îi ascultă ticăitul, numărînd clipele...: o dată cu săriturile măsurate ale secundarului.* ARDELEANU, D. 56. ✧ Fig. *Un secundar fantastic punctează veşnicia.* CAMIL PETRESCU, V. 62.

SECUNDÁR[2], **-Ă,** *secundari, -e,* adj. **1.** Care ocupă al doilea loc într-o succesiune. ✧ *Era secundară* = era mezozoică, v. mezozoic. (Învechit) *Curs secundar* = ciclu şcolar care urma după ciclul primar; şcoală medie. *Deşi Apostol era silitor, tatăl hotărî să-l trimită, pentru cursurile secundare, la liceul din Năsăud.* REBREANU, P. S. 35. *Sifilis secundar* = sifilis aflat în a doua fază şi caracterizat prin apariţia unor erupţii pe piele.

2. (În opoziţie cu principal) Care se plasează pe al doilea plan din punctul de vedere al importanţei. V. accesoriu. *Problemă de ordin secundar.* ▭ *Pînă acum Ion-vodă juca un rol secundar în analele romîne şi forma o lipsă în istoria universală.* HASDEU, I. V. 213. ✧ *Medic secundar* = medic care ocupă locul al doilea, după medicul primar, într-un spital. *Fenomen secundar* = fenomen patologic puţin important, care apare în cursul unei boli ca efect al fenomenelor ei caracteristice şi care nu influenţează cursul bolii. (Fiz.) *Raze secundare* = raze X care însoţesc razele primare.

SECÚNDĂ, *secunde,* s. f. **1.** Unitate de timp egală cu a 60-a parte din durata unui minut; (sens curent) timp foarte scurt (v. clipă, moment). *(După o secundă, răspicat): E adevărat ce am aflat?* SEBASTIAN, T. 280. ✧ (În contexte figurate) *Nepăsătoare cade foaia... care a zîmbit unei secunde.* ANGHEL, PR. 103. ✧ Loc. adv. **Într-o secundă** = într-o clipă, v. clipă. *Într-o secundă i se perindară prin faţa ochilor mulţime de întîmplări.* CAMILAR, N. I 72. (Cu valoare de interjecţie) **O secundă!** = o clipă! v. clipă.

2. Unitate de măsură a unghiurilor, submultiplu al gradului.

3. (Muz.) Interval format de două trepte alăturate.

SECÚRE, *securi,* s. f. Unealtă asemănătoare cu toporul, dar cu muchia mai mare decît a acestuia şi puţin arcuită; se foloseşte pentru doborîtul lemnelor în pădure şi pentru despicatul lor. *Din ulicioară vin doi mineri cu securea pe spate.* DAVIDOGLU, M. 17. *Nu se auzea ţipenie şi nici răsunet de secure în adîncuri.* C. PETRESCU, S. 215. *Am găsit şi secure şi frînghie şi sfredel şi tot ce-mi trebuie.* CREANGĂ, P. 134. ✧ Expr. **Cît ai arunca cu securea** = la o distanţă mică, foarte aproape. ✦ Instrument de execuţie folosit mai ales în trecut. *Făcîndu-şi cruce, puse capul pe trunchiul pregătit, lîngă care sta călăul. Securea căzu.* NEGRUZZI, S. I 109. ✧ (În contexte figurate) *Dacă n-ar fi astăzi securea de călău Ce are să-mi scurtcze viaţa-n astă lume...* MACEDONSKI, O. I 252.

SECURÍCE, *securici,* s. f. Diminutiv al lui secure.

SECURÍT, *securituri,* s. n. Sticlă de siguranţă, foarte rezistentă, care la spargere reţine cioburile sau dă cioburi cu margini rotunjite.

SECURITÁTE s. f. **1.** Faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranţă, pe care i-l dă cuiva absenţa oricărui pericol; (în special) siguranţă a graniţelor şi a instituţiilor unui stat. *Nu poate exista securitate fără independenţă naţională.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2552. ✦ Protecţie, apărare. *La construirea noilor întreprinderi se ţine seama de cerinţele tehnicii securităţii muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2742. [Populaţia] *nu este lipsită nici de garanţia personală, nici de securitatea posesiunii.* I. IONESCU, D. 128. ✧ *Consiliul de Securitate* = organ permanent al O.N.U.-lui, care, potrivit cartei Naţiunilor Unite din 1945, are drept sarcină fundamentală menţinerea păcii şi a securităţii internaţionale.

2. Organ de stat care veghează la siguranţa internă a statului şi a vieţii cetăţenilor şi apără bunurile obşteşti împotriva uneltirilor duşmanilor de clasă. *Pentru îndeplinirea acestor funcţii au fost create organele şi aparatul de stat necesare pentru apărarea cuceririlor revoluţionare şi a legalităţii noi, populare, — securitatea, miliţia, justiţia populară, procuratura.* GHEORGHIU-DEJ, R. 34.

SEDATÍV, -Ă, *sedativi, -e,* adj. Care alină durerea. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care calmează durerea.

SEDENTÁR, -Ă, *sedentari, -e,* adj. (Despre oameni) Care se deplasează cu greu de acasă, căruia nu-i place să umble, să facă mişcare în aer liber; (despre îndeletnicirile oamenilor) care se desfăşoară într-un spaţiu închis, nu necesită mişcare sau deplasare pe teren. ✦ (Despre populaţii) Stabil, statornicit într-un loc. *Triburi nomade şi sedentare.* ✧ *Păsări sedentare* = păsări care nu emigrează în timpul iernii. (În opoziţie cu parte activă) *Parte sedentară* = trupe rămase în garnizoană în timp de război. *E vorba să se trimită un ofiţer ca să aducă un transport de la partea sedentară.* CAMIL PETRESCU, U. N. 381.

SEDENTARÍSM s. n. Viaţă sedentară. *E o atmosferă de sedentarism american. Nu e de mirare că, atunci cînd americanii vor să se odihnească, pleacă în Canada.* RALEA, O. 118.

SEDÍLĂ[1] s. f. v. **sădilă.**

SEDÍLĂ[2], *sedile,* s. f. Semn ortografic în formă de virgulă, care se pune sub unele consoane pentru a le da valoarea altui sunet. *Sedila transformă pe «s» în «ş» şi pe «t» în «ţ».*

SEDIMÉNT, *sedimente,* s. n. **1.** Depozit format prin depunerea corpusculelor solide dintr-o suspensie. *Nisipoase valuri se ridicau răspîndindu-şi spuma lor murdară, voind să arate parcă ce negre sedimente fierb la fund.* ANGHEL, PR. 72.

2. Rocă sedimentară formată prin depunerea materialelor provenite din dezagregarea altor roci.

SEDIMENTÁ, pers. 3 *sedimentează,* vb. I. Refl. (Despre substanţe aflate în suspensie) A se aşeza, a se depune în straturi (ca efect al diferenţei de densitate dintre substanţa care se depune şi lichidul în care aceasta este în suspensie). V. precipita.

SEDIMENTÁR, -Ă, *sedimentari, -e,* adj. Cu caracter de sediment (2), format prin sedimentare. *Rocă sedimentară.*

SEDIMENTÁRE, *sedimentări,* s. f. Depunere lentă a particulelor solide aflate în suspensie într-un lichid. ◇ (Med.) *Viteză de sedimentare* = iuteala cu care se depun globulele roșii din sîngele făcut necoagulabil și pus în repaus (într-un recipient).

SEDIMENTÁȚIE, *sedimentații,* s. f. Sedimentare.

SEDIȚIÓS, -OÁSĂ, *sediționi, -oase,* adj. De răzvrătire, care îndeamnă la răzvrătire. *Strigăte sedițioase.*

SEDIȚIÚNE, *sedițiuni,* s. f. (Rar) Răzvrătire, revoltă, răscoală.

SÉDIU, *sedii,* s. n. Loc (în special clădire) unde-și are administrația și unde-și desfășoară activitatea o instituție sau o organizație de masă. V. r e ș e d i n ț ă. *Cînd văzu că fetele se întorc spre casă, porni și el către sediul organizației de partid.* DUMITRIU, N. 193. *Cunoștea sediul organizației, căci era așezat în mijlocul satului.* MIHALE, O. 225. ✦ F i g. Centru, focar. *Poate că în acea singură clipă* [a morții] *e concentrată toată sensibilitatea, în creier fiind chiar sediul vieții.* BART, S. M. 78.

SÉDRIE, *sedrii,* s. f. (Transilv.; în vechea organizare administrativă, în e x p r.) *Sedrie orfanală* = instanță specială pentru administrarea averii minorilor orfani și pentru rezolvarea chestiunilor tutelare.

SEDUCĂTÓR[1], *seducători,* s. m. Bărbat care abuzează de buna-credință a femeilor, ademenindu-le cu promisiuni înșelătoare. *Biata mea soră... a căzut pe mîna unui vulgar crai, a unui donjuan fără scrupule, a unui seducător primejdios.* SEBASTIAN, T. 360. *Îi venea să alerge să-l prindă de piept pe mizerabilul seducător, să-l pălmuiască, să-i desfigureze chipul acela frumos, înșelător, care făcuse atîtea victime nenorocite.* BART, E. 217. *Urmăream, precum știi, pe soția mea și pe seducătorul ei.* SLAVICI, O. I 385.

SEDUCĂTÓR[2], -OÁRE, *seducători, -oare,* adj. **1.** Care seduce, încîntă, captivează; fermecător, încîntător, captivant. *Se credea frumos, seducător și-și dușmănea colegii din teatru.* CAMIL PETRESCU, O. II 109. *Era băiat frumos, vioi și seducător la vorbă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 44. ◇ (Adverbial) *Pe scenă tînărul... vorbea seducător și romantic.* DUMITRIU, B. F. 162.

2. Care exercită o atracție, o tentație (vinovată); ademenitor, ispititor. V. c o r u p ă t o r.

SEDÚCE, *sedúc,* vb. III. T r a n z. **1.** A încînta, a captiva, a subjuga. *Nu înțelege, dar aprobă, sedusă de «manierele» lui Ștefan.* SEBASTIAN, T. 123. *Ș-orice limbă amuțește, ș-orice suflet e sedus... Gestul lui e o minune, gura lui, rubin și perle.* MACEDONSKI, O. I 151. ✦ A atrage, a ispiti, a tenta. *Dan zîmbi. Îl seduse o glumă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 30.

2. A determina pe cineva (prin promisiuni sau perspective ispititoare) să greșească, a-l ademeni la rău, a-l cîștiga pentru o acțiune blamabilă; a corupe. *Ținut-au drept aceea dracii sobor, cum ar putea supune și pe cucernicul părinte. Și-a ieșit din sobor așa, că cel mai mișel dintre draci să fie îndatorat a seduce pe sfîntul părinte.* RETEGANUL, P. II 65. ✦ (Despre bărbați) A abuza de buna-credință a unei femei. *Un june donjuan bucureștean se jura «pe onoare» că a sedus o fată după ce i-a promis s-o ia de nevastă.* ALECSANDRI, S. 47.

SEDÚCERE, *seduceri,* s. f. Faptul de a s e d u c e; seducție.

SEDÚCȚIE, *seducții,* s. f. **1.** Seducere, captivare. *Putere de seducție.*

2. Corupție. *Îmi veți zice că se întrebuințează mijloace de seducție, că oamenii au trebuințe, că trebuie să trăiască; dar atunci afirmați singuri că alegătorii sînt corupți.* BOLINTINEANU, O. 457.

SEF s. n. v. **șef.**

SEFERTÁȘ s. n. v. **sufertaș.**

SEFTEÁ s. f. v. **saltea.**

ȘEFTEREÁ s. f. v. **salteră.**

SEFTIÁN s. n. v. **saltian.**

SEGEDEÁ, *segedele,* s. f. (Învechit) Cuvertură sau covor de lînă. *1 covor segedea de masă, 2 covoare segedea de carîtă.* ODOBESCU, S. I 422.

SEGHÍNCĂ, *seghinci,* s. f. (Regional) **1.** Ostie.
2. Un fel de mai, cu care pescarii sparg gheața.

SEGMÉNT[1], *segmenți,* s. m. Garnitură metalică a unui piston, care servește la etanșarea spațiului liber dintre acesta și cilindrul în interiorul căruia se deplasează sau la răzuirea uleiului de pe pereții interiori ai cilindrului.

SEGMÉNT[2], *segmente,* s. n. **1.** Porțiune definită dintr-un întreg, nedetașată de acesta. *Segment din coloana vertebrală.* ✦ Porțiune dintr-o figură limitată cel puțin într-o parte de marginile ei. ◇ *Segment de dreaptă* = porțiune dintr-o dreaptă, mărginită de două puncte. ✦ (Determinat prin «de cerc») Parte dintr-un cerc cuprinsă între o coardă și arcul subîntins.

2. Fiecare dintre inelele care alcătuiesc organismul unor viețuitoare (raci, viermi, insecte etc.).

SEGMENTÁ, *segmentez,* vb. I. T r a n z. A împărți în segmente.

SEGMENTÁR, -Ă, *segmentari, -e,* adj. Format din segmente; provenit din segmentare. *Nucleul segmentar al mușchilor coapsei este reprezentat prin două mase celulare mai mult sau mai puțin distincte.* PARHON, O. A. I 13.

SEGMENTÁRE, *segmentări,* s. f. Faptul de a s e g m e n t a.

SEGMENTÁȚIE, *segmentații,* s. f. Segmentare. *S-a putut... obține, cel puțin la animalele inferioare, fenomene de segmentație a ovarului lor, fără ca acesta să fie fecundat de spermatozoizi.* MARINESCU, P. A. 43.

SEGREGÁ, pers. 3 *segrégă,* vb. I. **1.** I n t r a n z. (Despre elementele unui aliaj) A produce segregații.
2. R e f l. (Despre componenții unui material) A se separa.

SEGREGÁRE, *segregări,* s. f. **1.** Faptul de a (s e) s e g r e g a; fenomen de separare sau de repartiție neuniformă, la solidificare, a elementelor dintr-un aliaj; segregație. ✦ Operație metalurgică de afinare a unui aliaj prin răcire selectivă.

2. Proces de izolare a minereurilor de masa rocilor înconjurătoare și de cristalizare în filoane distincte, cu forme precise.

3. Fenomen în hibridarea sexuată a plantelor, constînd în separarea eredității materne de cea paternă, în anumite celule diferențiate.

SEGREGÁȚIE, *segregații,* s. f. **1.** Repartiție neuniformă a elementelor dintr-un aliaj; lipsă de omogeneitate a compoziției chimice a unui aliaj solidificat, rezultată prin segregare.

2. (De obicei determinat prin «rasială») Repartiție după considerente de rasă; discriminare rasială.

SEHÁSTRU s. m. v. **sihastru.**

SEHÁSTRIE s. f. v. **sihăstrie.**

SEHÉLBĂ, *sehelbi,* s. f. Selbă. *N-a dat de vro ființă omenească care să-l scoată din acești foști odată codri cu sehelbi dese, cu mult mai dese de cum sînt acuma?* MARIAN, T. 99.

SEIDECĂRÍE s. f. v. **săidăcărie.**

SEIDICÁR s. m. v. **saidecar.**

SEIF, *seifuri,* s. n. Dulap sau ladă de fier în care se păstrează (de obicei într-o instituție bancară) bani, hîrtii și obiecte de valoare; casă de bani. (Atestat în forma *sef*) *Filioreanu asfixiase cu depozite sefurile unei bănci bine garantate.* BASSARABESCU, S. N. 176. ✦ Încăpere specială (la arhive, biblioteci publice) în care se păstrează manuscrise, documente și alte obiecte de valoare.

— Variante: **sef** (sub influența ortografiei engleze și franceze), **safeu, safé** s. n.

SEÍM, *seimuri,* s. n. Nume pe care îl poartă Adunarea Națională din Polonia. *Seimul Poloniei.*

SEÍMĂ, *seime,* s. f. Crăpătură care apare uneori la copitele cailor și ale bovinelor.

SEIMÉN, *seimeni,* s. m. (Învechit) Soldat din corpul de infanterie mercenară din Muntenia și Moldova, folosit pentru garda curții domnești. [Pe la 1716 Muntenia avea] *dorobanți, roșiori, călărași... seimeni... patruzeci de mii de oameni armați.* GHICA, S. 18. *Matei Basarab organiză un corp de 2000 sîrbi, bulgari, arnăuți, numit seimeni.* BĂLCESCU, O. I 15.

— Variante: **siimén** (SADOVEANU, Z. C. 139), **simén** (NEGRUZZI, S. I 16) s. m.

SEIN, -Ă, *seini, -e,* adj. (Despre lînă, blană) De culoare cenușie. V. s i v. *Scotocind în mănșonul de astrahan sein, se pregătea să puie pe masă miza ei obicinuită.* V. ROM. noiembrie 1953, 31. *Gheroc de lînă seină lung pînă la genunchi.* STANCU, U.R.S.S. 46.

SEÍSM, *seisme,* s. n. Cutremur de pămînt.

SEÍSMIC, -Ă, *seismici, -e,* adj. Care se referă la seisme. ✧ *Regiune seismică* = regiune în care cutremurele de pămînt sînt frecvente și puternice.

SEISMOGRÁF, *seismografe,* s. n. **1.** Aparat care înregistrează grafic, în mod automat, oscilațiile scoarței pămîntești în timpul cutremurelor.

2. Aparat folosit în prospecțiuni geofizice, cu ajutorul căruia se înregistrează vibrațiile produse de anumite explozii subterane provocate în scopuri științifice.

— Pronunțat: *se-is-*.

SEISMOGRÁMĂ, *seismograme,* s. f. Grafic care se obține cu ajutorul seismografului și care reprezintă oscilațiile scoarței pămîntești.

SEISMOLÓG, *seismologi,* s. m. Om de știință care se ocupă cu seismologia.

SEISMOLÓGIC, -Ă, *seismologici, -e,* adj. Privitor la seismologie. *Cercetări seismologice.*

SEISMOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul cutremurelor de pămînt.

SEISMOMÉTRU, *seismometre,* s. n. Seismograf.

SEISMOSCÓP, *seismoscoape,* s. n. Instrument care pune în evidență cutremurele de pămînt.

SEÍZ, *seizi,* s. m. (Învechit) Rîndaș, grăjdar (la curtea domnitorului). [În Țara Romînească, robii negri] *slujeau ca seizi la boierii romîni.* ODOBESCU, S. I 405. *Opt seizi duceau de frîu opt cai acoperiți cu șele prețioase.* BĂLCESCU, O. II 251.

SELAMALÍC s. n. v. **selamlîc.**

SELAMÉT s. n. v. **selemet.**

SELAMLÍC, *selamlîcuri,* s. n. (Învechit; și în forma *selamalîc*) Parte rezervată bărbaților și musafirilor în casele turcești; încăpere (sau încăperi) în palatele domnilor romîni, destinate domnului și slugilor sale, precum și pentru recepții. *Îl trimisese... ca să le vînză și tînărul Petrăke le ducea pe la haremurile și selamlîcurile din Stambul și Scutari.* GHICA, A. 16. ✧ E x p r. **A da selamlîc** = a saluta, a transmite salutări. *Tu selamalîc le-i da Și le-i zice.* TEODORESCU, P. P. 545.

— Variantă: **selamalîc** s. n.

SÉLBĂ, *selbe,* s. f. (Regional) Pădure tînără și deasă; (livresc) pădure. *Pătrundeam... în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărînd de zboruri de papagali.* M. I. CARAGIALE, C. 40. *Visînd... Visul selbelor bătrîne de pe umerii de deal, El deșteaptă-n sînul nostru dorul țării cei străbune.* EMINESCU, O. I 35.

— Pl. și: *selbi* (MARIAN, O. II 210).

SELEÁF s. n. v. **sileaf.**

SELÉCT, -Ă, *selecți, -te,* adj. Ales, distins. *Am dat o serbare de sfîrșit de an extraordinară. Am avut public mult și select.* I. BOTEZ, ȘC. 124.

SELECTÁ, *selectez,* vb. I. **1.** T r a n z. A alege după un criteriu stabilit. ✦ A remarca dintre mai mulți, a-și arăta preferința, a distinge, a aprecia. *Legătura între scriitori și mediul care îi produce și-i selectează se vădește... cu cea mai mare putere.* SADOVEANU, E. 193.

2. T r a n z. A separa, în vederea izolării dintr-o mulțime de obiecte, o serie de obiecte cu anumite caracteristici.

3. I n t r a n z. (Despre aparatele de radiorecepție și T.F.F.) A fi selectiv.

SELECTÍV, -Ă, *selectivi, -e,* adj. **1.** (Despre sisteme fizico-chimice) Care are proprietatea de a efectua o alegere între mai multe elemente de același fel. ✦ (Despre radiorecepție, p. e x t. despre aparate de radiorecepție) Care are proprietatea de a selecta oscilațiile a căror frecvență este egală cu frecvența pe care este acordat.

2. Care procedează prin selecție, care se efectuează prin selecție. *Satiricul... pentru că are un puternic punct de vedere personal, este mai personalist, mai selectiv.* IBRĂILEANU, SP. CR. 220.

SELECTIVITÁTE s. f. **1.** (Despre aparate de radiorecepție și T.F.F.) Însușirea de a fi selectiv.

2. (Biol.) Afinitate electivă. *Orice proces din organism are o selectivitate față de condițiile de viață.*

SELECTÓR, *selectoare,* s. n. **1.** Dispozitiv mecanic sau electric care permite selectarea sau selecționarea unui obiect sau a unei direcții anumite dintr-o mulțime de obiecte sau de direcții accesibile dispozitivului.

2. Mașină agricolă alcătuită dintr-o vînturătoare și mai multe site, cu ajutorul căreia se separă semințele de impurități și se sortează pe calități.

SELÉCȚIE, *selecții,* s. f. Alegere, triere efectuată după un anumit criteriu (în special după cel calitativ); selecționare. *Ți-ar veni greu să faci repede o bună selecție din atîtea pachete.* CARAGIALE, S. N. 144. ✧ (Biol.) *Selecție naturală* = fenomen natural constînd în persistența și continua evoluție a speciilor care au o mai mare putere de adaptare la mediu, în detrimentul celor mai puțin dotate. *În procesul de adaptare continuă a organismelor la condițiile schimbate de mediu, selecția naturală are un rol principal.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 485, 4/5. *Selecție sexuală* = selecție naturală și artificială care se face prin eliminarea de la actul reproducător a indivizilor slabi și rău înzestrați. *Selecție artificială* = metodă de ameliorare a speciilor animale și vegetale constînd în selecțio-

narea, în vederea reproducției, a indivizilor care întrunesc cele mai multe calități.
— Variantă: (învechit) **selecțiúne** s. f.

SELECȚIONÁ, *selecționez*, vb. I. Tranz. A supune unei operații de selecție; p. ext. a ameliora prin metoda selecției artificiale. ✦ Refl. A se supune procesului de selecție naturală. [Animalele] *s-au selecționat... și s-au adaptat diferitelor medii.* ANGHEL, PR. 74.

SELECȚIONÁBIL, -Ă, *selecționabili, -e*, adj. Care poate fi selecționat.

SELECȚIONÁRE, *selecționări*, s. f. Acțiunea de a selecționa și rezultatul ei; alegere pe bază de criterii (în special de calitate) stabilite dinainte.

SELECȚIONÁT, -Ă, *selecționați, -te*, adj. Ales dintre mai mulți (după criterii de valoare); de calitate superioară. *Marfă selecționată.* ✧ (Substantivat, f.) Echipă sportivă constituită prin selecționare. *Selecționata București joacă fotbal cu selecționata Cluj.* ✦ (Despre animale) Obținut prin metoda selecției artificiale. *Înțeleg să i se dea* [țărănimii] *credite ieftine, să fie ajutată să-și creeze inventar agricol, vite selecționate, gospodărie rațională.* SADOVEANU, E. 31. *Vor avea șosele bune, lumină electrică, animale selecționate.* id. ib. 27.

SELECȚIONATÓR, *selecționatori*, s. m. Persoană care lucrează în domeniul ameliorării speciilor pe calea selecției artificiale. *Cunoașterea raselor fiziologice dintr-o regiune este necesară selecționatorului în căutarea de soiuri de grîu rezistente la rugină.* SĂVULESCU, M. U. I 169.

SELECȚIONÍSM s. n. Teorie care admite existența selecției naturale în biologie.

SELECȚIONÍST, -Ă, *selecționiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care aderă la teoria darvinistă a selecției naturale.

SELECȚIÚNE s. f. v. **selecție.**

SELEMÉT s. n. (Învechit, în expr.) **A scoate** (pe cineva) **la selemet** = a ruina (pe cineva), a aduce la sapă de lemn. *Văzîndu-se scos la selemet, l-a apucat pe chir Ianulea un fel de groază.* CARAGIALE, S. N. 40.
— Variante: **selamét, silimét** (FILIMON, la TDRG) s. n.

SELENÁR, -Ă, *selenari, -e*, adj. (Livresc) De lună, lunar. (Poetic) *Sub troiane de ninsoare zace stîncă, zace val... E-nflorirea fără seamăn de zăpadă selenară.* MACEDONSKI, O. I 163.

SELENÍT[1], *seleniți*, s. m. Varietate de ghips semitransparent, de culoare galbenă-aurie.

SELENÍT[2], *scleniți*, s. m. (În literatura fantastică) Locuitor imaginar din lună.

SELÉNIU s. m. Metaloid negru-cenușiu, care se găsește în natură în combinație cu sulful.

SELENOGRAFÍE s. f. Parte a astronomiei care se ocupă cu studiul lunii.

SELFACTÓR, *selfactoare*, s. n. Mașină într-o fabrică de textile la care benzile de fibre textile primesc întinderea și răsucirea necesară, iar firul rezultat se deapănă pe țevi.

SELIMÍE s. f. (Învechit) Țesătură de mătase din care se făceau odinioară haine (în special anterie). *Anterie albe de selimie.* La TDRG.

SELÍȘTE s. f. v. **siliște.**

SÉLNIC, *selnice*, s. n. Unealtă de pescărie asemănătoare cu leasa.

SEMAFÓR, *semafoare*, s. n. **1.** Dispozitiv de semnalizare optică, alcătuit dintr-un stîlp fix cu unul sau mai multe brațe mobile, a căror poziție (în timpul zilei) sau schimbare de lumină (în timpul nopții) indică diferite semnale referitoare la circulația pe căile ferate. *Trenul militar e-aici de două zile. Semaforul taie ploaia penetrantă.* VINTILĂ, O. 11.
2. (Mar.) Semnalizator optic, folosit pentru a transmite vaselor din larg comunicări referitoare la navigație.
3. Semnalizator cu lumini colorate pentru reglementarea circulației în orașe; (familiar) stop. *La încrucișarea străzilor, circulația se face după semnalele semaforului dirijat de milițian.*
— Pl. și: *semaforuri* (PERPESSICIUS, S. 27).

SEMAFORÍST, -Ă, *semaforiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care mînuiește un semafor.

SEMANTÉM, *semanteme*, s. n. (Lingv.) Unitate semantică de bază a cuvîntului.

SEMÁNTIC, -Ă, *semantici, -e*, adj. (Lingv.) Care ține de semantică, care se referă la sensurile cuvintelor. *Cuvîntul are o formă (sonoră) și un sens (înțeles, însemnare sau, mai rar, accepție), un element formal și unul semantic.* IORDAN, L. R. 37.

SEMÁNTICĂ s. f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu sensurile cuvintelor și cu evoluția acestor sensuri.

SEMANTICIÁN, *semanticieni*, s. m. Semasiolog...

SEMANTICÍSM s. n. Curent idealist răspîndit în unele țări din Apus care susține că principala problemă a filozofiei ar fi limba, pe care o identifică cu logica și cu realitatea obiectivă, înlocuind cercetarea științifică a realității prin analiza scolastică a sensului cuvintelor. *Semanticismul rupe limba nu numai de istorie, ci și de gîndire, reducînd-o la un sistem de semne arbitrare.* GRAM. ROM. I 9.

SEMANTÍSM s. n. Înțelesul, sensul unui cuvînt.

SEMASIOLÓG, *semasiologi*, s. m. Lingvist specialist în semasiologie; semantician.

SEMASIOLÓGIC, -Ă, *semasiologici, -e*, adj. Care ține de semasiologie, care se referă la semasiologie; semantic.

SEMASIOLOGÍE s. f. Semantică.

SEMĂLUÍ, *semălui*, vb. IV. Tranz. (Regional) A compara, a asemăna. *Tot rîde și-i pare bine: Mă semăluie cu tine.* TEODORESCU, P. P. 345.

SEMĂNÁ[1], *sémăn*, vb. I. Tranz. **1.** (Complementul indică planta în discuție sau ogorul plantat) A pune sau a arunca (cu mîna sau cu mașini speciale) sămînța în pămîntul pregătit, pentru a face să încolțească și să rodească; a însămînța. *Să-mi dați de semănat borceag, mei, lucernă chiar, orz, ovăz și puțin porumb.* MIHALE, O. 83. *Grădinarul îl învață cum... să semene flori.* ISPIRESCU, L. 164. *Cine seamănă vînt culege furtună* sau *semeni cenușă, iese pulbere* sau *cînd semeni spini nu poți s-aduni smochine* (= rău faci, rău găsești). *Răsare unde nu-l semeni,* se spune despre acela care apare deodată într-un loc unde prezența lui nu e nici așteptată, nici dorită. ✧ Fig. *Cît sînge astè locuri setoase înghițiră! Cîte oase războiul aici a semănat!* ALEXANDRESCU, P. 39. ✧ Absol. *Tot ară și seamănă, Și din gură blastemă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 377. (Expr.) **Seamănă, dar nu răsare** v. răsări.
2. Fig. A propaga idei dăunătoare, a răspîndi zvonuri false, a lăsa în urma sa un rău, o nenorocire. *Apele vin mai mari ca niciodată, surprinzînd oamenii și semănînd în drumul lor prăpădul.* BOGZA, C. O. 101. *Domnii și boierii neamurilor ziseră între dînșii:... să rîdicăm stavili, să semănăm zavistia și ura și să însuflăm lăcomia... prăzilor.* RUSSO, O. 30.

SEMĂNÁ[2], *sémăn* și *seámăn*, vb. I. Intranz. **1.**

A avea trăsături, calităţi, defecte comune cu cineva; a se asemui, a se asemăna, a aduce cu cineva. *Nu semănau amîndouă surorile. Fiecare era frumoasă în felul ei.* VLAHUŢĂ, O. A. I 108. *Azi le semeni tuturor La umblet şi la port, Şi tè privesc nepăsător C-un rece ochi de mort.* EMINESCU, O. I 192. *Nu voi vorbi... nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă.* NEGRUZZI, S. I 38. ◇ Expr. **A semăna cu cineva** (sau **cuiva**) **bucăţică ruptă** (sau **tăiată**) = a semăna mult cu altul, a fi leit altul. *Îmi seamănă mie... bucăţică tăietă.* ALECSANDRI, T. I 173. ◇ Refl. reciproc. (Cu pronunţare regională) *Sîntem amîndoi prietini şi tovarăşi de 30 de ani; ne-am deprins unul cu altul, ne sămănăm în toate, parc-am fi făcuţi tot pe-un calup.* ALECSANDRI, T. 1231.

2. A părea, a arăta că..., a da impresia de... *Băiatul nu e aşa prost cît seamănă.* NEGRUZZI, S. I 65. *El sta înfipt pe şea şi atît de neclintit, încît omul şi dobitocul semănau un trup, un centaur.* id. ib. 42. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «a» şi indicînd obiectul comparaţiei) *Băgară de seamă că hainele lor sînt murdare şi terfelite de bucate, încît nu mai semăna a haine puse pe om.* ISPIRESCU, L. 40. *Armele să-ţi oţeleşti, Hainele să-ţi primeneşti, Ca să pari un biet sărac, Să nu semeni a Novac.* ALECSANDRI, P. P. 144. *La tulpina nucului Cîntă muma cucului, Şi mai sus, pe vîrf de nuc, Îmi cîntă drăguţul cuc: Unde-l auz, Mă usuc, Parcă seamăn a pierdut.* TEODORESCU, P. P. 345.

SEMĂNÁRE[1] s. f. Acţiunea de a semăna[1]; semănat; însămînţare.

SEMĂNÁRE[2] s. f. (Învechit) Asemănare. (Cu pronunţare regională) *Cest feli de legi au sămănare Cu cea pre sumţirică* (= subţirică) *păioară A păinginului.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 348.

SEMĂNÁT s. n. Acţiunea de a semăna[1]; însămînţare. *La Pănoiu începuse semănatul porumbului şi al floarei-soarelui.* MIHALE, O. 439. *Nu se vorbeşte decît despre... semănatul cu avionul.* SAHIA, U.R.S.S. 93.

SEMĂNĂTOÁRE, *semănători,* s. f. Maşină agricolă cu tracţiune animală sau mecanică cu care se seamănă anumite plante. *Peste marea negricioasă a arăturilor, semănătorile treceau în rînduri dese, înlănţuite în uriaşe agregate.* MIHALE, O. 304.

SEMĂNĂTÓR, *semănători,* s. m. Muncitor agricol care seamănă. *Împrăştia pe pămînt, cu mişcări de semănător, grăunţele spre care porumbeii dădeau năvală.* PAS, Z. I 130. *De departe i se arătară semănătorii înşiraţi pe ogoare. Veneau, cu faţa către soare, zvîrlind cu dreapta sămînţa bălaie de orz.* SANDU-ALDEA, D. N. 287. *Păşeşte-n ţarină semănătorul Şi-n brazda neagră, umedă de rouă, Aruncă-ntr-un noroc viaţa nouă, Pe care va lega-o viitorul.* VLAHUŢĂ, O. A. 28.

SEMĂNĂTORÍSM s. n. Curent literar iniţiat la începutul acestui secol de revista «Semănătorul», care a promovat o artă literară cu caracter popular, însă şi cu tendinţe naţionaliste, care duceau la considerarea ţărănimii ca un tot, fără diferenţieri de clasă; ideologia acestui curent.

SEMĂNĂTORÍST[1], **-Ă,** *semănătorişti, -ste,* adj. Care ţine de semănătorism, privitor la revista «Semănătorul»; al semănătoriştilor.

SEMĂNĂTORÍST[2], **-Ă,** *semănătorişti, -ste,* s. m. şi f. Adept, partizan al semănătorismului.

SEMĂNĂTÚRĂ, *semănături,* s. f. **1.** Însămînţare. **2.** (La pl.) Plante (în special cereale) crescute din seminţe puse în pămînt. *O linişte mare, o linişte de sărbătoare plutea în tot cuprinsul, dar în liniştea aceea viaţa tainică a semănăturilor nu înceta nici o clipă.* SANDU-ALDEA, D. N. 279. *Dacă vrun prăpăd de la niscaiva lighioane, ori de la ciori cădea peste semănăturile megiaşilor, ale lui era stinse cu desăvîrşire.* ISPIRESCU, L. 206.

3. Loc însămînţat (de obicei împreună cu plantele, mai ales cereale, crescute din sămînţa semănată). *Am eu semănături? Am eu toate cele trebuincioase pentru casă?* CREANGĂ, P. 154. *Călătorul respiră mai uşor mergînd prin bogate finaţe şi mănoase semănături.* NEGRUZZI, S. I 191.

SÉMEN[1] s. m. v. **seamăn.**

SÉMEN[2], *semeni,* s. m. Drug de fier în patru muchii, cu vîrf ascuţit şi cu mîner de lemn, întrebuinţat de pescari la spargerea gheţii.

SEMENÍC s. m. v. **siminoc.**

SEMESTRIÁL, -Ă, *semestriali, -e,* adj. Care se raportă la un semestru, care are loc, se efectuează o dată pe semestru sau în fiecare semestru (de obicei la sfîrşitul acestei perioade); care durează un semestru. *Examene semestriale. Cursuri semestriale.* ◇ (Adverbial) *Taxe plătite semestrial.*

SEMÉSTRU, *semestre,* s. n. Perioadă de şase luni consecutive, o jumătate de an. ✦ O jumătate din anul şcolar (universitar). *La 6 decembrie 1873, Eminescu se înscrie din nou la universitate şi urmează foarte serios cursurile celor două semestre, pînă la închiderea lor.* CĂLINESCU, E. 237.

SEMÉŢ, -EÁŢĂ, *semeţi, -e,* adj. **1.** Mîndru, falnic, măreţ; (depreciativ) trufaş, sfidător, obraznic. *Încălărat şi mai semeţ decît Alexandru Machedon, sălta în tarniţă badea Ghiţă Botgros.* SADOVEANU, N. P. 77. *În privirea lui deşteaptă, în portul lui îngrijit, în umbletul lui semeţ... are ceva din măreţia blîndă a naturii care-l înconjoară.* VLAHUŢĂ, R. P. 80. *Domnind semeţ şi tînăr pe roinicele stoluri, Căror a mea fiinţă un semizeu părea.* EMINESCU, O. I 91. ◇ Fig. *Munţii îşi ridicau crestele semeţe în înaltul cerului sau îşi duceau pereţii netezi ai prăpăstiilor, spre funduri.* BOGZA, C. O. 27. *Străjuiau pe înălţimi ruine semeţe în falduri de iederă.* M. I. CARAGIALE, C. 38. ◇ (Adverbial) *Sergentul jandarmilor din sat a înaintat semeţ prin mulţime.* SAHIA, N. 68. *El se uită la dînsa semeţ... hotărît... să-i spuie că e liber şi că va face ce va voi cu libertatea sa.* D. ZAMFIRESCU, R. 166. ◇ (Substantivat) *Cine eşti tu, semeţule, de îndrăzneşti să ai îndrăzneala de a te prezenta dinaintea noastră?* ALECSANDRI, T. I 416.

2. Îndrăzneţ, curajos. *Mai sînt regiuni neexplorate şi lumi între pămînt şi cer Spre care turişti semeţi se-ndreaptă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 6. *Voi care-aţi umblat pe uliţi, fără haine, fără pîine... Ridicînd în lupta vieţii frunţi semeţe de eroi... V-a fost frig şi v-a fost foame, însă nu v-aţi umilit.* MACEDONSKI, O. I 96. *Dar unde-i Despot, să-l lăudăm în faţă De fapta lui de astăzi, frumoasă şi semeaţă?* ALECSANDRI, T. II 110. ✦ Plin de avînt, de elan; avîntat. *Din roze ceruri ciocîrlia zvoneşte cîntece semeţe.* MACEDONSKI, O. I 159. *Deasa citire a cărţii tale ar aprinde în mine un... dor semeţ.* ODOBESCU, S. III 13.

— Variantă: (regional) **sumét, -áţă** (HOGAŞ, M. N. 176, ALECSANDRI, T. 1441, NEGRUZZI, S. I 45) adj.

SEMEŢÍ, *semeţesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se făli, a se mîndri, a se lăuda, a-şi da importanţă; (depreciativ) a se fuduli, a se îngîmfa, a deveni trufaş. *D-apoi, mătuşă, nici neguţătorii din alte părţi nu sînt mai prejos, s-a semeţit străinul.* SADOVEANU, D. P. 150. *Mulţi voinici se potriveliseră semeţindu-se cu uşurinţă că va scoate la capăt o asemenea însărcinare.* ISPIRESCU, L. 218.

2. A îndrăzni, a prinde curaj; a căpăta încredere. *Cînd turcii de pe margine văzură trecerea sultanului cu*

atîta oștire asupra Ungariei, începură a se semeți. BĂLCESCU, O. II 171.

— Variantă: (regional) **sumeți** (STANCU, D. 39, C. PETRESCU, C. V. 154, ODOBESCU, S. I 82) vb. IV.

SEMEȚÍE s. f. **1.** Mîndrie, fală; (depreciativ) trufie, îngîmfare, orgoliu. *Moș Gheorghe Soare înaintă... urcînd scările de piatră cu semeție și încredere, mîndru ca un mire.* MIHALE, O. 520. *Iată trăsurile acelei figuri ce-nsuflă îndată un simpatic respect și pe care o susține cu oareșice mîndrie portul drept al trupului și gugiumanul de samur, așezat cu semeție pe cap.* ODOBESCU, S. I 262. *Cei bogați... vorbesc din avuție Și se țin în semeție.* TEODORESCU, P. P. 101.

2. Curaj, îndrăzneală; avînt. *Șovăia pierzîndu-și mintea de putere părăsit... Semeția lui — minciună; vitejia lui — poveste.* MACEDONSKI, O. I 118. *Ai noștri izbesc cu semeție pe turci și tătari și îi iau în goană.* BĂLCESCU, O. II 49.

— Variantă: (regional) **sumeție** (C. PETRESCU, C. V. 353, ALECSANDRI, T. 1399, NEGRUZZI, S. I 141) s. f.

SEMI- Element de compunere însemnînd «pe jumătate», care servește la formarea unor substantive ca: s e m i c e r c, s e m i z e u etc. sau adjective ca: s e m i c i r c u l a r, s e m i d o c t etc.

SEMIAUTOMÁT, -Ă, *semiautomați, -te,* adj. (Despre sisteme tehnice) Care efectuează automat numai unele dintre mișcările de care este capabil, celelalte fiind dirijate prin intervenții din exterior.

SEMIÁXĂ, *semiaxe,* s. f. **1.** Porțiune dintr-o axă, considerată din origine și orientată în unul din cele două sensuri ale axei.

2. Jumătate din lungimea axei unei curbe plane închise sau a unui corp de revoluție generat de o curbă plană închisă, cuprinsă în interiorul curbei sau a corpului respectiv. *Semiaxa elipsei. Semiaxa sferei.*

SEMICÉRC, *semicercuri,* s. n. **1.** Figură geometrică formată dintr-o jumătate de cerc.

2. Șir de ființe sau de lucruri așezate în formă de semicerc (1); linie, mișcare arcuită. *Semicercul de mogîldețe negre se lărgea pe cîmpul nins.* DUMITRIU, N. 213. *Un copil fugărit de alți doi descrise un semicerc, căutînd un refugiu, și îl găsi după rochia Anei Lipan.* C. PETRESCU, C. V. 181. ◇ L o c. a d v. **În semicerc.** *Cele zece-douăsprezece bucăți de sculptură... erau așezate în semicerc, sub scara Ateneului.* GALACTION, O. I 116.

SEMICIRCULÁR, -Ă, *semicirculari, -e,* adj. În formă de semicerc. *Vodă îl întrebă de la biroul mare, semicircular.* CAMIL PETRESCU, O. II 242.

SEMICOLONIÁL, -Ă, *semicoloniali, -e,* adj. În stare de semicolonie. *Caragiale dezvăluiește fără înconjur realitățile înfricoșate ale statului nostru semicolonial de atunci și starea de robie a nefericitei noastre țărănimi.* SADOVEANU, E. 152.

SEMICOLONÍE, *semicolonii,* s. f. Stat, formal independent, dar dependent economicește și politicește de un stat imperialist. *Într-o perioadă scurtă, patria noastră a făcut un uriaș salt înainte de la situația de semicolonie a imperialismului la aceea de republică populară, stat independent și suveran.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3004.

SEMICONDUCTÓR, -OÁRE, *semiconductori, -oare,* adj. (Despre substanțe, materiale) Care are o rezistență electrică relativ mare în raport cu aceea a metalelor, dar mică în raport cu aceea a substanțelor izolante.

SEMICONSOÁNĂ, *semiconsoane,* s. f. Semivocală. *«I» în cuvîntul «iapă» și «u» în cuvîntul «tablou» sînt semiconsoane.*

SEMIDÓCT, -Ă, *semidocți, -te,* adj. Care are cunoștințe puține și superficiale (dar se crede cult).

SEMIFABRICÁT, *semifabricate,* s. n. Produs fabricat numai pe jumătate, care mai are nevoie de alte operații de prelucrare pentru a deveni produs finit.

SEMIFINÁLĂ, *semifinale,* s. f. Fază a unui concurs sportiv precedînd finala și în care se selecționează echipele sau jucătorii participanți la finală.

SEMIFLUÍD, -Ă, *semifluizi, -de,* adj. Pe jumătate fluid. *Celula e în sine un organism... substanța sa e o masă semifluidă.* MARINESCU, P. A. 47.

SEMIFÓND s. n. Probă sportivă de parcurgere a unei distanțe medii (care variază după specificul sportului respectiv).

SEMIÎNTUNÉRIC s. n. Lipsă parțială de lumină, lumină slabă; semiobscuritate. *În semiîntunericul hrubei, în pîlpîirile fugare ale vechiului loc haiducesc, neostenitii pionieri se opriră.* SADOVEANU, O. VIII 171.

SEMILÚNĂ, *semiluni,* s. f. **1.** Parte a discului lunii, în formă de semicerc, luminată în timpul uneia dintre fazele astrului; (sens curent) luna privită în faza primului și a ultimului pătrar. *Era tîrziu de tot cînd apăru o semilună scînteietoare.* BART, S. M. 80. *Tot mai strident s-aud cîntînd cocoșii... Mă scol... Pe cer o semilună pală Și în ogradă numai fesuri roșii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 15.

2. Semn care reprezintă forma lunii în faza primului pătrar și care constituie simbolul islamismului. *Pe roata cîrmei se răsfăța, roșu cu semiluna albă la mijloc, pavilionul Turciei.* BART, S. M. 26. *Acolo jos, peste cununa Întunecatului boschet, Sclipește-n aer semiluna Din vîrful unui minaret.* TOPÎRCEANU, B. 28. ✦ F i g. Imperiul otoman, turcii; mahomedanismul. *Stăvilarele romîne... stăteau străji neadormite la porțile Europei apusene și nu lăsau puterea semilunii să-și întindă mai departe valurile-i cotropitoare.* VLAHUȚĂ, R. P. 22. *Împărați și regi s-adună Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună.* EMINESCU, O. I 46. *Niște triste rămășițe a acelor... oști ce muiaseră ambiția polonilor și ungurilor și înfruntaseră trufia semilunei.* NEGRUZZI, S. I 29.

SEMINÁL, -Ă, *seminali, -e,* adj. (Anat.) Care se referă la spermă, privitor la spermă. ✦ (Bot.) Care se referă la sămînța plantelor.

SEMINÁR, *seminare* și *seminarii,* s. n. **1.** Formă de învățămînt prin care studenții adîncesc cunoștințele predate la curs sau execută lucrări practice sub conducerea unui profesor. ✦ (Uneori determinat prin «teoretic») Cerc de studii pe lîngă o organizație de masă sau pe lîngă o instituție, care are ca scop ridicarea calificării profesionale sau a nivelului ideologic al membrilor săi.

2. (În vechea organizare a învățămîntului) Instituție școlară de grad mediu, pentru pregătirea preoților. *Popa are și el doi băieți la seminar, pe care mai tîrziu are să-i popească.* STANCU, D. 34. ◇ *Seminar pedagogic* = liceu în care își făceau pregătirea pedagogică studenții care voiau să intre în învățămînt.

SEMINARÍST, *seminariști,* s. m. Elev al unui seminar (2). *Cu noi, cu băieții, a mers și Milică, feciorul cel mic al popii, seminaristul.* STANCU, D. 36. *Învățător ne-a sosit un fost seminarist de la Curtea de Argeș, candidat de preoție.* GALACTION, O. I 10. *El crede că peste un an fata se va mărita cu tînărul seminarist Lazăr.* CAMIL PETRESCU, O. II 73.

SEMINCÉR, *seminceri,* s. m. **1.** Arbore lăsat pentru sămînță, în vederea regenerării naturale a pădurii; (de obicei cu sens colectiv) plante neculese o dată cu restul recoltei, pentru a servi ca plante de sămînță; loc pe

care se cultivă astfel de plante. *Cu badana de foc pe cer Apusul trage brîie, Şi de pe-un vîrf de semincer Obrazul ţi-l mîngîie.* LESNEA, I. 117. *Crestam semincerі... — Ce semincèri, bre? — Apoi, îi dat pe-aici parchetu-n tăiere şi însămnăm copaci, care trebuie să rămînă de sămînţă.* HOGAŞ, DR. II 84.

2. Ştiulete de porumb nedezghiocat, păstrat pentru sămînţă.

SEMINCIOÁRĂ, *semincioare,* s. f. Diminutiv al lui s ă m î n ţ ă. *Caraiman a prins o scînteuţă într-un firişor de iască şi cu acea scînteuţă, mult mai mică decît semincioara de mac... a aprins focuşor slăbuţ din cîteva vreascuri mărunte şi muşchi uscat.* SADOVEANU, N. P. 25.

SEMINŢÉNIE, *seminţenii,* s. f. (Învechit şi popular) Neam; seminţie. *O seminţenie de oameni... spun că se trag din satul Săndenii din Transilvania.* ŞEZ. IV 16.

SEMINŢERÍE, *seminţerii,* s. f. Prăvălie unde se vînd seminţe de flori şi de legume. *O firmă uriaşă şi inutilă, bătută în doi pari, ca firmele de seminţerii.* C. PETRESCU, Î. II 262.

SEMINŢÍE, *seminţii,* s. f. **1.** Neam, naţionalitate, popor; gen (uman). *Voia să afle din ce seminţie de oameni sînt secerătorii cu pălăriile mari de pai împletit, femeile cu fuste tărcate.* C. PETRESCU, A. 393. *Toate neamurile de oameni, toate seminţiile se întîlneau aci.* BART, E. 323. *Zeus se gîndi într-astfel: seminţia omenească nu ştie pînă acum ce este nici boala, nici durerea, nici certurile, nici războiul.* ODOBESCU, S. III 267.

2. Totalitatea indivizilor sau familiilor care au acelaşi străbun; familie, trib. *Pe drumurile albe ale Ierihonului... Se-ntorc din cenuşă încet Seminţiile lui Sem şi Iafet.* BOUREANU, S. P. 14. *Poate lua mărturie cele douăsprezece semnţii ieşite din Iacov.* SADOVEANU, O. VIII 146. *Deci piară Lăpuşneanul cu-ntreaga-i seminţie.* ALECSANDRI, T. II 74.

3. (Rar) Rasă, specie de animale. *Căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pămîntului... luptîndu-se cu fiare uriaşe, ale căror seminţii s-au stins acum de mult de pe faţa lumei?* ODOBESCU, S. III 78. *Pe dealul Mitropoliei... Are cuiburi din vechime, Numeroasă şoricime, Seminţie rozătoare.* ALEXANDRESCU, M. 208.

SEMINŢÍŞ, *seminţişuri,* s. n. Loc acoperit cu puieţi răsăriţi din seminţe.

SEMIOBSCÚR, -Ă, *semiobscuri, -e,* adj. Pe jumătate obscur, pe jumătate întunecos. *Cameră semiobscură.*

SEMIOBSCURITÁTE s. f. Lumină slabă, care face ca obiectele să fie abia vizibile. *Întîmplările simple pe care el mi le înşira ridicau în sufletul meu, din semiobscuritatea înserării, una din aprigile drame care nasc şi trec ca furtunile acelor locuri, fără să lase urmă.* SADOVEANU, O. VIII 234.

SEMIOLOGÍE s. f. Parte a medicinii care se ocupă cu diagnosticarea bolilor după simptomele lor.
— Pronunţat: *-mi-o-.*

SEMIÓTICĂ s. f. Semiologie.
— Pronunţat: *-mi-o-.*

SEMISÓN, -Ă, *semisoni, -e,* adj. (Despre vocale, în opoziţie cu p l e n i s o n) Care nu are valoare silabică.

SEMISÚMĂ, *semisume,* s. f. Jumătate dintr-o sumă. *Aria trapezului se află înmulţind semisuma bazelor prin înălţime.* GEOMETRIA P. 207.

SEMÍT[1], -Ă, *semiţi, -te,* adj. Semitic. *Rasă semită.*

SEMÍT[2], -Ă, *semiţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care face parte din grupul de popoare, apropiate între ele prin limbă, din sud-vestul Asiei şi nordul Africii (căruia îi aparţineau vechii babiloneni, asirieni, fenicieni, iudei etc. şi arabii, evreii, abisinienii etc. de astăzi).

SEMÍTIC, -Ă, *semitici, -e,* adj. Care se referă la semiţi, al semiţilor, de semiţi. *Limbi semitice.*

SEMITOLÓG, *semitologi,* s. m. Specialist în semitologie.

SEMITOLOGÍE s. f. Denumire comună pentru ştiinţele consacrate studierii culturii şi limbilor semitice.

SEMITÓN, *semitonuri,* s. n. **1.** (Muz.) Interval de o jumătate de ton; cel mai mic interval în gama diatonică.

2. Nuanţă de culoare care face trecerea, în pictură şi în artele decorative, de la un ton mai închis la unul mai deschis.

SEMIVOCÁLĂ, *semivocale,* s. f. Vocală scurtă care nu se poate rosti decît însoţită de altă vocală, formînd împreună un diftong; semiconsoană. *Semivocalele constituie elementul mai scurt, mai puţin sonor, elementul consonantic al diftongilor urcători şi coboritori.* GRAM. ROM. I 64.

SEMIZÉU, *semizei,* s. m. (Mitol.) Zeitate de rang inferior; erou născut dintr-un zeu şi o muritoare (sau dintr-o zeiţă şi un muritor). *Domnind semeţ şi tînăr pe roinicele stoluri Căror a mea fiinţă un semizeu părea.* EMINESCU, O. I 91. *Mihai, întocmai ca semizeii cîntaţi de Homer, alerga prin tabăra turcească căutînd pre Sinan.* BĂLCESCU, O. I 201.

SEMN, *semne,* s. n. **1.** (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Tot ceea ce arată, indică ceva. *Cunoşteau semnele de ploaie şi de vreme bună.* SADOVEANU, O. VIII 137. *Nu cred să mai plecaţi în seara asta, uite... semne de furtună.* BART, S. M. 14. ✦ Manifestare exterioară a unui fenomen, care permite să se precizeze natura lui. *Din tot ce spusese el şi din semnele pe care le avea, boala lui era grea de tot.* MIRONESCU, S. A. 33. ✧ E x p r. (În superstiţii) **Semn bun** (sau **rău, prost**) = fapt, fenomen căruia i se atribuie însuşirea de a prevesti un bine (sau o nenorocire). *O doamnă din caretă văzînd-o-n drumul său... A puş a-ntoarce caii, zicînd că e semn rău.* MACEDONSKI, O. I 45. **A avea semne** (sau **a i se face semn**) = a avea indicii în legătură cu o întîmplare viitoare. *Eu am semne că trebuie să dau de ei şi să-i aduc.* RETEGANUL, P. V 27. *Murgul păsa, Semn i se făcea Şi drumul cotea.* TEODORESCU, P. P. 490. **A da semn** (rar **semne**) **de viaţă** = a comunica din depărtare cu cineva, a face să se audă noutăţi despre sine, a se manifesta. *De-o lună Ştefan nu dă semn de viaţă... Ce-a putut să i se întîmple?* DELAVRANCEA, A. 33. *Îţi dau semne de viaţă din capitala, daco-romană.* CARAGIALE, O. VII 167. ✦ Fenomen care se arată uneori pe cer şi pe care superstiţioşii îl interpretează ca o prevestire. ✦ Fiecare dintre cele douăsprezece constelaţii ale zodiacului. *Semnul racului.* ✦ (De obicei în construcţie cu verbul «a da») Probă, dovadă. *Vrau să-ţi dau un semn de simpatie.* SADOVEANU, Z. C. 53. *Se auzea iar cîntecul lăutarilor, semn că hora reîncepuse.* REBREANU, R. I 141. *Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierţi; Dar acu vei vrea cu oaste şi război ca să ne certi, Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a·ta cale, Să ne dai un semn şi nouă de mila măriei-tale.* EMINESCU, O. I 146. ✧ L o c. a d v. **În** (sau **ca**) **semn de** (sau **că**)... = dînd dovadă de..., ca probă că... *Culai dădu din cap în semn că înţelege asemenea lucru şi oftă.* SADOVEANU, O. VIII 139. *Scoţînd din sîn... un mănunchi de flori bine mirositoare, i-l dete ca semn de iubire fiască.* ISPIRESCU, L. 39. *Atunci spînul pune mîna pe cartea, pe banii şi pe armele fiului de crai şi le ia la sine; apoi îl scoate din fîntînă şi-i dă paloşul să-l sărute, ca semn de pecetluirea jurămîntului.* CREANGĂ, P. 207.

2. (Mai ales în construcție cu verbul «a face») Gest, mișcare care exprimă un gînd, o intenție, o stare sufletească sau care sugerează cuiva o acțiune. *Plîngeau și nu se puteau dumeri despre semnele ce face mama lor.* CREANGĂ, P. 15. *La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port.* EMINESCU, O. I 146. *Îmi zîmbi, făcîndu-mi un semn de adio cu buchetul de flori.* NEGRUZZI, S. I 43. ✦ (Învechit) Semnal. *Căpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier, Pe-ai lor cai sirepi stau mîndri ca la semnul de război.* ALECSANDRI, P. A. 45. ✧ Expr. **A da semne din...** = a semnaliza cu... *Bine... După ce-l veți prinde, să dați semne din pistoale.* HASDEU, R. V. 154.

3. Notă specifică, trăsătură distinctivă după care se recunoaște un lucru, o ființă; semnalment. *N-ați văzut puiuțul meu? Spune-mi, dragă, semnul său! Puiu meu-i cu pana verde, Ochi-s negri-negrișori.* ȘEZ. III 19. *Noi l-om fi văzut, Nu l-am cunoscut; Semne de ne-i spune, Lesne l-om cunoaște.* TEODORESCU, P. P. 92. *Că de cînd eram eu mic Aveam semne de voinic.* ALECSANDRI, P. P. 254. ✦ Însemnare de orice fel, făcută pe un lucru sau pe un animal cu scopul de a-l deosebi de celelalte sau de a-l recunoaște. V. crestătură.

4. Obiect, lucru așezat într-un loc (sau într-un anumit fel) pentru a marca ceva; însemnare; indicator. *Deschise cartea de pe piept la semn și... începu iar să citească.* C. PETRESCU, Î. II 58. ✧ *Semn de hotar* sau (în trecut) *de moșie* = piatră, stîlp, copac care indică un hotar, care punctează din loc în loc linia de demarcație a unui teren; p. ext. hotar. *Bătrînul arăta oșteanului în ce locuri sînt semnele de hotar.* SADOVEANU, O. VII 103. *Semn de carte* = fîșie îngustă (de carton, de mătase sau de piele) care se introduce între paginile unei cărți pentru a indica locul pînă unde s-a ajuns cu lectura; zăloagă. ✧ (În construcție cu verbe ca «a trage», «a ochi», «a lovi») Loc marcat, țintă. *Gloanțele... Le ungea cu untdelemn Ca să lovească la semn.* MAT. FOLK. 59.

5. Urmă. *Creionul lunecă repede pe caietul de note, lăsînd în urma lui semne ciudate.* STANCU, U.R.S.S. 23. *În urma noastră rămîneau semnele a trei pași.* SAHIA, N. 61. ✦ Urmă rămasă pe piele după boală, lovire, rănire etc. V. cicatrice. *Așa rămîn pe trupul ostașilor bătrîni semnele războaielor.* VLAHUȚĂ, R. P. 12. *Armăsarul... îndată se scutură și se făcu ca întîi, fără ca să se cunoască semn de rane.* ISPIRESCU, L. 28.

6. (Numai în expr.) *Semne grafice* = totalitatea literelor, cifrelor, indicațiilor de punctuație folosite în scriere. *Semne de punctuație* = indicații grafice (punct, virgulă, două puncte, puncte de suspensie etc.) întrebuințate pentru a despărți unele de altele, în scris, părțile unei propoziții sau ale unei fraze. *Semnele citării* = ghilimele. *Semne matematice* = semne care servesc la indicarea operațiilor matematice. *Semne convenționale* = figuri simbolice întrebuințate pentru a marca diferite notări pe hărți, pe planșe etc. *Semn monetar* = tot ceea ce se imprimă sau se gravează pe o monedă; p. ext. monedă. *Controlul asupra volumului de semne monetare.*

7. Emblemă. *Ridicați semnele Urbei înspre-a cerului oștire și strigați.* EMINESCU, O. IV 135. ✧ Expr. **Sub semnul cuiva** sau **a ceva** = sub egida, sub auspiciile cuiva sau a ceva, avînd ca simbol ceva.

8. Tot ceea ce evocă o persoană, un lucru sau un fapt; amintire, suvenir. *Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita? Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta.* EMINESCU, O. I 127.

— Pl. și: (învechit) *semnuri* (KOGĂLNICEANU, S. 15).

SEMNÁ, *semnez,* vb. I. Tranz. A iscăli ceva pentru confirmare; a certifica, punînd o iscălitură. *Sergentul Iftodiu Dumitru se veseli cumplit la ideea că Radu Comșa poate vrea să dreseze un proces-verbal cu rezultatul inspecției și să semneze în condică.* C. PETRESCU, Î. II 173. *Tăcu în fine Azo, dar fața contractată Și ochii coperindu-și cu mîna ce-a semnat Sentința ce pe fiu-i la moarte-a condamnat, Își năbuși în pieptu-i simțirile-i de tată!* MACEDONSKI, O. I 250. ✧ Expr. **A semna în alb** v. alb[1].

SEMNÁL, *semnale,* s. n. 1. Semn convențional (acustic sau optic) folosit pentru a transmite la distanță o înștiințare, o comandă. *Un cornist chema cu semnale prelungi.* SADOVEANU, O. VII 229. *La un canton, un clopot sună muzical un semnal, iar ecoul metalic al toamnei îl prelungi îndelung deasupra mirиștilor.* C. PETRESCU, S. 169. *Domnul P. ne spune că se va da semnalul alergării îndată ce se vor cîntări concurenții.* NEGRUZZI, S. I 40. ✧ *Semnal luminos* (sau *electric*) = semafor (3). *Semnalul electric a dat drumul altui torent de trecători.* C. PETRESCU, A. 324. ✦ Sunet convențional pentru recunoașterea diferitelor posturi de radio. ✦ Sunet de corn sau împușcătură prin care se anunță începerea bătăii la vînătoare sau încetarea zgomotului făcut de bătăiași.

2. Fig. Tot ceea ce anunță sau determină începerea unei acțiuni sau îi servește ca impuls. *Povestea cu acest Chirilovici fusese cel dintîi semnal de vrajbă între copii.* C. PETRESCU, C. V. 98. *Ți-i somn... —A, nu! Și pleoapele lui mari ca două obloane de-abia se ridicau. Era semnalul plecării.* BASSARABESCU, V. 19. *Sosirea acestui domn în București a fost semnalul a mari calamități pentru țară.* GHICA, S. 29. ✧ Expr. **A da semnalul** (pentru o acțiune) = a face primul gest (menit să antreneze și pe alții într-o acțiune), a lua inițiativa, a da tonul. *Semnalul popasurilor ea îl dădea, fugind înainte și așezîndu-se pe cîte-o bancă.* IBRĂILEANU, A. 155. *Dejaset dete semnalul aplaudării.* ALECSANDRI, O. P. 131.

3. (Psih.) Indiciu, indicator al unui fenomen sau al unui obiect din mediul înconjurător care, prin intermediul scoarței cerebrale, determină organismul să reacționeze într-un anumit fel.

4. Aparat sau instalație care servește drept avertisment, semnalează o primejdie; p. ext. sunetul emis. *Marfarul se mlădia, gonea din ce în ce mai repede, sunau semnalele cantoanelor.* CAMILAR, N. II 230. *Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un șuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluiere scurte și trenul se oprește.* CARAGIALE, M. S. 22. ✦ Semn convențional care pune în evidență prezența și poziția unui corp, a unui loc sau a unui punct. ✧ *Semnal topografic* = construcție de lemn, de metal sau de piatră vizibilă la distanță, care pune în evidență poziția unui punct pe teren.

SEMNALÁ, *semnalez,* vb. I. Tranz. (De obicei urmat de determinări în dativ) A atrage atenția cuiva asupra unui fapt, a avertiza pe cineva despre ceva. *Drept răspuns, el a semnalat dușmanului său statornic gîndul ce aveau turcii de a-l prinde.* IORGA, L. I 321.

SEMNALÁRE, *semnalări,* s. f. Acțiunea de a semnala și rezultatul ei. *Ministerul Comerțului Interior și organele sale au datoria să țină seama de cerințele populației, să asculte semnalările și sugestiile lucrătorilor din comerț.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2756.

SEMNALIZÁ, *semnalizez,* vb. I. Tranz. A da, a transmite semnale (la distanță); a comunica cu ajutorul semnalelor.

SEMNALIZÁRE, *semnalizări,* s. f. 1. Acțiunea de a semnaliza și rezultatul ei; înștiințare, comunicare prin semnale. *Mai mult succes avu telegraful cu semnalizări mute. Gică Elefterescu ridică mîna în sus agitînd un steguleț invizibil, pe care totuși Elvira Elefterescu îl văzu din celălalt capăt.* C. PETRESCU, C. V. 181.

2. (Psih.) Punerea organismului în legătură cu mediul înconjurător, prin anumite semnale. ✧ *Sistem de semnalizare* = totalitatea semnalelor prin care organismul se

pune în legătură cu mediul înconjurător, prin intermediul scoarței cerebrale.

3. (Concretizat) Instalație de semnale, pe un aerodrom, la o cale ferată, într-un port, la răspîntii de străzi, cu ajutorul cărora se fac comunicări la distanță. *Semnalizare automată.*

SEMNALIZATÓR[1], *semnalizatori*, s. m. Persoană care transmite semnale, care semnalizează.

SEMNALIZATÓR[2], *semnalizatoare*, s. n. Semafor. ✦ Indicator luminos folosit la autovehicule pentru a marca direcția și sensul în care se vor orienta acestea.

SEMNALMÉNT, *semnalmente*, s. n. (Mai ales la pl.) Totalitatea datelor, caracterelor exterioare după care o persoană poate fi identificată. *Cu semnalmentele luate, cu broșurile confiscate, după un interogatoriu scurt și după o morală lungă, prefectul vă dădu drumul.* PAS, Z. II 92. *Își lămurea el venirea bătrînului, care aducea, după toate semnalmentele, cu cantonierul Petrache.* POPA, V. 151. *Ochii negri, fața albă, Păr întunecat și mare, Inima un sloi de gheață. Alte semnalmente: n-are.* TOPÎRCEANU, B. 58.

SEMNÁRE, *semnări*, s. f. Acțiunea de a semna și rezultatul ei; iscălire. *Dacă îmi reușește și obțin semnarea contractului, am bani.* BARANGA, I. 215.

SEMNATÁR, -Ă, *semnatari, -e*, s. m. și f. Persoană care semnează (în virtutea unei împuterniciri) un act, un tratat, o convenție.

SEMNĂTÚRĂ, *semnături*, s. f. Semnarea unui text de către autorul lui sau de către cel care și-l însușește; numele cuiva scris de propria lui mînă (și de obicei într-un fel greu de imitat) în josul unui text, ca o dovadă că redactarea îi aparține sau că este de acord cu ea; iscălitură. *E scrisoarea ta? E scrisul tău? E semnătura ta? Recunoști?* BARANGA, I. 188. *Pe un petec de hîrtie, o mînă nedeprinsă cu scrisul trăsese un singur cuvînt: «Mulțumesc». Fără semnătură. Fără nimic.* C. PETRESCU, C. V. 275. *Desfăcu... scrisoarea cea mototolită din mîini... se uită pe ea, și fața lui se adînci din ce în ce. Ajunse la semnătură.* EMINESCU, N. 76.

SEMNIFICÁ, pers. 3 *semnifică*, vb. I. Intranz. A avea înțelesul de..., a însemna.

SEMNIFICATÍV, -Ă, *semnificativi, -e*, adj. **1.** Care exprimă (cu claritate) ceva, care pune în evidență un înțeles precis; care are o (anumită) semnificație. *Către sfîrșit, s-a mai petrecut o mică și semnificativă întîmplare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 108. *Două fapte... înregistrate — lucru foarte semnificativ — în înseși analele muntene.* HASDEU, I. V. 258.

2. Care exprimă ceva fără a fi nevoie de vorbe, care face aluzie la ceva, plin de înțeles; expresiv. *Asupra operei s-a păstrat aproape o jumătate de veac după moartea umilitului și ofensatului o tăcere semnificativă.* SADOVEANU, E. 85. *Nimic în Caragiale nu e simplă glumă. Fiecare «haz» de care rîde spectatorul este semnificativ.* IBRĂILEANU, S. 70. ✧ (Adverbial) *Membrii comisiei s-au privit semnificativ.* SADOVEANU, E. 163. *Zice că-i cotrobăiesc în lucruri... — Zice? întrebă apăsat, semnificativ, Elena Lipan.* C. PETRESCU, C. V. 84. *Colonelul tuși semnificativ.* SAHIA, N. 81.

3. Care are însemnătate; important. *Trebuie să subliniem că ne aflăm înaintea lucrării unui scriitor tînăr, abia la primele sale manifestări literare mai semnificative.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/6.

SEMNIFICÁȚIE, *semnificații*, s. f. **1.** Conținut semantic al unui cuvînt, înțeles, sens; accepție. *Aceste cuvinte... nu s-au ales desigur la întîmplare dintre toate vorbele limbii românești și nu sînt lipsite de o semnificație asupra căreia să se poată medita.* BOGZA, A. Î. 419.

2. Valoare simbolică a unui lucru; înțeles, noimă, tîlc; p. ext. însemnătate, importanță. *Ne pierdem în amănunte fără nici o semnificație.* BARANGA, I. 206. *Privirea avea o semnificație de toți înțeleasă.* C. PETRESCU, C. V. 89. *O premieră de teatru capătă de cele mai multe ori o mare semnificație.* SAHIA, U.R.S.S. 145.

SEMUÍ vb. IV v. **asemui.**

SENÁT, *senate*, s. n. **1.** Corp legislativ în unele țări, alcătuit din membri aleși, cooptați sau numiți și care împreună cu Camera deputaților constituie corpurile legiuitoare. *Senatul insulei ajunsese a alcătui legi de drept comercial și maritim.* BART, S. M. 47.

2. (Învechit) Sfat al bătrînilor, consiliu al sfetnicilor. V. divan. *Craiul, în supărarea sa, chemă senatul țării, bătrînii norodului să chibzuiască și să judece ce ar fi de făcut.* RETEGANUL, P. V 20. ✦ (În vechea organizare a învățămîntului universitar) Consiliu restrîns de profesori aleși de profesorii înșiși, a cărui atribuție era să ajute pe rector în conducerea universității.

3. (În Roma antică) Organ superior de conducere a statului în timpul republicii; (sub imperiu) consiliu consultativ cu un rol politic minor.

SENATÓR, *senatori*, s. m. Membru al unui senat.

SENATORIÁL, -Ă, *senatoriali, -e*, adj. Care ține de senat, care se referă la senatori, de senator. *Comisie senatorială.*

SÉNĂ s. f. (Cu sens colectiv) Frunze uscate de siminichie (întrebuințate ca purgativ și diuretic). *Ceai de senă.*

SENÉT s. n. v. **sinet.**

SENÍL, -Ă, *senili, -e*, adj. Care ține de bătrînețe, caracteristic bătrînilor; de bătrîn. *Degenerescența senilă este caracterizată prin atrofia elementelor nobile și specifice ale țesuturilor.* MARINESCU, P. A. 59. *Sultani... imorali stăpîneau un popor care trecea subit de la vînjoasa bărbăție la moleșirea senilă.* IORGA, L. I 389.

SENILITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este senil; slăbire a corpului și a facultăților intelectuale, cauzată de bătrînețe; bătrînețe.

SENÍN[1] s. n. Seninătate, claritate (a cerului), limpezime. *În ziua aceea... era un senin pe ceri și așa de frumos și de cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat, ca găinile.* CREANGĂ, A. 64. *Luna răsărise dintre munți și se oglindea într-un lac mare și limpede ca seninul ceriului.* EMINESCU, N. 6. ✧ (Poetic) *Pe dealuri clasice s-arată fecioare în cămăși de in Ce-n mîini cu amforele goale își umplu ochii de senin.* MACEDONSKI, O. I 64. *Ca în cămara ta să vin, Să te privesc de-aproape, Am coborît cu-al meu senin Și m-am născut din ape.* EMINESCU, O. I 170. ✧ Loc. adv. **(Așa ca) din senin** = dintr-o dată, pe neașteptate, pe negîndite, fără veste, fără motiv. *Mă tem, mamă! Mă tem pentru viața lui. — Ce-i cu tine? Așa din senin? Nu te-nțeleg.* DAVIDOGLU, M. 17. *Bătăi însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin.* REBREANU, I. 116. *De cum începu hora, fata cea frumoasă... veni ca din senin și iară se prinse lîngă dînsul.* ISPIRESCU, L. 187.

SENÍN[2], -Ă, *senini, -e*, adj. **1.** (Despre cer) Fără nori; (despre timp) limpede, clar, curat, liniștit, calm. *Cerul e senin și albastru; în depărtare, catargele își flutură în bătaia vîntului steagurile colorate.* DUNĂREANU, CH. 84. *Sirenele-ți cîntau în nopți senine Eternele legende-ale iubirii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 141. *Era ziua mult senină, Munții pluteau în lumină, Văile-n tăcere lină.* ALECSANDRI, P. I 110. ✦ (Poetic) Luminos. *Trecu o zi, trecură trei Și iarăși, noaptea, vine Luceafărul deasupra ei Cu razele-i senine.* EMINESCU, O. I 171.

2. Fig. (Despre oameni, despre expresia figurii lor, despre manifestări ale lor) Care exprimă mulțumire sufletească, care nu e tulburat de frămîntări; luminos, liniștit. *Și-a luat căciula, a zvîrlit dăsaga pe umăr și a pornit-o senin spre casa lui.* POPA, V. 100. *De-a mai mare dragul să fi privit pe Davidică, flăcău de munte... cu pletele creță și negre ca pana corbului; cu fruntea lată și senină.* CREANGĂ, A. 85. *O luntre aurită veghea pe undele limpezi ale lacului lîngă poartă; și-n aerul cel curat al serii tremurau din palat cîntece mîndre și senine.* EMINESCU, N. 6.

— Variantă: **serín, -ă** (COȘBUC, P. II 138) adj.

SENINĂTÁTE, *seninătăți,* s. f. **1.** Calitate a cerului sau a timpului senin; limpezime, lumină. ✦ (Concretizat) Întinsul, adîncul senin al văzduhului, limpeziș. *Soarele se ridica încet în seninătatea adînc albastră a cerului.* EMINESCU, la CADE.

2. Fig. Expresie senină a chipului. *Seninătatea gravă a Saței se întunecase în umbra unei melancolii dureroase, ce părea că înrîurește deopotrivă pe toți dimprejur.* D. ZAMFIRESCU, R. 11. ✦ Calm, liniște sufletească. *Cu aceeași seninătate cu care pregătea paturile pentru ceilalți bolnavi, își așternu și lui un pat.* MIRONESCU, S. A. 129.

SENINÉȚĂ s. f. v. **seninețe.**

SENINÉȚE s. f. (Rar) Seninătate. (Cu pronunțare regională) *Sănineța orizontului... îmi arătă că întru în regiunea munților.* NEGRUZZI, S. I 308.

— Variantă: **seninéță** (NEGRUZZI, S. I 289) s. f.

SÉNIOR[1] adj. m. (Pe lîngă un nume propriu de persoană, în opoziție cu junior) Cel mai în vîrstă dintre doi oameni care poartă același nume și care trăiesc în același mediu. *Primul portret cunoscut al lui Ion-vodă este acel ce l-am descoperit și cumpărat noi în 1862... la buchinistul Igel senior.* HASDEU, I. V. 236.

— Pronunțat: *-ni-or.*

SENIÓR[2]**,** *seniori,* s. m. (În orînduirea feudală din apus) Stăpîn al unui domeniu feudal; nobil. *Flutura în jurul persoanei sale o îngăduitoare aparență de senior.* VORNIC, P. 188.

— Pronunțat: *-ni-or.*

SENIÓR[3]**, -OÁRĂ,** *seniori, -oare,* s. m. și f. (Mai ales la pl.) Sportiv care a depășit vîrsta de 21 de ani (la băieți) sau de 18 ani (la fete).

— Pronunțat: *-ni-or.*

SENIORIÁL, -Ă, *senioriali, -e,* adj. Care aparține unui senior, de senior, al seniorului. *Pregătirile de vînătoare în curtea castelului seniorial.* ODOBESCU, la CADE.

— Pronunțat: *-ni-o-ri-al.*

SENS, *sensuri,* s. n. **1.** Înțeles, semnificație, accepție. *Sens propriu. Sens figurat.* ▭ *Iar din toată învălmășeala asta... ieșea ceva care dădea un sens pămîntesc iadului.* POPA, V. 215. ✦ Conținut noțional sau logic. *Ce să adaug? Îmi dictezi de un sfert de oră cuvinte fără nici un sens.* BARANGA, I. 188. *Nu înțeleg semnele chineze, dar ilustrațiile mă ajută să pricep sensul povestirii.* STANCU, U.R.S.S. 153.

2. Temei rațional, logică, rațiune; noimă. *Pe de altă parte, ce sens poate avea un atac de front cu un ploton.* CAMIL PETRESCU, U. N. 320. *La ce?... Oare totul nu e nebunie? Au moartea ta, înger, de ce fu să fie? Au e sens în lume? Tu, chip zîmbitor, Trăit-ai anume ca astfel să mori?* EMINESCU, O. I 40. ✦ Rost, scop, menire. *Alt sens n-are lumea asta, n-are alt scop, altă soartă.* EMINESCU, O. I 36. ◇ Loc. adv. **Fără sens** = fără rost, la întîmplare. *Merg acum fără sens. Știu că trebuie să cobor la gară, însă n-o iau într-acolo.* SAHIA, N. 24.

3. Direcție; orientare. *În gara Mărășeștilor s-au aprins luminile și din ea au plecat două trenuri în sensuri opuse.* SAHIA, N. 24. ◇ *Sens unic* = sistem de circulație (aplicat în special pe străzile cu mare afluență) potrivit căruia toate vehiculele trebuie să circule într-o singură direcție, pe toată lățimea părții carosabile.

4. (În expr.) **Într-un anumit sens** = privind lucrurile într-un anumit mod, dintr-un anumit punct de vedere, sub un anumit raport. *Într-un anumit sens, nu-ți trebuie prea mult curaj, ca să alergi înainte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 398. **În sensul cuiva** = potrivit vederilor, părerilor cuiva. [Brîncoveanul] *era destul de tare pentru a-și permite să trăgăneze executarea unei porunci... pînă-și va procura alta, în sensul său.* IORGA, L. I 348.

SENSÍBIL, -Ă, *sensibili, -e,* adj. **1.** (Despre oameni, uneori urmat de determinări introduse prin prep. «la») Care are o sensibilitate ascuțită, care resimte puternic orice impresie fizică sau morală. *Sensibil la frig. Sensibil la ironie.* ▭ *Cine ți-a spus dumitale că pentru a fi fericit e interzis să fii sensibil?* SEBASTIAN, T. 79. [Dionis] *pare foarte sensibil.* EMINESCU, N. 77. ✦ Care poate fi ușor mișcat, impresionat; simțitor, impresionabil, emotiv. ✦ (Despre organe) Care reacționează la cea mai ușoară excitație exterioară. *Ureche sensibilă. Stomac sensibil.*

2. (Despre materie, lucruri, fenomene etc.) Care poate fi perceput prin simțuri; care produce o senzație sau o impresie. V. concret, material. ✦ Care se poate ușor constata; vădit, simțitor, apreciabil. *Prețurile au înregistrat o scădere sensibilă scădere.*

3. (Despre instrumente sau aparate) Care funcționează sub acțiunea unui anumit agent (ca diferența de temperatură sau de greutate, schimbarea de presiune etc.). *Balanță sensibilă. Placă sensibilă.*

SENSIBILITÁTE, *sensibilități,* s. f. **1.** Facultatea de a simți, de a reacționa la excitații; acuitate a simțurilor; capacitatea de a avea senzații. *Poate că în acea singură clipă [a morții] e concentrată toată sensibilitatea, în creier fiind chiar sediul vieții. Dar unele insecte au senzații chiar după ce sînt decapitate.* BART, S. M. 78.

2. Capacitate de reacție afectivă; intensitate afectivă; emotivitate. *Erau oameni normali... unii din ei poate cu o sensibilitate prea acută.* CĂLINESCU, E. 31. *Sensibilitatea noastră e mai ascuțită și nu s-a tocit prin contactul cu primejdiile zilnice.* REBREANU, R. II 101. [Radu] *se făcuse de o sensibilitate care nu era de loc extraordinară vîrstei lui.* VLAHUȚĂ, O. A. I 90. ✦ (În artă și literatură) Impresionabilitate deosebită la tot ceea ce trezește emoții estetice; receptivitate artistică. *Sensibilitatea criticului se manifestă în cea mai profundă vibrațiune a ei... în admirabilul studiu asupra dramei «Năpasta».* DEMETRESCU, O. 170.

3. Calitate a unui instrument sau a unui aparat de a reacționa la valori sau variații foarte mici ale intensității unor agenți externi (ca diferența de temperatură sau de greutate, schimbarea de presiune etc.). *Sensibilitatea seismografului. Sensibilitatea balanței.*

SENSIBILIZÁ, *sensibilizez,* vb. I. Tranz. fact. **1.** A mări sensibilitatea (unui țesut, a unui mușchi etc.) la o excitație din afară; a face să devină (mai) sensibil. ✦ (Tehn.) A extinde intervalul de variație a unei mărimi, în care un sistem fizico-chimic își menține o anumită sensibilitate.

2. (Rar) A concretiza, a materializa. *Am rămas refractar la toată această lecție de viață practică... sensibilizată în lire sterline.* GALACTION, O. I 9.

SENSIBILIZÁRE, *sensibilizări,* s. f. Acțiunea de a sensibiliza și rezultatul ei.

SENSIBILIZATÓR, *sensibilizatori*, s. m. (Fiz.) Substanță care, adăugată în stratul fotosensibil al unui material fotografic (placă, film), face ca acest material să fie impresionat de anumite radiații.

SENTENȚIÓS, -OÁSĂ, *sentențioși, -oase*, adj. (Despre stil, fraze etc.) Care conține sentințe, maxime; p. ext. care are caracter, ton de sentință. *El îndulcește* [expresia] *adăogînd în acel stil sentențios și banal pe care îl luase și din «Ceasornicul domnilor».* IORGA, L. I 100. ✦ (Despre oameni) Care vorbește în maxime; p. ext. care folosește un ton emfatic, doctoral. (Adverbial) [D-ra Cucu:] *Nu vezi? (Sentențios) Domnule Miroiu, cînd cineva, un profesor, dă 22 de mii de lei pentru o carte, asta nu e lucru curat.* SEBASTIAN, T. 281. *Magda mușcă, nu sărută, zisei eu sentențios.* HOGAȘ, M. N. 48. *Peruianu vorbea sentențios, lăsînd tonul după fiecare propoziție.* VLAHUȚĂ, O. A. III 85.

SENTIMÉNT, *sentimente*, s. n. **1.** Atitudine emoțională a omului față de realitate; simțămînt. *Un sentiment de adîncă evlavie... mă încovoia cucernic lîngă blîndul și cucernicul moșneag.* GALACTION, O. I 92. *Eu, Dafine, de șapte ani am în inimă numai un gînd, amorul; numai un sentiment, amorul.* NEGRUZZI, S. III 438. *Cercările poetice tipărite la 1839 sînt pline de sentiment patriotic.* RUSSO, S. 153. ✦ Afecțiune. *Avea pentru mine un sentiment de frate mai mare, dispus să ocrotească și să sprijine în mine ceea ce era comun în noi.* SADOVEANU, E. 160. *Păstram pentru ei un sentiment delicat.* id. N. F. 144. *El simte, cald, un sentiment de frate, Cu cel eliberat, cu cine-i rob.* D. BOTEZ, F. S. 21.

2. Facultatea de a simți, de a cunoaște, de a aprecia ceva; conștiință. *Sentimentul propriilor forțe.* ▭ *Sentimentul naturii apare în proza românească o dată cu Alecu Russo.* VIANU, A. P. 73. ✦ Credință, impresie intimă. [Oamenii din țara Oltului] *niciodată nu sînt părăsiți de sentimentul că lumea, în nici o altă parte, n-ar putea fi mai frumoasă ca aici.* BOGZA, C. O. 274. *Avea sentimentul că Ana a intrat în viața lui intimă, că-l observă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 79.

— Variantă: (învechit) **simtimént** (BĂLCESCU, O. I 233, ALEXANDRESCU, M. 5) s. n.

SENTIMENTÁL, -Ă, *sentimentali, -e*, adj. **1.** Care exprimă (sau trezește) sentimente duioase, nostalgice; (peiorativ) dulceag. *Ton sentimental.* ▭ *Cu ochi ca două flori de cicoare, cu plete aurii... ar fi fost prea «romantic», prea obișnuit, prea sentimental.* IBRĂILEANU, S. 7. *De ce, doamna mea? o întrerupse Andrei cu mlădierea de glas cea mai sentimentală din lume.* HOGAȘ, H. 99. *Ce tot înțelegi tu* [zicînd] *că-ți plac frazele sentimentale, dar numai prin cărți, nu și aiurea?* GHICA, A. 89. *Care muzică vă place mai mult, doamna mea?... cea italiană sau cea germană? — Cea italiană, domnule director, căci e mai sentimentală!* ALECSANDRI, T. I 289. ✧ (Adverbial) *Rugată, a venit la piano d-na M. A cîntat sentimental «serenada lui Schubert».* IBRĂILEANU, A. 99. ✦ Care se referă la sentimente, afectiv. *În unul din basmele care, de veacuri... se șoptesc ultimei generații de către bătrîni... se găsește fixat un personagiu care simbolizează situația mea sentimentală din astă-seară.* SADOVEANU, E. 85.

2. (Despre persoane) Care denotă o sensibilitate accentuată, exagerată, în manifestările căruia precumpănește sentimentul, care se lasă ușor stăpînit de sentimente duioase. *Caragiale a fost un om profund gînditor și profund sentimental.* SADOVEANU, E. 143. *Și iată, ca-n atîtea rînduri, Ai devenit sentimental Privind cu ochii duși pe gînduri Pantoful delicat de bal.* TOPÎRCEANU, B. 66. ✧ (Substantivat) *Îl socotea un om slab, dezarmat și încă mai rău decît toate: un sentimental.* C. PETRESCU, A. 359.

SENTIMENTALÍSM, (2) *sentimentalisme*, s. n. **1.** Tendința de a exagera rolul și valoarea sentimentelor, de a aprecia lucrurile numai din punct de vedere afectiv sau de a da în mod obișnuit precădere acestui criteriu. *Fusese la Cernăuți la școală și se hrănise cu lecturi romanțioase, care dezlănțuiră în el un sentimentalism vaporos.* CĂLINESCU, E. 58. *A pune sentimentalism în relațiile de afaceri înseamnă a compromite și afacerile și sentimentul.* REBREANU, R. II 47. *Durerile imaginare au dispărut, falșul sentimentalism... dragostea aceea stupidă, etalată ca pe o tarabă, nu se mai vede.* ANGHEL, PR. 185. ✧ Expr. **A cădea în sentimentalism** = a deveni sentimental.

2. Gest, atitudine, comportare de om sentimental. *Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osîndit mai dinainte să fie strivit de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice!* REBREANU, R. I 22.

SENTIMENTALITÁTE s. f. Caracter, fel de a fi al unei persoane sentimentale, predispoziție spre exagerarea sentimentelor. *Aceștia, oamenii noi, simt pînă la sentimentalitate după predecesorii adormiți în indiferență.* IORGA, L. I 17. ✦ Lirism sentimental. *Prima fază a lui Conachi... e vremea sentimentalității fals-exagerate.* IBRĂILEANU, SP. CR. 56. ✦ Reacție afectivă specifică a cuiva față de realitățile vieții. *În «Dumbrava minunată» e natura și mitologia noastră, sînt obiceiurile, credințele și eresurile noastre, e sentimentalitatea, e atitudinea noastră față de lucrurile noastre.* IBRĂILEANU, S. 5.

SENTIMENTALIZÁ, *sentimentalizez*, vb. I. Intranz. (Rar) A se comporta ca un sentimental, a se deda la efuziuni sentimentale. *Ședeau nu numai noaptea sub salcîm, ci cutreierau desculți, sentimentalizînd și jurîndu-și unul altuia dragoste pînă la mormînt.* CĂLINESCU, E. 59.

SENTINÉLĂ s. f. v. **santinelă.**

SENTÍNȚĂ, *sentințe*, s. f. **1.** Hotărîre, decizie a unei instanțe judecătorești. *Desfășură hîrtia ce i se boțise în mînă și citi sentința curții marțiale a diviziei care osîndea la moarte prin ștreang pe sublocotenentul Svoboda.* REBREANU, P. S. 23. *Într-un proces pentru restituire de salar... tînărul Iriboianu, printr-o sentință foarte bine motivată, a respins acțiunea ministerului ca nefundată.* VLAHUȚĂ, O. A. III 22. *Publicul numeros așteaptă cu nerăbdare ca un judecător aspru, care are să-și dea sentința.* ALECSANDRI, O. P. 131. ✧ *Sentință de moarte* = sentință de aplicare a pedepsei cu moartea. *Sta în fereastră neliniștit, parcă aștepta sentința de moarte, nu știa ce să gîndească, nici gîndea ceva, era un amestec fără șir de icoane turburi, îmbătătoare.* EMINESCU, N. 75. ✦ Fig. Vestejire, blam. *Nu meritam aspra-ți sentință.* CARAGIALE, O. III 214.

2. Maximă, aforism. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumești imaginare, pe mărgini cu portretele lui Platon și Pitagora și cu sentințe grecești.* EMINESCU, N. 45. ✧ (Ironic) *Păstrează înțeleptele-ți sentințe pentru copiii tăi.* BOLINTINEANU, O. 364. ✦ Deviză. *Minutu-acela-n veci mă mușcește Ca o sentință e-n mintea mea.* ALEXANDRESCU, M. 64.

SENZÁȚIE, *senzații*, s. f. **1.** Fapt de conștiință produs de acțiunea unui excitant asupra organelor de simț. *Senzația nu este într-adevăr decît legătura directă dintre conștiință și lumea exterioară, transformarea energiei excitației exteriore în fapte de conștiință.* LENIN, O. XIV 40. *Numai cu ajutorul senzațiilor omul poate să cunoască lumea exterioară.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 109. *Unele insecte au senzații chiar după ce sînt decapitate.* BART, S. M 78. ✧ (Cu o determinare arătînd natura sau calitatea) *Senzație vizuală. Senzație auditivă.* ▭ *Se simți fulgerat de o senzație tare, zguduitoare.* VORNIC, P. 77. *Bozan simți o plesnitură în cap și durerea părea alta decît aceea pe care a simțit-o în clipa prăbușirii cu podul rulant. L-a inundat ceva cald, într-o senzație de moleșeală plăcută.* SAHIA, N. 37. *Senzația căderii în vid*

e așa de vie, încît simți cum se taie respirația. BART, S. M. 41. *Auzi vîjîind pe sub vagon o apă repede și puternică ce parcă numai cu acest vuiet al ei îți dă o senzație de răcoare.* VLAHUȚĂ, O. A. III 32. ◇ Expr. **A avea senzația că...** = a simți, a i se părea, a avea impresia că... *Avea senzația că virful urechilor a devenit sfărmicios ca porțelanul.* C. PETRESCU, C. V. 137. *Îndată ce puse capul pe pernă avu senzația că trupul i-a amorțit.* REBREANU, P. S. 163. ✦ Simțire. *Aprins la față și descumpănit, am luat buchetul de trandafiri și am ieșit din clasă. Stranii senzații încercau sufletul meu. Simțeam în mine ceva plăcut și cald.* GALACTION, O. I 59. ✦ Percepție. *Imaginea lui Eminescu e măreață, e sublimă. Ea ne dă senzația imensității spațiului, aproape noțiunea nemărginirii.* GHEREA, ST. CR. III 370.

2. (De obicei la pl.) Ceea ce are un caracter senzațional, impresionează în mod violent simțurile, imaginația, constituie un prilej de emoții violente. *Nu senzații trebuie să căutăm, ci o conlucrare de la postul hărăzit fiecăruia în vederea operei obștești.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 483, 1/2. *Avidă de senzații, ahtiată de o lume ușuratică, femeia asta cuminte, înțeleaptă ajungea frivolă, mincinoasă și violentă.* BART, E. 226. ◇ Loc. adj. **De senzație** = senzațional. *Se cetesc traduceri... literatură inferioară de senzație.* SADOVEANU, E. 23. *Se adîncise în citirea unui roman de senzație.* BART, E. 252. *S-a petrecut... un incident de mare senzație.* CARAGIALE, O. III 201. ◇ Expr. **A face senzație** = a produce o impresie foarte puternică, a trezi un interes deosebit, a face vîlvă. *Căruciorul cu înghețată făcea senzație.* BOGZA, A. Î. 594. *O cotofană Fără ocupație A adus o veste-n goană Și-a făcut senzație.* TOPÎRCEANU, B. 46. *Intrarea noastră în sat făcu o mare senzație.* BOLINTINEANU, O. 268. ✦ Lucru, persoană, eveniment care produce impresie. *Senzația serii a fost Nadina în «dansul apașilor», ultima noutate pariziană.* REBREANU, R. I 265.

SENZAȚIONÁL, -Ă, *senzaționali, -e,* adj. Care impresionează puternic, emoționează, uimește, interesează în cel mai înalt grad; care face senzație (prin caracterul său neprevăzut sau excepțional). *Sînt amîndoi o pereche senzațională.* CĂLINESCU, E. O. I 89. *Publică în revista sa un document senzațional.* SADOVEANU, E. 156. *Titu Herdelea coborî scara ca și cînd ar fi aflat știrea cea mai senzațională.* REBREANU, R. II 81. *Azi dimineață întreagă strada Fidelității a fost viu emoționată de o senzațională dramă pasională.* CARAGIALE, O. II 88.

SENZITÍV, -Ă, *senzitivi, -e,* adj. **1.** Care se raportă la simțuri sau la senzații; senzorial. *Organ senzitiv.*

2. Înzestrat cu sensibilitate, sensibil. *Plante senzitive.* ◇ *Mimoză senzitivă* (și substantivat, f.) v. mimoză.

SENZORIÁL, -Ă, *senzoriali, -e,* adj. Care se raportă la organele de simț, care se realizează prin simțuri. *Cunoaștere senzorială. Organ senzorial.*

SENZUÁL, -Ă, *senzuali, -e,* adj. **1.** Care ține de simțuri, care desfată simțurile. *Omul acesta, care pare că nu caută decît plăcerea senzuală, e consumat de patimă eterică, ideală, de iubirea către Anna.* IONESCU-RION, C. 83.

2. (Despre oameni, adesea substantivat) Înclinat spre plăcerile trupești, spre senzualitate. *Se scriau cronici... cum a știut... să devie soțul iubit și răsfățat al acestei bătrîne senzuale.* VLAHUȚĂ, O. A. III 7. ✦ Care trădează, exprimă senzualitate. *Femeie de o frumusețe neliniștitoare, voinică, dar mlădioasă, cu mișcările senzuale.* CAMIL PETRESCU, T. II 174.

SENZUALÍSM s. n. **1.** Doctrină filozofică, bazată pe recunoașterea senzației ca singura sursă a cunoștințelor noastre despre lume.

2. Înclinare spre plăcerile simțurilor; erotism.

SENZUALÍST[1], -Ă, *senzualiști, -ste,* adj. Care se referă la doctrina filozofică a senzualismului, care aparține senzualismului. *Filozofie senzualistă. Școală senzualistă.*

SENZUALÍST[2], -Ă, *senzualiști, -ste,* s. m. și f. **1.** Adept al senzualismului (**1**).

2. (Impropriu) Senzual. *Pînă aici el* [Don Juan] *își păstrează caracterul de senzualist decis.* IONESCU-RION, C. 83.

SENZUALITÁTE, *senzualități,* s. f. **1.** Înclinare spre plăcerile trupești. *Cu stigmatul ăsta de senzualitate nu poți sfîrși totdeauna ce-ai hotărît cuminte.* C. PETRESCU, Î. I 13.

2. Sensibilitate senzorială. *Adela mînîncă puțin și pe alese, dar cu poftă. Are senzualitatea fină.* IBRĂILEANU, A. 87.

SEPÁLĂ, *sepale,* s. f. Fiecare dintre frunzele (modificate) care alcătuiesc caliciul unei flori.

SEPARÁ, *sepár,* vb. I. Tranz. A face să nu mai fie împreună; a despărți, a izola. *Dezvoltarea industriei, a agriculturii și tehnicii, care nu pot fi separate de dezvoltarea științei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 5/1.

SEPARÁBIL, -Ă, *separabili, -e,* adj. Care se poate separa, care poate fi despărțit.

SEPARÁRE, *separări,* s. f. Acțiunea de a (se) separa; despărțire; diferențiere.

SEPARÁT, -Ă, *separați, -te,* adj. Care se găsește izolat, care nu comunică, nu se confundă cu alții; deosebit; care a fost despărțit sau izolat dintr-un complex. V. distinct. *Casa lui Toderici găzduia, în două odăi separate, gînduri și întîmplări din două lumi.* VORNIC, P. 179. *Nu e de loc adevărat că artiștii mari și-au creat o lume separată. Ei au luat o parte adîncă la durerile altora.* IONESCU-RION, C. 105. ◇ *Pace separată* = pace pe care o încheie un stat în mod izolat, separîndu-se de aliații săi de război. ◇ Expr. **A face opinie separată** v. opinie.

SEPARATÍSM s. n. Tendință de separare, de izolare, de desprindere dintr-un grup social constituit. V. sectarism.

SEPARATÍST, -Ă, *separatiști, -ste,* adj. Care se separă, se izolează de majoritate. V. sectar. *Sîntem fiii unei burghezii egoiste, separatiste și grozav de neprevăzătoare.* GALACTION, O. I 337. *I-am făcut să înțeleagă trebuința d-a nu fi ultraromîni separatiști.* GHICA, A. 584. ◇ (Substantivat) *În marea luptă pentru unire, deputații țărani au rezistat la toate încercările... separatiștilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 222.

SEPARATÓR[1], *separatoare,* s. n. **1.** Mașină sau aparat care servește la curățirea unei substanțe de altele sau la despărțirea unui element dintr-un amestec prin mijloace fizice. ◇ *Separator de gaze* = aparat pentru separarea gazelor de țiței la ieșirea lor din sondă. *Separator de unt* = aparat cu care se separă smîntîna din lapte (în vederea fabricării untului).

2. Aparat sau piesă care separă două porțiuni de conductă electrică sau două piese dintr-un sistem tehnic.

SEPARATÓR[2], -OÁRE, *separatori, -oare,* adj. Care are calitatea de a separa.

SEPARÁȚIE, *separații,* s. f. Despărțire, separare. *Învățămîntul sovietic nu lasă să se creeze un gol, să se nască separație între teorie și practică.* SAHIA, U.R.S.S. 140. ◇ *Separația puterilor* = teză juridică și politică burgheză care susține că puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească dintr-un stat au posibi-

litatea de a acționa independent una de alta. *Separație de patrimoniu* v. patrimoniu. *Separație de domiciliu* = dispensă, premergătoare divorțului, prin care se acordă soților dreptul de a avea domicilii legale diferite.

SEPARÉU, *separeuri,* s. n. Cameră, boxă separată într-un local public. *Inspectorii erau nevoiți deseori să-și facă rapoartele într-un separeu la* [localul] *«Flora».* PAS, Z. II 143.

SÉPIA s. f. invar. Vopsea cafenie-închisă provenită din viscerele sepiei și întrebuințată în pictură. ✦ Culoare asemănătoare cu a lichidului secretat de sepie; desen făcut cu tuș de această culoare.

SÉPIE, *sepii,* s. f. Moluscă marină cefalopodă, cu corpul oval, prevăzut cu zece brațe acoperite cu numeroase ventuze și cu o cochilie calcaroasă internă (cînd este atacată, emană un lichid negricios care tulbură apa) *(Sepia officinalis).*

SEPTÉMBRIE s. m. Numele lunii a noua a anului; (popular) răpciune. *Tot orașul Chișinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise pînă în luna lui septembrie.* NEGRUZZI, S. I 35.
— Variantă: (învechit) **septémvrie** (SADOVEANU, O. A. III 123) s. m.

SEPTÉMVRIE s. m. v. **septembrie.**

SEPTENTRIONÁL, -Ă, *septentrionali, -e,* adj. Din partea de nord (a globului pămîntesc); nordic.

SÉPTIC, -Ă, *septici, -e,* adj. Infectat cu microbi. *Rană septică.* ✧ *Maladie septică* = boală provocată de microbi.

SEPTICEMÍE, *septicemii,* s. f. Infecție generalizată a sîngelui provocată de un microb. *Procesul întreg decurge sub imaginea unei septicemii subacute.* BABEȘ, O. A. I 293. *Moare brusc, în chip absurd, de septicemie: făcînd o operație, s-a tăiat la un deget cu scalpelul.* SADOVEANU, E. 242.

SEPTUAGENÁR, -Ă, *septuagenari, -e,* s. m. și f. Persoană în vîrstă de șaptezeci de ani sau între șaptezeci și optzeci de ani.

SEPULCRÁL, -Ă, *sepulcrali, -e,* adj. **1.** De mormînt, privitor la mormînt.
2. Ca de mort. *Figură sepulcrală.*

SER, *seruri,* s. n. Partea lichidă a sîngelui. ✦ Lichid extras din sînge sau preparat pe cale artificială, folosit în scopuri terapeutice. *S-au preparat vaccinuri pentru prevenirea bolilor și seruri pentru a le vindeca.* MARINESCU, P. A. 74. ✧ *Ser fiziologic* v. fiziologic.

SERÁFIC, -Ă, *serafici, -e,* adj. De serafim, ca de serafim, îngeresc; fig. pur, candid, nevinovat. *Înfățișarea... e serafică... ochii ei sînt frumusețea-i cea mai mare.* GALACTION, O. I 244. *Era în privirea ei ceva serafic.* CAMIL PETRESCU, O. II 76. ✧ (Adverbial) *Nici nu voiam să spun aceasta, se apără, surîzînd serafic, Mirel Alcaz.* C. PETRESCU, C. V. 185.

SERAFÍM, *serafimi,* s. m. **1.** (În concepția religioasă) Înger de grad superior (reprezentat, pe icoane, cu șase aripi). *Gîndul că o asemenea frumusețe nepămînteasca și gingașă, că ochii ei viorii de serafim ar putea să fie... pradă viermilor, îl făcea să se închircească în el însuși ca înjunghiat.* CAMIL PETRESCU, O. II 233. *Frumoasă ca un serafim.* BOLINTINEANU, O. 377.
2. Prapur pe care sînt reprezentate chipuri de îngeri și care, după ritualul bisericii ortodoxe, se poartă la procesiunile funebre. *Crucile, prapurile, sfeșnicele, serafimii, steagurile și năsălia... cu cari are să se ducă mortul la groapă.* MARIAN, Î. 249.

SERAFÍMIC, -Ă, *serafimici, -e,* adj. (Rar) Serafic. *Vă pot încredința că muzică mai serafimică n-ați auzit.* HOGAȘ, M. N. 116.

SERAFÍU, -ÎE, *serafii,* adj. (Rar) Serafic. *Dulce era acea noapte Fără șoapte Pe-al Andaluziei plai! Cînd deodat-o armonie Serafie Răsună viu în sarai.* ALECSANDRI, P. II 60. *Copila serafie... Cîntă-o dulce melodie, Dulce ca sufletul ei.* id. ib. III 105.

SERÁI, *seraiuri,* s. n. (Turcism învechit; și în forma *sarai)* **1.** Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci, p. ext. orice palat; (prin restricție) apartament destinat cadînelor într-un palat turcesc (v. harem). *Prin mîndrele grădini în cer ridică Seraiuri albe cupole de aur.* EMINESCU, O. IV 209. *O sultană jună se uita pe mare De la o fereastră din al ei serai.* BOLINTINEANU, O. 101. *Nepoata sultanului, Copilița hanului... Pe sîrb iată că-l zărea Din serai de la zebrea.* ALECSANDRI, P. P. 106. *O să-mi fac o pereche de case să le întreacă pe ale armașului, saraiuri, bre! nu glumă.* FILIMON, C. 172. ✦ Reședință; locuință. *Aici se duseră la saraiul guvernatorului militar. Acest sarai era o casă veche, jumătate dărîmată.* BOLINTINEANU, O. 267. *Am văzut cu mare bucurie peștera sau, mai bine a zice, saraiul lui, mai bine întemeiat decît înainte.* DRĂGHICI, R. 116.
2. (Regional) Șură, șopron. *Strămurare a descălecat la al nouălea bordei, a dus calul sub un sarai șubred de stuf.* SADOVEANU, N. P. 375. ✦ Cămară, hambar. (Poetic) *S-au mișcat cu repejune pe drumeagul țarinii; le-a tăiat calea un popîndău ce-și aduna grîne în saraiul său subpămîntean.* SADOVEANU, N. P. 46.
— Variantă: **sarái** s. n.

SERÁL, -Ă, *serali, -e,* adj. De seară; (despre forme și instituții de învățămînt) ale cărui cursuri se țin în timpul serii. *Liceu seral.*

SERALÍE s. f. v. **sarailie.**

SERASCHÉR s. m. v. **seraschier.**

SERASCHIÉR, *seraschieri,* s. m. (Turcism învechit) Comandant al armatei și ministru de război în vechiul imperiu turcesc. (Atestat în forma *seraschir) Seraschirul turc iscălise fără greutate și tot fără greutate se grăbise a-și călca iscălitura.* HASDEU, I. V. 164.
— Variante: **seraschér, seraschír** s. m.

SERASCHÍR s. m. v. **serasehier.**

SERASÍR s. m. (Învechit; și în forma *sarasir)* Stofă țesută cu fir de aur; brocart. *Pe rochia ei de sarasir clipeau safire și pilpîiau rubine.* MACEDONSKI, O. III 102. *În cap purta naltul calpac de hîrșie fumurie cu fund de serasir.* ODOBESCU, S. I 133.
— Variantă: **sarasír** s. m.

SERÁTĂ, *serate,* s. f. Reuniune cu caracter muzical, literar etc. organizată, de obicei, în serile de iarnă; astăzi (mai ales) petrecere de seară cu dans (v. bal). *Într-o săptămînă, Ana cunoscu tot orașul. Se deteră cîteva serate anume pentru dînsa.* BASSARABESCU, S. N. 155. *Și de aceea nu te mire Că-n serate și petreceri Nici o inimă nu seceri Și nu clatini nici o fire.* VLAHUȚĂ, O. A. 70. *Aveți serate cu șarade, teatru... și alte plăceri.* ALECSANDRI, S. 102.

SÉRĂ, *sere,* s. f. Încăpere cu acoperiș și cu pereți de sticlă, în care sînt adăpostite și cultivate plante exotice și plante care nu suportă frigul. *Ar fi nimerit să începeți a face mai multă mișcare, baremi prin seră, dacă nu prin parc.* REBREANU, P. S. 115. *Serele, ca niște palate de cleștar din povești în care alte neamuri* [de flori] *visează la temperaturi deosebite, scînteiază aprinse de soare.* ANGHEL, PR. 114.

SERBÁ, *serbez,* vb. I. Tranz. (Complementul indică un fapt însemnat, un eveniment memorabil etc.) A sărbători. *Lîngă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate, Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prea luminate, Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese.* EMINESCU, O. I 85. *Potoski dă poruncă să-mpartă vin pe la soldați, pentru ca să serbeze victoria noastră.* ALECSANDRI, T. II 37. (Cu pronunțare regională) *Găsim într-un jurnal aducerea-aminte a adunării de la Blaj, ziua cea mare de 15 mai 1848, sărbată de pribegii din Principate la Paris la 15 mai 1851.* RUSSO, S. 67. ✦ Fig. A omagia, a cinsti. *Cînd privesc la tine, scumpa mea iubită, Ca o liră dulce inima-mi trezită Cîntă și serbează bunurile vieții, Farmecul iubirii și a tinereții.* ALECSANDRI, P. II 27. *Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna Și-nturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba.* NEGRUZZI, S. I 115. ✦ (În limbajul bisericesc) A ține sărbătoare, a prăznui.

SERBÁRE, *serbări,* s. f. **1.** Faptul de a serba; sărbătorire; p. ext. festivitate, petrecere. *Acum trei ori patru ani, meșterul Roman Lupu l-a văzut doar cu ochii lui pe șeful gării, la Iași, luînd parte la serbarea de 1 Mai.* GALAN, Z. R. 11. *Eram și eu p-acolo de căscam gura pe din afară pe la toate serbările.* ISPIRESCU, L. 32. *Radul, neclintit în deciziunea sa, ordona să se pregătească serbarea nunții.* NEGRUZZI, S. I 107.

2. Sărbătoare. *Învingătorul crezu de cuviință a-i eterniza memoria zidind o biserică pe locul bătăliei și înființînd o serbare anuală, rămasă pînă astăzi sub numele de «Moși».* HASDEU, I. V. 169. ✧ (Poetic) *Se apropie cea mai dulce și mai poetică serbare a primăverii: înflorirea livezilor.* SADOVEANU, O. VI 400.

SERBEZÍ vb. IV v. **sărbezi.**

SERDÁR, *serdari,* s. m. **1.** (În sec. al XVII-lea) Comandant de oaste, mai ales de călărime. ✧ *Marele serdar* (sau *serdarul mare)* = comandant de oaste avînd rangul între marele clucer și marele sluger. *Serdarul de mazili* = comandantul călărimii formate din boierii mazili. (Cu pronunțare regională) *Călărimea sărdarului de mazili... se alcătuia de toți boierii ieșiți din slujbă, ce se numeau mazili.* BĂLCESCU, O. I 14.

2. (În sec. al XVIII-lea și al XIX-lea) Titlu de boierie, boier care se încadra ca rang între boierii de clasa a II-a și a III-a. *Înaintat în cinul boieresc, serdarul luase, cu prilejul mergerii la școală a lui Costache, numele de Bălcescu.* CAMIL PETRESCU, O. I 148. *Serdarul Pipirig mă înștiințează că are să vie la soupé.* ALECSANDRI, T. 740. *Buna mumă... rămase încîntată văzînd... că cere pe fiică-sa un postelnic, pe dînsa, fată de serdar.* NEGRUZZI, S. I 72.

3. (Turcism învechit; numai în expr.) *Serdar-ecrem* = șeful cavaleriei la turci. *Să se înțeleagă domnul vostru cu serdar-ecremul turcesc.* ODOBESCU, S. III 438.

SERDĂREÁSĂ, *serdărese,* s. f. (Învechit) Soție de serdar. *Feciorul mijlociu al serdăresei Zinca Bălcescu intrase și el, după terminarea școlii de la Sf. Sava, în oștire.* CAMIL PETRESCU, O. I 245. *Serdarul îi stricat de vărsat ca un ciur; iar serdăreasa are niște ochi...* ALECSANDRI, T. 740.

SERDĂRÉSC, -EÁSCĂ, *serdărești,* adj. De serdar, al serdarului.

SERDĂRÍE, *serdării,* s. f. Funcția, demnitatea de serdar. *El întovărăși în exil pe tatăl său și... fu înălțat la serdărie, pe care o ocupă la 10 iunie 1689.* IORGA, L. I 63.

SERENÁDĂ, *serenade,* s. f. Concert de muzică lirică, vocală sau instrumentală, executat noaptea sub ferestrele cuiva în semn de omagiu sau de dragoste. *Ziua n-aveau de lucru, dar seara, cînd era lună, răsuna mahalalele de serenade.* GHICA, S. 58. *Mi-au venit în gînd să-i dau o serenadă prin care să-i pot face cunoscută starea jalnică a sufletului meu.* ALECSANDRI, T. I 78. *Sînt multe fete în Granadă, Și la Sevilla se găsesc, Pre care ades c-o serenadă Amorezații le-amăgesc.* NEGRUZZI, S. II 112.

SERENÍSIM, -Ă, *serenisimi, -e,* adj. (Învechit) Epitet care se adăuga la unele titluri de nobleță din țările apusene.

SERGÉNT, *sergenți,* s. m. **1.** Grad inferior în armată sau în miliție, imediat superior gradului de caporal; persoană avînd acest grad. *Mai tîrziu un sergent care face legătura la batalion mă lămurește.* CAMIL PETRESCU, U. N. 338. *Radu luă loc, privind la sergentul șef de post, Iftodiu Dumitru, cu cea mai mare nedumerire.* C. PETRESCU, Î. II 170. *Sergentul jandarmilor din sat a înaintat semeț prin mulțime pînă la scamatorul urcat pe scaun.* SAHIA, N. 68. *Se știa că la cazarmă* [Bălcescu] *aduna pe lîngă dînsul, în orele de recreație, mai mulți sergenți și soldați cărora le povestea despre vitejiile românilor în luptele cu turcii.* GHICA, S. A. 141. ✧ *Sergent-major* = persoană care urmează în grad după sergent. *Îl cercetează un sergent-major.* STANCU, D. 160. *Instrucția pe școli o făceau sergenți-majori care uitau că nu sînt la cazarmă, astfel că vă înjurau și vă băteau ca pe soldații lor.* PAS, Z. I 112.

2. (În trecut, de obicei determinat prin «de stradă») Agent de poliție însărcinat cu menținerea ordinii publice pe străzi și cu paza vieții și avutului cetățenilor; gardian, gardist. V. polițist. *Căpătă de la un sergent de stradă lămuririle de care avea nevoie.* GALAN, B. I 16. *Pleacă, fiindcă acum chem sergentul!* C. PETRESCU, C. V. 270. *Birjarii... trag cu biciul, sergenții îi cară la pumni, iar țăranul zăpăcit, pierdut nu știe... unde să cîrmească.* GHEREA, ST. CR. III 126.

SERHÁT, *serhaturi,* s. n. (Învechit) Cetate turcească la granița țărilor românești. *S-a făcut obicei... a se da pe fieșce an zaharea îmbelșugată din țeară la serhaturile turcești de pe malul Dunării.* ODOBESCU, S. I 326. *Le-au murit vitele tot cărînd la zaherele pe la serhaturi.* GHICA, S. 512.

SERIÁ, *seriez,* vb. I. Tranz. A așeza în serie sau pe serii; a clasa mărfuri, obiecte etc. dîndu-le un număr de serie.

SERIÁT, -Ă, *seriați, -te,* adj. Clasat, repartizat pe serii.

SERIATÓR, -OÁRE, *seriatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care așază, clasează pe grupe, pe serii. *De la Ungureanu Ion... am aflat că el este bacalaureat, că a muncit din greu, făcînd serviciul de seriator la demontare noaptea, urmînd ziua liceul, și că partidul l-a trimis acum la această înaltă școală.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 165, 10/6.

SERICÍCOL, -Ă, *sericicoli, -e,* adj. Referitor la sericicultură, de sericicultură.

— Variantă: (învechit) **serícol, -ă** (I. IONESCU, M. 373) adj.

SERICICULTÓR, -OÁRE, *sericicultori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se îndeletnicește cu cultura viermilor de mătase.

SERICICULTÚRĂ s. f. Cultura viermilor de mătase.

SERICÍNĂ s. f. Proteină cleioasă care acoperă firele de mătase naturală (și care este îndepărtată în cursul procesului de prelucrare).

SERÍCOL, -Ă adj. v. **sericicol.**

SÉRIE, *serii,* s. f. **1.** Înșiruire, succesiune neîntreruptă de obiecte, de fapte etc. (v. șir, lanț); p. ext. mulțime, sumă. *În ultimul timp începuse să*

publice... o serie de articole. CAMIL PETRESCU, U. N. 58. *Colonelul se gîndi să erupă într-o serie de țipete și înjurături, însă i se păru prea sinceră atitudinea țăranului și renunță.* SAHIA, N. 75. *Pe aici multe se vorbesc despre piesa mea: unii-și promit succes enorm, serii lungi de reprezentații.* CARAGIALE, O. VII 530. ◇ Loc. adj. **De serie** = fabricat, produs în serie; fig. comun, obișnuit, banal. *În industria constructoare de mașini se va pune un accent deosebit pe dezvoltarea producției de serie.* GHEORGHIU-DEJ, R. 74. ◇ Loc. adv. (Pe lîngă verbele «a produce», «a fabrica») **În serie** = în număr mare, în multe exemplare de același tip. ✦ Grup, tranșă, categorie într-o succesiune sau într-o clasificare. *Pentru diferitele graiuri românești e caracteristică trecerea unor consoane din seria palatală în seria nepalatală și invers.* S. C. L. 1950, 199. *Șirul pînzelor arată toată seria-ngropată, Iar în fața lor, pe-un scaun, Stă de ani cum stă și-acu El, cel viu, cu ochii țintă.* COȘBUC, P. II 97.

2. Expresie matematică formată dintr-o infinitate de termeni care se deduc unul din altul conform unei anumite reguli și care sînt legați între ei prin semnul plus sau minus.

3. (Chim.) Grup de compuși organici caracterizați prin faptul că fiecare are în molecula sa cîte un atom de carbon și doi atomi de hidrogen mai mult decît compusul precedent al grupului.

4. Număr de ordine care se aplică pe obiectele fabricate într-un număr mare de exemplare de același tip. ✦ Număr caracteristic unuia dintre tipurile de fabricație a unor produse finite.

SERÍN, -Ă adj. v. **senin.**

SERÍNGĂ, *seringi*, s. f. Instrument medical, folosit pentru făcut injecții, pentru luat sînge etc., constînd dintr-o mică pompă aspiratoare-respingătoare cu cilindrul de sticlă la care se adaptează un ac tubular.

SERIÓS[1] adv. **1.** Fără intenție de glumă, de farsă; drept, adevărat. *Vorbesc foarte serios, declara el.* SADOVEANU, E. 173. *Ei, cum vorbești serios... dacă vrei să știi ce vor filozofii?* CAMIL PETRESCU, U. N. 76.

2. Temeinic, cu seriozitate. *Ghica, Rosetti, Bălcescu etc. nu se pun serios pe lucru să se unească între dînșii.* GHICA, A. 73. ✦ Stăruitor, hotărît, dinadins. *Aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana.* REBREANU, I. 31.

SERIÓS[2] s. n. (Mai ales în expr.) Seriozitate. *Închin paharele cu seriosul cunoscut al românilor.* RUSSO, S. 25. ◇ Loc. adv. **Cu (tot) seriosul** = cu toată seriozitatea, cu toată convingerea, fără glumă. *Asta în Țara Românească se numește cu tot seriosul sistemă democratică.* CARAGIALE, O. III 186. ◇ Expr. **A lua** (pe cineva sau ceva) **în serios** = a acorda (unei persoane sau unui lucru) toată atenția, a-l socoti vrednic de luat în considerație, a-l crede real, adevărat, important.

SERIÓS[3]**, -OÁSĂ,** *serioși, -oase*, adj. **1.** Care are un caracter grav, sobru, rezervat; care nu se ține de glume, de frivolități; așezat, ponderat. *Lasă-mă-n pace, fii om serios!* BARANGA, I. 188. *Amicii și tovarășii de altădată, poeți și ei la ceasul lor, sînt astăzi oameni serioși, pătrunși de grija familiei și a viitorului.* GALACTION, O. I 342. *Multe neamuri s-au schimbat în caracter, așa englezii rîd și gioacă astăzi, pe cînd, din contra, voioșii francuji de odinioară se fac serioși.* RUSSO, S. 107. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. «la») *Fii mai serios la vorbă.* GHICA, A. 539. ✦ Care convine, care corespunde unui caracter sobru. *Trebuie să încetez cu glumele și să-mi iau un aer mai serios.* VLAHUȚĂ, O. A. III 67. ✦ Care are o înfățișare gravă, un aer solemn, sever, rigid. *Alăturea cu oblonul se ținea un groom ca de vro 15 ani, țanțuș și serios ca un personagiu important.* ALECSANDRI, O. P. 137. ✦ Lipsit de veselie, de zburdălnicie. *Copil prea serios pentru vîrsta lui.* ✦ (Despre îmbrăcăminte) Sobru. [Cucoanele] *în trăsurile lor, cu vizitiul și fecîorul îmbrăcați în livrele serioase, cu alte cuvinte ce nu bat la ochi... se uită pe sub gene la Cuza cînd trece în sfîrîitul roților și în zborul cailor.* MACEDONSKI, O. III 38.

2. Care obișnuiește să adîncească lucrurile, să procedeze cu atenție, cu conștiinciozitate în toate acțiunile sale; p. ext. care are o înfățișare, o expresie vădind concentrare, atenție, preocupare. *Sînt toți serioși și gravi.* BOGZA, A. Î. 235. *Asculta foarte serioasă, cu capul sus.* REBREANU, I. 86. *Avea... niște ochi mari, serioși, împrăștietori de lumină.* GANE, N. III 93.

3. Care trebuie privit cu seriozitate; pozitiv, real, adevărat. *E lucru foarte serios și poate să te bage și-n temniță.* REBREANU, I. 107. ✦ Care cere o atenție deosebită, pentru a se evita urmări grave; primejdios. *Boală serioasă.* ▭ *Sînt semne că a doua zi vom avea o bătălie serioasă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 348. ✦ (Despre lucrări, activități etc.) Temeinic, adînc, laborios. *Te așteptai să fii răsplătit, chiar de la început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase... pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta.* ODOBESCU, S. III 10. *Toată vremea mea era întrebuințată în studii serioase asupra artei.* ALECSANDRI, O. P. 16. *Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioase pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-a lăsat e mîhnicioasă.* NEGRUZZI, S. I 312.

4. Important, de seamă. *Astfel și numai astfel vom putea dobîndi o trupă serioasă.* ALECSANDRI, S. 4. *Schimbarea iute a literilor... va aduce prefacere serioasă în ortografie.* RUSSO, S. 58.

SERIOZITÁTE s. f. **1.** (În opoziție cu superficialitate) Însușirea de a fi serios, de a adînci lucrurile, de a le privi cu atenția și cu conștiinciozitatea necesară, de a nu lua nimic în glumă; p. ext. comportare, ținută care denotă această însușire. *În multe privințe, șeful de aci se asemăna cu cel de la «Minerva», prin seriozitate, bună purtare și spirit de dreptate.* PAS, Z. I 300. *Nu putea să-și creadă ochilor văzînd cu ce seriozitate s-așterne pe lucru din prima zi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 52. *În van vorba ta blînd povățuiește, La seriozitatea ta surîd!* EMINESCU, O. IV 68. ◇ Loc. adv. **Cu seriozitate** sau **cu toată seriozitatea** = a) cu atenție, cu conștiinciozitate, temeinic. *Întreprinderile industriei noastre grele au datoria să se preocupe cu toată seriozitatea și de sporirea producției, și de lărgirea sortimentului bunurilor de larg consum.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2880. *Nu cumva... să-i vină rău gînd de a lepăda cartea ta din mînă, mai nainte chiar de a fi întrat în materia ei, tratată cu seriozitate.* ODOBESCU, S. III 11; b) cu convingere, cu tărie, dinadins, fără glumă. *Și ți-ai închipuit vreodată, băiete, cu toată seriozitatea, că te iubesc?* DEMETRIUS, C. 52; c) (în construcție cu verbe ca «a spune», «a zice» etc.) cu ton profund, convins; cu pătrundere, cu greutate. *Maică-sa se opri din rîs și vorbi cu seriozitate.* MIHALE, O. 244. *Copilul cel mărunțel îmi vorbea cu seriozitate și cu durere, ca un om mare.* SADOVEANU, O. VIII 122. *Da! făcu bătrînul cu seriozitate.* REBREANU, R. I 157. ✦ Expresie a figurii lipsită de veselie, de zburdălnicie. *Seriozitatea contrastează totdeauna plăcut cu fața de copil.* EMINESCU, N. 35. ✦ (În opoziție cu frivolitate) Atitudine ponderată, sobră; cumințenie.

2. Profunzime, intensitate; temeinicie, autenticitate. *Dacă n-ar fi la mijloc seriozitatea și solemnitatea sentimentului ce mi-ați inspirat, ar trebui să rîd.* GALACTION, O. I 335. ✦ Calitate a ceea ce necesită o deosebită atenție, o deosebită grijă; gravitate. *Se potrivea prea puțin cu seriozitatea clipei.* CAMIL PETRESCU, O. II 275. ✦ Calitate a ceea ce este lucrat, executat cu conștiinciozitate, cu

atenție. *Seriozitatea unei lucrări științifice.* ▭ *Dezbaterile au avut un ton susținut de seriozitate.* SADOVEANU, E. 41.

SERJ s. n. Țesătură de mătase (uneori amestecată cu bumbac) cu firul în diagonală, întrebuințată pentru căptușirea hainelor.

SERMAIÁ, *sermaiale,* s. f. (Turcism învechit; și în forma *sirmaia)* Capital; fond. *Piratul aflase că corabia avea sirmaia de o sută de mii de lei pentru cumpărături de grîu.* GHICA, S. 407.

— Variante: **sirmaiá, sermiá** (PANN, P. V. II 70) s. f.

SERMIÁ s. f. v. **sermaia.**

SEROLÓGIC, -Ă, *serologici, -e,* adj. Privitor la serul sanguin. *Examen serologic.*

SEROLOGÍE s. f. Știință care studiază proprietățile serului din sînge.

SERÓS, -OÁSĂ, *seroși, -oase,* adj. **1.** De natura serului sau a serozității, avînd caracterele serozității. *Partea seroasă a sîngelui.* ◇ *Sînge seros* = sînge în compoziția căruia predomină serul.

2. (Despre țesuturi) Care secretă o serozitate. *Deschiderea cavităților mari seroase s-a făcut cu instrumente încălzite, după secțiunea prealabilă a pielii.* BABEȘ, O. A. I 268. ◇ *Membrană seroasă* = membrană care înlesnește mișcările unui organ, fiind formată din două foi subțiri, dintre care una aderă strîns la organ, iar cealaltă căptușește cavitatea respectivă, spațiul dintre ele fiind umplut cu o serozitate.

SEROTERAPÍE s. f. Metodă terapeutică pentru tratarea și prevenirea unor boli infecțioase, prin administrarea serului luat de la un animal imunizat împotriva acestor boli. *Cei doi cîini... tratați după procedeul nostru reprezintă primele animale vindecate prin seroterapie.* BABEȘ, O. A. I 383.

SEROZITÁTE, *serozități,* s. f. Lichid alb-gălbui pe care îl secretă membranele seroase. ✦ Lichid seros sau purulent care se formează în inflamații ale membranelor seroase, hidropizii, edeme și alte afecțiuni.

SERPENTÍN s. n. Mineral cu varietăți de diferite culori, rezultat printr-un proces de hidroliză a silicatului de magneziu.

— Variantă: **serpentínă** (ODOBESCU, S. II 138) s. f.

SERPENTÍNĂ[1] s. f. v. **serpentin.**

SERPENTÍNĂ[2], *serpentine,* s. f. **1.** Traseu șerpuit al unui drum care străbate un teren accidentat; p. ext. drum cotit, șerpuit. *Prin-năuntrul acestei păduri, din care cerul nu se mai vede, și printre ai cărei arbori, speriate și fragile, trec uneori căprioare, o serpentină șerpuiește.* BOGZA, C. O. 167. *Brișca porni în trapul reținut al cailor pe drumul ce cobora într-o serpentină severă.* REBREANU, R. I 74.

2. Fîșie lungă și îngustă de hîrtie colorată, înfășurată strîns, și care, aruncată la distanță, se desfășoară în elice, folosind ca amuzament la petreceri. *E prins într-o plasă de serpentine. Cînd mișcă mîna, foșnesc benzile de hîrtie, țîrîie scrumiere, răstoarnă cestile de cafea.* C. PETRESCU, Î. II 192. *Toată sala e panglici de serpentine verzi, galbene, roșii, acățate în candelabre, făcînd paienjeniș între mese.* id. ib. 192.

3. Tub de metal sau de sticlă îndoit în formă de spirală sau de elice, folosit ca schimbător de căldură sau ca element al unui schimbător de căldură.

SERTA-FÉRTA adv. (Grecism învechit) De colo (pînă) colo, în sus și în jos, fără rost. *Ca să nu stea în drumul corăbierilor, cari umblau de colo pînă colo, serta-ferta.* CARAGIALE, S. N. 77. ◇ (Substantivat) *Lui nu-i bătu la ochi a bine acele serta-ferta, de colo pînă colo, pe dinaintea casei lui.* ISPIRESCU, la TDRG.

SERTÁR, *sertare,* s. n. **1.** Cutie într-o mobilă (birou, masă, scrin etc.) care se trage puțin în afară cînd vrem să ne servim de ea. *Doamna Vorvoreanu deschise sertarul și se uită înăuntru printre hîrtii, bastonașe de ceară de sigilat, tocuri.* DUMITRIU, N. 84. *De la fereastră, pășî la birou și deschise sertarul, bătînd cu palma drăgăstos cele două dosare, pe încetul și cu răbdare alcătuite.* C. PETRESCU, C. V. 111.

2. Organ de mașină care, prin deplasările sale de translație sau de rotație, permite intrarea și ieșirea agentului motor (abur, aer comprimat etc.) în cilindrul unui motor. ✦ Element în formă de placă, folosit la construcția unor robinete pe care le închide și le deschide, deplasîndu-se într-o mișcare de translație în lungul axei lui; vană.

SERTĂRÁȘ, *sertărașe,* s. n. Diminutiv al lui sertar.

SERTIZÁ, *sertizez,* vb. I. Tranz. A reduce secțiunea la capătul unei piese tubulare, cilindrice sau prismatice, prin deformarea plastică a pereților ei.

SERTIZÁRE s. f. Acțiunea de a sertiza. *Sertizarea cartușelor.*

SERV, -Ă, *servi, -e,* s. m. și f. **1.** (În orînduirea feudală) Persoană fără drepturi sociale, legată de pămînt și depinzînd de seniorul care stăpînea pămîntul. V. iobag, șerb. *În evul mediu, poziținea servului sau vasalului era asemenea precară.* GHEREA, ST. CR. III 75. ✦ (Latinism învechit) Sclav, rob. *În evul mediu... femeia era o servă a bărbatului.* GHEREA, ST. CR. II 317.

2. (Învechit) Servitor, slujitor. *Jupîneasa Avramia se întoarse către cele două serve ale sale care așteptau la ușa casei mici și, aplecîndu-se spre ele, le șopti porunci pripite.* SADOVEANU, Z. C. 43. ◇ Fig. *Tu cugeți poate-acuma că m-am grăbit. — O! da, Prea multă înlesnire am pus de-a mă preda, Și n-am făcut paradă de forme și rezervă, Dar ele de te-ncîntă mă fac și a lor servă!* MACEDONSKI, O. II 120.

SERVÁJ s. n. (În orînduirea feudală) Starea de serv; iobăgie, șerbie. *Servajul fu cunoscut în țările noastre sub numele de romînie* (= rumînie). BĂLCESCU, O. I 252.

SERVÁNT, *servanți,* s. m. **1.** Om de serviciu cu atribuții speciale în anumite instituții. *La morgă se pregătesc servanții. a-l preda pe Anghelache să-l ducă acasă.* CARAGIALE, M. 246.

2. Soldat care deservește o armă automată, în special un tun.

SERVÁNTĂ, *servante,* s. f. Masă (sau bufet de sufragerie) pe care se pun tacîmurile și vesela de schimb necesare în timpul cînd se servește masa.

SERVÍ, *servesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A îndeplini anumite funcții, însărcinări, îndatoriri față de cineva. *Dacă voi mai revedea vreodată patria mea, va fi numai pentru ca s-o servesc și să-mi jertfesc viața pentru ea, dacă va fi nevoie.* KOGĂLNICEANU, S. A. 35. ◇ (Complementul indică timpul servit) *Inspectorul îi mai făgădui să-i socotească și anii ce-i servise pînă atunci.* REBREANU, I. 82. ◇ Intranz. (Construit cu complementul în dativ) *Doi oameni scumpi patriei comune pentru cunoștințele cele întinse, talentele și zelul de a-i servi.* GHICA, A. 763. ✦ Intranz. A face serviciu, a funcționa ca... *Fusese condamnat ca să servească șapte ani ca soldat în regimentul de artilerie din Synope.* BART, S. M. 25. ✦ Intranz. A lucra în calitate de om de serviciu, a sluji. *A servit trei ani la oraș.* ✦ A lucra pentru..., în interesul, în slujba cuiva; a sprijini. *La 1848... serveam și interesele mișcării.* SADOVEANU, O. I 419. ✦ A fi de folos, util, a aduce servicii cuiva. *Cu ce te pot servi?*

2. Intranz. (Despre lucruri, urmat de determinări introduse prin prep. «la», «ca», «de» sau «drept») A folosi la..., a avea rolul de..., a fi utilizat ca... *O altă odaie dindărăt va fi servit de dormitor copiilor, avînd aspectul nud al unei săli de internat, cu lucruri puține și tari.* CĂLINESCU, E. 50. *Pînă în clasa cincea liceală n-am știut la ce poate servi o perie de dinți.* C. PETRESCU, Î. II 53. *Cu toate aceste, nevinovata poveste servi de pretext tartufilor politici ca să închidă jurnalul și să exileze pe autor.* NEGRUZZI, S. I 94. ✦ Refl. A se folosi, a face uz de... *Manfred și Faust, adînci cugetători, Fantasme ce-n veghere ședeați pînă la zori... Urcatu-v-ați prin lumea de umbre și de vise, Servitu-v-ați de cuget ca punte peste-abise.* MACEDONSKI, O. I 48. ✦ Refl. (Neobișnuit, urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A întrebuința. *O stațiune preistorică ai cărei lăcuitori se serveau cu arme de piatră nelustruită și de os.* ODOBESCU, S. II 421.

3. Tranz. (Complementul indică lucruri de mîncare, de băut) A pune, a aduce la masă. (Refl. pas.) *S-a servit friptura.* SAHIA, N. 59. ✦ (Complementul indică lucrul oferit sau persoana căreia i se oferă) A prezenta cuiva o mîncare ca să ia dintr-însa, a da cuiva dintr-o mîncare, a trata pe cineva. *Izbuti să-i așeze și să le servească cîte ceva.* REBREANU, R. I 193. *Din cînd în cînd se scula să-și servească musafirii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 53. ✦ Fig. A da, a transmite. *Încercă să-i servească ultimele noutăți despre Nadina.* REBREANU, R. I 254. ✦ Refl. A lua să mănînce. *Scoase din buzunarul vestei o cutiuță de email cu pastile parfumate și, inainte de a se servi, o întinse Sabinei.* C. PETRESCU, C. V. 14. ✦ (Impropriu) A lua dintr-o, mîncare sau o băutură oferită; a mînca, a bea. *Aceasta servește dulceață!* C. PETRESCU, Î. I 38. ✦ (Despre vînzători, funcționari etc.) A oferi solicitanților cele cerute; (în special) a executa o comandă. *Ceru o cafea neagră, dar chelnerul nu se grăbi să-l servească.* C. PETRESCU, C. V. 313. ✦ A asigura o prestare de serviciu; a deservi. *Opt ascensoare, în mișcare continuă, se ridică și se coboară, servind cele 19 etaje.* BART, S. M. 41. ✦ Tranz. (Folosit și absolut) (La unele jocuri sportive cu mingea și la jocul de cărți) A pune (mingea sau cartea) în joc. *Se aude din culise glasul Corinei: «20-20. Eu servesc». Pe urmă cîteva scurte bătăi de minge și apoi tot glasul ei: «21-20».* SEBASTIAN, T. 85. ✦ A plăti, a furniza. *A servi o rentă.*

— Prez. ind. și: (învechit) *serv* (CARAGIALE, O. III 146, ALECSANDRI, S. 6).

SERVIÁBIL, -Ă, *serviabili, -e,* adj. Care se pune cu plăcere la dispoziția celor din jur pentru a-i servi, care își oferă cu promptitudine serviciile; îndatoritor, săritor, binevoitor. *Directorul... mi se păru scandalos de serviabil și de galant.* GALACTION, O. I 103. *Gică pentru toți era un băiat bun, serviabil.* C. PETRESCU, C. V. 102.

SERVIABILITÁTE s. f. (Rar) Însușirea de a fi serviabil.

SERVÍCIU, *servicii,* s. n. 1. Acțiunea de a servi; muncă prestată în folosul sau în interesul cuiva. *Zece ani de serviciu. A renunța la serviciile cuiva.* ✧ Expr. **A fi** (sau **a se pune**) **în serviciul cuiva** (sau **a cuiva**) = a sluji, a servi unei persoane sau unui scop, unei idei etc. *În trecerea atît de scurtă, ființa noastră pieritoare a fost în serviciul unor idealuri generoase.* SADOVEANU, E. 24. ✦ (În construcție cu verbele «a face», «a aduce») Faptă, acțiune care avantajează, servește pe cineva; îndatorire. *Ce fericit era cînd avea de făcut un mic serviciu pentru Dan.* VLAHUȚĂ, O. A. III 81. *Am mare nevoie să te văz pentru a-ți cere să-mi faci un serviciu de adevărat prieten.* CARAGIALE, O. VII 331. *Nicu Bălcescu, prin activitatea sa, a făcut multe servicii «Societății literare».* GHICA, S. A. 149. ✧ Expr. **A face un prost** (sau **un rău**) **serviciu** (cuiva) = a face (cuiva) un rău (fără voie). *Mușat, neînsurat, îl lua adesea cu el acasă, îl scutea de unele sarcini mai grele și-i făcea, din prietenie, cel mai rău serviciu cu putință.* GALACTION, O. I 132. ✦ *Scară de serviciu* = scară de acces la dependințele unui imobil. *Pe această săliță, de unde începe scara de serviciu a casei, se află un dulap.* STANCU, U.R.S.S. 44.

2. Ocupație, îndeletnicire (cu caracter organizat și permanent) pe care o are cineva în calitate de salariat al statului sau al unui particular; slujbă. *Este, pot să spun, primul meu șef... în primul meu serviciu.* GALAN, B. I 81. *Sura mi-a adus vestea că ți-ai găsit serviciu.* SAHIA, N. 95. ✦ Îndatorire care revine cuiva în calitatea sa de slujbaș; îndeplinirea, executarea acestei îndatoriri. *Ofițerii de la diverse depozite și comandamente... își lasă și ei serviciul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 419. ✧ *Serviciu comandat* = însărcinare, atribuție, misiune specială încredințată cuiva spre executare. *Ca să plece undeva, are nevoie de bilet special, și fără îndoială că acum s-a dus într-un serviciu comandat.* SAHIA, U.R.S.S. 100. *Serviciu militar* v. militar. *Serviciu divin* (sau *religios*) = slujbă religioasă. *La cimitir serviciul religios a fost lung.* C. PETRESCU, C. V. 299. ✧ Expr. **A intra în serviciu** = a deveni slujbaș. *Intră în serviciu; fu pe rînd subgrefier, subcomisar și subprefect.* NEGRUZZI, S. I 110. **(A fi) de serviciu** = (a fi) însărcinat cu o misiune specială care revine (pe timp limitat și prin rotație) salariaților unei instituții, în cadrul obligațiilor lor profesionale. *Trimesese numai un ofițer de serviciu... să vadă despre ce e vorba și să-l ție la curent prin ștafete.* CAMIL PETRESCU, O. II 227. ✦ (Cu o determinare introdusă prin prep. «de» și arătînd natura slujbei) Funcție. *Serviciul de casier.*

3. Subdiviziune în administrația internă a unei instituții, întreprinderi etc., cuprinzînd mai multe secții; p. ext. colectivul de muncă corespunzător. *Serviciul administrativ.* ▭ *În afară de cele trei odăi... restul este ocupat de serviciile guvernului.* CAMIL PETRESCU, O. II 403.

4. (De obicei cu o determinare introdusă prin prep. «de») Grup de obiecte care alcătuiesc un tot cu destinație specială. *Slujnica a adus serviciul de cafea pe tablaua de alamă.* C. PETRESCU, A. 451. *Cel dintîi lucru care-i atrase privirea în biroul lui Mirel Alcaz fu un serviciu de ceai cu paharul golit.* id. C. V. 130.

— Pl. și: (învechit) *serviciuri* (ALECSANDRI, T. I 295). — Variantă: (4, franțuzism învechit) **servís,** *servisuri* (KOGĂLNICEANU, S. 94), s. n.

SERVIÉTĂ, *serviete,* s. f. Geantă mare de piele, cu una sau mai multe despărțituri, în care se poartă acte, hîrtii, cărți. *Ne-am dus la birou la el, am deschis serviета, i-am dat plicul cu instrucțiunile și în fața mea l-a închis în casa de fier.* BARANGA, I. 203.

SERVÍL, -Ă, *servili, -e,* adj. 1. Slugarnic; lingușitor. *Desprețul cu care îl tratează intrigantul acela de Martial, declarîndu-l bun de nimica... mă îndeamnă și mai mult a lua în antipatie pe acest poet servil și demoralizat.* ODOBESCU, S. III 31. ✦ (Neobișnuit) Care ține de condiția de șerb, de rob. *Iar Gabriel Bathory scuti pe clericii de nația noastră de servitutea corpului și de sarcini servile.* IORGA, L. II 55.

2. Care se conformează prea riguros, prea exact, care se supune fără rezerve modelului; lipsit de originalitate. (Adverbial) *Realiștii... susțineau ori susțin că arta e inferioară naturei totdeauna și în toate privințele, și de aici concluzia că arta trebuie să imite natura servil, să imite tot ce ne dă natura și așa cum ne dă natura.* GHEREA, ST. CR. II 53. ✦ (Despre traducători și traduceri) Care se ține în mod formal de original, căutînd să traducă întocmai cuvintele și neglijînd ideile, fondul.

SERVILÍSM s. n. Caracter servil, atitudine servilă; slugărnicie.

SERVILITÁTE s. f. (Rar) Servilism. *Rolul de servilitate ce juca în vechime boierii vînduți străinilor.* BOLINTINEANU, O. 256.

SERVÍS s. n. v. **serviciu.**

SERVITÓR, -OÁRE, *servitori, -oare,* s. m. și f. (Ieșit din uz) Persoană angajată în serviciul cuiva pentru treburi casnice; p. ext. persoană care muncește la stăpîn; slugă. *Servitoarea intră c-o scrisoare și un pachet sigilat.* BART, E. 248. ◇ (Învechit, în formule de politețe) *Al d-voastre servitor devotat și amic sincer.* ALECSANDRI, S. 5.

SERVITÚTE, *servituți,* s. f. **1.** Stare de dependență, de aservire; robie. ◆ Obligație, constrîngere. *Era o funcțiune liberă de servituțile biroului.* GALACTION, O. I 27.

2. (Jur.) Sarcină care grevează asupra unui bun imobiliar (izvorînd din situația naturală a bunului sau dintr-o convenție) și care se instituie fiind de utilitate publică sau particulară.

SÉRVUS interj. Formulă familiară de salut. *Servus și plecăciune!* ALECSANDRI, T. 853.

SESIÚNE, *sesiuni,* s. f. Perioadă de timp în care membrii unui colectiv (organ reprezentativ, instituție științifică etc.) se întrunesc pentru a rezolva împreună problemele și lucrările care le stau în față; p. ext. ședințele ținute în acest timp. *Se convoacă prima sesiune a Marii Adunări Naționale pe ziua de 23 ianuarie 1953.* B. O. 1953, 3. *Adunarea Țării Romînești, din care mai mulți din dumneavoastră ați făcut parte, a dat, în sesiunile trecute, mai multe voturi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 169. ◇ *Sesiune de examene* = perioadă de timp în cursul căreia se țin examene.

SESTÉRȚ, *sesterți,* s. m. (Și în forma *sesterțiu*) Monedă romană de aramă. *Îi producea un venit anual de 60000 sesterții, adică, pe banii de acum, 12000 lei noi.* ODOBESCU, S. III 26. *Pe-o mie de sesterții sînt gata să ți-l vînd.* ALECSANDRI, T. II 246.

— Variantă: **sestérțiu** s. m.

SESTÉRȚIU s. m. v. **sesterț.**

SET, *seturi,* s. n. Fază a unei întreceri sportive (de tenis, ping-pong, volei etc.) al cărei sfîrșit este indicat de realizarea unui scor convențional.

SETCÁR, *setcari,* s. m. (Regional) Pescar care prinde pește cu setca.

SÉTCĂ, *setci,* s. f. (Regional) Plasă (de forme și de dimensiuni variate) întrebuințată la pescuit. V. m r e a j ă, n ă v o d.

SÉTE s. f. **1.** Senzație pe care o au oamenii și animalele cînd simt nevoia să bea apă. *Setea îmi era cumplită: mi se uscase limba în gură.* SADOVEANU, N. F. 72. *Spînul se preface că-i e sete și cere plosca cu apă de la stăpînu-său.* CREANGĂ, P. 204. *Așa jalnic de ce cînți? Ori ți-i foame, ori ți-i sete, Ori ți-i dor de codru verde?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 106.

2. F i g. Poftă necumpătată, dorință arzătoare; dor. *Setea cea mare de viață, setea adîncă îmi cuprinse sufletul.* SADOVEANU, O. VI 66. *Vorbește cum o îndeamnă ura, setea de răzbunare.* GHEREA, ST. CR. II 261. *De cine mi-i mie dor, Departe-i depărtișor; De cine mi-i mie sete, Nice-l văd, nice mă vede.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 124. ◇ L o c. a d v. **Cu sete** = cu nesaț, p. ext. cu putere; tare, violent. *Paloșul lui bătea repede în rînduri, cu sălbătăcie și cu sete.* SADOVEANU, O. I 256. *Îi arde cu sete cîteva palme.* CARAGIALE, O. III 11. *Cînd cu sete cauți forma ce să poată să le-ncapă, Să le scrii, cum cere lumea, vro istorie pe apă?* EMINESCU, O. I 137.

SETÓS, -OÁSĂ, *setoși, -oase,* adj. **1.** Foarte însetat, chinuit de sete. *Îndeseară ajunse, lihnit de foame și setos... într-un codru.* ISPIRESCU, L. 262. ◇ F i g. *Cît sînge aste locuri setoase înghițiră! Cîte oase războiul aici a semănat!* ALEXANDRESCU, P. 39. ◇ (Substantivat, rar) *Țugulea zise setosului...* ISPIRESCU, L. 323.

2. F i g. Avid, lacom; dornic de... *Inimile noastre își recunosc zvîcnetul setos de lumină.* VINTILĂ, O. 36. *Îmi aduc aminte de mine, de omul setos de senzații.* ANGHEL, PR. 105. *S-a observat cu multă justețe că societatea romînă este una din cele mai setoase de schimbări.* ALECSANDRI, S. 26.

SEU s. n. (Și cu pronunțare regională *său*) Grăsime de animale rumegătoare (mai ales de vacă și de oaie), întrebuințată în industrie și în alimentație. *Deșca a aprins o lumînare de seu pe un scăunel cu trei picioare.* SADOVEANU, M.C. 58. *Merse... pe Podu Mogoșoaiei, care începuse de cîtva timp să fie luminat cu felinare de seu.* CAMIL PETRESCU, O. I 336. *Fă-mă lumină de seu Și mă pune-n sînul tău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 64. ◆ F i g. Avere, bogăție, bunăstare personală. *Poate crezi c-avem ceva seu... dar de cînd mi-i bolnav omul, tot s-a dus pe gura lupului.* CONTEMPORANUL, VI 496. ◇ E x p r. **A trăi din seul său** = a trăi din ceea ce a adunat, fără a mai munci. *Numai negustorul, zicea moș Nichifor, trăiește din sălul său și pe sama lui.* CREANGĂ, P. 111. **A face** (sau **a prinde**) **seu** = a se îmbogăți. **A avea seu la rărunchi** = a fi înstărit, a poseda bani, avere. *Cum te văd, sameni a avea său la rărunchi.* CREANGĂ, P. 201.

SEVÁI s. n. (Turcism învechit) Țesătură de mătase cu fir. *Cealaltă mînă o ținea înfiptă în brîul galben, un taclit lat, care-i strîngea anteriul de sevai verde.* CAMIL PETRESCU, O. II 39. *Tînăra fecioară se arătă... cu auritul văl de beteală răsfirat pe un biniș de sevai alb.* ODOBESCU, S. A. 93. *Banul, îmbrăcat în anteriu de sevai subțire.* FILIMON, C. 143.

— Variantă: **suvái** (CAMIL PETRESCU, O. II 94) s. n.

SÉVAS s. n. (Grecism învechit) Considerație, respect, venerație. *Cu sevas mare l-au petrecut toți pînă jos în capătul scării.* CARAGIALE, S. N. 62. *Las' că ei ne tratarisesc pe noi... fără nici un sevas.* ALECSANDRI, T. 1396.

SÉVĂ s. f. **1.** Lichid încărcat cu săruri minerale, care circulă în vasele plantelor, constituind hrana acestora. *Bogată urcă seva în tulpini, Vestind o primăvară fără seamăn.* BENIUC, V. 64. *Ultima scînteie a tinereții tremura în el ca cea din urmă sevă într-un arbore ce se va usca.* SADOVEANU, M. 126. *Printre ele cresc rari măslini slabi, noduroși, abia ducîndu-și zilele în pămîntul lor pietros, din care nu mai vine seva să le reînvieze frunzele pălite, albicioase.* BART, S. M. 54.

2. F i g. Putere, vigoare, energie, vlagă. *În munte, la altitudinea aceea unde ne duceam să găsim cucoșii sălbatici, seva primăverii încă nu pornise, deși ne aflam la începutul lunii mai.* SADOVEANU, V. F. 43. *Pentru noi ceilalți, va rămîne numai amintirea copilului, cînd roșind cu sfiiciune de fată, cînd neliniștit de atîta viață cîtă îi înfierbînta vinele de sevă.* C. PETRESCU, Î. II 48.

SEVÉR, -Ă, *severi, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Care judecă și pedepsește fără indulgență, care cere îndeplinirea cu strictețe a obligațiilor; exigent, pretențios, riguros, strașnic. *Eram... stăpînit de o salutară teamă față de severul moșneag de pe catedră, dascălul meu de latinește.* GALACTION, O. I 57. *Din prag simțeai că intri în locuința unui om sever.* VLAHUȚĂ, O. A. III 83. ◇ (Adverbial) *Șeful (sever): Ce poftești d-ta?* SEBASTIAN, T. 189. *Miron Iuga o ascultă puțin cu ochii mari și pe urmă o opri, sever.* REBREANU, R. I 254. ◆ Care exprimă severitate,

lipsit de blîndețe, grav; p. ext. solemn. *Chelnerul aștepta înclinat de mijloc, cu fața rasă, neclintită și severă.* C. PETRESCU, Î. I 5.

2. (Despre noțiuni abstracte) Care nu admite abateri de la normele sau regulile stabilite, care nu recunoaște circumstanțe atenuante; aspru, rigid. *A stat închis doi ani la o mănăstire, Plumbuita, în condiții extrem de severe și de mizerie.* SADOVEANU, E. 49. *Ordine superioare, severe ca toate ordinele superioare, impuneau măsuri extreme.* BRĂESCU, V. A. 95.

3. Sobru, auster. *Arhitectură severă.*

SEVERITÁTE s. f. Asprime, străşnicie; rigiditate, duritate, austeritate.

SEX, *sexe,* s. n. **1.** Totalitatea caracterelor morfologice și fiziologice care deosebesc ființele și plantele în două categorii distincte: masculi și femele.

2. Fiecare dintre cele două categorii de viețuitoare diferențiate după organele genitale: bărbați sau femei, masculi sau femele. *Ieșind din starea de lucruri la care sexul lor este condamnat de prejudecăți, vor lua datinile omului și vor deveni utile societății.* BOLINTINEANU, O. 258. *Toți provinții de ambe sexe năvălesc la dînsul.* NEGRUZZI, S. I 239. *8 și 4 galbeni sufletul de vatrași și lăieși, fără osebire de vrîstă și sex.* RUSSO, S. 158. ✧ (Familiar) *Sexul tare* (sau *viril)* = bărbații. *Sexul slab* (sau *frumos)* = femeile. *Mai ales sexul slab, mai delicat, are nevoie de anonimat, ca să-și poată descărca sincer și leal tot fundul sufletului.* CARAGIALE, S. N. 145.

SEXAGENÁR, -Ă, *sexagenari, -e,* s. m. și f. Persoană în vîrstă de șaizeci de ani sau între șaizeci și șaptezeci de ani.

SEXAGESIMÁL, -Ă, *sexagesimali, -e,* adj. (Despre modul de diviziune sau despre subdiviziuni) Care are la bază raportul dintre unu și șaizeci; care împarte un întreg în șaizeci de părți egale. *Grad sexagesimal.*

SEXTÁNT, *sextanți,* s. m. Instrument optic format dintr-un arc egal cu o șesime de cerc, împărțit în grade și prevăzut cu două oglinzi și o lunetă mică; se întrebuințează pentru măsurarea distanței unghiulare dintre două puncte și are aplicații în astronomie, navigație și aviație.

SÉXTĂ, *sexte,* s. f. **1.** Treaptă a șasea a gamei diatonice.

2. Intervalul de la orice notă dată pînă la cea de-a șasea, în ordinea gamei diatonice.

SEXTÉT, *sextete,* s. n. Compoziție muzicală întocmită pentru șase voci sau șase instrumente. ✦ Ansamblu de șase voci sau șase instrumente. *Sextet vocal.*

SEXUÁL, -Ă, *sexuali, -e,* adj. Care este în legătură cu sexul, se referă la sex și-l caracterizează; care este privit din punct de vedere al raportului dintre sexe, se referă la viața sexuală. [La bătrînețe] *în glandele sexuale masculine și femeiești elementele specifice ce servă pentru propagarea speței dispar.* MARINESCU, P. A. 59.

SEXUALITÁTE s. f. Totalitatea însușirilor anatomice și fiziologice care caracterizează sexele.

SEXUÁT, -Ă, *sexuați, -te,* adj. Care are organe de reproducere; referitor la sex. *Organism sexuat.* ✧ *Reproducere sexuată* = reproducere a organismelor prin organe sexuale.

SEZISÁ, *sezisez,* vb. I. **1.** Tranz. A cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege; p. ext. a observa, a descoperi. *Poeții seziseză ceea ce este nou și duce omenirea înainte.* BENIUC, P. 93. *O clipă de suspensie pînă seziseză situația.* SEBASTIAN, T. 360.

2. Tranz. A înștiința autoritățile despre un caz care trebuie luat în cercetare; a deferi o pricină spre rezolvare autorității competente, a se adresa unei autorități (mai adesea justiției). *Membrii de partid... au întotdeauna imperioasa datorie să observe abaterea de la linie și, după ce s-au convins de aceasta, să seziseze pe cei în drept.* SAHIA, U.R.S.S. 74. ✧ Refl. pas. *S-a sezisat parchetul și s-a reclamat Ministerului de Război.* CARAGIALE, O. III 260.

3. Refl. A lua cunoștință, a ține seamă (de ceva).

SEZISÁBIL, -Ă, *sezisabili, -e,* adj. (Franțuzism) Care poate fi perceput prin simțuri, care poate fi cunoscut. *Cînd... loviturile sînt date de un dușman sezisabil, ele vor tinde să îmboldească pe cel lovit la lucru, la luptă.* GHEREA, ST. CR. III 87.

SEZISÁRE, *sezisări,* s. f. Acțiunea de a (se) sezisa și rezultatul ei; pricepere, înțelegere; încunoștințare. *Sezisarea instanțelor judecătorești.*

SEZÓN s. n. **1.** Perioadă de timp a anului, corespunzînd aproximativ unui anotimp. *O pîine la care se adaugă leguma cea mai ieftină a sezonului.* BOGZA, A. Î. 606.

2. Perioadă a anului care se caracterizează prin apariția anumitor fenomene sau printr-o intensă activitate în unele domenii; timp al anului potrivit pentru a întreprinde anumite acțiuni, condiționate mai ales de caracteristicile anotimpului. *A trecut de mult carnavalul și sezonul balurilor mascate.* C. PETRESCU, A. R. 13. *Adunătura cea mai pestriță... furnică în tot timpul sezonului de băi.* GANE, N. III 191. ✧ Loc. adj. **De sezon** = propriu unui anumit sezon; fig. de actualitate, potrivit cu momentul sau cu situația. *Femeile treceau felin în proaspete toalete de sezon.* C. PETRESCU, C. V. 56. *Misticismul german, trebuie s-o recunoaștem, nu prea e de sezon.* MACEDONSKI, O. IV 71.

SEZONIÉR, -Ă, *sezonieri, -e,* adj. Care ține de un anumit sezon, care este potrivit pentru un anumit sezon și durează cît și sezonul; de sezon. *Lucrări sezoniere.*

SEZONÍST, -Ă, *sezoniști, -ste,* s. m. și f. (Rar) Persoană care face cură la o stațiune balneară sau climaterică; vilegiaturist.

SFÁDĂ, *sfezi,* s. f. **1.** Ceartă. *Mai bine orice sărăcie decît necontenită zarvă și sfadă și inimă grea.* REBREANU, R. I 150. *După multă sfadă și ciorovăială, fiecare cap de familie cu copiii lui își găsise vatra.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 55. *Și-nlănțuindu-mi gîtul cu brațe de zăpadă, Îmi întindeai o gură deschisă pentru sfadă.* EMINESCU, O. I 92. ✧ (În construcție cu verbele «a căuta», «a se lua») *Slujitorii s-au fost luat la sfadă.* NEGRUZZI, S. I 157. *Acum toți v-ați strîns grămadă, Ca cum ați căuta sfadă.* TEODORESCU, P. P. 170. ✧ Fig. *Doi cocoși se iau la sfadă Nu știu din ce cauză.* TOPÎRCEANU, P. 224. *În cîteva minute porni o sfadă și o gălăgie în neamul păsăresc, de credeai c-a dat gaia în ele.* DUNĂREANU, CH. 71. *Din a valurilor sfadă proroci se aridic.* EMINESCU, O. I 45.

2. Conflict, neînțelegere, divergență (de opinii sau de interese); zîzanie. *De ce bagi tu sfadă între noi, Ioanie?* DUMITRIU, N. 202.

— Variantă: **SVÁDĂ** (ODOBESCU, S. III 67) s. f.

SFÁDNIC, -Ă, *sfadnici, -e,* adj. (Regional; și substantivat) Arțăgos, certăreț, rău de gură. *Dincolo un sfadnic se-ncaieră la pumni Cu cine se-ntîlnește.* NEGRUZZI, S. II 230.

SFANȚ, *sfanți,* s. m. **1.** Veche monedă austriacă de argint, avînd o valoare de aproximativ doi lei. *Se-ntoarse acasă și tocmi zece oameni muncitori, cu plată un sfanț de fiecare.* VISSARION, B. 82. *Venea... să-și citească paraclisul pe un sfanț.* MACEDONSKI, O. III 32. *Taica, maica tot mă-ntreabă D-un murg cu coamă sireapă, Eu le spui*

că l-am avut, Dar pe bani că l-am vîndut: Numa-n sfanți și-n icosari, Numa-n galbeni d-ăia mari. TEODORESCU, P. P. 306.

2. (Mai ales în construcții negative) Ban în general; para. *Nu dă un sfanț la cutia bisericii... și acasă nomol de galbeni bătuți și ferecați.* DELAVRANCEA, H. T. 10. *Dă-mi o jumat' de rublă... — N-am nici sfanț, nene Ghiță, zic eu tare.* CARAGIALE, O. II 76. *Vorba vine că n-am sfanț; așa tot am cîțiva franci.* id. ib. 222.

SFÁNȚIH, *sfanțihi,* s. m. (Învechit) Sfanț **(1).** *Acei bani îi avea cu dînsul în trăsură, în două traiste cu sfanțihi.* GHICA, S. A. 158.

— Variante: **svánțih** (ALECSANDRI, T. 1037), **zvánțig** (ODOBESCU, S. I 469) s. m.

SFÁRĂ[1] s. f. v. **sfoară.**

SFÁRĂ[2] s. f. Fum înecăcios și miros greu rezultat din arderea grăsimilor; p. ext. fum, coloană de fum. (Atestat în forma *sfară*) *Aprindeau pe corhane mai multe focuri decît aveau stîni; și răzășii, din depărtarea la care se aflau, numărau sfară de fum după sfară de fum.* SADOVEANU, N. P. 191. ◇ Expr. **A da sfară în țară** (sau, rar, **în sat, în mahala** etc.) = a da de știre, a răspîndi o veste. *Sfară se dete în țară de această fericită întîmplare.* ISPIRESCU, L. 141.

— Variantă: **șfáră** s. f.

SFARÓG s. n. Lucru uscat și întărit din pricina căldurii sau a vechimii. *Au uitat să scoată peștele la vreme. Cînd l-a dat la masă — sfarog.* CARAGIALE, O. I 328. ◇ Expr. **A se face sfarog** = a se întări de căldură sau de vechime.

SFAROGÍ, *sfarogesc,* vb. IV. Refl. A se face sfarog, a se scoroji, a se usca tare. *Săi, că se sfarogesc prunele de tot!* CARAGIALE, O. I 343.

SFAROGÍT, -Ă, *sfarogiți, -te,* adj. Făcut sfarog; scorojit, uscat. *Din cînd în cînd Radu, deșteptat de tuse, își scotea afară brațul alb, gol și sfarogit, pipăia încetișor marginile învelitoarei, cu degetele-i subțiri și tremurătoare.* VLAHUȚĂ, O. A. I 134. *Se suie în pod și coboară de acolo un căpăstru, un frîu, un bici și o șea, toate colbăite, sfarogite și vechi ca pămîntul.* CREANGĂ, P. 194.

— Variantă: **sfărogít, -ă** (SADOVEANU, O. III 560) adj.

SFAT, *sfaturi,* s. n. **1.** Povață, îndemn, îndrumare. *Vreo jumătate de oră Titu trebui să aștepte, aiurit, explicațiile, combinațiile, planurile, sfaturile.* REBREANU, R. I 241. *Da sfaturi și consultații în chestii de salvare și abordaj.* BART, E. 325. *Ține minte sfatul ce-ți dau: în călătoria ta, ai să ai trebuință și de răi și de buni, dar să te ferești de omul roș.* CREANGĂ, P. 198.

2. Adunare de oameni întruniți spre a delibera, a lua hotărîri sau (în trecut) a ajuta la conducerea țării. *Se alătură de sfatul bătrînilor, fără să zică nici o vorbă.* SADOVEANU, O. VII 168. *Cea mai mare dintre mîndrele crăiese, Ascultînd de sfatul țării, soțul vrednic și-l alese.* EFTIMIU, Î. 16. *Pînă oi avea un sfat care s-asculte, iar nu să pornească.* DELAVRANCEA, O. II 150. *O, auzi cum cheam-acuma Craiul sfatu-i înțelept.* EMINESCU, O. I 101. ◇ *Sfat popular* = organ local al puterii de stat (în regiuni, raioane, orașe și comune) prin care se asigură participarea largă și efectivă a oamenilor muncii la conducerea, îndrumarea și coordonarea întregii activități economice, culturale și administrative; clădirea în care își are sediul acest organ. *Sfaturile populare se compun din deputați aleși pe timp de doi ani de către oamenii muncii, cetățeni ai Republicii Populare Romîne, din regiunea, raionul, orașul și comuna respectivă.* CONST. R.P.R. 30.

3. Consfătuire. *După un sfat scurt și grabnic... hotărîră tustrei rînduiala bătăliei.* SADOVEANU, O. VII 10. *După două-trei zile de gîndire și de sfat, hotărîră că e nevoie de o diversiune.* AGÎRBICEANU, S. P. 246. *Mesrur atunci a făcut un semn către toată adunarea, prin care le arăta că sfatul s-a încheiat și că fiecare poate pleca.* CARAGIALE, P. 140. ◇ (În construcție cu verbele «a face» sau «a ține») *Atunci frații țineră sfat.* ISPIRESCU, L. 84. *Vorba le e tot de noi Și fac sfaturi pe ascuns Să ne facă-un neagiuns.* ALECSANDRI, P. P. 269. *Într-o zi s-au adunat Și-au făcut între ei sfat.* NEGRUZZI, S. I 187. ✦ (Mai ales în construcție cu verbele «a sta» sau «a ședea») Taifas, conversație. *Stătusem la sfat... cu un vechi prietin.* SADOVEANU, O. VII 281. *Pe băncile de lîngă pereții cîrciumii... stăteau la sfat bărbații.* REBREANU, R. I 126. (Glumeț) *Sus, pe gardul dinspre vie, O găină cenușie Și-un cocoș împintenat S-au suit și stau la sfat.* TOPÎRCEANU, P. 276. ✦ (Rar) Zvon, veste, vorbă. *Ea duce sfat din casă-n casă, Că n-am broboade de mătasă, N-am șorț cu flori — și dacă n-am, Ce-i pasă?* COȘBUC, P. I 126.

SFĂDĂLÍE, *sfădălii,* s. f. (Regional) Ceartă mare, discuție aprinsă; gîlceavă. *Ce mai atîta sfădălie — măi fraților... ia dați-le încoace, să vi le împart eu.* I. CR. IV 104.

SFĂDĂÚȘ, -Ă, *sfădăuși, -e,* adj. Certăreț, gîlcevitor. *Vasile Fieraru... era un om ciudat și sfădăuș ca și nicovala și ciocanele lui.* SADOVEANU, E. 117. *E bun de furcă, adică e un sfădăuș.* I. CR. III 175. ◇ Fig. *Sarmalele să le lași mai pe urmă, căci ele-s neamurile, ele-s sfădăușe, cît fierb în oală totuna clocotesc și huiesc.* PAMFILE, CR. 27.

SFĂDÍ, *sfădesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Adesea reciproc) A se certa. *Strigînd se înflăcăra și se înfuria, ca și cînd s-ar fi sfădit cu dușmani nevăzuți.* REBREANU, R. II 233. *Ileana nu s-a putut răbda să nu se sfădească, acuma întîia oară, cu Marta.* SLAVICI, N. I 52. *Unii strigă marfa ce au de vîndut, alții se sfădesc pentru preț.* ALECSANDRI, O. P. 285. ◇ (Glumeț) *Cearta fără păruială, ca nunta fără lăutari. Dar noi nu ne certăm, ci numai ne sfădim.* ISPIRESCU, L. 215. ◇ Fig. *Ici-colo, în covălii... se sfădeau ciocanele.* SADOVEANU, O. I 507. *Găluștele, cu clocot, în ulcele se sfădesc.* BELDICEANU, P. 55. *Teiul, bradul se sfădea. Teiul către brad grăia...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 508.

2. Tranz. A mustra, a dojeni, a certa. *C-așa-i dacă are Fira fată mare; Mi-o tot sfădește, Căci fata iubește Și se prăpădește Dup-un feciorel.* COȘBUC, P. II 142. *Făcea prostii, apoi mai era și băutor... Nu era nici o mirare dacă muierea-l cam sfădea.* RETEGANUL, P. I 1. *Ș-auzii pe maică-ta Cum pe tine te sfădea.* HODOȘ, P. P. 137.

3. Refl. reciproc. (Neobișnuit) A se lua la întrecere; a rivaliza. *Acest frumos oraș ce au luat numele de Parisul cel nou poate să se sfădească cu toate orașele ce pînă acum am numit.* GOLESCU, Î. 123.

SFĂNȚIȘÓR, *sfănțișori,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui sfanț **(1).** *De trei ori să-l cîntărim, De trei ori cu gălbiori, De cinci ori cu sfănțișori.* MAT. FOLK. 107.

SFĂNȚOÁICĂ, *sfănțoaice,* s. f. (Învechit) Jumătate de sfanț **(1).** *Copii voinici, rumeni, bucălați goneau cu ghiozdanele la școala din curtea bisericii, să plătească sfănțoaica pe lună dascălului Nicuță și să învețe a citi... a scrie.* DELAVRANCEA, S. 217. *A scos iar pungociul, i-a deschis băierile și a vărsat pe masă un pumn de mărunțiș: icusari... sfanți, sfănțoaice, firfirici și gologani.* CARAGIALE, O. II 86. *Ia seama să nu faci cheltuieli nebunești în astă-noapte... Fii măsurat... suie-te pîn' la o sfănțoaică, o sfănțoaică și jumătate... nu mai mult.* ALECSANDRI, T. 755.

SFĂNȚUÍ, *sfănțuiesc,* vb. IV. Tranz. (Familiar) **1.** A da cuiva bani (de obicei unui funcționar) pentru un serviciu nepermis de lege; a mitui, a corupe (prin bacșiș).

2. A stoarce bani de la cineva pentru servicii nepermise de lege; a-i lua cuiva banii pe nedrept; a înșela pe cineva cu dibăcie.

SFĂNȚUIÁLĂ, *sfănțuieli,* s. f. (Familiar) Acțiunea de a sfănțui și rezultatul ei; dare sau luare de mită; corupere. *Judecă don premar Mai strașnic ca un jandar... Căci îi cere sfănțuială Și-n cap cîte-o miruială.* ȘEZ. XII 35.

SFĂNȚÚICĂ, *sfănțuici,* s. f. (Învechit) Sfănțoaică. *Fratele mortului.... dezlega la gură sacul cu sfănțuici.* MACEDONSKI, O. III 101.

SFĂNȚUITÓR, -OÁRE, *sfănțuitori, -oare,* s. m. și f. (Familiar) Persoană care sfănțuiește; mituitor.

SFĂRĂMÁ vb. I v. **sfărîma.**

SFĂRĂMÁRE s. f. v. **sfărîmare.**

SFĂRĂMÁT[1] s. n. v. **sfărîmat[1].**

SFĂRĂMÁT[2], -Ă adj. v. **sfărîmat[2].**

SFĂRĂMĂTÚRĂ s. f. v. **sfărîmătură.**

SFĂRĂMICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **sfărîmicios.**

SFĂRÎMÁ, *sfărîm,* vb. I. (Și în forma *sfărma).* **1.** Tranz. A sparge (în bucăți mici); a zdrobi. *Oamenii pun mîna pe ciocan, pe daltă și pe dinamită și încep să sfărîme stînca.* BOGZA, Ț. 53. *E de mirare, domnule, cum de nu i-a sfărmat capul.* C. PETRESCU, C. V. 35. *În cîteva clipe sfărîmară tot ce se găsea în odaie.* REBREANU, R. II 204. *Bocănește el cît bocănește, cînd pîrrr! cade copacul peste car, de-l sfarmă, și peste boi, de-i ucide.* CREANGĂ, P. 46. ◇ (Poetic) *Un izvor Sfărîmă bobi de aur și de mărgăritare.* EFTIMIU, C. 118. ◇ Expr. **A sfărîma lanțurile robiei** = a recuceri libertatea. **A-și sfărîma capul** (sau **mintea**) = a se frămînta; a-și bate capul. *Am destule necazuri ale mele... ca să-mi mai sfarm eu capul și să mă amestec unde n-am cădere.* C. PETRESCU, R. DR. 159. *De ce să-și sfarme capul cu atîta carte?* REBREANU, I. 52. *Oricît îmi sfărm capul... nu-i chip s-o scot la cale.* RETEGANUL, P. III 37. ◇ Refl. *Focul, în umbra odăii, pîlpîie, scade, se sfarmă într-o grămadă de jar.* SADOVEANU, O. VII 334. *Roata de dinainte se izbi de el în repegiune și se sfărmă pe loc.* ALECSANDRI, O. P. 259. (Poetic) *Lăsă să-i lunece de-a lungul obrajilor două lacrimi grele ce i se sfărîmară în stropi de-argint.* MIRONESCU, S. A. 86.

2. Tranz. A omorî, a distruge, a nimici. *Să-i moară Fulger? Poți sfărma Și pe-un voinic ce cuteza Să nalțe dreapta lui de fier, Să prindă fulgerul din cer?* COȘBUC, P. I 146. *Cine ești? Spune, că te sfărîm!* ALECSANDRI, T. I 268. ◇ Refl. (Prin exagerare) *Fiică-sa însă plîngea de se sfărma.* SBIERA, P. 126.

3. Tranz. Fig. (Complementul este un abstract) A destrăma, a spulbera, a risipi, a împrăștia. *Vîjetul morii sfărma tăcerea zăvoaielor și se ridica deasupra freamătului apelor.* SADOVEANU, O. I 68. *Titu observă decepția tovarășului său de drum, îi părea rău că i-a sfărîmat o speranță și nu știa cum s-o dreagă.* REBREANU, R. I 161. *Necinstea în politică sfărîmă datoriile și drepturile unei națiuni întregi.* DEMETRESCU, O. 207. ◇ Refl. *Unitatea falsă, la care... supuse prin silă lumea, trebui să se sfarme, ca să facă loc unei organizări progresive.* BĂLCESCU, O. II 6. (Poetic) *În suflet simt cum negura se sfarmă Și se-mpletește albă dimineață.* GOGA, P. 26.

4. Refl. Fig. A se zbate, a se frămînta, a se chinui, a se strădui să... *Dar de, boierule, nici ei n-au pămînt și de aceea se tot sfarmă să cîștige.* REBREANU, R. I 191. *De cînd așteptăm și ne sfărîmăm.* GALACTION, O. I 200.

— Variante: **sfărmá,** *sfarm* și *sfărm,* **sfărămá** (NEGRUZZI, S. I 139) vb. I.

SFĂRÎMÁRE, *sfărîmări,* s. f. Acțiunea de a (se) sfărîma și rezultatul ei.

— Variante: **sfărmáre, sfărămáre** s. f.

SFĂRÎMÁT[1] s. n. Sfărîmare.

— Variante: **sfărmát, sfărămát** (SLAVICI, N. I 36) s. n.

SFĂRÎMÁT[2], -Ă, *sfărîmați, -te,* adj. (Și în forma *sfărmat)* Zdrobit. *La cuib venind acum, Sfărmat găsi ea cuibul, Iar puii morți în drum.* COȘBUC, P. I 278. *Ih! ce mai pietre sfărmate, strigă băiatul, împiedicîndu-se de una.* POPESCU, B. II 86. *Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun? Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!* EMINESCU, O. I 158.

— Variante: **sfărmát, -ă, sfărămát, -ă** adj.

SFĂRÎMĂTÚRĂ, *sfărîmături,* s. f. (Și în forma *sfărmătură)* Obiect spart în bucăți mici; fragment dintr-un astfel de obiect. *În curtea cea mare sînt tot felul de sfărîmături.* CAMIL PETRESCU, O. I 205. *S-ar putea culege încă numeroase versuri... Ele sînt ca niște sfărîmături din marea inimă a poetului patriot.* DEMETRESCU, O. 163. ◇ Fig. *Noaptea creștea umedă, iar din mahala veneau cînd și cînd sfărmături de cîntece și chiote.* DUNĂREANU, CH. 39.

— Variante: **sfărmătúră, sfărămătúră** (SADOVEANU, O. VI 56, NEGRUZZI, S. I 21) s. f.

SFĂRÎMICIÓS, -OÁSĂ, *sfărîmicioși, -oase,* adj. (Și în forma *sfărmicios)* Care se sfărîmă (sau se poate sfărîma) ușor, care, la lovire, se preface în părticele mici. *Avea senzația că vîrful urechilor a devenit sfărmicios ca porțelanul.* C. PETRESCU, C. V. 138.

— Variante: **sfărmiciós, -oásă, sfărămiciós, -oásă** adj.

SFĂRMÁ vb. I v. **sfărîma.**

SFĂRMÁRE s. f. v. **sfărîmare.**

SFĂRMÁT[1] s. n. v. **sfărîmat[1].**

SFĂRMÁT[2], -Ă adj. v. **sfărîmat[2].**

SFĂRMĂTÚRĂ s. f. v. **sfărîmătură.**

SFĂRMICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **sfărîmicios.**

SFĂROGÍT, -Ă adj. v. **sfarogit.**

SFĂȘIÁ vb. I v. **sfîșia.**

SFĂTÓS, -OÁSĂ, *sfătoși, -oase,* adj. Căruia îi place să povestească; care vorbește cu înțelepciune, care este bun povățuitor. *Ca și la Ipotești, Eminescu își căuta prietenii printre moșnegii sfătoși care povesteau.* CĂLINESCU, E. 117. *Luca Talabă, sfătos și cu energie strălucitoare pe fața-i încă tînără, îl opri.* REBREANU, R. I 132. *Vorbea cu... un copilandru dezghețat și sfătos.* ISPIRESCU, L. 356. ◇ (Adverbial) *Vorbea cu plăvanii sfătos, ca în bătătura lor de-acasă.* C. PETRESCU, A. R. 7.

SFĂTOȘÉNIE, *sfătoșenii,* s. f. Însușirea de a fi sfătos; comunicativitate. *Un grup de tineri... se opri tot lîngă grupul lui moș Gheorghe, atrași de sfătoșenia lui.* MIHALE, O. 520. *Ce-o fi, om vedea, încheie cu sfătoșenie Tase chiristigiul.* CAMIL PETRESCU, O. II 90.

SFĂTUÍ, *sfătuiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Urmat de o propoziție completivă) A da cuiva un sfat, a povățui, a îndruma. *Iar au lăcrămat bătrînii și l-au sfătuit să nu se ducă.* SADOVEANU, O. VIII 190. *Doctorul Franț m-o sfătuit ca să vin înapoi și să fur pe duduca Marghioliță.* ALECSANDRI, T. I 53. *Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă.* NEGRUZZI, S. I 150.

2. Refl. A cere (cuiva) părerea sau sfatul, a se consulta (cu cineva), a se înțelege (în vederea unei acțiuni); a se consfătui. *Mă sfătuiesc eu într-o zi cu Gîtlan, c-aici ar trebui ceva de făcut să putem scăpa de cîțiva*

mîncăi. CREANGĂ, A. 101. ◇ Intranz. (Rar) *Tare mi te-ai fudulit, Cu mine n-ai sfătuit.* MARIAN, Î. 520. ◇ Refl. reciproc. *Ceilalți... se sfătuiră o clipă, apoi ieșiră în uliță.* DUMITRIU, N. 253. *S-au adunat cu toții... spre a se sfătui ce-i de făcut.* CARAGIALE, O. III 39. *Iar cel ungurean Și cu cel vrîncean, Mări, se vorbiră, Ei se sfătuiră Pe l-apus de soare Ca să mi-l omoare Pe cel moldovan.* ALECSANDRI, P. P. 1.

3. Intranz. A sta la sfat, la taifas, la vorbă; a conversa. *Amurgul creștea și cei doi oaspeți, muiați de băutură și de mîncare, cu privirile încălzite, împrietiniți, își apropiaseră capetele și sfătuiau încet.* SADOVEANU, O. I 497. *Și cum sfătuiau bătrînii, ei înde ei... numai iacă se aude sub vatră: tată și mamă!* CREANGĂ, P. 79. *Părul din mijlocul satului era odinioară... divanul unde sfătuia satul.* RUSSO, O. 119.

SFĂTUIÁLĂ s. f. Povață, îndemn; sfat **(1).** *A luat la socoteală Și la mare sfătuială Pe toți feții săi.* MARIAN, S. 265.

SFĂTUÍRE, *sfătuiri,* s. f. (Astăzi rar) Acțiunea de a (se) sfătui.

1. Povață, îndemn; sfat. V. sfătui **(1).** *După sfătuirea celei mai tinere, de la poartă s-aruncă în gîtul bărbaților și începă a-i lua cu vorba.* CREANGĂ, O. A. 136. *Pentru ce-mi dai aste sfătuiri?* NEGRUZZI, S. III 476. *Îi plăcu această sfătuire a fratelui său.* GORJAN, H. I 7.

2. Consultare, deliberare, consfătuire. V. sfătui **(2).** *Fusese poruncă de la comitet... să ținem sfătuire.* CAMIL PETRESCU, O. II 12. *După o sfătuire de cîteva seri în cerdac, la lumina lunei, luară o hotărîre.* BASSARABESCU, V. 42.

SFĂTUITÓR, -OÁRE, *sfătuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care dă sfaturi, povățuitor. *Școala și bunii sfătuitori i-au ridicat acolo unde sînt.* SADOVEANU, E. 29.

SFÉCLĂ, *sfecle,* s. f. Plantă erbacee cu frunzele lucioase, cu o rădăcină cărnoasă, de culoare (după specii) albă sau roșie, folosită (după specii) ca aliment, ca plantă furajeră sau, în industrie, pentru extragerea zahărului *(Beta vulgaris). Necula lui moș Radu, vestitul jucăuș, în fruntea brîului, avea fața roșă ca sfecla.* BUJOR, S. 100. *Iaca!... Da ce-ai pățit, Tîndală? Ți-e nasul roș și umflat ca o sfeclă.* ALECSANDRI, T. I 428. *Foicică, foi de sfecle, Nu-mi mai zice pe porecle.* TEODORESCU, P. P. 337.

SFECLÍ, *sfeclesc,* vb. IV. Tranz. (Numai în expr.) **A o sfecli** = a o păți, a o băga pe mînecă. *Ei, cum văzură pe Prislea, o sfecliră.* ISPIRESCU, L. 93. *Cum m-a văzut, a sfeclit-o... A-ntors capu-ncolo și a început să bea din țigară, știi așa, niznai.* CARAGIALE, O. I 47. *Na! Dănilă — zise el în gîndul său — așa-i c-ai sfeclit-o?* CREANGĂ, P. 56.

SFENOÍD, *sfenoide,* s. n. Os (situat la baza craniului) care desparte cutia craniană de cavitățile vecine.

SFÉRĂ, *sfere,* s. f. **1.** Suprafață ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct dat, numit centru; corp geometric mărginit de o astfel de suprafață; obiect care are aproximativ această formă (v. glob). ✦ (Rar) Glob terestru. *Și spun că cu nimereală Ț-au dat... lăcașul pe a sferei rotunzeală.* CONACHI, P. 261.

2. (Adesea la pl.) Regiune cerească unde se găsesc și se mișcă aștrii. *Cînd eram pilot... pîndeam să surprind armonia sferelor cerești în mișcare.* CAMIL PETRESCU, T. II 187. *Din sfera mea venii cu greu Ca să-ți urmez chemarea, Iar cerul este tatăl meu Și mumă-mea e marea.* EMINESCU, O. I 170. *Chiar în acele sfere care au ceresc nume... amorul domnește ca aerul în lume.* ALEXANDRESCU, P. 43.

3. Fig. Cercul, domeniul, limitele în cadrul cărora există sau se desfășoară o acțiune. [Cuvîntul «arbore»] *împarte sfera de răspîndire cu «copac», cu «pom», iar în Transilvania și cu «lemn».* GRAUR, F. L. 19. *Arta a servit întotdeauna marile cauze sociale... ea n-a putut rămîne în sfera nouroasă a frumosului în sine.* IONESCU-RION, C. 105. *Voi căuta a trage pe Magheru în sfera noastră de lucrare.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 425. ◇ *Sferă de influență* = întindere, spațiu în cuprinsul căruia se exercită o influență a cuiva sau a ceva. *Sferă de influență economică.* ◇ Mediu în care trăiește cineva. *Neera și Horațiu au dreptul de a face În sfera lor înaltă oricare pas le place.* ALECSANDRI, T. II 211. *Zoița... este o ființă care s-au aruncat afară din sfera ei, prin ambiția ce are de a fi cocoană.* RUSSO, S. 7.

4. (În logică, numai în expr.) *Sfera noțiunii* = totalitatea obiectelor la care se referă caracterele esențiale ale noțiunii.

— Pl. și: (învechit) *sferi* (ALECSANDRI, P. III 102, CONACHI, P. 268).

SFERDECÉL, *sferdecei,* s. m. Piesă de lemn de la scaunul căruței. *La căruță, deasupra, scaunul mai are două cuibare, unde se razămă carîmbii de dedesubt sau sferdecelii.* PAMFILE, I. C. 131.

SFÉRIC, -Ă, *sferici, -e,* adj. De forma unei sfere.

SFERICITÁTE s. f. Însușirea de a fi sferic. *Sfericitatea globului pămîntesc.*

SFEROÍD, *sferoide,* s. n. Corp format prin rotirea unei elipse, a unui oval etc. în jurul unei axe și avînd o formă apropiată de aceea a unei sfere.

— Pl. și: (m.) *sferoizi.*

SFEROIDÁL, -Ă, *sferoidali, -e,* adj. Care are forma unui sferoid.

SFEROMÉTRU, *sferometre,* s. n. Instrument folosit pentru măsurarea precisă a grosimilor mici sau a curburii suprafețelor sferice.

SFERT, *sferturi,* s. n. **1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau, rar, în genitiv și indicînd întregul în discuție) Fiecare dintre cele patru părți egale în care se poate împărți un întreg (v. pătrar); (sens curent) o parte dintr-un întreg împărțit în patru părți aproximativ egale. *La noi mai mult de trei sferturi ale cetățenilor țării sînt țărani.* SADOVEANU, E. 29. *Constantin Lipan se instală cu precauție numai pe trei sferturi de scaun.* C. PETRESCU, C. V. 184. *Se mai scurse încă un sfert de oră.* SAHIA, N. 81. *Să-i dea cîte un sfert de pîine și cîte o cană de apă pe zi.* ISPIRESCU, L. 134. ◇ *Sfertul lunii* = secera lunii. v. seceră. *Sfertul lunii se ridicase pe cerul curat și-o adiere aducea miresme din grădinile înflorite.* SADOVEANU, O. IV 365. ◇ (Subînțelegîndu-se «de kilogram» sau «de litru») *Mușteriii cer o țuică, cer covrigi, îi ronțăie în dinți, cer sferturi de vin.* STANCU, D. 18. *Singur șeful mînca două feluri și bea un sfert de vin.* PAS, Z. I 268. (Cu sensul sugerat de context) *Cei doi mușterii... deșertau sferturile fără să schimbe un singur cuvînt.* C. PETRESCU, A. 245. ◇ (Subînțelegîndu-se «de oră») *Trenul sosește la unu și un sfert.* ▭ *Ciocanele bat sferturile, jumătățile și ceasurile.* SADOVEANU, F. J. 518. ◇ Loc. adv. **Pe sfert** (sau **pe trei sferturi**) = (cam) cît a patra parte (sau cît trei părți) din întreg. *Șlepul era cufundat pe sfert în apă.* DUMITRIU, N. 135. *La comună leafa lui era pe sfert din cît îi oferea statul.* REBREANU, I. 82. ◇ Expr. (În legătură cu poziția capului) **Trei sferturi** = (poziție) între față și profil. *Se privi în oglindă din față, din profil, din trei sferturi.* C. PETRESCU, C. V. 167.

2. (Învechit) Trimestru financiar; p. ext. dare plătită pe un trimestru. *Ba, decît bacșiș, mai bine m-ai agiuta să-mi plătesc sfertu.* ALECSANDRI, T. 1589.

— Variantă: (Mold.) **șfert** (HASDEU, R. V. 127, ALECSANDRI, C. 23, KOGĂLNICEANU, S. 52) s. n.

SFERTICÁ vb. I v. sfîrtica.

SFÉŞNIC, *sfeşnice,* s. n. Suport (cu un braţ sau cu mai multe) pentru lumînări. V. c a n d e l a b r u. *Zece sfeşnice de cîte cinci lumînări fiecare se înşirau pe masă.* V. ROM. noiembrie 1953, 33. *Luă un sfeşnic în mînă şi... ieşi din salon.* DUMITRIU, N. 40. *Luminarea arde-n fundul sfeşnicului.* CARAGIALE, O. II 15.

— Pl. şi: (rar, m.) *sfeşnici* (EMINESCU, O. I 88). — Variantă: **fĕşnic** (DELAVRANCEA, S. 109, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 132) s. n.

SFEŞNICÁR, *sfeşnicare,* s. n. Măsuţă, scaun, suport pe care se ţin sfeşnicele. *Sfeşnicele de argint aşezate pe sfeşnicare prin colţurile sălii.* La TDRG. *Mi-am cumpărat multe mobile în odaia me din banii mei, spre pildă o canape, o masă, un sfeşnicar.* KOGĂLNICEANU, S. 98.

SFEŞTÁNIE, *sfeştanii,* s. f. Slujbă religioasă făcută la începerea unei activităţi, la darea în folosinţă a unei construcţii etc. *Sfeştania oficială trebuia să aibă loc la ora 9.* SADOVEANU, O. VI 359. *Puturile cu ghizduri se sleiră cu sfeştania cuvenită.* DELAVRANCEA, S. 227.

— Variantă: (popular) **feştánie** s. f.

SFEŞTÓC, *sfeştoace,* s. n. Mănunchi de busuioc cu care preotul stropeşte cu aghiasmă. *Apoi, cu sfeştoc de busuioc legat cu beteală de aur, stropi cu apă sfinţită.* HOGAŞ, DR. II 62. *Dă cuviosului un sfeştoc de busuioc proaspăt.* NEGRUZZI, S. I 324.

SFETE- (Învechit; şi în forma *sfeti-*) Element de compunere însemnînd «sfînt» şi care stă înaintea unor nume proprii. *La al doilea ceas al dimineţii de simbătă, la poarta curţii şi la sfete-Neculai cel bogat era mare îmbulzeală.* SADOVEANU, Z. C. 173. *Lui sfeti-Ilie i-a dat în samă tunetele.* ŞEZ. III 1.

— Variantă: **sfeti-.**

SFETERISEÁLĂ, *sfeteriseli,* s. f. (Familiar) Faptul de a sfeterisi; însuşire a unui bun străin prin mijloace necinstite. *Ştiu că ai făcut avere. Cum? Nu te mai întreb. Cu sfeteriseala, cu japca.* PAS, L. II 46.

SFETERISÍ, *sfeterisesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit şi familiar) A-şi însuşi ceva în mod necinstit (înşelînd sau sustrăgînd prin mijloace abile). *Dar mai întăi să lepădaţi aicea banii pe care i-aţi sfeterisit de la oameni.* SADOVEANU, B. 135. *Te-a pîrît că l-ai bătut şi că i-ai sfeterisit nu ştiu cîţi stînjeni.* REBREANU, I. 107. ◇ R e f l. p a s. *Negreşit din această sumă se va sfeterisi o jumătate de milion.* La TDRG.

SFETI[1]- v. **sfete-.**

SFETÍ[2], *sfetesc,* vb. IV. R e f l. (Astăzi rar) **1.** A se arăta, a se ivi. [Amoriul] *după ce se sfeteşte, Îndată se risipeşte.* CONACHI, P. 151. ◇ T r a n z. *Zile, nopţi petrec cu gîndul la dulcea închipuire Ce pururea îmi aduce şi-mi sfeteşte nălucire.* CONACHI, P. 82.

2. (Despre acţiuni, situaţii) A căpăta o anumită întorsătură, a ajunge la un capăt, a se limpezi. *Ne veţi uita şi pe noi, după ce s-ar sfeti lucrurile.* C. PETRESCU, A. R. 54. *Preşedintele Villara a închis discuţiunea, zicînd ca să se mai amîne arestările pînă se va vedea cum se sfetesc lucrurile.* GHICA, S. A. 161. ◇ E x p r. (Mai ales în construcţii negative) **A i se sfeti** (cuiva ceva) = a-i reuşi cuiva ceea ce întreprinde.

SFÉTNIC, *sfetnici,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Dregător sau boier cu care se sfătuia un domn sau un conducător; (astăzi) cel care sfătuieşte, care dă sfaturi (v. s f ă t u i t o r). *Copilul a adormit în braţele sfetnicului.* CARAGIALE, O. III 103. *Şi însuşi împăratul cu sfetnicii săi, văzînd această mare minune, grozav s-au spăriet.* CREANGĂ, P. 85. *Nu-s rău sfetnic cînd s-atinge de interesele Adelei.* ALECSANDRI, T. 1231. ◇ F i g. [Cărţile] *ne sînt sfetnici şi nu ne contrazic.* SADOVEANU, O. VI 443. [Mintea] *este un înţelept sfetnic, tocmit să ne dăscălească.* CONACHI, P. 281.

SFIÁLĂ, *sfieli,* s. f. Timiditate, jenă, ruşine, teamă; lipsă de îndrăzneală. *Deodată îl cuprinse o sfială ca în faţa unui moment hotărîtor.* BART, E. 186. *Tinerele s-au aşezat îndată la masă; dar Abu-Hasan, văzînd că nu pun nimica-n gură de sfială, le-a dat el la fiecare-n taler.* CARAGIALE, P. 141. *Rădică-te, moş Ioane, şi spune fără sfială ce durere ai.* CREANGĂ, A. 157. ◇ F i g. *Luna Şi-a pogorît sfiala prin fereastră.* TOPÎRCEANU, P. 73.

— Variante: (astăzi rar) **siálă** (I. IONESCU, M. 643), **sîiálă** (C. PETRESCU, R. DR. 124) s. f.

SFIC s. n. Şfichiuială. *Era o vreme rea: un sfic de ploaie şi altul de ninsoare.* PAMFILE, M. R. I 99.

SFICHIUÍ vb. IV v. **şfichiui.**

SFICHIUÍT, -Ă adj. v. **şfichiuit.**

SFIDÁ, *sfidez,* vb. I. T r a n z. A înfrunta pe cineva sau ceva cu dispreţ şi în mod provocator; a desfide. *În aeru-mbătat de roze sfidez atingerea durerii.* MACEDONSKI, O. I 64.

SFIDÁRE, *sfidări,* s. f. Acţiunea de a s f i d a şi rezultatul ei; dispreţ provocator, desfidere. *E un act de mare îndrăzneală, în orice caz o sfidare aproape, adusă legilor supreme.* BOGZA, C. O. 218. *Atitudinea aceasta de sfidare a realităţii poate să-i pericliteze averea şi viaţa.* REBREANU, R. II 15. *C-un ifos de sfidare şi c-o obrăznicie, ce nu mai e de mirare la oameni care nu mai au nimic de pierdut, ei strigară la toate sfaturile şi ameninţările ce li se făceau.* VLAHUŢĂ, O. A. I 162.

SFIDĂTÓR, -OÁRE, *sfidători, -oare,* adj. Care sfidează, care înfruntă. *Palate, temple, domuri sfidătoare, — din braţul nopţii prind a se desface Şi-n strai rozalb încep să se îmbrace. În faţa dimineţii zîmbitoare.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 17. ◇ (Adverbial) *Ne-a privit sfidător, pe rînd, cu un fel de dispreţ falnic.* REBREANU, P. S. 17.

SFIÉLNIC, -Ă, *sfielnici, -e,* adj. Sfios. (Adverbial) *Înapoindu-mi cutia, îmi mulţumi cu privirea ocolită în lături, sfielnic.* C. PETRESCU, S. 170. *Cu tîmpla culcată sfielnic pe umărul meu.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 191. (F i g.) *Frunze tinere de carpen Caută spre ei sfielnic.* CAMIL PETRESCU, V. 117.

SFIÉŢ, -EÁŢĂ, *sfieţi, -e,* adj. (Învechit) Sfios. *Pe stînci albicioase ce se pierd în văzduh, s-arată sfiaţă capra neagră cu cornile-i crescute în formă de cîrlig.* ODOBESCU, S. A. 420.

SFIGMOGRÁF, *sfigmografe,* s. n. Aparat care înregistrează bătăile pulsului.

SFIÍ, *sfiesc,* vb. IV. R e f l. A avea o atitudine rezervată sau şovăielnică, impusă de timiditate, de nesiguranţă, de teamă sau de ruşine; a fi lipsit de îndrăzneală, a se jena să... *Trage cu urechea şi Alexandru Glanetaşu... sfiindu-se totuşi să se vîre între bogătaşi.* REBREANU, I. 14. [Cei trei fraţi] *s-au sfiit să meargă mai departe.* SBIERA, P. 5. [Boierii] *sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomşa, cerură voie* [lui Lăpuşneanu] *să rămîie a-l întovărăşi.* NEGRUZZI, S. I 142. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd persoana care impune rezerva) *Oamenii se cam sfiau de Filoftei Romanov.* DUMITRIU, P. F. 3. *Veneam de la ţară. Mă sfiam de toată lumea, de colegii cutezători şi guralivi.* GALACTION, O. I 14. *Mă rătăcisem căscînd gura în toate părţile... şi ascultînd la miile de păsărele ce cîntau pe rămurele şi fără a se sfii de mine.* ISPIRESCU, L. 244. ✦ T r a n z. f a c t. (Astăzi numai popular) A intimida, a înfricoşa. *Gira-mîra nu-l sfieşte.* PANN, la TDRG. (În forma *sii*) *Ce-l tremură, ce-l sieşte?* I. CR. III 144.

— Variante: (astăzi numai popular) **sîi** (DRĂGHICI, R. 239, ŞEZ. VII 142), **sii** vb. IV.

SFIICIÓS, -OÁSĂ, *sfiicioşi, -oase,* adj. Sfios. *Petru, pe zi ce mergea, se făcea mai sfiicios.* GANE, N. II 77. *Mă apropiam cu gîndul, sfiicios, tremurînd, d-acea vestită şcoală.* DELAVRANCEA, H. T. 86. [Era] *cam sfiicios la început, dar s-a dat pe brazdă.* VLAHUŢĂ, O. A. 256. ✧ Fig. *Cîte o stea singuratecă se ivea la încheieturile norilor şi părea că întreabă sfiicioasă pe călător unde merge.* GANE, N. I 10. *Printre gratii luna moale, Sfiicioasă şi smerită, Şi-au vărsat razele sale.* EMINESCU, O. I 76.

SFIICIÚNE, *sfiiciuni,* s. f. Atitudine sfioasă; sfială. *Cu oarecare sfiiciune, Gheorghe Dima a încercat să intre în vorbă cu un unchieş negricios.* GALAN, Z. R. 31. [Coşbuc] *zugrăveşte iubirea... altora. Şi aceasta nu din cauza sfiiciunii — poetul numai sfios nu e.* GHEREA, ST. CR. III 120. *Atunci de sfiiciune mi-iese sîngele-n obraz.* EMINESCU, O. I 80. ✧ (Rar) Persoană sfioasă. *Jupîniţa Maruşca a lui Hudici e un fel de sfiiciune bălaie.* SADOVEANU, F. J. 302.

SFIÍRE s. f. Faptul de a se sfii; sfială.

SFÍNCTER, *sfinctere,* s. n. (Anat.) Muşchi care închide sau strînge un orificiu.

SFÍNGHE, *sfinghi,* s. m. (Entom.) Sfinx[1].

SFINŢÉNIE s. f. (Astăzi cu sensul bisericesc atenuat sau pierdut) Calitatea de a fi sfînt. *Întrăm într-o lume de dreptate, de iubire, de sfinţenie, pentru a vedea cînd murim, c-a fost o lume de nedreptate, de ură.* EMINESCU, N. 62. *Doamnă, rugăminţile voastre, lacrimile unui bătrîn, sfinţenia legăturii ce vă uneşte, toate mă invită a mă pleca.* NEGRUZZI, S. III 144. ✧ Loc. adv. **Cu sfinţenie** = cu evlavie; p. ext. cu exactitate, cu scrupulozitate. *Toţi îl ascultau cu sfinţenie.* BASSARABESCU, S. N. 171. *Porneşte pînă te văd şi-ţi fă datoria cu sfinţenie.* CREANGĂ, P. 316. (Glumeţ) *Turcii stau înfipţi pe scaune, mestecînd liniştiţi şi cu sfinţenie prăjiturile.* BART, S. M. 27.

— Variantă: **sînţénie** (ISPIRESCU, L. 42) s. f.

SFINŢÍ[1], *sfinţesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (În concepţia religioasă creştină) A declara pe cineva (în mod solemn şi cu îndeplinirea unui ritual stabilit) trecut în rîndul sfinţilor; a consacra, a sanctifica. (Refl. pas.) *Un roi de raze venind din ceriu a spus lăutarilor cum horesc îngerii cînd se sfinţeşte un sfînt.* EMINESCU, N. 29.

2. Tranz. (Popular) A preoţi, a hirotonisi. *Vreţi pe ăsta să-l aveţi, Că-i popă foarte isteţ? — Numai ni-l blagosloveşte Şi-ntru popă ni-l sfinţeşte!* TEODORESCU, P. P. 263.

3. Tranz. (Bis.) A atrage harul divin asupra unor obiecte, prin rostire de rugăciuni; a face ca obiectele să dobîndească un caracter sacru. (Refl. pas.) *Trebuie... să pună a se sfinţi din nou biserica pîngărită.* CARAGIALE, O. III 89. *Cînd s-a sfinţit paraclisul spitalului din Tîrgu-Neamţului... eu, împreună cu alţi băieţi, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica-vodă.* CREANGĂ, A. 75. ✧ (Cu sensul religios pierdut) *Omul sfinţeşte locul, iar nu locul pe om,* se spune pentru a arăta că rezultatele în muncă depind de calităţile omului şi nu de locul de muncă. ✧ Fig. *Fraţi buni ai frunzelor din codru... Sfinţiţi cu lacrimi şi sudoare Ţărîna plaiurilor noastre.* GOGA, P. 10.

4. Tranz. Fig. A slăvi, a idealiza, a diviniza. *Sînt sătul de-aşa viaţă... Să sfinţeşti cu mii de lacrimi un instinct atît de van Ce le-abate şi la păsări de vreo două ori pe an?* EMINESCU, O. I 155.

5. Refl. (Munt., mai ales în construcţii negative) A-şi impune voinţa, a-şi face gusturile, voile, mendrele. *Unul din ei... se hotărî să se ţie de capul ciobănaşului, să nu-l lase să se sfinţească.* ISPIRESCU, L. 249. *Lasă-l, că nu se sfinţeşte el cu mine, jupîne, îl pocăiesc eu.* CARAGIALE, O. I 49. *Dă-i, să nu se nărăvească, Nu-l lăsa să se sfinţească.* PANN, P. V. I 61.

SFINŢÍ[2], pers. 3 *sfinţeşte,* vb. IV. Intranz. (Popular; despre soare şi, în general, despre aştri) A asfinţi, a apune.

SFINŢÍE, *sfinţii,* s. f. (În forma articulată şi urmat de un adjectiv posesiv de pers. 2 şi 3 sg. sau pl.) Epitet sau titlu de respect care se dă clericilor, sfinţilor şi (rar) lui dumnezeu. *Căldura pustiei era acum cuptorul lui dumnezeu, în care sfinţia-sa coace pînile pămîntului.* SADOVEANU, O. L. 90. *Slujeşte părintele Anghel, dar rar de tot, că sfinţia-sa locuieşte departe.* GALACTION, O. I 40. *Ei, Harap-Alb, zise sfînta Duminică, aşa-i că am scos-o la capăt şi asta? — Aşa; cu ajutorul lui dumnezeu şi cu al sfinţiei-voastre, răspunse Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 227.

SFINŢÍRE, *sfinţiri,* s. f. Acţiunea de a sfinţi. *Cîte tîrnosiri şi sfinţiri de biserici...* CREANGĂ, A. 74. ✧ Consfinţire, consacrare. *Dreptul la muncă este condiţia şi rezultatul slobozeniei, exerciţiul muncii este sfinţirea şi practica egalităţii.* KOGĂLNICEANU, S. A. 79.

SFINŢIŞÓR, *sfinţişori,* s. m. **1.** Diminutiv cu sens ironic al lui sfînt (1). *A, domnişorilor! Vreţi să mă osîndiţi la moarte?... Auzindu-vă cineva, ar gîndi că sînteţi nişte sfinţişori abia ieşiţi din rai.* NEGRUZZI, S. I 229.

2. (La pl., regional) Un fel de covrigi care se mănîncă la anumite sărbători religioase sau la înmormîntări; mucenici.

SFINŢÍT[1], *sfinţite,* s. n. (Popular, la pl. cu valoare de sg.) Trecerea unui astru dincolo de orizont; momentul cînd astrul apune; locul unde apune; asfinţit, apus. *Soarele cam binişor S-a-nclinat către sfinţite.* COŞBUC, P. II 127. *Într-o pădure mare s-au întîlnit odată doi oameni, unul mergea către răsărit şi celălalt către sfinţit.* RETEGANUL, P. IV 21. *Într-una din zile, cam după sfinţitul soarelui... ieşi balaurul din groapă şi se îndreptă către voinicii care dormeau pe lîngă foc.* ISPIRESCU, L. 200.

SFINŢÍT[2], -Ă, *sfinţiţi, -te,* adj. **1.** Care a căpătat un caracter sacru, din care s-au gonit duhurile rele prin faptul că s-au rostit anumite rugăciuni pentru a atrage harul divin. *Apă sfinţită.*

2. (Uneori precedat de «prea» sau de «înalt prea») Titlu de onoare dat clericilor. *Înalt preasfintitul părinte.*

SFINŢITÚRĂ, *sfinţituri,* s. f. (Rar) Faptul de a sfinţi; (concretizat) obiect sfinţit. *Sfinţituri de la paşti: pască, coji de ouă şi slănină.* PAMFILE, A. R. 59.

SFINX[1], *sfincşi,* s. m. Nume dat mai multor specii de fluturi mari, cu zbor foarte rapid, care zboară pe înserate; sfinghe.

SFINX[2], *sfincşi* şi (rar) *sfinxi,* s. m. Monstru fabulos din mitologia antică (mai ales greacă şi egipteană) cu cap de om şi cu trup de leu; monument arhitectonic de piatră reprezentînd acest monstru. *Chioşcurile sale căzute, sfinxii săi... ne deşteaptă splendoarea unei domnii trecute.* GANE, N. I 111. *Cît de natural ies sfincşii din ziduri dormitînd pe labe şi purtînd vase de alabastru.* MACEDONSKI, O. IV 60. ✧ Fig. (De obicei în comparaţii) Personaj enigmatic, om greu de înţeles. *Înainte de a lua vreo hotărîre, sta ca în faţa unui groaznic sfinx.* BOGZA, C. O. 274. *Se închise ca un sfinx în faţa tuturor stăruinţelor.* REBREANU, I. 59.

SFIÓS, -OÁSĂ, *sfioşi, -oase,* adj. (Despre persoane) Lipsit de îndrăzneală, rezervat, ruşinos; sfiicios. *O fetiţă de patru ani, cu ochii mari şi trăsăturile drepte... se ascunsese sfioasă după gard.* V. ROM. octombrie 1953, 108. *El e frumos şi tinerel, dar e sfios Cînd e cu fete, Iar ele rîd*

şi rîd şirete Şi pe furiş privesc la el. COŞBUC, P. I 87. *El zice şi-aleargă spre fata sfioasă Cu chip purpurat.* BOLINTINEANU, O. 84. ◇ Fig. *Şi fluturii sînt mai sfioşi, Cînd zboară-n zări albastre.* GOGA, P. 13. *Speriat, dintr-un hăţiş, Pui sfios de căprioară A ieşit la luminiş.* TOPÎRCEANU, S. A. 23. *Florile mici şi sfioase nu-şi mai îndreptau ochii lor albaştri şi limpezi... spre vechiul şi credinciosul lor amant.* HOGAŞ, M. N. 96. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă timiditate, nesiguranţă, teamă. *Toma avea ceva sfios în el, ca de fată.* CAMIL PETRESCU, O. I 60. [Tînărul] *înaintează spre mine, cu paşi sfioşi.* SAHIA, U.R.S.S. 82. *Ceea ce mă mîhnea puţin erau şoaptele sfioase ale colegilor mei.* DELAVRANCEA, H. T. 176. ◇ Fig. *Şi-n liniştea asfinţitului, filfîire sfioasă de vînt trecu prin ramuri.* SADOVEANU, O. I 316. ◇ (Adverbial) *Am început a vorbi... sfios, cu înconjurări.* SADOVEANU, E. 122. (Fig.) *Cine n-a văzut cum îşi rîdică fruntea, rar şi sfios, o floare albastră sau roşie.* HOGAŞ, M. N. 91.

SFÎTĂ, *sfite,* s. f. Veşmînt preoţesc larg şi fără mîneci, purtat peste celelalte haine, la slujbă. *Mitropolitul în sfită de aur s-apleacă şi apropie de buzele ei fripte linguriţa cu grijanie.* CARAGIALE, P. 117.

SFÎNT[1], -Ă, *sfinţi, -te,* adj. **I. 1.** Epitet dat divinităţii, considerată ca întruchipînd perfecţiunea şi puritatea. *Slavă ţie, Sfîntă Născătoare.* GALACTION, O. I 164. *Să nu dea dumnezeu cel sfînt, Să vrem noi sînge, nu pămînt.* COŞBUC, P. I 209. *Bun lucru a mai lăsat dumnezeu sfîntul şi tovărăşia asta.* CREANGĂ, P. 119. *Doamne sfinte şi părinte! Mai aşază-mi gîndurile, Să-mi isprăvesc rîndurile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 125. ✦ Epitet dat mucenicilor şi înalţilor clerici, consideraţi a corespunde idealului religios. *Mulţumeşte sfîntului mare mucenic Dimitrie.* NEGRUZZI, S. I 146. ◇ *Sfîntul părinte* = titlu dat de către catolici papei.

2. (Despre obiectele care aparţin religiei sau sînt în legătură cu cultul) Consacrat divinităţii şi considerat ca posedînd harul divin; sacru. *Am avut un frate drag, L-a jurat neamţul sub steag... Şi-acuma departe-l duce, Nu le-ajute sfînta cruce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 297. ◇ *Cele sfinte* (şi substantivat, în forma articulată) = cele care ţin de cult, care privesc credinţa, biserica sau divinitatea. *Ia să vă dau eu un tipic, zise părintele Oşlobanu, lăsînd sfintele încolo.* CREANGĂ, A. 78. *Sfînta slujbă* = liturghia. *Cînd sosi Alexandru-vodă, sfînta slujbă începuse.* NEGRUZZI, S. I 148. *Sfintele daruri* v. dar[4] (I 2). *Sfintele taine* v. taină (4). *Locurile sfinte* = ţinuturile menţionate în textele religioase ca fiind acelea unde a trăit şi propovăduit Iisus Hristos. *Sfîntul mormînt* = mormîntul considerat ca fiind acela în care a fost îngropat Iisus Hristos. *Sfînta scriptură* v. scriptură. *Sfîntul scaun* v. scaun (I 4). *Război sfînt* = război aprobat de religie, corespunzător idealului religios. *Sfînta alianţă* = convenţie politică încheiată între Rusia, Austria şi Prusia în 1815, după victoria asupra lui Napoleon şi avînd ca scop apărarea orînduirii monarhice în Europa.

3. (Popular) Epitet pentru elemente ale naturii (considerate ca fiind de esenţă divină, dătătoare de viaţă). *Şi de dragul dumitale Ştie chiar şi sfîntul soare: Că la tine cînd priveşte, Stă şi nu mai asfinţeşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15. ✦ Epitet pentru zilele săptămînii. *Într-o sfîntă de vineri* [împăratul] *iar s-a pomenit cu stema din cununa împărătească că se umflă şi creşte.* DELAVRANCEA, S. 82. *A plecat badea Într-o sfîntă joi, Cu plugu.* MAT. FOLK. 1476.

II. (Cu sensul desprins de cel religios) **1.** Care inspiră dragoste sau respect, care este vrednic de astfel de sentimente; scump, iubit, slăvit. *Pămîntul nostru-i scump şi sfînt, Că el ni-e leagăn şi mormînt.* COŞBUC, P. I 209. *Şi el, sărmanul, şi-a pus viaţa în primejdie pentru sfînta noastră tovărăşie.* CREANGĂ, O. A. 277. *Sînt ani la mijloc şi-ncă mulţi vor trece Din ceasul sfînt în care ne-ntîlnirăm.* EMINESCU, O. I 120. *Sfîntă muncă de la ţeară, izvor sacru de rodire, Tu legi omul cu pămîntul în o dulce înfrăţire!* ALECSANDRI, P. III 42. ✦ Fig. Detaşat de cele pămînteşti, eteric, imaterial. *Luna pe cer trece aşa sfîntă şi clară.* EMINESCU, O. IV 100.

2. (Familiar) Bun, perfect, desăvîrşit. *Cîteva paturi de hîrtie, lipite una peste alta cu său de lumînare... şi aprinse c-un chibrit, mai sfînt lucru nici că se poate.* CREANGĂ, A. 101. ✦ (Substantivat, exprimînd ideea de superlativ) Straşnic, zdravăn. *Bine-ar face să-i tragă o sfîntă de bătaie!* REBREANU, I. 35. *M-o apucat o sfîntă de lene, de mi se rup fălcile.* ALECSANDRI, T. 899.

— Variante: (popular) **sînt, -ă** (ISPIRESCU, L. 153, EMINESCU, O. I 35, NEGRUZZI, S. II 85) adj., (înaintea numelor proprii masculine care încep cu o consoană) **sîn, sîm** adj. m.

SFÎNT[2], -Ă, *sfinţi, -te,* s. m. şi f. **1.** (Popular, numai la m. sg. art.) Dumnezeu. *Ah, fetică, fetişoară, Creşte, fă-te mărişoară... Să trăim cît o vrea sfîntul, Să ne despartă mormîntul.* TEODORESCU, P. P. 314. ◇ (În propoziţii exclamative care exprimă nedumerire, nerăbdare, ciudă) *O dată s-a oprit motorul, acum a doua oară s-a rupt lanţul; a treia oară nu ştiu... ce sfîntul s-ar mai fi întîmplat.* DAVIDOGLU, M. 67. ◇ Expr. (Cu sensul bisericesc şters) **A-l vedea** (pe cineva) **sfîntul** = a da de noroc, de chilipir sau (ironic) a o păţi, a da de belea, a da de dracul. *Nu tuşi, că te vede sfîntul.* CONTEMPORANUL, V 4. **A-l uita** (pe cineva) **sfîntul,** se spune cînd cineva zăboveşte undeva prea mult şi degeaba. **A lăsa** (pe cineva) **în plata sfîntului** = a lăsa (pe cineva) la voia întîmplării, a nu se mai ocupa de cineva. (Întărind o negaţie, o tăgăduială) **Ferit-a sfîntul!** = nicidecum, în nici un caz.

2. Persoană recunoscută ca un exemplu desăvîrşit al vieţii creştine (şi consacrată după moarte de biserică ca atare). *Sub icoana afumată unui sfînt cu comănac, Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac.* EMINESCU, O. I 84. *Adevărat să fie aceea ce se spune De-o sfîntă apărută la noi ca o minune?* ALECSANDRI, T. II 174. *Şi pe Gruie mi-l ducea La cel popă creştinesc, Sfînt cu chipul omenesc, Care zice din psaltire.* id. P. P. 79. ◇ Expr. **Pînă la dumnezeu, te mănîncă sfinţii** = pînă să ajungi la cel mai mare, înduri multe de la slujbaşii mai mici. **A-l fura** (pe cineva) **sfinţii** = a aţipi, a adormi; a se prăpădi, a muri. *Apoi dă, stăpîne, în ziua de azi dacă nu-i fi şi cu draci oleacă, apoi cică te fură sfinţii, şi iar nu-i bine.* CREANGĂ, P. 163. *Fiind încredinţată că m-a furat sfîntu... se scală îndată din pat fără vreo temere, zicîndu-mi: dormi, dormire-ai somn lung.* GORJAN, H. I 69. **Parcă ţi-a ieşit un sfînt din gură** = ai vorbit foarte drept şi înţelept. *Că bine zici, dascăle Zaharia, parcă ţ-a ieşit un sfînt din gură.* CREANGĂ, A. 126. **A sta ca sfinţii (ca nişte sfinţi** sau **ca un sfînt)** = a sta nemişcat. *Am să vă cînt din ţiteră... Roman se plecă şi începu, pe cînd, împrejur, bătrînii stăteau ca nişte sfinţi.* SADOVEANU, P. 97. **A se închina la sfinţi** (sau **a se ruga de toţi sfinţii**) = a se adresa la cei puternici cu rugăminţi, cu solicitări. *Boierii... alergau unul de la altul, se adunau, se sfătuiau şi nu mai ştiau la ce sfînt să se mai închine.* GHICA, S. 492. ◇ (Precedînd numele de persoană respectiv) *Într-una din zile, şi chiar în ziua de sfîntul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul.* CREANGĂ, A. 7. ◇ Expr. **Sfîntul Nicolaie** = nume glumeţ dat biciului cu care se aplicau altădată pedepse corporale. *De fiecare greşeală să-i ardă şcolarului cîte un sfînt Nicolai.* CREANGĂ, A. 3. **La sfîntul-aşteaptă** v. aştepta.

3. (În superstiţii, la f. pl. art.) Iele. *Sfintele, aducătoarele de boli... molipsitoare.* PAMFILE, M. R. I 317.

4. (La m. pl.) Un fel de colăcei preparaţi cu nuci şi cu miere, care se mănîncă de sărbătoarea mucenicilor; mucenici.

SFÎNTULÉȚ, *sfîntuleți,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui sfînt (1). *A fost odată de mult... de cînd umbla dumnezeu sfîntulețu pe pămînt.* I. CR. II 114. *Dumnezău, sfîntulețul, a și priceput gîndul dracilor.* ȘEZ. III 76.

— Variantă: **sîntuléț** (ISPIRESCU, L. 47) s. m.

SFÎR interj. (Adesea cu sunetul «r» prelungit) Onomatopee care redă zgomotul produs de zborul brusc al unei păsări, de torsul pisicii, de un obiect care se învîrtește repede sau e aruncat cu putere în aer etc. *Fusele începură a se-nvîrti sfîrr! sfîrr!* SANDU-ALDEA, U. P. 205. *Pisica, sfîrr, sfîr, închidea pleoapele leneș și nepăsător.* DELAVRANCEA, H. TUD. 33. *Apucă un ciucălău și face sfîrr cu el după dînsul.* SBIERA, P. 215. [Radu e] *o vîrtelniță care face sfîrr... și alt nimic.* ALECSANDRI, T. 1237.

SFÎRC, *sfîrcuri,* s. n. **1.** Vîrful elastic, moale sau cartilaginos al anumitor organe. *Femeia își făcu loc alături de dînsul, astupînd gura copilului cu sfîrcul pieptului.* REBREANU, I. 34. *Foc îmi ieșea din sfîrcurile urechilor și mînile îmi erau înghețate.* VLAHUȚĂ, O. A. 344. *Bastonul... nu atinse decît ușor sfîrcul urechii amicului nostru.* CARAGIALE, M. 91. ✦ Tendon cartilaginos care leagă între ele diferite oase ale corpului; zgîrci. *Coastele sînt legate de osul spinării prin sfîrcuri, ca să se poată mișca.* La TDRG.

2. Vîrful flexibil al mustăților, al cozii animalelor și, prin analogie, al unui bici. *Mustața cărunță îi era răsucită și întărită cu săpun la sfîrcuri.* SADOVEANU, O. VI 343. *S-a așezat jos, privind mulțimea și legînîndu-și sfîrcul de coadă copoiesc.* POPA, V. 109. *Călușeii, atinși pe sfîrcul biciului, porniră pe podul de gheață.* SANDU-ALDEA, U. P. 34. ✦ (Rar) Vîrful altor obiecte. *Se culcă cu soarele la sfîrcul opincilor.* GALACTION, O. I 46. *Norii se grămădeau unul peste altul pe muchea dealurilor, zdrențuindu-se în treacăt de sfîrcurile brazilor.* La TDRG. *Ci mai tare mi-l bătea... Cu sfîrcul paloșului.* TEODORESCU, P. P. 542.

SFÎRCÎÍ, *sfîrcîiesc,* vb. IV. Tranz. A trage pe nas; a smiorcăi. *Dascălul Simion Fosa din Țuțuieni, numai pentru că vorbește mai în tîlcuri decît alții și sfîrcîiește toată ziua la tabac, cere cîte trei husăși pe lună.* CREANGĂ, A. 16.

SFÎRCÎÍT, -Ă, *sfîrcîiți, -te,* adj. Care sfîrcîie. *Bădia se opri, trecîndu-și mîneca pe sub nasul sfîrcîit.* C. PETRESCU, O. P. II 100.

SFÎRCUÍ, *sfîrcui,* vb. IV. Tranz. A plesni cu sfîrcul biciului. *Tătarii începeau a mîna pe cei prinși, a-i sfîrcui ș-a-i împunge.* SADOVEANU, O. VII 15. *O sfîrcui peste piept.* SANDU-ALDEA, U. P. 89.

SFÎRÎÍ, *sfîrîi,* vb. IV. Intranz. **1.** (În special despre materii grase) A trosni ușor și continuu cînd arde sau se prăjește pe foc. *Pe vatră sfîrîia, într-un hîrb de ceaun, friptura de purcel.* SADOVEANU, O. I 351. *Hribii, așezați pe spete și cu pîntecele-n sus, sfîrîiau pe cărbuni.* HOGAȘ, M. N. 117. *A luat pielea cea de porc... și a dat-o pe foc! Atunci perii de pe dînsa au început a pîrîi și pielea a sfîrîi.* CREANGĂ, O. I 52. ✧ (Prin metonimie) *Lumina lămpii sfîrîia, împuținată și fumegoasă.* C. PETRESCU, A. 118. *O lampă-ntinde limb-avară și subțire, Sfîrîind în aer bolnav.* EMINESCU, O. I 52. ✧ Fig. *Poate ni-ți da și ceva udeală, măria-ta, zise Setilă, că ne sfîrîie gîtlejul de sete.* CREANGĂ, P. 257. ✦ A se prăji. *Puse într-un hîrb de ceaun la sfîrîit slănină și bucăți afumate de porc.* SADOVEANU, B. 94.

2. (Despre insecte) A produce sunete ascuțite, continue, caracteristice speciei. V. țîrîi. *În ierburile care începeau să se usuce, în țepile gălbii ale mirиștilor, sfîrîiau cosași.* SADOVEANU, O. V 80. ✧ Fig. *De pretutindeni, toate, într-un susur nedeslușit, sfîrîiau a uscăciune.* HOGAȘ, M. N. 172. ✦ (Despre păsări) A mișca repede și zgomotos din aripi, producînd un sunet caracteristic. V. fîlfîi. *Prepelița sări în aer și porni sfîrîind în zbor, la înălțimea omului.* SADOVEANU, O. VII 82. *Canarii sfîrîiau din pene și piuiau, privighetorile doineau, un papagal, sub o cupolă de sîrmă, se alinta și vorbea ca un copil!* GALACTION, O. I 328. *Păsările, stîrnite de cîine, izbucneau din cuiburi, sfîrîiau din aripi, mînate drept în față.* C. PETRESCU, S. 27.

3. (Despre obiecte) A produce (printr-o mișcare de învîrtire continuă) un zgomot ușor. V. bîzîi. *Fusul sfîrîie aspru între degetele osoase.* C. PETRESCU, R. DR. 305. *Sfîrîie roatele tipografiilor fără minută de odihnă.* CARAGIALE, N. F. 60. *Și tot toarce cloanța, toarce... Fusu-î răpide se-ntoarce, Iute-n aer sfîrîind.* ALECSANDRI, P. A. 37. ✧ Expr. **A-i sfîrîi cuiva inima** = a i se zbate cuiva inima (de dor, de dragoste). *Nu știu dacă ție îți place ori ba, dară mie îmi sfîrîie inima după dînsul.* ISPIRESCU, L. 387. *Cum sfîrîia fusul roții, așa-mi sfîrîia inima-n mine, de dragostea Măriucăi!* CREANGĂ, A. 63. **A-i sfîrîi cuiva călcîiele** (după cineva) = a se îndrăgosti tare (de cineva). ✧ Tranz. fact. *Cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfîrîie degetele pe strune.* REBREANU, I. 11. *Pe pragul casei lui Țigău, Rusanda își sfîrîia fusul grăbit între degete.* POPA, V. 275. *Ceasornicul din părete, sfîrîindu-și lănțișoarele cu greutăți, cîntă cucu de nouă ori.* VLAHUȚĂ, O. A. III 53. ✦ A produce un zgomot ușor, continuu. *Mașina se oprise pe șoseaua pustie... și motorul vibra și sfîrîia potolit.* DUMITRIU, N. 272. *Părintele Filip turna în pahare un vin alb, subțirel, care sfîrîia și tresărea în stropi.* SADOVEANU, O. VIII 100. *Iese must nou, carele sfîrîie în gură cînd îl bei.* id. F. J. 554.

4. A se mișca foarte repede (dînd iluzia că produce zgomote). *Era desculț, cu ițarii suflecați pînă la genunchi, și fluierele picioarelor, subțiri ca la cocostîrc, sfîrîiau. Fugea, zbura...* SADOVEANU, O. VII 358. *Picioarele flăcăilor sfîrîiau, spulberau ceva nevăzut.* CAMIL PETRESCU, O. I 118. *Fuge mai tare; Fuge ca crivățul; sabia-i sfîrîie În apărare.* BOLINTINEANU, O. 74. ✧ Expr. **Fuge (sau merge) de-i sfîrîie călcîiele** = fuge foarte tare. *Mergea... glonț spre acel palat minunat, de-i sfîrîiau călcîiele.* POPESCU, B. II 28.

— Prez. ind. și: *sfîrîiesc* (COȘBUC, P. II 55, NEGRUZZI, S. II 201).

SFÎRÎIÁLĂ, *sfîrîieli,* s. f. Faptul de a sfîrîi; zgomotul ușor, caracteristic, produs de materii grase care ard; zgomotul produs de mișcări sau lovituri ușoare, continue. V. sfîrîit. *Sub împușcarea clăbucilor repezi, din pulberea încinsă... năpădi dintru-ntîi o sfîrîială cu miros acru, greu, opărit.* C. PETRESCU, A. R. 45.

SFÎRÎÍT[1] s. n. Faptul de a sfîrîi; zgomotul produs de arderea unei materii grase, de bîzîitul insectelor, de bătaia rapidă a aripilor etc. V. sfîrîială. *Se liniștiră toți; numai sfîrîitul molcomit al lămpilor se mai auzea.* MIHALE, O. 218. *Un fel de țînțar mare, care... produce numai un fel de sfîrîit din aripi.* MARIAN, INS. 328.

SFÎRÎÍT[2]**, -Ă,** *sfîrîiți, -te,* adj. (Rar, despre mîncări) Care produce un zgomot caracteristic cînd se prăjește în grăsime. *Mirosul mititeilor sfîrîiți.* C. PETRESCU, A. R. 9. ✧ (Prin metonimie) *Mîncă într-un birt cu miros sfîrîit de mititei.* C. PETRESCU, C. V. 39.

SFÎRÎÍTOÁRE, *sfîrîitori,* s. f. Jucărie de copii făcută de obicei dintr-o șindrilă subțire legată de o sfoară și care, învîrtită repede, produce un zbîrnîit. ✧ Fig. [Țăranii] *sînt de multe ori o sfîrîitoare care se-nvîrtește după placul dregătorilor.* ISPIRESCU, la TDRG.

SFÎRÎÍTÓR, -OÁRE, *sfîrîitori, -oare,* adj. Care sfîrîie. *A adus friptura sfîrîitoare într-o strachină.* SADOVEANU, P. S. 51.

SFÎRÎITÚRĂ, *sfîrîituri,* s. f. Sfîrîială. *Trei picături... care să vor pica pă foc şi să vor aprinde fără sfîrîitură.* PISCUPESCU, O. 307.

SFÎRLĂ, *sfîrle,* s. f. **1.** Bobîrnac. *Eu, om al dracului! Dau o sfîrlă în cozoroc, îmi pun mînile în şolduri, mă dau pe spate şi răcnesc cît pot.* SADOVEANU, O. VI 298. *Zoe îi hohotea în nas, cînd trecea pe dinaintea lui îi arunca o sfîrlă în batjocură.* C. PETRESCU, Î. II 227.

2. (Regional) Gură, bot, rît. [Pe porci] *i-am văzut cu capetele ridicate, cu urechile lor ascuţite, ciulite, şi întorcîndu-se cu sfîrlele unul către altul.* SADOVEANU, O. V 458.

SFÎRLEÁZĂ, *sfîrleze,* s. f. **1.** Rotiţă de lemn găurită la mijloc, fixată la capătul de jos al fusului, pentru ca acesta să se învîrtească mai uşor; prîsnel, titirez. [Fusul] *are un titirez sau sfîrlează... care prin greutatea ei face să se învîrtească mai uşor.* PAMFILE, I. C. 11. ◇ (În comparaţii, în legătură cu verbe de mişcare, sugerînd ideea de iuţeală) *Umbla repede în toate părţile, ca o sfîrlează.* SADOVEANU, O. VI 245. *Fetele alergau şi zoreau ca sfîrlezele.* REBREANU, R. I 160. *Trebuie un băiat iute spirt. Să umble ca sfîrleaza.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 63.

2. Jucărie de copil; titirez, prîsnel.

3. Placă metalică fixată pe o axă de lemn care se aşază la ţară pe acoperişul caselor, pentru a arăta direcţia vîntului; morişcă de vînt.

SFÎRLOÁGĂ, *sfîrloage,* s. f. (Mai ales la pl.) Încălţăminte proastă, stricată, ruptă. *Nu ţi-e destul că m-ai ameţit puindu-ţi sfîrloagele pe calup, trăgîndu-le la şan şi ungîndu-le aici pe cuptor, la nasul mieu, în toate dimineţile?* CREANGĂ, A. 106.

SFÎRLOGÍ, *sfîrlogesc,* vb. IV. Refl. A-şi pierde vigoarea, vlaga, a se usca, a se chirci. *În vara aceea s-a sfîrlogit iarba, dogorită de-o arşiţă uscată.* C. PETRESCU, R. DR. 150. ◇ Fig. *Lipan se sfîrlogea pe banchetă, căutînd un pretext să evadeze pe culoar.* C. PETRESCU, C. V. 15.

SFÎRNÁR, *sfîrnari,* s. m. (Astăzi rar) Negustor (de vite şi de alte mărfuri). *Cămătari şi sfîrnari foarte avuţi.* BĂLCESCU, O. II 224.

SFÎRŞEÁLĂ, *sfîrşeli,* s. f. Sleire (de puteri), slăbiciune (mare), leşin. *O sfîrşeală îi cuprinse inima.* CAMILAR, N. I 97. *Răsuflăm încet, dar nu putem vorbi de sfîrşeală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 364. *Nu mă doare... Mă ia cu sfîrşeală de la lingurea.* DELAVRANCEA, O. II 207. *O trecea un fel de sfîrşeală cînd se gîndea că iară vor primi bani în fieştecare lună.* SLAVICI, N. I 303.

SFÎRŞÍ, *sfîrşesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A duce un lucru la capăt, a termina, a isprăvi, a mîntui. *Eu pe Titi îl las să-şi sfîrşească liceul.* CĂLINESCU, E. O. I 29. *Cum a sfîrşit de zis aceste, deodată s-a stîrnit un vînt năprasnic şi... a ridicat pe ginerele împăratului în sus.* CREANGĂ, P. 88. ◇ Absol. *Ţi-am făcut slujbele cu care m-ai însărcinat. Socotesc că acum am sfîrşit.* ISPIRESCU, L. 30. *Ptiu! mă! zise frate-său după ce l-a lăsat să sfîrşească.* CREANGĂ, P. 45. ✦ A aduce la îndeplinire, a executa, a săvîrşi, a face. *Îmi vei fi de ajutor să sfîrşesc ce am pus de gînd.* ISPIRESCU, L. 16. ✦ A trage o concluzie, a încheia, a conchide. *Vreau să mă duc la apa Răutului... sfîrşi c-un glas blînd Şoimaru.* SADOVEANU, O. VII 22. *Mă întorc iar la mine în sat, sfîrşi bătrînul resemnat.* BART, S. M. 33.

2. Refl. şi intranz. A ajunge la capăt, a înceta de a mai exista, a se termina; a lua sfîrşit. *Noaptea asta nu se va sfîrşi niciodată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 341. *De la o vreme valea s-a sfîrşit şi s-a început un deal.* CREANGĂ, P. 41. *Ţesutul încetează cînd firele sfîrşesc.* BELDICEANU, P. 69. *Ceremonia se sfîrşise.* NEGRUZZI, S. I 53. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») *Discuţiile se sfîrşeau nu rareori cu petreceri şi hoinăriri pînă la ziuă.* CĂLINESCU, E. 183. *Digul care desparte Dunărea de mare sfîrşeşte cu farul verde.* BART, E. 250. *Apoi şi luna plină cu secere sfîrşeşte.* BELDICEANU, P. 133. ◇ Expr. **A sfîrşi cu ceva** = a nu se mai ocupa de ceva, a nu mai vorbi despre ceva. *Ia mai sfîrşeşte odată cu lupul cela; altăceva n-ai de vorbit?* CREANGĂ, P. 123. **A sfîrşi cu cineva** = a rupe relaţiile cu cineva, a se supăra pe cineva. *Am crezut că am sfîrşit cu el pentru toată viaţa.* CAMIL PETRESCU, U. N. 159. ✦ Tranz. A epuiza. *Robinson a sfîrşit roadele copaciului cocos ce găsise.* DRĂGHICI, R. 57.

3. Intranz. A ajunge la un sfîrşit rău. *Criminalul a sfîrşit la închisoare.* ◇ (Tranz., în expr.) **A o sfîrşi rău** = a ajunge într-o situaţie proastă, a decădea. ✦ (Urmat de un infinitiv precedat de prep. «prin») A ajunge să... *Mihai era zeflemisit cu vorba «poetul», aşa încît, înghimpat adesea cu aluzii răutăcioase despre nulitatea sa, sfîrşi prin a evita casa părintească.* CĂLINESCU, E. 24. *Sfîrşeau prin a se convinge.* CAMIL PETRESCU, O. II 480.

4. Refl. A se prăpădi, a muri. *Căzu la pat şi se sfîrşi în trei zile.* C. PETRESCU, R. DR. 96. *M-am deprins, în multele nopţi de friguri şi de nesomn, cu ideea că azimîine trebuie să mă sfîrşesc.* VLAHUŢĂ, O. A. 424. *Şi de zile se sfîrşeşte.* ALECSANDRI, P. P. 260. ✦ Tranz. A omorî. *Am greşit cu săneaţa în vierul cel dintăi... — Eu l-am pălit în frunte, de aceea l-am sfîrşit.* SADOVEANU, O. I 66. *Rămaseră pe loc numai morţii şi răniţii, pe care-i sfîrşeau de zile săbiile şi sulitele.* id. ib. VII 154. ✦ (Adesea urmat de determinări cauzale introduse prin prep. «de») A slăbi, a se muia, a fi istovit, a nu mai avea putere. *Flăminzi copiii-n drum ne mor Şi ne sfîrşim de mila lor, Dar toate le-am trăi uşor De-ar fi pămînt.* COŞBUC, P. I 208. *Mă sfîrşesc de foame.* RETEGANUL, P. I 35. *Iată, mă sfîrşesc de dragoste pentru tine.* ISPIRESCU, L. 29. *Vai! nu mai pot, cad pe cale, Mă sfîrşesc amar de jale.* ALECSANDRI, P. P. 282. ◇ Expr. **A se sfîrşi la inimă** v. inimă **(II 1 b).**

SFÎRŞÎRE, *sfîrşiri,* s. f. Acţiunea de a (se) sfîrşi; sfîrşit. ◇ Loc. adv. **Fără sfîrşire** = necontenit. *Da cum vă aflaţi?... Da sînteţi sănătoşi?... ne întrebau fără sfîrşire cuconul Ştefănică şi cucoana Marghioliţa.* GANE, N. II 189.

SFÎRŞÎT[1] s. n. **1.** Momentul în care se sfîrşeşte ceva, perioadă în care se apropie de capăt, locul unde se termină ceva; fine, încetare, încheiere. *Soarele bătea călduţ, în acest sfîrşit de toamnă luminos şi melancolic, după două săptămîni de ploaie şi vînturi.* C. PETRESCU, A. 425. *Taina sufletului său îşi va avea sfîrşitul.* EMINESCU, N. 40. *Pe la sfîrşitul lui octobre, Caragea a putut ieşi din Constantinopol.* GHICA, S. A. 54. ◇ (În concepţia biblică) *Sfîrşitul lumii* (sau *al pămîntului*) = prăbuşirea cosmosului, isprăvirea vieţii pe pămînt; judecata de apoi. V. judecată. *Afară e-o mişelie ş-un potop, de parcă vine sfîrşitul lumii.* SADOVEANU, O. VII 149. ◇ Loc. adj. **Fără sfîrşit** = care nu se termină sau pare că nu se va termina niciodată; fără capăt. *Gîngu cu ochii închişi ascultă curgerea ploii fără sfîrşit de afară.* C. PETRESCU, S. 52. *D-ta nu ştii... că el mi-a făgăduit un amor fără sfîrşit.* NEGRUZZI, S. I 50. ◇ Loc. adv. **În sfîrşit** = în cele din urmă, în fine. *Ai îndrăznit în sfîrşit să te înfăţişezi domnului tău.* SADOVEANU, Z. C. 100. *Ordonanţa găseşte, în sfîrşit, mult căutata pătură.* CAMIL PETRESCU, U. N. 350. *În sfîrşit sînt slobodă să mă mărit şi eu.* ALECSANDRI, T. I 59. **La sfîrşit** = la urmă. *La sfîrşit se ridică tremurînd în picioare.* DUMITRIU, N. 47. *Bine! făcu la sfîrşit şi ieşi urmată de aproape de Grigore.* REBREANU, R. I 232. ◇ Expr. **Pe sfîrşite** = pe terminate, aproape gata. *De bătut n-au cum să ne bată, că şi ei sînt pe sfîrşite.* CAMIL PETRESCU, U. N. 222. *Uneori, seara, ieşeau amîndoi la plimbare... Toamna era pe sfîr-*

șite. VLAHUȚĂ, O. A. III 90. *Tîrgul era cam departe și iarmarocul pe sfîrșite.* CREANGĂ, O. A. 147. **A lua sfîrșit** = a se termina. *După patru ore, festivitatea a luat sfîrșit.* STANCU, U.R.S.S. 94. **A face (sau a pune) sfîrșit** = a termina, a pune capăt, a face să înceteze. *Sfîrșit să puie dulcii tale suferinți.* VLAHUȚĂ, O. A. 34. *Cu o suflare răcorești suspinu-mi, C-un zîmbet faci gîndirea-mi să se-mbete: Fă un sfîrșit durerii... vin la sînu-mi!* EMINESCU, O. I 200.

2. Capătul vieții; moarte. *Sfîrșitul văduvei lui Irîmia-vodă a fost cel mai nenorocit dintre al tuturor doamnelor Moldovei.* SADOVEANU, O. VII 172. *Prin sfîrșitul ei tragic, se ridicase în ochii mahalalei.* BART, E. 256. *Durerea mi s-a înăsprit din ce în ce tot mai rău și acum mi-aștept sfîrșitul din ceas în ceas.* MIRONESCU, S. A. 85. ◇ Expr. **A-și da sfîrșitul** sau **obștescul sfîrșit** = a muri. *În odaia aceasta și-a dat Pușkin sfîrșitul.* STANCU, U.R.S.S. 145. *Sînt în clipa de a-mi da obștescul sfîrșit.* ISPIRESCU, L. 41. **Aici mi-e sfîrșitul** = aici am să mor. *Scoate-mă de-acolea, din groapă, c-aici mi-i sfîrșitu.* ȘEZ. IV 195.

3. (Învechit) Scop, țintă. *Aveam de gînd să scriem o schiță critică despre talentatul și simpaticul nostru nuvelist Barbu Ștefănescu-Delavrancea. Spre acest sfîrșit, am citit multe din criticile ce s-au scris despre dînsul.* GHEREA, ST. CR. I 7. *Aceleași pietre teșite le vedem... întrebuințate ca arme agresive de către popoarele Dunării de jos; acelea au fost adoptate, pentru același sfîrșit, în armata română.* ODOBESCU, S. II 145.

— Formă gramaticală: (în expr.) *sfîrșite.* — Variantă: **fîrșît** (BUDAI-DELEANU, Ț. 103, ȘEZ. IV 198) s. n.

SFÎRȘÎT[2]**, -Ă,** *sfîrșiți, -te,* adj. Istovit peste măsură, lipsit de puteri, sleit. *Era sfîrșit de aerul primăverii, de drumul lui peste cîmpuri, de nemîncare.* C. PETRESCU, Î. II 175. *Se simți sfîrșit, gata să cadă jos.* SAHIA, N. 101. *Dar de-acuși, Zise el cu glas sfîrșit, Ridicînd un picioruș, Dar de-acuși s-a isprăvit.* TOPÎRCEANU, P. 16.

SFÎRTECÁ vb. I v. **sfîrtica.**

SFÎRTECÁT, -Ă adj. v. **sfîrticat.**

SFÎRTICÁ, *sfîrtic,* vb. I. Tranz. A sfîșia, a rupe în bucăți. *Aștepta înadins să-l atingă barem cu un deget, ca să-l poată apoi sfîrtica în bucățele.* REBREANU, I. 28. *Unde mi se pun amîndoi bețivii pe el și dă-i! dă-i! pănă-i sfîrticară toate hainele.* RETEGANUL, P. IV 24. *Lupul, văzînd un flăcău, îl sfîrtică.* ȘEZ. V 158. ◇ Fig. *Trîmbița sfîrtica aerul cu o insistență parc-ar fi răsucit un cuțit într-o rană vie.* REBREANU, R. II 256. ✦ Fig. A critica aspru. *Îndată tăbărîră asupra părintelui Dumitru, sfîrticîndu-l în toate felurile.* SADOVEANU, la TDRG.

— Variante: **sfertecá** (VLAHUȚĂ, R. P. 44), **sfîrtecá** (C. PETRESCU, A. R. 58, REBREANU, R. II 42) vb. I.

SFÎRTICÁRE, *sfîrticări,* s. f. Acțiunea de a sfîrtica; sfîșiere.

SFÎRTICÁT, -Ă, *sfîrticați, -te,* adj. Sfîșiat (în bucăți). *În trei luni de zile, cît fusese oprit de medici să vorbească fiindcă avea plămînul drept sfîrticat de o schije de obuz, îndrăgise tăcerea.* REBREANU, P. S. 110. *Țesutul sfîrticat al trupului, ca și al sufletului, crescuse zgîrci nesimțitor în locul cărnii vii de odinioară.* POPA, V. 341. ◇ Fig. *Era o zdreanță dintr-o veche moșie, sfîrticată, prinsă în pămînturile vecine.* DAN, U. 4.

— Variantă: **sfîrtecát, -ă** (CAMILAR, N. I 148) adj.

SFÎȘIÁ, *sfîșii,* vb. I. Tranz. **1.** A rupe în bucăți, a sfîrtica. *Luă ghergheful și într-o clipă îl făcu bucăți, sfîșiind cu înverșunare etamina.* CĂLINESCU, E. O. I 94. *Era să-i sfîșie niște cîini de la o turmă de oi care pășteau pe padină.* CAMIL PETRESCU, O. I 151. *Teodat, tu rîzi? Dar moarta cea lipsită de sicriu Își va răscula poporul, să te sfîșie de viu!* COȘBUC, P. I 121. *Niște porci îi sfîșiară mantela.* BĂLCESCU, O. II 258. ◇ Fig. *Strigătele vrăbiilor sfîșiau tăcerea ca niște chiote.* SADOVEANU, O. III 568. *Luntrea, un vis de aur, pînza albastră-a mării O sfîșie — și aproape ea vine-acum de mal.* EMINESCU, O. IV 170. ◇ Refl. reciproc. *Fiarele se-nfiorează Și-mprejur, arzînd de dorul de-a se sfîșia-ntre ele, Se așază.* EMINESCU, Q. I 166. (Fig.) *Apoi iaca ce, oameni buni: de sute de ani două țări surori... Moldova noastră și Valahia, sau Țara Muntenească, de care poate-ți fi auzit vorbindu-se, se sfîșie și se mănîncă între dînsele.* CREANGĂ, A. 162. ✦ (Cu complementul «inima») A chinui, a îndurera. *Această șerpoaică de văduvă, care a sfîșiat atîtea inimi, se va tîrî la pămînt.* GANE, N. III 81. *Ieri am luat seama, ți-a adresat o ocheadă, care mi-a sfîșiat inima.* BOLINTINEANU, O. 328. ◇ Refl. *Rătăceau... printr-o jale ș-o pustietate de li se sfîșia inima.* SADOVEANU, O. I 573.

2. Fig. A defăima, a bîrfi, a critica cu răutate. *De te urăsc, de te sfîșie Vrăjmașii tăi — ce-mi pasă mie!* VLAHUȚĂ, O. A. 29. *Unii te laudă foarte ca pe-un strălucit viteaz; Alții, adică boierii, te sfîșie cu necaz.* HASDEU, R. V. 59. *Unii critică și sfîșie pe ceilalți.* La GHICA, A. 688.

— Variantă: **sfășiá** (NEGRUZZI, S. I 66) vb. I.

SFÎȘIÁT, -Ă, *sfîșiați, -te,* adj. Rupt în bucăți, sfîrticat. *Cămașa-i era sfîșiată.* VORNIC, P. 216. *Pînza sfîșiată... se zbătea nebună în suflarea vîntului.* BART, S. M. 51. ◇ Fig. *Pe cînd rîde, are-n pieptu-i al său suflet sfîșiat.* MACEDONSKI, O. I 241. *Nu ți-o fi, bade, păcat Să mă lași aicea-n sat Cu sufletu sfîșiat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 252.

SFÎȘIÉRE, *sfîșieri,* s. f. Acțiunea de a sfîșia; sfîrticare. (Poetic) *Auzii ca un țipăt nemăsurat, care n-avea loc între munți, un fel de sfîșiere a măruntaielor codrului.* SADOVEANU, O. VIII 244. ◇ Fig. *Ile Caraiman țiganul a oftat cu mare sfîșiere a inimii.* SADOVEANU, N. P. 20. ✦ Locul unde s-a sfîșiat ceva; spărtură, gaură. *Prin sfîșieri vinete de nori apărea cerul rănit, cu lumini galbene și sinistre, cu pete late de sînge.* C. PETRESCU, A. 154.

SFÎȘIETÓR, -OÁRE, *sfîșietori, -oare,* adj. (Și în forma *sfîșiitor*) Care sfîșie, rupe în bucăți, sfîrtică. *Cînd să înfigă ghearele sale cele sfîșiitoare, fata dete călcîie calului, și unde se repezi asupra lupului cu paloșul în mînă, de să-l facă mici fărîmi.* ISPIRESCU, L. 17. ✦ Fig. Care sfîșie inima cuiva; p. ext. dureros, jalnic. *Dinăuntrul ferăstrăului se ridică țipetele sfîșietoare ale brazilor.* BOGZA, C. O. 128. *E atîta întuneric și neliniște în sufletul lui Dragomir vinovatul și atîta sfîșietoare amărăciune în ocnașul nebun.* SADOVEANU, E. 147. *Și cînd nimic nu se mai desluși în zare, o apucă pe fată un plîns sfîșietor.* BART, E. 237. *De sub nori negri de fum zbucnesc lungi, sfîșietoare țipete de groază și de jale.* VLAHUȚĂ, R. P. 35. ◇ (Adverbial, înaintea unui adjectiv sau a unui adverb, de care se leagă prin prep. «de», le intensifică sensul) *Era o scrisoare lungă și sfîșietor de tristă.* VLAHUȚĂ, O. A. 125.

— Variantă: **sfîșiitór, -oáre** adj.

SFÎȘIETÚRĂ, *sfîșieturi,* s. f. Faptul de a sfîșia; locul unde s-a sfîșiat ceva; ruptură, gaură. *Încolo, desculț, și nădragii cu sfîșieturi rușinoase.* SADOVEANU, P. M. 19. *Prin sfîșietura nădragilor nu se văzu nici piele, nici sînge.* GALACTION, O. I 282.

SFÎȘIITÓR, -OÁRE adj. v. **sfîșietor.**

SFOÁRĂ, *sfori,* s. f. **1.** Fir lung și gros obținut din împletirea mai multor fibre textile și folosit în special la legat obiecte. *La nouă erau în paturi, în aceeași odaie cu geamantanele, care se odihneau în mijloc, lîngă două boccele legate foarte rău cu o sfoară.* BASSARABESCU, V. 44. [Părintele Duhu] *și-a atîrnat la piept o cruce mare de lemn, legată cu sfoară groasă de cînepă.* CREANGĂ, A. 138. *Manole-ncepea, Sforile-ntindea, Lucrul că-mi zorea, Zidul că-mi zidea.* TEODORESCU, P. P. 462. ◇

(În metafore și comparații) *Vinele gîtului se umflaseră sfori groase.* C. PETRESCU, Î. II 106. (Cu aluzie la linia neîntreruptă, dreaptă a firului) *Deși era zece noaptea și interogatorul dura de la două după-amiază, totuși magistratul se simțea în stare să-l ție sfoară pînă a doua zi dimineața.* POPA, V. 226. *Să vină sfoară acasă.* RETEGANUL, P. IV 25. ◇ *Sfoara apei* = sforul apei, v. s f o r. *Nu aveam cum s-o ținem mereu pe sfoara apei.* V. ROM. octombrie 1953, 5. ◇ E x p r. **A întinde sfoara (prea tare sau prea mult)** = a forța lucrurile. *În zadar am rostit: Nu întindeți sfoara prea tare...* ALECSANDRI, T. I 304. **A trage pe cineva pe sfoară** = a înșela pe cineva (la socoteli). *Cine avea curaj mai mult își trăgea pe sfoară patronul la vreo cumpărătură.* PAS, Z. I 258. *Rîdea-n el cînd se gîndea cum are să tragă toată lumea pe sfoară.* SLAVICI, O. I 325. *Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine?* CARAGIALE, O. III 55. **A trage sforile** = a unelti în ascuns, cu abilitate. *Take Georgescu trăgea sforile, cultivînd un vag spirit corporatist.* PAS, Z. I 301. **Tras cu sfoara** = drept, aliniat. *Nu poate tăgădui că ulițile orașelor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie și obosesc vederea.* NEGRUZZI, S. I 70. (Impropriu) **A da sfoară în țară** = a da sfară în țară, v. s f a r ă. *Și-l făcu să dea sfoară în țară că cine se va găsi ca să lecuiască pe împărăteasa... va dobîndi de la dînsul multe daruri și mari bogății.* POPESCU, B. II 4. (Cu parafrazarea expresiei) *A dat sfoară prin mahala despre cele ce aflase.* PAS, Z. I 86. ✦ Fîșie fibroasă și flexibilă extrasă din anumite plante, cu care se poate lega un obiect. *Am mamă-n deal și-albastră-i haina ei, Dar n-are brîu și-adună sfori de tei.* COȘBUC, P. I 288.

2. Măsură oficială folosită altădată pentru suprafețe de teren. *Pogoanele țăranilor sînt mai mici la măsurătoare și ale proprietarilor sînt mai mari. Sfoara la pogonul omului se scurtează, la a moșierului se lungește.* PAS, Z. II 26. ✦ Teren agricol, pămînt de cultură. *Fata a adus la casa bărbatului lacra cu țoale, zestrea într-o sfoară de pămînt, în vite.* STANCU, D. 278. *Micul acest proprietar... are o sfoară ca de 20 pînă la 25 fălci de pămînt.* I. IONESCU, D. 194. ◇ E x p r. **Sfoară de moșie** = moșie mică; moșioară. *Casa... spunea că e modestă, ca și sfoara de moșie, de nu știu cîte pogoane.* C. PETRESCU, Î. II 237. *Bine-ți merge, părintele! mai cumpărași o sfoară de moșie.* CARAGIALE, O. I 354.

3. Figură de gimnastică, constînd în șederea pe jos cu picioarele întinse orizontal, unul înainte și altul înapoi. ◇ *Sfoară în față* = aceeași poziție de gimnastică, cu picioarele depărtate lateral și cu pieptul înainte.

— Variante: **șfoáră** (CREANGĂ, A. 33), **sfáră**, *sferi* (ALECSANDRI, P. P. 103), **șfară**, *șferi* (CREANGĂ, P. 236, SEVASTOS, C. 254), s. f.

SFOIÁG (1) s. n., **(2)** *sfoiegi*, s. m. **1.** (Regional) Mucegai. *Smîrcurile... prind deasupra sfoiag verde.* STANCU, D. 350.

2. Larvă a unei specii de gîndaci, de culoare gălbuie sau cafenie, care se dezvoltă și trăiește în făina de grîu *(Tenebrio molitor).* ✦ Un fel de vierme asemănător cu rîma, care trăiește prin pivnițe și prin casele umede.

SFOIEGÍ, *sfoiegesc*, vb. IV. R e f l. (Regional) A mucezi, a căpăta mucegai.

SFOIEGÍT, -Ă, *sfoiegiți, -te*, adj. (Regional) Umed, muced; p. e x t. îngălbenit, sfrijit. *Unturica, sfoiegită, vede numai cu un sfert de ochi.* STANCU, D. 266.

SFOR[1] interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de cel ce sforăie în timpul somnului.

SFOR[2] s. n. **1.** (În e x p r.) *Sforul apei* (sau *al apelor*) = curent în mijlocul unei ape curgătoare; firul apei. *Un lemn putred, purtat de ici-colo de sforul apelor.* CAMILAR, N. II 204. *Trec stoluri de rațe, cînd în sforul apei, cînd pieziș spre japșe mai adăpostite.* SADOVEANU, F. J. 650. *Plutașii dirzi, în sforul apei, înfig prăjina, ca o lance.* TOPÎRCEANU, P. 250.

2. Loc unde țîșnește din pămînt apă, formînd o mocirlă.

SFORÁC s. n. (Regional) Loc mocirlos, smîrc. V. s f o r[2] **(2).**

SFORÁCI, *sforace*, s. n. Fiecare dintre cele trei sfori cu care e legat sacul de pescuit. *Sacul are aici o lungime de 8-10 m și e legat cu trei frînghii numite sforace.* ANTIPA, P. 607.

SFORÁR, *sforari*, s. m. Meseriaș care face sfori. ✦ F i g. Persoană care unelțește în ascuns, cu abilitate.

SFORĂÍ, *sfórăi*, vb. IV. I n t r a n z. **1.** A respira greu și zgomotos în somn, producînd un zgomot caracteristic; a horăi. *Domnul Mănescu... s-a ploconit respectuos înaintea ferestrei compartimentului unde sforăia un senator.* GALAN, Z. R. 113. *Codău... se întoarse pe cealaltă parte, sforăind crunt.* CAMILAR, N. I 198. *Sforăia cu pumnii strînși, cu plapoma peste cap.* C. PETRESCU, S. 129.

2. (Despre cai) A sufla greu și zgomotos pe nări (ca semn al neliniștii); a forăi. *Cînd puseră piciorul în apă, caii se înfiorară și prinseră a sforăi.* SADOVEANU, O. I 153. *S-auzea urlet de lupi. Caii se opreau uneori sforăind pe nări și zbătîndu-se în hamuri.* SANDU-ALDEA, U. P. 35. *Au început să sforăie caii și să-și ciulească urechile înspre partea de unde venea zgomotul.* CARAGIALE, O. III 102.

— Prez. ind. și: *sforăiesc* (ALECSANDRI, P. I 30, ȘEZ. VI 24, SEVASTOS, C. 120).

SFORĂIÁLĂ, *sforăieli*, s. f. **1.** Acțiunea de a sforăi și zgomotul produs; sforăit. *Adormise și-i da niște sforăieli de părea că mînă porcii.* ISPIRESCU, L. 369.

2. F i g. Vorbărie goală și plină de ifose. *Minciuna și clăbucii de sforăieli pătimașe și neghioabe au luat locul luptei conștiincioase de condeie.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

SFORĂÍRE, *sforăiri*, s. f. Faptul de a s f o r ă i; f i g. vorbărie goală și plină de ifose. *Aplaudă... La-ntîiul semn de patos, la-ntîia sforăire.* MACEDONSKI, O. I 49.

SFORĂÍT s. n. **1.** Acțiunea de a s f o r ă i și rezultatul ei; zgomotul pe care-l face cel care sforăie; sforăială. *În sforăitul lui parcă hîrîiau cînii.* CAMILAR, N. I 198. *Se auzea regulat, suind și scoborînd, sforăitul babei, care dormea dusă.* VLAHUȚĂ, O. A. 137. *Ușa de la ieșirea afară era încuiată, iar cea a cămării zmeului deschisă și prin ea se auzea un sforăit zgomotos.* POPESCU, B. II 58. ◇ E x p r. (Rar) **Cu sforăitele** = sforăind. *Doarme cu sforăitele, răspunse acesta.* ISPIRESCU, L. 324.

2. Zgomot pe care-l fac caii suflînd neliniștiți pe nări.

— Forme gramaticale: (în e x p r.) *sforăitele.*

SFORĂITÓR, -OÁRE, *sforăitori, -oare*, adj. **1.** Care sforăie. *Vitele sforăitoare, frămîntîndu-se în juguri... parcă se alinară puțin cînd lupoaica se opri.* SADOVEANU, O. VIII 106.

2. F i g. (Despre felul de exprimare al cuiva) Gol de conținut, declamator, emfatic. *Și cine știe cîtă filozofie nesărată și cîtă poezie sforăitoare n-aș mai fi făptuit eu cu gîndul.* HOGAȘ, M. N. 165. *Iată-l aruncat într-un ocean de fraze sforăitoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 457. *Un popor care piere de foame nu se ia după vorbe, oricît de sforăitoare ar fi.* IONESCU-RION, C. 28.

SFORĂITÚRĂ, *sforăituri*, s. f. **1.** Faptul de a sforăi, zgomot ritmic produs de sforăitul oamenilor și al animalelor. *M-am trezit în sforăiturile cailor și în strigă-*

tele surugiului. GALACTION, O. I 108. *Soldatul dormind cu gura căscată. lăsînd să se vadă în gulerul prea larg nodul beregatei, urcîndu-se și scoborînd spasmodic la fiecare sforăitură.* C. PETRESCU, C. V. 28.

2. Fig. Vorbărie goală și pretentioasă.

SFORĂRÍE, *sforării,* s. f. Faptul de a unelti cu abilitate, din umbră; uneltire, intrigă.

SFORICÍCĂ, *sforicele,* s. f. Diminutiv al lui sfoară.

1. v. sfoară (1). *Înfășură cozile* [florilor] *în hîrtie, le legă strîns cu o sforicică.* MIHALE, O. 451. *Fata face un nod într-o sforicică.* SEVASTOS, N. 10.

2. v. sfoară (2). [Urice și zapise] *pentru stăpînirea oricării sforicele de moșie.* ODOBESCU, S. III 258. *Sînt aici două sforicele de pămînt.* I. IONESCU, P. 481.

SFORIȘÓARĂ, *sforișoare,* s. f. Sforicică. *Pescarul mai ține în mînă... o micǎ sforișoară.* ANTIPA, F. I. 131.

SFORȚÁ, *sforțez,* vb. I. Refl. A face un efort (fizic sau intelectual); a se opinti, a se sili. V. forța. *Se sforța să nu-și arate nemulțumirea.* REBREANU, R. I 257.

SFORȚÁRE, *sforțări,* s. f. Faptul de a se sforța; opintire, efort. *Obosit de sforțarea ce făcuse, s-a oprit.* SADOVEANU, N. F. 146. *În curînd conteniră și noii sosiți, împreună cu lăutarii, osteniți de sforțări.* REBREANU, I. 33. *Bătrînul făcu o sforțare extremă, ridicîndu-și tremurător cealaltă mînă.* BART, E. 351.

SFORZÁNDO adv. (Indicație pentru executarea unei bucăți muzicale) Făcînd să reiasă în evidență, prin accentuare, un anumit sunet.

SFRAGÍSTICĂ s. f. Disciplină istorică auxiliară, care se ocupă cu studierea sigiliilor.

SFRANCIÓC s. m. v. **sfrîncioc.**

SFRÉDEL, *sfredele,* s. n. 1. Burghiu de mînă, cu vîrf ascuțit, folosit mai ales pentru găurit lemnul. *Un sfredel mare se aude rozînd țesăturile uscate ale blănii bătrîne de stejar.* CARAGIALE, O. I 291. *Scoală-te, c-am găsit și secure și frînghie și sfredel și tot ce-mi trebuie.* CREANGĂ, P. 134. *Uneltele necesare: 1 sfredel mare și 1 mic.* I. IONESCU, P. 255. ◇ (În metafore și comparații) *Pletele căzeau în sfredele dese pe umeri.* SADOVEANU, la TDRG. *Porcii... cu coada sfredel și cu rîtul în jos, rontăiau glinda.* DELAVRANCEA, V. V. 176. *Zugrăvit-au c-un cărbune copilașul cel isteț Purceluși cu coada sfredel și cu bețe-n loc de labă.* EMINESCU, O. I 84. ✦ Burghiu pentru piatră, folosit în industria minieră, mai ales la executarea găurilor de mină.

2. Numele popular al unei constelații formată din trei stele.

SFREDELEÁC, *sfredeleacuri,* s. n. (Regional) Diminutiv al lui sfredel (1). *Numai iată ce dă de secure, de funie și de-un sfredeleac, pe pomoștina căruții.* CREANGĂ, P. 133.

SFREDELÍ, *sfredelesc,* vb. IV. 1. Tranz. A găuri un material sau o rocă cu ajutorul sfredelului; p. ext. (despre agenți distrugători) a face găuri. *Apele Selitei străbat făgașuri adînci de straturi calcaroase, sfredelind apoi pămînturile argiloase.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 6/1. *Streșinile picură, sfredelind încet și adînc zăpada albă și lucioasă.* DELAVRANCEA, T. 87. *A sfredelit ușa cu un burghiu.* CARAGIALE, O. III 33. ◇ (Prin metonimie) *Continuă să sfredelească găurile, suflînd să împrăștie tărîțele de lemn.* C. PETRESCU, Î. II 183. ◇ Refl. pas. *Se sfredelește pămîntul, pentru a se scoate avuțiile ascunse.* ȘEZ. I 204. ◇ Intranz. Fig. *Stoicea sfredelea în pămînt cu ochii.* GALACTION, O. I 55.

2. Tranz. A străpunge (sau a da impresia că străpunge) corpul sau simțurile omului, provocînd durere fizică sau morală. *Fruntea era sfredelită de glonț.* SADOVEANU, O. I 66. *Ochii lui mă sfredeleau pînă la inimă, pînă la adormita-mi conștiință.* GALACTION, O. I 109. *Un cerc de foc îi strîngea capul și un cui țintuit în frunte părea că-i sfredelește creierul.* BART, S. M. 77. *Scotea, nene... niște țiuituri din naiul lui, de zgîrîia și sfredelea auzul.* ISPIRESCU, U. 110. ◇ Intranz. *Gîndurile încurcate, chinuitoare, sfredelind în miezul de nepătruns al aceleiași întrebări... îl părăsiră.* DUMITRIU, N. 247. [Zvonul și țiuitul] *sfredeleau și-l pătrundeau ca o jale din necunoscut.* SADOVEANU, P. M. 105. ◇ Refl. *O durere mare i se sfredelea în piept.* REBREANU, I. 58. ✦ A străpunge mediul înconjurător, străbătîndu-l, făcîndu-și drum. *Așteptară cîteva clipe, sfredelind noaptea luminoasă de-atîta zăpadă.* V. ROM. noiembrie 1953, 12. *Cîteva țipete lungi sfredeliră văzduhul.* SADOVEANU, O. VI 47.

3. Refl. Fig. A se mișca în spirale, a forma spirale. *Într-acel loc, unde apele se-nvrăjbesc și se sfredelesc în adînci vîrtejuri, vasul începu a șovăi.* ODOBESCU, S. I 144.

SFREDELÍT s. n. Acțiunea de a sfredeli; găurire cu sfredelul; p. ext. perforare. *A strigat unul, cel cu sfredelitul biletelor, că stă trenul cinci minute.* SP. POPESCU, M. G. 34.

SFREDELITÓR, -OÁRE, *sfredelitori, -oare,* adj. 1. Care sfredelește. (Substantivat) *Pentru sfredelitorii minelor... tot mai dîrz. Înainte.* DEȘLIU, G. 35.

2. Fig. (Despre sunete, zgomote) Pătrunzător, răscolitor. *Femeia țipa cu glas sfredelitor și ascuțit.* SADOVEANU, O. VII 170. ✦ (Despre ochi, privire) Care scormonește, pătrunde, iscodește. *Cu ochii cenușii, aspri și sfredelitori, inspira hotărîre, încredere și agitare.* C. PETRESCU, Î. I 11. *Petre își întoarse spre ea fața... cu ochii mici, sfredelitori.* REBREANU, R. I 216. *Și a înfipt ochii sfredelitori pe fața uscată și creață a femeii.* POPA, V. 329. ◇ (Adverbial) *Printre norii rari și albi ai cerului albastru soarele privea sfredelitor.* GALACTION, O. I 39. ✦ (Despre idei, sentimente) Care chinuiește, roade, macină. *Rizea se frămînta... cu un gînd tot mai sfredelitor, de ce treceau ceasurile spre seară.* DUMITRIU, B. F. 108.

SFREDELÚȘ, *sfredeluși,* s. m. I. Diminutiv al lui sfredel. (1).

II. 1. (Ornit.) Pitulice. *Petroșeii și sfredelușii... toți îl întîmpinau peste tot locul cu dulcile lor cîntări.* ODOBESCU, S. III 181.

2. Personaj din basme, închipuit ca un pitic isteț.

3. (Entom.; și în forma *sfredelușul-lemnului*) Larva răchitarului.

SFREDELUȘÍ, *sfredelușesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit și absolut) A găuri cu sfredelul; fig. a rezolva o dificultate (în chip dibaci), a face învîrteli. *Că știe d-a sfredeluși, Lefile d-a împărți, Lefile la lefegii, Tot pe la ostași d-ai lui.* PĂSCULESCU, L. P. 52.

SFREJÍT, -Ă adj. v. **sfrijit.**

SFRIJÍ, *sfrijesc,* vb. IV. Refl. A slăbi, a deveni zbîrcit, uscat; a se jigări. *Martorii lui să se sfrijească, La judecători în divan să se risipească.* MAT. FOLK. 666.

SFRIJÍT, -Ă, *sfrijiți, -te,* adj. Slab, slăbănog, pipernicit; jigărit. *Un mînz sfrijit pășea împreună cu cai.* DUMITRIU, V. L. 126. *În locul unor oameni turnați dintr-o bucată pe calupuri gigantice, a răsărît o lume sfrijită de oameni mărunți.* HOGAȘ, H. 46. *Pesemne că și straiele acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit.* CREANGĂ, P. 148. ◇ (Substantivat) *Se frecă la ochi, se mai uită o dată, și ce să vază? O sfrijită de lighioaie... de seamăn pe lume nu mai avea.* ISPIRESCU, L. 206. (Ca termen de ocară) *Drege tu pe cine-ai mai dres, sfrijitule.* ALECSANDRI, T. 399.

— Variantă: **sfrejít, -ă** (CARAGIALE, la CADE) adj.

SFRINȚÍ, *sfrințesc*, vb. IV. Refl. (Învechit și regional) A se îmbolnăvi de sifilis. *Cîți flăcăi tineri și voinici se sfrințesc pe toată ziua.* PISCUPESCU, O. 4.

SFRÎNCIÓC, *sfrîncioci*, s. m. (Și în forma *sfrancioc*) Nume generic dat mai multor păsări răpitoare, puțin mai mari decît vrabia, cu ciocul puternic și încovoiat la vîrf, cu spatele cenușiu-deschis, cu burta albicioasă și aripile negre cu cîte o pată albă; se hrănesc cu insecte, ouă, pui de păsări și rozătoare mici *(Lanius)*; lupul-vrăbiilor. *Presurele și sfranciocii... îl întîmpinau peste tot locul cu dulcile lor cîntări.* ODOBESCU, S. III 181.
— Variantă: **sfrancióc** s. m.

SFRUNTÁ, *sfruntez*, vb. I. Tranz. (Rar) A înfrunta.

SFRUNTÁRE, *sfruntări*, s. f. Acțiunea de a sfrunta și rezultatul ei; înfruntare, provocare; p. ext. nerușinare, obrăznicie. *Ceea ce spui acum este o nouă sfruntare.* CAMIL PETRESCU, T. II 602. *Mă mir că nu vi-i rușine să mințiți cu atîta sfruntare.* REBREANU, I. 88. *Durerea mea cumplită De oarba ta sfruntare acum e-năbușită.* MACEDONSKI, O. II 274.

SFRUNTÁT, -Ă, *sfruntați, -te*, adj. Nerușinat, obraznic. *Manifestele pe care le lansau partidele burghezo-moșierești se caracterizau prin înșelăciunile sfruntate ce le conțineau.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 211, 1/1. *Anculia ... cu surîsul sfruntat înțepenit pe față, se pomeni spunînd...* DUMITRIU, N. 178. *Jefuit de cămătarul cel sfruntat și fără milă.* MACEDONSKI, O. I 9. ✧ (Substantivat, neobișnuit) *'Napoi de-aci, sfruntato.* MACEDONSKI, O. II 162.

SHÍLLING s. m. v. **șiling.**

SHÍMĂ s. f. v. **schimă**[1].

SHÍMY s. n. v. **șimi.**

SI s. m. invar. Treapta a șaptea din gama majoră tip; sunetul și nota corespunzătoare.

SIÁJ, *siaje*, s. n. Dîră lăsată pe apă de o navă care înaintează.

SIÁLĂ s. f. v. **sfială.**

SIAMÉZ[1], **-Ă**, *siamezi, -e*, adj. Care aparține Siamului sau populației lui; privitor la Siam sau la populația lui. *Limba siameză.* ✧ *Frați siamezi* sau *surori siameze* = gemeni care s-au născut uniți într-o parte a corpului; fig. grup de două persoane prietene, care trăiesc veșnic împreună. *Pisică siameză* = specie de pisică originară din Extremul Orient, cu ochii albaștri, cu părul scurt, moale, mătăsos, de culoare cafenie.
— Pronunțat: *si-a-*.

SIAMÉZ[2], **-Ă**, *siamezi, -e*, s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Siamului sau este originară din Siam.
— Pronunțat: *si-a-*.

SIBARÎT, -Ă, *sibariți, -te*, s. m. și f. Persoană care trăiește în lux și în petreceri (așa cum trăiau odinioară locuitorii din Sybaris). *Petroniu... ne descrie viața unui sibarit din vremile imperiului.* ODOBESCU, S. I 53. ✦ (Adjectival) Luxos, îmbelșugat. *Oferind colegilor săi, străini veniți în Romînia... o somptuoasă și sibarită ospitalitate în castelul său.* M. I. CARAGIALE, C. 158.

SIBERIÁN[1], **-Ă**, *siberieni, -e*, adj. Care aparține Siberiei sau populației ei, privitor la Siberia sau la populația ei.

SIBERIÁN[2], **-Ă**, *siberieni, -e*, s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Siberiei sau este originară din Siberia.

SIBIÁȘ, *sibiașe*, s. n. Un fel de ață groasă (folosită în cizmărie). *Acul își uita sibiașul în petice, rașpelul cădea, greu, peste cutioara cu cioburi de geam.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 78. *Se încurcau degetele în sibiașul uns cu săpun.* id. SF. M. N. I 238.

SIBILÁNT, -Ă, *sibilanți, -te*, adj. (În expr.) *Consoană sibilantă* sau *sunet sibilant* (și substantivat, f.) = consoană articulată prin apropierea vîrfului limbii de alveola superioară; consoană șuierătoare sau siflantă. *Rezonatorul acesta dintre dosul limbii și partea posterioară a palatului dă consoanelor ș, j acel zgomot caracteristic de fricțiune, acel șuierat după care au fost numite șuierătoare sau sibilante.* GRAM. ROM. I 67.

SIBÍLĂ, *sibile*, s. f. Femeie căreia i se atribuia, în antichitatea greco-romană, darul de a prezice viitorul. *Cu glas adînc, cu graiul de sibile, Rostește lin în clipe cadențate: Nu-nvie morții — e-n zadar, copile!* EMINESCU, O. I 202.

SIBÍLIC, -Ă, *sibilici, -e*, adj. De sibilă, profetic; p. ext. enigmatic, vag, neclar. *Răspuns sibilic.* ✧ (Adverbial) *Visteria mea e goală și datornicii mei țipă. Domniile-voastre ce spuneți? — Norodul a fost lăsat de dumnezeu ca să plătească bir... răspunse sibilic Miron logofătul.* SADOVEANU, Z. C. 159.

SIBILÍN, -Ă, *sibilini, -e*, adj. (Rar) Sibilic. *Oracole sibiline.* ✧ (Adverbial) *Ninge ca în martie o mie nouă sute șapte! rosti sibilin Costea Lipan.* C. PETRESCU, C. V. 166.

SIBILÍNIC, -Ă, *sibilinici, -e*, adj. (Rar) Sibilic. (Adverbial) *E redactat foarte sibilinic acest comunicat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 419.

SIBÎR s. n. Un fel de țesătură groasă, asemănătoare cu moltonul.

SIC[1] adv. Cuvînt latin echivalent cu «așa», folosit ca indicație pentru ca cititorii să știe că o greșeală dintr-un text aparține autorului respectiv și nu comentatorului.

SIC[2] interj. v. **sîc.**

SICÁIȚĂ, *sicaițe*, s. f. (Mold.) Unealtă de oțel lungă și subțire, ascuțită la vîrf, cu care se descurcă plasa în timpul scoaterii năvodului. *Sacovița sau sicaița în Moldova, la Prut... sînt niște instrumente de fier lungi... cu cari vătafii descurcă plasa.* ANTIPA, P. 470.

SICATÍV, -Ă, *sicativi, -e*, adj. (Despre uleiuri) Care se usucă repede. ✦ (Substantivat, n.) Substanță care se adaugă uleiurilor pentru a le face să se usuce repede.

SÍCĂ, *sici*, s. f. Plantă cu frunze de un verde-închis, cu flori albăstrui sau roșietice *(Statice Gmelini)*. *Sica... se găsește prin fînețe. Face flori roșietice.* ȘEZ. XV 122.

SICHIORÁȘ s. m. v. **sichiraș.**

SICHIRÁȘ, *sichirași*, s. m. Slugă, fecior, servitor. *Să s-aleagă din nuntași, Din nuntași, Din sichirași.* MAT. FOLK. 110.
— Variantă: **sichioráș** (PĂSCULESCU, L. P. 204) s. m.

SICI, *sici*, s. m. Partea ovală și fără adînciturî a arșicului. *Partea dimpotrivă* [a arșicului], *care stă pe pămînt, se numește sici.* ISPIRESCU, la CADE.

SICOFÁNT[1], *sicofanți*, s. m. (Grecism livresc, rar) Denunțător de profesie, delator, clevetitor. *Poți să pui — cum cer și sicofanții, Sub tălpi să mă strivească elefanții.* COȘBUC, P. II 284.

SICOFÁNT[2], *sicofanți*, s. m. Insectă de culoare verde-aurie, cu miros de mosc, care trăiește în pădurile de conifere și stejari din Europa sudică și centrală și se hrănește cu omizi și nimfe de fluturi *(Colasoma sycophanta)*.

SICOMÓR, *sicomori,* s. m. Copac exotic gigant din aceeaşi familie cu duzii, cu lemn tare, cu fructe albe-gălbui, dulci, comestibile, de forma smochinelor *(Ficus sycomorus). Uită ţara voastră unde nu-nfloreşte Sicomorul verde.* BOLINTINEANU, O. 108. *Colo sub sicomori tineri... se zăreşte minareaua.* NEGRUZZI, S. II 131.

SICRÉT, -EÁTĂ adj. v. **săcret.**

SICRIÁŞ, *sicriaşe,* s. n. Diminutiv al lui sicriu. *Văzu că vine pe apă un sicriaş smolit şi încleit bine şi auzi un orăcăit de copil ieşind dintr-însul.* ISPIRESCU, L. 146. — Variantă: **secriáş** (MARIAN, NA. 75) s. n.

SICRÍN s. n. v. **sicriu.**

SICRINÉL, *sicrinele,* s. n. (Rar) Sicriaş. *Văzu un sicrinel încheiat şi smolit bine că vine pe apă.* ISPIRESCU, L. 189.

SICRÍU, *sicrie,* s. n. **1.** Obiect în formă de ladă, de obicei de lemn, în care se aşază mortul pentru a fi înmormîntat; cosciug, raclă. *Priveşte cu luare-aminte în groapa unde e coborît sicriul tatălui său.* SADOVEANU, E. 258. *În lumina lină a după-amiezii... trecea lin dricul alb, cu sicriul alb, sub coroanele albe.* C. PETRESCU, O. P. I 72. *Nu-mi trebuie flamuri Nu voi sicriu bogat.* EMINESCU, O. I 216.

2. Ladă, cutie. *Acum mobilele au plecat închise în sicrie de lemn.* C. PETRESCU, C. V. 356. *Sicriul cel în care se dădea orz la cai... sta în preajma fîntînii într-o rînă şi spart la o coastă.* SADOVEANU, F. J. 228. ✦ Scrin, dulap.

— Variante: (învechit) **săcriu** (CREANGĂ, P. 323, NEGRUZZI, S. I 32), **secríu** (ALECSANDRI, P. II 121, NEGRUZZI, S. I 11), **sicrín** (ODOBESCU, S. II 236) s. n.

SICRIUÁŞ, *sicriuaşe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui sicriu (2). *Fructe bizare şi aurite de tropice, culcate delicat în sicriuaşe fine de papură.* C. PETRESCU, C. V. 119.

SICTÍR interj. (Argou, precedat de «hai») Şterge-o! marş de-aici! *Se întoarse şi-şi înjură tovarăşii. — Ai sictir!* C. PETRESCU, C. V. 59. *Hai sictir... Că te trag în bătătură Şi te toc ca pă trupină.* ŞEZ. XIII 202. ✧ Expr. **A da cu sictir** = a înjura, a alunga înjurînd.

SICTIRÍ, *sictiresc,* vb. IV. Tranz. A alunga înjurînd, a înjura. *Hai paşol cu capra, du-te, strigă ea, şi-l sictireşte.* CONTEMPORANUL, III 206. *Domnia banii că lua Şi pe Stanca-o sictirea.* MAT. FOLK. 122. *El o sictiri, îi trase două palme şi trimeţînd-o la gîşte, se sui pe cal şi plecă la bal.* ŞEZ. VI 174.

SIDÉF, (2) *sidefuri,* s. n. **1.** Materie dură, albă, lucioasă şi cu irizaţii, care formează stratul interior al cochiliei unor scoici şi din care se fac nasturi, mînere, incrustaţii pe diverse obiecte etc. *Se vede un nor mic ca o scoică de sidef, navigînd pe cel mai albastru cer care a existat vreodată.* C. PETRESCU, C. V. 214. *Cu penetul ca sideful Străluceşte-o porumbiţă, Cu căpşorul sub aripă, Adormită sub o viţă.* EMINESCU, O. IV 280.

2. Ornamente, incrustaţii de sidef (1). *Diacul sta neclintit la pămînt, lîngă măsuţa joasă înflorită cu sidef.* SADOVEANU, O. VII 25. [Purta] *la brîu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneţia numai cu sîrmă de argint şi cu sidefuri.* ODOBESCU, S. I 132.

SIDEFÁT, -Ă, *sidefaţi, -te,* adj. Care imită sideful; ca de sidef. *Reurcă din adîncuri, lumină sidefată, Ca luna oglindită de mare şi de cer.* MACEDONSKI, O. I 174.

SIDEFÍU, -ÍE, *sidefii,* adj. Ca sideful; de culoarea sidefului. *Pămîntul era scăldat într-o lumină albă, sidefie.* MIHALE, O. 491. *Nu mai e pic de zăpadă şi, de două zile, e o lumină vie şi călduţă. Cerul e sidefiu.* CAMIL PETRESCU, O. I 184. *Cazinoul, cu ferestrele sidefii şi cu larmă, rămînea în celălalt capăt.* C. PETRESCU, Î. I 21.

SIDÉLCĂ, *sidelci,* s. f. Perniţă care se pune sub cureaua hamului de pe spinarea calului, pentru ca animalul să nu se rănească.

SIDERÁ, *siderez,* vb. I. Tranz. (Rar) A ţintui, a străfulgera cu privirea. *Femeia încordată îl sidera cu ochii ei scînteietori.* IBRĂILEANU, A. 127.

SIDERÁL, -Ă, *sideráli, -e,* adj. Care aparţine aştrilor, care se referă la aştri; care vine de la aştri; astral. *În univers totul evoluează: sistemele siderale, sistemele geologice, forţele fizice, stările materiei, spaţele de vieţuitoare, cugetarea omenească.* MARINESCU, P. A. 40. *Erau într-adevăr numai urme de scrum, pe coate, pe piept, pe mîneci; scrumul adunat din farfurii şi de pe masă, cît timp călătorise în spaţiile siderale.* C. PETRESCU, Î. I 19. *Un strop de-argint a lunecat Şi, cu paloarea-i siderală, Pe cerul negru a-nsemnat Un fir subţire de beteală.* TOPÎRCEANU, P. 244. ✧ *An sideral* = interval de timp (de 365 de zile, 9 ore şi 9 secunde) în care soarele, în mişcarea lui aparentă, plecînd de la o stea, ajunge iarăşi acolo. *Zi siderală* = timp scurs între două treceri consecutive ale unei stele la acelaşi meridian. *Oră siderală* = a 24-a parte dintr-o zi siderală. *Minut sideral* = a 60-a parte dintr-o oră siderală. *Secundă siderală* = a 60-a parte dintr-un minut sideral. *Timp sideral* = timp a cărui unitate de măsură este ziua siderală.

SIDERÍT s. n. **1.** Sideroză (1).

2. Meteorit constituit aproape în întregime din fier.

SIDERÓZĂ, *sideroze,* s. f. **1.** Minereu de fier, folosit în industria metalurgică.

2. Afecţiune pulmonară care apare mai ales la muncitorii din industria siderurgică, datorită inhalării aerului care conţine praf metalic.

SIDERÚRGIC, -Ă, *siderurgici, -e,* adj. Care ţine de siderurgie, care se referă la siderurgie. *Cărbunii pentru cocs şi minereurile de fier sînt problemele de bază ale industriei noastre siderurgice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 10/1.

SIDERURGÍE s. f. Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul proprietăţilor fizice şi chimice ale fierului şi ale aliajelor lui şi cu operaţiile de extragere, elaborare şi prelucrare în semifabricate a acestora. *S-au înfiinţat noi institute de siderurgie, de mecanică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 10/2. ✦ Tehnica extragerii, preparării şi prelucrării fierului şi a aliajelor lui.

SIDÍLĂ s. f. v. **săduilă.**

SIENÍT s. n. Rocă eruptivă alcătuită din feldspaţi alcalini şi alte minerale (mai ales hornblendă), a cărei culoare este un amestec de roşu şi verde.

SIÉPTRU, *sieptre,* s. n. (Regional) Şerpar. *Un negustor s-a înecat Şi sieptru cu galbeni De gît rău îi atîrna.* MAT. FOLK. 82.

SIÉSTĂ, *sieste,* s. f. Odihna şi somnul de după prînz. *Pater Guido îşi făcea siesta în jilţul lui, cu bărbia în piept şi cu mîinile împreunate pe genunchi.* SADOVEANU, Z. C. 145. *După siestă se iveau iarăşi pensionarii.* C. PETRESCU, O. P. I 149. ✧ Fig. *Pustiul pare mort. Cămilele şi-au pregătit siesta şi rumegă, culcate lîngă cort.* TOPÎRCEANU, P. 72.

SÍEŞI pron. refl. (Forma accentuată de dat. pers. 3 pentru toate genurile) *Ce spune marele poet despre bătrînul său prietin se potriveşte şi sieşi.* SADOVEANU, E. 57.

SIFILÍDĂ, *sifilide,* s. f. Erupţie care apare pe piele şi pe mucoase în faza a doua a sifilisului.

SÍFILIS s. n. Boală venerică produsă de un spirochet *(Treponema pallidum),* care se transmite prin contagiune

sau prin ereditate şi care se caracterizează în faza întîi prin apariţia şancrului, în faza a doua prin apariţia sifilidelor şi în faza a treia prin leziuni la diferite organe ale corpului, atingînd mai ales sistemul nervos. *În general, transmiterea sifilisului se face direct, de la un bolnav la un om sănătos. Ea poate să se facă însă şi prin intermediul obiectelor atinse de un bolnav cu leziuni contagioase.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 518. *Sifilisul este cunoscut de multă vreme ca fiind contagios.* MARINESCU, P. A. 80.

SIFILÍTIC, -Ă, *sifilitici, -e,* adj. (Despre persoane) Atins de sifilis; (despre leziuni, erupţii) de natura sifilisului, datorit sifilisului.

SIFLÁNT, -Ă, *siflanţi, -te,* adj. **1.** (Despre respiraţie) Şuierător, strident, zgomotos.

2. (În expr.) *Consoană siflantă* (şi substantivat, f.) = consoană sibilantă, v. sibilant.

SIFLÎE, *siflii,* s. f. Aparat care produce sunete de mare intensitate şi cu care se dau semnale în navigaţie; sirenă. *Echipajul la posturile de plecare! răsună vocea şefului de echipaj, urmată de sunetele sifliilor de pe punte.* BART, S. M. 14. *Sifliile încep să sune pe punte, oamenii grăbiţi se strîng la posturi.* id. ib. 19.

SIFÓN, *sifoane,* s. n. **1.** Tub îndoit în formă de U răsturnat, cu braţe neegale, folosit pentru a face să treacă un lichid de la un nivel superior la un nivel inferior, pe deasupra unui obstacol care împiedică scurgerea liberă a lichidului.

2. Piesă de fontă sau de plumb, în formă de S, de U sau de P, montată la legătura dintre un obiect de instalaţie sanitară şi o conductă de canalizare cu scopul de a opri, prin formarea unui dop de apă, trecerea gazelor din canal în încăperea în care se află obiectul.

3. Sticlă ermetic închisă, în care se introduce o băutură gazoasă sub presiune şi care, la apăsarea pe un mîner de metal, lasă să curgă lichidul; băutura conţinută în această sticlă. *Un sifon... bîzîia pe gîtul de metal coclit.* C. PETRESCU, S. 69.

4. Aparat pentru spălarea şi asepsia anumitor cavităţi ale organismului (stomac, nas etc.).

5. Organ de locomoţie, în formă de pîlnie, la animalele cefalopode.

SIFONÁ, *sifonez,* vb. I. Tranz. A trece un lichid dintr-un vas în altul cu ajutorul unui sifon.

SIFONÁR, *sifonari,* s. m. Persoană care fabrică apă gazoasă şi încarcă sifoanele sau care vinde sifoane cu apă gazoasă.

SIFONÁRE s. f. Acţiunea de a sifona.

SIFONOFÓR, *sifonofore,* s. n. (Zool.) Asociaţie de indivizi de forme diferite, reuniţi în colonie, unde îndeplinesc funcţii diferite. ✦ (La pl.) Subclasă de animale celenterate.

SÎGĂ s. f. Mineral alb sau roşu care se găseşte în natură sub formă de bolovani sau de nisip şi care se foloseşte la zugrăveli şi în tăbăcărie. *Maluri de sigă sparte de puhoaie.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Afară de sarea ce se află în munţii Vrancei... se mai scoate din munţi varul şi siga.* I. IONESCU, P. 39.

SIGÍL s. n. v. sigiliu.

SIGILÁ, *sigilez,* vb. I. Tranz. A aplica un sigiliu; (în special) a închide (un act, un pachet, o încăpere etc.), aplicînd sigilii (pentru a împiedica deschiderea de către persoane neautorizate); a peceţlui. *Capacul e închis şi sigilat cu ceară.* BOGZA, Ţ. 76. *Se pune dinamită, se dă foc şi din nou se adună aurul; e închis în cutii şi sigilat cu două ştampile.* id. ib. 78.

SIGILÁRE, *sigilări,* s. f. Acţiunea de a sigila şi rezultatul ei; pecetluire.

SIGILÁT[1] s. n. Faptul de a sigila. *Sigilatul dosarelor.*

SIGILÁT[2]**, -Ă,** *sigilaţi, -te,* adj. Care poartă un sigiliu; pecetluit.

SIGILIÓN, *sigilioane,* s. n. (Învechit) Act prevăzut cu sigiliu. *Acte felurite, precum sigilioane... oprind şi desfiinţînd închinări* [de mănăstiri]. ODOBESCU, S. II 7.

SIGÍLIU, *sigilii,* s. n. **1.** (Astăzi în concurenţă cu ştampilă) Mic obiect alcătuit dintr-o placă (fixată pe un mîner) şi purtînd o inscripţie, o emblemă etc., care se aplică pe un act (oficial), ca dovadă a autenticităţii lui. *Nu se poate depune jurămîntul fără să fie de faţă secretarul de stat Bălcescu, care e acum purtătorul sigiliului cel mare al ţării.* CAMIL PETRESCU, O. II 277. *Cîte o scrisoare mă caută din cînd în cînd, cu zece sigilii poştale.* C. PETRESCU, A. 417. ✦ Text imprimat cu o ştampilă. *Se opri înaintea avizului din uşă, scris de mînă, cu cerneala violetă palidă şi ştearsă, aşa că nu se mai putea citi semnăturile şi sigiliul.* C. PETRESCU, Î. II 43. ✧ *Sigiliu sec* = urmă în relief pe care o lasă pe hîrtie aplicarea unui sigiliu special. ✦ Fig. Semn distinctiv, marcă. *Între Rastignac şi Raskolnikov variaţia individualităţilor este infinită, dar toate poartă sigiliul tipului social.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 488, 3/4. *Îl însfăcase pe după gît... şi, scuturîndu-l într-o fierbinte îmbrăţişare, îi şi aşternuse pe obraz sigiliul mustecioarelor pomădate.* C. PETRESCU, A. R. 12. *Estera, o celebritate a Parisului de pe atunci, purta în trăsăturile figurii sale sigiliul frumuseţii ebraice.* ALECSANDRI, O. P. 133.

2. Pecete de ceară roşie pe care s-a aplicat o ştampilă şi care serveşte la sigilarea unui lucru, pentru a se evita desfacerea de către persoane neautorizate. *Pune o ştampilă. Inginerul are şi el altă ştampilă pe care o pune pe un al doilea sigiliu.* BOGZA, Ţ. 76. *S-au tras obloanele, s-au lipit sigiliile.* SAHIA, N. 91. *Într-o zi... primi o scrisoare cu sigiliul negru... o copie de pe un testament părea a fi.* EMINESCU, N. 40.

— Pl. şi: *sigiliuri* (I. IONESCU, D. 116). — Variantă: **sigíl** (CAMILAR, N. I 20) s. n.

SÍGLĂ, *sigle,* s. f. Prescurtare prin iniţiale a cuvintelor întrebuinţate pe monede, în inscripţii şi în texte, pentru a evita cuvinte sau titluri prea lungi.

SIGMOÍDĂ, *sigmoide,* adj. f. (În expr.) *Valvule sigmoide* = cute membranoase situate la originea arterei aorte şi a arterei pulmonare.

SIGNÁL, *signale,* s. n. **1.** Semnal convenţional emis de o sirenă, de un fluier etc. *La Saint-Germain demult s-a dat Signal... Şi spintecat De plumbi gemea Parisul.* COŞBUC, P. I 138.

2. Fluier mic de metal (cu care se dau semnale convenţionale).

SIGNALMÉNT, *signalmente,* s. n. (Latinism rar) Semnalment. *I-am dat prin o depeşă signalmentele fugarilor.* SLAVICI, N. II 341.

SIGNATÁR, *signatari,* s. m. (Învechit) Semnatar. *Signatarii tratatului de pace.*

SIGNATÚRĂ, *signaturi,* s. f. **1.** Steluţă, cifră sau alt semn pus pe prima pagină a fiecărei coli dintr-o carte, pentru a uşura legătorului numărarea colilor. *Această psaltire e un volum... gros de 79 coale de hîrtie ordinară, fără paginatură, şi avînd signaturile însemnate cu litere slavone, la faţa 1 şi 8 a fiecărei coale.* ODOBESCU, S. I 355.

2. Tăietură la mijlocul corpului unei litere, pentru a înlesni zețarilor recunoașterea poziției ei.

SIGNĂTOÁRE, *signători,* s. f. Clapă de metal care servește pentru a prinde coala de hîrtie cînd se introduce în mașina de tipar.

SÍGUR[1] adv. **1.** (Ca formulă de aprobare) Da. *Pot închide ușa? — Sigur.*

2. În mod precis. *De altfel nici nu știm sigur unde ne găsim.* CAMIL PETRESCU, U. N. 347. *Fulgeră din cînd în cînd și se luminează departe o dungă de pădure, dar nu știu sigur unde mă găsesc.* SAHIA, N. 26. *Aceea ce se aflase mai sigur... era că se numea Olga și era poloneză.* NEGRUZZI, S. I 44. ◇ Expr. (Familiar) **Mai mult ca** (sau **decît**) **sigur** = fără nici un fel de îndoială.

SÍGUR[2]**, -Ă,** *siguri, -e,* adj. **1.** De a cărui realitate sau realizare nu se poate îndoi nimeni; neîndoielnic. *Victorie sigură.*

2. Convins, încredințat. *Sînt sigur că nici foc n-ai în camera dumitale.* C. PETRESCU, C. V. 154. *Ar despacheta darul meu. Întîi l-ar scăpa jos de emoție... Ce sigur sînt că pe urmă ar rupe-o la fugă.* SAHIA, N. 23. *Faptul că ea locuia în mahalaua îndepărtată... îl făcu pe Andrei să gîndească la familia ei, sigur fiind că tată-său trebuie să fie tăbăcar.* ARDELEANU, D. 114. ◇ Expr. **A fi sigur** (de cineva sau de ceva) = a avea deplină încredere, a se baza (pe cineva sau pe ceva). *Ești sigur de el?* La TDRG. *Omul ce nu și-a comunicat ideile nu e niciodată sigur de dînsul.* BOLLIAC, O. 47. (Rar) **A se simți sigur** = a se simți în siguranță. *Nu se simțea sigur cînd vorbea omul acesta.* DUMITRIU, B. F. 111.

3. Care este demn de încredere, pe care te poți bizui. *Să n-ai nici o grijă, cucoană; sacul d-tale se află în mîni sigure.* ALECSANDRI, T. I 352. ◇ Expr. **A fi sigur de sine** (sau **de el**) = a se comporta și a acționa în mod neșovăielnic, a fi conștient de valoarea proprie. *Ignoranța e întotdeauna sigură de sine.* C. PETRESCU, C. V. 94. (Familiar) **A lua** (pe cineva) **la sigur** = a ataca (pe cineva) de-a dreptul, cu siguranță, fără a-i lăsa nici o portiță de scăpare, a-l lua din scurt. **A merge** (sau **a se duce**) **la sigur** = a merge drept la țintă, fără risc, a nu da greș. *Cînd stăpînul său îi zicea: «Măi, Petrea, să-mi aduci mîni un urs», el se ducea totdeauna la sigur.* La TDRG. ✦ Care nu prezintă pericol, fără primejdie. *Drum sigur.* ◇ Expr. **A pune** (pe cineva sau ceva) **la loc sigur** = a pune într-un loc unde nu poate fi găsit, unde nu e nici o primejdie să fie găsit; a ascunde.

4. Care nu dă greș; fără defecte; precis. *Judecată sigură.* ✦ Care nu ezită, neșovăielnic, hotărît, ferm. *Se uita la noi c-o privire sigură.* SADOVEANU, O. VI 343. *Glasul lui e cald, sonor, gestul liniștit, fraza corectă și sigură.* VLAHUȚĂ, O. A. III 65. *A! nu căuta să mă amăgești, căci dacă mîna-mi a tremurat astăzi, să știi că altădată va fi mai sigură.* NEGRUZZI, S. I 22. ✦ Care produce efectul dorit; eficace. *Medicament sigur.*

SIGURÁNȚĂ, (3) *siguranțe,* s. f. **1.** Lipsă de primejdie; securitate. *Interesul ordinei și siguranței în țară nu numai scuză, dar chiar obligă la asemenea pioase mijloace.* REBREANU, R. II 92. *Conflictul părea tranșat, ordinea și siguranța portului restabilită prin supunerea oarbă la hotărîrea șefului.* BART, S. M. 89. *Mă pusei deci în cale să-mi iau măsurile pentru siguranța deplină a popasului meu de noapte.* HOGAȘ, M. N. 167. ◇ Expr. **A fi în siguranță** = a se găsi într-un loc sigur, fără primejdii.

2. Lipsă de îndoială, încredere nestrămutată, convingere neclintită; certitudine. *Da, așa este, precum spui, încuviință cu obișnuita-i siguranță pan Zubovski.* SADOVEANU, O. VII 85. *Și Miron avea siguranța că Dunescu nu va rezista pînă la capăt.* REBREANU, R. I 257. *În cuvîntul și privirea lui era întotdeauna siguranță.* VLAHUȚĂ, O. A. III 85. ◇ Loc. adv. **Cu siguranță** = a) fără îndoială, desigur; sigur. *Rîde și în somn, cu siguranță.* DUMITRIU, B. F. 151; b) cu încredere, cu hotărîre, ferm. *Făr' de tine nu mă duc — am răspuns cu siguranță.* GHICA, S. 80. ✦ Fermitate, precizie; pricepere, îndemînare. *Începu să vorbească cu o siguranță, cu o încredere ale acelei clipe în care deznădejdea trece dincolo de marginile sale și ia chipul unei bucurii.* DUMITRIU, B. F. 33. *I-ar fi trebuit siguranță și îndrăzneală.* SADOVEANU, E. 165. *Treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală.* REBREANU, R. I 13.

3. Organ de mașină, aparat sau dispozitiv care protejează un material sau un sistem tehnic contra efectelor dăunătoare ale unor acțiuni interioare sau exterioare. ✦ Aparat care întrerupe automat un circuit electric cînd curentul care trece prin el este prea intens. ◇ *Ac de siguranță* = ac prevăzut cu o închizătoare care îi acoperă vîrful, pentru a evita înțepătura sau desprinderea din locul unde este înfipt. *Dacă ar fi pierdut-o pe aceea din lanț, îi rămînea cealaltă, prinsă cu un ac de siguranță în buzunarul interior al vestei.* C. PETRESCU, C. V. 44. *Supapă de siguranță* v. supapă. ✦ Dispozitiv care se introduce în broasca ușii după ce ușa a fost încuiată, ca să nu se poată deschide cu o cheie falsă.

4. Nume dat în regimul trecut poliției politice secrete. *Șeful siguranței raporta palatului totul, punînd și de la el.* PAS, Z. IV 188.

— Variantă: (învechit) **siguránție** (KOGĂLNICEANU, S. 56, GOLESCU, Î. 29, NEGRUZZI, S. III 180) s. f.

SIGURÁNȚIE s. f. v. **siguranță.**

SIGURIPSÍ, *siguripsesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A asigura împotriva unei primejdii, a unei neplăceri, a pune la adăpost. *Scot... lucrurile, siguripsindu-le de primejdie.* DRĂGHICI, R. 232.

SIGURÍSIM, -Ă, *sigurisimi, -e,* adj. (Rar) Foarte sigur, absolut sigur. *Cel puțin dacă am fi siguri, sigurisimi că-i aici.* CARAGIALE, T. II 151.

SIGURITÁTE s. f. (Învechit) **1.** Siguranță (1). *S-a și recomandat... de a studia construcțiunea unei mobile de siguritate, în care obiectele de aur de la Pietroasa vor fi expuse fără primejdie.* ODOBESCU, S. II 87.

2. Siguranță (2). ◇ Loc. adv. **Cu siguritate** = cu siguranță, cu certitudine, neîndoios. *Nu pot spune cu siguritate, totuși îmi vine a crede că în îmbinarea cu credința aceasta despre lună stă și următorul fragment dintr-o poezie poporană din Bucovina.* MARIAN, NA. 375.

SIHÁSTRĂ, *sihastre,* s. f. (Rar) Femeie care trăiește retrasă de lume; pustnică. *Ea de-atunci ca o sihastră Crește-n margini de poteci.* COȘBUC, P. II 87. ◇ (Adjectival) *O mătușă sihastră... îi și zise: Da bine, flăcăule, cum ai ajuns p-aici?* ISPIRESCU, L. 357. (Fig.) *Chiar roza ce moare în glastră... Tresare în pacea sihastră.* MACEDONSKI, O. I 195.

SIHÁSTRU, *sihaștri,* s. m. Om care trăiește retras de lume în post și rugăciune; pustnic, anahoret, ermit, schimnic. *Tilharul pune un pistol în barba sihastrului și-l culcă lîngă prag.* GALACTION, O. I 252. *Am umblat, fraților, către răsărit și am ascultat pe-un sihastru cetind într-o carte.* RETEGANUL, P. I 24. *Sub o rîpă stearpă, pe un rîu în spume, Unde un sihastru a fugit de lume, Cu vărsarea serii un străin sosi.* BOLINTINEANU, O. 58. ◇ (Metaforic, sugerînd un urs) *Aveau, în sfîrșit, să deie ochii cu sihastrul Carpaților și să aibă ce istorisi despre lupta cu dînsul.* GANE, N. III 135. *Eroismul meu se simțea cam la strîmtoare, cînd mi-nchipuiam că vreun morocănos sihastru al pustiului putea veni la mine, foarte grav și pe patru labe, ca să mă întrebe de sănătate.* HOGAȘ, M. N. 161. ✦ Animal sălbatic bătrîn, care trăiește singur, despărțit de cîrd. *Vier sihastru. Cerb sihastru.* ✦ Fig. Persoană care trăiește departe de societate, în izolare. ◇

(Adjectival) *Un nor sihastru Şi-adună-n poală Argintul tot.* TOPÎRCEANU, B. 5.

— Variantă: **sehástru** (ALECSANDRI, P. III 74, NEGRUZZI, S. I 85) s. m.

SIHĂSTRÍ, *sihăstresc,* vb. IV. Intranz. şi refl. A deveni sihastru, a se face sihastru; fig. a trăi izolat, retras. *Noi ne-am sihăstrit aicea ca să păstorim oile.* SADOVEANU, O. VIII 250. [Anichit era] *amărît uneori că locurile pe unde trăieşte el nu se aseamănă cu acelea pe unde au sihăstrit marii cuvioşi.* STĂNOIU, C. I. 152.

SIHĂSTRÍE, *sihăstrii,* s. f. **1.** Faptul de a fi sihastru; viaţă, stare de sihastru (v. schimnicie, pustnicie); fig. singurătate, pustietate. *Văzuse el că tot nu e nimic de lumea asta oarbă şi d-aia se dusese în sihăstrie.* ISPIRESCU, L. 189.

2. Loc, schit unde trăieşte un sihastru. *Hanul lui Gheorghiţă stătea tihnit în singurătate, ca o sihăstrie.* SADOVEANU, O. I 125. *Codrii dimprejurul celor zece sihăstrii începură să cadă sub secure.* GALACTION, O. I 254. *M-aş retrage într-o sihăstrie... şi n-aş mai vrea să ştiu de nimic.* VLAHUŢĂ, O. A. 433. ◇ (Ironic) *Din bătrînele case ale Zincăi Mamonoaia, cumpărate la mezat, el îşi făcuse, meremetisindu-le de-a-ntregul... o somptuoasă sihăstrie unde trăia pe picior mare.* M. I. CARAGIALE, C. 47.

— Variante: **săhăstríe** (SADOVEANU, O. VII 210, ANGHEL-IOSIF, C. L. 17, ŞEZ. VIII 72), **sehăstríe** (NEGRUZZI, S. I 30) s. f.

SÎHLĂ, *sihle,* s. f. Pădure deasă de copaci tineri. *Într-o margină de sihlă Stă maşina la odihnă Sub cetini adăpostită.* DEŞLIU, M. 48. *În sihlă, ţipătul păsărilor sălbatice se îngîna metalic cu ecoul văgăunilor.* C. PETRESCU, S. 215. *Sihla mută se-nfioară. Speriat dintr-un hăţiş, Pui sfios de căprioară A ieşit la luminiş.* TOPÎRCEANU, S. A. 23.

— Variante: **sîlhă** (COŞBUC, P. I 161), **ţîhlă** (SADOVEANU, O. III 355) s. f.

SIÍ vb. IV v. **sfii.**

SIIMÉN s. m. v. **seimen.**

SILÁBĂ, *silabe,* s. f. Fiecare dintre unităţile sonore ale cuvîntului, formată dintr-unul sau mai multe foneme cu o culme de sonoritate şi de expiraţie şi despărţită de celelalte prin depresiuni de sonoritate şi de expiraţie. *Silabele accentuate şi cele neaccentuate alternează unele cu altele.* IORDAN, L. R. 156. *Pă-că-to-su-le!... Aşa ne striga nouă, celor săraci, strivind silabele între dinţi, profesorul de istorie.* I. BOTEZ, ŞC. 50. [Fabula] *e datoare să spună numai ce trebuie, nici o silabă mai mult.* NEGRUZZI, S. I 336. ◇ *Silabă închisă* = silabă terminată în consoană. *Silabă deschisă* = silabă terminată în vocală.

SILÁBIC, -Ă, *silabici, -e,* adj. Referitor la silabe; alcătuit din silabe. ◇ *Scriere silabică* (sau *cu caracter silabic*) = scriere în care literele sau semnele nu reprezintă sunete, ci silabe. *F. Engels leagă apariţia scrierii silabice şi literale de trecerea la epoca civilizaţiei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/2. (În poezia antică) *Versificaţie silabică* = versificaţie bazată pe numărul silabelor, independent de locul accentelor. *Versificaţie silabo-tonică* = versificaţie bazată pe numărul silabelor dintr-un vers şi pe repartizarea accentelor.

SILABISÍ, *silabisesc,* vb. IV. Tranz. A pronunţa sau a citi despărţind cuvintele în silabe (din stîngăcie sau din dorinţa de a pune cuvîntul în relief); p. ext. a pronunţa sau a citi rar. *Cine-l citeşte sau de pizmă e coprins, Sau cu inima închisă şi-n citire nedeprins Cartea i-o silabiseşte.* MACEDONSKI, O. I 128. *Esop, pe care-l silabisim pe băncile şcoalei.* NEGRUZZI, S. I 336. ◇ Absol. *Bătrînul înmuie vîrful creionului în gură şi, aplecîndu-se asupra hîrtiei întinse pe genunchi, îi trecu numele sub ale celorlalţi, silabisind.* MIHALE, O. 489. *Pe vremea aceea, copiii silabiseau în cor şi învăţau buchile.* SADOVEANU, E. 88. *Copiii începuseră să silabisească pe rîndurile cenuşii.* C. PETRESCU, C. V. 159. ✦ Fig. A descifra cu greu (o inscripţie, un text, un autor). *Pietre ştirbite de pe care se căznesc cărturarii să silabisească fala trecută.* La TDRG.

— Variantă: (neobişnuit) **silabizá,** *silabizez* (HASDEU, I. V. 136), vb. I.

SILABISÍRE, *silabisiri,* s. f. Acţiunea de a silabisi şi rezultatul ei.

SILABISÍT s. n. Faptul de a silabisi. ◇ Expr. **Pe silabisite** = rostind silabă cu silabă; silabisind. *De la nea Nicuţă apucasem să citesc pe silabisite.* DELAVRANCEA, H. TUD. 34.

— Formă gramaticală: (în expr.) *silabisite.*

SILABIZÁ vb. I v. **silabisi.**

SÍLĂ s. f. **1.** Sentiment de neplăcere, de dezgust, de scîrbă; aversiune. *Avea o silă nemărginită faţă de preşedinte.* VORNIC, P. 181. *Nu-i umbla în minte decît un simţămînt de silă şi de ruşine, că se umilise degeaba în faţa lui Gheorghe.* POPA, V. 83. *Cum, cînd eşti aşa de tînăr, e o glorie a spune C-ai îmbătrînit şi sila de viaţă te răpune?* VLAHUŢĂ, O. A. 68. ◇ (Cu nuanţa peiorativă ştearsă) *Te desfaci c-o dulce silă, Mai nu vrei şi mai te laşi.* EMINESCU, O. I 210. ◇ Loc. adv. **În silă** = fără nici o plăcere sau interes; de nevoie. *Am mîncat unul cîte unul, în silă, din picioare.* GALAN, Z. R. 263. *Calul se poticneşte; îl opresc în silă.* CARAGIALE, O. I 335. ◇ Expr. **A-i îi cuiva silă de...** (sau **să...**) = a simţi neplăcere, dezgust, scîrbă de... (sau să...). [Am fost] *jefuit de cămătarul cel sfruntat şi fără milă, Nu-i rostesc mîrşavul nume: să-l rostesc îmi este silă.* MACEDONSKI, O. I 9. *În taina sfîntă-a liniştitei sări Mă-mpresură mîhnitele visări... Îmi spun poveşti frumoase de demult, Dar pare că mi-i silă să le-ascult.* PĂUN-PINCIO, P. 68. **A face** (cuiva) **silă** = a inspira, a produce (cuiva) neplăcere, dezgust, scîrbă. *Avem şi noi, slavă domnului, cu ce primi un om în casă... În afară dacă nu ţi-or fi făcînd silă cumva bucatele noastre proaste.* C. PETRESCU, Î. II 170.

2. Constrîngere, forţă, violenţă, abuz săvîrşit împotriva cuiva. *Arătaţi-mi paşaporturile... — Cum! să fiu silit a mă dezonora, arătîndu-mi într-un aşa loc numele şi calitatea?... Pentru ce această silă?* NEGRUZZI, S. III 124. *Cum că sila asemenea a contribuit mult spre depozedarea moşnenilor şi robirea lor, hrisoavele şi cronicile, care împreună o mărturisesc, nu ne lasă să ne îndoim.* BĂLCESCU, O. I 138. *Unitatea falsă la care împărăţia romană supuse prin silă lumea trebui să se sfarme.* id. ib. II 11. ◇ Loc. adv. **Cu (de-a sila)** sau **în** (sau **de,** mai rar **cu**) **silă** = fără voie, forţat sau constrîns de altul; prin violenţă, prin abuz. *Nu voia să iasă. L-am scos cu de-a sila.* C. PETRESCU, Î. II 184. *În loc să-i fi dat învăţătură şi educaţie cetăţenească,* [ţăranul] *a fost menţinut cu sila în întuneric.* REBREANU, R. I 40. *Lumea se împarte în grupuri... unii se plimbă, vorbesc şi rîd în silă, alţii se tolănesc pe canapele şi fotoliuri.* DELAVRANCEA, S. 140. *De foc te-oi feri Încît chiar de silă... Tu me-i îndrăgi.* ALECSANDRI, P. P. 8. (Cu nuanţa peiorativă ştearsă) *El îi desfăcu cu o dulce silă scrisoarea cea mototolită din mîni.* EMINESCU, N. 76. (Metaforic) *Soarele abia pătrunde în silă printre nişte brazi strîciţi.* RUSSO, O. 135. ◇ Expr. **De silă, de milă** = vrînd-nevrînd; de voie, de nevoie. *De silă, de milă, fu nevoit a mai aştepta încă un an, ca să facă şi voia fiului... celui mijlociu.* ISPIRESCU, L. 82. (Astăzi rar) **A face** (cuiva) **silă** = a săvîrşi (împotriva cuiva) abuzuri, constrîngeri, violenţe; a sili, a forţa. *Dacă nu vrea să creadă — adause Duţu — nu poţi să-i faci silă.* SLAVICI, O. I 390. *Iubeşte-mă dacă-ţi plac, Dacă nu, silă nu-ţi fac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 47. **A-şi face silă** = a-şi

impune un efort, a-şi da mare osteneală; a se sili. *Eu, nepotcovit, Silă mi-am făcut, Nainte-am ieşit, Fală ţi-am făcut!* TEODORESCU, P. P. 56.

3. (Învechit) Putere, forţă. *Radu puse în grab' mîna pe vîsle şi, spărgînd cu putere sila talazurilor, el se luptă voinicește, pîn'ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltînd uşurel pe deasupra valurilor... izbuti să iasă din primejdioasa strîmtoare.* ODOBESCU, S. I 144. ✦ Forţă armată; oştire, oaste. *Prin dimineaţa nedesluşită două tovărăşii de steaguri au pălit mai la vale sila ismailitenilor, din două laturi.* SADOVEANU, F. J. 763. *Pornind la război cu o silă aşa de mare şi de grozavă, sparse împărăţia vecinului.* ISPIRESCU, L. 111. *Mihai, trecînd iarăşi Dunărea nimici cu totul sila lui Mustafa.* ISPIRESCU, M. V. 17.

SÍLCĂ, *silce,* s. f. Sfoară cu care se leagă bucăţelele de plută la uneltele de pescuit. *Silca... se poate lega mai scurtă... sau mai lungă, după cum este nevoie.* ANTIPA, P. 337.

SILEÁF, *sileafuri,* s. n. (Turcism învechit) Brîu lat în care se purtau înfipte diferite arme. *Doisprezece arnăuţi călări înainte şi tot atîţia în urmă... iar Manoli sus pe capră, cu mîna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf.* CARAGIALE, O. III 52. *Îşi trîntea la brîu un sileaf cu un iatagan şi două pistoale.* GHICA, S. 98. *Ş-un brîu verde pentru şale, Ş-un sileaf cu opt pistoale.* MAT. FOLK. 386.

— Variante: **seleáf** (TEODORESCU, P. P. 565, ALECSANDRI, P. P. 43), **sileáh** (GHICA, la CADE) s. n.

SILEĂH s. n. v. **sileaf.**

SILÉNŢIU s. n. (Latinism, astăzi folosit ironic) Linişte, tăcere. *Zgomotul... cu încetul se stinge, totul rămîne într-un silenţiu lugubru.* CARAGIALE, T. II 62.

SILÉPSĂ, *silepse,* s. f. Construcţie sintactică în care acordul se face după ideea care predomină în mintea vorbitorului (şi nu după regulile sintactice obişnuite). *Fraza «O mulţime de oameni au venit» este un exemplu de silepsă.*

SILÉPTIC, -Ă, *sileptici, -e,* adj. De silepsă, care aparţine silepsei, care conţine o silepsă.

SÍLEX, (2) *silexuri,* s. n. **1.** Rocă silicioasă foarte dură. *De la custura grosolană de silex, ori de la întîiul cuţit de plug... şi pînă la perfecţionatele instrumente aratorii din zilele noastre, ce cale uriaşă am străbătut.* ANGHEL, PR. 81.

2. Obiect, instrument făcut din silex **(1),** datînd din epoca de piatră. *M-am urcat pre măgură, întîmpinînd în toate părţile fragmente de olărie dacă şi sfărîmături de silexuri.* BOLLIAC, O. 266.

SILF, *silfi,* s. m. (În mitologia popoarelor celtice şi germanice) Personaj care întruchipa (împreună cu silfida) elementul aerului. *Silfi uşori, gentile trupe, Ar tot turna, zburînd în grupe, O ambrozie delicată.* MACEDONSKI, O. I 67. *Ei aurita aripă silfului meu au smult.* NEGRUZZI, S. II 68. *Ades, cînd sînt în luptă cu gîndurile mele, Muncit d-al suferinţei demon neîmblînzit, Îmi pari un silf ce vine pe raza unei stele Din sfere luminoase, din aer bălsămit.* ALEXANDRESCU, M. 77.

SÍLFĂ, *silfe,* s. f. **1.** Silfidă **(1).**

2. Insectă din ordinul coleopterelor, de formă ovală şi turtită, făcînd parte din grupul silfidelor; se hrăneşte cu materii organice în descompunere *(Silpha atrata).*

SILFÍDĂ, *silfide,* s. f. **1.** (În mitologia popoarelor celtice şi germanice) Personaj închipuit ca o femeie, care întruchipa (împreună cu silful) elementul aerului. *Ce talie de silfidă!... parcă-i o floare îndoită de suflul aurorei.* ALECSANDRI, T. 282.

2. (La pl.) Insecte din ordinul coleopterelor, cu numeroase specii, care se hrănesc cu cadavre.

SÍLHĂ s. f. v. **sihlă.**

SILHÚI, -IE, *silhui, -ie,* adj. (Despre locuri) Acoperit cu sihle; p. ext. de nepătruns, neumblat, sălbatic, pustiu. *Plop negru, încrustat în ger Şi-ncremenit subt lună Cu rămuriş de zgură şi de fier... Învaţă-mă să uit lumina verii Şi-n cîmp silhui, Să dau tristeţea mea tăcerii.* TOPÎRCEANU, B. 86. *Voineasa, sat mare şi bogat, tăinuit în mijlocul codrilor silhui.* VLAHUŢĂ, R. P. 91. ✦ Fig. (Despre fiinţe) Cu mişcări dezordonate; zăpăcit, bezmetic. *Nu s-astîmpăra Nici cît baţi în palme, şi-alerga silhuie, O trudea vreo taină şi-ar fi vrut s-o spuie Şi de multă trudă, n-a vorbit de loc.* COŞBUC, P. I 245.

SILÍ, *silesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Cu privire la oameni sau animale) A obliga să facă ceva; a constrînge, a forţa. *Această din urmă împrejurare m-a silit să-mi părăsesc neamurile şi locul de naştere mai curînd decît aş fi gîndit.* GALACTION, O. I 76. *Cînd- însă o sili... ca să se cunune cu el, ea îi zise:... eu nu mă pot mărita pînă nu mi s-o aduce herghelia de iepe, cu armăsarul ei cu tot.* ISPIRESCU, L. 26. *Ca să nu-mi prăpădească toată împărăţia, am fost silit să stau la-nvoială.* EMINESCU, N. 7. ✧ (Cu privire la propria persoană) *Îşi sileau trupul să înainteze mereu, să-şi croiască drum prin stratul gros şi alb de zăpadă.* DUMITRIU, N. 212. *N-avea destulă voinţă ca să-şi silească picioarele înnebunite să se oprească.* id. ib. 218. *Oricît aş voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea... ar sili imaginaţia mea să galopeze fără voie.* NEGRUZZI, S. I 38. ✦ A determina, a convinge, a îndupleca. *Le siliră cu vorbe blînde să vie spre casă.* DUMITRIU, N. 155.

2. Intranz. şi refl. A da zor, a se zori, a se grăbi. *Încă pe cale fiind şi silind să ajungă, calul zise fetei... Eu sînt bătrîn... Ia pe fratele meu Galben-de-Soare şi fă călătoria mai departe cu el.* ISPIRESCU, L. 21. *Murgul... din gură-i zicea: Stăpîne, stăpîne... Scoală şi sileşte de mă potcoveşte, De mă-mpodobeşte.* TEODORESCU, P. P. 686. *Copiliţă cu părinţi, Nu sili să te măriţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 278. *Voi, meşteri mari, Calfe şi zidari, Curînd vă siliţi Lucrul de-l porniţi.* ALECSANDRI, P. P. 187. ✧ (Urmat de determinarea «la drum») *Siliră la drum şi în sfîrşit ajunseră... la un loc anume Iascea.* BĂLCESCU, O. II 281. ✦ Tranz. A îndemna, a îmboldi (la o sforţare deosebită). *Cîrjă se sui în car, pe ceglău, şi începu să silească vitele.* DAN, U. 277. *Boul cu încetul departe merge; de-l sileşti, să poticneşte.* La TDRG.

3. Refl. şi (rar) intranz. A-şi da toată osteneala, a se strădui (muncind din greu). *Taie nişte claponi şi nişte găşte... şi vezi de te sileşte, arată-te meşter, că uite, avem oaspeţi.* SADOVEANU, O. I 44. *Bine aţi venit, boieri! zise... silindu-se a zîmbi.* NEGRUZZI, S. I 138. *Fost-a taica băutor Ş-a rămas la birt dator; Eu, silind să mă plătesc, Mai tare mă-ndatoresc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460.

SILICÁT, *silicaţi,* s. m. Sare a acidului silicic care intră în compoziţia unui mare număr de roci, pămînturi, minerale; se întrebuinţează în metalurgie, la fabricarea produselor refractare, a sticlei şi a materialelor de construcţii. *Silicat de calciu. Silicat de aluminiu. Silicat de magneziu.*

SILÍCĂ, *silice,* s. f. Material refractar compus aproape exclusiv din bioxid de siliciu.

SILÍCE s. f. Corp solid (compus al siliciului cu oxigenul), dur, alb sau incolor, insolubil, cu temperatura de topire foarte înaltă; se găseşte în natură în compoziţia celor mai multe roci (granit, nisip etc.) sub formă de cremene, cuarţ, silex, ametist, topaz, opal şi alte varietăţi şi se întrebuinţează la fabricarea sticlei, a betonului etc.; bioxid de siliciu. *În cetăţile de pămînt se mai găsesc*

încă şi mici ghiulele de silice, rău rotunjite. ODOBESCU, S. II 146.

SILÍCIC, *silicici,* adj. m. (Numai în expr.) *Acid silicic* = acid slab, pus în libertate prin acidularea soluţiilor unora dintre silicaţi sau prin hidroliza unor compuşi ai siliciului.

SILICIÓS, -OÁSĂ, *silicioşi, -oase,* adj. Format din siliciu, care conţine siliciu.
— Variantă: **silicós, -oásă** adj.

SILÍCIU s. n. Element chimic, metaloid, cristalizat, de culoare cenuşie, avînd proprietăţi asemănătoare cu ale carbonului; se găseşte în natură sub formă de silice şi diverşi silicaţi şi este folosit pentru a da duritate şi rezistenţă aliajelor fierului.

SILICÓS, -OÁSĂ adj. v. **silicios.**

SILICÓZĂ s. f. Boală profesională, afecţiune pulmonară cronică, care se datoreşte inhalării bioxidului de siliciu şi care apare mai ales la muncitorii din mine şi din carierele de piatră. *Combaterea silicozei şi lupta contra degajărilor... de cărbune şi gaze.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 380, 5/5.

SILÍCULĂ, *silicule,* s. f. Fruct al unor crucifere, uscat, asemănător cu silicva.

SILÍCVĂ, *silicve,* s. f. Fruct asemănător cu o păstaie, dar separat în interior printr-o membrană subţire pe care sînt aşezate seminţele; se întîlneşte la crucifere şi la unele papaveracee.

SILIMÉT s. n. v. **selemet.**

SILÍNŢĂ, *silinţe,* s. f. Năzuinţa de a executa ceva bine, efort susţinut în muncă sau în învăţătură; osteneală, străduinţă, sîrguinţă, rîvnă, zel. *Ţăranul a ajuns să bage de seamă că nu va ajunge să-şi cîştige drepturile ce le are decît prin propria-i silinţă.* DEMETRESCU, O. 204. *Rîvna-ţi fu neobosită, îndelung-a ta silinţă: Pînă l-adînci bătrîneţe pe romîni îmbărbătaşi.* ALEXANDRESCU, M. 15. ◇ Expr. **A-şi da** (mai rar **a pune**) **(toată) silinţa** sau (învechit şi arhaizant) **a pune silinţă** (sau **a face o silinţă**) = a depune toate eforturile pentru a izbuti; a-şi da toată osteneala, a se sili. *Călugărul şi comisul se veselirâ. Ionuţ îşi strîmbă obrazul, făcînd o silinţă să pară şi el bucuros.* SADOVEANU, F. J. 198. *Doamna Florineasca era o fată orfană, crescută de o bunică a ei, care îşi dete toată silinţa de a-i da o bună educaţiune.* NEGRUZZI, S. I 109. *Vezi omul cîtă silinţă pune ca să mă slujească.* CONACHI, P. 292. *Să-mi pui toată silinţa, ca însumi să pot născoci toate.* DRĂGHICI, R. 102.
— Pl. şi: (rar) *silinţi* (SADOVEANU, Z. C. 190).

SILÍRE, *silirî,* s. f. Acţiunea de a (se) sili şi rezultatul ei.

SILÍŞTE, *silişti,* s. f. (Învechit) Loc pe care este sau a fost aşezat un sat; vatra satului. *În a treia şi ultimă parte vor fi descrise... şi unele vechi silişti sau aşezăminte de sate şi tîrguri părăsite.* ODOBESCU, S. II 165. ✦ Loc necultivat (sau plantat cu pomi). *Eram singur şi urcam în pasul calului printre silişti şi printre brădet tînăr, sădit anume ca să arate drumul şi hotarele vecinătăţilor.* GALACTION, O. I 333. *Şi ei îmi călcară, Prin văi şi vîlcele... Porumbişti, mirişti Şi prin vechi silişti.* PĂSCULESCU, L. P. 11. *7 pogoane loc silişte mai mult îmbrăcat cu pomi roditori.* I. IONESCU, P. 503.
— Accentuat şi: *sîlişte.* — Variante: **sălíşte** (TEODORESCU, P. P. 281), **selíşte** s. f.

SILÍT, -Ă, *siliţi, -te,* adj. **1.** Cu putere, cu forţă. (Adverbial) *Strîngînd ochii silit şi tare, a alunecat cu visul său în întuneric.* EMINESCU, N. 47. ✦ Făcut fără voie, împotriva dorinţei, din necesitate, cu sila; forţat, constrîns, nevoit, obligat. *Cu mişcări încete, silite, ţăranii deschiseră calea, strîngîndu-se pe marginile uliţei.* REBREANU, R. II 45. ✦ Nesincer, nenatural. *Pentru ca să dea o aţîţare mai vie acestor laude silite, defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei.* NEGRUZZI, S. I 75. ◇ (Adverbial) *Doamna Vorvoreanu se oprise. Zîmbi silit, galben.* DUMITRIU, B. F. 145.
2. (Despre acţiuni, mişcări) Zorit, grăbit. *Merse, merse, pînă ce, după o călătorie silită, ajunse la locul cu pricina.* ISPIRESCU, L. 127.

SILITÓR, -OÁRE, *silitori, -oare,* adj. Care îşi dă silinţa (la învăţătură), care se sileşte; sîrguincios, harnic. *Era silitor, ordonat, cuminte.* C. PETRESCU, C. V. 99. *Era un bărbat silitor Vasile Baciu cînd se găsea în toane bune.* REBREANU, I. 56. *Smărăndiţa popii, o zgîtie de copilă, ageră la minte şi aşa de silitoare de întrecea mai pe toţi băieţii.* CREANGĂ, A. 2.

SILÍTRĂ s. f. Nume comun al azotatului de potasiu, folosit ca îngrăşămînt agricol şi ca antiseptic în industria conservelor alimentare. ✦ (Învechit) Praf de puşcă. *Văzui silitra de fulger purtătoare.* ALEXANDRESCU, M. 30. *Cum silitra sparge cetăţile şi ţările, Aşa să se spargă toate pagubele.* TEODORESCU, P. P. 394.

SILITRÓS, -OÁSĂ, *silitroşi, -oase,* adj. (Rar) Care este de natura silitrei, care conţine silitră. *Cristaluri albe, de argint silitros, ce să face la spiţărie cu apă tare.* PISCUPESCU, O. 319.

SÎLNIC[1], *silnici,* s. m. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina tîrîtoare, cu flori albastre sau violete, ale cărei frunze şi flori se întrebuinţează în medicina populară *(Glechoma hederacea).*

SÎLNIC[2]**, -Ă,** *silnici, -e,* adj. **1.** Făcut prin constrîngere, cu sila; forţat, impus, silit. *Munca, din silnică cum era sub capitalişti, se transformă într-o faptă de cinste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 1/4. ◇ *Muncă silnică* = pedeapsă judiciară grea, constînd din închisoare şi muncă forţată (în ocnele de sare). *Aceştia sînt sectarii religioşi, trimişi la muncă silnică pentru credinţele lor.* GHEREA, ST. CR. II 227. ◇ Fig. *Se auzeau noaptea carii ronţăind mărunt şi monoton, ca o veşnicie de muncă silnică în întuneric.* C. PETRESCU, R. DR. 29. ◇ (Adverbial) *Au lucrat alături cu dobitoacele lor şi li s-a luat silnic cea mai mare parte din puţinele lor foloase.* SADOVEANU, P. M. 231. ✦ Care se face în silă, fără plăcere, de nevoie. *Domnul avu un rîs silnic. După spaimă, simţi înfiorarea bucuriei.* SADOVEANU, Z. C. 342. *Paşii se tîrau greoi şi silnici, ca mersul ocnaşilor spre un capăt de drum unde nu aşteaptă nimic.* C. PETRESCU, Î. II 42. ◇ (Adverbial) *Hm! Catincuţă, grăi bătrînul rîzînd silnic cu faţa lui slăbită; tu crezi că eşti tot în anii tinereţii.* SADOVEANU, O. VIII 88. *Duşi pe gînduri, cu privirea pierdută în văzduh, îmi răspund scurt şi silnic.* VLAHUŢĂ, R. P. 61. ✦ Greoi, anevoios. *Cu ochii ei albaştri, măriţi şi rotunjiţi din pricina răsufletului silnic, privea şi ea în sus, căci văzuse de unde putea să-i vie scăparea.* SADOVEANU, O. VII 39.
2. Zorit, grăbit, silit. *Trăsura mea... mergea atît de repede, încît roatele sfîrîiau, iar caii spumegau de sudoare. În fuga asta silnică am trecut prin mai multe uliţi.* NEGRUZZI, S. I 295.

SILNICÍ, *silnicesc,* vb. IV. Tranz. (Astăzi rar) A constrînge, a forţa, a sili (pe cineva) să facă un lucru, a aplica forţa, violenţa. *S-a ridicat norodul, minţit şi silnicit Şi-a miruit cu pumnul domnia îmbuibată.* DEŞLIU, G. 52. *Grecii, care după luarea Ţarigradului se dase afund, fugind... alungaţi, prigoniţi, silniciţi, pe unde-i nimereau biruitorii, cu cîte puţin şi treptat prinseră la suflet.* ODOBESCU, S. I 122. ◇ Fig. *Nu poţi afirma că a silnicit limba.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 170, 5/4. *Instruc-*

țiunea nu poate rămîne ca în timpii cînd averile erau monopolizate... vocațiunile silnicite. ODOBESCU, S. II 61.

SILNICÍE, *silnicii,* s. f. **1.** Violență, constrîngere, oprimare. *Bătrînul orator făcu o scurtă prezentare a stărilor de lucruri și de spirit de la sate. Suferințe vechi și suferințe noi. Fapte de silnicie din partea proprietarilor și a administrației.* PAS, L. II 135. [Dascălul] *i le spunea pe toate și i le tălmăcea ca să le cunoască bine. I le spunea... cu plăcere și cu bucurie, ca să fie învățătura nu silnicie, ci desfătare a vieții.* SADOVEANU, D. P. 22. ◇ Fig. (Cu pronunțare regională) [Petru Maior] *nu gîndea la concluziile ucenicilor săi și la silnicia ce ne va face limba latină.* RUSSO, S. 60.

2. (Învechit) Putere, forță. (Cu pronunțare regională) *Aerul acel închis în pămînt atît de tare încît cercînd pe unde să se răsufle, cu mare silnicie cutremură pămîntul.* DRĂGHICI, R. 113.

SILOGÍSM, *silogisme,* s. n. Raționament deductiv, care conține trei judecăți, legate între ele printr-un astfel de raport, încît cea de-a treia, care reprezintă o concluzie, să se deducă din cea dintîi prin intermediul celei de-a doua. *Raționamentul: «toate plantele respiră, trandafirul este o plantă, deci trandafirul respiră» constituie un silogism.*

SILOGÍSTIC, -Ă, *silogistici, -e,* adj. De silogism, referitor la silogism. *Formă silogistică.*

SILOGÍSTICĂ s. f. Parte a logicii formale, care se ocupă cu studiul silogismelor.

SILOXÍD s. m. Varietate de sticlă de cuarț, folosită mai ales la fabricarea vaselor de laborator.

SILÓZ, *silozuri,* s. n. **1.** Construcție mare, înzestrată cu instalații speciale și care servește la păstrarea unor cantități mari de materiale, de produse agricole etc. *Într-o boare de căldură care făcea să tremure zarea, se ridica departe de tot silozul înalt de lîngă gara Salcia, deasupra brîielor de sălcii și plopi.* DUMITRIU, N. 223.

2. Loc (uneori o simplă groapă) unde se pune la macerat nutrețul pentru vite; depozit de furaje macerate.

SILUÉTĂ, *siluete,* s. f. **1.** Imagine a unei ființe sau a unui obiect, proiectată ca o umbră pe un fond mai luminos. *În ușa bucătăriei, siluetă neagră cu fustele ei lungi, stătea, cu brațele încrucișate, bucătăreasa... Nu i se putea vedea fața. Era doar o siluetă neagră în ușa luminată.* DUMITRIU, N. 53. *După ce Hăsmașul Mare dispare în urmă, spre miazănoapte, nu trece multă vreme și alți munți își fac apariția în față, profilîndu-și siluetele pe cerul limpede dinspre miazăzi.* BOGZA, C. O. 160. *Tînărul, de cînd plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului în care apăruse silueta capitalei.* REBREANU, R. I 13. ◇ Loc. adv. (Rar) **În siluete** = văzîndu-li-se numai contururile. *Valuri de lumină lin se cern — Cînd pentr-o clipă În fundul văii Sub conul de lumină Patrula-n siluete negre Apare.* CAMIL PETRESCU, V. 44. ✦ Chip șters și întunecat, care nu poate fi distins în amănunte. *Din întuneric s-au apropiat două siluete.* SAHIA, N. 45. ✦ Talie zveltă și bine proporționată; făptură. *Se hrănea cu un castron de iaurt, toată ziua, și cu verdețuri. — Păstrează silueta! Îți spunea ea distinsă și cochetă.* PAS, Z. I 90. *Priveam silueta elegantă a fetei.* SADOVEANU, P. S. 240. *Este o doamnă tînără de tot, cu silueta subțire și fină.* SAHIA, U.R.S.S. 6. ◇ Expr. (Familiar) **A face siluetă** = a deveni zvelt, a slăbi.

2. Desen unicolor, mai ales negru, lucrat în creion ori în tuș sau decupat din hîrtie, pînză, placaj etc., reprezentînd conturul unui lucru pe un fond de altă culoare.

SILUÍ, *siluiesc,* vb. IV. Tranz. A uza de forță față de cineva; (în special) a necinsti o femeie, uzînd de forță (v. viola). (Fig.) *Ici, umbre de noroade le vezi ocîrmuite De umbra unor pravili călcate, siluite.* ALEXANDRESCU, M. 5.

SILUÍRE, *siluiri,* s. f. Acțiunea de a silui; constrîngere, silnicie. V. violare. *Cei ce prin siluire fac nelegiuiri, prin siluire pier.* RUSSO, O. 27.

SILUMÍN s. n. Aliaj tehnic de aluminiu și siliciu, care se toarnă în bune condiții și este rezistent la coroziune; se folosește la fabricarea aparatelor de laborator și a unor piese pentru automobile, avioane etc.

SILURIÁN, -Ă, *silurieni, -e,* adj. (Mai ales în expr.) *Perioadă siluriană* = a doua perioadă a erei paleozoice, caracterizată în special prin sedimentări de calcar, gresie și șisturi argiloase și prin dezvoltarea nevertebratelor marine. ✦ (Despre terenuri) Din perioada descrisă mai sus.

— Pronunțat: *-ri-an.*

SILÚRIC, -Ă, *silurici, -e,* adj. Silurian.

SILVANÍT, *silvaniturí,* s. n. Minereu de aur care se găsește în filoane, însoțit de aur nativ.

SÍLVIC, -Ă, *silvici, -e,* adj. Referitor la pădure și la silvicultură; forestier. *Inginer silvic.*

SILVICULTÓR, *silvicultori,* s. m. Persoană specializată în silvicultură; inginer silvic. *Eu sînt de felul meu silvicultor... Eu numai cu pădurarii vorbesc.* C. PETRESCU, Î. II 106. *Cît despre Gligori, să-i spui că a trecut silvicultorul pe aici și că a mas, peste noapte, în poiata lui cu fîn.* HOGAȘ, M. N. 85.

SILVICULTÚRĂ s. f. Știință care se ocupă cu studiul amenajării și exploatării pădurilor.

SILVOMECANIZÁRE s. f. Tehnica exploatării pădurilor cu mijloace mecanice. *S-au mai înființat în plus 42 de școli speciale de silvomecanizare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 11/2.

SILVOSTÉPĂ s. f. Regiune de trecere între zona de păduri și cea de stepă, caracterizată printr-o vegetație formată mai ales din arbuști.

SIMANDICÓS, -OÁSĂ, *simandicoși, -oase,* adj. (Astăzi mai ales ironic) Distins, respectabil, nobil; p. ext. care corespunde gusturilor alese, care satisface pretenții deosebite. [Arhondarul] *așezase masa pe terasă, cu o dibăcie de care s-ar fi minunat chiar și cei mai simandicoși musafiri.* STĂNOIU, C. I. 87. [Era] *gătit într-o haină neagră și simandicoasă.* ANGHEL, PR. 46. *Părintele Ștefan ordonă să ne ducă într-o cameră ce se păstra pentru persoane simandicoase, după cum se exprima egumenul. Camera ce ni se deschise, cu tot numele de simandicoasă, nu avea nici geamuri la ferestre, nici așternut în paturi.* BOLINTINEANU, O. 294. ✦ Considerabil, mare, important. *Ești dator cu o sumă simandicoasă.* ALECSANDRI, T. 1433.

SIMÁNDRĂ, *simandre,* s. f. (Învechit și arhaizant) Placă de metal sau de lemn atîrnată la intrarea unei biserici sau în clopotniță, în care se lovește cu un ciocan pentru a anunța începerea slujbei. V. toacă. [Arhimandritul] *dădu sunet dintr-o simandră mică de aramă, bătînd în ea ca într-o toacă.* SADOVEANU, F. J. 366.

SIMBIÓNT, *simbionți,* s. m. Plantă sau animal care trăiește în simbioză. *Cînd ruginile formează un miceliu difuz, fără să producă spori, ciuperca se comportă față de gazdă ca un simbiont, neproducînd modificări anatomice și fiziologice importante.* SĂVULESCU, M. U. I 103.

SIMBIÓTIC, -Ă, *simbiotici, -e,* adj. Care trăiește în simbioză. *Uredinalele prezintă multă asemănare cu ciupercile simbiotice, iar parazitismul lor obligat poate, cu*

drept cuvînt, fi considerat ca o formă paralelă a simbiozei. SĂVULESCU, M. U. I 90.

SIMBIÓZĂ, *simbioze,* s. f. Asociere de două sau mai multe organisme de specii diferite, alcătuind o singură viață organică, la care contribuie fiecare. *Lichenul este simbioza unei alge și a unei ciuperci.*

SIMBÓL, *simboluri,* s. n. **1.** Tot ce reprezintă, în mod convențional, sau deșteaptă, prin analogie, o noțiune, o idee, un sentiment. *Simbolul străduinților nobile ale părinților noștri a fost Alecsandri.* SADOVEANU, E. 61. *O mamă care cade în genunchi înaintea copilului ei și-l roagă plîngînd este, poate, cel mai mare și mai sfînt simbol de iubire, de jertfă și de durere.* VLAHUȚĂ, O. A. 257. *Simbolul de avuție, Plugul binevestitor, Ne aduce bucurie, An de bunuri roditor.* BELDICEANU, P. 66. ◇ *Simbolul credinței* = text care cuprinde expunerea principalelor dogme ale creștinismului. V. c r e z. (F i g.) *Dacă s-ar face aceasta și acei bărbați învățați ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ne-am mărturisi simbolul credinței noastre literare cam în felul următor.* NEGRUZZI, S. I 348. ✦ (În literatură și artă) Procedeu expresiv prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească și care înlocuiește o serie de reprezentări. *În momentul întîlnirii noastre, dv. iubeați frumosul, ideea clară și apostolatul social. Eu, dimpotrivă: adoram simbolul, eram mistic și visam hlamida sacerdotală.* GALACTION, O. I 335. *Am pictat și eu destule naturi moarte cubice, geometrice... și destule simboluri. Acum gîndesc altfel.* CAMIL PETRESCU, T. II 69. *Coșbuc, ca un adevărat artist, a deslușit ceea ce trăiește nedeslușit în inima poporului și i-a dat o formă artistică și toate aceste simboluri încep să vorbească o limbă dureros de tristă, batjocoritor de amară.* GHEREA, ST. CR. III 335.

2. Semn convențional folosit în diverse discipline științifice și practice și care reprezintă sume, cantități sau noțiuni. *Denumirile conturilor se înlocuiesc în contabilitate printr-un simbol. Fierul se notează în chimie prin simbolul «Fe».* ✦ (Mat.) Semn care reprezintă o mărime sau o operație matematică. ✦ (Tehn.) Semn grafic care reprezintă un instrument, un aparat sau o mașină.

SIMBÓLIC, -Ă, *simbolici, -e,* adj. Care servește ca simbol, care are caracterul unui simbol. *Mergînd mereu la deal, mi se părea că merg spre această regiune a narcișilor veșnic albi și simbolici.* GALACTION, O. I 334. *Lașitatea lui Cristophi i se păru dintr-o dată simbolică.* CAMIL PETRESCU, O. II 29. *Cetățeanul turmentat, persoană simbolică... prin ignoranța lui, prin lipsa de simț politic.* GHEREA, ST. CR. I 346. (Adverbial) *O fășie de apus se deșiră pe Dunăre și țărmuri. E o culoare de sînge, un roșu fierbinte care scaldă simbolic pămîntul și apa.* SAHIA, N. 40. ◇ *Logică simbolică* (sau *matematică*) v. l o g i c ă. *Car simbolic* = car alegoric, v. a l e g o r i c. *Dintr-o dată, la ocolul podului se ivi un uriaș car simbolic, tot în alb.* CAMIL PETRESCU, O. II 510.

SIMBÓLICĂ s. f. **1.** Exprimare a unor idei sau a unor sentimente cu ajutorul simbolurilor; ansamblul simbolurilor proprii unui popor, unei religii etc. *Simbolica egipteană.* ✦ Știință care explică simbolurile; carte în care se tratează această știință.

2. (Logică) Teorie asupra simbolurilor, în care noțiunile logice și raporturile dintre ele sînt înlocuite prin semne convenționale.

SIMBOLÍSM s. n. **1.** Mișcare literară care a împins pînă la ultima limită principiul autonomiei artei (renunțînd în poezie la orice conținut logic și tematic, la narațiune și la descriere), a îndreptat inspirația spre adîncurile nediferențiate ale vieții sufletești și a încercat, cu ajutorul simbolurilor, să stabilească corespondențe între fenomenele universului fizic și cele ale lumii morale, eliberînd în același timp versul de rigorile tradiționalismului clasic și căutînd, prin melodie și armonie verbală, să-l apropie de muzică.

2. Curent filozofic idealist, după care legătura dintre idei nu presupune raporturi de la cauză la efect, ci de la simbol la lucrul reprezentat de acesta, toată gîndirea reducîndu-se la cunoașterea simbolurilor realității.

SIMBOLÍST, -Ă, *simboliști, -ste,* adj. (În artă și literatură) Privitor la simbolism, care ține de simbolism; (despre persoane) adept al simbolismului. *Curent simbolist. Poet simbolist.* ▭ *Și că «Viața Românească», Mult enigmatica revistă, S-a și grăbit să tipărească O dramă-așa de simbolistă!?* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 111. *Dar dacă marginile nenaturalismului în arta dramatică sînt mai largi decît în alte arte, nu însemnează, bineînțeles, că nu există artă dramatică idealistă, — simbolistă de o parte și naturalistă de altă parte.* GHEREA, ST. CR. II 249. ✦ (Substantivat, m.) Poet, adept al simbolismului.

SIMBOLÍSTICĂ s. f. Simbolică.

SIMBOLIZÁ, *simbolizez,* vb. I. T r a n z. A constitui un simbol, a reprezenta un simbol, a fi simbolul a... *Plopul, ridicat peste lanuri, Ca un semn, Uitîndu-și o clipă făptura de lemn Simbolizează elanuri.* BENIUC, V. 99. *Prin prestigiul și strălucirea talentului său* [Alecsandri] *a simbolizat întreaga epocă și întreaga operă.* SADOVEANU, E. 59. *Îi rog pe toți să citească și să recitească bucata mea Trandafirii. Bucata aceasta rezumă, lămurește și simbolizează, surprinzător, toată simțirea și toată literatura mea.* GALACTION, O. I 33. *În luceafăr poetul a vrut să simbolizeze iubirea platonică.* GHEREA, ST. CR. I 161.

SIMBOLIZÁRE, *simbolizări,* s. f. Reprezentare în artă și în literatură a unei noțiuni, a unei idei sau a unui sentiment printr-un simbol. *Această simbolizare* [a iubirii pentru luceafăr], *această concepție, ne pare cît se poate de fericită.* GHEREA, ST. CR. I 161. ✦ (În diverse științe) Reprezentare printr-un semn convențional sau printr-o cifră.

SIMBRIÁȘ, -Ă, *simbriași, -e,* s. m. și f. **1.** (Astăzi mai ales figurat) Persoană angajată cu simbrie. *După ce vreun an de zile i-a fost simbriaș, Pîrcălabu... a venit iarăși în București.* PAS, Z. IV 168. ◇ F i g. *Cine a zvîrlit vorba aceea nu putea să fie decît simbriaș al vrăjmașului.* PAS, Z. II 217.

2. (Învechit) Soldat mercenar. (Cu pronunțare regională) *Califul, intrînd înlăuntru, văzu o mulțime de slugi, robi și simbrieși.* GORJAN, H. II 107. ◇ (Adjectival) *Raduvodă strînsese multă oaste simbriașă.* ISPIRESCU, la CADE.

3. Simbraș. (Cu pronunțare regională) *Cei ce se întovărășesc* [la plugărie] *iau numele de simbrași sau simbriași.* PAMFILE, A. R. 46.

SIMBRIÁT, -Ă, *simbriați, -te,* adj. (Învechit, rar) Plătit cu soldă. *Te văd colo, unchiaș gîrbovit... îndemnînd și-mbărbătînd, cu glasul și cu gestul, viteaza ta oștire, ca să nu-și dea mijlocul și să răzbească, tot cu o nouă agerime, ordiele simbriate de rivalul tău Vasilie.* ODOBESCU, S. I 437.

SIMBRÍE, *simbrii,* s. f. **1.** (Astăzi rar) Răsplată în bani (mai rar în natură) care se dă unei persoane angajate pentru un timp determinat în serviciul unui particular; leafă, salariu. *Dacă ești om bun, munceșți cu simbrie și-ți duci viața de la un an la altul... nu poți aduna bani.* DUMITRIU, P. F. 7. [Servitoarele] *se schimbau mereu, — între altele și pentru că erau bătute și nu primeau niciodată simbrie.* PAS, Z. I 156. *A zis fetei să se suie în pod să-și aleagă de-acolo o ladă care-a vrea ca să și-o ieie ca simbrie.* CREANGĂ, P. 289. *Se statornicește simbria, — atîția bani, atîtea opinci, atîtea rînduri de cămeși, sumanul obicinuit, cojocul pentru vremea de iarnă.* EMINESCU, N.

141. ✧ Expr. **A fi** (sau **a intra**) **în simbria cuiva** = a fi sau a se angaja în serviciul cuiva. *Sînt argat în simbria lui Mihai Pavlovici.* DAVIDOGLU, O. 34. *De acu-nainte Nu mai intră... într-aşa simbrie.* CONTEMPORANUL, II 359. **A ţine** (pe cineva) **cu simbrie** = a avea pe cineva în serviciul său. *Vorbeşti cu mine, îi zise ea, cum ai vorbi cu un străin, cu un copil, cum ai vorbi cu o slugă, pe care o ţii cu simbrie, fiindcă ai trebuinţă de ea.* SLAVICI, O. I 186. ✦ Retribuţie în bani pe care o primeşte un funcţionar al statului; salariu. *Dascălii vor părăsi catedrele. N-au mai primit simbrie de mult.* SAHIA, N. 63. ✦ Recompensă. *Băieţi! Mergeţi cu jupînul! Aţi auzit ce pofteşte. Simbria-i destul de bună: faceţi treaba voinicеşte.* HASDEU, R. V. 54.

2. (Învechit şi arhaizant) Leafa ostaşului (v. soldă); p. ext. serviciu de mercenar plătit. *Eu îl ştiam căpitan în simbria Tomşei!* SADOVEANU, O. VII 93. *Ne costă mult străinii aduşi în ţară... Ştim ce darnic a fost Despot plătind a lor simbrie, Ei au luat cu dinşii întreaga visterie.* ALECSANDRI, T. II 159. *Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie.* NEGRUZZI, S. I 138.

3. Sîmbră. (Cu pronunţare regională) *Această însoţire sau tovărăşie se numeşte, prin părţile de sus ale Moldovei şi prin Bucovina, sîmbră sau sîmbrie.* PAMFILE, A. R. 46.

SIMBRIOÁRĂ, *simbrioare,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui simbrie. *De cîţi ani tu m-ai slujit, Simbrioara ţi-am plătit.* TEODORESCU, P. P. 558.

SÎMBURE s. m. v. **sîmbure.**

SIMEDIÁNĂ, *simediane,* s. f. Dreaptă care trece printr-un vîrf al unui triunghi şi este simetrica medianei în raport cu bisectoarea interioară dusă prin acelaşi vîrf al triunghiului.

SIMÉN s. m. v. **seimen.**

SIMÉTRIC, -Ă, *simetrici, -e,* adj. 1. (Despre forme sau lucruri) Care are simetrie, ale cărui părţi sînt aşezate cu simetrie; (despre elemente care alcătuiesc un tot) care este aşezat într-o anumită ordine; cu simetrie. *Galerii drepte, simetrice, săpate cu ciocanul şi cu dalta.* BOGZA, A. Î. 169. *Coşbuc desface versul în două părţi simetrice şi repetă cuvîntul în fiecare parte de vers. Prin acest procedeu... ajunge la efecte minunate.* GHEREA, ST. CR. III 377. [Soldaţii] *se-nşiră ca un codru de puşti, de baionete... Un arsenal simetric de arme.* ALECSANDRI, P. III 336. ✧ (Adverbial) *Pe pînză, păsărelele galbene şi viorii zburau simetric şi decorativ.* CAMIL PETRESCU, N. 60. *Vîrful gălbiu şi ascuţit al musteţilor sale resfirate pe buze se arcuia... simetric deasupra nărilor largi.* HOGAŞ, M. N. 32. ✦ (Substantivat, n. şi f.) Punct aflat în simetrie cu alt punct. *Simetricul unui punct A faţă cu un plan P.* GEOMETRIA S. 42. *O figură F^1, care este simetrica figurii F.* ib. 57.

2. (Mat.; în expr.) *Funcţiune simetrică* = funcţiune de mai multe variabile care nu se schimbă cînd variabilele sînt permutate între ele.

SIMETRÍE, *simetrii,* s. f. 1. Mod de aşezare a părţilor unei figuri astfel încît fiecărui punct al unei părţi din figură să-i corespundă alt punct, aşezat la aceeaşi distanţă de o linie mediană; p. ext. concordanţă deplină între cele două jumătăţi ale unui întreg, proporţionalitate în ce priveşte formele unui întreg, aşezarea mai multor obiecte etc.; armonie, ordine, regularitate. *La marginea de miazăzi a satului se află cimitirul acesta geometric, cu cruci egale şi albe, aşezate în linii drepte, într-o simetrie desăvîrşită.* BOGZA, C. O. 320. *Cînd toate însemnările sînt începute cu «astăzi» este greu cronicarului să strice simetria punînd «ieri», numai pentru că n-a avut în ziua respectivă răgaz de scris.* CĂLINESCU, E. 47. *Ferestrele, prea mici, sînt împrăştiate fără nici o simetrie pe faţada lui.* RUSSO, S. 195.

2. (Cristalografie, în expr.) *Centru de simetrie* = punct situat în centrul unui cristal, faţă de care două puncte corespunzătoare ale cristalului, aflate la aceeaşi distanţă de acest punct, sînt simetrice între ele. *Linie de simetrie* = linie prin a cărei mişcare de rotaţie, efectuată sub un anumit unghi, cristalul ocupă o poziţie simetrică cu cea precedentă. *Suprafaţă de simetrie* = suprafaţă faţă de care o jumătate a unui cristal este simetrică cu cealaltă jumătate.

SIMFÓNIC, -Ă, *simfonici, -e,* adj. Care ţine de simfonie; cu însuşirile simfoniei. *Postul de radio transmite o excelentă muzică simfonică.* STANCU, U.R.S.S 153. ✧ Fig. *Prin valuri spumegoase ce-n giuru-i se alină, Cîntînd o melodie simfonică, marină, Ajunge Lia grabnic la insula dorită.* ALECSANDRI, P. III 317. ✧ (Adverbial) *O introducere muzicală... ar trebui să expună simfonic toate ideile din piesă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 499, 4/2. (Fig.) *E trist!... pe masă arde o candelă albastră şi viforul, simfonic, îmi cîntă la fereastră.* DEMETRESCU, O. 57.

SIMFONÍE, *simfonii,* s. f. Compoziţie muzicală pentru orchestră, care cuprinde, de obicei, patru părţi, contrastînd între ele. *Ai scris o simfonie? — Sigur. Ţi-am spus că-i compozitor. — O simfonie în patru părţi.* SEBASTIAN, T. 299. ✧ (În imagini poetice) *Din depărtare, de undeva, se ridica, domol deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei.* HOGAŞ, DR. II 109. *Iubire e în razele de soare Şi farmec în a codrului fanfară... Şi-s fericit c-am fost o clipă-n stare Să simt, în marea lumii simfonie, A gîndurilor mele întrupare.* VLAHUŢĂ, O. A. I 79. *Auzi tu imensa simfonie a tăcerii?* DEMETRESCU, O. 144. ✧ *Simfonie concertantă* v. concertant. ✦ Fig. Îmbinare armonioasă de culori. *Oraşul era pregătit pentru sărbătoarea de a 2-a zi. Peste tot o simfonie de roşu şi jocuri de lumini.* SAHIA, U.R.S.S. 23.

SIMFONIÉTĂ, *simfoniete,* s. f. Simfonie de proporţii mici.

SIMFONÍSM s. n. Totalitatea principiilor care stau la baza creaţiei simfonice şi a muzicii instrumentale în genere. *Prin opera sa, Enescu a pus bazele simfonismului romînesc.* ▭ *Simfonismul clasic a afirmat marea tradiţie a legăturii cu creaţia populară, ca o condiţie obligatorie de dezvoltare a muzicii simfonice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 350, 1/3.

SIMFONÍST, *simfonişti,* s. m. Compozitor de muzică simfonică. *Eu cred că... simfoniştii clasici ai vremurilor noastre n-au atins încă nici unul culmea meşteşugului lor.* HOGAŞ, M. N. 116.

SIMIGERÍE, *simigerii,* s. f. Local (prevăzut cu un cuptor de brutărie) în care se fac şi se vînd simiţi, covrigi, plăcinte. V. plăcintărie. *Era în colţ o simigerie, cu tăvi multe la geam. Înăuntru, la mese şi în picioare, sumedenie de oameni se ospătau.* PAS, Z. I 15. *Intrară într-o simigerie, ca să-şi umple buzunarele cu covrigi.* CAMIL PETRESCU, O. I 486. *Ai la o simigerie, trebuie să scoată covrigi calzi.* CARAGIALE, M. 199.

SIMIGÍU, *simigii,* s. m. Persoană care face sau vinde (uneori ca negustor ambulant) simiţi, covrigi, plăcinte; covrigar. V. plăcintar. *Femeia s-a dus şi a aşteptat puţin, pînă ce simigiul a scos baclavalele şi le-a aşezat cu multă miere în tavă.* SADOVEANU, D. P. 140. *Iată un simigiu cu covrigi şi tăvi cu plăcinte.* CAMIL PETRESCU, O. I 197. *Poarta şcoalei era... cam în locul unde s-a ridicat statuia lui Lazăr. Acolo se aşezau pe vine, în şir, unul lîngă altul, merari, simigii şi bragagii cu tablalele şi panerele lor.* GHICA, S. 676.

SIMILÁR, -Ă, *similari, -e,* adj. De aceeaşi natură, de acelaşi fel; asemănător. V. analog. *Zîmbi în sine, satisfăcut că şi Raul o fi păţit ca dînsul sau ceva similar.* REBREANU, R. I 222. *Cîte discursuri patriotice, cîte lacrimi*

patriotice nu se varsă, dacă nu pe tema că n-avem şi noi faliţi naţionali romîni, apoi pe teme similare? GHEREA, ST. CR. I 350.

SIMILIDIAMÁNT, *similidiamante,* s. n. Sticlă sintetică, folosită la imitarea diamantelor. V. s t r a s.

SIMILIGRAVÚRĂ s. f. Procedeu prin care se obţin clişee pentru tipar în semitonuri; imagine tipărită prin acest procedeu.

SIMILIPIÁTRĂ s. f. Tencuială care imită piatra (întrebuinţată în special la faţada construcţiilor).

SIMILITÚDINE, *similitudini,* s. f. Asemănare, potrivire (între două lucruri sau două acţiuni). ✦ (Mat.) Raport care există între două figuri geometrice, cînd una dintre ele este egală cu o figură omoloagă cu cealaltă. *Similitudinea triunghiurilor.*

SIMINÍC s. m. v. **siminoc.**

SIMINICHÍE s. f. Mic arbust din familia leguminoaselor *(Cassia angustifolia);* (cu sens colectiv) frunzele uscate ale plantei, întrebuinţate ca purgativ şi ca diuretic. *A trebuit... să se mulţumească doar... cu un ceai de siminichie.* STĂNOIU, C. I. 166. *Siminichia n-o cunoaşte poporul decît ca nişte frunzişoare ce le cumpără de la dugheană şi o beau de durere de inimă şi de limbrici.* ŞEZ. XV 123.

SIMINÓC s. n. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori mici, galbene, care îşi păstrează aspectul natural şi după ce se usucă; creşte prin locuri nisipoase *(Helichrysum arenarium). Cum se cheamă ierbile celea care par împletite şi la vîrf găitănite? — ... Lobodă şi drob, vîzdroagă şi siminoc.* ODOBESCU, S. III 173. *Foaie verde siminoc, Zis-a badea să nu joc Pîn' la storsu vinului, Cînd voi fi mireasa lui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142.
— Variante: **simin c,** *siminici* (TEODORESCU, P. P. 588, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 150), **semenic** (HODOŞ, P. P. 110) s. m.

SIMÍT, *simiţi,* s. m. (Învechit, mai ales la pl.) Un fel de covrigi turtiţi, făcuţi din cocă moale. *Ca răsplată, puneam mînă de la mînă şi cinsteam pe Moţăt cu bragă, alviţă şi simiţi.* HOGAŞ, H. 74. *Dacă mama îmi dădea un ban de trei, ca să-mi iau un simit, eu mă uitam în ghiozdan: de aveam felia de pîine, sănătate bună, aveam ce mînca... Ce-ţi trebuia simiţi? Şi puneam banul bine.* DELAVRANCEA, H. T. 17. *Stan vine, aducînd pe cap o tablă rotundă şi încărcată cu covrigi, simiţi, plăcinte etc.* ALECSANDRI, T. 135. ✧ (La sg. cu sens colectiv) *Îl mîngîiam şi îi dădeam cîteva parale turceşti ca să cumpere halviţă şi simit.* ALECSANDRI, C. 195.

SIMONIÁC, *simoniaci,* s. m. (Învechit) Cel care se face vinovat de simonie. *Un simoniac care dădu bani pentru a izbuti.* IORGA, L. II 59.
— Pronunţat: *-ni-ac.*

SIMONÍE s. f. (Învechit) Trafic cu lucrurile considerate de biserica creştină drept bunuri spirituale, sfinte.

SIMPATÉTIC, -Ă, *simpatetici, -e,* adj. Care provoacă mişcări sufleteşti (tainice); sugestiv. *Stilul simpatetic şi cel indirect liber sînt oarecum treptele care conduc în centrul însuşi al artei scriitoriceşti a lui Caragiale.* VIANU, A. P. 134.

SIMPÁTIC, -Ă, *simpatici, -e,* adj. 1. (Despre persoane, rar despre lucruri) Care inspiră simpatie; plăcut, atrăgător. *Am aflat răspunsul de la slujitorul acela al meu care-ţi este domniei-tale simpatic.* SADOVEANU, Z. C. 29. *Fetele profesorului de limba română... erau mai urîţele, dar foarte bune şi simpatice.* REBREANU, I. 97. *Ea loveşte automatic Fildeşul sau abanosul învechitului clavir, Pe cînd ochii ei în zare urmăresc un chip simpatic, Rentregind cu-ncet conturul unui dulce suvenir.* MACEDONSKI, O. I 87. *Simpatica muzică a lui Weber, aşa plină de suave melodii, pare că netezeşte, cu suflare lină, toate asprimile.* ODOBESCU, S. III 99.
2. (Învechit) Care dă dovadă de simpatie (pentru cineva sau ceva); plin de simpatie. *De cele mai multe ori, durerea lui Beldiceanu are tonul larg şi simpatic al altruismului.* IONESCU-RION, C. 127. ✦ (Rar) Favorabil. *O cronică simpatică acelui dintre pribegi care ajunsese astfel la domnie.* IORGA, L. I 347.
3. (În e x p r.) *Sistem nervos simpatic* sau (substantivat, n., învechit) *marele simpatic* = sistem nervos format din ganglioni şi din fibre nervoase, care reglează, sub controlul scoarţei, funcţiile glandelor şi ale organelor interne. *Ganglioni (nervi* etc.) *simpatici* = ganglioni (sau nervi) care fac parte din sistemul nervos simpatic. *Rothberger şi Winterberg, lucrînd pe mamifere, au emis părerea că medicamentele digitalice excită terminaţiile simpatice.* DANIELOPOLU, F. N. II 35. *Granulaţiunile coloidale din celulele ganglionilor spinali şi simpatici şi din centrii nervoşi sînt izolate şi nu constituie aglomeraţiuni* MARINESCU, P. A. 50. *Cerneală simpatică* = cerneală incoloră, care devine vizibilă numai la căldură sau prin tratarea ei cu diferite soluţii speciale (şi care se foloseşte pentru a scrie texte secrete).

SIMPATÍE, *simpatii,* s. f. 1. Atracţie, înclinare, afinitate pe care cineva o simte faţă de o persoană sau pe care o inspiră unei persoane; afecţiune, prietenie. *Dumneata te-ai bucurat de la început de simpatie în sat la noi.* SADOVEANU, P. M. 23. *Li-era drag fără să-l fi văzut vreodată şi simpatia lor pentru el creştea cu cît se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.* REBREANU, I. 86. *Paşa, foarte mişcat, răspunde arătînd simpatiile ce le-a avut totdeauna pentru romîni.* BART, S. M. 28. ✧ E x p r. **A avea simpatie** (pentru cineva) sau (rar) **a lua** (pe cineva) **în simpatie** = a simpatiza (pe cineva). *Mătuşa Ruxandra îl luase în simpatie, uitînd vechiul război.* C. PETRESCU, R. DR. 125. ✦ Aprobare; sprijin. [Mişcarea de eliberare naţională] *se bucură de adînca simpatie a clasei muncitoare internaţionale.* GHEORGHIU-DEJ, R. 10. *Li se făceau pe stradă... manifestaţii de simpatie.* PAS, Z. IV 26.
2. (Familiar) Persoană faţă de care cineva are simpatie sau dragoste. *Îi fi vrut să fie ca Rudolf Valentino şi Ramon Novaro al vostru! îi luă apărarea Costea Lipan, duşman hotărît al eroilor fotogeniei de film. — De ce nu? se repezi Sabina să-şi ocrotească, la rîndul ei, simpatiile ofensate.* C. PETRESCU, C. V. 89.
3. Dependenţă care există între nervii a două organe şi care face ca, atunci cînd unul dintre acestea suferă, să sufere şi celălalt.

SIMPATIZÁ, *simpatizez,* vb. I. T r a n z. A avea sentimente de simpatie faţă de cineva. *De ce nu treci odată pe la Laura?... Ştii cît te simpatizează.* C. PETRESCU, Î. II 124. [Nadina] *i se părea fiinţa cea mai fermecătoare şi lăsa să se înţeleagă că-l simpatizează.* REBREANU, R. I 179. ✦ I n t r a n z. A împărtăşi sentimentele şi aspiraţiile cuiva, a sprijini pe cineva sau ceva. *«Ruşii simpatizează cu dorinţa poporului romîn de a se uni într-un singur stat» — scria marele democrat-revoluţionar rus N. G. Cernîşevski.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2872.

SIMPATIZÁNT, -Ă, *simpatizanţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care împărtăşeşte ideile, sentimentele şi aspiraţiile unei grupări politice, fără a fi membru al ei.

SIMPATRIÓT, *simpatrioţi,* s. m. (Grecism învechit) Compatriot. *Avem la ceai nişte simpatrioţi... am uitat să-ţi spun că musafirii simpatrioţi sînt artişti.* CARAGIALE, O. VII 63. *Cunosc pe Zaharaki, el îi simpatriotul meu.* ALECSANDRI, T. 1388.

SIMPLAMÉNTE adv. Pur şi simplu, propriu-zis. *El vorbeşte Lucruri nemaipomenite, simplamente bîiguieşte.* COŞBUC, P. II 128.

SIMPLICITÁTE s. f. **1.** Însuşirea de a fi simplu; p. ext. lipsă de artificialitate, de rafinament sau de afectare; simplitate. *Şi el şi doamna se înţelegeau deplin... în curăţenia şi simplicitatea vieţii lor.* SADOVEANU, Z. C. 108. *Cum aş fi voit să fiu muncitor de aceia ce-şi trec viaţa în simplicitate.* BOLINTINEANU, O. 345. *Un vulpoi coprins de boală... Se silea să dovedească C-un stil dulce, vorbe mii, Că cu o simplicitate Şi cu traiul cel cinstit, Cu năravuri lăudate E oricine fericit.* ALEXANDRESCU, P. 31. ◇ (Poetic) *Un aer de simplicitate tînără părea că învăluieşte toate cele. Natura surîdea, în pragul primăverii.* D. ZAMFIRESCU, R. 91. ✦ Lipsă de podoabe căutate, de rafinament artificial (la o operă de artă). *Cu o atenţiune nu tocmai încordată, am putea distinge în poezia poporului simplicitatea ca formă, adîncimea ca sentiment, naturalul ca mod de simţire şi cugetare.* HOGAŞ, DR. II 178. *Povestirea lui Ion, cum a fugit de la ocnă, e admirabil de poetică, cu toată simplicitatea ei.* GHEREA, ST. CR. II 162.

2. Credulitate, naivitate, prostie.

SIMPLIFICÁ, *simplific,* vb. I. Tranz. A face mai simplu. (Absol.) *De la Irina n-ai ce afla. — De ce? — Irina suferă de acelaşi păcat ca şi dumneata: simplifică. Viaţa nu încape în formule.* BARANGA, I. 194. ◇ Refl. *Poate că la anul, poate şi mai curînd, toată această strălucită arhitectură... se va simplifica.* GALACTION, O. I 343. ✦ (Mat.) A împărţi cu aceeaşi valoare numitorul şi numărătorul unei fracţii sau ambii membri ai unei ecuaţii, pentru a obţine o fracţie sau o ecuaţie echivalentă cu cea dată, dar cu termenii mai mici; a reduce prin divizor comun.

SIMPLIFICÁRE, *simplificări,* s. f. Acţiunea de a simplifica; modificare care simplifică. *Simplificarea aparatului de stat.* ▭ *Vor face fără împotriviri acest sacrificiu în favoarea armoniei limbii şi în privirea simplificării ortografiei.* ALECSANDRI, S. 6. ◇ (Mat.) *Simplificarea fracţiilor* = reducerea fracţiilor printr-un divizor comun.

SIMPLÍSM s. n. Însuşirea de a fi simplu sau simplist; mod unilateral şi superficial de a privi lucrurile, judecată a omului simplist; nivel intelectual scăzut. *Această invitaţie la simplitate în unele versuri ale poetei se confundă cu simplismul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 4/1.

SIMPLÍST, -Ă, *simplişti, -ste,* adj. (Despre concepţii, raţionamente, metode) Care nu consideră lucrurile din toate punctele de vedere şi sub toate aspectele, neglijînd uneori chiar pe cele esenţiale; unilateral, superficial, sărac. *Definiţia nu trebuie să fie simplistă sau neştiinţifică.* L. ROM. 1953, nr. 4, 32. *Totul e organizat şi dominat de un spirit comercial simplist.* RALEA, O. 17. ◇ (Adverbial) *Conflictul să fie puternic... eroii pozitivi să nu fie pur şi simplu orbi la nişte fapte aduse simplist pe scenă de autor.* V. ROM. decembrie 1953, 296. *Simplist îşi reprezintă d. Missir plînsul poeţilor; pentru d-sa plînsul poeţilor e un caracter distinctiv al artei în genere.* GHEREA, ST. CR. III 55. ✦ (Despre oameni şi manifestările lor) Care judecă superficial, unilateral, care este lipsit de complicaţii şi subtilităţi intelectuale. *Erau lacăte uriaşe şi grosolane, indiciu al unor firi simpliste, care au prejudecata forţei.* C. PETRESCU, C. V. 43.

SIMPLITÁTE s. f. **1.** Însuşirea a tot ce este simplu şi lipsit de complicaţii, lipsă de formalitate; p. ext. lipsă de artificialitate, de afectare, de prefăcătorie. *Aceeaşi mare simplitate a lor dintotdeauna.* BOGZA, C. O. 305. *Avea nişte ochi nespus de blînzi şi de copilăroşi, nişte ochi în care lăcrămau naivitatea, simplitatea şi umilinţa, fără nici un amestec de viclenie sau de făţărnicie.* GALACTION, O. I 85. *Suvenirea ei ar sili imaginaţia mea să galopeze fără voie şi aş călca hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa.* NEGRUZZI, S. I 38. ✦ Lipsă de podoabe căutate, de rafinament artificial (într-o operă de artă). *În trecutele zile un june... plin de idei nouă mai mult bune decît greşite, îmi ceti o compunere a sa, care n-ar fi rea dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decît prin simplitate.* NEGRUZZI, S. I 255. *Cevaşi din măreaţa simplitate a hronicilor noastre se revarsă în «Hronica Romînilor».* RUSSO, S. 45.

2. Credulitate, naivitate. [Freischütz este] *simplitatea cea mai naivă în viaţa reală.* ODOBESCU, S. III 99. ✦ Însuşire a unei persoane cu apucături şi gesturi simple; naivitate. *Colonelul se amuza şi el cu simplitate, povestind.* CAMIL PETRESCU, U. N. 235.

SIMPLÓN s. n. Nume dat unui tren internaţional care făcea odinioară ruta Paris-Bucureşti, trecînd prin tunelul Simplon. *Simplonul era încă trei ore distanţă de Bucureşti.* C. PETRESCU, Î. II 226.

SÍMPLU, -Ă, *simpli, -e,* adj. **1.** (În opoziţie cu compus) Care este format dintr-un singur element sau din elemente omogene; care nu se poate împărţi în elemente de natură diferită; neamestecat. *Silabă numim un sunet deplin, simplu sau compus cu una din consoane.* CREANGĂ, A. 88. ◇ *Corp simplu* v. corp (4). *Floare simplă* = floare a cărei corolă e compusă dintr-un singur rînd de petale şi un rînd de stamine. *Frunză simplă* = frunză alcătuită dintr-un singur limb. (Gram.) *Timp simplu* = timp care se conjugă fără verbe auxiliare. *Prezentul indicativului este un timp simplu.*

2. Care este lipsit de artificialitate, neprefăcut (v. natural); p. ext. care nu este complicat, nu prezintă dificultăţi, este uşor de făcut, de manevrat, de înţeles, de rezolvat. *Această simplă povestire, a rătăcirii unui copil pe drumurile şi prin dumbrava de la marginea tîrguşorului, nu putea fi scrisă decît de un om care are multe şi diverse însuşiri de poet şi de artist.* IBRĂILEANU, S. 5. ◇ (Adverbial) *Toate s-au petrecut în vis, firesc, simplu, rapid şi agreabil.* C. PETRESCU, O. P. I 105. *Se aşează simplu pe marginea patului.* REBREANU, R. I 245. ◇ (Ec. pol.) *Producţie de mărfuri simplă* v. producţie (1). *Cooperaţie simplă* v. cooperaţie.

3. (În opoziţie cu dublu) Care e într-un singur plan, care se întîmplă o singură dată. *Contabilitate în partidă simplă.* ✦ (Substantivat) Partidă de sport între doi adversari. *Cea mai disputată probă a fost cea de simplu băieţi.*

4. Lipsit de podoabe, modest; p. ext. fără valoare, inferior în ce priveşte calitatea sau preţul. *Cortina simplă... fără nici o podoabă, odihneşte ochii.* STANCU, U.R.S.S. 72. *În dulapuri vechi de lemn simplu erau cărţi vechi legate în piele.* EMINESCU, N. 52. *Sub simplele vestminte s-ascunde cîteodată O inimă de ură şi de trădări curată, Precum sub manta d-aur a omului bogat S-ascunde cîte-un suflet de patimi degradat.* BOLINTINEANU, O. 62. ◇ (Adverbial) *Doamna Raspal e îmbrăcată simplu.* VLAHUŢĂ, O. A. III 7.

5. (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de afectare, de rafinament, de prefăcătorie sau de răutate; modest, sincer, cinstit. *Ţărani ardeleni, simpli şi liniştiţi, unii venind din pădure cu un topor în mînă, alţii de pe ogoare cu o coasă pe umăr.* BOGZA, C. O. 305. *Între bătrînii aceia simpli, cu sufletele pline de iubire, se simţea în adevăr ca într-un colţ de viaţă nouă.* SADOVEANU, O. IV 24. *La un semn deschisă-i calea şi s-apropie de cort Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port.* EMINESCU, O. I 146. ✦ Lipsit de cultură, de rînd; (peiorativ) necioplit. *Bătrînii părinţi... sînt oameni simpli, naivi, de modă veche, trăindu-şi sfîrşitul în căsuţa lor gospodărească de ţară.* SADOVEANU, E. 241. *Consternarea ordonanţei*

ţi făcea bine. Dacă un om simplu se revoltă, atunci eu ce să fac? îşi zise Bologa. REBREANU, P. S. 80.

6. (Precedînd numele, înlocuieşte un adverb) Numai, doar; nimic mai mult decît; sadea, curat. *Vartolomeu Diaconu aprobă din simplă bună-cuviinţă. Nu pricepea ce vrea să spună străinul.* C. PETRESCU, A. 288. *El văzu ochii lui Bozan înecaţi, aprinşi ca de febră, şi nu ştia dacă sînt lacrimi sau simplă sudoare.* SAHIA, N. 31. *M-am dus să fac cunoştinţă cu oraşul, mai întîi ca simplu călător.* BASSARABESCU, S. N. 22. ◇ Expr. **Pur şi simplu** v. p u r. (Familiar) **Simplu ca bună ziua** = foarte simplu. **Simplu muritor** = om obişnuit, om de rînd.

SIMPÓZION, *simpozioane,* s. n. (În antichitate) Continuare a mesei de seară cu cîntece şi dansuri şi cu discuţii variate; (azi) discuţie organizată, pe baza unor scurte expuneri făcute de cîţiva vorbitori, în faţa şi cu participarea publicului, asupra unei teme literare, filozofice, ştiinţifice etc. de actualitate.

— Accentuat şi: *simpozión.*

SIMPTÓM, *simptome,* s. n. Manifestare, semn, indiciu caracteristic unei stări patologice sau unui proces fiziologic al organismului sau, f i g., al oricărei stări anormale individuale sau sociale. *Modul de acţiune a acestui microorganism, care produce diverse simptome clinice, este necunoscut.* BABEŞ, O. A. I 342. *Şi-a întrerupt întrebările atunci, fiindcă i s-au părut primele simptome ale laşităţii.* REBREANU, R. II 188. *Nici concepţiile filozofice, nici cutare ori cutare credinţă religioasă nu pot fi pricina unor anomalii spirituale, ca pesimismul, decepţionismul; căci aceste concepţii şi credinţi religioase sînt simptome că societatea e bolnavă.* GHEREA, ST. CR. I 67. *Această urîtă maladie îşi atacă victima pe furiş. După primele simptome, pacientul cade la pat.* CARAGIALE, O. VII 46. *Această moliciune de simţimînt este simptomul unei boale.* BOLINTINEANU, O. 442.

SIMPTOMÁTIC, -Ă, *simptomatici, -e,* adj. Care indică existenţa unei stări patologice a organismului; care se referă la simptomele unei boli sau, f i g., care apare ca simptom semnificativ al unei stări anormale individuale sau sociale. *Paloare simptomatică.* ◇ *Tratament simptomatic* = tratament care urmăreşte vindecarea unei boli prin înlăturarea simptomelor ei (şi nu a cauzelor care o provoacă).

SIMPTOMATOLÓGIC, -Ă, *simptomatologici, -e,* adj. Care se referă la simptomatologie, privitor la simptomatologie.

SIMPTOMATOLOGÍE s. f. Totalitatea simptomelor unei boli. ✦ Parte a medicinii care studiază simptomele bolilor.

SIMTIMÉNT s. n. v. **sentiment.**

SIMŢ, *simţuri,* s. n. **1.** Facultate a omului şi a animalului de a percepe impresii din lumea exterioară cu ajutorul organelor senzoriale specifice; simţire. *La o cîrmire a vieţii, simţurile, unul cîte unul, încep să se întunece.* DELAVRANCEA, A. 79. ✦ Delectare a simţurilor; gust (II 4). *Elescu ţi înşiră numele acelor obiecte destinate a satisface simţurile iubitei sale.* BOLINTINEANU, O. 462. ✦ (Mai ales la pl.) Instinct, pornire senzuală; senzualitate. [Lara] *vrea Nimic să nu-şi refuze din tot ce simţul cere.* MACEDONSKI, O. I 261.

2. Capacitate a omului de a înţelege, de a judeca, de a aprecia; înclinare, aptitudine pentru ceva. [Caragiale] *avea în grad înalt simţul limbii şi al posibilităţilor ei.* IBRĂILEANU, S. 61. *Cetăţeanul turmentat, persoană simbolică, după cum am zis, prin ignoranţa lui, prin lipsa de simţ politic.* GHEREA, ST. CR. I 346. *Oricît de neplăcut să fi fost spectacolul pentru simţul estetic al călătorului meu, el avu o influenţă salutară asupra eroului nostru.* EMINESCU, N. 35. ◇ (Franţuzism învechit) *Simţ comun* = bun-simţ. *Nu-mi pasă de critica domnului acelui. — Şi pentru ce nu-ţi pasă? — Pentru că n-are simţul comun.* NEGRUZZI, S. I 259. *Simţ moral* = facultatea de a deosebi binele de rău. *Simţ practic* = îndemînare în a rezolva diferite chestiuni. ◇ Expr. **A avea simţul răspunderii** (sau **simţ de răspundere**) v. r ă s p u n d e r e.

SIMŢĂMÎNT, *simţăminte,* s. n. Sentiment. *Îşi aduse aminte de simţămîntul de singurătate.* DUMITRIU, N. 74. *Acest simţămînt sfînt, nu cunosc încă nici un neam, nici o seminţie cît de brută, cît de sălbatecă, care să nu-l aibă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 54.

— Variante: **simţimînt** (C. PETRESCU, C. V. 361, DAVILA, V. V. 86, ODOBESCU, S. III 50), **simţemînt** (ARDELEANU, D. 52), **simţimént** (ALEXANDRESCU, M. 5) s. n.

SIMŢEMÎNT s. n. v. **simţămînt.**

SIMŢÍ, *simt,* vb. IV. T r a n z. **1.** A percepe, prin intermediul organelor de simţ, efectul unei excitaţii. *Birnoavă îşi simţi braţul strîns ca-ntr-un cleşte de fier.* SADOVEANU, O. VII 91. *Numai cînd ajunse la poartă, simţi cît era de ostenită. Într-un suflet alergase cale de trei ceasuri.* VLAHUŢĂ, O. A. II 51. *Ei mergeau fără a simţi că merg, părîndu-li-se calea scurtă.* CREANGĂ, P. 276. *Îşi simte gîtu-atuncea cuprins de braţe reci... Din ce în ce mai vie o simte-n a lui braţe Şi ştie că de-acuma a lui rămîne-n veci.* EMINESCU, O. I 95. ◇ F i g. *Acum gîndurile toate, ca de plumb mi le simt grele. Mi-a rămas inima rece şi-mpietrită de durere.* VLAHUŢĂ, O. A. 45. *Simţeam că universul la pasu-mi tresărea, Şi naţii călătoare, împinse de a mea, Împlut-au sperioase pustiul pîn' la poluri.* EMINESCU, O. I 91. ◇ Expr. **A simţi** (ceva) **pe propria (sa) piele** v. p i e l e (1). **A simţi un gol în stomac** v. g o l[2]. **A avea** (sau **a simţi**) **un ghimpe la** (sau **în**) **inimă** v. g h i m p e (I 1). ◇ A b s o l. *Am simţit ca un cutremur, care m-a trezit.* ALECSANDRI, T. I 453. ✦ R e f l. A-şi da seama de propria sa stare fizică. *Cum ne simţim?* C. PETRESCU, Î. II 77. *Cum te mai simţi, frate Paisie?* NEGRUZZI, S. I 160. ◇ (Urmat de determinări predicative) *Împărăteasa s-a simţit însărcinată.* ISPIRESCU, L. 2.

2. A băga de seamă, a prinde de veste, a observa (pe cineva sau ceva) mai mult pe baza unui reflex decît cu ajutorul judecăţii; (despre animale) a adulmeca. *Simţea de departe paşii şi îi recunoştea.* C. PETRESCU, Î. II 78. *Am ieşit prin bucătărie, ca să nu mă simtă nimeni, şi m-am dus jos la pod.* SEBASTIAN, T. 27. *Ne apropiarăm fără să ne simtă.* HOGAŞ, M. N. 105. *Am eu un căţeluş de fier cu fălcile de oţăl, şi cînd l-a simţi că s-apropie, va lătra de trei ori şi ne-a da de ştire.* RETEGANUL, P. III 35. ◇ A b s o l. [Fata] *sări ca o pisică de uşure peste prag, de nici nu atinse pe călugăriţa pe care o furase somnul... Călugăriţa simţi, sări odată în sus şi, văzînd că lipseşte vasul, începu a se boci.* ISPIRESCU, L. 30. ◇ R e f l. (adesea i m p e r s.) *În glasul lui se simţea o turburare mare.* DUNĂREANU, CH. 94. *Se simte că nu e cruce de voinic în casă.* DELAVRANCEA, H. T. 134. *Numele lui Mihai, banul ţării de peste Olt, umblă din gură în gură, şi mişcarea ce se simte dincoace de Olt printre locuitori nu prea îmi miroase a bine.* ISPIRESCU, M. V. 6. ◇ Expr. **A se simţi ceva în aer** v. a e r[1] (2).

3. A-şi da seama, a fi conştient, a înţelege o acţiune, o situaţie bazîndu-se atît pe elemente logice cît şi pe intuiţie, instinct sau legături afective cu altă persoană. *Am eu mirosul meu... Eu, dacă vrai să ştii, puteam să fiu prima poliţist... fiindcă eu simt omul de departe...* DAVIDOGLU, M. 22. *Eminescu simţea, ca poet adevărat, că nu e cu putinţă o literatură temeinică fără o limbă flexibilă şi autentică.* CĂLINESCU, E. 197. *Simţea de ajuns frumoasa fată Că viaţa noastră nu ni-e dată De dragul unor flori din lunci.* COŞBUC, P. I 123. *Ce adînc simte şi pricepe omul acesta societatea în care trăieşte.* VLAHUŢĂ,

O. A. 225. ✦ Refl. (Urmat de determinări modale) A fi conștient de o însușire, de o dispoziție sau de o stare proprie, a se crede capabil de ceva. *Ionuț Păr-Negru se simți mic și-și înghiți lacrimile.* SADOVEANU, F. J. 356. *Trăind în cercul vostru strîmt, Norocul vă petrece, Ci eu în lumea mea mă simt Nemuritor și rece.* EMINESCU, O. I 181. *Tomșa, nesimțindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia.* NEGRUZZI, S. I 142.

4. A fi cuprins de o stare afectivă, a încerca un sentiment, o emoție etc.; a fi mișcat, impresionat, tulburat. *Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie, Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate De dureri, pe care însă le simțim ca-n vis pe toate.* EMINESCU, O. I 130. *Viața se trece cu grăbire, Anii cei tineri se strecor; Dar eu nu simt nici o mîhnire, Căci mă țin tot pe urma lor.* ALECSANDRI, T. I 333. *Simții o neliniște oarecare.* NEGRUZZI, S. I 67. ✧ (Metaforic) *Iată lacul. Luna plină. Poleindu-l, îl străbate; El, aprins de-a ei lumină, Simte-a lui singurătate.* EMINESCU, O. I 210. ✧ Expr. **A simți lipsa** (cuiva sau a ceva) = a suferi din cauză că cineva sau ceva lipsește. *Mă voi sili să nu simți lipsa fratelui meu.* ISPIRESCU, L. 21. **A simți nevoia să...** = a dori să... *Vecina deretica. Era mai voioasă, poate. Simțea, poate, nevoia să schimbe, cu o făptură omenească, o vorbă.* PAS, Z. I 84. ✦ A avea impresia că..., a încerca sentimentul că... *Pînă a doua zi simțeam că voi înnebuni.* CAMIL PETRESCU, U. N. 154. *Totdeauna, oricîți bani am avut, oricîte rochii, oricîte bijuterii, totdeauna am simțit că-mi lipsește ceva, nu știam bine ce.* SEBASTIAN, T. 353. ✧ Refl. (Urmat de determinări modale) *Mă simțeam cu el așa de bine, ca și cu unul din vechii povestitori care mi-au încîntat copilăria.* SADOVEANU, E. 100. *Colo-n umeda-i pustie, Ca-n sicriu, Te-ai simți pe veci nicie Mort de viu.* EMINESCU, O. IV 20. *Mă simțeam foarte trist. Voiam să plîng și nu puteam.* NEGRUZZI, S. I 57. (Expr.) **A se simți la** (sau **în**) **largul lui** sau **(ca) acasă (la el)** = a încerca un sentiment plăcut, a avea impresia că se află într-un mediu familiar, înconjurat de oameni sau de lucruri cunoscute; a-i fi cuiva bine. *Aicea, printre ardeleni, mă simt acasă. În fiecare văd un nepot de-al lui Horia, de-al lui Iancu.* BENIUC, V. 27. *E un om care la volanul unei mașini, la o masă de bacara, într-un mare hol de hotel, se simte la el acasă.* SEBASTIAN, T. 339. *Voi avea grijă ca poetul familiei noastre să se simtă acasă la el în țara românească.* REBREANU, R. I 164. *În această lipsă desăvîrșită de zgomot și de mișcare, Radu se simți în largul lui.* VLAHUȚĂ, O. A. 128. **A se simți cu mușcu pe căciulă** v. căciulă (1). ✦ Refl. A încerca o apăsare, o greutate, a se resimți de pe urma unei situații sau a unei stări rele. *De cînd mi-au venit băieții de la învățătură, îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine; acum zic și eu că poți duce vornicia pe viață fără să te simți.* CREANGĂ, A. 18.

— Prez. ind. și: *simțesc* (SADOVEANU, P. M. 15, CREANGĂ, P. 205, NEGRUZZI, S. I 41), *simț* (DELAVRANCEA, O. II 35).

SIMȚIBILITÁTE s. f. (Neobișnuit) Sensibilitate. *Surtucarul înstrăinat de țărani prin haina nemțească... în această avariție de cuvinte, în aceste gesturi indiferente, vede nesimțibilitatea țăranului.* GHEREA, ST. CR. II 244.

SIMȚICIÚNE s. f. (Învechit) Sensibilitate, sentiment, simțire. *Coarda celei mai delicate simțiciuni nu lipsi din inima sa poetică.* ODOBESCU, S. I 293.

SIMȚIMÉNT s. n. v. **simțămînt.**

SIMȚIMÎNT s. n. v. **simțămînt.**

SIMȚÍRE, *simțiri,* s. f. 1. Facultatea de a simți; sensibilitate. *E știut că limba, bogăția de expresii... la un poet format este oareșicum rezultatul puterii lui de gîndire, așa că imagina și nevoia de descărcare a simțirii lui poetice cheamă cuvîntul și se servește de el.* VLAHUȚĂ, O. A. 399. *Acea tainică simțire care doarme-n a ta harfă În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă?* EMINESCU, O. I 137. ✧ Expr. (Rar) **Simțire de sine** = bun-simț, bună-cuviință. *Haina răzășească... curată... dovedea bunăstare și om cu simțire de sine.* C. PETRESCU, R. DR. 22.

2. Sentiment. *Era trudită după două zile de umblet călare și se gîndea c-o simțire de plăcere la un culcuș moale.* SADOVEANU, B. 120. *În ochii ei ar fi putut citi cineva două simțiri deosebite, luptîndu-se cu putere: dragostea și o grozavă frică.* GANE, N. I 63. *Ea se afla într-unul din aceste momente... Cînd fericirea amorțește oricare alte simțiri ale noastre.* NEGRUZZI, S. I 78.

3. Stare normală a organismului, în care omul e pe deplin conștient de ceea ce se petrece în jurul lui, fiind stăpîn pe simțurile și pe facultățile lui intelectuale. *Am putea să cercetăm dacă are simțirea toată, înfingîndu-i (= înfigîndu-i) un bold în coapsă.* SADOVEANU, D. P. 28. ✧ Loc. adj. **Fără simțire** = a) fără bună-cuviință; b) fără cunoștință; inconștient, leșinat. *Altă spaimă mai înfricoșată l-au cuprins, și îndoindu-și pașii către fugă cu atîta iuțală, încît, obosit, fără simțire au căzut la pămînt.* DRĂGHICI, R. 160. ✧ Expr. **A-și pierde simțirea** (sau **simțirile**) = a-și pierde cunoștința, a leșina. *Biata... babă era umflată cît o bute... simțirea însă nu și-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 15. **A-și veni în simțire** (sau **în simțiri**) = a-și reveni din leșin, din somn etc.; a-și veni în fire. *Vino-ți în simțiri, nepoate Stoiceo... Te-ai dezmeticit?* GALACTION, O. I 54. *Viindu-și nițel în simțiri și neputîndu-se scula, a început a geme.* ISPIRESCU, L. 329. *Atunci își vine în simțire și într-un buc iese afară cu pușca la umăr.* CREANGĂ, P. 311. ✦ (Rar) Simț. *O încordare înaltă a atenției ascute simțirea auzului în singurătatea nopții.* CARAGIALE, O. I 290. *Cu ochii caută vînatul, cu gîndul zboară poate către alte doruri; dar simțirile-i sînt în veci deștepte.* ODOBESCU, S. III 17.

4. (Învechit și popular) Bun-simț. *Un bou ca toți boii, puțin la simțire... Dobîndi-n cireadă un post însemnat.* ALEXANDRESCU, P. 64.

SIMȚÍT, -Ă, *simțiți, -te,* adj. 1. Pornit dintr-o stare afectivă puternică; care este plin de sensibilitate, care emoționează. *Își făcuse... o cuvîntare bine simțită prin care să apeleze la inima judecătorului.* REBREANU, I. 123. *Am scris, de la doctor, d-lui Costică cîteva rînduri bine simțite.* CARAGIALE, O. VII 37.

2. (Despre persoane) Plin de bun-simț. *Femeie ca pîinea caldă și simțită.* PAS, Z. I 85.

SIMȚITÓR, -OÁRE, *simțitori, -oare,* adj. 1. Care se înduioșează ușor, este plin de sensibilitate; sensibil. *Avea inima cea mai bună din lume, era simțitoare și milostivă cu nenorociții.* GALACTION, O. I 304. *Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tînără, bună, simțitoare; poate că s-ar fi îndurat la nenorocirea mea.* NEGRUZZI, S. I 52. ✧ (Poetic) *Pe nesimțite vîntul se întețise... Papura se îndoia așa de tare, încît săruta apa cu vîrfurile ei simțitoare.* CAZABAN, V. 32. ✧ Expr. **A atinge** (pe cineva) **la coarda sensibilă** (sau **simțitoare**) v. coardă. ✦ Dispus să se lase stăpînit de un sentiment, accesibil la un sentiment. *L-a mea jale, l-a mea chemare, Dacă-al tău suflet e simțitor, Vin' să-ți dau numai o sărutare Și-apoi din lume vesel să zbor!* ALECSANDRI, P. I 152. *Plăcerea prieteniei, atît de rar cunoscută de cei mari, pentru că ei se iubesc numai pre sine, era aceea la care... era mai simțitor, privind-o ca cea mai dulce legătură a societății.* NEGRUZZI, S. II 155.

2. Apreciabil, considerabil, important. *Oamenii lui mîncau bine, și economie simțitoare se făcea la capitolul de hrană a trupei.* BART, S. M. 72. ✧ (Adverbial) *Ar putea să sporească simțitor buna ei stare generală.* GALACTION,

O. I 241. *Lumina a scăzut între timp simțitor, fără să se fi întunecat însă de tot.* SEBASTIAN, T. 129. *Soarele se plecase simțitor înspre apus și întunericul peste curînd avea să sosească.* HOGAȘ, M. N. 167.

SIMȚIVEÁRĂ, *simțiveri*, s. f. Specie de pițigoi *(Parus major)*.

SIMȚUÁL, -Ă, *simțuali, -e*, adj. (Rar) Care se referă la simțuri, care ține de simțuri; senzual. *Toate plăcerile, atît sufletești cît și simțuale.* ODOBESCU, S. I 330.

SIMULÁ, *simulez*, vb. I. Tranz. A face să apară ca real un lucru inexistent, a da, în mod intenționat, o impresie falsă. *Ai noștri simulează în fața batalioanelor d-voastră retragerea, ca să veniți mai bine în cîmpul de tragere al artileriei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 413. *Simulă spre mine o mișcătură în aer, fără să zică nimic.* HOGAȘ, M. N. 45. *Durerea chiar de-o simulezi, eu simt fiori adînci în pieptul meu trezind.* EMINESCU, O. IV 69. ◇ (Poetic) *Munțele e calcaros, simulînd cetăți fantastice de piatră, și riul trece printre pereți de stîncă apropiați în chipul unor coridoare colosale.* CĂLINESCU, I. C. 7. ✦ A se preface bolnav, nebun, beat (pentru a obține un avantaj sau a evita o sancțiune). (Absol.) *Simulează sau îi nebun? îl întrebă, la ureche, maiorul.— Simulează... răspunse colonelul cu glas tare. Ascultă, ticălosule! Cu noi nu-ți merge... Pentru că ai dezertat în timp de război, te împușcăm.* CAMILAR, N. I 354.

SIMULÁCRU, *simulacre*, s. n. Imitație lipsită de valoare, aparență înșelătoare; acțiune simulată, lucru care dă o impresie falsă a realității.

SIMULÁNT, -Ă, *simulanți, -te*, s. m. și f. (Rar) Persoană care simulează o boală, nebunia etc., pentru a se sustrage unor obligații sau unor sancțiuni. *Prefăcutule... Simulantule... Ce cînți? Dă-te jos din căruță...strigă Vieru.* CAMILAR, N. I 201.

SIMULÁRE, *simulări*, s. f. Faptul de a simula; prefăcătorie, falsificare.

SIMULĂȚIE, *simulații*, s. f. Simulare.

SIMULTÁN, -Ă, *simultani, -e*, adj. (Despre acțiuni, evenimente și stări, în opoziție cu succesiv) Care se petrece sau există în același moment (cu altul sau cu altele); concomitent. *Prezența simultană a norilor și a lunii pe cer prilejuiește lumii spectacolul ei cel mai încărcat de o grea, aproape insuportabilă frumusețe.* BOGZA, C. O. 52. ◇ (Adverbial) *Din vreo sută de guri izbucni aproape simultan și furtunos același «huo» revoltat, pe cînd Trifon Guja, apucînd o piatră, o zvîrli după automobilul ce se depărta scrîșnind.* REBREANU, R. II 45. ✦ *(Sistem de) ecuații simultane* = (sistem de) ecuații în care mai multe necunoscute intervin deodată în mai multe ecuații.

— Variantă: (rar) **simultanéu, -ée** (MACEDONSKI, O. IV 136) adj.

SIMULTANEITÁTE s. f. Proprietatea unor acțiuni, a unor stări sau a unor evenimente de a se petrece în același moment, de a fi simultane.

SIMULTANÉU, -ÉE adj. v. **simultan.**

SIMÚN s. n. Vînt foarte puternic, fierbinte și uscat, care suflă în Sahara și în Arabia, de la sud la nord. *Ea nu plîngea lacrimi, din pieptul ei nu izvorau suspine, dar în întunericul ființei ei bîntuia parcă simunul pustiului.* SADOVEANU, O. V 465. *Numeroase tresăriturî, ca undele fugare pe care le trezește simunul pe fața mișcătorului nisip, trec pe blondul trup al leului.* ANGHEL, PR. 115.

SIMZIÁNĂ s. f. v. **sînziană.**

SIN[1] s. m. v. **sîn.**

SIN[2] s. m. invar. (Astăzi popular) Particulă întrebuințată înaintea numelui de botez al tatălui și intrînd în componența numelui de familie al copiilor; fiul lui... *Voinea sin Voinea a murit de curînd.* STANCU, D. 46.

SINAGÓGĂ, *sinagogi* și *sinagoge*, s. f. Casa de rugăciune a evreilor; templu. *Biserici sînt în tot județul 165, și sinagoge 19.* I. IONESCU, D. 75.

SINALAGMÁTIC, -Ă, *sinalagmatici, -e*, adj. (Despre contracte) Care impune obligații reciproce pentru părți.

SINALÉFĂ, *sinalefe*, s. f. (Fon.) Fuziune a două sau a mai multor emisiuni vocalice într-una singură, prin eliziune, sinereză sau contracție.

SINAPÍSM, *sinapisme*, s. n. Cataplasmă, făcută din făină de muștar și apă, care se aplică pe o parte bolnavă a corpului, cu scopul de a provoca un aflux al sîngelui.

SINAXÁR, *sinaxare*, s. n. Carte care cuprinde pe scurt viețile sfinților.

SINĂLĂU, *sinălaie*, s. n. (Regional; și în forma *sinăleu*) Cuțit gros, puțin încovoiat, prevăzut cu două mînere, cu care tăbăcarii curăță părul de pe piei. *Aducea în roabă butucul, capra, sinăleul și două toporașe.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 68.

— Variantă: **sinălĕu** s. n.

SINĂLÉU s. n. v. **sinălău.**

SÍNCER, -Ă, *sinceri, -e*, adj. (Despre oameni și despre manifestările lor) Fără sentimente prefăcute sau gînduri ascunse; deschis, franc, cinstit. *Dimitrie îl plînse... pe acest puternic protector și sincer prieten.* IORGA, L. I 334. *Cum a intrat el în viață? Cît amor de drept și bine, Cîtă sinceră frăție adusese el cu sine?* EMINESCU, O. I 53. *Îl primiră cu... ospeție sinceră.* NEGRUZZI, S. I 111. ◇ (Adverbial) *M-am bucurat sincer cînd am văzut în ziare numirea.* C. PETRESCU, C. V. 105. *Cîntăreții vor cînta mai sincer acolo.* REBREANU, R. I 83.

SINCERÍCĂ s. f. Mică plantă erbacee cu flori albe-verzui, care crește prin locuri stîncoase și nisipoase *(Scleranthus perennis)*. *Sucul unor plante ca sincerica.* MARIAN, INS. 464.

SINCERITÁTE s. f. Însușirea de a fi sincer; francheță. *I-am spus și eu, cu sinceritatea de la douăzeci de ani, cine sînt, de unde și de ce am plecat și încotro mă duc.* GALACTION, O. I 88. *O sinceritate absolută reiesă din opera tuturor scriitorilor tineri.* ANGHEL, PR. 185. *Anna e fire semeață... Poate să primească bine și să înțeleagă sinceritatea cu care îți deschizi inima, dar poate să se și supere.* D. ZAMFIRESCU, R. 150.

SINCHISEÁLĂ s. f. (Mai ales în construcții negative) Grijă, atenție, considerație față de cineva sau de ceva. *Fără cea mai mică sinchiseală.* La TDRG.

SINCHISÍ, *sinchisesc*, vb. IV. Refl. (Mai ales în construcții negative) A-i păsa cuiva de cineva sau de ceva, a lua în seamă pe cineva sau ceva, a fi preocupat de cineva sau de ceva; a se lăsa tulburat, a se deranja. *Moșneagul nu se sinchisi și vorbi din nou.* PREDA, Î. 37. *Nici unul, nici altul nu s-a mai sinchisit de tine.* PAS, Z. I 312. *Le vîri în chimir supt cojocel, fără să se sinchisească.* SADOVEANU, P. S. 220. *Mă fac că nu mă sinchisesc de el.* CARAGIALE, O. I 45.

SINCOPÁT, -Ă, *sincopați, -te*, adj. 1. (Muz). Caracterizat prin prezența sincopei; p. ext. întrerupt. *Printr-o altă fereastră se împrăștia afară o muzică sincopată de radio.* PAS, Z. I 12.

2. (Lingv.; despre vocale sau grupuri de vocale neaccentuate) Căzut din interiorul unui cuvînt prin sincopă.

SINCÓPĂ, *sincope*, s. f. 1. Încetare subită (momentană sau definitivă) a funcțiunii inimii, cu întreruperea respi-

rației și pierderea sensibilității și a mișcărilor voluntare. V. colaps. *Sincopă cardiacă.* ✧ (Metaforic) *Inima lucrurilor încetase de a mai bate și o sincopă colosală ai fi zis că tăiase suflarea în pieptul uriaș al naturii.* HOGAȘ, M. N. 165.

2. (Muz.) Efect ritmic, cu caracter dinamic, obținut prin mutarea accentului unei măsuri de pe timpul tare pe cel slab.

3. (Lingv.) Căderea unei vocale neaccentuate sau a unui grup de vocale neaccentuate din interiorul unui cuvînt.

SINCRETÍSM, *sincretisme,* s. n. **1.** Stare de nediferențiere a elementelor unui fenomen, specifică fazelor primitive de dezvoltare. *Sincretismul artei primitive.*

2. Amestec de teorii diferite și contradictorii care au fost reunite în mod forțat (ignorîndu-se deosebirile dintre ele).

SINCRÓN,-Ă, *sincroni,-e,* adj. **1.** (Despre două sau mai multe transformări) Care se petrec între momente inițiale simultane și momente finale simultane; care se desfășoară în același interval de timp.

2. (Despre două sau mai multe fenomene periodice) Care trec simultan prin aceeași fază de evoluție; (impropriu, despre două sau mai multe fapte, fenomene, stări sau evenimente) care există sau se petrec în același interval de timp.

3. (Despre două sau mai multe ceasornice) Care sînt astfel reglate, încît indică simultan aceeași oră.

4. (Despre metode de studiu sau puncte de vedere, în opoziție cu diacronic) Independent de evoluție, static, neistoric.

SINCRÓNIC, -Ă, *sincronici, -e,* adj. Sincron.

SINCRONÍSM, *sincronisme,* s. n. Proprietatea a două sau mai multor indicări de ceasornic, transformări sau fenomene de a fi sincrone.

SINCRONÍSTIC, -Ă, *sincronistici, -e,* adj. (Rar, despre scrieri istorice) Care studiază sau expune evenimentele în mod sincronic.

SINCRONIZÁ, *sincronizez,* vb. I. Tranz. A face ca două sau mai multe acțiuni, fapte, faze sau evenimente să se petreacă în același timp. ✦ (În cinematografie) A pune în concordanță de timp vorbirea cu imaginile la care se raportă.

SINCRONIZÁRE, *sincronizări,* s. f. Acțiunea de a sincroniza; aranjare a două sau a mai multor mișcări sau fenomene, astfel încît ele să se execute în același timp.

SINCRONIZATÓR, *sincronizatoare,* s. n. Aparat cu care se pune în concordanță pelicula cinematografică care conține imaginea cu cea care conține textul vorbit.

SINCRONOSCÓP, *sincronoscoape,* s. n. **1.** Instrument folosit pentru a indica dacă două fenomene periodice sînt sincronice.

2. Instrument folosit pentru determinarea momentului în care a fost realizată sincronizarea a două tensiuni electrice alternative. ✦ Instrument alcătuit dintr-un oscilograf catodic, folosit pentru înfățișarea vizuală a formelor de undă.

SINCROTRÓN, *sincrotronuri,* s. n. Accelerator de electroni, folosit în cercetările experimentale de fizică nucleară, în care electronii sînt accelerați întîi de un cîmp magnetic variabil în timp, iar apoi de un cîmp electric alternativ.

SINDICÁL, -Ă, *sindicali, -e,* adj. Privitor la sindicat, de sindicat, al sindicatului. *Muncă sindicală.*

SINDICALÍSM s. n. Curent mic-burghez oportunist, ivit în mișcarea muncitorească la finele secolului al XIX-lea sub influența unor elemente reformiste, care nega necesitatea unui partid politic al proletariatului și a luptei politice împotriva capitalismului, admițînd numai metodele luptei economice a muncitorilor uniți în sindicate.

SINDICALÍST, -Ă, *sindicaliști, -ste,* s. m. și f. Persoană care face parte dintr-un sindicat.

SINDICALIZÁ, *sindicalizez,* vb. I. Refl. A se uni într-un sindicat, a forma un sindicat.

SINDICALIZÁRE s. f. Acțiunea de a se sindicaliza.

SINDICÁT, *sindicate,* s. n. **1.** Organizație de masă care unește, pe bază de adeziune voluntară, pe salariații din întreprinderi sau instituții și care are ca scop, în regimul capitalist, să lupte pentru înlăturarea exploatării și pentru satisfacerea revendicărilor economice și politice ale membrilor săi, iar în regimul socialist să mobilizeze pe oamenii muncii în opera de construire a socialismului și să lupte pentru ridicarea continuă a nivelului lor material și cultural. *Sindicatele trebuie să educe muncitorii în spiritul vigilenței de clasă împotriva exploatatorilor și uneltelor lor.* REZ. HOT. I 53. *Bibliotecile sindicatelor muncitorești sînt începuturi în legătură cu prefacerile curente.* SADOVEANU, E. 22. ✧ *Sindicat galben* = organizație sindicală din țările capitaliste, condusă de oportuniști și de partizani ai colaborării de clasă cu burghezia, aflată la discreția patronilor, organizată și dirijată din umbră de aceștia cu scopuri diversioniste. *Uniunii ceferiștilor din Cluj i se interzisese activitatea, oamenilor muncii din acest sector impunîndu-li-se îndatorirea de a se înscrie în sindicatul galben.* PAS, Z. IV 171.

2. Totalitatea membrilor unei organizații sindicale; sediu al unei astfel de organizații.

3. (În țările capitaliste, de obicei determinat prin «patronal») Asociație cu caracter monopolist între mai multe întreprinderi din aceeași ramură de producție, care își păstrează independența în ce privește producția, dar organizează vînzarea în comun a produselor, cu scopul de a elimina pe concurenți și de a-și spori profiturile. *Sindicatul zahărului.*

SINDROFÍE, *sindrofii,* s. f. (Azi familiar sau ironic) Reuniune de invitați, petrecere în familie. *Pînă-n sară, în tîrg era o fierbere nemaipomenită. În toate părțile sindrofiile se prelungiră pînă noaptea tîrziu.* SADOVEANU, O. VIII 148. *E sindrofie astă-seară, Salonul tremură-n lumină.* IOSIF, T. 147. *Mare sindrofie la cucoana Sevastița; cu lăutari, cu danț, cu ceai.* HOGAȘ, DR. II 134. ✧ Fig. [Gîștele sălbatice] *dacă colindă așa țărmurile lumii, văd toate. Și fac sindrofie ele înde ele și povestesc ce-au văzut.* SADOVEANU, O. A. II 149. ✦ (Cu sens colectiv) Totalitatea participanților la o petrecere familială. *Toată sindrofia îl primi cu însuflețire.* REBREANU, I. 100.

SINDRÓM, *sindroame,* s. n. Totalitatea simptomelor caracteristice unei boli. *Ambele sindroame se produc printr-o insuficiență de irigație sanguină miocardică.* DANIELOPOLU, F. N. II 231. *Admitem posibilitatea unei relații între turburările glandelor endocrine și sindromul lui Parkinson.* PARHON, O. A. I 294.

SÍNE pron. refl. (Forma accentuată de acuz. pers. 3 pentru toate genurile și numerele; uneori întărit prin «însuși»)

1. (Precedat de prep. «pe» sau, învechit, «pre», avînd funcțiune de complement direct al unui verb reflexiv) *Numai pe sine nu se vede cît îi de frumușel.* CREANGĂ, P. 244. *Începu a se întreba pre sine ce ginganie bipedă este el pe lume.* NEGRUZZI, S. I 202.

2. (Precedat de prepoziții, are funcțiune de atribut, complement indirect sau circumstanțial) *În fond nu*

avea sentimente de dragoste decît pentru sine însăşi. REBREANU, R. I 186. *S-a uitat lung pe foaia lui înainte de a o iscăli, a zîmbit mulţumit de sine, apoi a iscălit.* CARAGIALE, O. II 244. *La-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă... Cînd pătruns de sine însuşi odihnea cel nepătruns.* EMINESCU, O. I 132. *Te strînge-n braţe la sine De rîde inima-n tine!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 13. ◇ Expr. **De la sine** = fără ajutorul nimănui, neîndemnat de nimeni, prin propriile forţe. **A-şi veni în sine** v. reveni. ◇ (Învechit şi arhaizant, compus cu forma neaccentuată a pron. refl. «-şi», mai rar cu formele neaccentuate ale pron. pers. «-mi», «-ţi» etc.) *Doamna Ecaterina Băluşescu, aceea pe care nu pot eu s-o sufăr, aceea care nu se uită niciodată la mine, care priveşte parcă în sineşi, parcă se coboară în sufletu-i măreţ, înfăşurat într-o mîndrie de gheaţă.* SADOVEANU, O. V 685. *Daca cumva vrei să dormi şi nu-ţi vine de sineşi somnul, apoi pune capul pe pernă şi ascultă.* ODOBESCU, S. III 44. *Noi de sine-ne să facem o despărţire.* GHICA, A. 156.

SÎNEA s. f. art. invar. (Numai în expr.) **În sinea mea** (sau **a ta** etc.) = în propria conştiinţă, în eul propriu, în gînd. *Se îndoia în sinea lui dacă-i treaz ori visează.* VORNIC, P. 194. *Eu m-am bucurat în sinea mea Că nu e nici un Moş Crăciun Ca să cinstească numai pe bogaţi.* BENIUC, V. 38. *În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieţii.* REBREANU, R. I 128.

SINEÁLĂ s. f. (Mold.) Scrobeală albastră; albăstreală. *Deasupra, nourii se desfăcuseră şi cerul se arăta umed-întunecos, ca sineala.* SADOVEANU, O. I 153.

SINEÁŢĂ s. f. v. **sineaţă.**

SINÉCDOCĂ, *sinecdoce,* s. f. Figură de stil care constă în extinderea sau în restrîngerea sensului unui cuvînt, întrebuinţîndu-se numirea părţii în loc de numirea întregului, a particularului în locul generalului, a materiei din care e făcut un lucru în locul lucrului însuşi etc. sau a întregului în locul unei părţi, a generalului în locul particularului etc. *Printr-o sinecdocă putem folosi cuvîntul «pînză» în loc de «corabie».*

SINECÚRĂ, *sinecure* şi *sinecuri,* s. f. Slujbă bine retribuită, pentru care cel plătit nu este obligat să muncească de loc sau munceşte foarte puţin. *Îi putem aranja o sinecură ceva, o slujbă uşoară de o oră, două undeva.* C. PETRESCU, C. V. 110. *Slujba aceea nu poate fi decît o sinecură, căci veşnic îl întîlneam pe stradă, cu mîinile-n buzunare, fluierînd încet, c-un aer de perfectă mulţumire.* VLAHUŢĂ, O. A. 447.

SINECURÍST, -Ă, *sinecurişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care deţine o sinecură. *Văzuşi ce armată de redactori... toţi mai mult sau mai puţin sinecurişti?* REBREANU, R. II 77.

SINÉDRIU, *sinedrii,* s. n. (Învechit) Sfat, consiliu bisericesc.

SINELÍ vb. IV v. **sinili.**

SINELÍT, -Ă adj. v. **sinilit.**

SINELÍU, -ÍE adj. v. **siniliu.**

SINELUÍ, *sineluiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A curăţa cu sinălăul pielea de tăbăcărie. [Pieile] *state în apă cîteva zile, au să fie sineluite.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 85.

SINELUÍT s. n. Acţiunea de a sineluí. *Sineluitul pieilor.*

SINERÉZĂ, *sinereze,* s. f. (Lingv.) Fuziune într-un diftong a două vocale (prima din ele devenind semivocală).

SINÉT, *sineturi,* s. n. (Învechit şi arhaizant) 1. Act, document, zapis, hrisov. *Gheorghieş Duhu şi celălalt căpitan, Stamate Duhu, îşi apăraseră ogorul cu paloşul, cu arcul şi cu sineaţa; tot aşa cum, mai tîrziu, avea să-l apere Antohie Duhu, cu zapise, sineturi şi cărţi de judecată.* C. PETRESCU, R. DR. 42. *Mama Elena Dudeasca, sora bunică-mea, văduva poetului Iancu Văcărescu, avea sipeturi pline cu sineturi.* GHICA, S. A. 112.

2. Adeverinţă, chitanţă; poliţă. *Mă mulţămesc cu ce binevoieşte a da hatmanul, s-a închinat cu demnitate zaraful veneţian şi, scoţînd sinetul, a făcut doi paşi, punîndu-l pe masa judeţului.* SADOVEANU, N. P. 217. *Sineturile mele trebuie să fie achitate fără nici o scădere.* ALECSANDRI, T. 1251. *8000 galbini în obligaţiile statului se vor vinde, ca şi toate sineturile şi vecselele ce se vînd în piaţă.* RUSSO, S. 160.

— Variantă: **senét** (KOGĂLNICEANU, S. 123) s. n.

SINGEÁP s. n. v. **sîngeapă.**

SINGÉR, *singere,* s. n. (Învechit) Cuţit mare, puţin încovoiat, care se purta odinioară la brîu. *Cu singeru-nfipt în masă, Cu paloş pe pieptul gol.* PĂSCULESCU, L. P. 283.

SINGHÉL, *singheli,* s. m. Grad monahal, inferior protosinghelului; monah cu acest grad.

SINGÍR, *singiruri,* s. n. Lanţ cu care se încătuşau robii pentru a fi transportaţi în convoi; p. ext. convoi de robi legaţi cu lanţuri. *Aseară pe chindioară... mi-a trecut Trei singiruri de robi.* PĂSCULESCU, L. P. 265.

SINGULÁR, -Ă, *singulari, -e,* adj. 1. (Gram.; în expr.) *Număr singular* (şi substantivat, n.) = categorie gramaticală care indică un singur exemplar dintr-o categorie de fiinţe, obiecte etc. *Din neputinţa de a generaliza, pluralul se exprima, în primele timpuri, cu alt cuvînt decît singularul.* GRAUR, F. L. 169. *Sîntem contra lui «ú», pe care îl socotim numai o împlutură de prisos, şi nu l-am întrebuinţa decît ca să deosebim pluralul din singular.* NEGRUZZI, S. I 348. *Legătura părţilor unei fraze, singularul şi pluralul sînt astăzi ştiinţi a copiilor şi nu se cere nici barbă, nici ani pentru a lor învăţătură.* RUSSO, S. 77.

2. (Franţuzism) Care nu seamănă cu alţii, deosebit, aparte; neobişnuit, extraordinar; p. ext. ciudat, bizar, original. *Octav era o fire singulară, dar pasul ce făcuse era atît de neaşteptat, că toate încercările mele ca să-l explic rămîneau trudă stearpă.* GALACTION, O. I 224. *Era un exemplar, după părerea vînătorilor, cu totul singular.* CAMIL PETRESCU, N. 95.

SINGULARIZÁ, *singularizez,* vb. I. Tranz. A scoate în evidenţă; a deosebi, a distinge. *După îndemnul prietinului mai vechi, adaptat la spiritul capitalei, îşi sacrificase chica pletoasă, care îl singulariza ostentativ printre ceilalţi muritori.* C. PETRESCU, C. V. 46.

SÎNGUR, -Ă, *singuri, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Neînsoţit de nimeni, fără nici un tovarăş, fără altcineva. *La gazdă Eminescu locuia aşadar singur, într-o totală recluziune studioasă.* CĂLINESCU, E. 227. *Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur.* CREANGĂ, P. 199. *Îmi place a sta singur pe-o stîncă dărîmată, S-aud pe maluri vîntul cu groază şuierînd.* ALECSANDRI, O. 82. ◇ Expr. **Singur-singurel** v. singurel. (Familiar) **De unul singur** = neînsoţit de nimeni. *Se duse acasă cu sacii, apoi o luă de unul singur pe poteci mai puţin cunoscute.* DUMITRIU, V. L. 73. ◇ Fig. *Trecu prin întuneric, pe lîngă ţinţirim. Căsuţa singură a babei Maranda trimetea fire de lumină spre vale printr-un geam cît palma.* SADOVEANU, B. 45. *Astfel, turmă după turmă Pleacă toamna pe la stîni, De rămîn pustii în urmă Munţii singuri şi bătrîni.* TOPÎRCEANU, B. 22. ✦ (Adesea întărit prin «pe lume») Singuratic, solitar, izolat, retras. *Singur era pe lume, fără părinţi.* SADOVEANU, O. VII 364. *Nu simţi ce singuri am rămas pe lume?* CAZIMIR, L. U. 86.

2. (Despre oameni) Prin forţele sale, fără intervenţia (ajutorul, îndemnul, voia) cuiva; din proprie iniţiativă, nesilit de nimeni. *Creşterea şi-o face omul singur, dacă*

n-arc cine să i-o dea. C. PETRESCU, C. V. 98. *Doar nu l-ai sfătuit tu pe Chirilă să slujească pe Platamonu, ci s-a dus dînsul de bunăvoie. Singur s-a încurcat, singur să se descurce.* REBREANU, R. I 280. *Într-una din zile își găti bucate singură și ședea la masă, cînd doi din ceilalți fii de împărați veniră să o vadă.* ISPIRESCU, L. 22. ✧ (Despre lucruri) De la sine. *Stai puțin cu carul, c-am să-ți spun ceva. — Eu aș sta, dar nu vrea el să steie. Dar ce ai să-mi spui? — Carul dumitale parcă merge singur.* CREANGĂ, P. 40. *Sfînta Vineri i-a mai dat... un păhăruț de vin și o vîrtelniță de aur, care depăna singură.* id. ib. 91.

3. (Precedînd substantivul) Numai unul, unic. *Singurul om de înțelegere i-a rămas Dinu Grințescu, inginerul.* C. PETRESCU, A. 355. *Spînul, văzînd că i s-a dat vicleșugul pe față, se răpede ca un cîne turbat la Harap-Alb și-i zboară capul dintr-o singură lovitură de paloș.* CREANGĂ, P. 278. *Ca să se șece influința boierilor și să stîrpească cuiburile feudalității, îi despuia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.* NEGRUZZI, S. I 143. ✧ (În construcții negative) Nici un. *Biata femeie îngenunchease dinaintea mea și îmi săruta mîinile, fără să poată articula un singur cuvînt de greutatea suspinelor.* NEGRUZZI, S. I 52.

4. (Mai ales determinînd un subiect exprimat prin pronume) Numai, exclusiv, doar. *Eu singur așteptam în miez de noapte. Cînta cocoșul pentru-ntîia oară și eu vegheam, o stea ca să răsară.* TULBURE, V. R. 11. *Pe cînd eram în lume tu singură și eu.* ALECSANDRI, P. A. 62. *Organizarea dinlăuntru a societății singură ne poate explica evoluțiile istorice.* BĂLCESCU, O. II 13.

5. (Determină de obicei subiectul sau obiectul; uneori ține locul numelui) (Eu) însumi, chiar eu (tu etc.); în persoană. *Am eu singur grijă.* SADOVEANU, O. I. 36. *Ciubuc Clopotarul de la mănăstirea Neamțului... făcuse un clopot mare la acea mănăstire, cu cheltuiala lui, și avea dragoste să-l tragă singur.* CREANGĂ, P. 105. *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci!... Cîte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți, Străbătute de-al tău farmec, ție singură-ți arăți!* EMINESCU, O. I 130. *Spune-mi, dragă copiliță, Cu-a ta singură guriță: Ce ești, fată ori nevastă, Ori zînă din cer picată?* TEODORESCU, P. P. 452.

SINGURÁȘ, *singurași,* adj. m. (Rar) Singurel. *Cîntă cucu singuraș Și-a lăsat puii goleși.* MARIAN, O. II 206.

SINGURÁTEC, -Ă adj. v. **singuratic.**

SINGURÁTIC, -Ă, *singuratici, -e,* adj. **1.** (Despre ființe, în special despre oameni) (Care trăiește) departe de alte ființe, izolat de societate; retras, singur. *Șt. O. Iosif a murit trist și singuratic.* SADOVEANU, E. 168. *Dar nu vine! Singuratic În zadar suspin și sufăr Lîngă lacul cel albastru, Încărcat cu flori de nufăr.* EMINESCU, O. I 74. *Bătrînul Dan trăiește ca șoimul singuratic În peșteră de stîncă, pe-un munte păduratic.* ALECSANDRI, P. A. 161. ✧ (Substantivat) *Franțuzeasca cu puternic accent toscan se dovedea fluidă și bogată, după legea singuraticilor condamnați îndelung la mutenie.* SADOVEANU, Z. C. 98. ✧ (Despre perioade de timp) Petrecut, trăit în singurătate. *Deodată văzui pe bătrînă privindu-l fix, cu dragoste, cu tristeță și resemnare, cum îl privea de zeci de ani singuratici și triști.* SADOVEANU, O. VIII 62. ✧ (Despre acțiuni omenești) Făcut în singurătate; tainic. *Fără mărturie străină își face singuraticele sale rugăciuni.* HOGAȘ, H. 53.

2. (Despre lucruri) Departe de alte lucruri sau de alte așezări omenești; solitar, liniștit. *Privighetorile se așază în colțuri singuratice așa alese încît să răspundă armonic ecourile.* SADOVEANU, O. VI 331. *Se lasă încetîncet într-un ostrov mîndru din mijlocul unei mări, lîngă o căsuță singuratică.* CREANGĂ, P. 213. *Conrad simțea în sînu-i un dor necunoscut; Pe podul singuratic ședea el abătut.* BOLINTINEANU, O. 240.

3. (Gram.; învechit) Singular. (Substantivat) *Petru Maior nu impune sisteme de cuvinte, ci... le lasă în forma primitivă la înmulțit* (= plural) *sau la singuratic.* RUSSO, S. 60.

— Variantă: **singurátec, -ă** (EMINESCU, O. I 75, RUSSO, O. 99) adj.

SINGURĂTÁTE, (2, 3) *singurătăți,* s. f. **1.** Faptul de a fi singur, starea celui care trăiește singuratic. *E și cumplit mormînt singurătatea.* SADOVEANU, O. I 522. *Rămasă singură, plîngea cu lacrimi de văduvie singurătatea ei.* EMINESCU, N. 3. *Așteptînd însă... venirea d-tale, singurătatea mă apasă.* NEGRUZZI, S. I 104.

2. Loc lipsit de viețăți, în special lipsit de ființe umane; pustietate. *Se uită împrejur cu coada ochiului ca și cum s-ar fi ferit de cineva, pe furiș. Nimic. Singurătate, pustietate.* DUMITRIU, N. 151. *Singurătățile pădurii din dreapta păreau încremenite într-o tăcere de gheață.* SADOVEANU, F. J. 464. *Un luceafăr, răsărit Din liniștea uitării, Dă orizon nemărginit Singurătății mării.* EMINESCU, O. I 175.

3. Perioadă de timp petrecută în mod singuratic. *Vitoria hotărîse, în singurătățile ei, un drum la Piatră și la mănăstirea Bistrița.* SADOVEANU, B. 65.

SINGURÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *singurei, -le,* adj. Diminutiv al lui singur.

1. v. singur **(1).** *A plecat singurel într-o zi, fără să-l bage de seamă cineva, din casă.* VLAHUȚĂ, O. A. 428. *Pe un pisc tăcut, De vînturi bătut, Tristul ciobănel Șede singurel, Tot cătînd spre văi Să vadă pe-ai săi.* BOLINTINEANU, O. 80. *Albă păsărică! Ce stai singurică Lîngă cuibul tău?* ALECSANDRI, P. I 196. *Singurele, mititele, Merg pe drum înșirățele* (Cocoarele). ✧ Expr. **Singur-singurel** sau **singurică-singurea** = singur (sau singură) de tot. *Cît era ziulica și noaptea de mare, ședeau singuri-singurei.* CREANGĂ, P. 73. *Pe genunchii mei ședea-vei, Vom fi singuri-singurei, Iar în păr înfiorate or să-ți cadă flori de tei.* EMINESCU, O. I 75. *Lele, nu mai suspina, C-ai rămas acum așa Singurică-singurea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253.

2. v. singur **(2).** *S-a omorît singurel de inimă rea.* BART, S. M. 68. *Dintr-o parte venea cu carul, în alta se ducea, și toate trebile și le punea la cale singurel.* CREANGĂ, P. 140.

3. v. singur **(3).** *Taică, tăiculeanu nostru, Singurel binele nostru, Grijește-ne o lună, două, Să ne crească pene nouă, Să putem și noi zbura, Tăicuță, cu dumneata!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204.

SINÍE, *sinii,* s. f. **1.** Tavă de metal în care se coc bucatele în cuptor sau pe care se servesc bucatele la masă. *Ne înlesneam să cumpărăm cîte un petec din plăcinta cea mare și rotundă de pe sinia fierbinte a lui chir Eftimie.* I. BOTEZ, ȘC. 55. *Se stinge ca o sinie scoasă din foc, care s-ar răci.* DELAVRANCEA, O. II 132. *O tavă rotundă de argint... mare tocmai cît sinia noastră cea de aur de la Pietroasa.* ODOBESCU, S. III 635.

2. Masă țărănească joasă, rotundă, cu trei picioare. *După ce s-au copt turtițele acestea, se pun pe o sinie așternută... curat.* MARIAN, Î. 190.

SINIGRÍNĂ s. f. Substanță chimică aflată în semințele de muștar negru, în hrean și în ridichi, care constituie principiul activ al făinii de muștar.

SINILÍ, *sinilesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A albăstri rufele spălate, clătindu-le cu scrobeală albastră (pentru a le da o culoare albă strălucitoare). (Poetic, cu pronunțare regională) *Cu cămeșa albă-n floare, spălată de fată mare, cu șopon de cinci parale, sînilită-n lăcrămioare.* ȘEZ. III 22.

— Variantă: **sineli** vb. IV.

SINILÍT, -Ă, *siniliți, -te,* adj. (Mold.; despre rufe) Clătit cu sineală; albăstrit. *Cîntă cucu sus pe nuc, Iubita*

bădiți-o duc, O duc, duc pe năsălie, Ca pe-o coală de hîrtie, De hîrtie sinilită, Draga bădiții iubită. ȘEZ. I 238.
— Variantă: **sinelít, -ă** adj.

SINILÍU, -IE, *sinilii,* adj. De culoarea sinelii. *Cerul era siniliu, și lucea soarele, și cîntau ciocîrlii, plutind în aburii arăturilor.* SADOVEANU, O. A. II 119. *Un covor de Ispahan cu motive tari, roșii și sinilii... îmbrăcă peretele deasupra sofalei.* CAMIL PETRESCU, O. I 415. *Într-o singură noapte s-a înfășurat șesul, pînă-n depărtările sinilii, cu învelitoarea albă a nămeților.* C. PETRESCU, S. 53. ◇ (Ca precizare pe lîngă albastru) *Culoarea le era de un albastru-siniliu, cu reflexe aurii.* CAMIL PETRESCU, N. 74. *Norii alergau nebuni pe bolta sură a cerului și pete negre se formau sub ei, pe marea albastră-sinilie.* BART, S. M. 69. ◇ (Adverbial) *Le făcu semn să se urce pe la capătul pridvorului boit siniliu.* CAMIL PETRESCU, O. II 42.
— Variantă: **slnelíu, -íe** (SADOVEANU, P. M. 241) adj.

SINISTRÁT, -Ă, *sinistrați, -te,* adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care a suferit pagube de pe urma unui incendiu, a unei inundații sau a altei calamități. *Mulțimea de sinistrați înconjurase pe noul prefect și-l asaltau cu tot felul de plîngeri.* REBREANU, R. II 222.

SINÍSTRU[1], *sinistre,* s. n. Dezastru (în special incendiu) care aduce după sine mari pierderi materiale. *Pompierii... cu greu au izbutit să năbușească sinistrul.* CARAGIALE, N. S. 72. *Îndată perdeaua luă foc și dete foc bisericii... În urma acestui sinistru, satul Mircești rămase fără biserică.* ALECSANDRI, S. 7.

SINÍSTRU[2], **-Ă,** *siniștri, -stre,* adj. 1. Care trezește sentimente de spaimă, de groază. V. înfiorător. *Un trăsnet căzu scurt... Iar cerul, în aceeași clipă, păru că se surpă cu nori cu tot, într-o prăbușire de tunet sinistră.* C. PETRESCU, R. DR. 59. *Întîrziasem, rătăcind singur prin sinistrul cartier ... din jurul portului.* BART, S. M. 32. *O, ce rău îi făcea în noaptea asta vijelia de afară... vîntul acesta sinistru i se părea c-a adunat de pe oceane țipetele disperate ale naufragiaților și le poartă prin lume.* VLAHUȚĂ, O. A. III 189. ◇ (Adverbial) *Mătușa Ruxandra rîde sinistru în lumea ei oarbă.* C. PETRESCU, R. DR. 304. *Ca-n țintirim tăcere e-n cetate. Preot rămas din a vechimii zile, San Marc sinistru miezul nopții bate.* EMINESCU, O. I 202.
2. Care inspiră oroare; oribil. *În această operă trece pe dinaintea ochilor noștri un șir întreg, un șir sinistru de criminali.* GHEREA, ST. CR. II 226. *Cum, în fața celor mai sfîșietoare dureri, pot unii oameni găsi atîta sinistră bucurie, atîta rîs nesimțitor.* VLAHUȚĂ, O. A. III 98.

SINIȘÓR s. n. v. **sînișor.**

SINÓD, *sinoade,* s. n. (De obicei precedat de epitetul «sfîntul») Adunare de ierarhi care constituie forul suprem al bisericii ortodoxe și care se întrunește periodic pentru a rezolva probleme de administrație bisericească. ✦ Adunare de ierarhi superiori care se convoacă ocazional pentru a discuta chestiuni de dogmă, de morală sau de administrație bisericească.

SINODÁL, -Ă, *sinodali, -e,* adj. Care emană de la un sinod, de sinod, privitor la sinod; sinodic.

SINÓDIC[1], **-Ă,** *sinodici, -e,* adj. Care face parte dintr-un sinod, care emană de la un sinod. *Actul sinodic din I-iu ianuar 1754...* IORGA, L. I 532.

SINÓDIC[2], **-Ă,** *sinodici, -e,* adj. (În expr.) *Perioadă sinodică* = interval în care se face rotirea completă a unui corp ceresc în jurul altui corp ceresc. *Lună sinodică* = interval în care luna, aflată în una din fazele ei, face o mișcare completă de rotație în jurul pămîntului și revine în faza de la care a plecat.

SINODICÉSC, -EÁSCĂ, *sinodicești,* adj. (Învechit) Care emană de la un sinod; sinodic, sinodal. *Mitropolitul Iacov... slobozi o sinodicească carte.* NEGRUZZI, S. I 241.

SINOLÓG, *sinologi,* s. m. Specialist în sinologie. *Unii sinologi înclină să considere cuvintele compuse ca niște propoziții speciale.* L. ROM. 1953, nr. 4, 18.

SINOLÓGIC, -Ă, *sinologici, -e,* adj. De sinologie, privitor la sinologie.

SINOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul istoriei limbii și literaturii chineze.

SINONÍM, *sinonime,* s. n. Cuvînt sau expresie care are același (sau aproape același) înțeles cu alt cuvînt sau cu altă expresie (circulînd fiecare în regiuni sau în medii sociale diferite). *Cînd sensurile a două cuvinte concordă în linii mari, putem spune că ele sînt sinonime.* GRAUR, F. L. 122. *Cuvîntul vechi poate fi învins de un sinonim mai nou: «chezaș (garant)».* id. ib. 110. ◇ Fig. *Energia e astfel sinonim cu capacitatea de travaliu.* MARINESCU, P. A. 37.

SINONÍMIC, -Ă, *sinonimici, -e,* adj. Care se raportă la sinonime sau la sinonimie. *Termeni sinonimici.* ◇ *Derivație sinonimică* = procedeu stilistic (folosit mai ales în limbajul de argou) potrivit căruia două sau mai multe cuvinte din aceeași sferă semantică ajung să desemneze, în sens figurat, același lucru. *«Dovleac» și «tărtăcuță», prin derivație sinonimică, se folosesc în argou pentru a desemna, în sens figurat, același lucru: «cap».*

SINONIMÍE s. f. Proprietate pe care o au unele cuvinte de a fi sinonime cu altele; posibilitatea înlocuirii unui cuvînt prin sinonimul lui. *Sinonimele adevărate nu se pot menține la infinit. Pînă la urmă sinonimia încetează de a mai exista.* IORDAN, L. R. 43.

SINONIMITÁTE s. f. (Rar) Sinonimie. *Sinonimitate de cuvinte.* RUSSO, S. 8.

SINÓPTIC, -Ă, *sinoptici, -e,* adj. (Mai ales despre tablouri de rubrici și date) Care este astfel întocmit, încît permite ca diversele sale părți componente să poată fi îmbrățișate dintr-o privire. *Adunînd la un loc toate întinderile parțiale ale județului, după cum sînt cu de-amănuntul arătate pe plăși în tabelele statistice corectate de noi, dresăm următorul tablou sinoptic...* I. IONESCU, D. 12. ◇ *Hartă sinoptică* = hartă cu date meteorologice culese simultan în diferite localități și servind la stabilirea timpului probabil în următoarele 48 de ore de la întocmirea ei.

SINOVIÁL, -Ă, *sinoviali, -e,* adj. Care se referă la sinovie. *Membrană sinovială.*
— Pronunțat: *-vi-al.*

SINOVÍE s. f. Lichid seros, de culoare galbenă, secretat de membranele situate în cavitatea articulațiilor, cu scopul de a înlesni alunecarea oaselor unele peste altele.

SINOVÍTĂ, *sinovite,* s. f. Boală care constă în inflamarea unei membrane sinoviale.

SINTÁCTIC, -Ă, *sintactici, -e,* adj. De sintaxă, privitor la sintaxă. *Cuvintele vorbirii legate «alcătuiesc grupuri sintactice, propoziții și fraze.* IORDAN, L. R. 235. *Nu și-au schimbat structura sintactică a graiului, dar și-au modificat vocabularul.* SADOVEANU, E. 34.

SINTÁGMĂ, *sintagme,* s. f. Unitate sintactică stabilă, alcătuită dintr-unul sau mai multe cuvinte sau dintr-o locuțiune și constituind o parte a unei propoziții sau a unei fraze. *«A trage nădejde» este un exemplu de sintagmă.* ▭ *Prin însăși existența lor, sintagmele sînt un element de stabilitate în limbă.* GRAUR, F. L. 179.

SINTÁXĂ, *sintaxe,* s. f. Parte a gramaticii care studiază funcțiunile cuvintelor și ale propozițiilor în vorbire și care stabilește regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze. *Faptul că limba nu este un conglomerat de cuvinte, ci un tot organizat în propoziții după anumite reguli de morfologie și sintaxă dă oricărei limbi un caracter de sistem.* MACREA, F. 18. *În limba literară... vocabularul are o importanță mai mică decît sintaxa.* SADOVEANU, E. 35. *Limba românească corectă trebuie a fi regulamentarea și înfrumusețarea limbii românești a obștei... adecă codul ortografiei și a sintaxei, a prozodiei și a vorbei.* RUSSO, S. 60.

SÍNTĂ, *sinte,* s. f. Mică ambarcație cu vîsle, care poate trece prin locuri foarte strîmte. *Societatea vapoarelor, pentru a face transporturi pe Dunăre, se oprea la Drencova, lua sinte cu lopeți și, trecînd cataractele, vinea pînă la Cladova.* I. IONESCU, M. 77.

SINTERIZÁRE s. f. Procedeu de aglomerare a unui material granular sau pulverulent prin presare urmată de încălzire la o temperatură sub temperatura de topire a ansamblului elementelor componente.

SINTÉTIC, -Ă, *sintetici, -e,* adj. **1.** De sinteză, relativ la sinteză, obținut prin sinteză. *Poetul trebuie să aibă mai ales calități sintetice, trebuie să vadă mai ales ansamblul.* GHEREA, ST. CR. III 140. ✧ *Limbă sintetică* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă cu ajutorul sufixelor și al desinențelor.

2. (Despre produse chimice sau industriale) Fabricat în mod artificial, din două sau mai multe elemente. *Cauciuc sintetic.*

SINTETIZÁ, *sintetizez,* vb. I. Tranz. A face o sinteză, a uni prin sinteză. V. generaliza. [Materialismul filozofic] *sintetizează datele științelor naturale și sociale și se îmbogățește permanent prin generalizarea teoretică a cuceririlor științei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 106.

SINTETIZÁRE, *sintetizări,* s. f. Acțiunea de a sintetiza și rezultatul ei. V. generalizare. [Limba literară] *reprezintă o sintetizare a posibilităților de exprimare a limbii întregului popor.* L. ROM. 1953, nr. 4, 48.

SINTETIZÁT, -Ă, *sintetizați, -te,* adj. Rezultat dintr-o sinteză, constituind o sinteză.

SINTÉZĂ, *sinteze,* s. f. **1.** Metodă științifică de cercetare a fenomenelor, bazată pe trecerea de la particular la general, de la simplu la compus, pentru a se ajunge la generalizare; îmbinare a două sau a mai multor elemente care pot forma un tot. *Cu materialul sistematizat... să treacă dintr-o dată la lucrări de sinteză.* CAMIL PETRESCU, O. II 419. *În actul de percepție spiritul face acte de sinteză mintală.* GHEREA, ST. CR. III 232.

2. Metodă prin care se obțin compuși chimici complecși, din corpi mai simpli sau direct din elemente.

SINUCÍDE, *sinucid,* vb. III. Refl. A-și lua singur viața, a se omorî; a-și face seama. *Fără nici un sprijin, bolnav, în neputință de a-și cîștiga existența, Niculaie se sinucide la 9 martie 1884.* CĂLINESCU, E. 35. *Nici un moment însă nu m-am gîndit să mă sinucid și eu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 213. *Ana s-a sinucis.* VLAHUȚĂ, O. A. III 184.

SINUCÍDERE, *sinucideri,* s. f. Acțiunea de a se sinucide; suprimarea propriei vieți.

SINUCIGÁȘ, -Ă, *sinucigași, -e,* s. m. și f. Persoană care și-a luat (sau a încercat să-și ia) viața.

SINUÓS, -OÁSĂ, *sinuoși, -oase,* adj. Care are o linie șerpuitoare, plină de cotituri; cotit, șerpuitor. *Construcțiile se întind pe malurile dantelate și capricioase ale unui golf sinuos.* RALEA, O. 102. *Scînteile se revărsau spre Amara în zbor sinuos, ca împinse de o putere misterioasă.* REBREANU, R. II 107. ✦ Fig. (Despre caracterul oamenilor) Schimbător, șovăielnic; plin de reticențe. *Un suflet sinuos și nestatornic.* CAZIMIR, L. U. 63.

SINUOZITÁTE, *sinuozități,* s. f. Curbură, cotitură, șerpuitură (a unui drum, a unui curs de apă). *Îl dăscăli... urmărind cu arătătorul sinuozitățile graniței.* REBREANU, R. II 74.

SÍNUS[1], *sinusuri,* s. n. **1.** Cavitate situată în interiorul anumitor oase (în special ale feței).

2. Dilatare pe traiectul vinelor, al arterelor sau al vaselor limfatice.

SÍNUS[2], *sinusuri,* s. n. Funcție trigonometrică (a cărei variabilă independentă este un unghi) egală cu raportul dintre lungimea ipotenuzei și lungimea catetei opusă unghiului respectiv dintr-un triunghi dreptunghi.

SINUSOIDÁL, -Ă, *sinusoidali, -e,* adj. Care variază ca funcție a sinusului, care are forma unei sinusoide.

SINUSOÍDĂ, *sinusoide,* s. f. Curbă care reprezintă valorile sinusului în funcție de valorile unghiului respectiv.

SINUZÁL, -Ă, *sinuzali, -e,* adj. Care ține de sinus[1], al sinusului. *Mucoasă sinuzală.*

SINUZÍTĂ, *sinuzite,* s. f. Afecțiune inflamatorie a mucoasei sinuzale a feței.

SINZÁR, *sinzari,* s. m. (Învechit) Misit, samsar. *Tocmai atunci sosește... vreun posesoraș sau vreun sinzar.* ALECSANDRI, la CADE.

SIONÍSM s. n. Mișcare naționalistă burgheză care urmărește strămutarea evreilor din diferite țări în Izrael, abătînd prin aceasta atenția maselor muncitoare evreiești de la lupta de clasă.

SIONÍST, -Ă, *sioniști, -ste,* adj. Care se referă la sionism sau la adepții acestei mișcări. *Propagandă sionistă.* ✦ (Substantivat) Adept al sionismului.

SÍPET, *sipete,* s. n. Cufăr de lemn, de obicei înflorat sau vopsit (uneori cu capac boltit și ferecat cu cercuri de fier) în care se păstrează haine sau obiecte de valoare. *Au venit lăutarii, s-au încins cuptoarele cuhniei, s-au scos din sipete fețe de masă și ștergare noi-nouțe.* GALAN, Z. R. 76. [Nicoară] *avea într-un sipet ferecat cărțile lui din vremea cît stătuse ucenic la Bar.* SADOVEANU, N. P. 209. *Dădu tîrcoale sipetului cu scoabe și cercuri și ținte de fier.* C. PETRESCU, A. R. 196. ✧ Fig. *Moghilă, am aci cheia cu care să descui sipetele cele mai ascunse ale sufletului omenesc.* DELAVRANCEA, O. II 132.

— Accentuat și: *sipét.* — Pl. și: (învechit) *sipeturi* (ODOBESCU, S. I 95, GHICA, S. A. 112).

SIPEȚÉL, *sipețele,* s. n. Diminutiv al lui sipet. *În celălalt sipețel vei găsi o piele de urs.* ISPIRESCU, L. 144.

SIPÍCĂ, *sipici,* s. f. Numele a două plante erbacee: **a)** plantă cu tulpina ramificată, cu frunze spintecate și cu flori albe-albăstrui dispuse în capitule *(Cephalaria transilvanica);* **b)** plantă cu flori compuse din capitule gălbui-roșietice, întrebuințată ca plantă medicinală *(Scabiosa ochrolenca). Erau păduri cu luminișuri largi, creștea sipica înaltă cît omul, nu te vedeai din ea.* STANCU, D. 333. *Foaie verde de sipică.* TEODORESCU, P. P. 323.

SÍRE s. m. (Folosit numai la vocativ) Titlu cu care cineva se adresează unui cap încoronat (rege sau împărat). V. majestate. *Ce-i lipsește lui Leșcinski? îl întrebă regele sved.* — *Sire, e prea june.* NEGRUZZI, S. I 178.

SIREÁC, -Ă adj. v. **sărac.**

SIREÁP, -Ă, *sirepi, -e,* adj. **1.** (Despre cai, astăzi rar; și în forma *sirep*) Sălbatic, vijelios, iute, greu de stăpînit. *Călare pe un șoimulean sireap, de mînca foc.* ISPIRESCU, L. 144. [Împăratul] *poruncește să-i aducă o iapă sireapă și un sac plin cu nuci.* CREANGĂ, P. 101. *Din grajd iute-mi scotea Zece iepe, Tot sirepe.* ȘEZ. XII 129. ◇ Fig. *Taica, maica tot mă-ntreabă d-un murg cu coama sireapă.* TEODORESCU, P. P. 306. ◇ (Substantivat) *Fugind pe sirepi, tatarii scoteau țipete ascuțite.* SADOVEANU, O. VII 12. *Du-te acum, sireapul meu.* ISPIRESCU, M. V. 52. *Dar sirepul falnic stă.* ALECSANDRI, P. III 248.

2. (În expr.) *Floare sireapă* = semn alb pe care îl au unii cai în frunte. *Calul ce-i dăruise împărăția era negru ca noaptea și cu floare sireapă în frunte.* POPESCU, B. I 32.

— Variantă: **sirép, sireápă** adj.

SIRÉC, *sirecuri,* s. n. Rețea cu ochiuri largi care se adaugă volocului obișnuit, pentru a încurca mai ușor peștele; radină. *Rețelele laterale (sirecurile sau radinele) sînt împletite din ață mai groasă.* ANTIPA, F. I. 78.

SIREICÁN, -Ă s. m. și f. v. **sărăcan.**

SIRÉNĂ, *sirene,* s. f. **1.** Aparat (funcționînd cu aburi, cu aer comprimat etc.) care produce sunete de mare intensitate și cu care se dau semnale în fabrici, în navigație etc. *Se aude un șuier ascuțit de sirenă! sirena minei.* DAVIDOGLU, M. 15. *Fabrica de la Brezoi... trezește ecoul munților cu sirena ei.* BOGZA, C. O. 371. *Uneori vîntul de la mare aducea ecouri de fluiere și sirene de la vapoarele care intrau în port.* BART, E. 44. ✦ Sunetul emis ca semnal în fabrici, în navigație etc. *Devreme se trezește uzina în cartier. Cît de puternic strigă în noua dimineață, De parc-ar vrea sirena s-ajungă pîn' la cer!* VINTILĂ, O. 20.

2. Aparat constînd dintr-un disc prevăzut cu mai multe găuri, prin care se suflă un curent de aer și care servește la determinarea înălțimii unui sunet prin comparare cu alte sunete.

3. (În mitologia greco-romană) Ființă fabuloasă, jumătate femeie, jumătate pește, care ademenea prin cîntecele ei pe corăbieri în locuri primejdioase, unde își găseau pieirea. *În curînd mă găsii iarăși față-n față cu trii sirene albe și vesele, ce se împroșca una pe alta cu apă.* ALECSANDRI, O. P. 267. *Ascultînd...* [cîntecul], *te socoți transportat... într-o sferă locuită de sirene.* NEGRUZZI, S. I 75. ✦ Fig. Femeie seducătoare. *Postelnicul, fiind robit de această sirenă amăgitoare, nu putu să reziste la teribilul asalt.* FILIMON, la CADE.

SIRÉP, SIREÁPĂ adj. v. **sireap.**

SIRIÁN, -Ă, *sirieni, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Siriei.

SIRÍC, *siricuri,* s. n. (Turcism învechit) Prăjină cu care se conduc plutele. ✦ Prăjină care se poartă sprijinită pe umăr și cu ajutorul căreia se duc greutăți, legate la capătul dinspre spate.

SIRÍCĂ, *sirici,* s. f. Coțofană.

SIRIMÁN, -Ă adj. v. **sărman.**

SIRIOÁRĂ s. f. v. **surioară.**

SIRMAIÁ s. f. v. **sermaia.**

SIRÓCO s. n. Vînt cald din sud (umed în unele regiuni și uscat în altele) care bate pe coastele Mării Mediterane. (Atestat cu grafia *sirocco*) *Era aci... cu obrazul subțire, tăbăcit, ars de toate vînturile lumii, de alizee și musoane, de sirocco și vînturile șuierătoare ale Sudanului.* C. PETRESCU, O. P. II 42.

— Scris și: (după italienește) *sirócco.*

SIRÓP, *siropuri,* s. n. Compoziție lichidă obținută din zahăr și apă sau suc de fructe, folosită ca băutură răcoritoare, ca adaos la pregătirea unor dulciuri sau, în farmacii, la prepararea unor medicamente cu gust neplăcut. *Chelnerul... îi trînti dinainte ceașca de cafea și paharul cu sirop.* C. PETRESCU, Î. II 245. *Două siropuri: unul alb, altul negru.* NEGRUZZI, S. III 403.

SIROPÓS, -OÁSĂ, *siropoși, -oase,* adj. Care are gustul sau aspectul siropului.

SISÁL s. n. Plantă textilă care crește în regiunile tropicale și din ale cărei frunze se extrag fibre folosite la confecționarea sforilor, a funiilor etc. *(Agava sisalana);* material textil compus din aceste fibre.

SISINÉI s. m. pl. Plantă erbacee păroasă, cu flori violete, în formă de clopot, aplecate în jos *(Anemone pratensis).*

SISTÁ, *sistez,* vb. I. Tranz. A înceta (vremelnic sau definitiv) o activitate; a întrerupe, a suspenda, a suprima.

SISTÁR, *sistare,* s. n. (Regional) Compas. *Rotarii fac toate... servindu-se cu instrumentele următoare: toporul, barda... dalta, broasca... sistaru (compasu).* I. IONESCU, M. 712.

SISTÁRE, *sistări,* s. f. Acțiunea de a sista; întrerupere, încetare, suspendare.

SISTÉM, *sisteme,* s. n. **1.** Ansamblu de elemente (principii, reguli, forțe) dependente între ele și formînd un tot organizat (care pune ordine într-un domeniu de gîndire teoretică sau care face ca o activitate practică să funcționeze potrivit scopului urmărit). *Ce este un sistem? Un complex de elemente care se influențează reciproc și care sînt coordonate între ele în vederea îndeplinirii unei funcții comune.* GRAUR, S. L. 11. *Sistemul lumii, conceput de ilustrul matematician Newton, e astăzi pus în discuție.* MARINESCU, P. A. 36. *Priveam cu mirare înaintea mea pe un filozof care cunoștea toate sistemele filozofice și care... din treaptă în treaptă, mă ridica cu sine spre niște înălțimi neașteptate.* GALACTION, O. I 231. [Oamenii] *împărțesc a lor gîndire pe sisteme numeroase.* EMINESCU, O. I 36. *Va trece și ardelenismul, cum au trecut multe alte sisteme.* RUSSO, O. 63. ◇ (Urmat de determinări indicînd domeniul la care se referă, alcătuiește adesea formule fixe) *Sistem metric* v. metric. *Sistem solar* = ansamblu de corpuri cerești alcătuit din soare și din corpurile care gravitează în jurul lui. *Nenumărate planete se învîrtesc în sisteme solare pe care omul le-ar putea cuceri, însușindu-și fantasticele lor teritorii.* BOGZA, V. J. 6. *Sistemul nervos (osos, muscular* etc.) = totalitatea elementelor nervoase (osoase, musculare etc.) formate dintr-un țesut specializat și care acționează în vederea unui scop comun. *Este un mare dezacord între sistemul dentar și cutia craniană.* BART, S. M. 107. *Sistem vegetativ* = totalitatea organelor care asigură hrănirea și creșterea unei plante sau a unui animal. *Sistem de ecuații* = ansamblu format din două sau mai multe ecuații, legate între ele prin faptul că admit aceeași soluție. *Sistem fizic* = sistem format din corpuri și din cîmpuri de forță (electrice, magnetice, nucleare), considerat din punctul de vedere al proprietăților sale fizice. *Sistem tehnic* = sistem fizic format cel puțin în parte din corpuri solide produse prin mijloace tehnice.

2. Fel de a lucra, metodă de lucru (întîmplătoare sau după un plan chibzuit); normă, obicei. *Sistemul cel mai bun să descopere... pe făptași.* SADOVEANU, B. 247. *M-am convins acuma că vechiul sistem cu sobe nu era de lăpădat.* CARAGIALE, O. VII 33. [Profesorul] *scoase din sîn o broșură cartonată cu hîrtie pestriță... O! am gîndit, aceasta e negreșit vreun extract lesnicios a siste-*

mului său de învățătură. NEGRUZZI, S. I 7. ◇ *Sistem Braille* = metodă de scriere pentru orbi, cu literele scoase în relief (ca să poată fi pipăite).

3. Model, tip, tipar, marcă (de fabrică). *Motor sistem diesel.*

— Variantă: (astăzi rar) **sistémă** (C. PETRESCU, A. 383, ODOBESCU, S. III 37, RUSSO, S. 59) s. f.

SISTEMÁTIC, -Ă, *sistematici, -e,* adj. **1.** Care se bazează pe un sistem, care se referă la un sistem sau este alcătuit după un anumit sistem. *În fonetică, organizarea sistematică înseamnă economisirea materialului sonor, prin combinarea între ele a diverselor trăsături fonetice.* GRAUR, S. L. 12. *Pentru ce, o tu dascăle de vînătorie sistematică și rațională, n-ai suplinit...* ODOBESCU, S. III 38. *Dacă limba ar fi rămas precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vrun om înzestrat cu o știință sistematică a limbelor... s-ar fi apucat a o aduna...* NEGRUZZI, S. I 258. ◇ (Adverbial) *În materie de morfologie, romîna, ca toate limbile romanice, a organizat mai sistematic verbul.* GRAUR, S. L. 65.

2. Care se efectuează după un plan sau după o metodă dinainte chibzuită; p. ext. care se exercită cu stăruință și cu perseverență. *Începură o lucrare de acțiune și influență sistematică asupra emigraților.* GHICA, A. 673. ◇ (Adverbial) *Țăranul, singurul producător de valori, e necontenit și sistematic despuiat de către stăpînii lui.* SADOVEANU, E. 51. *Știi că eu, cînd vorbesc, vorbesc cu documente... Le am sistematic aranjate în dosar.* CARAGIALE, O. VII 190. *Latinirea* (= latinizarea) *neobosită și sistematică ce vine din aceste școale.* RUSSO, S. 74.

SISTEMATIZÁ, *sistematizez,* vb. I. Tranz. A dispune elementele unei științe, unei doctrine, unei expuneri într-un întreg unitar organizat, într-un sistem. ◇ A organiza o activitate practică după o metodă rațională. ◆ A transforma și a organiza un sistem tehnic existent, pentru a-l face să corespundă anumitor cerințe.

SISTEMATIZÁRE, *sistematizări,* s. f. Acțiunea de a sistematiza și rezultatul ei; aranjare, ordonare, clasare (a unui material) după un anumit sistem.

SISTEMATIZÁT, -Ă, *sistematizați, -te,* adj. Organizat, reunit într-un sistem. *Noțiuni sistematizate.*

SISTÉMĂ s. f. v. **sistem.**

SISTISÍ, *sistisesc,* vb. IV. Tranz. (Grecism învechit) A prezenta, a recomanda. *Încep a crede, arhon stolnice, că elciul* (= împuternicit pe lîngă Poartă) *care te-a sistisit la mine, n-a cunoscut bine darurile ce ai.* FILIMON, C. 288.

SÍSTOLĂ, *sistole,* s. f. Fază de contractare ritmică a inimii, cînd sîngele este expulzat în artera pulmonară și în aortă. *Dozele toxice opresc inima în sistolă.* DANIELOPOLU, F. N. II 172.

SISTÓLIC, -Ă, *sistolici, -e,* adj. Care se referă la sistolă, care are loc în timpul sistolei. *Fenomenul... nu mai poate fi asemănat cu o contracție sistolică.* DANIELOPOLU, F. N. II 32.

SISTÓR s. m. v. **șistor.**

SÍSTRU, *sistre,* s. n. Instrument muzical la vechii egipteni, compus dintr-o lamă curbată de metal, traversată de baghete mobile care răsunau cînd se agita instrumentul. *Gloatele sale regina la mijloc le cheamă, cu sistrul.* COȘBUC, AE. 165. ◇ Fig. *Zefirii cîntă-n sistru ori în flaut de rogoz.* MACEDONSKI, O. I 162.

SIT, *situri,* s. n. (Franțuzism rar) Priveliște din natură; peisaj. *Dealurile și pădurile Hușului reproduc... pitorestile situri de lîngă Carlsbad.* HASDEU, I. V. 131.

SITĂR, *sitari,* s. m. Pasăre călătoare (de pădure) de mărimea unui porumbel, avînd trupul acoperit cu pene cafenii, ciocul lung, drept și subțire; este căutată de vînători pentru carnea ei *(Scolopax rusticola). Așteptă sosirea berzelor la iazurile din vale și trecerea sitarilor la munți.* SADOVEANU, O. VI 399. *Trăsei, și sitarul căzu învîrtindu-se, cu aripile întinse.* DUNĂREANU, N. 40. [Păduri] *pline de sitari, de cocoși sălbatici.* ODOBESCU, S. III 160.

SITÁV, -Ă adj. v. **siteav.**

SÎTĂ, *site,* s. f. **1.** Obiect de gospodărie format dintr-o pînză de sîrmă sau de fibre textile, fixată într-un cadru circular de lemn sau de metal; servește la cernut făină, mai rar la zdrobit legume sau fructe. *O schimonositură de om avea în frunte numai un ochi, mare cît o sită.* CREANGĂ, P. 243. *Făina... se cerne prin sită.* ȘEZ. V 3. *Ea s-a dus iar în cămară Și a scos o sită deasă, Tot cu firu de mătasă.* ANT. LIT. POP. I 623. *Sus bat dobele, jos cad negurile (Sita). Sita nouă șade-n cui* (= tot lucrul nou își are cinstea lui). (Cu parafrazarea proverbului) *Pentru babă, sita nouă nu mai avea loc în cui.* CREANGĂ, P. 5. *Sita nouă cerne bine* (= omul în general lucrează cu rîvnă la început, apoi se lenevește). ◇ (În superstiții) *Babele... trag pe fundul sitei în 41 de bobi.* CREANGĂ, A. 12. *Caută, maică, cu sita, Doar m-oi putea mărita.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 446. ◇ (În metafore și comparații) *Ca și cum s-ar încerca să privească printr-o sită deasă...* BUJOR, S. 43. *Parcă începuse a zări ca prin sită.* ISPIRESCU, L. 158. (Fig.) *A mea e lacrima ce-n tremur Prin sita genelor se frînge.* GOGA, P. 11. (Sugerînd ideea de filtrare neclară a luminii) *Prin sita deasă ce mă împresura, zării Siretul încremenit, înghețat.* SADOVEANU, P. 124. *O sită se coboară pe ochi, vezi turbure, nu mai vezi.* DELAVRANCEA, O. II 41. ◇ Expr. **A ploua ca prin sită** = a ploua mărunt și des. *Afară e o vreme cîinească; plouă ca prin sită și bate vînt rece.* CARAGIALE, O. II 226. **Trecut și prin ciur și prin sită** v. ciur. **A trece** (pe cineva sau ceva) **prin sită** = a examina (pe cineva sau ceva) cu de-amănuntul și în chip critic, alegînd numai ce este corespunzător scopului. *Dăruitorul cărților de intrare... nu s-a înșelat în trecerea prin sită a invitaților.* PAS, Z. III 274. ◆ *Os cu sită* = bucată de os cu aspect poros, din carnea de vită.

2. Țesătură de fire metalice sau textile ori tablă perforată, cu ochiuri de dimensiuni foarte mici, servind la separarea prin cernere a diferitelor materiale. *Sitele de sîrmă dîrdîiau, alegînd nisipul.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 53. ◆ Pînză deasă de sîrmă, așezată ca protecție la ferestre, la dulapuri fără uși etc. *Compresorul pufăia tot timpul, fără o clipă de răgaz, luînd aerul de afară... sîrbindu-l printr-un burlan la gura căruia, noroc că se afla o sită, fiindcă altminteri ar fi fost trase și păsările care treceau în zbor.* BOGZA, V. J. 27. ◆ Pînză metalică servind la strecurarea lichidelor.

3. Un fel de manșon făcut dintr-o țesătură fină de bumbac impregnată cu o soluție chimică, care se aplică deasupra flăcării la lămpile cu gaz aerian, pentru a se obține o lumină mai vie. *Felinarul cu sita lui de gaz aerian venea tocmai bine pînă la suporții înfloriți de fier ai balconului.* CAMIL PETRESCU, N. 19. *Automobilele rare înaintau bîjbîind, cu farurile oarbe. Sitele de gaz aerian sfîrîiau... dîndu-și sufletul.* C. PETRESCU, C. V. 267. ◆ Grilă **(1).**

4. Văl prins la potcapul înalților prelați și lăsat (lung) pe spate.

5. Compus: (Bot.) **sita-zînelor** = turtă. *Un miros de iarbă-mare, sita-zinelor și alte ierburi uscate îți gîdila nasul.* CONTEMPORANUL, VI 291.

SITĂRÚȘ, *sitărași,* s. m. Diminutiv al lui sitar.

SITEÁV, -Ă, *siteavi, -e,* adj. (Regional, despre glas) Răgușit, stins; (despre persoane) care are astfel de glas. [Nevasta] *vorbește grăs, ca un bărbat siteav.* STANCU, D. 73.

— Variantă: **sitáv, -ă** (DELAVRANCEA, H. T. 194) adj.

SITÍȘCĂ, *sitiște* și *sitiști*, s. f. (Mold.) Vas de metal sau de lemn, de forma unui trunchi de con, cu fundul perforat, servind în gospodărie la strecurarea laptelui și a altor lichide; strecurătoare. *Toate lucrurile mi se arată găurite ca sitișca și străvezii ca apa cea limpede.* CREANGĂ, P. 243. *Se strecură laptele prin sitișcă, pentru ca să nu fie cu gozuri.* ȘEZ. VII 75. ✦ Mică ustensilă de metal, de forma unei jumătăți de sferă, cu fundul perforat, prin care se strecoară ceaiul.

SITIȘOÁRĂ, *sitișoare*, s. f. Diminutiv al lui sită. *Să mi-o cerni în sitișoară, S-o frămînți În lăcrămioare.* TEODORESCU, P. P. 676.

SITÍȚĂ, *sitițe*, s. f. Sitișoară. (Cu pronunțare regională) *Jupîneasa... strecură vin prin sitiță.* SEVASTOS, N. 289.

SITIVÍ, *sitivesc*, vb. IV. Intranz. (Regional) A-și pierde vocea, a deveni siteav; a răguși.

SITRONÁDĂ, *sitronade*, s. f. Băutură răcoritoare, făcută din apă, zahăr și zeamă de lămîie.

SITUÁ, *situez*, vb. I. Refl. A ocupa un anumit loc în spațiu (sau într-o ordine, într-o ierarhie); p. ext. a lua o anumită atitudine față de o problemă dată. *Satul ei era situat pe o înălțime de unde ochiul vedea o întindere de două ore.* BOLINTINEANU, O. 413. *Casa era situată pe vîrful dealului.* id. ib. 413.

SITUÁRE, *situări*, s. f. Acțiunea de a se situa; luare de poziție într-o problemă dată.

SITUÁT, -Ă, *situați, -te*, adj. (Despre locuri, localități) Așezat într-o anumită poziție (față de locurile înconjurătoare). ◇ Expr. **A fi bine situat** = a avea o situație materială bună, a fi bogat, a avea avere.

SITUÁȚIE, *situații*, s. f. **1.** Totalitate de împrejurări care determină la un moment dat condițiile de existență și de dezvoltare a unei persoane, a unei colectivități, a unei activități; stare de fapt care decurge de aci pentru cineva sau ceva. *Are să se afle în una din cele mai critice situații.* C. PETRESCU, C. V. 232. [Tata] *s-a interesat de situația noastră școlară.* SAHIA, N. 59. *Viața merge mereu înainte... plăsmuind în fiece clipă situații noi, idei noi.* REBREANU, P. S. 113. ◇ Expr. **A te pune în situația cuiva** = a-ți imagina că te afli în împrejurările în care se află altul, pentru a-ți da seama de modul lui de a gîndi sau de a reacționa. *Mă pun în situația locotenentului și-i înțeleg amărăciunea.* REBREANU, P. S. 125. **A fi la înălțimea situației** = a corespunde pe deplin unei misiuni încredințate. (Familiar) **A fi stăpîn** (sau **călare**) **pe situație** = a fi stăpîn pe împrejurări, în momente grele, critice. ✦ Poziție socială, materială sau morală în care se află cineva. *Erau oameni cu superioară cultură, cu situații sociale foarte înalte.* SADOVEANU, E. 102. *În douăzeci și patru de ore îi va aranja situația.* REBREANU, R. I 179. ◇ Expr. **A-i face cuiva o situație** = a înlesni cuiva să ajungă într-o poziție socială, materială și morală bună. *Îi ești recunoscătoare fiindcă ți-a făcut o situație.* BARANGA, I. 189.

2. Dare de seamă, raport, inventar. *Să întocmească situații de cămăși... vestoane, capele.* CAMILAR, N. I 389.

3. (Rar) Așezare, poziție a unui loc sau a unei localități. *Nimic mai frumos, decît situația acestui tîrg pe un vesel podiș.* NEGRUZZI, S. I 194.

— Variantă: (învechit) **situațiúne** (NEGRUZZI, S. I 106) s. f.

SITUAȚIÚNE s. f. v. **situație.**

SITÚLĂ, *situle*, s. f. (Latinism rar) Vas cu toartă pentru scos apă. *Căldărușa sau situla bucovineană.* ODOBESCU, S. II 192.

SIV, -Ă, *sivi, -e*, adj. De culoare cenușie, sură; (despre părul oamenilor) cărunt. *Balcanii pe care în zilele cu cer limpede... îi văd lucind, scînteind în lumină spinări gheboase, pietroase, sive, grive, pleșuve.* STANCU, D. 193. *Pe pod, morarul fereca piatra: Barbă sivă, sprîncene de mușchi uscat, nasul, cioc de cucuvaie.* GALACTION, O. I 47. *Se apucase să-și boiască favoritele cele sive.* BOLINTINEANU, O. 284.

SÎC interj. Cuvînt, de obicei repetat și însoțit de gestul baterii în pumni, prin care cineva își exprimă satisfacția răutăcioasă pentru pățania altuia. *Sîc, tigrule, sîc! Sîc, că te-am păcălit!* ODOBESCU, S. III 256. *Sîc... Dă-mi paraua să mă duc.* TEODORESCU, P. P. 160.

— Variantă: **sic** (ISPIRESCU, la TDRG) interj.

SÎCÎÍ, *sîcîi*, vb. IV. **1.** Tranz. A nu lăsa în pace pe cineva, stingherindu-i mișcările în mod supărător; a cicăli pe cineva vorbindu-i într-una, făcîndu-i reproșuri sau insistînd cu rugăminți; (despre abstracte) a chinui pe cineva obsedîndu-l, nedîndu-i liniște. *Îl sîcîia gîndul că despre omul acesta... nu știe nimic, nu poate crede nimic.* V. ROM. mai 1954, 15. *Țineam să văd cît mai mult și cît mai multe, să mă aleg cu un folos, fie el cît de mărunt... și-mi sîcîiam gazdele cu întrebări și cu alergături.* STANCU, U.R.S.S. 52. *Mă sîcîie într-atît trebile comunei încît nu-i chip să lipsesc măcar un ceas.* SADOVEANU, M. C. 198. *Un copil ia o șubă sau un cojoc pe el, așa ca să acopere și capul să nu mai vază nimic. Ceilalți copii încep să-l sîcîie, nelăsîndu-l să caute miere.* ȘEZ. XIII 49.

2. Refl. (Rar) A se mișca mereu încoace și încolo. *O locomotivă se sîcîie de colo-colo.* SAHIA, N. 31. *Pesemne că se tot sîcîia pe scaun de neastîmpăr și de frică pentru mișelia ce făcu.* ISPIRESCU, L. 258.

SÎCÎIÁLĂ, *sîcîieli*, s. f. Faptul de a sîcîi.

SÎCÎIETÓR, -OÁRE adj. v. **sîcîitor.**

SÎCÎÎT, -Ă, *sîcîiți, -te*, adj. Care este greu de mulțumit, care sîcîie, cicălește; cicălitor. *Mi-a scos sufletul; mai bine moartea decît așa tigoare de bărbat sîcîit.* VLAHUȚĂ, O. A. 234. ✦ (Substantivat) Persoană pe care cineva o cicălește; p. ext. necăjit, amărît. *Sîcîita, vai de ea, Șade-ntr-un vîrf de nuia* (Aluna). TEODORESCU, P. P. 216.

SÎCÎITÓR, -OÁRE, *sîcîitori, -oare*, adj. (Și în forma *sîcîietor*) Enervant, supărător, plictisitor. *Mă frămîntă, cu sîcîietoare grijă și neliniște, problema dormitului în frig.* CAMIL PETRESCU, U. N. 347. ◇ (Adverbial) *O găină începu a cotcodăci sîcîitor.* REBREANU, R. I 145.

— Variantă: **sîcîietór, -oáre** adj.

SÎCRÉT, -EÁTĂ adj. v. **săcret.**

SÎÍ vb. IV v. **sîi.**

SÎIÁLĂ s. f. v. **sîială.**

SÎM adj. m. v. **sînt**[1].

SÎMBĂTĂ, *sîmbete*, s. f. Ziua a șasea a săptămînii, care urmează după vineri. *A doua zi, sîmbătă, au încălecat iar ș-au așteptat pe negustor.* SADOVEANU, B. 117. *Bată-te, bădiță, bată Zilele toate deodată, Cele două zile grele, Care-i sîmbăta-ntre ele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 257. *Mai lungă sîmbăta decît duminica*, se spune atunci cînd îi atîrnă cuiva o parte din îmbrăcămintea de dedesubt. ◇ *Sîmbăta mare* sau *sîmbăta paștilor* = sîmbăta dinaintea duminicii paștilor. *C-o veni sîmbăta mare Și de pui o fi-ntrebare!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 378. ◇ Expr. **A purta** (sau **a ține**) **cuiva sîmbetele** = a pizmui, a urî pe cineva, a-i purta cuiva pică, a căuta să-i facă rău. *De țițaca Leona știam că-mi poartă sîmbetele.* SADOVEANU, N. F. 129. *Avea biata fată... de ce să-și poarte sîmbetele însăși.* COȘBUC, P. I 246. *Zăcaș la inimă cum era, rămase scîrbit pentru că nu-l făcuse pe dînsul cîrmuitor și se hotărî a purta sîm-*

betele lui Mihai. ISPIRESCU, M. V. 56. **A se duce pe apa sîmbetei** = a se pierde, a se prăpădi. *Avutul lor se va duce pe apa sîmbetei.* SANDU-ALDEA, U. P. 146. ✦ (Adverbial) **a)** Într-o zi de sîmbătă. *Sîmbătă am fost la teatru.* **b)** (Mai ales în forma articulată) În fiecare sîmbătă. *Să nu ne mai întîlnim Numai sîmbăta o dată, Dumineca ziua toată; Alte zile-arareori, Într-una de nouă ori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 62.

SÎMBOVÍNĂ, *sîmbovine,* s. f. Arbore de mărime mijlocie, cu fructe verzi, ca o cireașă mică, comestibile, dar fără aromă; crește prin locuri stîncoase sau cultivat în parcuri *(Celtis australis).*

SÎMBRÁȘ, *sîmbrași,* s. m. (Învechit și regional) **1.** Persoană care se însoțește cu alta în vederea aratului, punîndu-și vitele la plug împreună cu acela; tovarăș de plugărie. *Se gîndește din vreme la alți gospodari ca să-și afle tovarăși de plugărie... Cei ce se întovărășesc iau numele de sîmbrași sau sîmbriași.* PAMFILE, A. R. 46.

2. Persoană care se întovărășește cu alții pentru a alcătui împreună o stînă în vederea văratului oilor. *Sîmbrașii te-or aștepta Să ții laolaltă tîrla.* MARIAN, Î. 533.

SÎMBRĂ, *sîmbre,* s. f. (Învechit și regional) Asociație, tovărășie. *Să nu vă prindeți voi în sîmbră cu călugărul acela.* RETEGANUL, P. II 66. ✦ Întovărășire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stîni pentru văratul oilor. *Această însoțire sau tovărășie se numește prin părțile de sus ale Moldovei și prin Bucovina sîmbră sau sîmbrie.* PAMFILE, A. R. 46.

SÎMBUR s. m. v. **sîmbure.**

SÎMBURE, *sîmburi,* s. m. **1.** Parte tare (lemnoasă) care se găsește în interiorul unor fructe și care conține sămînța. *Fira să pună Sîmbure de-alună Și iarbă nebună... să fiarbă la foc.* COȘBUC, P. II 148. *Ia degrabă... sîmburi de pepene.* MARIAN, NA. 14. (Și în forma *simbure*) *Trecut și viitori e în sufletul meu, ca pădurea într-un simbure de ghindă.* EMINESCU, N. 32. *Am să-i prezentez simburi de mere pe vîrful cuțitului.* ALECSANDRI, la TDRG.

2. Miezul comestibil al sîmburelui **(1).** *Dulceață cu sîmburi de caise.* ✦ (Impropriu) Sămînță **(1).** *Sub icoana afumată unui sfînt cu comănac Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac.* EMINESCU, O. I 84.

3. Parte centrală (socotită ca cea mai importantă); miez, inimă, nucleu, germen. *Cremlinul a fost sîmburele în jurul căruia a crescut orașul.* STANCU, U.R.S.S. 97. ✦ Fig. Esență, idee esențială. (Atestat în forma *sîmbur*) *Magul priivea pe gînduri în oglinda lui de aur, Unde-a cerului mii stele ca-ntr-un centru se adun... Și cu varga zugrăvește drumurile lor găsite: Au aflat sîmburul lumii, tot ce-i drept, frumos și bun.* EMINESCU, O. I 44. ✦ (Concretizat) Mic grup (de oameni) care formează începutul unei grupări mai mari. *Era gloată deasă în jurul sîmburelui de oameni care fuseseră la el în ogradă.* DUMITRIU, B. F. 105. *Noi, tinerii, devenisem sîmburele împrejurul căruia se grupau ideile viitorului.* GHICA, S. 104.

4. Părticică, fărîmă. *În întunerec, flacăra înecată de fum a opaițului abia tremura un sîmbure de lumină cețoasă.* C. PETRESCU, S. 34. ✧ (Poetic) *Minerii noștri harnici de pe Jii Farămă muntele în cioburi mărunte, În sîmburi de trăsnet și soare.* DEȘLIU, G. 46. *A întrat apoi într-o grădină; Dintr-un zarzăr înflorit, pe brațul lui întins Petalele-au căzut ca niște sîmburi de lumină.* D. BOTEZ, P. O. 166.

— Variante: **sîmbure, sîmbur** s. m.

SÎMBURÉL, *sîmburei,* s. m. Diminutiv al lui sîmbure.

SÎMBURÓS, -OÁSĂ, *sîmburoși, -oase,* adj. (Despre fructe) Care are (mulți) sîmburi. ✦ (Despre pomi) Care are fructe cu sîmburi.

SÎMCEÁ, *sîmcele,* s. f. (Învechit și popular) Vîrf (de cuțit). *Și dealul Garabeului Era înalt și ascuțit Ca o sîmcea de cuțit.* La CADE. *O știut un munte mare, ascuțit ca o sîmcea de cuțit.* ȘEZ. I 177.

SÎMCELÁT, -Ă, *sîmcelați, -te,* adj. Ascuțit, tăios. *Cuțit sîmcelat.* MAT. FOLK. 579.

SÎMZÎIÁNĂ s. f. v. **sînziană.**

SÎN[1] adj. m. v. **sfînt**[1].

SÎN[2], **(1, 2, 3, 5, 6, 7)** *sînuri,* s. n., și **(4)** *sîni,* s. m. **1.** Parte a cămășii (sau a bluzei) care acoperă pieptul, formînd deasupra brîului creșturi, și în care se pot ține lucruri ca într-o pungă; spațiul dintre piept și cămașă (sau bluză), la omul încins. *Fata coborî repede în pivniță și ieși cu sînul plin de mere.* SADOVEANU, E. 124. *Bietul Dionis, de unde să știe el că eu am în sîn o pungă cu aur!* GALACTION, O. I 89. *Niculaie ia scrisoarea, o bagă în sîn și pleacă cu dînsa la București.* GHICA, S. A. 32. *Seara vii, seara te duci Și nimica nu-mi aduci, Fără sînul plin de nuci; Tu le-aduci, Tu le mănînci!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 83. ✧ Expr. **A crește** (sau **a încălzi, a ține**) **șarpele în** (sau **la**) **sîn** sau **a vîri pe dracu-n sîn** = a ajuta, a ocroti pe un nerecunoscător. **A-i trece** (cuiva) **un șarpe** (**rece**) **prin sîn** = a se înfiora de frică sau de spaimă. **A fi** (sau **a umbla**) **cu frica în sîn** v. frică. **A sta** (sau **a fi**) **cu mîinile în sîn** = a nu întreprinde nimic, a sta inactiv, a nu lucra. *A stat cu mîinile-n sîn atîta vreme.* GALAN, B. I 87. *Boiangiu nici în pauză nu stătu cu mîinile în sîn.* REBREANU, R. I 113. **A băga** (pe cineva) **în sîn** v. băga **(I 1). A umbla** (sau **a fi**) **cu crucea-n sîn** = a fi bun, cucernic, evlavios; (ironic) a fi fățarnic, ipocrit. *Prea erai cu crucea-n sîn!... Iertai pe ucenici, pe simbriași și pe pungașii ăia de calfe cînd prăpădeau lucrurile.* DELAVRANCEA, O. II 340. **A fi** (sau **a se afla, a trăi ca**) **în sînul lui Avram** (sau, rar, **al lui dumnezeu**) = a trăi bine, fericit. *Mi s-a părut că mă aflu în sînul lui dumnezeu.* CREANGĂ, A. 68. **A-și scuipa** (sau **a-și stupi**) **în sîn** = a face gestul de a scuipa, prin care superstițioșii cred că se pot feri de o primejdie sau că le va trece frica. *Alții mai fricoși își stupeau în sîn.* CREANGĂ, P. 233. ✦ Fundul plasei sau al năvodului, în formă de buzunar larg, în care se adună peștele. *Plasa rămîne aici încrețită și formează sînul... năvodului.* ANTIPA, P. 464.

2. Partea dinainte a corpului omenesc care se află între cele două brațe și care formează exteriorul bombat al pieptului; piept. *De-a pururea aproape vei fi de sînul meu... Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu.* EMINESCU, O. I 129. *Pe sînul lui Făt-Frumos vedea cum înfloreau două stele albastre, limpezi și uimite — ochii miresei lui.* id. N. 11. ✧ Fig. *Niciodată el nu se simțise așa de dulce legănat pe sînul Brateșului.* GANE, N. II 76. *În zadar vuiește Cerna și se bate De-a ei stînci mărețe, vechi, nestrămutate Și-n cascade albe saltă pe-a lor sîn...* ALECSANDRI, P. A. 73. ✧ Expr. (Rar) **A muri cu zile-n sîn** = a muri înainte de vreme. (Atestat în forma *sin*) *Auzit-ați voi pe-aici De biet domnul Ștefăniță Ce-a fost om de mare viță, C-a murit cu zile-n sin, În cetate, la Hotin?* ALECSANDRI, P. II 106.

3. Piept, inimă (socotite ca sediu al sentimentelor); suflet. *Cu sînul plin de un fel de orgoliu, pășea hotărîtă, împinsă de un avînt eroic.* BART, E. 250. *Sfetnicii rîdeau în taină de tot ce Craiul vorbea, Dar în sînul lor mînie fără de capăt ardea.* COȘBUC, P. II 126. *De-ai pătrunde c-o privire Al meu sîn, Să vezi marea-i de mîhnire Și venin, Ai cunoaște-atuncea bine Traiul meu.* EMINESCU, O. IV 21. *Toată veselia din sînul tău să piară.* ALECSANDRI, T. II 170.

4. Fiecare dintre cele două mamele ale femeii; cele două mamele ale femeii împreună. *Nevasta se ridică în picioare, își păturі pe ea catrința și-și strînse subt sîni bîrneața.* SADOVEANU, B. 30. *Sînii... tremură sub iile albe.* REBREANU, I. 12. *Părul ei cel galbăn ca aurul cel mai*

frumos cădea pe sînii ei albi și rotunzi. EMINESCU, N. 3. ◇ Expr. **A fi bun ca sînul mamei** = a fi foarte bun. ◇ Fig. *Am trăit o mare parte din viața mea la sînul nevinovat al naturii.* HOGAȘ, H. 106.

5. Locul din corpul femeii unde este zămislit și purtat copilul; pîntece. *O mumă iubește fiul, căci este al ei sînge, Căci l-a purtat în sînu-i, căci este viața sa.* BOLINTINEANU, O. 202. ◇ Fig. *Cînd mă deșteptai și mi-aruncai privirile peste împrejurimi, firea întreagă mi se păru ca răsărită atunci, pentru întâiași dată, din sînul adînc al apelor creațiunii.* HOGAȘ, M. N. 179. *Din sînul vecinicului ieri Trăiește azi ce moare, Un soare de s-ar stinge-n cer, S-aprinde iarăși soare.* EMINESCU, O. I 178. *Cînd nențeleasa natură, din sînu-i cel roditor, Cu talentul poeziei naște pe un muritor... Hotărăște deodată și felul scrierii lui?* ALEXANDRESCU, P. 47.

6. Parte interioară, interior, mijloc, centru, miez, adînc. *Mormîntul proaspăt, negru, primi în sînul lui, pentru vecie, trupul acela pe care marea îl respinsese, aruncîndu-l la țărm.* BART, E. 258. *Aerul răcoros, plin de miresme, ce se ridica din sînul codrilor, îi străbătea adînc în piept.* GANE, N. I 87. *Ne mină mereu pe cîmpul de bătaie, în mijlocul vînătoarii, în sînul codrilor.* ODOBESCU, S. III 135. *Soarele se ridica măreț din sînul valurilor.* ALECSANDRI, O. P. 312. ◇ (În legătură cu cuvinte exprimînd colectivități) *În sînul...* = între..., în..., în interiorul..., în mijlocul..., în rîndurile... *Din sînul...* = dintre..., din mijlocul...

7. (Învechit, și în forma *sin*, adesea determinat prin «de mare») Golf. *Ostroave a mării Atlantice în sînul Mexicului, care ostroave la un loc se numesc Vest-India.* DRĂGHICI, R. 32. *Odată, într-o dimineață, ieșind un pescar cu luntrișoara sa la pescuit, după obiceiul mesăriei sale, și întrînd într-un sîn de marea, își aruncă mreaja sa, cu nădejde că va prinde ceva vinat.* GORJAN, H. I 40.

— Pl. și: (4 n.) *sînuri* (MACEDONSKI, O. I 60). — Variantă: (Mold.; învechit) **sîn** s. n. și m.

SÎNEÁȚĂ, *sîneți*, s. f. (Învechit și arhaizant; și în forma *sineață*) Pușcă primitivă cu cremene. *Ici-colo, un bănuț cu pajura ștearsă, vrun pieptene ori un vîrf de sîneață, mîncat de rugină.* C. PETRESCU, A. 23. *Fiecare avea cîte o sîneață pe umăr.* GANE, N. II 67. *Un... urs a smucit sineața din mîna vînătorului.* NEGRUZZI, S. I 319.

— Variante: **sîneáță** (SADOVEANU, O. VII 131, ODOBESCU, S. I 65), **sineáță** (NEGRUZZI, S. I 319) s. f., **sînéț** (NEGRUZZI, S. I 118) s. n.

SÎNÉȚ s. n. v. **sîneață.**

SÎNGE, (rar) *sîngiuri*, s. n. **1.** Substanță lichidă, de culoare roșie, compusă din plasmă și globule (albe și roșii), care circulă prin artere și vine, asigurînd nutriția și oxigenarea organismului la animalele superioare. *În învălmășeala din ce în ce mai strînsă, sîngele curgea ca o ploaie; în curînd se prefăcu în bălți care sclipeau ca rubinuri mari în lumina soarelui.* SADOVEANU, O. VII 12. *Vărdaru observă că, atunci cînd roșește, obrazul lui Comșa e mai respingător: cicatricele rămîn palide, fiindcă dedesubt nu mai circulă sîngele.* C. PETRESCU, Î. II 85. *Atunci sîngele cerbului odată a și început a curge gîlgîind și a se răspîndi în toate părțile.* CREANGĂ, P. 226. ◇ *Sînge roșu* (sau *arterial*) = sîngele din artere încărcat cu oxigen. *Sînge negru* (sau *venos*) = sîngele din vine încărcat cu bioxid de carbon. *Circulația sîngelui* = mișcarea sîngelui în vine și artere. *Pierdere* (sau *scurgere*) *de sînge* = hemoragie. *Donator de sînge* v. donator. (Impropriu) *Animale cu sînge rece* = animale (pești, reptile, batracieni și nevertebrate) la care temperatura corpului se schimbă în funcție de temperatura mediului înconjurător. ◇ Loc. adj. **De sînge** = de culoare roșie. *Văzînd înainte-i piclă de sînge s-a răpezit acasă și-a izbit cu umăru-n ușă.* SADOVEANU, O. A. IV 72. (Despre cărnuri fripte) **În sînge** = care a rămas puțin crud și își păstrează sîngele. ◇ Loc. adv. **Cu lacrimi de sînge** v. lacrimă. ◇ Expr. **A scuipa (cu) sînge** = a avea hemoptizie. **A-i lua** (sau **a-i lăsa**) (cuiva) **sînge** v. lăsa (1). **Că doară n-o pica** (sau **curge**) **sînge** = nu e mare pagubă. ◇ Compuse: **sînge-de-nouă-frați** (sau **sîngele-dracului** sau **sîngele-zmeului**) = rășină de culoare roșie, recoltată din fructele unui arbore din familia palmierilor și care, arzînd, răspîndește un miros plăcut; **sîngele-voinicului** = plantă agățătoare din familia leguminoaselor, cu flori mari, roșii, violete sau albe, care se cultivă prin parcuri și grădini *(Lathyrus odoratus). Mă gîndesc c-ar fi bine s-adun flori. Îmi umplu buzunarul cu maci, maci mulți, cu sîngele-voinicului și albăstrele.* SAHIA, N. 24; (cu aluzie la un simbol din mistica creștină) **sîngele-domnului** = vin. *De-abia m-oi mai încălzi oleacă bînd sîngele-domnului.* CREANGĂ, P. 258. *Săteanul de munte numai rar... cinstește sîngele-domnului.* ȘEZ. I 39; (familiar) **sînge-de-prună** = țuică.

2. (Metaforic, în locuțiuni și expresii în legătură cu anumite stări afective, cu temperamentul, cu caracterul omului) ◇ Loc. adj. și adv. **Cu sînge rece** v. rece. **Cu sînge iute** = fără stăpînire; impulsiv, pornit spre mînie. ◇ Expr. **A-și păstra sîngele rece** v. păstra. **A avea sînge în vine** = a fi energic. **A i se urca** (sau **a i se sui, a-i năvăli, a-i da** etc.) **sîngele la cap (în față** sau **în obraz)** = a) a se înroși din cauza unei emoții puternice. *Sîngele îi năvăli în față și inima-i bufnea cu grabă în coșul pieptului.* SADOVEANU, O. VII 91. *Și atunci de sfiiciune mi-iese sîngele-n obraz, Cum nu vine zburătorul ca la pieptul lui să caz?* EMINESCU, O. I 80; b) a se înfuria. *Se încruntă și tot sîngele îi năvălește în față.* SAHIA, N. 53. *Și-a prins-o tremurul de ciudă, Și simțea suindu-i sîngele-n obraz.* COȘBUC, P. I 252. **A nu mai avea o picătură de sînge în obraz** = a păli, a se face alb la față (de emoție). *Cred că n-am mai avut o picătură de sînge în obraz.* CAMIL PETRESCU, U. N. 229. **A-i îngheța** (cuiva) **sîngele în vine** sau **a îngheța sîngele în cineva** = a se speria, a fi cuprins de groază, a înlemni de spaimă. **A fierbe** (sau **a clocoti**) **sîngele în cineva** = a se înfierbînta din cauza mîniei, supărării etc. *Simțea că începe să-i clocotească sîngele.* REBREANU, I. 81. **A-și face** (sau **a-i face cuiva**) **sînge rău, a-și pune** (sau **a pune cuiva**) **sînge rău la inimă** = a (se) supăra foarte tare, a (se) enerva (sau a enerva pe cineva). *Nu-ți mai face atîta sînge rău.* DUMITRIU, N. 115. *Ca să-i puie sînge rău la inimă... au început a porecli pe moș Nichifor și a-i zice: Nichifor Coțcariul...* CREANGĂ, P. 136. *Oleu, soro, ce-ți mai faci îndată sînge rău?* CONTEMPORANUL, VI 99. **De m-ai tăia** (sau **de ai tăia** etc.) **n-ar curge (o picătură de) sînge,** se spune pentru a exprima în chip hiperbolic starea de adîncă deprimare a cuiva. *Săraca inima mea, C-un cuțit de-o ai tăia N-ar curge sînge din ea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 189.

3. (Metaforic, exprimă ideea de obîrșie, p. ext. de progenitură, familie, neam) *O mumă iubește fiul, căci este al ei sînge, Căci l-a purtat în sînu-i, căci este viața sa.* BOLINTINEANU, O. 202. *Cu soldați aleși, pe care cred a-i aduce lesne ca să apere sîngele și patria lor, voi apăra națiia mea pînă la cel din urmă suspin.* BĂLCESCU, O. II 302. ◇ *Legături de sînge* = legături de rudenie (apropiată). *Frate de sînge* = frate de la același tată și de la aceeași mamă. *Glasul sîngelui* = înclinare firească de dragoste pentru familie. ◇ Loc. adj. **De sînge** = de neam, de familie. *Murise vecinul și lasase de moștenire fiilor și nepoților ura și vrajba de sînge.* EMINESCU, N. 3. **(u** (sau **de) sînge albastru** = de neam mare, ales, de familie bună. *Ei vor să reprezinte tradiția, noblețea de sînge albastru, vechimea de clasă sau de familie.* RALEA, O. 67. ◇ Expr. **Sîngele apă nu se face** = legăturile de rudenie nu se uită. *Nevasta celui bogat de multe ori făcea*

zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său... — Apoi dă, măi nevastă, sîngele apă nu se face. Dacă nu l-oi ajuta eu, cine să-l ajute? CREANGĂ, P. 38. *Deși sîngele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decît anteriul, dar nepotul e salba-dracului.* NEGRUZZI, S. I 249. **A fi de același sînge cu cineva** (sau **a fi sîngele cuiva**) = a fi rudă cu cineva, din aceeași familie cu cineva. **A avea** (ceva) **în sînge** = a fi obișnuit (cu ceva); a avea (ceva) înnăscut. **A-i intra** (cuiva) **în sînge** v. intra (II 2). ✦ Soi, rasă (la animale). *Cal de sînge arab.* La CADE.

4. (Metaforic, mai ales în locuțiuni și expresii, exprimă ideea de violență, cruzime, asuprire, exploatare) (Loc. adv.) **La sînge** = drastic, pînă la distrugere. **Pînă la sînge** = pînă țîșnește sîngele. *Am găsit într-o șaică pe moșneag legat. Și-n cealaltă șaică, pe jupîn Costea, strîns în funii pînă la sînge, cu căluș de rășină-n gură.* SADOVEANU, O. A. IV 67. ✧ Expr. **A umple de sînge** = a bate foarte tare, crunt. *Odată, la o nuntă îl umpluse de sînge.* REBREANU, I. 21. **A suge sîngele cuiva** = a chinui, a oprima; a exploata. *Dumneata sugi sîngele poporului!...* CARAGIALE, O. I 102. ✦ (Exprimă ideea de omor, crimă, p. ext. de luptă sîngeroasă, război) *Pe sceptre și steme și tronuri sfărmate, Trufașă tu calcă, și mîndră te-ndreaptă Spre țărmuri de sînge și plins neudate, Spre țărmuri pe care divina dreptate De veacuri te-așteaptă.* NECULUȚĂ, Ț. D. 40. ✧ Expr. **Sînge nevinovat,** se spune despre cel ucis fără nici o vină. **Vărsare de sînge** (rar de **sîngiuri**) = ucidere în masă, măcel. *Dreptății agonisite cu multe și mari vărsări de sîngiuri.* PISCUPESCU, O. 15. **A vărsa sînge** = a omorî. *Împăratul Roș avînd inimă haină, nu se mai satură de a vărsa sînge omenesc.* CREANGĂ, P. 232. *M-am arătat cumplit, rău, vărsînd sîngele multora.* NEGRUZZI, S. I 149. **A se scălda în sînge** sau **a se adăpa cu sînge** = a omorî (în masă) din cruzime. **A fi omul sîngelui** sau **a fi iubitor** (sau **dornic, setos**) **de sînge** = a fi crud, ucigaș. **A face să curgă sînge** = a fi pricina unui război, a unei încăierări sîngeroase. **A avea** (sau **a fi cu**) **mîinile pătate de sînge** = a fi vinovat de o crimă. **A-și băga mîna în sînge** v. băga (I 1). **A primi botezul de sînge** = a intra pentru prima dată în luptă (la război). ✦ (Exprimă ideea de efort, de jertfă, de sacrificiu) *Eu am luat-o fără drum în sus, Am mărturie urmele-mi de sînge, Mai urc, și-mi vine cîteodată-a plînge, Dar singur duc ce-mi este dat de dus.* BENIUC, V. 7. ✧ Expr. **A-și da** (sau **a-și vărsa**) **sîngele pentru cineva** sau **ceva** = a se jertfi; a suferi sau a-și da viața pentru cineva sau ceva.

5. (Învechit, la pl.) Sînge (1) vărsat prin cruzime, prin omor; p. ext. omoruri, crime. *Îmi pare că mă aflu în locuință-adîncă A unei groaznici iezme, ce sîngiuri o hrănesc.* ALEXANDRESCU, M. 94. *Îi spală zăbunele Și-i curăță armele... De stropuri ienicerești Și de sîngiuri păgînești.* TEODORESCU, P. P. 574. ✧ *Omul sîngiurilor* = călău, gîde. *Fiori de groază coprinseră atunci pe omul sîngiurilor, și... aruncă jos securea.* ISPIRESCU, M. V. 8. *Oamenii sîngiurilor* = tiranii, asupritorii. *Cu toate aceste temeiuri de descurajare, sufletu-mi te slăvește încă, înzeită libertate, și deși oamenii sîngiurilor au învelit cu maramă neagră dulce fața ta, crede că va veni ziua fericită, ziua izbîndirii.* BĂLCESCU, la ODOBESCU, S. III 495. *Orașele s-au întemeiat din nou... copiii robiți întorsu-s-au iarăși... dar oamenii sîngiurilor nu-ți deteră înapoi volnicia... pămînt al grelelor dureri! și copiilor tăi le-a rămas robia.* RUSSO, O. 42.

6. (Popular) Nume dat unei boli a vitelor. *Vitele tragace... se bolnăvesc de sînge.* ȘEZ. III 147. *Cînd vita e bolnavă greu de sînge, poți să-i tai vîrful urechilor... și, curgînd sînge, vita scapă.* ib. 147.

SÎNGEÁC s. n. v. sangiac.

SÎNGEÁCĂ s. f. v. **sîngeapă.**

SÎNGEÁPĂ, *sîngepe,* s. f. (Mold.) Cinzeacă. *Ne-am dus și-am băut cîte-o sîngeapă de rachiu și, cînd ne-am întors la ogor, am găsit pe Ghiță Iuga cu carăle încărcate.* SADOVEANU, P. M. 265. *Moș Niron m-așteaptă c-o sîngeapă de pelin... și ce pelin!...* ALECSANDRI, T. 1006.

— Variante: **sîngeáp** (EMINESCU, L. P. 147) s. n., **sîngeácă** (DUNĂREANU, N. 103, HOGAȘ, M. N. 142) s. f.

SÎNGENÍU, -ÍE adj. v. **sîngeriu.**

SÎNGER, *sîngeri,* s. m. Arbust cu ramuri drepte, roșii pe partea luminată, cu frunze ovale, vara verzi și toamna roșii, cu flori albe și fructe negre; crește prin păduri, crînguri și lunci *(Cornus sanguinea). Tocmai cînd el se aștepta la o mîngîiere din partea ei, ea zvîcni și-l arse peste ochi c-o vărguță de sînger.* SADOVEANU, O. VIII 230. *Ia din mîna unui sătean tînăr un buchet de rosmarin, maci și sînger.* CAMIL PETRESCU, O. II 437. *Foaiă verde de sînger, Pe la cotul lui Crucer, Cine cîntă, cine plînge Tot cu lacrăme de sînge?* TEODORESCU, P. P. 555.

SÎNGERÁ, *sîngerez,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre răni sau părți rănite ale corpului; p. ext. despre ființe) A pierde sau a lăsa să curgă sînge. *Pentru aurul pînii, pentru care-am luptat și sîngerat.* VINTILĂ, O. 36. *Ea, biata, nu mai vede spinii Și-adună flori, și mîna ei Îi sîngera, dar nu o doare, Că pentru-n spin avea o floare.* COȘBUC, P. II 263. *Cînd se atingea de cîte un colț de piatră, cărnurile îi sîngera.* ISPIRESCU, L. 195. *Rana veche ușor sîngerează,* se zice despre o durere veche care revine. ✦ Fig. A suferi, a îndura multe nenorociri. *N-ar fi decît natural, că doar am sîngerat destul pentru patrie.* REBREANU, P. S. 118. *Asupra mea se năpustiră... Onoarea mea o nimiciră, Am sîngerat, dar am tăcut.* MACEDONSKI, O. I 38. ✧ Expr. **A-i sîngera** (cuiva) **inima** = a fi îndurerat, a suferi (sau, tranz., a îndurera pe cineva, a face să sufere). *Transformate în fraze, lucrurile care-i sîngerau lui inima apăreau reci, mărunte și fără nici o importanță.* REBREANU, R. I 298. *Dacă cineva ar fi scris cugetările mele, ar fi făcut să sîngereze inima ce ar fi citit.* BOLINTINEANU, O. 387.

2. Tranz. A face zgîrieturi sau răni din care curge sînge; a răni. *Tătarul își găti sulița care sîngerase în ziua aceea multe trupuri.* SADOVEANU, O. VII 13. *Scăpasem de provizie uscată, de carnea sărată la buto, de pesmeții pietroși în care ne rupeam dinții și ne sîngeram gingiile.* BART, S. M. 96. *O, nu mi-e că mi-am sîngerat La prag piciorul într-un cui, Dar mi-e că e păcat! Om bun ca dînsul nimeni nu-i.* COȘBUC, P. I 94. (Fig.) *Și nu te-ar ierta moșia, ba te-ar ține chiar de rău De i-ai sîngera ogorul numai pentru păsul tău.* DAVILA, V. V. 121. ✧ Refl. *Cu cuțitele lor se sîngerară și moldovenii, și-și atinseră pe rînd buzele de picăturile rubinii de sînge.* SADOVEANU, O. VII 19. *Fugit-a taurul? întrebară oamenii. — N-a fugit, răspunse el și nici n-a mai fugi, căci l-am omorît. Uitați la gurile cînilor cum s-au sîngerat în el.* RETEGANUL, P. IV 43.

3. Intranz. Fig. A avea culoarea sîngelui, a se înroși. *La zare neaua piscurilor sîngera în amurg.* M. I. CARAGIALE, C. 39. *Nori se bat la orizon, Tot apusul sîngerează.* MACEDONSKI, O. I 200.

4. Intranz. și refl. (Despre vite) A se îmbolnăvi de sînge (6). *Vacilor care se sîngeră să li se dea piatră vînătă și ștevie ca să le treacă.* ȘEZ. XII 162.

— Prez. ind. și: *sînger* (STANCU, D. 99).

SÎNGERÁRE, *sîngerări,* s. f. Faptul de a sîngera; vărsare de sînge.

SÎNGERÁT[1] s. n. Sîngerare.

SÎNGERÁT[2]**, -Ă,** *sîngerați, -te,* adj. **1.** (Despre ființe sau despre părți ale corpului) Plin de sînge, din care curge sînge; rănit, tăiat. *O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar. Vînătorul vesel o azvîrlă sîngerată în*

tolba sa. ODOBESCU, S. III 36. *Cad trupuri peste trupuri grămadă, sîngerate, Şi tot rămîn în urmă, ca spicuri săcerate.* ALECSANDRI, P. II 158. *Cînd mă deşteptai din ameţeala mea, văzui calul numai spumă şi coastele lui sîngerate de pinteni.* NEGRUZZI, S. I 67. ◇ Fig. *Atît de albă faţa-i şi-atît de nemişcată, Dar ochi-i ară în friguri şi buza-i sîngerată.* EMINESCU, O. I 96. ✦ Fig. Îndurerat. *Peste sufletul lui greu izbit şi sîngerat se aşeza o linişte şi-o hotărîre.* SADOVEANU, O. VII 103. *Aşa-n răstriştea vieţii, poetul şi el tace Cu inima rănită în pieptul sîngerat.* MACEDONSKI, O. I 108. ✦ (Despre ochi) Injectat, congestionat, înroşit de sînge. *În lumina trandafirie îi fulgerară o clipită ochii sîngeraţi.* SADOVEANU, O. VIII 106. *Spume făcea la gură; dinţii îi scrîşneau şi ochii săi sîngeraţi se holbaseră.* NEGRUZZI, S. I 165.

2. (Învechit şi popular, despre obiecte) Pătat de sînge, plin de sînge. *Ne caută ceasloavele şi cînd le vede aşa sîngerate cum erau, îşi pune mînele în cap de năcaz.* CREANGĂ, A. 4. *Duhul răzbunării cu manta-i sîngerată.* ALEXANDRESCU, M. 31. *Eu n-am fost... învăţată Să spăl cîrpe sîngerate De la voinici aruncate.* BIBICESCU, P. P. 168. ◇ Fig. *Războiul e bici groaznic, care moartea îl iubeşte Şi ai lui sîngeraţi dafini naţiile îi plătesc.* ALEXANDRESCU, M. 16. ✦ Amestecat cu sînge. *Se pleca ca să bea apă, Macovei îi da în ceafă, De bea apă sîngerată, Cu măsele-amestecată.* TEODORESCU, P. P. 592.

3. Fig. De culoarea sîngelui, roşu-aprins. *Spre asfinţit multă vreme zarea rămînea sîngerată. Pădurile şi apele deodată se cufundau în umbră.* SADOVEANU, O. VIII 136.

4. (Popular, despre vite) Care e bolnav de sînge (6). *O vacă a murit sîngerată, una a murit de bătrîneţe.* STĂNOIU, C. I 81. *Ce-i lipseşte cerbului de nu paşte? Poate nu-l adapă la vreme şi poate că-i sîngerat.* SBIERA, P. 176.

SÎNGERÁTIC, -Ă, *sîngeratici, -e,* adj. (Învechit) Sîngeros (1). *Dar dreptatea... n-a putut îngădui Gîndul său cel sîngeratic să se poată săvîrşi.* NEGRUZZI, S. I 117. ✦ (Despre evenimente, întîmplări) Însoţit de vărsări de sînge; plin de cruzime, sîngeros. *Cu oastea pornind la război sîngeratic armele lui îmbrăca, nesupus bătrîneţelor grele.* MURNU, I. 199.

SÎNGERĂTÚRĂ, *sîngerături,* s. f. Sîngerare. *Scorbutul* [se manifestă]... *mai vîrtos cu durere de gură şi cu sîngerătură de gingii.* PISCUPESCU, O. 292.

SÎNGERÉTE, *sîngereţi,* s. m. (Transilv.) Cîrnat făcut cu sînge. *Sîngereţi uscaţi, păstraţi în unsoare, ca să ţină mai mult.* La CADE. *Era... curechi cu clisă şi sîngereţi.* RETEGANUL, P. I 65.

SÎNGERÍU, -ÍE, *sîngerii,* adj. De culoarea sîngelui, roşu (ca sîngele). *Lumina amurgului îi lungeşte umbrele mărunte şi-o îmbracă într-o plasă subţire, ca de argint aprins, sîngeriu.* MIHALE, O. 434. *Cele două ferestre aveau draperii sîngerii.* CAMIL PETRESCU, O. II 561. *Acel chioşc de lemnărie... pardosit cu lespezi de marmoră sîngerie... era aşezat pe o coastă surpată, dar nu prea înaltă, a Dunării.* ODOBESCU, S. I 139.

— Variantă: **sîngeníu, -ie** (MARIAN, O. II 154) adj.

SÎNGERÎND, -Ă, *sîngerînzi, -de,* adj. Care sîngerează, din care curge sînge. *Cu mîinile sîngerînde, se dădu apoi jos de pe plug, mulţumit.* DUMITRIU, V. L. 125. *Ceea ce era totuşi neobişnuit în înfăţişarea acestor tineri îmbrăcaţi de sărbătoare, erau nişte vinătăi şi nişte urme sîngerînde de ciomag, pe care majoritatea le purtau pe frunte.* BOGZA, A. I. 534. ◇ (În contexte figurate) *Popolul romîn, condus de ranele cele sîngerînde ale patriei... s-a sculat.* GUIŢA, A. 777.

SÎNGERÓS, -OÁSĂ, *sîngeroşi, -oase,* adj. **1.** (Despre oameni, p. ext. despre gîndul, cugetul, faptele lor) Gata să facă vărsări de sînge; crud, fioros, nemilos, crunt. *L-a aşteptat el şi l-a căutat multă vreme, cu gînduri sîngeroase şi muşcîndu-şi pumnii.* SADOVEANU, O. VIII 236. *Mulţi sînt ca nisipul mării, Mulţi ca ghearele mustrării, Într-un suflet păcătos, Într-un cuget sîngeros.* ALECSANDRI, P. II 15. ✦ (Despre evenimente, întîmplări) Însoţit de măceluri, de vărsări de sînge; plin de cruzime. *În zilele Marii Revoluţii din Octombrie... pe scări şi în interiorul palatului s-au dat lupte sîngeroase.* STANCU, U.R.S.S. 121. *Cu adevărat era groază a privi această scenă sîngeroasă.* NEGRUZZI, S. I 152. ◇ Fig. *Poate vream — tîrînd în urmă o armată numeroasă Ca să trag peste popoare brazda mea cea sîngeroasă.* MACEDONSKI, O. I 71. *Pe zodii sîngeroase porneau a lui popoară.* EMINESCU, O. I 91.

2. (Despre oameni) Care are mult sînge; sanguin. *Era mare, voinic, sîngeros, cu nişte mîini de uriaş şi c-un mers greoi.* VLAHUŢĂ, O. A. 360. ◇ (Substantivat) *Peruianu, îngreuiat şi moleşit, ca toţi sîngeroşii după masă, stă cufundat în fotoliu.* VLAHUŢĂ, O. A. III 89.

3. Care sîngerează, plin de sînge. *Îmi arăta capul sîngeros, şi capul se uita la mine grozav.* NEGRUZZI, S. I 147. ✦ (Despre ochi) Injectat, congestionat. *Căta cu ochi sîngeroşi în jurul ei, coastele i se mişcau ca nişte arcuri, bale îi curgeau pe bot.* BART, S. M. 90. *Fost-au încă la serbare... Zmei cu ochii sîngeroşi Şi vitejii feţi-frumoşi.* ALECSANDRI, P. II 179.

4. Fig. Roşu (ca sîngele). *Cu feţele încruntate pătrundeau în cămări, în lumina sîngeroasă, urmaţi de aproape de roate de oşteni.* SADOVEANU, O. I 197. *Bardac închise ochii, cufundîndu-i parcă într-o flacără sîngeroasă.* id. ib. VII 363.

SÎNGIÓS, -OÁSĂ, *sîngioşi, -oase,* adj. (Învechit şi regional; despre oameni) **1.** Plin de sînge. *Moaşa... e toată pînă în coate sîngioasă.* MARIAN, NA. 254.

2. Fig. Care se înfurie repede. *Dar sfrijitul se-ndîrjeşte Şi-ncă-o dată mă cîrpeşte... Sîngios cum ştii că sînt, sar la el să-l fac pămînt.* CONTEMPORANUL, II 759.

SÎNIŞÓR, (1, 2, 3) *sînişoare,* s. n., şi (4) *sînişori,* s. m. Diminutiv al lui sîn.

1. v. sîn (1). *Na, taică, basmaua mea, Înfăşoară mîna-n ea Şi mi-o bagă-N sînişor, De mă scapă să nu mor.* TEODORESCU, P. P. 683.

2. v. sîn (3). *Sînişoru-i suspina, Ochişorii-i lăcrima.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488.

3. v. sîn (7). *De ce să-i zică astfel — Copca Rădvanului — acestui sînişor pe care Oltul îl îneacă în fiecare primăvară, iar şoseaua pare că l-a ocolit întotdeauna?* GALACTION, O. I 62.

4. v. sîn (4).

— Variantă: (Mold., învechit) **sînişór** (ALECSANDRI, P. I 99) s. m. şi n.

SÎNT, -Ă adj. v. **sfînt**[1].

SÎNTILIÉSC, -EÁSCĂ, *sîntilieşti,* adj. (Mai ales la pl. în expr.) *Pere sîntilieşti* = soi de pere timpurii, care se coc pe la jumătatea lunii iulie (în preajma sărbătorii sfîntul Ilie). *Mă zăpsise în grădina lui, la furat mere domneşti şi pere sîntilieşti.* CREANGĂ, A. 68.

SÎNTULÉŢ s. m. v. **sfîntuleţ.**

SÎNŢÉNIE s. f. v. **sînţenie.**

SÎNZIÁNĂ, *sînziene,* s. f. **I. 1.** (Mai ales la pl.) Plantă erbacee cu frunze lungi şi înguste şi cu flori galbene-aurii plăcut mirositoare *(Galium verum);* drăgaică. *Prin întunericul opac, pădurarul îşi căuta locul şi se aşeză în iarba moale, cu spatele răzimat într-un trunchi răsturnat. Miroseau puternic în juru-i sînzienele înflorite.* SADOVEANU, O. A. II 175. *Şi din treacăt, ici şi colo, să culegi Sînziene cu tulpinele întregi.* TOPÎRCEANU, B. 44. *Ilincuţa, singurul copil ce aveau bătrînii, strîngea smocuri de sînziană şi de sulcină ca să puie mămucă-sa printre haine.* CONTEMPORANUL, VII 98.

2. (La pl.) Numele popular al sărbătorii creştine celebrată la 24 iunie; drăgaică.

II. Fiinţă fantastică, răufăcătoare. (Atestat în forma *simziană*) *Toate stihiile năpădesc pe mine... dracii din tău, drăgaicele, simzienile, strigile.* ALECSANDRI, T. 616.

— Variante: **simziánă, sîmzîiánă** (C. PETRESCU, Î. II 210), **sînzîiánă** (SADOVEANU, O. VII 193) s. f.

SÎNZÎIÁNĂ s. f. v. **sînzianǎ.**

SÎRB, -Ă, *sîrbi, -e,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din populaţia de bază a Iugoslaviei sau originară de acolo. *Nimeni nu-l auzea, Decît fecioraş de sîrb.* ŞEZ. III 65.

SÎRBĂ, *sîrbe,* s. f. (Mai ales în forma articulată) Dans popular romînesc, cu ritm foarte vioi, care se joacă cu dansatorii prinşi de obicei în cerc; melodia după care se joacă. *Pîn'şi popa-i trage sîrba Cu creştinii laolaltă.* IOSIF, PATR. 28. ◇ Fig. *Jucau sîrba porumbeii, Că e jocul lor.* COŞBUC, P. II 37.

SÎRBÉSC, -EÁSCĂ, *sîrbeşti,* adj. Care este propriu sîrbilor, al sîrbilor, de sîrb; (provenit) din Serbia, al Serbiei. ◇ *Tocană sîrbească* = mîncare preparată din diferite zarzavaturi. ✦ (Substantivat, f. art.) Melodia după care se joacă sîrba. *Cîntece... vechi împămîntenite, precum sîrbeasca... rusească.* MARIAN, NA. 249.

SÎRBÉŞTE adv. Ca sîrbii; în limba sîrbă. *Vorbim mai mult romîneşte decît sîrbeşte.* GALACTION, O. I 178. *Vorbeşte sîrbeşte şi ungureşte, iar acum învaţă latineşte.* SLAVICI, O. I 87. *Era noroc că vorbeau romîneşte şi sîrbeşte.* GHICA, A. 250.

SÎRBÍE s. f. (Rar) Mahala în care locuiesc sîrbi. *Oamenii din sîrbie o ajutaseră să-şi îngroape bărbatul.* STANCU, D. 6.

SÎRBÍSM, *sîrbisme,* s. n. Termen, expresie sau construcţie proprii limbii sîrbe şi împrumutate de altă limbă, fără a fi intrat în sistemul acesteia.

SÎRBOÁICĂ, *sîrboaice,* s. f. Femeie sîrbă. *Într-o zi, popa Tonea s-a întîlnit pe drum cu o sîrboaică bătrînă care i-a spus... Eşti tînăr şi frumos!* GALACTION, O. I 183.

SÎRG s. n. (În loc. adv.) **De (în** sau **cu) sîrg** = repede, îndată, imediat. *Să-ţi ridici în sîrg nevasta şi copiii... şi să fugi spre munţi.* GALACTION, O. I 52. *Cu sîrg, băiete! Ce-ntîrzii, de nu te sui?* COŞBUC, P. II 45. *De sîrg... se gătească ca să pornească împotriva nobililor şi a lui Basta.* BĂLCESCU, O. II 320. *Cît Bogdan îl auzea, De sîrg mi se repezea.* ALECSANDRI, P. P. 176.

SÎRGHIE, *sîrghii,* s. f. (Munt.) Tarabă. *Cu cine ai furat lemnele?... Şi unde le-ai dus? — Unde să le duc? Le-am vîndut la sîrghie.* DUNĂREANU, N. 32.

SÎRGUÍ, *sîrguiesc,* vb. IV. Refl. A se strădui, a-şi da silinţa. *Îi dădu de grijă ca să se sîrguiască şi să caute de împărătească.* SBIERA, P. 108. *Iat-o acum soţie... sîrguindu-se a împrăştia... negurile supărărilor.* NEGRUZZI, S. I 289. ◇ Intranz. (Învechit şi arhaizant) *Braţele părinteşti sîrguieşte i le deschide mie.* STĂNOIU, C. I. 146. *Cu atîta însă nu se mulţumea Chiajna; avînd un fiu pe scaun, ea sîrgui să-i agonisească şi celuilalt domnia vecină a Moldovei.* ODOBESCU, S. I 159. *El o îngrijea bine şi sîrguia întru toate lucrurile bune şi folositoare mănăstirii.* id. ib. 432.

SÎRGUINCIÓS, -OÁSĂ, *sîrguincioşi, -oase,* adj. Sîrguitor. *Sărăcia lui însă nu venea de acolo că doară n-ar fi fost sîrguincios.* SBIERA, P. 187.

SÎRGUÍNŢĂ s. f. Străduinţă, hărnicie, zel. *Prin neguri îmi trag brazdă cu vechea sîrguinţă.* MACEDONSKI, O. I 224. *Începu să se pregătească cu sîrguinţă, ca orişice mumă cu dor, la toate cele trebuincioase pentru copii.* POPESCU, B. II 6. *Cu atîta sîrguinţă au lucrat încît... au făcut o îndestulă sumă de cărămizi.* DRĂGHICI, R. 84.

SÎRGUITÓR, -OÁRE, *sîrguitori, -oare,* adj. Silitor, harnic, activ. *Ai talent, eşti şi sîrguitor, tocmai ce trebuie unui gazetar bun.* REBREANU, R. I 210.

SÎRJOÁCĂ, *sîrjoace,* s. f. (Regional) Amestec de boabe de grîu şi de secară care se seamănă în unele regiuni. *Este un pămînt în care se face foarte bine secara, de aceea şi grîul cel mai mult din această plasă este amestecat cu secară, este aceea ce numesc... romînii de dincolo de Milcov sîrjoacă.* I. IONESCU, M. 335.

SÎRMÁCI, *sîrmaci,* s. m. (Învechit) Surlaş. *După aceştia venea breasla spătărească, alcătuită din lefegii... toboşarul şi... sîrmaciul său.* FILIMON, la CADE.

SÎRMÁN, -Ă adj. v. **sărman.**

SÎRMĂ, *sîrme,* s. f. **I. 1.** Fir metalic (de oţel, de aramă, de aluminiu etc.) *Bozan s-a urcat sus pe scara de sîrmă, la comanda podului rulant.* SAHIA, N. 33. *Şi nădejdea de la mine E ca sîrma de subţire; Ca sîrma din bolta veche, Cum o tragi se rupe-n şepte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238. ◇ Fig. *Vremea era limpede; de la asfinţit strecura soarele sîrme de aur peste acoperişurile roşii ale pavilioanelor.* SADOVEANU, O. VI 185. *Plouă!... Iar pe strada animată ca la cinematograf, Ploaia zugrăveşte-n aer sîrme lungi de telegraf.* TOPÎRCEANU, P. 79. ◇ *Sîrmă ghimpată* v. ghimpat. *Sîrmă de parchet* = sîrmă de oţel cu muchii ascuţite, folosită la curăţirea parchetelor.

2. (Învechit) Fir de metal preţios. *Are să-ţi spuie că poţi trage din straiul ei un fir de sîrmă ori de mătasă.* SADOVEANU, Z. C. 211. ◇ (În metafore şi comparaţii) *Mijlocul îl avea încins cu un colan ţesut în fir sîrmă.* FILIMON, C. 216.

3. (Ban.) Fir de mătase împletit în formă de sfoară; panglică de mătase. *Sfîrşindu-se şi această ceremonie... fetele din Banat, împărţind în două sîrma (panglica) care ... au ţinut-o preste cel mort, se întorc cu toţii spre casă.* MARIAN, Î. 337. *Nime n-o mai jeleşte, Fără Ion cu capul gol, Că doar lui i-a fost mai dor, Şi Achim cu sîrma neagră, Că doar lui i-a fost mai dragă.* HODOŞ, P. P. 118.

II. (Iht.) Plevuşcă.

SÎRMÓS, -OÁSĂ, *sîrmoşi, -oase,* adj. Care seamănă cu sîrma; aspru. ◇ *Fox sîrmos* = varietate de cîine din rasa fox-terrier, care are părul aspru, cu un aspect caracteristic.

SÎRMULÍŢĂ, *sîrmuliţe,* s. f. **I.** Diminutiv al lui sîrmă (1); sîrmă mică, sîrmă subţire.

II. (Iht.) Plevuşcă.

SÎRMUŞOÁRĂ, *sîrmuşoare,* s. f. Sîrmuliţă (I). *Cum îi învîrtită sîrmuşoara asta, aşa să se învîrtească mintea şi inima lui.* SEVASTOS, N. 5.

SÎSÎÍ, *sîsîi,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre gîşte, şerpi etc.; p. ext. despre oameni) A scoate un sunet asemănător unui «s» prelungit. *Femeile sîsîiau ca gîştele, minunîndu-se şi clătinîndu-şi capul, manifestînd astfel şi mai vădit admiraţia pentru cele auzite.* ARDELEANU, D. 93. *Aude: sss!... sss!... sss!... un zgomot cum face gîsca, cînd e cloşcă...; cînd colo, vede pe Vlad, sîsiind amarnic.* ŞEZ. V 132. ◇ Fig. *Vadul îşi murmură cîntul şi foile sîsîie ca şerpoaicele.* BENIUC, V. 99. ✦ (Despre lemne) A produce un sunet şuierător cînd ard (din cauza apei pe care o degajează, fiind prea verzi); a fîsîi.

2. A vorbi defectuos, deformînd unele sunete, pronunţînd «s» în loc de «ş».

SÎSÎIÁC, *sîsîiace,* s. n. Un fel de hambar pentru păstrarea cerealelor, în special a porumbului, construit

din scînduri sau din nuiele împletite. *Sîsîiac pentru păpuşoi, hambare pentru grîu şi cîte alte lucruri de gospodărie, făcute de mîna lui Chirică, cît ai bate din palme!* CREANGĂ, P. 153.

SÎSÎÍRE, *sîsîiri*, s. f. Sîsîit[1]. *Gîştele lăţoase... claponii... raţele... se năpusteau de toate părţile, se înghesuiau. Sîsîirile... tulburară liniştea vecinătăţii.* MACEDONSKI, O. III 49.

SÎSÎÍT[1] s. n. Faptul de a sîsîi; sunetul caracteristic de «*s*» prelungit, pe care îl scoate gîsca, şarpele şi alte animale; p. ext. orice sunet asemănător. *Din sîsîitul vorbelor lui, Glonţ nu auzea decît frînturi îndepărtate.* MIHALE, O. 53.

SÎSÎÍT[2], -Ă, *sîsîiţi, -te*, adj. (Despre oameni) Care sîsîie. (Adverbial) *Vorbeşte peltic şi sîsîit.* CARAGIALE, O. I 164.

SÎSÎITÚRĂ, *sîsîituri*, s. f. Zgomot asemănător sunetului scos de şerpi, gîşte etc.; sîsîit. ✦ Sunet rezultat din rostirea repetată şi prelungită a sunetului «*s*» (cu scopul de a obţine linişte). *Freamăt neîncetat şi sîsîituri, în vreme ce pe scenă domni în fracuri discutau.* DUMITRIU, B. F. 160.

SLAB, -Ă, *slabi, -e*, adj. (Despre oameni şi animale sau despre părţi ale corpului lor, în opoziţie cu g r a s) **1.** Care nu are un strat de grăsime sub piele, uscat; uscăţiv. *În vacanţa cea mare, după ce isprăvise clasa a şasea, Radu s-a întors acasă mai slab.* VLAHUŢĂ, O. A. I 88. *O umbră de om, un bătrîn... slab şi pipernicit şi cocoşat, de parcă mînca numai vinerea.* ISPIRESCU, L. 101. *Iarna pe pîrtie, caii de poştie mici şi slabi ca nişte pisici, zburau cu trăsura după ei cu o iuţeală de douăzeci şi cinci de kilometri pe oră.* GHICA, S. A. 40. *Vine dorul despre seară... Şi-mi grăieşte şi mă-ntreabă De ce sînt cu faţa slabă?* ALECSANDRI, P. P. 300. ✧ E x p r. **Slab de-l suflă** (sau **bate**) **vîntul** sau **slab de-i numeri coastele** = foarte slab. *Iată că iese din mijlocul hergheliei o răpciugă de cal grebănos... şi slab, de-i numărai coastele.* CREANGĂ, P. 194. ✦ (Despre carne) Fără grăsime, macră.

2. (Despre fiinţe, în opoziţie cu p u t e r n i c, t a r e) Cu puteri reduse, lipsit de forţă fizică, de rezistenţă. *Cine poartă arme să se împotrivească... Cei slabi, bătrînii, femeile, copiii să se ridice la munte.* SADOVEANU, O. I 529. *El e flămînd şi e-nsetat Şi-i slab, că e bătrîn.* COŞBUC, P. I 227. *Aşa de slab... era... bietul om, că vedeam că fără ajutor nu s-ar mai fi putut întoarce acasă.* RUSSO, O. 51. ✦ (Despre organe ale corpului, facultăţi intelectuale etc.) Care e debil, care nu funcţionează normal, care nu-şi îndeplineşte bine funcţia. *Memorie slabă.* ▭ *Bunica vedea în el un fel de neom, un băieţandru cu mintea slabă, care se ţinea de fustele ei şi nu-i ieşea din cuvînt.* STANCU, D. 6. *Bătrînul s-a-nălţat apoi Spre deal ca un copil privind... Bieţi ochii, slabi şi numai doi, Puţine zări cuprind!* COŞBUC, P. I 232. ✧ E x p r. **Slab de minte** = căruia îi lipseşte puterea de judecată, de înţelegere. *Era odată o babă care avea trei feciori nalţi ca nişte brazi şi tari de vîrtute, dar slabi de minte.* CREANGĂ, P. 3. ✦ (Despre oameni şi despre sufletul, caracterul lor) Lipsit de vigoare, de energie morală. *Mircea e slab. Nu pleacă, pentru că n-are curaj.* DEMETRIUS, C. 38. *A fost slab, laş, fără voinţă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 43. *Cugetări amare! duceţi negrul zbor Sufletelor slabe ce s-abat de dor.* BOLINTINEANU, O. 127. ✧ E x p r. **Slab de fire** (sau **de caracter, de inimă, de duh**) = lipsit de vigoare, de vlagă; uşor influenţabil. **Slab de înger** = fricos, lipsit de energie morală. *N-o putea împărtăşi nimănui, nici nevestei sale, care era slabă de înger.* REBREANU, R. I 192. *Iar eşti supărată, iar plîngi... slabă mai eşti de înger.* RETEGANUL, P. I 56. *Nu te-aş fi crezut aşa slab de înger... eşti mai fricos decît o femeie.* CREANGĂ, P. 222.

3. (Despre oameni şi creaţiile lor ştiinţifice, artistice) Lipsit de valoare, de merite; mediocru. *Curios — cugetă Ana — atîtea poezii pe care le admiram ieri chiar, mi se par slabe, schimbate.* VLAHUŢĂ, O. A. III 87. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la» şi indicînd domeniul în discuţie) Care este puţin pregătit, puţin înzestrat, fără cunoştinţe îndestulătoare. *Slab la matematică.* ✦ (Despre lumină, sunete) Lipsit de intensitate; stins. *Căsuţele din margine trimeteau raze de lumină slabe în amurgul vînăt.* DUNĂREANU, CH. 7. [Luna] *îşi trimetea din adîncuri spre lăuntrul întunecos al mănăstirii lumina slabă şi piezişă a razelor sale.* HOGAŞ, DR. 254. *La paşa vine un arab Cu ochii stinşi, cu graiul slab.* COŞBUC, P. I 108. *Şi vîntu-n codri sună cu glas duios şi slab.* EMINESCU, O. I 97. ✧ (Adverbial) *Apropiindu-se de estradă, Mirel auzea cuvintele sacagiului din ce în ce mai slab, acoperite de larma sălii.* GALAN, Z. R. 23.

4. (În opoziţie cu t r a i n i c, s o l i d) Lipsit de trăinicie, puţin rezistent. *Prostimea... înşirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijinită de jandarmii poliţiei!* NEGRUZZI, S. I 35. *Mai bine voi pe o lină apă a mă arăta, Decît cu o barcă slabă pe mare a înota.* ALEXANDRESCU, P. 53. ✧ E x p r. **Slabă nădejde!** = puţin probabil, cu puţine şanse de reuşită. *Dreptatea, dacă nu eşti vrednic să ţi-o cauţi singur, slabă nădeide să vie altul!* C. PETRESCU, Î. II 12. *Meleli va cîştiga, căci e bun călăreţ... — Slabă nădejde... căci n-are nicicum aer călăresc.* NEGRUZZI, S. I 40. (Rar) **Slab de gură** = rău de gură, clevetitor, flecar. *Cele babe slabe de gură-i scoaseră vestea c-ar fi chiar leneoasă.* RETEGANUL, P. I 51. ✦ (Despre soluţii, amestecuri etc.) Care cuprinde elementele caracteristice în cantitate redusă. *Acid slab. Vin slab.* ▭ *Nu fumez* [ţigări] *egiptiene. Sînt prea slabe şi conţin opiu.* C. PETRESCU, Î. I 6. ✦ (Despre pămînt) Puţin roditor.

SLAD s. n. (Regional) Malţ. *Pentru a face rachiu, trebuie a începe prin a prepara sladul.* I. IONESCU, D. 253.

SLÁDNIŢĂ, *sladniţe*, s. f. (Regional) Loc, pivniţă unde se păstrează sau se usucă sladul.

SLAI, *slaiuri*, s. n. Scîndură sau traversă groasă de lemn, avînd diferite întrebuinţări: a) fiecare dintre cele două scînduri care leagă tălpile săniei; b) fiecare dintre scîndurile care formează părţile laterale ale unei ambarcaţii; usnă; c) poliţă în perete pe care se ţin lucruri de gospodărie; d) fiecare dintre stîlpii care susţin podul morii. *Valurile se izbiră odată pînă în slaiuri şi pînă în stăvilare.* SLAVICI, V. P. 172.

SLÁLOM, *slalomuri*, s. n. Probă de schi alpin, constînd din coborîrea unei pante prin anumite puncte obligatorii de trecere, denumite porţi şi delimitate prin fanioane.

SLÁNĂ s. f. (Regional) Slănină. *Şi-l beam... îmbucînd ia aşa nişte hartane de slană crudă, tăvălită prin sare.* C. PETRESCU, R. DR. 131.

SLÁTINĂ, *slatine*, s. f. **1.** Izvor de apă sărată; apă minerală sărată. *De guşă îi trece vitei ungînd-o cu slatină.* ŞEZ. IV 129.

2. Teren mlăştinos şi sărat. *În faţa satului vine pîrîul Saratul... într-a cărui ripi sînt slatine.* I. IONESCU, P. 363.

3. Mîncare prea sărată.

SLAV[1], -Ă, *slavi, -e*, adj. Al slavilor, propriu slavilor. *Limbă slavă.*

SLAV[2], -Ă, *slavi, -e*, s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a republicilor sovietice rusă, ucraineană, bielorusă şi a Poloniei, Bulgariei, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei.

SLÁVĂ, *slăvi,* s. f. **1.** (Rar, la pl.) Glorie, faimă, renume (pe care îl cîştigă cineva datorită calităţilor sau meritelor sale deosebite). *Dar la ce mi-s bune sînge, neam, străbuni şi nume?... La ce mi-e slava? Aoea mea să mă iubească! Şi de mi s-ar da domnia — dac-aceasta s-ar putea! — Eu m-aş lepăda de dînsa, ca să fiu cu Anca mea.* DAVILA, V. V. 25. *Da bună ar fi şi aceea, cînd ar avea cineva un fecior, care să facă podul şi să ia pe fata împăratului, că ştiu c-ar încăleca pe nevoie şi, doamne, mare slavă ar mai dobîndi în lume!* CREANGĂ, P. 78. *Civilizaţia* [romană] *se stinsese, şi acum nu se mai vedea nici urma acelor arte şi ştiinţe, în care stătuseră slava Greciei şi puterea Romei.* BĂLCESCU, O. I 11. ✧ Laudă, preamărire pentru merite sau pentru fapte eroice. *În turnuri clopotele de aramă prinseră a cînta slava celui mai nou biruitor.* SADOVEANU, O. VII 155. ✧ Expr. **Slavă** (sau **slava**) **domnului** sau **slavă ţie doamne!** = exclamaţie (de obicei cu sensul religios atenuat sau şters) prin care cineva îşi exprimă satisfacţia pentru reuşita unui lucru sau pentru o situaţie bună; har domnului! *Slavă domnului, nu eşti nici orb, nici ciung, nici cocoşat.* STANCU, D. 7. *Lemne, slava domnului, sînt deajuns şi de-ntrecut, în pădure.* CREANGĂ, P. 126.

2. (Uneori precizat prin «cerului») Înaltul cerului, tăria cerului, văzduh. *Au descărcat spre slăvi pistoale.* STANCU, D. 76. *I se părea că visează şi că pluteşte ca un fulg în slăvile deschise.* GALACTION, O. I 322. *E vară... şi slava-i senină, şi-ţi pare Abisuri albastre al apelor fund.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 65. *Ciocîrlanul zboară în slava cerului.* POPESCU, B. III 124. ✧ Fig. *Adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrăţişa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literele, istoria — istoria mai ales — plutind în seninătatea slăvilor academice.* M. I. CARAGIALE, C. 24. ✧ Expr. **A ridica** (pe cineva) **în slavă** (sau **în slava cerului**) v. ridica (III 3). (Rar) **A ridica casa în slavă** = a face zgomot, tărăboi, zarvă mare. *Cînd mama nu mai putea de obosită, şi se lăsa cîte oleacă ziua să se odihnească, noi băieţii, tocmai atunci ridicam casa în slavă.* CREANGĂ, A. 37.

3. (Bis.; învechit şi arhaizant, ca atribut al divinităţii) Măreţie, strălucire, splendoare. *Care cu multă frică stau înaintea slavei domnului.* TEODORESCU, P. P. 389.

4. (Învechit, cu valoare de prepoziţie, construit cu dativul) Graţie, datorită, mulţumită. *Mina omului, slavă experienţei practice, săpa un puţ în tărîmul sub care se afla mina de sare.* BOLINTINEANU, O. 432. *Slavă bunătăţilor domnului Tiso... am făcut un norocit drum.* KOGĂLNICEANU, S. 16.

SLÁVIC, -Ă, *slavici, -e,* adj. (Învechit) Slav. *Limbi slavice.*

SLAVÍSM, *slavisme,* s. n. Cuvînt, expresie sau construcţie împrumutată în limba română dintr-o limbă slavă.

SLAVÍST, -Ă, *slavişti, -ste,* s. m. şi f. Specialist în slavistică.

SLAVÍSTICĂ s. f. Totalitatea disciplinelor care studiază limba, literatura, cultura, istoria şi folclorul de viaţă al popoarelor slave.

SLAVOFÍL, -Ă, *slavofili, -e,* adj. (Despre persoane) Care are simpatie deosebită pentru popoarele slave, pentru cultura şi civilizaţia lor; care este partizan al apropierii culturale şi politice de popoarele şi statele slave.

SLAVÓN[1], -Ă, *slavoni, -e,* adj. Propriu slavonilor, al slavonilor. *În privinţa proprietăţii funciare am făcut împrumuturi de la legile slavone.* KOGĂLNICEANU, S. A. 144. ✧ *Limba slavonă* (şi substantivat, f.) = limba slavă bisericească şi literară care s-a dezvoltat în Rusia, Serbia şi Bulgaria din vechea slavă bisericească (a scrierilor lui Metodiu şi Chiril). *Cu ajutorul lui Petru Movilă s-au înfiinţat şi în Ţara Romînească primele şcoli în limba slavonă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2872. *Sara, stătea pînă tîrziu lîngă Constantin-vodă... şi-i cetea «Istoriile celor vechi» ori îi tălmăcea din slavonă sfînta scriptură.* IORGA, L. I 303. ✧ (Despre caractere grafice) Chirilic. *Pe cîteva cruci se mai citeau nume cu litere latine. Pe cele mai multe şi mai vechi, literele slavone nu mai spuneau nimic înţeles.* C. PETRESCU, R. DR. 215.

SLAVÓN[2], -Ă, *slavoni, -e,* s. m. şi f. (Învechit) Slav. *Aceştia au fost «vecini»... celor ce au avut moşiile lor... după sistemul slavonilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 144.

SLAVONÉSC, -EÁSCĂ, *slavoneşti,* adj. Slavon[1].

SLAVONÉŞTE adv. În limba slavonă.

SLAVONICÉSC, -EÁSCĂ, *slavoniceşti,* adj. (Învechit, rar) Slavon. *Limba slavonicească.* RUSSO, S. 71.

SLAVONÍE s. f. (Învechit, în expr.) **Pe slavonie** = în limba slavonă. *Să scrie în limba romînească... sau pe slavonie.* RUSSO, S. 91.

SLAVONÍSM, (1) *slavonisme,* s. n. **1.** (Lingv.) Element de origine slavă, pătruns în limba română. *Slavonismele... sînt justificate prin uz.* IBRĂILEANU, SP. CR. 211.

2. Influenţă slavonă asupra limbii, literaturii, culturii unui popor. *Politica celor din Turcia este să se aibă bine cu sultanul, ca să scape de slavonism.* GHICA, A. 87.

SLAVOSLOVÍ, *slavoslovesc,* vb. IV. Tranz. (În limbaj bisericesc) A aduce laudă lui dumnezeu, a-l proslăvi, a-l preamări. (Absol.) *Aţinteşte urechile inimii tale şi-i vei auzi* [pe îngeri] *slavoslovind.* GALACTION, O. I 319.

SLĂBĂCIÚNE s. f. v. **slăbiciune.**

SLĂBĂNOÁGĂ, *slăbănoage,* s. f. (Bot.) Slăbănog[1].

SLĂBĂNÓG[1] s. m. Plantă erbacee cu tulpina şi frunzele fragile şi transparente, cu florile galbene şi cu fructe care se deschid prin explozie; creşte prin pădurile umede şi umbroase de la munte şi se foloseşte în medicină *(Impatiens nolitangere).*

SLĂBĂNÓG[2], -OÁGĂ, *slăbănogi, -oage,* adj. (Despre fiinţe) **1.** Slab la trup; uscăţiv. *Omul, ocoşat pe capră, atinse spinarea udă şi slăbănoagă a calului din dreapta.* DUMITRIU, N. 80. *Un furier slăbănog şi un major cărunt desfăceau o ladă cu registre.* CAMILAR, N. I 78. *Sida o cheamă pe nevasta lui Minică şi cam pînă la brîu îi ajunge bărbatului cu creştetul. E o femeie slăbănoagă.* STANCU, D. 86. ✧ (Substantivat, adesea precedînd un substantiv sau un pronume pe care îl determină şi de care e legat prin prep. «de») *Dacă fabrica aceasta ar fi a muncitorilor, dacă ea ar fi organizată după legi proletare, slăbănogul acesta de Bozan ar înnebuni şi lustrul bielei lui ar întrece soarele.* SAHIA, N. 31.

2. Lipsit de putere, de vlagă; debil, slab. *Era cam slăbănog, dar în ochii voştri se-nfăţişa viteaz.* PAS, Z. I 103. *Se legăna în mers ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă.* REBREANU, I. 54. *Părintele Ghermănuţă, cu înseşi slăbănoagele şi muritoarele sale mîini îşi clădise chilia.* HOGAŞ, M. N. 136. *Să-mi lucrez racla cu mîna mea astă slăbănoagă şi să mă aşez singurel într-însa.* CREANGĂ, P. 319. ✧ Slab de minte. *Poate că-i căzuse scump bunicii nenea Dumitrache, fiindcă era slăbănog, prostovan.* STANCU, D. 6.

3. (Învechit) Infirm, olog, paralizat.

SLĂBĂNOGÍ, *slăbănogesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. A-şi pierde puterea, vigoarea, tăria; a slăbi. *Trupul i se slăbănogise de atîta nevoinţă.* STĂNOIU, C. I. 168. *Trupul... slăbănogind, astîmpăr nu găseşte.* VĂCĂRESCU, P. 421.

SLĂBĂNOGÍT, -Ă, *slăbănogiți, -te,* adj. (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Devenit slăbănog; lipsit de putere fizică sau morală, slăbit, istovit. *Nu cer adăpost decît pentru o noapte, ca să-mi odihnesc slăbănogitele picioare.* GANE, N. II 79. *Cu greu își mai poate urni... trupul său slăbănogit.* HOGAȘ, DR. II 113. *Zăvorăște-ți porțile Și-ndoiește-ți strejile Că e roșul odihnit și Corbea slăbănogit.* TEODORESCU, P. P. 535. ✦ (Despre glas, sunete) Lipsit de intensitate, stins. *Un glas slăbănogit îi zise: Bine ai venit.* ISPIRESCU, L. 10.

SLĂBĂTÚRĂ, *slăbături,* s. f. (Adesea precedă un substantiv sau un pronume pe care îl determină și de care este legat prin prep. «de») Om (sau animal) foarte slab. *Slăbătura cea de cal iar se răpede și apucă o gură de jăratic.* CREANGĂ, P. 195.

SLĂBÍ, *slăbesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Despre ființe, în opoziție cu îngrășa) A pierde din greutate, a scădea în greutate; a deveni (mai) slab. *Slăbisem și-mi era teamă acum să nu afle că am slăbit din cauza ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135. *Era palid și grozav de abătut — pentru prima oară observasem cît de tare slăbise.* VLAHUȚĂ, O. A. 362. *Bagă de seamă că fie-sa cea mică din ce în ce slăbea și se posomora.* ISPIRESCU, L. 52. *Dar ce-ai slăbit așa, Vidmă?* CREANGĂ, P. 314.

2. Intranz. (Despre ființe și despre puterile lor) A pierde din forță, din rezistență. *Unchiul Filoftei, care era tare ca un taur... slăbește și el.* DUMITRIU, P. F. 25. *Să nu uiți să mînînci și tu, ca să nu-ți slăbească puterile.* SADOVEANU, B. 93. *De la o vreme încep a-i slăbi puterile și cuprins de amețeală, pe loc cade jos.* CREANGĂ, P. 215. *Să cîntăm una de jale, De-ul măicuții greu doruț Și de dorul de tăicuț, Că de cînd ne-a cătănit, Tare-or fi îmbătrînit Și tare or fi slăbit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310. ✧ (Urmat de determinări indicînd partea corpului lipsită de forță) *Au fost slăbit de picioare într-atîta, cît nu mai putea să meargă.* SBIERA, P. 74. ✦ (Despre părți ale corpului, despre facultăți) A nu mai funcționa normal, a nu-și mai îndeplini bine funcția. *Simțea cum îi slăbesc genunchii.* BART, E. 253. *La un neguțător mare Cărui vederea-i slăbise Fără nici o invitare Un doctor vestit venise.* ALEXANDRESCU, M. 373. ✦ Tranz. (Despre facultăți fizice și intelectuale) A părăsi pe cineva, a înceta să mai funcționeze (bine). *Se vădeta c-au slăbit-o vederile și puterile.* C. PETRESCU, R. DR. 240. ✦ (Despre abstracte) A pierde din tărie, din intensitate; a diminua. *Și nădejdea și curajul pe care le avusese, acuma-i slăbiseră.* SADOVEANU, O. VII 45. *Îi slăbi pofta de muncă, parcă n-ar mai avea pentru cine să se osteneească.* REBREANU, I. 57. ✦ (Despre acțiuni) A pierde din intensitate, a încetini ritmul. *Lucrul în port slăbise.* BART, E. 283. *Ea privind pe cel rămas Nencetat în ochi îl ține: Și văzînd că-n urmă-i vine, Tot mai mult slăbește-n pas.* COȘBUC, P. I 184. [Oltule] *slăbește-ți vîrtejele, Să-ți văd pietricelele.* ALECSANDRI, P. P. 284.

3. Tranz. (Mai ales cu privire la obiecte) A face să fie mai puțin strîns, mai puțin încordat, a da drumul din strînsoare; a lăsa, a slobozi. *Tu, Harap-Alb... sabia să n-o slăbești din mînă.* CREANGĂ, P. 225. *Ea pînza o slăbește mutînd slobozitorul Pe sul, apoi o strînge ș-o prinde cu zăvorul.* BELDICEANU, P. 68. *Pluguleț... Eu de coarne te luai, De cînd n-aveam șapte ai* (= ani), *Și de-atunci nu te-am slăbit Decît iarna cînd e frig.* ȘEZ. V 89. *La bani turcii năvălea... Dar pe Badiul nu-l slăbea!* ALECSANDRI, P. P. 125. (Refl.) *Cum numai atipise, i se slăbi căpăstrul din mînă și-atunci iapa babei s-a cam mai dus.* SBIERA, P. 59. ✧ Expr. **A nu slăbi pe cineva** = a nu lăsa pe cineva în pace, a nu da cuiva răgaz, a urmări de aproape, a ține din scurt. *Artemie... vru să treacă înainte. Dar oamenii nu-l slăbiră.* STĂNOIU, C. I. 18. *Nu-l mai slăbea o tuse uscată ce-i sfîrîma pieptul.* VLAHUȚĂ, O. A. 122. *Îl apuca* [pe taur] *de coarne, încăleca pe dînsul și nu-l slăbi pînă nu mi-l domestici.* ISPIRESCU, U. 45. *Dorul nu mă slăbește.* CONACHI, P. 113. **A nu slăbi** (pe cineva) **din...** = a supraveghea, a urmări (pe cineva) cu ajutorul a... *Să nu slăbiți din ochi nici o clipă casa de dincolo.* CĂLINESCU, E. O. II 210. *Doctorul Barbă-Roșie nu-l slăbea pe Neagu din ochi.* BART, E. 218. *Dete prin foc și prin apă, și după dînșii! tot după dînșii, și din goană nu-i slăbea.* ISPIRESCU, L. 194. *Hărsita de mătușa nu mă slăbea din fugă.* CREANGĂ, A. 49. *Cărțile să le dăm în mîni de oameni zdraveni, care să nu-i slăbească din vedere.* ODOBESCU, S. I 83. **A nu slăbi** (pe cineva) **cu...** = a plictisi (pe cineva) cu..., a stărui prea insistent pe lîngă cineva. *Badea... l-a poftit să-l slăbească cu dragostea.* GALACTION, O. I 143. *Cu-a mea dragoste-nfocată nici că te-oi slăbi.* ALECSANDRI, T. 512. *Nu-i slăbeau cu întrebatu, pînă ce... îl scoase din sărite.* ȘEZ. I 247. ✦ Refl. (Despre sisteme tehnice) A deveni mai puțin rezistent; a se șubrezi.

SLĂBICIÚNE, *slăbiciuni,* s. f. **1.** Faptul de a fi slab (1), lipsit de grăsime. ✦ Stare (temporară sau permanentă) de debilitate, istovire, sfîrșeală (cauzată de boală, de bătrînețe etc.); lipsă de forță fizică. *Bolnava spune că î-a venit o slăbiciune și a căzut jos fără să-și fi pierdut cunoștința.* PARHON, O. A. I 270. *Da' cum muri frate-tu, mă, că ieri era mai bine? — L-a apucat o slăbiciune azi dimineață, răspunse băiețandrul.* DUMITRIU, N. 90. *Radu avea o slăbiciune simțită în tot corpul.* VLAHUȚĂ, O. A. I 104. ✦ (La pl., rar) Infirmități, suferințe fizice. *Rămaseră numai acești doi copii mai mici... credeam baremi că de acești doi voi avea parte la slăbiciunile și bătrînețele mele.* RETEGANUL, P. IV 65.

2. Lipsă de energie, de fermitate. *Supremul înțeles al acestui ceas din urmă îi năvăli în creier și ceea ce se nărui din el fură păcatul și slăbiciunea.* GALACTION, O. I 202. *Orice clipă de slăbiciune, orice ezitare, orice lipsă de energie n-ar face decît să încurajeze în rele.* REBREANU, R. II 14. *Se disprețuiesc, pentru că în slăbiciunea lor tac și nu cutează a protesta.* NEGRUZZI, S. I 243.

3. (Mai ales la pl., determinat prin «omenești») Defect, scădere. *Îți netezi barba cu un surîs indulgent față de toate slăbiciunile omenești.* C. PETRESCU, A. 447. *Slăbiciunile omenești fiind aceleași peste tot locul, izbînda acestor șarlatani întîmpină mult mai puține greutăți.* VLAHUȚĂ, O. A. 210. *Domnitorii au slăbiciunile lor, ca și ceilalți oameni.* NEGRUZZI, S. I 185.

4. Pornire, înclinație (pentru cineva sau ceva), afecțiune; pasiune. *Mirel Pascu n-a avut niciodată o slăbiciune deosebită pentru amintirile din copilărie.* GALAN, Z. R. 9. *Pentru Stroe Vardaru avea o veche și inexplicabilă slăbiciune.* C. PETRESCU, A. R. 25. *Viața și slăbiciunea lui, unica odraslă — băiatul — vorbă înaintea căreia amuțea dus pe gînduri, de-ți făcea milă.* BASSARABESCU, V. 37.

5. (Rar) Lipsă de valoare, de talent, de capacitate, de pregătire. *Cu toată slăbiciunea actorilor de strînsură.* NEGRUZZI, S. I 341.

— Variantă: (regional) **slăbăclúne** (CREANGĂ, A. 12, RUSSO, S. 7) s. f.

SLĂBÍE, *slăbii,* s. f. (Învechit și arhaizant) Slăbiciune (1). *Acest Basarab Laiotă era ajuns la bătrînețe și slăbie, totuși pofta stăpînirii stăruia în el neînduplecată.* SADOVEANU, F. J. 386. *Și-i era necaz De slăbia de-astăzi, ca de-o făcătură.* COȘBUC, P. I 252. *Cui îi plac bătrînețele și slăbia?* MARIAN, O. I 52. *Cînd cineva e bolnav... are vărsături și o slăbie în tot trupul.* ȘEZ. I 15.

SLĂBÍRE, *slăbiri,* s. f. Faptul de a slăbi, de a pierde din putere, din forță.

SLĂBÎT, -Ă, *slăbiți, -te,* adj. **1.** (Despre ființe și despre părți ale corpului lor) Care a pierdut din grăsime, din greutate, care a devenit slab. *Eleonora era foarte slăbită, devenise plăpîndă ca o flacără, pe care o poți*

stinge între două degete. DUMITRIU, N. 132. *Pe fața lui slăbită, durerea lăsase spaimă.* SADOVEANU, O. I 435.

2. (Despre ființe) Lipsit de putere, de energie; istovit. *Bolnava anunță că se simte slăbită cu totul.* C. PETRESCU, C. V. 171. ✦ (Despre organe ale corpului, facultăți ale omului etc.) Care nu-și mai îndeplinește bine funcția, atins de o infirmitate, debilitat. *Avea vederea slăbită de tot, nu putea citi.* C. PETRESCU, Î. II 95. *Un fel de foc nestins îi cutreiera... toți mușchii și toate vinele lui cele slăbite.* EMINESCU, N. 10.

SLĂBÚȚ, -Ă, *slăbuți, -e,* adj. Diminutiv al lui slab. **1.** v. slab (**1**). *E cam slăbuț, tare negricios, cu ochi mari și căpșorul lunguieț.* CAMIL PETRESCU, O. I 11. *Dan, slăbuț, sfiicios cu lumea, pururea gînditor, contemplativ, figură și temperament de artist.* VLAHUȚĂ, O. A. 263. *Plimbă-mi-se, plimbă Două tinerele, Două cumnățele. Una mi-este grasă... Alta mai slăbuță.* TEODORESCU, P. P. 328.

2. v. slab (**3**). *Venind astfel zilnic în casă, Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuță la limba romînă și ar avea nevoie de o meditație serioasă.* REBREANU, R. I 24. *Schiller este... în «Tîlharii» un slăbuț dramaturg.* CARAGIALE, N. F. 8.

3. (Despre îmbrăcăminte) Sărăcăcios. (Adverbial) *Nu s-ar fi prăpădit el de grija gazdelor, dacă nu s-ar fi sfiit să meargă cu Iuga la vreun restaurant mare, îmbrăcat slăbuț cum era.* REBREANU, R. I 22.

SLĂDĂRÍE, *slădării,* s. f. (Cu sens colectiv) Construcții, clădiri special amenajate, în care se prepară sladul. *Aceste lucrări cer o dispoziție particulară de construcțiuni, cunoscute sub numirea de slădărie.* I. IONESCU, D. 253.

SLĂNÍNĂ s. f. Strat de grăsime între pielea și carnea porcului; parte, bucată din grăsimea porcului, întrebuințată ca aliment. *Porcul său din ogradă este mai gras, deoarece stă slănina pe dînsul de o palmă.* ISPIRESCU, L. 176. *Ce le pasă: lemne la trunchi sînt, slănină și făină în pod este deavolna; brînză în putină de asemenea.* CREANGĂ, A. 38. *O bucată de pîne, pe care este puțintică slănină.* NEGRUZZI, S. III 204. ✧ Expr. (Familiar) **Cu un ochi la slănină și cu altul la făină** v. ochi[1] (**I 1**). **Și cu curechiul uns și cu slănina-n pod,** se spune despre cei care vor să aibă de toate, fără să sacrifice nimic.

SLĂNINÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui slănină.

SLĂVÍ, *slăvesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A preamări, a lăuda, a glorifica, a ridica în slavă pentru merite deosebite. *Pretutindeni popoarele Uniunii slăvesc pe poetul libertății, Pușkin.* SADOVEANU, E. 205. *Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare, Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare... Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el, Sub a numelui tău umbră.* EMINESCU, O. I 134. *Te slăvesc, o! zi ferice, sfîntă zi de libertate.* ALECSANDRI, O. 74. ✧ (Poetic) *Paserile slăveau în desișuri mîndreța sfîrșitului de primăvară și duioșia sfîrșitului zilei.* SADOVEANU, O. I 104.

2. (Învechit) A adora, a iubi. *Ei, de vreme ce ai să-mi fii soțior... fă-mi puțintică curte... Spune-mi că mă iubești, că mă slăvești... că ești fericit...!* ALECSANDRI, T. I 210. *Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și cinstesc pe bătrîne în amintirea trecutei lor frumuseți.* NEGRUZZI, S. I 38. *Mă aflam într-o grădină Cu frumoasa ce slăvesc.* VĂCĂRESCU, P. 169.

SLĂVÍNĂ, *slăvini,* s. f. (Regional) Canea. *Poruncea să fie scos din pivniță vasul de țuică, spre a i se da cep și a se înfunda în el o slăvină nouă.* MACEDONSKI, O. III 135.

SLĂVÍRE, *slăviri,* s. f. Faptul de a slăvi; preamărire, laudă, glorificare; adorare.

SLĂVÍT, -Ă, *slăviți, -te,* adj. **1.** Ridicat în slavă pentru merite deosebite; preamărit, lăudat, glorificat. *Jupînesele din Țara de Sus, dintre care nu lipsea nici una, arătau frumusețî care de care mai slăvite — unele slăvite cu treizeci de ani în urmă, altele slăvite în vremea de față.* SADOVEANU, F. J. 387. *Puțin mai este și ai să ajungi împărat care n-a mai stat altul pe fața pămîntului, așa de iubit, de slăvit și de puternic.* CREANGĂ, P. 191. ✧ (Poetic) *Împărat slăvit e codrul, Neamuri mii îi cresc sub poale, Toate înflorind din mila Codrului, măriei-sale!* EMINESCU, O. I 100. ✧ (Ca formulă de reverență) *Slăvite stăpîne, a zis el, plăcută e făgăduința dascălului; ar trebui poate să-i îngăduim vreme mai îndelungată.* SADOVEANU, D. P. 18.

2. Vestit, renumit; celebru, ilustru. *Am schimbat scaunul împărăției mele, clădind curțile acestea nouă de la Babahan. Cei mai slăviți meșteri le-au împodobit și le-au zugrăvit.* SADOVEANU, D. P. 8. *Din toți marinarii din împrejurimi era slăvit pentru ochi, vedea la o depărtare de necrezut.* CONTEMPORANUL, IV 46. ✧ (Ironic) *Școala s-a umplut de băieți doriți de învățătură, între care eram și eu, cel mai bun de hîrjoană și slăvit de leneș.* CREANGĂ, A. 75.

SLĂVITÓR, -OÁRE, *slăvitori, -oare,* adj. (Rar) Care slăvește, preamărește, ridică în slavă. (Substantivat) *Departă pe toți ceilalți ai sei slăvitori.* NEGRUZZI, S. I 25.

SLĂVOÁCĂ s. f. (Iht.) Zglăvoacă.

SLEÍ, *sleiesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre substanțe grase) A se închega, a se solidifica (prin răcire). *O picătură fierbinte de stearină se varsă din lumînare și i se sleiește pe mînă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 94. ✦ (Despre apă și alte lichide) A îngheța. *Și a plecat pe pîrtea Ierusalimului, Care pe deasupra se topea, Pe dedesupt se sleia.* PAMFILE, S. T. 20. *S-a lăsat un pui de ger de crăpau pietrele, iar marea se sleise pe lîngă mal.* CONTEMPORANUL, VI[1] 116. (Fig.) *O frică fantastică i-a închipuit niște năluciri fioroase. Sărmana fată simți sîngele sleindu-se în vinele sale.* NEGRUZZI, S. I 28. ✧ Tranz. *În miezul iernii, cînd vîntul spulberă și sleiește tot, cînd focul vesel e odorul cel mai prețuit;... moș Toader umbla de dimineață, tot umbla cu toporul în spate, doar ar găsi ceva de lucru.* CONTEMPORANUL, V 389. (Fig.) *Nu simțeam durere, nici compătimire, Ca piatra eram. O negură ochii îmi painjini, Și înghețul morții inima-mi slei.* NEGRUZZI, S. II 31.

2. Tranz. A seca o fîntînă (pentru a o curăța). *Mai încolo dete peste un puț care îi strigă: Fată mare, fată mare! vino de mă sleiește că ți-oi da apă rece să te răcorești cînd te-i întoarce. Fata slei puțul și plecă înainte.* ISPIRESCU, L. 348. *Scoal' deschide porțile și-nchide averile; Să sleim puțurile, Să spălăm jgheaburile, Să adăpăm vitele.* TEODORESCU, P. P. 672. ✧ Refl. (Poetic) *Își scufunda fața-n pernă și plîngea pînă ce i se sleiau izvoarele lacrimilor.* VLAHUȚĂ, O. A. I 120.

3. Tranz. A secătui (pe cineva sau ceva) de bani, de averi. *Orîndui turci spre a strînge această nouă dajdie care, luînd toate vitele de la cei ce aveau, sleiră țara și de vite.* BĂLCESCU, O. II 26. ✧ (Complementul indică bunurile secătuite) *Sperau să nemerească un tren, ori de nu, să petreacă noaptea pe-acolo, că-și sleiseră banii și nu mai aveau decît pentru bitete.* REBREANU, R. I 272. ✧ Fig. *Dar pentru aceasta e nevoie de curaj și el și-a sleit tot curajul.* C. PETRESCU, C. V. 136. *Manlache nu mai auzea și nu mai deschidea ochii. Urgia vărsării de sînge îi sleise toată puterea în el.* POPA, V. 162. ✧ Refl. *Încet-încet s-au sleit... toate mijloacele de hrană ale cetății și a-nceput să bîntuie o foamete cumplită.* CARAGIALE, O. III 195. *Mi s-au sleit toate mijloacele și trăiesc pe datorii.* GHICA, A. 533. ✦ Intranz. (Neobișnuit; despre procese în desfășurare) A conteni, a sfîrși. *Omului îi era din ce*

în ce mai rău. Durerile din mînă nu mai sleiau și arșița îi dogorea obrajii. POPA, V. 139.

SLEÍRE, *sleiri,* s. f. Faptul de a (se) slei; istovire, extenuare, epuizare. *S-a băgat argat la Iordache Diman, cînd a crescut mai mare, pe mîncare și îmbrăcăminte... A plecat, fiindcă bogătanul îl muncea pînă la sleire.* STANCU, D. 45.

SLEÍT[1] s. n. Scoaterea apei dintr-o fîntînă (pentru a o curăța); sleire. *El le făcuse în curtea cantonului fîntîna cu apă bună, le croise o treucă mare și curată pentru adăpatul vitelor și tot el avea grijă de sleitul fîntînii.* POPA, V. 96.

SLEÍT[2]**, -Ă,** *sleiți, -te,* adj. **1.** (Despre substanțe grase) Închegat, solidificat prin răcire. *Cînd pe la prînzul cel mare, iacătă-mă-s și eu de după un dîmb cu mîncarea sleită.* CREANGĂ, A. 54. ✦ (Despre unele legume, mai ales despre fasole) Făcăluit. ✦ Înghețat. *Latura... malului, unde se bălăceau turme de mascuri în smîrcuri sleite.* C. PETRESCU, A. R. 7. *Crivățul șuieră și vîjîie, izbind în toate părțile stropii sleiți.* SLAVICI, N. II 3.

2. Istovit, extenuat. *Ion umbla acum aproape la pas. Fulgii de gheață îl loveau în ochi, îl orbeau, dar el înainta statornic, clătinîndu-se, sleit.* DUMITRIU, N. 218. *Gemeau sleiți, buimaci de loviturile îngrozitoare.* POPA, V. 269.

3. (Despre fîntîni) Secat de apă (pentru curățire).

SLIM s. n. v. **slin.**

SLIMUÍ, *slimuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A pune la cale (un plan); a urzi, a întocmi, a făuri. *Planul acel cumplit, Ce asupra țării sale ungurii au slimuit.* NEGRUZZI, S. I 117.

SLIN, *slinuri,* s. n. (Regional) Strat de murdărie depus pe pielea nespălată, pe îmbrăcămintea purtată mult și neîngrijită sau pe obiectele mult întrebuințate; jeg. *Costan văzu lîngă măsuță un ucenic îndoit de spate, cu fața ascunsă după cozorocul unei șepci acoperite de slin.* CAMILAR, N. II 320.

— Variantă: **slim** (SADOVEANU, Z. C. 268) s. n.

SLINÓS, -OÁSĂ, *slinoși, -oase,* adj. Plin de slin; jegos, soios. *Notarul... e tîrgoveț și poartă la gît burlan alb, lucios, slinos.* STANCU, D. 191. *Unul privea în fundul gambetei slinoase, ca și cum de acolo scotea toate argumentele.* C. PETRESCU, C. V. 26. *Da o concină faci?... întrebă Vatașa, luînd de pe masă o pereche de cărți slinoase.* DUNĂREANU, CH. 45.

SLIP[1]**,** *slipuri,* s. n. Chiloți de baie foarte scurți.

SLIP[2]**,** *slipuri,* s. n. Plan înclinat, folosit pentru lansarea hidroavioanelor de pe sol pe apă.

SLÓBOD, -Ă, *slobozi, -de,* adj. (Învechit și popular, în concurență cu liber) **1.** (Despre oameni) Care are drepturi politice și cetățenești depline, care se bucură de independență individuală și cetățenească. *Pacea aduce... legea care apără pe cel slobod de nedreptate și nu apasă pe sărman în folosul bogatului.* RUSSO, O. 25. ✧ (Substantivat) *În slobozi și în robi Același sînge curge; și toți au trup și oase.* NEGRUZZI, S. II 188. ✦ (Despre state, popoare) Neatîrnat, independent. *Numai în republica democratică poate fi poporul slobod și stăpîn pe sineși.* BĂLCESCU, O. I 351. ✦ (Despre orașe) Care se guvernează după legi proprii; autonom. *De acolo am trecut prin Francfort pe apa Main, tîrg slobod, mare și frumos.* KOGĂLNICEANU, S. 73.

2. (Despre oameni) Care nu este supus nici unei constrîngeri venite din afară, nici unei restricții, neîmpiedicat de nimic pentru a acționa; care are posibilitatea de a acționa după propria sa voință sau dorință. *Mai stați, mai aveți răbdare, Că apoi veți fi slobode să umblați la tîrg și la horă.* DUMITRIU, N. 193. *Se gîndi că Grigore ar putea să revie să mai stea de vorbă, își zise apoi că și-au luat noapte bună, și deci pînă mîine dimineață slobod este să facă ce-i place.* REBREANU, R. I 91. ✧ Expr. **E slobod** = e permis, e îngăduit. *De este slobod aceluia ce umblînd prin casele altora să vază și să gîndească la a sa, slobod au fost și mie, în toată călătoria ce se cuprinde întru această cărticică, să gîndesc nu la casa, ci la patria mea.* GOLESCU, Î. 19. *Slobod e să beau și eu, Slobod e pe banul meu.* BIBICESCU, P. P. 222. (Eliptic) *Măria-ta, mă duc să-mi văd neamurile la Orhei. — Slobod! grăi domnul ridicînd mîna.* SADOVEANU, O. VII 25. **A avea mînă slobodă** = a fi darnic, generos. *Înălțimei-voastre gînd bun și mînă slobodă ca să ne dați cît se poate mai multă mîncare și băuturică, zise Setilă!* CREANGĂ, P. 259. **Cu inima slobodă** = neapăsat de gînduri, de griji; liniștit, împăcat, p. ext. cu toată inima. *Du-te tu în locul meu și slujește pe Tudor pînă la moarte... Mergi cu inima slobodă.* GALACTION, O. I 157. *Cînd se întoarse... cu inima de tot slobodă ca să-și ceară ea întîi iertare și văzu trandafirii ofiliți și urmă de apă la rădăcină, se luă cu mîinile de păr.* STĂNOIU, C. I. 205. **A rămîne pe voia slobodă** (a cuiva sau a ceva) = a rămîne în stăpînirea deplină, a fi la dispoziția (cuiva sau a ceva). *Cît despre mine, știu atîta că pierd măsura timpului de îndată ce rămîn pe voia slobodă a pornirilor mele de sălbatec.* HOGAȘ, M. N. 63. ✦ (Referitor la situația civilă) Fără obligații față de altcineva; neangajat (prin căsătorie). *Se uită prin fereastă înlăuntru și vede pe nevastă-sa cu un fecior mîndru și frumos la masă. El își socoti: Ian caută mișaua ce face!... Ea se socotește acuma slobodă.* SBIERA, P. 229. ✦ Neîmpiedicat, nestînjenit, nestingherit. *Tiparul la noi nu este încă destul de slobod și de împrăștiat; noi n-avem încă publicată în limba națională măcar o istorie universală.* KOGĂLNICEANU, S. A. 53. ✧ (Adverbial) *Oștile englezești înaintară slobod pe țărmul Franciei.* ODOBESCU, S. I 4. *Asupra acestor canaluri sînt 360 poduri de piatră boltite, pe supt care trec slobod luntrile.* GOLESCU, Î. 112.

3. (Despre oameni) Care nu e ținut la închisoare, care nu e întemnițat. *Frunză verde lobodă, Toată lumea-i slobodă, Numai eu stau la-nchisoare Pentru-n frate-al meu mai mare.* SEVASTOS, C. 306. ✧ Fig. *Culmile slobode fără zăvoare, Fluturâ-n creștete flamuri de soare.* DEȘLIU, G. 38. ✦ Care nu e prins, care nu e luat prizonier. *Doi-trei să-mi plecați, Drum să-i astupați, Calea să-i tăiați... D-o fi vrun drumeț Prost și nătăfleț, O palmă să-i dați, Drum să-i arătați, Slobod să-l lăsați.* TEODORESCU, P. P. 493. ✦ (Despre animale) Lăsat în libertate. *Cum se văzu* [cocoșul] *slobod, se repezi spumegînd să se încaiere cu noul său vecin.* STĂNOIU, C. I. 201. *Mihai descălecă de pe cal, îi scoate frîul din cap și-i zice: Du-te acum, sireapul meu; slobod ești de la mine.* ISPIRESCU, M. V. 52.

4. (Despre oameni și despre atitudinile, vorbele lor) Care nu ține seama de regulile bunei-cuviințe, prea familiar, licențios. *Cu cît era slobozi și șagalnici cu femeile în adunările lor începute și sfîrșite cu mese mari și lăutari, cu atît sîntem politicoși și rezervați cu damile.* RUSSO, S. 20. ✧ Expr. **A fi slobod la** (sau **de**) **gură** = a vorbi prea mult și fără sfială, a nu-și măsura cuvintele; a flecări.

5. (Despre drumuri) Pe care se poate merge, prin care se poate trece fără obstacole. *Moșnege, lasă drumul slobod, Să treacă zmeii mei în tropot.* BENIUC, V. 15. *Drumul era slobod: tîrgul aștepta domn nou.* SADOVEANU, O. VII 154. ✦ (Despre locuri, spații, scaune) Care nu e ocupat; gol. *Pe băncile de lîngă pereții circiumii odihneau cîțiva bătrîni, iar împrejurul lor, pe locul rămas slobod, stăteau la sfat bărbații.* REBREANU, R. I 126.

6. (Despre lucruri care leagă, fixează, strîng, apasă) Care permite mișcările, care nu strînge; larg. *Dădea mereu din cap să-și lărgească dîrlogii, pînă ce călărețul îi lăsă cu totul slobozi.* GÎRLEANU, L. 29. ✧ Expr. **A da** (cuiva) **frîu slobod** = a da (cuiva) libertate, a lăsa (pe cineva) în voie, v. frîu.

7. (Despre unități de timp) De care se poate dispune, în care ești scutit de obligațiile obișnuite, în care nu se muncește. *Avînd zi slobodă, a rămas cu copilul.* SADOVEANU, D. P. 90. *N-am vreme care să-mi fie slobodă decît duminica.* KOGĂLNICEANU, S. 55.

SLÓBODA adv. (Numai în l o c. a d v.) **Cu sloboda** = fără bagaj, fără greutate. *Plecasem din zori, cu sloboda, cu gînd să ne întoarcem pe la prînz, iarăși la gazda noastră.* HOGAȘ, M. N. 99. *O luă la sănătoasa spre casă. Și, fiindcă era cu sloboda, ajunse naintea lui cumătru-său.* ȘEZ. V 130.

SLOBOZÉNIE s. f. (Învechit și popular) **1.** Starea unei ființe care se bucură de libertate, care nu este supusă nici unei constrîngeri și care are putința de a face ceea ce vrea. *De acum buțile de vin sînt ale noastre, măi! Asta-i noaptea cînd avem și noi slobozenie la toate.* SADOVEANU, O. I 204. *Veți putea face cu mine, cu slobozenia mea, cu viața mea și cu voia mea, precum vă va plăcea.* NEGRUZZI, S. III 320. *Vrau să mă duc să trăiesc la țară, singur și slobod, fără a ruga sau a sluji pe cineva; căci slobozenia mi-i mai scumpă decît un rang mare și bogăția.* KOGĂLNICEANU, S. 105. ◇ L o c. a d v. **Cu slobozenie** = cu sinceritate, cu franchețe. *Trebuie să-mi răspundeți cu toată slobozenia de voiți sau ba.* DRĂGHICI, R. 174.

2. Starea unei ființe care nu se află în închisoare, care poate dispune liberă de sine.

3. Starea unui popor care dispune singur de soarta sa; libertate, neatîrnare, independență. *Lumea veche se prăvălește și pe a ei dărîmături slobozenia se înalță.* RUSSO, O. 23. ◇ (În personificări) *Pe o pajiște verde, slobozenia, copilă bălăioară cu cosițe lungi și aurite, se giuca.* RUSSO, S. 128.

4. (Adesea în legătură cu verbele «a avea», «a da», «a cere») Permisiune, îngăduință, voie. *Oamenii stăpînirii dădură slobozenie de înmormîntare.* C. PETRESCU, R. DR. 155. *A treia zi n-avu slobozenie să mănînce decît lapte acru și abia a patra zi puține legume.* STĂNOIU, C. I. 166. *A dat slobozenie ca să se poată așeza rominul oriișiunde o găsi că-i mai bine de trăit.* SP. POPESCU, M. G. 73. *Odată a mers domnul la pădure și, părîndu-i-se că pădurarul ar fi dat cuiva lemne fără slobozenie domnească, atîta l-a bătut, pînă ce l-a lăsat mort.* RETEGANUL, P. V 45. *Pe urmă milostivit... În genunchie de-l vedea, Slobozenie că-i da* [să-i toarne vin Badiului]. TEODORESCU, P. P. 547.

SLOBOZÍ, *slobód,* vb. IV. T r a n z. (Învechit și popular) **1.** A pune în libertate; a elibera. *Atunci zîmbind împăratul, necazul și-a risipit Și, iertînd pe vinovatul, cu daruri l-a slobozit.* PANN, P. V. II 14. ✦ A elibera dintr-o strînsoare, dintr-o legătură care imobilizează. *Turcilor, păginilor, Sloboziți-mi mînele Să-mi ridic cosițele.* BIBICESCU, P. P. 267. *Și cînd vorba-și isprăvea, Ștefan-vodă poruncea Și pe stînga-i slobozea.* TEODORESCU, P. P. 524. *Fă-ți o milă și cu mine Și-mi dezleagă brațele, Rău mă dor sărmanele. Căpitanul se-mblînzea, Brațele-i le slobozea.* ALECSANDRI, P. P. 58. ◇ R e f l. (Despre obiectul care leagă) *În timpul de luptat, Rea ispită s-a-ntîmplat. Lui Ghiță, care-i păsa Să-și scape mîndruța sa, Brîul i se slobozea.* TEODORESCU, P. P. 632.

2. A permite cuiva să plece, a da voie să se depărteze. *Slobozi-mă, maică-n sat, Că de iubit m-am lăsat; Slobozi-mă, maică-n joc, Că zău mă topesc de foc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 187. ◇ E x p r. **A nu-l slobozi** (pe cineva) **inima să...** = a nu se îndura să facă un lucru, a se reține de la ceva. *I se făcu milă de el, însă n-o slobozi inima să-l dezlege, fiindcă ținea morțiș să se răzbune pe Natalia.* STĂNOIU, C. I. 200.

3. (Cu sensul reieșind din determinări) A elibera după terminarea serviciului militar; a lăsa la vatră. *Mai-marii lui, văzîndu-l că și-a făcut datoria de ostaș, l-au slobozit din oaste.* CREANGĂ, P. 297. *Căpitane, căpitane, Slobozi-mă din cătane Să mai prind plugul de coarne.* HODOȘ, P. P. 223. ✦ A scoate dintr-o slujbă; a concedia. *Am trimes la Iași pre vătavul meu... ca să-mi aducă niște schimburi; tot prin el slobod din slujbă pre feciorul meu.* KOGĂLNICEANU, S. 222. ✦ A permite să intre. *Copiii strigară de la fereastră: Aci sîntem tată! Și-i slobozi omul înlăuntru.* RETEGANUL, P. I 44.

4. (Cu privire la animale) A lăsa în libertate. *Mîine de dimineață slobod cireada în luncă și-o iau razna prin pădure.* GALACTION, O. I 46.

5. A da drumul, a lăsa să cadă. *Lungiră copilul adîne... și, înainte de a zvîrli peste el țerna, unul slobozi asupra lui o floare galbenă de păpădie.* CAMILAR, N. I 135. *Își slobozi zîna întreg corpul prin pod în jos și în urmă capul.* RETEGANUL, P. IV 11. ✦ R e f l. A coborî, a se lăsa (la pămînt). *Cugetînd tot astfel pe drum, au dat de trei stejeri foarte înalți și s-a suit într-unul din ei și a vrut să se sloboadă jos și să-și facă capătul.* SBIERA, P. 192. ✦ R e f l. (Despre lucruri) A atîrna (în jos, într-o parte). *Părul ei castaniu... se slobozea în unde de matase pe albii ei grumazi.* NEGRUZZI, S. I 17. *Era încins cu un șal roș cu flori, din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă.* id. ib. 16.

6. A descărca (o armă de foc), a arunca (săgeți din arc). *Au slobozit puștile în ei.* DUMITRIU, N. 50. *Merse drept la camera unde el dormea... și, scoțînd un pistol din cingătoare, îl slobozi în el.* NEGRUZZI, S. I 21. *Turcii îndată ocoliră pre oastea ungurească de toate părțile și sloboziră săgețile ca norul.* BĂLCESCU, O. I 49.

7. A emite sunete, strigăte. *Istratie slobozi un glas de bas profund, în desăvîrșită nepotrivire cu ființa lui firavă.* SADOVEANU, Z. C. 9. *Slobozi un hohot de rîs azvîrlind arma.* NEGRUZZI, S. I 79. *Ciobanul slobozi chiote lungi și cumplite: Hu — hu! — care alungă fiarele.* RUSSO, O. 114. ✦ A răspîndi, a împrăștia. *Carnea... slobozea aburi, umplînd odaia cu un miros puternic.* V. ROM. iulie 1953, 100. *Nu se încape... pară să nu sloboadă focul cel înăbușit.* CONACHI, P. 51. *După ce s-au frecat lemnele cîtva în toată puterea, au început a slobozi puțin fum.* DRĂGHICI, R. 69. ◇ F i g. *Codrule, frunză rotundă, Slobozi-mi o țîr de umbră, Sub tufe să mă umbresc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 376.

— Prez. ind. și: *slobozesc* (STANCU, D. 158), conj. prez. pers. 3 și: *să sloboade* (SADOVEANU, F. J. 542, BĂLCESCU, O. I 72), imper. pers. 2 sg. *sloboade* și *slobozi.*

SLOBOZÍE, *slobozii,* s. f. (Ist.) Sat de coloniști (băștinași sau străini), care se bucurau pe un timp oarecare de scutire de dări sau de prestație. *În curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș... sporește de înminunează pre istoric, se face stat.* NEGRUZZI, S. I 273. *Biserica... este a sloboziei franțuzești, care au venit aice sînt acum 150 ani.* KOGĂLNICEANU, S. 89. *Frunză verde iasomie, Sui în deal la slobozie Să vezi casele pustie.* SEVASTOS, C. 277.

SLOBOZÍRE s. f. Acțiunea de a s l o b o z i.

SLOBOZITÓR, *slobozitoare,* s. n. Piesă a războiului de țesut, constituită dintr-un băț lung care fixează sulul de dinapoi și care permite (cînd este înlăturat) desfășurarea urzelii de pe sul. *Cu ajutorul slobozitorului... te-au întins în stative.* CREANGĂ, la CADE.

SLODÚN s. m. v. **șlădun.**

SLOG, *sloguri,* s. n. (Regional) Linie de demarcație între două moșii; hotar. *Și ieșii în deal la slog.* HODOȘ, P. P. 144.

SLOGÁN, *sloganuri,* s. n. (Adesea peiorativ) Formulă care rezumă în mod lapidar o teorie sau o problemă la ordinea zilei (și care revine ca un refren în vorbirea sau în scrierile curente). *Vechiul slogan al politicii imperialiste britanice: «Africa a africanilor» se întoarce azi împotriva celor ce l-au lansat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 2/1.

SLOI, *sloiuri,* s. n. 1. Bloc mare de gheaţă, care pluteşte în apele curgătoare şi stătătoare înainte ca acestea să fi îngheţat cu totul sau (mai ales) după dezgheţ. *Nici un sloi n-a mai rămas pe gîrlă.* VLAHUŢĂ, P. 70. *Mă las în aburirea unui vis uşor, cu ochii duşi pe oastea albă a sloiurilor ce se grămădesc la cotituri, se-nalţă... se pierd departe, de-a lungul sălciilor verzui şi mirositoare.* PĂUN-PINCIO, P. 98. *Iar peste mii de sloiuri de valuri repezite O pasăre pluteşte cu aripi ostenite.* EMINESCU, O. I 114. ◇ (Cu o precizare pleonastică) *Boala mea nici că s-a duce Pîn'ce tu nu mi-i aduce Mură-albastră şi amară, Sloi de gheaţă-n miez de vară.* ALECSANDRI, P. P. 53. ◇ Expr. **A fi sloi** (sau **sloiuri**) **(de gheaţă)** = a fi îngheţat de frig. *Tu eşti sloi, golăneţule. Alţi băieţi au şoşoni şi bocanci.* PAS, Z. I 66. *E sloi copilul, pielea pe obrazu-i a crăpat, Tot trupul lui e vînăt şi supt şi, de-nghеţat, E rece ca pămîntul.* COŞBUC, P. II 191. **A-i trece** (cuiva) **un sloi** (sau **sloiuri) (de gheaţă) prin inimă** (sau **prin spinare,** mai rar **peste obraz**) = a-l trece (pe cineva) fiori reci. *A stat năuc, şi-un sloi părea că-i trece peste-obraz.* COŞBUC, P. I 256. *Sînt pierdut, zise Duţu, şi parc-un sloi de gheaţă îi trecu prin inimă.* SLAVICI, O. I 330. *Omului îi trecea numai fiori reci şi sloiuri de gheaţă prin spinare.* SBIERA, P. 228. ✦ Fig. Om rece, lipsit de căldură sufletească, nepăsător, necomunicativ. *Dulcele meu sloi de gheaţă! tu marmură! tu piatră, tu!* EMINESCU, N. 123. *Ce folos că trag acasă, Că n-am nevastă frumoasă, String în braţe sloi de gheaţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 183. ✦ (Adverbial) Fig. Încremenit, nemişcat. *Iazul pare că sta sub ea prea luciu şi prea sloi.* GALACTION, O. I 47.

2. Ţurţure de gheaţă. *Trenul a sosit giftind, cu locomotiva înfăşurată în sloiuri.* C. PETRESCU, A. 297.

— Pl. şi: (m.) *sloi* (BART, E. 330, SANDU-ALDEA, U. P. 24).

SLOMNÍ, *slomnesc,* vb. IV. 1. Tranz. A rosti vorbele cu oarecare greutate; a îngăima. *Bolborosi cîteva cuvinte nedesluşite; muşcă în vînt cu gingiile albe şi izbuti să slomnească: Nu te uita... închide ochii.* DELAVRANCEA, H. T. 42.

2. Intranz. (Despre lumini, culori) A se ivi (încet, cu greutate), a apărea, a se arăta; a miji. *În umerii obrajilor slomnea acea roşeaţă veştedă a ofticoşilor.* VLAHUŢĂ, N. 150. *Departe, dinspre curmătura Olteţului, slomneşte pe poalele cerului lumina albă a zorilor.* id., la TDRG. ◇ (Prin analogie) *Un surîs îi slomni în ochii săi.* DELAVRANCEA, S. 115.

SLOMNÍRE, *slomniri,* s. f. Acţiunea de a slomni.

SLON, *slonuri,* s. n. (Regional) Şopron. *Şi-a făcut casă, slonuri, acareturi, tot ce trebuie la o casă.* La CADE.

SLOPS, *slopsuri,* s. n. Produs petrolier de calitate inferioară, care are nevoie de o nouă prelucrare pentru a putea fi folosit.

SLOVÁC[1], **-Ă,** *slovaci, -e,* adj. Care aparţine slovacilor, al slovacilor; care este originar din Republica Cehoslovacă. *Limba slovacă.*

SLOVÁC[2], **-Ă,** *slovaci, -e,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din populaţia de bază a Slovaciei. *Dintr-un grup de slovaci, o armonică îşi amestecă notele răguşite cu cele ascuţite ale unei mandoline.* BART, S. M. 34.

SLÓVĂ, *slove,* s. f. (Învechit şi popular) 1. Literă (în special chirilică). *În picioare, lîngă biurou, nu-şi dezlipea ochii de la foaia pe care se înşirau slovele.* C. PETRESCU, S. 135. *În cimitir zac negre cruci crăpate, Cu slove-adînci, chirilice, săpate.* IOSIF, P. 24. *Un abecedar cu slove de-un palmac de mari.* NEGRUZZI, S. I 7. ✦ Literă; alfabet. *Eminescu ştia de acasă slova chirilică.* CĂLINESCU, E. 71. *Nu prea pot învăţa cu slova astă nouă care-a ieşit.* CREANGĂ, A. 87. ✦ (Cu sens colectiv) Ceea ce s-a scris, cuvinte scrise; text. *Frunză verde rumpere-aş, Pe genunchi pune-o-aş, Slovă neagră scriere-aş, La mîndra trimite-o-aş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 129.

2. Scrisul cuiva (cu caracteristicile lui după care poate fi identificat). *După ce a scris, a semnat cu mîna dumnealui, împodobindu-şi slova cu bogate şi năstruşnice cîrlige.* GALAN, Z. R. 52. *A! ticălosule! nu e slova ta?* NEGRUZZI, S. I 22.

3. Ştiinţă de carte; învăţătură. *La izbînda cercetărilor, partea cea mai însemnată o datoreşte unui prietin de ţară, modest răzăş cu iubire de slovă şi de trecut.* C. PETRESCU, R. DR. 45.

SLOVEÁN, -Ă, *sloveni, -e,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din populaţia de bază a Sloveniei (în Iugoslavia).

SLOVENÉŞTE adv. În felul slovenilor, ca slovenii, în limba slovenilor. *Vorbeşte slovenеşte.* ✦ (Învechit) Slavoneşte. *Alături ardea o făclie de ceară galbină şi un biet călugăr bogonisea pe slovenеşte, dar cu glas slab, rugile agoniei.* ODOBESCU, S. I 66.

SLOVENÍ, *slovenesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit şi arhaizant) A citi greu, pronunţînd literă cu literă sau silabă cu silabă; a silabisi. *Sevastian... învaţă să slovenească buchile şi-i scrie feciorului său de la oraş.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 184, 4/3. *Pe Anton Pann l-ai slovenit la şase ani.* PAS, Z. I 26. *Aron flăcăul slovenea psaltirea.* SADOVEANU, O. VII 213. ◇ Absol. *Cu ochelari pe nas şi slovenind arar, Se bucură bătrînul şi-i fălos Cînd îmi citeşte numele-n ziar.* BENIUC, V. 101. *După ce-am prins a sloveni, parcă am altă putere.* CAMILAR, N. II 371. *Citea cu glas înalt dintr-o psaltire, Dar în cititcam slovenea.* COŞBUC, P. II 232.

SLOVENÍE s. f. (Învechit) Limba slavonă.

SLOVENÍRE, *sloveniri,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Acţiunea de a sloveni; silabisire. *Copiii treceau apoi la descifrarea tăbliţelor... care cuprindeau silabe. Dibuirea aceasta era slovenirea.* CĂLINESCU, I. C. 39.

SLUGÁRNIC, -Ă, *slugarnici, -e,* adj. 1. (Despre oameni) Care are o atitudine umilă, josnică, lipsită de demnitate faţă de cei pe care îi slujeşte sau de care depinde; (despre manifestări ale oamenilor) care decurge dintr-o astfel de atitudine; servil. *Purtare slugarnică.* ◇ (Adverbial) [Comisarul] *îl prinsese de braţ, slugarnic, pe procuror.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 229. ◇ (Substantivat) *Nu slugări printre slugarnici; poartă-ţi fruntea sus printre nemernici!* MACEDONSKI, O. III 116.

2. (Învechit) Care face serviciu de slugă bună; devotat. *În loc să-mi dea pace că i-am fost aşa slugarnic, acum mi-a dat 50 de nuiele.* RETEGANUL, P. II 57.

SLÚGĂ, *slugi,* s. f. 1. Persoană (mai ales bărbat) angajată de cineva cu luna sau cu anul, pentru a munci în gospodăria (în casa, în prăvălia) acestuia, fiind retribuită în bani sau în natură. V. servitor, argat, rîndaş. *Hotărîse să plece slugă unde-o nimeri, cu nevastă cu tot.* VORNIC, P. 20. *Slugi începură a umbla cu băuturi răcoritoare.* SADOVEANU, O. VII 89. *Dionis s-a băgat iar slugă la prăvălie.* GALACTION, O. I 85. *Decît slugă la ciocoi, Mai bine cioban la oi.* ANT. LIT. POP. I 14. ◇ (Învechit şi popular, m.) *S-au ascuns sub o lespede sub mare, anume numai ca pe bietul slugă să-l piardă.* BOTA, P. 87. *Dar el te iubeşte oare? l-a-ntrebat sluga cel prost.* PANN, P. V. II 94. ◇ Expr. **A ajunge slugă la dîrloagă** v. dîrloagă. ✦ Fig. Persoană subordonată alteia şi obligată (din cauza condiţiilor sociale în care se află) să-i execute voinţa. *În societatea feudală... artistul era în plină atîrnare, sluga, robul unui papă ori al unui duce.* GHEREA, ST. CR. I 231.

2. Fig. Persoană care reprezintă sau apără orbeşte interesele altuia, în schimbul unor avantaje materiale. *Dima, încuviinţînd încă o dată buna rînduială cu care se*

apărau prietenii lui din Pașcani împotriva slugilor stăpînirii, a putut povesti mai departe. GALAN, Z. R. 290. *Mie nu-mi priește, și țării nu-i doresc Un domn, supusă slugă a craiului leșesc.* ALECSANDRI, T. II 74.

3. (Învechit, de obicei întregit prin «dumitale» sau «dumneavoastră») Formulă de salut sau de răspuns la salut. *Cine-a întîlnit vreodată în calea sa un popă îmbrăcat cu straie sărăcuțe... mergînd cu pas rar, încet și gînditor, răspunzînd îndesat «sluga dumitale» cui nu-l trecea cu vederea...!* CREANGĂ, A. 133. *Bună ziua, jupîne... — Sluga d-voastră.* CONTEMPORANUL, III 821.

4. (Învechit) Slujitor înarmat de pe lîngă casa sau din suita unui boier. *Banul Mărăcină... A plecat în lungă cale Cu ceata slugilor sale Și cu cincizeci de voinici Adunați toți de pe-aici.* ALECSANDRI, P. II 82. [Andrei] *văzu trecînd pe dinainte-i un arap negru, purtînd în mînă o coasă grozavă. El întrebă cine are o slugă cu un chip așa de neplăcut.* BĂLCESCU, O. II 392. *La capu-i străjuiește Pandelaș, un grec voinic Cu pistoale sub ilic, Slugă veche și iubită De stăpînu-i dăruită.* ALECSANDRI, P. P. 135.

SLUGĂREÁLĂ s. f. Faptul de a slugări. *Tu n-ai apucat să deprinzi altă școală Decît slugăreala pe la ușa bogatului.* DEȘLIU, G. 53. ◇ Loc. adj. **De slugăreală** = bun pentru a deveni slugă. *M-a făcut și m-a crescut, Haz de mine n-a avut; Cînd fusei de slugăreală, M-a fost scos pe ușe-afară.* ȘEZ. XII 85.

SLUGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *slugărești,* adj. De slugă, al slugilor. *Intrați în casă; unii dintre voi druguiți* (= sprijiniți cu drugi) *ușa slugărească, grămădiți pe ea lemne, lăzi, dulapuri și ce găsiți.* GALACTION, O. I 52.

SLUGĂRÉȘTE adv. În chip josnic, servil, lingușitor. *Cîți becheri zgîrciți nu vor fi lingușit slugărește pe bătrînul monah!* ODOBESCU, S. I 423.

SLUGĂRÍ, *slugăresc,* vb. IV. **1.** Intranz. A munci ca slugă la un stăpîn; a argăți, a sluji. *Își luaseră lumea în cap de mici, slugăriseră pe la stăpîni.* STANCU, D. 6. *Se pomenise de mic copil fără părinți și slugărise pe la străini.* SANDU-ALDEA, U. P. 13. *N-o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani.* CARAGIALE, O. III 28. ◇ Fig. A fi servil față de cineva; a se umili. *Această-a noastră țară nu știe-a slugări.* ALECSANDRI, T. II 74.

2. Tranz. A servi pe cineva, stînd în preajma lui, executîndu-i cu umilință ordinele, împlinindu-i dorințele. *N-ai fost vrednic să-ți găsești o nevastă... de-am rămas să te slugăresc eu, femeie bătrînă și slabă.* C. PETRESCU, R. DR. 20. *Nevastă-sa... îl slugărea ca o roabă.* M. I. CARAGIALE, C. 12. *Lăsai mica să mai crească, Pe părinți să slugărească.* ȘEZ. VII 163.

SLUGĂRÍE s. f. **1.** Faptul de a slugări; condiție de slugă; slugărit. *M-am săturat de atîta slugărie.* DUNĂREANU, N. 37. *L-o trimis cioban la capre... numai ca să-și mîntuiască anul de slugărie.* ȘEZ. VII 142.

2. Fig. Lipsă de demnitate, servilism; slugărnicie. *Să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie.* NEGRUZZI, S. I 288. *Mînați de duhul slugăriei și al ambiției, să nu se lepede cu încetul de naționalitatea lor.* BĂLCESCU, O. II 296.

SLUGĂRÍME s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de slugi; argățime, slujitorime. *Boierul a și început a iscodi slugărimea, să afle ce făcuse Manlache.* POPA, V. 60.

SLUGĂRÎT s. n. Faptul de a slugări; slugăreală. *S-a gîndit să-și caute undeva v'un loc de slugărit.* ȘEZ. IX 113.

SLUGĂRNICÍ, *slugărnicesc,* vb. IV. Intranz. A slugări; a munci în folosul altuia. [Tata și mama] *să afle că eu, o dată pe săptămînă, slugărnicesc* [la învățător]? DELAVRANCEA, H. TUD. 49. ◇ Tranz. Fig. *E vorba de sărăcia care te alungă să-ți slugărnicești viața în casele bogate ale parveniților.* DELAVRANCEA, la CADE.

SLUGĂRNICÍE, *slugărnicii,* s. f. **1.** Atitudine de lingușire față de oamenii de la care se primesc sau se așteaptă avantaje materiale; servilism, ploconeală. *După ce și-a sleit tot repertoriul... de ochi dulci și de slugărnicii smerite, cînd vede că nu i se trec, recurge la a doua serie de mijloace.* VLAHUȚĂ, O. A. 200.

2. (Rar) Faptul de a se servi de slugi. *Urăsc slugărnicia. M-am deprins să fiu propriul meu servitor.* BART, E. 174.

SLÚGER, *slugeri,* s. m. Dregător în Principate, însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a armatei (rangul și atribuțiile variind de la o epocă la alta și de la un principat la altul); rang, titlu de boierie. *Slugerul Tudor, care a ridicat noroadele țării din obidă.* C. PETRESCU, A. R. 191. *Stolnici... slugeri...* GHICA, S. A. 37. *Marele sluger era însărcinat cu aprovizionarea armatei de carne și lumînări.* BĂLCESCU, O. I 16. *Familia Corbeanu... s-a stins la 1748, în persoana slugerului Costantin Corbeanu.* id. ib. 98.

— Accentuat și: *slugér.* — Variantă: **súlger** s. m.

SLUGÓI, *slugoi,* s. m. Augmentativ al lui slugă. **1.** v. slugă (**1**). *Porțile trosnesc. Ivărele sar. Porțile se deschid. Fug trei-patru slugoi.* STANCU, D. 137. *Slugoiul, ajutat de două femei, o duse în odaia ei.* CARAGIALE, O. I 314.

2. v. slugă (**2**). *Să trezească în sufletul cititorului pentru respectivii slugoi ai sacului cu bani un sentiment de ură.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 2/1. ◇ (Adjectival) Care se comportă servil, lingușitor. [Era] *slugoi cu domnul Costache și circotaș cu oamenii ceilalți.* PAS, Z. I 151.

SLUGULÍȚĂ, *sluguliță,* s. f. Diminutiv al lui slugă; sluguță. *Și pe toți să-i spînzurați, Pe Golea să mi-l iertați, Să-l punem d-o sluguliță, Colea-n vale la portiță.* PĂSCULESCU, L. P. 274. *Ș-au trimes o sluguliță, Să-i deie puica guriță.* SEVASTOS, C. 112. *Și ei, mări, ce-mi făcea? Slugulițele ce-avea, Călărașii ce-i slujea, Ei la babă-i trimetea.* TEODORESCU, P. P. 522.

SLUGÚȚĂ, *sluguțe,* s. f. Sluguliță.

SLUJ s. n. invar. (În expr.) **A face** (sau **a sta**) **sluj** = **a)** (despre cîini) a lua poziția verticală, cu corpul sprijinit pe partea posterioară și cu labele de dinainte ridicate în sus. *Bubico (făcînd pe bancă sluj frumos, cu toată clătinătura vagonului) — Ham!* CARAGIALE, O. II 268. *Samurache stetea sluj, cu o chivără de hîrtie în cap.* id. N. S. 50; **b)** (fig., despre persoane) a lua o atitudine de lingușire slugarnică, pentru a fi pe placul cuiva, a se ploconi, a face temenele. *Ciocoaica de fată, cum îl văzu, începu... să se gudure pe lîngă el, să-i facă sluj ca o cățea leșinată de foame.* ȘEZ. XII 38.

SLUJBÁȘ, -Ă, *slujbași, -e,* s. m. și f. (Rar la feminin) Persoană angajată într-o slujbă (în special publică). V. funcționar. *Slujbașul scria cu repeziciune ceva, se oprea din cînd în cînd, cetea, ștergea cu condeiul, iar scria și iar se oprea.* SADOVEANU, O. VIII 42. *Cu un gest imperios îndărătnicul și conservatorul slujbaș făcea oamenilor semn să intre în lan, așa cum apucase dumnealui din vremuri.* ANGHEL, PR. 84. *Într-o republică, poporul nu ascultă decît de slujbașii aleși de dînsul.* BĂLCESCU, O. I 350.

SLÚJBĂ, *slujbe,* s. f. **1.** Îndeletnicire de oarecare durată și limitată la un orar de lucru, pe care cineva o are ca angajat la o întreprindere (de stat sau particulară) și care este remunerată cu o sumă dinainte fixată; serviciu, funcție, post. *Multă vreme n-am știut cu ce se ocupă tînărul. Desigur, îmi ziceam, trebuie să aibă o slujbă foarte bine plătită, căci îl vedeam întotdeauna elegant.*

VLAHUȚĂ, O. A. 447. *Tot aici ești, Ivane, tot? — Ba bine că nu, zise Ivan, făcînd stînga-mprejur și puindu-se drept în calea morții. Dar unde gîndeai să fiu, cînd asta mi-e slujba?* CREANGĂ, P. 314. *D-nu Răzvrătescu îi dat afară din slujbă.* ALECSANDRI, T. 269. *Cum! așa degrabă ne lași? . . . — Slujba o cere.* NEGRUZZI, S. I 39. ✧ (Urmat de determinări în genitiv arătînd unde sau la cine se servește) *Domnul Baxgu, om vechi în slujba portului, fost sergent în marină, era știut că are inimă bună.* BART, E. 290. *Pînă acum ț-a fost mai greu, dar de-acum înainte tot așa are să-ți fie, pînă ce-i ieși din slujba spînului.* CREANGĂ, P. 222. ✧ Loc. adj. **De slujbă** = în legătură cu slujba. *Am o chestie de slujbă cu tine.* DUMITRIU, N. 116. ✧ Expr. **A fi, a se pune** (sau **a pune pe cineva**) **în slujba cuiva** (sau **a ceva**) = a sta, a se pune (sau a pune pe cineva) la dispoziția, în serviciul unei persoane sau al unei idei, a servi (sau a pune să servească) interesele cuiva. *Capitalismul se folosește de intelectuali pentru a pune știința și cultura în slujba sa.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2041. *Vorbea . . . de eforturile oamenilor sovietici, puse în slujba patriei și a păcii.* STANCU, U.R.S.S. 48. (Învechit) **A-i fi cuiva de slujbă** = a-i fi cuiva de folos: [Zîna] *îi dete un săpun, un pieptene și o perie, ca să-i fie de slujbă.* ISPIRESCU, L. 128. ✦ (Rar) Serviciu militar. *Feciorul dascălului Andrei . . . face slujba militării la Piatra.* SADOVEANU, B. 17.

2. (Astăzi rar) Însărcinare, sarcină, atribuție, misiune. *Preamărite împărate! m-ai însărcinat cu o slujbă care abia am săvîrșit-o, fiindu-mi capul în joc.* ISPIRESCU, L. 26. *Slujba acestuia era să spuie caraghioslîcuri la chef.* CARAGIALE, O. III 162. *Mă supun cu toată inima la slujba măriei-voastre, stăpînă; deși este foarte cu anevoie de mers pînă acolo.* CREANGĂ, P. 93. [Domnul] *îl luă pe lîngă sine și îl întrebuință în multe slujbe însemnate.* BĂLCESCU, O. I 183. ✦ (Învechit, în construcție cu verbul «a face») Serviciu făcut cuiva, îndatorire, favoare. *Doresc mult de vei putea a le găsi și îmi vei face o mare slujbă.* GHICA, A. 569. *Dragă madam Franț, am să te rog să-mi faci o slujbă.* ALECSANDRI, T. 299. ✦ Treabă, muncă, lucru. *Neavînd altă slujbă, lucra neîncetat.* DRĂGHICI, R. 154.

3. Serviciu religios. [Preotul] *voia, înainte de-a face slujba, să știe cît i se plătește, iar dacă i se plătea puțin, o făcea de mîntuială.* PAS, Z. I 232. *Copiii se întoarseră de la biserică, deși nu se isprăvise slujba, căci li se făcuse foame.* ISPIRESCU, L. 271. ✧ (Însoțit de diverse precizări sau calificative) *Era clopotul schitului, care vestea . . . ceasul slujbei de sară.* HOGAȘ, M. N. 133. *Să stea în genunchi la slujba sfințirii.* CARAGIALE, O. III 90. *Cînd sosi Alexandru-vodă, sfînta slujbă începuse.* NEGRUZZI, S. I 148. *De moarte să mă gătesc Și s-ascult slujba cea mare.* ALECSANDRI, P. P. 90.

SLUJBULÍȚĂ, *slujbulițe,* s. f. Diminutiv al lui slujbă; slujbă neînsemnată, slab retribuită. *La ministerul țării ni se închise ușa. La alte slujbulițe nici nu e de gîndit!* BOLINTINEANU, O. 131. *Nu pot găsi o slujbuliță cît de mică în patria mea.* ALECSANDRI, T. I 376. ✦ Îndatorire, facere de bine, serviciu. *Niciodată n-oi uita Slujbulița cea frumoasă Ce-o mi-i face dumneata.* HASDEU, R. V. 54.

SLUJBUȘOÁRĂ, *slujbușoare,* s. f. (Rar) Slujbuliță. *Ideea de o slujbușoară la Expoziție nu e rea de loc.* CARAGIALE, O. VII 36.

SLUJÍ, *slujesc,* vb. IV. Intranz. **I.** (În concurență cu servi) **1.** A munci ca slugă în gospodăria sau în familia cuiva, a fi slugă; (învechit) a ocupa o funcție publică (ca dregător) sau a servi în armată (ca oștean). *Apoi am rămas singur, slujind pe la unii și pe la alții la viței și la mioare, după puterile mele.* SADOVEANU, P. M. 55. *Știi cui slujești?* DELAVRANCEA, O. II 111. *Da cum . . . să slujești tu degeaba? — zise baba cea vicleană — cum să nu-ți iei tu dreptul tău?* EMINESCU, N. 22. *Ai copii? — Trei băieți și o fată. — Și unde sînt? — Doi slujesc în oaste.* NEGRUZZI, S. I 59. *M-au întrebat pe care sfetnic . . . cunosc eu, că au ajuns în cea mai înaltă treaptă, făr'de a sluji întîi la cea mai mică.* GOLESCU, Î. 138. ✦ Tranz. (Folosit și absolut) A munci pentru altul, a fi în serviciul cuiva. *Din trei-patru vorbe tîrgul fuse gata, că adecă: copilul babei să slujească pe bătrîni un an pentru 30 bani de argint.* BOTA, P. 44. *Știu una și bună, să-mi slujesc stăpînul cu dreptate.* CREANGĂ, P. 203. ✧ (Ironic) *Nu te-am știut eu, că-mi ești de aceștia, că de mult îți făceam feliul! . . . Dar trăind și nemurind, te-oi sluji eu, măi badeo! . . . Paloșul ista are să-ți știe de știre.* CREANGĂ, P. 236. ✧ Fig. *Patru oameni, tăcuți și gravi, pătrunși parcă de marea lege a lumii pe care o slujesc, apar din timp în timp la gura ferăstrăului, trăgînd înăuntru trunchiurile cărora le-a venit rîndul.* BOGZA, C. O. 130. ✧ Expr. **A sluji la masă** = a aduce, a servi mîncările și băuturile la masă. *Fetele împăratului s-au pus cu rugăminte pe lîngă spîn să deie voie lui Harap-Alb ca să slujească și el la masă.* CREANGĂ, P. 231. (Refl. pas., parafrazînd expresia) *Știam* [că e dimineață] *după ciocolata ce ni se slujise cu puțin înainte.* M. I. CARAGIALE, C. 97. ✦ Refl. A se servi de cineva sau de ceva. *Nu mă pot sluji de mîna stîngă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 404. *Paloșul și sulița să le ții la îndemînă, ca să te slujești cu dînsele cînd va fi de trebuință.* ISPIRESCU, L. 4. ✦ Refl. A se servi pe sine. *De ce te scumpești pentru nemica toată și nu-ți iei o slugă vrednică, ca să-ți fie mînă de ajutor la drum? — Acum deodată, încă tot nu . . . m-oi mai sluji și eu singur, cum oi putea.* CREANGĂ, P. 201. ✦ Tranz. Fig. A servi, a ajuta pe cineva. *Mai pasă de ține minte toate cele și acum așa, dacă te slujește capul, bade Ioane.* CREANGĂ, A. 41. *Dacă videa și videa că norocul nu-l slujea . . .* ALECSANDRI, P. P. 86.

2. (Despre obiecte sau despre abstracte, de obicei urmat de determinări arătînd scopul) A servi la ceva, sau drept ceva. *Nu-i slujea la nimic voinicia.* STANCU, D. 5. *Ușa odăii care slujea de sufragerie, salon și birou era dată de perete.* REBREANU, I. 64. ✧ Fig. *Inimă . . . Ce-ți slujește de a plînge, De-a vărsa lacrimi de sînge?* ALECSANDRI, P. II 101.

II. A oficia o slujbă religioasă. *Oamenii se adunară în grabă și aflară pe părinte în odăjdii, slujind.* SADOVEANU, O. VII 113. *Măi! al dracului vercetic și ceapcîn de popă . . . vedea-l-am dus pe năsălie la biserica Sfîntului Dumitru de sub cetate, unde slujește.* CREANGĂ, A. 43.

SLUJÍRE s. f. (Rar) Faptul de a sluji.

SLUJÍT s. n. Slujire.

SLUJITÓR, -OÁRE, *slujitori, -oare,* s. m. și f. **1.** (Astăzi rar) Persoană care slujește; servitor, slugă. *Slujitoarele începură a aduce friptură rece de viței.* VORNIC, P. 228. *Le rînduia singură în cămară, avînd subt mîna ei cîteva slujitoare și roabe de credință.* SADOVEANU, Z. C. 108. *A fost odată un vînător care, de cîte ori mergea la vînătoare, avea obicei să ia cu dînsul pe slujitorul său.* ODOBESCU, S. III 44. ✧ Fig. *S-au creat mentalități diferite între capitală și provincie la slujitorii scenelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 107, 10/1.

2. (Învechit) Oștean (călare sau pedestru) în slujba domnului țării sau a unui boier. *Orheianu se arătă în uliță, urmat de slujitorii lui înarmați.* SADOVEANU, O. VII 168. ✦ Reprezentant înarmat al stăpînirii, poteraș, jandarm. *La tîrg dac-am ajuns . . . Slujitori m-a-mpresurat Frumușel că m-a legat Și pe Șalga mi-a luat, C-a fost țapă de furat.* TEODORESCU, P. P. 691.

SLUJITORÍME s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de slujitori, totalitatea servitorilor sau oștenilor unei curți domnești (sau boierești). *Să se tragă clopotele de primejdie! Să se scoale toată slujitorimea asupra hoților.*

SADOVEANU, Z. C. 341. *Constantin Brîncoveanul neîngriji în urmă armata. « El strică multă slujitorime, zice cronicarul, făcîndu-i podani prin satele lui şi ale rudelor lui ».* BĂLCESCU, O. I 21.

SLUJNICÁR, *slujnicari,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Bărbat care se lăsa întreţinut de slujnice, amant al slujnicelor. *Boccegii, şi popi, şi slujnicari... venind, ducîndu-se, întorcîndu-se, ghiontîndu-se şi călcîndu-se...* C. PETRESCU, A. R. 8. *De mic, stricat pînă la măduvă: giolar, rişcar, slujnicar.* M. I. CARAGIALE, C. 15. *Nenorocirile unui slujnicar* [titlu]. FILIMON.

SLÚJNICĂ, *slujnice,* s. f. (Astăzi rar) Femeie angajată cu luna sau cu anul pentru a munci în familia sau în gospodăria cuiva ; servitoare. *Slujnicele puneau masa pentru cină.* CAMIL PETRESCU, N. 67. *Artemie se ospăta cu poftă din farfuria cu felii de pîne şi de brînză, pe care o slujnică i-o pusese dinainte.* STĂNOIU, C. I. 34. *Seara... îşi aduce fiecare actriţă slujnica, s-o aibă la costumat.* CARAGIALE, O. III 7.

SLUJNICEÁ, *slujnicele,* s. f. (Rar) Slujnicuţă. *Că nu-s bani prin zidurele, Ci-s lacrimi de slujnicele, Poate-o fi şi d-ale mele!* BIBICESCU, P. P. 14.

SLUJNICÚŢĂ, *slujnicuţe,* s. f. Diminutiv al lui slujnică ; slujnică tînără. *Din deschizătura uşii îl cerceta o slujnicuţă înspăimîntată.* GALAN, B. I 53. *M-ai dat, maică, slujnicuţă, Slujnicuţă la străini, Plină-s, maică, de străini, Ca gardul de mărăcini.* BIBICESCU, P. P. 113.

SLUT, -Ă, *sluţi, -te,* adj. Mutilat, schilod ; p. ext. foarte urît, pocit, diform ; hîd. *În loc de pisică, aveam un ciine slut şi zburlit.* BART, S. M. 104. *Fata babei era slută, leneşă, ţifnoasă şi rea la inimă.* CREANGĂ, P. 283. *Ah! faţa mea cea slută goneşte-orice privire! Eu însumi în oglindă privind mă înspăimînt!* BOLINTINEANU, O. 207. ✧ Fig. *Nu vedea bolta gangului afumat, cu slute crăpături şi pecingini.* C. PETRESCU, A. R. 25. *Priveşte-n zare Iarna goală, iarna slută, Cum se duce-n fuga mare.* ALECSANDRI, P. A. 190. ✧ (Substantivat) *Sluta ceea de Varvara vrea să mă vadă pe năsălie.* SADOVEANU, O. VIII 196. *Foaie verde lemn uscat, Şi acuma m-o lăsat Pentru sluta cea din sat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253.

SLUTÉNIE s. f. v. **sluţenie.**

SLUTÍ vb. IV v. **sluţí.**

SLUTÍRE s. f. v. **sluţire.**

SLUTIŞÓR, -OÁRĂ, *slutişori, -oare,* adj. Diminutiv al lui slut. *Galeria era ticsită de dame frumoase, frumuşele şi mai slutişoare.* NEGRUZZI, S. I 36. *Eu să fiu aşa de slută, Samă singură mi-aş face Şi m-aş spînzura de ciudă. Dar cam sînt din surioare Vro trei-patru slutişoare.* DONICI, F. 62.

SLUTÍT, -Ă adj. v. **sluţit.**

SLUŢÉNIE, *sluţenii,* s. f. Faptul de a fi slut, înfăţişare urîtă, urîţenie. *Nu i-a mai luat seama... şi la sluţenia chipului.* CARAGIALE, la CADE. *La ce grad de sluţenie aduce pe femei patima jocului.* ALECSANDRI, S. 136. ✧ (Cu o determinare care intensifică ideea) *Uită-te la mine... nu-s sluţenia pămîntului.* SADOVEANU, O. VII 35. ✧ (Concretizat) Fiinţă urîtă ; pocitanie. *Da ce crezi că-s prost să mă mai uit la toate sluţeniile?* DUNĂREANU, CH. 157. *Se uită mai cu luare-aminte şi vede sus o babă, sluţenie mare, legănîndu-se pe picioare.* ŞEZ. I 151.

— Variantă : **sluténie** (ISPIRESCU, L. 47) s. f.

SLUŢÍ, *sluţesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A ciunti, a ciopîrţi, a mutila ; p. ext. a face urît, a urîţi, a poci. *Aşa ţăranul nostru numai cu fieru-n mînă Începu să sluţească pădurea cea bătrînă.* ALEXANDRESCU, P. 131. *Moşu-n vie de-ajungea, Se punea, măre, punea Toată via de sluţea, Tăia viţă din mlădiţă, O tăia de la tulpină Şi-o seca la rădăcină.* TEODORESCU, P. P. 618. ✧ Fig. *Acul gramofonului, ajuns la marginea plăcii, a dat un sunet strident, sluţind cîteva tonuri, ca o batjocură neaşteptată.* VORNIC, O. 142.

2. A face ca cineva să pară urît, a urîţi. *A poruncit unuia dintre şcolari să ne tundă. Cînd am auzit noi una ca asta, am început... a ne ruga de toţi dumnezeii să nu ne sluţească.* CREANGĂ, A. 27. ✦ Refl. A face grimase, strîmbîndu-şi faţa, schimonosindu-se. *Îmi zicea că nu mă prinde cînd mă sluţesc.* GANE, N. II 93. *De poreclele ce-şi pun şi cum se sluţesc unu la altul, trebuie să te ţii cu mîna de inimă cît rizi.* ŞEZ. III 182.

— Variantă : **slutí** (VISSARION, B. 125, RETEGANUL, P. V 7) vb. IV.

SLUŢÍE s. f. (Rar) Sluţenie. (Fig.) *I-aş dezvăli năravul în toat-a lui sluţie.* NEGRUZZI, S. II 264.

SLUŢIÓR, -OÁRĂ, *sluţiori, -oare,* adj. Diminutiv al lui slut ; cam urît, nu prea frumos. *Însoară-te dumneata, Să văd pe cine-i lua?... De-i lua o sluţioară... Să-i mănînc din colivioară.* ALECSANDRI, P. P. 329.

SLUŢÍRE, *sluţiri,* s. f. Acţiunea de a sluţi şi rezultatul ei ; mutilare, schilodire.

— Variantă : **slutíre** (PISCUPESCU, O. 154) s. f.

SLUŢÍT, -Ă, *sluţiţi, -te,* adj. Ciuntit, mutilat, schilodit ; p. ext. pocit, urîţit. (Atestat în forma *slutit*) *Se-ntoarce făr-o mînă sau fără un picior. Slutit şi şchiop se mişcă abia pe-a morţii cale.* NEGRUZZI, S. II 243. ✧ (Substantivat) *Care fată frumoasă ar vrea vreodată să iubească pe nişte bătrîni şi slutiţi ca noi?* GORJAN, H. IV 187.

— Variantă : **slutít, -ă** adj.

SLUŢITÚRĂ, *sluţituri,* s. f. Fiinţă urîtă, pocitanie. V. sluţenie. *Nu vreu boi de arătură Şi să iau vro sluţitură.* La TDRG.

SMAC interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o mişcare precipitată. V. hîrşti. *Eu, smac! zăvorul pe uşă!* CAMILAR, N. I 320. *Craiul nostru, smac! un papuc din piciorul Ilenuţei şi la buzunar, băiete!* I. CR. II 178. *Cum ajunge, vede mîţa pe vatră. Smac la ea, şi cînd o trînti în mijlocul casei, rămase mîţa moartă.* ŞEZ. XVIII 46.

SMALT s. n. v. **smalţ.**

SMALTÍNĂ s. f. Minereu de cobalt cu conţinut variabil de nichel şi fier.

SMALŢ, *smalţuri,* s. n. **1.** Substanţă asemănătoare ca aspect şi compoziţie cu sticla, uneori colorată, cu care se acoperă obiectele de metal şi de ceramică pentru a le face impermeabile, a le proteja sau a le înfrumuseţa (v. email) ; p. ext. material sticlos sau obiect făcut dintr-un astfel de material. *Spatarul îi ducea spata şi scutierul îi ducea stema cu smalţul leului şi al soarelui.* SADOVEANU, D. P. 26. *Mai mult ca oricînd pare pictată pe smalţ.* CAMIL PETRESCU, U. N. 218. *La ornamentele negre de pe aripile de smalţ roşu, simetrice şi desenate cu o pensulă de fin miniaturist, se adăogau acum pete murdare.* C. PETRESCU, A. 315. *Bea vin grecesc în ulcele cu smalţ.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 38. ✧ Fig. *Pădure, iarna. Copaci de smalţ şi sticlă, de platină şi fier.* STANCU, C. 22.

2. Substanţă albă şi lucioasă care acoperă coroana dinţilor. *Îşi frecă măselele, prefăcînd smalţul în făină.* VORNIC, P. 203.

— Variantă : **smalt** (MACEDONSKI, O. I 204), s. n.

SMARÁGD s. n. v. **smarald.**

SMARÁLD, *smaralde,* s. n. (Şi în forma *smaragd*) Piatră preţioasă strălucitoare, de culoare verde, foarte

transparentă (constituind o varietate colorată de beril). *Un inel greu de aur, cu un smaragd foarte mare.* V. ROM. noiembrie 1953, 32. *Îi străluceau ochii verzi în lumina trandafirie, ca două smaragde mari.* VORNIC, P. 146. *Să văd luna răsărită În a nopții aer cald, Ca o floare aurită Într-o cupă de smarald.* ALECSANDRI, P. II 128. ✧ Fig. (Cu aluzie la culoarea pietrei) *Peste întinderea cîmpului unduia smaraldul grîului nou.* SANDU-ALDEA, U. P. 196. *Văd insule frumoase și mări necunoscute Și splendide orașe și lacuri de smarald.* ALECSANDRI, P. A. 110.

— Variante: **smarágd, smaránd** (SADOVEANU, Z. C. 276, ISPIRESCU, L. 114) s. n.

SMARÁND s. n. v. **smarald.**

SMĂLTUÍ vb. IV v. **smălțui.**

SMĂLȚÁ, *smălțez,* vb. I. Tranz. (Folosit mai ales la participiu) A împestrița cu diferite culori. V. smălțui. *Popa Tonea... sub podoaba dalbelor veșminte preoțești, smălțate cu desfoiate foi de floarea-soarelui.* GALACTION, O. I 176. *În fața mea e malul copilăriei mele, Smălțat de mușețelul cu capetele blonde.* PERPESSICIUS, S. 80.

SMĂLȚUÍ, *smălțuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A acoperi obiecte de metal sau de ceramică cu un strat de smalț; a emaila. [Robinson] *au voit a cerca nu cumva putea smălțui oalele și țigăile.* DRĂGHICI, R. 133.

2. A împestrița cu culori vii; a colora, a împodobi. V. smălța. *Frunza deasă smălțuiește nalta, verdea boltitură.* EMINESCU, O. IV 129. *Cîteva colibe și o bisericuță de bîrne, semănate printr-o pajiște smălțuită cu flori.* ODOBESCU, S. III 172.

— Variantă: **smăltuí** (ALEXANDRESCU, M. 45), vb. IV.

SMĂLȚUÍRE, *smălțuiri,* s. f. Acțiunea de a smălțui și rezultatul ei; emailare. (Fig.) *Luna revărsa tot aurul ei în odaia lui și sub această smălțuire diafană mobilele și covoarele străluceau somnoros și mat.* EMINESCU, N. 81.

SMĂLȚUÍT, -Ă, *smălțuiți, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte de metal sau de ceramică) Acoperit cu un strat de smalț; emailat. *Șiruri de oale și ulcioare smălțuite... așteptau, părăsite, cumpărător.* DUMITRIU, N. 192. *Împăratul a poruncit să se zidească palat nou... cu pereții de cărămizi smălțuite.* SADOVEANU, D. P. 12. *Cele mai bune vase sînt cele smălțuite.* ȘEZ. VIII 87. ✧ Fig. (Peiorativ) *Stăpînul casei... a chemat pe jupîneasa bătrînă — o cotoroanță zugrăvită și smălțuită, pe care o pusese mai mare peste slugi.* CARAGIALE, O. III 29.

2. Împestrițat cu multe culori.

SMĂLȚUITÓR, -OÁRE, *smălțuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu smălțuitul unor obiecte; emailor.

— Variantă: **zmălțuitór, -oare** adj.

SMEAD[1] s. n. Mîncare care se aruncă în apă înainte de a da cu undița, ca nadă pentru a atrage peștii în acel loc. *Nici un pescar nu are voie să dea nadă sau smead, nici să întrebuințeze mai mult decît o undiță.* SADOVEANU, O. A. II 189.

SMEAD[2]**, -Ă,** *smezi, -de,* adj. Cu fața negricioasă și palidă, lipsită de culori vii. *Au fost mai ales doi, unul smead și altul balan, care m-au săpat și m-au prigonit.* SADOVEANU, E. 45. *Fața lui negricioasă părea mai smeadă.* REBREANU, R. I 137. [Avea] *o figură blîndă, smeadă, pe care gîndurile își pusese deja marca lor de distincție.* VLAHUȚĂ, O. A. 256.

SMEDIÓR, -OÁRĂ, *smediori, -oare,* adj. Diminutiv al lui smead[2]. *Ce vedea, Se minuna... O domniță smedioară, copiliță bălăioară.* TEODORESCU, P. P. 82.

SMEDIȘÓR, -OÁRĂ, *smedișori, -oare,* adj. Smedior. *O fetiță smedișoară, Cu cosița gălbioară.* PĂSCULESCU, L. P. 265.

SMERÉNIE s. f. Atitudine umilă, supusă, respectuoasă; comportare modestă, plină de bună-cuviință; (Bis.) supunere în fața lui dumnezeu, evlavie, cucernicie. [Maica Rahila] *primi în căsuța ei pe copilă și începu s-o învețe cuviința și smerenia călugărească.* GALACTION, O. I 317. [Călugărul] *începu a mînca cu smerenie și cumpătat, fără grabă.* HOGAȘ, M. N. 122. *Sta smirnă înaintea fiului său și-i vorbea cu smerenie, ca unui om străin și foarte respectat.* VLAHUȚĂ, O. A. I 89.

SMERÍ, *smeresc,* vb. IV. Refl. A adopta o atitudine umilă, modestă, supusă; (Bis.) a se arăta plin de cucernicie, de evlavie față de dumnezeu. *Destulă cinste că arhiducele stă de vorbă cu noi, chiar dacă nu dobîndim nimic. Poporul aude și se smerește.* VORNIC, P. 141. *Dumneavoastră, cinstiți părinți, De la inimă să vă smeriți Și fiii să vă blagosloviți.* SEVASTOS, N. 171. *Noi acestor părinți Ne-om ruga Și dumnealor pre fii i-or ierta, Că noi ne-om smeri Și de rost om grăi.* TEODORESCU, P. P. 166. ✦ Tranz. (Învechit) A înfrînge mîndria cuiva, a umili, a supune, a îngenunchea. *El smeri pe poloni... pe tătari; deveni spaima otomanilor.* HASDEU, I. V. XIX.

SMERÎRE s. f. (Învechit) Faptul de a (se) smeri; atitudine umilă, cucernică, evlavioasă. *Cu smerire pe la icoane se-nchina.* NEGRUZZI, S. II 144. ✦ Supunere, îngenunchere, înfrîngere. *Europa întreagă se înveseli... aflînd smerirea lui Sinan, acel dușman cumplit și neîmpăcat ce mult o îngrijise.* BĂLCESCU, O. II 137.

SMERÎT, -Ă, *smeriți, -te,* adj. Umil, supus, modest, resemnat; (Bis.) cucernic, evlavios. *Cîntări smerite se înălțau de sub bolțile de piatră.* SADOVEANU, O. VII 214. *Vorbea liniștit. Noi ascultam smeriți cu ochii în jos, și cuvintele lui ne pălmuiau.* VLAHUȚĂ, O. A. 496. *Iară eu, mîncînd lupește, mă făceam smerit și numai rîdeam în mine.* CREANGĂ, A. 61. *Smerit în genunchi pică Și de fală se dezbracă.* ALECSANDRI, P. A. 44. ✧ (Poetic) *Ci prin flori întrețesute printre gratii luna moale, Sfiicioasă și smerită și-au vărsat razele sale.* EMINESCU, O. I 76. ✧ (Adverbial) *Vorbește smerit, cam din vîrful limbii, și nu se supără niciodată.* STĂNOIU, C. I. 84.

SMÉRNIC, -Ă, *smernici, -e,* adj. Cuvios, smerit. *Lelea naltă, smernică, Mergînd la biserică, De poale se-mpiedică.* ȘEZ. XXIII 81.

SMÉUR s. m. v. **zmeur.**

SMÉURĂ s. f. v. **zmeură.**

SMEURÍȘ s. n. v. **zmeuriș.**

SMEURÍU, -ÍE adj. v. **zmeurlu.**

SMICEÁ, *smicele,* s. f. Mlădiță, nuieluș, vărguță (ruptă) dintr-o plantă sau dintr-un arbore. *Un frumos măr rotat care mai păstra încă pe smicelele vîrfului cîteva poame roșii ca sîngele.* SADOVEANU, Z. C. 28. *Se mai adaugă și smicele de măr dulce, adică mici rămurele de măr de grădină.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 31. *Fă cumva, te rog, și mi-i înșiră* [păstrăvii] *pe-o smicea, ca să-i pot duce.* HOGAȘ, M. N. 75.

— Variante: **zmiceá** (SEVASTOS, C. 36), **smuneeá** (ȘEZ. II 81) s. f.

SMICURÁ, *smîcur,* vb. I. Tranz. A sfărîma în bucăți mici; a dumica, a frînge. (Atestat în forma *smicuri*) [Șandru] *care, de alte dăți, Ar fi smicurit bucăți P-acel om cu-așa cuvinte, Tot rîdea ca scos din minte Și-n batjocură privea*

Lung la mine. COȘBUC, P. II 213. ✦ A biciui, a lovi. *Porunci apoi dă craiul pe pag cu vergi să-l bată, Cu bici în patru plesne s-o smicure pe față.* COȘBUC, P. II 201.
— Variantă: **smicurí** vb. IV.

SMICURÍ vb. IV v. **smicura.**

SMID s. n. v. **smidă.**

SMÍDĂ, *smide,* s. f. Desiș format din copaci tineri sau din tufe de spini, de rugi etc. [Țiganul] *a luat-o la fugă prin smidă... — Măi cumătre, vino pe cărare, nu apuca pe acolo, că-i greu de mers.* ȘEZ. II 188.
— Variantă: **smid,** *smiduri* (HOGAȘ, M. N. 162), s. n.

SMIDĂRÍE, *smidării,* s. f. (Cu sens colectiv) Smidă, tihăraie.

SMINT, -Ă, *sminți, -te,* s. m. și f. (Regional, rar) Smintit, zăpăcit. *Ce să fie cu smintul cela, de nici de mîncat nu mănîncă și el ca oamenii.* ȘEZ. XXI 25.

SMINTEÁLĂ, *sminteli,* s. f. **1.** Tulburare a minții, scrînteală, nebunie; (sens atenuat) rătăcire, abatere, greșeală. *Sînt semne de sminteală în lume... Sminteala trebuie călcată în picioare.* VORNIC, P. 223. *Sminteala nu se știa bine din ce-i venise.* SADOVEANU, la TDRG. *Vai de cel ce se smintește, dar mai vai de cel prin care vine sminteala!* CREANGĂ, A. 142. ✦ Defect care împiedică buna funcționare a unui lucru. *Cercetează toate legăturile grinzilor, pentru ca să se încredințeze dacă nu e vreo sminteală.* GANE, N. I 78.
2. (Astăzi rar) Stricăciune, pierdere, pagubă, vătămare; (sens atenuat) neplăcere. *Socot că măria-sa Nicoară cu ai săi n-or fi avut nici o sminteală pe cale, căci îi poartă om cuminte pe poteci ferite.* SADOVEANU, N. P. 19. *Acele oști turcești ce se văd erau ariergarda de patru mii călărești supt Hasan-pașa, care mergea trăgîndu-se încet și cu bună rînduială, îngrijind d-a nu primi în coadă vreo sminteală din partea noastră.* BĂLCESCU, O. II 111. *Ploile cele multe de toamnă aduc sminteală la struguri și la porumb.* I. IONESCU, M. 61. ✧ Expr. **Fără sminteală** = fără lipsă, fără stricăciune, nevătămat; p. ext. în mod absolut, negreșit, neapărat. *Ceru un ajutor de oameni, îndatorîndu-se a-i aduce capul lui Codreanu fără sminteală.* GANE, N. I 195. (Mai ales în construcții negative) **A da** (pe cineva) **de sminteală** sau **a face** (cuiva) **sminteală** = a produce (cuiva) o neplăcere, a face (pe cineva) de rîs, a da de gol. *Bag de samă deodată că noutatea de care erau mîndri botoșănenii îi dă de sminteală.* SADOVEANU, E. 82. *Să nu mă dai de sminteală.* ALECSANDRI, T. 425. *Te rog să dai ficiorului Costachi cincisprezece galbini și dumneata îi vei trage înapoi... Te rog numai să nu-mi faci sminteală.* KOGĂLNICEANU, S. 222.

SMINTÍ, *smintesc,* vb. IV. **1.** Refl. A-și pierde dreapta judecată, a avea mintea tulburată; a înnebuni. *Dar bine, măi copilule, te-ai smintit? Nu ți-e rușine să ne iei pe noi, oameni bătrîni, așa, cu tu, cu tine?* BASSARABESCU, S. N. 137. *De cînd am găsit comoara... m-am smintit parcă.* SLAVICI, N. II 335. [Împăratul] *s-a cam smintit de cînd dăduse în toana însuratului.* ȘEZ. VI 174. ✧ Tranz. *De două săptămîni de cînd e aci, i-a smintit pe toți... le-a luat o mulțime de parale.* CAMIL PETRESCU, U. N. 232. [Zaharia Duhu] *smintise lumea.* C. PETRESCU, R. DR. 168. *Nebunia politică a smintit la noi cei mai mulți creieri.* ALECSANDRI, S. 52. ✧ Expr. **A sminti** (pe cineva) **în bătaie** = a bate foarte tare. (Cu o construcție mai puțin obișnuită) *Pe slugi... le-a smintit în palme.* CARAGIALE, O. III 34.
2. Tranz. A induce în eroare, a înșela. *Pe mine căutați să nu mă smintiți: fata și ochii din cap, căci atîta vi-i leacul.* CREANGĂ, P. 266. ✦ A abate de la ceva, a împiedica pe cineva să facă ceva. *Se lovea cu pumnul peste cap cînd vedea că nici dascălul nu putea să-i tălmăcească bine ceva, și vai de școlarii care-l sminteau de la învățătură.* CREANGĂ, A. 134.
3. Intranz. A greși. *Să uită Parsion lung la ele* [la cele trei porumbițe], *să nu smintească cumva, apoi puse mîna pe una și zise: tu ești!* RETEGANUL, P. V 66. *Ia bine samă să nu smintești, ci să te repezi iute... să iei apă într-o clipă și să fugi.* SBIERA, P. 28.
4. Tranz. A mișca din loc, a clinti, a deplasa, a disloca. *Nu-și piaptenară părul cu îngrijirea obișnuită, astfel ca nici un fir de păr să nu fie smintit de la locul său.* GANE, N. III 134. *Harap-Alb ieșă cu groapă, jupește pielea cerbului cu băgare de seamă, să nu sminteasc vreo piatră din locul ei.* CREANGĂ, P. 227. *Și d-atuncea mînăstirea Încetă d-a mai cădea. Vînt, cutremur n-o smintește.* BOLLIAC, O. 95. ✦ A strica, a vătăma. *Ostașii dădură bătălie grea cu oamenii, smintindu-le ciolanele.* PAS, L. I 134. *(Sandu trăgînd sipetul:) Iaca vin; dar greu e, frate. Încet, Sandule, încetișor, să nu-l smintești. Nu-l hurduca; trage lin.* ALECSANDRI, T. 1644. *În săbii să-l sprijiniți, La un deget să nu-l smintiți.* PĂSCULESCU, L. P. 238. ✦ (Popular, cu complementul «vorbă», «cuvînt») A răstălmăci. *Noi sîntem de loc din București, Umblăm cu cărți împărătești. Nimeni cuvîntul să nu ni-l smintească.* SEVASTOS, N. 112.

SMINTÍRE, *smintiri,* s. f. Faptul de a (se) sminti; sminteală, nebunie. *Nimine să știe smintirea mea, nu crez.* ALEXANDRESCU, M. 155.

SMINTÍT, -Ă, *smintiți, -te,* adj. **1.** Care și-a pierdut dreapta judecată sau care se comportă ca și cum și-ar fi pierdut-o; ieșit din minți; nebun. *Cînd baba înota smintită pe la jumătatea lacului alb, Făt-Frumos aruncă buzduganu-n nori și lovi Miazănoaptea în aripi.* EMINESCU, N. 24. *Gesticulam vorbind singur, fără să bag de seamă la un bun bătrîn care mă privea cu mirare de cîteva minute și care negreșit mă socotea smintit.* NEGRUZZI, S. I 221. ✧ (În construcții pleonastice) *Feciorul acela-i cam smintit la cap.* VORNIC, P. 205. ✧ (Adverbial) *Rizînd smintit în fericirea lui drăcească, venea de-a rostogolul către iaz.* GALACTION, O. I 44. ✧ (Substantivat) *Vă uitați ca la un smintit care și-a luat cîmpii.* PREDA, Î. 26. *Dați-l afară, că e un smintit și nu știe ce vorbește.* ISPIRESCU, L. 203. *Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei.* EMINESCU, O. I 151. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă lipsă de judecată; nechibzuit, nebunesc. *O politică rea și smintită pe un neam îl poate răsturna în mormînt.* GHICA, A. 327.
2. Fig. Scos din făgașul obișnuit; deranjat. *Să se ducă la curte spre a se liniști... să nu fie treburile smintite a doua zi dimineața.* SADOVEANU, Z. C. 216.

SMIORCĂÍ, *smiórcăi,* vb. IV. **1.** Intranz. A trage în mod repetat aerul pe nas (din cauza plînsului sau a unui tic nervos); a smîrcîi. *Zvîrlindu-și tichia neagră mai spre ceafă, tot smiorcăia din nas.* CAMILAR, N. II 327. ✧ (Cu subiectul «nasul») *Smiorcăia nasul tău.* PAS, Z. I 16. ✧ Tranz. (Rar, cu complementul «nasul») *Își smiorcăi nasul și îți clănțănesc dinții.* PAS, Z. I 66.
2. Intranz. și refl. A plînge înăbușit; a se preface că plînge, a se scînci. *Cineva, pesemne doamna Răghină, smiorcăia într-una a plîns.* GALAN, B. I 77. *Se smiorcăiesc și te întrebi de ce?* PAS, L. I 304. *Să spui de unde ai atîția bani?... De unde i-ai furat? — Nu i-am furat, mamaie, zău, s-a smiorcăit micuțul.* POPA, V. 149.
— Prez. ind. și: *smiorcăiesc.* — Variantă: **smorcăí** (CAMILAR, N. I 356) vb. IV.

SMIORCĂIÁLĂ, *smiorcăieli,* s. f. Smiorcăit. *Nici nu-mi mai pot face serviciul în tihnă, din pricina smiorcăielilor tale.* REBREANU, R. II 64.

SMIORCĂÍT s. n. Faptul de a (se) smiorcăi; smiorcăială.

SMIRDĂR, *smirdari,* s. m. (Bot.) Mic arbust cu frunze lucioase, persistente, cu flori roşietice în buchete bogate şi cu miros plăcut; creşte în regiunea alpină *(Rhododendron Kotschyi);* bujor-de-munte, trandafir-de-munte. ✦ Merişor.

SMÍRNA adv. v. **smirnă**[1].

SMÍRNĂ[1] adv. (Şi în forma *smirna)* În poziţie de drepţi; nemişcat, ţeapăn (de frică, de respect). *Ai noştri, cînd dorm, smirnă, nu li se aude decît răsufletul.* STANCU, D. 43. *Smirnă toţi! şi din toate piepturile... porneşte un întreit ura.* CARAGIALE, O. III 22. ✧ (În construcţie cu verbul «a sta», mai rar cu alte verbe) *Alteţa-voastră imperială este prea bună, răspunse generalul, oprindu-se smirnă la doi paşi de arhiduce.* VORNIC, P. 113. *Cînd răcnea la telefon, soldaţii şi ofiţerii făceau smirna înaintea pilniei.* C. PETRESCU, Î. I 267. *La tablă stau smirna patru fetiţe... cu ochii ţintă la examinator.* VLAHUŢĂ, O. A. II 192.
— Variantă: **smîrna** adv.

SMÍRNĂ[2] s. f. Răşină aromatică extrasă din scoarţa unui arbore exotic *(Styrax benzoin),* care arde răspîndind un miros plăcut; are întrebuinţări în medicină, în parfumerie, la unele ceremonii religioase etc. *Munţii Galileii, de unde curge smirnă şi tămîie.* SEVASTOS, N. 194. *Şi fumul majestuos De smirnă, de tămîie, din vasele divine, Se urcă către tîmplă în nour luminos.* EMINESCU, O. IV 55.

SMIRNIÓT, -Ă, *smirnioţi, -te,* s. m. şi f. Locuitor din Smirna. *Smirnioţii sînt mai ospitalieri... şi au mai multă pornire spre civilizaţie.* BOLINTINEANU, O. 289.
— Pronunţat: *-ni-ot.*

SMIUCHÍŞĂ s. f. (Regional) Lapte acru, obţinut din lapte dulce amestecat cu zer. V. sămăchişă. *Mulgem peste el* [peste zer] *repede lapte, mai ales de la vacă mînzată; atunci, pe deasupra... se face smiuchişa.* PAMFILE, I. C. 26.

SMÎC, *smîcuri,* s. n. **1.** Laţ de prins păsări.
2. Sfîrleză.

SMÎCÍ vb. IV v. **smuci.**

SMÎNCEÁLĂ s. f. v. **smuceală.**

SMÎNCÍ vb. IV v. **smuci.**

SMÎNCÍT, -Ă adj. v. **smucit.**

SMÎNGĂLÍ vb. IV v. **mîzgăli.**

SMÎNTÎNĂ s. f. **1.** Strat gras, de culoare albăgălbuie, care se formează la suprafaţa laptelui nefiert, lăsat cîtva timp la temperatura obişnuită sau care se separă din lapte la o maşină centrifugă specială. *E un pămînt deosebit acela din care se fac ţiglele; oamenii îl aleg de deasupra celorlalte straturi, ca pe o smîntînă.* BOGZA, C. O. 216. *Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face pască cu smîntînă şi ouă şi feli de feli de bucate.* CREANGĂ, P. 29. *Am alungat o pisică neagră care se băgase pe coş la oala cu smîntînă.* ALECSANDRI, T. I 391. ✧ (Glumeţ) *I-am gătit de cină Două labe de găină, Cu smîntînă din fîntînă.* ALECSANDRI, P. P. 374. ✦ (Regional) Strat gros care se ridică deasupra laptelui fiert; caimac. *Îi aduse îndată cafeaua cu lapte... avînd grijă să-i pună smîntînă de două degete.* REBREANU, I. 100.
2. Fig. Partea cea mai bună dintr-un lucru; fruntea. V. caimac. *Că din turme cam lipsea Oile pe jumătate... Smîntîna mioarelor, Fruntea dobitoacelor, Fala negustorilor.* TEODORESCU, P. P. 515.
— Formă gramaticală: pl. (rar) *smîntînuri* (MACEDONSKI, O. III 140).

SMÎNTÎNÍ, *smîntînesc,* vb. IV. Tranz. (Cu complementul «lapte» sau «oala cu lapte») A ridica stratul de smîntînă format la suprafaţă, a aduna smîntîna. *Oalele... după ce au fost smîntînite se pun pe lîngă foc.* PAMFILE, I. C. 26. *Cînd căuta mama să smîntînească oalele, smîntîneşte, Smarandă, dacă ai ce.* CREANGĂ, A. 44.

SMÎNTÎNÍCĂ, *smîntînici,* s. f. Plantă erbacee cu frunze înguste aşezate cîte patru la un nod şi cu flori galbene; creşte prin păduri şi tufişuri *(Gallium cruciata).*

SMÎNTÎNÍRE s. f. Acţiunea de a smîntîni.

SMÎNTÎNÍT[1] s. n. Smîntînire. *D-apoi cu smîntînitul oalelor, ce calamandros făceam.* CREANGĂ, A. 44.

SMÎNTÎNÍT[2], **-Ă,** *smîntîniţi, -te,* adj. (Despre lapte sau oale cu lapte) De pe care s-a luat smîntîna.

SMÎRC, *smîrcuri,* s. n. **1.** Loc mocirlos, adesea acoperit cu vegetaţie (v. mlaştină); ochi de apă pe un teren mlăştinos. *S-au uscat smîrcurile. Singeră boturile vitelor căutînd rădăcini.* STANCU, D. 99. *Solul argilos împiedică scurgerea apelor şi cînd ploile sînt mari, tot ţinutul e un smîrc.* CĂLINESCU, I. C. 5. *Un pîlc de nagîţi se ridică de pe marginea unui smîrc.* SADOVEANU, O. IV 490. ✦ (Mai ales la pl.) Băltoacă rămasă în urma ploilor. *Ploaia nu mai contenea... Prin smîrcurile mocirloase ale uliţelor pustii şi fără felinare, mergeau încet, trudiţi.* VLAHUŢĂ, O. A. 136. ✦ (La pl., în basme) Loc depărtat, pustiu şi primejdios (de unde îşi trage marea izvoarele). *Fetelor le dăduse prin gînd cam ce fel de vînt adusese pe voinicii noştri spre ele din aşa smîrcuri depărtate.* POPESCU, B. III 8. ✧ (Precizat prin «de mare», «al mărilor») *Văd cuiburi de pajuri măiestre Şi roibii cei fără căpestre Din smîrcuri de mări.* COŞBUC, P. II 21. *După o călătorie de cîteva săptămîni, ajunseră la smîrcurile mărilor.* ISPIRESCU, L. 24.
2. (Regional) Unealtă primitivă făcută din curcubetă uscată, care serveşte pentru a scoate lichidul dintr-un butoi. V. tragă, tîlv, tidvă. ✦ Pompă pentru a scoate apă din fîntînă.

SMÎRCÎÍ, *smîrcîi,* vb. IV. Intranz. A smiorcăi (din cauza plînsului). *Cum dădu în cîmp, se opri o clipă şi se întoarse cu faţa la asfinţit, smîrcîind de cîteva ori şi trăgînd în nas un vîntişor harnic ce venea de către munţi.* SADOVEANU, F. J. 283. *Rămase mai departe... toropit de căldura... celor doi vecini, între care era captiv: uriaşul pirotind de somn şi un individ smîrcîind tot timpul pe nas.* C. PETRESCU, Î. II 138. ✧ Tranz. *Copiii Pîrvului ieşiseră în uşă şi-şi smîrcîiau nasurile.* DUMITRIU, N. 27. *Intră Anica, mînînd de la spate plodurile culese pe drum. Cel mai mic se sclifosea, smîrcîindu-şi nasul.* C. PETRESCU, Î. II 162.

SMÎRCÎIÁLĂ, *smîrcîieli,* s. f. Smiorcăială, smiorcăit.

SMÎRCÎÍT s. n. Smiorcăit, smiorcăială.

SMÎRCÓS, -OÁSĂ, *smîrcoşi, -oase,* adj. (Despre terenuri) Plin de smîrcuri; mlăştinos. *Locuri smîrcoase.*

SMÎRD, -Ă, *smîrzi, -de,* adj. (Mold., rar, despre persoane) Murdar, scîrbos.

SMÎRDOÁRE, *smîrdori,* s. f. (Mold.) Fiinţă scîrboasă; urîciune. *Ei bine, smîrdoare urîcioasă ce eşti, de mîncat ai mîncat boţul cel de mămăligă.* CREANGĂ, P. 146.

SMÎRŢOÁGĂ s. f. v. **mîrţoagă.**

SMÎRŢÓG s. m. v. **mîrţoagă.**

SMOÁLĂ s. f. Substanţă neagră, vîscoasă, rămasă de la distilarea petrolului sau a gudronului de cărbuni şi întrebuinţată la facerea pavajelor, în industria chimică etc. V. catran, gudron. *Smoala fierbea în cazane, ciocanele prinseră a bate din ce în ce mai des, iar răsunetul muncii umplu de zgomot toată întinderea.*

DUNĂREANU, CH. 210. [În curte] *se afla şi o topitoare de smoală şi catran.* I. IONESCU, M. 757. ◇ (În metafore şi comparaţii, cu aluzie la culoarea substanţei) *I-a băgat în răcori un palicar cu falnice musteţi de smoală.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Ochii mei sînt flacări negre... părul meu e negru smoală.* EFTIMIU, Î. 106.

SMOC, *smocuri,* s. n. Cantitate de fire (de păr, de lînă, de iarbă, de flori etc.), care se poate prinde sau smulge deodată cu mîna sau (fiind vorba de animale) cu gura. V. ciuf, mănunchi, buchet. *În grabă smulgem smocuri de iarbă şi le dăm vitelor să le mănînce.* STANCU, D. 188. *Un smoc de paie din mindirul vechi s-a aprins de la mucarniţă.* SADOVEANU, O. I. 117. *Că mama v-aduce vouă... Mălăieş În călcăieş, Smoc de flori Pe subsuori.* CREANGĂ, P. 20. ◇ (Prin analogie) *Era gîrbovă şi uscată, cu o pestelcă dinainte, c-un smoc de chei la brîu.* GANE, N. II 159. *Desprinse de la cingătoarea-i îngustă de piele unsuroasă un smoc de chei.* HOGAŞ, DR. II 5. ◇ Fig. *Trase de la brîu scăpărătorile şi zbătu rar în cremenea din care săreau smocuri de scîntei.* MIRONESCU, S. A. 98. *Un smoc de raze pornit din luminile asfinţitului se strecură în odaia ei.* GANE, N. II 57. [Copiii] *îşi simţiră obrajii înecaţi într-o lumină caldă. Soarele zvîrlise un smoc de raze pe căpătîiul lor.* VLAHUŢĂ, O. A. 137.

SMOCHÍN, *smochini,* s. m. Arbust originar din regiunea mediteraneană, cu frunzele lobate, cu flori numeroase închise într-un receptacul globulos, care la maturitate devine un fruct cărnos, dulce şi comestibil *(Ficus carica). Prin văi adînci umbresc platanii cu frunza lată şi smochinii încărcaţi cu roade.* BART, S. M. 47. [Băiatul] *văzu de ceea parte a rîului nişte smochini.* ISPIRESCU, L. 281. *Smochini s-aţin pe verzi cărări în floare.* EMINESCU, O. IV 209.

SMOCHÍNĂ, *smochine,* s. f. Fructul smochinului. [Papagalul] *rămase rece... la toate smochinele cu care noul oaspe îl îmbia cu atîta dărnicie.* ANGHEL, PR. 42. *Într-un colţ al ödăii...* [erau] *pere uscate şi dulci ca smochinele.* CREANGĂ, A. 96. *Mîndră, mîndruleana mea, Ş-asear-am pornit la tine Cu struguri şi cu smochine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238.

SMÓCHING, *smochinguri,* s. n. Haină bărbătească de gală, făcută de obicei din stofă neagră, cu revere de mătase. *În uşă apărură doi bărbaţi îmbrăcaţi în smochinguri.* VORNIC, P. 145.

SMOCHINÍ, *smochinesc,* vb. IV. Refl. A căpăta multe zbîrcituri; a se zbîrci. V. stafidi.

SMOCHINÍT, -Ă, *smochiniţi, -te,* adj. Încreţit ca o smochină; zbîrcit. V. stafidit. *Faţa îi era smochinită, cenuşie, şi i se făcuse mică cît pumnul.* DUMITRIU, B. F. 85. *O pălăriuţă mică, de formă tiroleză, trimetea în jurul gîtului smochinit o lungă pană de struţ.* CAMIL PETRESCU, N. 49.

SMOLÍ, *smolesc,* vb. IV. Tranz. A unge cu smoală topită; a cătrăni. V. gudrona. *O lotcă, proaspăt smolită, se usca cu burta în sus în curte, şi între duzi şi nuci, pe sîrmă, atîrna năvodul, cel mai mare din sat.* DUMITRIU, N. 233. *Împăratul porunci, şi numaidecît se aduse un boloboc mare, puse de-l smoli.* ISPIRESCU, L. 353.

SMOLÍRE, *smoliri,* s. f. Acţiunea de a smoli; cătrănire. V. gudronare.

SMOLÍT, -Ă, *smoliţi, -te,* adj. 1. Uns cu smoală topită; cătrănit. V. gudronat. [Ţinea] *între arătător şi degetul cel mare firele de aţă smolită, pe care le trecea pe urma sulei cu care găurise talpa.* ARDELEANU, D. 23. [Sihastrul] *văzu că vine pe apă un sicriaş smolit şi încleit bine.* ISPIRESCU, L. 146. *Corăbioară neagră şi smolită.* TEODORESCU, P. P. 85.

2. Oacheş, brunet. *Două femei care ieşiseră în poartă şi tăifăsuiau l-au văzut pe bătrîn mergînd lîngă un băiat tînăr, cu mustaţă mică şi cu obraz smolit.* PAS, Z. I 203. *O femeie smolită la faţă, trecută de patruzeci de ani, cu obrajii veştezi, cu ochii trişti, se arătă.* SADOVEANU, O. III 591. *Şade un bătrîn vestit, Cu chip aspru şi smolit.* TEODORESCU, P. P. 478.

SMOMÍ vb. IV v. **momi.**

SMORCĂÍ vb. IV v. **smiorcăi.**

SMOTOCEÁLĂ, *smotoceli,* s. f. Acţiunea de a smotoci; chelfăneală, păruială.

SMOTOCÍ, *smotocesc,* vb. IV. Tranz. A da o bătaie bună; a părui, a scărmăna. *Pe Dîţa o smotocesc băieţii din vecini.* STANCU, D. 14.

SMÓTRU s. n. v. **şmotru.**

SMREDUÍ, *smreduiesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se molipsi (de o boală). *Mulţi din cei amestecaţi cu ciumaţi nu să smreduiesc.* PISCUPESCU, O. 285. ◇ Fig. *Se afla o parte de norod smreduită de eresuri.* NEGRUZZI, S. I 224.

SMREDUÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a se smredui; molipsire, contaminare; p. ext. boală, suferinţă. *O smreduire Ca-n trupuri încuibată... Le dă turbarea Furtunei mării.* VĂCĂRESCU, P. 52.

SMREDUÍT, -Ă, *smreduiţi, -te,* adj. (Învechit) Molipsit, contaminat (de o boală). *Spital pentru cei smreduiţi de boala ciumei.* La CADE.

SMREDUITÓR, -OÁRE, *smreduitori, -oare,* adj. (Învechit) Care molipseşte, care contaminează. (Fig.) *Răul cel mult smreduitor ce răi pe toţi făcuse.* VĂCĂRESCU, P. 150.

SMUCEÁLĂ, *smuceli,* s. f. Smucitură. (Atestat în forma *smînceală) O nouă smînceală de haină îl făcu s-o mai scurteze cu un stînjen.* ODOBESCU, S. III 46.

— Variantă: (regional) **smînceálă** s. f.

SMUCÍ, *smucesc,* vb. IV. (Şi în forma *smunci)* **1.** Tranz. A trage brusc şi cu putere (ceva sau pe cineva), mai ales pentru a deplasa sau pentru a scoate din locul unde se află. *În mişcări repezi, zăpăcite, scoase din buzunarul stîng al mantalei cutia de tinichea cu tutun. I se prinse capacul de colţul buzunarului, însă o smunci cu toată furia.* SAHIA, N. 77. *Smuci şapca şi-o aruncă mototol în fundul bărcii.* BART, E. 189. *Vru să-i smucească cartea din mînă; dară băiatul o ţinea vîrtos.* ISPIRESCU, L. 100. *Odată-i şi smunceşte buzduganul din mînă şi fuga cu el.* CREANGĂ, P. 57. ◇ Refl. *Natalia se smuci îmbufnată din braţul Vitaliei.* STĂNOIU, C. I. 197. ✦ Intranz. (Despre arme de foc, mai ales despre puşti) A izbi înapoi la descărcare, a avea recul.

2. Refl. A face mişcări repezi încolo şi încoace spre a scăpa din locul unde e prins sau legat; a se zbate. *Sfîrşeşte odată cu iarăşi şi iarăşi, Cloco!... se smuncea Stroe Vardaru să-şi scuture braţul de lipicioasa strînsoare.* C. PETRESCU, A. R. 29. *Cerbul se smuceşte Şi vrea din nou să fugă.* EFTIMIU, Î. 141. *Se smuceşte să scape din îmbrăţişare.* REBREANU, I. 17.

— Variante: **smîcí** (ISPIRESCU, U. 45, TEODORESCU, P. P. 363), **smîncí** (PAMFILE, A. R. 172, GOROVEI, C. 89), **smunceí** vb. IV.

SMUCÍT, -Ă, *smuciţi, -te,* adj. (Şi în forma *smuncit)* Tras cu putere (spre a fi smuls, scos, urnit dintr-un loc); mişcat brusc încolo şi încoace. *În legănarea smuncită a arcurilor încercam să aţipesc.* C. PETRESCU, S. 78. ◇ (Adverbial) *Am înţeles... răspunse gîdele înălţînd ochii holbaţi de deasupra păcătosului, pe care-l răsucea şi-l fereca, smuncit şi cu grabă.* SADOVEANU, Z. C. 131. ◇ *Vorbă smucită* = vorbă spusă grăbit, repezit. (Despre oameni)

Smucit la vorbă = care vorbeşte iute, repezit. [Părintele Timoftei] *îi smuncit la vorbă, cam ginavav şi bolboroseşte.* SADOVEANU, F. J. 109.

— Variante: **smuncít, -ă, smîncít, -ă** (V. ROM. februarie 1952, 105) adj.

SMUCITÚRĂ, *smucituri,* s. f. (Şi în forma *smuncitură*) Faptul de a smuci; mişcare bruscă. *După ce s-a trîntit în fotoliu, şi-a apropiat cu o smuncitură maldărul de dosare.* GALAN, B. I 13. *Dintr-o dată, din desiş se auzi un nechezat de cal şi-o smuncitură.* SADOVEANU, O. VII 37. *Calul se opri cîteva clipe, suflă puternic, apoi o smucitură a frîului îl sili iar să pornească.* GÎRLEANU, L. 29.

— Variantă: **smuncitúră** s. f.

SMÚGĂ s. f. (Regional) Început. ◇ Expr. **A face smugă** (la ceva) = a lua, a scoate prima porţiune (din ceva), a face începutul. *A făcut smugă la paie, o să ia şi alţii şi n-o să mai cunoşti de unde au luat.* I. CR., la CADE.

SMÚLGE, *smulg,* vb. III. **1.** Tranz. A scoate (o plantă, un organ al corpului) din locul unde se află crescut, trăgînd cu putere. *Adam şi cu Filoftei vîsleau să-şi smulgă braţele din umeri.* DUMITRIU, P. F. 19. *A chitit un stejar care era mai gros, pe care a vrut să-l smulgă din pămînt, dar n-a putut.* CREANGĂ, O. A. 271. *Floare albă din grădină, Smulge-te-aş din rădăcină, Să te dau la mîndra-n mînă.* HODOŞ, P. P. 192. [Băiatul] *a smuls două pene din o aripă.* ŞEZ. IV 171. ◇ Refl. Fig. *Am de gînd să mă smulg din rădăcină şi să mă duc pe furtună unde se bat munţii în capete.* SADOVEANU, N. P. 114. ◇ Expr. **A-şi smulge barba** sau **părul (din cap)** = a-şi manifesta puternic durerea sau desperarea. *Profira cu celelalte muieri şi cu copiii începuseră să ţipe şi să-şi smulgă părul.* GALACTION, O. I 290. *Şi mă-ta, cînd a dat de copilă că nu-i, a început a-şi smulge părul din cap şi a o boci.* CREANGĂ, A. 21. *Oh! nenorocitul de mine! strigă Moţoc smulgîndu-şi barba.* NEGRUZZI, S. I 155. ✦ (Cu privire la păsări, prin metonimie) A jumuli de pene. [Femeia] *să smulgă puii aceştia, să puie doi în frigare şi să ducă degrabă unul fript la călătorul de la nr. 4.* NEGRUZZI, S. III 195. ✦ A scoate, a desface ceva din locul unde se află prins, înţepenit; a desprinde. *Moşul Careba... începu să smulgă şindrilele acoperişului.* DUMITRIU, N. 215. ◇ Fig. *Mură... smulgea din scripca lui atîta alean, atîta gingăşie şi atîta dor...* GALACTION, O. I 69. *Smulg aceste versuri dintr-a inimii durere.* MACEDONSKI, O. I 9. *Şi cînturi nouă smulge tu din liră-mi.* EMINESCU, O. I 120. ◇ Refl. *Ancora se smulge tîrîndu-se pe fund.* BART, S. M. 21. (Fig.) *Voinicul... se smulse din legăturile în care îl ţinea farmecul Omfalei.* ISPIRESCU, U. 71.

2. Tranz. A scoate cu violenţă ceva din mîna cuiva; fig. a obţine ceva cu mari eforturi. *Noaptea se iveau cîţiva oameni cu arme şi le smulgeau cu sila mîncare.* DUMITRIU, N. 189. *Toate încercările lui n-au izbutit să-i smulgă măcar o promisiune precisă.* REBREANU, R. I 259. *Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier.* EMINESCU, O. I 147. ◇ Expr. **A smulge** (pe cineva) **din ghearele morţii** = a salva (pe cineva) de la moarte.

3. Tranz. A da la o parte cu putere, a îndepărta cu o mişcare bruscă. *Era să vă calce, vorbi tînărul înalt care-i smulsese de pe linie.* C. PETRESCU, C. V. 37. ◇ Fig. *Pe luminoasele culmi am rămas. Fruntea şi ochii cu rouă mi-i spăl, Negura ruptă mi-o smulg din obraz.* TULBURE, V. R. 25. ◇ Expr. **A smulge** (cuiva) **masca** v. mască (1). ✦ A retrage cu o mişcare bruscă. *Îşi smulse mîna parcă ar fi atins o piele de şarpe.* REBREANU, R. I 228.

4. Refl. A se despărţi, a se dezlipi, a se depărta (dintr-o dată, cu putere). *Mama se smulge de lîngă noi fugind, cu Iulius în braţe, spre soldatul cu piciorul de lemn.* SAHIA, N. 52. ◇ Tranz. *Nici moartea nu mă va putea smulge de lîngă tine.* ALECSANDRI, T. 981.

— Forme gramaticale: perf. s. *smulsei,* part. *smuls* şi (învechit şi regional) *smult* (SADOVEANU, F. J. 706, EMINESCU, O. I 107, BUDAI-DELEANU, Ţ. 243).

SMÚLGERE s. f. Acţiunea de a (se) smulge. *Lîna tăbăcărească se obţine prin smulgere de pe trupul oilor sacrificate.*

SMULS s. n. Smulgere. *Smulsul cînepii.*

SMULTÚRĂ s. f. (Regional) Lîna smulsă de pe oile moarte; penele smulse de pe păsări. *Sînge burează din aer atunci şi smultură de pene.* COŞBUC, AE. 224.

SMUNCEÁ s. f. v. **smicea.**

SMUNCÍ vb. IV v. **smuci.**

SMUNCÍT, -Ă adj. v. **smucit.**

SMUNCITÚRĂ s. f. v. **smucitură.**

SNÁGĂ s. f. (Regional) **1.** Putere, vlagă. *Cioclovinele sînt puţine... — Puţine, dar grase... — Dacă sug snaga noastră.* STANCU, D. 135. *Mama lui Mitru-i bătrînă, Fără snagă.* MAT. FOLK. 1048. *Oasele îi fărîmară, Carnea îi dumicară, Snaga (puterea) i-o luară.* ŞEZ. IV 154.

2. Fire, năravi, patimă.

SNAMÉNIE, *snamenii,* s. f. (Regional) Pocitanie, sluţenie. *A născut fata împăratului şapte snamenii, jumătate om şi jumătate cîine.* ŞEZ. III 74.

SNĂGÓS, -OÁSĂ, *snăgoşi, -oase,* adj. (Regional) Plin de snagă, puternic, viguros.

SNOÁVĂ, *snoave,* s. f. (Popular) Scurtă istorioară hazlie. V. anecdotă. *N-am mai întîlnit în viaţă om care să ştie atîtea cîntece, atîtea snoave, atîtea basme.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 29. *Vişan avea slovă frumoasă. Îl rugai să-mi culeagă cîntece şi snoave... şi să mi le scrie.* VLAHUŢĂ, O. A. 146. *Cînd şedeau casnicii la lucru iarna în nopţi d-alea lungile şi spuneau la snoave şi la ghicitori, cotoiul sta lîngă dînşii şi torcea.* ISPIRESCU, L. 285. *Basmele, poveştile, cîntecele şi snoavele au ţinut loc pururea de hrisoave domneşti şi de pisanii ctitoreşti.* ODOBESCU, S. II 511.

SNOB, SNOÁBĂ, *snobi, snoabe,* s. m. şi f. Persoană care admiră fără discernămînt şi în chip exagerat tot ce e la modă. *Snobii alergau din toate părţile Americii.* RALEA, O. 151. *A venit din Paris, unde petrecuse mulţi ani, un fecior de bani gata, legat cu toţi snobii şi băieţii de petrecere.* SADOVEANU, E. 172. *Pare-se că snobii pe care îi admira acum aveau un stil al lor, pe care eu nu-l aveam.* CAMIL PETRESCU, U. N. 97.

SNOBÍSM, *snobisme,* s. n. Atitudinea, conduita snobului. *Totdeauna m-am gîndit că în dragostea ta pentru mine intra şi o parte de snobism.* DEMETRIUS, C. 22.

SNOP, *snopi,* s. m. **1.** Legătură de tulpini de plante subţiri (mai ales de grîu sau de alte cereale secerate), făcută din mai multe mănunchiuri. *Lucesc grăbite seceri şi snopii saltă-n claie... Lung duduie maşina, cresc piramizi de paie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 11. *Dar la holdă! Arde soare! Fetele secerătoare Rîd şi cîntă, snopi fac grîul, Murmură-ntre sălcii rîul.* COŞBUC, P. I 96. ◇ Fig. *Vîntul ieşi suspinînd, zvîrli snopi albi de nea asupra străjilor tăcute şi trecu înainte.* SADOVEANU, O. III 144. *Bistriţa... zvîrle în snopi argintii valurile-i spumate.* RUSSO, O. 104.

2. Nume dat unui grup de lucruri de acelaşi fel, care formează un mănunchi, o legătură. *Aduceau o bancă mare şi grea de stejar, un snop uriaş de vergi de vişin opărite cu apă sărată şi o legătură de frînghii.* CONTEMPORANUL, III 622. *Ea venea dintr-o livadă Şi la sînu-i de zăpadă Purta snopi de floricele.* ALECSANDRI, O. 107. *Îşi*

dă în lături mantaua şi arată un snop de chei ce îi spînzură la brîu. NEGRUZZI, S. III 270. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Strejile se rădicară, vegherea se desfiinţă... armele se aşezară snopi.* ODOBESCU, S. I 172.

— Pl. şi: (rar) *snopuri* (EMINESCU, O. I 44).

SNOPEÁLĂ, *snopeli,* s. f. Bătaie zdravănă, chelfăneală. *Cum mi-i văzu viteazul, unde mi se apuca şi mi le dete o snopeală pînă ziseră că nu sînt ei, şi nu-i putu scoate din mîna lui cu viaţă nici Aghiuţă.* ISPIRESCU, U. 65.

SNOPÍ, *snopesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Regional, rar) A strînge şi a lega cerealele în snopi, a face snopi. (Absol.) *Foaie verde sălcioară, Cît ţine ziua de vară, Cete de flăcăi muncesc, Cîrduri de fete snopesc.* TEODORESCU, P. P. 311.

2. (Uneori determinat prin «în bătaie» sau «în bătăi») A bate foarte rău, a bate straşnic pe cineva. *Ştia că, dacă pun mîna pe el, îl snopesc în bătăi.* CAMIL PETRESCU, O. I 18. *Costică, mai convins, mai de teama bătăii, căci tatăl său îl cam snopea cînd se supăra, porni tîndălind devale pe uliţă.* REBREANU, R. II 29. *Alţii le snopeau* [pe femei] *şi mi ţi le striveau sub genunchi ca pe nişte alte alea.* ISPIRESCU, U. 53. ✧ Refl. (Neobişnuit) A se obosi foarte tare (din cauza unei munci grele). *Cine poate să ştie cîţi snopi am aruncat... M-am snopit, dar nu simţeam nimic.* PREDA, Î. 22.

3. (Învechit) A culca la pămînt, a doborî, a trînti. *Îl suceşte ca p-un pui de găină, îl snopeşte de pămînt şi rădică sabia să îi zboare capul.* GORJAN, H. I 26.

4. (Învechit) A masacra, a măcelări. *Ion-vodă fu barbar, snopind pe musulmani.* HASDEU, I. V. 105.

SNOPULÉŢ, *snopuleţe,* s. n. Snopuşor. *O gaură pe care... o astupai... cu un snopuleţ... de mărăcini.* GORJAN, H. II 37.

SNOPUŞÓR, *snopuşori,* s. m. Diminutiv al lui snop.

SNOVÓS, -OÁSĂ, *snovoşi, -oase,* adj. (Învechit şi regional) Bun de glume, poznaş, mucalit. *Alta calică, Gheboasă, mică, Cea mai snovoasă E ofticoasă.* VĂCĂRESCU, P. 343.

SOÁCRĂ, *soacre,* s. f. Mama unuia dintre soţi în raport cu celălalt soţ. *Aia bătrînă e baba Rada, mama lui nenea Alviţă, soacra soră-mi Evanghelina.* STANCU, D. 176. *Feciorul nu ieşi din hotărîrea maică-sa, nunta se făcu şi baba îşi luă cămeşa de soacră.* CREANGĂ, P. 4. *Foaie verde păr uscat, Tînără m-am măritat Şi rea soacră-am căpătat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 170. ✧ (Popular) *Soacră-mare* = mama mirelui. *Soacră-mică* = mama miresei.

SOÁRBĂ, *soarbe,* s. f. Fructul sorbului, de mărimea unei cireşe, cărnos şi de culoare brun-gălbuie, cu pete albe.

SOÁRE, (2) *sori,* s. m. **1.** Astrul central al sistemului nostru planetar, incandescent şi luminos, în jurul căruia gravitează şi se învîrtesc pămîntul şi celelalte planete ale sistemului; (lumina lui dă lumina zilei pe pămînt, iar căldura lui întreţine viaţa). *Soarele păşise de mult, acum, peste creştetul stîncii mele de adăpost, şi înălţimile din apus îşi prelungeau repede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă.* HOGAŞ, M. N. 174. *Uită-te! nu vezi şi d-ta că dă soarele după deal şi noi tot pe loc stăm.* CREANGĂ, P. 128. ✧ (Personificat) *A fost atîta chiu şi cînt Cum nu s-a pomenit cuvînt! Şi soarele mirat sta-n loc, Că l-a ajuns şi-acest noroc, Să vadă el atîta joc Pe-acest pămînt!* COŞBUC, P. I 58. ✧ Fig. *Voi să vegheaţi! O zi va răsări Cum alta încă nimeni nu cunoaşte. Bătrînele păduri vor chiui: Un tînăr soare munţii grei vor naşte.* BENIUC, V. 46. *Ş-atunci în altă lume am renviat deodată, Ş-un soare mai fierbinte în ceru-mi s-a aprins.* ALECSANDRI, P. A. 65. ✧ Expr. **Sub** (sau **pe sub**) **soare** = pe pămînt, în lume. *Broasca se dete de trei ori peste cap şi se făcu o zînă gingaşă, şi plăpîndă, şi frumoasă, cum nu se mai afla sub soare.* ISPIRESCU, L. 35. *Jurămînt îţi fac din suflet...De-a te iubi pîn' la moarte, de a nu avea sub soare Altă stea de proslăvire, alt luceafăr de-nchinare.* CONACHI, P. 103. *Citu-i lumea pe sub soare, Nu-i bine ca-n şezătoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 414. **Soare cu dinţi,** se spune despre soarele care străluceşte într-o zi friguroasă, fără a putea încălzi. *Cerul limpede, de sticlă albastră. Soarele —soare cu dinţi— muşcă.* STANCU, D. 430. **Soarele e în cruci** sau **(în) cruce (amiazăzi)** v. cruce (I 6). **Rupt din soare**=foarte frumos, de o deosebită frumuseţe. *Fata... parcă era ruptă din soare.* SADOVEANU, O. I 69. *Maghiran de la viltoare, Nu eşti bade rupt din soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 235. **La soare te puteai uita, dar la dînsa** (sau **la dînsul**) **ba,** expresie folosită mai ales în basme, spre a arăta că cineva sau ceva e de o frumuseţe fără seamăn. *Apa eleşteului se trase într-o parte şi într-alta, şi în locul lui se văzură nişte palaturi, strălucite de podoabe, încît la soare te puteai uita, dară la dînsele ba.* ISPIRESCU, L. 37. [Fata Împăratului Roş] *era frumoasă de mama-focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ba.* CREANGĂ, P. 276. **A se uita** (la cineva) **ca la soare** = a privi (pe cineva) cu multă dragoste, cu multă plăcere. *Fata, de ce creştea, d-aia se făcea mai frumoasă. Împăratul şi împărăteasa se uita la dînsa ca la soare.* ISPIRESCU, L. 245. **A căuta** (sau **a găsi**) **pete-n soare** v. pată. **A sta cu burta la soare** v. burtă. **A i se pune** (cuiva) **soarele drept inimă**=a i se face (cuiva) foame. **A dori cîte în lună şi în soare** = a avea, a exprima dorinţe fantastice, irealizabile. **A vorbi** (sau **a spune**) **cîte în lună şi în soare**=a vorbi peste măsură de mult, a sporovăi multe şi de toate, a spune verzi şi uscate. ✧ Compuse: (popular) **soare-răsare** = (în opoziţie cu soare-apune) răsărit, est, orient. *Vinul e înghiţit de ţărîna zbicită de vîntul primăverii, de vîntul iute şi rece încă ce suflă aprig dinspre soare-răsare.* STANCU, D. 134. *Se crapă de ziuă; o fîşie de lumină, ca un brîu de argint, se destinde către soare-răsare.* DELAVRANCEA, S. 33. *Deodată se ivi venind dinspre soare-răsare un cal mare şi negru, care cu o nară vărsa scîntei de foc şi cu alta fulgi de zăpadă.* POPESCU, B. I 39; **soare-apune** (sau **soare-scapătă**) = (în opoziţie cu soare-răsare) apus, vest, occident; p. ext. vremea cînd apune soarele. *Trebuie s-o fi luat, în zăpăceala mea, spre soare-scapătă.* GALACTION, O. I 49. *Ţîntari cu aripile metalice joacă spre soare-apune cu acele pline de venin.* C. PETRESCU, S. 42. *Spată-Lată se îndreptă spre soare-apune şi se întinse la cale lungă, mergînd zi de vară pînă în seară.* POPESCU, B. I 79. *Şi s-a dus... s-a tot dus pînă a ajuns la o cetate nemţească între două ape mari şi frumoase, tocmai pe la soare-apune.* CARAGIALE, S. 54; **soare-sec** = insolaţie; **floarea-soarelui** v. floare (I 3); **sora-soarelui** = floarea-soarelui. ✦ Lumina (şi căldura) care vine de la soare. *Nu e soare, dar e bine, Şi pe rîu e numai fum. Vîntu-i liniştit acum.* COŞBUC, P. I 223. *Mieii... zburdă-n soare.* VLAHUŢĂ, P. 70. ✧ Loc. adv. **Cu soare** = cît mai e lumină; ziua. *Toţi gospodarii au venit cu soare, dar nu la miezul nopţii.* La TDRG. *Foaie verde de sasău, Ţu, ţu, ţu, murguţul meu! Să intrăm în sat cu soare, C-am o mîndră ca ş-o floare Ce ne-aşteaptă cu mîncare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.

2. Nume dat tuturor aştrilor care au lumină proprie. *Curgea o-ntreagă adîncime şi se lărgea o-ntinsă mare, O mare ce, netărmurită, se tot ducea cu gînd cu tot... Cînd spre-o planetă, cînd spre alta, şi dintr-un soare spre alt soare.* MACEDONSKI, O. I 229. *Din adîncimi fără de margini A răsărit pe cer o stea; Şi trişti, nemişcători de-a pururi, Aprinşii sori priveau la ea.* COŞBUC, P. I 268.

3. Fig. Fericire, bucurie, bunăstare. *Avem atîta soare ş-atîtea limpezimi şi-atîta albăstrime de povestit pe strune.* DEŞLIU, G. 22. *Observi de-abia atuncea cît soare*

s-a adus De-o vreme în ţara asta şi pentru cei săraci Şi plîngi de bucurie cînd vezi în munte sus Obraji de mineri cu flori în ei, de maci. VINTILĂ, O. 28.

SOÁREA[1] s. f. art. (Bot.; în e x p r.) **Soarea-soarelui** = floarea-soarelui, v. f l o a r e.

SOAREÁ[2], *soarele*, s. f. (Franţuzism învechit) Serată. *În săptămîna asta am fost tot în soarele.* GHICA, A. 455. — Pronunţat: *so-a-*. — Variante: **suareá** (VLAHUŢĂ, O. A. III 159, NEGRUZZI, S. I 239), **suhareá** (DUNĂREANU, CH. 9) s. f.

SOÁRTĂ, *sorţi*, s. f. (Şi în forma *soarte*) **1.** (La origine, în concepţiile mistice) Forţă sau voinţă supranaturală despre care se crede că hotărăşte tot ce se petrece în viaţă; ceea ce se crede că îi este hărăzit cuiva în viaţă, independent de voinţa lui; destin, fatalitate, noroc; (popular) dată, scrisă, ursită. *O soartă vitregă face ca pulberea multor oameni mari să fie risipită în vînturi!* SADOVEANU, E. 104. *Ea lupte-se cum biet o şti, C-aşa ne dete soartea, Că şi noi ne-am luptat pe-aci Cu greul şi cu moartea.* COŞBUC, P. II 59. *Deşi trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii, Deopotrivă-i stăpîneşte raza ta şi geniul morţii.* EMINESCU, O. I 130. *Fugi de aceste locuri şi mă părăseşte soartei mele nenorocite.* ALECSANDRI, T. I 436.

2. Condiţie de viaţă, stare, împrejurare, situaţie (bună sau rea) în care se află cineva. V. v i i t o r. *Eu n-am uitat, fiindcă era soarta mea în joc.* C. PETRESCU, C. V. 105. *Fii bărbat în orice soartă: şi-n cădere şi-n izbîndă, Privind cu sîngele rece la răsplată sau osîndă.* HASDEU, R. V. 156. *Ascultă: fii blîndă şi-nţeleaptă. O soartă strălucită la mine te aşteaptă.* ALECSANDRI, T. II 263. *Nu ştiu dacă ideea cea dintîi... ar fi fost aceea de a îmbunătăţi soarta locuitorilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 150. *Soarta părinţilor noştri a pregătit pe a noastră; instituţiile lor sînt baza instituţiilor noastre.* BĂLCESCU, O. I 7. ✦ Evoluţie, desfăşurare (a unei acţiuni); deznodămînt. *La Stalingrad... s-a hotărît soarta ultimului război mondial.* STANCU, U.R.S.S. 215.

3. (Învechit şi regional, numai în e x p r.) **A trage sorţile** = a trage la sorţi, v. s o r ţ.

— Variantă: **soárte** s. f.

SOÁRTE s. f. v. **soartă**.

SOÁŢĂ, *soaţe*, s. f. **1.** (Rar) Soţie, nevastă. *Femeia aceea mîndră era soaţa domnului moldovenesc.* SADOVEANU, O. VII 90. *Ghencea, măre, se-ntîmpla, Că de tînăr se-nsura... Mîndră soaţă că-şi lua.* TEODORESCU, P. P. 623. *De-mi eşti soaţă credîncioasă, Fă la apă că purcezi Şi-n fugă să te repezi... La casele Marcului.* ALECSANDRI, P. P. 125.

2. (Învechit şi popular) Cel care sprijină pe altul într-o întreprindere; colaborator, tovarăş. *Dacă e aşa, zise ţiganca, şi eu vă voi fi soaţă... şi apoi lăsaţi tot lucrul pe mine, că voi face ce voi şti.* RETEGANUL, P. II 28. ✧ F i g. [Virtutea este] *soaţă drăgăstoasă în ale păcii.* ISPIRESCU, U. 27.

3. (Învechit şi popular) Persoană, obiect, faptă asemănătoare alteia; pereche. *După ce i să urî boierului de bătut, îl lăsă, spuindu-i că soaţă la asta să nu mai facă.* RETEGANUL, P. III 29. *Multe nebune şi prăpădite am văzut în lume, dar soaţă ţie nu ţi-aş găsi să umblu şi noaptea, nu numai ziua.* id. ib. IV 6.

SOBÁR, *sobari*, s. m. Meseriaş care construieşte sau repară sobe.

SÓBĂ, *sobe*, s. f. **1.** Instalaţie pentru încălzit încăperile, făcută din cărămidă, din teracotă, din fier sau din fontă. *Un cotoi torcea pe după sobă.* SANDU-ALDEA, U. P. 213. *Dac-ar fi un foc în sobă, Mi-ar părea că sîntem doi, Aş mai sta cu el de vorbă, Mai uitînd cele nevoi.* VLAHUŢĂ, O. A. I 81. *Să potriveşti totdeauna să fie foc zdravăn în sobă.* CREANGĂ, P. 87. ✧ *Sobă oarbă* v. o r b **(5)**. (Regional) *Sobă de gătit* = maşină de gătit.

2. (Popular, Transilv., Ban., Olt.) Odaie de locuit; cameră. *Dacă biserica e departe de locuinţa celui repauzat... atunci preotul îi ceteşte prohodul pe scurt în sobă.* MARIAN, Î. 309.

SOBÎŢĂ, *sobiţe*, s. f. Diminutiv al lui s o b ă **(1)**.

SOBÓL, *soboli*, s. m. **1.** Cîrtiţă. *Începură a se aduna tot felul de fiară... urşi, lupi, dihori, soboli, şoareci, iepuri, cerbi, căprioare.* RETEGANUL, P. V 64. *O grămadă de căţeluşi, mici cît pumnul şi orbi ca sobolii.* ODOBESCU, S. III 42.

2. (Învechit, Mold.) Samur; p. e x t. blană de samur. *Te poftesc din toată inima... să primeşti cîteva blăni de soboli.* SADOVEANU, Z. C. 242.

SOBÓR, *soboare*, s. n. **1.** (Învechit şi arhaizant) Adunare de oameni, întrunire, consfătuire; sfat. *Uite, astăzi chiar... Vreau să ţină, nu ştiu unde, o-ntrunire, un sobor.* DAVILA, V. V. 25. [Muzele] *cunosc trecutul ca şi prezentul şi ghicesc viitorul, iar cu cîntările lor măiestre înveselesc tot soborul zeiesc.* CARAGIALE, N. S. 78. *Puterea d-a face legi, d-a scoate dăjdii sta în adunarea sau soborul a toată ţara.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ (Glumeţ) *Şi cum ştie-o rugăciune Doamna măsălariţă, Tot soborul îi propune S-o aleagă stariţă.* TOPÎRCEANU, B. 50. ✦ (Bis.) Sinod. *Cîte soboare şi revizii de feţe bisericeşti şi politiceşti, şi cîţi străini din toată lumea... n-au trecut prin satul nostru.* CREANGĂ, A. 74.

2. (Învechit) Catedrală. *O biserică catedrală, adecă sobor, ce are o lucrare deosebită atît înăuntru cît şi pe afară.* GOLESCU, Î. 170.

SOBORÍ, *soborăsc*, vb. IV. I n t r a n z. (Învechit, rar) A ţine sobor, a se aduna la o consfătuire. *Haideţi azi să soborîm Biserica s-o croim.* MARIAN, S. 236.

SOBORNICÉSC, -EÁSCĂ, *sobornicești*, adj. (Învechit) Întemeiat pe hotărîrile sinoadelor ecumenice.

SOBRIETÁTE, *sobrietăţi*, s. f. **1.** (În artă) Însuşirea de a nu conţine nimic de prisos, excesiv sau inutil; simplitate, concizie. *El se deosebise de cînd era în şcoală printr-o neobişnuită sobrietate şi precîziune de stil.* VLAHUŢĂ, O. A. III 76. *De nu s-ar deosebi, pe subt această mişcare, sobrietatea de linii a artelor antice... s-ar putea crede că acest episod a fost schiţat de penelul energic al lui Rubens.* ODOBESCU, S. III 124.

2. Cumpătare, moderaţie în felul de a mînca, de a se îmbrăca etc.; înfrînare, temperanţă, simplitate. [La Leningrad] *populaţia este îmbrăcată ca şi în celelalte oraşe ale Uniunii Sovietice — ţinută simplă pînă la sobrietate.* SAHIA, U.R.S.S. 30. *Cînd cineva ia în băgare de seamă hrana poporului nostru... nu ştie de ce se minunează mai mult, de sobrietatea sau de învîrtoşarea lui la muncă.* I. IONESCU, M. 203.

SÓBRU, -Ă, *sobri, -e*, adj. **1.** Lipsit de ornamente de prisos; moderat, simplu. *Deşi limba lui Caragiale este foarte bogată, ea este şi foarte sobră.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 396, 3/3. *Mobila, pereţii, uşile, toate aveau un aspect sobru.* VLAHUŢĂ, O. A. III 83.

2. (Despre felul de viaţă, ţinută etc.) Care păstrează măsura; cumpătat, moderat. *Mai nainte de Regulamentul Organic proprietarii nu trăgeau nici un folos din moşiile lor; afară de neapăratele trebuincioase ale casei şi ale unui trai simplu, sobru şi fără lux.* I. IONESCU, M. 284.

SOBUŞOÁRĂ, *sobuşoare*, s. f. Sobiţă. *Din gura burlanelor de tablă se înalţă domol fumul sobuşoarelor de tuci,*

cît o lulea de mari, la care bucătăresc nevestele şleparilor. BART, E. 330.

SOC, *soci,* s. m. Mic arbust cu lujeri, avînd o măduvă abundentă, flori albe dispuse în corimbe ramificate şi fructe în formă de boabe negre strălucitoare; creşte prin păduri şi tufişuri; din flori se prepară un ceai medicinal, iar fructele, scoarţa şi rădăcinile se întrebuinţează în cromatica populară *(Sambucus nigra). N-am învăţat ştiinţa ierburilor, dar, pe cît mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.* DELAVRANCEA, A. 93. *Mai bine du-te de bea ceai de soc.* ALECSANDRI, T. I 60. *Cînd m-or îngropa Şi m-or astupa, Să-mi puie la cap Ce mi-a fost mai drag, Căvălaş de soc, Mult zice cu foc.* TEODORESCU, P. P. 436.

SOCIÁBIL, -Ă, *sociabili, -e,* adj. (Despre oameni) Care trăieşte în societate; p. ext. cu care te poţi înţelege, cu care poţi stabili uşor relaţii; comunicativ, prietenos.

SOCIABILITÁTE s. f. Însuşire, capacitate, aptitudine a oamenilor de a trăi în societate. *Germenele armoniei este instinctul sociabilităţii.* BOLLIAC, O. 33. ✧ Însuşirea, caracterul, calitatea omului sociabil.

SOCIÁL, -Ă, *sociali, -e,* adj. **1.** Care este creat de societate, propriu societăţii, avînd caracterul acesteia; care este legat de viaţa oamenilor în societate, de raporturile lor în societate sau faţă de societate; care priveşte societatea omenească. *Ştiinţe sociale.* ▭ *În « Mortua est » Eminescu e muncit de enigma morţii; în « Împărat şi proletar » de enigma vieţii sociale, a luptelor de clasă, a revoluţiilor sociale.* GHEREA, ST. CR. I 115.

2. Legat de apartenenţa la o anumită clasă a societăţii sau la un anumit grup din societate. *Origine socială.* ▭ *Prin compoziţia sa socială... armata a fost pusă în trecut... în slujba claselor exploatatoare.* SCÎNTEIA, 1949, nr. 1347. ✧ *Orînduire socială* v. orînduire.

3. Care ţine de o societate comercială sau de asociaţiile unei case de comerţ. *Capital social. Parte socială.*

SOCIAL-DEMOCRÁT[1], -Ă, *social-democraţi, -te,* adj. Care aparţine social-democraţiei sau social-democraţilor. *Partid social-democrat.*

SOCIAL-DEMOCRÁT[2], -Ă, *social-democraţi, -te,* s. m. şi f. Membru al unui partid social-democrat; partizan al social-democraţiei. *În prezent numeroşi social-democraţi se pronunţă pentru o luptă activă împotriva pericolului de război şi a militarismului, pentru o apropiere de ţările socialiste, pentru unitatea mişcării muncitoreşti.* SCÎNTEIA, 1956, nr. 3520. ✧ *Social-democrat de dreapta* = membru al unei aripi extreme dintr-un partid social-democrat, care tinde spre o colaborare cu burghezia, împotriva intereselor clasei muncitoare.

SOCIAL-DEMOCRATÍSM s. n. Ideologia şi tactica social-democraţiei.

SOCIAL-DEMOCRAŢÍE s. f. Curent politic în mişcarea muncitorească internaţională, care preconizează realizarea socialismului pe calea reformelor, negînd necesitatea luptei revoluţionare şi a dictaturii proletariatului.

SOCIALÍSM s. n. **1.** Concepţie social-politică, doctrină care susţine necesitatea desfiinţării proprietăţii private şi a exploatării omului de către om. ✧ *Socialism utopic* v. utopic. *Socialism ştiinţific* = marxism-leninism.

2. Orînduire social-economică şi de stat, reprezentînd faza inferioară a comunismului, care se bazează pe dictatura proletariatului, pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie şi pe lichidarea exploatării omului de către om. *Succesul operei de construire a socialismului este în mod inseparabil legat de dezvoltarea revoluţiei culturale, de avîntul puternic al învăţămîntului, ştiinţei şi culturii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2661.

SOCIALÍST[1], -Ă, *socialişti, -ste,* adj. Care este întemeiat pe principiile socialismului (1); care există în condiţiile socialismului; al socialismului, propriu socialismului. *Proprietate socialistă.* ▭ *În faţa partidului nostru, în faţa clasei muncitoare stă sarcina măreaţă a construirii societăţii socialiste.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 206. ✧ *Realism socialist* v. realism. *Întrecere socialistă* v. întrecere.

SOCIALÍST[2], -Ă, *socialişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al socialismului; membru al unui partid socialist. *Dezvoltarea intelectuală şi morală a lui Nejdanov îl împinge înainte, îl face socialist, revoluţionar, îi pune în spate datoria de a lupta pentru dezrobirea poporului muncitor.* GHEREA, ST. CR. II 219. ✧ *Socialist de dreapta* = social-democrat de dreapta, v. social-democrat[2].

SOCIALIZÁ, *socializez,* vb. I. **1.** Tranz. A trece în proprietatea întregului popor mijloacele de producţie aflate în proprietatea privată a capitaliştilor.

2. Refl. (Despre muncă, producţie) A dobîndi un caracter social, datorită dezvoltării forţelor de producţie.

SOCIALIZÁRE, *socializări,* s. f. Faptul de a (se) socializa.

1. (În condiţiile construirii socialismului) Trecere în proprietatea socialistă a mijloacelor de producţie aflate în proprietatea privată a capitaliştilor.

2. Proces spontan prin care, în urma dezvoltării forţelor de producţie, în special a marii industrii mecanizate şi în urma concentrării şi centralizării capitalului, munca şi producţia dobîndesc un caracter social. *În stadiul său imperialist, capitalismul duce de-a dreptul la socializarea integrală a producţiei.* LENIN, O. XXII 201.

SOCIALIZÁT, -Ă, *socializaţi, -te,* adj. **1.** (Despre mijloacele de producţie aflate în proprietatea privată a capitaliştilor) Trecut în proprietatea întregului popor.

2. (Despre muncă, producţie) Care a dobîndit un caracter social.

SOCIALMÉNTE adv. Din punct de vedere social, sub raport social.

SOCIATÍV, -Ă, *sociativi, -e,* adj. (Gram.; despre complemente circumstanţiale) Care arată fiinţa sau lucrul ce însoţeşte subiectul sau complementul direct în săvîrşirea unei acţiuni. *Circumstanţialele sociative care exprimă nume de lucruri nu trebuie confundate cu circumstanţialele instrumentale construite în acelaşi fel.* GRAM. ROM. II 139.

SOCIETÁR, -Ă, *societari, -e,* s. m. şi f. (În trecut, spre deosebire de gagist) Actor fruntaş angajat la Teatrul Naţional (din Bucureşti sau din provincie) şi care primea, în afară de salariu, o cotă anuală din excedentele teatrului. ✧ *Societar de onoare* = actor fruntaş care rămînea angajat al teatrului pe tot timpul vieţii, fără a fi scos la pensie.

SOCIETÁTE, *societăţi,* s. f. **1.** Totalitatea oamenilor care trăiesc laolaltă, fiind legaţi prin anumite raporturi de producţie. *Societatea întreagă era împărţită în două: cei ce mureau de foame şi cei ce mureau de prea multă mîncare.* GALACTION, O. I 337. *Organizaţia dinlăuntru a societăţii singură ne poate explica evoluţiile istorice prin care naţia romînă trecu.* BĂLCESCU, O. II 13. ✦ Orînduire social-economică. *Societatea feudală. Societatea capitalistă.* ✦ (În orînduirile sociale bazate pe clase antagoniste) Cerc limitat de oameni care aparţin claselor privilegiate. *Era vioaie, îndrăzneaţă, intra fără sfială peste tot... trăise în societatea înaltă, în luxul şi atmosfera palatelor de ambasadă.* BART, E. 39. *Virtejul societăţii, procesuri, intrigile politice mă cuprinseseră.* NEGRUZZI,

s. I 60. *Culmele societății nu aveau conștiința de întunericul și prăpastia în care arunca neamul.* RUSSO, S. 109.

2. Asociație de persoane constituită într-un anumit scop (științific, literar, sportiv etc.). *La una din societățile studențești din care făcea parte, poetul-student* [Eminescu] *era bibliotecar.* CĂLINESCU, E. 169. *Reușise în cîțiva ani să organizeze o filială a societății «Dante Alighieri».* BART, E. 315.

3. (În regimul capitalist) Asociație de oameni de afaceri, alcătuită pe baza unor investiții de capital și în vederea unor beneficii comune. *Mă trimisese direcțiunea societății să recunosc și să măsor cîteva locuri pe care era vorba să le cumpere.* GALACTION, O. I 241. *Se pare că inginerii de la societățile petrolifere cîștigă acum îndestul de bine, chiar cînd sînt atît de tineri și începători.* C. PETRESCU, Î. II 237. *El visa o societate de navigație cu remorchere, șlepuri și elevatoare din Brăila să împînzească toată Dunărea pînă la Viena.* BART, E. 63. ◇ *Societate pe acțiuni* = formă de organizare capitalistă a unei întreprinderi, prin asocierea mai multor acționari. *Se făceau calcule financiare, se croiau planuri, vaste combinații de comerț fluvial și maritim, societăți pe acțiuni pentru vapoare, elevatoare, remorchere, șlepuri.* BART, E. 26. *Societate în nume colectiv* = asociație între un număr limitat de persoane, care întemeiază o afacere comercială sau industrială, depunînd fiecare capital și contribuție în muncă.

4. Grup de oameni care petrec un anumit timp împreună; companie, tovărășie. *Spune tu ce vei voi despre superioritatea vînătorii cu prepelicarul și despre plăcerile inteligente și alese ce resimte omul în unica societate a unui cîne dresat după regulele artei.* ODOBESCU, S. III 19. *Unde... sînt rediurile umbroase... Unde mai ales amabila d-voastră societate?* NEGRUZZI, S. I 95. ◇ Expr. **În societate** = între oameni, în lume. *O să te stabilești și dumneata în societate, numai să-ți vie vremea și gîndul bun.* SADOVEANU, P. M. 118. *De altfel, doamna comandor... era apreciată în societate ca o soție model.* BART, E. 392. *Ca să scape de gura lumei... și cunoscînd că trebuie în sfîrșit să-și ia un loc oarecare în societate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soție.* NEGRUZZI, S. I 25.

SOCIOLÓG, *sociologi,* s. m. Specialist în sociologie.

SOCIOLÓGIC, -Ă, *sociologici, -e,* adj. Care se referă la sociologie, care ține de sociologie. *Sentimentele și concepțiunile mele mai înalte despre femeie le-aș fi exprimat altfel... fie într-un articol critic, fie în articole sociologice.* GHEREA, ST. CR. I 309.

SOCIOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul societății omenești și al fenomenelor sociale.

SÓCLU, *socluri,* s. n. **1.** Suport, postament de piatră, de marmură sau de beton, care susține o coloană, o statuie etc. *În mijlocul pieței, deasupra soclului ghilotinii unde în vremea țarismului erau executați revoluționarii, s-au așezat acum figurile a cinci muncitori puternici, din bronz.* SAHIA, U.R.S.S. 27. *Aveam încredere în oameni... și în domnii de piatră și de bronz de pe socluri.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 290. *Sfincși pe socluri de-alabastru, așezați pe două rînduri... S-odihnesc cu moliciune printre flori de trandafir.* MACEDONSKI, O. I 103. ✦ Partea de metal a unei lămpi cu incandescență, care se fixează în dulie. ✦ Piesă prin intermediul căreia se fixează tuburile electronice de șasiul aparatelor în care sînt montate.

2. Partea de jos (de obicei ieșită în afară) a unei clădiri, a unui grilaj de fier etc. V. t e m e l i e.

SOCOÁTĂ, *socoate,* s. f. (Transilv.) **1.** Calcul, socoteală (1). *Socoata vremii-n ore, minute și secunde,— Întîiul ornic, — cine le-a născocit?* IOSIF, T. 161. ✦ Notă de plată într-un local de consumație. *De ce nu plătești socoata? întreabă împăratul.* RETEGANUL, P. IV 10.

2. Părere, idee. ◇ Expr. **A-și da cu socoata** = a-și spune părerea, a crede că...

3. Grijă, considerație. *Mîndra n-are socoată Că, iubitul dintr-o dată, Azi i-e inima stricată.* HODOȘ, P. P. 126.

SOCOTÉALĂ, *socoteli,* s. f. **1.** Calculare, calcul numeric. *Măi copii, măi, nu uitați cartea. Mai citiți, mai scrieți, mai faceți socoteli.* STANCU, D. 108. *Moș Gheorghe are acum de făcut alte socoteli... Numără roatele mașinii, apoi șirul de vagoane.* SP. POPESCU, M. G. 29. *Își face iar socoteala; i se pare ciudat de tot; pe bună dreptate, ar mai avea de luat, iar nu de dat.* VLAHUȚĂ, O. A. II 54. ◇ Expr. **A face** (sau **a da**) **cuiva socoteala** = a plăti cuiva ceea ce are de primit. *Fă bine și-mi dă socoteala.* ISPIRESCU, L. 231. **Socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din tîrg** = evenimentele se desfășoară adesea altfel decît s-a prevăzut. **A-și greși socotelile** = a se înșela în așteptări, a-i eșua sau a-i ieși cuiva planurile pe dos. **A pune** (ceva) **la socoteală** = a ține cont (de ceva), a lua în considerație (ceva). *Mai pune la socoteală că și Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte și timp în feliul său.* CREANGĂ, A. 89. **A ieși la socoteală** (cu ceva sau cu cineva) = a o scoate la capăt (cu ceva sau cu cineva). **A pune** (ceva) **în socoteala cuiva** = a obliga pe cineva să plătească o sumă de bani (pentru o pagubă), a-l considera răspunzător (de ceva), a-i imputa ceva. ✦ (Precedat de verbul «a ține») Cont, situație (de venituri și cheltuieli). *De cînd mi-au venit băieții de la învățătură, îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine.* CREANGĂ, A. 18. ✦ (Familiar) Fiecare dintre cele patru operații aritmetice fundamentale. *Frate-meu mă mai învățase cele patru socoteli și fracțiile.* DELAVRANCEA, H. TUD. 34. ✦ Sumă datorată (pentru o consumație, o cumpărătură etc.); notă de plată. *Vreu să-mi plătești socoteala cucoanei d-tale.* ALECSANDRI, T. I 80. ✦ (Precedat de verbul «a face») Privire asupra faptelor din trecut; bilanț. *Se cuvine să încep prin a-mi face socoteala: las în urmă cîteva cărți, o dragoste.* BARANGA, V. A. 8. *Ia să stau și să-mi fac socoteală cu ce m-am ales eu, cît am trăit pe lumea asta.* CREANGĂ, P. 320.

2. Proiect, plan, gînd, idee. *Își face socoteală în minte cum să spuie cu vorbe mai potrivite, întîmplarea.* SADOVEANU, B. 77. *Bucureștii îi strică lui moș Gheorghe o mulțime de socoteli și-i stîrnesc altele în loc.* SP. POPESCU, M. G. 67. ◇ Expr. **A-și da cu socoteala (că)...** = a fi de părere (că)..., a crede (că)... **A-i veni** (cuiva) **la socoteală** = a-i conveni, a-i fi pe plac. *Moș Nichifor era și geambaș de cai și, cînd îi venea la socoteală, făcea schimb ori vindea cîte-o iapă chiar în mijlocul drumului.* CREANGĂ, P. 106. *Oleacă ce nu-i venea mamei la socoteală căutătura mea, îndată pregătea, cu degetul îmbălat, puțină tină... și-mi făcea apoi cîte-un benchi boghet în frunte.* id. A. 35. *Ce poate s-o supere șederea ta aici? — Poate să nu-i vie la socoteală, pentru că... plănuiește ca să te mărite.* ALECSANDRI, T. I 188.

3. (În concurență cu s e a m ă, mai ales în e x p r.) **A da socoteală** (cuiva, de ceva) = a da seama, a răspunde (de ceva). *Trebuia... să ajungi la poarta de fier, unde ai fi fost dator să dai socoteală portarului.* PAS, Z. I 267. **A-și da socoteala** (de ceva) = a-și da seama (de ceva), a se lămuri (asupra unui lucru), a fi conștient (de ceva). *Îmi dădeam socoteala că cedasem unor legi sufletești, care nu se pot înfrînge.* GALACTION, O. I 104. [Copiii] *au privit mai întîi pe fereastra sofrageriei, să-și dea socoteală dacă nu cîntă degeaba.* C. PETRESCU, O. P. II 117. **A ține socoteală de...** = a ține seamă de..., a ține cont de..., a lua în considerație. *Auzite și știute mi-erau toate; dar ea nu ținea socoteală de asta, — ci-i da înainte cu vorba.* VLAHUȚĂ, N. 125. **Pe socoteala cuiva** = pe seama cuiva, în legătură cu cineva. *Am auzit... multe povești pe socoteala cuviosului meu prietin.* GALACTION, O. I 207. *Fetele... numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe socoteala mea.* CREANGĂ, A. 66.

4. Rost, rațiune; măsură. *Toată treaba cu socoteala ei.* ◇ Loc. adj. și adv. **Cu (sau fără) socoteală** = cu (sau fără) măsură, cu (sau fără) chibzuială, cu (sau fără) rost, rațiune. *Hangiii în toate veacurile sînt oameni cu socoteală.* SADOVEANU, O. VII 45. *Înțelegi, frate, că lucrul trebuie făcut, însă cu socoteală.* ARGHEZI, P. T. 132. *Tanti Matilda mestecă din gură fără socoteală.* SAHIA, N. 50.

5. Treabă, lucru. *Unde nu e socotință, socoteala merge rău.* PANN, P. V. II 49. *Cînd a văzut împăratul cum ți socoteala, nu mai știa ce să facă de bucurie.* ȘEZ. IX 23.

— Pl. și: *socotele* (ALECSANDRI, T. I 343).

SOCOTELÚȚĂ, *socoteluțe,* s. f. Diminutiv al lui socoteală. *Domnule, iată socoteluța dumitale curată și dreaptă.* NEGRUZZI, S. III 208.

SOCOTÍ, *socotesc* și *socót,* vb. IV. Tranz. (Folosit și absolut) **1.** A face o socoteală, a calcula. *Învățasem și eu a ceti, a scrie ș-a socoti în casa părintească, c-un unchi al mamei, care nici el nu fusese pe la cine știe ce academii.* SADOVEANU, O. VIII 27. *Iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate, Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate.* EMINESCU, O. I 132. ✦ A număra. *Iubito, fără tine Începe-o nouă zi... Dar cine Le poate socoti?* TOPÎRCEANU, B. 31. ◇ Refl. A face socoteala cu cineva spre a vedea cine mai are de dat sau de primit. *M-am socotit cu el pînă la un ban.* ◇ Refl. Fig. A se răfui, a lichida un diferend, a trage (pe cineva) la răspundere. *Mă-ntorc eu de la oraș și-i învăț eu să mai facă gropi... mă socotesc eu și cu dumneaior.* DUMITRIU, N. 95.

2. A chibzui, a judeca, a cumpăni, a se gîndi. *Vreme trece, vreme vine, Toate-s vechi și nouă toate; Ce e rău și ce e bine Tu te-ntreabă și socoate.* EMINESCU, O. I 194. *Mă fac broască la pămînt, Îmi așez durda spre vînt... Și chitesc și socotesc pe unde să mi-i lovesc.* ALECSANDRI, P. P. 260. ◇ Refl. [Marinică] *mergea harnic și se socotea. Nu trebuia să mai fie sfios, ca înainte.* DUMITRIU, N. 15. *Cumpănește bine toate, Pînă mîne te socoate: Și de vei ghici, tu-mi spune, Și voi zice cum zici tu.* COȘBUC, P. I 187. *Știi tu, Vidro, ce-am gîndit, Știi tu ce m-am socotit? Suflecă mînice largi Și-mpletește la colaci.* ALECSANDRI, P. P. 97.

3. A fi de părere, a găsi de cuviință, a crede; a presupune, a-și închipui. *Eu socot că are o pricină, de aceea întîrzie.* SADOVEANU, B. 39. *Fă cum ti socoti... dar eu una te sfătuiesc, să nu te grăbești.* ALECSANDRI, T. I 134. *Cîntă dar, tu, împărate; Fă această bunătate, Un exemplu să ne dai; Căci din a ta șuierare, Socotim cu-ncredințare Că prea minunat glas ai.* ALEXANDRESCU, P. 35. ◇ (Construit cu un pronume în dativ) *Ieși Zamfira-n mers isteț, Frumoasă ca un gînd răzleț... Frumoasă cît eu nici nu pot O mai frumoasă să-mi socot Cu mintea mea.* COȘBUC, P. I 57. ◇ Refl. *Să nu te socotești că ai să te îndeletnicești... cu alte trebi.* ISPIRESCU, U. 22. *Să nu te socotești că-i glumă ce-ți spui eu.* CARAGIALE, O. III 104. *Da ce te socoți tu?... Să-mi întinzi frînghii pin casă, ca într-un șopron...* ALECSANDRI, T. I 323.

4. A aprecia, a prețui, a lua în seamă. *Din ochi, socoti în fugă felul arăturii. Ară bine bătrînul — cugetă Mihai.* MIHALE, O. 197. *Lumea te socotește după ce pari, nu după ce ești.* VLAHUȚĂ, O. A. 101. ✦ (Urmat de determinări predicative) A considera, a privi pe cineva sau ceva ca... *Marie ești sora mea, dar eu te socotesc ca pe mama.* DAVIDOGLU, M. 20. *Milogea sprijinul unui om și pe omul acela nu-l socotea vrednic de stimă.* C. PETRESCU, C. V. 62. *Banii ce-oi cheltui să fie socotiți drept prețu casei.* ALECSANDRI, T. I 318. ◇ Refl. *Tu vrei un om să te socoți, Cu ei să te asameni?* EMINESCU, O. I 177. *Bărbatul meu e bun la suflet, dar se socoate prea cu cap.* ALECSANDRI, T. 313.

5. (Rar, construit cu dativul) A pune (ceva) în socoteala cuiva; a atribui, a imputa. *Mi-a fost teamă... să nu greșească oamenii a socoti altuia fărădelegile tale.* STĂNOIU, C. I. 150.

SOCOTÍNȚĂ, *socotințe,* s. f. (Învechit și arhaizant) **1.** Opinie, părere. *Ion-vodă avea o credință și o socotință: că țara-i mai tare decît oștile năimite.* SADOVEANU, N. P. 11. *Socotința mea este să închipuim niște întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci.* NEGRUZZI, S. I 12. *Și eu sînt de această socotință, fătul mieu.* DRĂGHICI, R. 73. ✦ Idee, gînd. *Fiind rupt de foame, venea cu socotință că... poate are vro bucată de pîine să i-o dea.* ȘEZ. III 132.

2. Judecată sănătoasă, chibzuială, măsură. V. socoteală (4). *Unde nu e socotință, socoteala merge rău.* PANN, P. V. II 49. *Cum de ai așa răbdare Pentr-un cutezător... Om fără de socotință.* TEODORESCU, P. P. 106.

3. Minte, rațiune. *Viindu-i în socotință că el... nu cunoștea încă nici cea mai mică parte a acestuia, au zis în sineși.* DRĂGHICI, R. 154.

4. Hotărîre, voință. *Hotărînd din toată inima că-și va schimba socotința și că niciodată va mai urma lucru ce va cunoaște că nu ar fi spre bine.* DRĂGHICI, R. 38.

SOCOTÍT[1] s. n. Faptul de a socoti; calcul, socoteală.

SOCOTÍT[2]**, -Ă,** *socotiți, -te,* adj. (Despre oameni) Chibzuit, înțelept, cumpătat.

SOCOTITÓR, -OÁRE, *socotitori, -oare,* s. m. și f. Calculator, contabil (în gospodăriile agricole colective și de stat). *Consiliul de conducere numește dintre membrii gospodăriei colective sau angajează din afara gospodăriei un contabil sau socotitor, care este confirmat de adunarea generală.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2672.

SOCRÍ, *socresc,* vb. IV. Tranz. (Familiar) A stărui cu insistență supărătoare pe lîngă cineva, a bate la cap, a cicăli pe cineva.

SOCRÍȚĂ, *socrițe,* s. f. Diminutiv al lui soacră.

SÓCRU, *socri,* s. m. Tatăl unuia dintre soți în raport cu celălalt soț. *Într-o zi, intră în curtea lui Stoicea, pe un cal în spume, un vătășel, din partea lui socru-său.* GALACTION, O. I 52. *Ipate se trezește într-o zi cu socru-său că vine și-l cheamă la nunta unui frate al femeii sale.* CREANGĂ, P. 169. *De nu agă, dar măcar socru... Tot m-am căptușit cu ceva.* ALECSANDRI, T. I 101. ◇ (Familiar și popular, la gen.-dat. neart., urmat de un adj. pos.) *Ipate... zice socru-său: tată, eu n-oi putea merge.* CREANGĂ, P. 169. ◇ (Popular) *Socru-mare* = tatăl mirelui; (la pl.) părinții mirelui. *Iar mai spre-amiazi, din depărtări Ivitu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire, cu nănași, Cu socrii-mari și cu nuntași, Și nouăzeci de fecioraș Veneau călări.* COȘBUC, P. I 56. *Cucule, măria-ta, Am venit la dumneata Să-mi dai calul dumitale, Să mă duc la socrul-mare.* GOROVEI, C. 381. *Socrumic* = tatăl miresei; (la pl.) părinții miresei. ◇ (La pl.) Părinții unuia dintre soți în raport cu celălalt soț. *Fata împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, i-au plăcut palaturile și socrii.* CREANGĂ, P. 86.

SÓDĂ s. f. **1.** Substanță de culoare albă, de obicei cristalizată, întrebuințată la spălatul rufelor, la curățatul vaselor etc.; carbonat neutru de sodiu. ◇ (De obicei determinat prin «caustică») Substanță de culoare albă-gălbuie, cristalizată, întrebuințată la fabricarea săpunurilor, în industria coloranților, la mercerizarea bumbacului etc.; hidrat de sodiu. *Îi cerea sodă ca să facă săpun.* GALAN, B. I 50. *Se spală paiele timp de 2 ore într-o soluție compusă din 20 părți apă de ploaie și o parte sodă caustică.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 218.

2. (Regional) Apă gazoasă, sifon.

SÓDIU s. n. Element chimic alcalin care este un metal moale, alb-argintiu, avînd numeroși compuși. ◇ *Clorură de sodiu* v. clorură. *Azotat de sodiu* v. azotat. *Bicarbonat de sodiu* v. bicarbonat.

SODÓM s. n. 1. Mulțime mare (de oameni, de animale); sumedenie. *Năvoadele care trag sodom de pește din bălți... eu le socotesc meșteșuguri și robii.* SADOVEANU, Î. A. 106. *Prin prăvălii e-o îmbulzeală ș-o zarvă ametitoare. Se miră bătrîna de-atîta sodom.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ Cantitate mare. *Pămîntul era îndestulat cu apă, neputînd prididi să soarbă într-însul sodomul de ploaie care curgea din burdufurile sparte ale cerului.* VORNIC, O. 186.

2. Prăpăd, nimicire, pustiire, nenorocire. *În țara noastră... era mare pieiște și un sodom de nu mai avea pereche.* La CADE. *Urîtu-i mare sodom, Prăpădește om de om.* POP.

SODOMÍ, *sodomesc,* vb. IV. Tranz. A face prăpăd, a nimici, a pustii. ✦ Refl. A se prăpădi, a pieri; a se sinucide. *Să mă sodomesc e păcat de moarte, trebuie să trăiesc și necăjită, cum am trăit în bine.* RETEGANUL, P. V 26.

SODOMÍE s. f. (Învechit) Împreunare trupească nefirească.

SODOMÍST, -Ă, *sodomiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care practică sodomia. *Sodomistul să piară prin flacări în prezența poporului.* HASDEU, I. V. 38.

SOFÁ, *sofale,* s. f. Mobilă asemănătoare cu un divan, cu un căpătîi mai ridicat, îmbrăcată în stofă. V. canapea. *Eminescu și-a glorificat în repetate rînduri sofaua roșie, masa de brad, cum a cîntat codrul sau teii de la Ipotești.* CĂLINESCU, E. 152. *Raiul nostru se compunea din cinci-șase camere, bogat mobilate, pline de sofale, de covoare țesute în casă, de oglinzi și de fel de fel de odoare.* GALACTION, O. I 328. *Pe sofaua din colț, locul de onoare în casă, ședea Elvira.* REBREANU, I. 96.

— Variantă: **sófă** (EMINESCU, O. I 42) s. f.

SÓFĂ s. f. v. **sofa.**

SOFÍSM, *sofisme,* s. n. Silogism sau raționament corect din punct de vedere formal, dar greșit din cel al cuprinsului (fiind bazat pe un echivoc, pe utilizarea aspectelor neesențiale ale fenomenelor etc.).

— Variantă: (învechit) **sofísmă** (HASDEU, I. V. 59) s. f.

SOFÍSMĂ s. f. v. **sofism.**

SOFÍST, -Ă, *sofiști, -ste,* s. m. și f. Filozof și retor în antichitatea greacă, la început adept al explicării raționale și materialiste a fenomenelor naturii (prin respingerea soluțiilor mistico-religioase), mai tîrziu adept al idealismului filozofic, folosind ca metodă de discuție argumentarea sofistică. *Grupurile de oameni se răriră; arar, sofiști întîrziați mai discutau vreo problemă, așezați pe colacul vreunei fîntîni.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 33. *Satira este un mijloc de îndreptare a celor rătăciți; prin batjocură, Platon a ucis pe sofiști.* BOLINTINEANU, O. 326.

SOFÍSTIC, -Ă, *sofistici, -e,* adj. (Despre raționamente, teorii etc.) Întemeiat pe sofisme; fals, eronat.

SOFÍSTICĂ s. f. Folosire premeditată a unor raționamente false, prin care se denaturează adevărul. *Filozofia... se numește însă sofistică cînd încurcă și ascunde adevărul.* GHICA, A. 693.

SOFISTICĂRÍE, *sofisticării,* s. f. (Rar) Faptul de a abuza de argumente neconvingătoare, lipsite de fond, false, demagogice; argument de acest fel folosit într-o discuție.

SOFÍTĂ, *sofite,* s. f. Lampă electrică cu incandescență, în formă de tub, legată la circuitul electric prin ambele capete.

— Variantă: **sufítă** s. f.

SOFRAGERÍE s. f. v. **sufragerie.**

SOFRAGÍU s. m. v. **sufragiu**[1].

SOHARÍCI s. m. (Învechit) Un fel de pesmet. *Mîncarea, numai soharici, un fel de pesmet negru ca noroiul și tare ca piatra.* GHICA, S. 20.

SOHÁT s. n. v. **suhat.**

SOI[1] s. n. (Rar) Strat murdar (de sudoare, de grăsime) depus pe obiecte; slin. *Un biet funcționăraș în arhiva prefecturii, prăfuit, bătrîn și vai de el, ca toate dosarele cu care și-a împărțit soiul degetelor și cerneala violetă a călimării.* POPA, B. 43. *Cuțitele și furculițele ruginite, lingurile pline de soi și peste toate o muscărie ca-n toiul verii.* SLAVICI, V. P. 90.

SOI[2], *soiuri,* s. n. Specie, varietate (de plante, de animale sau de produse fabricate); categorie, fel (de oameni). *Luntrașul vorbea încet, spunînd felurite lucruri despre o sută și una soiuri de rațe.* SADOVEANU, E. 178. *Toate soiurile de buruieni luptau pentru viață pe solul crăpat din loc în loc.* CAMIL PETRESCU, N. 89. *Tot rominul care se mîndrește cu trecutul patriei sale simte dorința de-a ști ce soi de oameni au fost acei viteji care ne-au lăsat așa de glorioasă moștenire.* ALECSANDRI, S. 25. *La mese cînd se află, tot schimbă, poruncește... să-i dea alt soi de vin.* NEGRUZZI, S. II 207. ✧ Loc. adj. **De soi** = de bună calitate, ales. *Avînd un cocoș de soi, cu mare cheltuială a alergat... de a cumpărat și o găină, așișderea de soi.* ISPIRESCU, L. 365. [Cîrjă] *de lîngă Ștefan pleacă cu buni viteji de soi.* ALECSANDRI, P. III 225. ✧ Expr. (Despre oameni) **Soi rău** v. rău[2] (I 1). ✧ Fel, categorie de lucruri. *Doi feciori, în depărtări, ți i-a stins războiul! Și rămas-ai în oftări și te bate pe cărări Rău de tot soiul.* NECULUȚĂ, Ț. D. 112. *Multe soiuri de peisajuri am văzut prin deosebite țări.* ALECSANDRI, C. 36.

SOÍ[3], *soiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A murdări (cu grăsime, cu sudoare). *Capul lui mare, afundat într-o pernă galbenă și soită cu nădușală.* DELAVRANCEA, la TDRG.

SOÍ[4], *soiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A înnobila o rasă de animale, prin împerecheri cu animale de soi mai bun. (Refl. pas.) *Boii moldovenești... soindu-se cu ungurești, să fac mai arătoși.* La TDRG.

SÓIA s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, originară din Extremul Orient și cultivată și la noi, din care se extrage ulei, făină și fibre *(Soja hispida).*

SOIÓS, -OÁSĂ, *soioși, -oase,* adj. Plin de pete (de grăsime, de sudoare); murdar, slinos. *Serafim răscoli din nou condica-i soioasă.* STĂNOIU, C. I. 81. *Intră grav... reporterul gras, cu blana soioasă.* REBREANU, R. II 78. *Hagi Tudose bolește cu capul p-o pernă soioasă.* DELAVRANCEA, O. II 353.

SOÍT s. n. (Rar) Înnobilarea unei rase de animale. *Puțini cultivatori s-au ocupat pînă acum cu soitul (îmbunătățirea vitelor).* I. IONESCU, P. 234.

SOITÁR, *soitari,* s. m. (Învechit) Fiecare dintre cei patru măscărici ai domnilor (fanarioți) din țările românești, care distrau publicul la alaiuri și la parade; bufon, paiață. *Era o lichea fără seamăn... Nesăratele lui giumbușlicuri de soitar obraznic îi scoseseră faima de băiat deștept.* M. I. CARAGIALE, C. 15. *Cîntau jos sub ferestre meterhanele și jucau soitarii pentru petrecerea isnafilor și-a prostimii.* CARAGIALE, S. N. 62.

— Pronunțat: *soi-tar.* — Variantă: **suitár** (NEGRUZZI, S. I 29) s. m.

SOL[1] s. m. invar. Treapta a cincea din gama majoră tip; sunetul și nota corespunzătoare.

SOL[2], *soli*, s. m. Persoană trimisă undeva cu o misiune; (în special) emisar însărcinat să ducă tratative oficiale în numele unei țări sau al unui cap încoronat. *În goana roibului, un sol, Cu frîu-n dinți și-n capul gol, Răsare, crește-n zări venind.* COȘBUC, P. I 145. *Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băț.* EMINESCU, O. I 146. *Curtea este plină, țara în mișcare: Soli trimiși de Poartă vin la adunare.* BOLINTINEANU, O. 36. *Eu, Toma, sol de pace... Vin ca să cer pe Despot, aici adăpostit.* ALECSANDRI, T. II 144. ◇ (Glumeț) *Colo-n colț acum răsare Un copil al nu știu cui... El e sol, precum se vede, Mă-sa l-a trimis în sat. Vezi, de-aceea-i încruntat, Și s-avîntă și se crede Că-i bărbat.* COȘBUC, P. I 224. ◇ Fig. *Și geana-mi rourează o lacrimă de dor: Un sol, o întrupare a sfîntului amor.* PĂUN-PINCIO, P. 82. *Cerul stelele-și arată, Solii dulci ai lungii liniști.* EMINESCU, O. I 103. *An nou, ce ne vestești?... Din noianul veciniciei ești tu sol de mîngîiere? Trebuie ca semn de moarte sau ca semn de înviere Să te blestem, să te-admir?* ALECSANDRI, P. A. 87. ✦ (La nunțile țărănești) Flăcău trimis de mire spre a-i vesti sosirea în satul miresei. *Vă rugăm să ne-arătați Care este gazda solilor: Să iasă, să ne dăm soliile.* TEODORESCU, P. P. 163.

SOL[3], *soluri*, s. n. Stratul superior și afînat al scoarței pămîntului, unde se dezvoltă viața vegetală; suprafața pămîntului. *Solurile nisipoase absorb foarte multe precipitații în raport cu cele argiloase.* PROBL. GEOGR. I 69. *Jos e furtună... Aici, la 2000 metri deasupra solului, e liniște.* STANCU, U.R.S.S. 180. *Solul e adesea sub nivelul mării.* RALEA, O. 21.

SOLANACÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, din care fac parte pătlăgelele roșii, cartoful, mătrăguna, tutunul etc.

SOLANÉE s. f. pl. (Bot.) Solanacee.

SOLANÍNĂ s. f. Substanță otrăvitoare, care se găsește în unele plante din familia solanaceelor (în special în bulbul cartofului tînăr încolțit) și care se întrebuințează în medicină ca narcotic și sedativ.

SOLÁR, -Ă, *solari, -e*, adj. Care se referă la soare, de soare, al soarelui, în raport cu soarele. *Energie solară.* ▭ *Adio cîntece vechi, adio ruine! Pe linia dreaptă a razei solare, în zare, Nou drum s-a deschis pentru mine.* BENIUC, V. 144. ◇ *An solar* = interval de timp în care se săvîrșește o revoluție completă a pămîntului în jurul soarelui. *Tabele solare* = tablouri cu ajutorul cărora se calculează poziția soarelui. *Cadran solar, ciclu solar, coroană solară, plex solar, sistem solar, spectru solar* v. c. ◇ Fig. *Norocul îi apărea în astă-seară ca un arhanghel solar.* GALACTION, O. I 150. ✦ (Rar) Al sorilor, al aștrilor. *În fiece noapte se repeta acest vis, în fiece noapte el îmbla cu Maria în lumea solară a ceriurilor.* EMINESCU, N. 68.

SOLÁRIU, *solarii*, s. n. Teren sau încăpere specială unde se fac băi de soare. *În numeroase puncte ale raionului, mîna gospodărească a omului muncitor a făcut să înflorească zone de verdeață și solarii pentru copii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2752.

SÓLĂ, *sole*, s. f. Porțiune de teren cultivată cu aceeași plantă, în cadrul unui asolament. *Pămîntul întreg al unei exploatațiuni rurale este împărțit în șapte părți egale (sole).* I. IONESCU, D. 523.

SÓLBĂ, *solbe*, s. f. Arșic de capră. *A doua zi trebuia să aducă ichiurile, caprele, mielele și solbele lucioase.* DELAVRANCEA, H. T. 112. *Arșicele scoase de la țapi și de la capre, care sînt mai albe la os, se numesc solbe.* ISPIRESCU, la CADE. ◇ (În metafore și comparații) *Îngălbinise, apoi se albise solbă.* DELAVRANCEA, la CADE.

SOLD, *solduri*, s. n. 1. Diferența dintre totalul sumelor înscrise în debitul unui cont și totalul sumelor înscrise în creditul lui.

2. Rest de plată la lichidarea unei socoteli.

3. Rest de marfă (cu defecte sau nepotrivită cu sezonul) care se vinde cu preț redus.

SOLDÁ, *soldez*, vb. I. Tranz. 1. A calcula diferența dintre debitul și creditul unui cont; a face soldul. ✦ Refl. Fig. (Despre acțiuni) A se încheia cu... (mai ales cu un insucces), a avea drept rezultat... (mai ales unul nesatisfăcător). *Tratativele s-au soldat cu un eșec.*

2. A vinde (mărfuri) cu reducere de preț.

3. A lichida (o datorie).

SOLDÁRE, *soldări*, s. f. Acțiunea de a solda și rezultatul ei.

SOLDÁT, *soldați*, s. m. Persoană care își face serviciul militar, fără a avea vreun grad; p. ext. orice militar. *N-au voie să ridice armele asupra noastră, că și noi am fost soldați.* REBREANU, R. II 232. *Trebuie să fie frumos Gheorghe în haine de soldat!* BUJOR, S. 132. *Familia soldatului să fie scutită de dajdie cît vreme va sluji el.* BĂLCESCU, O. I 36. ✦ Fig. Persoană care susține o cauză, o idee și luptă pentru ea. *Soldat al păcii.*

SÓLDĂ, *solde*, s. f. Salariu plătit soldaților și ofițerilor. *Îi trîntise* [pe soldați] *prin gloduri, le furase mîncarea și solda.* CAMILAR, N. I 397. *Ostașii lui Ion-vodă, din care cei mai mulți fără soldă, aveau drept impuls perspectiva predei* (= prăzii). HASDEU, I. V. 123. ◇ Expr. **A fi în solda cuiva** = a susține cauza cuiva din interes material (și nu din convingere). *Nu sîntem chiar așa de sălbateci!... Nu avem revoluționari care se tocmesc în solda cutărui sau cutărui grup petrolifer.* C. PETRESCU, A. 411.

SOLDĂȚÉL, *soldățel*, s. m. Diminutiv al lui soldat. *La umbră de stejerel, Frumos doarme-un soldățel.* MAT. FOLK. 358. *Bate vîntu salcia, Se pornește tabăra, Tabăra de soldăței, Așa nalți și subțirei.* SEVASTOS, C. 120.

SOLDĂȚÉSC, -EÁSCĂ, *soldățești*, adj. De soldat; militar, ostășesc. *Cîntece soldățești.*

SOLDĂȚÉȘTE adv. Ca soldații; ostășește, militărește. *S-auzea viersul unui fluier. Cînta un țigan lung, îmbrăcat soldățește, stînd rezemat de-un stîlp de piatră.* CAMILAR, N. II 339. *Mă armam Soldățește Și mă-mbrăcam Chip domnește.* TEODORESCU, P. P. 524.

SOLDĂȚÍE s. f. (Rar) Starea, calitatea de soldat; serviciul de soldat; militărie, ostășie. *Ar fi zis cineva că-s croit pe soldăție.* GANE, N. II 92.

SOLDĂȚÍME s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de soldați.

SOLDĂȚÓI, *soldățoi*, s. m. Augmentativ al lui soldat; soldat brutal. *Nu mai stăruie și pleacă furios, înjurînd ca un soldățoi.* CAMIL PETRESCU, O. II 447.

SÓLDIU, *soldii*, s. m. Veche monedă italienească, care a circulat în trecut și în țările noastre; p. ext. ban de mică valoare (v. lăscaie). *Erau toți fără nici un soldiu.* GHICA, A. 714. *Într-adevăr, el pusese o dajdie de un soldiu de aur pe lună.* BĂLCESCU, O. II 278.

SOLECÍSM, *solecisme*, s. n. Greșeală de sintaxă în vorbirea literară. *Petiția ce v-a făcut era plină de barbarisme și de solecisme.* NEGRUZZI, S. I 281.

SOLÉMN, -Ă, *solemni, -e*, adj. Care are un caracter de ceremonie, plin de fast, sărbătoresc; p. ext. important, serios, grav. *Concertul e un moment solemn, și oamenii simpli respectă arta în chip instinctiv.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 3/1. *Urcă treptele tribunei cu ținută solemnă.* PAS, Z. IV 184. *Cînd vorbește omul pe piatră de mormînt, E drept să se asculte solemnul său cuvînt.* ALECSANDRI, T. II 192. *Ființa funcționarilor civili și militari,*

toți înmuniirați, da acestei priveliști o pompă solemnă. NEGRUZZI, S. I 36. ◇ Fig. *Noaptea se lasă tăcută, vastă, solemnă.* VLAHUȚĂ, O. A. 408. ◇ (Adverbial) *Mi s-a prezentat solemn, înclinîndu-se și rostindu-și numele.* SADOVEANU, A. L. 5. *Felicită solemn pe Ghighi pentru logodnă.* REBREANU, R. I 207. ✦ Desăvîrșit; intens, profund. *Se făcu tăcere solemnă, ca și cînd ar fi fîlfiit deasupra capetelor o pagină de istorie.* VORNIC, P. 230. ✦ (Mai ales despre fenomene ale naturii) Măreț, grandios, maiestos. *La solemnul ceas al răsăritului, toate căsuțele care găzduiau pe orășeni dormeau, cu ferestrele orbite de storuri.* SADOVEANU, O. VI 518. *În solemna încremenire a firii, nu se mișca, încet și gînditor, decît doar chipul meu tăiat în umbră pe fundul de lumină al adîncului pădurilor din dreapta.* HOGAȘ, M. N. 92.

SOLEMNITÁTE, *solemnități,* s. f. **1.** Însușire a ceea ce este solemn; ceremonial care însoțește îndeplinirea unui act solemn (v. pompă, fast); p. ext. seriozitate, gravitate. *Dacă n-ar fi la mijloc seriozitatea și solemnitatea sentimentului ce mi-ați inspirat, ar trebui să rîd.* GALACTION, O. I 335. *Eugenia era mișcată de solemnitatea ședinței.* REBREANU, R. II 184. *În toată redacția trece ca un fior de solemnitate, se face tăcere.* VLAHUȚĂ, O. A. III 105. ◇ Fig. *Primăvara și-a făcut cu multă solemnitate intrarea triumfală.* CARAGIALE, O. VII 69. ✦ Măreție (a fenomenelor naturii). *Locul... nu-i lipsit de solemnitate și de o sălbatică frumusețe.* BOGZA, C. O. 194.

2. Act solemn săvîrșit cu pompă; ceremonie publică pentru sărbătorirea unui eveniment. *Părinții n-au venit la școală la solemnitatea deschiderii.* SADOVEANU, O. VI 358. *Îmi aduceam atunci aminte, în această frumoasă solemnitate, de ziua acea cînd... jurarăm, noi patru inși, acolo întocmirea societății noastre.* GHICA, A. 40. ◇ Loc. adj. **De solemnitate** = de ceremonie, de gală. *Constantin Lipan își trimisese hainele de solemnitate la spălătoria chimică.* C. PETRESCU, C. V. 169.

SOLENOÍD, *solenoizi,* s. m. Bobină cilindrică de fir metalic, cu spire în planuri perpendiculare pe axa bobinei și echidistante, folosită pentru a produce în interiorul ei un cîmp magnetic cînd este străbătută de un curent electric.

SOLFATÁRE s. f. pl. Emanații de gaze amestecate cu vapori de apă, care se degajă din crăpăturile scoarței terestre avînd legătură cu craterul unui vulcan.

SOLFEGIÁ, *solfegiez,* vb. I. Intranz. A executa un solfegiu; a cînta o melodie, pronunțînd numai denumirea notelor.

— Pronunțat: *-gi-a.*

SOLFEGIÉRE, *solfegieri,* s. f. Acțiunea de a solfegia și rezultatul ei. *Merge pe linia solfegierii partiturilor fără o prealabilă lectură și aprofundare a libretului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 2/4.

SOLFÉGIU, *solfegii,* s. n. Mică piesă muzicală fără cuvinte, compusă exclusiv în vederea exercițiilor; exercițiu vocal pentru dezvoltarea auzului și a deprinderii de a cînta pe note.

SOLGĂBIRĂU, *solgăbirăi,* s. m. (Maghiarism învechit, Transilv.) Funcționar din fosta administrație austro-ungară (corespunzînd pretorului sau primpretorului de mai tîrziu). *Toți le făceau cale, de gîndeai că trece solgăbirăul.* RETEGANUL, P. V 6.

SOLÍ, *solesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A trimite cuiva o solie. *Mateiaș solește marelui Ștefan Ca să-l recunoască drept un suzeran.* BOLINTINEANU, la CADE.

SOLICITÁ, *solícit,* vb. I. Tranz. **1.** A cere (cu stăruință) să i se acorde ceva, a se adresa cuiva cu o cerere. *Se mai sfătui... și cu directorul liceului, iar rezultatul fu o petiție către Ministerul Instrucției, în care solicita o bursă de stat.* REBREANU, P. S. 39. ✦ A ruga, a invita pe cineva să... ? *Am fost solicitat să colaborez la «Viața Românească».* SADOVEANU, E. 180.

2. A atrage, a provoca. *Absolvenții școlilor nu se puteau îndeletnici cu niște scrieri care erau cu totul în afară de gustul și de putința lor de înțelegere... Amintirile și Poveștile, opere eminamente artistice, nu erau făcute să solicite interesul lor.* SADOVEANU, E. 96. *Puțini cărturari din generația mea s-au simțit solicitați de marile idealuri care frămîntă omenirea.* id. ib. 31.

3. A supune un corp unei acțiuni fizice sau chimice (de tracțiune, de torsiune, de apăsare etc.) care l-ar putea distruge dacă ar depăși o anumită valoare.

— Accentuat și: (prez. ind.) *solicít.*

SOLICITÁNT, -Ă, *solicitanți, -te,* s. m. și f. Persoană care solicită ceva; solicitator. *Surîsul amical de pe buze, cu care întîmpina... solicitanții timizi și necunoscuți de la periferia țării, ascundea o cruntă și lucidă cunoaștere a slăbiciunilor omenești.* C. PETRESCU, C. V. 102.

SOLICITÁRE, *solicitări,* s. f. Acțiunea de a solicita și rezultatul ei.

1. Cerere stăruitoare.

2. (Fiz., Mec.) Stabilirea într-un corp a unei mărimi care, dacă ar depăși o anumită valoare, ar provoca deteriorarea corpului.

SOLICITATÓR, -OÁRE, *solicitatori, -oare,* s. m. și f. Solicitant. *Solicitatorul vorbește, răgușit de emoție.* ARGHEZI, P. T. 57.

SOLICITÚDINE s. f. Atitudine plină de grijă și afecțiune; atenție prevenitoare și susținută. *Chelnera răspundeau nu numai cu solicitudine, dar cu o clipire din ochi care dovedea că Stănică le era cunoscut.* CĂLINESCU, E. O. I 244. *Mi-ar părea rău, dragă prietene, dacă vreodată ai socoti convorbirea noastră din astă-seară drept altceva decît este. O solicitudine prietenească.* C. PETRESCU, A. 374.

SOLÍD, -Ă, *solizi, -de,* adj. **1.** (Despre corpuri) Care, la o temperatură dată, are o rigiditate atît de mare, încît nu se deformează permanent sub acțiunea forțelor exterioare; p. ext. tare, dur. *Forma corpurilor solide rămîne neschimbată, dacă temperatura rămîne neschimbată și forțele care lucrează asupra lor nu depășesc o anumită limită.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 10. (Substantivat, n.) *Solidele se deformează sub acțiunea forțelor care depășesc o anumită limită.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 10. ◇ *Stare solidă* = una dintre cele trei stări de agregație ale materiei. *Soluție solidă* = soluție în care atît dizolvantul cît și substanța dizolvată sînt corpuri solide (dizolvate în stare topită). ✦ (Substantivat, n) Corp geometric cu trei dimensiuni, mărginit de suprafețe plane sau curbe.

2. Rezistent, trainic, durabil. [Oamenii] *au zidit grajduri mari și solide.* BOGZA, C. O. 270. ◇ Fig. *Teatrul românesc era în floarea lui. Dacă însă un curios ar fi observat cu sînge rece mersul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide.* NEGRUZZI, S. I 345.

3. Temeinic, adînc, serios; p. ext. sigur, statornic. *Clientela puțină, dar solidă, îi asigura venituri considerabile.* REBREANU, R. I 34. *A trebuit să caut a-i modera, puindu-i pe o cale mai serioasă și solidă.* GHICA, A. 553.

4. Mare (ca dimensiuni, ca greutate). *O încărcătură solidă.* ✦ (Familiar, despre persoane) Voinic, robust. *Cum e dumneaei solidă, îi trebuie o porție mult mai zdravănă!* CARAGIALE, O. II 91. ✦ Fig. Care înfruntă cu tărie greutățile; dîrz. *Ei!...ți-a plăcut venerabilul? — E tare... tare de tot... Solid bărbat!* CARAGIALE, O. I 126.

SOLIDÁR, -Ă, *solidari, -e,* adj. **1.** Legat (de cineva sau de ceva) printr-o unitate de concepții, de sentimente, de acțiuni și interese; unit. *Nu poate să fie poet acela care*

nu se simte solidar cu lupta semenilor săi, cu lupta poporului său. BENIUC, P. 135. *Omul nu moare întreg, dacă se simte solidar cu cei care au lăsat să picure în cărți sînge din sîngele lor și lumină din lumina lor.* SADOVEANU, E. 44.

2. Care participă, împreună cu alții (în fața justiției), la o obligație (de obicei la plata unei datorii), de care răspunde fiecare în întregime; care participă, împreună cu alții, la un drept pe care îl are fiecare în întregime. *Debitori solidari. Creditori solidari.*

3. (Tehn.; despre piese de mașini) Care este strîns legat de altă piesă; care ia parte la acțiune în aceeași măsură cu altă piesă. ◇ *Mișcare solidară* = mișcare care se face în același timp cu altă mișcare.

SOLIDARITÁTE s. f. **1.** Faptul de a fi solidar, comunitate de idei, de sentimente, de interese; mod unitar de acțiune, spirit de înțelegere; unitate. *Bălcescu a ajuns la convingerea că numai prin solidaritatea, prin lupta comună a popoarelor asuprite, prin dezlănțuirea forțelor populare va putea să învingă cauza revoluției.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 107. [Titu] *manifesta față de solidaritatea cu învățătorul și cu mulțimea oropsită din care face parte și dînsul.* REBREANU, R. I 101. ✦ Coeziune. *Poetul a fost pe deplin conștient de solidaritatea adîncă a ideii și formei.* VIANU, S. 148.

2. Răspundere comună în fața justiției.

SOLIDARIZÁ, *solidarizez,* vb. I. **1.** Refl. A se declara solidar (cu cineva sau cu ceva), a manifesta sentimente de solidaritate (față de cineva), a se uni cu cineva într-o acțiune. *În octombrie 1920, minerii din Valea Jiului au făcut grevă, solidarizîndu-se cu muncitorii din întreaga țară, în cadrul grevei generale.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 471.

2. Tranz. A lega între ele două sau mai multe piese, astfel încît în zona lor de contact să nu se poată mișca una față de alta.

SOLIDARIZÁRE s. f. **1.** Acțiunea de a (se) solidariza; manifestare a solidarității.

2. (Mec.) Mod de legătură între două sau mai multe piese ale unui element de construcție, în urma căruia piesele respective au aceeași deformație în dreptul legăturii lor.

SOLIDIFICÁ, *solidific,* vb. I. Refl. A trece din stare lichidă (sau, mai rar, din stare gazoasă) în stare solidă, prin răcire; (sens curent) a îngheța; (despre grăsimi) a se slei.

SOLIDIFICÁRE, *solidificări,* s. f. Faptul de a se solidifica; întărire.

SOLIDIFICÁT, -Ă, *solidificați, -te,* adj. Trecut în stare solidă prin răcire; întărit.

SOLIDITÁTE s. f. Stare a corpurilor solide; proprietatea acestor corpuri de a opune rezistență la schimbarea formei și a volumului lor; tărie, duritate, rezistență. ✦ Fig. Temeinicie, seriozitate. *M-a mirat adîne cu mulțimea cunoștințelor ce avea și cu soliditatea lor.* GALACTION, O. I 231.

SOLÍE, *solii,* s. f. (Învechit) **1.** Însărcinare încredințată unui sol; misiune. *Și frate-meu ca împărat Mi-a dat mie solie Să merg la broaște nempăcat.* EMINESCU, O. IV 74. *Eu mă-ntorc, te las cu domnul, solia mi-am împlinit.* NEGRUZZI, S. I 124. *Masă mare-a fost întinsă Și de mari boieri coprinsă, De boierii sfatului, Stîlpii Țarigradului, Sfetnicii-mpăratului, Trimeși la domn cu solie De la nalta-mpărăție.* TEODORESCU, P. P. 501. ◇ Expr. **A-și da solia** = a expune obiectul misiunii sale, a-și îndeplini însărcinarea de sol; a expune rezultatul misiunii, a da raportul. *El, venind în fapt de seară Pe pămînt și-a dat solia. « N-o să-l iau » răspunse Lia Mîndrului voinic.* COȘBUC, P. II 83. *Ei, copile, ce ispravă ai făcut? Cite suflete mi-ai arvunit? Dă-ți solia!* CREANGĂ, P. 145. *Să ne dăm soliile, Să ne spunem poruncile.* TEODORESCU, P. P. 163. (Fig.) *Porumbei prea frumușei, Ce căutați, ce trepădați? Voi solia să vă dați.* PĂSCULESCU, L. P. 17. ✦ Fig. Menire. *Națiile ca și oamenii... își au solia lor pe pămînt.* KOGĂLNICEANU, S. A. 44.

2. (Concretizat) Veste, mesaj, înștiințare pe care o aduce un sol, un trimis. *Vei afla că solia mea are să-ți aducă veselie.* ISPIRESCU, L. 288. *Urmărind pe ceruri limpezi cum plutește-o ciocîrlie, Tu ai vrea să spui să ducă către dînsul o solie.* EMINESCU, O. I 82.

3. Grup de persoane trimise ca soli; ambasadă. *Zilele-astea, mîine poate, e-așteptată o solie Care pe-Anca o va cere pentru Stareț de soție.* DAVILA, V. V. 119. *Respectați solia, căpitanii mei!* BOLINTINEANU, O. 37.

SOLILÓC s. n. (Livresc) Conversație cu sine însuși, monolog.

SOLIPÉD, -Ă, *solipezi, -de,* adj. (Și substantivat, n.) (Animal) care are un singur deget la fiecare picior, terminat printr-o copită. *Calul și măgarul fac parte din familia solipedelor.*

SOLIPSÍSM s. n. Teorie idealistă subiectivă, potrivit căreia nu există decît omul și conștiința lui, restul lumii fiind creat de conștiința și de reprezentarea eului gînditor.

SOLIPSÍST, -Ă, *solipsiști, -ste,* s. m. și f. Adept al solipsismului.

SOLÍST, -Ă, *soliști, -ste,* s. m. și f. **1.** Cîntăreț sau instrumentist care execută un solo. *Realizările soliștilor și ale ansamblurilor muzicale din R.P.R. constituie un titlu de legitimă mîndrie pentru artiștii noștri.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2760. ◇ Fig. *Cucul, un solist vestit, De prin alte țări venit, Va cînta din flaut.* COȘBUC, P. I 300.

2. Dansator care execută singur o piesă coregrafică, sau care deține rolul principal într-o interpretare coregrafică ce necesită un ansamblu.

SOLÍSTIC, -Ă, *solistici, -e,* adj. (Neobișnuit) Care pune accentul pe interpretarea, pe executarea solistului. *Stilul solistic al unui concert de pian.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 10/4.

SOLITÁR[1], *solitare,* s. n. Piatră prețioasă, în special diamant de mare valoare, montat singur la o bijuterie sau ieșind în evidență dintr-un grup de pietre mai mici. *Cea mai tînără avea numai două solitare admirabile în urechi și unul la deget.* DUMITRIU, B. F. 161.

SOLITÁR[2], **-Ă,** *solitari, -e,* adj. Care se găsește singur, deoparte; izolat, singuratic. *Ieri am găsit pe banca solitară Din parc un biet mănunchi de flori trecute.* IOSIF, P. 36. *În castelul de pe stîncă, la fereastra solitară, Stă pe gînduri o femeie și privește-n noapte-afară.* COȘBUC, P. I 119. *Vechi pustnic, rămas singur din timpul său afară, Ca pe un gol de munte o stîncă solitară.* ALECSANDRI, P. A. 161. ✦ (Substantivat, m.) Mistreț bătrîn care trăiește stingher. ✦ (Despre locuri) Pustiu, neumblat. *Văzduhul scînteiază și ca unse cu var Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar.* EMINESCU, O. I 69. ✦ (Bot.; despre organe ale plantelor) Singur, izolat. *Flori solitare, lung pedunculate.* FLORA R.P.R. II 129.

SOLITARÍSM s. n. (Livresc) Tendință de izolare.

SOLITÚDINE s. f. Singurătate, izolare. *Deși înclinat către solitudine, el nu fugea de prietenie.* CĂLINESCU, E. 112. *Se trezise deodată printre miile și miile de trecători, într-o solitudine care-l apăsa.* C. PETRESCU, O. P. I 13.

SÓLNIȚĂ, *solnițe,* s. f. **1.** Vas mic în care se servește la masă sarea (sau piperul); conținutul vasului. *La toată mișcarea i se părea c-a vărsat un pahar, ori c-a răsturnat vreo solniță.* VLAHUȚĂ, O. A. I 109. *I-am vărsat aseară*

o solniță întreagă. ALECSANDRI, T. 369. ✦ (Popular) Vas (de lemn) în care se ține sarea la bucătărie.

2. Cavitatea de deasupra ochilor la cai.

SÓLO[1] s. n. invar. **1.** Compoziție muzicală (sau parte a ei) concepută pentru un singur instrument sau pentru o singură voce (cu sau fără acompaniament). *Solo pentru vioară.* ✦ (Adjectival) Fără acompaniament. *Bucată scrisă pentru vioară solo.*

2. Dans (sau parte dintr-un dans) executat de o singură persoană. *Știți cît e de frumoasă; știți ce plătește într-o adunare; știți de se mai poate afla alta să facă solo mai bine la un contradanț.* NEGRUZZI, S. I 75.

SÓLO[2], *soli*, s. m. Solist. *Cantată pentru cor, soli și orchestră.* ▭ *Instrument pentru solo și orchestră.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2740.

SOLOMÍE s. f. v. **solomonie.**

SOLOMÎZDRĂ s. f. v. **sălămîzdră.**

SOLOMONÁR, *solomonari*, s. m. (Învechit) Persoană care avea noțiuni de astronomie, știa să facă calendare, prevestea vremea; p. ext. (uneori și astăzi) vrăjitor care citește în stele și căruia i se atribuie puterea de a stăpîni ploile, furtunile, grindina. *Le spuneam și eu că era în sat la noi unu moș Vasile Polrib, un solomonar.* C. PETRESCU, Î. II 6. (Atestat în forma *șolomonar*) *Nu prea e bine cînd omul caută, ca șolomonarii, stelele pe cer.* SLAVICI, N. I 191. *Al treilea era șolomonar, care face calindare.* RETEGANUL, P. III 82.

— Variante: **șolomonár, șolomănár** (RETEGANUL, P. I 25) s. m.

SOLOMONÍ, *solomonesc*, vb. IV. Tranz. A supune puterii vrăjilor; a vrăji, a fermeca. *Nu se poate apropia nime de cerb; căci este solomonit și nici un fel de armă nu-l prinde.* CREANGĂ, P. 217.

SOLOMONÍE, *solomonii*, s. f. Vrăjitorie, vrajă, farmec. *Se strîngeau acolo la vreme toate bogățiile de mărfuri... și minunile iscodeniilor toate, și comedii și solomonii, ghicitori, cîntăreți.* CARAGIALE, O. III 105. *Eu unul știu solomonii, și nu mă prea tem nici de balauri.* CREANGĂ, P. 122. ✦ Vicleșug, șiretlic. (Atestat în forma *solomie*) *Văzînd că degeaba le-a fost vorba și truda, se gîndiră la altă solomie.* ȘEZ. IX 116.

— Variantă: **solomíe** s. f.

SOLSTIȚIÁL, -Ă, *solstițiali, -e*, adj. Referitor la solstițiu, al solstițiului, de solstițiu. *Punct solstițial.*

SOLSTÍȚIU, *solstiții*, s. n. Fiecare dintre cele două puncte de pe ecliptică în care pămîntul se găsește la cea mai mare depărtare de soare; date calendaristice corespunzătoare marcînd ziua (respectiv noaptea) cea mai lungă din an. *În timpul solstițiului de vară, pe străzile și în parcurile Leningradului, întunericul nu coboară niciodată.* BOGZA, M. S. 47. *Sărbătorile și petrecerile solstițiului de iarnă i-au fost pentru întîia oară străine și depărtate.* SADOVEANU, B. 63.

SOLÚBIL, -Ă, *solubili, -e*, adj. **1.** (Despre substanțe și elemente chimice) Care se poate dizolva într-un solvent.

2. (Rar) Care se poate rezolva, dezlega, explica. *Problemă solubilă.*

SOLUBILITÁTE, *solubilități*, s. f. Proprietate a unor substanțe de a se amesteca cu alte substanțe (de obicei lichide), formînd împreună o substanță omogenă. ✧ Valoare maximă pe care o poate avea într-un amestec, în condiții de temperatură dată, proporția dintr-un amestec component.

SOLUBILIZÁ, *solubilizez*, vb. I. Tranz. A aduce o substanță insolubilă, sau greu solubilă, într-o stare în care poate fi dizolvată într-un solvent.

SOLÚȚIE, *soluții*, s. f. **1.** Amestec omogen compus din două sau mai multe substanțe chimice în proporții care pot varia și dintre care una este de multe ori fluidă. *Scot din butoaiele cu soluții caustice pieile crude ale animalelor.* BOGZA, A. Î. 105. ✧ *Soluție solidă* v. solid.

2. Modalitate de a ieși dintr-un impas, de a dezlega o problemă, de a rezolva o dificultate. *Guvernul țarist nu era în stare să dea problemei țăranilor o soluție definitivă și echitabilă.* SADOVEANU, E. 230. *Ți-am spus singura soluție, dacă-ți convine.* C. PETRESCU, C. V. 133. *S-a întors din străinătate cu capul plin de planuri îndrăznețe și cu soluții sigure pentru toate greutățile.* REBREANU, R. I 50. ✦ (Mat.) Metodă de a rezolva o problemă; p. ext. rezultatul obținut. (Atestat în forma *soluțiune*) *Grigoriu era absorbit în soluțiunea ecuației sale, care numaidecît trebuia să iasă egală cu zero.* HOGAȘ, H. 71.

3. (În expr.) *Soluție de continuitate* = întrerupere a continuității; separare a părților care mai înainte erau legate între ele sau continue.

— Variantă: (învechit) **soluțiúne** s. f.

SOLUȚIONÁ, *soluționez*, vb. I. Tranz. A da o soluție unei probleme, a dezlega, a rezolva.

SOLUȚIONÁRE, *soluționări*, s. f. Acțiunea de a soluționa; rezolvare, dezlegare.

SOLUȚIÚNE s. f. v. **soluție.**

SOLVÁBIL, -Ă, *solvabili, -e*, adj. Care dispune de mijloace bănești suficiente pentru a efectua o plată; bun de plată. *Pentru a lua bani de la bancă, oricare sătean trebuie a da garanție sau în avere sau în trei săteni solvabili.* I. IONESCU, M. 302.

SOLVABILITÁTE s. f. Calitatea de a fi solvabil.

SOLVÉNT[1], *solvenți*, s. m. Substanță chimică (de obicei lichidă) care are capacitatea de a dizolva alte substanțe în masa ei; dizolvant.

SOLVÉNT[2], **-Ă,** *solvenți, -te*, adj. (În vechea organizare școlară, despre elevi, în opoziție cu bursier; și substantivat) (Elev) care plătea taxă de frecvență sau de internat. *Am fost primit solvent în internatul liceului «Sf. Sava».* GALACTION, O. I 13.

SOLVÉNȚĂ, *solvențe*, s. f. Solvabilitate.

SOLVÍ, *solv*, vb. IV. Tranz. A face să se dizolve, a dizolva.

SOLVÍRE, *solviri*, s. f. Acțiunea de a solvi. *Țemperatură de solvire.*

SOLZ, *solzi*, s. m. **1.** Fiecare dintre micile plăci dure și lucioase care, suprapunîndu-se parțial unele peste altele, acoperă corpul celor mai mulți pești și reptile, picioarele păsărilor și anumite părți ale corpului unor mamifere. *Solzi de pește, lipiți în creturi, sticleau verzui în lumina piezișă a soarelui.* SADOVEANU, O. III 654. *Se puse deci de o curățâ* [mreana] *de solzi.* ISPIRESCU, L. 280. *Șarpe lung cu solzii verzi.* ALECSANDRI, P. P. 11. (În basme) *Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese; Feți-frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțele.* EMINESCU, O. I 85. (Folosit la țară pentru cîntat, în loc de frunză) *Într-o vreme a prins a cînta din solz, ca să nu-i fie urît.* SADOVEANU, B. 144. *Dar unul cînta cu solzul.* PĂSCULESCU, L. P. 212. ✧ Fig. *Grăind așa domol prin pacea nopții, s-au apropiat de prunduri pustii și în fund s-au văzut licărind solzii de valuri ai vadului.* SADOVEANU, N. P. 34. *S-a pornit apoi vreme rea cu vînturi reci și lapoviță, care îmbrăca copacii în solzi strălucitori de gheață.* I. BOTEZ, ȘC. 70. ✧ Loc. adv. **În solzi** = așezat ca solzii, acoperindu-se în parte unul pe altul. (Fig.) [Bistrița] *își rostogolește în solzi pînza scînteietoare.* RUSSO, O. 104.

2. Fiecare dintre frunzulițele care acoperă și apără

bulbii, mugurii şi alte organe ale plantelor. *Crinul se înmulţeşte, tăindu-se solzii.* La TDRG.

3. Fiecare dintre micile plăci de metal din care sînt formate armurile sau anumite obiecte de podoabă. *Stăpîna casei, îmbrăcată într-o rochie neagră de mătasă uşoară, încinsă peste mijloc cu un colan lucrat în solzi auriţi, stătea în picioare dinaintea mea.* HOGAŞ, M. N. 20.

4. Stratul exterior pe care-l prezintă o secţiune transversală făcută într-o fibră de lînă. *Prin solzi, lîna se distinge uşor de celelalte fibre textile.*

5. Fig. (Popular) Murdărie, jeg care se depune pe piele în formă de mici cruste. *Dar eu, frate, mult mă tem De căzlariul* [= eunucul] *din harem... Buzat, negru, ras pe cap Şi cu solzii mari de crap.* ALECSANDRI, P. P. 106. ◇ Expr. **A-i cădea cuiva (sau a face să-i cadă cuiva) solzii de pe ochi** = a deveni (sau a face pe cineva să devină) dintr-o dată conştient de realitate. *După aceea i-or cădea solzii de pe ochi, şi are să se mire el singur de ce i-a fost drag.* SADOVEANU, F. J. 337. *O, Alah bun şi prea milostiv, a cuvîntat cu pătrundere Mehmet, închinîndu-se spre răsărit, fă să cadă solzii de pe ochii neştiutorului!* id. O. L. 216.

SOLZĂRÍE s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea solzilor care acoperă corpul unui animal; mulţime de solzi. *Solzăria lui era ca un curcubeu d-a lungul spinării.* DELAVRANCEA, V. V. 214.

SOLZIŞÓR, *solzişori,* s. m. Diminutiv al lui solz. *Ştiuca îi mai zise: Ţine acest solzişor, şi cînd vei gîndi la mine, eu voi fi la tine.* ISPIRESCU, L. 43. *Peştele-i grăieşte... Cu-ale mele oase Ţi-ei ridica case... Ai mei solzişori Mari şi sclipitori Le-or fi de-nveliş Şi de-acoperiş.* TEODORESCU, P. P. 91.

SOLZÓS, -OÁSĂ, *solzoşi, -oase,* adj. Acoperit cu solzi. [Şobolanii aveau] *cozile subţiri şi solzoase ca nişte pui de tîritoare.* DUMITRIU, N. 277. [Zmeii] *să fi avut picioare ca de capră şi o coadă lungă solzoasă.* SBIERA, P. 314. *Şarpe solzos Cu dinţi de os.* TEODORESCU, P. P. 404. ✦ (Bot.; despre frunze) De forma solzilor.

SOMÁ, *somez,* vb. I. Tranz. A cere (cuiva) în chip categoric (ameninţîndu-l) să îndeplinească ceva. [Bătrînul] *a somat pe Mihai să se întoarcă numaidecît acasă.* CĂLINESCU, E. 236. *L-au împresurat sătenii într-un adăpost al lui... L-au hăituit pescarii, el rătăcea ascunzîndu-se ici-colo. Atunci l-am somat eu însumi.* SADOVEANU, P. M. 118. *Pe trotuarul celălalt un soldat cu arma întinsă îl soma pe Dorcea să se oprească.* CAMIL PETRESCU, P. V. 14. ✦ (Jur.) A pune cuiva în vedere, cu formele prescrise de lege, să facă (sau să nu facă) o anumită acţiune. *Somat să-şi plătească datoria.*

SOMÁTIC, -Ă, *somatici, -e,* adj. (Med.; în opoziţie cu psihic) Care se referă la corp, al corpului, de corp. *Boli somatice.* ◇ *Celule somatice* = toate celulele corpului (cu excepţia celor sexuale).

SOMATOLOGÍE s. f. (Med.) Ştiinţă care se ocupă cu studiul corpului omenesc în viaţă.

SOMATOMETRÍE s. f. Ansamblul măsurărilor efectuate pentru a determina forma şi dimensiunile corpului animalelor.

SOMÁŢIE, *somaţii,* s. f. Acţiunea de a soma; invitaţie prin care se pune cuiva în vedere într-o formă imperativă (şi sub ameninţare de consecinţe) să facă (sau să nu facă) ceva. *La izbucnirea mulţimii răspunse o nouă somaţie ascuţită, pătrunzătoare, de trompetă, care vestea prelung moartea.* CAMIL PETRESCU, N. 22. *Uşa de sus, zăvorîtă; o somaţie, două, a treia.* C. PETRESCU, C. V. 331. ✦ Ordin scris, emanat de la o autoritate, prin care se ordonă cuiva să execute un lucru. *Am intrat practicant la o percepţie... unde scriam teancuri de somaţii galbene.* I. BOTEZ, ŞC. 62. *Moşia era scoasă în vînzare,* [proprietarul] *avea un teanc de somaţii pe cap.* VLAHUŢĂ, O. A. 273. — Variantă: (învechit) **somaţiúne** s. f.

SOMAŢIÚNE s. f. v. **somaţie.**

SÓMĂ s. f. v. **sumă.**

SOMBRÉRO, *sombrere,* s. n. Pălărie de fetru cu boruri mari. *Uriaşul cu bucle blonde ce scăpau de sub vastul sombrero... s-a dus aiurea.* ANGHEL, PR. 146. ◇ (Prin metonimie) *La anumite ceasuri, sombrere, macferlane şi lavaliere... trec pragul veneratului templu.* ANGHEL, PR. 30.

SÓMBRU, -Ă adj. v. **sumbru.**

SOMEŞÁNA s. f. (Mai ales articulat) Numele unui dans popular din Ardeal. *Zecile de perechi bat someşana.* REBREANU, I. 12.

SOMIÉRĂ, *somiere,* s. f. Reţea elastică de sîrmă, fixată de scheletul patului, peste care se aşază salteaua; p. ext. partea de tapiţerie a unui divan, prevăzută cu arcuri. *Fiecare are un pătuţ mic, cu somieră.* SAHIA, U.R.S.S. 135.

SOMITÁTE, *somităţi,* s. f. Persoană care se bucură de mare renume pentru merite deosebite într-un domeniu de activitate ştiinţifică. *Pesimismul modern german, extrema manifestare a boalei veacului, e răspîndită de unii din cei mai mari oameni de ştiinţă, de somităţi ştiinţifice.* GHEREA, ST. CR. I 64.

SOMN[1], *somni,* s. m. Peşte răpitor de apă dulce, cu corpul lung uneori de mai mulţi metri, fără solzi, lăţit în partea dinainte, cu capul mare şi turtit, cu gura largă şi cu mustăţi lungi, cu carnea albă şi grasă *(Silurus glanis). Sub stratul de struguri era o rogojină şi dedesubt, reci şi lipicioşi, pescuiţi în amurg, crapi, şalăi, albitură, plătici, somni graşi şi moi, cegi cu piele aspră.* DUMITRIU, N. 232. *Să ai la... vergi, nişte sfori potrivite şi extrem de tari, încît, încurcînd un somn de cinci şi chiar de zece kilograme, să ai mulţămirea a-l putea scoate la mal.* SADOVEANU, Î. A. 15. ◇ *Pană de somn* v. pană (**II 7**).

SOMN[2], (rar) *somnuri,* s. n. **1.** Stare fiziologică de repaus a fiinţelor, necesară redresării forţelor şi caracterizată prin încetarea totală sau parţială a funcţionării conştiinţei; stare a celui care doarme. *Somnul singur îl mai mîngîia.* ANGHEL, PR. 45. *Era tîrziu şi somnul începuse a-mi atîrna greu pleoapele peste ochi.* HOGAŞ, DR. 255. *Somn, a gîndului odihnă, O, acopere fiinţa-mi cu-a ta mută armonie.* EMINESCU, O. I 49. ◇ (Urmat de determinări atributive) *Somnul de plumb mă prăbuşi ca într-un întuneric.* SADOVEANU, O. VI 214. *N-am venit, Că somn greu m-a-nţepenit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 237. ◇ (Personificat) *Vino, soamne, de-l adoarme şi tu, peşte, de îl creşte.* DELAVRANCEA, O. II 152. ◇ Fig. *După somnul adînc al pămîntului şi al codrilor, iată că se arată iar colţ de verdeaţă.* SADOVEANU, O. VII 364. *Un şuier lung, speriat... trezeşte somnul codrilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 33. ◇ (În expresii care marchează începutul, durata, intensitatea acţiunii; uneori la dativ) *Se întinse din nou somnului.* CAMILAR, N. I 16. *Ochii i se închideau, somnul îl dobora.* GALACTION, O. I 41. *La inginer, lumina stăruia încă. Nu-l prindea somnul.* C. PETRESCU, R. DR. 250. *Moş Ion o aşează încetişor pe pat şi o acoperi. Un somn adînc o cuprinse.* BUJOR, S. 49. *Tîrziu de tot îl fură somnul.* VLAHUŢĂ, O. A. 122. *Culcă-te să tragi un pui de somn.* SLAVICI, O. I 219. *Dacă eşti aşa de fricoasă, apoi sui în căruţă şi te-aşterne pe somn, că noaptea-i numa un ceas: acuş se face ziuă!* CREANGĂ, O. A. 125. (Glumeţ, în forma de pl. *soamne) Ar fi poftit mai degrabă să fie undeva singuri, să-i tragă nişte soamne.* SADOVEANU, O. L. 238. ◇ Loc. adv. **În (sau prin) somn** = în timpul somnului, fiind adormit, dormind.

Ciobanul, lîngă turmă, culcat cu ochii-n sus, În somn, spre-o altă lume purtat a fi se lasă. MACEDONSKI, O. I 116. *Şi prin satul adormit Doar vrun cîine-n somn mai latră Răguşit.* COŞBUC, P. I 48. *Prin somn tu vei simţi trecînd fiori Prin trupul tău.* id. ib. 313. *Toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn.* CARAGIALE, O. II 356. *Iar ea vorbind cu el în somn, Oftînd din greu suspină.* EMINESCU, O. I 168. ✧ Expr. **A dormi somnul iepurelui** = a dormi uşor, iepureşte, v. iepureşte. **Somn uşor,** formulă (însoţind de obicei un salut la despărţire) prin care se urează cuiva somn liniştit. *La revedere... Somn uşor!* BASSARABESCU, V. 8. ✧ *Somn de iarnă* (sau *hibernal)* = starea de amorţire în care petrec iarna unele animale. *Stîrnise duşmănia unei albine care, mînioasă cum sînt ele în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghighi.* REBREANU, I. 128. ✧ Fig. *Şi-a pus pămîntul blană albă şi-şi doarme somnul hibernal.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 34. *Somnul plantelor* = aplecarea frunzelor sau închiderea florilor în timpul nopţii. ✧ Fig. Stare de inerţie; toropeală, amorţire. *Poporul cel mare al nostru... a dormit un somn jalnic în întunericul satelor.* SADOVEANU, O. VI 455. *Voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nemişcare, N-auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător Ce se-nalţă pîn-la ceruri din a lumii deşteptare, Ca o lungă salutare Către-un falnic viitor?* ALECSANDRI, P. A. 81. ✧ Nevoia de a dormi; senzaţie provocată de această nevoie. *Oamenii umblau în jurul focului parcă n-ar mai fi avut nici somn, nici case.* REBREANU, R. II 205. ✧ (În construcţii cu verbele « a fi », « a face » şi cu pron. pers. în dativ) *Sînt trudit şi mi-i somn.* SADOVEANU, N. F. 133. *Cînd colea, pe la apusul soarelui, vine Serilă şi zice că-i e somn.* RETEGANUL, P. III 67. *I s-au făcut somn straşnic, cît nu se mai putea ţine.* SBIERA, P. 58. *Negru-i, doamne, pămîntu, Da-i mai negru uritu; Din om te face neom, C-ai dormi şi nu ţi-i somn.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212.

2. Fig. (De obicei determinat prin « veşnic », « de veci », « al morţii » etc.) Stare a fiinţei care a încetat din viaţă; moarte. *Dar somnul cel veşnic este greu.* MACEDONSKI, O. I 51. *Să-mi fie somnul lin Şi codrul aproape.* EMINESCU, O. I 219. ✧ Expr. **A dormi somnul cel de veci** v. dormi.

— Pl. şi: (glumeţ) *soamne.* — Formă gramaticală: vocativ (rar) *soamne.*

SOMNÁ, *somnez,* vb. I. Intranz. şi (rar) refl. (Popular) A dormi. *Noi nu am somnat, Ci-am tot colindat.* PAMFILE, CR. 123. *Puţin s-a somnat. Dar ce mi-a visat.* TEODORESCU, P. P. 25. ✧ Tranz. (Cu complement intern) *Ceastă noapte mare Puţin somn somnai, Frumos vis visai.* PAMFILE, CR. 103.

SOMNAMBÚL, -Ă, *somnambuli, -e,* s. m. şi f. Persoană care suferă de somnambulism. *Cu ochii ţintă în vid privea ca un somnambul.* BART, S. M. 78. *Dreaptă ca o somnambulă ea loveşte-automatic Fildeşul sau abanosul învechitului clavir.* MACEDONSKI, O. I 87. *El nu vede pe unde calcă, nu se uită la nimeni; şi merge ca un somnambul, parc-ar pluti.* VLAHUŢĂ, O. A. 441.

SOMNAMBÚLIC, -Ă, *somnambulici, -e,* adj. (Rar) De somnambul. *Adina Buhuş lăsă telefonul în cumpăna de nichel, cu o mişcare înceată, somnambulică.* C. PETRESCU, O. P. II 164. ✧ (Adverbial) *Fără să-şi dea seama ce face, scoase chipiul şi îl aşeză somnambulic pe un teanc de cărţi.* C. PETRESCU, Î. II 103.

SOMNAMBULÍSM s. n. Afecţiune a sistemului nervos, care apare mai ales în cazuri de epilepsie şi de isterie şi se manifestă prin diferite acţiuni inconştiente (mai ales umblet) în timpul somnului. *Accidentele isterice cuprind diverse manifestări ale nevrozei (atacuri convulsive... crize de somnambulism spontan etc.).* MARINESCU, P. A. 95.

SOMNĂRÍE s. f. (Rar) Somnolenţă. *Pătruns de fluidul magnetic în care crierii înoată, te simţi furat de o somnărie uşoară şi toată fiinţa ţi se cufundă în sînul unei lene poetice.* ALECSANDRI, O. P. 10.

SOMNÍE, *somnii,* s. f. Somnolenţă. *Stătu o vreme ca într-o somnie, cugetînd la felurite lucruri nedesluşite.* SADOVEANU, O. A. II 175. *Totuşi în acest răstimp, în sufletul amînduror fraţilor care ascultau, se împletea un cîntec stins, abia auzit, ca în somnie.* id. N. P. 126. *Toate acele mii de glasuri se-nalţă cu răsunet potolit în tăria nopţii, se limpezesc în aerul ei răcoros şi leagănă în somnie auzul aromit.* ODOBESCU, S. III 19.

SOMNIFÉR, -Ă, *somniferi, -e,* adj. (Şi substantivat, n.) (Substanţă) care provoacă somnul.

SOMNIŞÓR[1] s. n. Somnuleţ.

SOMNIŞÓR[2], *somnişori,* s. m. (Bot.) Mac de grădină.

SOMNOLÁ, *somnolez,* vb. I. Intranz. (Franţuzism) A dormita, a moţăi, a piroti.

SOMNOLÉNT, -Ă, *somnolenţi, -te,* adj. (Despre oameni şi despre manifestările lor) Care e în stare de somnolenţă; care dormitează (sau pare că dormitează); toropit, moleşit (de somn). *Madame Rinalti, somnolentă, albă şi puhavă... înlocuia soţul la casă.* C. PETRESCU, O. P. I 148. *Ea singură are farmecul şi darul de a-i stimula energia somnolentă.* REBREANU, R. I 21. *Doctorul, cu veşnicu-i zîmbet somnolent, cu mişcări leneşe, intră în birou.* BART, E. 339. ✧ Fig. *Ne-am plimbat încet printre boschetele înalte, pe lîngă lacul somnolent şi am stat apoi pe bancă.* GALACTION, O. I 655. ✧ (Adverbial) *Oamenii păşeau somnolent şi indiferenţi în ploaie.* C. PETRESCU, Î. II 134.

SOMNOLÉNŢĂ s. f. Stare intermediară între somn şi trezie; moleşeală, toropeală. *Cădea într-o somnolenţă care-i aromea conştiinţa.* C. PETRESCU, A. 379. *Sus soarele începe acum să se ridice... Poetul cade iarăşi în dulcea-i somnolenţă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 176.

SOMNORÁ, *somnorez,* vb. I. Intranz. (Rar) A dormi. ✧ Tranz. (Cu complement intern) *Acel somn ce-l somnoră Grozav vis visă.* SEVASTOS, N. 173.

SOMNÓRE s. m. (Regional) Om somnoros, care nu se satură niciodată de somn. *Dar scoală odată, somnoreo.* RETEGANUL, P. III 41.

SOMNOROÁSĂ, *somnoroase,* s. f. (Bot.) 1. De obicei la sg., cu sens colectiv) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu flori albe, cu frunzele şi fructele acoperite cu peri aspri; creşte prin fînete, poieni şi margini de păduri şi are însuşiri somnifere *(Laserpitium prutenicum). Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce şi cu una de miere... şi o toarnă în fîntîna din grădina ursului.* CREANGĂ, P. 214. *Să nu mai mănînci din bucatele ce-ţi fierbe baba, pentru că-s făcute cu somnoroasă.* EMINESCU, N. 21. *Cu somnoroasă se fac scăldători copiilor, ca să le fie somn.* ŞEZ. XV 125.

2. Pidosnic.

SOMNORÓS, -OÁSĂ, *somnoroşi, -oase,* adj. 1. Căruia îi este somn; care este ameţit sau toropit de prea mult somn. *Căsăndriţa moşneagului tot îşi pleca pleoapele şi iar le deschidea încet, cu luminile sclipind în rumeneala focului, ca o pisică somnoroasă.* SADOVEANU, O. VI 250. *Tînărul o luă în braţe ca pe un copil somnoros, o aşeză în pat şi o înveli.* REBREANU, R. I 247. *Somnoroase păsărele Pe la cuiburi se adună, Se ascund în rămurele — Noapte bună!* EMINESCU, O. I 207. ✧ (Prin metonimie) *Se uită... la ferestrele negre ca nişte ochi somnoroşi.* REBREANU, I. 41. ✧ Fig. *Doineşte şi vîntul într-una, Cîntînd somno-*

roșilor ulmi. COȘBUC, P. II 16. *Din izvoare și din gîrle Apa sună somnoroasă.* EMINESCU, O. I 121. ✦ (Substantivat) Om căruia îi place să doarmă mult. *Atuncea, zise baba, culcă-te tu, somnorosule.* CARAGIALE, O. III 54. *Ioane... Ioane! Iaca somnorosu, că iar a fi adormit în podul grajdului... și nici ca să vie să mă coboare de pe cal.* ALECSANDRI, T. I 171.

2. Fig. Lipsit de intensitate sau de strălucire; fără viață, slab, stins, șters. *Cireada venea pe maluri într-un murmur somnoros de tălăngi.* SADOVEANU, O. I 369. *Nu se mai aude decît... fișîitul somnoros al apei.* VLAHUȚĂ, R. P. 11. [Popa] *stete multă vreme gînditor la opaițul ce arunca lumina somnoroasă.* SLAVICI, O. I 61. ✧ (Adverbial) *Luna revărsa tot aurul ei în odaia lui și sub această smălțuire diafană mobilele și covoarele străluceau somnoros și mat.* EMINESCU, N. 81.

SOMNOROȘÍE s. f. (Rar) Somnolență. (Fig.) *Armonia cîmpenească împle sara cu miile ei de glasuri, toate deosebite și toate contribuind la dulcea și voluptoasa somnoroșie a lunei.* EMINESCU, N. 50.

SOMNULÉȚ, *somnulețe,* s. n. Diminutiv al lui somn[2]. *Pune capul ici în poala dadei și trage un somnuleț bun.* ISPIRESCU, L. 335.

SOMOIÁG, *somoiegi,* s. m. (Iht.) Pui de somn[1].

SOMÓN, *somoni,* s. m. Pește răpitor care trăiește în Marea Nordului, (vara intră în fluvii pentru a-și depune icrele); are carnea de culoare roz *(Salmo salar). Îl avertiza că s-a epuizat provizia de... icre tescuite, somon afumat și lichior.* C. PETRESCU, O. P. II 142.

SOMOTÉI, *somotei,* s. m. Pui de somn[1], somn mic, (pînă la un kilogram). *Somotei și mrenuțe cad destul de obișnuit în cîrlig.* SADOVEANU, Î. A. 11.

SOMPTUÓS, -OÁSĂ, *somptuoși, -oase,* adj. Luxos, elegant, bogat. *Apăreau grădini și parcuri cu vile somptuoase.* VORNIC, P. 127. *Raluca poartă în portret... un veștmînt somptuos de atlas.* CĂLINESCU, E. 29. *Va trece cu echipagiul ei somptuos pe sub ferestrele d-voastră.* ALECSANDRI, O. P. 138. ✧ (Adverbial) *Tablouri numeroase, încadrate somptuos, păreau puse la întîmplare.* CAMIL PETRESCU, N. 104.

SOMPTUOZITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este somptuos; lux, splendoare. *Ceea ce sporește impresia de fast și mai mult este somptuozitatea draperiilor încrucișate.* CAMIL PETRESCU, O. II 410. *Acești miliardari duc o viață de somptuozitate, de un lux nebun, care întrece închipuirea omenească.* GHEREA, ST. CR. II 316.

SON, *sonuri,* s. n. (Astăzi rar) Sunet; ton. *Asupra sonurilor de clopot au venit amestecîndu-se cîntările buciumelor.* SADOVEANU, B. 270. *Confuzul son se pare a promite abia începutul cînteculuí.* HASDEU, I. V. 177. *Cîte o privighetoare pribagă... sloboade niște sonuri tînjitoare și regulate.* NEGRUZZI, S. I 197.

SONÁNTĂ, *sonante,* s. f. (Lingv.) Consoană care poate fi centru de silabă. *În interjecția «pst» consoana s este o sonantă.*

SONÁTĂ, *sonate,* s. f. Bucată muzicală pentru unul sau două instrumente, alcătuită din trei sau patru părți, care sînt deosebite între ele ca structură, tonalitate, ritm etc., dar care se completează într-o succesiune logică și unitară. [Artistul] *ne stă bucuros la dispoziție pentru o ședință de sonate.* CARAGIALE, O. VII 185. *Sonatele lui Beethoven, fanteziile lui Haydn... pentru ea sînt o jucărie.* NEGRUZZI, S. I 75.

SONATÍNĂ, *sonatine,* s. f. Sonată de proporții mai mici și cu o dezvoltare mai redusă. *Sonatinele lui Clementi.*

SONDĂ, *sondez,* vb. I. Tranz. **1.** A cerceta cu ajutorul unei sonde straturile unui teren, adîncimea sau fundul unei ape, starea dintr-un cîmp electric sau magnetic etc.; a explora. ✧ Fig. *Amintirea îi sondează sufletul ca o navă, care caută loc să arunce ancora.* CAMIL PETRESCU, T. II 156. ✧ Expr. **A sonda terenul** v. teren. ✦ (Med.) A cerceta sau a evacua o cavitate a organismului cu ajutorul unei sonde.

2. Fig. A cerceta, a iscodi, a ispiti gîndurile sau intențiile cuiva. *Pentru orice eventualitate, mai sondă vreo două bănci unde avea prieteni.* REBREANU, R. I 259. *Negri nu vrea să primească; zice că vrea mai întîi să sondeze intențiile lui Grigoriță Ghica.* GHICA, A. 340.

SONDÁJ, *sondaje,* s. n. **1.** Faptul de a sonda; cercetare a solului, a fundului unei ape etc. cu ajutorul unei sonde; sondare. *Făcea sondaje zadarnice, pentru a da de un izvor mare.* VLAHUȚĂ, O. A. III 59. ✦ Fig. Cercetare, investigație. *În accentul special al vorbirii, întrucîtva aspru și mai repezit decît la noi, eu descopeream vocabule moldovenești. Am devenit mai atent și am întreprins sondaje* [de limbă]. SADOVEANU, E. 139.

2. Introducerea unei sonde într-o plagă sau într-o cavitate naturală a organismului, pentru a obține evacuarea substanțelor nocive, pentru a extrage o probă în vederea unei analize etc.

3. Săpătură în pămînt, făcută pentru determinarea profilului geologic sau pentru extragerea probelor necesare analizei solului. ✧ Luare de probe dintr-un material compact, granular sau pulverulent.

SONDÁRE, *sondări,* s. f. Acțiunea de a sonda.

SÓNDĂ, *sonde,* s. f. **1.** Puț de petrol cu ajutorul căruia se exploatează un zăcămînt subteran, acționîndu-se la suprafața solului. *Sonda arde ca o spînzurătoare uriașă.* GALACTION, O. I 315. *Cînd au început a se ivi sondele negre, Zaharia Duhu și-a întors fața către bătrînă. Voia să-i citească mirarea.* C. PETRESCU, A. 404. *Plutea o atmosferă de mister. Iar sondele, macabre santinele, Își profilau scheletele pe cer.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 186.

2. Aparat care servește la extragerea unei mici cantități dintr-un material compact (pămînt etc.), granular (cereale, ciment, nisip etc.) sau pulverulent.

3. Burghiu mare, acționat mecanic, cu care se fac foraje în sol (de obicei în scopul de a-l explora și a recunoaște natura straturilor).

4. Instrument chirurgical în formă de tub cilindric, de metal sau de cauciuc, care servește la explorarea unor canale sau cavități din organism sau la drenarea unor plăgi.

5. Aparat sau dispozitiv folosit pentru determinarea adîncimii unei ape, pentru studiul atmosferei la diferite înălțimi etc.

6. (În expr.) *Balon-sondă* = balon prevăzut cu aparate de observație, care se lansează în atmosferă sau în stratosferă, pentru diferite cercetări științifice. *S. M. Vernov... a efectuat, cu ajutorul baloanelor-sondă, măsurători asupra razelor cosmice în stratosferă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 1/3.

7. Pahar de bere lunguieț și subțire, mai îngust în partea de jos.

SONDÉZĂ, *sondeze,* s. f. Aparat folosit pentru executarea forajelor la adîncimi pînă la circa 1000 m.

SONDÓR, *sondori,* s. m. Lucrător la sonde. *Sondori, mineri, vor suge din adîncuri O vlagă nouă peste continent.* DRAGOMIR, P. 21. *Tractoare negre scurmă pămîntul și fac un noroi pînă la genunchi în care sondorii intră cu bocancii lor țintuiți cu fier.* BOGZA, A. Î. 25.

SONERÍE, *sonerii,* s. f. Aparat compus dintr-un electromagnet, al cărui circuit electric se poate închide prin apăsare pe un buton, și dintr-un ciocănel, care lovește

într-un clopoțel și face să se audă sunete de semnalizare; p. ext. sunetul produs de clopoțel. *Cutare institutor pensionar se gîndea să-și instaleze sonerii de alarmă în toate părțile gospodăriei.* SADOVEANU, O. VI 385. *O sonerie chema strident, metalic și continuu.* C. PETRESCU, Î. II 158. ✦ Mică instalație, prevăzută cu un buton, prin care se pune în funcție aparatul descris mai sus. *Pe jumătate adormit încă, Horia Țincoca bîjbîise cu mîna soneria de la capătul patului.* C. PETRESCU, A. 376. *Unul din ei se înalță în vîrful picioarelor și apăsă pe sonerie.* SAHIA, U.R.S.S. 189. ✦ Mic clopot metalic care produce sunete intermitente cînd este lovit de un ciocănel activat prin intermediul unei pîrghii.

SONÉT, *sonete,* s. n. Poezie lirică cu formă fixă, alcătuită din două catrene cu rima îmbrățișată și două terține cu rima liberă, ultimul vers conținînd, de obicei, o concluzie, o subliniere expresivă a sentimentului dominant. *Cinci sonete Am scris, cum vezi, pînă acum.* ANGHELIOSIF, C. M. II 22. *Se zice, și s-a zis că-i un secret Al artei... Să știi să faci o odă unei babe, Și, fără fond, să faci un bun sonet.* COȘBUC, P. II 267. *Una din aceste dame se ocupă de literatură de cînd un poet romîn i-a adresat un sonet.* BOLINTINEANU, O. 355.

SONÉTĂ, *sonete,* s. f. Mașină de lucru alcătuită în general dintr-un berbec care alunecă pe un stîlp vertical; se întrebuințează la baterea piloților în fundul unei ape.

SONETÍST, -Ă, *sonetiști, -ste,* s. m. și f. Poet care scrie sonete.

SÓNIC, -Ă, *sonici, -e,* adj. (Despre oscilații) Care are o frecvență cuprinsă în grupul frecvențelor care pot fi auzite sau mai înaltă decît acestea. ✦ Care se referă la sunet.

SONICITÁTE s. f. Ramură a mecanicii care se ocupă cu transmiterea energiei mecanice (cu oscilații de frecvență care pot fi auzite sau mai înalte) prin fluide conținute în conducte sau prin bare solide.

SONOMÉTRU, *sonometre,* s. n. Aparat cu ajutorul căruia se pot studia legile vibrației coardelor sonore, se poate determina înălțimea unui sunet, valoarea unui interval etc. ✦ Aparat pentru măsurarea zgomotelor dintr-o sală.

SONÓR, -Ă, *sonori, -e,* adj. **1.** Care produce, prin vibrare, sunete (pline, puternice); care răsună sau face să răsune. *Răsună... muzica lui Chopin, cîntată pe sonore piane de concert sau pianine modeste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 9/1. *Mă deșteptară ca dintr-un vis clopotele cailor, mai sonore, cu bătaie mai rară.* SADOVEANU, O. VIII 18. *Rîuri de armonie Se revarsă în cascade de sub degetele ei. Și pe coardele sonore* [ale clavirului] *trece-ntreaga ei junie.* MACEDONSKI, O. I 87. ✧ *Undă sonoră, vibrație sonoră* v. c. ✧ (Adverbial) *Pașii oamenilor sună sonor pe caldarîm.* SADOVEANU, E. 114. *Cuvintele-ntre cupe sonor se-ntreciocnesc.* MACEDONSKI, O. I 257.

2. (Despre sunete, voce, rîs) Puternic, răsunător, plin, armonios. *Parcă nu-ți vine a crede că dintr-un gîtlej așa de gingaș poate porni un sunet așa de sonor.* SADOVEANU, O. VI 329. *Glasul lui e cald și sonor.* VLAHUȚĂ, O. A. III 65. [Melodia] *tot crește mai sonoră, mai plăcută, mai frumoasă.* ALECSANDRI, P. A. 126. ✧ (Adverbial) *Era veselă, rîdea sonor.* C. PETRESCU, S. 166. *Numai izvorul cîntă nostalgic și sonor.* LESNEA, C. D. 114.

3. Care amplifică sunetele, care răsună, care are rezonanță. *Vasile Mogrea se plimba... pe cimentul sonor.* C. PETRESCU, Î. II 69. *Un timp se auzi numai țăcănitul monoton al roților. Vuietul trenului pe poduri sonore de fier.* id. C. V. 9.

4. (Lingv.; despre consoane, în opoziție cu s u r d) Care se produce cu vibrarea coardelor vocale, glota fiind închisă. *Sunetul «d» este o dentală sonoră.*

5. (Despre filme cinematografice, în opoziție cu m u t) Însoțit de vorbire sau de muzică. ✧ *Pistă sonoră* v. p i s t ă (4).

6. F i g. Important, cu răsunet, renumit, p. ext. pretențios, emfatic. *Numele sonor al divului Pompei stăpînea toată larma aceasta veselă și fericită.* ANGHELIOSIF, C. L. 6.

SONORITÁTE, *sonorități,* s. f. **1.** Faptul de a fi sonor. *Capacitatea sunetelor de a diferenția sensul cuvintelor este condiționată de formarea și sonoritatea lor.* MACREA, F. 28. ✦ Muzicalitate. *Începu să citească... un șir lung de strofe de o sonoritate și de un efect ritmic fermecător.* VLAHUȚĂ, O. A. II 99. [Dan] *își da seama... de sonoritatea și modulațiile glasului.* id. ib. III 64. ✦ (Mai ales la pl.) Sunet (caracteristic). *Muzicanții cîntau, cu sonorități adînci, romanțe ungurești.* VORNIC, P. 145. *Uneori se apropia de linia dunelor de nisip, ca să asculte, în adierea vîntului, sonorități de orgă vibrînd în depărtare.* BART, E. 316.

2. Proprietatea unor corpuri de a propaga și a amplifica sunetele; rezonanță. *O veche vioară, a cărei binefăcătoare sonoritate... ne mîngîie sufletul.* CARAGIALE, N. F. 16.

SONORIZÁ, *sonorizez,* vb. I. T r a n z. A face (să fie) sonor; (cu privire la filme de cinematograf) a transforma (din mut) în sonor.

SOPÓN s. n. v. **săpun.**

SOPONEÁLĂ s. f. v. **săpunează.**

SOPONÍ vb. IV v. **săpuni.**

SOPORIFÉR, -Ă, *soporiferi, -e,* adj. (Și substantivat, n.) Somnifer.

SOPORÍFIC, -Ă, *soporifici, -e,* adj. Care produce somn; somnifer. (Glumeț) *Pe cînd efectele soporifice ale șoselei, în luptă cu a mea stăruită curiozitate de călător deștept, începuse a lua proporțiuni învingătoare... deodată mi se deschise în față un drum frumos și larg.* ODOBESCU, S. I 377. ✦ (Substantivat, n.) Medicament care provoacă somn greu, care produce anestezie.

SOPRÁN[1] s. n. Cea mai înaltă dintre cele cinci categorii ale vocii omenești (de femeie sau de copil). ✧ L o c. a d v. (Neobișnuit) **În sopran** = cu voce de sopran. *Vor cînta-n sopran și-n alt Graurii cîmpiei.* COȘBUC, P. I 301.

— Variantă: **sopráno** s. n.

SOPRÁN[2]**, -Ă,** *soprani, -e,* s. m. și f. Femeie sau copil cu voce de sopran. ✧ *Soprană de coloratură* v. c o l o r a t u r ă.

SOPRÁNO s. n. v. **sopran**[1].

SOR s. f. v. **soră.**

SÓRĂ, *surori,* s. f. **1.** Persoană de sex feminin, considerată în raport cu frații săi (indiferent de sex). *Pe sora lui Octav am găsit-o în capul scărilor, coborînd, încheindu-și mănușile.* C. PETRESCU, S. 165. *Și iarăși mi-e gîndul la patru nepoți, Copii ai surorilor mele.* COȘBUC, P. II 295. *Poate că acesta-i vestitul Ochilă... nepot de soră lui Pîndilă.* CREANGĂ, P. 244. ✧ (În forma *sor*) *Dragă sor, moartă cu dor După dulce frățior.* TEODORESCU, P. P. 127. ✧ (În metafore și comparații) *Și dîndu-i zînele-adăpost Trăia cu ele soră.* COȘBUC, P. I 67. ✧ (Urmat de un adjectiv posesiv; în forma nearticulată) *În trăsură am stat... cu mama și cu soră-mea.* SAHIA, N. 55. *Se vede că a avut vro ceartă cu soră-sa.* ISPIRESCU, L. 5. ✧ *Soră bună* = soră care are amîndoi părinții comuni cu ai fraților săi. *Soră vitregă* = soră care are numai unul dintre părinți comun cu frații săi. *Soră de scoarță* = fiică din altă căsătorie a unuia dintre soții recăsătoriți, considerată în raport cu copilul sau copiii celuilalt soț. *Această fată bună era*

horopsită și de sora cea de scoarță și de mama cea vitrigă. CREANGĂ, P. 283. *Soră de lapte* = fată care a supt deodată cu alt copil de la aceeași femeie, considerată în raport cu acel copil. ◇ Expr. **Soră cu moartea** = (ca determinativ pe lîngă anumite substantive) foarte mare, grozav. *Juruiau gospodarii o bătaie hoțului, soră cu moartea.* SADOVEANU, O. VII 358. *Făt-Frumos... căzu într-o amorțeală soră cu moartea.* ISPIRESCU, L. 106. ◇ Compuse: (Bot.) **sora-soarelui** = floarea-soarelui, v. floare; (în forma *sor*) **sor-cu-frate** = nume purtat de două plante erbacee cu flori galbene-aurii, cu fructul o capsulă *(Melampyrum).*

2. (Familiar, la vocativ) Termen cu care ne adresăm unei femei care nu ne este rudă, în semn de intimitate, prietenie sau dragoste; dragă. *Să mai bată, soro, vîntul, Dac-o vrea.* COȘBUC, P. I 224. *Ia poftim, soro, mai bine să mîncăm ceva.* CREANGĂ, A. 60.

3. Fig. Tovarășă; prietenă. *Cucu-ntreabă: Unde-i sora viselor noastre de vară?* EMINESCU, O. I 121. ✦ Țară, limbă etc. de aceeași origine cu alta, cu afinități comune. *De sute de ani, două țări surori... Moldova noastră și Valahia... se sfîșie și se mănîncă între dînsele.* CREANGĂ, A. 162. [Italie] *tu vii ca un cîntec de soră la sora ce-n lume s-a dus.* EMINESCU, O. IV 36.

4. Cel mai mic grad în ierarhia călugărească în mănăstirile de femei; femeie care are acest grad călugăresc. *Sus, în deal, la mănăstire, Plînge sora-ntr-o grădină... Dup-a lumii fericire.* ALECSANDRI, P. A. 42.

5. (Uneori determinat prin «de caritate») Infirmieră. *Cele cîteva surori de caritate își dădeau toată osteneala să strecoare în sufletele acestor țărani bolnavi binefăcătoarea putere a nădejdii.* MIRONESCU, S. A. 123.

6. (În expr.) *Soră de mireasă* = drușcă. *Anca și Persida erau surori de mireasă și seca Lena le făcuse haine la fel.* SLAVICI, O. II 40.

— Forme gramaticale: gen.-dat. (familiar) *sorei* (CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 224, 4/1), (urmat de un adj. pos.) *soru-*. — Variante: **suróră** (D. ZAMFIRESCU, R. 276, TEODORESCU, P. P. 509), **soróră** (MARIAN, NU. 632), (învechit și popular) **sor,** *surori* și (rar) *sori* (ALECSANDRI, P. I 196), s. f.

SORB[1], *sorbi*, s. m. Arbore cu frunze lobate, cu flori albe și fructe roșietice cărnoase; crește prin pădurile de cîmpie și de deal *(Pirus torminalis). Vulturi lacomi, bufne, corbi, Veniți iute la mîncare, Lăsați cuibul de prin sorbi.* NEGRUZZI, S. II 80. *Sorbul face fructe roșii, cu care se hrănesc paserile.* ȘEZ. XV 126.

SORB[2], *sorburi*, s. n. **1.** Vîrtej de apă cu un ochi adînc la mijloc. *Era gușat olarul, parc-avea două cimpoaie sub bărbie. Vorbea, cimpoaiele... se umflau, se dezumflau, gîlgîiau ca apa în sorb cuvintele.* STANCU, D. 43. ◇ Fig. *M-au urcat pe culmea slavei, într-un rai de strălucire, Și m-au prăbușit în sorburi de-ntuneric și-amăgire.* DAVILA, V. V. 101. ◇ (În mitologia populară) *Sorbul mărilor* = vîrtej mare în miijlocul mări, în care se strîng apele de pe pămînt și care înghite corăbiile. *Și l-a aruncat în sorbu mărilor, În bătaia vînturilor.* MAT. FOLK. 1564. *Sorbul pămîntului* = marea care desparte lumea noastră de presupusa lume de dincolo de mormînt.

2. Piesă metalică cu mantaua perforată sau prevăzută cu o sită, care se montează la capătul introdus în lichid al unei țevi aspiratoare, pentru a împiedica aspirarea corpurilor străine; p. ext. țeavă, conductă aspiratoare. *Patru țevi negre se afundă în apele Dunării și sug necontenit lichidul necesar fabricării cimentului. Țevile se numesc sorburi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 180, 2/2. *În mlaștină se scobise cu mare greutate... o fîntînă pentru sorbul pompei.* SADOVEANU, P. M. 223.

SORBEÁLĂ, *sorbeli*, s. f. (Regional) Sorbitură (2).

SORBESTREÁ, *sorbestrele*, s. f. Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu rizom gros, cu tulpina dreaptă, cu frunze crestate pe margini, cu flori fără corolă; crește prin pășuni și fînețe și este folosită în medicina populară contra hemoragiilor *(Sanguisorba officinalis).*

SORBÉT, *sorbeturi* și *sorbete*, s. n. Băutură răcoritoare, preparată din suc de fructe și lichior. *Ah! tulbure-i, doamne, impusul sorbet și limpede-i vinul oprit de profet.* COȘBUC, P. I 211. *Făt-Frumos... fu primit de Alb-împărat cu multă cinste și îmbiat cu felurite sorbeturi răcoritoare.* POPESCU, B. I 11. *Se întrebuințau sorbetele turcești și braga moldovenească.* KOGĂLNICEANU, S. A. 96.

SORBÍ, *sorb*, vb. IV. Tranz. **1.** A bea trăgînd lichidul în gură cîte puțin, cu buzele (și de obicei cu zgomot). *Și-a turnat în cele din urmă și lui însuși și m-a îndemnat și pe mine să sorb numai o picătură.* SADOVEANU, N. F. 15. *Într-un salon, o mulțime de femei și de bărbați sorb ceaiul aromat.* GÎRLEANU, L. 44. *Îmi luai locul... în colțul canapelei și liniștit, îmi sorbeam cafeaua și îmi fumam țigara.* HOGAȘ, M. N. 39. ◇ (Complementul este indicat printr-un partitiv) *Ca niciodată soarbe din cafea mai alene.* BASSARABESCU, S. N. 13. ✦ (Complementul indică băutura, p. ext. recipientul în care este pusă) A bea repede și cu lăcomie (golind vasul). *Boierul... sorbi cu ochii închiși paharul mare de vin.* SADOVEANU, O. VII 156. *Sorbeau la vin parcă s-ar fi bătut zece nebuni la gura lor.* POPESCU, B. II 51. *A sorbit cupa pînă la picătura din fund.* CARAGIALE, O. III 74. *Setilă sorbea apa de prin bălți și iazuri.* CREANGĂ, P. 247. ◇ Fig. *Sărutări fără de număr el îi soarbe de pe gură.* EMINESCU, O. I 104. *Cu gîndul, ea soarbe poate o eternitate de fericiri.* ODOBESCU, S. III 36. ◇ Expr. **A sorbi** (pe cineva) **într-o lingură** (sau **într-un pahar**) **de apă,** se spune: **a)** cînd cineva se uită cu mare dragoste la altul. *Pot să zic fără păcat că eram frumușică în pelinci, de-ți venea să mă sorbi într-o lingură de apă.* GANE, N. II 162. *Și așa de... drăgălașă mai rar, încît s-o sorbi într-un pahar cu apă.* ISPIRESCU, L. 352; **b)** cînd cineva îl urăște pe altul. *Supăratu-s-a nevasta pe zmeu, de să-l fi putut, l-ar fi sorbit într-o lingură de apă.* BOTA, P. 85. *Îl pizmuiesc și, numai dacă ar putea, l-ar sorbi într-o lingură de apă.* MARIAN, O. I 308. **A sorbi** (pe cineva) **cu ochii (din ochi** sau **cu privirea)** v. ochi. **A sorbi credință** v. credință. **A sorbi cuvintele** (sau **vorbele, șerbul** etc.) **cuiva** = a asculta sau a citi cu mare atenție și interes spusele cuiva. [Herdelea] *rupse plicul și sorbi cu înfrigurare cele șase pagini de scris mărunt.* REBREANU, R. I 31. *Așa cum era Pangrati, dar ne era drag și sorbeam lecțiile lui.* HOGAȘ, H. 69. *În ochii tînărului se vedea dorința sinceră de a auzi, de a sorbi cuvintele lui Dan.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38.

2. A suge, a absorbi, a înghiți. *Bătrîna cu broboadă cernită a dispărut, parcă ar fi sorbit-o umbra chiliei deschise.* SADOVEANU, N. P. 45. *Apa se repezi năprasnic să-l soarbă, și mai multe nu.* DELAVRANCEA, la CADE. *Dunărea... soarbe 120 de riuri.* VLAHUȚĂ, la CADE. ◇ (Poetic) *Curînd desimea codrilor ne sorbi în adîncurile sale nestrăbătute.* HOGAȘ, M. N. 205. [Soarele] *în curînd... apare pe orizontul aurit, Sorbind roua dimineții de pe cîmpul înverzit.* ALECSANDRI, P. A. 120. ◇ Fig. *Ochii? Cîte dulci imagini au sorbit a lor lumine.* EMINESCU, O. IV 45. *Holera la el sărea... Gură pe gură punea, Buze pe buze lipea, Zilele i le sorbea.* ALECSANDRI, P. P. 39. ✦ A preocupa, a captiva. *Atît de mult basmele și visele-mi sorbeau viața, încît chiar lăcomia copilărească dispăruse; ba uneori trebuia cu d-a sila să mă puie la masă.* DELAVRANCEA, T. 20.

3. A trage în piept (cu nesaț), a inspira adînc (aer, miresme). *Fata... sorbea, cu capu-nălțat și cu nările tremurătoare, mireasma văii.* SADOVEANU, O. VII 58. *De-aș putea să sorb aerul Moldovei cu patima cu care-l sorbii*

la întîia zi, după 22 de ani de pribegie. DELAVRANCEA, O. II 183. *Am sorbit din adînc vîntul rece.* CARAGIALE, P. 38. ◇ Fig. *Învață-mă să rîd cu tine-n soare, Să-i sorb lumina caldă.* TOPÎRCEANU, B. 86. *O, steaua mea, alungă norii, Să-ți sorb clipirile senine, Să trec prin furia viltorii Cu ochii țintă către tine.* CERNA, P. 24. ◇ (Complementul este indicat printr-un partitiv) *Mă du departe, mai departe! La munți cu fruntea de zăpadă, Să sorb din freamătul pădurii ș-al ierburilor din livadă.* GOGA, C. P. 11.

SORBÍRE, *sorbiri,* s. f. Acțiunea de a sorbi; sorbitură. *Nouri groși, plumburii, măturau crestele dealurilor... porniți parcă să înghită dintr-o sorbire satul ce dormea adînc.* REBREANU, I. 118. *Vin la Milcov cu grăbire, Să-l secăm dintr-o sorbire.* ALECSANDRI, P. A. 105.

SORBÎT s. n. (Rar) Sorbitură. *Gruia vadra o prindea Și dintr-un sorbît o bea.* POP.

SORBITÓR, -OÁRE, *sorbitori, -oare,* adj. Care soarbe sau absoarbe.

SORBITÚRĂ, *sorbituri,* s. f. **1.** Faptul de a sorbi, sorbire, absorbire. *Simți că un oarecare lucru, un fel de sorbitură îl trăgea și îl tot mișca din loc... unde venea, mare vericule, asupra lui năbădăioasa de scorpie, și tot sugea văzduhul, ca să tragă într-însa și pe bietul George.* ISPIRESCU, L. 138. *Trăgînd din cînd în cînd, cu sorbituri zgomotoase, cîte o gură din cafeaua și berea ce li sta dinainte.* EMINESCU, N. 37. ✧ Cantitate de lichid sorbit dintr-o dată; înghițitură, dușcă. *O dată cu primele sorbituri șirul vorbelor începea a curge.* ARDELEANU, D. 26. *Fragedul arhaism al acestui «cîntic de lume» va fi ca o sorbitură de apă limpede și răcoroasă.* ODOBESCU, S. III 122. ◇ Loc. adv. **Dintr-o (singură) sorbitură** = dintr-o singură înghițitură, dintr-o dată. *Mă roșii ca focul, și dintr-o sorbitură înghiții tot salepul.* DELAVRANCEA, H. T. 282. *Setilă, dînd fundurile afară la cîte o bute, horp! ți-o sugea dintr-o singură sorbitură.* CREANGĂ, P. 261.

2. (Regional) Mîncare lichidă; zeamă, ciorbă, supă; sorbeală. *O femeie c-o oală, în care avea și ea, sărmana, ceva sorbitură.* MARIAN, O. I 229. *Cum s-a pus sorbitura, toți cei adunați se așază la masă.* id. NA. 230.

SÓRCOVĂ, *sorcove,* s. f. Rămurică sau bețișor împodobit cu flori artificiale de diferite culori, cu care umblă copiii, în dimineața zilei de anul nou, urînd sănătate cunoscuților. *Pe înserate, mama intră cu două sorcove.* DELAVRANCEA, H. T. 284. *Mamă, mie mi-e frig cînd stau în casă... mai bine ar fi să mă duc cu sorcova.* id. S. 185. *Sorcova, Vesela, Peste vară, Primăvară Să-nfloriți, Să mărgăriți, Ca un măr, Ca un păr, Ca un fir de trandafir.* TEODORESCU, P. P. 159. ✧ Expr. **A fi ca o sorcovă** = a fi prea împopoțonat.

SORCOVĂȚ s. m. v. **sorocovăț.**

SORCOVEÁLĂ, *sorcoveli,* s. f. Faptul de a sorcovi.

SORCOVÍ, *sorcovesc,* vb. IV. Tranz. A umbla cu sorcova; a ura cu sorcova. *Rostind cuvintele acestea și lovind încetișor cu sorcova pe cei de casă, zic că-i sorcovesc.* MARIAN, la CADE. ✦ (Glumeț) A bate. *Uneori întorcea biciul și o sorcovea cu codiriștea de corn.* SANDU-ALDEA, la CADE.

SORCOVÍT s. n. Sorcoveală. *Umblă cu sorcovitul.*

SORDÍD, -Ă, *sordizi, -de,* adj. Murdar; dezgustător. *Decorul e aproape același: imense și leproase case de raport, apartamente umede și întunecoase, mansarde sau subsoluri sordide, curți ascunse.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 488, 3/4.

SOREÁN, *soreni,* s. m. (Iht.) Obleț. *O știucă se zvîrli pe fața bălții, fulgerînd după soreni.* SADOVEANU, O. A. II 146.

SORGÍNTE, (1, rar) *sorginți,* s. f., (2, rar) *sorginte,* s. n. **1.** Izvor, sursă de informații. *Putem spune, din sorginte autorizată, că ieri s-a petrecut... o scenă, care caracterizează situațiunea întreagă.* CARAGIALE, O. II 298. *Din sorginte particulară nu am vreo știre.* id. ib. VII 38.

2. (Învechit) Izvor de apă. *Pe aici erau grădinile lui Priam și sorgintele Seamandrului.* BOLINTINEANU, O. 308. *În stînga acestei gîrle, la munteni, cum le numesc localnicii, sînt salamuri sau sorginte de apă sărată.* I. IONESCU, P. 31.

SORÍ, *soresc,* vb. IV. Refl. A se încălzi la soare. *Copii în durligi se soreau pe prispe.* SADOVEANU, O. III 370. *Moș Mihai stă pe prispa casei, sorindu-se ca o șopîrlă.* SANDU-ALDEA, U. P. 217. *Gîze roșii care se soreau cu nespusă lene.* EMINESCU, N. 94. ✧ Tranz. *Butucii din spatele nucului își soreau strugurii brumați și grei, pîrguiți de timpuriu.* C. PETRESCU, S. 178. *Prin deșert străbat sălbatec mari familii beduine, Sorind viața lor de basme pe cîmpie risipiți.* EMINESCU, O. I 45.

SORIOÁRĂ s. f. v. **surioară.**

SORÍT[1], *sorite,* s. n. (Logică) Silogism complex, alcătuit dintr-un lanț de premise așezate așa, încît atributul uneia să fie subiectul premisei următoare, concluzia avînd, ca subiect, subiectul primei premise și ca atribut atributul penultimei premise.

SORÍT[2]**, -Ă,** *soriți, -te,* adj. Însorit. *Acuma acolo, în rîpi sorite, scot botul din peșteri urșii.* SADOVEANU, B. 119.

SORÍȚĂ, *sorițe,* s. f. (Rar) Surioară. *Mirel de la masă, Pe sorița noastră, N-om da nicidecum.* MARIAN, NU. 605.

SORMAÍT s. n. Aliaj dur compus din crom, nichel, mangan, siliciu, carbon și fier.

SORÓC, *soroace,* s. n. **1.** Termen fixat pentru săvîrșirea unei acțiuni sau pentru îndeplinirea unei obligații (v. scadență); interval de timp în cuprinsul căruia sau la sfîrșitul căruia se efectuează un lucru. *Măria-ta, urmă cu îndrăzneală oșteanul, ne-am înfățișat, căci măria-ta ai hotărît pe azi sorocul.* SADOVEANU, O. VII 109. *Nu cumva s-o șteargă înainte de sorocul plăților.* CARAGIALE, O. III 39. *Și-n sorocul care îl orînduiesc, Cu încredințare hoțul ți-l ghicesc.* PANN, P. V. I 32. ✧ Expr. **A simți sorocul** = a respecta cu strictețe un termen de plată, a fi punctual la o scadență, a-și achita datoriile la timp. *Tot satul era însemnat pe o scoarță a unei vechi cărți de rugăciuni ca datornic — și vai de mama celui ce nu sfințea sorocul.* CAMILAR, N. I 332. **A i se împlini** (cuiva sau la ceva) **sorocul** = a înceta să mai existe, a ajunge la sfîrșitul existenței; (despre persoane) a muri. *Mi-a slăbit glasul, mi s-a întunecat vederea... mi s-a împlinit sorocul.* ALECSANDRI, T. 1640. **(Pe) la soroace** = la zile mari; din cînd în cînd. *Poveștele, blîndețea, o vorbă aspră la soroace... au gonit... pornirile și deprinderile rele.* CARAGIALE, O. I 304. *Spune și el la soroace cîte un cuvînt nepotrivit la sfat.* ODOBESCU, S. I 397. *Cît pentru darul vorbei, ce crezi că îl ai poate, E numai o părere... Adevărat, se întîmplă să zici pe la soroace Cîte o vorbă, două, care la unii place.* ALEXANDRESCU, M. 269. ✦ Răstimp. *Slujind... cîteva soroace de-a rîndul, acum era bătrîn.* CREANGĂ, P. 297. ✦ Epocă a anului, cînd se coace și se strînge recolta; recolta culeasă. *La crîșmuță-ntre priloage... rachiu bun de trei soroace Și vinul de trei priloage Cine bea copii nu face.* ȘEZ. I 14. *Rachiuaș din trei soroace.* SEVASTOS, C. 243. ✦ (Popular) Menstruație.

2. Dată (fixată în practica creștină) cînd se pomenesc morții; slujba religioasă care se face cu acest prilej (v. parastas). *Știu că dacă m-ar omorî pe mine, mi-ai juca hora la soroace în loc să-mi faci pomană.* CARAGIALE, O. I 244. *Și-oi vinde cojoacele Ca să-i fac soroacele.* MARIAN, S. 22. *D-ei fi mort, să te jelesc... Soroace să-ți împlinesc.* TEODORESCU, P. P. 527.

3. Margine, limită. *Încarcă-ți dobitocul pînă unde e sorocul.* PANN, P. V. II 64. ✦ Loc anumit, loc fixat. *L-om cresta în trei soroace, Ş-om da focul la conace.* SADOVEANU, N. F. 20.

4. Rost, socoteală, orînduială, regulă. *Bate tu marginile... Eu să bat mijloacele, Că le știu soroacele.* ALECSANDRI, P. P. 146. ✦ (Regional) Ursită, soartă; prevestire. *Tu, ceas slab... du-te cu sorocul meu, Cu puterea lui dumnezeu.* ŞEZ. XXI 70.

SOROCEÁLĂ, *soroceli,* s. f. (Popular) Sorocire.

SOROCÍ, *sorocesc,* vb. IV. Tranz. (Astăzi rar) **1.** A fixa data la care urmează să se efectueze un lucru; a pune termen. *Tată, am venit să sorocim nunta.* STANCU, D. 175. *Pînă să le spun o vorbă de mîngîiere, pînă să sorocim înmormîntarea, iacă vremea că se duse.* GALACTION, O. I 257. ✧ Refl. pas. *Nunțile se sorocesc în sat între crăciun și sf. Toader.* STANCU, D. 172. ✦ A hotărî, a decide. *Să învieze cînd o soroci dumnezeu.* ŞEZ. V 135.

2. (În superstiții) A ursi, a descînta, a meni. *Duhurile... ascultătoare de cei ce știu să le sorocească.* GORJAN, H. IV 47. *Apă curgătoare, Eu te sorocesc Tot cu pîne și cu sare Să lecuiești pe cutare.* TEODORESCU, P. P. 383.

SOROCÍRE, *sorociri,* s. f. (Astăzi rar) Acțiunea de a soroci și rezultatul ei. ✦ Menire, ursită, destin. *Toată lumea stă ș-așteaptă să-i iasă norocu și sorocirea.* ŞEZ. II 210.

SOROCÍT, -Ă, *sorociți, -te,* adj. (Popular; despre date, termene, evenimente) Hotărît, stabilit, fixat. *În ziua sorocită... pleacă la tîrg.* STANCU, D. 83. ✦ Vrăjit, ursit, menit, predestinat. *De-i este făcut cu mătrăgună sorocită, eu îl desfac.* ŞEZ. II 133.

SOROCOVĂȚ, *sorocoveți,* s. m. (Mold.; și în forma *sorcovăț*) Veche monedă de argint, a cărei valoare a variat în decursul timpului. *Cîștiga cu greu cîțiva sorcoveți, cosînd și bătînd în cuie ciubote de piele de vacă.* SADOVEANU, E. 115. *Lui dascălul Vasile a Vasilcăi plăteam numai cîte un sorocovăț pe lună.* CREANGĂ, A. 16. *Aș da doi sorocoveți ca să fiu într-o droșcă.* ALECSANDRI, T. 1168. *Rămas bun, sorocovăț, cum te schimb, nu te mai văz!* ŞEZ. XIX 59.

— Variantă: **sorcovăț** s. m.

SORÓRĂ s. f. v. **soră.**

SORÓS, -OÁSĂ, *soroși, -oase,* adj. (Rar) Însorit. *Va suferi și simți nostalgii... regrete și dureri după văile soroase ale Cașmirului.* IONESCU-RION, C. 43.

SORT, *sorturi,* s. n. (Termen comercial) Fel, gen, specie, categorie, calitate (de mărfuri, de produse). *S-au pus în producție noi sorturi de conserve de legume.*

SÓRTA[1] adv. (Învechit, rar) Tocmai, chiar. *Puși la dobîndă cu zece la sută, dau sorta 500 de galbini pe an.* ALECSANDRI, T. 1271.

SORTÁ[2], *sortez,* vb. I. Tranz. A alege, a aranja, a repartiza (mărfuri) pe sorturi, după calitate, culoare, dimensiuni etc.; a împărți, a aranja pe sorturi.

SORTÁRE, *sortări,* s. f. Acțiunea de a sorta.

SORTATÓR[1], *sortatoare,* s. n. Mașină sau dispozitiv pentru sortat diferite materiale și produse.

SORTATÓR[2], **-OÁRE,** *sortatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care lucrează la sortarea și trierea materialelor și a produselor într-o fabrică, într-o uzină. *Sortator de lînă.*

SORTÍ, *sortesc,* vb. IV. Tranz. (Întrebuințat mai ales la timpurile compuse) A determina soarta, destinul cuiva; a ursi, a meni, a predestina. *Voia tatei, voia țării, asta ne-a sortit ursita.* EFTIMIU, Î. 26. *Pînă acum voise s-o ia numai pentru că era fata lui Baciu și fiindcă părinții lor i-au sortit unul altuia.* REBREANU, I. 115. *Se vede că așa mi-a fost sortit și n-am ce face.* CREANGĂ, P. 274.

SORTIMÉNT, *sortimente,* s. n. (Termen comercial) Ansamblu de mărfuri cu repartiția lor pe sorturi. *Este necesar ca în ramurile producătoare de bunuri de larg consum să se producă cantități sporite de mărfuri în sortimente cît mai variate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2756.

SORTÍT, -Ă, *sortiți, -te,* adj. Destinat, predestinat, ursit, menit.

SORȚ, *sorți,* s. m. (Mai ales la pl.) Alegere, desemnare, repartiție, prin aruncarea unor zaruri, prin tragerea unor bilete etc., care lasă să decidă întîmplarea, dînd însă șanse egale tuturor participanților; zaruri sau bilete folosite la această operație. ✧ Expr. **(A trage) la sorți = a)** a hotărî, prin sorți, o împărțeală, un cîștig etc.; a participa, ca parte interesată, la o alegere prin sorți. *Cine să fie purcar? — La sorți!* DELAVRANCEA, O. II 289; **b)** (și în expr. **a trage sorți** sau **sorț**) a recruta prin sistemul sorților. *Eram abia de douăzeci și unu de ani cînd îmi veni rîndul să trag la sorți.* GANE, N. II 90. *Constantin trăsese sorț de cu primăvară și-l luase dorobanț.* GALACTION, O. I 126. **A cădea** (sau **a ieși**) **la sorți** = a fi ales sau desemnat prin sorți. **A se alege sorții** = a se ajunge la rezultat (în favoarea uneia dintre părți). *Sorții trebuiau să se aleagă în scurt.* SADOVEANU, O. I 4. **Sorți de izbîndă** = posibilități de reușită; șansă. *Nu face niciodată încercări fără rost, fapte care n-au de fel sorți de izbîndă.* CAMIL PETRESCU, O. II 441. *Ochii tuturora se îndreptau curioși spre cei doi luptători, măsurîndu-le, după înfățișare, sorții de izbîndă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 36.

SORȚÁR, *sorțari,* s. m. (Învechit) Tînăr care (potrivit unui vechi sistem de recrutare) trăgea la sorți pentru a fi luat în armată (și repartizat la o anumită armă); recrut. *În pîlc, sorțarii sînt porniți La drum.* NECULUȚĂ, Ț.D. 100. *Orice tînăr, fie sorțar sau voluntar, dintre cei care știu carte, ar trebui să noteze într-un caiet toate barbariile pe care le îndură.* DEMETRESCU, O. 221.

SORȚÁȘ, *sorțași,* s. m. (Rar) Sorțar. *Înspre sară, cam pe aceeași vreme cînd, acum trei ani, plecase ca sorțaș, Dinu stătea palid și prăpădit înaintea subprefecturii, cu fiare legate de mîni, cu doi călărași la spate.* BUJOR, S. 50.

SORȚÍRE s. f. (Rar) Soartă. *Natura-și urmărește sorțirea nencetată.* MACEDONSKI, O. I 48.

SORUREÁ, *sorurele,* s. f. (Rar) Surioară.

SOS, *sosuri,* s. n. Nume generic pentru diferite preparate culinare lichide sau vîscoase (de obicei bogate în condimente) cu care se pregătesc sau care însoțesc unele mîncări. *Carne de vită cu sos bun.* SEVASTOS, N. 288. *Un pește mare cu ce sos să-l gătească? Căci lebăda gîtoasă Voia să dea o masă.* ALEXANDRESCU, M. 403. ✧ Expr. **A se amesteca** (sau **a se băga**) **în toate sosurile** = a se amesteca în chestii sau în situații încurcate, suspecte.

SOSÍ, *sosesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A ajunge undeva (după un drum lung). *Drumețul a sosit în dreptul fîntînii.* CARAGIALE, O. III 52. *Durduind soseau călării, ca un zid înalt de suliți.* EMINESCU, O. I 148. *Iată, după lungă cale Cu plăcere-aici sosesc.* ALECSANDRI, T. I 349. ✧ (În construcții cu dativul pron. pers.) *Nu mai putea de bucurie că îi sosise așa voinic chipeș.* ISPIRESCU, L. 22. ✧ (Despre obiecte văzute în mișcare) *Apele lui sosesc limpezi, rostogolindu-se mereu mai departe.* BOGZA, C. O. 14. *Numai de ar sosi mai repede vagonul cu mobile.* C. PETRESCU, C. V. 11. *În vremea aceasta, sosise la curtea împărătească scrisori secrete ale lui Basta împotriva lui Mihai-vodă.* BĂL-

CESCU, O. II 271. ◇ Refl. (Popular, rar) *Că nouă ni s-a sosit o pustie de hîrtie.* HODOȘ, P. P. 203.

2. Intranz. (Despre termene, intervale de timp) A începe să se desfășoare. *Toamna a sosit, soarele apune trist.* DELAVRANCEA, A. 15. *Sosise noaptea. Din apus Se răsfira fierbînd un nor, De-un rece vînt adus.* COȘBUC, P. I 233. *Așadar, cînd sosește primăvara, amice vînătorule, îndură-te și tu și lasă gingașei Vineri și dulcelor ei dezmierdări, întreagă domnirea lumii.* ODOBESCU, S. III 41. *Mie timpul mi-a sosit, Timpul de căsătorit.* ALECSANDRI, la TDRG. ◇ Expr. **A-i sosi** (cuiva) **veleatul** (sau **ceasul**) = a-i veni cuiva timpul să moară, a fi pe punctul de a muri. *Pasămite, i se împlinise și lui, îi sosise veleatul.* ISPIRESCU, U. 119.

3. Tranz. (Învechit și popular) A ajunge (pe cineva) din urmă, a prinde. *Ion se crezu ajuns iar în preajma lumii și zori să sosească pe țigănuș, care se făcea că merge înainte, dar alene.* VISSARION, B. 113. *Pe cînd se lupta să deschiză ușa cu mîna stîngă... Irina a mamei Argiriței îl sosi de pe urmă, cu un maldăr de găteje și de viță uscată.* DELAVRANCEA, S. 188. *Dar ceata de hiare o văd... mă sosește. Fierbintea-i suflare acum o simții.* ALEXANDRESCU, M. 42. ✦ A prinde fără veste, pe neașteptate; a surprinde. *Mă sosi și noaptea.* GORJAN, H. I 150. *Fugi deochi dintre ochi, că te-ajunge, te sosește și amar te pedepsește.* ȘEZ. III 195.

4. Intranz. (Neobișnuit) A ajunge în situația să...; (impersonal) a se întîmpla să... *Lăcomind la al altuia, sosește de pierde și al său.* ODOBESCU, S. III 151.

SOSIÁRCĂ, *sosiarce,* s. f. (Învechit) Sosieră. *Dînd în osebită sosiarcă și un sos cu tocătură.* DRĂGHICI, la TDRG.
— Pronunțat: *-si-ar-.*

SOSIÉRĂ, *sosiere,* s. f. Vas de porțelan, de sticlă sau de metal, în care se servesc la masă unele sosuri. *Desfăcu oasele peștelui, turnă maioneză din sosieră.* C. PETRESCU, A. 372.

SOSÍRE, *sosiri,* s. f. Faptul de a sosi; venire, ajungere. *Înainte de sosirea trenului, Ilenuța Precup a ieșit din gară împreună cu Mihail Peclu.* C. PETRESCU, A. 430. *Puțin după sosirea mea în Iași, am fost admis în audiență la Mihai-vodă Sturza, prezentat de secretarul său, maiorul Kogălniceanu.* GHICA, S. A. 100. *Îndată ce vestea sosirii lui s-a împrăștiat, toți tovarășii... au alergat să-l vadă.* NEGRUZZI, S. I 84. ◇ Fig. *Dar pe tine, an tînăr, te văz cu mulțumire! Pe tine te dorește tot neamul omenesc! Și eu sînt mică parte din trista omenire, Și eu a ta sosire cu lumea o slăvesc!* ALEXANDRESCU, M. 4.

SOSÍT[1] s. n. (Numai în expr.) **Bun sosit** = formulă de salut, folosită la întîmpinarea cuiva; bine ai venit. *Bun sosit la noi, voinice, zise craiul, cam cu jumătate de gură.* CREANGĂ, P. 197. *Bun sosit, frate Ghemiș! Bine făcuși că venișI.* ALECSANDRI, P. P. 130. (Rar) **Pe sosite** = pe drum, pe curînd, pe aproape. *Moș Simion... socotind că sfîrșitul vieții e pe sosite, își ciopli singur un sicriu.* VLAHUȚĂ, la TDRG.
— Formă gramaticală: (în expr.) *sosite.*

SOSÍT[2]**, -Ă,** *sosiți, -te,* adj. Venit (de pe drum) într-un anumit loc; ajuns la destinație. *De-a fi un sol de pace, să fie bun sosit.* ALECSANDRI, T. II 141. ◇ (Substantivat, mai ales determinat prin «nou») *Prima casă în care a trebuit să intru a fost casa lui. Aveam sfiala și neliniștea noului sosit.* GALACTION, O. I 93. *Vom vorbi încă de un nou sosit.* BOLINTINEANU, O. 419.

SOSITÓR, -OÁRE, *sositori, -oare,* adj. Care sosește, care vine, ajunge undeva. *Gloatele barbare cu Aripert al lor Primeau puteri într-una din gloate sositoare.* COȘBUC, P. I 163. *Vine, vine... iată-l sositor.* ALECSANDRI, T. 977. ◇ Expr. **Bob sositor** = bob (folosit în ghicitul cu bobii) care cade stingher în partea dreaptă a ciurului și care este socotit că prevestește sosirea cuiva; p. ext. musafir care sosește pe neașteptate. *Uită-te singură, sufletul mămucăi, și nu te mai îndoi. Rămîne bob stingher iarăși, adică bob sositor, întîi cu mîhnire și la urmă cu bucurie.* SADOVEANU, Z. C. 208. *Poftirea lui cuconu Ioniță era numai așa, de formă, căci d-lui era, mai totdeauna, bob sositor.* HOGAȘ, H. 13.

SOSMÁ, *sosmale,* s. f. Gaură mare care încheie un sistem de copci mai mici, folosită de pescari pentru întinderea năvodului sub gheață.

SOTÉ, *soteuri,* s. n. Mîncare pregătită din zarzavat fiert și opărit cu unt. *Sote de mazăre.* ◇ (Adjectival, invar.) *Mazăre sote.*

SÓTNIC, *sotnici,* s. m. **1.** (Învechit) Comandant al unei sotnii de cazaci; ofițer de cazaci (echivalent în grad cu locotenentul). *Cetele lor se compuneau din cîte o sută de oameni comandați de centurioni sau sotnici.* HASDEU, I. V. 72.

2. (Mold.) Paznic, străjer. *Stăteam în preajma cîrligelor ori a lesei toată noaptea, sotnic nedezlipit, ascultînd povești încete la focul de găteje.* SADOVEANU, la CADE.

SÓTNIE, *sotnii,* s. f. (Învechit și arhaizant) Unitate de cavalerie de cazaci (numărînd o sută de soldați). *De la Ostrovul Moldovenilor aveau a se ridica treizeci de sotnii și două sute patruzeci și cinci de care de război.* SADOVEANU, N. P. 313.

SOȚ, *soți,* s. m. **1.** Bărbatul considerat în raport cu soția lui. *Mă duc departe, pînă unde voi da de Florea-nfloritul, dar de cumva l-oi putea aduce, să fie soț sorei mele.* RETEGANUL, P. V 35. *Nenorocita drumeață a îngenuncheat lîngă patul soțului ei și a început a plînge cu amar.* CREANGĂ, P. 97. *Viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atîta sînge vărsat, atîtea văduve, atîția sărmani!* NEGRUZZI, S. I 146. ✦ (La pl.) Cele două persoane unite prin căsătorie. *Strigară... că acești soți să-i domnească de aici înainte.* ISPIRESCU, L. 40. *Toți felicitau pe tinerii soți, gătindu-se a-i întovărăși acasă.* NEGRUZZI, S. I 53. ✦ (Învechit și popular) Soție, nevastă. *Aceasta să-mi fie soț Pîn' la ziua de județ.* MARIAN, NU. 580.

2. (Popular) Tovarăș, ortac. *Acest om era un adevărat frate al meu, ca toți soții săi de la Bogdana.* SADOVEANU, E. 266. *Folosiseră urzeala unui alt cîntec mai vechi, știut de ele, despre un cioban Din Constandin, ucis de soții săi.* CAMIL PETRESCU, O. II 202. *Izbutise a-și face soți cu care să-și petreacă urîtul în singurătatea lui.* ISPIRESCU, U. 83. ✦ Persoană care întovărășește pe cineva într-o călătorie, într-o întreprindere; însoțitor, tovarăș. *Acest bătrîn mîhnit, soțul nostru de vînătoare de sitari... a făcut cîteva greșale mari.* SADOVEANU, E. 42. *Un drumeț ciudat răsare... Dă din mîini, șoptind grăbit, Parcă spune-o taină mare Unui soț închipuit.* TOPÎRCEANU, B. 71. *Soții de călătorie începuseră să murmure contra prelungirii călătoriei; îmi trebuia elocința lui Cicero, ca să-i conving.* BOLINTINEANU, O. 304. ✦ Asociat, colaborator, părtaș. *Soții, care și cu ce agonisise, intrau în pivniță și Jap împărțea cu echitate.* GALACTION, O. I 309.

3. Obiect care, împreună cu altul, formează o pereche. ◇ (Mai ales în loc. adj. și adv.) **Cu** (sau **fără**) **soț** = cu (sau fără) pereche, în număr pereche (sau nepereche). *Dacă treptele or fi cu soț — și eu știu că sînt cu soț, atunci să știi că da.* DELAVRANCEA, O. II 324. *Pe lîngă plopii fără soț Adesea am trecut, Mă cunoșteau vecinii toți, Tu nu m-ai cunoscut.* EMINESCU, O. I 191. *Să jucăm doi cîte doi... ochi în ochi, umăr la umăr, Și-n horă cu soț la număr.* ȘEZ. V 151. ◇ Expr. **A nu avea soț** = a fi unic în felul său, a fi fără pereche, fără seamăn, extraordinar. *Un blestemat ce nu avea soț în lume.* GORJAN, H. II 150.

SOȚÍE, *soții*, s. f. **1.** Femeia considerată în raport cu soțul ei; nevastă, soață. *Venea... soția învățătorului cu domnișoara Laura.* REBREANU, I. 22. *După ce află inelul, să reîntoarse la soție și la copii.* RETEGANUL, P. II 18. *Mai lungește-mi viața, Pînă-mi vine soția, Că soția-i tinerea Ș-am trăit bine cu ea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 499. ✦ (Învechit și popular) Soț, bărbat. *Da de ce să nu vie să mă vadă?... Da nu-i el soția mea?* SADOVEANU, O. V 256. *Vecinică surioară, bărbatul meu e la moară; Nu știu, oare o să vie, ori să-mi iau altă soție?* PANN, P. V. II 134. ✦ Perechea unui animal. *Sărmănica Turturea, Dacă-și pierde soția, Ea pe alta nu-și mai vrea.* SEVASTOS, C. 43. *Turturea fără sôție Și tot cred c-o să mai vie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 129.

2. (Învechit și popular) Tovarăș, însoțitor. *Împreună cu soțiile sale intră în gospodăria șătrarului într-o larmă întărîtată de cîini.* SADOVEANU, Z. C. 42. *Tăiară capul turcului și pe celelalte soții ale lui.* BĂLCESCU, O. II 202. ✦ Aliat, părtaș; prieten.

3. (Învechit și popular) Fiecare dintre cele două obiecte care alcătuiesc o pereche. *Bărbatul fără muiere, ca foarfeca fără soție, ce nu taie, ci numai zgîrie.* POP.

SOȚIÉSC, -EÁSCĂ, *soțiești*, adj. (Învechit, rar) De soț, al soților; conjugal. *Curată dragoste soțiească.* ȚICHINDEAL, F. 365.

SOȚIOÁRĂ, *soțioare*, s. f. Diminutiv al lui soție; nevestică. *Cînd îl văzură alde gloatele venind teafăr, alături cu o soțioară de-i rîdea și stelele de frumoasă, îl primiră cu mare bucurie.* ISPIRESCU, L. 48. *Căci deodată ce vedea?... Vedea mîndră soțioară cu jelită fețișoară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488. *Bun sosit, frate cumnate, Ai venit pe neașteptate. Dar unde ți-e soțioara? Ce ne-ai făcut surioara?* ALECSANDRI, P. P. 153.

SOȚIÓR, *soțiori*, s. m. Diminutiv al lui soț; bărbățel. *De vedea Că rămîne Singurea, Soțior că-și alegea P-un cioban mai tinerel, Tinerel și frumușel.* TEODORESCU, P. P. 682. *Ei în capul podului, În fruntea norodului Aștepta pe sora lor Și pe mîndru-i soțior.* ALECSANDRI, P. P. 153. ✦ (La pl.) Persoane unite prin căsătorie; soți. *Leliță de la munteni... Vin colea la moldoveni... Să ne prindem soțiori, Să-nflorim ca doi bujori.* ALECSANDRI, P. P. 345.

SOVHÓZ, *sovhozuri*, s. n. (În U.R.S.S.) Gospodărie agricolă de stat.

SOVIÉT, *soviete*, s. n. **1.** (În U.R.S.S.) Organ al puterii de stat centrale și locale, format din deputați aleși de cetățeni. *Sovietele — baza politică a democrației socialiste din U.R.S.S. — constituie cele mai largi și mai democratice organizații de masă ale celor ce muncesc. Ele unesc și atrag în munca de conducere a treburilor obștești milioane de oameni.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2592. ✧ *Sovietul Suprem al U.R.S.S.* = organ suprem al puterii (format din două Camere). *Sovietul Uniunii* = Cameră a Sovietului Suprem, compusă din deputați aleși de către toți cetățenii, proporțional cu numărul locuitorilor din întreaga țară. *Sovietul naționalităților* = Cameră a Sovietului Suprem, compusă din deputați reprezentînd republicile unionale, republicile autonome și districtele naționale din U.R.S.S. *Scopul creării Sovietului naționalităților constă în aceea că fiecare naționalitate, oricît de mică ar fi, să poată avea reprezentanții săi în organul suprem al puterii.* CONTEMPONANUL, S. II, 1948, nr. 107, 3/6.

2. (La pl., rar) Numire dată Uniunii Sovietice. *Lupta Sovietelor pentru pace.*

SOVIÉTIC[1], -Ă, *sovietici, -e*, adj. **1.** Din Uniunea Sovietică, privitor la Uniunea Sovietică.

2. Care se referă la soviete, care aparține sau este propriu sovietelor. *Spiritul lui Gorki și acum domină literatura nouă sovietică.* SADOVEANU, E. 257. ✧ *Democrație sovietică* v. democrație.

SOVIÉTIC[2], -Ă, *sovietici, -e*, s. m. și f. (Rar) Persoană care face parte din populația Uniunii Sovietice sau este originară de acolo; cetățean al Uniunii Sovietice.

SOVÎRF, *sovîrfi*, s. m. (Și în forma *sovîrv*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori mirositoare roșii-purpurii, întrebuințată în industria casnică la vopsit; crește prin locuri însorite și prin tufișuri; pînă în regiunea alpină *(Origanum vulgare). Se întrebuințează... la fierberea văpselelor de negru, adecă la zeama ce se face din sovîrf.* La HEM. *Frunză verde de sovîrf, Geaba merg joia la tîrg, Că ce cumpăr nu mănînc. Cumpăr pîne cu masline Și cu-amar le bag în mine.* ȘEZ. XVIII 31.

— Variante: **sovîrv, șovîrf** (ODOBESCU, S. II 292) s. m.

SOVÎRV s. m. v. **sovîrf.**

SOVÎRVÁRIȚĂ, *sovîrvarițe*, s. f. Plantă erbacee cu frunze mari, ovale și flori galbene, care crește prin locuri umede *(Hypericum quadrangulum).*

SOVÓN, *sovoane*, s. n. **1.** Văl de podoabă pentru femei, (în special) văl de mireasă. V. hobot, maramă. *Îi înfig fire de busuioc în cozi; peste cap îi pun sovonul cumpărat de la tîrg, alb-străveziu.* STANCU, D. 179. *Sovonul de cununie Să-l fi pus pe față mie.* HODOȘ, P. P. 140. *Numai mie-mi dați Sovon unguresc, Să mă podobesc, Rar, la zile mari.* TEODORESCU, P. P. 85. ✦ Pînză albă care se pune mirilor pe cap la cununie. *Se pune pe capul mirilor un sovon lung din pînză albă.* MARIAN, NU. 440.

2. Pînză cu care se acoperă trupul mortului; giulgiu, lințoliu. *Se mai pune peste întreg corpul mortului încă și o pînză albă și curată... care se numește giulgiu, sovon.* MARIAN, Î. 85.

3. (La pl.) Veșminte de prisos, zorzoane, găteli.

— Variantă: **zovón** (ISPIRESCU, U. 91, ODOBESCU, S. I 77) s. n.

SPADASÍN, *spadasini*, s. m. Luptător cu spada; p. ext. ucigaș. *Doi spadasini, Schimb de cuvinte, Pas înapoi, pas înainte, Un zăngănit, un jalnic glas.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 42. *Chiar în castel acuma avem cîțiva străini, Năprasnici șefi de bande, eroici spadasini.* ALECSANDRI, T. II 136. ✦ Om căruia îi place să se războiască, să se bată în duel. *Garnowski? spadasinul ăla tîmpit... i-aș trage o palmă.* CAMIL PETRESCU, T. II 36. (Prin exagerare) *Parcă văd cum stau la pîndă, pătimași și cîrtitori, Nevoiașii noștri critici — spadasinii damblagii.* VLAHUȚĂ, P. 83.

SPÁDĂ, *spade*, s. f. **1.** Armă formată dintr-o lamă dreaptă cu care se poate împunge și tăia. V. sabie. *Erai și tu haiduc, moșnege, Cînd domni vicleni jurau pe spadă Să sfarme sfînta noastră lege.* GOGA, P. 17. *Ștefan spadă și-o ridică Și pornește-n sîrg spre văi.* COȘBUC, P. II 113. *Să-mi vezi fagul încărcat, Încărcat și zorzonat, Cu pistoale ghintuite Și cu spade ascuțite.* TEODORESCU, P. P. 508. ✧ Fig. (Simbolizînd forța, puterea, stăpînirea) *Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și voi Mușatini, Descălecători de țară, dătători de legi și datini, Ce cu plugul și cu spada ați întins moșia voastră.* EMINESCU, O. I 149. *Este piemontez, supus prin urmare al spadei Italiei.* KOGĂLNICEANU, S. A. 95.

2. Compus: **pește-cu-spadă** v. pește.

— Pl. și: *spăzi* (COȘBUC, P. II 181), *spede* (TOPÎRCEANU, P. 55).

SPAGÁT, *spagate*, s. n. Sfoară groasă, cu o împletitură specială. *E făcut din ochiuri de spagat sau de fuior.* PAMFILE, I. C. 67.

SPÁGĂ s. f. v. **spangă.**

SPAGHÉTE s. f. pl. Un fel de macaroane, mai subțiri decît acestea.

SPAHÍE, *spăhii,* s. m. (Regional învechit; și în forma *spăie)* Mare proprietar de pămînt; moșier, boier. *Am auzit că la Măidan ar fi un spăie bogat, cu numele Dolea.* La CADE. *Săteanu nu se sparie de neameș (spahie).* ȚICHINDEAL, F. 15. (Cu pronunțare regională) *Domnul, altcum «spăhiă»... neîncetat se uitase la nevasta lui Petru, care îi căzuse la inimă.* RETEGANUL, P. II 48.
— Variantă: **spăíe** s. m.

SPAHÍU, *spahii,* s. m. (Învechit și arhaizant) **1.** Militar din vechea cavalerie turcească. *Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah, și spahii Vin de-ntunecă pămîntul, la Rovine, în cîmpii.* EMINESCU, O. I 146. *Intrase în Moldavia, întovărășit de șepte mii spahii.* NEGRUZZI, S. I 137.
2. Militar din cavaleria indigenă a coloniilor franceze din Africa de nord.

SPÁIMĂ, *spaime,* s. f. **1.** Emoție puternică și violentă, provocată de un lucru neprevăzut și primejdios. V. f r i c ă, g r o a z ă. *Balaurul... plesnea din coadă, de te luau fiori de spaimă.* ISPIRESCU, L. 200. *Cătră sară, ajungînd moșneagul și cu purcelul acasă, pe babă o și apucă un tremur de spaimă și începe a se văicăra.* CREANGĂ, P. 84. *Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod.* EMINESCU, O. I 147. *Sărmana!... era leșinată de spaimă.* ALECSANDRI, T. I 423. ✧ (Poetic) *Se pare că furtuna ridică al ei glas, Că vîntul trece-n spaimă pe-al mărilor talaz.* EMINESCU, O. I 94. ✧ L o c. a d j. și a d v. **De spaimă** = înfiorător, îngrozitor; extraordinar, neobișnuit. *Bădie Gheorghe, am avut o vedenie de spaimă.* SADOVEANU, P. M. 126. *Îndată purcese ca un duh de spaimă îmboldit de fierbințeala frigurilor.* NEGRUZZI, S. I 66. ✧ E x p r. **A intrat spaima în cineva,** se spune cînd cineva e tot cu frică, se sperie ușor (după ce a trecut printr-o sperietură mare). *Cînd intră spaima în oi, degeaba toată munca.* ISPIRESCU, L. 397. **A trăi cu spaima în sîn** = a fi neliniștit, stăpînit de frică. *Vorbi întîi cu logofătul Bumbu, care mărturisi că trăiește cu spaima-n sîn.* REBREANU, R. II 11. **A trage o spaimă** = a trece printr-o sperietură grozavă. **A da spaima în cineva** sau (mai rar) **a da spaimă cuiva** = a speria pe cineva, a înfricoșa. *Într-o întindere dreaptă și goală, orice arătare neobișnuită dă spaimă acestor paseri sfioase.* SADOVEANU, O. L. 29. *Dă spaima-n vrăbii, latră-n vînt. Își face mendrele; eu cînt Și codrul lin răsună.* IOSIF, PATR. 16. **A lua spaima cuiva** = a se teme de cineva, a fi îngrozit, terorizat de cineva. **A-și face spaimă** = a se speria, a se îngrozi. *Jugani spaimă că-și făcea.* TEODORESCU, P. P. 689.
2. F i g. Ființă sau lucru care înspăimîntă. *Omul acesta e spaimă.* SADOVEANU, O. I 437. *Genarul încălecă și zbură ca spaima cea bătrînă în urma fugiților.* EMINESCU, L. P. 180 ✧ (Urmat de determinări în genitiv) *Fura statul și era spaima oamenilor cînd venea cu toboșarul după el, pentru bir.* PAS, Z. I 153. *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor.* CREANGĂ, P. 119.
3. (Popular) Frică bolnăvicioasă, stare patologică de frică; nevroză. *Nu e bine... să apună soarele pe hainele copilului, că apoi capătă spaimă.* MARIAN, NA. 333.

SPALÉT, *spalete,* s. n. (Învechit) Epolet. *Boieri cu decorații și ofițeri cu spalete.* NEGRUZZI, S. I 294.

SPALIÉR, *spaliere,* s. n., și *palieri,* s. m. **1.** Schelet din bare paralele de lemn sau de metal, formînd un suport pentru anumite plante agățătoare sau ramuri de pomi, a căror creștere este dirijată de om. *Călca greoi, agale, printre spalierii de viță, pe aleea curată, acoperită cu sfărîmături de scoici colorate.* BART, E. 171. ✧ L o c. a d v. **În spalier** = cu tulpina sau cu ramurile aranjate, agățate pe un spalier. *Sate pitite în vîlcele — clădiri sure și roșcate, acoperișuri ascuțite, ferestre cu obloane verzi, ziduri pe care se cațără meri și peri în spalier.* SADOVEANU, O. A. II 186.
2. Șir de tufe sau arbuști cu ramurile tunse după un anumit sistem, formînd un fel de perete de verdeață, de-a lungul unei alei. ✦ Alee mărginită de un perete de verdeață.
3. Aparat de gimnastică în forma unei scări fixate pe perete.
— Pronunțat: *-li-er.* — Variantă: (învechit, rar) **spalér** (GOLESCU, Î. 74) s. n.

SPANĂC, (rar) *spanace,* s. n. Plantă erbacee cultivată pentru frunzele ei mari, de un verde-închis, folosite ca aliment *(Spinacia oleraceea). Frunzuliță trei spanace, De la București încoace, Este-o cîrciumă-n pîrloage.* ȘEZ. I 288. *Frunză verde de spanac Strigă-naltul împărat De trei zile și trei nopți.* TEODORESCU, P. P. 609. ✧ Compuse: **spanac-porcesc** = plantă cu flori verzi, care crește prin dărîmături, pe lîngă ziduri etc. *(Chenopodium hybridum);* **spanac-sălbatic** = plantă cu frunzele dințate și cu flori albicioase, care crește prin locuri cultivate și necultivate *(Chenopodium album);* piciorul-caprei.
— Pl. și: (rar, m.) *spanaci* (ȘEZ. III 156). — Variante: **spînác** (BIBICESCU, P. P. 385), (Transilv.) **spinát** s. n.

SPÁNCĂ, *spance,* adj. f. (Numai în e x p r.; adesea substantivat) *Oaie spancă* = rasă de oaie (obținută din încrucișarea rasei țigaie cu rasa merinos) cu coadă lungă, cu lîna de culoare albă, subțire și deasă. *Lînă spancă* = lînă obținută de la oile din specia descrisă mai sus.

SPANCHÍU, -ÍE adj. v. **zbanghiu.**

SPÁNGĂ, *spăngi,* s. f. (Învechit și popular) **1.** Sabie lată cu două tăișuri; spadă. *Te-ai jucat de-a potera și haiducii și era să-ți scoată ochii un poteraș cu o spangă.* PAS, Z. I 36. *Luni pe la amiază, pe cînd eram în ulița mare, în mijlocul tîrgului, îmi iese înainte un împiegat cu guler roșu și cu spangă.* GHICA, S. A. 97.
2. Baionetă. *Învîrtea în mînă pușca lui cu spangă, strigînd mereu «aici, aici».* CAMIL PETRESCU, O. II 60. *În dreapta, în fund, răzemată de fereastră, o pușcă de gardist cu spanga atîrnată lîngă ea.* CARAGIALE, O. I 43. ✧ E x p r. **A lua** (pe cineva) **în spăngi** (sau **în spangă**) = a brutaliza (pe cineva); a aresta. **(A duce, a aduce** sau **a fi) între spăngi** = (a duce, a aduce sau a fi) sub escortă. *Am ordin de la căpitan s-o aduc între spăngi la urma ei, ori de unde ar fi.* HOGAȘ, H. 85. **Cu spanga** = cu forța, forțat.
— Variante: **spágă** (NEGRUZZI, S. III 300), **șpágă** (CREANGĂ, P. 311), **șpángă** (CAMILAR, N. I 387, SADOVEANU, P. S. 62) s. f.

SPANIÓL[1], -Ă, *spanioli, -e,* adj. Care este propriu spaniolilor, al spaniolilor, de spanioli; (provenit) din Spania; al Spaniei. *S-a întîmplat ca tocmai în lagărul lor din Germania să fie anunțată o vizită a unor gazetari elvețieni, olandezi, danezi, spanioli, suedezi.* C. PETRESCU, Î. II 66.

SPANIÓL[2], -Ă, *spanioli, -e,* s. m. și f. Persoană făcînd parte din populația de bază a Spaniei sau originară din Spania.

SPANIOLÉSC, -EÁSCĂ, *spaniolești,* adj. (Învechit) Spaniol[1]. *Cît pentru a învăța mătăsăria, răchieria și creșterea oilor spanioleșți, aceasta o doresc și eu din toată inima.* KOGĂLNICEANU, S. 107.

SPANIOLÉȘTE adv. (Rar) Ca spaniolii, în felul spaniolilor. ✦ În limba spaniolă. *A vorbi spaniolește.*

SPARÁNGĂ s. f. v. **sparanghel.**

SPARÁNGHEL s. m. Plantă din familia liliaceelor, cu tulpina agățătoare, cu frunze liniare și cu ramuri comestibile cînd sînt tinere *(Asparagus officinalis).*
— Variantă: **sparángă** (ALECSANDRI, T. I 370) s. f.

SPARCÉTĂ, *sparcete,* s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori roşii-trandafirii, cu fructele păstăi care închid o singură sămînţă; este cultivată ca plantă de nutreţ *(Onobrychis sativa).*
— Variantă: **sparchétă** s. f.

SPARCHÉTĂ s. f. v. sparcetă.

SPĂRGE, *sparg,* vb. III. I. Tranz. **1.** A preface un obiect în bucăţi sau în cioburi prin lovire, ciocnire, apăsare; (uneori, fiind vorba de obiecte de sticlă) a face să plesnească, să crape (fără a se îmbucătăţi). *În cancelarie se învîrteau mai mulţi, spărgînd ce le cădea în cale şi războindu-se mai ales cu registrele în care erau însemnate învoielile şi datoriile oamenilor.* REBREANU, R. II 200. *Purcelul atunci... a spart o fereastră.* CREANGĂ, P. 85. ◇ Fig. *Era plin primăvara de copii... care, la înapoiere, spărgeau aerul cu zgomotul trompetelor de carton şi al huruitoarelor de lemn.* PAS, Z. I 18. *Deodată un stol de vrăbii a zburat din vişin, spărgînd strident liniştea.* SAHIA, N. 61. *Un chiot lung sparge tăcerea amurgului.* VLAHUŢĂ, R. P. 10. ◇ Absol. *Multe gospodării nouă, altele lărgite; nici un semn nu mai rămăsese că au spart pe aici obuzele.* C. PETRESCU, Î. II 204. ◇ Refl. *Ei, acum te uiţi la cană, Că s-a spart! Dar dă-o-n foc!* COŞBUC, P. I 237. *Se sparse bomba-n două.* ALECSANDRI, P. II 88. (Fig.) *Ne zăpăceşte zbuciumarea asta a valurilor care se izbesc spărgîndu-se cu zguduituri groaznice.* BART, S. M. 19. *O detunătură înfiorătoare vui şi se sparse de zidurile castelului. Toţi tresăriră ca şi cum glonţul ar fi trecut deodată prin toate inimile.* VLAHUŢĂ, N. 187. ✦ A se lovi (sau a lovi pe cineva) la cap, producînd o rană. *P-aci era să moară de mîhnire. Şi dacă n-o ţineau surorile, îşi şi spărgea capul căzînd.* ISPIRESCU, L. 51. *S-arunce aici cu pietre ca să ne spargă capetele?* ALECSANDRI, T. I 59. ◇ Expr. **A-şi sparge capul** (cu ceva) = a-şi frămînta mintea pentru rezolvarea unei probleme. (Refl.) **A se sparge în capul cuiva,** se spune cînd cineva este silit să suporte consecinţele neplăcute ale unui lucru, ale unei situaţii de care nu este vinovat. *Oricum, tot în capul meu o să se spargă.* DEMETRIUS, C. 42. ✦ Refl. (Regional) A căpăta o gaură, a se găuri. *De s-ar sparge blidu-n fund Doar-aş scăpa de urît; Da blidu-i de cositor, Nu se sparge pînă mor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 167. ✦ Refl. Fig. (Despre voce) A deveni răguşit. *Glasul i se spărsese de tot.* DUMITRIU, N. 107.

2. A tăia, a despica lemne, butuci, în mai multe părţi, (pentru a pune pe foc). *În loc să spargă butuci pin-or plesni, golanii de argaţi îmi umblă cu Isopii!* CAMILAR, N. II 381. *Spărgea un lemn pentru foc, dădea la o parte zăpada. Nici treburile astea nu le făcuse Mitică pînă atunci.* PAS, Z. IV 258.

3. A sfărîma învelişul unui obiect, pentru a extrage şi a folosi conţinutul. *Anica tăiase o găină. Spărsese ouă. Pregătise cina pentru oaspe.* C. PETRESCU, Î. II 174. *Argintarul îi ducea grija fiindcă, ascultînd pe la uşă, n-auzea alt decît cum spărgea la alune pe nicovală.* ISPIRESCU, L. 92. ◇ Refl. (Poetic) *Iar dac-un nor se sparge deasupră-i cîtcodată, Cu lacrimi lungi de sînge e ploaia-amestecată.* ALECSANDRI, P. III 305. (Prin metonimie) *Un potop de ploaie se sparse din culmea întunecimii.* DELAVRANCEA, V. V. 223. ✦ Intranz. (Despre abcese) A se deschide (lăsînd să curgă puroiul). *Dacă uima a spart, e bine să punem pe rană frunză de ciumafai.* ŞEZ. II 19.

4. A distruge, a nimici. *Sparge cazemata asta.* CAMILAR, N. I 427. *Dintre sute de catarge Care lasă malurile, Cite oare le vor sparge Vinturile, valurile.* EMINESCU, O. IV 396. *Craiul lor a poruncit s-aducă tunurile ca să spargă porţile.* NEGRUZZI, S. I 170. *Gura omului sparge cetăţi. Cu capul nu spargi zidul.* ◇ Expr. **A sparge norma** = a depăşi norma, dînd un randament mai mare decît cel prevăzut. **A sparge banca** (sau, rar, **bancul**) = a cîştiga banii celui care ţine banca la bacara. *Joc... Sparg bancul... El atunci scoate ceasorniculì... Îl iau.* BOLINTINEANU, O. 368.

5. A forţa o uşă, o încuietoare (pentru a jefui); p. ext. a jefui, a prăda. *Ar fi putut să umble cineva... — Doar dacă sparge broasca.* BARANGA, I. 202. *A ars repede curtea boierească. Am spart pivniţele.* STANCU, D. 147. *Maică, maică, soacra mea, Nu ştii c-am să-ţi spui ceva? Unul pimniţa ne-a spart, Buţile c-a încercat.* TEODORESCU, P. P. 680. ◇ Refl. pas. *Mare vîlvă se făcu în oraş cînd se află că s-a spart visteria împăratului.* ISPIRESCU, L. 372.

6. (Rar) A ara, a desţeleni. *Boul... Va afla din ce pricină sparge ţărna hrănitoare.* CONACHI, P. 261. ◇ Refl. pas. *Cu arătura se sparge pămîntul.* I. IONESCU, D. 244. ✦ A săpa. *Te du în grajdul cailor şi sparge pămîntul şi sapă acolo că vei afla nişte oase de cal.* RETEGANUL, P. III 14.

7. A împunge, a străpunge cu un obiect ascuţit sau tăios; p. ext. (cu privire la fiinţe) a ucide. *Un junghi i-a ieşit din coastă, parcă l-ar fi spart cineva.* PREDA, Î. 159. *Vitele mari, cornute mai ales, cînd turbă... sînt furioase, împung pe alte vite, le sparg cu coarnele şi se reped după oameni.* ŞEZ. III 205. *Toate vitele mi-a spart.* ALECSANDRI, P. P. 361. ◇ Expr. **A-i sparge** (cuiva) **urechile** = a face zgomot mare, dînd celor de faţă impresia că şi-au pierdut auzul. *Deasupra ta întîia explozie îţi sparge urechile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 359. *Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui!* CARAGIALE, O. II 165. ✦ Refl. (Adesea prin exagerare) A crăpa, a plesni, a muri. *Brotăceii se sparg la cîntec ca nişte poeţi zgomotoşi şi fără minte.* DELAVRANCEA, T. 62. *Ea de jale se spărgea.* VĂCĂRESCU, P. 13. *Patruzeci de călăraşi, Cu cai de se sparg de graşi.* TEODORESCU, P. P. 179. ✦ Refl. Fig. A striga tare, a răcni, a zbiera. *Ho!... Ce te spargi aşa în calea boierilor!* ALECSANDRI, T. 141.

8. (Învechit şi popular) A găuri, a rupe o ţesătură, o încălţăminte etc. *Aşternutul era de nişte pînză albă... şi subţire, de s-o spargi cu limba.* ISPIRESCU, L. 251. *Geaba vii, geaba te duci, Geaba spargi nişte papuci.* PANN, P. V. III 5. *Cămaşa veche umbli să o cîrpeşti şi mai rău o spargi.* ◇ Expr. **Pe unde şi-a spart dracul opincile** = prin locuri foarte depărtate; la dracu-n praznic. ◇ Refl. *Mulţumi încă o dată de buna găzduire şi de poveţele cele folositoare şi, după ce lepădă o pereche de opinci care se spărsese, încălţă altele.* ISPIRESCU, L. 56. *Zi şi noapte au lucrat bieţii creştini la cetate, pînă s-au spart toate hainele de pe ei.* ODOBESCU, S. I 408.

II. Fig. **1.** Refl. (Despre concentrări de oameni şi despre acţiuni la care participă aceştia) A se termina, a înceta (prin împrăştierea oamenilor). *Putea să adune către seară, cînd se spărgea tîrgul, paie ca să-şi umple prispa.* CAMIL PETRESCU, O. II 47. *Gloata se trezi. S-au spart rîndurile.* SAHIA, N. 93. *Jocul se sparse şi toată lumea se îngrămădi, în jurul celui ce sosea, cu întrebări, cu strigăte, cu mirări.* REBREANU, R. I 137. *Congresul se sparse într-ăst rînd fără succes, precum în urmă şi cel ce sta să se facă în curtea domnească de la Bucureşti.* ODOBESCU, S. I 269. *Cînd vine vremea de a se sparge balul, e mare părere de rău.* ALECSANDRI, O. P. 253. *Satul s-a spart şi abia a mai rămas 4 case din 58 ce erau la 1850.* I. IONESCU, P. 313. *Pînă cartea se citea, Nunta mîndră se spărgea.* TEODORESCU, P. P. 623. ✦ Tranz. A produce prin acţiunile sale o disensiune, o desfacere, o împrăştiere de oameni, o răsturnare de situaţii. *Toţi... fac gură largă, Dragostea ca să ne-o spargă.* ALECSANDRI, P. P. 278. ◇ Fig. *Şampania deşteaptă bucuria şi sparge întristarea.* BOLINTINEANU, O. 396. ◇ Expr. **A sparge** (cuiva) **casa** = a strica căsnicia cuiva, a contribui la desfacerea căsătoriei cuiva. *Un ăla, un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă şi se ţine după nevestele negustorilor, să le spargă casele, domnule!* CARAGIALE, O. I 44. *Măi, frate, bate-ţi nevasta, Nu vezi că ne sparge casa?* HODOŞ, P. P. 152.

2. Tranz. (Învechit) A risipi (o oaste inamică), a birui, a înfrînge; a pune pe fugă. *Îi povestiră cum... oastea lui a spart oastea împărăției.* ISPIRESCU, L. 111. *Cum trecură ai noștri rîul, dau îndată năvală asupra turcilor, îi bat, îi sparg, îi pun în goană și îi silesc a căuta scăpare după șanțuri.* BĂLCESCU, O. II 74.

— Forme gramaticale: perf. s. *spărsei*, part. *spart*.

SPÁRGERE, *spargeri*, s. f. Acțiunea de a (se) sparge și rezultatul ei.

1. Furt prin efracție. *Are patru spargeri în dosare, Nouă furturi de buzunare.* ARGHEZI, V. 182.

2. Neînțelegere într-o organizație, într-o asociație; disensiune, dezbinare, scindare.

3. (Învechit) Distrugere, nimicire, zdrobire (a unui inamic). *La 1821, după spargerea eteriștilor, pașa din Iași... ceru ajutor.* NEGRUZZI, S. I 285.

SPARGHÉȚ, *spargheți*, s. n. Construcție în formă de pinten care servește la apărarea picioarelor unui pod contra sloiurilor de gheață aduse de apă.

SPART[1] s. n. 1. Spargere.

2. Încheierea unei activități (în special a unui bîlci), urmată de împrăștierea participanților. *Era la spartul bîlciului și toiul... afacerilor trecuse.* GALACTION, O. I 262. ◇ Expr. **A ajunge (undeva) la spartul tîrgului** (sau **iarmarocului**) = a ajunge undeva prea tîrziu. *Cînd vine trenul, dăm iama și-i eliberăm... Dacă-i revoluție — revoluție să fie!... Hai la gară, hai la gară, să n-ajungem la spartul iarmarocului.* GALAN, Z. R. 302. *A ajuns la spartul tîrgului.* PANN, P. V. II 68.

SPART[2], **-Ă,** *sparți, -te*, adj. 1. Prefăcut în cioburi, sfărîmat (sau numai plesnit, crăpat). *Geamurile sparte căscau guri negre în pereți. Pe ușile deschise larg, unii intrau și alții ieșeau ca la moară.* REBREANU, R. II 200. *Trase o dată și-altă dată: Parcă-i fu iarba udată și cremenea-n flintă spartă.* ȘEZ. II 77. *Ride ciob de oală spartă*, se spune despre cineva care-și bate joc de altul pentru un cusur pe care îl are el însuși. ◇ Expr. **A plăti oalele sparte** v. oală. **(A fi) mînă spartă** = (a fi) risipitor. (Cu parafrazarea expresiei) *Eu, știi, cu mîna spartă, născut risipitor, De tot ce-i scump, tablouri, cai, arme, iubitor.* ALECSANDRI, T. II 135. **A fi gură spartă** v. gură. **A mînca de parc-ar fi spart** = a mînca mult, cu lăcomie. ✦ (Despre piele, p. ext. despre diferite părți ale corpului) Crăpat, cu crăpături. *Au tălpile pline de bube. Au tălpile sparte.* STANCU, D. 165. ✦ (Despre lemne) Tăiat în bucăți mici, potrivite pentru a fi arse în sobă. ✦ (Despre pămînt) Plin de gropi, răscolit. *Un cîmp uriaș, răscolit, spart, cu gloduri arse.* SAHIA, N. 15. ✦ (Rar, despre butoaie) Deschis, desfundat. *Trei zile n-a fost noapte, ci numai senin și veselie, vinul curgea din butii sparte și chiotele despicau bolta ceriului.* EMINESCU, N. 4. ✦ Fig. (Despre sunete) Lipsit de timbru, răgușit. *Zicea cu glas spart.* DUMITRIU, N. 136. *Îngrozit, tata s-a trîntit la pămînt, strigînd cu vocea spartă: culcat! Șrapnela.* SAHIA, N. 61. *Glasul ei era răgușit, spart.* VLAHUȚĂ, O. A. III 141.

2. (Despre ziduri; clădiri) Stricat, ruinat, dărăpănat. *Cînd răsărea dintre stînci bătrîne luna cea palidă ca fața unei fete moarte, atunci vedea... un castel numai pietre și ziduri sparte.* EMINESCU, N. 13. *E o căsuță veche și spartă, mică.* BOLLIAC, O. 92.

3. (Despre obiecte de încălțăminte și de îmbrăcăminte) Rupt, găurit. *A doua zi, Oarță se ivise tot... cu opincile sparte.* C. PETRESCU, R. DR. 51. *Are mîndra nouă ii: Trei sînt rupte, patru sparte, Două nu se țin pe spate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 442. ◇ (Prin metonimie) *Acești bieți dăscălași, care au fost depozitari limbei și naționalității noastre, duceau o viață zdruncinată, plină de privațiuni și de coate sparte.* GHICA, S. 52.

SPARTACHIÁDĂ, *spartachiade*, s. f. Întrecere sportivă de mase, care angajează mai multe sporturi. *Spartachiada satelor a fost un mijloc puternic pentru dezvoltarea mișcării sportive la sate.*

— Pronunțat: *-chi-a-*.

SPARTÁN[1], **-Ă,** *spartani, -e*, adj. Propriu spartanilor, al spartanilor; (provenit) din Sparta; fig. aspru, sever, auster. *Nu-și îngăduie nimic în afara virtuților unui adevărat înțelept spartan.* VORNIC, P. 151. *Copilul și-l crescuse după metoda spartană.* SADOVEANU, E. 238.

SPARTÁN[2], **-Ă,** *spartani, -e*, s. m. și f. Persoană care făcea parte din populația vechiului oraș grecesc Sparta; fig. persoană cu moravuri austere. *Rabdă ca o spartană dorul de mumă cu cea mai mare rezignație.* GHICA, A. 719.

SPASM, *spasme*, s. n. Contracție bruscă și involuntară (adesea violentă) a unui mușchi sau a unui nerv; convulsie. V. crampă. *Avea un spasm de plîns, pe care-l înghiți îndată.* SADOVEANU, B. 79. *Adormeam cînd și cînd, adese deșteptat de cîte un spasm sau de cîte un vis rău.* BOLINTINEANU, O. 362. *Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură.* NEGRUZZI, S. I 165. ✦ Grimasă. *Gura, cu buzele cărnoase, era strînsă într-un spasm dureros, tremurător.* REBREANU, P. S. 14.

— Pl. și: *spasmuri* (HOGAȘ, DR. II 136, VLAHUȚĂ, O. A. 162).

SPASMÓDIC, -Ă, *spasmodici, -e*, adj. Specific spasmului; de spasm, însoțit de spasme; care se manifestă prin spasme. V. convulsiv. *Două sute de țevi de pușcă se îndreptară cu același gest spasmodic asupra țăranilor.* REBREANU, R. II 254. *O singură armă, o ghioagă de fier țintuită... sta așezată pe velința flocoasă d-a dreapta bolnavului, și mîna-i osoasă, dar slăbită, printr-o mișcare spasmodică a nervilor, cîta încă s-o ridice.* ODOBESCU, S. I 66. *Se porni deodată la un rîs spasmodic.* ALECSANDRI, O. P. 302. ◇ (Adverbial) *În privirea dilatată de tortura foamei, ca într-un început de delir, se perindau, ciudat și spasmodic, numai oameni sătui, sătui, sătui.* C. PETRESCU, C. V. 118.

SPAT s. n. (În expr.) *Spat de Islanda* = varietate de calcit, cristalizat în prisme mari romboedrice, complet transparente, întrebuințat mai ales la confecționarea prismelor pentru instrumente optice.

SPÁTĂ[1], *spate*, s. f. Piesă a războiului de țesut, formată din două stinghii între care sînt fixate o serie de spițe subțiri, paralele între ele, printre care sînt petrecute firele urzelii și cu care se bate pînza, pentru a se îndesa fiecare fir nou de bătătură. *Am țesut bine, dadă Reveca? — Nu bate într-o parte. Apucă spata drept de mijloc.* DELAVRANCEA, A. 4. *Suveica printre fire alunecă departe, Apoi vătala bate în pînze îndesat, Și firele de iță în jos, în sus purtate, Cu spata prinse bine rostesc neîncetat.* BELDICEANU, P. 68. *Țese-o natră; rupe-o spată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 423. ✦ Bețișor rotund, peste care se petrec ochiurile cînd se împletește o rețea sau o plasă.

SPÁTĂ[2], *spate*, s. f. (Învechit și arhaizant) Armă de luptă, avînd o lamă lungă, dreaptă și lată, cu două tăișuri; paloș. V. spadă. *Kira-mpărat a păsit la jilțul de aur și nestemate, într-un toată a sa strălucire. Spatarul îi ducea spata și scutierul îi ducea stema cu smalțul leului și al soarelui.* SADOVEANU, D. P. 26. *Cu a sa vitează spată Oboară tot cîte trii odată.* BUDAI-DELEANU, Ț. 279. *Spatele că apuca, La genunche le-aducea, În genunche le-ndoia Și pe toate le rupea, Num-a lui nu se frîngea.* TEODORESCU, P. P. 628.

SPÁTĂ[3], *spete*, s. f. 1. Os lat de formă triunghiulară, care susține articulația umărului (v. omoplat); p. ext. regiunea corespunzătoare a corpului (v. spate).

Cămașa îi era udă între spete. DUMITRIU, P. F. 5. *La naștere l-ar fi înfierat... pe spata dreaptă c-un cerc.* DELAVRANCEA, O. II 51. *Mi-a plesnit rochița-n spete.* MAT. FOLK. 386. *Și pe Gruia că l-au dus Ca pe pașa tot pe sus... Apoi mi-l dezlegau, În fiară mi-l băgau. Tot în fere pîn-în șele, Tot în bente Pîn-în spete.* ȘEZ. II 35. ◇ Expr. **Lat** (sau, rar, **larg**) **în spete** = cu umerii largi, spătos, voinic. *După meso s-așezară Cîteșitrei și largi în spete, Între umeri fiecare A cuprins cîte-un părete.* IOSIF, V. 81. *Lat era romanul în spete, ondulat Avea părul, puternic brațul.* MACEDONSKI, O. I 13. (Cu altă construcție) *Spete late, Nu mi te temi că te-or bate?* ȘEZ. II 79. ✦ Os lat care susține articulația membrelor la animalele patrupede (mai ales la cele mari); p. ext. regiunea corespunzătoare a corpului. V. greabăn, sold. *Atunci, doboară mistrețul. — Să știi că am să-l dobor! — Cunoști meșteșugul? Să-i repezi sulița drept în spata de dinainte, ca să-l îngenunchi.* SADOVEANU, N. P. 78. *Cînd mă gîndeam eu că vicleanul fecior al lui Laerte înghițise, în pribegia lui fatală, atîtea spete de boi grași sau de berbeci cu lîna de argint...* HOGAȘ, M. N. 98.

2. (Mold.) Spetează (la scaune). *Iată craiul, socru mare, rezemat în jilț cu spată.* EMINESCU, O. I 85. *El recăzu obosit... pe spata băncei.* id. N. 122.

SPÁTE, *spate* și *spete,* s. n. (La pl. cu valoare de sg.) **1.** Partea de dindărăt a corpului omenesc, de la gît pînă la șale; partea superioară a corpului animalelor, cuprinzînd regiunea coloanei vertebrale dintre articulațiile membrelor; spinare. V. spată[3]. *Oamenii stăteau cu spatele la zid.* DUMITRIU, N. 156. *Un graur s-a desprins din stol și s-a lăsat pe spatele lui Ioian, care-l poartă, îngăduitor, ca pe un prieten.* GÎRLEANU, L. 39. *Oleoleo, ciocoi bogate! Ici de-ai trece din păcate, Să-ți arunc doi glonți în spate.* ALECSANDRI, P. A. 54. ◇ Fig. *Stăteam... pironit cu privirea pe spatele goale și fugătoare ale unei șăgalnice unde.* HOGAȘ, M. N. 56. ◇ Loc. adv. **În spate** = pe umeri sau pe partea dorsală a corpului; în spinare. *Ducea un sac în spate.* DUMITRIU, N. 88. *Și zicînd aceste... își ia rănița în spate și pușca de-a umăr.* CREANGĂ, P. 307. *Robinson, luînd broasca în spate, au dus-o acasă.* DRĂGHICI, R. 85. (În contexte figurate) *Eu... port două sute de ierne în spate.* NEGRUZZI, S. I 245. **Pe spate** = a) culcat cu fața în sus. *Stătea pe spate cu mîinile sub cap.* DUMITRIU, N. 133. *Cei mai mulți dintre bolnavi dormeau, unii pe-o coastă, alții pe spate.* SADOVEANU, O. VI 118; b) înapoi, spre ceafă. *Ea se prinde de grumazu-i cu mînuțele-amîndouă Și pe spate-și lasă capul.* EMINESCU, O. I 154. *Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate.* NEGRUZZI, S. I 42. **Din** (sau **la, pe la, de la, în**) **spate** (sau **din, la** etc. **spatele cuiva**) = în (sau din) urmă (sau în, din urma cuiva), înapoia cuiva. *Cu această suflare rece în spate și pe subt fuga aceasta de nouri subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere.* SADOVEANU, B. 161. *La spate au auzit vorbă românească.* C. PETRESCU, A. 323. *Din spatele fabricii apărură soldații.* SAHIA, N. 37. *În spatele meu cineva își suflă zgomotos nasul.* DELAVRANCEA, H. T. 263. *I se părea că-l trage cineva de la spate.* ISPIRESCU, L. 36. *Vine, tiptil, în vîrful degetelor, pe la spatele mele.* CREANGĂ, O. A. 66. *Cad săgețile în valuri care șuieră, se toarnă, Și lovind în față-n spate, ca și crivățul și gerul, Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul.* EMINESCU, O. I 148. **(Pe) la spate** sau **(pe) la spatele cuiva** = pe ascuns, din umbră. *Îl știu eu cît e de priitor și de darnic la spatele altora.* CREANGĂ, P. 250. ◇ Expr. **A întoarce** (cuiva) **spatele** = a nu mai vrea să știi de cineva, a nu mai lua în seamă pe cineva. *Comșa, ne putem întoarce spatele de pe acum.* C. PETRESCU, Î. II 58. **A-l strînge pe cineva în spate,** se spune cînd cineva se înfioară (de frig sau de spaimă). *Cînd știa că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele și-o strîngea în spate de frică.* CREANGĂ, P. 314. **A nu ști nici cu spatele** = a nu ști nimic (despre ceva), a nu avea habar. *Începu și mai tare să se jure și să se dezvinuiască că nu știe nici cu spatele cum de-au venit... în buzunar la dînsul.* SBIERA, P. 157. *Mama, sărmana, nu știa de asta nici cu spatele.* CREANGĂ, A. 55. **Adus de spate** v. adus. **A fi** (sau **a sta**) **cu grija** (sau **cu frica**) **în spate** v. frică. **A avea spete** = a avea sprijin, protecție. *N-avea spete nicăire Nici prieteni.* CONTEMPORANUL, VIII 255. (Familiar) **A face** (cuiva) **spatele darabană** v. darabană. **A da** (ceva) **după spate** v. da[3] (I 9). **A da** (un pahar cu băutură) **pe spate** = a bea repede, pe nerăsuflate. *Ipate, care dă oca pe spate Și face cu mîna să-i mai aducă una.* CREANGĂ, P. 150. **Mă doare în spate** = puțin îmi pasă, nu mă sinchisesc. *Mă doare în spate... de nevricalele ei.* DUMITRIU, B. F. 45. **A arunca ceva pe spatele cuiva** sau, rar, **a lăsa ceva** (cuiva) **pe spate** = a împovăra pe cineva cu ceva, a lăsa pe cineva să se descurce cum o știi. *Au aruncat toată greutatea reconstrucției țării pe spatele clasei muncitoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 2/6. *Îmi strînse mîna cu căldură, mulțumindu-mi că l-am întovărășit, și-mi lăsă trăsura pe spate cu două ore de plată.* GANE, N. III 161.

2. Partea de dinapoi a unor obiecte, opusă feței; parte a unei poziții sau a unei formații, contrară direcției, fațadei sau părții spre care este orientată. *Nu pot cădea deci în spatele satului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 320. *Ce ne facem, domnule prefect, dacă în spatele trupei se ridică din nou satele?* REBREANU, R. II 228. *Să încalece și să cadă în coasta și în spatele lor.* DELAVRANCEA, O. II 217. ✦ Parte a unei haine care acoperă partea dorsală a corpului.

3. Spetează a unui scaun; rezemătoare. *Asta n-o mai cred! spuse, lăsîndu-se pe spatele jilțului.* C. PETRESCU, Î. I 9.

SPATÍF, *spatii,* s. f. (Regional) Treflă. *Baba trase din brîu cărți soioase și rupte la colțuri... — Vezi, drăguță, cum ți s-aleg dumitale lacrimile și scîrba? Și omul dumitale, craiul de spatii, răsare într-altă parte, într-o adunare de oameni.* SADOVEANU, B. 51. *Cît despre spatii, cuconu Ioniță n-avea niciodată mai mult de șase, iar cucoana Mărioara niciodată mai puțin de șepte!* HOGAȘ, H. 9.

SPATULÁT, -Ă, *spatulați, -te,* adj. (Rar) În formă de spatulă. *O altă mînă mică, grăsuță, pătrată se așază peste ea ca s-o împiedice. Peste acestea, se așază alta, uscată și spatulată.* CAMIL PETRESCU, O. I 260.

SPATÚLĂ, *spatule,* s. f. Mică unealtă de lemn, de metal sau de porțelan, în formă de lopățică, întrebuințată în special în farmacii, pentru a amesteca și a întinde diferite paste. ✦ Fig. Extremitate, capăt în formă de lopățică. *Mîinile acelea păroase, cu degetele scurte, cu spatulele late.* C. PETRESCU, O. P. I 37.

SPAȚ, *spațuri,* s. n. (La războiul de țesut) Distanța de la limita porțiunii țesute pînă la spată. *Țesînd mereu, spațul... adică distanța de la șulul de dinainte pînă la spată, se micșorează.* PAMFILE, I. C. 279.

SPAȚIÁ, *spațiez,* vb. I. Tranz. A rări, a depărta, a despărți prin spații; a lăsa un spațiu între lucruri.
— Pronunțat: *-ți-a.*

SPAȚIÁL, -Ă, *spațiali, -e,* adj. Referitor la spațiu; de spațiu, din spațiu. *Studiind formele spațiale și relațiile cantitative, matematica se ocupă cu proprietăți foarte generale ale lumii reale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 338, 5/1.
— Pronunțat: *-ți-al.*

SPAȚIÁT, -Ă, *spațiați, -te,* adj. Despărțit, rărit, distanțat (prin spații).
— Pronunțat: *-ți-at.*

SPAȚIÉRE, *spațieri,* s. f. Acțiunea de a spația; despărțire, rărire prin spații.
— Pronunțat: *-ți-e-.*

SPAŢIÓS, -OÁSĂ, *spaţioşi, -oase,* adj. Cu mult spaţiu; mare, larg, încăpător. *Intră într-o cameră naltă, spaţioasă şi goală.* EMINESCU, N. 38. *Casa era aceeaşi din timpul lui Matei, reparată, cu un singur rînd, mare şi spaţioasă.* BOLINTINEANU, O. 434. *Aci o curte spaţioasă, cît să zideşti un oraş într-însa.* BOLLIAC, O. 253.

SPAŢIU, *spaţii,* s. n. **1.** (Fil.; numai la sg.) Formă de bază a materiei, care se prezintă ca un întreg neîntrerupt, cu trei dimensiuni. *Formele de bază ale oricărei existenţe sînt spaţiul şi timpul, şi o existenţă în afara timpului este o absurditate tot atît de mare ca şi o existenţă în afara spaţiului.* ENGELS, A. 62. *Am început să studiez filozofia din timpurile mai noi şi mai ales problema spaţiului şi timpului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24. ◇ *Geometrie în spaţiu* = ramură a geometriei care studiază figurile ale căror elemente nu sînt situate în acelaşi plan. *Spaţiu cosmic* v. c o s m i c.

2. Întindere nemărginită în care se văd corpurile cereşti (v. c e r); întinderea, locul care ne înconjoară. *Spaţiile interplanetare sînt străbătute de razele ultraviolete emise de soare.* MARINESCU, P. A. 41. *Cartea îndeplineşte... minunea de a ne pune în contact cu semenii noştri depărtaţi în timp şi spaţiu.* SADOVEANU, E. 43. *Coşbuc îşi încheie strofa făcînd să vibreze, deodată, de poezia verii, tot spaţiul dintre noi şi muntele îndepărtat: «Şi tot văzduhul era plin de cîntece ciripitoare».* IBRĂILEANU, S. 142. ◇ *Spaţiu aerian* = porţiune din atmosferă situată deasupra unei ţări şi în care îşi exercită autoritatea statul respectiv. ✦ Perspectivă vastă, orizont larg. *Privirile noastre uimite, însetate de spaţiu, zboară peste munţii a trei judeţe, în zăriştea deschisă din toate părţile.* VLAHUŢĂ, O. A. II 94.

3. Loc delimitat, suprafaţă limitată. *Luminoasă şi voioasă ţi-era casa părintească... Avea spaţiu şi aer, soare cald s-o poleiască.* MACEDONSKI, O. I 75. ◇ *Spaţiu locativ* v. l o c a t i v. ✦ Cadru. *El simte... fiecare simţimînt al eroilor săi... încît i-ar trebui spaţiul larg al unui roman pentru a le exprima.* GHEREA, ST. CR. I 358. ✦ Lungime luată de-a lungul traiectoriei unui corp mobil.

4. Distanţă, interval, loc liber între obiecte. ✦ (Tipogr.) Interval alb lăsat între cuvintele sau rîndurile culese; p. e x t. piesă care serveşte la obţinerea acestui interval. ✦ (Muz.) Interval între liniile unui portativ.

5. Interval de timp, fragment de timp; răstimp. *Pîn-acum, într-un spaţiu de timp mai mult de un an... tot timpul se consumă în intrigi.* GHICA, A. 766. *Poate fi ceva mai fioros decît a petrece cu un om în toată puterea vieţei, şi în spaţiul de cîteva minute a-l vide mort?* NEGRUZZI, S. I 310.

— Pl. şi: (învechit) *spaţiuri* (ALEXANDRESCU, M. 41).

SPAVÁN, *spavane,* s. n. Tumoare osoasă care se formează uneori la încheietura piciorului de dinapoi de la cai sau de la boi, făcînd animalele să şchiopăteze; os mort.

SPĂCÉL, *spăcele,* s. n. (Regional) Obiect de îmbrăcăminte femeiască, asemănător cu ia. *Vinde-o vacă şi-un viţel Şi-şi ia poale şi spăcel.* MARIAN, NU. 36.

SPĂHÍE, *spăhii,* s. f. (Regional) Mare proprietate de pămînt.

SPĂÍE s. m. v. **spahie.**

SPĂIMÎIE, *spăimîi,* s. f. (Rar) Obiect care sperie; sperietoare. *Tatăl său, care fusese pentru copiii săi o spăimîie... nu-i vorbise decît cu răsteală.* MACEDONSKI, O. III 24.

SPĂIMÎNTÁ vb. I v. **înspăimînta.**

SPĂIMÎNTÁRE s. f. v. **înspăimîntare.**

SPĂIMÎNTÁT, -Ă adj. v. **înspăimîntat.**

SPĂIMÎNTĂTÓR, -OÁRE adj. v. **înspăimîntător.**

SPĂIMÎNTÓS, -OÁSĂ, *spăimîntoşi, -oase,* adj. (Învechit) Înspăimîntător. *Spăimîntoasele lor rînduri... Sînt mintea mea întunecată.* MACEDONSKI, O. I 121. *Vremea închisă zămisleşte visuri spăimîntoase.* ISPIRESCU, L. 288.

SPĂIMÓS, -OÁSĂ, *spăimoşi, -oase,* adj. **1.** Care se sperie; sperios, fricos.

2. Care sperie, produce spaimă; înspăimîntător. *Adevărul era aici şi era spăimos.* C. PETRESCU, R. DR. 5.

SPĂLÁ, *spăl,* vb. I. **1.** T r a n z. A îndepărta murdăria de pe ceva cu ajutorul unui lichid (de obicei al apei). *Îşi spălă frumuşel mînile de lut şi porni iarăşi la drum.* CREANGĂ, P. 288. *Colo-n vale la fîntînă Două fete spălau lînă.* ALECSANDRI, P. A. 51. *Era vineri, cînd femeia unui gospodar dintr-un sat megieş cu satul nostru s-a apucat să spele cămeşile.* ŞEZ. I 59. *Eu mă duc, mîndră-n cătane, Tu rămîi de-mi spală haine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307. *O mînă spală pe alta şi amîndouă obrazul.* ◇ (Glumeţ) *La mîndruţa-n joc voinică, Spală oala tu, pisică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 420. ◇ (Poetic) *Curgi, apă, curgi frumos şi lin, Şi spală pînza mea de in.* IOSIF, T. 65. ◇ (A b s o l., subînţelegîndu-se rufe de pat, de corp) *De ce port cămaşă neagră?... Că mi-e nevasta beteagă. Ori beteagă, ori nebună, Că nu mi-a spălat de-o lună.* HODOŞ, P. P. 150. ◇ E x p r. **A-şi spăla obrazul** = a face faţă unei situaţii, a scăpa de ruşine; a ieşi cu faţa curată. (Cu pronunţare regională) *Varsă sudori, cît învîrt colacii din cuptior; — că doar deodată cu sara, le trebuie să aibă cu ce-şi spala obrazul înaintea plugarilor.* ŞEZ. III 178. **A spăla** (pe cineva) **pe cap** = a certa (pe cineva), a mustra rău, a ocărî, a batjocori. *Cum am să-l spăl pe cap cînd l-oi prinde, cu principiile d-sale!* CARAGIALE, O. VII 136. **A spăla putina** v. p u t i n ă. ◇ Compus: **spală-varză** = om de nimic, flecar, palavragiu. *El de-acum n-o să mai crează · C-un golan, un spală-varză, De rusale-adus aice Poate casa ca să-i strice.* GANE, N. II 30. ✦ (Familiar, complementul indică o persoană) A purta cuiva de grijă (spălîndu-i rufele). *Era lucru firesc ca el să nu rămîie stingher. Cum ar fi putut să-şi poarte aşa singur gospodăria? Cine-i gătea de mîncare, cine-l spăla, cine-i aşternea patul?* SLAVICI, V. P. 24. ✦ F i g. A limpezi, a curăţa, a purifica (îndepărtînd ceea ce întunecă sau acoperă). *Cerul acoperit de nori îl spală vîntul.* STANCU, D. 63. ◇ R e f l. *Noaptea, s-au spălat nourii de pe cer.* SADOVEANU, F. J. 762. ✦ F i g. (Familiar) A lua cuiva ceva (cu forţa sau prin înşelătorie); a jefui. *Cutare a spălat pe cutare de zece capre şi-o mială.* DELAVRANCEA, H. T. 111.

2. R e f l. A se curăţa de murdărie (cu apă, cu săpun); a-şi curăţa corpul. *Îşi văzură gîturile rupte, murdare şi păroase. De cînd nu s-au mai spălat?* SAHIA, N. 73. *Sîmbătă de amiază-n jos Mă lau şi mă spăl frumos.* ŞEZ. I 13. ◇ (Urmat de determinări arătînd partea corpului care se curăţă sau stratul de murdărie îndepărtat) *Se spălă pe faţă de sînge.* DUMITRIU, N. 162. *Pe palme să mă spăl eu De sîngele frate-meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 496. *Cînd fu către dimineaţă Popa se spăla pe faţă.* ALECSANDRI, P. P. 97. ◇ E x p r. **A se spăla pe mîini** sau (t r a n z.) **a-şi spăla mîinile** v. m î n ă. (Familiar) **Spală-te pe cap,** = (exprimînd un sentiment de dezinteres) descurcă-te, fă ce ştii (ca să ieşi din încurcătură). ◇ F i g. *Se spălase în Ozana de toate îndoielile şi prinsese sub malul bulboanei şi doi păstrăvi.* SADOVEANU, F. J. 537. *Că nu curge ceea vale Să mă pot spăla de jale; Că nu curge cel izvor Să mă pot spăla de dor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 217. (Subiectul este lucrul care trebuie îndepărtat) *Cele răle să se spele.* CREANGĂ, A. 60. *Astă insultă se poate spăla numai cu viaţa.* BOLINTINEANU, O. 399.

3. T r a n z. (Despre ape, valuri) A roade pămîntul, a-l lua şi a-l duce cu sine; a mînca, a săpa. *Uneori e o noapte senină de vară... alteori, o ploaie necontenită spală pămîntul cu înverşunare.* BOGZA, C. O. 288. ◇ (Poetic)

Dragostea de astă-vară Uitată-i pe prispă-afară, Ori pe prispă am uitat-o, Ori că ploaia mi-a spălat-o, Sau tîlharii mi-au furat-o. SEVASTOS, C. 105.

4. Tranz. A uda (din belşug). *Aud că e o femeie tînără, bună, simţitoare; poate că s-ar fi îndurat de nenorocirea mea. Oh, i-aş fi spălat picioarele cu lacrămi.* NEGRUZZI, S. I 52.

5. Tranz. A supune unui curent de apă, pentru a separa unul dintre componenţi. *A spăla aurul.*

SPĂLÁRE, *spălări,* s. f. Acţiunea de a (se) spăla; spălat, spălătură. *Şi luni întregi primenealâ Şi spălare nevăzînd... Porunci nevestii sale A-l la şi a-l primeni.* PANN, P. V. I 97.

SPĂLÁT[1] s. n. Faptul de a (se) spăla; spălare. *Spălatul vaselor şi căratul apei cădeau în sarcina Ghighiţei.* REBREANU, I. 67. *Un lighean de lut cu ibric, pentru spălat, în mijlocul odăii.* CREANGĂ, O. A. 98. *Spălătorul e o cîrpă ce slujeşte la spălatul blidelor.* ŞEZ. VIII 90. ◇ Expr. (Despre ţesături) **A intra la spălat** v. intra. (Familiar) **Iese la spălat,** se spune în glumă, ca o consolare, celui care are o neplăcere.

SPĂLÁT[2]**, -Ă,** *spălaţi, -te,* adj. **1.** Curăţat cu ajutorul unui lichid (apă, leşie, benzină). *Mi-am adus rufele spălate la fîntîna din sat, ca să le anin în cuiul meu şi să le întind în odaie.* ALECSANDRI, T. I 322. (Cu pronunţare regională) *Tare bine te-oi cata Şi ţi-oi face de mîncat Aleor şi grîu spalat.* ŞEZ. III 157. ◇ Fig. *Pentru aceasta s-a pregătit şi cerul cu albastrul spălat.* C. PETRESCU, C. V. 290.

2. (Despre oameni şi corpul lor) Îngrijit, curat. *Ce folos de tine, dragă, Că eşti albă şi spălată Şi trăieşti tot supărată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375. ✦ Fig. Care are maniere bune; cu educaţie îngrijită.

SPĂLĂCÍ, *spălăcesc,* vb. IV. Refl. A-şi pierde culoarea iniţială, a deveni mai şters, mai puţin viu (prin spălare sau sub influenţa razelor solare); a se decolora. *La marginea satului te întîmpină din stînga o cruce strîmbă pe care e răstignit un Hristos cu faţa spălăcită de ploi.* REBREANU, I. 9. ◇ Fig. *Totul era bătrîn, totul era trecut în copilul acela; gura i se îngurzise, ochii i se spălăciseră.* CAMILAR, N. II 368. ✦ Tranz. Fig. (Neobişnuit) A face să se şteargă culoarea. *Se îmbăia în întunecimea de pe pămînt şi în zarea nehotărîtă ce, revărsîndu-se, spălăcea un petec de cer.* MACEDONSKI, O. III 47.

SPĂLĂCIOÁSĂ, *spălăcioase,* s. f. Plantă erbacee mică, din familia compozeelor, cu frunzele lunguieţe şi cu florile galbene, care creşte prin locuri nisipoase şi argiloase *(Senecio vernalis).*

SPĂLĂCÍRE, *spălăciri,* s. f. Acţiunea de a (se) spălăci şi rezultatul ei; decolorare.

SPĂLĂCÍT, -Ă, *spălăciţi, -te,* adj. **1.** Care este lipsit de culori vii; şters, fără strălucire. V. decolorat. *Vameşul englez... cu ochii... spălăciţi călcă apăsat.* BART, S. M. 97. *Stau în neclintire, de jur împrejur, dealuri nesfîrşite ce-şi lungesc coama netedă, ca un volan negru, pe cenuşiul spălăcit al boltii fără lumini.* VLAHUŢĂ, N. 179. *La lumina spălăcită a becului... chipul camaradului seamănă cu icoana unui martir.* CARAGIALE, O. II 239.

2. Palid, searbăd; p. ext. lipsit de expresie, de vioiciune; ofilit. *Şi-a ales mireasă din cătun... O fetişcană spălăcită, pistruiată, cu coade lungi, galbene.* STANCU, D. 75. *Giupîne, eşti spălăcit şi sarbăd, parc-ai ieşit acu din mormînt.* ALECSANDRI, T. 1616. ◇ Fig. *Condeiul meu cel smead, molatic, searbăd şi spălăcit.* ODOBESCU, S. III 159. ◇ (Substantivat) *Tăcu, o apucă de bărbie, apoi, netezind-o pe frunte, îngînă cu glas trăgănat: N-ai grijă; nu te dau eu nici pe zece spălăcite de-acelea.* DUNĂREANU, CH. 112.

SPĂLĂCITÚRĂ, *spălăcituri,* s. f. **1.** Apă (murdară) care a fost folosită la spălat. *Spălăcitura ce mai rămăsese în baia unde se îmbăiase argatul.* ISPIRESCU, L. 163.

2. Lucru decolorat.

SPĂLĂTÓR[1]**,** *spălători,* s. m. Muncitor într-o întreprindere, care se ocupă cu spălatul anumitor materiale sau obiecte.

SPĂLĂTÓR[2]**,** *spălătoare,* s. n. **1.** Mobilă pe care se aşază ligheanul şi obiectele de toaletă necesare spălatului; lavoar. ✦ Cameră cu instalaţie specială de apă curgătoare, în care se spală oamenii în internate, cămine, cazărmi. *Spălătoare albe ca ghiocelul, duşuri calde, podele ceruite.* I. BOTEZ, ŞC. 216. ✦ Chiuvetă cu instalaţie de apă curgătoare în care se spală vasele de bucătărie.

2. Obiect (de obicei o bucată de pînză) cu ajutorul căruia se spală vasele.

3. Instalaţie specială în anumite întreprinderi, unde se spală materiile prime sau semifabricate.

SPĂLĂTOREÁSĂ, *spălătorese,* s. f. Muncitoare care se ocupă cu spălatul rufelor.

SPĂLĂTORÍE, *spălătorii,* s. f. **1.** Încăpere special amenajată în locuinţe şi în anumite instituţii, unde se spală rufele. *A chemat îndată un samsar şi i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu... bucătării, spălătorii, cu grajduri şi şoproane.* CARAGIALE, O. III 29. ◇ *Spălătorie chimică* = întreprindere unde se spală hainele cu mijloace chimice. *Constantin Lipan îşi trimisese hainele de solemnitate la spălătoria chimică.* C. PETRESCU, C. V. 169.

2. Instalaţie de preparare mecanică a cărbunilor pe cale umedă. *Şef de echipă la spălătoria de cărbuni.*

SPĂLĂTORÍŢĂ, *spălătoriţe,* s. f. (Rar) Spălătoreasă. *Să nu uite... pre a sa bunică ce-a fost spălătoriţă.* NEGRUZZI, S. II 207.

SPĂLĂTÚRĂ, *spălături,* s. f. **1.** Acţiunea de a spăla şi rezultatul ei; spălare, spălat. *Voi să însemnez rufele ce am dat la spălătură.* BOLINTINEANU, O. 339. *Spălătura cu leşie de ciucalăi; spălătura cu sopon prost; frecările cu spirt duc totdeauna rana la vindecare.* ŞEZ. III 202. ✦ Apa în care s-a spălat cineva sau ceva; lături. *Vas de ţinut spălături şi alte mîncări pentru porci.* ŞEZ. III 89.

2. (Med.) Introducerea unui lichid într-o cavitate fiziologică sau patologică a organismului, pentru a o curăţa sau a o dezinfecta.

3. Acţiune de eroziune a pămîntului cauzată de şuvoaie; loc unde se produce o astfel de eroziune. ✦ Pietriş adus de şuvoaie; loc acoperit cu acest pietriş. *Cîte pericole înfrunt... pe «spălături».* La TDRG.

SPĂLĂŢÉL, -ÍCĂ, *spălăţei, -ele,* adj. Cu înfăţişare plăcută; curat îmbrăcat, îngrijit, prezentabil; curăţel. *Împăratul, dacă văzu pe cioban dichisit, spălăţel, cu toate curate pe dînsul şi cu mustăcioara mijindă, îi plăcu şi lui.* ISPIRESCU, L. 250. *Lins la ceafă, dres la faţă, sprintenel şi spălăţel.* HASDEU, R. V. 117.

SPĂRGĂTÓR[1]**,** *spărgătoare,* s. n. Instrument care se foloseşte la spargerea unor materiale, a cojilor tari ale anumitor fructe etc. *Spărgător de nuci.* ◇ *Spărgător de gheaţă* = navă special construită pentru a sparge gheaţa într-o apă navigabilă şi a face posibilă navigaţia în lunile de îngheţ.

SPĂRGĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *spărgători, -oare,* adj. Care sparge, sfărîmă (piatră, cărbuni etc.).

SPĂRGĂTÓR[3]**, -OÁRE,** *spărgători, -oare,* s. m. şi f. **1.** Hoţ care intră undeva cu forţa, spărgînd uşi, lacăte pentru a jefui.

2. Persoană care provoacă neînţelegeri şi disensiuni într-o asociaţie, care subminează unitatea unei organi-

zații. ◇ *Spărgător de grevă* = agent al patronului, plătit pentru a zădărnici o grevă, venind să lucreze în locul muncitorilor greviști. *Aci și la Arsenal, așa se hotărîseră comandanții să facă: să zădărnicească solidaritatea și dîrzenia muncitorilor, tocmind spărgători de grevă din rîndurile lor și din afară.* PAS, Z. IV 153. (Eliptic) *Tot atelierul e în grevă? — Nu, numai noi. Ceilalți, spărgători ordinari!* GALAN, Z. R. 84.

SPĂRTÚRĂ, *spărturi,* s. f. **1.** Gaură, deschizătură (produsă prin spargere, prin distrugere sau rupere). *Umbrele amurgurilor intrau prin spărturi, prin colțurile ruinii.* SADOVEANU, O. III 583. *Pereții văruiți de curînd de-abia se văd prin spărturile gardului.* REBREANU, I. 10. *În cealaltă parte a șurii, știam o spărtură. Pe acolo, în bătaia lunii aș fi putut vedea tot.* DUNĂREANU, N. 36. ◇ (Poetic) *Se vede oiștea carului-mare printr-o spărtură din norii negri.* DUMITRIU, P. F. 21. *Soarele se ivi într-o spărtură de nouri, aprinzînd mii de curcubeie pe cîmpurile înzăpezite.* REBREANU, N. 96. ✦ Deschizătură. *Nu i se vede decît brațul gol, care iese printr-o spărtură a vălului, și în care ține o făclie de ceară.* NEGRUZZI, S. III 379.

2. (Mai ales la pl.) Bucată rezultată în urma spargerii unui obiect; ciob, așchie. *Spre sud-est de satul Ibănești este o siliște veche... unde se găsesc încă bucăți de fier, hîrburi, spărturi de cărămidă și alte obiecte vechi.* ODOBESCU, S. II 225. ✦ (Rar) Schijă. *La sfîrșitul bombardamentului, o spărtură mare mă atinse pe mînă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 375.

3. Fig. Dezbinare, disensiune, ruptură.

SPĂȘÍ vb. IV v. **ispăși.**

SPĂȘÍT, -Ă adj. v. **ispășit.**

SPĂTÁR[1], *spătari,* s. m. Înalt demnitar la curtea domnească în timpul feudalității, avînd la început funcția principală de a purta la festivități spata domnească, iar mai tîrziu pe aceea de șef al armatei și al poliției; titlu în ierarhia boierilor români din acea epocă. *Unul dintr-acei români care au binemeritat de la patrie a fost și spătarul Ioan Cantacuzino.* BĂLCESCU, O. I 85. *În zori de zi fui trezit de un ofițer a domnului, carele ne porunci a-l urma la spătariul, mai-marele slujbaș a poliției și a puterii armate.* RUSSO, S. 171. ◇ *Mare spătar* = comandant suprem al oștilor țării; capul oastei. *Capul cel mare al armatei era marele spătar. El avea supt comanda lui imediată pe toți călărașii, cum și pe lefegii, sărăcei și scutelnicei.* BĂLCESCU, O. I 16. *Domnitorul zise ginerelui cu glas tare și majestos: Iată, te cinstesc cu caftanul de mare spătar și te fac caimacam al Craiovei.* FILIMON, C. 314.

SPĂTÁR[2], *spătare,* s. n. Spetează, rezemătoare (la scaune). *Călugărița se așezase într-un scaun cu spătar și cu rezemătoare de brațe.* SADOVEANU, P. M. 66. *Îl invită să se așeze pe banca de lemn, cu spătar.* C. PETRESCU, Î. II 181.

SPĂTĂREÁSĂ, *spătărese,* s. f. Soție de spătar.

SPĂTĂRÉL, *spătărei,* s. m. Boier de rang mic în principate, avînd în timp de pace însărcinarea de a păzi ordinea la sate, iar în timp de război atribuții militare.

SPĂTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *spătărești,* adj. Care se referă la spătar[1], care aparține spătarului sau spătăriei; de spătar. *Potera mi-e spătărească: fuge să se prăpădească.* TEODORESCU, P. P. 604. ◇ *Ceauș spătăresc* v. ceauș.

SPĂTĂRÍE, *spătării,* s. f. **1.** Demnitatea, rangul de (mare) spătar. *Cumpără... mai în urmă kuzmetul spătăriei.* FILIMON, C. 49. ✦ Instituția condusă de (marele) spătar; localul acestei instituții. *Pricinașii erau de față la ușa spătăriei, împreună cu preoții și bătrînii lor, ca să le fie mărturie.* SADOVEANU, F. J. 343. *Ca mîne o să vedeți și pe nenea Dumitrache închis la spătărie și bătut la tălpi.* FILIMON, la TDRG.

2. Sală din palatul domnesc unde se făceau anumite ceremonii și unde era așezat tronul. *Domnul intrase cu Husein în spătărie și rînduia cele întîi afaceri ale stăpînirii.* SADOVEANU, O. VII 73. *Mihnea descălică, trecu printre boierii rînduiți în îndoit șireag, intră în sala mare a spătăriei și se urcă pe tronul domnesc.* ODOBESCU, S. A. 91. *În palat este și sala crăiască, unde este tronul, adecă spătăria.* KOGĂLNICEANU, S. 94. ◇ *Spătăria (cea) mică* = camera de lucru a domnului. *Pofti pe noii săi dregători... în spătăria cea mică, la cafea.* SADOVEANU, Z. C. 167.

SPĂTÓS, -OÁSĂ, *spătoși, -oase,* adj. (Despre oameni, mai rar despre animale) Lat în spete; robust, voinic. *Era un om de peste treizeci de ani, înalt, spătos.* REBREANU, P. S. 69. [Iapa] *era grasă, grasă și spătoasă.* MARIAN, S. 316. *Hoțomanul nalt, pletos Cum e un stejar frunzos, Era Mane cel spătos, Cu cojoc mare, mițos.* ALECSANDRI, P. P. 73. ◇ Fig. *Astă rădăcină uscată... Mare și spătoasă Ca o broască țestoasă.* TEODORESCU, P. P. 176.

SPECIÁL, -Ă, *speciali, -e,* adj. Care se deosebește de alte lucruri asemănătoare prin particularități care îi sînt proprii; care este făcut, destinat, rezervat pentru un anumit scop; p. ext. care iese din comun, este deosebit de bun, de valoros; excepțional. *Am dat un examen special și am intrat în corpul jandarmilor.* SADOVEANU, P. M. 106. *Făcuse un drum la București, numai să obțină de la corp mutarea unui bucătar special la popota regimentului.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Cei mai mulți cereau trupe speciale, să-i însoțească la moșiile lor.* REBREANU, R. II 228. *Mini-poimîni are să-i vie decorația și mi-a promis colonelul că i-o va trimite dînsul printr-un delegat special.* MIRONESCU, S. A. 108. ◇ (Adverbial) *Să se prezinte la un concurs cu lucrări special pregătite.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 356, 5/1. ◇ Loc. adv. **În special** = mai ales, îndeosebi, anume; în mod particular, în speță. *La început avea numai îngrijirea celor doi copilași, în special să-i învețe franțuzește, dar ajunsese cu timpul să facă toată treaba casei.* BART, E. 315. ✦ (Despre ediții de presă, despre publicații) Publicat cu ocazia unui eveniment important sau la o dată festivă. *Vă voi expedia la vreme, pentru numărul special, o cronică anume.* CARAGIALE, O. VII 429.

— Pronunțat: *-ci-al.*

SPECIALÍST, -Ă, *specialiști, -ste,* s. m. și f. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «în» și precizînd domeniul) Persoană care cunoaște temeinic o problemă sau o disciplină. *Poate să ajungă un chimist de frunte. Alți tineri ajung specialiști și în alte ramuri științifice.* GHEREA, ST. CR. II 341.

— Pronunțat: *-ci-a-.*

SPECIALITÁTE, *specialități,* s. f. **1.** Ramură a științei sau a tehnicii din studiul și aplicarea căreia cineva își face o ocupație. *O fi și lipsa de timp a unui om foarte ocupat cu specialitatea sa.* IBRĂILEANU, S. 229. *Faptele și descoperirile curg, se grămădesc; o viață de om pentru a le ști toate e scurtă și specialitatea se restrînge.* GHEREA, ST. CR. II 341. *Nu m-amestec să-ți dau consilii în specialitatea dumitale.* CARAGIALE, O. VII 131. ◇ Loc. adj. **De specialitate** = care aparține unui domeniu special, care face parte dintr-un anumit domeniu; (despre persoane) care este competent într-o anumită activitate, care s-a consacrat ramurii respective. *Va ști neapărat... să destăinuiască la ochii oamenilor de știință și de specialitate.* ODOBESCU, S. III 12.

2. (De obicei la pl.) Produs sau preparat special, făcut potrivit unei rețete sau unor metode de fabricație deosebite. *Eu nu fumez decît specialitate.* C. PETRESCU, C. V. 54. ◇ *Specialitatea casei* v. casă[1] (6).

SPECIALIZÁ, *specializez*, vb. I. **1.** Refl. A se consacra studiului și aplicării unei anumite ramuri din știință sau tehnică; a deveni specialist în... *În vremea lui Eminescu, oamenii încep să se specializeze.* IBRĂILEANU, SP. CR. 156.

2. Tranz. A da anumite caractere specifice, a face să capete trăsături speciale. *Societatea modernă... specializînd ocupațiunile și ramurile științifice într-un mod cu totul exagerat, a produs o disproporție colosală între faptele științifice și generalizările lor.* GHEREA, ST. CR. II 339.

SPECIALIZÁRE, *specializări*, s. f. Acțiunea de a (se) specializa și rezultatul ei.

SPECIALIZÁT, -Ă, *specializați, -te*, adj. Care este pregătit temeinic într-o anumită ramură a științei, a tehnicii etc.; care are o deosebită pricepere într-un anumit domeniu sau într-o anumită problemă. *Titu Herdelea știa că noutăți numai jos, în culoare, ar putea auzi. Dar el venea rar la Cameră și nu îndrăznea să coboare ca alți confrați specializați.* REBREANU, R. II 34.

SPÉCIE, *specii*, s. f. **1.** Categorie (reprezentînd o subdiviziune a genului) care cuprinde ființele cu trăsături și caracteristici comune. *Crearea pășunilor artificiale... necesită cel puțin 4-5 specii de plante furajere, anuale și perene.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2881. *Pe ce documente se pot stabili rasele și speciile de animale la d-voastră?* BART, S. M. 106.

2. Categorie, fel, clasă, soi, varietate. *Tufănica este cînd albă... cînd galbenă... cînd ruginie... Iar între aceste specii prospereză o mulțime de subspecii, crescute cu răbdare în taina serelor.* GALACTION, O. I 325.

— Variantă: (rar) **spéție** (MACEDONSKI, O. IV 85) s. f.

SPECÍFIC[1] s. n. Caracterul propriu, particular, special (a ceva sau al cuiva); notă distinctă, particulară. *Structura gramaticală și fondul principal lexical determină atît formele de dezvoltare a limbii, cît și normele funcționării ei. Ele condiționează specificul național și asigură stabilitatea limbii.* GRAUR, F. L. 10.

SPECÍFIC[2]**, -Ă,** *specifici, -e*, adj. Care este propriu, caracteristic pentru cineva sau ceva. *Pe cercetătorii literaturilor nu-i interesează și nu-i vor interesa decît literaturi cu caractere specifice ale neamurilor.* SADOVEANU, E. 12. *Sînt florile specifice ale toamnei.* GALACTION, O. I 324. ◇ (Adverbial) *Leningradul e un oraș specific rusesc.* STANCU, U.R.S.S. 111. ✣ Care se raportă la o unitate. *Greutate specifică.*

SPECIFICÁ, *specific*, vb. I. Tranz. A arăta, a indica anume, în mod amănunțit. *Nu specifică nici măcar numele localității.* IIASDEU, I. V. 249. *Noi nu vedem în ea specificați decît numai 6000 de moldoveni.* id. ib. 243. *Un drept... specificat în mod categoric.* ODOBESCU, S. II 49.

— Accentuat și: (prez. ind.) *specifíc.*

SPECIFICÁRE, *specificări*, s. f. Acțiunea de a specifica; menționare specială, relatare, mențiune. *Promitea, fără... specificare, că... laicii cari se vor uni nu vor mai face parte din plebea fără drepturi.* IORGA, L. II 60.

SPECIFICATÓR, -OÁRE, *specificatori, -oare*, adj. (Rar) Care indică, menționează în mod special. (Atestat în forma *specificător) Dar instrucțiuni... specificătoare lipseau cu totul.* La GHICA, A. 169.

— Variantă: **specificătór, -oáre** adj.

SPECIFICÁȚIE, *specificații*, s. f. Specificare.

SPECIFICĂTÓR, -OÁRE adj. v. **specificator.**

SPECIMÉN, *specimene*, s. n. Exemplar, model sau exemplu care ilustrează un gen, o specie (uneori, mai ales cînd e vorba de oameni, o specie rea, necorespunzătoare). [Bătrînul] *apărea, adus ca un specimen rar de longevitate, și la toate întrebările... zîmbea cu bietul lui surîs senil.* ANGHEL, PR. 62. *Posesorul colecției mi-a mulțumit; dar, deși l-a primit, n-a rămas, cum m-așteptam, destul de încîntat de specimenul meu.* CARAGIALE, S. N. 144. *Un model de o moară din nou inventată de un romîn și alte specimene de instrumente arătorii.* ODOBESCU, S. I 480.

— Accentuat și: *specímen.*

SPECIÓS, -OÁSĂ, *specioși, -oase*, adj. (Neobișnuit) Care este adevărat numai în aparență, nu și în fapt. *S-a zis bunăoară că luarea Rahovei n-a fost un succes deplin, de vreme ce forturile ei nu s-au cuprins prin asalt. Această obiecțiune mi se pare... specioasă.* ODOBESCU, S. III 605.

SPECTÁCOL, *spectacole*, s. n. **1.** Reprezentație (în special teatrală). *Vedea și pe Nadina uneori, la cîte un spectacol.* REBREANU, R. I 240. ◇ *Spectacol de estradă* v. estradă. *Film-spectacol* v. film.

2. Priveliște asupra unei scene din natură sau asupra desfășurării unei întîmplări care atrage atenția, impresionează, interesează. *Cel ce... va privi... peste ruinele epocii noastre... va avea un curios spectacol.* GALACTION, O. I 337. *Ajunsese pînă a pișmui, a se iscodi și a-și intercepta scrisorile, dînd un trist și dureros spectacol streinilor.* GHICA, A. 722. *Întindere-albăstrie, Nemărginit safir, O! mare, scumpă mie, Eu veșnic te admir!... Nici un spectacol mare Nu poate-a mă-ncînta Ca neagra-ți tulburare, Sau liniștirea ta.* ALECSANDRI, P. III 98. ◇ Loc. adv. (Învechit) **În spectacol** = în văzul lumii. *Voind a arăta că totul e sfîrșit, rădică de trei ori în sus, în spectacol, destrunchiatul cap al eroului.* IIASDEU, I. V. 205. ◇ Expr. **A se da în spectacol** = a face ceva în văzul tuturor, ostentativ; a atrage atenția printr-o purtare nepotrivită.

— Variantă: **spectácul** (CARAGIALE, O. VII 33) s. n.

SPECTÁCUL s. n. v. **spectacol.**

SPECTACULÁR, -Ă, *spectaculari, -e*, adj. (Rar) Spectaculos.

SPECTACULÓS, -OÁSĂ, *spectaculoși, -oase*, adj. Care atrage privirile, care impresionează prin fast și strălucire; frumos, impresionant.

SPECTATÓR, -OÁRE, *spectatori, -oare*, s. m. și f. **1.** Persoană care asistă la un spectacol artistic sau la o competiție sportivă. *Grigore privea, ca orice spectator străin, fără să clipească.* REBREANU, R. I 265. ◇ (Adjectival) *Ion a fost mult mai bine înțeles de publicul spectator.* GHEREA, ST. CR. II 150.

2. Persoană martoră la o întîmplare, la un eveniment. *Vom fi în același timp actorii și spectatorii unei grandioase epopei.* C. PETRESCU, Î. II 63.

SPECTRÁL, -Ă, *spectrali, -e*, adj. **1.** Care se referă la spectru (**1**); al spectrului, de culoarea spectrului; ca de spectru. ◇ *Analiză spectrală* = metodă (utilizată mai ales la studierea constituției aștrilor) cu care se stabilește precis compoziția unui corp, analizîndu-se spectrul emis de acel corp. *Instrument spectral* = instrument optic folosit pentru a obține dispersarea unei radiații electromagnetice compuse în radiațiile monocromatice componente.

2. Cu aspect de fantomă, fantomatic. *Boldur Iloveanu a coborît sprijinit de valetul tot atît de slab și spectral ca el.* C. PETRESCU, A. 159. *Arareori prin stepe, la zarea unui foc, Își zugrăveau în treacăt conturul lor spectral.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 34.

SPECTROFOTOMETRÍE s. f. Ramură a opticii care se ocupă cu determinarea intensității radiațiilor monocromatice care constituie spectrul unei radiații compuse.

SPECTROFOTOMÉTRU, *spectrofotometre,* s. n. Instrument optic care servește la compararea intensității fiecăreia dintre radiațiile monocromatice care constituie un fascicul de radiație compusă cu intensitatea radiațiilor de aceeași frecvență dintr-un fascicul de comparație.

SPECTROGRÁF, *spectrografe,* s. n. Instrument pentru înregistrarea spectrelor pe o placă fotografică.

SPECTROHELIOGRÁF, *spectroheliografe,* s. n. Instrument folosit pentru fotografierea soarelui în lumină monocromatică.

SPECTROMÉTRIC, -Ă, *spectrometrici, -e,* adj. Care se referă la spectometru sau se efectuează cu acesta.

SPECTROMÉTRU, *spectrometre,* s. n. Instrument folosit pentru studierea spectrelor, prin măsurarea intensității fiecărei radiații monocromatice din spectru.

SPECTROSCÓP, *spectroscoape,* s. n. Instrument cu care se examinează și se studiază experimental spectrele corpurilor.

SPECTROSCÓPIC, -Ă, *spectroscopici, -e,* adj. Care ține de spectroscopie; care se face cu ajutorul spectroscopului.

SPECTROSCOPÍE s. f. Parte a opticii care studiază teoretic și experimental spectrele de diferite categorii.

SPÉCTRU, *spectre,* s. n. **1.** Ansamblul frecvențelor radiațiilor simple care compun o radiație electromagnetică compusă. ✦ Ansamblul imaginilor obținute cu diferitele radiații monocromatice care constituie radiația electromagnetică a unui corp, descompusă de un instrument optic. ✧ *Spectru solar* = spectrul radiației emise de soare. *Spectru de raze X* = spectru al radiațiilor electromagnetice cu frecvențe mai înalte decît cele ale radiațiilor ultraviolete.

2. Fantasmă, fantomă. *Începe iarăși să-l tortureze, evocînd spectrul mortului.* GHEREA, ST. CR. II 259. ✧ Fig. Ceea ce produce spaimă; pericol iminent. *Spectrul morții... nu mă-nspăimîntă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 216. *Spectrul cel neadormit Ce ține gîndirea-n fiare, Libertatea l-a trăsnit.* BOLLIAC, O. 193.

— Pl. și: (m.) *spectri* (ALECSANDRI, P. A. 167).

SPÉCUL, *specule,* s. n. Instrument chirurgical cu care se lărgesc anumite cavități ale organismului, pentru a putea fi examinate mai bine.

— Variantă: **spéculum** s. n.

SPECULÁ, *speculez,* vb. I. **1.** Tranz. A trage foloase dintr-o anumită situație, a profita de ceva; (complementul indică o persoană, o colectivitate) a exploata, a înșela (profitînd de anumite împrejurări). *În ultimul timp, mai ales scriitorii au speculat adevărul că nu există oameni «numai buni».* CAMIL PETRESCU, U. N. 64. *Trîntorii părăsiți ce s-au întrodus de o bucată de vreme în societatea romînilor, speculînd nevinovăția și încrederea.* ALECSANDRI, O. P. 48. *Îți place peste țară să-ntinzi întunecimea Și prin eresuri proaste să speculezi mulțimea.* id. T. II 157. ✧ Refl. pas. [Pe moșiile boierilor] *se speculează țăranii pînă la exasperare... Țăranii s-au deșteptat, vor ei înșiși pămînt și nu mai rabdă fără a crîcni înșelăciunile și neomenia.* REBREANU, R. I 168. ✦ (Complementul indică o marfă) A vinde cu suprapreț (profitînd de anumite împrejurări economice și sociale); (complementul indică pe cumpărător) a exploata (vînzîndu-i mărfurile cu suprapreț).

2. Intranz. A face tranzacții de valori. V. speculă (2).

3. Intranz. A face deducții (filozofice, științifice), teoretizînd în mod formal, fără legătură cu practica. *Esteticii metafizici, văzînd operele artistice frumoase, au început să speculeze asupra noțiunei abstracte a frumosului, a artei.* GHEREA, ST. CR. II 26.

SPECULÁNT, -Ă, *speculanți, -te,* s. m. și f. Persoană care face speculă (1). *Unde duci marfa, speculantule? țipa cineva.* GALAN, B. I 17. *Țîrțec era un speculant netrebnic. Pentru ca să nu facă focul, ghemuise, iarna, pe toți copiii într-o chilie, iar seara nu le da de mîncare decît porumb fiert în lapte.* CĂLINESCU, E. 77. *Toți acești mulți speculanți... sleiesc toată sudoarea norodului, făr' de a prîcinui nici unul acestui neam, acestor frați, folos măcar cît bobul de mei.* GOLESCU, Î. 45.

SPECULATÍV, -Ă, *speculativi, -e,* adj. Care aparține speculației filozofice; rupt de practică și de experiență. *În materie speculativă, toate speculațiunile din lume sînt niște camere ce dau una într-alta.* GALACTION, O. I 233.

SPECULATÓR, -OÁRE, *speculatori, -oare,* s. m. și f. (Franțuzism rar) Speculant. *Această caravană... număra... o pulbere de speculatori de tot felul.* BOLINTINEANU, O. 302.

SPECULÁȚIE, *speculații,* s. f. **1.** Cugetare abstractă și pur teoretică asupra unei probleme; teoretizare ruptă de practică și de experiență. *Orice speculație care n-are legătură cu viața e moartă.* BARANGA, I. 195. *Preocuparea lor majoră, artă sau speculația filozofică, le absoarbe întreaga existență.* SADOVEANU, E. 30. *Dacă vreo speculație filozofică mișcă dureros inima omenească, împrăștie melancolia, deznădejdea într-o societate, asta înseamnă că societatea era bolnavă mai înainte.* GHEREA, ST. CR. I 65.

2. (Astăzi rar) Speculă în afaceri; afacere bazată pe înșelătorie. *Să vorbim de motivul pentru care te-am rugat să vii cu mine. — Care motiv?... A fi iar vro speculație cu folos sigur.* ALECSANDRI, T. 768. ✧ Fig. *Patrioții cei falși?... Cei cari fac din patriotism o speculație și din presă o tarabă de marfă minciunoasă?* ALECSANDRI, T. 1740.

— Variante: **speculațiúne** (CĂLINESCU, E. 17, GALACTION, O. I 233, CARAGIALE, O. VII 200), (învechit) **spiculáție** (GORJAN, H. IV 135) s. f.

SPECULAȚIÚNE s. f. v. **speculație.**

SPÉCULĂ, *specule,* s. f. **1.** Mod de exploatare constînd în acapararea și dosirea de mărfuri și în vinderea lor cu prețuri ridicate, în momentele de lipsă. *Și aci trebuie o mînă de fier! aprobă ministrul. O mînă de fier care să stîrpească specula.* C. PETRESCU, C. V. 110.

2. Tranzacție de bursă, constînd în vînzarea și cumpărarea valorilor cu scopul de a obține cîștiguri din diferența de curs.

SPÉCULUM s. n. v. **specul.**

SPELB, -Ă, *spelbi, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Lipsit de sînge sau de roșeață în obraji; galben, palid. *Iată-l în prag pe Mișu, coconașul cela spelb, cestorul clasei, iscoada directorului.* I. BOTEZ, ȘC. 52. *Încă tînără la față, învoaltă și spelbă... glumea, rîdea, avea pentru fiecare o vorbă și un zîmbet.* M. I. CARAGIALE, C. 122. *Pandele se arăta spelb și slab, cu picioarele lungi, înalt și cocîrjat, și cu gîtul împins înainte.* MACEDONSKI, O. III 49. ✦ (Despre ochi) De culoare ștearsă, spălăcit. *Șerpește, ochii spelbi ai lui Ion au clipit pe de lături.* POPA, V. 279.

2. (Despre băuturi) Lipsit de tărie, fără gust, searbăd. *Găsești la circiumă spirt de păpușoi ori vin adus mai dinspre munte, — poșircă spelbă.* STANCU, D. 50.

SPÉLCĂ, *spelci,* s. f. (Mai ales în Mold.) Ac de cap. V. a c. *Ana Cișcova cînta, potrivindu-și în spelci de sîrmă cozile și privindu-și fața albă în oglindă.* SADOVEANU, N. P. 185. *Purta părul ei frumos, ridicat într-o arhitectură complicată și susținută cu tot felul de spelci de argint.* CAMIL PETRESCU, O. II 507.

— Variantă: **spílcă** (DELAVRANCEA, S. 11, MAT. FOLK. 115) s. f.

SPELCÚȚĂ, *spelcuțe,* s. f. Diminutiv al lui s p e l c ă.

SPELÚNCĂ, *spelunci,* s. f. **1.** (Învechit) Peșteră, grotă. (Cu formă de plural învechită) *Acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspirațiuni artistice și aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile... de urși ai speluncelor și de alte animale dispărute.* ODOBESCU, S. III 79. ◇ (Poetic) [Norii] *îngropau în grămezi de arcuri înalte, de spelunci adînci, suite una peste alta, lumina.* EMINESCU, N. 50.

2. Local rău famat, unde se adună oameni decăzuți moralicește, care formează drojdia societății. ✦ Loc unde se ticluiește și de unde se propagă o acțiune dușmănoasă intereselor unei colectivități. V. c u i b.

— Pl. și: (învechit) *spelunce.*

SPÉNȚER, *spențere,* s. n. Haină scurtă (uneori ca o vestă fără mîneci) purtată de bărbați, mai rar de femei. *Era încălțat cu cizme de lac cu turetci nalte, — mijlocul i-l strîngea un spențer de catifea.* SADOVEANU, O. IV 256. *Muierile... au... cămașă, rochie și un spențer negru, ce are împreunat și o legătură de gît, rămînd mînecile cămășii și pieptul afară din spențer.* GOLESCU, Î. 185. ✦ (Rar) Bluză militară. *Avea degetele țapene ca de statuie și două galoane de lînă pe mîneca spențerului.* BART, S. M. 76.

— Variante: **spénțur,** *spențure* (ȘEZ. IX 40) și *spenți* (GOLESCU, Î. 103), **sprenț** (PAMFILE, I. C. 356), **sprénțur** (ȘEZ. IX 40) s. n.

SPÉNȚUR s. n. v. **spențer.**

SPEOLÓG, *speologi,* s. m. Specialist în speologie.

— Pronunțat: *spe-o-.*

SPEOLÓGIC, -Ă, *speologici, -e,* adj. Care ține de speologie, relativ la speologie. *Studii speologice.*

— Pronunțat: *spe-o-.*

SPEOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul peșterilor din punct de vedere geologic, arheologic, antropologic etc. *Racoviță întemeiază Institutul de speologie, care prin grija lui devine centrul mondial de studii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 375, 5/5.

— Pronunțat: *spe-o-.*

SPERÁ, *sper,* vb. **I.** T r a n z. A crede în rezultatul favorabil al unei acțiuni, a aștepta cu încredere; a nădăjdui. *Sînt chiar atît de vinovată fiindcă am îndrăznit să sper o lună de vacanță?* BARANGA, I. 185. *Ai lui sperau că are să uite pe fata lui Nacu.* REBREANU, R. I 129. *Speram să intru într-o viață nouă și plină de întîmplări originale.* ALECSANDRI, O. P. 257. ◇ A b s o l. *Nu spera și nu ai teamă, Ce e val ca valul trece; De te-ndeamnă, de te cheamă, Tu rămîi la toate rece.* EMINESCU, O. I 194.

SPERÁNȚĂ, *speranțe,* s. f. Încredere în rezultatul favorabil al unei acțiuni; nădejde. *Și cu ce speranțe așteptase el toamna asta?* REBREANU, R. I 168. *Eu nu am speranță, viață, soare.* MACEDONSKI, O. I 111. *Cum mîngîie dulce, alină ușor Speranța pe toți muritorii!* EMINESCU, O. I 11. *Din ora aceea speranța-am pierdut.* ALEXANDRESCU, M. 81. ◇ E x p r. **În speranța că...** = nădăjduind că... *Ce-o păți boierul, să pățească și el, își zicea, în speranța că boierul, fiind foarte respectat de oameni, nu va păți nimic.* REBREANU, R. II 186. ✦ (Familiar) Persoană talentată sau capabilă, de la care se așteaptă mult în viitor. *Toți descoperiră în el o mare speranță.* C. PETRESCU, C. V. 246.

SPERÁRE, *sperări,* s. f. (Învechit) Speranță. *Palid stinge-Alexandrescu sînta candel-a sperării, Descifrînd eternitatea din ruina unui an.* EMINESCU, O. I 32. *Cine poate spune iluziile, sperările, visurile seducătoare cari flutură prin mintea unei tinere fete.* ALECSANDRI, O. P. 129. ◇ E x p r. **În sperare de a...** = nădăjduind că... *Acum, în sperare te-a mă pune pe lucru pentru ca să-ți îndeplinesc dorința, de înștiințez că în adevăr poeziile mele au văzut lumina.* ALECSANDRI, S. 75.

SPERIÁ, *spérii,* vb. **I.** T r a n z. **1.** A face să-l cuprindă pe cineva frica; a înfricoșa. *Ești frumos, ești blînd la vorbă și pe nimenea nu sperii.* EFTIMIU, Î. 47. *Mi-e să nu te sperie cifrele.* REBREANU, R. I 188. *Ochii omului mă sperie; prin ei, ca prin niște lunete, văd ce se petrece în adîncimea unei tăceri viclene.* DELAVRANCEA, H. T. 47. ◇ F i g. *Locomotiva speria liniștea din ceasul ultim al nopții, cu semnale stridente.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 350. *În grădină turturele, Două cîntă cu durere... De livezile sperie.* TEODORESCU, P. P. 22. ◇ R e f l. *Se speriase de tresărirea iepurelui în marginea tufișurilor.* DUMITRIU, N. 148. *Era gras și cu o burtă de se speriau de el toți cei care-l vedeau întîia dată.* CAMIL PETRESCU, O. I 15. *Să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul ca să o săgetezi.* ISPIRESCU, L. 4. (E x p r.) **Se sperie și de umbra lui,** se spune despre un om fricos.

2. A face ca cineva să se înfricoșeze (de o mișcare bruscă și neașteptată) și să fugă sau (fiind vorba de colectivități) să se împrăștie; (fiind vorba despre animale) a stîrni din culcuș. *Izbucni acum în nenumărate schije negre un cîrd de ciori... Ceva sau cineva le speriase.* DUMITRIU, N. 149. ◇ E x p r. **A-și speria** (sau **a-i speria cuiva**) **somnul** = a rămîne (sau a face să rămînă) treaz, a face să fugă somnul (ca urmare a unei excitații psihice). *Un trăsnet îmi sperie somnul.* COȘBUC, P. 237. *Oamenii erau veseli și Iorgovan își speriase somnul.* SLAVICI, O. I 216. *Împăratul se scuală cam alene și destul de mînios că* [slujitorii] *i-au spăriat somnul cu astfel de minciuni.* RETEGANUL, P. IV 13. (R e f l., cu subiectul «somnul») *Cum mi s-a speriat și mie somnul...* CARAGIALE, O. III 56.

3. A uimi (prin splendoare, frumusețe). [Scenele vînătorești] *sperie și obosesc azi ochii călătorului.* ODOBESCU, S. III 80. *Mă dusă la un palat a cărui vedere îmi sperie mințile.* GORJAN, H. IV 88. (R e f l.) *Începură a cînta... atîta de frumos, încît se speria mintea omenească.* GORJAN, H. II 165. ◇ L o c. a d j. și a d v. **De speriat** = ieșit din comun, uimitor, extraordinar. (Cu pronunțare regională) *Cînd își aruncă ochii spre poartă, ce să vadă?! Cucoșul său era ceva de spăriet! Elefantul ți se părea purece pe lîngă acest cucoș.* CREANGĂ, P. 68.

SPERIÁT[1] s. n. **1.** Faptul de a (s e) s p e r i a.

2. (În superstiții) Boală provenită din spaimă; sperietură. (Cu pronunțare regională) *De-abia i-a mai trece băietului istuia de spăriet.* CREANGĂ, P. 33.

SPERIÁT[2]**, -Ă,** *speriați, -te,* adj. Cuprins de frică; înfricoșat. *Un argat veni să-l vestească, puțin speriat că-l cheamă repede boierul.* REBREANU, R. II 66. ◇ F i g. *Azurul se deschide larg, Fug norii, speriați, în lături.* BENIUC, V. 11. ✦ Care exprimă spaimă. *Apărură fețe cercetătoare și speriate.* DUMITRIU, N. 77.

SPERIÉRE s. f. (Rar) Sperietură.

SPERIETOÁRE, *sperietori,* s. f. Ceea ce sperie; (în special) momîie sau morișcă pentru speriat păsările (v. c î r î i t o a r e). *Era casa bunicilor și străbunicilor săi, rămasă ca o sperietoare de vrăbii în centrul unor mari moșii,* EFTIMIU, N. 25.

SPERIETÚRĂ, *sperieturi,* s. f. **1.** Faptul de a (se) speria; spaimă. *Ridea de sperietura ei, explicînd cum a căzut.* VLAHUȚĂ, O. A. III 51.

2. (În superstiții) Boală provenită din spaimă; speriat. *Mi-a descîntat... de sperietură.* STANCU, D. 95. *Cînd e bolnav cineva de sperietură, se afumă cu avramască.* La HEM 2180.

SPERIÉȚI s. m. pl. (Numai în e x p r.) **A băga** (pe cineva) **în sperieți** (sau **în toți sperieții**) = a speria (pe cineva), a face să se înspăimînte. *Pe copii îi bagă-n sperieți.* PAS, L. I 18.

SPERIÓS, -OÁSĂ, *sperioși, -oase,* adj. (Despre oameni și animale) Care se sperie ușor, fricos; (numai despre oameni) timid, sfios. *S-a pomenit cu iapa roibă, sperioasa, că începe să sară în două picioare ș-apoi să zvîrle din copite.* REBREANU, R. I 214. *Simțeam că universul la pasu-mi tresărea, Și nații călătoare, împinse de a mea, Împlut-au sperioase pustiul pîn' la poluri.* EMINESCU, O. I 91. ◇ (În contexte figurate) *Pe cărare frunzele ruginii fugeau ca mici făpturi sperioase ale toamnei.* C. PETRESCU, Î. I 21. ✦ Care exprimă spaimă. *Băiatului îi jucară ochii în dreapta și în stînga, sperioși, a fereală.* DUMITRIU, B. F. 101.

SPERJÚR[1] s. n. Faptul de a-și călca jurămîntul, nesocotirea unui jurămînt făcut; jurămînt fals făcut în fața justiției. *Vă voi dovedi sperjurul.* CAMILAR, N. II 314.
— Variantă: (învechit) **sperjúriu** s. n.

SPERJÚR[2]**, -Ă,** *sperjuri, -e,* s. m. și f. Persoană care jură fals sau care își calcă jurămîntul. *Așa e că nu te așteptai Din nou cu mine ochii, sperjurule, să dai?* MACEDONSKI, O. II 220. ◇ (Adjectival) *Cum, acesta să fie continentul de miracole, Pămîntul făgăduințelor, Al jurămintelor și càințelor, Vestit de profeți sperjuri și de mincinoase oracole?* BARANGA, V. A. 13.

SPERJÚRIU s. n. v. **sperjur**[1].

SPERLÍT, -Ă, *sperliți, -te,* adj. (Regional, despre păr, barbă) Zburlit. *Toți oameni nalți și groși în ciolane Cu... barbe sperlite.* BUDAI-DELEANU, Ț. 41.

SPERMANȚÉT s. n. Substanță de culoare albă, cu aspect de ceară, care se extrage din partea cerebrală a cașalotului și se întrebuințează în cosmetică și la fabricarea lumînărilor; alb de balenă. V. s t e a r i n ă. *Un mic deranjament pe linia electrică... ne obligă să folosim această lumînare de spermanțet.* V. ROM. martie 1954, 177. *La șase perechi de geamuri, șase fețnice cu lumînări de spermanțet.* DELAVRANCEA, H. T. 216.
— Variantă: **spermanțétă** s. f.

SPERMANȚÉTĂ s. f. v. **spermanțet.**

SPERMÁTIC, -Ă, *spermatici, -e,* adj. Care se referă la spermă.

SPERMATOGENÉZĂ s. f. Procesul de formare a spermatozoizilor.

SPERMATOZOÍD, *spermatozoizi,* s. m. Celulă sexuală masculină, mobilă, a organismului animal. *În glandele seminale sînt fabricate celulele sexuale bărbătești, sau spermatozoizii.* ANATOMIA 248. *S-a putut... obține, cel puțin la animalele inferioare, fenomene de segmentație a ovarului lor, fără ca acesta să fie fecundat de spermatozoizi.* MARINESCU, P. A. 43.

SPÉRMĂ s. f. Substanță care conține spermatozoizi și care este secretată de glandele sexuale masculine.

SPÉSE s. f. pl. v. **speze.**

SPETEÁLĂ, *speteli,* s. f. Boală la animalele de tracțiune, care constă în întinderea peste măsură a ligamentelor și țesuturilor de la spinare și care se manifestă prin șchiopătări, mers greoi etc.; p. e x t. (la oameni și la animale) durere acută în regiunea lombară (provenită din cauza unui efort prea mare). *Speteala e o durere în partea de sus a piciorului, la încheietura lui cu oasele spinării.* ȘEZ. IV 128.

SPETEÁZĂ, *speteze,* s. f. **1.** Spătar de scaun, de fotoliu sau de bancă (de care își reazemă spatele cel care șade). *Doamna Vorvoreanu se sprijini pe speteaza fotoliului și răsuflă adînc.* DUMITRIU, N. 84. *Nașul se rezema de speteaza scaunului, asculta, se înduioșa, pe urmă se răstea la țigani.* PAS, Z. I 176. *Toader Cîrlan se lăsase pe speteaza scaunului și se uita cu admirație la soția lui.* SADOVEANU, O. VIII 187.

2. Bucată de scîndură (îngustă și subțire) care servește ca sprijin sau ca legătură între părți la diferite construcții de lemn (mai rar ca parte principală a unei construcții):

a) fiecare dintre aripile morii de vînt. *Moara rămase scîrțîind și vînturîndu-și spetezele pe singurătatea dealului.* SADOVEANU, O. V 124;

b) fiecare dintre stinghiile care unesc obezile de la roata morii de apă. *Apa morii murmura surd afară, grămădindu-se la spetezele roții din lăptoc.* SADOVEANU, O. III 378;

c) fiecare dintre fușteii loitrelor de la car; șiștoare. *Drugii sînt dăltuiți pînă la jumătate sau în întregime, spre a face loc spetezelor.* PAMFILE, I. C. 133. *De-acum numai să te ții bine de carîmbi și de speteze, că am să mîn iepele iestea de au să scapere fugind.* CREANGĂ, P. 126;

d) bucată de lemn care unește cele două coarne ale plugului. *Aceste două coarne sînt cîteodată legate printr-o punte de lemn sau de fier, numită... speteză.* PAMFILE, A. R. 36;

e) scîndurică cu care se ridică firele de urzeală cînd se țese cu alesături. ◇ *Țesături cu speteze* = țesături cu desene;

f) fiecare dintre cele două brațe ale vatalelor;

g) fiecare dintre scîndurelele care alcătuiesc scheletul zmeului cu care se joacă copiii și pe care se fixează hîrtia. *Culcăm cu grijă zmeul în șanț, să nu-i sfîșiem hîrtia, să nu-i rupem spetezele.* STANCU, D. 98. *Spetezele trebuie să fie bine cumpănite din ochi și din cuțit, ca să nu fie una mai grea decît alta.* ISPIRESCU, la CADE;

h) fiecare dintre stinghiile care alcătuiesc scheletul stelei cu care colindă copiii și pe care se fixează hîrtia și ornamentele. [Steaua] *a ieșit strîmbă și a costat mai scump: hîrtie, clei, speteze.* PAS, Z. I 102.

SPETÍ, *spetesc,* vb. IV. R e f l. (Mai ales despre animale de tracțiune) A se îmbolnăvi de speteală; a se deșela. *La deal moș Nichifor se da jos și trăgea de-a valma cu iepele. La vale iar se da jos, ca să nu se spetească iepele.* CREANGĂ, P. 107. *Strîns-a tetea, strîns-a pește, De gîndeai că se spetește.* CONTEMPORANUL, II 655. *Boii se spetesc întinzînd la jug și carul scîrțîie prin glod.* ALECSANDRI, T. I 359. *Caii se spetesc.* ȘEZ. IV 128. ◇ T r a n z. *Într-o zi Ghemiș punea Șepte buți alături, Cu vînăta le sărea, Pe vînăta o spetea!* ALECSANDRI, P. P. 129. ✦ A se istovi muncind, a munci din răsputeri. *El tolănește și noi ne spetim muncind și tot noi leneși.* STANCU, D. 105. *În ogradă, argații umblau forfota în toate părțile, se speteau cu treaba.* SADOVEANU, O. III 112. *Omule, te văz harnic, muncești de te spetești.* ISPIRESCU, L. 175. *Comuna .. ar putea îndestula toate trebuințele comunale, fără ca să se spetească oamenii.* I. IONESCU, P. 57. ✦ A se ruina. *M-am spetit!... Zece mii cinci sute de lei, frate, și via cu poamă coarnă.* ALECSANDRI, T. 289.

SPETÍT, -Ă, *spetiți, -te,* adj. (Mai ales despre animale de tracțiune) Cu spinarea deformată, ruptă (de poveri sau de lovituri); deșelat. *Mitru Cătănaș, vecinul lui Marcu, avea doi boi slabi și un cal spetit.* SLAVICI, O. I 64. *Cercetînd toți caii cîte unul, ajunse la unul bătrîn, slab și spetit, care abia se ținea pe picioare.* POPESCU, B. I 51. *Moșneagul a rămas liniștit din partea babei... Numai atîta că... a rămas pleșuv și spetit, de mult ce-l netezise baba.* CREANGĂ, P. 294. *Calul spetit veșnic e șchiop.* ȘEZ. IV 128.

SPEȚ, *speți,* s. m. (Învechit) Monedă de argint care avea curs pe timpul lui Caragea-vodă.

SPÉȚĂ, *spețe,* s. f. **1.** Specie (1). *În evoluția energiei planetare, diversele spețe ale materiei au derivat unele din altele.* MARINESCU, P. A. 40. *Animalul se naște, crește, moare; dar ideea de animal, speța, rămîne.* CAMIL PETRESCU, U. N. 85.

2. Specie (**2**). *Un om care... își petrece timpul la mesele de cărți, în tovărășia unei «secături» cum e Camil, nu poate să fie decît o secătură de aceeași speță.* C. PETRESCU, Î. II 67. *Sigur, în loc să cîștigi un gologan, preferi iar cerșetoria... Cunoaștem noi speța asta nouă de șomeri!* SAHIA, N. 101.

3. (În expr.) **În speță** = în cazul de față, în cazul dat.

SPÉȚIE s. f. v. **specie.**

SPÉZE s. f. pl. Sume de bani cheltuite; cheltuieli. *Numără restul, cu minuțiozitate de provincial venit în capitală cu buget limitat, din care trebuie să stoarcă maximum de desfătări cu minimum de speze.* C. PETRESCU, Î. II 213. *Spezele să fie mai mici și mai ușor de purtat.* MARIAN, NA. 292. *A... înființat cu propriile sale speze un atelier.* I. IONESCU, D. 134.

— Variantă: **spése** s. f. pl.

SPIC, *spice,* s. n. **1.** Tip de inflorescență (caracteristică cerealelor) alcătuită din mai multe flori mici, cu peduncul scurt, dispuse pe o axă centrală. *Părul ei bălai ca spicu-i.* EFTIMIU, Î. 106. *Părul rotunjit pe spate și galben ca spicul copt.* DELAVRANCEA, O. II 65. *Privirile de farmec bete Mi le-am întors către pămînt, Iar spicele jucau în vînt.* COȘBUC, P. I 176. ◇ Expr. **A (-i) da** (unei semănături) **spicul** sau (despre semănături) **a da în spic, a face spic** = a ajunge în faza de dezvoltare în care apare spicul; a înspica. *Grîul a dat în spic.* ▭ *A -nverzit, a crescut, i-a dat spicul ca vrabia și s-a ales cu trei chile la pogon.* DELAVRANCEA, O. II 318.

2. Desen decorativ în formă de spic (**1**) (frecvent în arta populară pe cusături, țesături, încrestături în lemn, ouă încondeiate etc.).

3. Vîrful firelor de păr mai lungi (și de culoare mai deschisă) aflate în blana unor animale. *Bine-ar fi s-o mai pîrlești* [coada], *Ca să-i faci mai negru spicul.* CONTEMPORANUL, I 688.

4. (În expr.) **Spic de zăpadă** (mai rar **de ploaie**) = (cu sens colectiv) fulgi rari de zăpadă amestecați cu stropi de ploaie. *Suna vîntul în păstăile celor doi salcîmi desfrunziți ai morii și stropea spic de zăpadă.* SADOVEANU, M. C. 158. *Vremea s-a zburlit pretimpuriu, cu spic de zăpadă în ploaie.* C. PETRESCU, R. DR. 47. *Fețișoara lui, Spuma laptelui... Neajunsă de soare, De fulg de ninsoare Și de spic de ploaie.* TEODORESCU, P. P. 92.

5. Vîrf de munte, pisc. *Să mă sui pe munți de piatră, Să-mi văz mamă, să-mi văz tată, Sus pe spicu de Carpați, Să mă uit la ai mei frați.* POP. ✦ Partea cea mai înaltă a acoperișului casei.

6. Numele popular al unei stele foarte luminoase din constelația fecioarei.

— Pl. și: *spicuri* (GALACTION, O. I 147).

SPÍCHER, *spicheri,* s. m. Crainic la o stație de radio.

— Variantă: **șpícher** s. m.

SPÍCHERIȚĂ, *spicherițe,* s. f. Crainică la o stație de radio.

— Accentuat și: *spicherîță.* — Variantă: **șpicheríță** s.f.

SPICUÍ, *spicuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A culege spice din lan, a aduna spicele rămase după secerat. (Absol.) *Zi de vară pînă-n seară Ea din lan nu iese-afară, Spicuiește, spicuiește, De odihnă nici gîndește.* ALECSANDRI, P. II 192. ◇ Refl. pas. *Dacă grîul... apucă a se corci... tot să poate alege, spicuindu-să din lan.* DRĂGHICI, la TDRG.

2. Fig. A culege (de ici, de colo), a extrage (date, informații) din diferite izvoare (alegînd dintr-o cantitate mai mare). *Ceea ce te izbește cînd străbați lista cuvintelor arhaice spicuite în textele lui Bălcescu nu este faptul că ele ar fi dispărute din vocabularul actual, cît împrejurarea că sînt luate în accepțiuni mai vechi.* L. ROM. 1953, nr. 1, 33. *Da, atît aceste versuri cît și cele ce vom spicui aci nu pot decît să vorbească și să pledeze cu elocință cauza junimei.* MACEDONSKI, O. IV 8. *Anticarul și antropologul găsesc ei cumva să spicuiască pe aci dovezi de acelea netăgăduite, care vin să sprijine atît de puternic spusele și bănuielile istoriei?* ODOBESCU, S. II 259.

SPICUIÁLĂ, *spicuieli,* s. f. Spicuire.

SPICUÍRE, *spicuiri,* s. f. Acțiunea de a spicui și rezultatul ei; culegere, adunare (de material documentar).

SPICUITÓR, -OÁRE, *spicuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care spicuiește.

SPICULÁȚIE s. f. v. **speculație.**

SPICULÉȚ, *spiculețe,* s. n. **1.** Diminutiv al lui spic; spicușor.

2. Fiecare dintre micile inflorescențe care împreună formează spicul compus al anumitor plante. *Acest spic compus este format dintr-o mulțime de spiculețe așezate pe două părți ale axei spicului... Examinînd un spiculeț, ne convingem ușor că el are două sau trei flori foarte simple.* BOTANICA 202.

SPICUȘÉL, *spicușele,* s. n. (Rar) Spiculeț. *Foaie verde spicușel, Zice lumea că-s mișel.* MAT. FOLK. 1008.

SPICUȘÓR, *spicușoare,* s. n. Spiculeț.

SPICÚȚ, *spicuțuri,* s. n. (Rar) Spiculeț. *Cînd a crește grîu-n tindă, Cu spicuțu pînă-n grindă.* POP.

SPÍLCĂ s. f. v. **spelcă.**

SPILCUÍ, *spilcuiesc,* vb. IV. Refl. (Familiar) A-și îngriji în mod deosebit (și exagerat) înfățișarea; a se găti, a se dichisi.

SPILCUÍT, -Ă, *spilcuiți, -te,* adj. (Familiar) Cu un aspect (prea) îngrijit, exagerat de gătit, de dichisit. *Îl izgonise din camera lui în casa bătrînească și săracă, să facă loc acestui locotenent de rezervă, vorbăreț și spilcuit.* C. PETRESCU, C. V. 61. *Veni și unul dintre ofițerii de punte. Spilcuit, ras proaspăt și pudrat, gata să iasă în oraș.* BART, S. M. 98. *Ne-am întîlnit în București, eu un biet student timid și perpelit, el — o mîndrețe de băiat, ferchez, spilcuit, cu părul frizat, cu jobenul dat puțin pe ceafă.* VLAHUȚĂ, O. A. 447.

SPIN, *spini,* s. m. **I. 1.** Organ în formă de țeapă care crește pe tulpina sau pe ramurile unor plante; ghimpe. *De teama unui spin, Lăsăm să moară roza pe tulpină.* CERNA, P. 125. *De multe ori iese o fericire din mijlocul necazurilor, precum iese roza din mijlocul spinilor.* BOLLIAC, O. 262. *Porumbel cu porumbele, Negrișoare, mititele, Cază-ți porumbelele, Uște-ți-se frunzele, Să rămînă numai spinu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 59. ◇ (Poetic) *Pe fruntile lor purtau coroane făcute din fire de raze și din spini auriți și lungi.* EMINESCU, N. 25. ◇ Fig. [Mitrea] *moștenise spinii ei.* SADOVEANU, M. C. 7. ◇ Expr. **A sta** (sau **a ședea**) **pe** (sau **ca pe**) (**niște**) **spini** = a fi neliniștit, a nu mai avea răbdare; a sta ca pe ghimpi. *Părea însă grozav de nerăbdătoare și stătea ca pe niște spini.* REBREANU, I. 119. *Moartea întreabă ce mai poruncîți? Și nu vă supărați, dar tare-i supărată și avană, drept să vă spun; șede ca pe spini și vrea numaidecît să-i dați răspuns.* CREANGĂ, P. 315. **A fi** (sau **a sta**) **ca un spin în ochii** (**în inima** sau **în coasta**) **cuiva** = a incomoda pe cineva prin prezența sa, a nu fi pe placul cuiva.

2. Plantă din familia compozeelor, cu tulpina dreaptă și frunze cu ieșituri spinoase, cu flori roșii, galbene sau albe; crește prin locuri necultivate și prin pășuni etc. *(Carduus acanthoides);* scai. *Printre spinii cîmpului, Gingu mergea alături cu cîinele.* C. PETRESCU, S. 36. *Spinii ne zgîriau; îi prindeau și-i sfîșiau rochia.* IBRĂILEANU,

A. 161. *Tu eşti, Mircea? — Da-mpărate! — Am venit să mi te-nchini, Să nu schimb a ta coroană într-o ramură de spini.* EMINESCU, O. I 146. *Aşa-i, doamne-ntre străini, Ca mlădiţa între spini; Suflă vîntul ş-o clăteşte, De toţi spinii mi-o loveşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 195. ◇ Compus: **spin-muscălesc** = cătină.

3. Porumbar[1].

II. Tijă metalică mică, de formă cilindrică sau conică, folosită pentru a asigura îmbinarea a două piese metalice; ştift.

III. Momentul cinetic al unei particule elementare de materie.

— Pl. şi: **(I, n.)** *spinuri* (ALECSANDRI, P. III 246). — Variantă: (rar) **spíne** (BUDAI-DELEANU, Ţ. 89) s. m.

SPINÁC s. n. v. **spanac.**

SPINÁL, -Ă, *spinali, -e,* adj. Care aparţine coloanei vertebrale sau (p. ext.) spinării; privitor la coloana vertebrală sau (p. ext.) la spinare. *Celulele acestor neuroni sînt situate în rădăcinile posterioare, formînd aici îngroşări numite ganglioni spinali.* ANATOMIA 190. *Aceleaşi legi conduc localizările spinale şi, pe cele ale nucleilor nervilor cranieni.* PARHON, O. A. I 140. *Numai într-un mod excepţional am găsit celule cu 2 nuclei în ganglionii spinali.* MARINESCU, P. A. 58.

SPINÁRE, *spinări,* s. f. **1.** Parte a corpului oamenilor (sau al animalelor) de-a lungul coloanei vertebrale (de la umeri pînă la şale); spate. *Peste spinările umede şi aburinde ale cailor se vedea lacul alb de ceaţă cu margini nedesluşite.* DUMITRIU, N. 146. *Mihu, cu spinarea aplecată, îşi frămînta obrajii zbîrciţi.* SADOVEANU, O. VII 160. *Ploaia curgea cu găleata în spinarea udă, lipindu-i cămaşa.* C. PETRESCU, R. DR. 59. *Închise cartea, suflă în lumînare şi-şi vîrî capul în învălitoare. Spinarea-i era îngheţată.* VLAHUŢĂ, O. A. I 100. ◇ Fig. *Flăcările... ţîşneau din turla pătrată şi din spinarea de jeratic a bisericii.* CAMIL PETRESCU, O. II 228. *Ştia scrie cît îi trebuia pentru a-şi zugrăvi iscălitura cu nişte litere ca talpa gîştii, aruncate unele în spinarea altora.* GANE, N. II 4. ◇ *Şira spinării* = coloana vertebrală. *Pe şira spinării prezidentului curgeau încet stropi graşi de sudoare.* VORNIC, P. 166. *Se îndreptă de şira spinării într-o mişcare de ultim efort.* SAHIA, N. 102. *Crucea spinării* v. cruce **(I 6).** *Măduva spinării* v. măduvă. ◇ Loc. adv. (Arătînd felul de a purta poverile) **În** (sau **pe**) **spinare, de-a spinare** (sau **spinarea**) sau **cu spinarea** = în spate. *Aduc cu spinarea mere, nuci, smîntînă şi lapte.* BOGZA, Ţ. 27. *Nu putu scoate un cuvînt şi o porni, obosit deodată, către casă, cu coşurile goale în spinare.* ARGHEZI, P. T. 119. *Lucindu-i oţelele pe spinare, ieşi poftindu-le bună seara.* AGÎRBICEANU, S. P. 24. *Moşneagul ziua întreagă alerga în port cu coşul de-a spinare, vînzînd covrigi.* DUNĂREANU, N. 16. *Ei îl legară cot la cot, apoi îl aşezară de-a spinarea pe şeaua calului.* GANE, N. II 67. *Mama v-aduce vouă... Drob de sare În spinare.* CREANGĂ, P. 20. (Fig.) *Să tot zbor neobosit, Pe spinarea vîntului, În giurul pămîntului.* ALECSANDRI, P. P. 141. ◇ Expr. **A-l mînca** (pe cineva) **spinarea** v. mînca **(3). A-şi lua picioarele la spinare** v. lua **(I 1). A cădea în spinarea cuiva** = a cădea în sarcina sau în grija cuiva, a-i reveni cuiva. *Noroc că toată grija căruţelor şi a mărfii cădea acum în spinarea slugilor şi a calfelor care mînau, că de jupîni era slabă nădejde.* GALACTION, O. I 266. **A arunca** (ceva) **în spinarea cuiva** = a da vina pe altcineva (de obicei nevinovat). *Dascălul o mîlcise de tot, iară femeia îndrugă şi ea cîteva vorbe, aruncînd toată vina în spinarea dascălului.* ISPIRESCU, L. 277. **A trăi pe spinarea cuiva** = a trăi ca un parazit, din munca altuia. ✦ (Rar) Cantitate din ceva, cît poate fi cărat o dată în spate. *Îşi pusese-n gînd să pregătească un doctorat greu, pentru care în adevăr îi trebuia o spinare de cărţi.* MIRONESCU, S. A. 131.

2. Partea unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă spatele omului. *A cusut două petice mari pe cămaşa tatei. Mai are de cusut cîteva. Îi trebuie un petic mare s-o cîrpească în spinare, acolo unde bate mai aprins soarele.* STANCU, D. 106.

3. Partea cea mai înaltă a unui munte, a unui deal, a unei stînci, culme prelungită; creastă, coamă. *Tabăra, aşezată pe spinarea unui deal, îşi întindea pînă în marginea satului de pe coastă corturile şi carele de război.* SADOVEANU, O. VII 24. *La miazănoapte munţii Călimanului îşi rotunjesc spinările goale, fumurii, pe bolta albastră a cerului.* VLAHUŢĂ, O. A. II 157. ✦ Creasta unui val de apă. *Luntrea se suia pe suişuri de apă, plutea pe spinări de valuri, se povîrnea şi cădea în găvane adînci, înconjurate de jur împrejur de valuri.* SANDU-ALDEA, U. P. 198.

SPINÁT s. n. v. **spanac.**

SPINĂRÍE, *spinării,* s. f. (La pl. sau la sg. cu sens colectiv) Loc unde cresc mulţi spini, desiş de spini. *Cristeii rîdeau în ierburile de pe margine; piţigoi ciudoşi ţiuiau în spinării.* SADOVEANU, O. I 315. *Plantele folositoare înlocuiesc spinăriile, mlaştinile seacă, păduri apar unde erau nisipuri.* id. M. C. 211. *O movilă rotunzită de iarbă şi apărată de spinărie deasă, ca de-o împrejmuire vie şi îndîrjită.* C. PETRESCU, R. DR. 54.

SPINĂRÍŞ, *spinărişuri,* s. n. (Regional) Spinărie. *Prin rîpi şi prăpăstii şi prin spinărişurile cele mai încurcate.* I. CR. II 247.

SPINĂRÚŞĂ, *spinăruşe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui spinare. *Am o găinuşă Cu dreptatea în spinăruşă* (Cîntarul). GOROVEI, C. 60.

SPINĂRÚŢĂ, *spinăruţe,* s. f. (Rar) Spinăruşă. *Toată vara ne-am trudit, ne-am rupt mînuţele şi spinăruţele, toată vara a curs leoarcă sudoarea pe noi.* V. ROM. februarie 1952, 151.

SPÍNE s. m. v. **spin.**

SPINÉL, *spineluri,* s. n. Mînereu de magneziu care se prezintă în cristale incolore, galbene, albastre, verzi sau roşii, unele varietăţi fiind pietre preţioase.

SPINÉT, *spineturi,* s. n. (Regional) Spinărie. *Sună coasta; turma-nceţ Peste cîmpuri face-şi calea; Latră cîini de sună valea, Iar de-alături prin spinet, Se iveşte, alene vine Flăcău nalt cu pasuri line.* COŞBUC, P. II 165.

SPINÉTĂ, *spinete,* s. f. Vechi instrument muzical cu clape şi coarde metalice, asemănător cu clavecinul. *Pianul şi spineta sînt acordate la acelaşi diapazon; e o frumuseţe.* CARAGIALE, O. VII 34.

SPINICÉL, *spinicei,* s. m. (Rar) Spinişor. *Iadul era încuiat Cu un spinicel uscat.* MARIAN, Î. 468.

SPINÍŞ, *spinişuri,* s. n. Spinărie. *Din vale şerpuieşte, albă şi netedă, calea îngustă. Jos, unde se pierde în dosul spinişului îndesat, Pascu vede o femeie venind grăbită în sus.* SLAVICI, N. I 40. *În multe locuri sînt curături de fineaţe în spinişuri, care nu aduc nici un folos.* I. IONESCU, M. 320.

SPINIŞÓR, *spinişori,* s. m. Diminutiv al lui spin.

SPINÓS, -OÁSĂ, *spinoşi, -oase,* adj. **1.** (Despre plante) Cu spini; ghimpos. *Cel mai caracteristic e fantasticul scaiete, al cărui cap... spinos ca un arici şi uşure ca puful se dezlipeşte toamna de putrezitul său trunchi.* HASDEU, I. V. 108.

2. Fig. (Mai ales ca determinant pe lîngă «drum», «cale») Care prezintă dificultăţi, greu de parcurs, greu de efectuat; aspru. *Intelectualii, obosiţi de activitatea spinoasă din acea zi, căutară destindere.* VORNIC, P. 25. *Mălurenii lui mai aveau de străbătut drumul spinos al înţe-*

legerii. SADOVEANU, M. C. 212. *Ca amic, ai vroit să mă încorajezi de a păşi înainte pe calea spinoasă a dramei istorice.* ALECSANDRI, T. II 54. ✦ Complicat, complex, greu de rezolvat. *Pricina era prea spinoasă.* NEGRUZZI, S. III 270.

SPINTARISCÓP, *spintariscoape,* s. n. Instrument folosit pentru observarea scînteierilor care se produc cînd anumite raze emise de o substanţă radioactivă lovesc un ecran acoperit cu un strat de sulfură de zinc.

SPINTECÁ, *spintec,* vb. I. Tranz. **1.** A face în trupul unei fiinţe o tăietură lungă şi adîncă, cu un instrument ascuţit; p. ext. a ucide, a înjunghia; a despica (în special lemne, trunchiuri). *Şi n-are să-ţi fie milă? — Nu. Nu. Vreau să-l spintec cu baioneta.* CAMILAR, N. I 96. ✧ Fig. *Larga tălăzuire a munţilor încetează. Nici piscurile nu mai spintecă înălţimile cerului, nici zările nu se mai desfac vaste, de jur împrejurul lumii.* BOGZA, C. O. 87. *Ghiuleaua a trecut pe deasupra, spintecînd aerul.* C. PETRESCU, Î. II 14. *Fulgere dese, orbitoare, spintecă cerul din ce în ce mai posomorît şi tunete prelungi se aud bubuind în depărtare.* VLAHUŢĂ, O. A. 412. *Pe drum horea şi doinea, iar buzduganul şi-l arunca să spintece norii, de cădea departe tot cale de-o zi.* EMINESCU, N. 5. ✧ Refl. (Rar, despre obiecte) *Înfipse cuţitul într-un măr atît de puternic, încît mărul se spintecă în două; jumătăţile se legănară o clipă.* C. PETRESCU, Î. II 92. (Fig.) *Pietrişul fierbinte îmi frigea tălpile. Cînd intrai în rîu, apa începu să sune spintecîndu-se în gleznele mele.* SADOVEANU, O. V 62.

2. A sfîşia (haine, stofe); a rupe. *Spintecă moaşa cîteva haine mai moi şi mai slabe... face dintr-însele făşii.* MARIAN, NA. 283.

SPINTECÁRE, *spintecări,* s. f. Acţiunea de a spinteca; înjunghiere, sfîşiere.

SPINTECÁT, -Ă, *spintecaţi, -te,* adj. Străpuns, sfîşiat, înjunghiat. (Fig.) *Sărmanul Mura le-a urat din gură şi din vioară, în fruntea lăutarilor... dar în inima-i spintecată a văzut o prăpastie.* GALACTION, O. I 71.

SPINTECĂTÓR, -OÁRE, *spintecători, -oare,* adj. Care spintecă. (Fig.) *Cunoscu ea însăşi plugul spintecător al păcatului.* GALACTION, O. I 171.

SPINTECĂTÚRĂ, *spintecături,* s. f. Tăietură lungă şi adîncă, crăpătură, despicătură. *Trebuie o mică şcoală pentru a şti cum să scoată ochiul cu o bucată de coajă, pentru a se lipi de spintecătura unde are să trăiască altoiul.* La TDRG. ✧ Fig. *Motrul, tolănit în spintecătura dealurilor ca un balaur ostenit, îşi tremură solzii sclipitori în soare.* VLAHUŢĂ, O. A. II 128.

SPINTEROMÉTRU, *spinterometre,* s. n. Instrument cu care se măsoară lungimea scînteilor electrice.

SPINUÍ, *spinuiesc,* vb. IV. Tranz. (Popular) A îngrădi cu un gard de spini. *Măi băiete, băieţele, Hotărăşte-ţi grădina, Spinuieşte-ţi ograda, Că trec pe la poarta ta Şi mă vede muierea.* ŞEZ. V 11.

SPIÓN, SPIOÁNĂ, *spioni, spioane,* s. m. şi f. **1.** Persoană care urmăreşte şi se străduieşte să afle secrete de natură militară, politică, economică etc. ale unui stat, pentru a le transmite altui stat, de obicei duşman, de care este angajată şi plătită. *Gazetele intervenţioniste înjurau puterile centrale, vedeau pretutindeni spioni şi trădători în serviciul acestora.* PAS, Z. II 170. *Se şoptea că ar fi spion austriac.* BART, E. 365.

2. Persoană care pîndeşte, iscodeşte şi caută să afle ce spune, ce face sau ce intenţionează să facă cineva (pentru a informa pe altul de care, de obicei, este angajată în acest scop). *Ofiţerul de jandarmi avea spioni destui la ateliere, putea fi informat.* VORNIC, P. 215. *Aşa? Care vrea să zică... eşti spion d-ta? Apoi, aşteaptă... dacă-i aşa, să-ţi dau o răfuială isprăvnicească pe spinare.* ALECSANDRI, T. I 217.

— Variantă: **ŞPIÓN, ŞPIOÁNĂ** (DUMITRIU, N. 179, SADOVEANU, P. M. 292, CONTEMPORANUL, III 573) s. m. şi f.

SPIONÁ, *spionez,* vb. I. **1.** Intranz. A căuta să afle secrete de natură militară, politică, economică etc. ale unui stat, pentru a le transmite altui stat.

2. Tranz. A pîndi, a iscodi şi a căuta să afle ce spune, ce face sau ce intenţionează să facă cineva (pentru a da informaţii cuiva); p. ext. a privi pe furiş. *Erau frumoase şi spionau cu priviri agere pe cei trei oşteni.* SADOVEANU, O. VII 60. *Aşa vorbii, cu ochii spionîndu-l; iar la sfîrşit cedarăm fiecare.* TOPÎRCEANU, B. 97. *Uneori li se părea că e cineva care-i ascultă, îi spionează, ş-atunci îşi scoborau glasul.* VLAHUŢĂ, O. A. 244. ✧ Refl. reciproc. *Nu se puteau suferi şi se spionau.* PAS, Z. I 156.

— Variantă: **ŞPIONÁ** (RETEGANUL, P. I 29) vb. I.

SPIONÁJ s. n. **1.** Activitate întreprinsă în vederea aflării secretelor de natură militară, politică, economică etc. ale unui stat, în vederea transmiterii lor altui stat (duşman). *Crimă de spionaj.*

2. Iscodire, pîndire, urmărirea cuiva pentru a căuta să afle ce face, ce intenţionează să facă sau ce spune (cu scopul de a informa pe altul). *Gîndi cu ură la tot ce lăsase înapoi: bîrfelile şi spionajul cocoanelor adunate la ceai şi la maus, şicanele mărunţilor satrapi locali.* C. PETRESCU, C. V. 10.

SPIONÁRE, *spionări,* s. f. Acţiunea de a spiona.

SPIRÁI, *spiraiuri,* s. n. Deschizătură prevăzută cu geamuri pe puntea unei nave, care serveşte la luminatul şi la aerisitul cabinelor. *Neagu se apropie de lumina geamului deschis la spiraiul careului.* BART, E. 211.

SPIRÁL, -Ă, *spirali, -e,* adj. În formă de spirală.

SPIRÁLĂ, *spirale,* s. f. Curbă plană descrisă de un punct, care se roteşte în jurul unui punct fix, depărtîndu-se din ce în ce mai mult de el; p. ext. obiect care are această formă, fiecare dintre rotocoalele acestui obiect. *Spirale de sîrmă fierbinte.* BOGZA, A. Î. 482. ✧ (Poetic) *Vîrtejurile fumurii ale norilor furtunoşi din martie care-şi răsuceau şi-şi desfăceau spiralele de abur negru.* DUMITRIU, N. 14. ✧ Fig. [Bătăile] *se opriră în două răstimpuri şi porniră ş-a treia oară; apoi rămaseră numai spiralele ecourilor, pînă ce se stînseră şi ele.* SADOVEANU, Z. C. 146. *Cîteva discursuri îşi despletiră spiralele, un cor de glasuri armonioase... se înălţă după o perdea de chiparoşi.* ANGHEL, PR. 40. ✧ Loc. adj. şi adv. **În spirală** = în formă de spirală; răsucit, încolăcit. *Obosi, i se păru că de multe ceasuri nu face decît să rătăcească de jur împrejur în spirală prin pădure.* DUMITRIU, V. L. 140. *Vartolomeu Diaconu răsuci mîna în spirală deasupra capului, într-un gest care însemna că de aceasta nu poartă el grijă.* C. PETRESCU, A. 347.

SPIRÁNT, -Ă, *spirante,* adj. n. şi f. (În expr.) *Sunet spirant* sau *consoană spirantă* (şi substantivat, f.) = consoană fricativă, v. fricativ.

SPÍRĂ, *spire,* s. f. Arcul de elice (2) cuprins între două puncte succesive de intersecţie ale elicei cu o aceeaşi generatoare a suprafeţei pe care se înfăşoară elicea; porţiune de bobină care formează o curbă aproape închisă, analogă cu acest arc. ✦ Fiecare dintre rotaţiile unei spirale.

SPIRIDÚŞ, *spiriduşi,* s. m. (În basme şi în superstiţii) Drăcuşor vioi şi poznaş, despre care se crede că e capabil să se întruchipeze în diferite vietăţi şi că serveşte pe vrăjitori. *Cucoana Mărioara parcă avea spiriduş; gîcea fără greş cînd avea cuconu Ioniţă în mînă concina cea mare sau cea mică.* BOGAŞ, H. 9. *Cînd eram eu tînără,*

cum îți țesam în războaie... îmi îmbla suveica ca un spiriduș. CONTEMPORANUL, VI 297.
— Variantă: **spiritúș** (CREANGĂ, P. 163, ȘEZ. V 137) s. m.

SPIRÍL, *spirili,* s. m. Nume generic dat bacteriilor în formă de fire în spirală, cu un cil sau un mănunchi de cili la un capăt.

SPÍRIT, (2, 3, 5, 10, 11) *spirite,* s. n. **1.** Minte, rațiune, intelect. *Patrimoniul de progres a fost din domeniul spiritului.* SADOVEANU, E. 62. *Știința nouă, întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului, pe observație, experiență, calcul, a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLCESCU, O. II 9. ◇ Expr. **(A avea) prezență de spirit** v. prezență.
2. (Urmat de diverse determinări calificative) Persoană considerată sub raportul capacității sale intelectuale sau din punct de vedere al însușirilor morale, de caracter etc. *Fiind un spirit tiranic, ținea să facă după cum voia el.* ANGHEL, PR. 82. *Această dezvoltare intelectuală a dat naștere unor spirite alese, unor talente mari.* GHEREA, ST. CR. II 218. *Lucrul nou, neuzitat, deșteaptă totdeauna răutatea spiritelor mici.* ALECSANDRI, S. 38. ◇ *Spirit universal* (sau *enciclopedic*) = persoană care posedă cunoștințe (și se manifestă) în foarte multe domenii ale cunoașterii. *Pe atunci era vremea (și nevoia) spiritelor universale: Alecsandri face politică, scoate reviste, culege literatura populară, e director de teatru, scrie în toate genurile literare, în versuri și în proză, se ocupă cu gramatica etc.* IBRĂILEANU, SP. CR. 156.
3. (La pl.) Societatea în întregul ei, oamenii considerați ca purtători ai unor idei, ai unor preocupări intelectuale; opinie publică. *Spiritele erau aținte.* SADOVEANU, O. I 419. *În Moldova... apăsarea spiritelor fu mai blîndă.* KOGĂLNICEANU, la IBRĂILEANU, SP. CR. 17.
4. Inteligență, deșteptăciune, agerime intelectuală; istețime; capacitate de imaginație, fantezie. *M-a scos din sărite atîta sărăcie de spirit într-o discuție.* CAMIL PETRESCU, U. N. 17. *Nimeni, după dînsa, ca dînsa nu a avut frumusețe, spirit, talente.* BOLINTINEANU, O. 271. ◇ Expr. **(Om) de** (sau **cu**) **spirit** = (om) cu minte ageră, deștept, inteligent; (om) spiritual, cu humor, cu haz. *N-am avut o prea bună părere despre așa-zișii oameni de spirit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 148. *Egumenul era un om cu spirit.* BOLINTINEANU, O. 434. *Era un tînăr de spirit, avînd toate calitățile și toate defectele juneții.* NEGRUZZI, S. I 110.
5. Glumă, anecdotă; ironie. *Vai ce tip afectat și cum ține să facă spirite cu orice preț.* VLAHUȚĂ, la CADE.
6. Mod, fel de a gîndi, de a se manifesta, de a acționa; părere, concepție împărtășită de un grup de oameni, de o colectivitate. *Greșeli care nu au nimic comun cu spiritul dialectic de critică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 11/6. *Spiritul milităresc i-a pătruns atît de adînc în fire, încît dezertarea, din orice motiv, i se părea o crimă neiertată.* REBREANU, P. S. 84. *În orașele mari... spiritul public e veșnic pus în mișcare de o noutate emoționantă.* VLAHUȚĂ, O. A. 245. *Grecii și latinii... prefac* [civilizația egipteană] *după spiritul lor.* RUSSO, O. 66. ◇ *Spirit de partid* (sau *partinic*) = conștiința apartenenței politice la partidul clasei muncitoare, conformitate cu linia, cu teoria, cu ideologia partidului; disciplină de partid. *Spirit de partid... înseamnă luarea unei atitudini clare, hotărîte, fără echivoc, de partea proletariatului, de partea cauzei sale.* LUPTA DE CLASĂ, 1949, nr. 4, 53. *Spiritul de partid în arta realismului socialist ne ajută să alegem și să redăm acel material luat din viață care duce la dezvăluirea tipicului.* V. ROM. mai 1953, 200. *Spirit de clasă* = conștiința apartenenței la o anumită clasă socială. *Spirit de grup* (sau *de castă, de cerc, de gașcă* etc.) = tendință de a acționa pe ascuns, în grup restrîns, în afara intereselor colectivității (și împotriva lor), pentru realizarea unor interese strict personale sau de grup. ◇ Loc. adv. **În spiritul...** = în concordanță cu..., conform cu... *Nu numai masa membrilor de partid, dar întreaga clasă muncitoare trebuie educată în spiritul luptei de clasă.* REZ. HOT. I 23. **În spiritul vremii** = în conformitate cu modul de a gîndi, cu concepția unei colectivități sociale într-un moment istoric dat. **În spirit critic și autocritic** = ținînd seama de critică și de autocritică.
7. Caracter particular, specific, trăsătură caracteristică a ceva. *Spiritul unei limbi.* ✦ Conținutul, sensul real a ceva. *Spiritul legilor.* ▭ *A te adăpa din izvorul artei populare înseamnă a-ți însuși spiritul însuși al creației populare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 2/4.
8. Înclinare, pornire, tendință care determină felul de a fi, de a gîndi, de a se manifesta al cuiva. *Spiritul de omenie și de dreptate.* SADOVEANU, E. 24. *Scarlat dă dovadă de spirit întreprinzător.* C. PETRESCU, Î. II 67. *Spiritul lui de observație... îl făcu să înțeleagă cît e de greu să răzbați și să ajungi a însemna ceva între ai tăi cînd ești atît de sărac.* VLAHUȚĂ, O. A. 101. *A fi un bun ministru... se cere... S-ai spiritul de cîrmă: prin mare socotire Să-ntîmpini orice rele, orice nemulțumire.* BOLINTINEANU, O. 135.
9. (În filozofia idealistă și în concepțiile mistico-religioase; adesea urmat de determinarea «absolut») Element considerat ca factor de bază al universului (opus materiei), identificat cu divinitatea. [După Platon] *În afară de lumea noastră există o lume ideală, transcendentă, lumea esențelor pure și ideale ale lucrurilor. Omul a trăit în această lume ideală, unde el a fost numai spirit pur, fără materie. Din această lume ideală a spiritului pur, omul cade pe pămînt.* GHEREA, ST. CR. II 19.
10. (În concepțiile mistico-religioase) Ființă imaterială, supranaturală, duh; (în superstiții) stafie, strigoi, arătare, fantomă. *Nu pot să-mi închipui că a venit un spirit, o fantomă, a intrat noaptea în casa de fier a laboratorului.* BARANGA, I. 207.
11. Semn grafic în scrierea greacă, care, adăugat unui sunet, arată cum se pronunță sunetul respectiv din punctul de vedere al aspirației.

SPIRITÍSM s. n. Doctrină și practică superstițioasă, bazată pe credința posibilității de comunicare cu cei morți (prin mijlocirea unui mediu).

SPIRITÍST[1], -Ă, *spiritiști, -ste,* adj. Care aparține spiritismului, cu privire la spiritism. *Strîngînd părintele Duhu para cîte para, și-a comisionat cărți spiritiste și, cetindu-le, cică a zis către oarecine: Aceste cărți încăpînd pe mîna unor șarlatani ignoranți, ai să auzi vorbindu-se că fac minuni.* CREANGĂ, A. 141.

SPIRITÍST[2], -Ă, *spiritiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care practică spiritismul. *Și de atunci începutul spiritiștilor în Iași. De atunci Grigore Nazianzul, Efrem Sirul, Solomon înțeleptul și alți răposați de veacuri nu se mai pot liniști în morminte.* CREANGĂ, A. 142.

SPIRITUÁL, -Ă, *spirituali, -e,* adj. **1.** Care aparține minții, rațiunii, intelectului, (p. ext.) culturii; privitor la minte, la rațiune, la intelect, (p. ext.) la cultură. *Una din cele dintîi mari bucurii spirituale pe care le-am avut a fost contactul cu marea literatură rusească.* SADOVEANU, E. 182. *Ce pot eu să trimit în schimb decît hrană spirituală?* CARAGIALE, O. VII 197.
2. Inteligent, deștept, ager, isteț; dotat cu humor. *Conta în lume ca un băiat spiritual.* REBREANU, R. I 187. *Văzui pe toți amicii și cunoștințele mele, între alții pe spiritualul istoric M. Kogălniceanu.* BOLINTINEANU, O. 277. ✦ Care oglindește, exprimă, denotă inteligență, istețime, humor. *Vorbă spirituală.* ▭ *Deși nu era frumos, avea însă o fizionomie spirituală.* NEGRUZZI, S. II 157.
3. (În filozofia idealistă și în concepțiile mistico-religioase) Care aparține factorului considerat ca bază a universului, identificat cu divinitatea; privitor la acest factor; imaterial, supranatural. ✦ Bisericesc, religios,

duhovnicesc. *A avea păstori spirituali numai din pămînteni.* NEGRUZZI, S. I 241.

SPIRITUALICÉŞTE adv. Din punct de vedere spiritual. *Eminescu... mort spiritualiceşte la 33 ani.* V. ROM. noiembrie 1953, 326.

SPIRITUALÍSM s. n. Concepţie filozofică idealistă şi mistico-religioasă, care consideră că factorul de bază al universului este spiritul, iar materia ar fi un simplu produs al spiritului. *În religie domneşte spiritualismul.* GHEREA, ST. CR. II 124.

SPIRITUALÍST[1], **-Ă**, *spiritualişti, -ste,* adj. Care aparţine spiritualismului, privitor la spiritualism. *Construirea unei filozofii spiritualiste şi creştine.* GALACTION, O. I 233. [Arta medievală] *ar vrea să ne dea imagini spiritualiste, lipsite de orice substrat material; dar o asemenea minune fiind cu desăvîrşire peste putinţă, arta tinde la simbolizare.* GHEREA, ST. CR. II 119.

SPIRITUALÍST[2], **-Ă**, *spiritualişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al spiritualismului.

SPIRITUALITÁTE s. f. Însuşirea, calitatea, caracterul a ceea ce este spiritual.

SPIRITUALIZÁ, *spiritualizez,* vb. I. Tranz. A încerca să dea fenomenelor, lucrurilor un caracter imaterial, supranatural, mistic, făcîndu-le independente de materie.

SPIRITUALIZÁRE, *spiritualizări,* s. f. Faptul de a spiritualiza. *Tendinţă de spiritualizare la extrem.* GHEREA, ST. CR. II 121.

SPIRITUALIZÁT, -Ă, *spiritualizaţi, -te,* adj. Care a căpătat un caracter spiritual; imaterial.

SPIRITUÓS, -OÁSĂ, *spirituoşi, -oase,* adj. (Neobişnuit) Spiritual. *Un vesel şi spirituos invalid al vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 127.

SPIRITÚŞ s. m. v. **spiriduş**.

SPIROBACTÉRIE, *spirobacterii,* s. f. Bacterie în formă de bastonaş curbat.

SPIROCHÉT, *spirocheţi,* s. m. Microorganism din grupa protozoarelor, cu corpul în formă de spirală, foarte subţire şi foarte mobil, care cauzează o serie de boli contagioase.

SPIROMÉTRU, *spirometre,* s. n. Aparat pentru măsurarea capacităţii de respiraţie a plămînilor.

SPIRT s. n. Alcool etilic (v. etilic); p. ext. băutură alcoolică tare. *Începură să-şi recunoască feţele prin negura zorilor, să se vadă cum erau, umflaţi de spirt, de nesomn şi de urcuşul aspru prin stîncărie.* DUMITRIU, N. 184. *Era... în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.* REBREANU, I. 34. *Şi paharul turcului... Cu catran să-l cătrăneşti Şi cu spirt să-l împlineşti, Cu rachiu să-l întăreşti.* TEODORESCU, P. P. 664. ◇ (În metafore şi comparaţii, sugerînd ideea de agerime, vioiciune) *Aici la han, în drum, la răspîntie, trebuie un băiat iute, spirt.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 63. *Îl luase la ochi, căci era spirt, ştii colea cum trebuie omului, mîna dreaptă, nu altăceva.* ISPIRESCU, L. 164. ◇ *Spirt de lemn* = alcool metilic, v. metilic. *Spirt denaturat* (sau *de ars*) v. denaturat. *Spirt industrial* = alcool etilic impur, nerafinat (care conţine între altele un procent de alcool metilic). *Spirt medicinal* = spirt folosit în medicină, mai ales ca dezinfectant (devenit impropriu pentru consum prin adăugarea unei substanţe colorante).

— Variantă: (regional) **şpirt** (CAMILAR, N. I 308) s. n.

SPIRTÁR, *spirtari,* s. m. (Rar) Muncitor specializat în fabricarea spirtului. *Fabrica de spirt, cu căsuţa maestrului spirtar.* SAHIA, N. 86.

SPIRTIÉRĂ, *spirtiere,* s. f. Lampă de gătit care funcţionează cu spirt.

— Pronunţat: *-ti-e-*.

SPIRTÓS, -OÁSĂ, *spirtoşi, -oase,* adj. (Despre băuturi) Care conţine spirt; alcoolic. *Debit de băuturi spirtoase.* ◇ (Substantivat, f. pl.) *Tatăl său a fost ani mulţi cînovnic la spirtoase.* GHICA, S. 518.

— Variantă: **şpirtós, -oásă** (CONTEMPORANUL, VII 21) adj.

SPITÁL, *spitale,* s. n. Instituţie medicală în care sînt internaţi bolnavii, accidentaţii sau răniţii pentru a fi îngrijiţi. *Prietenul tău e dus la spital; o să se facă sănătos.* SADOVEANU, M. C. 109. *Doctorul... e hotărît să mă trimeată în ţară la spital.* CAMIL PETRESCU, U. N. 343. *El muri în spitalul de alienaţi — palid, mut pînă-n ultimul moment, preocupat pare că de a ascunde un secret mare.* EMINESCU, N. 40. ◇ *Spital unificat* v. unificat.

— Pl. şi: *spitaluri* (SAHIA, N. 118, GOLESCU, Î. 32). — Variantă: (regional) **şpitái** (HODOŞ, P. P. 131) s. n.

SPITALAGIOÁICĂ, *spitalagioaice,* s. f. (Învechit) Infirmieră. *Nu cumva eşti dumneata baba Ţana spitalagioaica?* FILIMON, C. 266.

SPITALAGÍU, *spitalagii,* s. m. (Învechit) Infirmier.

SPITALICÉSC, -EÁSCĂ, *spitaliceşti,* adj. Care aparţine spitalului, privitor la spital. *Toate unităţile spitaliceşti sînt un bun al poporului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2539.

SPITALIZÁ, *spitalizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la bolnavi, la accidentaţi sau la răniţi) A interna şi a îngriji într-un spital. ✦ A îngriji, în anumite cazuri, un bolnav la domiciliu, în loc de a-l interna în spital. *A spitaliza la domiciliu.*

SPITALIZÁRE, *spitalizări,* s. f. Acţiunea de a spitaliza. *Codul muncii prevede dreptul mamelor... la asistenţă medicală şi spitalizare gratuită.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2846.

SPITALIZÁT, -Ă, *spitalizaţi, -te,* adj. (Despre bolnavi, accidentaţi sau răniţi) Internat şi îngrijit într-un spital.

SPÍŢĂ, *spiţe,* s. f. **1.** Fiecare dintre barele subţiri de metal, de lemn, de sîrmă etc. care leagă, în formă de rază, cercul sau obezile roţii (unui vehicul) de butucul sau centrul ei. *Harabaua se oprise pe un povîrniş... Toader îşi chibzui umărul în stinghie şi apucă roata de spiţe: Mînaţi măi!* D. ZAMFIRESCU, R. 241. *Morile vuiesc pe malul sting, învălmăşind în spiţele roatelor talazurile albite.* DELAVRANCEA, T. 115. *Lovindu-se ei aşa de vro cîteva ori, iată că la o lovitură de acestea li sar cîte trei spiţe din roate.* SBIERA, P. 104. ✦ Stinghie, spetează. *Cîrîitoarea... este un aparat de lemn cu mai multe spiţe, care, învîrtindu-se, lovesc un clempuş şi-l fac să scîrţîie.* PAMFILE, I. C. 140.

2. Fiecare dintre treptele unei scări (portative); fuscel. (Fig., cu pronunţare regională) *Cîte soiuri de momiţe Am văzut în viaţa mea, Tot sărind din schiţe-n schiţe Pe a lumii scară grea!* ALECSANDRI, T. 182.

3. Fig. Grad de rudenie; neam; p. ext. origine, naţionalitate. *S-ar fi trăgînd, după spiţă, din franţuji, şi mai de dincolo.* DELAVRANCEA, O. II 174. *Erau şi neamuri aşa mai departe, a cincea, a şasea spiţă.* RETEGANUL, P. I 30. ◇ *Spiţa neamului* = arbore genealogic. *Se încăpăţîna să stabilească... spiţa neamului din care cobora.* BART, S. M. 106. *Mă întrebă de tată, mamă, fraţi, surori, parc-ar fi voit să-mi afle spiţa neamului.* GANE, N. II 90. *Vezi, aci nu prea ştiu bine cum vine spiţa neamului, dar ştiu de bună seamă că ne rudim.* GHICA, S. A. 113. ✦ Rang, grad, treaptă (de boierie). *Împăratul... mulţumi tuturora după spiţa diregătoriei.* DELAVRANCEA, S. 85.

SPIȚĂRÁT, -Ă, *spițărați, -te,* adj. (Rar) Împodobit cu dantele, cu horbote. *În fața hanului roșu se încinsese o horă străsnică... Vîlnecele, spițărate în fețe, lucii de fluturi sclipitori, zburau cînd la dreapta, cînd la stînga.* DELAVRANCEA, S. 55.

SPIȚÉLNIC, *spițelnice,* s. n. Sfredel cu care se fac găuri în butucul și în obezile roții pentru a se introduce spițele; sfredel lung și subțire (pentru găuri mici). *Am un berbec negru și scoate lînă albă (Spițelnicul).* ȘEZ. XIII 31.

SPIȚÉR, *spițeri,* s. m. (Învechit și popular) Farmacist. *Daniel Scavinschi... rămăind orfan în tînără vrîstă, se duse... la o rudă a sa ce era spițer.* NEGRUZZI, S. I 205. *Cursurile însă de morală nu plac astăzi; de aceea moraliștii în secolul nostru sînt siliți, ca spițerii, a polei hapurile ce voiesc a da bolnavilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 105.

— Variantă: (regional) **șpițér** (ȘEZ. I 172) s. m.

SPIȚEREÁSĂ, *spițerese,* s. f. (Învechit și popular) **1.** Farmacistă.

2. Soție de spițer, de farmacist. *După noi veni spițerul și spițereasa din tîrgușorul învecinat, două ființe ciudate prin neasemănarea lor.* GANE, N. II 190.

SPIȚERÍE, *spițerii,* s. f. (Învechit și popular) **1.** Farmacie. *Hai, scrie ceva pe rețetă, s-o trimet pe Ștefan la spițerie.* HOGAȘ, H. 24. *Pe vremea aceea nu era spițerie în Tîrgul-Neamțului.* CREANGĂ, P. 112. *Subofițerul se tîrîsă pînă la spițerie.* RUSSO, S. 30. ✦ (La pl.) Medicamente, droguri. *Spițeriile, stricîndu-i sănătatea, înghițeau puținii bani ce cîștiga, pentru că de multe ori îi lipsea pîne, iar medicamente niciodată.* NEGRUZZI, S. I 207.

2. Știința farmaciei; profesiunea farmacistului. *Își cunosc ăștia meseria cum mă pricep eu la spițerie!* CAMIL PETRESCU, O. II 530.

— Variantă: (regional) **șpițerie** (ȘEZ. I 172) s. f.

SPIȚURI s. n. pl. (Rar) Colțișori de dantelă lucrați cu igliță. *O pernă de puf... împodobită cu spițuri de delături.* La TDRG.

SPÎN, -Ă, *spîni, -e,* adj. (Despre bărbați sau despre fața lor) Căruia nu-i crește barbă și mustață (aproape) de loc. *Un bărbat uriaș cu fața spînă se ridică.* CAMILAR, N. I 184. *Era un om fără vîrstă, scund și cu ochii șterși. Zîmbea încremenit cu obrazu-i spîn.* SADOVEANU, B. 22. *Era mic, subțire, puțin cam spîn și vioi ca o veveriță.* GALACTION, O. I 213. *Dragu-mi-i fecioru spîn, Că-i și tînăr și bătrîn.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460. ✦ (Substantivat, m.) Bărbat căruia nu-i crește barbă și mustață. *Din lipsă de umezeală, grîul în multe locuri răsărise ca barba spînului; ici un fir, colo un fir.* SADOVEANU, M. C. 176. *Spînul vrea să-ți răpuie capul cu orice chip și de aceea te-a trimis să-i aduci sălăți din grădina ursului.* CREANGĂ, P. 213. ✧ Expr. **A trage nădejde ca spînul de barbă** v. barbă (1).

SPÎNÁTEC, -Ă adj. v. **spînatic.**

SPÎNÁTIC, -Ă, *spînatici, -e,* adj. (Despre bărbați sau despre fața lor) Cu barba și mustața rară. *Pe fereastră văzură îndată în lumina vetrei pe un om cu obrazul încrețit și spînatic.* SADOVEANU, O. VIII 115. *Cam spînatic de feliul lui, musteață de loc, și barbă puțintică tare.* MIRONESCU, S. A. 54. *Un tînăr spînatic, lungăreț la chip și cam adus de spate, făcea corecturi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 26.

— Variantă: **spînátec, -ă** (PAS, Z. I 25, C. PETRESCU, A. 301, POPA, V. 81) adj.

SPÎNÍ, *spînesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A deveni spîn. *Apoi... dacă toată lumea a spînit, sînt silit să macin aici la tine.* ISPIRESCU, la TDRG. ✦ (Despre păsări) A-și pierde penele. *De să smulg (păunii) mai înainte (de 15 iunie), apoi... din vreme în vreme vor spîni.* DRĂGHICI, la TDRG.

SPÎNȚ s. m. v. **spînz.**

SPÎNȚUÍ vb. IV v. **spînzui.**

SPÎNZ, *spînji,* s. m. Plantă erbacee cu rizomul gros, ramificat în numeroase fibre lungi, cu flori roșii-purpurii aplecate în jos, a cărei rădăcină e folosită în medicina veterinară populară *(Helleborus purpurascens). De dalac îi bună rădăcina de spînz.* ȘEZ. IV 122.

— Variantă: (regional) **spînț** s. m.

SPÎNZUÍ, *spînzuiesc,* vb. IV. Tranz. A trata un animal bolnav cu rădăcină de spînz. *Nu mai am purcea... A dat brînca în porci... I-am găurit urechea, am spînzuit-o, degeaba. A murit* STANCU, D. 263.

— Variantă: (regional) **spînțuí** (SADOVEANU, F. J. 537) vb. IV.

SPÎNZURÁ, *spînzur,* vb. I. **1.** Tranz. A omorî, a executa pe cineva, de obicei în urma unei sentințe de condamnare, prin spînzurătoare. *Boierule, n-am ce zice, omoară-mă, spînzură-mă, n-am ce face.* ISPIRESCU, L. 176. *Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure, pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora.* CREANGĂ, P. 329. ✧ (Absol., în expr.) **A tăia și a spînzura,** se spune despre cel care abuzează în mod nelimitat de puterea, de autoritatea sa. ✦ Refl. A se sinucide strangulîndu-se cu șireangul. *Se jura... că mai curînd se spînzură decît să mai vîndă o palmă de loc.* REBREANU, I. 49. *Are de gînd să se spînzure în cuiu lui, dacă nu-i vei da pe Mîndica.* ALECSANDRI, T. I 331. *Uite, maică, urîtul Cum îmi poartă inelul... De-aș ști, maică, că m-ai da, Mai bine m-aș spînzura.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 274.

2. Tranz. A agăța, a atîrna, a anina, a suspenda un obiect (cu unul din capete), lăsînd restul să atîrne liber în jos. *A întins o sfoară de la balamaua ușii pînă la fereastră, a spînzurat pe ea hainele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 10. [Decorațiile] *unii le poartă la piept, alții le spînzură de gît.* ALECSANDRI, T. I 84. *Au poroncit să spînzure de catarturi finarile* (= felinarele) *corăbiei.* DRĂGHICI, R. 20. ✧ (Poetic) *Trei pruni frățîni, ce stau să moară, Își tremur' creasta lor bolnavă. Un vînt le-a spînzurat de vîrfuri Un pumn de fire de otavă.* GOGA, P. 19. ✧ Fig. (Sugerînd ideea de încetare a unei activități) *Ah! de cîte ori voit-am Ca să spînzur lira-n cui Și un capăt poeziei Și pustiului să pui.* EMINESCU, O. I 105. ✧ Expr. **A spînzura** (cuiva) **lingurile la brîu** (sau **de gît**) = a nu da de mîncare (celui care vine tîrziu la masă). *Cînd să ne deie bucate, giupînu bucătar ne spînzură lingurile la brîu și se duce la primblare.* ALECSANDRI, T. 40. ✧ Refl. pas. *La cea mai mică greșeală dregătorească... capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșealei lui.* NEGRUZZI, S. I 143. ✦ Refl. A se agăța, a se prinde (și a se ține strîns) de cineva sau de ceva; a se atîrna. *Te-ai spînzurat de mîna lui și ai străbătut cu el, printre oameni și trăsuri, bulevardul.* PAS, Z. I 17. *Oamenii făceau o foarte complicată echilibristică, spînzurîndu-se de șipcile gardurilor.* id. ib. 107. ✧ Fig. *Știi tu să pui picior peste picior și să te spînzuri de gîtul bărbaților?* CĂLINESCU, E. O. I 50. ✦ Intranz. A atîrna, a cădea liber în jos (fiind prins sau suspendat de ceva). *Două rînduri de icoane spînzurau pe perete, deasupra candelei.* DUMITRIU, N. 180. *Sub fereastra din colț spînzura firma albă pe care scria cu slove roșii numele unei gazete umoristice.* I. BOTEZ, ȘC. 60. *Mînele ei spînzurau în jos ca la un copil vinovat.* EMINESCU, N. 9. *La o vatră, pe cîrlige, spînzură un ceaun mare.* BELDICEANU, P. 53.

3. Intranz. (Învechit, în expr.) **A spînzura de...** (sau **de la...**) = a depinde de..., a fi condiționat de... *O ceată de pedestrime... de la dînsa spînzură soarta bătăliei.* BĂLCESCU, O. II 91. *Aș zice și aș face cît spînzură de mine.* ALEXANDRESCU, M. 254.

4. Tranz. Fig. (Familiar, cu privire la bani) A cheltui (fără rost), a consuma (pe fleacuri). *Aveai în buzunar și 10 bani pe care îți propuneai să-i spînzuri bînd bragă.* PAS, Z. I 139.

SPÎNZURÁRE, *spînzurări,* s. f. Acțiunea de a (se) spînzura și rezultatul ei. *Povestirea se oprește... la sfîrșitul lui 1618, cu spînzurarea șefilor mișcării.* IORGA, L. II 612.

SPÎNZURÁT[1] s. n. (Rar) Spînzurare.

SPÎNZURÁT[2]**, -Ă,** *spînzurați, -te,* adj. 1. (Despre oameni) Omorît sau mort prin spînzurătoare. (Substantivat) *De o creangă crescută mai drept, Atîrna, ca un băț de alt băț, Un om cu capul prăvălit pe piept... spînzuratul tăcea.* DEȘLIU, G. 41. *Pădurea spînzuraților* [titlu]. REBREANU. ◇ Expr. **A vorbi de funie în casa spînzuratului** v. funie. ✦ (Substantivat) Epitet dat unui copil sau unui tînăr care face fapte rele, se ține de pozne, de nebunii; strengar, neastîmpărat, zburdalnic; afurisit. *Mare spînzurat Alexe ăsta! Cît a stat acasă, vro zece zile, mai nu l-a văzut nimeni prin sat.* V. ROM. noiembrie 1953, 97. *Mi-a tras o chelfăneală ca aceea, zicînd: Na! satură-te de cireșe! de-amu să știi că ți-ai mîncat lefteria de la mine, spînzuratule!* CREANGĂ, A. 50. *Spînzurat nebun ce ești, Nu-ți găsiși de-aiurea jocuri?* CONTEMPORANUL, II 58.

2. Agățat, atîrnat, aninat, suspendat. *Se așază pe malul înalt, cu picioarele spînzurate deasupra apelor și așteaptă să vină noaptea.* C. PETRESCU, S. 42. *Un dulău lățos, cu limba spînzurată, se apropie în trap leneș.* REBREANU, I. 10. *O stalactită... stă spînzurată acolo ca să te vestească de ce minunății ai să vezi mai departe.* VLAHUȚĂ, R. P. 85. ◇ Fig. *Bîrsănenii au tăcut, cu vorbele spînzurate în buze, uitîndu-se la moșneag ca la o vedenie din altă lume.* VORNIC, O. 211. *David și copiii o luară din nou la drum... în sus pe malul Bistriței, unde drumul abia spînzurat pe marginea muntelui e foarte rău, glodos, lunecos, după vreme.* CĂLINESCU, I. C. 44.

SPÎNZURĂTOÁRE, (2) *spînzurători,* s. f. 1. Spînzurare. *Condamnat la spînzurătoare.* ▭ *Ducîndu-se la rai, ca și cum ar fi mers la spînzurătoare.* CREANGĂ, P. 317

2. Dispozitiv format dintr-un știreang prins de o construcție specială, de un copac etc. de care sînt spînzurați unii condamnați. *Sub cerul cenușiu de toamnă... spînzurătoarea nouă și sfidătoare, înfiptă la marginea satului, întindea brațul cu știreangul spre cîmpia neagră.* REBREANU, P. S. 11. *Cine știe dacă prin relele purtări nu-și va sfîrși viața într-o spînzurătoare.* NEGRUZZI, S. II 261.

SPÎRC[1]**,** *spîrci,* s. m. (Familiar) Copilandru, pici, pușți, prichindel; mucos. *Spîrci cu cașul la gură, care fac pe deziluzionații și pe săturații de viață.* VLAHUȚĂ, O. A. I 188.

— Variantă: **spîrci** (C. PETRESCU, A. R. 19) s. m.

SPÎRC[2]**,** *spîrcuri,* s. n. (Mold., Bucov.) Bucată mică de carne slabă, fără grăsime; zgîrci, cartilaj. *Și-au oprit pentru sine carnea cea mai grasă și mai frumoasă, iar celuialalt i-au dat mai mult ciolane, spîrcuri.* SBIERA, P. 254. ✦ Bucățică, fîșie. *Cînd m-ar vedea ai mei că îmblu cu un spîrc de piele ca aiesta, n-aș ști unde să mă ascund de rușine.* SBIERA, P. 179.

SPÎRCÁCI s. m. v. **spurcaci.**

SPÎRCI s. m. v. **spîrc**[1].

SPÎRCUÍ, *spîrcuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și regional) A rupe în bucăți; a sfîșia, a sfîrtica, a ciopîrți. *Lupii ne-au spîrcuit cele mai bune mioare.* SADOVEANU, O. VIII 250. *Du-te, mă, și vezi de nu li-i da, cumva, de urmă* [oilor]; *să nu le hi spîrcuit vro dihanie, dure-ar gălbeaza-n ele.* HOGAȘ, M. N. 190. ✦ A zdrobi, a distruge, a nimici; a pune pe fugă, a risipi, a împrăștia. *Băiete, băiete! eram bătrîn atuncea, dar brațele mele uscate multe lifte au spîrcuit.* SADOVEANU, O. I 276. ◇ Absol. *Rămăseseră însă, în domnia lui Duca-vodă, puține așezări de creștini pe acea vale bogată, căci cu puțini ani înainte iernaseră tătarii fărămînd și spîrcuind.* SADOVEANU, Z. C. 70.

SPÎRCUÍRE, *spîrcuiri,* s. f. (Învechit și regional) Acțiunea de a spîrcui și rezultatul ei.

SPÎRCUÎT, -Ă, *spîrcuiți, -te,* adj. (Învechit și regional) Rupt în bucăți; sfîșiat, sfîrticat, ciopîrțit. ✦ Zdrobit, distrus, nimicit; (despre grupuri, colectivități) pus pe fugă, risipit, împrăștiat. *Somotreț era acum un simplu punct unde fusese trimis în refacere regimentul spîrcuit.* SADOVEANU, M. C. 99.

SPLAI, *splaiuri,* s. n. Mal al unei ape înălțat, întărit și pietruit sau pavat; p. ext. stradă amenajată pe acest mal.

SPLAU, *splauri,* s. n. Extremitate a unei schele, în formă de punte așezată pe piloți, care poate fi ridicată sau coborîtă după nivelul apei și pe care stă pescarul cu sacoviștea. *Splaul se face pe patru piloți.* ANTIPA, P. 382.

SPLÉNDID, -Ă, *splendizi, -de,* adj. Foarte frumos, minunat, strălucitor, măreț. V. grandios. *Uite ce splendid e apusul soarelui!* REBREANU, I. 101. *Pornește-a scrie cel mai splendid al lui articol.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 8. *Cine ar putea să rostească tot ce spune ochiului și minții aceste splendide idealizări plastice ale artei vînătorești, acela ar face cel mai minunat panegiric al acestei arte.* ODOBESCU, S. III 53. *Văd... splendide orașe și lacuri de smarald.* ALECSANDRI, P. A. 110. ◇ (Adverbial) *Coloane nalte, bolți arcate splendid.* EMINESCU, O. IV 107.

— Accentuat și: *splendíd.*

SPLENDOÁRE, *splendori,* s. f. Frumusețe fără seamăn; strălucire, măreție. *Era un amurg de-o largă și gravă splendoare.* C. PETRESCU, C. V. 364. *Teatrul vechi din dealul Copoului se reclădea în toată splendoarea lui și actorii de acum cincizeci de ani reveneau să-și joace rolurile.* ANGHEL, PR. 119. *Între ziduri, printre arbori ce se scutură de floare, Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare!* EMINESCU, O. I 136. ✦ (Concretizat, la pl.) Obiect, monument etc. splendid. *Sergentul șef de post privi gînditor în fum, unde vedea splendorile capitalei.* C. PETRESCU, Î. II 171. ✦ Bunăstare, prosperitate, înflorire. *Acolo a făcut Eliad cunoștința baronului Spleny, prin așa-numita comiteasa del Caretto, veche cunoștință a baronului de la Pesta, din timpurile splendorii sale.* GHICA, A. 742.

SPLÉNIC, -Ă, *splenici, -e,* adj. Care aparține splinei, privitor la splină. *Un vas* [de sînge] *din care pornesc: artera splenică la splină, artera hepatică la ficat.* ANATOMIA 47.

SPLIN s. n. (Englezism) Plictiseală care provine din lipsa unor preocupări serioase și care duce la dezgustul de viață. *Triști olandezi de splin minați, Cu ochi de lacrămi înstelați, Oftau spre pajiști de lalele, Bolnavi de splin în vechi castele.* BOUREANU, S. P. 16. *Splinul îmi abătuse sufletul, îmi întunecase mintea.* ALECSANDRI, O. P. 279. *Uritul începuse, și splinul nu era departe.* NEGRUZZI, S. I 318.

— Scris și: (după englezește) *spleen.*

SPLÍNĂ, *spline,* s. f. 1. Organ anatomic, moale, spongios, de culoare roșie-violetă, așezat în regiunea subcostală stîngă, care produce globulele roșii. ◇ Expr. **Fără splină** = (despre animale) care este rezistent la fugă, care nu obosește; (despre oameni) care muncește intens fără să obosească. *Și-ți voi da un telegar fără splină, care se numește Galben-de-Soare.* ISPIRESCU, L. 19.

A i se pune (cuiva) **splina** = a simți dureri acute la splină (din cauza fugii, a mersului repede etc.).

2. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii, care crește prin locurile umede și umbroase *(Chrysosplenium alternifolium)*.

SPLINÚȚĂ, *splinuțe,* s. f. (Bot.) **1.** Splină **(2).**

2. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina păroasă, cu flori galbene reunite în ciorchini *(Solidago Virga aurea);* vargă-de-aur.

SPODÚMEN s. n. Mineral de culoare albă sau galben-verzuie, cu luciu sidefiu; este un silicat natural de litiu și de aluminiu.

SPOÍ, *spoiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A văruì. *Nimănui nu i-a ajuns varul să spoiască în întregime casa.* STANCU, D. 217. ◇ Refl. pas. *Au ales bordeiul pentru oameni, au chibzuit întrebuințarea bordeielor celorlalte. Mai nădăjduiau în șase săptămîni de vreme frumoasă. Se puteau spoi pereții.* SADOVEANU, P. M. 13. ✦ A mînji. *O să-ți spoiesc la noapte poarta cu păcură. — Spoiește-o, dacă ai poftă să te ciomăgească taica.* STANCU, D. 79. *Erai pus să fierbi scrobeală în curte, cu grijă să nu iasă nici subțire, nici groasă... Dacă greșeai, lucrătoarele și lucrătorii te spoiau cu pensula pe nas și te certau.* PAS, Z. I 270. *Vornicul... își spoiește fața cu cărbune.* SEVASTOS, N. 333.

2. A acoperi cu un strat subțire de metal (care nu coclește). V. poleì, suflà. *După ce s-a dus a doua zi zmeul de acasă, ea ia vătraiul acela și... îl spoiește cu aur.* SBIERA, P. 63. ✦ Refl. Fig. A-și însuși (în mod superficial) maniere civilizate. *Mi-am pus în gînd să fug chiar astăzi în capitală, ca să mă mai spoiesc în lumea cea mare.* ALECSANDRI, T. I 346.

3. A unge. *Uleie cu albine ține două-trei... să aibă miere în casă pentru spoit... colacii.* STANCU, D. 89.

4. (Peiorativ) A sulimeni, a farda. *Halal de tine dacă vei ști Să-ți spoiești bine fruntea, obrazu.* ALECSANDRI, T. I 118.

SPOIÁLĂ, *spoieli,* s. f. Faptul de a spoi; văruială. ✦ Strat subțire de aur, de argint, alamă, cositor etc. cu care se acoperă suprafața unui obiect de metal. ✦ Fig. Lustru superficial, fără valoare (de cultură, de civilizație etc.); pospăială. *N-am pus preț vreodată pe spoieli.* BENIUC, V. 9. *Satira pieselor lui Caragiale ne va fi explicată prin spoiala ridiculă a civilizației claselor sociale de mahala.* DEMETRESCU, O. 173. *Dar vedeți pe învățatul cu spoiala sa de frază Cum în fața adunării neștiința încadrează.* BELDICEANU, P. 120. ✦ (Peiorativ) Suliman, fard. *Un bărbat care adesea cu buzele mînjite de spoiala curtezanei venea să te sărute pe tine.* La TDRG.

SPOÍRE, *spoiri,* s. f. Acțiunea de a spoi și rezultatul ei.

SPOÍT[1] s. n. Faptul de a spoi. *Var pentru văruitul sau spoitul caselor.* PAMFILE, I. C. 381.

SPOÍT[2]**, -Ă,** *spoiți, -te,* adj. **1.** Văruit. *O odaie cu tavanul de birne spoite.* DUMITRIU, N. 125.

2. (Despre obiecte de metal) Acoperit cu un strat subțire de metal (care nu coclește). V. poleit, suflat. *Căldărarii pletoși cu tingirile de aramă spoite în circă.* C. PETRESCU, A. R. 8.

3. (Peiorativ) Sulimenit, fardat. *Era... spoită, voind să se arate mai albă și mai rumenă de cum era aievea.* ISPIRESCU, U. 21.

SPOITÓR[1]**,** *spoitori,* s. m. Meșter care se ocupă cu spoitul (vaselor de bucătărie).

SPOITÓR[2]**,** *spoitoare,* s. n. (Transilv.) Bidinea.

SPOITOREÁSĂ, *spoitorese,* s. f. Femeie care se ocupă cu spoitul (caselor).

SPOITÓRI s. m. pl. (Bot.) Pejmă.

SPOITORÍE s. f. Meseria, profesiunea spoitorului sau a spoitoresei.

SPOLIÁ, *spoliez,* vb. I. Tranz. A despuia pe cineva (prin înșelăciune ori prin forță) de avere, fig. de drepturi, de libertăți; a prăda, a jefui. *Regimul burghezo-moșieresc îndepărta masele populare de la exercitarea puterii, spolia poporul de drepturi și libertăți și înlesnea jefuirea lui de către moșieri și capitaliști.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 11-12, 5.

— Pronunțat: *-li-a.*

SPOLIATÓR, -OÁRE, *spoliatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care spoliază.

— Pronunțat: *-li-a-.*

SPOLIÁȚIE, *spoliații,* s. f. Spoliere. *Nu munca, nici rodul ei, ci un șir de spoliații succesive sînt originea proprietăților mari în țările noastre.* BĂLCESCU, O. I 253.

— Pronunțat: *-li-a-.* — Variantă: **spoliațiúne** (CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 1/1) s. f.

SPOLIAȚIÚNE s. f. v. **spoliație.**

SPOLIÉRE, *spolieri,* s. f. Acțiunea de a spolia; prădare, jefuire, jaf. *În loc deci ca moneta să servească la spolierea muncitorimii, ca în capitalism, [în socialism] ea servește la justa retribuire în raport cu munca prestată.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 6/5.

— Pronunțat: *-li-e-.*

SPOLOCÁNIE s. f. (În practica religioasă creștină) Prima zi din postul paștilor. *A doua zi, de spolocanie, se duc la crișmă.* PAMFILE, S. T. 120.

SPÓNCĂ, *sponci,* s. f. **1.** (Mold.) Copcă; agrafă; cataramă. *La umăr cu sponci și-ncheie o mantie roșe.* MURNU, I. 200. *Ici și colo a ei haină s-a desprins din sponci și-arată Trupul alb în goliciunea-i, curăția ei de fată.* EMINESCU, O. I 79.

2. (În expr.) **Pe sponci** = în cantitate mică, puțin; p. ext. pe terminate. *Pe sponci vă împărtășeați din toate bunătățile și din toate plăcerile.* PAS, Z. I 19. *Uite eu, acasă, mănînc pe sponci, mai nimic.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 188. *Proviziile noastre erau pe sponci.* BART, S. M. 98. *Cum treci Siretul, apa-i rea și lemnele pe sponci.* CREANGĂ, A. 125.

— Pl. și: (rar, **1**) *sponciuri* (ODOBESCU, S. A. 137).

SPONDÁIC, *spondaice,* adj. n. (În metrica greco-latină, în expr.) *Vers spondaic* = hexametru în care al cincilea picior este format dintr-un spondeu.

SPONDÉU, *spondei,* s. m. (În metrica greco-latină) Picior de vers compus din două silabe lungi.

SPONDILÍTĂ, *spondilite,* s. f. Inflamație a unei vertebre (de natură tuberculoasă, infecțioasă, traumatică etc.).

SPONDILÓZĂ, *spondiloze,* s. f. Boală care constă în depuneri anormale de calciu în anumite regiuni ale corpului, mai ales pe vertebre.

SPÓNGIE, *spongii,* s. f. (Zool.) Burete **(II 1).**

SPONGIÉR, *spongieri,* s. m. (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate cu corpul alcătuit dintr-o rețea compactă de fibre elastice și rezistente; (la sg.) animal care face parte din această încrengătură. *Buretele este un spongier.*

— Pronunțat: *-gi-er.*

SPONGIÓS, -OÁSĂ, *spongioși, -oase,* adj. **1.** Care este poros ca un burete. *Cînd Luminița fu învelită în*

mantaua spongioasă, Radu Comșa era departe. C. PETRESCU, Î. II 250.

2. Care are proprietatea de a suge lichidele; buretos. — Pronunțat: *-gi-os.*

SPONGIOZITÁTE s. f. Calitatea de a fi spongios. — Pronunțat: *-gi-o-.*

SPONTÁN, -Ă, *spontani, -e,* adj. Care se face sau se produce de la sine, fără o intervenție din afară sau o cauză exterioară (aparentă); care se face de bunăvoie, nesilit de nimeni; p. ext. care apare brusc, pe neașteptate. *La începuturile ei mișcarea muncitorească a avut un caracter spontan.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 387, 3/3. ◇ *Generație spontană* v. generație. ◇ (Adverbial) *Cei care așteptau se despărțiră spontan în două tabere.* C. PETRESCU, Î. II 149. *Se oferi spontan să le împlinească.* REBREANU, R. I 187.

SPONTANEITÁTE s. f. Însușirea de a fi spontan; vioiciune, promptitudine. *Frumusețea ei era toată spontaneitate și mișcare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 206. *Își cheltuiesc o bună parte din energia și spontaneitatea minții lor crude pe tipicurile pedante, pe formulele goale ale unei învățături artificiale.* VLAHUȚĂ, O. A. III 31.

SPONTANÉU, -ÉE, *spontanei, -ee,* adj. (Ieșit din uz) Spontan. *Trecutul se oglindea idealizat în aceste producții spontanee, simple.* IORGA, L. II 460. *Această admirație profundă a artistului e și dinsa tot atît de spontanee, mai ales în poezia lirică, ca și creațiunea însăși.* GHEREA, ST. CR. III 188. ◇ *Generație spontanee* = generație spontană, v. generație. ◇ (Adverbial) *Spontaneu, fără îndemn și fără exemplu, el n-ar fi nimic.* IORGA, L. I 78.

SPOR[1], *spori,* s. m. Celulă reproducătoare asexuată a plantelor criptogame. *Răspîndirea uredinalelor este în strînsă legătură și cu factorii care acționează și favorizează răspîndirea sporilor.* SĂVULESCU, M. U. I 121. *Sporii și semințele sînt insensibile la variațiile de temperatură.* MARINESCU, P. A. 62. ✦ (Zool.) Corpuscul reproducător la diverse protozoare.

SPOR[2], **(3)** *sporuri,* s. n. **1.** Înaintare (în lucru), progres. *Iar dacă razele de soare Printre șindrile facu-și cale, Văd sporul pînzei de păianjen Și-nfiorate mor de jale.* GOGA, P. 20. *Mașinile... făcuse dovadă cu ce spor ar putea să muncească și cîte brațe inutile puteau să înlăture.* ANGHEL, PR. 84. *Bătrînul să uita mîngăiat ce spor fac.* RETEGANUL, P. V 59. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu spor** = cu mare randament; spornic, repede. *Au umblat cu spor pe subt biruința soarelui de amiază și au ajuns într-un pisc unde se legănau finațuri înflorite.* SADOVEANU, N. P. 143. *Mergeau cu spor mai cu samă noaptea.* id. O. I 127. **Fără spor** = fără randament; puțin, încet. ◇ Expr. **A avea spor** (la ceva) = a realiza, a produce mult, în timp (relativ) scurt. *Lucra mult și era necăjit că nu avea nici un spor la lucru.* V. ROM. noiembrie 1953, 34. *Să aveți la toate spor.* TEODORESCU, P. P. 141. *Beutor și prădător Și la lucru n-are spor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 185. **Spor la lucru** (sau **la muncă**), formulă de urare adresată cuiva care lucrează sau merge la lucru. [Flăcăii trec] *dînd un «noroc bun» și un «spor la lucru».* SEVASTOS, N. 2.

2. Abundență, belșug, prosperitate; folos, cîștig. *Ghiță... are și el, ca tot omul, o slăbiciune: îi rîde inima cînd își vede sporul* [din casă]. SLAVICI, O. I 145. ◇ Expr. (Rar) **A da în spor** = a ajunge la prosperitate, a-i merge cuiva bine. *Muncea... de-i trecea nădușelile, și ca să dea și ei în spor, ba.* ISPIRESCU, L. 174.

3. Creștere, mărire; adaos, surplus, majorare, supliment. *Tu, Harnav, cu asprime de grijă vei purta La sporul vistieriei.* ALECSANDRI, T. II 167. (Cu pronunțare regională) *Milioane trebuie iarăși a se duce de unde au venit, ba încă și cu un spor de dobînzi.* RUSSO, S. 159.

SPORÁDIC, -Ă, *sporadici, -e,* adj. Care se manifestă pe ici pe colo sau din cînd în cînd; răzleț, împrăștiat, întîmplător, izolat, lipsit de continuitate. *În toamna anului 1939 nu s-a observat decît un slab atac de rugină brună. Acest atac de toamnă a fost sporadic, de slabă intensitate.* SĂVULESCU, M. U. I 165. *Se întîlnesc și la noi bărbați cu aplicări — mai mult sporadice decît persistente — la lucrările științifice.* ODOBESCU, S. II 540. ◇ (Adverbial) *Este indicată activizarea cercului Stanislavski, care funcționează sporadic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 386, 4/3. *Mă îndemnau sporadic, spre altfel de viață, aventuri pe care cei din juru-mi nu le cunoscuseră.* SADOVEANU, A. L. 174.

SPORÁNGE s. n. Organ în formă de săculeț în care se dezvoltă sporii la plantele criptogame, pînă la maturitate.

SPORÍ, *sporesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A face să crească (în volum, în cantitate); a mări, a înmulți. *Îngrășămintele azotoase sporesc producerea de clorofilă.* SĂVULESCU, M. U. I 173. *O fîntînă strîmbă pe lumina zării Pare că sporește liniștea-nserării.* TOPÎRCEANU, B. 13. *Manea... da din umeri, zîmbea din cînd în cînd, dar nu sporea vorbele.* SLAVICI, N. I 133.

2. Intranz. și (rar) refl. A deveni mai mare (în volum, în cantitate); a crește, a se mări, a se înmulți. *Să sporească producția, să fim frunte-n întrecere, Să răpunem cărbunii ca secara sub secere!* DEȘLIU, G. 47. *O coloană de fum se înalță din horn către ceruri, Stăruie — o clipă sporind, se risipește apoi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 41. *An cu an împărăția tot mai largă se sporește.* EMINESCU, O. I 144.

3. Intranz. A progresa, a înainta, a avea spor. *Totdeauna găsea el de lucru: la toți muncea și la toți sporea lucrul lui.* ISPIRESCU, L. 206. *Unde-s doi, puterea crește, Și dușmanul nu sporește!* ALECSANDRI, O. 142. *Acel ce tuturor se laudă și spune, În trebi puțin sporește.* DONICI, F. 35. ✦ A deveni prosper, a prospera. *O ființă cît de slabă sporește cînd își răzbună.* HASDEU, R. V. 60.

4. Intranz. (Învechit și arhaizant) A-și da silința, a se zori. *Fugariul însă, sporind mai mult, au ajuns la un sîn de marea.* DRĂGHICI, R. 167. ◇ Fig. *Toată firea... lucrează zi și noapte sporind către înmulțire.* CONACHI, P. 270. ✦ Tranz. A împinge, a îmboldi. *Dacă aș fi într-adevăr dușman măriei-tale, atunci aș fi sporit și eu cu îndemnul pe prietinii mei... ca să trimeată, cu sol, anume cărți pe care le au ei.* SADOVEANU, Z. C. 103.

5. Tranz. A povesti (exagerînd), a spune (verzi și uscate); a flecări. *Dragă Chiriac, să n-am parte de ochii mei... dacă știu eu ceva la sufletul meu din cîte ți le-a sporit dumnealui.* CARAGIALE, O. I 65. *Și sporește cît de multe Cui o vrea să te asculte.* PANN, P. V. I 18. *Cu urechea-mi asculta Cîte vorbise mă-sa, Cîte sporise ceata.* TEODORESCU, P. P. 586.

SPORIFÉR, -Ă, *sporiferi, -e,* adj. Care poartă spori.

SPORÍRE, *sporiri,* s. f. Acțiunea de a spori; creștere, înmulțire, mărire. *Cu cît se dezvoltă o societate, cu atît se simt mai multe trebuințe care cer o proporțională sporire de organe, cu funcțiuni și meniri speciale.* VLAHUȚĂ, O. A. II 25. *Popoarele nu pot ajunge la adevărata civilizație decît prin cultivarea și dezvoltarea facultăților naționale și sporirea bunei stări materiale.* KOGĂLNICEANU, S. A. 102.

SPORÍȘ, *sporiși,* s. m. (Bot.) Troscot. *Foaie verde de sporiș, Ia să stați băieți aici.* MAT. FOLK. 56.

SPORÍT, -Ă, *sporiți, -te,* adj. Crescut, mărit, înmulțit. *Tăcuți ei s-alătură-n pripă, Dînd goanei sporite puteri.* COȘBUC, P. I 291. ◇ (Metaforic) *A așezat talerul pe masă, pe cînd ochii sporiți de uimire i se ațintea asupra lui Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 32.

SPORITÓR, -OÁRE, *sporitori, -oare,* adj. Care are spor, care sporește, progresează. *Inteligența sa vie și sporitoare se dezvoltă prin fapte și prin scrieri.* ODOBESCU, S. I 271. ✦ Care face să crească, să se mărească. *Încurcător de trebi, sporitor de pricini.* RETEGANUL, P. III 82.

SPÓRNIC, -Ă, *spornici, -e,* adj. **1.** Care are spor; harnic. *Veselul taraf al spornicilor caricaturiști... ilustrează în fiecare toamnă, la deschiderea vînătoarii, pe bieții burghezi.* ODOBESCU, S. III 156. *Fata... la lucru era tare spornică.* JARNÍK, la TDRG. [Calul] *mult e spornic la fugit.* TEODORESCU, P. P. 142. ✧ (Adverbial) *Caii mergeau spornic pe drumul cel mare al Humorului.* SADOVEANU, N. P. 18. *Era încă zdravăn și muncea la sapă mai spornic ca un flăcău.* REBREANU, R. I 130. *E liniște-n chilia bătrînei, — și-nserează... Se-ntunecă chilia și iar se luminează, Și-aleargă fusul spornic.* IOSIF, PATR. 11. ✦ Care prilejuiește o actiune cu spor; care se face cu spor; la care se lucrează cu spor. *Muncă spornică.* ▭ *Să-mi mai iau la gălbiori, Că-s spornici la numărat Și-s ușurel la purtat.* ANT. LIT. POP. I 439.

2. Îmbelșugat, abundent, bogat; mult. *Prin ei se mișc-a lumii roate cu roiul spornic de vieți.* VLAHUȚĂ, P. 54. *Din valurile de iarbă... înviate de o spornică verdeață.* ODOBESCU, S. III 15. ✧ (Adverbial) *Iar pe pajiștea lor mîndră acum spornic înflorește Doar pustiul unei toamne care nu se mai sfîrșește.* PĂUN-PINCIO, P. 85. ✦ (Uneori determinat prin «la vorbă») Care vorbește mult, vorbăreț. *Cocor nu-și împodobea vorbirea cu proverbe, zicale și anecdote, cum făceau mulți cu limbă spornică dintre cei de față.* SADOVEANU, M. C. 85. *Era mai tînăr și mai spornic la vorbă.* SLAVICI, O. II 93.

3. Care aduce spor; folositor, productiv. *Munca în comun este mai spornică.* ✦ (Despre alimente) Care ține mult, care nu se consumă repede. *Spornic ca sarea.* ▭ *Cunosc agricultori care dau... muncitorilor cosac prost sau brînză prea întărită în saramură, sub cuvînt că așa sînt «spornice», adecă țăranii muncitori mănîncă mai puțin.* La TDRG.

SPOROFÍLĂ, *sporofile,* s. f. Frunză pe care se formează sporangele.

SPOROVĂÍ, *sporovăiesc,* vb. IV. Intranz. A vorbi mult (și fără rost), a spune verzi și uscate; a flecări, a trăncăni. *Dascălul Iov îi întovărășise pe colonișți pînă la Păuna Mică. Îi plăcea să-i asculte sporovăind.* SADOVEANU, P. M. 14. *De partea cealaltă a zăplazului acoperit de trandafiri acățători, un grup de femei... sporovăiau, așteptînd rezultatul.* BART, E. 254. *Toți elevii... stăteau strînși în curtea școlii și sporovăiau zgomotoși între dînșii.* VLAHUȚĂ, O. A. I 106. ✧ Tranz. (Rar) *Ne puneau să sporovăim poezii lungi pe dinafară.* I. BOTEZ, ȘC. 83.

— Variante: **sporovoí** (CARAGIALE, O. III 42), (rar) **sporovi** (CARAGIALE, S. N. 46) vb. IV.

SPOROVĂIÁLĂ, *sporovăieli,* s. f. Faptul de a sporovăi; flecăreală, taifas, vorbe. *Avea subiect de sporovăială pentru a doua zi și pentru mai multe zile.* PAS, Z. I 83. *Ceasurile lor de sporovăială blajină îi înfloriseră sufletul.* POPA, V. 309. *Afară... nu mai conteneau din sporovăială.* ARDELEANU, D. 124.

SPOROVÍ vb. IV v. **sporovăi.**

SPOROVOÍ vb. IV v. **sporovăi.**

SPORT, *sporturi,* s. n. Complex de exerciții fizice și de jocuri practicate în mod metodic, mai ales în aer liber, cu scopul de a dezvolta și a întări corpul și de a educa voința, curajul, inițiativa și disciplina. *În anii regimului de democrație populară, cultura fizică și sportul au devenit un bun al maselor populare, unul din mijloacele importante pentru educarea comunistă a tineretului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 334, 2/1. *Nu era propriu-zis vînătoare, ci sport.* SADOVEANU, O. I. 76. *Își aminti că n-a patinat de mulți ani. Era un sport care-l pasiona altădată.* C. PETRESCU, Î. II 152. ✧ *Teren de sport* = teren amenajat și înzestrat cu construcțiile necesare pentru desfășurarea unor competiții sportive.

SPORTÍV[1], -Ă, *sportivi, -e,* adj. Care ține de sport, care privește sportul, care servește la practicarea sporturilor sau e în conformitate cu regulile și obiceiurile sporturilor. *Stadionul sportiv din Parcul de cultură și sport «23 August» cuprinde peste 80000 de locuri, constituind o însemnată podoabă a Bucureștiului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2729. ✧ *Întîlnire* (sau *întrecere*) *sportivă* sau *concurs sportiv* = competiție la care participanții se întrec în vederea stabilirii unui clasament de măiestrie sportivă. *În preajma marilor întreceri sportive ce vor începe peste două zile, oamenii muncii din țara noastră înconjoară cu dragoste pe membrii loturilor noastre naționale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2729. ✧ Care se ocupă cu sportul, care practică sportul, care dovedește că cineva practică sporturile. *Unul... cu înfățișare sportivă, tînăr... celălalt mai în vîrstă.* C. PETRESCU, Î. II 245. *Crescută între două mări — Baltică și Albă — femeia Leningradului, femeia nordică, este sportivă, doritoare de soare și de viață.* SAHIA, U.R.S.S. 30.

SPORTÍV[2], -Ă, *sportivi, -e,* s. m. și f. Persoană care practică sportul (pregătindu-se metodic și luînd parte la competiții sportive). *Masele de sportivi din R.P.R. se pregătesc să întîmpine concursurile internaționale cu noi succese în muncă și în sport.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2658. *Să ne strîngem frumos mîna, ca doi sportivi de treabă.* SEBASTIAN, T. 101.

SPÓRTSMAN, *sportsmeni,* s. m. Persoană care se ocupă în mod sistematic cu sportul.

SPORULÁT, -Ă, *sporulați, -te,* adj. (Despre plante) Care se înmulțește prin spori.

SPORULÁȚIE s. f. Proces de formare a sporilor. *Cînd ruginile sînt în stadiul de sporulație, infecția stînjenește mult fotosinteza, iar cantitatea de clorofilă din frunzele bolnave scade.* SĂVULESCU, M. U. I 103.

SPOT, *spoturi,* s. n. Urmă luminoasă lăsată pe o scară gradată sau pe un ecran de către o rază de lumină reflectată pe oglinda unui instrument de măsură.

SPOVÁDĂ s. f. Spovedanie. *Părintele... cum s-a simțit că e popit, Pă toți țiganii că-i cheamă Și dă spovadă-i întreabă.* MARIAN, S. 303.

SPOVĂDUÍ, *spovăduiesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se spovedi. *Te-ai spovăduit pîn-a nu pleca de-acasă?* ALECSANDRI, T. I 426.

SOVEDÁNIE, *spovedanii,* s. f. Faptul de a se spovedi; mărturisire, destăinuire. *Secretele ferecate în suflete stinghere, în luni de singurătate pe pustiul mărilor, se deschideau și spovedaniile curgeau nestînjenite.* RALEA, O. 60. *Ca să nu se arate nepăsător cu spovedaniile lui Coco, prietenul său Stroe Vardaru păru foarte neliniștit de această patimă nouă.* C. PETRESCU, A. R. 39. ✦ (Bis.) Ceremonia mărturisirii păcatelor. *Vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni.* REBREANU, I. 25.

SPOVEDÍ, *spovedesc,* vb. IV. Refl. (În biserica creștină) A-și mărturisi unui duhovnic păcatele spre a obține iertarea lor; p. ext. a mărturisi cuiva o taină, a se destăinui. *Spovedi-m-aș dumitale, babă bună.* EFTIMIU, Î. 29. *Fost-ai înamorat vrodată?... — Am fost de mai multe ori, de vreme ce mă siliți să mă spovedesc și să-mi fac confesiunea.* ALECSANDRI, T. I 282. *Ce să te mai spovedești? Ce-i să spui duhovnicului? că ești un tîlhar și un vînzător?* NEGRUZZI, S. I 156. ✧ Tranz. (Complementul indică greșeala, taina mărturisită) *Of, gură lungă, tu îmi ești*

năpastă! Se căinează el de ce-a rostit: Aminte și-a adus... Că are un păcat de spovedit! DEȘLIU, M. 39. *Pe-afară, pe sub streșini, cîțiva mai oropsiți se fereau de ploaie și-și spovedeau, oftînd, nevoile.* REBREANU, R. I 192. ✦ Tranz. (Bis.) A primi mărturisirea unui credincios. *A scăpat dintre cei care s-au îmbolnăvit doar popa Gheorghe, care fusese să spovedească și să grijească pe cei de mureau.* CAMIL PETRESCU, O. I 233.

— Variante: **ispovedi** (SADOVEANU, O. V 436), **spovedui** (NEGRUZZI, S. I 81) vb. IV.

SPOVEDÍRE, *spovediri*, s. f. (Bis.) Acțiunea de a (se) spovedi; destăinuire, confesiune.

SPOVEDUÍ vb. IV v. **spovedi.**

SPRÁFCĂ, *sprafce*, s. f. **1.** (Mold., învechit) Cercetare (judecătorească); anchetă. *De la descălicarea lui Dragoș, lupii au trăit în bună pace în țară, că n-au mai făcut nime sprafcă ca să vadă cîte oi s-au mîncat.* NEGRUZZI, S. I 280.

2. (Astăzi familiar; numai în expr.) **A face sprafca** (sau **sprafcă**) **din...** (sau **de...**) = a jefui, a risipi; a da iama. *De ne-om muta în tîrg, se face sprafcă... de stăricica noastră.* La TDRG. *Prin lăzi, tot au cotrobăit; or să facă sprafca din lucrușoarele strînse cu atîta străda-nie.* CONTEMPORANUL, VI 107.

SPRĂCIÓC, *sprăcioci*, s. m. (Ornit.) Sfrîncioc.

SPRĂHUÍ, *sprăhuiesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A mișca un obiect încoace și încolo (v. clătina); a scutura ceva (făcînd să cadă praf).

SPRĂHUIÁT, -Ă, *sprăhuiați, -te*, adj. (Regional) Nebunatic, șturlubatic; ușuratic. (Substantivat) *În zădar îl sfătui mamă-sa să nu mai umble după cea sprăhuiată.* RETEGANUL, P. V 76.

SPRE prep. **1.** (După verbe de mișcare, introduce un complement circumstanțial de loc și arată direcția sau ținta către care se face mișcarea) La, către, în direcția..., înspre. *Cărbunele nostru luminează. Din el îmi scot lumina s-o dau și altora și se întoarce spre noi înmiită.* DAVIDOGLU, M. 61. *Răsărea un oraș ca prin farmec, Falnic spre cerul senin înălțînd auritele turnuri.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 98. *Harap-Alb, luîndu-și oamenii săi, încalecă și el și pornesc spre împărăție.* CREANGĂ, P. 274. ✧ (În legătură cu o mișcare a ochilor, a capului etc.) *Deșca a tăcut, dînd din cap și privind spre Cocor.* SADOVEANU, M. C. 57. *Mă pomenesc că vine și se pune la altă masă alături, cu fața spre masa noastră.* CARAGIALE, T. II 8. *Cu toții și-au aruncat ochii spre dînsul.* DRĂGHICI, R. 59. ✧ (Ținta este un abstract) *Bolnavul merge spre bine.* ✧ (Introduce un atribut) *Poruncise cu glas tare plimbare spre pădurea de la Copou.* SADOVEANU, Z. C. 146. *Și mai fac ce fac de mult, Vara doina mi-o ascult Pe cărarea spre izvor Ce le-am dat-o tuturor.* EMINESCU, O. I 123. ✦ (Intră în formarea numeralelor de la 11 la 19) Deasupra, mai mult, peste..., adăugat la... *Doisprezece.*

2. (Introduce un complement circumstanțial de timp și arată o aproximație) Cam la vremea, în apropierea, pe la, către. *Au hotărît amîndoi dobînda și două soroace, pentru capete, unul la Sfîntă Mărie și altul mai spre iarnă.* GALACTION, O. I 177. *Într-o zi văzu că pomul înmugurește, înflorește, se scutură florile și roa-dele se arată, apoi spre seară dă în pîrguială.* ISPIRESCU, L. 72. ✦ (Prepoziția împreună cu substantivul care urmează au funcțiune atributivă, arătînd timpul) Către ziua de., dintre ziua de .. și ziua de... *De aceste... a vorbit bunicul David cu mama și cu tata mai toată noaptea, duminică spre luni și luni spre marți.* CREANGĂ, A. 23. *În noaptea spre 15 august nimene nu dor-mise în casa lui Țurcan.* CONTEMPORANUL, III 773.

3. (Introduce un complement circumstanțial de scop) Pentru, la, în vederea..., pentru a..., ca să... *Se deteră spre odihnă.* ISPIRESCU, L. 4. *Ieronim se-ntinsese pe patul și dedese-ntr-o parte perdeaua de la fereastră, spre a se uita cum luna apunea în rîu.* EMINESCU, N. 124. *Moțoc... întrebuința creditul ce avea la domn spre împilarea gloatei.* NEGRUZZI, S. I 150. ✧ Expr. **Spre pildă** = de pildă, de exemplu. *Mai multe ținuturi de către miazănoapte, spre pildă Normandia, se supuseră de bunăvoie sau de frică străinului.* ODOBESCU, S. I 3. **Spre neschimbare** v. neschimbare. ✦ (Infinitivul precedat de «spre» echivalează cu o propoziție coordonată și arată o acțiune ulterioară celei exprimate de verbul precedent, prepoziția avînd valoare copulativă) Și apoi, după aceea. *Umbra se desprinde încet și se înalță pe-o rază de lună spre a cădea în pat.* EMINESCU, N. 64.

4. (Introduce un complement circumstanțial de mod, cu nuanță consecutivă) (În așa fel) încît (să producă, să cauzeze cuiva ceva). *Isprăviseși treaba în pod, chiar spre părerea de rău a celorlalți doi ucenici.* PAS, Z. I 274. *Au plecat spre marele regret al confraților, pe cînd potopul se-ntețește din ce în ce.* CARAGIALE, S. N. 117. *Atunci Harap-Alb descalecă și, spre mai mare mirarea lui, numai iaca îl întîmpină în pragul ușei cerșitoarea.* CREANGĂ, P. 213.

5. (Învechit și regional, introduce un complement indirect) Ca, drept, echivalent cu... *Întunecimea-ta, spre răsplată două hatîruri am să-ndrăznesc a cere...* CARAGIALE, S. N. 65. *A treia zi dascălul veni și, întrebîn-du-mă de știu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior și i-am cetit un întreg capitol.* NEGRUZZI, S. I 12. ✦ La. *Nimic nu îndeamnă mai mult spre întristare decît tocmai priveghearea între cei ce dorm.* SLAVICI, N. I 17.

SPRENȚ s. n. v. **spențer.**

SPRÉNȚUR s. m. v. **spențer.**

SPREVĂZĂTÓR, -OÁRE, *sprevăzători, -oare*, adj. (Rar) Prin care se străvede (v. străveziu); p. ext. clar, luminos. *Din seninul celei mai liniștite și mai sprevăzătoare seri de iunie.* GALACTION, O. I 283. *Ape și izvoare mai sprevăzătoare și decît cristalul.* GORJAN, H. II 3.

SPRIJÀNÍ vb. IV v. **sprijini.**

SPRÍJIN, *sprijine*, s. n. **1.** Faptul de a (se) sprijini; sprijinire.

2. Susținere, ajutor, ocrotire, reazem. *Se ținea greu pe picioare și tot căuta sprijin de umărul popii.* CAMIL PETRESCU, O. I 13. *Mi-e teamă că în loc de-a avea un sprijin, aș avea o piedică.* REBREANU, R. II 15. *Avea nevoie de... sprijin sufletesc.* IBRĂILEANU, A. 31. ✧ Expr. **A veni în sprijinul cuiva** (sau **a ceva**) = a ajuta, a sprijini, a susține (pe cineva sau ceva). *Vină în sprijinul meu, ajutîndu-mă cu ce te-a lăsa inima.* SADOVEANU, O. VIII 250. ✦ (Concretizat) Persoană care susține, ocrotește, sprijină. *Ambasadorul francez, cel mai mare dușman al munteanului și sprijinul de căpetenie al lui Tökőly.* IORGA, L. I 313. *Fiind el cel mai mare... poate vreodată să fie și el sprijin pentru știalalți.* CREANGĂ, A. 120. *Domnule, măria-ta, mai lungește-mi viața Pînă vine maică-mea, Că maica-i bătrînă tare Și alt sprijin nu mai are!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 500.

3. (Tehn.) Punct, grup de puncte sau suprafață de contact dintre două corpuri solide între care se exercită forțe de acțiune și de reacțiune; reazem. ✦ Sistem tehnic prin care se realizează sprijinirea unui corp.

SPRIJINÍ, *sprijin* și *sprijinesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A susține, a rezema, a propti ceva sau pe cineva (ca să nu cadă). *Observă că doamna Vorvoreanu se cam clatină pe picioare cînd umblă. Alergă după ea s-o sprijine.* DUMITRIU, N. 82. *Atlas în vechime sprijinea cerul pe umeri.* EMINESCU, O. I 132. *Pe brat capu-mi sprijinesc Și tot la*

mîndra gîndesc. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12. ◇ Refl. *Stoicea dădu spre iaz, sprijinindu-se în ciomag.* GALACTION, O. I 47. *Cercă să umble, sprijinindu-se în toiagul său.* ISPIRESCU, L. 59. *Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împiedeca.* NEGRUZZI, S. I 156. ✦ Fig. A baza, a întemeia pe... *Pe această pagină am sprijinit, ani de zile, durerile mele, nesiguranțele inimii mele și fragila mea pace sufletească.* GALACTION, O. I 348. ◇ Refl. *Arta socialistă se sprijină pe marile realizări în domeniul artei universale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 334, 4/4.

2. A susține, a ajuta (pe cineva sau ceva), a da concursul (cuiva sau la ceva). *Irina mă sprijină. Fără Irina m-aș fi pierdut poate.* BARANGA, I. 214. *Pentru aceasta trebuie ca propunerea să fie sprijinită de doi membri.* GHICA, A. 800. *Trimise o solie și la craiul Poloniei, poftindu-l ca să nu sprijinească pe dușmanul său, Ieremia Movilă.* BĂLCESCU, O. II 279. ✦ (Învechit) A susține, a fi de părere că... *Sprijin că această proprietate teritorială a noastră este mărginită, este supusă la legi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 139.

3. (Învechit și regional) A ține piept unui atac, a rezista. *Puindu-să la stare De-a sprijini lovitura păgînă S-apără cu groaznica prăjină.* BUDAI-DELEANU, Ț. 249. ◇ Absol. *Acesta sprijini cu ciomagul său, dar lovitura era atît de tare, că n-o putu opri de tot.* PREDA, Î. 66.

4. (Regional) A opri în loc, a apuca, a prinde. *Rupe și cîte-un măr Și-n sus l-azvîrlește-n palmă-l sprijinește.* TEODORESCU, P. P. 79. ✦ (Cu privire la lichide) A aduna, a culege, a capta (într-un vas). *Ia apă într-o oală și arunc-cînd-o peste streașina casei, o sprijinește cu un ciur.* MARIAN, NA. 37. *Tatăl nu lăsa... sîngele să piară, că mi-l sprijinea În pahar.* POP.

5. A primi, a întîmpina. *Cînd tu te-ai născut Io m-am prilejit De te-am sprijinit 'N poală de văstmînt.* TEODORESCU, P. P. 24.

— Variante: **sprijăní** (SEVASTOS, C. 185, RUSSO, S. 59), **sprijuní** (BIBICESCU, P. P. 242), **prijiní** (MAT. FOLK. 119), **prijuni** (ȘEZ. VII 61) vb. IV.

SPRIJINÍRE, *sprijiniri,* s. f. Acțiunea de a (se) sprijini; sprijin, reazem. ✦ Fig. Susținere, ajutor, ocrotire (materială sau morală), concurs (dat cuiva). *Sindicatele au rolul... de a stimula aportul oamenilor științei, culturii și artei, în sprijinirea activității cultural-artistice a maselor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 330, 1/3.

SPRIJINITOÁRE, *sprijinitori,* s. f. (Mai ales la pl.) Părțile laterale ale unui jeț sau ale unei strane, pe care se sprijină bratele; rezemătoare. *Copila intră în strana ei și-și așează coatele în sprijinitori.* SADOVEANU, Z. C. 217.

SPRIJINITÓR, -OÁRE, *sprijinitori, -oare,* adj. (Și substantivat) (Persoană) care sprijină, care ocrotește; ocrotitor, protector. *Este o poemă în care Lenau se arată sprijinitorul înfocat al libertății de conștiință.* IONESCU-RION, C. 79. *Sprijinitorul pricinilor drepte.* BĂLCESCU, O. II 25.

SPRIJOÁNĂ, *sprijoane,* s. f. (Regional) Scîndură pe care se sprijină ceva sau care susține ceva. *Nimica nu primește, numai lăduța de pe sprijoana ferestrei.* RETEGANUL, P. III 16.

SPRIJUNÍ vb. IV v. **sprijini.**

SPRINCEÁNĂ s. f. v. **sprînceană.**

SPRINCENEÁ s. f. v. **sprîncenea.**

SPRINCENÚȚĂ s. f. v. **sprîncenuță.**

SPRINT, *sprinturi,* s. n. (Sport) Mărirea vitezei de către un concurent (de obicei în ultima fază a parcursului) la o întrecere atletică de fond, de ciclism etc. *Sprint final.* ✦ Categorie de probe sportive (atletism, ciclism, patinaj etc.), caracterizate prin viteză foarte mare. *Alergător de sprint.*

SPRINTÁ, *sprintez,* vb. I. Intranz. (Sport) A-și mări viteza de alergare, de pedalare etc. (de obicei în ultima fază a parcursului).

SPRINTEIÓR, -OÁRĂ, *sprinteiori, -oare,* adj. Diminutiv al lui sprinten. *Blîndul zîmbet al copilei Lumina ca faptul zilei. Și-al ei joc părea un zbor Chiar de flutur sprinteior.* ALECSANDRI, P. II 180. *Cu cămeșa cu altiță, Cu flori roșii pe guriță... Tinerică, sprinteioară Ca un pui de căprioară.* TEODORESCU, P. P. 152. *Am patru surioare, Iuți și sprinteioare: Toată viața fug Și nu se ajung* (Roatele). GOROVEI, C. 321.

SPRÎNTEN, -Ă, *sprinteni, -e,* adj. (Despre ființe) Care se mișcă cu ușurință; vioi, iute, agil. *Și pe masa-mpărătească sare-un greier, crainic sprinten, Ridicat în două labe, s-a-nchinat bătînd din pinten.* EMINESCU, O. I 87. *Se pornea... să vîneze cu sprintena și tumultoasa lui haită de arcași.* ODOBESCU, S. III 54. *Albă ca o lăcrimioară, Dulce ca o primăvară, Era sprintenă, ușoară, Ca un pui de căprioară.* ALECSANDRI, O. 101. ◇ (Uneori determinat prin «de picior») *Cea de-a cincea* [ciută]... *mai sprintenă de picior, scăpă și fugi.* ISPIRESCU, U. 37. ◇ (Despre obiecte văzute în mișcare) *O barcă sprintenă ne duce prin mulțime de corăbii la vaporul francez.* ALECSANDRI, O. P. 315. *Sprintena săgeată, Cu care-ndemnai ostașii.* CONACHI, P. 42. ◇ (Adverbial) *Tot mai sprînten se-ngînă și se-ntrec melodiile, Tot mai larg peste țară înfloresc bucuriile.* DEȘLIU, G. 45. *În zorii reci și umezi, după ploaia nopții, pășea sprinten pe cărarea lunecoasă, cu pușca la spate.* SADOVEANU, O. VIII 8. *Zării în depărtare o femeie venind repede și sprinten, de-a lungul plaiului, spre noi.* HOGAȘ, M. N. 211. ✦ (Determinat prin «la minte») Ager, deștept. *Cel mai mic, care arăta să fie mult mai sprinten la minte... se amestecă de cîteva ori în vorbă.* C. PETRESCU, Î. II 164. ✦ (Despre lucruri) Subțire, elegant, zvelt. *Pe sub nalte coperișuri... Galerii cu mari lanterne și cu sprintene coloane Au comori de plante rare, ce la umbră înfloresc.* ALECSANDRI, P. III 86. ✦ (Despre îmbrăcăminte, rar) Ușor, subțire. (Adverbial) *Sosi la casa lui un străin mărunt la trup, cam sprinten îmbrăcat pentru un ger ce îngheța apa.* GANE, N. II 4.

SPRINTENÁȘ, *sprintenași,* s. m. (Învechit și arhaizant) Ostaș cu arme ușoare. *Domnul nostru... și-a luat o mînă de sprintenași și... s-a lăsat... ca o vijelie.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

SPRINTENEÁLĂ s. f. Însușirea de a fi sprinten; vioiciune, agilitate. *Cu o sprinteneală de mirare la un om atît de gros și destul de vîrstnic, pan Kopițki l-a dus... la o cameră deosebită.* SADOVEANU, N. P. 188. *Cînd erau mici, fetele... se cățărau pe garduri și prin pomi cu mai multă sprinteneală decît voi.* PAS, Z. I 219. *Piciorul de lemn și cîrja sună în pietre... dar în mers are o stranie sprinteneală.* C. PETRESCU, Î. II 78.

SPRINTENÉL, -EĂ, -ÍCĂ, *sprintenei, -ele,* adj. Diminutiv al lui sprinten. *Auzi, fată, ori n-auzi... Cum te strig-un diecel, Tinerel și sprintenel, Merge-i, dragă, după el?* MARIAN, S. 125. *Cîte fete ardelene, Toate-s negre la sprîncene... Trupușorul sprintenel, Parcă-i tras printr-un inel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 28. *Am doi căluși, Tineri, sprintenei, Numai să m-ariunc pe ei* (Picioarele). GOROVEI, C. 285. ◇ (Adverbial) *Vine sprinten, sprintenel, Cu mămuca după el.* DEȘLIU, N. 16. *Cînd vede-un șoricel, Țup, îl prinde sprintenel* (Pisica). GOROVEI, C. 291.

SPRINȚÁR, -Ă, *sprințari, -e,* adj. Zglobiu, nebunatic, neastîmpărat. *Margareta era sprințară, șăgalnică și neastîmpărută. Avea șaptesprezece ani.* VLAHUȚĂ, O. A. 111. *Copila părintelui, cum era sprințară și plină de încuri, a bufnit de rîs.* CREANGĂ, A. 3. ✦ Sprinten, iute, jucăuș. *Noaptea, în fundul apei... mișună... crapi cu spinări pămîntii, zvîrlugi sprintene și sprințare ca fulgerul, plătici*

cu solzi de zăpadă. STANCU, D. 205. ◇ Fig. *Șoaptele au revărsat, sprințare și aprige, ca un nor de lăcuste.* GALAN, Z. R. 5. ◇ Fig. Hoinar, nestatornic. *Mă făceam tot mai neastîmpărat și dorul mieu era acum nemărginit; căci sprințar și înșălător este gîndul omului.* CREANGĂ, A. 36. ◇ (Despre persoane) Ușuratic. *Fiind ea cîndva cam sprințară, s-a avut bine c-un flăcău.* SADOVEANU, N. F. 123. ✦ Fig. Îndrăzneț, trufaș. *De unde Vin acele cuvinte sprințare A lui?* BUDAI-DELEANU, Ț. 223.

SPRINȚĂRÓI, -OÁIE, *sprințăroi, -oaie,* adj. (Rar) Foarte sprințar. *Mă! da sprinten și sprințăroi copil mai ai.* CREANGĂ, P. 51.

SPRÎNCEÁNĂ, *sprîncene,* s. f. **1.** Linie arcuită deasupra orbitei ochiului, formată din fire de păr scurte și dese. *Ochii fetei luceau neastîmpărați de sub sprîncene, scăpărînd în bătaia focului.* SADOVEANU, O. VI 247. *Și sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie.* EMINESCU, O. I 79. *Sprîncenele dumitale... Cînd le sui, cînd le cobori, Din picioare mă dobori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24. ◇ Expr. **A ridica sprîncenele** (sau **din sprîncene**) = a privi mirat, a arăta mirare, surprindere sau nemulțumire, mînie. *Apoi, ridicînd sprîncenele negre și stufoase, îl întrebă.* DUMITRIU, N. 114. *Ridică din sprîncene, surprinsă.* C. PETRESCU, C. V. 168. (Cu altă construcție) *Toma se opri locului cu sprîncenele ușor ridicate a nedumerire.* CAMIL PETRESCU, O. I 36. **A încreți** (sau **a încrunta**) **sprîncenele** (sau **din sprîncene**) = a se posomorî, a se încrunta, a lua o înfățișare nemulțumită. *Mihu își încruntă sprîncenele și-și întoarse o ureche către boier.* SADOVEANU, O. VII 169. *Toate-au fost cum au fost, zise moș Nichifor, încreținд din sprîncene și oțerîndu-se... așa-i că nu-i securea?* CREANGĂ, P. 125. **A se uita** (sau **a pîndi**) **pe sub sprîncene** = a privi cu neîncredere, pe ascuns, pe furiș. *Se uită la mine pe sub sprîncene.* STANCU, D. 28. **A alege pe** (sau **după**) **sprînceană** = a alege ce e mai bun, mai prețios (sau ceea ce se consideră, în chip subiectiv, a fi astfel). *Oastea... o înființă tot din oameni unul și unul, aleși pe sprînceană.* ISPIRESCU, M. V. 5. *Scoase pe sofragiu și pe stolnic sub cuvînt de mîncătorie și puse, în locul lor, pe alții aleși de dînsul după sprînceană.* FILIMON, C. 119. *Să-mi aleg batalioane Pe sprînceană — tot de zmei.* BOLLIAC, O. 180. **A fi cu ochi și cu sprîncene** = a fi prea bătător la ochi, prea evident (pentru a mai putea fi tăgăduit); a fi cusut cu ață albă.

2. Fig. Parte mai ridicată a unui loc; muchie, culme, creastă, coamă (de deal). *Aveau nemții o căței de mitralieră... chiar la gardul de sîrmă ghimpată, după o sprînceană de dîmb.* MIRONESCU, S. A. 119. *Bateria călăreților... izbutește a se așeza pe sprînceana dealului din fața podului.* ODOBESCU, S. III 601.

3. Fig. Petic, bucată, fîșie. *Viața lor a urmat înainte... în zăvoiul cel plin de taine, sub sprînceana pădurii peste care se zăreau în fund munții în veșnica lor ceață.* SADOVEANU, O. VIII 143. ✦ Fîșie de lumină. V. geană. *Sprînceana însingerată a soarelui se îneacă în apa viorie a mării, la asfințit.* BART, E. 118.

— Variantă: (Mold.) **sprînceánă** (BUJOR, S. 81, ALECSANDRI, T. I 158, NEGRUZZI, S. I 168) s. f.

SPRÎNCENÁT, -Ă, *sprîncenați, -te,* adj. **1.** Cu sprîncene mari și dese. *Fața negricioasă a flăcăiandrului, ochii lui negri, sprîncenați, subt fruntea rotundă, îl arătau dus pe gînduri.* CAMIL PETRESCU, O. I 153. *Era înaltă, palidă și cam trasă la față, sprîncenată, cu ochii căprii și plină de înțelepciune.* VLAHUȚĂ, O. A. 111. *Un băiet ochios, sprîncenat și frumușel, de nu se mai poate!* CREANGĂ, P. 75. ◇ Expr. (Ironic) **Călătorie sprîncenată** = (arătînd lipsa de regret la plecarea cuiva) călătorie bună, mergi sănătos! *Călătorie sprîncenată, zise boierul; de rămîneai, îmi erai ca un frate, iară de nu, îmi ești ca doi.* CREANGĂ, P. 307.

2. Fig. Împodobit, decorat, garnisit. *Case de o albeață strălucitoare... cu ferestrele înflorite cu chenare albastre, cu «ferestre sprîncenate» adică.* SADOVEANU, O. VII 281.

SPRÎNCENEÁ, *sprîncenele,* s. f. Sprîncenuță.

— Variantă: **sprîncenéă** (ALECSANDRI, P. P. 87) s. f.

SPRÎNCENÚȚĂ, *sprîncenuțe,* s. f. Diminutiv al lui sprînceană.

— Variantă: **sprîncenúță** (NEGRUZZI, S. I 228) s. f.

SPÚLBER, *spulbere,* s. n. Acțiunea de a spulbera și rezultatul ei; ninsoare spulberată (v. viscol), vînt puternic (v. vijelie). *Văzu, lîngă felinarul orb, o fleandră cu cruce albastră, clătinîndu-se în spulber.* CAMILAR, N. II 454. «*Roibul*» *sta afară, de o parte ori de alta a spinării de pămînt, la adăpost de spulber, cu capul plecat, cu coada și cu coama învăluite de vînt.* SADOVEANU, O. V 29. *Spulber de ninsoare, că nu se vedea om cu om.* I. BOTEZ, ȘC. 45. ✦ Fig. Nimicire, prăpăd. V. spulberare. *Oștile noastre-au intrat în corăbii, Moarte și spulber ducînd cu sine.* MURNU, I. 34. ◇ Expr. **A merge în spulber** = a merge spre distrugere. *Dacă se înfrățește armata cu norodul, atuncea merge în spulber clasa asupritorilor.* SADOVEANU, N. F. 108.

SPULBERÁ, *spúlber,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la zăpadă, praf, frunze etc.) A ridica în vîrteje și a duce departe, risipind, împrăștiind. *Popa Tonea privea frunzele pe care vîntul... le spulbera departe.* GALACTION, O. I 196. *Un vînt subțire și tăios începuse să spulbere zăpada fină.* C. PETRESCU, C. V. 135. *Crivățul din miazănoapte vîjîie prin vijelie, Spulberînd zăpada-n ceruri, de pe deal, de pe cîmpie.* ALECSANDRI, P. A. 113. ◇ (Complementul indică locul în discuție) *Și m-aș duce ca vîntul Cînd spulberă pămîntul.* ALECSANDRI, P. P. 307. ◇ Refl. *Se-ntunecă de-atîta jale Cînd vede cum s-a spulberat Podoaba mîndrelor petale.* IOSIF, PATR. 44. *Bătute de ploaie și de vînturi, se spulberă frunză cu frunză.* SEVASTOS, N. 318.

2. Fig. A nimici, a distruge, a risipi (oameni, locuri). *Nu m-oi întoarce fără să spulber cetatea.* MURNU, I. 28. *Și culme și cetate... Toate fost-au spulberate, Și prin văi întunecate S-a-nălțat mormanul lor.* COȘBUC, P. I 297. *Să-i spulberăm dară* [pe dușmani]. ISPIRESCU, M. V. 22. ◇ (Complementul este un abstract) *Și-i spulberau așa, ca-ntr-o izbire de vînt, toată nădejdea lui.* SADOVEANU, O. I 535. ◇ Refl. *Dar ce, e glumă să lucrezi 18 luni și deodată să se spulbere totul?* BARANGA, I. 182. *Spulberatu-mi-s-a pîn' și scrumul visurilor mele.* VLAHUȚĂ, O. A. 45.

SPULBERÁRE, *spulberări,* s. f. Acțiunea de a spulbera și rezultatul ei; împrăștiere, risipire; fig. nimicire.

SPULBERÁT, -Ă, *spulberați, -te,* adj. **1.** (Mai ales despre zăpadă) Risipit, împrăștiat de vînt; (despre locuri) de pe care zăpada a fost luată de vînt. *Drumul e drept, dar cînd spulberat, cînd greu troienit.* CAMIL PETRESCU, O. I 9. ✦ Fig. (Despre persoane) Zăpăcit, neserios, distrat. (Substantivat) *În spulberatul de Alexandru nu avea nici o încredere.* GANE, N. II 33.

2. (Rar, despre vînt) Care spulberă; violent, puternic. *Un vînt mare spulberat Corabia a răsturnat.* MARIAN, NU. 334. ✦ Fig. (Despre oameni) Furios, mînios. *Se vede cum că n-a băut azi nimic, că e cam spulberat.* SLAVICI, la TDRG.

SPULBERÁTIC, -Ă, *spulberatici, -e,* adj. Ușuratic, fluturatic, nestatornic. V. spulberat. *Va fi fiind Tomșa om spulberatic și șîngeros...* SADOVEANU, O. VII 120.

SPULBERĂTÓR, -OÁRE, *spulberători, -oare,* adj. (Rar) Care spulberă; care este spulberat. *Și tu, luntrașule, nu te arăta neîndurat față cu țărîna spulberătoare.* MARIAN, Î. 357.

SPULBERĂTÚRĂ, *spulberături,* s. f. Zăpadă spulberată de vînt. *Era atîta spulberătură de zăpadă, încît ți se părea că se dărîmă cerul.* SANDU-ALDEA, U. P. 60. ✦ (Cu sens colectiv) Lucruri spulberate, împrăștiate. *De jur împrejur sta în iarbă o largă spulberătură de fulgi cenușii, ca după o încăierare între vulturi.* GALACTION, O. I 168.

SPUMÁ, *spumez,* vb. I. **1.** Intranz. și refl. (Despre ape, valuri) A face spumă, a spumega. [Apele] *veneau vijelioase, sunînd bolovani, spumînd, sărind în arcuri, căzînd mlădioase în volburi, într-o larmă măreață.* SADOVEANU, O. VIII 245. *Valurile se ridicară, se spumară.* BOLINTINEANU, O. 270.

2. Intranz. (Mai ales despre cai) A se acoperi de spumă, a face clăbuci; a spumega. *Voinicii cai spumau în salt.* COȘBUC, P. I 56. ✧ Expr. (Despre oameni) **A spuma de furie** (sau **de ciudă**) = a fi mînios din cale-afară. *El spumează și toarnă de ciudă un monolog enorm.* CARAGIALE, O. III 14.

SPUMÁRE, *spumări,* s. f. Acțiunea de a spuma și rezultatul ei.

SPUMÁT, -Ă, *spumați, -te,* adj. (Despre ape) Acoperit de spumă, spumos. *Și ne rămîne zarea mușcată de furtună, cu apele spumate.* DEȘLIU, G. 6. *Robul luă ambe trupurile-n spate, Și-ndată ce-a nopții umbră se ivi, Merse, și în apa Dunărei spumate El le azvîrli.* NEGRUZZI, S. II 32. *Dunărea se-nștiințează Și-ale ei spumate unde către mare îl pornesc.* ALEXANDRESCU, M. 15. ✦ (Mai ales despre cai) Plin de spumă, acoperit cu clăbuci de sudoare. *Arnulf aude, sare de pe cal, înfiorat Dă frîu, cuprinde gîtul fugarului spumat Și-aleargă-n vînt și-n noapte.* COȘBUC, P. I 134.

SPUMÁTEC, -Ă adj. v. **spumatic.**

SPUMÁTIC, -Ă, *spumatici, -e,* adj. (Rar; și în forma *spumatec*) Plin de spumă, înspumat. *Mistrețul cu colții spumateci.* COȘBUC, AE. 70.

— Variantă: **spumátec, -ă** adj.

SPÚMĂ, *spume,* s. f. (La sg. și la pl. cu aceeași valoare) **1.** Strat albicios care conține bule de aer și care se formează la suprafața unui lichid agitat; sistem format dintr-un lichid în care sînt răspîndite bule de gaz separate între ele prin straturi foarte subțiri din lichidul respectiv. *Spuma albă încalecă molcom răsturnarea valurilor.* RALEA, O. 35. [Oltul] *se năpustea după rădvan și se fringea de mal, plin de turbare și de spumă.* GALACTION, O. I 74. *Sub o ripă stearpă, pe un rîu în spume, Unde un sihastru a fugit de lume.* BOLINTINEANU, O. 58. *Iată plutind pe-a mării spume O sprintenă corvetă.* ALECSANDRI, P. A. 110. ✧ Fig. *Spicurile ierbii și spuma miilor de flori de cîmp... fierbea domol la adierea vîntului.* GALACTION, O. I 39. *Lunca... era albă și trandafirie de spuma florilor de cireși și de caiși.* I. BOTEZ, ȘC. 76. *Iar luna zîmbitoare, și tainică, și lină, Vărsînd pe-a sale unde dulci spume de lumină, Cu fața sa balaie în el se oglindea.* ALECSANDRI, P. I 236. ✧ (În metafore și comparații) *Împărăteasa făcu un fecior alb ca spuma laptelui, cu părul bălai ca razele lunii.* EMINESCU, N. 4. *Mîndru ciobănel, Tras printr-un inel. Fețișoara lui, Spuma laptelui.* ALECSANDRI, P. P. 3. (Sugerînd delicatețea, frăgezimea) *Hainele, ca spuma, Le-am țesut cu mîna mea.* COȘBUC, P. I 238. ✦ Fig. Ceea ce este (sau se crede că este) mai bun, mai ales.

2. Strat care se ridică deasupra unor alimente în timpul fierberii (și care de obicei se îndepărtează). *Spuma de pe supă. Spuma de la dulceață.*

3. Clăbuc de săpun. ✧ *Praf de spumă* v. praf. ✦ Clăbuc de sudoare. *La castel în poartă calul Stă a doua zi în spume.* EMINESCU, O. I 68. *Ceata mea-i frumoasă, ageră, ușoară Și pe cai în spume ce ca vîntul zboară.* BOLINTINEANU, O. 10. ✦ Clăbuc de salivă. *O, calul meu! Tu, fala mea, De-acum eu nu te voi vedea... Cum mesteci spuma albă-n frîu, Cum joci al coamei galben rîu.* COȘBUC, P. I 112. ✧ Expr. (Despre persoane) **A face spumă** (sau **spume**) **la gură** = a avea salivație abundentă (de prea multă vorbă, de furie etc.). *Turbează bancherii Și regii de trusturi fac spume la gură.* DEȘLIU, G. 55. *Amețit de-atîta tocmeală... De făcuse... spume chiar la gură.* CONTEMPORANUL, III 206. *Nenorocitul domn... spume făcea la gură.* NEGRUZZI, S. I 165.

4. (Numai în expr.) **Spumă-de-mare** = mineral din grupul silicaților de magneziu, albicios, ușor și poros, din care se fac pipe și alte obiecte. *De cîteva zile încerca să se obicinuiască să tragă dintr-o lulea cît un degetar, de spumă-de-mare.* CAMIL PETRESCU, O. II 347. (Eliptic) *Erich își aprinse pipa sa de spumă.* SLAVICI, la TDRG.

SPÚMEG s. n. (Rar) **1.** Spumegare. *Vasul... îl conduce el însuși prin spumegul nopții.* COȘBUC, AE. 104.

2. Mînie violentă. *Și-n spumeg turbează Nerefs.* COȘBUC, AE. 39.

SPUMEGÁ, *spúmeg,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre ape) A face spume, a fi plin de spume; a spuma. *Spumegînd se bate Dunărea de maluri, Caicul pornește, clătinat pe valuri.* IOSIF, V. 78. *Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști, Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști.* EMINESCU, O. I 147. *Naltă e stînca, marea-i adîncă! Spumegă valul jos clocotind!* ALECSANDRI, O. 122. ✧ Tranz. fact. *Vislași cari cu lopețile spumegă fața apei.* ODOBESCU, S. III 110.

2. (Mai ales despre cai) A face clăbuci la gură, a se acoperi de spumă pe corp (în urma unui efort). *Nebun se duce calul de spaimă spumegînd... Și lupii după dînsul aleargă tot urlînd.* ALECSANDRI, P. III 243. *Trăsura... mergea atît de răpide, încît roatele sfîrîiau, iar caii spumegau de sudoare.* NEGRUZZI, S. I 294. *Armăsarii spumega, Frîiele și le mușca.* ANT. LIT. POP. I 509. ✧ Expr. (Despre oameni) **A spumega de furie** (sau **de mînie**) = a fi mînios (sau furios) din cale-afară. *Sultanul turcilor turba și spumega de mînie.* ISPIRESCU, M. V. 32. *Zmeul, spumegînd de mînie, îi amenință cu un toiag... și îi împietri pe dată.* POPESCU, B. II 92.

3. Fig. A fi exuberant, a clocoti de viață. ✧ Tranz. (Neobișnuit) *Viața care se zbătuse în Riureni atîtea zile se readunase îndîrjită și spumega cîntece, chef și chiote.* GALACTION, O. I 262.

SPUMEGÁI s. n. (Neobișnuit) Spumă. [Apa] *se scurgea în spumegai de sînge.* GALACTION, O. I 44.

SPUMEGÁRE, *spumegări,* s. f. Faptul de a spumega; apă care spumegă. *Vaporul se apropia încet, înălțîndu-și în bătaia vîntului steagurile de la catarg. Cînd ajunse aproape, își micșoră iuțeala, în mijlocul spumegării care-l împresura.* DUNĂREANU, N. 12. *Gerul dă aripi de vultur cailor în spumegare, Ce se-ntrec pe cîmpul luciu, scoțînd aburi lungi pe nare.* ALECSANDRI, P. A. 113.

SPUMEGÁT, -Ă, *spumegați, -te,* adj. (Despre ape) Cu spume, înspumat. *O larmă de ape spumegate, care se izbesc și fierb între stînci. Trotușul!* SADOVEANU, O. VI 282. *E noapte-acum, e noapte!... Și rîul spumegat S-alină-ncet din cursu-i, cu șoapte zgomotoase.* MACEDONSKI, O. I 243. *Și curgea deodată Ploaie spumegată... Dar oricît cădea, Mîndra n-o oprea.* ALECSANDRI, P. P. 189.

SPUMEGĂTÓR, -OÁRE, *spumegători, -oare,* adj. Care spumegă. *Ecoul... vibrează dus d-un val spumegător.* MACEDONSKI, O. IV 49. *Curge puhoiul spumegător; În depărtare, tunete mor.* BELDICEANU, P. 61. *Valuri peste valuri s-azvîrl spumegătoare.* ALECSANDRI, O. 204.

SPUMEGÓS, -OÁSĂ, *spumegoși, -oase,* adj. (Învechit) Care face spume, plin de spumă; spumos. *Feciorul aruncă năframa jos și se făcu din ea o apă mare... turbure*

și spumegoasă. RETEGANUL, P. I 40. *Mihai se aruncă... în valurile spumegoase ale Mureșului și trecu de ceea parte.* ISPIRESCU, M. V. 52. *Rîurile cele frumoase și spumegoase, pîraiele cele răpede și sălbatice cîntă neîncetat lauda ta!* RUSSO, O. 126.

SPUMÓS, -OÁSĂ, *spumoși, -oase,* adj. (Despre ape, valuri) Care face spume, plin de spumă, înspumat. *Valurile loveau spumoase în maluri, aduceau crengi și rădăcini de sălcii.* DUNĂREANU, CH. 187. *Cu grozave furii asupra ta pornește Spumoasele lui valuri, bătrînul Ocean.* ALEXANDRESCU, M. 90. ✦ (Despre vin) Care face spumă cînd este turnat în pahare (datorită incompletei fermentări sau unui procedeu special de fabricație). *Bînd focul spumosului vin, Vorbeau de logodnă-nainte.* COȘBUC, P. I 290. *O bute împlută cu vin nou Ce fierbe, sfîrîește, și dînd afară dopul, Spumosul vin cu vuiet pe vrană năbușește.* NEGRUZZI, S. II 201. ✦ Fig. Ca spuma, vaporos, diafan. *Spre sud... cîțiva nori albi și spumoși se destrămau, închipuind imagini nelămurite pe crestele albastre și înalte din zare.* BOGZA, C. O. 285. *Gîtul zvelt ieșit din gulerul spumos de dantelă și capul cu liniile fragile.* C. PETRESCU, R. DR. 74. ✦ Fig. (Despre felul de a vorbi, de a se exprima) Viu, colorat, plastic, scînteietor. *Vervă spumoasă.*

SPÚNE, *spun,* vb. III. Tranz. (Folosit și absolut) **1.** A exprima (un gînd, o părere) prin viu grai; a rosti, a zice, a declara. *Am spus de-asară că-i în cumpănă vremea.* SADOVEANU, Î. A. 93. *Toată ziua la fereastră, suspinînd, nu spui nimică.* EMINESCU, O. I 82. *Obștea ne-a trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea.* NEGRUZZI, S. I 139. ✧ Fig. *Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează; Acest sunet, acest nume, valurile-l primesc, Unul altuia îl spune.* ALEXANDRESCU, M. 15. ✧ Expr. **Ce-ți spuneam eu?** = ai văzut că a fost așa cum ți-am spus? **Nu mai spune!** (sau **ce spui!**), exprimă mirarea, îndoiala, neîncrederea. *Cam de cîți ani îi fi tu? — Ia, poate să am vreo treisprezece ani. — Ce spui tu, măi?* CREANGĂ, P. 148. **A spune verde (în față** sau **în ochi)** = a spune adevărul de-a dreptul, fără înconjur sau menajamente. *De, bine-ar fi să fie cum zici, dar eu îți spun verde, nu cred.* REBREANU, R. I 161. *Într-o zi se adunară o mulțime de oameni la dînsul și-i spuseră verde-n față și hotărît... să se ducă încotro l-or duce ochii.* SBIERA, P. 165. *Moș Roată... spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, cînd îl scormolea ceva la inimă.* CREANGĂ, A. 151. **A spune drept** (sau **curat**) = a spune adevărul, a declara sincer, cinstit. *Făt-Frumos... îi spuse curat ce căuta.* ISPIRESCU, L. 5. *Curat îți spun că nu mai ai ce căuta la casa mea.* CREANGĂ, P. 193. *Am văzut eu, moșule, felurite pietre scumpe, dar ca acestea, drept să-ți spun, n-am văzut.* id. ib. 217. ✦ Fig. A evoca, a provoca (sentimente, amintiri). *O! dar nu-ți spune nimic glasul meu?* DELAVRANCEA, O. II 185. ✧ Expr. **A-i spune cuiva inima** = a avea o intuiție. *Li era drag ca sarea-n ochi, pentru că le spunea inima ce om fără de lege este spînul.* CREANGĂ, O. A. 242. ✦ Fig. (Popular) A exprima prin cîntec, a cînta. *Alăuta lui Ilie prinse a spune o durere mistuitoare.* SADOVEANU, O. I 301. *Aud doina spusă din frunză.* DELAVRANCEA, O. II 260.

2. A expune, a relata. *Ce te-ai apucat să-mi spui mie toate astea?* CAMIL PETRESCU, U. N. 190. *Îi arăt locul unde a fost templul lui Ahile și-i spun cum pasările insulei zburau în fiecare dimineață la mare, de-și muiau penele.* VLAHUȚĂ, R. P. 42. *Învinși!... dar spune, Harnov, Cum Tomșa ne-a învins?* ALECSANDRI, T. II 174. ✧ (Învechit, la pers. 3 pl., cu valoare de impersonal) *Spun că în minutul acela el era foarte galben la față.* NEGRUZZI, S. I 148. *Spun că omorî paisprezece inși.* BĂLCESCU, O. II 172. ✧ Refl. impers. *Din bătrîni se spune că sînt ceasuri bune.* ALECSANDRI, P. I 56. *Nu e dracul așa de negru cum se spune* (= lucrurile nu sînt chiar așa de rele cum sînt arătate). ✦ Fig. (Despre scrieri, texte) A cuprinde, a relata, a scrie. *Ce mai spun ziarele?* ✧ Impers. *Spune la cărți că în vremea cea veche, veche de tot, oamenii se închinau la idoli.* ISPIRESCU, U. 3. *Și ce spune în cartea asta?* NEGRUZZI, S. I 223.

3. A povesti, a istorisi. *Se împrietenise cu vreun moș bătrîn sau cu vreo babă, care-i spunea «povești fantastice despre zîne îmbrăcate în aur și lumini».* CĂLINESCU, E. 53. *Începu a rîde mai dinainte de comica istorie pe care avea s-o spuie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 69. *Dar dumneata, moșule, n-o să ne spui ceva?* NEGRUZZI, S. I 245. ✧ Fig. *Vîntul alene cîntînd deasupra pădurii, prin vîrfuri, Spune trăite povești din lumile-albastre-ale zării.* COȘBUC, P. II 63. ✧ Expr. **A spune (cîte** sau **și) verzi și uscate** = a vorbi multe și fără rost, a trăncăni. [Țiganca] *începu a arăta crăiesei cîte toate și a-i spune cîte verzi și uscate, de gîndeai că-i o meliță.* RETEGANUL, P. I 48. *De ce să ni mai spunem unii altora cîte verzi și uscate?* SBIERA, P. 88. **A spune (la) cai verzi (pe pereți)** v. cal. ✦ A recita, a debita (ceva). *A spune o poezie.* ▭ *Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?* EMINESCU, O. I 158. ✦ (Rar) A citi. *Eram capabil să spun pe carte cît oricare... de răpede.* NEGRUZZI, S. I 11.

4. A destăinui, a mărturisi (ceva cuiva). *Taina voastră-n veci de veci La nimeni n-o s-o spui!* COȘBUC, P. I 232. *Fiindcă a venit vorba de-așa, îți spun ca la un frate.* CREANGĂ, P. 200. *Gură, tu! învață minte, nu mă spune nimărui.* EMINESCU, O. I 80. *Albă păsărică!... Ce durere, spune, Ce dor greu supune Inimioara ta?* ALECSANDRI, P. I 197. ✦ A denunța (pe cineva); a pîrî. *Să nu mă spui la... craiul șerpilor.* RETEGANUL, P. II 43. *Mama mă spuse la tată, Tata sare să mă bată.* HODOȘ, P. P. 71.

5. A explica cuiva un lucru, a lămuri pe cineva, a da explicații. [Fata] *se înfățișă la împăratul și spuse pentru ce a venit.* ISPIRESCU, L. 22.

6. A-i zice cuiva pe nume; a numi, a porecli. [Copiii] *îmi spuneau Dințosul.* STANCU, D. 320. *Dar oare pe acesta cum... l-a fi mai chemînd? — Zi-i pe nume să ți-l spun, răspunse atunci Ochilă, zîmbind pe sub mustețe.* CREANGĂ, P. 245.

— Prez. ind. și: *spui* (ARGHEZI, P. T. 154, CARAGIALE, O. III 53).

SPÚNERE, *spuneri,* s. f. Faptul de a spune; ceea ce este spus; (învechit) zicală, sentință. *Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B.* NEGRUZZI, S. I 43. *Mă mirai prea mult de această spunere.* GORJAN, H. IV 37.

SPURC s. n. (Regional) **1.** Murdărie; excremente de om sau de animal.

2. Nume dat la diferite boli sau bube.

SPURCÁ, *spurc,* vb. I. **1.** Tranz. A murdări, a mînji (acoperind de murdării, umplînd cu mirosuri urîte). *Descalță-te, mă, că spurci straiele alea!* DUMITRIU, N. 163. *Cracatița* (= caracatița) *mirosea, firește, a cracatiță, dar mirosea grozav... — Cucoane, da-mi spurcă trăsura, să iertați! răsuflă birjarul nemaiputînd să rabde.* IBRĂILEANU, A. 121. ✦ Refl. A-și lepăda excrementele sau urina. *Se spurcă în nădragi de frică.* DUMITRIU, N. 95.

2. Tranz. Fig. A pîngări, a profana, a prihăni. *Vă văd lungiți pe patul juneții ce-ați spurcat-o.* EMINESCU, O. I 24. *De cînd pe-acest pămînt Trădarea neagră calcă și spurcă pragul sfînt Al ospeției.* ALECSANDRI, T. II 106. *Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele cel pîngărit a unui tiran ca tine.* NEGRUZZI, S. I 164. ✧ Refl. *Vasilică, te-ai dat cu năpîrca de Eftimie, te-ai spurcat cu banii lui.* DUMITRIU, N. 238. ✦ A înjura. *Se așeză în mijlocul străzii cu mîinile în șolduri, blogodorind măscări. Se lega mai ales de femei, pe care le spurca.* PAS, Z. I 146. *Dar du-te, — doamne, iartă-mă, că acuși era să zic, — du-te să nu te spurc.* RETEGANUL, P. I 21.

3. Tranz. (Cu privire la alimente) A face să nu mai poată fi mîncat (provocînd scîrbă); (cu privire la vase) a face inutilizabil pentru de-ale mîncării. *Umblă mai cu chibzuială! Nu-mi spurca, te rog, friptura.* La TDRG. *Dracul, bucuria lui că curge și din blucata sa* [de broască] *untură, au început s-o tot lipească de slănina lui Pepelea și să i-o spurce.* SBIERA, P. 16.

4. Refl. (În practica religiei creștine) A mînca de dulce în timpul postului, a se înfrupta (cu o cantitate mică de mîncare); p. ext. a mînca ceva bun. *Se duse și el să vază d-o găsi vrun cosăcel Să-și cumpere, să mănînce, ca să se spurce și el.* PANN, P. V. III 82. *Că n-are mălai să mînce, Nici de dulce Să se spurce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 183. ✦ Fig. A prinde gust (de ceva rău, neîngăduit), a se deprinde cu ceva și a nu se mai putea dezobișnui; a se dedulci. [Iepele] *se spurcaseră la sînge de om, și asta fu de ajuns ca să le facă a nu se mai putea apropia nimeni de ele.* ISPIRESCU, U. 48. *V-ați spurcat în jafuri și strîmbătăți.* ARHIVA R. I 54.

SPURCÁCI, *spurcaci*, s. m. (Și în forma *spîrcaci*) Pasăre migratoare (înrudită cu dropia) de mărimea unei găini; trăiește în stepe și în șesuri întinse *(Otis tetrax)*; spurcoaică. *Cum au sunat iarăși foile uscate ale porumbului, a sărit cu zgomot mare la linia spicelor o pereche de spîrcaci.* SADOVEANU, O. L. 95.
— Variantă: **spîrcáci** s. m.

SPURCÁRE s. f. Acțiunea de a (se) spurca; murdărire, mînjire, fig. pîngărire, profanare.

SPURCÁT[1] s. n. (Învechit și popular) **1.** Excremente (de om sau de animal); scîrnă, spurc. *După ce scapă* [banditul], *viața noastră nu prețuiește nici cît un spurcat de mîță.* SADOVEANU, O. L. 167. *Nu mă faceți, că ia acuși vă ard cîteva jordii prin țolul cela, de v-a trece spurcatul!* CREANGĂ, A. 128.
2. Nume dat la diferite boli sau bube.

SPURCÁT[2]**, -Ă,** *spurcați, -te*, adj. **1.** Murdar; respingător, scîrbos, scîrnav. *Am trecut prin bălți de smoală cu spurcate mari jivine.* EFTIMIU, I. 63. *Muma zmeului... suflă văpaia din gura ei cea spurcată cale de trei ceasuri.* ISPIRESCU, L. 26. ✦ Fig. (Despre vorbe) Trivial, vulgar, ordinar. ✧ Expr. (Despre oameni) **Spurcat la gură** = care spune vorbe triviale, vulgare.
2. (Despre alimente) Care a venit în contact cu ceva scîrbos sau murdar și nu mai poate fi mîncat; (despre vase) în care (din același motiv) nu se pun alimente pentru oameni.
3. Fig. (Despre oameni și acțiunile lor) Vrednic de dispreț; netrebnic, mîrșav, ticălos. *Cu gura zicea el unele ca acestea, dar în capul lui clocea alte gînduri spurcate.* ISPIRESCU, L. 273. *După bucluc umbli, peste bucluc ai dat, măi jupîne Scaraoschi. Să te înveți tu de altă dată a mai bîntui oamenii, Sarsailă spurcat ce ești!* CREANGĂ, O. A. 208. *Oricît de bune ar fi legile, devin cumplite în mîini spurcate.* BOLLIAC, O. 259. ✧ (Substantivat) *Ține-l, Iordache, să scot și eu ceva să-l legăm. Stai, spurcatule, că te-nvățăm noi.* DUMITRIU, N. 56. (Ca determinant pe lîngă un nume, de care se leagă prin prep. «de») *Un spurcat de zmeu mi-a furat fata.* ISPIRESCU, L. 192. ✦ (Despre lucruri) Odios, nesuferit; rău, nedrept. *Mai aveam trei zile și scăpam de spurcatele astea de vrăji; acum cine știe cît voi mai avea să port această scîrboasă piele de dobitoc.* ISPIRESCU, L. 55.
4. Fig. (Calificativ injurios folosit de fanatici pentru cei de altă religie; și substantivat) Eretic, păgîn. *Tătarii, la adăpost de gloanțe, tăbărîră pe ea... Topoarele lor cădeau ca grindina. — Spurcații o să spargă ușa, cît e ea de groasă.* GALACTION, O. I 53. *Să nu mor creștin, ci spurcat ca voi, dacă va mai intra cineva la mine fără să-mi dați mai nainte de știre.* NEGRUZZI, S. I 24. *Cum ne-au simțit spurcații de turci, au început să dea năvală asupra noastră.* GHICA, S. 16. ✦ De eretic, de păgîn. *Mirați, au boscorodit turcii pe limba lor spurcată.* STANCU, D. 11.

SPURCĂCIÚNE, *spurcăciuni*, s. f. **1.** Lucru spurcat, grețos, pe care ți-e scîrbă să-l atingi; scîrnăvie, murdărie.
2. Termen de dispreț pentru o ființă (animal sau om) respingătoare, scîrboasă; p. ext. ființă înfiorătoare, monstru. *Ai furat cu ei odată. Iar te-au cumpărat. Spurcăciune!* DEMETRIUS, C. 68. *Spurcăciunea se hrănea cu carne de om.* ISPIRESCU, U. 116.
3. Faptă sau vorbă murdară; trivialitate.

SPURCOÁICĂ, *spurcoaice*, s. f. (Ornit.) Spurcaci. *O altă pasăre care se ține de familia dropiei, însă care e mult mai mică decît aceasta se numește... spurcoaică.* MARIAN, O. II 279.

SPUS, (rar) *spusuri*, s. n. Faptul de a spune; spunere, povestire. *Cinstiră amîndoi, mîncară pîne cu zahăr și apoi ris și spus.* MIRONESCU, S. A. 48. *Sînt tari feciori la spusuri, dar slabi la făptuit.* COȘBUC, P. II 197.

SPÚSĂ, *spuse*, s. f. (La sg. și la pl. cu aceeași valoare) Ceea ce s-a spus, zisă; vorbă. *Despre viața de la seminar, Creangă n-ar fi avut, după spusele unora, amintiri bune.* CĂLINESCU, I. C. 69. *Fără să-i fi arătat nimene anume, cunoscu, numai după spuse, în răsărit, Pietrele Doamnei și Rarăul.* SADOVEANU, B. 154. *Și de aceea spusa voastră era sîntă și frumoasă, Căci de minți era gîndită, căci din inimi era scoasă, Inimi mari, tinere încă, deși voi sînteți bătrîni.* EMINESCU, O. I 35.

SPÚZĂ, (rar) *spuze*, s. f. **1.** Cenușă fierbinte (amestecată cu jăratic). *Luceau cînd și cînd doi ochi de jar din spuză.* SADOVEANU, M. C. 51. *Mușneagul răsucește țigări groase după țigări, tușește și privește în spuza ce învăluie cărbunii.* C. PETRESCU, S. 52. *Unul zicea ca să-l coacă* [oul] *în spuză și să mănînce toți dintr-însul.* ISPIRESCU, L. 266. *Iar la colțul marei vetre Stau pe laiți, lîngă spuze, Un moșneag și trei cumetre.* EMINESCU, L. P. 142. ✧ Expr. **A trage spuza pe turta sa** = a căuta să tragă tot folosul pentru sine. *S-ar putea ca tu să nu-ți dai seama, să tragi spuza pe turta ta, dar noi ne dăm seama.* PREDA, Î. 110. **Cîtă pulbere și spuză** = mulțime nenumărată; cîtă frunză și iarbă. *Numai iacă au și început a curge furnicile cu droaia, cîtă pulbere și spuză, cîtă frunză și iarbă.* CREANGĂ, P. 264.
2. Fig. Număr mare (de ființe sau de lucruri); mulțime, droaie, grămadă. *Înstela-vei părul negru cu o spuză de rubine.* MACEDONSKI, O. I 30. *N-au pat, n-au vatră și n-au masă, Și-o spuză de copii în casă.* COȘBUC, P. II 299. *Se pomeni voinicul înconjurat de o spuză de scatii ca frunza și ca iarba, care se lăsară pe pămînt și se făcură roată împrejurul lui.* POPESCU, B. III 65.

SPUZEÁLĂ s. f. **1.** Nume popular dat erupțiilor care apar pe piele. *Îi ieșise o spuzeală pe frunte și ducea mîna mereu către ea.* DUMITRIU, N. 246. *Îmi trec limba peste buzele arse ca de o spuzeală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 273. *Bolnavul... se umple de spuzeală, dînd din ea un fel de apă.* La HEM 1620.
2. Spuză (**2**). *Nici penele de pasăre măiastră, nici noaptea cu spuzeala de stele... n-ar fi întrecut acest palat, minunea-minunelor.* DELAVRANCEA, S. 247.

SPUZÍ, *spuzesc*, vb. IV. **1.** Refl. A avea o erupție pe piele, a se umple de bubulițe. *Spuzi-s-ar să se spuzească de calic și blestemat.* GORJAN, H. IV 76. ✧ Tranz. *Și-a petrecut restul nopții într-o sală de așteptare cu bănci tari și cu o lampă fumegoasă, care i-a spuzit marginea pleoapelor.* C. PETRESCU, O. P. I 45. ✦ Fig. A se acoperi, a se umple de... *Ramurile se spuzesc cu floricele albe și roșcățele.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG.
2. Intranz. Fig. A se ivi, a se produce în număr mare. *A suflat vîntul de primăvară, au încolțit mugurii,*

a dat frunza, au spuzit florile, a legat iarăşi rodul. DELAVRANCEA, A. 34.

SPUZÎT, -Ă, *spuziţi, -te,* adj. Plin de..., acoperit de... *Cerul era spuzit de stele şi calea alburie de ele era luminată.* SADOVEANU, O. VII 27. *April prefăcuse teii parcului şi pe toţi ceilalţi copaci şi copăcei în meri şi în cireşi spuziţi de floare albă.* GALACTION, O. I 405. *Nopţile senine, cu crai-nou, cerul spuzit de stele, o fermecau.* GÎRLEANU, L. 41. *Lîngă sobă, un băieţel ca de vro şase ani se zvîrcolea spuzit de pojar.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

ST interj. (Uneori cu «s» repetat) Exclamaţie prin care se cere să se facă linişte.

STA, *stau,* vb. I. Intranz. **I. 1.** A se opri din mers. *Ajunge înaintea căsuţei lui mohorîte, stă în drum şi se uită mult la dînsa.* SADOVEANU, O. II 150. *Plec şi fluier, stau şi tac.* COŞBUC, P. I 106. *Îndemn calul cît pot; el se-ntoarce-n loc şi porneşte-napoi. Cîţiva paşi... şi iar stă sforăind.* CARAGIALE, O. I 334. *Fericit acel ce noaptea rătăcit în viscolire Stă, aude-n cîmp lătrare şi zăreşte cu uimire O căsuţă drăgălaşă.* ALECSANDRI, P. A. 114. ◇ (Prin analogie) *Am să-l dau* [pe cocoş] *în haznaua cu bani; poate va înghiţi la galbeni, i-a sta vreunul în gît, s-a îneca ş-oi scăpa de dînsul.* CREANGĂ, P. 67. ◇ (Urmat de o propoziţie finală) *Au stat un timp ca să vadă cum se înalţă o măreţie de nouri asupra soarelui.* SADOVEANU, F. J. 533. *Aşa, călare cum mă găseam, stătui un moment să privesc cu de-amănuntul la toate acestea.* HOGAŞ, DR. 79. *Copiliţă, stăi să beu, Răcorite-ar dumnezeu!* ALECSANDRI, P. P. 5. ◇ (Întărit prin «pe loc», «în loc» sau «loculuiu») *Stă pe loc şi-i pare bine, Bate-n palme: Te ştiu eu: Nu mai viu!* COŞBUC, P. I 117. *Cînd vru să iasă, simţi că i se taie picioarele subt dînsa, stătu în loc şi privi dureros şi aiurit în juru-i.* VLAHUŢĂ, O. A. I 141. *La apa Cernei însă voinicul a stat locului, fermecat de cîntecul unei zîne.* id. ib. II 129. *Ursan le-aţine calea, şi caii stau în loc.* ALECSANDRI, P. A. 165. ◇ Fig. *Soarele surîse şi el în înfocata lui împărăţie, chiar stătu pe loc, încît trei zile n-a fost noapte.* EMINESCU, N. 4. ◇ Expr. **Minte de stă soarele în loc** = minte cu nerușinare. **A sta ţintuit** (sau **nemişcat**) **pe loc** = a se opri brusc, a nu mai face nici o mişcare. *Coboară iar îndărăt şi stă ţintuit pe loc.* CARAGIALE, O. I 319. **A nu-i (mai) sta** (cuiva) **picioarele** v. picior (1). **Stai că trag,** formulă prin care cineva (de obicei o santinelă) somează pe altul să nu se apropie de un loc păzit. *La spate auzea răsuflarea de taur a lui Duma şi ca un geamăt: Stai... stai... că trag.* CAMILAR, N. I 189. *Fără să fi băgat el de samă, scoasei revolverul şi-l întinsei spre locul cu pricina: Stăi că trag! strigai eu.* HOGAŞ, DR. 75. ✦ A se opri într-un loc, a nu merge, a nu călători mai departe; a poposi. *Am aflat că a stat în popas o jupîneasă de la Moldova, cu slujitori şi roabe.* SADOVEANU, F. J. 199. *Stăturăm, deci, la umbra unui mesteacăn spre a ne odihni.* HOGAŞ, DR. 36. *Staţi pe loc de ospătaţi Şi la umbră vă culcaţi.* ALECSANDRI, P. P. 21. ✦ (Despre ape; poetic) A nu mai curge. *Ş-aşa cîntă de cu jele De stă Oltul şi nu mere, Ş-aşa cîntă cu căldură De stă Oltul şi nu cură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 106.

2. A se întrerupe dintr-o acţiune, dintr-o mişcare începută, a nu mai face nimic, a nu se mai mişca. *Să stea gîdea şi să nu-şi ascută sabia.* SADOVEANU, D. P. 113. *Stăi, să mai bem apă — zise mama pădurilor ostenită. Stătură şi se răsuflară.* EMINESCU, N. 10. *Iată-n codru, iată, Că Ianuş deodată Cum benchetuieşte Şi se veseleşte, Stă, încremeneşte, Pe gînduri porneşte.* ALECSANDRI, P. P. 64. ◇ Expr. **A nu-i mai sta** (cuiva) **gura** = a vorbi într-una, a nu mai tăcea. ◇ (Întărit prin «pe loc», «în loc») *Drag mi-i doamne, cel frumos, Şi călare şi pe jos, Şi la lucru şi la joc; Te face să stai pe loc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 34. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «din» şi arătînd acţiunea întreruptă) *Caii au păscut o toană şi stau din ronţăit. Atunci e vremea să încălecăm iar.* SADOVEANU, N. P. 127. ✦ (Despre aparate, mecanisme, dispozitive) A se opri din funcţionare. *A stat ceasornicul.* ▭ *Dar morile îşi ţin neclintite aripile, pînă ce una din margine prinde a se mişca; apoi stă şi aceea.* SADOVEANU, F. J. 183.

3. (Despre fenomene atmosferice dezlănţuite) A conteni, a înceta. *Acuma vîntul curge într-acolo, cătinel; dar cum va sta, prinde-va a suna mai tare căutîndu-şi urma.* SADOVEANU, N. P. 128. *A-nceput de ieri să cadă Cîte-un fulg, acum a stat.* COŞBUC, P. I 223. *Poftiţi ceva? o întrebă Ana, după ce ea se aşeză. — Să stea ploaia, ca să pot pleca mai departe, îi răspunse asta cam peste umăr.* SLAVICI, O. I 146.

4. (La imperativ, avînd şi valoare de interjecţie) Opreşte, aşteaptă. *Stăi, întîi să te-ntreb.* CARAGIALE, O. I 324. ◇ (În corelaţie cu alt verb, de care se leagă prin copula «şi») *Stai, comise, şi lasă-mă să vorbesc, că atîta mi-a mai rămas pe lumea asta.* SADOVEANU, F. J. 492. ◇ (Întărit prin repetiţie) *Stai, stai, nu te tulbura! zise, cu liniştea-i cumplită, Radianu.* SADOVEANU, O. II 376. ◇ (Urmat de o propoziţie finală) *Stai să ne înţelegem, grăi Pintea mîhnit.* SLAVICI, O. I 144. ◇ Expr. **Apoi (ian) stai oleacă** (sau **puţin, un pic**) sau (familiar) **stai, frate.** *Apoi stai, frăţioare dragă, a răsărit zbîrlindu-şi ariciul bărbii Savu Frăsinel. Ce zvonuri am auzit eu în iarmaroc la Tuchilaţi?* SADOVEANU, N. P. 14. *Ian stăi oleacă, să te duc eu la tată-tău şi să văd, el te-a trimis cu pupăza de vînzare, să spurci iarmarocul?* CREANGĂ, A. 58. **Stai să-ţi spun** (sau **să vezi**) = lasă-mă să-ţi spun, ai răbdare, aşteaptă. *Da tu, Lizico, tu ce-ai vrea? — Eu?... Stai să-ţi spui.* VLAHUŢĂ, O. A. II 92. *Întîi numai bănuiam — acu mi-aş pune capul... Stai să vezi.* CARAGIALE, O. I 311. **Stai cu binişorul** = nu te grăbi, fii cu răbdare. *Dacă nu ştii, ţi-aş arăta Din bob în bob amorul, Ci numai nu te mînia, Ci stai cu binişorul.* EMINESCU, O. I 174.

II. 1. A rămîne nemişcat într-un loc, a nu se mişca, a nu se îndepărta de undeva. *La vorbă-n drum, trei ceasuri trec — Ea pleacă, eu mă fac că plec, Dar stau acolo şi-o petrec Cu ochii cît e zarea.* COŞBUC, P. I 118. *Nu te pîndesc eu? De azi dimineaţă de cînd îmi stai în prispă ş-aştepţi să-ţi vie craiul.* VLAHUŢĂ, O. A. II 50. *Chiar pe mine, unchieşul Statu-Palmă-Barbă-Cot m-a osîndit să stau în tufarul ista.* ALECSANDRI, T. I 421. ◇ (Întărit prin «pe loc», «în loc» sau «loculuiu») *De-abia te-i mai încălzi mergînd la drum, căci nu e bine cînd stai locului.* CREANGĂ, P. 241. *Mergeau aşa de iute, încît i se părea că pustiul şi valurile mării fug, iar ei stau pe loc.* EMINESCU, N. 26. *Dorul, mîndră, de la tine, Peste multe dealuri vine, Ş-aşa vine de fierbinte, Să stau în loc m-aş aprinde.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 124. ◇ Expr. **A nu (putea) sta locului** (sau **pe loc**) = a alerga încolo şi încoace, a se ocupa tot timpul cu ceva, a fi neliniştit, a nu avea astîmpăr. *Nu putuse sta locului; ieşise să se plimbe.* CARAGIALE, O. I 328. *Nu pot sta pe loc... mi s-au aprins călcăiele.* ALECSANDRI, T. I 393. ✦ A rămîne pe loc, în inactivitate (şi aşteptînd parcă ceva). *Oamenii trec mereu spre comitet, murmură Ioana... şi noi stăm, aşteptăm c-o să ne pice mana din cer!* MIHALE, O. 58. *Parcă i-i silă să mai întrebe de ceva. Stă aşa, la doi paşi de căruţă.* SADOVEANU, O. II 167. *Stă pe loc de mult între două căi, fără să poată intra nici pe una.* CARAGIALE, O. I 319. ◇ Expr. **A sta pe loc** = a nu înainta, a nu progresa, a stagna. *Volumul de lucrări nu era prea mult mărit. Îşi notă observaţia: «stăm pe loc».* MIHALE, O. 499. **Ce (mai) stai?** = ce mai aştepţi? *Ce mai stai? Ziceai că te duci.* SLAVICI, O. I 200. *Cînd simţi (Potcoavă) că gîdele nu se mişcă, se întoarse către el cu întrebarea: «Ce mai stai?».* HASDEU, la TDRG. *Ce stai, bade, cît colea, Cu-atîta inimă rea?...*

Da-ndrăznește de grăiește C-a mea inimă voiește! JARNIK-BÎRSEANU, D. 46. **Stă ce stă și...** = așteaptă o vreme și..., așteaptă cît așteaptă și... *Fata suspina, Mama sta ce sta Și iar cuvinta.* COȘBUC, P. II 144. ◇ (Urmat de o propoziție finală) *Omul zdravăn pune umărul și scoate carul din șanț, nu stă să i-l scoată alții.* REBREANU, R. I 238. ✦ A rămîne într-un loc, a nu pleca de undeva. *Unde te duci? Ce-ai să faci noaptea, pe drumuri? Stai aici.* SADOVEANU, O. II 388. *Tremuri și vorbind te-neci, Parcă stai de silă! Vrei să pleci! De ce să pleci? Cît ești de copilă!* COȘBUC, P. I 179. *Niță a fost îndemnat de camarazi și de părintele-directorul să iasă la plimbare; el a preferat să stea la școală.* CARAGIALE, O. I 298. *Ar fi stat Făt-Frumos locului, dar scumpă-i era frăția de cruce... mai scumpă decît mireasa.* EMINESCU, N. 13. ◇ Expr. **A sta (pe) locul său** = a nu pleca din locul unde are obiceiul să stea sau unde trebuie să stea, a nu-și părăsi, a nu-și lăsa locul. *Cînd a căzut la hotar trăsnetul și a prins a bate viforul, castelanii de margine au stat fiecare la locurile lor, ținînd lîngă sine oștile ce aveau.* SADOVEANU, F. J. 182 ✦ (Despre vehicule) A aștepta într-un loc; a staționa. *Pe urmă se tîngui că stă căruța la celălalt mal, pînă ce trec, pe pod, și caii.* SADOVEANU, F. J. 73. *Dar nu e vreme de discuții filologice: soseste trenul — și nu stă mult.* CARAGIALE, O. II 160.

2. A rămîne într-o slujbă, într-o ocupație. *Era funcționar. Casă, leafă, ocupație plăcută. Ai fi zis că-i cel mai fericit om. Într-o zi vine la mine și-mi spune că nu mai stă, că el mănîncă pîinea degeaba și-l mustră cugetul.* VLAHUȚĂ, O. A. II 292. *Am fugit de la jupînul. — De ce? a-ntrebat bunica încruntată de cine știe ce urît gînd i-o fi fulgerat prin mintea ei veche. — Pentru că... nu mai vreau să stau.* CARAGIALE, O. I 327. ◇ (Determinat prin «la stăpîn») *Dacă n-a vrut să-nvețe carte și nici la stăpîn nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el?* CARAGIALE, O. I 327.

III. 1. A avea o anumită poziție sau atitudine, a se ține, a se așeza sau a fi așezat într-un anumit fel. *Părul îi sta în cap de parcă ar fi fost pus cu furca.* ISPIRESCU, L. 206. *Acesta și-acoperi ochii să nu mai vază spăimîntătoarea icoană. O clipă stete așa, apoi bătu hotărît la ușă, intră desfigurat.* CARAGIALE, O. I 317. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «pe», arătînd locul de sprijin) *Iată-i iepurii, nebunii, Coarne-n cap își pun, Stau în două labe unii, Alții peste cap s-aruncă.* COȘBUC, P. II 19. *Se suia pe o mulțime de scaune, puse unul peste altul, pînă deasupra, acolo sta pe cap și cu picioarele în sus.* SBIERA, P. 262. ◇ (Construit cu un nume predicativ care indică poziția luată) *Stătea răzămată de balustrada cafenie a cerdacului și, nemișcată, privea în zarea depărtată a drumului.* HOGAȘ, DR. 94. *Oare ce gîndește hitrul de stăghem și toarce-ntr-una?* EMINESCU, O. I 48. *Luau sama însă că... patru tunuri sta îndreptate spre poartă.* NEGRUZZI, S. I 150. *Tot corăbii ferecate Ce pe mare stau plecate Și-s cu tunuri încărcate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. ◇ (Construit cu un nume predicativ care indică o atitudine, o stare sufletească etc.) *O clipă, stăpînul locului stătu încordat, simțind în tălpile picioarelor cutremurul și auzind răcnetele de război.* SADOVEANU, F. J. 253. *Un basm cu pajuri și cu zmei Începe-acum o fată, Tu taci ș-asculți povestea ei Și stai îngîndurată.* COȘBUC, P. I 192. *Stăteau toate uimite pe cînd trecea păstorașul împărat, doinind și horind.* EMINESCU, N. 5. *Lumea-ntreagă stă pătrunsă de-al ei cîntic fără nume... Macul singur, roș la față, doarme dus pe ceea lume!* ALECSANDRI, P. A. 126. ◇ Expr. **A sta ca o stană (ca un stîlp) de piatră (sau ca o statuie)** = a se ține mereu în aceeași poziție fixă, neclintită, fără a face nici o mișcare. *La uși în cerdac stăteau ca stane de piatră oștenii cu platoșe făcînd straja cuvenită.* SADOVEANU, F. J. 29. *Împrejurul lui, curtenii, îmbrăcați în purpură de aur, stau ca niște statui nemișcate.* VISSARION, B. 67. *Ana stetea ca un stîlp de piatră înaintea lui și asculta cu încordată luare-aminte.* SLAVICI, O. I 163. **A sta ca vițelul la poarta nouă** v. poartă. **A sta ca o găină (sau ca o curcă) plouată,** a arăta supărat, necăjit, fără vlagă, fără chef. *Parcă nu te-aș fi crezut așa slab de înger, dar după cît văd, ești mai fricos decît o femeie. Hai, nu mai sta ca o găină plouată.* CREANGĂ, P. 222. **A sta drept ca lumînarea** = a sta foarte drept. **A sta poponeț** v. poponeț. **Să stăm strîmb și să judecăm drept** v. strîmb[1] **(1).** (Popular) **Pînă-i stă cuiva capul sus** = cît timp trăiește cineva, pînă la moarte. *Dar, dragă, nu te-ntrista, Că la turc eu nu te-oi da, Pînă capul sus mi-o sta!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 492. **A sta piatră (țeapăn** sau **înfipt în pămînt)** = a se ține nemișcat. *Străinul parcă n-auzea Cuvintele; pe gînduri dus, Sta piatră și tăcea.* COȘBUC, P. I 230. *Înalt, cu mustața lungă, alb ca varul la fața neted rasă... Lică stetea înfipt în pămînt înaintea ei.* SLAVICI, O. I 200. **A sta smirnă** sau **smirna** v. smirnă. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu», indicînd o parte a trupului) *Se ridicase pe jumătate în pat și acum stătea cu ochii mari, largi, uimiți.* REBREANU, N. 28. *Vechilul lui Leonida stă cu mîinile în buzunar și e încredințat că, dacă n-ar fi el acolo, ar încremeni toate pe loc.* VLAHUȚĂ, O. A. II 70. *Tu, cu ochiul plutitor și-ntunecos, Stai cu buze discleștate de un tremur dureros.* EMINESCU, O. I 82. ◇ Expr. **A sta cu degetul la gură** = a ține degetul la gură, pentru a-și impune (sau a impune altora) tăcere. *Moșule, tu știi pesemne, Stai cu degetul la gură, Și zîmbind șiret, ce dulce Amintirile te fură.* IOSIF, V. 47. **A sta cu degetul în gură** v. deget. **A sta cu nasul în pămînt** = a sta cu capul plecat, în semn de căință, sfială etc. *Sta cu nasul în pămînt și tăcea chitic.* GALAN, Z. R. 244. **A sta cu mîinile în sîn sau cu brațele încrucișate, cu brațele (cruciș) la piept** = a sta în inactivitate, p. ext. a nu lua nici o măsură, a nu întreprinde nimic. *Și ea să stea cu brațele cruciș la piept, să se uite și să n-aibă nici o putere... nici o putere...* VLAHUȚĂ, O. A. I 134. *Consiliul de familie nu stetea cu mîinile-n sîn.* CARAGIALE, O. I 301. **A sta cu dinții la stele** = a răbda de foame. *Mai bine se duce acasă, că-i plouă caii în spate și-i stau vitele cu dinții la stele din pricina slugilor.* CREANGĂ, A 154. **A sta cu ochii pe cineva** = a nu-și mai lua ochii de la cineva, a-l supraveghea. *Mă tem de Alexe și de Lică... parcă stau numai cu ochii pe mine.* MIHALE, O. 140. ✧ (Despre aparate, mecanisme, dispozitive) A nu funcționa. *În ziua aceea de sărbătoare, moara sta cu roțile neclintite.* SADOVEANU, F. J. 104.

2. (De obicei determinat prin «în picioare» sau «pe picioare») A se afla în poziție verticală, a se ține drept (în picioare), a nu fi așezat sau culcat. *Cum stăteau cu toții în picioare, în cămăși, păreau niște umbre albe, desprinse cu greu din întuneric.* MIHALE, O. 20. *Unul dintre porcarii unsuroși mîna caii stînd în picioare.* SLAVICI, O. I 118. *Sacul gol nu poate sta-n picioare.* ◇ Expr. **De-abia stă de somn** = nu mai poate de somn, pică de somn. *Strada... șapte zile din săptămînă o ducea... într-un fel de moleșeală, ca un om care de-abia stă de somn.* SADOVEANU, la TDRG. **A nu mai putea sta pe picioare** v. picior **(1). Abia mai stă pe picioare** = abia se mai ține pe picioare, e gata să cadă de oboseală. *Acum începu să-l treacă sudorile și tremura, încît abia mai stetea pe picioare.* SLAVICI, O. I 207. **A sta în picioare** = a rezista, a nu se da bătut. *Toți ceilalți răzăși ipătești fiind împresurați și călcați de cneazul Bîrlădeanu, vornicul lui Petru-vodă, numai eu am stat în picioare.* SADOVEANU, N. P. 7. ✦ Fig. (Învechit) A se ține tare pe poziție, a nu da înapoi. *Asediații nu stătură mai puțin vitejește decît asediatorii.* BĂLCESCU, O. II 46. ◇ Expr. **A sta tare pentru ceva** (sau **cineva**) = a apăra, a sprijini cu îndîrjire ceva (sau pe cineva). *Tari au stat strămbunii pentru acest pămînt.* BOLINTINEANU, la TDRG. **A sta** (cuiva)

împotrivă (sau **a sta împotriva cuiva**) = a se împotrivi, a se opune (cuiva). *Eu nu pot pune în casa asta o vorbă înainte fără să stai împotrivă.* SADOVEANU, F. J. 492. *Nici volurile mării nu puturā să le stea împotrivă.* ISPIRESCU, L. 24. *Dar cine poate sta împotriva lui Dănilă Prepeleac?* CREANGĂ, O. A. 147. *Văzînd eu că nu-i chip de stat împotriva părinților, începui a mă gîndi la pornire.* id. A. 120. **A sta pavăză** = a apăra pe cineva. *N-am a mă îngrijora de nimic, deoarece prietinii noștri care ne priveghează de trei zile stau pavăză.* SADOVEANU, N. P. 193.

3. (Urmat de determinări modale) A fi, a se afla. *David stătea în vremea aceasta întins în pat cu ochii la becul electric.* REBREANU, N. 26. *Ia, colea, zisei eu arătînd spre stînga locul unde, în adevăr, stătusem lungit.* HOGAȘ, DR. 286. *Lăpușneanul sta întins cu fața în sus, liniștit, dar foarte slab.* NEGRUZZI, S. I 163. ✧ Expr. **A sta în pat** = a zăcea (de boală). *Știi una, mamă?... Cîte zile sînt de cînd stau în pat?* VLAHUȚĂ, O. A. I 135.

4. A ședea. *În jurul său, așezați pe mesele de lucru, pe un butoi răsturnat și pe o bancă cu lemnul îmbîcsit de unsori, stăteau tractoriștii.* MIHALE, O. 30. *Întorcîndu-și privirea în locul unde stătuse mezinul, prezvitera a aflat scaunul gol.* SADOVEANU, N. P. 51. *Pe pat a șezut cineva de curînd, cineva care e învățat să stea numai în locul acela.* BASSARABESCU, V. 171. ✧ (Întărit prin adv. «jos») *La licărirea unui opaiț tustrei stau jos, în jurul unei mese mici, rotunde, cu picioarele scurte.* VLAHUȚĂ, O. A. II 56. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «pe» sau «în», arătînd obiectul pe care se șade) *Stăteau pe niște scăunașe cu trei picioare împrejurul vetrei.* SADOVEANU, N. P. 132. *Am stat pe scaun, am luat dulceața.* GALACTION, O. I 98. *Capul mi-l proptesc pe coate, Stau pe prag, pe gînduri iar.* COȘBUC, P. I 117. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») *Stau la birou.* ▭ *Dacă poftești asta, dă-i mîna lui Ionuț Păr-Negru și stați alături la această masă.* SADOVEANU, F. J. 28. ✧ (Urmat de o propoziție finală introdusă prin conj. «ca») *Iară tu la gura sobei Stai ca somnul să te prindă.* EMINESCU, O. I 76. ✧ Expr. **A sta (ca) pe spini** v. spin (I 1). **Stai jos!** formulă prin care cineva e invitat să se așeze, să ia loc. **A sta la masă** = a lua masa, a mînca. *Începu a spune împrejurarea din capăt... cum a venit întîmplarea de au călătorit împreună, de au stat la masă împreună.* CREANGĂ, A. 146. **A sta în capul oaselor** v. cap[1] (III 2). **A sta grecește** (sau **turcește**) = a ședea cu picioarele încrucișate sub trup. *Mătușa Ițupăr stă în pat, grecește.* STANCU, D. 14. *Sta grecește pe tron cît e ziulica și nopticica de mare.* ISPIRESCU, L. 205. **A sta pe vine** = a se lăsa jos, cu genunchii aduși înainte, sprijinindu-se pe vîrful picioarelor. *O droaie de copii stau jos pe vine împrejurul unei strachini mari.* VLAHUȚĂ, O. A. II 90. **A sta binișor** = a ședea liniștit, fără să se agite. *Și alăturea de mine Sta-vei oare binișor?* EMINESCU, O. IV 369.

5. A lucra la... *Mi-a ieșit gheb în spate stînd la stative.* La TDRG. *Eu stau la covată și cînt, Dar singură nu știu ce cînt, Și-n ochii mei lacrimi s-adună.* COȘBUC, P. I 64. ✦ (Determinat prin «călare», «pe cal» etc.) A fi călare, a călări. *Alți slujitori stăteau pe cămile.* SADOVEANU, D. P. 81. *Vede-un tînăr ce alături Pe-un cal negru stă călare.* EMINESCU, O. I 66. *Iar sultanul stînd pe cal, Sub un verde cort de șal, Barbă neagră-și netezea.* ALECSANDRI, P. P. 107.

6. (Despre păsări) A fi în poziție de repaus. *Numai colo-ntr-un frunzar Galben în lumină, Stă pe-o creangă de arțar Pasăre străină.* TOPÎRCEANU, B. 10. *Parcă mi te văd, drăguță, Că îmi zbori și că te scap. Stînd pe gard, privind la mine, Ai tot da cochet din cap.* EMINESCU, O. IV 369. ✧ Expr. (Despre păsări) **A sta pe ouă** = a cloci.

IV. 1. (În expr.) **A-i sta cuiva bine** (sau **rău**, mai rar **frumos**) = a-i ședea, a-i veni cuiva bine (sau rău). *Cît de frumos îți va sta țărancă.* GALACTION, O. I 464. *Uite zău, acum iau seama Că-mi stă bine-n cap năframa, Și ce față frumușică Are mama!* COȘBUC, P. I 103. *Braț de braț pășesc alături... le stă bine laolaltă, Ea frumoasă și el tînăr, el înalt și ea înaltă.* EMINESCU O. I 154. *Rău îi stă muntelui, rău, Fără piatră, fără brazi, Ca și mie fără frați.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 319. **Cum stă lucrul, treaba?** = cum se prezintă, cum se desfășoară, cum merg lucrurile, treburile? *Poftește înlăuntru și ne spune cum stau treburile prin acea parte de lume.* SADOVEANU, F. J. 767. *E, cum stau hotarele, pîrcălabi, Că după cum închideți ochii, așa doarme și țara.* DELAVRANCEA, A. 21. *M-am dus fără de veste, așa-zicînd, și nu ți-am spus, precum ar fi trebuit, cum stau lucrurile.* SLAVICI, O. I 162. **A ști cum stai** = a ști în ce situație te afli, la ce te poți aștepta. *Să se hotărască odată; să știu cum stau, căci viața mea tot e pierdută, dacă nu reușesc acum.* SLAVICI, O. I 198. **Cum stai (stă** etc.)? = cum merge? care e situația? *Andrei continuă cu tonul schimbat: Cum stați? — Mai bine. Dar trebui să zorim mereu.* MIHALE, O. 147. **A sta bine** (sau **rău**) **cu cineva** = a fi în relații bune (sau rele) cu cineva. *El ar voi să stea bine cu toată lumea și să nu supere pe nime.* La TDRG.

2. (Rar) A fi posibil, a fi cu putință. *Nu știu, zău, cum a sta și asta, îmi plesnește obrazul de rușine, cînd gîndesc cum am să mă înfățoșez înaintea femeii celeia, cu vorbe de acestea.* CREANGĂ, O. A. 200.

V. 1. (Cu determinări locale) A se afla, a se găsi, a fi într-un anumit loc. *Dar ești departe, dragă, hai! — Ba bine, Atunci rămîi pe unde stai!* COȘBUC, P. I 171. *Unii cară clăile de pe cîmp, alții adună paiele în șiră, alții stau sus pe batoze și hrănesc mașina.* VLAHUȚĂ, O. A. II 70. *Stau în fața unui local de noapte, o mică berărie.* CARAGIALE, O. II 176. *La castel în poartă calul Stă a doua zi în spume.* EMINESCU, O. I 68. *Mulți tătari stau împregiur Cu ochi mici ca ochi de ciur.* ALECSANDRI, P. P. 77. ✧ Fig. *Mă tem, căci grija și întristarea stau în sufletul nostru și rod ca un vierme neadormit.* SADOVEANU, F. J. 508. ✧ Expr. **A-i sta cuiva în cale** (sau **în drum**) sau **a sta în calea** (sau **în drumul**) **cuiva** = a împiedica drumul cuiva, a nu lăsa pe cineva să treacă; fig. a împiedica pe cineva să facă ceea ce voiește, a-l încurca în socotelile lui, a-l deranja, a i se opune, a i se împotrivi. *Dintr-o dată în calea lor, în acea zi de 20 august, rămasă de pomenire, au stătut călărimile în leafă ale măriei-sale Ștefan-vodă.* SADOVEANU, F. J. 192. *Nu zic că te duc [la furci]... Zic numai că te pot duce, dacă-mi stai în cale.* SLAVICI, O. I 181. *Cine ești tu de-mi stai în cale? — întrebă zmeul.* RETEGANUL, P. IV 39. *Căuta în tot chipul cum s-ar putea curăți de împărăteasa, ca să nu-i mai steie în drum.* SBIERA, P. 108. **A sta înaintea** (cuiva) sau **a-i sta** (cuiva) **înainte** (sau **în față**) = a) a se ține, a se găsi la mică distanță în fața cuiva (privindu-l, vorbindu-i, așteptînd porunci). *Mă duc la Timiș, stau înaintea domniilor-lor și le spun așa: solie de la Ionuț Păr-Negru.* SADOVEANU, F. J. 138. *Și noaptea, de zare deșteaptă... S-apropie de flacări și-aproape-n urmă stînd Viteazului în față, ea lung la el privește.* COȘBUC, P. I 134. [Femeia din portret] *zîmbea cu același zîmbet neuitat... Bătrînul stete mult... mult înaintea ei.* CARAGIALE, O. I 315. *Nici visezi că înainte-ți stă un stîlp de cafenele.* EMINESCU, O. I 150; b) a servi pe cineva cu ceva, a-i oferi cuiva ceva. *Muierea i-a ieșit întru întîmpinare... și i-a stat înainte cu dulcețuri și răcoritoare.* SADOVEANU, D. P. 38; c) a se opune, a rezista cuiva, a sta în calea cuiva. *La Nicopole văzut-ai cîte tabere s-au strîns Ca să steie înainte-mi ca și zidul neînvins?* EMINESCU, O. I 147. *Că băieții, făr' de minte, Risipesc la gloanțe multe, Nu le stă nimeni-nainte.* TEODORESCU, P. P. 291. (Despre sarcini, greutăți etc.) **A sta în față** (cuiva) = a trebui, a urma să fie realizate, rezolvate. **A sta de față** = a

fi de față, a asista. *La această judecată stătuseră de față și mahalagii.* SADOVEANU, D. P. 146. **A sta față v. față (I 2).** **A sta la baza unui lucru** = a constitui temelia unui lucru. *Cunoașterea vieții stă la baza măiestriei artistului realist.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 98. **A sta în umbră** = a fi modest, retras. *Voi toți care ați stat pînă acum în umbră timizi... scuturați-vă, recăpătați încredere în voi.* ANGHEL, PR. 186. *Pe cînd alții, stînd în umbră și cu inima smerită, Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită.* EMINESCU, O. I 133. **A sta deoparte** = a) a se ține la oarecare distanță (de...). *Toți bărbații stau d'oparte, Iar la mijloc stau fecioare Și neveste-n largă horă.* COȘBUC, P. I 72. *Ia în duminica viitoare, stăpîne, să mergem în sat la horă. Eu oi sta deoparte cu băieții.* CREANGĂ, O. A. 195; b) a fi rezervat, a se ține în rezervă, a nu se amesteca într-o chestiune, într-o discuție. **A sta în mîna** (cuiva) = a depinde de cineva, a fi în puterea cuiva. *În mîna omului aceluia stetea liniștea călătorului.* CARAGIALE, O. I 313. **A-i sta** (cuiva) **ca un ghimpe în coaste** (sau **în inimă**) = a constitui o stinghierire sau o amenințare permanentă pentru cineva. (Familiar) **A-i sta** (cuiva) **sub nas** = a fi la îndemîna cuiva, în imediata sa apropiere. *Niciodată, în clipe așa de înalte, inspirația nu trebuie căutată la un kilometru; ea ne stă sub nas.* CARAGIALE, O. I 307. **A-i sta** (cuiva) **pe limbă**, se zice cînd cineva este gata să spună un lucru pe care n-ar trebui să-l spună sau cînd nu găsește termenul, cuvîntul pe care îl caută. (Despre gînduri, preocupări) **A-i sta** (cuiva) **pe inimă** = a preocupa pe cineva, a produce neliniște. **A-i sta capul la...** v. cap[1] (I 4). **A sta (piatră) pe capul cuiva** sau **a-i sta cuiva pe cap** = a împovăra, a incomoda pe cineva prin prezența sau purtarea sa. *Ce poți să faci, bre? răspunse Leahu mai mult din buze. Nu vezi cum îmi stau pe cap?* MIHALE, O. 139. *De ce i-a murit bărbatul? — Nu l-am omorît eu, mamă. — Nu l-ai omorît tu!... Caută-ți altul! Ce stai piatră pe capul nostru...* STANCU, D. 15. (Mai ales în basme) **A-i sta** (cuiva) **capul unde-i stau picioarele** (sau **tălpile**) = a i se tăia cuiva capul. *Dacă în șase luni măria-sa Ferid nu va ști tot ce se cuvine să știe ca să fii mulțămit luminăția-ta, atunci primesc să stea acest cap unde îmi stau acuma picioarele.* SADOVEANU, D. P. 18. *Împăratul... i-au poroncit ca să-i aducă calul zmeului numaidecît, că de nu i l-a aduce, apoi i-a sta capul unde-i stau acum tălpile.* SBIERA, P. 74. ✦ A ocupa locul de la... *O babă stă la fereastră și se uită cu drag la noi.* VLAHUȚĂ, O. A. II 84. *În tot timpul ospățului, să steie numai la spatele stăpînu-său și nici măcar să-și rîdice ochii la ceilalți meseni.* CREANGĂ, P. 231. ◇ Expr. **A sta la poartă** sau **la ușă** (sau **la poarta, la ușa** cuiva sau a ceva) = a păzi, a străjui la ușa cuiva sau a ceva. *La ușă stătea un căpitan cu pistolul în mînă.* CAMILAR, N. I 186. *Acesta-i un alvanit, care stă de obicei la ușa măriei-sale, lămuri Alexăndrel-vodă.* SADOVEANU F. J. 31. **A sta la căpătîiul cuiva** v. căpătîi (1). ✦ A fi, a se găsi scris sau însemnat. *Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrîne, Căci pe mucedele pagini stau domniile române.* EMINESCU, O. I 32. ◇ Fig. *În mintea lui, ca pe un răboj, stau însemnate zilele de muncă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 54.

2. A fi așezat, a fi pus, a se afla. *Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră și trei altele cioplite din lemn de stejar.* SLAVICI, O. I 115. *Sala era naltă... iar în mijlocul ei stătea o mîndră masă, acoperită cu alb.* EMINESCU, N. 6. *Pită albă stă pe masă, Cum îi pita mai frumoasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 119. ◇ Expr. (Rar) **A sta în iveală** = a fi așezat la vedere. *În mijloc stă-n iveală un cerb de patru ani, Încins pe-a sale laturi cu șiruri de fazani.* ALECSANDRI, P. A. 140. **A-i sta** (cuiva) **capul în par** = a i se tăia cuiva capul. *Ce să facă el acuma? Începe a plînge și a se văieta, că știa că desară i-a sta capul în par.* SBIERA, P. 58. ◇ (Despre clădiri care domină locul unde se găsesc, exprimînd uneori și ideea de durabilitate, de soliditate) *În țărmul celălalt, întăi stătea Cetatea stăpînind întrările.* SADOVEANU, F. J. 240. *E Ostrovul San-Giorgio, pe care-a stat odinioară un falnic castel zidit de genovezi.* VLAHUȚĂ, O. A. II 116. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri, Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri.* EMINESCU, O. I 152. ✦ A-și avea locul undeva. *Toporul și mătura tot după ușă stau,* SADOVEANU, O. II 181. ◇ (Urmat de determinări care arată felul cum sînt orînduite unele lîngă altele persoanele sau lucrurile) *De jur împrejur lumea pestriță, de toate treptele, stă în semicerc.* CARAGIALE, O. I 301. *Iar de fagii-mbătrîniți Stau rînd caii priponiți.* HODOȘ, P. P. 201. *Toți copiii stau roată de jur împrejurul mesei cu gurile căscate.* ȘEZ. I 91. ◇ Expr. **A sta cot la cot cu...** = a se găsi în imediata apropiere, strîns alăturat de..., a sta unul lîngă altul. *Înaintea bătăliei de la Calul, vodă chemase la sfat de război căpeteniile și au stat alături față de măria-sa «neamurile» cot la cot cu vatamanii țărănimi.* SADOVEANU, N. P. 12. **A sta grămadă** = a fi îngrămădiți, înghesuiți. *Norii s-au mai răzbunat Spre apus, dar stau grămadă Peste sat.* COȘBUC, P. I 223. *Convoiu-ntreg, nedezlipit, Îngenunchind se lasă Pe cîmpul alb și troienit, Sub negura gerousă, Și stă grămadă la un loc Făr'adăpost, nici foc.* ALECSANDRI, P. A. 159. **A sta roi** = a se îmbulzi, a se îngrămădi. *Cît ai bate în palme, stau toți acei slujitori roi împrejurul nostru.* SADOVEANU, F. J. 169.

3. A fi fixat sau prins în ceva, a atîrna de ceva. *Poarta este bine închisă cu o bîrnă grea d-a curmezișul, ale cărei căpătîie stau în cîte-o bortă în ziduri.* CARAGIALE, O. I 290. *Pînă-s mere mititele, Stau în creangă făloșele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 429. *Cucuiata, vai de ea, Stă-ntr-un vîrf de nuia* (Aluna). ◇ Expr. **A-i sta** (cuiva) **viața numai într-un fir de ață** v. fir (1). **Nu știu la cît mi-a sta capul cu...** v. cap[1] (I 1). **A-i sta** (cuiva) **în cap** = a preocupa pe cineva. *Aș vrea să-ncep cu fapte bune, Dar n-am făcut, ori le-am uitat Și raiu-n cap puțin mi-a stat. Și-am fost și prost la numărat — Și n-am ce spune.* COȘBUC, P. I 198. **A-i sta** (cuiva) **în minte** = a fi clar pentru cineva. *Bine zici, dar nu-mi stă-n minte cum l-așa frumoasă fată Buturuga Statu-Palmă a putut să fie tată!* ALECSANDRI, P. A. 150. ✦ Fig. A fi cuprins în..., a se găsi în..., a consta în... *«Soacra cu trei nurori» plăcu, fără ca totuși junimiștii să-și fi dat seama în ce stă meritul.* CĂLINESCU, I. C. 192. *Dacă fiecare și-ar zice că suprema fericire stă în odihna eternă, în nirvana budistă, am ajunge desigur la desființarea oricărei idei de bine, de muncă și de progres.* VLAHUȚĂ, O. A. II 103. *Și așa... se făcură toate bune. Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat: totul sta în încheiere.* CARAGIALE, O. I 307. ◇ Expr. **A-i sta** (cuiva) **în** (sau, rar, **prin**) **putință** = a-i fi cuiva posibil. *(Sînt gata) a te sluji cu ce-mi va sta prin putință.* FILIMON, la TDRG. **A sta în firea** (cuiva) = a fi în firea cuiva, a ține de caracterul cuiva. *O, aș putea Să-ți fac aluzie... dar nu stă În firea mea.* TOPÎRCEANU, P. 260. ✦ A se limita, a se mărgini la..., a se reduce la... *Ce spui, cîrpaciule, zise vărul-mieu... D-apoi numa-n ciubotele tale am stat eu, bicisnicule?* CREANGĂ, A. 106. *Frunză verde ș-un bănuț, Nu stă lumea-ntr-un drăguț... — Ba stă, zău, dacă-i mîndruț! Frunză verde ș-o frăguță, Nu stă lumea-ntr-o drăguță... — Ba stă, zău, dacă-i mîndruță!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 405. ✦ (Învechit) A fi format din... *În timp de pace, oștirea sta din: darabanii cu căpitănia lor... simenii, a cărora căpitănie era aga.* ISPIRESCU, la TDRG.

4. (Determinat prin «pe apă» sau «deasupra apei») A pluti. *Untdelemnul stă deasupra apei.* ▭ *Și mi-l leagă, mîndră, leagă Într-un corn de cîrpă neagră, Și mi-l țipă pe Tîrnavă. De-i vedea că stă pe apă, Fie-ți inimioara-ntreagă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 111.

VI. 1. (Cu determinări temporale sau locale) A petrece un timp oarecare într-un loc. *Încă aproape un deceniu mai stă Eminovici la moșie, după căsătorie.* CĂLI-

NESCU, E. 15. *M-am dus apoi cu comisul şi am stat un timp la cetatea Dimboviţei.* SADOVEANU, F. J. 75. *Hei, domnule, cît ai stat d-ta aici? Două zile. Patruzeci să stai şi n-ai să afli cîte ştiu eu.* VLAHUŢĂ, O. A. II 98. *Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar pîn' la cîştiul viitor.* CARAGIALE, O. I 285. ✦ A întîrzia într-un loc, a zăbovi. *Mai stau puţin, ca să-mi iau bun rămas de la toate.* SADOVEANU, D. P. 84. *Mama nu stă... acum se întoarce.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, la TDRG. *El vine-aşa de dragul lui, Cînd vine. Eu nu pot uşa să i-o-ncui. De stă prea mult, eu cum să-i spui?* COŞBUC, P. I 129. ✦ A fi, a rămîne un timp oarecare împreună cu cineva, a-şi petrece timpul cu cineva. *Ori m-ai zărit vreodată stînd Cu muza altuia? Se poate.* TOPÎRCEANU, M. 5. *Comisarul află... că luni, ca ieri, Lică a stat cu Răuţ, cu Buză Ruptă, cu Săilă Boarul şi cu Ghiţă la cîrciumă, că ei au vorbit cam în taină despre arendaşul.* SLAVICI, O. I 152. *Ori mai ştii păcatul? poate că nici crîşmăriţei nu-i era tocmai urît a sta între noi, de ne cerca aşa des.* CREANGĂ, A. 98.

2. A trăi, a vieţui. *Eu stau aicea ca într-o sălbătăcie, tac şi nu ştiu, nici nu spun nimic, iar domniile voastre bărbaţii ştiţi şi vorbiţi toate.* SADOVEANU, F. J. 495. *Pentru ce stai sfinţia-ta în asemenea pustietate, îl întrebai eu, dacă mai ales, după cum spui, hoţii te calcă şi te pradă?* HOGAŞ, DR. 48.

3. A locui. *Stăteam într-o odăiţă îngustă, rece, umedă, în strada Justinian.* SADOVEANU, O. II 276. *Aici nu mai stă nimeni De douăzeci de ani.* ARGHEZI, V. 141 *Am stat la un unchi, pe Romană, Ţiu minte... dar unde n-am stat?* TOPÎRCEANU, B. 63. *Nu-i casa lor în care stau Şi-n casă nici cenuşă n-au!* COŞBUC, P. I 127.

4. A fi, a exista. *Puţin mai este şi ai să ajungi împărat, care n-a mai stat altul pe faţa pămîntului, aşa de iubit, de slăvit şi de puternic.* CREANGĂ, P. 191. *El singur zeu stătut-a nainte de-a fi zeii.* EMINESCU, O. I 115. ✦ (Învechit) A avea loc, a se petrece. [Mohamed] *a pus piatră săpată unde a stat bătălia.* DELAVRANCEA, A. 10.

5. A continua să fie, a dăinui. *Munte cu capul de piatră, de furtune detunată, Stă şi azi în faţa lumii.* EMINESCU, O. I 31. *Eu iubesc, baba iubeşte, Casa ni se pustieşte; Dar de-aş iubi numai eu Casa noastr-ar sta mereu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 414. ✦ A rămîne în fiinţă, a nu trece, a dura. *Prea mult un înger mi-ai părut Şi prea puţin femeie, Ca fericirea ce-am avut Să fi putut să steie.* EMINESCU, O. I 185. ✧ (Intensificat prin «pe loc») *La ce simţirea crudă a stinsului noroc Să nu se sting-asemeni, ci-n veci să stea pe loc?* EMINESCU, O. I 127.

VII. 1. (În locuţiuni verbale sau în legătură cu alt verb dă acestora un aspect de durată) **a)** (În coordonare cu un verb de care se leagă prin conj. «şi») *Unii oameni au asemenea noroc în viaţă, încît stai şi te minunezi.* SADOVEANU, F. J. 76. *Prin atîtea schimbări a trecut sufletul meu, că uneori stau aşa şi mă-ntreb: oare cîte vieţi am trăit?* VLAHUŢĂ, O. A. II 69. *Stau cîteodată şi-mi aduc aminte ce vremi şi ce oameni mai erau în părţile noastre pe cînd începusem şi eu... a mă rădica băieţaş la casa părinţilor mei.* CREANGĂ, A. 1. **b)** (În coordonare cu un verb de care se leagă prin conj. «de») *Şi în buimăceala ceea, trezindu-se cu Ion faţă-n faţă, unde nu se încinge între dînşii o bătaie crîncenă; şi-apoi stă de-i priveşte, dacă te rabdă inima...* CREANGĂ, A. 112. (Expr.) **Ce stai de vorbeşti?** (sau **spui?**), întrebare prin care cineva îşi exprimă surprinderea pe care i-au produs-o cele spuse de altul. *Fugi d-acolo, nevastă, îi răspunse el, ce stai tu de vorbeşti?* ISPIRESCU, L. 66. **c)** (Urmat de un verb la gerunziu) *Şi eu am stat privindu-i, pînă ce şi-au isprăvit jocul.* VLAHUŢĂ, O. A. I 144. *Şi mi-i ciudă cum de vremea Să mai treacă se îndură, Cînd eu stau şoptind cu draga Mînă-n mînă, gură-n gură.* EMINESCU, O. I 106. *Amîndoi pe-o vale verde, la picioarele-unui munte Lungiţi unul lîngă altul, stau grăind în limba lor.* ALECSANDRI, P. A. 150. **d)** (Urmat de un verb la conjunctiv) *Sus o dată-l răsuceşte Şi-l azvîrlă peste gard. — O să stau acum cu tine Să mă lupt... Mai vrei ceva?* COŞBUC, P. I 145. *Nu ştiu dac-ai stat vreodată să-ţi dai seama de ce fel de viaţă trăim noi aici.* VLAHUŢĂ, O. A. II 63. *Multe trec pe dinainte, În auz ne sună multe, Cine ţine toate minte Şi ar sta să le asculte?* EMINESCU, O. I 194. (În propoziţii condiţionale) *De-aş sta să-i dau şi eu răspuns, La cîte legi am fi ajuns!* COŞBUC, P. I 127. *Dac-ai sta să te potriveşti lor.* CREANGĂ, A. 39. **e)** (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» şi indicînd instrumentul) *Dracilor, sînteţi păgîni? Maica mea! Să stai cu bătul Ca la cîni!* COŞBUC, P. I 226. **f)** (În expr.) **A sta de** (rar, **la**) **vorbă** (cu cineva) = a vorbi cu cineva; p. ext. a petrece un timp (oarecare) vorbind cu cineva despre unele şi altele. *De multe ori moşnegii stăteau de vorbă, povestind cu glasuri încete din necazurile vieţii şi din durerile prin care au trecut.* DUNĂREANU, N. 17. *L-am trimis la popa din Fundureni ca să-i spună că stau de vorbă cu voi.* SLAVICI, O. I 132. *Cocoană, dumneavoastră staţi de vorbă aici... nu ştiţi ce-i afară.* CARAGIALE, O. I 333. *Hai, dă răspuns cucoanei, ori aşa, ori aşa; că n-are vreme de stat la vorbă cu noi.* CREANGĂ, P. 331. **A sta la sfat** (sau **la sfaturi**) **cu cineva** = **a)** a se sfătui cu cineva. *Badea Ghiţă s-a tras la o parte, lăcrămînd singur şi stînd la sfat şoptit cu sufletul său.* SADOVEANU, N. P. 55. *Şi pe teiul nostru-ntreabă: Cine sîntem, stau la sfaturi, Iară gazda noastră zice, Dîndu-şi ramurile-n laturi...* EMINESCU, O. I 101; **b)** a sta de vorbă. *Intră-n casă? O, ba bine, Şi-a găsit nişte vecine, Stă la sfat...* COŞBUC, P. I 106. **A sta la taifas** (**la taclale** sau **la poveşti**) = a pierde vremea vorbind fleacuri. *Neguţătorul s-a supărat, dar n-avea cînd sta la taclale...* SADOVEANU, D. P. 151. *Au găsit pe primar şi pe notar fumînd şi stînd la taifas cu gospodarii cei doi.* id. B. 194. **A sta de fleacuri** = a-şi trece timpul cu lucruri lipsite de importanţă. *În vremea cînd toţi cu care ai plecat într-un pas ţi-au luat-o înainte, tu stai de fleacuri, de nuvele, ca un băietan de optsprezece ani.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 9. **A sta** (**dus** sau **pierdut**) **pe** (**la** sau, rar, **în**) **gînduri** = **a)** a fi preocupat, absorbit de gînduri. *La fereastra solitară, Stă pe gînduri o femeie.* COŞBUC, P. I 119. *Ana stetea dusă în gînduri cînd auzirăzuruitul unei trăsuri boiereşti cu trei cai şi cu fecior pe capră.* SLAVICI, O. I 146. *Da... visam odinioară pe acea ce m-ar iubi, Cînd aş sta pierdut pe gînduri, peste umăr mi-ar privi.* EMINESCU, O. I 157; **b)** a şovăi, a ezita, a se frămînta cu gîndul, neştiind ce hotărîre să ia; a sta la îndoială. *Mai multă vreme am stat pe gînduri să-ţi răspund ori să te las în plata domnului.* VLAHUŢĂ, O. A. II 14. *Hai, nu mai sta la gînduri* [zise calul]; *încalecă pe mine.* CREANGĂ, P. 220. *Nu-i vreme de stat în gînduri, doamnă, adăogi Spancioc.* NEGRUZZI, S. I 162. **A sta la îndoială** = **a)** a şovăi, a ezita înainte de a lua o hotărîre; a sta pe gînduri. *Comisul cel bătrîn stătu puţin la îndoială, furat într-o parte de dragostea lui de părinte şi ţintuit în acelaşi timp de îndărătnicie.* SADOVEANU, F. J. 98. *Hai, nu mai sta la îndoială şi dă-mi-le, căci atunci are să fie bine şi de stăpînu-meu şi de stăpîna-ta.* CREANGĂ, P. 273; **b)** a se îndoi de ceva, a nu crede cu uşurinţă. *Dac-ar fi găsit la Moara cu noroc, fie chiar în lada lui Ghiţă, ceva din lucrurile furate de la arendaşul, el tot ar mai fi stat la îndoială şi ar fi zis că Ghiţă poate să fie năpăstuit.* SLAVICI, O. I 165. **A sta în cumpănă** (sau **în cumpene**) = a şovăi, a ezita. *Omul stătu o clipă scurtă în cumpănă, apoi se întoarse şi plecă repede.* DUMITRIU, N. 252. *Stătu puţin în cumpănă, plimbîndu-şi ochii asupra mobilelor orăşeneşti din juru-i, dar fără să le vadă.* SADOVEANU, B. 38. *Se pune eu pe gînduri şi stă în cumpene cum să dreagă şi ce să-i facă?* CREANGĂ, P. 29. **A sta de pază** (sau **de strajă**) sau **a sta strajă** = a păzi, a străjui. *Lae, pe care-l lăsase singur, nu era omul*

pe care-l poți pune să stea peste noapte de strajă la un mort. SLAVICI, O. I 166. *De-atunci el stă de pază în mijlocul cîmpiei, Și nime nu s-atinge de zmeii hergheliei.* ALECSANDRI, P. A. 164. **A sta la** (sau **de**) **pîndă** = a pîndi. *A stat un timp la pîndă în desiș.* SADOVEANU, D. P. 172. *S-a întîlnit cu Lică și cu Răuț, care l-au luat între bîte și i-au zis că-i sfărîmă oasele dacă va mai îndrăzni să stea de pîndă.* SLAVICI, O. I 151. **A sta la tocmeală** = a se tocmi, a se tîrgui. *Cît umblă el întrebînd, noi dăm de dînsul și, dacă trebuie să-l răscumpărăm, stăm la tocmeală, îl tîrguim și-l răscumpărăm.* SADOVEANU, F. J. 236. **A-i sta** (cuiva) **într-ajutor** (sau **în ajutor**) = a ajuta pe cineva, a-i veni cuiva în ajutor. *Monahul i-a stat într-ajutor la cîntare încălărat, scoțîndu-și din cap numai comanacul.* SADOVEANU, F. J. 620. *Alexandru Vardaru se ținuse de făgăduială; Maria era numită de trei luni: — dar de ce era nevoie să-i amintească așa, că i-a stat într-ajutor?* C. PETRESCU, Î. I 19.

2. (Exprimînd ideea de durată, de continuitate) A rămîne, a se afla, a fi.

a) (Construit cu un nume predicativ care indică o stare, o însușire) *Ar fi stat și-acuma tot nemăritată, Dacă din păcate nu s-ar fi găsit Un neghiob ca Mișu, un îmbrobodit.* TOPÎRCEANU, P. 235. *Chipul lui stă alb, rece și liniștit.* VLAHUȚĂ, O. A. I 159. *Acela care ține cu mine, nu are să se teamă de nimic, iară acela care vrea să mă doboare, trebuie să stea mereu cuprins de îngrijire.* SLAVICI, O. I 181. ◇ *A sta singur* = **a)** a nu avea pe nimeni lîngă sine. *Și-avînd inel, ea se juca Stînd singură-ntr-o vale.* COȘBUC, P. I 67; **b)** a fi lipsit de societatea cuiva; a petrece în singurătate. *Știu, cît ai stat singur, cinstite comise, ai oftat că ai scăpat de mine.* SADOVEANU, F. J. 56. *A sta ascuns* = a se ascunde. *Care va să zică, grăi Răuț, în cele din urmă, cînd se înserează, noi îi lăsăm pe dînșii acolo, ne întoarcem, stăm ascunși și nu ieșim decît la semnalul dat de tine.* SLAVICI, O. I 198. *Umblu rătăcind noaptea și stau ascunsă cît e ziua.* ALECSANDRI, T. I 435. *A sta închis* = **a)** a fi închis, lipsit de libertate. *Nu-i așa... că tu ești nevinovat și stai închis pe nedrept.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Am stat închis multă vreme.* CARAGIALE, O. I 312. *În pădurea fărmecată Stăm închiși, vai, fără vină.* ALECSANDRI, T. I 421; **b)** a se retrage undeva, a se izola. *Numai un om al cărților își poate da seama de bucuria libertății de a putea sta închis între infolii.* CĂLINESCU, E. 246. (Fig.) *Jder îl lăsă să-și topească patima și el sta închis în sine însuși ca în scoică, pîndind pentru dînsul fărîmăturile cele mai dulci.* SADOVEANU, F. J. 125. *A sta nedumerit* = a fi uimit, mirat, a nu ști ce să creadă. *Pe cînd musafirii steteau nedomiriți, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, cînd la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare și să geamă.* CARAGIALE, O. I 365. *A sta nehotărît* = a nu se putea hotărî, a nu putea lua nici o hotărîre. *Ghiță stete cîtva timp nehotărît. — Eu nu mă duc, zise el apoi.* SLAVICI, O. I 161. *A sta mut* (tăcut sau *fără grai)* = a tăcea mai multă vreme, a nu vorbi un timp. *A stat tăcut un răstimp.* SADOVEANU, D. P. 135. *Și ochii pașei mari s-aprind; Cărunta-i barbă netezind, Stă mut, de suflet gol.* COȘBUC, P. I 109. *A sta treaz* (sau *deștept, neadormit)* = a nu dormi (noaptea), a veghea. *Nu te așteptam, dar mă gîndeam la tine și stăteam trează.* SADOVEANU, F. J. 157. *Întins pe-o rogojină, cu ochii țintiți în podele, sub lampa ce-aruncă pe pereții goi o lumină somnoroasă, în sforăitul tovarășilor adormiți, stă treaz, cu pumnul sub ceafă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 146. *Și cum ajunge la poarta raiului din afară, se și pune acolo de strajă și stă neadormit zi și noapte.* CREANGĂ, P. 311. *A sta pierdut* = **a)** a fi absorbit în gînduri, în visare. *Într-o seară, stînd așa pierdut, a băgat de seamă, fără să vrea, că tovarășii lui sînt mai aprinși ca de obicei.* REBREANU, N. 27; **b)** a fi cuprins de emoție, a pierde stăpînirea de sine. *Ea stă la pieptul lui pierdută, Dintîi cu ochii la pămînt.* COȘBUC, P. I 88. *A sta mărturie* = a servi de martor, a mărturisi ceva. *Ostași, boieri, curteni, v-am adunat aci Să stați mărturie după ce n-oi mai fi.* DELAVRANCEA, A. 119. *A sta gata de...* = a fi gata, a se ține pregătit pentru... *Sta cu pieptul deschis și gata de luptă.* ISPIRESCU, U. 118. *A sta fără de țintă* = a privi în gol, nefăcînd nimic. *Înainte-mi — cîmp deschis... Stau fără de țintă. Totu-i adîncit în vis, Prins de vrajă sfîntă.* IOSIF, V. 44.

b) (Urmat de determinări modale exprimînd o anumită stare sau situație) *Da ce-ți veni să stai pe întuneric, bre?* MIHALE, O. 142. *Șase zile și șase nopți a stătut oștirea creștinilor fără pită și mai ales fără apă.* SADOVEANU, N. P. 13. ◇ *A sta în* (sau *la) soare* sau (neobișnuit) *în lună* = a sta în bătaia soarelui, (neobișnuit) în lumina lunii. *Beduini ce stau în lună, o minune o privesc, Povestindu-și basme mîndre îmbrăcate-n flori și stele.* EMINESCU, O. I 45. ◇ Expr. **A sta sub ascultarea** (sau **la porunca**) **cuiva** sau **a-i sta cuiva la poruncă** = a fi supus cuiva, a se afla la ordinele cuiva. *Vra să zică, stați subt ascultarea lui Ionuț Păr-Negru?* SADOVEANU, F. J. 278. (Rar) **A sta ca-n cămașă de gheață** = a rămîne țeapăn, a nu face nici o mișcare. *Curtenii stăteau ca-n cămăși de gheață. Nimene n-avea putere să înainteze spre cocon.* SADOVEANU, D. P. 32. ◇ (Determinat prin locuțiuni adverbiale) *Într-un medean nu prea departe de han, în vederea mării, stăteau oameni în petrecere.* SADOVEANU, D. P. 151. *Pe cînd stăteau în tăcere, cu bucatele încă neisprăvite, în lumina asfințitului de început de toamnă, sunară copite de cal.* id. F. J. 198. (Expr., rar) **A sta în prieală** v. priea1ă. ◇ (Urmat de un complement circumstanțial de mod) *Dacă s-a mai pomenit iarnă ca asta să stai cu ferestrele deschise...* DAVIDOGLU, M. 16. *Și dacă stau cu ușa încuiată E că nici eu de nime n-am nevoie.* TOPÎRCEANU, P. 211. *Toți stau cu capul gol.* CARAGIALE, O. I 321.

VIII. (Urmat de o propoziție secundară predicativă construită cu conjunctivul) A fi pe punctul de a..., a fi gata să..., a fi cît pe ce să... *Afară sta să plouă: s-a întunecat; toate în casă tac de frica furtunii.* BASSARABESCU, V. 169. *Cerul și-a schimbat veșmîntul, Ploaia parcă stă să-nceapă.* TOPÎRCEANU, S. A. 19. *Stînca stă să se prăvale În prăpastia măreață.* EMINESCU, O. I 54. *Pentr-o fată cît o ceapă Stau feciorii să se bată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 434. ◇ Expr. **A sta gata să...** = a fi gata să... *La fiecare suspin al copilului tresare spăimîntat, arcurile minții lui stau gata să se sfarme.* VLAHUȚĂ, O. A. II 30. *La orice întîmplare, doamne ferește, stau gata să-și verse sîngele pentru noi...* CREANGĂ, A. 166.

IX. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la» sau, mai rar, «cu») A se îndeletnici, a se ocupa cu... *Ferid, în odaia cea albă, stătea cu zugrăvelile, cu numerele și cu semnele gîndului, adîncindu-le și pătrunzîndu-se de ele.* SADOVEANU, D. P. 22. *Cu ce spor era ș-acasă (fata): Nu știai cînd... stă la pusul pînzei, La muls oi, la storsul brînzei.* La TDRG. ◇ Expr. **A sta la luptă cu sine (însuși)** = a se lupta cu gîndul, neputîndu-se hotărî. *Și acum Ghiță alegea în el vorbele cu care să-i facă lui Pintea împărtășire despre cele petrecute între el și Lică, și stetea la luptă cu sine dacă nu ar fi, poate, mai bine să tacă.* SLAVICI, O. I 144. **A sta de cineva** = a se ocupa de cineva, a avea grijă de cineva. *Trebuie să stai numai de ele, să le îngrijești, să le curăți, să le dai apă, mîncare și cîte alte.* La TDRG. **A sta** (de cineva) **să...** = a nu-i da pace cuiva pînă ce nu..., a-i bate cuiva capul să... [Muierea] *tot sta de mine să merg și să merg la împăratul să cer slujba.* RETEGANUL, P. V 81. **A sta de capul cuiva** v. cap1 (I 1).

— Forme gramaticale: prez. ind. *stau, stai, stă, stăm, stați, stau,* imperf. *stăteam* (regional *steteam)* și *stam,* perf. s. *stătui* (regional *stetei),* prez. conj. pers. 3 *să stea* (regional *să steie),* imper. *stai* (regional *stăi),* part

stat (învechit *stătut*), gerunziu *stînd* și, învechit, *stătînd* (EMINESCU, O. I 91).

STABÍL, -Ă, *stabili, -e,* adj. **1.** (Despre obiecte) Care e bine așezat, bine fixat, care nu se răstoarnă nu se clatină; solid. ✦ (Despre substanțe) Care nu se descompune de la sine, care nu poate fi descompus decît cu greu într-o reacție.

2. (Despre abstracte) Care nu e supus fluctuațiilor, care nu se schimbă; statornic, ferm. *Timp stabil. Valută stabilă.* ◇ *Echilibru stabil* v. echilibru.

3. (Despre populații, în opoziție cu nomad) Care locuiește permanent în același loc, statornic. *Populație stabilă.*

STABILÍ, *stabilesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A determina, a fixa. *Mi s-a părut indicat a compara textul cu prima redacțiune și cu manuscrisul și a stabili în note deosebirile de text.* La ALECSANDRI, O. P. 6.

2. Tranz. A hotărî, a decide, a preciza. *Vocabularul capătă cea mai mare însemnătate cînd este pus la dispoziția gramaticii, care stabilește regulile de combinare a cuvintelor în propoziții și astfel dă limbii armonie și înțeles.* S.C.L. 1952, I 130.

3. Tranz. A arăta, a dovedi; a descoperi. *Pagina 27 din dosarul Reșița a fost înlocuită... Cine a putut s-o înlocuiască? — Asta trebuie să stabiliți.* BARANGA, I. 204. *Pe loc a căutat să stabilească două adevăruri.* SADOVEANU, E. 126.

4. Tranz. A înfăptui, a realiza, a obține; a institui. *A fost de ajuns ca firele amorsei să atingă celălalt capăt al cablului ca, fulgerător, curentul stabilit să producă explozia.* BART, S. M. 75. ◇ Expr. **A stabili legătura (sau legături) cu cineva** = a se pune în contact, a comunica cu cineva, a veni în legătură.

5. Refl. A deveni stabil într-un loc, a se statornici. *M-am stabilit la țară.* ✦ Tranz. A instala, a așeza ceva într-un anumit loc. *A-și stabili reședința.*

STABILIMÉNT, *stabilimente,* s. n. Așezămînt, instituție înființată pentru exercitarea unei ramuri industriale, comerciale etc.; p. ext. edificiul, localul acestor așezăminte. *Dar cine îți va vorbi despre sat și despre gospodării, cînd colo, sub deal, se înalță stabilimentul de băi al Bălțăteștilor?* SADOVEANU, O. VII 225. *Cred, acum, doamnă, că sînteți ca și mine de părere... să intrăm în acest elegant stabiliment public. Vom lua și noi ceaiul... repauzîndu-ne puțin.* CARAGIALE, O. III 141.

STABILÍRE s. f. Acțiunea de a (se) stabili; precizare; fixare, instituire. *Stabilirea de norme juste, științifice este una din condițiile importante care asigură avîntul permanent al producției.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 65. ✦ Așezare (definitivă) într-un loc; instalare.

STABILITÁTE s. f. **1.** Însușirea de a fi stabil; trăinicie, soliditate. *Stabilitatea unei bolți.* ✦ Statornicie, fermitate. *Tendința de realizare a unității și stabilității limbii literare se vădește mai ales în aspectul ei scris.* L. ROM. 1953, nr. 4, 54. ✦ (Fiz.) Proprietate a unui corp de a-și menține poziția sau de a reveni în poziția inițială cînd este deplasat din această poziție.

2. Faptul de a nu fi mișcat din loc, de a sta sau de a rămîne pe loc, păstrîndu-și locul; fixitate. *Mătușa Elencu însă era inamica oricărei stabilități. Nemișcarea pentru dînsa era moartea, și lucrurile i se păreau că devin rigide dacă stătenu încremenite două zile locului.* ANGHEL, PR. 3. ✦ Situație neschimbătoare, sigură, fermă. *Îi era drag pămîntul nu numai pentru cîștigul ce-l produce, dacă e muncit bine și cu chibzuială, ci mai ales pentru stabilitatea ce-o oferă posesorului.* REBREANU, R. I 165.

STABILIZÁ, *stabilizez,* vb. I. **1.** Refl. A se consolida, a se face trainic, a se întări.

2. Tranz. A face ca un obiect să devină stabil. ✦ A face stabilă puterea de cumpărare a unei monede (fixînd-o la un anumit curs).

STABILIZÁRE, *stabilizări,* s. f. **1.** Consolidare, întărire.

2. Fixarea valorii unei monede la un anumit curs.

STABILIZATÓR, *stabilizatoare,* s. n. **1.** Aparat pentru menținerea constantă a tensiunii surselor de alimentare cu energie electrică.

2. (Aeron.) Partea fixă a ampenajului orizontal.

3. Legătură elastică între capetele osiei din față sau din spate ale unui autovehicul și șasiul acestuia, pentru a împiedica înclinările mari ale vehiculului.

STABULÁȚIE s. f. Procedeu de întreținere și hrănire a animalelor, menținîndu-le în grajd (și neducîndu-le la pășune) în întreaga perioadă de creștere, îngrășare, exploatare a laptelui etc.

— Variantă: **stabulațiúne** (I. IONESCU, P. 233) s. f.

STABULAȚIÚNE s. f. v. **stabulație.**

STACÁN s. n. v. **stacană.**

STACÁNĂ, *stacane,* s. f. (Și în forma *stacan*) Cană, ceașcă sau pahar mare (de pămînt); p. ext. conținutul unei astfel de căni. *După acesta urma alt om al lumii răsăritene, care purta tablaua cu stacane.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 9/5. *Se îmbuiba cu carne friptă dimineața și cu stacană de vin.* PAS, Z. I 132. *Stacanul mare de rachiu... în care strălucea lichidul prețios.* La TDRG. *În loc de a ne certa împreună, n-ar fi mai nimerit să ne-nțălegem ca doi oameni de treabă, încălzindu-ne c-o stacană de vin?* ALECSANDRI, T. I 328.

— Variantă: **stacán** s. n.

STACÁTO adv. (Indicînd modul de executare a unui grup de note muzicale; în opoziție cu legato) În mod izolat, fiecare notă separat. *Magda... se așezase dinaintea pianului și scherzando, andante, stacato... se alinta cu degete ușoare pe clapele albe și negre ale pianului.* HOGAȘ, M. N. 48. ✦ (Substantivat, n.) Parte dintr-o compoziție muzicală executată în felul descris mai sus.

STACHÉTĂ s. f. v. **ștachetă.**

STACÓJ, *stacoji,* s. m. (Rar) **1.** Crustaceu decapod, asemănător cu racul de rîu, dar cu mult mai mare decît acesta; trăiește numai în mare *(Homarus vulgaris)*; homar. *Junona... trimise în ajutorul Idrei, adică a balaurului, un stacoj (rac-de-mare) năprasnic, cît o dihanie spurcată.* ISPIRESCU, U. 35. [La Triest] *feliurimea și mulțimea peștelui este nesocotită, din care: sardele... stacoji.* GOLESCU, Î. 110.

2. (Rar) Rac. *Trebuie să rabzi crestături de foarfece... după ce zvîrli stacojul în traistă.* SADOVEANU, Î. A. 81.

— Variantă: (Mold.) **stacóș** (ALECSANDRI, T. I 171) s. m.

STACOJÍU, -ÍE, *stacojii,* adj. Care are culoarea roșie-aprinsă (ca a stacojului sau a racului fiert). *De sub căciula naltă și ascuțită... ieși la iveală un obraz mare, stacojiu.* SADOVEANU, O. II 560. *Un general obez, stacojiu ca un rac fiert.* C. PETRESCU, Î. II 70. *Uitîndu-se la învălitoarea cu care dormise acoperit, văzu că e de catifea stacojie țesută cu fir de aur.* CARAGIALE, P. 132. *Să-mi pun rochia cea de catife roșie și turlubanu cel cu pene stacojii.* ALECSANDRI, T. 414.

— Variantă: (Mold.) **stacoșíu, -íe** (NEGRUZZI, S. I, 148) adj.

STACÓȘ s. m. v. **stacoj.**

STACOȘÍU, -ÍE adj. v. **stacojiu.**

STADIÁL, -Ă, *stadiali, -e,* adj. **1.** Care se dezvoltă în etape, în faze.

2. (Biol.) Care se referă la stadiile de dezvoltare a organismelor.

STÁDIE, *stadii,* s. f. Miră sau riglă gradată în centimetri, care servește la măsurarea indirectă a distanțelor terestre sau a cotelor relative ale punctelor de pe teren.

STADIMÉTRIC, -Ă, *stadimetrici, -e,* adj. Care se referă la stadimetrie. *Lunetă stadimetrică.*

STADIMETRÍE s. f. Operație topografică constînd în măsurarea indirectă sau optică a distanțelor dintre două puncte.

STADIMÉTRU, *stadimetre,* s. n. Instrument topografic pentru măsurarea indirectă a distanțelor dintre două puncte.

STADIÓN, *stadioane,* s. n. Teren amenajat pentru competiții sportive, avînd de obicei de jur împrejur tribune pentru spectatori. *Sportivii participanți la jocuri părăsesc stadionul braț la braț.* SCÎNTEIA, 1956, nr. 3774.

STÁDIU, *stadii,* s. n. **1.** Fiecare dintre perioadele distincte în evoluția unui proces istoric, social, politic etc. sau a unui fenomen din natură; fază, etapă. *Demonul decepționat și pocăit al lui Eminescu este chiar poetul, în unul din stadiile evoluției sale.* GHEREA, ST. CR. I 91.

2. (Învechit) Distanță de 125 de pași. *Oștile se aflau într-o depărtare de opt stadii.* ISPIRESCU, M. V. 40.

STADOÁLĂ s. f. v. **standoală.**

STAFÉTĂ s. f. v. **ștafetă.**

STAFÍDĂ, *stafide,* s. f. Boabă de strugure uscată (folosită la prepararea unor prăjituri). *Ți-am adus nohot și stafide.* SADOVEANU, O. I 337. *Găseau întotdeauna o pungulițâ cu stafide, cîteva roșcove, covrigi sau bomboane.* SAHIA, N. 96.

— Variantă: (popular) **strafídă** (DRĂGHICI, R. 95, ȘEZ. I 37) s. f.

STAFIDÍ, *stafidesc,* vb. IV. Refl. (Despre struguri) A se usca. ✦ Fig. (Despre oameni) A se zbîrci (ca o stafidă). V. smochini.

STAFIDÍT, -Ă, *stafidiți, -te,* adj. (Despre struguri) Uscat. ✦ Fig. (Despre oameni) Zbîrcit ca o stafidă. V. smochinit. *Unde a mai văzut acest chip stafidit și incolor?* C. PETRESCU, C. V. 183. *Toată ființa ei stafidită, suptă, scheletizată era . . . numai un pretext ca să mai zăbovească pe lume oleacă de suflet.* VLAHUȚĂ, N. 125.

STAFÍE, *stafii,* s. f. Fantomă, nălucă, vedenie, strigoi. *Stafiile piraților voinici, romantici, aprigi în aventură și dragoste, umplu insula cu duhul lor.* RALEA, O. 69. *Slab de înger nu mă știu; stafii și pricolici n-am văzut niciodată.* GALACTION, O. I 45. *Pătrunse înăuntru, așa cum pătrund stafiile, fără zgomot.* ANGHEL, PR. 130. ✧ Fig. (Familiar) Epitet dat unei persoane bătrîne, scheletice. *Baba o ține cam din scurt* [pe fată] *și, pe cît am văzut, nu mă mistuie de loc stafia.* CONTEMPORANUL, VII 489.

— Accentuat și: *stáfie.* — Variante: (învechit) **stahíe** (RUSSO, S. 100, ALECSANDRI, T. I 204, NEGRUZZI, S. I 206), **ștáfie** (NEGRUZZI, S. II 121) s. f.

STAFILOCÓC, *stafilococi,* s. m. Microb de formă sferică, care produce procese purulente.

STAFIÓS, -OÁSĂ, *stafioși, -oase,* adj. (Neobișnuit) Care înspăimîntă ca o stafie. *În ascunzișul de odinioară, stafioasa pată de sînge căsca o gură hidă de rugină neagră.* POPA, V. 239.

STAGIÁR, -Ă, *stagiari, -e,* adj. **1.** Care-și face stagiul (într-un domeniu de activitate). *Medic stagiar.*

2. Privitor la stagiu, de stagiu. *An stagiar.*

— Pronunțat: *-gi-ar.*

STÁGIU, *stagii,* s. n. **1.** Timp în care lucrează începătorii într-un domeniu de activitate, pentru a dobîndi experiență și a-și dovedi aptitudinile profesionale sau pentru a da posibilitatea să li se aprecieze capacitatea de muncă. ✧ *A-și face stagiul* = a lucra în calitate de stagiar. ✧ *Stagiu militar* = timp în care un tînăr își face serviciul militar. *Fusesem chemat să-mi fac stagiul militar.* SADOVEANU, E. 7.

2. Perioadă de timp constituind o etapă în desfășurarea unei acțiuni, a unui proces etc. *Stagiu de muncă.*

STAGIÚNE, *stagiuni,* s. f. Perioadă de timp determinată, în care sînt date în serie reprezentații teatrale sau concerte programate dinainte. *În căldura dulce din cabinetul lui de lucru, în timp ce el își făcea programul noii stagiuni, eu privesc afișele și programele vechi.* ANGHEL, PR. 118. *Afișul programului viitoarei stagiuni teatrale atrage privirile curioșilor de la înălțimea zidurilor unde sînt lipite.* DEMETRESCU, O. 177.

STAGNÁ, *stagnez,* vb. I. Intranz. (Despre abstracte) A sta pe loc, a se opri, a nu înainta, a nu se dezvolta, a nu progresa. *Munca stagnează.* ✦ (Despre ape) A nu curge, a nu se mișca.

STAGNÁNT, -Ă, *stagnanți, -te,* adj. **1.** (Despre abstracte) Care stă pe loc, nu progresează, nu se dezvoltă, încezește; inactiv. [Epoca burghezo-democratică] *era o epocă fără nici un ideal, dedată unui materialism vulgar și stagnant. Societatea întreagă era împărțită în două: cei ce mureau de foame și cei ce mureau de prea multă mîncare.* GALACTION, O. I 337.

2. (Despre ape) Care nu curge; stătător.

STAGNÁRE s. f. Faptul de a stagna; oprire pe loc, rămînere pe loc. *Copiii căutau mereu satisfacții nesănătoase în afara coloniei. Care era cauza? Makarenko descoperise că motivul acestor dificultăți consta în stagnarea vieții coloniei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 7/5.

2. Starea apei care nu curge.

STAGNÁȚIE s. f. (Neobișnuit) Stagnare, lipsă de activitate. *Alții, mai pricepuți și cu mai multă dreptate, găsesc cauza acestei stagnații* [a producției literare] *în indiferența publicului.* GHEREA, ST. CR. III 14.

— Variantă: (învechit) **stagnațiúne** (MACEDONSKI, O. IV 27) s. f.

STAGNAȚIÚNE s. f. v. **stagnație.**

STAHÍE s. f. v. **stafie.**

STAL, *staluri,* s. n. Totalitatea scaunelor aflate în parterul unei săli de teatru și așezare în rînduri regulate; p. ext. partea sălii unde se găsesc aceste scaune. *Tată-i în stalul al doilea, șoșiți devreme, mama stînd falnic între cei doi gemeni.* BASSARABESCU, S. N. 164.

STALACTÍT s. m. v. **stalactită.**

STALACTÍTĂ, *stalactite,* s. f. (Spre deosebire de stalagmită) Formație calcaroasă, de formă conică și cu vîrful în jos, pe tavanul peșterilor din regiunile calcaroase, rezultată din depunerea calcitului în urma evaporării apelor de infiltrație care străbat masivul. *Te găsești înlăuntrul unei bolți uriașe, din tavanul și de pe pereții căreia atîrnă mii de stalactite lucii și străvezii.* VLAHUȚĂ, O. A. II 137.

— Variantă: (învechit) **stalactít,** *stalactiți* (HASDEU, R. V. VI), s. m.

STALAGMÍTĂ, *stalagmite,* s. f. (Spre deosebire de stalactită) Formație calcaroasă, de formă conică și cu vîrful în sus, pe solul peșterilor din regiunile calcaroase, rezultată din depunerea îndelungată a picăturilor care se scurg din vîrful stalactitelor. [Din

stalactite] *se preling şi cad picături de apă («lapte de piatră») pe creştetele stalagmitelor de jos, ce cresc în feluri forme, înălţîndu-se spre podoabele de sus.* VLAHUŢĂ, O. A. II 137.

STALAGMOMÉTRU, *stalagmometre,* s. n. (Chim., Fiz.) Aparat folosit pentru determinarea concentraţiei unei soluţii (prin determinarea numărului de picături din acea soluţie care cad dintr-un volum anumit printr-un tub strîmt).

STALINÍT s. m. Aliaj dur de fier cu crom, carbon, mangan şi siliciu, folosit la încărcarea pieselor supuse la uzură mare (sape de sondă, dinţi de excavator etc.).

STÁMBĂ, (2) *stămburi,* s. f. **1.** Ţesătură simplă de bumbac, cu desene imprimate în culori, din care se fac rochii, bluze, fuste. *Cînd se rotea, fusta de stambă cu flori mari filfîia în juru-i.* SADOVEANU, O. VI 246.

2. (Numai la pl.) Varietăţi de stambă (**1**). *Sortimente de stămburi.* ✧ Obiecte de îmbrăcăminte confecţionate din stambă (**1**).

3. (Învechit) Teasc de tipografie; tipar. ✧ Expr. **A da în stambă** = a da în vileag (cusururile cuiva).

STAMEOÁLĂ, *stamboale,* s. f. (Mold.) Baniţă. *Poate găsim, bădie Zaharie, şi comoara ceea, în luncă... Atuncea venim să luăm o stamboală, ca să cărăm galbenii.* C. PETRESCU, R. DR. 16. *Un cap cît o stamboală de mare.* HOGAŞ, M. N. 82. *La Brăila-n vale... Încarc la stamboale, Descarc băcălii Şi-ncarc dimerlii Tot de grîu mărunt Şi de arnăut.* ALECSANDRI, P. P. 116. ✧ Loc. adv. **Cu stamboala** = fără măsură, din belşug; cu carul, cu ghiotura. *O cărat aurul cu stamboala de peste nouă mări şi nouă ţări.* C. PETRESCU, O. P. II 110. ✦ Conţinutul unei baniţe. *O frigare lungă şi plină de pui... se rumenea sfîrîind, în preajma unei stamboale de jaratec.* HOGAŞ, H. 36.

— Variantă: (Mold.) **stamból** (ŞEZ. I 121) s. n.

STAMEÓL s. n. v. **stamboală.**

STAMÍNĂ, *stamine,* s. f. Organ masculin de reproducere al florii, care conţine polenul. *Luna lui iunie este aceea care ne aduce aceste flori prea albe, din al căror potir staminele apar ca nişte cruciuliţe de aur.* GALACTION, O. I 340.

STAMINIFÉR, -Ă, *staminiferi, -e,* adj. (Despre flori sau părţi ale florilor) Care este purtător de stamine.

STAMINÓDIU, *staminodii,* s. n. Stamină modificată, devenită sterilă.

STAMPÁ, *stampez,* vb. I. Tranz. **1.** (Învechit) A reproduce o imagine cu ajutorul unei plăci gravate. *Deocamdată vom stampa* [portretul]... *cel adevărat al lui Mihai Viteazul; mai tîrziu, de ne vor ierta mijloacele, vom căuta a stampa şi pe celelalte.* BĂLCESCU, O. I 224.

2. A fasona un material prin deformare plastică, cu matriţe speciale, pentru a obţine un obiect de dimensiuni determinate.

STAMPÁRE, *stampări,* s. f. Acţiunea de a stampa şi rezultatul ei.

STÁMPĂ, *stampe,* s. f. Operă de artă grafică, de obicei gravură sau litografie. *În stampele şi în albumurile lui se mai văd încă astăzi tipurile şi costumele acelor slujitori, puşcaşi, hăitari, bătăiaşi, şoimari, care compuneau personalul vînătorilor din secolul trecut.* ODOBESCU, S. III 144. *În colţul din dreapta al stampei este un scut cu o coroană deasupra, înfăţişînd o cetate cu trei turnuri.* BĂLCESCU, O. I 221.

STAMPILÁ vb. I v. **ştampila.**

STAMPILÁRE s. f. v. **ştampilare.**

STAMPÍLĂ s. f. v. **ştampilă.**

STAN[1] s. n. v. **stană.**

STAN[2], *stani,* s. m. **1.** (Regional) Parte a cămăşii femeieşti, de la brîu în sus. *Vine... de pe lan Cu trei puişori pe stan, Unu-i roş, altul e verde.* MARIAN, NU. 231.

2. (Maram.) Parte a cămăşii femeieşti de la brîu în jos.

STANÁT, *stanaţi,* s. m. Sare a acidului stanic, cu puternice proprietăţi reductoare, întrebuinţată în industria materiilor colorante şi la analize chimice.

STÁNĂ, *stane,* s. f. (Mai ales determinat prin «de piatră») Bolovan mare de piatră; p. ext. stîncă. *Stana de piatră din vîrful unui munte stă neclintită vreme de veacuri.* SANDU-ALDEA, U. P. 32. *Au îngheţat sloi, şi baba şi oile s-au prefăcut toate în stane de piatră... risipite ca o turmă, pe muntele care, de-atunci, se cheamă Babele.* VLAHUŢĂ, O. A. 412. *Nesecata ei durere o prefăcuse în stană de piatră.* ODOBESCU, S. III 302. ✧ (Metaforic) *Isbăşescu, stană de piatră lîngă fereastră, nu clintise nici cînd a intrat logofătul.* REBREANU, R. II 191. ✧ Expr. **A rămîne** (sau **a sta, a fi** etc.) **ca o stană de piatră** = a rămîne (sau a sta etc.) nemişcat, neclintit, încremenit. *Maria a rămas locului ca o stană de piatră.* DAVIDOGLU, M. 30. *După ce coborî grabnic treptele de piatră şi începu a păşi vesel pe sub arcurile copacilor în floare, dintr-o dată se opri, încremeni în loc ca o stană de piatră.* SADOVEANU, M. 120. ✦ (Regional, în expr.) *Stană de sare* = bolovan de sare.

— Variante: (regional) **stan,** *stanuri* (EMINESCU, N. 49, RETEGANUL, P. I 6, ŞEZ. II 202), **stean,** *steanuri* (SLAVICI, O. I 339, MARIAN, T. 91), s. n.

STÂNCĂ, *stânci* şi *stance,* s. f. (Ornit.) Stăncuţă. *Văd... graurii în cîrduri cu cioarele şi stăncile şi cunosc, mai ales după glasul acelor cioare şi acelor stănci, că vremea se strică.* SADOVEANU, Z. C. 8. ✦ (Adjectival) De culoare închisă, negricioasă (ca pasărea de mai sus). *Fecioraş, vatav de curte, Fermecat de fete multe. Toate-anume Ţi le-oi spune; Una-i stancă Alta-i neagră.* SEVASTOS, C. 118.

STAND, *standuri,* s. n. **1.** Spaţiu într-o expoziţie amenajat cu vitrine, mese, panouri, suporturi etc. pentru aranjarea obiectelor, cărţilor, diagramelor, cartogramelor şi graficelor expuse. *Standuri speciale sînt destinate articolelor casnice de larg consum.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2739.

2. (La fabrici şi uzine sau în laboratoare) Loc utilat în mod special pentru controlul şi încercarea maşinilor noi. *Standurile fabricii de automobile.*

3. (Sport) Loc de tragere special amenajat pentru întrecerile de tir.

— Variantă: **ştand** s. n.

STÁNDARD, *standarde,* s. n. Normă sau ansamblu de norme care reglementează operaţia de standardizare. *Produse standard.* ✧ *Standard de viaţă* = nivel de trai.

— Accentuat şi: *standárd.* — Pl. şi: *standarduri.*

STANDARDIZÁ, *standardizez,* vb. I. Tranz. A stabili norme pentru calitatea, dimensiunile etc. cărora trebuie să le corespundă un produs.

STANDARDIZÁRE, *standardizări,* s. f. Acţiunea de a standardiza şi rezultatul ei.

STANDARDIZÁT, -Ă, *standardizaţi, -te,* adj. Corespunzător unor anumite norme de calitate şi dimensiuni, prevăzute în standard; reglementat prin standard. *Perfect drepte, standardizate şi prefăcute în marfă, nici cel mai mare efort al închipuirii n-ar mai putea întrezări în aceste scînduri ceva din forma arborilor de odinioară.* BOGZA, C. O. 130. ✦ Fig. (Depreciativ) Conform unui tip sau tipar comun; banal. *Capitala îl transformase după un tip standardizat, ferchez şi cu haine după ultima tăietură.* C. PETRESCU, C. V. 51.

STANDOÁLĂ, *standoale,* s. f. (Mold., Bucov.) Hambar în care se păstrează grînele. *M-oi duce într-o noapte la Forăşti, la standoale, unde tin ciocoii grîul, şi dau foc.* SADOVEANU, N. F. 50. *În fundul livezii boiereşti, în partea standoalelor, era şi bojdeuca mea.* ŞEZ. I 147.

— Variante: (Mold.) **stadoálă, stodólă** (La TDRG, KOGĂLNICEANU, S. 191) s. f.

STÁNIC, -Ă, *stanici, -e,* adj. (Despre compuşi ai staniului) Care conţine staniu (ca tetravalent), privitor la staniu.

STANIFÉR, -Ă, *staniferi, -e,* adj. (Despre roci, minereuri) Care conţine staniu, care are staniu în compoziţia sa.

STANÍNĂ s. f. sg. Sulfură complexă, naturală, de staniu, fier şi cupru.

STANIÓL s. n. Foaie subţire de staniu (sau dintr-un aliaj de staniu cu plumb ori cu aluminiu) întrebuinţată la împachetarea unor alimente (brînzeturi, ciocolată etc.) sau a unor produse industriale (bande izolatoare, panglici pentru maşini de scris etc.), în scopul unei bune conservări.

STÁNIŞTE, *stanişti,* s. f. **1.** (Mold.) Loc răcoros (mai ales în pădure sau lîngă o apă curgătoare) unde se odihnesc vitele sau oile vara, în timpul căldurilor amiezii; zăcătoare. *Unde-i jocul cel de fete Parcă-i stanişte de iede.* MAT. FOLK. 1410. ✦ Fig. Loc de întîlnire, de popas. *Mîncăm ce mîncăm, ş-apoi rugăm pe moş Bodrîngă să ne cinte; şi unde nu se adună o mulţime de dăscălime la noi, căci aici era staniştea lor.* CREANGĂ, A. 93.

2. (Mil.) Lagăr, tabără, cantonament. *Din zori pînă-n noapte curg spre staniştea oştilor darabani şi glotaşi din Ţara de Sus.* VLAHUŢĂ, la CADE.

STÁNIŢĂ, *staniţe,* s. f. Sat căzăcesc (în Rusia şi, azi, în U.R.S.S.).

STÁNIU s. n. Element chimic metalic, alb, foarte maleabil, întrebuinţat în diferite aliaje sau ca metal acoperitor; cositor. *Aliaj de staniu.*

STANÓS, -OÁSĂ, *stanoşi, -oase,* adj. (Despre compuşi ai staniului) Care conţine staniu (ca bivalent). *Sulfură stanoasă.*

STAN-PĂŢÍTUL s. m. Nume dat unei persoane care a păţit multe şi care a tras învăţăminte din cele ce a văzut, care are experienţă.

STANŢÁ vb. I v. **ştanţa.**

STANŢÁRE s. f. v. **ştanţare.**

STANŢÁT, -Ă adj. v. **ştanţat.**

STÁNŢĂ[1] s. f. v. **ştanţă.**

STÁNŢĂ[2], *stanţe,* s. f. Strofă, avînd un înţeles deplin, alcătuită dintr-un număr determinat de versuri a căror ordine, măsură şi rimă sînt supuse unor anumite reguli. *O, Muza mea... Nu ţi-a intrat cumva-n pantof O pietricică? (De-aceea-mi iese şchiop şi mic Un vers, în fiecare stanţă).* TOPÎRCEANU, P. 196. ✦ (La pl.) Poezie scrisă în strofele descrise mai sus. *Crinii pe care aleasa inimii ii purta în cunună ori în centură, se vor desfoia etern, de-a lungul stanţelor nemuritoare.* GALACTION, O. I 341. *Mă lăsasem la o lină reverie, recitind încet nişte stanţe d-ale lui Anacreon.* NEGRUZZI, S. I 223.

STÁNŢIE, *stanţii,* s. f. (Mold., rar) **1.** Căpiţă de coceni (de porumb). *Un iepure coteşte pe lîngă o stanţie părăsită de struţeni şi merge alene, numai în trei picioare, făcînd parcă economie de unul.* SADOVEANU, O. A. II 116.

2. Magazie mică, prăvălioară. *În şir cu ea, pe un mal teşit, cotind după şosea, o circiumă... şi o stanţie de scînduri cu cîrnaţi uscaţi atîrnaţi în cuie şi cu teancuri de pastramă pe tarabă.* DELAVRANCEA, O. II 271.

STÁRE, *stări,* s. f. **1.** Situaţie în care se află ceva sau cineva la un moment dat; mod, fel, chip în care se prezintă un lucru sau o persoană. *Suferea foarte mult şi se îngrijea de starea amicului său. Doctorul şcolii i s-a părut prea nepăsător.* VLAHUŢĂ, O. A. I 105. *Pare-mi-se că-i trimis... ca să cerceteze starea isprăvnicilor.* ALECSANDRI, T. I 198. *În Ţara Românească starea ţăranilor merse din zi în zi mai rău pînă la 1821, cînd desperarea lor izbucni.* BĂLCESCU, O. I 143. ✧ *Stare de fapt* = situaţie dată, reală. *Stare de asediu* v. asediu. *Stare materială* = situaţia cuiva din punctul de vedere al bunurilor personale, al averii. ✧ Expr. **A fi în stare (să)...** = a avea forţa, capacitatea, energia de a săvîrşi un lucru greu, neobişnuit, ciudat; a fi capabil să... *Dar cu toate cele petrecute sînt în stare iarăşi să încep.* BENIUC, P. 49. *Mama însă era în stare să toarcă-n furcă şi să înveţ mai departe.* CREANGĂ, O. A. 38. *Nimeni nu dormea, dar puţini din pasageri erau în stare să se mai ţină pe picioare.* BOLINTINEANU, O. 270. *E în stare a se bolnăvi dacă ar vedea că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decît celălalt.* NEGRUZZI, S. I 64. ✦ *Stare civilă* v. civil.

2. Dispoziţie (bună sau rea) în care se află cineva.

3. Situaţie materială bună, avere, avuţie. *Avusese starea ei personală şi-i mai rămăsese şi de la bărbat.* PAS, Z. I 92. *Avea ceva stare, cîştigată cu munca lui ori primită drept zestre.* CĂLINESCU, I. C. 19. ✧ Loc. adj. **Cu stare** = bogat, înstărit, avut, cu avere. *Tatăl său, om cu oarecare stare, l-a ţinut pe lîngă sine.* GALACTION, O. I 85. *Dînsa voia Fata-i să iubească Pe-un fecior cu stare Şi cu vilfa mare.* COŞBUC, P. II 143. *Singura lui rudă e un nepot cu stare.* NEGRUZZI, S. II 200. ✧ Expr. **A-şi îndrepta starea** = a-şi îmbunătăţi situaţia materială. *Toţi au rămas cu ideea că Toderică şi-a îndreptat starea în ţări străine, unde, cum se vede, găsise niscaiva jucători [de cărţi] mai proşti.* NEGRUZZI, S. I 85.

4. (Învechit) Categorie, clasă socială. ✦ Grad, ierarhie, treaptă a unei clase sociale. *Un boier de starea-ntîi trebuie să-mi deie cel puţin o pereche de straie şi vro zece galbini.* ALECSANDRI, T. 1328.

5. Faptul de a sta (în picioare, rezemat, pe loc etc.); poziţie a corpului; postură. *Se învîrtea în pat... îşi aşeza picioarele şi trupul în stările cele mai slobode.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ✧ Expr. **A nu avea** (sau **a nu-l mai prinde**) **starea** = a nu avea astîmpăr, a fi fără odihnă. *Deşi abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Îşi luă biciul şi porni săgeată după babă.* REBREANU, R. I 149. *Pe feciorul cel mai mic nu-l mai prindea starea, nu putea de jalea mamei şi de dorul fratc-său şi a soru-sei.* RETEGANUL, P. V 26.

STÁREŢ, *stareţi,* s. m. Conducător al unei mănăstiri de călugări; egumen. *Toţi monahii erau în strane... şi slujea părintele arhimandrit Visarion, stareţul.* SADOVEANU, B. 69. *Alături stă mormîntul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareţ Paisie.* NEGRUZZI, S. I 215.

— Variantă: **stáriţ** (CREANGĂ, A. 76) s. m.

STÁREŢĂ, *stareţe,* s. f. Conducătoare a unei mănăstiri de călugăriţe; egumenă. *Întorcînd fruntea... văzu pe stareţă şi, în apropierea ei nemijlocită, pe Stanca.* SADOVEANU, P. M. 252.

— Variantă: **stáriţă** (CARAGIALE, O. II 26) s. f.

STÁRIŢ s. m. v. **stareţ.**

STÁRIŢĂ s. f. v. **stareţă.**

STÁROSTE, *starosti,* s. m. **1.** (În trecut) Conducător, cap al unei corporaţii, al unei bresle. *Cunoaşte, domnule, că eu sînt staroste al neguţătorilor de lucruri scumpe.* SADOVEANU, D. P. 153. *Starostele tăbăcarilor nu credea în pri-*

mejdie dacă n-o vedea cu ochii lui. CAMIL PETRESCU, O. II 40. *Şi pentru ce n-a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri?* NEGRUZZI, S. I 305. ✦ Şef, conducător; fruntaş. *Boierul i-a făcut Saftei pe voie şi l-a dat pe Mură starostelui lăutarilor.* GALACTION, O. I 68. *Eol, starostele vînturilor, aibă grijă de familia şi de tărăbuţele mele.* CARAGIALE, O. VII 159. *N-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul şi priceputul staroste al vînătorilor tămădăieni.* ODOBESCU, S. III 14.

2. (În organizarea administrativă feudală din Moldova) Comandant, guvernator al unei cetăţi sau al unui oraş întărit; pîrcălab (1). *A venit starostele cu călărime, a împlinit porunca domniei şi s-a întors încărcat de daruri.* SADOVEANU, O. VII 113. *Miron fu trimis înainte la Petru Potocki, starostele de Cameniţa, ca să ceară ajutor de oaste.* BĂLCESCU, O. I 183.

3. (Mold., Transilv.) Persoană trimisă de un tînăr la părinţii unei fete, pentru a o cere în căsătorie (v. peţitor); p. ext. persoană care dirijează ceremonia nunţii. *De băietanul stăruieşte în hotărîre că vrea şi vrea* [să ia fata], *atunci tatăl său... merge de cată doi gospodari drept starosti pentru a se duce... la cutare fată în împeţit.* La TDRG. *Măi Chirică... scoţi omul din minţi cu vorbele tale. Bun staroste mi-am găsit.* CREANGĂ, P. 162. *Cum poposeau la o casă, deodată ieşeau înainte: mirele cu mireasa, socrul cu soacra şi starostele.* ŞEZ. III 184.

— Pl. şi: (3) *staroşti* (CONTEMPORANUL, I 162). — Formă gramaticală, sg. art. şi: *starostea* (DELAVRANCEA, O. II 19, ISPIRESCU, L. 92, MARIAN, NU. 507).

START s. n. **1.** Loc (marcat printr-o linie) de plecare într-o întrecere sportivă. ✧ Expr. **A se prezenta la start** = a lua parte la cursă. *S-au prezentat la start 18 concurenţi.*

2. Momentul începerii unei întreceri sportive. ✧ Expr. **A da startul** v. da[3] (I 11).

STĂRTER, *starteri,* s. m. **1.** Persoană care dă semnalul de plecare la o întrecere sportivă. *Starterul a lăsat în jos steagul alb şi concurenţii au pornit.*

2. (Mec.) Carburator auxiliar folosit la pornirea anumitor motoare.

STAT[1], *state,* s. n. **1.** Organizaţie politică a clasei economiceşte dominante, care are ca scop apărarea ordinii economice existente şi reprimarea împotrivirii altor clase; teritoriul şi populaţia asupra căreia îşi exercită autoritatea această organizaţie; ţară. *Mircea cel Bătrîn ... voieşte a întrupa toată romînimea într-un singur stat.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ *Stat socialist* = stat de tip nou, înfăptuit şi condus de clasa muncitoare, a cărui esenţă o formează dictatura proletariatului şi care are ca scop desfiinţarea exploatării şi construirea societăţii fără clase.

2. (În loc. adj.) **De stat** = a) al statului, care emană de la stat (1). *Plan de stat;* b) (în opoziţie cu particular) care e condus şi controlat de stat (1), care aparţine statului, oficial; c) care angajează statul, care se referă la stat. *Împrumut de stat.* ✧ *Om* (sau *bărbat*) *de stat* = persoană care are un rol (important) în conducerea treburilor statului. *Omul sălbatic bine vedeţi că nu e un politic, nu e adecă om de cetate sau mai vîrtos bărbat de stat.* GHICA, A. 680. *Lovitură de stat* v. lovitură (4). (Ieşit din uz) *Secretar de stat* = ministru.

3. (La pl., în orînduirea feudală) Denumire a organelor reprezentative din anumite ţări. *Stătele generale din Franţa.* (Atestat în forma de pl. *staturi*) *Staturile ţării* [Transilvaniei], *ce se temeau ca această alianţă cu casa Austriei să nu le fie fatală, ziceau în gura mare că şi-au bătut nemţii joc de prinţul lor.* BĂLCESCU, O. II 58.

— Pl. şi: (învechit) *staturi.*

STAT[2], *state,* s. n. **1.** Tablou, listă. ✧ (Mai ales în expr.) *Stat de plată* (sau *de salarii*) = tablou cuprinzînd specificarea drepturilor băneşti pe care trebuie să le primească salariaţii unei instituţii, sau întreprinderi. (Eliptic) *La primirea salariilor, s-au iscălit statele.* ▭ *Stat de funcţiuni (de organizare* sau *de personal)* = tablou care cuprinde posturile necesare unei unităţi administrative şi categoriile de salarizare corespunzătoare. *Numărul catedrelor didactice şi al cadrelor didactice ajutătoare se fixează prin statele de personal aprobate de Ministerul Învăţămîntului.* COL. HOT. DISP. 1189.

2. (În expr.) *Stat personal* = dosar cuprinzînd specificarea mutaţiilor de serviciu ale unui salariat şi actele sale de stare civilă, socială, politică etc.

STAT[3], *staturi,* s. n. **1.** Faptul de a sta. *Simţi că statul culcat o osteneşte.* BUJOR, S. 79. ✦ Şedere, rămînere, zăbovire. *Se duse să se culce în bordei, că «dă, mie mi s-a trecut vremea statului pînă tîrziu» zicea ea.* MIRONESCU, S. A. 47.

2. Înălţime a corpului omenesc; înfăţişare, statură. *Avea stat chipeş şi-obrazul ca oglinda.* COŞBUC, P. II 199. *Nu e deosebire între dînsele nici la frumuseţă, nici la stat, nici la purtat.* CREANGĂ, P. 270. *Mîndru-i brădul muntelui, Da-i mai mîndru statul lui.* SEVASTOS, C. 43. *El în casă că intra, Lui Bogdan că arăta Trei copile tot de-un stat.* ALECSANDRI, P. P. 177. ✧ Expr. **Un stat de om** = măsură pentru înălţimi, cam cît înălţimea obişnuită a unui om. *Streaşina ei de şindrilă abia dacă se ridică peste un stat de om.* CAMIL PETRESCU, O. II 237. *La noi se cheamă Durău, unde curge apa-n jos de pe stîncă, preţ aşa ca la două staturi de om înălţime.* HOGAŞ, M. N. 204. *Şi unde nu porneşte stînca la vale, săltînd tot mai sus de un stat de om.* CREANGĂ, A. 28. ✦ Trup, corp omenesc. *La stat şi umblet slabă ce-i! Topiţi sînt ochii viorei De-atîta vaiet ne-ntrerupt!* COŞBUC, P. I 147.

3. (Învechit) Situaţie. *Delegatul... prezentă un stat aproximativ al productelor ce ţeara noastră va avea să expună.* ODOBESCU, S. II 80. ✧ Expr. **A fi în stat** = a fi în stare. *Încarcă preste măsură vînza sa cu atîta mîncare, cît nu iaste în stat a o fiarbe sau a o măcina.* ŢICHINDEAL, F. 334.

4. (Popular, în expr.) **A-i ieşi (cuiva) statul** = a i se împlini (cuiva) termenul. *A slujit el cît o fi slujit, pînă cînd i-a ieşit statu, şi-a vrut să plece.* I. CR. II 228.

STAT[4], *state,* s. n. (Numai în expr.) *Stat-major* v. major (3).

STATÁL, -Ă, *statali, -e,* adj. (Rar) Referitor la stat[1], de stat. *Teorii economice şi statale.*

STATÉR, *stateri,* s. m. Monedă de argint sau de aur la vechii greci şi la macedoneni. *Pe malul stîng al Oltului s-au descoperit monete de argint în forma staterilor macedonici, pe al căror revers se vede, în mai mic, un călăreţ şi o stea.* ODOBESCU, S. II 275.

STÁTIC, -Ă, *statici, -e,* adj. **1.** (Mec.; în opoziţie cu dinamic) Care se referă la echilibrul forţelor. ✧ *Electricitate statică* = sarcină electrică invariabilă a unui corp în care nu se dezvoltă căldură, din cauza stării sale electrice. V. electrostatică. *Încercare statică* = încercare mecanică la care forţa exterioară se aplică încet, progresiv, uniform şi în acelaşi sens. *Presiune statică* = presiune interioară a unui fluid care curge, indicată de un instrument de măsură care se mişcă cu aceeaşi viteză ca şi fluidul.

2. (În opoziţie cu în dezvoltare, evolutiv) Care este în nemişcare, lipsit de dinamism; imuabil, fix. *Caracterul static al eroului pozitiv nu corespunde realităţii care e în continuă transformare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 389, 3/6. ✧ (Adverbial) *Chiar dacă privim limba într-o singură clipă a existenţei ei, tot nu o putem privi*

static, tot trebuie să ținem seama de necontenita schimbare a elementelor ei. GRAUR, P. L. 22.

3. (Fiziol.; în expr.) *Simț static* = simț care ne orientează asupra poziției corpului și a segmentelor lui în repaus, datorită impresiilor care ne vin de la mușchi, tendoane și articulații.

STÁTICĂ s. f. (În opoziție cu dinamică) Ramură a mecanicii care studiază condițiile de echilibru ale corpurilor supuse sistemelor de forțe. *Statica construcțiilor.* ◇ *Statica lichidelor* = hidrostatica. *Statica gazelor* = aerostatica. *Statica grafică* = capitol al staticii care se ocupă cu rezolvarea pe cale grafică a problemelor.

STATÍST, -Ă, *statiști, -ste,* s. m. și f. (Învechit și regional) Figurant (în reprezentațiile teatrale).

STATÍSTIC, -Ă, *statistici, -e,* adj. Care se referă la statistică (1), bazat pe statistică, de statistică. *Tabelă statistică. Serviciu statistic.* ▭ *Toate aceste cunoștințe exprimate prin cifre constituiesc știința statistică.* I. IONESCU, M. 10.

STATÍSTICĂ, *statistici,* s. f. 1. Evidență numerică, situație cifrică a unor fenomene (izolate sau de masă). *Mijlocul cel mai simplu și mai obiectiv pe care putem să-l folosim pentru cunoașterea frecvenței sunetelor unei limbi este statistica.* MACREA, F. 33.

2. Știință care, folosind calculul probabilităților, se ocupă cu studiul cantitativ al fenomenelor de masă, prezentate de elemente care au anumite caracteristici comune.

STATISTICIÁN, -Ă, *statisticieni, -e,* s. m. și f. Specialist în statistică.

STATÍV, *stative,* s. n. Dispozitiv metalic sau de lemn, folosit în laborator la montarea și susținerea unor piese și aparate necesare operațiilor chimice. V. trepied, suport.

STÁTIVE s. f. pl. 1. (Regional) Război de țesut. *Au căpătat... niște stative carile se așeza șingure și șingure țesea.* SBIERA, P. 45. *Cînd începe a toca la biserică, Zahei al tău cel cuminte fuga și el afară și începe a toca în stative de pîrie părețîi casei și duduie fereștile.* CREANGĂ, A. 38. *Colo lîngă fereastră stau stativele puse.* BELDICEANU, P. 68. ◇ Expr. **A pune pînză în stative cu cineva** = a lucra în tovărășie cu cineva. *Presvitera asta... îmi place și mi-i dragă, dar pînză cu dînsa tovărășie n-oi putea pune în stative.* SADOVEANU, P. M. 251.

2. (În expr.) *Stative de întins piele* = instrument de tăbăcărie cu ajutorul căruia se întind pieile spre a fi curățate de păr. *După ce s-a curățit de carne, se întinde pielea cu ajutorul stativelor de întins piele.* PAMFILE, I. C. 48.

STÁTNIC, -Ă, *statnici, -e,* adj. (Regional, despre plasele de pescuit) Lat. *Cu cît volocul e mai statnic (mai lat)... cu atîta prinde mai bine.* ANTIPA, P. 149.

STATÓR, *statoare,* s. n. Partea unei mașini de forță (generatoare sau motoare) care este imobilă în timpul serviciului și care este solidarizată cu carcasa mașinii.

STATORÍ, *statoresc,* vb. IV. Intranz. (Învechit și regional) A stabili, a statornici, a hotărî. *Crunte războaie purta-va... și neamuri Mari domoli-va, și tari statori-va și ziduri și datini.* COȘBUC, AE. 17. (Cu pronunțare regională) *Își petrecură cu toții pînă sara tîrziu, stătorind ziua de cununie pe de atunci în două săptămîni.* MARIAN, NU. 196.

STATÓRNIC, -Ă, *statornici, -e,* adj. 1. (Despre persoane, p. ext. despre păreri, sentimente, atitudini etc.) Care nu se schimbă ușor, care are tărie sufletească; constant, hotărît, ferm. *Era plină de bunătate, statornică în iubire ca și în ură.* CĂLINESCU, E. 30. *Cărțile ne sînt prietini statornici.* SADOVEANU, O. VI 443. *Se îngrijea... de soarta ogorului părintesc, o dată încăput pe mîna nestatornicului Constantin.* GALACTION, O. I 119. ◇ Expr. **A fi statornic la vorbă** = a se ține de cuvînt. *Așa am fost eu răbdător și statornic la vorbă în feliul meu.* CREANGĂ, A. 70. ✦ Neclintit. *Dar n-a fost putință să-l întoarcă din hotărîrea sa, rămînd statornic ca o piatră în vorbele lui.* ISPIRESCU, L. 3. *Nebuneasca... sumeție* [a lui Carol al XII-lea] *se sfărîmă în sfîrșit de statornica cumpănire a lui Petru I.* NEGRUZZI, S. I 177.

2. Care e mereu la fel, care rămîne în aceeași stare, neschimbător, invariabil; definitiv. *Statornică-i trecea viața, Cum trece-n farmec dimineața P-un cîmp frumos și plin de flori.* COȘBUC, P. II 260. *Nu se putea face abatere de la principiul nostru statornic.* CARAGIALE, O. III 219. *Legenda lua o formă statornică.* ODOBESCU, S. I 204.

3. Care nu încetează, care durează; durabil, permanent, continuu, neîntrerupt. *Vîntul era statornic, dar ușor, astfel încît nu fura zgomotele primejdioase.* DUMITRIU, N. 118. *Un zîmbet statornic în colțul gurii, care dispărea numai cînd nu știa lecția, îi cîștigase simpatiile colegilor.* CĂLINESCU, E. 73. *Numai astfel ar fi putut cîștiga o înrîurire adîncă și statornică.* GHEREA, ST. CR. II 99. ◇ (Adverbial) *Trofin mesteca statornic, muncind din greu cu fălcile.* DUMITRIU, P. F. 14. ✦ (Adverbial) Cu persistență, cu perseverență. *Se grăbea tare, gîfîia și urca statornic în zăpadă pînă la genunchi.* DUMITRIU, V. L. 73.

4. Care nu-și schimbă locul, care este stabil, fix; temeinic, consolidat. *Pieptănarul îmi tot cîntă-n ureche să mă iau cu dînsul că are bordei statornic.* CAMILAR, N. I 403. *Ne-a poruncit să n-avem căi statornice, ca să nu ne găsească dușmanii.* SADOVEANU, Z. C. 40. *Abia acum începe să se așeze o viață mai statornică de-a lungul acestui țărm al Dunării.* VLAHUȚĂ, R. P. 17. *Lui Apolon însă îi ardea... de a-și alege pe uscat un lăcaș statornic, de unde să răspîndească printre oameni lumina prevestitoare a oracolelor sale.* ODOBESCU, S. III 295. ✦ (Despre populații, în opoziție cu flotant, nomad) Așezat, stabilit definitiv. *Toți turcii care se aflau statornici sau întîmplător veniți în București.* VLAHUȚĂ, la CADE.

STATORNICÍ, *statornicesc,* vb. IV. 1. Tranz. A stabili, a fixa; a hotărî. *Atîția vistiernici s-au îndeletnicit cu meșteșugul armelor la drumul mare, încît este nevoie să statornicim de cine anume e vorba.* SADOVEANU, D. P. 182. *Vreau să vorbesc de influența greacă asupra culturii noastre în prima din perioadele ce am statornicit.* IORGA, L. I 25. *Acum, ia să statornicim rînduiala următoare, ca să se poată ști hotărît care cîtă pîne a mîncat.* CREANGĂ, A. 147. ◇ Refl. pas. *Să statornicește simbria — atîția bani, atîtea opinci, atîtea rînduri de cămăși.* EMINESCU, N. 141. *Perfecționatu-s-a limba? Statornicitu-s-au regulile ei?* NEGRUZZI, S. I 339. ✦ A fixa, a începeni. *(Înepenul) se agață de piatra goală, o învăluie... și o statornicește.* La CADE.

2. Refl. A se așeza, a se stabili într-un loc (pe timp mai îndelungat sau pentru totdeauna). *Popa tînăr, abia ieșit din seminar, se statornici în sat.* CAMILAR, N. I 331. *Acea vale a Moldovei fusese pentru pămîntenii care se statorniciseră aici de veacuri un fel de rai al lumii, așa era de înflorit pămîntul și de luminat văzduhul.* SADOVEANU, N. P. 32. *Stan și-a înjghebat și o căsuță și apoi s-a statornicit în satul acela pentru totdeauna.* CREANGĂ, P. 139. ◇ (Poetic) *Toamna se statornicise, urmînd rînduiala neschimbată a legilor firii.* VORNIC, O. 159. *S-a statornicit în văzduh o bagdadie de cenușă.* SADOVEANU, A. L. 179. ✦ (Subiectul este un abstract) A se stabili, a lua ființă. *În țara socialismului, între oamenii de știință și artă și între oamenii muncii din fabrici și de pe ogoare s-a statornicit o legătură trainică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 367, 2/3. *Între profesor și elev apoi s-au statornicit niște legături ca între un duhovnic și un drept-credincios.* REBREANU, P. S. 39.

Această familiaritate... s-a statornicit mai cu greu între Radu și Margareta. VLAHUȚĂ, O. A. 112.

STATORNICÍE s. f. **1.** Faptul de a fi statornic: fermitate, constanță, neclintire (în hotărîri, păreri, acțiuni). *Ce folos! căci n-ai puterea statorniciei, și măria-sa Ștefan cere de la slujitorii săi mai ales statornicie.* SADOVEANU, F. J. 591. *Își începu slujba cu aceeași statornicie și regulă ca la București.* BASSARABESCU, S. N. 35. *La ce statornicia părerilor de rău, Cînd prin această lume să trecem ne e scris Ca visul unei umbre și umbra unui vis?* EMINESCU, O. I 127. *Rominii au trebuință astăzi să se întemeieze în patriotism și în curaj și să cîștige statornicie în caracter.* BĂLCESCU, O. I 59. ✦ Fidelitate. *Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei.* NEGRUZZI, S. I 25.

2. Stabilitate. V. permanență. *Siliți a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului.* NEGRUZZI, S. I 39.

3. Continuitate, durabilitate. *De știam că n-o să fie Între noi statornicie.* ȘEZ. XII 84.

STATORNICÍRE, *statorniciri,* s. f. Acțiunea de a (se) statornici și rezultatul ei; stabilire, fixare. *Repetîndu-se cererea... se încuviința în sfîrșit diaconului celui nou statornicirea la Golia.* CĂLINESCU, I. C. 90.

STATORNICITÓR, *statornicitori,* s. m. (Rar) Persoană care statornicește, care stabilește, care întemeiază; întemeietor. *Rolul de statornicitor al liniștii pe care-l îndeplinește Miron Costin e prețuit după cuviință.* IORGA, L. I 225.

STATOSCÓP, *statoscoape,* s. n. Instrument de măsură care indică micile schimbări de altitudine ale unui avion (în raport cu o anumită altitudine de zbor).

STATUÁ, *statuez,* vb. I. Tranz. (Rar) A hotărî, a decide; a stabili. *Te așteptăm, Montecchio, spre-a ști ce-am statuat Asupra întîmplării.* MACEDONSKI, O. II 88.

STATUÁR, -Ă, *statuari, -e,* adj. **1.** Care se referă la statui, care ține de sculptura statuilor; de statui. *Artă statuară.* ◇ *Marmură statuară* = marmură albă, fără vine, folosită în special pentru sculptură.

2. Care dă impresia de statuie; monumental. *Dansînd, începeau să alunece, înalte, drepte, statuare.* BOGZA, M. S. 116.

— Pronunțat: *-tu-ar.*

STATUÁRĂ s. f. Arta de a sculpta statui. (Atestat în forma *statuarie*) *Sculptura cea mare sau mai bine statuaria fiind alungată din biserica răsăritului încă din timpul iconoclaștilor... ornamentele săpate nu se păstrară decît... pentru mobile de biserică.* ODOBESCU, S. I 451.

— Pronunțat: *-tu-a-.* — Variantă: (învechit) **statuárie** s. f.

STATUÁRIE s. f. v. **statuară.**

STÁTUĂ s. f. v. **statuie.**

STATUÉTĂ, *statuete,* s. f. Statuie mică. V. figurină. *În sfîrșit, vrînd să-l aline, îi arătară două statuete de bronz.* NEGRUZZI, S. I 203.

STATÚIE, *statui,* s. f. Sculptură care reprezintă, în trei dimensiuni, imaginea unor ființe sau a unor figuri alegorice în piatră, marmură, lemn, bronz etc. *Pe țărm averea lasă-ți și luxul nebunesc... Noblețea, orice titluri și orice vanitate, Inscripții pe plăci de-aur, statui în bronz turnate...* MACEDONSKI, O. I 168. *În mișcarea brațelor lor, în toată voinicească și puternica încordare a picioarelor ș-a trupului lor vinjos, au ceva din măreția statuilor antice ale gladiatorilor romani.* VLAHUȚĂ, O. A. II 165. *Ar fi zis cineva că* [Olga] *este o statuie de marmură ieșită din mînile lui Canova.* NEGRUZZI, S. I 50. ◇ Expr. (Familiar) **Merită (o) statuie,** se zice despre o persoană care merită o recompensă mare sau laude neprecupețite. (Ironic) **A ridica (cuiva) o statuie** = a-și arăta recunoștința față de cineva (aducîndu-i laude exagerate).

— Variantă: (învechit) **stătuĭ,** *statue* (HOGAȘ, M. N. 55, ODOBESCU, S. III 71, NEGRUZZI, S. I 160), s. f.

STATU-QUÓ s. n. invar. Stare, situație care se continuă, în care nu au intervenit modificări. *A menține statu-quo.* ▭ *Omul să nu zacă în statu-quo letargic ca dobitoacele.* RUSSO, O. 90.

STATÚRĂ, (rar) *staturi,* s. f. **1.** (Precedat de prep. «de» și însoțit de determinări) Înălțime a corpului; stat. *E un om de vreo patruzeci de ani, de statură mijlocie.* BOGZA, Ț. 33. *Du-te după dînsul, Căci el e frumos La căutătură... Nalt e de statură.* COȘBUC, P. II 145. [Daniel Scavinschi] *era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică precum însuși n-o ascundea.* NEGRUZZI, S. I 206.

2. Înfățișare a corpului; talie, făptură; trup. *Statura lui s-a proiectat pe zare, Încovoiată, lungă, amărîtă.* TOPÎRCEANU, B. 99. *Ea, cea mai scumpă-ntre femei! Cuvintele-i ca mustul, Ca palmul e statura ei.* COȘBUC, P. II 217. *Dan, bătrînul cu suflet luminos, Înalță-a lui statură și zice maiestos...* ALECSANDRI, P. A. 172. ◇ Loc. adv. (Învechit, în legătură cu modul de a picta sau de a sculpta) **În toată statura** = din cap pînă în picioare, în întregime. *Portretul său... făcut... chiar pe păretele etacului prinçiar în toată statura, cu coroana pe cap.* HASDEU, I. V. 96.

STATÚT, *statute,* s. n. **1.** (Uneori la pl. cu valoare de sg.) Ansamblu de dispoziții, cu caracter oficial, prin care se determină scopul, structura și modul de funcționare a unei organizații; p. ext. lege, regulament. *Delegații la congres discută planul de activitate al societății, fac între ei schimb de experiență, introduc schimbările și completările necesare la statut.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 3/1. *Ce fel de club este, după părerea dumitale, «Unirea»? — Scrie în statut, domnule procuror: club de lectură pentru muncitori.* GALAN, Z. R. 354. *Statutele* [«Frăției»], *scrise în cifre cu cheie, erau păstrate la mine, în bibliotecă, în scoarțele Algebrei lui Bourdon.* GHICA, S. A. 148. ◇ *Statut model* = regulament de organizare și de funcționare valabil pentru același tip de organizații cooperatiste. (Jur.) *Statut personal* = totalitatea legilor care se aplică persoanelor. *Statut real* = totalitatea legilor care se aplică la bunuri.

2. (Învechit) Lege fundamentală a unui stat; constituție. *Statutul lui Cuza.* ◇ *Statutul organic* = lege constituțională care stabilea normele de exercitare a autonomiei bisericii ortodoxe romîne din Transilvania (și care a fost în vigoare între 1868 și 1925).

STATUTÁR, -Ă, *statutari, -e,* adj. Conform unui statut, bazat pe un statut; prevăzut, înscris în statut. *Preocuparea pentru ridicarea nivelului ideologic și politic constituie o datorie statutară a membrilor de partid.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 410, 1/2.

STĂȚIE[1] s. f. v. **stațiune.**

STĂȚIE[2], *stații,* s. f. **1.** Punct de oprire (uneori anume amenajat) pe traseul urmat de un vehicul public (autobus, tramvai, metrou etc.) pentru urcarea și coborîrea călătorilor. *În fața fiecărei stații de metrou se formau aglomerații care erau supte numaidecît în adîncime.* STANCU, U.R.S.S. 17. *În cîteva oare, vaporul te duce la Coblența, stație a călătorilor pe Rin.* NEGRUZZI, S. I 325. ✦ (Uneori precizat prin «de cale ferată») Punct de staționare a garniturilor de cale ferată, care permite încrucișarea și trecerea înainte a trenurilor, efectuarea operațiilor de primire și de eliberare a mărfurilor etc. V. gară, haltă. *Șeful de stație și-a dat cuvîntul că vagonul pornește chiar de astă-seară.* C. PETRESCU, C. V. 11. ◇ *Stație de debarcare* v. debarcare.

2. Loc (în oraș) unde staționează vehiculele de piață (trăsuri, taxiuri etc.) în așteptarea clienților. *Era stație mare de trăsuri și automobile.* CAMIL PETRESCU, U. N.

137. *Pe aci era aleea cea mare cu trandafiri... Acum e o stradă pavată cu granit și e linie de tramvai, stație de automobile și chioșc de ziare.* C. PETRESCU, C. V. 225.

3. (Învechit) Popas, oprire. *Noi ajunserăm acolo cu lumina zilei, după șase stații ce făcurăm.* BOLINTINEANU, O. 303. ✦ (Regional) Popas făcut în drum spre cimitir pentru a se citi prohodul.

STAȚIONÁ, *staționez,* vb. I. Intranz. (Despre vehicule, nave etc.) A sta cîtva timp într-un loc, așteptînd terminarea unor operații (suirea și coborîrea pasagerilor, încărcarea și descărcarea mărfurilor etc.). *Dincolo de curtea gării staționează șiruri de căruțe.* SAHIA, N. 47. ✦ (Despre oameni) A se opri cîtva timp într-un loc. *În fața frizeriei staționează, se uită înlăuntru, face trei pași, se întoarce.* C. PETRESCU, C. V. 281.

STAȚIONÁR[1], *staționare,* s. n. (În opoziție cu ambulatoriu) Serviciu de spital în care sînt internați bolnavii pentru tratament. *Staționar de chirurgie. Staționar de pediatrie.*

STAȚIONÁR[2], *staționare,* s. n. (Învechit) Navă de luptă, aparținînd de obicei unui stat puternic, care staționa un timp mai îndelungat în porturile unui stat mic, în scop de a supraveghea traficul vaselor. *Mi s-a trimis la Samos, în tot timpul cît am șezut acolo, cîte un staționar francez sau englez.* GHICA, S. 421.

STAȚIONÁR[3], **-Ă,** *staționari, -e,* adj. **1.** Care nu variază o anumită perioadă de timp; neschimbător, constant. *Barometrul e staționar. Temperatură staționară.* ✦ (Despre planete) Care (în aparență) nu-și schimbă locul cîtva timp pe sfera cerească. *Saturn e staționar timp de opt zile. Marte e staționar două zile.* ✦ Care rămîne în aceeași stare, care nu mai evoluează, care nu progresează. *Starea bolnavului e staționară.* ▭ *Este în legea progresului ca spiritul să nu rămînă staționar, ci să evolueze neîncetat către scopul său final: adevărul.* MACEDONSKI, O. IV 102.

2. (Despre un mediu fluid) Care are în fiecare punct o viteză independentă de timp. ✦ (Despre un cîmp de forțe) Care are în fiecare punct o intensitate independentă de timp.

STAȚIONÁRE, *staționări,* s. f. Faptul de a staționa; oprire. *Îl jena... staționarea îndelungă la vitrinele parfumeriilor, modistelor și pantofăriilor.* C. PETRESCU, Î. II 213.

STAȚIÚNE, *stațiuni,* s. f. **I. 1.** (De obicei urmat de determinări) Localitate cu condiții climaterice sau cu ape minerale prielnice sănătății. *De sub aripile avionului țărmul rămînea în urmă, presărat cu porturi și stațiuni de odihnă.* BOGZA, M. S. 104. *Admirabil loc pentru o stațiune climatérică.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 7.

2. (Învechit) Așezare omenească din epocile primitive. *Oamenii străvechi... în timpii perioadei glaciare a Europei, se adăposteau în peșterile de la Madeleine... și din alte stațiuni, cufundate azi sub tărîmul Perigordului.* ODOBESCU, S. III 79.

3. (Urmat de determinări care arată felul, natura, scopul etc.) Ansamblu de clădiri și de instalații care servesc la îndeplinirea unei anumite operații tehnice. *Stațiune de fermentare. a brînzeturilor.* ▭ *Se îndreptară spre Bădeni, la stațiunea de mașini și tractoare.* MIHALE, O. 13.

4. Centru special amenajat, în condiții de mediu specific, pentru cercetări experimentale într-o anumită ramură a științei. *Stațiune meteorologică.* ▭ *Fiecare stațiune experimentală își va întocmi un plan tematic de lucru în înțelegere cu organele agricole locale, publicînd în fiecare an rezultatele cercetărilor întreprinse.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859.

II. (Anat.; determinat prin «verticală», «orizontală», «bipedă» etc.) Poziție caracteristică a corpului, la om și la animale. *Omul are o stațiune bipedă și verticală, spre deosebire de animale care au o stațiune patrupedă și orizontală.*

— Variantă: **stáție** (DUMITRIU, N. 283) s. f.

STÁUL, *staule,* s. n. **1.** Grajd. *Pasul fără voie îl întorcea înapoi, cu de la sine putere, cum foamea întoarce, spre staulul ei, vita flămînzită.* POPA, V. 68. *Și pentru cel născut în staul, Pentru Christos închină.* COȘBUC, P. I 115. *Calul să nu-l dai de sub tine... pînă nu vei avea staulul tău.* SBIERA, P. 42. *Vaca bună se vinde în staul* = lucrul bun e apreciat și fără să fie lăudat.

2. Loc îngrădit (uneori și acoperit), în cîmp sau lîngă casă, unde stau oile sau (mai rar) caprele. V. ocol, tîrlă. *Bine-Vede și Bine-Aude au rămas lîngă staulul caprelor, culcați cu botul pe labe.* RETEGANUL, P. III 38. *Băgîndu-le în staul și dîndu-le fîn, au văzut că apucă ca lupii, pentru că era fripte de foame.* SBIERA, P. 9. *Vulpoiul însă... întorcîndu-și pe furiș ochii în partea staulului unde se închisese pentru acea zi turma de oi... începu să strige.* ODOBESCU, S. III 245. ◇ Expr. **A închide lupul în staulul oilor** = a pune pe cineva la o treabă unde poate face mult rău.

3. Fig. (Învechit) Biserică, religie, credință. *După ce o aduse în staulul moametan* (= mahometan), *mă cunună cu dînsa.* GORJAN, H. IV 133. ◇ Compus: (în biserica ortodoxă) **staulele-floriilor** = duminica floriilor.

— Variantă: **stáur** (RETEGANUL, P. IV 15, BUDAI-DELEANU, Ț. 364) s. n.

STÁUR s. n. v. **staul.**

STÁVĂ, *stave,* s. f. Herghelie. *Stava de cai păștea în șesul mlăștinos al Frumoasei.* SADOVEANU, V. F. 79. *Caii sînt arme-n război și războiul e-a stavelor spaimă.* COȘBUC, AE. 62. *Lumea, țeara-mi strigă hoț, C-am furat eu caii toți; Dar eu, zău, nu i-am furat, Făr' cu stava i-am mînat de la nemeșul bogat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291. ✦ Loc îngrădit în care se țin vara caii pentru a paște împreună. (Atestat în forma *steavă*) *Merg la stîne, le petrec Și de-acolo încă plec Gios pe valea Oltului La steava ungurului.* ALECSANDRI, P. P. 314.

— Variantă: (învechit) **steávă** s. f.

STÁVILĂ, *stavile* și *stavili,* s. f. **1.** Construcție mobilă, manevrată manual sau mecanic, servind la reglarea nivelului apelor curgătoare sau pentru a îndrepta în alt făgaș cursul unei ape; fiecare dintre obloanele verticale mobile ale stăvilarului, care, coborîndu-se sau ridicîndu-se, opresc apa sau îi dau drumul, după necesitate. *După vreun ceas de drum cotit prin strîmtori și desișuri întunecoase, auzi un vuiet, o gîlgîire de izvoare, ca și cum o stavilă s-ar fi abătut deodată din calea undelor nerăbdătoare.* VLAHUȚĂ, R. P. 84. *În iaz, la iezătură, S-a arătat spărtură... Morarul... odată se trezește Că apa e mai jos de stavili cu o palmă.* DONICI, F. 54. *Cînd cunoaște că semănăturile au trebuință de udătură, nu așteaptă întîmplătoarea ploaie, ci închide șanțul de la vale, prin stavila ce fieșcare are și apa, umflîndu-să, să revarsă peste toate semănăturile, și cînd nu mai are trebuință își rîdică stavila.* GOLESCU, Î. 118.

2. Piedică (materială), barieră. *Tîrînd-o de dîrlogi, cercai a o îndemna să pășească peste stavila nevăzută ce, din senin parcă, se rîdicase în fața ei.* HOGAȘ, M. N. 93. *Un om merge cu picioarele sale pînă dă de un rîu sau de altă stavilă. Aci pasul său se oprește, și numai privirea merge înainte.* BOLINTINEANU, O. 333. *Prostimea... șede împrăștiată pe cîmp sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijinită de jandarmii poliției.* NEGRUZZI, S. I 35. ◇ Loc. adv. **Fără stavilă** = necontenit, fără oprire, în mare cantitate. *A curs sînge fără stavilă, înroșind brazdele pămîntului.* SAHIA, N. 17. ◇ Expr. **A pune stavilă** = a împiedica, a opri, p. ext. a pune capăt. *Venit-a-ntr-o zi, din*

apus, O noapte cu atîta întuneriç, c-a pus În minte-ne stavili putinţii de-adus Aminte ce-i timpul şi locul. COŞBUC, P. II 298. [În răscoala lui Horia] *nimic nu mai putea să pună stavilă furiei răzbunătoare a romînilor.* ODOBESCU, S. III 533. *Ladislav- vv. al Ţării Romîneşti... se încearcă a pune stavilă furiei... de coprinderi* [a turcilor]. BĂLCESCU, O. II 12. **A pune stavilă gurii** = a-şi impune tăcere. ✦ Fig. Împotrivire, opoziţie, greutate. *Viaţa-i plină de tainice puteri. Învinge orice stavili şi orişice dureri.* EFTIMIU, C. 28. *Părinţii noştri... se luptară vitejeşte şi învinseră mai multe stavili decît am avea noi a întîmpina dacă am avea inimă să urmăm pe pasurile lor.* BĂLCESCU, O. I 7. *Domnii şi boierii neamurilor ziseră între dînşii: ... să ridicăm stavili, să semănăm zavistia şi ura... şi să împingem neamurile unele asupra altora, ca astfel să întindem domnirea şi puterea noastră.* RUSSO, O. 30.

STAVRÍD, *stavrizi*, s. m. (Mai ales la pl.) Mic peşte de mare care seamănă cu o scrumbie *(Trachurus trachurus)*. — Variantă: **stavrídă,** *stavride* (ANTIPA, P. 418), s. f.

STAVRÍDĂ s. f. v. **stavrid.**

STAVROFÓR, *stavrofori*, s. m. (În biserica ortodoxă) Preot sau arhimandrit care poartă o cruce de aur pe piept, ca distincţie eclesiastică. *Îşi atîrnă la gît crucea de stavrofor... şi porni spre trapeză.* STĂNOIU, C. I. 107. [Au] *cruce amîndoi. — Apoi se-nţelege, dacă-s amîndoi stavrofori!* HOGAŞ, M. N. 144.

STAVROPIGHÍE s. f. (În organizarea bisericii ortodoxe) Mănăstire care depinde de-a dreptul de patriarhie (şi nu de o episcopie).

STAVROPIGIÁC, -Ă, *stavropigiaci, -e*, adj. (Despre mănăstiri) Care atîrnă de-a dreptul de patriarhie (şi nu de o episcopie). *Deosebirea ce este între o mănăstire zisă metoh şi o mănăstire stavropigiacă.* ODOBESCU, S. II 8.

STÁZĂ, *staze*, s. f. Oprire sau încetinire a circulaţiei sîngelui sau a secreţiilor interne, în unele părţi ale organismului uman. *Stază duodenală.*

STĂJERÉL s. m. v. **stejărel.**

STĂMBĂR, *stămbari*, s. m. (Rar) Cel care face negoţ cu stambă. *E de prin Turnu, fecior de negustoraş stămbar.* STANCU, D. 432. *Un stămbar tocmai îşi scotea marfa în pragul dughenii.* I. BOTEZ, ŞC. 178.

STĂMBĂRÍE, *stămbării*, s. f. Cantitate mare de stambă; marfă de stambă.

STĂNCÚŢĂ, *stăncuţe*, s. f. Pasăre de culoare neagră-vînătă, cu ciocul şi picioarele negre *(Coloeus monedula spermologus)*; stancă, ceucă. *Se auzeau cîteodată, în răstimpurile acestea, croncăniturile aspre ale cioarelor, amestecate cu ţipetele slăbite ale stăncuţelor, departe, cine ştie deasupra .cărei lunci.* SADOVEANU, O. VII 342. *Nu ţii minte... cînd te cătărai în vîrful copacilor, ca să-mi dai pui de stăncuţă?* DELAVRANCEA, A. 60.

STĂNOÁGĂ, *stănoage*, s. f. (Tipogr.) Pupitru pe care se aşază casele de litere cînd se culege un text.

STĂNÓG, *stănoage*, s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Barieră de lemn sau de fier, aşezată orizontal, pentru a despărţi caii sau vitele în grajd; p. ext. despărţitura obţinută astfel. *Îşi legă calul între stănoage, pe-un aşternut gros de paie.* CAMILAR, N. II 457. *Descoperi alţi opt cai voinici, cu părul lucios, nechezînd nerăbdători între stănoage.* CAMIL PETRESCU, O. II 161.

2. Pripon, ţăruş (cu care se priponesc caii).

STĂPÎN, -Ă, *stăpîni, -e*, s. m. şi f. **1.** Persoană care foloseşte în gospodăria sa una sau mai multe slugi, considerată în raport cu acestea. *Noroc măcar dac-ai avea Să dai de vreun stăpîn milos.* IOSIF, PATR. 34. *Cînd aş da odată peste un stăpîn cum gîndesc eu, n-aş şti ce să-i fac să nu-l smintesc. Nu cumva ai trebuinţă de slugă, voinice?* CREANGĂ, P. 200. ✧ Expr. **A intra la stăpîn** = a se angaja slugă la cineva. *Ia, sînt şi eu un băiet sărman, din toată lumea, fără tată şi mamă, şi vreau să întru la stăpîn. — Să întri la stăpîn?! D-apoi tu nici de păscut gîştele nu eşti bun.* CREANGĂ, P. 147. (Glumeţ) *Cînd îmi dai voie să fumez? — Asta e acum! Nici să nu te aud, se supără Sonia ... — La ce stăpîn am intrat! se văită Ion Ozun.* C. PETRESCU, C. V. 218. **(A fi) fără stăpîn** = (a fi) liber, de capul lui; p. ext. fără rost. *Rătăcesc ca un cîine fără stăpîn... Dar nu port pe grumaz urmele lanţului.* BENIUC, V. 25. **A-şi găsi stăpînul** = a-şi găsi naşul, v. găsi.

2. (Astăzi mai ales la pl., denumind categoria socială a exploatatorilor) Persoană care foloseşte muncă salariată în întreprinderea sa (industrială, comercială etc.) considerată în raport cu angajaţii săi. V. patron, jupîn. *Foloasele stăpînilor de odinioară rămîn azi în mîna muncitorilor.* SADOVEANU, E. 29. *Stăpînii socotesc, Cînd cei buni din lanţ voiesc Să dezlege Leul, Că au cine oare-atunci Ar mai duce-n chin şi munci, Pentru dînşii, greul?* NECULUŢĂ, Ţ. D. 44.

3. Posesor al unui lucru material (considerat în raport cu lucrul posedat); proprietar. *A rămas singur stăpîn pe pămînt, pe casă, pe acareturi.* STANCU, D. 29. *Cinele înţelegea că e vorba de el. Se oprise, negru şi cu lustru ca păcura, şi privea la stăpîni cu doi ochi aşa de deştepţi, parcă numai glasul îi lipsea.* SADOVEANU O. IV 17. *Astă-noapte chiar, frate-meu mi-a adus răspuns că pe stăpîna cosiţei a furat-o un zmeu.* ISPIRESCU, L. 23. *Calul fiului de crai începe a sări în două picioare, forăind şi cît pe ce să izbească pe stăpînu-său.* CREANGĂ, P. 185. ✦ Proprietar de sclavi (considerat în raport cu aceştia). *Chestiunea dezrobirii ţiganilor... a început a se agita prin însăşi iniţiativa parţială a stăpînilor de ţigani.* KOGĂLNICEANU, S. A. 194.

4. Stăpînitor, conducător (al unui stat, al unui popor); domnitor, suveran. *Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici, Între făclii de ceară, arzînd în sfeşnici mari, E-ntinsă-n haine albe, cu faţa spre altar, Logodnica lui Arald, stăpîn peste avari.* EMINESCU, O. I 88. *Azi vin şi pun piciorul pe-acest pămînt romîn şi zic: Moldovo-n mine cunoaşte-al tău stăpîn.* ALECSANDRI, T. II 69. *Este el, cum îl arată sabia lui şi armura, Cavaler de al credinţei sau al Tibrului stăpîn... Uriaş e al Daciei sau e Mircea cel Bătrîn?* ALEXANDRESCU, P. 133. ✧ (Poetic) *Cînd intrarăm în Bogdăneşti, noaptea era desăvîrşit stăpînă.* SADOVEANU, O. VII 181. *Lună, tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci.* EMINESCU, O. I 130. ✧ Expr. **A fi stăpîn pe situaţie** = a domina o situaţie, a se simţi tare, sigur într-o anumită împrejurare. ✦ Fig. (Adesea adjectival) (Persoană sau colectivitate) care dispune de sine, care-şi făureşte singură viaţa, soarta, viitorul. *Ei bine, ce sîntem noi aici? Stăpîni pe soarta noastră sau robi plecaţi sub bici?* ALECSANDRI, T. II 111. ✧ Expr. **A fi stăpîn pe sine** = a fi capabil să-şi înfrîneze poftirile şi pasiunile; stăpînit, reţinut. *Penelopa, lîngă el, se ţinea bine. Demnă, severă, stăpînă pe sine, sta măreaţă în rochia ei galbenă.* BART, E. 76. *Omule... Spune-mi, eşti stăpîn pe tine? Dai pravili inimei tale?* CONACHI, P. 276. ✦ Fig. (Mai ales la feminin) Epitet dat persoanei iubite. *Mi-aduc aminte de duduia Ioniţa, stăpîna visurilor noastre de la doisprezece ani.* IBRĂILEANU, S. 32. *Cupido, un paj şăgalnic, va ascunde cu-a lui mînă Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpînă!* EMINESCU, O. I 154.

5. Persoană care are autoritate în familie; (în raport cu oaspeţii) gazdă. *Ardă-i focul de bărbaţi! Să-i lăsăm azi nemîncaţi. De nimică nu ne pasă, Că sîntem stăpîne-n casă.* ALECSANDRI, T. I 243. *Cucoană Caliopi, să-i vorbeşti d-ta. — Ba d-ta, cucoane Matachi, ca stăpînul casei.* id. ib. 356.

STĂPÎNÉSC, -EÁSCĂ, *stăpînești,* adj. (Învechit) **1.** Care aparține stăpînului sau stăpînirii, al stăpînului, de stăpîn, de stăpînire. *Un aer de supunere ce inseamnă că porunca stăpînească va fi negreșit îndeplinită.* GANE, N. III 132. *Provizii cumpărînd La masa stăpînească, el le lua sau scump, Sau tot pe datorie și cea mai mare parte Le trimetea acasă.* NEGRUZZI, S. II 236. *Așezămîntul acela... robește pămîntului pe populațiunea supusă clăcii stăpînești.* KOGĂLNICEANU, S. A. 156.

2. Al stăpînirii; domnesc. *Cu cin'mă-ntîlneam în cale, Îmi da galbeni și parale, Îmi da galbeni venetici, Ca să-mpart pe la voinici. Îmi da gloanțe arăpești Pentru poteri stăpînești.* TEODORESCU, P. P. 272.

STĂPÎNÍ, *stăpînesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A avea în proprietate bunuri materiale, animale etc.; a poseda. *N-a avut neamuri care să-i alunge femeia și să-i stăpînească locul.* GALAN, Z. R. 90. *Omul de la «Singer» a coborît mașina din trăsură, a pus-o pe mama să iscălească tot felul de hîrtii, a încasat o sută de lei și i-a spus s-o stăpînească sănătoasă.* PAS, Z. I 242. ◇ Fig. *Sus senin și jos verdeață! Ce cuminte-i să trăiești Cînd ți-e dat să stăpînești Numai o viață.* COȘBUC, P. I 263.

2. Tranz. A cunoaște foarte bine un domeniu de activitate, o specialitate, o doctrină; a poseda cunoștințe temeinice, teoretice și practice, într-un anumit domeniu. *Lucrătorul bolșevic iubește cultura, stăpînește tehnica din toate punctele de vedere și simte nevoia unei lecturi; a unui spectacol.* SAHIA, U.R.S.S. 87. ◇ *A stăpîni o limbă (străină)* = a vorbi corect și curent o limbă (străină).

3. Refl. Fig. (Despre oameni) A se reține de la manifestarea unui sentiment, a unei porniri, a se abține (de la ceva); a avea stăpînire de sine, a se înfrîna, a se domina. *Răzășii de aici se stăpînesc cu fălcile încleștate și așteaptă ceas potrivit ca să plătească dușmanului după cuviință.* SADOVEANU, N. P. 23. *Prietenă Elisabeta, îți înțelegem desperarea. Trebuie însă să te stăpînești.* SAHIA, N. 42. *Inima îi se sfîrșea, Dar îndat' se stăpînea Și durerii nu se da.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488. ◈ Tranz. (Complementul indică manifestarea reținută) A nu lăsa să izbucnească, să se manifeste. *Da-abia mi-am mai stăpînit indignarea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 125. *Abia stăpînindu-și plînsul, îl îndepărtă puțin cu amîndouă mîinile, ca să se uite mult la el.* BASSARABESCU, V. 23. [Harap-Alb] *neputîndu-și stăpîni rîsul, zise cu mirare: Multe mai vede omul acesta cît trăiește.* CREANGĂ, P. 240. *Vizirul stăpînește mînia lui fierbinte.* ALECSANDRI, P. III 346. ◈ Tranz. A opri sau a împiedica pe cineva de la ceva; a face inofensiv; a domoli, a potoli. *Tovarăși, dați-mi o armă! Ofițerul și un soldat îl luară în brațe, îl stăpînură. Îi repetau mereu: Nu se poate, tovarășe!* DUMITRIU, V. L. 88. *Feciorul cel mai mare al comisului... răpezind îndărăt brațul drept, încleștă pe tretin pe după gît ca într-un arc, stăpînindu-l. Nechezînd subțirel, căluțul se supuse.* SADOVEANU, F. J. 66.

4. Tranz. Fig. (Despre idei, sentimente) A ține pe cineva sub influența sau sub stăpînirea sa; a domina. *Îmi dau seama că este o nebunie ceea ce gîndesc acum. Că oamenii vor rîde. Însă pe mine mă stăpînesc aceste gînduri.* SAHIA, N. 23. *Rolla se afundă în viața plăcerilor cumpărate, în acea viață unde pasiunile stăpînesc pe om.* GHEREA, ST. CR. II 321. *Rău este că mă stăpînește frica.* DRĂGHICI, R. 154.

5. Intranz. A cîrmui, a domni, a guverna, a conduce. *Stăpînea în Moldova Bogdan Încrucișatul.* SADOVEANU, O. I 247. *În Ardeal stăpînea Sigismund Batori.* ISPIRESCU, M. V. 9. *Acolo stăpînește Un domn pe care țara întreagă îl urăște.* ALECSANDRI, T. II 140. ◇ Tranz. *Luminate împărate, să-ți stăpînești împărăția cu norocire!* ISPIRESCU, L. 26.

STĂPÎNÍRE, *stăpîniri,* s. f. Acțiunea de a (se) stăpîni și rezultatul ei. **1.** Proprietate, posesiune. *Umbla vorba că, pe vremuri, stăpînirea satului se întindea peste tot pe unde ajunge acum stăpînirea boierească.* GALAN, Z. R. 89. *Am dori stăpîniri largi, cîmpuri cu holde și ape line.* SADOVEANU, B. 7. ◇ (În construcție cu verbele «a pune», «a lua», «a da», «a avea» etc., cu sensul reieșind din acestea) *Am în stăpînire trei poduri și-o fîntînă.* SADOVEANU, O. VII 270. *V-oi învăța eu să puneți stăpînire pe lucrurile din lume, cornoraților!* CREANGĂ, P. 48. *Dormeai tu mult și bine Harap-Alb, de nu eram eu, zise fata Împăratului-Roș, sărutîndu-l cu drag și dîndu-i iar paloșul în stăpînire.* id. ib. 279. *Răposatu tată-meu mi-a lăsat cu limbă de moarte că, de-a fi să-mi vînd' casa vrodată, să-mi păstrez în stăpînire cuiu ist mare din părete.* ALECSANDRI, T. I 320.

2. Domnie, suveranitate; conducere, guvernare; dominație. *Pe Tudor din Vladimir l-au tăiat — în bucăți l-au tăiat... Tudor a pierit. Mai greu ca înainte a apăsat stăpînirea boierească norodul.* STANCU, D. 9. *V-am spus, cum mi se pare, de nu-ți fi uitat, Că lupul se-ntîmplase s-ajungă împărat. Dar, fiindcă v-am spus-o, voi încă să vă spui Ceea ce s-a urmat sub stăpînirea lui.* ALEXANDRESCU, M. 331. ◇ (Poetic) *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci... Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate, Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!* EMINESCU, O. I 130. ◇ Expr. (Mai ales în construcție cu verbele «a avea», «a pierde») **Stăpînire de sine** = calm, sînge rece, cumpăt. *Oamenii se întorceau ca să-l vadă. Le zîmbea tuturor sfidător și stînjenit. Simțea că-l ghiciseră și-și pierdea stăpînirea de sine.* DUMITRIU, N. 178. *Niciodată nu i se mai întîmplase să-și piardă stăpînirea de sine. Lupta să-și învingă slăbiciunea.* BART, E. 253. **A avea stăpînire asupra cuiva** = a avea autoritate, putere asupra cuiva; a domina, a conduce pe cineva. *Nic-a lui Costache cel răgușit, balcîz și răutăcios nu mai avea stăpînire asupra mea.* CREANGĂ, A. 7. ◈ (Concretizat, rar) Țară, regiune aflată sub guvernarea cuiva. *Ați putut să călcați... Puternica-mi stăpînire?* TEODORESCU P. P. 103.

3. (Astăzi rar) Putere, autoritate de stat; persoană care reprezintă această autoritate. *Doar n-o fi stînd de patru zile atîta norod, în ploaie, pentru salcia asta!... Dacă-mi spunea mie stăpînirea, o duceam singur la conac, încă de acum o săptămînă.* GALAN, Z. R. 92. *Mîniați de-a binele, cei doi reprezentanți ai stăpînirii luară cîte un toc și cîte o testea de hîrtie și începură să scrie, în două exemplare, cuvenitul proces-verbal.* STĂNOIU, C. I. 105. *Am aflat din izvor sigur că stăpînirea are nevoie de el ca să zidească un spital.* ALECSANDRI, T. 769. *Armata primea de la stăpînire leafă, hrană și veștminte.* BĂLCESCU, O. I 15.

STĂPÎNÍT, -Ă, *stăpîniți, -te,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Reținut, cumpătat. *Se opri în loc și merse cu pași rari, stăpîniți, măsurați, ca un om care și-a învins turburarea și spaima.* DUMITRIU, V. L. 108.

STĂPÎNITÓR[1], -OÁRE, *stăpînitori, -oare,* adj. Care stăpînește, care ține sub stăpînirea sa. *Clasă stăpînitoare.* ◇ Fig. *În noi se naște patima stăpînitoare.* CONACHI, P. 280. ◈ Fig. Care domină; dominator. *Orzurile și finețele, subțiate ca niște panglici, șerpuiau, se strecurau printre arinii tăbăriți în văi și printre fagii stăpînitori pe culmi.* GALACTION, O. I 37. ◇ (Adverbial) *Glasul se ridica stăpînitor peste vuietul mulțimii.* REBREANU, R. II 251.

STĂPÎNITÓR[2], -OÁRE, *stăpînitori, -oare,* s. m. și f. (Astăzi rar) **1.** Persoană care guvernează (o țară, un popor); domnitor, conducător. *Suveranul meu urmează a socoti legătura de bună prietinie cu marele padișah drept cea mai prețioasă dintre legăturile sale cu stăpînitorii popoarelor lumii.* SADOVEANU, Z. C. 278. *Stăpînitorul ce varsă în războaie păraie de sînge pentru ambiție.* NEGRUZZI, S. I 31. *Lupul cu toată prostia, Cîrmuia împărăția Și, ca un stăpînitor, Unora le da avere, Altora, pe o părere, Le*

lua chiar starea lor. ALEXANDRESCU, P. 69. ✧ (Metaforic) *Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape, Dimpreună cu al lunei disc, stăpînitor de ape.* EMINESCU, O. I 154.

2. Proprietar, posesor, stăpîn. *Nu sînt eu stăpînitorul părăsitelor palate, Al pădurilor deşarte, al puhoaielor umflate?* EFTIMIU, Î. 51.

STĂREŢÍ, *stăreţesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A conduce o mănăstire în calitate de stareţ. *Cîţi ani sînt de cînd un Paisie stărețea... peste norodul acestei mănăstiri.* GALACTION, O. I 221.

STĂREŢÍE, *stăreţii,* s. f. **1.** Funcţia, demnitatea de stareţ; timpul cît se exercită această funcţie.

2. Locuinţa sau cancelaria stareţului unei mănăstiri. *O singură dată prin faţa celor două fete trecu... un ţăran trimis cu cine ştie ce treabă la stăreţie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 236, 2/5. *Sui treptele la stăreţie şi mai aşteptă o vreme într-o odaie înaltă, cu canapele, mese şi alese podoabe.* SADOVEANU, B. 71. *După ce se gătiră şi cei doi, plecară cu toţii spre stăreţie.* STĂNOIU, C. I. 93.

STĂRFOCÍ, *stărfocesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A strivi. *Cum o vede, se şi repede cu piciorul pe ea d-o stărfoceşte.* ŞEZ. XX 12.

STĂRICÍCĂ s. f. Diminutiv al lui stare (3); avere modestă. *Să fie el teafăr, ar munci alăturea cu mine... şi, de mi-am pierdut stăricica, m-ar fi ajutat el.* CONTEMPORANUL, V 388. *Are stăricică bună tată-său.* ALECSANDRI, T. I 34. *Baba avea oleacă de stăricică, căci îi rămăsese de la moşneag toată gospodăria.* ŞEZ. I 52.

STĂROSTÍ, *stărostesc,* vb. IV. Intranz. (Popular) A cere de la părinţi mîna fetei în numele unui fecior; a peţi; p. ext. a rosti oraţiile la nuntă. *Iar cînd alaiul s-a oprit Şi Paltin-crai a stărostit, A prins să sune sunet viu De treasc şi trîmbiţi şi de chiu.* COŞBUC, P. I 56. ✦ Tranz. A servi cuiva drept staroste. *Feciorul... se ţine grapă de mine să-l stărostesc.* La TDRG.

STĂROSTÍE, *stărostii,* s. f. **1.** (Învechit şi arhaizant) Dregătorie sau demnitate de staroste (1); conducere, şefie (a unei corporaţii, a unei bresle). *În trei ani l-a întrecut pe staroste şi a luat el stărostia lăutarilor de la curte.* GALACTION, O. I 68.

2. (Popular) Peţire, peţit. ✧ Expr. **A merge în stărostie** = a merge în peţit, ca peţitor.

STĂROSTÍT s. n. Faptul de a stărosti.

STĂROSTOÁIE, *stărostoaie,* s. f. (Popular) Femeie care stărosteşte. *Toma a pus-o stărostoaie.* CONTEMPORANUL, VI 483.

STĂRPICIÚNE s. f. v. **stîrpiciune.**

STĂRUÍ, *stărui,* vb. IV. Intranz. **1.** A depune pe lîngă cineva insistenţe, a cere (ceva) în mod insistent, a ruga mult (pe cineva să facă ceva); a insista. *Tînărul stăruia să-i scoată mantoul.* REBREANU, R. I 184. *Văzînd că părinţii ei stăruiesc foarte mult... s-a învoit şi ea.* SBIERA, P. 139. *Stăpînul stărui ca să afle pricina acestei neaşteptate hotăriri.* ODOBESCU, S. III 45. ✧ (Urmat de determinări introduse prin diferite prepoziţii şi arătînd persoana pe lîngă care se insistă) *După convorbirea de ieri cu boierul Miron s-au mai sfătuit şi s-au înţeles să nu se dea bătuţi, ci să stăruie şi la cuconiţa de la Bucureşti.* REBREANU, R. I 170. *A stăruit el pe lîngă mama de a tăiat găina.* ISPIRESCU, L. 274.

2. A rămîne neclintit, a persevera, a persista (într-un sentiment, într-o părere, o hotărîre). *Aveam o iluzie în care stăruiam cu plăcere.* GALACTION, O. I 334. *Cu cît Agripina lua mai mult partea băiatului, cu atît el stăruia mai mult în hotărîrea sa.* La TDRG. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A lucra mult, cu perseverenţă. *Toate aceste se petreceau sub ochii doamnei Smaranda, care, stăruind toată ziua la furcă şi la război... trecea toate cu vederea.* ODOBESCU, S. I 86.

3. A se menţine în locul unde se află; a dăinui, a persista. *Pe şleaurile cîmpului, noroiul încă mai stăruie, viscos şi negru, uscat pe alocurea într-o bolovănire crudă.* MIHALE, O. 308. *Vorbesc despre năcazurile din iarna care stăruia încă şi-n lumina primăverii.* SADOVEANU, P. S. 10.

— Prez. ind. şi: *stăruiesc* (SADOVEANU, E. 106, CREANGĂ, P. 191).

STĂRUIÁLĂ, *stăruieli,* s. f. (Învechit) Stăruinţă. *Multă stăruială, îngrijiri şi îndoiele, Privigheri, oftări şi lacrimi, plînsuri, rugi şi ostenele.* CONACHI, P. 81.

STĂRUÍNŢĂ, *stăruinţe,* s. f. **1.** Faptul de a stărui, cerere repetată, asiduă, rugăminte insistentă; insistenţă. *V-aţi învăţat să umblaţi numai cu cerşitul! strigă Miron Iuga, enervat puţin de stăruinţa ţăranilor.* REBREANU, R. I 144. *După stăruinţa tuturor, îşi spuse toată istoria.* ISPIRESCU, L. 312. *Cei doi nu prea voiau să primească, dar după multă stăruinţă, din partea celui al treilea, au primit.* CREANGĂ, A. 144. ✧ Loc. adv. **Cu stăruinţă** = cu insistenţă, în mod insistent. *Boierul privea cu stăruinţă şi cu luare-aminte spre Tudor.* SADOVEANU, O. VII 49. *I-a repetat mereu însă, cu stăruinţă, că nu are nevoie de nimic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 169. *Tînărul gospodar ne ruga cu stăruinţă să poftim înăuntru.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

2. Perseverenţă, persistenţă; statornicie, fermitate. *Stăruinţa lui de a împlini ceea ce îşi punea în gînd... îi plăcea.* REBREANU, I. 108. *Cine caută cu amănuntul şi cu stăruinţă trebuie să găsească şi gîndul să şi-l izbîndească.* ISPIRESCU, L. 214. ✦ Silinţă, străduinţă, osteneală. *D. Bogdan vorbea cu ironie despre stăruinţele mele de a desluşi chestia influenţei mediului asupra artistului.* GHEREA, ST. CR. II 16.

— Pl. şi: *stăruinţi* (C. PETRESCU, A. R. 35).

STĂRUÍRE s. f. (Învechit) Stăruinţă, persistenţă, perseverenţă. *Ploaia izbeşte cu o întărîtată stăruire în pereţii şi în ferestrele casei.* ODOBESCU, S. I 153.

STĂRUITÓR, -OÁRE, *stăruitori, -oare,* adj. **1.** Care stăruie, care insistă; insistent. (Adverbial) *Culai şi-a aţintit stăruitor ochii asupra femeii.* SADOVEANU, N. F. 118. *Eu caut în natură pretutindeni Ideile, Adînc şi răbdător Deci le pîndesc prelung, stăruitor.* CAMIL PETRESCU, V. 9.

2. Perseverent, neclintit, ferm, tenace. *Unde-aş mai găsi un al doilea amic atît de devotat ca tine şi mai ales atît de stăruitor în dovezile de amiciţie.* C. PETRESCU, A. R. 29. *Cînd cineva va avea stăruitoare silinţă şi răbdare, poate săvîrşi toate acele lucruri ce le socoteşte neputincioase.* DRĂGHICI, R. 87. ✦ Persistent. (Poetic) *O singură stea mai lucea, stăruitoare, departe peste acoperişuri.* ANGHEL, PR. 7.

STĂTĂTÓR, -OÁRE, *stătători, -oare,* adj. **1.** Care stă pe loc, care nu se mişcă; nemişcat, fix. *Cîte stele sînt pe cer Pînă-n ziuă toate pier, Numai două-s stătătoare Pîn' la răsărit de soare.* ALECSANDRI, P. II 190. *Am trecut prin Kemene, unde să trece gîrla Zam pe pod stătător, frumos şi temeinic.* GOLESCU, Î. 173. ✧ *Apă stătătoare* v. apă (I 2). *Piatră stătătoare* (şi substantivat, f.) = piatra de dedesubt, fixă, din sistemul celor două pietre ale morii.

2. (Învechit, despre oameni, în opoziţie cu nomad) Cu locuinţă statornică într-un loc; stabil. *Mulţi au murit de inimă rea, văzîndu-se deveniţi stătători, dar cei cari au rămas muncesc pămînt.* GHICA, S. XIII.

3. (În expr.) **De sine stătător** = care poate exista şi se poate menţine prin propriile sale puteri sau însuşiri, care nu depinde de nimeni; independent. *Scenele şi actele rămase vor fi de sine stătătoare.* CARAGIALE, O. III 220.

STĂTULÉȚ, *stătulețe,* s. n. Diminutiv al lui s t a t[1] (1); țărișoară. *Fondul social al piesei reflectă situația Germaniei din sec. al XVIII-lea, fărîmițată în sute de stătulețe.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 4/4.

STĂTÚT, -Ă, *stătuți, -te,* adj. 1. (Despre apă, aer) Care a stat prea mult într-un loc fără a fi primenit; viciat, stricat. *Un fluviu se revărsa, rupînd lunci negre, dîmburi, repezind la vale ape stătute, fără o zare în ele.* CAMILAR, N. I 267. *Mă privea cu ochi buni, verzi ca apele stătute.* SADOVEANU, O. VIII 172. *E cald, un aer stătut și îmbîcsit.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ (Despre alimente) Care a început să se altereze; vechi.

2. (Despre oameni) Înaintat în vîrstă; bătrîn. *După ce avea acum și moară, să gîndește să să însoare, că era holtei cam stătut.* RETEGANUL, P. IV 29. *Era odată un flăcău stătut, pe care-l chema Stan.* CREANGĂ, P. 139. *Dar acum sînt om stătut, Și pățit și priceput, Și văd bine că-i dat mie Ca să mor în haiducie.* ALECSANDRI, P. P. 254. ✧ F i g. *Merii stătuți din mijlocul grădinii.* CONTEMPORANUL, VII 482.

3. (Învechit, de obicei urmat de determinări cauzale introduse prin prep. «de») Obosit din cale-afară; rupt de oboseală. *Parcă-s eu de vină dacă-s caii stătuți de drum.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. *Sudori de sînge curgea de pe fețele romînilor, atît muncise în cursul zilei și atît erau de stătuți de osteneală seara.* ISPIRESCU, M. V. 26.

STĂVÁR, *stăvari,* s. m. Îngrijitor, păzitor de cai la pășune. *Petru plecă deci pe calea arătată de șearpe, și nu mult merse pînă ce să și-ntîlni cu stăvarul.* RETEGANUL, P. II 42.

— Variantă: **stevár** (ALECSANDRI, P. P. 314) s. m.

STĂVÍ, *stăvesc,* vb. IV. R e f l. (Învechit și popular, mai ales în construcții negative) 1. A se statornici, a se așeza, a se stabili. *Era așa de stricătoare bala de fiară, încît turmele de oi nu se mai stăveau prin preajmă de răul lui.* ISPIRESCU, U. 30. *Cotoșmanul era un pisic cuminte. Șoarecii nu se mai stăveau prin casa aceea.* id. L. 285. ✦ A avea ființă, a exista; (despre persoane) a fi în viață, a trăi. *Se spune că odată... caprele zburau prin pomi și mîncau toți pomii. Nu se mai stăveau frunzișoare și verdeață prin pomi.* I. CR. III 275. ✧ I n t r a n z. *Pe cine lovea, Nu mai stăvea.* PĂSCULESCU, L. P. 215.

2. A se alege cu ceva, a putea avea ceva. *Pe Cuejdi precum pe Bistricioară, Nici într-o primăvară Nu se stăvesc cu moară.* DONICI, F. 48.

STĂVILÁR, *stăvilare,* s. n. 1. Construcție asemănătoare cu un baraj, care permite ridicarea nivelului apei în amonte de ea, cu ajutorul stavilelor. V. e c l u z ă. *Au construit acolo, la mare înălțime, diguri și stăvilare, iar apa Lotrului e păstrată... în lacuri artificiale.* BOGZA, C. O. 372. ✧ F i g. *S-arunc a patimilor valuri Din șubredele stăvilare.* VLAHUȚĂ, P. 42.

2. Partea mobilă a stăvilarului (1), acționată manual sau mecanic; stavilă. *O moară cu stăvilarele lăsate, cu lăptocul umflat de apă, tace și așteaptă parcă.* SADOVEANU, O. VII 192. *Atunci cînd Călifar ridica stăvilarul și slobozea pe scoc cimpoiul apei, apa fluiera cum fluieră un șarpe încolțit de flăcări.* GALACTION, O. I 44. *Morarul... ridică stăvilarul, căci venise la măcinat un bătrîn cu porumb.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Lăsînd morarul stăvilarele, ca să i se adune apă, din sus de moară apa era totdeauna ridicată.* SLAVICI, V. P. 36. ✦ (Rar) Iaz format de apa zăgăzuită. *Rostogolit de un vîrtej în adîncul haotic al stăvilarului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 21.

3. F i g. Obstacol, piedică; împotrivire. *Se simțea cu atît mai dîrz și mai hotărît, cu cît stăvilare mai tari i se ridicau împotrivă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 146.

4. Întăritură de protecție făcută în preajma unui pod. *Riul sporit de șivoaie... sălbatec curgînd potopește și rupe zăgazuri, Nici nu mai pot să-l împiedece-a podului tari stăvilare.* MURNU, I. 89.

STĂVILÍ, *stăvilesc,* vb. IV. T r a n z. 1. A pune stavilă cursului unei ape; a zăgăzui. *Dacă ploua, Bujor își aducea aminte de iazul de la țarina Bouarului și se întreba dacă este stăvilit ori nu.* SLAVICI, N. I 53.

2. F i g. A opri, a împiedica, a face să înceteze (ceva). *Străduindu-se să-și stăvilească enervarea, explică...* GALAN, B. I 8. *Află furtuna ce îl amenința și începu a se pregăti în grabă a o stăvili cu toată puterea ambelor țări ce stăpînea.* BĂLCESCU, O. II 278.

STĂVILÍRE, *stăviliri,* s. f. Acțiunea de a s t ă v i l i și rezultatul ei; oprire.

STEA, *stele,* s. f. I. 1. Corp ceresc care luminează prin emisiune proprie, fiind alcătuit dintr-o masă care are o temperatură foarte înaltă; (sens curent) orice corp ceresc (cu excepția lunii) care strălucește noaptea pe bolta cerească. *Stele mari ardeau sus: păreau niște crini de aur pe o apă albastră.* SADOVEANU, O. III 157. *Printre crengi scînteie stele, Farmec dînd cărării strîmte.* EMINESCU, O. I 209. *Ceriu-i mare, stele-s multe, Și mai mari și mai mărunte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100. ✧ (În metafore și comparații) *Din covorul închis al foilor, florile de apă răsăreau ca niște stele de argint.* SANDU-ALDEA, U. P. 105. *Șterge-ți ochii, blondă Martă... ochii-ți negri... două stele, Mari, profunzi ca vecinicia și ca sufletu-ți senin.* EMINESCU, O. IV 37. ✧ *Steaua polară* v. p o l a r. *Steaua dimineții* = luceafărul de dimineață. *Nu se mai văd ceasurile la foișorul de foc; lumina de-ndărătul cadranului s-a stins; dar mai sus de foișor arde clipind în cadență steaua dimineții — se face ziuă.* CARAGIALE, O. II 16. *Steaua ciobanului* v. c i o b a n. *Stea cu coadă* = cometă. *Multe buburuze sînt pe boltă. Toate numai aur și argint!... Însă dintr-un haos lăturalnic Iese... Cu-un surîs pe buze cam șăgalnic, Și mișcînd, încet, o stea cu coadă.* BENIUC, V. 66. *Stea comată* v. c o m a t. *Stea căzătoare* v. c ă z ă t o r. ✧ E x p r. **Cîte-n lună și-n stele** v. l u n ă. **A vedea stele verzi,** se spune cînd cineva primește o lovitură puternică. *Tata uita să-și plece capul cînd intra, astfel că se izbea de pragul de sus, de vedea stele verzi.* PAS, Z. I 42. ✦ (Determinat prin «roșie») Simbol al revoluției proletare, al socialismului. *Am vrut să-ți spun că au cîntat cocoșii: Că s-au ivit pe ceruri semne roșii. Și-n noapte steaua roșie răsare, Deasupra, peste lumi, peste popoare.* TULBURE, V. R. 15. *Soarele negru în ocean se stingea Și peste China, Dinspre Mongolia se ridica Stea roșie crescînd lumina.* BOUREANU, S. P. 10. ✦ (În e x p r.) *Stea călăuzitoare* = idee, concepție de bază, care îndrumă o acțiune, care dă direcția într-o activitate oarecare. *Legătura indisolubilă între teorie și practică constituie steaua călăuzitoare a marxism-leninismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 11/2. ✦ (În legătură cu superstiția că viața oamenilor este influențată de stele) *Hyperion, ce din genuni Răsai... Tu vrei un om să te socoți, Cu ei să te asameni?... Ei doar-au stele cu noroc Și prigoniri de soarte, Noi nu avem nici timp, nici loc, Și nu cunoaștem moarte.* EMINESCU, O. I 177. ✧ E x p r. **A crede în steaua sa** = a crede că îi va merge bine; a fi optimist. **A-i apune** (cuiva) **steaua** v. a p u n e. **A se naște sub o stea norocoasă** (sau **rea**) = a avea (sau a nu avea) noroc. *Muncească-se cît o vrea Cel născut supt steaua rea, În zadar se va sili Ce-o dori a dobîndi.* VĂCĂRESCU, P. 403. (Exprimînd o amenințare sau un sentiment de compătimire) **Vai de steaua mea** (sau **a ta, a lui** etc.) = vai de mine (sau de tine, de el etc.), vai de capul meu (sau al tău etc.). *Să se cumințească... Să iasă la muncă așa cum e datina și legea. Altfel or s-o pață, vai de steaua lor!* SADOVEANU, M. C. 199. *De te-a împinge păcatul să mai vii o dată, vai de steaua ta are să fie.* CREANGĂ, P. 195. **A citi în** (sau **la**) **stele**

v. c i t i. ✦ Epitet dat femeii iubite. *Iubita mea, stea blîndă, pierdută-n depărtări, Tu mă abaţi din calea pustiilor cărări.* PĂUN-PINCIO, P. 82. *Tu, care eşti pierdută în neagra vecinicie, Stea dulce şi iubită a sufletului meu!* ALECSANDRI, P. A. 62.

2. F i g. (Astăzi rar) Artistă celebră (de cinematograf, de teatru); vedetă. *În scurt timp Evantia fu proclamată steaua localului de noapte.* BART, E. 359.

II. 1. Obiect, desen avînd o formă asemănătoare cu aceea prin care reprezentăm, în mod convenţional, aştrii (cu excepţia soarelui şi a lunii):

a) obiect confecţionat din lemn, din carton etc. şi împodobit în diferite feluri, cu care umblă copiii la colindat, de crăciun. *Cîţiva copii mai săraci Au izbutit să-nfiripe o stea de hîrtie.* BENIUC, V. 39. *Cine primeşte Steaua frumoasă Şi lumi oasă, Cu colţuri multe Şi mărunte?* TEODORESCU, P. P. 100. ✧ *Cîntec de stea* = colindă. ✧ E x p r. **A umbla cu steaua** = a colinda;

b) (în e x p r.) *Steaua Republicii* = numele unei decoraţii din Republica Populară Romînă;

c) (Tehn.; în e x p r.) *steaua roţii* = partea unei roţi, dintre bandaj şi fus;

d) (Tipogr.) asterisc, steluţă;

e) pată albă pe fruntea unui cal. (Poetic) *Iată-o pasăre măiastră prinsă-n luptă c-un balaur; Iată cerbi cu stele-n frunte care trec pe punţi de aur.* ALECSANDRI, P. A. 115. ✧ E x p r. (Despre oameni) **A fi cu stea (rar cu steaua) în frunte** = a fi (sau a se crede) mai grozav, mai deosebit decît alţii. *Nu căuta că-s mic, dar trebile care ţi le-oi face eu nu le-a face altul, macar să fie cu stea în frunte.* CREANGĂ, P. 152. *Nu spera cînd vezi mişeii La izbîndă făcînd punte, Te-or întrece nătărăii, De ai fi cu stea în frunte.* EMINESCU, O. I 196. *Cuconaşii din Ieş nici nu catadicsesc să se uite la bietele copile, parcă ei sînt cu steaua în frunte.* ALECSANDRI, T. I 137.

2. (Rar) Picătură de grăsime care pluteşte pe supa sau pe laptele fierbinte; ochi. *Masa începu a să aşterne... Era zupă grasă cu stele, care parcă sclipeau.* RETEGANUL, P. I 63.

III. Compuse: **steaua-pămîntului** = ciupercă de pămînt, de culoare brună, în forma unei sfere înconjurate la bază de mai multe fîşii dispuse radiar *(Geaster hygrometricus)*; **stea-de-mare** = animal cu corpul alcătuit dintr-un disc central, de la care pornesc cinci braţe în direcţie radiară; trăieşte aproape în toate mările de pe glob şi se hrăneşte cu moluşte, viermi şi crustacee; asterie. *Copii, coborînd în cîrduri, îi întreabă din depărtare dacă au prins raci, crabi şi stele-de-mare.* DELAVRANCEA, S. 65.

STEAG, *steaguri,* s. n. **1.** Bucată de pînză (de mătase, de stofă etc.) cu una sau cu mai multe culori, de obicei prevăzută cu o stemă sau cu o emblemă şi care, prinsă de o prăjină, serveşte drept semn distinctiv şi simbolic al unei ţări, al unei organizaţii de masă etc.; drapel, stindard. *Înălţate în vînt, trei steaguri îşi fluturau prelung pînzele roşii şi tricolore.* MIHALE, O. 465. *Al Moldovei steag de fală filfîie falnic în cer.* ALECSANDRI, P. A. 45. *Soarele în unde, în raze aurite, Lumina îşi răsfrînse pe steagul tricolor.* ALEXANDRESCU, M. 29. ✧ (În comparaţii, simbolizînd fala, măreţia) *Am un bade ca ş-un steag, Ce pîn' la suflet mi-i drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 52. ✧ *Steagul roşu (al socialismului* sau *al internaţionalismului proletar)* = steag care simbolizează lupta revoluţionară a proletariatului, sîngele vărsat pentru victoria socialismului. *Lumina-n valuri peste noi se lasă, Ca marea se deschide viaţa larg, În luptă-naintează-ntreaga clasă, Ca vasul cu steag roşu la catarg.* BENIUC, V. 133. *Steag roşu (de producţie)* = fanion mic, roşu, dat ca semn distinctiv unei persoane sau unui colectiv care s-a evidenţiat în muncă (mai ales cu prilejul întrecerilor socialiste). *La înmînarea steagului roşu de producţie, întregul colectiv s-a angajat să lupte cu toate forţele pentru traducerea în viaţă a programului de măsuri economice adoptat de partid şi guvern.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2753. (La căile ferate) *Steag roşu* = steguleţ, fanion de culoare roşie, cu care se dă semnalul de oprire a unui tren. *Curtea a rămas iarăşi goală de oameni. În fund tot se agită un steag roşu, o locomotivă se sîcîie de colo-colo.* SAHIA, N. 31. *Steag domnesc* = steagul unei case domnitoare. *La ceremoniile cele mari... unul din copii purta steagul domnesc, care era de mătase roşie.* BĂLCESCU, O. I 18. (Ist.; în perioada suzeranităţii turceşti) *Steag de domnie* = baston terminat cu un glob de argint şi cu o semilună, dat de către sultan domnitorilor din Moldova şi Muntenia, ca semn al domniei. (În tradiţiile populare) *Steag de mire* = obiect asemănător cu un steag, făcut din năframe de mătase şi împodobit cu panglici şi spice de grîu, pe care îl poartă călăreţul în fruntea alaiului, mergînd să aducă mireasa. ✧ E x p r. **A duce steagul** = a avea comanda, a fi în fruntea unei acţiuni. **A coborî steagul** = a renunţa la luptă, a se da învins. **A ţine sus** (sau **a înălţa) steagul...** = a înfrunta cu bărbăţie greutăţile luptei; a lupta cu dîrzenie pentru o cauză, a susţine dîrz o cauză. **A ridica** (sau **a scoate) steag alb** = a cere pace, a se preda.

2. F i g. (Uneori determinat prin «de luptă») Doctrină, concepţie, idee care antrenează o colectivitate într-o acţiune de amploare; cauză în numele căreia luptă un grup social. *Marxism-leninismul a devenit steagul de luptă a celor mai largi mase populare din întreaga lume.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2766.

3. (Învechit şi arhaizant) Unitate militară mai mică, avînd un drapel propriu; ceată, trupă de oameni înarmaţi. V. b a i r a c. *Steagurile de răzăşi se aflau bulucite toate în preajma domniei.* SADOVEANU, F. J. 739. *Risipite se-mprăştie a duşmanilor şiraguri, Şi, gonind biruitoare, tot veneau a ţării steaguri, Ca potop ce prăpădeşte, ca o mare turburată.* EMINESCU, O. I 148. *O mulţime de tatari şi vro cinci steaguri de moldoveni.* NEGRUZZI, S. I 170. *Două steaguri din pedestrimea domnului Moldaviei... se răpeziră pe acest pod.* BĂLCESCU, O. II 127.

STEĂJĂR, *steajăre,* s. n. (Popular) Par înfipt în mijlocul ariei de treier, de care sînt legaţi caii şi în jurul căruia se înfăşoară funia în timpul treieratului. V. p o c i u m b. *Dacă din anul trecut nu se mai află parul... sau steajărul în mijlocul ariei, se pune la loc, bă.tîndu-se mai afund.* PAMFILE, A. R. 201. *Cînd zvîrle plugarul cu lopata în sus bucatele... strînse la steajăr, zvîrle şi boabe şi pleavă.* SANDU-ALDEA, la CADE. *În bătătură ieşea, Steajăr acolo bătea.* MAT. FOLK. 48.

— Variantă: **steájer** (TEODORESCU, P. P. 610) s. n.

STEÁJER s. n. v. **steajăr.**

STEÁMĂ s. f. v. **stemă.**

STEAN s. n. v. **stană.**

STEAP s. m. v. **ştеap.**

STEÁRIC adj. m. (În e x p r.) *Acid stearic* = acid solid care se găseşte combinat cu glicerină în grăsimile animale şi vegetale şi care se întrebuinţează la fabricarea lumînărilor.

— Pronunţat: *ste-a-.*

STEARÍNĂ s. f. **1.** Substanţă constînd dintr-un amestec de acid stearic cu acid palmitic, obţinută din unele grăsimi solide şi întrebuinţată la fabricarea lumînărilor. *Deschise caietul de versuri... ale cărui scoarţe vinete, pătate de stearină, îi aduceau aminte nopţi de neodihnă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 75.

2. Ester al acidului stearic, care intră în componenţa grăsimilor animale şi vegetale.

STEATÍT s. n. Varietate de talc, de culoare albă-verzuie, cu diferite întrebuinţări în industrie; silicat de magneziu.
— Pronunţat: *ste-a-*.

STEATÓZĂ s. f. Degenerarea unui ţesut provocată de invadarea lui de către granulele grase.
— Pronunţat: *ste-a-*.

STEÁVĂ s. f. v. **stavă.**

STEÁZĂ, *steze,* s. f. Piuă **(1).**

STÉBLĂ, *steble,* s. f. Tulpină, lujer. *Dinaintea cerdacului stăreţiei se mai înşirau cîteva cîrciumărese cu stebla înaltă şi florile ruginii.* SADOVEANU, P. M. 58. *În locul unde căzură aceste scîntei, răsări îndată 'două steble de busuioc.* ISPIRESCU, L. 65. *Rupeţi fir De calomfir Şi-o steblă de busuioc.* TEODORESCU, P. P. 16. ✦ Mănunchi; smoc. *Popa... cu o cruce în mînă şi cu o steblă de busuioc într-alta, umblă cu botezul, din casă în casă.* STANCU, D. 32. *Dar Ioviţă ce făcea? O steblă de flori cerea.* PĂSCULESCU, L. P. 262. *Îşi vedea ibovnica Cum o bătea maică-sa... Cu steblă de busuioc Peste subţirel mijloc.* TEODORESCU, P. P. 321.
— Variantă: **stémblă** (ŞEZ. II 95) s. f.

STEBLÚŢĂ, *stebluţe,* s. f. Diminutiv al lui s t e b l ă. *Am semănat busuioc... Ş-atunci să ai tu drăguţă Cînd l-oi face tot stebluţă Şi ţi l-oi da în mînuţă.* SEVASTOS, C. 74.

STÉCLĂ s. f. v. **sticlă.**

STECLÍ vb. IV v. **sticli.**

STECLÍT, -Ă adj. v. **sticlit.**

STECLUÍT, -Ă adj. v. **sticluit.**

STECLÚŢĂ s. f. v. **sticluţă.**

STEGÁR, *stegari,* s. m. **1.** Purtătorul steagului unei unităţi militare; portdrapel. ✦ (Învechit) Slujbaş poliţienesc. *Aşteaptă aci pînă te-oi chema eu, şi atunci să intri în odaie cu doi stegari.* GHICA, S. 9.

2. (Regional) Cel care poartă steagul: **a)** la nuntă. *Între funcţionarii de genul bărbătesc ai unei nunţi mai sînt de a se înşira încă şi purtătorii de... steaguri, carii în Transilvania se numesc stegari.* MARIAN, NU. 227; **b)** la jocul căluşarilor. *Unul... poartă steagul şi se numeşte stegar.* PAMFILE, S. V. 62.

3. F i g. Cel care se află în rîndul întîi, în fruntea luptătorilor pentru o cauză; p. e x t. îndrumător, conducător. *Şi-acum, ca şi-n anii de grele restrişti, Duc steagul vieţii stegari comunişti.* FRUNZĂ, Z. 21.

STEGĂRÉL, *stegărele,* s. n. (Popular, rar) Steguleţ. *Iar în nouă vădurele Sînt cam nouă corăbiele Şi stegari cu stegărele.* TEODORESCU, P. P. 52.

STEGÍŞ, *stegişi,* s. m. (Regional) Stegar **(2).** *Capătă... stegişul şi lăutarii separat cîte o pogace.* MARIAN, NU. 663.

STEGULÉŢ, *steguleţe,* s. n. Diminutiv al lui s t e a g **(I 1);** steag mic întrebuinţat mai ales la pavoazări şi la ceremonii. *Pe pereţii încăperii erau rînduite frumos tablouri, lozinci şi steguleţe.* MIHALE, O. 225. *Gara, îmbrăcată cu tot felul de steguleţe, ghirlănzi de lăstăriş... părea o sorcovă mare.* POPA, V. 209. *După aceştia veneau toţi copiii din casă învăscuţi leşeşte, purtînd sulige lungi şi steguleţe cu prapore de mătase.* BĂLCESCU, O. I 18.

STEI, *steiuri,* s. n. (Uneori determinat prin «de stîncă», «de piatră») Colţ de stîncă, stîncă ascuţită. *Colo sus, la Toroioagă, Numai piatră şi zănoagă Şi steiuri de stîncă seacă...* DEŞLIU, M. 5. *Să fi căzut?... Cătălin?... El, care sărea din stei în stei, care urca muchia ca o capră sălbatică?* DELAVRANCEA, O. II 120. *Mai cătă-rîndu-se din stei în stei, mai de-abuşele... se urcă deasupra muntelui.* ISPIRESCU, L. 195. ✧ F i g. *Prea-nţeleptul de trei zile, în extazul lui... Era stei de nemişcare şi cu ochii în pămînt.* MACEDONSKI, O. I 100. ✦ Fîşie de pămînt pietros. *Tatăl tău cu plugul ară steiul, zgîrie pămîntul lui puţin.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 167-168, 9/1 ✦ (Rar) Bucată, bolovan mare de piatră, de sare etc. [Faţa lacului] *sta linsă, limpede, îngheţată, ca un stei de sare străvezie.* GALACTION, O. I 44. [Aias] *Scutul lui Ector a spart cu steiul cît piatra de moară.* MURNU, I. 143.
— Pl. şi: (m.) *stei* (ISPIRESCU, M. V. 47).

STEIŞOÁRĂ s. f. v. **stelişoară.**

STEJÁR, *stejari,* s. m. **1.** Arbore mare şi rămuros, cu lemn tare, cu frunze adînc crestate, formînd lobi dispuşi regulat; creşte în regiunea şesurilor şi a dealurilor *(Quercus sessiliflora). Un stejar uriaş întinerea pentru a suta oară sorbind din pămînt putere, cu nenumăratele-i ramuri vînjoase, îndreptate spre cerul curat.* SADOVEANU, O. VI 430. *Unde şi unde cîte un stejar se ridica din fundul prăpastiei.* GÎRLEANU, L. 29. *Singuri voi, stejari, rămîneţi De visaţi la ochii vineţi, Ce lucră pentru mine Vara-n-treagă.* EMINESCU, O. I 122. ✧ F i g. *Fii stejar, să creşti în laturi, Nu înalt şi slab, un plop.* COŞBUC, P. I 156. *Arald încremenise pe calu-i, un stejar!* EMINESCU, O. I 98.

2. Lemn de stejar **(1).** *Urcă în goană pe scara de stejar.* REBREANU, R. II 202. *De pe pereţii-ngălbeniţi Se dezlipeşte-n pături varul Şi pragului îmbătrînit Începe-a-i putrezi stejarul.* GOGA, P. 19. *O sală a castelului din Suceava îmbrăcată în stejar vechi.* DELAVRANCEA, O. II 230.
— Pl. şi: *stejeri* (SBIERA, P. 192).

STEJĂRÁŞ, *stejăraşi,* s. m. Stejărel. (Atestat în forma *stejeraş*) *Frunză verde stejeraş, Oi, săracul fieraş Cum se joacă-n gălbinaşi.* SEVASTOS, N. 300.
— Variantă: **stejeráş** s. m.

STEJĂRÉL, *stejărei,* s. m. Diminutiv al lui s t e j a r. **1.** v. s t e j a r **(1).** *Foiuleană stejărel, Cît eram mai tinerel... Care puică mă videa Tot prin casă mă poftea.* ŞEZ. I 143.

2. v. s t e j a r **(2).** (Atestat în forma *ştejărel*) *Să-mi daţi pe murgul din grajd... Cu o şa de ştejărel.* PĂSCULESCU, L. P. 55.
— Variante: **stăjerél** (MARIAN, Î. 576), **stejerél** (MARIAN, O. I 404, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 199), **ştejărél** s. m.

STEJĂRÍŞ, *stejărişuri,* s. n. (Cu sens colectiv) Pădurice sau desiş de stejari. *Hrişa lăsă caii deoparte, tovarăşii deoparte, şi, prin stejăriş, coborî la pîrău.* SADOVEANU, O. VII 37. *Omul îşi îndreaptă pasul către desul stejăriş, Unde umbra cu lumina se alungă sub frunziş.* ALECSANDRI, P. A. 122.
— Variantă: **stejer ş** (IOSIF, V. 84) s. n.

STEJĂRÍŞTE s. f. (Popular) Stejăriş. *Popa Onofrei s-a îmbrăcat şi el în hainele lui Gloanţă de porcar şi păzeşte în locul lui turma de porci în stejărişte.* La TDRG.

STEJERÁŞ s. m. v. **stejăraş.**

STEJERÉL s. m. v. **stejărel.**

STEJERÍŞ s. n. v. **stejăriş.**

STELÁJ, *stelaje,* s. n. (Regional) Mobilă formată din rafturi suprapuse pe care se pot aşeza cărţi (v. e t a j e r ă), vase de bucătărie sau alte obiecte.

STELÁR[1], *stelari,* s. m. Colindător cu steaua, copil care umblă cu steaua. *În hămăitul întărîtat al unui cîne, pătrunseră într-o ogradă. Vasile apăra steaua cu băţul,— şi clopoţelul sună sfios la ferestre... — Primiţi stelari, întrebă Vasile?* SADOVEANU, O. VII 343.

STELÁR[2]**, -Ă,** *stelari, -e,* adj. **1.** Al stelelor, de stele. *Oraşul era scăldat în lumină ireală, lumină stelară.*

C. PETRESCU, Î. II 119. ◇ *Astronomie stelară* = ramură a astronomiei care se ocupă cu studiul stelelor. *Hartă stelară* = hartă care reprezintă constelațiile pe bolta cerească.

2. În formă de stea.

3. (Neobișnuit) Plin de stele; înstelat. *În noaptea naltă Ce s-a lăsat peste natură Se-ntrezăresc prin frunzătură Stelare-adîncuri ce tresaltă.* MACEDONSKI, O. I 54.

STELĂT, -Ă, *stelați, -te,* adj. În formă de stea, ca o stea. *Cîmp zvelt și ape limpezi și pretutindeni iarba Cu dinți tăioși, cu spice și fluturi mari, stelați.* STANCU, C. 15. ◇ *Grapă stelată* v. grapă. ✦ (Geom.; despre poligoane) De formă regulată, avînd și vîrfuri intrînde. *Poligoanele regulate sînt de două feluri: convexe și stelate.*

STÉLĂ, *stele,* s. f. Mic monument format dintr-un singur bloc de piatră și purtînd de obicei inscripții sau sculpturi. *Stelă funerară.* ▭ *Tot din Rusănești este și frumoasa stelă cu doi lei culcați pe frontonul ei.* ODOBESCU, S. II 415.

STELÉSC, -EĂSCĂ, *steleşti,* adj. (Rar) De stea, stelar. *Cometă cu lungi coade, însă cu scurtă minte... De ne vei arde-acuma, să știi că or să nască În locu-ne ființe mai rele decît noi, Ce-n grab or să-ntărîte mînia ta stelească Prin fapte mai cumplite.* ALEXANDRESCU, M. 177.

STELÍ, *stelesc,* vb. IV. Intranz. (În expr.) **A-i steli (cuiva) ochii,** se spune cînd cineva are o amețeală și i se pare că vede stele în fața ochilor. *Craiul... stelindu-i ochii, au căzut din tron jos.* La TDRG.

STELÎN, -Ă, *stelini, -e,* adj. (Rar) De stele. *Noaptea-și pune stema feerică, stelină.* ALECSANDRI, P. A. 163.

STELIȘOÁRĂ, *stelișoare,* s. f. 1. Steluță (I). [Unele bețișoare] *se lasă simple, altele se pun în formă de... stelișoare ale căror raze asemenea se încarcă cu strafide și smochine.* MARIAN, Î. 166.

2. (Bot.) Steliță. *Iată frageda sulcină, stelișoare, blînde nalbe Urmărind pe busuiocul iubitor de șinuri albe.* ALECSANDRI, P. A. 125.

— Variantă: (regional) **steișoáră** (ȘEZ. IX 30) s. f.

STELÍT s. n. Aliaj de cobalt, crom, tungsten și fier, dur și rezistent la căldură și la uzură, din care se fac sau cu care se acoperă anumite instrumente și piese.

STELÍȚĂ, *stelițe,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori albastre și galbene, care crește pe coline aride, prin mărăcinișuri și prin locuri pietroase *(Aster amellus);* ochiul-boului.

STÉLNIC, -Ă, *stelnici, -e,* adj. (Neobișnuit) De stele. *Noaptea vine pe furiș Și cu-o seceră de aur de la lună-mprumutată Face-un stelnic seceriș.* ALECSANDRI, P. III 147.

STÉLNIȚĂ, *stelnițe,* s. f. (Regional) Ploșniță. *Dintre insectele cele mai neplăcute și mai nesuferite este ploșnița... numită... încă și stelnița.* MARIAN, INS. 430.

STELÓI, *steloaie,* s. n. (Rar) Stea mare. *Sus stele, jos stele, Vai de picioarele mele; iar steloiul cel mai mare Rău mă frige la picioare* (Gerul). GOROVEI, C. 172.

STELÓS, -OÁSĂ, *steloși, -oase,* adj. (Învechit) 1. Cu multe stele, plin de stele, înstelat. *Cînd cerul se prevede în valea înflorită, Sau valea înflorită în cerul cel stelos.* BOLINTINEANU, O. 203. *Văzut-am în străinătate rominași... uitîndu-se cu jale, în nopțile steloase, la calea cea cerească pe care strămoșii urmau pe împăratul cel mare.* RUSSO, O. 125.

2. Luminos, scînteietor. *Și-am văzut o stea steloasă Luminoasă Că se lasă L-astă casă.* MARIAN, NU. 842.

STELÚȚĂ, *steluțe,* s. f. I. Diminutiv al lui stea (I 1). *Dincolo de Siret se aprind focuri; steluțele sfioase încep a tremura în mările de sus.* SADOVEANU, O. II 190. *Zări... într-o depărtare licărind o lumină ca o steluță.* ISPIRESCU, L. 395. *Trei fecioare albe, nalte și frumoase... s-au nălțat în ceruri, cîntînd împreună... și ca trei steluțe se pierdură în stele.* ALECSANDRI, P. I 192. ◇ (Poetic) *O, blîndă, mult duioasă și tainică lumină, În veci printre steluțe te cată al meu dor.* ALECSANDRI, P. I 119. ✦ Fig. Nume dat femeii iubite. V. stea (I 1). *N-am altă mîngîiere mai vie pe pămînt Decît să-nalț la tine duioasa mea gîndire, Steluță zîmbitoare dincolo de mormînt!* ALECSANDRI, O. 124. ✦ Fig. Scînteie. *În cenușă nu licărea nici o steluță.* SADOVEANU, O. III 148.

II. 1. Obiect, desen etc. în formă de stea (mică). *Printre florile ce vă trimit veți găsi împrăștiete mai multe floricele albastre cu o steluță galbenă în mijloc.* NEGRUZZI, S. I 103. ✦ Asterisc.

2. (Mai ales la pl.) Pastă făinoasă în formă de stea, care se fierbe în supă.

3. Cusătură în formă de stea.

4. Pată albă pe fruntea unor animale. V. stea (II 1 e). *Iată că-ntr-o dumbrăvioară El zărește-o căprioară, Fiară blîndă de la munte Cu steluță albă-n frunte.* ALECSANDRI, P. II 89. *Mărioara se-ntîlnea C-un străin care venea Pe-un fugar sirep de munte Cu steluță albă-n frunte.* id. O. 105. *Vin oile de la munte Cu steluțe albe-n frunte* (Carul cu nuiele). GOROVEI, C. 46.

5. Fig. Fulg de zăpadă. *Acum trecem prin poiene, acum trecem prin zăvoaie, Crengile-aninate-n cale ning steluțe și se-ndoaie.* ALECSANDRI, O. 169.

III. Plantă erbacee cu flori albe, care crește prin păduri umbroase și umede *(Stellaria nemorum).* ◇ Compus: **steluțe-de-munte** = albumeală. *Caraimanul cu țancuri ascuțite, pe brîiele cărora cresc friguroasele steluțe-de-munte.* VLAHUȚĂ, la CADE.

STÉMĂ, *steme,* s. f. 1. Semn convențional distinctiv, caracteristic și simbolic, al unei țări, al unui oraș etc. sau (în orînduirile sociale bazate pe exploatare) al unei familii nobile sau al unei dinastii; emblemă, blazon. *Stema Republicii Populare Romîne.* ▭ *Castelul în ruine domnește peste vale... și stema ce-pe-oricine să-nfrunte cuteza, Mîncată e de vînturi, de soare și de apă.* MACEDONSKI, O. I 23. ✦ Fig. Caracteristică, specific. *Din acele felurite colecțiuni, purtînd fiecare stema unei naționalități, nu e de tăgăduit că și literile și istoria s-au înavuțit.* ODOBESCU, S. I 181.

2. (Învechit) Coroană, diademă. *Din fundul lumii... Venit-au roiuri de-mpărați Cu stemă-n frunte.* COȘBUC, P. I 55. *Împăratul își scoase stema din cap și o puse în capul fiului său.* ISPIRESCU, L. 312. *Pe fruntea sa... Purtînd nu stema regească Ci marama țărănească.* ALECSANDRI, P. III 593. ◇ Fig. *Noaptea-și pune stema feerică, stelină.* ALECSANDRI, P. A. 163. ◇ Expr. **A fi cu stemă în frunte** = a fi cu stea în frunte, v. stea. *Inima, bat-o pustia: să fii și cu stemă-n frunte, n-o fringi, tot degeaba.* DELAVRANCEA, S. 10.

3. (Învechit) Piatră prețioasă. *Stema din cununa împărătească.* DELAVRANCEA, la TDRG.

4. Semn caracteristic, pată (de altă culoare), pe care o au unele animale în frunte. *Împrejuru-ne s-adună Ale curții mîndre neamuri: Caii mării, albi ca spuma, Bouri nalți cu steme-n frunte.* EMINESCU, O. I 101. *Aduceți-mi calu-ndată, Calul meu cu stemă-n frunte, Să zbor unde Jiul plînge.* BOLINTINEANU, O. 9.

— Pl. și: *stemate* (HASDEU, I. V. 238). — Variantă: **steámă** (TEODORESCU, P. P. 309) s. f.

STÉMBLĂ s. f. v. steblă.

STEN s. m. Unitate de forță în sistemul de unități MTS (metru, tonă, secundă), egală cu forța prin care se imprimă unei mase de o tonă o accelerație de un metru pe secundă la pătrat.

STENAHORÍE s. f. (Grecism învechit; de obicei în legătură cu verbul «a veni») **1.** Greutate în respiraţie, înecăciune, năduf. *Lasă-te mai slobod, soro, că iar o să-ţi vie stenahorie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 69. ✦ Fig. (Adesea ironic) Stare de nelinişte sufletească, plictiseală, neurastenie. *Dar dacă al meu suflet avea stenahorie La toate ce se-ntîmplă azi simte bucurie.* BOLINTINEANU, O. 147. *Mă mucezisem la ţară, la Bîrzoieni... De la o vreme îmi venise stenahorie şi ipohondrie.* ALECSANDRI, T. I 310.

2. Încurcătură, strîmtorare, nevoie. *Mă aflu într-o mare stenahorie... trimite-mi 150 de părinţi «de pui de lei».* CARAGIALE, O. VII 497.

STÉNIC, -Ă, *stenici, -e,* adj. Întăritor. *Medicament stenic.*

STENODACTILOGRÁF, -Ă, *stenodactilografi, -e,* s. m. şi f. Persoană care cunoaşte şi practică stenodactilografia.

STENODACTILOGRAFÍE s. f. Stenografiere a vorbirii cuiva, urmată de dactilografierea directă a textului (fără ca acesta să mai fie transpus în scrierea de mînă curentă).

STENOGRÁF, -Ă, *stenografi, -e,* s. m. şi f. Persoană care cunoaşte şi practică stenografia.

STENOGRAFIÁ, *stenografiez,* vb. I. Tranz. A înregistra vorbirea cuiva cu ajutorul stenografiei. *Ilie Pietraru era, pare-se, un ţăran veritabil, analfabet cu deosebit talent, ale cărui poveşti le stenografiau fraţii Stavri şi le dădeau tiparului nealterate.* SADOVEANU, E. 164. *De-ar putea cineva să stenografieze toate gîndurile care trec prin mintea omului!* ALECSANDRI, la CADE.

STENOGRÁFIC, -Ă, *stenografici, -e,* adj. De stenografie, care priveşte stenografia; înregistrat cu ajutorul stenografiei. *Note stenografice.*

STENOGRAFÍE s. f. Sistem de înregistrare rapidă a vorbirii cuiva cu ajutorul unor semne convenţionale.

STENOGRAFIÉRE s. f. Acţiunea de a stenografia.

STENOGRÁMĂ, *stenograme,* s. f. Text înregistrat prin stenografie.

STÉNOS s. n. (Grecism învechit) Astmă. *Junele mai suferea şi de stenos.* La TDRG.

STENOTÍP, *stenotipuri,* s. n. Maşină de stenografiat.

STENOTIPÍE s. f. Stenografiere mecanică cu ajutorul stenotipului.

STENOTIPÍST, -Ă, *stenotipişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cunoaşte şi practică stenotipia.

STENÓZĂ, *stenoze,* s. f. Îngustare a unui canal sau a unui orificiu din organism (în urma unei cicatrizări sau a unei tumori). *Stenoza pilorului.*

STÉNTOR, *stentori,* s. m. (Numai în expr.) *Voce de stentor* = (cu aluzie la un personaj din Iliada) voce foarte puternică.

STÉPĂ, *stepe,* s. f. Întindere de loc arid, secetos, de obicei şes, acoperit cu o vegetaţie ierboasă cu caractere de adaptare la uscăciune. *Dar nu era nimeni în lung şi-n lat decît vîntul peste stepa golaşă şi stearpă.* DUMITRIU, P. F. 57. *Stepa părăginită se desfăşura nemărginită, netedă ca o foaie de hîrtie.* REBREANU, P. S. 100. *De aceea zilele îmi sînt Pustii ca nişte stepe.* EMINESCU, O. I 175. *Am început să traduc descrierea stepei malo-rusiene, una din paginile cele mai minunate din minunatul romanţ istoric «Taras Bulba» de N. Gogoli.* ODOBESCU, S. A. 318. ✧ Fig. *Ca pe alt tărîm, departe zăresc o licărire, Se uită lung şi parcă îşi mai revin în fire, Pornesc încet cu grijă, pe stepa de zăpadă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. 35.

STÉPENĂ, *stepene,* s. f. (Învechit) Treaptă, rang. *Numără stepenele pe care le-a suit omenirea de la sălbătăcia şi întunecimea acestor vizuini pînă la puterea şi strălucirea ei de azi.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

— Variantă: **stépinŭ** (CONACHI, P. 82) s. f.

STÉPINĂ s. f. v. **stepenă.**

STER, *steri,* s. m. (Adesea ca apoziţie pe lîngă «metru») Unitate de volum în sistemul metric, egală cu volumul unei stive de formă cubică, cu latura de un metru şi întrebuinţată la cubajul lemnelor aşezate în stive. *Trei metri steri de lemne.* ✧ *Dublu-ster* v. dublu².

STERADIÁN, *steradiani,* s. m. Unitate de măsură pentru unghiurile spaţiale.

STEREOCARTOGRÁF, *stereocartografe,* s. n. Aparat folosit pentru obţinerea automată a planului topografic al unei regiuni, pe bază de stereograme.

STEREOCHÍMIC, -Ă, *stereochimici, -e,* adj. Care aparţine stereochimiei, de stereochimie.

STEREOCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul aşezării în spaţiu a atomilor unei molecule.

STEREOCINEMATOGRAFÍE s. f. Cinematografie care redă imaginile în relief.

STEREOCOMPARATÓR, *stereocomparatoare,* s. n. Aparat pentru determinarea dimensiunilor unui obiect cu ajutorul stereogramelor.

STEREOCROMÍE s. f. Arta de a efectua picturi sau zugrăveli în relief, pe pereţii sau pe tavanele încăperilor, folosind un strat de mortar special preparat.

STEREOFOTOGRAFÍE s. f. Tehnica obţinerii unor perechi de fotografii prin intermediul cărora se capătă imaginea în relief a unui obiect. ✦ Ansamblul celor două fotografii care redau împreună imaginea în relief a unui obiect.

STEREOFOTOGRAMMETRÍE s. f. Fotografiere prin procedeul fotografiilor duble, care dă posibilitatea să se obţină, în afară de contururile diferitelor obiecte, şi înălţimile lor.

STEREOGRÁF[1], *stereografi,* s. m. Persoană care practică stereografia.

STEREOGRÁF[2], *stereografe,* s. n. Instrument cu ajutorul căruia se face în mod rapid planul unui teren.

STEREOGRÁFIC, -Ă, *stereografici, -e,* adj. De stereografie, executat prin stereografie. *Proiecţie stereografică.*

STEREOGRAFÍE s. f. Reprezentare a corpurilor solide prin proiectarea lor pe o suprafaţă plană.

STEREOGRÁMĂ, *stereograme,* s. f. Grup de două fotograme ale aceluiaşi obiect, care, privite la un stereoscop, permit obţinerea imaginii în spaţiu a obiectului.

STEREOIZOMÉRI s. m. pl. Substanţe care au în moleculă acelaşi număr de atomi din fiecare element chimic, dar care diferă între ele prin modul de aranjare a acestor atomi în spaţiu.

STEREOIZOMERÍE s. f. Proprietate pe care o au unele substanţe de a forma stereoizomeri.

STEREOMÉTRIC, -Ă, *stereometrici, -e,* adj. De stereometrie, privitor la stereometrie.

STEREOMETRÍE s. f. Ramură a geometriei care se ocupă cu măsurarea volumului corpurilor solide; geometrie în spaţiu.

STEREOMÉTRU, *stereometre,* s. n. Instrument cu care se măsoară volumul corpurilor solide.

STEREOPLANIGRÁF, *stereoplanigrafe,* s. n. Aparat care serveşte la efectuarea hărţilor şi a planurilor topografice.

STEREOSCÓP, *stereoscoape,* s. n. Dispozitiv optic în care imaginile obiectelor apar în relief.

STEREOSCÓPIC, -Ă, *stereoscopici, -e,* adj. De stereoscopie, obţinut sau funcţionînd prin stereoscopie. ◇ *Aparat fotografic stereoscopic* = aparat fotografic cu două obiective şi în care imaginile apar în relief. *Cinematograf stereoscopic* = cinematograf cu ecran special, pe care imaginile se văd în relief.

STEREOSCOPÍE s. f. Parte a opticii care se ocupă cu studiul vederii în relief şi cu studiul proprietăţilor optico-mecanice ale instrumentelor stereoscopice.

STEREOSTÁTICĂ s. f. Ramură a fizicii care tratează despre echilibrul corpurilor solide.

STEREOTÍP[1], *stereotipuri,* s. n. Placă plană sau semicilindrică, turnată din metal, mulată în cauciuc sau în alt material plastic şi reprezentînd reproducerea unui text sau a unui clişeu, pentru a servi ca formă de tipar la tipărirea ediţiilor unei lucrări de mare tiraj.

STEREOTÍP[2], **-Ă,** *stereotipi, -e,* adj. **1.** Tipărit după un stereotip[1]. *Ediţie stereotipă.*

2. Fig. (Uneori peiorativ) Care se repetă, care e mereu acelaşi, neschimbat, obişnuit, banal. *Un inginer e delegat să ne explice diferitele mecanisme ale producţiei. Operaţiile parţiale sînt descompuse la rîndul lor în zeci de mişcări stereotipe.* RALEA, O. 107. *Interesant va fi a vedea ce devine uneori epitetul stereotip la Eminescu.* VIANU, S. 33. *Au învăţat pe de-a rostul cîteva fraze, odinioară cu înţeles mare... dar care acuma au ajuns stereotipe.* GHEREA, ST. CR. I 337.

STEREOTIPÁ, *stereotipez,* vb. I. Tranz. A pregăti forma de tipar pentru o lucrare de mare tiraj (turnînd-o într-un metal, mulînd-o în cauciuc sau în alt material plastic); p. ext. a tipări o carte cu o asemenea formă.

STEREOTIPÁR, -Ă, *stereotipari, -e,* s. m. şi f. Persoană specializată în stereotipie; stereotipist. [Gogu] *era stereotipar şi, deşi ai fi vrut să lucrezi cu el, s-a împotrivit.* PAS, Z. I 282.

STEREOTÍPIC, -Ă, *stereotipici, -e,* adj. Care se repetă exact; neschimbat, stereotip[2] (2). *Răspuns stereotipic.*

STEREOTIPÍE s. f. **1.** Instalaţie de reproducere şi de multiplicare a unei forme tipografice prin turnare într-un metal sau prin mulare în cauciuc sau în alt material plastic.

2. Simptom al unor boli psihice, constînd în repetarea automată de către bolnav a aceloraşi cuvinte sau mişcări.

STEREOTIPÍST, -Ă, *stereotipişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană specializată în stereotipie; stereotipar.

STEREOTÓMIC, -Ă, *stereotomici, -e,* adj. De stereotomie, privitor la stereotomie.

STEREOTOMÍE s. f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul intersecţiei corpurilor solide şi cu metodele de tăiere şi de îmbinare a acestor corpuri.

STERESÍE s. f. Ţurţur de funingine format pe coşul prin care iese fumul; p. ext. funingine.

STERÍL, -Ă, *sterili, -e,* adj. **1.** (Despre oameni şi animale) Care nu poate procrea, care nu se poate reproduce; sterp (3). (Fig.) *Îi sărută obrajii... cu nesaţiul maternităţii ei, osîndită să rămînă pentru totdeauna sterilă.* C. PETRESCU, Î. II 254. ✦ (Despre plante) Care nu face roade sau seminţe; sterp (4). ◇ (În denumirile unor specii de plante) *Ovăz steril.*

2. (Despre pămînt, locuri etc.) Neproductiv, neroditor, sterp (1). *Solul, lipsit de activitatea biologică bună a microorganismelor corespunzătoare, devine pentru plante un substrat steril.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 365, 5 1 ◇ *Pămînt steril* (şi substantivat, n.) = partea nefolositoare dintr-un zăcămînt sau dintr-un produs minier. *Strat de steril.*

3. Fig. Care nu produce nimic, care nu duce la nimic, care nu dă nici un rezultat, fără folos, fără succes, zadarnic, infructuos; sterp (5). *Discuţii sterile.* ▭ [Ştiinţa] *rămîne, totuşi, sterilă, dacă nu vizează aplicaţiunea practică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 1/4. *Veţi şti... a înfrîna avîntul balamutic* (= dement) *ce a luat limba romînă sub impulsul pedanţilor sterili.* ALECSANDRI, S. 3.

4. (Despre un mediu biologic, un obiect etc.) În care sau de pe care au fost distruşi microbii sau alte microorganisme; lipsit de microbi; dezinfectat. *Pansament steril.* ▭ [Pasteur] *se întreba dacă în atmosferă nu se găsesc zone fecunde şi zone sterile.* MARINESCU, P. A. 85.

STERILITÁTE s. f. Starea a ceea ce este steril; incapacitate de a procrea, de a face roade. *Sterilitatea solului.* ✦ Fig. Incapacitate de a produce ceva (din punct de vedere spiritual). *Intuiţia sa artistică operează mai bine decît silogismele şi un prisos de inteligenţă îl poate duce către sterilitate.* SADOVEANU, E. 40. *Asemenea delicate simţiri... nu sînt nicidecum o dovadă de sterilitate literară.* MACEDONSKI, O. IV 8. *Bengescu se va pune la scris în curînd... Cît pentru mine, sper şi nădăjduiesc că voi scăpa de sterilitate în cursul iernii acesteia.* ALECSANDRI, S. 155.

STERILIZÁ, *sterilizez,* vb. I. Tranz. **1.** A distruge sau a îndepărta (prin mijloace termice sau chimice) microorganismele (în special agenţii patogeni) de pe un obiect sau dintr-un mediu. *A steriliza o seringă.* ▭ *Încălzitul la 120° a unui balon pe jumătate plin cu lichid poate să nu sterilizeze decît partea udată, lăsînd ca viaţa să persiste în regiunile care nu sînt în contact cu lichidul.* MARINESCU, P. A. 77.

2. (Cu privire la oameni sau la animale) A face să devină steril (1), incapabil de a procrea. V. castra.

3. Fig. A face să nu aibă nici un rezultat, a desfiinţa, a anihila. *I-a spus o mulţime de lucruri... care nu puteau să facă decît rău şi să sterilizeze hotărîrea flexibilului Constantin.* GALACTION, O. I 132.

STERILIZÁRE, *sterilizări,* s. f. Acţiunea de a steriliza.

1. Distrugere a microorganismelor, în special a agenţilor patogeni, dintr-un mediu biologic, nutritiv etc. sau de pe un obiect. *Sterilizarea instrumentelor medicale.*

2. (La oameni şi la animale) Distrugere a puterii de procreare. V. castrare.

STERILIZÁT, -Ă, *sterilizaţi, -te,* adj. **1.** (Despre un mediu biologic, un instrument chirurgical etc.) În care microorganismele au fost distruse (prin fierbere sau prin alte mijloace). *Vată sterilizată.*

2. (Despre oameni) Făcut steril, incapabil de procreare. V. castrat.

STERILIZATÓR[1], *sterilizatoare,* s. n. Aparat pentru sterilizarea instrumentelor chirurgicale, a pansamentelor etc.

STERILIZATÓR[2], **-OÁRE,** *sterilizatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu sterilizarea (1).

STERÍNE s. f. pl. Substanţe care intră în compoziţia părţilor nesaponificabile ale grăsimilor şi care constituie partea componentă a majorităţii ţesuturilor şi a lichidelor din organism.

STERÍȚĂ s. f. (Regional, numai în expr.) **În (sau prin) steriţa vîntului** = în bătaia vîntului. *Noi am venit din capătul pămîntului, Prin steriţa vîntului.* SEVASTOS, N. 110. *Pe un vîrf de deal ascuţit, Ca o muche de cuţit, La marginea pămîntului, În steriţa vîntului.* ŞEZ. XIX 183. *Şi girezi multe dura În capul pămîntului, În steriţa vîntului.* ALECSANDRI, P. P. 389.

STERLÍNĂ, *sterline*, adj. f. (În expr.) *Liră sterlină* = monedă constituind principala unitate monetară a Angliei şi a altor ţări din imperiul britanic.

STERN, *sternuri*, s. n. Os lung şi turtit, aşezat în mijlocul părţii anterioare a pieptului şi de care sînt prinse coastele şi cele două clavicule.

STERNÁL, -Ă, *sternali, -e*, adj. Care aparţine sternului, care e în legătură cu sternul.

STERÓLI s. m. pl. Clasă de compuşi organici, de structură complexă, care se găsesc în aproape toate vieţuitoarele şi au un rol important în organism.

STERP, STEÁRPĂ, *sterpi, -e*, adj. 1. (Despre pămînt, locuri, terenuri) Care nu rodeşte (suficient), neroditor, neproductiv, steril. *Dar nu era nimeni în lung şi-n lat decît vîntul peste steţa goleşă şi stearpă.* DUMITRIU, P. F. 57. *După ce coborîm prin sălbaticile poteci de lîngă Bursucărie, după ce prin rîpi sterpe privim deschizăturile vizuinilor de viezuri, ieşim deodată la soare.* SADOVEANU, O. VII 198. *Şi totuşi furnica omenească se încăpăţînează în lupta ei pentru trai, căutîndu-şi hrana prin locurile aceste sterpe şi secătuite.* BART, S. M. 54. *În grădina cu multe straturi, neudată şi necăutată de nimeni, născură din pietriş sterp... flori cu frunze galbene.* EMINESCU, N. 28. ✦ (Despre epoci, ani agricoli) În care pămîntul n-a rodit; sărac. *A fost anul sterp la toate.* PANN, P. V. II 45. ✦ Fig. (Despre aspecte ale naturii, privelişti etc.) Fără viaţă, trist, dezolant. *Peisajul... mi se pare sărăcăcios şi sterp.* SAHIA, U.R.S.S. 6. *De pe zarea lustruită a creştetului pleşuv, ochiul luneca în văzduh ca de pe luciul sterp şi gol al unei ape adormite.* HOGAŞ, M. N. 32.

2. (Despre femelele animalelor, mai ales despre vaci şi oi) Care nu fată (şi care nu dă lapte). *În grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă şi veşnic flămîndă.* REBREANU, I. 11. *Cînd are vaca hrană, ea nu rămîne stearpă.* SLAVICI, O. I 57. *Să duc eu bivoliţele acestea sterpe la taur.* RETEGANUL, P. V 50. ✧ (În contexte care sugerează lucruri imposibile) *Mai uşor ar putea căpăta cineva lapte de la o vacă stearpă, decît să te îndatorească o fată alintată şi leneşă.* CREANGĂ, P. 292. *Mai degrabă de te-ai ruga la o vacă stearpă ţi-ar da lapte, decît zgîrcitul vreun ban.* ŞEZ. XII 65. ✧ (Substantivat) *Sterpele şi berbecii sînt aleşi la o parte.* EMINESCU, N. 142.

3. (Despre oameni) Care nu poate procrea; care n-are copii. *În ziua aceea unele tătarce, tinere şi sterpe, aprind pe furiş o făclie.* SADOVEANU, O. L. 142. *Temîndu-se ca nu cumva să rămîie... stearpă... căută toate chipurile... cum ar putea mai degrabă purcede grea.* MARIAN, NA. 3. *Să-mi faci să nască într-o noapte 50 de femei sterpe.* ISPIRESCU, L. 325. ✦ (Despre căsătorie) Din care n-au rezultat copii. *A fost odată un om tare nevoiaş... Pe lîngă toată sărăcia lui, i-au fost încă şi căsătoria stearpă.* SBIERA, P. 225. ✦ (Despre sîni) Fără lapte. *Şi pe pruncul tău nepoţelul meu L-apleacă ţîţă stearpă.* SBIERA, P. 176. ✧ Fig. *Din ochii sterpi o lacrimă să storc.* CAZIMIR, L. U. 91.

4. (Despre plante sau flori) Care nu face roade sau seminţe; închircit, uscat, degenerat. *Doarme, ca într-un leagăn, pe un ţol întins şi atîrnat de ramurile a doi caişi sterpi.* CAMIL PETRESCU, O. II 101. *La stînga tărîmul se-nalţă acoperit cu ciţiva rari copaci, mai mult frînţi şi uscaţi. Printre această stearpă pădure se zăreşte cerbul.* ODOBESCU, S. III 59.

5. Fig. Care nu produce nimic, nu dă nici un rezultat, infructuos, zadarnic, fără succes, fără folos, fără conţinut; steril (3). *Suferinţa amintirilor e mai dulce. Prezentu-i trist şi sterp.* SADOVEANU, O. VIII 7. *Era scris, se vede, ca hotărîrea noastră să rămîie stearpă.* GALACTION, O. I 255. *Duc o viaţă stearpă de azi pe mîine, cu speranţa de a ajunge cît mai curînd la capătul cărării.* GANE, N. III 127.

STERPĂTÚRĂ, *sterpături*, s. f. (Popular) Oaie stearpă. ✦ Femeie stearpă. *Baba mea e o sterpătură.* CREANGĂ, P. 118.

STERPICIÚNE s. f. Faptul de a fi sterp; sterilitate, stîrpiciune. [Fîntînă ca aceasta] *n-a fost prin alte veacuri, vindecînd şi sterpiciunea şi-ntrecînd chiar orice leacuri.* CONTEMPORANUL, V_1 39.

STERPITÚDINE s. f. (Rar) Însuşirea pămîntului de a fi sterp, de a nu rodi; sterilitate. *Cîte un mac stingher, roşu ca sîngele, punctează sterpitudinea locului.* SAHIA, N. 17.

STERPÓS, -OÁSĂ, *sterpoşi, -oase*, adj. (Rar) Sterp (1). *Apele-s rele şi pămîntul sterpos.* La TDRG. *Nişte oi streine...: umblînd prin locuri sterpoase.* PANN, P. V. II 43.

STETOGRÁF, *stetografe*, s. n. Aparat care înregistrează mişcările cavităţii toracice în timpul respiraţiei.

STETOGRAFIÁ, *stetografiez*, vb. I. Tranz. A înregistra cu ajutorul stetografului mişcările cavităţii toracice.

STETOSCÓP, *stetoscoape*, s. n. Instrument prevăzut cu două ramuri tubulare (ale căror capete se fixează în urechi) de care se servesc medicii pentru a percepe cu mai multă intensitate zgomotele respiraţiei şi bătăile inimii.

STETOSCOPÍE s. f. Examinarea plămînilor şi a inimii cu ajutorul stetoscopului.

STEVÁR s. m. v. **stăvar.**

STÉVIE s. f. v. **ştevie.**

STIBÍNĂ s. f. Sulfură de stibiu naturală; minereu de stibiu.

STÍBIU s. n. Antimoniu.

STICLÁR, *sticlari*, s. m. Lucrător într-o fabrică de sticlă (lucrînd ca topitor, suflător, şlefuitor, gravor etc.).

STÍCLĂ, (II) *sticle*, s. f. **I.** Substanţă amorfă, dură la temperatura camerei, de obicei transparentă şi incoloră, alcătuită dintr-un amestec de silicaţi de calciu şi de sodiu (uneori şi de alte metale), obţinută prin topirea împreună a silicei, a carbonatului de calciu şi a carbonatului de sodiu cu compuşi ai metalelor respective. *Merse... pînă la un munte de sticlă.* RETEGANUL, P. V 37. *Şi mai merse ce mai merse, şi ajunse la palaturile zmeoaicei. Aceste palaturi erau cu totul şi cu totul de sticlă şi străluceau, de la soare te puteai uita, dară la dînsele ba.* ISPIRESCU, L. 194. *Mi-a vîndut o sticlă proastă drept un diamant curat.* ALEXANDRESCU, M. 386. ✧ (Metaforic) *Vedeam aproape, înaintea morii, o sticlă întinsă de apă neclintită.* SADOVEANU, O. VI 12. ✧ (Adverbial) *Aici după trei zile de uragan s-a aşezat pe ger uscat şi senin sticlă.* CARAGIALE, O. VII 112. ✦ *Sticlă de cuarţ* = substanţă obţinută prin topirea cuarţului, rezistentă la variaţii de temperatură şi transparentă la razele ultraviolete; se foloseşte la fabricarea lămpilor de cuarţ.

II. Obiect făcut din sticlă (I).

1. Vas, de obicei de formă cilindrică, înalt, cu gît îngust, servind pentru păstrarea lichidelor; butelie. *Acum staţi adunaţi lîngă vatră, Beţi dintr-o singură sticlă ţuica nu prea tare.* BENIUC, V. 24. *Drumurile şi potecile erau pus-*

tii. Ferestrele crîşmelor degeaba arătau covrigei uscaţi în gîturi de sticle cu băuturi colorate. Aveau un aer de părăsire şi dezolare. SADOVEANU, B. 162. *Am deschis desagii mei şi am scos... azimă, friptură, ceva plăcintă şi o sticlă de vin.* GALACTION, O. I 88. *Trei mere lîngă o pălărie de paі şi o sticlă de doctorii.* C. PETRESCU, C. V. 90. ✧ Cantitatea de lichid conţinută în vasul descris mai sus. *După şase sticle de vinul cel vechi de zece ani, subprefectul nu mai cunoştea dacă a şaptea era tot acela.* BUJOR, S. 118.

2. Placă subţire de sticlă **(I)** cu care se închide golul ferestrelor, al anumitor dulapuri etc.; geam. *În vitrine elegante, sub sticle groase sînt expuse obiecte de aur — arta rară a antichităţii.* STANCU, U.R.S.S. 121. *Se înălţă în vîrful picioarelor să privească înăuntru, prin fereastra cu geamurile turburi... Aşa, cu fruntea lipită de sticlă, rămase privind îndelung.* C. PETRESCU, S. 34. *O beşică-n loc de sticlă e întinsă-n ferestruie printre care trece-o dungă mohorîtă şi gălbuie.* EMINESCU, O. I 84.

3. (De obicei determinat prin «de lampă») Glob de sticlă **(I)**, cu gît lung, care protejează flacăra lămpii de petrol. *Femeia puse sticla la lampă, o ridică sus şi veni cu ea în mînă.* DUMITRIU, N. 233. *În rafturi... stăteau în picioare sticle de lampă.* id. P. F. 48. *Lampa fumega şi ziarul se arsese în jurul gîtului sticlei.* CAMIL PETRESCU, O. II 564.

4. (Uneori determinat prin «de ochelari») Lentilă pentru ochelari; p. ext. (la pl., depreciativ) ochelari. *Nu ştiu cum mă întorc cu ochii înapoi, şi pe cine gîndeşti că văz la masa de la spate?... Bagabontul, nene, cu sticlele în ochi, cu giubenul în cap şi cu basmaua iac-aşa scoasă.* CARAGIALE, O. I 10. ✧ (Numai la sg., depreciativ) Monoclu. *Odată vine în goana mare beiul în trăsură de la vînătoare. Stătea răsturnat pe perne, cu sticla-n ochi şi cu cîinii lîngă el.* DUMITRIU, B. F. 26.

— Variantă: (Mold.) **stéclă** (SADOVEANU, Î. A. 177) s. f.

STICLĂRÍE, *sticlării,* s. f. **1.** (Cu înţeles colectiv) Tot felul de obiecte fabricate din sticlă **(I)**; mai multe sticle **(II 1)** la un loc. *Un camion hodorogit i-a ridicat marfa. Nu era multă. Cîteva duzini de mosoare în diferite culori, testele cu ace, nişte sticlărie şi ceva şireturi.* SAHIA, N. 32. *Am mai văzut eu cinste de aiasta, care sparg sticlăria de pe tejghea şi n-are de unde plăti!* POPA, V. 16. *Oh! priveliştе posacă! — Peste tot sînt numai cărţi... Sau pahare, sticlărie şi unelte ruginite.* MACEDONSKI, O. I 272.

2. Fabrică de sticlă. ✧ Prăvălie unde se vînd obiecte de sticlă.

STICLĂRÎT s. n. Operaţia de fabricare şi, în special, de prelucrare a sticlei.

STICLÉTE, *sticleţi,* s. m. Mică pasăre cîntătoare, cu penele felurit colorate, trăind în mod obişnuit prin scaieţi, cu ale căror seminţe se hrăneşte *(Carduelis elegans). De se preumbla numai prin codri şi prin livezi, mierlele şi privighetorile, pitulicele şi sticleţii... toţi îl întîmpinau peste tot locul cu dulcile lor cîntări.* ODOBESCU, S. III 181. *Bărbierul e mare amator de flori şi de paseri. Are colivii cu sticleţi, cu mierle şi privighetori.* NEGRUZZI, S. I 322. ✧ Expr. **A fi cu** (sau **a avea**) **sticleţi în cap** sau **a-i cînta** (cuiva) **sticleţii (în cap)** = a avea idei bizare, capricii, toane; a fi neîntreg la minte. *Vouă nu ştiu ce sticleţi vă cîntă să legaţi cu lanţuri primăvara.* BENIUC, V. 80. **A scoate** (cuiva) **sticleţii din cap** = a vindeca (pe cineva) de toane, de capricii, de idei extravagante. *Mihai se plecă, şi şopti a doua oară în ureche, apăsat: Am zis că numai domnul Radu Comşa are să-ţi scoată sticleţii din cap.* C. PETRESCU, Î. I 7.

— Variante: **stiglétе** (MACEDONSKI, O. I 46, ALECSANDRI, P. III 56), **stiglét** (NEGRUZZI, S. II 302) s. m.

STICLEŢÉL, *sticleţei,* s. m. Diminutiv al lui sticlete. (Atestat în forma *stigleţel*) *Dar învîrtindu-se pe lîngă stigleţel, S-a prins în laţ şi el.* DONICI, F. 34.

— Variantă: **stigleţél** s. m.

STICLÍ, *sticlesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A luci (ca sticla), a străluci, a scînteia, a sclipi. *Porniră într-acolo, cu junghiurile şi chimirurile late sticlind în săgetările soarelui.* SADOVEANU, O. I 31. *Tocmai în fund, tîrgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pîlpîie şi dînsa ca o flacără.* GÎRLEANU, L. 29. ✧ Tranz. (Neobişnuit) *Soarele bătea de cătră amiază şi streşinile din sat de la Tarcău ţîriiau, sticlind şiraguri de mărgele vii.* SADOVEANU, B. 113.

2. (Despre ochi) A străluci (mai ales de bucurie, plăcere, dorinţă). *Ochii îi sticliră prin întunerec.* DUMITRIU, B. F. 66. *Pe faţa albă, sticleau ochii în bură de lacrimi.* SADOVEANU, O. I 250. *Ochii albaştri-verzui îi sticleau inteligent şi şiret.* REBREANU, R. I 33. *Toată faţa i se limpezi şi ochii îi sticleau în cap de beţia unei bucurii copilăreşti şi nestăpînite.* VLAHUŢĂ, O. A. I 96. ✧ Expr. (În fraze interogative sau exclamative) **(Cine ştie) pe unde îi sticlesc ochii** = (cine ştie) unde se află, unde şi cum trăieşte. *Ehei!... pe unde-i sticlesc lui ochii acuma... — Pe unde-i sticlesc ochii? Nu s-o fi-nsurat? — Ce-nsurat!...* C. PETRESCU, O. P. II 84. *Ghivorniţa cea de alaltăieri noapte m-o apucat în pădure, ş-am rătăcit poteca; de nu dădeam peste Văsui al dumitale în opcină, cine ştie pe unde mi-ar fi mai sticlit ochii!...* HOGAŞ, M. N. 192. **A-i sticli** (cuiva) **ochii în cap** = a fi deştept, vioi, drăcos. ✦ Tranz. (Cu complementul «ochii») A pironi, a ţinti, a fixa (obiecte luminoase). *M-am lungit în iarba de pe marginea drumului şi am sticlit ochii la stele pînă după miezul nopţii.* HOGAŞ, DR. 259.

— Variantă: (Mold.) **steclí** (SADOVEANU, Z. C. 332, CREANGĂ, P. 260, EMINESCU, N. 8, RUSSO, S. 22) vb. IV.

STICLÍRE, *sticliri,* s. f. Lumină vie, scînteietoare; lucire, sclipire. *Vîntul de-afară se înteţise. După o sticlire aurie de fulger, un tunet mare izbucni deasupra; în urmă-i lumina scăzu; prin curte trecu un vîrtej vînăt de pulbere.* SADOVEANU, O. IV 224.

STICLIŞOÁRĂ, *sticlişoare,* s. f. Sticluţă. *Acestea toate amestecîndu-să... într-o sticlişoară.* PISCUPESCU, O. 215.

STICLÍT, -Ă, *sticliţi, -te,* adj. (Despre ochi) Cu privirea fixă (şi strălucitoare); pironit, aţintit. *Elefterescu a rămas cu chii sticliţi şi gura căscată.* POPA, V. 227. *Şedea-n fundul cortului cu ochii sticliţi.* TEODORESCU, P. P. 142.

— Variantă: (Mold.) **steclít, -ă** (SADOVEANU, D. P. 86) adj.

STICLITÓR, -OÁRE, *sticlitori, -oare,* adj. Sclipitor, strălucitor. *În nopţi cu lună el... veghea sub sticlitoarele-i ferestre... pînă ce se ivea feţişoara ei palidă.* EMINESCU, N. 59.

STICLÓS, -OÁSĂ, *sticloşi, -oase,* adj. **1.** Ca de sticlă, lucios (şi neted) ca sticla. *Duminica de 6 iunie se vestea călduroasă, cu un cer sticlos.* CAMIL PETRESCU, O. II 16. *Cel mai mărunt rămînea mereu în urmă. Luneca pe dîmburile sticloase, gîfîia, înota în nămeţi.* C. PETRESCU, O. P. II 98. *E un cer sticlos deasupra ca o boltă de metal.* VLAHUŢĂ, O. A. 139. ✧ *Ger sticlos* = ger uscat (cu cerul senin). *Era ger sticlos şi Ionică fiind cu ciobote în picioare, călcînd pe un lunecuş căzu în apa Ozanei şi se udă.* CĂLINESCU, I. C. 43. ✦ *Fontă sticloasă* = fontă albă, foarte dură, care conţine mangan.

2. (Despre ochi, privire) Fix şi lipsit de expresie. *În pat, Filip tremura, cu ochi sticloşi aţintiţi în tavan.* DUMITRIU, V. L. 38. *Ochii lui Dorcea deveniră dintr-o dată mici, sticloşi.* CAMIL PETRESCU, N. 8. *Era palidă, cu buzele strînse, cu privirea sticloasă şi fixă.* C. PETRESCU, A. 469. ✧ (Adverbial) *Se uitau sticlos în gol.* DUMITRIU, N. 57. ✦ Strălucitor, viu. *Zări înaintea lui un ţigănuş,*

cu dinți albi în gură, cu ochii sticloși în cap și cu un păr creț și negru. VISSARION, B. 113.

3. (În expr.) *Umoare sticloasă* = masă gelatinoasă transparentă care se găsește între cristalin și fundul ochiului.

STICLOZITÁTE, *sticlozități,* s. f. Însușirea de a fi sticlos. ✦ Aspect translucid, pe care îl au în secțiune boabele de cereale bogate în substanțe proteice.

STICLUÍT, -Ă, *sticluiți, -te,* adj. (Despre ferestre) Cu geamuri. (Atestat în forma *stecluit*) *Aveți parte de curți nalte, luminate, văruite, șindrilite și cu ferești stecluite.* ALECSANDRI, P. P. 391.

— Variantă: (Mold.) **steeluit, -ă** adj.

STICLULÍȚĂ, *sticluliță,* s. f. (Rar) Sticluță. *Să se strecoare zeama... și să se puie într-o sticluliță.* PISCUPESCU, O. 272.

STICLÚȚĂ, *sticluțe,* s. f. Diminutiv al lui sticlă (II 1). *A! mizerabile! ai gîndit că dacă mi-ai luat sticluța cu vitrionul, nu o să mai găsesc alta! Ți-am făgăduit să-mi răzbun.* CARAGIALE, O. I 218. *La Paris, în lupanare de cinisme și de lene... Acolo v-ați pus averea, tinerețele, la stos... Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă, Cu monoclu-n ochi, drept armă bețișor de promenadă.* EMINESCU, O. I 151.

— Variantă: (Mold.) **steclúță** (NEGRUZZI, S. I 209) s. f.

STIFÓS, -OÁSĂ, *stifoși, -oase,* adj. Cu gust înțepător, astringent. *Mihnea mergea și gusta din bute în bute vinurile de la Dealul Mare, de la Drăgășani, de la Săcueni, de la Greaca, pelinurile stifoase și profire.* ODOBESCU, S. A. 99.

STIGLÉTE s. m. v. **sticlete.**

STIGLÉȚ s. m. v. **sticlete.**

STIGLEȚÉL s. m. v. **sticlețel.**

STIGMÁT, *stigmate,* s. n. **1.** Urmă lăsată de ceva; (în special) urmă rușinoasă, semn dezonorant. *Stigmatul viciului.* ▭ *Și scrii vers după vers... Și nici nu iei aminte cum unde după unde, Cum oră după oră al vremurilor mers Pe fața ta înseamnă tăcutele-i stigmate.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 27. ✦ Fig. Semn distinctiv, caracteristic; simbol. *Fiecare neam, avînd o evoluție proprie ș-un stigmat propriu, se dezvoltă potrivit cu un destin propriu și cuprinde în el viața latentă a generațiilor căzute.* SADOVEANU, E. 159. *Ai gură de odaliscă și, cu stigmatul ăsta de senzualitate, nu poți sfîrși întotdeauna ce-ai hotărît, cuminte și cu sînge rece, între patru pereți ai camerei.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Văzui venind spre mine fără grabă Un om cu nasul dezolat și mare. Părea că cerul pe figura-i slabă A pus stigmatul dragostei și-al urii, Eternizînd profilul lui de babă.* TOPÎRCEANU, B. 88.

2. Marcă, ștampilă care se aplica în trecut (prin ardere) pe corpul sclavilor sau al delincvenților. *Este-o crudă profanare Să uiți că mumă ți-e femeia... Nepăsător să pui pe buze o fioroasă sărutare, Precum se pune un stigmat.* MACEDONSKI, O. I 81. *Ucigător sălbatic de gingașe femei, În veci să porți stigmatul ce-nfiară* (= înfierează) *pe mișei!* ALECSANDRI, T. II 186. ✧ Fig. *Minciuna și infamia nu lasă nici un stigmat pe frunte. Nu te înseamnă cu fier roșu sfîrîit în carne.* C. PETRESCU, O. P. I 106. ✦ (Glumeț) Pată de murdărie. *Alaiul... fu înconjurat de o droaie de copii... cei mai mulți cu obrazurile și cu boturile nespălate. Fiind vremea poamelor ș-a nucilor, stigmatele acestea erau firești și nu dovedeau atît neîngrijirea mușterilor, cît lipsa de garduri la livezile din apropiere.* SADOVEANU, Z. C. 133.

3. (Bot.) Parte a pistilului, de obicei acoperită cu o secreție lipicioasă, care primește polenul.

4. Fiecare dintre cele două deschizături ale traheelor, așezate pe părțile laterale ale corpului insectelor.

— Pl. și: (învechit) *stigmaturi* (ALECSANDRI, P. III 134). — Variantă: **stigmátă** (MACEDONSKI, O. I 111) s. f.

STIGMÁTĂ s. f. v. **stigmat.**

STIGMÁTIC, -Ă, *stigmatici, -e,* adj. (Despre sisteme optice) Care prezintă fenomenul stigmatismului.

STIGMATÍSM s. n. Proprietate a unui sistem optic de a da pentru fiecare punct al unui obiect o imagine care este tot un punct și nu o imagine deformată.

STIGMATIZÁ, *stigmatizez,* vb. I. Tranz. **1.** A atrage asupra cuiva sau a ceva disprețul public; a înfiera, a dezonora. *Eu nu pot propune nimic, fiindcă sînt stigmatizat.* REBREANU, P. S. 77. *Iar cît pentru ceialalți ce nu sînt din taraful nostru, îi stigmatizăm cu numele de proclețí, vînzători, proști... etc.* ALECSANDRI, T. 1665. *Alecsandri stigmatiza ignoranța prin «Iorgu de la Sadagura».* NEGRUZZI, S. I 334.

2. A aplica (prin ardere) stigmatul pe corpul sclavilor sau al delincvenților.

STIGMATIZÁRE, *stigmatizări,* s. f. Acțiunea de a stigmatiza; înfierare. *De numele lui se leagă cele mai îndrăznețe tablouri pictate în vederea stigmatizării unor crime monstruoase, cum a fost represiunea răscoalei țărănești din 1907.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 392, 1/1.

STIGMATIZÁT, -Ă, *stigmatizați, -te,* adj. **1.** Defăimat, înfierat, dezonorat.

2. (Despre sclavi sau delincvenți) Care poartă pe corp stigmatul (aplicat prin ardere). ✧ Fig. *Devenise așadar acest Radu Comșa un om înveninat, așa cum îl arăta cicatricile: om stigmatizat?* C. PETRESCU, Î. II 257.

STIH, *stihuri,* s. n. **1.** Vers; p. ext. (mai ales la pl.) poezie. *Și-n raftul de la căpătîiul lui am găsit o revistă cu stihuri nouă care m-au mișcat: era oda anului 1840.* SADOVEANU, O. VIII 48. *Oricum, de-o fi ca-n viitor Să placă stihurile mele, Las mărturie tuturor Că n-ai colaborat la ele.* TOPÎRCEANU, P. 197. *Ascultați! Stihurile mele sînt jumătate românești și jumătate grecești.* ALECSANDRI, T. I 282.

2. Verset din psalmi sau dintr-o cîntare bisericească. *În minte începură să-i licărească stihuri dintr-un psalm. Atunci își cunoscu trezia și se mișcă în așternut.* SADOVEANU, P. M. 243. *Preotul îi tămîiază cîntînd psalmul acesta, iar corul zice la fiecare stih...* SEVASTOS, N. 245. *Deci cîntînd aceste evlavioase stihuri, au îngenunchet.* DRĂGHICI, R. 47.

STIHÁR[1], *stihari,* s. m. (Rar) Stihuitor. *Nu se pomeneau flori pe cer și stele pe pămînt (ca pe la purdalnicii noștri de stihari).* DELAVRANCEA, S. 80.

STIHÁR[2], *stihare,* s. n. Veșmînt lung, făcut de obicei din brocart, pe care îl poartă preoții ortodocși în timpul serviciului religios. *Diaconii-n stihare Veneau de sus, din depărtare.* ARGHEZI, V. 185. *Intră să-și caute în altar ceva, o haină preoțească, vreun stihar, în sfîrșit, o acoperitoare, pe care s-o ia peste sine.* SLAVICI, O. I 201. *Vom deosebi... stiharele acoperite cu cruci de purpură și de aur.* ODOBESCU, S. I 412.

STIHÍE, *stihii,* s. f. **1.** Fenomen al naturii care se manifestă ca o forță irezistibilă. *Jder a cercetat împrejurimile, și zarea munților, și depărtările mării, cunoscînd că stihiile vor sta deocamdată în bună cumpănă.* SADOVEANU, F. J. 646. *Ai potolit furtuna, stihiile le-ai frînt.* LESNEA, C. D. 41. *S-a dezlegat, așa din senin, o vijelie cumplită și s-au răscolit stihiile toate.* VLAHUȚĂ, R. P. 78. *De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii.* EMINESCU, O. I 132. ✦ Fiecare dintre cele patru aspecte ale naturii pe care filozofii antici le puneau la baza tuturor

corpurilor şi fenomenelor naturii; element. *Stihii a lumei patru, supuse lui Arald, Străbateţi voi pămîntul şi a lui măruntaie, Faceţi din piatră aur şi din îngheţ văpaie.* EMINESCU, O. I 94. *Focul nu este altă decît una din cele patru stihii.* DRĂGHICI, R. 75.

2. (În superstiţii) Duh rău (personificînd o forţă oarbă a naturii), fantasmă. *Îşi zise în gînd că stihia morţii a trecut alături.* CAMIL PETRESCU, O. II 24. *Noaptea... toate stihiile năpădesc pe mine... strigoii, moroii, tricolicii, vîrcolicii...* ALECSANDRI, T. 616. *Strigoii, stihiile urzitoare de rele, naiba, năbădaica şi urletul cîinilor noaptea îi umplea de spaimă deopotrivă pe amîndoi.* RUSSO, S. 103. ✦ Fig. Himeră, nălucă. *Îi tăiase suflarea năsîlnica-i zvîrcolire... în lupta cu stihiile sale.* C. PETRESCU, A. R. 50.

3. (În limbaj poetic) Pustietate, singurătate, sălbăticie. *Doar pasul tău uşor În omăt strălucitor, Lasă urme viorii De conduri împărăteşti Peste albele stihii.* TOPÎRCEANU, B. 7.

STIHÍRĂ, *stihiri,* s. f. (Şi în forma *stihire)* Imn bisericesc cîntat în cadrul slujbei de dimineaţă. *Următoarea stihire răsfrînge durerea de atunci a preotului.* ARGHEZI, P. T. 5.

— Variantă: **stihíre** s. f.

STIHÍRE s. f. v. **stihiră.**

STIHOÁVNĂ, *stihoavne,* s. f. Cîntare bisericească în versuri, care se cîntă la sfîrşitul slujbei de vecernie.

STIHUÍRE, *stihuiri,* s. f. (Rar) Faptul de a compune versuri; versificaţie; poezie. *Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume.* EMINESCU, O. I 137.

STIHUITÓR, *stihuitori,* s. m. (Uneori cu sens depreciativ) Versificator, poet. *Iată un om care vorbea limpede, făcîndu-l să priceapă ceea ce de mult îi zăcuse în suflet, iată un stihuitor care spunea totul cu rost.* CĂLINESCU, I. C. 190. *Străşnicii stihuitori, Literaţi ce pentr-o odă bagă muzele-n fiori.* VLAHUŢĂ, P. 85.

STIHURÉL, *stihurele,* s. n. Diminutiv al lui stih (1); versuri lipsite de valoare. *Alţii îşi torturează mintea pentru a da iluzia de simţire unor stihurele de ietac.* IORGA, L. II 3.

STIL, *stiluri,* s. n. **I. 1.** Felul propriu de a se exprima al unei persoane (în special al unui scriitor); totalitatea mijloacelor lingvistice pe care le foloseşte un scriitor pentru a obţine anumite efecte de ordin artistic. *Cultivă stilul simplu şi epitetul rar.* TOPÎRCEANU, P. 50. *Cu tot avîntul imaginaţiei, stilul* [în «Luceafărul»] *e tot simplu, alcătuit din părţile esenţiale şi principale ale vorbirii: substantive şi verbe.* IBRĂILEANU, S. 131. *Cezar Priboianu n-are stil îngrijit, nici fraze de efect.* VLAHUŢĂ, O. A. III 25. ✧ *Stil indirect* = vorbire indirectă, v. indirect. *Stil direct* = vorbire directă, v. direct. *Stil oral* = fel de exprimare în scris, care imită naturaleţea exprimării orale. *Figură de stil* v. figură (5). *Greşeală de stil* = greşeală de exprimare, constînd dintr-o abatere de la regulile sintaxei sau dintr-o întrebuinţare improprie a termenilor. ✦ Talentul, arta de a-şi exprima gîndirea într-o formă aleasă, personală. *Unii dintre cei care s-au ocupat de opera lui Tolstoi i-au reproşat lipsa de stil.* SADOVEANU, E. 231. ✦ Limbaj. [Era] *anost, cum se zice la Bucureşti în stilul familiar.* BOLINTINEANU, O. 416. ✦ (Neobişnuit) Construcţia caracteristică a frazei într-o limbă. *Dacă este ca neamul romîn să aibă şi el o limbă şi o literatură, spiritul public va părăsi căile pedanţilor şi se va îndrepta la izvorul adevărat: la tradiţiile şi obiceiurile pămîntului, unde stau ascunse încă şi formele şi stilul.* RUSSO, S. 36. *Cuvintele sînt ţăruşile, idiotismul este marca, iar stilul este naţionalitatea unei limbi.* id. ib. 93.

2. Metodă, manieră de lucru, de interpretare caracteristică unui artist, unui popor, unei epoci. *Ceardac, cu coloane de lemn în stil romînesc.* EFTIMIU, Î. 9. *Urîte construcţii; nici un stil; nişte turnuri făcute toate după acelaşi calup.* BART, S. M. 44. *Vigoare în loc de graţie, demnitate în loc de frumuseţe, strictă exactitate la reproducerea naturii omeneşti în loc de forme estetice ideale, iată calităţile ce caracterizează stilul sculpturii din timpul lui Traian.* ODOBESCU, S. III 75. ✧ Loc. adj. **De stil** = executat după moda unei anumite epoci din trecut. *Mobilă de stil.*

3. Mod, fel, manieră de a fi, de a acţiona, de a se comporta. *Exista un anumit stil în purtarea rangului, o îngîmfare neclintită, o depărtare îngheţată de lume.* VORNIC, P. 90. *Felul său, mai bine zis, stilul ospitalităţii la castelul «Iulia Haşdeu» e cu totul deosebit.* CARAGIALE, N. F. 148. ✧ Loc. adj. şi adv. **În stil mare** = (conceput sau realizat) cu mijloace mari, în mare. *Şi eu am impresia că am să dau o mică bătălie «în stil mare».* CAMIL PETRESCU, U. N. 317.

4. (În expr.) *Stil nou* = metodă de socotire a timpului după calendarul gregorian. *Stil vechi* = metodă de socotire a timpului după calendarul iulian.

II. 1. Condei de metal sau de os, ascuţit la un capăt şi turtit la celălalt, cu care se scria în antichitate pe tăbliţele de ceară; fig. arta scrisului, meşteşugul scriitorului. *Nobilime crudă şi coruptă... iată-te descrisă de stilul lui Juvenal.* SADOVEANU, O. VII 97.

2. (Bot.) Gîtul pistilului care porneşte de la ovar şi care poartă stigmatul.

— Pl. şi: (II 2) *stile* (FLORA R.P.R. II 84).

STILÁT, -Ă, *stilaţi, -te,* adj. Care are o comportare, o ţinută corectă, elegantă; manierat, rafinat; (despre oameni de serviciu) format, instruit pentru un serviciu pretenţios. *O recepţie reuşită la care ei slujeau, stilaţi... în uniforme negre de mătase, arăta şi meritul lor.* CAMIL PETRESCU, O. II 567. *Servitori stilaţi în pantofi de lac... aveau să-i deschidă uşa.* ARDELEANU, D. 55.

STILB, *stilbi,* s. m. Unitate de strălucire a unui izvor de lumină.

STILÉT, *stilete,* s. n. **1.** Pumnal mic cu lama de formă triunghiulară, foarte fină. *Cunoşti stiletul acesta? mă întrebă poliţaiul, arătîndu-mi un cuţit plin de sînge.* BOLINTINEANU, O. 403.

2. Mic cilindru de metal, fin şi subţire, cu care se sondează o plagă.

STILÍST, *stilişti,* s. m. Scriitor care îşi îngrijeşte în mod deosebit stilul, care se distinge prin calitatea stilului său; maestru al stilului. *Poţi fi un bun stilist, un maestru iscusit, fără să emoţionezi mintea şi inima cititorului.* V. ROM. decembrie 1953, 267. *Odobescu este un stilist distins, cu certe daruri ale imaginaţiei şi cu un incontestabil simţ muzical.* VIANU, A. P. 143. *«Între vis şi viaţă» şi unele «Poveşti» apărute mai tîrziu l-au clasat definitiv ca un stilist de o delicateţă rară.* SADOVEANU, E. 158.

STILÍSTIC, -Ă, *stilistici, -e,* adj. **1.** Care ţine de stil (I 1); referitor la stil. *Puternicul temperament de scriitor al lui Nicolae Iorga a primit în sine şi a fructificat mai toate directivele stilistice ale veacului al XIX-lea.* VIANU, A. P. 153.

2. Referitor la mijloacele de exprimare afectivă, la caracterul afectiv al expresiilor. *Există un dinamism în sistemul fonetic... care la fiecare epocă evidenţiază foneme cu caracter de rămăşiţe, folosite într-un cerc restrîns de cuvinte, foneme care devin uneori facultative, comportînd o anumită nuanţă stilistică.* MACREA, F. 30.

STILÍSTICĂ s. f. Studiul stilului din punctul de vedere al calităţilor şi regulilor sale. ✧ *Stilistică literară* = studiul mijloacelor de expresie folosite de scriitori în

literatura artistică. *Stilistică lingvistică* = studiul mijloacelor de expresie ale unei limbi, din punctul de vedere al conținutului lor afectiv.

STILIZÁ, *stilizez,* vb. I. Tranz. **1.** A definitiva sau a rectifica un text din punctul de vedere al stilului. *Cum vom vedea, partea neorînduită, nestilizată și rămasă «inedită» a letopisețului său e de o mare precizie cronologică.* IORGA, L. I 101.

2. (În artele plastice, mai ales în artele decorative) A interpreta un obiect din natură (floare, frunză etc.) în linii simplificate și caracteristice, în scopul unei prezentări mai clare și mai sugestive sau în vederea unei execuții mai ușoare. ✦ A prelucra un motiv de coregrafie sau de muzică populară, obținînd o creație personală, dar păstrînd elementele esențiale.

STILIZÁRE, *stilizări,* s. f. Acțiunea de a stiliza și rezultatul ei.

STILIZÁT, -Ă, *stilizați, -te,* adj. **1.** (Despre texte) Definitivat din punctul de vedere al stilului.

2. (Despre motive ornamentale) Realizat după un model din natură; (despre obiecte din natură) schematizat într-o formă adecvată pentru a servi ca motiv ornamental. *Decor de teatru stilizat.* ▭ *Ca un motiv stilizat de broderie strălucea constelația Andromedei.* IBRĂILEANU, A. 122.

3. (Despre producții populare) Prelucrat, prin utilizarea elementelor esențiale, într-o creație personală.

STILIZATÓR, -OÁRE, *stilizatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care prelucrează un text, dîndu-i o formă literară, conformă cu regulile de stil.

STILOGRAFÍE s. f. Procedeu tehnic prin care se obțin, prin electroliză, imitații de desene în peniță, gravuri în acvaforte etc.

STILÓU, *stilouri,* s. n. Toc prevăzut cu un rezervor din care cerneala ajunge automat la vîrful peniței. *Boldur Iloveanu încercă de cîteva ori să înșire numerele în coloană, pe o foaie albă, să adune și să scadă. Lăsă repede stiloul culcat pe hîrtie, ca o armă inutilă.* C. PETRESCU, R. DR. 210.

STIMÁ, *stimez,* vb. I. Tranz. A avea stimă, considerație pentru cineva sau ceva; a respecta, a cinsti. [Bălcescu] *își iubește patria și poporul, dar tocmai de aceea stimează și celelalte popoare, văzînd în lupta lor frățească arma cea mai puternică împotriva tiraniei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 329, 4/1. *Cu un asemenea om poți să te lupți cu toată energia, să-l ai dușman, dar nu poți să nu-l stimezi.* GHEREA, ST. CR. I 322. *Gîndirea voastră, zise, îmi pare minunată, Și simțimentul vostru îl stimez, frații mei.* ALEXANDRESCU, M. 322.

— Prez. ind. și: (învechit) *stim* (NEGRUZZI, S. I 52).

STIMÁBIL, -Ă, *stimabili, -e,* adj. Vrednic de stimă, de considerație, de respect. *Aci este locul a reaminti numele unei persoane stimabile, numele unui om de inimă, poet în tinerețea sa.* MACEDONSKI, O. IV 21. ✧ (În formule de politețe, astăzi mai ales ironic; adesea substantivat) *Orele sînt înaintate! Poftiți, poftiți, stimabililor: avem cestiuni arzătoare la ordinea zilei.* CARAGIALE, O. I 154.

STIMÁT, -Ă, *stimați, -te,* adj. Care se bucură de stima, de considerația celorlalți; respectat. ✧ (În formule de politețe) *Așa eu, stimate prietine, în vorbele însemnate în acest carnet care-mi stă pe masă, văd rude de demult și de departe.* SADOVEANU, E. 141. *Stimată doamnă, soțul dumitale... se întoarce ca un erou.* SAHIA, N. 48.

STÍMĂ s. f. Sentiment pe care îl impune cineva celor din jur prin meritele sau calitățile sale deosebite; considerație, respect; p. ext. atitudine respectuoasă. *Să năzuiești mereu a dobîndi stima oamenilor și mai ales pe a ta însăți.* REBREANU, P. S. 36. ✧ Expr. **Cu toată stima,** formulă de politețe pentru încheierea unei scrisori.

STÍMUL, *stimuluri,* s. n. (Rar) Stimulent, imbold. *Și aceasta este încă un stimul de a se pune cu toate puterile spre a face în viitor grîul curat.* I. IONESCU, M. 356. ✦ (Fiziol.) Factor care declanșează un proces fiziologic, care excită o activitate fiziologică.

STIMULÁ, *stimulez,* vb. I. Tranz. (Complementul indică pe om sau manifestările, acțiunile lui, forțele lui morale) A îndemna, a îmboldi, a încuraja (la lucru), a face să crească energia, randamentul. *Actorul sovietic este strîns legat de mase, fapt care-l stimulează, mărindu-i puterea de muncă pînă la maxim.* SAHIA, U.R.S.S. 156. *Ea singură are farmecul și darul de a-i stimula energia somnolentă.* REBREANU, R. I 21. *Producțiuni de frunte în litere și arte, ca florile primăvara, răsăreau prin toată Europa din imaginațiunile stimulate de studiul modelelor antice.* ODOBESCU, S. III 56.

STIMULÁNT, -Ă, *stimulanți, -te,* adj. Care activează procesele fiziologice, care excită activitatea proprie a unui organ sau a unui sistem de organe.

STIMULÁRE, *stimulări,* s. f. Acțiunea de a stimula; îndemn, îmbărbătare, însuflețire. *O critică cu un caracter obiectiv, tovărășesc, principial, profund și care merge la rădăcina greșelii, capătă un caracter pozitiv de stimulare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 339, 5/5.

STIMULÉNT, *stimulente,* s. n. **1.** Ceea ce stimulează, constituie un impuls, un imbold, un îndemn. *Întrecerea socialistă este un puternic stimulent în ridicarea nivelului tehnic al muncitorilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2638.

2. Medicament sau substanță care excită activitatea proprie a unui organ sau care se ia ca reconfortant împotriva oboselii.

STINCHÍ, *stinchesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A stîmpi. *Ia tacă-ți gura, măi Gerilă... acuși se face ziuă și tu nu mai stinchești cu brașoave de-ale tale.* CREANGĂ, P. 252.

STINDÁRD, *stindarde,* s. n. (Astăzi rar) **1.** Steag, drapel. *Rănit, scapă din mîini stindardul.* CARAGIALE, O. III 17. *Și stindardul țării el înfășurînd, Către sîn îl strînge înapoi cătînd.* BOLINTINEANU, O. 35. *Poporul să m-aclame, poporul să m-admire Și oștile să-nchine Stindarde-n fața mea.* ALECSANDRI, T. II 126. ✧ Expr. **A ridica stindardul revoltei** = a porni, a declanșa o revoltă. *N-ar fi cutezat să ia parte într-o mișcare ce ar fi ridicat stindardul revoltei.* GHICA, A. 687.

2. Fig. Tabără, front. *Nu este amărăciune mai mare decît a dezertorului ce vede triumfînd stindardul ce a părăsit.* BOLLIAC, O. 262. ✦ Simbol de luptă, de înfrățire. *Marxismul a devenit stindardul de luptă și călăuză a proletariatului din toată lumea.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 338, 1/1.

STINGĂTOÁRE, *stingătoare* și *stingători,* s. f. **1.** Un fel de apărătoare care se așază deasupra coșurilor pentru a opri scînteile.

2. (În expr.) *Stingătoare de luminări* = unealtă cu care se sting lumînările la biserică, constînd dintr-un căpăcel în formă de con, prevăzut cu o coadă lungă; mucarniță.

STINGĂTÓR, *stingătoare,* s. n. **1.** Aparat pentru stingerea incendiilor prin împroșcarea unei spume sau a unei substanțe care împiedică accesul oxigenului spre locul arderii.

2. (În expr.) *Stingător de scîntei* = dispozitiv pentru stingerea scînteilor și a arcurilor electrice care se produc la contactele întrerupătoarelor electrice.

STÍNGE, *sting*, vb. III. 1. Tranz. (Cu privire la foc sau la obiecte care ard) A face să nu mai ardă, a opri din ardere. *Cucoșul, cum vede și astă mare nedreptate, începe a vărsa la apă; și toarnă el toată apa cea din fîntînă pe jăratec, pînă ce stinge focul de tot și se răcorește cuptoriul.* CREANGĂ, P. 65. ◇ (Metaforic) *Focul meu a-l stinge nu pot cu toate Apele mării.* EMINESCU, O. I 199. *Ard, ard, ard, mă fac cenușă, căci amorul mă încinge. A! precum ai aprins focul, fă bine de mi-l și stinge.* ALECSANDRI, T. I 416. *Cînd ai și cît foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea îl va stinge.* NEGRUZZI, S. I 51. ✦ Fig. (Complementul indică o senzație dureroasă sau un sentiment puternic) A potoli, a liniști, a astîmpăra. *D-na Predeleanu a trebuit să-i vie în ajutor cu un suris de aur care să-i stingă emoția.* REBREANU, R. I 56. *Revino! Lăpușnene, să stingi a mea mustrare.* ALECSANDRI, T. II 174. ◇ (Cu determinări instrumentale introduse prin prep. «în») *Oftează adînc și-și sting amarul în băutură.* MIRONESCU, S. A. 52. (Cu pronunțare regională) *Și nu știu gîndirea-mi în ce să o sting: Să rîd ca nebunii? Să-i blestem? Să-i plîng?* EMINESCU, O. I 40. ◇ Refl. *Necazul i se stinse ca prin farmec.* REBREANU, I. 103. ✦ Refl. (Despre foc sau obiecte care ard) A înceta de a arde, a nu mai arde; a se consuma, a se trece. *Focurile s-au stins tîrziu ca după o serbare de noapte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 272. *Făcură legătură că acela care va lăsa să se stingă focul să fie omorît.* ISPIRESCU, L. 199. *Focul taberei s-a stins, Neagra umbră s-a întins.* ALECSANDRI, P. A. 95. ✦ Refl. Fig. A slăbi pînă la totala epuizare; a se topi, a se slei. *Mi se rupe inima din mine cînd văz pe buna mea stăpînă cum i se stinge viața din sine.* ISPIRESCU, L. 128. *Leiba simți că i se sting puterile și se așează la loc pe prag.* CARAGIALE, O. I 290. *Și zău, domnule doctor, socoți că bietul cuconul Antohi n-are s-o ducă mult? — Nu, sermanul!... se stinge văzîndu-l cu ochii.* ALECSANDRI, T. 1635. ✦ Refl. (Familiar) A sărăci cu totul, a rămîne sărac lipit; a se ruina. *Am făcut aste două odăițe; dar m-am stins.* La TDRG.

2. Tranz. (Cu privire la lumină sau la surse de lumină) A face să nu mai lumineze, a nu mai lăsa aprins. *Cum s-a culcat ea fără să stingă lampa?* AGÎRBICEANU, S. P. 37. ◇ (Poetic) *În cer apune soarele, Stingînd razele lui.* ALECSANDRI, P. III 113. *De-aici pînă-n satul meu Ard două lumini de seu; ziua plouă, noaptea ninge, Și tot nu le poate stinge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 194. ✦ Refl. A înceta să lumineze, a nu mai da lumină. *Iacă acum se stingea de tot lumina ce-i răsărise în cale fără veste.* CARAGIALE, O. I 305. ◇ Fig. *Gîndurile i se stingeau încetul cu încetul, ca niște raze la asfințit, și ființa i se scufunda într-o odihnă profundă.* VLAHUȚĂ, O. A. 102. ✦ Fig. (Cu complementul «ochi», «vedere») A întuneca; a orbi. *Moartea venit-a să stingă bătrînului ochii.* COȘBUC, AE. 195. *A venit poruncă-n țeară Să meargă feciorii iară... Și rămîn măicuțele Blăstămîndu-și zilele, Stingîndu-și vederile, Vărsînd lăcrimuțele Pe toate ulițele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 323.

3. Refl. A deveni întunecos, a se voala, a nu se mai vedea. *E seară... Plopii înșiruți în zare se sting departe — Văpăi de umbră, facle funerare La căpătîiul zilei moarte.* TOPÎRCEANU, B. 83. *Priveliștea se stinge. În negrul zid s-arată, Venind ca-n somn lunatec, În pasuri line, ea.* EMINESCU, O. I 95. ✦ Fig. A se șterge, a dispărea. *Se opri, zîmbetul i se stinse pe buze.* MIRONESCU, S. A. 35. ✦ (Despre sunete) A slăbi în intensitate, a se auzi tot mai puțin sau de loc. V. amuți. *Toate glasurile se stinseră într-o clipire.* REBREANU, I. 36. *Ca o vecernie domoală Se stinge zvonul de dumbravă.* GOGA, P. 23. *Bubuitul tunetelor, zguduind cuprinsul, se sparge în depărtări nevăzute, stingîndu-se în fundul pierdut al pustiului plin de întunerici* BART, S. M. 16. ◇ Tranz. (Cu pronunțare regională) *Uneori învăluirea vîntului stingea sunetele de bucium.* SADOVEANU, O. VII 126. ✦ (Despre aștri) A-și pierde lumina și strălucirea, a se întuneca. *O stea dacă lucește stingîndu-se pe loc: Sînt stele mai puține în cerul plin de foc?* MACEDONSKI, O. I 48. *O stea pe cer s-a stins.* CARAGIALE, O. III 133. *Cînd sorii se sting și cînd stelele pică, Îmi vine a crede că toate-s nimică.* EMINESCU, O. I 38. ◇ (Poetic) *Soarele negru în ocean se stingea Și peste China, Dinspre Mongolia, se ridica Stea roșie crescînd lumina.* BOUREANU, S. P. 10. ◇ Fig. *Plăceri ale iubirii, plăceri încîntătoare! Simțiri! măreție visuri de falnic viitor! V-ați stins într-o clipală ca stele trecătoare Ce las-un întuneric adînc în urma lor.* ALECSANDRI, P. A. 62.

4. Refl. A înceta din viață; a muri. *Bolnav și în mizerie, Bălcescu s-a stins în Italia în 1852, departe de patria sa pe care o iubea cu înflăcărare.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2540. *Își amintea în cîte chipuri văzuse oameni murind: bătrîni stingîndu-se de moarte bună pe patul de-acasă; oameni morți în spitale; unii loviți de moarte violentă.* BART, S. M. 77. *Craiul cu crăiasa apoi au trăit de aci încolo multe zile dalbe, dar s-or fi stins și ei acum, că e mult de-atuncea.* RETEGANUL, P. I 50. *S-a stins... lăsînd în adîncă mîhnire pe toată lumea.* CARAGIALE, O. III 99. ◇ Fig. *E vremea rozelor ce mor, Mor în grădini, și mor și-n mine. Ș-au fost atît de viață pline, Și azi se sting așa ușor.* MACEDONSKI, O. I 192. ◇ (Cu subiectul «viața», «sufletul») *Multe vieți s-au stins, multe gospodării s-au pustiit din pricina înecului.* DUNĂREANU, CH. 69. *S-a stins sufletul cel mai generos.* CARAGIALE, O. III 11. (Poetic) *S-a stins viața falnicei Veneții, N-auzi cîntări, nu vezi lumini de baluri.* EMINESCU, O. I 202. ✦ Tranz. A omorî, a ucide. *Doi feciori, în depărtări, Ți i-a stins războiul! Și rămas-ai în oftări, Și te bate pe cărări Răul în tot soiul.* NECULUȚĂ, Ț. D. 112. ◇ (În amenințări) *Nici eu să robesc la tine, Nici tu să robești la mine. Vrei, nu vrei dintr-un cuvînt? Că te sting de pe pămînt!* ALECSANDRI, P. II 24. ◇ Expr. **A stinge pe cineva în bătăi** v. bătaie. ✦ Tranz. (Cu complementul «viață», «zile») A curma (firul vieții cuiva). *Alții, de mirare, Cu mîna la gură capul clătina Și-ncet lîngă dînsul își șopteau așa: «...El să fie Groza, cel ce ca o fiară, Fără nici o grijă de negrul păcat, A stins zile multe și lege-au călcat?».* ALECSANDRI, P. A. 50. *Unde sînt atîte vieți?... Moartea rece le-a cuprins Într-o clipă ea le-a stins, Și pe cîmpul cel de moarte... S-a lăsat acum deodată O tăcere-nfricoșată.* id. P. II 18. ✦ (Uneori întărit prin «de pe fața pămîntului», mai rar «de pe fața lumii») A dispărea fără a lăsa urmași. V. pieri. *Căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pămîntului... luptîndu-se cu fiare uriașe, ale căror semințîi s-au stins acum de mult de pe fața lumei?* ODOBESCU, S. III 78. *A încetat producerea cailor și s-au stins numeroasele erghelii (= herghelii) ce formau înainte unul din izvoarele de bogăție a rominilor.* ALECSANDRI, P. P. 119. ✦ Fig. A dispărea fără urmă; a pieri. *Mulți voinici au cercat să pețească pe crăiasa zinelor, dar bine n-au umblat, căci zinele i-au fermecat, deoarece, de s-ar mărita cumva crăiasa lor, atunci împărăția lor trebuie să se stingă.* RETEGANUL, P. II 6. ◇ (Despre abstracte) *Încetul cu încetul s-a stins toată dragostea mamei ce-o avea mai nainte către fiica ei.* RETEGANUL, P. IV 4.

5. Tranz. A distruge, a prăpădi, a nimici; a șterge de pe fața pămîntului. *Dacă vreun prăpăd de la niscaiva lighioane ori de la ciori cădea peste semănăturile megiașilor, ale lui era stinse cu desăvîrșire.* ISPIRESCU, L. 207. *Rominii, crezînd a-și asigura libertatea și a stinge aristocrația, se puneau de ucideau la aristocrați și pustiau acareturile lor.* BĂLCESCU, O. II 261. ◇ (În propoziții consecutive, exprimînd intensitatea acțiunii din regentă) *Ciobanul... începu să-i spună turcului, plîngînd: Ala, boierule, m-a bătut de m-a stins!* GALACTION, O. I 288. *Gîndacii d-tale merg bine? Ai mei mănîncă de sting*

pămîntul. DELAVRANCEA, H. T. 133. *Fura de stingea cînd intra într-o băcănie.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Mihai Viteazul încălecă pe bidiviul său, își luă oastea, trecu Dunărea și... bătu oastea potrivnică de o stinse.* ISPIRESCU, M. V. 36.

6. Tranz. A pune capăt unei obligațiuni, unei acțiuni penale, unui împrumut, unui privilegiu. *Da la trebunal nu mergem?... Mai întîi să stingem datoriile, fraților.* DUMITRIU, B. F. 111. ◇ Refl. *Cererea de divorț se stinge prin împăcarea soților. Uzufructul se stinge prin moartea uzufructuarului.* ▭ *În curînd afacerea cu popa se stinse.* REBREANU, I. 75.

7. Tranz. A turna apă (sau alt lichid) peste anumite preparate culinare încinse, lăsînd apoi compoziția să fiarbă.

8. Tranz. (În expr.) **A stinge var** = a turna apă peste piatra de var arsă, pentru a provoca o reacție chimică, în urma căreia se obține var stins.

STÍNGERE, *stingeri,* s. f. Faptul de a (se) stinge. **1.** Încetare a arderii unui foc, a unei flăcări. [Flacăra] *clipește-abia din cînd în cînd Cu stingerea-n bătaie, Lumini cu umbre-amestecînd Prin colțuri de odaie.* COȘBUC, P. I 191. (Cu pronunțare regională) *În stîngerea flăcărilor, o tăcere mare ne învălui pe toți ca o taină.* SADOVEANU, O. VII 349.

2. Întrerupere a unei surse de lumină, dispariție a unei lumini; apusul soarelui. *Și-n stingerea de soare Părea un chip din basmuri.* COȘBUC, P. I 186. *Duce-m-aș fără-ncetare, Ca vulturul să pătrund Peste-a ochilor hotare Orizonul fără fund. Să văd stingerea de soare În adîncul ocean Și-a lui coamă arzătoare Răsărind ca un volcan.* ALECSANDRI, P. II 128. ◇ (Poetic) *Înainte de stingerea asfințitului, începură să se strîngă în adunarea de la școală.* MIHALE, O. 518. ✦ Semnal prin care se anunță într-o cazarmă trecerea la odihna de noapte; timpul cînd se dă acest semnal. (Cu pronunțare regională) *Sara pînă tîrziu, cînd tremura în noaptea de-afară fiorul stîngerii, se auzea ca dintr-o hrubă murmurul teoriei.* SADOVEANU, O. VI 255.

3. Moarte. *Să simt că de suflarea-ți suflarea mea se curmă Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă!* EMINESCU, O. I 116. ✦ Dispariție, pieire. (Cu pronunțare regională) *O căzut pe biata Moldova... toate rălele ce pot aduce stîngerea unui neam întreg.* ALECSANDRI, T. II 9. ✦ Dezastru, prăpăd. *Să nu care cumva să te muște șarpele de inimă să te duci acolo, că e stingere de tine.* ISPIRESCU, L. 278.

4. Încetare a unei obligațiuni, a unei acțiuni penale, a unui împrumut, a unui privilegiu. *S-a acoperit numai de banii împrumutați, dînd acestuia un venit sigur pentru stingerea datoriilor.* CĂLINESCU, E. 20.

STINGHÉR, -Ă, *stingheri, -e,* adj. **1.** Izolat, răzleț. *Se ridicau dealurile înalte, abia deslușite, amenințătoare ca o turmă de vite uriașe, privindu-l pe omul mărunt din mijlocul lor care ara petecul său de pămînt stingher între stînci, tufișuri și rîpe.* DUMITRIU, V. L. 5. *În curtea largă, înconjurată de acareturi, stătea stingheră o gabrioletă.* REBREANU, R. I 162. *Nici un fenomen nu poate sta stingher pe lume, despărțit de celelalte.* IONESCU-RION, C. 54.

2. Singur (fără familie, rude, tovarăși, prieteni). *Și-apoi dă, și eu nu sînt așa stingher pe lume... Pe lîngă mine tot mai sînt cîteva suflete care se hrănesc și pot să puie umărul la nevoie.* La TDRG. *Ești mîndră, o zînă cu ochii cerești, Venită anume Din visuri, din basme, să plîngi, să jelești, Stingheră pe lume.* NECULUȚĂ, Ț. D. 84. ✦ Care se simte străin într-un loc și se ține la o parte; stînjenit, stingherit. *Cei mai mulți dintre tractoriști se tot învîrtiră pe lîngă tractoare, fără de nici un gînd, cu mîinile-n buzunare, stingheri, parcă neîndrăznind să se apuce de ceva.* MIHALE, O. 191. *S-a oprit... din fluierat, stingher oarecum, rușinat parcă de sine.* C. PETRESCU, A. R. 197.

3. Fără pereche, fără soț. *Numai eu și cu doamna Rădianu eram stingheri în această adunare de împărecheți.* La TDRG. ◇ Fig. *O lacrimă stingheră se scurse din ochiul uscat al Surei.* SAHIA, N. 106. ✦ Necăsătorit. *Eu sînt de părere ca toți cei ce juruiesc credință veșnică fetelor să rămînă stingheri.* HOGAȘ, DR. 239.

STINGHEREÁLĂ, *stinghereli,* s. f. **1.** Faptul de a stingheri; stingherire. *N-am loc unde să vă căpătuiesc pe toți. — Nu te teme... Noi ne ghemuim într-un colțișor fără să aducem nici o stingherală.* ISPIRESCU, la TDRG.

2. Faptul de a fi stingherit, de a nu se simți la largul său; stînjeneală. *Minciuna, ori năzărirea lui Leon, i-a închis gura în stingherală și neplăcere.* POPA, V. 32.

— Variantă: **stinghireálă** (ALECSANDRI, T. 1223) s. f.

STINGHERÍ, *stingheresc,* vb. IV. Tranz. A împiedica pe cineva să facă ceva, a nu lăsa pe cineva să lucreze, să se odihnească în liniște, a nu-i da cuiva pace; a stînjeni, a deranja. *Să mă ierți, prietene, că te-am stingherit de la îndeletnicirile tale.* GANE, N. III 142. *Toate acestea n-au îngrozit pe voinic, nici nu l-au stingherit din citire.* SBIERA, P. 153. *A! tîlharule, vii sus de stingherești fata de la gherghef?* ALECSANDRI, T. I 338. ◇ Refl. *Fiecare-și urmă, fără să se stingherească, treaba începută.* HOGAȘ, M. N. 190.

— Variantă: **stinghirí** (ISPIRESCU, L. 368, ALECSANDRI, T. I 252) vb. IV.

STINGHERÍRE, *stingheriri,* s. f. Acțiunea de a stingheri; stînjenire, deranjare. *Locuitorii au fost siliți să reclame, și cu aceste nemulțămiri să se aducă stingheriri nu numai în lucrările lor, dar chiar și în acele ale proprietarilor.* I. IONESCU, D. 191. *Auzind aceasta, netrebnica de maică s-au bucurat foarte, socotind că în chipul acesta se va putea curăți mai lesne de ficior și va trăi apoi fără stingherire în dezmierdare cu zmăul.* SBIERA, P. 24.

STINGHERÎT, -Ă, *stingheriți, -te,* adj. **1.** Care (din timiditate, de rușine sau de emoție) nu se simte la largul său, nu știe ce să facă și cum să se poarte; stînjenit. V. încurcat. [Finii] *veneau în casa lui cu sfială, ștergîndu-se afară cîte un sfert de ceas pe picioare, iar înăuntru stînd stingheriți pe scaune.* PAS, Z. I 175. *S-a învîrtit de cîteva ori prin fața farmaciei și a rămas nehotărît și stingherit pe trotuar.* POPA, V. 166. *Mergeau alături, stingheriți, într-o tăcere apăsătoare, frămîntați poate de aceleași gînduri.* BART, E. 182. ✦ Rușinat. *Acuma parcă era stingherit de ce făcuse și de ce spunea.* SADOVEANU, O. L. 187.

2. Împiedicat, deranjat. *Tatăl și feciorii începură a-și face loc mișcîndu-și umerile nalte. Oamenii, stingheriți în înghesuiala lor liniștită, întorceau capetele.* SADOVEANU, O. VIII 237.

— Variantă: **stinghirít, -ă** adj.

STÍNGHIE, *stinghii,* s. f. **1.** Bucată de lemn lungă și îngustă, care se fixează de-a curmezișul pentru a uni două sau mai multe elemente ale unei construcții sau pentru a susține, a întări ceva. *Mușul se scula și se apropie de gard. Se rezimă cu coatele de stinghie, urmindu-și în liniște vorba.* DUNĂREANU, CH. 72. *Dă cu ochii, mai deoparte, de o cutie mare, lungită, făcută din scînduri rare, cu legături temeinice de stinghii groase.* SP. POPESCU, M. G. 59. *Tapițerul bătea zorit în stinghiile de brad.* VLAHUȚĂ, O. A. III 146. *Se întoarse... cu o slugă a lui credincioasă, aducînd niște scînduri, stinghii, drugi, odgoane și pînze.* ISPIRESCU, L. 367.

2. Partea unde se îmbină piciorul cu trunchiul la oameni și la animale. *Vulturul s-a învăluit în văzduh, a plutit în înălțime, apoi s-a lăsat vîjîind asupra cerbului, pălindu-l cu aripa și ciugulindu-l cu clonțul la stinghie.* SADOVEANU, D. P. 82.

STINGHEREÁLĂ s. f. v. **stingherealĕ.**

STINGHIRÍ vb. IV v. **stingheri.**

STINGHIRÎT, -Ă adj. v. **stingherit.**

STINGHIÚȚĂ, *stinghiuțe,* s. f. Diminutiv al lui s t i n g h i e.

STINS[1] s. n. Faptul de a (s e) s t i n g e, de a nu mai arde. *Căci în propria-ne lume...* [luna] *deschide poarta-ntrării Și ridică mii de umbre după stinsul luminării.* EMINESCU, O. I 136.

STINS[2]**, -Ă,** *stinși, -se,* adj. **1.** Care nu mai arde. *Cum dorm acum neputincioase Supt vreascurile stinse-a vetrii Poveștile-nșirate sara De-atîtea cuscre și cumetri.* GOGA, P. 20. ✦ F i g. Dispărut, mort. *Tot astfel cînd al nostru dor Pieri în noapte-adîncă, Lumina stinsului amor Ne urmărește încă.* EMINESCU, O. I 234. *Puternica ta liră, de mîna-ți pipăită, A veacurilor stinse cenușă-ar fi mișcat.* ALEXANDRESCU, M. 27.

2. (Despre ochi) Care și-au pierdut strălucirea (din cauza suferinței, a plînsului, a bătrîneții etc.). *Îl întîmpină Sura cu ochii stinși și mișcările obosite.* SAHIA, N. 96. *La pașa vine un arab, Cu ochii stinși, cu graiul slab.* COȘBUC, P. I 108. *În ochii lor stinși, pe fețele lor trase, e spaimă și disperare.* VLAHUȚĂ, O. A. 358. ✦ (Despre priviri) Indiferent, plictisit. *Funcționarul îi aruncă o privire stinsă, plictisită.* GALAN, B. I 25. ✦ F i g. Veștejit, ofilit. *Bătrîni cu fețe stinse, romîni cu fețe dalbe, Romînce cu ochi negri și cu ștergare albe Pe iarba răsărită fac praznic la un loc.* ALECSANDRI, P. III 40.

3. (Despre glas, voce etc.) Care abia se (mai) aude; slab. *Văd copilași pe ulițele ninse Umblînd cu steaua și cu moș ajunul, Și-aud departe-un cor de glasuri stinse.* IOSIF, P. 21. *Ce ți-i? o întrebă Făt-Frumos. — Nemica, nu mi-i nemica, zise ea cu glasul stins.* EMINESCU, N. 25. ✧ (Adverbial) *Oftă stins... retrăgîndu-se în umbră cu batista la ochi.* DUMITRIU, N. 108.

4. (Despre culori) Palid, șters. *Cea mai în vîrstă avea o rochie de mătase neagră... iar cea tînără era într-o rochie de un roșu-stins, cu broderii negre pe piept.* DUMITRIU, B. F. 161. ✧ F i g. (Cu pronunțare regională) *Rădașcă zîmbi stîns o clipă.* SADOVEANU, P. M. 190.

5. (Jur.; despre obligațiuni, acțiuni penale, împrumuturi, privilegii etc.) Care a fost lichidat, închis, casat, care nu mai are curs, care și-a pierdut puterea juridică. *Cauză penală stinsă.*

6. (Fiziol.; despre reflexe condiționate) Care a dispărut treptat în urma faptului că excitantul condițional n-a mai fost însoțit de excitantul necondițional corespunzător.

7. (În e x p r.) *Var stins* = pastă vîscoasă (obținută prin reacția dintre piatra de var arsă și apă) întrebuințată la tencuieli, la văruirea caselor, în unele industrii etc.

STIPÉLĂ, *stipele,* s. f. Parte a frunzei, formată din două foițe situate la baza codiței care au rolul de a înveli frunza în mugure (și care cad de obicei după dezvoltarea acesteia).

STIPENDIÁ, *stipendiez,* vb. I. T r a n z. A subvenționa, a finanța (o persoană, un grup etc.).

STIPENDIÁT, -Ă, *stipendiați, -te,* adj. Subvenționat, finanțat de către cineva (și aservit acestuia).

STIPÉNDIU, *stipendii,* s. n. (Transilv; învechit) Ajutor în bani acordat de către stat sau de către o instituție unui elev sau unui student lipsit de mijloace; bursă. *Hușu plecase la universitate cu un mic stipendiu.* SLAVICI, O. I 102. *Asociațiunea... distribuia în stipendii, la studenți de tot felul, peste 1400 florini.* ODOBESCU, S. I 500.

STIPULÁ, *stipulez,* vb. I. T r a n z. (Jur.) A introduce, a prevedea, a specifica o clauză într-un act scris. [Convenția] *stipulează principii de libertate și egalitate.* BOLINTINEANU, O. 457. *Unii ctitori stipulară chiar în actele de întemeiere ale mănăstirii lor că așezămîntul patronal, la care ei o închinase, va avea dreptul de a trămite din sînu-i egumeni ca s-o administreze.* ODOBESCU, S. II 34.

STIPULÁȚIE, *stipulații,* s. f. (Jur.) Prevedere, clauză, învoială menționată într-un act scris.

— Variantă: (învechit) **stipulațiúne** (GHICA, S. 28) s. f.

STIPULAȚIÚNE s. f. v. **stipulație.**

STÍRAX s. m. Gen de arbori din regiunile tropicale cuprinzînd mai multe specii, dintre care una *(Styrax benzoin)* dă rășina numită smirnă, iar alta *(Styrax officinalis)* dă storaxul, folosit în farmacie.

STIRIGOÁIE, *stirigoi,* s. f. Plantă erbacee otrăvitoare din familia liliaceelor, cu florile albe; crește prin fînețe, în regiunile muntoase și se întrebuințează în medicină *(Veratrum album). Iau rădăcină de stirigoaie... o pun într-o oală la foc să fiarbă.* MARIAN, INS. 481. *Zama de stirigoaie încă e bună la spalat vitele ce au păduchi.* ȘEZ. IV 124.

— Variantă: **știrigoáie** s. f.

STÍRPE, *stirpe,* s. f. (Livresc) Neam, familie; origine. *Răsărea posomorît, din umbra unui colț, chipul unui om de o stirpe cu totul alta decît a acelora, bărbați și femei, ce-și surîdeau viclean sau galeș din cadre.* M. I. CARAGIALE, C. 109.

STIVÁ, *stivez,* vb. I. T r a n z. A aranja materialele sau încărcătura într-o magazie sau într-o navă, astfel încît să se asigure o cît mai bună utilizare a spațiului (și a echilibrului navei). V. s t i v u i.

STIVÁRE s. f. Acțiunea de a s t i v a și rezultatul ei. V. s t i v u i r e.

STIVATÓR, *stivatori,* s. m. (Rar) Stivuitor. *Poștele se întocmeau cu mare greutate alegîndu-se grupe: hamalii, lopătarii, stivatorii, ipistații.* BART, E. 289.

STÍVĂ, *stive,* s. f. Grămadă de lemne, de cărămizi sau de alte obiecte, clădite ordonat unele peste altele. *Se îndeletniceau cu clădirea lăzilor în stive de douăzeci.* DUMITRIU, N. 257. *Mai aveau de tăiat stuf și de sporit stiva de lemne.* SADOVEANU, P. M. 48. *Luna se lăsase dincolo de stivele de scînduri din curtea fabricii de mobile.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 349. ✧ (Poetic) *Resfiră ariile-n sat mireasma-n stive a fîneții Și fața cerului albastră au potopit-o norii-n trîmbe.* STANCU, C. 105.

STIVUÍ, *stivuiesc,* vb. IV. T r a n z. A aranja în stive lemne, cărămizi etc.; a face stive.

STIVUÍRE, *stivuiri,* s. f. Acțiunea de a s t i v u i. *Stivuirea lemnelor.*

STIVUITÓR, *stivuitori,* s. m. Muncitor care face stive.

STÎLCÍ, *stîlcesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** (Adesea determinat prin «în bătăi», «în pumni» etc.) A bate rău, crunt. *La întoarcerea de la tîrg, de necaz că nu i s-a dat slobod divorțul, Florea Pancu și-a stîlcit femeia în bătăi.* STANCU, D. 83. [Tata și mama] *i-ar dăula-n bătăi... dacă ar afla că m-au stîlcit în pumni, în picioare.* id. ib. 354. *Frații sindicaliști au fost stîlciți la București, după ce și ei au zdrelit destui polițiști.* CARAGIALE, O. VII 148. *Cică-i voinicie boierească să stîlcească un biet om de surugiu, ostenit ca vai de el.* ALECSANDRI, T. 49.

2. A deforma, a zdrobi prin lovituri; a schilodi, a schimonosi, a sluți (prin bătaie); a cotonogi. *Păcat de juncă să-și stîlcească piciorul. Rămîne șoldită.* DAVIDOGLU, O. 63. *Mi-am acoperit obrajii cu mîinile. Mi-am spus: să nu-mi stîlcească fața.* STANCU, D. 342. ✦ R e f l. A se

lovi tare, a se zdrobi (prin lovire sau cădere); a se schilodi. *Eu cad și mă stîlcesc Și șchiopez și mă ciuntesc.* CONTEMPORANUL, III 731. [Bursuflescu, căzînd:] *Valeu! M-am stîlcit!* ALECSANDRI, T. 274.

3. Fig. A pronunța prost un cuvînt, a vorbi prost o limbă; a poci, a stropși.

STÎLCÍRE, *stîlciri*, s. f. Faptul de a (se) stîlci.

STÎLCÍT, -Ă, *stîlciți, -te*, adj. 1. Bătut crunt; schingiuit. *Au venit derbedeii stîlciți și împușcați cu halice să mărturisească atîtea minciuni, încît lui Ali i-a fost iar greață de lumea asta.* SADOVEANU, O. L. 136. *Slabă și stîlcită cum era, căzu la pat bolnavă de moarte.* CREANGĂ, P. 13.

2. Lovit, zdrobit (prin cădere); schilodit, cotonogit. *Veneau... cîte cu un picior frînt sau cu boii stîlciți.* CREANGĂ, A. 26.

3. Fig. (Despre pronunțare, vorbire) Greșit, pocit, stropșit. *După ce turcul, își sfîrși din capul scării, discursul pregătit într-o franțuzească stîlcită, ofițerul de cuart îi spuse că veneau din Alexandria.* BART, S. M. 46. ◇ (Adverbial) *Numele lui pronunțat stîlcit și de nerecunoscut.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 13. ✦ (Despre felul cum se execută o melodie) Greșit, fals. *Magda... se alinta cu degete ușoare pe clapele... pianului și, din gamele-i nebunatice și stîlcite, simțirea nu lipsea.* HOGAȘ, M. N. 48.

STÎLCITÚRĂ, *stîlcituri*, s. f. Faptul de a stîlci; lucru stîlcit.

STÎLP, *stîlpi*, s. m. 1. Lemn lung și gros, de obicei cioplit și fixat în pămînt, care servește (mai ales în construcții) pentru a susține ceva: p. ext. orice element de construcție (de fier, de ciment, de piatră etc.) așezat vertical și servind la susținerea construcției (v. coloană). *Coborîi în fața unei case curate, albe, cu cerdac larg, cu stîlpi de lemn.* SADOVEANU, O. VIII 18. *Cucoșii cîntau acum pe stîlpii porților, în prag și în toate părțile.* CREANGĂ, P. 294. *Se văzură niște palaturi strălucite de podoabe, încît la soare te puteai uita, dară la dînsele ba. Aurul cu care erau poleiți stîlpii și ciubucele de pe lîngă strașină, licărea de-ți lua ochii.* ISPIRESCU, L. 37. *Basilica Ulpiană cu cinci rînduri de stîlpi de granit.* ODOBESCU, S. III 72. *Aci a întins podul Constantin pre stîlpi de piatră care stau încă în apă și dintre care se vede mai cu seamă unul.* BOLLIAC, O. 273. ◇ *Stîlp de telegraf* (sau *de telefon* etc.) = fiecare dintre stîlpii de lemn așezați la o anumită distanță unul de altul, de care sînt prinse, pe niște izolatoare, firele telegrafice, telefonice, de radioficare etc. *Se cațără pe un stîlp de telegraf.* DUMITRIU, N. 59. *Sus, pe-un stîlp de telegraf, S-a oprit din zbor o cioară.* TOPÎRCEANU, P. 200. ◇ Expr. **A sta stîlp (de cremene)** = a sta neclintit. *Nu mai sta aicea stîlp, lîngă mine.* SADOVEANU, O. VIII 213. *Flăcăul a ridicat ciomagul în sus, dar n-a putut izbi, căci Baltag sta stîlp de cremene înaintea lui.* SANDU-ALDEA, U. P. 10. **A ținti (pe cineva) la stîlpul infamiei** v. infamie. **Stîlp de cafenea** = persoană care-și petrece timpul prin cafenele. *Se știa despre el că e un stîlp de cafenea și că-i place să se țină mai mult de biliard, decît de meserie.* PAS, Z. I 205. *Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul, De ai crede că viața-i e curată ca cristalul? Nici visezi că înainte-ți stă un stîlp de cafenele, Ce își ride de-aste vorbe îngînîndu-le pe ele.* EMINESCU, O. I 150. ✦ Indicator de frontieră, de hotar. *Spre a se încredința dacă nu cumva stîlpii, pietrele sau hotarele au fost mutate.* PAMFILE, A. R. 152. ✦ Suport la o mobilă, picior de pat. *Paturile erau de o parte și de alta ale cămării... așezate pe patru stîlpi lucrați ca melcul și cu niște dungi de aur.* ISPIRESCU, L. 251. ✦ Fig. Coloană (de fum, de praf, de foc etc.). *Abia după ce stîlpul subțire de fum se ridică în înălțime, auziră cornul de pe munte.* SADOVEANU, F. J. 376. *Din cînd în cînd, vîntoasele se dau vîrtej, adună paie și frunze și praf, le ridică volbură naltă în aer, și se duce, se duce stîlpul, frămîntîndu-se peste cîmp.* SLAVICI, O. I 268. *Mihai mîndrul vine iară, Falnic ca un stîlp de pară.* ALECSANDRI, P. A. 47.

2. Fig. Persoană care constituie un sprijin de căpetenie pentru o colectivitate; fruntaș, om de vază, personalitate proeminentă. *Barbu Craioveanul, ban al Craiovei, unul din stîlpii vechii și puternicii familii a Pîrvuleților.* VLAHUȚĂ, R. P. 84. *Acel care-ți grăiește Boier e, stîlp al țării.* ALECSANDRI, T. II 169. *Toată țara îl plîngea... că au pierdut un stîlp carele sprijinea toate nevoile țării.* BĂLCESCU, O. I 102. ◇ (În legătură cu colectivități) *Poporul e stîlpul țării... fiecare părticică de pămînt e vărsată cu sîngele lui.* RUSSO, O. 38. ◇ *Stîlpul casei* = capul familiei. *Nici o brazdă de moșie nu s-a mai înstrăinat de cînd s-a făcut dînsul stîlpul casei.* REBREANU, I. 49.

STÎLPÁN, *stîlpane*, s. n. Ghioagă. *Care scăpa de stîlpan Nu scăpa de buzdugan.* ALECSANDRI, P. P. 126.

STÎLPĂR, *stîlpari*, s. m. Veche monedă austriacă de argint.

STÎLPĂRE, *stîlpări*, s. f. (Învechit și popular) Ramură verde înfrunzită. *Am un copaci cu 12 stîlpări: În toată stîlparea 4 crengi...* (Anul). GOROVEI, C. 13.

STÎLPÍ, *stîlpesc*, vb. IV. Tranz. (Învechit) A fixa hotarul unui loc, a hotărnici. *Hotări ca ogoarele țărănești să fie alese și stîlpite.* KOGĂLNICEANU, S. A. 221. *Moșia aceasta a fost hotărîtă și stîlpită la 1837 de către proprietarul ei.* I. IONESCU, M. 626.

STÎLPIȘÓR, *stîlpișori*, s. m. Diminutiv al lui stîlp. — Variantă: **stîlpșór** (BIBICESCU, P. P. 326) s. m.

STÎLPÍT, -Ă, *stîlpiți, -te*, adj. (Învechit) 1. Încremenit, înlemnit (de teamă, de mirare). *Și iată-l iar pe badea Ion... stîlpit lîngă ușă, sastisit, învîrtindu-și căciula în mîni, neștiind cum să înceapă.* VLAHUȚĂ, CL. 64. *Rămase împăratul stîlpit, cînd văzu masa viind singură.* ISPIRESCU, L. 355.

2. (Despre ochi) Pironit, ațintit, fixat. *Să stai cu ochii țintă, stîlpiți în luminare, Ca, versul cînd ne vine prin aer schiopătînd, În gît să-i punem lațul, să-l așezăm la rînd.* HOGAȘ, DR. II 186.

STÎLPȘÓR s. m. v. stîlpișor.

STÎLPULÉȚ, *stîlpuleți*, s. m. Stîlpișor. *La mormîntul turcilor, La ăl stîlpuleț de piatră.* PĂSCULESCU, L. P. 211.

STÎLPUȘÓR, *stîlpușori*, s. m. Stîlpișor. *Cercomferința de trei verste însemnată cu stîlpușori de lemn.* NEGRUZZI, S. I 36.

STÎMPĂR s. n. (Învechit și popular) Astîmpăr; liniște, pace. *Dară eu trăiesc cu dor Și n-am stîmpăr pînă mor.* POP.

STÎMPĂRÁ, *stîmpăr*, vb. I. (Învechit și popular) 1. Tranz. (Cu privire la senzații fiziologice) A potoli, a domoli, a liniști; a astîmpăra. *Desfăcui desagii și mă pusei în cale să-mi stîmpăr și eu foamea.* HOGAȘ, M. N. 59. *Tu ai hrană de prisosit și nu vezi pre cela că nu are cu ce să-și stîmpere foamea?* ARHIVA R. I 150. *Au venit la un izvor... să-și stîmpere setea.* ȚICHINDEAL, F. 31.

2. Tranz. (Cu privire la sentimente, porniri etc.) A liniști, a alina, a potoli. *Își puse cîrligul la ușa tinzii și plecă prin vecini, să-și stîmpere amarul și să-și răcorească inima.* VLAHUȚĂ, O. A. 103. *Vai, draga mamei cea mai scumpă, unde ești tu acuma? Hai să te mai văd o dată, lasă-mă înlăuntru, să-mi mai stîmpăr sufletul!* RETEGANUL, P. IV 6. *Cînd a fost de sărutat, Ea m-a pus la frămîntat; Cînd a fost să-mi stîmpăr dorul, Ea m-a pus să arz cuptorul!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 105. ◇ Refl. (Despre sentimente, porniri) *Cu toată îndulgența audi-*

toriului, trupa de amatori făcu un mare fiasco, şi publicul — fără a-şi răci dorinţa de a avea un teatru naţional — simţi stîmpărîndu-i-se entuziasmul. NEGRUZZI, S. I 341. (Despre persoane) *Măi bădiţă Gherasim, Eu, de drag, te-aş băga-n sîn... Şi te-aş da în inimii mele... Doar inima te-ar mînea, Doar de drag m-aş stîmpăra!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 8. ✦ (Rar) A renunţa la..., a se dezbăra de... *Ce? Nu-ţi mai stîmperi obiceiul Şi nu te-ai săturat de sfat?* COŞBUC, P. II 233.

3. Refl. A se linişti, a sta locului; a se astîmpăra. (Poetic) *Brazii că se legănau, Cuibuleţul mi-l stricau. Dar voi ce vă legănaţi? Sau vreţi cuibul să-mi stricaţi, De-aici să mă depărtaţi?... Brazii nu s-au stîmpărat, Eu cuibul că l-am luat Şi departe l-am mutat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204. ✦ Tranz. (Cu complementul «praf» sau un echivalent al acestuia) A face să se depună, să se aşeze (fiind udat). *Ploaia n-o doresc de altă, decît ca să le stîmpere colbul de pe uliţe.* NEGRUZZI, S. I 297.

4. Tranz. A face să nu mai fie fierbinte, să nu mai ardă, să nu mai dogorească; a răci, a răcori. *Stîmpără trei cărbuni.* ŞEZ. IV 32.

STÎMPĂRÁRE s. f. (Învechit şi popular) Faptul de a (se) stîmpăra.

1. Potolire, liniştire, alinare (a unui sentiment, a unei senzaţii fiziologice, a unei stări sufleteşti). *Simţeau în sine un dor mai înalt pentru stîmpărarea căruia nu cruţau nici o jertfă.* ŞEZ. XII 97.

2. Odihnă, pace, linişte; astîmpăr. *Dar tu cum n-ai stîmpărare? Eu sînt frumos de mirare Şi tot nu vorbesc nimic.* ALEXANDRESCU, M. 284. ✧ Loc. adv. **Fără stîmpărare** = neîncetat, neîntrerupt, într-una. *Am un lucru tare, Umblă fără stîmpărare; Ce nu ştii tu, el te-nvaţă...* (Ceasul). ŞEZ. XIII 16.

STÎMPĂRÁT, -Ă, *stîmpăraţi, -te,* adj. (Învechit şi popular) **1.** (Despre stări sufleteşti) Potolit, liniştit, alinat.

2. Care nu e nici prea cald, nici prea rece, care are o temperatură moderată. [În Brazilia] *aerul este stîmpărat.* DRĂGHICI, R. 29. ✦ (Despre cărbuni) Care nu mai arde; stins. *Era p-aci, p-aci s-aducă un cărbune stîmpărat în loc de tăciune.* SLAVICI, N. I 48. ✧ (Rar) *Var stîmpărat* = var stins.

3. Domol, lin. *O clătinătură şi un duruit stîmpărat se simte în vagon; după asta înţelege şi moş Gheorghe că sînt plecaţi.* SP. POPESCU, M. G. 31.

STÎMPĂRĂTÓR, -OÁRE, *stîmpărători, -oare,* adj. (Învechit) Care alină, care domoleşte, care uşurează. (Substantivat; cu pronunţare regională) *Nici să fie el peire, ci numai stîmpărătoriul Patimei.* CONACHI, P. 282.

STÎMPÍ, *stîmpesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A conteni din...; a înceta cu... *Vitele au stîmpit din boală, fără ca să mai piară macar una.* ŞEZ. XVIII 197. *Oamenii stîmpiseră de tremurat şi de a se mai închina, făcîndu-şi o mie de cruci la vederea înmiitelor fulgere şi trăsnete.* ib. XII 44.

STÍNĂ, *stîne* şi *stîni,* s. f. Aşezare păstorească de vară, la munte sau în afara satului (cuprinzînd locul şi instalaţiile necesare), unde se adăpostesc oile şi ciobanii şi unde se prepară produsele din laptele oilor. *A dat peste stîna de oi... cu perdeaua ei de trestie, înfiptă în buza văii Gerului.* POPA, V. 114. *Cîntîndu-şi vechea doină, vezi Oltul cum se duce Ş-auzi lătrînd pe dealuri zăvozii de la stîni.* MACEDONSKI, O. I 116. *Cîte una-una căruţele sosesc la tîrla sau la stîna unde vînătorii au să petreacă noaptea.* ODOBESCU, S. III 18. *Mult mi-e dor, mămucă, dor De cel codru frăţior, Şi de stîna cea cu oi, Şi de cîntic de cimpoi.* ALECSANDRI, P. P. 295. ✧ Expr. **A închide lupul în stînă** = a-ţi aduce duşmani în casă. **A veni la spartul stînii** = a veni prea tîrziu, după ce s-a făcut împărţeala; a veni la spartul tîrgului, v. tîrg.

STÎNCĂ, *stînci,* s. f. **1.** Bloc mare de piatră, lipsit de vegetaţie, cu pereţii drepţi şi colţuroşi; stană, stei. *Piraiele au prins a suna altfel, cu zvon de clopoţei, şi sar pe trepte de stîncă şi gheaţă.* SADOVEANU, B. 120. *Trudit apoi, m-am aşezat pe-o stîncă.* TOPÎRCEANU, B. 87. *În castelul de pe stîncă, la fereastra solitară, Stă pe gînduri o femeie.* COŞBUC, P. I 119. ✧ *Cristal de stîncă* v. cristal. ✦ (Învechit, impropriu) Rocă. *Există în Banat şi stînci eruptive.* I. IONESCU, M. 49.

2. Fig. Obstacol, dificultate. *N-ai grijă, n-ai frică, Oricîte talazuri şi stînci se ridică În calea ta, Lume!* NECULUŢĂ, Ţ. D. 40. *Să vedem însă cum ocoleşte autorul primejdioasa stîncă de a descrie şi introduce pe eroul poemei sale.* MACEDONSKI, O. IV 50.

STÎNCĂRÍE, *stîncării,* s. f. Mulţime de stînci; îngrămădire de stînci, regiune cu stînci. *Vîntul aluneca pe văi şi se năpustea vîjîind între buzele de stîncărie, pe calea apelor.* DUMITRIU, V. L. 55. *Luna aproape plină s-a înălţat din răsărit... descoperind ca dintr-o pîclă stîncăriile albe de deasupra Sorocii.* SADOVEANU, N. P. 335. *De ambele laturi ale căii, stîncăria revoluţiilor primare doarme în blocuri, dîndu-ţi iluziunea unei turme în repaos.* GALACTION, O. I 29.

STÎNCÎME s. f. (Rar) Stîncărie. *Pe păreţii netezi ai stîncimii îndelunge, Ei arunc umbre gheboase, uriaşe, negre, lunge.* EMINESCU, L. P. 128.

STÎNCÍU, -ÍE, *stîncii,* adj. (Neobişnuit) Stîncos. *În stînga e Carybda sălbatică, stîncie.* ALECSANDRI, P. III 75.

STÎNCÓS, -OÁSĂ, *stîncoşi, -oase,* adj. Plin de stînci, cu stînci; format din stînci. *Maluri stîncoase.* ▭ [Ieronim] *se desculţă şi, sărind de pe o piatră pe alta, cercetă stîncosul său imperiu.* EMINESCU, N. 126. *Vezi cele căsuţe grămădite sub poalele stîncoşilor munţi? Ia-ţi pălăria şi te pleacă; acesta e tîrgul Petrii!* NEGRUZZI, S. I 195. *Am umblat Ţara cruciş Şi curmeziş Prin livezi frumoase Şi locuri stîncoase.* TEODORESCU, P. P. 177. ✦ Fig. Puternic, dîrz. *De la început, cu sentimentul că se izbeşte într-o rezistenţă stîncoasă, pe care nimic n-are s-o poată sfărma.* C. PETRESCU, C. V. 347.

STÎNG, -Ă adj. (În opoziţie cu drept; arată poziţia sau direcţia) **1.** (Despre părţi ale corpului) Care se află în partea dinspre inimă a corpului. *Linia cicatricei se deslusea sub ochiul stîng.* SADOVEANU, O. VI 210. *Galben-de-Soare îi răspunse: bagă mîna în urechea mea cea stîngă, de scoate gresia ce este acolo şi o aruncă înapoi.* ISPIRESCU, L. 25. *Cum vînătoru-ntinde-n crîng La păsărele laţul, Cînd ţi-oi întinde braţul stîng, Să mă cuprinzi cu braţul.* EMINESCU, O. I 174. ✦ (Despre părţi ale îmbrăcămintei) Corespunzător părţii stîngi a corpului. *Buzunarul stîng. Mîneca stîngă.* ✦ (Substantivat) a) (La m. sg. art.) Piciorul (sau braţul) stîng. *Şi tu-l cerţi, dar el, nătîngul, Ca răspuns te mai cuprinde Şi cu stîngul.* COŞBUC, P. I 104. *Să calci piatra cu stîngul Ş-apoi ţărna cu dreptul Şi să dai ţărna-ntr-o parte Să iasă oasele toate, Să vezi dragostea ce poate.* ŞEZ. I 14. (Expr.) **A călca cu stîngul** v. călca. b) (La f. sg. art.) Mîna stîngă. *Săracu bădiţu meu! Unde-a fi, unde-a-nsera, Pe ce mînă s-a culcat?... Da s-a culca pe stînga Şi va gîndi la mîndra.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 131. *Să nu ştie stînga ce face dreapta* (= binele trebuie făcut în chip discret). (Loc. adj.) **Din** (sau **de-a**) **stînga** = în partea mîinii stîngi, din direcţia mîinii stîngi. *Chirică începe a-i număra coastele din stînga.* CREANGĂ, P. 177. *În belciugul de la carîmbul de dedesubt — din stînga — era aninată o bărdiţă.* id. ib. 106. *Maică, pînă ce-oi veni, Tu cămaşă mi-i croi, Dar să n-o coşi omeneşte... Pe mîneca de-a dreapta, Pune-te pe dumneata; Pe mîneca de-a stînga,*

Pune pe iubita mea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307. (Loc. adv.) **De-a** (sau **de la, din, în, la** etc.) **stînga** = în (sau din) partea mîinii stîngi, în (sau din) direcția mîinii stîngi. *Ianco, care intrase din stînga, își trece privirea de la Ionuț la Irina.* DAVIDOGLU, M. 9. *La dreapta și la stînga, cîmpul acoperit mai tot de lumînărică se întindea departe, pînă în poalele munților întunecați.* GÎRLEANU, L. 30. *Numai iată ce aude o bîzîitură... Se uită el în dreapta, nu vede nemica; se uită în stînga, nici atîta.* CREANGĂ, P. 238. *Se întoarnă spre norod în față, în dreapta și în stînga, zicînd: Iertați-mă oameni buni și boieri dumneavoastră!* NEGRUZZI, S. I 149. (Loc. prep.) **În stînga** = în partea mîinii stîngi, în direcția mîinii stîngi. *Înainte de a te coborî spre acea taină în care stă încuiat trecutul, îți rămîne în stînga drumului o îmbulzeală de molozuri, după aceea pietrării risipite.* SADOVEANU, O. L. 13. (Expr.) **În dreapta și în stînga** sau **de-a dreapta și de-a stînga** v. drept[4] **(B 2). A ține stînga** = a merge pe partea stîngă a unui drum. **A trage** (sau **a da, a face**) **la stînga** = a fura, a șterpeli, a ascunde. *A chibzuit că tu ești mai cuminte decît băiatul lui și că, fiind lîngă el, ai putea să-l informezi dacă Bică a tras la stînga ceva bani.* PAS, Z. I 165. (Mil.) **(La) stînga-mprejur** v. împrejur.

2. Care se află de partea sau în direcția mîinii stîngi (cînd cineva stă cu fața în direcția în care este orientat un lucru). *Aripa stîngă a clădirii.* ▭ *La al patrulea ceas al nopții, malul stîng se liniștise.* SADOVEANU, N. P. 335. *Cocioaba de pe malul stîng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rîioase ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi.* CREANGĂ, A. 27. *Locuiam într-un sat de pe malul stîng al Buzăului, la Grădiștea.* ODOBESCU, S. III 22. ✧ *Sudură stîngă* = sudură la care topirea se face de la dreapta spre stînga.

3. Care reprezintă gruparea radicală a unei organizații politice sau se alătură unei astfel de grupări. ✧ *Extremă stîngă* v. extremă.

STÎNGA s. f. art. Aripă mai radicală a unui partid, a unei școli filozofice etc. *Stînga laburistă. Stînga hegeliană.* ✧ Loc. adj. **De stînga** = apropiat de mișcarea muncitorească, partizan al politicii revoluționare. *Socoți că nu e un om de stînga?* CAMIL PETRESCU, O. II 534.

STÎNGĂCI, -E, *stîngaci, -e,* adj. **1.** (Despre persoane; adesea substantivat) (Persoană) care lucrează (scrie, coase etc.) cu mîna stîngă în loc de cea dreaptă. *Foarte arareori se întîlnesc și oameni stîngaci, care seceră cu stînga.* PAMFILE, A. R. 120. *Dară turcii ce făcea? Mîna stîngă-i dezlega Și lui Gruia îi plăcea, Că stîngaci dînsul era.* BIBICESCU, P. P. 313.

2. (Despre oameni; în opoziție cu îndemînatic, dibaci) Greoi în mișcări, în exprimare, în gîndire etc.; neîndemînatic, nesigur; timid. *N-am ținut pas cu vioiciunea spiritului ei. Un fel de paralizie a inteligenței și mai cu seamă a imaginației. Am început să devin stîngaci și banal.* IBRĂILEANU, A. 61. *Radu era din firea lui stîngaci.* VLAHUȚĂ, O. A. 111. *În surtuce și jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stîngaci.* NEGRUZZI, S. I 105. ✦ (Despre acțiunile sau realizările oamenilor) Care denotă neîndemînare. *Desluși literele stîngace, scrise cu cerneală violetă.* DUMITRIU, V. L. 30. *S-au îmbrățișat... Îmbrățișare stîngace și scurtă, de bărbați.* C. PETRESCU, O. P. I 63. ✧ (Adverbial) *Era scrisă stîngaci, pe hîrtie de caiet școlăresc.* DUMITRIU, V. L. 36. *I-am răspuns stîngaci și fără de măsură. Frumusețea ei de miazăzi, ondulînd în rochia-i de horbotă albă, ca într-un văl de omăt, mă intimida și mă descumpănea!* GALACTION, O. I 98. *Răsuci stîngaci, între degete, țigarea aprinsă.* C. PETRESCU, Î. I 6.

STÎNGĂCÍE, *stîngăcii,* s. f. Lipsă de îndemînare, de mlădiere; nesiguranță, timiditate în mișcări, în acțiuni, în activitatea intelectuală etc. *Stîngăcia lui din scrisori dispăruse; suferința îl făcuse elocvent.* C. PETRESCU, S. 120. *Cu stîngăcia sfiiciunii, acum părea și mai simpatică.* REBREANU, R. I 94. *Avea o figură inteligentă și simpatică ș-o stîngăcie copilărească în mișcări.* VLAHUȚĂ, O. A. 365. ✧ Loc. adv. **Cu stîngăcie** = în mod stîngaci, neîndemînatic. *Finii erau aproape toți mai săraci decît nașul și veneau în casa lui cu sfială... Mîncau cu stîngăcie și se ștergeau mereu cu șervetul la gură.* PAS, Z. I 175. ✦ (Mai ales la pl.) Fapte stîngace. *Ai să-l vezi ce stîngăcii are să facă.* La TDRG. *Cei de casă erau toți și de mult deprinși cu tot felul meu de stîngăcii.* HOGAȘ, M. N. 38.

STÎNGEN s. m. v. **stînjen**[1].

STÎNGÍSM, *stîngisme,* s. n. Aplicare rigidă a unor principii revoluționare, fără a ține seama de condițiile obiective din acel moment.

STÎNGÍST, -Ă, *stîngiști, -ste,* adj. Care ține de stîngism, caracteristic stîngismului. ✦ (Substantivat) Persoană care manifestă stîngism.

STÎNIȘOÁRĂ, *stînișoare,* s. f. Diminutiv al lui stînă.

STÎNJEN[1], *stînjeni,* s. m. Măsură de lungime (folosită înainte de introducerea sistemului metric și păstrată încă regional) variind, după epoci și regiuni, de la 2,23 m la 1,96 m; lungime sau cantitate de material egală cu această unitate de măsură. *Erau vreo doi stînjeni de unde pornise.* CARAGIALE, O. III 17. [Vînătorul] *reduse coada vulpei pînă la vreo doi stînjeni.* ODOBESCU, S. III 46. *Știi tu că dintr-un zbor Sînt zece mii de stînjeni de-aici pîn' la izvor?* ALECSANDRI, T. II 60. ✧ (Prin exagerare) *Trăgea din ciubucul de-un stînjen.* C. PETRESCU, A. R. 8. ✧ *Stînjen pescăresc* = măsură de lungime folosită de pescari și reprezentînd cam 1,50 m. *Stînjen marin* = măsură de lungime egală cu 1,83 m. *Stînjen de lemne* = unitate de măsură pentru lemnele de foc, reprezentînd opt steri. *A cumpărat omul... trei stînjeni de lemne.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 103. *La poalele unui codru, numai iată ce vede o dihanie de om, care se pîrpîlea pe lîngă un foc de 24 de stînjeni de lemne și tot atunci striga, cît îi lua gura, că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239.
— Variantă: **stîngen** (SLAVICI, O. II 64) s. m.

STÎNJEN[2], *stînjeni,* s. m. (Bot.) Stînjenel. (Cu pronunțare regională) *Leșie cu cenușă și cu apă de stînjăn... să bea.* ȘEZ. X 138.

STÎNJENEÁLĂ, *stînjeneli,* s. f. Acțiunea de a stînjeni pe cineva sau de a fi stînjenit de cineva; stingherealã, deranjare, împiedicare. *Are grijă ca și muștériii lui să fie mulțămiți... și să-și găsească toate înlesnirile, fără stînjeneală.* ISPIRESCU, la TDRG.

STÎNJENEÁSCĂ, *stînjenești,* adj. f. (Învechit, în expr.) *Prăjină stînjenească* = măsură de lungime egală cu un stînjen. *O prăjină de 8 palme e prăjină stînjenească.* PAMFILE, A. R. 231.

STÎNJENÉL, *stînjenei,* s. m. (Și în forma *stînjinel*) Plantă erbacee perenă cu frunze lungi ca niște săbii și cu flori mari, violete, galbene sau albe; crește de la sine sau este cultivată ca plantă ornamentală *(Iris)*; stînjen[2], iris. *La un geam deschis spre trandafiri în flacări, spre dulcea mireasmă abia simțită a stînjineilor violeți, sta răzimată în coate o fată.* SADOVEANU, M. 106. *Ca un albastru cîmp de stînjinei E cerul calm, catifelat de rouă.* D. BOTEZ, P. O. 30.
— Variantă: **stînjinél,** *stînjinei* și (rar) *stînjineli* (C. PETRESCU, R. DR. 70). s. m.

STÎNJENÍ, *stînjenesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Şi în forma *stînjini)* A împiedica, a opri pe cineva de la un lucru, de la o acţiune; a stingheri; a deranja, a jena. *O stînjenea parcă neatenţia mea în îmbrăcăminte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 96. *Se văd mereu stînjiniţi în dezvoltarea lor firească.* ODOBESCU, S. III 514. *Pe cît am aflat, acea teamă nu v-au stînjenit a trimete... jalbe la Ţarigrad.* ALECSANDRI, T. 1339. (Refl. reciproc) *Am plecat la pescuit, fiecare în altă direcţie, ca să nu ne stînjenim unii pe alţii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, F. 7. ◇ (Complementul indică lucrul, acţiunea stingherită) *Iarmarocul de la Frumoasa fu stînjenit de vremea rea.* CĂLINESCU, I. C. 270. *Sosirea preotului nu stînjeni de loc fierberea ţăranilor.* REBREANU, R. II 218. *Piedicile ce stînjeneau comerţul şi producerea s-au înlăturat.* La TDRG.

2. Refl. (Mold.; despre oameni) A arăta sfiiciune, a ezita. *Rusanda a strîns genele şi s-a stînjenit. Îi era silă că laţul ei prinde, dar nicî nu putea să se lese.* POPA, V. 310. *Şiroaie de lacrimi curgeau din frumoşii ei ochi. Un tînăr om de-ar fi văzut-o atunci, negreşit că nu s-ar fi stînjenit cît de puţin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta.* NEGRUZZI, S. I 52.

— Variantă: **stînjini** vb. IV.

STÎNJENÎRE, *stînjeniri,* s. f. (Şi în forma *stînjinire)* Faptul de a stînjeni.

1. Împiedicare, piedică, oprire (de la o acţiune). *Stînjinirile şi toate rugăciunile ce îmi făcea toate rudele... ca să nu mai plec.* GORJAN, H. II 69.

2. Sfială, ezitare, jenă. *Musafirul face haz cu oarecare stînjenire, apoi se ridică.* SADOVEANU, O. V 336.

— Variantă: **stînjinire** s. f.

STÎNJENÎT, -Ă, *stînjeniţi, -te,* adj. **1.** Împiedicat, oprit; stingherit.

2. Jenat, încurcat, intimidat. *S-au aşezat cerînd, cu înfăţişări stînjenite, să mă aşez şi eu.* SADOVEANU, N. F. 165. *Inginerul a rîs şi el, stînjenit.* C. PETRESCU, R. DR. 249. *Adela, împurpurată şi stînjenită, era acum fata de altădată.* IBRĂILEANU, A. 148. ◇ (Adverbial) *Se uită în ochii celor ce au plecat urechea la şoapte; dar ei surîd strîmb, stînjenit, şi îşi feresc privirea.* DUMITRIU, N. 170. *Privea stînjenit într-o parte.* GALAN, Z. R. 333.

STÎNJENITÓR, -OÁRE, *stînjenitori, -oare,* adj. (Rar) Care deranjează, care jenează, care împiedică; inoportun. *Tăcere stînjenitoare.* ▭ *Un mosafir care se simte stînjenitor.* CAMIL PETRESCU, T. II 50.

STÎNJENÍU, -ÍE, *stînjenii,* adj. (Şi în forma *stînjiniu)* De culoarea florii de stînjenel; liliachiu, violet-închis. *Asta-i matasă stînjinie de la Florenţa, din ţara Italiei.* SADOVEANU, F. J. 97.

— Variantă: **stînjiníu, -íe** adj.

STÎNJINÉL s. m. v. **stînjenel.**

STÎNJINÍ vb. IV v. **stînjeni.**

STÎNJINÍRE s. f. v. **stînjenire.**

STÎNJINÍU, -ÍE adj. v. **stînjeniu.**

STÎRC, *stîrci,* s. m. Nume dat mai multor specii de păsări de baltă (care, la noi, trăiesc mai ales în Deltă) cu ciocul, gîtul şi picioarele lungi şi cu un smoc de pene pe cap: a) **stîrcul-mare cenuşiu** *(Ardea cinerea);* b) **stîrcul-alb nobil** *(Egretta alba);* c) **stîrcul-galben** *(Ardeola ralloides);* d) **stîrcul-purpuriu** *(Ardea purpurea);* e) **stîrcul-pitic** *(Ardetta minuta). Acolo era atunci şi locul de adunare a stîrcilor, albi ca omătul, care se cheamă egrete, din pricina flamurii subţiri a moţului lor.* SADOVEANU, Î. A. 200. *Stîrcul plecă, se înălţă în slava cerului, trecu preste mări, preste văi, dealuri şi munţi nenumăraţi.* MARIAN, O. II 327. *Un biet stîrc jerpelit, ciufulit, golaş, schiop şi chior ieşi din codirla unde şedea pitulit.* POPESCU, B. I 20.

STÎRCÍ, *stîrcesc,* vb. IV. **1.** Refl. A se ghemui, a se strînge ghem, a se zgîrci, a se închirci. *Tremurau de frig de le clănţăneau dinţii în gură... Se stîrciseră de se făcuseră covrig de frig.* ISPIRESCU, U. 87. *Trage un vînt rece «de ustură»... Eu mă stîrcesc într-un colţişor fără de a crîcni.* RUSSO, O. 152.

2. Intranz. A sta nemişcat aşteptînd, a aştepta mereu; p. ext. a cerşi, a se milogi. *Îl cunoşteau acum toţi de cînd stîrcea pe la uşi.* C. PETRESCU, C. V. 127.

STÎRCÍT, -Ă, *stîrciţi, -te,* adj. Ghemuit, pitit; închircit, zgribulit. *Stîrcită într-un colţ al patului, mama se luptă cu noaptea care nu-i aduce nici somn, nici ostoire.* STANCU, D. 239. *În răspîntie, dinaintea unei cîrciumi, stăteau de vorbă cîţiva săteni stîrciţi de frig şi mutînd mereu picioarele din loc.* STĂNOIU, C. I. 58. *Jos, pe o rogojină, lîngă vatra rece, cu hainele leoarcă pe dînşii, rupţi de oboseală, lihniţi de foame şi stîrciţi de frig, se culcară să doarmă.* VLAHUŢĂ, N. 114. *O fiară sălbatică, un rîs sta stîrcit la pîndă.* ODOBESCU, S. III 187. ✦ (Despre animale şi plante) Pipernicit, nedezvoltat. *Am rămas... într-o vizuină fără orizont, unde soarele abia pătrunde în silă printre nişte brazi stîrciţi.* RUSSO, O. 135.

STÎRCULÉŢ, *stîrculeţi,* s. m. Diminutiv al lui stîrc.

STÎRLÍCI, *stîrlici,* s. m. (Popular) Pată (la început de culoare roşie, apoi vînătă) care apare uneori pe pielea oamenilor grav bolnavi, înainte de moarte; strelici. *Şi cum se uită ei în oglindă şi se gîndesc acasă, ce să le vadă ochii? Văd aievea pe Ileana culcată-n pat cu părul despletit... — broboane mari de sudoare pe frunte — stîrlici la-ncheietura mîinilor încrucişate pe piept.* CARAGIALE, P. 117.

STÎRNÍ, *stîrnesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Cu privire la pietre, frunze, praf etc.) A face să sară din loc, să se ridice de jos, să se înalţe; a ridica, a mişca, a clinti din loc. *Caii se întinseseră cu burta la pămînt, tropăind cu iuţeală şi stîrnind în urmă un drum gros şi înalt de pulbere albă.* PREDA, Î. 62. *Stîrnite de vînt, vorbesc frunzele arborilor.* STANCU, U.R.S.S. 168. *Şi aşa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele, pe care le stîrneam cu picioarele, cît mine de sus.* CREANGĂ, A. 67.

2. Tranz. (Cu privire la păsări, animale sălbatice etc.) A face să-şi părăsească ascunzătoarea, culcuşul, speriindu-le, gonindu-le; a zburătăci. *Să umble aşa ca să lese în tihna lor dropiile. Să nu se apropie prea mult de ele, să nu le fişcîie şi să nu le stîrnească.* SADOVEANU, O. L. 69. *O cucuvea, stîrnită din culcuşul ei de întuneric, lunecă pe sub streaşina clopotniţei.* CAZABAN, V. 62. *Au hăituit... pin huci şi au stîrnit un iepure care s-au vîrît în turmă pintre ceialalţi.* SBIERA, P. 145. ◇ (Metaforic) *Vîntul stîrnise herghelia de nori Şi iarba foşnea uşurel uneori.* DEŞLIU, G. 41. ◇ Fig. *Călca în bobote peste pietrişul proaspăt pus şi se poticnea în movilele de margine, fără să se teamă că face larmă şi stîrneşte noaptea din aşezările şi cotloanele ei.* POPA, V. 82. ◇ Expr. **A stîrni cîiuii** = a întărîta, a provoca cîinii. *Aţi început a zbiera la fereastră... Aţi stîrnit toţi cîinii cartierului.* C. PETRESCU, S. 74. *Vătăjelul stîrneşte toţi cîinii din culcuşuri, cînd sună din goarnă.* SP. POPESCU, M. G. 23. *Odată ne-am întîrziat împreună pînă-n faptul zilei într-o mahala... Stîrnisem toţi cînii şi comisarii.* ALECSANDRI, T. I 414.

3. Refl. (Despre vînt, vijelie, furtună etc.) A se porni, a se isca, a se dezlănţui. *Trecuse o ploaie grabnică, cum sînt ploile de la munte, şi se stîrnise vînt.* SADOVEANU, F. J. 537. *Cum au pornit el din pădure, pe loc s-a şi stîrnit un vifor cumplit.* CREANGĂ, P. 143. *Iată, mări, s-a stîrnit Un vînt mare pre pămînt.* ALECSANDRI, P. P. 387. ◇ Tranz. *Valurile, stîrnite de roata vaporului, fug*

speriate în urma noastră și se izbesc de maluri. VLAHUȚĂ, R. P. 32. *Cerul viscole stîrnea, Și cu fulgi prin neguri cîmpii așternea.* ALECSANDRI, O. 98. ✦ (Despre războaie, lupte, neînțelegeri etc.) A izbucni. *După petreceri se stîrnesc cîteodată certuri între tata și mama.* VORNIC, P. 13. *Ce zavistie s-a stîrnit?* SADOVEANU, O. VIII 223. ✧ Tranz. *De ce să ne punem noi împotrivă și să stîrnim bătălie pentru asta?* SADOVEANU, P. M. 13. ✦ (Despre anumite acțiuni ale oamenilor) A lua naștere, a se produce (în mod brusc). *Deodată se stîrni un zvon depărtat, Ca un glas ce-ar răzbate prin ceață.* DEȘLIU, G. 42. *Printre bărbați iarăși se stîrni murmurul, ca de apă repede, depărtată.* DUMITRIU, N. 168. *Se stîrni un hohot de rîs colosal.* HOGAȘ, M. N. 34.

4. Tranz. A da naștere (la ceva), a pricinui, a cauza, a provoca (ceva), a trezi, a deștepta. *Pești negri și plați, foarte scurți, care străbat apele ca o frunză lată de brusture, verticali, stîrnind mirare prin îngustimea lor.* BOGZA, C. O. 207. *Orice scoate din gură stîrnește rîsul.* CĂLINESCU, I. C. 258. *Declarația, făcută cu o gravitate solemnă, stîrni într-adevăr mulțumiri.* REBREANU, R. II 94. *Prea ai meșteșugul de a mi te vîrî nepoftită în suflet... și a-mi stîrni fel de fel de vedenii cu farmazoniile d-tale.* HOGAȘ, M. N. 21. ✧ Refl. *Șezînd fără lucru, i se stîrnesc în minte o mulțime de gînduri.* SP. POPESCU, M. G. 27.

5. Tranz. A provoca (la ceva), a îndemna, a ațința. *Frate Năstase, nu te are omul nostru, Neagu Cioară, la stomac... îl stîrni Zaharia.* PAS, L. I 176. *El doar pe cei mai de frunte viteji îi stîrni la bătaie.* MURNU, I. 144. [Îi] *era... lehamete cîteodată să se mai întîlnească cu cineva și să-l mai stîrnească la vorbă.* CREANGĂ, A. 140.

6. Refl. (Despre boli, dureri) A apărea, a se ivi. *Mi s-a stîrnit un junghi.* ȘEZ. II 212. ✦ Tranz. A răscoli, a reînvia. *Durerea stărui o săptămînă... umezeala primăverii o stîrni din nou..* C. PETRESCU, Î. II 241.

7. Tranz. (Regional) A născoci, a scorni, a inventa. *Tot prin casă mă poftea, Frumos nume că-mi stîrnea.* ȘEZ. I 143.

STÎRNÎRE, *stîrniri*, s. f. Acțiunea de a (se) stîrni; dezlănțuire. *Nici mări să se răscolească de-a furtunelor stîrnire.* CONACHI, P. 266.

STÎRNITOÁRE, *stîrnitori*, s. f. Prăjină cu care se bate apa sau cu care se răscolește pe sub pietre, pentru a speria peștii. *Pentru a grăbi intrarea peștelui și a prinde mai bine, la garduri se întrebuințează adesea și diferite unelte numite stîrnitori.* ANTIPA, P. 104.

STÎRNITÓR, -OÁRE, *stîrnitori, -oare*, adj. (Rar) Care stîrnește (ceva), care provoacă, ațință.

STÎRPÍ, *stîrpesc*, vb. IV. **1.** Tranz. (Cu privire la animale vătămătoare) A omorî (în număr mare); a extermina; (cu privire la plante dăunătoare) a scoate din rădăcină, a smulge cu rădăcini cu tot (pentru a face să dispară specia dintr-un loc) (v. extirpa). *A stîrpi buruienile.* ✦ (Cu privire la oameni) A distruge (în masă); a nimici, a extermina. *Pe dușmanii țării să-i stîrpim cum omul Curăță de-omidă primăvara pomul.* BENIUC, M. 151. ✧ (Rar, cu privire la un singur individ) *Să mi-l cauți și, prinzîndu-l precum prinde plasa pești, Să mi-l strîngi și, de se poate, pe vecie să-l stîrpești.* EFTIMIU, Î. 34. ✧ Refl. reciproc. *Începură... neamurile a se scula unele asupra altora și a se stîrpi.* SBIERA, P. 306.

2. Tranz. A desființa, a lichida, a nimici. *Și aci trebuie... o mînă de fier, care să stîrpească specula.* C. PETRESCU, C. V. 110. *La rău a sta-mpotrivă... e chipul cel mai sigur De a-l stîrpi cu totul.* NEGRUZZI, S. II 234. *Nici unul din abuzurile pe cari legislatorii din 1851 voiseră a înlătura n-a putut fi stîrpit.* KOGĂLNICEANU, S. A. 160. *Abuzul, tîlhăria avem să le stîrpim.* ALEXANDRESCU, M. 380.

3. Intranz. și refl. (Despre femelele animalelor, mai rar despre femei) A deveni sterp, steril; a avorta, a lepăda, a pierde. *Femeia îngreunată care naște copii morți se zice... că a lepădat, a stîrpit.* MARIAN, NA. 74. *A poftit l-ardei prăjit Și, negustînd, s-a stîrpit.* PANN, P. V. II 143. ✧ Tranz. fact. *Boierule... mă bătuși pentru că nu te-am lăsat să-mi stîrpești iapa.* VLAHUȚĂ, O. A. III 56. ✦ (Despre animale) A înceta de a mai da lapte. *Că de cînd ești pe la noi S-au scumpit brînza de oi, Și de cînd tu te-ai ivit Toate oile-au stîrpit.* ALECSANDRI, P. P. 330.

STÎRPICIÚNE, *stîrpiciuni*, s. f. **1.** (Învechit) Sterilitate. (Atestat în forma *stărpiciune*) *Să afle niscaiva leacuri care să le desfacă făcutul stărpiciunii lor.* ISPIRESCU, L. 160.

2. (Concretizat) Oaie sau vită stearpă. ✦ Om pipernicit, nedezvoltat, stîrpitură. *N-au să ne mai sperie toate stîrpiciunile.* C. PETRESCU, Î. II 58.

— Variantă: **stărpiciúne** s. f.

STÎRPÍRE s. f. Acțiunea de a stîrpi și rezultatul ei.

1. Distrugere, nimicire, desființare, lichidare.

2. Omorîre, exterminare prin otravă (a animalelor vătămătoare); distrugere, extirpare (a plantelor dăunătoare). *Aviația noastră a fost folosită pentru prima dată la stîrpirea buruienilor din culturile de cereale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2761.

STÎRPITÚRĂ, *stîrpituri*, s. f. Ființă degenerată, nedezvoltată la trup, pipernicită și pocită; pocitanie, pocitură. [Țapul] *întîi era o stîrpitură, mic și prizărit de-l da vîntul jos.* SADOVEANU, O. VI 103. *Și de-ar fi macar ceva mai chipeș, dar e o stîrpitură de om, bre, numai de-o șchioapă.* HOGAȘ, DR. II 131. *Nu putură face și ei măcar o stîrpitură de copil.* ISPIRESCU, L. 133.

STÎRV, *stîrvuri*, s. n. Cadavru de animal; hoit, leș, mortăciune; (peiorativ) cadavru uman. *În două minute omul acela tînăr... n-a mai fost decît un stîrv.* C. PETRESCU, Î. II 17. *Apoi, lăsîndu-i stîrvul ciorilor... se duseră.* ISPIRESCU, L. 28. *E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răped la stîrvuri.* ODOBESCU, S. III 16.

STOÁRCE, *storc*, vb. III. Tranz. **1.** (Complementul indică un obiect îmbibat cu un lichid) A strînge, a presa, a răsuci sau a strivi cu mîna sau cu mașina (ca să iasă lichidul). *Alba zînă din apa de pe vale Sub lună-și stoarce părul în rîul de argint.* MACEDONSKI, O. I 24. *După ce cașul a fost stors de zăr, se frămîntă.* ȘEZ. III 18. ✧ (Subînțelegîndu-se lichidul obținut) *De sus își stoarce Lacom poamă neagră-n gură.* EMINESCU, O. IV 118. *I-au stors și alămîie.* DRĂGHICI, R. 70. *Măr în gură storsu-mi-au.* BIBICESCU, P. P. 234. ✧ Fig. *Poate s-aveți voi dreptate... dar eu unul nu cred. Îmi storc de opt ceasuri mintea... și nimic.* BARANGA, I. 180. *Smulge-ți inima, stoarce-o de gînduri și pune-o la loc uscată, ca pe-un lucru străin aruncat la margine de drum...* DAVIDOGLU, M. 25.

2. (Complementul indică ceea ce se obține sau se elimină prin stoarcere) A scoate, a extrage. *Toamna se duceau, fumăreau stupii, storceau mierea din faguri.* STANCU, D. 21. (Refl. pas.) *La Șiraz... se află Valea-Trandafirilor și se stoarce vinul cel mai bun din lume.* SADOVEANU, D. P. 8. ✧ Fig. *Boiangiu se adresă mai domol celorlalți: Mă, spuneți care ați furat! Spune, mă, cu binele, că vă bat pînă storc și sufletul din voi!* REBREANU, R. I 112. ✧ Expr. **A stoarce lacrimi** (mai rar **plînș**) = a face (pe cineva) să plîngă, a provoca plînsete. *Să-și uite de sclavie cu toții împreună De lanțul care-adese atîta plînș le-a stors.* MACEDONSKI, O. I 257. *Textul acesta... e*

însoțit de o melodie frumoasă și duioasă, încît stoarce lacrimi de la toți cei ce o ascultă. MARIAN, Î. 229. *V-oi povesti eu o întîmplare atît de dramatică, că ea vă va stoarce lacrimi din ochi, fără voie!* ALECSANDRI, T. I 296.

3. Fig. A obține, a smulge ceva (prin forță, constrîngere, șiretenie etc.); a estorca. *Îi va pune prietenos mîna pe umăr să-l felicite pentru iscusilele cu care a stors tot ce era de aflat.* C. PETRESCU, A. R. 46. *Locul lor l-a luat arendașul care stoarce arenda pentru boieri.* REBREANU, R. I 37. *N-au știut a se folosi de ocazie spre a stoarce de la boieri și de la cei bogați vreun milion de galbeni.* GHICA, A. 746. ✧ (Complementul indică persoana sau colectivitatea de la care se estorchează) *Banditii ăștia de patroni... te exploatează și te storc ca pe o lămîie.* C. PETRESCU, C. V. 158. *Să-i stoarcă făr' de milă... nici o para să nu le ierte.* DELAVRANCEA, O. II 373. *S-a trecut vremea aceea pe cînd numai boierii făceau totul în țara aceasta ș-o storceau după plac.* CREANGĂ, A. 163. (Expr.) **A stoarce** (pe cineva) **de puteri** (sau **de vlagă**) = a face (pe cineva) să-și epuizeze puterile, a slei, a secătui, a istovi de puteri.

4. A obține ceva cu un anumit efort. *Tipul acesta, desigur foarte interesant, e utilizat de Alecsandri mai mult pentru a stoarce un efect comic din chipul de a vorbi stricat al grecilor din vremea aceea.* IBRĂILEANU, SP. CR. 142. *Mii de secerători cu capetele-n soare, cu piepturile goale, stîrcind bogățiile pămîntului cu mîinile lor pîrlite și zgîriate.* VLAHUȚĂ, O. A. III 62.

— Forme gramaticale: perf. s. *storsei*, part. *stors*.

STOÁRCERE, *stoarceri*, s. f. Acțiunea de a stoarce.

1. Presarea, strivirea unui lucru care conține un lichid. *Hoștinele ce ies din stoarcerea fagurilor de miere cînd se scoate ceara, fierte cu lapte dulce și cu o luminare de seu, sînt minunate de bune de pus la piept cînd tușești.* ȘEZ. III 13.

2. Fig. Obținere, smulgere (cu forța); jefuire, exploatare. ✦ Epuizare, sleire. *Din stoarcerea forțelor acestora din urmă a rezultat și luxul nechibzuit al proprietarilor și înavuțirea nemăsurată a arendașilor.* CARAGIALE, O. III 182.

STOBÓR, (1) *stobori*, s. m., și (2) *stoboruri*, s. n. (Regional) **1.** Fiecare din parii sau din scîndurile înguste (cu vîrful ascuțit) din care se fac gardurile; ulucă. *Mă nitai printre stobori, Văzui ochii negrișori.* MAT. FOLK. 254.

2. Împrejmuire de uluci; gard, zăplaz. *A cui sînt aceste curți, De-s așa nalte, minunate, Cu stobor pe dedeparte Și cu altul pe d-aproape?* ȘEZ. XIII 113. ✧ *Stoborul fîntînii* = ghizdul fîntînii. *Cînii neîntrerupt să prcumblau în giurul stoborului fîntînii.* RETEGANUL, P. IV 46.

STOBORÎT, -Ă, *stoboriți, -te*, adj. (Regional) Împrejmuit cu gard. [Case] *cu porțile ferecate, Cu lanțuri de fier legate, Stoborite pe d-o parte.* TEODORESCU, P. P. 39. ✦ (Despre fîntîni) Cu ghizduri. *Fîntîna stoborîtă De trei juni mi-e ocolită.* TEODORESCU, P. P. 86.

STOC, *stocuri*, s. n. **1.** Cantitate de mărfuri sau de obiecte existente la un moment dat într-un depozit, într-un magazin, într-o piață etc.

2. Masă de rocă eruptivă, consolidată în interiorul scoarței, de formă neregulată și străpungînd straturile în care este inclusă.

STOCÁ, *stochez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la mărfuri) A face stocuri; a depozita.

STOCÁJ, *stocaje*, s. n. Stocare.

STOCÁRE, *stocări*, s. f. Acțiunea de a stoca; depozitare de mărfuri.

STOCÁSTIC, -Ă, *stocastici, -e*, adj. (Despre fenomene) Care se produce la întîmplare.

STOCHÉR s. n. Instalație de încărcare mecanizată a combustibilului solid în focarul locomotivelor.

STOCÍ, *stocesc*, vb. IV. Tranz. A stoarce pentru a face să se scurgă conținutul; p. ext. a stoarce de vlagă, a secătui. *Dar și de pîntecile meu cel stocit de apă încă îmi era milă.* CREANGĂ, A. 68.

STOCÍT, -Ă, *stociți, -te*, adj. (Despre organe ale corpului omenesc) Golit, supt; p. ext. stors de vlagă, secătuit, sleit. *O, fiarbă-vă mînia în vinele stocite, În ochii stinși de moarte, pe frunți învinețite De sînge putrezit.* EMINESCU, O. I 23.

STODÓLĂ s. f. v. **standoală.**

STÓFĂ, *stofe*, s. f. Țesătură de lînă, de bumbac sau de fibre artificiale, mai groasă decît pînza, întrebuințată pentru confecționarea îmbrăcămintei, pentru tapisarea mobilei etc. V. postav. *O ceață sură îi împiedică vederea și nu mai poate să distingă culorile stofelor din vitrină.* SAHIA, N. 98. *Eu, care sînt un biet pescar... n-aș vrea nici stofe cu fir Și cu mărgăritar, Nici largi caftane de vizir, Nici falnic armasar.* ALECSANDRI, P. I 148. *Peste zobonul de stofă aurită, purta un benișel de felendreș albastru.* NEGRUZZI, S. I 145. ✧ Fig. Dispoziție, talent, aptitudini. *Trebuia un Buonaparte ca să recunoască în ei stofa de generali.* HASDEU, I. V. 115. ✧ Expr. **A avea stofă** = a avea calități deosebite.

— Variantă: **ștófă** (C. PETRESCU, C. V. 254, ALECSANDRI, T. 1426) s. f.

STOG, *stoguri*, s. n. Grămadă mare de fîn, de snopi de grîu etc., clădită în formă cilindrică și terminată printr-un vîrf conic. V. claie, șiră, gireadă. *Titu admiră mulțimea de vite, de cai, de păsări... apoi clăile uriașe de paie și de fîn, stogurile de coceni, dar fără entuziasm deosebit, ci numai ca să facă plăcere lui Grigore.* REBREANU, R. I 116. *Un om se urcă pe vîrful stogului, a clăii sau a șurii (girezii) și începe să arunce snopii jos.* PAMFILE, A. R. 203. *Moșnegi și oameni tineri Și tinere femei Adună fînu-n stoguri.* COȘBUC, P. I 215. ✧ (În metafore și comparații) *Un munte învălit se înalță stog în fața noastră.* VLAHUȚĂ, O. A. 417. ✧ (Prin exagerare) *La răspîntii crește stogul De foi moarte de curînd.* TOPÎRCEANU, B. 23. ✧ (Glumeț) *Îmi mîncai în pace și neturburat de nimeni și de nimic stogul meu de sarmale.* HOGAȘ, DR. II 48.

STOGÓS, -OÁSĂ, *stogoși, -oase*, adj. (Popular) Corpolent, voluminos. *El e mare și stogos, Dar la minte mic și prost.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 180.

STÓGOȘ, -Ă, *stogoși, -e*, adj. (Despre oi) Care provine din încrucișarea oilor țigăi cu cele țurcane, avînd lîna groasă și lipsită de ondulații; (despre lînă) provenită de la astfel de oi.

STOGOȘÁT, -Ă, *stogoșați, -te*, adj. **1.** (Despre oi) Stogoș. *Nu sînt oi ca oile, Ci sînt oi stogoșate.* MAT. FOLK. 103.

2. (Despre păr, plete) Lățos. *Trei voinici din văi adînci, Ceia cu chicele lungi, Ce le poartă cam pe spate Și le poartă stogoșate.* PĂSCULESCU, L. P. 285. ✧ *Căciulă stogoșată* = căciulă țuguiată și cu vîrful întors în jos. *Cu căciuli de urs, Înalte, stogoșate, Cu moțuri vărgate Lăsate pe spate.* MAT. FOLK. 213. *Se ivea o mîndră ceată, O ceată de voinicei, Lotri, puișori de zmei, Cu căciule stogoșate.* ALECSANDRI, P. P. 209.

STÓIC[1], *stoici*, s. m. **1.** Adept al stoicismului.

2. Om ferm, neclintit, plin de tărie sufletească.

STÓIC[2], **-Ă,** *stoici, -e*, adj. **1.** Care aparține stoicismului (1).

2. Ferm, curajos, neclintit. *Cu toată această stoică liniște, inima se moaie.* RUSSO, S. 25. ◇ (Adverbial) *Le suport însă toate senin, stoic, olimpic.* C. PETRESCU, A. R. 30.

STOICHIOMÉTRIC, -Ă, *stoichiometrici, -e,* adj. (În expr.) *Calcul stoichiometric* = calcul care permite să se stabilească echivalentul chimic al unui element dintr-o reacție cînd se cunoaște cel al altui element din aceeași reacție.
— Pronunțat: *-chi-o-*.

STOICHIOMETRÍE s. f. Parte a chimiei care studiază raporturile cantitative dintre substanțele care se combină între ele sau care intră într-o reacție chimică.

STOICÍSM s. n. **1.** Curent filozofic raționalist în Grecia antică, care conținea elemente materialiste în problema cunoașterii, dar care în domeniul eticii se menținea pe poziții idealiste, propovăduind supunerea față de soartă, impasibilitatea și renunțarea la bucuriile vieții.
2. Tărie sufletească, fermitate în încercările vieții. *Chemai în ajutor tot stoicismul sîngelui meu și, cu zîmbetul în ochi, rămăsei nesimțitor.* HOGAȘ, M. N. 23.

STOL[1] s. n. v. **stor.**

STOL[2], *stoluri,* s. n. **1.** Cîrd (mare) de păsări zburătoare de același fel. *Un stol de rațe trecu vîjîind peste livezi spre iazul din vale.* SADOVEANU, O. II 74. *E liniște. Un stol de graури se lasă, pieziș, în apropiere. Razele soarelui își scutură, tremurînd, praful de aur în aer.* GÎRLEANU, L. 38. *Era o zi frumoasă de primăvară; stoluri de rîndunele de curînd sosite zburau neliniștite, gălăgioase; aripioarele lor ascuțite sclipeau în bătaia soarelui.* VLAHUȚĂ, O. A. 371. ◇ (În comparații și metafore) *Și păreri de rău trecute Cad pe inima-i trudită, Ca un stol de pasări mute Pe-o grădină părăsită.* TOPÎRCEANU, B. 71. *Norii vin stoluri Pe-ntinderea largă.* COȘBUC, P. I 188. ◇ Fig. *Îmi apar icoane din copilărie, stoluri de amintiri vechi nechemate..* VLAHUȚĂ, R. P. 43. *Un stol de gînduri aspre trecu peste-a lui frunte.* EMINESCU, O. I 93. *Stoluri, stoluri trec prin minte Dulci iluzii.* id. ib. 105.
2. Grup de ființe omenești; pîlc, ceată. *Jos, jos în stradă, un stol de copii Își zornăie clopoțeii-arginții ai rîsului fraged.* DEȘLIU, N. 11. *Intrai în ograda unei mari clădiri din coastele unei biserici și un stol de fete între opt și zece ani, în fuga mare, se repeziră înaintea mea.* HOGAȘ, M. N. 17. *Cu cofița pe-ndelete Vin neveste de la rîu; Și cu poala prinsă-n brîu Vin cîntînd în stoluri fete, De la grîu.* COȘBUC, P. I 47.
3. (Învechit) Coloană, șir de soldați, grosul unei armate. *Domnind semeț și tînăr pe roinicele stoluri Căror a mea ființă un semizeu părea.* EMINESCU, O. I 91. *Stolul oștilor turcești acum se pornise spre țară.* BĂLCESCU, O. II 72.
4. Fig. Mulțime, grămadă de lucruri de același fel. *Vîntul toamnei vîjîie și un stol de frunze se abate la fereastră.* SADOVEANU, O. I 335. [Era] *înconjurat de mezelicuri și de un stol de butelci pline cu vinul cel mai chilimbariu.* GANE, N. III 172. *Vîntul spulbera fulgii de zăpadă în vîrteje și stoluri.* DELAVRANCEA, H. T. 249.
5. (Regional, rar) Mănunchi, buchet. *Cu fusta sumeasă-n brîu, În mînă c-un stol de grîu.* ȘEZ. VII 22.

STÓLĂ, *stole,* s. f. Ornament bisericesc în formă de fîșie lungă, pe care îl poartă pe după gît preoții catolici cînd slujesc și ale cărui capete atîrnă de ambele părți ale pieptului. V. orar[2]. *Oameni... care nu au nici țimară, nici stolă.* NEGRUZZI, S. III 405.

STOLÉR, *stoleri,* s. m. (Regional) Tîmplar, dulgher. *Inapt pentru munca la cîmp, în urma acestui accident, e dat ucenic la un stoler.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 2/1.

STOLERÍE s. f. (Regional) Tîmplărie, dulgherie.

STOLIȘÓR, *stolișoare,* s. n. Diminutiv al lui stol[2]. *Ei scoaseră vorba că zeii a așezat pe Chimera în cer, dînd numele ei la un stolișor de stele.* ISPIRESCU, U. 125.

STÓLNĂ, *stolne,* s. f. Excavație orizontală sau puțin înclinată într-o mină, avînd o ieșire directă la suprafața solului.

STÓLNIC, *stolnici,* s. m. **1.** (În trecut, uneori în forma *mare-stolnic*) Dregător care purta grija mesei domnești, fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor. *Trei boieri rămaseră... Paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.* DELAVRANCEA, O. II 39. *Au doar nu mi-ați jurat și mie credință cînd eram numai stolnicul Petre?* NEGRUZZI, S. I 140. ◆ Șef bucătar boieresc. *Spune stolnicului să scoată din pivniță o garafă de Comandaria de cea bună...* ALECSANDRI, T. 1243. *Scoase pe sofragiu și pe stolnic, sub cuvînt de mîncătorie.* FILIMON, C. 119.
2. (În obiceiurile populare) Persoană care conduce nunta și care servește nuntașii la masă. *Unde-i stolnicul de casă, Cu bun răspuns să ne iasă?* SEVASTOS, N. 121.

STOLNICEÁSĂ, *stolnicese,* s. f. **1.** Soție de stolnic (1).
2. (În obiceiurile populare) Femeie care servește nuntașilor bucatele. *Mai sînt încă vornicese, stolnicesele, călțunăresele și trepădătoarele.* SEVASTOS, N. 74.

STOLÓN, *stoloane,* s. n. Tulpină (caracteristică căpșunilor și altor plante) care, în contact cu pămîntul, se înrădăcinează și dă naștere unei plante noi.

STOMÁC, *stomacuri,* s. n. Organ al aparatului digestiv, la om și la animalele superioare, situat între esofag și intestinul subțire, în care se face digestia alimentelor. *Acum încep să simt și un soi de gol subt stomac.* CAMIL PETRESCU, U. N. 340. *Ceaiul de ismă, luat seara și dimineața, cîte o ceașcă, activează mișcarea și îndreptează stomacul.* ȘEZ. VIII 155. ◇ Expr. (Familiar) **A nu avea pe cineva la stomac** sau **a-i sta cuiva la stomac,** se spune cînd cineva nu poate suferi pe altul, cînd îi poartă pică. **A-și pune stomacul** (rar **stomacurile**) **la cale** = a-și potoli foamea, a mînca. *După ce-și văzu stomacul pus la cale, trase o fugă la mal, bău apă, apoi se întoarse și se tolăni pe pămîntul umed.* DUNĂREANU, CH. 226. (În forma *stomah*) *Știubei și tovarășii săi își puneau provizoriu stomahurile la cale.* C. PETRESCU, Î. II 140.
— Variantă: **stomáh** s. n.

STOMACÁL, -Ă, *stomacali, -e,* adj. Care privește stomacul, care aparține stomacului, al stomacului; de stomac. *Mucoasă stomacală.*

STOMÁH s. n. v. **stomac.**

STOMÁTĂ, *stomate,* s. f. (Mai ales la pl.) Pori din epiderma frunzelor, prin care se fac schimburile de gaze între corpul plantelor și atmosfera înconjurătoare.

STOMATÍTĂ, *stomatite,* s. f. Inflamație a mucoasei cavității bucale.

STOMATOLÓG, *stomatologi,* s. m. Medic specialist în bolile gurii. V. dentist.

STOMATOLÓGIC, -Ă, *stomatologici, -e,* adj. Care se referă la stomatologie, de stomatologie. *Clinică stomatologică.*

STOMATOLOGÍE s. f. Parte a medicinii care studiază bolile cavității bucale.

STOP interj. (În terminologia navală, sportivă etc.) Stai! oprește! *Se auzi zbîrnîind telegraful de la mașină. Stop!... Înapoi toată viteza!* BART, S. M. 53. *Apropiați de mal, prin vîjîitul luncii deosebirăm deodată*

umbra unui șlep. « Stop! » răcni gardianul. Și un marinar întinse cangea și o înfipse în coasta șlepului. DUNĂREANU, CH. 95. ✦ Termen convențional folosit în telegrame pentru a marca sfîrșitul unei fraze; punct. ✦ (Substantivat, n.) Semafor care reglează circulația la întretăierea străzilor. *O stradă, încă una... un stop cu lumina roșie.* BOGZA, A. Î. 217. ✦ Lampa din spate a unui autovehicul, care se aprinde cînd se frînează.

STOPÁ[1], *stopez*, vb. I. Intranz. (Despre vehicule) A se opri. *Expresul de Moscova a apărut vijelios prin perdeaua de ploaie, ud și cu geamurile aburite. A stopat brusc, destinzîndu-se din arcuri și pufuind pe nări.* SAHIA, U.R.S.S. 5. *Frînele scîrțîiră cu oftări ruginite și mașina stopă scurt în țipetele doamnei din fund.* REBREANU, R. II 32. ✦ Tranz. (Cu privire la vehicule) A opri. *Andrei Hurdea, care era la volan, stopă mașina.* MIHALE, O. 72. ✧ Absol. *Șoferul... întoarse automobilul cu botul spre un drum lateral. Stopă, opri motorul, sări jos și se depărtă să fumeze o țigară pe marginea șanțului.* C. PETRESCU, A. 364.

STOPÁ[2], *stopez*, vb. I. Tranz. A repara o stofă ruptă, făcînd o țesătură sau aplicînd un petic care imită întocmai modelul țesăturii.

STOR, *storuri*, s. n. Perdea la fereastră (din pînză sau din bețișoare orizontale, paralele și mobile) care se poate coborî și ridica cu ajutorul unui resort sau cu o sfoară trecută prin verigi. *Ca să putem dormi, trebuie să lăsăm peste ferestre storurile groase.* STANCU, U.R.S.S. 114. *Coboară storul la fereastră.* CAZIMIR, L. U. 52. *Rareori prin storuri o lumină scapă, De-mi aprinde-n cale reci oglinzi de apă Și-mi trimite-n față raza ei răsfrîntă.* TOPÎRCEANU, B. 77.

— Variantă: **stol** (C. PETRESCU, Î. I 28, D. BOTEZ, P. O. 127) s. n.

STÓRAX s. n. Rășină mirositoare, extrasă din sucul unor arbori din Asia (v. storax) și folosită în parfumerie și în medicină contra scabiei.

STORCĂTOÁRE, *storcători*, s. f. Aparat de stors sau de tescuit. ✧ *Storcătoare de lămîi* = mic vas pe care se storc lămîile pentru a se obține zeama.

STORCÍ, *storcesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A stoarce. *Recolte care... storcesc* [pămîntul] *de vlaga lui.* I. IONESCU, D. 289. ✧ A strivi.

STORCÍT, -Ă, *storciți, -te*, adj. (Regional) Stors, tescuit. *Pămîntul cultivabil al acestor trei sate... este năsipos, arid, storcit.* I. IONESCU, D. 225. ✦ Strivit.

STORCITÓR, -OÁRE, *storcitori, -oare*, adj. (Regional) Care stoarce, care secătuiește. *Ideea de a vrista plantele storcitoare cu cele fertilizatoare.* I. IONESCU, M. 340.

STORCOȘÍ, *storcoșesc*, vb. IV. Tranz. (Regional, cu privire la fructe) A strivi, a bătuci, a terciui.

STORNÁ, *stornez*, vb. I. Tranz. A rectifica (într-un registru de contabilitate) o înregistrare trecută într-o rubrică greșită, anulînd-o în acea rubrică și introducînd-o în rubrica justă.

STORNÁRE, *stornări*, s. f. Acțiunea de a storna și rezultatul ei.

STORNÁT, -Ă, *stornați, -te*, adj. Rectificat prin stornare.

STÓRNO s. n. invar. Stornare; sumă stornată.

STORS[1] s. n. Stoarcere; timpul cînd se storc strugurii pentru a se face vinul. *Zis-a badea să nu joc Pin'la storsul vinului.* POP.

STORS[2], **STOÁRSĂ**, *storși, stoarse*, adj. (Despre lucruri) Strîns, presat sau strivit (pentru a face să iasă lichidul pe care îl conține). *Rufe stoarse.* ✦ Fig. Secătuit, golit. *Șeful de post, cu obrazul stors de sînge, i-a despăturat un teanc de hîrtii pe birou.* POPA, V. 189. *Coana Olimpia, stoarsă de oboseală, luă un scaun și se duse în balcon.* BASSARABESCU, S. N. 178. *E imposibil a specula asupra unui cuvînt stors de înțeles real.* GHEREA, ST. CR. II 39.

STOS, *stosuri*, s. n. Numele unui joc de cărți. *Catihetul, care făcea ziua noapte și noaptea zi jucînd stos, rar venea pe la școală.* CREANGĂ, A. 81. *La Paris... v-ați pus averea, tinerețele la stos.* EMINESCU, O. I 151. *Toderică, rămînd singur, a jucat stos după obicei cu vataful.* NEGRUZZI, S. I 83.

STOSIȘÓR, *stosișoare*, s. n. Diminutiv al lui stos. *Bărbații... în fiecare seară se strîngeau la Mihăiță Dimcea, comandantul companiei, și-și făceau stosișorul obișnuit, care ținea pînă la ziuă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 160. *Negustorul... merge să vază ce mai e pe dincolo, pîn odaia unde s-au pus niște orzari să-nvîrtească un stosișor.* CARAGIALE, M. 47.

STOVAÍNĂ s. f. Substanță (reprezentînd un ester) utilizată ca anestezic.

STRABÍSM s. n. Anomalie constînd în lipsa de paralelism a axelor globilor oculari (ceea ce face ca persoana respectivă să se uite cruciș). *Colonelul medic șef al spitalului... amenință să fie atins de strabism.* C. PETRESCU, Î. II 72.

STRABOMÉTRU, *strabometre*, s. n. Instrument cu care se măsoară gradul de deviație de la orientarea normală a ochilor atinși de strabism.

STRABOTOMÍE, *strabotomii*, s. f. Operație făcută la mușchii ochiului pentru a corecta strabismul.

STRĂCHINĂ, *străchini*, s. f. Vas de lut ars, ușor adîncit, întrebuințat în loc de farfurie; blid. *Peste drum baba Ioana, cu o strachină de boabe în brațe, își hrănea orătăniile.* REBREANU, R. II 109. *Luînd strachina cu drele și urechiuși și scăfița cu usturoi, veni de se așeză pe iarbă lîngă naframa cu mămăliga.* HOGAȘ, M. N. 68. *Răstoarnă apoi sarmalele în strachină și i le pune dinainte.* CREANGĂ, P. 32. *Pune brînza în strachină și întinge pe alături ea,* se spune despre un om zgîrcit. ✧ Expr. **A mînca dintr-o strachină cu cineva** = a fi foarte bun prieten cu cineva. **A călca în străchini** v. călca. ✦ Conținutul unui astfel de vas. *Vîntul se liniști și se puse la masă; iar după ce mîncă o strachină de lapte dulce de căprioară și bău apă de micșunele dintr-o oală de marmură, se puse la povestit.* ISPIRESCU, L. 114.

STRÁDĂ, *străzi*, s. f. 1. Drum (mai ales pavat) în interiorul unui oraș, de-a lungul căruia se înșiră de obicei, de o parte și de alta, casele. *Coborîse ceața iernii peste străzi, Ca prin fum se deslușeau cu greu Casele ce ne priveau de prin ogrăzi.* D. BOTEZ, P. O. 75. *Strada era plină de copii gălăgioși, de roșcovi sălbatici și de vrăbii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 225. *Povestea lui... n-o știa nici el însuși sau o uitase. S-a pomenit așa, pe stradă. El era al străzii și strada era a lui.* ANGHEL, PR. 52. ✧ Expr. **Omul de pe stradă** = un anonim, o persoană oarecare. **A arunca** (pe cineva) **în stradă** = a da (pe cineva) afară din casă, p. ext. a lua cuiva tot ce are, a-l sărăci.

2. Locuitorii unei străzi (1). *Toată strada a ieșit să-l primească.*

— Pl. și: (învechit) *strade* (MACEDONSKI, O. I 179, GHEREA, ST. CR. I 361, EMINESCU, N. 33).

STRADÉLĂ, *stradele*, s. f. Stradă mică și (de obicei) îngustă; străduță. V. pasaj. *Pe lîngă strada Plevnei și bulevard e o curte lungă cît o stradelă și acoperită cu etaje adăugate și cîrpite.* CAMIL PETRESCU, P. 53. *Pe garduri ostenite, pe umede stradele Lumina mohorîtă se-ntunecă.* CAZIMIR, L. U. 31. *După ce mai trecem pe o stradelă poditā cu scînduri, deoarece dedesubt se lucrează metroul, cotim pentru ultima oară la dreapta.* SAHIA, U.R.S.S. 64.

STRAFÍDĂ s. f. v. **stafidă.**

STRAI[1], *straie*, s. n. (Mai ales la pl.) Haine, îmbrăcăminte, veșminte. *Muncitorii în straie albe se arătau la marginea satului.* SADOVEANU, O. VI 335. *Se gătise cu straiele cele mai bune, își pusese imineii de piele de vițel.* CAMIL PETRESCU, O. I 70. *Își îmbrăca copiii cu straie curate.* C. PETRESCU, S. 64. *Ține-ascuns Sub straiul picurînd de ploi, Pe cel mai bun dintre eroi... Pe Fulger mort!* COȘBUC, P. I 145. ◇ (În comparații) *În livada întinsă intrase o pace adîncă și arborii stăteau în soare ca într-un strai de spumă de argint.* SADOVEANU, O. V 413. *Singurică-n cămăruță, brațe albe eu întinz Și mă-mbrac în părul galben, ca în strai ușor țesut.* EMINESCU, O. I 80. ◇ (Poetic) *În fund se înălțau munți nelămuriți în veșnicul lor strai de pîclă.* SADOVEANU, O. VIII 135. *Raza lunii visătoare Din argint ți țese straie.* CERNA, P. 128. *Și ce sarbăd mi-i cuvîntul, de cînd sufletul meu poartă Strai țesut la umbra grijii, plins ursit de-o viață moartă.* PĂUN-PINCIO, P. 85. ✦ (Regional) Cergă, velință, pătură.

— Pl. și: *straiuri* (TUDORAN, P. 392).

STRAI[2], *straiuri*, s. n. Parîmă cu care se leagă partea superioară a catargului și se fixează de proră.

STRĂISTĂ s. f. v. **traistă.**

STRĂIȚĂ, *straițe*, s. f. (Regional) Traistă. *Anul ăsta, n-am făcut lînă de la oile mele nici de-o straiță.* DUMITRIU, N. 183. *Baba s-a sculat cu noaptea în cap și, gătind cu merinde straița slugei, îi dete drumul, arătîndu-i calea ce duce la pășune.* BOTA, P. 86.

STRAJAMÉȘTER, *strajameșteri*, s. m. (Transilv., învechit) Sergent-major. *Ehei, unde-i vremea cînd eram eu strajameșter!* REBREANU, I. 15.

STRÁJĂ, *străji*, s. f. **1.** Pază, apărare, scut. *Să întărească străjile la intrările și ieșirile orașului.* DELAVRANCEA, O. II 146. ◇ Fig. *Și peste uliți, stradă serii, Ard becuri albe ca oglinzi.* FRUNZĂ, Z. 42. *Trandafirul-alb veghea neadormit, păzit de straja lui de spini.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 128. *Sub straja dealurilor nalte Dorm șesuri lenețe și linse Ca netezișul unei ape.* VLAHUȚĂ, O. A. 79. ◇ Loc. adj. **De strajă** = de pază. *Cocor își ațintea urechea, cum făcea în nopțile de strajă de la Dropii.* SADOVEANU, M. C. 95. *Pe deasupra codrilor și a munților, de strajă lîngă Olt, se desfăcea în lumină un plai înalt.* GALACTION, O. I 62. ◇ Expr. **A face** (rar **a ține**) **strajă** sau **a fi** (**a sta** sau **a se pune**) **de strajă** = a sta de pază, a păzi, a străjui. *La uși, în cerdac stăteau ca stane de piatră oștenii cu platoșe, făcînd straja cuvenită.* SADOVEANU, F. J. 29. *Fata se culcă și Harap-Alb se pune de strajă chiar la ușa ei.* CREANGĂ, P. 266. *Spre amiază, cînd erai tu de strajă-n turn, Farcaș o ieșit din cetate.* ALECSANDRI, T. II 20. (Fig.) *Un brad nu prea înalt... stă de strajă, singuratic și încărcat de o simbolică frumusețe.* BOGZA, C. O. 84. *Sus în codrii de pe dealuri, Luna blîndă ține strajă.* EMINESCU, O. I 103. **A-și pune strajă gurii** (mai rar **ochilor**) = a-și înfrîna dorința de a vorbi (sau de a privi). *Radu... și-a pus strajă ochilor și s-a dezbărat de năravul lui.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ Loc străjuit, post de veghe. *Fata... se preface într-o păsărică și zboară nevăzută prin cinci străji.* CREANGĂ, P. 267. ✦ (Învechit) Cetățuie (situată de obicei la oarecare înălțime) în care se adăposteau odinioară străjerii. *Aici și-a întemeiat... Septimiu Sever straja răsăriteană a împărăției lui... din care se mai văd și astăzi urme.* VLAHUȚĂ, R. P. 8. *În apropiere, pe o stîncă înaltă, se văd părăginirile unei ziduri îndrăznețe — vreo strajă romană pe Olt — călugării îi zic «Turnu lui Traian».* id. O. A. II 140. ✦ (Învechit și arhaizant) Fiecare dintre cele patru subdiviziuni în care se împărțea noaptea (potrivit cu schimbarea străjerilor); interval de timp cît făcea de gardă un oștean. *Mai era o strajă pînă la ziuă.* GALACTION, O. I 156.

2. Paznic, străjer, santinelă. *Sub roata lunii argintată, Străluce Baia-Borșa toată în străveziu păienjeniș... Deodată straja se-nfioară; O umbră lunecă furiș Lîngă zaplazul de la moară.* DEȘLIU, M. 35. *Puntea era lăsată; porțile se aflau deschise; străjile pe ziduri.* SADOVEANU, F. J. 385. *Văzu în mijlocul ogrăzii... pe perceptorul Bîrzotescu, urmat, la cîțiva pași, de straja satului.* REBREANU, R. I 198. *De multe ori se scula noaptea din somn... și umbla prin bătătură ca o strajă de noapte.* SANDU-ALDEA, U. P. 219. ◇ (Metaforic) *Deodată calea coti pe o costișă... apoi începu să urce printre stejari rari, — cele dintăi străji ale codrului.* SADOVEANU, O. I 13. *Nuc falnic, strajă din povești, Dasupra casei părintești, Aceleași crăngi întinzi.* IOSIF, PATR. 7. ✦ Gardă, escortă. *Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește, Muchi de stîncă, vîrf de arbor, ea pe ceruri zugrăvește, Iar stejarii par o strajă de giganți ce-o înconjoară, Răsăritul ei păzindu-l, ca pe-o tainică comoară.* EMINESCU, O. I 152.

3. (În expr.) *Foaie de straj ă* = prima foaie nescrisă a unei cărți. *Deschizînd foaia de strajă a primului tom, am dat de versuri scrise cu creionul.* SADOVEANU, E. 5.

4. Fiecare din cei patru stîlpi de la colțurile unei case de bîrne. *Acoperămîntul este oblic și se drănițește, ori este învelit, ori cornurile se încheie în străji.* PAMFILE, I. C. 440.

5. Apărătoare la mînerul unei săbii; gardă. *Își răzimă pumnul de straja săbiei și scoase un picior înainte.* SADOVEANU, O. VII 168.

6. (Învechit) Barieră (2). *Și nici nu se zicea pe-atunci barieră, că nu erau bariere, se zicea strajă.* CAMIL PETRESCU, O. II 88. *Era straja Vergului, care nu era nici ea unde e acum bariera, ci mai încoace, chiar lîngă biserica Vergului.* id. ib. 88. ✦ Vamă prin care mistica religioasă creștină presupune că trece sufletul mortului înainte de a ajunge în fața judecății. *Cu acest ban, după credința unora, mortul are să plătească... vămile sau străjile ca să poată trece mai departe.* MARIAN, Î. 80.

7. Sfoară sau funie folosită la diferite instrumente de prins pește. *Pescarul mai ține în mînă pe degetul arătător și o mică sforișoară numită strajă, după care simte cînd a intrat peștele în sac.* ANTIPA, F. I. 131. *Plasa are de jur împrejur straja de funie groasă cît degetul, ca să dea tărie plășii.* PAMFILE, I. C. 66.

— Variantă: **streájă** (PAS, L. II 70, DELAVRANCEA, S. 215, ODOBESCU, S. III 18) s. f.

STRÁJNIC, -Ă adj. v. **strașnic**[3].

STRĂMĂ, *strame*, s. f. Fir destrămat dintr-o țesătură. *Parcă îl văd dînd din cap amărît și plin de strame și de praf!* STĂNOIU, C. I. 135. *Semn pui: un păr din cap ori o stramă din bete, din cămașă, brîu etc.* ȘEZ. III 80.

STRÂNĂ, *strane*, s. f. **1.** Fiecare din scaunele așezate în biserica ortodoxă, la dreapta și la stînga iconostasului, de-a lungul pereților naosului și pe care stau în timpul slujbei credincioșii. *M-am uitat de jur împrejurul zidurilor vechi... Cîteva strane erau încă la locul lor.* GALACTION, O. I 81. *Te văd în colțul vechi de strană Cum stai supusă de răstriști Și-atîta jale pare scrisă În ochii tăi curați și triști.* GOGA, C. P. 111. *Virtuoșii, ctitori de așezăminte... Cu evlavie de vulpe, ca în strane, șed pe*

locuri Şi aplaudă frenetic schime, cîntece şi jocuri. EMINESCU, O. I 150. *Năsălia fu aşezată jos, chiar lîngă strana domnească.* ODOBESCU, S. I 109.

2. Parte destinată cîntăreţilor în biserică, unde de obicei se află şi un pupitru pentru cărţi; p. ext. (cu sens colectiv) cîntăreţii înşişi. *Era în sat şi dascălul Iordache, firnîitul de la strana mare, dar ce ţi-i bun?... clămpănea de bătrîn ş-apoi mai avea şi darul suptului.* CREANGĂ, A. 9. *Să cînte strana prinde: «Este tare, este tare, Şi cuminte şi cuminte, Ş-arătos la arătare».* EMINESCU, L. P. 147. *De la uşă pînă lîngă stranele cîntăreţelor, biserica era plină de călugăriţe.* ALECSANDRI, O. P. 116. *La bisericile de întîiul rang slujba se făcea grecește; iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba naţională.* NEGRUZZI, S. I 278.

STRANGALÍE s. f. v. **străgălie.**

STRANGULÁ, *strangulez,* vb. I. Tranz. **1.** A omorî pe cineva strîngîndu-l de gît; a sugruma, a gîtui. **2.** A înăbuşi, a sufoca. *Evantia, frămîntînd între degete un colţ de batistă, începu cu vocea stinsă, întretăiată de emoţia care o strangula.* BART, E. 349. **3.** A micşora lăţimea secţiunii de curgere a unui fluid într-o conductă.

STRANGULÁRE, *strangulări,* s. f. Acţiunea de a strangula şi rezultatul ei. **1.** Sugrumare, gîtuire. **2.** Înăbuşire a unui proces în dezvoltare; oprire momentană a lucrului într-o ramură de producţie (ca urmare a lipsei de armonizare între diferite sectoare care depind unele de altele); gîtuire. *Producţie continuă, fără strangulări.* **3.** Reducere a diametrului unei conducte, scădere pe o porţiune restrînsă a secţiunii transversale a unei bare. **4.** Ocluzie intestinală.

STRANGULÁT, -Ă, *strangulaţi, -te,* adj. Mort prin strangulare; gîtuit. ◇ *Hernie strangulată* = hernie cauzată de gîtuirea intestinului.

STRANGULÁŢIE, *strangulaţii,* s. f. Strangulare.

STRÁNIU, -IE, *stranii,* adj. Care iese din comun, greu de explicat, neînţeles, ciudat, bizar. *Cu un zîmbet straniu pe buze, îşi porni şi Tomşa trîmba lui de călăreţi.* SADOVEANU, O. VII 12. *În glasul ei straniu i se părea că vibrează o vrajă nouă, ca şi cum de ieri pînă azi s-ar fi schimbat şi s-ar fi împlinit.* REBREANU, P. S. 167. *În cea oglindă mişcătoare Vrei să priveşti un straniu joc, O apă vecinic călătoare Sub ochiul tău rămas pe loc?* EMINESCU, O. I 228. *Ce stranie fiinţă!... aş crede c-am visat, De n-aş vedea în mînă-mi cununa ce mi-a dat.* ALECSANDRI, T. II 207. ◇ (Adverbial) *Văzut-ai cît de straniu privesc la vii groparii?* LESNEA, C. D. 51. *Ochii negri care ardeau straniu.* REBREANU, R. I 94. *Miez de noapte bate, straniu răspunzînd din stîncă-n stîncă.* IOSIF, PATR. 62.

STRAPÁŢ, *strapaţuri,* s. n. (Mold.) Arşiţă. *Aşa se năruieşte şi mănăstirea numită a Doamnei, a cărîia păreţi stau încă ca şi cînd în pizma veacurilor, dar eu am găsit vitele mahalagiilor creştini adăpostindu-se într-însa de strapaţul soarelui.* La HEM 1746.

STRAPAZÁN, *strapazane,* s. n. (Regional) Cui (de lemn) fixat pe marginea bărcii, de care se leagă vîslele, cu ajutorul unei cureluşe; p. ext. cuiul împreună cu cureluşa. *Smulse vîslele din fundul bărcii, le înfipse în strapazanele lor şi trase o dată din răsputeri.* DUMITRIU, P. F. 19.

— Variantă: **strapezán** (ANTIPA, P. 467) s. n.

STRAPEZÁN s. n. v. **strapazan.**

STRAPONTÍN, *strapontine,* s. n. Scaun fără spătar, care se poate ridica şi lăsa în jos (într-o sală de spectacol, pe culoarul unui tren, în trăsură, în autobus etc.).

— Variantă: **strapontínă** (CAMIL PETRESCU, P. V. 5) s. f.

STRAPONTÍNĂ s. f. v. **strapontin.**

STRAS, *strasuri,* s. n. Sticlă sintetică din care se fac imitaţii de pietre preţioase. V. similidiamant.

STRĂŞINĂ s. f. v. **streaşină.**

STRĂŞNIC[1] adv. **1.** (Foarte) tare, (foarte) mult, grozav, teribil. *Cu sabia scoasă, începe să atace strașnic tot ce întîlneşte în cale.* CARAGIALE, O. II 165. *Mama... strașnic se mai bucura cînd se întîmpla oaspeţi la casa noastră şi avea prilej să-şi împartă pînea cu dînşii.* CREANGĂ, A. 11. *Împăratul Constantin... se deprinsese strașnic a despuia fără ruşine capetele de operă ale lumei, ca să-şi împodobească cu ele Constantinopolea sa.* ODOBESCU, S. III 72. *O, cum fulgeră de strașnic!* NEGRUZZI, S. I 58. **2.** (Legat de un adjectiv prin prep. «de» exprimă raportul de superlativ) Foarte, extraordinar, nespus, grozav. *Rariţa era strașnic de uimită de îndrăzneala mea.* SADOVEANU, O. VIII 53. *Şeful vămii, un sanchiu bătrîn, strașnic de formalist.* BART, S. M. 82. *Cînd iaca al treilea drac i se înfăţişează înainte, c-un buzdugan strașnic de mare în mînă, pe care îl trînteşte la pămînt.* CREANGĂ, P. 55.

STRĂŞNIC[2], *strașnici,* s. m. Plantă erbacee care creşte prin crăpăturile stîncilor calcaroase şi prin văile dintre munţi *(Asplenium Trichomanes). Strașnicul e o plantă ce creşte prin făget.* ŞEZ. XV 128.

STRĂŞNIC[3], **-Ă,** *strașnici, -e,* adj. **1.** (Exprimă raportul de superlativ) Extraordinar, nemaipomenit. *Nu, zău, ia spune drept, măi Grigoriţă, mai mîncat-ai tu de cînd eşti un borş aşa de strașnic?* HOGAŞ, DR. 240. *Să întindem o masă strașnică în fundul grădinii.* DELAVRANCEA, H. T. 133. *Era ger strașnic în dimineaţa aceea de pe la mijlocul lui decembrie.* VLAHUŢĂ, O. A. II 12. *Stăpîna acestei slujnice era... o vrăjitoare strașnică, care închega ape şi care ştia toate drăcăriile de pe lume.* CREANGĂ, P. 96.

2. Îngrozitor, înfiorător, înspăimîntător; grozav, cumplit, teribil. *Aceşti trei zmei avea trei femei, carile era încă mai strașnice şi mai grozave decît bărbaţii lor, pentru că ele nu se lupta voinicește, cu puterea, ci muierește, cu prifăcătoria.* SBIERA, P. 104. *Întru vederea grozavei priveliști, ea slobozi un ţipet strașnic şi leşină.* NEGRUZZI, S. I 157.

3. Sever, strict, riguros, aspru. *Lăsase acasă două calfe, cu poruncă strașnică să-i ascundă cum vor şti mai bine cojoacele rămase.* GALACTION, O. I 277. *Împăratul a pus nişte slujbaşi ai dracului de strașnici şi de aspri pentru unii ca noi.* ISPIRESCU, L. 368. *Disciplina la moldoveni era foarte strașnică.* BĂLCESCU, O. I 122.

— Variantă: **strújnic, -ă** (CARAGIALE, O. I 133) adj.

STRAT, *straturi,* s. n. **1.** Corpul format de materialul care se aşază, se aşterne sau se întinde pe o suprafaţă pentru a o acoperi (sau între două suprafeţe pentru a le despărţi). V. pătură. *Florile dalbe, florile dalbe ca altădată Acopăr cu un strat de nea pămîntul.* BENIUC, V. 38. *În cîteva ore a pus un strat de nisip să se cureţe apa, a rotunjit fîntîna şi a terminat.* PREDA, Î. 159. *Colbul... se aşază în straturi groase pe feţele brăzdate de sudoare.* REBREANU, I. 12. ◇ (Poetic) *Sub stratul de foi moarte al văduviei, inima lui Tudor Fierăscu a tresărît ca pămîntul primăvara, cînd îl străpung ghioceii.* GALACTION, O. I 111. ◇ Fig. *Atunci, parcă din straturile cele mai calde ale sufletului, se urcă la suprafaţă, în Anna, un sentiment de milă, de compătimire omenească, fără ţel şi fără precu-*

getare. D. ZAMFIRESCU, R. 172. ✦ (De obicei în corelație cu s u b s t r a t) Perioadă de influență venită din afară, în dezvoltarea istorică a unui popor, a unei limbi etc.

2. Fîșie compactă dintr-o materie, aflată în interiorul unei mase de natură diferită. *Era și fum de tutun în straturi albăstrii prin încăpere.* DUMITRIU, N. 106. *Nourii se îngrămădeau din ce în ce mai mult... Se îndeseau în fiecare clipă, adunîndu-se în straturi puțin deslușite, împuținînd lumina.* MIHALE, O. 504. *Pe măsură ce luna se ridică deasupra straturilor de praf, aburul de sînge care învăluia pămîntul se împrăștie.* BOGZA, C. O. 397. ✦ Depozit de roci sedimentare sau metamorfice, cu o compoziție relativ omogenă, care se găsește sub forma unei pînze între alte depozite. *Stratul înalt de cocs are exact aceeași valoare ca și stratul simplu.* BARANGA, I. 173. *Adînc, adînc în stratul de cărbune, Viața se trezește.* FRUNZĂ, Z. 57. *În interiorul acestor munți vulcanici se vede, ca într-o vitrină, cum s-au așezat unul peste altul straturile de lavă fierbinte, incandescentă.* BOGZA, Ț. 10.

3. F i g. Parte dintr-o clasă socială; categorie, pătură (socială). *Din cea dintîi clipă trebuie să fie prezente mase mari din toate straturile sociale.* CAMIL PETRESCU, O. II 119. *Va fi oare o satiră adîncă politico-socială, în felul «Scrisorii pierdute», dar mai însemnată prin stratul social ce va zugrăvi?* GHEREA, ST. CR. I 368. *Zola este o personalitate genială, un temperament uriaș de poet epic... Seria «Rougon-Macquart» este întocmită pînă acum din optsprezece romane, studiindu-se în fiecare cîte un strat social.* DEMETRESCU, O. 165.

4. Fîșie lunguiață de pămînt, cu cărări pe margini, pe care se seamănă legume sau flori; fîșia împreună cu vegetația respectivă. *Tribunele pline de doamne păreau niște straturi de flori.* REBREANU, R. I 195. *În ograda strîmtă, pe cît puteai deosebi prin umbră, cîteva straturi, fie de ceapă, fie de usturoi, ba și niște tufe mai mari la o parte.* HOGAȘ, M. N. 77. *Cîmpul lung și lat albește Ca un strat de mărgărint.* ALECSANDRI, O. 221. ✧ F i g. *Straturi de stele albastre.* EMINESCU, N. 68. *Cosesc la vieți în floare pe straturi sîngerate.* ALECSANDRI, P. III 291.

5. (Popular) Culcuș, așternut, pătul al animalelor. *Porcii vor umbla cu gunoaie în gură ca să-și facă strat.* PAMFILE, VĂZD. 7. *Iar cînd Dunărea-l simțea, Apa-n două-și despica, Pe haiduc că mi-l primea Și frumos îl așeza, Tocma-n fundul fundului, Pe stratul morunului, Unde-i dulce somnului.* TEODORESCU, P. P. 555. ✦ Placenta unor animale femele (vaci, căprioare).

6. (Învechit și popular) Pat, așternut. ✧ E x p r. **În** (sau **la**) **strat de moarte** = pe patul morții. *Să fiu în strat de moarte, Eu la mama m-oi ruga.* La TDRG. *Jos trîntitu-m-a, La strat de moarte pusu-m-a.* ȘEZ. II 96.

7. Nume dat părții de jos pe care se reazemă unele obiecte sau unelte (v. p o s t a m e n t): a) patul sau trupul războiului de țesut. *Că acasă te-i întoarce Cînd pe strat inul s-a toarce.* ALECSANDRI, P. P. 383; b) picior sau talpă de sucală; c) parte a morii pe care stau pietrele sau podul; d) partea de jos pe care merge plugul; talpa plugului.

8. Partea de lemn a puștii, care se așază la umăr cînd se trage; pat. *Straturile puștilor băteau surd; rîndurile dușmanilor se răreau.* SADOVEANU, O. VI 74. *Deschise lăzile și dulapurile, lovi cu stratul puștii.* GANE, N. II 10. *Rău mă doare între șele De-o pușcă cu straturi grele, Rău mă doare-n piept și-n spate De-o pușcă cu straturi late.* SEVASTOS, C. 279.

— Pl. și: (2) *strate.*

STRATAGÉMĂ, *stratageme,* s. f. **1.** Procedeu întrebuințat în război pentru a înșela și a surprinde pe inamic. *Atunci Ciapanoglu, crezînd că sîntem putere mare și că fuga muscalilor era numai o stratagemă, s-a speriat și a luat-o la fugă spre Calafat.* GHICA, S. 23.

2. Șiretlic, vicleșug, tertip. *Trei sute cincizeci de cuvinte sau de locuțiuni, care toate înseamnă... o stratagemă, un vicleșug menit să întîrzie ceasul hotărîrii.* C. PETRESCU, C. V. 93. *Și mă bufnește și astăzi rîsul cînd mă gîndesc ce urmări hazlii a avut această stratagemă inconștientă a mea.* HOGAȘ, DR. II 47.

STRATAMÉTRU, *stratametre,* s. n. Instrument cu care se măsoară direcția și înclinarea straturilor geologice în dreptul unei sonde petroliere.

STRATÉG, *strategi,* s. m. **1.** Comandant de oști, cunoscător al strategiei, expert în arta de a purta război.

2. Comandant militar în cetățile Greciei antice; (în special) fiecare dintre cei zece magistrați supremi ai Atenei, aleși pe o durată de un an.

STRATÉGIC, -Ă, *strategici, -e,* adj. Referitor la strategie, de strategie. *Vrei să binevoiești a-mi spune ce linie de operațiuni le-ați fixat roșiorilor? — ... Întîi, cu trenul pînă la Salcia. Pe urmă, pe linia Vădastra, Vladomira, pînă la Dunăre... E impusă de motive strategice.* DUMITRIU, B. F. 131. *Sublocotenentul, vrînd să arate cît e de tare în prevederi strategice, declară grav că el chiar se așteaptă la o surpriză, dacă cumva dușmanul a prins de veste că divizia va fi înlocuită.* REBREANU, P. S. 101. *Năvălirea însă a lui Mihai Viteazu în Transilvania la 1599 ne înfățișează un plan strategic bine combinat mai dinainte.* BĂLCESCU, O. I 27. ✧ *Hartă strategică* = hartă militară utilizată în conducerea războiului în ansamblu. ✦ (Mai ales despre locuri, drumuri) Care are însemnătate pentru acțiunile militare de război; care favorizează desfășurarea operațiilor militare. *El nu va sta în București, ci departe, într-o poziție strategică.* CAMIL PETRESCU, O. II 273. *Păduri și cîmpii strategice au fiecare pagina lor în cînturile și memoria populară.* I. IONESCU, M. 251. ✦ Foarte important, esențial din punctul de vedere al strategiei (2).

STRATEGÍE s. f. **1.** Parte componentă a artei militare care se ocupă cu conducerea superioară a războiului în ansamblul lui; mijloc sau ansamblu de mijloace folosite pentru asigurarea victoriei. *Strategia lor era mai mult tătărească, tactica mai mult polonă.* HASDEU, I. V. 72. *Am lepădat toate romanțele și m-am apucat de cetit pre Tucidid și pre Xenofon... Nededat în strategie, n-am putut prețui nici frumoasa retragere a celor zece mii, nici războaiele peloponisiace.* NEGRUZZI, S. I 61. *Războiul defensiv, socotindu-l ca o parte a strategiei sau a politicii războiului, s-a adus la cea mai mare perfecție de romîni.* BĂLCESCU, O. I 27. ✧ F i g. *Se vede că au deprins o strategie care nu dă greș. Deși madama Profira întrebuințează un băț cu mîna stîngă, și-l întrebuințează energic, godacii în scurt izbutesc s-o facă să scoată niște grozave țipete de spaimă.* SADOVEANU, O. VIII 177. *Tovarășii lui Radu Comșa, cu poftă de vorbă deschisă de băutură, începură să istorisească întîmplări pline de interes, în legătură cu tactica și strategia electorală.* C. PETRESCU, Î. II 136.

2. F i g. Știința conducerii luptei revoluționare a proletariatului, prin determinarea direcției principale a atacului pe care trebuie să-l dea proletariatul în etapa respectivă a revoluției și prin elaborarea planului de repartizare și de utilizare justă a forțelor revoluționare. *Congresul al V-lea a elaborat strategia și tactica partidului.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 40.

STRATIFICÁ, *stratific,* vb. I. R e f l. A se așeza în formă de straturi, a lua formă de straturi suprapuse. ✦ T r a n z. A determina o stratificare, a așeza în straturi suprapuse.

STRATIFICÁRE, *stratificări,* s. f. Faptul de a (s e) s t r a t i f i c a.

1. Așezare a rocilor sedimentare în straturi suprapuse, limitate de suprafețe paralele; formație sedimentară cu mai multe straturi suprapuse.

2. Dispoziție, așezare în straturi suprapuse. ✦ Așezare a semințelor, a butașilor etc. în straturi alternînd cu straturi de nisip, de rumeguș etc. (în scopul de a asigura o bună păstrare sau de a favoriza și stimula germinarea sau înrădăcinarea).

STRATIFICÁT, -Ă, *stratificați, -te,* adj. Așezat în straturi, format din straturi. *Roci stratificate.*

STRATIFICÁȚIE, *stratificații,* s. f. Stratificare (1). *Stratificație de nisip.*

STRATIGRÁFIC, -Ă, *stratigrafici, -e,* adj. Referitor la stratigrafie, de stratigrafie. *Studierea stratigrafică a unui teren.*

STRATIGRAFÍE s. f. Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul straturilor din scoarța pămîntului, stabilind vechimea și ordinea stratificării lor.

STRATIÓT, *stratioți,* s. m. (Învechit) Soldat, ostaș. *(Irod-împărat:) Stratiote! (Stratiotul:) Porunciți, preaînalte împărate!* TEODORESCU, P. P. 110.

STRATOSFÉRĂ s. f. Stratul superior al atmosferei, (situat deasupra troposferei) care începe la o înălțime de aproximativ 11 km de la suprafața pămîntului.

STRATOSFÉRIC, -Ă, *stratosferici, -e,* adj. Referitor la stratosferă; de stratosferă.

STRATOSTÁT, *stratostate,* s. n. Aerostat cu o nacelă ermetic închisă și special utilată pentru zborurile în stratosferă.

STRÁTUS s. m. Tip de nori de forma unei benzi lungi, aproape orizontale.

STRÁȚĂ, *străți,* s. f. (Învechit) Registru în care se înscriau toate operațiile contabile; mînă curentă.

STRĂ- pref. Element de compunere formînd de la substantive sau adjective derivate care arată vechimea, originea îndepărtată, ca: străm o ș, străbun, străvechi etc. ✦ Formează de la verbe derivate care arată intensificarea acțiunii exprimate de verbul simplu, ca: străluci, străluminа etc. ✦ Formează de la verbe derivate care arată că acțiunea indică pătrunderea dintr-o parte într-alta sau trecerea cuiva printr-un spațiu anumit, ca: străbate etc.

STRĂBÁTE, *străbát,* vb. III. 1. Tranz. A intra într-un corp și a trece printr-însul, pătrunzîndu-l de la o margine la alta; a răzbi. *Clinchetul tălăngilor de la gîtul vitelor se aude uneori străbătînd... aerul rece al înălțimilor.* BOGZA, C. O. 74. *M-a străbătut un glonte prin furca pieptului și mi-a ieșit pe lîngă șira spinării.* SADOVEANU, P. M. 125. *O fulgerare roșie străbate luminișul.* GÎRLEANU, L. 14. *Iată lacul. Luna plină, Poleindu-l, îl străbate.* EMINESCU, O. I 210. ✧ Fig. *Un cutremur străbătu mulțimea.* DUMITRIU, N. 98. *E un sfîrșit de toamnă, ploios și umed, Negurile s-au lăsat jos și cern o ploaie măruntă și deasă care te străbate.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 167. ✧ Intranz. *Prin perdelele de la ferestre străbătea lumina slabă.* DUMITRIU, N. 65. *O rază de soare străbătu deodată în fund și lumină grămezile de mere galbene și roșii.* SADOVEANU, E. 123. *Prin petece străbate sîngele, iar nenorocitul privește așa de trist cu ochii săi sinceri.* GHEREA, ST. CR. II 87. (Fig.) *Cînd îmi aruncam ochii spre negurile munților din miazăzi și cînd închipuirea mea străbătea în taina lor odîncă și liniștită, mi se părea că ceva mă soarbe, că întreaga mea ființă se subție, ca suptă de o gură nevăzută.* HOGAȘ, M. N. 152.

2. Tranz. A merge pe un teritoriu întins, parcurgîndu-l de la un capăt la altul; a cutreiera. *Fluiera un viers de voinicie, străbătînd poienile deșarte.* SADOVEANU, N. P. 375. *Merg... Pe potecă fără soare Ori străbat în pas alene Luminișuri fără flori.* TOPÎRCEANU, B. 21. *Străbatem codrul de brazi, așternut pe poalele muntelui «Piatra» și ieșim iarăși în luminiș.* VLAHUȚĂ, O. A. II 150. *Îți dau catarg lîngă catarg, Oștiri spre a străbate Pămîntu-n lung și marea-n larg.* EMINESCU, O. I 178. ✧ Fig. *Gîndul meu în sboru-i străbate orizontul.* ALECSANDRI, T. II 154. ✧ Intranz. *Parcă străbate-o săgeată De-a lungul cîmpiilor reci.* COȘBUC, P. II 9. *De-aș fi istoric, aș străbate prin toate bordeiele, să descopăr o amintire sau o rugină de armă.* RUSSO, S. 36.

3. Intranz. A-și face loc (cu greu) printr-o mulțime; a trece, a se strecura, a răzbi, a răzbate. *Pavel se lupta să străbată prin înghesuială, ajutat de glasuri silitoare.* REBREANU, R. II 93. ✧ Fig. *Prin toate lucrările lui Bălcescu străbate ideea înaintată că făuritorii istoriei nu sînt capetele încoronate, ci noroadele muncitoare.* SADOVEANU, E. 50. *Prin ramuri suspine străbat. Acum cu sfială m-apropii De banca pe care ai stat.* TOPÎRCEANU, B. 80. ✧ Tranz. *Străbăturăm, cu destulă osteneală, mulțimea ce era adunată ca să admire pe Zoe; și ajunserăm pînă la dînsa.* BOLINTINEANU, O. 386. ✦ (Cu determinări locale care indică ținta) A ajunge la... *Acușa la ureche-i un cîntec vechi străbate, Ca murmur de izvoare prin frunzele uscate.* EMINESCU, O. I 96. *Semenic de pe cetate, Spune mîndrei sănătate, Că la ea nu pot străbate.* HODOȘ, P. P. 110. ✦ Fig. A izbuti, a reuși. *Am cîteva comunicări la revistele de specialitate, despre care s-a făcut oarecare caz... La sfîrșit tot străbați. Viața nu e atît de ingrată.* C. PETRESCU, Î. II 265.

STRĂBĂTERE, *străbateri,* s. f. Acțiunea de a străbate.

STRĂBĂLÁT, -Ă, *străbălați, -te,* adj. (Rar) Deformat. *Ea tot la neicuța cată, La opincă străbălată.* MAT. FOLK. 906.

STRĂBĂTĂTÓR, -OÁRE, *străbătători, -oare,* adj. 1. (Adesea fig.) Care străbate sau pătrunde prin ceva. *Răsune iar cornul de moarte Străbătător al ritmurilor mele.* BENIUC, V. 63. *De șapte luni nu poți să mai stingi cu toate ceasloavele din raft flacăra ochilor ei străbătători și negri!* GALACTION, O. I 180. ✦ Care învinge piedici, răzbate. *Stăruința și brațele omenești sînt tot așa de puternice și de străbătătoare ca și undele nebiruite.* VLAHUȚĂ, R. P. 67. *Și poate că nici este loc Pe-o lume de mizerii Pentr-un atît de sfînt noroc Străbătător durerii.* EMINESCU, O. I 185. ✧ (Substantivat) *Pre cei străbătători și ageri la minte și la vedeare i-au orbit.* ȚICHINDEAL, F. 4.

2. Care parcurge un loc, care cutreieră. *Dragile noastre picioare Tare-au fost străbătătoare.* MARIAN, Î. 545.

STRĂBÚN[1], *străbuni,* s. m. 1. Străbunic, răzbunic. *Plecase vrăjit de vorbele pline de miere ce-i zugrăveau o idilică viață de străbun împresurat de dragostea fiilor și a nepoților.* ANGHEL, PR. 64. *Întrebă pe unii și pre alții despre scorpie și locuința ei; dar îi răspunseră că bunii lor auziseră de la străbunii lor povestindu-se de asemenea fleacuri.* ISPIRESCU, L. 9.

2. (Mai ales la pl.) Strămoși. *Cum tremură cenușa aspră, Ce-nfioarați îmi par cărbunii, De vraja ce le-a mai rămas, Din cîte povesteau străbunii.* GOGA, P. 20. *Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei, Ca să nu s-arate-odată ce sînteți — Niște mișei!* EMINESCU, O. I 151. *Atîți nevrednici, trăind în moliciuni, Se laud cu mari fapte făcute de străbuni.* ALEXANDRESCU, M. 10.

STRĂBÚN[2], **-Ă,** *străbuni, -e,* adj. 1. Strămoșesc. *Iar după datina străbună Cînd îi întinzi paharul plin, El nu bea pînă ce închină Și varsă jos un strop de vin.* IOSIF, PATR. 23. *Gloria străbună pe strămoși cinstește: În zadar nepotul cu ea se fălește, Cînd e, cum se-ntîmplă, un om de nimic.* ALEXANDRESCU, M. 324.

2. Străvechi. *Eu vă sărut, părinți străbuni, Pe varul vost' scobit de ploaie.* GOGA, P. 22. *Domniță, aste scule străbune le primește Și-n semn de mulțumire cu ele te gătește.* ALECSANDRI, T. II 93.

STRĂBÚNĂ, *străbune,* s. f. Străbunică, răzbunică. *Străbuna, mătușa Marioara, stă mai la o parte pe pământ.* SADOVEANU, O. VII 371.

STRĂBUNÉSC, -EÁSCĂ, *străbunești,* adj. (Rar) Străbun. *Am stat... dinaintea părinților surpați sau înnegriți de secoli ai cetăților străbunești.* ODOBESCU, S. II 236.

STRĂBUNÎC, *străbunici,* s. m. Tatăl bunicului sau al bunicii, considerat în raport cu strănepoții; străbun, răzbunic.

STRĂBUNÎCĂ, *străbunici,* s. f. Mama bunicului sau a bunicii, considerată în raport cu strănepoții; străbună, răzbunică.

STRĂCHINEÁ, *străchinele,* s. f. Străchinuță. *Luă 9 străchini străchinele, Luă 9 linguri lingurele.* ȘEZ. XII 184.

STRĂCHINOÁIE, *străchinoaie,* s. f. Augmentativ al lui strachină. *Nu trece nici un ceas la mijloc și-un cuptiori de plăcinte, cîțiva pui pîrpîliți în frigare și prăjiți în unt, o străchinoaie de brînză cu smîntînă și mămăliguță erau gata.* CREANGĂ, P. 10.

STRĂCHINÚȚĂ, *străchinuțe,* s. f. Diminutiv al lui strachină. *Am o străchinuță verde. Umbra i se vede* (Oglinda). GOROVEI, C. 256. *Străchinuță verde, Untul nu se vede* (Harbuzul). id. ib. 184.

STRĂCHIOÁRĂ, *străchioare,* s. f. Străchinuță.

STRĂDÁLNIC, -Ă, *străndalnici, -e,* adj. (Învechit, despre oameni) Străduitor. *Și cum era moș Nichifor străndalnic și iute la trebile lui, răpede zvîrle niște coșolină în căruță, așterne deasupra o pereche de pocläzi, înhamă iepușoarele, își ia cojocul între umere și biciul în mînă și, tiva băiete!* CREANGĂ, P. 113.

STRĂDÂNIE, *străndanii,* s. f. Silință îndelungă, osteneală stăruitoare; efort, sforțare, zel. *Pentru domnia Munteniei și a lui Constantin, fratele meu, ai să te trudești, măria-ta, la Stambul; și pentru aceasta e nevoie de destule cheltuieli și străndanii.* SADOVEANU, Z. C. 253. *Încet trecură anii. Împărțind amarul vieții și-al atîtora străndanii am învins.* EFTIMIU, Î. 100. *Strălucitele triumfuri care încununară străndaniile lor fură glorificate și trîmbițate în toate părțile.* BĂLCESCU, O. II 286.

STRĂDĂNUÍ, *străndănuiesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se strădui. *În gospodăria pentru care atît se străndănuise, Daniil Macovei nu putu închide pleoapele.* SADOVEANU, M. 107. *Iacă eu de douăzeci de ani mă străndănuiesc pe malurile Dunării și tot calic am rămas.* DUNĂREANU, CH. 85. *Cît s-o străndănui drăguțul cu învățătura!* ALECSANDRI, T. 990.

STRĂDUÍ, *străduiesc,* vb. IV. Refl. A-și da toată silința sau osteneala, a stărui cu tot zelul, a se sili. *Cît a fost vorba de cumpărat cinstit, cum știa că se cuvine, s-a străduit, a alergat, s-a luptat în toate felurile.* REBREANU, R. II 69. *Eu încă am fost calic... dar m-am străduit și nu m-am lăsat pînă am căpătat din ce să trăiesc.* RETEGANUL, P. I 79. *Blestemul o să izbească pe nepoata lui Moțoc, Care din cupa mîrinii s-a străduit să te-mbete.* HASDEU, R. V. 157. *Străduiește-te, bărbate, Ș-adună multe bucate, Că și eu m-oi strădui Pînă ce le-oi risipi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 454.

STRĂDUIÁLĂ, *străduieli,* s. f. (Rar) Străduință. *Toate străduielile babei rămaseră fără folos.* I. CR. I 69.

STRĂDUÍNȚĂ, *străduințe,* s. f. Strădanie. *Se simțea obosit, greu, trebuia să-și ridice fiecare picior cu străduință ca să facă un pas.* DUMITRIU, N. 151. *Și-și sublinia străduințele cu cîte-un suspin însoțit de întoarcerea ochilor pe dos.* REBREANU, R. I 219.

— Pl. și: *străduinți* (SADOVEANU, E. 61).

STRĂDUÍRE, *străduiri,* s. f. Faptul de a se străduí; strădanie.

STRĂDUITÓR, -OÁRE, *străduitori, -oare,* adj. (Învechit) Care se străduiește, care-și dă toată osteneala; sîrguincios, silitor, harnic.

STRĂDÚȚĂ, *străduțe,* s. f. Diminutiv al lui stradă.

STRĂFIGÁ, *străfig,* vb. I. Intranz. (Regional) **1.** A strănuta. *Arapul odată străfigă de răsună odaia.* I. CR. VI 334.

2. (Despre cai) A sforăi, a necheza. *Tabac... La nas murgului pus-ai, Și murgul că-mi străfiga.* PĂSCULESCU, L. P. 159.

STRĂFULGERÁ, *străfúlger,* vb. I. **1.** Intranz. A luci, a sclipi; a fulgera. ✧ Tranz. A lovi (ca trăsnetul). *Ca purtați de vijelie, Val-vîrtej aleargă norii, Și din bolțile tăriei Cad străfulgerați prigorii.* IOSIF, V. 87.

2. Intranz. Fig. (Despre gînduri, idei) A trece repede prin minte. *Străfulgeră din stele Senina inspirare.* MACEDONSKI, O. II 226.

3. Tranz. Fig. A străbate cu iuțeală mare. *Trompet, sună!... În secunda următoare văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trîmbiței.* REBREANU, R. II 254.

STRĂFULGERÁRE, *străfulgerări,* s. f. **1.** Faptul de a străfulgera; fulgerare, fulger. *O străfulgerare a luminat tot cerul.* ✧ Fig. (Cu aluzie la apariția bruscă a fulgerului sau la lumina vie a lui) *Roata trebuia sudată în noaptea asta, pînă dimineață. Pe drum, printre gîndurile turburării lui, mintea i se oprise, în străfulgerări, asupra felului cum avea să trebuiască să vorbească, să se poarte cu oamenii.* DUMITRIU, V. L. 140. *Le-a socotit toate într-o singură străfulgerare de cuget.* C. PETRESCU, A. R. 63. *Dar dacă nu sînt ei? îi trecu prin minte ca o străfulgerare.* REBREANU, R. II 123.

2. Sclipire, lucire. [Privirea] *pe niște lănci de fier S-opri, încremenită de-a lor străfulgerare.* MACEDONSKI, O. I 92. ✧ Fig. *Văzînd străfulgerările flămînde care răzbăteau prin obișnuita plecăciune a privirilor lor, bătrînul Iuga avu pentru întîia oară impresia că oamenii aceștia, pe care i-a socotit totdeauna credincioși, îi sînt vrăjmași în inimile lor.* REBREANU, R. I 144.

STRĂFÚND, *străfunduri,* s. n. (Adesea fig.) Adînc, adîncime. *Cîteodată, Cimpoiașu intra în vorbă. Răspundea cu grijă și ochii lui aveau în străfund lumini mari de mirare.* CAMILAR, N. I 35. *Fu în ochii lui în clipa asta o obosealâ care venea din străfundul timpurilor, căci e în el istovirea tuturor strămoșilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 282. *Moș Petrache s-a mulțumit să caște vîrtos, să se uite în străfundul cerului, la stele, la lună.* POPA, V. 181. *Simțea cum i se ridică din străfundul sufletului... un dor de răzbunare.* BART, E. 218.

STRĂGĂLÍE, *străgălii,* s. f. **1.** Disc de oțel găurit care se montează pe osia unui car, pentru a împiedica frecarea roții de podul carului.

2. (Mai ales la pl.) Podoabe la hamuri, zurgălăi. (Cu pronunțare regională) *Șeaua-i luce-n aurel, Scările-i în argințel, Iar biciul cu măciuliă Și frîul cu străgăliă.* TEODORESCU, P. P. 20.

— Variantă: **strangalie** (PAMFILE, I. C. 130) s. f.

STRĂGĂNEÁLĂ, *străgăneli,* s. f. Faptul de a străgăni, piedică ridicată în calea unei acțiuni; sîcîială. *Zîna zbura lin, dar zbura trecînd peste dealuri, peste văi,*

peste poduri şi oraşe, pe cînd urmăritorul ei era nevoit să alerge pe jos în fugă, să meargă pe pămînt, să ocolească toate piedicile şi să întîmpine tot felul de străgăneli. POPESCU, B. III 63. *După mai multe străgăneli... pe la sfîrşitul lui octombrie, Caragea a putut ieşi din Constantinopol.* GHICA, S. 28.

STRĂGĂNÍ, *străgănesc,* vb. IV. Tranz. A sîcîi pe cineva (purtîndu-l de colo pînă colo fără rost). *Merse deci pe la toate dregătoriile şi fu străgănit prin judecăţi mai mulţi ani.* ISPIRESCU, L. 277.

STRĂÍN[1]**, -Ă,** *străini, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Care face parte din populaţia altei ţări decît aceea în care se află sau trăieşte sau care este originar din altă regiune sau localitate decît aceea în care se află. *Ce ţi-am zis eu? — Că sînt străin. — Străin de Suceava.* DELAVRANCEA, O. II 180. *Dintr-alte ţări, de soare pline, Pe unde-aţi fost şi voi străine, Veniţi, dragi păsări, înapoi — Veniţi cu bine!* COŞBUC, P. I 90. *Sărmane omule, rău drum ai apucat. Se vede că eşti străin şi nu cunoşti locurile pe aici.* CREANGĂ, P. 202. *În acel echipagiu, dinapoi, era... un june brunet, care de pe barbetă şi musteţi se cunoştea că era străin.* NEGRUZZI, S. I 37. ◇ Expr. **A mînca pîine străină** = a trăi departe de ai săi. *Mi-i destul de a trăi depărtat de patria mea, îs sătul de a mînca pîne străină.* KOGĂLNICEANU, S. 128. ◇ (Urmat de determinări locale) *Sărmani cu suflet ars de dor, De tihna stării la un loc, De cerul lor senin şi sfînt, De ţara lor, de-al lor pămînt, Străini în lumea tutulor, Trăiesc bătuţi, în calea lor, de nenoroc.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 63. *Foaie verde bob năut, Drumul de cine-i bătut? De-o fată străină-n ţeară Ca şi-un cuc de primăvară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 207. ✦ (Despre ţări, locuri) Altul decît cel de baştină al cuiva. *Frunză verde sălcioară, Trage-o cătană să moară Ş-aşa trage de cu milă Că moare-n ţeară străină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 319. ✦ *Ministerul Afacerilor Străine* = Ministerul Afacerilor Externe. (La tratativele internaţionale) *Partea străină* = fiecare dintre ţările sau delegaţiile prezente la o conferinţă internaţională, considerată din punctul de vedere subiectiv al celorlalte. ✦ Care aparţine sau este propriu altui popor decît cel al vorbitorului. *Vorbeau ca apa limbi străine.* SADOVEANU, O. I 497. *Ne grăiesc într-o limbă străină, parcă noi am fi pricopsiţi ca dînşii. Ce-ai zice tu, Gheorghi, dacă te-aş povăţui în limba nemţească?* ALECSANDRI, T. I 265.

2. Care nu se află în relaţii apropiate de rudenie sau de prietenie cu cineva, care este sau se simte stingher, izolat între alţii. *Se simţea între ele mai străină ca în ziua întîi cînd a venit aici în slujbă.* AGÎRBICEANU, S. P. 43. *De mi-ai da tot bunul lumii, Niciodată n-am să-i spun Că-i orfan, şi niciodată N-o să ştie că-i străin, Că e moartă mă-sa biata, Şi că eu de milă-l ţin.* COŞBUC, P. II 271. ✦ Înstrăinat, depărtat de..., părăsit. *Şi p-aici s-aţin, Calea că mi-ţi ţin Patruzeci şi cinci, Cincizeci fără cinci De voinici levinţi Străini de părinţi De cînd ereau mici.* TEODORESCU, P. P. 491. ✦ Care este depărtat sufleteşte (de cineva sau de ceva). *Lui Petrea i se părea că oamenii ăştia trăiesc într-o lume străină, o lume care nu-şi deschide spre el nici o portiţă.* V. ROM. iulie 1953, 116. *Adeseori, cînd treci În cale-mi, draga mea, Din nopţi adînci şi reci Răsare-o jelei stea. Şi cît îmi pare rău, Străină cînd te-arăţi, Că parcă nu-s tot eu, Acel din alte dăţi.* PĂUN-PINCIO, P. 54.

3. Care este în afară de preocupările sau de interesele cuiva. *Am cetit* [versurile] *ca pe ceva străin, le-am simţit totuşi substanţa proprie, în adîncimea trecutului şi a tinereţii.* SADOVEANU, E. 5. *Chestiunile materiale îmi sînt cu totul străine şi indiferente.* REBREANU, I. 87. *Păcat că îşi pierdea prea multă vreme citind cărţi cu totul străine de carieră.* BART, E. 119. *Niciodată nu le-a trecut prin minte că în afară de a fi scriitori, sîntem şi noi cetăţeni, şi că prin urmare, nimic din ce e comun durerilor şi bucuriilor celorlalţi, nu poate să ne fie străin.* ANGHEL, PR. 186.

4. (Despre obiecte) Care nu este proprietatea sa, care aparţine altuia. *După ce în luna lui iunie şi-au clocit ouăle lor cenuşii în cuiburi străine sau în scorburi de copaci se adună de petrec în stoluri.* ODOBESCU, S. III 31. ◇ Fig. *Vorbise iar cu acea voce străină.* DUMITRIU, N. 32. *C-un glas străin care parcă venea din adîncimile pămîntului îmi zise...* GANE, N. III 177. ✦ Care nu are nici o legătură, nici o contingenţă cu ceva, care e departe de ceva. *Nimic din spurcarea de acum un ceas... nu-i mai atinge şi le e străină.* C. PETRESCU, C. V. 251. *L-ar fi dorit să vorbească, să vorbească, să spună tot ce ştie... Şi el tace, cu totul străin.* SAHIA, N. 74. *Zîmbeam copilăros, Voios şi generos, Străin de răutate.* MACEDONSKI, O. I 122.

5. Care e de altă natură, are alte particularităţi decît mediul în care se află. *Corpurile străine dintr-un lichid.*

6. Neobişnuit, straniu, ciudat. *Apa se făcuse ca de argint. Lucie şi metalică. Lumina nu pătrundea în adîncul ei. Iar lumina însăşi era ştearsă şi săracă, lumină străină, ciudată, ca în vremea unei eclipse.* DUMITRIU, P. F. 12. *Străin la vorbă şi la port, Luceşti fără de viaţă, Căci eu sînt vie, tu eşti mort, Şi ochiul tău mă-ngheaţă.* EMINESCU, O. I 171.

— Variantă: **streín, -ă** (C. PETRESCU, C. V. 360, ISPIRESCU, L. 368, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 110) adj.

STRĂÍN[2]**, -Ă,** *străini, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană care aparţine (ca origine, ca cetăţenie) altei ţări decît aceea în care se află; persoană care este din alt loc decît acela în care se află sau în care trăieşte şi care este necunoscută celor dimprejur. *Într-o bună zi, iată că intră pe poarta ogrăzii doi străini.* SADOVEANU, O. VII 324. *Străinii de toate seminţiile veneau de obicei aci călăuziţi de agenţii birourilor maritime.* BART, E. 361. *Ce spui tu, străine? Ştefan e departe, Braţul său prin taberi mii de morţi împarte.* BOLINTINEANU, O. 34. *Drumurile de fier au să îmbogăţească pe străinii care le-or face, iar nu pe noi.* ALECSANDRI, T. I 361. ✦ Persoană aparţinînd unei naţionalităţi care formează, în cadrul unui stat burghez, o minoritate naţională.

2. Persoană care nu se află în relaţii apropiate, de rudenie sau de prietenie (cu cineva). *A vorbit cu voce albă, m-a privit cu ostilitate, ca pe un străin, şi străin am rămas.* CAMIL PETRESCU, U. N. 417. *Dragostea ce-i arătau toţi ai casei făcu pe Radu să nu se mai simtă între străini.* VLAHUŢĂ, O. A. 111. *Cum n-oi plînge, dacă de trii ani de zile mă găsesc printre străini.* ALECSANDRI, T. I 188. ◇ Loc. adv. **Prin** (sau **în**) **străini** = departe de casă, între oameni necunoscuţi, neprietenoşi. *Mămucă, nu vreau să mă duc în străini... nu vreau să plec de lîngă tine.* VLAHUŢĂ, O. A. II 47. *Flăcăul aceala, din copilăria lui se trezise prin străini, fără să cunoască tată şi mamă, şi fără nici o rudă care să-l ocrotească şi să-l ajute.* CREANGĂ, P. 139. *Că te-am iubit atîta, putea-vei tu să ierţi? Cu faţa spre părete mă lasă prin străini, Să-ngheţe sub pleoape a ochilor lumini.* EMINESCU, O. I 127.

3. Persoană care nu face parte dintr-o instituţie sau dintr-o întreprindere, considerată în raport cu acestea. *Accesul străinilor este interzis.*

— Variantă: **streín, -ă** (CREANGĂ, A. 24) s. m. şi f.

STRĂINĂTÁTE, *străinătăţi,* s. f. **1.** Orice ţară situată dincolo de graniţele patriei. *O telegramă a tatei m-a chemat o dată cu iarna în străinătate.* C. PETRESCU, S. 121. *Pe la anul 1846, Bălcescu, procurîndu-şi mijloace băneşti din familie, a pornit în străinătate, unde a petrecut aproape doi ani, citind şi notînd tot ce a putut găsi în biblioteci şi arhive.* GHICA, S. A. 150. *Martir iubite al libertăţii, Tu mori departe de-al tău pămînt! Mori trist pe ţărmul străinătăţii Şi noi te ducem l-al tău mormînt!* ALECSANDRI, P. I 218.

2. Mediu străin în care se află cineva, departe de familie şi de ai săi. *O! străine, dragul meu, Mult amar te jălesc eu!... Neagră e străinătatea! Crudă e singurătatea!* ALECSANDRI, P. I 114. *Săracă străinătate, Mult*

eşti plină de păcate Şi n-am maică să mă cate, Nici n-am maică, nici n-am tată Pare c-am căzut din piatră. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 173.

— Variante: **streinătáte** (C. PETRESCU, Î. II 237, CREANGĂ, A. 152, ALEXANDRESCU, M. 395), **strinătáte** (MARIAN, Î. 127) s. f.

STRĂINÉL, -EĂ, *străinei, -le,* adj. (În poezia populară) Diminutiv al lui s t r ă i n[1]. *Boi străinei, în coadă codălbei.* TEODORESCU, P. P. 139. ✧ (Substantivat) *Străinel, bădiţul meu, De vrei să ştii ce sînt eu, Întreabă tu florile, Florile, surorile.* ALECSANDRI, P. I 97. *Săraci, ochişorii mei, multă lume văz cu ei, Dar nu văz oameni d-ai mei Ci tot negri străinei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 200.

— Variantă: **streinél, -eá** (ŞEZ. I 114, SEVASTOS, C. 211, TEODORESCU, P. P. 141) adj.

STRĂINÍME s. f. (Cu sens colectiv) Lume străină, mulţime de străini. ✧ L o c. a d v. **Prin (sau în) străinime** = prin (sau în) străini. *Iar de nu m-a dori nime, Duce-m-oi prin străinime.* La TDRG.

STRĂINIÓR, -OÁRĂ, *străiniori, -oare,* adj. Străinel. *Şi deschide-ţi ochişorii Şi ţi-i vedea frăţiorii Cum -ai lăsat brudiori, Brudiori şi străiniori!* MARIAN, Î. 132.

— Variante: **streinIór, -oáră** (MARIAN, O. I 277), **străiór, -oáră** (TEODORESCU, P. P. 510), **streiór, -oáră** (TEODORESCU, P. P. 641), **striiór, -oáră** (ŞEZ. IV 133) adj.

STRĂINÚC, -Ă, *străinuci, -e,* adj. (Rar) Străinel. *Rămîi ţară străinucă, Rămîi ţară, tu, de mine.* ŞEZ. XII 96.

STRĂIÓR, -OÁRĂ adj. v. **străinior.**

STRĂÍŢE s. n. pl. Diminutiv al lui s t r a i. *Avea băiatul pe cap o cuşmuliţă caldă, trupul îmbrăcat bine în nişte străiţe calde.* CAMILAR, N. II 265. *Au venit căsenii fetei acasă şi au aflat-o în străiţele ei rupte şi ferfeniţoase.* SBIERA, P. 102.

STRĂJÁC, *străjace,* s. n. (Transilv.) Saltea de paie; (Mold.) mindir.

STRĂJÉR, *străjeri,* s. m. Paznic, santinelă. *De jos sună o poruncă. Toţi străjerii, pe podinele lor, se întornară cu faţa la palat.* SADOVEANU, F. J. 409. *Cîte un pahar de rachiu fu împărţit la fiecare străjer.* GANE, N. I 161. *În zori de zi străjerul vesteşte pe-un străin.* COŞBUC, P. I 160. *Străjerul, ştiind porunca, nu mai lungeşte vorba, ci ia moşneagul şi-l duce înaintea împăratului.* CREANGĂ, O. A. 166. ✧ F i g. *Mai trăieşti şi-ţi merge bine, Vechi străjer? Nu m-ai uitat? E de mult de cînd n-am stat, Ulmule, sub tine.* COŞBUC, P. I 260. *Lîngă piatra celei gropi Tu să-mi pui străjeri doi plopi.* BELDICEANU, P. 101.

— Variantă: (învechit) **strejár,** *strejari* (DAVILA, V. V. 95, ISPIRESCU, L. 117, ODOBESCU, S. III 110), s. m.

STRĂJUÍ, *străjuiesc,* vb. IV. **1.** T r a n z. A păzi. *În noaptea aceea... o străjuia dorobanţul cu straşnică poruncă.* SADOVEANU, O. VIII 229. *Fata mea are să se culce desară, unde se culcă totdeauna, iară voi să mi-o străjuiţi toată noaptea.* CREANGĂ, P. 265. *Odată intrînd, nu se mai putea întorna, căci porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime.* NEGRUZZI, S. I 150. ✧ F i g. *Peste toate întinderile de la Pănoiu, domnea în seara asta o linişte adîncă, străjuită de lumini.* MIHALE, O. 355. *Calul mă aştepta la scară, lîngă pîlcul de salcîmi care străjuia casa.* SADOVEANU, O. III 646. *Luna-şi picură argintul, Tremurîndu-l pe fereastră; Vede-atita împăcare Străjuind căsuţa noastră.* GOGA, P. 87.

2. I n t r a n z. A sta de strajă, a veghea. *Eu străjuiesc aici, voi, pe la ferestre.* GALACTION, O. I 53. *După cină să sfătuiesc ei că n-ar fi bine să doarmă toţi trei deodată, ci numai doi din ei, iar unul să meargă lîngă drum să străjuiască ca să nu li să-ntîmple ceva.* RETEGANUL, P. II 70. ✧ F i g. *De o parte şi de alta a largului pridvor, doi tei străjuiau, rămuroşi.* CĂLINESCU, E. 49. *În dosul împrejmuirii, un şir de plopi bătrîni străjuiau ca un front de ostaşi de gardă.* REBREANU, R. I 78. *În zarea asfinţitului străjuiesc codrii arămii şi din văzduh se lasă o linişte grea, posomorîtă şi rece, ca o pîclă de toamnă.* VLAHUŢĂ, O. A. I 145.

3. T r a n z. F i g. A mărgini ceva. *Faţa... rotundă şi brunată era străjuită din josul fiecărei urechi de cîte o mică pingea de păr castaniu.* HOGAŞ, M. N. 32.

— Variantă: **strejuí** (SANDU-ALDEA, U. P. 156, ODOBESCU, S. III 524, RUSSO, O. 50) vb. IV.

STRĂJUÍRE, *străjuiri,* s. f. Faptul de a s t r ă j u i; pază, veghe. *Cu străjuirea voastră era vai de pielea noastră!* CREANGĂ, P. 269. *În cetăţuie se afla optsprezece plăieşi, trimişi de ispravnicul de Neamţu pentru străjuire, în lipsa garnizoanei care era la Fălcii pe lîngă domnul Cantemir.* NEGRUZZI, S. I 169. ✧ F i g. *Peste tot şi peste toate, se aprinse la răsărit, ca o candelă de străjuire, luna plină.* HOGAŞ, M. N. 169.

— Variantă: **strejuíre** (PISCUPESCU, O. 1) s. f.

STRĂJUITÓR, -OÁRE, *străjuitori, -oare,* adj. Care străjuieşte, păzeşte, veghează. (Atestat în forma *strejuitor*) *Avea şi cea mai strejuitoare şi apărătoare pravilă.* PISCUPESCU, O. 23. ✦ (Substantivat) Paznic, păzitor, străjer. *Nimene din străjuitorii pichetelor nu vor fi întrebuinţaţi la altă slujbă decît la a străjuirei.* I. IONESCU, M. 273.

— Variantă: **strejuitór, -oáre** adj.

STRĂLÍMPEDE, *strălimpezi,* adj. (Rar) Deosebit de clar, de o limpezime desăvîrşită, foarte limpede. *Dar omul nu-i petală, nu-i vîlvătaie dreaptă, Nici stea călătorindă, nici toamnă, nici albină, Ci mai presus de toate strălimpedea lumină A inimii şi-a minţii îngemănate-n faptă.* DEŞLIU, G. 51. ✧ (Despre glas) *Semnalînd, auzea parcă iar Un strălimpede glas de cleştar. — S-o purtaţi în furtuni, marinari!...* V. ROM. iulie 1953, 77.

STRĂLÚC, *străluci,* s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, cu un luciu metalic specific, avînd aripile albastre-verzui şi fin punctate; trăieşte mai ales pe trunchiuri de salcie scorburoasă sau pe răchite *(Aromia moschata). Străluci petrece mai cu seamă pe răchiţi... şi cînd îl prinzi, răspîndeşte un fel de miros ca de mosc.* MARIAN, INS. 98.

STRĂLUCÍ, *strălucesc,* vb. IV. I n t r a n z. **1.** A luci puternic, cu o lumină vie, a răspîndi lumină, a lumina. *Deasupra, strălucesc miile de stele.* BOGZA, A. Î. 64. *Dar ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare Străluceşte şi dizmiardă oceanul de ninsoare.* ALECSANDRI, P. A. 112. *Stelele strălucesc de o mai vie lumină.* NEGRUZZI, S. I 58.

2. A reflecta lumină, a sclipi din cauza luminii, a scînteia, a sticli. *Vîrfurile colinelor strălucesc în lumina vie a soarelui.* BOGZA, C. O. 237. *Frumoasă eşti, pădurea mea... Cînd strălucesc subt rouă grea Cărări de soare pline.* TOPÎRCEANU, B. 8. *Troiene mari acopăr cîmpiile... girla înghetată bocnă străluceşte în curmezişul şesului.* VLAHUŢĂ, O. A. II 89. *Făt-Frumos, — zise fata — şi două lacrimi mari străluciră în ochii ei — nu te duce încă.* EMINESCU, N. 9. ✧ T r a n z. f a c t. (Neobişnuit) *Cătănuţ cînd auzea, La Gruia se repezea, Paloşul îşi strălucea, Printr-însul îl petrecea.* TEODORESCU, P. P. 632.

3. F i g. (Despre persoane) A se face remarcat (prin calităţi sau fapte excepţionale). *Din viaţa pieritoare, trecînd în altă lume, În viaţa fără moarte mă duc să strălucesc.* MACEDONSKI, O. I 52. *Din orice parte ai privi... nu-i poţi găsi decît puncte slabe: nu străluceşte nici prin mijloacele sale intelectuale, nici prin cunoştinţe.* BOLINTINEANU, O. 251. ✧ R e f l. *De la această solie în Ardeal, documentele istorice pierd din vedere pe viteazul Radu din Calomfireşti, pe care îl văzurăm... strălucindu-se în războiul cu tătarii.* BĂLCESCU, O. II 83. ✧ T r a n z. f a c t. (Neobişnuit) *În acel locaş de piatră, drum ce duce la vecie... Cîtă ai simţit plăcere cînd a lui Mihai soţie A*

venit să-ți povestească fapte ce l-au strălucit! ALEXANDRESCU, M. 16.

— Prez. ind. pers. 3 și: (învechit) *strălúce* (EMINESCU, O. I 167, ALECSANDRI, P. III 200).

STRĂLUCIÓS, -OÁSĂ, *strălucioși, -oase,* adj. Strălucitor. *Era peste tot obrazul negru strălucios ca o cizmă de paradă.* CARAGIALE, O. III 14. *Ceriu-i mare, stele-s multe, Și mai mari și mai mărunte, Luminoase, Strălucioase, Dar ca mîndra nu-s frumoase.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100.

STRĂLUCÍRE, (rar) *străluciri,* s. f. **1.** Faptul de a străluci; răspîndire de lumină, lumină vie, radiată. *În coridor era cald, dar soarele tot fără strălucire se vedea în zăpada nourilor.* SADOVEANU, O. IV 48. *Eram între nori și pămînt, și de jur împrejur, pe variația infinită a imensei perspective, se risipeau umbrele norilor și strălucirea soarelui.* GALACTION, O. I 346. *Nu pot suferi strălucirea soarelui.* NEGRUZZI, S. I 267. ✦ Lumină vie reflectată, sclipire. *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci; Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară, Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!* EMINESCU, O. I 130.

2. Fig. Fast, splendoare, frumusețe. *Mai mare strălucire și gingășie... nu se mai văzuse sub soare.* ISPIRESCU, L. 38. *Atunci ea, deși îi fugeau ochii de atîtea străluciri, se uită mai cu băgare de samă și îndată cunoaște podul cel minunat... și palatul în care trăise.* CREANGĂ, P. 95. ✧ Mărire, glorie. *Iată deci că ne-nchinăm Și-n glas mare îți urăm: Să trăiască-a ta mărire Ani mulți, plini de strălucire Pentru-a țării bun noroc, Pentru-a dușmanilor foc!* ALECSANDRI, P. A. 97. *Dimitrie nu se amăgi de strălucirea tronului.* NEGRUZZI, S. II 140.

STRĂLUCÍT, -Ă, *străluciți, -te,* adj. **1.** Care strălucește; strălucitor, lucios, sclipitor. *Era o lună frumoasă pe cer senin și o lumină strălucită, de se vedeau lămurit, ca ziua, pădurile de pe dealurile dimprejur.* SADOVEANU, O. I 400. *Ce pulberi strălucite prin ceruri se întind.* MACEDONSKI, O. I 116. *Neguri albe, strălucite, Naște luna argintie, Ea le scoate peste ape, Le întinde pe cîmpie.* EMINESCU, O. I 72. *Strălucitele-i veșminte le aruncă el de groază.* ALEXANDRESCU, M. 22.

2. (Despre oameni) Distins, remarcabil. *A fost elev strălucit și a luat diploma cu distincție.* REBREANU, R. I 95. *Făcu un ospăț foarte mare în cinstea nepotu-său, la care ospăț au fost poftiți cei mai străluciți oaspeți.* CREANGĂ, P. 231. *Mihai îi trimise... doi soli, pe banul Mihalcea și pe logofătul Stoica, cei mai străluciți dintre sfetnicii lui.* BĂLCESCU, O. II 270. ✦ Plin de strălucire; glorios. *Tu nu trebuie să te gîndești la iubire înainte de a-ți face o carieră strălucită.* CĂLINESCU, E. O. I 125. *Au trecut timpii acei, timpi de fapte strălucite.* ALEXANDRESCU, M. 16. ✦ Fastuos, bogat, splendid. *După acestea... au făcut împăratul... o nuntă strălucită.* SBIERA, P. 129. *Din vreme în vreme da baluri strălucite.* NEGRUZZI, S. I 86.

STRĂLUCITÓR, -OÁRE, *strălucitori, -oare,* adj. **1.** Care împrăștie lumină, care strălucește; lucitor. *Pe umeri simt crescînd aripi De vultur, nu aripi de înger... Iar cînd voi vrea mai mult să vreu, M-oi repezi nebun în soare Și am s-aprind penetul meu În flacăra-i strălucitoare.* BENIUC, V. 12. *Scînteile strălucitoare ale licuricilor.* ODOBESCU, S. III 20. ✦ Care răsfrînge lumină, care sclipește; scînteietor. *În depărtare Oltul, trecînd în lungul cîmpiilor, se zărește strălucitor și tînăr.* BOGZA, C. O. 190. *Fereastra ce dădea în curte păstra o culoare alburie și în cadrul ei se îmbulzeau și se întreceau fulgi strălucitori de zăpadă.* REBREANU, R. I 245. *Asfințește. Printre ramuri Aurite-n foc de soare, Tremură nenumărate Mici ferești strălucitoare.* IOSIF, PATR. 20. *De departe se văd turnurile strălucitoare ale Iașilor.* EMINESCU, N. 50. ✧ Fig. *Pare-o navă fermecată Ce-a ancorat aici, sub munte... A așteptat în nopți senine Strălucitoarea dimineață, Cînd din adîncul apei line S-a ridicat la suprafață.* TOPÎRCEANU, B. 29. *Era o vreme strălucitoare.* CARAGIALE, O. III 92.

2. (Despre ochi, privire, față) Plin de strălucire, expresiv, luminos. *Prezida palid, atent, cu ochii străluciți ca niște spini de diamant.* GALACTION, O. I 95. ✦ Sticlos. *Tremura cu ochii strălucitori de friguri.* DUMITRIU, N. 157.

3. Splendid, fastuos. *Bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat mult mai strălucitor decît al împăratului!* CREANGĂ, P. 85.

STRĂLÚCIU, *străluciuri,* s. n. (Rar) Strălucire, luciu. *Leiți de străluciuri Ce-n nimburi le-ncing, Cireșii pe luciuri Petalele-și ning.* LESNEA, C. D. 100.

STRĂLUMINÁ, *străluminez,* vb. I. Intranz. (Astăzi rar) A lumina puternic, a străluci. *Frumusețele tale ziua luminează, noaptea străluminează.* La TDRG. ✧ Tranz. *Pierită în praf gros, străluminat auriu de asfințitul soarelui.* DUMITRIU, P. F. 68. *S-o revăd mereu tot floare, Farmec plaiurilor dînd, Caldă, vie, rîzătoare, Văile străluminînd.* CERNA, P. 144.

STRĂLUMINÁRE, *străluminări,* s. f. (Rar) Străfulgerare. *Într-o străluminare mai scurtă decît a fulgerelor de sus, în sfîrșit îi tresărise și lui în cuget tertipul pe măsura amicului său.* C. PETRESCU, A. R. 32.

STRĂMĂTÚRĂ, *strămături,* s. f. **1.** Lînă toarsă și vopsită în diferite culori și folosită de țărance la țesut, la cusături, la broderii. *Peste cămașa cu flori la mîneci, își încinse brîul de zile mari, țesut în strămătură.* CAMILAR, N. II 21. *Nevestele se schimbă în cămăși nouă, cusute cu altițe și cu strămătură.* MARIAN, Î. 63. *Că și-a uitat o năframă Mult mîndră și frumoasă, Să ne-o dați dumneavoastră... Fie și de bumbac... Fie și de strămătură, Om șterge caii la gură.* SEVASTOS, N. 212.

2. Fir destrămat dintr-o țesătură; destrămătură, stramă.

STRĂMIÓR, -OÁRĂ, *strămiori, -oare,* s. m. și f. (Popular) Berbec sau oaie în vîrstă de doi pînă la trei ani.

— Pronunțat: *-mi-or.*

STRĂMÓȘ, -OÁȘĂ, *strămoși, -oașe,* s. m. și f. **1.** Persoană care a trăit cu cîteva generații înaintea cuiva și care aparține aceluiași neam cu acesta; (mai ales la pl.) generații anterioare, înaintași care au viețuit într-o epocă îndepărtată; strămoși. *Ne spunea zîmbind că se simte cel mai vechi pămîntean dintre toți, căci strămoșii lui stau aici dinainte de descălecarea Moldovei.* SADOVEANU, E. 177. *Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici; Din trecutul de mărire v-ar privi cel mult ironici.* EMINESCU, O. I 151. *Locuri pline de aducere-aminte a strămoșilor noștri, de povești fantastice și, mai ales, de doine armonioase.* ALECSANDRI, C. 36. *Ce-ar fi ajuns pămîntul acesta, dacă strămoșii noștri ar fi dormitat și ei!* RUSSO, S. 147. ✧ Fig. *Superb, strămoș de codri, cu frunze-ncoronat, Stejarul, rămas singur pe cîmpul de năgară, Se pare o fantasmă din lumea legendară.* ALECSANDRI, P. III 325. ✧ Loc. adv. **Din moși-strămoși** v. moș.

2. Tatăl bunicului sau al bunicii, considerat în raport cu strănepoții săi; străbunic. *Strămoșul vorbea încet, fără să dea din mîini, cu trupul neclintit.* SADOVEANU, O. VII 372. *Care strămoși ai lui zicea și ei c-o știu De la un alt strămoș ce nu mai este viu.* ALEXANDRESCU, P. 130.

STRĂMOȘÉSC, -EÁSCĂ, *strămoșești,* adj. Al strămoșilor; moștenit de la strămoși; străvechi. *Din averea strămoșească astăzi nu mai am nimic, Jefuit de cămătarul cel sfruntat și fără milă.* MACEDONSKI, O. I 9. *Datina strămoșească este ca cea mai frumoasă fată din munți să*

cînte-n ziua asta cîntecul lui Ștefan-vodă. ALECSANDRI, T. II 10. *Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești... le vizitam, călăuzit de un bătrîn mazil din Cotnari.* NEGRUZZI, S. I 184. *Fă, dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate; împacă patimile și urile dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție.* KOGĂLNICEANU, S. A. 110.

STRĂMOȘÉȘTE adv. Ca strămoșii, după obiceiul strămoșilor.

STRĂMURÁRE, *strămurări,* s. f. (Învechit și popular) Băț ascuțit sau prăjină cu vîrf de fier, cu care se îndeamnă vitele la mers. *Unii scoteau vitele cu strămurările din sălvane, iar alții veneau asupra negustătorilor cu săbiile.* SADOVEANU, F. J. 444. ✦ Nuia lungă, vargă. *Iar de-i trece prin luncușoară Și-i tăie o strămurare, A fi pentru a dumitale soțioară.* SEVASTOS, N. 156. *Ei că mi-or tăia Resteie, Bulfeie, Dalbe strămurări, Pari pentru căldări.* TEODORESCU, P. P. 454.

— Variantă: **stremurâre** (GHICA, S. XVI, ALECSANDRI, S. 66) s. f.

STRĂMURĂRIȚĂ, *strămurarițe,* s. f. (Învechit și popular) Strămurare. *Dă-i cu strămurarița Și în sus Și în jos.* TEODORESCU, P. P. 193. ✧ Expr. **A nu-i ajunge** (cuiva) **cu strămurarița la nas** v. ajunge.

STRĂMUTÁ, *strămút,* vb. I. **1.** Refl. A se muta în alt loc, în altă parte. *Cînd am ajuns la partea doua a abecedarului, m-am strămutat la altă școală.* I. BOTEZ, ȘC. 33. *Sărind cu ciuta și cu capra, din pisc în pisc și din stîncă-n stîncă, cine ne oprește acum de a ne strămuta pînă și în munții noștri?* ODOBESCU, S. III 86. *Haida! să mă strămut acum de la Turnu tocmai la Bacău, în vreme ce biata Săftica, după ce mă căutase pe la Cahul, venea să mă găsască în fundul Valahiei.* ALECSANDRI, T. I 372. ✧ Fig. *Pleoapele-mi căzură peste ochi și, în loc de întuneric, o puternică lumină îmi inundă privirea... iar închipuirea mea se strămută, într-o clipă, în alte lumi, în alte timpuri.* HOGAȘ, M. N. 17. ✧ Expr. **A se strămuta de aici** (sau **din viață**) = a muri. *O mîngîiere tot va rămîne în durerea voastră, că s-a strămutat de aici fără zbucium și îndelungă tortură.* CARAGIALE, O. VII 28. ✦ Tranz. A muta dintr-un loc în altul; a schimba locul. *Ca întotdeauna, Vanea, soldatul, uitase să strămute dintr-o tunică în alta toate instrumentele nichelate care alcătuiau trusa de concentrare a domnului comandant.* C. PETRESCU, Î. I 3. *Nu cumva crezi tu că eu m-am hotărît să-mi strămut domiciliul.* HOGAȘ, M. N. 9. *Ion-vodă strămută scaunul țării la Iași.* HASDEU, I. V. 32. ✧ (Familiar, în fraze hiperbolice) *Se scoală-n sfîrșit Mihăileanu turbat, aleargă pe scenă, află cine fusese «mișelul» și-i arde lui Iorgu cu sete cîteva perechi de palme de-i strămută căprioriî.* CARAGIALE, O. III 11. *Toate aceste suspinări mă fac să casc pîn-îmi strămut fălcile.* ALECSANDRI, T. 1015.

2. Tranz. (Învechit) A schimba, a modifica (gînduri, hotărîri, sentimente). *Mai virtos nu căuta să strămuți încrederea ce bărbatul dumitale are în mine.* NEGRUZZI, S. III 484. *Judecînd iarăși nestatornicia omenirii și socotind mai înainte că cu lesnire poate să-și strămute hotărîrea, au găsit de cuviință ca să o însămneze într-un loc care pururea să-i fie subt vedere, spre aducere-aminte.* DRĂGHICI, R. 187. ✧ Refl. pas. *Ascultă, Logofete! Scrie îndată aice pe hîrtia asta că întărim această hotărîre și poruncim să nu se strămute în veci.* NEGRUZZI, S. I 306.

3. Tranz. A schimba în altceva; a preface, a transforma. (Refl. pas.) *Munca silnică se strămută în recluziune.*

STRĂMUTÁRE, *strămutări,* s. f. Acțiunea de a (se) strămuta.

1. Mutare, dislocare. *Amîndoi învățătorii și preotul, de douăzeci de ani făceau politica partidului de la guvern. Aveau legături vechi cu oamenii; o strămutare de voturi cerea muncă anevoioasă și tenace.* C. PETRESCU, Î. II 142.

2. (În loc. adv.) **Fără (de) strămutare** = fără putință de schimbare sau de modificare (a unei hotărîri). *Acest călugăr... l-a hotărît, fără de strămutare, să se ducă... să se călugărească.* GALACTION, O. I 86. *Orî că mă va opri, sau că îmî va lăsa voie de a tipări istoria mea, am judecat fără strămutare de a cere ca să mă întorc în Moldova în viitoarea iarnă.* KOGĂLNICEANU, S. 105.

STRĂNEPÓT, -OÁTĂ, *strănepoți, -oate,* s. m. și f. **1.** Copil al nepotului sau al nepoatei de fiu sau de fiică, considerat în raport cu bunicii; copil al nepotului de frate, considerat în raport cu unchii și mătușile sale. *După ce-a trăit ani nouăzeci și nouă, a lăsat strănepoților moștenire moara și mai ales învățăturile sale.* SADOVEANU, N. P. 141. *Era Ionel ciobănelu, un strănepot al lui, rămas orfan de cînd era mic de tot.* BUJOR, S. 70. *El e strănepot de frate Lui Raton, care odată Trăia de zgomot departe, Într-o cameră privată.* ALEXANDRESCU, M. 208.

2. (La pl.) Urmași, descendenți. [Oamenii] *renasc în strănepoți.* EMINESCU, N. 53. *Semănau ghindă, de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars.* NEGRUZZI, S. I 246. *Sîngele părinților în vinele strimte ale strănepoților a secat.* RUSSO, S. 147.

STRĂNÚT[1], *strănuturi,* s. n. Strănutat.

STRĂNÚT[2], **-Ă,** *strănuți, -te,* adj. (Despre cai) Cu o pată albă pe bot. *Că eu, măre, m-oi turci Dacă voi mi-ți dărui Cu cincizeci de iepe roaibe... Cu dungi negre pe spinare Strănute de cîte-o mare.* MAT. FOLK. 731.

STRĂNUTÁ, *strănút,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre oameni și unele animale) A elimina cu zgomot, pe nas și pe gură, aerul din plămîni, printr-o mișcare bruscă și involuntară a mușchilor expiratori. *Un țap... scutura din cap și strănuta disperat.* HOGAȘ, M. N. 201. *Nu știu cum s-a făcut, că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat.* CREANGĂ, P. 24. ✧ *Praf de strănutat* = substanță medicamentoasă iritantă, care provoacă strănutul.

2. (Rar, despre cai) A forăi. *Caii au strănutat cu putere în iarbă, unii mai aproape, alții mai încolo, pe urmă s-au alinat, rămînînd neclintiți.* SADOVEANU, F. J. 539.

STRĂNUTÁRE, *strănutări,* s. f. Faptul de a strănuta; strănut. *Cine însă-acuma în palat strănută? După strănutare, e măria-sa... A răcit se vede.* V. ROM. noiembrie 1953, 323.

STRĂNUTÁT s. n. Faptul de a strănuta; zgomotul produs de strănutare; strănut. *Cine știe cît aș fi dormit, dacă un strănutat neobișnuit nu m-ar fi izbit drept în ureche.* HOGAȘ, M. N. 201.

STRĂPUNGĂTÓR, -OÁRE, *străpungători, -oare,* adj. Care străpunge sau dă impresia că străpunge, sfredelește. *Privirea le țîșnea în afară, străpungătoare ca un spin de oțel.* DUMITRIU, B. F. 5. *Cînd... am ridicat ochii, am întîlnit în față-mi ochii severi, străpungători ca niște spini de diamant, ai judecătorului meu.* GALACTION, O. I 104. *Voi să întindă mîna ca să le dea la o parte. O durere străpungătoare îi țintui brațul în loc.* D. ZAMFIRESCU, R. 266.

STRĂPÚNGE, *străpúng,* vb. III. Tranz. **1.** (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «cu» și arătînd instrumentul) A înfige într-un lucru un obiect cu vîrf ascuțit (făcîndu-l să răzbată în partea cealaltă); p. ext. (cu privire la ființe) a ucide cu o armă ascuțită. *Lasă tînguirile și vorbele de prisos, ori te străpung și te zvîrl în rîpă, ca să te mănînce hultanii.* SADOVEANU, F. J. 152. *Fînul și snopii îi străpungi și-i încarci.* SBIERA, P. 14. *Îi scoate limba afară, î-o străpunge cu acul și i-o presură cu sare și cu piperi.* CREANGĂ, P. 13. *Peste Radu*

năvălea Cu cinci lănci îl străpungea. ALECSANDRI, P. P. 199. ◇ Fig. *Îmi zîmbea numai necontenit şi mă străpungea cu ochii.* SADOVEANU, O. VIII 9. ◇ Absol. *Săracu ciubotăraş, Tot împunge şi străpunge.* SEVASTOS, N. 300. ◇ Refl. *Era în stare să se străpungă, diavoloaica, pentru ca să-şi apere... onoarea.* ALECSANDRI, T. I 423. ◇ (Subiectul este instrumentul înfipt) *Duşmanu-n luptă l-a ajuns, Un fier în coastă l-a străpuns.* MACEDONSKI, O. I 156. ◇ (Poetic) *Crucea bisericii străpungea seninul.* GÎRLEANU, L. 29. *Deodată o suliţă de foc străpunge perdeaua de arbori. Porţile zilei se deschid şi, în valuri, curge lumina pe văi.* VLAHUŢĂ, O. A. II 125. ◇ Fig. *Vorbele tari ale răzăşului îl străpungeau şi-l usturau.* SADOVEANU, O. VII 66. *În clipa în care se opreşte trenul, un fior de groază îi străpunge inima.* SP. POPESCU, M. G. 28. ◇ Intranz. *În rangurile rupte zbor glonţii vijîind Şi-n ele baioneta străpunge zîngănind.* ALECSANDRI, P. II 158.

2. Fig. A străbate, a pătrunde, a trece prin ceva. *Ieşirăm în livadă. Parcă ploua lumina, străpungînd pomii înfloriţi.* SADOVEANU, O. V 682. *Razele soarelui treptat străpung şi răsipesc umbra.* ODOBESCU, S. III 319. ◇ Intranz. *Ţipătul lor* [al raţelor sălbatice] *era parcă glasul acestui îngheţ de pe urmă, glas al ploilor scurte amestecate cu zăpadă, printre care străpungeau fişii din soare gata să se stingă.* DUMITRIU, N. 289. ◇ Expr. **A străpunge frontul** = a sfărîma linia de apărare a inamicului, a pătrunde dincolo de această linie.

STRĂPÚNGERE, *străpungeri,* s. f. Acţiunea de a străpunge şi rezultatul ei. V. perforare. *Străpungerea straturilor miniere.*

STRĂPÚNS, -Ă, *străpunşi, -se,* adj. Perforat, găurit. *Caii străpunşi la nări pentru înlesnirea răsuflării se deosebeau nu prin mărime sau frumuseţe, ci prin răpeziciune şi neobosealâ.* HASDEU, I. V. 77.

STRĂPUTÉRE, *străputeri,* s. f. (Rar, în loc. adv.) **Din străputeri** = din răsputeri. *Avea Sanda prilej bun să strige din străputeri.* ŞEZ. V 77.

STRĂŞNICÍ, *străşnicesc,* vb. IV. Tranz. A ţine în respect, a înfricoşa, a intimida (prin mustrări, ameninţări). *Chira e muiere cu sînge repede, rumenă, voinică; lungă vreme a străşnicit plaiurile umăr la umăr cu alesul ei.* DELAVRANCEA, S. 166. *Hai să ne răsculăm împotriva lui Zeus şi să-i arătăm că el n-are nici un drept de a ne străşnici pe noi.* ODOBESCU, S. III 270.

STRĂŞNICÍE s. f. **1.** Tratament sever, asprime, severitate. *Păşim cu-ncredere-nainte Că înapoi nu-i chip să mergem, luînd angajamente sfinte Să aplicăm cu străşnicie în ţară legile agrare Şi în lucrarea cea comună să-şi aibă partea fiecare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 63. *A hotărît să se pună pe petreceri, încailea să-şi destoarcă răbdările suferite sub străşnicia în care-l ţinuse tată-său.* CARAGIALE, O. III 60.

2. Putere, forţă. [Sîmburii de floarea-soarelui] *ca-n nişte scoici au strîns cu străşnicie Tot soarele ce se-adunase-o vară În luminoasa florilor tipsie.* D. BOTEZ, F. S. 70. *Abia după trei zile şi trei nopţi, căzînd jos cu mare străşnicie,* [buzduganul] *s-a cufundat în fundul pămîntului, de s-au zguduit temeliile lumii.* CREANGĂ, P. 56. ◇ Fig. *Să mînînci?... Da ce să mînînci?... Şi în străşnicia deznădăjduitei mele stări, mă apucă un rîs nebun.* HOGAŞ, M. N. 98.

STRĂTĂIÁ, *strătăi,* vb. I. Tranz. (Rar) A întretăia. *Mi-a strătăiat lupul calea astăzi prin pădure.* PAMFILE, A. R. 260. *Cărări... strătaie poienile.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

STRĂŢÉSE, *străţés,* vb. III. Tranz. (Rar) A întreţese. *Mă voi aşeza sub cascada unui pîrău; liane şi flori de apă să încunjure cu vegetaţia lor corpul meu şi să-mi străţese părul şi barba cu firele lor.* EMINESCU, N. 128.

STRĂVĂZĂTÓR, -OÁRE, *străvăzători, -oare,* adj. (Rar) Străveziu. *Luna lucea în cer printre nouri străvăzători.* SADOVEANU, O. VIII 238. *Pe marea lui străvăzătoare, Scamatorie de culori Şi jucărie răpitoare, Niponul magic ride-n soare.* MACEDONSKI, O. I 89.

STRĂVÉCHI, -E, *străvechi,* adj. **1.** (Despre lucruri) Care datează de foarte multă vreme, există din timpuri îndepărtate; foarte vechi. *Poate să fie şi o durere străveche care apasă sufletele.* REBREANU, R. I 44. *Pe un deal răsare luna, ca o vatră de jăratic, Rumenind străvechii codri şi castelul singuratic.* EMINESCU, O. I 76. *Dar văd că m-am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ţi arăta o descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele...* NEGRUZZI, S. I 269. ✦ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Vechi, uzat. *Adus de spate, cu mîinile pe genunchi, sta apăsat de o durere mare, învălit în bunda neagră, străveche.* SADOVEANU, O. VII 371. *Chiar atunci apăru în uşă şi Rogojinaru, cu o ţigară de foi între dinţi, cu o umbrelă străveche la subţioară.* REBREANU, R. I 42. ✦ (Rar, despre oameni) Foarte bătrîn. *Jandarii au biruit... scoţînd pe îmaş moşnegi străvechi în durligile goale, oameni care zăceau în bulendre de ani.* CAMILAR, N. II 148.

2. Care datează din epocile vechi sau primitive ale omenirii; care aparţine antichităţii sau preistoriei. *Sus pe stîncă-n noapte-adîncă Un castel străvechi se vede.* IOSIF, T. 74. *Ş-acum luna argînteşte tot Egipetul antic; Ş-atunci sufletul visează toat-istoria străveche.* EMINESCU, O. I 45. *Animale dispărute, ce s-au găsit... gravate cu sula de către oamenii străvechi, cari în timpii perioadei glaciare a Europei se adăposteau în peşterile de la Madeleine.* ODOBESCU, S. III 79.

STRĂVEDEÁ, *străvăd,* vb. II. Refl. A-şi vedea (neclar) propria imagine (în oglindă, în apă); a lăsa să i se vadă imaginea de către altcineva (printr-un corp străveziu). *Ceasuri întregi ne minunam din drum De bradul ce se străvedea prin geamuri.* BENIUC, V. 36. [Magii] *pluteau pe punţi înguste, se străvedeau în ape Mai albi şi mai eterici, imateriali aproape.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 34. ◇ Fig. *Nu ştia nimeni din afară cît de săraci sînt şi cît de puţini sînt. Dar se străvedeau căldura inimii şi îndîrjirea voinţii.* PAS, Z. II 39. *Cerbul miraculos şi vînătorul pocăit* [din tabloul lui Dürer] *produc contrast, prin pozele lor, în care se străvăd simţiminte adînci.* ODOBESCU, S. III 59. ✦ Tranz. (Rar) A vedea ceva în mod neclar; a întrezări. [Baba] *se dete aproape de mine şi, străvăzîndu-mă ca printr-o zare de sită deasă, îmi cuprinse gîtul.* VLAHUŢĂ, N. 124. ◇ Fig. *Tristeţea mea străvede printre arbori zarea.* ARGHEZI, V. 17.

STRĂVESTÍ vb. IV v. **travesti.**

STRĂVESTÍT, -Ă adj. v. **travestit.**

STRĂVEZÍME s. f. (Rar) Însuşirea de a fi străveziu (1); transparenţă. *Le plăcea meşterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiţi chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime.* M. I. CARAGIALE, C. 36.

STRĂVEZÍU, -ÍE, *străvezii,* adj. **1.** (În opoziţie cu opac) Care poate fi străbătut de razele vizuale; prin care se văd (clar) obiectele; transparent. *Acest iaz... nu era un iaz ca orişicare... faţa lui sta linsă, limpede, îngheţată, ca un stei de sare străvezie, într-un ram de trestii şi de sălcii.* GALACTION, O. I 44. *Şi vinul gălbui aşa sclipea de frumos din paharul străveziu!* HOGAŞ, M. N. 38. *Codrii se înfiorează de atîta frumuseţe, Apele-ncreţesc în tremur străveziile lor feţe.* EMI-

NESCU, O. I 143. ◇ (Despre ființe imaginate fără corp) *Și străveziul demon prin aer cînd să treacă, Atinge-ncet arama cu zimții-aripei sale De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale.* EMINESCU, O. I 69. ✦ Clar, limpede; luminos. *În dimineața străvezie, Pe cheiul umedului port, Mergeam...* LESNEA, I. 110. ◇ Fig. *Scriitorul rus, zice tot Gorki, a fost luptător onest... suflet străveziu ca lacrima.* SADOVEANU, E. 191.

2. Care este atît de rar sau atît de subțire, încît nu acoperă bine obiectele aflate dincolo de el. *Luna trece grăbită pe cer, Ascunzîndu-și fața după norii străvezii.* BENIUC, V. 30. *O femeie... îmbrăcată în zăbranic ușor și străveziu.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Iar de sus pînă-n podele, un painjăn prins de vrajă A țesut subțire pînză străvezie ca o mreajă.* EMINESCU, O. I 76. *În umbră, cîmpul zace Prin ceața străvezie.* BELDICEANU, P. 77. ✦ Cu pielea (obrajilor) fină, subțire, delicată, palidă. *Copilul era străveziu la față, cu pielea albă și fragedă a oamenilor din părțile acelea înecate în ploaie și ceață.* DUMITRIU, V. L. 7. *O fată sta la masă și citea în lumina lămpii. Genele lungi, plecate, puneau o umbră ușoară pe obrajii străvezii.* SADOVEANU, O. III 147. *Iar umbra feței străvezii E albă ca de ceară — Un mort frumos cu ochii vii Ce scînteie-n afară.* EMINESCU, O. I 170.

3. Fig. Al cărui sens ascuns poate fi pătruns cu ușurință. *Își aranjase în creieri cele ce voia să spuie... Toate erau limpezi, străvezii și convingătoare.* REBREANU, R. I 297. ◇ (Adverbial) *Mi se părea că privirea ochilor ei negri și toată purtarea ei față cu mine ascundeau, destul de străveziu, răspunsul mult dorit.* GALACTION, O. I 106.

STRĂVÚIET, *străvuiete,* s. n. (Rar) Vuiet puternic și prelungit. *Deodată săgetă un trăsnet năprasnic, despicînd bolțile norilor cu străvuiet prelung de peșteri surpate.* C. PETRESCU, A. R. 6.

STREÁJĂ s. f. v. **strajă.**

STREÁMȚĂ s. f. v. **zdreanță.**

STREÁNȚĂ s. f. v. **zdreanță.**

STREÁȘINĂ, *streșini,* s. f. Prelungire a acoperișului unei construcții în afara zidurilor, care apără de ploaie fațada și fundațiile. *Chiar în colț văzu circiuma cu streașina foarte lată.* REBREANU, R. I 93. *Veni-vor rîndunele din nou la primăvară Și iar vor face cuibul sub streșini peste prag.* COȘBUC, P. II 192. *Săracele mîndrele Chiscuiesc ca paserile Pe sub toate streșinile; Numai la streașina mea Chiscuiesc și nice prea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 376. ◇ Fig. *Spre asfințit, din cînd în cînd, din luminișuri, se lămuresc, sub streașina cerului, valuri de munți.* SADOVEANU, O. VII 216. *Radu... se uită în sus, la crengile negre și fără nici o frunză ale marelui pom și se așeză trudit sub streașina-i largă.* VLAHUȚĂ, O. A. 132. ◇ Expr. **A(-și) pune mîna** (sau **palma**) **streașină** (**la ochi,** mai rar **ochilor,** sau **la frunte**) sau **a duce mîna streașină la ochi** sau **a se uita, a sta** etc. **cu mîna streașină** (**la** sau **pe ochi** sau **deasupra ochilor**) = a(-și) pune, a duce (sau a se uita, a sta cu) palma la frunte deasupra ochilor, pentru a se apăra de soare și a putea vedea mai bine. *Își privi omul, punîndu-și mîna streașină la ochi, vrînd să înțeleagă mai bine ce vrea să spună.* PREDA, Î. 95. *Cînd aveau răgaz, și mai ales dumineca, se bucurau făcîndu-le* [porumbeilor] *vînt și urmărindu-i cu mîna streașină, cum se rotesc și cît de mult se înalță în văzduh.* PAS, Z. I 129. *Se ridică din locu-i și se uită peste țarcuri, cu mîna streașină pe ochi.* GALACTION, O. I 166. *Duce mîna streașină la ochi, căutînd să deslușească zarea.* DUNĂREANU, CH. 105. ◇ (Glumeț, pentru borul pălăriei; atestat în forma *streșină*) *Ian privește, parcă-s umflată cu țevia; am talie de modă, cît o bute, și-o oboroacă de capelă cu streșină.* ALECSANDRI, T. 920. ✦ Jgheab de scurgere a apelor, montat la acoperișul caselor. *Streșinile se dezgheață, Picură mărgăritare.* IOSIF, V. 26. ✦ Acoperiș (de șindrilă) cu care se acoperă la țară unele garduri sau porți. ✦ Partea ieșită mai în afară la o claie sau la o gireadă, pe care se scurge apa de ploaie. ✦ (Mai ales la pl.) Ramurile copacilor din marginea unei păduri; terenul din marginea pădurii; poalele pădurii. *Petrecură cu ochii pînă departe pe necunoscuți, pe supt streșinile luncii.* SADOVEANU, la TDRG. (În forma *strașină*) *Aici, pe lîngă Olt, avea sub strașina unor păduri întinse de stejar, un crîmpei de moșie.* GALACTION, O. I 291. ✦ Marginea de jos a caierului (din care se trage firul). *Cîntă, muindu-și pripit degetele de sub streașina caierului.* DELAVRANCEA, S. 167.

— Variante: **stráșină** (pl. *strașini,* VLAHUȚĂ, P. 10, și *strășini,* VLAHUȚĂ, O. A. 80), **stréșină** s. f.

STRECĂTOÁRE s. f. v. **strecurătoare.**

STRÉCHE s. f. Nume dat mai multor specii de insecte vătămătoare pentru animalele domestice: **a)** (și în forma *strechea-vitelor)* insectă de mărimea unei albine, cu corpul păros, negru-sclipitor, ale cărei larve trăiesc ca paraziți în corpul vitelor cornute mari *(Hypoderma bovis);* **b)** (și în forma *strechea-oilor)* insectă mică de culoare galbenă-cenușie, care își depune ouăle în nările oilor *(Oestrus ovis);* **c)** (și în forma *strechea-cailor)* insectă de culoare albă-cenușie, care își depune ouăle pe corpul sau pe coama cailor *(Gastrophilus equi). Gloaba necheza și da cu picioarele de parcă o înțepa strechea sub coadă.* STĂNOIU, C. I. 137. *În ziua următoare își aduse și pe un frate mai mic să-i ajute la paza boilor. Spuse acasă că de acum începe strechea și singur nu mai răzbește.* AGÎRBICEANU, S. P. 115. ◇ Fig. *Nitam-nisam, s-a iscat o cotiugă... din stînga, țîșnind de pe o uliță îngustă, cu gloabele împunse de strechea zăpușelii și a vîntoaselor.* C. PETRESCU, A. R. 18. ✦ Neliniște provocată animalelor de insectele descrise mai sus. ◇ Expr. **A da strechea în cineva, a lovi** (sau **a apuca**) **pe cineva strechea** sau **a fugi ca apucat de strechi** = (despre animale) a fi atacat de streche, a da semne de neliniște, (în special) a fugi orbește, fără motiv aparent; fig. (despre oameni) a se purta ciudat, (în special) a se agita fără motiv, a fi plin de neastîmpăr. *De cînd se întorsese la Arnoteni parcă dase în el strechea. Se ducea, venea, intra și ieșea pe toate ușile, s-ar fi zis că nu era unul singur.* M. I. CARAGIALE, C. 147. *Cum văd, toată lumea se-nsoară aici — i-a lovit strechea.* La TDRG. *Într-o zi iar apucă pe Sgîmboi strechea tocmai cînd prășea un pogon de pămînt.* POPESCU, B. III 142. *Bahmeții se răsfirau în dezghinuri, săreau în două picioare, nechezînd speriați... — Dar ce, măre, să mai fie și asta? strigau unii din drumeți, ne-ncercați la seama cailor. Or că strechea a dat într-înșii?* ODOBESCU, S. I 162. *Ce i-o apucat de aleargă ca niște nebuni?... Să-giuri că o lovit strechea pe tot satu.* ALECSANDRI, T. I 187.

— Variantă: **stréchie,** *strechii* (CREANGĂ, A. 73, ALECSANDRI, T. 939), s. f.

STRECHEÁ, *strechez,* vb. I. Intranz. (Mai ales la pers. 3; despre animale, rar despre oameni) A porni în goană nebună, speriat (sau ca și cum ar fi speriat) de streche; fig. (despre oameni) a se purta ciudat, a da semne de alienație. V. căpia. (Cu pronunțare regională) *Dară hargatul, cînd au fost pe la prînzul cel mare, au început iarăși a străchea și au ținut tot o fugă pînă acasă.* SBIERA, P. 239. *Vrei să-ți spun una și bună?... Ai strechet la bătrînețe...* ALECSANDRI, T. 1276.

STRECHEÁT, -Ă, *strecheați, -te,* adj. (Despre animale) Atins de streche, speriat de streche; fig. (despre oameni) cu purtări ciudate, neîntreg la minte, nebun, țicnit. V. căpiat. *Cine-i strecheatul Despot, îl știm, precum îl știți.* ALECSANDRI, T. II 165.

STRÉCHIE s. f. v. strecho.

STRECURÁ, *strecór*, vb. I. 1. Tranz. (Cu privire la lichide) A trece printr-o strecurătoare, pentru a separa de părticele solide sau de corpuri străine şi a face să rămînă limpede, omogen. *A intrat aprinsă şi grăbită-n casă, Donița punînd-o după uşă-n cui. Mă-sa stă crucită. «Păi, acolo o pui? Vino şi strecoară laptele odată!».* COŞBUC, P. I 249.

2. Refl. (Despre lichide) A curge (printr-o crăpătură), a aluneca (cîte puțin) printr-un loc îngust. *Albia adîncă a pîrăului era presărată de lespezi văroase ş-o dungă de apă se strecura în liniște, înțepată ici-colo de raze subțiri de lumină.* SADOVEANU, O. VII 39. *De trei zile de-a rîndul, din cerul posomorît de toamnă se strecoară picături dese şi reci.* CAZABAN, V. 11. *Luat-ați seama cînd e ger iarna şi vîntul vîjîie, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipînd şi vedeți strecurîndu-se în ele o apă fierbinte?* NEGRUZZI, S. I 246. ✧ Fig. *Dar las'că nu scapă ei de Cuculeț... nu... De-oi şti că s-or strecura toți banii Agiei* [la joc], *am să-i înhaț* [pe măsluitori]. ALECSANDRI, T. I 157. (Tranz.) *Sultănica strecură, printre genele ei de catifea, două lacrimi ca boaba de rouă: una se întinse pe obraz, iar alta-i încreți gura.* DELAVRANCEA, S. 9.

3. Refl. A-şi face loc (cu greu), a pătrunde (printr-un desiş, printr-un loc strîmt). *Se strecurau şoareci pe subt acoperişul de stuf.* SADOVEANU, P. M. 14. *Copiii răspundeau într-un glas, înfăşurați de bucurie: Bine ai venit, Gherlaș! Arată-ne săbiile, să-ți vedem săbiile!... Scamatorul zîmbea blînd, strecurîndu-se printre ei cu prevedere — să nu-i lovească.* SAHIA, N. 65. *Ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, țiuind, scîrțiind, fluierînd, şuierînd.* ODOBESCU, S. III 19. *Ea că-mi înota... Şi se strecura Şi ea că-mi trecea Tot din stîncă-n stîncă, Şi din piatră-n piatră Pîn'de ceea parte.* TEODORESCU, P. P. 429. ✧ (În imagini poetice) *Vîntul cu un freamăt dulce se strecoară prin pletele sălciilor.* SADOVEANU, O. VI 51. *Ce? Cînd luna se strecoară printre nouri, prin pustii, Tu cu lumea ta de gînduri după ea să te ațîi?* EMINESCU, O. I 157. *O deschisă galerie unde-a soarelui lumină Se strecoară-n arabescuri prin pereții fini de lac, Prelungește colonada-i pe-o fantastică grădină.* ALECSANDRI, P. III 84. *Mușchiul zidului se mișcă... p-între iarbă se strecoară O suflare, care trece ca prin vine un fior.* ALEXANDRESCU, M. 13. ✧ Fig. (Despre sentimente, emoții, senzații) *Nu ştiu de ce dară în inima ei se strecură o bucurie ascunsă.* ISPIRESCU, L. 239. *Dar încet-încet simți cum se strecoară un somn de plumb prin toate vinele lui, ochii i se painjeniră şi el căzu ca mort în iarba pajiştei.* EMINESCU, N. 20. *Un vis ce se strecoară într-un suflet pustiit.* ALEXANDRESCU, M. 20. ✦ Tranz. A introduce ceva (cu efort) într-un loc strîmt. *Scamatorul... a prins baioneta numai cu două degete — şi a început s-o strecoare în gură.* SAHIA, N. 69. ✧ Fig. *Asfințitul parcă-mi strecurase o taină mare în suflet.* SADOVEANU, O. VI 9. *Fiecare avea puşca la el şi mînca fără risipă de cuvinte, strecurînd priviri bănuitoare printre trunchiurile sîngeroase şi sinistre.* GALACTION, O. I 267.

4. Refl. A intra sau a ieşi tiptil, pe furiş; a se furişa. *Doamna Vorvoreanu privea pe fereastră; inima-i bătea tot mai încet... Dacă nu se va putea strecura acum, să se urce în tren, va fi pierdută.* DUMITRIU, B. F. 85. *Titu Herdelea se strecură afară.* REBREANU, R. II 79. *Nimic n-o mai ispitea în viață. Îmbrăcată simplu, în negru, căuta să se strecoare neobservată, dar, fără să vrea, atrăgea toate privirile.* BART, E. 305. ✧ Fig. (Urmat de determinarea «prin viață») *Îl jena felul ei de a vorbi tare şi vulgar... luxul vestimentar de gust îndoielnic, tot ce-i ofensa discreția lui, cu care fusese învățat să se strecoare prin viață, atrăgînd cît mai puțin luarea-aminte a semenilor.* C. PETRESCU, Î. II 213. ✦ Tranz. A aşeza undeva un lucru, a introduce undeva pe cineva sau ceva cu mişcări uşoare, pe nesimțite. *Vitoria strecură pe masa rotundă din mijlocul odăii plicul şi foaia albă.* SADOVEANU, B. 38. *Şi să strecor a mea mînă după gîtu-ți de zăpadă.* EMINESCU, O. IV 42. ✧ Fig. *Iar tîrziu, cînd taina dimprejur te cheamă Şi-ți strecoară-n suflet un fior de teamă... Te cuprind deodată lungi păreri de rău.* TOPÎRCEANU, B. 14. ✦ Tranz. (Cu complementul «vorbe») A rosti uşor, discret. *Bîrnoavă strecură cîteva vorbe la urechea lui Şoimaru.* SADOVEANU, O. VII 18. *Am început a vorbi lucruri neînsemnate. Căutam să strecor vorbele pe nesimțite, dibaci, pentru a ajunge la ținta venirii mele.* C. PETRESCU, S. 163. ✦ Tranz. (Cu complementul «privire») A face să lunece cu abilitate, pe furiş. *Vodă rîdea în barbă şi strecura în juru-i privirea-i ascuțită ca un vîrf de jungher.* SADOVEANU, O. VII 74. ✦ A trece (pe lîngă cineva sau ceva) mergînd uşor, nebăgat în seamă. *Masinca ridica pumnul amenințătoare. Servitoarea se strecura pe lîngă dînsa, în vîrful picioarelor.* BASSARABESCU, V. 7. *Tu pe-alături te strecoară, Nu băga nici chiar de seamă, Din cărarea ta afară De te-ndeamnă, de te cheamă.* EMINESCU, O. I 198. *Dar ce văd? ce se strecoară Colo-n zare cînd şi cînd? E o sanie uşoară Prin lumină lunecînd.* ALECSANDRI, O. 222.

5. Refl. A se introduce, ca străin, în mijlocul unui grup omogen (de obicei cu intenții dușmănoase). *Uşor în mişcări, folosind vorbe potrivite... şi pe deasupra fiind necunoscut în oraş, se putea strecura uşor în încrederea muncitorilor.* VORNIC, P. 196. *Aici s-a strecurat între răzeşi unu Sava Cerchezu, armean, care a cumpărat cîțiva stînjeni de moşie şi a ajuns a fi primar.* I. IONESCU, P. 397. ✦ A trece, a aluneca, a scăpa neobservat. *S-a strecurat o greşeală de tipar.*

6. Refl. A trece (unul) în urma altuia, a se perinda într-o succesiune. *În fund, mogîldețe se ridică... şi trec mereu în fugă, la stînga, spre pădure, trăgători inamici. Nu îi vedem bine decît cînd se strecoară unul după altul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 402. *Cîți bani nu s-au vărsat acolo pe vin! Cîți n-au cinstit acolo! Tot Huşul s-a strecurat prin dugheana lui.* La TDRG. ✦ Fig. (Despre unități de timp; astăzi rar) A trece, a se petrece; a se scurge. *S-au strecurat mulți ani de-atunci.* GANE, N. III 51. *Dar, vai mie! vremea zboară, Zile, veacuri se strecoară, Şi-ai mei ochi nu văd lumină, Şi durerea-mi nu s-alină.* ALECSANDRI, P. I 86. *Cum pusei acest gînd... simții o neliniște oarecare. Era aceasta oare o aducere-aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atîta timp, se petrecuseră atîtea întîmplări, încît nu putea fi altă decît acea impresie a tinereții, care rămîne pururea.* NEGRUZZI, S. I 67.

— Prez. ind. şi: (Mold.) *strécur* (PĂUN-PINCIO, P. 79, SEVASTOS, N. 289, ŞEZ. VII 75); pers. 3 pl. şi: (învechit) *strecór* (ALECSANDRI, T. I 333).

STRECURÁRE, *strecurări*, s. f. Acțiunea de a (se) strecura şi rezultatul ei; strecurat. *Era o liniște ca într-un ținut părăsit; nici strecurare de dihănii mărunte, nici zbor de paseri cîntărețe.* SADOVEANU, A. L. 142.

STRECURÁT[1] s. n. Strecurare. *Strecuratul zerului.*

STRECURÁT[2]**, -Ă,** *strecurați, -te*, adj. Trecut prin strecurătoare; filtrat. *Să rămîie curat, Curat şi luminat, Ca argintul strecurat.* La TDRG.

STRECURĂTOÁRE, *strecurători*, s. f. Unealtă de gospodărie pentru strecurat lichide, avînd fundul de tablă cu găurele sau din sită de sîrmă. *Ceaiul era negru fiindcă mama îl fierbea în cratiță dimpreună cu apa. N-avea strecurătoare să opărească firele deasupra paharului.* PAS, Z. I 22. ✧ Fig. *Pe sus, norii călătoreau prin cerul de fum. Uneori, din strecurătoarea de ceață, sfîrîia pe pămînt o ploaie subțire şi rece.* DUMITRIU, B. F. 14.

În aer era aur şi-n grădine miros şi-o umbră adînc-viorie... care trecea prin mreje de frunze ca prin strecurători de lumină. EMINESCU, N. 57. ✦ Pînză rară (sau săculeţ de pînză) prin care se strecoară laptele sau în care se pune caşul ca să se scurgă de zer.

— Variantă: **strecătoáre** (DAMÉ, T. 31) s. f.

STREÍN[1], **-Ă** adj. v. **străin**[1].

STREÍN[2], **-Ă** s. m. şi f. v. **străin**[2].

STREINĂTÁTE s. f. v. **străinătate.**

STREINÉL, -EÁ adj. v. **străinel.**

STREINIÓR, -OÁRĂ adj. v. **străinior.**

STREIÓR, -OÁRĂ adj. v. **străinior.**

STREJÁR s. m. v. **străjer.**

STREJUÍ vb. IV v. **străjui.**

STREJUÍRE s. f. v. **străjuire.**

STREJUITÓR, -OÁRE adj. v. **străjuitor.**

STRÉLER, *strelere,* s. n. Dispozitiv de filetare. *Cuţitul scobeşte miezul muşchiului. Strelerul, produs nou al muncii conştiente, muşcă cu dinţi ascuţiţi în carnea fierului, săpînd şanţuri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 7/1.

STRELÍCE s. f. (Regional) Particică mică din ceva; fărîmă, picătură. *Strelice de pîine.*

STRELÍCI, *strelici,* s. m. (Regional) **1.** Mic fluture de seară, de culoare vînătă. *Streliciul... cum vede că e lumină în vreo casă, îndată intră înăuntru şi prinde a zbura ca un vîrtej împrejurul luminii.* MARIAN, INS. 305. **2.** Stîrlici.

STRELÍŢ, *streliţi,* s. m. (Mai ales la pl.) Soldat pedestru dintr-o armată specială (înfiinţată de Ivan cel Groaznic şi desfiinţată de Petru cel Mare) care se bucura de anumite privilegii economice şi militare. *Cumplit era Petru cel Mare... ridicat parcă în şea pentru a vedea mai bine lungul şir al streliţilor.* BOGZA, M. S. 11.

STREMŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţos.**

STREMŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

STREMURÁRE s. f. v. **strămurare.**

STRENŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrenţăros.**

STRÉPEDE, *strepezi,* s. m. **1.** Numele unor larve care se găsesc în brînză (v. c î ş i ţ ă), în slănină sau în grăunţele de grîu (v. g ă r g ă r i ţ ă).

2. Arahnidă care trăieşte în brînză, în pastramă şi în alte alimente *(Tiroglíphus siro).*

STREPEZEÁLĂ, *strepezeli,* s. f. Iritaţie foarte neplăcută a dinţilor, produsă cînd se mănîncă fructe acre sau necoapte.

STREPEZÍ, *strepezesc,* vb. IV. R e f l. (Despre dinţi) A se irita, producînd o senzaţie foarte neplăcută, din cauza consumului de fructe acre. *Mi s-au strepezit toţi dinţii.* TOPÎRCEANU, B. 91. *Unul mănîncă aguridă şi altuia i se strepezesc dinţii* sau *părinţii mănîncă aguridă şi fiilor li se strepezesc dinţii* (= unul face greşeala şi altul trage ponosul). ✧ T r a n z. *Je o înghеţată, doar te-i mai răcori ... De care poftеşti?... De alămîie?... — Ba nu, că-mi strepezesc dinţii.* ALECSANDRI, T. I 159. *La privire v-arătaţi prea bune, Dar verzi, în loc să folosiţi, Voi dinţii strepeziţi.* DONICI, la TDRG. (F i g.) *Pe Manlache îl prinsese un neastîmpăr, care i-a strepezit tot sîngele din vine.* POPA, V. 251. *Mizeria aceasta îl strepezea pe Paşadia.* M. I. CARAGIALE, C. 134.

STREPEZÎT, -Ă, *strepeziţi, -te,* adj. (Despre dinţi) Iritat de fructe acre. (F i g.) *Avea din cînd în cînd cîte un surîs strepezit de parcă ar fi mîncat aguridă.* CAMIL PETRESCU, P. 217. *Safta plecase cu sufletul strepezit de dezgust.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 215. ✧ (Despre culori) Cu tonuri prea aprinse, care irită vederea. *Ion Ozun a trecut cu privirea lui vie, de viezure... la mahalagioaica văpsită înflăcărat sub pălăria de catifea verde-strepezit.* C. PETRESCU, C. V. 28.

STREPTOCÍD s. n. Preparat farmaceutic folosit împotriva streptococilor.

STREPTOCÓC, *streptococi,* s. m. Bacterie de formă rotundă, care se găseşte în grupuri dispuse ca nişte lănţişoare (mai ales în materii putrede) şi care este agentul patogen al inflamaţiilor purulente şi al multor afecţiuni. *Din rinichi şi splină s-a putut cultiva în culturi pure un streptococ patogen.* BABEŞ, O. A. I 274.

STREPTOCÓCIC, -Ă, *streptococici, -e,* adj. Cu streptococi, provocat de streptococi. *Afecţiuni streptococice.*

STREPTOMICÍNĂ s. f. Substanţă antibiotică, folosită în tratamentul unor boli infecţioase.

STRÉŞINĂ s. f. v. **streaşină.**

STREŞINÍ, *streşinesc,* vb. IV. T r a n z. A face streaşină (la garduri, la porţi). *Trebuie mîni să chem pe Neculai Pintilie, s-aducem nişte spini pentru streşinit gardul.* SADOVEANU, O. VIII 93. [Ţintirimul era] *îngrădit cu zăplaz de bîrne, streşinit cu şindilă.* CREANGĂ, A. 2. ✧ F i g. *Cum şi-a isprăvit de dichisit pipa, a ridicat asupra noastră ochii streşiniţi de sprîncene sure.* SADOVEANU, O. L. 38.

STRIÁT, -Ă, *striaţi, -te,* adj. Care prezintă striaţii. ✧ (Anat.) *Muşchi striaţi* sau *musculatură striată* = muşchii scheletului, constituiţi din fibre lungi care la microscop prezintă dungi transversale (unele luminoase şi altele întunecoase). *Corpul striat* = masă nervoasă de substanţă cenuşie, situată în vecinătatea suprafeţei de legătură dintre emisferele cerebrale şi creierul mijlociu.

STRIÁŢIE, *striaţii,* s. f. Fiecare dintre dungile foarte fine, paralele între ele, săpate în adîncime (scoase în relief sau deosebite prin culoarea lor) pe care le au anumite corpuri; (cu sens colectiv) sistem format de astfel de dungi. *Striaţia orizontală a muşchilor scheletului.* (În forma *striaţiune) Unul din noi a găsit în aceşti muşchi o striaţiune longitudinală, adesea întreruptă, a fibrei.* BABEŞ, O. A. I 133.

— Variantă: **striaţiúne** s. f.

STRIAŢIÚNE s. f. v. **striaţie.**

STRICÁ, *stric,* vb. I. **1.** T r a n z. A aduce (fără voie) într-o stare (mai) proastă, a preface din bun în rău; a deteriora; (cu privire la mecanisme) a defecta. *Aştept un telefon şi aş vrea ca aparatul să funcţioneze... Să sperăm că va funcţiona... Să nu se strice.* SEBASTIAN, T. 73. ✧ R e f l. *Broasca se strică şi capacul se desfăcu.* DUMITRIU, N. 84. *Unul zise: aveam să mă duc pînă în cutare loc, însă o roată de la căruţă mi se stricase.* ISPIRESCU, L. 180. *Tu ai boi, de ce nu-ţi închipuieşti şi-un car? Al meu l-ai hîrbuit de tot. Hodorog încolo, hodorog pe dincolo: carul se strică.* CREANGĂ, P. 39. ✧ E x p r. **A se strica căruţa în mijlocul drumului** = a întîmpina piedici cînd eşti încă departe de ţintă. (Glumeţ, cu inversiunea termenilor «drum» şi «căruţă») *Bun întîlnişul, om bun! Aşa-i că s-a stricat drumul în mijlocul căruţei?* CREANGĂ, P. 127.

2. T r a n z. A sfărîma învelişul tare al unui lucru (pentru a scoate şi a folosi conţinutul); a sparge. *Să iei sîmburi de piersică şi să-i strici.* ALECSANDRI, T. I 106. *A început a strica alune şi a mînca.* ŞEZ. IV 171. ✧ A

sfărîma uși, încuietori, a deschide cu forța (pentru a intra sau a ieși). *Acum, ca să scăpăm de aici, trebuie să ne punem toate puterile să stricăm fereastra magaziei ăștia și să fugim.* ISPIRESCU, L. 274. *Deschide-mi să ieu traista din cui!... Dă-mi drumu, că stric ușa.* ALECSANDRI, T. I 325.

3. Refl. (Despre materii organice) A se altera (sub acțiunea agenților exteriori distructivi). *Să lese să se strice carnea toată dintr-o vacă?* CONTEMPORANUL, III 293. *Fiind vară și soare și o căldură mare, Peștele s-a stricat Și racii l-au mîncat.* ALEXANDRESCU, M. 404. ◇ Tranz. *Merele putrede strică și pe cele bune* (= unul care dă exemplu rău corupe și pe cei din jurul lui). ✦ (Despre aer) A se încărca de mirosuri grele sau de bioxidul de carbon provenit din respirație.

4. Tranz. A pricinui stricăciuni, daune, lipsuri; a vătăma. *Fiul împăratului nu cuteza să calce... pe velințele cele de mare preț... de milă să nu le strice frumusețea.* ISPIRESCU, L. 38. ◇ Absol. *După cîtă învățătură am dobîndit de la unii și de la alții și de prin cărți, ți-oi spune că cel ce lenevește e frate cu cel ce strică.* SADOVEANU, P. M. 17.

5. Intranz. (Mai ales în forma negativă sau interogativă) A face rău, a fi nefolositor (într-o anumită situație sau unei anumite persoane); a fi nepotrivit. *Un pahar de vin și un hartan de miel nu strică.* SADOVEANU, O. I 30. *De unde nu-i, de acolo nu se varsă, fiilor; însă mai multă băgare de seamă nu strică.* CREANGĂ, A. 11. *Haide să le fac un bine, căci un bine nu le strică.* CONTEMPORANUL, I 457. *Gîndește că măria-ta ești preaputernic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica.* NEGRUZZI, S. I 146. ◇ Fig. *Frunză verde, flori mărunte, Ieșitu-mi-au vorbe multe; Las' să iasă că nu-mi strică, Că-s tînără și voinică!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 402. ◇ Expr. (Mai ales în construcții impersonale) **Nu strică** (sau **n-ar strica**) **să...** = nu-i rău să..., nu face rău cel care... *N-ar strica să aprindem aci o lampă și să faceți focul!* C. PETRESCU, A. 279. *Niciodată nu strică cineva să facă o încercare.* ISPIRESCU, L. 219. ✦ A fi vinovat, a fi de vină. *Cine strică dacă ai îmbătrînit șef de birou? Lipsa de tact, neglijența și amorțeala în care trăiești.* DELAVRANCEA, S. 111. *Nu strici dumneata... eu stric... nu trebuia să-mi pui mintea cu un copil ca dumneata.* CARAGIALE, O. I 63. *Nu strică cine mănîncă mai multe pite, ci cine i le dă* (= nu este vinovat cel care face rele, ci cel care îi îngăduie să le facă). ✦ Tranz. (Cu complementul «ce» sau «nimic») A greși, a se face vinovat (cu ceva, împotriva cuiva). *Și tu vrei să bag sabia în teacă? — Ce-au stricat ei? — Că s-au născut.* DELAVRANCEA, O. II 148. *Codrule, ce ți-am stricat, De m-ai dat de mîni legat? Eu nu mă știu vinovat, Făr' c-o creangă ți-am tăiat.* BIBICESCU, P. P. 166. *Codre, vei avea păcat Cumva de m-ei da legat, Că nimic nu ți-am stricat, Nu mă știu de vinovat.* TEODORESCU, P. P. 295. ◇ Expr. **Ce strică?** de ce-ar fi rău, de ce (să) nu? *Te miră, tată, la ce am putea fi bune și noi. Și apoi ce strică dacă ne vei spune și nouă?* ISPIRESCU, L. 177.

6. Tranz. A vătăma un organ sau o funcție organică. *E o femeie nebună, care mi-a stricat mintea și mie. Eu sînt sănătos, crezi, de cînd am luat-o?* CARAGIALE, O. I 245. *Dar de ce plîngi, mîndră, hăi, Ce strici ochișorii tăi?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 255. ◇ Expr. **A-i strica** (cuiva) **inima** v. inimă (II 1 b). ◇ Refl. (Despre organe, p. ext. despre ființe) *Să nu dai în boi prea tare Că se strică la spinare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 336. *Împărate, împărate!... Unde duci catanele? Iar la foc sîrmanele? Nu le duce așa tare Că se strică la picioare.* ALECSANDRI, P. P. 296. *De plîns ochii li se strică, Frunza-n codru se despică. De dor mare nesfîrșit Fața lor s-a veștejit.* id. ib. 379. ✦ Fig. (Despre stări sufletești) A mîhni; a doborî, a prăpădi. *Dorul naibei tare strică Pe mîndruța ochești; Nice bea, nice mănîncă, Nici trăiește, nici nu moare, Ci se uscă pe picioare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89. *Tare suflă vînturile, Rău mă strică gîndurile, Tare suflă vînturi reci, Rău mă strică gînduri seci!* id. ib. 350.

7. Refl. (Despre vreme) A se schimba în rău. *Toamna a sosit, soarele apune trist și în urma lui o baltă de sînge. Vremea o să se strice.* DELAVRANCEA, A. 15. *Ori părerea mă înșală, ori s-a stricat vremea, zise împăratul; din două una trebuie să fie numaidecît.* CREANGĂ, P. 265.

8. Tranz. A împiedica buna desfășurare a unei acțiuni, a unei stări de fapt; a se pune de-a curmezișul, a tulbura, a zădărnici. *Și astfel mergeau amîndoi cătră împărăția Împăratului Verde fără de leac de frică că le va mai strica cineva traiul cel bun.* BOTA, P. 90. *Ah! munteanco! nu-mi strica socotelile!* DELAVRANCEA, O. II 17. *Blăstemat să fie... Acel om pe care Mi-l împinge firea Să strice iubirea Cea nevinovată De fecior și fată.* COȘBUC, P. II 163. *Harap-Alb, fiindcă ești așa de bun de ți-a fost milă de viața noastră... și nu ne-ai stricat veselia, vreu să-ți fac și eu un bine.* CREANGĂ, P. 237. *Cine strică dragostele Mince-i grîul pasările!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 281. ◇ Expr. **A strica casa cuiva** v. casă[1] (4). ◇ Refl. *Atunci deodată tuturor mesenilor și pe loc li s-au stricat cheful.* CREANGĂ, P. 232. *Tot cheful mi se strică Cînd mă văd supus la bir, Atîns tocmai la chimir.* ALECSANDRI, T. I 239.

9. Tranz. A influența (pe cineva) în rău, a corupe. [Muierea aia] *vine la mine în casă ca să-mi strice nevasta.* DUMITRIU, P. F. 223. *Ochi și-a stricat copiii. Nu-i pune la muncă. I-a rupt de sat. I-a înfumurat.* STANCU, D. 44. ✦ Refl. A decădea din punct de vedere moral, a se ticăloși. *Nici ciobanii nu mai sînt ciobanii din timpurile mele. S-a stricat lumea; s-au stricat și ei.* GALACTION, O. I 64.

10. Tranz. A face un lucru greșit, cum nu trebuie. *Croitorul a stricat haina.* ▭ *Graba strică treaba.* REBREANU, I. 118. ✦ A deforma înfățișarea, caracterul, manifestările cuiva; a face să fie așa cum nu trebuie, urît, neplăcut, antipatic. *Minunat om ar fi părintele Trandafir, dacă nu l-ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată.* SLAVICI, O. I 53. *Vărsatul a stricat-o puțin și i s-a scurs un ochi.* NEGRUZZI, S. I 59. *De frumoasă ești frumoasă Ș-ai fi bună de mireasă, Dar te strică guriță, Că-ți umblă ca meliță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427.

11. Tranz. (Cu privire la așezări omenești, înjghebări, constructii) A dărîma, a nărui, a distruge. *Nu strica fîntîna, că o avem de la moși-strămoși.* RETEGANUL, P. IV 18. *Lăpușneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei... și le arse, vrînd să strice prin aceasta azilul nemulțămiților.* NEGRUZZI, S. I 142. *Ei coprind orașul, îl strică și îl dau pradă flăcărilor.* BĂLCESCU, O. II 75. *Brazii că se legănau, Cuibulețul mi-l stricau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204. ◇ Refl. *Atunci podul cel minunat îndată s-a stricat și s-a mistuit, de nu se știe ce s-a făcut.* CREANGĂ, P. 89. ✦ (Învechit și arhaizant) A ucide, a mutila. *Împăratul nostru preaputernic a dat poruncă să fie stricat coconul său.* SADOVEANU, D. P. 33. *Neagoe se răpezi încruntat cu paloșul la dînșii: Să nu stricați pe nimeni! strigă el în gura mare.* ODOBESCU, S. I 91. *Alelei! pe cînd eram Om întreg de mă luptam, Mulți păgîni am mai stricat!* ALECSANDRI, P. P. 169. ◇ Refl. (În propoziții consecutive, exprimînd ideea că acțiunea din propoziția principală se face cu mare intensitate) *Crîșma-i mare, frumușică, Beau voinicii de se strică.* La TDRG. (Expr.) **A se strica de rîs** = a rîde foarte tare, cu hohot. *Dănilă... privea de departe vălmășagul acesta și se strica de rîs.* CREANGĂ, P. 53. *Și în vîrtejul cela, răsturna tărăbi și toate cele în toate părțile, de-ți venea să te strici de rîs.* id. ib. 310. ✦ Fig. A anula, a abroga, a călca (convenții, învoieli, legi, obligații). *Eu merg să fac dreptate în țară... să stric legile cele rele făcute de domnie.* GANE, N. I 158. *De vrei, putem strica obiceiul.* RETEGANUL, P. V 30. *Mi-ar fi voia să stric logodna cu*

năzuroasa aia de fată. ISPIRESCU, L. 400. *Nu cumva să găsesc vreun fir de mac printre năsip sau vreunul de năsip printre mac, că atunci am stricat pacea.* CREANGĂ, P. 263. ✦ (În superstiții) A dezlega, a desface (farmece, blesteme). *Strică, mîndro, ce-ai făcut, Nu mă ținea om pierdut!* HODOȘ, P. P. 63.

12. Refl. A rupe legăturile de prietenie (cu cineva); a se certa. *Prepeleac pusnicul se stricase acum de tot cu dracul.* CREANGĂ, P. 58. *Știi că unchiul d-tale a pus toate la cale cu șatrarul Nărilă. — Bine zici... o uitasem... Trebuie găsit un mijloc de a ne strica cu șatrarul.* ALECSANDRI, T. 785. ✦ Tranz. A contribui ca cineva să rupă o legătură de prietenie. *Ai cercat să mă strici cu Florica, pentru ca să tragi cenușa pe turta ta?* ALECSANDRI, T. 930.

13. Tranz. A utiliza, a consuma, a cheltui în mod inutil (fără a obține un folos sau un avantaj corespunzător). *Ia, nu mai strica banii pe cocoș, Natalio.* STĂNOIU, C. I. 194. *De-acum trebuie să ne mai punem și cîte pe-oleacă de carte, căci mîne-poimîne vine vacanția de crăciun și noi stricăm pînea părinților degeaba.* CREANGĂ, A. 100. *Pe toată ziua stricam...* [în vrăbii] *cîte un corn de praf și cîte o pungă de alice.* ODOBESCU, S. III 22. *Ticălosul... nu plătește să strice cineva un glonț într-însul.* NEGRUZZI, S. I 31. ✧ Fig. *Nu era prea încredințat de evlavia acelor străini și n-ar fi vrut să-și strice vorbele fără folos.* SADOVEANU, P. M. 18. ✧ Expr. **A strica orzul pe gîște** v. orz.

14. Refl. (Despre adunări, petreceri) A lua sfîrșit (prin împrăștierea participanților). *Îndată ce s-a stricat hora, bărbații au început să se îndrepte... spre Avrum.* REBREANU, I. 32.

STRICÁRE, *stricări,* s. f. Acțiunea de a (se) strica și rezultatul ei; schimbare în rău, vătămare, ruinare. *Ne așteaptă război, stricarea țerii, foc și sabie.* HASDEU, I. V. 62. ✦ Distrugere. *Stricarea eteriștilor la Drăgășani și la Sculeni.* NEGRUZZI, S. I 217.

STRICÁT[1] s. n. Faptul de a (se) strica; stricare. *Așa e, Spancioc; dar, fătul meu, Stricatul este lesne și dresul este greu.* ALECSANDRI, T. II 71.

STRICÁT[2]**, -Ă,** *stricați, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte, unelte, mecanisme) Care nu mai poate fi folosit, fiind deteriorat, defectat. ✧ Expr. **A-i umbla** (cuiva) **gura ca o moară stricată** v. gură (1 3).

2. (Despre materii organice, în special despre alimente) Alterat, descompus. *Mămăliga e cam stricată, că ne lasă boierul cu porumbul pe cîmp iarna nedijmuit.* DUMITRIU, N. 17.

3. (Despre înjghebări, construcții) Dărîmat, surpat, năruit. *Păsărică, păserea, Mută-ți cuibu de-acolea Că-oi veni-ntr-o sară bat, Ți-i găsi cuibul stricat.* ȘEZ. I 12. *A doua zi dimineața s-a sculat băietul și, văzînd zidul stricat, s-a dus la tatu-so plîngînd.* ib. IV 171.

4. (Despre oameni și părți ale corpului lor) Bolnav; vătămat. *Dinți stricați.* ▭ *E un om cu mustățile mari, țepoase, cu un ochi stricat, acoperit pe jumătate de albeață.* BOGZA, Ț. 64. *Rămăsese c-un șold stricat în lupta de la Topliță.* MIRONESCU, S. A. 124. ✧ Fig. *Nici ea nu-i pentru d-ta, nici d-ta pentru dînsa; ș-ar rămînea un suflet stricat pe lume, de ți-ar fi milă și ă-tale.* GANE, N. III 37. *Bată-te, bădițo, bată, Inima mea cea stricată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 262. ✧ *Stricat de vărsat* = cu mici cicatrice rotunde pe obraz (în locurile unde pielea a fost atacată de vărsatul negru); ciupit de vărsat. *Stătusem într-o zi de vorbă... c-un tătar voinic și bine legat, stricat de vărsat.* SADOVEANU, P. M. 115. *Serdarul îi stricat de vărsat ca un ciur.* ALECSANDRI, T. 740. ✦ (Rar) Degenerat, bicisnic, pipernicit. *Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă.* NEGRUZZI, S. I 245.

5. (Despre prietenie, dragoste etc.) Desfăcut, rupt. *Smotrul se sfîrși... cu prăjituri, cu ciocniri de păhărețe pline cu vin, cu ris, cu gălăgie și, mai la urmă de tot, chiar cu vorbe înțepătoare și cu prietenii stricate între duduci.* HOGAȘ, H. 86.

6. (Despre persoane) Certat, mîniat, supărat (cu cineva). *Și ce nădejde ai aice pentru tine, Cînd tu cu toții ești stricat Și numai singur vinovat: Culege dar ce-ai semănat!* DONICI, F. 53.

7. (Despre persoane) Decăzut moralicește, corupt, desfrînat, depravat. *Eu... îs mare păcătos... Maaare!... 'S bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sate.* REBREANU, I. 25. *Această femeie, isterică, stricată, întîlnindu-se la bal cu Soleanu, îi și face declarație de iubire, i se agață de gît.* GHEREA, ST. CR. I 276. ✧ (Substantivat) *Merită un stricat ca el să-l plîngă o ființă gingașă și distinsă ca tine?* REBREANU, I. 112.

STRICĂCIÓS, -OÁSĂ, *stricăcioși, -oase,* adj. (Învechit și arhaizant) Vătămător, dăunător. *Tu, creștin plin de lepra iubirii stricăcioase... putea-vei tu să mai înveți pe cei fără de lege.* GALACTION, O. I 171. *Asemine cu cel soare ce cu focul de prin rază Ierburile stricăcioase le mai și învenințează.* CONACHI, P. 280.

STRICĂCIÚNE, *stricăciuni,* s. f. **1.** Faptul de a (se) strica (v. defectare, deteriorare); ceea ce este deteriorat; pagubă cauzată de o deteriorare. *Comandantul stătuse la îndoială dacă să-și urmeze drumul sau să vie după noi, bănuind că avem vreo stricăciune la mașină.* BART, S. M. 20. *Dar pînă atunci a venit și veste de la Broșteni despre stricăciunea ce făcusem, și bunicul, fără vorbă, a mulțumit pe Irinuca cu patru galbeni.* CREANGĂ, A. 32. *Domnitorul a trămis acolo ca ispravnic, spre a drege și a întări stricăciunea, împreună cu meșteri, pe... Dona Pepano.* ODOBESCU, S. II 511. ✦ Vătămare. *Mirele... s-a întors la gazda lui fără nici o stricăciune.* SADOVEANU, Z. C. 344. *Îl doare capul! La cap e stricăciunea.* DELAVRANCEA, O. II 57.

2. Depravare, corupție. *Dar, domnule (se scandalizează el), ce stricăciune, ce lipsă de creștere.* CĂLINESCU, E. O. II 77. *Simțea că se duce cu ele tot întunericul de pe mintea lui, toată stricăciunea ce se depusese în anii din urmă peste inima lui bună, peste iubirea și castitatea copilăriei lui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 22.

STRICĂTÓR, -OÁRE, *stricători, -oare,* adj. **1.** Care provoacă sau este capabil să provoace stricăciuni; vătămător, dăunător, păgubitor. *Numai zidul de afară .. și biserica din mijlocul curții au înfruntat puterea stricătoare a vremii.* VLAHUȚĂ, R. P. 88. *Îmbla ș-alte jivini stricătoare Ce întuneric iubind fug de soare.* BUDAI-DELEANU, Ț. 215. ✧ (Substantivat, învechit, în expr.) *Stricător de țară* = cel care unelțește împotriva propriei sale țări. [Mihai] *puse de tăie pe trădătorii Dumitru, Chissar și cu fiul său, ca niște vicleni de domnie și stricători de țară.* BĂLCESCU, O. II 162.

2. Care deformează, corupe, pervertește. *Pentru un negustor... un artist e un trîndav, un parazit, iar literatura o distracție stricătoare de moravuri.* GHEREA, ST. CR. III 23. ✧ (Substantivat) [Alecsandri] *a ridiculizat... pe stricătorii de limbă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 138.

STRICĂȚÉL, -ÍCĂ, *stricăței, -ele,* adj. Diminutiv al lui stricat; cu moravuri corupte. ✦ Cu obrazul acoperit de mici cicatrice (în urma vărsatului negru). *Foaie verde de-un agud, Cîte puice am avut Numai una mi-am lăsat, Stricățică de varsat.* ȘEZ. I 212. *Că mi-e badea fermecat. Dar cine l-au fermecat?... O nevastă cu barbat, Stricățică de varsat Și cu haz la sărutat.* SEVASTOS, C. 46.

STRICNEÁ, *stricnele,* s. f. Cuțit cu o limbă specială, cu care se crestează pielea animalelor bolnave, pentru a le lăsa sînge; limba acestui cuțit. *Rămîneam cu ochii ațintiți asupra mîinii lui, care purta un briceag minunat, cu multe*

limbi, cu suvac şi cu stricnele. SADOVEANU, O. VIII 79. *Chimiru-i lat... de care atîrna tot felul de bricege, de stricnele, de suvace şi de andrele, îi dădeau o înfăţişare deosebită.* HOGAŞ, II. 26. *Cu o stricnea crestează gura* [calului] *în partea de sus.* ŞEZ. III 202

— Variantă: **stricneálă** (la TDRG) s. f.

STRICNEÁLĂ s. f. v. **stricnea.**

STRICNÍ[1], *stricnesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** A cresta (un animal) cu stricneaua (pentru a-i lua sînge). ◇ Refl. pas. (Cu pronunţare regională) *Oile... să pot tămădui apucîndu-să în pripă să se stricnească.* DRĂGHICI, la TDRG. ✦ Fig. A şfichiui, a plesni cu biciul (pînă dă sîngele). *Hi, breazule, nu te lenevi, că te stricnesc cu şfichi de foc.* ALECSANDRI, T. 52.

2. (Rar) A spinteca peştele pentru a-i scoate măruntaiele. [Adusese din piaţă] *iar chitici, pe care singură trebuia să-i stricnească, să-i spele în cîteva ape şi să-i aşeze la foc.* HOGAŞ, II. 12.

STRICNÍ[2], *stricnesc*, vb. IV. Intranz. (Neobişnuit) A striga, a răcni. [Dracii] *s-au şi cărat într-o clipă, ţipînd şi stricnind de se cutremura pămîntul.* SBIERA, P. 12.

STRICNÍNĂ s. f. Substanţă toxică care se extrage din seminţele unei plante tropicale şi se întrebuinţează în medicină ca tonic general şi în agricultură pentru stîrpirea animalelor mici vătămătoare ogoarelor.

STRICT, -Ă, *strieţi, -te*, adj. Care are un caracter absolut, care trebuie respectat, executat, aplicat în chip riguros, fără abatere, fără excepţie; p. ext. sever, aspru. [Magistratul] *a pus sub strictă supraveghere tot satul Călmăţui, delegînd cu asta doi agenţi iscusiţi.* POPA, V. 95. *Voiajase tot timpul tăcut şi ghemuit într-un colţ... păstrînd cel mai strict incognito.* GANE, N. III 184. *Vigoare în loc de graţie, demnitate în loc de frumuseţe, strictă exactitate la reproducerea naturii omeneşti în loc de forme estetice ideale, iată calităţile ce caracteriză stilul sculpturii din timpul lui Traian.* ODOBESCU, S. III 75. ◇ (Adverbial) *Ambele noastre popoare, păzind strict condiţiunile păcii, considerau totdauna tractatul ce ne leagă a fi un izvor de putere.* HASDEU, I. V. 196. ◇ Loc. adj. (Despre legi) **De strictă interpretare** = care nu poate fi interpretat prea larg, ci numai în litera legii. ◇ Expr. **(A fi) strict necesar** = (a fi) indispensabil pentru îndeplinirea unui anumit scop. ◇ (Substantivat) *Strictul necesar* v. necesar.

STRICTÉŢĂ s. f. v. **strictеţe.**

STRICTÉŢE s. f. Însuşirea de a fi strict; rigurozitate, severitate, asprime. *Atitudinea socialistă faţă de muncă presupune respectarea cu stricteţe a disciplinei socialiste a muncii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2883.

— Variantă: **strictéţă** (HASDEU, I. V. 31) s. f.

STRICTURĂ, *strictorez*, vb. I. Tranz. A micşora secţiunea unei conducte pe o anumită porţiune din lungimea ei.

STRICTÚRĂ, *stricturi*, s. f. (Med.) Strîmtare a unui organ cilindric (ca urmare a anumitor afecţiuni). *Stricturа esofagului. Strictură uretrală.*

STRIDÉNT, -Ă, *stridenţi, -te*, adj. **1.** (Despre sunete) Lipsit de armonie, neplăcut la auz, ascuţit, tăios, pătrunzător. *Pînă departe în mijlocul pădurii se aude huruitul greoi al roţii şi scrîşnetul strident al ferăstraielor.* BOGZA, C. O. 129. [Maşina] *se apropia în goană, cu gemete stridente de sirenă.* REBREANU, R. II 31. *Fanfara repeta aceleaşi note stridente ce însoţesc toasturile, urmate de «ura» şi mai stridente.* D. ZAMFIRESCU, R. 192. ◇ Fig. *Figuri ale literaturii noastre... îmi ceteau articole de critică aşa de lungi şi aşa de puţin bune; poezii aşa de palide urmate îndată de articole aşa de stridente.* SADOVEANU, E. 105. ◇ (Adverbial) *Din satul pe care îl lăsam devale biruia, strident, ca nişte chemări de lebădă, scîrţîitul cumpenelor de la fîntîni.* GALACTION, O. I 101. *Pocniturile piciorului de lemn răsună strident pe cimentul peronului golit de lume.* SAHIA, N. 56. *Tot mai strident s-aud cîntînd cocoşii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 15.

2. (Despre culori) Care nu este în armonie cu culorile înconjurătoare, prea aprins, prea viu; bătător la ochi. V. ţipător. *Roşu strident.*

STRIDÉNŢĂ, *stridenţe*, s. f. Însuşire a ceea ce este strident; sunet strident. *Glas fără stridenţe. Stridenţa sirenelor.*

STRÍDIE, *stridii*, s. f. Moluscă comestibilă din clasa lamelibranhiatelor, familia ostreidelor, care trăieşte în mările calde şi temperate sau în bazine artificiale de cultură *(Ostrea edulis). El cel dintîi în oraş ştia cînd sosesc stridiile.* GANE, N. III 162. *Avem stridii, brînzeturi proaspete, ne-a venit o langustă vie.* CARAGIALE, O. II 82. *Merge... la ţărmurile mării de căuta ceva stridii pentru mîncare.* DRĂGHICI, R. 149.

STRIGÁ, *strig*, vb. I. I. Intranz. (Sunetele emise sînt mai ales interjecţii)

1. A scoate ţipete, a răcni (pentru a îndemna la o acţiune sau a opri o acţiune). *Trage de hăţuri, pocneşte din bici, strigă din rărunchi şi pînă la urmă poştalionul... iese din noroiul cleios.* CAMIL PETRESCU, O. I 264. *În zadar striga-mpăratul ca şi leul în turbare, Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare.* EMINESCU, O. I 148. *Rominul bate-n boii săi; Eu strig la el, mai ţip la ei, Şi boii spărieţi pornesc ca nişte zmei.* ALECSANDRI, T. I 351. ◇ Tranz. *Cîntă puiul cucului Pe coarnele plugului Şi mierla de pe teleagă Tot strigă la boi să meargă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285.

2. (Rar, despre instrumente muzicale) A răsuna. *Porni deodată un bucium, de departe, de departe tare, să strige prelung.* SADOVEANU, O. I 517.

3. A semnaliza (ceva) prin strigăte; a da alarma; a cere ajutor. *Mă vaiet, strig cu suspinuri, Dar nu găsesc ajutori; Ce pot lacrimi, ce pot chinuri, Cînd durerea-i de amori.* CONACHI, P. 106. *Noaptea sare prin somn, tresare... ţipă, strigă, cere ajutor, se vaietă.* ŞEZ. II 129.

4. (Despre animale şi păsări) A scoate sunete caracteristice speciei. V. cînta, ţipa, zbiera, urla. *Strigă lupul la hotară Şi s-aude-ntr-altă ţeară* (Tunetul). GOROVEI, C. 371. *Cucule, pasere-albastră, Ce-mi strigi atît la fereastră?* HODOŞ, P. P. 42.

II. (Sunetele sînt de obicei articulate în cuvinte şi fraze)

1. Tranz. (Folosit şi absolut) A spune, a enunţa (ceva) cu glas puternic. *Îşi luă inima în dinţi şi strigă: — Asta să fie logodnica mea.* ISPIRESCU, L. 35. *Da ce-i acolo? strigă baba înspăimîntată!* CREANGĂ, P. 11. *Arald! strigă crăiasa — las' faţa să-mi ascund.* EMINESCU, O. I 98. *Chiar aşa să fie, noi să strigăm cu entuziasm: vivat drumul de fier.* ALECSANDRI, T. I 368. ◇ (Construit cu dativul) *Asta-i catehismul gradatului, ne striga nouă învăţătura domnul plotonier.* SADOVEANU, P. M. 81. ◇ Expr. **A striga ca din gură de şarpe** v. gură (I 1). **A striga în gura mare sau a striga cît îl ia (sau îl ţine) gura** v. gură (I 3). **A striga din băierile inimii** v. baieră (1). ✦ A-şi exprima cu glas puternic voinţa; a vocifera. *Dă-mi-l mie pe domnul Alexi, măi! strigă altul şi începură să strige cu toţii.* DUMITRIU, N. 55. *Ce strigă?... — Aleg pe Bogdan, măria-ta... — Parcă ş-un alt nume. Nu strigă toţi la fel.* DELAVRANCEA, O. II 73. ✦ A se văicări, a se jeli cu glas tare. *Capul corbului, zvîrcolindu-se dureros, striga cu jale zicînd: — Harap-Alb, Harap-Alb! De nume ţi-am auzit, dar de văzut nu te-am văzut.* CREANGĂ, P. 226. *Vai, vai, vai, inima mea... Mult se arde şi se frige Şi n-are gură să strige.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 213.

2. Tranz. (Complementul indică un obiect cerut, reclamat) A cere cu glas tare, a reclama, a pretinde (să vină, să se aducă, să se înfăptuiască). *Caii la butcă a strigat, Ş-a plecat din conac în conac.* SEVASTOS, N. 130. *În Cameră discutau, La ţărani nici că gîndeau, Dacă au pămînt sau n-au, Dar război mereu strigau.* ANT. LIT. POP. I 21. ✧ Intranz. (Fig.) *Cîmpurile strigau după ploaie.* STANCU, D. 110. ✦ (Învechit şi arhaizant) A chema la serviciul militar, a da ordin oamenilor să se adune; a mobiliza. *Domnia striga într-una gloatele şi făgăduia leafă — şi se strîngea ţărănime multă.* SADOVEANU, O. VII 147.

3. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la», rar «pe», şi indicînd persoana căreia i se adresează vorbitorul) A-i adresa cuiva vorbe aspre; a se răsti la cineva, a vorbi cu duşmănie. *Ia taci şi d-ta, moş Nichifor, taci, nu mai striga atîta pe biata văcuşoară; pentru că ea, mititica, nu-i vinovată cu nimic.* CREANGĂ, P. 116. *Foaie verde de urzică, Hîdele la mine strigă, Strigă chiar ca la un lup, De pe-aicea să mă duc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 188.

4. Tranz. A chema (pe cineva) să vină (adesea spunîndu-i tare numele). *Domnul striga pe băieţi c-un glas ascuţit.* DELAVRANCEA, H. T. 94. *Atunci să mă strigi repede pe mine şi eu l-oi dumica-n bucăţele.* SBIERA, P. 31. *Strigă-l, strigă-l, zău, măicuţă, C-apucă pe potecuţă, Să-şi caute altă drăguţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 98. ✧ (Întărit prin «pe nume») *Copiii şi nevasta lui... au rupt-o de fugă înspăimîntaţi. Dănilă, însă, a început a-i striga pe nume şi ei, cunoscînd glasul lui, s-au oprit.* CREANGĂ, P. 59. *După Radu se lua, Tot pe nume mi-l striga.* ANT. LIT. POP. I 469. *Numai ea că l-a văzut, Numai ea l-a auzit Şi pe nume l-a strigat Şi aşa l-a întrebat...* TEODORESCU, P. P. 360. ✧ Expr. **A striga catalogul** = a face apelul nominal al elevilor dintr-o şcoală, dintr-o clasă. *Într-o zi dascălul... a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a aşezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul.* CARAGIALE, M. 14. ✧ Absol. *Suflă vîntu-n paie ude, Eu strig, mîndra nu m-aude. — Ba zău, bade, aud bine, Dar nu pot veni la tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 56. ✧ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «după», rar construit cu dativul) *Începu a striga după feciori — nimeni nu-i răspunde, apoi începu a-i căuta pe tot locul.* RETEGANUL, P. II 5. *Cît trăieşti, bade, pe lume, Nu striga mîndrei pe nume.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 65. ✦ A deştepta pe cineva din somn (chemîndu-l pe nume). *Acum gîndi mohorît că ea şi cu fata ei nu fac nimic, stau degeaba, pe ele omul nu le strigă să se scoale, dimineaţa.* PREDA, Î. 178.

5. Tranz. A face cunoscut (anunţînd cu glas tare); a vesti, a anunţa, a comunica (ceva). *Puse de strigă prin toată cetatea că fiul său... a izbutit să aducă mere.* ISPIRESCU, L. 74.

6. Tranz. (Construit cu dativul) A denumi pe cineva, a da cuiva epitetul de... *Lumea, ţeara-mi strigă hoţ, C-am furat eu caii toţi; Dar eu, zău, nu i-am furat, Făr'cu stava i-am mînat De la nemeşul bogat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291. ✦ (Rar, impers.) A purta numele..., a se numi, a se chema. *Cum te strigă? — Zori-de-zi. — Ei, cumetre Zori-de-ziuă, ia spune, ce caţi pe-aci?* EMINESCU, L. P. 127.

7. Intranz. A spune strigături la joc; a conduce jocul prin strigăte şi chiuituri. *Cine joacă şi nu strigă, Face-i-s-ar gura strîmbă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359. *Strigă, strigă, să se strîngă Fetele din valea lungă Ca oiţele la strungă.* id. ib. 360.

STRIGĂRE, *strigări,* s. f. Acţiunea de a striga şi rezultatul ei.

I. (Sunetele sînt mai ales interjecţii) Strigăt. *E vuiet, e chiot şi strigare. Şi hora lor se-ntinde sălbatică şi mare.* COŞBUC, P. I 162. *Pămîntul eră acoperit de dărîmături şi de trupuri moarte... dar din acele cîmpii, ce fumegau de pîrjol şi de măcel, se înălţau strigări de biruinţi şi de slobozenie.* RUSSO, O. 43. *După dînsa deznădăjduiţi se ia, Cu ciomege, cu topoare, cu vătraie şi frigări Alerg, o gonesc cu toţii dînd chiote şi strigări.* PANN, P. V. II 63. ✦ Fig. Răsunet. *Cîinii... scoteau urlete jalnice, ca nişte strigări prelungi de corn.* SADOVEANU, O. I 388. ✦ (Rar) Cadenţă. *Dar organele-s sfărmate şi-n strigări iregulare Vechiul cîntec mai străbate, cum în nopţi izvorul sare.* EMINESCU, O. I 157.

II. (Astăzi rar; sunetele sînt articulate în cuvinte şi în fraze) **1.** (Construit cu verbe ca: «a înălţa», «a scoate» etc.) Exprimare în cuvinte a unui sentiment adînc, copleşitor; strigăt. *Cînd propria sa inimă e rănită de durere, ca în «Despărţire», ori în satira a patra...* [Eminescu] *scoate strigări de-o adîncă însemnătate sufletească.* GHEREA, ST. CR. I 237. *Măreţe suvenire din vremi ce-au încetat... Unde atîţi războinici ai Greciei slăvite Strigarea libertăţii întîi au înălţat.* ALEXANDRESCU, P. 140. ✧ Loc. adv. **Cu strigări (înalte)** = cu voce tare, cu accente puternice; strigînd. *Într-acest chip zice cu strigări înalte: Mă închin, stăpînă, cu supus raport, Cum am şi poruncă-n slujbă să mă port.* PANN, P. V. I 120. ✦ Zgomot, larmă de voci; vociferare (de aclamaţie sau de ameninţare). [Mihai] *se întoarse, intră în Bucureşti, unde fu primit în strigări de bucurie şi de binecuvîntare ale poporului pentru izbînzile sale.* BĂLCESCU, O. II 51. *Ce strigare! Zgomot mare!* NEGRUZZI, S. II 103. *Aceste necontenite glasuri şi strigări ale norodului, şi ale multora lăcrămi de bucurie, făcea pe fieşcare să să cutremure.* GOLESCU, Î. 41.

2. Tînguire cu voce tare, vaiet. *Convoi De feţi Isteţi Dau zor... În zări, Strigări, Oftări Scad, mor.* MACEDONSKI, O. I 173. *Mii de glasuri stinse d-al tiraniei fier În strigări dureroase s-au înălţat la cer.* ALEXANDRESCU, P. 149. [Tiranii] *să luptă să apese Strigarea pătimirii.* VĂCĂRESCU, P. 51.

3. Cerere, reclamaţie făcută cu voce puternică; protest. *Cu o strigare a fost destul ca să dărîme despotismul.* GHICA, A. 777. *Ce cer? întrebă Lăpuşneanu văzînd pe armaşul intrînd. — Capul vornicului Moţoc, răspunse. — ...N-ai auzit bine, fîrtate! — Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.* NEGRUZZI, S. I 154.

4. Imputare, reproş, dojană. *Aşa, ca să nu sufăr strigări, nemulţumire, Ca să nu trag asupră-mi vreo nenorocire, Gîndeşte-te şi-mi spune un mijloc de-ndreptare.* ALEXANDRESCU, P. 85.

5. Înştiinţare cu voce tare, vestire, anunţare. *Strigări la licitaţie. Strigări de căsătorie.*

6. Chemare (în ajutor, la luptă etc.); (concretizat) proclamaţie. *Tudor Vladimirescu... a împrăştiat pretutindeni o strigare în care era vorba despre felurîtele şi prea ştiutele nedreptăţi îndurate de ţară.* GALACTION, O. I 157.

STRIGÁT s. n. **1.** Faptul de a striga; strigare. ✧ **Strigatul catalogului** = apelul elevilor dintr-o clasă. **2.** Rostire de strigături la jocurile ţărăneşti. *Strigatu-n joc cu toţi odată se obişnuieşte în satele de munte pîn' pe valea Moldovei.* ŞEZ. III 109.

STRÍGĂ, *strigi* şi *strige,* s. f. **1.** (În superstiţii) Fiinţă imaginară, închipuită ca o femeie care chinuieşte copiii mici, ia mana de la vaci etc.; strigoaică. *Crengile de rug se pun în cruci pe la portiţe, pe la ferești... pe la grajdul în care se adăpostesc caii şi vitele... altfel intră ielele şi strigele.* EMINESCU, N. 137. *Noaptea... năpădesc pe mine... strigoii, moroii... simzienele, strigile, pănă şi papaluga.* ALECSANDRI, T. 616.

2. Fluture mare, cu pete albe pe spate, aşezate astfel încît seamănă cu un cap de mort; zboară numai în

amurg şi, cînd este prins, scoate un zgomot ascuţit ca un fel de strigăt *(Acherontia atropos)*; cap-de-mort.

STRÍGĂT, *strigăte,* s. n. **1.** Exclamaţie cu voce ridicată; ţipăt, răcnet. *Trecu, numai în sumăieş, la uşa de afară. Atuncea auzi mai desluşit strigătul lui Mitrea. Dăduse la vite o dihanie.* SADOVEANU, B. 102. *Urlă cîmpul şi de tropot şi de strigăt de bătaie.* EMINESCU, O. I 148. ◇ (Metaforic) *Trenul aleargă cu strigăte uniforme la roţi.* SAHIA, U.R.S.S. 10. ✦ Invocare. *Aman e strigătul turcilor şi a tătarilor cînd ei se află faţă cu un pericol.* ALECSANDRI, P. P. 83.

2. Anunţare, semnalizare (cu voce puternică); comandă. *În tropotul de copite, în murmurul de valuri al oştilor, porniră îndată strigătele căpiteniilor care zăriseră fulgerul oţelului.* SADOVEANU, O. VII 9. *Nu se auzea decît... strigătul monoton a ostaşilor de strajă.* NEGRUZZI, S. I 160.

3. Sunet caracteristic scos de un animal sau de o pasăre; zbieret, urlet, chelălăit. *Tresări numai cînd auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură,* SADOVEANU, B. 231. *Departe se auzea strigătul unei pupeze.* id. O. I 344.

4. Zgomot, larmă de voci; vociferare. *Strigătul mînios şi greu de ură răsună multă vreme.* DUMITRIU, N. 31. *Strigătele nu mai conteneau, agitaţia era mai înfrigurată.* CAMIL PETRESCU, N. 23. *Acum te asurzeau strigătele şi zgomotul ce făcea mulţimea de oameni... mergînd fiecare la lucrul său.* ISPIRESCU, L. 103. ✦ Exclamaţie de protest. (Fig.) *Tablourile lui sînt un strigăt puternic împotriva măcelurilor între oameni, operele lui artistice ne turbură toată inima, trezesc toată durerea pricinuită de război.* GHEREA, ST. CR. II 86.

5. Chemare cu voce tare (cu rostirea numelui celui chemat). *În ochii fiecăruia citeşti teama disperată la gîndul că nu va regăsi pe cine caută. Se strigă tare şi în fiecare strigăt înţelegi o frică fără puteri de stăpînire. Absenţa glasului celui chemat înseamnă moarte...* SAHIA, N. 51.

6. Strigătură. *Cînd fac horă sau joacă pe la clăci, au obiceiul de-a însoţi tactul piciorului cu strigăte în joc. Aceste strigăte sînt nişte mici poezioare.* ŞEZ. I 70. *Strigătele în joc, cînd au cuprinsul sarcastic, sînt nişte minunate satire populare.* ib. 70. *Cine joacă şi nu strigă Face-i-s-ar gura strîmbă; C-aşa-i jocu romînesc, Cînd l-auz mă-nveselesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359.

STRIGĂTÓR[1], *strigători,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Crainic, vestitor. *Se duseră deci strigători şi spre soare-apune şi spre soare-răsare şi vestiră pretutindeni hotărîrea împărătească.* VISSARION, B. 19.

STRIGĂTÓR[2], **-OÁRE,** *strigători, -oare,* adj. Care strigă; fig. care se face remarcat (mai ales prin aspecte negative); evident, izbitor. *Umilirea naţională nu mai era aşa de strigătoare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 84. ◇ Expr. **Strigător la cer** = care se afirmă cu putere, care trebuie neapărat luat în seamă. *Păşii mai departe spre îndeplinirea altor lipsuri, deopotrivă strigătoare la cer.* HOGAŞ, M. N. 171. *Dreptatea mea e strigătoare la cer.* VLAHUŢĂ, O. A. III 7.

STRIGĂTÚRĂ, *strigături,* s. f. Mică compoziţie în versuri cu caracter epigramatic, cu aluzii satirice sau glumeţe, care se strigă în timpul jocului la sate; chiuitură. *Bătrînul îşi puse mînile-n chimir şi începu a îngîna încet, din gît, după tact, strigăturile flăcăilor.* SADOVEANU, O. VII 252. *Doinele le subîmpărţim în secţiunile: dragoste, dor şi jale... iară strigăturile în: strigături glumeţe şi strigături satirice.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. X.

STRIGHÍE s. f. **1.** Tirighie. *Strighie depusă pe bute.* **2.** Instrument cu care se curăţă doagele pe care s-a depus tirighie.

STRIGOÁICĂ, *strigoaice,* s. f. Strigoaie. *Poate c-au luat strigoaicele mana de la vaci, mămucăi, ziceam eu şezînd... cu limba scoas-afară dinaintea mamei, jos lîngă oale.* CREANGĂ, A. 45. *Unde-i giupîneasa Bălaşa? — Dracu o ştie... A fi umblînd ca o strigoaică pe la cămară, pe la bucătărie, pe la spălătorie, pe la grajd...* ALECSANDRI, T. I 336. ✦ Epitet dat unei femei bătrîne şi rele. *Strigoaica de vitregă iară se ţinu de cîra bărbatului său ca să-şi prăpădească copiii.* ISPIRESCU, L. 334. *Mai dăunăzi îi abătuse strigoaicei* [de jupîneasă] *ca să-mi puie coarne de fier, ca pe vremea veche.* ALECSANDRI, T. I 337. ✦ Vrăjitoare.

STRIGÓI, -OÁIE, *strigoi, -oaie,* s. m. şi f. (În superstiţii) Om născut sub zodii rele, care este în legătură cu diavolul şi se ocupă cu vrăji şi cu farmece; sufletul unui mort care îşi părăseşte noaptea mormîntul (uneori schimbat în animal) şi se întoarce între cei vii, pentru a-i chinui şi a le pricinui tot felul de neajunsuri. V. pricolici, stafie. *Astă-noapte, în livadă, un strigoi mi s-arătat.* EFTIMIU, Î. 74. *Dădaca, chemată să ne crească, Zadarnic cu strigoii ar vrea să ne-ngrozească.* MACEDONSKI, O. I 43. *Alţii ziceau că e strigoaie şi-şi omoară ea copiii ori îi mănîncă.* RETEGANUL, P. V 20. [Începură a vorbi] *despre strigoi şi cîte alte năzdrăvănii înfiorătoare.* CREANGĂ, P. 14. ◇ Fig. *Mitrea oftă şi-şi plecă fruntea. Avea în el strigoiul amintirii.* SADOVEANU, M. C. 118. ✦ Epitet dat unui om rău, ursuz (în special unui bătrîn cu apucături demodate). *Strigoi adesea-mi zic tot ei — Bătrîn, în ultimul resort.* MACEDONSKI, O. I 184. *Unia, în aprinderea lor, numeau pe cei bătrîni: «rugini învechite, işlicari, strigoi», şi cîte li mai venea în minte.* CREANGĂ, A. 153. *Lasă, lasă, Chiriţoaie, Babă cloanţă, ră strigoaie, Îi păţi tu, vai de tine, Multe şotii de la mine!* ALECSANDRI, T. I 191.

STRIGOÍME s. f. Mulţime de strigoi. *Strigoimea se-ndeseşte, Horă mare învîrteşte.* ALECSANDRI, P. II 123.

STRIIÓR, -OÁRĂ adj. v. **străinior.**

STRIMT, -Ă adj. v. **strîmt**[2].

STRIMTORÁ v. I v. **strîmtora.**

STRIMTÚRĂ s. f. v. **strîmtură.**

STRINGÉNT, -Ă, *stringenţi, -te,* adj. Care trebuie numaidecît luat în seamă, care se impune în mod imperios, care nu dă răgaz. *Nevoie stringentă. Probleme de stringentă actualitate.*

STRINGÉNŢĂ s. f. Însuşirea de a fi stringent, de a se impune cu necesitate.

STRINITÁTE s. f. v. **străinătate.**

STRIVÍ, *strivesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A turti, a fărîma (prin apăsare sau printr-o lovitură puternică). *Cerul... era mohorît şi nepăsător şi se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pămîntul.* REBREANU, N. 68. *Deschidea cutia, şi luînd cîte o bomboană, o ridica în sus, se făcea c-o dă şi o scăpa jos, unde o strivea imediat cu piciorul.* VLAHUŢĂ, O. A. III 36. *Cînd se gătea a-l strivi cu piciorul, tăunele zise...* ISPIRESCU, L. 44. ✦ Fig. A nimici, a distruge. *Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar Şi-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar?* EMINESCU, O. I 83. *Alexandru Lăpuşneanu va sparge cuibul şi va strivi acest furnicar de intriganţi ce făcea şi desfăcea domni.* NEGRUZZI, S. I 275.

2. (Folosit mai ales la participiu) A îngrămădi, a înghesui puternic; a înăbuşi; a copleşi. *Înăduşiţi, striviţi de puterea noastră covîrşitoare, duşmanii căzură pînă la unul.* La TDRG. *La pod se-nghesuiesc să treacă deodată cai, oameni şi tunuri. Se face o larmă şi-un învălmăşag, de nu mai ştiu încotro să se mişte. Toţi poruncesc şi nimeni n-ascultă. Unii mor striviţi de-mbulzeală, alţii s-azvîrle*

în mocirlă. VLAHUȚĂ, O. A. II 120. ◇ Refl. reciproc. *Oamenii se striveau... să se uite peste umerii celor din față.* DUMITRIU, N. 63. *Nuntașii... au început să încure, printre norodul ce se strivea cuprins de spaimă, caii nerăbdători.* GALACTION, O. I 73.

STRIVÍRE s. f. Acțiunea de a strivi; distrugere, nimicire.

STRIVÍT, -Ă, *striviți, -te,* adj. 1. Zdrobit, sfărîmat (prin apăsare sau prin lovire). *Iordan era cu capul sîngerat și strivit. L-au întins sus pe mal.* SADOVEANU, M. C. 12. *Era un moșneag... care... așeza picioarele rupte ori mînile strivite.* ȘEZ. IV 185. ✦ Turtit. *Ultimele flori, cîțiva maci striviți și poate trei sau patru fire de albăstrele le ofer cheferistului cu lampă.* SAHIA, N. 26.

2. Fig. (Despre oameni) Apăsat, copleșit, înfrînt, doborît. (Substantivat) *Era un învins, un strivit, în marea armată a nefericirii necunoscute.* SADOVEANU, O. VIII 156.

STRIVITÓR, -OÁRE, *strivitori, -oare,* adj. (Rar) Care strivește sau poate strivi; zdrobitor, nimicitor. *Povară strivitoare.* ◇ Fig. *Crîncena durere, pe-un cap tînăr cînd s-apasă, Într-o clipă strivitoare cu păr alb în urmă-l lasă.* ALECSANDRI, P. III 642.

STRÎJNIC, -Ă, *strîjnici, -e,* s. m. și f. (Învechit și regional) Cal (sau iapă) între unu și trei ani, neînvățat la ham. *A doua zi, cînd se crăpa de ziuă, înham... cum ne-nțelesesem, amîndoi strîjnicii la tîrlia mea, că era mai încăpătoare.* VLAHUȚĂ, CL. 20.

STRÎMB[1] adv. (În opoziție cu drept) 1. (Pe lîngă verbe ca «a sta», «a se ține», «a ședea» etc.) Cu spatele încovoiat sau cu corpul aplecat într-o parte. *Stătea strîmb în fața oamenilor, cu trupul sucit, stingher în lumina otrăvită a amurgului.* DUMITRIU, N. 27. *Moșneagul tot strîmb sta, într-o rînă.* SADOVEANU, O. I 336. ◇ Expr. **A sta (sau a ședea) strîmb și a judeca drept** = a recunoaște adevărul. *Ci! Nu-i așa! Să stăm strîmb și să judecăm drept!* GANE, N. III 97. *Să ședem strîmb și să judecăm drept: oare ce desfătare vînătorească mai deplină... poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme?* ODOBESCU, S. III 15.

2. Într-o parte, pieziș; în neorînduială, dezordonat. *Pălăria stă strîmb.* ▭ *Preotul bătrîn, în odăjdii aruncate în grabă și strîmb pe el, murmura vorbe neînțelese.* SADOVEANU, O. VIII 216. ◇ Expr. **A rîde (a surîde sau a zîmbi) strîmb** = a rîde (a surîde etc.) în silă, forțat, nesincer. *Pantelemon stătea între capetele minioase ridicate spre el și rîdea încurcat, strîmb.* DUMITRIU, N. 165. *Ei surîd strîmb, stînjenit, și își feresc privirea.* id. V. L. 34. *Nu m-am supărat, îi zîmbi strîmb Niculăieș.* SADOVEANU, P. M. 29. **A privi (sau a se uita) strîmb** = a se uita urît, dușmănos. **A înghiți strîmb** v. înghiți (1). **A călca strîmb** = a aluneca pe o cale greșită, a avea o comportare incorectă. *Cînd se auzea despre o fată că a călcat strîmb... mai bine s-ar fi aruncat în fîntînă ori sub roțile trenului.* PAS, Z. III 250.

3. Fig. Fals, mincinos, neadevărat. *Vrei să-l înveți de copil a se jura strîmb și a nu măsura drept.* NEGRUZZI, S. I 298.

STRÎMB[2]**, -Ă,** *strîmbi, -e,* adj. 1. (În opoziție cu drept, despre lucruri) Care prezintă neregularități, abateri de la forma normală; diform. *Toate lemnele erau strîmbe.* RETEGANUL, P. III 60. *De ești tu așa voinic, îndreaptă copacii cei strîmbi, dar nu strîmba încă și pe cei drepți!* SBIERA, P. 80. *Mititel și strîmb aleargă pe cîmp* (Secera). id. ib. 320. *Lemnul strîmb focul îl îndreaptă.* ✦ (Despre persoane) Încovoiat, gîrbovit, adus de șale. *Peste o săptămînă au venit acasă amîndoi, moș Ioniță mai strîmb din șale și mai încovoiat din spate.* PAS, Z. I 200. *Cîte fete cu pieptare, Toate-s strîmbe de spinare... Dar mîndra cu șubeica E oablă ca secera!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430. ✦ (Despre drumuri) Fără aliniere, întortocheat. *Umbla acum pe o uliță strîmbă.* DUMITRIU, N. 159.

2. Deviat de la poziția (dreaptă) obișnuită; lăsat sau căzut într-o parte; aplecat, înclinat. *Țintirimul singur cu strîmbe cruci veghează.* EMINESCU, O. I 69. ✦ (Despre persoane sau părți ale corpului) Sucit, strîmbat, deformat. *De ținea drumul mai lung, te miră de nu rămînea cu gîtul strîmb de-atîta uitat înapoi.* ISPIRESCU, L. 36. *Cine joacă și nu strigă Face-i-s-ar gura strîmbă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359. ◇ Fig. *E dezgustat și strîmb de sarcasm.* CAMIL PETRESCU, T. II 136. ◇ (Substantivat, rar, în expr.) **A-i veni cuiva cu strîmbul** = a nu-i veni cuiva la socoteală, a-i displăcea, a nu-i conveni. *V-ați boierit și voi, mă! Vă vine cu strîmbul munca!* REBREANU, R. II 71.

3. Fig. Nedrept, necinstit, incorect. *Apoi socoteala asta e strîmbă, măi oameni!* REBREANU, R. II 89. ◇ Fig. *Tu vii din lumea strîmbă și din viața posomorîtă a asupririi și a asupriților.* PAS, Z. I 7. ◇ (Substantivat) *În țara strîmbilor, cel drept umblă cu capul spart.* SADOVEANU, P. M. 107. ✦ Făcut pentru a înșela. *Am văzut circiumari mestecînd vinul cu apă și vînzînd cu cîntare cu două funduri, măcelari și precupeți vînzînd cu cîntare strîmbe, și m-am mîhnit.* FILIMON, C. 37.

STRÎMBÁ, *strîmb,* vb. I. 1. Tranz. A face să nu mai fie drept, a da o poziție strîmbă, a îndoi, a încovoia, a curba. *De ești tu așa de voinic, îndreaptă copacii cei strîmbi, dar nu strîmba încă și pe cei drepți!* SBIERA, P. 80. *Cum mergea prin codru, dă peste un om care nu făcea alta decît copacii ce erau drepți îi strîmba, iar pe cei strîmbi îi îndrepta.* ȘEZ. II 201.

2. Tranz. A face să devieze de la poziția normală, a apleca într-o parte. *În grabă atinse pălăria unei cucoane bătrîne și i-o strîmbă pe cap.* BASSARABESCU, V. 15. ◇ Expr. **A strîmba** (cuiva) **fălcile** = a lovi puternic pe cineva în obraz. *Ian auzi-l, mai degrabă i-ai putea strîmba fălcile decît vorba.* CREANGĂ, P. 164. **A strîmba** (cuiva) **gîtul** = a suci cuiva gîtul, v. suci. *Tu să mi-o prinzi, cum îți-i meșteșugul, și să-i strîmbi gîtul oleacă, să se învețe ea de altă dată a mai purta lumea pe degete.* CREANGĂ, P. 267. **A-și strîmba gîtul** (sau refl.) **a i se strîmba cuiva gîtul** = a ține capul sau gîtul într-o poziție forțată, sucită (pentru a putea privi într-o anumită direcție). *Să nu te doară gîtul strîmbîndu-l într-una după ei.* PAS, Z. I 189. *Săgeata celui mic se urcă în înaltul cerului. Li se strîmbaseră gîturile uitîndu-se după dînsa.* ISPIRESCU, L. 211.

3. Refl. Fig. (Despre oameni) A se schimonosi la față (ca expresie a unui sentiment de durere, nemulțumire, dispreț etc.). *(Nae, strîmbîndu-se:) — Mița aici? Nu i-ai spus că nu sînt acasă și că vin tîrziu?* CARAGIALE, O. I 198. *Ce prost lucru! striga Pandora, scîrbită și strîmbîndu-se.* ISPIRESCU, U. 94. ◇ Expr. **A se strîmba de rîs** = a face haz mare, a se prăpădi de rîs. ◇ Intranz. (Urmat de o determinare restrictivă introdusă prin prep. «din») *Cînd strîmbi așa din buze, parcă ești Boțocan.* C. PETRESCU, C. V. 116. (Expr.) **A strîmba din nas** = a-și arăta nemulțumirea, dezaprobarea sau disprețul (față de ceva sau de cineva) printr-o mișcare caracteristică a feței. *Gică Elefterescu strîmbase la început din nas, cînd își văzuse casa transformată în dancing intermitent.* C. PETRESCU, C. V. 178. *Și dînsa strîmbă nițel din nas. Pasămite, îi venise și ei miros de pîrleala pieilor.* ISPIRESCU, L. 214. ✦ Tranz. A-și schimonosi, a-și deforma figura. *Radu era palid la față. Deodată tresări prin vis și-și strîmbă fața, seîncîndu-se într-un plîns uscat, ca un copil ce s-a speriat prin somn.* VLAHUȚĂ, O. A. 108. ◇ (Subiectul este gestul, mișcarea care schimonosește) *Vasile stătea cu pumnii în obraji, ceea ce îi strîmba trăsăturile și-i schimonosea gura.* DUMITRIU, N. 252. ✦ Tranz. A imita pe cineva în batjocură. *Își aducea aminte ce rîs*

impertinent avea la început, la lecțiile lui, și cum îl strîmba și-i reproducea gesturile, pe cînd el vorbea. VLAHUȚĂ, O. A. III 37. *Saşa sărea șchiopătînd și strîmbîndu-mă.* NEGRUZZI, S. I 60. ✦ A face mofturi, a se fandosi. *Hai, mănîncă, nu te mai strîmba atîta.*

STRÎMBĂT, -Ă, *strîmbați, -te,* adj. **1.** Schimonosit, deformat, strîmb. *Învățătorul era înjosit, cu ochii înlăcrămați, cu gura strîmbată parc-ar fi vrut să plîngă.* DUMITRIU, N. 125.

2. Deplasat din locul sau din poziția normală. *Bătrînul îndrepta birourile strîmbate, așeza la locul lor scaunele, băncile.* PAS, Z. IV 225.

STRÎMBĂTĂTE, *strîmbătăți,* s. f. (Astăzi rar) Nedreptate. *Cum pămîntul își dă roada, așa muritorul să-și încheie munca, fără strîmbătate și șireclic.* SADOVEANU, F. J. 343. *Cu strîmbătatea treci gîrla cîteodată, dar în rîu te înec cu siguranță, pe cînd cu dreptatea treci și marea.* REBREANU, R. II 90. *Izgonindu-i în totul sau chiar în parte de pe aceste pămînturi lucrate de ei sute de ani, stropite și rodite cu sudoarea, ba chiar adesea și cu sîngele lor, am face cea mai mare strîmbătate a secolului.* KOGĂLNICEANU, S. A. 136. *Cruzimile turcilor trecuseră peste măsură, în vreme ce covîrșirea strîmbătăților suferite sleiseră răbdarea împilaților.* BĂLCESCU, O. I 41.

STRÎMBĂTÚRĂ, *strîmbături,* s. f. **1.** Faptul de a (se) strîmba; grimasă a feței, schimonoseală (arătînd nemulțumire, dispreț etc.). *Mitru nu se mai putea stăpîni. În strîmbătura feței lui se vedea o furie fără margini.* CAMIL PETRESCU, O. I 576. *Tînărul avu o strîmbătură din nas.* SANDU-ALDEA, D. N. 84. *Plîngea... în glas mare cu toate suspinele și strîmbăturile unui plîns copilăresc.* GANE, N. III 160. ✦ Imitare (în batjocură) a cuiva. *Ți-aduci aminte cînd mă rugați voi să vă imit pe profesori la școală... Ei bine... făcea haz cîte o seară întreagă de toate strîmbăturile mele... de poznele mele.* CAMIL PETRESCU, T. II 105. ✦ Fandoseală, sclifoseală. *(Safir declamînd:) — S-a dus!... a dispărut ca raza răsfățată Și lumea-n lipsa sa îmi pare-acum bălțată! (Nicu, în parte:) — Îmi irită nervele cu strîmbăturile lui.* ALECSANDRI, T. 1313.

2. Obiect strîmb, încovoiat. *În stejarul cel mare, am pe Făt-Frumos; în salcia cea pletoasă, pe un poet bocitor...; în strîmbătura cea de lemnul-cînelui, un fals patriot.* ALECSANDRI, T. I 422. *S-a dus Chiriac la luncă... S-aducă mamei o furcă... Și-a șezut o săptămînă Și-a adus o strîmbătură.* MARIAN, S. 347. *Ce mai nătăraŭ, Bărbățelul meu! Îl mînam într-o pădure Să mi-aducă o furcă bună; El mi-aduce o strîmbătură.* BIBICESCU, P. P. 189.

STRÎMBET, *strîmbete,* s. n. (Rar) Strîmbătură, grimasă. *Îmi răspunse cu un zîmbet ce semăna a strîmbet.* NEGRUZZI, S. I 9.

STRÎMT[1] s. n. (Rar, în expr.) **A fi la largul tău și la strîmtul altuia,** se spune în ironie cînd cineva își ia libertăți, stingherind pe altul. *Acum e la largul ei și la strîmtul meu.* PANN, P. V. II 100.

STRÎMT[2]**, -Ă,** *strîmți, -te,* adj. **1.** (În opoziție cu larg) Care nu este (destul de) larg, lipsit de lărgime; îngust. *Mihai trage pe vizirul Sinan-pașa într-un loc strîmt, unde acesta nu-i putea pune împotrivă decît 1200 luptători.* BĂLCESCU, O. I 29. ✧ Care nu este (destul de) lat, care are o lățime mică; îngust. *Printre crengi scînteie stele, Farmec dînd cărării strîmte Și afară doar de ele Nime-n lume nu ne simte.* EMINESCU, O. I 209.

2. (În opoziție cu încăpător) Care nu poate cuprinde mult, în care nu încape mult; neîncăpător. *Mă plimbai puțin prin odaie și pentru-ntîia oară o găsii prea strîmtă.* VLAHUȚĂ, O. A. 149. *Săniuța, cuib de iarnă, e cam strîmtă pentru doi.* ALECSANDRI, P. A. 114. ✧ Fig. *Viscolul pustiirii a suflat pe acest pămînt... sîngele părinților în vinele strîmte ale strănepoților a secat.* RUSSO, S. 147.

3. Fig. Lipsit de măreție sau de amploare; mărginit, redus, meschin. *S-a supus prejudecăților și socotelilor strîmte, clocite într-o familie cu destin mediocru.* C. PETRESCU, R. DR. 301. *Trăind în cercul vostru strimt Norocul vă petrece, Ci eu în lumea mea mă simt Nemuritor și rece.* EMINESCU, O. I 181. ✧ Expr. **A fi strîmt la minte** = a fi lipsit de inteligență. *Bietul Costică! își zise în cele din urmă bătrînul. Băiat bun, păcat că-i strîmt la minte, cum a fost de cînd îl știu.* REBREANU, R. I 257.

— Variantă: (regional) **strîmt, -ă** (SLAVICI, N. I 136) adj.

STRÎMTÁ, *strîmtez,* vb. I. **1.** Tranz. (În opoziție cu lărgi) A face să fie mai puțin larg; a îngusta, a strînge. *Pe un mal și pe celalt, două stînci se ridică înalte și drepte, strîmtînd atît de mult valea, încît Oltul, intrînd între ele, pare că a fost înghițit cu totul.* BOGZA, C. O. 252. ✧ Refl. *Valea se strîmtează deodată, lumina zilei se întunecă, iar dintr-o parte și alta pereții munților înaintează spre Olt.* BOGZA, C. O. 251.

2. Refl. A deveni strîmt, neîncăpător. *Locurile s-au strîmtat, lumea s-a înmulțit.* I. IONESCU, D. 320.

STRÎMTÁRE, *strîmtări,* s. f. Acțiunea de a (se) strîmta.

STRÎMTICÉL, -EÁ, *strîmticei, -ele,* adj. Diminutiv al lui strîmt; cam strîmt, destul de strîmt. *Mi-apuca pe-un colnicel, Pe-un colnicel strîmticel.* POP.

STRÎMTÍME, *strîmtimi,* s. f. Faptul de a fi strîmt; loc strîmt.

STRÎMTOÁRE, *strimtori,* s. f. **1.** Loc strîmt, îngust între munți sau între dealuri; pas, defileu, cheie. V. trecătoare. *Cum ieșim din vatra satului, cotim la stînga și intrăm, pe spintecătura Jiului, în strimtoarea munților.* VLAHUȚĂ, O. A. II 133. *Această strîmtoare, numită Valea Călugărenilor, fu aleasă de Mihai spre a sluji de Termopile rominilor.* BĂLCESCU, O. I 197. ✦ Loc îngust. *Mai merge el înainte prin codru cît merge și la o strîmtoare numai iată că spînul iar îi iesă înainte, prefăcut în alte straie.* CREANGĂ, P. 200. *N-ați auzit de-un Jian... Care îmblă pin păduri... Și pîndește la strîmtori, De despoaie negustori, Și tot prinde la boieri, De-i curăță de averi?* ALECSANDRI, P. P. 159.

2. Fîșie îngustă de apă care leagă două mări sau care se află între două porțiuni de uscat. *Trecem prin strîmtoarea Caraibă, între Haiti și Cuba.* RALEA, O. 35. *Iar azi acelui loc i se zice strîmtoarea de la Gibraltar.* ISPIRESCU, U. 56.

3. Faptul de a fi strîmt; îngustime. *Și tot mai lumină se face; S-albește strîmtoarea cărării, Pe rînd depărtările zării S-apropie-ncet.* COȘBUC, P. II 8. *Mihai vru a se folosi de poziția și strîmtoarea acestui loc, ca... să facă mulțimea turcilor nefolositoare și ca să se poată astfel lupta cu dînșii cu puteri egale.* BĂLCESCU, O. I 197.

4. Fig. Situație grea, lipsă (mai ales de bani), încurcătură, ananghie. *Mai spui că nu e bine să aibă omul un porumbel la casa lui. Uite că folosește și el la o strîmtoare. Azi o să avem o ciulama bună.* PAS, Z. I 131.

STRÎMTORÁ, *strîmtorez,* vb. I. **1.** Tranz. (Folosit mai ales la participiu) A stingheri mișcările cuiva, a îngrămădi într-un loc strîmt, a băga la strîmtoare; a înghesui, a strînge. [Călărețiî] *de pe margini își strînseseră rîndurile, scăriță la scăriță, strîmtorați de laturile uliței.* MIHALE, O. 468. *Sloii începură a se mișca la vale greoi, strîmtorați unii de alți.* SANDU-ALDEA, U. P. 120. *Oșteni moldoveni îi strîmtora* [pe turci] *de pe laturi.* ARHIVA R. I 108. ✧ Fig. *Închipuirile capricioase înmulțiră în tot chipul aceste lucrări de fantasie, ce nu erau strîmtorate de nici o lege.* ODOBESCU, S. I 53. ✦ A obliga, a sili,

a constrînge. (Atestat în forma *strîmtora*) *Strîmtorat de cererile unui ceauș turcesc, venit din partea lui Petru cel Șchiop, se văzu silit a arăta pe turburători.* HASDEU, I. V. 184.

2. Refl. A se mulțumi cu o viață mai modestă, a-și restrînge cheltuielile. *Putea să vadă și, poate, n-a văzut că am vîndut aproape tot ce-aveam în casă, că pensia nu mi-a ajuns niciodată, că m-am strîmtorat în dormitor ca să pot ține apartamentul.* PAS, Z. I 97. *Să muncească, să adune, să cruțe și astfel să aibă de unde da, fără a se strîmtora.* I. IONESCU, D. 234.

— Variante: (regional) **strimtorá** vb. I., (învechit) **strîmtorí** (CONACHI, P. 304) vb. IV.

STRÎMTORÁRE, *strîmtorări*, s. f. Faptul de a (se) strîmtora.

1. Înghesuire, restrîngere.

2. Fig. Situație grea, încurcătură; lipsă (de bani). *Așa în strîmtorare și în neliniște cum am trăit și tot mi-a fost dragă viața.* VLAHUȚĂ, O. A. II 287. *Am fost părtași la pericole și de bun ajutor la vreme de grea strîmtorare.* ODOBESCU, S. III 561. *Aici în Paris a fost și e mare neavere și strîmtorare.* GHICA, A. 788.

— Variantă: (învechit) **strîmtorîre** (DRĂGHICI, R. 78) s. f.

STRÎMTORÁT, -Ă, *strîmtorați, -te*, adj. 1. Lipsit de mijloace materiale, ajuns la ananghie, la nevoie. *Mă aflu tare strîmtorat aci, sosind fără parale multe și fără haine.* GHICA, A. 415. ✦ Stingherit, încurcat. *Stanca-l aștepta acasă și era foarte strîmtorată cînd vecinii o întrebau unde i s-a dus bărbatul.* SLAVICI, O. I 332. *Unde ai tras? — La «Dacia», răspunse Duțu cam strîmtorat.* id. ib. 388.

2. (Neobișnuit, despre locuri) Strîns, înghesuit între văi înguste. *Drumul urcă întîi anevoie pînă ce-și face loc printre dealurile strîmtorate.* REBREANU, I. 9.

— Variantă: (învechit) **strîmtorít, -ă** (NEGRUZZI, S. I 238) adj.

STRÎMTOREÁLĂ, *strîmtoreli*, s. f. (Învechit) Strîmtoare.

STRÎMTORÍ vb. IV v. **strîmtora.**

STRÎMTORÍRE s. f. v. **strîmtorare.**

STRÎMTORÍT, -Ă adj. v. **strîmtorat.**

STRÎMTÚRĂ, *strîmturi*, s. f. (Învechit) Loc îngust, strîmtoare. (Atestat în forma *strimtură*) *Acest loc așezat în strimturi era foarte nepriincios oastei turcești.* ARHIVA R. I 109.

— Variantă: **strimtúră** s. f.

STRÎMTÚȚ, -Ă, *strîmtuți, -e*, adj. Diminutiv al lui strîmt; cam strîmt, destul de strîmt. *C-ai avut largă căsuță, Tare ți-o părut strîmtuță.* MARIAN, Î. 523.

STRÎNĂRE, *strînări*, s. f. Pată albă de pe botul unor animale (în special al calului). *Trei cîrlăiori gălbiori, Pe spinare negrișori; Și de nare, O strînare.* MAT. FOLK. 124.

STRÎNGĂTÓR[1], -OÁRE, *strîngători, -oare*, adj. (În opoziție cu risipitor) Care strînge, econom; p. ext. zgîrcit. *Iertatul ei bărbat, om bun și strîngător.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, la TDRG. *Ea, ca muiere strîngătoare, nu lasă să se prăpădească nici un fir de piper, deci se pleacă și, ridicîndu-l, îl bagă în sîn.* RETEGANUL, P. V 26. *Zicea... că femeile îs răsipitoare și tare ușurele și că nici una nu-i strîngătoare.* SBIERA, P. 216. ✧ (Substantivat) *Prădalnicii răpeau ce agoniseau strîngătorii.* SADOVEANU, E. 24. *Nu fi zgîrcit, căci banii strîngătorului intră în mîna cheltuitorului.* NEGRUZZI, S. I 247.

STRÎNGĂTÓR[2], -OÁRE, *strîngători, -oare*, s. m. și f. Persoană care adună ceva; adunător. *Fă-mi vro cincizeci cositori... Și treizeci de strîngători.* ȘEZ. II 76.

STRÎNGE, *strîng*, vb. III. I. 1. Tranz. A trage tare de capetele unei sfori, ale unei curele etc. înnodate sau înfășurate în jurul cuiva sau a ceva, spre a lega (mai) bine; a face mai strîmt (un laț, o cingătoare); a fixa. *Făt-Frumos înșelă și înfrînă calul, și chinga o strînse mai mult decît altădată, și porni.* ISPIRESCU, L. 5. *Iute, iute, că strîng lațul! — Ce i l-aș strînge eu însumi, de nu mi-ar fi teamă!* ALECSANDRI, T. I 333. *Deci, o au strîns tare cu lațul, și apoi au tras-o în pădure.* DRĂGHICI, R. 99. *Voinicel tras prin inel Așa din gură zicea: Vină, puiculița mea, Vin' de strînge brîul meu.* ȘEZ. II 6. ✧ Expr. **A strînge frîul** (sau **de frîu,** mai rar **frîiele**) = a trage de frîu pentru a opri, a stăpîni, a îndemna sau a conduce calul. *Strîngea de frîu și tremura: Iar calul, ud de cale, Pămîntu-n loc îl frămînta.* COȘBUC, P. I 195. *Strînse frîul calului cu mîna stîngă, îi dete călcîie și cu paloșul în dreapta se repezi asupra acelui balaur.* ISPIRESCU, L. 18. *Plecînd apoi cu toții, strîng frîiele, dau pinteni, În sprintene dezghinuri își saltă caii sprinteni.* ALECSANDRI, P. III 227. **A strînge cureaua** = a răbda. ✦ A petrece una peste alta marginile unui veșmînt, pentru a ședea bine corpul (și a-l feri de frig). *Pe după-amiază, cu greu suind, îmi strînsei bine cojocul la piept.* SADOVEANU, O. VIII 10. *Oamenii își strîngeau sumanele și înfundau căciulile.* REBREANU, R. II 17. ✦ Fig. A întări o legătură care unește pe oameni. *A strînge o prietenie. A strînge o alianță.* ▭ *Mintea, vremea și ispita necontenit ne arată A strînge încă mai tare acea dragoste-nchegată.* CONACHI, P. 295.

2. Tranz. A prinde cu mîna, a apuca și a apăsa (puternic). *Îl strîngea de braț pe Pătru, îi spunea iarăși și iarăși focul lui din noaptea trecută.* DUMITRIU, N. 171. *El strînge banii mai cu foc Și pleacă, beat de mult noroc.* COȘBUC, P. I 110. *Cînd văd că mîța face-mărazuri, ț-o strîng de coadă, de mănîncă și mere pădurețe, că n-are încotro.* CREANGĂ, P. 230. ✧ Expr. **A(-i) strînge** (cuiva) **mîna** = a da mîna (cu cineva) (în semn de salut). *I-a strîns mîna, rostind: domnule Vartolomeu Diaconu, țin să-ți mulțumesc pentru ospitalitate!* C. PETRESCU, A. 298. *Îmi strînse mîna și-mi făgădui prietenia lui, cu aerul unui viitor ministru care promite o slujbă unui protejat.* VLAHUȚĂ, O. A. 192. **A strînge** (pe cineva) **de gît** = a gîtui, a sugruma; fig. a sili pe cineva să facă un lucru, a impune cuiva o constrîngere, a constitui pentru cineva o oprimare. *Nu vă-ntreabă nimenea de pungă, Nu vă strînge nimenea de gît, Dar viața-i scurtă, vremea lungă.* BENIUC, V. 117. *Constantin s-a înapoiat la cazarmă. A găsit-o posomorîtă... Serviciul era greu, disciplina îl strîngea de gît, rănița crescuse cît un munte.* GALACTION, O. I 135. *Schimonositurile aceste mă strîng de gît... În toate zilele tot țipete și bocete.* ALECSANDRI, T. 1015. **A strînge pe cineva în brațe (la piept** etc.) = a îmbrățișa pe cineva cu dragoste sau a înșfăca pe cineva cu putere pentru a-i zdrobi corpul. *Crăiasa-n veselia ei cu grabă se-nvoiește: «Mă strîngi la piept și-atîta ce-i?». Și pieptul Anei crește.* COȘBUC, P. I 68. *Atunci strînse pe zmeu în brațe, îl ridică în sus, și cînd îl lăsă în jos, îl bagă pînă în genunchi în pămînt.* ISPIRESCU, L. 88. *Vis frumos avut-am noaptea. A venit un zburător Și, strîngîndu-l tare-n brațe, era mai ca să-l omor.* EMINESCU, O. I 80. *Se înțelege... am să te strîng în brațe pînă ți-o ieși sufletul.* ALECSANDRI, T. I 445. (Fig.) *Gerul aspru și sălbatic strînge-n brațe cu jălire Neagra luncă de pe vale care zace-n amorțire.* ALECSANDRI, P. III 11. (Eliptic) *Îl îmbrățișa pe bărbatu-său, îl strîngea, vorbea fără șir.* DUMITRIU, N. 163. (Refl. reciproc) *Ei la luptă s-au luptat, Cu putere s-au luptat, Cînd la vale se izbea, Cînd la piepturi se strîngea.* ȘEZ. II 6.

3. Tranz. A presa, a apăsa (cu ceva) din două părți sau din toate părțile. *Și sosind acolo găsi un bălaur foarte groaznic strîngînd în gură un biet cerb.* RETEGANUL, P. III 15. *Haț! dracul subsuoară și-l strînge cu atîta putere, de era bietul drac să-și dea sufletul.* CREANGĂ, P. 53. ✧ Expr. **A strînge** (pe cineva) **cu ușa** (sau **în clește, în bala-**

male, în chingi, în pinteni) = a sili (pe cineva) să facă ceva; a lua din scurt. *ɨmi vine să-i strîng cu uşa pe Bondicescu şi pe Pungescovici ca să-mi hotărască odată ce gînduri au.* ALECSANDRI, T. I 134. *I-am prins mai dinioare cu oca mică, la picioarele fetelor în genunchi... şi tronc! i-am strîns cu uşa. De-acum poţi să-i priveşti ca ginerii mei.* id. T. 444. ✦ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A apăsa asupra corpului (fiind prea îngust, prea strîmt) şi a provoca o jenă, o durere. *Uf! că tare mă strîng pantofii!* DELAVRANCEA, O. II 308. *Dar brîul meu astăzi mă strînge, La copcii cu greu îl ajung.* COŞBUC, P. I 64. *Este o persoană care ar dori foarte mult să gioace o polcă cu d-ta. — Cît de rău îmi pare... dar mă strînge o cizmă dă mă usc ca o prună pă streşină.* ALECSANDRI, T. I 160. *Fiecare ştie unde-l strînge cizma* (= fiecare îşi ştie păsul său, necazurile sale). ✧ Expr. **A-l strînge** (pe cineva) **în spate** (**de frig** sau **de frică**) = a se înfiora (de frig sau de frică). *Doar s-a încălzi cîtuşi de cît şi n-a mai clănţăni atîta din măsele... că parcă mă strînge în spate cînd îl văd aşa.* CREANGĂ, P. 246. *Dar cînd ştia că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele ş-o strîngea în spate de frică.* id. ib. 314. ✦ A fixa (printr-o mişcare de învîrtire) o piesă filetată a unui mecanism; a înşuruba tare. ✧ Expr. **A strînge şurubul** = a întrebuinţa mijloace (abuzive) de constrîngere, a înăspri regimul (împotriva cuiva). [Arestaţii] *fuseseră trimişi spre arestul tribunalului. Scăpaseră de «şurubul» pe care numai subalternul mustăcios învăţase să-l strîngă cu atîta îndemînare, încît ar fi smuls adevărul şi din piatră.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 77. ✦ Fig. A sili, a constrînge. *Nici o grijă. Am să ştiu cum să-i strîng pe patroni să vă aprobe revendicările.* PAS, Z. IV 191. *Prin foame nu era chip să-i strîngă.* CARAGIALE, O. III 91. ✦ A aduna laolaltă (făcînd să ocupe un spaţiu mai mic); a înghesui. *Şi te-o strînge-n două şiruri, aşezîndu-te la coadă, În vro notă prizărită sub o pagină neroadă.* EMINESCU, O. I 134.

4. Tranz. (Complementul indică anumite părţi ale corpului omenesc) A închide (cu putere), a încleşta. *Strînsei pleoapele mai tare, ca să văd mai bine.* HOGAŞ, M. N. 17. *Strîngînd ochii silit şi tare, a alunecat cu visul său în întuneric — n-a mai văzut nemic.* EMINESCU, N. 47. ✧ Expr. **A-şi strînge gura, buzele** (sau, intranz. **a strînge din buze**) = a încleşta gura (buzele etc.), de obicei pentru a se reţine să nu vorbească, să nu plîngă etc. *Bătrîna se uită la el, strînse buzele pungă şi clipi din ochi.* DUMITRIU, N. 240. *Vitoria oftă. Îşi strînse şi-şi strîmbă buzele. — Se poate; numai greu îmi vine a crede una ca asta.* SADOVEANU, B. 52. *Fiecare drac şi-a făcut cîte o pipă de lut... şi, umplîndu-le de tutun şi dîndu-le foc, începură a strînge din buze şi a face: pî! pî! pî!* RETEGANUL, P. II 67. *Baba scrîşni din dinţi ca apucată, dar apoi îşi strînse moara cea hîrbuită de gură, ca să nu iasă prin ea veninul ce-i răscolea inima pestriţă.* EMINESCU, N. 22. **A-şi strînge fruntea** (sau **sprîncenele, ochii**) sau (intranz.) **a strînge din sprîncene, din ochi** = a lua o înfăţişare posomorîtă; a-şi încreţi fruntea (sau sprîncenele) cu încruntare; a se încrunta, a se posomorî. *Nu-ţi strînge fruntea, că nu mă sperii.* DAVIDOGLU, M. 20. *Decebal îşi strînge sprîncenile-ncruntate, Priveşte înc-odată spre scumpa lui cetate, Scrutează nesfîrşitul iubitei sale ţări Ce arde-n flăcărată din zări şi pînă-n zări.* EFTIMIU, Î. 145. *Te-a cuprins necaz deodată Şi din ochi cu ciudă strîngi.* COŞBUC, P. I 219. **A-şi strînge pumnii** = a-şi încleşta pumnii în semn de mînie. *George-n munte pumnii-şi strînge, Buza cruntă-n dinţi o muşcă Şi de multă ciudă plînge.* COŞBUC, P. I 62. (Intranz.) **A strînge din umeri** = a ridica din umeri în semn de dispreţ, nepăsare, nehotărîre, nedumerire. *Sabina strînse din umeri la acest refuz.* C. PETRESCU, C. V. 116. *Harap-Alb şi cu ai săi au început a strînge din umere nepricepîndu-se ce-i de făcut.* CREANGĂ, P. 263. *Le privesc strîmbîndu-se şi strîngînd din umeri.* NEGRUZZI, S. I 37.

5. Tranz. A aduna laolaltă marginile, faldurile unui obiect (de pînză); a înfăşura, a îndoi, a împături. *O găseşte în sală, strîngînd sul covorul.* BASSARABESCU, S. N. 17. *Strînge-ţi pînzele, că se pre clatină corabia! — Mergi de te razămă de-un catarg!* ALECSANDRI, T. I 330. *Naframa nu se duce aşa, ci se strînge binişor şi se pune sub briu ori în sîn.* ŞEZ. I 89. ✧ (Prin analogie) [Păsările călătoare] *se abat în şesuri la asfinţit de soare, Strîngînd ale lor aripi căzute de lung zbor.* ALECSANDRI, O. 75. (Fig.) *Apoi închipuirea îşi strînge-a sa aripă; Tablourile toate se şterg, dispar încet.* ALECSANDRI, O. 166. ✧ Refl. (În expr.) **A i se strînge** (cuiva) **funia la par,** se spune cînd cineva ajunge într-o situaţie fără ieşire (în special cînd i se apropie moartea). *Facă moartea ce va voi cu mine, căci văd eu bine că mi s-a strîns funia la par; încep a slăbi văzînd cu ochii.* CREANGĂ, P. 320. ✦ Refl. (Despre fire textile, ţesături etc.) A-şi reduce volumul sau lungimea; a se strîmta, a intra (la spălat).

6. Refl. (Despre fiinţe) A se ghemui, a se zgîrci, a-şi contracta trupul (mai ales din cauza frigului). *Streinul s-a strîns lîngă sobă şi a rămas timp îndelung pe scaun, cu obrajii în palme, cu coatele pe genunchi.* C. PETRESCU, A. 290. *Fiecare s-a strîns mai mult în patul lui cald, încolăcindu-şi trupul, ferindu-se de ceva rece.* SAHIA, N. 118. *S-a strîns de spaimă toată lîngă pom.* COŞBUC, P. I 253. *Din ce în ce mai mult crivăţul se înteţea şi frigul mă pătrundea; m-am strîns cît m-am strîns, dar, dacă am văzut ş-am văzut, m-am dat jos.* GHICA, S. A. 96. (Tranz.) *Îşi strînge Florea capul între umeri şi tace.* GALAN, Z. R. 61. *Pe urmă îşi strîngea genunchii la gură şi rămînea aşa.* SAHIA, N. 115. ✧ Expr. **A se strînge în sine** = a deveni puţin comunicativ, a se închide în sine. *În ceasurile de odihnă, Cocor şedea uneori tăcut şi se strîngea în sine.* SADOVEANU, M. C. 114. **A i se strînge** (sau, tranz., **strînge cuiva**) **inima** (sau, rar, **sufletul**) = a simţi (sau a face pe cineva să simtă) o nelinişte, o îngrijorare, o teamă. *Inima-n piept mi se strînge: Prin crîngul cel desfrunzit, De chiciură albă-nflorit, Crivăţul şuieră... plînge.* MACEDONSKI, O. I 17. *Ele plîng, şi mi se strînge Inima cum stau şi-ascult.* COŞBUC, P. I 263. *Un sentiment de groază... îi strîngea inima.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Să iubească — ideea aceasta îi strîngea adesea inima. — Cum ar fi ştiut el să iubească!* EMINESCU, N. 36. *Bucuria, uimirea îi strîngea sufletul.* id. ib. 48.

II. 1. Tranz. A aduna lucruri căzute, risipite (pentru a le pune laolaltă, a face o grămadă, a le aşeza la păstrare etc.). *Chiaburul continuă să strîngă semînţele, înspăimîntat de tăcerea brigadierului.* MIHALE, O. 494. *Un teanc de dosare se prăvăli şi curse împrăştiindu-se pînă sub picioarele colonelului. Furierul se repezi vertiginos şi începu să le strîngă.* SAHIA, N. 81. *De ziua numelui, în dar, Primise roze Anişoara... Le-a strîns frumos într-un pahar.* IOSIF, PATR. 43. ✧ Fig. *Cu amîndouă mîinile Toto strîngea felicitări călduroase de la bunii săi prieteni.* MIRONESCU, S. A. 109. *Nu mi-i ciudă că te-ai dus, Mi-i ciudă că nu mi-ai spus Cu dragostea ce-ai făcut. — Am strîns-o mănunchi-n mînă Şi-am zvîrlit-o-ntr-o grădină.* ŞEZ. I 48. ✦ (Cu complementul «recolta» sau un echivalent al acesteia) A culege. *Crezi tu că vom putea noi singuri secera şi strînge atîta amar de grîu?* CREANGĂ, P. 155. *Tocmai acum cînd e timpul de strîns pînea de pe cîmp, să o lase ca să putrezească, pentru ce?* ALECSANDRI, T. I 249. ✧ Refl. pas. *Cătră toamnă, cînd se strînge de pe cîmp, ei au adunat... de la fiecare om...* ŞEZ. I 261. ✦ A culege, a aduna spre a face provizii. *Să strîngem nişte tîrguri şi să facem toată noaptea foc, să fugă ţînţarii.* CREANGĂ, P. 129. *Mai întîi s-au abătut pe la copaciul coros, din care ş-au luat cîteva poame de mîncare, apoi mergînd la ţărmurile mării, ş-au strîns şi ceva stridii.* DRĂGHICI, R. 60. *De la copacul căzut toţi aleargă lemne să strîngă.* ✦ Refl. A se aduna. *Dar*

pîn' ce s-or strînge nourii vremii rele şi-or ţine sfat mormăind din tunete şi clipind din fulgere, noi ajungem. SADOVEANU, N. P. 127. ✦ Refl. (Despre lapte) A se închega, a se coagula. ✦ Refl. (Despre lichide sau despre corpuri care conţin lichide) A îngheţa, a se solidifica. *Peste zi începuse un vînt rece şi noroiul se învîrtoşa, strîngîndu-se de frig, încît, încet, încet, se făcuse tare ca fierul.* CHICA, S. A. 96.

2. Tranz. (Cu privire la bani, avuţii) A pune deoparte; a agonisi, a acumula, a economisi. *N-am decît atîta cît îmi trebuie ca să plătesc corabia... Şi cu ce greutăţi, frăţioare, am putut să strîng şi atîta lucru!* GALACTION, O. I 84. *Pe Buzeşti, moş Gheorghe are toată vremea să-şi vie în fire şi să cate mai de aproape de mersul tramvaiului. — Bune parale trebuie să strîngă iştia cu tramvaiele.* SP. POPESCU, M. G. 54. *Strînge bani albi pentru zile negre* (= fii econom). ✧ Absol. [Boierii] *strîng, strîng... şi la sărăcime nu se mai gîndesc.* SP. POPESCU, M. G. 55. ✦ A aduna (prin colectă); a colecta. *Muncitorii din comună au strîns bani prin autoimpunere şi au cumpărat sîrma şi aparatele trebuitoare pentru instalarea reţelei* [electrice]. SCÎNTEIA, 1953, nr. 2821. ✦ A percepe, a încasa. *A strînge birurile.* ▭ *Se vorbi apoi şi de chipul d-a impune şi d-a strînge dăjdiile.* BĂLCESCU, O. II 35.

3. Refl. (Despre un număr de fiinţe) A veni, a sosi; (în special) a se aduna (la un loc, împrejurul cuiva etc.); a se întruni. *În jurul coroanei, la picioarele tronului, se strîngeau neîmpăcaţi şi hotărîţi toţi duşmanii poporului.* COCEA, P. 29. *Şi după ce-am ieşit cu mare greu din apă, şi m-am pus pe mal ţiindu-mă cu mîinile de inimă, băieţii s-au strîns ciotcă împrejurul mieu.* CREANGĂ, A. 61. *La Nicopole văzut-ai cîte tabere s-au strîns Ca să steie înainte-mi ca şi zidul neînvins.* EMINESCU, O. I 147. *Vîntul cînd a bate Prin ele-a răzbate Şi-oile s-or strînge, Pe mine m-or plînge Cu lacrimi de sînge.* ALECSANDRI, P. P. 2. (Expr.) **A se strînge (acasă) de pe drumuri** = a nu mai fi hoinar, a sta acasă, a se face om aşezat. *Spune domnului să se strîngă de pe drumuri, ca să nu se-ntoarcă şi biruitor şi biruit.* DELAVRANCEA, O. II 203. *Întorcîndu-se la palaturile tatălui său, socotea că acum s-a sfîrşit; are să se strîngă după drumuri.* ISPIRESCU, L. 367. ✧ Tranz. [Tinerii] *dau bucium şi zvoană spre depărtări, Să-şi strîngă tovarăşi de rodnică muncă.* DEŞLIU, G. 28. *Am plecat trimeasă-n lume, Oaspeţii să-i strîng.* COŞBUC, P. II 33. (Expr.) **A strînge dumnezeu** (sau **moartea**) **pe cineva (la sine)** = a muri. *Acolo şi-a petrecut zilele cu bărbatul ei Ioniţă Crăciun pe care l-a strîns dumnezeu acum vreo zece ani.* REBREANU, R. I 149. *Păcat că moartea ni l-a strîns, Că drag le-a fost el tuturora.* PĂUN-PINCIO, P. 56. *Dumnezeu strîngînd la sine pe scumpa lui soţie, el de atunci ca mai ba să-şi puie cap sănătos sub evanghelie.* GANE, N. III 163. **A nu-şi (mai) strînge picioarele (de pe drumuri)** = a nu (mai) înceta hoinăreala, a hoinări într-una. *Umblă din casă în casă şi din colibă în colibă şi nu-şi strînse picioarele după drum pînă ce nu găsi prin apropiere de palat o cucoană bătrînă şi văduvă care avea drept orice avere o căsuţă mică şi o singură fată.* POPESCU, B. III 80. *Cît era ziulica de mare, nu-şi mai strîngea picioarele; dintr-o parte venea şi-n alta se ducea.* CREANGĂ, P. 284. (Glumeţ, parafrazînd expresia) *Mai bine ogoieşte-te oleacă şi mai strînge-ţi buzişoarele acasă.* CREANGĂ, P. 253. ✦ A se îngrămădi, a se îmbulzi. *Uzi leoarcă şi rebegiţi de frig... se strîngeau, se înghesuiau unul într-altul, ca să se încălzească.* VLAHUŢĂ, O. A. 136.

4. Tranz. A lua şi a pune la loc, a pune bine; a aşeza în ordine. *Strînge cărţile de pe masă. Strînge tacîmurile.* ▭ *Astăzi nu mai era chip de lucrat în pămîntul ud şi lipicios. Începură să strîngă roaba şi ciurul, la loc ascuns.* C. PETRESCU, R. DR. 62. *Să le dai răvaşul meu să-l cetească şi să-l strîngă, ca la întoarcerea me să găsăsc toate scrisorile mele, ca să nu uit ce am văzut.* KOGĂLNICEANU, S. 6. *Cum mergea e gîndind şi uitîndu-se pe jos, vede o nucă. Se plecă, o luă, o strînse şi sara, cînd se întoarse de la tîrg, o dădu fetei sale.* ŞEZ. V 65. *Pe negrul încălica, Arc, săgeată îşi strîngea Şi-napoi că se-ntorcea.* TEODORESCU, P. P. 81. ✧ Expr. **A strînge masa** v. masă. **A strînge prin casă** (**prin odaie, prin cameră**) = a deretica, a face ordine.

— Forme gramaticale: perf. s. *strînsei*, part. *strîns*.

STRÎNGERE, *strîngeri*, s. f. Faptul de a (se) strînge.

I. 1. Legare strînsă; înnodare, fixare. *Strîngerea nodului.* ✦ Fig. Întărire, consolidare. *În strîngerea legăturilor partidului cu masele, un rol important sînt chemate să joace organizaţiile de masă — sindicatele, U.T.M., şfaturile populare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 30. *Cluburile constituie unul din cele mai importante mijloace de strîngere a legăturilor organizaţiilor de partid şi sindicale cu masa largă a muncitorilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2698.

2. Apăsare (în mînă, în braţe). ✧ *Strîngere de mînă* = faptul de a strînge cuiva mîna, în semn de salut prietenesc. *Te anunţ la vreme. Pînă atunci, o strîngere de mînă.* CARAGIALE, O. VII 7. *Cîteva vorbe, o strîngere de mînă şi dispărea iar în parfumatul ei ietac, împlînd nopţile cu dulci şi neuitate visuri.* EMINESCU, N. 59. *Strîngere în braţe* = îmbrăţişare. *Cu geana ta m-atinge pe pleoape, Să simt fiorii strîngerii în braţe.* EMINESCU, O. I 120.

3. Ghemuire, zgîrcire; contractare. ✧ Expr. **(Cu) strîngere de inimă** = (cu un) puternic sentiment de durere, de teamă, de spaimă. *Cu strîngere de inimă, Constantin a aflat, după Crăciun, ziua sorocită de Badea pentru nunta-i cu Frusina.* GALACTION, O. I 128. *Îmi veni atunci o grozavă strîngere de inimă, dar mă stăpînii.* GANE, N. III 49. *Dar aste două zile cum am trăit eu?... Ce strîngere continuă de inimă! ce frică! ce tortură!* CARAGIALE, O. I 162.

II. 1. Adunare la un loc a unor lucruri (pentru a face provizii); îngrămădire. ✧ Adunarea grînelor, a fructelor etc.; cules. *Experienţa din anii trecuţi ne arată că fără o muncă politică de masă temeinic pregătită nu poate fi asigurată strîngerea la timp a recoltei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 299, 2/5.

2. Economisire, acumulare (de bani, de bunuri materiale). ✦ Percepere, încasare. *Strîngerea dijmei.*

3. Adunare (**I 1**), colectare. *Membri ai comisiunii însărcinate cu strîngerea voturilor şi tragerea scrutinului.* GHICA, A. 782.

4. (Învechit) Recrutare. *Atuncea au fost la noi, în ţară... dese strîngeri de oşti.* SADOVEANU, O. I 559.

STRÎNS[1] adv. **1.** (Indică gradul cel mai înalt al unei acţiuni)

a) (Pe lîngă verbele «a lega», «a înnoda») Foarte tare (ca să nu se mai poată desface). *Dănilă leagă strîns, c-un ştergari gros, de cilţi, ochii şi urechile dracului, ca la «babaoarba».* CREANGĂ, P. 55. *Trăsei sabia; dar patru alţii, ce nu se arătaseră încă, mă apucară pe la spate, îmi luară armele şi mă legară strîns.* BOLINTINEANU, O. 301. *Deci mai lărgind borta aceea iarăşi cu altă piatră, i-au pus coadă legîndu-o cu frînghioare, atîta de strîns încît părea că ar fi pironită.* DRĂGHICI, R. 53. ✧ Fig. *Succesele ştiinţei sovietice sînt strîns legate de practica construirii comunismului, de electrificarea ţării, de automatizarea proceselor de producţie, de creşterea neîncetată a tehnicii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2603.

b) (Pe lîngă alte verbe) Foarte mult, cu toată puterea, puternic. *Amîndoi rămîneau în prag şi se făceau că-şi curăţă puştile, ca să nu li se vadă ochii. Zilele acelea i-au apropiat strîns.* CAMILAR, N. I 28. *O mînă era strîns apăsată pe inimă, ea comprima convulsiv durerea ce o simţea acolo.* EMINESCU, N. 77. *Aşa uimiţi, cuprinşi, ne lipim strîns unul de altul.* NEGRUZZI, S. I 77.

2. (Rar) Cu stricteţe; strict, întocmai. *Pepelea i-au împlinit strîns poronca, şi nici o casă n-au rămas necălcată şi nechemată de dînsul.* SBIERA, P. 13.

STRÎNS[2] s. n. **1.** Strîngere (**I 2**). *De vei îndrăzni vreo vorbă, o s-o auz; un semn din ochi, o să-l văz; un gest, un semn, un strîns de mînă, o să-l simţ.* NEGRUZZI, S. III 431. *Dragostea din ce-i făcută?... Din clipitul ochilor Şi din strînsul mînilor.* HODOŞ, P. P. 33. *Dacă-i vrun drăguţ al ei... răpede-i mai dă şi-un strîns în braţe.* ŞEZ. III 179.

2. Adunarea recoltei; cules. *Avea doar doi oameni de credinţă, care-i păzeau bunurile... Domnul avocat Emil Sava, pentru acte, contracte şi chestii de judecată, Ilie Sacară, pentru sămănatul şi strînsul cîmpului.* C. PETRESCU, R. DR. 97. ✦ Vremea, timpul, momentul culesului. *Era în luna lui august pe la strînsul pînei, cînd tata primi scrisoarea de la Bujor.* GANE, N. I 159. *Şi mi-i mult, Mîndruţo, mult, Şi-i mult de la strîns de fîn.* HODOŞ, P. P. 52.

3. Adunarea unor lucruri împrăştiate, risipite. *Sabina, încetează odată! o mustră sever Elena Lipan, ajutînd pe Catinca la strînsul tacîmurilor.* C. PETRESCU, C. V. 94.

STRÎNS[3], **-Ă**, *strînşi, -se*, adj. **I. 1.** Legat, înfăşurat bine, puternic. *Strînşi în hamuri, caii săreau nerăbdători pe loc, înfricoşaţi de licărul şi zgomotul trăsnetelor.* MIHALE, O. 509. *Şi-l ajunge carabina: Nu-n piept strîns cu haină verde, Ci-ntr-un braţ, mai mult neveste Cu-acel braţ să nu dezmierde.* COŞBUC, P. I 63. ✦ Bine încins. *Ea bate-n palme, vede-n lac Că strînsă-i stă mai bine; Rotunde ca un cap de mac Stau sînurile pline.* COŞBUC, P. I 69. ✦ Întins, încordat. *Iar calul, ud de cale, Pămîntu-n loc îl frămînta Şi spuma alb-o mărita Cu sînge roş ce picura Din strînsele zăbale.* COŞBUC, P. I 195. ✦ (Despre îmbrăcăminte; în opoziţie cu l a r g) Ajustat (pe talie). *Îşi luase o rochie nouă, încă neîmbrăcată, alb-liliachie, strînsă pe pieptu-i tineresc şi bogată în poalele lungi, trecute de genunchi.* MIHALE, O. 501. *Purta haină cenuşie, strînsă la mijloc într-un singur nasture.* C. PETRESCU, Î. I 13. ✦ F i g. Îndîrjit. *În învălmăşeala din ce în ce mai strînsă, sîngele curgea ca o ploaie.* SADOVEANU, O. VII 12. ✦ F i g. (Despre legături care apropie pe oameni) Trainic, puternic, indisolubil. *Alianţă strînsă.* ▭ *Forţa partidului revoluţionar marxist constă în legătura lui strînsă cu masele.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2793. *Este un fapt cunoscut că problemele de teorie şi practică ale culturii fizice au o strînsă legătură cu ştiinţele biologice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 362, 2/3. [Eminescu] *era un spirit afectiv, căutător de prietenii strînse.* CĂLINESCU, E. 281. ✧ F i g. (Despre felul de a gîndi, de a se exprima) Bine închegat, concis, precis. *Logică strînsă.* ▭ *Nicu Bălcescu scria lesne, stilul său era limpede, strîns, nervos şi elegant, precum îl vedem în «Istoria lui Mihai Viteazul».* GHICA, S. A. 143.

2. Prins, apucat, cuprins cu putere (în pumni). *Ţinea mînele tinerei... strînse întru ale sale cu o familiaritate neiertată altui decît unui bărbat.* NEGRUZZI, S. I 37. ✧ *Strînşi în braţe* = îmbrăţişaţi. *Îi găsi pe amîndoi adormiţi şi strînşi în braţe.* GORJAN, H. I 3. ✧ E x p r. **A fi strîns la mînă** (sau **la pungă**) sau **a fi cu mîna strînsă** = a cheltui cu cumpătare, a fi socotit la bani. *Antreprenorii erau cu mîna strînsă.* PAS, Z. I 132. *Prăşitorii acestor averi au trebuit, firește, să fie... muncitori şi strînşi la mînă.* La TDRG. (Eliptic) *Şi e strîns ş-apucător.* DELAVRANCEA, O. II 342.

3. Presat din mai multe părţi; înghesuit. *Strînsă de gulerul cămăşii, o vînă albastră îi zvîcnea puternic pe gît.* MIHALE, O. 493. *Strînse între pereţii de piatră şi apa mereu rostogolită a Oltului, nesfîrşite şiruri de vagoane se strecoară pe după stînci, închipuind un lung şi ondulat şarpe metalic.* BOGZA, C. O. 171. ✧ *Rînduri strînse* = rînduri dese. *Economie strînsă* = economie severă. *N-avea cherestea în ţinutul Buzăului... şi trăia cu strînsă economie.* C. PETRESCU, Î. II 199. *Viaţă strînsă* = viaţă modestă, trăită în cerc restrîns şi cu mari economii. *Înainte de a sosi aci, îşi imaginase o viaţă mai puţin strînsă.* C. PETRESCU, C. V. 95. ✧ E x p r. **Strîns cu uşa** = constrîns, strîmtorat, silit să facă ceva împotriva voinţei sale.

4. (Despre părţi ale corpului omenesc) Închis cu putere, încleştat. *Sămînţă d-asta n-ai să semeni... auzi? — scrîşni Lazăr şi-şi mişcă amenințător mîna strînsă pumn.* MIHALE, O. 493. *Numai cîteva lacrime licăreau scurgîndu-se printre genele strînse.* BART, E. 338. *Cu ochii-nchişi şi strînşi de tot, Ea de dureri izbea piciorul: Ah, lasă-mă că nu mai pot!* COŞBUC, P. I 182. ✧ E x p r. **A-şi ţine gura strînsă** = a tăcea din gură. *Să vă ţineţi gura strînsă Şi să tăceţi ca pămîntul Ca să ne-auziţi cuvîntul.* TEODORESCU, P. P. 169. ✦ Apropiat tare, lipit. *Pe urmă Tanţa rămase dreaptă, cu picioarele strînse, numai în cămaşa scurtă.* REBREANU, R. I 247.

5. (Despre pînză, hîrtie, fire etc.) Cu marginile adunate laolaltă; înfăşurat, îndoit, împăturit. *În sfîrşit venea duiumul oastei: trăsuri, bagaje, pedestraşi, şleahtă pospolită, amestecaţi în neregulă, cu steagurile strînse.* NEGRUZZI, S. I 167. *Teie-ntinse, Gheme strînse* (Bostanul). ŞEZ. IV 47.

6. (Despre fiinţe) Ghemuit, zgîrcit; contractat. *Fata doarme pe brînci, ori strînsă, făcută ghem.* ISPIRESCU, L. 394. ✧ E x p r. **Cu inima strînsă** = stăpînit de emoţie (mai ales de teamă, supărare, grijă). *Fata îl privi cu inima strînsă, îşi muşcă degetele gata să izbucnească iar.* BART, E. 337. *Cu inima strînsă de grijă, mergea prin mulţime.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 32. *Maria! şopti el cu inima strînsă.* EMINESCU, N. 71.

II. 1. (Despre lucruri) Adunat la un loc, îngrămădit; făcut movilă. *Cine trage acolo? O tăcere mare încremeni obrazurile. — Cine? întrebă iar bătrînul, arătînd spre baionetele strînse snop la uşă.* CAMILAR, N. I 73. *Văzu înainte-i o muiere năltuţă şi mlădioasă, c-o floare galbenă în părul strîns cunună.* SADOVEANU, O. VIII 225. ✦ (Despre cereale) Recoltat, cules.

2. (Despre bani, avuţii) Agonisit, economisit, acumulat, pus deoparte. *Un zgîrcit odată, cînd era să moară, Se tîrî cu-ncetul la strînsa-şi comoară, Şi-ncepu cu galbeni gîtul să-şi îndoape.* PANN, P. V. II 122.

3. (La pl., despre mai multe fiinţe) Care s-au adunat, care s-au întrunit la un loc sau în jurul cuiva. *Cînd, acum mai bine de 100 de ani, Marx şi Engels, redactînd «Manifestul Partidului Comunist», au fundamentat în mod genial principiile de bază ale socialismului ştiinţific, comunismul era o teorie răspîndită în rîndul cîtorva cercuri de muncitori înaintaţi, strînşi în «Liga comuniştilor».* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 338, 1/1.

4. Aşezat la loc sigur. *Cum ajunge în dreptul podului, scoate cele două carboave de unde le avea strînse şi dă una.* CREANGĂ, P. 299. *Harap-Alb îşi aduce atunci aminte de aripa cea de furnică, o scoate de unde-o avea strînsă, apoi scapără şi-i dă foc cu o bucăţică de iască aprinsă.* id. ib. 263. ✦ Pus în ordine; dereticat. [Îl va duce] *pe puntea strîmbă la mese strînse, la făclii stînse.* ŞEZ. I 179.

STRÎNSĂ, *strînse*, s. f. (Popular) Agonisită, avere; provizie, recoltă. *Albina vrednică însă d-orce floare face strînsă.* PANN, P. V. I 137. ✧ E x p r. **A face strînsa** = a ajunge la un rezultat bun, a se pricopsi, a face pricopseală. *Aoleo! ce bătăioasă! Îmblă tot năbădăioasă; Nici cu asta nu fac casă, Nici cu dînsa Nu fac strînsa.* ALECSANDRI, P. P. 352.

STRÎNSĂTURĂ, *strînsături*, s. f. (Regional) **1.** Strîngere (**I 2**). *Unuia arunca o ochire, altuia un zîmbet, celuilalt o strînsătură de mînă.* GANE, N. I 101.

2. Adunare de oameni. *Se întîmplă odată că bătrînii au dat clacă în tors, la care au venit şi o servitoare de la împăratul... căci în toate strînsăturile trimetea ţiganca pe cîte cineva.* RETEGANUL, P. II 36.

STRÎNSOÁRE, *strînsori,* s. f. **I. 1.** Faptul de a strînge; apăsare, presiune; încleştare. *Îşi făcuseră ţigări. Pentru cei care aveau mîinile prea umflate de strînsoarea frînghiilor, cînd fuseseră aduşi, sau degetele zdrobite în bătaie, răsuceau ţigări ceilalţi.* DUMITRIU, B. F. 157. *Foarte frumos, domnule bădie, zise ea în sfîrşit, desfăcîndu-şi uşor mînile din strînsoarea mea şi aşezîndu-se pe un scaun.* HOGAŞ, M. N. 21. *Se trînteşte pe brînci în pat, îşi reazimă inima, în care simte o strînsoare nedefinită, pe mîna dreaptă, şi pe cea stîngă fruntea caldă.* CARAGIALE, S. 62.

2. Supraveghere strictă; îngrădire, constrîngere. *Acu începe cu adevărat pentru o domniţă viaţa, cînd scapă de strînsoare şi intră în lume. Slobodă este după asta să facă aşa cum îi place.* SADOVEANU, Z. C. 332. *Adeseori noaptea mă scol, ascult, şi aud paşi în păretele meu. Iată subt ce strînsoare trăiesc, Tisbe.* NEGRUZZI, S. III 406. ✧ Fig. *A răilor poveţe Ţin duhul în strînsoare.* NEGRUZZI, S. II 180.

3. Faptul de a fi strîns, înghesuit; înghesuială. *Din strînsoarea podurilor de peste gîrlă, lumea se revarsă spre biserica Domniţa Bălaşa.* CAMIL PETRESCU, O. II 254.

4. (Învechit) Chin, suferinţă. *Nu putem scăpa din foc, De-aşa moarte cu necaz... De-aşa moarte cu strînsori, Fără fraţi, fără surori.* HODOŞ, P. P. 230.

II. 1. (Regional) Ceea ce se adună de pe cîmp şi se duce acasă, pentru a fi păstrat; recoltă. *În anul acesta s-au întîmplat că omul au făcut mai multă strînsoare, decît avea în toţi anii de mai nainte.* SBIERA, P. 151. ✦ Bogăţie, averi acumulate, bunuri. *Chervane vechi, căruţe cu bucate Se duc spre munţi şi curg mereu din zare. Sînt mari averi domneşti, strînsoarea, rodul Atîtor lacrimi şi sudori cumplite.* IOSIF, V. 69.

2. (Învechit) Colecţie. [Viena are] *o altă mare zidire unde au strînsoare de mulţime şi feliurimi de monede antici, foarte vechi, şi alte asemenea de mult preţ.* GOLESCU, Î. 50. *Vrednic de pedeapsă este cel ce va fi venit în Viena şi nu va fi văzut acea mare zidire întru care este strînsoare de arme.* id. ib. 47.

STRÎNSÚRĂ, *strînsuri,* s. f. **I. 1.** Adunare, întrunire, reuniune. *Petrecînd toată strînsura în veselie cu joc şi cu băuturi, cu şăgi şi cu rîsuri... iată că se repeziră trei zmei, fraţi, pintre popor, şi răpiră acele trei fete.* SBIERA, P. 129. *Frămîntăturile de limbă să spun mai ales pe la strînsuri de tineri sau la şezători.* ŞEZ. VI 157. ✦ (Cu sens colectiv, de obicei peiorativ) Oameni lipsiţi de valoare. *La noi n-avem azi decît o strînsură de lume din ce în ce mai mare, mai împestriţată şi mai eterogenă.* CARAGIALE, N. F. 84. ✧ Loc. adj. **De strînsură** = de toată mîna, de tot felul; (peiorativ) de adunătură; improvizat. *Lumea aceasta de strînsură şi de tranziţie nu are nimic care să pună în vibrare coardele cele mai sonore ale lirei d-lui Sadoveanu.* IBRĂILEANU, S. 4. *Oameni?... În vînt cît oi striga, Mulţime de strînsură aici va alerga, Hoţi buni de streang, la streanguri meniţi cum li se cade, Ce ştiu numai să ardă, să taie şi să prade.* ALECSANDRI, T. II 135. *Asachi cu asistenţa a cîţiva amatori şi a cîţiva şcolari ne dete mai multe bucăţi traduse, care cu toată slăbiciunea actorilor de strînsură şi mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul* (= teatrul romînesc) *nu e aşa de cu neputinţă precum se credea.* NEGRUZZI, S. I 341. ✧ Expr. **Oaste (sau oşteni) de strînsură** = (în organizarea militară medievală a Moldovei) oaste formată din ţărani, tîrgoveţi şi boieri cu slugile lor, care erau duşi în luptă alături de trupele regulate. *Prin pulberea aurie, se zăreşte la margine oastea domniei: mulţimea de turci în primul rînd şi oşteni de strînsură, ca sprijin, dindărăt.* SADOVEANU, O. I 193. *Intrase în Moldavia, întovărăşit de şepte mii spahii şi de vro trei mii oaste de strînsură.* NEGRUZZI, S. I 137.

2. Plantele care se culeg de pe cîmp şi se pun la păstrare; recoltă, nutreţ. *Baciului Anton de pe Dealul Caprei i-am dat cu credinţă, astă-iarnă, în luna lui fevruarie, 3 oi, să le ţie pînă la timpul primăvăratului, cu strînsura lui.* CAMILAR, N. I 252. *Primarele, om gospodar, are cîteva stoguri de strînsură.* SADOVEANU, P. S. 66. *Şuieratul şi strigătul de hăis-ceala al băieţilor cu popuşoi ori niscai strînsură răsuna a deşert, a jale.* CONTEMPORANUL, VI 289. ✦ Conţinutul unui recipient. *Am un sac Plin de mac, Şade-n jos cu gura, Nu-şi varsă strînsura* (Coşul). GOROVEI, C. 105.

II. Apăsare, presare. *Calul, scăpat de strînsura cea cumplită a balaurului, se scutură.* POPESCU, B. II 112. ✧ *Strînsură de mînă* = strîngere de mînă. *Mare jale este pe vremi nenorocite, cînd un tîrg sau o ţară se topeşte într-o clipală. Vă doresc să nu agiungeţi asemenea zile... atuncea se cunoaşte cît e de scumpă o vorbă, ce este o strînsură de mînă.* RUSSO, O. 52.

STRÎNSURÍCĂ s. f. Diminutiv al lui strînsură (2); agoniseală puţină, sărăcăcioasă. *Nu vă bucuraţi la strînsurica romînului.* ODOBESCU, S. II 11.

STROBOLÍ vb. IV v. **stropoli.**

STROBOSCÓP, *stroboscoape,* s. n. Aparat optic cu ajutorul căruia se pot observa sau înregistra fenomene periodice pe baza observării lor periodice la intervale de timp puţin mai mari decît perioada lor.

STROBOSCOPÍE s. f. Metodă de cercetare a mişcărilor periodice, care constă în observarea lor la intervale de timp regulate, puţin mai mari decît perioada lor, fie prin iluminare intermitentă şi observare continuă, fie cu iluminare continuă, dar cu observare intermitentă.

STROFÁNT, *strofanţi,* s. m. Arbust tropical din ale cărui seminţe se extrage o substanţă toxică folosită în medicină *(Strophanthus Konibe).*

STROFANTÍNĂ s. f. Substanţă toxică extrasă din seminţele de strofant, întrebuinţată în medicină ca tonic cardiac. *Injectarea de strofantină în glanda suprarenală la cîine provoacă hipertensiune pronunţată.* DANIELOPOLU, F. N. II 46.

STRÓFĂ, *strofe,* s. f. Fiecare dintre diviziunile unei poezii, constînd din două sau mai multe versuri şi reprezentînd de obicei o unitate de versificaţie. *«Familia» i-a publicat o poezie de trei strofe.* REBREANU, I. 62. *Din totul se înalţă un cîntec către soare De dragoste nespusă... O falnică poemă de strofe arzătoare.* MACEDONSKI, O. I 117. *Prietinul meu Negri, iubit şi dulce frate, Îţi scriu aceste strofe din locuri depărtate.* ALECSANDRI, P. I 239. ✦ (În tragedia greacă antică, în opoziţie cu antistrofă) Arie în versuri cîntată de o parte a corului (în timp ce evolua ritmic pe scenă).

STROH s. n. **1.** (Uneori determinat prin «de fîn») Rămăşiţă de fîn care se adună din şopron sau din iesle şi cu care se fac (la ţară) inhalaţii pentru bolnavii de piept şi scăldători pentru copii. *Ştiu rînduiala leluzelor ş-a copiilor celor mărunţei. Ştiu să-i scald cu stroh de fîn.* SADOVEANU, Î. A. 73.

2. Strat de paie servind de culcuş pentru animale; aşternut de paie. *O claie de păr negru, aspru şi încîlcit la un loc cu paiele murdare şi gălbii ale strohului cald, din care chiar atunci se părea că ieşise.* HOGAŞ, M. N. 82. *De cîte ori îţi fi dormit în stroh şi pe tîrnomată, să am eu acum atîţia bani în pungă, nu mi-ar mai trebui alta.* CREANGĂ, P. 255.

STRÓHOT s. n. (Cu sens colectiv) Paie. V. stroh. *Cînd umblă porcii cu strohotul în gură, se zice că fac a vreme rea.* I. CR. IV 81.

STRÓI s. n. (Învechit) **1.** Rînd, şir (mai ales de soldaţi). *Ne-a pus la stroi: la rînd.* ŞEZ. II 43.

2. Pedeapsă constînd din trecerea condamnatului printre două rînduri de oameni, care-l loveau unul după altul cu vergi. *Acest biet nenorocit au îmblat numai o dată prin stroi şi au murit.* SBIERA, P. 229. *Se făcea doauă şire lungi de ostaşi. Acestora li se da în mînă cîte un băţ, sau cîte o vargă bună. Prin mijlocul acestor doauă şire de ostaşi trebuia să treacă, în pielea goală, cel osîndit la stroi.* id. ib. 229. ◇ **A bate la stroi** = a bate straşnic. *Poroncește să-mi aducă niște palce, că am să-i bat la stroi, să pomenească ei cît or trăi că au dat peste Ivan.* CREANGĂ, P. 305.

STRÓLEA s. m. invar. Prostănac, nătăfleaţă; zăpăcit, năuc. *De unde-o ştiu? Apoi o ştiu c-o ştiu şi lucru gata. — laca strolea! Femeie, mîncat-ai tu ceapa cioarei? O ştii c-o ştii, asta nu-i încă destul.* SLAVICI, la TDRG.

STRONGÍL, *strongili*, s. m. Vierme parazit care pătrunde în aparatul digestiv, respirator sau circulator al animalelor şi provoacă diferite tulburări.

STRONGILÓZĂ s. f. Boală a animalelor domestice (mai ales a oilor şi a cailor), provocată de strongili şi caracterizată prin inflamaţia aparatului respirator şi a celui digestiv.

STRONŢIÁNĂ s. f. Substanţă (reprezentînd un oxid de stronţiu) obţinută din stronţianit şi folosită la rafinarea zahărului, la fabricarea sărurilor de stronţiu etc.

STRONŢIANÍT s. n. Mineral (reprezentînd un carbonat de stronţiu) care se găseşte în natură sub formă de mici cristale prismatice transparente şi din care, prin calcinare, se obţine stronţiană.

STRÓNŢIU s. n. Metal asemănător cu calciul, ale cărui săruri sînt întrebuinţate în pirotehnie şi în medicină.

STROP, *stropi*, s. m. **1.** Particică globulară dintr-un lichid; (în special) picătură de ploaie; p. ext. cantitate mică dintr-un lichid. *Ploaia prinse a conteni; numai stropi rari aduşi de vînt se strecurau din nourii cenuşii.* SADOVEANU, O. I 150. *Rada rîde, le dă apă, Toţi din pumnii ei să bee. «Zece stropi nu pot să-ncapă: Prea e mic păhar de apă!».* COŞBUC, P. I 97. *Săreau stropii din vin de-o şchioapă în sus.* CREANGĂ, A. 97. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi indicînd lichidul în discuţie) *Vîntul îngrămădea nori fumurii pe culmile rotunde... Din înălţimi stau gata să curgă stropii de ploaie.* C. PETRESCU, S. 11. *Un ropot de ploaie răsună pe acoperiş. Stropi de apă prinseră a bate în geam.* DUNĂREANU, CH. 207. *Ce n-ar da florile să aibă acum macar un strop de rouă.* ANGHEL, Î. G. 21. *Cîţi drumeţi treceau prin ţară, toţi se opreau la crîşma din codru: gustau un strop de vin, vorbeau o vorbă cu crîşmăriţa.* SLAVICI, la TDRG. (Prin analogie) *Deveni... mic ca un mărgăritari albastru stropit cu stropi de aur.* EMINESCU, N. 65. ◇ Fig. *Va să zică am dus un strop de fericire în casa lor.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 12. ◇ Loc. adv. **Strop cu strop** sau **strop de strop** = picătură cu picătură; puţin cîte puţin. *Cu mînile la tîmple Stau ca un alt Esop: Cînd fila mi se împle De ce cu orice trop Garafa se deşartă Şi scade strop cu strop?* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 116. *Picurii cu strop de strop Fac al mărilor potop.* COŞBUC, P. I 156. **Pînă la un strop** = pînă nu mai rămîne nimic. *Baba Ana... Dimineaţa, Îşi mînă greaţa Cu vinars... L-îndulceşte Cum voieşte Şi apoi, hop! Pîn' la un strop. Ea cu ea, Tot îl bea!* BIBICESCU, P. P. 225. ✦ (În imagini poetice) Lacrimă. *Ochii lui se umeziră şi în fiecare geană căruntă se ivi cîte un strop limpede.* SLAVICI. N. II 12. *Cînd voi muri, iubito, la creştet să nu-mi plîngi; Din teiul sfînt şi dulce O ramură să frîngi, La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi, Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi.* EMINESCU, O. I 129.

2. Fig. Cantitate mică dintr-o materie solidă; fărîmă. *Cînd încep exploziile, suprafaţa muntelui se turbură ca apele unui lac în care ar cădea bolovani; mari stropi de piatră sar în sus împroşcaţi cu violenţă.* BOGZA, C. O. 180. *Curînd desimea codrilor ne sorbi în adîncurile sale nestrăbătute şi, rareori numai, cîte un strop de cer albastru sau cîte un fulg de lumină mai picurau răzlеţe din înălţimile încîlcite ale bolţilor de crengi, peste umerii şi peste capetele noastre.* HOGAŞ, M. N. 206. ◇ Loc. adv. **Nici un strop** = cîtuşi de puţin, de loc. *Şi mergînd şi pe la şop, N-am aflat fîn nici un strop.* MARIAN, NA. 203.

STROPEÁLĂ, *stropeli*, s. f. Faptul de a stropi; lichid cu care se stropeşte. *Între frunzele crestate şi coclite de stropeală, butucii din spatele nucului îşi soreau strugurii brumaţi şi grei, pîrguiţi de timpuriu.* C. PETRESCU, S. 178. ◇ (Glumeţ) *De cinzeci de zile n-a plouat. Astăzi parcă s-a mai răcorit şi cerul e acoperit... Să sperăm că peste cîteva zile se va milostivi cel de sus cu puţină stropeală.* CARAGIALE, O. VII 35. ✦ (Familiar) Băutură. *Încă o stropeală bună la plăcinta cu brînză, şi onorata comisie de anchetă, dimpreună cu stareţul, trecură în camera de alături să ia cafeaua.* STĂNOIU, C. I. 90.

STROPÍ, *stropesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A uda, a umezi uşor aruncînd stropi; a împroşca, a acoperi cu stropi (de apă sau de alt lichid). *După ce o stropi* [scrisoarea] *cu lacrimi fierbinţi, o puse în plic şi o trimise.* BART, E. 241. *Îl stropeşte cu apă vie, şi atunci Harap-Alb îndată învie.* CREANGĂ, P. 278. *Ea-nainte-i se ducea, Cu năstrapa mi-l stropea, Cu năframa-l răcorea. Apoi nuntă se făcea.* ALECSANDRI, P. P. 108. ◇ (Poetic) *Iat-o gingaşă mlădiţă cu şirag de mărţişori... Tu o rupi?... Ea te stropeşte cu fulgi albi răcoritori.* ALECSANDRI, P. III 16. ◇ Expr. (Familiar) **A-şi stropi măseaua** = a bea băuturi alcoolice. *Se întinse ca să ia un pahar să-şi stropească niţel măseaua, dară el, cu vin cu tot, se făcu numai de aur.* ISPIRESCU, U. 106. ◇ Intranz. (Glumeţ) [Tunurile] *crunt tuşesc, Cu ghiulele-n noi stropesc.* ALECSANDRI, P. III 457. ◇ Refl. *Era frumoasă!... Pe urmă a început să se scalde... rîdea şi se stropea cu apă.* PREDA, Î. 47. ✦ Refl. A se acoperi cu pete mici, a se păta. *I s-a stropit faţa cu pestrui galbene.* DELAVRANCEA, O. II 81.

2. A uda uşor, superficial (cu stropitoarea). *Cum auzi vuietul venirii lui, faţa ei se însăninâ; ea luă o mînă de lacrîmi din baie şi stropi grădina.* EMINESCU, N. 28. *De dimineaţă pompierii stropiseră podul.* NEGRUZZI, S. I 29. ◇ (Subiectul este ploaia) *Ajunserăm p-o cărăruie de piatră. O ploiţă caldă stropise făşia de drum.* DELAVRANCEA, A. 48. ◇ Expr. **A stropi** (ceva) **cu sudoare** = a munci din greu. *Bietul muncitor Stropea cu sudoare Micul său ogor.* ALECSANDRI, P. III 123. ◇ Intranz. *Ploaia nu stropise de două săptămîni.* C. PETRESCU, Î. II 197. *Să-mi fac ochişorii roată... Să-mi văd mîndra Cum să poartă, Cum mătură pe la poartă: Cu mătura măturînd Şi cu lacrime stropind.* BIBICESCU, P. P. 15.

STROPÍRE, *stropiri*, s. f. Acţiunea de a stropi; împrăştiere a unui lichid în stropi, împroşcare cu stropi. *Pe crestele dealurilor năvăleau talazuri uriaşe* [de zăpadă], *se înălţau în răsfrîngeri tremurătoare, ca o stropire de spumă, apoi se rostogoleau într-o cernere viforoasă în văi.* SADOVEANU, O. VI 123.

STROPÍT[1] s. n. Stropire, udare uşoară, la suprafaţă. *Udatul* [ariei] *care se face seara, în ajunul zilei de treier, se înnoieşte şi a doua zi în zorii zilei, cînd cu adevărat se reduce la un simplu stropit.* PAMFILE, A. R. 202.

STROPÍT[2], **-Ă**, *stropiţi, -te*, adj. **1.** Acoperit, presărat cu stropi (dintr-un lichid). *Îşi arătă cu mîndrie satîrul plin de sînge şi hainele stropite.* ISPIRESCU, L. 256.

2. Fig. (Despre pielea oamenilor, blana animalelor, penele păsărilor) Acoperit cu puncte sau cu pete mici de altă culoare decît fondul. *Rîse Vasile al Capsomanului, unul mic, cu ochi răi, stropit pe toată faţa şi pe mîni cu o spuză de alunele.* CAMILAR, N. II 267. ✧ (Complementul instrumental devine subiect) *Sînt atîtea colori stropite în juru-ne încît deodată îmi luceşte în minte minunatul vers al poetului.* SADOVEANU, O. VII 210.

STROPITOÁRE, *stropitori,* s. f. 1. Vas de tablă, de mărimea unei găleţi, prevăzut cu o toartă şi cu o ţeavă terminată printr-o sită metalică, servind la stropitul culturilor din grădini. *A ţîrîit o ploaie subţire şi clocită, parcă se deşertase rămăşiţele dintr-un fund ruginit de stropitoare.* C. PETRESCU, R. DR. 151. *Ia cu stropitoarea apă din putina cea mare... şi stropeşte... brazdele de flori.* La TDRG. ✦ Vas mare aşezat pe roţi şi prevăzut cu un dispozitiv de împroşcat apa, care serveşte la stropitul străzilor. *Stropitori cu tracţiune mecanică.* ✦ (Învechit) Pulverizator. *Două stropitori, tip de argint, în formă de pere cu frunze poleite.* ALECSANDRI, T. I 141.

2. Pămătuf făcut din bucăţi de cîrpă pe care fierarul îl moaie în apă pentru a stropi cărbunii prea înfierbîntaţi din vatra cuşniţei. *Fierariul l-au primit bucuros şi l-au pus, mai întîi, la foi, apoi cu cleştele şi cu stropitoarea la vatra cu foc, după aceea cu ciocanul şi cu barosul la nicovală, şi pe urmă şi la potcovit caii.* SBIERA, P. 248.

— Pl. şi: *stropitoare.*

STROPITÚRĂ, *stropituri,* s. f. 1. Faptul de a stropi, stropit, stropeală. *Venindu-şi în simţire... prin multe frecături şi stropituri.* DRĂGHICI, R. 21. ✧ Fig. *Pîlcurile de margarete şi de romaniţă, stropituri albe, parcă erau rîsul poienilor.* SADOVEANU, E. 119.

2. (Concretizat) Picătură, strop. *Găinile se suiră pe prispă la adăpost, alungate de cele dintăi stropituri reci.* SADOVEANU, B. 27. *Cînd o ud (planta), feresc frunzele de stropituri.* La TDRG. *Vremea era cam tulburată, tuna cam înfundat şi începuse a pica stropituri late de ploaie.* RUSSO, O. 147. ✧ Fig. *Alunii, cornii, ulmii şi mestecenii înfloriseră şi se scuturau, pe cînd mugurii cireşilor sălbatici crăpau şi arătau ca stropituri de fulgi.* SADOVEANU, O. VIII 49.

STROPOLEÁLĂ, *stropoleli,* s. f. (Regional) Faptul de a stropoli; roboteală.

STROPOLÍ, *stropolesc,* vb. IV. Intranz. (Regional, despre oameni) A face treburi mărunte pe lîngă casă sau prin gospodărie, a lucra cîte ceva; a roboti. *Căzu şi tata bolnav de un junghi. El zăcea în patul de lîngă sobă şi eu tremuram de friguri d-a curmezişul patului celui mare. Ceilalţi stropoleau p-afară trişti, şi vai de mîncarea şi de odihna lor.* DELAVRANCEA, T. 38. *Tată-său o văzuse de mai multe ori prin curte şi prin casă stropolind şi muncind numai într-un cîntec.* POPESCU, B. IV 105. *Stropolea cu toţi pentru ale nunţii.* GORJAN, H. II 218.

— Variantă: **stroboli** (SANDU-ALDEA, U. P. 51) vb. IV.

STROPŞEÁLĂ, (1) *stropşeli,* s. f. 1. Faptul de a (se) stropşi; vorbă aspră, urîtă, spusă răstit. *Începă cu stropşeli repezi argatul somnoros şi molîu.* C. PETRESCU, R. DR. 341. *Boule!... continuă, uitînd însă subit jargonul luminoaselor bulevarde şi dînd-o pe vadul plebeu al stropşelilor din patria sa.* id. A. R. 19.

2. (Regional) Denumire populară pentru epilepsie.

STROPŞÍ, *stropşesc,* vb. IV. 1. Refl. A se răsti la cineva încruntîndu-se; a se burzului, a se oţărî. *Se stropşeşte la cîni, îi suduie şi zvîrle în ei cu scurtături de lemn, pe care le caută la întîmplare, aplecîndu-se în juru-i.* SADOVEANU, B. 36. *Ivan atunci, văzînd că moartea dă chioară peste dînsul, se stropşeşte la ea, zicînd...* CREANGĂ, P. 312. ✧ Tranz. (Rar) *După ce a stropşit... pe cînii lui îndîrjiţi, a întors spre noi cu toată bunăvoinţa obrazu-i ars de vuitul pustiei.* SADOVEANU, O. I. 79.

2. Tranz. A zdrobi, a sfărîma, a strivi (lovind, călcînd în picioare, apăsînd, presînd). *Fugim. Încă o dată mă împiedic. Încă o dată îmi stropşesc degetele de la piciorul stîng.* STANCU, D. 311. *Direcţia generală a brazdelor să fie către par, pentru ca, la treier, caii să le stropşească în curmeziş şi nu în lung.* PAMFILE, A. R. 209. ✦ A ucide, a distruge, a nimici. *Dorobanţii au stropşit într-o clipă pe turcii din şanţul înaintat.* SADOVEANU, P. S. 136.

3. Tranz. A bate foarte tare, a stîlci în bătaie. *Cu pumnii, cu picioarele, pe înfundate, a stropşit-o.* STANCU, D. 77. *Vă chinuiesc şi vă stropşesc în toate zilele, şi tot nu puteţi deprinde mustrul.* SBIERA, P. 147. *De-i spune ce-ai văzut, te stropşesc!* ALECSANDRI, T. I 81. ✦ Fig. (Cu privire la cuvinte) A poci, a schimonosi, a stîlci. *Glasul îi era tremurat. Stropşi cuvintele mai cumplit decît în alte dăţi.* PAS, Z. III 274. *Secundul prinsese de la piloţi şi vameşi vreo două cuvinte englezeşti, pe care le stropşea vorbind cu gura închisă.* BART, S. M. 98. *Românii cam au obicei a stropşi unele nume străine.* ALECSANDRI, P. P. 119.

4. Tranz. (Popular, despre anumite boli) A cuprinde pe cineva pe neaşteptate. ✧ (Cu subiectul neexprimat, subînţelegîndu-se «dambla», «epilepsie») *Eu o să mînc, bine zici tu, dar ţie nu-ţi dau să văd că te chiar stropşeşte, de nu mă laşi să-ţi scot un ochi.* RETEGANUL, P. I 21. *Frunză verde dintre vii, Eu, bădiţă, aş ieşi, Da-s cu mînile în pîne Şi cu mutu lîngă mine. — Lasă pînea să dospească Şi pe mutul să-l stropşească!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 412.

STROPŞÍRE, *stropşiri,* s. f. Acţiunea de a (se) stropşi; zdrobire, sfărîmare, strivire; nimicire.

STROPŞÍT, -Ă, *stropşiţi, -te,* adj. 1. Zdrobit, sfărîmat, strivit. *Mere pădureţe cojite şi stropşite.* La TDRG. ✧ Fig. *Căştile de oţel germane stau aci, în Muzeul Apărării Leningradului, stropşite, strîmbe, găurite, mînjite de noroi, de sînge şi rugină.* STANCU, U.R.S.S. 132.

2. Fig. (Despre oameni) Stricat (la minte), zăpăcit, smintit. *Îţi dau zece minute ca să te hotărăşti de vrei a te numi de-acum Ghiftuianca în loc de Ferchezanca... — Mulţi oameni stropşiţi am văzut... d-apoi şi ca aista!* ALECSANDRI, T. 580. ✧ (Substantivat) *Mereu se gîndea la Titi, o prietenă a ei din pension care se măritase c-un stropşit... un grandoman ridicol.* VLAHUŢĂ, O. A. III 196. *Stropşitul de Ion, cu talanca de la oi, cu cleştele şi cu vătrariul, face o hodorogeală şi un tărăboi de-ţi ia auzul.* CREANGĂ, A. 38. *Ba-i drege tu pe cine ai mai dres, stropşitule!* ALECSANDRI, T. 274. ✦ (Despre cuvinte) Pocit, schimonosit, stîlcit. *O babilonie de cuvinte stropşite şi smulse din latineşte, pe care bieţii romîni nu le înţelegeau.* RUSSO, O. 57.

STROPŞITÚRĂ, *stropşituri,* s. f. Faptul de a (se) stropşi; poceală, schimonoseală, stîlceală; (concretizat) lucru stropşit. *Publicul se va da negreşit cu cei ce-l încîntă prin producerile lor şi va rîde de acei ce caută să-l năucească cu nişte stropşituri ridicule.* ALECSANDRI, S. 50.

STROPULÉŢ, *stropuleţi,* s. m. Diminutiv al lui strop. *Rîndunelele zburară, Către mare se lăsară, Ele toate apucară Stropuleţi pe aripele.* POP.

STRUCTURÁ, *structurez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la ramuri ale producţiei, la instituţii etc.) A da o structură, a organiza. *Academia Republicii Populare Române, pentru ca să nu fie stingheritâ în activitatea ei şi să poată de la început să-şi îndeplinească atribuţiunile ce i s-au pus în sarcină, a fost structurată conform cu cerinţele timpului şi necesităţile ţării şi poporului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 109, 7/2.

STRUCTURÁL, -Ă, *structurali, -e,* adj. 1. Care aparţine structurii, de structură. *Ajunsă la apogeul său de dezvoltare, celula — şi avem în vedere mai cu seamă celula*

nervoasă — își menține integritatea ei structurală. MARINESCU, P. A. 57.

2. (Chim.; numai în e x p r.) *Formulă structurală* = formulă care reprezintă compoziția unei combinații și legătura atomilor în moleculă.

STRUCTURALÍSM s. n. (Lingv.) Școală idealistă, agnostică, antiistorică și formalistă, care consideră limba ca o entitate abstractă, ca un sistem de funcțiuni caracterizat prin legi proprii, imanente, ale structurii ei. *Structuralismul consideră limba ca un sistem static, rupt de viață și de istorie.* MACREA, F. 11.

STRUCTURALÍST, -Ă, *structuraliști, -ste,* adj. Care aparține structuralismului; referitor la structuralism sau la adepții lui. *Concepție structuralistă.* ✦ (Substantivat) Adept al structuralismului. *Idealiștii și structuraliștii, în afara unor lucrări cu caracter mai mult filozofic, nu au putut realiza cercetări valoroase asupra unor probleme concrete de lingvistică.* MACREA, F. 12.

STRUCTÚRĂ, *structuri,* s. f. **1.** Mod de organizare internă a realității materiale, felul cum se asociază elementele componente ale unui corp sau ale unui întreg organizat; alcătuire, conformație. *Cercetările... au dat la lumină structura celor două părți constitutive ale celulei: protoplasma celulară și nucleul.* MARINESCU, P. A. 48. ✧ F i g. *Caragiale își ridiculizează personajele și pentru structura lor sufletească grosolană.* IBRĂILEANU, SP. CR. 228. ✦ (Fiz., Chim.) Dispoziția atomilor în molecula unei substanțe. ✦ (Min.) Mod de grupare a moleculelor într-un corp sau într-o substanță minerală. *Prin forjare, oțelul își modifică structura.* ✦ (Anat.) Mod de așezare între ele a părților corpului animalelor și plantelor sau ale țesuturilor lor. *Structura sistemului nervos.* ✦ Mod de construire a unui edificiu, a unui pod, a unei șosele etc.; ansamblul elementelor de rezistență ale unei construcții; schelet. *Structura unui pod.* ✦ Mod de alcătuire a unei opere literare. *În toată structura ei, această baladă unică este așa de artistică, plină de simțire așa de înaltă pentru natura eternă, încît eu o socotesc drept cea mai nobilă manifestare poetică a neamului nostru.* SADOVEANU, E. 16. ✦ Mod specific de organizare a elementelor constitutive ale unei limbi. ✧ *Structură gramaticală* = mod specific fiecărei limbi de a organiza cuvintele în propoziții și fraze. *Originalitatea și persistența unei limbi sînt determinate de baza limbii, de structura ei gramaticală și de fondul principal de cuvinte.* MACREA, F. 17.

2. Mod de organizare, de întocmire a societății din punct de vedere economic, social, politic și cultural; orînduire. *Structura societății socialiste.*

STRUG[1] s. n. v. **strung.**

STRUG[2], *strugi,* s. m. (Regional) Tulpină tîrîtoare. *Frunză verde strug de mure.* ȘEZ. XXI 50.

STRUGĂR s. m. v. **strungar**[1].

STRUGĂRĂȘ s. m. v. **strungăraș.**

STRUGĂRÍT s. n. v. **strungărit.**

STRUGÍ vb. IV v. **struji.**

STRUGÍT, -Ă adj. v. **strujit**[2].

STRÚGUR s. m. v. **strugure.**

STRUGURÁȘ, *strugurași,* s. m. **1.** Strugurel (1). *Binele de la mamă Ca un struguraș de poamă.* SEVASTOS, C. 228. *Tăia negri strugurași.* TEODORESCU, P. P. 618. *Nici o poamă nu-i dulcie Ca strugurașul din vie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 169. ✧ F i g. *Au apucat pe un drumeag străjuit de salcîmi rotați, încărcați de strugurași trandafirii.* SADOVEANU, M. C. 80.

2. (Bot., regional) Rușuliță. ✦ (Numai la pl.) Coacăze.

STRÚGURE, *struguri,* s. m. Fructul viței de vie (în formă de ciorchine); (Mold.) poamă. *Coardele retezate musteau mai departe sîngele dulce al strugurilor.* DUMITRIU, N. 250. *Struguri de chihlimbar licăreau și se ascundeau iarăși.* ANGHEL, PR. 57. *Vulpea cînd n-ajunge la struguri zice că sînt acri,* se spune despre cel care, neputînd dobîndi un lucru, se preface că nu-l dorește. ✧ (Glumeț) *Mi-a dat gînsacul cea mai fină pană și-un strugure de boz.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 12. ✧ F i g. *Clopotarii de asemenea năboiseră la una din firidele turnului, scoțînd către valea Nemțișorului un strugure de capete.* SADOVEANU, F. J. 17.

— Variantă: **strúgur** (HODOȘ, P. P. 55, SEVASTOS, N. 162, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12) s. m.

STRUGURÉL, *strugurei,* s. m. **1.** Diminutiv al lui s t r u g u r e. *Mă mîna mama la vie... Să culeg la strugurei.* HODOȘ, P. P. 70. *Tăia, măre, strugurei Albi ca niște mieluței.* TEODORESCU, P. P. 618. *Strugurel bătut de piatră, Rău e doamne fără tată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 203.

2. (Regional, la pl.) Coacăze. *Pomușoara... numită și coacăză, strugurei... este o tufă.* ȘEZ. XV 108.

— Pl. și: (neobișnuit, n.) *strugurele* (ALECSANDRI, P. A. 64).

STRUGUȘÓR, *struguși,* s. m. (Regional) Strugurel. *Ziua bună mi-oi lua... de la struguși cu poamă.* ȘEZ. XVIII 55.

— Pl. și: (n.) *strugușoare* (SEVASTOS, N. 137).

STRUJÁN, *strujeni,* s. m. (Mold., Transilv.) Tulpina porumbului cu frunze cu tot, după ce a fost tăiată de la pămînt și s-au cules știuleții. V. c o c e a n. *Visam o pescuire minunată stînd cu ochii ațintiți asupra plutei de strujan.* SADOVEANU, N. F. 53. *Stau la masă vînătorii. Toți cu pușca lîngă geantă, Guralivi și orășeni, Pun o pată discordantă Pe căpița de strujeni.* TOPÎRCEANU, P. 214. *Și părul său de aur în crețuri lungi se lasă Ca pe strujanul verde un caier de mătasă.* ALECSANDRI, O. 211.

— Pl. și: *strujani* (GALAN, Z. R. 51, ȘEZ. IV 239).

STRUJEÁ, *strujele,* s. f. (Regional) Fîșie de lemn luată cu rindeaua sau cu strungul; strujitură. *Pun întîi strujele, apoi așchii subțiri... ca să facă ceva jăratic.* PAMFILE, S. T. 63. ✧ F i g. *O strujea de vis mi-a fost merinde Un crîmpei de crez prin îndoieli.* BENIUC, V. 9.

STRUJÍ, *strujesc,* vb. IV. T r a n z. (Mold.) **1.** (Cu privire la știuleți de porumb, pene, ramuri etc.) A curăța de părțile nefolositoare, smulgîndu-le și îndepărtîndu-le; a smulge anumite părți folositoare pentru a le utiliza. *Struji frunze și mușchi de pe tufari.* La TDRG. *Cînd te-i sătura de strujit pene, vei pisa malai.* CREANGĂ, P. 5.

2. A da la strung; a strunji. *Îmi petrec viața strujind pentru ei mînere de săbii.* NEGRUZZI, S. III 280. *Cîte trei sînt meșteri mari: Unul suliță-mi strujește.* TEODORESCU, P. P. 86. ✧ F i g. *Nu e dat tuturor a crea ziceri și a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare.* NEGRUZZI, S. I 255.

3. (Rar) A strivi, a zdrobi. *Măr în gură mi-am strujit.* BIBICESCU, P. P. 255.

— Variantă: **strugí** (I. IONESCU, M. 413) vb. IV.

STRUJÍRE s. f. (Mold.) Acțiunea de a s t r u j i; strujit[1], strunjire.

STRUJÍT[1] s. n. (Mold.) Strujire. *Strujitul porumbului.*

STRUJÍT[2]**, -Ă,** *strujiți, -te,* adj. (Mold.) **1.** Lucrat cu strungul, cioplit (cu dalta, cu cuțitul etc.). *Numai din topor cioplită Și din bardă bărduită Pe la vîrf cam ascuțită, Pe la mijloc e strujită.* TEODORESCU, P. P. 520.

2. Curățat; desprins de pe cotor; dezghiocat. *Pene strujite.*

— Variantă: **strugít, -ă** (ALECSANDRI, P. P. 169) adj.

STRUJITÓR, *strujitori,* s. m. (Rar) Cel care struje**ş**te (2); strungar. *Turnători, strujitori ş**i** pilitori lucrau de zor din zi pînă în noapte.* VISSARION, B. 299.

STRUJITÚRĂ, *strujituri,* s. f. Fîşie (de lemn sau de metal) care cade în timpul lucrului de la strung sau de la rindea. *Strujitură de fier.* ▭ *Strujituri blonde ca ni**ş**te papiliote desfăcute zăceau aruncate în toate păr**ţ**ile.* ANGHEL, PR. 82.

STRÚJNIŢĂ, *strujni**ţ**e,* s. f. **1.** Unealtă de dulgherie; rindea.

2. Strung. *Strungul sau strujni**ţ**a cu care se strungăre**ş**te... este de două feluri.* PAMFILE, I. C. 169.

STRULUIBÁT, -Ă adj. v. **sturluibat.**

STRUNÁ vb. I v. **struni.**

STRÚNĂ, *strune,* s. f. **1.** Fir elastic (din metal sau din intestine de animale) care, întins pe o cutie de rezonanţă, vibrează producînd tonuri muzicale; coardă (1). *Privighetoarea e mare artist ş**i** cred c-ar putea interpreta o melodie auzită pe strune.* SADOVEANU, O. VI 332. *Scripcarul ş**i** cobzarul îş**i** potriveau într-una strunele.* BUJOR, S. 99. *Salută zdrăngănind din strune Bătînd cadenţa din picior Ş**i** cîntă, legănîndu-ş**i** capul, Cobzarul.* IOSIF, V. 48. ✧ Fig. *În odaie struna tăcerii rămase atît de întinsă că multă vreme nimeni nu cuteză s-o atingă.* DAN, U. 103. *Vîntule, nebunule, De ţ**i**-ai rupe strunele.* PĂUN-PINCIO, P. 43. ✧ Expr. **A cînta** (sau **a bate**) **cuiva în strună** (sau **în struna cuiva**) = a-i ţine cuiva partea, a aproba tot ceea ce spune cineva, pentru a-i fi pe plac; a linguşi pe cineva. *Într-un an se duce la Iaş**i** cu cravată roş**i**e pînă la brîu ş**i** ne cîntă în strună, într-altul ne împiedică serbarea.* GALAN, Z. R. 13. *Femeia a priceput slăbiciunea bărbatului ş**i** totdeauna i-a bătut în strună.* SEVASTOS, N. 3. **A întoarce struna** sau **a o întoarce pe altă strună** = a schimba cîntecul; fig. a-ş**i** schimba părerea, atitudinea; a întoarce foaia (v. foaie). *Măi arcuşe frăţioare, Ia întoarce struna, Pentru dorul ce ne doare Să-i mai zicem una!* DEŞLIU, G. 17. (Glumeţ) **A-i face cuiva spatele strună** = a bate zdravăn. *Sună bine-n cobză, sună, Să nu-ţ**i** fac spetele strună.* ALECSANDRI, P. A. 58.

2. Sfoară întinsă, făcută din fire elastice şi răsucite. *Eu îmi ridic iarăş**i** varga unditei ş**i** cercetez cele două muşte artificiale ale strunei.* SADOVEANU, O. A. II 199. *Spînu se zvîrlise în picioare... bizuit în prăjină ş**i** în struna de treizeci de fire de coadă de cal.* id. N. F. 102. *Descalecă arcaşii... Trag, strunele vibrează, sunînd zbîrnăitoare.* ALECSANDRI, P. III 224. ✧ (În legătură cu verbe de mişcare, sugerînd ideea de mers grăbit, fără ocoluri, drept la ţintă) *N-apucă să-ş**i** ieie măcar rămas bun de la copilă, ci plecă strună.* ŞEZ. VIII 71. ✧ Expr. (Despre acţiuni, activităţi) **A merge strună** = a merge foarte bine, a fi în ordine perfectă. *E greu să dai de căpătîi, Dar dacă dai, merg strună toate.* COŞBUC, P. I 89. *Treaba mergea strună; băieţii schimbau tabla în toate zilele, ş**i** sîmbăta, procitanie.* CREANGĂ, A. 4. *Treaba mergea strună.* NEGRUZZI, S. I 343.

3. Parte a frîului care se pune sub bărbia calului şi se agaţă de cele două capete ale zăbalei. *Cai clăbuciţ**i** la strune ş**i** zabale.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ Expr. **A ţine** (pe cineva) **în strună** = a ţine de scurt (pe cineva), a înfrîna, a stăpîni. *Noua curte domnească... era plină de o gloată posomorîtă pe care abia o ţinea în strună un şireag îndesat de dorobanţi.* ODOBESCU, S. I 107.

4. Compus: **struna-cocoşului** = nume dat la două plante erbacee cu frunzele ovale şi florile albe *(Cerastium).*

STRUNCINÁ vb. I v. **zdruncina.**

STRUNCINÁT, -Ă adj. v. **zdruncinat.**

STRUNEÁ, *strunele,* s. f. (Mold.) Strună (8). (Fig.) *Pusei strunea flămîndei ş**i** prăpăditoarei mele porniri.* HOGAŞ, M. N. 119.

STRUNG, *strunguri,* s. n. Maşină-unealtă cu ajutorul căreia se execută, prin aşchiere, operaţii de rotunjire, de filetare, de găurire etc. a unei piese (de metal, de lemn etc.) care are o mişcare de rotaţie (unealta aşchietoare avînd o mişcare de înaintare). *La strunguri se lucrează în trei schimburi, asigurîndu-se astfel secţiei de ajustaj un flux normal al procesului muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2774. *Voicu ăsta e un băiat bun. A fost ş**i** el muncitor ca ş**i** mine. A lucrat în uzină. Ş**i**-a fărîmat mîinile la strung.* BARANGA, I. 194. ✧ *Strung (sistem) revolver* v. revolver.

— Variantă: (regional) **strug** (PAMFILE, I. C. 169) s. n.

STRUNGÁR[1], *strungari,* s. m. Muncitor la strung. *Acari, strungari, dulgheri de la atelier, hamali se adunară în faţa ultimului vagon.* DUMITRIU, N. 79. *Lipit de odaia cizmarului sta Gheorghe, strungar în fier.* ARDELEANU, D. 17.

— Variantă: **strugár** (NEGRUZZI, S. III 268) s. m.

STRUNGÁR[2], *strungari,* s. m. Ciobănaş care mînă oile la strungă pentru a fi mulse. V. mînător. *Ş**i** pentru alţii sună strungarii din tulnic.* LESNEA, I. 34. *Abia despre ziuă s-a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru, de s-a dus în Humuleşti.* CREANGĂ, A. 15.

STRÚNGĂ, *strungi,* s. f. **1.** Loc îngrădit la stînă; (în special) deschizătura îngustă a acestui loc prin care trec oile una cîte una la muls. *Iar în amurgit la strungă Să mulg laptele-n găleţi.* COŞBUC, P. II 167. *Brr oaie... brrr la strungă!* ALECSANDRI, T. 613. *Strigă, strigă, să se strîngă Fetele din valea lungă Ca oiţele la strungă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 360. ✧ Fig. *În stepă năluciră alte tancuri ce adunau la strunga zării alte turme.* SADOVEANU, M. C. 107. (Cu aluzie la felul cum apar oile una cîte una) *Se-nsereză... Nilul doarme ş**i** ies stelele din strungă.* EMINESCU, O. I 44.

2. Loc îngust de trecere. *Drept uş**ă*** [ocolul] *avea o strungă îngustă, în faţa căreia santinela, toropită de dogoarea soarelui, se clătina, gata s-adoarmă.* CAMILAR, N. I 360. ✧ Trecătoare îngustă (între munţi); defileu, strîmtoare. *Pe aici trece linia ferată care, urcînd în sus pe strîmtoarea Trotuşului, despică munţii ş**i** răzbate în Ardeal prin strunga de la Palanca.* VLAHUŢĂ, O. A. II 152. *În mijlocul pădurii este-o poiană lungă... La capătu-i din dreapta se prelungeşte o strungă Prin care ostăşimea curge ca un şi**o**i.* ALECSANDRI, P. III 214.

3. Strungăreaţă (1). *Bătrînul începu a rîde mai tare, arătîndu-ş**i** strunga largă între dinţii de jos.* SADOVEANU, O. VI 512. *Ar fi vrut să-i rămînă chipul săpat în minte, aşa, cu strunga cea de printre dinţi, cu musteaţa gălbioară, cu ochii tilhăroş**i**.* MIRONESCU, S. A. 42.

STRUNGĂRÁŞ, *strungăraş**i***, s. m. Diminutiv al lui strungar[2]. *Feciorii îş**i** chemau cîinii, baciul striga gros la strungăraş**i**.* SADOVEANU, O. A. II 236.

— Variantă: **strugăráş** (ŞEZ. VIII 62) s. m.

STRUNGĂREÁŢĂ, *strungăreţe,* s. f. **1.** Răritură între dinţi (mai ales între cei doi incisivi de la mijloc, de sus); strungă. [Nevasta] *are strungăreaţă ş**i** vorbeşte gros, ca un bărbat.* STANCU, D. 73. *Lelea cu coadele lungi Ş**i** cu strungăreaţă-n dinţi.* TEODORESCU, P. P. 306.

2. Găleată în care se mulg oile. *Am ş**i** eu o oiţă, mă duc s-o mulg în strungăreaţă.* RETEGANUL, P. III 56. *Fugind însă pe coastă la vale, căzu ş**i** sparse strungăreaţa, care eră de pămînt.* id. ib. 56.

STRUNGĂRÍ, *strungăresc,* vb. IV. Tranz. A strunji. *Stîlpii de cărămidă ai împrejurimii... erau legaţi între dînş**ii** printr-un şir de beţe frumos strungărite.* MACEDONSKI, O. III 109.

STRUNGĂRÍE[1] s. f. Meseria strungarului[1], atelierul unde lucrează acesta. *Nimeni nu se mai îndoia că, la toamnă, am să intru ucenic la un electrician sau într-un atelier de strungărie.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 194.

STRUNGĂRÍE[2] s. f. Ocupația strungarului[2].

STRUNGĂRÍT s. n. Meseria strungarului[1]; strungărie[1]. (Atestat în forma *strugărit*) *Astăzi, strugăritul se confundă cu rotăria.* PAMFILE, I. C. 169.
— Variantă: (regional) **strugărít** s. n.

STRUNGĂRÍȚĂ, *strungărițe*, s. f. Ciobăniță care mînă oile la strungă pentru a fi mulse. *Vin ciobanii de la stînă, Strungărițele de mînă.* GOGA, P. 101.

STRUNGULÍȚĂ, *strungulițe*, s. f. (Rar) Strungăreață (1). *Buzele ei subțiri... se mișcau ușor, dezvelindu-i dinții cu strungulițe.* REBREANU, I. 20.

STRUNGÚȚĂ, *strunguțe*, s. f. Diminutiv al lui strungă. *Să mă îngropi în strunguța oilor.* ȘEZ., la CADE.

STRUNÍ, *strunesc*, vb. IV. Tranz. 1. A stăpîni (un cal) din frîu, a ține strîns, a nu lăsa să se abată de la direcția voită. *Își struniră caii și porniră mai repede prin nouri de colb.* SADOVEANU, O. I 122. *Fiul craiului nemaiputînd struni calul... se întoarnă.* CREANGĂ, P. 185. *Strunește bine gura iepei și fii cuminte!* ALECSANDRI, T. II 98. ◇ Fig. *Cu ochii lui mici, struniți către tîmple, se uita țintă la învățăcelul său.* SADOVEANU, M. C. 110. ✦ Fig. (Cu privire la oameni) A stăpîni, a domina, a înfrîna; a ține din scurt. *Numai răutăți făcea, că n-avea cine-l struni.* SADOVEANU, P. M. 69. *Voi priveghea nurorile, le-oi pune la lucru, le-oi struni și nu le-oi lăsa nici pas a ieși din casă.* CREANGĂ, P. 4.
2. A întinde strunele unui instrument muzical, a acorda, a înstruna; p. ext. (rar) a cînta. *Căci meșterul Boian... voia cuiva Un cîntec să-i strunească.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 4/1.
3. A lega strîns (trăgînd bine de sfoara care leagă). *Legătura dintre proțap sau tînjală și sanie strunește proțapul cu vîrful... prin gînjuri de lemn sau funii.* PAMFILE, I. C. 155.
— Variantă: **strună** (PĂSCULESCU, L. P. 62) vb. I.

STRÚNÍRE s. f. Acțiunea de a struni și rezultatul ei.

STRUNJÍ, *strunjesc*, vb. IV. Tranz. A prelucra un material cu ajutorul strungului; a da la strung. *Piesele se strunjesc la strung.*

STRUNJÍRE s. f. Acțiunea de a strunji; operație de prelucrare a unui material, cu ajutorul strungului.

STRUPÁLNIC, *strupalnice*, s. n. (Regional) Curelușă. *Să-mi așez ceacău-n cap Și strupalnicu su' barbă.* MAT. FOLK. 780.

STRUȚ[1], *struți*, s. m. Pasăre mare din ordinul alergătoarelor, cu picioarele lungi și puternice, cu pene frumoase și moi, întrebuințate ca podoabă; trăiește în regiunile tropicale ale Africii *(Struthio camelus)*. *Se uita la pălăriile largi, mari de tot, cu pene de struț, ale celor două femei.* DUMITRIU, B. F. 58. *Nemaiavînd puterea de a reacționa, așteptă nenorocirea să-i vină, cum așteaptă strutul primejdia, ascunzîndu-și capul în nisip.* BART, E. 240. *O cumpănă se-nalță aproape de un puț Și-n orizon se-ndoaie ca gîtul unui struț.* ALECSANDRI, P. A. 128. ◇ *Stomac de struț* = stomac mare, rezistent, care digeră bine. (Fig.) *Citește pe rupte, de-a valma, înghițind cu un stomac de struț tîpăriturile toate de pe tarabă.* PAS, Z. I 165.

STRUȚ[2], *struțuri*, s. n. (Transilv.) Buchet de flori. *Vasilică, struț de flori, Ori mi te scoală, ori mori.* ȘEZ. VII 85. *Cînd își pune struț de flori După dînsa stai să mori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 31.

STRUȚ[3], *struțuri*, s. n. (Regional) Armă, mai mică decît pușca, avînd țeava de obicei în muchii; carabină mică. *Cam p-o gură de colnic, Vedea tinerel voinic, Cu strutu' pus pă butuc, De cinci ghinturi ghintuit.* ȘEZ. II 77.

STRUȚIȘÓR, *struțișoare*, s. n. (Regional) Diminutiv al lui struț[2], buchet mic de flori. *Struțișor de viorele, Dulce ți-i gurița, lele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 25.

STRUȚUȘÓR[1], *struțușori*, s. m. (Bot.) Brădișor (2).

STRUȚUȘÓR[2], *struțușoare*, s. n. (Regional) Struțișor. *Și mila de la surori Struțușor verde de flori.* MARIAN, NU. 286. *Struțușor de magheran!* BIBICESCU, P. P. 356.

STUC s. n. Mortar de ipsos amestecat cu praf de piatră și cu clei, căpătînd prin uscare și lustruire aspectul marmurei; se întrebuințează la acoperirea zidurilor interioare, la executarea ornamentelor de arhitectură etc. *Salonul în care intrară cei doi musafiri era în stil oriental. Tavan cu ornamente florale în stuc alb, pereți văruiți, șaluri turcești pe pereți.* CĂLINESCU, N. 9.
— Variantă: **ștuc** (C. PETRESCU, R. DR. 199) s. n.

STUCÁT, -Ă, *stucați, -te*, adj. (Rar) Lucrat din stuc, împodobit cu stucaturi. (Atestat în forma *ștucat*) *Din prag simțeai că intri în locuința unui om sever; o sală mare, pătrată, cu pereții ștucați și c-o lumină rece.* VLAHUȚĂ, O. A. III 83.
— Variantă: **ștucát, -ă** adj.

STUCATÚRĂ, *stucaturi*, s. f. (La sg. de obicei cu sens colectiv) Ornamente în relief (pentru interiorul clădirilor) executate din stuc sau din mortar simplu de ipsos.
— Variantă: (învechit) **ștocatúră** (GOLESCU, Î. 115) s. f.

STÚDENIȚĂ, *studenițe*, s. f. 1. Numele popular al gingivitei. *Frunză de mure și cu floare să fiarbă... și să ție în gură de acea apă fiartă... pînă se va izbăvi de studeniță.* ȘEZ. X 64.
2. Nume dat mai multor plante erbacee: a) plantă cu tulpina ramificată, cu flori albe, cu fructul o capsulă *(Arenaria serpyllifolia)*; b) tămîiță; c) plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori verzui *(Scleranthus uncinatus)*.
— Variantă: (regional) **stúdiniță** (ȘEZ. XV 129) s. f.

STUDÉNT, -Ă, *studenți, -te*, s. m. și f. Persoană care urmează cursurile unei universități sau ale unui institut de învățămînt superior. *În discuțiile lor, studenta ținea piept cu încăpățînare și eroism.* C. PETRESCU, Î. I 21. *Și-a reluat camera în care a stat cînd era student, la mătușă-sa Măriuca.* REBREANU, R. I 249. *Eu am trecut în clasa a patra, iară Budulea Taichii s-a făcut student.* SLAVICI, O. I 87.
— Variantă: (Transilv.) **ștudént, -ă** s. m. și f.

STUDENȚÉSC, -EÁSCĂ, *studențești*, adj. Care se referă la studenți, de student, al studenților. *Activitatea cercurilor științifice studențești este legată de însăși munca de cercetare științifică a cadrelor didactice din învățămîntul superior.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 348, 1/3.

STUDENȚÉȘTE adv. Ca studenții.

STUDENȚÍE s. f. Starea, viața de student, timpul cînd cineva este student. *În studenție, părinții nu-i mai trimiseră nimic.* CAMILAR, N. II 110. [A avut] *o studenție amarnică, nevoit adesea, la Viena, din lipsă de luminare, să studieze la lumina felinarelor.* CĂLINESCU, E. 32.

STUDENȚÍME s. f. Totalitatea studenților; mulțime de studenți. *El conducea toate mișcările studențimii.* CARAGIALE, O. II 140.

STUDIÁ, *studiez*, vb. I. Tranz. **1.** A depune o muncă intelectuală susținută, pentru însușire de cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu; a învăța. *Cum? știi latinește, domnule? Ai studiat desigur această limbă la colegiu?* GHICA, S. 163.

2. A observa cu atenție, a examina din toate punctele de vedere; a analiza, a cerceta. *Te înțeleg eu de cînd te studiez și te sfătuiesc să fii serios.* SADOVEANU, P. M. 118. *Se apucă să studieze harta frontului cu o atenție înfrigurată.* REBREANU, P. S. 101. *A doua zi după teatru... Titu imita gesturile acestuia, văzute și studiate din stal.* BASSARABESCU, S. N. 49. *I-am studiat la masă pe toți și i-am găsit... destul de buni de pus pe scenă.* ALECSANDRI, T. I 293.

STUDIÁRE s. f. v. **studiere.**

STUDIÁT, -Ă, *studiați, -te*, adj. Învățat, examinat, cercetat; fig. calculat, afectat, nenatural. *Atitudine studiată.*

STÚDIE s. f. v. **studiu.**

STUDIÉRE s. f. Acțiunea de a studia. *Studierea operei unui scriitor.*

— Variantă: (învechit) **studiáre** (KOGĂLNICEANU, S. A. 135) s. f.

STÚDINIȚĂ s. f. v. **studeniță.**

STUDIÓ, *studiouri*, s. n. **1.** Atelier amenajat cu cele necesare, în care lucrează un pictor, un sculptor, un fotograf etc.

2. Ansamblu de clădiri, instalații și amenajări speciale care deservește procesul de producere a filmelor.

3. Încăpere amenajată în clădirea unui post de radio, unde se pregătesc și de unde se transmit programele muzicale sau vorbite.

4. Formație teatrală cu caracter experimental, care reprezintă piese de factură originală, înaintată (de obicei într-o sală mică și adesea cu actori tineri), pentru a vedea în ce măsură satisfac gustul publicului; clădirea unde joacă o astfel de formație.

5. Un fel de divan prevăzut cu o ladă pentru așternut și cu polițe sau rafturi pentru cărți.

STUDIÓS, -OÁSĂ, *studioși, -oase*, adj. Care învață mereu și stăruitor, căruia îi place să studieze; sîrguitor la învățătură. *Nu ne-om încerca a dovedi origina limbei noastre; filologi studioși și oameni mai competenți decît noi au făcut-o.* NEGRUZZI, S. I 346.

STÚDIU, *studii*, s. n. **1.** Acțiunea de a studia; muncă intelectuală depusă în vederea însușirii de cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu; studiere. ◇ Expr. **A pune o piesă de teatru în studiu** = a începe repetițiile unei piese în vederea reprezentării pe scenă.

2. (Mai ales la pl.) Însușire de cunoștințe științifice; învățătură. *După aceste puține cuvinte schimbă conversațiunea, întrebîndu-mă despre studiile ce făcusem la Paris.* GHICA, S. A. 101. ✦ Materie de învățămînt. *Fizica e un studiu care leagă teoria cu practica.*

3. Lucrare, operă științifică. *Nu voi face nici un fel de studiu și nici un fel de analiză a poeziei populare.* SADOVEANU, E. 11. *Socotesc că dumneata despre aceste opere vrei să faci un studiu critic de literatură.* CARAGIALE, O. VII 217. *Prologul cu care începe cartea intitulată «Ciocoii» este un studiu psihologic.* GHICA, S. A. 80.

4. Schiță parțială cu ajutorul căreia pictorul sau sculptorul compun și execută o operă definitivă. *Cap de studiu.* ✦ Compoziție muzicală cu caracter de virtuozitate, destinată de obicei unui scop pedagogic (de exercițiu). *Studiile lui Rahmaninov.*

— Variantă: (învechit) **stúdie** (NEGRUZZI, S. II 140, RUSSO, O. 64) s. f.

STUF, *stufuri*, s. n. Desiș de trestie, folosit la acoperitul caselor, ca materie primă la fabricarea celulozei etc. *Stufuł se legăna înfiorat.* C. PETRESCU, S. 28. *La nord, păduri nepătrunse de stuf, la sud, banda nesfîrșită a plajei cu valurile dunelor de nisip în zare.* BART, E. 126. *Moș Gheorghe se gîndește la fericirea oamenilor de prin satele apropiate, că au stuf la îndemînă pentru acoperitul caselor și peste din belșug.* SP. POPESCU, M. G. 36. ✦ (Rar) Desiș, grup de...; tufiș, boschet. *Gemea mușcat de vînturi un stuf de liliac.* MACEDONSKI, O. I 114. *Numai un stuf de trandafiri mai era înfrunzit.* ISPIRESCU, L. 77.

— Variantă: (regional) **stuh** (DRAGOMIR, P. 24, STANCU, U.R.S.S. 164, SADOVEANU, O. IV 435) s. n.

STUFÁT, *stufaturi*, s. n. Mîncare gătită din carne (de miel) și fire de ceapă și usturoi verde.

STÚFĂ, *stufe*, s. f. (Regional) Piatră care conține aur nativ. *Ei au ajuns în fund de tot, pe burta minei, și încep să caute stufele de aur.* BOGZA, Ț. 95.

STUFĂRÁIE s. f. (Cu sens colectiv) Stufăriș, stufărie. *Coborau cu oile la iernat în stufăraie.* DUNĂREANU, N. 76.

— Variantă: (regional) **stuhăráie** (DELAVRANCEA, A. 13) s. f.

STUFĂRÍE s. f. (Cu sens colectiv) Stufăriș, stufăraie. *În dreapta, ici-colo, sate; în stînga, pînă la Dunăre, stufărie și luminișuri de bălți.* SP. POPESCU, M. G. 36.

— Variantă: (regional) **stuhărie** (GÎRLEANU, L. 19) s. f.

STUFĂRÍȘ, *stufărișuri*, s. n. (Cu sens colectiv) Stuf mult și des crescut într-un loc; loc acoperit cu stuf. *Din stufărișuri și mlaștini, nici o vietate nu-și ia zborul.* RALEA, O. 132. *Un colb de argint dă strălucire stufărișului. Peste tot liniște, neclintită, de rai.* GÎRLEANU, L. 16. ✦ Fig. Desime, desiș. *Caii veneau la pas, cu părul strălucitor, piepturi lîngă piepturi și stufăriș de picioare fine, pădure de gîturi încordate.* DUMITRIU, N. 113.

— Variantă: **stuhăriș** (VLAHUȚĂ, R. P. 20) s. n.

STUFÍȘ, *stufișuri*, s. n. Tufiș. *Soarele ieși strălucitor după un stufiș de trandafiri.* POPESCU, B. II 43. *Ercule făcu un laț cu meșteșug... și se pitula cît colea într-un stufiș.* ISPIRESCU, U. 40.

STUFÓS, -OÁSĂ, *stufoși, -oase*, adj. (Despre arbori, p. ext. despre păduri) Cu frunze sau cu ramuri multe și dese; (despre umbra arborilor) adînc, nepătruns. *Prin cele două ferestre ale odăii mele, văd dealuri ninse și pe coastă, aproape, patru sălcii vechi și stufoase.* SADOVEANU, O. VIII 176. *Aprinsei o țigară și mă lungii pe spate... la umbra stufoasă a plopului.* BOGAȘ, M. N. 11. *Munții și stufoasele păduri erau cetățile favorite ale romînului și el știa bine să le apere de acelea.* BĂLCESCU, O. I 31. ✦ Fig. Cu păr mult și des. *Vorbi un domn scund și cu mustața stufoasă.* C. PETRESCU, C. V. 35. *Figura lui își ascundea trăsăturile sub o barbă neagră, stufoasă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 46. *Iar ochii limpezi, vii, Ardeau sub ale fetei stufoase, mîndre gene.* BOLINTINEANU, O. 204. ✦ (Rar) Acoperit cu stuf. *Mlaștini stufoase, pe întinderi fără capăt, anunță apropierea mării.* RALEA, O. 12.

STUH s. n. v. **stuf.**

STUHĂRÁIE s. f. v. **stufăraie.**

STUHĂRÍE s. f. v. **stufărie.**

STUHĂRÍȘ s. n. v. **stufăriș.**

STUHUÍT, -Ă, *stuhuiți, -te*, adi. (Regional) Cu acoperiș de stuf. *Sub streșina stuhuită a ătea spînzurată o coasă ruginită, o seceră și alte mărunțușuri.* CONTEMPORANUL, V 290. *Se văd niște ocoale cu lungi șuri pentru boi, Și cumpeni de fîntînă și case stuhuite.* BELDICEANU, P. 62.

STUP, *stupi,* s. m. **1.** Adăpost pentru albine, făcut dintr-un trunchi de copac scobit, dintr-o împletitură de nuiele de papură sau (astăzi mai ales) din scînduri, unde albinele formează fagurii şi depun mierea; p. ext. adăpostul împreună cu albinele şi cu fagurii; ştiubei. *Îmi întorsei ochii spre livadă, spre şirul perilor încărcaţi cu rod, spre stupii rînduiţi în fund, lîngă straturile cu flori bogate în miere şi parfum.* C. PETRESCU, S. 178. ✧ Fig. (Cu aluzie la activitatea depusă de albine) *Te voi cruţa, căci îmi eşti trebuitor ca să mă uşurezi de blăstemurile norodului. Sînt alţi trîntori de care trebuie curăţit stupul.* NEGRUZZI, S. I 141. ✧ Expr. **A fi (bogat) ca un stup** sau **a fi** (sau **a se face**) **stup de bani** = a fi (sau a deveni) foarte bogat, a aduna multă avere. *Păcat numai că n-are vreo momiţă sau vreun urs, că s-ar face stup de bani.* ALECSANDRI, T. I 116.

2. Totalitatea albinelor dintr-un stup (1), familie de albine. *Asemenea ca un stup de albine, ariile roiau limpezi, dulci, clare în mintea lui.* EMINESCU, N. 69. *În zădar îngheţi pămîntul, Ucizi florile şi stupii... În zădar îmi pui povară De zăpadă şi de gheaţă. Fie iarnă, fie vară, Eu păstrez a mea verdeaţă.* ALECSANDRI, P. A. 117. *De la 1863 încoace stupii au început a se micşora într-o proporţiune considerabilă.* I. IONESCU, M. 149. ✧ *Miere de stup* = miere de albine.

STUPÁI interj. (Învechit; exprimă o comandă) Înainte! marş! ✧ Expr. **A-i da cuiva stupai** = a goni pe cineva, a mîna din urmă, a alunga. *Că-n sat nu mai e de trai, Că ne dă turcii stupai, Să ieşim cu toţi la plai.* MAT. FOLK. 99.

STUPÁR, *stupari,* s. m. Prisăcar. *Stuparul se retrase între stupii lui.* V. ROM. martie 1952, 191. *Ajunserăm la stupină. Dumbrava era plină de albine. Stuparul, un bătrîn cu perii albi, ne ieşi înainte.* BOLINTINEANU, O. 325.

STÚPĂ s. f. (Cu sens colectiv) Nume dat firelor de cînepă rămase între dinţii daracului după scoaterea fuiorului. ✧ Şomoiog de cînepă ori de bumbac cu care se curăţă maşinile, uneltele etc. ✧ Dop de cîlţi sau de hîrtie care se pune în puşcă sau în cartuş deasupra pulberei; fultuială.

STUPĂRÍE, *stupării,* s. f. Prisacă. *Pe atunci era crîng cu stupării pe valea Urluiului.* STANCU, D. 218. *Avusese o stupărie vestită în tot judeţul.* REBREANU, I. 82.

STUPĂRÍT s. n. Prisăcărie.

STUPEFÁCŢIE, *stupefacţii,* s. f. Faptul de a fi uimit, uimire, stupoare. [Muncitorii] *luau cuvîntul de la balcoane spre stupefacţia celor care, la tribună, glăsuiseră despre democraţie şi despre libertăţi, însă aşa cum le concepeau ei şi numai pentru ei.* PAS, Z. IV 158. *După două zile de repetiţie, Dorcea anunţase însă, spre stupefacţia tuturor celor din cercul teatrului, că nu poate primi* [rolul]. CAMIL PETRESCU, P. V. 3.

STUPEFIÁ, *stupefiez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A produce uimire, a ului.
— Pronunţat: *-fi-a.*

STUPEFIÁNT, -Ă, *stupefianţi, -te,* adj. (Despre anumite substanţe toxice) Care, introdus în organism, produce la început un efect ameţitor, urmat de o stare de euforie trecătoare, iar folosit în mod sistematic duce la o intoxicare lentă a organismului. ✧ Fig. *Unele cărţi sînt stupefiante... cărţi menite să adoarmă conştiinţa omenirii suferinde, să prelungească alături cu alcoolul şi opiumul mizeria şi robia celor care muncesc fără nădejde.* SADOVEANU, E. 43. ✧ (Substantivat, n.) *O descindere într-un cuibar de stupefiante.* C. PETRESCU, C. V. 297. ✧ *Beţie cu stupefiante* v. beţie.
— Pronunţat: *-fi-ant.*

STUPEFIÁT, -Ă, *stupefiaţi, -te,* adj. (Franţuzism Încremenit de mirare, uimit, uluit.
— Pronunţat: *-fi-at.*

STUPÍ, *stupesc,* vb. IV. Intranz. (Mold.) A scuipa. *Cei ce n-aveau tutun s-apropiau mai tare şi, stupindu-şi drept la picioare, rosteau: Cine are... fumează...* CAMILAR, N. I 11. *Apoi ieşi, stupind şi bodogănind.* La TDRG. *Cînd eram băiet, stupeam în palma stîngă, apoi trînteam cu muchea palmei celeilalte în stupit şi în care parte sărea el, într-acolo apucam şi eu.* CREANGĂ, A. 141. ✧ Tranz. (Complementul indică o persoană) A scuipa (sau a face numai gestul expresiv) în semn de batjocorire, de înjosire. *Ucigaşilor... rosti Măgură, întorcîndu-se spre Vieru şi stupindu-l drept între ochi.* CAMILAR, N. I 424. ✧ Tranz. A elimina un obiect aflat sau introdus în gură. *M-a năucit colbul... strigă moşul Pană, stupind de cîteva ori numai glod.* CAMILAR, N. I 317. ✧ Fig. *Omul are măiestrii primejdioase şi mai ales ştie să stupească fulger printr-o ţeavă.* SADOVEANU, V. F. 161. ✧ Expr. **A stupi sînge** = a scuipa sînge, v. sînge. *Am stupit sînge două săptămîni.* SADOVEANU, O. VII 360. **A-şi stupi sufletul** (cu cineva) = a se chinui mult cu un om nepriceput, nesupus sau îndărătnic. *Hei, hei! Nu ştiţi d-voastră ce poam' a dracului e Harap-Alb aista. Pînă l-am dat pe brazdă, mi-am stupit sufletul cu dînsul.* CREANGĂ, P. 230. *Nu-l vezi că-i o tigoare de băiet cobăit şi leneş de n-are păreche. Dimineaţa, pînă-l scoli, îţi stupeşti sufletul.* id. A. 13. ✦ (Despre pisici) A-şi încorda corpul într-un gest de apărare (rareori de atac) însoţit de un pufăit specific. *Scoteam mîţele de prin ocniţe şi cotruţe şi le flocăiam, şi le şmotream dinaintea lui de le mergea colbul; şi nu puteau scăpa bietele mîţe din mîinile noastre pînă ce nu ne zgăriau şi ne stupeau, ca pe noi.* CREANGĂ, A. 37. ✧ Refl. reciproc. *Pentru cari trăiesc rău* [se spune că] *trăiesc ca cînii; se stupesc ca mîţele.* ŞEZ. II 47.

STUPÍD, -Ă, *stupizi, -de,* adj. **1.** Lipsit de sens, de raţiune, de conţinut; absurd. *De ce... să turbure această ultimă seară... amintind că viaţa e complicată şi cu atît de absurde şi stupide griji.* C. PETRESCU, Î. I 11. *Foarte umilit de ridicolul în care-l aruncase stupida lui supărare, Elefterescu a scoborît imediat tonul.* POPA, V. 197. *Simţea că-l sugrumă o emoţie stupidă, revoltătoare.* VLAHUŢĂ, O. A. III 116. ✧ (Adverbial) *Cum să moară stupid, ca proştii, dintr-o ambiţie a cuiva?* CAMILAR, N. I 384.

2. (Despre oameni) Lipsit de inteligenţă, greoi la minte; mărginit, nătîng; (despre manifestări ale oamenilor) care dovedeşte facultăţi mintale reduse. *Răspuns stupid.*

STUPIDITÁTE, (2) *stupidităţi,* s. f. **1.** Însuşirea de a fi stupid, lipsă de raţiune, nătîngie, prostie. *În stupiditatea lor, nici nu au conştiinţă de nefericirea lor.* C. PETRESCU, C. V. 287. [Caragiale] *n-a zugrăvit decît stupiditatea omenească.* IBRĂILEANU, SP. CR. 245.

2. Faptă sau vorbă de om stupid; frază searbădă, lipsită de sens. *A doua zi a fost năvală de cunoscuţi... Fraze goale de conţinut, stupidităţi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 428.

STUPÍLĂ, *stupile,* s. f. Amorsă specială întrebuinţată la tunurile vechi pentru aprinderea încărcăturii de pulbere.

STUPÍNĂ, *stupini,* s. f. **1.** Prisacă. *După masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor.* REBREANU, I. 66. *Ajunserăm la stupină. Dumbrava era plină de albine.* BOLINTINEANU, O. 325. *Vino, maică, şi m-ascunde În grădină La stupină, Să nu cad la turci pe mînă.* BIBICESCU, P. P. 268.

2. (Rar, popular) Tulpină sau trunchi de copac. *Rari pomi că mi-au răsărit, vreo doi mari... din stupină.* BIBICESCU, P. P. 253.

STUPINÍȚĂ, *stupinițe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui stupină.

2. Plantă erbacee din familia orhideelor, cu flori albe, cu miros puternic de garoafe, care crește prin păduri *(Platanthera bifolia).*

STUPÍT, *stupiți,* s. m. (Mold.) Scuipat. [Era] *o hîrcă de babă în trăsura împărătească, nici stupitu să-l dai pe dînsa, așa era de hîdă.* ȘEZ. II 111. ✧ Expr. (Popular) **A avea stupit la furcă** v. furcă (1). ✧ Compus: **stupitul-cucului** = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori liliachii, rar albe, care crește prin fînețe și prin poieni umede *(Cardamine pratensis).*

STUPITÚRĂ, *stupituri,* s. f. (Regional) Scuipătură.

STUPIZÉNIE, *stupizenii,* s. f. (Rar) Manifestare de om stupid, vorbă sau faptă necugetată sau prostească; stupiditate. *Comițînd gafe ca toți cei care, scoși dintr-ale lor, sînt capabili de o serie infinită de stupizenii.* CAMIL PETRESCU, T. II 143.

STUPOÁRE s. f. **1.** Stare de uluire produsă în mod brusc de o surpriză sau de o emoție puternică; stupefacție. *După stupoarea din primul moment, senzația evenimentului cutreieră toate încăperile.* C. PETRESCU, C. V. 342.

2. (Med.) Stare de deprimare, în cazul anumitor psihoze, care duce la amuțire și la imobilizare completă.

STUPÚȘ, *stupușuri,* s. n. **1.** (Rar) Orice lucru care servește pentru a astupa o gaură sau o deschizătură; dop, astupuș. *Voi afla un stupuș ca să astup huda.* RETEGANUL, P. III 87.

2. Boț, gogoloș (de mămăligă).

STURICHÍȘ, *sturichișuri,* s. n. (Regional, cu sens colectiv) Tufiș des într-o pădure mare, amestecătură de tot felul de arbori deși.

STURIÓN, *sturioni,* s. m. (La pl.) Grup de pești (din care fac parte cega, morunul, nisetrul, păstruga) cu corpul alungit, acoperit cu cinci rînduri de plăci osoase; (la sg.) pește din acest grup. *Dintre toate fluviile care se revarsă în Marea Neagră, Dunărea este cea mai bogată în sturioni.* ANTIPA, F. I. 239.

STURÎT, -Ă, *sturîți, -te,* adj. (Regional) Zdrobit, sfărîmat, stricat. *În ziua a noua* [Dochia] *găsi pe fiul său împietrit în munți, cu cavalul sturît... în gură.* ȘEZ. IX 6.

STURLUBÁTEC, -Ă adj. v. **sturlubatic.**

STURLUBÁTIC, -Ă, *sturlubatici, -e,* adj. Nebunatic, neastîmpărat, zvăpăiat; lipsit de judecată, năuc. *Și eu eram vesel ca vremea cea bună și sturlubatic și copilăros ca vîntul în turburarea sa.* CREANGĂ, A. 34. *Boala... face pe copil năuc, sturlubatic și rău.* ȘEZ. II 129. ✧ Fig. *Deșertăciunea subt cuvinte sturlubatice ce nu se leagă unul cu altul îi cangrena noastră.* RUSSO, O. 81.

— Variante: **sturlubátec, -ă** (CREANGĂ, P. 292), **sturluibátec, -ă** (NEGRUZZI, la TDRG), **sturluibátic, -ă** (RUSSO, O. 65) adj.

STURLUIBÁ, *sturluibez,* vb. I. Intranz. A se zăpăci, a-și pierde capul, rațiunea. *Saracan de mine, că mi-au nebunit bărbatul! Mă duc să mă-nchid în casă, că mi-e frică. — Iaca pozna, că au sturluibat amîndoi!* ALECSANDRI, T. I 66.

STURLUIBÁT, -Ă, *sturluibați, -te,* adj. Sturlubatic. (Substantivat) *El îi un sturluibat... o vîrtelniță care face sfîrrr... și alt nimic.* ALECSANDRI, T. 1237.

— Variantă: **struluibát, -ă** (NEGRUZZI, S. I 234) adj.

STURLUIBÁTEC, -Ă adj. v. **sturlubatic.**

STURLUIBÁTIC, -Ă adj. v. **sturlubatic.**

STURZ, *sturzi,* s. m. Nume dat mai multor specii și varietăți de păsări de pădure de talie mică, cu pene brun-roșcate, uneori pătate pe piept cu alb și gălbui; trăiesc în toate continentele și se hrănesc cu insecte, viermi, fructe etc. *(Turdus). Mierloiul sprinten șuieră o clipă; Un sturz strengar îngînă-o turturică.* IOSIF, V. 70. *Se vor pune-apoi pe joc Pînă chiar și surzii, Cînd vor prinde dintr-un loc Să ne cînte hori cu foc, Din tilincă, sturzii.* COȘBUC, P. I 302. ✧ Compuse: **sturz-de-iarnă** = specie de sturz care iernează la noi și petrece vara în ținuturile nordice *(Turdus pilaris);* **sturz-de-vîsc** = specie de sturz care trăiește la noi, iarna în regiunile de șes, vara în regiunile muntoase *(Turdus viscivorus viscivorus);* **sturz-cîntător** = specie de sturz care petrece vara la noi, iar iarna în Africa de nord *(Turdus ericetorum philomelos);* **sturzul-viilor** = specie de sturz care trăiește vara în ținuturile nordice și care toamna, în timpul migrației, trece prin țara noastră *(Turdus musicus musicus).*

STURZIȘÓR, *sturzișori,* s. m. Sturzuleț.

STURZOÁICĂ, *sturzoaice,* s. f. Femela sturzului. *Mai străină decît mine, Nu mai e pe lume nime, Numai mierla din pădure, Da și mierla încă are, Că-i e sturzu văr primare Și sturzoaica verișoară, Numai eu sînt străinioară.* MARIAN, O. I 277.

STURZULÉȚ, *sturzuleți,* s. m. Diminutiv al lui sturz. *Un voinic rănit zăcea, De păzit cine-l păzea? Mi-l păzea d-un corbuleț Și c-un vultur sturzuleț.* ȘEZ. IV 219. *Mierla d-auzea Din gură-i grăia: Sturzulețule, cîntărețule, Io n-aș zice ba, Bucuros te-aș lua.* TEODORESCU, P. P. 457.

STȚÉNĂ s. f. v. **scenă.**

SUAREÁ s. f. v. **soarea.**

SUÁV, -Ă, *suavi, -e,* adj. Care produce o impresie de finețe, de gingășie; delicat, grațios, discret. *Enormele piscuri se acoperă de nuanțe cu totul diafane, cum n-ar putea avea decît petalele suave ale trandafirilor.* BOGZA, C. O. 267. *Gură senzuală, neted tăiată, totul într-o față slabă, oblongă, de o blîndețe suavă.* CĂLINESCU, E. 34. *Inima se simte tînără și curată ca parfumul suav al cascadelor.* BOLINTINEANU, O. 315. ✧ Fig. *Vitrinele prăvăliilor de pe Calea Victoriei arătau în iarna aceea trecătorilor parfumuri... cu denumirile cele mai suave.* PAS, Z. IV 137. *Vechi cîntice ale poporului! ce dulce farmec coprindeți voi în naivele voastre expresiuni!... Voi sînteți pentru noi amintiri suave ce înviază junia în suflete!* ODOBESCU, S. I 235. ✧ (Adverbial) *Doamna cu pastilele de ciocolată surîdea suav.* C. PETRESCU, C. V. 124.

SUAVITÁTE, *suavități,* s. f. Însușirea a ceea ce este suav; delicatețe, gingășie, finețe. *Aceste flăcări-fecioare țîșneau, dansau și se întîlneau mereu... Iar în acest joc al lor cîtă suavitate, cîte destăinuiri!* GALACTION, O. I. 148. *Ivan își domolise glasul... într-o melodie... în care se armonizau acorduri grave de amvon și suavități pastorale.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 212. *Suferința i-a dat un parfum de poezie și suavitate.* BOLINTINEANU, O. 462.

SUB[1]- Element de compunere care exprimă ideea de «inferioritate», de «subordonare» și servește la formarea unor substantive ca: sublocotenent, subtitlu etc.; a unor adjective ca: subaltern, subordonat etc.; a unor verbe ca: subordona, subjuga, subalimenta, subînchiria etc.

SUB[2] prep. (Și în forma *subt)* **I.** (Introduce complemente circumstanțiale de loc) **1.** Arată poziția unei persoane sau a unui lucru care se găsește (sau ajunge) mai jos decît cineva sau ceva; dedesubt. *Pavel Greabu*

stătea la masă, sub lampă, și citea ziarul. V. ROM. februarie 1952, 136. *Subt soare lunecau pîlcuri de nouri alburii.* SADOVEANU, B. 20. *Craiul însă, vrînd să-l ispitească... se îmbracă pe ascuns într-o piele de urs, apoi încalecă pe cal, iese înaintea fecioru-său pe altă cale și se bagă sub un pod.* CREANGĂ, P. 185. *Se coceau pe vatra sură două turte în cenușă, Un papuc e sub o grindă, iară altul după ușă.* EMINESCU, O. I 84. ◇ Expr. (Mai ales în construcții negative) **A se afla** (sau **a fi, a se pomeni** etc.) **sub soare** = a exista în lume. *Broasca se dete de trei ori peste cap și se făcu o zînă gingașă și plăpîndă, și frumoasă cum nu se mai afla sub soare.* ISPIRESCU, L. 35. *O! ce minune încîntătoare! — N-am văzut alta ca ea sub soare.* ALECSANDRI, T. I 460. **A muri sub cuțit** = a muri în timpul unei operații chirurgicale. ◇ (Obiectul care se află mai jos servește ca sprijin sau reazem celui de deasupra) *Uite, nu e vînt, Și-i cald. Sub cap o mînă pui, Dorm colea, pe pămînt.* COȘBUC, P. I 230. *Du-te, dor, unde te mîi Și te așază unde-ți spui, La badea sub căpătîi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 140. ✦ (Împreună cu prep. «de») Indică punctul de plecare al unei acțiuni. *Strîmbă-Lemne, stîlcit cum era, vedea de sub laiță tot ce se petrecea.* CREANGĂ, O. A. 274. *Din pămînt și de sub mare s-aud sunete ce cresc.* EMINESCU, O. IV 114. ◇ Expr. **A-și mînca de sub unghie** v. mînca. ✦ (Împreună cu prep. «pe») Arată în mod neprecis poziția sau mișcarea unui lucru care se află mai jos decît altul, dedesubtul altuia. *Treceam acum cinci minute pe sub ferestrele voastre.* C. PETRESCU, C. V. 187. *Mulți au căzut pe jos, răcnesc pe sub picioarele echipate în bocanci militărești.* SAHIA, N. 45. *Pe sub soare ciocîrlia se alintă-n ciripire.* BELDICEANU, P. 58. ◇ Expr. **A se uita pe sub sprîncene** v. sprîncean㎠. ✦ La. *Măi Păsărilă, iacătă-o, ia! colo în dosul pămîntului, tupilată sub umbra iepurelui!* CREANGĂ, P. 267. *Rareori o putea vedea cineva... cetind sub umbra unui tei.* NEGRUZZI, S. I 44.

2. În. *Sub liniște se pregătesc răzvrătiri și războaie.* SADOVEANU, O. I 6. *Hoți de moarte doisprezece Stau în rond sub vîntul rece Care șuieră și trece.* ALECSANDRI, P. II 46.

3. La marginea, la poalele, jos, lîngă... *La dreapta, sub pădure, romîna oaste-apare În pîlcuri și în cete pe cîmp orînduită.* ALECSANDRI, P. III 220. *Moartea îl seceră sub zidurile Silistrei.* NEGRUZZI, S. I 41. *La o casă șepte fete și fîntîna sub părete, Cînele moare de sete.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 421.

II. (Introduce complemente circumstanțiale de timp) **1.** (Precedînd un substantiv care denumește un conducător de stat) În timpul, pe vremea. *Țara, înălțată și întinsă sub Ștefan cel Mare, stătea încă tare, ca un cuib de zimbri.* SADOVEANU, O. I 247. *Istoria romînilor sub Mihai-vodă Viteazul.* BĂLCESCU, O. II 7.

2. (În loc. adv.) **Sub seară** = pe înserate, la căderea întunericului. *Sub seară, podarul de la Călieni a văzut repezindu-se pe bacul umblător o umbră neagră.* POPA, V. 129. *Tocmai tîrziu, sub seară, sosi și Tabur, vaporul așteptat.* BART, E. 78. **Pe sub seară** = (arătînd mai puțin precis momentul sau intervalul) cam pe seară, spre seară, către seară. *El era cel care îi lua, în zilele de sărbători, să-i ducă, pe sub seară, la cofetărie.* MACEDONSKI, O. III 93. **Sub amiază** sau **sub amiazăzi** = aproape de miezul zilei; către amiază. *Subt amiazăzi, zise hargatul către preut.* SBIERA, P. 238.

III. (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Arată izvorul de unde pornește sau motivul pentru care se întîmplă ceva. *Valurile de iarbă... ofilite sub pîrlitura soarelui, nu-i însuflă îngrijarea nestatornicului ocean.* ODOBESCU, S. III 15. *Împărăția romîno-bulgară cade sub izbirile turcilor (1392).* BĂLCESCU, O. II 13. *Trupul tău se va gîrbovi subt bătaie.* RUSSO, O. 39. *O floare ce în zori de zi deschisă Și lipsită de viață... Se topește sub arsura soarelui cu înfocare.* CONACHI, P. 83.

IV. (Introduce un complement circumstanțial de mod) **1.** Exprimă un raport de supunere, de dependență (față de cineva). *Avea sub mînă o armie de inferiori.* C. PETRESCU, A. 305. *Acest regat... rămîne sub puterea grecilor pînă la al XII-lea secol.* BĂLCESCU, O. II 12.

2. (În expr.) **A sta sub ascultare** v. ascultare (4). **Sub egida** v. egidă. **Sub ochii** (cuiva) = în prezența (cuiva). **Sub străjă** = păzit, străjuit. *Iaca și împăratul vine ca un leu-paraleu să-și ieie fata pe seamă și cînd o găsește sub străjă, după cum nu se aștepta el, numa-i scînteiau ochii în cap de ciudă, dar nu avu ce face.* CREANGĂ, P. 269. **A ține** (sau **a păstra**) **sub cheie** = a ține (sau a păstra) închis (cu lacăt), încuiat. **Sub papuc** v. papuc. **A trece** (ceva) **sub tăcere** = a tăinui, a nu spune un anumit lucru. **Sub arme** v. armă (1). **A fi** (sau **a se găsi**) **sub foc** = a se găsi în prima linie de luptă. **Sub pretext** (sau **cuvînt, motiv**) (că) = invocînd un motiv fals. *Ca să se secе influența boierilor și să stîrpească cuiburile feudalității, îți despoiă de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.* NEGRUZZI, S. I 143. **Sub nici un cuvînt** (sau **chip**) = cu nici un preț, nicidecum, niciodată. **Sub semnătură** = cu numele semnat (pentru confirmare). **Sub titlu de...** = purtînd numele sau titlul de, cu titlul de... *Ai voit, amice, ca mai nainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus sub titlul de «Manualul Vînătorului».* ODOBESCU, S. III 9. **Sub lozinca...** = cu cuvîntul..., cu deviza...

V. (Introduce un complement circumstanțial de relație, în expr.) **Sub raportul** sau **sub acest raport** = în privința, din punctul de vedere al..., v. raport. *Voi îndeplini cu cea mai mare plăcere datoria... de a însemna pe harta țării toate localitățile interesante sub raportul istoric.* ODOBESCU, S. II 159.

— Variante: **supt** (DELAVRANCEA, O. II 90, ISPIRESCU, L. 27), **subt** prep.

SUBADMINISTRÁTOR, *subadministratori,* s. m. (Ieșit din uz) Persoană care îndeplinește funcția de ajutor al unui administrator și lucrează sub ordinele acestuia. *Mulțumită corupțiunii subadministratorilor... dispozițiunile binefăcătoare... s-au văzut toate călcate și căzînd în desuetudine.* KOGĂLNICEANU, S. A. 157.

SUBALIMENTÁ, *subalimentez,* vb. I. Tranz. A da cuiva mai puțină hrană decît îi este necesar; a alimenta (în chip sistematic) în mod insuficient.

SUBALIMENTÁRE s. f. Acțiunea de a subalimenta și rezultatul ei; subalimentație.

SUBALIMENTÁT, -Ă, *subalimentați, -te,* adj. Hrănit (în chip sistematic) în mod insuficient; subnutrit.

SUBALIMENTÁȚIE s. f. Subalimentare.

SUBALPÍN, -Ă, *subalpini, -e,* adj. Care este situat în regiunea imediat inferioară celei alpine (sau la poalele unor munți înalți); specific unei astfel de regiuni. *Vegetație subalpină. Regiune subalpină.*

SUBALTÉRN, -Ă, *subalterni, -e,* adj. Care lucrează sub ordinele altuia mai mare în grad; care este subordonat altuia. *Se prea poate să fi fost și loviți de elemente subalterne, care vor da socoteală de fapta lor.* PAS, Z. IV 117. *Comandantul batalionului, căpitanii și ofițerii subalterni.* MIRONESCU, S. A. 23. *Mi se pare că acest împiegat subaltern nu ne dă respectul cuvenit.* ALECSANDRI, T. 1733. *Am tot dreptul să protestez în contra unui asemene act arbitrariu al autorităților subalterne... cari, după ce au pus mîna pe mine, și-au apropriat totodată și valiza mea.* RUSSO, S. 201. ◇ (Substantivat) *La rîndu-i însă, aplica același postulat al autorității în propria familie și față de subalterni.* CĂLINESCU, E. 22. *Șeful, domnul Strutescu,*

n-avea cultură, dar era om deştept şi ţinea mai presus de toate la iubirea subalternilor. BASSARABESCU, S. 40.

SUBALTERNÁRE, *subalternări,* s. f. (Logică) Raportul după care, din punerea judecăţii universale rezultă punerea judecăţii particulare corespondente şi din înlăturarea judecăţii particulare rezultă înlăturarea judecăţii universale corespondente.

SUBAPRECIÁ, *subapreciez,* vb. I. T r a n z. A preţui (pe cineva sau ceva) mai puţin decît merită, a aprecia sub valoarea reală, a micşora importanţa unei persoane sau a unui lucru.

SUBAPRECIÉRE, *subaprecieri,* s. f. Faptul de a s u b a p r e c i a. *Orice subapreciere a criticii şi autocriticii, orice încercare de sugrumare a criticii de jos trebuie combătută cu energie.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2564.

SUBÁRBĂ, *subarbe,* s. f. Frînghie care susţine bompresul unei nave. *E ruptă subarba! vesti Mihu.* TUDORAN, P. 451.

SUBARBÚST, *subarbuşti,* s. m. Arbust a cărui înălţime nu depăşeşte un metru.

SUBARENDÁ, *subarendez,* vb. I. T r a n z. A da (mai rar a lua) în arendă exploatarea unui bun pe care cel care îl arendează îl deţine tot cu arendă de la proprietar. *Luau, fără concurenţă, moşiile mînăstireşti şi apoi, cu preţuri îndoite, le subarendau la acei care din agricultură îşi făceau meseria vieţii lor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 201. *Arendaşul subarendează falca de ţarină şi fînaţ cu 40 pînă la 50 lei.* I. IONESCU, D. 349.

SUBARENDÁRE, *subarendări,* s. f. Acţiunea de a s u b a r e n d a şi rezultatul ei.

SUBARENDÁŞ, *subarendaşi,* s. m. Persoană care ia în arendă exploatarea unui bun de la alt arendaş (şi nu de la proprietar).

SUBATÍNS, -Ă, *subatinşi, -se,* adj. (Rar) Menţionat în treacăt. *Să binevoiască a primi subatinsa ortografie.* ODOBESCU, S. I 491.

SUBCARPÁTIC, -Ă, *subcarpatici, -e,* adj. Care este situat în regiunea imediat inferioară celei carpatice. *Nenumărate opere ale lui Grigorescu îmbină într-un tot armonios frumuseţea oamenilor cu minunatele peisagii subcarpatice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/5.

SUBCHIRIÁŞ, -Ă, *subchiriaşi, -e,* s. m. şi f. Persoană care închiriază un imobil sau o parte din el de la chiriaşul principal.

SUBCHIRÚRG, *subchirurgi,* s. m. (Ieşit din uz) Persoană cu studii medicale medii, făcînd parte din personalul sanitar ajutător; felcer. *Doctorul şi subchirurgul, în halate albe, pătate de sînge, lucrau.* BART, E. 253.

SUBCOMISÁR, *subcomisari,* s. m. Funcţionar în poliţia statului burghez, în imediata subordine a comisarului. *Cerenţelu... fu pe rînd subgrefier, subcomisar şi subprefect la o plasă.* NEGRUZZI, S. I 111.

SUBCONŞTIÉNT s. n. Treaptă a conştiinţei, cuprinzînd idei şi impresii pe care le-am avut odată prezente în minte, dar care, nemaifiind în centrul atenţiei, rămîn confuze, pînă la o revenire în sfera conştiinţei clare.

SUBCONTRARIETÁTE, *subcontrarietăţi,* s. f. (Logică) Raport între judecata particular afirmativă şi cea particular negativă (ambele avînd acelaşi obiect şi acelaşi atribut).

SUBCORTICÁL, -Ă, *subcorticali, -e,* adj. Situat sub scoarţa creierului.

SUBCUTANÁT, -Ă, *subcutanaţi, -te,* adj. Care se află sub piele, de sub piele. *Ţesut conjunctiv subcutanat.* ◇ *Injecţie subcutanată* = injecţie care se face sub piele. *Doctorul continuă explicările... dezvoltînd pe larg părerile sale personale asupra injecţiilor subcutanate.* BART, S. M. 110.

SUBCUTANÉU, -ÉE, *subcutanei, -ee,* adj. Subcutanat. *Ţesut celular subcutaneu.*

SUBDIVÍDE, *subdivid,* vb. III. T r a n z. (Rar) A împărţi ceea ce a mai fost o dată împărţit; a subîmpărţi.

SUBDIVIZIÚNE, *subdiviziuni,* s. f. Parte obţinută prin împărţirea unei părţi dintr-un tot deja divizat; subîmpărţire.

SUBDOMINÁNTĂ, *subdominante,* s. f. (Muz.) Denumirea treptei a patra a gamei diatonice; dominanta inferioară.

SUBESTIMÁ, *subestimez,* vb. I. T r a n z. A atribui oamenilor sau lucrurilor o valoare sau o importanţă mai mică decît cea reală; a subaprecia, a subevalua. *În lupta contra secetei la noi, nu trebuie să subestimăm împădurirea coastelor şi culmilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 11/3. *Personagiile contemporane din « Scrisoarea a III-a » l-au subestimat şi l-au umilit.* SADOVEANU, E. 83.

SUBETÁJ, *subetaje,* s. n. Strat sau succesiune de straturi care alcătuiesc o subdiviziune a unui etaj geologic.

SUBEVALUÁ, *subevaluez,* vb. I. T r a n z. A aprecia sub valoarea (în special bănească) reală. V. s u b e s t i m a, s u b a p r e c i a.

SUBEVALUÁRE, *subevaluări,* s. f. Acţiunea de a s u b e v a l u a şi rezultatul ei. V. s u b a p r e c i e r e, s u b e s t i m a r e.

SUBGREFIÉR, *subgrefieri,* s. m. (În vechea organizare judecătorească) Funcţionar imediat inferior grefierului. *Cerenţelu... fu pe rînd subgrefier, subcomisar şi subprefect la o plasă.* NEGRUZZI, S. I 111.

SUBGRÎNDĂ, *subgrinzi,* s. f. Grindă de lemn de lungime relativ mică, aşezată sub o grindă principală a unei construcţii, în dreptul unui reazem, pentru a asigura o rezemare mai bună şi a micşora deschiderea grinzii principale.

SUBIÉCT, *subiecte,* s. n. **1.** Totalitatea acţiunilor, evenimentelor din care reiese conţinutul esenţial al unei opere artistice. *Subiectul ce va lua artistul e mai mult ori mai puţin indiferent.* GHEREA, ST. CR. II 84. *Nu s-aşeza niciodată la scris pînă cînd nu-şi avea în cap un subiect lămurit.* VLAHUŢĂ, O. A. III 77. ✦ Chestiune despre care vorbeşte sau scrie cineva. *Subiect de conversaţie.* ✦ Cauză, pricină, motiv. *Subiect de ceartă.*

2. Partea principală a propoziţiei care arată cine săvîrşeşte acţiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însuşire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. *Subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv.* GRAM. ROM. II 64.

3. Persoană aflată în centrul atenţiei unui cercetător. *Maladia prezintă ceva cu totul particular, anume, subiectul nu simte... vreo durere.* CARAGIALE, O. VII 46.

4. (Logică) Parte principală a judecăţii, al cărei conţinut este precizat şi determinat de predicat.

— Pl. şi: (3) *subiecţi* (CARAGIALE, O. VII 46).

SUBIECTÍV, -Ă, *subiectivi, -e,* adj. (În opoziţie cu o b i e c t i v) **1.** (Fil.) Care consideră drept bază a tot ce există conştiinţa individului şi neagă faptul că îndărătul senzaţiilor se află obiectele reale, independente de om. *Idealism subiectiv.*

2. Care are un caracter personal; care se bazează pe o judecată părtinitoare. *Totdeauna dăm o explicaţie*

obiectivă restricțiunii voinței noastre, în loc a căuta o explicare subiectivă. GHEREA, ST. CR. II 297.

SUBIECTIVÍSM s. n. **1.** Tendință filozofică idealistă, care neagă existența lumii obiective, considerînd conștiința individului ca singura realitate.

2. Atitudine personală, părtinitoare, față de cineva sau de ceva; preocupare exagerată față de propria persoană. *Acest prea mare interes pentru propria sa persoană, pentru durerile, bucuriile și pornirile sale proprii îl numim subiectivism.* GHEREA, ST. CR. III 89.

SUBIECTIVÍST, -Ă, *subiectiviști, -ste,* adj. **1.** Care se referă la subiectivism **(1)**, care se bazează pe subiectivism. *Teorie subiectivistă.* ✦ (Substantivat) Adept al subiectivismului.

2. Care ține de subiectivism **(2)**, care are un caracter personal; bazat pe impresii personale. *Genul literar... care exprimă mai bine sentimentele și suferințele individuale, e genul liric, un gen mai ales subiectivist și individualist.* GHEREA, ST. CR. III 172. ✦ (Substantivat) Persoană care manifestă subiectivism **(2)**. *Unde însă d-l Maiorescu s-a înșelat, unde a redevenit subiectivistul pe care cercase să-l lepede, este atunci cînd a voit să pună în concordanță principiile sale cu scrierile ce s-au produs în și prin mișcarea de la Iași.* MACEDONSKI, O. IV 125.

SUBIECTIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi subiectiv **(1)**; atitudine subiectivă față de cineva sau de ceva. *Subiectivitatea artistului (și chiar a teoreticianului) are un rol esențial în perceperea și interpretarea lumii morale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 219.

SUBINTITULÁ, *subintitulez,* vb. I. Tranz. (Rar) A da unei scrieri un titlu secundar (în afară de cel principal). (Refl. pas.) *Deocamdată se ducea tot la tat-su și-i șterpelea «Furnica», «Bibiloiul» și alte reviste... Aproape toate revistele se subintitulau «de familie».* PAS, Z. I 279.

SUBÎT, -Ă, *subiți, -te,* adj. Venit pe neașteptate, brusc; neprevăzut, neașteptat. *În umbră, babele se mișcară foșnind ca de un vînt subit.* DUMITRIU, B. F. 122. *Toate aceste gînduri și toată această floră viguroasă și subită... începeau să mi se pară ca o insulă într-un ocean.* GALACTION, O. I 347. *Domnul Coste se întoarse spre Radu Comșa, întrebîndu-l cu o subită îngrijorare.* C. PETRESCU, Î. II 169. ✧ (Adverbial) *Apariția bătrînului Miron Juga în cerdac stinse subit toate glasurile.* REBREANU, R. II 191. *A plecat capul blond pe marginea mesei, ca să-și înmormînteze un surîs ce-i înflori subit în colțul gurii.* I. BOTEZ, ȘC. 113. *Subit, sub agilul penel, Podoaba abia căpătată Răsare pe pînză la fel De-ai crede că e reflectată.* ANGHELIOSIF, C. M. II 33.

SUBÎMPĂRȚÍ, *subîmpárt,* vb. IV. Tranz. A împărți o parte dintr-un tot în părți mai mici; a subdivide. *A subîmpărți un capitol în paragrafe.*

SUBÎMPĂRȚÍRE, *subîmpărțiri,* s. f. Acțiunea de a subîmpărți și rezultatul ei; (concretizat) parte care intră în componența unei părți mai mari; subdiviziune; grupă. *Gradații își chemau subîmpărțirile și-și numărau oamenii.* SADOVEANU, O. VI 75.

SUBÎNCHIRIÁ, *subînchiriez,* vb. I. Tranz. A da cu chirie un imobil închiriat pe seama sa (sau o parte din el); a lua cu chirie de la chiriașul principal o parte dintr-un imobil sau (mai rar) întregul imobil.

SUBÎNCHIRIÉRE, *subînchirieri,* s. f. Acțiunea de a subînchiria și rezultatul ei.

SUBÎNCRENGĂTÚRĂ, *subîncrengături,* s. f. Subdiviziune a unei încrengături.

SUBÎNȚELÉGE, *subînțeleg,* vb. III. Refl. A se înțelege (dintr-un context, dintr-o convorbire, dintr-o aluzie etc.) ceea ce nu este exprimat; a se înțelege de la sine.

SUBÎNȚELÉS[1], *subînțelesuri,* s. n. (Mai ales la pl., în expr.) **A vorbi cu subînțelesuri** = a face aluzii, a nu-și exprima gîndul direct.

SUBÎNȚELÉS[2], **-EÁSĂ,** *subînțeleși, -se,* adj. Care reiese sau se înțelege de la sine, fără să fie exprimat. *Propoziție cu subiect subînțeles.*

SUBJONCTÍV s. n. (Gram.) Conjunctiv.

SUBJUGÁ, *subjúg,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la țări, popoare) A supune (prin forța armelor); a robi. *A trecut timpul d-a mai subjuga popor.* GHICA, A. 325. ✧ Refl. pas. *Valahia, obosită de atîte sîngeroase bătălii și necurmate zbuciumări, se subjugă de puterea otomanilor ce era pe atunci în apogeul său.* NEGRUZZI, S. I 201. *Bulgarii... pe la începutul secolului al XI-lea... se subjugă de Vasile al II-lea, împăratul Orientului.* BĂLCESCU, O. II 12.

2. (Cu privire la oameni, la clase sociale; p. ext. la ceea ce aparține oamenilor) A pune în dependență (economică) față de cineva, a răpi libertatea și independența (cuiva); a domina, a robi (prin exploatare). *Pe noi nu ne-au putut subjuga nici prin băncile și creditele lor, nici prin industria lor.* REBREANU, R. I 262. *Tu faci bogat pe cîte-un nemernic, care apoi subjugă și chinuiește mulțime de oameni.* RETEGANUL, P. IV 22. *Cei tari se îngrădiră Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi; Prin bunuri ce furară, în veci vezi cum conspiră Contra celor ce dînșii la lucru-i osîndiră Și le subjugă munca vieții lor întregi.* EMINESCU, O. I 56.

SUBJUGÁRE, *subjugări,* s. f. Acțiunea de a subjuga și rezultatul ei; supunere, robire. *Marxismul condamnă și va condamna întotdeauna oricare război anexionist, care urmărește cotropirea unor țări străine și subjugarea altor popoare.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2871.

SUBJUGĂTÓR, -OÁRE, *subjugători, -oare,* adj. (Rar) Care subjugă, care robește; fig. care cucerește prin însușiri deosebite, care farmecă. *Bietul sîrb privea... la Borivoje, a cărei frumusețe... era subjugătoare.* GALACTION, O. I 181.

SUBLÍM[1] s. n. Forma cea mai înaltă a perfecțiunii; desăvîrșire. *Muzica ori e nimic, ori ține de sublim.* IBRĂILEANU, A. 193. *Este și măreție și sublim în culmile care se înalță încununate de brazi întunecoși.* RUSSO, O. 100.

SUBLÍM[2], **-Ă,** *sublimi, -e,* adj. (Despre valori morale și intelectuale; p. ext. despre ființe, lucruri, creații ale omului) Care se ridică sau se află la o înălțime morală sau intelectuală, la un grad deosebit de frumusețe sau de desăvîrșire; superb, măreț, minunat. *Aceste cuvinte aveau... sublimul lor înțeles numai pentru mine.* GALACTION, O. I 247. *Critica dădea sentințe, împărțea titluri: cutare operă e bună, cutare magistrală, sublimă, genială; cutare stupidă etc.* GHEREA, ST. CR. I 26. *Nu putură a nu recunoaște propria lor nulitate în alăturare cu sublimul eroism al mortului.* HASDEU, I. V. 166. ✧ *Sublima Poartă* = guvernul sultanului în vechiul imperiu otoman.

SUBLIMÁ, *sublimez,* vb. I. Intranz. (Despre corpuri chimice) A trece din stare solidă de-a dreptul în stare gazoasă. ✦ A trece dintr-o stare cristalină în stare de vapori și apoi din nou în stare de cristale prin condensarea vaporilor.

SUBLIMÁRE, *sublimări,* s. f. Acțiunea de a sublima și rezultatul ei.

SUBLIMÁT, *sublimați,* s. m. Corp solid obținut prin condensarea directă a vaporilor unui solid care sublimează. ✦ (Sens curent, adesea determinat prin «corosiv») Biclorură de mercur, folosită în soluție ca dezinfectant.

SUBLIMITÁTE, *sublimități,* s. f. (Rar) Însușirea de a fi sublim; perfecțiune, desăvîrșire. *Imaginile lui O. Carp și Eminescu sînt de o sublimitate romantică, a lui Coșbuc de o frumusețe plastică, adevărat clasică.* GHEREA, ST. CR. III 371. *Toată furia lui provine din păcatul ce am făcut la Academie, de a nu cunoaște sublimitatea poemului său.* ALECSANDRI, S. 12.

SUBLINGUÁL, -Ă, *sublinguali, -e,* adj. Care se află sub limbă. *Glandă sublinguală.*

SUBLINIÁ, *subliniez,* vb. I. Tranz. **1.** A trage una sau mai multe linii sub un text scris, spre a-l scoate în evidență.

2. A scoate în relief, a pune în evidență o atitudine, un cuvînt, o frază, un punct de vedere (printr-o stăruință specială, un gest sau numai o inflexiune a vocii). *Mă iertați pentru observația ce-am făcut și pe care camaradul nostru a subliniat-o.* SADOVEANU, M. C. 90. *Și asta se repetă în fiecare zi, sublinie cu dezaprobare Ana.* C. PETRESCU, C. V. 95. *Și ca să-și sublinieze mai mult ideea, vru să releveze în special pe domnișoara care a jucat romînește.* REBREANU, R. I 265.

— Pronunțat: *-ni-a.*

SUBLINIÁT, -Ă, *subliniați, -te,* adj. **1.** (Despre texte scrise) Scos în relief, pus în evidență printr-una sau mai multe linii trase dedesubt.

2. (Despre fraze rostite) Scos în relief, pus în evidență printr-o accentuare specială, printr-un gest expresiv. *Înțelegi ce vrea să zică acest «ce mai faceți» la plural și subliniat.* D. ZAMFIRESCU, R. 214.

— Pronunțat: *-ni-at.*

SUBLINIÉRE, *sublinieri,* s. f. **1.** Acțiunea de a sublinia și rezultatul ei; (concretizat) linie trasă sub un text scris. *Citea repede, concentrat... Din cînd în cînd făcea sublinieri cu un creion.* GALAN, B. I 6. *De un timp facem pe hartă sublinieri care ne uimesc.* SADOVEANU, M. C. 90. *Mihail Mihailovici își deschide din nou cartea și continuă să-și facă sublinierile cu creionul albastru.* SAHIA, U.R.S.S. 93.

2. Scoatere în evidență, accentuare, relevare (printr-un gest sau prin intonație).

SUBLOCOTENÉNT, *sublocotenenți,* s. m. Primul grad în corpul ofițeresc al armatei; ofițer avînd acest grad. *Cînd auzi ce s-a întîmplat, se duse la sublocotenent și-i ceru să plece numaidecît.* DUMITRIU, N. 210. *Sublocotenenții și-au vîrît săbiile în teacă și acum pășesc gînditori pe cărarea din stînga.* SADOVEANU, O. VI 232. *În doi ani de zile... va ieși sublocotenent.* GALACTION, O. I 129. *Pe șosea trec soldații... Înaintează către Focșani... îi duce un sublocotenent tînăr.* SAHIA, N. 23.

SUBMARÍN[1], *submarine,* s. n. Navă care poate naviga atît sub apă cît și la suprafața ei. *Ozun a trecut cu privirea lui vie... la tot norodul ticsit în vagon... povestindu-și necazuri amare vecinului abia cunoscut, într-o atmosferă irespirabilă de submarin.* C. PETRESCU, C. V. 29.

SUBMARÍN[2]**, -Ă,** *submarini, -e,* adj. Care se află, care se petrece sub suprafața mării sau pe fundul ei. *Curenți submarini. Navigație submarină.*

SUBMERSÍBIL, -Ă, *submersibili, -e,* adj. Care este adaptat pentru a pluti sub apă. *Vas submersibil.* ✦ (Substantivat, n.) Submarin.

SUBMERSIÚNE, *submersiuni,* s. f. **1.** Scufundare sub apă.

2. Metodă de irigație (folosită în cultura orezului), constînd în acoperirea solului cu un strat de apă care stagnează un timp mai mult sau mai puțin îndelungat.

SUBMINÁ, *subminez,* vb. I. Tranz. A ataca, a lovi (indirect, pe ascuns) pentru a slăbi (treptat), a compromite, a zădărnici sau a nimici o acțiune, o realizare (a unui adversar).

SUBMINÁRE, *subminări,* s. f. Acțiunea de a submina. *Persoanele vinovate de subminarea criminală a gospodăriei colective sînt date în judecată și pedepsite în baza legilor țării.* STAT. GOSP. AGR. 39.

SUBMULTÍPLU, *submultipli,* s. m. **1.** Număr, mărime care se cuprinde de un număr exact de ori în alt număr, mai mare. *Cinci este submultiplul lui douăzeci.*

2. (În sistemul de măsuri și greutăți) Fiecare din subdiviziunile unităților etalon. *Submultiplii metrului.*

SUBNUTRÍT, -Ă, *subnutriți, -te,* adj. Subalimentat.

SUBNUTRÍȚIE s. f. Subalimentație. *Coaliția sinistră a boierimii și a burgheziei liberale... ducea lumea rurală la pieirea prin subnutriție, pelagră, tuberculoză și sărăcire treptată.* SADOVEANU, E. 55.

SUBOFIȚÉR, *subofițeri,* s. m. (În vechea organizare a armatei) Militar angajat, cu grad superior sergentului, dar inferior sublocotenentului. *Subofițerul... rămăsese cu douăzeci de soldați în sat.* DUMITRIU, N. 210. *Într-o zi, ducîndu-mă în tîrgul de gios, la o spițerie, întîlnisem un subofițer, care se sculase de pe boală.* RUSSO, S. 30.

SUBÓRDIN, *subordine,* s. n. (Șt. nat.) Subdiviziune a unui ordin (3).

SUBORDINÁ vb. I v. **subordona.**

SUBORDINÁRE s. f. v. **subordonare.**

SUBORDINÁT, -Ă adj. v. **subordonat.**

SUBÓRDINE s. f. (Numai în loc. adj.) **În subordine** (sau **în subordinele cuiva**) = de rang mai mic, supus altuia. *Funcționar în subordine.*

SUBORDONÁ, *subordonez,* vb. I. Tranz. A face ca un lucru să depindă de altul, a stabili o ordine de dependență de la inferior la superior, a supune. *În industrie, agitația trebuie să fie subordonată luptei pentru sporirea producției și productivității muncii, pentru scăderea prețului de cost.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2709.

— Variantă: (învechit) **subordiná** vb. I.

SUBORDONÁRE, *subordonări,* s. f. Acțiunea de a subordona și rezultatul ei; dependență, condiționare, supunere. *Savanții progresiști ai lumii, în frunte cu savanții sovietici, condamnă subordonarea științei scopurilor de ucidere a oamenilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 151. ✦ Dependență gramaticală a unei propoziții de alta. *Alt tip de frază formată prin subordonare este acela în care propoziția subordonată exprimă un raport atributiv.* IORDAN, L. R. 708.

— Variantă: (învechit) **subordinâre** s. f.

SUBORDONÁT, -Ă, *subordonați, -te,* adj. Dependent de cineva sau de ceva. *Mulți chiar își închipuiesc că cugetarea naște de la sine și că simțurile-i sînt subordonate.* MACEDONSKI, O. IV 105. ✧ *Propoziție subordonată* (și substantivat, f.) = propoziție secundară dependentă de o propoziție principală. *Propoziția atributivă este subordonata care îndeplinește funcțiunea de atribut pe lîngă altă propoziție.* IORDAN, L. R. 726. ✦ (Substantivat) Persoană care se află sub ordinele cuiva; subaltern. *A lăsat plăcute și vesele suvenire printre subordonații lui.* ODOBESCU, S. III 22.

— Variantă: (învechit) **subordinát, -ă** adj.

SUBPÁT s. n. v. **supat.**

SUBPĂMÎNT, *subpămînturi,* s. n. (Învechit, rar) Subsol (1). *Cînd sînt pietre mari în ogoare, atunci se sfărîmă cu praf și se scot bucățile afară, iar dacă sub-*

pămîntul este alcătuit din stîncă, atunci se sfărîmă pînă la adîncimea plugului. I. IONESCU, M. 319.

SUBPĂMÎNTEÁN, -Ă, *subpămînteni, -e,* adj. Care se află în pămînt, sub nivelul solului; subteran. *Lighioanele mărunte tresăreau şi se mistuiau de-a-ndărătelea, în galeriile lor răcoroase, subpămîntene, iar tractoarele treceau prin faţa găurilor întunecoase, ce păreau pustii, şi se depărtau încet în norul lor de praf.* DUMITRIU, V. L. 111. *Surparea ploilor şi ţărîna au îngropat temelia. Pietrele bolţilor subpămîntene s-au scufundat.* C. PETRESCU, R. DR. 54. *În dreapta acestui coridor este o uşuliţă pre care te cobori pe o scăriţă dreaptă şi îngustă... într-o închisoare subpămînteană fără lumină, fără aer, şi de o adîncime grozavă.* NEGRUZZI, S. I 311. ✧ (Despre vehicule) Care circulă pe sub pămînt. *În galeriile principale, locomotive subpămîntene mereu aduc la gura puţului vagonetele.* BOGZA, V. J. 70.

SUBPOLÁR, -Ă, *subpolari, -e,* adj. (Despre regiuni geografice sau despre fauna, flora, clima lor) Care se găseşte în zona unuia dintre cele două cercuri polare sau în imediata apropiere a acestora.

SUBPOPULÁT, -Ă, *subpopulaţi, -te,* adj. Cu prea puţină populaţie faţă de întinderea şi condiţiile de viaţă ale teritoriului respectiv.

SUBPREFÉCT, *subprefecţi,* s. m. (În vechea organizare administrativă a ţării) Funcţionar însărcinat cu administrarea unei plăşi (v. p r e t o r) sau a unui judeţ, ca ajutor al prefectului. *Munteanca socoti că trebuie să mai deie o lămurire. — Eu sînt nevasta lui Nechifor Lipan. Subprefectul dădu din umeri. Nu cunoştea.* SADOVEANU, B. 137. *Prefectul, subprefecţii, urmaţi de funcţionari mai mici şi de dorobanţi, îl însoţeau în cale.* BOLINTINEANU, O. 440. *După întîmplarea sa, neavînd ce face, intră în serviciu; fu pe rînd subgrefier, subcomisar şi subprefect la o plasă unde din întîmplare se afla şi moşia Brusturenii.* NEGRUZZI, S. I 111.

SUBPREFECTÚRĂ, *subprefecturi,* s. f. (Învechit) 1. Funcţie de subprefect.

2. Plasă administrată de un subprefect. ✧ Comună servind subprefectului ca reşedinţă; sediu de plasă. ✧ Localul unde era instalat biroul subprefectului. *Se repezi într-un vaiet la arestul subprefecturii.* BUJOR, S. 47. *Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunţe pe ameninţător, cerînd să fie păzit.* CARAGIALE, O. I 284.

SUBPRESIÚNE, *subpresiuni,* s. f. Presiune mai joasă decît o anumită presiune considerată ca normală.

SUBPÚS, *subpuse,* adj. n. (În e x p r.) **Cu mîinile (sau braţele) subpuse** = în poziţie de repaus, cu braţele încrucişate pe piept şi cu mîinile aşezate subsuori; f i g. în inactivitate. *Foarte greu îi venea acestui Ider tînăr... să stea cu mînile subpuse.* SADOVEANU, F. J. 471. *Zaharia asculta cu un fel de mîhnire, rezemat de stîlpul cerdacului cu braţele subpuse.* C. PETRESCU, R. DR. 64. **Cu picioarele subpuse** = şezînd cu picioarele îndoite sub corp (după moda orientală). *Mehmet-padişah îşi părăsi jilţul şi trecu pe divan, aşezîndu-se cu picioarele subpuse.* SADOVEANU, Z. C. 285.

SUBRĂŢ s. n. (Rar, în l o c. a d v.) **La subraţ** = subsuoară. *Ţiganii de circiumi intrau cu vioarele la subraţ.* ARDELEANU, D. 289.

SUBRĂU, *subrauri,* s. n. (Mai ales la pl.) Obiect făcut dintr-o pînză cauciucată, care se aplică la subsuoara hainelor pentru a le feri de transpiraţie.

SUBRĂCÍRE, *subrăciri,* s. f. (Fiz.) Fenomenul de rămînere în stare lichidă a unor substanţe aflate la o temperatură mai joasă decît temperatura lor de solidificare.

SUBRĂCÍT, -Ă, *subrăciţi, -te,* adj. (Fiz.; despre lichide) Care, deşi se află sub temperatura lui de solidificare, totuşi a rămas în stare lichidă.

SUBRÉTĂ, *subrete,* s. f. (Franţuzism ieşit din uz) Fată angajată pentru dereticatul camerelor şi pentru alte treburi casnice; fată în casă. *Cînta, căţărată pe fereastră, o subretă cu boneţică.* PAS, Z. I 12. *(Roză, subreta, apare) — Ce faci cu ceaiul ăla? — E gata, coniţă.* CARAGIALE, M. S. 112.

SUBROGÁ, *subróg,* vb. I. T r a n z. (Jur.) A înlocui pe cineva în exercitarea anumitor drepturi sau obligaţii. *Debitorul subrogă pe împrumutător în drepturile creditorului.* ✧ R e f l. *Subchiriaşul se subrogă întru totul chiriaşului principal.*

SUBROGÁRE, *subrogări,* s. f. (Jur.) Acţiunea de a (s e) s u b r o g a.

SUBROGÁT, -Ă, *subrogaţi, -te,* adj. (Jur.) Care a trecut în locul altei persoane, cu toate drepturile şi obligaţiile acesteia şi acţionează în locul ei. (Substantivat) *Subrogatul poate exercita aceleaşi drepturi ca şi creditorul.*

SUBROGÁŢIE, *subrogaţii,* s. f. (Jur.) Subrogare. — Variantă: (învechit) **subrogaţiúne** s. f.

SUBROGAŢIÚNE s. f. v. **subrogaţie.**

SUBSCRÍE, *subscríu,* vb. III. **1.** T r a n z. A-şi pune semnătura sub un text scris (în special pe un act) ca autor al lui sau ca unul care îşi însuşeşte cele scrise; a semna. *Dacă s-ar face o lege care să oprească de a subscrie cele ce compuneţi, nu aţi mai scrie niciodată.* BOLINTINEANU, O. 327. *Orice act însemnat al cîrmuirii precum şi orice danie, trebuia să fie făcut cu învoirea sfatului şi subscris de dînsul.* BĂLCESCU, O. II 13.

2. I n t r a n z. (Mai ales urmat de determinări introduse prin prep. «la») A se angaja, printr-o semnătură, la o contribuţie bănească pentru o operă de interes particular sau public. *A subscrie la împrumutul de stat.* ✧ T r a n z. *Nu se mai plăteau sumele subscrise de sprijinitori.* CAMIL PETRESCU, O. II 126. ✧ F i g. A aproba verbal părerea altcuiva. *Subscriu de mai înainte la tot ce spui.*

SUBSCRÍERE, *subscrieri,* s. f. (Învechit) **1.** Subscripţie. *I s-ar fi făcut prin subscriere publică o mică donaţiune.* CARAGIALE, O. III 203. ✧ Listă de subscripţie. *Am deschis o subscriere şi o loterie în ajutorul sărăcimii din Franţa.* ALECSANDRI, T. 1311.

2. Acţiunea de a s u b s c r i e; semnare, semnătură. *Se cere ca propunerea să fie sprijinită prin subscrierile a altor doi membri.* GHICA, A. 799.

SUBSCRÍPŢIE, *subscripţii,* s. f. Faptul de a se angaja (sau de a cere cuiva să se angajeze) printr-o semnătură la o contribuţie pentru o operă de interes public sau particular; sumă de bani cerută sau oferită în acest fel. *În starea de astăzi a lucrurilor ne va fi cu anevoie a strînge bani prin subscripţie.* GHICA, A. 244. ✧ *Listă de subscripţie* = act, document pe care semnează cei care contribuie la adunarea unor fonduri pentru o operă de interes public sau particular.

SUBSCRÍS[1], -Ă, *subscrişi, -se,* adj. (Popular, rar) Ornamentat, înflorat. *Supt poalele cerului Sînt tot mese-ntinse Şi subscrise.* BIBICESCU, P. P. 254.

SUBSCRÍS[2], -Ă, *subscrişi, -se,* s. m. şi f. Subsemnat. (Glumeţ) *Duminică ne poftim la dejun la dv. toată familia subscrisului.* CARAGIALE, O. VII 80.

SUBSECRETÁR, *subsecretari,* s. m. (În vechea organizare administrativă, în e x p r.) *Subsecretar de stat* = membru al guvernului, care urma în rang după ministru.

SUBSECRETARIÁT, *subsecretariate,* s. n. Funcție de subsecretar de stat. *Un scaun de deputat în legislatura viitoare... pe urmă un subsecretariat de stat, dacă nu un portofoliu ministerial.* C. PETRESCU, R. DR. 302.

SUBSÉCȚIE, *subsecții,* s. f. Subdiviziune a unei secții, într-o instituție sau într-o întreprindere.

SUBSECVÉNT, -Ă, *subsecvenți, -te,* adj. (Rar) Care urmează după ceva; p. ex. care rezultă din ceva.

SUBSEMNÁ, *subsemnez,* vb. I. Tranz. (Rar) A subscrie, a semna. *Era să subsemneze: «Un mizerabil!». Dar se răzgîndi și subsemnă: Cu cea mai desăvîrșită afecțiune, Andrei. Lipi frumușel și cu îngrijire plicul, scrise adresa.* HOGAȘ, DR. 238. *Își subsemna numele.* HASDEU, I. V. 31.

SUBSEMNÁT, -Ă, *subsemnați, -te,* s. m. și f. Nume pe care și-l dă într-o petiție, într-o cerere, semnatarul ei (mai ales în formula de introducere); subscris. ✧ (Glumeț) *Morala vei suporta-o și tu, măcar că nu fumezi, ergo nu poți arunca chiostecurile în dreapta și-n stînga. Această supremă eleganță aparține numai subsemnatului.* C. PETRESCU, Î. II 52.

SUBSEMNĂTÚRĂ, *subsemnături,* s. f. (Rar) Semnătură. *Atîta vă rog: feriți-vă de a pune subsemnătura pe orice act în contra autonomiei și suzeranității.* GHICA, A. 725.

SUBSIDÉNȚĂ, *subsidențe,* s. f. Mișcare de coborîre a unei mase de aer în atmosferă, însoțită de încălzirea aerului.

SUBSIDIÁR, -Ă, *subsidiari, -e,* adj. Care se adaugă, ca element secundar, la ceva, în special la argumentele pentru susținerea unui raționament, a unei teorii etc.; complimentar, auxiliar, secundar. ✧ (Adverbial) *Fapte din istoria românilor care nu puteau intra nici subsidiar într-o biografie a lui Constantin-vodă Cantemir.* IORGA, L. I 294. ✧ Loc. adv. **În subsidiar** = în al doilea rînd, pe lîngă asta, pe deasupra. *Răscoala lui Horia a căpătat în subsidiar și un caracter național.*

SUBSÍDIU, *subsidii,* s. n. (Mai ales la pl.) Ajutor bănesc dat (de stat) în regimurile capitaliste unei persoane, unei instituții etc. *Dar fostul secretar general al Ministerului de Război avea dreptul, nu numai la un pașaport și la subsidii care să-i dea putința de-a trăi pe picior larg la Paris. I se dădea și misiunea să facă propagandă.* PAS, Z. IV 137. *În privința materială, ce e drept, se făcuse o propunere ca statul să intervie și să dea subsidii, să instituie pensii pentru poeți.* GHEREA, ST. CR. III 196.

SUBSIOÁRĂ s. f. v. **subsuoară.**

SUBSÓL, *subsoluri,* s. n. **1.** Partea de pămînt de sub suprafața solului. ✦ Ansamblul formațiilor geologice așezate sub straturile superioare ale pămîntului. *Petrolul, cărbunele, gazul metan, metalele și alte bogății ale subsolului constituie o bază sigură pentru dezvoltarea industriei socialiste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2751. ✧ Fig. *Bogăția limbii populare și a spiritului popular au rămas un subsol neexploatat.* IBRĂILEANU, SP. CR. 20.

2. Totalitatea încăperilor dintr-o clădire, situate sub nivelul solului. *Coborîm în subsolul Palatului de iarnă, semnăm într-un registru, ni se deschid uși groase și înalte de fier.* STANCU, U.R.S.S. 121. *Dintr-un subsol răsună o melodie monotonă.* C. PETRESCU, S. 194.

3. Loc în partea de jos a paginilor unei cărți, rezervat notelor explicative. ✦ Partea de jos a unei pagini de ziar, despărțită de restul paginii printr-o linie orizontală, unde se publică, de obicei pe toată lărgimea foii, recenzii, articole cu subiect literar sau științific etc. *Am reușit a umple un întreg subsol de gazetă într-un timp record și cu un minimum de efort.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 4/6.

SUBSÓNIC, -Ă, *subsonici, -e,* adj. (Despre mișcarea unui fluid compresibil) Care se efectuează cu o viteză mai mică decît viteza sunetului.

SUBSPÉCIE, *subspecii,* s. f. (Șt. nat.) Subdiviziune a unei specii. *Iar între aceste specii, prosperează o mulțime de subspecii, crescute cu răbdare în taina serelor.* GALACTION, O. I 325.

SUBSTANTÍV[1], *substantivi,* adj. m. (Numai în expr.) *Colorant substantiv* = colorant care vopsește fibrele fără ajutorul mordanților, într-o baie neutră sau slab alcalină.

SUBSTANTÍV[2], *substantive,* s. n. Parte de vorbire care denumește lucruri, ființe sau noțiuni abstracte (calități, stări, acțiuni) și care se modifică, în cele mai multe limbi, după număr și caz. *Locul tradițional al adjectivului în românește este în urma substantivului pe care-l determină.* GRAUR, F. L. 182. ✧ *Substantiv comun, propriu, concret, abstract* v. c.

SUBSTANTIVÁ, *substantivez,* vb. I. Tranz. A întrebuința în funcțiune de substantiv o parte de vorbire care aparține altei categorii gramaticale decît substantivul. ✦ Refl. (Despre părți de vorbire care aparțin altei categorii gramaticale decît substantivul) A se transforma în substantiv, a deveni substantiv.

SUBSTANTIVÁL, -Ă, *substantivali, -e,* adj. Care ține de substantiv sau de natura lui. *Valoare substantivală.* ✦ (Adverbial) În funcțiune de substantiv, ca substantiv. *În propoziția: visul se îndeplinise! Imposibilul se făcuse posibil* (GALACTION, O. I 150) *adjectivul «imposibil» este întrebuințat substantival.*

SUBSTANTIVÁRE, *substantivări,* s. f. Faptul de a (se) substantiva.

SUBSTANTIVÁT, -Ă, *substantivați, -te,* adj. (Despre părți de vorbire) Care e întrebuințat în funcțiune de substantiv, deși aparține altei categorii gramaticale; care a devenit substantiv. *Adverbul substantivat se comportă întocmai ca un substantiv.*

SUBSTANTIVIZÁ, *substantivizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A substantiva.

SUBSTANTIVIZÁRE, *substantivizări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a substantiviza; substantivare.

SUBSTANTIVIZÁT, -Ă, *substantivizați, -te,* adj. (Rar) Substantivat.

SUBSTÁNȚĂ, *substanțe,* s. f. **1.** Corp omogen considerat din punctul de vedere al compoziției sale, compus din molecule formate din aceleași elemente și având aceeași structură chimică; materie. *Cu toată sensibilitatea foarte mare a celulei nervoase față de substanțele toxice, ea prezintă o mare rezistență.* MARINESCU, P. A. 57. *În atmosfera grea de mirosul substanțelor închise în fiole, făclia arunca o lumină turbure, roșie, galbănă și somnoroasă.* EMINESCU, N. 52. ✧ Fig. *Numai acela care imită pe strămoși, creînd mai departe, cum au făcut și ei, în loc de a-i copia — numai acela se poate folosi cu adevărat de istorie, transformînd-o în substanță vie, în factor de progres.* IBRĂILEANU, SP. CR. 191.

2. (În filozofia premarxistă) Baza invariabilă a tot ce există, în opoziție cu proprietățile variabile ale diferitelor lucruri; esență.

3. Partea esențială, principală, constitutivă a unui lucru. ✧ Loc. adv. **În substanță** = pe scurt, în rezumat; în fond. *De s-ar pleca asupră-mi amorul să mi-l dea! — Și va să zică vorba de amor era-n substanță, De te-nțeleg, Romeo?* MACEDONSKI, O. II 91.

SUBSTANȚIÁL, -Ă, *substanțiali, -e,* adj. **1.** Care ține de substanța (3) unui lucru; esențial, principal; p. ext. important, însemnat, mare. *Studenții și aspiranții români*

se străduiesc ca, odată întorși în țară, să aducă un aport cît mai substanțial la continua dezvoltare a artei noastre scenice. CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 386, 3/4.

2. (Despre alimente) Bogat în substanțe hrănitoare; consistent. *Mîncare substanțială.* ◇ (Adverbial) *I s-a permis să mănînce mai substanțial.* CARAGIALE, O. VII 88.

SUBSTANȚIALITÁTE s. f. sg. Calitatea de a fi substanțial.

SUBSTÁȚIE, *substații,* s. f. Stație auxiliară, intermediară (de pompare, de tracțiune etc.).

SUBSTITUÁ vb. I v. **substitui.**

SUBSTITUÉNT, *substituenți,* s. m. Substanță care poate înlocui altă substanță, cu care are proprietăți asemănătoare. *Celofibra este un substituent al bumbacului.*

SUBSTITUÍ, *substitui,* vb. IV. Tranz. A pune pe cineva sau ceva în locul altuia; a înlocui. (Refl.) *Nește intrigi nedemne... ajunseră a se substitui deliberațiunilor.* GHICA, A. 765. ✦ (Jur.) A desemna (într-un act de donație sau într-un testament) o a doua persoană care să primească donația sau să moștenească în lipsa sau la decesul primului beneficiar.

— Prez. ind. și: *substituiesc* (MACEDONSKI, O. IV 129). — Variantă: (învechit) **substituá** (NEGRUZZI, S. I 347) vb. I.

SUBSTITUÍRE, *substituiri,* s. f. Acțiunea de a (se) substitui și rezultatul ei; înlocuire. *Substituire de persoane.*

SUBSTITÚT, *substituți,* s. m. Locțiitor de titular. ◇ (În vechea organizare judecătorească; în expr.) *Substitut de procuror* = primul grad în ierarhia judecătorească a parchetului; magistratul care avea acest grad. *Substitut de comisar regal* = magistrat care, într-un tribunal militar, ținea locul comisarului regal. *Colonelul... dă cuvîntul substitutului de comisar regal.* PAS, Z. IV 118.

SUBSTITÚȚIE, *substituții,* s. f. Substituire, înlocuire. *Dacă limbele nouă fac cît limba veche... dacă substituția lor este putincioasă.* RUSSO, S. 79. ✦ (Chim.) Fenomen prin care un atom sau un grup de atomi din molecula unui corp chimic compus e înlocuit prin alt atom sau grup de atomi, provenind de la alt corp chimic (simplu sau compus). ✦ (Mat.) Înlocuire a unei cantități (dintr-o formulă sau dintr-o ecuație) cu altă cantitate, de valoare egală, dar exprimată diferit. ◇ *Metoda substituției* = metodă de a rezolva un sistem de ecuații, înlocuind într-una din ele o necunoscută cu valoarea ei, dedusă din cealaltă ecuație a sistemului. ✦ (Jur.) Dispoziție prin care un moștenitor este obligat să transmită, la moartea sa, bunurile moștenite unei persoane desemnate ca succesorul său obligator; dispoziție prin care e numit un al doilea moștenitor pentru cazul cînd primul, dintr-un motiv oarecare, nu va intra în drepturile sale.

— Variantă: (învechit) **substituțiúne** (MACEDONSKI, O. IV 114) s. f.

SUBSTITUȚIÚNE s. f. v. **substituție.**

SUBSTRÁT, *substraturi,* s. n. **1.** (Fil.) Baza materială a diferitelor proprietăți ale unui obiect; baza materială a unității, a omogeneității diferitelor obiecte; p. ext. conținut. *Arta* [medievală], *în dorința ei de a spiritualiza pînă la exagerare, în alergarea ei după emanciparea, sau mai bine zis după despărțirea absolută a sufletului de trup, ar vrea să ne dea imagini spiritualiste, lipsite de orice substrat material.* GHEREA, ST. CR. II 119.

2. Strat peste care s-a așezat alt strat. *Arătura adîncă de toamnă realizează un substrat bine lucrat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 369, 5/5. ✦ (Lingv.; cu sens colectiv, de obicei în corelație cu strat) Elemente pătrunse într-o limbă din limba unei populații mai vechi (dispărută în urma unei cuceriri, unei imigrații, unei colonizări). *Substratul dacic al limbii române.*

3. Substanță chimică asupra căreia acționează un ferment.

4. Fig. Motiv, cauză adevărată (și ascunsă) a unei acțiuni, a unei întîmplări, a unei porniri.

SUBSUMÁ, *subsumez,* vb. I. Tranz. A introduce o noțiune mai restrînsă în sfera alteia mai largi; a include, a încadra, a subordona. *Odată stabilit conținutul social și uman, toate elementele interpretării, ca: jocul actorilor, decorurile, costumele, grima, lumina și celelalte accesorii tehnice au fost subsumate ideii de bază a operei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 178, 6/2.

SUBSUMÁRE, *subsumări,* s. f. Acțiunea de a subsuma; includere, încadrare, subordonare a unei noțiuni mai restrînse față de alta mai cuprinzătoare.

SUBSUOÁRĂ, *subsuori,* s. f. **1.** Partea de dedesubt a încheieturii brațului cu umărul. *Moș Gheorghe Cucu... pășl repede la marginea apei și întinse prăjina. Cu gheara de fier, cu luare-aminte, întoarse în apă pe înecat, pînă ce apucă subsuoara.* SADOVEANU, O. III 322. *Ți-aduci aminte cum pe-atunci Cînd ne primblam prin văi și lunci, Te ridicam de subsuori De-atîtea ori, de-atîtea ori?* EMINESCU, O. I 235. *Se arătă în vestminte arhierești ținut de subsuori de doi bătrîni vlădici.* NEGRUZZI, S. I 231. ◇ Loc. adv. **La** (sau **sub,** rar **pe**) **subsuoară** = sub braț. *Zmeul au apucat un copaci, care era mai gros și mai înalt, și cît ai bate în pălmi l-au și smuls din pămînt, și, punîndu-l ca pe un băț sub subsuoară, au plecat cu el acasă.* SBIERA, P. 181. *Că mama v-aduce vouă:... Mălăieș În călcăieș, Smoc de flori Pe subsuori.* CREANGĂ, P. 20. **Din tălpi pînă-n subsuori** = în tot trupul, peste tot trupul. (Atestat în forma *supțiori*) *Mă luă niște fiori, Din tălpi pînă-n supțiori.* MAT. FOLK. 92. ◇ Expr. **A (se) ține** (sau **a (se) prinde**) **de subsuoară** (sau **de subsuori**) = a (se) ține de braț. *Cînd prin crengi s-a fi ivit Luna-n noaptea cea de vară, Mi-i ținea de subsuoară, Te-oi ținea de după gît.* EMINESCU, O. I 55. *Și ieșind pe ușă iute, ei s-au prins de subsuoară. Braț de braț pășesc alături...* id. ib. 154. (Eliptic) *Să mor Într-o grădină cu flori, Cu mîndra de subsuori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 382. ✦ (Adverbial) Sub braț. *Stam cu pușca subsuoară... Cînd deodată lîngă mine Se oprește-o căprioară.* TOPÎRCEANU, P. 215 *Sămănătorii harnici cu sacul subsuoară Pășesc în lungul brazdei pe fragedul pămînt.* ALECSANDRI, O. 178. ◇ (La pl., cu valoare de sg.) *Dan... coborîse scările cu cartea subsuori.* EMINESCU, N. 56. ◇ Expr. **A sta** (sau **a ședea**) **cu mîinile subsuoară** (sau **subsuori**) = a sta degeaba, a nu lucra nimic, a trîndăvi; a sta cu mîinile în sîn. *Văd cu mulțămire, beizade, că vă place a nu ședea cu mînile subsuori.* ALECSANDRI, T. 1241.

2. Unghi pe care îl formează o frunză cu lujerul sau o ramură cu axul purtător.

— Variante: **subsioáră** (CAMIL PETRESCU, T. II 17, TEODORESCU, P. P. 659), **subțioáră** (VLAHUȚĂ, O. A. 135, ISPIRESCU, L. 99); pl. și, rar, *subțioare* (TEODORESCU, P. P. 473), **supțioáră** s. f.

SUBȘÉF, *subșefi,* s. m. (Învechit) Cel care, într-un serviciu, urmează după șef, lucrînd ca ajutor al acestuia, sub ordinele lui directe. *În cancelarie, domnul Grigorian întrebă pe subșef de toți slujbașii.* SADOVEANU, O. VIII 38.

SUBT prep. v. **sub.**

SUBTENSIÚNE, *subtensiuni,* s. f. Tensiune electrică mai joasă decît o anumită tensiune considerată ca normală.

SUBTERÁN[1], *subterane,* s. n. Mină. *Minerul «pușca» cu aceeași furie în propriul lui suflet, în piatra gîndurilor, așa cum face în subteran.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949,

nr. 156, 4/3. *Dacă nu punea vorbă Toni, îl zvîrleau și din subteran.* DAVIDOGLU, M. 9.

SUBTERÁN², **-Ă**, *subterani, -e*, adj. Care se află la o adîncime oarecare în pămînt; de sub suprafața pămîntului, din pămînt, din subsol; subpămîntean. *Nămoluri groase se învolburează în apele lui, urcînd mereu din funduri în mari cercuri concentrice, ca și cum acolo un lanț subteran de vulcani n-ar înceta să facă erupție cu noroi.* BOGZA, C. O. 392. *Am intrat într-un lung peron subteran.* CAMIL PETRESCU, U. N. 416. *Se văd apoi o mulțime de altare subterane, cari datează de sute de ani.* SAHIA, U.R.S.S. 47. — Variantă: **suterán, -ă** (TOPÎRCEANU, B. 95) adj.

SUBTERÁNĂ, *subterane*, s. f. Încăpere aflată în întregime (și de obicei la adîncime mare) sub pămînt. *Subteranele muzeului.* ▭ *Tu, acolo în subterana ta umedă, vezi toate prea în negru.* CAMIL PETRESCU, T. II 379.

SUBTERFÚGIU, *subterfugii*, s. n. Mijloc șiret, abil, de a ieși dintr-o încurcătură. V. tertip. «*Doftoraşul*» *plictisit, neputînd pleca fără bagaj și voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu.* CARAGIALE, O. II 93.

SUBTÍL, **-Ă**, *subtili, -e*, adj. **1.** (Despre oameni și despre facultăți sau calități ale lor) Care pătrunde, sezisează cele mai mici nuanțe, care poate face distincțiile cele mai fine; ager, ascuțit, abil, fin. *Să dea domnul! se grăbi Elena Lipan, ghicind gîndul lui Costea și vrînd să arate cît e de streină de orice calcul josnic. Ana însă, mai puțin subtilă, căzu în cursă.* C. PETRESCU, C. V. 97. ✧ (Adverbial) *Pentru Eminescu și Creangă avea mai mult decît admirație: îi explica surprinzător de subtil și adînc.* SADOVEANU, E. 177.

2. Care scapă la prima vedere și se descoperă numai printr-o cercetare atentă, amănunțită; greu de distins, de recunoscut, de sezisat; fin. *Langoarea ei, tăcerea ei, aerul ei, parfumul ei favorit... erau atîtea mărturisiri subtile, pentru care eu, neghiobul, fusesem nesimțitor.* GALACTION, O. I 107. *Care este, oare, pricina acestei desăvîrșite întunecări a unor minți și inimi, care ajung să nu mai vadă, să nu mai simtă, subtilele dar puternicele legături ale tovărășiei lor cu ceilalți oameni?* IONESCU-RION, C. 47. ✦ Care tratează despre chestiuni grele, abstracte, cu multă finețe, cu mult spirit analitic, cu ingeniozitate; care, pentru a fi înțeles, cere o mare ascuțime a minții. *Bibliotecile cu rafturi și zăbrele Sînt pline De tomuri grele... Și opuscule Cu pagini încărcate de calcule subtile.* CAMIL PETRESCU, V. 1. *Subtilele analize ale feciorului său cărturar.* C. PETRESCU, A. R. 197. *Trimite la tipar O carte amuzantă și plină ca un stup de cugetări subtile.* TOPÎRCEANU, P. 50.

3. (Rar) Foarte subțire, ușor, fin. *O ceață aurie și subtilă se revărsa dinspre apus, înecînd capricioasele... conture albe și temperînd claritatea zărilor.* GALACTION, O. I 348.

SUBTILITÁTE, (2) *subtilități*, s. f. **1.** Însușirea de a fi subtil.

2. (Mai ales la pl.; adesea cu nuanță peiorativă) Raționament, judecată subtilă, greu de înțeles, care face distincții (prea) fine. *Am oroare de exagerări, dar și de subtilități. Realitatea nu se ascunde sub fraze.* C. PETRESCU, Î. II 88. *Acum, cînd Ana îl dojenea ca pe un copil, conștiința lui vinovată căuta să se apere, se pierdea în subtilități care trăgeau afară o mulțime de nemulțumiri surde.* VLAHUȚĂ, O. A. III 177. *Lucruri mistice, subtilități metafizice îi atrăgeau cugetarea ca un magnet.* EMINESCU, N. 36.

SUBTILIZÁ, *subtilizez*, vb. I. Tranz. (Rar) **1.** A da subtilitate, rafinament, finețe gîndirii, gustului; a face să devină subtil.

2. (Familiar) A lua ceva pe furiș, cu dibăcie, pe nesimțite; a fura, a șterpeli. *Într-adevăr, bijuteriile nu erau pierdute. Rămăseseră în familie. Cu mari precauții, surîzînd, bagatelizînd fapta, înaltul funcționar polițienesc mărturisi cine le subtilizase.* EFTIMIU, N. 150.

SUBTILIZÁRE, *subtilizări*, s. f. Acțiunea de a subtiliza. *Treaptă de subtilizare a gîndului și a simțirii.* CARAGIALE, T. II 199.

SUBTÍTLU, *subtitluri*, s. n. Al doilea titlu, de obicei scris cu caractere mai mici, pus sub un titlu principal, pe care îl completează.

SUBTÓI, *subtoaie*, s. n. (Regional) Grindă groasă de lemn care susține o construcție (în special pereții unei case).

SUBTROPICÁL, **-Ă**, *subtropicali, -e*, adj. (Despre zone geografice) Care este învecinat cu unul dintre cele două tropice, caracterizîndu-se prin ierni blînde și o vegetație neîntreruptă în tot cursul anului; (despre climă, vegetație etc.) specific acestor zone. *Era-n Eghipet cunoscută, În preajma Tebei, o statuie... Prin creștetu-i crăpat în două Spre inimă făcîndu-și cale, Se aduna bogata rouă A nopților subtropicale.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 31.

SUBȚIÁ, *subțiez*, vb. I. **1.** Refl. A deveni, a se face mai subțire. *Pierise roșul aproape vînăt al fălcilor pline. I se subțiase gîtul în gulerul cămășii.* DUMITRIU, N. 205. *Fusese și bolnavă cu doi ani în urmă; se subțiase și se uscase de istov.* SADOVEANU, P. M. 50. [Umbra] *se subție... se lipi de părete și se așeză ironică, fantastică, lungă în dreptul lui.* EMINESCU, N. 78. ✧ Tranz. *Ea era o arendășoaică, pe care nu putea s-o mai subțieze nici un corset, eu un negustor, pe care-l tăbăciseră agoniseala și vîntul mării.* GALACTION, O. I 77. *Fata babei s-au apucat îndată de cioplit picioarele, ca să le mai subțieze.* SBIERA, P. 214. ✧ Expr. **A-și subția buzele** (sau **gura**) = a-și strînge buzele, făcîndu-le să pară mai subțiri, mai mici; a vorbi din vîrful buzelor. *Bine spune Ghiță că locul tău nu-i în lume, ci la mînăstire. — Ba locul meu e în lume, și-a subțiat Nastasia buzele.* SADOVEANU, M. C. 76. *Cînd cu ochii mari, sălbateci se privește în oglindă, Subțiindu-și gura mică și chemîndu-se pe nume...* EMINESCU, O. I 80. ✦ Tranz. (Despre îmbrăcăminte) A face ca cel care o poartă să pară mai subțire. *Rochia aceasta te subțiază.*

2. Tranz. (Cu privire la corpuri lichide sau gazoase) A face să fie mai puțin concentrat, mai puțin dens; a dilua, a rări. ✧ Refl. Fig. *Tîrziu de tot, cînd se trezi o clipă din somn, întunericul se subția... și un cocoș cînta.* CĂLINESCU, E. O. I 53.

3. Tranz. A face ca glasul să aibă un timbru mai subțire, mai înalt. *Lupul se duse la un fierari și puse să-i ascuță limba și dinții, pentru a-și subția glasul.* CREANGĂ, P. 22.

4. Refl. Fig. (Despre oameni și despre însușiri sau manifestări ale lor, adesea ironic) A deveni mai ales, mai fin, mai delicat; a se rafina, a se cultiva, a se stila. *Am avut de-a face cu fel de fel de lume și mi s-a subțiat limba. Dacă vrai să știi, mi s-a subțiat și caracterul.* SADOVEANU, P. M. 24. *Acum lumea s-a subțiat, fiecare vorbește și scrie limba sa proprie.* GHICA, S. 53.

— Prez. ind. și: *subțiu* (BOGZA, Ț. 74). — Variantă: (regional) **supțiá** (ISPIRESCU, L. 142) vb. I.

SUBȚIÁRE s. f. v. **subțiere.**

SUBȚIÁT, **-Ă**, *subțiați, -te*, adj. **1.** Redus, micșorat în grosime, în lățime, în volum. *Finețele, subțiate ca niște panglici, șerpuiau, se strecurau printre arinii tăbăriți în văi și printre fagii stăpînitori pe culmi.* GALACTION, O. I 37.

2. (Despre corpuri lichide sau gazoase) Cu densitatea sau concentrația micșorată; diluat, rar, subțire. *Vitoria*

privi în cer nourii subțiați, prin care răzbătea slabă lumină de lună. SADOVEANU, B. 54.

3. F i g. Devenit mai fin, mai sensibil; rafinat, subtil, civilizat. *Auzul ei subțiat, de înfirmă, deslușise într-adevăr pașii înainte de a ajunge la urechea nepotului.* C. PETRESCU, R. DR. 307. *Mă revăd băiatul tînăr cu superbe-nsuflețiri... Liberat de-orășenismul subțiatelor simțiri.* MACEDONSKI, O. I 28.

— Variantă: (regional) **supțiát, -ă** (PISCUPESCU, O. 69) adj.

SUBȚIÉRE, *subțieri,* s. f. Acțiunea de a (s e) s u b ț i a și rezultatul ei. ✦ F i g. Rafinare, cultivare a minții, a gustului. (Atestat în forma *subțiare) Nu e lucru fără însemnătate subțiarea creierului în mai multe generații.* IBRĂILEANU, SP. CR. 32.

— Variantă: (învechit) **subțiáre** s. f.

SUBȚIÉTIC, -Ă, *subțietici, -e,* adj. (Rar) Subțire, zvelt. (Atestat în forma *supțietic)* [Cocoșul e] *mai supțietic și mai înalt decît găina.* MARIAN, T. 251.

— Variantă: (regional) **supțiétic, -ă** adj.

SUBȚIÍME s. f. (Rar) Însușirea de a fi subțire, ales, cultivat; finețe.

SUBȚIOÁRĂ s. f. v. **subsuoară.**

SUBȚIRÁ, *subțirez,* vb. I. R e f l. (Rar) A se subția. (Atestat în forma *supțira) De trai rău... te-ai supțirat.* La TDRG.

— Variantă: **supțirá** vb. I.

SUBȚIRÁTIC, -Ă, *subțiratici, -e,* adj. **1.** Subțire (**I 1**). *Luna în creștere călătorește subțiratică, de-a lungul pridvoarelor de abanos.* GALACTION, O. I 218. *În crini e beția cea rară: Sînt albi, delicați, subțiratici.* MACEDONSKI, O. I 181. *Trei stînjeni cvadrați de grădină englezească cu vreo șase salcîmi slabi și subțiratici ce nu sînt buni nici de foc, nici de umbră; atîta tot.* NEGRUZZI, S. I 71. ✦ (Despre oameni) Zvelt, slab. *Crîșmarul, om cărunt, negricios și subțiratic, nu părea posac și avea ochi ager.* SADOVEANU, B. 165. *Era un bărbat subțiratic, înalt, cu o mustață mică, mătăsoasă.* CAMIL PETRESCU, O. I 110. ✧ (Substantivat) *L-am cunoscut. Un subțiratic chel, spîn și cu ochelari.* SADOVEANU, A. L. 170.

2. (Despre glas, voce) Subțire (**I 5**). *Măria-ta, se ridică un glas subțiratic, tîrgu-i plin de oaspeți.* SADOVEANU, Z. C. 334.

— Variantă: **supțirátic, -ă** (CREANGĂ, P. 200) adj.

SUBȚÍRE, *subțiri,* adj. **I.** (În opoziție cu g r o s) **1.** Care are grosime mică în raport cu celelalte dimensiuni. V. a l u n g i t. *Între biserica subțire și înaltă, pustie, și între primărie și una din cîrciumi, era o înghesuială liniștită de oameni.* DUMITRIU, N. 28. ✧ E x p r. (Familiar) **Subțire la** (sau **în**) **pungă** = sărac; zgîrcit. *Merseră... mai călări și mai pe jos, și mai în căruță, ca oamenii subțiri în pungă.* GANE, N. I 218. ✦ (Despre oameni și despre corpul sau silueta lor) Zvelt, slab. *Era nălțuță și subțire, avea ochi mari și sprîncene negre.* SADOVEANU, O. VIII 29. *Este o doamnă tînără de tot, cu silueta subțire și fină.* SAHIA, U.R.S.S. 6. *Subțire-n trup și blîndă-n grai Și-n port așa isteață.* COȘBUC, P. I 108. ✦ (Despre părți ale corpului) De dimensiuni reduse în lățime; îngust; p. e x t. slab, fin, delicat. *Doamna Diaconu își mușcă buzele subțiri.* C. PETRESCU, A. 454. *Ș-atuncea dinainte-mi prin ceață parcă treci Cu ochii mari în lacrimi, cu mîni subțiri și reci.* EMINESCU, O. I 107. *Am oprit dar căței care aveau cap mai mare... urechi mai subțiri și mai bine croite.* ODOBESCU, S. III 42. *Puiculiță dalbă-n pene Și subțire la sprîncene.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 249. ✧ (Adverbial, în e x p r.) **A zîmbi subțire** = a zîmbi ușor, silit, șiret, prefăcut (cu buzele strînse, îngustate, abia întredeschise). *Dacă le-a merge tot așa, n-o să le putem ajunge cu prăjina la nas, observă maica Nimfodora, zîmbind subțire spre Stanca.* SADOVEANU, P. M. 288. ✦ (Despre fire, corzi, tuburi etc.) Cu diametru mic; fin, îngust. *Nu trece mult, și viind o slujnică să ia apă, cum vede o femeie necunoscută și furca cea minunată torcînd singură fire de aur, de mii de ori mai subțiri decît părul din cap, fuga la stăpînă-sa și-i dă de veste.* CREANGĂ, P. 96. *Nădejdea de la mine E ca sîrma de subțire: Ca sîrma din bolta veche, Cum o tragi se rupe-n șepte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238. *Unde e ața mai subțire, acolo se rupe* v. r u p e. ✧ *Intestinul subțire* v. i n t e s t i n. ✧ (Adverbial) *A curge subțire* = a curge printr-un loc îngust, strîmt, formînd un fir mic de apă sau de alt lichid. *Izvorul curge subțire, întinzînd în față, ca pe o năframă, o baltă mică pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, cîte o rază de soare.* GÎRLEANU, L. 20. ✦ (Despre litere și despre scriere) Cu linii înguste, fine. ✦ (Adverbial) Ușor, fin, delicat. *Artiștii lui Neagoe Basarab scormoneau, ferecau, fățuiau și scliviseau subțire cu dăltița; pietrarii lui Manole croiau, retezau, ciopîrteau și făureau gros din ciocan.* ODOBESCU, S. II 513.

2. (Despre corpuri cu suprafață întinsă, despre straturi sau despre materii care se așază ca un strat peste ceva) Cu grosime mică; mic în sens vertical, de la suprafață în adîncime. *Scîndură subțire. Capăt subțire.* ✧ (Substantivat, în l o c. a d v.) **Cu subțirele** = cu mare economie, cu zgîrcenie. *Lasă-mă să-ți scot un ochi și capeți de prînz... Și golanul-i scoate frumușel un ochi, apoi-i dă de prînz și încă cu subțirele.* RETEGANUL, P. I 22. ✦ (Despre materii textile, hîrtie, piele etc.) De grosime mică, redusă; ușor, fin. *Stofă subțire.* ▭ *Băiatul aduse gulerul învelit în hîrtie subțire.* C. PETRESCU, Î. II 188. *Iar de sus pîn-în podele, un painjăn prins de vrajă A țesut subțire pînză străvezie ca o mreajă.* EMINESCU, O. I 76. *Au trecut prin un șir de odăi toate întunecate pînă ce au ajuns la o ușă cu geamuri, peste care era o subțire perdea.* NEGRUZZI, S. I 78. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Făcut dintr-un material ușor, care nu ține cald. *Pardesiu subțire.*

3. (Despre corpuri lichide și gazoase) Cu concentrație sau densitate mică, puțin consistent; diluat, rar. *Auzi îndărătu-i opincile Iconiei clepăind repede prin noroiul subțire și nisipos al drumului.* DUMITRIU, N. 176. *Cu apărătoarea de cozi de păun, ea a făcut vînt spre cățuia de cărbuni în care ardeau aromate. Împăratul a tras în piept mireasmă subțire.* SADOVEANU, D. P. 99. *Un fum subțire se ridică Din lampa ta cu abajur.* TOPÎRCEANU, B. 66. ✧ F i g. *Mai era și depărtarea mea sufletească, de toți acești foști colegi, pricină de subțire întristare.* GALACTION, O. I 26. ✦ (Despre ploaie) Cu picuri mărunți și deși. *Cernea o ploaie subțire.* DUMITRIU, N. 76. *Vremea o să se strice... Ploi subțiri care pătrund... frig... viscol.* DELAVRANCEA, A. 15.

4. F i g. (Despre vînt) Viu, tăios, pătrunzător. *Bătea pe vale un vînt subțire și proaspăt.* DUMITRIU, N. 201. *Vîntul subțire adusese nori plini.* C. PETRESCU, C. V. 137. *Întindeți pînzele, băieți... Un vînt subțire se ridică.* MACEDONSKI, O. I 59. ✧ (Adverbial) *Dragostea de fată mare Ca garoafa din revare: Cînd bate vîntul subțire Atunci mă scoate din fire.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17.

5. (Despre glas, voce, sunete) Cu ton înalt (ca cel al femeilor și al copiilor). V. a s c u ț i t, p i ț i g ă i a t. *Un crainic slobozi semnal subțire din trîmbița de bronz.* C. PETRESCU, R. DR. 8. *Sărăcuțul de mine! zise cel mic... Asta nu-i mămuca. Eu o cunosc de pe glas; glasul ei nu-i așa de gros și răgușit, ci-i mai subțire și mai frumos!* CREANGĂ, P. 22. *Mierla cîntă-n vers subțire, Pentru-a noastră despărțire.* ȘEZ. III 53. ✧ (Adverbial) *Să-mi puie la cap Ce mi-a fost mai drag... Căvălaș de os, Mult zice duios, Căvălaș cu fire, Mult zice subțire.* TEODORESCU, P. P. 436. *Prind cocoșii a cînta Și de ici și de colea, Cînd mai gros, cînd mai subțire, Despre-a noastră despărțire.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163.

II. Fig. **1.** (Despre oameni și despre manifestările sau obiceiurile lor) Cu purtări și gusturi alese; distins, rafinat, fin. *La Humulești diaconul ar fi fost țăran luminat, subțire, la Iași el deveni rustic.* CĂLINESCU, I. C. 166. *M-am simțit bine între oameni subțiri, cu preocupări de artă și literatură.* SADOVEANU, E. 166. *Să spunem cîteva cuvinte despre cariera acestui subțire artist.* CAMIL PETRESCU, N. 124. *Unii din cei cu dare de mînă... au cu dinșii lăutari, știi, lucru subțire.* La TDRG. ◇ *Obraz subțire* = domn, boier. *Lui Jder și soților săi, obraze subțiri, Gheorghe Tataru le așternuse cetină groasă în preajma flacărilor. Obrazele subțiri erau Talianul Guido și domnia-sa postelnicul Ștefan Meșter.* SADOVEANU, F. J. 740. (Expr.) **Obrazul subțire cu cheltuială se ține** v. obraz. ✦ Cu gusturi delicate; pretențios, dificil. *Se arătau subțiri la mîncare. Alegeau, frunzăreau și zvîrleau. Împingeau la o parte, cu scîrbă, bucatele barbare, și gustau numai din felurile orînduite festinurilor regești.* C. PETRESCU, R. DR. 4. ✦ (Uneori cu o nuanță peiorativă) Care trebuie menajat; gingaș, delicat, slab, nerezistent. *Cucoane, mai încet, mă rog, că-i Catrina pe moarte...— Subțiri urechi mai aveți...* La TDRG. *Nu-l speria, căpitane... Boierii sînt slabi la fire! Brațul, haina, mintea, fața, inima, totu-i subțire.* HASDEU, R. V. 51. *Dă-mi orice va fi, căci nu am stomah nicidecum subțire.* GORJAN, II. IV 100.

2. Ales, fin, delicat. *Pentru încălțăminte mai subțire femeiască era, el, Ciobotă Roșie.* HOGAȘ, DR. II 153. *Gîndește-te, care meșteșug subțire nu e migălos — și, prin urmare, greu?* CARAGIALE, O. VII 299.

3. (Adesea ironic) Subtil, rafinat; iscusit, șiret, viclean. *Se cuvine să-i dedic o epigramă subțire și nu prea usturătoare.* SADOVEANU, A. L. 199. *Cei dintîi lucrase în chip subțire... pentru cei din urmă.* IORGA, L. I 331. *Ei vor aplauda desigur biografia subțire Care s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrun lucru mare, C-ai fost om cum sînt și dînșii.* EMINESCU, O. I 134. ◇ Expr. **Cu un plan** (sau, rar, **cu un sul**) **subțire** = pe ocolite, pe departe, după un calcul fin; cu istețime, cu șiretenie, cu viclenie. *Trebuie să fie... un șiret afurisit, care vrea să mă prindă cu un plan subțire.* GALACTION, O. I 82. *Nu m-ai luat cumva c-un plan subțire Mai adineaori cînd ziceai, Magistre, Că iadul nu-i decît o-nchipuire?* TOPÎRCEANU, B. 93. *Vezi dumneata, i-a plăcut și lui cum am adus noi lucrul cu un sul subțire ca să dăm exemplu Evropii.* CARAGIALE, O. I 50. ◇ (Adverbial) *Rînduielile astea, rînduite pe carte, Prefăcut înțelepte, Măsluit luminoase și drepte, Pomeneau despre fiece treabă în parte, Lămurind-o subțire Într-o sută și unu de șire.* DEȘLIU, G. 53. ✦ (Adverbial, familiar, pe lîngă verbul «a auzi») Imprecis, nedistinct. *Interesat, domnu subprefect Balmez își pusese coatele pe ștergar și-și întorsese urechea stîngă, cu care auzea mai subțire.* SADOVEANU, B. 277.

SUBȚIRÉL, -EĂ, -ÍCĂ, *subțirei, -le,* adj. Diminutiv al lui subțire.

1. v. subțire (I 1). *Trei petunii subțirele, Farmec dînd regretelor, Stau de vorbă între ele: — Ce ne facem, fetelor?...* TOPÎRCEANU, P. 36. *Vezi! nici eu n-o string de frică: Ea-i atît de subțirică, Ca pe-o floare Poți s-o frîngi.* COȘBUC, P. I 137. *Dragostea din ce-i făcută? Nu-i din mere, Nici din pere, Ci-i din buze subțirele.* HODOȘ, P. P. 33. *Mi-e murgul sprintenel, În picioare subțirel.* ALECSANDRI, P. P. 17. ◇ (Substantivat) *Subțirica din vecini* [titlu]. COȘBUC, P. I 116. ◇ (Adverbial, în expr.) **A zîmbi subțirel** = a zîmbi subțire, v. subțire (I 1). *În clipa aceea moș Petrache, ștergîndu-și fața încet, zîmbea subțirel sub mînecă.* POPA, V. 236. **A săruta subțirel** = a săruta ușor, delicat (cu buzele strînse, din vîrful buzelor). *Trandafir, trandafiraș, Drag îmi e omul cinaș, Că se-ncalță frumușel Și sărută subțirel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 384.

2. v. subțire (I 2). *Se topea omătul subțirel de jos, de pe ramuri, de pe acoperișurile negre.* MIRONESCU, S. A. 45. *De-ar fi cucul voinicel, Făce-l-aș ibovnicel, Laibăr subțirel i-aș coase Tot cu fir și cu mătase.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 213. ◇ (Adverbial) *Și-i iarnă, și-i subțirel îmbrăcat.* VLAHUȚĂ, O. A. II 5.

3. v. subțire (I 4). *Un vînt subțirel începu să adie.* SADOVEANU, O. I 502.

4. v. subțire (I 5). *Și vorbeau toți cu glasuri subțirele, de parcă ceea ce rosteau se înșira ca boabele mărunte pe-un fir de ață.* PAS, Z. I 224. ◇ (Adverbial) *Nastasia îngîna subțirel un cîntec și-și potrivea mușcata de la ureche într-o oglingioară cît palma.* SADOVEANU, M. C. 78.

SUBȚIRÉNIE s. f. (Rar) Însușirea de a fi subțire; fig. finețe, subtilitate. *Era totdeauna gata să povestească vreo snoavă în care își bătea joc, cu subțirenie.* La TDRG.

SUBȚIRÍME s. f. Însușirea de a fi subțire (I). *Mijlocul fetei era de-o subțirime nemaipomenită.* La TDRG.

SUBUNITÁR, -Ă, *subunitari, -e,* adj. (Mat.; despre numere sau, în special, despre fracții ordinare; în opoziție cu supraunitar) Care are o valoare mai mică decît unitatea.

SUBUNITÁTE, *subunități,* s. f. Subdiviziune a unei unități militare, economice, administrative etc. *Plecase un ofițer din subunitate și nu venise nimeni altul în locul lui.* V. ROM. noiembrie 1953, 161.

SUBURBÁN, -Ă, *suburbani, -e,* adj. Care ține de suburbie, situat în suburbie. ◇ *Comună suburbană* = comună de la marginea unui oraș, în imediata lui vecinătate și legată administrativ de acesta. ✦ (Despre mijloace de transport) Care deservește împrejurimile orașului. *Cale ferată suburbană.*

SUBÚRBIE, *suburbii,* s. f. Cartier mărginaș al unui oraș mare. V. mahala. *Pe urmă se iviră suburbiile murdare... contrastînd violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.* REBREANU, R. I 13. *M-am ținut după voi în această suburbie.* CARAGIALE, O. I 70. ✦ Comună suburbană.

SUBVENÍ, *subvin,* vb. IV. Intranz. (Învechit; urmat de determinări introduse prin prep. «la») A contribui (în special cu o sumă de bani) la acoperirea unei lipse, unei nevoi. *Mijlocul cel mai nimerit spre a subveni la această lipsă ar fi să se numească o comisiune.* ODOBESCU, S. II 74. *S-au simțit necesitate a se așeza dări pentru a subveni la trebuințele generale.* I. IONESCU, D. 66.

SUBVÉNȚIE, *subvenții,* s. f. Ajutor bănesc acordat (mai ales de stat) unei persoane, unei instituții etc. *În 1853 teatrul de la Iași al lui Vasile Alecsandri a căpătat o subvenție de 600 de galbeni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 328, 1/5. *Clădiți-ne un teatru național cu o subvenție din partea statului.* CARAGIALE, O. II 183. *Ei erau îndatoriți a ține două trupe, una franceză și alta română, și pentru asta li se da o subvenție de patru ori mai mică decît este astăzi.* NEGRUZZI, S. I 342.

SUBVENȚIONÁ, *subvenționez,* vb. I. Tranz. A da o subvenție.

SUBVENȚIONÁRE, *subvenționări,* s. f. Acțiunea de a subvenționa; acordare de subvenție.

SUBVENȚIONÁT, -Ă, *subvenționați, -te,* adj. Ajutat, susținut cu subvenții. *Întreprinde cu «Baba Hîrca» un mare turneu — nesubvenționat — prin Moldova și prin Muntenia.* SADOVEANU, E. 70. *A servit doi ani, ca spion, în poliția secretă a capitalei, de unde a trecut de-a dreptul reporter la o gazetă guvernamentală subvenționată.* VLAHUȚĂ, O. A. III 27.

SUBVERSÍV, -Ă, *subversivi, -e,* adj. Care periclitează, subminează ordinea internă a statului. *Eu, considerîndu-i ca pe niște suitari de cafinea, am fost de părere să-i achităm, pentru ca să nu le dăm o importanță de victime politice; dar guvernul găsi opinia mea subversivă și mă puse deocamdată în disponibilitate.* ALECSANDRI, T. 115. *Voi chema în ajutorul, în sprijinul drepturilor țăranilor pe alți martori, pe care negreșit nici unul din d-voastră nu va putea a-i trata de adăpați la idei subversive.* KOGĂLNICEANU, S. A. 152.

SUBZIDÍRE, *subzidiri,* s. f. Executare a unui element de construcție nou sub o zidărie veche, pentru a o consolida.

SUBZISTÁ, *subzíst,* vb. I. Intranz. **1.** A rămîne în vigoare, a continua să existe; a se menține, a dăinui, a dura. *Cuvîntul «cioban», mult întrebuințat într-o parte a țării, n-a izbutit să înlocuiască pe «păcurar», care subzistă într-o arie întinsă.* GRAUR, F. L. 22.

2. (Rar) A trăi, a avea mijloace de existență. *O să-ți mai dau încă treizeci de galbeni. — Nu-mi ajunge ca să subzist. — Trebuie să-ți ajungă.* CAMIL PETRESCU, O. II 130.

SUBZISTÉNT, -Ă, *subzistenți, -te,* adj. Care subzistă, care rămîne.

SUBZISTÉNȚĂ s. f. Ceea ce servește la întreținere; hrană. *Își va dezechilibra ireparabil rămășițele bugetului, suprimîndu-și cu o singură masă subzistența pe trei zile.* C. PETRESCU, C. V. 61. ◇ (Mai ales în expr.) *Mijloace de subzistență* = mijloace de întreținere. *Mi s-au zdruncinat mijloacele de subzistență.* SADOVEANU, A. L. 11. (Învechit) *Serviciu de subzistență* = serviciu care aprovizionа o unitate militară cu alimente și cu mijloacele de întreținere.

SUC, *sucuri,* s. n. **1.** Lichid conținut în țesuturile vegetale, în special în fructe, de unde poate fi extras prin apăsare sau stoarcere; zeamă. *Suc de lămîie.* ✦ Lichidul care circulă prin tuburile capilare ale plantelor. ◇ Fig. *Ei, îngrădiți de lege, plăcerilor se lasă, Și sucul cel mai dulce pămîntului i-l sug.* EMINESCU, O. I 59.

2. Orice lichid, în afară de sînge, conținut în corpurile animalelor. V. umoare, limfă, secreție. ◇ (Fiziol.) *Sucuri digestive* = lichide de compoziție chimică diferită, pe care le secretă diversele glande ale tubului digestiv și sub influența cărora se face descompunerea alimentelor în organism. *Suc gastric* v. gastric. *Suc pancreatic* v. pancreatic.

3. (Regional) Usuc. *În acest timp se pregătește usucul de lînă. Acest suc se obține astfel: lîna se spală...* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 78.

SUCÁLĂ, *sucale,* s. f. **1.** Unealtă cu ajutorul căreia se deapănă pe țevi firul pentru războiul de țesut. *Într-o zi, pe-aproape de Sînt Ilie, se îngrămădise, ca mai totdeauna, o mulțime de trebi pe capul mamei: niște sumane să le scoată din stative... țevi de făcut la sucală; copil de țiță în albie...* CREANGĂ, A. 62. ◇ (În comparații, pentru a sugera ideea de repeziciune, de ușurință în mișcări) *Căruța acum am adus-o de la încălțat și i-am mai tras și-o unsoare de cele a dracului, de are să meargă cum îi sucala.* CREANGĂ, P. 113. ◇ Loc. adv. **În sucală** = în cercuri, în spirală. *Din răstavul de borceag copt o ciocîrlie se înălța în sucală.* CHIRIȚESCU, GR. 134.

2. (Rar) Suveică. *La capete ascuțită, La mijloc scobită* (Suveica sau *sucala).* ȘEZ. VII 124.

3. (Regional) Frigare.

SUCALTÓRI s. f. pl. (Regional) Încălțăminte de piele. *Neculai Pălitu adusese încă mai dinainte sucaltori nouă pentru tată-mio, făcute de poronceală din pieile de vacă pentru tălpi și de viței pentru căpute.* HOGAȘ, DR. II 152.

SÚCĂ s. f. (Transilv., Mold.) Capriciu, toană, nărav. *O pălea suca de bătut.* ȘEZ. XVIII 197.

SUCĂLÉTE, *sucăleți,* s. m. (Regional) Sul, colac. *Faci funia sucălete și o bagi în sac.* La TDRG.

SUCĂLÍ, *sucălesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) **1.** A sta de capul cuiva, a-i bate capul stăruind pentru ceva; a cicăli, a sîcîi. *Le dă pinteni ministrul de la București. Iar pe ministru îl sucălește omul tău cu ochelari.* SADOVEANU, O. L. 236. *Una-două mă duceam la om și-l tot sucăleam să-mi dea curele, ca să-mi fac bici.* CREANGĂ, A. 45. ✦ A necăji, a deranja. *Începe a sucăli oamenii, ghiontind cînd în unul, cînd în altul.* SEVASTOS, N. 307.

2. A învîrti, a răsuci.

SUCCEDÁ, *succéd,* vb. I. (Și în forma *succede)* **1.** Intranz. (Urmat de determinări în cazul dativ sau introduse prin prep. «la») A urma imediat după altcineva sau după altceva, a lua locul altuia. *Moartea succede vieții, viața succede la moarte.* EMINESCU, O. I 36. *Majoritatea poporului îl iubea, ca nici pe unul din cîți l-au precedat și i-au succes pe tronul Moldovei.* HASDEU, I. V. 48. ✦ Refl. A veni unul după altul, unul în locul altuia. *M-am trezit în oraș, unde pulberea și noroiul se succedă cu o regularitate de desperat.* NEGRUZZI, S. I 95.

2. Tranz. (Transilv., Bucov., numai în forma *succede,* de obicei construit cu dativul) A-i reuși cuiva ceea ce a întreprins, a avea succes. *Trebuie s-o pîndească că ca mîța pe șoarec și, de-i succede a pune mîna pe dînsa, iese din mijlocul cercului.* MARIAN, Î. 196.

3. Intranz. (Jur.) A moșteni.

— Variantă: **succéde** (part. *succes)* vb. III.

SUCCEDANÉU, *succedanee,* s. n. (Rar) Ceea ce este, prin efectele lui, analog unui lucru și poate, la nevoie, să-l înlocuiască. *Succedaneele opiului.*

SUCCEDÁRE, *succedări,* s. f. (Și în forma *succedere)* Faptul de a (se) succeda, de a urma unul după altul.

— Variantă: **succédere** s. f.

SUCCÉDE vb. III v. **succeda.**

SUCCÉDERE s. f. v. **succedare.**

SUCCÉS, *succese,* s. n. Rezultat bun, pozitiv (al unei acțiuni); reușită, izbîndă. *Privirile i se opriră asupra știrilor care vorbeau de succesele celorlalți muncitori din țara întreagă, obținute în întrecerea socialistă pentru 1 Mai.* MIHALE, O. 460. *Orice succes al democrației romîne trebuie să mă umple de mulțumire.* CARAGIALE, O. VII 110. ◇ Expr. **A avea succes** = a reuși într-o acțiune, a obține un rezultat bun; a avea noroc. *Dacă aveam succes, ne acapara succesul, dacă aveam de înfrînt dificultăți, ne îndirjeau piedicile.* C. PETRESCU, Î. II 109. **A dori, a ura** (cuiva) **succes** = a-i dori (cuiva) noroc, reușită într-o acțiune. *În colțul străzii își urau succes și pe urmă se despărțeau.* SAHIA, N. 96. ✦ (Mai ales în construcție cu verbele «a avea», «a se bucura») Primire bună, favorabilă, cu răsunet, pe care o face publicul unei opere literare, unui spectacol etc. *Piesa s-a bucurat de un succes nemaipomenit pînă atunci.* SADOVEANU, E. 70. *Urez cărții d-tale tot succesul ce-l merită o lucrare conștiincioasă.* CARAGIALE, O. VII 298. *Iorgu de la Sadagura fu întîia sa piesă originală. Ea avu un mare succes.* NEGRUZZI, S. I 344.

SUCCESÍBIL, -Ă, *succesibili, -e,* adj. (Jur.; în expr.) *Grad succesibil* = grad de rudenie care dă dreptul la succesiune, la moștenire. *Defunctul nu are rude în grad succesibil.*

SUCCESIÚNE, *succesiuni,* s. f. **1.** Șir de persoane, de lucruri, de fapte care se succed unele după altele. *V-ați temut de viitor ca femeile de șoareci. Acum toată*

viața vă e o succesiune de regrete. C. PETRESCU, Î. II 219. *Vreo jumătate de oră Titu trebui să asculte... îndemnurile ei într-o succesiune vertiginoasă.* REBREANU, R. I 241. ✦ Succedare (într-o demnitate). *Succesiune la tron.* ▭ *Cu deosebire mîniat și neostenit în campania electorală, care ținu o lună, a fost generalul Averescu, deoarece lui i se făgăduise succesiunea.* PAS, Z. IV 158.

2. (Jur.) Moștenire. *Drepturi de succesiune.* ✧ Expr. **A (se) deschide o succesiune** = a (se) începe formalitățile pentru atribuirea moștenirii. ✦ Averea care constituie o moștenire.

SUCCESÍV, -Ă, *succesivi, -e,* adj. Care urmează unul după altul fără întrerupere sau la intervale scurte (și regulate). *Un mare efect produce Coșbuc prin repetarea aceluiași cuvînt sau aceleiași propoziții la începutul cîtorva versuri succesive.* GHEREA, ST. CR. III 376. *Se plînge, ca și mine, că nu primește regulat numerele succesive ale Convorbirilor.* ALECSANDRI, S. 158. ✧ (Adverbial) *În Ion trăiesc doi oameni cari se luptă, cari se arată succesiv.* GHEREA, ST. CR. II 160. ✦ Progresiv, treptat.

SUCCESÓR, -OÁRE, *succesori, -oare,* s. m. și f. 1. (În opoziție cu predecesor) Persoană care urmează în locul alteia (într-un post, într-o demnitate, la un tron). *În domnia acestuia și a succesorului său Constantin Brîncoveanu, intrigele grecilor se precumpăniră și țara se liniști și începu a se întemeia.* BĂLCESCU, O. I 71.

2. (Jur.) Persoană care moștenește averea altuia; moștenitor. *Succesorii au fost prezenți la deschiderea testamentului.*

SUCCESORÁL, -Ă, *succesorali, -e,* adj. Care ține de succesiune, privitor la succesiune. *Bunuri succesorale.*

SUCCÍN s. n. Chihlimbar.

SUCCÍNT, -Ă, *succinți, -te,* adj. Exprimat pe scurt, în puține cuvinte; sumar, concis. *În vastul studiu de față, pe care totuși ne propunem a-l dezvolta într-un mod succint, noi urmăm metoda savantului nostru critic istoric.* CARAGIALE, S. U. 86.

SUCEÁLĂ, *suceli,* s. f. Faptul de a fi sucit la minte, lipsit de rațiune; fire, apucătură de om sucit; șmînteală, țicneală, scrînteală. *Eleonora îl ațintea pe domnul Ivancea cu ochi rotunzi și galbeni de găină, ochi de suceală învechită a minții, ochi de nebunie stătută.* DUMITRIU, B. F. 50.

SUCEÁVĂ, *suceve,* s. f. (Regional) Țeava suveicii de la războiul de țesut țărănesc. *Țeava... este făcută din trestie scurtată sau de soc, cînd se mai numește și suceavă.* PAMFILE, I. C. 277.

SUCI[1], *suci,* s. m. (Transilv.) Cojocar. *Cojocari care fac cojoace... și care se numesc suci.* PAMFILE, I. C. 47.

SUCÍ[2], *sucesc,* vb. IV. (Adesea în concurență cu răsuci) 1. Tranz. A învîrti un fir textil printr-o mișcare continuă, în același sens, pentru a obține un fir mai strîns și mai rezistent sau pentru a confecționa anumite obiecte. (Refl. pas.) *Teiul se aduce în fîșii și se sucește.* ANTIPA, P. 578. ✧ (Complementul indică obiectul confecționat) *Suciseră din paie de săcară legători de snopi și le încărcaseră într-unul din care.* SLAVICI, O. I 235. ✦ A înfășura, a încolăci. *Și-apoi îi sucește părul pe-al ei deget alb, subțire, Își ascunde fața roșă l-a lui piept duios de mire.* EMINESCU, O. I 84. ✧ Refl. *Flăcăi voinici șed roată pe lîngă un foc mare, Mirîndu-se-ntre dînșii cum vreascurile-n foc Ca niște șerpi se mișcă, sucindu-se în loc.* ALECSANDRI, P. III 234.

2. Tranz. A roti, a întoarce, a învîrti. *Prinde mîna profesorului, care începuse să sucească butonul aparatului.* SAHIA, U.R.S.S. 131. *Pune roata la loc, vîră leuca, sucește lamba și-o strînge la scară.* CREANGĂ, P. 125. *Ia un băț mai lung, îl pune în brîu și altul scurt pe care îl tot sucește între degete, imitînd torsul din furcă.* ȘEZ. II 61. ✧ Intranz. *Vîrîră cheia cea ruginită... și sucră o dată, de două ori, de trei ori, și de-abia putură deschide ușa aceea.* RETEGANUL, P. II 5. ✦ (Cu privire la arme albe) A mînui (învîrtind). *Suceam în dreapta paloșul... Tu ce făceai?* EFTIMIU, Î. 48.

3. Tranz. A învîrti un obiect, dîndu-i forma unui sul; a învălătuci. ✦ A înfășura cu mîna foița în care s-a pus tutun, pentru a face o țigară. *Tu cu mînile-ncleștate mai cu degetele depeni, Mai sucești vreo țigară, numeri fire de musteți.* EMINESCU, O. I 155.

4. Tranz. A-și schimba brusc poziția corpului (sau a unei părți a corpului) sau a face pe cineva să și-o schimbe; a întoarce corpul, capul etc. *Copilul care umbla pe lîngă cai îi «suci» ținîndu-i de căpestre, cu boturile spre vale.* DUMITRIU, V. L. 6. *După ce ea și-a sucit gîtul, uitîndu-se înapoi, a venit și el.* CAMIL PETRESCU, U. N. 110. (Refl.) *Mirenii își rupeau gîturile, tot sucindu-se să vadă unele persoane.* STĂNOIU, C. I. 148. ✧ Expr. **A-i suci cuiva capul (mintea** sau **mințile)** = a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată; a-l zăpăci, a-l prosti. *Cum ne lăsași să ne sucească diavolul mințile, ca să stricăm, din lucru de nimic, o prietenie de mici copile?* STĂNOIU, C. I. 203. *Nevoile mai sucesc mintea multora și-i înfierbîntă cînd nici cu gîndul n-ai gîndi.* REBREANU, R. II 97. *Te-ntreabă, te ispitește, Pînă mintea ți-o sucește!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 276. ✦ A răsuci cu o mișcare violentă gîtul unei ființe, pentru a o ucide. *Trebuia să-ți sucească gîtul, afurisitule, că n-asculți.* REBREANU, R. II 33. *Acum numai o poruncă-ți mai dau, dacă-i împlini-o și asta, apoi te las în pace, iar de nu, 'ți sucesc grumazul, ca la un pui de găină.* RETEGANUL, P. V 51. *Că decît mă blestemai, Mai bine gîtu-mi suceai.* BIBICESCU, P. P. 146.

5. Refl. A lua o poziție nefirească; a se strîmba. *Pătrunde prin desime, trece iute prin zăvoaie, Și sub brațul său puternic totul pîrîie, trăsnește, Tot se rumpe, se răstoarnă, se sucește, se îndoaie.* ALECSANDRI, P. A. 152. *Tu socoți că limba mea... se va putea suci ca să zică firtă, tferdu, glagol!* NEGRUZZI, S. I 10. ✧ Tranz. (În expr.) **A suci vorba** (sau **a o suci)** = a da alt curs convorbirii, pentru a-și ascunde gîndurile, a ocoli adevărul. *El nu mai sucește vorba, ci spune drept în față, dacă i s-a pus ceva pe inimă.* SLAVICI, O. I 54. (Eliptic) *Văzînd fata toate dovezile acestea... n-au putut nici suci, nici tăgădui nimică, pentru că nici nu avea încotro, ci au mărturisit precum că toate sînt adevărate cîte le spune el.* SBIERA, P. 144.

6. Tranz. (De obicei în corelație cu învîrti sau răsuci) A întoarce ceva pe-o parte și pe alta (pentru a examina mai bine). *Ia el punga, o sucește, o învîrtește.* CREANGĂ, P. 44. ✧ Absol. *Întră-n boltă ca să-și aleagă multe de toate. Tot învîrte și sucește, dar nu le poate potrivi.* RETEGANUL, P. III 21. ✧ Fig. *Oricum ai suci și ai răsuci lucrurile, rar prilej ca acesta să faci negoțuri bune.* VORNIC, P. 159. ✧ Expr. **A suci și a răsuci** (sau **învîrti) pe cineva** = a hărțui cu întrebările, pentru a obține mărturisiri. *L-au sucit, l-au răsucit, nimic n-au putut stoarce din el grangurii.* STANCU, D. 39. *Îngrijitorul a venit și el, l-a sucit, l-a învîrtit, cu tot felul de întrebări.* CARAGIALE, O. III 77. ✦ Refl. A se agita, a se zbuciuma, a-și frămînta mintea pentru a ieși dintr-o încurcătură. *S-a sucit, s-a învîrtit, s-a socotit, s-a hotărît. O să divorțez.* STANCU, D. 82. *Gîndesc ei, se sucesc ei, se frămîntă ei cu mintea fel și chip, dar nici unuia nu-i vine în cap ce să facă.* CREANGĂ, P. 310. *În zădar mai fac manevre și-n tot chipul se sucesc, Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.* NEGRUZZI, S. I 128.

SUCÍLĂ s. m. Epitet dat unui om sucit.

SUCÍRE, *suciri,* s. f. Acțiunea de a (se) **suci**; răsucire, învîrtire.

SUCÍT, -Ă, *suciți, -te,* adj. **1.** (Despre fire textile) Răsucit în jurul lui însuși printr-o mișcare continuă și în același sens. *Tortul... sucit se deapănă... pe diferite mosoare.* ANTIPA, P. 169. *Foaie verde fir sucit.* ȘEZ. IV 225. ◇ (Prin analogie) *Că ș-asară l-am văzut, Cu cizmele vixuite, Cu mustețele sucite.* HODOȘ, P. P. 186. ◇ Expr. (**A-i sucită, că-nvîrtită,** se spune cînd cineva caută pretexte, ca să se eschiveze; ba că-i una, ba că-i alta; că-i cîr, că-i mîr. *Că-i sucită, că-nvîrtită, acela n-avu încotro... și a căutat să scoată găina și să i-o aducă.* ȘEZ. IX 114. ✦ Învîrtit în formă de sul; învălătucit. *Corola cu cinci petale... întregi sau crestate, late sau sucite.* NEGRUZZI, S. I 102.

2. Cu corpul întors într-o parte. *Acum veneau față în față și erau nevoite să stea tot sucite într-o parte ca să nu se vază.* STĂNOIU, C. I. 199.

3. Strîmb, încovoiat. *Un copac uscat stătea departe în cîmp, în atitudinea sucită a unui schilod care cere de pomană.* GALACTION, O. I 79. *Mătușă! de ce ai dinți așa de lungi și degete așa sucite?* RETEGANUL, P. I 58. *Toate crăcile copacilor astii păduri erau strîmbe și sucite.* POPESCU, B. II 85. ✦ (Despre drumuri) Cu cotituri; șerpuit. *O cărăruie sucită ne duce prin crăpăturile părețelui din stînga.* VLAHUȚĂ, R. P. 76. *Niște cărări sucite și cotite, acoperite cu un fel de iarbă mărunțică, de părea că era niște covoare așternute.* ISPIRESCU, L. 243. ✦ În formă de spirală. *Stăpînă sînt p-Alhambrei portice strălucite; Am grota încîntată cu-a ei coloni sucite.* NEGRUZZI, S. II 133.

4. Fig. Care nu este sau nu se poartă ca toată lumea, cu care nimeni nu se poate înțelege sau acomoda; cu ciudățenii, ciudat. *Uite, ce sucită ești! Înainte te văitai toată ziua, iar acum, cînd îți spune doctorul, nu vrei să înțelegi.* CAMIL PETRESCU, T. II 134. *Mai văzut-ai tu, de cînd ești, un om așa de sucit și de hursuz ca nepotul ista al căpitanului?* HOGAȘ, H. 78. *A fost odată un om care toată viața lui nu s-a putut potrivi cu lumea — un om sucit.* CARAGIALE, M. 13.

5. Fig. Care nu-i cum trebuie să fie, care este potrivnic naturii, bunului simț, judecății. *Eu, răspunde celălalt, sînt mintea, umblu prin lumea asta sucită și direg ce strică blăstămatul de noroc.* RETEGANUL, P. IV 21. *Nu știu în ce-ntunerec se pierde-a mea gîndire, Cît viața mi-e amară, cît traiul mi-e sucit.* BOLINTINEANU, O. 207. ✦ Neobișnuit, nefiresc, nepotrivit. *Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate, în care mă îndoiesc că este inimă.* NEGRUZZI, S. I 245.

SUCITOÁRE, *sucitori,* s. f. (Ornit.) Capîntortură.

SUCITÓR, *sucitoare,* s. n. **1.** (Mold., Transilv.) Sul neted de lemn cu care se întinde și se subțiază foaia de aluat pentru plăcinte, tăiței etc.; vergea. *Aduce-n casă covățica cu făină, sita, sucitorul.* SEVASTOS, N. 337. *Se ia aluatul, se taie bucățele, se face boțuri rotunde și apoi se lățesc cu sucitorul.* ȘEZ. VII 33.

2. Dispozitiv de lemn sau de metal la unele instrumente (ferăstrău, război de țesut etc.) care, fiind învîrtit, slăbește sau strînge o legătură. *Lemnușul* [de la ferăstrău] *se mai cheamă și... sucitor.* PAMFILE, I. C. 121.

SUCITÚRĂ, *sucituri,* s. f. Cotitură (a unui drum); răsucitură. *Spuma lighioanelor se tăie în două, în trei și pieri în sucitu rile văii.* GALACTION, O. I 49. *Nu-și poate închipui cineva ce sucituri și răsucituri sînt făcute în hotarul țării de prin acești munți.* I. IONESCU, M. 36.

SUCMÁN s. n. v. **suman.**

SÚCNĂ, *sucne,* s. f. (Popular) Fustă groasă, simplă, fără încrețituri; p. ext. orice haină femeiască. *Draga noastră un'te duci Cu sucnă și cu papuci?* MARIAN, Î. 568. *Cu preț bun a cumpărat Sucnă albă și frumoasă Bună de primblat prin casă.* SEVASTOS, N. 393. *D'oi, săracă mîndra mea, Că ș-asear-am fost la ea Ș-o găsii c-o sucnă rea, Pe cea bună și-o cîrpea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 442.

— Variantă: **súgnă** s. f.

SUCNÍȚĂ, *sucnițe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui sucnă. (Atestat în forma *sugniță*) *Lină Carolină, Floare din grădină, Vină-napoi, vină, Că tu ți-ai uitat Și tu ți-ai lăsat Sugniță frumoasă La mine pe masă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 501.

— Variantă: **sugnițĂ** s. f.

SUCOMBÁ, pers. 3 *sucómbă,* vb. I. Intranz. (Livresc) A muri, a deceda. *Bolnava sucombînd, am practicat disecția.* PARHON, O. A. I 117. *Trupu-i schingiuit și slăbit a sucombat mai tîrziu, cu mult înainte de vreme.* SADOVEANU, E. 49. ◇ Fig. *Cine are talent își face singur drum... Iar dacă sucombă pe drum, înseamnă că nu era făcut pentru aceasta.* C. PETRESCU, C. V. 149.

SUCOMBÁRE, *sucombări,* s. f. (Livresc) Faptul de a sucomba; deces, moarte.

SUCULÉNT, -Ă, *suculenți, -te,* adj. Cu mult suc (v. zemos); hrănitor; p. ext. bun, gustos. *Fruct suculent.* ▭ *Sfărîma oase suculente, sub mese ce țineau de seara pînă dimineața.* GALACTION, O. I 302. ✦ Fig. Plin de miez, de conținut, de savoare. *De mult nu mai căzuse în clevetirea saloanelor din București un subiect așa de frumos și de suculent.* VLAHUȚĂ, O. A. III 101.

SUCULÉNȚĂ s. f. Însușirea de a fi suculent; savoare, gust. *Plătica de Snagov ar merita o lungă disertațiune științifică... cît despre noi... ne vom cerca să descriem prin ce mijloace un om cu gust o poate aduce la gradul cel mai nalt al suculenței.* ODOBESCU, S. I 463.

SUCURSÁLĂ, *sucursale,* s. f. Întreprindere comercială sau bancară dependentă de alta, mai cuprinzătoare, de același fel; secțiune a unei întreprinderi mai mari. V. filială, reprezentanță, agență (1). *În toate orașele și satele Uniunii Sovietice există sucursale ale Centralei cooperativelor, care organizează, construiesc și dau viață anual la mii și mii de magazine.* SAHIA, U.R.S.S. 208.

SUD[1] s. n. **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, opus nordului și îndreptat în direcția în care se află soarele la amiază în emisfera nordică; miazăzi. *Curentul cald de la sud muia complect ghețurile și zăpezile.* SADOVEANU, O. VIII 210. ◇ Loc. adj. **De sud** = sudic.

2. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări, a unui oraș etc. așezată spre sud (1). *Sudul Africei. Sudul Franței.* ◇ (Adjectival, în expr.) *Polul sud.*

SUD[2], *suduri,* s. n. (Învechit) Judecată. *Poftim, au să te mai deie și sub sud pentru satana dracului.* CONTEMPORANUL, III 778. *Du-te tu la domnii mari, Ei sudu să mi-l sudească, Ori pe min' mă prăpădească.* BIBICESCU, P. P. 330.

SUDÁ, *sudez,* vb. I. Tranz. A îmbina două obiecte metalice (cu sau fără ajutorul unui metal străin) realizînd între ele (în anumite condiții de temperatură și de presiune) o legătură atomică. *Roata trebuia sudată în noaptea asta.* DUMITRIU, V. L. 140. ◇ Fig. *Crearea Regiunii Autonome Maghiare a sudat și mai puternic frăția oamenilor muncii români și maghiari.* GHEORGHIU-DEJ, R. 36. ◇ Refl. pas. *Cunoștințele lor nu trebuie să se rezume la pură teorie, ci trebuie să se lege, să se sudeze de munca practică.* SAHIA, U.R.S.S. 132. ✦ Refl. (Med.; despre oase, ligamente etc.) A se uni, a se lega, a se îmbina (după ce fuseseră tăiate, rupte, luxate etc.). ✦ Refl. (Lingv.; despre elemente distincte ale vorbirii) A se alipi unul de altul, unindu-se și formînd un singur cuvînt. V. aglutina. *Articolul enclitic se sudează cu substantivul.*

SUDÁBIL, -Ă, *sudabili, -e,* adj. (Despre metale) Care poate fi sudat.

SUDABILITÁTE s. f. Proprietate a unui metal de a putea fi sudat.

SUDÁC, *sudaci,* s. m. (Regional) Şalău.
— Variantă: **sudúc** (ALECSANDRI, P. P. 384) s. m.

SUD-AFRICÁN, -Ă, *sud-africani, -e,* adj. (Uneori substantivat) Care este din Africa de sud; care aparţine Africii de sud.

SUDÁJ, *sudaje,* s. n. Sudare. ◇ *Bec de sudaj* v. bec (2).

SUDÁLMĂ, *sudălmi,* s. f. (Popular) Înjurătură. *Să nu uiţi nici o clipă: strămunii au fost şerbi, Primiră-n veacuri aspre sudălmi şi bice-n spate.* STANCU, C. 133. *Sudălmile i se încîlciră în cerul gurii pînă se înecară într-un scrîşnit.* REBREANU, R. II 249. *Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicele-i sudălmi.* ODOBESCU, S. I 174.
— Pl. şi: *sudalme* (CAMILAR, N. I 34, STANCU, D. 26, RETEGANUL, P. III 27).

SUD-AMERICÁN, -Ă, *sud-americani, -e,* adj. (Uneori substantivat) Care este din America de Sud; care aparţine Americii de Sud.

SUDÁRE, *sudări,* s. f. Acţiunea de a (se) suda şi rezultatul ei; sudură.

SUDÁT[1] s. n. Faptul de a (se) suda. *Sudatul ţevilor.*

SUDÁT[2]**, -Ă,** *sudaţi, -te,* adj. (Despre metale) Lipit prin sudare; (despre oase, ligamente etc.) unit, legat, îmbinat. ◇ Fig. *În general tot colectivul ăsta e bine sudat.* BARANGA, I. 157.

SUDÁŢIE[1]**,** *sudaţii,* s. f. Operaţie prin care se separă componenţii lichizi (sau cu punct de topire scăzut) dintr-un amestec, prin încălzirea înceată şi progresivă a amestecului.

SUDÁŢIE[2]**,** *sudaţii,* s. f. Transpiraţie abundentă, provocată (prin mijloace terapeutice) în scopuri curative.

SUD-DUNĂREÁN, -Ă, *sud-dunăreni, -e,* adj. Din sudul Dunării. *Organizaţiile româneşti de stat din nordul Dunării... se vor dezvolta sub influenţa culturii bizantine, prin intermediul statelor slave sud-dunărene.* ROSETTI, I. S. 22.

SUD-ÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile sud şi est; parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări etc. aşezată între sud şi est.

SUD-ÉSTIC, -Ă, *sud-estici, -e,* adj. De la sud-est, dinspre sud-est.

SUDÍ, *sudesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A judeca, a hotărî. *Du-te tu la domnii mari, Ei sudu să mi-l sudească.* BIBICESCU, P. P. 330.

SÚDIC, -Ă, *sudici, -e,* adj. De sud, de la sud, spre sud; meridional. *Domnii cei vechi... zidiseră şi aici un frumos castel de piatră la capătul sudic al tîrgului.* HASDEU, I. V. 33.

SUDÍT, *sudiţi,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Locuitor din Principatele române aflat sub protecţia unei puteri străine şi avînd prin aceasta dreptul la o jurisdicţie specială, la anumite privilegii fiscale etc., de care nu se bucurau pămîntenii; p. ext. orice supus străin. *Dumneata, Pavlicioni, eşti mi se pare sudit, nu? Nu eşti pămîntean.* CAMIL PETRESCU, O. II 322. *Deşi domnii aveau fiecare un postelnic pentru relaţiunile cu consulii, dar acţiunea acelor funcţionari se mulţumea mai mult în cele ce privea interesele sudiţilor.* GHICA, S. X.

SUDIŢÉSC, -EÁSCĂ, *sudiţeşti,* adj. (Învechit) Referitor la sudiţi; de sudit. [Bolintineanu] *fu numit funcţionar la postelnicie, la oficiul «pricinilor sudiţeşti».* La TDRG.

SUDOÁRE, *sudori,* s. f. 1. Lichid limpede şi sărat, cu miros neplăcut, secretat de glandele sudoripare (sub influenţa căldurii, a unui efort fizic, a unei emoţii puternice sau a unei stări bolnăvicioase) şi ieşit la suprafaţa pielii prin pori; transpiraţie, năduşeală. *Prin sudoare se elimină din organism o serie întreagă de substanţe.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 50. *Vartolomeu Diaconu îşi şterge broboanele de sudoare de pe frunte.* C. PETRESCU, A. 295. *Dionis, lungit în patu-i, tremura în friguri, cu buzele uscate, cu fruntea plină de sudoare.* EMINESCU, N. 81. (Fig.) *Fruntea ta* [ţară] *e plină de sudoare şi de pulberea bătăliei.* RUSSO, O. 32. ◇ (În construcţii adesea hiperbolice) *Mă trezesc. Sînt lac de sudoare.* STANCU, D. 318. *Curgea sudorile de pe fiul împăratului şiroaie.* ISPIRESCU, L. 254. *Prea bine, răspunse Scaraoţchi care vărsa sudori de necaz.* NEGRUZZI, S. I 89. ◇ (Simbolizînd munca grea; uneori determinat prin «de sînge») *Doi ani de zile a umblat de colo pînă colo... pînă a ajuns să strîngă, cu sudori de sînge, cinci galbeni.* GALACTION, O. I 86. *Al vostru-i plînsul strunei mele: Creştini ce n-aveţi sărbătoare, Voi, cei mai buni copii ai firii, Urziţi din lacrimi şi sudoare.* GOGA, P. 8. *Ş-acele milioane, ce în grămezi luxoase Sînt strînse la bogatul, pe cel sărac apasă, Şi-s supte din sudoarea prostitutului popor.* EMINESCU, O. I 159. *Boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor putea ocupa iarăşi posturi, ca să adune nouă avuţii din sudoarea ţăranului.* NEGRUZZI, S. I 150. ◇ Expr. **Sudorile morţii** sau **sudori de moarte** = sudoarea care acoperă corpul înaintea morţii; p. ext. transpiraţie provocată de o emoţie sau de un efort mare. *Ceialalţi varsă sudori de moarte muncind.* DRĂGHICI, R. 10. *Ci se bate zi şi noapte Şi varsă sudori de moarte.* ALECSANDRI, P. P. 377.

SUDÓR, *sudori,* s. m. Muncitor specializat în lucrări de sudură.

SUDORÁL, -Ă, *sudorali, -e,* adj. Sudorific. *O anumită sensibilizare a centrilor sudorali prin căldură este deci necesară pentru apariţia acestui reflex.* PARHON, O. A. I 315. ◇ *Apă sudorală* = sudoare. [Reflexul] *reţine încă apa sudorală atîta timp cît nu are o nouă cantitate de lichid la dispoziţie.* PARHON, O. A. I 315.

SUDORÍFIC, -Ă, *sudorifici, -e,* adj. Care secretă sudoare sau ajută la eliminarea acesteia.

SUDORIPÁR, -Ă, *sudoripari, -e,* adj. (În expr.) *Glandă sudoripară* = glandă care secretă sudoare. *Acţiunea glandei sudoripare poate fi considerată ca un ventil de siguranţă împotriva acţiunii căldurii prea ridicate.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 49.

SUDORÍŢĂ, *sudoriţe,* s. f. Muncitoare specializată în lucrări de sudură.

SUDÚC s. m. v. **sudac.**

SUDUÍ, *súdui,* vb. IV. 1. Intranz. (Popular) A rosti sudălmi (la adresa cuiva); a înjura. *Citind aceste însemnări ale băiatului său, directorul... sudui amarnic.* VORNIC, P. 12. *Într-o clipire oamenii înconjurară ceardacul, strigînd, suduind, învălmăşindu-se.* REBREANU, R. II 129. *Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal şi prea ursuz... suduia mereu şi mormăia singur prin ogradă.* CARAGIALE, O. I 284. ◇ Tranz. *Toată ziua ne cheamă la conac. Ne suduie vechilii.* CAMIL PETRESCU, O. I 78. *Dar d-ta de ce sudui copilul, nea Cristache?* REBREANU, R. II 39. *Atunci îl cunoscură toţi, spune cronica, şi-l batjocoreau şi mari şi mici, şi-l sudüia muierile şi copiii.* BĂLCESCU, O. I 103.

2. Tranz. (Învechit) A mustra, a dojeni. *Sta lîngă dînşii, cercînd a-i îmbărbăta şi-i suduia cu aspre cuvinte.* ODOBESCU, S. I 94. *Şi-acolo îl judeca Şi de bani îl suduia.* PĂSCULESCU, L. P. 281.

— Prez. ind. şi: *suduiesc.*

SUDUITÚRĂ, *suduituri,* s. f. Acţiunea de a sudui; sudalmă, înjurătură. *Cum intră în cazărmi, îi luăm cu suduitura.* CAMILAR, N. I 159.

SUDÚRĂ, *suduri,* s. f. **1.** Operaţie de sudare; rezultatul acestei operaţii; locul îmbinării a două sau mai multor piese prin sudare. ◇ *Sudură autogenă* v. autogenă. *Bec de sudură* v. bec[2]. *Pistol de sudură* v. pistol.

2. Fig. Îmbinare, închegare, legătură. *Se pune problema unei noi interpretări actoriceşti care... să realizeze o sudură puternică între comportarea scenico-dramatică şi interpretarea muzicală.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 176, 6/2.

SUD-VÉST s. n. Punct cardinal secundar, situat în direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile sud şi vest; parte a globului pămîntesc sau a unui continent, a unei ţări etc. aşezată între sud şi vest faţă de un punct de referinţă.

SUD-VÉSTIC, -Ă, *sud-vestici, -e,* adj. De la sud-vest, spre sud-vest.

SUEDÉZ[1], -Ă, *suedezi, -e,* adj. Care aparţine Suediei sau populaţiei ei, privitor la Suedia sau la populaţia ei. *S-a întîmplat... să fie anunţată o vizită a unor gazetari elveţieni, olandezi, danezi, spanioli, suedezi.* C. PETRESCU, Î. II 66. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de suedezi. *Vorbeşte suedeza.* ✦ *Gimnastică suedeză* = sistem de exerciţii fizice constînd din diferite mişcări ale corpului, pentru dezvoltarea musculaturii şi a agilităţii.

SUEDÉZ[2], -Ă, *suedezi, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Suediei sau este originară din Suedia.

SUFERÍ, *sufăr,* vb. IV. **1.** Intranz. A îndura o durere fizică sau morală. *În zadar suspin şi sufăr Lîngă lacul cel albastru.* EMINESCU, O. I 74. *Atunci inima-mi zboară... La timpul mult ferice în care-am suferit.* ALECSANDRI, P. III 6. *Şi eu mult am suferit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 196. ✦ A avea neplăceri, a suporta consecinţe, a trage ponoase. *Stăm prea mult de vorbă... Mă văd — şi am să sufăr.* SAHIA, N. 89.

2. Tranz. A suporta o anumită situaţie, un rău, o lipsă. [Bolintineanu] *a fost unul din măreţii luptători de la 48... a suferit exilul, a fost ministru sub domnitorul care înfrăţi cele două surori vrăjmaşe: Romînia şi Moldova.* DEMETRESCU, O. 156. *De cînd m-ai prins mata-n laţ, Sufăr boale-nfricoşate!* ALECSANDRI, T. I 33. *N-a mai putut suferi chinurile sale.* NEGRUZZI, S. I 31. ◇ Fig. *Îndreptaţi-vă, căci timpul nu mai suferă robie; Ora celor ce suspină, iată, sună, a venit.* BOLINTINEANU, O. 124. ◇ Intranz. *De foame şi de sărăcie am suferit şi eu.* C. PETRESCU, C. V. 152. ✦ A fi supus unei pedepse. *Acuzatul n-a mai suferit nici o condamnare.* ✦ A fi supus la... *Casa veche nu suferise prefaceri.* SADOVEANU, E. 122.

3. Tranz. (De obicei în construcţii negative) A tolera, a suporta prezenţa cuiva sau a ceva, a ţine la cineva sau la ceva; a-i plăcea cuiva ceva. *Eleonora, care nu-şi putea suferi cumnatul, îl supraveghease în tăcere, cu răceală, cu privirile ei sticloase.* DUMITRIU, N. 85. *În apele de munte, peştii văd ca printr-un geam limpede şi nu puteau suferi lîngă mal umbra mea cu luciri fugare.* SADOVEANU, Î. A. 25. *Mama nu prea poate suferi fumul de tutun.* C. PETRESCU, A. 399. ◇ Expr. **A nu suferi comparaţie** v. comparaţie.

4. Tranz. A îngădui, a permite. *Bătrînul avea în ochi şi-n glas o asprime care nu suferea răspuns.* SADOVEANU, E. 130. *Acum suferiţi să vă spun şi ce nume... le-au dat.* NEGRUZZI, S. I 102. *Aş suferi şi cele mai mari certări şi mustrări.* DRĂGHICI, R. 80.

— Prez. ind. şi: *sufer* (REBREANU, R. I 173), pers. 3 sg. şi: *sufere* (CARAGIALE, O. VII 277, NEGRUZZI, S. I 63, TEODORESCU, P. P. 341).

SUFERÍND, -Ă, *suferinzi, -de,* adj. Care suferă de o boală. V. bolnav. *Tare aş vrea, cum sînt suferind, să mă reped la Sachsenhof.* CARAGIALE, O. VII 81. ◇ Fig. *Astă sărmană garoafă se vede foarte suferindă.* NEGRUZZI, S. I 45. ◇ (Substantivat) *Dispensare şi clinici stau la tot pasul la îndemîna celor suferinzi.* STANCU, U.R.S.S. 127. *Mîna palidă care scotea din camera suferindei ligheanul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 93.

SUFERÍNŢĂ, *suferinţe,* s. f. Durere fizică sau morală. *Suferinţele lui morale deveneau din ce în ce mai mari şi mai vătămătoare sănătăţii lui.* VLAHUŢĂ, O. A. I 90. *Lună, tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci.* EMINESCU, O. I 130. ◇ Expr. **A fi în suferinţă** = a-i lipsi cuiva ceva. *Tomşa stătea bine în scaun, însă boierii erau în suferinţă şi în mare nemulţămire.* SADOVEANU, O. VII 118.

— Pl. şi: *suferinţi* (SADOVEANU, B. 126, EMINESCU, O. I 192, TEODORESCU, P. P. 528).

SUFERÍRE, *suferiri,* s. f. (Învechit) Faptul de a suferi; suferinţă. *Eram trist în suferire.* ALECSANDRI, P. III 173. *Dar cîte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani.* NEGRUZZI, S. I 44. *După suferiri multe, inima se-mpietreşte.* ALEXANDRESCU, P. 79.

SUFERÍT, -Ă, *suferiţi, -te,* adj. (Învechit) Care poate fi suportat, tolerat, acceptat; suportabil. *Singurul ei gînd era să-i facă viaţa mai suferită, şi orişice ar fi făcut el, ea era mulţumită, dacă-l vedea mai voios.* SLAVICI, O. II 200. *Este stare... Pe care trecerea vremei să n-o facă suferită?* CONACHI, P. 288.

SUFERITÓR, -OÁRE, *suferitori, -oare,* adj. (Astăzi rar) Care suferă, îndură, suportă (o durere, o lipsă, un neajuns); care exprimă suferinţă; suferind. *Pe orice frunţi suferitoare Oh! ningeţi, albe flori de măr.* MACEDONSKI, O. I 78. *Îmi apăru tot trecutul în minte şi figura blîndă şi suferitoare a bietului meu tată.* VLAHUŢĂ, O. A. 149. ◇ (Adverbial) *Şi în acea faţă... surîdea, suferitor oarecum, gura de purpură.* EMINESCU, N. 120. ◇ (Substantivat) *Cît nu poţi a distinge din toţi suferitorii Nici care sînt învinşii, Nici care-nvingătorii.* ALECSANDRI, P. III 475.

SUFERTÁŞ, *sufertaşe,* s. n. Ansamblu de mai multe vase metalice în formă de crăticioare, aşezate unul peste altul pe un dispozitiv cu mîner, în care se transportă mîncarea (caldă). *Vino cu sufertaşul cu mîncare.* STANCU, D. 375. *Îşi strînseră la loc sufertaşele şi legăturile cu merinde.* PAS, Z. IV 80.

— Variantă: **sefertáş** s. n.

SUFICIÉNT, -Ă, *suficienţi, -te,* adj. **1.** Atît cît trebuie (pentru a corespunde scopului); de ajuns, destul, îndestulător. *Pînă atunci ai vreme suficientă să te aranjezi.* REBREANU, R. II 77. ◇ (Adverbial) *Nu-şi dă seama cît îl iubeşte ea şi de aceea nu-i preţuieşte suficient iubirea.* REBREANU, R. I 246. ✦ (Substantivat, m.) Calificativ (între «insuficient» şi «bine») cu care se apreciază o probă la un examen.

2. (Despre oameni) Care se crede capabil fără să fie; plin de sine, înfumurat, vanitos, îngîmfat. *Cuvîntul «poet»... îi făcea rău, auzit din gura omului acestuia, suficient, afectat şi pururea încîntat de sine.* VLAHUŢĂ, O. A. III 10.

— Pronunţat: *-ci-ent.*

SUFICIÉNȚĂ, *suficiențe,* s. f. **1.** (Rar) Faptul de a fi suficient (cantitativ sau calitativ). V. îndestulare. **2.** Încredere exagerată în sine; mulțumire de sine, vanitate. *Suficiența și disprețul cu care-i vorbea Ana îi deșteptau o mulțime de reflecții penibile.* VLAHUȚĂ, O. A. 313. — Pronunțat: *-ci-en-.*

SUFÍT, *sufituri,* s. n. **1.** Ornament din var și nisip, care se face mai ales la tavane; tavan ornamentat. *Acuma sufiturile, din var și nisip, tot el le face.* SADOVEANU, O. V 493. **2.** (Regional) Parte a podului unei case, făcută pe capetele ieșite în afară ale grinzilor. *Cele mai multe case însă au poduri vergelate și cu sufituri.* PAMFILE, I. C. 444.

SUFÍTĂ s. f. v. **solită.**

SUFÍX, *sufixe,* s. n. Îmbinare de sunete (uneori un singur sunet) care se atașează la sfîrșitul unei rădăcini, pentru a se forma cuvinte noi, sensuri noi sau valori gramaticale noi. *Limba română posedă un sistem de sufixe bine închegat și bogat, capabil să exprime clar un mare număr de nuanțe.* GRAM. ROM. I 36. *De la un cuvînt românesc, putem forma, cu ajutorul prefixelor și sufixelor, un număr de derivate românești.* GRAUR, F. L. 115. *Formarea de cuvinte noi cu ajutorul sufixelor poartă numele de derivare.* IORDAN, L. R. 273. ✧ *Sufix colectiv* v. colectiv² (3). *Sufix diminutival* v. diminutival. *Sufix augmentativ* v. augmentativ. *Sufix moțional* v. moțional.

SUFIXĂ, *sufixez,* vb. I. Tranz. A atașa un sufix la o rădăcină.

SUFIXÁRE, *sufixări,* s. f. Acțiunea de a sufixa și rezultatul ei.

SUFIXÁȚIE, *sufixații,* s. f. Faptul de a sufixa.

SUFLÁ, *súflu,* vb. I. **1.** Intranz. A elimina aer din gură sau din plămîni cu o anumită forță sau presiune; a expira forțat aerul. *Își sufla în pumni ca să-și dezghețe degetele.* VLAHUȚĂ, O. A. 136. *Purcelul... suflînd o dată din nări, s-au făcut ca două suluri de foc, de la bordeiul moșneagului... pînă la palatul împăratului.* CREANGĂ, O. A. 169. ✧ *A sufla în lumînare* (sau *în lampă*) = a stinge lumînarea sau lampa (expirînd cu putere aerul deasupra flăcării). *Am închis ochii. Învățătorul a suflat în lampă și a ieșit din odaie cu pași nesimțiți.* SADOVEANU, E. 109. *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare, Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EMINESCU, O. I 130. ✧ Expr. **A-i sufla cuiva în borș** (sau **a sufla în borșul cuiva**) = a se amesteca (nechemat) în treburile cuiva. *Dar, la urma urmelor, de omorît n-a omorît pe nimeni... în borșul nimănui n-a suflat.* SLAVICI, O. I 323. **Cine s-a fript cu ciorbă suflă și în iaurt** = o experiență neplăcută te face mai precaut decît este necesar. **A sufla a pagubă** v. pagubă (1). **A sufla în buze** v. buză (1). ✧ Tranz. *Suflă văpaie din gura ei.* ISPIRESCU, L. 26. ✦ Tranz. A face ca ceva să se împrăștie, să se risipească (sub acțiunea aerului expirat cu putere). *Praful l-a suflat în vînt.* RETEGANUL, P. IV 40. ✧ Fig. *Pe cîți filozofi nu-i scoate din fire, suflîndu-le sistemele ca pe niște pînze de păianjen.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ Expr. **A sufla cuiva ceva** (sau **pe cineva**) **de sub nas** (sau, mai rar, **pe sub nas**) = a-și însuși cu îndrăzneală, fără a se sfii, lucrul altuia; a șterpeli. *Citea gazetele consumatorilor de primprejur — «îmi dai voie, un moment?» — și-ți sufla gazeta de sub nas.* C. PETRESCU, Î. I 42. *Eu mai că suflasem în gînd aproape toate ciupercile din traista călugărului.* HOGAȘ, M. N. 116. *I-am suflat moșioara pe sub nas.* ALECSANDRI, la TDRG. ✦ A introduce cu gura aer în deschizătura unor instrumente pentru a scoate sunete. *Astăzi nu e nevoie de țiuitoare. Cu timpul ai să înveți să sufli.* SAHIA, N. 102. *Adă fluierul ca să suflu în el.* ALECSANDRI, T. I 436. ✦ (Despre instrumente muzicale) A suna, a răsuna, a cînta. *Bat tobele, suflă trîmbițele.* RETEGANUL, P. IV 12. ✧ (În contexte figurate) *Deodată, în fericirea ta a suflat trîmbița războiului.* SADOVEANU, O. VI 51. **2.** Intranz. A respira (cu greu, cu efort); a răsufla. V. gîfîi. *Turcii suflau zgomotos și-și pîrpîleau la flăcări mînile și picioarele.* SADOVEANU, O. VI 128. *În mijlocul drumului picotește ciinele... cu ochii întredeschiși, suflînd greu.* REBREANU, I. 10. *Abia mai sufla de osteneala goanei; dar era mulțumit și se simțea în stare să fugă ca un om tînăr.* POPA, V. 145. (Fig.) *Din susul apei vine un vapor. Suflă greoi și pare să fie încărcat.* SAHIA, U.R.S.S. 128. ✧ Expr. **A nu (mai) sufla** = a fi mort; fig. a fi liniștit, a sta cuminte; (în special) a nu protesta, a nu crîcni. *Animalul nu mai sufla.* PREDA, Î. 139. *Micuțul... i se suie pe genunchi, i se lipește încetinel de piept și stă așa frumușel, nici nu suflă.* La TDRG. *Mare a fost... că de mărirea lui nu mai sufla nici un boier.* DELAVRANCEA, A. 54. **3.** Intranz. (Despre foale, compresoare etc.) A produce (mecanic) un curent de aer sub presiune. **4.** Tranz. A fabrica obiecte de sticlă folosind procedeul introducerii de aer într-o mică cantitate de sticlă topită (căreia i se dă apoi forma dorită). **5.** Tranz. A acoperi (un obiect de metal) cu un strat subțire de metal prețios. *Icoane înșiruite și îmbrăcate în alamă sau suflate cu aur și argint.* DUMITRIU, B. F. 137. *Se încinse pe deasupra șalului cu o curea lată acoperită cu ținte aurite în care băgă două pistoale suflate cu aur.* NEGRUZZI, S. I 23. *Dărui căpeteniei deputației un lanț de aur și la soții săi cîte un pahar de argint suflat cu aur.* BĂLCESCU, O. II 266. **6.** Intranz. (Despre vînt sau despre curenți de aer) A se manifesta, a acționa, a se face simțit; a bate. *Îi suflă în față un vînt așa de tare, că-l azvîrli înapoi.* GALACTION, O. I 54. *Ieri a suflat întîiul vînt de toamnă.* MACEDONSKI, O. I 12. *Crivățul suflă aspru din partea munților, ale căror culmi se văd albind de omăt.* RUSSO, O. 152. ✧ (În contexte figurate) *Pe la finele anului 1846 un vînt de libertate sufla peste toată Europa.* GHICA, S. A. 150. *Suflă vîntul relei soarte Pe pămîntul îngrozit!* ALECSANDRI, P. I 144. *Viscolul pustiirei a suflat pe acest pămînt.* RUSSO, O. 43. ✦ Tranz. A duce cu sine la distanță, p. ext. a face să dispară (risipind, împrăștiind, îndepărtînd). *Urmele noastre le suflase vîntul.* DELAVRANCEA, O. II 216. *Primăvara, muma noastră, Suflă bruma din fereastră Și zăpada de pe coastă.* ALECSANDRI, P. P. 287. ✧ (Poetic) *Ce vînt te-a suflat pe sub atîta negureală de pădure... pînă la moară la mine?* GALACTION, O. I 47. ✧ Expr. **Slab de-l suflă vîntul** v. slab (1).

7. Tranz. (Cu complementul «nasul») A curăța de mucozități; a elimina mucozitățile. *Dascălul nostru ne privea... Avea ochii umezi. Ca să nu băgăm de seamă că s-a înduioșat, a scos batista din buzunar, și-a suflat nasul tare, și-a șters obrazul și fruntea de sudoare.* STANCU, D. 322. *Își sufla cu zgomot nasul.* SADOVEANU, O. III 582. *Își sufla pe urmă nasul.* C. PETRESCU, Î. II 161.

8. Tranz. (Adesea întărit prin «la ureche») A vorbi (cuiva) încet, în secret, (strecurînd insinuări sau căutînd să-l cîștige); a informa pe ascuns. V. șopti. *I-o fi suflat cineva, ceva, la ureche.* C. PETRESCU, O. P. I 220. *Toate cele ce am zis mi-au fost suflate de d-lor.* NEGRUZZI, S. I 230. ✧ Expr. **A nu sufla un cuvînt** = a nu spune nimic, a păstra un secret. *Nici unul nu suflă un cuvînt.* GALACTION, O. I 289. ✦ A șopti actorilor rolul în timpul reprezentației. ✦ A șopti cuiva (în special unui elev, la școală) răspunsul la întrebările la care nu poate răspunde singur. *Cei din bancă suflau lecția celor de la tablă.* PAMFILE, la CADE.

SUFLÁI, *suflaiuri,* s. n. Tub metalic subțire și îndoit, cu un orificiu de ieșire strîmt, prin care se suflă aer într-o flacără de gaz sau de alcool, pentru a se obține activarea arderii; suflător (2).

SUFLÁNIE, *suflanii,* s. f. (Rar, cu sens colectiv) Lume, mulțime, popor; suflare (2). *Să rămînă cheală Să rîză toată lumea Toată mulțimea și toată suflania.* MAT. FOLK. 544.

SUFLÁNTĂ, *suflante,* s. f. Mașină sau aparat care servește la comprimarea aerului sau a altor gaze, la presiuni mijlocii.

SUFLÁRE, *suflări,* s. f. Acțiunea de a s u f l a și rezultatul ei.

1. Faptul de a respira; (concretizat) aerul respirat (v. r e s p i r a ț i e, r ă s u f l a r e); p. e x t. faptul de a trăi, viață. *Și caldă-ți simt suflarea pe-obrazul rece-al meu.* COȘBUC, P. I 259. *Suflarea îi devenea din ce în ce mai fierbinte.* VLAHUȚĂ, O. A. I 101. *Ori pe ce se oprea suflarea lui, se punea promoroaca mai groasă de-o palmă.* CREANGĂ, P. 240. *A ei gură-i descleștată de-a suflării sale foc.* EMINESCU, O. I 79. ◇ L o c. a d v. **Într-o suflare** = într-o clipă, repede, pe nerăsuflate. *M-avîntam nepăsător străbătînd într-o suflare, țară lungă, mare, lată.* EFTIMIU, Î. 35. ◇ E x p r. **Fără (de) suflare** = fără viață, mort; (prin exagerare) cu respirația oprită (ca urmare a unei stări fizice sau psihice neobișnuite). *O mulțime de oameni și de sălbăticiuni zac fără de suflare în pădurea lui.* CREANGĂ, P. 217. *În genunchi, fără suflare... Așteptam dorit răspunsul.* CONACHI, P. 100. *Ginganie fără suflare, Umblă făr-astîmpărare, N-are duh, nici nu viază, Toată lumea îndreptează* (Ceasornicul). GOROVEI, C. 68. **A-și da suflarea (de pe urmă)** = a muri. (F i g.) *Șipul cu rachiu își dăduse și el suflarea sa cea mai de pe urmă.* HOGAȘ, M. N. 181. ✧ Respirație la temperatură scăzută, devenită vizibilă datorită condensării picăturilor de apă pe care le conține. *Uhl ce frig... îmi văd suflarea — și căciula cea de oaie Pe urechi am tras-o zdravăn.* EMINESCU, O. I 46.

2. (De obicei cu sens colectiv) Ființă, vietuitoare. *Erau singuri, nici o altă suflare omenească nu se simțea în solemna tăcere a pustiului.* BART, E. 167. *Nici o suflare de om nu mai era în curte afară de noi și de Aliuță.* GANE, N. I 163. *Toată suflarea e adormită. La un singur geam se mai vede lumină.* VLAHUȚĂ, O. A. 139.

3. Operație prin care se fabrică obiecte de sticlă suflîndu-se aer (cu gura sau cu o mașină) într-o mică cantitate de sticlă topită (formată apoi în matriță).

4. Poleire (cu aur, cu argint).

5. Deplasare a aerului, adiere de vînt. *Finețele pletoase se legănau grele, pline de apă, la suflările obosite ale vîntului.* SADOVEANU, O. I 151. *O puternică suflare de vînt trecătoare și iute... se stinse tînguios și jalnic.* HOGAȘ, M. N. 175. *Eu aștept cu nepăsare a furtunelor suflare.* ALECSANDRI, P. I 144. *Suflările cele calde ale vîntului de primăvară erau atît de line, încît abia frunzele plopului se clătinau alene.* FILIMON, C. 95.

SUFLĂTOÁRE, *suflători,* s. f. Țeavă de soc prin care se suflă aer în cimpoi.

SUFLĂTÓR[1], *suflători,* s. m. 1. (La pl.) Instrumente muzicale de suflat. *Ce-mi trebuie? Opt viori, două violoncele, o violă, un contrabas. Se găsește. Alămuri și suflători, iau de la batalion, de la fanfară.* SEBASTIAN, T. 303.

2. Persoană care cîntă la un instrument de suflat.

SUFLĂTÓR[2], *suflătoare,* s. n. 1. Țeavă prin care muncitorul sticlar suflă aer într-o masă de sticlă topită pentru a forma diverse obiecte.

2. Dispozitiv pentru suflarea unui curent de aer sau de abur în cutia de fum a unei locomotive, pentru curățirea țevilor de fum și pentru activarea tirajului. ✧ Țeavă scurtă, cu diametrul mic, îndoită în unghi drept, prin care se suflă un curent de aer în dreptul unei flăcări pentru a-i activa arderea; suflai.

SUFLECÁ, *súflec,* vb. I. T r a n z. A îndoi, a răsuci, a răsfrînge mînecile sau poalele unui obiect de îmbrăcăminte (pentru a se feri de apă sau a fi mai liber în mișcări); a sumete. *Își suflecă tata mînecele, începe să taie copacii de la rădăcină.* STANCU, D. 142. *Își suflecă mînecele, aține focul și s-apucă de făcut bucate.* CREANGĂ, P. 29. ✧ (Rar, prin analogie) *Altu-și suflecă musteața pentru rumîna-i vecină.* CONTEMPORANUL, V 428. ✧ R e f l. (Despre persoane care își sumet mînecile) *Cînd se înalța zvonul cel mare al ieșirii roiului, se sufleca, își vîra mînile și obrazul în apă rece și dădea fuga după roiniță.* SADOVEANU, P. M. 50.

— Variante: (regional) **sufli|cá** (ȘEZ. III 5), **sufulcá** (DAN, U. 78, BIBICESCU, P. P. 293) vb. I.

SUFLECÁRE s. f. Acțiunea de a s u f l e c a.

SUFLECÁT, -Ă, *suflecați, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Îndoit, răsfrînt în sus, ridicat; sumes. *Era desculț, cu ițarii suflecați pînă la genunchi.* SADOVEANU, O. VII 358. *Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce, pe care de obicei le purta suflecate.* CREANGĂ, A. 99. *Opt voinici cu spete late, Și cu mîneci suflecate, Stau cu pușile-ncărcate.* ALECSANDRI, P. A. 54.

— Variante: (regional) **sufli|cát, -ă** (ȘEZ. III 178), **sufulcát, -ă** (MARIAN, NU. 47) adj.

SUFLECIÓR, *suflecioare,* s. n. (Popular) Sufletel. *Fîntîni să faci în viață, că apoi pe ceea lume nu ți se trudește sufleciou după apă.* I. CR. IV 241.

SUFLÉR, *sufleri,* s. m. Persoană care șoptește actorilor rolul în timpul reprezentației. *Din pricina asta nu se poate juca fără sufler, cel puțin la noi.* CAMIL PETRESCU, N. 10. *Actorul îi propuse să-l ia sufler cu șapte galbeni pe lună.* CARAGIALE, N. S. 8.

SÚFLET, *suflete,* s. n. 1. Totalitatea însușirilor morale și intelectuale ale omului; psihic, conștiință. *În sufletul lui Tudor Șoimaru bîntuia într-adevăr o furtună grozavă.* SADOVEANU, O. VII 63. *Am învins cu bărbăția și cu sufletu-mi cinstit.* EFTIMIU, Î. 100. *Iară sufletu-mi se pierde După chipul tău frumos.* EMINESCU, O. I 209. ✧ L o c. a d v. **Din suflet** (sau **din tot sufletul, din adîncul sufletului**) = cu toată sinceritatea, cu tot devotamentul, cu toată dragostea; p. e x t. foarte mult. *Îți mulțumesc din suflet pentru cuvintele măgulitoare ce-mi adresezi.* ALECSANDRI, T. II 56. *Jurămînt îți fac din suflet că și ceriul și pămîntul De s-ar strămuta, Zulnio, eu nu mi-oi schimba cuvîntul.* CONACHI, P. 102. *Noi, părinții... vă iubim din suflet.* DRĂGHICI, R. 35. **Cu** (sau **fără**) **suflet** = cu (sau fără) însuflețire, cu (sau fără) elan. ✦ (Urmat de determinări) Trăsătură de caracter (bună sau rea) a cuiva; caracter. *Suferințele, copile, ți-au făcut un suflet bun.* EFTIMIU, Î. 93. *Nu e cum ție ți se pare, Ea are suflet mîndru și de iubire plin.* BOLINTINEANU, O. 202. ✦ (Urmat de determinări) Persoană considerată din punctul de vedere al trăsăturilor de caracter. *Nu era o ființă de rînd, era un suflet mare care înțelegea lumea și viața.* VLAHUȚĂ, O. A. III 74. *Suflet bun și nobil ca scumpa ta soție Eu n-am văzut, mă crede.* ALECSANDRI, T. II 67. *A fost un suflet mare și nobil, o inimă curată.* GHICA, S. 672. ✦ Omenie, bunătate, milă. *La unul fără suflet trebuie unul fără de lege.* CREANGĂ, O. A. 250. *Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget.* EMINESCU, O. I 150. *Mă cunoști!... privește, Eu sînt, și de ai suflet, privește-mă, roșește!* ALECSANDRI, T. II 182. ✦ Curaj. *A prinde suflet.*

2. Element, factor esențial care determină o acțiune, o concepție. *Sufletul viu al leninismului este lupta înverșunată, plină de pasiune arzătoare, împotriva tuturor dușmanilor clasei muncitoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2362. *Bălcescu*

a fost sufletul revoluției de la 1848. SADOVEANU, E. 53. *Despotismul, dar, este sufletul concuistei.* BĂLCESCU, O. I 135.

3. Persoană, ins, individ, om; p. ext. orice ființă. *Avea încă un suflet la care ținea: ciinele lui.* PAS, Z. I 57. *Într-o căsuță din marginea cătunului, trăiau cinci suflete: mama, tata și trei copilași.* BUJOR, S. 55. *Suflete rănite de atingerea lumii, care au încercat dezamăgirile vieții.* RUSSO, O. 100. ✦ Locuitor. *Oamenii au rămas îndărăt în sat două mii de suflete.* DUMITRIU, N. 11. *Orașul de un milion de suflete.* C. PETRESCU, C.V. 275. *Scrie-mi, mă rog, cite suflete... are acum Moldova.* KOGĂLNICEANU, S. 101. ✦ (De obicei însoțit de un adjectiv posesiv) Termen cu care cineva se adresează persoanei iubite. *De nu m-ai uita încalte, Sufletul vieții mele.* EMINESCU, O. I 54. *Bade, bădișorul meu, Dragul meu, sufletul meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 45. *Marie, sufletul meu, De-i muri, să mor și eu, Cu capul pe brațul tău.* ȘEZ. II 8.

4. (În filozofia idealistă și în concepția religioasă) Substanță spirituală care dă omului viață, socotită de origine divină și cu existență veșnică, opusă trupului și supraviețuind acestuia. *Nu mai țin minte... care școală filozofică din vechime... discuta dacă femeia are sau nu un suflet.* GALACTION, O. I 96. *Mă rugam pentru sufletele celor morți.* ALECSANDRI, T. II 24. *Sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osîndit domnul dumnezeu să intre în copacii pădurilor.* NEGRUZZI, S. I 246. ✧ Expr. **A-și încărca sufletul cu...** = a comite o faptă rea care apasă asupra conștiinței. *Făt-Frumos, decît să-ți încarci sufletul cu mine, mai bine ai face să-mi legi aripa.* ISPIRESCU, L. 43. **A avea** (ceva) **pe suflet** = a fi preocupat, apăsat, chinuit de ceva. *De ce nu vrea să-i spună ei, ce are pe suflet? O crede tot copilă, se vede.* VLAHUȚĂ, O. A. III 88. *Aibă pe suflet cel ce te-a scos din minte.* CONTEMPORANUL, IV 391. (Familiar) **A nu avea** (pe cineva) **la suflet** = a nu iubi (pe cineva). **A-i scoate** (cuiva) **sufletul** = a nu lăsa în pace (pe cineva), a plictisi, a chinui cu prea multe insistențe. *Îmi scoate sufletul cu atita dragoste.* NEGRUZZI, S. I 47. *Lele cu sprîncene-n jos, Sufletul badei l-ai scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 244. **A se băga în sufletul cuiva** v. băga (I 3). **A-i ieși cuiva sufletul** = a muri; fig. a munci din greu, a se chinui. **A-și da sufletul** v. da[3] (I 16). **Cu sufletul la gură** v. gură (I 1). **Cu sufletul pe buze** = în agonie, aproape de moarte; fig. abia mai respirînd (din cauza oboselii sau a emoției). **A-și stupi sufletul** = a se chinui mult. *Dimineața pînă-l scoli îți stupești sufletul.* CREANGĂ, O. A. 39. **A-și căuta** (sau **vedea, griji**) **de suflet** (sau **de ale sufletului**) = a trăi conform normelor bisericești (cu posturi, cu rugăciuni). **A căuta de sufletul cuiva** = a face pomeni pentru cei morți. *Mititeii s-au dus către domnul, și datoria ne face să le căutăm de suflet.* CREANGĂ, O. A. 144. **A da ceva de sufletul cuiva** = a da ceva de pomană (în amintirea unui mort). **(Să) fie de sufletul (cuiva)!** = fie ca dumnezeu să-i ierte păcatele! **A fi** (sau **a se face**) **trup și suflet cu cineva** = a fi (sau a se face) prieten cu cineva pînă la sacrificiu, a fi extrem de devotat cuiva. *Printre aceștia unul, pe nume Silenu, era trup și suflet cu dînsul.* ISPIRESCU, U. 104. *Se cunoscu cu Pan... și se făcu trup și suflet cu dînsul.* id. ib. 107. **A-și vinde sufletul** = a călca principiile moralei, a păcătui foarte tare, a se închina diavolului. *Pentru bani, își vinde sufletul.* PANN, la CADE.

5. Viață. *El are nouă suflete, Oană... Olecuță de odihnă și să întremează zmeul bătrîn.* DELAVRANCEA, A. 57. *El o ținea una, să-i aducă pe fata lui Verdeș-împărat dacă vrea... să rămîie cu sufletul în oase.* ISPIRESCU, L. 43. *Au rămas încremeniți ca niște morți fără suflet, neputînd cineva să scoată cît de mic cuvînt din gura lor.* DRĂGHICI, R. 21. ✧ Expr. **A** (**mai**) **prinde** sau **a căpăta** (**la**) **suflet** = a se îndrepta, a se întrema (după o boală grea). **A lua** (cuiva) **sufletul** = a omorî, a ucide. (Fig.) *Pînă la dumnezeu, sfinții îți ieu sufletul.* CREANGĂ, P. 28. (Familiar) **A avea ceva la sufletul său** = a poseda, a stăpîni. *Are numai două carboave la sufletul său.* CREANGĂ, O. A. 204.

6. Inimă (considerată ca sediu al sentimentelor, al afectivității). *Și pînă ce-n pieptu-i un suflet va bate De-un dor ce abate Va fi dominat.* MACEDONSKI, O. I 15. *Acei, al căror suflet pentru țară nu mai bate.* BOLINTINEANU, O. 124. *Eu ți-s frate, tu mi-ești frate, În noi doi un suflet bate!* ALECSANDRI, P. A. 105. ✧ Expr. **A(-i) merge** (cuiva ceva) **la suflet** = a(-i) plăcea mult, a(-i) produce o mare satisfacție. *Cînd doinea în zori de ziuă... știa să scoată sunete ce în adevăr mergeau la suflet.* GANE, N. I 139. **A i se rupe cuiva sufletul** (**de mila cuiva**) = a-i părea cuiva foarte rău de nenorocirea cuiva.

7. Suflare, suflu, respirație. *Nările calului se văd uneori de prin valuri, însă pe nări el scoate suflet puternic, care preface apa în stropi.* GANE, N. I 9. *Cînd sufla zmăul din sine, izbea cu sufletul său pe Titirez cît colea înainte.* SBIERA, P. 184. *Nu mai avea alt semn de viață, fără numai că... răsufla prea puțintel suflet.* GORJAN, H. I 72. ✧ Loc. adv. (În legătură cu verbe de mișcare) **Într-un suflet** = foarte repede, abia mai putînd respira, gîfîind. *Urcă într-un suflet scările redacției.* C. PETRESCU, C. V. 331. *Auzind că mulțimea a dat buzna în cancelarie, sosi într-un suflet, galben, speriat și plîngător.* REBREANU, R. II 176 *Zmeoaica se duse într-un suflet la fiul său.* ISPIRESCU, L. 20. ✧ Expr. **A-și trage sufletul** = a respira. *N-avea putere-n el să-și tragă Nici sufletul.* COȘBUC, P. I 243. *Își trase sufletul adînc și cu plăcere, simțindu-se cu totul liniștită.* CONTEMPORANUL, IV 83. **A-și lua suflet** = a respira adînc; a-și potoli respirația. *Cînd ridică capul spre a-și mai lua suflet și a vedea în ce parte mai are de lucru, era mînjită pînă la urechi.* HOGAȘ, M. N. 18. *După unele fraze mai lungi, se odihnește, își ia suflet, și atunci pieptul i se ridică puternic.* VLAHUȚĂ, O. A. III 90. **A-i veni** (cuiva) **sufletul la loc** = a-și potoli respirația, bătăile inimii; a se liniști. *Am stat puțin așa pînă să-mi vie sufletul la loc; m-am sculat și am plecat.* CARAGIALE, P. 27. ✦ Gîfîit, gîfîială. *Ana fuge glonț... Apoi, potolindu-și sufletul, spune...* REBREANU, I. 17. ✧ Expr. (Rar) **A se umple de suflet** = a gîfîi. *Am alergat de m-am umplut de suflet.* ALECSANDRI, la CADE.

8. (În expr.) **Copil** (rar **fiu**) **de suflet** = copil adoptiv. *Luîndu-și rămas bun de la fiul său cel de suflet, se culcă și adormi somnul cel lung.* ISPIRESCU, L. 147. *M-am luat după capul tău cel sec, și m-am dus pe coclauri să-ți aduc... copiii de suflet.* CREANGĂ, O. A. 168. (Fig.) *Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah și spahii, Vin de-ntunecă pămîntul La Rovine în cîmpii.* EMINESCU, O. I 146. **A lua de suflet** = a adopta un copil. *Îl iau de suflet, îi las lui ce am.* SADOVEANU, O. VII 270. *Eu am o fată luată de suflet, tot de o vîrstă cu fata mea.* CREANGĂ, O. A. 261. **A da de suflet** = a ceda copilul propriu unei persoane, care îl adoptă. *Mă-sa-l dăduse de suflet, cînd era numai de-o șchioapă.* V. ROM. noiembrie 1953, 92. *Fata am dat-o de suflet. Era prea mică.* STANCU, D. 19.

SUFLETÉSC, -EÁSCĂ, *sufleteși,* adj. **1.** Care ține de suflet, care aparține sufletului; moral, spiritual. *Această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atît de visătoare.* EMINESCU, N. 36. *Mintea a părea muncită de o idee crudă care înădușea toate sufleteștele sale însușiri.* ALECSANDRI, în DACIA LIT. 262. *Toate aceste le privea el cu... sufletească mulțămire.* DRĂGHICI, R. 28.

2. (Rar) Care trăiește; viu. *Stă la pîndă... Cu ochirea-i să zărească, Vreo pradă sufletească.* ALECSANDRI, P. II 33.

SUFLETÉȘTE adv. Din punct de vedere sufletesc; moralmente. *În realitate Eugenia, deși își însușise felul de a fi și obiceiurile lumii în care trăia, rămăsese suflе-*

teşte fata preotului Pintea de la Lechinţa. REBREANU, R. I 163. *Dar nu numai Rolla se ucide fiziceşte şi sufleteşte, ci şi alţii.* GHEREA, ST. CR. II 322. *Să fugiţi de trîndăvire, care este vătămătoare şi trupeşte şi sufleteşte.* DRĂGHICI, R. 156.

SUFLEȚÉL, *sufleţele,* s. n. Diminutiv al lui suflet. 1. v. suflet (6). *Rău mă doare sufleţelu, Cînd îmi văd ibovnicelu.* HODOŞ, P. P. 136.

2. v. suflet (3). *Trage, trage clopoţel Că-ţi mai vine-un sufleţel.* MARIAN, Î. 4. *Te iubesc, te sărut, sufleţelul meu!* NEGRUZZI, S. I 17. *Tu Ileană Consinzană, Sufleţel fără prihană.* ALECSANDRI, P. P. 29.

3. v. suflet (4). *Să fim una amîndoi Tot un trup şi-un sufleţel.* ALECSANDRI, P. P. 345.

4. v. suflet (5). *M-aş face un flutur uşor... M-aş pune pe-o floare de crin Să-i beau sufleţelul din sin.* EMINESCU, O. IV 5. *Ian mănîncă... oleacă de lapte cu mămăliguă, de trei zile nu-ţi ţii sufleţelul decît cu apă.* CONTEMPORANUL, V 290.

SUFLÉU, *sufleuri,* s. n. Preparat culinar asemănător cu o budincă, foarte pufos, făcut din legume sau brînză (şi servit ca fel de mîncare) sau din zahăr şi fructe (şi servit ca desert).

SUFLICÁ vb. I v. **sufleca.**

SUFLICÁT, -Ă adj. v. **suflecat.**

SÚFLU, *sufluri,* s. n. 1. Respiraţie, răsuflare. *Mă mîngîie-a ta aripă şi suflul tău uşor.* NEGRUZZI, S. II 66. *Cu suflu te suflu.* ŞEZ. V 143. ◇ Fig. *Ţara adormită de-un mileniu De suflul blestemat al unui geniu.* CAMIL PETRESCU, V. 69. ✦ Nume generic dat sunetelor care se produc în aparatul respirator sau în aparatul circulator (asemănător cu zgomotul făcut de o coloană de aer sau de lichid împinsă cu forţa într-un canal îngust). ✦ Capacitate respiratorie mare; p. ext. rezistenţă fizică.

2. Adiere, boare. *Frunzele gemeau la suflul melancolic a vîntului.* NEGRUZZI, S. I 236. ◇ Fig. *Peste amîndoi parcă trece un suflu de nebunie concentrată.* CAMIL PETRESCU, T. II 275. *Un suflu de durere îi cuprinse inima.* BART, E. 384. *Din poema lui «Savonarola», alăturea cu vederi înalte, iese un suflu de intoleranţă, de sectarism, de renunţare.* GHEREA, ST. CR. I 175.

3. Fig. Avînt, elan. *Suflul înnoitor, care străbate şantierul, se revarsă şi în conştiinţa oamenilor.* V. ROM. martie 1954, 318. *Lui Nicolae Bălcescu i s-a atribuit «Cîntarea Rominiei», operă de mare suflu poetic.* SADOVEANU, E. 53.

4. Aerul deplasat cu violenţă de explozia unei bombe; curent de gaze în expansiune provocat de o explozie.

SUFLÚRĂ, *sufluri,* s. f. Gol de dimensiuni mici în interiorul unei piese metalice turnate.

SUFOCÁ, *sufóc,* vb. I. Refl. A avea respiraţia oprită, a se înăbuşi (din lipsă de aer). *Eleonora, a cărei răsuflare nu se aude... poate că s-a sufocat în pernă.* DUMITRIU, B. F. 150. ◇ Fig. *Puşkin, în această atmosferă* [de la curtea ţarului], *se sufoca.* STANCU, U.R.S.S. 145. *Ei bine, m-aş sufoca dacă nu ţi-aş spune.* SEBASTIAN, T. 61. ◇ Tranz. *Trebuie să te dezbraci măcar, că te sufocă hainele!* CĂLINESCU, E. O. II 158. *O emoţie distrugătoare îi înclesta fălcile, bătăile inimii îl sufocau.* VLAHUŢĂ, O. A. 118. (Fig.) *Ea se opri brusc, speriată. Nu putea să lege nici un cuvînt. Emoţia o sufoca.* BART, E. 186.

SUFOCÁNT, -Ă, *sufocanţi, -te,* adj. Care sufocă; înecăcios, înăbuşitor, asfixiant. *Atmosferă sufocantă.*

SUFOCÁRE, *sufocări,* s. f. Faptul de a se sufoca; înăbuşire.

SUFOCÁŢIE, *sufocaţii,* s. f. Sufocare.

SUFRAGERÍE, *sufragerii,* s. f. 1. Cameră în care se serveşte masa şi care este mobilată cu mobilele necesare pentru aceasta. *Cînd intrarăm în sufragerie, însetaţi, plini de foame şi de frig, ne izbi deodată lumina vie a luminărilor.* SADOVEANU, O. I 452. *În sufrageria conacului... o fetişcană aşternea masa pentru o singură persoană.* REBREANU, R. II 70. *Se aşteptau musafiri la masă. În sufragerie se auzea zgomot de tacîmuri.* VLAHUŢĂ, O. A. 150.

2. Mobilierul dintr-o sufragerie (1), compus din masă, bufet etc. *Sufragerie de nuc.*

— Variantă: **sofragerío** (C. PETRESCU, O. P. II 117, CARAGIALE, O. II 99, ALECSANDRI, T. I 93) s. f.

SUFRAGÉTĂ, *sufragete,* s. f. Partizană a mişcării femeilor engleze de la începutul secolului al XX-lea (al cărei scop a fost obţinerea drepturilor politice pentru femei). *Sufragetă care a făcut greva foamei.* C. PETRESCU, C. V. 18.

SUFRAGÍU[1], *sufragii,* s. m. (În trecut) Om de serviciu care servea la masă. *Acu împăratu-o auzit că are un lan de aur şi-o trimis doi sufragii să-i deie sămînţă, să semene şi împăratu.* I. CR. II 172.

— Variantă: **sofragíu** (ALECSANDRI, T. I 178) s. m.

SUFRÁGIU[2], *sufragii,* s. n. 1. Declaraţie care exprimă voinţa sau părerea cuiva într-o alegere sau într-o adunare; vot. ◇ *Sufragiu universal* v. universal.

2. Aprobare, asentiment. *Plin de vigoare, de un dinamism puternic, concertul a întrunit sufragiile publicului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 9/5.

— Variantă: (învechit) **sufráj** (CARAGIALE, O. VII 36) s. n.

SUFRÁJ s. n. v. **sufragiu**[2].

SUFULCÁ vb. I v. **sufleca.**

SUFULCÁT, -Ă adj. v. **suflecat.**

SUGÁCI, -E, *sugaci, -e,* adj. (Despre copii, mai rar despre puii mamiferelor) Care se hrăneşte (încă) sugînd, care n-a depăşit vîrsta alimentării cu laptele mamei. *Bătrînica asta avea... o văcuţă şi un viţel sugaci.* AGÎRBICEANU, S. P. 31. *La fiu-său miei s-aducă, Miei sugaci şi plecăţei Şi berbeci d-ăi măricei.* PAMFILE, CR. 77. ◇ (Substantivat) *Un sugaci de trei luni.*

SUGÁR, -Ă, *sugari, -e,* adj. Sugaci. (Substantivat) *Sugarul său, născut aşa-zicînd pe un cîmp de bătălie, crescu în haremul unui paşă.* HASDEU, I. V. 172.

SUGATÍVĂ, *sugative,* adj. f. (În expr.) *Hîrtie sugativă* (şi substantivat) = un fel de hîrtie groasă, poroasă, special preparată pentru a suge cerneala. *Pe urmă nu găsi sugativă. Mai descoperi că cerneala violetă e pe sfîrşite.* C. PETRESCU, Î. II 148.

SUGĂRÉL, -EÁ, *sugărei, -ele,* adj. (Popular) Diminutiv al lui sugar. *De cină le-au pus Un miel... Sugărel.* BIBICESCU, P. P. 241.

SUGĂRÍCE, *sugărici,* s. f. (Rar) 1. Frîntură de aliment mestecată şi suptă îndelung în gură. *A biruit şi sugăricea de covrig mestecat în gură şi macul şi pojarul şi vărsatul.* SADOVEANU, M. C. 8.

2. Biberon. *Mieluţilor merinos le daţi lapte cu sugăricea?* SADOVEANU, A. L. 160.

SUGĂTOÁRE[1], *sugători,* s. f. Hîrtie sugativă.

SUGĂTOÁRE[2], *sugători,* s. f. Plantă mică cu frunze în formă de solzi, lipsite de clorofilă; creşte în păduri şi se nutreşte din humusul solului *(Monotropa hypopitys).*

SUGĂTÓR, -OÁRE, *sugători, -oare,* adj. (Învechit) Sugar. *Hrană-i ducea... cerbi sugători ce se culcă sătui Sub brazii ce-acopăr izvoare.* COŞBUC, P. II 297. *Să se dea copiilor sugători, la două ceasuri cîte o linguriţă.* PIS-

CUPESCU, O. 215. *Mi-şi frige un berbece, Un berbece, berbecel, Sugător şi mititel.* TEODORESCU, P. P. 295. ✧ (Substantivat, glumeţ) *Hatmanul... dintre toţi era mai aprig sugător al garafelor pline.* GANE, N. I 171.

SUGĂTÚRĂ, *sugături,* s. f. (Învechit) Faptul de a suge; supt. *Iar la sfîrcuri după toată sugătura copilului să se ungă cu unt de ceară.* PISCUPESCU, O. 312.

SÚGE, *sug,* vb. III. Tranz. (Folosit şi absolut) **1.** (Despre copii şi despre puii mamiferelor) A trage cu gura sau cu botul laptele din sîn, din ţîţă. *Mulgeţi numai cît ne trebuie... şi lăsaţi mieii să sugă.* GALACTION, O. I 66. *Radă, fă, s-alergi degrabă Că-n şopron viţelul suge.* COŞBUC, P. I 95. *N-am perit cînd am supt ţîţă, Dar acum că am drăguţă.* HODOŞ, P. P. 110. ✧ Fig. *Ş-are fraţi de cruce şapte, Care-au supt sînge cu lapte, Şi nu-i pasă de nimic, Andrii-Popa cel voinic!* ALECSANDRI, P. A. 47. ✧ Expr. **A suge** (ceva) **împreună** (sau **o dată cu**) **laptele mamei** = a dobîndi (o deprindere) din cea mai fragedă copilărie. **A suge la două oi** v. oaie. **A-şi suge de sub unghii** = a fi foarte zgîrcit.

2. A sorbi, a absorbi (un lichid, un suc, o esenţă). *Albina dacă suge nectarul din potire Şi dacă sparg sobolii sub scoarţă drumuri oarbe, E pentru a răspunde îndemnului...* DEŞLIU, G. 51. *Împărăteasa... atinse cu buza ei seacă lacrîma cea răce şi o supse în adîncul sufletului său.* EMINESCU, N. 4. ✧ Fig. *Motorul supsese cu lăcomie pînă şi ultima picătură de motorină.* MIHALE, O. 93. *Îngrăditi de lege, plăcerilor se lasă Şi sucul cel mai dulce pămîntului i-l sug.* EMINESCU, O. I 59. ✧ (Complementul indică obiectul care conţine sucul) *O bătu gîndurile să sugă acel os, ca să ştie şi ea gustul bucatelor.* ISPIRESCU, L. 381. (Fig.) *Suge cu sete o ţigară.* STANCU, D. 246. (Intranz.) *Prezidentul supse zdravăn din ţigară şi-i răspunse plictisit.* VORNIC, P. 142. *Buzele late ale lui Ahile începură să tremure nervos pe cînd sugeau cu lăcomie dintr-o ţigară turcească.* BART, E. 342. ✦ A frămînta în gură (amestecînd cu salivă) pentru a dizolva şi a mînca. *După aceea se aşează să aştepte, sugînd bucata de zahăr, fără grabă.* C. PETRESCU, C. V. 130. ✦ (Despre lichide) A absorbi, a trage la adînc. *Apoi* [valul] *te suge în adîncuri de ţi se urcă inima în gît.* DUMITRIU, P. F. 21. ✦ A aspira. [Scorpia] *tot sugea văzduhul, ca să tragă într-însa şi pe bietul George.* ISPIRESCU, L. 138.

3. A goli conţinutul unui vas, a bea (în special o băutură alcoolică). *Era un beţiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.* REBREANU, I. 34. *Setilă dînd fundurile afară la cîte o bute, horp! ţi-o sugea dintr-o singură sorbitură.* CREANGĂ, P. 261. *Apostolul sugînd un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse aşa vin minunat.* NEGRUZZI, S. I 82. ✦ A avea obiceiul să bea, a fi beţiv. *Finul nu s-a dat în laturi, căci să sugă-i cam plăcea.* La TDRG.

4. (Subiectul este un corp poros) A absorbi lichide. *Buretele suge apa.* ✧ (Subiectul devine instrumentul acţiunii) *S-a încovoiat înspăimîntat... fără nevoia de a mai suge cu tamponul semnătura.* SAHIA, N. 72.

5. Fig. A stoarce (de avere, de putere, de vlagă); a slei. *Domnii Fanarului sugeau poporul, ca să se îmbogăţească în scurtă vreme.* La CADE. ✧ Expr. **A suge** (pe cineva) **pînă la măduvă** = a-i lua (cuiva) tot ce are, a-l sărăci. **A suge sîngele cuiva** (sau **din cineva**) = a chinui, a oprima, a asupri; a exploata. *Uite că ciocoiu moare! — Las' să moară ca un cîine, C-a supt sîngele din mine.* ANT. LIT. POP. I 70. **A suge mîzga din cineva** v. mîzgă. ✦ Refl. (Despre fiinţe) A slăbi foarte mult, a fi tras la faţă.

— Forme gramaticale: perf. s. *supsei,* part. *supt.*

SUGÉL[1], *sugei,* s. m. Mică plantă erbacee cu miros neplăcut, cu flori purpurii, trandafirii sau albe; creşte pe lîngă garduri şi drumuri *(Lamium purpureum);* urzică-moartă. ✧ Compuse: **sugel-alb** = plantă erbacee cu frunze peţiolate şi cu flori albe; creşte prin păduri, tufişuri şi livezi *(Lamium album);* **sugel-galben** = plantă erbacee cu frunze peţiolate şi flori galbene-aurii; creşte prin păduri umbroase şi tufişuri umede *(Galeobdolon luteum).*

SUGÉL[2], *sugei,* s. m. (Popular) Panariţiu. *Ai făcut sugel la un deget.* ŞEZ., la CADE.

— Variantă: **sugíu** s. n.

SUGERÁ, *sugerez,* vb. I. Tranz. A face să se nască în mintea cuiva (printr-o aluzie, o asociaţie de idei etc.) un gînd, o idee, un sentiment. V. insufla, inspira, insinua. *Avea o înfăţişare zveltă şi întregul ei aspect sugera eleganţa şi fineţea.* STANCU, U.R.S.S. 52. *Acum vrei să-ţi deseneze şi coşciugul şi fata şi băiatul... E destul să-ţi sugereze asta.* CAMIL PETRESCU, T. II 8. *Am să mă uit, pîn' i-oi sugera gîndul să-mi facă o poezie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 89.

SÚGERE, *sugeri,* s. f. (Rar) Acţiunea de a suge şi rezultatul ei; supt.

SUGÉSTIE, (2) *sugestii,* s. f. **1.** Influenţă exercitată asupra voinţei cuiva (cu scopul de a-l face să-şi îndeplinească o dorinţă); înrîurire şi dirijare a voinţei cuiva. *Prezenţa acestor oameni exercită... un act de sugestie nefericită care abate şi scade energia noastră normală.* VLAHUŢĂ, O. A. III 87. ✦ Influenţă exercitată asupra conştiinţei şi voinţei unui bolnav, pentru a favoriza vindecarea sau ameliorarea bolii. *Sugestia este ascultată cu uşurinţă de către copii... şi indivizi cu defecte morale.* MARINESCU, P. A. 98.

2. Ceea ce se sugerează cuiva; idee, gînd. *Sugestiile lui Costin aveau asupra lui Duca o înrîurire vădită.* SADOVEANU, Z. C. 158. ✧ *Condică de sugestii şi reclamaţii* v. condică (1).

SUGESTIONÁ, *sugestionez,* vb. I. Tranz. A produce o sugestie asupra unei persoane, a-i da indicaţii despre ceea ce trebuie sau se cuvine să facă, să spună.

SUGESTÍV, -Ă, *sugestivi, -e,* adj. Care are puterea de a deştepta sugestii, care inspiră sau stîrneşte anumite reprezentări sau idei. *Nu mai e dicţionar. E un roman în notaţii sugestive.* IBRĂILEANU, A. 9. ✧ (Adverbial) *Întîmplare descrisă plastic şi sugestiv.*

SUGHIŢ, *sughiţuri,* s. n. Contracţie bruscă şi convulsivă a diafragmei, însoţită de un zgomot nearticulat, cauzată de trecerea aerului prin glotă. *Ş-apoi astfel hurducă şi gloaba asta, că m-o apucat de vreo şăpte ori sughiţul pîn-acu.* ALECSANDRI, T. 471. *Găsi-l-ar sughiţ şi tuse P-ăl de face furci şi fuse.* TEODORESCU, P. P. 333. ✦ Hohot de plîns. *Deodată nu se mai putu ţine: izbucni iar într-un plîns zbuciumat, cu sughiţuri.* SADOVEANU, O. VIII 29. *Zdrobită, căzu la pat, îşi băgă capul în perne, plîngînd cu sughiţuri.* BART, E. 160.

SUGHIŢÁ, *sughiţ* şi *sughít,* vb. I. Intranz. A scoate sughiţuri; a plînge cu sughiţuri. *O găsi pe Elvira sughiţînd de plîns, prăbuşită în întunerec pe un divan.* DUMITRIU, N. 42. *Ipate tot sughiţa, tot ofta din greu şi de-abia aştepta să vie dumineca.* CREANGĂ, P. 166. *Copilaşul... tremura şi sughiţa de frig şi de foame.* CONTEMPORANUL, III 923. *Sughiţ. De ce? De sete?* ib. II 69. ✧ (Ironic) *Domnul colonel îşi sugea dinţii falşi şi sughiţa: Mîine plecarea!* DUMITRIU, N. 186.

SUGHIŢÁRE s. f. Acţiunea de a sughiţa şi rezultatul ei.

SUGHIŢÁT s. n. Sughiţare.

SUGÍU s. n. v. sugel[2].

SUGIÚC[1], *sugiucuri*, s. n. **1.** Bigi-bigi. ✦ Preparat alimentar din nuci înșirate pe o sfoară și muiate într-un amestec de must fiert cu făină.

2. (Învechit) Un fel de cîrnat afumat, din carne de oaie sau de vită. V. ghiuden. *Cîrnați uscați, tari și afumați... numiți după forma lor... sugiuc.* ȘEZ. XII 3.

SUGIÚC[2], *sugiucuri*, s. n. (Învechit) Sigiliu, pecete. *Dumnealui nu știe carte... se iscălește cu sugiucul...* BASSARABESCU, V. 195.

SÚGNĂ s. f. v. **sucnă.**

SÚGNIȚĂ s. f. v. **sucnița.**

SUGRUMÁ, *sugrúm*, vb. I. **1.** Tranz. A strînge (pe cineva) de gît (pentru a-l omorî prin sufocare); a gîtui. V. strangula. *Stăi! stăi! tu mi-ai răpit viața și liniștea... voi să te sugrum...* BOLINTINEANU, O. 344. *Care părinte cu inimă de părinte și-a sugrumat copiii pentru că nu s-au născut frumoși și mintoși precum ar fi dorit el să se nască?* BOLLIAC, O. 58. ✧ Absol. *Puțin, și dorobanții un alt țigan găsiră, L-aduseră în bice și-n bice îl siliră Să-nvețe-a sugruma.* BOLLIAC, O. 201. *Cînd cu brînci groaznice, cînd cu dinte Apărîndu-să, sugrumă și ucide.* BUDAI-DELEANU, Ț. 171. ✧ Fig. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A strînge prea tare corpul, împiedicînd mișcările, respirația. *Gulerul acesta mă sugrumă.* ▭ *Omul se căută în buzunarele vestei negre care-i sugruma burta.* DUMITRIU, B. F. 49.

2. Tranz. A înăbuși, a sufoca. *Căldura... îți usucă podul gurii, te sugrumă.* REBREANU, I. 10. ✧ (Metaforic) *Cînd e acasă, o sugrumă tăcerea și ar vrea să fie în stradă.* C. PETRESCU, C. V. 261. *Așa se gîndea adeseori Radu... năbușindu-și în piept mînia și ura ce-l sugruma.* VLAHUȚĂ, N. 14.

3. Tranz. (Cu privire la acțiuni, la manifestări ale omului) A înăbuși cu violență, a reprima, a stîrpi de la început, a gîtui (2). *Un conducător care sugrumă critica... nu poate conta nici pe încrederea partidului, nici pe încrederea maselor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 49. *Cîntecul meu nimeni n-o să-l sugrume.* TULBURE, V. R. 29. ✧ Refl. pas. *Dascălul Iov avea în el pornirea aceasta de dărnicie, care se sugruma îndată ce era vorba s-o prefacă în fapte.* SADOVEANU, P. M. 18.

4. Refl. (Despre lanțuri sau sfori) A se strînge, a se răsuci, a se înnoda. *Lanțul se sugrumă lesne, adică face noduri.* TRIGONOMETRIA 115. ✦ (Despre grupuri compacte de ființe) A se strînge într-o formație îngustă. *Pe podețul din fața casei lui Geambașu, mulțimea se sugrumă și apoi se lărgi iar în curte.* DUMITRIU, N. 64.

— Variantă: (regional) **zugrumú** (REBREANU, R. II 110, DUNĂREANU, N. 202, ȘEZ. II 138) vb. I.

SUGRUMÁRE, *sugrumări*, s. f. Acțiunea de a (se) sugruma.

1. Strîngere de gît, gîtuire; ucidere, omor prin gîtuire. *Spaima însă n-avea temei. De nici într-o parte nu amenința nici o sugrumare.* C. PETRESCU, R. DR. 8.

2. Fig. Înăbușire, reprimare a unei acțiuni sau a unei manifestări; gîtuire. [Teoria cosmopolită] *a «științei universale»... urmărește sugrumarea manifestărilor de știință din țările mici.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 8/3.

SUGRUMÁT, -Ă, *sugrumați, -te*, adj. **1.** Strîns de gît, gîtuit; ucis prin sufocare. ✧ Fig. *«Divina comedie» este produsul Italiei, ruptă în bucăți, pustiită prin lupta orașelor, sugrumată și pîngărită prin nelegiuirile grozave ale nobililor și ale preoților.* GHEREA, ST. CR. II 75.

2. Fig. Copleșit, chinuit (de o stare sufletească); sufocat. *I-am bătut la ușă, sugrumat de sfiala primelor versuri, în după-prînzul unei minunate zile de toamnă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 284.

3. Fig. (Despre voce, despre rostire) Cu timbrul alterat, înăbușit, surd. *«Înconjurați casa...», răcneau glasuri peste măsură de sugrumate.* CAMILAR, N. I 172. *Strigătele guturale, sugrumate, crescură în val.* CĂLINESCU, E. O. I 107. *Conferențiarul... cu o voce alterată, aproape sugrumată de emoție, începu.* VLAHUȚĂ, O. A. I 222. ✦ Care nu poate fi articulat; înăbușit, înecat, frînt. *Cînd prăpastia mă înghițea... mă deșteptam cu țipătul sugrumat în gît și spuzit peste tot trupul.* DELAVRANCEA, T. 24.

— Variantă: (regional) **zugrumát, -ă** (SADOVEANU, O. VII 19) adj.

SUGRUMĂTÓR, -OÁRE, *sugrumători, -oare*, adj. Care sugrumă; fig. care apasă, care copleșește, sufocant. *Fu cuprins de o frică sugrumătoare, ca în fața unor stafii.* REBREANU, P. S. 13.

SUGRUMĂTÚRĂ, *sugrumături*, s. f. Partea îngustată sau subțiată a unor lucruri; locul unde se produce o îngustare sau o subțiere; gîtuitură.

SUGUȘÁ, *sugúș*, vb. I. Tranz. (Învechit și popular) A strînge (pe cineva) de gît, a gîtui, a sugruma. *M-a sugușat cinele.* SADOVEANU, B. 289.

SUHAREÁ s. f. v. **soarea.**

SUHÁT, *suhaturi*, s. n. **1.** Loc de pășune (mai ales pentru vite mari); izlaz, imaș. *Auzeam talanga vitelor mănăstirești de la suhat.* SADOVEANU, O. VI 527. *Marele braț al Dunării... curge cale de cinci poște între deșertul pururea-nsetat al Bărăganului și suhaturile mlăștinoase ale ostrovului Balta.* VLAHUȚĂ, O. A. II 121. *Sînt vreo cinci-șase zile de cînd a fost să ducă viței la suhat.* CREANGĂ, P. 14.

2. (Regional) Apă puțin adîncă (unde se adapă vitele). *S-a dus cu căruța la suhat să se scalde.* ȘEZ. XIX 44.

— Variantă: (regional) **sohát** (ODOBESCU, S. III 16) s.n.

SUHĂȚÍE, *suhății*, s. f. (Regional) Suhat (1). *Aceste întinsori de fîn se vor mai numi și islazuri, pășuni... suhaturi, suhății.* PAMFILE, A. R. 151. *Badea și-a adus aminte Cum că are-o herghelie La păscut, La suhăție.* TEODORESCU, P. P. 151.

SUÍ, *sui*, vb. IV. **1.** Refl. și intranz. A se îndrepta spre un loc mai ridicat, a merge, a se duce în sus, la deal; a se urca. *La deal caii suiau la pas și clopotul suna încet.* SADOVEANU, O. VII 233. *Pe o potecă de lut clisos... un om înalt și gros suia încet spre vîrful muntelui, spre pădure.* POPA, V. 240. *Nu putea merge altfeli, decît suindu-se pe brînci și ajutîndu-se cu toiagul.* ISPIRESCU, L. 56. *Cu cît ne suiam pe coastă, cu atît vorbirea noastră devenea mai aprinsă.* GHICA, S. A. 148. (Fig.) *Oltul suie ca un șarpe.* BOGZA, C. O. 18. ✧ Tranz. (Complementul indică locul pe care urcă cineva) *Suim coasta pe un drumeag rîpos.* SADOVEANU, O. VII 193. *Ia mai dă-te și d-ta oleacă pe jos, pîn-om sui dealul.* CREANGĂ, P. 123. *El sui iute scările și bătu tare în ușa tinzii.* EMINESCU, N. 51. (Complementul indică obiectul urcat) *Cînd să suie* [carul] *la deal, suie-l dacă poți.* CREANGĂ, P. 41. ✦ Fig. A înainta, a ajunge pînă la... *Ce bătrîn, frate Coste? ce bătrîn? Ai să te sui pîn' la un veac.* SADOVEANU, O. I 499.

2. Refl. și (rar) intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în», «pe», «deasupra») A se așeza pe ceva ridicat, a se urca. *Pe estradă, lîngă Roman Lupu, s-a suit un turnător bine cunoscut de către toți.* GALAN, Z. R. 26. *Sui în căruță, cumnate!* SBIERA, P. 137. *Malca își ia ziua bună de la socri și se suie deasupra saltelelor, în fundul căruței.* CREANGĂ, P. 117. *Dacă nu știi ce-i apa, nu te sui în luntre.* ✧ Expr. **A (se) sui pe cal** (sau **în șa**) = a încăleca. *Îndată ne suim în șa și ne ducem la apa Prutului, la Ștefănești.* SADOVEANU, B. 289. *Sui pe cal și treci la mine Să-ți dau pîne cu masline.* ȘEZ. I 13. *Apoi, dragă, să-mi nechezi, Apoi să te depărtezi... Nime frîul să nu-ți puie, Nici*

pe tine să se suie. ALECSANDRI, P. P. 76. (T r a n z., neobișnuit) *Iar de-i vedea tu pe gios Un voinic tiner, frumos... Tu să-l lași ca să te suie, Mîna-n coamă să ți-o puie.* ALECSANDRI, P. P. 76. (Despre regi, domnitori) **A se sui pe tron** (sau **în scaun**) = a prelua domnia, a ajunge la domnie. *Doi ani după ce se suise pe tron, Carol I a făcut strălucita afacere a căilor ferate Strussberg, pe spatele țării.* LIT. ANTIMONARHICĂ 132. *În locul lui se sui pe tron Ștefan.* NEGRUZZI, S. I 144. (T r a n z.) *Îi puseră coroana pe cap și-l suiră în scaun.* DELAVRANCEA, O. II 250. **A i se sui** (cuiva) **în cap** = a abuza de bunătatea cuiva, a pune stăpînire pe cineva. *Era bun... și copiii... i se suia în cap.* La TDRG. **S-a suit scroafa în copac,** se spune despre un parvenit înfumurat. ◇ T r a n z. *Se lăsase suită în trăsură.* DUMITRIU, N. 132. *L-am suit pe cetățean în birjă și am pornit la piață.* CARAGIALE, O. II 359.

3. R e f l. A se înălța, a se ridica (în văzduh). *Ia buzduganul de coadă și, cînd îl zvîrle, se suie așa de tare, de nu se mai vede.* CREANGĂ, P. 56. *Icoana stelei ce-a murit Încet pe cer se suie: Era pe cînd nu s-a zărit, Azi o vedem, și nu e.* EMINESCU, O. I 234. *Umbrele se suiseră treptat, ascunzînd în întuneric stîncele mari și codrii sălbatici.* ALECSANDRI, C. 39. ◇ E x p r. **A i se sui** (cuiva) **sîngele în obraz** = a se înroși la față (de mînie, de rușine etc.), a se congestiona. **A i se sui la cap** = a fi plin de sine, a se îngîmfa. **A i se sui** (cuiva) **vinul la** (sau **în**) **cap** = a se ameți de băutură, a se îmbăta. **A i se sui părul în vîrful capului** = a i se face părul măciucă, v. m ă c i u c ă. *Lui Ipate i s-a suit tot părul în vîrful capului de frică.* CREANGĂ, P. 159. **A i se sui piperul la nas** v. p i p e r. ◇ I n t r a n z. *Ziua avea o strălucire de cleștar și soarele suia către crucea amiezii...* SADOVEANU, N. P. 284. ◇ T r a n z. (Rar; complementul indică o parte a corpului) *Sprîncenele dumitale, Pene de privighitoare; Cînd le sui, cînd le ridici, Rău la inimă mă strici.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.

4. R e f l. (Despre numere, prețuri, sume; astăzi rar) A crește, a se urca, a se mări, a spori. *Pe la luna lui septembrie 1865 prețul unei vaci se pogorîse... iar prețul popușoilor se suise.* I. IONESCU, D. 164. ◇ E x p r. **A se sui** (**pînă**) **la...** = a se urca, a ajunge (pînă) la... *Numărul... locuitorilor insulei se suie, cu mic cu mare, la 90000 de suflete.* GHICA, S. 532. *Holera, după ce s-au suit pînă la 60 morți pe zi, au scăzut acum mai de tot.* KOGĂLNICEANU, S. 121. ◇ T r a n z. (Folosit și absolut) *Dau să număr la fuștei. — Uite-i, frate, doisprezece!... A greșit, îmi spuneți voi? Cum de n-a greșit să spuie Trei-sprezece? Să mai suie, Nu să-mi facă mai vreo doi!* COȘBUC, P. I 202.

5. I n t r a n z. F i g. (Despre glas; p. e x t. despre cîntăreți) A intona note (din ce în ce mai) înalte. *Că de loc nu suie bine, Că glasul ei prea lung ține. Filomelei tot zicea.* ALEXANDRESCU, P. 34.

SUICÍD s. n. (Franțuzism) Sinucidere. *Să vii pentru asemenea aventură de la Paris?... Înseamnă un suicid.* C. PETRESCU, A. R. 27.

— Pronunțat: *su-i-*.

SUI-GÉNERIS adj. invar. Special, particular, unic în felul său. *Argument sui-generis.*

SUÍRE, *suiri,* s. f. Acțiunea de a (s e) s u i; urcare, suiș (1). ◇ E x p r. **Suire pe tron** = preluare a domniei (de către un monarh), urcare pe tron. *La suirea lor pe tron, Ghica și Sturza au găsit țările zguduite pînă în temelie.* GHICA, S. 119.

SUÍȘ, *suișuri,* s. n. **1.** Acțiunea de a (se) urca pe un loc înclinat (v. s u i r e, u r c a r e); teren care urcă (v. p a n t ă). *Suișul, cam alunecos, se urmă în bună regulă. Oamenii mergeau întins la deal, fără șovăire.* D. ZAMFIRESCU, R. 261. *Ieșim, după două ceasuri de suiș, pe culmea Tempei.* VLAHUȚĂ, O. A. II 151. *Nu e nici un suiș fără coborîș.* RETEGANUL, P. IV 62. *Greu e suișul, frate! Dă-mi mîna.* ALECSANDRI, T. II 64. ◇ L o c. a d v. **Pe suiș** = în timpul suișului. *Și aseară pe suiș M-a lovit dorul pieptiș.* DEȘLIU, M. 41.

2. (În opoziție cu c o b o r î ș) Loc pieziș, care merge suind, urcuș; p. e x t. povîrniș, pantă, coastă. *Șoseaua șerpuia peste suișuri și coborîșuri prăfuite.* DUMITRIU, V. L. 119. *Din zori de zi, pe drumul îngust a mers mereu, Prin silhe mari, cu ochii bătînd suișul greu Al codrilor sălbatici.* COȘBUC, P. II 182. ✦ Porțiune dintr-un drum care urcă. *Urcam în pas de voie și fără grijă suișul, cînd mai repede, cînd mai trăgănat al cîte unei poteci.* HOGAȘ, M. N. 157. ✦ (Rar) Perete înclinat al unei construcții. *Au căzut și stîlpii porții, Turnurile cu suișuri; Nu se vede din tufișuri Tot acest castel al morții.* COȘBUC, P. II 97.

SUÎT s. n. **1.** Faptul de a (s e) s u i; suire, urcare (pe un teren în pantă, într-un loc mai ridicat etc.); urcuș, suire, suiș. *Cu chipul acesta scăpă... și de suitul în copaci.* ISPIRESCU, L. 269. *Cînd am văzut încîntătoarea privealâ... am uitat toată osteneala suitului.* NEGRUZZI, S. I 317.

2. Acțiunea de a transporta un obiect într-un loc ridicat; urcat. *Ne trimitea acasă la căratul lemnelor în magazie, la coborîtul cartofilor în pivniță, la suitul cepei în pod.* I. BOTEZ, ȘC. 43.

SUITÁR s. m. v. **soitar.**

SUÎTĂ, *suite,* s. f. **1.** Grup care însoțește o persoană importantă, sus-pusă. V. a l a i, c o n v o i, c o r t e g i u, e s c o r t ă (2). *Adeseori domnul, acompaniat de fiica sa și de o suită numeroasă de juni boieri... se urcau pe dealul Catalinei la vînătoarea cerbilor.* NEGRUZZI, S. I 106. ◇ (Depreciativ) *Toată lumea știe că faci parte din suita de lingăi a colonelului Rudeanu.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 8/2. *Cînd îl văzu pe domnul Licâ Cartojan intrînd în cîrciumă urmat de suită... se repezi să-l sărute.* C. PETRESCU, Î. II 140.

2. Ciclu de piese muzicale instrumentale cu caracter diferit; (la origine) ciclu de piese muzicale independente, cu caracter de dans. *Multe pasagii din suitele pentru orchestră... atestau o vînă lirică de resurse bogate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 8/1.

3. Serie, șir (de episoade, de idei etc.). *Atașamentul și dragostea... pentru poeta letonă... evocate în film într-o suită de episoade.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 179, 7/2. ✦ Continuitate, legătură, înlănțuire. *Observi ce gîndire eliptică are și cum îi lipsește suita în idei?* C. PETRESCU, Î. II 95.

SUITOÁRE, *suitori* și *suitoare,* s. f. Galerie într-o mină, care străbate vertical stratul de cărbune, servind la circulația personalului, la aeraj sau la transportul anumitor materiale. *A fost prins careva la stratul 18. Umbla pe suitoare fără lampă.* DAVIDOGLU, M. 38. *Cînd suitoarele acestea au fost terminate, înseamnă că, în afară de galeriile orizontale care au brăzdat mina pînă acum, stratul de cărbune e străbătut, de sus în jos, și de o serie de galerii înguste.* BOGZA, V. J. 61.

SUITÓR[1], *suitori,* s. m. (Învechit; mai ales la pl.) Rudă în linie ascendentă. *Dacă aș fi cît de puțin pedant, nu mi-ar fi greu să leg astă sărbare națională cu sărbătoarea unei dumnezeoaie a cîmpiilor latine de pe vremea strămoșului nostru Traian și suitorii lui pînă la bunul Evandru.* RUSSO, S. 21.

SUITÓR[2]**, -OÁRE,** *suitori, -oare,* adj. **1.** (Despre plante) Care se urcă în timpul dezvoltării, prinzîndu-se de un spalier, de un zid etc. sau înfășurîndu-se în jurul unui arac, al unei tulpine străine etc.; agățător. *Fațadele cele mai multe erau acoperite, pînă la streașină, cu plante suitoare: trandafiri, glicină, iederă.* GHICA, S. 533.

2. (Despre ritmul versurilor) Cu intonație crescîndă; ascendent. *De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?* EMINESCU, O. I 137. ◇ *Diftong suitor* v. diftong.

SUJÉT, *sujeturi*, s. n. (Franțuzism învechit) Temă (literară), subiect. *Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sînt destul de mari, obiceiurile noastre sînt destul de pitorești și poetice, pentru ca să putem găsi și la noi sujeturi de scris.* KOGĂLNICEANU, în DACIA LIT. XII. *Cînd sînt în adunare, n-am altă mulțumire Decît să se deschidă sujeturi de vorbire.* ALEXANDRESCU, P. 90. ✦ Motiv, prilej. *Nu vezi nimică altă decît sujet de rîs.* NEGRUZZI, S. II 226.

SUL, *suluri*, s. n. 1. Cilindru de lemn, de metal sau din alt material solid, care se poate roti în jurul axei sale și care servește pentru a conduce, a presa sau a fasona un material. V. cilindru, valț. *Sulul mașinii de scris.* ✦ (De obicei determinat prin «de dinainte») Cilindru pe care se înfășoară pînza în război, pe măsură ce se țese; (de obicei determinat prin «de dinapoi») cilindru de pe care se desfășoară urzeala în timpul țesutului. *Pe sul tot crește pînza și coții tot sporesc.* BELDICEANU, P. 69. *Vai de mine ce făcui, Că prea iute mă pripii. Pe sulul de dinapoi, O sută de lăturoi; Pe sulul de dinainte, Dracu le mai ține minte.* ȘEZ. II 80. ◇ Expr. **A pune pe sul** = a înfășura urzeala pe sulul de dinapoi. *Să urzesc, să pui pe sul, să țes, să nălbesc, să croiesc, să cos...* DELAVRANCEA, O. II 201. **Cu** (mai rar **prin**) **un sul subțire** = printr-un calcul fin, cu istețime, cu șiretenie. *I-a plăcut și lui cum am adus noi lucrul cu un sul subțire, ca să dăm exemplu Evropei.* CARAGIALE, O. I 91. *Învoiala este ca și la Strehaia; însă nu toți oamenii o au primit... Arendașul prin un sul subțire-i va face să o primească.* I. IONESCU, M. 478. ✦ Bară folosită la exercițiile de gimnastică.

2. Pernă lungă, în formă de cilindru, care se pune ca ornament sau ca rezemătoare la căpătîiul canapelei sau al patului. *Ciugulea cu degete neliniștite un canaf de la sulul canapelei.* SADOVEANU, P. S. 170.

3. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» și arătînd materialul) Bucată dintr-un material flexibil înfășurată în formă de cilindru. *Trecea pe uliță cu pași măsurați, ducînd la subțioară un sul de hîrtie.* SADOVEANU, E. 125. *Ca să atragă mai mult atențiunea publică, unul dintr-înșii făcu un sul de rogojină și, dîndu-i foc la partea de sus, îl puse în cap.* FILIMON, C. 297. ◇ Expr. **A face** (sau **a strînge**) **sul** = a înfășura în formă de cilindru. *O găsește în sală strîngînd sul covorul, ca să nu-l mănînce moliile.* BASSARABESCU, V. 42.

4. Fig. Coloană (de fum, de foc sau de praf). *Fumegarea se ducea sul prin spărtura acoperișului.* SADOVEANU, M. C. 51. *De la coșurile caselor se ridicau suluri de fum, înălțîndu-se ca niște copaci.* DELAVRANCEA, T. 146. *Vedea... niște suluri de flacări ce creșteau, străbătînd toată gama culorilor.* VLAHUȚĂ, O. A. 143. ✦ Rafală (de vînt); vîrtej, trombă. *Vîrtejul e un vînt ce se formează vara în vreme de secetă și care suflă... învîrtindu-se și formînd niște suluri (trombe) lungi în aer.* ȘEZ. V 141. ✦ Val de frunze uscate, rostogolite de vînt. *Un vînt ușor suspina prin plopii vineți; prin iarba uscată treceau suluri de frunze c-un foșnet dulce.* SADOVEANU, O. I 451. ✦ Mănunchi de lumină, de raze sau de văpăi. *Soarele năvălea în suluri mari prin spărturi.* SADOVEANU, O. III 571. *Un sul de raze străbătuse prin geam și aprindea, jos, în mijlocul odăii, o pată de lumină.* VLAHUȚĂ, O. A. 131.

SULĂC, *sulace*, s. n. Suvac.
— Variantă: **sulháo** s. n.

SULĂTIC, -Ă adj. v. **suletic.**

SÚLĂ, *sule*, s. f. 1. Unealtă (folosită mai ales de cizmari și de cojocari), formată dintr-un ac lung și gros de oțel, drept sau curb, fixat într-un mîner, cu care se găurește pielea, talpa etc. spre a se putea petrece acul sau ața prin ele. *Sta aplecat deasupra lăzii cu sule, cuie, piele veche... și mereu bătea într-o pingică.* DUNĂREANU, N. 17. *Gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptor, între... ace, sule, clește... și tot ce trebuie unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 81. *Și-a luat sula și acul și... s-a apucat iar de ciubotărie.* ȘEZ. I 261. ◇ Expr. **Sula și căciula,** se spune despre un om foarte sărac. *Sînt golan, precum mă vezi: sula și căciula.* ISPIRESCU, L. 288. **A pune** (cuiva) **sula în coastă** v. coastă (2). ✦ Unealtă cu care se aleg firele la războiul de țesut. *Eu i-oi face o sută de coți de pînză din fuiorul acesta, numai de mi-a face și boierul din lemnul acesta... toate lucrurile cîte-mi trebuiesc la țăsut: stative, vătale, sule, tălpigi, iețe, vergele și toate celealalte.* SBIERA, P. 222. ✦ Unealtă de care se servește zețarul la scoaterea corecturilor.

2. (Regional, în compuse) *Sulă-de-mare* = pește cu corpul subțire și foarte alungit, care trăiește în mare, în rîuri și în unele lacuri *(Syngnatus nigrolineatus).*

SULCÍNĂ, *sulcine*, s. f. Sulfină. *De emoție, în surdină, Subt un snop de bozie, O păstaie de sulcină A făcut explozie.* TOPÎRCEANU, B. 48. *Frunză verde de sulcină, Cu nevasta gospodină, Ochiu-i vesel, casa-i plină.* BELDICEANU, P. 87. *A! iaca mintă creață și cimbru și sulcină Și ierburi de cîmpie și plante de grădină.* ALECSANDRI, T. II 196.

SULÉGET, -Ă, *sulegeți, -te*, adj. (Rar, despre persoane sau despre părți ale corpului) Subțire, zvelt, delicat, gingaș, fin. V. suletic. *El și asupra lui Febos Apolon Arcul întinse de dragul sulegetei sale mirese.* MURNU, I. 189. *Și cum îi zici? — Inel îi zic! Pe degetul suleget Al zînei pus, pe cel mai mic, Crescut părea pe deget.* COȘBUC, P. I 67.

SULEMENEÁLĂ s. f. v. **sulimeneală.**

SULEMENÍ vb. IV v. **sulimeni.**

SULEMENÍT, -Ă adj. v. **sulimenit.**

SULÉTIC, -Ă, *suletici, -e*, adj. (Despre ființe) Lung și subțire; zvelt, subțiratic. V. suleget. [Rîsul] *era o fiară puternică, suletică și cu toate încheieturile moi, cu labe de pîslă și gheare de criță.* SADOVEANU, V. F. 75.
— Variantă: **sulátic, -ă** (la TDRG) adj.

SULF s. n. Metaloid de culoare gălbuie, cu miros neplăcut, care se găsește în stare pură, în special în regiunile vulcanice, sau în combinații (sub formă de sulfuri ale diferitelor metale), și care se întrebuințează mai ales în tehnică și în medicină; pucioasă. ✦ Compus: **floare-de-sulf** = praf fin, format din cristale foarte mici, obținut prin condensarea bruscă a vaporilor de sulf în cursul distilării sulfului natural.

SULFAMÍDĂ, *sulfamide*, s. f. (Mai ales la pl.) Medicament, sub formă de pastile, injecții sau praf, întrebuințat pentru combaterea anumitor infecții.

SULFÁT, *sulfați*, s. m. Sare formată din combinarea acidului sulfuric cu un metal sau cu un radical. ◇ *Sulfat de cupru* = sare de cupru a acidului sulfuric, substanță de culoare albastră, cristalizată, solubilă în apă, întrebuințată în industrie și în agricultură (pentru combaterea paraziților plantelor, în special ai viței de vie și ai pomilor fructiferi); piatră-vînătă. *Sulfat de magneziu* = sare de magneziu a acidului sulfuric, constituind un praf alb, cristalizat, solubil în apă, care se întrebuințează în industrie și în medicină (ca purgativ); sare-amară. *Sulfat feros* = sare de fier a acidului sulfuric, de culoare verde-deschisă, cristalizată, solubilă în apă, care se întrebuințează în industrie la fabricarea cernelii de scris etc.; calaican. *Sulfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului

sulfuric, întrebuințat în medicină ca purgativ. *Sulfat de aluminiu și de potasiu* = sare dublă de aluminiu și de potasiu a acidului sulfuric, de culoare albă, cristalizată, solubilă în apă, cu gust astringent, care se folosește în industrie, în medicină etc.; alaun, piatră-acră.

SULFATĂ, *sulfatez,* vb. I. **1.** Refl. (Despre plăcile de plumb ale acumulatorilor) A se acoperi cu cristale de sulfat de plumb, greu solubile.

2. Tranz. A muia un material (de obicei lemnul) într-o baie de sulfat metalic, pentru a obține o bună conservare.

3. Tranz. A trata plantele sau semințele lor cu o soluție de sulfat de cupru, pentru a combate paraziții.

SULFATÁRE, *sulfatări,* s. f. Acțiunea de a (se) sulfata.

SULFATÁZĂ, *sulfataze,* s. f. Enzimă care se găsește în toate organele animalelor, în special în rinichi.

SULFHÍDRIC adj. m. (Chim.; în expr.) *Acid sulfhidric* = hidrogen sulfurat.

SULFÍNĂ, *sulfine,* s. f. Nume dat unor plante erbacee din familia leguminoaselor, cu flori galbene *(Melilotus officinalis)* sau albe *(Melilotus albus)* și cu miros plăcut; sulcină. *Cînd îți mulge Oance oaia, laptele miroase a sulfină.* GALACTION, O. I 65. *Iubirea mea fugară... Pe-un maldăr de sulfine, Cu cel din urmă gînd, La tine Adoarme suspinînd.* TOPÎRCEANU, B. 35. *Ca să uit ce-am învățat, Tu mi-ai așternut în pat Troscot și sulfine.* COȘBUC, P. I 184. *Foicică de sulfină, Taica, maica mă tot mină, Mă mînă mereu la luncă, Ca să mă apuc de muncă.* TEODORESCU, P. P. 290.

SULFÍT, *sulfiți,* s. m. Sare a acidului sulfuros.

SULFURÁ, *sulfurez,* vb. I. Tranz. **1.** A gaza cu sulfură de carbon recoltele depozitate (boabele de mazăre, de fasole etc.), pentru distrugerea gărgărițelor și moliilor.

2. A injecta în sol sulfură de carbon, în scopul distrugerii larvelor și a insectelor vătămătoare pentru plante (în special a filoxerei și a gîndacilor de Colorado).

SULFURÁRE, *sulfurări,* s. f. Acțiunea de a sulfura.

SULFURÁT, -Ă, *sulfurați, -te,* adj. Combinat cu sulf. ✧ *Hidrogen sulfurat* = gaz incolor, toxic, cu miros de ouă stricate, care se găsește în apele minerale sulfuroase sau se obține prin putrezirea substanțelor albuminoide și care se întrebuințează în chimie; acid sulfhidric.

SULFÚRĂ, *sulfuri,* s. f. Compus al sulfului cu un metal sau cu un radical organic; sare sau ester al acidului sulfuric. *Sulfură de fier.* ✧ *Sulfură de carbon* = combinație, sub formă de lichid incolor și toxic, cu miros neplăcut, a carbonului cu sulful, folosită în industrie, la fabricarea mătăsii artificiale sau ca solvent pentru grăsimi, și în agricultură pentru combaterea unor paraziți. *Nimeni nu s-a indignat fiindcă sulfura de carbon miroase neplăcut.* C. PETRESCU, Î. I 16.

SULFÚRIC, -Ă, *sulfurici, -e,* adj. **1.** Combinat, compus cu sulf. ✧ *Acid sulfuric* = acid anorganic, obținut prin combinarea trioxidului de sulf cu apa, în formă de lichid incolor, uleios, cu gust acrișor, fără miros și foarte corosiv, care carbonizează materia organică și se întrebuințează în industria chimică; vitriol. *Eter sulfuric* v. eter (1).

2. Privitor la sulf. *Dar eu ce căutam? O nouă expresie a dezagregării sulfurice... Era o ecuație frumoasă, îndrăzneață.* BARANGA, I. 195.

SULFURÓS, -OÁSĂ, *sulfuroși, -oase,* adj. **1.** Care aparține grupului compușilor oxigenați ai sulfului. ✧ *Acid sulfuros* = acid anorganic care conține în moleculă mai puțin oxigen decît acidul sulfuric.

2. Care conține sulf dizolvat. *Ape sulfuroase.* ▭ *Aerul e sănătos, deși cam sulfuros.* ALECSANDRI, S. 173.

SÚLGER s. m. v. **sluger.**

SULHÁC s. n. v. **sulac.**

SULHÁR, *sulhari,* s. m. (Mold.) Trunchi de copac subțire, lung, drept și curățat de crengi. (Cu pronunțare regională) *Ș-odată suflecă moș Nichifor mînecile, taie un sulhari de fag și face un capăt minunat.* CREANGĂ, O. A. 128.

SULICIOÁRĂ, *sulicioare,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui suliță. *Și frumos să vă armați... După mîini cu iatagane, La picior cu sulicioare.* TEODORESCU, P. P. 500. ✦ Bețișor. *Cioplesc mai multe bețișoare sau sulicioare ... din lemn de brad.* MARIAN, Î. 166.

SULIMÁN, *sulimanuri,* s. n. Preparat cosmetic, de obicei alb sau roșu, întrebuințat pentru a da feței culoarea voită și pentru a-i acoperi ridurile; fard, dres (pentru față). *Cucoana Liza Damian nu era babă de loc, și cu atît mai puțin zugrăvită... cu suliman.* HOGAȘ, DR. II 136. *Îți mai trebuie cîte-un ban Ca să-ți cumperi suliman.* TEODORESCU, P. P. 132. ✧ *Piatra sulimanului* v. piatră (II 3).

SULIMENEÁLĂ, *sulimeneli,* s. f. (Și în forma *sulemeneală)* Suliman. *Și ce mai spunea?... — Că nu știi să mesteci o mămăligă și să fierbi un ou, că pui sulemeneală pe obraz...* SADOVEANU, O. VIII 219.

— Variante: **sulemeneálă, sulimineálă** (CREANGĂ, P. 112) s. f.

SULIMENÍ, *sulimenesc,* vb. IV. Refl. (Și în forma *sulemeni)* **1.** A-și da cu suliman pe față, a se farda. *Dumneaei se gătise, se sulemenise și aștepta cu nerăbdare masa.* SADOVEANU, N. F. 156. *Pentru că se sulemenea și umbla cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i lipsește o doagă.* REBREANU, I. 97. *Din ochi le face semne, Își pune alunele și se sulimenește.* NEGRUZZI, S. II 265.

2. Fig. (Despre lucruri) A-și schimba înfățișarea, a se transforma. *Abia unde și unde se mai vede cîte un palat vechi... însă și acestea începură a se sulemeni și a se preface.* NEGRUZZI, S. I 71.

— Variante: **sulemení, suliminí** vb. IV.

SULIMENÍRE, *sulimeniri,* s. f. Acțiunea de a se sulimeni.

SULIMENÍT,-Ă, *sulimeniți,-te,* adj. (Și în forma *sulemenit)* Dat pe față cu suliman, fardat. *În urma lor s-a ivit altă demoazelă sulemenită, cu trei rînduri de salbe la gît.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Cealaltă muiere era grasă și moleșită, sulemenită și spoită.* ISPIRESCU, U. 21. *I-am și găsit mireasă... Naltă și sulemenită, De harnici meșteri croită.* TEODORESCU, P. P. 533.

— Variante: **sulemenít, -ă, suliminíț, -ă** adj.

SULIMINEÁLĂ s. f. v. **sulimeneală.**

SULIMINÍ vb. IV v. **sulimeni.**

SULIMINÍT, -Ă adj. v. **sulimenit.**

SULIȚÁ, *sulițez,* vb. I. Tranz. (Rar) A împunge cu suliță.

SULIȚÁR, *sulițari,* s. m. (Învechit) Sulițaș. *Pedestrimea aleasă a săcuilor... purta numirea de... sulițari.* BĂLCESCU, O. II 126.

SULIȚÁRE, *sulițări,* s. f. Faptul de a sulița. (Fig.) *Peștii se zvîrcoleau* [în luntre], *licărind în cele dintîi sulițări ale soarelui.* SADOVEANU, la TDRG.

SULIȚÁȘ, *sulițași,* s. m. Ostaș în vechea organizare a armatei, care purta suliță sau care se lupta cu suliță;

lăncier. *A încălecat alaiul; au trecut înainte sulițașii.* SADOVEANU, D. P. 63. *În mijloc puind pe sulițași, lăsînd deșert atîta cît încăpeau cele șase tunuri de cîmpie.* BĂLCESCU, O. II 322.

SÚLIȚĂ, *sulițe* și *suliți,* s. f. **1.** Armă de atac, formată dintr-un fier ascuțit înfipt în capătul unei prăjini lungi de lemn, folosită în trecut mai ales de anumite trupe de cavalerie; lance. *Se repeziră toți flăcăii Șoimăreștilor călări, cu săbiile și sulițile.* SADOVEANU, O. VII 170. *Trebuie să ceri de la tată-tău paloșul, sulița, arcul... și hainele ce le purta cînd el era flăcău.* ISPIRESCU, L. 3. *Românii ... se slujeau mai bucuros cu sabia și sulița, mai cu seamă călărimea lor.* BĂLCESCU, O. I 25. ✧ Expr. **A-i pune** (cuiva) **sulița în coaste** = a-i pune (cuiva) sula în coastă, v. coastă. ✧ Fig. *Văzu de o parte și de alta ogoarele negre, printre bulgării cărora ieșeau sulițele verzi ale ierbii.* DUMITRIU, B. F. 159. *Deodată scînteiară sulițele de lumină ale soarelui.* SADOVEANU, O. VI 20. *O suliță de lumină se furișa prin perdele, aluneca dreaptă pînă pe covor.* SANDU-ALDEA, U. P. 168. ✦ Fig. Înțepătură, atac îndreptat împotriva cuiva (într-un discurs, într-o polemică etc.). *N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți În aplauzele grele a canaliei de uliți?* EMINESCU, O. I 150.

2. (Sport) Instrument de aruncat, format dintr-o prăjină lungă de lemn cu un vîrf ascuțit de fier sau de oțel.

3. Fig. (Precedat de numerale cardinale) Unitate de măsură a timpului (cam de o oră și jumătate), calculată de popor după spațiul străbătut de un astru pe cer, începînd de la răsăritul lui. *A doua zi, abia era soarele ridicat de o suliță asupra cetății, cînd ea a intrat în grădină.* SADOVEANU, D. P. 45. *Luceafărul de seară ardea... la o suliță deasupra dealului negru.* CAMIL PETRESCU, O. II 28. *N-are de ce să gonească: soarele nu s-a ridicat nici de două suliți.* CARAGIALE, P. 43. *Luna-i sus de-o suliță, Badea-i dus pe uliță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 107.

SULIȚÍCĂ s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu tulpina ramificată, cu frunzele păroase pe partea inferioară și cu flori dispuse în capitule bogate; crește prin livezi și poieni *(Dorycnium herbaceum).*

SULTÁN, *sultani,* s. m. Titlu dat monarhului din imperiul otoman și din unele țări musulmane. *Sultanul Marocului.* ▭ *Sultanul azi se află în prietinie mare cu craiul Lehiei.* SADOVEANU, O. VII 26. *Și cum o privea sultanul, ea se-ntunecă. . dispare.* EMINESCU, O. I 142. *Cînd fu la Cîmpii Rigăi, zice cronica, veni și sultan Murad cu toate oștile lui.* BĂLCESCU, O. I 48. ✧ Compus: (învechit) **sultan-mezat** = licitație publică. *Moșia... pe care am cumpărat-o de la sultan-mezat.* FILIMON, C. 191.

SULTANÁT, *sultanate,* s. n. Stat monarhic avînd în frunte un sultan.

SULTÁNĂ, *sultane,* s. f. Titlu dat soției și fiicelor sultanului. *O sultană jună se uita pe mare De la o fereastră din al ei serai.* BOLINTINEANU, O. 101.

SULTANÍN, -Ă, *sultanini, -e,* adj. De cea mai bună calitate. *Stafide sultanine.*

SULTĂNÉSC, -EÁSCĂ, *sultănești,* adj. Al sultanului, privitor la sultan.

SULTĂNÍCA s. f. art. (Munt., Olt.) Numele unui dans popular. *Jucați sultănica bine, Să nu mă dați de rușine.* ȘEZ. XII 143.

SULUMÍNĂ, *sulumine,* s. f. (Bot.) Filimică. *Frunză verde sulumină, Mi s-a pus somnu-ntr-o mînă Și-aș dormi o săptămînă.* MARIAN, S. 148.

SUMÁN, *sumane,* s. n. **1.** Haină lungă (pînă la genunchi) purtată de țărani și de țărance, făcută din pănură sau postav gros; țundră, zeghe. *Erau doi băieți numai de-o șchioapă, cu niște cușme mari pînă peste ochi și înfășurați în sumane cu mînecile lungi.* SADOVEANU, O. VII 341. *Bătea puțin vînt. Oamenii își strîngeau sumanele și înfundau căciulile.* REBREANU, R. II 17. *Cei trei văcari, sub niște căciuli uriașe, cu fundul lat, cu sumane sure aruncate numai pe umăr, ședeau rezemați în ghioagele lor.* BART, S. M. 82. *Toți dorobanți, toți căciulari, Români de viță veche, Purtînd opinci, suman, ițari Și cușma pe-o ureche.* ALECSANDRI, P. A. 204.

2. (Adesea la pl.) Țesătură groasă de lînă, lucrată în casă, din care se fac sumane (1); pănură, aba, dimie. *Se îndeletniceau cu cărăușia și cu prelucrarea linii, din care țeseau șiac și sumane.* SADOVEANU, E. 92. *Dîndu-ne schimburi și cîte două părechi de obiele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile binișor și, sărutînd mîna bunicăi, am luat-o prin Boboiești.* CREANGĂ, A. 25.

— Pl. și: (2, m.) *sumani* (CREANGĂ, A. 47). — Variantă: **sucmán** (DELAVRANCEA, O. II 257, NEGRUZZI, S. II 248) s. n.

SUMÁR[1], *sumare,* s. n. **1.** Conținutul pe scurt al unei scrieri, al unor studii, al unor dezbateri etc.; rezumat. *După citirea sumarului ședinței precedente, s-a depus proiectul de lege.*

2. Tablă de materii (a unei cărți, a unei reviste etc.); cuprins.

SUMÁR[2], -Ă, *sumari, -e,* adj. **1.** (Despre manifestări intelectuale, orale sau scrise) Spus sau expus în cîteva cuvinte, pe scurt, succint. *Expunere sumară. Raport sumar.* ✦ Făcut în pripă, foarte simplu, superficial. *Știa bine pentru ce-i chemat. Neexecutare de ordin... judecată sumară și plutonul de execuție...* CAMILAR, N. I 183. *La desele supărări ce se vor fi ivit din pricina firii violente a lui Eminovici și a pedagogiei sale sumare, s-a adăogat moartea unora din copii.* CĂLINESCU, E. 30.

2. (Mai ales despre îmbrăcăminte) Care constă din puține articole; strict necesar. *Îmbrăcăminte sumară. Bagaj sumar.*

SÚMĂ, *sume,* s. f. **1.** Rezultatul adunării unor numere, unor cantități sau unor lucruri de același fel; total. ✧ *Sumă aritmetică* = rezultatul adunării unui șir de numere luate în valoare absolută. *Sumă algebrică* = rezultatul adunării unor cantități de același fel, ținînd seama de semnul lor. *Sumă totală* = sumă rezultată din adunarea unor sume parțiale. ✦ Fig. Cantitate totală a ceva, totalitate. *Suma tuturor datelor unei probleme. Suma cunoștințelor omenești.* ▭ *Suma binelui în lume covîrșește suma răului.* BOLINTINEANU, O. 361.

2. (Uneori urmat de determinarea «de bani») Cantitate de bani. *Doresc prea mult să văd la masa mea măcar un măr din acest pom, care m-a ținut atîta sumă de bani.* ISPIRESCU, L. 81. *Mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor... și sînt siliți a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemine ape la Mehadia sau la Baden.* NEGRUZZI, S. I 192. ✧ Expr. **Pînă la concurența sumei de...** v. concurență (2). **A-și face suma** = a agonisi atît cît crede că îi trebuie. [Patronul] *și-a făcut suma și i-ar fi mai ușor fără fabrică.* DEMETRIUS, C. 15.

3. Număr nedeterminat (de obicei mare). *Amîndoi intră în berărie... aci s-ntîmplă să găsească o sumă de colegi, care le fac loc la masa lor.* CARAGIALE, O. II 231. *În capetele noastre de semne-s multe sume, Din mii de mii de vorbe consist-a noastră lume.* EMINESCU, O. IV 289.

— Variantă: (învechit și arhaizant) **sómă** (SADOVEANU, Z. C. 254, KOGĂLNICEANU, S. 116, RUSSO, S. 159) s. f.

SUMĂIÁȘ s. n. v. **sumăieș.**

SUMĂIÉȘ, *sumăiețe,* s. n. (Mold., Bucov.) Diminutiv al lui suman; suman mai scurt și mai ușor. *Munteanca își lepădă cojocul lîngă ușa de intrare și înaintă*

sprintenă numai în sumăieș. SADOVEANU, B. 69. *A crescut sub ochii noștri... Avea gust și rînduială în toate. Își purta cu nobilă mîndrie sumăieșul și ițarii lui de-acasă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 291.

— Variantă: **sumăiáș** (SBIERA, P. 183) s. n.

SUMĂNÁR, *sumănari,* s. m. Persoană care face sau vinde sumane.

SUMĂNĂRÍE, (2) *sumănării,* s. f. 1. Meseria sumănarului.

2. Atelier sau prăvălie de sumane.

SUMĂNÉL, *sumănele,* s. n. Sumăieș. *Am să le cumpăr sumănele la toți și-am să le fac căciulă de blană.* MIRONESCU, S. A. 38.

SUMĂNÚȚ, *sumănuțe,* s. n. (Regional) Sumăieș.

SÚMBRU, -Ă, *sumbri, -e,* adj. **1.** Întunecat, întunecos. *Deasupra, într-un cer tulbure, se prelungeau dîre nesfîrșite de nori sumbri.* DUMITRIU, N. 32. *De deasupra Parîngului, atît de ciudat se întinde, pînă departe sub priviri, ținutul Hunedoarei, tăiat de crestele munților și plin de văi adînci, măreț și sumbru ca un fund de ocean.* BOGZA, V. J. 35. *Viscolea cumplit afară și era o noapte sumbră.* MACEDONSKI, O. I 82. ✧ Fig. *Clocea în el o mînie sumbră împotriva ei.* SADOVEANU, O. I. 91.

2. Fig. Posomorît, trist, mîhnit. *Noaptea umblă-adesea, prin lunga-i galerie Purtat de cine știe ce sumbră reverie.* MACEDONSKI, O. I 261.

3. Chinuit de gînduri; îngîndurat. *Îi măsură pe toți tăcut și sumbru.* REBREANU, R. I 111. *Mereu sta încreștită și sumbră a lui frunte... Plana-n veci întristarea pe pletele-i cărunte.* MACEDONSKI, O. I 256.

— Variantă: (învechit) **sómbru, -ă** (GHEREA, ST. CR. I 175, EMINESCU, O. I 35) adj.

SUMECÁ, *súmec,* vb. I. Tranz. (Regional) A sufleca, a sumete. *Vasile luă ciorpacul și, scuturîndu-l, îl alipi de colibă. Se lăsă apoi jos lîngă moșneag, sumecîndu-și pantalonii.* DUNĂREANU, CH. 187.

SUMECÁT, -Ă, *sumecați, -te,* adj. (Regional) Sumes, suflecat. *La îmbucăturile stradelor mici cu podul Mogoșoaiei stau băieți de prăvălii, veniți de departe, cu pestelcile sumecate sub jiletcă.* D. ZAMFIRESCU, R. 6.

SUMEDÉNIE, *sumedenii,* s. f. Mulțime mare, număr mare, grămadă, sumă. V. puzderie. *Trenuri obosite și lungi varsă în gară sumedenie de soldați. Se-ntorc din război.* SAHIA, N. 47. *Are să-i povestească o sumedenie de lucruri extrem de importante.* REBREANU, R. I 53. *O sumedenie de furnici îndărătnice... se acațaseră de mantaua mea.* HOGAȘ, M. N. 13. *Fiindcă n-avea destule grajduri, staule și coșare unde să-și adăpostească atîta sumedenie de vite, le lăsa a mînea noaptea pe cîmpie.* ISPIRESCU, U. 41.

SUMÉS, -EÁSĂ, *sumeși, -se,* adj. (Despre părți ale îmbrăcămintei, mai ales despre mîneci) Suflecat. *În ușa unui pavilion, un medic în halat apăru cu mînecile sumese.* C. PETRESCU, Î. II 42. *O nevastă cu mînecile sumese... spăla voinicește albiturile.* POPA, V. 262. *Printre stînci de var și de cremene, pescarii în grămadă se odihnesc... cu pantalonii sumeși pînă la țurloaie.* DELAVRANCEA, S. 65. ✧ Fig. (Despre părți ale corpului) Întors, îndoit, răsfrînt, răsucit în sus. *Îi spunea, cu o fericită uimire, că ea are capul leit al statuii grecești, numai cu nasul puțin mai sumes.* CAMIL PETRESCU, O. II 112. *Mistreți... în fuga mare, cu rîturile întinse, cu colții ascuțiți, cu spinarea încovoiată și cu codița sumeasă dau năvală... prin mocirlă.* ODOBESCU, S. III 110. *O dalbă crăiasă Cu cosița trasă, Cu geana sumeasă... Din gură-mi grăia.* TEODORESCU, P. P. 76.

SUMÉTE, *sumét,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la părți ale îmbrăcămintei, mai ales cu privire la mîneci) A sufleca. *Dima și-a sumes mînecile cămeșii. Nastasia și-a sumes poalele fustei și au intrat amîndoi în apă pînă la brîu.* GALAN, Z. R. 45. *Avea... o pereche de nădragi mai lungi decît măsura lui, astfel că-i sumetea de două și trei ori.* PAS, Z. I 198. *Mititelul, grămădit în poală, hurducat și flămînd, țipa cît putea și izbea cu mînile și cu picioarele în cămașa pe care Agripina și-o sumesese și o înnodase în brîu.* GALACTION, O. I 162. ✧ Fig. *Ștefan-vodă, de-l vedea, De fereastră se lipea, Barba-n gură sumetea, La boieri că-l arăta.* TEODORESCU, P. P. 522 ✧ Refl. pas. *Capetele bătelei se sumet la marginea rogojinei ca să nu se distrame.* I. IONESCU, M. 705. ✧ Refl. (Despre persoane care își suflecă mînecile) *Nea Stan din Piersica... Nici o clipă nu ședea: Frumușel se sumetea, Mîna pe arcan punea.* TEODORESCU, P. P. 690.

2. (Complementul indică un obiect sau o parte a lui care atîrnă sau care s-a lăsat prea jos) A ridica, a trage în sus; a prinde, a fixa mai sus. *Din cînd în cînd Radu, deșteptat de tuse, își scotea afară brațul alb, gol... pipăia încetișor marginile învelitoarei... Iar mama Ilinca îi sumetea cu grijă colțul învelitoarei pe sub umăr.* VLAHUȚĂ, O. A. I 134.

3. (Complementul indică o cantitate, mai ales de nutreț) A ridica, a încărca, a căra, a duce (într-o furcă). *Se duse într-o leasă unde știa mărăcini, tăie o grămadă cît ai sumete-o zdravăn într-un țepoi și o duse sub măr.* VISSARION, B. 14.

— Forme gramaticale: perf. s. *sumesei,* part. *sumes.*

SUMÉȚ, -EÁȚĂ adj. v. **semeț.**

SUMEȚÍ vb. IV v. **semeți.**

SUMEȚÍE s. f. v. **semeție.**

SUMISIÚNE s. f. (Franțuzism învechit) Supunere.

SUMULÍȚĂ, *sumulițe,* s. f. (Uneori urmat de determinarea «de bani») Diminutiv al lui sumă (2); sumă mică de bani. (Cu valoare afectivă) *Părinții dacă nu vor să vie să trăiască pe lîngă d-ta, poți să-i faci să trăiască bine și aci, lăsîndu-le o sumuliță bunicică de bani.* ISPIRESCU, L. 107.

SUMUȘOÁRĂ, *sumușoare,* s. f. (Uneori urmat de determinarea «de bani») Sumuliță. *Presupun... că ți-au sosit atîția bani... încît nu mai ai loc unde să ții sumușoara mea.* CARAGIALE, O. VII 35. ✧ (Cu valoare afectivă) *Avea acum o sumușoară bună de bani și putea să-și cumpere și haine, și arme.* SBIERA, P. 132.

SUMUȚÁ, *sumúț,* vb. I. **1.** Tranz. (Popular) A aținea, a îndemna pe cineva să pornească împotriva cuiva; a asmuți. *Las pe tovarăși să cate de-ai tăi, iară noi pe ai noștri Să-i sumuțăm spre vitejii troieni.* MURNU, I. 157. ✧ Refl. A înfrunta pe cineva cu vorba; a-și da aere; a se rățoi. *Se sumuța Uță Oproiu: — Primarele a fost altădată omul stăpînirii.* SADOVEANU, P. M. 206.

2. Intranz. A scoate sunete specifice țuguind buzele, pentru a-și manifesta simpatia față de un copil sau de un animal, pentru a le da curaj, a îndepărta duhurile rele etc. *Caii erau la iesle. Unul din ei a întors capul, s-a uitat la mine. Eu l-am frecat la ochi, l-am tras de urechi, i-am sumuțat și i-am pus frîul în cap.* ISPIRESCU, L. 301. ✧ Tranz. *Lă purcelul, îl scaldă... îl strînge de nas și-l sumuță, ca să nu se deoache, odorul.* CREANGĂ, P. 76.

SUMUȚÁRE s. f. Acțiunea de a sumuța.

SUNÁ, *sun,* vb. I. **1.** Intranz. A scoate, a produce sunete. *Clopotele de aramă ale cailor sunau cu putere.* SADOVEANU, O. VII 107. *Întinse pocalul plin de vin*

gros de Cnidos. Brăţările sunară încet şi dulce. C. PETRESCU, A. 21. *Pe luncă sună coasa; jos pe vale Copii fac larmă, rîd, se iau la trîntă.* IOSIF, P. 34. ◇ (Poetic) *Marea-n fund clopote are, care sună-n orice noapte.* EMINESCU, O. I 45. ◇ Expr. **A suna a gol** = a scoate sunete înăbuşite, lipsite de sonoritate, caracteristice unui vas care nu conţine nimic. *Bătînd eu într-o dimineaţă nişte cuiere pentru straie, mi s-a părut că sună un perete a gol într-un anumit loc.* C. PETRESCU, A. 337. **A-i suna** (cuiva) **scîndura** = a-i sosi cuiva ceasul morţii; a muri. *Lasă-te, puică, de mine, Că viu astăzi, ori viu mîine... Eu de tine m-oi lăsa Cînd mi-o suna scîndura.* ŞEZ. I 291. *Cînd să mă satur de tine, Lume, lume, soro lume? De tine m-oi sătura Cînd mi-o suna scîndura.* TEODORESCU, P. P. 287. **A-i suna cuiva doagele,** se spune cînd un lucru e hodorogit, fig. cînd un om e sleit de puteri, aproape de moarte. **Sună a dogit** v. dogit. ◇ Tranz. *Ea trecu la volan, Radu alături. Dădu drumul motorului... un timp merse atentă la trecătorii străzilor şi la viragii, schimbînd vitezele, frînînd, sunînd clacsonul.* C. PETRESCU, Î. II 96. ◇ Tranz. fact. *Piciorul cel adevărat... ar fi cel mai suprem dar pe care l-aş face tatii, tatii care a îmbătrînit şi-şi sună lemnul piciorului prin casă.* SAHIA, N. 23. *Ascultă neclintită un ceas, două, parc-ar înţelege ce spune vîntul holdelor, ce grăieşte murmurul apei, care dă d-a dura petricelele din matcă şi le sună.* DELAVRANCEA, S. 13. ✦ (Despre ceas) A anunţa orele, a marca timpul (prin bătăi mecanice); a bate. *Orologiul, fidel interpret al bătrînului timp, sună de 12 ori din limba sa de metal, spre a da lumei ce mi-l asculta samă că se scursese a 12-a oară a nopţii.* EMINESCU, N. 37. ◇ (Poetic) *Vecinic în noapte tristă, adîncă, Ascult a vremei pas necurmat, Dar de plăcere nici un ceas încă Pentru-al meu suflet nu au sunat!* ALECSANDRI, P. I 151. ◇ Expr. **A-i suna** (cuiva) **ceasul (morţii** sau **ceasul de veşnicie)** = a-i sosi (cuiva) clipa morţii. *Mie-mi sună ceasul să-mi plătesc datoria ca orice muritor.* CARAGIALE, O. III 86. *Un arnăut... intră şi, scoţînd un pistol din cingătoare, îl slobozi în el... Negreşit că ceasul morţii ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă...* NEGRUZZI, S. I 21. ◇ Tranz. *Un orologiu sună noaptea jumătate, La castel, în poartă, oare cine bate?* BOLINTINEANU, O. 33. ✦ (Despre ape) A susura, a murmura. *Sub plopii rari — apele sună, Şi plopii rari vîjîie-n vînt.* COŞBUC, P. I 64. *Sus în brazii de pe dealuri Luna-n urmă ţine strajă, Iar izvorul, prins de vrajă, Răsărea sunînd din valuri.* EMINESCU, O. I 104. *Din izvoare şi din gîrle Apa sună somnoroasă.* id. ib. 121. ✦ (Despre anumite obiecte sau materiale) A foşni. *Înfiorat de taina singurătăţii grele, Străvechiul codru sună, foşnindu-şi frunza rar...* IOSIF, V. 63. *Că de-i vremea rea sau bună, vîntu-mi bate, frunza-mi sună, Şi de-i vremea bună, rea, Mie-mi curge Dunărea.* EMINESCU, O. I 123. *Abia atingi covorul moale, Mătasa sună sub picior, Şi de la creştet pîn-în poale Pluteşti ca visul de uşor.* id. ib. 117. ◇ Tranz. (Poetic) *Îşi sună-n zare plopii argintul frunzei lor.* EFTIMIU, C. 118. ✦ (Despre vînt) A şuiera, a vîjîi. *Cînd şi cînd acel vînt purta şuvoaie de ploi. Cînd stătea valul de ploaie, rămînea vîntul sunînd şi fluierînd.* SADOVEANU, M. C. 51. *Şi vîntu-n codri sună cu glas duios şi slab.* EMINESCU, O. I 97. ✦ A trosni. *Trudnic se-ntinde Drumu-nainte, Putrede vreascuri sună sub pas.* DEŞLIU, M. 30. ✦ Tranz. (Popular) A scutura cu zgomot frîul (pentru a chema calul). *Sună frîul... şi veni calul lui înşelat.* ISPIRESCU, L. 166.

2. Intranz. (Despre glasuri, cuvinte, cîntece) A se face auzit, a răsuna. *Tremurul frunzei stătu; un glas, hăulind, începu a suna; pe urmă iar porni a cînta frunza.* SADOVEANU, O. VIII 51. *Şi în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit, Aspru, rece sună cîntul cel etern neisprăvit.* EMINESCU, O. I 142. ◇ (Poetic) *Şi prin mîndra fermecare sun-o muzică de şoapte, Iar pe ceruri se înalţă curcubeiele de noapte.* EMINESCU, O. I 158. ◇ Expr. **A-i suna** (cuiva) **la** (sau **în**) **urechi** (sau **în auz**) = a se face auzit de cineva, a răsuna în urechea cuiva. *N-o mai caut... Ce să caut? E acelaşi cîntec vechi, Setea liniştei eterne care-mi sună în urechi.* EMINESCU, O. I 157. *Multe trec pe dinainte, În auz ne sună multe, Cine ţine toate minte Şi ar sta să le asculte?* id. ib. 194. **A nu-i suna** (cuiva) **bine la ureche** = a nu-i plăcea cuiva vorbele pe care le aude. ◇ Tranz. fact. *Nourii, sosind din cer şi din prăpăstii, sunară şi ei glas de cutremur.* SADOVEANU, O. VIII 252. ✦ (Despre urechi) A ţiui. *Ghici care ureche îmi sună.* ✦ A geme, a se tîngui. *Petrea Nastase a venit peste două zile, cu zîmbetu-i sfios şi cu vorbele-i pripite, sunînd de durere.* SADOVEANU, O. V 558. ✦ Fig. A reveni în minte. *Îi suna glasul de departe, din afund de timp.* C. PETRESCU, A. R. 192. *Bătrînu-şi pleacă geana şi iar rămîne orb, Picioarele lui vechie cu piatra se-mpreună, El numără în gîndu-i şi anii îi adună, Ca o povesteuitată Arald în minte-i sună.* EMINESCU, O. I 98.

3. Intranz. (Despre locurile unde se produc zgomote) A răsuna. *Sună coasta; turma-ncet Peste cîmpuri face-şi calea; Latră cîni de sună valea.* COŞBUC, P. II 165. *Mihnea-ncalecă, calul său tropotă, Fuge ca vîntul; Sună pădurile, fişie frunzele, Geme pămîntul.* BOLINTINEANU, O. 74. *Codrul sună, clocoteşte De-un lung hohot pîn-în fund, Valea, dealul îi răspund Prin alt hohot, ce-ngrozeşte.* ALECSANDRI, P. I 12.

4. Intranz. (Despre persoane) A scoate sunete armonioase dintr-un instrument muzical; a cînta. *Colo se sparge undă de undă alungată; Colo din frunză sună ai noştri călători; Colo privighetoarea suspină-namorată, De vînturi legănată pe patul ei de flori.* BOLINTINEANU, O. 199. *Cobuz, ciobanu-n Calafat, Suna voios din fluier, Iar noi jucam hora în sat, Rizînd de-a boambei şuier.* ALECSANDRI, O. 237. *Apoi badea s-a-nturnat Şi din bucium a sunat.* TEODORESCU, P. P. 149. *Merge el cîntînd, Din cobuz sunînd, Codrii dezmierdînd.* ALECSANDRI, P. P. 62. ◇ (Instrumentul acţiunii devine subiect) *Cum se apropiară de curtea domnească, trîmbiţele, fluierele şi dobele începură a suna fără întrerupere.* SADOVEANU, O. VII 155. *Peste vîrfuri trece luna, Codru-şi bate frunza lin, Dintre ramuri de arin Melancolic cornul sună.* EMINESCU, O. I 206. *Colo-n crîngul ce-nverzeşte Sună-un bucium de cireş.* ALECSANDRI, P. A. 154. ◇ Tranz. (Complementul indică melodia executată) *Cîte aleanuri nu-şi potolea sunînd vro doină în frunză.* MIRONESCU, S. A. 46. *Ziceţi lăutarilor să sune o horă, ca să jucăm cu toţii la nunta Floricăi.* ALECSANDRI, T. 686.

5. Intranz. A anunţa, a vesti apropierea unei persoane sau a unui eveniment (prin sunete de clopot sau suflînd într-un instrument). *Înaintea lui Mihai erau steagurile luate în bătălie... după dînsele veneau toboşarii şi trîmbiţaşii, bătînd din tobe şi sunînd din trîmbiţe.* ISPIRESCU, M. V. 42. *Cînd se urcă noul domn p-acel scaun... oastea de afară slobozi puştile şi sănetele cu chiote de bucurie şi începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbiţe şi din surle.* ODOBESCU, S. I 72. ◇ Impers. *Mai era o jumătate de ceas pînă să sune de intrare prin clase.* VLAHUŢĂ, O. A. I 104. *Ascultam pe craiul Ramses, şi visam la ochi albaştri... Capul greu cădea pe bancă, păreau toate-n infinit; Cînd suna, ştiam că Ramses trebuia să fi murit.* EMINESCU, O. I 141. ◇ Tranz. (Complementul indică scopul) *Sunase sfîrşitul orei şi brusca erupţie a clopoţelului nichelat nu clintise nici un nerăbdător.* C. PETRESCU, S. 67. ✦ Tranz. A chema (pe cineva) prin semnale sonore. (Intranz.) *Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mîni.* NEGRUZZI, S. I 53. ◇ Expr. (Familiar) **A suna** (pe cineva) **la telefon** = a chema (pe cineva) la telefon. *Dumnealui vine întotdeauna după unu jumătate... L-au întrebat doi domni pînă acum. L-au sunat şi la telefon.* C. PETRESCU, C. V. 61.

6. Intranz. A fi formulat, exprimat; a glăsui. *Prima legendă a cucului... sună precum urmează...* MARIAN, O. I 2. *Nimeni n-a ştiut ce însemnează povestea*

aceea, nici că despre ei sună. RETEGANUL, P. II 36. *Întîia întrebare sună așa...* ISPIRESCU, L. 176. ✦ A corespunde cu..., a sugera că..., a avea aerul de... *În «Năpasta» societatea burgheză cu autoritățile ei nu apare întrupată pe scenă în anumite personaje; apare numai ca un ecou depărtat, și acest ecou sună a răutate și sălbătăcie.* GHEREA, ST. CR. III 108.

7. Refl. impers. (Rar) A se zvoni. *Se sună prin sat că Sultănica merge rău cu sănătatea.* DELAVRANCEA, S. 51. *Cartea d-tale și gazetele le-am primit. Gazete, dacă mai ai, bine ar fi să-mi mai trimiți. Prin Daco-Romînia se sună de războiu.* CARAGIALE, O. VII 110.

SUNÁRE, *sunări,* s. f. Acțiunea de a suna.

SUNÁT s. n. Acțiunea de a suna; sunet. *Dunărea că o trecea, La baba Sîrba mergea, În scăpătatul soarelui, În intratul vitelor, În sunatul clopotelor.* PĂSCULESCU, L. P. 247.

SUNĂTOÁRE s. f. Plantă erbacee cu flori galbene-aurii, din care se prepară ceaiuri medicinale și unguente *(Hypericum perforatum);* pojarniță.

SUNĂTÓR[1], *sunători,* s. m. (Învechit) Persoană care cîntă dintr-un instrument muzical de suflat; suflător. *În regiuni lipsite... de sunători de fanfare, în țări depărtate asiatice... muzica a fost prețuită ca o neapărată auxiliară a petrecerilor vînătorești.* ODOBESCU, S. III 101.

SUNĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *sunători, -oare,* adj. **1.** (Despre obiecte de metal) Care produce sunete. *Caii scuturã prin aer sunătoarele lor salbe Răpind sania ușoară care lasă urme albe.* ALECSANDRI, P. III 15. ✧ *Bani sunători* (uneori substantivat, m.) = a) monede, bani de metal. (Rar la sg.) *Ș-orice adaos, orice spor de bogăție, În loc ca să-l mărginească, îi dă o poftă mai vie, O dorință mai setoasă ș-un avînt mai arzător De-a vedea lucind în ladă-i sunător pe sunător.* HASDEU, R. V. 110; b) bani gata, în numerar, bani gheață. *Cu cealaltă jumătate, în bani sunători, a hotărît să se pună pe petreceri.* CARAGIALE, O. III 60. ✦ (Substantivat, f., rar) Avere în bani; zestre. *Fără sunătoare nu mă prinde pe mine nici una.* CONTEMPORANUL, VII 501. ✦ *Șarpe sunător* = crotal. *I-a pus sigiliul și a însemnat-o ca pe un gușter cu culoarea și forma sa hidoasă, ca pe șarpele sunător cu clopoței.* GHICA, A. 694. ✦ Care foșnește; foșnitor. *Clopotul din turn cînd geme, Cheamă vreme-ngroapă vreme, Poartă cîntece și rugi Printre stînci și buturugi, Peste turme, peste ani, Peste codrul sunător.* LESNEA, I. 11. *Un vînt de biruință se pornește îndelung și lovește rînduri, rînduri în frunzișul sunător.* EMINESCU, O. I 144. ✦ Care vîjîie; șuierător. *Un vînt sunător și cald a topit nămeții, desfundînd puhoaiele munților.* C. PETRESCU, R. DR. 312.

2. Fig. (Despre cuvinte, fraze etc.) Bombastic. *Acest simțămînt al sublimului... ori mai bine zis... ca și noțiunea frumosului, sînt cele mai predilecte noțiuni ale esteticei, pentru că amîndouă se pretează la speculațiuni nebuloase și la fraze sunătoare.* GHEREA, ST. CR. II 35.

3. Care sună puternic și prelungit; răsunător. *Un sunet prelung și jalnic de aramă sunătoare, lovită în răstimpuri deopotrivă de depărtate, înfioră și făcu să tremure umbrele singuratice ale văzduhului.* HOGAȘ, M. N. 132. *Calu-i turbă, mușcă, sare, Nechezînd cu înfocare, Calcă trupuri sub picioare, Sfarmă arme sunătoare.* ALECSANDRI, P. II 16.

SUNDÚC, *sunduce,* s. n. (Mold.) Ladă, cufăr; casetă, sipet. *Plăteau haraciu oierii: miei și brînză. Cei care strînseseră aur trebuiau să-și deschidă sunducele.* SADOVEANU, P. M. 115. *La moartea lui Kira-împărat s-au scos două epistole dintr-un sunduc, în care epistole s-au cetit bune vorbe.* id. D. P. 182.

SUNDUCÉL, *sunducele,* s. n. (Mold.) Diminutiv al lui sunduc. *Cîteva mărunțișuri... se află într-un sunducel de argint.* SADOVEANU, Z. C. 242.

SÚNET, *sunete,* s. n. **1.** Senzație înregistrată de ureche datorită mișcării ondulatorii a unui mediu cu o frecvență convenabilă. *În condițiile unei atmosfere foarte rarefiate, sunetele se transmit cu greu și se aud slab.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 386, 5/4. *Din trei în trei ceasuri se schimbau sentinelele pe care nu le vedea, dar le auzea pașii și sunetele armelor.* SAHIA, N. 83. *Din țîrîitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sînul obosit al naturei.* ODOBESCU, S. III 17. ✦ Foșnet (al frunzelor). *Robinson... văzînd urma acea de om au rămas încremenit de frică, boldind ochii în toate părțile și, în nedumerire, neștiind ce să facă, asculta cu groază sunetul frunzelor.* DRĂGHICI, R. 158.

2. Vibrație muzicală. *Vorbea tare, încercînd să acopere sunetul pianului.* DUMITRIU, N. 41. *Sunetul clopotului se împrăștie dulce în sfîrșitul liniștit al zilei.* SADOVEANU, O. VII 217. *La un semn, un țărm de altul, legînd vas de vas, se leagă Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă.* EMINESCU, O. I 144. ✧ (Poetic) *Să smulg un sunet din trecutul vieții, Să fac, o, suflet, ca din nou să tremuri, Cu mîna mea în van pe liră lunec.* EMINESCU, O. I 201. ✦ Anunțare, vestire (a unui eveniment); semnalizare, semnal. *O suflare de vînt trecu pe la geam, apoi deodată răsunară sunete de țignale în noaptea de afară.* DUNĂREANU, N. 26. *Auziră un sunet de bucium.* ISPIRESCU, L. 275.

3. Răsunet; ecou. *Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează; Acest sunet, acest nume valurile îl primesc.* ALEXANDRESCU, P. 133. ✦ Vîlvă, gălăgie. *În acea clipă sosea și Neagu Leușcan cu mare sunet. A strunit caii, a sărit de la locul lui, a încărcat buclucurile noastre și merindea, a sărit iar pe capră și și-a plesnit cușma pe ceafă.* SADOVEANU, O. I. 72. *Ura ce hrăni familiei Batoreților... fu atît de înfocată, încît duse cu totul această familie și stinse cu sunet pomenirea ei.* BĂLCESCU, O. II 73.

4. (Fon.) Element al vorbirii orale care comportă o emisiune cu caracter muzical. *Vocalele, consoanele și semivocalele formează sunetele unei limbi.* ▭ *Fonetica nu se poate ocupa numai cu studiul material al sunetelor vorbirii, ci cu forma sonoră a limbii în general și cu funcțiunile sunetelor în limbă.* MACREA, F. 27.

SUPÁ, *supez,* vb. I. Intranz. (Franțuzism) A lua masa de seară noaptea tîrziu. *Vin de la teatru ca să supeze.* CAMIL PETRESCU, T. II 87. ✧ (Ironic) *Cocoana scoate coșul de sub canapea, slujnica aduce o sticlă cu vin și d. Mialache se pune să supeze cu coana Anica.* CARAGIALE, O. II 201.

SUPÁPĂ, *supape,* s. f. **1.** Piesă în formă de taler, acționată comandat sau automat, montată în dreptul unui orificiu pentru a întrerupe sau a restabili circuitul unui fluid care trece prin acest orificiu. V. valvă, ventil. *Un expres așteptă gata; răsuflarea locomotivei prin supapele de metal străbătea pînă la noi.* C. PETRESCU, S. 150. ✧ (Poetic) *Căscate suspinau toate supapele cînd trecea vîntul.* ANGHEL, PR. 85. ✧ Fig. *Sala surescitată, supraîncălzită, părea gata să facă explozie. Noroc că s-a deschis ușa, supapa de scăpare a presiunei ridicată la maximum în sală.* BART, E. 286.

2. Ventil. ✧ *Supapă de siguranță* = valvă de siguranță.

3. Dispozitiv pentru evacuarea parțială a gazului din învelișul aerostatelor sau dirijabilelor.

SUPÁT, *supaturi,* s. n. (Regional) **1.** Locul de sub pat, spațiul dintre pat și dușumea. *La lumina lui cercetez supatul și ungherele întunecoase.* SADOVEANU, la TDRG.

2. Gaură săpată într-un mal de pămînt. (Atestat în forma *subpat*) *Mulți meșteri prind peștele cu mîna, scociorînd... subpaturile, adică săpaturile de sub maluri* PAMFILE, I. C. 71.

— Variantă: **subpát** s. n.

SÚPĂ, *supe,* s. f. Fiertură de carne sau de legume (sau de carne cu legume), uneori cu adaos de făinoase. V. c i o r b ă, z e a m ă. *Ni s-a servit întîi supa.* SAHIA, N. 56. *Supa cu fidea... de origine spaniolă.* NEGRUZZI, S. I 264.

— Variantă: (regional) **zúpă** (RETEGANUL, P. I 63) s. f.

SUPĂRÁ, *súpăr,* vb. I. **1.** T r a n z. A necăji, a mîhni, a amărî, a întrista. *Aș, zice el, ce iese din gură supără pe domnul, nu ce intră.* VLAHUȚĂ, O. A. II 95. *Aud că te gătești să vii... și nu știu cît m-a supărat vestea aceasta.* NEGRUZZI, S. I 62. ✦ R e f l. A-și pierde liniștea sufletească, a se mîhni, a se necăji, a se amărî, a se întrista. *Să nu te superi că acuma te poftesc să pleci.* CARAGIALE, O. III 62. *Nu te supăra, moș Nichifor... că poate așa a fost să fie.* CREANGĂ, P. 118. *Bade, nu te supăra, Că, zău, nu e vina mea, Ci-i vina măicuța-mea; Ea frumoasă m-a făcut Și eu ție ți-am plăcut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ✧ (Exprimînd teama de a nu ofensa pe cineva) *Moșule, zise atunci spînul, să nu te superi, dar nu știu ce fel de oameni fricoși aveți pe aici.* CREANGĂ, P. 218.

2. T r a n z. A stingheri, a stînjeni, a jena, a incomoda, a deranja. *Eu stau cuminte într-un colț, tac și nu vă supăr cu nimic...* SADOVEANU, O. VII 149. *Dase ordin ca, de obicei după sosire, să nu-l supere nimeni.* BART, S. M. 101. *Baba se culcă pe pat, cu fața la părete, ca să n-o supere lumina.* CREANGĂ, P. 6. ✧ (Metaforic) *Nici un călător nu se vedea supărînd praful de pe drumul care se lungea alături cu iazul.* CAZABAN, V. 166. ✧ R e f l. (În formule de politețe) *De nu te vei supăra, iubite tată, spune-mi cum este înființarea acestor fulgere.* DRĂGHICI, R. 72. ✦ A chinui, a provoca o durere fizică, a jena. *Eu sufer mult aci, din pricina climei, care mă supără la pept.* GHICA, A. 429.

3. R e f l. (Adesea urmat de un complement indirect introdus prin prep. «pe») A fi întărîtat (de cineva sau de ceva), a-și ieși din fire; a se mînia, a se irita, a se înfuria. *Mă supăr, și știi că nu e de glumit cu mine!* DUMITRIU, N. 130. *Tanța s-a supărat, aventura s-a încheiat.* REBREANU, R. I 242. *Era greu să se supere cineva pe Margareta. Cu toate acestea Radu avu tăria și făcu pe mîniatul pînă seara.* VLAHUȚĂ, O. A. 113. *Lui Pepelea nu-i prea plăcea să-l povățuiască alții, ori să-l mustre pentru neghiobiile lui, și de aceea s-au cam supărat pe frații săi.* SBIERA, P. 3. ✧ E x p r. **S-a supărat ca vărcarul pe sat,** se zice despre cineva care se supără fără motiv și în dauna lui proprie. **A se supăra foc (și pară)** v. f o c (I 1). ✧ T r a n z. *Răspunsul lui Mogoș supără însă atît de rău pe primar... încît izbucni.* REBREANU, R. I 238. (F i g.) *Fiți cuminți și nu cercați să supărați hamgerul.* SADOVEANU, O. VIII 259.

SUPĂRÁRE, *supărări,* s. f. **1.** Neplăcere, necaz, suferință; neajuns, nevoie, lipsă. *Existența Ralucăi Eminovici s-a scurs... obscură și trudită într-o casă plină de copii... La desele supărări ce se vor fi ivit din pricina firii violente a lui Eminovici și a pedagogiei sale sumare, s-a adăugat moartea unora din copii.* CĂLINESCU, E. 30. *Jupînesele... vorbeau în șoaptă, împărtășindu-și supărările.* SADOVEANU, O. I 300. *Am răbdat, gîndind la tine, Mii și mii de supărări.* ALECSANDRI, T. I 452. *Cîtu-i lumea pe sub soare Nu-i bine ca-n șezătoare, Că sînt fete și fecioare, Și mai uiți din supărare, Și sînt fete și feciori Și mai uiți din supărări.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 414. ✧ (În formule de politețe) *Să nu-ți fie cu supărare, omule, vorbi iar unul din drumeți. Ai putea să ne spui cum te cheamă pe dumneata?* SADOVEANU, O. VIII 256. *În orice caz te rog să mă ierți că te-am deranjat de atîtea ori... — Fără supărare! rosti Mirel Alcaz scriind înainte cu fruntea plecată.* C. PETRESCU, C. V. 135. *Toate sînt bune... Dar să-ți spui curat și să nu-ți fie cu supărare: uite, mă mustră cugetul de atîtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua.* ODOBESCU, S. III 45. *Te-aș ruga, dacă nu ți-ar fi cu supărare, să-mi cetești poronca asta de la subprefectură.* ALECSANDRI, T. I 248. ✦ Povară, piedică. *Ipolit... uitase pe Olga... Nu mai era acum pentru dînsul decît o supărare de care căuta vreun mijloc a scăpa.* NEGRUZZI, S. I 49. ✦ Deranj, stricăciune, pagubă. *Pe unde treceau, pîrjol făceau: Gerilă potopea pădurile prin ardere; Flămînzilă mînca lut și pămînt amestecat cu humă... Setilă sorbea apa de prin bălți și iazuri... Numai Harap-Alb nu aducea nici o supărare.* CREANGĂ, O. A. 250.

2. Întristare, mîhnire, amărăciune. *Apoi așa bea omul la supărare.* REBREANU, I. 19. *Își pierdu cumpătul de supărare și amărăciune.* ISPIRESCU, L. 27. *S-ar fi lepădat de spîn... Dar nu aveau ce se face de împăratul, ca să nu-i aducă supărare.* CREANGĂ, O. A. 232. *Vai, bădiță, pentru tine Multă supărare-mi vine; Dar de cît mi-o mai veni, Mai bine te-oi părăsi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232.

3. Mînie, iritare, furie. *Îi trecu supărarea mai repede decît credea.* REBREANU, R. I 257. *Vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă și cearta în gîlceavă.* DELAVRANCEA, H. TUD. 11.

SUPĂRÁT, -Ă, *supărați, -te,* adj. **1.** Necăjit, mîhnit, trist, amărît. *Da ce stai așa pe gînduri, luminate crăișor? zise baba; alungă mîhnirea din inima ta, căci norocul îți rîde din toate părțile și nu ai de ce fi supărat.* CREANGĂ, O. A. 223. *Rămîi, mîndră, sănătoasă, Ca s-o viorea frumoasă, Că eu mă duc supărat Ca un trandafir plouat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 111.

2. Mînios, iritat, înfuriat. *A plecat supărat, înjurînd strașnic pe ciocoi.* CARAGIALE, O. II 76. [Spînul] *varsă toată apa... Fiul craiului zise atunci supărat: Dar bine, spînule, de ce te apuci? Nu vezi că pe aici e mare lipsă de apă?* CREANGĂ, O. A. 229. *În zadar mi te gați bine, Mergi la joc, nu te ia nime; Vii acasă supărată Și te iai cu toți la ceartă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 446. ✧ E x p r. **A fi supărat (foc) pe cineva** (sau **pe ceva**) = a fi (foarte) nemulțumit de cineva (sau de ceva). *Nu era supărat nici pe tată-său, nici pe cal.* DUMITRIU, N. 147. *Era supărată foc pe un oarecare domn, care a dezertat de la o excursiune.* VLAHUȚĂ, O. A. III 59. *Șezi colea lîngă mine, să ți le povestesc toate, ca să vezi că nu degeaba sînt supărat pe dumneata.* CARAGIALE, P. 151. **A fi supărat cu cineva** = a nu mai avea relații de prietenie, a nu mai vorbi cu cineva.

SUPĂRĂCIÓS, -OÁSĂ, *supărăcioși, -oase,* adj. **1.** Care se supără ușor, care nu știe de glumă; iritabil, irascibil, susceptibil. *Tatu-tău, cum e el supărăcios, are să zică... să iei băietul.* CREANGĂ, P. 173. *Groaznic orbește ura pe oameni, și mai ales pe supărăciosul neam al scriitorilor.* ODOBESCU, S. III 103.

2. Care pricinuiește supărare, suferință; supărător, neplăcut. *Una din calamitățile vieții este tagma importunilor... cu toate defectele supărăcioase de care sînt înzestrați.* ALECSANDRI, S. 96.

3. (Rar) Întristat, amărît, necăjit. *Inimă supărăcioasă, Mor și nu te văz voioasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 218.

SUPĂRĂTÓR, -OÁRE, *supărători, -oare,* adj. Care provoacă neplăcere, care supără, contrariază. *De data asta, nu mi s-a întîmplat nimic supărător.* GALACTION, O. I 63. *De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă... nu fi supărător.* NEGRUZZI, S. I 251. ✧ (Adverbial) *Simte că i se bate inima cam supărător.* BASSARABESCU, V. 35.

SUPER- (Rar) Element de compunere însemnînd «supra», «deasupra» sau «peste», care dă cuvîntului compus (de obicei franțuzism sau neologism de origine franceză) un sens superlativ sau îi imprimă o nuanță de superioritate (în calitate, în rang etc.); intră în formarea unor adjective ca: s u p e r f i n, unor substantive ca: s u p e r f o s f a t și a unor verbe ca: s u p e r p u n e.

SUPERARBÍTRU, *superarbitri*, s. m. Supraarbitru. *Superarbitrul a constatat această călcare a legei și a opinat a se modifica lucrarea.* I. IONESCU, M. 648.

SUPÉRB, -Ă, *superbi, -e*, adj. **1.** Plin de grandoare, măreț, impunător, impresionant. *În splendida țară de la picioarele munților Făgăraș... Oltul întilnește cei mai frumoși oameni din cîți i s-au ivit vreodată pe maluri. E o frumusețe plină de armonie și strălucire, părînd un elogiu superb al ființei umane.* BOGZA, C. O. 280. *Poporul nostru muncitor a creat acel monument superb și genial, care se cheamă poezia populară.* GHEREA, ST. CR. II 244. ✧ (Ironic) *Vreau să spun că nu mă sperii. Vreau să-ți spun că te cunosc... Tăcerile dumitale! Singurătatea dumitale! Fruntea dumitale copleșită de gînduri! Calmul dumitale, superbul, absolutul dumitale calm!* SEBASTIAN, T. 60.

2. Foarte frumos, excepțional de frumos. *Tinerele fire de verdeață Cresc superbe, pline de viață.* BENIUC, V. 74. *Erau doi. Un domn bătrîn și simpatic, cam demodat cu umbrela lui cenușie. Celălalt, un tînăr înalt și musculos, cu umerii lați și cu mijloc subțire; un exemplar superb și bronzat.* C. PETRESCU, C. V. 351. *Se luminează de ziuă. Un soare superb anunță dimineața.* SAHIA, N. 27. ✦ Foarte bun. *Cum nu sînt un șoarec, doamne — măcar totuși are blană, Mi-aș mînca cărțile mele — nici că mi-ar păsa de ger... Mi-ar părea superbă, dulce o bucată de Homer.* EMINESCU, N. 43.

3. (Rar) Mîndru, semeț; (peiorativ) orgolios, îngîmfat, trufaș. *Lui Mitras, preot credincios A fost bătrînul — ce folos! Aproape stinși sînt dacii săi, Ba sînt dărmați superbii zei, Și geme vîntul peste ei, Și urlă fioros!* COȘBUC, P. II 303. *În cartea-ți... tu vorbești, amice, cu un dispreț superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vînătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute vînatul ajutat de cîinele său și să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în zbor.* ODOBESCU, S. III 15.

SUPÉRBIE s. f. (Latinism rar) Mîndrie, semeție, trufie, orgoliu. *Despot, părăsit de toți, pierzînd orice sperare... urmează a juca rolul de vanitoasă superbie, de la care nici binele, nici răul nu a putut vreodată să-l înstrăineze.* ODOBESCU, S. II 535.

SUPERFETAȚIÚNE, *superfetațiuni*, s. f. (Franțuzism învechit) Lucru de prisos (din pricină că e în prea mare cantitate). *Limbile moderne n-au găsit un termen generic special spre a denumi... toate acele superfetațiuni plastice.* ODOBESCU, S. II 253.

SUPERFICIÁL, -Ă, *superficiali, -e*, adj. Care apare, se produce, se găsește numai la suprafață; care rămîne la suprafață, fără să atingă fondul, miezul, esența lucrurilor. *Izu Protopopescu arăta numai oarecare superficiale asemănări cu Tina.* C. PETRESCU, A. 346. *La o privire superficială s-ar părea că Eminescu este un junimist.* IBRĂILEANU, SP. CR. 174. *Pedantismul moldo-romîn, mult mai superficial, a produs o literatură fără viață, expusă criticei.* RUSSO, O. 58. ✧ (Adverbial) *Carte a învățat în casă, cu preceptor, destul de tîrziu și destul de superficial.* SADOVEANU, E. 67. *Nu urmărise discuția decît superficial.* REBREANU, R. I 38. ✦ (Despre persoane) Care tratează problemele fără să le adîncească, trece ușor peste lucruri, nu stăruie destul asupra lor.

SUPERFICIALITÁTE, (rar) *superficialități*, s. f. Stare a tot ce este superficial; fig. lipsă de profunzime; ușurătate. *De aici apoi, în parte, superficialitatea criticii sale sociale, chiar și acolo unde este justă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 118. *În ignoranța și superficialitatea noastră ne socoteam foarte eleganți și eruditi.* NEGRUZZI, S. I 338. ✦ (Concretizat) Lucru superficial. *Am împrumutat de la străini numai superficialități, haina din afară, litera, iar nu spiritul, sau, spre a vorbi după stilul vechi, slova, iar nu duhul.* KOGĂLNICEANU, S. A. 98.

SUPERFÍN, -Ă, *superfini, -e*, adj. De cea mai bună calitate, foarte fin; extrafin. *Hîrtie superfină.*

SUPERFLUITÁTE, *superfluități*, s. f. (Rar) Însușire a ceea ce este superfluu; (concretizat) lucru superfluu. *Voi cuprinde acest studiu... în trei mari volume..., Sper că într-însele nu se vor găsi superfluități.* ODOBESCU, S. III 639.

SUPERFLÚU, -Ă, *superflui, -e*, adj. Care apare de prisos, fără utilitate în complexul altor lucruri, care este în plus după satisfacerea tuturor cerințelor; inutil. *Sîntem partizani ai unor idei, ai unui principiu. Această idee, acest principiu este superfluu a spune în detail care sînt.* GHICA, A. 766.

SUPERFOSFÁT, *superfosfați*, s. m. Îngrășămînt chimic cu bază de fosfor, preparat pe cale industrială și folosit pe scară largă în agricultură.

SUPERIÓR, -OÁRĂ, *superiori, -oare*, adj. (În opoziție cu inferior; adesea urmat de un element de comparație la dativ) **1.** Care este sau se află mai sus decît altul, care ocupă un loc în spațiu deasupra altuia; de sus. *Etaj superior. Strat superior. Membre superioare.* ✦ (Despre cursul apelor curgătoare) Care se află mai aproape de izvor decît de vărsare (în raport cu un punct de pe parcurs). *Cursul superior al Dunării.*

2. Care are sau ocupă un rang sau o demnitate mai mare decît altul. *Funcționar superior.* ✧ *Ofițer superior* = ofițer cu un grad înalt în armată (maior sau mai mare decît acesta). *Animal superior* = animal care ocupă locul cel mai înalt pe scara zoologică (v. mamifer). *Vertebratele sînt animale superioare.* ▭ *Învățămînt superior* = treaptă a învățămîntului urmînd după învățămîntul mediu și cuprinzînd universități și institute în care se predau cunoștințe speciale aprofundate, menite să formeze specialiști cu o înaltă calificare. (În vechea organizare a școlii) *Curs superior* = ciclu de învățămînt cuprinzînd ultimele trei (sau patru) clase din cursul de șapte (sau de opt) ani al liceului. *Ei, ce e cu domnul Catone al tău? întrebă Nellu Lipan, cu aerul lui insuportabil de frate cu un an mai mare, trecut de doi ani în cursul superior de liceu.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Stoica, profesorul de latinește de la cursul superior, stătea tocmai la Socola.* HOGAȘ, DR. II 120. ✦ (Substantivat) Persoană încadrată într-o ierarhie (în special în cea militară) în raport cu cei pe care îi are în subordine. *Fiind extrem de conștiincios în serviciu și disprețuitor de moarte, superiorii îl lăsau în pace, mulțumindu-se a zice că-i cam scrintit.* REBREANU, P. S. 51. *Să te scoli de pe scaun și să-mi stai smirnă înaintea superiorului, căci am să-ți dau ceva ordine.* HOGAȘ, H. 85. ✦ Cel care conduce o mănăstire; egumen, egumenă. *Se plătea un drept deosebit pentru orice procesiune; se mai dau bani... la fiece schimbare a superiorului* [mănăstirii]. BOLINTINEANU, O. 297.

3. Care este de calitate mai bună, care are importanță mai mare sau valorează mai mult decît altul, care este (sau crede că este) la un nivel mai înalt decît altul. *Erau puțini aceia care-și îngăduiau cuvinte neînfrînate... și aceștia erau oameni cu superioară cultură, cu situații sociale foarte înalte.* SADOVEANU, E. 102. *Atunci am înțeles... că poate exista o lume superioară dragostei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 183. *Un moment el se opri în ușă, aruncă lumii ce ospăta o ochire de sus, o ochire de om superior.* GANE, N. III 193. *Această cădere a unei întocmiri rele și înlocuirea ei prin alta superioară a trebuit să dea naștere la o mulțime de așteptări optimiste.* GHEREA, ST. CR. II 291. ✧ *Matematici superioare* = parte a matematicii, care folosește metode de cercetare foarte complexe și dă generalizări din cele mai largi. *Registru superior* = registru care cuprinde sunetele cele mai înalte ale vocii sau ale instrumentelor muzicale.

SUPERIORITÁTE s. f. Faptul de a fi (sau a se crede) superior altora; stare a ceea ce este superior; atitudine (trufaşă) a celui care se crede superior. *Titu rîse cu superioritate.* REBREANU, I. 74. *Tot atunci oastea turcă se bucura de toate avantagele cîte se nasc din superioritatea disciplinei militare.* HASDEU, I. V. 70. *Şi poate că acel amestec de înţelepciune şi nebunie m-a făcut... să te iubesc şi să mă înclin înaintea superiorităţii tale.* GHICA, A. 75.

SUPERLATÍV, -Ă, *superlativi, -e,* adj. (Despre calificative) Care exprimă o calitate în gradul cel mai înalt. *Termeni superlativi.* ◇ *Gradul superlativ* (şi substantivat, m.) = grad de comparaţie al adjectivelor şi al adverbelor, care arată că însuşirea unui obiect este la un grad foarte înalt sau la gradul cel mai înalt în comparaţie cu altele. *Superlativ relativ. Superlativ absolut.*

SUPERPÚNE, *superpún,* vb. III. Tranz. (Învechit) A suprapune. *Luă o coală de hîrtie şi se puse a scrie acea scrisoare complicată care... superpunea în două-trei caturi diferitele litere ale unui cuvînt.* FILIMON, C. 179.

SUPERPÚS, -Ă, *superpuşi, -se,* adj. (Învechit) Suprapus. *În critica tipărită în «Arhiva Ştiinţifică»... sînt redate în cîteva cuvinte vederile clasei superpuse asupra simţimîntelor ţărăneşti.* GHEREA, ST. CR. II 240. *Îndată însă acea peşteră se lărgeşte, formînd bolţi înalte şi uneori superpuse.* ODOBESCU, S. I 341.

SUPERSÓNIC, -Ă, *supersonici, -e,* adj. Care are o viteză mai mare decît viteza sunetului.

SUPERSTÍŢIE, *superstiţii,* s. f. Prejudecată care decurge din credinţa că tot ce se întîmplă în natură şi în societate este o manifestare a unor forţe supranaturale şi potrivit căreia anumite întîmplări curente neînsemnate sînt socotite ca putînd influenţa sau determina evenimente (de obicei rele) în viaţa oamenilor. *Smaranda apare ca o femeie sfătoasă, chiar guralivă, plină de superstiţii patriarhale, care pînă şi celorlalţi li se păreau «năzdrăvănii».* CĂLINESCU, I. C. 26. *Pe urmă superstiţia mă descompune cu desăvîrşire. Arunc pachetul cu scrisori... Mi se pare că ar putea să fie legătură între acele scrisori furate şi însezisabilul joc al întîmplării, care aduce un obuz la o jumătate de metru la stînga sau la dreapta.* CAMIL PETRESCU, U. N. 366. ◇ (Glumeţ) *Cine ţi-a spus dumitale că pentru a fi fericit, e interzis să fii sensibil? Asta e o superstiţie născocită de un prost.* SEBASTIAN, T. 79.

SUPERSTIŢIÓS, -OÁSĂ, *superstiţioşi, -oase,* adj. (Despre oameni) Stăpînit, pătruns de superstiţii; (despre manifestările oamenilor) izvorît din superstiţii, bazat pe superstiţii. *Îl dureau certurile cu frati-său şi nu dădea prea multă luare-aminte zavistiilor satului. Ceva teamă însă, tot avea, o teamă vagă, veche, aproape superstiţioasă.* GALACTION, O. I 144. *El deschise o carte veche, legată cu piele şi roasă de molii — un manuscript de zodii. El era un ateist superstiţios.* EMINESCU, N. 44.

SUPÉU, *supeuri,* s. n. (Franţuzism) Masă care se ia seara tîrziu (după ieşirea de la un spectacol). *Sînt în seara asta de carnaval, în palatele veneţiene, două mii de supeuri strălucite.* CAMIL PETRESCU, T. II 191. *Tîrît de Ana la spectacole şi baluri, la curse şi la recepţii, la supeuri... tînjea după timpul cînd... citea seara «Universul» în papuci, la gura sobei.* C. PETRESCU, C. V. 237. *La supeu, d. Mialache povesteşte cu de-amănuntul toate peripeţiile prin care a trecut.* CARAGIALE, M. 174.

— Scris şi: (după franţuzeşte) *soupé* (ALECSANDRI, T. 740).

SUPIÉRĂ, *supiere,* s. f. (Franţuzism) Castron mare în care se aduce supa la masă.

SUPÍN, *supine,* s. n. Mod nepersonal al unui verb, avînd uneori valoare verbală, alteori valoare de substantiv.

SUPLEÁNT, -Ă, *supleanţi, -te,* s. m. şi f. (În vechea organizare judecătorească) Judecător care ocupa prima treaptă în magistratură şi care avea anumite atribuţii secundare, intrînd şi în compunerea completelor de judecată în cauze de importanţă mai mică. *Constantin Lipan, proaspăt supleant de tribunal, o aştepta în salonaşul părintesc.* C. PETRESCU, C. V. 170. *Procurorul şi supleantul jucau pocher.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE. ◇ *Membru supleant* = persoană care ţine locul titularului (într-un comitet, într-o comisie etc.) şi care are drept de vot consultativ. *Membrii supleanţi ai C. C. participă cu drept de vot consultativ la şedinţele plenare ale Comitetului Central.* STATUT. P.M.R. 47. ✦ (Rar) Profesor suplinitor. *Grigoriu... era supleant de partea ştiinţifică.* HOGAŞ, H. 68. *Oamenii mănîncă oi, şi noi nu mîncăm! — Ba să mîncaţi, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul şi lupul sînt lăsaţi ca să mănînce carne.* NEGRUZZI, S. I 280.

— Pronunţat: *-ple-ant.*

SUPLEMÉNT s. n. v. **supliment.**

SUPLEMENTÁR, -Ă adj. v. **suplimentar.**

SUPLETÍV, -Ă, *supletivi, -e,* adj. (Despre forme gramaticale) Care întregeşte, completează schema flexionară a unui cuvînt. *Verbul «a fi» are în flexiunea sa formele supletive «sînt» şi «este», care provin de la alte radicale decît verbul «a fi».*

SUPLÉŢE s. f. Însuşirea de a fi suplu, uşurinţă în mişcări; mlădiere, flexibilitate. *Plutei care vine cu mare viteză la vale, plutaşii trebuie să-i dea în clipa aceea o supleţe de pasăre care face o voltă în zbor, altminteri e zvîrlită pe stînci şi se sfărîmă.* BOGZA, C. O. 374. *Chelnerul... alergă purtînd farfuriile deşarte cu o supleţe de acrobat.* C. PETRESCU, C. V. 115.

SUPLICÁ, *suplic,* vb. I. Intranz. (Învechit) A se ruga cu stăruinţă şi umilinţă. *S-o vadă rugătoare că pentru el suplică, Mai bine mort să fie de zece ori ar vrea.* MACEDONSKI, O. I 249.

SUPLICÁNT, -Ă, *suplicanţi, -te,* s. m. şi f. (Învechit) Persoană care se roagă cu stăruinţă, care adresează o suplică.

SÚPLICĂ, *suplici,* s. f. (Învechit) Cerere, jalbă, plîngere. *Advocatul ce l-aţi avut era un ignorant... Să vă fac eu o suplică cu litere latine.* NEGRUZZI, S. I 281.

SUPLÍCIU, *suplicii,* s. n. Tortură, caznă, chinuire. *Îi răstigni cu cuie de fier pe o prăjină, cu capetele în jos... Apoi, fără a lăsa pe uimiţii spectatori ai teribilului supliciu să revină din înlemnirea lor, el porunci pedestrimii a escalada murii.* HASDEU, I. V. 102. ◇ (Cu sens atenuat) *Sabina îi retezase* [cotoiului] *cu foarfecul mustăţile de la rădăcină... — Lasă-l, duduie Sabină, că are să-şi ieie lumea în cap, încercă să-l scape de supliciu Catinca.* C. PETRESCU, C. V. 85. ✦ Fig. Chin, suferinţă psihică. *Tovărăşia ei, pe stradă, devenea un supliciu.* C. PETRESCU, Î. II 213. *Pentru tine trebuie să fie un supliciu strîmtorarea şi pustietatea asta în care te-am adus.* VLAHUŢĂ, O. A. III 178.

SUPLIMENT, *suplimente,* s. n. Ceea ce se adaugă în plus, pentru a completa ceva; adaos. *Trecea, împărţind suplimentul: o fărămătură de pîine şi opt ori zece măsline putrede.* SADOVEANU, O. VI 273. *Eram unul din cei mai buni elevi ai moşneagului dascăl şi nota obţinută a fost nota maximă, pe lîngă un supliment de laudă publică.* GALACTION, O. I 58. *Deodată se auzi în stradă glasul răguşit al vînzătorilor de jurnale strigînd: «Supliment la Orientul de astăzi».* D. ZAMFIRESCU, R. 37. *Am plătit, el dejunul şi eu suplimentul, şi ne-am întors foarte veseli la redacţie.* CARAGIALE, O. II 302.

— Variantă: (învechit) **suplemént** s. n.

SUPLIMENTÁR, -Ă, *suplimentari, -e,* adj. Care se adaugă (la ceva), care este sau se efectuează în plus (peste ceea ce este normal), care completează (ceva). *Acum duruiau surd, în încăperea extremă, mașina de cusut. Croitoreasa cu lucru suplimentar de noapte.* C. PETRESCU, C. V. 49. ✧ *Ore suplimentare* = ore de muncă efectuate în plus, peste programul fixat. *Unghiuri suplimentare* = unghiuri care formează împreună 180°.
— Variantă: **suplementár, -ă** adj.

SUPLINÍ, *suplinesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A înlocui pe cineva (pentru un timp oarecare) în funcții sau în obligații. *Suplinea cu demnitate pe mama ei care era bolnavă.* BART, E. 311. ✧ (Complementul indică funcția în discuție) *Am suplinit o catedră și ne-am cunoscut într-o cancelarie.* C. PETRESCU, Î. II 61.
2. A adăuga ceea ce lipsește (v. completa); a împlini înlocuind ceva. *Pentru a putea suplini lipsa de personal, noi reguli de muncă au fost introduse.* BOGZA, A. Î. 55. *Pentru ce, o, tu, dascăle de vînătorie sistematică și rațională, n-ai suplinit lipsele legei... dînd oarecare povețe în privința timpului cînd se cuvine ca vînătorul să-și pună pușca și pofta în cui?* ODOBESCU, S. III 38.

SUPLINÍRE, *supliniri,* s. f. Acțiunea de a suplini și rezultatul ei; înlocuire, completare; p. ext. loc, funcție de suplinitor (la o catedră).

SUPLINITÓR, -OÁRE, *suplinitori, -oare,* adj. (Mai ales despre profesori; și substantivat) (Persoană) care înlocuiește pe cineva în muncă. *Este suplinitor la catedrele de muzică, desen, gimnastică, scrimă și religie de la gimnaziul clasic înființat de curînd în urbea sa natală.* CARAGIALE, O. II 119.

SÚPLU, -Ă, *supli, -e,* adj. **1.** (Despre ființe) Care are ușurință în mișcări; mlădios. *Privea din urmă pe Luminița și Radu Comșa, mergînd alături, cu pas elastic; pereche suplă, voinică și geamănă.* C. PETRESCU, Î. I 19. ✦ (Despre lucruri) Care se îndoaie ușor, fără a se rupe; flexibil, mlădios. *Și deodată oceanul a devenit o mare de flăcări, Valuri mai înalte decît cele mai suple catarguri.* BARANGA, V. A. 11. *Aurul lichid și fierbinte s-a strecurat printre stînci mai suplu decît o șopîrlă, s-a scurs, a umplut toate găurile, cele mai fine crăpături.* BOGZA, Ț. 11.
2. Fig. (Despre persoane) Care se supune cu ușurință voinței altuia, care nu are o atitudine fermă; acomodabil.

SUPÓRT, *suporturi,* s. n. Piesă sau dispozitiv care servește la susținerea sau la sprijinirea altei piese, a unui aparat sau a unui sistem tehnic. *Butoaiele fuseseră ridicate pe suporturi de lemn, frumos alineate.* MIHALE, O. 14. *La ceasul douăsprezece, așeza tocul pe suportul unde mai așteptau o jumătate de duzină, cu penițele proaspăt schimbate.* C. PETRESCU, C. V. 143. *A lăsat încet receptorul pe suport.* id. ib. 264.
— Pl. și: (m.) *suporți* (CAMIL PETRESCU, N. 19).

SUPORTÁ, *supórt,* vb. I. Tranz. **1.** A avea forța necesară pentru a îndura o suferință fizică sau morală; a răbda, a suferi. *Parcă aș suporta totul, dar zgomotul nu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 360. *Plecă ochii în jos, neputînd suporta privirea stăruitoare și grea de intenții a lui Costea.* C. PETRESCU, C. V. 96. *Titu Herdelea ieșise de mult din biserică, neputînd suporta aerul dinlăuntru.* REBREANU, R. II 269. ✦ (De obicei în construcții negative) A admite, a tolera, a îngădui. *Bag de seamă că nu pot suporta în liniște să mă crezi un imbecil.* SEBASTIAN, T. 63.
2. A susține o greutate, o povară; a rezista la... *Sări din camion, veni la cei de sub nuc și le spuse: — Unu mai suportă arcurile, fraților. Numai o persoană mai pot lua.* DUMITRIU, N. 263. *Calul masiv suportă fără obiecție îndoita greutate.* CĂLINESCU, E. O. I 125. ✦ A avea sau a lua în sarcina sa o obligație bănească. *Suportă cheltuielile.*

SUPORTÁBIL, -Ă, *suportabili, -e,* adj. Care poate fi suportat. *Durere suportabilă.* ▭ *Sîntem destul de bine adăpostiți și mi se par suportabile loviturile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 301. *Cu cît cineva este politic mai luminat, cu atît... legile sale sînt mai suportabile, mai durabile.* GHICA, A. 680.

SUPOZITÓR, *supozitoare,* s. n. Preparat farmaceutic de formă conică, făcut din substanțe grase, solide, dizolvabile (uneori conținînd și medicamente), administrat pe cale anală (de obicei în caz de constipație).

SUPOZÍȚIE, *supoziții,* s. f. Presupunere, ipoteză. *Aceste vești m-au întors din drumul meu, căci am voit să lămuresc... ce aparență ar fi putut să dea naștere unei asemenea supoziții.* GHICA, A. 153.

SUPRA- Element de compunere care înseamnă «deasupra», «peste» sau indică un sens superlativ și servește la formarea unor substantive ca: supralicitație, supratxă etc., a unor adjective ca: supraabundent, suprapus, suprasensibil etc. și a unor verbe ca: supraevalua, supraîncărca, suprataxa etc.

SUPRAABUNDÉNT, -Ă, *supraabundenți, -te,* adj. Foarte abundent.

SUPRAABUNDÉNȚĂ s. f. Abundență foarte mare; belșug.

SUPRAAGLOMERÁRE, *supraaglomerări,* s. f. Aglomerare (prea) mare.

SUPRAAGLOMERÁT, -Ă, *supraaglomerați, -te,* adj. Aglomerat peste măsură, foarte aglomerat. *Tren supraaglomerat.*

SUPRAALIMENTÁ, *supraalimentez,* vb. I. Refl. A consuma (un timp mai îndelungat) o cantitate de hrană mai mare și mai consistentă decît cea normală; a se hrăni mai substanțial. *Nu se putea supraalimenta; nu suferea carnea.* BART, E. 380.

SUPRAALIMENTÁRE s. f. Faptul de a se supraalimenta.

SUPRAALIMENTÁT, -Ă, *supraalimentați, -te,* adj. Căruia i se dă o cantitate de hrană suplimentară, care primește hrană mai multă și mai consistentă decît cea obișnuită.

SUPRAALIMENTÁȚIE s. f. Alimentație mai bogată și mai consistentă decît cea normală (folosită ca metodă curativă în unele boli); supraalimentare.

SUPRAAPRECIÁ, *supraapreciez,* vb. I. Tranz. A aprecia (pe cineva sau ceva) mai mult decît merită în realitate.

SUPRAAPRECIÉRE, *supraaprecieri,* s. f. Acțiunea de a supraaprecia și rezultatul ei.

SUPRAARBÍTRU, *supraarbitri,* s. m. Persoană chemată să hotărască într-un litigiu, în care arbitrii sînt de păreri diferite. *Aceasta este cauza a acelor numeroase chemări de supraarbitri, în care legea înfunda toate reclamările.* I. IONESCU, M. 150.

SUPRABUGETÁR, -Ă, *suprabugetari, -e,* adj. Care nu este prevăzut în (sau plătit din) buget; peste prevederile bugetare; extrabugetar. *Aveau înainte un individ timid și miop, cu înfățișare neînsemnată de copist suprabugetar, îmbătrînit fără înaintare.* Ț. PETRESCU, C. V. 184.

SUPRAESTIMÁ, *supraestimez,* vb. I. Tranz. A supraaprecia.

SUPRAESTIMÁRE s. f. Acțiunea de a *supraestima* și rezultatul ei; supraapreciere.

SUPRAEVALUÁ, *supraevaluez,* vb. I. Tranz. A evalua ceva peste valoarea reală.

SUPRAFÁȚĂ, *suprafețe,* s. f. **1.** Element geometric cu două dimensiuni; partea exterioară sau de deasupra a unui corp; față. *Se uită la suprafețele... colțuroase ale pereților de stîncă.* DUMITRIU, N. 149. *Întunericul serii de vară învăluise cerul și pămîntul într-o apă adîncă, albăstrie, la suprafața căreia, colo sus de tot, scînteiau stelele.* DAN, U. 52. *Colonelul își sprijini spatele de rezemătoarea scaunului și mîinile și le întinse una alături de alta, pe toată suprafața mesei.* SAHIA, N. 75. ◇ Loc. adv. **La suprafață** = fără a pătrunde în esența lucrurilor, în mod superficial. *Pictura de gen, practicată cu o deosebită măiestrie de pictorii flamanzi și olandezi, se mulțumea însă să înfățișeze doar la suprafață viața, nescoțind la iveală conflictele și contradicțiile existente în sînul societății vremii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/4.

2. Întindere delimitată (de teren, de pădure etc.) considerată sub raportul lungimii și lățimii (și măsurată în unități la pătrat). *Suprafață arabilă.* ◇ *Suprafață de respirație* = suprafață pulmonară care dă capacitatea respiratorie. *Bolnava se înăbușea. Suprafața de respirație se micșora din zi în zi.* BART, E. 387. ◈ (Geom.) Arie limitată de o linie închisă (frîntă sau curbă). *Suprafața dreptunghiului.*

SUPRAFIRÉSC, -EÁSCĂ, *suprafirești,* adj. Supranatural.

SUPRAFORTĂREÁȚĂ, *suprafortărețe,* s. f. (Numai în expr.) *Suprafortăreață zburătoare* = avion de bombardament blindat, de mare tonaj, cu șase motoare și cu mijloace de autoapărare.

SUPRAIMPRESIÚNE, *supraimpresiuni,* s. f. Impresionare a unei pelicule cu două sau mai multe imagini, prin suprapunere.

SUPRAÎNCĂLZÍ, *supraîncălzesc,* vb. IV. Tranz. (Fiz.) A încălzi un lichid la o temperatură mai înaltă decît temperatura lui de fierbere; a încălzi vapori la o temperatură mai înaltă decît temperatura de fierbere a lichidului respectiv; (sens curent) a încălzi peste măsură.

SUPRAÎNCĂLZÍRE, *supraîncălziri,* s. f. Acțiunea de a *supraîncălzi* și rezultatul ei.

SUPRAÎNCĂLZÍT, -Ă, *supraîncălziți, -te,* adj. (Fiz.; despre lichide sau vapori) Încălzit la o temperatură mai înaltă decît temperatura de fierbere a lichidului respectiv; (sens curent) încălzit peste măsură. *Soarele săgeta perpendicular, înfigîndu-și lamele de fierbințeală în pămînt, în metalul tractoarelor care începuse să frigă, în nori de pulbere cenușie-roșcată supraîncălziți, în care roiau muștele.* DUMITRIU, V. L. 115. *Aerul în camera obscură ajunsese supraîncălzit.* BART, E. 202.

SUPRAÎNCĂLZITÓR, *supraîncălzitoare,* s. n. Dispozitiv al unor căldări de abur, în care aburul produs este încălzit la o temperatură mai înaltă decît cea de saturație.

SUPRAÎNCĂRCÁ, *supraîncărc,* vb. I. Tranz. A încărca peste măsură; (cu privire la oameni) a împovăra cu o muncă exagerată.

SUPRAÎNCĂRCÁRE, *supraîncărcări,* s. f. Acțiunea de a *supraîncărca* și rezultatul ei.

SUPRAÎNCĂRCÁT, -Ă, *supraîncărcați, -te,* adj. Încărcat peste măsură. *Locomotiva a intrat în gara supraîncărcată, împroșcînd pe nări fișii de aburi.* SAHIA, N. 51.

SUPRALICITÁ, *supralicitez,* vb. I. Intranz. A oferi la o licitație mai mult decît altul.

SUPRALICITÁTOR, -OÁRE, *supralicitatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care supralicitează.

SUPRALICITÁȚIE, *supralicitații,* s. f. Licitație făcută în urma altei licitații, pentru același obiect (în scopul de a se obține un preț mai mare sau condiții mai avantajoase); fig. promisiune făcută cu scopul de a întrece promisiunea făcută de altcineva (pentru a obține în schimb un avantaj mai mare). *Cinste față de alegători! Aceasta să urmărim. Nu e nevoie de supralicitație.* C. PETRESCU, Î. II 137.

SUPRAMÚNCĂ s. f. Muncă suplimentară pe care muncitorul o depune după ce a produs minimul necesar pentru întreținerea sa și a familiei sale și care produce plusvaloarea în folosul patronului. *Numai o parte din munca depusă de muncitor în cursul unei zile constă din muncă plătită, iar cealaltă parte constă din muncă neplătită, și tocmai această parte neplătită, iau supramunca, constituie fondul din care se formează plusvaloarea, sau profitul.* MARX-ENGELS, O. A. I 447.

SUPRANATURÁL, -Ă, *supranaturali, -e,* adj. (În concepțiile mistice) Care pare mai presus de forțele și de legile naturii sau împotriva acestor legi și care (neputînd fi explicat) este atribuit unor forțe miraculoase. *Materialismul filozofic... ne dă o imagine justă a lumii înconjurătoare, ne prezintă lumea așa cum este ea, fără nici un adaus străin, «supranatural».* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 106. *Știu ce ar vrea toată lumea... Cu mintea lui... să înlocuiască tunurile, mitralierele, să redea curaj soldaților, să răstoarne situația, ca o prezență supranaturală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 421. ◇ (Substantivat) *Supranaturalul e explicat acum prin simpla manifestare a unor legi naturale.* MARINESCU, P. A. 46. ◈ Fără seamăn, extraordinar, excepțional. *Acum știu că toți contemporanii lui Napoleon nu erau oameni supranaturali, așa cum mi-i arătau cărțile, erau numai niște oameni necăjiți.* C. PETRESCU, Î. II 64.

SUPRANÚME, *supranume,* s. n. Nume dat unei persoane, pe lîngă numele propriu, în semn de cinste (uneori și ca batjocură) sau pentru a o deosebi de alte persoane cu același nume (v. porecla).

SUPRANUMERÁR, -Ă, *supranumerari, -e,* adj. (Și substantivat, n.) Care este peste numărul prevăzut, fixat, necesar.

SUPRANUMÍ, *supranumesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la oameni) A da cuiva un supranume. V. porecli.

SUPRANUTRÍT, -Ă, *supranutriți, -te,* adj. (În opoziție cu subnutrit) Căruia i se dă mai multă hrană decît este necesar; fig. care trăiește în belșug (v. îmbuibat). *Facțiunea de la putere, supranutrită, este incapabilă a mai ține piept torentului popular, adică facțiunii răzbite de foame.* CARAGIALE, O. III 183.

SUPRAOFÉRTĂ, *supraoferte,* s. f. Ofertă pe care o face cineva ulterior închiderii unei licitații și care conține condiții mai avantajoase decît ale celorlalți ofertanți.

SUPRAÓM, *supraoameni,* s. m. Om înzestrat cu calități excepționale, care realizează lucruri ce par mai presus de puterile omenești.

SUPRAOMENÉSC, -EÁSCĂ, *supraomenești,* adj. Care întrece puterile omenești, care pare mai presus de firea omenească; extraordinar. *Oricît s-ar sforța, nu e chip să realizeze, cu prețurile de azi, nici măcar trei sferturi din arendă; fără să se gîndească la un cîștig cît de mic pentru dînsul, pe care l-ar merita, căci depune o muncă supra-*

omenească. REBREANU, R. I 168. *Sînt energii supraomeneşti care te înspăimîntă. Într-o şubredă făptură de lut întîmplarea închide cîteodată atîta putere... încît rămîi uimit.* ANGHEL, PR. 123.

SUPRAORDONÁT, -Ă, *supraordonaţi, -te,* adj. (În opoziţie cu s u b o r d o n a t) Care ocupă un loc superior într-o clasificare sau într-o ierarhie. ◇ *Fracţie supraordonată* = fracţie ordinară mai mare decît un întreg (în care numărătorul este mai mare decît numitorul). *Propoziţie supraordonată* (şi substantivat, f.) = propoziţie regentă, v. r e g e n t. *Propoziţiile subordonate, în majoritatea cazurilor, se despart prin virgulă de supraordonatele lor.* IORDAN, L. R. 764.

SUPRAPĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ, *suprapămînteşti,* adj. Care pare că depăşeşte limitele pămîntescului; din altă lume. ✦ F i g. De o frumuseţe deosebită; încîntător, fermecător. *Muzica cînta... cu acorduri suprapămînteşti.* SADOVEANU, P. S. 184.

SUPRAPOPULÁ, *suprapopulez,* vb. I. R e f l. (Despre oraşe, regiuni, ţări) A-şi spori populaţia peste limitele normale.

SUPRAPOPULÁRE, *suprapopulări,* s. f. Faptul de a fi suprapopulat.

SUPRAPOPULÁT, -Ă, *suprapopulaţi, -te,* adj. (Despre oraşe, regiuni, ţări) Populat peste limitele normale; foarte populat. *Oraş suprapopulat.*

SUPRAPOPULÁŢIE, *suprapopulaţii,* s. f. Mare concentrare de populaţie într-un oraş, într-o regiune etc.

SUPRAPRESIÚNE, *suprapresiuni,* s. f. (Tehn.) Diferenţa pozitivă dintre presiunea absolută a unui fluid şi o presiune absolută de referinţă.

SUPRAPRÉŢ, *suprapreţuri,* s. n. Preţ mai mare decît cel legal, preţ de speculă.

SUPRAPRODÚCŢIE, *supraproducţii,* s. f. Situaţie (care se produce în mod periodic şi inevitabil în sistemul capitalist) în care producţia de mărfuri depăşeşte cu mult puterea de cumpărare a consumatorilor. *Sub capitalism apare contradicţia de neîmpăcat dintre caracterul forţelor de producţie şi cel al relaţiilor de producţie, contradicţie care se manifestă în crizele periodice de supraproducţie.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 101.

SUPRAPROFÍT, *supraprofituri,* s. n. Profit care reprezintă o depăşire a profitului mijlociu şi care este realizat de patroni în detrimentul muncitorilor. *Nu profitul mijlociu şi nici supraprofitul, care de regulă nu reprezintă decît o oarecare depăşire a profitului mijlociu, ci tocmai profitul maxim este motorul capitalismului monopolist.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 68.

SUPRAPÚNE, *suprapún,* vb. III. T r a n z. A pune un lucru deasupra altuia, a aşeza unul peste altul. (R e f l.) *Fişia subţire dintre cele două stînci care se suprapun este filonul de aur.* BOGZA, Ţ. 10.

SUPRAPÚNERE, *suprapuneri,* s. f. Acţiunea de a (s e) s u p r a p u n e şi rezultatul ei. *Două unghiuri diedre sînt egale dacă prin suprapunere coincid.* GEOMETRIA S. 34.

SUPRAPÚS, -Ă, *suprapuşi, -se,* adj. Aşezat unul deasupra altuia, unul peste altul. *Unul dintre paturile de lemn suprapuse scîrţîi.* MIHALE, O. 19. *Atelierele se aflau în fund, suprapuse, înghesuite — jos maşinile, sus zeţăria şi deasupra legătoria dimpreună cu cartonajele.* PAS, Z. I 264. ◇ (În contexte figurate) *Deocamdată, mă apăr de războiul pe care mi-l poartă bătrînul — nu făţiş, ci încurcat în reţele suprapuse.* SADOVEANU, Z. C. 77. ◇ *Clasă* (sau *pătură*) *suprapusă* = clasă conducătoare, în orînduirea burgheză, care se bucură de toate privilegiile. *Mulţi din scriitorii ieşiţi din clasele suprapuse au avut o privire de înţelegere pentru oamenii mici şi i-au tratat ca fraţi.* SADOVEANU, E. 260. *În focul luptei sale împotriva păturii greceşti suprapuse, «ruina frumoasei limbi vechi» Eminescu o pune în spinarea acelei pături suprapuse.* IBRĂILEANU, SP. CR. 164. ✦ (Despre formaţii geologice, epoci de civilizaţie etc.) Succedat în urma altuia, aşezat deasupra altuia. *Au fost două rînduri de aşezări, suprapuse, la distanţă de măcar o mie cinci sute de ani.* C. PETRESCU, R. DR. 64.

SUPRAREALÍSM s. n. Curent decadent în literatura şi arta occidentală contemporană, care neagă gîndirea logică şi refuză activitatea premeditată a gîndirii, punînd accentul pe elemente iraţionale şi inconştiente, pe vise şi pe fenomene de automatism.

SUPRAREALÍST, -Ă, *suprarealişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al suprarealismului.

SUPRARENÁL, -Ă, *suprarenali, -e,* adj. Care se află deasupra rinichilor. ◇ *Glandă suprarenală* = fiecare din cele două glande cu funcţie endocrină, situate deasupra rinichilor.

SUPRASÁRCINĂ, *suprasarcini,* s. f. Sarcină suplimentară pe care o are de suportat un aparat, un mecanism sau o construcţie (şi care poate constitui un pericol pentru sistemul tehnic în care se stabileşte).

SUPRASATURÁT, -Ă, *suprasaturaţi, -te,* adj. 1. (Chim., Fiz.; despre soluţii) Care conţine mai multă substanţă dizolvată decît cantitatea corespunzătoare coeficientului de solubilitate la temperatura ordinară. ✦ (Despre vapori) Care se află într-o concentraţie superioară aceleia corespunzătoare tensiunii lor maxime pentru temperatura corespunzătoare.

2. F i g. (Familiar) Sătul peste măsură (de ceva).

SUPRASATURÁŢIE s. f. 1. (Chim., Fiz.) Stare a unei soluţii în care concentraţia substanţei dizolvate la o anumită temperatură este mai mare decît cea corespunzătoare saturaţiei.

2. F i g. (Familiar) Starea celui prea sătul (de ceva).

SUPRASENSÍBIL, -Ă, *suprasensibili, -e,* adj. 1. (Acustică; despre sunete, unde etc.) Care depăşeşte posibilitatea de percepţie a simţurilor. *Ultrasunetele sînt sunete suprasensibile.*

2. (Despre fiinţe) Excesiv de sensibil.

SUPRASTRUCTURÁL, -Ă, *suprastructurali, -e,* adj. (Fil.) Care ţine de suprastructură, care se referă la suprastructură. *Marx şi Engels au fost primii care au subliniat rolul însemnat pe care îl joacă elementele suprastructurale în viaţa societăţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 13/1.

SUPRASTRUCTÚRĂ, *suprastructuri,* s. f. 1. (Fil.) Totalitatea concepţiilor politice, juridice, religioase, artistice, filozofice ale unei societăţi, şi instituţiile politice, juridice etc. corespunzătoare lor, generate de baza economică a orînduirii sociale respective.

2. Totalitatea elementelor unei construcţii, care formează partea utilă a acesteia (şi care sînt folosite în scopul pentru care a fost executată întreaga lucrare).

3. Totalitatea construcţiilor de metal sau de lemn situate deasupra punţii principale a unei nave. ✦ Ansamblu format din şasiul şi caroseria sau platforma unui autovehicul.

SUPRATÁRĂ, *supratare,* s. f. Greutatea celui de-al doilea ambalaj al unei mărfi.

SUPRATAXÁ, *suprataxez,* vb. I. T r a n z. A adăuga o taxă suplimentară unei taxe fixate anterior; a taxa mai mult.

SUPRATÁXĂ, *suprataxe,* s. f. Taxă suplimentară adăugată alteia fixate anterior.

SUPRATENSIÚNE, *supratensiuni,* s. f. Tensiune electrică superioară celei nominale şi care constituie un pericol pentru circuitele electrice (din cauza încălzirii exagerate a conductoarelor sau a descărcărilor care pot surveni).

SUPRATÎMP, *supratimpi,* s. m. Prelungirea zilei de muncă (practicată în sistemul economic capitalist) peste limita care corespunde preţului obişnuit al muncii.

SUPRAUMÁN, -Ă, *supraumani, -e,* adj. (Rar) Supraomenesc.

SUPRAUNITÁR, -Ă, *supraunitari, -e,* adj. (Mat.; despre numere sau, în special, despre fracţii ordinare; în opoziţie cu subunitar) Care are o valoare mai mare decît unitatea.

SUPRAVEGHEÁ, *supraveghez,* vb. I. Tranz. A veghea cu grijă sporită, a observa, a păzi (cu atenţie şi autoritate). *Nevasta învăţătorului şezuse lîngă Eleonora, supraveghind-o ca pe un copil.* DUMITRIU, N. 125. *Mă grămădisem deci cu genunchii la gură, într-o poziţie potrivită, ca să-mi pot supraveghea plutele celor trei undiţi.* SADOVEANU, Î. A. 55. *Dinu învaţă bine... Poate citeşte prea mult, dar îi supraveghez lectura.* C. PETRESCU, Î. II 265. ◇ Absol. *Preoteasa supraveghează şi poartă toată grija, repede, curată şi tăcută.* GALACTION, O. I 180. ◇ Refl. *Alexandru Vardaru privi consternat pe Radu, care-şi rodea unghiile. Îl enerva... năravul acesta nou, care dovedea că nu se mai supraveghează.* C. PETRESCU, Î. II 90.

SUPRAVEGHÉRE, *supravegheri,* s. f. Acţiunea de a supraveghea; urmărire atentă, pază. *Jandarmii au strîns chingile. Au fost descinderi şi declaraţii. Au existat bănuiţi şi puşi sub supraveghere.* C. PETRESCU, R. DR. 168. ◇ Expr. **A avea** (ceva) **în supraveghere** = a avea sarcina de a supraveghea (ceva). *Fiecare brigadă are în supraveghere un anumit număr de vite, precum şi o parte din inventarul mort, pus la dispoziţia sa de administraţia cooperativei.* SAHIA, U.R.S.S. 211.

SUPRAVEGHETÓR, -OÁRE, *supraveghetori, -oare,* s. m. şi f. Persoană însărcinată cu supravegherea cuiva sau a ceva. *Îmi era penibil la masă, să fiu tratată cînd ca invitată, cînd aşa, ca un fel de supraveghetoare a copilor.* C. PETRESCU, Î. II 235.

SUPRAVENÍ, *supravín,* vb. IV. Intranz. (Franţuzism rar) A veni pe neaşteptate. *Ştiind că Tătarii vor putea supraveni chiar în cursul bătăliei, lovindu-l din spate, Ion-vodă şi-l acoperi prin căruţele parcului şi prin o rădicătură de teren.* HASDEU, I. V. 144.

SUPRAVIEŢUÍ, *supraviéţuiesc,* vb. IV. Intranz. A rămîne în viaţă după moartea cuiva, după o nenorocire, după o catastrofă etc. *Tot ce-l înconjura era rodul propriei lui energii, el creiase toată viaţa acumulată şi numai mulţumită lui se împopulase acest colţ de natură care era să-i supravieţuiască.* ANGHEL, PR. 58. ◇ (Glumeţ) *Că* [gîzele] *mai supravieţuiseră potopului de catran, rămînea o minune vrednică de mirare.* C. PETRESCU, A. 315.

SUPRAVIEŢUITÓR, -OÁRE, *supravieţuitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care supravieţuieşte alteia sau unei catastrofe, unui cataclism etc. *Oamenii pe care-i întîlnim în Stalingrad sînt, în bună parte, supravieţuitorii.* STANCU, U.R.S.S. 190. *Ei doi erau ultimii supravieţuitori.* C. PETRESCU, C. V. 269. ◇ (Adjectival) *Poporul a păstrat numai în parte credinţele primitive asupra vieţii de-apoi şi asupra întrebuinţării ce trebuie s-o dea mortul făcliei, colacului, banului, dincolo de mormînt. Am zis în parte, pentru că şi la popor acestea sînt întrucîtva semne simbolice ale unor credinţe mai primitive, ĕ forma supravieţuitoare a unui fond preschimbat.* GHEREA, ST. CR. III 335.

SUPRAVOLTÁJ, *supravoltaje,* s. n. Mărire a potenţialului unui curent electric.

SUPRÉM, -Ă, *supremi, -e,* adj. (Exprimă un superlativ) Cel mai înalt, cel mai bun, cel mai mare etc.; p. ext. extrem, ultim. *Braţele ei avură o mişcare de supremă şi deznădăjduită hotărîre.* GALACTION, O. I 190. *Din sute de piepturi porni, ca la o comandă supremă, un urlet prelung de mulţumire.* REBREANU, R. II 206. *Bătrînul îşi lăsă capul în jos, cu un aer de supremă disperare.* VLAHUŢĂ, O. A. 372. *Iaşul sta în mijlocul Moldovei. Acest suprem avantagiu strategic era de ajuns pentru a determina alegerea.* HASDEU, I. V. 33. ◇ *Moment suprem* = moment decisiv pentru reuşita unei acţiuni. *În furia acelui moment suprem, el trase din mijlocul păginilor un tun de cele mari.* HASDEU, I. V. 158. *Onoruri supreme* = funeralii. *Voinţă supremă* = ultimele dispoziţii ale unui muribund. ✦ Care ocupă locul cel mai înalt într-o ierarhie. *Comandant suprem.* ▭ *Deşi nu sînt puşi în scenă, dar îi vedem şi îi simţim şi pe supremii guvernanţi din capitală.* IBRĂILEANU, SP. CR. 233.

SUPREMAŢÍE, *supremaţii,* s. f. Superioritate unită cu autoritate şi putere, poziţie dominantă; preponderenţă. *Supremaţia şi democraţia nu se pot alia împreună.* GHICA, A. 355. *Nu mai e supremaţie, Legi din vechea tiranie; Nu e mare, nu e mic, Naţiile d-opotrivă Ard robie şi arhivă.* BOLLIAC, O. 194.

SUPRESIÚNE, *supresiuni,* s. f. (Franţuzism învechit) Suprimare. *Pentru şcoala lui Despot... s-ar fi redactat... o cronică latină, pe alocuri dezvoltată ca stil, dar cuprinzînd un foarte mare număr de greşeli, confuzii şi supresiuni.* IORGA, L. II 561. *Excedentele rezultate din deosebitele supresiuni ale budgetului.* I. IONESCU, P. 120.

SUPRIMÁ, *suprím,* vb. I. Tranz. **1.** A face să dispară (legi, drepturi, libertăţi, obiceiuri); a înlătura, a elimina. *Sonia Viişoreanu vorbea repede, cu un imperceptibil accent peltic, pe care nu izbutise să-l suprime definitiv cursurile laborioase ale «Conservatorului de artă dramatică şi declamaţiuni».* C. PETRESCU, C. V. 206. ✦ (Rar) A omorî, a extermina.

2. A desfiinţa (posturi, locuri). *Chiar azi am vorbit cu patronul. Ai auzit cum zbiera? El vrea să suprime locuri, nu să mai facă angajamente.* C. PETRESCU, C. V. 133. *Cu regret trebuie să te anunţ că postul dumitale are să fie suprimat pe ziua de 1 aprilie.* CARAGIALE, M. 226. ✦ (Impropriu, complementul indică o persoană) A scoate din funcţie, a pune în disponibilitate. *Ce stai aşa pe gînduri? — Eu? pe gînduri? — Nu cumva te-a suprimat şi pe dumneata?* CARAGIALE, M. 224. ✦ (Cu privire la publicaţii periodice) A interzice apariţia. *Se întreprinse publicarea unei foi literare... dar... ideile noastre nu erau gustate de un guvern care... luînd drept pretext o nevinovată poveste, sub cuvînt că atacăm religiunea, suprimă foaia.* NEGRUZZI, S. I 335.

3. A înlătura (ceva), a renunţa (la ceva); a şterge, a elimina. *Suprimase cafeaua cu lapte, chiflele cu unt, dejunul copios, iar dimineaţa o deschidea cu un sfert de oră de gimnastică.* C. PETRESCU, C. V. 142. ◇ Refl. pas. *S-a sculat odată din pat; i s-au suprimat bruse doctoriile.* CARAGIALE, O. VII 88.

SUPRIMÁRE, *suprimări,* s. f. Acţiunea de a suprima şi rezultatul ei; înlăturare, eliminare, desfiinţare, exterminare.

SUPRIMÁT, -Ă, *suprimaţi, -te,* adj. Care a încetat să mai existe; înlăturat, eliminat, şters, anulat.

SUPT[1] prep. v. **sub.**

SUPT[2], *supturi*, s. n. Acțiunea de a s u g e; alimentare a copilului la sîn. ◇ (Familiar) *Darul suptului* = însușirea de a bea mult (în special băuturi spirtoase). *Dascălul Iordache... avea și darul suptului.* CREANGĂ, O. A. 37. *Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul secetei, născut în zodia rațelor și împodobit cu darul suptului.* id. ib. 248.

SUPT[3], **-Ă**, *supți, -te*, adj. Slab, uscat; (despre față, obraji) scofîlcit. [Fata] *avea un păr ca paiele, obrajii supți, ochii fără gene.* CAMIL PETRESCU, O. I 42. *Lîngă fereastră, mama, cu fața suptă de neodihnă, își leagănă copilașul bolnav pe genunchi.* GÎRLEANU, L. 44. *Vine Costea din război... Fața arsă, trupul supt, Straiul colbuit și rupt.* COȘBUC, P. I 130. *Peste puțin sosi... Lică, un om ca de treizeci și șase de ani, înalt, uscățiv și supt la față.* SLAVICI, N. II 56.

SUPTÚRĂ, *supturi*, s. f. (Popular) Alimentare a copilului la sîn; supt. *O suptură nu ajunge pruncului.* La TDRG.

SUPȚIÁ vb. I v. **subția.**

SUPȚIÁT, -Ă adj. v. **subțiat.**

SUPȚIÉTIC, -Ă adj. v. **subțietic.**

SUPȚIOÁRĂ s. f. v. **subsuoară.**

SUPȚIRÁ vb. I v. **subțira.**

SUPȚIRÁTIC, -Ă adj. v. **subțiratic.**

SUPÚNE, *supún*, vb. III. T r a n z. **1.** A aduce sub stăpînirea sau în puterea sa (prin lupte, războaie); a cuceri, a subjuga. [Tomșa] *văzu pe orheieni alungînd, supunînd cu sabia și prinzînd cu arcanele pe boieri.* SADOVEANU, O. VII 132. *Bătuse pe toți împărații... și-i supusese.* ISPIRESCU, L. 11. *Eu, Sobieski, sînt oprit în calea mea prin o cetățuie ticăloasă, pe care de-atîtea zile cerc în zadar a o supune.* ALECSANDRI, T. II 35. ✦ A aduce sub ascultarea, sub autoritatea sa, a subordona (prin asuprire, constrîngere). *Omul nu trebuie a supune cu sila pe ceilalți oameni la sîntimentele și voința sa, ci trebuie să respecte credința și cugetul lor.* BĂLCESCU, O. I 353. ◇ F i g. *Eu veneam cu gînd de ceartă, dar, cum vezi, tu m-ai supus.* EFTIMIU, Î. 103. *Surîzătoare mi-ai supus, iubire, și dulce mîna ta m-a-ncununat.* CERNA, P. 145. ✦ R e f l. A accepta stăpînirea, autoritatea (cuiva), a da ascultare (cuiva sau la ceva), a asculta (de cineva sau de ceva). *Întîia oară găsise un bărbat să i se supună.* C. PETRESCU, C. V. 218. *Se supusese și el împăratului.* ISPIRESCU, L. 11. *Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie.* NEGRUZZI, S. I 138. ✦ (Învechit, cu privire la animale) A îmblînzi. *Mîndrul pohodnic* (= povodnic) *va ști țelul pentru care Au fost supus și prinește zăbala de înfrînare.* CONACHI, P. 261. ✦ (Învechit, subiectul este un sentiment puternic) A copleși. *Albă păsărică!... Ce durere, spune, Ce dor greu supune Inimioara ta!* ALECSANDRI, P. I 197. *Să stăpînim durerea care pe om supune.* ALEXANDRESCU, M. 3.

2. A constrînge pe cineva să suporte un lucru, să accepte o situație. *Asta e tortura la care a fost supus un om ani întregi.* GHEREA, ST. CR. II 161. *Pentru ca să vă fac a ajunge la scopul d-voastră, sînt silit a vă supune mai întîi la oarecare examin.* ALECSANDRI, T. I 295. *Unitatea falsă, la care ea* [împărăția romană] *supuse prin silă lumea, trebui să se sfarme ca să dea loc la organizarea progresivă a unei unități mai adevărate, produsă prin armonia naționalităților libere.* BĂLCESCU, O. II 11. *Că eu pot să dau porunci Ca să fiți supuși la munci.* TEODORESCU, P. P. 105. ✦ A expune (un material, o substanță) la o anumită acțiune, la un anumit tratament). ✦ R e f l. A se prezenta (de bună voie) la ceva, a suporta (de bună voie) ceva. *A se supune unei operații.* ▭ *Mă supun cu toată inima la slujba măriei-voastre, stăpînă.* CREANGĂ, P. 93.

3. A prezenta cuiva un lucru spre cunoștință, apreciere, judecare sau hotărîre. *Dupre opiniunea cunoscutului nostru pictor... căruia i-l supusesem spre examinare,* [portretul] *ar fi o copie făcută pe la 1800.* HASDEU, I. V. 236.

4. A așeza, a pune sub ceva; a vîrî dedesubt. *Oile s-au grămădit unele în altele, supunîndu-și în solzi capetele, stînd cu desăvîrșire neclintite.* SADOVEANU, O. I. 83. *Cînd snopul e gata, se apucă legătoarea de capete... unul din capetele legătoarei se răsucește pe lîngă celălalt și se supune sub legătoare.* PAMFILE, A. R. 132. ✦ A forța (pe cineva) să se aplece, să se încovoaie, să îngenuncheze, să se culce la pămînt. *L-a supus în genunchi, l-a binecuvîntat și l-a pus să jure că va fi mut șapte zile.* SADOVEANU, D. P. 25. *Îl apucă de după ceafă, îl supuse și-l legă bine.* ISPIRESCU, U. 67. ◇ R e f l. *S-a suit pe-un colnic și-a urlat cum urlă cînii în singurătate. A coborît și s-a așezat în preajmă, supunîndu-se cu pîntecele de pămînt.* SADOVEANU, B. 208.

— Prez. ind. și: *supúi.*

SUPÚNERE s. f. Acțiunea de a (s e) s u p u n e și rezultatul ei.

1. Aducere sub ascultare (în urma unei victorii); capitulare, închinare (în urma unei înfrîngeri). *Vatamanul făcu semnul de supunere deplină cu brațul sănătos.* SADOVEANU, O. VII 41. *Înainteà lui Mihai erau steagurile luate în bătălie și care se țineau aplecate în semn de supunere a Transilvaniei.* ISPIRESCU, M. V. 42. ✦ Acceptare a autorității (cuiva); ascultare, subordonare. *De supunerea-mi adîncă deseori am dat dovadă Și-aș voi supusă veșnic ochii voștri să mă vadă.* EFTIMIU, Î. 21. *Conflictul părea tranșat, ordinea și siguranța podului restabilită prin supunerea oarbă la hotărîrea șefului.* BART, S. M. 89. *Jură-mi-te... că mi-i da ascultare și supunere întru toate.* CREANGĂ, P. 206. ✦ Respect. *Vorbea cu înțelepciune și supunere.* ISPIRESCU, L. 22. ◇ (Învechit, în formule de politețe) *Cucoană Chiriță... mai întîi mă închin cu supunere.* ALECSANDRI, T. I 196.

2. Expunere a unui material, a unei substanțe la o anumită acțiune, la un anumit tratament.

SUPURÁ, pers. 3 *supurează*, vb. I. I n t r a n z. A produce și a elimina puroi. *Rana supurează.*

SUPURÁNT, -Ă, *supuranți, -te*, adj. Care supurează. *Rană supurantă.*

SUPURÁȚIE, *supurații*, s. f. Formare și eliminare de puroi.

SUPÚS[1], **-Ă,** *supuși, -se*, adj. **1.** Ascultător, plecat, smerit. *Copiii sînt supuși și cuviincioși.* RALEA, O. 120. *Boii trag în jug supuși, Gata de plecare; Necăjiții cărăuși Merg pe lîngă care.* IOSIF, V. 74. *Ori și unde te-i duce, să fii supusă, blajină și harnică.* CREANGĂ, P. 286. *Ce-ți lipsește măriei-tale? N-ai cu nime război; țara este liniștită și supusă.* NEGRUZZI, S. I 146. ✦ Umilit, servil. *Trăiți, dom'le prefect! răspunse Ion Pravilă supus, îndesîndu-se să dea o mînă de ajutor.* REBREANU, R. II 83.

2. (Învechit) Așezat sub..., ascuns, pitit. *Această slabă corabie a lor s-au tîmplat a nemeri într-un șir de stînci supus în marea.* DRĂGHICI, R. 206.

SUPUS[2], **-Ă,** *supuși, -se*, s. m. și f. (Urmat de un calificativ arătînd statul în discuție) Persoană aparținînd prin cetățenie unui anumit stat; persoană aflată sub o protecție specială de ordin juridic a unui stat (fără a fi cetățean cu depline drepturi). *Concurăm la licitația fabricii de metalurgie. Era proprietatea unui supus francez.* CAMIL PETRESCU, U. N. 48. *Poartă un nume polon și supus austriac.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 413. ✦ (Învechit, mai ales la pl.) Locuitorii unei țări depinzînd de o autoritate centrală, de un stăpînitor, de un suveran. *Rareori supușii țării înălțat-au ruga lor Fără să-mi aplec urechea.* EFTIMIU,

1. 10. *Cum văd eu, d-ta prea intri în voia supușilor.* CREANGĂ, P. 230. *Ca să nu-mi prăpădească toată împărăția, am fost silit... să-i dau ca bir tot al zecelea din copiii supușilor mei.* EMINESCU, N. 7.

SUPUȘÉNIE s. f. Faptul de a se bucura de cetățenia unei țări sau de protecția juridică specială a unei țări.

SUR, -Ă, *suri, -e,* adj. **1.** (Despre părul sau lîna animalelor) De o culoare intermediară între alb și negru sau care rezultă dintr-un amestec de alb și negru (v. c e n u ș i u); (despre animale și păsări) care are părul, lîna, penele de această culoare. *Au dat năvală doi dulăi suri cu căpățînele negre.* SADOVEANU, N. F. 38. *Miei albi fugeau către izvor Și grauri suri zburau în cete.* COȘBUC, P. I 176. *Un taur mare cu părul sur.* RETEGANUL, P. IV 41. *Cucule, pasăre sură, Ce tot cînți la noi pe șură?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 122. ✧ (În contexte figurate) *Pe unde Jiul, spumegînd, Își spală coama sură.* FRUNZĂ, Z. 30. ✦ (Substantivat) Nume dat unui cal cu părul de culoare intermediară între alb și negru. *Pe poarta deschisă, Biscoveanul trecu în goană pe surul lui costeliv, dar vînos, și se topi în ninsoarea care cădea moale.* CAMIL PETRESCU, O. I 9. *Surul lui se lăsa ușor pe picioarele dinapoi, ca să lunece în vîlcea printre răchite.* id. O. II 143.

2. (Despre stofe, haine) Făcut din lînă sură (1) sau vopsit în această culoare. *Îmbrăcămintea sură a oștenilor moldoveni părea întuneric de peșteră între zare și luciul apei.* SADOVEANU, N. P. 335. *Cei trei văcari, sub niște căciuli uriașe, cu fundul lat, cu sumanele sure aruncate numai pe umăr, ședeau rezemați în ghioagele lor.* BART, S. M. 82. *Contoșul domnului, sur și lung, cu ceaprazuri de fir, e deschis la piept.* ODOBESCU, S. A. 113.

3. (Despre munți) De culoarea cenușie a stîncilor; (despre drumuri) de culoarea mohorîtă a pulberei care le acoperă. *Luna-și pierde prin păduri Tainica văpaie... Doarme între munții suri Vechea Borșa-Baie.* DEȘLIU, M. 11. *De o parte și de alta a drumului sur se înălțau două spinări ușoare de colnic.* SADOVEANU, O. I 369. *Mă întorc cu fața spre creasta sură.* CAMIL PETRESCU, U. N. 279.

4. (Despre cer, nori, văzduh) Lipsit de lumină, de strălucire; încețoșat; tulbure; f i g. posomorît, mohorît. *Rațele sălbatice treceau în triunghi pe deasupra în văzduhul sur și tăios.* DUMITRIU, N. 289. *Afară plouă lin din cerul sur.* SADOVEANU, O. III 241. *Bolta sură ca cenușa, Codrii vineți — dorm adînc.* TOPÎRCEANU, B. 16. *Sură-i sara cea de toamnă.* EMINESCU, O. I 83.

5. (Despre părul oamenilor, p. e x t. despre oameni) Cărunt. *Nu vă uitați că rar mi-i părul Și sur ca sara cea de toamnă.* BENIUC, V. 148. *Era un bătrîn frumos, falnic, ras proaspăt, cu mustețile sure, răsucite.* BART, S. M. 45. *Pe prispă o babă bătrînă și zbîrcită, culcată pe un cojoc vechi, sta cu capul ei sur ca cenușa în poalele unei roabe tinere și frumoase.* EMINESCU, N. 19. *Nu căuta că-s sur, îs verde încă.* ALECSANDRI, T. I 68. ✦ F i g. Bătrînicios, șters; searbăd. *Moșnegii din Alăuteștii își aminteau de înfățișarea-i sură, de ochii lui ce iscodeau tăios.* GALACTION, O. I 43. ✦ F i g. Vechi, bătrîn. *Rîul sfînt ne povestește cu-ale undelor lui gure De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, sure.* EMINESCU, O. I 44.

SURĂTĂ, *surate,* s. f. Prietenă apropiată ca o soră. *Au fost odată două fete vecine, care se numeau una pe alta surată, adică sorioară, prietină, pentru că ele, de cum s-au cunoscut, trăiau foarte bine între-olaltă.* MARIAN, O. II 70. *La noi, bărbații se ziceau «frați de cruce» și femeile «surate».* GHICA, S. 94. *Mamă, suratele mele Ș-aseară s-au socotit Și aseară s-au vorbit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 186. (Metaforic) *Tu mă poți, oglindă, spune! Ei, tu doară nu te-i pune Să mă spui! Tu ai, surată, Gînduri bune.* COȘBUC, P. I 105. ✧ E x p r. (Popular, despre femei) **A se prinde surate** = a lega între ele prietenie trainică. ✦ Termen familiar, prietenesc (de obicei pus înaintea numelui unei femei despre care vorbește sau căreia i se adrèsează cineva). *Am văzut pe surata Chira și pe surata Lena.* SADOVEANU, A. L. 189. *Ia dă-ntr-o parte gluma și spune-ne, surată... Nu e mijloc pe-aicea, prin sat să ne faci rost Ca să aflăm la noapte și noi vreun adăpost?* MACEDONSKI, O. II 57. *Ești bună, surată, să mă găzduiești oleacă?* POPESCU, B. II 116. ✧ (Glumeț) *Cîteodată ochii se înălțau în văzduh, după bombele turcești, ce băteau pînă la Verbița, sau se spărgeau în aer, vîjîind și trosnind. — Primește-o, Ghiță, că ți-e surată.* D. ZAMFIRESCU, R. 233. ✦ (Mai ales la pl.) Fată, femeie de la țară. *Vine-un călăreț în goană, Sar lătrînd în drum dulăii. Rid suratele gătite, Mînă-n mînă cu flăcăii.* IOSIF, V. 53.

SURÁTEC, -Ă adj. v. **suratic.**

SURÁTIC, -Ă, *suratici, -e,* adj. (Rar, și în forma *suratec*) Care bate în sur, suriu. *Fumul suratec se strecura în văzduhul rece.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

— Variantă: **surátec, -ă** adj.

SURĂȚÍCĂ, *surățele,* s. f. Diminutiv al lui s u r a t ă. *Surate, surățelelor.* ȘEZ. IV 191.

SURĂȚÍE, *surății,* s. f. (Rar, uneori determinat prin «de cruce») Legătură de prietenie între femei (similară frăției de cruce). *Adevărata amiciție... mai puternică ca... frăția de cruce și surăția de cruce.* La TDRG.

SURCEÁ, -ÍCĂ, *surcele,* s. f. **1.** Bucată subțire de lemn care sare cînd se cioplește sau cînd se sparge un lemn (v. a ș c h i e) sau care se taie intenționat pentru a servi la aprinsul focului. *Scoase, din cotruța de sub vatră, surcele uscate.* SADOVEANU, O. I 329. *Irina strînge surcele și vreascuri de pe lîngă gard.* BUJOR, S. 59. *Poftim... o surcea de lemn și ei nu au curajul să o care, mișeii!* ALECSANDRI, T. I 448. *La noi taie lemnele, La voi sar surcelele* (Melița) GOROVEI, C. 226. *Surcica nu sare departe de trunchi,* se spune pentru a scoate în evidență puterea eredității. *Pe unde am tăiat noi lemne, ei culeg surcele,* se spune în mod ironic celor mai tineri, care cred că lucrează primii într-un domeniu. *Ei, am trecut și noi p-acolo. Pe unde am tăiat noi lemne, ei culeg surcele.* DELAVRANCEA, O. II 320.

2. (Mold., la pl.) Prăjituri fărîmicioase făcute din fîșii de aluat, prăjite în ulei; minciuni, uscățele.

— Variantă: (1) **surcél** (STANCU, D. 343, MARIAN, I. 350) s. n.

SURCÉL s. n. v. **surcea.**

SURCELÁ, *surcelez,* vb. I. I n t r a n z. (Rar) A umbla după surcele, a strînge surcele. *Și te fă d-a surcela, Turcii seamă-a nu-ți băga.* MAT. FOLK. 76.

— Variantă: **surcelí,** *surcelesc,* vb. IV.

SURCELÍ vb. IV v. **surcela.**

SURCELÚȚĂ, *surceluțe,* s. f. Diminutiv al lui s u r c e a (1). *Furnica de pădure... își face cuibul... din diferite bețișoare, crengurele, surceluțe.* MARIAN, la CADE.

SURCHIDÍ, *surchidesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A sîcîi, a hărțui; a mușfrului, a bruftui. *Era... fără nici un rost în puterea iernii și-l surchideau ai lui în fiecare zi că e o haimana.* PAS, Z. I 278. *Degeaba l-a strunit și l-a mustrat și l-a închis și l-a surchidit.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ A smuci, a trînti. *Arunca* [păpușile] *una într-alta, le smucea, le surchidea, fără să se sinchisească dacă i se întîmpla să le ciobească sau să le sfarăme.* M. I. CARAGIALE, C. 60.

2. (Învechit) A arunca zarul la jocul de arșice.

SURD, -Ă, *surzi, -de,* adj. **1.** Lipsit de auz. *Pe loc am băgat de seamă că e surd.* STANCU, D. 289. *N-auzi bre? Ce, ești surd?* REBREANU, R. I 16. *Taca Frăsina*

doarme în iatacul de alături, habar n-are de ce se petrece; chiar deșteaptă să fie și tot n-ar simți, pentru că-i surdă, săraca. VLAHUȚĂ, O. A. II 89. *E surd, sărmanul... să strig mai tare... Moșule, n-ai văzut pe Papură-împărat?* ALECSANDRI, T. I 430. ◇ Expr. **A rămîne surd la ceva** = a nu da ascultare unei solicitări, a nu se impresiona de ceva, a ignora. *Poetul n-o ascultă, rămîne surd la șoaptă.* IOSIF, PATR. 90. (Fig.; cu parafrazarea expresiei) *Surd este al meu suflet l-a tale vorbe line.* EMINESCU, O. IV 171. (Franțuzism) **A face urechea surdă** = a face urechea toacă, v. toacă. *Născuții de la Gogomănești fac urechea surdă, mănîncă la cofeturi și înghețată pe datorie și plătesc cînd n-au alta ce face.* KOGĂLNICEANU, S. A. 96. ◇ (Substantivat) *Se vor pune apoi pe joc pînă chiar și surzii, Cînd vor prinde dintr-un loc Să ne cînte hori cu foc, Din tilincă, sturzii.* COȘBUC, P. I 302. (Expr.) **Du-te (sau să te duci) unde a dus surdul roata și mutul iapa,** se spune celui pe care nu vrei să-l mai vezi niciodată, nici să-i mai auzi de nume. *Lipsești dinaintea mea: și du-te unde-a dus surdul roata și mutul iapa, ca să nu mai aud de numele tău.* CREANGĂ, P. 47. **S-a pornit ca surda-n joc,** se spune despre cineva care, din nepricepere, face un lucru la loc și timp nepotrivit. **A bate toaca (sau toba) la urechile surdului** = a vorbi zadarnic cuiva care nu vrea sau nu este în stare să înțeleagă. *Bate toba la urechile surdului.* ISPIRESCU, L. 175. ✦ (Glumeț) Mut, afon. *Măi moșule, unde ești, Ori ți-e gura surdă.* TEODORESCU, P. P. 123.

2. (Lingv.; despre consoane, în opoziție cu sonor) A cărui emisiune nu comportă vibrații glotale caracteristice pentru sunetele sonore; afon.

3. (Despre zgomote) Lipsit de rezonanță, slab, înfundat, înăbușit, confuz. *Larma surdă umple cîmpia.* SADOVEANU, O. I 193. *Lîngă poarta docului, trenurile manevrau, iar fabricile, dinlăuntrul lor, trimiteau un zgomot surd, neîntrerupt.* DUNĂREANU, N. 18. *Un vuiet nedeslușit și surd umplea văzduhurile.* HOGAȘ, DR. II 15. *Un zgomot se auzi în camerele vecine, un zgomot surd, de pași, de vorbe.* BOLINTINEANU, O. 449. ◇ (Adverbial) *Tunurile pocneau surd într-o duruire adîncă.* SADOVEANU, O. VI 33. *Prin întunerec, necunoscutul rîse încet, surd, fără poftă de harță.* C. PETRESCU, A. 279. *Surd vuia prin codri vîntul, brazii se-ndoiau de vînt, Urletul suna sinistru ca un urlet din mormînt.* COȘBUC, P. I 121. *Și amețit abia aude cum vuiește surd poporul.* EMINESCU, O. IV 123. ✦ Fig. (Despre sentimente, conflicte) Mocnit; ascuns, tăinuit. *O încordare surdă mocnea, în atitudinea, în vorbele lor.* MIHALE, O. 492. *În lupta surdă a acestor zece mii de țărani romîni e multă frumusețe, mult eroism, multă măreție.* BOGZA, A. Î. 598. *Plin de-o surdă mînie — adunată în suflet de veacuri, Mîna pe torță a pus scuturînd-o aprinsă în aer și dintr-o dată tot cerul păli luminat de văpaie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 101. *Astfel se născu între ambele artiste o luptă surdă și neîncetată.* ALECSANDRI, O. P. 134. ✦ (Despre dureri, senzații) Înăbușit, slab, nedefinit. *Simți o rupere surdă în piept și ca un om care moare, șopti.* VLAHUȚĂ, O. III 122.

SÚRDA adv. În zadar, degeaba, inutil; fără rost. *Asta este a mea lege, Să mă ierte, surda strig.* ALEXANDRESCU, M. 286. *Nu lua în grabă pe nimic arvună, Să-ți perzi surda vremea și zilele tale.* PANN, P. V. I 153. *Bunii maicăi frați, geaba, surda alergați.* PĂSCULESCU, L. P. 249. ◇ (Astăzi mai ales în loc. adv.) **De-a surda** (mai rar **de) surda** (sau, învechit, **de surdă**). *Boierii cei mari hotărîseră, îndemnați de armașul Nicoriță, să nu mai zăbovească de-a surda la Cucuteni.* SADOVEANU, O. VII 130. *Întrebările și rugăciunile mele le făceam în sec, căci îmi răceam gura de surda.* ISPIRESCU, L. 96. *Știu c-a mea liră d-a surda o să bată În preajma minții voastre de patimi îmbătată.* EMINESCU, O. I 23.

SURDÍNĂ, *surdine,* s. f. Dispozitiv de metal sau de lemn în formă de pieptene dublu, care se fixează pe scaunul instrumentelor muzicale cu corzi, pentru a slăbi intensitatea sunetului; dop care se aplică la trompete pentru a face să scadă intensitatea emisiunii sonore. *A pune surdina.* ◇ Fig. *O intimitate discretă, plină de estompări și de surdine de mătase, a pus stăpînire pe glasul Oltului și pe freamătul lumii.* BOGZA, C. O. 387. *O surdină nevăzută atenuează vibrațiile sentimentului și îl reduce la o măsură umană.* VIANU, A. P. 226. *Avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibrare particulară.* VLAHUȚĂ, O. A. I 244. ◇ Loc. adv. **În surdină** = a) cu surdina pusă. *În surdină să-și joace degetele și arcușul pe strune.* ARDELEANU, D. 289. *Notele viorilor pătrundeau încet, ca în surdină.* BASSARABESCU, S. N. 148; b) fig. fără zgomot, înăbușit; cu glas scăzut. *Dinamul, ca o broască țestoasă de oțel, Tot murmură-n surdină, pitit sub carapace.* D. BOTEZ, F. S. 76. *De emoție-n surdină, Subt un snop de bozie, O păstaie de sulcină A făcut explozie.* TOPÎRCEANU, B. 48. *Bubico se uită la mine și mîriie-n surdină.* CARAGIALE, O. II 267.

SURDITÁTE, *surdități,* s. f. **1.** Infirmitate care constă în imposibilitatea de a percepe sunetele; surzenie. *Starea copilului s-a agravat prin apariția unei surdități.* BABEȘ, O. A. I 318. *N-a știut să profite îndestul de surditatea urechii drepte.* CARAGIALE, N. F. 177. ◇ *Surditate psihică* = imposibilitate de a recunoaște și a distinge cu simțul auzului de la ce fel de obiecte vin sunetele. *Surditate verbală* = neputința cuiva de a percepe cuvintele pe care le aude (putîndu-le percepe numai dacă le vede scrise).

2. Calitatea unui sunet de a fi surd. *Caracterele esențiale... ale fonemului «p» sînt ocluziunea, explozia și surditatea.* ROSETTI, S. L. 12.

SURDOMÁȘ, *surdomași,* s. m. (Regional) Larva gîndacului numit morarul; sfoiag.

— Variantă: **surdumáș** (MARIAN, INS. 67) s. m.

SURDOMÚT, -Ă, *surdomuți, -te,* adj. (Mai ales substantivat) Lipsit de auz și de grai. *Se înțelegeau... prin semne, care lăsau impresia că sînt doi surdomuți.* PAS, Z. I 306.

SURDÚC s. n. (Regional) Vale strîmtă și prăpăstioasă între doi munți; coastă rîpoasă și foarte pietroasă. *Mă usuc Ca frunza-n nuc, Ca iarba de pe surduc.* ȘEZ. I 46.

SURDÚCĂ, *surduce,* s. f. (Regional) Minge făcută din păr de bou.

SURDUMÁȘ s. m. v. **surdomaș.**

SURDÚȚ, -Ă, *surduți, -e,* adj. (În poezia populară) Diminutiv al lui surd. *Marcu bine-mi auzea, Dar surduț mi se făcea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 487.

SUREÁTĂ, *surete,* s. f. (Iht.) Obleț.

SURESCITÁ, *surescít,* vb. I. Tranz. (Mai ales la participiu) A excita peste măsură; a aduce într-o stare de iritație, de nervozitate extremă. *Și-n mintea lui încălzită, surescitată de basme, începea să se desfășure, în tablouri vii, scene atingătoare, al căror erou era el, copilul.* VLAHUȚĂ, O. A. III 17.

— Variantă: **surexcitá** vb. I.

SURESCITÁRE, *surescitări,* s. f. (Și în forma *surexcitare*) Acțiunea de a surescita și rezultatul ei; stare de iritație bolnăvicioasă. *Stai liniștit, nu-i nimic grav... nimic... Epuizare și surexcitare nervoasă, atît!* REBREANU, P. S. 154.

— Variantă: **surexcitáre** s. f.

SURESCITÁT, -Ă, *surescitați, -te,* adj. Excitat peste măsură, ajuns într-o stare de mare tensiune nervoasă; agitat, tulburat. *A așteptat așa, plimbîndu-se surescitat*

prin odaia îngustă. CAMIL PETRESCU, O. II 243. *Sala surescitată, supraîncălzită, părea gata să facă explozie. Noroc că s-a deschis uşa, supapa de scăpare a presiunii ridicate la maximum în sală.* BART, E. 286.

SURESCITÁŢIE, *surescitaţii,* s. f. Surescitare.

SURÉT, *sureturi,* s. n. (Învechit) Copie (a unui act, a unei scrisori). *Trimisese Nicolai-vodă la Poartă suretul acei cărţi ce-i trimisese hanul şi paşa.* La TDRG.

SUREXCITÁ vb. I v. **surescita.**

SUREXCITÁRE s. f. v. **surescitare.**

SURFÁŢĂ, *surfeţe,* s. f. (Franţuzism învechit) Suprafaţă. *Mici valuri încreţesc surfaţa de un verde întunecat a bălţii.* ODOBESCU, O. I 399. *Amorul, fost-a el pentru acest suflet atît de tînăr asemenea minelor Laceniei, a căror surfaţă scînteie de aur strălucitor.* NEGRUZZI, S. II 44.

SURFILÁ, *surfilez,* vb. I. Tranz. A întări marginea netivită a unui obiect de îmbrăcăminte printr-o cusătură superficială, cu împunsături rare.

SURFILÁRE, *surfilări,* s. f. Acţiunea de a surfila.

SURGHIÚN[1], *surghiuni,* s. m. (Învechit) Exilat, deportat. *Am pribegit ca un surghiun prin ţări străine.* La TDRG. ◇ Expr. **A face** (sau **a porni, a trimite, a duce**) **surghiun** = a exila, a deporta. *A doua zi pînă în ziuă Clucerul era pornit surghiun la Snagov cu cămaşa pecetluită pe el.* GHICA, S. A. 53. **A se duce surghiun** = a pribegi. (Atestat în forma *surgun*) *Numai eu cu Zaharia, ghemuiţi în căruţa lui moş Luca ne duceam surgun, dracului pomană.* CREANGĂ, A. 123.

— Variantă: **surgún** s. m.

SURGHIÚN[2], *surghiunuri,* s. n. (Astăzi rar; şi în forma *surgun*) Exil, deportare, surghiunire. *Cei care aveau curajul să-şi manifeste iubirea de ţară, erau trimişi în surgun.* IBRĂILEANU, SP. CR. 73. *Greacă adusă din Ţarigrad de cucoana Luxandra Cîmpineanca cînd s-a întors din surghiun din ţara turcească.* GHICA, S. 296. *Să ai... mulţămirea de a scrie poronca de arestuire şi de surgun a lui Radu.* ALECSANDRI, T. 1407. ◇ Expr. (Popular) **A da cuiva surghiun** = a izgoni pe cineva. *Să ne strîngem fete multe Să dăm răvăşăl la curte; Să iasă răvaşul bun Să dăm la babe surgun.* SEVASTOS, C. 154. ✦ Stare, situaţie de exilat; fig. pribegie, înstrăinare. *Aici şi-a plîns amărăciunile surghiunului gingaşul poet al Romei.* VLAHUŢĂ, R. P. 46.

— Pl. şi: *surghiune* (GHICA, S. A. 66). — Variantă: **surgún,** *surgune,* s. n.

SURGHIUNÍ, *surghiunesc,* vb. IV. Tranz. (Astăzi rar) A exila, a deporta. *Porunceşte mai bine să-mi taie capul sau surghiuneşte-mă ca pe atîţi alţi boieri pămînteni ai ţării.* FILIMON, C. 63. ◇ Fig. *Aici în strada Ţicău numărul 4, nu era numai o locuinţă mizerabilă într-o margine umilită de tîrg. Era mai cu samă un exil. Surghiunit de împrejurările vieţii se afla aici Ion Creangă în calitatea lui de cărturar.* SADOVEANU, E. 94. ◇ Refl. pas. *Lala-Mahomet ce se numise vizir, surghiunindu-se Sinan, murise trei zile după aceea.* BĂLCESCU, O. II 166. ✦ Fig. A izgoni, a alunga. *Dacă adevărul ar fi surghiunit de pre pămînt, numai în vorba a doi şireţi s-ar putea afla.* NEGRUZZI, S. III 293.

— Variantă: **surguní** (HOGAŞ, M. N. 13, HASDEU, I. V. 229) vb. IV.

SURGHIUNÍRE, *surghiuniri,* s. f. (Astăzi rar) Acţiunea de a surghiuni şi rezultatul ei; surghiun, exilare. ✦ Fig. Izgonire. *După surghiunirea fetei celei mari, dobîndise împăratul altă fată.* ISPIRESCU, L. 391.

SURGHIUNÍT, -Ă, *surghiuniţi, -te,* s. m. şi f. (Astăzi rar) Persoană exilată. *Surghiuniţii din 1848.*

SURGÚCI[1], *surguci,* s. m. Plantă erbacee cu tulpina simplă sau uşor ramificată la vîrf, cu frunzele divizate în numeroase segmente lineare, cu florile albastre, roz, albe sau pestriţe, neregulate; se cultivă ca plantă ornamentală *(Delphinium Ajacis).*

SURGÚCI[2], *surguciuri* şi *surguce,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Panaş din pene (de struţ) împodobit cu pietre scumpe, purtat de sultani şi de domnii români, la turban sau la işlic (uneori şi de oşteni, la căciulă). V. egretă. *Fiecare oştean îşi pune piatră de olmaz la frunte şi surguci de aur.* SADOVEANU, F. J. 434. *Şlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb şi sprijinit cu o floare mare de smaragde.* NEGRUZZI, S. I 145.

SURGÚN[1] s. m. v. **surghiun[1].**

SURGÚN[2] s. n. v. **surghiun[2].**

SURGUNÍ vb. IV v. **surghiuni.**

SURÍ, *suresc,* vb. IV. Intranz. (Despre păr, p. ext. despre oameni) A încărunţi. *Tovarăşii aceştia ai mei erau oameni tineri încă, dar părul le surise.* SADOVEANU, O. V 155. ✦ Tranz. A face să devie sur. *În cîteva ore de drum, maşina avea să-l înfunde iarăşi în... praful acela dobrogean — care înfundă nările, zgîrie gîtlejul şi sureşte părul.* C. PETRESCU, Î. I 4.

SURICÉL, -EÁ, *suricei, -le,* adj. Surişor. *Doi cai mîndri, suricei.* MARIAN, NU. 500.

SURIOÁRĂ, *surioare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui soră. *Şi-mi răsare la fereastră Surioara Cosînzenei.* CERNA, P. 138. *Vei rîde, tată, cum ai rîs şi de surioarele mele.* ISPIRESCU, L. 15. *Înălţate împărate, Pune pace, nu te bate... Că te-or bate lacrimile, Lacrimile maicelor Şi-ale surioarelor Şi-ale mîndrişoarelor, De dorul voinicilor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 316.

2. (Mai ales la vocativ) Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unei fete sau unei femei; dragă, soră (2). *Rău ţi-i ţie, surioară, Rău ţi-i ţie, negrişoară? — Nu mi-i rău, dar o să mor, Că de mult mă arde-un dor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 206.

— Variante: **sorioárĂ** (SBIERA, P. 176, ALECSANDRI, P. A. 36, NEGRUZZI, S. I 263), (rar) **sirioárĂ** (MAT. FOLK. 213) s. f.

SURIŞÓR, -OÁRĂ, *surişori, -oare,* adj. Diminutiv al lui sur.

SURÍU, -ÍE, *surii,* adj. Care bate în sur, aproape sur. *În fereastră, întunericul mai stăruia doar ca o perdea subţire, surie, a nopţii spre sfîrşite.* MIHALE, O. 386. *Îţi scriu sub o lumină surie şi tristă, care mă face a zări literile mele ca prin un văl subţire.* ALECSANDRI, S. 242. *Am o vacă surie, Vine din pustie, Cuprinde luncile Cu brîncile* (Negura). GOROVEI, C. 237. ✦ (Substantivat) Culoare care bate în sur. *Suriul negurilor plutitoare se prinsese mai întîi de pomi şi case; acum se întindea uşor peste ogrăzi şi-n largul uliţelor.* MIHALE, O. 207. ✦ (Despre părul omului) Uşor încărunţit. *Suptă şi uscată, faţa i se gălbejise de tot şi o năpădise un păr suriu, — îndesit ca pîsla pînă spre urechi şi gură.* MIHALE, O. 526. *Barba sa surie şi stufoasă îi acoperea jumătate de obraz.* GANE, N. II 78. *Capul era dezbrăcat de păr şi numai în vîrf viţe surii şi strălucitoare se clătinau.* RUSSO, O. 48.

SURÎDE, *surîd,* vb. III. Intranz. **1.** A rîde fără zgomot, schiţînd numai o uşoară mişcare a buzelor; a zîmbi. *Surîdea binevoitor numai cu un colţ al gurii.* DUMITRIU, N. 160. *Ce zici, Comşa, de arătările lui Mucenicu? întrebă Ghenea într-un tîrziu, fără să mai surîdă a batjocoră.* C. PETRESCU, Î. II 13. *Vorbeşte rar şi aşezat. Din cînd în cînd îşi dă puţin capul pe spate, surîde pe sub mustaţă şi atunci toată faţa i se luminează.* VLAHUŢĂ, O. A. II 145. ◇ Fig. *Natura surîdea în pragul primăverii,*

cam tristă. D. ZAMFIRESCU, R. 91. *În zori de ziuă cînd... ziua Întîi Mai surîde.* RUSSO, S. 21. ◇ (Construit cu dativul) *Mi-a surîs cu bunătate.* GALACTION, O. I 231. *Ilenuța Precup își surîdea unui gînd ori unei amintiri, absentă de aci, cu privirea pierdută în vag.* C. PETRESCU, A. 344. *Copila îi surîde ca cele dintîi flori Ce-anunță primăvara.* BOLINTINEANU, O. 62.

2. Fig. (Despre abstracte) A-i fi cuiva pe plac, a plăcea, a conveni, a atrage pe cineva; a se prezenta cuiva într-o formă favorabilă. *Călătoria îi surîdea.* ▭ *Viața începea în sfîrșit să le surîdă.* C. PETRESCU, C. V. 9.

— Forme gramaticale: perf. s. *surîsei*, part. *surîs.*

SURÍS, *surîsuri*, s. n. Faptul de a surîde; rîs tăcut, redus la o mișcare specifică a buzelor; zîmbet. *Surîsul mamei legănîndu-și visul.* FRUNZĂ, Z. 19. *Avîntul lui stîrni mici surîsuri ironice primprejur.* REBREANU, R. I 40. *Radu avea un surîs trist, care pe Gheorghe îl amăra cumplit.* VLAHUȚĂ, O. A. I 99. ◇ Fig. *Și-mi înfloreai în suflet tot mai dragă, Curată ca surîsul dimineții.* CERNA, P. 109.

— Pl. și: (rar) *surîse* (EMINESCU, O. IV 83).

SURÎZĂTÓR, -OÁRE, *surîzători, -oare*, adj. Zîmbitor; p. ext. vesel, prietenos, amical. *Șefii mei mă priveau cu oarecare surîzătoare curiozitate.* GALACTION, O. I 30. *Prin visul meu cînd treci, Să te oprești în loc, surîzătoare.* CERNA, P. 91. *Atîta de drăgălașă, albă, Frumoasă — parcă ești o floare! Și ades rămîn pierdut pe gînduri Cînd mi te-arăți surîzătoare.* IOSIF, T. 150.

SURÎZÎND, -Ă, *surîzînzi, -de*, adj. Surîzător, zîmbitor. *Atunci tu prin întuneric te apropii surîzîndă.* EMINESCU, O. I 42. *Tu auzi pășind în tindă — E iubitul care vine De mijloc să te cuprindă Și în fața ta frumoasă O să ție o oglindă, Să te vezi pe tine însăți Visătoare, surîzîndă.* id. ib. 76.

SURLÁȘ, *surlași*, s. m. (Învechit) Cîntăreț din surlă. *Cînd ajunseră la porțile palatului de cleștar, tot norodul era de față cu mănunchiuri de flori și cu zarvă de veselie. Buciumașii, fluierarii și surlașii răsunau alai mare.* DELAVRANCEA, S. 100.

SÚRLĂ[1], *surle*, s. f. Instrument muzical în formă de fluier cu mai multe găuri și cu unul din capete lărgit în formă de pîlnie, folosit altădată (mai ales în armată). *La țipetele prelungi ale surlelor, la bătaia tîmpenilor, oastea care aducea în scaunul Moldovei pe Tomșa porni.* SADOVEANU, O. VII 11. *Cînd și cînd un cîne urlă Ca din surlă.* TOPÎRCEANU, P. 53. *Iar din Jiu, din apă sfîntă, Iese cîntec vitejesc, Și cu glas de surle cîntă Tot poporul românesc.* COȘBUC, P. II 110. ◇ (Învechit, în construcție cu verbele «a zice», sau «a da») *Slujitorii deteră în tîmpine și în surle, și în toată împărăția se ținu veselie mare o săptămînă întreagă.* ISPIRESCU, L. 2. *Începură a zice din surle și bucatele se aduseră pe masă.* NEGRUZZI, S. I 151. ◇ Loc. adv. **Cu surle** = cu zgomot, cu scandal. *Degeaba îi scoateți cu surle și zgomot din sat, dacă acolo, pe cîmp, ei dorm fără teamă.* MIHALE, O. 161.

SÚRLĂ[2], *surle*, s. f. (Mold.) Rîtul porcului; p. ext. porc. *Minca-l-ar brînca să-l mănînce, surlă, că mult mă mai înăduș cu dînsul.* CREANGĂ, P. 76. *Porcul a și dat cu surla în antereul preutului.* ȘEZ. XII 62.

SÚRLĂ[3], *surle*, s. f. (Regional) Colibă ciobănească, de formă conică, construită din pari, scînduri sau bîrne reunite la vîrf și acoperită cu stuf, paie, fîn sau coceni.

SURLIȘOÁRĂ[1], *surlișoare*, s. f. Surliță.

SURLIȘOÁRĂ[2], *surlișoare*, s. f. Diminutiv al lui surlă[2]. *Vreo opt purcei se năpusteau în zvîcnituri să-i deschidă pîntecele cu surlișoarele rotunde.* SADOVEANU, O. VIII 214.

SURLÍȚĂ, *surlițe*, s. f. Diminutiv al lui surlă[1]. *Unii feciori suflă în buciume, cîntă în surlițe; fluiere.* MARIAN, la CADE.

SURMENÁ, *surmenez*, vb. I. Refl. (Despre oameni și despre organe ale corpului) A se obosi peste măsură, a se extenua (în urma unui prelungit efort fizic sau intelectual). *Dacă în sarcina inimii cade o muncă nemăsurată, atunci inima se surmenează repede, contracțiile... devin mult mai slabe.* ANATOMIA 64. *Îngrozitor te-a surmenat noaptea asta, Marine, parc-ai îmbătrînit subit.* BARANGA, I. 187. ◇ Tranz. *Cred că ți-am mai spus; eu aici nu am nici o curiozitate. — Știu... te-ar surmena. — Întocmai. M-ar surmena.* SEBASTIAN, T. 97.

SURMENÁJ, *surmenaje*, s. n. Stare de oboseală extremă a omului (sau a unui organ al său), ca urmare a unui efort excesiv și prelungit; surmenare. *Trebuie să evităm cu atenție orice ar putea să ducă la surmenajul și slăbirea inimii.* AMATOMIA 65.

SURMENÁRE, *surmenări*, s. f. Faptul de a se surmena; istovire, extenuare, surmenaj. *Supraîncărcarea sau surmenarea sistemului nervos, în special a scoarței emisferelor cerebrale, duce la tulburarea activității organismului, la îmbătrînirea prematură.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2809.

SURMENÁT, -Ă, *surmenați, -te*, adj. (Despre oameni sau organe ale corpului lor) Care suferă din cauza surmenajului; obosit peste măsură; istovit, extenuat. *Oamenii cu inima surmenată urcă greu pe scară și, ce este mai important, suportă anevoie o boală grea.* ANATOMIA 65.

SURNATURÁL, -Ă, *surnaturali, -e*, adj. (Franțuzism învechit) Supranatural. *Priveau pe dascăl ca pe o ființă surnaturală.* NEGRUZZI, S. I 6.

SURNUMÍ, *surnumesc*, vb. IV. Tranz. (Franțuzism învechit) A supranumi. *Noi o surnumirăm malul mării.* BOLINTINEANU, O. 271. *Noi, tinerii surnumiți bonjuriști, v-am admirat.* ALECSANDRI, T. 1365.

SUROGÁT, *surogate*, s. n. (Adesea cu o determinare arătînd substanța pe care o înlocuiește) Produs de calitate inferioară, destinat să înlocuiască o substanță sau un produs mai greu de procurat și cu care are unele proprietăți comune; erzaț. *Surogat de cafea.*

SURÓRĂ s. f. v. **soră.**

SURORÉA, *surorele*, s. f. (În poezia populară) Surioară. *Fost-am două surorele Ca doi pui de rîndunele.* MARIAN, Î. 330. *Spune tu la frații mei că mă despărțesc de ei Și la cele surorele Că mă despărțesc de ele Cu lacrimi și cu durere.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 197. *Fără frați fără surorele.* ȘEZ. I 14.

SURPÁ, *surp*, vb. I. 1. Refl. (Despre maluri, povîrnișuri) A se prăbuși rupîndu-se, măcinîndu-se, mîncîndu-se. *Valurile lepăiesc ușor și la fiecare lovitură malul se surpă într-o fărîmare ușoară.* SADOVEANU, O. VII 338. *Să nu se surpe vreun mal? Ne înghețară inimele.* DELAVRANCEA, H. T. 277. ✦ (Despre ziduri, clădiri) A se dărîma, a se nărui. *Se surpă casa pe noi, cucoane, făcu Toader cu același glas.* REBREANU, R. II 89. *Meșterii grăbea... Dar orice lucra, Noaptea se surpa.* ALECSANDRI, P. P. 187. ◇ (În contexte figurate) *Toată această clădire de șubrede cartoane se surpase într-o singură clipă.* C. PETRESCU, C. V. 355. ◇ Fig. *Cerul, avalanșă de omăt, se surpă peste lumea-ntunecată.* BENIUC, V. 39. ✦ A se prăbuși, a cădea, a se răsturna. *Salcia de ani se surpă, iar stejarul se-ntărește.* DAVILA, V. V. 38. ◇ Fig. *Atunci ea n are să-l revadă decît neînsufletit — omorît? — căci nu încăpea îndoială, un om ca dînsul... nu se surpă ușor dintr-o dată și ca oricare.* MACEDONSKI, O. III 17. ✦ Tranz. A doborî la pămînt, a nărui;

p. ext. a distruge, a nimici, a ruina. *A întemeiat... beciuri gigantice, pre care oricît s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot.* NEGRUZZI, S. I 183. *Cu suliți turnuri surpa.* TEODORESCU, P. P. 53. ◇ Fig. *Palaturile de strîmbătate se prăvălesc surpate de blăstămul norodului.* RUSSO, O. 41.

2. Tranz. Fig. (Cu privire la oameni) A răsturna dintr-o situație privilegiată; a submina, a săpa. *Tot nimică nu s-a alege din toți aceia care îmblă cu nedreptate și caută să surpe pe alții și să li iaie ei binele lor.* SBIERA, P. 164. *Toți aceștia ieri seara s-adunaseră. Vorbiră să te surpe.* BOLINTINEANU, O. 210. *Numai după căderea sa din domnie, Alexandru Ghica a înțeles cine-l surpase.* GHICA, S. 646. *Odioși țării, bănuiți turcilor, ei sînt lesne surpați de fanarioți.* BĂLCESCU, O. II 23. ◇ (Cu privire la abstracte) *Prietiniile poate-i fuseseră surpate de uneltiri.* SADOVEANU, Z. C. 259. *Vrăjbile și prigonirile între boieri și domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile țării.. și a surpa cîte unul-unul toate vechile privilegii.* NEGRUZZI, S. I 274. ◇ (Rar, cu privire la oameni) A lovi, a hărțui, a măcina, a roade. *Surpat acum din două părți de necontenitele bănuieli și urmăriri ale mătușii mele... cum și de grija ce purta pentru Ilinca, bietul Ion se usca văzînd cu ochii.* GANE, N. III 38.

3. Refl. (Popular) A se îmbolnăvi de hernie. *Copilu care se surpă de mic.* ȘEZ. IX 126.

— Variantă: (regional) **surupá** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 115) vb. I.

SURPÁRE, *surpări,* s. f. Acțiunea de a (se) surpa și rezultatul ei.

1. Prăbușire, surpătură; fig. ruinare, nimicire. *Numai prostimea... nu părea supărată pentru surparea unor case boierești.* SADOVEANU, Z. C. 160. ◇ (Rar) Revărsare, risipire. *Surpările de bomboane ce dau afară din cutii ori din coșuri cu împletituri aurite.* MACEDONSKI, O. III 84.

2. Fig. Doborîre dintr-un rang, dintr-o demnitate (prin uneltiri ascunse). *Surparea părintelui meu se datorește măritului domn de astăzi.* SADOVEANU, Z. C. 74.

3. (Rar, învechit) Uzurpare. *A mînca fără a produce este, vorbind obștește, o surpare tiranică asupra dreptului altuia.* KOGĂLNICEANU, S. A. 79.

SURPÁT, -Ă, *surpați, -te,* adj. **1.** (Despre maluri, povîrnișuri) Mîncat, ros de ape; cu surpături, prăpăstios, rîpos. *Valea se îngustează, de o parte și de alta maluri surpate, dealuri rupte, prăpăstioase ca niște animale fantastice, își arată pîntecele desfăcut.* VLAHUȚĂ, O. A. III 32. *Cu mers răpede străbat dorobanții dealurile pînă la valea surpată de la Lescovăț.* ODOBESCU, S. III 584. ◇ (Despre ziduri, clădiri) Prăbușit, năruit; ruinat. *Orașele noastre de pe malul Dunării sînt ridicate pe ruini... ziduri surpate și mormane de moloz.* VLAHUȚĂ, R. P. 11. *El se oprește să privească Un zid ce e acum surpat.* NEGRUZZI, S. II 115. ◇ Fig. (Despre ființe) Distrus. *Anton... mai face doi pași și ajunge pe bancă, unde cade, surpat.* DAVIDOGLU, M. 75.

2. (Popular, despre oameni) Bolnav de hernie; vătămat, boșorogit. [Leacuri] *de omul surpat.* ȘEZ. X 61.

SURPĂCIÓS, -OÁSĂ, *surpăcioși, -oase,* adj. Care se surpă ușor, expus la surpare.

— Variantă: (regional) **surupăciós, -oásă** (ȚICHINDEAL, F. 52) adj.

SURPĂTÓR, -OĂRE, *surpători, -oare,* adj. (Rar) Care surpă; fig. care distruge, distrugător, nimicitor. *Ce putere nevăzută și odihnei surpătoare Se rădică?* CONACHI, P. 82.

SURPĂTÚRĂ, *surpături,* s. f. **1.** Faptul de a se surpa; surpare, prăbușire. *Pe la adîncuri se auzeau pîrîituri ca de surpătură.* SANDU-ALDEA, U. P. 35.

2. Loc prăpăstios în curs de surpare (din cauza alunecărilor de teren sau a acțiunii de eroziune a apelor); locul de unde s-a surpat o porțiune de teren, p. ext. porțiunea dislocată. *Un drumeac îngust... urcă, șerpuind printre surpături și vîrtoape mîncate de șuvoaie.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Aflară într-o zi, sub o surpătură proaspătă a malului, o tablă rotundă de argint.* ODOBESCU, S. II 184. *Prin văi, prin păduri Și prin surpături, Tot călătorim.* TEODORESCU, P. P. 118.

3. Ruină, dărîmătură. *Zăceau, cotropite de veninoasa verdeață, surpături de cetăți.* M. I. CARAGIALE, C. 38.

4. (Popular) Hernie. *Vulpe, bătrîn, chinuit de surpătura lui, rînjește totuși vesel.* CAMIL PETRESCU, O. II 435. *Moș Nichifor... se ferea de ridicături pentru că se temea de surpătură.* CREANGĂ, O. A. 114.

— Variantă: (regional) **surupătúră** (RETEGANUL, P. V 66) s. f.

SURPLÚS, *surplusuri,* s. n. Ceea ce depășește necesarul, ceea ce este în plus; prisos, excedent. *În societatea capitalistă surplusul de mărfuri produse înseamnă șomaj, mizerie și foamete pentru oamenii muncii care au produs aceste mărfuri.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 31.

SURPRÍNDE, *surprind,* vb. III. Tranz. **1.** A prinde (pe cineva) asupra unei fapte pe care vrea s-o săvîrșească pe ascuns. *Deși contrariat de a fi fost surprins, Eminescu citi prietenului compunerea, destinată a fi publicată într-o broșură comemorativă.* CĂLINESCU, E. 97. *Alaltăieri balul; ieri, întîlnirea aceea unde i-am surprins.* NEGRUZZI, S. III 491. ◇ Refl. *Se surprindea căutînd scuze Nadinei.* REBREANU, R. I 249. ◇ A da peste cineva pe neașteptate; a găsi pe cineva nepregătit, neprevenit. *Trebuie un post sigur să nu fim surprinși la noapte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 338. ◇ (Despre fenomene ale naturii, evenimente etc.) *Furtuna se dezlănțuise cu așa năprasnică iuțeală, că ne-a surprins aproape cu toate pînzele întinse.* BART, S. M. 51.

2. A mira, a uimi, aului. *Ce-ai zis de mutarea ta aci? Te-a surprins?* C. PETRESCU, C. V. 104. *Dar ceea ce mă surprinde cu adevărat este piciorul... Are unul de lemn aidoma cu al tatei.* SAHIA, N. 21. *Întrebarea totuși îl surprinse.* REBREANU, R. I 38.

3. A observa, a prinde (pe furiș). *Dacă puteai să-i surprinzi privirea ascuțită și neagră, erai pe drumul cel bun.* GALACTION, O. I 207. *Mi s-a părut că-i surprind un zîmbet.* VLAHUȚĂ, O. A. 146. ◇ A descoperi, a sezisa (în mod neașteptat). *Ochiul omului sosit de afară poate surprinde, la lumina felinarelor cu carbid, cele mai vechi secrete ale pămîntului.* BOGZA, Ț. 10. *Am surprins unele din cugetările care-l preocupau.* EMINESCU, N. 36.

SURPRÍNDERE, *surprinderi,* s. f. **1.** (Rar) Faptul de a surprinde (sau de a fi surprins), de a prinde (sau de a fi prins) fără veste, pe neașteptate; surpriză. *A fost o surprindere ce ne pregătea Leuștean.* GANE, N. III 172. ◇ Loc. adj. și adv. **Prin surprindere** = (în mod) neașteptat, neprevăzut; fără veste. *Ne așteptăm la un atac scurt, prin surprindere.* CAMIL PETRESCU, U. N. 264. ◇ Expr. **A lua pe cineva prin surprindere** = a lua, a ataca pe cineva pe neașteptate, a nu-i da cuiva timp să se dezmeticească. ◇ Observare, descoperire (a unui aspect momentan). *În această direcție a surprinderii particularităților vîrstei tinere, Ionuț Păr-Negru, ucenicul starostelui Nichifor Călimanu... ne poate da un bun ajutor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 4/1.

2. Sentiment, stare de uimire, de uluire produsă de un fapt neprevăzut; surpriză. *Surprinderea mea e la fel de mare ca azi dimineață.* DUMITRIU, N. 35. *Focul dușmanului, oprit parcă o clipă ca după o surprindere, deodată se înteți într-o izbucnire repede, într-o furtună nebună.* SADOVEANU, O. VI 34. *Îi răspunse, spre surprinderea și fericirea ei... chiar directorul ziarului.* CAMIL PETRESCU, N. 100. ◇ Loc. adv. **Cu surprindere** = cu mi-

rare, cu uimire. *M-am întors cu surprindere spre băietan.* SADOVEANU, N. F. 166. *Toți îl examinară cu oarecare surprindere.* C. PETRESCU, C. V. 184. ◇ Expr. (Rar) **A avea o surprindere** = a încerca un sentiment de uimire, a fi surprins. *Domnul abate de Marenne avu într-adevăr o surprindere.* SADOVEANU, Z. C. 72.

SURPRÍNS, -Ă, *surprinși, -se,* adj. Mirat, uimit, uluit. *Cu toate că aștepta această veste de atîta timp, Andrei rămase cîteva clipe nemișcat, surprins.* MIHALE, O. 522. *Omul cu surtucul vechi se întoarse îndată; era mai luminat la față; vizitiul păru surprins.* SADOVEANU, O. VIII 19. *A primit-o surprins și nerăbdător.* C. PETRESCU, C. V. 354.

SURPRINZĂTÓR, -OÁRE, *surprinzători, -oare,* adj. Care provoacă surprindere (prin faptul că este neprevăzut, nebănuit, neașteptat). *Erau mii de crustacee de toate mărimile, neclasate încă de naturaliști, de colorile și de desenurile cele mai surprinzătoare.* SADOVEANU, Î. A. 65. *Norocul are toane și ciudățenii surprinzătoare.* GALACTION, O. I 110. ✦ Impresionant, uimitor. *În «Povestea vorbei» am cetit surprinzătoarele povești ale lui Ilie Pietraru, operă necompletă, însă de o mare valoare documentară.* SADOVEANU, E. 164. *Toate îi păreau ciudate, surprinzătoare, întocmai ca unui copil care întoarce cu nerăbdare foile albumului ca să vază alte cadre.* BASSARABESCU, S. N. 70. ◇ (Adverbial) *Era o tulpină... plină de boboci galbeni și care semănau surprinzător cu florile trandafirului.* GALACTION, O. I 349. ◇ (Ca determinativ pe lîngă un adjectiv sau un adverb) *Pentru Eminescu și Creangă avea mai mult decît admirație: îi explica surprinzător de subtil și adînc.* SADOVEANU, E. 177. *Masa era surprinzător de bogată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 30.

SURPRÍZĂ, *surprize,* s. f. **1.** Faptul de a lua pe cineva fără veste, pe neașteptate. *Unui om fără voință trebuie să-i impui voința ta prin surpriză.* C. PETRESCU, R. DR. 310. ✦ Stare sufletească produsă de un lucru neașteptat; surprindere (2). *Bătrînul nu arătă semn nici de surpriză, nici de bucurie.* C. PETRESCU, A. 330. *Adevărat? făcu Mimi cu o surpriză plăcută.* REBREANU, R. I 61. *Ș-auzea deslușit întrebările lor, vedea atitudinile, gesturile, surpriza și bucuria de pe figurile lor.* VLAHUȚĂ, O. A. III 18. ◇ Expr. **A avea o surpriză** (sau **surprize**) = a fi surprins (în mod plăcut sau neplăcut), a se găsi, a fi pus în fața unei (sau unor) situații neprevăzute. *Așa puțin cunoști tu oamenii?... Nu-i cunosc de loc. D-aia am mereu surprize.* BARANGA, I. 187. *Îndată ce s-a întors de la Amara, a avut o surpriză din partea doamnei Alexandrescu.* REBREANU, R. I 240.

2. Tot ceea ce surprinde prin caracterul său neprevăzut. *Un pas mai departe se desfășurau valurile, zbuciumul și surprizele necunoscutului.* TUDORAN, P. 333. *Cînd se ridică din nou cortina, altă surpriză.* C. PETRESCU, C. V. 88. *Se gîndea la prietenii, la cunoscuții lui, îi vedea în tren, veseli, fără griji, ducîndu-se departe... îmbătați de farmecul și surprizele călătoriei.* VLAHUȚĂ, O. A. III 13. ✦ Plăcere, bucurie neașteptată oferită cuiva la anumite ocazii; (concretizat) dar, cadou. *Ți-am preparat o surpriză: am studiat o bucată.* CARAGIALE, M. 193.

SURPÚȘ, *surpușuri,* s. n. (Regional) Loc prăpăstios, în curs de surpare; surpătură. *Unii taie cetină pe margini de surpuș, alții sus în brazi curăță ramuri.* PAMFILE, S. T. 63.

SÚRSĂ, *surse,* s. f. **1.** (Urmat adesea de determinări introduse prin prep. «de») Locul unde se produce sau unde se poate găsi un lucru. ◇ *Sursă de lumină* = corp care emite raze de lumină. *Sursă de energie electrică* = sistem tehnic care transformă o anumită formă de energie în energie electrică. V. transformator. ✦ Fig. Locul de unde emană o informație. *Ni se comunică din sursă autorizată că în țară domnește cea mai perfectă liniște și opinia publică n-are nici un motiv serios de îngrijorare.* REBREANU, R. I 302.

2. Loc de unde izvorăște sau unde este absorbit radial și uniform un volum de fluid.

SÚRSUR s. n. v. **susur.**

SURSURÁ vb. I v. **susura.**

SURTÚC, *surtuce,* s. n. Obiect de îmbrăcăminte bărbătească, care acoperă partea de sus a corpului, purtîndu-se peste cămașă sau peste vestă; haină, sacou, veston. *Era îmbrăcat cu iței și cămașă, și peste cămașă c-un surtuc negru, vechi, de stofă foarte bună.* SADOVEANU, O. VIII 18. *Te-a zărit în surtucul tău negru cu care te întorci de la oraș.* ARGHEZI, P. T. 10. *Lîngă fereastră era un bărbat înalt, îmbrăcat într-un surtuc lung pînă la genunchi.* CAMIL PETRESCU, O. I 339. ✦ Fig. Surtucar, orășean. *Multă mirare insufla pribegilor spectacolul frăției curate între surtuce și sucmane.* RUSSO, O. 56.

— Variantă: (neobișnuit) **surtúcă** (ALECSANDRI, T. 908) s. f.

SURTUCÁR, *surtucari,* s. m. Tîrgoveț, orășean, p. ext. intelectual. *Un răstimp, moșul a rămas nemișcat, clipind des, parcă nedumerit, către lumea pestriță din sală. S-a uitat lung la surtucarii așezați pe o bancă mai în față.* GALAN, Z. R. 17. *Oalele și sculele aveau, fără îndoială, vreun preț și săpăturile lui Zaharia vreun rost. Altfel, n-ar veni surtucari tocmai din București să le vadă.* C. PETRESCU, R. DR. 24. *Cînd vedeam cîte un surtucar, mi se părea că... se ia după mine și fugeam, nici glonțu să nu mă prindă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 96.

SURTUCÁȘ, *surtucașe,* s. n. Surtucel. *Îmbrăcămintea îmi era ușoară. Pantalonași cu pachești, un surtucaș și atîta tot.* La TDRG.

SURTÚCĂ s. f. v. **surtuc.**

SURTUCÉL, *surtucele,* s. n. Diminutiv al lui surtuc. *Sosi la casa lui un străin... neavînd pe el haine mai călde decît o căciulă bine îndesată pe urechi și un surtucel care-i pocnea în spate.* GANE, N. II 4.

SURUGIÉSC, -EÁSCĂ, *surugiești,* adj. (Rar) Al surugiului, de surugiu. *Harapnic surugiesc.* ✦ Fig. Grosolan, trivial, ordinar. *Icni pe nerăsuflate un potop de scîrbe, trecînd, de la înjurăturile surugiești, la ocările de precupeață și la blestemele de chivuță.* M. I. CARAGIALE, C. 24.

SURUGIÉȘTE adv. (Rar) În felul surugiilor, ca surugiii. *Vîjîind surugiește năpîrcile gîrbaciului în văzduh, Stroe Vardarul pocni botul cailor.* CAMIL PETRESCU, A. R. 64. *Chiuie surugiește și pocnește din harapnic.* ALECSANDRI, T. 51.

SURUGÍU, *surugii,* s. m. **1.** Vizitiu care conducea (călare pe unul din cai) diligențele sau echipajele boierești de altădată. *Vizitiul dădu îndemn; surugiii puseră pinteni și pocniră din harapnice. Rădvanul se zgudui și porni, huruind și clătinîndu-se în curelele lui.* SADOVEANU, F. J. 451. *La zile anumite sta-ntr-o piață O veche diligență-ncăpătoare, Cu surugiii sprinteni de-a călare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 160. *Hai, iubită, la plimbare, Caii mușcă-a lor zăbale, Surugiul e călare.* ALECSANDRI, O. 169. *La vizitii poruncea: Voi, vizitiilor, Și voi, surugiilor, Gătiți trăsura, Să punem pe Lina.* PĂSCULESCU, L. P. 158.

2. Vizitiu (2).

SURUPÁ vb. I v. **surpa.**

SURUPĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **surpăcios.**

SURUPĂTÚRĂ s. f. v. **surpătură.**

SURVEGHEÁ, *surveghez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism învechit) A supraveghea. *Ipsilante... pornește să ocupe Ploiștii, Tîrgoviștea și Piteștii, lăsînd pe Sava la*

paza şi apărarea Bucureştilor, dar mai cu deosebire ca să supravegheze mişcările şi faptele lui Tudor. GHICA, S. 108.

SURVENÍ, *survín,* vb. IV. Intranz. A avea loc, a se întîmpla, a se produce (pe neaşteptate sau pe negîndite). *Dacă nu survine vreo complicaţie... în două săptămîni e zdravăn ca mine şi ca dumneata.* C. PETRESCU, C. V. 206.

SURZEÁLĂ s. f. Surzire.

SURZÉNIE s. f. Boală care constă în pierderea totală sau parţială a auzului; surditate. *Frunzele de tei... sînt bune pentru surzenie.* La TDRG.

SURZÍ, *surzesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A-şi pierde auzul, a deveni (complet sau parţial) surd. V. asurzi. *Surzea tot mai rău în vremea din urmă.* DUMITRIU, P. F. 64. *Am văzut pe Radu haiducul pe care l-a băgat Caragea în ocna părăsită... surzise şi ologise.* FILIMON, C. 301. **2.** Tranz. A lua cuiva auzul, a face pe cineva surd. *De urechi o au surzit.* TEODORESCU, P. P. 381.

SURZÍE s. f. (Rar) Surzenie. *Ameţeală, întuneceală... surzie.* ŞEZ. V 144.

SURZÍRE s. f. Procesul de a surzi; surzeală. V. asurzire.

SUS adv. **1.** (Adesea urmat de un complement de loc; indică locul unde se află ceva sau cineva) Într-un loc mai ridicat sau mai înalt (decît altele), în înălţime. *Un lăstun, în frac, apare Sus pe-un vîrf de trestie.* TOPÎRCEANU, B. 47. *Sus senin şi jos verdeaţă! Ce cuminte-i să trăieşti Cînd ţi-e dat să stăpîneşti Numai o viaţă.* COŞBUC, P. I 263. *Într-una din seri, cum şedea spînul, împreună cu moşu-său şi cu verele sale, sus într-un foişor, numai iată ce zăresc în depărtare un sul de raze scînteietoare, care venea înspre dînşii.* CREANGĂ, P. 228. *Vino, mîndră, sus pe deal, Un' se face grîul rar, Ca să scăpăm de amar!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162. ◇ Loc. adj. **De sus** = **a)** (arată poziţia geografică a nordului sau cea topografică a unui teren ridicat, superior) *Oraşul de sus;* **b)** care vine sau porneşte de la centru, din iniţiativa organelor de conducere. *Directivă de sus;* **c)** (despre oameni sau clase sociale, oglindind mentalitatea claselor exploatatoare) care face parte din clasele privilegiate; care aparţine acestor clase. *Păturile sociale de sus.* **De din sus** = care se află mai la deal, ceva mai încolo, mai departe. *Dar casa Marandei?... Se zăreşte de la dînşii de pe capătul prispei de din sus.* MIRONESCU, S. A. 71. *Foaie verde bob năut, N-am venit, că n-am putut, Că aseară am fost dus La mîndruţa de din sus.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236. ◇ Loc. adv. **De sus** = **a)** de pe un loc ridicat sau înalt; din partea superioară, de deasupra. *De sus ai o perspectivă largă.* ▭ *De sus, de la comandă, îşi aruncă ochii pe vasta întindere a Deltei.* BART, E. 394. *Fără să-şi piardă cumpătul, trase paloşul şi-şi tăie o bucată de carne moale din coapsa piciorului, de sus, şi o dete Zgripsoroaicii.* ISPIRESCU, L. 90; **b)** din înălţime. *De sus ploaia caldă nu mai conteneşte.* C. PETRESCU, S. 55; **c)** pornind de la centru, din iniţiativa organelor de conducere. *O revoluţie nu se poate face de sus. Trebuie să aşteptăm să fie ţara pregătită.* CAMIL PETRESCU, O. I 344. (În legătură cu verbele «a sta», «a rămîne») **În sus** = în poziţie verticală, drept, ţeapăn. *Tunicile foşnesc la fiecare mişcare aspru, fiindcă, de patru zile de cînd le înmoaie prin noroaie şi iar le usucă pe dînşii, s-au întărit scoarţă şi, dacă unul s-ar dezbrăca s-o arunce, haina ar sta singură în sus.* C. PETRESCU, Î. II 33. *Numai uitîndu-se cineva la capul* [leului] *cel cît baniţa şi la coama aia ce sta rădicată în sus şi zbîrlită, ar fi îngheţat de frică.* ISPIRESCU, L. 17. **Pe sus** = **a)** (indicînd cu aproximaţie locul) prin înălţime, prin aer, prin văzduh. *Zburau ţipînd cucori pe sus, Cu glas tînguitor.* COŞBUC, P. I 233. *Copiii şi nevasta lui, cînd au văzut un bivol zburînd pe sus, au rupt-o de fugă, înspăimîntaţi.* CREANGĂ, P. 59. *Dar un vînt de biruinţă se porneşte îndelung Şi loveşte rînduri-rînduri în frunzişul sunător. Strigăte de Alah! Alah! se aud, pe sus, prin nori.* EMINESCU, O. I 144; **b)** (determinînd verbe ale mişcării) în zbor, zburînd. *Şi atunci odată pornesc şi turturica şi calul fugind pe întrecute, cînd pe sus, cînd pe jos, după cum cerea trebuinţa.* CREANGĂ, P. 273. *Să cînţi, cuce, cînd m-oi duce, Să te prind frate de cruce. Tu-i mere pe sus cîntînd, Iară eu pe jos plîngînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 301; **c)** (determinînd verbe ale mişcării) cu un vehicul sau purtat de cineva (nu pe jos, cu piciorul). ◇ Loc. prep. **(Pe) din sus de...** = mai la deal de..., mai încolo, mai departe de... *Un fir îl înţepa în gleznă, din sus de opincă.* REBREANU, I. 52. *Pînă dimineaţă să lăzuieşti toată pădurea aci din sus de casa ta, să lucri pămîntul şi să prăşeşti vie, iar pe dimineaţă să-mi aduci struguri copţi din ea.* RETEGANUL, P. V 49. *Viorică, viorea, Mîndră, mîndruleana mea, Aseară-nsărai pe coastă, Pe din sus de casa voastră, Ca să-ţi aud guriţa, Rumeioara, drăguţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 61. **Mai sus de...** = mai la nord de... *Din şoseaua ce vine de la Cîrlibaba... se desprinde un drum alb mai sus de Armadia.* REBREANU, I. 9. (Substantivat) **Din susul...** = **a)** din partea de deasupra. [Calului] *îi plăcea să mănînce încet, cu ochii închişi, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestruii înguste.* GÎRLEANU, L. 34. (Rar, la comparativ) *Să trag brazda dracului, Din mai susul dealului, Pînă-n capul satului, Drept uşa bogatului.* TEODORESCU, P. P. 291; **b)** într-un loc sau într-o regiune superioară, mai la deal, mai sus de... *Mă uitam, pe furiş, cum se joacă apa cu picioruşele cele mîndre ale unor fete, ce ghileau pînza din susul meu.* CREANGĂ, A. 66. **Pe din susul...** = printr-un loc sau o regiune situată mai sus, mai la nord de... *Hunii devastau şi pustiau totul înaintea lor. Ţările noastre însă au suferit puţin de această năvălire, căci ei, îndreptîndu-se spre nord, trecură pe din susul ţărilor noastre, devastară, supuseră şi se aşezară în Ungaria de astăzi.* HOGAŞ, DR. II 167. ◇ Expr. **De sus în jos** = în direcţie verticală coborîtoare. **De jos în sus** = în direcţie verticală ascendentă. **De sus (şi) pînă jos** = în întregime, tot. *L-a plouat de sus pînă jos.* ▭ *Voi îmbrăca în negru De sus pînă jos Singurătatea-mi.* BENIUC, V. 63. **De sus în** (sau **pînă**) **jos** sau **de jos în** (sau **pînă**) **sus** = de la centru, de la vîrful unei organizaţii pînă la bază sau invers. **În sus şi în jos** = încoace şi încolo, de colo-colo. (Despre oameni) **Cu faţa-n sus** = culcat, întins pe spate. *Lăpuşneanu sta întins cu faţa în sus, liniştit, dar foarte slab.* NEGRUZZI, S. I 163. (Despre obiecte care au o deschizătură) **Cu gura-n sus** = cu deschizătura în partea de deasupra, în afară. *Harap-Alb văzîndu-le aşa, i se face milă de dînsele şi, luîndu-şi pălăria din cap, o pune pe iarbă la pămînt, cu gura-n sus şi apoi el se dă într-o parte.* CREANGĂ, P. 238. (Despre obiecte) **Cu fundul în sus** = întors pe dos, răsturnat; fig. în dezordine, în neorînduială, răvăşit. *A lăsat casa cu fundul în sus.* **A duce** (sau **a lua, a aduce** etc.) **pe cineva pe sus** = a duce (sau a lua, a aduce) pe cineva cu forţa, cu sila. *Cîţiva oameni necunoscuţi îl duceau mai mult pe sus — către trăsura neagră din drum.* SAHIA, N. 58. *L-au ridicat din pat pe sus.* CARAGIALE, O. III 81. **A-i sta** (cuiva) **capul sus** = a fi în viaţă, a trăi. [Turcii] *aicea c-or veni Şi pe tine te-or peţi, Dar, dragă, nu te-ntrista, Că la turc eu nu te-oi da Pînă capul sus mi-o sta!...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 492. *Ba, eu mîndra nu ţi-oi da Pîn-ce capul sus mi-a sta.* ALECSANDRI, P. P. 24. **A se ţine** (sau **a fi, a umbla**) **cu nasul pe sus** = a fi îngîmfat, înfumurat. *Pe d-ta vreu numaidecît să te văd om ca toţi oamenii, în rînd cu lumea. Nu vezi că cei mai mulţi de teapa d-tale se ţin cu nasul pe sus, numai din pricina asta? Ca şi cum parcă d-ta n-ai fi vrednic să ţii o femeie!* CREANGĂ, P.

162. **A se scula cu dosul în sus** v. dos (2). (Substantivat) **A răsturna** (sau **a întoarce**, mai rar **a pune**) **ceva cu susul în jos** = a pune ceva în dezordine, în neorînduială; a răscoli, a răvăşi. *Cînd se întoarse cu caii, baba începu să turbe, să răstoarne casa cu susu-n jos şi să bată fata care nu era de vină.* EMINESCU, N. 20. *Toate lucrurile-n lume cu susul le pune-n jos.* HASDEU, R. V. 16. **A privi** (sau **a măsura**) **pe cineva (cu ochii) de sus în** (sau **pînă**) **jos (şi de jos în** sau **pînă sus)** = a examina pe cineva cu atenţie sau cu neîncredere, în întregime, din cap pînă-n picioare. *Femeia aruncase o privire repede de sus în jos şi de jos în sus asupra lui.* SADOVEANU, B. 96. *Se prinde în joc lîngă o fată, care chiteşte că i-ar cam veni la socoteală; începe el a o măsura cu ochii de sus pînă jos şi de jos pînă sus şi, cum se învîrtea hora, ba o strîngea pe fată de mînă, ba o calcă pe picior, ba ... cum e treaba flăcăilor.* CREANGĂ, P. 163. ✦ În camerele din partea superioară a unei case, la etaj; (în societatea burgheză) în încăperile locuite de stăpîni. *Du-te de pofteşte pe madam Franţ, guvernanta, să vie sus.* ALECSANDRI, T. 298. ✧ Loc. adj. **De sus** = **a)** care ţine de partea superioară a unei locuinţe, situată deasupra parterului. *Catul de sus;* **b)** (despre personalul de serviciu) care serveşte în apartamentele stăpînului. *Îmi era dor să te mai văd o dată, conaşule, pîn-a nu te duce la Paris. — La Paris? eu? ... — Aşa ... am auzit vorbind fetele de sus că boierul a hotărît să te trimeată la carte, tocmai în fundul lumii.* GHICA, S. 80. ✦ (Despre poziţia unui astru) Deasupra orizontului, în înălţime, pe cer, în tărie. *Soarele era sus pe cer, dincolo de amiază.* DUMITRIU, N. 94. *Era soarele sus, cînd ne-am găsit în odaia cu pat larg şi scăzut.* CAMIL PETRESCU, U. N. 120. *Sus în taină dulce, pe-a nopţii senin, Ca un vas de aur, luna plutea lin.* ALECSANDRI, P. I 189. *Sus e luna, jos e noru, Departe-i badea cu doru; Noru-i jos şi luna-i sus, Departe-i bădiţa dus!* JARNÍK BÎRSEANU, D. 138. ✧ Loc. adj. **De sus** = de pe bolta cerului. *O, vin! odorul meu nespus Şi lumea ta o lasă; Eu sînt luceafărul de sus, Iar tu să-mi fii mireasă.* EMINESCU, O. I 170. ✦ (Popular) Departe (în înălţime). *Susu-i ceriu de pămînt, Fete ca la noi nu sînt; Ba mai sînt şi-n alte sate, Stau cu gurile căscate!* HODOŞ, P. P. 181. *Vai de mine, cum aş mere, Seara, la gură cu miere! ... N-am ce face, sus îi locul, Inima-mi arde ca focul; N-am ce face, sus îi dealul, Inima-mi arde ca jarul!* JARNÍC-BÎRSEANU, D. 133. ✦ Fig. Într-o situaţie socială înaltă. *A ajuns foarte sus.* ▭ *Aş vrea să mă înalţ la tine, Dar lumea ta e sus, prea sus.* CERNA, P. 23. ✧ Expr. **A lua** (sau **a privi** pe cineva) **de sus** = a trata (pe cineva) ca pe un inferior, a privi (pe cineva) cu dispreţ. **A vorbi** (cuiva sau cu cineva) **de sus** = a vorbi (cu cineva) obraznic, arogant, cu ifose.

2. (După verbe ale mişcării) Înspre un loc sau un punct mai ridicat, în direcţie verticală, în înălţime. *Bătrînul cu-a lui cîrjă sus genele-şi ridică.* EMINESCU, O. I 93. *Sus paharul se ridică, sănătăţile pornesc.* BELDICEANU, P. 54. *Du-te, zău, bărbate-n tindă Şi te uită sus la grindă, Că-i o puică ş-un cocoş Şi mi le scoboară jos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 456. ✧ (La comparativ) *Pe fata împăratului o ferea calul de loviturile zmeului, căci, cînd vedea că rădica sabia să dea, odată se rădica mai sus decît zmeul, şi el da în vînt.* ISPIRESCU, L. 27. *Şi pe cînd vorbea baba aceste, o vede învăluită într-un hobot alb, rîdicîndu-se în văzduh, apoi înălţîndu-se tot mai sus, şi după aceea n-o mai zări de fel.* CREANGĂ, P. 192. *Luceşte c-un amor nespus Durerea să-mi alunge, Dar se înalţă tot mai sus, Ca să nu-l pot ajunge.* EMINESCU, O. I 175. ✧ Loc. adj. **În sus** = ridicat. *Lele cu sprîncene-n sus.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 244. ✧ Loc. adv. **În sus** = **a)** spre un loc sau un punct ridicat sau înalt, spre înălţime, la deal. *O luăm pe la primărie în sus.* CAMIL PETRESCU, U. N. 217. *Cu mîna semn ţi face Ca-n sus să îl urmeze pe-a codrilor potică.* EMINESCU, O. I 93. *Întristat, pe gînduri pus, Mă suii pe deal în sus.* TEODORESCU, P. P. 291. *Ieşi tu, mîndră, din chilie, Şi te uită-n sus prin vie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 112; **b)** în direcţia cerului, în înălţime, în văzduh, în aer. *Zîmbind s-aşază fata aproape de fîntînă, Pe-o lespede de marmor, privind cu gîndul dus La gura de balaur ce-azvîrle apa-n sus.* COŞBUC, P. I 52. *Deodată s-a stîrnit un vînt năprasnic şi, venind un vîrtej înfricoşat, a ridicat pe ginerele împăratului în sus şi s-a făcut nevăzut.* CREANGĂ, P. 89. [Făt-Frumos] *cînd era destul de mare, puse să-i facă un buzdugan de fier, îl aruncă în sus, de despică bolta cerului.* EMINESCU, N. 4; **c)** (în legătură cu cursul unei ape) în direcţia izvorului, dincotro curge apa. *Au văzut că nu mai au merinde pentru oşti şi au purces pe Bahlui în sus, gîndind c-or găsi de toate.* NEGRUZZI, S. I 170. ✧ (Substantivat, în loc. prep.) **În susul ...** = **a)** în partea superioară, de sus (a unui lucru). *El se însenina mulţumit, cu ochii veşnic duşi în susul pleoapelor, a somn.* BASSARABESCU, V. 5; **b)** (în legătură cu cursul unei ape) în sens contrar cursului, în direcţia izvorului, dincotro curge apa. *Ocoli drumul mare, apucînd prin glod în susul pîrîului.* CAMILAR, N. I 23. *O pajişte înflorită se ridica uşor, în susul pîrăului, şi liniştea părea a creşte.* SADOVEANU, O. IV 437. *Luntrele, înşirate una după alta, merserâ o bucată bună pe lîngă malul romînesc, în susul apei, ca să nu le ia curentul şi să le ducă prea jos, unde Dunărea se desfăcea în mai mult braţe.* D. ZAMFIRESCU, R. 121; **c)** (în legătură cu aşezări omeneşti) înspre partea mai ridicată (dinspre munte sau deal) sau înspre nord. *Pornesc unul lîngă altul, în susul satului.* STANCU, D. 18. *A sunat veteranul satului, Diş, goarna, întîi în faţa primăriei, apoi în susul satului, apoi în jos, spre gîrlă, să audă şi cei de dincolo, din cătun.* id. ib. 54. **Din susul ...** = **a)** (în legătură cu cursul unei ape) din direcţia izvorului, dincotro curge apa. *Din susul apei vine un vapor.* SAHIA, U.R.S.S. 128; **b)** (în legătură cu o aşezare omenească sau cu o stradă) dinspre partea mai ridicată (dinspre un deal sau un munte) sau dinspre nord. *Din susul străzii Cimpineanu, dinspre Ştirbei-vodă, se vedea curgînd spre club, ca un rîu revărsat, coloana imensă a muncitorilor de la căile ferate.* CAMIL PETRESCU, N. 23. ✧ Expr. **A sări în sus** = a tresări (de bucurie, de spaimă, de mînie); a izbucni, a erupe. ✦ (Cu valoare de interjecţie) **a)** Strigăt de comandă echivalînd cu: «ridicaţi», «ridicaţi-vă». *Sus mîinile!* ▭ *Atuncea sus! a poruncit măria-sa Nicoară.* SADOVEANU, N. P. 128. **b)** Fig. Strigăt de încurajare, de aprobare, de simpatie. *Sus inimile!*

3. (La comparativ, urmat de prep. «de», indică o limită în raport cu o vîrstă, o greutate, o valoare) Peste, mai mult de ... *Mai sus de 14 ani.* ✧ (Împreună cu «în» şi în legătură cu «de la» formează un adverb compus) *De la 18 ani în sus cetăţenii au dreptul la vot. Merele se vînd de la 2 lei în sus.* ✧ Expr. **Cu un cap mai sus** = cu mult mai mult. *Ceea ce-l ridică pe Bălcescu cu un cap mai sus de orice ideolog al burgheziei este convingerea sa nestrămutată în rolul hotărîtor al maselor în istorie.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 100. **Mai pe sus decît ...** = mai presus decît ..., v. presus. *Din născare se cunoştea că are să fie mai pe sus decît alţi oameni.* SBIERA, P. 22. [Păsărilă] *avea un meşteşug mai drăcos şi o putere mai pe sus decît îşi poate dracul închipui: cînd voia, aşa se lăţea de tare, de cuprindea pămîntul în braţe.* CREANGĂ, P. 245.

4. (La comparativ, indică o pagină, un capitol, un alineat sau un pasaj dintr-un text) În cele precedente, în cele de mai înainte, înapoi cu cîteva pagini sau cu cîteva rînduri. *Am arătat mai sus că ...* ✧ *Cele de mai sus* = cele precedente, cele arătate sau spuse mai înainte.

5. (În legătură cu modul de a cînta sau de a vorbi) În registrul acut, înalt, ridicat al vocii sau al unui instrument. *A luat tonul prea sus.* ✧ *Notele de sus* = notele cele mai înalte pe care le poate emite cineva. ✧ Expr.

(În legătură cu verbele «a spune», «a vorbi», «a protesta») Sus și tare = a) ferm, categoric, energic. *Protestă sus și tare în contra intențiunilor ce i se atribuia, că ar voi să aducă turburări și perturbațiuni.* GHICA, S. 124; b) în auzul tuturor; în gura mare. *Cervenco însuși spunea sus și tare că mai bine și-ar tăia mîinile decît să tragă asupra unor bieți oameni ca și dînsul.* REBREANU, P. S. 51.

6. (În mistica creștină) În cer, în rai. *Trupul tău ce-au fost țărînă în țărînă s-a preface, Iară sufletul tău vesel sus în veci va gusta pace.* ALECSANDRI, P. I 199. ◇ Loc. adj. și adv. **De sus** = din cer, de la dumnezeu. *Alcodor, după ce se urcă în scaunul tătîne-său, deși copilandru, puse țara la cale ca și un om matur. Toată lumea era mulțumită de domnirea sa și oamenii se făleau că le-a fost dat de sus ca să trăiască în zilele lui.* ISPIRESCU, L. 42. *Focul cuvintelor tale m-alină, mă răcorește! Sînt vorbe de sus, băiete, iar nu de-un om pămîntean.* HASDEU, R. V. 61. ◇ Compus: (formînd un substantiv masculin) **cel-de-sus** = dumnezeu. *Nu-i spun, Ioane, că — și-așa, și-așa — tot acolo ajungem. El o pornit într-o parte și acolo o ține. O țin și eu, cît s-o mai îndura cel-de-sus să mă vadă.* POPA, V. 300. *Mă duc să văd, n-oi putea smomi pe frate-meu să-mi împrumute și iapa, să fug apoi cu ea în lume, iar copiii și nevasta să-i las în știrea celui-de-sus.* CREANGĂ, P. 46.

SUSÁI s. m. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene; crește prin semănături, prin vii și prin tufișuri, unele specii care conțin în tulpină un suc lăptos fiind comestibile *(Sonchus arvensis);* tîlhărea (2). *Lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor; pe margine și pe răzoare le răspund adevărate covoare galbene de păpădie și susai.* CAMIL PETRESCU, O. I 266. *Prin susai Abia scăpai; Prin urzici, Tot cu bășici.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398. *Frunză verde de susai, Mă-ntorsei iară pe plai.* ALECSANDRI, P. P. 257.

SUSÁM s. m. v. **susan.**

SUSÁN s. m. 1. Plantă din țările calde, cultivată în Orient pentru semințele sale oleaginoase comestibile *(Sesamum indicum);* semințele oleaginoase ale plantei, care se consumă presărate pe covrigi și servesc la extragerea unui ulei comestibil sau la prepararea tahînului. *Prăvălii îmbălsămate de cafea... și năut cuminte și susan din acela care deschide peșterile cu comori, cînd știi să-i rostești numele.* DUMITRIU, N. 265. *La stradă, pe o parte a gangului și lipită de fabrică, era simigeria lui Tino Stavros, cu taraba plină, în fiecare amurg, de covrigi cu susan, de brînzoaice rumene și corăbioare proaspete.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 14.

2. Un fel de preparat dulce făcut din zahăr, miere și semințe de susan (1). *Te îmbia cu un susan, ca să fie liber să ronțăie și el, fără mustrare de conștiință, două.* PAS, Z. I 165.

— Variantă: **susám** (CARAGIALE, N. S. 122) s. m.

SUSCEPTÍBIL, -Ă, *susceptibili, -e,* adj. 1. (Despre lucruri) Care poate suferi modificări, care poate lua diferite forme, care poate fi lucrat în diferite feluri. [Cărămizile] *sînt încă umede și moi și netezimea lor e susceptibilă de a păstra orice urmă, evocînd timpurile cînd a fost născocită caldeeana scriere cuneiformă.* BOGZA, C. O. 219.

2. Capabil de a..., în stare să... *Se credea obligată să facă tot ce e susceptibil să o ridice deasupra.* REBREANU, R. I 186. *Talangiu este un om... susceptibil de a se entuziasma îndată.* BOLINTINEANU, O. 419.

3. (Despre oameni) Care se supără repede, care se simte numaidecît ofensat; supărăcios. V. sensibil. *Fire susceptibilă.*

SUSCEPTIBILITÁTE, (3) *susceptibilități,* s. f. 1. Dispoziție pe care o au unii oameni de a se supăra repede, de a se simți îndată ofensați; creștere bolnăvicioasă a sensibilității psihice. V. sensibilitate, impresionabilitate.

2. Predispoziție a corpului unor ființe de a suferi mai mult influența agenților exteriori sau interiori; sensibilitate mărită; dispoziție naturală de a contracta boli.

3. Capacitate de a se supune unor acțiuni, de a primi anumite modificări.

SUSCIÓR adv. (Popular) Diminutiv al lui sus; puțin mai sus. *Măi bărbate, fii cuminte, Ia coasa și fă nainte, Și cosește cînepa; Ș-o cosește de suscior, Să rămîie de-un fuior.* ȘEZ. II 136.

SUSCITÁ, *suscít,* vb. I. Tranz. (Complementul indică mai ales un abstract) A provoca, a produce, a stîrni, a trezi, a da naștere. [Poezia] *suscită lacrămile, mîngîie sau reprobă, dă naștere zîmbetului de bucurie sau încrețește buzele prin ironia sa.* MACEDONSKI, O. IV 87. *Cei care, în trecut, nu au fost niciodată ostili logicei propășiri a națiunii române se vor scutura, credem, lesne de dificultățile de formă pe care le vor suscita noul nostru avînt.* ODOBESCU, S. III 456.

SUSCITÁRE, *suscitări,* s. f. Acțiunea de a suscita; stimulare, provocare, trezire, stîrnire. *Forță de suscitare.*

SUS-CITÁT, -Ă, *sus-citați, -te,* adj. Care a fost citat mai înainte, mai sus.

SUSEÁN, -EÁNĂ, *suseni, -e,* s. m. și f. (Regional; în opoziție cu josean) Locuitor din partea de sus a unui sat sau a unui ținut; (Ist.) locuitor al Țării de Sus (= regiunea de nord a Moldovei, după o veche împărțire administrativă).

SUS-ÎNSEMNÁT, -Ă, *sus-însemnați, -te,* adj. (Învechit) Menționat mai înainte, mai sus (într-un text scris). *Astfel vorbea Zoe către Sanda, dadaca și singura sa prietenă, cîteva zile după ce primise scrisoarea sus-însemnată.* NEGRUZZI, S. I 27.

SUS-MENȚIONÁT, -Ă, *sus-menționați, -te,* adj. Menționat mai înainte, mai sus (într-un text scris).

SUS-NUMÍT, -Ă, *sus-numiți, -te,* adj. Care a fost numit sau menționat mai înainte. ◇ (Substantivat, în stilul oficial, mai ales în petiții și reclamații) *Sus-numitul nu s-a prezentat la proces.*

SUSPÉCT, -Ă, *suspecți, -te,* adj. 1. Care este bănuit, care dă de bănuit. *Întîmplare suspectă. Amabilitate suspectă.* ▭ *Dar dacă Ivancea sau Alexiu scapă? Atunci se va afla totul... abia atunci încep să devin suspectă, — dar dacă scapă și Eleonora? Atunci sînt pierdută.* DUMITRIU, B. F. 76.

2. Care inspiră neîncredere, de care trebuie să te ferești; dubios. *Caracter suspect. Procedeu suspect.* ▭ *Sînt chei care deschid orice lacăte și orice sertare; există oameni a căror curiozitate e nelimitată. Ai înțeles acum? Îți pare suspect individul? E nevoie să pară suspect?* C. PETRESCU, C. V. 281.

SUSPECTÁ, *suspectez,* vb. I. Tranz. A bănui (pe cineva sau ceva), a pune la îndoială (ceva). *A suspecta intențiile cuiva. A suspecta purtarea cuiva.* ▭ *Mă privea nedumerită, suspectînd această bruscă hotărîre.* CAMIL PETRESCU, U. N. 212.

SUSPENDÁ, *suspénd,* vb. I. Tranz. 1. (Complementul indică un lucru concret) A atîrna liber în jos. *A suspenda un ghiveci de flori. A suspenda lampa.*

2. Fig. (Complementul indică o activitate) A întrerupe, a amîna temporar. *A suspenda cursurile.* ▭ *Prea bine, fata mea... Vom suspenda ședința pe zece minute, pentru ca să ai tot timpul necesar de a lua o rezoluție.* ALECSANDRI, T. I 417. ✦ A face să înceteze tem-

porar o acțiune judiciară, a interzice temporar exercitarea unor drepturi, a amîna fără termen executarea unei pedepse etc. ✦ A îndepărta un funcționar din serviciu pe timp limitat (pînă la anchetă, pînă la judecată etc.).

3. Fig. (Cu privire la publicații periodice) A interzice, a opri (cu putere legală) apariția. ✧ (În economia capitalistă; despre firme comerciale) *A suspenda plățile* = a înceta plățile, a nu mai putea face față creditorilor.

SUSPENDÁRE, *suspendări,* s. f. Acțiunea de a suspenda.

1. Atîrnare.

2. Întrerupere, amînare temporară (a unei acțiuni). *Suspendarea ședinței. Suspendarea cursurilor.* ✦ Încetare temporară a unei acțiuni judiciare, interzicere temporară a exercitării unor drepturi, amînare fără termen a executării unei pedepse. *Suspendarea prescripției.* ✦ Îndepărtare temporară a unui funcționar din serviciu.

3. Interzicere (temporară sau definitivă) a apariției unei publicații periodice.

SUSPENDÁT, -Ă, *suspendați, -te,* adj. Atîrnat (în aer). *Într-o pînză de păianjen tremură suspendate cîteva boabe diamantine de rouă.* C. PETRESCU, Î. II 32. ✧ *Pod suspendat* = pod la care tablierele sînt agățate, din loc în loc, de cabluri metalice, de lanțuri, de arcuri, de grinzi sau de bare de metal drepte. *Grădini* (sau *terase) suspendate* = a) grădini construite în terasă. *Slavii... așezaseră cetate de scaun și grădini suspendate la Prislav.* SADOVEANU, O. L. 7. *Vezi lungi terase suspendate.* CAZIMIR, L. U. 40; b) grădini pe stîlpi (realizare arhitectonică considerată ca una din cele șapte minuni ale lumii antice); fig. speranțe, iluzii. *Grădinile suspendate ale Semiramidei.* ▭ *Drapelele noastre au fost sfîșiate. Mulțimile zac îngenuncheate Și, din grădinile suspendate, N-au rămas decît fluvii de sînge și puroi Și spectrul de moarte și război.* BARANGA, V. A. 20.

SUSPÉNS s. n. (Învechit, în loc. adv.) **În suspens** = în suspensie, v. suspensie (2). *Vîrteju în care s-a aflat Europa de la 1812 pînă la 1815 și temerea de a nu se uni Turcia cu Francia n-au dat răgaz împăratului Alexandru să stăruiască mult asupra executării clauzelor rămase în suspens sau echivoce ale tratatului de la București.* GHICA, S. 471.

SUSPÉNSIE, *suspensii,* s. f. **1.** (Gram.) Întrerupere (intenționată) a șirului gîndirii, a frazei. ✧ *Puncte de suspensie* = semne de punctuație (reprezentate în scris printr-un șir de trei puncte), care arată că formularea frazei a fost intenționat întreruptă (cititorul trebuind să-și completeze singur înțelesul).

2. (Fiz.) Sistem format dintr-o fază solidă și una fluidă, în care faza solidă dispersă este în echilibru continuu în interiorul fazei fluide sau are o viteză de depunere neglijabilă. ✧ Loc. adj. și adv. **În suspensie** = a) (construit cu verbele «a rămîne», «a lăsa», «a ține»; despre o hotărîre, despre o acțiune politică, judiciară etc.) amînat, oprit, suspendat (temporar); b) (Chim., Fiz.; despre starea unor particule de materie) dispersat într-un fluid. *Apa este tulbure cînd conține în suspensie nisip fin, mîl etc.*

3. (Tehn.) Fel de susținere a echipamentului mobil al unui instrument; ansamblul pieselor care susțin echipamentul mobil al unui instrument.

4. (Tehn.) Legătură elastică sau flexibilă dintre un sistem tehnic și reazemul său. ✧ *Suspensia unui vehicul* = legătură elastică dintre șasiul unui vehicul și osiile lui, care poate amortiza mișcările perturbatoare importante, asigurînd și stabilitatea vehiculului în mers.

— Variantă: **suspensiúne** s. f.

SUSPENSIÚNE s. f. v. suspensie.

SUSPENSÍV, -Ă, *suspensivi, -e,* adj. (Jur.) Care suspendă punerea în execuție, care oprește, amînă. *Apel suspensiv. Condiție suspensivă.* ✧ (În sistemul politic capitalist) *Veto suspensiv* = drept pe care îl are șeful statului (președinte de republică sau monarh) de a refuza sancționarea unei legi votate de parlament.

SUSPENSÓR[1], *suspensori,* s. m. Mușchi lung și subțire care reglează mișcarea (înainte și înapoi) a copitei calului.

SUSPENSÓR[2], *suspensoare,* s. n. Bandaj special pentru hernie sau pentru susținerea unui organ lăsat.

SUSPICIÚNE, *suspiciuni,* s. f. Presupunere bazată pe îndoială, în ce privește corectitudinea, legalitatea faptelor sau onestitatea intențiilor cuiva; bănuială, prepus. *Aceasta creează în jurul lui o atmosferă de suspiciune.* V. ROM. decembrie 1953, 289.

SUSPÍN, *suspine,* s. n. **1.** Respirație adîncă și prelungită, provocată mai ales de o durere morală; oftat. V. geamăt. *Pavel sfîrși cu un suspin și cu un gest de desperare.* REBREANU, R. II 43. *Copila mea, N-auzi în jur de tine Chemări întretăiate de suspine?* CERNA, P. 75. *Cobori încet... aproape, mai aproape, Te pleacă iar, zîmbind peste-a mea față. A ta iubire cu-n suspin arat-o.* EMINESCU, O. I 120. *Fă-mă pasăre măiastră, La bădica pe fereastră: Să auz al lui suspin, Lacrămile să-i alin!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 134. ✧ (Cu determinări indicînd intensitatea simțirii) *Giustino scoase un suspin adînc și-năbușit, ca să nu-l audă mica Rosalba.* VLAHUȚĂ, O. A. 135. *Pentru fiecare fîntînă, părîu, vîlcică, dumbravă și alte locuri drăgălașe ce lăsam în urmă-ne, scoteam cîte un suspin adînc din piepturile noastre.* CREANGĂ, A. 124. *Te duci, iubită scumpă, în țărmuri depărtate, Lăsînd frumoasa țară, surori, prieteni, frate, Lăsînd în al meu suflet un mult amar suspin!* ALECSANDRI, O. 84. ✧ (Metaforic) *În dulcele suspin al adierii Se legănau salcîmii primăverii.* CERNA, P. 149. *De ce codrii nu s-ar tîngui cu glasuri de vînt? Și de ce, încă, n-ar geme rîurile cu eterne suspinuri de ape?* HOGAȘ, M. N. 166. ✧ Expr. **A-și da ultimul suspin** = a muri, a-și da sufletul, a expira. *Ființa delicată își dă ultimul suspin Cu frumoasele ei zile neajunse încă-n floare.* MACEDONSKI, O. I 240.

2. (Mai ales la pl.) Respirație scurtă și întretăiată, provocată de un plîns puternic; sughiț (de plîns). *Plîngea trîntită pe divan, înecîndu-și suspinele în pernă.* GALACTION, O. I 192. *Biata femeie îngenunchease dinaintea mea și îmi săruta mînile, fără să poată articula un singur cuvînt de greutatea suspinelor.* NEGRUZZI, S. I 52.

3. (Regional) Astmă (la cai). *Gaița e bună și de leac, și anume... inima ei vindecă... pre oameni de bubă, iară pre cai de suspin.* MARIAN, O. II 76.

— Pl. și: *suspinuri* (NEGRUZZI, S. I 19) și (învechit, m.) *suspini* (BOLINTINEANU, O. 196).

SUSPINÁ, *suspín,* vb. I. Intranz. **1.** A scoate suspine, a ofta (adînc sau din greu). V. geme. *Bătrînul își duse mîna la frunte și suspină greu.* SADOVEANU, O. VII 133. *Doar suspina din cînd în cînd La amintirea vreunui gînd Din viața ei trecută.* IOSIF, PATR. 10. *Moartea atunci, neavînd încotro, se bagă în turbincă și acuși icnește, acuși suspină, de-ți venea să-i plîngi de milă.* CREANGĂ, P. 312. *Cînd badea podul trecea, Mîndruliță suspina; Maică-sa o întreba: Fiică, ce suspini așa... — Da suspin că nu mi-e bine, Că bădița nu mai vine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 98. ✧ (Pleonastic) *Iar ea, vorbind cu el în somn, Oftînd din greu, suspină: O, dulce-al nopții mele domn, De ce nu vii tu? Vină!* EMINESCU, O. I 162. ✧ (Cu determinări indicînd cauza acțiunii sau intensitatea ei) *L-a bătut domnul dacă n-a vrut să ferească, biigui Nicu, suspinînd de emoție.* REBREANU, R. II 32. *Ca și atunci, mai coasă mama, Coasă și suspină rar.*

COȘBUC, P. II 276. ✧ (Metaforic) *Vîntul nu bătea și nici pădurea de sălcii nu suspina.* DUNĂREANU, N. 30. *Papura se mișcă-n freamăt de al undelor cutrier, Iar în iarba înflorită somnoros suspin-un grier.* EMINESCU, O. I 152. *Doar izvoarele suspină, Pe cînd codrul negru tace; Dorm și florile-n grădină — Dormi în pace!* id. ib. 207. *Aici zefirul vesel prin frunze-ncet suspină; Aicea orizontul e dulce, luminos.* ALEXANDRESCU, P. 28.

2. (Rar) A plînge cu suspine (de teamă, de dor, de bucurie). *Malca, sărmana, cînd mai aude și asta, începe a suspina.* CREANGĂ, P. 125. *Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor.* NEGRUZZI, S. I 6. ✧ (În corelație cu plînge) *Plînge și suspină tînăra domniță, Dulce și suavă ca o garofiță.* BOLINTINEANU, O. 33. *Lelea plînge și suspină. Lele, nu mai suspina, C-ai rămas acum așa Singurică, singurea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253. ✧ Tranz. Fig. *Doina zic, doina suspin, Tot cu doina mă mai țin.* ALECSANDRI, P. P. 224.

SUSPINÁRE, *suspinări,* s. f. Faptul de a suspina.

1. Suspin **(1),** oftat. *Ce răcnete grozave! Ce amară suspinare!* NEGRUZZI, S. II 6. *Poetul l-astea toate el simte grea mișcare; În palpit crud sloboade o lungă suspinare.* BOLLIAC, O. 69. ✧ (Metaforic) *Din adierea vîntului prin ierburi, din țîrîitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite, se naște ca o slabă suspinare ieșită din sînul obosit al naturii.* ODOBESCU, S. A. 316. *Era la ceasul tainic... Cînd marea-ncet adoarme cu-o suspinare grea.* ALECSANDRI, O. 76.

2. Suspin **(2).** *Cîte necazuri și cît plîns cu suspinare!* CONACHI, P. 82. ✧ (Poetic) *Tace în frunziș privighetoarea, Cu pieptul sfîșiat de suspinări.* CERNA, P. 167.

SUSPINĂTÓR, -OÁRE, *suspinători, -oare,* adj. (Rar) Care suspină, care oftează. (Substantivat) [Jean Bart] *nu e romantic... pentru că nu e un suspinător după trecut.* IBRĂILEANU, S. 90.

SUSPINÓS, -OÁSĂ, *suspinoși, -oase,* adj. **1.** (Rar; popular) Suspinător. *Inimioară suspinoasă, Nu-ș' cînd te-oi vedea voioasă.* ȘEZ. XXI 50.

2. (Regional, despre cai) Care suferă de suspin **(3),** de astmă.

SUS-PÚS, -Ă, *sus-puși, -se,* adj. (Despre oameni) Care deține o situație socială înaltă. *Persoană sus-pusă.* ▭ *Nu se arăta prudent să zădărască... cine știe ce bănuielnică vrăjmășie a unei odrasle din tagma sus-pusă.* C. PETRESCU, A. R. 17.

SUSTENTÁȚIE, *sustentații,* s. f. Proprietatea unui corp de a se menține la un anumit nivel în masa unui fluid.

SUSTRÁGE, *sustrág,* vb. III. **1.** Tranz. A-și însuși prin viclenie sau fraudă un lucru care aparține altuia; a fura. *A sustrage mărfuri din depozit. A sustrage o sumă de bani.* ✧ Refl. pas. Fig. *Toate libertățile ce lipsesc și care se sustrag vor fi complecte într-o zi.* BOLINTINEANU, O. 258. ✦ (Rar) A elimina, a îndepărta. *Cuvinte devenite indispensabile limbii, cît și... forme gramaticale și sintactice, pe care nu le putem sustrage din limba noastră, fără a strica însuși caracterul său original.* ODOBESCU, S. I 364.

2. Tranz. (Determinat printr-un complement în dativ sau introdus prin prep. «de la») A opri, a abate, a împiedica (de la ceva). *N-am știut altceva decît să mă așez atîtea ore la birou și să scriu, să scriu, să scriu... Am evitat tot ce mi se părea că m-ar putea sustrage de la misiunea mea.* C. PETRESCU, C. V. 25.

3. Refl. A folosi șiretenia sau frauda pentru a nu presta un serviciu datorat legal, a se feri (de ceva), a se eschiva (de la ceva); p. ext. a se elibera, a scăpa (de ceva). *Care mister Unul spre altul mereu ne-atrage? Vrem de sub farmec a ne sustrage Și dăm de-aceeași forță de fier.* MACEDONSKI, O. I 222. *A te revolta împotriva unei vieți însemnează a nu te împăca cu ea, dar nu înseamnă de loc a te sustrage influențelor ei.* GHEREA, ST. CR. III 385.

SUSTRÁGERE, *sustrageri,* s. f. Acțiunea de a (se) sustrage.

1. Însușire a unui lucru străin; furt. *Sustragere de documente.*

2. Folosirea șiretteniei sau a fraudei pentru a nu presta un serviciu datorat legal; eschivare. *Sustragere de la prestarea serviciului militar.*

SUSȚINĂTÓR[1], -OÁRE, *susținători, -oare,* adj. Care susține o sarcină. *Stîlpi susținători.* ✧ (Substantivat) *Nu lipseau nici susținătorii de antene ale instalației de radio, așezați simetric în cele patru colțuri ale acoperișului.* BASSARABESCU, S. N. 175.

SUSȚINĂTÓR[2], -OÁRE, *susținători, -oare,* s. m. și f. **1.** Persoană care sprijină, susține, apără ceva sau pe cineva; apărător. *O bucată de vreme soiul ăsta de artă n-a convenit celor ce se ocupau cu dînsa, cum n-au convenit multă vreme adevărurile științifice susținătorilor religiei.* IONESCU-RION, C. 57.

2. Persoană care întreține cu mijloace materiale altă persoană, o instituție etc. *Unica susținătoare a familiei.*

SUSȚÍNE, *susțin,* vb. III. **1.** Tranz. A sprijini pe dedesubt, a servi de suport (unui lucru). *Stăteau amîndoi față în față, în miezul mulțimii, înconjurați de trupuri și glasuri, lîngă un stîlp de fier, din cei care susțineau acoperișul pe deasupra peronului.* DUMITRIU, B. F. 110. *Sala era naltă, susținută de stîlpi și de arcuri, toate de aur.* EMINESCU, N. 6. ✦ (Subiectul este o persoană) A ajuta, a sprijini ușor pe cineva (ca să nu cadă).

2. Tranz. Fig. A lua atitudine favorabilă (față de o acțiune, o cauză etc.), a sprijini fățiș; a apăra. [Comercianții] *își luau angajamentul solemn de a susține candidatura d-lui Tiberie Piscopescu și rugau și pe ceilalți să voteze pe acest distins fiu de comerciant.* VLAHUȚĂ, O. A. I 226.

3. Tranz. Fig. (Complementul indică un principiu, o teorie, o idee) A apăra cu argumente, a proclama, a afirma cu tărie. *Opinia contrară era susținută de căpitanul Corabu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9. ✦ A duce o luptă, a lupta (pentru o idee). *Starea sănătății obligîndu-mă a asista de departe la luptele ce ai susținut și susții cu atîta demnitate și energie contra neîmpăcaților adversari...* ALECSANDRI, S. 10. ✦ A se prezenta la un examen pentru a obține un titlu (pe baza unei lucrări, a unei disertații). *Simpaticul amic, după ce a renunțat... a mai susține licența în drept, s-a hotărît a îmbrățișa cariera de cultivator de pămînt.* CARAGIALE, O. II 218.

4. Tranz. (Complementul indică o persoană, o organizație social-politică etc.) A ajuta, a întreține cu mijloace materiale. V. subvenționa. ✦ Refl. A-și asigura sau a-și cîștiga existența, a se întreține. *Erau oameni săraci... cu lucrul mînilor să susțineau și cu lucrul plăteau dările și birul casei.* RETEGANUL, P. III 3.

5. Refl. A se ține în picioare, a se menține. *Nu se poate susține în poziție verticală și nici nu poate merge nesprijinită de altcineva.* PARHON, O. A. I 268. ✦ Fig. A se menține pe poziție, a rezista. (Atestat în forma *susținea*) *Voi aștepta să văd ce face Bem; că dacă el va voi a se susținea, apoi voi fi cu dînsul și mă voi întoarce lîngă el.* GHICA, A. 405.

— Prez. ind. și: *susțiu* (BART, S. M. 100). — Variantă: (învechit) **susțineá** vb. II.

SUSȚINEÁ vb. II v. **susține.**

SUSȚÍNERE, *susțineri*, s. f. Acțiunea de a susține.

1. Sprijinire, sprijin; fig. apărare. *Bară de susținere. Susținerea unei propuneri.*

2. Afirmare, proclamare (a unui principiu, a unei teorii, a unei idei). *Susținerea ideilor marxiste.* ✦ Prezentare la un examen sau la un concurs pentru a obține un titlu sau un post. *Susținerea disertației de candidat în științe.*

3. Întreținere cu mijloace materiale (a unei persoane, a unei instituții, a unei acțiuni etc.). *Susținerea familiei.*

SUSȚINÚT, -Ă, *susținuți, -te*, adj. (Despre natura sau ritmul unei activități, al unor manifestări) Constant (pînă la capăt); stăruitor, perseverent. *Dezbaterile au avut un ton susținut de seriozitate.* SADOVEANU, E. 41. ✦ (Despre natura, stilul unei scrieri) Menținut la un nivel înalt, constant, ridicat. *Am scris în două zile zece 'scrisori de afaceri și mi-e capul incapabil... să mai poată turna o scrisoare de un gen susținut.* CARAGIALE, O. VII 8.

SÚSUR s. n. Zgomot continuu și lin, produs de o apă care curge sau de un frunziș mișcat de vînt. V. murmur, șopot, foșnet, freamăt. *În noaptea lină de vară, un susur slab trece prin codrul adormit.* SADOVEANU, O. I 284. *Susurul acestor codri se stinsese o dată cu doina din caval.* GALACTION, O. I 285. *Băiatul auzi în baia zînelor un susur de apă.* ISPIRESCU, L. 163. ✧ (Cu determinări precizînd intensitatea, natura sau calitatea zgomotului) *În răpaosul nopții se auzea numai clătirea undelor ce se izbeau încetișor de mal și susurul alene al vîntulețului de vară.* ODOBESCU, S. I 140. ✧ (Metaforic) *Sta neclintit, cu ochii duși, în cadrul ferestrei. O înfiorare, un susur de șoapte tainice veni din livezi.* SADOVEANU, O. I 276. *Cuvintele lor se împreunau într-un susur de bucurie ascunsă.* REBREANU, R. I 247.

— Variante: **súrsur** (POPESCU, B. III 10), **zúzur** (EMINESCU, N. 113) s. n.

SUSURÁ, pers. 3 *súsură*, vb. I. Intranz. (Despre ape curgătoare și despre frunziș; p. ext. despre vîntul care mișcă frunzișul) A produce un zgomot lin și continuu. V. murmura, șopoti, foșni, fremăta. *Am deschis ochii dintr-o dată și am văzut un sfert de lună în cerul negru, peste livezi pustii, în care susura vîntul.* SADOVEANU, N. F. 57. *Am cotit spre izvor. Am stat între plopi o clipă. Apa susura dulce.* id. O. VIII 34. *Seară, cînd frunzele abia îndrăzneau să susure timid, la o adiere nesimțită, copacul îmi părea că suspină.* C. PETRESCU, S. 8. ✦ Fig. (Construit cu dativul) A se strecura; a picura. *Îi susura un fel de liniște ciudată în inimă, un fel de mîngîiere.* POPA, V. 99.

— Variantă: **sursurá** (SADOVEANU, M. 199) vb. I.

SUSURÁRE, *susurări*, s. f. (Rar) Faptul de a susura; susur. *Susurarea frunzelor, șoaptele apelor... în loc s-o turbure* [liniștea] *părea că o măresc.* MACEDONSKI, O. III 68.

SÚȘĂ, *sușe*, s. f. (Rar) Jumătatea de foaie care rămîne într-un registru sau într-un carnet după ce s-a detașat o chitanță; matcă, cotor.

SUTAMIÍST, *sutamiiști*, s. m. Șofer care parcurge o sută de mii de km fără să facă reparații radicale la mașină.

SUTÁNĂ, *sutane*, s. f. Haină preoțească lungă pînă la pămînt, încheiată cu nasturi de sus pînă jos. *Cîntau trei popi bărboși, cu sutane lucioase, negre, lungi, deasupra coșciugului ei.* STANCU, D. 336.

SUTÁR, *sutare*, s. n. (Familiar) Hîrtie-monedă de o sută de lei. *Vasile se uită în zare la prima hîrtie. Un sutar.* DUMITRIU, N. 232. *Știe tot satu că ai mai mulți copchii... decît sutare la tejghea.* C. PETRESCU, R. DR. 133.

— Pl. și: (m.) *sutari.*

SUTÁȘ, *sutași*, s. m. (În vechea organizare militară a țării) Comandant peste o sută de ostași. V. bulucbașă, hotnog. *Era o femeie frumoasă și avea prietin pe un sutaș împărătesc, care îi era drag tare.* SADOVEANU, D. P. 50. *Că hîr, că mîr, bietul băiat nu se lăsa; «ba că nu merg, ba că n-am furat nimic, păcatele mele», n-avu ce face; mă rog, vrei nu vrei, ai d-a face cu sutașii crăiești, trebuie să te supui.* DELAVRANCEA, S. 100. *Armata românească de la început s-a împărțit în cete de 1000 oameni, supt un căpitan. Fiecare ceată se subimpărțea în zece centurii supt un sutaș.* BĂLCESCU, O. I 12.

SÚTĂ, *sute*, num. card. (Adesea precedat de alt numeral, care indică despre cîte sute e vorba) Numărul care își are locul între nouăzeci și nouă și o sută unu. *Pot să-ți descriu, după documente precise, cum a fost viața de aci acum cincizeci, o sută ori două de ani.* C. PETRESCU, C. V. 351. *Dar nu făcu ca la o sută de pași și iată că dete peste un tăune.* ISPIRESCU, L. 44. *A petrecut zile întregi la capul meu, fără a închide ochii. De-aș trăi o sută de ani, nu voi uita că-i sînt datoare cu viața.* ALECSANDRI, T. I 341. *Mai bine o pasăre în colivie decît o sută pe gard* (= mai bine mai puțin și sigur decît mult și nesigur). ✧ Loc. adj. (Despre dobînzi, procente) **La sută** = corespunzător, proporțional unei sume de o sută de lei, unei cantități de o sută de unități. *Dobînda se socotește cu atîta la sută.* ✧ Loc. adv. **Sută la** (sau **în**) **sută** = complet, în întregime, deplin, cu totul; p. ext. sigur, fără îndoială. *Planul a fost realizat sută la sută.* ✧ Expr. **Sute și mii** sau **mii și sute** sau **o sută și-o mie** sau **sute** (**și sute**) **de...** = un număr mare, nedeterminat. *Crezi tu că vom putea noi singuri secera și strînge atîta amar de grîu, că doar sute și mii de brațe trebuie acolo, nu șagă.* CREANGĂ, P. 155. *Maică, fericirea mea, Ești bătrînă și nu crezi .. Și nici nu vezi Că dintr-o sută s-o mie Numai una-mi place mie?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100. *Frunză verde-a mărului, Nu crede feciorului... Că te pune pe-un genunche Și-ți tot minte mii și sute, Și mai mari, și mai mărunte.* id. ib. 276. ✧ (Formînd numeralul adverbial corespunzător) *Ți-am spus de o sută de ori acest lucru.* ✦ (Substantivat) **a)** Cifra care marchează numărul dintre nouăzeci și nouă și o sută unu. *Am scris o sută pe tablă.* **b)** Monedă de o sută. *Săracele sutele, Cum mărită mutele!... Lăcomii și eu la sută, Și luai și eu o mută.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 455. ✧ Expr. **Unde s-a dus mia, ducă-se și suta** = unde s-a făcut o cheltuială mare, poate să se facă și una mai mică.

SÚTĂLEA, SÚTA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al nouăzeci și nouălea și al o sută unulea.

SUTERÁN, -Ă adj. v. **subteran²**.

SUTIÉN, *sutiene*, s. n. Piesă din îmbrăcămintea femeilor, care servește ca să susțină pieptul.

SUTÍME, *sutimi*, s. f. A suta parte dintr-un întreg.

SUTIȘOÁRĂ, *sutișoare*, s. f. Diminutiv al lui sută. *Ar mai vrea să trăiască măcar vreo sutișoară de ani.* CONTEMPORANUL, III 704. ✦ Bancnotă sau monedă de o sută de lei. *După ce căpătă sutișoarele, se duse la boltă.* RETEGANUL, P. II 78.

SUTURÁ, *suturez*, vb. I. Tranz. (Chirurgie) A face o sutură.

SUTÚRĂ, *suturi*, s. f. **1.** (Chirurgie) Cusătura celor două buze ale unei plăgi. *Unul din acești iepuri moare după a treia zi, din cauză că i s-a desfăcut sutura.* BABEȘ, O. A. I 224.

2. (Anat.) Articulație imobilă a unora dintre oasele craniului.

SUVÁC, *suvace* și *suvacuri*, s. n. Un fel de sulă lungă, cu sau fără mîner, care se folosește la confecționarea

opincilor, la destuparea lulelei etc.; sulac. *După ce-şi desfundă pipa cu suvacul, şi-o umplu tacticos cu tutun.* ŞADOVEANU, O. III 332. *Chimiru-i lat de-o palmă domnească, de care atîrna tot felul de bricege, de stricnele, de suvace şi de andrele, îi dădeau o înfăţişare deosebită.* HOGAŞ, H. 26.

SUVÁI s. n. v. **sevai.**

SUVÉICĂ, *suveici,* s. f. **1.** Piesă la războiul de ţesut, alcătuită dintr-un cadru de lemn de formă lunguiaţă, în care se fixează ţeava cu firul de bătătură şi care alunecă prin rost, desfăşurînd firul pentru a ţese; navetă. *Ana mînuia ca nimeni alta suveica şi acul, plăcîndu-i să se ştie pricepută în toate treburile casei.* V. ROM. iulie 1953, 84. *Punînd ţevile în suveică, au început a ţese.* CREANGĂ, O. A. 299. *Mărita-m-aş mărita, Cu suveica nu ştiu da.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427. ✧ (În comparaţii, sugerînd ideea de iuţeală şi sprinteneală în mişcări) *Treceau rîndunele în zborul lor iute ca nişte suveici întunecate în urzeala luminoasă a văzduhului.* SANDU-ALDEA, U. P. 195. *Ca o suveică alunecă pluta pe sub bolţi de mesteacăni.* VLAHUŢĂ, O. A. 172. ✦ Mic instrument de lemn de formă lunguiaţă, pe care se deapănă sfoara pentru a împleti plasele de pescuit.

2. Piesă din mecanismul maşinii de cusut, care conţine firul de dedesubt, înfăşurat pe o ţeavă sau pe un mosorel.

SUVEICÚŢĂ, *suveicuţe,* s. f. Diminutiv al lui suveică. *De s-ar ţese pînza-n baltă, Fără iţă, fără spată, Fără leac de suveicuţă, Ar ţese ş-a mea mîndruţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 425.

SUVÉLNIŢĂ, *suvelniţe,* s. f. (Popular) Suveică (1). *Felie de pepene Trece prin iţe repede (Suvelniţa).* GOROVEI, C. 362. ✧ Expr. (Mai ales în construcţii negative) **A merge rostul cuiva cu suvelniţa altuia** = a fi de acord cu cineva, a se potrivi cu cineva în păreri, obiceiuri etc. *Sultănica nu vrea să ştie de ce face lumea, dacă rostul ei nu merge cu suvelniţa altuia.* DELAVRANCEA, S. 11.

SUVENÍR s. n. v. **suvenire.**

SUVENÍRE, *suveniri,* s. f. Amintire. *Aşezaţi pe jăţuri la gura sobei... am petrecut ore întregi şi plăcute cu amicul Vasile Alecsandri, povestindu-ne unul altuia suvenirile noastre din tinereţe.* GHICA, S. A. 44. *Am fugit la ţară; însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturei deşteptară în inima mea suvenirea doamnei B.* NEGRUZZI, S. I 61. ✦ Obiect sau semn care reprezintă sau evocă o amintire. *Îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoştinţă.* NEGRUZZI, S. I 209.

— Variantă: **suvenír** (C. PETRESCU, O. P. I 114), *suvenire* (ODOBESCU, S. III 22, ALECSANDRI, P. A. 63) şi *suveniruri* (RUSSO, S. 19), s. n.

SUVERÁN[1], -Ă, *suverani, -e,* adj. **1.** Care este deasupra tuturor, care are autoritatea supremă. *Putere suverană.* ▭ *Aţi comandat foc asupra palatului şi asupra poporului suveran.* CAMIL PETRESCU, O. II 562. ✧ *Suveranul pontif* v. pontif.

2. Fig. Absolut, fără margini, total. *Dispreţ suveran.*

SUVERÁN[2], -Ă, *suverani, -e,* s. m. şi f. **1.** Conducător suprem al unei monarhii; monarh. *Tronul n-a pus un interes viu şi particular decît atunci cînd interesele sale materiale erau în joc, cînd progresul desăvîrşit pentru stat putea să aducă suveranului un cîştig personal.* LIT. ANTIMONARHICĂ 140. *Cunună de oţel şi pietre scumpe împodobeşte fruntea suveranilor noştri. Cunună de spini strînge şi însingerează fruntea poporului.* PAS, L. II 135. *În privinţa sîngelui vărsat de popoare pe cîmpul de război, suveranii, fără excepţie, au o poftă nesăţioasă.* DEMETRESCU, O. 125. ✧ Fig. *Aci eu singur sînt suveran şi dau ordine în zona vamală a portului.* BART, S. M. 89.

2. Fig. Persoană sau colectivitate care e liberă să dispună de soarta sa, de actele sale, de interesele sale etc. *Oamenii nu pot păşi spre desăvîrşire şi a fi fraţi unii cu alţii, fără numai în acele societăţi unde poporul va fi suveran, adică stăpîn pe sineşi.* BĂLCESCU, O. I 350. *Singurul suveran sau stăpîn e naţia întreagă, adică poporul, şi poporul îşi pune în lucrare puterea prin slujbaşii aleşi de dînsul.* id. ib. 352.

SUVERANITÁTE s. f. Calitatea de a fi suveran, de a dispune de soarta, de actele sau de interesele sale; autoritatea cea mai înaltă, putere supremă. *Cetăţeanul este un om ce trăieşte într-o republică şi are parte în suveranitate (stăpînire).* BĂLCESCU, O. I 352. ✧ *Suveranitate naţională* = independenţa unui stat faţă de alte state în ce priveşte afacerile interne şi relaţiile externe. *Suveranitatea poporului* = putere, autoritate supremă care emană de la popor. *Suveranitatea poporului trebuie să fie în faptă punerea în lucru a puterii tuturor, ţărmurită de hotarele dreptăţii şi urmînd după un duh de frăţie.* BĂLCESCU, O. I 352.

SUVINTRÁ, *suvintrez,* vb. I. Tranz. (Popular) A tunde oile pe pîntece, pe picioare şi pe coadă; a tuşina.

— Variantă: **suvintrí,** *suvintresc,* vb. IV.

SUVINTRÍ vb. IV v. **suvintra.**

SUZERÁN[1], *suzerani,* s. m. Mare senior în epoca feudală, care poseda latifundii şi care dăruia vasalilor părţi din feuda sa (creînd astfel raporturi de dependenţă între sine şi vasali).

SUZERÁN[2], -Ă, *suzerani, -e,* adj. (Despre state) Care exercită autoritate asupra unui stat mai slab, amestecîndu-se în politica internă a acestuia şi impunîndu-i anumite obligaţii politice şi financiare.

SUZERANITÁTE, *suzeranităţi,* s. f. Dreptul seniorului suzeran asupra seniorilor vasali. ✦ Dreptul unui stat asupra altui stat, care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă; dependenţă politică. *Cîtă vreme Moldova a fost independentă, armata ei a înflorit; iar după ce a căzut sub suzeranitatea turcilor, domnii, nemaiavînd trebuinţă să ţină atîţia oameni cu leafă, au lăsat nu numai să cază cetele ostaşilor din vitejia lor cea veche, dar încă au scăzut şi numărul lor.* BĂLCESCU, O. I 123.

SVÁDĂ s. f. v. **sfadă.**

SVÁNŢIH s. m. v. **sfanţih.**

SVÁSTICĂ, *svastici,* s. f. Străvechi simbol religios indian, în formă de cruce cu braţele egale şi cu extremităţile răsfrînte (folosit în timpurile moderne ca simbol al nazismului). (Fig.) *Împleticiţi în svastici, Cavalerii fantastici Rîmă, dărîmă Ca mistreţii, Să-şi facă loc prin nămeţii Roşii de crime.* BENIUC, V. 122.

SVĂRDÁICĂ, *svărdaice,* s. f. (Ornit.) Virdare.

SVENTÚRĂ, *sventuri,* s. f. (Învechit) Întîmplare nenorocită, nenorocire. *Pe cei mai mulţi din emigraţi sventurile i-au făcut sceptici, materiali, şi poate pe unii şi brutali.* GHICA, A. 787.

SVÉTER, *svetere,* s. n.. Flanelă (de lînă) tricotată, jerseu. *Se uită cu ciudă la copila în sveterul alb de lînă, cu patinele atîrnate pe braţ şi cu obrazul îmbujorat de frig.* C. PETRESCU, C. V. 117.

SVILCOLÍ vb. IV v. **zvîrcoli.**

SVING s. n. Numele unui dans modern, cu ritm şi mişcări repezi.

Ş

Ş s. m. invar. A douăzeci şi una literă a alfabetului, numită « şe », şi sunetul corespunzător; este o consoană constrictivă prepalatală surdă.

ŞA, *şei* şi *şele,* s. f. (Şi în forma *şea)* **1.** Piesă de harnaşament, confecţionată din piele sau din lemn, care se pune pe spinarea calului şi pe care şade călăreţul. *Descălecară, îşi îngrijiră caii, dar şeile nu le luară de pe ei.* SADOVEANU, O. I 135. *Se suie în pod şi coboară de acolo un căpăstru, un frîu, un bici şi o şa.* CREANGĂ, P. 194. *Se avîntă pe şaua calului şi plecă în lume.* EMINESCU, N. 13. *Pe cai iuţi ca rîndunele, Fără frîie, fără şele.* ALECSANDRI, P. II 14. ✧ (În formule stereotipe din basme) *Am încălecat iute pe-o şa şi-am venit de v-am spus povestea aşa.* CREANGĂ, P. 34. ✧ Expr. **A bate şaua (ca) să priceapă** (sau **să înţeleagă) iapa** v. iapă. **A pune şaua** (pe cineva) = a supune, a îngenunchea (pe cineva) muncindu-l, exploatîndu-l. **A vorbi din şa** = a vorbi de sus, cu siguranţă de sine.

2. Parte a bicicletei (a motocicletei etc.) formată dintr-un mic suport triunghiular pe care stă ciclistul.

3. Os din spinarea găinii. *Spatele găinii se numesc şea.* La CADE. ✧ Expr. **Şaua turcească** = os pe care se găseşte hipofiza.

4. Formă de teren reprezentînd o depresiune între două părţi mai ridicate care formează un ansamblu; curmătură. *Sus, pe şaua dealului, a fost zidită mîndra cetate din Synope.* BART, S. M. 21.

— Variantă: **şea** s. f.

ŞABÁCĂ, *şabace,* s. f. Broderie (făcută de obicei cu aţă albă) la cămăşi, la feţe de masă etc. *Nu e lucru puţin o faţă de masă de pînză subţire, cu tot felul de şabace.* STĂNOIU, C. I. 219.

ŞABANÁ, *şabanale,* s. f. (Învechit) Haină lungă, asemănătoare cu un anteriu, pe care o purtau aprozii, vornicii şi pajii la curţile domneşti.

— Variantă: **şavaná** (ODOBESCU, S. I 73) s. f.

ŞÁBĂR, *şabăre,* s. n. Sculă confecţionată din oţel călit, care serveşte la netezirea perfectă a unei suprafeţe; răzuitor.

ŞABLÓN, *şabloane,* s. n. **1.** Model în mărime naturală, făcut din carton, pînză, metal etc., după care se poate executa o piesă, o zugrăveală etc. *Zugravii îşi lăsaseră bidinelele în căldări şi desfăşurau şabloanele.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 99. ✧ Instrument cu care se controlează sau se măsoară dimensiunile sau unghiurile unei piese în curs de fabricaţie. ✦ Fig. Repetare mecanică, lipsită de interes şi de spirit inventiv a unei metode de lucru sau a unui cuvînt, a unei expresii stereotipe; clişeu. *Trebuie dusă o acţiune neobosită pentru dezrădăcinarea metodelor formale, a şablonului.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3081. ✧ (Adjectival) *Este limpede că figura complexă a eroilor de astăzi nu poate fi realizată fără combaterea neîmpăcată a rutinei şi diletantismului, a jocului şablon, convenţional, fără studierea şi redarea creatoare a vieţii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2770.

2. Piesă metalică sau de lemn, avînd însemnate pe suprafaţa ei anumite dimensiuni, după care se reglează războiul de ţesut.

ŞABLONÁ, *şablonez,* vb. I. Tranz. A trasa cu şablonul contururile unei piese. ✧ A fasona ceva controlînd cu şablonul.

ŞABLONÁR, *şablonari,* s. m. (Rar) Lucrător care foloseşte şabloane; zugrav.

ŞABLONÁRD, -Ă, *şablonarzi, -de,* adj. (Rar) După şablon, potrivit unui şablon, lipsit de originalitate. *Problemelor literaturii nu li se pot aplica soluţii şablonarde, tip.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 10/4.

ŞABLONÁRE, *şablonări,* s. f. Acţiunea de a şablona şi rezultatul ei.

ŞACÁL, *şacali,* s. m. Mamifer carnivor sălbatic prezentînd unele asemănări cu vulpea şi cu lupul; trăieşte în haite în Africa, în Asia şi în sud-estul Europei, hrănindu-se cu animale mici şi cu hoituri *(Canis Aureus). Vîntul a trecut pe lîngă cuşca şacalilor şi a hienelor.* ANGHEL, PR. 114. *Pe vechile ruine şacalul cobitor Unea cu vijelia un gemet plin de dor.* BOLINTINEANU, O. 242.

ŞÁFER, *şaferi,* s. m. (Învechit şi regional) Mijlocitor, intermediar, samsar. *M-ai înşelat cu minciuni... şafer bătrîn ce eşti.* ALECSANDRI, T. 831.

ŞAFRÁN s. n. v. **şofran.**

ŞÁGĂ, *şăgi,* s. f. Glumă. *E poate numai şagă, numai joc.* BENIUC, V. 17. *M-am abătut şi eu cîteodată, cu vorbe şi şăgi, la fetele rumene.* SADOVEANU, E. 120. *Apoi dă-o dracului de şagă... M-ai făcut numai vînătăi.* DELAVRANCEA, O. II 97. *Măriuca îi puse căciula pe cap şi cu şăgi, cu dezmierdări, îl scoase pe uşă afară.* GANE, N. II 13. *Au ospătat cu toţii împreună tot în şăgi.* SBIERA, P. 121. ✧ Loc. adv. **În şagă** = fără seriozitate, în glumă. *Foaie verde de pe cracă, Eu cu mîndra rîd în şagă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80. **Fără şagă** = fără a glumi, în mod serios. *Dar, fără şagă, ce-i cu masa?* CONTEMPORANUL, VI 99. ✧ Expr. **A face şagă** = a glumi. *Ş-apoi zău, nu face şagă, că nu-i lucru de mierat.* CONTEMPORANUL, I 234. **Nu-i vreme de şagă** = nu-i momentul potrivit pentru a glumi. *Vrei să şuguieşti, dar nu-i vreme de şagă.* NEGRUZZI, S. I 154. **A se întrece cu şaga** = a trece măsura, a duce lucrurile prea departe, a exagera. *Văzînd că lucrurile se cam întrec cu şaga, ieşi în balcon.* GANE, N. II 196. *Dar ştii că te prea întreci cu şaga, Ivane.* CREANGĂ, P. 315. **A se trece de şagă** = a începe să devină lucru serios. *Acum se trecuse de şagă; aveam să dăm piept la piept cu hoţii.* GANE, N. I 161. *Fetelor, băi! s-a trecut de*

şagă. CREANGĂ, P. 9. *Domnul, dacă a văzut că de şagă s-a trecut...* NEGRUZZI, S. I 187. (Mai ales cu verbul la imperativ) **A lăsa şaga (la o parte)** sau **a-i ajunge (cuiva) şaga** (sau **de şagă**) = a nu mai glumi, a termina cu gluma, a deveni serios. *Ia las' şaga la o parte, măi omule.* CREANGĂ, P. 127. *Agiungă-ţi de şagă, Că nu-i bună, dragă.* ALECSANDRI, P. P. 190. (În construcţii negative sau interogative) **A fi** (sau **a-i părea cuiva**) **(de) şagă** (sau **lucru de şagă**) = a fi (sau a i se părea cuiva că este) lucru neînsemnat, care nu trebuie luat în seamă. *Vezi, tu, măi Chirică? Asta nu-i şagă.* CREANGĂ, P. 158. *Văzînd că nu-i lucru de şagă, se lasă şi el de împărăţie.* id. ib. 187. *Nu vă pără şagă: de la Neamţ pînă la Iaşi e cîtu-i de la Iaşi la Neamţ.* id. A. 117. (După o afirmaţie, spre a o întări) **Nu şagă!** = nu glumă, v. g l u m ă. *Asta ştiu c-a fost nuntă, nu şagă!* GANE, N. II 111. *Să ştii c-a fost război Şi moarte-aici, nu şagă!* COŞBUC, P. II 58. *Crezi tu că vom putea noi singuri secera şi strînge atîta amar de grîu, că doar sute şi mii de braţe trebuie acolo, nu şagă.* CREANGĂ, P. 156.

— Pl. şi: *şegi* (NEGRUZZI, S. II 219).

ŞAGRÍN s. n. Relief care se imprimă pe piele şi care imită altă piele sau reprezintă un desen.

ŞAGRINÁ, *şagrinez,* vb. I. T r a n z. A prelucra suprafaţa pieilor tăbăcite prin imprimarea unui desen special.

ŞAGRINÁRE, *şagrinări,* s. f. Acţiunea de a ş a g r i n a.

ŞAH[1], *şahi,* s. m. Nume dat suveranului Iranului.

ŞAH[2], (3) *şahuri,* s. n. **1.** Joc de origine orientală, care se joacă cu ajutorul a 32 de piese, mişcate pe rînd după anumite reguli, de doi jucători, pe o tablă împărţită în 64 de pătrăţele, alternativ albe şi negre, ţinta fiind de a imobiliza piesa principală, regele adversarului. *Pe prispa care priveşte către străfundurile de umbră ale parcului... se joacă şah.* I. BOTEZ, ŞC. 209. *Unii jucau şah şi încremeniţi în atitudini meditative... aveau aerul că stau acolo de la începutul lumii.* VLAHUŢĂ, O. A. III 117.

2. Situaţie în cursul jocului în care regele uneia dintre părţi este atacat de o piesă a adversarului; (cu valoare de interjecţie) cuvînt însoţind mişcarea care creează această situaţie. ◇ E x p r. **A da şah** = a ataca regele adversarului. **A ţine** (pe cineva) **în şah** = a limita jocul adversarului la apărarea regelui; f i g. a ţine pe cineva sub presiune, a nu-l lăsa să facă nici o mişcare, a-l imobiliza. **A face** (pe cineva) **şah** (sau **şah mat**) v. m a t[1].

3. Ansamblul pieselor (tabla şi figurile) care servesc la jocul de şah (1).

ŞAHĂR-MĂHĂR, *şahăr-mahăruri,* s. n. (Argou, mai ales în e x p r.) **A face** (sau **a umbla cu**) **şahăr-mahăr** (sau **mahăruri**) = a face (mici) escrocherii, lucruri incorecte; a fi incorect, a înşela. *Umblă cu dosare de şahăr-mahărurile care s-au făcut.* PAS, Z. III 259.

ŞAHÍST, -Ă, *şahişti, -ste,* adj. Privitor la jocul de şah sau la cei care îl joacă. *Activitate şahistă.* ✦ (Substantivat) Persoană care cunoaşte bine jocul de şah şi obişnuieşte să-l joace; jucător de şah. *Îi bate pe toţi. E cel mai iscusit şahist.* I. BOTEZ, ŞC. 209.

ŞAI s. n. (Învechit) Un fel de postav. *Pantaloni de şai.* PĂSCULESCU, L. P. 271.

ŞAIÁC s. n. v. **şiac.**

ŞAIÁG s. n. v. **şiac.**

ŞÁIBĂ, *şaibe,* s. f. **1.** Disc de metal, de lemn etc. găurit, care se pune între un şurub şi obiectul respectiv, pentru a menţine şurubul fix. V. r o n d e l ă. *Un ţăran căruia-i pierise porcul îi cerea sodă ca să facă săpun... altuia îi trebuia o şaibă.* GALAN, B. I 50.

2. Roată de metal sau de lemn, fixată pe un ax şi peste care se petrece cureaua de transmisie.

ŞÁICĂ, *şăici,* s. f. (Învechit şi popular) Corabie mică, cu pînze, cu fundul plat, servind la transportul mărfurilor şi al persoanelor. *O suflare răcoroasă... legăna încetişor înaltele catarturi ale şăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pînzele lor umflate.* ODOBESCU, S. I 141. *Într-o zi... s-a pus într-o şaică să treacă la Nicopoli.* GHICA, S. 302. *Bate vîntul sălcile Să-mi pornesc şăicile, Să pornească şi şaica mea.* TEODORESCU, P. P. 309. ✦ Luntre (făcută de obicei dintr-un trunchi de copac scobit) cu o singură vîslă, servind la pescuit; ciobacă.

— Pl. şi: *şeice* (HASDEU, I. V. 72).

ŞAIDÁJ, *şaidaje,* s. f. Operaţie de alegere manuală a minereurilor, însoţită de spargerea acestora cu ciocanul de mînă.

ŞÁISPREZECE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între cincisprezece şi şaptesprezece. *Şaisprezece şi cu şaisprezece fac treizeci şi doi.* ◇ (Adjectival) *Are şaisprezece ani.* ◇ (Eliptic, indicînd data) *Azi sîntem în şaisprezece.* ◇ (Familiar, cu valoare de num. ord.) *Capitolul şaisprezece.*

— Variantă: **şásesprezece** num. card.

ŞÁISPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al cincisprezecelea şi al şaptesprezecelea.

ŞAIZÉCI num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între cincizeci şi nouă şi şaizeci şi unu. *Şaizeci şi cu şaizeci fac o sută douăzeci.* ◇ (Adjectival, legat de substantiv prin prep. «de») *Are şaizeci de ani* ◇ (Substantivat) *Am scris pe tablă un şaizeci.* (Compus) **Şaizeci şi şase** = numele unui joc de cărţi. ◇ (Familiar, cu valoare de num. ord.) *Pagina şaizeci.*

ŞAIZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al cincizeci şi nouălea şi al şaizeci şi unulea.

ŞAL, *şaluri,* s. n. **1.** Ţesătură dreptunghiulară, pătrată sau triunghiulară, de lînă, de mătase etc., împodobită cu desene, broderii sau franjuri şi purtată de femei pe cap sau pe umeri (uneori folosită şi ca ornament într-o încăpere). *Lelea cu şalu-ndoit, Doamne, bine s-o lovit!* ŞEZ. XXIII 59. *Dormea pe un pat aurit În camara întunecată, Tot cu şaluri îmbrăcată.* ALECSANDRI, P. P. 203. ✦ Fular de purtat la gît.

2. (Învechit şi arhaizant) Stofă fină de lînă, fabricată în orient. *Alături de el, într-o broboadă mare de şal, scotea fruntea cu gîţe bălane şi ochi albaştri o mutrişoară ageră de copilă.* SADOVEANU, P. M. 234. *Îmbrăcate cu cele mai luxoase veşminte, cu rochii de şaluri şi de serai îl slujeau.* ODOBESCU, S. I 292. *Iar sultanul stînd pe cal, Sub un verde cort de şal, Barbă neagră-şi netezea Şi cu ochii urmărea, Alalah! cai arăpeşti.* ALECSANDRI, P. P. 107. ✦ Fişie lungă din stofa descrisă mai sus pe care o purtau în trecut bărbaţii, înfăşurînd-o după moda orientală în jurul capului sau al mijlocului. *Mijlocul încins într-un şal de lînă lat pînă la subţioară.* GANE, N. I 192. *Vezi în calea depărtată Nu-i zări vrun călător, Călător cu punga plină şi cu şal la cap legat.* ALECSANDRI, P. I 61. *Era încins cu un şal roş cu flori.* NEGRUZZI, S. I 16.

ŞALÁND, *şalande,* s. n. Navă cu fundul plat, folosită mai ales la dragaje, pentru transportul materialului dragat. *Ne încrucişăm cu mici remorchere care tîrăsc lungi şiruri de şalande încărcate cu vagoane de marfă.* BART, S. M. 39.

ŞALĂU[1], *şalăi*, s. m. Peşte răpitor de apă dulce (foarte răspîndit în apele curgătoare şi stătătoare de la noi), cu capul ascuţit şi cu corpul lunguieţ, acoperit cu solzi mici şi tari, de culoare cenuşie *(Lucioperca sandra). Dedesubt, reci şi lipicioşi, pescuiţi în amurg, crapi, şalăi.* DUMITRIU, N. 232.

ŞALĂU[2], *şalăi*, s. m. Veche monedă care valora $^1/_4$ dintr-un ban vechi; ban roşu (v. b a n[1]). *Făcea şalăi de aramă, carii numai aice în ţară îmbla 4 şalăi la un ban bun.* La HEM 2418.

ŞÁLE s. f. pl. (Şi în forma *şele)* **1.** Partea spinării din jurul regiunii lombare a coloanei vertebrale la om. *Aproape bătrîn, mic la stat şi cam adus din şale.* STĂNOIU, C. I. 84. *Boala... era numai o mare slăbiciune de stomah, dureri de şele şi nedormire.* NEGRUZZI, S. II 154. *O rochiţă, puiculiţă, Largă-n poale, Strîmtă-n şale.* ŞEZ. II 184.

2. Partea din mijlocul spinării la animale; locul unde stă şaua pe cal; spinare. *O jiganie... cu şele de cal şi cu trunchiul de om.* ISPIRESCU, U. 74.

— Variantă: **şéle** s. f.

ŞALGĂU, *şalgăi*, s. m. **1.** (Învechit) Lucrător în ocnele de sare. (Atestat în forma *şavgău) Curteni, şavgăi, tîrgoveţi... sînt toţi egali.* NEGRUZZI, S. I 315.

2. (Regional) Condamnat la muncă în ocne; ocnaş. *Apoi pleca singur să se deie legat la jandarmi... ca să-l întoarne între şalgăii salinei.* POPA, V. 334.

— Variantă: **şavgău** s. m.

ŞĂLTĂR, *şaltăre*, s. n. Întrerupător[1].

ŞALÚPĂ, *şalupe*, s. f. Mică ambarcaţie cu motor, care serveşte la transportul persoanelor şi al mărfurilor. *Printre aceste vase, în lumina orbitoare a zilei alunecau... bărci, şalupe şi remorchere.* TUDORAN, P. 340. *S-a dus în port ca să-şi asigure loc pe o şalupă pentru a doua zi dimineaţa.* GALAN, B. I 44. *O şalupă cu flamură galbenă — pavilionul de carantină — ne acostează din mers.* BART, S. M. 38.

ŞALUPÍST, *şalupişti*, s. m. (Rar) Cel care conduce o şalupă. *Ţinea morţiş ca Grigore, şalupistul, să-i tragă o şină pe roata căruţei.* GALAN, B. I 50.

ŞALVÁRI s. m. pl. Pantaloni foarte largi în partea de sus, iar jos strînşi pe picior, purtaţi mai ales de orientali. *Bragagii... în cămăşi de borangic şi cu şalvari largi, spînzurînd creţi pe vine, îşi strigau, pe isonul de datină, marfa.* C. PETRESCU, A. R. 8.

ŞALVÍR, *şalviri*, s. m. (Regional) Pungaş, şarlatan, escroc. *Auziseră trei şalviri şi se sfătuiseră... să înşele pe biata babă.* SBIERA, P. 273.

ŞAM s. n. (Învechit) Damasc. *O faţă de mindir... sau un brîu de şam de încins.* MARIAN, NA. 294.

ŞAMÁTRĂ, *şamatre*, s. f. (Regional) Îngrăditură de nuiele pentru adăpostul vitelor; coşar. *Boii zbiară din şamatră.* ŞEZ. XII 148.

ŞAMBELÁN, *şambelani*, s. m. (În trecut, în monarhii) Demnitar de rang superior, care avea în grija sa camera suveranului. V. c ă m ă r a ş. *Unul dintre boierii moldoveni de atuncea, poate şambelanul Balş, ajuns ofiţer de curte al regilor poloni... alcătui un studiu asupra acelor vechi tratate.* IORGA, L. II 80. *Cantemir fu rînduit la 1738 a se duce la Franţa în calitate de ministru plenipotent la care prilej împărăteasa* [Rusiei] *îl numi şambelan.* NEGRUZZI, S. II 150.

ŞAMÓT s. n. v. **şamotă.**

ŞAMOTÁ, *şamotez*, vb. I. T r a n z. A căptuşi un cuptor cu şamotă.

ŞAMOTÁR, *şamotari*, s. m. Lucrător care se ocupă cu arderea cărămizilor refractare, care prepară şamota sau care căptuşeşte cuptoarele cu şamotă.

ŞAMÓTĂ s. f. Argilă arsă şi măcinată, care se întrebuinţează la prepararea cărămizilor şi a altor materiale refractare; cărămidă refractară preparată din astfel de argilă.

— Variantă: **şamót** s. n.

ŞAMOTIÉR, *şamotieri*, s. m. Şamotar.

ŞAMPÁNĂ, *şampane*, s. f. Corabie cu pînze, cu o capacitate de cinci pînă la zece vagoane, întrebuinţată în Extremul Orient.

ŞAMPÁNIE s. f. Vin spumos, obţinut printr-un procedeu special de fermentaţie. *Apar doi lachei în fracuri închise, cu o tavă mare cu pahare cu şampanie şi cu alta cu pişcoturi.* CAMIL PETRESCU, O. I 349. *Şampanie... beau mulţi făcînd paradă.* MACEDONSKI, O. I 48. *La bufet! să bei şampanie... de la Nicoreşti.* ALECSANDRI, T. I 89.

ŞAMPANIZÁ, *şampanizez*, vb. I. I n t r a n z. (Despre vinuri) A prezenta procesul de fermentaţie caracteristic şampaniei. ✦ T r a n z. A prelucra vinul ca să devină şampanie.

ŞAMPANIZÁRE, *şampanizări*, s. f. Acţiunea de a ş a m p a n i z a.

ŞAMPÓN s. n. Săpun praf (sau lichid) întrebuinţat la spălatul părului.

ŞAN, *şanuri*, s. n. Calapod care se introduce în încălţăminte pentru a o ţine întinsă.

ŞANÁL s. n. v. **şenal.**

ŞÁNCRU, *şancre*, s. n. Ulceraţie a mucoasei sau a pielii, apărută la locul de pătrundere a unui agent patogen în organism. *Şancrele pot fi chiar de la început mai multe sau se înmulţesc ulterior.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 659.

ŞANDRAMÁ, *şandramale*, s. f. **1.** Construcţie rudimentară de scînduri (v. b a r a c ă, g h e r e t ă); p. e x t. clădire veche, dărăpănată, gata să se dărîme. *I se adăugase în faţă o şandrama şi se prefăcuse astfel într-o circiumă săracă de mahala.* CAMIL PETRESCU, O. II 518. *Strigăte confuze se amestecară cu un huruit uscat, de şandrama care se dărîmă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 50. *La fiecare poartă era cîte o şandrama... în care se adăpostea cîte un servitor.* GHICA, S. 31. ✧ F i g. *Viaţa m-a învăţat că răul nu poate niciodată birui. Se înscăunează pentru un timp, sună din trîmbiţă că s-a înscăunat cel puţin pentru o mie de ani... şi peste noapte se rostogoleşte... Asta-i soarta şandramalelor... Şi-i lege.* CAMILAR, N. II 169.

2. (Regional) Încăpere de scînduri, de obicei făcută în spatele casei şi lipită de peretele ei, care serveşte pentru păstrarea uneltelor, pentru adăpostirea temporară a animalelor etc.; şopron. *Am numărat trei cară cu coviltire de scoarţă, mari şi grele, sunînd plin. Ţăranii îndemnau boii: hăis-hăis! Şi bicele de cînepă plesneau uşor. Trecură şi se mistuiră sub şandramaua neagră a hanului.* SADOVEANU, O. A. IV 83. ✦ Acoperiş de şindrilă. *Cerdacuri înaintite sub şandramale lungi, apăsate, pline de muşchi negru-verde.* EMINESCU, N. 51. *Se văd încă, sub o şandrama de şindrilă, ruinele celeilalte biserici.* ODOBESCU, S. II 223.

ŞÂNSĂ, *şanse*, s. f. Probabilitate de succes, posibilitatea unui succes; noroc. *Biruinţa oştilor glorioase ale Uniunii nu s-a produs printr-o şansă. Ea era înscrisă în caracterul revoluţiei.* SADOVEANU, E. 198. *Ar fi ca un fel de loterie la care chiar dacă nu ai decît o şansă infimă, trebuie să încerci.* CAMIL PETRESCU, U. N. 368.

ŞANSONÉTĂ, *şansonete,* s. f. (Franţuzism) Scurtă compoziţie muzicală pentru voce, cu conţinut liric sau glumeţ.

ŞANTAGÍST, -Ă. *şantagişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care practică şantajul, care şantajează.

ŞANTÁJ, *şantaje,* s. n. Acţiune de constrîngere exercitată asupra cuiva prin ameninţarea cu divulgarea unui secret sau prin alte mijloace de intimidare; mijloc întrebuinţat în cursul unei astfel de acţiuni.

ŞANTAJÁ, *şantajez,* vb. I. Tranz. A face uz de şantaj, a căuta să obţii ceva pe calea şantajului. *Or să caute vreun pretext ca să te şantajeze.* GALAN, B. I 43. *Cîţiva din a patra fumau şi se lăsau şantajaţi de alţii care le cereau ţigări, că altfel îi pîrăsc.* PAS, Z. I 113.

ŞANTAJÁRE, *şantajări,* s. f. Acţiunea de a şantaja şi rezultatul ei.

ŞANTÁN, *şantane* şi *şantanuri,* s. n. (Franţuzism ieşit din uz) Local de petrecere, în care cîntăreţi şi dansatori dau spectacole pe o scenă improvizată. *Era, cum se spunea încă de pe atunci, un tip al podului Mogoşoaiei, al cafenelelor şi al şantanurilor.* PAS, L. I 283.

ŞANTÉZĂ, *şanteze,* s. f. (Franţuzism ieşit din uz) Cîntăreaţă (sau dansatoare) într-un local de petrecere. *Parisul şi şantezele lui taică-tău v-au sărăcit.* DUMITRIU, B. F. 44.

ŞANTIÉR, *şantiere,* s. n. Loc pe care se construieşte o clădire, un pod, o şosea etc., împreună cu materialele şi instalaţiile necesare construcţiei. *Nu m-a-ntrecut niciunul pe şantier Şi spun de mine: Aista-i cel mai bun brigadier.* VINTILĂ, O. 41. *Oltul ajunge un rîu lung de o sută de kilometri, valea lui capătă înfăţişarea unui măreţ şantier.* BOGZA, C. O. 176. *Ce vrei să aflu de la tine?... Că te vei duce de aici la fabrică sau pe şantier.* SEBASTIAN, T. 169.

ŞANŢ, *şanţuri,* s. f. **1.** Săpătură lungă şi îngustă făcută de o parte şi de alta a unui drum, pentru scurgerea apei; p. ext. orice săpătură în forma de mai sus, făcută pentru scurgerea apei, pentru marcarea hotarului între două suprafeţe de pămînt etc. *Gheorghiţă a pus mîna pe baltag; omul a sărit şanţul ş-a apucat pe subt o potecă şi pe subt o rîpă.* SADOVEANU, B. 154. *Voinicul făcu precum îl învăţase zîna. Săpă un şanţ adînc pînă ce ajunse sub culcuşul scroafei.* ISPIRESCU, L. 129. *A dat de nişte şanţuri; buiestraşul s-a poticnit şi l-a trîntit cît colo.* CARAGIALE, P. 87. ◇ Expr. (Rar) **A se duce la şanţ** = a se risipi, a se prăpădi. *Rămăsese, după cum ştiţi, singur cu fata şi toată gospodăria i se ducea la şanţ.* PREDA, Î. 114.

2. Fortificaţie de apărare împotriva armelor de foc, constînd dintr-un şanţ (1), cu un parapet făcut din pămîntul scos; tranşee. *Noi vom restaura ceea ce alţii au distrus!... Noi... toţi cei din şanţuri şi cei din spitale.* C. PETRESCU, Î. II 90. *Voi, frumoase turturele, Să zburaţi în ţara mea Să-mi căutaţi pe maica mea, Spuneţi-i că am murit Sub un şanţ acoperit.* HODOŞ, P. P. 230. ◇ (În trecut, uneori determinat prin «de apărare») Fortificaţie în forma unui canal care împrejmuia un castel sau o cetate medievală. *Se văd încă urmele şanţului de apărare, ce ocolea zidurile pe din afară.* VLAHUŢĂ, O. A. II 160.

3. Crestătură sau scobitură în formă de şanţ (1) la diferite organe sau piese de maşini.

ŞÁPĂ, *şape,* s. f. Strat de bitum, de asfalt etc. care se aşterne pe suprafaţa unui element de construcţie, pentru a împiedica pătrunderea apei.

ŞÁPCĂ, *şepci,* s. f. Acoperămînt de cap, cu fundul rotund şi cu cozoroc în faţă, făcut din pînză, piele sau postav (conform unui anumit model, obligator pentru militari, elevi şi anumiţi funcţionari sau muncitori). *S-au dus, după sfatul hangiului, la o cantelarie, unde au găsit un slujbaş cu şapcă.* SADOVEANU, B. 155. *L-am văzut... purtînd pinteni şi şapcă cu roşu.* NEGRUZZI, S. I 70. *Bădiţa cu şapcă neagră Iese-n cale şi mă-ntreabă: Fostu-i-am vreodată dragă?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44.

ŞAPIROGRÁF, *şapirografe,* s. n. Aparat de multiplicat texte sau desene, format dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială, pe care se imprimă prin apăsare textul şi de unde apoi se pot scoate copii.

ŞAPIROGRAFIÁ, *şapirografiez,* vb. I. Tranz. A multiplica un text sau un desen la şapirograf.

— Pronunţat: *-fi-a.*

ŞÁPTE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între şase şi opt. *Şapte şi cu şapte fac patrusprezece.* ◇ Expr. **Bea** (sau **mănîncă**) **cît şapte** = bea (sau mănîncă) foarte mult. **A nu se da** (sau **a nu da pe cineva**) **pe şapte** = a se considera (sau a considera pe cineva) cu însuşiri deosebite, mai bun, mai capabil etc. decît mulţi alţii. ◇ (Adjectival) *Cînd se scutură el la şapte ani o dată.* CREANGĂ, P. 218. *Şapte ani de cînd plecat-ai, zburător cu negre plete.* EMINESCU, O. I 83. (Expr.) **A lua şapte piei de pe un om** (sau **de pe o viţă**) = a sili pe cineva să muncească peste puterile sale. **A umbla pe şapte cărări** = a fi beat. (Eliptic, subînţelegîndu-se ora, ziua etc.) *Pe terasa cazinoului la şapte... îşi căută un loc la o masă.* C. PETRESCU, Î. II 245. ◇ Compus: **şapte-degete** = plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu frunze dinţate şi flori purpurii, care creşte prin locuri mlăştinoase *(Comarum palustre).* ◇ (Familiar, cu valoare de num. ord.) *Şi multeînă nu s-ar întîmpla, Colo, prin orizontul şase sau şapte.* DEŞLIU, G. 46. ✦ (Substantivat) **a)** Cifra care marchează acest număr. *Scrie un şapte.* **b)** Cartea de joc, zarul etc. marcate cu acest număr de puncte. *Un şapte de treflă.*

— Variantă: (regional) **şépte** (SBIERA, P. 319, ALECSANDRI, T. I 446) num. card.

ŞÁPTELEA, ŞÁPTEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al şaselea şi al optulea. ◇ Expr. **A fi** (sau **a se crede**) **în al şaptelea cer** v. cer[2] (3).

ŞÁPTESPREZECE num. card. Număr care, în numărătoare, are locul între şaisprezece şi optsprezece. *Nu-i vorbă, de mîncat aţi mîncat şi de băut aţi băut fiecare cît şaptesprezece.* CREANGĂ, P. 262. ◇ (Adjectival) *Şaptesprezece cărţi.*

ŞÁPTESPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al şaisprezecelea şi al optsprezecelea.

ŞAPTEZÉCI num. card. Număr care, în numărătoare, are locul între şaizeci şi nouă şi şaptezeci şi unu. *Şaizeci şi cu zece fac şaptezeci.* ◇ (Adjectival, legat de substantiv prin prep. «de») *Eu am şaptezeci şi trei de ani.* ANGHEL, PR. 119. *Pentru mîndra cea din colţ Mîncai şaptezeci de zloţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 376. ◇ (Substantivat) *Am scris un şaptezeci.* ◇ (Familiar, cu valoare de num. ord.) *Pagina şaptezeci.*

ŞAPTEZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al şaizeci şi nouălea şi al şaptezeci şi unulea.

ŞAR, *şaruri,* s. n. (Învechit şi popular) Vopsea, culoare. *Cu vin şi cu rachiu te-am îmbătat, Cu tămîie neagră te-am tămîiat, cu şar te-am însemnat, cu piper te-am ardeiat.* MAT. FOLK. 646.

ŞARABÁNĂ, *şarabane,* s. f. (Regional) Căruţă mare de transport; haraba.

ŞARÁDĂ, *şarade*, s. f. Un fel de ghicitoare, care propune să se afle un cuvînt cu ajutorul părților sau silabelor sale, fiecare din acestea avînd o semnificație proprie. V. e n i g m ă. *Ai dezlegat și ai publicat cele dintîi șarade în reviste.* PAS, Z. I 164. *Aveți serate cu șarade, teatru... și alte plăceri.* ALECSANDRI, S. 102. ✧ E x p r. **A vorbi în șarade** = a vorbi încurcat, puțin inteligibil; a vorbi în enigme.

ŞARAFÁN, *șarafane*, s. n. (Regional) Jachetă scurtă, uneori fără mîneci, purtată de femei. *Din coții cei de lînă își face mama copilului o fotă, o fustă și un șarafan.* MARIAN, NA. 174.

ŞARAMPÓI, *șarampoi*, s. m. (Regional) Par lung și gros, folosit pentru a face garduri, picioare de pod etc. *Era un pod cunoscut și vechi... cu odgon legat de amîndouă țărmurile în șarampoi de stejar cît buțile.* SADOVEANU, N. P. 149. *Uite și eu mă credeam tîmpit, cu capul bun de bătut șarampoi.* GANE, N. III 145. *Am să poroncesc ca să i se taie capul și să-l pună ia acolo într-o țăpușă de șarampoi din gardul de primprejurul curții.* SBIERA, P. 139. *Spune, dragă, maică-ta Să-ngrădească grădina, Dar cu gard de șarampoi.* ŞEZ. I 140.

ŞARÁN, *șarani*, s. m. (Regional) Crap. *Bătrîna pîrpălea în spuză doi șarani frumoși și grași.* CONTEMPORANUL, VII 31.

ŞARÉTĂ, *șarete*, s. f. Trăsurică ușoară, de obicei cu două roți, trasă de un singur cal. *Fără căruță, fără șaretă, fără nimic?* GALAN, B. I 83.

ŞARG, -Ă, *șargi, -e*, adj. (Despre cai, rar despre alte animale) Cu părul galben-deschis, galben-spălăcit. *Trece... cu calul lui înalt, șarg, sprinten.* STANCU, D. 158. *Pe-un cal șarg încălecat, Pleacă vesel la domnie.* ALECSANDRI, P. II 111. *Cățelușă șargă, tot cîmpul aleargă* (Coasa). ŞEZ. IV 83. ✦ (Rar, despre părul omului) Galben-deschis, galben-spălăcit. *Am doi moșnegi cu barba șargă, Cînd se-ntîlnesc, se trag de barbă* (Pieptenii cu cîlții). SBIERA, P. 320. ✦ (Substantivat) Cal cu părul galben-deschis. *Șargul rupea piatra cu copita.* BENIUC, V. 154. *Fugea șarga cea nebună, Mai iute ca o furtună.* PĂSCULESCU, L. P. 264. *Pe șarga și-o cesălat.* ŞEZ. I 108.

ŞARIÁJ, *șariaje*, s. n. Fenomenul de transportare a pietrișului, a nisipului sau a pămîntului de către o apă curgătoare.

ŞARJÁ, *șarjez*, vb. I. **1.** I n t r a n z. A înfățișa ceva într-o formă caricaturală, a exagera (în redarea unui personaj, a unei idei etc.), a cădea în exagerare. *În Muza de la Burdujeni, C. Negruzzi, ca și Alecsandri în «teatrul» său, se arată critic, șarjînd însă, ca și Alecsandri.* IBRĂILEANU, SP. CR. 110.

2. T r a n z. (Despre trupe de cavalerie) A ataca violent (folosind arme albe). *Escadroane de jandarmi călări șarjează manifestațiile șomerilor.* C. PETRESCU, O. P. II 191.

ŞARJÁRE, *șarjări*, s. f. Acțiunea de a ș a r j a și rezultatul ei; deformare caricaturală, exagerare. *Șarjarea lui Rică și felul șarjării este expresia aversiunii lui Caragiale pentru personagiul său.* IBRĂILEANU, S. 56. ✦ Atac care impetuoasă a inamicului de către cavalerie, cu sabia sau cu lancea.

ŞÁRJĂ, *șarje*, s. f. **I.** Încărcătură normală a unui cuptor (compusă din straturi alternative de minereu, fondant și combustibil) care se prelucrează în procesul metalurgic pentru a se obține un metal cu o anumită compoziție; metalul care se obține dintr-o astfel de încărcătură. *În cea de-a treia zi de la aprindere, a fost scoasă prima șarjă, primul șuvoi de fier, născut în pîntecul furnalului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 107, 7/4. *E hotărîrea brigăzii să dăm cuptorul mai devreme cu două zile... va fi un monument în cinstea primei noastre șarje de oțel special.* DAVIDOGLU, C. 35. ✦ Procesul de încărcare, prelucrare și scoatere a materialului din cuptor. *Echipa a realizat o șarjă.*

II. 1. Atac violent al cavaleriei asupra inamicului, cu armele albe.

2. F i g. Atac prin cuvinte și caricaturi, în presă, teatru etc. *Acest teatru de copii este o șarjă la adresa capitalismului, a preoților, a țarului sau a vechilor generali.* SAHIA, U.R.S.S. 130. *O singură comedie,* [D-ale carnavalului] *n-are semnificația de a fi o șarjă directă împotriva liberalismului.* IBRĂILEANU, SP. CR. 227. ✦ Înfățișare caricaturală, exagerare (în redarea literară, scenică etc. a unui personaj, a unei idei). *A știut să tempereze intențiile unor actori, care s-ar fi lăsat ușor antrenați pe panta șarjei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 10/1.

ŞARLATÁN, *șarlatani*, s. m. Persoană necinstită care abuzează de buna-credință a cuiva pentru a înșela; înșelător, șmecher, impostor. *Șarlatanul ăsta care a înșelat pe toți... și le-a luat pădurile pe nimic!* GALACTION, O. I 103. *Toți oamenii aceștia care ocolesc orice control și-ți spun la fiece pas «ai încredere în mine» sînt de regulă niște șarlatani.* CAMIL PETRESCU, T. II 184. *Acei care atacă pe cei de la 1848 ca pe niște șarlatani raționaliști ignorează istoria românilor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 80. *S-a lăsat dus de nas și tras pe sfoară de toți șarlatanii.* VLAHUȚĂ, O. A. 274.

ŞARLATANÉSC, -EÁSCĂ, *șarlatanești*, adj. De șarlatan; făcut cu scopul de a înșela.

ŞARLATANÍE, *șarlatanii*, s. f. Faptă de șarlatan; înșelătorie, pungășie, escrocherie. *E o splendidă șarlatanie a stăpînilor, care... trăiesc liniștiți, adăpostindu-se în monstruoasa cetate a birocrației.* BOGZA, A. Î. 111.

ŞARLATANÍSM, *șarlatanisme*, s. n. Șarlatanie.

ŞÁRLĂ, *șarle*, s. f. (Regional) Javră, potaie. *Cînii intrasă în casă, mîncasă tot din covată... — Ehei! șarle spurcate ce sînteți, v-ați apucat și mi-ați făcut pozna și mi-ați mîncat mălaiul?* ŞEZ. VII 134.

ŞARLÓTĂ, *șarlote*, s. f. Cremă preparată din lapte, ouă, zahăr, frișcă și gelatină (la care se adaugă de obicei și fructe) și care se servește ca desert.

ŞARMÁNT, -Ă, *șarmanți, -te*, adj. (Franțuzism) Încîntător, fermecător.

ŞARPÁNTĂ, *șarpante*, s. f. Schelet format din piese de lemn, de metal sau de beton armat, care susține învelitoarea unui acoperiș și permite realizarea formei acestuia; p. ext. scheletul, alcătuit din bare al unei construcții.

ŞÁRPE, *șerpi*, s. m. Reptilă (de obicei veninoasă) cu corpul cilindric și lung, fără picioare, care se tîrăște printr-o mișcare ondulată a corpului. *Țipă-un pescăruș stingher Și șerpii dorm sub salcia cojită.* DRAGOMIR, P. 28. *Atunci cînd Călifar ridica stăvilarul și slobozea pe scoc cîmpoiul apei, apa fluiera cum fluieră un șarpe încolțit de flăcări.* GALACTION, O. I 44. *Pe coasta unei stînci se mișcă un șarpe lung, pe care îl ochește de sus un vultur.* ALECSANDRI, O. P. 350. ✧ (În comparații, cu aluzie la mișcările ondulate ale animalului sau la vioiciunea lui, în special la mobilitatea ochilor lui) *Lung și subțire, Oltul suie ca un șarpe.* BOGZA, C. O. 18. *Harapnicul se mlădia în vînt ca un șarpe negru.* SADOVEANU, O. I 449. *Ca la șerpi îi umblă ochii.* COȘBUC, P. I 50. ✧ E x p r. **A țipa** (sau **a striga**) **ca din** (sau **ca în**) **gură de șarpe** v. g u r ă (I 1). **A se zvîrcoli ca în gură de șarpe** v. g u r ă (I 1). **Gaură de șarpe** v. g a u r ă. **A-l mușca pe cineva șarpele de inimă,** se spune cînd cineva se

simte ispitit să facă sau să spună ceea ce n-ar trebui. (Cu pronunţare regională) *Să nu care cumva să te muşte şărpele de inimă şi s-o săruţi pînă ce nu-i aduce-o la mine.* ŞEZ. IV 174. **A muşca** (pe cineva) **şarpele invidiei, al vanităţii** = a fi cuprins de invidie, de vanitate. *Şarpele vanităţii m-a muşcat de sfîrcul inimii mele.* CARAGIALE, O. VII 102. **A încălzi un şarpe la sîn** v. sîn (1). **A călca şarpele pe coadă** = a insulta, a supăra un om rău, iute la mînie. ◇ Compuse: **şarpe-de-casă** = specie de şarpe neveninos, care trăieşte la ţară pe lîngă case; **şarpe-cu-clopoţei** = crotal; **şarpe-cu-ochelari** = cobra; (Bot.) **iarba-şerpilor** = broscariţă (2); **capul-şarpelui** v. cap[1] (I 6). ✦ Fig. (Uneori ca epitet pe lîngă un nume, de care se leagă prin prep. «de») Om rău, viclean. *Anca mea, n-ai grijă de nimica. — Vino să croim de lucru şarpelui de Vlad.* DAVILA, V. V. 97.

— Variantă: **şérpe** (CREANGĂ, P. 55, NEGRUZZI, S. I 13) s. m.

ŞART[1] interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o lovitură cu palma. *N-apuc să răspunz, domnule, şi şart! part! trosc! pleosc! patru palme: îmi turteşte pălăria şi mi-o aruncă cît colo.* CARAGIALE, T. II 112. *Se scoală împăratul necăjit foc şi şart! o palmă lui Prîslea de a răsunat tot palatul.* id. O. III 104.

ŞART[2], *şarturi*, s. n. (Mai ales în expr.) **După şart** = după o anumită rînduială, după obicei. *Prînzul, început de a doua oară, merse înainte după şartul lui.* D. ZAMFIRESCU, R. 25. *Cum rămîne cu haina miresei? Dacă n-o face-o după şartul ei, logodnica nu o primeşte.* ISPIRESCU, L. 399. *Ce să-i fac eu dacă aşa e basmul? Va să-l spui şi eu după cum este şartul şi datina lui.* ODOBESCU, S. III 197. **Cu** (sau **fără**) **şart** = cu (sau fără) rost, socoteală. *Un ţăran chipeş şi deştept, din podgoriile Oreviţii... îmi povesteşte cu şart, legendele pe care le-a auzit şi el de la bătrîni.* VLAHUŢĂ, O. A. 411. *Toate lucrurile în această casă erau cu şart. Nimic nu lipsea.* ISPIRESCU, L. 354. *Le-a povestit el pe toate cîte le pătimise dincolo, mai cu şart şi mai frumos decît vi le-am putut povesti eu dumneavoastră.* CARAGIALE, O. III 50. *Vorbe fără şart.* ŞEZ. IX 145. **Pe şart** = în ordine, pe rînd. *Cotoşmanul îi spunea pe şart toate şi-l făcea să priceapă că aici pe pămînt toate sînt cu rînduiala lor.* ISPIRESCU, L. 287. *Şi le-a povestit toate pe şart chir Ianulea lui Negoiţă.* CARAGIALE, P. 88.

ŞASE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între cinci şi şapte. *Şase şi cu şase fac doisprezece.* ◇ (Adjectival) *Locomotiva... trăgea încet şase vagoane.* DUMITRIU, N. 5. *Agapia aducea şase răzăşi, fruntaşii celor două sate.* SADOVEANU, N. P. 192. ◇ (Indicînd ora) *În cameră era frig şi întunerec. Se făcuse ceasurile şase.* REBREANU, R. I 62. (Eliptic) *Unde ai fost marţi la şase? Trebuie să-ţi aduci aminte.* BARANGA, I. 188. *Dimineaţa, cu trenul de şase, Alexandru Vardaru şi Radu Comşa urmau să plece.* C. PETRESCU, Î. I 20. ◇ (Familiar, cu valoare de num. ord.) *Şi multe încă nu s-ar întîmpla Colo, prin orizontul şase sau şapte, Unde noaptea e ziuă şi amiaza e noapte.* DEŞLIU, G. 46. ✦ (Substantivat) a) Cifra care marchează acest număr. *Scriu un şase pe tablă.* b) Cartea de joc, zarul etc. marcate cu acest număr de puncte. *Am un şase de caro.*

— Variantă: **şése** (SBIERA, P. 319, ŞEZ. II 64, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 266) num. card.

ŞÁSELEA, ŞÁSEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al cincilea şi al şaptelea. *Elev în clasa a şasea.*

ŞÁSESPREZECE num. card. v. şaisprezece.

ŞASÍU, *şasiuri*, s. n. 1. Cadru rigid de rezistenţă, care se montează pe roţile unui vehicul cu tracţiune mecanică (automobil, vagon, avion etc.) şi care suportă caroseria. *Zăceau acolo, amestecate în stive nesfîrşite, cazane de locomotivă, roţi şi volane de tractor, radiatoare, blocuri, şasiuri.* GALAN, B. I 23.

2. Nume purtat de diferite tipuri de rame sau cadre, întrebuinţate în industrie, în legătoria de cărţi, în fotografie, în tipografie etc.

ŞATÉN, -Ă, *şateni, -e*, adj. (Despre păr) Castaniu; (despre oameni) cu părul castaniu. *Deasupra revistei — o frunte tînără, curată, cam prea înaltă din pricina cheliei timpurii. Părul — parcă şaten, parcă blond.* GALAN, B. I 5.

ŞATRÁNGE s. f. pl. (Învechit) Şah. *Pe cealaltă* [sofa] *erau table pentru jocul de şatrange şi pentru ţintar.* FILIMON, C. 153. ◇ Loc. adj. **În şatrange** = în carouri, cadrilat (ca tabla de şah). [Un brîu] *semănat cu matostaturi în şatrange.* ODOBESCU, S. I 133.

ŞĂTRĂ, *şetre* şi *şatre*, s. f. 1. Cort al ţiganilor nomazi; p. ext. grup de corturi alcătuind locuinţele unei comunităţi ţigăneşti nomade. *He, he, oraşul nostru îţi va părea mai pe urmă o şatră de ţigani.* VORNIC, P. 182. *Patru sute de ţigani locuiesc în şatrele din vale.* STANCU, D. 488. *Era de o seamă cu Oleana şi mici copii, se jucaseră împreună în şatra ţigănească.* GALACTION, O. I 68. ◇ Expr. (Familiar) **A umbla** (sau **a se muta**) **cu şatra** = a se muta cu tot calabalîcul. *Uff! suspină Sabina, strîngîndu-şi vraful de cărţi şi caiete. Acum unde mă mai mut cu şatra?* C. PETRESCU, C. V. 83. ✦ Comunitate, grup de ţigani nomazi. *Doisprezece urşi are şatra.* STANCU, D. 182. *Era o viermuială în Amara de parcă satul ar fi pornit să-şi mute locul ca o şatră cînd s-a isprăvit popasul.* REBREANU, R. II 172. ◇ *Ţigan de şatră* = ţigan nomad, de cort; corturar.

2. (Învechit) Cort de tabără. *Dumbravă vornicul descălică în faţa şatrei domneşti.* ODOBESCU, S. I 172. *Turcii... adunîndu-se de toate părţile, năvăliră dindărătul creştinilor pînă la locul unde erau întărite şatrele (corturile).* BĂLCESCU, O. I 48.

3. Construcţie primitivă (adesea un simplu acoperiş susţinut pe bîrne) care serveşte ca adăpost pentru vite, pentru uneltele gospodăriei etc. V. baracă, şopron. *În şatra din dosul curţii ciocanele sună.* SADOVEANU, O. I 50. ✦ Baracă de seînduri, acoperită cu pînză, în care negustorii îşi vînd marfa la tîrg. *Printre mii de şatre albe, Vezi fanare în amurg Şi prin pulberea de aur oamenii pe uliţi curg.* IOSIF, V. 53. *Porniţi de la altă şatră, cîţiva săteni se apropiară şi maistor Pavel le arătă negoţul.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 92. *Şetrele precupeţilor, scaunele măcelarilor şi tarabele gelepilor turci, armeni sau greci, erau închise în ziua aceea.* ODOBESCU, S. I 109. *Săracele şetrele, Cum mărită fetele! De n-ar fi armean cu şatră, N-ai vedea fată gătată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424.

ŞAVANÁ s. f. v. **şabana.**

ŞAVGĂU s. m. v. **şalgău.**

ŞĂDEÁ vb. II v. **şedea.**

ŞĂGÁCI, -E, *şăgaci, -e*, adj. (Învechit şi popular) Glumeţ, şăgalnic. *Unii dintre meseni, care sînt buni cîntăreţi şi totodată şi şăgaci... încep a cînta cîte-un cîntec glumeţ.* MARIAN, NU. 682.

ŞĂGÁLNIC, -Ă, *şăgalnici, -e*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Glumeţ, hazliu; şugubăţ, poznaş. *Te-am cunoscut, fine Iorgule, după vorbele tale şăgalnice, a zîmbit ea.* SADOVEANU, N. P. 45. *Cînta cîntece şăgalnice.* CREANGĂ, P. 108. *Au venit ca să serbeze nunta gingaşei mirese; feţi-frumoşi cu păr de aur, zmei cu solzii de oţele, Cititorii cei de zodii şi şăgalnicul Pepele.* EMINESCU, O. I 85. *Ha, ha, ha! că şăgalnic mai eşti, arhon sărdar.* ALECSANDRI, T. 457. ◇ Fig. *Şăgalnic, un cuc îşi chemă numele.* C. PETRESCU, R. DR. 93. *Stoluri albe de hulubi se adunau în salbe, se risipeau în joacă şăgalnică, se alungau gîngurind.* id. ib. 287. *Fluturi mulţi, de multe neamuri, vin în urma*

lui un lanţ, Toţi cu inime uşoare, toţi şăgalnici şi berbanţi. EMINESCU, O. I 87. ◇ (Adverbial) *Femeile şi fetele alergau pe pajişte şi chicoteau şăgalnic.* CAMIL PETRESCU, O. I 315.
— Variantă: **şegálnic, -ă** (SLAVICI, N. I 83) adj.

ŞĂGUÍ vb. IV v. **şugui.**

ŞĂIÁC s. n. v. **şiac.**

ŞĂLÚŢ, *şăluţe,* s. n. Diminutiv al lui şal. *Fochiştii... pe jumătate goi, cu gîtul învelit în şăluţul lor de bumbac.* BART, E. 47.

ŞĂLVIRÍE, *şălvirii,* s. f. (Regional) Înşelătorie, pungăşie, escrocherie. *De aici înainte s-au lăsat de şălvirii.* SBIERA, P. 275.

ŞĂNŢIŞÓR, *şănţişoare,* s. n. Şănţuleţ. *Săpa şănţişor, Leagăn de izvor.* CORBEA, A. 35.

ŞĂNŢUÍ, *şănţuiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A săpa un şanţ; a înconjura (un loc) cu şanţ. ✦ Refl. Fig. A se adînci în formă de şanţ. *Brazda dintre sprîncene se şănţuise acum atît de adînc, încît amicul său... s-ar fi aflat îndrituit a crede că s-au abătut asupră-i toate urgiile biblice.* C. PETRESCU, A. R. 17.

ŞĂNŢUÍT, -Ă, *şănţuiţi, -te,* adj. Cu şanţuri. ✦ Fig. (Despre obraz) Brăzdat, încreţit. *Pe bănci înguste de stejar Mineri cu feţe şănţuite: Ei par nişte ciudaţi şcolari Care învaţă din trăite.* DEŞLIU, M. 10.

ŞĂNŢULÉŢ, *şănţuleţe,* s. n. Diminutiv al lui şanţ. *Căuzaşii veniră din întuneric în şir, unul după altul, alunecînd pe rînd în şănţuleţul lutos.* CAMIL PETRESCU, O. II 8.
— Variantă: **şenţuléţ** (D. ZAMFIRESCU, R. 241) s. n.

ŞĂNŢURÉL, *şănţurele,* s. n. Şănţuleţ. *Pe malul dinspre Galaţi, o bulgărie îşi întindea răzoarele lungi şi liniile negre ale şănţurelelor, cu sticliri de şuviţe de apă printre zarzavaturi.* SADOVEANU, O. III 319.

ŞĂTRÁR, *şătrari,* s. m. **1.** Ţigan de şatră; nomad. *Noi, cu căluţii noştri, cu căruţele noastre cu coviltire, parcă sîntem şătrari.* CAMILAR, N. I 13.
2. Negustor ambulant care vinde în bîlciuri la şatră.
3. Dregător domnesc care avea în pază corturile unei tabere în timp de război. *Cîteva sute de boieri mici... intre cari se prenumărau stolnici, şătrari, slugeri, medelniceri.* GHICA, S. A. 37. (Cu pronunţare regională) *A ieşit la poartă ajutorul pîrcălăbiei, dumnealui şatrarul Neculai Mereuţă de la Pipirig.* SADOVEANU, F. J. 534.
— Variantă: **şetrár** (TEODORESCU, P. P. 264) s. m.

ŞĂTRÚŢĂ, *şătruţe,* s. f. Diminutiv al lui şatră (3). (Atestat în forma *şetruţă*) *Să pune şi-şi întinde o ţîr de şetruţă cu merele cele scumpe şi prind oamenii a se aduna în jurul lui.* RETEGANUL, P. II 78.
— Variantă: **şetrúţă** s. f.

ŞĂUÁŞ, *şăuaşi,* s. m. Cal într-un atelaj care poartă şa, pentru a purta un vizitiu călare. *Surugiii descălecară... unul dehamă şăuaşul şi porni pe fugă spre poştă să caute ajutor.* GHICA, S. A. 96. *Deodată, cum ne coboream pe o costişă, şăuaşul se poticni.* ALECSANDRI, O. P. 259.

ŞCELERÁT, -Ă adj. v. **scelerat.**

ŞCHÉLĂ s. f. v. **schelă.**

ŞCHEUNÁ vb. I v. **scheuna.**

ŞCHEUNÁT s. n. v. **scheunat.**

ŞCHEUNĂTÚRĂ s. f. v. **scheunătură.**

ŞCHIOÁPĂ, *şchioape,* s. f. Măsură populară de lungime, egală cu distanţa de la vîrful degetului mare pînă la vîrful degetului arătător, cînd cele două degete sînt bine îndepărtate unul de altul. *Măsuram cu palma pe cer... să văd cît mai are soarele pînă să apună. Mult mai avea, mi se pare o şchioapă şi trei degete.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 138. *Statura lui puternică părea că se înălţase cu o şchioapă.* D. ZAMFIRESCU, R. 224. *Săreau stropii de vin de-o şchioapă în sus.* CREANGĂ, A. 97. *La depărtare de o şchioapă de undiţă, stă legată o plută.* ŞEZ. IV 116. ◇ Expr. **De-o şchioapă** sau **cît o şchioapă** = mult mai mic (sau mult mai mare) decît normal. *Numărul cinci mii şase sute douăzeci şi doi era tipărit cu caractere de-o şchioapă.* AGÎRBICEANU, S. P. 140. *Mai ieri erai numai de-o şchioapă.* VLAHUŢĂ, P. 113. *Cînd era numai de-o şchioapă.* ALECSANDRI, T. 339.
— Variantă: **schioápă** (ODOBESCU, S. I 325) s. f.

ŞCHIOP, ŞCHIOÁPĂ, *şchiopi, şchioape,* adj. (Despre fiinţe) Care are un picior mai scurt sau căruia îi lipseşte cu totul un picior; infirm de un picior. *Era o căţea albă, şchioapă de cînd o împuşcase.* REBREANU, R. I 149. *Un ciocîrlan şchiop se vede viind, cît ce putea.* CREANGĂ, P. 93. *Cînd era mică, a căzut din scrînciob şi de atunci e cam şchioapă.* NEGRUZZI, S. I 59. ◇ (Substantivat) *Leşii-n vale, pe sub plopi, Se crucesc, se cred miopi—Ce văd ei? Din cetăţuie Doi cu doi, vreo zece şchiopi.* COŞBUC, P. I 329. ✦ Fig. (Despre versuri) Cu ritm defectuos; nereuşit. *Neavînd învăţ şi normă, Fantazia fără formă Rătăcit-a vai! cu mersul: Negru-i gîndul, şchiop e versul.* EMINESCU, O. IV 292.
— Variantă: **schiop, schioápă** (RETEGANUL, P. III 62, ISPIRESCU, L. 48, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 421) adj.

ŞCHIOPÁ, *şchiopez* şi *şchiop,* vb. I. Intranz. (Despre fiinţe, şi în forma *schiopa*) **1.** A deveni şchiop. *Ş-au tocit potcoavele, au şchiopat şi i-am lăsat în drum.* DELAVRANCEA, O. II 110. *Împăratul l-a-ntrebat Cum... de-a şchiopat?* CONTEMPORANUL, III 730.
2. A şchiopăta. *Astă fată bine joacă, Numai are că cam schioapă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 420.
— Variantă: **schiopá** vb. I.

ŞCHIOPĂTÁ, *şchiopătez* şi *şchioápăt,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre fiinţe, şi în forma *schiopăta*) A umbla sprijinindu-se mai mult pe un picior decît pe celălalt, a umbla ca un şchiop. *Înaintează acum spre noi şchiopătînd.* SAHIA, N. 52. *Iar începe să şchioapete.* STANCU, D. 316. *Cîrlanul schioapătă de-un picior.* SLAVICI, N. II 32.
2. Fig. A funcţiona defectuos, a nu merge bine, normal, a se poticni. *Ministeriul cam şchiopătează cînd eşti absent.* ALECSANDRI, T. 1378.
3. (Rar, despre soare, prin confuzie cu «scăpăta») A apune. *Soarele cam şchiopăta spre apus.* MACEDONSKI, O. III 7.
— Variantă: **schiopătá** vb. I.

ŞCHIOPĂTÁT, -Ă, *şchiopătaţi, -te,* adj. (Rar) Care şchiopătează, şchiop. *Iepuraşul şchiopătat... lui s-arată.* ALECSANDRI, P. III 366.

ŞCHIOPĂTÚRĂ, *şchiopături,* s. f. Faptul de a şchiopăta. *Şchiopătura oilor e bucuria lupilor.* POP.

ŞCOÁLĂ, *şcoli,* s. f. **1.** Instituţie de învăţămînt (mai ales de învăţămînt elementar şi mediu); p. ext. activitate legată de această instituţie; învăţătură, învăţămînt. *A fost şi el muncitor ca şi mine... A făcut şcoala greu!... s-a ridicat.* BARANGA, I. 194. *Îl deteră pe la şcoli şi filozofi.* ISPIRESCU, L. 2. *Şi ce chilie dureată ş-a făcut în poarta bisericii, pentru şcoală.* CREANGĂ, A. 2. ◇ *Şcoală profesională* = şcoală care pregăteşte muncitori calificaţi din absolvenţi ai cursului elementar, într-o perioadă de şcolarizare de doi sau trei ani. ✦ Localul, clădirea în care este instalată instituţia de învăţămînt. *Mai încolo... venea primăria cu o ogradă mare, apoi, pe stînga, şcoala.* REBREANU, R. I 93. ✦ Totalitatea elevilor unei instituţii de învăţămînt. *Toată şcoala a luat parte la concurs.*

2. Fig. Izvor, sursă de cunoştinţe, de învăţături; mijloc, sistem de instruire într-un anumit domeniu; p. ext. învăţătura, experienţa dobîndită pe această cale. *Folclorul este o şcoală la care înveţi să-ţi adînceşti dragostea de ţară.* BENIUC, P. 8. *Azi adeseori femeia, ca şi lumea, e o şcoală Unde-nveţi numai durere, înjosire şi spoială.* EMINESCU, O. I 140.

3. Fig. Curent, mişcare ştiinţifică, literară, artistică etc. care grupează în jurul ei numeroşi adepţi; baza teoretică a acestei mişcări. *Ridicîndu-se în faţa şcolii declamatorii a lui Aristia şi Caragiale... preconizează o artă simplă şi o dicţiune naturală.* SADOVEANU, E. 71. *Alegerea acestor elemente a fost opera şcolii critice moldoveneşti.* IBRĂILEANU, SP. CR. 20. *Socotim că literatura romînă se împarte astăzi în două şcoli.* RUSSO, O. 62.

ŞCOLÁR[1], *şcolari*, s. m. Elev al unei şcoli elementare sau medii. *N-au venit de patru zile! Se răsuci iar în pat tovarăşul lui Comşa, cu promptitudinea unui şcolar pîrîtor.* C. PETRESCU, Î. II 60. *Şcolarii trecură pe lîngă ei cu căciulele în mînă.* SANDU-ALDEA, D. N. 96. *Nu mi s-a întîmplat ca vreun şcolar, pînă acum, să-mi fi făcut ruşinea ce mi-a făcut copiii tăi.* ISPIRESCU, L. 273.

ŞCOLÁR[2], **-Ă**, *şcolari, -e* adj. Care ţine de şcoală, care priveşte şcoala sau pe şcolari. *An şcolar. Rechizite şcolare.* ▭ *Toţi copiii de vîrstă şcolară vor fi cuprinşi în şcoli.* REZ. HOT. I 298. ✧ *Comitet şcolar* v. comitet.

ŞCOLARITÁTE s. f. (Rar) **1.** Timpul cît cineva este şcolar, are calitatea de şcolar.

2. Disciplină de şcolar. *Îi obişnuisem în primii mei ani de liceu, cu o severă şi admirabilă şcolaritate.* GALACTION, O. I 20.

ŞCOLARIZÁ, *şcolarizez*, vb. I. Tranz. A încadra, a atrage în activitatea de şcolar, a înscrie la o şcoală.

ŞCOLARIZÁRE s. f. Acţiunea de a şcolariza şi rezultatul ei.

ŞCOLĂRÉSC, -EÁSCĂ, *şcolăreşti*, adj. De şcoală, de şcolar; caracteristic şcolii sau şcolarilor. *Mediu şcolăresc.* ▭ *Acesta ţinea în mînă o hîrtie... Era scrisă stîngaci pe hîrtie de caiet şcolăresc.* DUMITRIU, V. L. 36.

ŞCOLĂRÉŞTE adv. Ca un şcolar, în felul şcolarilor.

ŞCOLĂRÍ, *şcolăresc*, vb. IV. Intranz. A fi şcolar împreună cu cineva sau în acelaşi timp cu cineva. *Am şcolărit împreună.*

ŞCOLĂRÎME s. f. (Cu sens colectiv) Mulţime de şcolari, totalitatea şcolarilor.

ŞCOLĂRÍŢĂ, *şcolăriţe*, s. f. Elevă a unei şcoli elementare sau medii. *Tu luai note ca o şcolăriţă cuminte.* BARANGA, I. 172. *Un pîlc de şcolăriţe ilumină sala.* GALACTION, O. I 57. *Cea dintîi şcolăriţă a fost însăşi Smărăndiţa popii.* CREANGĂ, A. 2.

ŞCOLÍT, -Ă, *şcoliţi, -te*, adj. (Rar) Învăţat, instruit.

ŞCRÁBĂ s. f. v. **scrabă**.

ŞCRÁDĂ s. f. v. **scradă**.

ŞEA s. f. v. **şa**.

ŞEDEÁ, *şed*, vb. II. Intranz. (Adesea în concurenţă cu sta) **1.** A se afla aşezat pe ceva, a sta jos. *Am păţit şi noi ca un cerşitori care şedea pe comoară şi cerea milostenie.* CREANGĂ, P. 134. *Pe genunchii mei şedea-vei, Vom fi singuri-singurei.* EMINESCU, O. I 75. *Şedeam trîntiţi pe divanuri în toată dezinvoltura moldovenească.* RUSSO, O. 48. *Seara la noi veneai Şi pe laviţă şedeai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 265.

2. A lua loc, a se aşeza. *Apoi am legat ogarul şi am şezut amîndoi lîngă foc, povestind.* ISPIRESCU, L. 299. *Cu mîna-întinsă magul îi face semn să şadă.* EMINESCU, O. I 94. *Vorbind astfel, şezu pe marginea patului, lîngă căpătîiul meu.* BOLINTINEANU, O. 333. ✧ (Întărit prin «jos») *Dincă se îndreptă spre o poartă de uluci ascuţite sus, spunîndu-le celor din urmă să şadă jos.* CAMIL PETRESCU, O. II 7. ✧ (La imperativ, în formule de invitaţie) *Ia şezi ici şi spune-mi.* DUMITRIU, N. 129. *Şezi colea şi să ospătezi oleacă.* CREANGĂ, P. 32. *Şezi, drăguţă, să prînzim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 271. ✦ A se opri din mers aşezîndu-se; a poposi. *Să-ţi dau două mere dulci, Unde-i şedea să le mînei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 118.

3. A sta sau a rămîne într-un anumit loc, într-o anumită situaţie sau poziţie; a se afla undeva, a nu se mişca din locul sau din poziţia ocupată. *Directorul de bancă şedea cu ochii în farfurie şi asculta jenat.* REBREANU, R. I 38. *Ea mergea căpşuni s-adune, Fragi s-adune — Eu şedeam pe prag la noi.* COŞBUC, P. I 117. *Tu şezi la grajd nedezlipit şi să îngrijeşti de calul meu.* CREANGĂ, P. 208. *Să şezi cu oamenii la sfat.* ŞEZ. I 12. ✧ (Întărit prin «locului») *Nu te duce; mai bine şezi aici locului.* RETEGANUL, P. II 41. ✧ Expr. **A şedea la masă** = a lua masa; a mînca. *Zise tatălui său într-o zi cînd şedeau la masă...* ISPIRESCU, L. 14. *După ce-a şezut la masă, a zis fetei să se suie în pod.* CREANGĂ, P. 289. **A şedea greceşte, a şedea cloşcă, a şedea pe ghimpi, a şedea binişor, a şedea lipeă** v. c. **A-i şedea cuiva** (ceva) **la inimă,** se spune cînd cineva este preocupat de un gînd, urmărit de o idee care nu-i dă pace. *Examenul îi şedea însă la inimă şi nu-l putea da, fiindcă n-avea bani.* CĂLINESCU, E. 80. **A şedea pe capul cuiva** = a sta mereu lîngă cineva, a-i cădea (cuiva) belea; a plictisi pe cineva cu prea multe stăruinţe. **A şedea strîmb şi a judeca** (sau **a vorbi, a grăi**) **drept** = a recunoaşte adevărul. *Şi-n adevăr, să şedem strîmb şi să judicăm drept: oară ce desfătare vînătorească mai deplină... poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruţa în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme?* ODOBESCU, S. III 15. *Şezi strîmb şi grăieşte drept.* NEGRUZZI, S. I 247. **A şedea** sau **a-i şedea cuiva bine** (sau **rău, frumos** etc.) = a fi (sau a nu fi) corespunzător, potrivit, conform cu...; a fi (sau a nu fi) aşa cum se cuvine, cum trebuie, cum este indicat. *Brîu-i pus! Acum, din ladă Mai ieu şorţul! O, să-mi şadă Fată cum îmi stă nevastă...* COŞBUC, P. I 105. *Ce nu te gîndeşti cînd vorbeşti?... Nu şade frumos!* CARAGIALE, S. N. 265. *Şi din cînd în cînd vărsate, mîndru lacrimile-ţi şed.* EMINESCU, O. I 83. *Ce frumos îi şade creasta ca un roşu comanac.* id. O. IV 224.

4. A trăi cîtva timp undeva, a petrece un timp într-un loc; a zăbovi. *Şi, după ce şezu acolo cîteva zile... plecă luîndu-şi calul cu sine.* ISPIRESCU, L. 148. *Nu şedea-n Moldova mult.* ALECSANDRI, P. P. 330. ✦ A aştepta. *Mărită-te, mîndra mea, După mine nu şedea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 261. ✦ (Rar, despre obiecte) A se afla aşezat sau depozitat într-un loc. *Alecu nu are cu ce să-mi scoată nişte argintării care şed de la mai la argintar.* KOGĂLNICEANU, S. 224.

5. A-şi avea locuinţa sau domiciliul fixat undeva, a locui. *De unde să-l chem, cînd nici nu ştiu unde şade.* C. PETRESCU, C. V. 228. *Şedea pe vale-n sus... Ion al Anei.* COŞBUC, P. I 228. *Palatul în care şedeau moşnegii şi cu nora... s-a schimbat iarăşi în sărăcăciosul bordei.* CREANGĂ, P. 89.

6. A se afla într-o anumită situaţie în raport cu ceva sau (neobişnuit) cu cineva. *Ar fi mers cu el, dar tocmai atunci şedeau mai rău ca oricînd cu banii.* BASSARABESCU, la TDRG.

— Prez. ind. şi: (regional) *şez* (ALECSANDRI, T. I 115), pers. 3 şi: (regional) *şede* (CREANGĂ, A. 106, NEGRUZZI, S. I 63, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 401). — Variantă: (regional) **şădeá** (ALECSANDRI, T. I 83, KOGĂLNICEANU, S. 10) vb. II.

ŞEDÉRE, *şederi,* s. f. **1.** Faptul de a sta sau a rămîne (aşezat) într-un anumit loc. *Aceasta, obosită fiind de şederea îndelungată, o prinse somnul.* ISPIRESCU, L. 30. *După vrun ceas de şedere, sare de pe cuibar, cotcodăcind.* CREANGĂ, P. 70. ✦ Fig. Lipsă de activitate, lenevie. *Iarăşi te-ai aşternut pe şedere, acasă.* PAS, Z. I 299. *Ce? V-a înnebunit şederea, trîndăvia şi băutura şi v-aţi apucat de prădat?* MIRONESCU, S. A. 26.

2. Popas făcut într-un loc, într-o localitate, pentru a petrece acolo un anumit timp. *După o lună de şedere într-un loc, i se păreau vechi şi ursuze toate lucrurile din odaie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 18. *Luîndu-şi orice nădejde de la fugă, el se puse din toată inima ca să facă şederea într-acea pustietate cît se poate de îngăduitoare.* POPESCU, B. IV 43. *Poziţia... e atît de romantică, îngrijirea atît de mare, încît nu te poţi opri de a nu te plăcea în paradisul acesta încîntător, deşi şederea în el te ţine cam scump.* NEGRUZZI, S. I 326.

ŞEDÍNŢĂ, *şedinţe,* s. f. **1.** Adunare organizată a membrilor unui corp constituit, a personalului unei întreprinderi, unei instituţii etc., pentru a discuta, a dezbate şi a hotărî ceva. *Cînd s-au ridicat băieţii în picioare, fiindcă se sfîrşise şedinţa, a intrat printr-o uşă lăturalnică un bărbat cu ochi albaştri şi cu cîteva fire de păr blond în barbă.* PAS, Z. I 318. *Se hotărîse o nouă şedinţă a guvernului.* CAMIL PETRESCU, O. II 475. ✧ *Şedinţă plenară* v. plenar. *Şedinţă deschisă* v. deschis **(7).** *Şedinţă închisă* v. închis **(6).** ✦ Dezbatere a unei cauze în faţa unei instanţe judecătoreşti. *Procesul n-a durat decît o jumătate de oră. După zece minute de chibzuinţă, judecătorii vin din nou în sala de şedinţă.* BUJOR, S. 146.

2. Interval de timp în care se face o expunere, se aplică un tratament medical etc. fără întrerupere.

ŞEF, -Ă, *şefi, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană care conduce o instituţie, o organizaţie, o armată etc. *Caporalul Florea Costea era şeful vagonului în care călătorea Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 82. *Era acum cu adevărat şeful familiei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 27. *Tatăl lui, mare moşier, fusese în judeţ şeful partidului conservator.* BUJOR, S. 157. ✧ Fig. *Opinia mea e că cu încetul această revistă se va face şeful ce dorim.* GHICA, A. 427. ✧ *Şef de cabinet* v. cabinet. *Şef de post* = comandant al unui post de poliţie, de jandarmi, de grăniceri etc. *A doua zi dimineaţa, Costandin veni iarăşi, împreună cu şeful de post, întors de la Oltenita.* DUMITRIU, N. 244. *Batista, inelul sau tabacherea unui şef de post... sînt talismanuri pentru santinelă, care lasă liberă trecerea bărcii fără control.* BART, E. 326. *Şef de echipaj* = persoană care conduce echipajul unui vapor. *«Echipajul la posturile de plecare» răsună vocea şefului de echipaj.* BART, S. M. 14. *Şef de gară* (sau *al gării)* = funcţionar care conduce serviciul într-o gară. *Are chiar vremea să vadă pe şeful gării lîngă linie.* SP. POPESCU, M. G. 29. *Şef de catedră* = profesor universitar care are direcţia activităţii şi a lucrărilor din cadrul unei discipline de studiu într-o facultate. *Şef de birou* = funcţionar care conduce lucrările dintr-un birou (avînd un grad superior în ierarhia administrativă). *Proaspăt primenit şi îmbrăcat corect ca un şef de birou luni dimineaţa, se aşeza la masa de scris.* C. PETRESCU, C. V. 142. ✦ Persoană superioară în grad sau în funcţie altei persoane, considerată în raport cu aceasta; maimare, superior. *Primul om pe care trebuia să-l văd... era fireşte judecătorul, şeful meu.* GALACTION, O. I 93. *Iniţiaţii erau formaţi în grupuri de cîte zece, fiecare frate cunoscînd numai pe şeful său imediat.* GHICA, S. A. 148. ✦ (La vocativ) Cuvînt cu care cineva se adresează, familiar, unei persoane, indiferent de gradul ierarhic al acesteia. *Mergi cu mine, şefule, dacă nu vrei să legi măgarul la gard.* PAS, Z. I 152. *Stai, şefule, ascultă, că acuma vine partea cea mai tare!* REBREANU, R. II 24.

2. (Regional, m.) Fiecare dintre stîlpii de susţinere fixaţi la colţurile casei sau în pereţi (şi în care se fixează uşile şi ferestrele).

ŞEFÍE, *şefii,* s. f. Demnitate, rang, funcţie de şef (mai ales al unui partid politic); conducere, direcţie. *În lupta pentru şefia partidului, cele două tabere tîrau după ele păcate grele.* C. PETRESCU, C. V. 102. *I-au scurtat drumul la şefie cu zece ani, ba poate i-au dat şefia la care nici el nu spera.* CARAGIALE, O. VII 90.

ŞEGĂLNIC, -Ă adj. v. şăgalnic.

ŞEIÁC s. n. v. şiac.

ŞEÍC, *şeici,* s. m. Căpetenie a unui trib arab; şef de comunitate religioasă la musulmani. *Acum călugării şi şeicii beduinilor voiră să dovedească că acei bani erau bine daţi.* BOLINTINEANU, O. 298.

— Variantă: **şeíh** (EMINESCU, O. I 144) s. m.

ŞEÍH s. m. v. şeic.

ŞEITÁN, *şeitani,* s. m. (Turcism) Drac, diavol. *Se trezeşte apucatul cînd îi e lui dat să se trezească. Cînd se satură şeitanii cu el de joacă. Se satură repede şeitanii, că au mult de colindat.* STANCU, D. 203.

ŞELÁR, *şelari,* s. m. Persoană care confecţionează sau vinde şei şi alte obiecte de harnaşament. *Smulse deodată biciul mlădios cumpărat de la şelarul palatului.* DUMITRIU, B. F. 61.

ŞELĂRÍE s. f. Loc unde se confecţionează sau se vînd şei şi alte obiecte de harnaşament.

ŞÉLE s. f. v. şale.

ŞELÚŢĂ, *şeluţe,* s. f. Diminutiv al lui şa. *Tot am şea, şeluţa mea.* CONTEMPORANUL, III 886.

ŞEMINÉU, *şeminee* şi *şemineuri,* s. n. Sobă de zid joasă, cu vatră largă, fără uşă, în care se pot arde butuci mari şi în care fumul, trecînd direct în coş, nu-i înfierbîntă pereţii; cămin. *Pe şemineu, tanagraua din dreapta continuă să-şi ducă urna ei funerară.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 86.

ŞEMIZÉTĂ, *şemizete,* s. f. (Franţuzism) Bluză femeiască simplă, uşoară, cu croiala asemănătoare cu a cămăşilor bărbăteşti. *Cum te îmbraci dar cînd eşti gătită? — Ca muzele, domnule Sulger, ca muzele, fără şemizetă, cu braţele, spatele... goale.* NEGRUZZI, S. III 75.

ŞENÁL, *şenaluri,* s. n. (Învechit) Partea cea mai adîncă a unui curs de apă, care permite navigaţia; canal de trecere a navelor printr-o strîmtoare sau la intrarea într-un port.

— Variantă: **şanál** s. n.

ŞENÍLĂ, *şenile,* s. f. Bandă care se înfăşoară peste roţile situate de aceeaşi parte a unui vehicul, pentru a obţine o suprafaţă mai mare de contact cu terenul. *Pînă departe văzduhul era cutremurat de zgomotul pe care-l făceau şenilele.* V. ROM. septembrie 1953, 186. *Mîna lui mîngîia şenila tractorului.* MIHALE, O. 29.

ŞENŢULÉŢ s. n. v. şănţuleţ.

ŞEPCÁR, *şepcari,* s. m. Persoană care confecţionează sau vinde şepci. V. ceaprazar.

ŞEPCÚŢĂ, *şepcuţe,* s. f. Diminutiv al lui şapcă; şapcă mică. *Femeia... ţine de mînă un băiat — băiatul ei — şcolar de 7-8 ani, cu o şepcuţă galbenă, pusă pe ceafă.* STANCU, U.R.S.S. 86.

ŞÉPTE num. card. v. şapte.

ŞEPTÉL, *şepteluri,* s. n. Totalitatea animalelor domestice crescute într-o gospodărie, într-o comună, într-o

ţară pentru obţinerea unui beneficiu economic. *Fără o puternică bază furajeră nu poate fi posibilă mărirea şeptelului şi sporirea producţiei animale.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2877.

ŞEPTÍME, *şeptimi,* s. f. A şaptea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale.

ŞERB, -Ă, *şerbi, -e,* s. m. şi f. **1.** (În orînduirea feudală) Ţăran legat de pămîntul moşierului, depinzînd cu persoana şi bunurile sale de acesta; iobag, vecin, rumîn. *Nu o dată în trecut şerbii maghiari şi romîni s-au unit în lupta împotriva grofilor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2938. ◇ **2.** (Învechit) Sclav, rob. *Cărţile bisericeşti? dar ia, mă rog, pe acele tipărite mai nainte şi în vremea mitropolitului Dositeu şi vei găsi zicerile:... creştin, înger... şerb.* NEGRUZZI, S. I 256.

ŞERBÉT, *şerbeturi,* s. n. **1.** Preparat alimentar făcut din suc de fructe sau din esenţă de cacao, cafea etc., fierte cu zahăr pînă se obţine o pastă. *Căni şi borcane pline cu şerbeturi stau la rînd, legate deasupra cu ţiplă.* CAMIL PETRESCU, O. II 93. *După ce înfipse o linguriţă straşnică în şerbetul de toporaşi şi bău două pahare brumate de apă... plescăi din limbă, ştergîndu-şi mustăţile stufoase.* C. PETRESCU, Î. II 243. *În grădina din dosul casei erau trandafiri de Kazanlîc, din florile cărora femeile făceau dulceţuri şi şerbeturi.* ŞEZ. XII 5.

2. (Învechit) Băutură răcoritoare, preparată din zahăr şi apă de trandafiri. (Cu pronunţare regională) *Ţiind fiecare în mîni cîte un păhar... plin de fel de fel de şărbeturi de cele mai bune şi mai alese.* GORJAN, H. II 108.

ŞERBETÉLNIŢĂ, *şerbetelniţe,* s. f. Vas pentru fiert şerbetul.

ŞERBETIÉRĂ, *şerbetiere,* s. f. **1.** Chisea pentru şerbet. **2.** Vasul de tablă al maşinii de preparat îngheţată.

ŞERBÍ, *şerbesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A servi ca şerb, a fi şerb. *Au n-are el mai multă dobîndă Cînd unui a şerbi să voiască, Decît la mai mulţi.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 345.

ŞERBÍE s. f. Instituţie feudală care ţinea pe ţărani în stare de dependenţă faţă de proprietatea feudală a unui nobil; iobăgie, rumînie. *Cu vreme se mută în despotie Care apoi pe tirani încunună. Aceşti duc pe norod la şerbie.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 360.

ŞERBÍRE, *şerbiri,* s. f. (Învechit) **1.** Faptul de a şerbi.

2. Servitute. *Ei tăgăduiau ţăranilor orice drept, orice şerbire asupra moşiilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 175. ✦ Fig. Obligaţie, îndatorire, angajament. *Acea şerbire ne obligă a face toate reparările şi schimbările ce ar vroi să ne impuie Direcţia monumentelor istorice.* ALECSANDRI, S. 17.

ŞERFUÍ, *şerfuiesc,* vb. IV. Tranz. A subţia marginea pieilor prelucrate, pentru a le putea îndoi, suprapune sau coase.

ŞERÍF[1], *şerifi,* s. m. (În ţările arabe) Prinţ, nobil (socotit descendent al lui Mahomed). *Văzui mulţime de şerifi din neamul lui Moamet.* GORJAN, H. IV 157.

ŞERÍF[2], *şerifi,* s. m. (În Anglia şi în Statele Unite) Funcţionar administrativ însărcinat cu executarea legilor şi cu menţinerea ordinei în comitate şi districte, avînd în anumite cazuri şi puteri judecătoreşti.

ŞERLÁI s. n. (Transilv.) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina păroasă şi cu flori albe; creşte prin locuri aride şi pietroase *(Salvia Aethiopis).*

ŞERPÁR[1], *şerpari,* s. m. Pasăre răpitoare care se hrăneşte cu şerpi *(Circaetus gallicus).*

ŞERPÁR[2], *şerpare,* s. n. (Mai ales în Transilv.) Chimir. *Cu degetele înfipte în cureluşa încinsă peste cămaşă, aştepta, cum a văzut că stau flăcăii la sfat, cu mîna afundată în şerpar.* C. PETRESCU, R. DR. 13. *Celelalte le vîra după şerparul lat.* AGÎRBICEANU, S. P. 22. *Toader atunci bagă mîna stîngă în şerpar, scoate un pumn de bani, îi aruncă lăutarului şi strigă: «Acum una pe pofta mea!».* SLAVICI, N. I 82.

ŞERPĂRÁŞ, *şerpăraşe,* s. n. Diminutiv al lui şerpar[2].

ŞERPĂRÍE, *şerpării,* s. f. Mulţime de şerpi; loc unde se găsesc şerpi în mare număr.

ŞÉRPE s. m. v. şarpe.

ŞERPÉSC, -EÁSCĂ, *şerpeşti,* adj. De şarpe, (ca) al şerpilor. *Trecură prin ţara broştească şi prin ţara şoreceaşcă şi tot astfel făcură ca-n ţara şerpească.* RETEGANUL, P. III 16. ✦ (Despre ochi) Mobil, p. ext. lipsit de sinceritate. *Figura lui îşi ascundea trăsăturile sub o barbă neagră, stufoasă, din care se vedeau numai nasul, umerii feţei şi ochii; nişte ochi mici, şerpeşti, de o căutătură glacială.* VLAHUŢĂ, O. A. III 46. ✦ Fig. Rău, perfid, viclean, veninos. *A pornit-o mai departe cu fereală şi glas mai şerpesc.* POPA, V. 316. *Cu limba lor cea şerpească rău cuvintează.* ŢICHINDEAL, F. 231.

ŞERPÉŞTE adv. Cu mişcări de şarpe, ca un şarpe; şerpuitor. [Măscăriciul] *pornea la ghiduşii de dimineaţă. Umbla în mîni, pe funii cocoţat, se îndoia şerpeşte necurmat.* LESNEA, I. 46. *Şi-mpleteşte brîu şerpeşte.* TEODORESCU, P. P. 84. ✦ În felul şarpelui. *Şerpeşte, ochii spelbi ai lui Ion au clipit pe de lături.* POPA, V. 279.

ŞERPIŞÓR, *şerpişori,* s. m. Diminutiv al lui şarpe; fig. om zglobiu, neastîmpărat. V. drăcuşor. *Ce rost îşi are pofta nebună a şerpişorilor mei de copii aici.* SAHIA, N. 32.

ŞERPÍU, -ÍE, *şerpii,* adj. (Rar) Şerpesc. (Fig.) *Ochii săi şerpii şi crunţi.* ALECSANDRI, P. II 33.

ŞERPOÁICĂ, *şerpoaice,* s. f. **1.** Femela şarpelui. *Fata... văzu în depărtare venind spre ea o şerpoaică cu doi pui după ea.* POPESCU, B. IV 17. *Ipate se şi prinde în joc lîngă un puişor de fată, căreia îi jucau ochii în cap ca la o şerpoaică.* CREANGĂ, P. 167. *Cu ochii ca o şerpoaică Şi hoaţă ca o vulpoaică.* ŞEZ. IV 219.

2. Fig. Femeie vioaie şi neastîmpărată sau şireată, vicleană. *Aşa ai spus şi cucoanei Aretia, şerpoaică ce eşti.* SADOVEANU, O. VIII 47. *Această şerpoaică de văduvă... se va tîrî la pămînt şi-mi va uda picioarele cu lacrimi.* GANE, N. III 81. *Doar oi mai zări o dată Pe şerpoaica cea de fată, Care-amar m-a înşelat Şi în codri m-a băgat.* ALECSANDRI, P. P. 313.

ŞERPOÁIE, *şerpoaie,* s. f. (Rar) **1.** Şerpoaică (1). *Şerpe, nu înţepa, şerpoaie, nu săgeta.* ŞEZ. IV 158.

2. Fig. Şerpoaică (2). *El are numai o fată... De cîte ori vine cineva pe la el, o face şerpoaie.* RETEGANUL, P. II 43.

ŞERPOÍ vb. IV v. şerpui.

ŞERPUÍ, *şerpuiesc,* vb. IV. Intranz. A avea (sau a forma în mişcare) o linie unduitoare ca mersul şarpelui; a undui. *Între munţii cu graniţul sur, Arieşul, şoseaua şi linia îngustă a trenului şerpuiesc împletindu-se cu poduri de piatră.* C. PETRESCU, S. 225. *Apucase pe drumuri ce şerpuiau pe coasta Negrilesii.* AGÎRBICEANU, S. P. 19. *O cărăruie mică şerpuieşte pe coastă.* DUNĂREANU, CH. 104. *Luci pe faţa mării un fulger şerpuind, Urmat d-un tare trăsnet.* BOLINTINEANU, O. 242. ✧ Fig. *Ideea măreaţă a ţării şerpuia prin suflete sub forma unor fiori, ce se aninau de nimicurile trecătoare ale ceasului de acum.* D. ZAMFIRESCU, R. 254. ✧ Tranz. *În picioare,*

lîngă sac, se-nţepeni şi el, măsurînd cu ochii munţii fugari care-şi şerpuiau spinările negre în zarea albastră. MIRONESCU, S. A. 131. *Soarele, la zori, şerpuieşte munţii Triestului cu chenare de rubin, iar la amiezi sparge şi risipeşte curcubeie.* DELAVRANCEA, S. 70. ✦ Tranz. A străbate, a brăzda cu linii ondulate. *Cîmpiile... păreau o mare de omăt şerpuită ici-colea de dunguliţe cenuşii, ale cărora capete nu le mai zăreai.* CONTEMPORANUL, VI 104. ✧ Fig. *Fiori reci mă şerpuiră la gîndul că putea fi lipsă o treaptă şi să lunec în gol.* CAZABAN, V. 63.

— Variantă: **şerpoí** (ALECSANDRI, P. I 237) vb. IV.

ŞERPUIÁLĂ, *şerpuieli,* s. f. Şerpuire, sinuozitate.

ŞERPUÍRE, *şerpuiri,* s. f. Acţiunea de a şerpui şi rezultatul ei; linie şerpuitoare. *Riul Teleorman e linie de hotar din partea asta! rosti Grigore, ridicîndu-se în trăsură şi indicînd cu mîna şerpuirea uşoară a văii.* REBREANU, R. I 71. *Vedeam pe şerpuirea albă în largul drumului de ţară Un om bătrîn ducînd povara unei vieţi nemîngîiete.* GOGA, C. P. 10. *În şerpuiri largi se îndoaie strălucitorul rîu, printre munţii întunecaţi de codru.* VLAHUŢĂ, O. A. 415.

ŞERPUÍT, -Ă, *şerpuiţi, -te,* adj. Care şerpuieşte, care face cotituri; unduios, cotit. *Cînd timpul era frumos, o lua încetişor pe cărăruia şerpuită în curmezişul dealului ce se ridica în faţa satului.* VLAHUŢĂ, O. A. I 94. *Susurul acestor izvoare o făceau să se uite galeş la ele şi-i plăcea să le vază curgerea lor cea şerpuită ce aluneca pe pămînt.* ISPIRESCU, L. 18. ✧ (Adverbial) *Dopurile pocneau. Chelnerii se strecurau şerpuit printre perechi.* C. PETRESCU, C. V. 311.

ŞERPUITÓR, -OÁRE, *şerpuitori, -oare,* adj. Care şerpuieşte, care descrie o linie ondulată. *Se luă după zgomot, şi dete de un pîrliaş limpede ca lacrima, îngust, zburdalnic şi şerpuitor ca o fişie de argint, pe care ar tîrî-o în fuga mare un copil neastîmpărat.* BASSARABESCU, V. 141. *S-au făcut mlădioase, şerpuitoare alge, ori monstruoase balene.* ANGHEL, PR. 74.

ŞERPUITÚRĂ, *şerpuituri,* s. f. Fiecare dintre cotiturile unui drum sau ale unei linii şerpuite; sinuozitate, cotitură. *Barcazul porni ocolind ţărmul, ţinîndu-se la cîţiva paşi de şerpuiturile sale şi de trunchiurile scorburoase de sălcii înecate.* DUMITRIU, N. 287. *Veneau din depărtaţi codri corbii, milioane de corbi, înşirîndu-se pe toate şerpuiturile drumului.* CAMILAR, N. I 222.

ŞERPULÉTE, *şerpuleţi,* s. m. (Popular) Şerpişor. *Voi să omoare... puişorul de şărpe. — Măi băiete, numai ce aude zicînd şerpuletele, nu mă omorî.* ŞEZ. VI 10.

ŞERPULÍŢĂ, *şerpuliţe,* s. f. (Rar) Şerpoaică mică. *Şerpuliţă, Dinţi de criţă.* ALECSANDRI, P. P. 11.

ŞERPURÉL, *şerpurei,* s. m. (Popular) Şerpişor. *În fîntînă o pietricică... Şi sub piatră-un şerpurel, Cu dinţii de oţel.* ALECSANDRI, P. P. 271.

ŞERPUŞÓR, *şerpuşori,* s. m. Plantă erbacee cu ramurile drepte, cu frunzele păroase şi ascuţite, dispuse în formă de evantai *(Lycopodium complanatum).*

ŞERUÍ, *şeruiesc,* vb. IV. Tranz. A curăţa o piele jupuită de resturile de carne pe care le mai are, înainte de a o pune la argăseală; a descărna.

ŞERUÍRE, *şeruiri,* s. f. Acţiunea de a şerui şi rezultatul ei.

ŞERUITÓR, *şeruitoare,* s. n. Cuţit întrebuinţat de tăbăcari la răzuirea resturilor de carne de pe pielea jupuită. *Pe loc i-aş fi spintecat burta cu şeruitorul.* ARDELEANU, D. 212.

ŞERVÉT, *şervete,* s. n. Ţesătură pătrată de in, de bumbac etc., întrebuinţată la masă pentru ştersul gurii; (regional) prosop. *S-a legat la cap cu şervet ud.* STANCU, D. 135. *Finii erau aproape toţi mai săraci decît naşul şi veneau în casa lui cu sfială... mîncau cu stîngăcie şi se ştergeau mereu cu şervetul la gură.* PAS, Z. I 175. *Pe la ferestre... atîrnă... şervete sau prosoape.* PAMFILE, I. C. 282.

ŞERVEŢÉL, *şerveţele,* s. n. Diminutiv al lui servet. *Nevasta învăţătorului şezuse lîngă Eleonora... ţinînd în mînă un şerveţel murdar pe care îl scăpase din mînă la intrarea doamnei Vorvoreanu.* DUMITRIU, B. F. 142. *Doamna prefect scosese feţele de masă şi şerveţelele cele mai albe.* C. PETRESCU, R. DR. 199. ✦ Şervet care se leagă la gîtul copiilor mici, ca să nu-şi murdărească hainele cînd mănîncă. *Te uitai ce cumînţi stau la masă şi cît de frumos mănîncă Titi, frate-său şi surorile lui, toţi cu şerveţele de după gît şi fiecare cu paharul lui de tablă.* PAS, Z. I 110.

ŞES[1], *şesuri,* s. n. 1. Întindere de pămînt fără diferenţe de nivel; cîmpie. *Sub straja dealurilor nalte Dorm şesuri leneşe şi linse Ca netezişul unei ape.* VLAHUŢĂ, O. A. I 74. *Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri Şi niciodată n-or să vie iară.* EMINESCU, O. I 201. ✦ Fig. Întindere largă. *Să verşi, păgîn, potop de apă Pe şesul holdelor de aur.* GOGA, P. 18.

2. Parte a corpului animalelor, cuprinsă între ultima coastă şi osul şoldului; deşert[1] (4). *Pune cineva mîna pe pelea... de pe şes.* I. IONESCU, D. 483.

ŞES[2]**, ŞEÁSĂ,** *şese,* adj. (Despre pămînturi, locuri, regiuni etc.) Neted, plan, întins. *Au picat în coarnele unui ţap care păştea pe un cîmp şes, foarte frumos.* SBIERA, P. 166. *Nilul mişcă valuri blonde pe cîmpii cuprinşi de maur, Peste el cerul d-Egipet desfăcut în foc şi aur; Pe-a lui maluri gălbii, şese, stuful creşte din adînc.* EMINESCU, O. I 43.

— Variantă: (învechit şi regional) **şeţ, şeáţă** (ODOBESCU, S. A. 83, TEODORESCU, P. P. 111) adj.

ŞÉSE num. card. v. **şase.**

ŞESÍME, *şesimi,* s. f. A şasea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale.

ŞÉSTINĂ, *şestine,* s. f. Loc neted, plan pe vîrful unui munte.

ŞESURÉL, *şesurele,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui ses. *Să mă caţi pe şesurele.* SEVASTOS, C. 268.

ŞETRÁR s. m. v. **şătrar.**

ŞETRÚŢĂ s. f. v. **şătruţă.**

ŞEŢ, ŞEÁŢĂ adj. v. **şes**[2].

ŞEULÍŢĂ, *şeuliţe,* s. f. (Popular) Şeluţă. *Şeuliţa lui, Falca zmeului.* TEODORESCU, P. P. 92.

ŞEUŞOÁRĂ, *şeuşoare,* s. f. (Popular) Şeluţă. *Şeuşoara lui, Două fălci de zmeu.* PĂSCULESCU, L. P. 62.

ŞEVALÉT, *şevaleturi,* s. n. Suport de lemn, de obicei cu trei picioare, pe care pictorii fixează cadrul cu pînza pe care pictează. *Eu mă aşez la şevalet şi pictez.* C. PETRESCU, O. P. I 43.

ŞEVIÓT, (rar) *şevioturi,* s. n. Rasă de oi cu lînă fină; stofă făcută din lîna acestor oi. *Nu aveam decît o bluză de şeviot verde.* CAMIL PETRESCU, U. N. 222. *Bărbatul Luminiţei se aşezase familiar pe un braţ al scaunului... balansînd un picior, cu pantalonul de şeviot alb.* C. PETRESCU, Î. II 255.

— Pronunţat: *-vi-ot.*

ŞEVRÓ, *şevrouri,* s. n. Piele moale şi subţire (prelucrată din piei de capre, de oi etc.), din care se confecţionează încălţăminte, mănuşi, genţi etc. *Am îndum-*

nezeit în accente nepieritoare pe o franţuşcă cu ochelari şi cu ciuboţele de şevro. HOGAŞ, DR. II 61.
— Variantă: **şevróu** (CAMIL PETRESCU, U. N. 338) s. n.

ŞEVRÓU s. n. v. **şevro.**

ŞEZĂTOÁRE, *şezători,* s. f. Mică adunare la ţară, la care participanţii lucrează (venind fiecare cu lucrul lui) şi totodată petrec, spunînd poveşti, glume, ghicitori etc. V. c l a c ă. *De-acum în şezători... fetele să-mi pună nume?* COŞBUC, P. II 171. *Ne duceam băieţii şi fetele unii la alţii cu lucrul, ca să ne luăm de urît, ceea ce la ţară se cheamă şezătoare.* CREANGĂ, O. A. 64. *Fă-mă, doamne, lemn de tufă, Să mă taie mîndra furcă, Să mă ducă-n şezătoare, Să mă ţie-n brăţişoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 368. ◇ F i g. *S-adun flori în şezătoare, De painjen tort să rumpă.* EMINESCU, O. I 72. ✦ (De obicei determinat prin «literară») Reuniune literară. V. c e n a c l u. *Să facem o şezătoare de taină în amintirea celui mai autentic scriitor artist al literaturii noastre.* SADOVEANU, E. 85.

ŞEZĂTÓR, -OÁRE, *şezători, -oare,* adj. (Învechit) Care îşi are domiciliul într-un loc, într-o localitate, care locuieşte în... (sau la...). *El era şezător în Giurgiu, din cauza serviciului său militar.* GHICA, S. A. 156. *Sînt membri ai acestei asociaţii toţi romînii şezători în orice parte de loc, care vor adera la statutele noastre.* id. A. 798. ◇ (Substantivat) *Dar neica Barbu cum trăieşte? Nu-l văd p-aici. — E şezător la dregătorie, măria-ta, în Craiova.* ODOBESCU, S. I 74.

ŞEZÍNĂ, *şezine,* s. f. Veche monedă moldovenească.

ŞEZLÓNG, *şezlonguri,* s. n. Un fel de scaun de pînză montată pe un schelet de lemn, care se poate strînge şi întinde, putîndu-se sta în el aşezat sau culcat aproape orizontal. *Eu stau într-un şezlong cu faţa în sus.* BOGZA, A. Î. 659. *A rămas încruntat pe şezlong.* SEBASTIAN, T. 88.
— Scris şi: (după franţuzeşte) *chaise-longue.*

ŞEZÚT, *şezuturi,* s. n. **1.** Partea inferioară a corpului, pe care se sprijină omul atunci cînd stă jos; dos. *Adam îşi suci şezutul.* DUMITRIU, P. F. 7. *Lovitura lui e ca a cornului de taur... Pe doi i-a despicat pînă-n şezut.* DELAVRANCEA, O. II 155. ✦ Anus. *Se introduce pe şezutul copilului niţel săpun de casă.* ŞEZ. IV 22.
2. (Învechit) Locuinţă, domiciliu. *Amîndoi cu şezutul şi cu avutul în Focşani.* ALECSANDRI, T. 400.

ŞFÁRĂ[1] s. f. v. **sfară**[2].

ŞFÁRĂ[2] s. f. v. **sfoară.**

ŞFARŢ s. n. v. **şvarţ.**

ŞFĂRUÍ, *şfăruiesc,* vb. IV. T r a n z. (Rar) A lega cu sfori. *Nu-mi şedea tocmai rău în uniforma mea de dorobanţ, cu opincile bine şfăruite.* GANE, N. II 91.

ŞFEI, *şfei,* s. m. Peşte mic de apă dulce, cu corpul scurt şi lat *(Rhodeus sericeus).*

ŞFERŞTÁC, *şferştace,* s. n. (Regional) Măsură de capacitate de un sfert de litru.

ŞFERT s. n. v. **sfert.**

ŞFICHI[1] interj. Onomatopee care redă şuieratul biciului.

ŞFICHI[2], *şfichiuri,* s. n. **1.** Vîrful biciului, lăsat neîmpletit; pleasnă. *A rîs şi Dumitru, mîngîind şfichiul harapnicului.* SADOVEANU, P. S. 82. *Zveltul bici cu şfichiul lui sonor de mătase... vestise cetăţenii paşnicului oraş că le-a sosit un nou emul al lui Hipocrat.* ANGHEL, PR. 88. *Moş Nichifor avea o biciuşcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui, şi cu şfichiul de mătasă, cu care pocnea de-ţi lua auzul.* CREANGĂ, P. 107. ◇ (În contexte figurate) *Prinse a alerga, ca mînat de un bici nevăzut, cu şfichi de foc.* SADOVEANU, O. VII 363. *Atinge-ţi caii cu alga ta cu şfichi de spumă, O, tu crăiasa fantaziei.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 7.
2. Lovitură dată cu pleasna biciului. *A dat un şfichi calului.* ◇ F i g. *Intra în cabina de baie, îşi biciuia grăsimea sub asprele şfichiuri de duş.* C. PETRESCU, C. V. 142. ✦ F i g. Vorbă răutăcioasă care ustură; înţepătură. *După multe şfichiuri ce-a primit moş Luca de la unii-alţii... am ajuns într-un tîrziu, noaptea, în cieriul Socolei.* CREANGĂ, A. 128. ◇ E x p r. **A lua în şfichi** = a înţepa cu vorba, a ironiza. *Cei cu sacii în căruţe luau uneori în şfichi pe morar.* SADOVEANU, M. C. 126.
3. Mănunchi de fire de păr, (în special) vîrful mustăţii. *Îşi băgă, pînă a nu intra, căciula în sîn .. şi-şi petrecu degetele... pe sub şfichiurile albe ale mustăţilor.* MIRONESCU, S. A. 31. *Gazda mea avea musteţi... şi, cînd zic aceasta, înţeleg două şfichiuri de păr sure şi lungi.* HOGAŞ, M. N. 79. ✦ Extremitate ascuţită, capăt, vîrf al unui obiect. [Pescarul] *se încovoaie... ca să ajungă cu şfichiul muştei pînă în alinătura de sub malul de dincolo.* SADOVEANU, V. F. 67. ◇ F i g. *Ceaunele cu păcură întind şfichiuri de aur, fumegă.* SADOVEANU, O. I 201. *Hora zburda în cerc larg, se întindea ca un şarpe, atingea cu şfichiuri alintătoare cînd pe femeile de pe margini, cînd pe bărbaţii din bătătura cîrciumii.* REBREANU, R. I 128.

ŞFICHIUÍ, *şfichiuiesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A lovi cu şfichiul biciului; p. e x t. a bate cu biciul, a biciui. *Am să mi-l spînzur în cîrlige în faţa mea şi cu mîna mea am să-l şfichiuiesc cu harapnicul.* SADOVEANU, O. VII 45. *Îndeamnă, a ţipat năprasnic femeia. Iordan a şfichiuit murgii.* id. M. C. 11. *Băiatul trecuse... şfichiuind cu o nuia crengile teilor.* C. PETRESCU, S. 136. ◇ F i g. *Viscolul mă şfichiuia.* SADOVEANU, O. I 349. *Rîsul lor mi-a şfichiuit obrazul.* C. PETRESCU, S. 26. (I n t r a n z.) *Soarele pierise, lumina se împuţinase şi vîntul şfichiuia.* SADOVEANU, B. 27.
2. F i g. A înţepa cu vorba, a lua în rîs, a ironiza. *Ţăranii noştri glumeţi, cum sînt ei, ne tot şfichiuiau în treacăt, care dincotro.* CREANGĂ, A. 127. ◇ (Subiectul este mijlocul, aluzia, vorba cu care se ironizează) *Dojana preotului îl şfichiuia ca un bici de foc.* REBREANU, I. 78. ◇ R e f l. p a s. [Prin strigături] *se şfichiuieşte lenea, fudulia etc.* ŞEZ. I 70.
— Variantă: **sfichiui** (SADOVEANU, P. M. 92) vb. IV.

ŞFICHIUÍRE, *şfichiuiri,* s. f. Acţiunea de a ş f i c h i u i şi rezultatul ei; lovitură dată cu biciul; şfichi.

ŞFICHIUÍT, -Ă, *şfichiuiţi, -te,* adj. Atins cu şfichiul, biciuit, bătut.
— Variantă: **sfichiuít, -ă** (C. PETRESCU, R. DR. 302) adj.

ŞFICHIUITÓR, -OÁRE, *şfichiuitori, -oare,* adj. Care loveşte ca şfichiul biciului; usturător, caustic.

ŞFICHIUITÚRĂ, *şfichiuituri,* s. f. Lovitură dată cu şfichiul biciului; f i g. vorbă ironică, aluzie răutăcioasă; înţepătură. *După ce mă făcea cu ou şi cu oţet, îmi mai trăgea vreo cîteva şfichiuituri.* GHICA, la TDRG.

ŞFOÁRĂ s. f. v. **sfoară.**

ŞI[1] adv. (Stă înaintea părţii de vorbire la care se referă; fiind vorba de verbe reflexive sau de forme verbale compuse, stă între auxiliar, pron. refl. etc. şi verb)
I. (Cu sens modal) **1.** Chiar, în adevăr. *Primi cu toată mulţumirea, ca unul ce aceea şi căuta.* ISPIRESCU, L. 8. *Pe înserate şi vine la dînsa.* CREANGĂ, P. 173. *Aşadar, curînd se şi însură.* NEGRUZZI, S. I 72. *De aş şti că mă vei şi omorî nu pot să tac.* id. ib. 147. *Dar de va şi muri cineva... scapă de dişărtăciunile lumii.* DRĂGHICI, R. 72. ✦ (De obicei în legătură cu «aşa») Întocmai, exact.

Cum zicea el, aşa se şi făcea. ISPIRESCU, L. 183. *Precum au zis, aşa au şi făcut.* EMINESCU, N. 10.

2. Pe deasupra, în plus, încă. *Ai voit, amice... să citesc eu, în manuscript, cartea... după citire, să-mi şi dau părerea asupră-i.* ODOBESCU, S. III 9. *De-i şi păţi ceva, numai tu să ştii.* NEGRUZZI, S. I 251. ✧ (Întărit prin «mai» sau «încă») *Încheagă brînză... mănîncă toată iarna, mai şi vinde.* STANCU, D. 97. *Mircea este silit a primi încă şi suzeranitatea Porţii.* BĂLCESCU, O. II 13. *Ba încă şi dai dreptate părerilor felurite.* CONACHI, P. 281.

3. (Înaintea unui membru al propoziţiei care trebuie scos în relief) Chiar, încă, de asemenea. *Parfumul trecutului, forţa suvenirilor dau parcă un suflet şi locurilor unde ai trăit.* BART, E. 394. *Că şi eu nădăjduiesc să mă întorc.* ISPIRESCU, L. 9. *Dar şi sărac aşa ca în anul acesta... niciodată n-am fost.* CREANGĂ, A. 71. *Printre tomuri brăcuite aşezat şi el un brac.* EMINESCU, O. I 134. *Vezi să nu paţi şi tu ca simigiul.* ODOBESCU, S. III 10. *Se găsesc ş-acum pe rîpe bucăţi de armuri zdrobite.* ALEXANDRESCU, M. 22. ✦ (Purtînd accentul în frază, pe lîngă un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ, intensifică gradaţia) *Harap-Alb vede altă drăcărie şi mai mare.* CREANGĂ, P. 241. *Se pregătesc ca într-o «şcoală», pentru alte lupte mai mari, ce îi aşteaptă, cu o naţie şi mai barbară, şi mai puternică.* BĂLCESCU, O. I 12. ✧ Loc. adj. şi adv. (Cu valoare de superlativ) **Şi mai şi** = mai grozav, mai straşnic, mai mult. *Din spătoşi, vătafii au devenit şi mai şi... Crapă de sănătate.* PAS, L. II 256. *Scorpia ospătă pe Făt-Frumos şi mai şi decît Gheonoaia.* ISPIRESCU, L. 6. *Numai iată ce vede Harap-Alb altă bizdiganie şi mai şi.* CREANGĂ, P. 244. *Şi pe urmă gropile pentru lupi, pe care făgăduise să le arate, erau şi mai şi.* CONTEMPORANUL, VII$_{II}$ 98.

4. (În propoziţii negative) Nici. *Însă şi de voi nu mă îndur ca să vă părăsesc.* ISPIRESCU, L. 8. *Vor veni cu oşti străine... şi poate şi măriei-tale nu-i va fi bine.* NEGRUZZI, S. I 139.

II. (Cu sens temporal) **1.** (Arată că acţiunea verbului înaintea căruia se află se desfăşoară sau s-a desfăşurat în termenul cel mai scurt posibil faţă de o acţiune anterioară) Imediat, îndată, pe loc. *O mătuşă sihastră, cum îl văzu, îi şi zise.* ISPIRESCU, L. 357. *Să-mi dai bani de cheltuială... ca să şi pornesc, fără zăbavă.* CREANGĂ, P. 185. *Cum îi ajunge în răscrucile drumului, ai să şi dai de grădina ursului.* id. ib. 215. *Iată-n zori c-au şi plecat pe-un cal alb ne-ncălecat.* ALECSANDRI, P. I 28.

2. (Aşezat înaintea unui verb arată că acţiunea lui s-a realizat mai repede decît era de aşteptat) Deja. *Masa se şi punea în grădină sub o alee lungă de aluni.* HOGAŞ, DR. II 104. *Craiul, pe de altă parte, şi ajunsese acasă.* CREANGĂ, P. 186.

ŞI[2] conj. **I.** (Cu funcţiune coordonatoare copulativă) **1.** Leagă două părţi de acelaşi fel ale unei propoziţii. *Cum vine de la munte Blestemînd Şi lăcrămînd, Toţi ciulinii de pe vale Se pitesc prin văgăuni.* TOPÎRCEANU, B. 54. *Hora de fete şi neveste tinere s-a încheiat.* HOGAŞ, DR. II 185. *Era voinic şi tinerel.* COŞBUC, P. I 281. *Teamă mi-e că, acordîndu-mi mie o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o, iscusite vînătorule!* ODOBESCU, S. III 9. *Parnasul şi Olimpul cu falâ se privirâ.* ALEXANDRESCU, M. 27. ✧ (Popular, urmat pleonastic de prep. «cu») *Mamă-sa şi cu nevastă-sa şedeau acasă.* RETEGANUL, P. V 73. *Vine un urs şi cu un lup.* SBIERA, P. 11. *Zmeu şi cu zmeoaică, Leu şi cu leoaică.* TEODORESCU, P. P. 401. *Iar ăl ungurean Şi cu cel vrîncean, Mări, se vorbiră... Ca să mi-l omoare Pe cel moldovan.* ALECSANDRI, P. P. 1.

2. (Împreună cu prep. «cu» exprimă relaţia operaţiei matematice a adunării) Plus. *Doi şi cu trei fac cinci.* ✧ (Rar, fără «cu») *Două şi două fac patru.* HASDEU, R. V. 162. ✦ Ajută la formarea numeralelor de la douăzeci şi unu pînă la nouăzeci şi nouă. *Se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci şi nouă de oca de fier.* ISPIRESCU, L. 1. *Răzvane!... Nu mă sărăci de tot!... Taleri trei mii patru sute cincizeci şi şapte.* HASDEU, R. V. 70. ✦ Ajută la formarea numeralelor care exprimă numere zecimale, legînd partea zecimală de întreg. *Trei şi paisprezece.* ✦ (Indică adăugarea unei cantităţi) Plus. *Ora două şi jumătate.* ▭ *Taleri trei mii... ş-un zlot.* HASDEU, R. V. 110.

3. Leagă două substantive între care există o corespondenţă, o potrivire, o echivalenţă etc. *Binele şi răul. Adevărul şi minciuna.* ▭ *De trei ori potcovii calul, Urcînd la puicuţa dealul; Potcoava şi icosarul, Caiaua şi gologanul.* ŞEZ. I 141.

4. Aşezat înaintea fiecărui termen al unei enumeraţii, ajută la scoaterea lui în evidenţă. *Scoală-te, c-am găsit şi secure, şi frînghie, şi sfredel.* CREANGĂ, P. 134. *Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul.* EMINESCU, O. I 147. ✦ (În repetiţii, folosit ca procedeu stilistic mai ales în povestiri) *Merse Făt-Frumos, merse şi iar merse, cale lungă şi mai lungă.* ISPIRESCU, L. 5. *Dacă văzură şi văzură că el nu răspunde... merseră la dînsul.* id. ib. 247. *Şi merg ei şi merg cale lungă să le-ajungă.* CREANGĂ, P. 207. *Vai de mine şi de mine, Harap-Alb, zise sfînta Duminecă.* id. ib. 222. ✧ Expr. **Cîte şi (mai) cîte** v. cît[5] **(III).**

5. Leagă două propoziţii de acelaşi fel, indicînd o completare, un adaos, o precizare nouă. *Şi mi se strînge inima cum stau şi ascult.* COŞBUC, P. I 263. *Tatăl tău de aci înainte e bătrîn şi o să te ridicăm pe tine în scaun.* ISPIRESCU, L. 3. *Încalecă şi porneşte cu bucurie.* CREANGĂ, P. 185. *N-a fost lume pricepută şi nici minte s-o priceapă.* EMINESCU, O. I 132. *De-abia apucasem a adormi şi un vis fantastic veni.* NEGRUZZI, S. I 60.

6. (Accentuat, în corelaţie cu sine însuşi) Atît... cît..., nu numai... ci şi... *Stăpîne... să te ţii bine şi în scări şi de coama mea.* ISPIRESCU, L. 7. *Are atunci în mînă şi pînea şi cuţitul.* CREANGĂ, P. 248. *Căci cuprinsă-i de pieire şi în faţă şi în coaste.* EMINESCU, O. I 148. *Pe o lege dată Şi scaiul şi trandafirul răsar şi cresc totodată.* CONACHI, P. 258.

7. În stilul epic şi popular, mai ales în povestiri, se aşază la începutul frazei pentru a indica continuitatea desfăşurării faptelor. *Şi dac-a fost peţită des, E lucru tare cu-nţeles.* COŞBUC, P. I 54. *Şi pe urmă a făcut aluzie aproape pe faţă la un alt amic.* CARAGIALE, M. 258. *Şi fiul craiului, nemaiputînd struni calul şi neîndrăznind a mai merge înainte, se întoarnă ruşinat înapoi la tatu-său.* CREANGĂ, P. 186. *Şi întorcîndu-mi faţa, eu spada ţi-am întins.* EMINESCU, O. I 91. *Şi de drag te-aş semăna, Şi cu drag te-aş secera, Şi te-aş face stog în prag, Şi te-aş îmblăti cu drag, Şi te-aş cerne prin sprîncene, Şi te-aş frămînta-n inele, Şi te-aş da inimei mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 8. ✦ (Întrebuinţat înaintea unei propoziţii interogative sau exclamative, subliniază legătura cu cele povestite anterior). *Şi cine este trădător, stimabile?* CARAGIALE, O. I 160. *Şi cine te-a pus la cale să mă iei tocmai pe mine în bătaie de joc?* CREANGĂ, P. 83. *Şi să-l mai ascund se poate, cînd arde şi mă topeşte?* CONACHI, P. 83. ✧ Expr. **Ei şi?** = ce-mi pasă? ce importanţă are? *Are să se supere. — Ei şi?* ✦ (Întrebuinţat singur, în dialog, ca îndemn pentru continuarea unei povestiri) *Da ce-a fost pe aici, copile? — Ce să fie, mămucă? Ia, cum te-ai dus d-ta de-acasă... s-aude cineva bătînd la uşă... — Şi?* CREANGĂ, P. 27.

8. Precedat de adv. «ca» are funcţiune comparativă.

a) (Stabileşte o asemănare exactă, o egalitate) La fel ca, întocmai ca, tot aşa ca. *Ştiu eu o poiană în pădure, chiar aici pe aproape; să tragem acolo... sîntem ca şi în casă la noi.* CREANGĂ, P. 128. *La vînătorie, ca şi la multe altele, eu mă pricep cam tot atîta precît se pricepea vestitul ageamiu.* ODOBESCU, S. III 9. *El... se mira că o iubeşte ca*

şi în ziua cînd culese cea întâi dulce sărutare. NEGRUZZI, S. I 21.

b) (Stabileşte o asemănare aproximativă) Aproape, aproximativ. *De asta îţi este? Las' pe mine, că treaba este ca şi sfîrşită.* ISPIRESCU, L. 77. *Aş! asta să moară! răspunse ea suspinînd. Adevărat că acum e ca şi moartă.* EMINESCU, N. 21.

c) (În loc. conj.) **Ca şi cînd** = parcă. **Ca şi cum** v. cum[2] (2).

II. (Cu funcţiune coordonatoare adversativă; popular) Ci, iar, dar, însă. *Te-aş lăsa şi-mi e cu jale, Te-aş iubi şi nu-ndrăznesc.* COŞBUC, P. I 76. *Lipseşti dinaintea mea, sfînule! Doar n-am venit pentru tine, ş-am venit pentru Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 277. *Ar striga... şi nu se-ndură.* EMINESCU, O. I 104. *Voiam să plîng şi nu puteam.* NEGRUZZI, S. I 57. *Fetelor, pupa-v-aş gura, Nu la toate şi la una.* ŞEZ. XIV 165.

III. (Cu funcţiune coordonatoare conclusivă) Deci, prin urmare. *Asta-i şagă şi nu-mi pasă.* SADOVEANU, O. II 103.

ŞIÁC, *şiacuri,* s. n. Postav aspru de lînă de culoare închisă, ţesut de obicei în casă, din care se fac haine ţărăneşti şi rase călugăreşti. *De sub comanacul de şiac, vîrît pe urechi, pletele-i coboară încă negre.* GALACTION, O. I 204. *Un comanac nou, îmbrăcat în şiac cafeniu.* HOGAŞ, M. N. 138. *Ce îmbrăcăminte ciudată! O rasă de şiac, un comanac negru.* EMINESCU, N. 48.

— Variante: **şalác** (I. IONESCU, D. 192), **şăiác** (GANE, N. III 29), **şalág** (ALECSANDRI, P. III 589), **şeiác** (CREANGĂ, P. 110) s. n.

ŞIBÓI s. n. Varietate de micşunea *(Cheiranthus Cheiri). La ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe... de şiboi.* M. I. CARAGIALE, C. 76.

ŞIC[1] s. n. (Franţuzism) Eleganţă, distincţie, gust (în îmbrăcăminte, în modul de comportare). *A făcut din o legătură plină de şic un lucru neînsemnat.* GHEREA, ST. CR. I 279. *Pe asta n-am prea observat-o, mi se pare însă că nu prea are şic.* CONTEMPORANUL, VII 484. ✦ Lucru care amuză, care are haz. *Nu lasă el două mii de lei! — Zi că-ţi lasă o mie, tot e bine. — Apoi nu. Şicul e să lase două.* CARAGIALE, M. 226.

ŞIC[2], *şicuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Mici foiţe de metal lucios care se aplică ca podoabă, în special pe unele haine femeieşti. V. fluture. *La această casă Naltă şi frumoasă, Cu var văruită, Cu şic şicuită, Cu aur boltită.* PAMFILE, la CADE.

ŞICANÁ, *şicanez,* vb. I. Tranz. A sîcîi (pe cineva) pentru lucruri fără importanţă, a căuta cuiva pricină (fără motiv justificat); a face şicane. *Noi nu voim să şicanăm pe Caragiale cu acest sfîrşit.* GHEREA, ST. CR. II 144.

ŞICANÁRE, *şicanări,* s. f. Acţiunea de a şicana şi rezultatul ei.

ŞICANÁT, -Ă, *şicanaţi, -te,* adj. (Despre persoane) Care suportă şicane, căruia i se fac şicane, sîcîit, necăjit (de cineva) pentru lucruri fără importanţă.

ŞICANATÓR, -OÁRE, *şicanatori, -oare,* adj. Care şicaneză, căruia îi place să şicaneze, să sîcîie (pe cineva) pentru lucruri de nimic.

ŞICÁNĂ, *şicane,* s. f. 1. (Mai ales în legătură cu verbul *a face*) Acţiune prin care cineva sîcîie în chip nedrept pe altul, cu cereri şi pretenţii nemotivate. *Gîndi cu ură la tot ce lăsase înapoi: bîrfelile şi spionajul cucoanelor adunate la ceai... şicanele mărunţilor satrapi locali.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Eu nu pot considera această procedare decît ca o şicană ce se face unui vapor românesc.* BART, S. M. 103. *Hagi Petcu caută acum a-şi răzbuna cu nişte şicane mici, care pot să vă cauzeze multe supărări chiar d-voastre, doamna mea.* ALECSANDRI, T. 1274.

2. Obstacol de forme diferite, montat pe circuitul unui fluid, în scopul de a-i micşora viteza şi de a-i lungi drumul (dîndu-i astfel posibilitatea să se răcească, să depună suspensiile pe care le poartă etc.).

ŞICLÍ, *şiclesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A îmbiba de murdărie (în special de materii grase, unsuroase). *Cu straiele de şiac şiclite de sudoare.* C. PETRESCU, R. DR. 237. ✧ Refl. Fig. *Tot i se şiclea inima la gîndul că militarul nu stă locului.* CONTEMPORANUL, VII 193.

ŞICUÍ, *şicuiesc,* vb. IV. Tranz. A polei, a împodobi cu şic[2]. *Cu var văruită, Cu şic şicuită, Cu aur boltită.* PAMFILE, la CADE.

ŞÍE pron. refl. (Forma accentuată de dat. pers. 3 pentru toate genurile) *Şi fiindu-şi şie dragă cum nu-i este nime-n lume.* EMINESCU, O. I 80.

— Forme gramaticale: (neaccentuate) *şi, şi-, -şi-, -şi, îşi.*

ŞIFÓN, *şifoane,* s. n. Pînză de bumbac albă, uşor apretată, din care se fac mai ales albituri pentru pat.

ŞIFONÁ, *şifonez,* vb. I. Tranz. A cocoloşi, a boţi, a mototoli. *La mijloc, pe marginea banchetei, să nu-şi şifonеze pliurile de mătase.* C. PETRESCU, C. V. 173. ✧ Fig. *Nu cumva d. prefect Emil Sava să fie pus în cunoştinţă că au participat... la o discuţie unde onoarea sa fost-a atît de brutal şifonată.* C. PETRESCU, O. P. II 150.

ŞIFONÁT, -Ă, *şifonaţi, -te,* adj. Cocoloşit, boţit, mototolit.

ŞIFONIÉR, *şifoniere,* s. n. Dulap pentru păstrat hainele şi lenjeria. *Şifonierul fusese scos din odaia bătrînilor şi avea oglinda spartă.* CĂLINESCU, E. O. I 194. *Examinez puţin odaia... În dreptul patului e un şifonier mare, tot gălbui, cu oglindă.* CAMIL PETRESCU, P. 82. *Scoase cîteva hrisoave luate pe furiş de acasă şi pe care le ţinea ascunse în fundul şifonierului, sub cearşafuri.* BASSARABESCU, S. 162.

— Pronunţat: *-ni-er.* — Variantă: **şifoniéră** (C. PETRESCU, Î. II 143) s. f.

ŞIFONIÉRĂ s. f. v. **şifonier.**

ŞILBÓC, *şilboace,* s. n. (Germanism în Transilv.) 1. Santinelă, planton. *Cătana nu stă pe loc, Făr' numai cînd stă şilboc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 313.

2. Pază, gardă; locul unde se stă de pază. *D-ar ploua ploaie de foc, El se plimbă prin şilboc.* BIBICESCU, P. P. 133. *Toţi au casă, toţi au loc, Numai io stau la şilboc.* HODOŞ, P. P. 209. *Şi te pune la şilboc, De-ar fi ploaie, de-ar fi foc.* id. ib. 222.

ŞILD, *şilduri,* s. n. Mică placă de metal care se fixează în dreptul broaştei unei uşi, cu scopul de a proteja găurile făcute în uşă pentru axul mînerului şi pentru cheie.

ŞÍLING, *şilingi,* s. m. 1. Monedă divizionară engleză, valorînd a 20-a parte dintr-o liră sterlină. *Din fiecare liră sterlină încasată prin impozite, patru şilingi sînt destinaţi pentru cheltuieli militare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 3/1. *Fata îi spune că venise acolo pentru întîia dată, pentru că sînt săraci şi nu pot plăti de mai multe ori cîte un şiling.* GHICA, S. 437.

2. Unitate monetară a statului austriac.

— Scris şi: (după englezeşte) *shilling.*

ŞÎMI s. n. Numele unui dans de salon asemănător cu foxtrotul. *Din marş o deteră în vals, din vals în şimi, din şimi în tango, sîrbă, foxtrot şi chindie.* ARDELEANU, D. 159.

— Scris şi: (după englezeşte) *shimmy.*

ŞINÁR, *şinare,* s. n. Cui de fier cu care se fixează şina pe roatele unui vehicul. *Şina se fixează... prin nişte cuie de fier numite şinare, cîte unul de fiecare obadă.* PAMFILE, I. C. 129.

ŞÍNĂ, *şine* şi *şini,* s. f. **1.** Fiecare dintre barele de oţel laminat după un anumit profil, folosite drept cale de rulare pentru un vehicul cu roţi (tren, tramvai etc.) sau de ghidare pentru anumite piese mobile dintr-o instalaţie tehnică. *Drezina fuge din ce în ce mai repede, străbate locuri necunoscute... Şinele se lungesc în urmă ca doi şerpi nesfîrşiţi.* C. PETRESCU, S. 44. *Bagă de seamă că şina are talpă prinsă-n cîrlige zdravene, afundate-n traverse de stejar.* SP. POPESCU, M. G. 27. ✧ (La sg. cu valoare de pl., subînţelegîndu-se calea de rulare) *Pe şina proaspătă, s-a scos încă o locomotivă.* SAHIA, N. 29.

2. Cerc de oţel (lat) care se montează pe roţile de lemn ale unui vehicul pentru a le face mai rezistente şi a le feri de uzură. *O roată... se leagă, se înalţă sau se îmbracă cu şină de fier.* PAMFILE, I. C. 129. *Ce-i rotund şi fără fund? (Şina roţii).* ŞEZ. XVI 171.

3. Bandă lungă de metal care se montează la uşi, lăzi, butoaie şi alte obiecte de lemn, pentru a le mări rezistenţa. *Sosirăm la uşa beciurilor, unde Inochentie ne ajunse din urmă cu luminarea, o uşă de stejar în două părţi, ferecată cu şini groase de fier, cu broască de cetate şi cu lăcate la fel.* HOGAŞ, DR. 271. *O uşă cu două şini în cruce.* DELAVRANCEA, O. II 353.

ŞINDILÁR s. m. v. **şindrilar.**

ŞINDÍLĂ s. f. v. **şindrilă.**

ŞINDILÍ vb. IV v. **şindrili.**

ŞINDILÍT, -Ă adj. v. **şindrilit.**

ŞÍNDRĂ, *şindre,* s. f. (Regional) Şindrilă. *Birtu-i mic şi şindruit, Toată şindra d-un florint.* HODOŞ, P. P. 60.

ŞINDRILÁR, *şindrilari,* s. m. Cel care fabrică sau vinde şindrile; meseriaş care bate şindrila pe acoperiş. *Fusese dulgher şi şindrilar, odică învelea casele cu şindrilă, meşteşug în care se pricepea.* PAS, Z. I 159.

— Variantă: (regional) **şindilár** (PAMFILE, I. C. 108) s. m.

ŞINDRÍLĂ, *şindrile* şi *şindrili,* s. f. (Adesea cu sens colectiv) Scîndurică de brad îngustă şi subţire, care serveşte ca material de acoperit casele; şiţă. V. d r a n i ţ ă. *Repede-o ploaie căzu, cu picuri ca boaba de strugur, Vuiet de mii de ciocane-aducînd pe şindrilele casei.* COŞBUC, P. II 61. *Lat acoperiş de şindrilă se-ntindea jur împrejur cu streşine largi.* ODOBESCU, S. I 107. *Şi ei îşi făcea Aripi zburătoare De şindrili uşoare.* ALECSANDRI, P. P. 191.

— Variantă: (regional) **şindílă** (CREANGĂ, A. 2, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 139) s. f.

ŞINDRILÍ, *şindrilesc,* vb. IV. T r a n z. A acoperi cu şindrilă o clădire; a drăniţi. (F i g.) *Cu oase casa s-o zidesc, Cu coastele s-o-nlănţuiesc, Cu solzii s-o şindrilesc.* MAT. FOLK. 50.

— Variantă: (regional) **şindilí** (ALECSANDRI, T. 1558, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 139) vb. IV.

ŞINDRILÍT, -Ă, *şindriliţi, -te,* adj. Cu acoperiş de şindrilă. *Aicea, în stînga pe deal, se văd şapte case de bîrne, şindrilite şi acoperite de omăt.* SADOVEANU, B. 111. *Are-o casă-naltă, Mîndru ridicată, Casă şindrilită, Mîndru văruită.* COŞBUC, P. II 145. *Curţi... văruite, şindrilite.* TEODORESCU, P. P. 147.

— Variantă: (regional) **şindilít, -ă** (ALECSANDRI, P. P. 405) adj.

ŞINDRUÍ, *şindruiesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A şindrili.

ŞINDRUÍT, -Ă, *şindruiţi, -te,* adj. (Regional) Şindrilit. *Birtu-i mic şi şindruit.* HODOŞ, P. P. 60.

ŞINEÁG, *şineaguri,* s. n. (Învechit şi regional) Unitate de măsură egală cu aproximativ 50 de kilograme.

ŞINÓR, *şinoare,* s. n. (Regional) Şnur, şiret, găitan. *Pune clopote la boi... Şi le leagă, bade dragă, Cu şinoare de cicoare Să te-aud din şezătoare, Cu şinoare de mătasă Să te-aud, bade, din casă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 68. *Pe la brîu cu cingători Şi pe cioareci cu şinor.* id. ib. 102.

ŞINŞÍLĂ, *şinşile,* s. f. Mamifer rozător din America de Sud, asemănător cu veverita, vînat pentru blana lui cenuşie foarte preţioasă *(Chinchilla lanigera).*

ŞINTOÍSM s. n. Religia de stat a Japoniei.

ŞINUÍ, *şinuiesc,* vb. IV. T r a n z. (Cu privire la roţi; p. e x t. la vehicule) A pune şine; a fereca. *Gospodarii de la cîmp îşi şinuiesc roţile carălor.* SADOVEANU, F. J. 686. *Căruţa şi-o şinuia.* ŞEZ. XX 69.

ŞINUÍRE, *şinuiri,* s. f. Acţiunea de a ş i n u i.

ŞINUÍT, -Ă, *şinuiţi, -te,* adj. (Despre roţi şi vehicule, rar despre alte lucruri) Legat, ferecat cu şine. *Şi de dînsa priponit Caicelul şinuit.* TEODORESCU, P. P. 566.

ŞIÓI s. n. v. **şuvoi.**

ŞIP[1], *şipi,* s. m. Peşte de mare asemănător cu nisetrul, care îşi depune icrele în faţa gurilor Dunării *(Acipenser sturio).*

ŞIP[2] *şipuri,* s. n. (Mold.) Sticlă pentru păstrat lichide. *Muind condeiul legat cu aţă într-un şip colbăit de cerneală violetă, îşi pregăti mîna cu cîteva întorsături dibace şi aşternu un prea frumos răvaş.* SADOVEANU, B. 45. *În mijlocul tuturor şi mai răsărit decît toate, se înalţa, cu oarecare conştiinţă despre însemnătatea sa, şipul cu rachiu.* HOGAŞ, M. N. 140. *Negustorul scoate din geanta lui un şip cu rachiu.* CARAGIALE, O. I 369. ✦ Lichidul conţinut într-o sticlă. *Tainic şipul ista să-l verşi în al său vin.* ALECSANDRI, T. II 88.

ŞÍPCĂ, *şipci,* s. f. Bucată de lemn lungă şi subţire, de obicei paralelipipedică, folosită la diverse lucrări de tîmplărie sau de dulgherie. *Atît de mult noroi era, că oamenii făceau o foarte complicată echilibristică spînzurîndu-se de şipcile gardurilor, ca să înainteze cu un pas şi cu încă unul.* PAS, Z. I 107. *Şipcile se pot înlocui uşor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 127.

ŞIPCUÍ, *şipcuiesc,* vb. IV. T r a n z. A bate şipci; a îngrădi cu şipci.

ŞIPCULÍŢĂ, *şipculiţe,* s. f. Diminutiv al lui ş i p c ă.

ŞÍPOT, *şipote,* s. n. **1.** Izvor a cărui apă ţîşneşte cu putere (şi care este de obicei captată printr-un jgheab sau printr-o ţeavă). *Cînta voios sub crengi un şipot, cînta din zori şi pînă-n seară.* ANGHEL, Î. G. 43. *Suspină apele sfioase în fund de peşteri depărtate Şi pling în şipote sonore.* IOSIF, P. 86. *Colo sub nucii ce se văd în dosul casei e un şipot, o apă — s-o tot bei.* SLAVICI, N. I 342. ✧ F i g. *Cald sînge năpădeşte cu şipote pe gură.* COŞBUC, P. II 201. ✦ Jgheab, ţeavă sau uluc prin care se captează apa unui izvor. *Stoica opreşte la fîntîna cu şipot, acoperită de o troiţă de stejar.* CAMIL PETRESCU, O. I 324. *Copii cu cofe, un întreg norod adăsta la fîntîni şi la şipotele norocioase.* ANGHEL, PR. 110. *Zăriră sub umbra unor sălcii pletoase o fîntînă cu trei şipote.* POPESCU, B. III 10. ✦ Ţeavă sau burlan de scurgere. *Am admirat noua brînă de piatră... întreruptă pe alocurea de şipote graţioase prin care, scurgîndu-se apele de ploaie, va fi cruţată pe viitor învelitoarea cea de plumb.* ODOBESCU, S. II 503.

2. Loc unde o apă curge foarte repede; curent, vîrtej. *Sînt adîncimi mari, numite şipote.* ŞEZ. VI 133.

ŞIPOŢÉL, *şipoţele,* s. n. Diminutiv al lui şipot. *Ieşi, măre, la iveală după cotitura potecii un şipoţel cu apa ca vioara, care ţîşnea voios dintr-o stînculiţă, de înfrăgezea şi răcorea toate dimprejur.* POPESCU, B. II 26.

ŞIPURÉL, *şipurele,* s. n. Şipuşor. *Dar bietele doftorii, C-o rămas în spiţării Şi bietele lecurele C-o rămas în şipurele.* MARIAN, Î. 571.

ŞIPUŞÓR, *şipuşoare,* s. n. Diminutiv al lui şip[2]. *Doctorul îmi dădu rîzînd un şipuşor.* RUSSO, O. 49.

ŞIR, *şiruri,* s. n. **1.** Rînd de fiinţe sau de lucruri de acelaşi fel, aliniate sau încolonate unul cîte unul; şirag. *Era ultimul din şir.* SAHIA, N. 73. *Erau în şiruri zeci de mii şi mii de sute De femei.* COŞBUC, P. I 73. *Vin' la horă ici în şir.* ALECSANDRI, P. P. 341. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd felul fiinţelor sau al lucrurilor) *Şiruri lungi de cară trec încet pe drumuri cotite.* SADOVEANU, O. III 124. *Şi de-aci din zarea culmii, Şir de dealuri eu privesc.* COŞBUC, P. I 260. *Sub şirul lung de mîndri tei Şedeau doi tineri singuri.* EMINESCU, O. I 179. ✧ Loc. adv. **În şir** = unul după altul; în rînd, la rînd. *Caii mergeau acum în şir, legaţi în coadă, unul după celălalt.* V. ROM. septembrie 1953, 11. *Intrară în şir, în vad.* SADOVEANU, O. I 31. ✦ Şirag (2). *Nu se încîntă cu o smochină ori un şir de mărgele.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 273. *Căutai şir de mărgele.* ALECSANDRI, P. P. 288. ✧ Fig. *La acelaşi şir de patimi deopotrivă fiind robi.* EMINESCU, O. I 130. ✦ Serie de lucruri sau de fiinţe care se succed, se înlănţuie în timp. *Un şir de generaţii.* ✧ Loc. adv. **În şir** = a) pe rînd, succesiv. *Graiul vechi, adînc şi dulce Trece epocile-n şir.* THEODORESCU, C. 7. *Aici sînt flori, S-or veşteji şi-aceste Cum alte multe-n şir se veştejiră.* IOSIF, P. 40; b) neîntrerupt, necurmat. *De cîteva zile în şir, mama ne scoală de dimineaţă.* SAHIA, N. 47. *O apărat ţara noastră 40 de ani în şir, cu braţul său cel neînvins.* ALECSANDRI, T. 1477. *Călătoria lui Robinson au urmat în şir cîteva zile.* DRĂGHICI, R. 31. ✦ (Mat.) Succesiune infinită de numere ale căror valori se deduc unele din altele după o anumită regulă.

2. Desfăşurare continuă şi regulată, înlănţuire logică a ideilor, a faptelor într-o expunere, într-o relatare; fir. *Vorbitorul se oprise, căci îşi pierduse şirul.* PAS, Z. IV 264. *Apoi urmă şirul discursului său.* BOLINTINEANU, O. 441. *Cititorii mei binevoiască a-mi ierta... acest mic cuvînt ieşit din şirul romanului.* KOGĂLNICEANU, S. A. 105. *Nu vezi că e sărit din minte, Că n-are nici şir la cuvinte?* TEODORESCU, P. P. 111. ✧ Fig. *De astă dată sunase pentru noi o oră ce nu se mai asemăna cu celelalte, o oră care, în şirul vieţii noastre, punea hotar între trecut şi viitor.* GANE, N. III 35. ✧ Loc. adj. şi adv. **Fără şir** = lipsit de legătură logică, incoerent. *Rizea vorbea mereu, cam fără şir, cu Alisandru.* DUMITRIU, B. F. 113. *Îngălbeni, bolborosi vorbe fără şir.* REBREANU, R. I 228. *Sînt sigur că... citeşti aceste lungi pagini fără şir.* ODOBESCU, S. III 38.

3. (Învechit) Rînd scris sau tipărit. *Colbul ridicăt din carte-ţi l-o sufla din ochelari Şi te-o strînge-n două şiruri aşezîndu-te la coadă În vro notă prizărită sub o pagină neroadă.* EMINESCU, O. I 134.

— Pl. şi: *şire* (ODOBESCU, S. III 18).

ŞIRÁ s. f. (Învechit) Genealogie. (Cu o grafie mai veche) *Dovezi din istoriile cele vechi pentru şiraoa familiei neamului Cantacuzinilor.* IORGA, L. I 169.

ŞIRÁG, *şiraguri,* s. n. **1.** Şir (1). *Caii, în şiraguri lungi, roncăiau orz din trăisti aninate cu baierile pe după urechi.* SADOVEANU, O. VII 70. *Lung şirag, te du cu bine şi-ndărăt nu te uita.* PĂUN-PINCIO, P. 88. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd felul fiinţelor sau al lucrurilor) *Un şirag lung de brazi căzu. învălmăşindu-se, strivindu-se, scoţînd la faţa stîncilor rădăcini cu forme monstruoase.* SADOVEANU, O. VIII 244. *Se învîrteau îngrijoraţi printre şiragurile de sticle.* REBREANU, I. 32. ✧ Loc. adv. **În şirag** = în şir, unul după altul. *Umblau astfel prin întunerec în şirag.* DUMITRIU, N. 184. *În şirag unul după altul, încovoiaţi, cu secerele pe umere, urcau malul ş-o apucau la fugă.* SADOVEANU, O. VIII 132. ✦ Grup de soldaţi aşezaţi în linie de bătaie. *El a căzut la Plevna În cel dintîi şirag.* COŞBUC, P. I 100. *Risipite se-mprăştie a duşmanilor şiraguri Şi gonind biruitoare tot veneau a ţării steaguri.* EMINESCU, O. I 148. ✦ Serie de lucruri sau de fiinţe care se succed în timp. *Şiraguri lungi de ani.* GALACTION, O. I 254. *Acel şirag de mîndre veri De cari mi-aduc aminte-abia.* IOSIF, PATR. 8.

2. Mulţime de mărgele înşirate pe un fir, pentru a fi purtate ca podoabă la gît. *Cu cununa de mărgăritare pe cap şi şiragul de mărgăritare la gît.* DUMITRIU, P. F. 53. *Ascult şi voi cerca să răspund! rosti binevoitor Lisimach, alîntîndu-şi între degetele subţiri întreitul şirag de mărgăritare.* C. PETRESCU, A. 19. *Îşi potrivea şiragul de hurmuz la gît.* BUJOR, S. 78. ✧ Fig. *Un şirag de boabe sclipitoare spintecă văzduhul.* BART, S. M. 16. ✦ Orice fel de lucruri de acelaşi fel înşirate ca mărgelele pe o sfoară sau pe o sîrmă. *Cîteva pisici slăbănoage stau mîhnite pe stîlpii porţilor, privind cu jale la şiragurile de peşte sărat care atîrnă pe sfori şi se usucă la soare.* DUNĂREANU, CH. 103.

— Variantă: **şireág** (COŞBUC, P. II 217) s. n.

ŞÍRĂ, *şire,* s. f. **1.** Grămadă mare de paie (mai rar de fîn, de snopi), clădită în formă de prismă şi terminată în partea superioară cu o coamă (ascuţită); gireadă. V. claie. *Verdele acum albăstrui al lanurilor de porumb, galbenul mirişti lor şi al şirelor de paie par scăldate într-o lumină tare, aurie.* CAMIL PETRESCU, O. I 292. [Paiele] *din şira începută sînt pătrunse de apă.* STĂNOIU, C. I. 62. *Fînul se vinde în claie şi şiră.* I. IONESCU, M. 415.

2. (Anat.; în expr.) **Şira spinării** = coloana vertebrală. *Vartolomeu Diaconu simte broboane de sudoare îngheţîndu-i pe şira spinării.* C. PETRESCU, A. 295. *Durerea însă îl copleşi curînd, parcă i s-ar fi rupt şira spinării.* REBREANU, I. 40. *Fiori reci îi trec prin şira spinării.* DELAVRANCEA, H. T. 35.

ŞIREÁG s. n. v. **şirag.**

ŞIRECLÍC s. n. v. **şiretlic.**

ŞIRÉGLĂ, *şiregle,* s. f. (Regional) Parte a căruţei constînd dintr-un fel de grătar (încovoiat), care închide loitrele în spate (cîteodată şi în faţă) şi care poate fi coborîtă sau ridicată după nevoie; codirlă. *Nu se auzea decît fornăitul cailor legaţi de şireglele căruţelor.* VORNIC, P. 219.

ŞIRÉT[1], *şireturi,* s. n. **1.** Bentiţă îngustă de bumbac, ţesută tubular sau în fîşie, care, petrecută prin găuri sau butoniere speciale, serveşte pentru a lega sau a strînge încălţămintea sau diferite obiecte de îmbrăcăminte. *Se uită la cizmele cu şireturi.* DUMITRIU, N. 45. *Încerca o pereche de ghete nouă cu şireturi, sosite atunci din Bucureşti.* SANDU-ALDEA, D. N. 235. *Mi-o plesnit şireturile de la rochie.* ALECSANDRI, T. 396. ✦ Ţesătură în fîşie folosită pentru a întări o cusătură.

2. Sfoară de bumbac, de obicei îmbrăcată în mătase colorată sau în fir şi răsucită în două sau în trei; şnur. ✦ (De obicei la pl.) Ceapraz, găitan, brandenburg. *El tuşeşte, îşi încheie haina plină de şireturi.* EMINESCU, O. I 87. *Jiletcă roşie cu şireturi de fir.* NEGRUZZI, S. I 298.

ŞIRÉT[2], **ŞIREÁTĂ,** *şireţi, şirete,* adj. (Despre oameni) Care ştie să profite de naivitatea sau de buna-credinţă a celor din jur, pentru a-şi atinge scopurile pe căi ocolite (v. şmecher); (despre înfăţişarea sau manifestările

oamenilor) care dovedeşte un caracter viclean, perfid. *Moviloaia e şireată, va trimite daruri la sultan şi va făgădui haraci sporit.* SADOVEANU, O. VII 148. *Şireată şi abilă, Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul viu.* REBREANU, R. I 259. *Avea faţa şireată şi ochiul lui care plîngea mă supăra cînd îl simţeam pironit asupră-mi.* GANE, N. II 191. ◇ Expr. **A fi şiret ca oaia** v. oaie. ◇ (Adverbial) *Ochii îi sticleau şiret din pungile de grăsime.* DUMITRIU, N. 286. ◇ (Substantivat) *Nicoriţă e şiret mare şi vra să steie la loc bun, ori de-a izbîndi vodă, ori de-or izbîndi boierii.* SADOVEANU, O. VII 120. *Trebuie să fie un om, dar desigur un şiret afurisit, care vrea să mă prindă cu un plan subţire. Dar nu şi-a găsit prostul!* GALACTION, O. I 82. *Îl cunosc, îi un şiret de frunte.* ALECSANDRI, T. I 331. ✦ Plin de subtilitate, de fineţe; rafinat. *Închise puţin din ochiul stîng şi dete din cap c-un zîmbet şiret.* VLAHUŢĂ, O. A. III 8. ◇ (Cu o nuanţă de simpatie) *E frumos şi tinerel, Dar e sfios cînd e cu fete. Iar ele rîd şi rid şirete Şi pe furiş privesc la el.* COŞBUC, P. I 87. *El zîmbind îi zice iarăşi cînd cu ochii o măsoară: «Dulce eşti, dar şi şireată, Mărioară, Mărioară!».* PĂUN-PINCIO, P. 77. *Tu ai rîde printre lacrimi şi-ai ascunde negreşit În cosiţa ta de aur faţa-ţi dulce şi şireată.* EMINESCU, O. IV 37. ◇ (Adverbial) *Ochii albaştri-verzui îi sticleau inteligent şi şiret.* REBREANU, R. I 33.

ŞIRETÉNIE[1] s. f. v. **şiritenie.**

ŞIRETÉNIE[2], *şiretenii*, s. f. Faptul de a fi şiret (v. şmecherie, vicleniе); faptă sau vorbă şireată (v. şiretlic, vicleşug). *Murmură cu o clipire de şiretenie în ochi.* DUMITRIU, N. 172. *Văduva zîmbi cu dulceaţă şi cu şiretenie spre pan Sampil.* SADOVEANU, O. VII 138. *Omul nu e numai o fiinţă care, cu şiretenie ori cu brutalitate, călcînd şi strivind pe alţii, caută să-şi cucerească un loc la ospăţul vieţii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 13. ◇ (Cu o nuanţă de simpatie) *Nu era mare lucru în scrisorile ei: aceeaşi şi iar aceeaşi afecţiune fără margini, ce-i umplea tot sufletul, spusă fără şiretenie, cu aceleaşi cuvinte; dar asta era lucru mare.* D. ZAMFIRESCU, R. 199.

ŞIRETLÍC, *şiretlicuri*, s. n. Procedeu de om şiret, truc folosit pentru a înşela buna-credinţă a cuiva; şmecherie, vicleşug. *Negru, cocoşat şi lacom, un izvor de şiretlicuri.* EMINESCU, O. I 150. ◇ Expr. **A o întoarce la şiretlic** v. întoarce **(II 1).**

— Variante: **şiretlîc** (GORJAN, H. II 194), **şireclic, şiriclic** (CONTEMPORANUL, II 253) s. n.

ŞIRETLÍC s. n. v. **şiretlic.**

ŞIREŢÉL, *şireţele*, s. n. Diminutiv al lui şiret[1].

ŞIREŢÍE s. f. (Rar) Şiretenie. *Se ivea zîmbind cu o spăriată şi copilărească şireţie capul ei.* EMINESCU, N. 75.

ŞIRICLÍC s. n. v. **şiretlic.**

ŞIRÎNCĂ, *şirînci*, s. f. (Regional) **1.** Ţesătură în fîşie; bandă, panglică (cu dungi). ✦ Cingătoare.

2. Fîşie îngustă de pămînt nearat, care desparte două ogoare; hat, răzor. *Tot hat se numeşte şi cînd nu e brazdă, ci o «fâşie», şîrincă îngustă de pămînt.* PAMFILE, A. R. 24.

— Variantă: **(1) şurínceă** (La TDRG) s. f.

ŞIRITÉNIE s. f. (Şi în forma *şiretenie*) Desfăşurare, curs, fir al întîmplărilor, istorisire cu multe peripeţii; tărăşenie. *Începu să le povestească şiritenia celor ce i se întîmplase.* ISPIRESCU, L. 36. *Începuseşi a îndruga o şiretenie.* ODOBESCU, S. III 196. ◇ (Pleonastic) *După ce se dovedi că Făt-Frumos era adevăratul ucigaş al zmeilor, spuse toată şiretenia şi întîmplarea.* POPESCU, B. IV 14.

— Variantă: **şiretónie** s. f.

ŞIRLĂU s. n. (Regional) Şiroi.

ŞIRLÓI s. n. v. **şirói**[1].

ŞIRÓI[1], *şiroaie*, s. n. **1.** (Mai ales la pl.) Şuviţă abundentă de apă care curge sau se prelinge (pe ceva sau de undeva). *În locul vîntului care ţiuise în horn, picura acum ploaia şi din vatră se prelingeau şiroaie lungi de apă, tîrîndu-se pe pămîntul bordeiului.* CAMILAR, N. I 213. *Umbra eroului... dispărea prin şiroaiele ploaiei.* EMINESCU, N. 34. ◇ (Prin exagerare, urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Moş Petrache gonea şiroiul de lacrimi, clipind des.* POPA, V. 157. *Îşi ştergea mereu şiroaiele de năduşeală.* I. BOTEZ, ŞC. 103. *Un şiroi de sînge i se prelingea pe bot.* SANDU-ALDEA, U. P. 28. ◇ (Poetic) *De fulgeri lungi şiroaie curg în munţii rupţi şi goi.* EMINESCU, O. IV 135. ◇ Expr. **A curge şiroaie** (sau **şiroi**) = a curge din abundenţă. *Îi curgea sîngele şiroi.* SADOVEANU, O. I 87. *După miezul nopţii, a început să plouă şi apa se scurge şiroaie prin pînza corturilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 304. *Pumnii i se umplură de sîngele ce curgea şiroi din nasul lui George.* REBREANU, I. 39.

2. Torent, puhoi de apă care se scurge cu repeziciune şi abundenţă pe locurile în pantă (în urma ploilor mari); şuvoi. *În funduri de prăpăstii se bat mereu de maluri Şiroaie care poartă cadavre pe-a lor valuri.* ALECSANDRI, P. III 298. *Bistriţo, şiroi de frunte, ce te făcuşi Dunăre Şi te umflaşi turbure.* id P. P. 255.

— Variantă: **şirlói** (CONACHI, P. 50, I. CR. III 322) s. n.

ŞIROÍ[2], *şiroiesc*, vb. IV. Intranz. **1.** (Despre apă, p. ext. despre alte lichide) A curge sau a se prelinge în şiroaie. *Filoftei, cu cămaşa udă pe spate şi cu apa şiroindu-i pe ceafă şi în barbă, le dădea afară cu ispolul.* DUMITRIU, P. F. 16. *Sîngele... şiroia, umplînd pămîntul.* SADOVEANU, O. I 255. (În forma *şirui*) *Auzi cum şiruie afară, De-a lungul streşinilor, ploaia!* IOSIF, PATR. 78. ◇ (Despre lucruri îmbibate cu un lichid sau care secretă un lichid) *Cîrligele şiroiau de apă.* DUMITRIU, P. F. 4. *M-am trezit pe mal, fulgerînd cu coada ochiului spre locul primejdiei; biruitor, însă, într-o jalnică stare, cu straiele şiroind şi lipite de trup.* SADOVEANU, Î. A. 49. *Fruntea călăreţului şiroia de sudoare.* NEGRUZZI, S. I 42.

2. (Despre ape curgătoare) A curge (repede). (Atestat în forma *şuroi*) *Cu fruntea lovită în piatra unde şuroia apa pe jgheaburi de două ori de trei mii de ani.* C. PETRESCU, R. DR. 60. ◇ Fig. *Îi trecuse năvala răului şi prin vine îi şiroia o răcoare proaspătă de grădină umedă.* DUMITRIU, N. 239.

— Variante: **şuroí, şiruí, şuruí** (VLAHUŢĂ, la TDRG) vb. IV.

ŞIROÍRE s. f. **1.** Acţiunea de a şiroi.

2. Fenomen de eroziune superficială, provocat de firişoarele de apă care provin din precipitaţii şi care se scurg pe un teren în pantă.

ŞIRUÍ[1] vb. IV v. **şiroi.**

ŞIRUÍ[2], *şiruiesc*, vb. IV. Tranz. (Popular) A aşeza (o oaste) în ordine de bătaie; a înşirui. *Cal bun să-ncalice, Pe poartă să-mi iasă, Oşti să-mi şiruiască, Lefi să-şi împărţească.* PĂSCULESCU, L. P. 49.

ŞIRULÉŢ, *şiruleţe*, s. n. Diminutiv al lui şir. *Şiruleţ de mărgele.*

ŞIRÚŢ, *şiruţuri*, s. n. Şiruleţ.

ŞISCÓI s. n. v. **şişcoi.**

ŞIST[1] s. n. Zerul rămas după ce s-a ales urda.

ŞIST[2], *şisturi*, s. n. Denumire generală pentru rocile metamorfice şi pentru cele sedimentare de tipul ardeziei, care au proprietatea de a se desface uşor în foi cu suprafeţe paralele. ◇ *Şist cristalin* = rocă foarte dură, formată prin metamorfismul altor roci, sub acţiunea presiunii.

ŞISTAR s. n. v. **şiştar.**

ŞISTOÁRE, *şistori,* s. f. (Regional) Cingătoare, betelie (făcută din banda mai groasă care formează marginea unei ţesături). *Şistori roşi.* TEODORESCU, P. P. 380. ✦ Faşă (1). (Atestat în forma *şitoare) Cum l-a înfăşat cu şitoare, îl ia în braţe.* MARIAN, NA. 263.
— Variantă: **şitoáre** s. f.

ŞISTÓS, -OÁSĂ, *şistoşi, -oase,* adj. (Despre roci) Care prezintă structura sau caracterul de şist.

ŞISTOZITÁTE s. f. Proprietate a anumitor sedimente (în special a celor argiloase) şi a unor roci metamorfice de a se prezenta în plăci subţiri sau în foi.

ŞIŞ, *şişuri,* s. n. (Turcism învechit) Un fel de pumnal cu lama lungă şi îngustă, mascată într-un baston găunos. *Să ştii că eu tot îl spintec... bag şişul în el de la burtă pînă la git.* CAMIL PETRESCU, O. II 34. *Omul cu trabuc a avut impresia, la un moment dat, că după fiecare roşcov e ascuns un răufăcător, că stau la pîndă, dincolo de garduri, haimanale cu şişul în mînecă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 350. ✧ Fig. *El îi înţelesese tîlcul răsturnat... şi în el se răsuci un şiş.* CAMIL PETRESCU, O. I 130. ✦ (Neobişnuit) Hanger. (Cu pronunţare regională) *Hangher şi şîş şi pumnal, se zice un cuţit mic împodobit, ce se poartă la brîu spre podoabă, mai ales de către hanii turceşti.* ŞEZ. VIII 162.

ŞIŞANEÁ s. f. v. **şuşanea.**

ŞIŞĂÍ, *şişăiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre frunze, petale, hîrtii etc.) A foşni uşor; a fîşîi. *Se pornise vîntul prin cireş, şi floarea A-nceput să ningă, şişăind domol.* COŞBUC, P. I 250.

ŞIŞCÁV[1], **-Ă** adj. v. **şiştav.**

ŞÎŞCAV[2], **-Ă,** *şişcavi, -e,* adj. (Regional) Peltic, sîsîit.

ŞÎŞCĂ[1] s. f. (Mold., cu sens colectiv) Paie tocate mărunt pentru hrana vitelor. *Nişte paie făcute şişcă.* CAMILAR, N. II 343.

ŞÎŞCĂ[2], *şişte,* s. f. (Regional) Femeie care face vrăji; vrăjitoare; năzdrăvană. *Dar şişca de Joimăriţă miroasă bine şi tot ştie ce-au făcut ele.* PAMFILE, M. R. I 105.

ŞIŞCĂRÎE, *şişcării,* s. f. (Regional) Vrăjitorie, farmec. *L-au mutat prin şişcăriile ei într-un viţel.* La TDRG.

ŞIŞCĂVÍ, *şişcăvesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A vorbi peltic, a gîngăvi.

ŞIŞCÓI, *şişcoi,* s. m. (Regional, în superstiţii) Strigoi, moroi.
— Variantă: **şiscói** (MARIAN, Î. 418) s. m.

ŞIŞCÓRNIŢĂ, *şişcorniţe,* s. f. (Mold.) Maşină de tocat paie.

ŞIŞIÎ vb. IV v. **şîşîi.**

ŞIŞILÉTE s. m. v. **şuşlete.**

ŞIŞINEÁ s. f. v. **şuşanea.**

ŞIŞLÉT s. n. v. **şuşlete.**

ŞIŞTÁR, *şiştare,* s. n. Vas cu toartă cu gura mai largă decît baza, făcut din doage de lemn sau din metal şi folosit pentru muls laptele ori pentru scurs zerul din caş. V. doniţă, găleată. *Laptele ţîşnea aburind cald în şiştar. Femeia vorbea singură cu vita.* C. PETRESCU, Î. II 160. *Irina intră în casă cu ochii în pămînt, ţinînd în mînă un şiştar cu lapte.* BUJOR, S. 85. *Ilinca trase şiştarul de sub ugerul vacii, îl puse deoparte şi... alergă bucuroasă înaintea mă-sii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 51.
— Variante: **şuştár** (SEVASTOS, N. 290), **şistár** (DELAVRANCEA, A. 106) s. n.

ŞIŞTĂV, -Ă, *şiştavi, -e,* adj. Pipernicit, nedezvoltat, mărunt, plăpînd. *Boabele şiştave nu pierd facultatea germinativă.* SĂVULESCU, M. U. I 143.
—Variantă: **şişcáv, -ă** (I. CR. XIII 83) adj.

ŞIŞTĂRÉL, *şiştărele,* s. n. (Şi în forma *şuştărel)* Diminutiv al lui şiştar. *Şuştărel de două vaci, Mă mir, mîndră, cum îl placi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 459.
— Variantă: (regional) **şuştărél** s. n.

ŞIŞTĂVÍ, *şiştăvesc,* vb. IV. Refl. (Despre boabe) A se zbîrci, a se închirci, a se pipernici; (despre oameni) a fi lipsit de putere, a se slăbănogi.

ŞIŞTĂVÍRE s. f. Faptul de a deveni şiştav; zbîrcire, închircire a boabelor. [Uscăciunea şi căldura] *provoacă fenomenul de şiştăvire.* SĂVULESCU, M. U. I 151.

ŞIŞTOÁRE, *şiştori,* s. f. (Regional) Fiecare dintre fuşteii loitrelor de la car; spetează.

ŞIŞTÓR, *şiştori,* s. m. (Regional) 1. Par ascuţit care se pune în vîrful caselor ţărăneşti; bold (5).
2. Fiecare dintre cei şapte drugi de lemn, prinşi la capete în tîrcoalele prisnelului morii.
— Variantă: (1) **sistór** (PAMFILE, I. C. 422) s. m.

ŞITOÁRE s. f. v. **şistoare.**

ŞIŢĂR, *şiţari,* s. m. Şindrilar.

ŞÎŢĂ, *şiţe,* s. f. 1. Şindrilă. V. draniţă. *Stropeau şiţa şi tabla cu găleţi cu apă... tocmai din vadul Dîmboviţei.* CAMIL PETRESCU, O. II 228. *Şiţa de sub şură poţi s-o vinzi...* CARAGIALE, O. I 256.
2. (Regional) Stuf. *Stuhul, stuful, şiţa, pănuşiţa... trăieşte prin băhnuri şi ape.* ŞEZ. XV 129.

ŞIŢUÍ, *şiţuiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi, a înveli o casă cu şiţă. (Refl. pas.) *Harnici, de omenie... aşezaţi, strîngători, curţile noastre le îngrădirăm, casele se şiţuiră.* DELAVRANCEA, S. 227.

ŞIŢUÍT, -Ă, *şiţuiţi, -te,* adj. Acoperit, învelit cu şiţă.

ŞIU, ŞÍE, *şii,* adj. (Regional, despre terenuri; şi substantivat) Nisipos. *În Mehedinţi pămînturile cele nesipoase se numesc şii.* I. IONESCU, M. 54.

ŞÎŞÎÍ, *şîşîi* şi *şîşîiesc,* vb. IV. Tranz. A repeta în mod prelungit şi monoton sunetul «ş», pentru a linişti pe cineva (în special pentru a adormi un copil mic).
— Variantă: **şişíi** (MARIAN, NA. 180) vb. IV.

ŞÎŞÎÍT, *şîşîituri,* s. n. Acţiunea de a şîşîi.

ŞIVÓI s. n. v. **şuvoi.**

ŞLÁGĂR, *şlagăre,* s. n. (Familiar) Melodie care se bucură la un moment dat de o mare popularitate; arie la modă. *Se pomeni fluierînd aria obsedantă a sezonului. «Şlagărul» ultimei reviste de la Cărăbuş, care făcea ravagii în Bucureşti.* C. PETRESCU, O. P. I 111.

ŞLÁMPĂT, -Ă, *şlampeţi, -te,* adj. (Familiar) Neglijent, dezordonat în îmbrăcăminte. *Nu-mi venea să cred că şlampăta lăiaţă... era aceeaşi cu pupuica spilcuită.* M. I. CARAGIALE, C. 136.
— Variantă: **şleámpăt, -ă** adj.

ŞLÁPĂ s. f. v. **şleapă.**

ŞLĂDÚN, *şlăduni,* s. m. (Regional; şi în forma *slodun)* Gorun. *Slodun se zice în Oltenia, iar în Muntenia şi Moldova se numeşte stejar.* ŞEZ. XV 124.
— Variantă: **slodún** s. m.

ŞLEAH s. n. v. **şleau**[2].

ŞLEÁHTĂ, *şlehte,* s. f. **1.** Nume dat în trecut nobilimii poloneze, în special corpului de armată alcătuit din nobili. *Venea duiumul oastei* [poloneze]; *trăsuri, bagaje, pedestraşi, şleahtă pospolită, amestecaţi, în neregulă, cu steagurile strînse, cu capul plecat.* NEGRUZZI, S. I 167.

2. Ceată, bandă; clică. *Întreaga-i înfăţişare de om mărunt, nervos, îmbrăcat după ultimul jurnal, contrastau... cu toată şleahta de boemi care se adunau la şfarturi în cafenelele bucureştene.* SADOVEANU, E. 172.

ŞLEÁHTIC, *şleahtici,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Nobil polonez. *Din susul apei, vestitul şleahtic Potocki şi Constantin-vodă Movilă grăbeau cu leşii şi cu cazacii lor.* SADOVEANU, O. VII 7. ◇ (Adjectival) *Se duceau la unguri sau la leşi şi luînd de acolo oameni, fie nemeşi sau proşti, şleahtici ori mojici... îi înjugau şi arau lanuri.* NEGRUZZI, S. I 246.

ŞLEÁMPĂT, -Ă adj. v. **şlampăt.**

ŞLEÁPĂ s. f. v. **şleapcă.**

ŞLEÁPCĂ, *şlepci,* s. f. Pălărie în trei colţuri; tricorn; şapcă. *Şi-a pus şleapcă leşească în cap, rochie pe trup, dar îl dau de gol mustăţile.* D. ZAMFIRESCU, R. 36. *Iaca ghizdanul, cucoane, şleapca cea nouă şi cravaşa.* ALECSANDRI, T. 1381.

— Variante: **şleápă** (GHICA, la CADE), **şlăpă** (MACEDONSKI, O. III 98) s. f.

ŞLEAU[1], *şleauri,* s. n. Pădure cu arbori de diferite specii de foioase. *Era subt poala unui codru de stejar un şleau de soiuri mărginaşe şi cam pipernicite, mesteacăni, aluni, arini, arţari, un plop şi destulă răchită.* CAMIL PETRESCU, O. II 23.

ŞLEAU[2], *şleauri,* s. n. (Şi în forma *şleah)* Drum natural, bătătorit de care. *Şi cum ajungeau la şleah, prietinii dădură peste cară cu poveri.* SADOVEANU, O. I 525. *Erau nişte căluţi căpăţînoşi... care parcă zburau printre tarlalele de porumb pe un şleau gloduros.* CAMIL PETRESCU, O. II 170. *Şi cum ieşim în şleah, părerea noastră de bine: întîlnim cîţiva oameni cu nişte cară cu draniţă, mergînd spre Iaşi.* CREANGĂ, A. 126. ◇ (Neobişnuit, ca determinant al lui «drum») *Aici e răspîntia vechilor drumuri de şleau.* VLAHUŢĂ, R. P. 126. ◇ Expr. **A vorbi (sau a spune) pe şleau** = a vorbi deschis, fără înconjur, răspicat. *Mograa nu cobora înadins ochii din tavan, ca să poată vorbi mai pe şleau, fără să întîlnească privirea lui Comşa.* C. PETRESCU, Î. II 156. *Tu împarţi averea ta cu alţii? Ia spune pe şleau să te auzim!* REBREANU, R. II 89. *Ce vrei, străine? Spune pe şleau.* DELAVRANCEA, O. II 179. ✦ (Rar) Firul unei ape curgătoare. *Ţinem spre răsărit şleaul apei şi ieşim pe la Dărmăneşti, în mîndra şi bogata vale a Trotuşului.* VLAHUŢĂ, O. A. II 154.

— Variantă: **şleah** s. n.

ŞLEAU[3], *şleauri,* s. n. Curea groasă, funie sau lanţ prins de pieptarul hamului, cu care se leagă calul de crucea trăsurii; ştreang, trăgătoare. *S-a prăvălit de pe capră, a desprins şleaurile, a dus negrişorii sub coliba a doua.* SADOVEANU, A. L. 146. *Bietele dobitoace, înhămate cu şleauri şi cu frînghii, îşi bălăngăneau vijelios clopotele, şi fugeau cît puteau.* MACEDONSKI, O. III 19. *Opt telegari înhămaţi ungureşte, d-a lungul, cu şleauri de curea, subţiri şi întinse, purtau trăsura mai uşor ca vîntul.* ODOBESCU, S. I 161.

ŞLEFUÍ, *şlefuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A prelucra o suprafaţă dură (nemetalică) prin frecare, pilire, tăiere sau rindeluire, pentru a o netezi sau pentru a-i da o anumită formă; a netezi, a lustrui. *Şlefuiam odată o scară de marmoră.* I. BOTEZ, ŞC. 205. ✦ Fig. (Cu privire la texte literare) A cizela, a retuşa, a perfecţiona. (Absol.) *Poemul meu... înaintează cu paşi repezi. În singurătatea de sihastru unde m-am retras, trudesc cîte cincisprezece ceasuri pe zi, şterg, poliesc, şlefuiesc, îndrept, rup, reîncep.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 160.

2. A tăia suprafaţa unei pietre (preţioase) în faţete fine (pentru a-i mări valoarea şi strălucirea). *Pe placa de marmură, frumos şlefuită, era săpat în litere mari aurite următoarea inscripţie...* ANGHEL, PR. 138. ◇ (În contexte figurate) *Aci sînt giuvaiere ce-mpart cu dărnicie. Cristalizate fost-au de mine-n focul vieţii, Şi-n apa lor răsfrînt-am minunea tinereţii, Iar de-artă şlefuite sînt azi pe vecinicie.* MACEDONSKI, O. I 3.

ŞLEFUÍRE, *şlefuiri,* s. f. Acţiunea de a şlefui; cizelare, lustruire.

ŞLEFUÍT[1] s. n. Şlefuire. *Şlefuitul cristalelor.*

ŞLEFUÍT[2], -Ă, *şlefuiţi, -te,* adj. **1.** Cizelat, lustruit. **2.** (Despre pietre preţioase, cristale) Cu suprafaţa tăiată în faţete fine care se întretaie între ele.

ŞLEFUITÓR, *şlefuitori,* s. m. Muncitor specializat în şlefuit. *Aplecat peste o cruce sau lespede aspră, cum e sarea grunjoasă, lucrează aici cu bucata Niţă şlefuitorul.* I. BOTEZ, ŞC. 203.

ŞLEP, *şlepuri,* s. n. Navă care înaintează cu viteză mică, trasă de un remorcher şi care serveşte la transportarea diferitelor materiale sau mărfuri. *Remorcherele de sute de cai putere trec duduind din toate maşinile... În urma lor, un lung convoi de şlepuri, legate două cîte două.* BOGZA, C. O. 405. *Vechea canonieră «Alexandru cel Bun», c-un şlep la remorcă, ancorase de dimineaţă.* BART, S. M. 71. *Dunărea-şi croieşte matca drept, pare c-ar fi canalizată. Pe lîngă mal se mişcă încet şlepuri mari, încărcate cu lemn.* VLAHUŢĂ, O. A. 408.

ŞLEPÁR, *şlepari,* s. m. Conducătorul unui şlep. *Şleparii, în papuci de pîslă, robotesc fără treabă, cu pipa între dinţi,* BART, E. 331.

ŞLEUÍT, -Ă, *şleuiţi, -te,* adj. (Despre drumuri) Şanţuit, brăzdat; (despre iarbă) cosită inegal. *Văzînd iarbă şleuită, de coasă nepotrivită.* TEODORESCU, P. P. 601.

ŞLÍBOVIŢĂ, *şliboviţe,* s. f. Un fel de rachiu tare de prune. *Mai lasă şliboviţa, măi tovarăşe, că-i păcat de tinereţea ta.* DAVIDOGLU, M. 41.

ŞLIC s. n. v. **işlic.**

ŞLIŢ, *şliţuri,* s. n. **1.** Scobitură în formă de şanţ făcută într-o piesă sau într-un element de construcţie. **2.** Prohab.

ŞLUC, *şlucuri,* s. n. (Germanism regional) Înghiţitură. *Tot un şluc şi iar un şluc, Tu-i dă pe umăr plosca-ntreagă.* COŞBUC, P. II 243.

ŞLUS interj. (Germanism; folosit mai ales pentru a pune capăt unei discuţii) Gata, s-a terminat. *Să nu vă mai aud vorbind, că vă snopesc... Şlus! Avea el vorba asta.* SADOVEANU, P. M. 63.

ŞMAH s. n. (Germanism rar) Gust (mai ales neplăcut) pe care îl capătă uneori mîncările şi (în special) băuturile. V. iz. *Mi-ai stricat şmahul, păcătosule.* DELAVRANCEA, la TDRG.

ŞMÉCHER, -Ă, *şmecheri, -e,* adj. Care ştie să iasă din încurcături, pe care nu-l poţi păcăli; isteţ, dezgheţat; (depreciativ) care se pricepe la trucuri, la vicleniii, care ştie să se aranjeze, să se învîrtească (v. şiret, şarlatan). *Aşa năting şi amorezat cum eşti, tot te crezi puţin mai şmecher şi-ţi închipui că tu profiţi de pe urma lor.* DEMETRIUS, C. 44. *Flăcăii noştri erau îndrăzneţi şi şmecheri, comedie mare. De multe ori dădeau în avantposturile turceşti, se luau la harţă, scăpau ca prin urechile acului şi se întorceau aducînd arme şi prinşi.* SADOVEANU, O. VI 86. ◇ (Substantivat) *Nu era nimic adevărat din ceea ce vestise cu*

glas plin de însufleţire acel şmecher Leuşcan. SADOVEANU, O. L. 81. *Şmecher de port din Brăila.* BART, E. 245.

ŞMECHERÉSC, -EÁSCĂ, *şmechereşti,* adj. De şmecher. *Apucături şmechereşti.*

ŞMECHERÉŞTE adv. Ca şmecherii, în felul şmecherilor.

ŞMECHERÍ, *şmecheresc,* vb. IV. Tranz. A păcăli, a înşela (printr-o şmecherie). (Atestat în forma *şmicheri*) *De ciine te temi că te-a muşca; de babă că te-a şmicheri.* I. CR. IV 79. ✦ Refl. (Familiar) A deveni şmecher.

— Variantă: (regional) **şmicherí** vb. IV.

ŞMECHERÍE, *şmecherii,* s. f. Faptul de a fi şmecher; vorbă sau faptă de şmecher; şiretlic, vicleşug, stratagemă. *Numai cu şmecherii umblă.* SADOVEANU, O. VII 330. *Porniră împreună, fiecare cu cîte două urcioare şi aide, aide, de vorbă ajunseră la fîntîna ielelor. Aci fata umblă cu şmecherii.* ISPIRESCU, L. 324.

ŞMECHERLÍC, *şmecherlicuri,* s. n. (Rar) Şmecherie. *Cam miroase a şmecherlîc, a lucru necurat.* PAS, L. I 153.

ŞMICHERÍ vb. IV v. **şmecheri.**

ŞMÍRGHEL s. n. Rocă metamorfică formată în cea mai mare parte dintr-o masă cu granule fine de corindon; emeri. ✦ Material abraziv, în stare de pulbere, obţinut prin pulverizare de emeri natural sau fabricat pe cale sintetică; (sens curent) hîrtie acoperită cu un astfel de material, folosită pentru a freca, a curăţa sau a lustrui unele obiecte.

ŞMOTRÍ, *şmotresc,* vb. IV. T'ranz. (Mold.) A mustrului. *Te dau lui Alisandru Ciobanu şi te şmotreşte el!...* SADOVEANU, O. VII 376. *Al nostru e mai omenos. Nu ne şmotreşte.* C. PETRESCU, A. R. 58. ✧ Fig. *Scoteam mîţele de prin ocniţe şi cotruţe şi le flocăiam, şi le şmotream... de le mergea colbul.* CREANGĂ, A. 37.

ŞMÓTRU, *şmotruri,* s. n. (Învechit) Instrucţie militară. *Căpitanul Iordachi şi-a adunat toţi oamenii... a făcut puţin şmotru cu ei, ca să vadă că îi ţine în mînă, şi pe urmă a pornit în sus.* CAMIL PETRESCU, O. I 56. *Parcă-l văd ş-acuma luptîndu-se ca un zmeu. Învăţase şmotru mai bine decît mine. Era ager la cap şi voinic la braţ.* GANE, N. I 55. *Îl scula nebunul de Scheleti pe la miezul nopţii din pat, de-l punea să facă şmotru ca la cazarmă.* HOGAŞ, H. 61.

— Variantă: **smótru** s. n.

ŞNAPÁN, *şnapani,* s. m. (Familiar) Potlogar, şarlatan, pungaş, escroc. ✧ (Adjectival) *Vor s-aprindă iar pămîntu Pentru pofta lor de bani Toţi aceşti bancheri şnapani.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 14/6.

ŞNAPS s. n. (Germanism regional) Un fel de rachiu tare.

ŞNIŢEL, *şniţele,* s. n. Carne tăiată în felii subţiri, bătute cu ciocanul şi prăjite în tigaie (de obicei după ce au fost trecute succesiv prin făină, ou bătut şi pesmet). *Atunci, poate că ai să mănînci şniţel.* CAMIL PETRESCU, T. II 67.

ŞNUR, *şnururi,* s. n. **1.** Sfoară de grosime variabilă, răsucită din două sau trei fire groase de bumbac şi, de obicei, îmbrăcate în mătase colorată; şiret[1] **(2).** *Purta în ochiul sting o sticlă de ochelari, legată cu şnur negru.* CAMIL PETRESCU, O. I 193. *Adina, n-ai pierdut cumva pachetul?... Adina, vezi să nu se desfacă şnurul.* C. PETRESCU, O. P. I 99. ✦ Ansamblu de fire electrice foarte flexibile, izolate între ele şi strînse într-un înveliş protector, avînd diverse întrebuinţări în tehnică; cordon **(I 2).** *Să se aducă încă un bec. A fost adus cel de semnale Morse, cu şnurul lung după el.* BOGZA, A. Î. 314.

2. Şiret[1] **(1).** *Dar cînd se pleacă să-şi dezlege şnurul de la ghete, simte un fior prin spate.* VLAHUŢĂ, O. A. III 88.

ŞNURUÍ, *şnuruiesc,* vb. IV. Tranz. A lega foile unui registru cu un şnur petrecut prin fiecare foaie şi sigilat la capete, pentru a nu putea fi sustrase sau înlocuite.

ŞNURUÍRE, *şnuruiri,* s. f. Acţiunea de a şnuruí.

ŞNURUÍT, -Ă, *şnuruiţi, -te,* adj. **1.** (Despre registre) Cu foile legate după procedura obişnuită a şnuruirii, pentru a nu putea fi schimbate sau sustrase. ✦ (Despre albume, cărţi, manuscrise) Broşat prin legarea cu un şnur petrecut prin fiecare foaie dublu perforată.

2. (Popular, despre haine) Împodobit cu şnururi. *Trimisul providenţei, mustăcios şi spătos, cu ilic şnuruit... venea fluierînd cu paşi laţi.* C. PETRESCU, A. R. 18. *Iese Chiva-mpodobită Cu ia tot şnuruită.* BIBICESCU, P. P. 345.

ŞNURULÉŢ, *şnuruleţe,* s. n. Diminutiv al lui şnur.

ŞO interj. Strigăt cu care se asmut cîinii. *Stăpînii asmut cîinii: «Şo, muşcă-i!».* PAS, Z. I 51.

ŞOÁCĂŢ, *şoacăţi,* s. m. **1.** (Regional) Şobolan.

2. Nume de ocară dat străinilor şi în special nemţilor. V. liftă **(1).** *Decît să-şi bată capul cu toţi şoacăţii Bucureştilor, mai bine asculta la Turnu de sfaturile coanei Aglaia Surduc.* BASSARABESCU, S. N. 177.

— Variantă: **(2,** rar) **şoácăţă,** *şoacăţe* (HOGAŞ, DR. II 174, ALECSANDRI, T. 71), s. f.

ŞOÁCĂŢĂ s. f. v. **şoacăţ.**

ŞOÁLDĂ s. f. **1.** (Mai ales în expr.) **(A umbla) cu şoalda** = (a umbla) cu vicleşug, cu minciuni; a umbla cu fofîrlica, v. fofîrlică. *După semn aflam... îndată, noi cei de afară, care şi-a ţinut cuvîntul şi care ne-a umblat cu şoalda.* C. PETRESCU, Î. II 136. *Cugeta că mai cu marghiolii, mai cu şoalda, mai cu prefăcătorii, să înşele pe Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 109. *Să te pui pe lucru, nu şagă, iar nu să umbli numai cu şoalda şi cu înşelăciuni.* CONTEMPORANUL, IV 505.

2. Momeală artificială folosită de pescari în apele repezi.

ŞOÁLDINĂ, *şoaldine,* s. f. Plantă erbacee, cu frunze mici, ovale şi cu florile galbene, dispuse în corimbe; creşte prin locuri nisipoase şi pietroase *(Sedum acre).*

ŞOÁPTĂ, *şoapte,* s. f. **1.** Vorbire cu voce înceată; şoptit, şoptire; p. ext. vorbă sau comunicare rostită pe şoptite. *Şoapta Olguţei i-a răscolit sufletul şi i-a trezit întrebări pe care nu le cunoscuse pînă acuma sau pe care le înăbuşise înadins.* REBREANU, R. II 213. *Virgil Predescu a văzut în şoapta prietenului său numai semnul modestiei unui biruitor.* POPA, V. 202. *Nici o şoaptă de deznădejde nu poţi auzi.* BART, S. M. 17. *Ah! ascultă, mîndruliţă... Şoapta-mi blîndă de amor.* EMINESCU, O. I 4. ✧ Loc. adj. şi adv. **În şoaptă** = (care se spune) pe şoptite, în taină. *Întrebă, încovoiat, aproape în şoaptă.* DUMITRIU, N. 125. *Jupînesele... vorbeau în şoaptă, împărtăşindu-şi supărările.* SADOVEANU, O. I 300. *În dimineaţa zilei a treia... a auzit vorbe în şoaptă, care au crescut şi s-au apropiat din ce în ce.* SAHIA, N. 83. ✦ Murmur de glasuri care şoptesc. *Auzi de jos şoapte şi paşi, servitorii care făceau puţină ordine.* REBREANU, R. I 226. ✧ (Poetic) *Ca o armonie mă împresurau şoaptele legendelor.* SADOVEANU, O. VI 528. *Şi-i îmbată pe-amîndoi Şoapta dulcilor poveşti...* PĂUN-PINCIO, P. 51. ✦ Fig. Susur, freamăt, şopot. *Ramurile brazilor bătrîni porneau şoapte grăbite, care creşteau într-o foşnire duioasă de valuri.* SADOVEANU, O. VII 215. *Jucau umbre pretutindeni şi ascultam, în fiecare fir de iarbă, o şoaptă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 45. *Te-ai îmbătat de şoaptele păraielor şi ai visat sub umbra pădurilor.* HOGAŞ, DR. II 147.

2. (La pl.) Calomnii, bîrfeli. *El nu lua aminte la şoaptele lor, nu se uita la tertipurile şi la renghiurile ce-i tot juca.* ISPIRESCU, L. 337.

ŞOÁREC s. m. v. **şoarece.**

ŞOÁRECE, *şoareci*, s. m. (Şi în forma *şoarec*) Mic animal din ordinul rozătoarelor, de culoare cenuşie-închisă, cu botul ascuţit, cu coada lungă (şi subţire) şi cu mişcările repezi *(Mus musculus). Un şoarec trece covorul.* BENIUC, V. 137. *Cum nu sînt un şoarec, doamne — măcar totuşi are blană.* EMINESCU, N. 42. *Zmeul are gînd rău cu noi, ziua ne pune la muncă şi noaptea ne-nchide în turnul ăsta plin de şoareci.* ALECSANDRI, T. I 440. *El rămîne prins Ca şoarecul de mîţă.* NEGRUZZI, S. II 244. ✧ *Şoarece de bibliotecă*, se zice (adesea depreciativ) despre o persoană care îşi petrece cea mai mare parte a timpului prin biblioteci, citind şi studiind. *Complexa personalitate a lui Heliade cuprinde, alături de oratorul public şi de profet, pe un om de texte, pe un şoarece de bibliotecă, trăind cea mai mare parte a vieţii lui în traducerea, compulsarea şi comentarea marilor autori vechi şi moderni.* VIANU, A. P. 39. *Şoarece de birou* = birocrat. ✧ Expr. **A trăi** (sau **a se iubi**) **ca mîţa cu şoarecele**, se spune despre cei care nu se pot suferi şi se ceartă într-una. **I-au mas şoarecii în pîntece**, se spune despre un om foarte flămînd. *Ia mai îngăduiţi oleacă, măi, zise Ochilă, că doar nu v-au mas şoarecii în pîntece. Acuş s-or şi aduce bucatele şi vinul, şi numai de-aţi avea pîntece unde să le puneţi.* CREANGĂ, P. 259. **(Nici) în gaură** (sau **în bortă**) **de şoarece** = (nici) în cea mai ferită, mai dosnică ascunzătoare, (nici) în gaură de şarpe, v. şarpe. *Dar nu cumva să faci de altfel, că nici în borta şoarecului nu eşti scăpat de mine.* CREANGĂ, P. 212. ✧ Compuse: **şoarece-de-cîmp** = mic rozător de cîmp, care face stricăciuni în pepiniere, culturi de cereale etc. *(Microtus arvalis).* [Păsărelele] *furnică pe jos ca nişte şoareci-de-cîmp; nu pot zbura şi copiii le prind cu mîna.* BART, E. 168. *Şoarecii-de-cîmp şi mai ales chiţoranii strică îndeajuns.* PAMFILE, A. R. 92; **şoarece-de-pădure** = animal rozător, ceva mai mare decît şoarecele-de-casă, care trăieşte în pădure *(Apodemus sylvaticus).*

— Variante: **şoárec, şoárie** (ŞEZ. II 107) s. m.

ŞOÁRIC s. m. v. **şoarece.**

ŞOBOLÁN, *şobolani*, s. m. Mamifer rozător, omnivor, mai mare decît şoarecele, care trăieşte în jurul locuinţelor, hambarelor şi depozitelor, provocînd mari stricăciuni *(Mus decumanus);* guzgan. *Ţărîna reavănă începu să se mişte... şi botul întîiului şobolan ieşi din ea.* DUMITRIU, N. 276.

ŞOC, *şocuri*, s. n. (Franţuzism) **1.** Izbire bruscă şi violentă a două corpuri; ciocnire. ✧ Loc. adj. **De şoc** = (despre formaţii militare) destinat să îndeplinească o misiune grea în lupta ofensivă.

2. Tulburare generală, bruscă şi violentă, a funcţiilor organismului, provocată de o cauză exterioară şi manifestată printr-un dezechilibru fizic şi psihic. V. comoţie.

ŞOCÁ, *şochez*, vb. I. Tranz. (Franţuzism; despre vorbe, gesturi, atitudini) A contraria, a produce o impresie neplăcută.

ŞOCÁT, -Ă, *şocaţi, -te*, adj. (Franţuzism) Impresionat în mod neplăcut, contrariat.

ŞOCĂŢÍE, *şocăţii*, s. f. (Rar) Caracteristică a ceea ce este nemţesc. *Bătrînul colonel Enghel... prin pocita şocăţie a vorbirii sale romîneşti, a lăsat plăcute şi vesele suvenire printre subordonaţii lui.* ODOBESCU, S. III 22.

ŞOCOLÁTĂ s. f. v. **ciocolată.**

ŞOD, ŞOÁDĂ, *şozi, şoade*, adj. (Regional) Curios, ciudat; bizar. *Cam şod lucru-i, zău, acesta! Dar altceva ce să faci?* COŞBUC, P. II 130. *Orişicît de şoadă ni s-ar părea datina aceasta, totuşi are ea desigur însemnătatea sa istorică.* MARIAN, Î. 268. ✦ Nostim, hazliu. *Cu-acest gînd slab, dar foarte şod, Voios Achim în fugă pleacă.* COŞBUC, P. II 245. ✧ (Adverbial) *Noi astăzi, venind pe cale, am păţit-o cam şod cu nişte oameni de omenie.* SEVASTOS, N. 327.

ŞODÉNIE, *şodenii*, s. f. (Regional) Ciudăţenie; nostimadă. *Pepelea... se zăpăcise prin ţară cu poznele şi şodeniile lui.* La TDRG.

ŞODRÓN s. n. Joc de copii, în care jucătorul, sărind într-un picior, împinge o pietricică în despărţiturile unui dreptunghi desenat pe pămînt. *Ţipau, se zbenguiau, săreau într-un picior la şodron.* DELAVRANCEA, H. T. 93.

ŞOFÉR, *şoferi*, s. m. Conducător de automobil. *Am cerut chiar şoferului să meargă mai încet la şanţuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 414. *Şoferul închise motorul, sări jos şi se repezi de deschise portierele.* REBREANU, R. I 153.

— Scris şi: (după franţuzeşte) *şofeur* (C. PETRESCU, A. 369).

ŞOFÍLĂ, *şofile*, s. f. (Regional, mai ales la pl.) Zdrenţe, petice. *Iţarii cu douăzeci de petece şi patruzeci de găuri, iar minteanul, şofile.* PAMFILE, M. R. I 123.

ŞOFRÁN s. n. **1.** Mică plantă erbacee cu frunzele lungi şi înguste şi cu florile violete cu linii purpurii, din ale căror stigmate se extrage o substanţă aromatică şi colorantă, întrebuinţată în medicină, în industrie etc. *(Crocus sativus);* substanţă colorantă de culoare galbenă, extrasă din stigmatele acestei plante. *Gospodinele adesea colorează untul cu şofran.* PAMFILE, I. C. 23. *Ca să aibă culoarea galbenă, multe femei pun în aluat zamă de şofran.* ŞEZ. VII 34.

2. Mică plantă erbacee cu frunzele ascuţite şi florile liliachii în formă de pîlnie *(Colchium autumnale).*

— Variantă: **şafrán** (NEGRUZZI, S. II 37) s. n.

ŞOFRĂNÁT, -Ă adj. v. **şofrănit.**

ŞOFRĂNÉL s. n. Plantă erbacee cu flori albastre-liliachii care apar toamna, cu fructul o capsulă care apare în primăvara anului următor *(Crocus banaticus).*

ŞOFRĂNÍT, -Ă, *şofrăniţi, -te*, adj. (Despre bucate) Preparat cu şofran. *Bune bucate punea, Tot bucate şofrănite Ca la domnie gătite.* PĂSCULESCU, L. P. 241.

— Variantă: **şofrănát, -ă** (SEVASTOS, N. 284) adj.

ŞOGOR, *şogori*, s. m. (Transilv.) Cumnat. *Ia-ţi, şogore, nevasta Şi bani pe lîngă dînsa.* BIBICESCU, P. P. 282.

ŞOGORIŢĂ, *şogoriţe*, s. f. (Transilv.) Cumnată.

ŞOHÁN adv. (Transilv.) Niciodată, nicicînd. *Nimeni nu e-nceluită Ca fata cînd se mărită, Că dă mîna c-un ţăran Ce nu l-o văzut şohan.* MARIAN, NU. 592. *Ba i-o strig din măgheran: Nu ţi-oi fi altu şohan.* ŞEZ. XX 42.

ŞOIM, *şoimi*, s. m. **1.** Nume dat mai multor păsări răpitoare de zi, agere, puternice, care se hrănesc cu păsări (una din specii, care vînează păsări din zbor, era odinioară dresată şi folosită la vînătoare *(Falco). În albastrul de mătase al cerului sprijinit pe culmi, şoimii rotesc calm, cu aripile nemişcate.* C. PETRESCU, S. 226. *Şoimul... se vede foarte adeseori figurînd nu numai în colinde şi balade, ci şi-n celelalte specii de cîntece poporane, ca o imagine vie de vitejie.* MARIAN, O. I 117. *Chema şoimii şi ogarii Şi pleca la vînătoare.* PĂSCULESCU, L. P. 20.

2. Fig. Om viteaz, curajos, mîndru, semeţ. *Iar sub salce-un căpitan, Şoimul ager de Vulcan.* ALECSANDRI, P. P. 135.

3. Fig. (Mai ales în poezia populară) Cal sprinten, aprig, plin de foc. *Şoimul vesel necheza, Zborul iute-şi repezea... Şi-ntr-o clipă ajungea La cortul lui Crîm Hogea.* ALECSANDRI, P. P. 113.

ŞOIMÁN, -Ă, *şoimani, -e*, s. m. şi f. Şoim. *La cuibul şoimanului Ţipă puiul corbului Şi pe ploaie Şi pe ceaţă şi-n*

seară şi-n dimineaţă. TEODORESCU, P. P. 614. ◇ Fig. (Mai ales în poezia populară) Om voinic, ager, viteaz, mîndru, semeţ. *Pînă n-o închide ochii şoimanul, să nu vorbim.* DELAVRANCEA, A. 55. *Juni ostaşi ai ţării mele, însemnaţi cu stea în frunte! Dragii mei vultani de cîmpuri, dragii mei şoimani de munte!* ALECSANDRI, O. 247. ◇ (Adjectival, poetic) *Şoimanul soare Strălucea dositelor ostroave.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 201. ✦ Fig. (Mai ales în poezia populară) Cal aprig, plin de foc. *I-aş aduce eu în dar Un şoiman de armasar Care zboară, care sare Peste munţi şi peste mare.* ALECSANDRI, P. II 177.

ŞOIMÁNE s. f. pl. (Mitologie populară) Unul din numele dat ielelor; frumoasele. *Cîte iele, ce şoimane, cîţi tîlhari... nu ne-or pîndi!* GALACTION, O. I 268. *Ielelor, şoimanelor.* MARIAN, NA. 393. *Plecai pe cale, pe cărare, Spre Soarerăsare, Şoimanele mă-ntîmpinară, În braţe mă luară.* MAT. FOLK. 588.

ŞOIMÁR, *şoimari,* s. m. Crescător sau îngrijitor de şoimi pentru vînătoare. *Întrebînd pe şoimarul său... a aflat că acel palat e al unui... slujitor la visteria împărătească.* SADOVEANU, D. P. 38. *Numai în stampele şi albumurile lui se mai văd încă astăzi tipurile şi costumele acelor slujitori, puşcaşi, hăitari, bătăiaşi, şoimari, care compuneau personalul vînătorilor din secolul trecut.* ODOBESCU, S. III 144.

ŞOIMĂNÉSC, -EÁSCĂ, *şoimăneşti,* adj. De şoim; fig. viteaz.

ŞOIMĂRÍ, *şoimăresc,* vb. IV. Tranz. (Mitologie populară) A face (pe cineva) să paralizeze; a sluţi, a poci (la chip). *După ce le-ai aflat* [comorile], *cum să le intri în stăpînire fără să te pocească ori să te şoimărească vîlva lor?* C. PETRESCU, R. DR. 138.

ŞOIMĂRÍŢE s. f. pl. (Mitologie populară) Iele.

ŞOIMÉL, *şoimei,* s. m. Şoimuleţ. *Cela înalt şi subţirel Poartă căciulă de jder, Ochii-n cap ca de şoimel.* MAT. FOLK. 45. *Du-n vînăt şoimel, Ager, sprintenel.* TEODORESCU, P. P. 59.

ŞOIMÉŞTE adv. Ca şoimul; ager, sprinten, iute. *Voinicul dă pinten, Fugarnicul sprinten Porneşte, săgeată Şi zboară şoimeşte.* IOSIF, P. 81. *Dar paşa mai tare zoreşte: Cu scările-n coapse fugaru-şi loveşte... El zboară şoimeşte.* COŞBUC, P. I 206.

ŞOIMIŞÓR, *şoimişori,* s. m. Şoimuleţ.

ŞOIMULEÁN, *şoimuleni,* s. m. 1. Şoimuleţ. *Un şoim mai mic... şi un pui de şoim se numeşte de către popor: şoimel, şoimuţ, şoimulean, şoimuleţ.* MARIAN, O. I 118.

2. Fig. Şoimuleţ (2). *Venea, măre, ca un leu, şi călare pe un şoimulean sireap de mînca foc..* ISPIRESCU, L. 144. [Calul] *se schimbă într-un şoimulean mîndru şi gras, negru ca pana corbului şi lucios.* POPESCU, B. II 15.

ŞOIMULÉŢ, *şoimuleţi,* s. m. Diminutiv al lui şoim.

1. v. şoim (1). *Sus în vîrf de brăduleţ S-a oprit un şoimuleţ, El se uită drept în soare, Tot mişcînd din aripioare.* ALECSANDRI, P. P. 31. ✦ (Adjectival) De şoim. *Un voinic, după cîntecele noastre poporane, e căpitan şoiman şi are ochi şoimuleţi.* MARIAN, O. I 117. *Ele-n codri au urmat Doi voinici cu sprinceni late, Cu feţe de vînt pişcate Şi cu ochii şoimuleţi, La ochire mult semeţi.* ALECSANDRI, P. A. 53.

2. v. şoim (3). *Să-mi aleg un cal porumb... Şoimuleţ să-mi placă mie, Cum e bun de haiducie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506. ◇ (Adjectival) *Mîndri-s bravii călăreţi Pe-armăsarii şoimuleţi.* ALECSANDRI, P. A. 96.

ŞOIMUŞÓR, *şoimuşori,* s. m. Şoimuleţ. *Chemă doi şoimuşori ce-i avea şi le porunci... să alcătuiască trupul omului tocmai cum au fost.* SBIERA, P. 56. *La cea poeniţă Sînt două brăzdiţe; Sub cele brăzdiţe Sînt doi şoimuşori* (Ochii). GOROVEI, C. 40.

ŞOIMÚŢ, *şoimuţi,* s. m. (Mai ales în poezia populară) 1. Şoimuleţ (1). *Şoimule, şoimuţ uşor, Fă-te roată sus în zbor. Ce se vede la hotare De s-aude zgomot mare?* ALECSANDRI, P. P. 172.

2. Fig. Şoimuleţ (2). *Iată, iată Şerb-Sărac Pe-un şoimuţ de la Bugeac Că venea, mări, venea, Cuvîntul de-şi împlinea.* ALECSANDRI, P. P. 107.

ŞOL, *şoluri,* s. n. (Ban.) Cană, ceaşcă, ulcică (de lut).

ŞOLD[1], *şolduri,* s. n. Parte a corpului omenesc situată între mijloc şi coapsă; regiune anatomică corespunzătoare articulaţiei membrelor inferioare cu trunchiul. *Se întorcea de la fîntînă cu un mers greoi, din şolduri.* DUMITRIU, P. F. 60. *Se făcuse cam lată în şolduri.* CAMIL PETRESCU, O. I 95. ◇ Loc. adv. (Arătînd felul cum se poartă unele obiecte, care atîrnă de pe umăr sau de la brîu) **La** (rar **în** sau **pe**) **şold.** *Îşi trase baioneta pe şold.* SAHIA, N. 89. *Coborîndu-se în fîntînă, umple întîi ploasca şi o pune la şold.* CREANGĂ, P. 205. *Flori de tei el are-n părul-i Şi la şold un corn de-argint.* EMINESCU, O. I 103. *Desculţ, cu capul gol, încins cu o funie şi cu traista în şold, Lumînărică pînă în ziuă colinda toate bisericile.* NEGRUZZI, S. I 252. ◇ Loc. adj. şi adv. **Într-un şold** = (aplecat) într-o rînă; şoldit, strîmb. (Fig.) *Rîndul de case din stînga era sus, în deal, apoi urma uliţa într-un şold între şanţurile ei.* DUMITRIU, V. L. 21. ◇ Expr. **Cu mîna** (sau **cu mîinile**) **în şold** (sau **în şolduri**) = a) cu palma sprijinită pe şold şi cu braţul adus astfel încît cotul să iasă în afară. *Putere-aş să umblu eu Tot cu mînile-n şolduri, Nu m-oi lovi de stoguri.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 461. (Cu o construcţie mai rară) *C-un braţ în şold şi pe prăsea cu celălalt.* COŞBUC, P. I 56. (Fig.) *O frigare lungă şi plină de pui cu mîinile în şolduri şi cu măruntaiele la subsiori se rumenea sfîriind.* HOGAŞ, DR. II 103; b) fig. fără a întîmpina nici o rezistenţă; fără greutate, în voie. **A-şi pune mîinile în şolduri** = a-şi propti mîinile în şolduri, într-un gest de înfruntare, de sfidare, de provocare. *Michiu îşi puse mînile în şolduri: Te boldeşti la mine, ha?* SADOVEANU, O. VI 127. (Rar) **A sta cu mîinile în şolduri** = a nu lucra nimic, a pierde vremea, a fi leneş sau nepăsător, fără grijă. *De ce-ai venit aici ca să-mi stai cu mînile în şolduri?* SADOVEANU, O. VIII 212. ✦ Fig. Coastă, povîrniş (bombat) al unei înălţimi. *Şoldurile goale ale unei stînci, cu haina ei de muşchi sfîşietă de vijelie.* HOGAŞ, M. N. 96. *Din cînd în cînd vezi şoseaua încingînd ca un brîu puternic şoldurile munţilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 33. ✦ Partea corpului animalelor care corespunde articulaţiei picioarelor cu trunchiul. *Fuioare de aburi scoteau pe nări telegarii; le fumegau şoldurile lucioase.* STANCU, D. 5. *Dă-ne şoldul porcului Cel din fundul podului.* TEODORESCU, P. P. 156.

ŞOLD[2]**, ŞOÁLDĂ,** *şolzi, şoalde,* adj. Şoldit. *O iapă... şoaldă de piciorul stîng.* La TDRG.

ŞOLDÁN, *şoldani,* s. m. 1. Nume dat iepurilor tineri (pînă la un an). *De jos, de la picior, Fără veste văd că-mi sare Un şoldan cît un viţel.* TOPÎRCEANU, M. 29. *Cînd deodată s-arată şoldanul cu urechile ciulite sau vulpea cu coada tîrîş.* ODOBESCU, S. III 42. *La ce te mai faci viclean, Că ţi-oi trage-un iartagan De-i sări ca un şoldan.* ALECSANDRI, P. P. 87. ◇ (Adjectival) *Vasilică plecase de dimineaţă de acasă... însoţit de doi ogari, ca să prindă iepuri şoldani, adică pui mari.* CONTEMPORANUL, IV 298.

2. Fig. Om tînăr; tinerel, copil. V. mînz. *Doar n-am orbu găinilor ca să mă-ndrăgesc de-un şoldan ca dînsu.* ALECSANDRI, T. 708.

ŞOLDÁR, *şoldari,* s. m. Curea de ham, care trece peste şoldul calului.

ŞOLDĂNÍ, *şoldănesc,* vb. IV. Tranz. A şoldi. [Cu puşca] *te-oi şoldăni dintr-o chiteală.* ALECSANDRI, T. I 206.

ŞOLDEÁLĂ, *şoldeli,* s. f. Boală de vite, constînd în fracturarea sau deplasarea unui şold.

ŞOLDÍ, *şoldesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A vătăma (în special un animal) la şolduri (lovindu-l sau supunîndu-l unor eforturi prea mari); a face să rămînă şoldit. V. deşela, speti. *Un ţăran l-a şoldit cu parul.* CONTEMPORANUL, III 703.

2. Refl. Fig. (Despre lucruri) A se lăsa într-o parte; a se strîmba. *Se poate foarte lesne întîmpla ca fînul să se aplece în partea aceea şi prin urmare întreaga cîtime din car să se şoldească, «să se lese».* PAMFILE, A. R. 161.

ŞOLDÍRE, *şoldiri,* s. f. Acţiunea de a (se) şoldi şi rezultatul ei; şoldeală, spetire.

ŞOLDÍŞ adv. Cu un şold ieşit în afară, cu umblet greoi, de şchiop. ✧ Fig. (Cu pronunţare regională) *Vai de biată moşie dac-o fi să-i meargă toată seama, şoldiş, ca Făt-Frumos ăl ghebos!* ODOBESCU, S. I 111.

ŞOLDÍT, -Ă, *şoldiţi, -te,* adj. (Mai ales despre animale) Cu un defect la şold; cu şoldul scos în afară, vătămat, fracturat. V. spetit, deşelat. *Păcat de juncă să-şi stîlcească piciorul. Rămîne şoldită.* DAVIDOGLU, O. 63. *Fiind cumva copilul sclîntit sau şoldit, să se îndrepte.* MARIAN, NA. 88.

ŞOLDÍU, -ÍE, *şoldii,* adj. Şoldit. *Trecea de dimineaţă, şoldiu, trăgîndu-şi mereu pantalonii în sus.* PAS, Z. I 198. ✧ (Adverbial, în legătură cu verbe de mişcare) *Care de care prinde a se scălămbăia, a merge mai şoldiu.* STANCU, D. 316. ✦ Fig. (Despre lucruri) Înclinat într-o parte, strîmb. *Dincoace de pod era împrejmuirea bisericii Domniţa Bălaşa, lîngă care se afla o magherniţă şoldie.* PAS, L. I 135. ✧ (Adverbial) *Irino mamă, ţi-ai pus rochia cu gura sucită, şorţul şoldiu.* DELAVRANCEA, H. T. 155.

ŞOLDORÁRIŢĂ s. f. (Regional) Durere de şolduri.

ŞOLDURÓS, -OÁSĂ, *şolduroşi, -oase,* adj. Cu şolduri mari.

ŞOLOMĂNÁR s. m. v. **solomonar.**

ŞOLOMONÁR s. m. v. **solomonar.**

ŞÓLTIC, -Ă, *şoltici, -e,* adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care se pricepe la glume, la pozne; ghiduş, poznaş. *Am primit răspuns de la Vlahuţă: foarte nostim! — mare şoltic.* CARAGIALE, O. VII 129. ✦ Nebunatic, ştrengar. *Măi şolticule, ia dă-te jos! ce-ai fugit? nu te teme, că nu te mănîncă, doar îs tot băieţi ca tine.* SADOVEANU, O. VII 344.

ŞOLTICĂRÍE, *şolticării,* s. f. Vorbă sau faptă de şoltic; ştrengărie, ghiduşie.

ŞOLTÚZ, *şoltuzi,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Cap al unei comune urbane în Moldova (ajutat în activitatea sa de un sfat format din 6-12 pîrgari). *Acesta-i jupîn Savin, şoltuzul!* SADOVEANU, O. I 510.

ŞOMÁ, *şomez,* vb. I. Intranz. A nu avea, a nu găsi de lucru; a fi şomer. *Şomajul în Italia este în plină creştere, 30 la sută din locuitori şomăm.* SAHIA, U.R.S.S. 216.

ŞOMÁJ s. n. Fenomen economic caracteristic societăţii capitaliste, constînd din existenţa unui număr de muncitori care, ca urmare a dezechilibrului dintre ofertă şi cererea forţei de muncă, rămîn fără lucru. *Un însoţitor permanent al capitalismului şi un factor totodată de apăsare asupra nivelului de trai al muncitorilor este şomajul. Capitalismul şi şomajul sînt de nedespărţit.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 102.

ŞOMÉR, *şomeri,* s. m. Muncitor manual sau intelectual care, în condiţiile economice din ţările capitaliste, nu poate găsi de lucru şi nu are nici un mijloc de existenţă. *Escadroanele de jandarmi călări şarjează manifestaţiile şomerilor.* C. PETRESCU, O. P. II 191. *E un şomer în plus. Pleacă dimineaţa de acasă... şi se întoarce noaptea... Caută de lucru.* SAHIA, N. 93.

ŞOMÎLDÓC s. n. v. **şomoltoc.**

ŞOMOIÁG s. n. v. **şomoiog.**

ŞOMOIÓG, *şomoioage,* s. n. Cantitate mică de paie, de fîn, de cîlţi etc. răsucite pentru a forma un mănunchi şi folosite pentru a şterge sau a freca un obiect, pentru a aprinde focul etc. *O prelată unsuroasă, mai mult găuri decît pînză, cîrpită totuşi migălos cu şomoioage de paie.* GALAN, B. I 52. *Ştergea tăişul cu şomoioage de iarbă moale.* REBREANU, I. 53. ✧ Fig. *Şomoioage de fum.* REBREANU, R. II 65.

— Variante: **şomoiág** (I. BOTEZ, ŞC. 21), **şumuiág** (SEVASTOS, N. 50), **şumuiác** (SADOVEANU, O. VIII 204), **şumuióg** (PAMFILE, A. R. 204) s. n.

ŞOMOIOGÉL, *şomoiogele,* s. n. Diminutiv al lui şomoiog. *Bota de apă astupată cu un şomoiogel de miez de papură.* SANDU-ALDEA, D. N. 101.

ŞOMOLTÓC, *şomoltoace,* s. n. (Şi în forma *şomultoc)* Şomoiog. *Şomultoc de busuioc.* I. CR. IV 10. ✦ Cocoloş, ghemotoc. *Cînd ouăle s-au roşit bine şi sînt fierte îndeajuns, atunci se scot din bacan şi se şterg cu un şumuiag (şomultoc) de buci.* ŞEZ. VII 116.

— Variante: **şomultóc, şomîldóc** (MACEDONSKI, O. I 82) s. n.

ŞOMULTÓC s. n. v. **şomoltoc.**

ŞONT, ŞOÁNTĂ, *şonţi, şoante,* adj. (Mold.) Bolnav de picioare, şchiop, schilod. (Substantivat) *Îl şi prind pe şontul Nataliei... îl şi duc la post.* CAMILAR, N. II 419.

— Variantă: **şonţ, şoánţă** adj.

ŞONTÎC adv. (În legătură cu verbe de mişcare, mai ales repetat) Cuvînt care redă mersul şchiopătat, şovăitor, greoi al unei fiinţe. *Şi-a luat ziua bună şi-a pornit îndată, şontîc-şontîc.* GALAN, Z. R. 371. *Şontîc-şontîc venea să cerşească la uşa magherniţelor roşii.* GALACTION, O. I 311. *Tocmai la isprăvit, şontîc-şontîc, veni şi un cîntăreţ şchiop.* DELAVRANCEA, la TDRG. *A plecat băiatul şontîc-şontîc înapoi.* CARAGIALE, O. III 58.

ŞONTÎCĂÍ, *şontîcăiesc,* vb. IV. Intranz. A umbla greu, şchiopătînd. (Atestat în forma *şontocăi)* *Întîlni şi nişte răniţi: unul şchiop, şontocăind în ciomag.* PAS, Z. III 75.

— Variantă: **şontocăí** vb. IV.

ŞONTÎCĂÍT, -Ă, *şontîcăiţi, -te,* adj. (Despre mers, p. ext. despre fiinţe) Care şchiopătează.

ŞONTOCĂÍ vb. IV v. **şontîcăi.**

ŞONTORÓG, -OÁGĂ, *şontorogi, -oage,* adj. Şchiop, cotonog. *Care vi-i duşmanul? să-l văd şi eu! A... cel cu cîrjă? Ce-i? îi şontorog?* CAMILAR, N. II 311. ✦ (Substantivat) Termen depreciativ pentru un om lipsit de putere, slăbănog. *Plăteşte-i şontorogului cafelele.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 145. *Nu ţi-e ruşine, zice baba, coşcogea flăcăul zdravăn, în floarea vrîstei tale, să te bucuri tu la o biată şontoroagă de bătrînă ca mine, fără putere.* CARAGIALE, O. III 56.

ŞONTOROGEÁLĂ, *şontorogeli,* s. f. Faptul de a şontorogi; ologeală.

ŞONTOROGÍ, *şontorogesc,* vb. IV. Intranz. A ajunge şontorog; a ologi.

ȘONTOROGÎT, -Ă, *șontorogiți, -te,* adj. (Despre ființe, mai ales despre oameni) Ologit.

ȘONȚ[1], *șonți,* s. m. (Rar) Nume de ocară dat nemților. V. șoacă ț. *Mă apropiu de neamțul meu și-i zic: Măi șonțule! deschide-ți urechile-n patru.* ALECSANDRI, la TDRG.

ȘONȚ[2], ȘOÁNȚĂ adj. v. **șont.**

ȘONȚÍ[1], *șonțesc,* vb. IV. Tranz. A schilodi; a sluți, a poci.

ȘONȚÍ[2], *șonțesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A purta haine de tîrgoveț, a se îmbrăca nemțește. *Pentru că munteanul făcea nazuri, nevrînd fără noimă să se șonțească, au trebuit să întîmpene greutate pînă să-l facă a înțelege că hainele sale boierești sînt mai de valoră.* ȘEZ. XII 176.

ȘONȚIȘÓR, *șonțișori,* s. m. Diminutiv al lui șonț[1]. *Îmi aduc aminte, cînd cu nemții... am plecat odată c-un biet căprar, iarna... Șonțișorul era numai în mundirașu lui cel alb și tremura.* ALECSANDRI, T. 47.

ȘONȚÍT, -Ă, *șonțiți, -te,* adj. (Despre ființe) Schilodit, șchiop, infirm; (despre lucruri) strîmb, diformat, aplecat într-o parte. *Masa îi va părea strîmb pusă, patul șonțit, perdelele într-o parte.* GHEREA, ST. CR. I 65. ◇ Fig. *Au rădicat astă literatură țigărită și șonțită, fără noimă, fără cap și rădăcină.* RUSSO, S. 50. ◇ (Adverbial) *Se îmbrăca cu ele pe dos și șonțit.* DRĂGHICI, R. 237. ◇ (Substantivat, ca termen depreciativ pentru oameni) (Cu pronunțare regională) *Ai să-mi dai samă de pehlivăniile tale, șonțitule.* ALECSANDRI, T. II 930.

ȘOP, *șopuri,* s. n. (Regional) Șopron. *Mergînd pe la șop, N-am aflat fîn nici un strop.* MARIAN, NA. 203. *D-alei, moș călugăraș, Calu sub șop să-l băgăm Și fîn și ovăz să-i dăm.* ȘEZ. XII 69.

ȘÓPA interj. (Numai repetat) Onomatopee care redă șoptitul cuiva. *Neghiniță intră în urechea dreaptă a împăratului și șopa, șopa, șopa...* DELAVRANCEA, la TDRG.

ȘÓPĂ, *șope,* s. f. (Regional) Măciucă scurtă și groasă; ghioagă. *Ce te-aș măsura eu cu șopa, ca-n vremea ienicerilor.* ALECSANDRI, T. 1332.

ȘOPĂÍ, *șopăiesc,* vb. IV. Intranz. A vorbi cu cineva în șoaptă; a șopti, a șușoti. *Dușmanul meu... șopăia cu cîțiva dimprejur, furișîndu-și coada ochiului spre mine.* DELAVRANCEA, la TDRG. (În forma *șopoi*) *Oamenii casei începură să șopoiască și să-și dea coate.* ISPIRESCU, L. 290.

— Variantă: **șopoí** vb. IV.

ȘOPĂIÁLĂ, *șopăieli,* s. f. Vorbire în șoaptă; șoaptă. *Vocea îi scade din ce în ce, pînă la un fel de șopăială tainică.* DELAVRANCEA, la TDRG.

ȘOPĂÍT s. n. Șopăială. ◇ Loc. adv. **Pe șopăite** (sau **șopăitele**) = în șoaptă, în taină. (Atestat în forma *șopoit*) *Tot pe șopoitele spuse unchiașului că a făcut azima.* ISPIRESCU, la TDRG.

— Formă gramaticală: (în expr.) *șopăitele.* — Variantă: **șopoít** s. n.

ȘOPÎRCĂÍ, *șopîrcăi,* vb. IV. Intranz. (Regional) A face glume proaste, a umbla cu fleacuri.

ȘOPÎRLĂIȚĂ, *șopîrlaițe,* s. f. **1.** Numele popular al anghinei difterice. *Boale de gît, precum: gîlci, șopîrlaiță.* MARIAN, NA. 88. *Descîntec pentru șopîrlaiță.* MAT. FOLK. 1516. *Grumazul celui bolnav de șopîrlaiță se unflă de se face otova (= una) cu capul.* ȘEZ. III 12. ✦ Boală a vitelor. *Boala de șopîrlaiță este acea mai primejdioasă pentru viței.* DRĂGHICI, la TDRG.

2. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, frunzele ovale sau ascuțite și florile albastre, folosită în medicina populară *(Veronica orchidea). Fierbi buruiana ce se cheamă șopîrlaiță.* ȘEZ. III 12.

ȘOPÎRLĂ, *șopîrle,* s. f. Nume dat mai multor specii de reptile cu pielea verde-cenușie sau pestriță, cu trupul aproape cilindric, sprijinit pe patru picioare scurte îndreptate în afară, cu coada lungă și subțiată spre vîrf; trăiesc prin locuri uscate, hrănindu-se mai ales cu insecte *(Lacerta). O șopîrlă pe cărare, lîngă noi, Speriată să foșnească dintre foi Și să stea, să vă uitați o dată bine, De departe, tu la ea și ea la tine.* TOPÎRCEANU, B. 44. *Lunca-n giuru-mi clocotește! o șopîrlă de smarald Cată țintă, lung, la mine, părăsind năsipul cald.* ALECSANDRI, O. 187. ◇ Compus: **șopîrlă-verde** = guștер. ✦ Fig. (Cu o nuanță de dispreț) Persoană insinuantă. *Ia te cărăbănește de-aici, cu călugăru tău cu tot, șopîrlă mănăstirească.* HOGAȘ, DR. 249.

ȘOPÎRLÍȚĂ, *șopîrlițe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui șopîrlă.

2. Nume dat mai multor plante erbacee cu flori azurii sau albastre dispuse în ciorchine, întrebuințate în medicină *(Veronica chamaedrys).*

ȘOPOÍ vb. IV v. **șopăi.**

ȘOPOÍT s. n. v. **șopăit.**

ȘÓPOT, *șopote,* s. n. **1.** Zgomot ușor produs de mișcarea apei, a frunzelor etc.; murmur, susur, foșnet. *Un șopot ca de rece vînt prin frunze Cuprinde țarina bătrînă.* BENIUC, V. 84. *Auzirăm șopotul de poveste al pîrăului.* SADOVEANU, O. VII 281. *Și v-a dat suflet să tresară Și inimă să se-nfioare De glasul frunzelor din codru, De șopot tainic de izvoare.* GOGA, P. 9.

2. Zgomot de glasuri care șoptesc; p. ext. vorbire în șoaptă. *Se schimbă vorba noastră deodată-n tainic șopot.* STANCU, C. 103. *Dar auzi! — Cățelul latră, S-aud șopote-n ogradă.* GOGA, P. 88. *S-a stîns de mult pe stradă chiar cel mai palid șopot.* COȘBUC, P. II 189. ◇ Loc. adj. și adv. **În șopot** = (care se rostește) pe șoptite; în șoaptă. *În urmă, auzi o chemare în șopot: Înapoi... înapoi...* CAMILAR, N. I 57. *Baba Irina, în șopot, o încredință că nimic nu poate fi mai lesne decît îndeplinirea acestor dorinți.* SADOVEANU, O. VIII 231.

ȘOPOTÍ, *șopotesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre apă, frunze etc., p. ext. despre vînt) A face un zgomot slab; a murmura, a susura. *În livadă, frunzele arse foșneau, șopoteau, — parcă spuneau și ele o poveste din alte vremuri.* SADOVEANU, O. VI 250. *Frumoasa Irina stă îngîndurată. Șopotind se-ngînă valurile-n spume, Parc-ar tot striga-o cineva pe nume.* IOSIF, V. 78. *Piraiele umflate curg iute șopotind.* ALECSANDRI, O. 174.

2. A șopti. *Ea zîmbind și trist se uită, șopotește blînd din gură.* EMINESCU, O. I 79. ◇ Tranz. *Rănile i s-au vindecat, șopoti ea.* SADOVEANU, M. C. 51.

ȘOPOTÍRE, *șopotiri,* s. f. Acțiunea de a șopoti și rezultatul ei; șoaptă. *Și pînă seara tîrziu li s-aud șopotirile.* LESNEA, I. 36.

ȘOPOTITÓR, -OÁRE, *șopotitori, -oare,* adj. Care șopotește. *A fost demult odată, spun oameni, un izvor Cu ape dulci, cu murmur etern șopotitor.* COȘBUC, P. II 184.

ȘOPRÓN, *șoproane,* s. n. Adăpost deschis sau (parțial) închis, construit din scînduri sau din nuiele împletite, unde se țin uneltele de gospodărie, nutrețul și, mai rar, vitele. *Clădise... grajduri pentru vreo patruzeci de cai și vaci și șoproane pentru tot felul de căruțe și trăsuri.* CAMIL PETRESCU, O. I 212. *În șură și sub șopron n-aveau loc carele.* REBREANU, I. 11. *Într-un șopron, ne arată un maldăr de hamuri.* DELAVRANCEA, H. T. 120. *Radă fă, s-alergi degrabă, Că-n șopron vițelul suge.* COȘBUC, P. I 95.

ŞOPRONEÁŢĂ, *şoproneţe,* s. f. (Rar) Şopron. *Şi-au făcut socoteala să se ghemuiască... sub şoproneaţa barăcii.* PAS, L. I 63.

ŞÓPRU, *şopruri,* s. n. Şopron. *Au ţinut* [turmele] *prin curţi, sub şopruri, în ţarcuri făcute în grabă.* DUMITRIU, N. 199. *Afară, Mitrea sta lîngă şopru, în preajma cailor.* SADOVEANU, M. C. 17. *Ştiinţa... se poate căpăta tot aşa de bine într-un şopru, ca şi într-un palat.* ODOBESCU, S. III 349.

— Pl. şi: (neobişnuit) *şoapre* (ODOBESCU, S. I 126).

ŞOPRÚŢ, *şopruţuri,* s. n. Diminutiv al lui şopru. *Du-te dară şi te culcă În fundul şopruţului.* MARIAN, S. 93.

ŞOPTEÁLĂ, *şopteli* şi (în expr.) *şoptele,* s. f. Faptul de a şopti; şoptire, schimb de vorbe în şoaptă; zvon de şoapte (răuvoitoare). V. şuşoteală. *Ştirea... producînd în toată adunarea o şoptealâ, o murmurare semnificativă de mirare.* CARAGIALE, la CADE. ◇ Expr. **Cu şoptele, cu momele** = cu vorbe ademenitoare, linguşitoare. *Se luă după dînsul cu şoptele, cu momele, viclenindu-l, ca să-i afle puterea.* ISPIRESCU, la TDRG.

ŞOPTÍ, *şoptesc,* vb. IV. Intranz. A vorbi în şoaptă, încet, în taină. *Oamenii şopteau liniştiţi.* DUMITRIU, N. 88. *Şoptesc încă domniţele-n iatac.* VLAHUŢĂ, O. A. II 162. *Şi mi-i ciudă cum de vremea Să mai treacă se îndură Cînd eu stau şoptind cu draga.* EMINESCU, O. I 106. ◇ Expr. **A şopti în barbă** v. barbă. ✦ Tranz. A spune (ceva) în şoaptă, încet. *Le şoptea ostaşilor vorbe aspre de îmbărbătare.* DUMITRIU, N. 112. *Tinerii mergeau înainte şi rar îşi şopteau cuvinte fericite, dar sufletele lor îşi spuneau multe în taină.* SADOVEANU, O. IV 83. *Doina cînt, doina şoptesc, Tot cu doina vieţuiesc.* ALECSANDRI, P. P. 224. ◇ Refl. reciproc. (Cu pronumele în dativ) *Gherghina ajuta lui Alexă să pună caii, mai şoptindu-şi cîte o vorbă dulce.* BUJOR, S. 104. *Şi peste arbori răsfiraţi Răsare blînda lună, Ce ne găsea îmbrăţişaţi Şoptindu-ne-mpreună.* EMINESCU, O. I 186. ✦ A informa vorbind încet, în secret; a sufla (8). *Am voie să-i şoptesc lui Micu Bucur.* STANCU, D. 306. ✦ Fig. (Despre frunze, iarbă, apă etc.) A murmura, a susura. *Moldova şoptea aproape, lunca şoptea împrejur şi trunchiurile albe ale mestecenilor sclipeau ca nişte luminări.* SADOVEANU, O. I 19. ✦ Refl. (În poezia populară) A se înţelege, a se sfătui cu cineva în şoaptă, a tăinui. *S-au dus în ascuns... Şi mi s-au vorbit Şi mi s-au şoptit.* TEODORESCU, P. P. 435.

ŞOPTÍRE, *şoptiri,* s. f. Acţiunea de a şopti şi rezultatul ei; vorbire în şoaptă. *I se păru c-aude şoptirea acelor moşnegi bătrîni, cari, pe cînd era mic, îi povesteau în timp de iarnă poveşti fantastice.* EMINESCU, N. 47. ✦ Fig. Murmur, susur (de iarbă, de apă, de frunze). *Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene... Prin frunze aiurează şoptirile-i alene.* EMINESCU, O. I 97. *Iarba cîmpului Naşte prin şoptire Scumpa amintire.* ALECSANDRI, P. III 127.

ŞOPTÍT[1] s. n. Şoptire; şoaptă. *În noapte, sub poale de codru-nverzit, E freamăt de glasuri, un tainic şoptit.* COŞBUC, P. I 142. ◇ Fig. *În şoptitul izvoarelor şi în freamătul codrilor a răsunat... frumoasa noastră doină.* VLAHUŢĂ, la CADE. ◇ Expr. **Pe şoptite** = încetişor, în şoaptă; fig. în taină, cu fereală, în surdină. *Între felurile de mîncare, îl informă pe şoptite, în ureche, despre calităţile şi cusururile fiecăruia.* C. PETRESCU, Î. I 281. *Se vorbea pe şoptite, dar apăsat şi tăios.* BART, E. 327.

— Formă gramaticală: (în expr.) *şoptite.*

ŞOPTÍT[2]**, -Ă,** *şoptiţi, -te,* adj. (Despre cuvinte) Rostit în şoaptă, încet. ◇ (Adverbial) Fig. *Păsările cîntă mai şoptit.* RALEA, O. 118.

ŞOPTITÓR, -OÁRE, *şoptitori, -oare,* adj. (Despre persoane) Care vorbeşte în şoaptă, care şopteşte; (despre glasul, vorba cuiva) încet, şoptit. *Ascultă la graiul lor înţelept şi şoptitor.* EMINESCU, N. 47. ◇ Fig. *Vino-ncet pe-aici, iubită!... Soarele-ţi răsare-n faţă, Haid'acum fugind la vale Printre şoptitorii brazi.* COŞBUC, P. I 165. *Era pe-atunci cînd somnul suspinele alină, Iar frunza şoptitoare în vînturi tremura.* BOLINTINEANU, O. 6.

ŞORECĂR s. m. v. şoricar.

ŞORECĂRÍ vb. IV v. şoricări.

ŞORECĂRÍE s. f. v. şoricărie.

ŞORECĂRÍME s. f. v. şoricărime.

ŞORECÉL s. m. v. şoricel.

ŞORECÉSC, -EÁSCĂ adj. v. şoricesc.

ŞORECÍE s. f. (Popular) Şoricioaică (2). *La circiumă ajuns odată, întrebă pe circiumar de rachiu tare şi de şorecie.* PAMFILE, M. R. I 352. *Să iei şorecie d-o para.* PĂSCULESCU, L. P. 299. *Tot atunci îi dete şi un fişic cu şorecie pisată mărunt, cu care el trebuia să-şi omoare tovarăşul.* I. CR. III 240.

ŞORECÍU, -ÍE, *şorecii,* adj. (Popular, despre părul cailor, p. ext. despre cai) De culoarea şoarecelui, cenuşiu.

— Variantă: **şoriciu, -ie** (DAMÉ, T. 48) adj.

ŞORECÚŢ s. m. v. şoricuţ.

ŞORÍC s. n. v. şorici.

ŞORICÁR, *şoricari,* s. m. 1. Soi de cîine care prinde şoareci. *Mai avea şi cîini şoricari.* CARAGIALE, S. 44.

2. Nume dat mai multor păsări răpitoare (înrudite cu vulturul şi cu uliul) care se hrănesc cu şoareci.

— Variantă: **şorecár** s. m.

ŞORICĂRÍ, *şoricăresc,* vb. IV. Intranz. A umbla după şoareci. [Puii] *pier dacă n-au carne. Mama lor şoricăreşte puţin în cursul zilelor.* SADOVEANU, V. P. 132.

— Variantă: **şorecărí** vb. IV.

ŞORICĂRÍE s. f. Şoricărime. *Şoricăria... se înmulţise într-o proporţiune de speriat.* I. IONESCU, D. 352.

— Variantă: **şorecărie** (GALAN, B. I 76) s. f.

ŞORICĂRÍME s. f. Mulţime de şoareci, şoricărie. *Miţa o lăşi în bordei, ca să mai împuţineze şoricărimea.* SADOVEANU, P. M. 242. *S-ar fi ridicat cu fel de fel de pretenţii toată şoricărimea.* HOGAŞ, DR. II 184.

— Variantă: **şorecărime** s. f.

ŞORICĂRÍT s. n. (Cu sens colectiv) Şoricărime. *Mulţime de şoricărit El (motanul) a vînat.* DONICI, la TDRG.

ŞORICEÁSĂ s. f. (Popular) Şoricioaică (2). *Cîteva grăunţe de şoriceasă face cît şi plumbul lui.* NEGRUZZI, S. I 212.

ŞORICÉL, *şoricei,* s. m. 1. Diminutiv al lui şoarece. *Miţa se joacă cu şoricelul.* NEGRUZZI, S. III 431. *Cînd vede un şoricel, ţup, îl prinde sprintenel* (Pisica). GOROVEI, C. 291. ◇ Compus: **coada-şoricelului** v. coadă (1).

2. (Popular) Boală de vite care provoacă umflături sub piele, mai ales în regiunea pîntecelui sau sub urechi.

— Variantă: **şorecél** s. m.

ŞORICÉSC, -EÁSCĂ, *şoriceşti,* adj. De şoarece, al şoarecilor. *Trecură prin ţara broştească şi prin ţara şoricească.* RETEGANUL, P. III 16. *Binele şoricesc, cît de mult îl doresc!* ALEXANDRESCU, M. 314.

— Variantă: **şorecésc, -áscă** (RETEGANUL, P. III 16) adj.

ŞORÍCI s. n. Piele de porc care, după tăierea animalului, se pîrleşte sau se opăreşte pentru a fi curăţată de păr şi a servi în alimentaţie. *Oamenii se întinseră mai bine peste pat, mîncînd din coşniţa plină cu gogoşi şi şorici, pe care o adusese nevasta omului.* PREDA, Î. 110. *Fumul focurilor de paie care-i părpăleau* [pe porci] *pînă la şorici acoperea cerul mahalalei ca o ceaţă deasă şi fără căpătîi.* DELAVRANCEA, S. 218. *Daţi-ne cîte-un şorici, Că noi nu plecăm d-aici.* TEODORESCU, P. P. 12.

— Variante: (Mold.) **cioríc** (CREANGĂ, P. 88, I. CR. III 333), (Mold., Transilv.) **şoríc** s. n.

ŞORICIOÁICĂ, (1) *şoricioaice*, s. f. **1.** Femela şoarecelui.

2. (Popular) Substanţă otrăvitoare (reprezentînd un compus al arseniculuì) întrebuinţată mai ales contra şoarecilor. *I-au dat să bea ţuică în care topiseră şoricioaică.* STANCU, D. 89. *Ce să faci cu şoricioaica?... Îmi trebuie pentru leac.* PAMFILE, M. R. I 352.

ŞORICÍU, -ÍE adj. v. **şoreciu.**

ŞORICÚŢ, *şoricuţi*, s. m. Diminutiv al lui ş o a r e c e. *Se cunoaşte, Floricico, că pe-aici a mers botişorul tău de trandafir şi dinţişorii tăi de şoricuţ.* HOGAŞ, M. N. 18.

— Variantă: **şorecúţ** (ŞEZ. I 243) s. m.

ŞOROBOTEÁLĂ, *şoroboteli*, s. f. (Mold.) Faptul de a şoroboti; şuşoteală.

ŞOROBOTÍ, *şorobotesc*, vb. IV. I n t r a n z. (Mold.) A şuşoti.

ŞORT, *şorturi*, s. n. Obiect de îmbrăcăminte de forma unor pantaloni scurţi, care se poartă în excursii, la plajă etc.

ŞORŢ, *şorţuri*, s. n. **1.** Obiect de îmbrăcăminte făcut din pînză, piele, cauciuc etc., care se poartă dinainte, peste haine, de către femei şi anumiţi muncitori, pentru a-şi proteja îmbrăcămintea sau pentru a-şi apăra organismul împotriva unor factori vătămători. *Un băiat cu şorţ alb aleargă cu două franzele rumene şi calde în braţe.* C. PETRESCU, C. V. 119. *O domnişoară cu şorţ alb îi întîmpină în capul scării.* REBREANU, R. I 268. *Fata... luă în şorţ vreo doi pumni de mălai.* ISPIRESCU, L. 333. ✦ Obiect de îmbrăcăminte, lucrat dintr-un material fin şi împodobit cu cusături artistice, care face parte din portul de sărbătoare al ţărancelor; catrinţă, zăvelcă. *Şi dimineaţa vin neveste Cu şorţul prins în cingătoare.* GOGA, P. 16. *Ea duce sfat din casă-n casă Că n-am broboadă de mătasă, N-am şorţ cu flori — şi dacă n-am Ce-i pasă?* COŞBUC, P. I 126. *Nimic nu poate fi mai grafios ca... preşurile ţesute cu fir alb sau galben, cu ornamente şi cu ciucuri lungi de lînă colorată, care se lucrează în Banat, înlocuind, acolo, şorţurile şi fotele ţărancelor noastre.* ODOBESCU, S. I 483.

2. Obiect de îmbrăcăminte (cu mîneci) făcînd parte din uniforma şcolarilor, şi care se poartă peste haine.

ŞORŢULÉŢ, *şorţuleţe*, s. n. Diminutiv al lui ş o r ţ.

ŞOSEÁ, *şosele*, s. f. **1.** Cale de comunicaţie interurbană, pietruită sau asfaltată. V. d r u m, c a l e. *Urcînd şoseaua cea mare şerpuită peste Stînişoara, Vitoria şi Gheorghiţă auziră glasul puhoaielor.* SADOVEANU, B. 203. *Şoseaua care leagă oraşul cu portul aleargă înainte, dreaptă ca o fîşie albă.* SAHIA, N. 43. *Bălţăteşti!... O improvizare de bîlci pe şoseaua care vine de la Piatra.* IBRĂILEANU, A. 7. ✧ *Şosea naţională* = şosea care leagă centrele importante ale ţării şi a cărei îngrijire este în seama administraţiei centrale. *Şosea comunală* = şosea care leagă mai multe comune între ele, îngrijirea ei fiind în seama comunelor respective.

2. Stradă largă, de obicei plantată cu pomi, care continuă la marginea oraşelor mari căile de comunicaţie interurbane. ✦ (Învechit) Partea carosabilă a unei străzi, cuprinsă între trotuare. *Prin bortele şoselei de pe uliţa Romanului, sîntem în risc să ne prăpădim.* NEGRUZZI, S. I 194.

ŞOSELÁ, *şoselez*, vb. I. T r a n z. A transforma un drum în şosea prin pietruire, pavare; a şoselui. *Curtea e şoselată şi acoperită cu un strat de pietriş cernut.* SLAVICI, N. I 251. ✦ A înzestra o regiune cu o reţea de şosele.

ŞOSELÁRE, *şoselări*, s. f. Acţiunea de a ş o s e l a şi rezultatul ei; şoseluire.

ŞOSÉLE s. f, pl. v. **şoşele.**

ŞOSELUÍ, *şoseluiesc*, vb. IV. T r a n z. A pava un drum, a-l transforma în şosea; a şosela. ✦ A înzestra o regiune cu o reţea de şosele.

ŞOSELUÍRE, *şoseluiri*, s. f. Acţiunea de a ş o s e l u i şi rezultatul ei; şoselare. *Şoseluirea a două uliţi.* I. IONESCU, D. 112.

ŞOSELÚŢĂ, *şoseluţe*, s. f. Diminutiv al lui ş o s e a. *Uşa corpului de gardă se dă în laturi şi un val de lumină izbucneşte, curgînd pe şoseluţa înclinată.* SADOVEANU, O. VI 283. *Lăsară şoseluţa de centură şi o luară pe drumul ce tăia ţarina.* SANDU-ALDEA, U. P. 128.

ŞOSÉTĂ, *şosete*, s. f. (Mai ales la pl.) Ciorap scurt, care acoperă piciorul numai pînă deasupra gleznei.

ŞOŞÉLE s. f. pl. (Numai în e x p r.) **(A umbla) cu şoşele, cu momele** = (a umbla) cu făgăduieli mincinoase, cu înşelătorii; a amăgi. *Mai cu şoşele, mai cu momele, adormeau şi bieţii copii, cu nădejde că a doua zi are să fie mai bine.* ISPIRESCU, L. 174. *Ş-apoi curat vorba ei: cu şoşele, cu momele, l-o îndoit de i-o spus toată pataraniа.* ŞEZ. XXI 30.

— Variante: **şoséle** (MACEDONSKI, O. III 55, POPESCU, B. IV 44) **şoşéli** (DELAVRANCEA, S. 257) s. f. pl.

ŞOŞÉLI s. f. pl. v. **şoşele.**

ŞÓŞET, *şoşete*, s. n. (Rar) Şopot, foşnet, freamăt. *De vînat el n-a vînat, Orişicît s-a zbuciumat... De vuietul văilor, De şoşetul frunzelor.* TEODORESCU, P. P. 149.

ŞOŞOÍ[1] vb. IV v. **şuşui.**

ŞOŞÓI[2], *şoşoi*, s. m. (Regional) Iepure.

ŞOŞOÍT s. n. v. **şuşuit.**

ŞOŞOITÓR, -OÁRE adj. v. **şuşuitor.**

ŞOŞÓN, *şoşoni*, s. m. (Mai ales la pl.) Încălţăminte de iarnă (din pîslă, postav sau cauciuc) care se poartă peste ghete sau pantofi. *Era ora mesei. Trecătorii se răsuceau în călcîiul şoşonilor, întorcînd spatele vîntului, purtînd pachete, făcînd semne automobilelor să oprească.* C. PETRESCU, C. V. 135. *Poartă şoşoni pe toate anotimpurile şi contra tuturor noroaielor.* ANGHEL, PR. 35. ✦ (Neobişnuit) Pantof călduros de casă, făcut din pîslă. *În halat şi cu blana pe deasupra, încălţată în şoşonii ei de casă... o scoaseră în capul treptelor din faţă.* DUMITRIU, B. F. 56.

ŞOŞOŞÓ interj. Onomatopee care redă zgomotul făcut cînd se vorbeşte mult şi în şoapte.

ŞOŞOTEÁLĂ ş. f. v. **şuşoteală.**

ŞOŞOTÍ vb. IV v. **şuşoti.**

ŞÓTIE, *şotii*, s. f. **1.** (Adesea în construcţie cu verbele «a face», «a juca», «a se ţine») Poznă, năzbîtie, farsă, boroboaţă. *Fiindcă nimeni n-are milă ori îngăduinţă faţă de omul fricos, îi puneau la cale tot felul de şotii şi tot felul de blăstămăţii, numai ca să-l sperie şi să-i facă zile fripte.* POPA, V. 8. *Nime n-are cap să se odihnească*

în casă de răul vostru! Cine oare mi-a făcut şotia? CREANGĂ, A. 112. *Cartea mea mi-a făcut şotia asta; în urma citirii ei, am visat atîtea lucruri extraordinare.* EMINESCU, N. 48.

2. Şiretlic, vicleşug. *Vicleşugul, îndrăzneala, isteţimea şotia şi cu tot neamul lor să fie uneltele tale!* ISPIRESCU, L. 369. ✧ Expr. **A umbla cu şotla** = a umbla cu vicleşuguri, a folosi manevre viclene. *Văzu el că în luptă dreaptă nu se putea măsura cu Mihai şi începu a umbla cu şotia.* ISPIRESCU, M. V. 33.

ŞOTROĂGĂ, *şotroage,* s. f. (Regional, mai ales la pl.) Cizme vechi, uzate sau prea mari, nepotrivite pe picior. *Ciobotele mari, purtate de unul mic, ciobotele vechi sînt poreclite şotroage.* PAMFILE, I. C. 348. *Ciobotele mari pe un picior mic sînt poreclite cu numele de şotroage.* ŞEZ. IX 34.

ŞOVÁN, *şovane,* s. n. (Regional) Zestrea miresei. *Îşi spală darurile, Darurile, şovanele.* PĂSCULESCU, L. P. 57.

ŞOVÁR s. n. **1.** Nume dat mai multor plante: **a)** plantă acvatică cu frunze plutitoare şi cu fructele ca o măciucă *(Sparganium ramosum);* capul-ariciului; **b)** papură; **c)** rogoz. *În mijlocul cîmpiilor, se ridicau cîteva stîni de şovar, pustii în lumina moartă.* SADOVEANU, O. I 151. *Popa bătu apoi patru stîlpi la capătul casei, doi mai înalţi, doi mai scurţi, alcătui trei pereţi de nuiele, făcu acoperiş de şovar şi grajdul fu gata.* SLAVICI, O. I 65. *Trestia şi şovarul sînt scumpe în Bărăgan.* ODOBESCU, S. III 18.

2. Fîn cu mult rogoz. *Cînd* [fînul] *are mult rogoz... se numeşte ţîf, şovar.* PAMFILE, A. R. 149.

ŞOVĂÍ, *şóvăi* şi *şovăiesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A merge cu pas nesigur, clătinîndu-se; a se împletici. *Ghiţă Lungu şovăi către un cotlon al lui din chilia de lîngă moară.* SADOVEANU, M. C. 133. *Sprijinindu-se de pereţi, şovăind, se strecură pe uşă.* BART, E. 254. *Mergea Ivan, şovăind, cînd la o margine de drum, cînd la alta.* CREANGĂ, P. 297. *Ea mereu venea, Pe drum şovăia Şi s-apropia.* ALECSANDRI, P. P. 189. ✧ (Poetic) *Calea noastră curgea capricioasă pe poalele pădurii sau — azvîrlită dincolo de pîraie — şovăia prin pietrişuri, se pierdea în vadurile limpezi.* GALACTION, O. I 38. ✦ (Despre lucruri) A se mişca, a oscila, a se clătina. *Pluta, şovăind sub picioarele sale, îi clătină mîna tocmai în momentul cînd el descărca arma.* GANE, N. I 81. ✧ (Prin metonimie) *Lumînările scăzute şovăiau.* MACEDONSKI, O. I 84.

2. Fig. A fi nehotărît, a sta în cumpănă dacă să facă sau să spună un lucru; a nu se putea hotărî; a ezita. *Cum de-a putut el şovăi odată?* SADOVEANU, O. VII 163. *Nu dorim vărsare de sînge, dar nu vom şovăi a întrebuinţa arma.* REBREANU, R. II 235. *Spuneţi... Umilitu-m-am la voi? Şovăit-am în credinţă?* BOLLIAC, O. 210. ✧ (Despre abstracte) *Şi-n pieptul lui mînia o clipă şovăieşte.* COŞBUC, P. I 142.

3. Fig. A se codi, a o suci, a o întoarce, a căuta pretexte. *Ceilalţi, nemaivînd încotro şovăi, dieata rămase bună făcută.* CREANGĂ, P. 15. *Auzi, Niţule?... De-acu n-ai încotro şovăi!* ALECSANDRI, T. 1582.

ŞOVĂIÁLĂ, *şovăieli,* s. f. Nesiguranţă în mers, în mişcări; fig. ezitare în acţiuni, în atitudini; şovăire. *O mînă care a dovedit că nu ştie ce-i şovăiala venea din nou în fruntea puterii armate.* VORNIC, P. 160. *Dincolo de uşă se ghici o şovăială intimidată.* C. PETRESCU, C. V. 319. *Mă luă nişte fiori, Din tălpi pînă-n supţiori Şi la cap d-o şovăială.* MAT. FOLK. 92.

ŞOVĂIÉLNIC, -Ă, *şovăielnici, -e,* adj. Lipsit de fermitate în mişcări, în atitudini, în acţiuni; şovăitor. *S-au adunat rubedenii îndepărtate şi cupide, gata să facă dispărut un testament sau să smulgă bolnavei cu voinţa şovăielnică altul, dictat de neomenia lor.* C. PETRESCU, C. V. 172. *Nopţile de neodihnă adunate în ochii şovăielnici, stinşi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 202. *Acţiunea e încurcată, şovăielnică, lipsită de logică.* GHEREA, ST. CR. II 280. *Om şovăielnic! Cînd omul are cuget, cuvîntu-i e cuvînt, Şi fapta-i şi cuvîntul deopotrivă sînt.* ALECSANDRI, T. II 117.

ŞOVĂÍND, -Ă, *şovăinzi, -de,* adj. Care şovăie; şovăitor. *Folositor este de a îmboldi părţile şovăinde ale societăţii noastre cu ghimpii comediei.* ODOBESCU, S. I 32.

ŞOVĂÍRE, *şovăiri,* s. f. Faptul de a **şovăi**; îndoială, nehotărîre, ezitare. *O singură şovăire se pare c-am avut şi eu şi calul cel roib şi soldatul care mîna.* SADOVEANU, O. VIII 169. *După o lungă şovăire, aprobă atacul gazetei.* CAMIL PETRESCU, N. 133. *După o scurtă şovăire, învăţătorul se crezu dator să încunoştinţeze pe oaspele său că domnii... nu vor fi prea încîntaţi cînd vor afla despre vizita aceasta.* REBREANU, R. I 94. ✧ Loc. adv. **Fără şovăire** = fără ezitare; neclintit, hotărît, dîrz. *Marinarii trebuie să fie ascultători şi să îndeplinească fără şovăire poruncile.* CAMIL PETRESCU, T. II 181. *Nu uita că eu M-am luptat în lume fără şovăire.* MACEDONSKI, O. I 113.

ŞOVĂÍT, -Ă, *şovăiţi, -te,* adj. (Rar) **1.** Plin de ezitări, nehotărît, nedecis, neprecis. *Epoca zisă de bronz... ne prezintă în toate productele ei forme şovăite de o graţie originală.* ODOBESCU, S. II 256.

2. Cotit, sinuos, întortocheat. *Pe-o potecă şovăită merge mierla.* GOROVEI, C. 235.

— Variantă: **şovoít, -ă** (NEGRUZZI, S. I 29) adj.

ŞOVĂITÓR, -OÁRE, *şovăitori, -oare,* adj. **1.** Cu mişcări nesigure, tremurător; şovăielnic. *Coborî cu paşi şovăitori... scara.* DUMITRIU, N. 74. *Venea din Jidoviţa, singur, gînditor, în mers şovăitor.* REBREANU, I. 106. *Se uita spărios şi uitit la Dan, fixîndu-l ca pe o umbră, cu buzele tremurînde şi cu paşi şovăitori.* EMINESCU, N. 62. ✧ (Adverbial) *Arătîndu-i ziarul cu degetul, îl întrebă, şovăitor şi, în acelaşi timp, cu o dorinţă hotărîtă: E al dumitale ziarul?* DUMITRIU, N. 8. (Fig.) *O boare umedă... pipăia şovăitor frunzele sălciilor.* BART, S. M. 80. ✦ (Rar) Şubred. *De la mamă... i-a rămas sănătatea şovăitoare şi melancolia.* SADOVEANU, E. 214.

2. Fig. (Despre oameni) Lipsit de convingere sau de principialitate; nehotărît; nestatornic. *Pe Calea Griviţei... vînzătorii se războiau cu trecătorii şovăitori, să-i facă negreşit clienţi.* REBREANU, R. I 17. ✧ Fig. *Avu o tresărire şi murmură cu o imputare şovăitoare.* REBREANU, R. I 245.

ŞOVĂITÚRĂ, *şovăituri,* s. f. Schimbare de direcţie; cotitură, cot. *Atuncea au ieşit un iepure spăriet şi au rupt-o la fugă... tot făcînd şovăituri.* SBIERA, P. 260.

ŞOVĂRÓS, -OÁSĂ, *şovăroşi, -oase,* adj. (Despre fîn, iarbă) Amestecat cu mult şovar. *Cînd are mult rogoz sau şuşarcă, se numeşte ţîf, şovar sau i se zice că e rogozos sau şovăros.* PAMFILE, A. R. 149.

ŞOVÍN, -Ă, *şovini, -e,* adj. Care se referă la şovinism, propriu şovinismului. *Zdrobiţi orice mişcare cu caracter şovin.* VORNIC, P. 91. *În cîntecul lor nou nu e nimic războinic, n-au nimic şovin. Este mai mult o melodie caldă care te tulbură şi regreţi că-n calea lor nu răsare soarele.* SAHIA, U.R.S.S. 39. ✦ (Substantivat) Partizan al şovinismului.

ŞOVINÍSM s. n. Naţionalism extremist, care aţîţă ura şi duşmănia între naţionalităţi, propagă rasismul şi exclusivismul naţional. *Orice manifestare de şovinism, ură de rasă, ură naţională sau propagandă naţionalistă*

şovină este pedepsită de lege. CONST. R.P.R. 38. *Scriitorului rus i-a fost străin şovinismul, socotindu-l ca o infirmitate, ca o dezonoare.* SADOVEANU, E. 191.

ŞOVINÍST, -Ă, *şovinişti, -ste,* adj. Şovin.

ŞOVÎLC interj. (De obicei repetat) Cuvînt care imită mersul şovăitor al unui şchiop; şontîc. *Numai iaca un ciocîrlan şchiop se vede viind cît ce putea, şi şovîlc, şovîlc, şovîlc! Se înfăţişează înaintea sfintei Dumineci.* CREANGĂ, P. 93.

ŞOVÎLCÍI, *şovîlcii,* vb. IV. Intranz. A şchiopăta, a şontîcăi. *A dat-o pe sama ciocîrlanului, care îndată a şi pornit şovîlcînd.* CREANGĂ, P. 94.

ŞOVÎRCĂÍ, *şovîrcăiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A evita un obstacol, ferindu-se, dîndu-se în lături; fig. a ocoli o situaţie dificilă, a căuta să scapi dintr-o încurcătură. *Cînd vine furca la ochi, cu greu iaste aceluia carele nu ştie să şovîrcăiască.* ŢICHINDEAL, F. 15.

ŞOVÎRF s. n. v. **sovîrf.**

ŞOVÎRNÍ, *şovîrnesc,* vb. IV. Intranz. A se mişca într-o parte şi în alta. *Am' o găscă şovîrnoagă Şi grăieşte, Şovîrneşte* (Scripca). GOROVEÍ, C. 338.

ŞOVÎRNÓG, -OÁGĂ, *şovîrnogi, -oage,* adj. (Mold.) Care de-abia se tîrîie pe picioare; olog, şchiop. *Tu, mireasă, ce-ai ales C-aşa-i şovîrnog la miers.* MARIAN, NU. 708.

ŞOVOÍT, -Ă adj. v. **şovăit.**

ŞPÁCLU, *şpacluri,* s. n. Unealtă de oţel, formată dintr-o lamă în general trapezoidală, cu mîner de lemn, folosită de zugravi şi de zidari la aplicat, la netezit sau la răzuit tencuiala, chitul etc.

ŞPÁGĂ[1] s. f. v. **spangă.**

ŞPÁGĂ[2] s. f. (Ieşit din uz) Bacşiş, mită, şperţ. *Nu pune la dispoziţie vagoane decît cu «şpagă» la personalul din staţii.* C. PETRESCU, Î. II 199.

ŞPAIS, *şpaisuri,* s. n. (Germanism în Transilv.) Cămară cu alimente.

ŞPALÉR s. n. v. **spalier.**

ŞPALT, *şpalturi,* s. n. 1. Zaţ cules în formă de coloană lungă; probă de tipăritură luată de pe acest zaţ pe care se fac corecturile. *Să umbli cu şpalturile de corecturi în redacţie şi să zăboveşti acolo şi trăgînd cu urechea la munca şi la vorba redactorilor.* PAS, Z. I 284. *Domnul inginer a rupt peceţile şi a scos din plic foaia unui şpalt pe care se aflau imprimate şase strofe ale unui poem.* SADOVEANU, N. F. 185. *Ştiam că tot aşa mare meşter este tipograful nostru... spre a... face şpalturi.* ODOBESCU, S. III 313. ◇ Fig. *La a treia halbă de bere... lumea asta o văd în şpalturi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 23.

2. Piele subţire (de obicei de calitate inferioară) obţinută prin despicarea în grosime a pieilor, în cursul procesului de prelucrare.

ŞPAN, *şpanuri,* s. n. 1. Aşchie provenită din prelucrarea metalelor, a lemnului sau a altor materiale la strung, la freză etc. *Meşterul a trebuit... să-şi deşerte... toată încărcătura de zgură, şpan şi rumeguş de lemn, adunată pe tălpi în ziua aceea de hoinăreală bezmetică între depou şi ateliere.* GALAN, Z. R. 80.

2. Despicătură tăiată din butuci de brad, din care se face şindrilă sau doage.

— Pl. şi: (2, m.) *şpani* (PAMFILE, I. C. 109).

ŞPANCHÍU, -ÎE adj. v. **zbanghiu.**

ŞPÁNGĂ s. f. v. **spangă.**

ŞPÁRGĂ, *şpărgi,* s. f. (Transilv.) Sfoară.

ŞPARLÍ, *şparlesc,* vb. IV. Tranz. (Familiar) A şterpeli, a fura. *Negustorii de tiinichele şi bomboane prinseră a striga mai tare, sfădindu-se cu ţărăncile, apucînd de urechi copiii care li se băgau pe sub mînă să le şparlească marfa.* CAMILAR, N. II 84. ◇ Expr. **A o şparli** = a pleca pe neobservate, a o tuli, a o şterge. *Văzînd eu o vreme ca asta, am şparlit-o la baltă.* CREANGĂ, O. A. 65.

ŞPAŢÍR s. n. (Germanism rar, în Transilv.) Plimbare.

ŞPAŢIRÍ, *şpaţiresc,* vb. IV. Refl. (Germanism rar, în Transilv.) A se plimba. *Te rog fă şi-a mea voinţă, Nu ieşi seara-n uliţă, Eu ies şi mă şpaţiresc, Cu trei-patru te găsesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 246.

ŞPĂCLUÍ, *şpăcluiesc,* vb. IV. Tranz. A aplica pe tencuiala interioară a unei construcţii un strat subţire de ipsos, cu ajutorul unui şpaclu.

ŞPĂLTUÍ, *şpăltuiesc,* vb. IV. Tranz. A despica în grosime pieile de tăbăcărie, în cursul procesului de prelucrare. *Maşină de şpăltuit.*

ŞPÉRLĂ s. f. Cenuşă de culoare deschisă, încă fierbinte, care acoperă cărbunii cînd se trece flacăra; spuză. *Mutu rîdea cu lacrimi şi pufnea lîngă foc, de şi-a umplut genele de şperlă.* SADOVEANU, P. M. 280. *În bordei era un moşneag bătrîn, bătrîn, care şedea dinaintea focului c-o bucăţică de mămăligă de trei zile, şi tot o învîrtea prin cea şperlă, cînd pe-o parte, cînd pe alta.* ŞEZ. VI 88. ◇ Expr. **A da pe cineva prin şperlă** = a se purta rău cu cineva, a maltrata. *Cred că nu mă vei da prin şperlă şi nu-l vei lăsa să mă bată.* CREANGĂ, A. 111. **A o da prin şperlă** = a o păţi. *Bietul boier a dat-o şi el prin şperlă.* I. CR. IV 95.

ŞPERŢ, *şperţuri,* s. n. Sumă de bani dată cuiva în schimbul unui serviciu neonest şi ilegal; mită. *S-au dus toţi soldaţii... toţi soldaţii... de la care luase şperţ, pe care-i bătuse, îi suduise... îi trîntise prin gloduri, le furase mîncarea şi solda.* CAMILAR, N. I 396. *Totul era în regulă cu iscălitură şi pecete adevărată, cu şperţul achitat dinainte, cu proptele pe care nu putea să le urnească nimeni.* PAS, Z. II 173.

ŞPERŢÁR, *şperţari,* s. m. Persoană care primeşte în mod obişnuit şperţ, pentru a face servicii ilegale.

ŞPERŢUÍ, *şperţuiesc,* vb. IV. Tranz. A mitui, a da şperţ.

ŞPERŢUIÁLĂ, *şperţuieli,* s. f. Faptul de a da (sau de a primi) şperţ; mituială.

ŞPÍCHER s. m. v. **spicher.**

ŞPÍCHERIŢĂ s. f. v. **spicheriţă.**

ŞPÍGHEL s. n. Fontă cu adaos de siliciu şi mangan, folosită la fabricarea oţelurilor dure.

ŞPIL, *şpiluri,* s. n. (Argou) Plan necinstit, aranjament neonest, întocmire cu dedesubturi; şmecherie. *Ce-o mai fi, om vedea! cugetă Niţă Petre. Poate că ruşii or strica toate şpilurile mahărilor de la noi şi de pe unde se războieşte lumea şi o să-i silească să facă pace.* PAS, Z. III 144.

ŞPIÓN, -OÁNĂ s. m. şi f. v. **spion.**

ŞPIONÁ vb. I v. **spiona.**

ŞPIRT s. n. v. **spirt.**

ŞPIRTÓS, -OÁSĂ adj. v. **spirtos.**

ŞPIS, *şpisuri,* s. n. Pată neagră care apare uneori la tipar între cuvinte (prin faptul că s-a imprimat şi albitura care reprezintă spaţiul dintre cuvinte).

ŞPITÁI s. n. v. **spital.**

ŞPIŢ[1], *şpiţi*, s. m. Numele unei rase de cîini de talie mică, cu părul pufos şi cu urechile drepte; cîine din această rasă.

ŞPIŢ[2], *şpiţuri*, s. n. (Familiar) **1.** Vîrf ascuţit al unui obiect.

2. Ţigaret scurt.

ŞPIŢÉR s. m. v. **spiţer.**

ŞPIŢERÍE s. f. v. **spiţerie.**

ŞPLINT, *şplinturi*, s. n. Piesă de metal de forma unui cui despicat în două braţe egale, care se introduce în gaura din capătul unui şurub, pentru a asigura piuliţa în contra deşurubării.

ŞPOR, *şpori*, s. m. (Regional, mai ales la pl.) Pinteni pe care îi poartă călăreţii pentru a îndemna calul.

ŞPRAIŢUÍ, *şpraiţuiesc*, vb. IV. Tranz. A sprijini temporar malurile unei săpături sau porţiuni dintr-o construcţie cu ajutorul unor grinzi sau scînduri.

ŞPRAIŢUÍRE, *şpraiţuiri*, s. f. Acţiunea de a şpraiţui.

ŞPRIŢ, *şpriţuri*, s. n. Vin amestecat cu sifon sau cu altă apă gazoasă. *Hai să bem un şpriţ!* C. PETRESCU, Î. II 188.

ŞPRIŢUÍ, *şpriţuiesc*, vb. IV. Tranz. A stropi cu un lichid dintr-o stropitoare.

ŞRAPNÉL, *şrapnele*, s. n. Proiectil de artilerie, folosit altădată în lupte, care era umplut cu gloanţe şi exploda în aer, la o mică înălţime, cauzînd distrugeri. *Tăcerea e mai dureroasă ca o rană de şrapnel.* REBREANU, P. S. 109. *Fierbea văzduhul ca un iad, De boambe, de şrapnele.* ALECSANDRI, P. A. 207.

ŞROT, *şroturi*, s. n. Primul produs obţinut în cursul măcinării grîului. ✦ Material alcătuit din resturile de seminţe rămase după extragerea uleiului.

ŞTAB, (1) *ştaburi*, s. n., şi (2) *ştabi*, s. m. **1.** (Germanism învechit) Stat-major. *Rugasem pe doctorul ştabului să-mi dea vrun leac.* RUSSO, O. 49. ✧ Fig. *Craiul sta ocolit d-o numeroasă curte; Cerbii cu coarne lungi, urşii cu coade scurte Alcătuiau un ştab vrednic a fi privit.* ALEXANDRESCU, P. 128. ✦ (Cu sens colectiv) Ofiţerii care alcătuiesc statul-major; p. ext. grup de ofiţeri superiori. *Nu e de loc bucuros acum, cînd vede venind pe poteca de pietricele dinspre cancelarie, ştabul.* CAMIL PETRESCU, O. I 245. ✧ *Ştab-ofiţer* = ofiţer de stat-major. *Această comisie a venit în adevăr, compusă fiind de un aghiotant domnesc german... şi de un ştab-ofiţer austriac.* I. IONESCU, M. 29.

2. (Astăzi familiar) Şef, conducător.

ŞTACHÉT s. m. v. **ştachetă.**

ŞTACHÉTĂ, *ştachete*, s. f. Ulucă, laţ; (Sport) bară subţire, aşezată orizontal, peste care trebuie să sară sportivii, fără să o atingă.

— Variante: **stachétă** s. f., **ştachét, ştachéte** (STANCU, D. 377) s. m.

ŞTACHÉTE s. m. v. **ştachetă.**

ŞTAFETÁR, *ştafetari*, s. m. (Învechit) Persoană care duce un mesaj; ştafetă (1). *Vulturul se va duce ca ştafetar să afle ce este pe la fraţii tăi.* ISPIRESCU, L. 330.

ŞTAFÉTĂ, *ştafete*, s. f. **1.** (Învechit şi arhaizant) Curier special (de obicei călăreţ) care duce scrisori, ordine sau mesaje urgente. V. curier. *Ştafeta lui Duca se grăbeşte, pe drumul cel mai bun, la capuchehaia ţarigrădeană a Moldovei, ca să-l puie în cunoştinţă că vine un sol franţuz la Poartă.* SADOVEANU, Z. C. 176. *Trimisese numai un ofiţer de serviciu... să vadă despre ce e vorba şi să-l ţie la curent prin ştafete.* CAMIL PETRESCU, O. II 227. *Se apropiase să afle ce-a spus ştafeta.* REBREANU, R. II 83. *Îndată porniră ştafetele pe la boierii din ţară.* NEGRUZZI, S. I 160.

2. Mesaj, veste sau comunicare urgentă dusă de un curier special. *Tot Ion era purtătorul nostru de ştafete.* GANE, N. III 30. *Într-o seară... iată-i soseşte o ştafetă.* CARAGIALE, O. III 91. *Îţi aduc o ştafetă de la Ipsilant.* FILIMON, la TDRG. ✧ Expr. **A umbla** (sau **a da goană**) **cu ştafeta** = a umbla cu vorba, a purta vorbe; a bîrfi, a cleveti. *Nu mai am teama că ai să dai goană cu ştafeta.* C. PETRESCU, A. R. 36.

3. Concurs de echipe (la alergare, schi sau înot), pe diferite distanţe, în care la fiecare etapă a parcursului se schimbă concurentul fiecărei echipe, după ce a transmis tovarăşului următor un obiect convenţional (baston, mesaj etc.), care trebuie dus la punctul final. *În uralele mulţimii, care îi aruncă flori în cale, ultimul schimb al ştafetei parcurge pista şi se opreşte în faţa tribunei.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2730. ✦ Obiect convenţional (baston, mesaj etc.) transmis într-o competiţie sportivă. *Purtată de mii şi mii de braţe tinereşti, după ce a străbătut, timp de aproape două luni, munţi şi fluvii, ţări, nenumărate oraşe şi sate, Ştafeta internaţională a păcii a ajuns pe marele stadion al înfrăţirii tineretului lumii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2730.

4. Persoană care ia parte la competiţii de alergare ca înlocuitor într-un şir de transmiţători ai unui mesaj sau ai unui semn simbolic.

— Variantă: **stafétă** s. f.

ŞTÁFIE s. f. v. **stafie.**

ŞTÁIER, *ştaiere*, s. n. Numele unui dans (originar din Stiria), la modă în secolul trecut. *Boieri şi cucoane Au să joace ştaier.* ALECSANDRI, T. 127.

— Variantă: **ştáir** (NEGRUZZI, S. III 66) s. n.

ŞTAIF, *ştaifuri*, s. n. Întăritură de piele care se pune în partea de la spate a încălţămintei, în jurul călcîiului. *Ţăpenii detestează cumplit ciobotele de tîrg... şi se tem de ştaif, care se moaie... cînd e omăt.* ŞEZ. IX 34. ✦ Pînză specială care se pune în interiorul gulerelor, pentru a le face să-şi păstreze forma.

ŞTÁIR s. n. v. **ştaier.**

ŞTAMPILÁ, *ştampilez*, vb. I. Tranz. A aplica o ştampilă.

— Variantă: **stampilá** vb. I.

ŞTAMPILÁRE, *ştampilări*, s. f. Acţiunea de a ştampila şi rezultatul ei.

— Variantă: **stampiláre** s. f.

ŞTAMPÍLĂ, *ştampile*, s. f. **1.** Piesă formată dintr-o placă de cauciuc, de lemn sau de metal, fixată pe un mîner, şi purtînd gravat un semn, o inscripţie sau o emblemă; muiată în tuş, se imprimă pe un act pentru a-i da valabilitate; semnul imprimat astfel. V. sigiliu, pecete. ✧ Fig. *Ţin să protestez... împotriva calificării oficiale de «scriitor popular» în înţeles pejorativ, pe care diriguitorii de ieri ai Romîniei burgheze o puseseră ca o ştampilă convenţională asupra lui Ion Creangă.* SADOVEANU, E. 86. *Noi nu publicăm decît informaţii cu ştampila oficialităţii.* REBREANU, R. II 35.

2. Semn pus pe mărfuri sau pe pielea animalelor pentru a arăta proveniența, apartenenţa etc. V. marcă.

— Variantă: **stampílă** s. f.

ŞTAND s. n. v. **stand.**

ŞTÁNGĂ, *ştângi*, s. f. Bară de oţel; drug, rangă. *Cît se înroşeşte ştanga de fier în jar, roade un hărtănaş de slănină.* SADOVEANU, E. 90.

ŞTANŢĂ, *ştanţez,* vb. I. Tranz. A fasona la cald sau la rece, fără aşchiere, obiecte de aceeaşi formă, prin tăierea cu ştanţa a unui material sau prin deformarea lui plastică cu ajutorul unor matriţe.
— Variantă: **ştanţá** vb. I.

ŞTANŢÁRE, *ştanţări,* s. f. Acţiunea de a ştanţa şi rezultatul ei.
— Variantă: **ştanţáre** s. f.

ŞTANŢÁT, -Ă, *ştanţaţi, -te,* adj. Fasonat cu ştanţa sau cu matriţa.
— Variantă: **ştanţát, -ă** adj.

ŞTÁNŢĂ, *ştanţe,* s. f. Unealtă compusă din două piese cu muchii tăioase, montate într-o presă sau într-o maşină specială, cu ajutorul căreia se taie (fără aşchiere) obiecte de aceeaşi formă dintr-un material (aflat de obicei sub formă de placă sau bandă); p. ext. unealtă compusă din două piese asociate, care se foloseşte la diferite operaţii de tăiere şi de fasonare prin deformarea plastică a unui material.
— Variantă: **ştánţă** s. f.

ŞTĂUFER, *ştaufere,* s. n. Gresor cu presiune.

ŞTĂNŢUÍ, *ştănţuiesc,* vb. IV. Tranz. A ştanţa.

ŞTĂNŢUÍRE, *ştănţuiri,* s. f. Ştanţare.

ŞTEAF, *ştefuri,* s. n. (Regional) Lovitură, vînătaie. *Am picat din car în drum, Drumul era grunţuros Mi-a făcut un ştef frumos.* ŞEZ. IV 237.

ŞTEAMP, *ştampuri,* s. n. Veche maşină de lucru pentru sfărîmat minereuri, compusă dintr-un stîlp de lemn sau (mai rar) de oţel, care pisează minereul într-o piuă. *Sînt apoi vagoane întregi de minereu din care abia la o mie de kilograme se poate scoate un gram de aur. Acesta va merge afară, la ştampuri, să fie sfărîmat.* BOGZA, Ţ. 78. *Această piatră este sfărîmată... în ştampuri.* PAMFILE, I. C. 377.

ŞTEAND, *ştenduri,* s. n. (Regional) Putină mică cu capac, în care se păstrează diferite derivate ale laptelui.

ŞTEAP, *ştepi,* s. m. (Regional) **1.** Cotor de plantă (rămas după cosit sau după secerat); mărăcine ascuţit, în care se poate înţepa cineva; ţepuşă, ghimpe. (Atestat în forma *steap*) *Ursul însă stătu locului şi începu a striga: Nu mă omorî, Ţugulea-viteazul, ci mai bine scoate-mi steapul ce mi-a intrat în labă.* ISPIRESCU, L. 326.
2. Vîrful ascuţit al scîndurilor sau al leaţurilor din care se fac gardurile. *Şi-o ştersei cum o ştersei, Dar şi-acuma mă fripsei, Că sărind gardurile M-ajungeau ştepurile, De-mi îndoiau coastele Şi-mi frîngeau picioarele.* MARIAN, S. 101.
— Variantă: **ştep** s. m.

ŞTEÁRSĂ, *şterse,* s. f. (Familiar) Lovitură dată cu palma peste obraz. *I-a dat o ştearsă... de-a văzut cai verzi.* ŞEZ. V 126.

ŞTEÁZĂ, *şteze,* s. f. (Regional) Cadă împletită din nuiele, în care se dau la piuă scoarţele, pănura şi alte ţesături; piuă. *Se mai numeşte încă şi ştează (piuă în care bat pănură).* PAMFILE, I. C. 305. *Încep a se scoate: casa, masa, plugu, coasa... şteaza, piua, moara.* ŞEZ. II 210.

ŞTÉCĂR, *ştecăre,* s. n. Piesă la capătul unui şnur prin care se face legătura între o lampă sau alt aparat electric şi priza de curent. V. fişă.

ŞTEJĂRÉL s. m. v. **ştejărel.**

ŞTEMPÁR, *ştempari,* s. m. (Regional) Muncitor care sfărîmă în şteamp piatra (auriferă) scoasă din mină.

ŞTEMPĂRÍ, *ştempăresc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A sfărîma cu şteampul minereul scos din mină.

ŞTEMPĂRÍŢĂ, *ştempărite,* s. f. (Regional) Soţia ştemparului.

ŞTÉMPEL, *ştempele,* s. n. **1.** (Tipogr.) Vîrf de oţel gravat, cu care turnătorul de litere bate matriţa în aramă.
2. (Regional) Pecete, ştampilă.
— Variantă: **ştémplu** s. n.

ŞTÉMPLU s. n. v. **ştempel.**

ŞTEMPLUÍ, *ştempluiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A pecetlui, a ştampila.

ŞTEMPLUÍT, -Ă, *ştempluiţi, -te,* adj. (Învechit) Pecetluit, ştampilat. *Am văzut porunca scrisă pe hîrtie ştempluită.* NEGRUZZI, S. III 199.

ŞTEMUÍ, *ştemuiesc,* vb. IV. Tranz. A lovi (cu o daltă specială) marginea unei table nituite sau marginea capetelor de nit, pentru a asigura etanşeitatea îmbinării.

ŞTEMUÍRE, *ştemuiri,* s. f. Acţiunea de a ştemui şi rezultatul ei.

ŞTEMUITÓR, -OÁRE, *ştemuitori, -oare,* s. m. şi f. Muncitor care face operaţia de ştemuire.

ŞTENÁP, *ştenapi,* s. m. (Regional) Par, stîlp de lemn întrebuinţat la facerea gardurilor şi a pereţilor de nuiele, ca traversă la calea ferată, ca grindă de sprijin în mină etc.

ŞTEOÁLFĂ, *şteoalfe,* s. f. (Argou) Termen depreciativ pentru o femeie de moravuri uşoare. *Dumitale îţi cere cineva socoteală că umbli după... şteoalfe?* M. I. CARAGIALE, C. 59.

ŞTEPELEÁG, *ştepelegi,* s. n. (Regional) Rest din rădăcina unui copac tăiat de la suprafaţa pămîntului.

ŞTERGÁR, *ştergare,* s. n. **1.** Bucată dreptunghiulară de pînză, uneori cu broderii sau cu franjuri, care serveşte ca prosop, ca şervet sau ca podoabă în casele ţărăneşti. *Interesat, domnu subprefect... îşi pusese coatele pe ştergar şi-şi întorsese urechea stîngă, cu care auzea mai subţire.* SADOVEANU, B. 277. *Ne pomenirăm cu patru inşi c-un ştergar alb în vîrful suliţii.* DELAVRANCEA, O. II 29. *Ia să-ţi leg ochii şi urechile c-un ştergar.* CREANGĂ, P. 54. *Îşi mai aduceau aminte de-acasă dorobanţii noştri cînd vedeau ţiindu-le înainte şi poftindu-i la cină, în bordeiele lor împodobite cu zăblaie vărgate şi cu ştergare cusute, fruntaşii cu chica lungă din satele romîneşti.* ODOBESCU, S. III 570.
2. Maramă, basma. *Nevestele se piaptănă cu conci şi se îmbrobodesc cu ştergare lungi.* VLAHUŢĂ, R. P. 74. *Să-mbrobod faţa ta-n ştergar cernit.* id. P. 22. *El ştergarul i-l desprinde şi-l împinge lin la vale, Drept în creştet o sărută pe-al ei păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 84. *Romînce cu ochi negri şi cu ştergare albe.* ALECSANDRI, P. III 40.

ŞTERGĂRÁŞ, *ştergăraşe,* s. n. Ştergărel.

ŞTERGĂRÉL, *ştergărele,* s. n. Diminutiv al lui ştergar. *Ştergărel vărgat, Pe culme-aruncat* (Curcubeul). GOROVEI, C. 123.

ŞTERGĂRÍ, *ştergăresc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se şterge cu un prosop. *Din chica ce mi-a crescut Mi-am făcut de aşternut, Cu barba m-am învelit, Cu mustăţi m-am ştergărit.* TEODORESCU, P. P. 518.

ŞTERGĂTOÁRE, *ştergători,* s. f. **1.** Bucată de covor sau împletitură de papură de care îşi şterge cineva picioarele la intrarea în casă.
2. Ştergar. *Atunci voi veni, cînd mi-i aduce feredeu... şi... ştergătoare.* RETEGANUL, P. III 23.

ŞTERGĂTÓR[1], *ştergătoare*, s. n. **1.** Ştergar; cîrpă de şters.

2. Perie cilindrică cu care se curăţă ţeava tunului.

3. Aparat format dintr-una sau două palete cu muchie de cauciuc, care, acţionate de un motor, şterg geamul de la parbrizul unui vehicul.

ŞTERGĂTÓR[2], **-OÁRE**, *ştergători, -oare*, adj. (Şi substantivat) (Persoană) care curăţă, care şterge; curăţitor. *Ştergător de pete într-o ulicioară tristă din Iaşi.* CARAGIALE, O. I 283.

ŞTÉRGE, *şterg*, vb. III. **1.** Tranz. A freca (uşor) suprafaţa unui obiect pentru a face să dispară un lichid care o umezeşte (v. usca) sau o substanţă străină care o acoperă (v. curăţa). *A prins baioneta... a şters-o de mîneca hainei.* SAHIA, N. 69. *Scoase batista, îl şterse niţel la bot şi-l sărută.* ISPIRESCU, L. 53. *Şterge-ţi ochii, nu mai plînge.* EMINESCU, O. I 30. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», şi arătînd materia îndepărtată) *Şterse scaunele şi mesele de praf.* RETEGANUL, P. IV 5. *Şterge ranele de sînge.* ALECSANDRI, P. P. 315. *O năframă de in, Ca să-mi şterg guriţa de vin.* TEODORESCU P. P. 167. ◇ (Complementul indică materia îndepărtată) *Îşi şterse cu mîneca cămăşii sudoarea care-i şiroia pe faţă.* DUMITRIU, N. 258. *O cuprinse părinteşte... ştergîndu-i lacrimile ca unui copil.* GALACTION, O. I 192. *Cu mîna dreaptă apucînd de colţ mîneca ei stîngă, îşi ştergea plînsoarea.* COŞBUC, P. I 250. (În contexte figurate) *Iar Negruzzi şterge colbul de pe cronice bătrîne.* EMINESCU, O. I 32. *Uitarea şterge lacrimile.* BOLINTINEANU, O. 458. ◇ Refl. *Ai dreptate, a zis... ştergîndu-se la ochi.* CARAGIALE, O. III 75. (Expr.) **Cît te-ai şterge la ochi** v. ochi. **A se şterge pe bot** v. bot. **A se şterge pe buze** v. buză.

2. Tranz. (Cu privire la texte scrise, imprimate, desenate) A face să nu se mai cunoască, să nu se mai vadă (răzînd cu o gumă, trăgînd deasupra o linie etc.). *Nu uita să adaoge ori să şteargă un nume.* C. PETRESCU, C. V. 178. ◇ Absol. *Scriind şi ştergînd, nu-şi putea alunga întrebarea iritantă.* C. PETRESCU, C. V. 134. ◇ Expr. **A şterge cu buretele** = a da uitării (o greşeală a cuiva), a nu mai ţine seama; a uita, a ierta. ✦ A anula, a suprima, a face să dispară. *A chemat pe Leonte Bumbu logofătul şi i-a poruncit să şteargă din catastife toată datoria tătîne-său.* REBREANU, R. I 239. *Vizirul şterse drepturile ce Principatele... îşi păstraseră.* BĂLCESCU, O. II 67. ◇ Fig. *Ca să le şteargă decepţia, adăogă că după amiază la cinci are să le comunice lor ce-i va mai sosi.* REBREANU, R. II 80. *Du-te şi spune sătenilor dumitale, moş Ioane, că pe unde te-a scuipat boierul, te-a sărutat domnitorul ţării şi ţ-a şters ruşinea.* CREANGĂ, A. 160. *Numai o purtare cinstită va şterge pata ce şi-a făcut.* GHICA, A. 570. *Timpul şterge durerile.* BOLINTINEANU, O. 458. ◇ Refl. *Zîmbetul i se ştergea încetişor de pe faţa rotundă.* DUMITRIU, N. 175.

3. Refl. A-şi pierde strălucirea, relieful, culoarea sub acţiunea unor cauze exterioare. *Cum se şterg de paşii gloatei slovele de pe-un mormînt.* DAVILA, V. V. 61. *Aurul de pe spata legăturii de piele se ştersese pe alocurea.* EMINESCU, N. 45. ◇ Fig. *A lumii temelie se mişcă, se clăteşte. Vechile instituţii se şterg, s-au ruginit.* ALEXANDRESCU, P. 78. ✦ A-şi pierde conturul, a se estompa, a se întuneca, a înceta să se mai vadă. *Apoi ultimele luciri ale soarelui se şterseră.* SADOVEANU, O. I 300. *Carpaţii prind în zare să se şteargă.* IOSIF, V. 67. *Uite cum se şterg pălite de pe boltă mii de stele.* DAVILA, V. V. 184. *În faţa mea soarele asfinţeşte, valea se umple de umbră, toate se-ntunecă şi se şterg.* VLAHUŢĂ, O. A. 366. *Corbul iute-n zbor sărea... Pînă-n zare ajungea şi din zare se ştergea.* ALECSANDRI, P. P. 142. ✦ Fig. (De obicei determinat prin «din minte» sau «din inimă») A dispărea din amintire, a cădea în uitare. *Era una din acele dimineţi albastre, vesele care, nu ştiu de ce, nu se mai şterg din minte.* BART, E. 131. *Din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a spinului.* CREANGĂ, P. 209. *Au trecut, s-au şters zilele de dor pe cînd el rătăcea prin luncă.* ODOBESCU, S. III 84. ◇ Tranz. *Căuta să şteargă din minte tot ce se întîmplase.* BART, E. 59. *Şterge din inima ta Pe cel ce adio-ţi zice.* ALECSANDRI, P. II 99.

4. Tranz. Fig. A desfiinţa, a distruge, a nimici. *Noroadele prin cugetare În ziua asta-şi dau cuvînt Să şteargă tronuri şi hotare, Să facă pace pe pămînt.* DEMETRESCU, O. 80. ◇ Expr. **A şterge** (pe cineva) **de pe faţa pămîntului** = a omorî. *Nu cumva să blesteşti din gură... că te-am şters de pe faţa pămîntului.* CREANGĂ, P. 207.

5. Refl. (Rar) A trece foarte aproape de ceva sau de cineva, atingîndu-se uşor. *Un soldat ştergîndu-se pe lîngă ea, o lovi cu cotul.* ARDELEANU, D. 111. ✦ Tranz. (Rar) A lovi, a izbi, a bate. *Badea Isac îl şterse în moalele capului.* SADOVEANU, O. VIII 258. ◇ Expr. (Familiar) **A şterge** (cuiva) **o palmă** = a trage (cuiva) o palmă. *Se vîră... în odaie la Ivan, şi-i şterge o palmă prin somn.* CREANGĂ, P. 303. *Vidrii o palmă-i ştergea Şi Vidra se mînia.* BIBICESCU, P. P. 323. ✦ Tranz. A reteza dintr-o singură lovitură. *Cînd vede balaurul, îi şterge capul cu sabia.* SEVASTOS, la TDRG.

6. Tranz. (Familiar) A fura, a şterpeli. *Au şters boierului punga cu galbini de sub căpătîi.* SBIERA, P. 257. *Acum înţelese că vreun fur i le-a şters.* ISPIRESCU, L. 109. *Iar mi-a şters carboave.* CARAGIALE, O. II 76. *Hait! mi-l şterse potlogaru drept suvenir... bunătate de săcuşor.* ALECSANDRI, T. I 311.

7. Tranz. (În expr.) **A o şterge** = a pleca repede şi pe furiş (de undeva); a o tuli, a o lua la sănătoasa. *Într-o noapte au şters-o pe ascuns.* BART, E. 277. *O şterg de-acasă frumuşel; Grivei cu mine, eu cu el.* IOSIF, PATR. 16. *Mai bine ar fi... s-o ştergi mîine din revărsatul zorilor.* DELAVRANCEA, S. 242. (Întărit prin «la picior») *În loc să se lege pe ea cu brîul, legă o oaie, iar ea o şterge la picior.* SEVASTOS, N. 272. **A şterge putina** = a spăla putina, v. putină. *Eu, văzînd treaba cum merge, Căutai putin-a şterge.* MARIAN, Ş. 101.

— Forme gramaticale: perf. s. *ştersei*, part. *şters*.

ŞTÉRGERE s. f. Acţiunea de a (se) şterge şi rezultatul ei; anulare, suprimare, dispariţie.

ŞTERGHÍNĂ, *şterghine*, s. f. (Regional) Cuvertură de pat, ţol. *Dar d-în pat ce-i aşternut? — Iarba verde de pe rît, Peste iarbă şi-o şterghină, Pe şterghină Şi-o perină.* PAMFILE, CR. 75.

ŞTÉRGURĂ, *şterguri*, s. f. (Regional) **1.** Ştergar. *O ştergură de in, Ca buzele să ne ştergem.* SEVASTOS, N. 97.

2. Obiect cu care se şterge, se curăţă; ştergătoare. *În pădure născui, în pădure crescui, Acasă de m-au adus, Ştergura casei m-au pus* (Mătura). GOROVEI, C. 223.

ŞTERPELEÁLĂ s. f. (Familiar) Faptul de a şterpeli; furt.

ŞTERPELÍ, *şterpelesc*, vb. IV. Tranz. **1.** (Familiar) A sustrage ceva (cu abilitate); a fura. *Serafim îi şterpeleşte pe la spate cutia de chibrituri şi îi pune alta în loc.* STĂNOIU, C. I. 126. *Fiecare se gîndea numai să şterpelească cîte ceva.* REBREANU, R. II 116. *Intră peste drum, Şterpeleşte icrele de cosac.* DELAVRANCEA, H. T. 11. ◇ Absol. *Copiii... şterpeleau de prin coşurile oltenilor şi furau de prin curţi.* PAS, Z. I 81.

2. (În expr.) **A o şterpeli** = a fugi (pe furiş, fără ca nimeni să prindă de veste); a o şterge, a o tuli. *Văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am şterpelit-o de-acasă numai cu beşica cea de porc.* CREANGĂ, A. 41. *Cînd veni copoiul d-afară şi văzu isprava iepurelui, zor să puie mîna pe el; dar ia-l de unde nu e; o şterpelise.* ŞEZ. XIII 169.

3. (Rar) A atinge (ceva) uşor şi în treacăt. *Paharul şterpeli nasul d-lui şef, învineţindu-l.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. ✦ Tranz. fact. A face să se atingă puţin de ceva. *Unchiaşul... Puse şaua pe Murga... Apoi a tăiat lungul cîmpiilor ş-a spălat copitele gonaciului, şi i-a şterpelit coada în multe pîrîuri.* DELAVRANCEA, S. 242.

ŞTERPELÍRE s. f. (Familiar) Acţiunea de a şterpeli; sustragere, furt.

ŞTERS[1] s. n. Faptul de a şterge; ştergere. *La casele lui, hornurile se stricau de prea mult şters.* GANE, N. III 167.

ŞTERS[2], **ŞTEÁRSĂ,** *şterşi, -se,* adj. Lipsit de culoare, de strălucire; spălăcit. *Ne-am suit cu trăsurica la vii, pe-un soare şters de toamnă.* SADOVEANU, O. VIII 159. *El le privea cu ochii săi şterşi.* GANE, N. III 31. *Din albastrul şters al cerului adînc, soarele, alb de fierbinte ce era, ploua cu foc peste capetele noastre.* HOGAŞ, M. N. 14. ✦ Neclar, întunecat. *În fund, în depărtarea ştearsă, un punct mic, galben, licăreşte.* BART, S. M. 18. ✧ Fig. *Gîndul... la început îi licări şters şi tremurător ca într-o aţipire de somn.* VLAHUŢĂ, O. A. III 58. ✦ Care şi-a pierdut forma, aspectul; tocit, ros. *Aici, sub o lespede cu slove şterse, odihnesc oasele marelui voievod Mircea.* VLAHUŢĂ, O. A. II 140. ✦ (Despre glas) Lipsit de rezonanţă; stins. *Vorbise cu o voce ştearsă, ca de departe.* DUMITRIU, N. 271. ✦ Care nu atrage atenţia prin nimic, care nu se remarcă în nici un fel. *Din nou avu înfăţişarea ştearsă de profesor pensionar.* C. PETRESCU, C. V. 287.

ŞTERSĂTÚRĂ, *ştersături,* s. f. Faptul de a şterge; loc (într-un text scris) din care s-a şters ceva; pasajul astfel suprimat. *În locul cărţii ce trebuia să fie scrisă... n-avem decît notiţe risipite... cu ştersături numeroase.* IORGA, L. I 504. *Ce de ştersături! Ce rînduri încîlcite, indescifrabile...!* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Avea un vraf de hîrtii pe masă, pline de ştersături.* GHICA, la CADE.

ŞTERSÚRĂ, *ştersuri,* s. f. Ştersătură. *Se zăresc, sub ştersura rozătoare a timpului, vreo douăzeci şi patru animale.* ODOBESCU, la TDRG.

ŞTERŢ, *şterţuri,* s. n. **1.** Unealtă pentru mestecat zerul, alcătuită dintr-un băţ care are unul din capete mai gros; tăujer. *Operaţia mestecării... cu tăujerul sau şterţul se cheamă urdeală.* PAMFILE, I. C. 34.

2. Fitil pentru opaiţ, făcut din cîrpă; p. ext. opaiţ. ✦ Lampă de mină, care arde cu seu sau cu ulei de rapiţă.

ŞTÉVIE, *ştevii,* s. f. Plantă erbacee cu tulpină puternică, cu frunze ovale, comestibile, folosite şi în medicină pentru proprietăţile lor astringente şi depurative *(Rumex patientia);* măcrişul-calului. *Am mîncat ştevie.* STANCU, D. 99. *Îmbucă boţuri de mămăligă cu ceapă şi ciorbă de ştevie.* CAMIL PETRESCU, O. I 298. *În curtea bisericilor vechi... Te adînceşti în gînduri, parc-ai vrea să ştii cine odihneşte sub pămîntul încărcat cu ştevie, cu urzici şi cu pelin.* DELAVRANCEA, S. 214.

— Variantă: (Mold.) **stévie** (SADOVEANU, Î. A. 132) s. f.

ŞTEVIÓS, -OÁSĂ, *ştevioşi, -oase,* adj. (Rar) Ca ştevia. *Busuioc verde ştevios, Rămîi, taică, sănătos.* MAT. FOLK. 402.

ŞTEZÁR, *ştezari,* s. m. (Regional) Piuar.

ŞTI, *ştiu,* vb. IV. **I.** Tranz. (Urmat de un complement direct sau de o propoziţie completivă; folosit şi absolut) **1.** A avea cunoştinţă (despre ceva), a cunoaşte (ceva). *De-ar şti mama! Vai, să ştie Ce-i fac azi, mi-ar da ea mie!* COŞBUC, P. I 105. *Era odată un boier tare bogat, care nici nu ştia sama bogăţiei sale.* SBIERA, P. 139. *Ştiu ce nevoie te-a adus pe la mine.* CREANGĂ, P. 213. *Nu ştiai sau ai uitat cum că la vînătorie, ca şi la multe altele, eu mă pricep cam tot atîta pre cît se pricepea vestitul ageamiu.* ODOBESCU, S. III 9. ✧ (Familiar, în construcţii negative, urmat mai ales de «ce», la prez. ind. pers. 1 sg. în forma redusă *-ş) Dacă nu era cocoana să sară pentru mine... mă rupea, că nu-ş' ce-avea, era turbat rău de tot.* CARAGIALE, O. I 55. *Inimioară cu suspin Mult mai plîngi şi-mi faci venin, Nu-ş cînd te-oi vedea rîzînd.* ŞEZ. XXI 50. ✧ Expr. **Nu ştiu, n-am văzut** = sînt cu totul străin (de ceva), nu cunosc nimic, nu am idee de nimic. **A şti ce ştii** sau **las' că ştiu cu** = a cunoaşte foarte bine situaţia, a avea toate motivele să..., a avea motivele sale pentru... *Se vede că ştia ea ce ştia.* ISPIRESCU, U. 5. *Ia lasă-mă, jupîneasă, cu cărţile cele a d-voastre în pace, că eu ştiu ce ştiu eu.* CREANGĂ, P. 118. *Rămîneţi voi cu-mpăratul, Ostaşi, dragii mei, Că eu ştiu ce ştiu.* TEODORESCU, P. P. 112. **Tu ştii una, eu ştiu mai multe** = eu cunosc mai multe în legătură cu aceasta, am mai multe motive decît tine să... **A şti în ce apă se scaldă cineva** v. apă (I 2). **A şti cc-i** (sau **cît îi) face** sau **plăteşte** (cuiva) **pielea** = a şti ce fel de om este cineva, a avea idee de ce poate cineva. *Taci... că ştiu cît îţi face pielea.* CĂLINESCU, E. O. II 246. **Ştii ce?** (sau **ştii ceva, ştii una?**) = fii atent la ce-ţi spun. *Stăpîne, ştii ce? Culcă-te şi te odihneşte şi mîni demineaţă vom vorbi amîndoi.* CREANGĂ, P. 158. *Florico, ştii una?* ALECSANDRI, T. II 896. ✧ Intranz. *De aceasta nu ştia altul nime, fără numai cerbul.* SBIERA, P. 175. *Biata mamă nu ştie de astă mare urgie ce i-a venit pe cap.* CREANGĂ, P. 25. (Poetic) *Numai luna şi c-o stea Ştie de durerea mea.* MARIAN, Î. 44. (Expr.) **A-i şti cuiva de ştire** v. ştire (1). **A-i şti** (cuiva) **de urmă** = a şti unde se află cineva. *Nu-ţi mai ştiu de urmă ţie.* ŞEZ. V 89. **Pe cît** (sau **după cît**) **ştiu** = după informaţiile pe care le am, după cunoştinţa mea. *Aista nu-i semn bun, după cît ştiu eu.* CREANGĂ, P. 186. ✦ A avea cunoştinţă de existenţa unui lucru; a se orienta bine într-un anumit loc, a cunoaşte bine ceva. *Eu ştiu munţii, dar mai bine Mă ştiu ei întregi pe mine.* COŞBUC, P. II 169. *Acolo eu ştiu o viţă care face nişte struguri gustoşi.* ISPIRESCU, U. 96. *Trebuie să te ieu cu mine, dacă zici că ştii bine locurile pe aici.* CREANGĂ, P. 203. *Haideţi, copii, după mine, Că ştiu calea-n codru bine.* ALECSANDRI, P. P. 156. ✦ Refl. A se considera, a se crede. *Eu mă ştiam că sînt legată numai cu prietenie.* CONACHI, P. 82.

2. A lua cunoştinţă de ceva, a prinde de veste, a afla, a auzi. *Să ştii că pînă azi nici un muritor n-a cutezat să calce hotarele mele pînă aicea.* ISPIRESCU, L. 5. *Mătuşă, de mi-i face acest bine, atunci să ştii că ai să ai şi mai mult de la mine.* CREANGĂ, P. 171. *Şi să ştii că-s sănătos.* EMINESCU, O. I 149. *La una i-am zis să vie, Ceialaltă să nu ştie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 73. ✧ Expr. **(Aşa) să ştii (sau să ştiţi)!** = formulă prin care i se spune cuiva ceva cu toată hotărîrea, pe un ton apropape poruncitor. *Aşa, să ştiţi. Nu mai dau pe datorie.* STANCU, D. 121. *Numai cînd veţi vîrî tot pămîntul în buzunar, numai atunci veţi fura şi banii mei. Aşa să ştiţi! Aşa!* DELAVRANCEA, la TDRG.

3. A cunoaşte pe cineva, a avea cunoştinţă unde se află, ce face, ce fel de om este. *Eşti vulpe bătrînă, las'că te ştiu eu.* CĂLINESCU, E. O. II 178. *Ciobănaş la oi am fost, Fetele nu mă cunosc; Iar la vară de-oi mai fi, Nici atîta nu m-or şti.* ŞEZ. I 212. *Pînă cînd nu te ştiam, Unde mă culcam, dormeam.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 88. ✧ (Urmat de un nume predicativ sau de o propoziţie predicativă) *O ştiau cît de bună este la inimă.* RETEGANUL, P. II 30. *Nu te-am ştiut eu că-mi eşti de aceştia, că demult îţi făceam feliul.* CREANGĂ, P. 236. *Crezi că te-aş fi ales de discipul al meu, de nu te ştiam vrednic şi adînc?* EMINESCU, N. 54. *Mă ştiai om cinstit Şi cu bani agonisit, De simbrie neplătit.* TEODORESCU, P. P. 598. *Pînă nu stai cu omul în casă, nu-l ştii cum este.* ✦ Refl. (Uneori urmat de un nume predicativ) A se cunoaşte pe sine, a avea conştiinţa că este într-un anumit fel. *Aleodor se ştia*

vinovat. ISPIRESCU, L. 43. *Codre, vei avea păcat Cumva de mă-i da legat, Că nimic nu ţi-am stricat, Nu mă ştiu de vinovat.* TEODORESCU, P. P. 295. ◇ Expr. **A se şti cu musca pe căciulă** v. căciulă. ✦ Refl. A se pomeni, a se vedea (într-un anumit fel). *Numai cu chef să mă ştiu.* ŞEZ. IV 231. *Decît cu drăguţa proastă, Mai bine la oi pe coastă, C-oi tăia cîte-o nuia Şi m-oi şti fără de ea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 453. ✦ Refl. reciproc. A se cunoaşte unul pe altul; a avea legături de prietenie. *Noi de copii ne ştim, şi-am fost Ca fraţii, ba mai bine.* COŞBUC, P. I 77. *Se ştiau de tinerei, De pe cînd erau copii.* PĂUN-PINCIO, P. 51.

II. Intranz. **1.** A ţine seamă de ceva, a lua în seamă, a băga de seamă. *Părinte, te-am aşteptat destul, iacă o trecut vadeaua şi mie-mi trebuiesc numaidecît banii, eu nu ştiu, dau hîrtie la judecată.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *De descîntece rîia nu ştie.* ŞEZ. II 70. *A venit o grea urgie Ce de dragoste nu ştie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 312. ✦ A asculta, a avea teamă sau respect de cineva. *Şoimuleţ, pui de romîn, Ce nu ştie de stăpîn, Nici nu bei, nici nu mănînci. Ce stai pe gînduri adînci?* ALECSANDRI, P. P. 149. ◇ Expr. (Rar) **A şti de dragul cuiva** = a iubi pe cineva, a face pe placul cuiva. *De dragul dumitale Ştie chiar şi sfîntul soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15. **A şti de frică (sau de frica cuiva)** v. frică. ✦ Tranz. A recunoaşte pe cineva sau ceva drept... *Necruţînd nimica-n lume, neştiind nimica sfînt, Uităm că viaţa-i o punte dintre leagăn şi mormînt.* HASDEU, R. V. 167. *Lumea de stăpîn îl ştie.* VĂCĂRESCU, P. 6. ✦ A avea parte de ceva, a se bucura de ceva, a se înfrupta din ceva, a duce grija cuiva sau a ceva. *N-au mai ştiut de vrun năcaz ori supărare.* RETEGANUL, P. II 35. *Şi să nu mai ştiu de rău.* HODOŞ, P. P. 78. *Să nu ştiu de scîrbă-n lume.* ŞEZ. II 46. *Zile bune n-am avut, De dulceaţă n-am ştiut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 22.

2. A se interesa (de cineva sau de ceva), a avea grija cuiva (sau a ceva), a se îngriji de... *Nu mai ştii de mine.* EMINESCU, O. I 128. *Dar de murgu cin' să-mi ştie?* ŞEZ. I 288. ◇ Tranz. *Că-ţi vine, lele, bărbatul! — Las' să vie, naiba-l ştie, Fi-i-ar calea tot pustie!* TEODORESCU, P. P. 341.

III. Tranz. (Folosit şi absolut) **1.** A poseda cunoştinţe speciale într-un domeniu, a stăpîni o ştiinţă, o artă, a fi instruit într-o anumită ramură, într-o anumită tehnică. [Tată-său] *o învăţa tot ce trebuia să ştie un viteaz.* ISPIRESCU, L. 13. *Fiindcă ştia bine treaba moşitului, lă purcelul, îl scaldă.* CREANGĂ, P. 76. *Ş-a strîns... Vro trei babe bătrîne Care ştiu rîndul la pîne.* ALECSANDRI, P. P. 388. ◇ (Urmat de verbe la infinitiv, precedate de obicei de prep. «a») *Ştiţi toarce, coase, ţese.* ISPIRESCU, L. 12. *Păcat că nu ştiu a ceti.* NEGRUZZI, S. I 59. *Din cîţi ne aflăm aice, nu ştie a cîrmi unul macar.* DRĂGHICI, R. 25. *Vai de min' ce-mi place mie... Badea care ştie-a scrie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 25. ◇ Expr. **A şti carte** = a şti să scrie şi să citească; p. ext. a avea cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu, a fi foarte învăţat. *S-a împrumutat iarna cealaltă la Toma Oci. Ştie carte. I-a dat poliţă iscălită la mînă cîrciumarului.* STANCU, D. 100. *I-adevărat, domnule Gheorghidiu, că d-ta ştii atît de multă carte?* CAMIL PETRESCU, U. N. 63. *Pe acesta l-a chemat Şi aşa l-a întrebat: Ştii carte, Cumnate?* TEODORESCU, P. P. 263. *Cine ştie carte are patru ochi.* **A nu şti bucheo (bechi sau boabă)** v. c. **A şti şi toaca în cer** = a fi atoatecunoscător, a fi foarte învăţat. *Îmi scrie că ştie şi toaca-n cer.* DELAVRANCEA, O. II 36. **A şti lecţia (sau rolul)** = a cunoaşte bine lecţia (sau rolul). **A şti (ceva) pe degete** v. deget. **A şti pe de rost (sau pe dinafară, ca pe apă, ca apa)** = a putea reproduce întocmai, din memorie. *Ştia pe dinafară strofe întregi din Alecsandri, poetul lui favorit.* CĂLINESCU, E. 113. *Tot mai citesc măiastra-ţi carte, Deşi ţi-o ştiu pe dinafară.* VLAHUŢĂ, O. A. 49. *Învăţase carte la dascălul Pascal... ce ştia toată Alexandria pe de rost.* NEGRUZZI, S. I 246. (Fig.) *Şi cînd propria ta viaţă singur n-o ştii pe de rost, O să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost?* EMINESCU, O. I 134. ✦ (Urmat de determinări indicînd o anumită limbă) A vorbi şi a înţelege (o anumită limbă). *Oare ştie franţuzeşte?* EMINESCU, N. 43. *Parcă nu prea ştie franţuzeşte.* ALECSANDRI, T. I 47. ✧ A se pricepe să facă ceea ce trebuie într-o anumită împrejurare. *Acum fă ce ştii, eu nu mă mai amestec.* RETEGANUL, P. II 10. *El nu ştia cum să facă, cum să dreagă, ca să împlinească voia acelui împărat.* ISPIRESCU, L. 11. *Nu ştiu cum să fac.* CREANGĂ, P. 203. *Neştiind cum s-o mîngîi, am început şi eu a plînge.* NEGRUZZI, S. I 52. ◇ Expr. **A nu (mai) şti ce să (se) (mai) facă** = a nu mai găsi nici o soluţie (după ce au fost încercate mai multe) pentru a ieşi dintr-o încurcătură. *Nu mai ştia ce să facă, ca să mulţumească lui Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 19. **Ce să ştiu (ştii etc.) sau (refl.) (să) mă ştiu (ştii etc.) face** = cum să fac (faci etc.), cum să procedez? *Umblă feciorii mei toată ziuliţa, fără să afle undeva capătul pădurii, iar cînd fu seară, erau chiar în locul de unde plecase dimineaţa. Ce să ştie face?* RETEGANUL, P. II 71. *Ce mă ştiu eu face şi de unde să-ţi aduc eu herghelia?* ISPIRESCU, L. 27. *Ce o să mă ştiu eu face cînd va veni tristul timp ca ele să se vestejească.* NEGRUZZI, S. I 99. (Cu o topică mai puţin obişnuită) *El... s-a logodit şi d-atunci n-am pace, Nu mă ştiu ce face.* TEODORESCU, P. P. 661. **A nu mai şti ce să facă de...** = a fi copleşit de... *Cînd a văzut pe Malca, nu mai ştia ce să facă de bucurie.* CREANGĂ, P. 135. **A nu şti de unde s-o apuci** = a nu te pricepe de unde să începi un lucru. **Ştiu eu?** exprimă o îndoială, o nesiguranţă, o şovăire. *Apoi dă... ştiu eu? Dac' a veni bărbatu-meu?* ALECSANDRI, T. I 264.

2. A putea, a fi în stare (să facă ceva). *Am întîrziat? — Nu, dar eu nu ştiu să aştept.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. *Să fi scris el?... N-aş şti ce să zic.* DELAVRANCEA, O. II 184. *De-a vieţii lor enigmă îi vedem pe toţi munciţi, Făr-aşti să spunem care ar fi mai nenorociţi.* EMINESCU, O. I 133. *Căpitane, căpitane, Pe drum nu le duce tare Că-s răgute tinerele Şi pe drum nu prea ştiu mere.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 302. ◇ (Cu repetarea complementului) *De ce m-ai ştiut tu minţi pe mine?* RETEGANUL, P. I 44. ✦ A fi hotărît (a face ceva). *Nu ştiu la care voi merge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 33. *Nu ştiu ce l-oi face, Ca să-l las acas' nu-mi place.* id. ib. 53. ◇ Expr. **A nu şti ce vrea** = a nu putea lua o hotărîre; a fi nedecis, şovăitor. **A şti una şi bună** v. bun[4] **(III 5).**

3. A ţine minte, a-şi aduce aminte; a-şi aminti. *Ştii c-am mai mîncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală.* CREANGĂ, P. 298. ◇ Expr. **A nu-i mai şti (cuiva) de nume** v. nume. **Cine (mai) ştie** v. cine. ✦ A avea în minte, a păstra în amintire. *Acea culme înverzită O revăd precum o ştiu... Mi-a văzut copilăria... Mînă, mînă, surugiu.* MACEDONSKI, O. I 8.

4. A-şi da seama, a înţelege, a pricepe. *Dintr-o dată am ştiut cu cine am de-a face.* GALACTION, O. I 94. *Mergea Ivan... fără să ştie unde se duce.* CREANGĂ, P. 297. *Te-ntreb într-un tîrziu, Uitîndu-mă la tine, privind fără să ştiu: La ce-ai venit, regină, aicea în pustiu?* EMINESCU, O. I 91. *Nu ştiu, mîndră, ce-i asta: Ori iubesc alta ori ba, Pe tin' nu te pot uita.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80. ◇ Expr. **A nu (prea) şti multe** = a nu suferi provocarea cuiva, a riposta îndată. *Aşa e ţăranul: nu prea ştie multe.* CREANGĂ, A. 151. **A nu (mai) şti unde-i e capul (sau a nu-şi mai şti capului)** = a fi copleşit (de preocupări, de senzaţii). **Mai ştii sau mai ştiu (şi) eu, mai ştii păcatul, de unde ştii** = se prea poate, nu poţi fi sigur (că nu e aşa). *De frica ocnei s-a răznit Şi-i dus de-atunci. Mai ştiu şi eu! Aşa i-a fost menit.* COŞBUC, P. I 230. *Mai ştiu eu!... Poate ori dumnezeu, ori dracul i-a dat în gînd, ieri noapte, de una ca asta.* CREANGĂ, P. 75. *Mai ştii păcatul, poate să-ţi iasă înainte vrun iepure, ceva.* id. ib. 187. *Spune babei ce te chinuieşte; că de unde ştii, poate să-ţi ajute şi*

ea ceva. id. ib. 189. (Pronumele personal purtînd accentul în frază) **El (ea** etc.) **ştie (cum** sau **ce face)**, exprimă mirarea (sau admiraţia) faţă de acţiunile neobişnuite sau inexplicabile ale cuiva. *Şi acela, el ştie ce face, ce drege, de-mi aduce din cînd în cînd aşa, cîte puţine, de poftă.* CREANGĂ, P. 211. [Scaraoschi] *se vîră, el ştie cum şi pe unde, în odaie la Ivan.* id. ib. 303. **Nu ştiu cum** = cumva, în mod inexplicabil. *A fost Cuminte om, dar nu ştiu cum Aşa i-a mers de prost!* COŞBUC, P. I 229. *Spinul răpede îşi aţinteşte privirile asupra lui Harap-Alb şi nu ştiu cum, îl prinde zîmbind.* CREANGĂ, P. 233. (Despre persoane) **A fi nu ştiu cum** = a fi ciudat, bizar, inexplicabil, curios. **A-i fi** (cuiva) **nu ştiu cum** = a-i fi (cuiva) greu să... *Dar sufletele aceste... mi-e nu ştiu cum să le primesc.* NEGRUZZI, S. I 93. **A nu ştii ce** = a fi nelămurit, a nu-ţi da bine seama de situaţie. *Parcă se petrecea nu ştiu ce.* CREANGĂ, P. 276. **A nu şti cît** v. c î t[5] **(III). Cine ştie ce** (sau **unde**) v. c i n e. **Nu ştiu cine** = cineva, oarecare. (I n t r a n z.) **A nu şti de glumă** = a fi supărăcios, a nu înţelege glumele; a nu glumi niciodată. (Substantivat) **Un nu ştiu cum** sau **un nu ştiu ce** = ceva nelămurit; farmec deosebit, nedefinit. *Simţi un nu ştiu ce colea la inimioară.* ISPIRESCU, L. 35. *În toată-a ei făptură e-un «nu ştiu cum» şi-un «nu ştiu ce».* EMINESCU, O. I 208. ✧ (Intercalat în frază, la pers. 2, fără sens precis) *Plecă şi el, ştii, cam în dorul lelii.* ISPIRESCU, L. 34. (E x p r.) **Ştii, colea** v. c o l e a. **Ştii cine** (sau **ce**), se zice cînd nu voim să numim persoana (sau lucrul) de care e vorba. ✧ R e f l. *Unde-aud cucul cîntînd Şi mierliţa şuierînd, Nu mă ţiu om pre pămînt, Nici nu mă ştiu unde sînt.* TEODORESCU, P. P. 345.

5. (Uneori determinat prin «dinainte») A prevedea. *Trecu podul mulţumind lui dumnezeu şi neştiind ce o mai aştepta.* ISPIRESCU, L. 17. *Ştiu dinainte ceea ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului.* CREANGĂ, P. 190. *Cine ştie oare şi cine îmi va spune Ce o să aducă ziua şi anul viitor?* ALEXANDRESCU, M. 3. *De-aş şti, maică, că m-ai da, Mai bine m-aş spînzura.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 274. ✦ A bănui. *Bietul Dionis, de unde să ştie el că eu am în sîn o pungă cu aur!* GALACTION, O. I 89. *Ne-am iubit cu multă frică, Şi-ai noşti n-au ştiut nimică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 55.

6. (Determinat adesea prin «bine») A avea certitudine, a fi sigur de ceva. *Ţi-am fost dragă, ştiu eu bine.* COŞBUC, P. I 51. *Să ştiu bine că mă duc la mînăstire, pîine şi sare nu mai mănînc cu el.* CARAGIALE, O. I 50. *Din ce în ce mai vie o simte-n a lui braţe Şi ştie că de-acuma a lui rămîne-n veci.* EMINESCU, O. I 95. *De aş şti că mă vei şi omorî, nu pot să tac.* NEGRUZZI, S. I 147. ✦ R e f l. i m p e r s. A fi lucru bine cunoscut, sigur. *Se ştie că anotimpurile au o durată neegală.*

— Forme gramaticale: perf. s. *ştiui*, part. *ştiut.*

ŞTIFT, *ştifturi*, s. n. **1.** Cui mic, (în special) cui de lemn, fără cap, cu care se fixează talpa încălţămintei. V. ţ i n t ă.

2. Tijă metalică cilindrică sau conică, folosită la îmbinarea a două piese metalice; spin.

ŞTIINŢĂ, *ştiinţe*, s. f. **1.** Totalitatea cunoştinţelor acumulate de omenire în decursul vremurilor; (prin restricţie, de obicei la pl. şi urmat de determinări arătînd domeniul) totalitatea cunoştinţelor dintr-o anumită ramură; specialitate. *Profesorul de ştiinţe, ciugulindu-şi mustaţa rară şi roşcată, încercă de cîteva ori să întrerupă.* C. PETRESCU, Î. I 14. *Ştiinţa nouă... a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLCESCU, O. II 9. *Prin ştiinţe şi prin arte naţiile înfrăţite În gîndire şi în pace drumul gloriei găsesc.* ALEXANDRESCU, M. 16. ✧ *Om de ştiinţă* = savant, învăţat. *Poeţi cu harpe coronate, Filozofi, oameni de ştiinţă.* MACEDONSKI, O. I 37.

2. Pregătire intelectuală, instrucţie; învăţătură, erudiţie. *Bunul părinte... atribuind ştiinţa mea la vrednicia învăţătorului, porunci să cumpere cinci coţi postav vişiniu şi un beniş, pre care îl trimise dascalului.* NEGRUZZI, S. I 11. *Tu, mîndru de-a tale daruri şi umflat de-a ta ştiinţă, Crezi că mintea ta nu are nimică peste putinţă.* CONACHI, P. 259. ✧ *Ştiinţă de carte* = cunoştinţe elementare de scris şi citit; p. e x t. învăţătură, cultură. *Se apropiase de acest ţăran ciudat, cu deosebită ştiinţă de carte.* C. PETRESCU, A. 318.

3. (De obicei construit cu verbul «a avea»; astăzi rar) Cunoaştere, cunoştinţă (despre ceva); ştire, veste, informaţie. *În aceşti patruzeci şi mai bine de ani nu s-au mai văzut. Şi-au scris în vremea asta puţine scrisori. Aveau ştiinţă numai, aceştia din balta Dunării, că la Bistriţa se află cei mai mulţi din neamul lor.* SADOVEANU, P. M. 38. *Să rămînă la ştiinţa posteritătii cum că Nae Peruzescu a trecut odinioară pe acilea.* GANE, N. III 189. *Dorim să avem ştiinţă despre sănătatea voastră a tutulor.* CARAGIALE, O. VII 19. *Sînt însărcinat a vă cere ştiinţele următoare...* GHICA, A. 654. ✧ E x p r. **(Cu) bună-ştiinţă** v. b u n[4] **(VI 3). Cu** (sau, învechit, **întru) ştiinţă** = ştiind, fiind conştient. *Se ruga pentru iertarea greşelilor mortului... pentru cele «întru ştiinţă» şi pentru cele «întru neştiinţă».* MACEDONSKI, O. III 100. *Noi nu ştiam la sufletul nostru nici o faptă neomenoasă să fi săvîrşit, nici cu ştiinţă, nici cu neştiinţă.* ISPIRESCU, L. 378. **Spre ştiinţă** = ca să se ştie. *Aceasta este treaba săvîrşită cu leul de la Nemeea. Una la mînă. Tăiaţi, copii, la răboj, spre ştiinţă.* ISPIRESCU, U. 33. *Jos însemnaţii spre ştiinţă fac cunoscut că nu pot veni la chemare.* GHICA, A. 666. (Regional) **A avea la ştiinţă** = a avea cunoştinţă despre ceva; a şti. *De mîncat, ai mîncat boţul cel de mămăligă, dar ce-a zis omul acela cînd a pus mămăliga acolo pe teşitură, ai tu la ştiinţă?* CREANGĂ, P. 146. (Învechit) **A avea ştiinţă** = a se convinge, a fi sigur. *Ca să ai mai mare ştiinţă că nu spui minciuni, vei întreba.* KOGĂLNICEANU, S. 49. **Cu ştiinţa cuiva** = cu învoirea, cu ştirea cuiva. (Rar) **A da ştiinţă** = a da de veste, a vesti, a da de ştire. *Cînele, trecînd pe sus, a adulmecat mirosurile şi i-a dat... ştiinţă.* SADOVEANU, B. 228.

4. (Învechit şi arhaizant) Conştiinţă. *Tilharul se cutremură şi ştiinţa atîtor fapte rele şi a prihanei lui învie, în el, întîia oară.* GALACTION, O. I 250.

— Pl. şi: (învechit) *ştiinţi* (SBIERA, P. 120, ALECSANDRI, S. 19, RUSSO, S. 77).

ŞTIINŢIFIC, -Ă, *ştiinţifici, -e*, adj. Care aparţine ştiinţei, privitor la ştiinţă; care corespunde cerinţelor ştiinţei, bazat pe principiile ştiinţei. *Teoriile ştiinţifice se dezvoltă şi se îmbunătăţesc, datorită criticii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2624. *Nevasta, înfierbîntată, păru că nici nu bagă în samă această constatare ştiinţifică.* SADOVEANU, O. VIII 196.

ŞTIINŢIFICÉŞTE adv. (Rar) Din punct de vedere ştiinţific, în mod ştiinţific, potrivit principiilor şi cerinţelor ştiinţei. *Ne-a fost de ajuns să precizăm mai ştiinţificeşte termenul şi actul perceperii, pentru ca toată această teorie să cadă.* GHEREA, ST. CR. III 237.

ŞTIM s. m. (Cu sens colectiv) Fire de lînă (scurte, încîlcite şi de proastă calitate) care rămîn, după dărăcit, în colţii daracului.

ŞTÍMĂ[1], *ştime*, s. f. (În credinţele populare) Fiinţă imaginară închipuită ca o femeie, care ar avea rolul să păzească apele, pădurile, casa, comorile etc. *Se întîmplă cîteodată, în crucile nopţii, de curg neguri pe Prut, şi din acele neguri se arată ştima.* SADOVEANU, F. J. 429. *Trei limbi de foc se zice că se ivesc din pămînt îndată ce începi a săpa, ş-apoi s-arată ştima comorii.* GANE, N. I 98.

ŞTÍMĂ[2], *ştime*, s. f. Partea care îi revine fiecăruia dintre interpreţii unei bucăţi muzicale şi care se extrage, izolat, din partitura generală.

ŞTIOÁLNĂ, *ştioalne,* s. f. (Regional) Loc din albia unui rîu, unde apa e mai adîncă. *Lipsea numai ştioalna în care se scălda la Humuleşti.* CĂLINESCU, I. C. 171. *Se aruncă acolo unde e apa mai adîncă, bunăoară într-o bulboană sau ştioalnă.* MARIAN, INS. 58. *Zvîrleam pietrele, pe rînd, în ştioalna unde mă scăldam.* CREANGĂ, A. 65. ✦ Baltă mocirloasă.

ŞTIOB, *ştioburi,* s. n. (Regional) Vas de lemn (putînd avea diverse forme şi dimensiuni) în care se varsă lăturile.

ŞTIOBÎLC interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de căderea unui corp (greu) în apă. *Eu?... I-aş fi dat huştiuliuc în baltă pe moş Noe, ca să-mi rămîie mie tot vinu! — Iaca!... bun!... huştiuliuc tată Noe, huştiuliuc... ştiobîlc... s-o dus.* ALECSANDRI, T. 843. *Şi numai huştiuluc în jos şi ştiobîlc în fundul fîntînii.* I. CR. III 326.

ŞTIOBÎLCÎÍ, *ştiobîlcîiesc,* vb. IV. Tranz. A cufunda (pe cineva) cu zgomot în apă. *O spală bine ca să se facă albă, ştiobîlcîind-o de cîteva ori prin apă.* ŞEZ. III 187. ✦ Intranz. şi refl. A cădea cu zgomot în apă.

ŞTIOLDÍC, *ştioldicuri,* s. n. Prăjină cu care se împinge o luntre. ✦ Prăjină cu care se stîrnesc peştii de pe fundul apei.

— Variantă: (regional) **ştiolghíc** s. n.

ŞTIOLGHÍC s. n. v. **ştioldic.**

ŞTIR s. m. **1.** Mică plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori verzi, dispuse în ghemuleţe rotunde şi reunite într-un spic, cu frunzele comestibile *(Amarantus blitum). Din mers oamenii molfăiau din mămăliga vînătă de orz şi mai horpăiau din gamele borşul lung fiert cu urzici, ştir, măcriş şi crupe.* CAMILAR, N. I 271. *Ş-acu mănînc la borş cu ştir de mă prăpădesc.* ALECSANDRI, T. 613. *Malai dulce e minunat de bun cu borş cu ştir.* ŞEZ. V 52. ✧ Expr. **Ai fost floare trandafir, dar acum eşti borş cu ştir,** se spune despre bătrîni. **De departe trandafir, de aproape borş cu ştir,** se spune în batjocură, despre o femeie urîtă. *Fă cunoştinţă cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentrucă nu se mănîncă tot ce zboară şi se întîmplă de departe trandafir şi de aproape borş cu ştir.* NEGRUZZI, S. I 251.

2. Plantă erbacee cu tulpina dreaptă, solidă, păroasă, cu flori verzi, mărunte, reunite într-un spic ca un fel de pămătuf aspru la vîrful ramurilor; serveşte ca hrană pentru porci *(Amarantus retroflexus). Cică vorba ceea: dumnezeu ferească grădina de ştir şi pămîntul de chir!* ALECSANDRI, T. 1615.

3. Compus: **ştir-roşu** = plantă erbacee ornamentală cu frunzele roşii şi cu flori purpurii, dispuse în ghemuleţe rotunde la subţioara frunzelor superioare sau în spice lungi şi subţiri *(Amarantus sanguineus).*

ŞTÍRĂ, *ştire,* adj. f. (Regional) Stearpă. *Cum observă ei că cutare juncă sau vacă e ştiră, îndată şi întrebuinţează fel de fel de mijloace.* MARIAN, la CADE.

ŞTIRB, -Ă, *ştirbi, -e,* adj. **1.** Căruia îi lipseşte unul sau mai mulţi dinţi. *Uneori rîdea, întinzîndu-şi buzele peste gura-i ştirbă.* SADOVEANU, M. C. 51. *Un ucenic ştirb, slăbuţ... intrase în goană în magazia cea lungă.* CAMIL PETRESCU, O. II 448. *Pentr-o ţîr de loc de şură Nu iau fata ştirbă-n gură!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 436. ✧ Fig. *Pieptene ştirb.* ✧ (Substantivat) *Toată fata Sare balta, Numai ştirba Scoate limba.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 434.

2. (Despre obiecte, mai ales despre vase) Care are buza spartă, ciocnită, căruia îi lipseşte o bucăţică din margine. *Minodora puse lîngă fărîmituri scăfiţa ştirbă şi turnă în ea cîteva picături de lapte.* SADOVEANU, B. 32. *Sarea era... pusă într-o ceaşcă de cafea ştirbă.* C. PETRESCU, Î. II 166. *Oale, spui?... Una-i ştirbă şi-alta goală; Nici o pricopseală nu-i!* COŞBUC, P. I 330. ✧ Fig. *Din stradă, intrarea aceasta ştirbă deschidea priveliştea unei curţi adînci.* GALAN, B. I 23. *Luna, ştirbă numai de vreun deget, părea că fuge printre nourii mînaţi de vînt.* La TDRG.

3. (Despre instrumente de tăiat) Cu tăişul tocit, neascuţit, cu părţi din tăiş desprinse, cu ştirbituri. *Topor ştirb.*

ŞTIRBÁ vb. I v. **ştirbi.**

ŞTIRBÁT, -Ă adj. v. **ştirbit.**

ŞTIRBÉNIE, *ştirbenii,* s. f. Faptul de a fi ştirb; loc fără dinţi în gură. *He, he! rîse moş Costache, amuzat, desfăcînd ştirbenia gurii.* CĂLINESCU, E. O. II 189. *Baba a întinerit... ea ne zîmbeşte, dar tot i se vede ştirbenia.* RUSSO, O. 157.

ŞTIRBÍ, *ştirbesc,* vb. IV. **1.** Refl. A pierde o parte componentă, a se micşora, a se împuţina, a rămîne ciuntit; (despre instrumente de tăiat) a avea lipsă o parte din muchia tăişului; a se toci. *Acea moşie... a rămas... a oraşului. Se zice că s-ar fi cam ştirbit pe ici pe colea în timpurile din urmă.* GHICA, la TDRG. *Sabia ţi s-a ştirbit, puşca ţi s-a ruginit.* ŞEZ. VIII 167. ✧ (Subiectul este partea pierdută) *În timp ce şi în spaţiu se chemă tot, fără ca, cu toate acestea, să se ştirbească ceva din esenţa acestui tot.* MACEDONSKI, O. IV 156. ✧ (Subiectul este un abstract) *Rar de tot, cînd desimea codrului se ştirbea oleacă în dreapta sau în stînga... puteai să înţelegi ce este mai încolo.* GALACTION, O. I 281. ✧ Tranz. *Crezînd că drege ceea ce aripa zdrobitoare a timpului... stricase la gingaşul monument al lui Neagoie, el n-a făcut altceva decît a-l altera şi mai tare, decît a-l ciunti, a-l păta, a-l ştirbi şi a-l scrînti în multe părţi ale sale.* ODOBESCU, S. II 513.

2. Intranz. A-şi pierde dinţii, a deveni ştirb.

3. Tranz. Fig. A aduce o diminuare puterii, dreptului, prestigiului cuiva. *Orice înclinare care ştirbeşte vitejia în lupta vieţii e o slăbiciune care te face să rămîi în urmă, învins şi strivit.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 11. ✦ A vătăma, a atinge, a nu respecta. *E praznic astăzi, sînt « Toţi sfinţii » Şi din bătrîni e obicei În cinstea sfinţilor să bei — Şi legea n-o ştirbesc părinţii.* COŞBUC, P. I 115.

— Variantă: (rar) **ştirbá** (GANE, N. I 111) vb. I.

ŞTIRBÍRE, *ştirbiri,* s. f. Acţiunea de a (se) ştirbi şi rezultatul ei.

ŞTIRBÎT, -Ă, *ştirbiţi, -te,* adj. **1.** Cu marginea ştirbă; ciuntit. *Un taler de lemn cu margini ştirbite.* La TDRG. *Mari ruini de amintire care înalţă tăcute în faţa sa nişte ziduri ştirbite, triste rămăşiţe de mărire.* MACEDONSKI, O. IV 46.

2. Fig. (Despre abstracte) Micşorat, diminuat, atins. *Oricare ar fi urmarea unei anchete, cinstea celui anchetat tot ştirbită iese.* STĂNOIU, C. I. 90.

— Variantă: (rar) **ştirbát, -ă** (ALECSANDRI, S. 132) adj.

ŞTIRBITÚRĂ, *ştirbituri,* s. f. **1.** Loc gol în şirul de dinţi, format prin căderea unuia sau a mai multor dinţi.

2. Loc unde marginea unui obiect este ruptă; ruptură, spărtură. *Zidurile cu ştirbituri adînci stau încă în picioare, semn al războiului care a stăruit aici.* STANCU, U.R.S.S. 148.

ŞTÍRE, *ştiri,* s. f. **1.** Veste, informaţie; noutate. *Acum un ceas am primit ştirea.* DUMITRIU, N. 112. *Radiojurnalul de duminică transmite ştirile cele mai importante ale săptămînii.* BARANGA, I. 167. *De-or întreba În sat de-a mea venire, Tu-n loc de adevăr să spui Că n-ai de mine ştire.* COŞBUC, P. I 78. ✧ Expr. **A da de ştire** v. da[3] **(I 11).** (Învechit) **A (se) face (de) ştire** = a (se) comunica, a (se) înştiinţa. *De cu sară se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi.* NEGRUZZI, S. I 148. *Ieremia-vodă... făcu ştire cardinalului că Mihai-*

vodă voieşte a intra în Ardeal. BĂLCESCU, O. II 222. **A şti de ştirea cuiva** sau **a-i şti cuiva de ştire** (sau, rar, **a-i şti cuiva ştire**) = a avea veşti (despre cineva), a şti unde se află, ce face; a-i păsa de cineva. *Udrea are poruncă să o ducă într-un loc ascuns, unde nimeni să nu-i ştie de ştire.* GANE, N. II 75. *El a-ntrebat pe toţi d-a rîndul, Dar nimeni ştire nu-i ştia.* COŞBUC, P. I 100. *Nimeni nu-i ştie de ştire, Nimeni soarta-i n-o-mblînzeşte, nimeni fruntea nu-i mîngîie.* EMINESCU, O. I 52. ✧ (Concretizat) Act, document, izvor care serveşte ca sursă de informaţie. *Despre fraţii şi surorile lui Eminescu avem ştiri puţine şi nesigure.* CĂLINESCU, E. 31.

2. Cunoaştere, cunoştinţă (despre ceva). *N-are de unde să fie documentul! Noi n-avem nici o ştire, striga moş Şărban.* BUJOR, S. 125. ✧ Expr. **Cu (sau fără) ştirea cuiva** = cu (sau fără) ştiinţa cuiva; p. ext. cu (sau fără) învoirea sau încuviinţarea cuiva. *Nu-i dă voie să facă o singură mişcare fără ştirea ei.* C. PETRESCU, C. V. 217. *Au luat de la crîşmar cîte trei lei pe cîte trei băniţi de fasole, fără ştirea bărbaţilor.* SP. POPESCU, M. G. 23. *Staţi!... încotro vă duceţi, boieri, fără-a mea ştire?* ALECSANDRI, T. II 94. (Învechit) **A avea în** (sau **de**) **ştire** = a lua cunoştinţă de ceva, a şti sau a afla ceva. *Fiicele mele, s-aveţi în ştire c-am găsit să vă căsătoresc pe-amîndouă.* ODOBESCU, la TDRG. *Ia, am venit şi eu cu cumătra oaie să mai vorbim cîte ceva de-ale noastre, de care d-voastră bărbaţii, nu trebuie să aveţi de ştire.* ŞEZ. III 112. **În ştirea cuiva** = în grija, în paza cuiva sau la cheremul cuiva. *Fără voie luai steagul din mînile lui, şi mă aruncai pe scară, în ştirea lui dumnezeu.* GANE, N. II 110. *Se suie cu toţii şi pornesc în ştirea mării, în voia întîmplării.* SEVASTOS, la TDRG.

ŞTIRÍ, *ştiresc,* vb. IV. Refl. (Regional) A răguşi. *Şi eu morăiam de mi s-o ştirit gîtlejul.* La TDRG. *Copiii... se ştiresc în gît.* ŞEZ. II 20.

ŞTIRICÍ, *ştiricesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** A căuta să afle ceva; a cerceta, a se informa; a iscodi. *Va putea să alunge orice prepus din mintea lui Lică, pentru ca numai într-un tîrziu să-i vină gîndul de a ştirici încotro a plecat.* SLAVICI, N. II 172.

2. A comunica, a da de ştire. (Refl. impers.) *Mie mi s-a ştiricit C-aveţi un rob nespovedit.* La TDRG.

ŞTIRIGOÁIE s. f. v. **stirigoaie.**

ŞTIUBÉI, *ştiubeie,* s. n. **1.** Adăpost pentru albine; stup. *Un ram de măr în mai... unde vin Albinele s-adune pentru ştiubeie miere.* STANCU, C. 40. *Avea o căsuţă curată, o livadă, ş-o prisacă de ştiubeie bătrîneşti.* SADOVEANU, O. VIII 27. *De la ştiubeiul albinei ia model şi aşezare.* CONACHI, P. 298.

2. Trunchi găunos sau scobit, întrebuinţat la păstrarea unor obiecte casnice. *Se suie iute în pod şi scoboară de acolo un ştiubei cu pene rămase tocmai de la răposata soacră-sa.* CREANGĂ, P. 5. *Am o miţă şi-un cotei, trei fasole-ntr-un ştiubei.* ŞEZ. XXIII 32. *Am un ştiubei cu mac, Şade cu gura-n jos şi nu se varsă* (Coşul). GOROVEI, C. 106.

3. (Regional) Trunchi scorburos care serveşte ca ghizd la o fîntînă; p. ext. fîntînă (mică). *Mici fîntîni, ai căror pereţi sînt căptuşiţi de o scorbură mare de copac, care se numeşte... ştiubei, nume pe care îl împrumută chiar fîntîna.* PAMFILE, I. C. 467. *Mănînc mugurel de tei Şi beau apă din ştiubei.* MAT. FOLK. 330.

ŞTIUBEIÁŞ, *ştiubeiaşe,* s. n. Diminutiv al lui ştiubei.

ŞTIÚCĂ, *ştiuci,* s. f. Peşte răpitor de apă dulce, cu corpul lung, aproape cilindric, de culoare cenuşiu-verzuie pe spate şi alb-gălbuie pe burtă, cu gura mare, înarmată cu o mulţime de dinţi şi cu botul turtit ca ciocul de raţă *(Esox lucius). Cu mari jertfe, am izbutit să-mi înjgheb o undiţă pentru ştiucă.* SADOVEANU, Î. A. 17. *Te poftesc să mănînci cu mine, căci nici eu n-am mîncat. Am ciorbă de ştiucă şi o mămăligă aproape întreagă.* GALACTION, O. I 47. *La marginea unui eleşteu... o ştiucă se zbătea de moarte pe uscat.* ISPIRESCU, L. 43.

ŞTIUCULÍŢĂ, *ştiuculiţe,* s. f. Diminutiv al lui ştiucă. *În toată ţara i se zice ştiucă, iar la cea mică ştiuculiţă.* ANTIPA, F. I. 213. *Foicică iarbă mare, Hai la peşte de vînzare, Ştiuculiţa cinci parale.* TEODORESCU, P. P. 299.

ŞTIULDÎC interj. (Regional) Bîldîbîc. *Cînd a văzut că întindem puştile către el să-l puşcăm, ştiuldic! în fundul fîntînii, şi nu l-am mai văzut.* RETEGANUL, la CADE.

ŞTIULDICÁ, *ştiuldic,* vb. I. Refl. (Regional) A se cufunda cu zgomot în apă. *Se ştiuldică în fundul fîntînii.* RETEGANUL, la CADE.

ŞTIULÉTE, *ştiuleţi,* s. m. Cocean de porumb, cu boabele bine dezvoltate, cu (sau fără) pănuşele care îl învelesc. *Seara a fost clacă la Duţă Căciulămare, ca să cureţe porumb de pe ştiuleţi.* CAMIL PETRESCU, O. I 40. *Nu mai avea nici un ştiulete în pătul: vînduse tot porumbul.* SANDU-ALDEA, D. N. 244.

ŞTIÚT, -Ă, *ştiuţi, -te,* adj. **1.** Care este bine cunoscut de cineva. *Poposi cu flăcăul la un han ştiut.* SADOVEANU, B. 76. *În cimitirul lui se odihnesc... multe rude, ştiute şi neştiute.* GALACTION, O. I 13. *Să se afle negreşit cu ceasurile cinci la locul ştiut.* CAMIL PETRESCU, O. II 517. *Şi pe cînd din ochii lui Făt-Frumos se scurgeau şiroaie de lacrimi, la fîntîna ştiută, urgisita şi zbuciumata lui soţie scosese acum pe tipsie şi cloşca cu puii de aur.* CREANGĂ, P. 99.

2. Care ştie multe; învăţat. *Cîte lucruri aş fi putut afla şi învăţa de la un om atît de ştiut şi de comunicativ.* CARAGIALE, S. N. 192. *Tu să te-arăţi supărată Pentru un prost neştiut?* CONACHI, P. 14.

ŞTIUTÓR, -OÁRE, *ştiutori, -oare,* adj. (Învechit) Care ştie, care cunoaşte (ceva); care posedă cunoştinţe (într-un domeniu oarecare). *Jupîn ghicitor! Eu te văz prea bine că eşti ştiutor.* PANN, P. V. I 37. *Să fim... ştiutori, cunoscători şi înţelepţi.* DRĂGHICI, R. 37. ✧ (Astăzi substantivat, în expr.) **Ştiutor de carte** = persoană care posedă cunoştinţe elementare de citit şi de scris. *Şcoala contribuie la înmulţirea numărului ştiutorilor de carte.* L. ROM. 1953, nr. 4, 51. *Procentul ştiutorilor de carte din Romînia.* C. PETRESCU, A. 464.

ŞTOCATÚRĂ s. f. v. **stucatură.**

ŞTÓFĂ s. f. v. **stofă.**

ŞTRAF, *ştrafuri,* s. n. (Învechit) Amendă în bani; gloabă. *Plătise ştraf la Viena pentru că îşi bătea servitoarea.* GHICA, S. 187. *Vine comisariul şi te pune la ştraf.* ALECSANDRI, T. 40. *După taxa pe rachiu figurează în bugetul de venituri comunale taxa de ispaşă, ştrafurile, veniturile de la biletele de legitimare pentru oameni şi pentru vite.* I. IONESCU, D. 102.

ŞTRAIF, *ştraifuri,* s. n. Dungă, linie; fîşie, bandă. *Trebuia doar să potriveşti pe suprafaţa netedă a maşinii un semn, în aşa fel încît... să nu rămînă din coală ştraifuri fără folos.* PAS, Z. I 275.

ŞTRAND, *ştranduri,* s. n. Teren cu nisip, amenajat pe malul unei ape naturale sau al unui bazin şi folosit, vara, pentru cură de soare şi pentru baie.

ŞTREANG, *ştreanguri,* s. n. **1.** Frînghie (din cînepă); (în special) funie scurtă cu care se priponesc vitele. *Importul este cîteodată din grîu... pături de Braşov, cînepă meliţată, ştreanguri.* I. IONESCU, M. 725.

2. Funie folosită pentru a spînzura pe osîndiţi. *Priveşte! lîngă uşă călăul te pîndeşte Cu ştreangul şi cu pala ce-n mînă-i zîngăneşte.* ALECSANDRI, P. III 294. *Căzu*

de trei ori robul din ștreangul infamiei. BOLLIAC, O. 202. ◇ (Sugerînd ideea de osîndă sau de moarte prin spînzurătoare) *Foc, celor ce-au ucis și fură! Bogaților, plumb cald în gură! Pumnal, celor mîndriți cu rangul! Și cui își vinde țara, dați-i ștreangul!* COȘBUC, P. II 266. *Doi soli veniră de la-mpărăție Și aduc lui Țepeș ștreang și mazilie.* BOLINTINEANU, la TDRG. *Hoți buni de ștreang, la ștreanguri meniți.* ALECSANDRI, T. II 136. *Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreanguri. — Spînzurați-i!* NEGRUZZI, S. I 174. ✦ Loc unde este (sau urmează să fie) spînzurat cineva. *La spînzurătoare!... duceți-l la ștreang!* ALECSANDRI, T. I 419.

3. (La ham) Șleau[3]. *Desfăcînd îndeminatic ștreangurile și opritorile, i-a lăsat să meargă să-și caute singuri locurile și corlățile obișnuite.* GALAN, Z. R. 228. *În cele din urmă desfac ștreangurile și calul devine liber, însă nu poate să se ridice.* SAHIA, U.R.S.S. 63. *Of! măi frate, De ai păcate, Cu cai de poștă să te pornești... Ba nu-s proptele Nici căpițele; Ba ștreangu-i putred de ars în foc!* ALECSANDRI, T. 397.

ȘTREFUÍ, *ștrefuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A amenda. (Refl. pas.) *Să se ștrefuiască pentru fiecare rînd cu cîte lei nouă.* I. IONESCU, M. 203.

ȘTRENGÁR, *ștrengari,* s. m. (De obicei cu o nuanță de simpatie) Băiat neastîmpărat, zburdalnic, care se ține de pozne sau umblă hoinar. *Avea o căutătură și un umblet de ștrengar.* GANE, N. III 157. *Pe Nuțu vi-l lăsasem mic, Cu creștetul cît masa; O fi acum ștrengar voinic Și vă răstoarnă casa?* COȘBUC, P. II 59. *Ștrengarii erau mai nebuni ca totdeauna.* CARAGIALE, O. III 13. ◇ Fig. *Văzui prin văi al verii dulce vînt, Ștrengar frumos.* COȘBUC, P. I 287. ◇ (Adjectival) *Ce-i pe drum atîta gură? — Nu-i nimic. Copii ștrengari. — Ei auzi! vedea-i-aș mari. Parcă trece-adunătură de tătari.* COȘBUC, P. I 227. (Fig.) *Mierloiul sprinten șuieră o clipă; Un sturz ștrengar îngînă-o turturică.* IOSIF, V. 70. ✦ (Adverbial) Ștrengărește. *Își retrase mîna și-l privi pe Mihai surîzînd ștrengar.* CAMIL PETRESCU, N. 58. ✦ Bărbat ușuratic, afemeiat. V. crai. *Un ștrengar ce compromite femeile. Azi face curte uneia, mîne alteia.* ALECSANDRI, T. 1679.

ȘTRENGĂRÉSC, -EÁSCĂ, *ștrengărești,* adj. (De obicei cu o nuanță de simpatie) De ștrengar (sau de ștrengărită). *Se ținea pe cal cu mare îndeminare, călărind pe o rînă, în mod ștrengăresc.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. *O pălăriuță moale, cu boruri mici, lăsată puțin pe ceafă, îi dă un aer ștrengăresc.* VLAHUȚĂ, O. A. 449.

ȘTRENGĂRÉȘTE adv. (De obicei cu o nuanță de simpatie) Ca un ștrengar (sau ca o ștrengărită). *O privi ștrengărește pe sub pălăria lată în margini.* MIRONESCU, S. A. 89. *Dinu zîmbi, își puse pe cap căciula cam ștrengărește.* BUJOR, S. 27.

ȘTRENGĂRÍ, *ștrengăresc,* vb. IV. Intranz. și (rar) refl. A se ține de pozne, de năzbîtii; (despre copii) a se juca, a zburda, a hoinări. *Cînd plecau la prăvălie, își trimeteau copiii la dascălul Chiosea, ca să nu ștrengărească pe uliță.* GHICA, S. A. 74. *După ce se ștrengărise toată ziua, căzuse sara ca un trunchi, de somn.* ȘEZ. I 59.

ȘTRENGĂRÍE, *ștrengării,* s. f. (De obicei cu o nuanță de simpatie) Faptul de a ștrengări, faptă de ștrengar (v. poznă, șotie); hoinăreală. *E timpul numai bun de joc Și bun de ștrengărie.* IOSIF, PATR. 15. *Era un neastîmpăr ș-o bucurie de copii, care pregătesc o mare ștrengărie.* VLAHUȚĂ, O. A. 158. ✦ (Mai ales la pl.) Aventură de dragoste. V. crailîc. *El... după ce ș-a petrecut tinerețea-n chefuri și ștrengării, îmi pretinde mie seriozitate și credință!* La TDRG. *Viața de cafenea, ștrengăriile cu prietenii începură a-l atrage.* VLAHUȚĂ, O. A. 257.

ȘTRENGĂRÍȚĂ, *ștrengărițe,* s. f. (De obicei cu o nuanță de simpatie) Fată cu apucături de ștrengar. *În sfîrșit, am mai pus și noi mîna pe tine, ștrengăriță frumoasă și nestatornică!* REBREANU, R. I 156.

ȘTRIMF, *ștrimfi,* s. m. (Germanism în Transilv.) Ciorap. *Uită-te, bădițo, uită... Uită-te la patru junci, Nu la ștrimfi și la papuci.* ȘEZ. XII 153.

ȘTRÚDEL, *ștrudele,* s. n. Plăcintă făcută din foi subțiri, umplute cu mere, cu nuci sau cu brînză și rulate în formă de sul. *Pentru dînsul clienții... însemnau cafea turcească sau șvarț... baclava sau ștrudel de mere, după consumațiile de predilecție, cumpărături sau comenzi.* C. PETRESCU, O. P. I 152.

ȘTUC s. n. v. **stuc.**

ȘTUCÁT, -Ă adj. v. **stucat.**

ȘTUDÉNT, -Ă s. m. și f. v. **student.**

ȘTULÉU, *ștulei,* s. m. (Regional) Știulete. *Pe la noi pe la Heleu... Patru boabe pe-un ștuleu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 471.

ȘTURȚ, *șturțuri,* s. n. (Regional) Haldă.

ȘTUȚ, *ștuțuri,* s. n. Bucată scurtă de țeavă, care face legătura unui recipient cu o conductă.

ȘU interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă murmurul vorbelor șoptite sau foșnetul frunzelor. *Șu-șu-șu, șu-șu-șu, am început a spune la năzbîtii, ca băieții.* SADOVEANU, la TDRG.

ȘÚBĂ, *șube,* s. f. **1.** Haină lungă și largă, de obicei căptușită cu blană, purtată mai ales de bărbați. *Judecătorul meu... s-a înfășurat în șubă-i cu precauțiune și n-a vorbit nimic.* GALACTION, O. I 104. *Provinciul umblă încotoșmănat într-o grozavă șubă.* NEGRUZZI, S. I 237. *'Mi luai șuba și plecai, Și-apucai pe drum la vale, Și-ntîlnii pe mîndra-n cale.* I. CR. II 19. ◇ (Metaforic) *Carpați pleșuvi cu șube de zăpadă.* BENIUC, S. 54.

2. (Regional, la pl.) Haine. *L-apucă iarna cu slabe șube.* ȘEZ. VII 183.

— Pl. și: *șubi* (GANE, N. III 133).

ȘUBÉICĂ, *șubeici,* s. f. (Transilv., Bucov.) Șubă scurtă pe care o poartă femeile. *Cîte fete cu pieptare Toate-s strîmbe la spinare... Dar mîndra cu șubeica E oablă ca secerea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430.

ȘÚBLER, *șublere,* s. n. Instrument de măsurat lungimi mici, compus dintr-o riglă gradată, cu două brațe între care se prinde piesa de măsurat. *Atenția e încordată, creionul e ținut strîns ca un compas sau ca șubler, gata de măsurătoare de precizie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 9/2.

ȘÚBRED, -Ă, *șubrezi, -de,* adj. **1.** Lipsit de vigoare, nerezistent la eforturi; firav, plăpînd. *În prag, Ion al lui Lepădat îl întîlni pe taică-său, umbră șubredă, puțin încovoiată de bătrînețe și de oboseală.* DUMITRIU, N. I. 78. *Ciubotarul era un om sărac și cu sănătatea cam șubredă.* SADOVEANU, E. 115. *Un coleg al meu de dăscălie, șubred de felul lui, căzuse bolnav la pat.* HOGAȘ, DR. II 195. *Pe lîngă că-i era mîna dreaptă șubredă... n-avea băiatul nici apucătură din ochi la lucru de pigulează.* CARAGIALE, O. II 243.

2. (Despre lucruri) Care este lipsit de rezistență, se clatină, este gata să se prăbușească. *Stăteam tăcut și trudit pe banca șubredă, care avea legănări de val.* SADOVEANU, O. VII 230. *Știu bine că nu voi avea tăria să vîr sabia mea șubredă în nimeni.* CAMIL PETRESCU, U. N. 278. ◇ Fig. *Situația guvernului, pe care el o socotea șubredă.* REBREANU, R. I 41. ✦ Fig. Care nu rezistă unei analize mai serioase, unei critici mai severe. *Punctul de vedere*

de la care pleacă d. Last e prea şubred, terenul prea puţin sigur şi chiar periculos. GHEREA, ST. CR. II 263. *A scris multe poezii frumoase ca sentiment, cam şubrede ca formă.* VLAHUŢĂ, O. A. 465.

ŞUBREZÉNIE, *şubrezenii,* s. f. **1.** Starea celui şubred; lipsă de rezistenţă fizică; slăbiciune. *Pe la jumătatea toamnei răbufni exantematicul... explicaţia adevărată era vremea cu ploi şi frig, care iar îi înghesuia pe săraci cîte trei şi patru şi mai mulţi la un loc; era şubrezenia lor datorită nemîncării.* PAS, Z. III 256.

2. Lipsă de soliditate, de trăinicie (a unui obiect); (concretizat) lucru, obiect şubred, putred. *E vorba să se facă un pod ca lumea. Cu şubrezeniile astea de lemne încrucişate, te pomeneşti iarăşi despărţit de oraş, la viituri mari.* SADOVEANU, M. C. 182. ✧ Fig. *Cazuri întîmplate chiar atunci... dovedeau şubrezenia garanţiei inamovibilităţii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE.

ŞUBREZÍ, *şubrezesc,* vb. IV. Refl. **1.** (Despre fiinţe) A-şi pierde forţa fizică, rezistenţa, sănătatea, a deveni şubred; a slăbi.

2. (Despre construcţii sau obiecte) A-şi pierde soliditatea, trăinicia; a fi gata să cadă, să se prăbuşească. ✧ Tranz. Fig. *Cele şase mari războaie purtate de Rusia împotriva turcilor în secolele XVIII-XIX au şubrezit treptat stăpînirea otomană de la nordul Dunării.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 86. *Sentimentele umanitare ale poetului, ura faţă de exploatatori, dragostea pentru patrie şubrezesc pînă la totală surpare concepţia acelora care ţineau să prezinte pe Eminescu drept un pesimist fără leac.* BENIUC, P. 29.

ŞUBREZÍRE, *şubreziri,* s. f. Faptul de a se şubrezi.

ŞUBREZÍT, -Ă, *şubreziţi, -te,* adj. Şubred.

ŞUBULIŢĂ, *şubuliţe,* s. f. Diminutiv al lui şubă. *Avea Marcu-o sluguliţă... Îmbrăcată-ntr-o şubuliţă.* PĂSCULESCU, L. P. 267.

ŞUC, *şucuri,* s. n. (Ban., Transilv.) Măsură de lungime egală cu a şasea parte dintr-un stînjen. *Un băţ de un şuc de lung şi ghimpos de măcieş.* MARIAN, Î. 84.

— Variantă: **şuf,** *şufi* (BIBICESCU, P. P. 330), s. m.

ŞUCADÁ adj. invar. (Învechit şi regional) Foarte mare (ca dimensiune sau ca valoare). *Serdăreasa are nişte ochi... şucada... şi o guriţă numai atîtica.* ALECSANDRI, T. 740. *Decoraţia ce-ţi hărăzesc este mai şucada.* id. ib. 1116.

ŞUÉTĂ, *şuete,* s. f. Conversaţie uşoară, spirituală şi distractivă între prieteni (alcătuită mai ales din bîrfeli, povestiri de noutăţi şi anecdote etc.). *Ne-a tras Jan o şuetă de nu mai puteam scăpa.* C. PETRESCU, C. V. 63.

ŞUF s. m. v. şuc.

ŞUFÁNĂ, *şufane,* s. f. Par gros şi lung, ascuţit la un capăt, cu care se fixează năvodul la fundul apei ca să nu scape peştele pe sub el.

ŞUGĂRÉL, *şugărei,* s. m. Plantă erbacee din familia labiatelor cu tulpina ramificată, culcată la pămînt, cu flori albe-gălbui îngrămădite la vîrful tulpinii şi al ramurilor; creşte prin locuri pietroase, în munţii calcaroşi *(Teucrium montanum).*

ŞUGUBĂŢ, -ĂŢĂ, *şugubeţi, -e,* adj. **1.** (Despre oameni şi despre manifestările lor) Glumeţ, hazliu, poznaş, vesel. *Oaspele cînta acum iar nişte drăcii şugubeţe.* CAMIL PETRESCU, O. I 131. *Nu-i mai încîntă decît mutra-i trecătoare de om şugubăţ şi felul lui de-a povesti.* STĂNOIU, C. I. 113. *Bată-te fericea şi norocul să te bată! Şugubăţ mai eşti!* MIRONESCU, S. A. 91. ✧ Fig. *Veveriţele şugubeţe, cu coada vîlvoi... sar zglobii pe crăcile copacilor.* ODOBESCU, S. III 185.

2. (Învechit) Primejdios, înşelător, amăgitor; rău. *În călătoria ta... să te fereşti de omul roş, iară mai ales de cel spîn — cît îi putea să n-ai de-a face cu dînşii, căci sînt foarte şugubeţi.* CREANGĂ, P. 198. *Locurile acestea sînt şugubeţe; de unde ştii cum vine întîmplarea, şi, doamne fereşte, să nu-ţi cadă greu singur.* id. ib. 201. *Nevoia e cea mai şugubaţă capcană.* CONTEMPORANUL, VII 388.

— Variantă: **şugubéţ, -eáţă** (ODOBESCU, S. III 230, ALECSANDRI, S. 70) adj.

ŞUGUBÉŢ, -EÁŢĂ adj. v. şugubăţ.

ŞUGUBÍNĂ s. f. **1.** (Învechit şi regional, în expr.) **A da de (sau de-o) şugubină** = a da de ruşine, a se face de rîs, de ocară. *Ia împinge hoborocu cela încoace, măi ţică... încet, să nu dai de şugubină.* VLAHUŢĂ, CL. 110. *M-am fost dus să macin, dar mai dădui de-o şugubină.* CONTEMPORANUL, VI 481.

2. (Învechit) Păcat grav, nelegiuire, crimă. *Cu capu-şi va plăti şugubina.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 152.

ŞUGUÍ, *şuguiesc,* vb. IV. Intranz. (Mold., Bucov., Transilv.) A glumi. *Hai să facem trampa: dă-mi carul şi na-ţi boii... — Şuguieşti, măi omule, ori ţi-i într-adins? — Ba nu şuguiesc, zise Dănilă.* CREANGĂ, O. A. 148. *Nu te mînie, Guliţă, că şuguieşte Luluţa.* ALECSANDRI, T. 487. *Cînd tătuca cu mămuca Se juca şi şuguia.* NEGRUZZI, S. III 25. ✧ Tranz. (Rar) A duce cu vorba; a minţi. *Printre turci se strecura, Şi cu vorba-i şuguia.* PĂSCULESCU, L. P. 281.

— Prez. ind. pers. 3 şi: *şúguie* (STANCU, D. 123). — Variantă: **şăguí** (SADOVEANU, O. I 98, STĂNOIU, C. I. 125, SBIERA, P. 3) vb. IV.

ŞUGUIÁLĂ, *şuguieli,* s. f. (Mold., Bucov., Transilv.) Şuguire.

ŞUGUÍRE, *şuguiri,* s. f. (Mold., Bucov., Transilv.) Faptul de a şugui; şuguială.

ŞUGUÍT s. n. (Mold., Bucov., Transilv.) Şuguire.

ŞUGUITÓR, -OÁRE, *şuguitori, -oare,* adj. (Mold., Bucov., Transilv.; şi substantivat) (Persoană) care şugueşte.

ŞUHĂRÍE s. f. (Mold.) Guturai. *De şuhărie scapi trăgînd pe nas apă rece.* ŞEZ. I 252.

ŞUI[1] s. n. Nume dat de popor la diferite boli grele (cancer, sifilis etc.). (În imprecaţii) *Mînca-te-ar şuiul!*

ŞUI[2]**, ŞÚIE,** *şui, şuie,* adj. (Despre fiinţe) Subţire, zvelt; (despre plante şi părţi ale lor) mlădios. *Era un vlăjgan cam înalt, şui, cu capul mic, nas ascuţit.* CAMIL PETRESCU, O. II 14. *Măruntă şi şuie, cu încheieturi gingaş strunguite la mîini şi picioare.* M. I. CARAGIALE, C. 126. [Cerbul] *se iveşte un minut prin cîmpie... cu trupul şui şi elegant.* ODOBESCU, S. III 136. *În insula cea pustie şi prigorită de soarele african, abia se zăreau cîţiva copaci din aceia cu ramurile-nalte şi şuie, care se cheamă palmi.* id. ib. 251. ✧ (Despre obiecte) Îngust. *Pe scîndura şuie, s-a poticnit... Dar cît ai clipi a fost iar în picioare.* POPA, V. 317. ✧ (Neobişnuit, despre priviri) Pătrunzător, ascuţit. *P-un copac înalt să suie, Pe-ntinsori de codri negri aruncînd privirea şuie, În adîncă depărtare el văzu zare de foc.* EMINESCU, L. P. 126.

ŞUI[3]**, ŞÚIE,** *şui, şuie,* adj. Care nu-i întreg la minte; zănatic. *Am trîntit... în spinarea unui arlechin şui o largă purpură imperială.* CARAGIALE, O. III 261. *Prost ca gardul de răchită, Şui ca clanţa de la uşă.* EMINESCU, L. P. 125. *Îi şui... n-are toate grăunţele în cap.* ŞEZ. IX 149. ✧ (Substantivat) *M-ai lăsat de rîsul unui şui ca Ivan.* CREANGĂ, P. 318.

ŞUIÁ, *şuiez,* vb. I. Refl. (Despre fiinţe) A deveni subţire, a slăbi; a se jigări. *De trai rău... te-ai supţirat, te-ai şuiat, te-ai încovrigat.* La TDRG.

ŞÚIER, *şuiere,* s. n. **1.** Zgomot caracteristic, ascuţit şi puternic, pe care-l face vîntul, furtuna, vijelia. *Norii ar fi la fel de negri ca acuma, şuierul vîntului la fel de ţipător, foşnetul şi uruitul valurilor la fel.* DUMITRIU, P. F. 21. *A rămas... în şuierul furtunilor toamnei.* SADOVEANU, O. VII 381. ✦ Zgomot ascuţit (asemănător cu cel produs de vînt) pe care-l face cineva sufIînd printre buzele întredeschise.

2. Zgomot ascuţit pe care-l fac anumite corpuri care se deplasează, se mişcă, se învîrtesc, spintecă aerul cu iuţeală. *Sclipirea secerii, un şuier prin holde.* BENIUC, V. 75. *Îşi strînseră mîinile, rămînînd tăcuţi sub şuierul neîntrerupt al obuzelor.* CAMILAR, N. I 268. *Îmi vine plînsul Cînd ştiu bine, cum că eu Am s-apuc în loc de fluier Puşca cea cu rece şuier.* COŞBUC, P. II 168.

3. Sunet ascuţit şi strident produs cu (sau de) un instrument special (signal, sirenă) sau cu gura; fluier. *De la fereastră, din vagon, Văd satul alb sclipind în zare... Un şuier lung... Tresar mişcat... Simt inima bătîndu-mi tare.* IOSIF, PATR. 13. *Ce curios răsună pe-aici, repercutat, huruitul roţilor şi gîfîitul greu, puternic al maşinii. Un şuier lung, speriat, aproape jalnic, trezeşte somnul codrilor.* VLAHUŢĂ, O. A. 266. *Nu ştiu, vîntul vîjîieşte Ori bărbatul mieu soseşte. — Ba-s şuiere de voinici Şi nechezul de cai murgi.* SEVASTOS, C. 314. ✦ Sunet produs de un instrument muzical sau de cel care fluieră; p. ext. cîntec. [Bunicul] *la păsări, în munte, Cu meştere şuiere, Ştia să le cînte.* THEODORESCU, C. 13. *Văile sînt În aburi de-argint Pierdute-ntr-al doinelor şuier Din fluier.* EMINESCU, O. IV 96.

4. Sunet sau ţipăt (ascuţit) scos de unele animale sau păsări. *De pe depărtările înalte ale pădurilor, un prelung şuier ascuţit şi melodic străbătu pînă la mine... Un mierloi saluta — se vede — cu glas prevestitor întîiele raze ale zorilor.* HOGAŞ, M. N. 92. *Ştia să imiteze şuierul şerpilor.* GHICA, S. 73.

ŞUIERÁ, *şúier,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre vînt, furtună, vijelie) A face un zgomot ascuţit şi puternic; a fluiera. *Vîntul şuieră p-afară, focu-n sobă nu mai arde.* EFTIMIU, Î. 174. *Un vînt rece începuse a sufla, şuierînd prin viile de primprejur.* SANDU-ALDEA, U. P. 133. *Vîntul şuieră prin hornuri, răspîndind înfiorare.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✦ (Despre fiinţe) A produce un zgomot ascuţit (ca al vîntului) respirînd şi sufIînd aerul printre buzele întredeschise. *Printre buzele arse răsuflările şuierau scurte.* SADOVEANU, O. VI 214.

2. (Despre un corp, un obiect) A produce un zgomot strident, scurt şi intens, atunci cînd se deplasează, se mişcă, se învîrteşte sau spintecă aerul cu viteză. *Cravaşele şuieră.* STANCU, D. 57. *Uneori cîte-un uliu, care plutea sus în undele înălţimilor, cădea şuierînd ca o săgeată.* SADOVEANU, O. VI 47. *Ţîşnesc săgeţi din arcuri şi şuieră în aer.* EFTIMIU, Î. 144. ✧ Tranz. fact. *Mişca şuierase biciul pe deasupra capului plecat al tuturor.* PAS, Z. I 227. [Securea] *şuieră în aer al morţii rece fior!* MACEDONSKI, O. I 255.

3. (Despre oameni sau despre instrumente, aparate) A scoate un sunet ascuţit, strident şi prelung. V. fluiera. *Pusei la gură două degete şi şuierai de amuţi urletul clocotitor al apelor.* HOGAŞ, M. N. 224. *Oliolio, măi Taie-babă! Căci nu şuieri mai degrabă Să sărim voinici la treabă.* ALECSANDRI, P. A. 55. ✦ Tranz. (Neobişnuit) A-şi exprima nemulţumirea, dezaprobarea prin fluierături stridente; a fluiera pe cineva, a huidui. *Dănţuiţi precum vă vine, Nici vă şuier, nici V-aplaud.* EMINESCU, O. IV 201. ✦ A fluiera cu gura sau din frunză; a cînta fluierînd. *Mă găsii îndreptăţit, după ce-mi sfîrşii treaba, să mă primblu, şuierînd, cu mîinile la spete.* HOGAŞ, M. N. 168. *Cînd pe malu-i trece noaptea Călătorul şuierînd, Printre papuri, cînd şi cînd, El aude triste şoapte.* ALECSANDRI, P. A. 42. ✧ Tranz. *Un cîntec tainic şuierînd; E-ntîia zi frumoasă, caldă.* IOSIF, PATR. 80.

4. (Despre animale, păsări, insecte) A scoate un sunet sau un ţipăt (ascuţit) specific. *Un balaur... care... cînd şuiera, clocotea codrul.* CREANGĂ, O. A. 121. *Toată acea nenumărată lume de insecte, ce se strecoară prin ierburi, ţiuind, scîrţîind, fluierînd, şuierînd.* ODOBESCU, S. III 19. *Unde-aud cucul cîntînd Şi mierlele şuierînd, Nu mă ştiu om pe pămînt!* ALECSANDRI, P. P. 274.

ŞUIERÁRE, *şuierări,* s. f. (Rar) Acţiunea de a şuiera şi rezultatul ei; şuierat, fluierat. *Din a ta şuierare, Socotim cu-ncredinţare Că prea minunat glas ai.* ALEXANDRESCU, M. 290.

ŞUIERÁT[1], *şuieraturi,* s. n. Faptul de a şuiera.

1. Şuier (1). *Suflările vîntului, care trecea... c-un şuierat ascuţit.* BART, S. M. 52. ✦ Zgomot produs de o respiraţie şuierătoare. *Iapa sură... alergînd alături cu dînsul, şuieratul largilor ei nări era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci şi mai tare se răpezea.* NEGRUZZI, S. I 42.

2. Şuier (2). *Freamătul şi şuieratul a mii de mii de săgeţi.* NEGRUZZI, S. I 127.

3. Şuier (3). *S-aude un şuierat prelung, care sfîşie ca sfîrcul unui bici liniştea luminoasă a dimineţii. Puiu se gîndeşte: Vine trenul.* SADOVEANU, O. III 237. *Locomotiva gîfîi şi scoase un şuierat asurzitor.* DELAVRANCEA, H. T. 81.

ŞUIERÁT[2], **-Ă,** *şuieraţi, -te,* adj. Care şuieră sau care seamănă cu un şuier; şuierător, fluierător. *Dacă ţi-ar fi dat o palmă, te-ar fi durut mai puţin decît vocea lui şuierată.* PAS, Z. I 303. *Un curcan şuierat.* ALECSANDRI, T. 274. ✧ (Adverbial) *Ce este, Alioşa? şopti el şuierat.* SADOVEANU, O. VII 38. *Cuvintele au trecut şuierat ca o ameninţare de viperă cînd se ridică în vîrful cozii.* C. PETRESCU, A. 234.

ŞUIERĂTOÁRE, *şuierători,* s. f. (Rar) Obiect, dispozitiv, fluier care şuieră sau cu care cineva şuieră.

ŞUIERĂTÓR, -OÁRE, *şuierători, -oare,* adj. Care şuieră sau care seamănă cu un şuier. *În tăcere, străbătu deodată oftarea şuierătoare a rănitului.* SADOVEANU, O. I 52. *Din iarbă scoate capul şarpele şuierător.* BELDICEANU, P. 57. *Se oprise ascultînd... concertul acestor paseri şuierătoare.* NEGRUZZI, S. I 322. ✧ *Consoană şuierătoare* = consoană sibilantă, v. sibilant. ✧ (Adverbial) *Micluţ se-ntoarse şi-i şopti şuierător muierii peste umăr.* DUMITRIU, N. 162. *«Domnişoară Natalie»... şopti Daniil greu, şuierător.* SADOVEANU, M. 114.

ŞUIERĂTÚRĂ, *şuierături,* s. f. Şuierat, şuier. *Trăsnetele de obuz se prăbuşesc acum în plotonul meu... O întîrziere întinsă şi, pe urmă, alte şuierături.* CAMIL PETRESCU, U. N. 358. *Cîteva luni d-a rîndul nu mai auzi nici prin holde, nici prin crînguri, pocnetul ierbei de puşcă şi şuierătura alicelor.* ODOBESCU, S. III 37.

ŞUIERÉL, *şuierele,* s. n. (În poezia populară) Diminutiv al lui şuier. *Auzi, maică, şuierel, Şuierel de voinicel.* BIBICESCU, P. P. 59.

ŞÚIET, *şuiete,* s. n. **1.** Vîjîit al vîntului, vuiet al furtunii. *Vijelia şerpuia cu şuiete prelungi.* SADOVEANU, O. L. 100. *Prin vîrful bradului trecu un şuiet domol.* id. O. VII 372.

2. Foşnet al frunzelor, freamăt. *Vîntul din Fundoaia tăcuse, se stinsese şuietul pomilor.* CAMILAR, N. II 112. *În poiană era pace; deasupra sunau şuiete.* SADOVEANU, F. J. 364.

3. Susur, murmur, şopot al apelor, al ploii. *Şuietele izvoarelor se aud bolborosind, ca nişte glasuri pe sub pămînt.* VLAHUŢĂ, O. A. II 156.

ŞUIÉŢ, ŞUIÁŢĂ, *şuieţi, -e,* adj. Şui[2]. *O dihanie în patru picioare, şuiaţă şi frumoasă.* La TDRG.

ŞUÍŢĂ, *şuiţe,* s. f. Mamifer rozător *(Citellus citellus);* popîndău. *Căţeii-pămîntului — de le zice şi şuiţe — cari scot capul la amiazi din găuri, ca să latre la soare.* ODOBESCU, S. III 185. *Şuiţele sînt animale mici, din familia şoarecului... Pe cîmp sînt în pămînt găuri făcute de aceste animale.* ŞEZ. XIII 47.

ŞULÁR, *şulare,* s. n. Cusătură provizorie, cu împunsături rare; aţă cu care se însăilează. V. s a i a².

ŞULEÁN, *şuleane,* s. n. Ciocan de mînă.

ŞÚLER, *şuleri,* s. m. (Mold., învechit) Persoană care înşală la jocul de cărţi (v. t r i ş o r); p. e x t. termen de ocară pentru oameni (v. t i c ă l o s, p ă c ă t o s). *Care vra să zică, tu eşti stăpîn aici, şi eu îs de haimana?... Ghidi, şuler viclean!* ALECSANDRI, T. 840.

ŞULERÍE, *şulerii,* s. f. (Mold., învechit) Înşelătorie la jocul de cărţi; trişare. *Începu a lua seama pontatorilor săi şi îi văzu că îmblau cu furat şi cu şulerie.* NEGRUZZI, S. I 86.

ŞÚLFĂ, *şulfe,* s. f. (Regional) Haină (orăşenească). *Dau s-o şterg. M-a prins mama de şulfe.* STANCU, D. 112. *Ei îi jucau ochii după şulfe boiereşti, după albăstrime, că nu degeaba doar era fată de ciocoi gulerat.* ŞEZ. XII 37.

ŞUMÁR, *şumari,* s. m. (Regional) Pădurar. *Paşte calul lui şumar.* HODOŞ, P. P. 163.

ŞÚMĂN, -Ă, *şumeni, -e,* adj. (Transilv.) Ameţit de băutură; cherchelit, afumat. *Poate că te-am şi mai bătut, cînd eram cam şuman, cînd mă cam îmbătam.* RETEGANUL, P. III 85. ✧ (Substantivat) *Ţinu morţiş să vadă cum petrec şumenii, — chefuiţii.* PAMFILE, VĂZD. 113.

ŞUMENEÁLĂ s. f. (Transilv.) Stare de ameţeală din cauza băuturii; beţie. *Doamne fereşte! răspunse Marin serios, parcă i-ar fi trecut şumeneala.* REBREANU, R. II 27.

ŞUMENÍ, *şumenesc,* vb. IV. R e f l. (Transilv.) A se ameţi de băutură; a se chercheli, a se afuma. *Gustînd din cele vinuri scumpe, s-a şumenit şi s-a culcat.* RETEGANUL, P. II 74.

ŞUMUIÁC s. n. v. **şomoiog.**

ŞUMUIÁG s. n. v. **şomoiog.**

ŞUMUIÓG s. n. v. **şomoiog.**

ŞÚNCĂ, *şunci,* s. f. Pulpă de porc preparată în mod special (pusă la sare, expusă la fum) pentru a se putea conserva multă vreme ; jambon. *Mă îndemnară... să iau ceva uscături: salam, sardele, şuncă.* ISPIRESCU, la TDRG. *Să-mi aducă o bucăţică de şuncă şi o butelcă de vin.* CONTEMPORANUL, II 244. *Produce cei mai frumoşi porci; la el se găsesc şuncile cele mai vestite.* GHICA, S. 560. ✧ Pulpă, coapsă, şold. *Băieţandrul înţepă cu băţul şuncile uscătive ale boilor. Carul scîrţîi şi se urni din noroi, depărtîndu-se.* DUMITRIU, B. F. 99.

ŞUPURÍ, *şupuresc,* vb. IV. R e f l. (Mold.) A se furişa, a se strecura. *S-a şupurit lîngă un alt zid, s-a căţărat cu iscusinţă şi pe acela; a sărit într-o grădină şi a stat un timp la pîndă.* SADOVEANU, D. P. 172. *Ies din casă în chip că mă duc la scăldat, mă şupuresc pe unde pot, şi cînd colo mă trezesc în cireşul femeii şi încep a cărăbăni la cireşe în sîn, crude, coapte, cum se găseau.* CREANGĂ, A. 48. *Diavolul de mîţă... s-a şi şupurit, tupiluş-tupiluş, şi haţ!* I. CR. III 205. ✧ T r a n z. *Au şupurit... caii spre raia, spre Dunăre.* STANCU, D. 11.

ŞÚRĂ, *şuri,* s. f. **1.** Construcţie anexă pe lîngă o gospodărie rurală, în care se adăpostesc vitele şi se păstrează diferite vehicule, unelte agricole etc. *O văd pe mama-n colţul şurii, Aşază-ncet merindea-n glugă.* GOGA, P. 21. *În fundul ogrăzii era o şură mare şi pustie.* DUNĂREANU, CH. 174. *Ce şuri şi ocoale pentru boi şi vaci, perdea pentru oi... şi cîte alte lucruri de gospodărie!* CREANGĂ, P. 153. ✧ E x p r. **A avea o gură cît o şură** v. g u r ă (I 3).

2. Şiră de paie, de fîn etc.; gireadă. *Şira, şura sau gireada are o bază dreptunghiulară, una din cele două laturi mici sau amîndouă... putînd fi curbe sau jumătate circulare.* PAMFILE, A. R. 145.

— Pl. şi: *şure* (STANCU, D. 125, ODOBESCU, S. III 18).

ŞURÍNCĂ s. f. v. **şirincă.**

ŞURLĂU, *şurlaie,* s. n. (Regional) Pîrău adînc şi îngust, care coboară de-a dreptul în jos printre stînci.

ŞUROÍ vb. IV v. **şiroi²**.

ŞURÚB, *şuruburi,* s. n. Piesă cilindrică de lemn sau de oţel, cu suprafaţa în spirală, care se introduce în lemn sau în metal, învîrtindu-se cu şurubelniţa, pentru a fixa ceva. *Desfac de tot şurubul care regulează apa la carbid.* BOGZA, Ţ. 64. ✦ Denumire improprie pentru un dispozitiv care se poate manevra printr-o uşoară răsucire. *Este acolo unul, meşter de mama-focului, învîrteşte de un şurub, vine lumina pe sîrme şi gata!* SP. POPESCU, M. G. 88. ✧ F i g. [Rică Venturiano] *nu e o pîrghie a stării noua de lucruri, ci un mititel şurub al maşinii.* IBRĂILEANU, SP. CR. 231. ✧ L o c. a d v. **În şurub** = în formă de cerc sau de spirală. *Numai eu mă răsuceam în toate părţile-n şurub, privind în fiecare copac cîte un duşman.* GANE, N. III 57. ✧ E x p r. **A întoarce** (cuiva) **şurubul** sau **a o întoarce la şurub** v. î n t o a r c e (II 1). **A strînge şurubul** v. s t r î n g e (I 3). **A-i face** (cuiva) **un şurub prin cap** = a-i apuca (cuiva) şuviţe de păr din cap, răsucindu-le şi trăgînd de ele. *Şi, după ce ne culcam cu toţii, noi băieţii, ca băieţii, ne luam la hîrjoană şi nu puteam adormi de incuri, pînă ce era nevoită biata mama să ne facă musai cîte un şurub, două prin cap şi să ne dea cîteva tapangele la spinare.* CREANGĂ, A. 40. ✦ (Poetic) Vîrtej de apă. (Atestat în forma *şurup*) *Bulboana se liniştise, îşi mîna neagră apele la vale şi, din cînd în cînd, pe luciul ei năşteau şurupuri repezi, care se săpau crescînd ş-apoi scădeau, se mistuiau.* SADOVEANU, O. IV 438.

— Variantă: **şurúp** s. n.

ŞURUBÁR, *şurubari,* s. m. Om care cunoaşte şurubăriile, ştie să se învîrtească (folosind şmecherii, tertipuri, chiţibuşării, zăpăcind pe cineva cu vorba). *Avocaţi, directori de bancă şi popi şi protopopi, şurubari la vorbă, grijulii şi meşteri în a se procopsi.* PAS, Z. IV 144.

ŞURUBĂRÍ, *şurubăresc,* vb. IV. I n t r a n z. A umbla cu şiretlicuri, a se folosi de şmecherii pentru a realiza ceva.

ŞURUBĂRÍE, *şurubării,* s. f. **1.** Totalitatea şuruburilor unui aparat sau ale unui mecanism; p. e x t. totalitatea pieselor care alcătuiesc un mecanism. *Complicata şurubărie a mitralierei, ce împiedeca drumul glontelui.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 11/4. *Plugurile trosneau din încheieturi şi şurubării.* MIHALE, O. 124.

2. F i g. Şmecherie, şiretlic, chiţibuşărie, tertip. *Iar s-o dus pe la Galaţi, să mai învîrtească şurubăriile cu judecata.* BUJOR, S. 63. *Am înţeles eu şurubăria; acela într-adevăr m-a luat aşa, ca să mă-ncurce numai.* DUNĂREANU, N. 120. *Acela ştie toate şurubăriile şi-ţi face din alb negru şi din negru alb.* HOGAŞ, M. N. 198.

ŞURUBÉL, *şurubele,* s. n. (În poezia populară) Diminutiv al lui ş u r u b. *Murgule, murguţul meu, Ce nechezi aşa de greu? Ori de friu-ţi cu zăbele, Ori de scări cu şurubele?* ŞEZ. I 77.

ŞURUBÉLNIŢĂ, *şurubelniţe,* s. f. Unealtă alcătuită dintr-un mîner şi dintr-o tijă de oţel cu vîrful lăţit ca un tăiş, servind la înşurubarea şi deşurubarea şuruburilor. *Cînd te vedea cu un cleşte sau o şurubelniţă în mînă, ţi le lua speriat: Fugi de-acolo! te prevenea. Cînd vezi că nu merge ceva, cheamă-mă pe mine.* PAS, Z. I 307. *Motoraşul... e făcut de el. Îl deschide cu şurubelniţa şi mi-arată toate măruntaiele.* I. BOTEZ, ŞC. 230.

— Variantă: **şurupélniţă** (PAMFILE, I. C. 222) s. f.

ŞURUBUÍ, *şurubuiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A învîrti, a suci, a întoarce un şurub. ◇ Expr. **A o şurubui** = a o suci, a o învîrti, a o întoarce (pentru a obţine un avantaj). *Apoi dă, măi Chirică, tu m-ai tot chihăit de cap pînă acum, să mă însor...şi apoi acum tot tu o şurubuieşti şi-o întorci, cum îţi vine ţie la socoteală.* CREANGĂ, P. 165.

ŞURUÍ vb. IV v. **şiroi**[2].

ŞURÚP s. n. v. **şurub.**

ŞURUPÉLNIŢĂ s. f. v. **şurubelniţă.**

ŞUŞANEÁ, *şuşanele,* s. f. (Învechit) Puşcă lungă arnăuţească. *Deasupra vetriţei se încrucişau o şuşanea şi o sabie încovoiată, înflorite cu argint, după moda armurierilor de la Damasc.* SADOVEANU, O. I. 35. *Ia-ţi şuşaneaua şi pistoalele şi hai prin pădure să-l căutăm pe Miai.* CAMIL PETRESCU, O. I 133. *Arnăuţi cu şuşanele Cu argint pe la oţele.* ALECSANDRI, P. P. 180.

— Variante: **şişaneá** (GHICA, S. 264), **şişineá** (FILIMON, C. 271) s. f.

ŞUŞÁRCĂ s. f. Varietate de rogoz. *Cînd* [fînul] *are mult rogoz sau şuşarcă, se numeşte... şovar!* PAMFILE, A. R. 149.

ŞÚŞĂNIŢĂ, *şuşăniţe,* s. f. (Mold.) Fîşie, bucată (lungă şi îngustă). *Pe şuşăniţele de pămînt din dosul celor două şiruri de sentinele, stăteau grămădiţi, putrezind, căzuţii luptelor trecute.* SADOVEANU, O. VI 95. *Două degete de la mîna dreaptă s-alegeau iarăşi, rupînd cu preciziune marginea foiţei într-o şuşăniţă egală.* id. Î. A. 104. *Am un cîrd de cuconiţe, legate cu şuşăniţe* (Carul cu strujeni). ŞEZ. I 93.

— Accentuat şi: *şuşănîţă.* — Pl. şi: *şuşăniţi* (HOGAŞ, M. N. 98). — Variantă: **şúşeniţă** (C. PETRESCU, R. DR. 304) s. f.

ŞUŞCĂÍ, *şuşcăiesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. (Transilv., Ban.) A suspina din greu, din adîncul inimii.

ŞÚŞENIŢĂ s. f. v. **şuşăniţă.**

ŞUŞLÉTE, *şuşleţi,* s. m. (Şi în forma *şuşleţ*) Codîrlă (1), chilnă (2), şireglă. *Copiii... năpădesc căruţa. Se caţără pe roţi, pe şuşleţe, pe loitre.* STANCU, D. 334. *Căruţa, un fel de haraba moldovenească, era despărţită la mijloc printr-un şuşleţ de scînduri.* STĂNOIU, C. I. 31. *S-a culcat în căruţă, cu capul în şuşleţ.* GALACTION, O. I 269.

— Variante: **şuşléţ,** *şuşleţe,* **şişlét** (DAMÉ, T. 11) s. n., **şişiléte** (I. IONESCU, M. 709) s. m.

ŞUŞLÉŢ s. n. v. **şuşlete.**

ŞUŞÓRCĂ, *şuşorci,* s. f. (Regional) Pănuşă.

ŞUŞOTEÁLĂ, *şuşoteli,* s. f. Faptul de a şuşoti, vorbe spuse în şoaptă.

— Variantă: **şoşoteálă** s. f.

ŞUŞOTÍ, *şuşotesc,* vb. IV. Intranz. 1. A vorbi încet, în şoaptă, a şopti (cuiva) la ureche; p. ext. a vorbi în taină.

2. (Despre ape) A produce un zgomot lin şi uniform; a şopti. *Apele şuşoteau lovindu-se de malul lin.* V. ROM. octombrie 1953, 14. *Auzeau... cum se strecoară faţa apei, şuşotind şi gîlgîind.* DUMITRIU, N. 135.

— Variantă: **şoşoti** (EMINESCU, O. IV 109) vb. IV.

ŞUŞOTÍT s. n. (Rar) Faptul de a şuşoti; şoptire, şoaptă.

ŞUŞTÁC, *şuştaci,* s. m. Monedă poloneză de aramă, care a circulat în trecut şi în ţara noastră. *Bătrîna trei şuştaci i-a dat Şi-un corn de pîine ca merinde.* COŞBUC, P. II 244.

ŞUŞTÁR s. n. v. **şiştar.**

ŞUŞTĂRÉL s. n. v. **şiştărel.**

ŞUŞUÍ, *şúşui,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre vînt, frunze, copaci) A foşni. *După cum şuşuia vîntul în brazi şi se alina, se cunoştea că înserarea va veni cu linişte.* SADOVEANU, F. J. 537. *Pădurea de brad începu să şuşuie.* id. V. F. 141.

2. A vorbi în şoaptă; a şopti.

— Variantă: (2) **soşoí** vb. IV.

ŞUŞUÍT s. n. Faptul de a şuşui; foşnet de frunze; şoaptă (răuvoitoare). *N-avea să scoată capul în lume Sultănica, ea care de bună ce era ş-ar fi dat şi dumicatul din gură, că începeau şuşuitul şi ponoasele.* DELAVRANCEA, S. 14.

— Variantă: **şoşoít** (POPA, V. 115) s. n.

ŞUŞUITÓR, -OÁRE, *şuşuitori, -oare,* adj. Care şuşuie, foşnitor.

— Variantă: **şoşoitór, -oáre** (la CADE) adj.

ŞUT[1], *şuturi,* s. n. Durata de lucru a unei echipe de muncitori într-o mină; muncă pe care o face un miner în timpul unui schimb. *Îşi făcea şutul aşa cum a prins cu ani în urmă, cînd a învăţat meseria asta.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 17/1. *Din spuma Jiului răsar A stelelor puzderii, Cînd de la şut se-ntoarnă iar Spre casa lor, minerii.* FRUNZĂ, Z. 31. *Mergi la şut cu tata?* DAVIDOGLU, M. 48.

ŞUT[2], *şuturi,* s. n. Lovitură (puternică) dată cu piciorul în minge la fotbal, la rugbi etc.

ŞUT[3], **-Ă** adj. v. **ciut.**

ŞUTÁ, *şutez,* vb. I. Tranz. (Folosit şi absolut) A lovi mingea cu piciorul (la fotbal, la rugbi etc.).

ŞUVÁR, *şuvari,* s. m. (În compusul *şuvar-de-munte*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă şi cu flori mici, verzi-violete; creşte prin fîneţe şi este folosită ca nutreţ *(Poa trivialis).*

ŞUVÍŢĂ, *şuviţe,* s. f. 1. Smoc de fire de păr. *Citea cu vocea-i limpede şi-şi ferea din cînd în cînd de pe frunte şuviţele negre de păr.* SADOVEANU, E. 133. *Barba lui căruntă ce se prelingea spre pămînt în lungi şi plîngătoare şuviţe de lînă încîlcită.* HOGAŞ, M. N. 134. *Din cînd în cînd îşi da la o parte o şuviţă de păr, care-i cădea pe frunte.* VLAHUŢĂ, O. A. 192.

2. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd materia respectivă) Fîşie lungă şi îngustă. *O şuviţă de apă, limpede şi rece, a cărei repede curgere în lungul bradului nu se opreşte o singură clipă.* BOGZA, C. O. 84. *Pe şuviţa aceasta de pămînt... a fost zidită mîndra cetate.* BART, S. M. 21. *Şuviţe tainice de ape Spre peşteri drum de ani străbat.* CERNA, P. 33. ◇ Fig. *Felinarul arunca şuviţe galbene de lumină.* VORNIC, P. 207. *Norii s-au dus pieziş spre valea Bistriţei în fumegări şi şuviţe.* SADOVEANU, O. VIII 252. *O şuviţă suptire de fum mai tremura prin porumb ca o ruptură de văl.* SANDU-ALDEA, U. P. 21.

ŞUVÓI, *şuvoaie,* s. n. (Mai ales la pl.) 1. Curent de apă care se scurge cu repeziciune pe locuri înclinate

(în urma ploilor mari, a topirii zăpezilor etc.). V. p u h o i, t o r e n t. *O vijelie grea A prăbuşit un uriaş stejar în calea mea. Iar podul peste care era să trec L-a dus şuvoiul cu înec.* BENIUC, V. 20. *S-au topit repede nămeţii... Au pornit apele. Şuvoaiele cresc, se scurg spre gîrlă.* STANCU, D. 108. *Muntele se învălui o lună întreagă în neguri şi în ploi putrede; potecile se prefăcură în şuvoaie.* GALACTION, O. I 159. ◇ F i g. *Soarele vărsa şuvoaie de foc.* SADOVEANU, O. VI 211. *Şuvoaie de metal lichid au început să se împrăştie prin fabrică, născînd groază.* SAHIA, N. 34. ✦ F i g. Val, mulţime de oameni (în mişcare). *Şuvoiul acesta de oameni era o manifestaţie a tineretului studios.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 389, 6/3. *Priveam gările metroului şi vedeam cum şuvoaie de oameni pătrundeau în aceste gări.* STANCU, U.R.S.S. 17. ✦ F i g. Vorbire repede, debit verbal. *A oprit Dima şuvoiul vorbelor şi a rămas pe loc cu mîinile căzute de-a lungul trupului.* GALAN, Z. R. 94.

2. Curs, fir de apă (umflat de ploi). *Am intrat în şuvoi. Luntrea merge lin, o dată cu apele.* STANCU, D. 521. *A trecut iarna, apoi şuvoiul de primăvară al Lisei. Au ieşit mălurenii la arat.* SADOVEANU, M. C. 10. *Se bălăciră în apă pe lîngă sălciile de pe malul celălalt, unde era şuvoiul adînc.* CAMIL PETRESCU, O. I 619. ◇ *Şuvoiul apei* = partea (de obicei mijlocul) unui rîu, unde apa curge cu repeziciune.

— Pl. şi: *şuvoiuri* (SADOVEANU, O. VI 257). — Variante: **şivói** (G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 154, ANGHEL, PR. 56, ALECSANDRI, T. 254), **şióí** (SANDU-ALDEA, U. P. 37, ALECSANDRI, P. III 214) s. n.

ŞVAB[1], *şvabi*, s. m. Numele a două specii de insecte: a) insectă lată, cu corpul moale, de culoare neagră-cafenie, care trăieşte mai ales în locuri întunecoase şi se hrăneşte cu resturi alimentare *(Periplaneta orientalis)*; b) insectă mai mică, de culoare galbenă-roşiatică, trăind în aceleaşi condiţii ca şi insecta descrisă mai sus *(Blatta germanica)*; tarhan. *După trei săptămîni de adăstat la uşi închise şi de făgăduieli amînate, Ion Ozun îşi înfăţişa universul ca o armată invizibilă de şvabi, libărci şi gîndaci de pivniţă, pîndindu-l din unghere ascunse să-i dea asalt.* C. PETRESCU, C. V. 46.

ŞVAB[2], **-Ă**, *şvabi, -e*, s. m. şi f. Persoană care face parte dintr-o populaţie germană, stabilită prin secolul al XVIII-lea în Banat şi în unele regiuni din Transilvania şi Bucovina.

ŞVÁIŢER s. n. Un fel de brînză asemănătoare cu caşcavalul, avînd goluri mari în întreaga masă.

ŞVARŢ, *şvarţuri*, s. n. Băutură fierbinte, făcută din cafea prăjită şi rîşnită, trecută prin filtru şi îndulcită; filtru. *Mîncau, beau şvarţuri şi citeau reviste.* PAS, Z. IV 37. *Mă plimb aşa de colo pînă colo; mai beau o bere, un macmahon, un şvarţ.* CARAGIALE, O. II 179.

— Variantă: **şfarţ** (SADOVEANU, E. 172) s. n.

ŞVĂBÉSC, -EÁSCĂ, *şvăbeşti*, adj. Al şvabilor[2], de şvabi. *O! Sadagură, Sadagură?... Unde sînt mulţămirile ce cuprinzi în sînul tău?... Unde-s chiflele? Unde-i berea?... Dar valţurile tale cele şvăbeşti?* ALECSANDRI, T. 1007.

ŞVĂBOÁICĂ, *şvăboaice*, s. f. Femeie care face parte din populaţia şvabilor. V. ş v a b[2]. *I-a ieşit în uşa deschisă numai cît să-ţi vîri nasul, o şvăboaică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 6/5.

T

T s. m. invar. A douăzeci şi doua literă a alfabetului, numită «te», şi sunetul pe care îl reprezintă; este o consoană ocluzivă, dentală, surdă.

TA interj. (Repetat de trei ori) Exclamaţie care imită vorbăria multă şi inutilă a cuiva, exprimînd de obicei nerăbdarea interlocutorului şi dorinţa lui de a întrerupe. *Ta-ta-ta!... Ai început să mă înveţi pe mine, ce e şi ce nu e în interesul gazetei.* C. PETRESCU, C. V. 339.

TABÁC[1] s. n. Tutun măcinat, care se aspiră pe nas. *Deschidea* [tabachera], *înfigea două degete în ea şi trăgea tabac pe nas.* HOGAŞ, H. 43. [Dascălul] *sfîrcuieşte toată ziua la tabac.* CREANGĂ, A. 16. ✦ (Regional) Tutun de fumat. *De opt săptămîni nu ne-a dat dom' major tabacul.* CAMILAR, N. I 12. ✦ Planta ale cărei frunze dau tutunul. (Atestat în forma *tăbac) Foaie verde de tăbac.* BIBICESCU, P. P. 43.

— Variantă: **tăbác** s. n.

TABÁC[2], *tabaci*, s. m. (Astăzi rar) Tăbăcar. *Albia rîului se îngusta... Începea stăpînirea tabacilor care îşi argăseau pieile în Dîmboviţa.* PAS, L. I 70. *În stînga mănăstirii... doi tabaci duceau pe umeri, atîrnate de o prăjină lungă, piei crude.* CAMIL PETRESCU, O. I 446. *Populaţiunea oraşelor se compunea de meseriaşi şi neguţători... curelari, ceaprazar', tabaci.* GHICA, S. XIV.

TABACHÉRĂ, *tabachere*, s. f. **1.** Cutiuţă de lemn, de metal, de piele etc., în care se păstrează tutunul sau ţigările. *Calistrat Bogza se scociorî în chimir, scoase tabachera, o deschise şi-şi răsuci o ţigară groasă.* SADOVEANU, B. 255. *Îi oferi deschisă frumoasa tabacheră plată de aur.* CAMIL PETRESCU, N. 53. *Împreună cu basmaua şi tabachera am băgat şi cartea d-tale în sîn!* NEGRUZZI, S. I 223.

2. Fereastră inclinată, executată în panta acoperişului unei construcţii.

— Pl. şi: *tabacheri.* — Variantă: **tabachére** (SADOVEANU, O. VIII 14, C. PETRESCU, Î. II 171, CARAGIALE, O. III 148) s. f.

TABACHÉRE s. f. v. **tabacheră.**

TABÁGIC, -Ă, *tabagici, -e*, adj. Care provine din tabagism; caracteristic fumătorului inveterat. *Tuse tabagică.*

TABAGÍSM s. n. Intoxicaţie cronică cu tutun.

TABÁN[1] s. n. (Învechit) Oţel (de calitate superioară) întrebuinţat la fabricarea săbiilor. *N-aş vrea nici sabii de taban Deprinse la omor, Nici lung covor de Ispahan.* ALECSANDRI, P. I 148. *De brîu atîrna o pală de taban, împodobită cu aur şi rubine.* BĂLCESCU, la TDRG.

TABÁN[2], *tabane*, s. n. **1.** Căptuşeală a tălpii la încălţăminte; branţ. *Ali... s-a descălţat şi a scos din tabanul încălţămintei aurul.* SADOVEANU, O. I., 126.

2. (Regional) Scîndură subţire şi lungă întrebuinţată la scheletul acoperişului unei case.

3. Talpa plugului; plaz.

— Pl. şi: (2, m.) *tabani.*

TĂBĂRĂ, *tabere*, s. f. **1.** Loc (întărit) unde staţionează oastea (în corturi sau sub cerul liber) un timp mai îndelungat. V. bivuac, lagăr, cantonament. *După ce ajunseră a doua-zi la tabăra Nohailor* [prietenii] *căzură la hodină.* SADOVEANU, O. VII 145. *Se trimiseră mulţime de deputaţi în tabăra turcească.* BOLINTINEANU, O. 262. ✧ Expr. **A lega tabără** v. lega (I 5). **A înfige tabăra** v. înfige (1). ✦ (Cu sens colectiv) Tot ce ţine de o oaste (oameni, corturi, care, animale etc.) care poposeşte într-un loc. *Tabăra întinsă, plină de murmur greu şi de furnicar pestriţ, se liniştea încet-încet în soarele fierbinte.* SADOVEANU, O. VII 16. *Toată tabăra cu bogăţiile sale, cu o sută de steaguri picară în mînele moldovenilor.* ARHIVA R. I 99. ✧ Expr. **A lăsa totul** (sau **toate**) **tăbără** = a lăsa toate claie peste grămadă, în dezordine, unul peste altul. ✦ Popas; etapă. *Drumul cotea în valea Şomuzului, într-un loc unde se mai cunoştea urmă de tabără a oştilor ce dăduseră zdruncin craiului Matiaş.* SADOVEANU, F. J. 104. [Amiralul Cicala] *îşi urmă calea... făcînd cinsprezece tabere din Constantinopol pînă în cîmpiile Dobrogii.* BĂLCESCU, O. II 79.

2. Aşezare vremelnică în corturi; campament. *Se afla în popas, în laturea şoselii, la intrarea satului, o tabără de nomazi.* SADOVEANU, E. 45. *Vin de-mi vezi ţara de atîtea minuni plină, arabii cum stau în taberi cu-a lor femei şi copii.* NEGRUZZI, S. II 131.

3. Aşezare situată în cîmp sau în pădure, pentru adăpostirea (în corturi) a copiilor, elevilor, muncitorilor aflaţi la odihnă sau pentru antrenamentul sportivilor. *Copii ai ceferiştilor au petrecut zile plăcute în coloniile şi taberele de la munte sau mare.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2902.

4. (De obicei determinat prin «de care») Grup de care în mers sau în popas. V. caravană. *Tabăra de cară a poposit în Poiana Ţiganului.* SADOVEANU, P. 46. *Focul taberii s-a stins, Neagra umbră s-a întins.* ALECSANDRI, P. A. 95. *O tabără de care mergea la tîrg cu oale.* DONICI, F. 105.

5. Oaste; ceată; p. ext. mulţime, gloată. *Avea şi dînsul trei feciori Şi i-au plecat toţi trei deodată La tabără.* COŞBUC, P. I 99. *La Nicopole văzut-ai cîte tabere s-au strîns Ca să stee înainte-mi ca şi zidul neînvins.* EMINESCU, O. I 147. ✧ (În metafore şi comparaţii) *De s-ar rîndui* [diavolii] *asupra mea tabără, nu se va înfricoşa inima mea.* STĂNOIU, C. I. 157. ✧ Fig. *Ridică tu tabăra ta, Tu, codrule, nu te lăsa Şi luptă-te bine!* COŞBUC, P. I 237.

6. Grup opus altui grup; grupare, partid sau front politic, asociaţie formată din mai multe partide sau chiar naţiuni şi state, care luptă pentru o cauză comună. V. lagăr. *Aş fi răbdat să fii din tabăra cealaltă, te-aş fi*

admirat chiar... văzînd cum renunți la tot pentru religia ta nouă. DEMETRIUS, C. 54. (Glumeț) *N-apucasem încă bine să mă așez pe spetele Pisicuții, cînd sosiră și cînii și lupta se începu crîncenă între cele două tabere dușmane.* HOGAȘ, M. N. 186.

— Pl. și: *taberi* (SADOVEANU, O. VIII 219, BOLINTINEANU, O. 34, NEGRUZZI, S. II 131).

TABÉL, *tabele,* s. n. **1.** Foaie cuprinzînd nume, cifre și date, introduse în rubrici cu specificații amănunțite, pentru a servi unui anumit scop. ◇ F i g. *În tabelele istoriei se scrie numai veșnicul adevăr.* KOGĂLNICEANU, S. A. 77. ✦ (Mat., Tehn.) Serie de valori numerice obținute prin calcul, prin observații sau experiențe, aranjate într-o anumită ordine în șiruri și coloane, pentru ușurarea anumitor calcule sau pentru obținerea unei clasificări. *Tabele pentru calcule de rezistență a materialelor.*

2. (Învechit) Tablou; planșă. *Globul de pe masă, hărțile și tabelele zoologice de pe perete erau tot atîtea dovezi că și dascălul Clăită învățase mult de o bucată de vreme.* SLAVICI, O. I 109. ✦ Tablou din natură; privelițe. *Versuri mai vii și mai colorate decît cel mai nimerit tabel.* ODOBESCU, S. III 82. *Negreșit că tabelul ce s-a prezentat la ochii scriitorului a fost măreț.* id. ib. III 93.

TABELÁR, -Ă, *tabelari, -e,* adj. (Despre liste, statistici etc.) În formă de tabel. *Deocamdată însă Huțu nu era decît scriitor la consistoriu, ticluia circulări, aduna date și făcea expuneri tabelare despre nașteri și încetări din viață.* SLAVICI, O. I 105. ◇ *Tipărire tabelară* = vechi sistem de tipărire, folosit înainte de descoperirea literelor mobile, cu ajutorul unor tăblițe de lemn pe care era gravat textul.

TABÉLĂ, *tabele,* s. f. **1.** (Regional) Tablă (4). *Încă nu fusesem ascultat la tabelă.* SADOVEANU, N. F. 137. *Șase sute de mii de lei, răspunse unul dintre noi cu crida la tabelă.* CREANGĂ, A. 77.

2. Tabel (1), tablă (5). *Acest popor romîn...* [este] *un popor mare și compact în cuprinsul țărilor sale, precum se va putea vedea din tabela ce urmează.* GHICA, A. 121. ◇ *Tabelă de logaritmi* v. l o g a r i t m.

TABERNÁCLU s. n. v. **tabernacol.**

TABERNÁCOL, *tabernacole,* s. n. (Și în forma *tabernacul;* învechit) **1.** Cort.

2. Dulăpior sau cutie de argint (în formă de biserică), în care se păstrează cuminecătura, mirul sau alte obiecte de cult. (F i g.) *Flacără misterioasă, ea* (=ideea) *urmează să vegheze în altarul minții și în acest tabernacul ea sfidează despotismul.* MACEDONSKI, O. IV 119.

— Variante: **tabernáclu** (BOLLIAC, O. 119), **tabernácul** s. n.

TABERNÁCUL s. n. v. **tabernacol.**

TÁBES s. n. Boală cronică a sistemului nervos, care atacă (în special) anumite căi ale măduvei spinării provocînd lipsă de coordonare a mișcărilor, în special a mișcărilor de mers.

TABÉTIC, -Ă, *tabetici, -e,* adj. Bolnav de tabes. *Statisticile lui Fournier... arătaseră odinioară prezența sifilisului în antecedentele tabeticilor și paraliticilor generali.* MARINESCU, P. A. 80.

TÁBIE, *tăbii* și *tabii,* s. f. **1.** (Învechit și arhaizant) Masiv de pămînt construit în jurul unui loc întărit, spre a-l apăra; bastion, redută. *S-ar putea ca într-o bună zi acest steag tricolor să fie împlîntat pe vreo tabie turcească.* CAMIL PETRESCU, O. II 222. *A scos o carte și-a întrebat, nu cumva e vreo urmă de tabie pe aice, că în cartea acea nemțească zicea că pe locurile astea trebuie să fie tabia a XVIII-a!* ANGHEL, PR. 177. *Își așează la Stoinești tabăra, se șănțui bine și îi făcu tăbii.* BĂLCESCU, O. II 97.

2. Tabără. *Aproape de liniile dușmanilor, spre Grivița, sentinelele ascunse în tufișuri și-n gropi stăpîneau cu ochii mișcările tabiilor.* SADOVEANU, O. VI 30. *Dar acești soli puseră atîta vreme între... lunga lor petrecere în tabia otomană, încît se întoarseră în Polonia de abia după un an.* ARHIVA R. I 102.

— Accentuat și: *tabíe.*

TABIÉT, *tabieturi,* s. n. Capriciu sau gust (caracteristic unei vieți mărunte și comode) care este satisfăcut regulat, cu meticulozitate; obicei, năravi; p. e x t. manie. *Nu i se mai alegea nimic din tabieturile zilnice; chiar somnul și mîncarea mai scăzuseră.* BASSARABESCU, S. N. 15. *După cîtăva vreme, simțindu-se iar în puteri, a-nceput a i se urî să stea serile singur în casă, și astfel s-a hotărît să se apuce iar de tabietul lui de mai înainte.* CARAGIALE, O. III 77. *Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă, nici armăsari, nici... tabieturi.* NEGRUZZI, S. I 313. ◇ L o c. a d j. **Cu tabieturi** = cu deprinderi fixe; p. e x t. cu aere și apucături boierești. *Tineri, soro... cu vorbă, cu ighemonicon... cu tabieturi. Așa gineri mai vin de-acasă.* ALECSANDRI, T. I 133. ◇ E x p r. **A-și face tabietul** = a-și satisface un gust care a devenit obicei zilnic, la aceeași oră. *Se așează pe un scaun, ceru cafea și ciubuc, iar după ce-și făcu tabietul, aruncă o privire... asupra țăranilor.* FILIMON, C. 128. **A strica** (cuiva) **tabietul** = a strica cheful, a deranja de la satisfacerea unui tabiet. *Turcii erau la pilaf, cînd veniră ai noștri să le strice tabietul.* ODOBESCU, S. III 573. ✦ Viață confortabilă, comoditate, confort. *Deși știa însă că n-are să aștepte nici un ajutor de la alții, bătrînul ținea să-și aibă... cafelele, tutunul de prima calitate, tot tabietul cu care se deprinsese.* SLAVICI, N. II 201. ◇ L o c. a d v. **Cu tabiet** = cu multă grijă pentru comoditatea sa proprie, cu un anumit ritual, cu o anumită pedanterie. *În față se așezau cu tabiet respectabile mame de familii.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. *Traian n-ar fi pățit atîtea nevoi spre a înfrînge pe daci, dacă i-ar fi găsit... trăgînd cu tabiet din narghilea.* ODOBESCU, S. II 302.

— Pronunțat: *-bi-et.*

TABIETÍU, -ÍE adj. v. **tabietliu.**

TABIETLÍU, -ÍE, *tabietlii,* adj. Care are (multe) tabieturi, p. e x t. maniac, pedant. *Te-aș învăța eu ce să faci; dar te știu tabietliu la pat.* CARAGIALE, O. VII 177.

— Variantă: **tabietíu, -íe** (CAMIL PETRESCU, O. II 146) adj.

TABINÉT, *tabinete,* s. n. Numele unui joc de cărți; partidă dintr-un astfel de joc. *O să jucăm tabinet... zise și Elvira din partea cealaltă.* DUMITRIU, N. 128. *Faceți un tabinet, o lași să cîștige și se împacă ea.* SEBASTIAN, T. 130. [Se duce] *la mănăstirea Neamțului, unde are să joace toată vara tabinet.* VLAHUȚĂ, O. A. III 109. ◇ E x p r. **A face tabinet** = a ridica cu o singură carte toate cărțile care se găsesc deodată în joc, lăsînd masa goală.

— Variantă: **tablinét** (CAMIL PETRESCU, P. 177) s. n.

TABLÁ, *tablale,* s. f. Tavă sau măsuță (de lemn) pe care își poartă marfa plăcintarii, rahagiii etc. *Așeza pe o tablă de lemn niște plăcinte mari și frumoase.* SADOVEANU, O. VIII 115. *Cu ce nerăbdare așteptam să-și puie plăcintarul jos tablaua din cap.* NEGRUZZI, S. I 285. *Simigiii cu tablalele lor sferice puse pe cap... făceau contrast cu alunarii și cu vînzătorii de șerbet din Fanar.* FILIMON, C. 58. ✦ (Mold.) Tavă de servit (mai ales din metal). *Urma alt om al lumii răsăritene care purta tablaua cu stacane.* SADOVEANU, M. C. 119. *Lasă, Anică, tablaua pe masă, zise ea femeii.* HOGAȘ, M. N. 27. *Intră Marghiolița și după dînsa Ioana, purtînd tablaua cu dulcețuri.* ALECSANDRI, T. I 45.

TABLA-BĂŞA s. m. (Învechit) Cal frumos împodobit, pe care sultanul îl dădea noului domnitor din ţările romîneşti, la numirea sa. *Caragea... ş-a făcut intrarea în Bucureşti cu alai domnesc, călare pe «tabla-başa».* GHICA, S. 28. ✦ Fig. (Adverbial) Cum e mai bine, comod, confortabil. *Nu e nici un cuvînt ca să stăm tixiţi ca sardelele, 7 inşi într-un compartiment, iar în altul să doarmă tabla-başa un singur voiajor.* VLAHUŢĂ, la TDRG. [Împăratul] *cu fruntaşii căpeteniilor, se aşezară tabla-başa în palat, a cărei mîndreţe întrecea orice închipuire.* POPESCU, B. III 58.

TABLAGÍU, *tablagii,* s. m. (Depreciativ) Jucător de table pasionat.

TÁBLĂ[1], *table,* s. f. **1.** (Adesea cu sens colectiv) Placă subţire de oţel, folosită la învelitul caselor, la fabricarea rezervoarelor, a vaselor şi a altor obiecte; tinichea. *Sentinela umbla pe puntea de tablă de fier.* DUMITRIU, N. 135. *A fost zburată o tablă de pe un acoperiş.* PAS, Z. I 136. *Adunase bani şi-şi clădise o casă înfloritâ cu multe zorzoane, acoperită cu tablă roşie.* SADOVEANU, P. S. 155. *Pe pereţi erau atîrnate oale de tuci şi de tablă.* DUNĂREANU, CH. 143.

2. Placă de lemn, de piatră sau de metal, de diferite forme şi dimensiuni, pe care se scriu, se gravează sau se zugrăvesc anumite indicaţii, firme, date. *Sindipa a scris pe tabla sa ziua, ceasul şi semnele sfinte.* SADOVEANU, D. P. 12. *De-a lungul liniei* [ferate] *răsăreau şi piereau table cu reclame pe stîlpi anume, ori pe calcane de case singuratice.* REBREANU, R. I 13. *La portiţa unei case mici... e o tablă rotundă pe care copiii, cînd vin de la şcoală, citesc tare... Advocat.* VLAHUŢĂ, O. A. I 227. ✧ *Tablele legii* sau *tablele lui Moise* = cele două lespezi de piatră pe care erau săpate cele zece porunci ale lui Moise. *Dascăle prea învăţate... Spune-mi mie: ce sînt două? — Două table-a lui Moisi.* TEODORESCU, P. P. 254.

3. Tavă. *Duzini de candelabre Revars-a lor lumină pe-o masă ce se-ntinde Sub table încărcate de scule şi merinde.* ALECSANDRI, P. A. 140. *Şi ţiţele îi tăia, Pe tablă mi le punea, La maică-sa se ducea.* BIBICESCU, P. P. 325.

4. (Uneori determinat prin «neagră») Placă de lemn dreptunghiulară, vopsită în negru (aşezată pe un suport sau fixată în perete) pe care se poate scrie cu cretă şi care se foloseşte în şcoli. *Cine înşiră pe tablă mai repede decît el formulele algebrice?* DELAVRANCEA, la TDRG. *La tablă stau smirna patru fetiţe... palide, îngrijate, cu ochii ţintă la examinator.* VLAHUŢĂ, O. A. II 192. *A scris pe tabla neagră.* CARAGIALE, O. III 23. [Profesorul] *tinse tabla neagră, şi chemînd un băiet ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.* NEGRUZZI, S. I 5. ✧ Expr. **A scoate** (un elev) **la tablă** = a chema (un elev) la lecţie (în faţa tablei). *Grav s-aşază pe scaun, se uită-ncruntat pe catalog şi, cînd strigă pe cea dintîi elevă — căci el nu scoate decît una la tablă — în tonul cu care-i rosteşte numele, are ceva solemn.* VLAHUŢĂ, O. A. II 195.

5. Scriere (conţinînd capitole, articole sau tabele). *Astăzi nu mai mergem la şcoală, că nu ştiu tabla.* CREANGĂ, A. 86. *Tablele* [cărţii de astrologie] *erau pline de schemele unei sisteme lumeşti imaginare.* EMINESCU, N. 45. [Naşu-meu] *hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe dinafară.* NEGRUZZI, S. I 247. *Acum vine străinul şi se întreabă care şi unde este naţiunea voastră? Noi, pînă să-i deschidem tabelele istoriei noastre, luăm o gramatică, un vocabular şi-i răspundem.* RUSSO, S. 55. ✧ *Tabla lui Pitagora* = tabla înmulţirii. *Tabla înmulţirii* v. înmulţire (1). *Tablă de logaritmi* v. logaritm. *Table trigonometrice* = tabele cuprinzînd funcţiuni trigonometrice. *Tablă de materii* v. materie (3).

6. Suprafaţă de pămînt plană, bucată de pămînt semănată; ogor. *Au înzestrat-o cu patru table de porumb şi două de fineaţă.* REBREANU, I. 48. ✦ Strat de legume. *Această harpagică... se pune în pămînt alcătuind table sau straturi.* PAMFILE, A. R. 192. ✦ (Rar) Platou. *Atîta-i de lat în frunte, Pe cît o tablă de munte.* ŞEZ. IV 8.

TÁBLĂ[2], *table,* s. f. (Mai ales la pl.) Joc de noroc, cu două zaruri şi cîte cincisprezece fise care se mută de-a lungul a douăzeci şi patru de săgeţi, incrustate pe fundul celor două compartimente ale unei cutii de lemn; partidă la acest joc. *Doi domni joacă table.* CAMIL PETRESCU, U. N. 216. ✧ Expr. (Familiar) **O tablă** = o partidă de table. *Ar fi luat-o pe Frosa la o tablă... dar unde-i mai ardea coanei Frosa de table?* BASSARABESCU, la TDRG. **A-l face pe cineva o tablă** = a juca cu cineva o partidă de table. *Hai să te fac o tablă.* BRĂESCU, V. A. 129.

TABLÉTĂ, *tablete,* s. f. **1.** Preparat farmaceutic care se prezintă sub formă plată, rotundă sau pătrată; pastilă.

2. Preparat dulce, presat în formă de placă. *Tabletă de ciocolată.*

3. (Învechit şi arhaizant; mai ales la pl.) Caiet de note, însemnări, amintiri. *Sînt nevoit, în această ţară, să încep nişte tablete nouă; e vădit că am de însemnat fapte vrednice de amintire.* SADOVEANU, Z. C. 23.

TABLIÉR, *tabliere,* s. n. Totalitatea elementelor de construcţie care formează sistemul de rezistenţă al unui pod. *Poduri cu temelia de piatră şi tablierele de lemn.* I. IONESCU, P. 146.

TABLINÉT s. n. v. **tabinet.**

TABLÓU, *tablouri,* s. n. **I. 1.** Pictură sau desen executat pe o pînză, pe un carton etc.; p. ext. gravură, fotografie etc. înrămată pentru a fi expusă ca ornament pe peretele unei încăperi. *Tabloul era încă pe şevalet, întreg, în picioare, părînd că a fost terminat chiar acum.* CAMIL PETRESCU, N. 108. *Numai o sală ar fi comună, o sală mai largă, în care pictorii şi-ar expune tablourile.* VLAHUŢĂ, O. A. II 202. *Nu bogăţia de culori te ţine în loc în faţa unui tablou, ci un gînd, o durere, pe care artistul încearcă s-o prindă pe pînză.* PĂUN-PINCIO, P. 102. ✧ *Tablou viu* (sau *vivant*) = grup de persoane care stau nemişcate într-o anumită poziţie şi atitudine, pentru a înfăţişa o scenă inspirată de obicei de un tablou celebru. ✧ Expr. (Familiar) **A rămîne tablou** = a rămîne surprins, înlemnit, încremenit.

2. Fig. Privelişte de ansamblu, scenă care impresionează vederea. *Ca printr-un farmec tabloul se schimbă, se trag pădurile în lături şi-un minunat decor de stînci se înalţă în faţa noastră.* VLAHUŢĂ, O. A. 415. *O! tablou măreţ, fantastic!... Mii de stele argintii În nemărginitul templu ard ca vecinice făclii.* ALECSANDRI, P. III 18. *Flăcăi cu cămeşi albe şi briie late; fete rumene şi pălite de soare... înfăţişau un tablou foarte natural şi animat.* NEGRUZZI, S. I 104.

3. Fig. Descriere a unei privelişti, a unei regiuni, a unui obiect, a unei persoane sau a unor fapte istorice făcută prin viu grai sau în scris. *Alecsandri face, în paginile următoare, un larg tablou al ţării de acum un secol.* SADOVEANU, E. 57. *În tablourile naturii* [la Coşbuc] *oamenii înşişi joacă un rol supus.* GHEREA, ST. CR. III 291.

4. Subdiviziune a unei piese de teatru, mai mică decît un act şi care implică de obicei schimbarea decorului. *După tabloul al III-lea — cel cu scena pastorală de balet — forţa dramatică merge într-un crescendo impresionant.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 3/5. *Se juca o piesă fioroasă în cinci acte şi multe tablouri.* I. BOTEZ, ŞC. 28.

5. Grafic compus dintr-o grupare de termeni, de simboluri, de numere etc., dispuse adesea în şiruri şi coloane. V. tabel (1). *Ca să nu piardă timpul, începu să complecteze coloanele unui tablou.* C. PETRESCU,

î. II 149. ◇ *Tabloul periodic al elementelor* = tablou în care elementele chimice sînt aşezate în şiruri şi în coloane în ordinea greutăţii lor atomice (ceea ce pune în evidenţă periodicitatea unora dintre proprietăţile chimice ale lor).

II. 1. Placă de metal, de marmură, de lemn etc. pe care sînt montate diferite aparate, folosite la acţionarea unui sistem tehnic sau la controlul funcţionării lui. *Unul din tractoare bătea pe loc, părăsit în mijlocul drumului. Cu greutate întinse mîna la tabloul de comandă şi-l opri.* MIHALE, O. 230. *Că ele* (= apele) *sînt acolo, şi n-au încetat să 'reacă, o arată becul de control din mijlocul marelui tablou de marmoră.* BOGZA, C. O. 178.

2. Dispozitiv format dintr-o placă prevăzută cu cîrlige, de care se agaţă, la locul corespunzător, cheile, fisele, numerele camerelor dintr-un hotel, dintr-un sanatoriu etc. *Portarul nu mai cercetă tabloul cu chei.* C. PETRESCU, C. V. 123.

TABÚ s. n. Credinţă religioasă în Polinezia, după care anumite lucruri sau fiinţe sînt sfinte, fiind interzis a avea contact cu ele sau a se folosi de ele; fig. (cu sens curent, mai ales în construcţie cu verbul «a fi») persoană, obiect, problemă pe care cineva le consideră mai presus de orice discuţie, a căror discutare este interzisă.

TABULÁR, -Ă, *tabulari, -e,* adj. **1.** Care e înscris pe o listă, pe o tablă sau în coloanele unui registru. ◇ (Mat.) *Diferenţă tabulară* = adaosul pe care-l primeşte logaritmul unui număr de patru cifre, cînd acest număr creşte cu o unitate.

2. (Tehn., despre materiale) Care se prezintă sub formă de plăci.

TABULHANÁ, *tabulhanale,* s. f. (Turcism învechit) Fanfară militară turcească, în care predominau tobele. V. meterhanea. *Păşeau, cu sunetele tabulhanalei, ducînd cu triumf pe Petru cel Şchiop, pentru a-l aşeza pe tronul Moldovei.* HASDEU, I. V. 83.

— Variantă: **tubalhaná** (ODOBESCU, S. I 136) s. f.

TABÚN, *tabunuri,* s. n. Herghelie de cai aproape sălbatici, din stepă. *Poprim aici breazul şi dăm în schimb alt cal din tabunul nostru.* SADOVEANU, N. P. 96. *Să pregătească neîntîrziat cîţiva cai de călărie... dintre cei de tabun.* CAMIL PETRESCU, O. II 4. ✦ Cireadă de vite; turmă de oi. ✦ (Regional) Loc de păşune pentru cai, vite sau oi.

TABURÉT, *taburete,* s. n. Scăunel rotund sau pătrat, fără spătar. *În faţa divanului, gheridoane occidentale, fotolii şi taburete.* CĂLINESCU, N. 9. *Gata, papa! sări Annie de pe taburet, aruncînd o ultimă privire în oglindă.* C. PETRESCU, C. V. 169. ✦ Scăunel fără spătar, care poate fi înălţat sau coborît şi pe care stă persoana care cîntă la pian. *Elvira încetă, se învîrti pe taburetul de la pian şi zîmbi.* DUMITRIU, B. F. 45. *Se aşează pe taburet şi se aplecă apoi din nou, concentrat şi distins deasupra pianului.* CAMIL PETRESCU, N. 107. ✦ Scăunel foarte scund, pus în faţa unui fotoliu sau a unei canapele, pentru a susţine picioarele persoanei aşezate.

TAC[1] interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă zgomotul produs prin lovirea unui obiect, mai ales de lemn (la intervale regulate). *Cineva bătuse de două ori foarte desluşit în cercevea: tac! tac!* SADOVEANU, M. 170. *Iarna: tac, tac prin copac Vara: iuş, iuş prin păiuş* (Toporul şi secera). PĂSCULESCU, L. P. 101.

TAC[2], *tacuri,* s. n. Baston de lemn cu care jucătorii izbesc bilele la biliard.

TACHÉT, *tacheţi,* s. m. Piesă metalică scurtă, care se montează în mecanismul de distribuţie cu supape al unei maşini, pentru a împiedica uzura supapei de distribuţie. ✦ Piesă de formă prismatică, folosită la îmbinările a două piese, pentru a mări suprafaţa de transmitere a forţelor de la o piesă la alta.

TACHINÁ, *tachinez,* vb. I. Tranz. A contraria pe cineva în lucruri mărunte, a necăji în glumă, a glumi pe socoteala unei persoane cu însăşi acea persoană. *Mă tachinează întotdeauna cînd îi vorbesc despre suvenirurile mele din tinereţe.* C. PETRESCU, C. V. 200. *Astăseară... pe toate am să le tachinez.* CARAGIALE, O. I 206. *Te tachinez faţă cu toţi colegii.* CONTEMPORANUL, VII 485. ✦ Fig. A obseda. *Bucata muzicală care te tachinează... o ştiu toată.* CARAGIALE, O. VII 90.

TACHINÁRE, *tachinări,* s. f. Acţiunea de a tachina şi rezultatul ei; tachinărie. *Sînt sigur că n-ai uitat nici veşnica dumitale tachinare, cu care mă întrerupeai de cîte ori spuneam cu emfază pretenţioasă că nu-mi aparţin.* C. PETRESCU, C. V. 22.

TACHINĂRÍE, *tachinării,* s. f. Faptul de a tachina; vorbă cu care cineva tachinează.

TACÍT, -Ă, *taciţi, -te,* adj. (Despre un acord, o convenţie) Care nu este exprimat formal, ci este subînţeles şi admis ca atare. *N-a tras nimeni. A fost un armistiţiu tacit.* C. PETRESCU, Î. II 15. *De obicei nu erau poftiţi cavaleri. Totuşi gazda avea îngăduinţa tacită de a chema pe tînărul care-i făcea curte.* REBREANU, I. 95.

TACITÚRN, -Ă, *taciturni, -e,* adj. Care vorbeşte puţin, care este tăcut de felul lui.

TACÎM, *tacîmuri,* s. n. (Cu sens colectiv) **1.** Serviciu de masă complet (farfurie, cuţit, furculiţă, pahar, şervet etc.) care se aşază de obicei în dreptul fiecărui mesean; (prin restricţie) totalitatea obiectelor de metal (lingură, linguriţă, furculiţă, cuţit) de care se serveşte o persoană cînd mănîncă. *O cană pentru apă şi o lingură de lemn alcătuiau tacîmul fiecărui pacient.* CĂLINESCU, E. 404. *El . se gîndea în vremea aceasta că la Bucureşti îl aşteaptă un singur tacîm în capul unei mese prea lungi.* C. PETRESCU, A. 293. *Era singur la o masă cu vreo zece tacîmuri.* VLAHUŢĂ, O. A. III 39. ✦ Serviciu de masă. *Tu eşti ca un tacîm de porţelan de modă nouă: dacă-l loveşti, se sfarmă.* SADOVEANU, O. VIII 47.

2. Ansamblu de obiecte sau de unelte necesare unei anumite operaţii, împrejurări etc. sau specifice unei anumite îndeletniciri. V. garnitură, echipament, dichis. *În coşul umplut cu fîn, aveam tot tacîmul nostru de vînătoare.* SADOVEANU, O. L. 16. *O sobă oarbă, dasupra căreia era pusă o tavă cu tacîmul dulceţii şi al cafelei.* FILIMON, C. 265. ✦ (Uneori determinat prin «de cai») Harnaşament. *Şi l-au suit pe cal cu tacîm de argint, înflorit cu ţarţamuri.* SADOVEANU, D. P. 81. *Întrebai fără sfială într-una de zile zicîndu-i: de ce nu aveţi tacîmuri de cai, cu care se înlesneşte omul foarte mult la călărie?* GORJAN, H. II 47.

3. (Mai ales la pl.) Acareturi. *Au văzut un om foarte bogat, cu o casă mare, cu tacîmuri multe pe lîngă casă, vite multe-n ocol şi altele.* SBIERA, P. 155.

4. (Adesea determinat prin «de lăutari») Taraf. *Cînd boierul întindea masă mare... chema tacîmul curţii ca să desfăteze pe mosafiri.* GALACTION, O. I 69. *După dînşii păşeau cîteva tacîmuri de lăutari şi ţigani, trăgînd din alăutele lor.* ISPIRESCU, M. V. 43.

5. (Peiorativ; în legătură cu oamenii) Categorie, soi, fel; poamă. *El şi prietenul său, tacîm ca el, trăiau cu două surori din Plumbuita.* PAS, Z. I 208. *Ce-a zice bărbatul d-tale? — Nimic; oi pretexta că-s bolnavă, şi cît i-oi lăsa bani de jucat cărţile, a închide ochii. — Aşa?... De ăst tacîm e?* ALECSANDRI, T. 1686.

6. (Învechit) Cortegiu, alai, suită. (Fig.) *Iară pe feţele altora se vedea cît de colo zugrăvite sărăcia, lipsa,*

neaverea, cu tot tacîmul lor de neajunsuri. ISPIRESCU, la DDRF.

TACLÁLE s. f. pl. Conversaţie (superficială şi variată); taifas, palavre. *Rîse zgomotos, cum îi era feleşagul la asemenea taclale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 9/2. ◇ Expr. **A se pune** (sau **a sta**) **la taclale** = a se aşeza (sau a sta) de vorbă, a se pune (sau a sta) la taifas. *Aprindeam foc de găteje şi stăteam la taclale.* SADOVEANU, O. III 397. *Noaptea, ne puneam la taclale pînă se făcea ziua albă.* CREANGĂ, A. 104.

TACLÍT, *tacliturí*, s. n. (Învechit şi arhaizant) Fîşie de stofă sau de mătase vărgată, cu care se legau boierii la cap sau peste mijloc, după moda turcească. *Era îmbrăcat cu anteriu de suvac, încins cu taclit.* SADOVEANU, E. 116. [Logofătul] *legase un căpătîi al taclitului de clanţa uşii şi se încingea peste antiriu, învîrtindu-se şi strîngîndu-se în brîu.* GHICA, S. XVI. *Un june ca de douăzeci de ani... legat la cap cu un taclit cuadrilat, ieşi înainte.* FILIMON, C. 56.

TACRÍR, *tacriruri*, s. n. (Învechit şi arhaizant) Interogatoriu. *Înainte de miezul nopţii au început să se ia în instanţă tacrirurile acuzaţilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 561. *În loc să mă-ntrebi: «Ai mîncat tu ceva, mă băiete, astăzi?»... dumneata îmi iei tacrirul pe nemîncate.* CARAGIALE, O. III 53.

TACT[1] s. n. v. **taht.**

TACT[2], *tacturi*, s. n. **1.** Măsură, cadenţă ritmică în muzică. *Care tact e acolo? — Trei sferturi.* CONTEMPORANUL, VI 204. ◇ (Poetic) *Pe stradă se plimbă iernaticul vînt Şi fluieră-n tactul aceluiaşi cînt Şi plînge cu lacrimi de ploaie.* TOPÎRCEANU, P. 221. ◇ Expr. **A bate tactul** v. bate (VI 2). ✦ Ritm de mişcare în mers, în dans etc. *Compania porni în bătaie, cu tact apăsat, surd, zguduind pămîntul.* SADOVEANU, O. VI 210. *Într-un tact grăbit le bătea inima.* BART, E. 186. *Şi bat pămîntul tropotind În tact uşor.* COŞBUC, P. I 57. *Stelele păreau că se mişcă după tactul lor.* EMINESCU, N. 69.

2. (Numai la sg.) Simţ al măsurii în comportare, determinînd adoptarea unei atitudini abile, corecte şi convenabile în orice situaţie. *Se precipitase, lipsită de tact.* C. PETRESCU, A. 455. *Îi era ruşine că a fost fără tact şi se retrase.* REBREANU, R. I 221. *Coşbuc are destul tact şi gust artistic să nu cadă în frivol.* GHEREA, ST. CR. III 275.

TÁCTIC, -Ă, *tactici, -e*, adj. Care este conform cu o anumită tactică, referitor la tactică, de tactică. *Lupta lui Lenin pentru bazele ideologice, organizatorice, tactice şi teoretice ale partidului comunist a fost principala operă a întregii lui vieţi.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 28.

TÁCTICĂ, *tactici*, s. f. **1.** Parte din arta militară care se ocupă cu studiul, organizarea, pregătirea şi ducerea luptei. *Uitară că Ion-vodă... cunoştea toate fineţele tacticei otomane.* HASDEU, I. V. 150. *Mă videm în capul unui batalion de greci sau turci, învăţaţi de noi în tactica europenească.* RUSSO, S. 171. ◇ Fig. *În zburarea lor... graurii par a fi supuşi la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară, subt ordinele unui şef.* ODOBESCU, S. III 30.

2. Ştiinţa de a determina, pentru o perioadă relativ scurtă, linia de conduită a unei mişcări sociale sau a unui partid politic, în funcţie de împrejurările social-politice din acea perioadă. *Lenin a creat teoria şi tactica revoluţiei proletare şi a dictaturii proletariatului.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 1, 5. ✦ Totalitatea mijloacelor întrebuinţate de cineva, calea pe care o urmează pentru a izbuti într-o acţiune. *Începură să istorisească întîmplări... în legătură cu tactica şi strategia electorală.* C. PETRESCU, Î. II 136.

TACTICIÁN, -Ă, *tacticieni, -e*, s. m. şi f. Specialist în probleme de tactică.

TACTICÓS, -OÁSĂ, *tacticoşi, -oase*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Cu măsură şi socoteală, cu mişcări cumpănite, domoale. *Respectabilii şi tacticoşii boieri... din vecînătate.* SADOVEANU, la TDRG. *Se mişcă încet, în dulce legănare, strămoşeasca horă, joc potolit, tacticos.* VLAHUŢĂ, R. P. 74. ◇ (Glumeţ) *Un berbec cu coarne-ntoarse, Tacticos şi prea cuminte, După git c-un clopot mare Merge singur înainte.* IOSIF, V. 98. ◇ (Adverbial) *Moş Simion începu a rîde încet, se întoarse şi se sui tacticos în podul morii.* SADOVEANU, O. I 407. *Moş Varsănufie... se mişcă agale, tacticos.* GALACTION, O. I 204.

TACTÍL, -Ă, *tactili, -e*, adj. Care se referă la simţul pipăitului, care se poate percepe prin pipăit. *Senzaţii tactile.*

TAFT[1] s. n. v. **tafta.**

TAFT[2] s. n. v. **taht.**

TAFTĂ, *taftale*, s. f. (Şi în forma *taftă*) Ţesătură de mătase lucioasă şi netedă, care produce un foşnet cînd este atinsă. *Motanul cel negru, Chirică, se plictisise singur. Îl văd deodată apărînd cu ochii scinteietori, arcuindu-se la picioarele ţiţacăi şi frecîndu-se de rochia dumnisale de tafta.* SADOVEANU, N. F. 34. *E negrăit de tulburătoare într-o rochie de tafta liliachie.* CAMIL PETRESCU, O. II 359. *Eu cînd oi vorbi, Tafta roşie oi croi.* PĂSCULESCU, L. P. 145. ◇ (În metafore şi comparaţii, sugerînd ideea de neted, curat) *Şi tot aşa ne-a uns de cîte două-trei ori pe zi cu noapte, pînă ce în vinerea seacă ne-am trezit vindecaţi taftă.* CREANGĂ, A. 32. *O întins pînza, o uns-o bine cu miere... şi o înfăşurat fata... După trecere de cîteva ceasuri era cum îi tafta.* ŞEZ. XXI 92.

— Variante: (învechit) **táftă** s. f., **taft** (TEODORESCU, P. P. 523) s. n.

TÁFTĂ s. f. v. **tafta.**

TAFTOLÓG, *taftoloage* s. n. (Depreciativ) Carte, volum. *Teancuri de taftoloage... pline de painjeni şi aruncate în neregulă.* CREANGĂ, A. 134.

TAFTÚR, *tafturi*, s. m. Chingă cu care se strînge şaua sau pătura pe cal sau cu care se leagă scările la şa. *Deschingai tafturii Pisicuţii şi-i luai povara din spate.* HOGAŞ, M. N. 58. *Ş-atunci bine că-i venea Numa-n tafturi se umfla Şi departe-l azvîrlea.* TEODORESCU, P. P. 523.

TÁGĂ s. f. (Învechit) Tăgăduială, tăgadă, negare, contestare. *Se vor întrebuinţa împotriva noastră taga şi defăimarea.* BOLLIAC, la TDRG. ◇ Loc. adv. **Fără (de) tagă** = fără îndoială, fără tăgadă. *Acest nume este deci, fără tagă, al vestitului meşter romîn.* ODOBESCU, S. II 510. *Socotesc dar că în lume eu întîi sînt trebuită, Bătrînimii, tinerimei, fără tagă sînt dorită.* PANN, P. V. II 24.

TÁGMĂ, *tagme*, s. f. Totalitatea persoanelor aparţinînd aceleiaşi categorii profesionale sau sociale; breaslă, corporaţie, cin, ceată, clică. *Se afla în acea vreme... o tagmă de publicişti fără talent care... trăiau din expediente.* SADOVEANU, E. 155. *De nu va fi dintre boieri, apoi tot cu tertipuri prin tagma prostimei să-l caut.* ISPIRESCU, L. 376. *Am găsit multă lume adunată şi din boierime şi din tagme şi prostime.* CARAGIALE, P. 25.

TAHICARDÍE, *tahicardii*, s. f. Accelerare anormală a bătăilor inimii. *La mamifere, în ultima fază de intoxicaţie* [cu digitală] *se produce o tahicardie.* DANIELOPOLU, F. N. II 35.

TAHIGRÁF[1], *tahigrafi*, s. m. (Învechit) Stenograf.

TAHIGRÁF[2], *tahigrafe*, s. n. Aparat folosit în topografie pentru întocmirea planurilor şi a hărţilor; funcţionează acţionînd un creion care raportează direct planul cotat pe foaia de hîrtie.

TAHIGRAFÍE s. f. (Învechit) Stenografie.

TAHIMETRÍE, *tahimetrii,* s. f. Metodă de măsurare a distanţelor şi a diferenţelor de nivel dintre anumite puncte de pe teren cu ajutorul tahimetrului.

TAHIMÉTRU, *tahimetre,* s. n. Teodolit cu un dispozitiv special, care permite determinarea distanţei pînă la punctul vizat prin citire pe o mîră aşezată în acest punct.

TAHÍN, *tahînuri,* s. n. Făină obţinută din seminţe de susan, cu care se prepară mîncări de post, dulciuri etc.; mîncare preparată din această făină. *Iar în postul paştelui se dă, pe lîngă fasole şi cartofi, rasol de raci cu usturoi, tahîn, halva şi masline tot de la Galaţi.* STĂNOIU, C. I. 105. *Se îndreptau spre bcciuri, spre magazii... cutii mari de tinichea sau de lemn, cu halvale de Indîrnea sau cu tahînuri.* HOGAŞ, DR. II 40.

TAHMÍN, *tahminuri,* s. n. (Învechit) Socoteală, deviz aproximativ; p. ext. aproximaţie. (Cu grafie învechită) *Să vă fac o socoteală cu tachmin ca să vedeţi că vorba mea e vorbă.* FILIMON, C. 168.

— Scris şi: *tachmin.*

TAHOMÉTRU, *tahometre,* s. n. Instrument de măsurat turaţiile pieselor rotitoare, folosit în special pentru măsurarea turaţiei motoarelor.

TAHT, *tahturi,* s. n. (Învechit; şi în forma *tact*) 1. Reşedinţă, sediu al unei subprefecturi sau al altei administraţii sau autorităţi locale. *Trebuia să trimită cîte un raport din fiece oraş şi din fiece tact de subtadministraţie, întîlnit în drum.* CAMIL PETRESCU, O. II 613. *M-a dus la tact şi d-acolo la oraş.* CARAGIALE, S. 87. *A fi vreun ispravnic de cei noi, cărora le zic prefecţi... E grăbit s-ajungă la tact de aceea lasă bacşişuri bune.* ALECSANDRI, T. 46.

2. Staţie de poştă; poştă. *Zapciul el însuşi... îi luă în primire frecîndu-şi cu smerenie mîinile şi scara la tact se dete iama printre găini şi raţe.* MACEDONSKI, O. III 37. *La tactul de mai sus al poştei, se întîmplase peste noapte o călcare cu omor.* CARAGIALE, O. I 287.

— Variante: tact, taft (DELAVRANCEA, H. T. 211) s. n.

TĂICĂ s. m. 1. Tată. *Bietul taica mi se pare că se duce în noaptea asta.* GALACTION, O. I 184. *Au sărutat fiecare mîna taichii şi maichii şi şi-au luat rămas bun de la Ileana, şi-au plecat tustrei călări.* CARAGIALE, O. III 104. *De ce muri bietul taica şi nu trăi draga maica.* PANN, P. V. I 93. *Sărmanu-s, doamne, sărman, Fără taică, fără maică, Fără nici un ban în taşcă.* ŞEZ. VII 162. ✣ (La vocativ, cu nuanţă afectivă) Nume întrebuinţat de un bătrîn la adresa celor mai tineri, de un părinte la adresa copilului său etc., indicînd totdeauna un raport de familiaritate şi simpatie. *Tata se uită la noi şi ne spune: Măi copii, a venit molima în sat. Nu mai ieşiţi, taică, din casă.* STANCU, D. 79. *Trebuie să găsim motive. — Părintele: Găscţe-le, taică, de ce eşti dumneata avocat.* CARAGIALE, O. II 261. ✣ Termen afectiv cu care cineva se adresează unui om mai în vîrstă. *Dar George-al nostru cum o duce? — Sub glie, taică, şi sub cruce, Lovit în piept d-un iatagan.* COŞBUC, P. I 101. ✣ (Popular) Dumnezeu. *Taică, tăiculeanu nostru, Singurel binele nostru, Grijeşte-ne o lună, două, Să ne crească pene nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204.

2. (Determinat prin «părinte» sau «popă») Nume dat preotului. *Dacă-l întîlneam pe uliţă, îi spuneam: sărut mîna, taică părinte!* STANCU, D. 35. *Dar poate taica popa V-a spus de prin gazeturi tot. El cum şi-a dat juncanii?* COŞBUC, P. II 60.

TAIEFÉT s. n. v. taifet.

TAIE-FÚGĂ s. m. (Rar) Om fricos. *Ştiau adecă şi ziceau că dascălul e un taie-fugă.* RETEGANUL, la CADE.

TĂIER, *taiere,* s. n. (Regional; şi în forma *tăier*) Taler, farfurie întinsă, blid, talger, fund. *Un tăier de mîncare.* SEVASTOS, N. 85.

— Variantă: **tălér** s. n.

TAIFÁS, *taifasuri,* s. n. (Mai ales la sg., construit cu verbele «a sta», «a şedea», «a se pune») Conversaţie familiară, convorbire intimă, amicală; sfat, palavragea plăcută. *Acolo am găsit pe primar şi pe notar fumînd şi stînd la taifas cu gospodarii cei doi.* SADOVEANU, B. 194. *Acasă, seara, cu uşa închisă, cu perdelele trase, amîndoi bătrînii şedeau la taifas.* BART, E. 272. *Cafeaua aducea totdeauna taifasul ce se învîrtea neschimbat în jurul sănătăţii.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 76. *Nu cumva ai pofti oare să te pui la taifasuri cu dumnezeu?* CREANGĂ, P. 315.

— Pronunţat: *tai-.*

TAIFÉT, *taifeturi,* s. n. (Învechit) Taifas. *În bejănie, ca şi înainte precum şi în urmă, taifetul, egoismul şi nepăsarea fură statornice.* RUSSO, S. 110.

— Pronunţat: *tai-.* — Variantă: **taiefét** (RUSSO, S. 19) s. n.

TAIFÚN, *taifunuri,* s. n. Vînt foarte puternic, cu furtună şi vîrtejuri, care ia naştere în partea de apus a oceanului Pacific. *Prevăd un ev măreţ de pace Prin ruini de vifor şi taifun.* BENIUC, M. 41. *Steaua roşie îl călăuzi... Pe cel care spulberă cetele morţii ca un taifun.* BOUREANU, S. P. 13.

— Pronunţat: *tai-.*

TAIGÁ, *taigale,* s. f. Pădure sălbatică şi greu de străbătut, formată în special din conifere şi acoperind o regiune întinsă în nordul Europei şi Asiei. *Era vînător şi pescar... Ce nu pescuise? Ce nu împuşcase? de la potîrnichile albe din cercul polar pînă la tigrul din taigaua manciuriană.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 411, 1/5.

— Pronunţat: *tai-.*

TAÍN, *tainuri,* s. n. 1. Raţie de alimente sau de băutură care se dă cuiva pentru un timp determinat în schimbul unor servicii prestate (completînd salariul, solda, simbria etc.). *Gheorghieş a intrat argat, cu simbrie, tain şi opinci.* C. PETRESCU, R. DR. 194. *Aşa că dumineca şi în celelalte sărbători, cînd îşi iau tainurile, Artemie dă jumătate din ţuica lui Averchie, iar Averchie îi dă în schimb, lui Artemie, jumătate din tainul său de vin.* STĂNOIU, C. I. 6. *Avea cîte douăzeci de parale de copil pe lună şi mai avea şi de la biserică tain de mălai, de fasole şi de lemne.* GHICA, S. A. 74. ✧ Fig. [La balamuc] *după ce i-au tras... vreo cincizeci de vine de bou, l-au închis într-o colivie zăbrelită; şi pe urmă trei săptămîni de-a rîndul acelaşi tain în fiecare zi.* CARAGIALE, O. III 76. ✣ Provizie. *Aici... au stat în gazdă ucenicii catichetului. Erau băieţi de la munte, voinici şi veseli. Dormeau pe lăiţi aşternute cu lăicere aspre, făceau cu rîndul mîncare pentru toţi din tainul adus de părinţi.* SADOVEANU, E. 115. ✧ Fig. *Pescuitorii au tainul lor de glume, cîntece şi poveşti.* DELAVRANCEA, la CADE. ✣ Mîncare, hrană; ospăţ. *Şi-n ascunzătoare şi tain ţi-oi găti, şi apă ţi-oi aduce.* POPA, V. 88. *Pînă voi că mi-eţi sosi, Eu tainul voi găti, Şepte buţi oi destupa.* TEODORESCU, P. P. 679.

2. Porţie de nutreţ (orz, ovăz etc.) care se dă cailor. V. mertic. *Caii oştenilor lui Soliman-beg erau legaţi la stîlpii caselor din Voineasa şi stăteau neclintiţi, aşteptînd dimineaţa apropiată cu tainul ei de orz.* SADOVEANU, F. J. 747.

3. Sumă echivalentă cu raţia alimentară ce i se cuvine unui angajat; hrană în bani. *Îl opri în Ţarigrad cu leafă din haznaua împărătească şi peste cîteva luni îi mai adăugă şi douăzeci aspri tain pe zi.* ODOBESCU, S. A. 156.

4. Parte care-i revine cuiva în urma unei repartizări, împărţeli (de produse sau de venituri comune). V. cot I.

TÁINĂ, *taine*, s. f. **1.** Ceea ce e neînțeles, nedescoperit, nepătruns de mintea omenească; mister. *Asfințitul parcă-mi strecurase o taină mare în suflet.* SADOVEANU, O. VI 9. *Se gîndea numai că va pleca și nu va mai vedea ochii ei căprui și șăgalnici, în care i se părea că s-au adunat toate tainele lumii.* REBREANU, R. I 129. *Faust al lui Goethe... e convins că mintea omenească e datoare să pătrundă în toate tainele naturii.* IONESCU-RION, C. 71. ✧ (Poetic) *Umbrele înserării umplură poiana de taină.* SADOVEANU, O. I 300. *Numai taine pe tot locul, Noaptea-neacă toată valea.* CERNA, P. 58. ✦ (Popular) Minune, miracol; poveste minunată. *Și noi tare ne-am mirat Și prin lume c-am plecat, Taina s-o istorisim, Minunea s-o povestim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 513.

2. Ceea ce trebuie ținut ascuns, ce nu trebuie spus nimănui; secret. *Taina o ascunse în fundul sufletului ca pe un lucru scump.* SADOVEANU, O. VII 59. *Babă dragă, spune-mi taina și mă jur că niciodată n-am s-o spun cuiva...* EFTIMIU, Î. 89. *Pentru ce-mi ascunzi de-a pururi taina gîndurilor tale?* COȘBUC, P. I 120. ✧ Loc. adj. **De taină** = intim; particular. *Vă invit să facem o șezătoare de taină în amintirea celui mai autentic scriitor artist al literaturii noastre.* SADOVEANU, E. 85. *Binefăcătorul nostru va stăpîni de acum a patra parte din averea mea și va fi sfetnicul meu cel de taină.* POPESCU, B. I 41. (Bis.) *Cina cea de taină*, masă pe care a luat-o Hristos cu apostolii săi (și despre care se vorbește în Scriptură). (Ist.) *Logofăt de taină* v. logofăt (1). ✧ Loc. adv. **În** (sau, rar, **cu**) **taină** = pe ascuns, în secret; discret. *Să-ți dau o bucățică de rădăcină descîntată, a adăugit ea cu taină, să-ți iasă toate după dorință.* SADOVEANU, E. 45. [Măgheranii] *tăcuți și triști se trec în taină cu fruntea în pămînt plecată.* ANGHEL, Î. G. 13. *Sfetnicii rîdeau în taină de tot ce Craiul vorbea.* COȘBUC, P. II 126. *Iubind în taină am păstrat tăcere, Gîndind că astfel o să-ți placă ție.* EMINESCU, O. I 200. ✦ Procedeu de lucru subtil și cunoscut numai de puțini inițiați, care asigură reușita unei lucrări, mai ales a unei opere de artă. *Mai întîi frecînd culori, apoi urcînd pe schelă alături de meșter,* [pictorul] *Tătărescu s-a inițiat în tainele meseriei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 339, 3/1. *Bacii nu știau numai istorisiri, ci cunoșteau taina laptelui acru și-a brînzei de burduf.* SADOVEANU, B. 10.

3. Loc ascuns, tăinuit; ascunzătoare, ascunziș, tainiță. *Prosperează o mulțime de subspecii* [de tufănele] *crescute cu răbdare în taina serelor.* GALACTION, O. I 325. *Scotea din tainele adînci ale buzunarelor sale o jumătate de sorcovăț și îi dădea drumul în scripca lui Buruiană.* HOGAȘ, DR. II 109. ✧ (Poetic) *Munți peste munți cresc, se depărtează tot mai șterși, se cufundă în taina zării, acolo unde și soarele lunecă, tras ca de nevăzute puteri.* SADOVEANU, O. VII 216.

4. (Bis.; mai ales în expr.) *Sfintele taine* = cele 7 ritualuri din biserica creștină (v. botez, căsătorie, hirotonie etc.) prin care credincioșii consideră că obțin un har special; (prin restricție) al treilea din aceste ritualuri; cuminecătură. *Cel care dorea sfintele taine era un moșneag înaintat în zile, bătrîn cu cinstite bătrînețe și bisericos.* GALACTION, O. I 184. *Dascăle prea învățate Cel ce-nveți la școală carte, spune-mi mie: ce sînt șapte? — Șapte taine dumnezeiești.* TEODORESCU, P. P. 254.

5. (Rar, în expr.) **A sta de taină** = a sta de vorbă, a sta la taifas.

TÁINIC, -Ă, *tainici, -e*, adj. **1.** Plin de mister, de taină; misterios. *Priceperea sa nici nu-i îngăduia să pătrundă tainicul înțeles, plin de amenințare, din vorbirea lui Zaharia Duhu.* C. PETRESCU, A. 305. *Viața-i plină de tainice puteri, Învinge orice stavilă și orișice dureri.* EFTIMIU, G. 28. *Un magnet tainic mă trăgea fără voie spre teatru, cînd știam că era să cînte Cecilia.* ALECSANDRI, O. P. 17. (Adverbial) *Pan Zubovski rîdea tainic, și făcea din ochi către Birnoavă.* SADOVEANU, O. VII 88. ✧ (Poetic) *Parcă-i îndemna la un sfat încet lumina tainică ce se revărsase în nemărginire.* SADOVEANU, O. VII 27. *Mi-e dor de freamăt lin de brazi, De murmur tainic de izvor.* IOSIF, P. 64. (Adverbial) *Numai într-un geam pîlpîia tainic o luminiță galbenă.* REBREANU, R. II 205. *Tainic trece vîntul Prin păduri de fag.* CERNA, P. 115. *Se revarsă pîrăiele cu răpejune, șoptind tainic în mersul lor neîncetat.* CREANGĂ, A. 125.

2. Neștiut de alții, secret. *Gheorghiță era numele care plăcuse Vitoriei, căci era numele cel adevărat și tainic al lui Nichifor Lipan.* SADOVEANU, B. 13. *Plecase de astă-iarnă, cu o scrisoare tainică de la socru-său Dănilă, către Tudor Vladimirescu.* GALACTION, O. I 155. *Se întorcea de la o sfătuire tainică și era cu sufletul greu.* C. PETRESCU, C. V. 268. *El știa la miezul nopții gîndul tainic să-mi gliicească.* EFTIMIU, Î. 129. ✧ (Adverbial) *Eu singură nu știu ce vreu Atît e de tainic ascunsă Dorința în sufletul meu.* EMINESCU, O. IV 99. ✦ (Adverbial) Pe ascuns, pe furiș. *Tainic se-ntîlnește-n prag, Dor cu dor să se cuprindă, Drag cu drag.* COȘBUC, P. I 49. *Și trei flori ea culegea... Ș-apoi tainic ea le da Unei roabe.* ALECSANDRI, P. P. 150. ✦ Intim. *Chemă într-o zi tot sfatul cel tainic al împărăției.* POPESCU, B. III 60. *Apusul soarelui ne făcu să gustăm una din cele mai tainice mulțămiri ale sufletului.* ALECSANDRI, O. P. 293.

3. (Despre locuri) Ascuns, ferit, izolat. *Locul era tăcut și tainic în rariștea pădurii.* C. PETRESCU, R. DR. 53. *De prin tainice-ascunzișuri Se ivesc pe jumătate Păsările ciufulite, Alarmate Și-ngrozite.* TOPÎRCEANU, B. 41. *Se scoboară din pod, printr-un loc tainic, trei zîne foarte frumoase.* CREANGĂ, O. A. 274. ✦ (Despre ființe) Retras, izolat, singuratic. *E cocostîrcul tainic, în lume călător, Al primăverii dulce iubit prevestitor.* ALECSANDRI, P. A. 118.

4. (Despre persoane) Care știe să tacă; discret, închis, tăcut. *Aveam legături cu două ori trei babe din sat. Am chemat la curte pe baba Maria, cea mai șireată și cea mai tainică dintre ele.* SADOVEANU, O. VIII 33. ✦ (Adverbial) În mod discret, abia perceptibil. *Să-ți cînt dulce, dulce tainic, Cîntul jalnic Ce-ți cîntam adeseori.* EMINESCU, O. I 4.

TĂINIȚĂ, *tainițe* și *tainiți*, s. f. Groapă săpată în pămînt, încăpere subterană (folosită de obicei pentru a ascunde ceva), boltă, hrubă; p. ext. loc ascuns, ascunzătoare, ascunziș. *A căutat tainița... știută numai de dînsa.* SADOVEANU, O. L. 118. *Îi dădu pe mînă cheile de la toate cămările și de la toate tainițile ale căror uși le găsise el încuiate cînd colindase prin toate cămările.* POPESCU, B. IV 42. *Cunoaște toate tainițile ce cuprindea o corabie.* DRĂGHICI, R. 234. *Lîngă ulmi să-mi faci o groapă Și cu dinții să m-apuci În tainiță să m-arunci.* ALECSANDRI, P. P. 74. ✧ Fig. *Scorniturile, ca și cîntecele, răspund unor afunde tainiți ale sufletului.* SADOVEANU, Z. C. 236. *Nu și-ar fi închipuit niciodată că avea să descopere în el, păstrate în tainițile din umbră, atîtea rezerve.* C. PETRESCU, A. R. 45.

TAIÓR, *taioare*, s. n. Costum femeiesc compus dintr-o fustă și o jachetă, făcute de obicei din aceeași stofă. *Constată că ar avea nevoie de un taior și de o vulpe în jurul gîtului.* C. PETRESCU, A. 310. *Corina apare sus pe scară. E îmbrăcată într-un taior gri.* SEBASTIAN, T. 177.

TAL, *taluri*, s. n. Organ vegetativ nediferențiat (sau slab diferențiat) al plantelor inferioare (alge, ciuperci, licheni și mușchi).

TALÁBĂ, *talabe*, s. f. Grapă sau boroană cu dinții înainte; tăvălug cu colți de oțel cu care se sfărîmă bulgării după arat.

TALÁJ s. n. v. talaș.

TALÁN, (2) *talani*, s. m. (Popular) **1.** Dalac.

2. Cal bătrîn, slab, cu înfățișare urîtă; gloabă. *Unde drac' te duci, mă, cu talanu-ăla?* PREDA, Î. 136.

TALÁNCĂ s. f. v. **talangă.**

TALÁNGĂ, *tălăngi,* s. f. **1.** Clopot mic de metal care se pune la gîtul vitelor sau al oilor. *Sunetul moale al tălăngilor răzbătea din vreme în vreme ca dintr-o depărtare nesfîrșită.* SADOVEANU, O. III 319. *Sunet de tălăngi se-ngînă.* TOPÎRCEANU, P. 128. *Tot mai rar se desprindea din depărtări un lătrat de cîne, un sunet de talangă, un glas de bucium.* HOGAȘ, M. N. 132. ✧ (Glumeț) *« Junimea » începe; talanga mă cheamă.* CARAGIALE, O. VII 291. ✧ (Poetic) *Plîng tilingi, tălăngi răspund. Soarele apune, Glas de bucium sună-n fund Ca o rugăciune.* IOSIF, P. 52.

2. Sunet produs de o talangă **(1).** *De departe tare, abia se auzea talanga de la o turmă care se apropia.* SADOVEANU, O. VII 207. *Nu se auzeau decît tălăngile din ce în ce mai depărtate ale turmelor.* GALACTION, O. I 167. *Pătrunză talanga Al serii rece vînt Deasupră-mi teiul sfînt Să-și scuture creanga.* EMINESCU, O. I 216.

— Pl. și: *talange* (EMINESCU, O. IV 128). — Variantă: **taláncă** (CREANGĂ, A. 38, CONTEMPORANUL, VII 102) s. f.

TALÁNT, *talanți,* s. m. **1.** Unitate de măsură la vechii greci, cîntărind aproximativ 26 de kilograme. ✦ Monedă folosită în Grecia antică și reprezentînd valoarea unei sume importante de bani (în aur sau în argint).

2. Fig. (Cu aluzie la o parabolă din Noul Testament) Aptitudine, posibilitate, calitate. *Fiecare a avut talantul lui, cum zice la... Scriptură.* CĂLINESCU, E. O. II 217.

TALÁR, *talare,* s. n. (Învechit) Veșmînt sau haină lungă, făcînd parte din uniforma unor unități militare, a unor asociații sau a unor corpuri profesionale din trecut.

TALÁȘ s. n. (Cu sens colectiv; și în forma *talaj*) **1.** Așchii lungi și subțiri, răsucite în diferite forme, care se formează în timpul prelucrării lemnului cu anumite unelte. *Oamenii lăsau lucrul, se curățau de var sau de talaș, se spălau pe mîini și se duceau.* PAS, Z. I 34.

2. Totalitatea sculelor de care are nevoie un cizmar, un dulgher sau alți meseriași.

— Variantă: **talâj** s. n.

TALÁȘCĂ, *tălăști,* s. f. (Regional) Curea de încins; cingătoare. *Talașcă... un fel de curea.* I. CR. VI 29.

TALÁZ, *talazuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Valuri mari, stîrnite de furtuni (în special pe mări și pe oceane). *Și marea răscolită ridica talazuri... cît omul de înalte.* DELAVRANCEA, O. II 315. *Bolobocul ajunsese la margine, adus fiind de talazurile Dunării.* ISPIRESCU, L. 354. *Vîntul trece-n spaimă pe al mărilor talaz.* EMINESCU, O. I 94. ✧ (Prin analogie) *Vîntul subțire adusese nori plini, se învîrtoșase, rostogolind uriașe talazuri de ninsoare.* C. PETRESCU, C. V. 137. *Începe să se așeze o viață mai statornică de-a lungul . Dunării, atît de des încercat cînd de foc, cînd de apă, cînd de înecul talazurilor de nisip.* VLAHUȚĂ, R. P. 17. ✧ Fig. *Așa merse multă vreme prin talazurile negre ale nopții, prin ploaia frămîntată de vînt.* SADOVEANU, O. III 287. *O lăcustă Din verdele talaz, Robustă, Îmi sare pe obraz.* TOPÎRCEANU, P. 138. *O, de-aș vedea furtuna că stelele desprinde, Că-n cer talazuri nalte de negură întinde.* EMINESCU, O. IV 302.

— Pl. și: *talaze* (DELAVRANCEA, T. 204, NEGRUZZI, S. II 6). — Variantă: **tălâz** (COȘBUC, P. II 281) s. n.

TÁLĂ, *tale,* s. f. (Regional) Adunătură gălăgioasă de oameni; ceată, mulțime. ✦ Gălăgie, larmă, taifas. ✧ Expr. **A sta de tală** = a sta la taifas. ✦ (Adverbial, în forma *tala*, repetat) Încet-încet, haida-hai. *Plecară pe mare, tala-tala! pînă ce se pomeniră la țara amazoanelor.* ISPIRESCU, U. 50.

TALC, *talcuri,* s. n. Mineral format dintr-un silicat hidratat de magneziu de culoare albă-verzuie, unsuros și moale la pipăit, care se folosește mai ales în formă de praf în industria farmaceutică, textilă etc.

TALCIÓC, *talciocuri,* s. n. Piață de vechituri.

TALCȘÍST, *talcșisturi,* s. n. (Învechit) Talc în stare naturală, dispus sub formă de straturi lamelare. *Muntele Retezat este constituit... din gneisuri, micașisturile, talcșisturile.* I. IONESCU, M. 49.

TALÉNT, *talente,* s. n. Aptitudine, înclinație deosebită într-un anumit domeniu (mai ales în literatură și artă); capacitate deosebită într-o ramură de activitate, destoinicie, pricepere. *Avea știință de carte și talent la predare.* CARAGIALE, O. III 24. *Dobîndise un talent muzical extraordinar pe clavir.* GHICA, S. 42. *Cantemir-vv. era domn bun, înzestrat cu mari talente ostășești.* BĂLCESCU, O. I 187. ✧ Loc. adj. **De talent** = (despre persoane) talentat; (despre creații) produs al talentului, de virtuozitate. *Operă de talent.* ▭ *În trăitorii de astăzi sînt oameni vrednici, de talent, de inimă și giudecată.* RUSSO, S. 66. ✧ Fig. *Greierii, lăutari fără de talent, îngheață de frig și de sărăcie.* DELAVRANCEA, T. 62. ✦ Persoană înzestrată cu aptitudini speciale. *Cîte talente n-au stat ascunse în lumea muncitoare, pentru că n-au avut prilej să se manifeste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 8/1.

— Pl. și: (învechit) *talenturi* (KOGĂLNICEANU, S. 42) s. n.

TALENTÁT, -Ă, *talentați, -te,* adj. Care are talent; bine înzestrat. *Inginerii cei mai buni, sculptorii, pictorii și arhitecții cei mai talentați și-au dat contribuția lor la această măreață realizare.* STANCU, U.R.S.S. 21.

TÁLER[1], *taleri,* s. m. (Învechit) Monedă de argint (mai ales austriacă), care a circulat în trecut și în țările romîne. *Au pieptul ele Alb de taleri și mărgele.* COȘBUC, P. I 95. *O mie de taleri, sau trei sute de galbeni, îi mai tot una.* KOGĂLNICEANU, S. 102. *Semnul în care ținte... nu era mai mare decît un taler.* DRĂGHICI, R. 152. ✧ Expr. **Taler cu două fețe** v. față **(II 1).**

— Pl. și: (n.) *talere* (BĂLCESCU, O. II 276).

TÁLER[2], *talere,* s. n. **1.** (Astăzi rar) Vas întins (de lemn, de pămînt ars, de porțelan sau de metal) în care se mănîncă sau care se folosește la bucătărie; talger. V. farfurie. *Cumpărau din obor talere de lemn.* PAS, Z. I 170. *Îi puse talerul dinainte și privi cu plăcere pe Ionuț cum rupe cu dinții albi și tari ca de oțel, dintr-un picior de găină friptă.* SADOVEANU, F. J. 339. *În mijloc sta așezată o masă cu șapte talere de aur greu, cu mîncăruri din care se ridicau aburi de deosebite mirodenii.* CARAGIALE, P. 141. *Maică-sa i-o fi dat Astă-seară de cinat Dintr-un taler nespălat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100. ✧ Expr. **A mînca pîine și sare dintr-un** (rar **pe un**) **taler cu cineva** v. pîine. ✦ Tavă, tabla, talger. ✧ Expr. **A umbla cu talerul** = a umbla să strîngă bani, a face chetă, colectă. **A cere cu talerul** = a cerși. **A îngropa** (pe cineva) **cu talerul** = a înmormînta pe cineva cu fonduri strînse prin colectă publică.

2. Disc, platou, talger de balanță. ✧ Fig. *Nu vezi cum s-agață dimonii de talerul dreptilor?* DELAVRANCEA, la CADE.

3. (Mai ales la pl.) Fiecare dintre cele două discuri de alamă întrebuințate într-o fanfară sau o orchestră pentru a marca (prin lovirea unuia de celălalt) ritmul sau cadența; talger.

4. Piesă subțire de metal, de lemn sau de alt material, de formă aproximativ rotundă, cu gura foarte largă și cu marginile drepte sau răsfrînte. *Zăceau acolo, amestecate în stive nesfîrșite, cazane de locomotivă... blocuri, șasiuri... cu talerele pătrunse unu-n altul.* GALAN, B. I 23.

TĂLGER, *talgere,* s. n. 1. (Astăzi rar) Taler (1). *Pune atunci un talger de uscături ş-o garafă cu vin dinaintea părintelui.* CREANGĂ, A. 95. *Du-te sus la jupîneasa de cere un talger ş-un şervet.* ALECSANDRI, T. I 178. *Talgerile şi păharele erau de argint.* NEGRUZZI, S. I 151. ✦ Tavă, tabla. *Nu ţi-am spus c-acum e moda să s-aducă răvaşe pe talgere?* ALECSANDRI, T. 481. ✧ (Poetic) *Sus, pe albastrul întunecat al cerului, luna luneca uşoară, ca un talger luminos plutitor peste ape adumbrite.* MIHALE, O. 491.

2. Taler (2). *Stă-n lumina matură, Ca un talger de balanţă Aplecat pe-o latură.* TOPÎRCEANU, B. 49.

3. (Mai ales la pl.) Taler (3). *Talgerele zuruie, toba bubuie, trîmbiţele tremură vesel.* SADOVEANU, O. VI 231.

— Variantă: **tálgir** (ŞEZ. III 144) s. n.

TÁLGIR s. n. v. **talger.**

TALHÎŞ, *talhîşuri,* s. n. (Turcism învechit) Raport, prezentat de marele vizir sultanului, pentru numirea sau destituirea unui domn. ✦ Ordin dat de sultan pentru numirea sau destituirea unui domn; firman.

TALÍ s. n. (Turcism învechit, numai în e x p r.) **A face tali** = a se prezenta în faţa cuiva înclinîndu-se, făcînd reverenţe; a se ploconi, a face reverenţe. *Copilele mele... faceţi tali frumos.* ALECSANDRI, T. 405.

TALIÁN, *taliane* şi *talianuri,* s. n. (Regional) Năvod mare fixat cu ancore şi piloţi, folosit mai ales la prinderea scrumbiilor. *Cei mai mari învăţau să dreagă plăşile talianelor.* DUMITRIU, P. F. 220.

TÁLIE, *talii,* s. f. 1. Partea de la mijloc, mai subţire, a corpului omenesc, situată deasupra şoldurilor; mijloc, brîu. *Bluza croită strînsă pe talie, îmi ţine încă puţin de cald.* CAMIL PETRESCU, U. N. 339. *Penelopa... cuprinse talia fetei.* BART, E. 82. *Talia ei subţire-n colan strînsă Tremura scump, de braţul meu cuprinsă.* EMINESCU, O. IV 78. ✧ (Poetic) *Peste straturi, dalia, Ca o doamnă din elită, Îşi îndreaptă talia.* TOPÎRCEANU, B. 48. ✦ Parte a unei rochii sau a unei haine care îmbracă mijlocul; p. e x t. corsaj. *Un grup de tinere femei, îmbrăcate după moda apuseană cu rochiile largi, cu talia sus... încep să prindă în pieptul celor de faţă cocarde tricolore.* CAMIL PETRESCU, O. II 252. *Era înaltă, mai slabă ca preoteasa; îmbrăcată într-o talie invoaltă, plină de creţuri şi dantele.* BASSARABESCU, S. N. 79. ✧ L o c. a d v. **La (în) talie** = îmbrăcat numai cu haină sau cu rochie, (fără pardesiu sau palton).

2. Statură, înălţime, mărime. *Tot de o ialie ca şi Elena, dar bălaie.* KOGĂLNICEANU, S. A. 106. ✧ E x p r. **A fi de talia cuiva** = a avea aceeaşi valoare, pricepere, iscusinţă, talent ca... **De talie** = de talent, de valoare, valoros. *Cînd jucătorii sînt toţi de talie, se-ntîmplă... partida să fie remisă.* CARAGIALE, M. 278. ✦ Mărime după care se confecţionează obiectele de îmbrăcăminte. *Palton talia întîi.*

3. (Rar) Timpul cît durează împărţirea tuturor cărţilor de joc la o partidă de bacara. *Cînd isprăvea talia, îşi făcea mîna greblă şi aduna mizele în banc.* VLAHUŢĂ, la CADE.

TALÍM s. n. v. **talîm.**

TALIÓN[1] s. n. Pedeapsă sau răzbunare care constă în tratarea vinovatului în acelaşi chip în care a procedat şi el cu victima sa. ✧ *Legea talionului* = lege penală la unele popoare din vechime, prin care se aplica vinovatului o pedeapsă identică cu crima de care s-a făcut culpabil. *Legea talionului este: ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte.*

TALIÓN[2], *talioane,* s. n. Plantă erbacee, frumos mirositoare, cu frunze late, întrebuinţată în medicina populară sau ca plantă culinară. *Frunzuliţă talion, În grădină la Ion, Toate păsărelele-mi dorm.* MAT. FOLK. 1353.

TALIÓNIC, -Ă, *talionici, -e,* adj. Potrivit legii talionului.

TALISMÁN, *talismane,* s. n. (Astăzi livresc) Mic obiect, considerat în credinţele mistice ca fiind înzestrat cu o forţă magică supranaturală şi avînd puterea de a da ajutor celor care îl poartă cu dînşii. V. a m u l e t ă, f e t i ş. *Foloseşti întotdeauna cîte-un straşnic talisman, ce te-ajută la nevoie şi te scapă de duşman.* EFTIMIU, Î. 47. *Aflai ca şi el talismanul Tot raiul să pot să-l coprind.* MACEDONSKI, O. I 197. *A mării împărat... poartă-n frunte-o mare stea, Un talisman bogat.* ALECSANDRI, P. I 146. ✧ F i g. *Cotind uniforme în dreapta şi în stînga cu zicerea «pardon», talisman care închide gura ghiontiţilor şi călcaţilor, am alergat la celalalt capăt a galeriei.* NEGRUZZI, S. I 38. ✦ (Rar) Semn de recunoaştere. *Primarul întîrzează la cărţi la club şi-şi trimite bastonul cu mîner de argint mecanicului de la uzină, pentru ca acesta să aibă un talisman că într-adevăr ordinul porneşte de la dumnealui.* BASSARABESCU, S. 23.

TÁLIU s. n. (Chim.) Corp simplu solid, de culoare alb-albăstrie, foarte puţin răspîndit în natură.

TALÎM, *talîmuri,* s. n. (Învechit; şi în forma *talim*) 1. Plecăciune, închinăciune, reverenţă, temenea, compliment. *Lipicescu .. prezintă ciubucul lui Hîrzobeanu cu talim turcesc.* ALECSANDRI, T. 1332.

2. Apucătură, deprindere, manieră; gest. *Se oprea grav în faţa unui tablou, îl fixa c-o privire scrutătoare... îşi ţuguia buzele, închidea din ochi... După aceea trecea la alt tablou, făcea aceleaşi talîmuri.* La TDRG.

— Variantă: **talim** s. n.

TALMEŞ-BÁLMEŞ s. n. Amestec din care nu se mai înţelege nimic; terci, chiseliţă. *Apa din ceaun fierbea aşa de tare, că peştele se făcuse talmeş-balmeş.* CONTEMPORANUL, VI[1] 27. ✧ F i g. (Glumeţ) *Trebuie să mă urmezi... într-o lungă controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală, şi să facă un talmeş-balmeş precît se va putea mai doct şi mai erudit.* ODOBESCU, S. III 24.

TALMÚD s. n. Carte care conţine un comentariu şi o dezvoltare dogmatică a literaturii clasice a Vechiului Testament sub raport religios, legislativ, literar şi istoric.

TALMÚDIC, -Ă, *talmudici, -e,* adj. Care ţine de talmud, care este în spiritul talmudului, conform prescripţiilor acestuia. *Interpretare talmudică.*

TALMUDÍSM s. n. 1. Studiul talmudului.

2. Tendinţă de a privi lucrurile şi fenomenele în mod dogmatic, strîmt, îngust.

TALMUDÍST, -Ă, *talmudişti, -ste,* s. m. şi f. 1. Persoană care cunoaşte învăţăturile talmudului şi ştie să le interpreteze; adept al acestor învăţături.

2. F i g. Persoană care priveşte lucrurile dogmatic, care se ţine strict de dogme, de reguli fixe, rigide.

TALOFÍTĂ, *talofite,* s. f. (La pl.) Încrengătură a regnului vegetal care cuprinde plante cu corpul format dintr-un tal; (la sg.) plantă făcînd parte din această încrengătură.

TALÓN, *taloane,* s. n. 1. Parte care rămîne la cotorul unui registru chitanţier, bonier etc. după ce s-a rupt partea detaşabilă.

2. Partea de la călcîiul ciorapului, prelungită în sus, marcată printr-o ţesătură mai deasă sau altfel colorată.

3. Partidă la jocul de cărţi. *Venea negreşit rîndul altor cîteva taloane de preferans.* GANE, N. III 164. *Jucarăm două taloane; intrasem în al treilea.* BOLINTINEANU, O.

367. ◇ Fig. *După masă, abia putîndu-se mişca, trăgea cîte un talon bun de somn.* GANE, N. III 164.

4. Fiecare dintre cele două margini îngroşate şi întărite ale unei anvelope, care se introduc în janta roţii, cînd se montează anvelopa pe roată.

TÁLPĂ, *tălpi,* s. f. **I. 1.** Partea inferioară a labei piciorului la om şi la unele animale, de la călcîi pînă la degete, care vine în atingere cu pămîntul şi pe care se sprijină corpul, cînd omul sau animalul stă în picioare. *Nu pot să mişc talpa piciorului.* STANCU, D. 313. *Băieţii începeră o horă de gemea puntea vaporului sub tălpile lor goale.* BART, S. M. 13. *Graiul ei cel dulce... îl făcu să-i rămîie tălpile lipite de locul unde sta.* ISPIRESCU, L. 35. *Ce se propteşte-n cap, Ca să-ţi intre-n tălpi?* (Pironul). TEODORESCU, P. P. 240. ◇ Expr. **Din** (sau **de la**) **creştet pînă în tălpi** (sau **în talpă**) sau **din talpă pînă în creştet** v. creştet. **A o apuca la talpă** (sau **a-şi lua tălpile la spinare**) = a pleca, a o şterge. *Fata... au apucat-o repede la talpă mai departe.* SBIERA, P. 279. **Arde focul la tălpile picioarelor,** se spune cînd cineva este ameninţat foarte de aproape de o primejdie. *Unde să se ascundă... acum cînd focul arde la tălpile picioarelor!* GALACTION, O. I 162. **A fi** (sau **a scula, a pune pe cineva**) **în tălpi** = a (se) scula din pat; p. ext. a (se) pune în mişcare, în acţiune. *Ar scula tot satul în tălpi să ştie că i-a adus pe Ion în casă.* REBREANU, I. 118. *După cină să dau la culcare, că pînă nu să face ziuă trebuie să fie-n tălpi.* RETEGANUL, P. III 83. **A-l frige** (pe cineva) **pămîntul sub tălpi,** se spune cînd cineva este neliniştit, nerăbdător (să facă ceva, să plece undeva). *Poate că numai cîteva clipe trecuseră. Dar lui Stroe Vardaru îi păreau că durează de o veşnicie, fiindcă îl frigea pămîntul sub tălpi.* C. PETRESCU, A. R. 18. **A bate averea la tălpi** = a-şi risipi averea (în petreceri). (Atestat în forma de pl. *talpe*) *Iar după ce-i muri, copiii tăi au s-o bată* [averea] *la talpe.* GANE, N. III 24. **A cunoaşte** (pe cineva) **din talpă** = a cunoaşte (pe cineva) foarte bine. *Numai cine a trăit mult cu Agatocle Leuştean, precum am trăit eu, putea să-l cunoască din talpă.* GANE, N. III 156. **Sărut tălpile,** formulă învechită şi servilă de salut, de adresare sau de mulţumire. *Apoi care cîntec porunciţi, sărut tălpile — întrebă Ghioc îndoindu-se din şale.* GANE, N. III 174. ◇ Compuse: **talpa-gîştei** = plantă erbacee cu tulpina puternică, cu flori mici, roz; creşte în locuri necultivate *(Leonurus cardiaca);* **talpa-ursului** = plantă erbacee, cultivată şi ca plantă ornamentală, cu frunze mari şi cu flori albe sau trandafirii, grupate în formă de spic la vîrful tulpinii *(Acanthus longifolius);* acantă; **talpa-stîncii** = mică plantă erbacee cu tulpina culcată, ramificată, cu flori mici *(Coronopus ruelli);* **talpa-lupului** = plantă erbacee cu flori mici, roşietice şi cu frunzele acoperite pe partea inferioară de numeroase glandule albe *(Chaiturus marrubiastrum).*

2. Partea de dedesubt a încălţămintei sau a ciorapului, care acoperă talpa (**1**). *Îşi privea atent talpa ghetei, udă, neagră.* GALAN, B. I 79. *Pantaloni albi şi pantofi de olandă cu talpa elastică.* C. PETRESCU, Î. I 12. *Şi-ntr-o zi — să vezi acu — dete-Osman porunci să-i puie Tălpilor la cizme, cuie.* COŞBUC, P. II 48. ◇ Expr. **A bate talpa** (**la pămînt**) = a călca apăsat, trîntind piciorul de pămînt. *Căpitanului îi plăcea să meargă oamenii ţanţoşi, veseli şi să bată talpa la pămînt.* SADOVEANU, O. VI 195. ◇ Piele groasă, tare, tăbăcită în mod special, din care se confecţionează pingelele încălţămintei, flecurile tocurilor etc. *Şi-a pregătit piele bună, şi talpă ş-o ocă de scîrţ.* SADOVEANU, E. 112. *Ce-i drept, făceau paralele acele; căci pusese piele bună, talpă de fund şi erau cusute de tocmală.* CREANGĂ, O. A. 84.

II. 1. Lemn gros, grindă, care se aşază la partea inferioară a pereţilor unei case, pentru a sprijini construcţia; p. ext. (mai ales precizat prin «casei») temelie. *Ceva ulcele roşii, sau alte lucruri curioase, găsite uneori nu mai departe decît sub talpa casei.* GALACTION, O. I 119. *În stînga, o aripă a castelului din Suceava... sfîrşindu-se cu o terasă pusă pe tălpi de piatră.* DELAVRANCEA, O. II 11. *Cînd valul se retrage, ei se întorc, îşi ridică iar bordeiele din talpă.* VLAHUŢĂ, la CADE. *Tîlharii... s-au sfătuit ca să sape o bortă pe sub talpa casei în pivniţă.* SBIERA, P. 276. *Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amînare, cela de tălpi, ista de grinzi.* CREANGĂ, P. 48. ◇ Expr. **Talpa ţării** (sau **a casei**) = ţărănimea considerată în trecut ca temelie a ţării şi obligată să suporte tot greul îndatoririlor. *Potoliţi-vă, măi oameni, ascultaţi de boieri şi munciţi! Fiţi harnici şi nu vă luaţi după îndemnurile rele! Voi sînteţi talpa ţării.* REBREANU, R. I 271. *Ţăranul... face parte din acel strat social ce alcătuieşte talpa ţării, pe care se sprijină întreaga greutate a acesteia.* PAMFILE, A. R. 33. *Locuitorii ţării erau împărţiţi în mai multe categorii sau clase: 1. Clasa ţăranilor de la sate, talpa casei, cum s-ar zice, care plătea dări şi ducea toate sarcinile statului.* GHICA, S. XII. *Cu drept cuvînt li s-a aplicat numirea de «talpa casei», numire pe care eu am scris-o sub fotografia reprezentînd pe deputaţii pontaşi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 222. (Rar) **Talpa casei** = bărbatul, capul familiei. *Bună să vă fie inima, zise talpa casei.* RETEGANUL, P. III 4. **Talpa iadului** = **a)** temelia iadului (închipuită ca fiind susţinută de mama căpeteniei dracilor sau de un suflet de pămîntean foarte rău). *După ce ţi-i împlini anii, să ai a lua din casa lui ce-i vrea tu; şi aceea are să fie de trebuinţă la talpa iadului, că au început a putrezi căpătăiele.* CREANGĂ, P. 146. *Tu eşti bun de talpa iadului.* NEGRUZZI, S. I 93. *Eu în iad cînd am intrat, Ce-am văzut m-am spăriat... Vornicul satului Ţinea talpa iadului.* MARIAN, S. 72; **b)** mama căpeteniei dracilor. *Talpa iadului însă, mai ajunsă de cap decît toţi dracii, zise atunci lui Scaraoschi.* CREANGĂ, P. 310. *Talpa iadului e însuşi mama lui Scaraoschi, o babă hidă şi urîtă.* ŞEZ. II 160; **c)** om foarte rău, păcătos, în special babă rea, vrăjitoare; tălpoi. *Stăpîna acestei slujnice era... o vrăjitoare straşnică, care închega apa... Talpa iadului, cum aude despre această minunăţie, trimite slujnica degrabă să-i cheme femeia.* CREANGĂ, P. 96. *Cînd a început iapa a fugi, unde pica nuca, pica şi din talpa iadului bucăţica.* id. ib. 101. ✦ Fig. Sprijin, bază, susţinere, stîlp. *Iaca şi moş Arbure, talpa răzăşilor.* ALECSANDRI, T. 1337. ✦ Fig. Totalitatea oamenilor simpli, consideraţi ca formînd baza societăţii. *Începînd la talpa însăşi a mulţimii omeneşti Şi suind în susul scării pîn' la frunţile crăieşti.* EMINESCU, O. I 133.

2. Fiecare dintre cele două lemne groase, orizontale, care alcătuiesc trupul războiului de ţesut. *Tălpile... formează lungimea războiului.* ŞEZ. VII 188.

3. Fiecare dintre cele două suporturi laterale, de lemn sau de oţel, curbate în sus la capătul de dinainte, pe care alunecă sania. *Îmi aşezai sania pe tălpi, mă scuturai de zăpadă şi plecai şi mai grăbit.* GANE, N. II 204. ✦ Lemnul din dosul cormanei pe care se sprijină plugul şi care îl face să alunece mai uşor pe brazdă. *Talpa plugului... e făcută din lemn tare, de stejar sau de ulm.* PAMFILE, A. R. 42. ✦ Partea de dedesubt a corăbiei. *Sub talpa corăbiei Străbătătoare-n adîne vuiau răscolitele valuri.* MURNU, I. 18. ✦ Partea care formează fundul unui scoc de moară, de joagăr etc. *Pîrîul... cade pe roata morii şi iese dincolo, vijelios, pe talpa unui scoc lat de vreo cinci paşi.* CAMIL PETRESCU, O. II 587.

4. Partea inferioară, lăţită, a unei piese, a unui organ de maşină sau a unui element de construcţie, prin care acestea se reazemă pe altă piesă, pe teren sau pe un suport. *Bagă de seamă că şina are talpă prinsă-n cîrlige zdravene, afundate-n traverse de stejar.* SP. POPESCU, M. G. 27.

5. Partea de dedesubt a rindelei (care alunecă pe lemn). ✦ Extremitatea unui pat de puşcă pe care se

sprijină arma cînd stă în picioare. *Se uita chiorîş la miliţienii care-şi scoseseră armele şi le lăsaseră cu talpa de fier pe pămînt.* MIHALE, O. 513.

6. Partea de dedesubt, pe care se clădeşte o claie sau un stog (de fîn, de paie etc.). *Claia... se compune dintr-o parte scurtă... care se numeşte talpă.* PAMFILE, A. R. 161.

7. Baza unei excavaţii miniere.

— Pl. şi: *talpe* (ISPIRESCU, U. 111).

TALPÍNĂ, *talpine,* s. f. Material sintetic, folosit ca înlocuitor de talpă la încălţăminte.

TALÚZ, *taluzuri,* s. n. Suprafaţă înclinată care mărgineşte lateral un rambleu sau un debleu; suprafaţa înclinată a unei ridicături de pămînt. *Cîţiva convalescenţi, desculţi... se soreau tolăniţi pe un taluz.* C. PETRESCU, Î. II 42. *Era sus pe taluz, răzămat de trunchiul salcîmului.* POPA, V. 80.

TALVÉG, *talveguri,* s. n. Linie care uneşte punctele de cea mai mare adîncime de pe fundul albiei unei ape curgătoare sau de pe fundul unei văi uscate. *Apa cea mai tulbure este pe... talveg.* ANTIPA, P. 217.

TAMÁN adv. **1.** Tocmai, întocmai, chiar, exact, precis. *Nici mai la dreapta, nici mai la stînga, ci taman la locul potrivit.* SADOVEANU, N. F. 61. *Cînd a ajuns la New-York, taman la debarcare doctorul care l-a inspectat l-a respins că e prea slab.* BART, S. M. 33. *Porneşte acum degrabă la omul acela şi să-l slujeşti taman trei ani de zile.* CREANGĂ, P. 146.

2. (Folosit pentru a pune în evidenţă, a identifica ceva sau pe cineva) În special, mai ales. *N-au fost amîndoi... la munte? — Păi taman d-aia, Matei.* PREDA, Î. 74.

3. De-abia, într-un tîrziu, numai. *Nu mi-a dat în gînd nici să-l întreb pe el... Taman pe drum m-am gîndit la asta.* STĂNOIU, C. I. 118.

— Accentuat şi: *táman.*

TAMARÍN, *tamarini,* s. m. Arbore exotic cu flori galbene, din ale cărui fructe se prepară o băutură răcoritoare *(Tamarindus indica). Gingaşii tamarini se legănau la adierea vîntului.* NEGRUZZI, S. I 223.

— Variantă: **tamarínd** s. m.

TAMARÍND s. m. v. **tamarin.**

TAMARÍSCĂ s. f. (Şi în forma *tamarix)* Nume dat mai multor specii de arbuşti cu frunze mărunte şi dese, cu flori albe sau roz, care cresc pe prundişuri sau pe nisipuri, fiind folosiţi pentru ornamentaţie *(Tamariscus). Într-o luncă de tamarix, înflorită ca cerul, cîntau într-un amurg privighetorile.* SADOVEANU, O. A. II 125. ✦ Cătină.

— Variantă: **tamaríx** s. m.

TAMARÍX s. m. v. **tamariseă.**

TAMAZLÍC, *tamazlîcuri,* s. n. Totalitatea vitelor cornute care aparţin unui proprietar, unei gospodării; cireadă de vite (împreună cu taurul de prăsilă). *Aceste tamazlîcuri de acum ai să faci bine să le dai în sama lui jupîn Ionuţ.* SADOVEANU, F. J. 424. *Fă-ţi milă şi cumpără văcşoara asta. — Nu-mi trebuie!... Ce? eu fac tamazlîc?* SANDU-ALDEA, D. N. 245. *Merse fără preget pe pustiul de zăduf pînă ce se întîlni cu o herghelie de cai, mai mare şi mai frumoasă decît tamazlîcul de boi.* POPESCU, B. III 111.

TAMBÚCHI, *tambuchiuri,* s. n. Deschizătură cu capac în puntea unei nave, care permite accesul în încăperile de sub punte. *Scoase capul afară pe gura tambuchiului.* TUDORAN, P. 158.

TAMBÚR[1], *tamburi,* s. m. (Ieşit din uz) Toboşar. ✧ Compus: **tambur-major** = subofiţer care conducea o fanfară militară; p. ext. (peiorativ) plutonier.

TAMBÚR[2], *tambure,* s. n. **1.** Piesă în formă de cilindru gol, fixă sau mobilă în jurul unui ax, făcută din metal, din lemn etc. şi avînd diverse întrebuinţări în tehnică; tobă. *Brigadierul ridicase pompa de injecţie pe un fund de butoi întors; cu o mînă răsucea tamburul.* MIHALE, O. 213.

2. Porţiune de prismă poligonală goală (sau de cilindru gol) interpusă între o cupolă şi arcurile sau zidurile care limitează un spaţiu boltit. ✦ Mic vestibul construit la intrarea unei clădiri şi cuprins între două rînduri de uşi. ✦ Spaţiu cilindric la o uşă de intrare, în interiorul căruia se învîrteşte o uşă pivotantă cu mai multe aripi.

TAMBURÁ, *tamburez,* vb. I. Intranz. (Rar) A bate toba; p. ext. a bate uşor şi ritmic în ceva. *Căpitanul Klapka începu într-un tîrziu să tambureze uşor cu degetele pe masă.* REBREANU, P. S. 57.

TAMBÚRĂ, *tambure,* s. f. Vechi instrument muzical asemănător cu mandolina, avînd coarde de metal, cutia de rezonanţă bombată şi gîtul lung. *Toată vremea, pe drum, l-a îngrijit căpitanul ca un frate, ziua şi noaptea, cîntîndu-i din gură şi cu tambura manele turceşti şi cîntece de palicari.* CARAGIALE, O. III 49. *Cîntul începu să devie din ce în ce mai slab; tambura îi căzu din mîini şi frumoasa june adormi.* FILIMON, C. 67. *Buzna-n casă n-oi da, Să vă cînt cu tambura.* ŞEZ. V 63.

TAMBURÍNĂ, *tamburine,* s. f. Instrument muzical de forma unei tobe, cu pielea întinsă numai pe o singură parte, iar de jur împrejur cu plăci de metal sau zurgălăi prinşi de un cerc; dairea.

TAMÍŞ, *tamişuri,* s. n. Proptea care se pune sub un butoi pentru a-l fixa şi a-l împiedica să se rostogolească.

TÁMJĂ, *tamje,* s. f. (Regional) Întîmplare, fapt, poveste (de necrezut); pricină, afacere. *Acolo mergea, Tamja că spunea, Moş Adam auzea... ş-alt cuvînt nu zicea.* PAMFILE, CER. 135.

TAM-NESÁM adv. v. **tam-nisam.**

TAM-NISÁM adv. Nitam-nisam. *Nu îndrăznea să se agaţe tam-nisam de oameni.* REBREANU, I. 38. *E nervoasă; plînge tam-nisam, fără să poată spune de ce.* CARAGIALE, N. F. 52.

— Variantă: **tam-nesám** (EFTIMIU, Î. 54) adv.

TAMPÓN, *tampoane,* s. n. **1.** Piesă la vehicule de cale ferată, constînd dintr-un disc masiv de oţel şi un resort puternic, al cărei rol este să primească şocurile dintre vehicule în timpul mersului şi să le menţină la o anumită distanţă unele de altele. *Locomotivele... îşi lovesc tampoanele, zornăindu-şi masa de fier.* BOGZA, C. O. 330. *Intrase încărcat ciucur, cu lume pe scări, pe tampoane, pe acoperişul vagoanelor.* AGÎRBICEANU, S. P. 176. *Un ţignal ascuţit, ca un nechezat de mînz, zgomot de tampoane.* SEBASTIAN, T. 188.

2. Bucată de vată sau de tifon sterilizat, care se aplică pe o rană, pentru a opri o hemoragie, sau se introduce într-o cavitate naturală a organismului, în scopuri terapeutice. *Veni cu un tampon mare de vată.* CĂLINESCU, E. O. I 65. ✦ Substanţă întrebuinţată pentru a împiedica un anumit proces chimic.

3. Accesoriu de birou, alcătuit dintr-o placă curbată şi acoperită cu hîrtie sugativă, servind la uscarea cernelii după scriere. *Vardaru puse tamponul, împături coala.* C. PETRESCU, Î. II 84. *Un furier... ale cărui mîini tremurau vizibil, punea tamponul după fiecare semnătură.* SAHIA, N. 71.

TAMPONÁ, *tamponez,* vb. I. Tranz. **1.** (Despre vehicule) A ciocni, a lovi, a izbi (alt vehicul).

2. A atinge uşor şi în repetate rînduri, cu un tampon sau cu un obiect care îl înlocuieşte o parte a suprafeţei corpului, pentru a absorbi transpiraţia sau secreţiile unei răni. *Călca elastic în pantofii cu talpa de azbest, tamponîndu-şi fruntea cu batista.* C. PETRESCU, Î. II 247. *Tamponă cu batista păturită fruntea brobonată de sudoare.* BART, S. M. 88.

TAMPONÁRE, *tamponări,* s. f. Acţiunea de a t a m p o n a şi rezultatul ei.

TAMPONÁT, -Ă, *tamponaţi, -te,* adj. (Despre vehicule sau părţi ale lor) Ciocnit, lovit (prin izbire). *Personalul trenului umblă forfota, examinînd roatele tamponate cu toată presiunea.* CARAGIALE, M. 127.

TAM-TÁM, *tam-tamuri,* s. n. **1.** Instrument muzical (de origine chineză) constînd dintr-un disc concav de metal, care lovit cu un ciocănel vibrează, producînd sunete puternice. *Obligaţia de a ne trezi dimineaţa în sunetul unui lighean de alamă, lovit ca un tam-tam chinezesc... mă adusese la o disperare amară.* GHICA, S. 74.

2. Instrument african asemănător cu toba; muzică executată cu un astfel de instrument. *Odraslele şefilor de trib african... prezidează festinurile cu dans, tam-tam şi torţe de răşină.* C. PETRESCU, R. DR. 101. ✦ F i g. Zgomot mare, vacarm, zarvă. *Neîntrerupt se revarsă tam-tamul sălbatic al ţăranilor în luptă cu jivinile pădurii.* BOGZA, C. O. 249.

TANAGRÁ, *tanagrale,* s. f. Nume dat statuetelor artistice de pămînt ars făcute la început în Grecia antică (în oraşul Tanagra), iar mai tîrziu în toată lumea greco-romană. *Pe şemineu, tanagraua din dreapta continuă să-şi ducă urna ei funerară.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 86.

TANANÁ s. f. (Mold.) Numele unui dans ţigănesc. (Atestat cu o grafie învechită) *Aşa, nelegiuitule!... Şi cînd îi giuca tananaoa în căldare, am să te întreb: ce ai făcut cu răzăşia mea?* ALECSANDRI, T. 1585.

TANANÍCA s. f. art. (Mold.) Tanana. *Să joci pe el... tananica.* CAMILAR, N. II 421.

TANÁNT, *tananţi,* s. m. Substanţă aflată în diverse materii prime sau fabricată industrial şi avînd proprietatea de a tăbăci pielea; p. e x t. materie primă naturală care conţine o astfel de substanţă. *Tananţii sintetici, făcuţi adeseori din produsele secundare nevalorificate ale altor industrii... prezintă şi un preţ de revenire redus.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 10/2.

TANÁT, *tanaţi,* s. m. Sare sau ester al acidului tanic.

TÁNĂT s. m. (Regional) Grizu. *Scotea într-o zi un vagon de cărbuni... Tanătul i-a ars... lumina ca pe-o hîrtie.* VINTILĂ, O. 32.

TANĂU, -ÁIE, *tanăi,* adj. (Regional) Prost, tont, nătărău. *Se descoperi încă un om muşcat: pîndarul de la poarta ţarinei, un biet sărac, cam guşat şi cam tanău.* SADOVEANU, O. VIII 111. *Celui prost: tanău, tont.* ŞEZ. II 75. ✧ (Substantivat) *Tanău — om care pricepe greu.* ŞEZ. XIX 13.

TANC, *tancuri,* s. n. **1.** Autovehicul blindat, înarmat cu tunuri, mitraliere etc., care poate străbate regiuni accidentate, fără drumuri. *Prefectul doreşte să vadă cu ochii săi tancul pe care l-a montat meşterul Rafailă.* SADOVEANU, P. M. 212. *Se ridică şi el, pătrat, mişcîndu-se ca un tanc printre ceilalţi.* C. PETRESCU, Î. II 117.

2. Rezervor pentru lichide, făcut de obicei din tablă de oţel; vehicul (vagon, remorcher, camion) înzestrat cu un astfel de rezervor. ✧ *Tanc petrolier* = navă folosită la transportul petrolului sau al derivatelor lui. ✦ Vagonet metalic cu capacitate de o tonă.

TANCHÉTĂ, *tanchete,* s. f. Tanc mic, cu blindaj uşor. *Mici tanchete proaspăt vopsite... tăiau oraşul în două.* STANCU, U.R.S.S. 192.

TANCHÍST, -Ă, *tanchişti, -ste,* s. m. şi f. Militar care face parte dintr-o unitate de tancuri. *Şi eu mă uit la vechile-mi poeme Ca un tanchist la suliţă şi arc.* BENIUC, V. 133.

TANDALÍC, -Ă, *tandalici, -e,* adj. Care umblă fără rost, alandala; zăpăcit. (Substantivat) *Tandalica are mere, Tandalic vine şi cere, Tandalica nu se-ndură Tandalic vine şi fură* (Cloşca şi motanul). GOROVEI, C. 91.

TANDALÚŢĂ, *tandaluţe,* s. f. (Regional) Scîndurică prevăzută la ambele capete cu cîte un vîrf de cui, cu care se fixează pînza în războiul de ţesut, ca să nu se strîngă. V. t i n d e c h e.

TANDÉM, *tandemuri,* s. n. **1.** Bicicletă pentru două persoane, cu două şei aşezate una în spatele celeilalte şi acţionată de două perechi de pedale.

2. Cilindru compresor mecanic cu doi tăvălugi egali ca mărime, formă şi greutate.

3. Sistem tehnic acţionat din două sau din mai multe puncte, situate pe direcţia mişcării întregului sistem sau pe direcţia mişcării elementului conducător al mecanismului motor. ✦ Maşină-unealtă cu mai multe posturi de lucru, pentru operaţiuni succesive în procesul de prelucrare a aceleiaşi piese.

TANDRÉŢĂ s. f. v. **tandreţe.**

TANDRÉŢE, *tandreţe,* s. f. Afecţiune plină de duioşie, de gingăşie. *Zău, Ioano, mă gîndesc uneori la dumneata, nu numai cu tandreţe.* BARANGA, I. 163. *Mai multe nu ştia să spună. Nu era om pentru condoleanţe şi tandreţe.* C. PETRESCU, Î. II 47. *Dar eşti prea aspru... — E felul meu de tandreţe. La 16 ani e singurul fel de tandreţe care se suportă bine.* SEBASTIAN, T. 134.

— Variantă: **tandréţă** s. f.

TÁNDRU, -Ă, *tandri, -e,* adj. Care arată tandreţe; pornit din tandreţe, plin de tandreţe. *În aprigul Neculai Isac nu e nimic tandru.* IBRĂILEANU, S. 19. *I-adoarme pe sînu-i, se leagănă-n braţe În tandre visări.* EMINESCU, O. I 4.

TANDÚR, *tandure,* s. n. (Turcism învechit) Scaun pătrat acoperit cu covoare, sub care se aşeza un vas cu mangal, cu scopul de a încălzi pe cel ce şedea acolo. *Şede toată ziua pe tandur.* ALECSANDRI, T. I 196. ✦ F i g. Lene. *Tandurul, adecă lenea, această drăgălaşă divinitate, nu romană dar românească.* ALECSANDRI, S. 65.

TANDURÍU, -ÍE, *tandurii,* adj. (Turcism învechit) Leneş. *Să sperăm că din sînul ei va ieşi o nouă junime, mai harnică şi mai puţin tandurie.* ALECSANDRI, S. 65.

TANEÁ, *tanele,* s. f. (Învechit) Bucată de blană sau de piele de animal.

TANGÁJ, *tangaje,* s. n. (În opoziţie cu r u l i u) Mişcare alternativă de înclinare a unui vehicul, mai ales a unei nave sau a unei aeronave, în jurul unei axe transversale faţă de direcţia lor în mers. *În tangajul corăbiei... nu o dată i se întîmplă să se scufunde.* TUDORAN, P. 451. *Se legăna dublu, ca pe un vas bîntuit de... ruliu şi tangaj.* C. PETRESCU, Î. II 191.

TANGANÍCA s. f. art. Dans popular care se joacă la nuntă. *De-ndată ce s-a săvîrşit masa de cununie, toţi nuntaşii se prind la joc, ce durează pîn-aproape de către seară, cam cu următoarele jocuri... bătuta... tanganica.* SEVASTOS, N. 282.

TANGARÁ, *tangarale,* s. f. (Învechit) Instrument muzical turcesc cu coarde, asemănător cu ţambalul. *Tangara cu tambura Să-i mai dreagă inima.* PĂSCULESCU, L. P. 298.

TANGÉNT, -Ă, *tangenţi, -te,* adj. (Despre drepte) Care atinge o curbă într-un singur punct. ✦ (Despre planuri) Care conţine tangentele la toate curbele care trec printr-un punct al unei suprafeţe.

TANGÉNTĂ, *tangente,* s. f. **1.** Linie dreaptă care atinge o curbă într-un singur punct. *Am numit tangentă la un cerc o dreaptă care nu are decît un singur punct comun cu cercul.* GEOMETRIA P. 66. ✧ Loc. adv. **În (sau prin) tangentă** = tangenţial. ✧ Expr. **A scăpa prin tangentă** = a se eschiva de la un lucru prinzînd momentul potrivit; a scăpa cu greu dintr-o situaţie dificilă; a scăpa ca prin urechile acului.

2. Funcţie trigonometrică a cărei valoare este egală cu raportul dintre lungimea unui segment tangent la una dintre extremităţile unui arc de cerc (cuprins între această extremitate şi punctul în care segmentul este intersectat de raza cercului care trece prin cealaltă extremitate a arcului) şi lungimea razei cercului.

TANGÉNŢĂ, *tangenţe,* s. f. Poziţie, stare a două figuri geometrice tangente; atingere, contact.

TANGENŢIÁL, -Ă, *tangenţiali, -e,* adj. Care se referă la tangentă; care este asemănător cu o tangentă. ✦ Fig. În treacăt, printre altele; indirect.

TANGÍBIL, -Ă, *tangibili, -e,* adj. Care se poate percepe prin atingere, care se poate pipăi; fig. pipăibil, real, clar. *Adversităţile existenţei luau pentru toţi un caracter tangibil.* C. PETRESCU, C. V. 41.

TANGÓ s. n. v. **tangou.**

TANGÓU, *tangouri,* s. n. (Şi în forma *tango)* Dans modern (care îşi are originea într-un dans popular argentinean) cu ritmul în doi timpi şi care se dansează în perechi; melodia după care se dansează. *Orchestra cînta un tango... sentimental.* CAMIL PETRESCU, P. V. 133. *Dansurile cele mai noi: tango.* C. PETRESCU, S. 187.

— Variantă: **tangó** s. n.

TÁNIC, *tanici,* adj. m. (În expr.) *Acid tanic* = tanin.

TANÍN, *taninuri,* s. n. Substanţă tanantă vegetală, cu constituţie chimică neunitară, care se întrebuinţează la tăbăcitul pieilor, ca mordant în vopsitorie etc.

TANINÓS, -OÁSĂ, *taninoşi, -oase,* adj. Care conţine tanin, caracteristic taninului, de tanin, ca taninul. *Gherase aducea cu vapoarele italiene un vin de Catania aşa de tare şi de taninos, că i se zicea vin de Catania.* BART, E. 195. *Miros greu, taninos, ce pluteşte în aer ca miasmele mortăciunilor.* ARDELEANU, D. 10.

TANTÁL s. n. Element chimic metalic, foarte ductil şi maleabil, folosit mai ales la confecţionarea pieselor de laborator.

TANTALÍT, *tantaliturí,* s. n. Mineral cristalizat în sistemul rombic, în cristale de culoare neagră sau roşu-închis şi care este un oxid complex de fier, mangan, tantal etc.

TÁNTI s. f. invar. (Indicînd un grad de rudenie sau folosit mai ales pe lîngă un nume propriu ca termen de adresare unei femei în vîrstă) Mătuşă. *Tanti Eleonora läsa acele şi lîna să-i cadă în poală.* DUMITRIU, B. F. 43. *O dată cu noi aşteaptă şi tanti Matilda şi unchiul Petrică.* SAHIA, N. 48.

TANTIÉMĂ, *tantieme,* s. f. **1.** Indemnizaţie specială, care se dă într-un regim capitalist membrilor unui consiliu de administraţie sau funcţionarilor superiori. ✦ Comision procentual acordat mijlocitorilor de afaceri.

2. (În trecut) Onorariu procentual cuvenit unui autor şi calculat asupra încasărilor realizate la reprezentaţiile piesei acelui autor. *Am primit de la secretarul teatrului... tantiemele din urmă.* CARAGIALE, O. VII 427.

TAÓLĂ, *taole,* s. f. Cot al unui rîu. *Morunul şi nisetrul trăiesc... după o taolă.* ANTIPA, P. 342.

TAPĂ, *tapez,* vb. I. Tranz. (Argou) A obţine de la cineva bani, de obicei cu titlul de împrumut, dar fără intenţia de a-i înapoia; a împrumuta bani (prin dibăcie, prin insistenţe). *Îl caută şi acum comisionarii de la amicii tapaţi cu cinci poli.* C. PETRESCU, C. V. 211.

TAPÁJ, *tapaje,* s. n. Zgomot mare produs de lovituri, de glasuri care răsună în acelaşi timp; protest zgomotos, opunere manifestată în mod violent şi gălăgios; larmă, tămbălău, gălăgie, vociferare, scandal. ✧ Expr. **A face tapaj** = a protesta zgomotos, a provoca discuţii, a face scandal.

TAPANGEÁ, *tapangele,* s. f. (Învechit) Lovitură dată cu palma; bleandă. *Era nevoită, biata mamă... să ne dea cîteva tapangele la spinare.* CREANGĂ, A. 40.

TÁPĂ, *tape,* s. f. Scobitură sau tăietură care se face la capătul lemnelor de construcţie pentru a le putea îmbina unele cu altele. ✦ Tăietură care rămîne în trunchiul unui copac, cînd tăietorul loveşte cu toporul, o dată pieziş şi altă dată orizontal.

TAPÉT, *tapete,* s. n. **1.** Îmbrăcăminte de hîrtie, de pînză, de mătase sau de piele, imprimată cu desene colorate (uneori în relief), care se lipeşte pe pereţii unei încăperi, ţinînd loc de zugrăveală. *O casă gata, la care se făcea numai o reparaţie şi se schimba tapetul încăperilor.* PAS, Z. I 205. *Ce ambiţii... se vor aciua cu lacomă nerăbdare în încăperile acestea noi, îndată ce tencuiala va fi zbicită şi tapetul întins pe pereţi?* C. PETRESCU, Î. II 158. ✧ Fig. *Luna-mbracă zidul cu tapetele-i maiestre.* MACEDONSKI, O. I 96.

2. Covor mic, carpetă. *Cînd tapetul fu adus, Potcoavă se puse în genunchi cu demnitate.* HASDEU, I. V. 205. ✧ Fig. *Dar prin iarba cea-nflorită Şi de rouă poleită, Pe-un tapet de ghiocei Iată c-au sărit scîntei.* BOLINTINEANU, O. 91.

3. (În expr.) **A pune** (sau, rar, **a veni**) **pe tapet** = a se afla în discuţie, a fi la ordinea zilei. *Chestia americanului venise pe tapet, făcînd înconjurul cafenelelor din port.* BART, E. 283. *Votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg.* CARAGIALE, O. I 123.

— Pl. şi: *tapeturi* (CAMIL PETRESCU, T. II 431).

TAPETÁ, *tapetez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la pereţii unei încăperi) A acoperi cu tapet. *Salonul era mobilat cu oglinzi, canapele, scaune, foteluri; pereţii tapetaţi cu hîrtie înflorată.* BOLINTINEANU, O. 414. ✧ Fig. *Masa era acum inundată şi părete tapetat de gîngănii.* IBRĂILEANU, A. 59.

TAPINÓS adv. (Învechit şi popular) Cu umilinţă, cu smerenie, cu modestie. *Stan al Bratei d-auzea, Tapinos îi mulţămea.* TEODORESCU, P. P. 586.

TAPIÓCĂ s. f. Substanţă alimentară făinoasă extrasă din tuberculii manioculuí.

TAPÍR, *tapiri,* s. m. Animal mamifer din zona tropicală a Asiei şi a Americii, cu botul şi nasul prelungite într-o trompă mică *(Tapirus americanus).*

TAPISÁ, *tapisez,* vb. I. Tranz. **1.** A tapeta. *În sala de aşteptare, tapisată cu mătase roşie...*

cîțiva boieri și doamne așteaptă turburați. CAMIL PETRESCU, O. I 346. ◇ Fig. *Dulapurile... sînt tapisate și acum în interior cu aceleași simetrice rînduri de cutii goale.* C. PETRESCU, O. P. I 145.

2. A îmbrăca o mobilă cu stofă, pînză, mătase, piele etc.; a capitona.

— Variantă: **tapițá** vb. I.

TAPISÁT, -Ă, *tapisați, -te,* adj. (Despre pereți) Acoperit cu tapet; tapetat. *A citea oară vedea oare un cabaret... cu aceleași figuri monotone, pereții tapisați.* C. PETRESCU, Î. II 227. ✦ (Despre mobile) Îmbrăcat în stofă, pînză, mătase, piele etc.

— Variantă: **tapițát, -ă** adj.

TAPISERÍE, *tapiserii,* s. f. 1. Lucru de mînă cusut pe canava, cu lînă sau cu mătase; draperie sau orice obiect lucrat în acest fel. *Ascunde-te acolo în astă-sară... după o tapiserie, unde vei voi.* NEGRUZZI, S. III 424. *Mari tapiserii de China.* GOLESCU, Î. 153.

2. Partea tapisată a unei mobile.

— Variantă: **tapițeríe** s. f.

TAPIȚÁ vb. I v. **tapisa.**

TAPIȚÁT, -Ă adj. v. **tapisat.**

TAPIȚÉR, *tapițeri,* s. m. Meseriaș specializat în tapisarea mobilelor. *Și taică-tău a fost tapițer și pe tine te-a dat la carte.* DEMETRIUS, C. 9.

TAPIȚERÍE[1] s. f. v. **tapiserie.**

TAPIȚERÍE[2], *tapițerii,* s. f. Meseria tapițerului; atelierul unde lucrează acesta. *El sta pe atunci în Podul Mogoșoaiei, deasupra unei tapițerii.* VLAHUȚĂ, la CADE.

TAPOIÉT, -Ă, *tapoieți, -te,* adj. (Regional) Ascuțit. *Cu o mulțime de șerpi în cale s-a-ntîlnit, Cu gurile căscate, Cu limbile tapoiete, Cu gura îl mușca, Cu limba-l înțepa.* MAT. FOLK. 587.

TAPÓȘNIC, *tapoșnici,* s. m. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori purpurii, cu tulpina ramificată de la bază și acoperită cu peri moi, îndreptați în jos *(Galeopsis Ladanum).*

TÁPURĂ, *tapuri,* s. f. Fisură într-o piesă metalică, produsă în cursul fabricării sau al prelucrării piesei.

TAR, *tari,* s. m. Veche unitate de măsură cîntărind 125 de ocale.

TARÁ s. f. v. **tară**[2].

TARABAGÍU, *tarabagii,* s. m. Mic negustor ambulant care vinde la o tarabă.

TARÁBĂ, *tarabe,* s. f. 1. Masă improvizată pe care negustorii ambulanți își expun și își vînd marfa la tîrguri, în piețe sau pe străzi; masă pe care se așază mărfurile într-un magazin (v. t e j g h e a). *Tatăl lui Bică avea chioșc de ziare și, în același timp, pe-o tarabă în fața chioșcului, rahat, caramele, susan.* PAS, Z. I 164. *Cîrnați uscați atîrnați în cuie și cu teancuri de pastramă pe tarabă.* DELAVRANCEA, O. II 271. ◇ L o c. a d j. (Depreciativ) **De tarabă** = care poate face obiectul unei tîrguieli, unei tocmeli. *Chestie de tarabă, onorabile! daraveri de clopotniță, stimabile!* CARAGIALE, O. I 142.

2. Masă, tejghea (de cîrciumă) unde stă negustorul. *În crîșma goală și zăvorîtă, vînzătorul de otrăvuri, la lumina sarbădă a lămpii, își socotea pe tarabă banii.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 184. *Își face loc... prin înghesuiala prăvăliei și ajunge pînă la taraba de marmoră.* CARAGIALE, O. II 81. *Doritor... de a părăsi mai degrabă altarul pentru ca să se ducă la taraba crîșmei.* ALECSANDRI, S. 6.

— Pl. și: *tărăbi* (SADOVEANU, O. VII 143, CREANGĂ, A. 85, EMINESCU, O. I 130).

TARABULÚS, *tarabuluse,* s. n. (Învechit) Șal oriental care se înfășoară în jurul capului sau se poartă ca cingătoare. *Tînăr, frumos... la cap legat cu un tarabulus.* GHICA, S. 290.

TARÁC, *taraci,* s. m. Stîlp băgat în pămînt, care servește ca element de susținere pentru un pod, un zăgaz, un gard etc. *Două cadre pătrate, închipuind țarcuri îngrădite cu taraci... Proptele și mănunchi de tufiș, legați cu frînghii, sprijină și întăresc taracii.* ODOBESCU, S. III 109. *Zidul de la Dunăre este gros ca 3/4 părți din stînjen, temelia este pe taraci de stejar din care se mai văd pînă astăzi.* I. IONESCU, M. 592.

— Variantă: **taráș** (PANN, P. V. III 54) s. m.

TARACÁN, *taracani,* s. m. (Regional) Gîndac. *Tot borș cu taracani, tot pîine mucezită... ce viață păcătoasă!* CONTEMPORANUL, VII[2] 288.

TARÁF, *tarafuri,* s. n. 1. Mică formație muzicală (de lăutari) care cîntă, în general, muzică ușoară sau populară. *Taraful de la București cînta cu duioșie și becurile electrice pîlpîiau somnoroase.* SADOVEANU, O. VII 227. *Tarafurile cîntau din toate puterile, zbîrnîind și sunînd din dairele!* CARAGIALE, P. 156. *Să aprindeți luminările peste un ceas, și dacă a veni Barbu cu tarafu lui, să-l puneți la scară.* ALECSANDRI, T. I 147. ◇ (Întărit prin «de lăutari» sau «lăutarilor») *Un taraf de lăutari începu a cînta cu alăute, cobze și naiuri.* SADOVEANU, O. VII 110. *Taraful lăutarilor de supt Sotir Ciupitul... împodobise din preziuă un cap mare de porc.* DELAVRANCEA, S. 182. *A mai adus și tarafuri de lăutari și cîntărețiii cei mai vestiți.* CARAGIALE, O. III 60. ◇ Fig. *Glas de fluier și cimpoi, Pitpalaci și cintezoi Și-un taraf de granguri.* COȘBUC, P. I 301.

2. Gașcă, clică. *Veselul taraf al spornicilor caricaturiști... ilustrează în fiecare toamnă, la deschiderea vînătoarii, pe bieții burghezi pariziani.* ODOBESCU, S. III 156. *Și tu, Petcule, ești din taraful celor cu mania de ocîrmuire.* ALECSANDRI, T. 1235. *Să ne unim mai ales toți într-un singur și mare țel, fără deosebire de stări, de tarafuri, de partide.* KOGĂLNICEANU, S. A. 101.

— Pl. și: *tarafe* (KOGĂLNICEANU, S. A. 194).

TARAMÁ s. f. (Cu sens colectiv) Icre de calitate inferioară, sărate și conservate în butoaie. *Icrele... se amestecă cu toatele la un loc... se sărează și se pun la butoi, vînzîndu-se ca icre de calitate inferioară, zise în comerț «tarama».* ANTIPA, P. 706.

TARÁNCĂ, *tărănci,* s. f. (Iht.) Ocheană. *Taranca... este un pește sărat și apoi uscat repede în aer liber, la umbră.* ANTIPA, P. 711.

TARANTÉLĂ[1] s. f. v. **tarantulă.**

TARANTÉLĂ[2], *tarantele,* s. f. Dans popular italian, executat într-un ritm vioi; melodia după care se dansează. *Pare că bate-n aer tarantela și ploaia se porni cu grabnic ropot.* TOPÎRCEANU, S. A. 105. *Văd pe Angel sunînd din cornet o tarantelă napolitană.* ALECSANDRI, O. P. 355. *Apoi începeau a învîrti hora strămoșească și dănțurile cele vesele, care se deosibesc foarte puțin de tarantela neapolitană.* FILIMON, C. 146.

TARANTÚLĂ, *tarantule,* s. f. Specie de păianjen mare, care trăiește mai ales în țările meridionale și a cărui înțepătură este veninoasă *(Lycosa tarentula).* (Atestat în forma *tarantelă*) *Surprinderea lor s-a manifestat prin o esclamare sălbatică și bucuria lor prin*

o mie de sărituri deşanţate ca oameni muşcaţi de tarantelă. GHICA, S. 82.

— Variantă: **tarantélă** s. f.

TARAPANÁ, *tarapanale,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Imprimerie de bani; monetărie. *Ici era tarapanaua scundă, închisă cu porţi de fier, în care se tăiau banii cu chipul domnului.* SADOVEANU, O. I 509. *Am făcut bulgări de aur şi de argint şi i-am trimis la Stavracolu ca să-i bată la tarapana.* GHICA, S. 506.

TARAPANGÉLE s. f. pl. (Regional) Legume, zarzavaturi. *Căruţa bulgarilor cutreiera satul. — Hai la tarapangele!...* STANCU, D. 210.

TARAPANGÍU, *tarapangii,* s. m. (Învechit) Meşter care lucrează într-o tarapana.

TARÁR, *tarare,* s. n. Maşină folosită pentru a curăţa seminţele de impurităţi, prin antrenarea lor într-un curent de aer.

TARARÁ s. f. Melodie monotonă care pare că nu se mai sfîrşeşte. *Acea... searbădă monotonie a unora din cînticele nemţeşti, pe care romînul a caracterizat-o cu porecla... de tararaua neamţului.* ODOBESCU, S. III 100.

TARÁŞ s. m. v. **tarac.**

TARÁŞCĂ, *tarăşti,* s. f. Peşte negru, asemănător cu caracuda, care trăieşte în bălţile cu papură.

TARÁT, -Ă, *taraţi, -te,* adj. (Rar) Plin de vicii, cu tare. *Am avut de altfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatele declasării, de tot ce e tarât, ratat, epavă.* M. I. CARAGIALE, C. 105.

TÁRĂ[1] s. f. v. **teară.**

TÁRĂ[2] s. f. **1.** Greutate a ambalajului, a vasului (sau a altui mijloc de transport) în care se află o marfă; dara.

2. (Cu sens colectiv) Greutăţi nemarcate, formate din diferite bucăţi de metal, întrebuinţate la cîntărit.

— Variantă: **tará** s. f.

TÁRĂ[3], *tare,* s. f. Defect fizic sau moral; meteahnă, deficienţă, viciu. [T. Aman] *a dezvăluit totuşi prin opera sa tarele societăţii burgheze.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/5. *Le cunoştea tuturor tarele ascunse. Ca un duhovnic, le aflase suferinţi secrete, slăbiciuni absurde, — ştia sfîrşituri inevitabile care nu iartă.* C. PETRESCU, C. V. 184.

TARDÍV, -Ă, *tardivi, -e,* adj. Care apare, se întîmplă, se dezvoltă mai tîrziu decît normal.

TARDIVITÁTE s. f. Faptul de a fi tardiv, caracterul a ceea ce este tardiv; dezvoltare tardivă. V. întîrziere. *Încă de la pornirea procesului, simţise puterea incidentului de tardivitate ce i se putea ridica.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE.

TÁRE[1] adv. **1.** Foarte, mult; extrem. *Tare am avut de suferit acolo.* BOGZA, Ţ. 21. *Eu am căzut tare din ce eram mai înainte.* SADOVEANU, O. I 312. *L-a mîniat tare pe povestitor.* CARAGIALE, O. III 79. *Voi să ştii asemenea Cît te iubesc de tare.* EMINESCU, O. I 173. ✧ (Pe lîngă adjective sau adverbe, ajută la formarea superlativului) *Porni deodată un bucium, de departe, de departe tare, să strige prelung.* SADOVEANU, O. I 517. *A! tare-i bun! zisei muşcînd.* HOGAŞ, M. N. 18. *Îţi voi rămînea tare recunoscător.* ODOBESCU, S. III 32. *Era tare mîhnit că nu ştia unde să află.* DRĂGHICI, R. 46. ✧ (Pleonastic) *Cîte stele lucitoare, La un loc cu sfîntul soare Pentru mine stau să joare Că-s de treabă foarte tare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398.

2. Cu forţă, cu intensitate, cu putere. *Intrarăm într-o odăiţă strîmtă în care mirosea tare a tutun.* SADOVEANU, O. I 421. *Cine-a azvîrli buzduganul ista mai tare în sus, ai aceluia să fie banii.* CREANGĂ, P. 56. *Inima-i zvîcneşte tare, viaţa-i parcă se răpune.* EMINESCU, O. I 84. *Tare suflă vînturile, Rău mă strică gîndurile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 350.

3. (Pe lîngă verbe ca «a vorbi», «a striga», «a cînta», în opoziţie cu înd) Cu glas articulat, rostit, pronunţat, intonat pentru a se auzi. *Îndărătul gîndurilor pe care le spunea tare, un alt rînd de gînduri se ridica.* VLAHUŢĂ, O. A. III 64. ✦ (În opoziţie cu încet) Cu glas ridicat, pentru a se auzi bine sau departe. *Vorbeau între ei mult mai tare ca înainte.* DUMITRIU, N. 70. *Care-a chiui mai tare, acela să ieie banii.* CREANGĂ, P. 53. *Cînt-un corn Cu-nduioşare, Tot mai tare şi mai tare.* EMINESCU, O. I 103. ✧ *Sus şi tare* v. sus (5).

4. (În opoziţie cu încet, agale) Iute, repede. *Prin tîrg aşa mîna de tare moş Nichifor de ţi se părea că zboară iepele, nu altăceva.* CREANGĂ, P. 117. *Spaima o prindea, Tare că-mi fugea.* ANT. LIT. POP. I 312.

TÁRE[2], *tari,* adj. **1.** (În opoziţie cu moale) Care are o consistenţă solidă, care opune rezistenţă şi nu poate fi uşor pătruns, străbătut, desfăcut, despicat; p. ext. trainic, durabil. *Stîncă tare, fără nici un fel de crăpătură pe dinăuntru.* BOGZA, Ţ. 24. *Murguţ sforăia şi se lupta voiniceşte, apele veneau mînioase... Dar Murguţ ieşea din vîrtej; prinsese cu copita fund tare.* SADOVEANU, O. I 32. *Peste zi începuse un vînt rece şi noroiul se învîrtoşa, strîngîndu-se de frig, încît încet-încet se făcuse tare ca fierul.* GHICA, S. A. 96. *Pedestrimea... sta frumos ca un zid de piatră tare.* BĂLCESCU, O. I 26. *Hai mîndră să te sărut Că îndată plec la plug... Ziua-i mare, Glia-i tare, Dragostea n-are răbdare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 382. ✦ Care are o consistenţă mai solidă decît normal. *Se pregăteau... în grabă mămăligi tari.* STANCU, D. 211. ✦ Fortificat, întărit. *Unde-i cetatea mai tare, acolo bate dracul războiu mai puternic.* CREANGĂ, P. 236. ✦ Fig. Primejdios, rău. [Nu erau] *marii lorzi deprinşi să umble prin locuri aşa tari, cum zic ţăranii noştri.* GANE, N. III 135. *O dat puhoi şi i-o dus la vale (păstrăvii), alţii s-o tras în sus la locuri tari (rele).* ŞEZ. VII 184.

2. Care este lipsit de elasticitate, care nu se îndoaie (decît cu greu); (despre pînză sau obiecte din pînză) scrobit. *Purta mănuşi, pălărie tare şi saluta foarte ceremonios.* SADOVEANU, P. S. 155. *Sachelarie purta guler tare.* C. PETRESCU, Î. II 214. ✧ *Pînză tare* = pînză (cu ţesătură rară) foarte apretată, folosită în croitorie.

3. (Despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Voinic, viguros, puternic. *O, atunci mîna ta-i tare şi respinge cu putere.* EMINESCU, O. IV 41. *Voi, ciinii mei, Blînzi ca nişte miei, Tari ca nişte lei.* BOLINTINEANU, O. 80. *Am o căţeluşă tare, Ţine uşa în spinare* (Lacătul). GOROVEI, C. 194. ✧ Expr. **(A fi) tare de cap** v. cap[1] (I 4). **(A fi) tare de(-o) ureche** (sau **de urechi**) = a nu auzi bine; a fi fudul de-o ureche, v. fudul. ✦ Rezistent. *E tare — remarcă doctorul — scapă şi acum.* CĂLINESCU, E. O. II 278.

4. (Despre oameni şi manifestările lor) Cu voinţă fermă; energic, dîrz, neclintit. *Mă chinuiesc de ruşine şi durere cînd văd că ştie să fie tare cînd e vorba de bunăstarea lui.* DEMETRIUS, C. 39. *Viforoase erau vremile cele vechi... dar oamenii se năşteau tari.* RUSSO, S. 147. ✦ (Despre colectivităţi) Plin de forţă, puternic. *Movileştii intraseră cu oaste tare în ţară.* SADOVEANU, O. VII 147. *Orice-a fi a ta menire, vei găsi poporul tare, Înfruntînd lovirea soartei cu-o puternică răbdare.* ALECSANDRI, O. 132. ✧ Expr. **(A fi) tare de fire** (sau **de inimă**) = (a fi) tare de înger, v. înger (2). *Făceau ei, unii, glume pe sama d-sale, dar era tare de fire, nu se da.* CONTEMPORANUL, VI 98. ✦ Neînduplecat, neîndurător, nemilos, rău. *Făcea cum făcea şi-i aducea la vreme datoria, pentru că-l ştia om tare de suflet.* La TDRG.

5. Care dispune de putere, constituie o forţă, este stăpîn pe o situaţie, are autoritate. *Sînt tari, taică, boierii, sînt tari.* STANCU, D. 124. *Ţara, înălţată şi întinsă*

sub Ştefan cel Mare, stătea încă tare. SADOVEANU, O. I 247. *Domnia tare cere braţ lung şi vorbe scurte.* ALECSANDRI, T. II 87. *Fii amicul celor slabi şi opune-te celor tari şi nedrepţi.* BOLLIAC, O. 245. ◇ Fig. *Avea carte de marinar în haină, mai tare decît paşaportul folosit în călătorie de oamenii ceilalţi.* TUDORAN, P. 348. ◇ Expr. **A fi mare şi tare** (sau **tare şi mare**) v. mare[1] (7). ✦ Care posedă cunoştinţe temeinice, stăpîneşte bine o materie de specialitate. *E tare la istorie.*

6. Convingător, concludent; clar, categoric. *Argumente tari.*

7. (Despre fenomene ale naturii) Care se produce, se desfăşoară, se manifestă cu violenţă. *Au fost în copilăria mea, în văile Siretului ş-a Moldovei, ierni lungi şi tari, cu omăt foarte îmbielşugat.* SADOVEANU, O. VIII 209. *Astfel gerul e de tare Cît îngheaţă-n orice loc Şi a gurii răsuflare.* ALECSANDRI, P. A. 185. ◇ *Vorbe* (sau *cuvinte*) *tari* = vorbe aspre, grele, jignitoare. *Vorbele tari ale răzăşului îl străpungeau şi-l usturau.* SADOVEANU, O. VII 66.

8. (Despre sunete, zgomote) Care este emis cu putere, răsună pînă departe, se aude bine. *Ţi-aş mulţămi foarte pentru osteneală Dacă-n vorba-ţi tare arătai spre mine Şi dacă în şoaptă arătai spre tine.* PANN, la TDRG.

9. (Despre aer) Răcoros, rece, tăios; p. ext. curat, ozonat. *Era linişte şi răcoare în aerul tare, limpede, înviorător al dimineţii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 55. ✦ (Despre mirosuri) Foarte aromat, pătrunzător, ameţitor. *Mă îmbată mirosul fructelor coapte, dulce şi tare.* STANCU, D. 89. *Mălinii înfloriţi îşi revărsau miresmele tari asupra cerdacului.* SADOVEANU, O. I 344.

10. (Despre băuturi alcoolice) Care are o concentraţie mare de alcool. *Ceva rom, băiete, rusesc, tare de-ţi crapă măseaua! Trage un gît şi te dezmorţeşte.* SADOVEANU, O. VI 31. *Rachiu de cel bun, tare, da ea unde-l gustă?* MIRONESCU, S. A. 94. *Turnînd prin pahare, săreau stropi din vin de-o şchioapă în sus, de tare ce era.* CREANGĂ, A. 97. ✦ (Despre unele substanţe alimentare, chimice sau medicamentoase) Care are o concentraţie mare (şi produce un efect puternic). *Cafea tare.* ◇ *Apă tare* v. apă (II 1).

11. (Despre culori) Viu, puternic, aprins. *Erau, cît de cît, felurit îmbrăcate, în rochiţe de culori tari unele, altele în fote negre.* CAMIL PETRESCU, O. II 79.

TÁRGĂ, *tărgi,* s. f. **1.** Pat portativ, cu care se transportă răniţii şi bolnavii. *Eram în vagoane speciale, în tărgi lungi pentru dormit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 416. *Îl ridicară pe mîni şi-l duseră pe-o targă.* MIRONESCU, S. A. 36. *De la căpitănia portului sosiră doi oameni cu targa, aşezară mortul înlăuntru, îl înveliră cu o pînză albă.* DUNĂREANU, CH. 52.

2. Mică platformă portativă de scînduri, de nuiele etc., care serveşte la căratul diferitelor materiale. ✦ (Rar) Samar folosit la şantiere pentru căratul cărămizilor pe schele. *Trebuie ca, mereu, neamul nostru să umble cu targa în spate şi să-şi cîştige pîinea cu mistria.* PAS, Z. I 252.

3. Coş folosit la căratul peştelui. *La piaţă peştele se scoate dintr-însele încetul cu încetul, descărcîndu-se cu tărgile (împletite din curpene de viţă cu 2 mînere de lemn).* ANTIPA, P. 717.

4. (În expr.) **A trage targa pe uscat** = a fi strîmtorat băneşte, a o scoate cu greu la capăt; a trage mîţa de coadă. *Pînă prin postul mare uneori, de bine, de rău, se mai trăgea targa pe uscat.* PAS, Z. I 131.

TARHÁN, *tarhani,* s. m. Şvab[1].

TARHÓN s. m. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunze adînc spintecate, cu flori de culoare albicioasă, cu miros şi gust aromatic, ale cărei frunze se întrebuinţează în bucătărie drept condiment *(Artemisia Dracunculus).*

TARÍF, *tarife* şi *tarifuri,* s. n. Listă sau tablou de preţuri; listă de taxe care se percep pentru diferite prestaţii, efectuate de anumite servicii. *Tarif vamal.* ▭ *Şi pasărea a devenit, prin capriţiile hazardului, Pythie... cu tarif moderat.* C. PETRESCU, Î. II 122. ◇ *Tarif preferenţial* v. preferenţial. *Tarif prohibitiv* v. prohibitiv. *Tarif diferenţial* v. diferenţial[2].

TARIFÁ, *tarifez,* vb. I. Tranz. (Rar) A supune unui tarif. (Fig.) *Ei tarifează preţurile succeselor şi decernă lauri.* CARAGIALE, la CADE.

TARIFÁR, -Ă, *tarifari, -e,* adj. (Despre preţuri, taxe, salarii) Fixat prin tarif, după tarif, în conformitate cu un tarif. *Orele nelucrate în timpul încetării lucrului, fără voia angajatului, se vor plăti în proporţie calculată la salariul tarifar.* B. O. 1953, 10.

TARIFÁRE s. f. Acţiunea de a tarifa.

TARISFÁT, *tarisfaţi,* s. m. (Ban.) Bărbat (mai în vîrstă) care are un rol conducător în ceremonialul nunţii ţărăneşti; staroste (8). *În ţinutul Timişoarei, nunul are pe lîngă sine un om care-i poartă straista şi care se numeşte tarisfat.* MARIAN, NU. 226.

TARLÁ, *tarlale,* s. f. **1.** Porţiune întinsă de teren agricol, de obicei în formă pătrată sau dreptunghiulară, mărginită de patru drumuri care se întretaie, făcînd parte din teritoriul unei comune sau al unei gospodării agricole mari; p. ext. cultura de pe o astfel de porţiune. *Pîndarii goneau vitele afară din tarlale, căznindu-se să le ţie pe drumul îngust dintre ele.* SANDU-ALDEA, U. P. 94. *Muncirăm din zori de zi pînă la nămiezi şi nu se lăsară pînă ce nu culcară la pămînt o tarla bunicică* [de orz]. POPESCU, B. II 48.

2. (Rar) Drum îngust care desparte semănăturile; hotar.

TARLALIZÁ, *tarlalizez,* vb. I. Tranz. A împărţi (o întindere de pămînt) în tarlale.

TARLALIZÁRE, *tarlalizări,* s. f. Acţiunea de a tarlaliza.

TARLATÁN s. n. Muselină de bumbac, foarte subţire, de culoare deschisă. *Mai toate poartă rochi subţiri, de tarlatan sau de voal, pe fuste de mătase.* MACEDONSKI, O. III 38.

TÁRNIŢĂ, *tarniţe,* s. f. **1.** Şa (ţărănească) de lemn (mai rar de piele), folosită la călărie sau la transportul unei poveri pe spinarea calului. *După ce se cumpăniră în tarniţele nalte de lemn... Onofrei şi Samoilă ieşiră pe subt boltă.* SADOVEANU, F. J. 313. *Marţi des-dimineaţă puse tarniţele şi desagii pe cai.* CREANGĂ, A. 23. *Toţi merg... călări pe cai mici munteneşti, şezînd cei mai mulţi pe tarniţa goală.* ŞEZ. I 35.

2. Culme, coamă de munte sau de deal în formă de şa. *Ne scoborîm pe partea cealaltă a Păpuşii şi scăpătăm pe-o tarniţă întinsă, acoperită de o iarbă subţire, uscată şi lunecoasă.* VLAHUŢĂ, R. P. 71.

3. (Regional) Drum de munte, bătut de oi sau de vite. *Era despre seară şi mă dusesem să-mi aduc boii... cînd la capătul tarniţei iacă dihania de urs.* MARIAN, NA. 248.

TARÓC, *taroace,* s. n. Numele unui joc de cărţi care se joacă cu o serie de cărţi speciale.

TARPÁN[1] s. n. v. **tîrpan.**

TARPÁN[2], *tarpani,* s. m. Cal sălbatic de culoare brună, cu capul scurt şi gros, cu gîtul lung şi coama scurtă, care trăia odinioară în stepele Mongoliei şi în deşertul Gobi *(Equus gmelini). Aşa îi tot mînă vînătorii, împreunînd un tabun de tarpani cu alt tabun de tarpani.* SADOVEANU, N. P. 270.

TARS s. n. Parte a labei piciorului formată din şapte oase dispuse pe două rînduri şi articulate la un capăt cu oasele gambei, iar la celălalt cu oasele metatarsului.

TARSANÁ s. f. v. **tersana.**

TARSIÁN, -Ă, *tarsieni, -e,* adj. Care aparţine tarsului, care se referă la tars, al tarsului. *La picior se deosebesc şapte oase tarsiene ale încheieturii piciorului.* ANATOMIA 146.
— Pronunţat: *-si-an.*

TARTÁJ, *tartaje,* s. n. (Mold.) **1.** Fiecare dintre cele două coperte ale unei cărţi; scoarţă. *Din marginea raftului trase evangheliile, legate în piele, şi de subt tartajul de la sfîrşit scoase două cărţi poştale.* SADOVEANU, P. M. 38.
2. (Învechit, în forma *trătaj*) Cărticică, broşură; (în special) carte scrisă de mînă, servind ca abecedar. *Un preot... scoate din sîn un trătaj latinesc şi prinde a citi.* VLAHUŢĂ, la CADE. (În forma de pl. *trătaji*) *Din... buchile scrise de bădiţa Vasile pentru fiecare, am ajuns la trătaji, de la trătaji la ceaslov.* CREANGĂ, A. 4.
— Pl. şi: (m.) *tartaji* (SADOVEANU, O. VIII 214). — Variantă: **trătáj,** *trătaje,* s. n., şi *trătaji,* s. m.

TARTÁN, *tartane,* s. n. Şal sau pled făcut dintr-o stofă specială, de lînă, cadrilată. *Dacă avea pe dînsa o haină sau tartan, i-l trecea cu sila pe spate... şi-l gonea în casă.* BASSARABESCU, S. N. 29. *Îţi bei ceaiul în ticnă... apoi te înfăşuri bine în tartan... şi la opt dimineaţa te deştepţi la Roman.* GHICA, S. 239.

TÁRTAR[1] s. m. v. **tartor.**

TÁRTAR[2] s. n. (În mitologia antică) Loc aşezat în fundul infernului, în care se presupunea că erau chinuiţi cei care păcătuiau faţă de zei; (în credinţa creştină) iad, infern. *Ar fi trebuit, ca să pot merge mai departe, sau să mă înalţ la ceruri zburînd, sau să mă scobor în tartar de-a rostogolul.* HOGAŞ, M. N. 164. *Sînt întruparea tartarului spre care mă-mpinge disperarea.* MACEDONSKI, O. II 259. *Trimise pe Ercule să-i aducă din iad sau din tartar pe cîinele cel cu trei capete.* ISPIRESCU, U. 65. ◇ Fig. *Fochiştii... ieşeau cîte unul din tartarul căldurilor.* BART, E. 47.
— Accentuat şi: *tartár.*

TARTÁR[3]**, -Ă** adj. v. **tătar.**

TÁRTĂ, *tarte,* s. f. Prăjitură făcută din aluat fraged, umplută cu cremă sau cu fructe.

TARTÍNĂ, *tartine,* s. f. Felie de pîine (unsă cu unt) pe care se aşază o felie de brînză, şuncă, salam etc.; sandvici. *Nu pierdeau prilejul unui ceai parfumat şi al tartinelor cu icre negre.* C. PETRESCU, C. V. 179.

TÁRTOR, *tartori,* s. m. Căpetenia dracilor, drac. *Trupul îl ia pămîntul şi sufletul îl ia tartorul.* CĂLINESCU, E. O. II 295. *Era adunată acolo toată liota diavolilor cu tartorul lor.* I. CR. I 77. ◇ (Cu sens atenuat) *Măi tartorule, nu mînca haram şi spune drept, tu eşti Gerilă.* CREANGĂ, P. 240. ✦ Conducătorul unei tagme, unui grup (v. şef); (în special) cel care conduce cu asprime, cu teroare. *Se înşelau însă şi tartorii mai mari şi tartorii mai mici închipuindu-şi că muncitorii vor mai suferi exploatarea şi umilinţa.* PAS, Z. IV 52. *Căpitanul Costache Chehaia, chiorul, marele tartor al dorobănţimii.* C. PETRESCU, A. R. 7. *Era p-acolo şi tartorul zeilor, pre nume Joe.* ISPIRESCU, U. 6. ✦ Om fără scrupul, care îşi impune voinţa, care terorizează. *Tartor în Prundeni era Codîrlă, omul lui Grigoriu.* PAS, L. I 305.
— Variantă: (învechit) **tártăr** s. m.

TÁRTORIŢĂ, *tartoriţe,* s. f. (Rar, de obicei determinînd un nume) Drăcoaică, diavoliţă; fig. femeie rea, afurisită. *Cum văzură mărul, cîte trele tartoriţele de zeiţe se repeziră la el.* ISPIRESCU, U. 6.

TÁRTRIC adj. m. (În expr.) *Acid tartric* = acid organic cristalizat, care se găseşte în fructe, mai ales în mustul de struguri, şi se întrebuinţează în industria alimentară (la fabricarea bomboanelor şi a limonadelor), în medicină etc.

TÁRTRU s. n. **1.** Sediment care se depune pe pereţii butoaielor cu vin nou; tirighie.
2. Substanţă calcaroasă, de culoare gălbuie sau negricioasă, care se depune uneori pe coroana dinţilor; piatră.

TAS, *tasuri,* s. n. (Învechit; şi în forma *teas*) **1.** Vas plat, de obicei de formă rotundă; tipsie, taler, disc; (astăzi) talerul cîntarului în care se pune marfa pentru a fi cîntărită. *Teasuri de aramă cizelate cu arabescuri minunate.* ALECSANDRI, la TDRG. *Coaja putea să-i slujească... în loc de teas.* DRĂGHICI, R. 51. ◇ Fig. *Către seară, pe cînd soarele începe a se ascunde în tasul său de aur din dosul dealurilor civite, ea ajunse la porţile cetăţii Eleusis.* ODOBESCU, S. III 281. ◇ Expr. **A umbla cu tasul** = a face chetă; a cerşi. *Stan... a umblat cu tasul prin biserică.* SLAVICI, N. I 59. ✦ Lighenaş de care se serveşte bărbierul cînd bărbiereşte. *În lume nu-i veselie Fără brici şi fără teas.* La TDRG.
2. Cupă; ceaşcă (de lut). *Daţi-mi mai bine-un pic de vin; E leac de spaimă... — Ţine... — A!... dar nu-i teasul plin.* ALECSANDRI, T. II 77. ◇ Fig. *Vlaicu vrea să dea dup-un străin pe domniţa Anca... Teasul e de-acuma plin.* DAVILA, V. V. 119.
3. Fiecare dintre cele două talere ale chimvalului; p. ext. chimval. *Ciocneau teasuri de alamă.* ALECSANDRI, P. III 156. *Patru zilezani care ciocneau teasuri.* La TDRG. ✦ (Rar) Fiecare dintre cele două capace ale unui medalion. *Cel din Snagov are chiar aceeaşi structură, fiind compus şi el de doi mici tasuri metalice ce se deschid pe balama.* ODOBESCU, S. I 394.
— Variantă: **teas** s. n.

TASÁ, pers. 3 *tasează,* vb. I. Refl. **1.** (Despre terenuri, materiale granulare etc.) A deveni mai compact, îndesat (prin apăsare sau sub greutatea proprie), a deveni mai puţin afînat.
2. (Despre construcţii) A-şi coborî nivelul planului de rezemare (din cauza deformării reazemelor sau a terenului de fundaţie).

TASÁRE, *tasări,* s. f. Faptul de a se tasa.
1. Coborîrea nivelului unei porţiuni de teren sau a unui strat de material granular (afînat), sub greutatea proprie sau sub cea a construcţiilor aflate acolo; cufundare, lăsare; îndesare.
2. Coborîrea nivelului planului de rezemare a unei construcţii.

TASÉU, *taseuri,* s. n. Nicovală mică folosită de tinichigii pentru a îndrepta tabla.

TASMÁ, *tasmale,* s. f. (Regional) Fir sau panglică de lînă, de aţă, de mătase etc. *O tasma îngustă de lînă neagră.* HOGAŞ, H. 52. *Un sfeştoc de busuioc proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră.* NEGRUZZI, S. I 324.
— Variantă: **tăsmá** (CREANGĂ, A. 62) s. f.

TAŞCĂ, *tăşti,* s. f. Geantă de piele sau de pînză, mai rar de tinichea, în care se ţin diferite obiecte şi care se poartă în mînă, atîrnată pe umăr sau prinsă la brîu. *A scos taşca de vînător de după umăr.* CAMIL PETRESCU, O. I 394. *Tudor îşi făcea socoteala dacă şi-a luat toate îndreptările în taşca de piele.* SADOVEANU, O. VII 107. *Cu hrisoavele şi zapisele lui răzăşeşti încuiate cu lacate în taşca de tinichea, bătuse drumul judecăţilor.* C. PETRESCU, R. DR. 23.

✦ Pungă de piele în care se ține tutun, bani etc. *Tatăl lui Bică avea o taşcă de piele, legată de şold, sub haină, şi zornăiau în ea gologanii de aramă şi nichel.* PAS, Z. I 164. *În taşcă s-au aflat ceva parale.* SADOVEANU, B. 241.

TATÁIE s. m. (Regional) Apelativ familiar cu care copiii numesc pe tatăl lor; tată. ✦ Bunic.

TÁTĂ, *taţi,* s. m. **1.** Bărbat care are copii; nume pe care i-l dau copiii cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre el; taică, părinte. *Aşteptăm pe tata. Vine din război.* SAHIA, N. 48. *Făt-Frumos... zise: tată, a venit vremea să-mi dai ce mi-ai făgăduit.* ISPIRESCU, L. 2. *Fiul a făcut altfel de cum făcuse tatăl.* CARAGIALE, P. 120. *Zburătoru-ţi este tată şi pe el Călin îl cheamă.* EMINESCU, O. I 84. *M-ai făcut, maică, fecior Să fiu tatei d-ajutor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 301. *Unde dă tata, creşte carnea* (= părintele îşi pedepseşte copiii pentru binele lor). ✧ (La sg., familiar şi popular, nearticulat, urmat de adjectivul posesiv) *Prevestit de tată-so de la Ţarigrad... a fugit la Braşov.* GHICA, S. 17. *Sinziana va face tot ce voi vrea eu, pentru ca să scape pe tată-său.* ALECSANDRI, T. I 424. (Rar, la gen.-dat.) *S-a dus cel din urmă suflet prietenesc ce-mi mai rămăsese de pe urma tată-meu.* GANE, N. III 42. *Aş vrea să pot deschide al tată-meu mormînt.* MACEDONSKI, O. I 269. (În forma prescurtată *tat-, tatu-* sau *ta-) De departe zări şi pe cei doi fraţi cu tat-său, mergînd pe jos, obosiţi de zăduf şi de cale lungă.* VISSARION, B. 22. *Fiul craiului... se înfăţişează înaintea tatu-său.* CREANGĂ, P. 192. *Pînă ta'său ajungea, Ea-mpinsă şi oraniţa, Sări şi ta'său în ea.* PĂSCULESCU, L. P. 246. ✧ *Tată de familie* = bărbat care are soţie şi copii; cap de familie. *Tata-mare* sau *tata-moşu* = bunic. *De cite ori trecea pe lîngă o copilă, el îi spunea un cuvînt de tată-mare întristat.* ARGHEZI, P. T.117. *Tată vitreg* = al doilea soţ al unei femei în raport cu copiii ei dintr-o căsătorie anterioară. (În opoziţie cu tată vitreg) *Tată bun* = tată adevărat. ✧ Loc. adv. **Din tată în fiu** = transmis de-a lungul generaţiilor prin descendenţă directă. *Moşia Ilovenilor, moştenită din tată în fiu.* C. PETRESCU, R. DR. 202. ✧ Expr. **Bucăţică ruptă tată-său** sau **tată-său în picioare,** se spune cînd fiul sau fiica seamănă leit cu tatăl. *Bucăţică ruptă tată-său în picioare, ba încă şi mai şi.* CREANGĂ, P. 250. **Calcă pe urmele lui tată-său,** se spune despre cel care seamănă cu tatăl său în apucături şi obiceiuri (mai ales rele). **A scăpa de dracul şi a da peste tată-său** = a căuta pe dracul şi a găsi pe tată-său, v. drac (1). **A trimite** (pe cineva) **de la dracul la tată-său** v. drac (1). **Se leapădă şi de tată-său** sau **vinde şi pe tată-său,** se spune despre un om lipsit de scrupule. **Să fie de sufletul tatii,** exclamaţie de consolare pe care o spune un zgîrcit cînd suferă o pagubă sau cînd este silit să facă un dar. *Aproape de Boişte vine satul Blebea, care mai mult de jumătate, după ce-şi scapă căciula pe baltă, zice: «să fie de sufletul tatei!».* CREANGĂ, A. 72. **Măi tată** = exclamaţie de uimire sau de satisfacţie. *Scripcarii cîntă, şi unde, măi tată, mi se prind de mînă la joc, de pare că-s draci de pe comoară.* ŞEZ. III 183.

2. (În vorbirea afectivă, mai ales la genitiv cu funcţiune de atribut pe lîngă «dragul», «puiul» etc.) Nume pe care şi-l dă însuşi părintele vorbind cu copiii lui. *Taci, dragul tatei, zicea împăratul.* ISPIRESCU, L. 2. *Din trei feciori, cîţi are tata, nici unul să nu fie bun de nemica?! Apoi, drept să vă spun, că atunci degeaba mai stricaţi mîncarea, dragii mei.* CREANGĂ, P. 188. ✧ (Prin personificare, cînd cineva vorbeşte cu animalele sale) *Hi!!! zmăoaicele tatei, îndemnaţi înainte.* CREANGĂ, P. 119. ✦ (La vocativ) Termen cu care cineva se adresează copilului lui, adesea şi unei persoane străine, pentru a marca un raport de familiaritate şi de afecţiune. *Ce-i Nicachi, tată? Ce s-a întîmplat?* C. PETRESCU, R. DR. 251. *Iorgule, tată, tu n-ai luat cafeaua.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Şedeţi, tată, aicea lîngă foc.* ŞEZ. I 161.

3. (Uneori determinat prin «socru») Nume dat de ginere sau de noră socrului. *Ipate... zice socru-său: — Tată, eu n-oi putea merge.* CREANGĂ, P. 169.

4. Nume dat unui bărbat (mai în vîrstă) în semn de respect sau de afecţiune. *Mulgem astă-seară, tată-baciule?* GALACTION, O. I 66. *Mulţumim, tată-moşule, mulţumim.* ISPIRESCU, L. 336. ✦ (Adesea pe lîngă un nume de persoană) Nume dat unei persoane considerate ca strămoş, ca fondator al unei dinastii, al unui neam etc. *Eu ţiu cu tata Traian şi nu aprob zisele poetului.* ODOBESCU, S. III 25.

5. (În credinţa creştină) Dumnezeu. ✧ *Tatăl nostru* = numele unei rugăciuni creştineşti. ✧ Expr. **A trage (una) în numele tatălui** v. nume (1). (Mai ales în construcţie cu verbul «a şti») **Ca tatăl nostru** = foarte bine, putînd fi spus pe de rost fără greşeală. *Rolurile au să se împartă chiar de pe acum, pentru ca să fie ştiute ca tatăl nostru.* ALECSANDRI, S. 114.

6. Fig. Creator, făuritor. *Dar deodat-un punct se mişcă... cel întîi şi singur. Iată-l Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl... Punctu-acela de mişcare, mult mai slab ca boaba spumii, E stăpînul fără margini peste marginile lumii.* EMINESCU, O. I 132.

7. Fig. (De obicei ironic) Cel care întrupează cele mai înalte calităţi, este deasupra altora, îi covîrşeşte pe toţi. *Înălţimea-sa este tata flămînzilor şi al însetaţilor.* CREANGĂ, P. 258.

— Forme gramaticale: nom. art. sg. *tata* (gen.-dat. *tatii* şi *tatei)* şi *tatăl.*

TATONÁ, *tatonez,* vb. I. Tranz. A căuta cu multă prudenţă să cunoşti o situaţie, o împrejurare; a încerca, a dibui, a sonda. ✧ Expr. **A tatona terenul** = a se asigura dinainte de starea lucrurilor, a spiritului, a cerceta posibilităţile de reuşită înainte de începerea unei acţiuni.

TATONÁRE, *tatonări,* s. f. Acţiunea de a tatona. *Tatonările acestea se puteau face perfect şi la Bucureşti.* REBREANU, R. II 53.

TATUÁ, *tatuez,* vb. I. Refl. A-şi imprima pe piele diferite figuri, cu ajutorul unor materii colorante care nu se mai şterg. ✧ Tranz. Fig. *Pe coate cu luceferi, spoit pe piept cu aur Şi tatuat cu fulger, să nu-nving? să nu lupt?* ARGHEZI, V. 59. *Armenii palizi, tatuaţi de praful de cărbune, şedeau muţi în faţa paharelor de ceai.* BART, E. 323.

TATUÁJ, *tatuaje,* s. n. Acţiunea de a se tatua (v. tatuare); desenul care rămîne pe piele după tatuare.

TATUÁRE s. f. Acţiunea de a se tatua.

TATUÁT, -Ă, *tatuaţi, -te,* adj. Care poartă urmele unui tatuaj. *El purta mîndru o fustanelă curată... şi cămaşă de borangic subţire, prin care se străvedeau două braţe viguroase, păroase şi tatuate.* GHICA, S. 415.

TÁUR, *tauri,* s. m. **1.** Masculul vacii necastrat, apt pentru reproducţie *(Bos taurus). Spre apusul de jăratic Cu livezi scăldate-n aur Trece-un nour singuratic, Alb şi mare cît un taur.* TOPÎRCEANU, P. 207. *Colo devale, în înfundătura ceea, un taur grozav la mulţi bezmetici le-a curmat zilele.* CREANGĂ, P. 202. *Bulgăre de aur, Cu coarne de taur* (Luna nouă). TEODORESCU, P. P. 232. ✧ Expr. **A lua** (sau **a prinde) taurul de coarne** = a înfrunta cu îndrăzneală o dificultate, a lua lucrurile pieptiş.

2. (Entom.) Rădaşcă.

3. Constelaţie din emisfera boreală, reprezentînd unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, în dreptul căruia trece soarele între 21 aprilie şi 21 mai.

TAURÍN, -Ă, *ţaurini, -e,* adj. Din specia taurului. ✦ (Substantivat, f. pl.) Specie de bovine avînd ca tip taurul.

TAUTOLÓGIC, -Ă, *tautologici, -e,* adj. Care se referă la tautologie, care are caracter de tautologie. *Expresie tautologică.*

TAUTOLOGÍE, *tautologii,* s. f. Greşeală de stil constînd în repetarea inutilă a aceleiaşi idei în termeni diferiţi. V. pleonasm.

TAVÁ s. f. v. **tavă.**

TAVÁN, *tavane,* s. n. **1.** Plafon, bagdadie. *Tîrziu după miezul nopţii, coperişul cu căpriorii arşi se prăbuşi peste tavanul etajului.* REBREANU, R. II 206. *Şapte policandre... atîrnau din tavanul lucrat în sidef în feluri de sclipituri care-ţi luau ochii.* CARAGIALE, P. 141. *Lampa filfiia lungă, ca şi cînd ar fi vrut să ajungă tavanul.* EMINESCU, N. 58. ✧ Fig. *Tavanul de nouri se coborîse şi stropea într-una umezeală rece.* SADOVEANU, F. J. 431. *Ca o funingine albă cădeau fulgii din tavanul negru al cerului de iarnă.* BART, E. 308. ✧ Expr. **A sta cu ochii în tavan** = a sta degeaba, fără treabă; a lenevi. *Stătea lungit pe-o canapea cu mînile sub cap, cu ochii în tavan, cucerit de amintiri.* SADOVEANU, E. 174. ✦ Partea superioară a unei excavaţii miniere.

2. (Regional) Scîndură de brad, lungă şi subţire, folosită pentru a construi podul casei.

3. (Regional) Fiecare dintre cele două extremităţi ale unei corăbii, unde dorm corăbierii. *Şade Tănislav culcat... În tavanul caicului Unde vîntul adia.* PĂSCULESCU, L. P. 244.

TÁVĂ, *tăvi,* s. f. **1.** Obiect de lemn sau de metal, pătrat, dreptunghiular sau rotund, cu fundul plat şi cu marginile uşor ridicate, pe care se aduc la masă farfuriile cu mîncare, tacîmurile etc.; tipsie, tabla. *Mîncarea venea pe tăvi.* DUMITRIU, N. 41. *Privea... viragiile savante ale chelnerilor printre scaune, balansînd în vîrful braţelor tăvile încărcate.* C. PETRESCU, Î. I 4. *V-aş arăta pentru prima oară reprodusă în desemn... o tavă rotundă de argint.* ODOBESCU, S. III 635.

2. Vas de tablă (smălţuit) de formă dreptunghiulară sau rotundă, cu marginile ridicate, în care se coc la cuptor anumite mîncări şi prăjituri. (Atestat în forma *tava*) *Calul ai să-l poţi alege punînd în mijlocul hergheliei o tava plină cu jăratic.* CREANGĂ, P. 192.

3. (În expr.) **A da pe cineva tava** (sau **tavă**) = a tăbărî asupra cuiva, a-l ghionti, a-l bate. *Se pricepeau să pună mîna pe şeful rău de gură sau rău de mînă şi-l dădeau tava.* PAS, Z. III 174. *Trage-i pumni, palme şi pe urmă... dă-l tavă prin noroi.* CARAGIALE, la CADE.

4. (Regional) Şervetel brodat, care se aşterne pe o tavă (1) sau pe o mobilă ca ornament. *Să-i lucreze... ceva, un lucru de nimic, dar făcut de mîna ei. — Ba, lucru minunat! avea chiar, din timpurile cele bune, o tavă începută, aproape gata.* SLAVICI, N. I 308.

— Pl. şi: *tave* (ODOBESCU, S. III 412, GHICA, S. 34). — Variantă: (regional) **tavá,** *tavale,* s. f.

TAVÉRNĂ, *taverne,* s. f. Cîrciumă sărăcăcioasă, murdară şi întunecoasă (instalată de obicei la subsol). *Pe vremea ţarilor, Moscova era un oraş al palatelor somptuoase şi al azilurilor de noapte, al saloanelor şi al tavernelor.* STANCU, U.R.S.S. 96. *Tocmai în capătul portului, lîngă depozitele de cărbuni, era o cîrciumă veche, o tavernă joasă în care intrai scoborînd patru trepte de piatră.* BART, E. 320. *Pe bănci de lemn, în scunda tavernă mohorîtă, Unde pătrunde ziua printre feresti murdare.* EMINESCU, O. I 56.

TAXÁ, *taxez,* vb. I. Tranz. **1.** A supune unei taxe, a fixa o taxă, un preţ, un impozit.

2. Fig. A considera, a califica pe cineva drept...

TAXÁRE, *taxări,* s. f. Acţiunea de a taxa. *Proprietarul... a protestat înscrierea taxei monopolului rachiului în bugetul comunei, propuind taxarea altor obiecte în profitul comunei.* I. IONESCU, D. 218.

TAXATÓR, -OÁRE, *taxatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu primirea (rar şi cu fixarea) sumelor datorate de public pentru o prestare de serviciu; încasator. *A venit... taxatorul, de îndată ce tramvaiul a oprit.* SAHIA, U.R.S.S. 188. *Şeful se certa cu agentul, secundul vaporului cu taxatorul, şeful de echipaj cu împiegatul vamal.* BART, S. M. 87. *Unul dintre fraţii ei, locotenent, era om cheltuitor, iar celalt, taxator la vama din Galaţi, se lupta cu o casă plină de copii.* SLAVICI, N. II 201.

TÁXĂ, *taxe,* s. f. Sumă de bani care se percepe la anumite mărfuri sub formă de impozit direct sau indirect. *Ajunserăm la barieră, şi cînd să trecem, eu scot să dau taxa.* PREDA, Î. 83. *S-au găsit cu cale... a se pune o taxă pe rachiu.* I. IONESCU, D. 217. ✦ Sumă de bani care se plăteşte unei instituţii în schimbul unor servicii prestate sau al anumitor drepturi. *Dădu din cap cu dezaprobare la diferitele adaosuri pentru... încălzit, serviciu, taxă comunală.* C. PETRESCU, Î. II 134. *Vede că stă lume pe scaunele de pe aleea principală; dă să se puie şi el, dar n-are parte: taxa de loc, de zece bani, îl face să sară ars.* SP. POPESCU, M. G. 93.

TAXÍ, *taxiuri,* s. n. Taximetru. *Să trimetem... să oprească un taxi.* C. PETRESCU, C. V. 170.

TAXÍD, *taxiduri,* s. n. (Învechit) Călătorie pe care o făceau negustorii (de obicei în străinătate) pentru a vinde sau a cumpăra marfă. *Toţi negustorii plecaţi... se şi-ntorseseră de la taxid, fiecare cu încărcătura lui.* CARAGIALE, O. III 39. *Să facem un taxid în alte ţări.* GORJAN, H. I 36. ✦ Cantitate de marfă (de obicei adusă din ţări străine). *Am desfăcut astăzi taxidul de marfă ce am primit de la Ţarigrad.* FILIMON, C. 210.

TAXIDÁR, *taxidari,* s. m. (Învechit) Persoană care strîngea anumite dări. *Prin urmare nu le desfiinţăm... dar desfiinţăm pe taxidarii de la barieră, că sînt oamenii lor, ai boierilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 45. *Aprozii slujeau ca taxidari şi împlinitori de datorii.* BĂLCESCU, O. I 18. *Taxidarii luau întreită zeciuială pentru oierit.* FILIMON, la TDRG.

TAXIDĂRÍE s. f. (Învechit) Încasare a dărilor. *Tata mă lua cu dînsul prin judeţ de-i ajutam la taxidărie.* FILIMON, la TDRG.

TAXÍM, *taximuri,* s. n. (Învechit şi regional) Cîntec popular care se execută din cobză sau din scripcă. *Nu voieşti să-ţi fac un taxim?* ŞEZ. I 281. (În forma *taxîm*) *Cînd treceau pe la fereastra cucoanei... se oprea şi, după porunca tuturor, îi mai trăgea un taxîm.* HOGAŞ, H. 45.

— Variantă: **taxîm** s. n.

TAXIMÉTRU, *taximetre,* s. n. Automobil de piaţă (prevăzut de obicei cu un aparat pentru înregistrarea sumei de plată, în raport cu distanţa parcursă). *Îşi culese pachetele de pe bancă, ieşi din grădină şi căută staţia de taximetre.* C. PETRESCU, A. 329.

TAXÎM s. n. v. **taxim.**

TĂBÁC s. n. v. **tabac[1].**

TĂBĂCÁR, *tăbăcari,* s. m. Specialist în tăbăcitul pieilor; dubălar. *Sînt fire nevăzute mai tari ca otgoanele, trăgîndu-l spre o lume pe vecie străină de lumea calfei de tăbăcar.* C. PETRESCU, A. R. 56. *Eu — ca să zic aşa — ce sînt decît o calfă de tăbăcar murdar, soios aşa cum sînt, pe cît timp el?...* ARDELEANU, D. 29. *Măcelarii alergară, Carnea-ndată-o cumpărară, Şi pielea ei, tăbăcarii.* ALECSANDRI, P. P. 266.

TĂBĂCĂREÁSCĂ s. f. Numele unui joc de cărți. *Mai aveam noi cu ce ne trece vremea, cînd voiam: țencușa, ba tăbăcăreasca sau concina.* CREANGĂ, A. 104.

TĂBĂCĂRÉSC, -EÁSCĂ, *tăbăcărești,* adj. De tăbăcar, al tăbăcarului. *Cînd îl vedea prin curte sau auzeau cum ciocăne în talpa cizmelor tăbăcărești, se minunau de cum mai poate s-o ducă.* ARDELEANU, D. 16. ◇ *Lînă tăbăcărească* = lînă care se smulge de pe pielea de oaie dată la tăbăcit.

TĂBĂCĂRÍE, (2) *tăbăcării,* s. f. 1. Meseria tăbăcarului. *La cea din urmă expoziție universală din Paris, acei care au vizitat-o au putut vedea lucrări de dulgherie, de curelărie, de cizmărie, de tăbăcărie.* GHICA, S. 233.

2. Atelierul tăbăcarului, locul unde se argăsesc pieile; dubălărie. *Aci încep tăbăcăriile cu coșurile înalte, afumate și curțile mari, întinse.* ARDELEANU, D. 9.

TĂBĂCEÁLĂ, *tăbăceli,* s. f. Argăseală.

TĂBĂCÍ, *tăbăcesc,* vb. IV. Tranz. A transforma pielea brută, cu ajutorul tananților, într-un produs care nu putrezește și care este moale, suplu, impermeabil, elastic și rezistent la uzură; a argăsi, a dubi. *Meșteșugarii... tăbăcesc piei de vite mari pentru opinci.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 204. ✧ Fig. *Un negustor, pe care-l tăbăciseră agoniseala și vîntul mării.* GALACTION, O. I 77. *Ce n-am pus, domnule? Ce să-ți mai spui? Ce n-am pus? Mi-am tăbăcit gingiile.* CARAGIALE, O. I 187. ✦ (Familiar) A zdrobi în bătăi, a snopi. *Jupîn Moțatu spusese calfelor să mă tăbăcească bine, fără să mă omoare însă.* STANCU, D. 341.

TĂBĂCÍRE, *tăbăciri,* s. f. Acțiunea de a tăbăci; argăsire. *Institutul va elabora de asemenea un procedeu tehnologic pentru tăbăcirea rapidă a pieilor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2890.

TĂBĂCÍT[1] s.n. Faptul de a tăbăci; argăseală, dubeală. *Tăbăcitul pieilor este una din industriile indigene.* IONESCU, P. 236.

TĂBĂCÍT[2]**, -Ă,** *tăbăciți, -te,* adj. Argăsit, dubit. ✦ Fig. (Despre pielea sau trupul omului) Ars de soare și de vînt, bătătorit de muncă; asprit. *Mîinile le sînt arse, tăbăcite, cu crăpături adînci pline de pămînt.* BOGZA, Ț. 57. *Primarul era mijlociu de statură, cu ochi mici, vicleni și obrajii tăbăciți și încrețiți.* REBREANU, R. I 98.

TĂBĂCITÓR[1]**,** *tăbăcitoare,* s. n. Butoi în care se ține argăseala. *În fundul magaziei șase dintre butoaie erau cenușarele, iar restul zăcătorilor, pline cu zeamă galbenă și bucățele de coajă, tăbăcitoarele.* ARDELEANU, D. 242.

TĂBĂCITÓR[2]**, -OÁRE,** *tăbăcitori, -oare,* adj. Care are proprietatea de a tăbăci; argăsitor.

TĂBĂIÁȚĂ s. f. v. **tăbuleț.**

TĂBĂNÁȘ, *tăbănașe,* s. n. (Regional) Cireadă mică, cîrd. *Săracii bieții flăcăi, Cum mi-i strînge de prin văi, Cu primari, cu vătășei Și mi-i mînă dinapoi Ca pe-un tăbănaș de boi.* POP.

TĂBĂRÁȘ, *tăbărași,* s. m. (Învechit) Ostaș făcînd parte dintr-o tabără. *Și pe cale mi-l pornește Cu o sută de nuntași, Toți aleși din tăbărași.* ALECSANDRI, P. P. 176.

TĂBĂRÍ, *tăbăr,* vb. IV. Intranz. 1. A se repezi la cineva (pentru a-l imobiliza, a-l lovi); a da năvală, a se năpusti. *Au tăbărît dorobanții pe el să-l lege.* STANCU, D. 46. *Cînd auzeam noi de masă, tăbăram pe dînsa și-apoi aține-te gură!* CREANGĂ, O. A. 37. *Un găligan de școlar, cît un bivol de mare, tăbărîse pe un băiat slab și pirpiriu.* GHICA, S. 676. ✦ Fig. A apostrofa (pe cineva), a se adresa (cuiva) în mod insistent; a sări cu gura (la cineva). *Prietinii tăbărau cu întrebările pe capul orheianului.* SADOVEANU, O. VII 57. *Popii tăbărîră pe capul nevestii lui. O îngroziră cu iadul.* VLAHUȚĂ, O. A. 114. ✦ Tranz. (Rar) A doborî; a imobiliza. *Șerpele se zvîrcolea... Și pe loc se-mpleticea Și d-a lungul se lungea. Atunci el mi-l tăbăra, Bucățele că-l făcea.* TEODORESCU, P. P. 443. ✦ (Rar) A se repezi, a veni în grabă. *Parcă-l zărește pe moș Gavril cum dă cu fuga spre dînsul... tăbărînd cu grabă, ca să-i dea ajutor la bagaje.* MIRONESCU, S. A. 132.

2. A-și așeza tabăra; a poposi, a cantona. *De cinci zile-acu, toată oastea lui Sobiețki tabără în valea Neamțului.* ALECSANDRI, T. II 19. *Sinan venise de tăbărî nu departe de strîmtoarea în care sta Mihai.* BĂLCESCU, O. II 101. *Oștile au tăbărît, mîndre cete-au poposit.* TEODORESCU, P. P. 477.

3. (Învechit) A cădea de oboseală, a se prăbuși la pămînt. *Ticălosul măgar, fiind împovărat peste măsură, au început supt sarcină a tăbărî.* ȚICHINDEAL, F. 118.

TĂBÎLTÓC, *tăbîltoace,* s. n. (Mold.) Sac mic (care se umple numai pe jumătate pentru a putea fi cărat în spinare). *Mușteriii mei cu tăbîltoacele, cinstiților drumeți, se adună mai pe sară.* SADOVEANU, N. P. 141.

— Variantă: **tăbultóc** (SADOVEANU, F. J. 434) s. n.

TĂBÎRCĂ, *tăbîrce* și *tăbîrci,* s. f. (Mold.) 1. Par cu care se ridică greutăți; drug.

2. Sarcină, greutate.

TĂBÎRCÍ, *tăbîrcesc,* vb. IV. (Mold.) 1. Tranz. A duce, a purta o greutate în brațe, în mîini sau în spinare; a tîrî după sine ceva greu. *Un moșneag... călca pe urmă-i, abia tăbîrcind un geamantan jerpelit.* C. PETRESCU, O. P. I 66. *Gîfîind din greu, au tăbîrcit sacii plini, coborîndu-i în barcă.* BART, E. 332. *Femeia lui Ipate și cu argatul tătîne-său tăbîrcesc sacul cum pot, îl pun într-o căsoaie pe cuptori după horn.* CREANGĂ, P. 176.

2. Refl. A se cățăra cu greutate, a se opinti (să se urce). *Tătuca bătrîn s-o suit pe umerile lui Vasîli... și, după ce s-o mai tăbîrcit cît s-o mai tăbîrcit, o agiuns pe gard deasupra.* ȘEZ. VIII 56. ✦ A merge cu greu (din cauza unei sarcini pe care o porți); a se tîrî. *Moșneagul se tăbîrci după el pe sub masă, pe sub pat, prin unghere.* I. CR. III 242. *Văzură pe Vlad tăbîrcindu-se cu ușile în spate.* ȘEZ. V 133.

TĂBLĂCÍ, *tăblăcesc,* vb. IV. Tranz. A trage, a întinde în toate direcțiile pielea scoasă din argăseală, pentru a-i da flexibilitate. (Refl. pas.) *După aceea pielea se trage, se tăblăcește cu cotul în lat și în lung.* I. IONESCU, M. 699.

TĂBLĂLÚȚĂ, *tăblăluțe,* s. f. Tavă mică; șervețel cu care se acoperă o tavă sau o măsuță. *În jurul mesei stăruiește de ani o tăblăluță de lînă, pe care tăblăluță de lînă o lampă de o curățenie desăvîrșită strălucește.* SADOVEANU, O. III 489.

TĂBLÍE, *tăblii,* s. f. 1. Tablă[1] (2). *Radu Comșa citi pe tăblia albastră a unei străzi un nume care îi spunea ceva.* C. PETRESCU, Î. II 179. *Îmi scrisără versurile cele de aur pe tăblia cea de aramă, ce stă atîrnată la poarta școlii.* GORJAN, H. II 67.

2. Parte a unei lucrări de tîmplărie, fierărie, arhitectură, formată dintr-o bucată de lemn, metal etc. subțire și plană, fixată pe scheletul unei mobile, al unei uși etc. V. panou. *Au rămas cu nasurile plecate către tăblia mesei.* GALAN, Z. R. 283. *Ieșiră, plecîndu-se, pe ușa cu jumătate din tăblia de fier coborîtă.* C. PETRESCU, Î. II 189. *O odaie de cristal... cu tăblii de aur.* GORJAN, H. I 140.

TĂBLÍȚĂ, *tăbliță* și *tăbliți*, s. f. Diminutiv al lui t a b l ă[1].

1. Plăcuță pe care se gravează sau se scrie. *El vine cîteodată aici, lîngă fîntînă, De muza-i drăgălașă condus cu drag de mînă Și pe tăbliți de ceară scriind c-un stiletel.* ALECSANDRI, T. II 199. ✧ F i g. *Aspra sărăcie zilnic se însărcinează, Pe tăblițele pierzării să înscrie nume noi.* MACEDONSKI, O. I 85. ✦ Placă dreptunghiulară de ardezie înrămată în lemn, pe care scriu cu condei de piatră școlarii începători. *Abecedar și tăbliță mi-am cumpărat abia după sărbătorile crăciunului.* STANCU, D. 295. *Unul ține o tăbliță pe care stă scris de o mînă pricepută alfabetul slav.* SAHIA, U.R.S.S. 7.

2. (Învechit, la pl.) Caietel, carnet în care se notează diverse fapte, maxime, versuri. *Luai tăblițile, le deschisei, și printre multele versuri și note leșești și rusești, iată ce găsii.* NEGRUZZI, S. I 46.

TĂBLUÍ, *tăbluiesc*, vb. IV. T r a n z. A acoperi (o casă) cu tablă.

TĂBLUÍT, -Ă, *tăbluiți, -te*, adj. Acoperit cu tablă. *La debarcaderul acesta aștepta priponit pe mal, în doi țăruși, podul: un pod solid, încăpător... pe patru luntri în coaste tăbluite.* GALAN, B. I 46. *Ploua mai tare și pornise vîntul... Un zgomot greu, — parcă umbla cineva pe case tăbluite, — alerga prin tîrgușorul amorțit.* SADOVEANU, P. 164.

TĂBUIÉȚ[1], *tăbuieți*, s. m. Tăbultoc[2]. *La crîșmuța cea de piatră Stau feciorii să se bată Pentr-un tăbuieț de fată; Stați, feciori, nu vă bateți, Că mai vine-un tăbuieț.* ȘEZ. VIII 60.

— Variantă: **tăbăiáță** (SEVASTOS, N. 244) s. f.

TĂBUIÉȚ[2], *tăbuiețe*, s. n. Săculeț; tăbîltoc. *Fata moșneagului la deal, fata moșneagului la vale; ea după găteje prin pădure, ea cu tăbuiețul în spate la moară.* CREANGĂ, P. 283.

TĂBULTÓC[1] s. n. v. **tăbîltoc.**

TĂBULTOC[2], *tăbultoci*, s. m. (Mold.) Om scund și îndesat; bondoc. *Foaie verde, iarbă lată, Stau flăcăii să se bată, Pentr-un tăbultoc de fată.* ȘEZ. II 217.

TĂCĂÍ, *tăcăiesc*, vb. IV. I n t r a n z. A scoate la intervale regulate sunetul exprimat prin interjecția « tac ». *Pasărea aceasta uneori, cînd zboară, tăcăiește cu ciocul, ca și cînd s-ar lovi două scîndurele.* MARIAN, O. II 78.

TĂCĂITOÁRE, *tăcăitori*, s. f. (Ornit.) Lupul-vrăbiilor (v. l u p). *Numirea tăcăitoare... vine de-acolo pentru că pasărea aceasta uneori, cînd zboară, tăcăiește cu ciocul.* MARIAN, O. II 78.

TĂCEÁ, *tac*, vb. II. I n t r a n z. **1.** A nu vorbi, a nu spune nimic. *Bătrînul tăcea în fîlțul lui și privea încruntat înainte.* SADOVEANU, O. I 257. *Țăranii, care clătinaseră mereu din cap în semn de compătimire, cît a vorbit Pavel, tăceau.* REBREANU, R. II 43. *Toți tăcem ca într-o biserică.* VLAHUȚĂ, R. P. 42. ✧ E x p r. **A tăcea molcom (chitic, ca chiticul, ca peștele, ca pămîntul** sau **ca porcul în păpușoi)** = a tăcea cu desăvîrșire, a nu scoate nici un cuvînt (și a nu face nici un zgomot). *Nu te mai ascunde de mine, că eu tac chitic.* MIRONESCU, S. A. 139. *Iedul cel cuminte tăcea molcum în horn.* CREANGĂ, P. 25. *Da Sarsailă nu zicea nici « cîrc »; tăcea cum tace porcul în păpușoi.* ȘEZ. II 104. *Să vă țineți gura strînsă Și să tăceți ca pămîntul Ca să ne-auziți cuvîntul.* TEODORESCU, P. P. 169. **Tac mă cheamă** = nu spun o vorbă. *Apoi intră cu toții înlăuntru... și... Tac mă cheamă.* CREANGĂ, P. 251. **Tace și face,** se spune despre cineva care își vede liniștit de treabă, fără vorbă multă, sau despre cineva care unelțește în ascuns ceva rău. **Tace și coace,** se spune despre cineva care plănuiește în ascuns o răzbunare. ✦ F i g. (Despre elementele naturii și despre lucruri personificate) A înceta orice zgomot, a sta în nemișcare. *Uzinele negre, fabricile de săpun și cuie tăceau, ridicîndu-și sub cerul albastru coșurile uriașe și negre de fum.* DUNĂREANU, CH. 145. *Ca un palat pustiu, cu geamuri sparte, Pădurea noastră tace părăsită.* IOSIF, P. 46. *Cînd era soarele în amiazi, firea tăcea.* EMINESCU, N. 12.

2. A se întrerupe din vorbă, a înceta să vorbească. *Tăcură deodată amîndoi.* DUMITRIU, N. 60. *De la un timp, văzînd că prietenul lui nu zice nimic, tăcu și el.* VLAHUȚĂ, O. A. I 99. *Ia taci și d-ta, moș Nichifor, taci, nu mai striga atîta pe biata văcușoară.* CREANGĂ, P. 116. ✧ (Cu o precizare care întărește sensul) *Tăcură din vorbă.* GORJAN, H. I 16. ✦ F i g. A se potoli. *Dintr-un timp și vîntul tace.* COȘBUC, P. I 48. *Taci, cumplita mea durere.* ALECSANDRI, P. II 101. ✧ (La imperativ, adesea precedat de «ia», arată bucuria sau neîncrederea în cuvintele cuiva) *Cîți ani ai tu, Lili?... — Șaisprezece! — Ia taci! se miră Stănică. Ești bună de măritat.* CĂLINESCU, E. O. II 96. *Taci! că i-oi face eu cumătrului una, de și-a mușca labele.* CREANGĂ, P. 29. (Expr.) **Tacă-ți gura!** sau **taci din gură!** = nu mai vorbi! lasă vorba! isprăvește! termină! *Bine, bine, ți-oi cumpăra; taci din gură!* ALECSANDRI, T. I 128. ✧ T r a n z. (Rar) *Eu cînt tot un cîntec d-aseară, Și-așa mi-e de silă să-l cînt, Și-l tac, dar nevrînd îl cînt iară!* COȘBUC, P. I 64. *Vulpea tăcu cîntecelul, îl lăsă neisprăvit.* PANN, P. V. III 54.

3. A nu răspunde, a nu riposta. *Și rîdeam făcîndu-i glume; El tăcea, răbdînd mereu.* COȘBUC, P. I 262. *Spune drept, nu ești Gerilă? Așa-i că taci?... Tu trebuie să fii.* CREANGĂ, P. 240.

4. A nu vorbi despre ceva, a nu-și exprima fățiș părerea; a tăinui, a ascunde. *Nu puteam să tac și să nu-ți spun.* SADOVEANU, N. F. 115. *A tăcea și lașii știu.* COȘBUC, P. I 257. *De aș ști că mă vei și omorî, nu pot să tac.* NEGRUZZI, S. I 257. *Eu drăguțul nu mi-l spui!... De l-oi spune, L-oi răpune; De-oi tăcea, Ce s-a-ntîmpla?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 55. ✧ E x p r. **Cînd nu tace o gură, nu tace o lume întreagă** = dacă spui cuiva o taină, o află toată lumea. ✧ T r a n z. *Am trecut prin viață, durerile tăcînd.* EFTIMIU, Î. 180. *Acum îi apăreau numeroase și irefutabile toate argumentele pe care le tăcuse adineaori.* C. PETRESCU, Î. II 221. *Într-o mahala tihnită, a cărui nume îl vom tăcea de frica poliției, locuia dumnealui postelnicul Andronache Zimbolici.* NEGRUZZI, S. I 71.

TĂCÉRE, *tăceri*, s. f. **1.** Faptul de a t ă c e a, de a nu scoate o vorbă; p. e x t. liniște, calm, acalmie. *Era așa de mare tăcerea serii, încît o clipă cei de la foc și-au auzit inimile bătînd.* SADOVEANU, N. P. 27. *Tăcerea negustorului e totdeauna de aur.* REBREANU, I. 60. *Cerul e senin și în tot cuprinsul e o lumină și o tăcere ca-n vis.* VLAHUȚĂ, O. A. II 158. *Noaptea, în aste locuri, n-are de loc tăcere; Totul se mișcă, umblă.* ALEXANDRESCU, P. 43. ✧ (Poetic) *Tăcerile-mpietrite înconjoară Orașul din vechimi.* D. BOTEZ, F. S. 35. ✧ (Cu valoare de verb la imperativ) *Dar, tăcere! Sus pe-un frasin un lin freamăt se aude. Toți rămîn în așteptare; Cîntăreața-ncet prelude.* ALECSANDRI, P. III 56. ✦ Răstimp în care nimeni nu vorbește, pauză mai lungă într-un dialog; p. e x t. întrerupere a unei corespondențe. *James nu este un corespondent harnic. El se scuză mereu de tăcerile și întîrzierile sale.* IBRĂILEANU, S. 228. *Uneori se făceau la masă tăceri lungi și triste.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ F i g. Indiferență. *Doresc ca reușirea victorioasă a Convorbirilor să fie cel mai bun răspuns atît la atacurile ardelene, cît și la tăcerea bucureșteană.* ALECSANDRI, S. 38.

2. Faptul de a nu divulga, de a nu da la iveală ceva; p. e x t. taină. *Na o pungă de bani, și să nu scoți nici*

o vorbă despre primblarea noastră de noaptea. — Eu nu-mi vînz tăcerea, măria-ta. ISPIRESCU, L. 239. ◇ Loc. adv. **În** (sau, învechit, **întru**) **tăcere** = fără a vorbi, fără a spune ceva; fără a destăinui, fără a-şi spune păsul. *El cobora-n tăcere către mine.* TOPÎRCEANU, B. 89. *Iar mie nu mi-i iertată nici atîta mîngăiere* [de a-mi spune durerea] *Ci trebuie să le sufăr şi să mor întru tăcere.* CONACHI, P. 84. ◇ Expr. **A trece sub** (sau **cu**) **tăcere** = a) a trece cu vederea, a lăsa la o parte în mod intenţionat, a nu pomeni de ceva. *Prezentarea vieţii într-o lumină trandafirie şi tendinţa de a o zugrăvi ca fiind lipsită de conflicte se mai exprimă şi sub forma trecerii sub tăcere a anumitor laturi din realitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 369, 4/3; b) a rămîne neobservat, neluat în seamă; a fi omis. *Mă insulţi cînd bănuieşti... dar această insultă ar trece sub tăcere, dacă ea nu ar fi pentru mine o încunoştinţare că tu suferi.* BOLINTINEANU, O. 454.

3. Faptul de a nu răspunde, de a nu riposta. *Tăcerea ta... îmi este destul răspuns asupra acestei întrebări.* DRĂGHICI, R. 115. ✦ Fig. Lipsă de afirmare, de manifestare; apatie, amorţire. *Veac după veac vîsleau sub negre fulgere de bice Nefericiţii lumii, sclavii din galere; Apoi, au fost veacuri de mare tăcere.* BOUREANU, S. P. 7.

TĂCIUNÁ, *tăciunez*, vb. I. (Rar) **1.** Tranz. A arde (ceva) pe jumătate, pînă se face tăciune. *Luînd fiecare fire de bob uscat, le tăciunează la focul lămpii.* ALECSANDRI, la TDRG.

2. Refl. (Despre grîu, porumb, orz) A fi atacat de tăciune. *Ba uneori porumbul se tăciuna.* ISPIRESCU, L. 206.

TĂCIUNÁŞ, *tăciunaşi*, s. m. Diminutiv al lui tăciune.

TĂCIUNÁT, -Ă, *tăciunaţi, -te*, adj. **1.** (Despre oameni sau despre păr, ochii, tenul lor) Negru ca tăciunele. *Un tînăr negricios, cu părul tăciunat şi aspru, cu ochii de cărbune.* MIHALE, O. 449.

2. (Despre cereale) Atacat, năpădit de tăciune.

TĂCIÚNE, *tăciuni*, s. m. **1.** Rămăşiţă dintr-o bucată de lemn care a ars incomplet; cărbune sau lemn în faza de ardere fără flacără. *Lemnele din sobă, ajunse tăciuni, se prăbuşeau din cînd în cînd cu un zgomot uşor.* DUMITRIU, N. 132. *Focul somnoros mistuia, fumegînd, cel de pe urmă tăciune.* HOGAŞ, M. N. 169. *Lăsam tăciunii să se stingă.* VLAHUŢĂ, O. A. 384. *Vuia în sobă tăciunele aprins.* CREANGĂ, A. 34. ◇ Fig. *Ci tot mai ard în sufletu-mi tăciuni.* BENIUC, V. 92. ◇ Expr. **A nu avea nici tăciune în vatră** = a fi sărac lipit pămîntului. **Nu-i ard tăciunii în vatră**, se spune despre un om sărac, căruia nimic nu i se împlineşte după voie, care nu izbuteşte să realizeze nimic.

2. Boală a grîului, a orzului, a porumbului etc., provocată de o ciupercă parazită. *Una din boalele popuşoiului... este tăciunele, care creşte... pe spic sau pe ştiulete.* PAMFILE, A. R. 90. *Grîne mîndre au pierit, Tăciune s-a plămădit.* HODOŞ, P. P. 132.

TĂCIUNÓS, -OÁSĂ, *tăciunoşi, -oase*, adj. (Despre cereale) Atacat de tăciune, plin de tăciune.

TĂCÚT[1] s. n. Tăcere. *S-a pus Lina pe tăcut Şi vedeam că-i umblă ochii.* COŞBUC, P. I 50. ◇ Expr. **Pe tăcute** = fără a spune nimic, în tăcere; pe ascuns. *Au mîncat amîndoi din toate pe tăcute şi pe nebăute după obiceiul locului.* CARAGIALE, O. III 63.

— Formă gramaticală: (în expr.) *tăcute.*

TĂCÚT[2], **-Ă**, *tăcuţi, -te*, adj. Care tace, care nu vorbeşte, p. ext. care nu face zgomot (v. calm, liniştit); care vorbeşte puţin, căruia nu-i place să vorbească (v. taciturn). *Era un om tăcut; nu schimba cu nimeni un cuvînt.* MIRONESCU, S. A. 118. *Şi-au stat tăcuţi, că i-a cuprins O jale pe-amîndoi.* COŞBUC, P. I 228. *Stan era om tăcut în feliul său.* CREANGĂ, P. 142. *Îl vedea mai tăcut şi mai retras.* NEGRUZZI, S. I 25. ◇ Fig. *Tăcută năluceşte biserica străbună, Cu turnuri răsucite ascunse sub cupole.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 125. ◇ (Substantivat) *Strigă, strigă, mutule, nu tăcea, tăcutule.* ŞEZ. III 123.

TĂFĂLÓG, -OÁGĂ, *tăfălogi, -oage*, adj. Cu mişcări încete, molîu. *Foaie verde foi de plop, Cucule de-ăl tăfălog, Mai coboară-n vale-n Olt.* I. CR. II 301.

— Variantă: **tofológ, -oágă** (STANCU, D. 397) adj.

TĂFÎLCĂ, *tăfîlci*, s. f. Săculeţ în care se ţine făină, mălai etc.; traistă. *Putea să arunce în el cu tăfîlca pe care o ducea la subţioară.* SADOVEANU, P. M. 72.

TĂGĂDĂ, *tăgade*, s. f. Negare, contestare; tăgăduială, tăgăduire. *Învăţătorul, crezînd că e cazul să-şi facă un merit din îngrijirea dată Eleonorei, îngînă o tăgadă: nu, nu era chiar aşa de bolnavă.* DUMITRIU, N. 124. *Ridica nori de praf, şi totdeauna, dar totdeauna ajungea întîi cu lungimea gîtului, just, dar just ca să nu mai încapă vorbă ori tăgadă.* CARAGIALE, S. 42.

TĂGĂDNIC, -Ă, *tăgadnici, -e*, adj. (Învechit) Care tăgăduieşte; mincinos. (Cu pronunţare regională) *Copilul fur, tagadnic, de slugi e învăţat.* NEGRUZZI, S. II 266.

TĂGĂDUÍ, *tăgăduiesc*, vb. IV. Tranz. A contesta o afirmaţie, a nu recunoaşte ca adevărat; a nega. *Nu tăgăduiesc că femeile au mare isteţime.* ALECSANDRI, T. 296. *Tăgăduieşte, zi că n-ai scris răvaşul acesta.* NEGRUZZI, S. I 22. *Că iubesc şi că trăiesc nici eu nu tăgăduiesc.* TEODORESCU, P. P. 316. ◇ Absol. *Ţăranii tăgăduiau cu desperare.* REBREANU, R. I 113. ✦ (Rar) A refuza. *Iar ei îi tăgăduia această cerere.* GORJAN H. I 10.

TĂGĂDUIÁLĂ, *tăgăduieli*, s. f. Nerecunoaştere, negare, contestare. *A simţit din privirea mea netedă ca moartea, că aci nu încape tăgăduială.* CAMIL PETRESCU, U. N. 123.

TĂGĂDUÍNŢĂ, *tăgăduinţe*, s. f. Tăgăduială.

TĂGĂDUÍRE, *tăgăduiri*, s. f. Acţiunea de a tăgădui şi rezultatul ei; tăgăduială, negare, contestare. *Că ne iubeşte... faptele lui dovidesc, cari n-au tăgăduire.* DRĂGHICI, R. 117.

TĂGÎRŢĂ, *tăgîrţe*, s. f. Săculeţ, traistă. *Veneau oameni fel de fel, nu numai din Malu. Unii cu saci în căruţe, alţii cu tăgîrţe în spinare.* SADOVEANU, M. C. 126. *Mai are moşul la tăgîrţă încă o sumă bună de felul acestora.* ISPIRESCU, U. 126. *Fugi din cale cu tăgîrţa, Să-mi joc bine pe mîndruţa.* BIBICESCU, P. P. 221.

TĂIÁ, *tai*, vb. I. **1.** Tranz. A desprinde, a despărţi, a separa o parte dintr-un întreg cu ajutorul unui obiect tăios; a împărţi un întreg în două sau în mai multe bucăţi; p. ext. a îmbucătăţi, a hăcui; (Tehn.) a diviza un solid sau a desprinde părţi din el prin procedee tehnice, chimice, electrice etc. *Du-te la Drăgan. I-au tăiat azi-noapte via.* DUMITRIU, N. 249. *Răsturnă mămăliga pe măsuţa joasă şi rotundă, tăie jumătate şi o întinse pe un fundişor lui Mitrea.* SADOVEANU, B. 28. *Taie trandafiri şi-i pune-n păr.* CARAGIALE, O. III 106. *Fără să dejuge boii, începe a tăia copacul.* CREANGĂ, P. 46. ◇ Expr. **A tăia nodul gordian** = a găsi soluţia unei probleme grele, a rezolva, a clarifica o situaţie încurcată; a tranşa o dificultate. **Poţi să tai lemne pe cineva**, se spune cînd cineva doarme foarte adînc şi nu se deşteaptă uşor. *Adoarme mort, de puteai să tai lemne pe dînsul.* CREANGĂ, O. A. 235. **A tăia cîinilor frunză** v. cîine. **A-şi tăia craca de sub picioare** v. cracă. ◇ Refl. pas. *Pomul care nu face roadă, se taie şi în foc se aruncă.* CREANGĂ, P. 118. ✦ A desface,

a desprinde filele unei cărți unite la margini. *Începu să taie foile unui volum.* C. PETRESCU, Î. II 223.

2. Tranz. A despica. *Fierul taie brazde lungi Ce se-nșiră-n bătătură cu lucioase, negre dungi.* ALECSANDRI, O. 176. ✧ Fig. *Sufletul meu ostenit plutește ...singur, ca un cuc care taie aerul și nu i s-aude zborul.* DELAVRANCEA, O. II 117. *Numai lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii, domnitoare peste ape, oaspeți liniștei acestei, Cu aripile întinse se mai scuturâ și-o taie.* EMINESCU, O. I 152. ✦ (Cu complementul «drum» sau un echivalent al acestuia) A deschide (pentru a-și face loc). *Oameni de-ai stăpînirii, cu spăngi scurte pe umăr, tăiau domol cărări prin zarva adîncă.* SADOVEANU, O. I 510. *Cu greu își tăie drum printre brațele care se întindeau s-o cuprindă.* BART, E. 82. *Un melc își taie drumul prin grădină, De-a dreptul, ca un tanc de gelatină.* TOPÎRCEANU, P. 265.

3. Tranz. A suprima un text sau o parte dintr-un text. *După ce mai tăie cu creionul cîteva știri bănuite, trimise foile la tipografie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 28. *Într-un chip arbitrar și fără să fi fost eu consultat prealabil, s-a tăiat la a doua reprezentare a comediei mele «O noapte furtunoasă» partea ei finală.* CARAGIALE, O. VII 489.

4. Tranz. (Rar, cu privire la obiecte de îmbrăcăminte) A croi. *Am și croitoreasa la mine, poate că-ți tai și tu taiorul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 185. *Haina era... impecabil tăiată.* C. PETRESCU, C. V. 187. ✧ Fig. *Avea... o gură astfel tăiată, de parcă-ți zicea «Nu vezi că doar nu sînt o femeie de rînd».* GANE, N. III 93. *Un cioban tăiat pe linii de uriaș.* HOGAȘ, M. N. 187. *Ochii tăiați în forma migdalei.* EMINESCU, N. 34. ✦ A săpa. *Casa învățătorului este... tăiată adînc în coasta unei coline.* REBREANU, I. 10. *Pe-un jilț tăiat în stîncă stă... preotul cel păgîn.* EMINESCU, O. I 93.

5. Tranz. A brăzda. *Ce ogașe adînci taie carele ăstea cu povară!* RETEGANUL, P. V 32. ✧ Fig. *Lacrimile-mi taie fața!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 202. ✦ A desena. *Pe întinderi nu adia nici cea mai ușoară suflare de vînt și sus, pe muncelul sterp, cele două mori negre stăteau încremenite, tăind cu spetezele linii negre pe cer.* SADOVEANU, O. V 116.

6. Tranz. (Învechit, cu complementul «monedă» sau un echivalent al acesteia) A face, a fabrica, a bate. *Fiecare canton își taie monedă, avînd deosebire marca unuia de a altuia.* GOLESCU, Î. 162. ✧ Refl. pas. *Ici era tarapanaua, scundă, închisă cu porți de fier, în care se tăiau banii cu chipul domnului.* SADOVEANU, O. I 509.

7. Tranz. A străbate (despărțind, izolînd). *E înghețat pîrîul care taie în două ograda.* STANCU, D. 14. *Podișul împădurit puternic, era tăiat nu numai de albia îngustă a gîrlei, ci și de un alt drum de țară.* CAMIL PETRESCU, O. I 15. *Oamenii l-au îngropat Într-un loc aiurea, Unde drumul către sat Taie-n lung pădurea.* TOPÎRCEANU, P. 120. ✦ A traversa. *Caracudi taie drumul, salută pe cineva de la fereastră și urmează domol înainte.* CARAGIALE, O. II 299. ✧ Expr. **A tăia drumul** (sau **calea**) **cuiva** = a ieși înaintea cuiva pentru a-l opri, a împiedica pe cineva să-și continue drumul. *Gardianul, hotărît, își îndesă șapca pe frunte și le ieși înainte, tăindu-le drumul.* BART, E. 292.

8. Tranz. A apuca pe drumul cel mai scurt, a scurta drumul. *De la tîrg la Vadul Mare Taie drumul prin poieni, Legănîndu-se călare Popa Florea din Rudeni.* TOPÎRCEANU, B. 15. *Își luă noapte bună de la părinți și-o tăie de-a dreptul prin grădină.* MIRONESCU, S. A. 46. ✧ Intranz. *Tăiarăm la dreapta prin luceaguri și la o cotitură mai largă... intrarăm în apă.* HOGAȘ, DR. II 3.

9. Refl. reciproc. A se încrucișa, a se întretăia. *Pe o pagină găsi o mulțime de cercuri ce se tăiau.* EMINESCU, N. 46. ✧ Expr. **A i se tăia** (cuiva) **drumurile** (sau **cărările**), se spune cînd cineva se află în încurcătură, întîmpină piedici și nu mai știe pe ce drum să apuce. *Mare lucru să fie de nu ți s-or tăia și ție cărările.* CREANGĂ, P. 187.

10. Refl. (Despre țesături) A se rupe în linii drepte, în direcția firului țesut. *Mătasea s-a tăiat.*

11. Refl. (Despre lapte) A se coagula, a se brînzi (cînd este pus la foc fiind alterat); (despre anumite preparate culinare) a căpăta aspectul de lapte brînzit.

II. Tranz. **1.** A omorî, a ucide cu o armă tăioasă. *Ștefăniță-vodă... a cutezat să taie pe cel mai cu putere dintre boierii săi.* SADOVEANU, N. P. 50. *Făt-Frumos, Făt-Frumos, vino de taie pe ăst dușman al meu.* ISPIRESCU, L. 19. *Taie-mă, nu mă tăia, Nu mă las de prada mea!* ALECSANDRI, P. P. 12. ✧ Expr. **Taie-babă** = om lăudăros. *Oliolio, măi Taie-babă! Căci nu șuieri mai degrabă Să sărim voinici la treabă.* ALECSANDRI, P. A. 55. **A tăia și a spînzura** = a se purta samavolnic, a proceda arbitrar și abuziv. *Nu-și uită el timpurile de altădată, cînd tăia și spînzura.* DAVIDOGLU, M. 71. *Fac ce vreau, tai și spînzur dacă-mi place, eu îs mai mare.* MIRONESCU, S. A. 87. ✧ Tranz. A înjunghia, a sacrifica un animal. *La Crăciun cînd tăia tata porcul... eu încălecam pe porc deasupra paielor.* CREANGĂ, A. 41. *Doi berbeci că voi tăia Și prea mult m-oi bucura.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 493. *Taie-un pui și ne fă zeamă.* id. ib. 395.

2. A cresta. *S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr Și atîta de subțire să o tai c-un fir de păr.* EMINESCU, O. I 82. ✦ A spinteca. *Că pe Toma mi-l tăia Pe la furca pieptului... Unde-i greu voinicului.* ALECSANDRI, P. P. 73. ✧ Refl. reciproc. *Vrei să-mi dai pe Cosinzeana, ori în săbii ne tăiem?* EFTIMIU, Î. 119. *În săbii să ne tăiem, în buzdugane să ne lovim ori în luptă să ne luptăm?* ISPIRESCU, L. 42.

3. (Învechit) A ataca lovind cu arme tăioase; a bate, a izbi. *Taie tu marginile, Eu să tai mijloacele.* ALECSANDRI, P. P. 197. ✧ Intranz. *Luară în goană oastea neamțului și tăiau într-însa vîrtos.* ISPIRESCU, M. V. 51. *Taie-n turci ca la bujor.* ȘEZ. II 39.

4. Fig. A înjunghia, a provoca dureri. *Și-n lungul spinării îi tăia frigul.* CAMILAR, N. I 7. *Suflă austrul subțiind norii printre care încep să se ivească stelele și aducînd cu ele un ger de te taie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 19. *Tîmplele grele li se băteau și junghiuri ascuțite îi tăiau, ca niște cioburi de sticlă prin toate încheieturile.* VLAHUȚĂ, O. A. 136. ✧ Absol. *Gerul tăia ca un brici.* SADOVEANU, M. C. 114.

III. Tranz. **1.** A curma, a opri, a întrerupe. *În pragul morii am ajuns cu răsuflarea tăiată de fugă.* C. PETRESCU, S. 29. *Și nodul lacrimilor îi tăie glasul.* HOGAȘ, M. N. 26. *Țăranul cel cu roata îi tăie cuvîntul și zise și el.* ISPIRESCU, L. 180. ✧ Absol. *Gudică tăie scurt, dînd din umeri: Taci, mă. Era beat.* DUMITRIU, N. 238. ✧ Refl. *Vroiam să-i spun că-s vodă, Ciubăr-vodă, dar glasul Mi se tăiase.* ALECSANDRI, T. II 77.

2. A face să înceteze sau să slăbească; a suprima, a micșora. *Numai domnul Tase îi cam tăia curajul, cînd o vedea că se prea înnădește la vorbă.* BASSARABESCU, S. N. 15. *Chinurile amorului însă, dacă-i tăiase cheful și liniștea, nu-i tăiase și pofta mîncării.* GANE, N. III 159. *Peste vro cîteva zile am mai tăiet gustul de popie unuia.* CREANGĂ, A. 102. ✧ Expr. **A-i tăia** (sau, refl., **a i se tăia**) **cuiva (toată) pofta** = a-i trece (sau a face să-i treacă) cuiva pofta sau îndrăzneala de a obține ceva sau de a săvîrși ceva. **A-i tăia** (sau, refl., **a i se tăia cuiva**) **pofta de mîncare** = a face să-i treacă (sau a-i trece) cuiva pofta de a mînca. (Refl.) **A i se tăia cuiva (mîinile și) picioarele** = a-i slăbi, a i se muia cuiva (mîinile și) picioarele. *Nu mai am nici o putere de atunci. Parcă mi s-au tăiat picioarele și mîinile. Îmi vine numai să dorm.* DUMITRIU, N. 254. *Se simte așa de bolnav și de slab, că i se taie picioarele.* VLAHUȚĂ, O. A. I 99. ✦ A distruge, a șterge efectul. *Să-ți dea mămulica leacuri cari să-i taie fermecele.* ISPIRESCU, L. 54.

3. A consfinți încheierea unui tîrg (prin desfacerea mîinilor unite ale negociatorilor); a pecetlui. *Ce-ți pasă?*

Adă mîna... Taie, domnişoară! Ana nu ştia cum şi ce să taie şi trebui să-i explice datina poporului. VLAHUŢĂ, O. A. III 130. ✦ (La jocurile de cărţi) A despărţi în două pachetul de cărţi, punînd jumătatea de dedesubt deasupra; a juca ţinînd banca împotriva tuturor celorlalţi jucători. *Ştiu că va avea de unde să taie stosul.* ALECSANDRI, T. 1635.

4. A spune, a inventa, a croi (minciuni, vorbe etc.). *Mă duc să tai O poveste ce se-ntinde şi-ar mai creşte încă.* EFTIMIU, Î. 99. *Te ştiu şi pe tine cine eşti. Cui le tai tu?* CARAGIALE, O. III 55. *Începi a tăia la palavre vînătoreşti.* ODOBESCU, S. III 45.

5. (În expr.) **A-l tăia pe cineva capul** = a-l ajuta pe cineva mintea ca să înţeleagă. *Pe cît mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.* DELAVRANCEA, A. 93. *Atîta m-a tăiat capul şi m-a dus mintea.* ISPIRESCU, L. 165. (Intranz., rar) **A nu-i tăia cuiva capul** = a nu pricepe, a nu-i veni în minte. *În zăpăcirea lor, turcilor nu le tăia capul ...cum să cuteze el a întreprinde şi cum să reuşească a conduce o revoltă.* HASDEU, I. V. 129.

6. (Familiar, în expr.) **A tăia pe cineva** = a întrece pe cineva, a i-o lua înainte, a-l învinge.

TĂICULEÁN s. m. Tăiculiţă. *Taică, tăiculeanu nostru, Singurel binele nostru.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204.

TĂICULÍŢĂ s. m. Diminutiv al lui taică. *Costică, taică, adu-mi, măi, tăiculiţă, o jumătate de drojdie.* STANCU, D. 151. *Asta e mană, tăiculiţă! ne desluşi unchiaşul oftînd.* I. BOTEZ, ŞC. 123. *Am avut un tăiculiţă Cu milă şi cu credinţă.* TEODORESCU, P. P. 476.

TĂICUŞÓR s. m. Tăiculiţă. *Cine n-are tăicuşor, N-are nici milă, nici dor.* BIBICESCU, P. P. 88.

TĂICÚŢ s. m. v. **tăicuţă.**

TĂICÚŢĂ s. m. Tăiculiţă. *Tăicuţă, ce-ai făcut...?* DUMITRIU, N. 151. *Au s-o ducă la tăicuţa.* STANCU, D. 77. *Scoate-mă, tăicuţă, şi pe mine de aicea.* GORJAN, H. IV 113.

— Variantă: **tăicúţ** (REBREANU, R. I 157) s. m.

TĂIÉR s. n. v. **taier.**

TĂIÉRE, *tăieri,* s. f. Acţiunea de a tăia şi rezultatul ei. *Ieşiseră lovindu-se unii într-alţii pe gangul căzărmii, îmbulziţi ca vitele la tăiere.* VORNIC, P. 209. *Apoi îi dat pe-aici parchetu-n tăiere şi însămnăm copaci, care trebuie să rămînă de sămînţă.* HOGAŞ, DR. II 84.

TĂIERÉL, *tăierei,* s. m. Diminutiv al lui taier. *Dar ce demîncare aducea? Găinuşă în ulceluşă, Cocoşel pe tăierel.* MAT. FOLK. 77.

TĂIETOÁRE, *tăietori,* s. f. Numele unei plante erbacee folosită la ţară pentru oblojirea rănilor cauzate prin tăiere.

TĂIETÓR[1], *tăietori,* s. m. **1.** Muncitor care se ocupă cu tăierea diferitelor materiale în industrie sau cu sacrificarea animalelor în abator; (determinat prin «de lemne») muncitor care se ocupă cu tăierea lemnelor. *Voia să dea lovitură năprasnică, aşa cum dau tăietorii de lemne, cînd despică butuci.* SADOVEANU, O. VII 13. *Îşi cîştiga pîinea pentru el şi pentru nevastă-sa, ca tăietor de lemne.* CAMIL PETRESCU, O. I 214. *Ultimul Porfirogenit se fleşcăise din ţinuta măreaţă şi ocrotitoare, parcă ar mai fi trecut o dată pe lîngă el tăietorul de boi şi viţei, să-i mai opintească un cot la lingurea.* C. PETRESCU, A. R. 26.

2. (Învechit) Omorîtor, ucigaş. *Tăietorul frîncilor, Măcelarul turcilor.* TEODORESCU, P. P. 663.

TĂIETÓR[2], *tăietoare,* s. n. Lemn mai gros pe care se taie şi se despică lemnele de foc; buştean, buturugă; (în trecut) trunchi care servea călăului pentru decapitarea condamnaţilor la moarte. *Se opri o clipă, cu toporul pe tăietor.* REBREANU, R. II 62. *Să-şi ascută toporul şi să puie tăietor un buştean de stejar destul de tare.* DELAVRANCEA, O. II 158. *Ei nu aveau nici un lemn la tăietor.* RETEGANUL, P. I 1. *În bătătură-l ducea, Pe tăietor îl punea, Cu paloş îl reteza.* TEODORESCU, P. P. 548.

TĂIETÓR[3], -OÁRE, *tăietori, -oare,* adj. (Învechit şi popular) Care taie; tăios, ascuţit. (Atestat în forma *tăitor*) *Ne-o adus răspuns pe soare Că bădiţ-are să-nsoare, C-o sabie tăitoare.* ŞEZ. II 183. ✦ (Adverbial, neobişnuit) Tranşant, net. [Beldiceanu] *se deosebeşte adînc şi tăietor de toţi scriitorii a căror poezie este şi ea dureroasă şi tristă.* IONESCU-RION, C. 126.

— Variantă: **tăitór, -oáre** adj.

TĂIETÚRĂ, *tăieturi,* s. f. **1.** Acţiunea de a tăia; rană sau crestătură produsă prin tăiere. *Brazdele lui Tănasie erau zdravene şi drepte, iar tăietura lui reteza iarba la un deget de pămînt.* VORNIC, O. 90. *A căzut muierea... şi-a pus făină în tăietură, a oprit sîngele.* STANCU, D. 148. *Neică, de dragostea noastră Înflori un pom pe coastă. Duşmanii... Se duseră şi-l tăiară. Hai, neicuţo, amîndoi Să luăm apă în gură Să ducem la tăietură.* HODOŞ, P. P. 159. *Mergînd împrejurul bostanului, a dat de o tăietură de topor.* ŞEZ. IV 4.

2. Loc, drum săpat (de oameni, de ape sau de puhoaie). *Tăietura o umpluse zăpada pînă sus, o răsese, nu mai puteau umbla trenurile cu boieri.* STANCU, D. 73. *Două seri s-ascunsese în tăietura malului, dar în zadar.* DUNĂREANU, CH. 235. ✦ Povîrniş, perete stîncos. *Mînăstirea este ascunsă într-o poieniţă sub tăietura dreaptă, prăpăstioasă, a muntelui Găvanu.* VLAHUŢĂ, O. A. II 147.

3. (Rar) Croială a unei haine; p. ext. fel de a tăia. *Ferchеş, şi cu haine după ultima tăietură.* C. PETRESCU, C. V. 51 *Un ofiţer romîn... Nicu Johnson, cum îi ziceam noi, din cauza tăieturii englezeşti a favoriţilor săi.* BART, S. M. 24. ✦ Fig. Compoziţie, făurire, creaţie. *Un volum de poezii de cea mai mare originalitate, ca adîncime de gîndiri şi ca tăietură de vers.* VLAHUŢĂ, O. A. III 35. ✦ Fig. Linie, trăsătură, contur. «*Elisabeta*» *e aproape, se cunoaşte bine coşul alb între catarge, corpul ei negru cu formele pline în tăieturi frumoase.* BART, S. M. 18.

4. Teren despădurit pe care se mai văd încă butucii; curătură. *Frunză verde ş-o răsură, Cîntă cucu-n tăietură.* BELDICEANU, P. 95.

5. Fig. (La pl.) Senzaţie de durere asemănătoare cu aceea provocată de o tăiere. *Tăieturi adînci simţea prin pîntece şi prin cap.* BUJOR, S. 46. *Toată faţa i se încreţeşte, parcă are tăieturi de colici.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

6. Fig. Ştersătură; fragment şters, tăiat (într-un text scris).

TĂIEŢÉI s. m. pl. v. **tăiţei.**

TĂIFĂSUÍ, *tăifăsuiesc,* vb. IV. Intranz. A sta la taifas; a palavragi, a sporovăi. *A fost chemat în cabinetul său particular, au tăifăsuit o noapte întreagă.* BOGZA, A. Î. 57. *Două femei care ieşiseră în poartă şi tăifăsuiau, l-au văzut pe bătrîn mergînd lîngă un băiat tînăr.* PAS, Z. I 203. *Tăifăsuia cu ţăranii dimprejurul lui, aruncînd şi cîte-o glumă.* REBREANU, R. II 82.

TĂINÍ vb. IV v. **tăinui.**

TĂINICÍE, *tăinicii,* s. f. Taină, secret. *Măi Nicuţă, mai sub seară, Ne-ntîlnim pe vale, iară, Ca să-ţi spun o tăinicie Şi nimeni să nu mai ştie.* POP.

TĂINUÍ, *tăinuiesc* şi *tăinui,* vb. IV. **1.** Tranz. A păstra o taină în legătură cu ceva sau cu cineva, a nu da pe faţă, a face să nu se ştie, să nu se afle; a ascunde. *Avendrea tăinuie furturile.* STANCU, D. 294. *Îşi tăinuise unul altuia şiretenia de-acasă.* CARAGIALE, O. III 105. *Ea a rămas*

credincioasă bărbatului său Dar încă tot tăinuindu-şi numele. NEGRUZZI, S. III 415. ◇ Fig. *Salcîmii cu miros dulce tăinuiau cărările.* EMINESCU, N. 71. ✦ (Subiectul este un lucru) A ascunde. *Beciul privighitorului Pîrvu din Tîrgu-Neamţului putea să tăinuiască la nevoie o domniţă.* CREANGĂ, O. A. 74. *O faptă cît de frumoasă, ca o floare cu otravă, Tăinuieşte cîteodată pieirea cea mai grozavă.* HASDEU, R. V. 57. ◇ Refl. *Cerul vînăt, cu soare zgîrcit care se ivea la răstimpuri şi se tăinuia pe după o trîmbă de nori alburii.* PAS, L. I 8. *În această odaie închisă cu cheia pentru ca copiii să nu intre, Eminovici se tăinuia cîteodată spre a-şi face socotelile ori a frunzări prin cronici.* CĂLINESCU, E. 50. *Acum ei s-au tăinuit Şi din faţă ne-au pierit.* ALECSANDRI, P. I 102. (Fig.) *Descoperă-i* [vieţii] *linia şi accentul care se tăinuiesc altor priviri.* PAS, Z. I 10.

2. Intranz. A sta de vorbă, a sta la sfat, a discuta (în intimitate). *Mătuşa Uţupăr tăinuie cu mama.* STANCU, D. 13. *Aşa învingeau adesea cele mai mari nemulţumiri: rîzînd împreună, tăinuind ceasuri întregi.* BASSARABESCU, V. 13. *Nevestele stau mai la o parte, tăinuind de ale lor.* VLAHUŢĂ, O. A. II 160.

— Variantă: **tăinÍ** (PAMFILE, CR. 15) vb. IV.

TĂINUÍRE s. f. Acţiunea de a tăinui; înţelegere ascunsă; sfat ţinut în taină.

TĂINUÍT, -Ă, *tăinuiţi, -te,* adj. **1.** Tainic, retras, ferit. *Şi-n codrul cel mai tăinuit L-au îngropat tîrziu în noapte.* COŞBUC, P. I 81. *Înspre apus-miazăzi vin mînăstirile Agapia, cea tăinuită de lume, Varaticul, unde şi-a petrecut viaţa Brîncoveanca cea bogată.* CREANGĂ, A. 72. *Dulce îmi veneai în umbra Tăinuitului boschet.* EMINESCU, O. I 112. ◇ (Adverbial) *Aş avea însă a-i spune tăinuit Ceva care-l priveşte.* ALECSANDRI, T. II 344. ✦ Discret. *Ne vom ascunde În noaptea codrului umbros Sub brazii fără grai, pe unde, Nici ochi de om nu pot pătrunde Nici flori cu tăinuit miros.* COŞBUC, P. I 123.

2. Ascuns, secret. *El nu era un ingrat să nu se gîndească la tăinuitele lor griji.* C. PETRESCU, C. V. 168. *Nimeni nu cunoştea aceste răpitoare poezii, pe care poetul le ţinea... tăinuite în cartoanele sale.* MACEDONSKI, O. IV 17. *Ochii ei sînt plini de umbra tăinuitelor dureri.* EMINESCU, O. I 142.

TĂINUITÓR[1], -OÁRE, *tăinuitori, -oare,* adj. Care tăinuieşte, care ascunde ceva. [Gaiţa] *este... cea mai tăinuitoare pasăre pe timpul acela cînd are ouă, cînd clocеşte şi scoate pui.* MARIAN, O. II 74.

TĂINUITÓR[2], -OÁRE, *tăinuitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care tăinuieşte fapta unui răufăcător, care adăposteşte o persoană urmărită de justiţie sau ascunde lucrurile provenite dintr-un furt.

TĂIÓS, -OÁSĂ, *tăioşi, -oase,* adj. **I.** (Despre obiecte) Care taie (bine); ascuţit. *Nu era de joacă cu sculele tăioase de la brăcinarii plebei.* C. PETRESCU, A. R. 19. *Intră-n casă ca o sabie tăioasă.* SEVASTOS, N. 163. *Mîna-n paloşe punea P-ăl tăios mi-l alegea.* TEODORESCU, P. P. 548. ◇ Fig. *Bărbatul tînăr şi cu profil tăios, încă mai înalt decît dînsa, o privi cu un fel de provocare de sub borul pălăriei.* C. PETRESCU, A. 323.

II. Fig. **1.** (Despre vînt, ger etc.) Care biciuieşte faţa, care îţi dă senzaţia că te taie. *Treptele erau alunecoase şi vîntul tăios de ger.* DUMITRIU, N. 41. *Era un frig tăios.* PAS, Z. I 193. *Poate de-acum să sufle austrul, vînt tăios de rece, că în tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 22.

2. (Mai ales despre privire şi glas) Pătrunzător, ascuţit. *Întrebă cu glas tăios, ager.* DUMITRIU, N. 124. *Pe bulevard, cred, mă opreşte o voce scurtă şi tăioasă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 213. *Sprincene stufoase, sub care se mişcau doi ochi cu priviri tăioase.* MIRONESCU, S. A. 24. ◇ (Adverbial) *Moşnegii din Alăuteşti îşi aminteau... de ochii lui ce iscodeau tăios din stufoul sprîncenelor.* GALACTION, O. I 43.

3. Muşcător, caustic. *De un gust subţire şi sigur, de o ironie iute şi tăioasă, Anghel era necruţător cu mulţi dintre obişnuiţii cafenelelor artistice.* SADOVEANU, E. 173.

TĂÍŞ, *tăişuri,* s. n. (Şi în forma *tăiuş)* **1.** Partea ascuţită, tăioasă a unui cuţit, a unei lame sau a altui instrument de tăiat; muchia tăietoare a unei unelte sau a unei ustensile; ascuţiş. *Se juca, trecînd uşor degetul de-a lungul tăişului unui cuţit.* DUMITRIU, N. 183. *Eu însă-aud, în noaptea ce se lasă, Şuier de piatră pe tăiş de coasă.* BENIUC, V. 25. *Auzit-ai ce am spus... zise spînul, arătînd lui Harap-Alb tăiuşul paloşului.* CREANGĂ, P. 231. *Că toporul mi-i vrăjit, Cu tăiuşul oţelit, Şi cînd el se-ntoarce-n vînt Cad bogaţii la pămînt.* ALECSANDRI, P. P. 42. ◇ Expr. **Cuţit cu două tăişuri** = remediu al cărui efect se poate întoarce împotriva aceluia care-l întrebuinţează; procedeu care implică avantaje şi dezavantaje la fel de importante. **A trece sub tăişul sabiei** = a ucide, a omorî, a distruge complet. *Va trece garnizoana sub tăişul sabiei.* ALECSANDRI, T. II 32. ✦ Lovitură ascuţită. ◇ Fig. *Tăişuri de vînt îl pătrundeau, apoi îl trecea un val de fierbinţeală.* DUMITRIU, N. 218.

2. (Rar) Lemn gros pe care se taie şi se despică lemnele; tăietor. *Pe tăiuş se taie lemne, Peste Nistor sar surcele* (Barda). GOROVEI, C. 21.

— Variantă: **tăiúş** s. n.

TĂITÓR, -OÁRE adj. v. **tăietor.**

TĂIŢÉI s. m. pl. (Şi în forma *tăieţei)* Aluat tăiat în şuviţe lungi şi subţiri care se fierb în supă sau se gătesc cu brînză, cu nuci etc. *Tăieţeii, macaroanele şi tot felul de îngroşătură de făină.* PISCUPESCU, O. 196. *Taie, maică, tăieţei, Că vin peţitorii mei.* MARIAN, S. 106. *De-oi fi, Doamne, vinovat, Vrednic sînt de spînzurat, Pe pociumb de pătrînjei Cu funii de tăieţei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398.

— Variantă: **tăieţéi** s. m. pl.

TĂIÚŞ s. n. v. **tăiş.**

TĂLĂNIŢĂ, *tălaniţe,* s. f. (Învechit) Femeie de moravuri uşoare. *Aşa este, dar noi vrem lucru bun, iar nu tălaniţe din Scaune.* FILIMON, C. 173.

TĂLÁZ s. n. v. **talaz.**

TĂLĂLĂÍ, *tălălăiesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A vorbi mult şi fără rost; a palavragi, a flecări. *Tălălăia, cînta, se uita pe fereastră.* PAS, Z. I 99.

2. A merge încoace şi-ncolo, păşind fără siguranţă, a se bălăbăni; a hoinări, a vagabonda. *L-a găsit hoţul ăl mare tălălăind prin sat, cu mîinile goale.* La CADE.

TĂLĂLẮU[1] s. m. v. **teleleu.**

TĂLĂLẮU[2] s. n. Zgomot, larmă, tărăboi. *Nişte cătane făceau un tălălău, de se auzea din drum.* PAMFILE, VĂZD. 113. *Boierul îl aştepta-n portiţă c-o bîtă bună şi dă, dă pînă se strînseră vecinii-n tălălăul lor.* RETEGANUL, P. III 29.

TĂLĂNCĂNÍ, *tălăncănesc,* vb. IV. Intranz. (Regional, despre clopote, tălăngi etc.) A suna, a bălăngăni. *Tălăncăneau mereu într-o dungă clopote mari de aramă.* La CADE.

TĂLĂNCÚŢĂ, *tălăncuţe,* s. f. Diminutiv al lui talancă. *În tindă stă şi-o capră cu doi iezi. Are cordică roşie şi tălăncuţă de argint.* SADOVEANU, O. VIII 119.

TĂLĂZUÍ, pers. 3 *tălăzuieşte,* vb. IV. Intranz. şi refl. A se ridica în talazuri, a face valuri mari, tumultuoase. *La orizont, spre dreapta, se zărea Constanţa. Spre stînga, albastră ca sineala, tălăzuia marea.* V. ROM. februarie 1953, 49. *Marea năvălind s-a tălăzuit deasupra Podi-*

şului Mehedinţi. BOGZA, V. J. 32. ✦ Fig. A se mişca ca talazurile, a undui. *Venea tălăzuindu-se o pînză întunecoasă de călăraşi.* SADOVEANU, O. VI 48. *Plimbăreţii obişnuiţi se opriseră cercetînd cu nedumerire rîndurile care se tălăzuiau.* CAMIL PETRESCU, N. 5.

TĂLĂZUÍRE s. f. Acţiunea de a (se) tălăzui şi rezultatul ei. (Fig.) *Se aude murmurul* [Oltului]... *alături de... oceanica tălăzuire a munţilor.* BOGZA, C. O. 84. *Chiar în după-amiaza aceea veni un vînt iute dinspre munţi, cu tălăzuiri de nouri.* SADOVEANU, O. VIII 157.

TĂLĂZUÍT, -Ă, *tălăzuiţi, -te,* adj. (Despre apa mării şi a rîurilor) Ridicat în talazuri. *Săbii multe scînteiară ca o apă tălăzuită.* SADOVEANU, O. I 535.

TĂLGERÉL, *tălgerele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui talger (1). *Am un poloboc, Peste poloboc un prosop, Pe prosop măzărele, Printre măzărele Două tălgerele Ce s-aseamănă-ntre ele* (Pămîntul, cerul, stelele, soarele şi luna). GOROVEI, C. 276.

TĂLHÁR s. m. v. **tîlhar.**

TĂLHĂRĂŞÚG, *tălhărăşuguri,* s. n. (Învechit) Tîlhărie. *Am descîntat cîţiva patrioţi de tălhărăşug... şi tot tălhari au rămas.* ALECSANDRI, T. 1043. *Tălhărăşugul... în veci nu se ascunde.* NEGRUZZI, S. II 236.

TĂLHĂRÓI s. m. v. **tîlhăroi.**

TĂLÍCĂ pron. pers. (Regional) Mata. *Staţi, băieţi, să nu plecaţi fără mine!... Apoi nici să stăm pînă te scormoneşti tălică.* REBREANU, R. II 112.

TĂLMÁCI, -E, *tălmaci, -e,* s. m. şi f. 1. Traducător, interpret. *Poarta... trămite domn Ţării Romîneşti pe un tălmaci ce fusese simplu pescar.* ODOBESCU, S. I 299.

2. Tîlcuitor. *A primit să fie gardiancă şi tălmace la o ţărancă oarbă.* C. PETRESCU, A. 322. (Şi în forma *tîlmaci*) *Tu eşti tîlmaci de visuri şi mi-ai prezis de mult O tristă catastrofă.* ALECSANDRI, T. II 296.

— Variantă: **tîlmáci** s. m.

TĂLMĂCÍ, *tălmăcesc,* vb. IV. Tranz. 1. A traduce un text dintr-o limbă în alta. [Operele lui M. Gorki] *sînt astăzi o bogăţie a poporului rus şi a tuturor popoarelor lumii în ale căror limbi minunata sa operă a fost tălmăcită.* STANCU, U.R.S.S. 26. ✧ Refl. pas. *Oaspeţii cerură cu îndărătnicie să li se tălmăcească versurile latineşti.* VORNIC, P. 238.

2. A interpreta, a tîlcui. *Ursuzenia ta a fost tălmăcită ca semn al oboselii.* PAS, Z. I 267. *Lămurea şi tălmăcea vestea cea proaspătă.* SADOVEANU, O. VII 79.

3. A explica, a lămuri. *Căutai să-mi tălmăcesc pricina.* HOGAŞ, M. N. 94. *N-oi mai uita mai ales ochii mici şi vărgaţi ai ctitorului care-mi tălmăcea zugrăvelile.* DELAVRANCEA, H. T. 6. *Pare-mi-se, dragă Smărăndiţă, că ţi-am înţeles planul. — Dacă l-ai înţeles... cu atît mai bine, pentru că n-oi fi silită să ţi-l tălmăcesc.* ALECSANDRI, T. 299. ✧ Absol. *Mai bine ce v-am tălmăcit, şi un copil putea să înţeleagă.* CREANGĂ, O. A. 107. ✦ A dezlega, a ghici. *Să închipuim nişte întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci.* NEGRUZZI, S. I 12. ✦ Refl. reciproc. A se lămuri, a se explica. *Să ne tălmăcim, da, să ne tălmăcim, asta o cerem şi noi.* CARAGIALE, O. I 123. *Mă duc să mă tălmăcesc cu cuconu Grigori.* ALECSANDRI, T. I 51. ✦ (Rar) A se înţelege cu cineva. *Îi venea... cam greu să se tălmăcească cu domnul Wondracek, un om care nici nu ştia romîneşte.* SLAVICI, N. I 162.

4. A exprima, a exterioriza. *Doina plîngea pe strune, tălmăcind o patimă adîncă.* SADOVEANU, O. I 301. *Cea mai înţeleaptă limbă este limba care agiută pe om a-şi tălmăci gîndul într-un chip ca toţi ascultătorii să-l poată înţelege.* RUSSO, O. 56. ✧ Refl. pas. *Doina de la munte, acea melodie curat romînească, în care toată inima omului se tălmăceşte prin suspinuri puternice şi prin note dulci şi duioase.* ALECSANDRI, O. P. 241.

TĂLMĂCÍRE, *tălmăciri,* s. f. Acţiunea de a tălmăci şi rezultatul ei; traducere. *Negruzzi a izbutit să dea... tălmăciri ale Baladelor, care-i fac cinste.* SADOVEANU, E. 225.

TĂLMĂCITÓR, -OÁRE, *tălmăcitori, -oare,* s. m. şi f. 1. Traducător, tălmaci. *Unii, deşi numai tălmăcitori a ideilor şi a scrierilor străine, şi-au pus încale silinţa a le traduce într-o limbă limpede şi înţeleasă.* RUSSO, O. 82.

2. Tîlcuitor, interpret. *Un tălmăcitor de gînduri omeneşti ar fi putut ceti întreaga istorie a unui suflet dezgustat.* HOGAŞ, M. N. 100.

TĂLMĂŞÁG, *tălmăşaguri,* s. n. (Mold.) Înţeles ascuns, tălmăcire. *În mijlocul hohotelor de rîs, provocate de tălmăşagul cu şic al negoţului, se desfac cei doi.* ŞEZ. I 272.

TĂLPÁŞ, *tălpaşi,* s. m. (Învechit) Pedestraş, infanterist. *Recunoşti strănepoţii catanelor spătăreşti cu mintene... ai tălpaşilor dorobănţeşti.* C. PETRESCU, C. V. 80. [Şerban Cantacuzino] *din rămăşiţele dorobanţilor întocmi un corp de 4000 tălpaşi şi cazaci.* BĂLCESCU, O. I 21. (Cu pronunţare regională) *P-atunci avea ţara dorobanţi, roşiori, călăraşi... talpaşi.* GHICA, S. 18.

TĂLPĂLÁGĂ s. f. v. **tăpălagă.**

TĂLPĂLUÍ, *tălpăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A tălpui.

TĂLPĂŞÍŢĂ s. f. (Numai în expr.) **A-şi lua tălpăşiţa** v. lua (IV).

TĂLPÍC s. n. v. **tălpig.**

TĂLPÍCĂ s. f. v. **tălpig.**

TĂLPÍG, (1, 2, 3) *tălpige,* s. n., **(4)** *tălpigi,* s. m. (Şi în forma *tălpic*) 1. Fiecare din cele două pedale de la războiul de ţesut, cu ajutorul cărora se schimbă iţele; iapă. *De-ai şti călca pe tălpig Cum şti căta la voinic.* MARIAN, S. 68. *Mie-mi trebui ţesătoare Fata ta-i scurtă-n picioare, Nu ajunge la tălpige De nu i-oi pune cîrlige.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 435.

2. (Rar) Fiecare din cele două suporturi laterale curbate, cu care sînt prevăzute unele scaune care nu au picioare. *Se legăna în scaunul ei pe tălpige.* GALAN, Z. R. 180. ✦ Bucată de lemn sau de piatră care se fixează sub stîlpii unei galerii de mină, pentru a împiedica pătrunderea lor în talpa galeriei.

3. Fiecare dintre tălpile unei sănii. *Pe cînd îi lucra tălpicele, eu — nerăbdător — îl zoream.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 89.

4. Încălţăminte rudimentară, alcătuită dintr-o talpă de lemn şi o baretă de piele, care se petrece pe deasupra labei piciorului. [Turcoaicele] *s-au înălţat din tălpigii lor, lungindu-se în şalvarii de stambă roşie.* SADOVEANU, O. L. 140.

— Variante: **tălpic** s. n., **tălpícă** (PAMFILE, I. C. 276) s. f.

TĂLPÍŢĂ, *tălpiţe,* s. f. Diminutiv al lui talpă.

TĂLPÓI, *tălpoaie,* s. n. Augmentativ al lui talpă. 1. Grindă groasă care se pune ca temelie la unele construcţii. *Un grajd pus la pămînt pe patru tălpoaie groase.* DELAVRANCEA, S. 3. ✦ Fig. Talpa iadului. *Despre ziuă, tălpoiul a venit posomorîtă, a scos pe necunoscuta de acolo.* CREANGĂ, P. 98. *Tălpoiul face iute o darabană.* id. ib. 310.

2. Fiecare din tălpile unei sănii de transport. *Fură nevoiţi să scoată tălpoaiele şi să puie din nou roţile, căci altfel nu mai puteau trece peste muşuroaiele din porumbişti.* CAMIL PETRESCU, O. I 551.

TĂLPÓS, -OÁSĂ, *tălpoși, -oase,* adj. (Despre pământ) Care se prinde și se lipește ușor de tălpi și de orice; argilos, clisos, cleios, lipicios. *Pământul este mlăștinos, tare, greu de lucru, adecă tălpos.* I. IONESCU, P. 51. [Pământul este] *tălpos, adecă argilos și negru pe șesul Siretului.* id. ib. 374.

TĂLPUÍ, *tălpuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A pune tălpi la încălțăminte; a pingeli. ✦ A înlocui tălpile rupte de la ciorapi.

2. A pune o șină de fier la talpa plugului, la tălpile unei sănii etc. *Talpa plugului... e făcută din lemn tare, de stejar sau de ulm și este încălțată sau tălpuită ca o talpă de sanie, cu o talpă de fier.* PAMFILE, A. R. 42.

TĂLPUÍRE s. f. Acțiunea de a tălpui.

TĂLPUÍT s. n. Faptul de a tălpui; tălpuire.

TĂLPUITÓR, *tălpuitori,* s. m. Muncitor care lucrează la tălpuirea încălțămintei.

TĂLPÚȚĂ, *tălpuțe,* s. f. Diminutiv al lui talpă (I). *Du-te acolo și-ți încălzește mînuțele și tălpuțele.* MARIAN, NA. 370.

TĂMĂDUÍ, *tămăduiesc,* vb. IV. Tranz. (În concurență cu vindeca; cu privire la persoane) A face să-și recapete sănătatea, a însănătoși, a lecui; (cu privire la boli, suferințe) a face să dispară, a înlătura. *Ca să învețe a tămădui boalele, are nevoie să poarte ciolane de morți în traistă?* MIRONESCU, S. A. 138. *Dacă ești doftor, vin de mă tămăduiește de răgușeală și le dă pace boierilor.* ALECSANDRI, T. I 60. (Figurat sau în contexte figurate) *N-ai știut nici de năcazurile, nici de zbuciumele, nici de valurile de pe la noi. Au fost destule; dar vremea le-a tămăduit pe toate și toate s-au liniștit.* SADOVEANU, O. VII 49. *Cele două luni de spital au tămăduit mai ales altfel de răni, mai vechi și mai dureroase.* POPA, V. 341. *Căci nu știu vreo buruiană, Să iei foi să-mi pun la rană, Dorul să-mi tămăduiască.* TEODORESCU, P. P. 314. ✧ Refl. *Și craiul, ca să se tămăduiască muierea, porunci pușcașilor să meargă să împuște cerbul.* RETEGANUL, P. I 49. *Tînăra s-a tămăduit.* CARAGIALE, O. III 43. *Nu e rană de cuțit, Ci-i chiar rană de cuvînt, Că de cuțit dacă-ar fi, De mult s-ar tămădui.* SEVASTOS, C. 217. (Fig.) *Reaoa nărăvire Ce o aveți din fire Nu se tămăduiește.* ALEXANDRESCU, M. 332.

— Prez. ind. și: *tămădúi* (C. PETRESCU, Î. II 266, CARAGIALE, O. III 44).

TĂMĂDUIÁLĂ, *tămăduieli,* s. f. (Popular) Tămăduire.

TĂMĂDUÍRE, *tămăduiri,* s. f. Acțiunea de a tămădui; vindecare, însănătoșire, lecuire. ✧ Fig. *În mine, chinuri port cotropitoare, Le-am căutat tămăduire-n răzbunare-asupra ta, Dar de ele numai moartea, blînda moarte, m-a ierta.* DAVILA, V. V. 189. ✧ Expr. (Cu aluzie la sărbătoarea creștină cu același nume) **Izvorul tămăduirii** = loc cu ape de băut sau de scăldat, care au proprietatea de a vindeca anumite boli. *Balta în care ne găsim este adevăratul izvor al tămăduirii.* ALECSANDRI, O. P. 268. *Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să primească mulțimea călătorilor, pre care îi aduc la izvorul tămăduirii... trăsurile de la Coblența.* NEGRUZZI, S. I 326.

TĂMĂDUITÓR, -OÁRE, *tămăduitori, -oare,* adj. Care tămăduiește. *Ciorchine palide, deopotrivă aburite de albăstreala pietrei cu a cărei zeamă tămăduitoare fuseseră udate.* DUMITRIU, N. 258. *Se resimți de încredere, ca de apă tămăduitoare.* VORNIC, P. 225.

TĂMBĂLĂU s. n. Zgomot, gălăgie, zarvă mare; p. ext. petrecere zgomotoasă (cu muzică și dans). *Ar dormi ei dacă ar fi liniște deplină. Dar nu e, fiindcă dincolo nu s-a potolit tămbălăul. Încă se aud cîntece și risete.* PAS, Z. III 251. *Fusese tămbălău mare: masă, muzică, joc.* BUJOR, S. 56. *Se adunară la curtea împăratului toți împărații și domnii din împrejurimi cu împărătesele și doamnele și se făcu un tămbălău de se duse pomina.* POPESCU, B. II 8. *Steaguri, muzici, chiote, tămbălău, lucru mare, și lume, lume... de-ți venea ameteală, nu altceva.* CARAGIALE, O. I 90.

TĂMÎIÁ, *tămîiez* și (rar) *tămîi,* vb. I. 1. Tranz. (În practicile religioase) A afuma cu tămîie, a răspîndi fum de tămîie din vase speciale. *Focul pe care femeile din sat îl aprinseseră sub troiță ca să facă tăciuni și să ia fiecare să-și tămîieze morții.* GALACTION, O. I 268. *Și au venit babele și au cercat cu cîte de toate: descîntat-au, vrăjit-au... tămîiatu-i-au, dar toate nu au folosit nimic.* RETEGANUL, P. IV 49. *Cîte-și nouă feciori murea, Pe opt... Baba că-ngrijea, Apă de cără Și îi tămîia.* PĂSCULESCU, L. P. 167. ✧ Fig. *Poate că strofele ce am să transcriu nu vor fi tocmai la locul lor aci, în fumul de praf de pușcă cu care eu tămîiez deocamdată cartea ta.* ODOBESCU, S. III 122. ✧ Intranz. [Preotul] *începe a tămîia.* SEVASTOS, N. 252.

2. Tranz. Fig. A lăuda exagerat pe cineva, pentru a-i cîștiga bunăvoința; a linguși. *În fiecare din discursuri... îl tămîia.* BOGZA, A. Î. 59. *Se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea și pe care îi tămîia, ca să le intre în favor.* NEGRUZZI, S. I 278. *Au doar ție se cuvine a-nmulți măgulitorii Ce aleargă cu cățuia Tămîind stăpînitorii.* CONACHI, P. 258.

3. Refl. Fig. (Rar) A se îmbăta, a se cherchelí. *Ei la cîrciumă aleargă, Cu oala de dimineață, Se tămîie-n toată viața.* PANN, P. V. I 110.

TĂMÎIÁT, -Ă, *tămîiați, -te,* adj. 1. Parfumat, îmbălsămat, înmiresmat. (Cu pronunțare regională) *Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet.* EMINESCU, O. I 85.

2. Fig. Beat, cherchelit. *Cînd a venit pentru prima oară să mă cheme-n servici, era tămîiat.* CARAGIALE, O. II 75.

TĂMÎIE s. f. Substanță rășinoasă mirositoare care se obține din scoarța unor copaci (exotici) și care, în contact cu aerul, se solidifică sub forma unor boabe neregulate, de culoare gălbuie sau roșiatică; prin ardere, produce un fum cu un miros puternic și aromat; se întrebuințează în practicile religioase. *Mirosul de tămîie, de smirnă și de lumînare îi dădea dureri de cap doamnei Vorvoreanu.* DUMITRIU, N. 121. *Mirosul rîșinei se amesteca cu mirosul tămîiei și cîntări smerite se înălțau de sub bolțile de piatră.* SADOVEANU, O. VII 214. *Și ce s-ar face popii de-ar fi să nu murim?... Dar baba cu tămîia?* MACEDONSKI, O. I 43. ✧ Expr. **A fugi de ceva** (sau **de cineva**) **ca dracul de tămîie** = a se feri cu cea mai mare grijă de ceva, a ocoli de departe pe cineva, pentru a evita situații neplăcute, penibile. *De spovădanie fugi ca dracul de tămîie.* CREANGĂ, A. 17. *Dar unde-i găsești azi bărbații ca mai înainte!... Nu-i vezi că fug de însurat, ca dracu de tămîie?* ALECSANDRI, T. I 32.

TĂMÎIÉR, *tămîiere,* s. n. Tămîierniță, tămîietoare.

TĂMÎIÉRE, *tămîieri,* s. f. Acțiunea de a tămîia și rezultatul ei.

1. Afumare cu tămîie. *Toți slujbașii monastirii îmbrăcați în aurite vestminte, cu cîntări, tămîieri și făclii, plecară.* NEGRUZZI, S. I 215.

2. Fig. Laudă exagerată, lingușire. *Tămîierile îmi păreau ofense.* M. I. CARAGIALE, C. 106. *Cel ce ca omătul ni se părea de alb Cu totul ni s-arată pătat de mîrșăvii. Atunci a mea lucrare zadarnică rămîne, Și trebui altui idol s-aducem tămîiere.* NEGRUZZI, S. II 218.

TĂMÎIÉRNIȚĂ, *tămîierniță,* s. f. Vas pentru tămîiat. V. cădelniță. *Mirosuri scumpe ce ieșea din tămîiernițele cele de aur.* La TDRG.

TĂMÎIETOÁRE, *tămîietori*, s. f. Tămîierniță. [Preotul] *luînd tămîietoarea începe a tămîia.* SEVASTOS, N. 252.

TĂMÎIOÁRĂ, *tămîioare*, s. f. Numele mai multor plante erbacee din familia violaceelor, fără tulpină, cu frunzele în formă de inimă și cu florile trandafirii *(Viola). Pădurea mirosea de te-mbăta: înflorise tămîioara.* SANDU-ALDEA, U. P. 65. *Mariucă, Marioară, Ce strîngi tu la inimioară? Mărgărit și tămîioară.* TEODORESCU, P. P. 324.
— Variantă: **tămîiór,** *tămîiori* (ȘEZ. VIII 126), s. m.

TĂMÎIOÁSĂ s. f. **1.** Varietate de viță de vie, ai cărei struguri au boabele dese, rotunde și cărnoase, de culoare verde, plăcut aromate. *În vie toate soiurile de struguri... tămîioasă...* La TDRG.
2. Vin făcut din tămîioasă **(1).** *Nu știu dacă doamnele nu vor voi să guste o tămîioasă dulce ce se află în mînăstire de treizeci de ani.* BOLINTINEANU, O. 435. *Sticlele se umplură cu tămîioasă într-o clipă și veselia renăscu în sînul oaspeților.* FILIMON, C. 164.

TĂMÎIÓR s. m. v. **tămîioară.**

TĂMÎIÓS, -OÁSĂ, *tămîioși, -oase*, adj. **1.** (Despre unele fructe, în special despre struguri) Care are gust plăcut, aromat, asemănător cu cel de tămîie. *Un butuc de viță de vie cu ciorchini negri și tămîioși te îmbie să-l guști.* I. BOTEZ, ȘC. 223.
2. (Despre vin) Făcut din struguri tămîioși **(1).** *Dădu ordin să se aducă vin tămîios.* MIRONESCU, S. A. 109. ✧ (Substantivat, n.) *Scoase din pivniță un clondir respectabil de tămîios.* C. PETRESCU, Î. II 135.

TĂMÎÍȚĂ, *tămîițe*, s. f. Nume dat mai multor plante erbacee cu flori verzui și cu miros aromatic puternic, foarte plăcut *(Chenopodium). Văl de brumă arginție Smălțuitu-mi-a grădina, Firelor de tămîiță Li se uscă rădăcina.* GOGA, P. 103. *Văd cum trece prin poiană o fantasm', o copiliță, Purtînd flori de mac în mînă, pe sîn, flori de tămîiță.* COȘBUC, P. II 137. *Iar în dreapta mai ducea... Măghiran nevestelor Tămîiță babelor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 513.

TĂMÎNJÉR, *tămînjere*, s. n. (Mold.) Unealtă ciobănească în formă de băț ramificat la un capăt sau lățit ca o lopățică, cu care se amestecă zerul în căldare cînd se fierbe pentru a se face urdă.

TĂMÎNJÍ, *tămînjesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A mînji, a murdări. *Fața și mînele, ce le-s negre, le mai tămînjesc cu funingine.* SEVASTOS, N. 307. ✧ Fig. *Oamenii ce nu voiesc a se vedea tămînjiți în viața lor publică sau privată prin asemenea publicațiuni scandaloase.* La TDRG. ✦ (Ironic) A picta; a mîzgăli. *Încă nu mai lucrase cu asemenea creionașe, din acele cu care copiii de școală primară își tămînjesc hărțile.* C. PETRESCU, R. DR. 72.

TĂNGĂNÍ, *tăngănesc*, vb. IV. Tranz. A face să sune (clopote, tălăngi). *Ici-colo vreo fată fugea la fîntîni, Veneau păcurarii cu tulnice-n mîni, Și boi tăngăneau cîte-un clopot la gît.* COȘBUC, P. II 204.

TĂNTĂLĂU adj. v. **tontălău.**

TĂPĂLĂGĂ, *tăpălăgi*, s. f. (Regional; și în forma *tălpălagă*) **1.** Încălțăminte mare, urîtă, greoaie, grosolană. ✦ Picior mare, deformat.
2. Legătură înfășurată de hoți la picioarele vitelor furate, pentru ca pașii să nu lase urme. *Ca să nu i se cunoască a doua zi urma încotro l-au dus, au încălțat pe bou în tălpălăgi și au venit cu el acasă.* SBIERA, P. 254.
— Variantă: **tălpălágă** s. f.

TĂPĂLĂGÓS, -OÁSĂ, *tăpălăgoși, -oase*, adj. **1.** Care are labele picioarelor mari, butucănoase. *Pui de urs tăpălăgos.* ȘEZ. I 143. *Am un om tăpălăgos, Mînă porcii în jos* (Pieptenele). GOROVEI, C. 285.
2. (Despre plante) Cu frunzele mari, late, diforme. *Buruiană tăpălăgoasă.*

TĂPĂLĂÍ, *tăpălăiesc*, vb. IV. Intranz. A merge lovind greoi pămîntul cu talpa. (Prin analogie) *Rațele tăpălăiesc cu aripile în pămînt, ca și cînd ar înota.* PAMFILE, VĂZD. 103.

TĂPĂLÓG, -OÁGĂ, *tăpălogi, -oage*, adj. Cu picioarele mari și butucănoase; greoi la mers; tăpălăgos.

TĂPĂNÓS, -OÁSĂ, *tăpănoși, -oase*, adj. (Regional) Tăpălăgos **(1).** *Am un om tăpănos, Mînă porcii în jos* (Pieptenele). GOROVEI, C. 285.

TĂPȘÁN, *tăpșane*, s. n. **1.** Loc neted sau ușor înclinat, pe versantul unui munte sau al unui deal. *Casele albe ale satelor, răvărsate pe tăpșane, strălucesc printre livezile de pruni.* VLAHUȚĂ, O. A. 410. *Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind; Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic, Cînd coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic.* EMINESCU, O. I 85. *De pe acest tăpșan culminant, de unde munții Săcuieni cotesc spre țara Vrancei, tot Bărăganul ... se arăta.* ODOBESCU, S. III 194. ✦ Coastă a unui deal sau a unui munte; pantă, povîrniș. *Malul era ros și scobit și avea în față puțintel tăpșan ocolit de colțuri de stîncă.* SADOVEANU, B. 227.
2. Loc viran mai ridicat, aflat de obicei în mijlocul unui sat (unde se face hora, unde se adună oamenii la sfat în sărbători, unde se joacă copiii etc.) sau în mijlocul unei curți; maidan. *Compania se aduna pe tăpșan în jurul bucătăriei.* CAMILAR, N. I 39. *O sanie ca toate săniile cu care ies copiii pe uliță și pe tăpșane la joacă.* STANCU, U.R.S.S. 139. *A înșfăcat în brațe pe Stanca Radii și, nici una nici alta, s-o arunce de sus de pe tăpșan, unde se făcea hora.* CARAGIALE, O. I 309.
3. Loc mai ridicat, neted, șes, întins. *Vadurile se aliniau pe tăpșanul grindului.* SADOVEANU, P. M. 241.
— Pl. și: *tăpșanuri* (SADOVEANU, B. 151, C. PETRESCU, S. 179).

TĂPȘÍ, *tăpșesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A apăsa sau a bate (pentru a face să se așeze, să se îndese); a bătători. ✧ Intranz. *După ce au aruncat aceste semințe în pămînt, trebuie să tragă cu grebla... și apoi să tăpșească cu o lopată pe deasupra straturilor.* La TDRG.
2. Fig. A da cuiva lovituri ușoare în semn de afecțiune; a mîngîia. *Începe a mă tăpși pe obraz și a-mi zice: Doamne, Cuță, cît ești de frumușică!* CONTEMPORANUL, VI 486.

TĂRĂBOÁNȚĂ, *tărăboanțe*, s. f. Roabă. *Apoi, de-a dura, pe umere, în spate, pe tragle, în tărăboanțe, se îndreptau spre beciuri.* HOGAȘ, DR. II 40. *Cari săpau cu cazmalele, cari cărau cu tărăboanțele, cari cu căruțele.* CREANGĂ, A. 8. *În acea învălmășeală, tărăboanțele încărcate cu marfă trepădau în toate părțile.* ODOBESCU, S. III 249.

TĂRĂBÓI s. n. Gălăgie mare; zarvă, larmă, scandal, tămbălău. *Urmări multă vreme o cotofană care sărea făcînd un tărăboi asurzitor.* AGÎRBICEANU, S. P. 103. *Alți oameni apucă ciomege și bat... făcînd mare tărăboi.* SEVASTOS, N. 315. *Făceam un tărăboi, de se strînsese lumea ca la comedie împrejurul nostru.* CREANGĂ, A. 57.

TĂRĂBÚȚĂ, *tărăbuțe*, s. f. (De obicei la pl.) Bagaj, catrafuse, calabalîc. *Eol, starostele vînturilor, aibă grijă de familia și de tărăbuțele mele!* CARAGIALE, O. VII 159.

TĂRĂGĂÍ vb IV v. **tărăgăni.**

TĂRĂGĂIÁ vb. I v. **tărăgăna.**

TĂRĂGĂIÁLĂ s. f. v. **tărăgăneală.**

TĂRĂGĂNÁ, *tărăgănez*, vb. I. (Și în forma *trăgăna*) **1.** Tranz. A amîna de pe o zi pe alta, a întîrzia, a tergiversa, a face să se prelungească (o acțiune, o solu-

ţionare). *Petre a Smarandei tot tărăgănase şi el însurătoarea. Se ţinea după Mărioara Irinii.* REBREANU, R. I 282. ✦ (Cu complementul «mersul», «paşii») A merge încet, anevoie, tîrîndu-şi picioarele. *Tărăgănîndu-şi mersul trec fraţii lor, hoinarii. Cu mîna spre pomană şi boarfele sub braţ.* LESNEA, I. 127. ✦ (Cu complementul «vorbă», «cuvînt») A vorbi rar, lungind silabele. *Ce doriţi mă rog? — îl întrebă ea trăgănînd vorbele.* SLAVICI, N. II 270.

2. Refl. impers. (Subînţelegîndu-se vremea sau o noţiune care implică ideea de timp) A se scurge încet, a dura, a se prelungi. *Nu s-au trăgănat tare mult şi sosi şi Petrea Făt-Frumos.* SBIERA, P. 128.

3. Intranz. A cînta alene, cu jale; a doini. *Eu de-oi prinde a trăgăna, Frunzele vor tremura.* BIBICESCU, P. P. 320. ✦ (Despre vînt) A sufla încet, a adia. *Cînd vîntu c-o trăgăna, Tu atunci te-i legăna.* BIBICESCU, P. P. 280.

— Variante: **tărăgăiá** (ISPIRESCU, U. 69), **trăgănà** vb. I, **tărăgăí** (ISPIRESCU, L. 227), **tărăgănì** vb. IV.

TĂRĂGĂNÁRE, *tărăgănări*, s. f. Acţiunea de a tărăgăna şi rezultatul ei.

1. Amînare, tergiversare, tărăgăneală. *Asemenea tărăgănări îmi rup inima, îndoiala mă roade.* CONTEMPORANUL, VII 491.

2. Rostire rară şi prelungită a unui sunet. *Şi glasurile nu aveau tărăgănarea cîntătoare... ca glasurile ţărăneşti.* DUMITRIU, N. 97. ✦ Încetinire a ritmului unei melodii; domolire. *Începu să cînte din caval. Era o doină apăsătoare, cu tărăgănări pline de amar.* CAMIL PETRESCU, O. I 114.

— Variantă: **tărăgănîre** (DELAVRANCEA, H. T. 4) s. f.

TĂRĂGĂNÁT, -Ă, *tărăgănaţi, -te*, adj. (Şi în forma *trăgănat*) **1.** (Despre o acţiune) Executat încet, alene, cu zăbavă, cu multe amînări. ✦ (Despre voce, vorbire) Rar şi prelungit, alene, domol. *Mă întîmpină cu glas puţintel tărăgănat.* SADOVEANU, A. L. 161. *Mi-a răspuns cu o voce trăgănată.* ALECSANDRI, T. 1302. ✧ (Adverbial) *Mătuşă Măgdălină, vorbi moale şi tărăgănat ţigăncuşa.* SADOVEANU, Z. C. 210. *Bătrînul surprins rîde tărăgănat.* CAMIL PETRESCU, T. II 25.

2. (Despre drumuri, terenuri) În pantă lină, uşor înclinat. *Pe verdeaţa răcoroasă a viilor de pe dealurile tărăgănate, lumina dimineţii parcă fierbea ca o pulbere de cleştar.* CAMIL PETRESCU, O. II 278. *Vedeţi, bre, de alegeţi şi voi un drum mai trăgănat.* HOGAŞ, M. N. 203. *Tocmai pe cînd suia un deal lung şi trăgănat, alt om venea dinspre tîrg.* CREANGĂ, P. 40.

— Variantă: **trăgănát, -ă** adj.

TĂRĂGĂNEÁLĂ, *tărăgăneli*, s. f. Faptul de a tărăgăna; amînare continuă, tergiversare, tărăgănare. *Va observa tărăgăneala revizorului.* REBREANU, R. I 96.

— Variantă: **tărăgăiálă** (VLAHUŢĂ, N. 202) s. f.

TĂRĂGĂNÍ vb. IV v. **tărăgăna.**

TĂRĂGĂNÍRE s. f. v. **tărăgănare.**

TĂRĂŞÉNIE, *tărăşenii*, s. f. (Familiar şi popular) Şir de întîmplări; poveste, istorie; păţanie, încurcătură. *Oamenii... aşteptau cuceriţi, toţi ştiind că Paţanghel are să le spună o altă tărăşenie.* PREDA, Î. 95. *Le rugam... să întrebe de Ivan şi să-i spună tărăşenia cu papucii.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 141. *Îi spuse tărăşenia, cum îi vine urît de casă şi de nevastă şi cum îi vine să plece în lume de urît.* ŞEZ. XII 105.

— Variantă: (regional) **tirişénie** (PAMFILE, A. R. 220) s. f.

TĂRBĂCÁ s. f. (Familiar, numai în expr.) **A da** (sau **a lua**) **în** (sau **la, prin**) **tărbacă** = a bate zdravăn. *Prinsese un cîine jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă şi-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n tărbacă, după o veche datină.* CARAGIALE, O. II 77.

TĂRBĂCEÁLĂ, *tărbăceli*, s. f. (Familiar, mai ales în expr.) **A da** (sau **a lua**) **în** (sau **la, prin**) **tărbăceală** = a da în tărbacă; fig. a face de rîs, a batjocori. *Îl luară din nou la tărbăceală.* ISPIRESCU, L. 108. *Şi-l cam dedeau în tărbăceală cu graiuri care mai de care păcălitoare.* id. ib. 36.

TĂRBĂCÍ, *tărbăcesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A bate zdravăn, a snopi în bătaie. *Lumea îl înhăţă în mijlocul ei; îl tărbăci, îl călcă în picioare.* PAS, L. I 30. ✦ Fig. A ocărî, a batjocori; a-şi bate joc de cineva.

2. Tranz. Fig. A frămînta noroiul în mers. *Cu dînsul am tărbăcit, pe lapoviţă şi pe zloată, clisa uliţelor fără caldarîm.* M. I. CARAGIALE, C. 61.

3. Refl. A se murdări (cu noroi). *Scroafa... se zvîrcoli prin ăl noroi şi se tărbăci, de nu o mai cunoşteai.* ISPIRESCU, L. 129.

TĂRBĂCÍRE, *tărbăciri*, s. f. Acţiunea de a (se) tărbăci.

TĂRBĂCÍT, -Ă, *tărbăciţi, -te*, adj. Bătut zdravăn, snopit în bătaie. *Tărbăciţi ca vai de noi din lupta ce avusesem toată noaptea.* GORJAN, H. II 42. ✦ Fig. Ocărît, batjocorit.

TĂRBÚF s. n. v. **tîrboc.**

TĂRCÁ, *tărchez*, vb. I. Tranz. (Mai ales la participiu) A trage dungi colorate (pe un fond de altă culoare), a vopsi în culori variate; a dunga, a vărga, a împestriţa; p. ext. a păta.

TĂRCÁT, -Ă, *tărcaţi, -te*, adj. Dungat, vărgat, împestriţat, bălţat; p. ext. pătat. *Cînele cel tărcat le veni întru întîmpinare.* SADOVEANU, P. M. 19. *Vite negre şi tărcate, în loc de albe.* I. IONESCU, D. 359. *Fă-mă, doamne, ce mi-i face, Fă-mă năframă tărcată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 312. ✧ (Substantivat) *Are doi cai şi tărcaţii lui nu-s proşti.* CONTEMPORANUL, VII 296.

TĂRCĂTÚRĂ, *tărcături*, s. f. Combinaţie nereuşită de culori; pestriţătură; (concretizat) obiect tărcat.

TĂRFĂLÓG s. n. v. **terfelog.**

TĂRHÁT, *tărhaturi*, s. n. Sarcină, povară, bagaj, calabalîc. *Ciobanul cu oile, asinul cu tărhatul... sînt singurele elemente ale priveliştii.* SADOVEANU, O. L. 29. *Cumpăneşte pe samare O gospodărie-ntreagă. Maldăr de tărhaturi grele Cu dăsagi, căldări şi pături Că de-abia pot sta subt ele Doi măgari voinici alături.* TOPÎRCEANU, P. 128. (Cu pronunţare regională) *Găsii cu cale să-mi aşez în scobitura stîncii tarhatul meu întreg.* HOGAŞ, M. N. 162.

TĂRICÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *tăricei, -le*, adj. Diminutiv al lui tare.

1. v. tare **(3).** *Am un moş tăricel, Dar îi mic, mititel, Face gardul frumuşel* (Acul). GOROVEI, C. 2.

2. v. tare **(7).** ✦ (Adverbial) Cu mai multă putere. *Bătu şi a treia oară, dară niţel mai tăricel.* ISPIRESCU, L. 100.

3. v. tare **(10).** *Să se dea această din jos arătată reţete, ce este şi mai tăricică.* PISCUPESCU, O. 214.

TĂRÍE, (rar) *tării*, s. f. **1.** Forţă fizică; putere, vigoare. *Apa era strînsă în maluri... ca o putere stăpînită şi rea, încordîndu-şi tăriile, să se dezlănţuie.* C. PETRESCU, Î. II 175. *Lovirăi pe fiecare în cap cu aşa tărie, încît rămaseră morţi.* ISPIRESCU, L. 305. *Se îngrozea văzîndu-se... fără tărie prin locaşele sălbatice ale fiarelor.* ODOBESCU, S. III 209. ✧ (Legat de un substantiv prin prep «de», exprimă ideea de superlativ) *Bre, ce tărie de flăcău.* GALACTION, O. I 54.

2. Capacitate de luptă, putere de afirmare, forţă morală; dîrzenie, fermitate. *Cînd mă cuprinde dor adînc de ţară... Iau cartea unde curge sfînt izvorul De-nţelepciune şi tărie rară.* IOSIF, V. 68. *Se sculă în picioare ca să dea mai multă*

tărie vorbelor lui. VLAHUȚĂ, O. A. 191. *Oamenii... nu știu cîtă tărie este în inima unei tinere fete.* NEGRUZZI, S. I 27.

3. Putere, autoritate; (învechit) stăpînire. *Mircea își dase obștescul sfîrșit pe scaunul domnesc, în mijlocul tăriei sale.* ODOBESCU, la TDRG. *Afară de aceasta primarii se înjosesc mergînd încinși fiind cu eșarpa tricoloră a tăriei, după ordine la acei ce nu le mai pot da, nici au dreptul a le mai da.* I. IONESCU, D. 50. ✦ (Neobișnuit) Forță, presiune, constrîngere. *O soluțiune practică... la care am ajuns prin tăria evenimentelor.* ODOBESCU, S. III 422. ✧ Loc. adv. (Învechit și regional) **Cu tăria** = cu forța, cu sila. *Eu nu fac pe nime cu tăria să asculte.* RETEGANUL, P. I 47.

4. Soliditate, trăinicie, durabilitate; duritate. *Tăria munților aspri și stîncoși.* BOGZA, Ț. 38. *Leul... izbește a temniței tărie Și geme furios.* ALEXANDRESCU, M. 68. ✦ Fig. Valabilitate, valoare. *Este nevoie... de a cumpăni de acum înainte bunătățile scrierilor și tăria sistemelor.* RUSSO, O. 67.

5. (Învechit, concretizat) Întăritură, fortificație. *Dunărea forma aici, încă din vechimea cea mai depărtată, o tărie de apărare.* I. IONESCU, M. 78.

6. Moment al intensității maxime, moment culminant; mijloc, toi, miez. *Toate acele mii de glasuri se-nalță cu răsunet potolit în tăria nopții.* ODOBESCU, S. III 19.

7. (Poetic) Boltă cerească, cer, firmament; văzduh. *În luminile biruitoare ale focului, umbre mari jucau și se întindeau pînă în tării.* REBREANU, R. II 106. *Din mijlocul tăriei albastre un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.* GÎRLEANU, L. 22. *Stele rare din tărie cad ca picuri de argint.* EMINESCU, O. I 82. ✧ (Prin analogie) *Prin tăria clădită din ramuri și din frunze, soarele pătrundea numai ca niște stele.* GALACTION, O. I 281. ✦ Înălțime, altitudine; (concretizat) vîrf, pisc. *Mă îndreptam spre tăriile neguroase ale munților.* HOGAȘ, M. N. 152.

8. Grad (mare) de concentrație alcoolică, de aromă etc. [Planta] *se freacă din nou în mîini... cînd gospodina socotește că încă n-a ieșit toată tăria.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 21. ✦ Putere (calorică) mare. *Lumina soarelui își pierduse tăria.* CAMIL PETRESCU, U. N. 211. *Mai bine ar fi să iei tăria focului și să arzi răul care se întinde.* DELAVRANCEA, A. 91.

9. Intensitate auditivă a unui sunet.

TĂRIȘÓR, -OÁRĂ, *tărișori, -oare,* adj. Tăricel. *O brizăă tărișoară de la nord-est umfla pînzele.* TUDORAN, P. 357.

TĂRÎCIOÁRĂ, *tărîcioare,* s. f. (La sg. cu sens colectiv sau, mai ales, la pl.) Diminutiv al lui tărîță. *Zama de tărîcioare de grîu.* ȘEZ. III 13. *Șapte care tot de sare și șapte de tărîcioare.* TEODORESCU, P. P. 688.

TĂRÎM, *tărîmuri,* s. n. **1.** Ținut, regiune, meleag; (în basme, determinat prin «celălalt») regiune depărtată, subpămînteană, populată de ființe mitice. *Și-acum sîntem în marginea de sat Dintr-un tărîm necunoscut Și-apropiat.* CAMIL PETRESCU, V. 23. *Zaharia Duhu se întorcea de pe tărîmuri străine.* C. PETRESCU, A. 393. *Am răzbit în crucea lumii, pînă-n lumea neumblată Și deacolo, fără preget, pînă-n celălalt tărîm.* EFTIMIU, Î. 36. *Sînt un fecior de împărat de pe tărîmul celălalt.* POPESCU, B. II 34.

2. (Rar) Întindere de pămînt, teren. *Simte tărîmul pe care își pune picioarele căzînd și tîrîndu-l în adîncul apei.* BOLINTINEANU, O. 455. *În al treilea medalion, aceleași trei persoane... străbat în fuga mare un tărîm stufos și mlăștinos.* ODOBESCU, S. III 74.

3. Sferă, domeniu, teren de activitate. *Experiența Uniunii Sovietice... verifică o dată pentru totdeauna marea capacitate pe toate tărîmurile a femeii.* SAHIA, U.R.S.S. 112. *Și romînii noștri știu a lucra pe tărîmul dramatic.* CARAGIALE, O. III 218.

TĂRÎNC, *tărînci,* s. m. Fiecare dintre cele două lanțuri sau frînghii cu care se leagă chilna de coșul căruții.

TĂRÎȚÁ, pers. 3 *tărîțează,* vb. I. Refl. A se coji, a se jupui. *Se jupoaie și se tărîțează pielea.* PISCUPESCU, O. 261.

TĂRÎȚÁRE, *tărîțări,* s. f. Cojire, jupuire. *Furia căldurii... trupului scade și să alină cu ieșirea petelor și... să potolește de tot cu jupuirea și tărîțarea lor.* PISCUPESCU, O. 261.

TĂRÍȚĂ, *tărîțe,* s. f. (La sg. cu sens colectiv sau, mai ales, la pl.) **1.** Coaja grăunțelor de grîu, de porumb etc., zdrobită prin măcinare (și care se alege de făină la cernut și se folosește ca hrană pentru vite, ca ferment etc.). *Se întoarse în chilioara lui, făcu o strachină cu tărîțe.* ISPIRESCU, L. 135. *Cu tărîțe, cu cojițe, purcelul începe a se înfiripa.* CREANGĂ, P. 76. *Să te miluiesc și eu C-o cojiță de mălai... Și cu una de tărîță Să știi că ți-am fost dragă.* BIBICESCU, P. P. 52. *Cine se amestecă în tărîțe îl mănîncă porcii* (= nu te însoți cu oameni de nimic, pentru a nu suporta consecințe neplăcute). ✧ Fig. *Sînt idei care... cer să fie dezbătute, analizate și cernute prin sita discuțiunilor publice pînă cînd, despărțite și vînturate de orice tărîțe, va rămînea numai grăuntele curat.* ODOBESCU, S. III 407. ✧ Expr. **Scump la tărîțe și ieftin la făină,** se spune despre cel nechibzuit, zgîrcit la cheltuieli mărunte, dar risipitor cînd nu trebuie. *Leuștean, cel ieftin la făină și scump la tărîțe, nu era om să-și cîntărească dărnicia în asemenea momente.* GANE, N. III 175. (Regional) **A face** (pe cineva) **tărîțe** = a sfîșia, a omorî. *Cînii... apucînd pe zmău de cap, de picioare, de mîini, de spinare, îl făcură tărîță.* ȘEZ. I 68. (Regional) **A se dedulci ca calul la tărîțe** = a se deprinde cu binele, a se complace într-o situație care aduce avantaje. *Hoții, după cîteva zile... veniră iarăși, — fiindcă se dedulciseră ca calul la tărîțe.* ISPIRESCU, L. 372. ✦ Fig. Calificativ injurios dat unei persoane; om de nimic, incapabil. *Nici pragul nu l-oi păși Și ca tine mi-oi găsi Mai de soi și mai de viță Nu ca tine, o tărîță.* BIBICESCU, P. P. 68.

2. (De obicei determinat prin «de lemn») Rumeguș, rumegătură. *Sărmane prăvălii de păpuși umplute cu tărîțe de lemn!* C. PETRESCU, C. V. 24.

3. (Transilv.) Mătreață (**1**).

TĂRÎȚÓS, -OÁSĂ, *tărîțoși, -oase,* adj. Care conține tărîțe, plin de tărîțe. *Grîul era muced și tărîțos și totuși cu preț mare.* BĂLCESCU, O. II 224.

TĂRTĂCÚȚĂ, *tărtăcuțe,* s. f. **1.** Plantă agățătoare, din familia cucurbitaceelor, cu flori albe *(Coccinia indica).*

2. Fructul tărtăcuței (**1**), asemănător cu dovleacul, de formă lunguiață și de culoare roșie. *Pe brîul sobei, de jur împrejur, sînt înșirate gutui, mere domnești și tărtăcuțe.* VLAHUȚĂ, O. A. III 148. *Tărtăcuță brează, Tot cîmpul nechează* (Glonțul). ȘEZ. VII 102. *Tărtăcuță unsă, în frunziș ascunsă* (Iepurele). TEODORESCU, P. P. 230.

3. Fig. (Glumeț) Cap. V. dovleac. *Mama a repetat ca să-mi intre în tărtăcuță odată* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 232. ✦ Ființă mică, bondoacă. *Băieții se nasc mărunți, tărtăcuțe.* STANCU, D. 87. *Cînd m-o vedea tărtăcuța mea îmbrăcat așa, ce o să mă mai sărute.* I. CR. IV 91.

— Variante: **tertecúță** (ȘEZ. VIII 127), **tătărcúță** s. f.

TĂRTĂNÁȘ, *tărtănașe,* s. n. Diminutiv al lui tartan; șal mic de lînă. *Bubico... își retrage capul în paneraș, unde i-l acopere iar cocoana cu un tărtănaș de lînă roșie.* CARAGIALE, O. II 266.

TĂRTĂNÉȚ, -EÁȚĂ, *tărtăneți, -e,* adj. (Despre trup) Scurt și îndesat, gros; (despre cap) rotund. *Acel cap tărtăneț închide în el un talent excepțional.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ (Substantivat) *Sultănica... nu*

era d-alea tărtănețele ce pune carnea pe coaste cu lopata. DELAVRANCEA, S. 23.

TĂSMÁ s. f. v. **tasma.**

TĂSMĂLÚȚĂ, *tăsmăluțe,* s. f. Diminutiv al lui tasma. *Paiele de grîu cusute pe tăsmăluțe o prind minunat.* SEVASTOS, N. 2.

TĂȘCULÍȚĂ, *tășculițe,* s. f. Tășcuță.

-TĂȘÚLĂ, *tășuli,* s. f. Tecșilă. *Las' să beie, că-i plină tășula și are de unde să plătească.* I. CR. III 54.

TĂȘÚLCĂ, *tășulci,* s. f. Tașcă. [Avea] *în spate, pușca încrucișată cu cureaua tășulcei.* SADOVEANU, O. V 455.

TĂTÁR[1], **-Ă,** *tătari, -e,* adj. Din neamul tătarilor, tătăresc. *Republica Sovietică Socialistă Autonomă Tătară.* — Variantă: (învechit) **tartár, -ă** (ALEXANDRESCU, M. 11) adj.

TĂTÁR[2], **-Ă,** *tătari, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care face parte din populația de bază a R.S.S.A. Tătare sau din grupurile etnice (înrudite ca limbă cu această populație) stabilite în cursul istoriei în diferite regiuni din U.R.S.S. și din țările limitrofe.

2. Persoană care făcea parte dintr-unul din triburile turcești care, în secolul al XIII-lea, au format statul Hoardei de Aur (de unde au făcut dese incursiuni în țările vecine). *Ce-i pe drum atîta gură? Nu-i nimic. Copii strengari. Ei auzi! Vede-i-aș mari, Parcă trece-a-dunătură De tătari.* COȘBUC, P. I 227. *Tătarii ca zăvozii pe dînsul dau năval!* ALECSANDRI, P. A. 169. ✧ Expr. **(Doar) nu vin** (sau **dau**) **tătarii,** se spune cînd cineva se grăbește sau fuge fără un motiv serios. (Cu pronunțare regională) *Mă duc s-o bucur pe cucoana soacră... să-i duc veste bună. — Ho, țară! nu dau tatarii.* ALECSANDRI, T. 808. **Parcă-l alungă tătarii (din urmă),** se spune despre cineva care se grăbește foarte tare. *Cuconașu era grăbit, parcă-l alungau tătarii din urmă.* ALECSANDRI, T. 50.

TĂTĂRCĂ[1], *tătarce* și *tătărci,* s. f. **1.** Tătăroaică.

2. Iapă de soi tătăresc. *Cadiul... Pe-o tătarcă-ncăleca Și la goană se lua, Iapa cîmpii apuca.* ALECSANDRI, P. P. 151.

3. Haină lungă îmblănită, purtată în mod obișnuit de tătari. (Cu pronunțare regională) *Se arătă înaintea junelui un arnăut îmbrăcat numai în fir, cu pistoalele și iataganul la brîu și cu tatarcă roșie, blănuită cu vulpe.* FILIMON, C. 44.

TĂTĂRCĂ[2], *tătărci,* s. f. Dovleac uscat, golit de miez, întrebuințat ca ploscă sau ca felinar. *Ieși satul cu țuhali în cap și cu lumini în tătărci scobite.* SADOVEANU, O. VII 147. (Cu pronunțare regională) *Mîncau zoriți... și-și treceau unul altuia o ploscă de bostan care se cheamă tatarcă.* SADOVEANU, O. VII 37.

TĂTĂÍȘ s. n. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene-aurii *(Pulicaria dysenterica). Înaintau... deschizindu-și drum pe sub tufe uriașe: vetrice, moțul-curcanului... tătăiș.* GALAN, B. I 84.

TĂTĂÍȘĂ, *tătăișe,* s. f. (Regional) **1.** Cumnată.

2. Lele, leliță. *Tătăișă Sînziană! Fă-ți o milă și-o pomană.* MARIAN, S. 166. *Tătăișă, draga mea... mîndră ca dumneata Nu-i nime citu-i lumea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 25.

TĂTĂÍT, -Ă, *tătăiți, -te,* adj. (Regional) Care vorbește peltic. *Doi prieteni, unul însă cepeleag și tătăit, Iar altu un surd ca surzii.* CONTEMPORANUL, VII 428.

TĂTĂNEÁSĂ, *tătănese,* s. f. Plantă erbacee acoperită cu peri aspri, cu tulpina ramificată, cu flori roșii-purpurii, mai rar albe, dispuse în raceme scurte *(Symphytum officinale).*

TĂTĂRÁȘ, *tătărași,* s. m. Diminutiv al lui tătar. *Pe sub Varin Mulți tătărași vin. — Tătăraș bătrîn, Cu barba la sîn, Lasă-mă de mînă.* MAT. FOLK. 1269.

TĂTĂRCÚȚĂ s. f. v. **tărtăcuță.**

TĂTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *tătărești,* adj. **1.** De tătar, al tătarilor. *În cîteva ore de drum, mașina avea să-l înfunde iarăși în satul tătăresc, cu bordeie strîmbe și oarbe de lut.* C. PETRESCU, Î. I 4. *Trei voinici că mi-a sosit; Trei voinici ardelenești, Cu caii brașovenești, Cu puștile tătărești, Cu pistoale ungurești.* ȘEZ. I 44.

2. Fig. Strașnic, cumplit, grozav. *Eu am un guturai tătăresc.* CARAGIALE, O. VII 151. *I-am aruncat o ochire de cele tătărești, și ea, fără a ști ce făcea, a primit răvașul ce i-am dat.* ALECSANDRI, T. 1071.

TĂTĂRÉȘTE adv. Ca tătarii, în felul tătarilor; în limba tătară. *Istratie Hulub e din Dobrogea. Vorbește și tătărește.* STANCU, D. 502.

TĂTĂRÍME s. f. Neamul tătăresc; mulțime de tătari. *Iar tătărimea cuprinsă de două părți se măcina și se mistuia ca pleava.* GANE, N. III 8. *Tătărimea purcedea Și pe Gruie mi-l ducea.* ALECSANDRI, P. P. 79.

TĂTĂRÍȚĂ, *tătărițe,* s. f. Tătăroaică. *Iată... tătărițele Că la hanul năvălesc.* ALECSANDRI, P. P. 78. ✧ Fig. *Tătărița fierbe pere, Tătăroi vine și cere, Tătărița nu se-ndură, Tătăroi vine și fură* (Cloșca și motanul). GOROVEI, C. 91.

TĂTĂRÍ, *tătărăsc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A certa, a mustra, a dojeni. *Mă-sa... nu vrea Și să mînia, Tot o tătăra.* PĂSCULESCU, L. P. 158.

TĂTĂROÁICĂ, *tătăroaice,* s. f. Femeie din neamul tătarilor; tătară, tătarcă. *Într-o zi, ducîndu-se tătarii toți de-acasă, a rămas numai o tătăroaică bătrînă, însărcinată să gătească bucate pe cînd or veni ceilalți.* ȘEZ. I 233.

TĂTĂRÓI, *tătăroi,* s. m. Augmentativ al lui tătar. *Tătărița fierbe pere, Tătăroi vine și cere; Tătărița nu se-ndură, Tătăroi vine și fură* (Cloșca și motanul). GOROVEI, C. 91.

TĂTÎC, *tătici,* s. m. Tătucă.

TĂTIȘÓR, *tătișori,* s. m. Tătucă. *Ei, tătișorule, povestea împărăției acesteia este mare.* ISPIRESCU, L. 101.

TĂTÍȚĂ s. m. Tătucă. *Tătița ar avea să mărite și pe surioarele mele.* CARAGIALE, O. III 37.

TĂTÎN, *tătîni,* s. m. (Popular, mai ales la genitiv-dativ) Tată. *Merg muminile gemînd și tătînii suspinînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 303. ✧ (La genitiv-dativ sg., urmat totdeauna de adjectivul posesiv) *A chemat pe Leonte Bumbu, logofătul, și i-a poruncit să șteargă din catastife toată datoria tătîne-său.* REBREANU, R. I 239. *Fata împăratului îngenunche dinaintea tătîne-său.* CREANGĂ, P. 274. *Făt-Frumos domoli pasul calului și așează pe fată pe acela al tătîne-său.* EMINESCU, N. 27. *Vizitiul tătîni-meu... fura tingirile cu bucate.* GHICA, S. 76. *În răvașul tătînă-meu te-am rugat să mă înștiințezi ce straie au luat Apostoleanu.* KOGĂLNICEANU, S. 206.

— Forme gramaticale: (genitiv-dativ urmat de adjectivul posesiv la sg.) *tătîne-, tătîni-, tătînă-.*

TĂTÚCĂ, (rar) *tătuci,* s. m. Diminutiv al lui tată. *Mie îmi dă tătuca douăsprezece fălci.* CAMILAR, N. II 8. *Măi țică! Unde-i tătucă-tu? a întrebat jandarmul pe cel mai mare.* SADOVEANU, O. VIII 195. *Nu te teme, tătucă, îi zise ea, că-i viu eu lui de hac.* ISPIRESCU, L. 179.

TĂTUCÚȚĂ s. m. Diminutiv al lui tătucă. *Tătucuță, tată hăi! Cum de te-ai dus de la noi. Și nu te-ntorci înapoi.* MARIAN, Î. 128. *Ea le răspundea cu ciudă și în bătaie de joc: Da cum nu! că nu mi-oi*

feșteli eu mînuțele tătucuței și a mămucuței! CREANGĂ, P. 292.

TĂTUȚĂ s. m. Diminutiv al lui tată.

1. v. tată (1). *Într-un rînd, m-a luat cu el tătuța, ș-am umblat mult prin pădure, și eu stăteam în șa dinaintea lui.* SADOVEANU, O. VII 22. *Nu, tătuță! Nu s-au aprins... girezile.* C. PETRESCU, R. DR. 252. *Adio, tătuță... Să nu-ntîrzii mult.* ALECSANDRI, T. 1382.

2. v. tată (4). *Bine, tătuțule, ca ce să fie asta, de n-am întîlnit... nici un sufletel de om?* ISPIRESCU, L. 101. *Îi primi bine, îi bägă în casă Și ei îi cerură întîi și-ntîi masă, Zicîndu-i: Tătuță, sîntem flămînzi tare.* PANN, P. V. I 11.

TĂU[1], *tăuri*, s. n. 1. Apă stătătoare, puțin adîncă și noroioasă; baltă, băltoacă. *Din locurile cele de dedesubt, din tău, știa că trebuie să suie mistrefii.* SADOVEANU, O. A. II 175. *Vara în tău, toamna la ghindă... porcii lui Turcalete creșteau.* GALACTION, O. I 291. *Bade, de urîtul tău, Face-m-oi trestie-n tău.* MARIAN, O. II 346. *Bade, de dorul tău, mă topesc ca inu-n tău.* HODOȘ, P. P. 33. ✦ Lac, iezer. *Tatăl tău... mîndra ți-a aflat Și pe dîns-a aruncat Într-un tău adînc și lat.* ALECSANDRI, P. P. 21.

2. (Învechit) Prăpastie, abis. (Fig.) *Șters vederii de tăul nopții, a pornit-o cu multă fereală spre miază-noapte, unde zărise pădurea.* POPA, V. 75.

TĂU[2], **TA**, *tăi, tale*, adj. și pron. pos. (Precedat de art. «al», «a», «ai», «ale» cînd e pronume, cînd stă ca adjectiv înaintea substantivului, cînd se află pe lîngă un substantiv nearticulat sau este separat de substantiv prin alt cuvînt)

1. (Indică posesiunea) Care aparține persoanei căreia i se adresează vorbitorul; de care această persoană este legată printr-o relație de proprietate: a) (adjectiv) *Vinul de la Pîhnești numai eu îl beau cînd poposesc în casa ta.* SADOVEANU, N. P. 229. *Ca în cămara ta să vin, Să te privesc de-aproape, Am coborît cu-al meu senin Și m-am născut din ape.* EMINESCU, O. I 170; b) (pronume) *Să închinăm și să ciocnim cupele noastre. A mea de corn ars și prost. A ta de aur bătut cu mărgăritare.* C. PETRESCU, R. DR. 11. *Să știu eu atunci, de-oi ajunge cu sănătate, ce-i al tău și ce-i al meu.* CREANGĂ, P. 152. *Ce bulendre-s aiste? — Ale mele! — ...Ale tale?* ALECSANDRI, T. I 327. (Expr.) (Imprecație) **Al meu (al tău, al lui etc.) e dracul** = mă (te, îl etc.) ia dracul *Dacă se rătăcește vreunul sau i se întîmplă ceva, al tău e dracul.* PAS, Z. I 257.

2. (Indică dependența, legătura de filiație, înrudire, prietenie, vecinătate etc.) a) (Adjectiv) *Uite, aici e Elisabeta, nevasta ta, cu toți copiii tăi.* SAHIA, N. 53. *Ziceau boierii: tatăl tău de aci înainte e bătrîn.* ISPIRESCU, L. 3. *Frații tăi au dovedit că nu au inimă într-înșii și din partea lor mi-am luat toată nădejdea.* CREANGĂ, P. 193. ✧ (Enclitic; numai la sg., însoțind un nume de rudenie sau un nume care indică orice raporturi sociale) *Eu, mîndruță, nu-s de vină, Că-i de vină maică-ta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 257. b) (Pronume) *Tot vei fi odată, zău, Tu a mea și eu al tău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60. (La m. pl.) Familia de care ține persoana căreia i se adresează vorbitorul, rudele, prietenii, partizanii ei. *Tu te găsești sănătos între ai tăi, înfășurat de drogoste.* SAHIA, N. 53. *Deseară vin la voi, Copiliță hăi! Să te cer de la ai tăi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366.

3. (Indică apartenența) Care ține de persoana căreia i se adresează vorbitorul; propriu, caracteristic acestei persoane: a) (adiectiv) *Cetesc în ochii tăi că ești neînduplecat.* SADOVEANU, N. P. 34. *Atîta am vrut să aflu din gura ta.* CREANGĂ, P. 206. *Tresar la pasul tău, cînd treci.* EMINESCU, O. I 211. *Adă-mi fața ta voioasă Ș-ai tăi ochi de dizmierdat.* ALECSANDRI, P. I 9; b) (pronume) *Ideile mele cu ale tale nu se potrivesc.* (La f. pl.) Treburile, preocupările (obiceiurile, părerile, cususurile) persoanei căreia i se adresează vorbitorul. *Te gîndești numai la ale tale.* (Expr.) **A rămîne** (sau **a fi**) **pe-a ta** = a rămîne (a fi) așa cum vrei tu, așa cum zici tu.

4. (Indică subiectul, autorul unei acțiuni) *În călătoria ta ai să ai trebuință și de răi și de buni dar să te ferești de omul roș.* CREANGĂ, P. 198. *În zadar boltita lîră, ce din șapte coarde sună, Tînguirea ta de moarte în cadențele-i adună.* EMINESCU, O. I 160. *Zmeule, a sunat ora sfîrșitului tău de pe lumea asta.* ALECSANDRI, T. I 465.

5. (Indică obiectul direct sau indirect al unei acțiuni) *Mă dor de crudul tău amor A pieptului meu coarde.* EMINESCU, O. I 172.

TĂUÍ, *tăuiesc*, vb. IV. Refl. (Regional, despre ape curgătoare) A se opri din curs, a deveni apă stătătoare, a se face lac. *Unsoarea sărea afară din butoi, se tăuia prin odaie, o călcau în picioare.* DAN, U. 328.

TĂUJÉR, *tăujere*, s. n. Tămînjer. *Operația mestecării jintuitului cu tăujerul sau șterțul se cheamă urdeală.* PAMFILE, I. C. 34.

TĂÚN, *tăuni*, s. m. (Și în forma *tăune*) Insectă din ordinul dipterelor, de culoare brună cu pete albe-gălbui pe pîntece, care înțeapă vitele și se hrănește cu sîngele lor (*Tabanus bovinus*). *O luă la picior chinuit de arșița crîncenă a gîtlejului, ca o vită înțepată de tăuni.* DUMITRIU, N. 232. *Nu făcu ca la o sută de pași și iată că dete peste un tăune.* ISPIRESCU, L. 44. *Hoțomanul de Pavel mi-a făcut-o... be-l-ar tăunii să-l beie, cînd i-a fi somnul mai dulce.* CREANGĂ, A. 112. ✧ Fig. *Să-ți grăiesc de moarte ca un prietin bun Pîn ce-a veni călăul, al temniței tăun.* ALECSANDRI, T. II 124. ✧ Expr. **A fugi ca tăunul cu paiul** = a fugi foarte repede. *Fuge și Scaraoschi după ceilalți, ca tăunul cu paiul.* CREANGĂ, P. 306.

— Variantă: **tăúne** s. m.

TĂÚNE s. m. v. **tăun.**

TĂURÁȘ, *tăurași*, s. m. Diminutiv al lui taur. *În acest an a izbutit să aducă în țară, cu mare cheltuială, șase vaci și un tăuraș.* C. PETRESCU, R. DR. 95.

TĂUREÁN, *tăureni*, s. m. Taur tînăr; bou voinic ca un taur.

TĂUREÁNC, *tăurenci*, s. m. Tăuraș. *Nici nu le venea lor la socoteală ca să țină cineva la ei în sat tăureanc.* RETEGANUL, la CADE.

TĂUȘÍ, *tăușesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A ascunde, a tăinui. ✦ A mărturisi strîmb.

TĂVÁLĂ, *tăvale*, s. f. (Regional) Tăvălug. *Și-și luase bădișorul Tăvala și plugușorul... Ș-apoi mi-a plecat, S-a dus la arat.* TEODORESCU, P. P. 148.

TĂVĂLEÁLĂ s. f. 1. Faptul de a tăvăli; bătaie, trînteală. *Să sculăm tot satul și să-i tragem o tăvăleală.* DELAVRANCEA, V. V. 181. *S-ar fi sfîrșit rău pentru musafiri înfiorătoarea tăvăleală dacă nu-i dădea fratelui prin minte o stratagemă.* CARAGIALE, O. I 366. *Se trîntesc, se rup cu ciocul și mănîncă tăvăleală.* EMINESCU, O. IV 227.

2. Fig. (În expr.) **A (o) duce** (sau **a ține**) **la tăvăleală** = a) (despre oameni) a fi rezistent la munci grele, a suporta eforturi fizice mari. *Sînt, slavă domnului! sănătos și voinic, duc bine la tăvăleală.* CARAGIALE, O. III 289; b) (despre lucruri) a fi rezistent, a nu se strica ușor, a putea fi întrebuințat multă vreme.

TĂVĂLÍ, *tăvălesc*, vb. IV. 1. Refl. A se rostogoli pe jos, învîrtindu-se de repetate ori de pe o parte pe alta. *Se tăvălea, se zvîrcolea ca un vierme.* DUMITRIU, N. 255. *După ce mă tăvăleam bine prin mîl și mă cufundam în apă... intram în moară.* SADOVEANU, O. VII 294. *La bani turcii năvălea Și pe ,ios se tăvălea. Dar pe badiul nu-l slăbea.* ALECSANDRI, P. P. 125. *Am un ou roșu; Unde se tăvălește, Iarbă nu mai crește* (Focul). GOROVEI, C. 152.

(Tranz.) *Mama... părpălind niște pui tineri la frigare și-apoi tăvălindu-i prin unt, pe la prînzul cel mic, cheamă pe mătușa Măriuca.* CREANGĂ, A. 60. ◇ (Poetic) *Mult era frumos și bine aici în fața valurilor ce se tăvăleau greoaie spre șesul depărtat.* SLAVICI, O. II 11. ◇ Expr. **A se tăvăli de rîs** = a rîde cu mare poftă, a se prăpădi de rîs. *Cînd ne aminteam de isprăvile lui Moțăt de la Tîrgul Ocnei, cel mai blastamat dintre noi, ne tăvăleam de rîs ca copiii.* HOGAȘ, II. 68.

2. Tranz. A bate pe cineva trîntindu-l și tîrîndu-l pe jos. *Se simțea acum vinovată față de el că din pricina ei a fost tăvălit în duminica aceea.* PAS, Z. I 125.

3. Tranz. A murdări, a păta, a mînji. *Fata babei li-au răspuns: Ce? Eu să m-apuc de-un lucru ca acesta și să-mi tăvălesc mînuțele?* SBIERA, P. 209. *Cum n-oi plînge, bădică, dacă vine... ista, de-mi tăvălește pînza cu picioarele lui.* ALECSANDRI, T. 274. ◇ Fig. *Ai, nu-ți tăvăli talentul prin saloanele bogate, Unde capul nu gîndește, Unde inima nu bate, Decît dup-o anumită și stupidă învoială.* VLAHUȚĂ, O. A. I 73. ◇ Refl. pas. *Privea mîhnit cum i se tăvăleau bunătate de covoare.* VORNIC, P. 227.

4. Tranz. (Cu privire la iarbă, la flori etc.) A culca la pămînt, a călca, a strivi. *Mergînd astăzi prin grădină, Găsii iarba tăvălită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 278.

TĂVĂLÍRE s. f. Acțiunea de a (se) tăvăli.

TĂVĂLITÚRĂ, *tăvălituri*, s. f. Loc cu iarba culcată la pămînt (unde s-a tăvălit un om sau un animal). *Tocmai în mijlocul celui mai frumos finaț, de unde gîndeai să scoți cîteva stoguri de fîn, să găsești tăvălituri de cai!* CONTEMPORANUL, III 924.

TĂVĂLÚC s. m. v. **tăvălug.**

TĂVĂLUCÍ vb. IV v. **tăvălugi.**

TĂVĂLÚG, *tăvălugi*, s. m., și *tăvăluguri*, *tăvăluge*, s. n. (Și în forma *tăvăluc*) 1. Unealtă agricolă compusă din unul sau din mai mulți cilindri, folosită la fărîmarea bulgărilor de pămînt și la netezirea solului înainte și după însămînțare (v. vălătuc); cilindru greu, folosit la anumite mașini pentru fărîmarea și îndesarea unor materiale. *L-a prins sub doage și a trecut peste el ca un tăvălug.* I. BOTEZ, ȘC. 24. *Înainte de-a sămăna, aceștí bolovani trebuiesc sfărîmați. Sfărîmarea se face prin ploaie... sau prin ajutorul borunei, grapei sau tăvălucului.* PAMFILE, A. R. 58. ◇ (În contexte figurate) *Cazul d-tale e foarte grav... Dar tăvălugul acopere toate mormintele... — Vedeți... făcu locotenentul și plesni din limbă: tăvălugul nu poate omorî conștiința.* CAMILAR, N. I 128. ◇ Expr. **A se duce, a se da** (sau **a da pe cineva**) **de-a tăvălugul** (sau **tăvălug**) = a se duce (sau a face pe cineva să se ducă) de-a rostogolul. *S-a dus de-a tăvălucul... cum s-ar duce un harbuz în vale.* GANE, N. II 110. *Stăpînu-mi răsplăti Lovindu-mă din fugă... Cît pînă jos pe scară m-am dus d-a tăvălugul.* NEGRUZZI, S. II 243. *Pontifii... Închină lui Antoniu un larg și lat covor... Și-l dau de-a tăvălucul în față-i, la picioare.* ALECSANDRI, T. II 324. *Copiii... dîndu-se tăvăluc, strigă.* ȘEZ. IX 132.

2. Instrument rudimentar de treierat, format dintr-un cilindru cu șanțuri adînci, tras de cai pe arie, pentru ca să desprindă grăunțele; val. *Pe întinderi munceau oameni: treierau cu cai și tăvălugi de piatră clăi mari de orz.* SADOVEANU, O. VII 82. *Intră dumnealui în grajd Și scoase 12 elefanți, La tăvăluci înhămați. Tăvălucii să-nvîrtea, Paiele le sfărîma, Grîul se scutura.* PĂSCULESCU, L. P. 29.

— Variantă: **tăvălúc** s. m.

TĂVĂLUGÍ, *tăvălugesc*, vb. IV. Tranz. A trece cu tăvălugul peste arătură sau peste pietrișul unui drum, a strivi bulgării unui drum cu tăvălugul.

— Variantă: **tăvălucí** vb. IV.

TĂVÍȚĂ, *tăvițe*, s. f. Diminutiv al lui tavă; tipsie mică.

1. v. tavă (1). *Ia plicul de pe mescioară, pecetluiește-l cu pecetea de pe tăvița cu călimările, și să pleci îndată la Focșani.* GHICA, S. 5.

2. v. tavă (4). *Ea lua apoi hîrtia, scoase acele cu degetele ei mărunte, întinse tăvița pe masă și așeza vasul cu bilete de vizită pe ea.* SLAVICI, N. I 320.

TEA interj. (Adesea cu «a» prelungit) Cuvînt care exprimă admirație, uimire, surprindere, supărare, necaz. *Tea... ce vorbă! erau oameni strașnici, dom' căprar!* SADOVEANU, O. VI 135. *Cară-te fuguța că te pușc! — Teaaa!... Nu mă puști, că ți-i frică.* POPA, V. 11. *Tea, să fi văzut, bre omule, cum își gătea muierea ceea fată.* I. CR. II 174.

TEÁCĂ, *teci*, s. f. 1. Înveliș, toc, apărătoare confecționată din metal, lemn sau piele, în care se păstrează lama unei săbii, a unui cuțit etc. sau anumite instrumente. *Se juca tîrcînd ușor degetul de-a lungul tăișului unui cuțit pe care-l scosese din teaca de piele.* DUMITRIU, N. 183. *Nu pot să-ncapă doi paloși într-o teacă!* ALECSANDRI, O. 232. *Iovan Iorgovan, Braț de buzdugan, Sabia-și spăla În teacă o băga.* ANT. LIT. POP. I 316. *Închinar-aș armelor... Dar și ele-s fiare reci, Puse-n teci De lemne seci.* TEODORESCU, P. P. 582. ◇ Expr. **A se face teacă de pămînt** = a se face nevăzut, a se ascunde, a dispărea. *Boierii și bogătașii împărăției, care se făcuse teacă de pămînt și intrase în gaură de șarpe cînd țara era în primejdie, ieșiră ca ciupercile la iveală, îndată ce trecu primejdia.* POPESCU, B. IV 73. **A asculta teacă de pămînt** = a asculta într-o tăcere desăvîrșită. *Ascultară teacă de pămînt acea migală minunată de șuierături.* DELAVRANCEA, S. 99. **A rămîne teacă** = a rămîne gol, uscat, sec. *Se vor deștepta ei odată, cînd vor rămîne visteriile teacă și țara datoare și vîndută toată.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 4/9. **(Ba) că(-i) teacă, (ba) că(-i) pungă**, se spune cînd cineva se codește să facă un lucru sub pretexte șubrede. *Safta și Mihu se mai făceau că nu înțeleg... că teacă... că pungă, pînă ce Mitrea nu se ridica vesel.* SLAVICI, N. I 96. *Nici unul nu putea veni; unul zicea că-i teacă, altul că-i pungă, al treilea că pe dincolo.* RETEGANUL, P. I 30. ✦ Parte a unei unelte manuale în care intră și se fixează coada. ✦ (Neobișnuit) Pulpar. *Femeia săpa lîngă el, cu capul înfășurat într-o cîrpă neagră, și cu teci de lînă pe picioare, ca să nu i le ardă soarele.* DUMITRIU, N. I. 12.

2. Păstaie. *Făcuse biată muierea asta niște teci de fasole și o mămăligă.* PREDA, Î. 22.

TEÁFĂR, -Ă, *teferi*, *-e*, adj. Întreg, nevătămat, neatins; zdravăn. *A sărit, și cu singura-i mînă teafără s-a agățat de țeava armei.* GALAN, Z. R. 227. *Am găsit copila teafără.* CREANGĂ, A. 21 *Vom fi voioși și teferi, Vei pierde dorul de părinți Și visul de luceferi.* EMINESCU, O. I 176. *Și voi, cîți mai sînteți în cetate, oameni teferi sau răniți... în picioare cu toții!* ALECSANDRI, T. II 31. ✦ Cu mintea întreagă, sănătos la minte.

TEÁMĂ s. f. Stare de adîncă neliniște și tulburare, provocată de un pericol care te amenință, de un rău care ți se poate întîmpla; frică. *Vorbind, cu capul puțin înclinat pe un umăr, se uita c-un fel de teamă la Șoimaru.* SADOVEANU, O. VII 124. *Fiecare avu aceeași împresie de teamă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 375. *Vorbea cu niciodată, fără teamă.* D. BOTEZ F. S. 65. *În ochii lui naivi și mari Citesc un gînd, o dulce teamă.* IOSIF, PATR. 14. ◇ (Motivul se indică prin determinări introduse prin prep. «de», printr-un genitiv obiectiv sau printr-o propoziție secundară) *Vorbi încet, ca și cum îi era teamă de ceva.* SADOVEANU, O. VII 148. *Îi era teamă să nu se trădeze.* BART, E. 183. *Vede-un băiet că se acățăra pe stîlpul porții de teama cîinilor.* CREANGĂ, P. 147. *Bădiță cu peană verde, Mult mi-o*

teamă că te-oi pierde. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 52. ✧ (Construit cu verbul «a fi» şi cu subiectul logic în dativ, mai rar cu verbul «a avea») *Tremur atît de tare, îmi clănţăne dinţii în aşa fel, că mi-e teamă să nu simtă cei de lîngă mine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 302. *Îi era mereu teamă că îşi bate joc de sentimentele lui.* REBREANU, R. I 174. *De Zaharia nu avem teamă: Ştie tot, dar nu crede nimica.* CARAGIALE, O. I 120. *Nu spera şi nu ai teamă, Ce e val ca valul trece.* EMINESCU, O. I 194. *N-ai teamă de pedeapsa de care-o să ai parte Cînd te-i întoarce acasă?* ALECSANDRI, T. II 201.

TEÁMĂT, *teamăte,* s. n. (Învechit) Teamă. *Mergînd oştile lui Mihai-vodă fără teamăt, turcii le loviră de faţă.* BĂLCESCU, O. II 169.

TEANC, *teancuri,* s. n. Grămadă de obiecte (de acelaşi fel) aşezate unele peste altele. *Un teanc de saltele şi de perne curate, proaspete, cu miros de busuioc.* DUMITRIU, N. 132. *Dete teancul de scrisori la o parte.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 162. *Am înaintea mea un teanc de reviste romîneşti.* VLAHUŢĂ, O. A. 230.

TEÁPĂ s. f. (Adesea precedat de prep. «de» şi urmat de un adjectiv posesiv sau de un substantiv în genitiv; de obicei peiorativ) **1.** Soi, fel, fire, caracter. *Ion ştia foarte bine vorbele lui But şi ale celorlalţi de teapa lui.* DUMITRIU, N. 169. *Avea pre lîngă dînsul tot prieteni de teapa lui.* ISPIRESCU, U. 103. *Abu-Hasan a strîns împrejuru-i o ceată de tineri de vîrsta şi de teapa lui.* CARAGIALE, P. 120.

2. Stare, treaptă, rang social, condiţie socială. *Nevastă-sa... avea probabil fumuri de cucoană, care-l jigneau pe drept sau pe nedrept, ca o atingere adusă tepei lui.* CĂLINESCU, I. C. 164. *Nu vezi că cei mai mulţi de teapa d-tale se ţin cu nasul pe sus.* CREANGĂ, P. 162. *Las', a găsi ea unul de teapa ei.* CONTEMPORANUL, VII 498. *Fiecare trebuia să poarte işlicul după teapa lui.* GHICA, S. 500.

TEÁRĂ, *teri,* s. f. (Regional) **1.** Natră. *Natra mai poartă şi numele de teară.* PAMFILE, I. C. 279.

2. Război de ţesut. *Ucigă-te crucea, teară, C-am lucrat doi ani şi-o vară Pentr-un rost de pînză rară.* MARIAN, S. 60. *Asta-i lelea cea frumoasă, Pune teara după casă, Cîţi or trece, toţi să ţească!* POP.

— Variantă: **táră** (ŞEZ. VIII 64) s. f.

TEÁRFĂ, *terfe,* s. f. (Regional) Bucată de pînză veche şi murdară; zdreanţă, otreapă. *Din cămeşă sau rufă peste cîtva timp ai să te faci tearfă, din care se face scamă.* CREANGĂ, O. A. 299.

TEAS s. n. v. **tas.**

TEASC, *teascuri,* s. n. **1.** Presă manuală cu ajutorul căreia se strivesc strugurii, seminţele plantelor oleaginoase etc., pentru a se obţine mustul, respectiv uleiul etc. *În mijlocul cramei, lîngă teasc, pe pămîntul bătut, o cadă mare răspîndea un miros dulce de must.* DUMITRIU, N. 259. *Şi prin teascul ca un urs Ridicat în două labe, Mustul rubiniu s-a scurs, Ca un sînge gros, din boabe.* D. BOTEZ, F. S. 91. *Ţuţuienii... sînt vestiţi pentru teascurile de făcut oloi.* CREANGĂ, A. 72.

2. Maşină de imprimat (v. presă); p. ext. tipar, tipărire. *În carul împodobit cu ghirlande şi steaguri era un teasc al tipografiei care tipărea pe loc.* CAMIL PETRESCU, O. II 353. *Pune sub teasc literile... tipografiei.* ODOBESCU, S. III 313. *Mai în toate zilele ies de sub teasc cărţi în limba romînească.* KOGĂLNICEANU, S. A. 40.

3. Capcană pentru anumite animale (care sînt prinse şi strivite de o greutate ce cade asupra lor).

TEATRÁL, -Ă, *teatrali, -e,* adj. **1.** Referitor la teatru, de teatru. *Comitetul teatral împărţea prin Sbiera un număr de bilete gratuite.* CĂLINESCU, E. 84. *Uniunea Sovietică a sărbătorit... realizările făcute în toate domeniile teatrale.* SAHIA, U.R.S.S. 143. *Guvernul se asocie cu dorinţa publică. El numi un comitet teatral.* NEGRUZZI, S. I 341.

2. Căutat, afectat, artificial. *La urmă devenise teatral şi declamator.* DUMITRIU, N. 37. *Totdeauna găsesc vreo pricină să repete, ridicînd capul şi făcînd un gest teatral.* GHEREA, ST. CR. I 280. ✧ (Adverbial) *Apăru în clipa asta pe estradă şi se întoarse teatral.* CAMIL PETRESCU, N. 144. *E o noapte pentru conspiratori! exclamă actorul, ridicînd braţul, teatral, spre cer.* C. PETRESCU, C. V. 267.

— Pronunţat: *te-a-.*

TEATROLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu critica teatrală, literatura dramatică, organizarea şi conducerea teatrelor etc. *În U.R.S.S. pregătirea în domeniul istoriei şi teoriei teatrului este legată de afirmarea teatrologiei ca o disciplină de sine stătătoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 386, 4/1.

— Pronunţat: *te-a-.*

TEÁTRU, *teatre,* s. n. **1.** Clădire sau loc special amenajat unde se desfăşoară reprezentaţii dramatice; p. ext. instituţie de cultură care organizează astfel de spectacole într-o clădire sau într-un loc special amenajat. *La Moscova se află cele mai bune teatre din lume.* STANCU, U.R.S.S. 100. *Eu conduceam pe actriţă la teatru.* CAMIL PETRESCU, U. N. 170. *Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentaţia de la teatru.* NEGRUZZI, S. I 67. ✧ *Teatru de estradă* v. estradă.

2. Spectacol, reprezentaţie dramatică, arta dramatică în general. *Auzeam şi vedeam cum v-auz şi m-auziţi, coane Fănică, ştiţi, ca la teatru.* CARAGIALE, O. I 105. *Deseară mi-ai făgăduit să mergem la teatru.* ALECSANDRI, T. I 36. *Teatrul contribuie mai mult ca orice... la luminarea claselor de jos.* KOGĂLNICEANU, S. A. 35. ✧ Loc. adj. **De teatru** = care se reprezintă la teatru (1), destinat a fi reprezentat pe scenă. *Acea tainică simţire, care doarme-n a ta harfă, în cuplete de teatru s-o desfac ca pe o marfă...?* EMINESCU, O. I 137. ✧ Expr. **A face** (sau **a juca**) **teatru** = a se preface. ✦ (Familiar) Discuţie aprinsă între mai multe persoane, ceartă care atrage pe curioşi. *Era un teatru în faţa casei.*

3. Artă teatrală; profesiune de actor. *Poate era născută pentru altceva, nu pentru teatru.* C. PETRESCU, C. V. 209.

4. Literatură dramatică; culegere de piese. *Teatrul lui Caragiale. Teatrul sovietic.*

5. Loc unde se petrece un eveniment, unde are loc o acţiune. *Războaiele turcilor cu leşii al căror teatru era Moldova... sleiră cu totul puterea Moldovei.* BĂLCESCU, O. I 124. ✧ *Teatru de operaţii* = cîmp de luptă. *Veneau ştiri şi plecau ordine pe teatrul de operaţii.* BART, E. 326.

— Pronunţat: *te-a-.* — Pl. şi: (învechit) *teatruri* (ALECSANDRI, S. 4, KOGĂLNICEANU, S. 122, BĂLCESCU, O. I 26).

TEBAÍNĂ s. f. Alcaloid cu acţiune toxică, extras din opiu.

TECALEMÍT, *tecalemite,* s. n. Pompă de mînă cu piston folosită la ungerea cu unsori consistente.

TECHER-MÉCHER adv. (Turcism învechit) În mare grabă, imediat, numaidecît; p. ext. pe sus, cu sila. *Pe hainul cela de Mical-Ogli să mi-l trimiţi techer-mecher, legat şi ferecat.* ISPIRESCU, M. V. 20. *Ţinerii... se pomeniră numai luaţi pe sus techer-mecher de o ceată de slujbaşi.* POPESCU, B. II 61. *Pe la ceasul vecerniei, l-au dus pe Negoiţă techer-mecher drept la scara palatului.* CARAGIALE, O. III 45.

— Accentuat şi: *techer-mechér.*

TECNAFÉS s. n. v. **tignafes.**

TECSUÍ vb. IV v. **tiesi.**

TECŞÍLĂ, *tecşile,* s. f. (Regional) Săculeţ sau pungă de piele, în care se ţin banii sau tutunul. *Cînd cu trei miişoare de galbeni împărăteşti la tecşilă îşi zăvorî uşa... bucuria lui nu mai avea margini.* MACEDONSKI, O. III 52.

TECTÓNICĂ s. f. Ramură a geologiei care studiază modificările provocate de mişcările scoarţei pămîntului în straturile acestuia.

TEDÉUM, *tedeumuri,* s. n. Scurt serviciu religios, oficiat într-o împrejurare solemnă. *Bătrînul... poftește pe cei de față să ia parte la un tedeum de mulțumire, pe care îl va cînta imediat.* GALACTION, O. I 91.

TEFELÚG, *tefeluge,* s. n. Tăvălug. *Cîmpul vesel şi bogat, străbătut de tot felul de maşini şi instrumente: pluguri, grape, tefeluge, secerători, cositoare, fănoase cu cîte un cal.* GHICA, S. 537.

TEGLÍCI, *teglice,* s. n. Unealtă folosită de cojocari şi de cizmari spre a întinde pielea crudă. (Atestat în forma *tiglici*) *După ce se usucă, se udă seara cu apă numai pe piele, nu şi pe lînă, şi a doua zi se trage la tiglici ca să se întindă.* I. IONESCU, M. 699.

— Variantă: **tiglíci** s. n.

TEGNAFÉS s. n. v. **tignafes.**

TEGUMÉNT, *tegumente,* s. n. Învelişul corpului la om şi la animale (v. p i e l e); învelişul seminţei plantelor. *Tegumentul gros protejează părțile delicate ale seminței.* BOTANICA 12.

TEGUMENTÁR, -Ă, *tegumentari, -e,* adj. Care ţine de tegument, care se referă la tegument.

TÉHNIC, -Ă, *tehnici, -e,* adj. Care se referă la tehnică, de tehnică, al tehnicii. *Lexicon tehnic.* ▭ *Creşterea continuă a întregii producţii sociale în U.R.S.S. s-a făcut şi se face pe baza unui neîncetat progres tehnic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 33, 5/1. *Marile fabrici de cinematograf sînt înzestrate după ultimele progrese tehnice.* SAHIA, U.R.S.S. 43. *Cartea-ţi plină de regule tehnice şi de învăţături doctrinarii.* ODOBESCU, S. III 15. ✧ *Desen tehnic* = desen care reprezintă, la scară, un obiect cu înscrierea dimensiunilor şi care este folosit la construirea în spaţiu a obiectului. *Termen tehnic* = termen de specialitate, caracteristic mai ales unui anumit domeniu de activitate. ✦ Care se ocupă de latura de strictă specialitate (într-o meserie, o artă, o ştiinţă etc.). *Serviciu tehnic.* ▭ *Am voi cîteva amănunte care să pună accentul mai puţin pe partea tehnică şi mai mult pe aplicarea descoperirii în industrie.* BARANGA, I. 168. *Eminescu era muncit, ca orice scriitor mare, de problema tehnică a limbii.* CĂLINESCU, E. 154.

TÉHNICĂ, *tehnici,* s. f. **1.** Totalitatea uneltelor şi a practicilor producţiei, dezvoltate în decursul istoriei, permiţînd omenirii să acţioneze asupra naturii înconjurătoare cu scopul de a obţine bunuri materiale. *Problema centrală în sporirea productivităţii muncii o constituie utilizarea cît mai deplină a tehnicii, folosirea cît mai raţională şi mai productivă a capacităţilor de producţie existente.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2870. *Ce n-avem noi! Toate instituţiile, toate darurile tehnicei moderne.* IBRĂILEANU, SP. CR. 243.

2. Totalitatea procedeelor întrebuinţate în practicarea unei meserii, a unei arte, a unei ştiinţe. *Tehnica picturii. Tehnica versificației.* ▭ *Aplauzele entuziaste... s-au referit mai cu seamă la tehnica oratorică a vorbitorilor.* HOGAŞ, DR. II 169. *Intriga se încurcă aşa de rău, încît... a trebuit toată priceperea lui în ale scenei, în ale tehnicei teatrale pentru a o descurca.* GHEREA, ST. CR. I 364.

TEHNICÉŞTE adv. Conform tehnicii, după o metodă tehnică.

TEHNICIÁN, -Ă, *tehnicieni, -e,* s. m. şi f. Specialist în domeniul tehnicii (1). *Imensa majoritate a muncitorilor şi tehnicienilor din ţara noastră consideră disciplina socialistă a muncii drept o chestiune de onoare, dînd un înalt exemplu de punctualitate şi disciplină în muncă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2870. ✦ Persoană care dispune de o tehnică (2) înaltă (într-o meserie, într-o artă, într-o ştiinţă etc.). *Pianistul «X» este un bun tehnician.*

TEHNICÍSM s. n. Tendinţa de a folosi în mod exagerat procedeele tehnice caracteristice unui domeniu de activitate, lăsînd pe planul al doilea tezele teoretice care trebuie să conducă munca practică. V. p r a c t i c i s m. *În discuţiile care au avut loc în Uniunea Sovietică... s-a subliniat însemnătatea deosebită a pregătirii teoretice a lingviştilor, pentru ca munca lor să depăşească tehnicismul îngust din trecut.* L. ROM. 1953, nr. 1, 18.

TEHNICITÁTE s. f. Caracter, calitate a ceea ce este tehnic. *Întreprinderile socialiste au fost înzestrate cu mii de maşini şi utilaje noi, de înaltă tehnicitate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2598. ✧ *Spor de tehnicitate* = sumă adăugată la salariul unui angajat care are o pregătire profesională specială sau care execută (temporar) o lucrare cu caracter tehnic.

TEHNICOLÓR, -Ă, *tehnicolori, -e,* adj. (Despre filme) Realizat printr-un procedeu tehnic special, care permite transpunerea pe peliculă a culorilor din natură; în culori.

TEHNOGRAFÍE s. f. Descrierea diferitelor meserii şi a metodelor lor de lucru.

TEHNOLÓG, *tehnologi,* s. m. Specialist în tehnologie.

TEHNOLÓGIC, -Ă, *tehnologici, -e,* adj. Care se referă la tehnologie, care ţine de tehnologie; de tehnologie. *Metode tehnologice noi.*

TEHNOLOGÍE, *tehnologii,* s. f. Totalitatea cunoştinţelor despre metodele şi mijloacele de prelucrare a materialelor. *Pe baza documentaţiilor sovietice s-a putut pune la punct construcţia şi tehnologia motoarelor electrice.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

TEHNOREDACTÁRE, *tehnoredactări,* s. f. Pregătirea tehnică a unui manuscris, înainte de a începe operaţia de tipărire.

TEHUÍ[1], *tehuiesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A tulbura cuiva minţile, a zăpăci, a ameţi, a buimăci. *Bietului Toader a lui Ungureanu nu i-a luat o mînă şi nu l-a tehuit sărmanul?* I. CR. III 107. ✧ R e f l. (Cu pronunţare regională) *S-o buimăcit, s-o tăhuit di cap ş-o început a strîga.* ŞEZ. XXIII 37.

TEHÚI[2]**, -IE,** *tehui, -ie,* adj. (Regional) Năuc, zăpăcit, ameţit, buimăcit. *Mă ceartă fără măsură: Că nu trag, că mi-s tehui.* DEŞLIU, M. 40. *Intrară pe rînd, repeziți peste prag, vreo cinci băietănaşi, tehui de somn.* CAMILAR, N. II 270. *Neculai se trezi tehui de băutură, înainte de a pleca doctorul.* SADOVEANU, O. III 16.

TEHUÍT, -Ă, *tehuiți, -te,* adj. (Regional) Zăpăcit, ameţit; tehui. *Erau priviri de fiară tehuită.* POPA, V. 159.

TEI, (1) *tei,* s. m., şi **(2,** rar) *teie,* s. n. **1.** Arbore cu frunze mari în formă de inimă, cu flori albe-gălbui melifere, puternic parfumate, întrebuinţate în medicină; creşte în păduri sau cultivat pe străzi şi în parcuri *(Tilia platyphyllos). O pupăză, care-şi făcea cuib de mulți ani într-un tei foarte bătrîn şi scorburos.* CREANGĂ, A. 52. *Cînd voi muri, iubito, la creştet să nu-mi plîngi; Din teiul sfînt şi dulce o ramură să frîngi, La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi.* EMINESCU, O. I 129. *Miere de floare de tei De-i gusta-o să tot cei.* ALECSANDRI, P. P. 51.

2. (La sg. cu sens colectiv sau, rar, la pl.) Fibră din scoarță de tei (1), folosită la legat și la fabricat sfori, frînghii, rogojini. *Comandantul Onofrei, Cel cu pletele-ncurcate Și cu straiu-ncins cu tei.* COȘBUC, P. I 328. *Le jupoaie pieile picioarelor de la copite în sus și le leagă cu tei.* ISPIRESCU, L. 249. *Căruța lui, deși era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruță bună.* CREANGĂ, P. 106. *N-aveau altă avere decît . . o funie de tei.* ȘEZ. III 95. ◇ Expr. **A lega două în tei** = a reuși să adune ceva avere. *Cu ce are soră-mea Evanghelina, cu ce are Alviță, au să fie în stare să lege două în tei.* STANCU, D. 171. *Muncești de te speteși și doi în tei te văz că nu poți lega.* ISPIRESCU, L. 175. **A lega teie de curmeie** v. curmei. **A găsi tei de curmei** = a găsi pretexte. *A și găsit tei de curmei pentru a lipsi de acasă.* GANE, N. II 20.

TÉICĂ, *teici,* s. f. **1.** Cutie mobilă (de lemn) în care cad grăunțele din coșul morii înainte de a trece între pietre. *Moara umblă — parcă-ar fi singură . . . S-aude bătaia regulată a teicei.* SADOVEANU, O. IV 417. *Grîul din coș cădea în teică, Din teică sub piatră, De sub piatră în covată.* ȘEZ. XII 52.

2. Jgheab din care beau sau mănîncă vitele; troacă. *Dă drumul Gioienii, mă Ștefane, și scoate-i apă proaspătă; vezi numai să fie teica curată.* HOGAȘ, DR. II 87.

3. (Mold.) Mic vas de lemn, legat de o prăjină, cu care se scoate apă din puț.

— Variantă: **téucă** (GÎRLEANU, L. 10) s. f.

TEICÚȚĂ, *teicuțe,* s. f. Diminutiv al lui teică; cutia morii; jgheab. *S-a oprit la o fîntînă, a scos apă c-o teicuță înfiptă într-o prăjină și-a băut.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Cocoșul măturî coșul, Puicuța măturî teicuța.* I. CR. III 307.

TEIÉR, *teiere,* s. n. Prăjină lungă de care sînt legate curmeie de tei, folosită pentru a speria peștii de pe fundul apei.

TEÍNĂ s. f. Alcaloid cristalizat, strălucitor, cu gust amărui, care se extrage din ceai și este asemănător cu cafeina; se întrebuințează în medicină ca excitant sau pentru efectele sale diuretice.

TEIÓS, -OÁSĂ, *teioși, -oase,* adj. (Despre unele plante comestibile) Tare și fibros; ațos.

TEÍSM s. n. Teorie filozofică idealistă, bazată pe admiterea existenței lui dumnezeu ca ființă supranaturală rațională, care a creat lumea și o îndrumează.

TEÍST, *teiști,* s. m. Adept al teismului. *Întrebare pe care o fac ateiștii teiștilor: «Dacă nu e dumnezeu, zic teiștii, atunci cine a făcut lumea?». «Dacă dumnezeu a făcut-o», răspund ateiștii prin altă întrebare, «apoi pe dumnezeu cine l-a făcut?».* GHEREA, ST. CR. I 55.

TEIȘÓR, *teișori,* s. m. **1.** Diminutiv al lui tei. *Otrăvitorul șerpe, văzînd p-un teișor O matcă de albine, Ca un lingușitor Începe să îi spuie.* NEGRUZZI, S. II 293. *Frunză verde teișor . . . Am avut un puișor.* ȘEZ. XXIII 70.

2. Arbust din familia rozaceelor, cu flori mari de culoare galbenă-aurie, cultivat la noi ca plantă ornamentală *(Kerria japonica).*

TEIULÉȚ, *teiuleți,* s. m. Teișor (1). *Teiuleț cu foaia lată, Nici un vînt să nu te bată.* TEODORESCU, P. P. 353.

TEJGHEÁ, *tejghele,* s. f. **1.** Masă pe care vînzătorul își expune o parte din marfă, pe care servește pe cumpărători (sau pe consumatorii care nu se așază la mese) și unde primește încasările. V. tarabă. *Pe tejghea stăteau, bine rînduite, măsurile, ulcelele și paharele.* SADOVEANU, O. I 362. *Circiumarul Busuioc, foarte curios din fire, își părăsi o clipă tejgheaua.* REBREANU, R. I 138. *Frunză verde și-o lalea Și-o pus furca pe tejghea.* ȘEZ. IV 239.

2. Masă de lucru a unui meseriaș, în special a tîmplarului; banc. *Croitorii se serveau de foarfecele cele mari de tejghea.* GHICA, S. 41.

TEJGHELÚȚĂ, *tejgheluțe,* s. f. Diminutiv al lui tejghea. *Întoarce-te ușurel la tejgheluța matale și lasă-ne în pace, că ți-om plăti noi.* REBREANU, R. II 112.

TEJGHETÁR, *tejghetari,* s. m. Persoană care stă la tejghea ca vînzător sau ca încasator. *Chiriac, tejghetar, om de încredere al lui Dumitrache.* CARAGIALE, O. I 43.

TEL, *teluri,* s. n. **1.** Instrument de sîrmă, folosit în bucătărie pentru a bate frișca, albușul de ou etc.

2. Resort de sîrmă (de oțel) la canapele, fotolii, paturi etc. *Săltînd ca pe teluri de oțel, copila trecu pe dinaintea lui.* SADOVEANU, Z. C. 154. ✦ (Rar) Sîrmă care susține și întărește forma unui corset. *Corset cu teluri de criță, cum se purta pe vremuri.* HOGAȘ, H. 103.

3. Mică coardă de metal la un instrument muzical. *Mi se rupsese la tambură telul.* PANN, P. V. III 136.

TELÁL, *telali,* s. m. **1.** Negustor ambulant (de haine vechi). *Precupeț, vînzător de mărunțișuri, samsar, cîteodată și mai rău poate, telal de straie vechi . . . toate le încercase.* CARAGIALE, O. I 283. ◇ Fig. *Ce erau ei astăzi decît zdrențe politice pe care telalul le arată ochilor tuturora?* PAS, L. I 278.

2. (Învechit) Persoană care făcea strigările la un mezat. *Telalul, în sfîrșit, ieși din cîntelerie în mijlocul ogrăzii și răcni în gura mare: «Cinci galbîni sălașul! . . . Cine dă mai mult?».* ALECSANDRI, C. 78.

TELĂLÍȚĂ, *telălițe,* s. f. Femeie care face comerț ambulant (de haine vechi). *Auzi telălița cum își laudă marfa?* ALECSANDRI, T. 342.

TELCI s. n. v. **terci.**

TELEÁGĂ, *telegi,* s. f. **1.** Căruță mică, de obicei cu două roți, care servește la transportul persoanelor sau al unor poveri ușoare. *Curăța zăpada la cimitir și ducea o teleagă de paie. Făcea focul să dezghețe pămîntul, să poată săpa groapa.* STANCU, D. 29. *Într-o zi de vară cu soare mult, doi oameni străini coborîră dintr-o teleagă la marginea satului.* SADOVEANU, O. III 193. *Spre ei înainta o teleagă sprintioară.* ALECSANDRI, P. I 106.

2. Ansamblul celor două roți pe care se reazemă grindeiul plugului; cotigă. *Cîntă puiul cucului Pe coarnele plugului Și mîrîa de pe teleagă Tot strigă la boi să meargă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285.

TELEÁP interj. (Mai ales repetat) Onomatopee care redă sunetul produs de tîrîitul picioarelor. *Și odată pornesc ei, teleap, teleap, teleap.* CREANGĂ, P. 251.

TELEBUSÓLĂ, *telebusole,* s. f. Busolă ale cărei indicații sînt trimise la distanță, la mai multe instrumente indicatoare.

TELECINEMATOGRÁF, *telecinematografe,* s. n. Aparat care transmite un film cinematografic cu ajutorul televiziunii.

TELECOMÁNDĂ, *telecomenzi,* s. f. Transmiterea unor comenzi la distanță; totalitatea mijloacelor tehnice care permit o astfel de transmitere.

TELECOMUNICÁȚIE, *telecomunicații,* s. f. Transmiterea și recepția la distanță a unor sunete, semne sau imagini prin telefon, telegraf, televiziune, semnalizare optică etc. *Tehnicienii . . . comunicațiilor și ai telecomunicațiilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 10/3.

TELEFÉRIC, *teleferice,* s. n. Funicular amenajat pentru transportul oamenilor. *Un grup de excursioniști se îndreaptă spre sala de ambarcare a telefericului electric din Poiană.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2869.

TELEFÓN, *telefoane*, s. n. 1. Telecomunicație care permite convorbiri prin mijlocirea undelor electromagnetice, propagate de-a lungul unor fire conductoare; ansamblul instalațiilor necesare în acest scop. *Seara aflase că telefonul cu gara Salcia e întrerupt.* DUMITRIU, N. 103. *De-a lungul șoselei, firmele telefonului se încărcaseră de ciorchini albi.* C. PETRESCU, S. 200.

2. Aparat înzestrat cu un transmițător și un receptor care, legat de o instalație telefonică centrală, permite convorbiri la distanță. *În camera de gardă a salvării zbîrnîie telefonul.* BOGZA, A. 1. 27. *Vorbește cu directorul, cheamă-l la telefon.* DEMETRIUS, C. 18. *Va avea și el un birou separat cu telefon.* C. PETRESCU, C. V. 129. *Cînd au început a zbîrnîi telefoanele cu felicitări și cu întrebări, Elefterescu a rămas năucit.* POPA, V. 204. ◇ *Telefon interior* = telefon în interiorul unei instituții, legat de o centrală telefonică mică, prin intermediul căreia se face legătura cu celelalte posturi dintr-o localitate. ✦ Chemare telefonică. *N-a fost nici un telefon din provincie pentru mine?* BARANGA, I. 164. ◇ Expr. A da (sau a primi) un telefon = a face (sau a primi) o comunicare telefonică. *Nu uita, dă-mi un telefon și trimite-mi băiatul.* C. PETRESCU, C. V. 111. ✦ Numărul pe care îl poartă instalația telefonică a unui abonat (și care permite stabilirea legăturilor). *Notează-ți telefonul meu.*

TELEFONÁ, *telefonez*, vb. I. Intranz. A comunica cu cineva prin intermediul telefonului. ◇ Tranz. *I-am telefonat Anișoarei că iau seara masa la ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 188.

TELEFÓNIC, -Ă, *telefonici, -e*, adj. Care se referă la telefon, de telefon; (despre o convorbire) care se face prin telefon. *Fiecare nou sosit aducea cîte o veste... că multe județe sînt complet izolate fiindcă țăranii au tăiat firele telegrafice și telefonice.* REBREANU, R. II 77. ◇ (Adverbial) *Cereu telefonic pentru a doua zi douăzeci de soldați.* DUMITRIU, B. F. 12. *Sînt ținut la curent telefonic din două în două ceasuri.* VORNIC, P. 111. ◇ *Aviz telefonic* = aviz prin care cineva este înștiințat că la o anumită oră va fi chemat la telefon pentru o convorbire interurbană.

TELEFONÍE s. f. Transmiterea la distanță a sunetelor transformate în unde electromagnetice, cu ajutorul telefoanelor legate între ele prin cabluri conductoare.

TELEFONÍST, -Ă, *telefoniști, -ste*, s. m. și f. Funcționar la o centrală telefonică, care stabilește legăturile telefonice. *Lămuririle mi le dădea telefonistul.* C. PETRESCU, S. 207.

TELEFOTOGRAFÍE, *telefotografii*, s. f. Tehnica de a fotografia de la mare distanță, cu ajutorul teleobiectivului; fotografie realizată în asemenea condiții.

TELEGÁR, *telegari*, s. m. Cal tînăr, voinic, folosit mai ales la trăsură. *Vizitiul Ichim, bătrîn și sfătos, ținea strîns din hățuri pe cei doi telegari neastîmpărați.* REBREANU, R. I 69. *Telegarul voinicului era un zmeu de cal.* ISPIRESCU, L. 19. *Am cumpărat ieri niște telegari ungurești care n-au pereche în Iași.* ALECSANDRI, T. 1229. ◇ Fig. *Credeam că am legat de mult la gard telegarii închipuirii tinerești.* GALACTION, O. I 181.

TELEGEÁ, *telegele*, s. f. (Rar) Teleguță. *Dumnezeu să nu-ți mai dea decît una ologea* (= oloagă), *Să ți-o pui în telegea, Să umbli cerșind cu ea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 261.

TELEGHIDÁT, -Ă, *teleghidați, -te*, adj. Care poate fi condus prin radio.

TELEGRÁF[1] s. m. Nume dat unor plante agățătoare cu flori mici, albe, cu miros plăcut și cu tulpina ajungînd pînă la 5-6 m *(Boussingaultia baselloides)* sau cu florile mici, roz-purpurii și cu tulpina fragilă *(Tradescantia virginica)*, cultivate mai ales ca plante ornamentale.

TELEGRÁF[2], *telegrafe*, s. n. 1. Telecomunicație care transmite la distanță semnale (corespunzătoare literelor și cifrelor) cu ajutorul unor aparate electromagnetice; ansamblul instalațiilor necesare în acest scop. *Ne-a înștiințat încă de-aseară, prin telegraf, că sosește azi.* REBREANU, R. I 143. *Am răspuns cîteva cuvinte de mulțumire prin telegraf.* ALECSANDRI, S. 11.

2. Aparat pentru transmiterea la distanță a unor semnale optice, situat pe înălțimi sau în turnuri de semnalizare.

TELEGRAFIÁ, *telegrafiez*, vb. 1. Tranz. A face cuiva o comunicare prin telegramă; a trimite o telegramă. *Telegrafiază-mi cînd vii!* ◇ Refl. impers. *Se telegrafie în toate părțile.* VLAHUȚĂ, O. A. I 154.

TELEGRÁFIC, -Ă, *telegrafici, -e*, adj. 1. Care se referă la telegraf, de telegraf. *Se auzea țăcănitul liniștit al aparatelor telegrafice.* DUMITRIU, B. F. 78. *Ați crezut că fac curte prin semne telegrafice nu știu cărei domnișoare de aici?* ALECSANDRI, T. I 358. ✦ Transmis prin telegraf. *Ordin telegrafic.* ▭ *Aștept o vorbă, chiar telegrafică dacă e nevoie, să pot veni marți seara.* CARAGIALE, O. VII 21. ◇ *Mandat telegrafic* = mandat poștal transmis prin telegraf. ◇ (Adverbial) *Destituit telegrafic.* DUMITRIU, B. F. 160. *Te rog a-mi răspunde mine peste zi telegrafic.* CARAGIALE, O. VII 10.

2. Fig. Scurt (ca o telegramă), concis, laconic. *Stilul ajunge aproape telegrafic.* GHEREA, ST. CR. III 116.

TELEGRAFÍE, *telegrafii*, s. f. Telecomunicație realizată cu ajutorul telegrafului. ◇ *Telegrafie fără fir* = comunicație telegrafică prin unde electromagnetice; radiotelegrafie.

TELEGRAFIÉRE, *telegrafieri*, s. f. Acțiunea de a telegrafia; transmitere a unei telegrame.

TELEGRAFÍST, -Ă, *telegrafiști, -ste*, s. m. și f. Funcționar la un oficiu telegrafic, care transmite și recepționează telegrame. *Telegrafistele... erau excluse din serviciu în clipa în care au contractat căsătoria.* SAHIA, U.R.S.S. 107.

TELEGRÁM s. n. v. telegramă.

TELEGRÁMĂ, *telegrame*, s. f. Comunicare (scurtă) transmisă prin mijloacele cele mai rapide (telegraf, telefon); formularul pe care este scris textul comunicării. *A dat pînă acum două telegrame.* DUMITRIU, N. 116. *Telegrama ta de felicitare cînd am depus jurămîntul. Ce te-a făcut să dai telegramă?* C. PETRESCU, C. V. 105. *Două... telegrame îl chemau la București urgent.* BASSARABESCU, S. N. 14. ◇ *Telegramă-fulger* v. fulger.

— Variantă: (învechit) telegrám (ALECSANDRI, S. 95) s.n.

TELEGÚȚĂ, *teleguțe*, s. f. Diminutiv al lui teleagă. *Venise la el un diacon de la mitropolie cu o teleguță.* CAMIL PETRESCU, O. II 708. *Nemaipomenit amestec de foarte nou și de foarte vechi, de apus și de răsărit... bricști, berline și cotiuge, lăcuite cupeuri de Viena și teleguțe dezghiocate din scoabe.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Îi luară și cal și teleguță și boi.* ISPIRESCU, L. 374. ◇ Expr. Nici în car, nici în teleguță v. car.

TELEIMPRIMÁRE, *teleimprimări*, s. f. Transmitere la distanță a unui text, prin intermediul teleimprimatorului.

TELEIMPRIMATÓR, *teleimprimatoare*, s. n. Aparat telegrafic cu ajutorul căruia se transmit și se recepționează texte cu literele obișnuite ale alfabetului (și nu cu semnele convenționale).

TELEINDICATÓR, *teleindicatoare*, s. n. Dispozitiv cu ajutorul căruia se transmite la distanță valoarea unei mărimi pe care o măsoară.

TELELÉICĂ, *teleleici,* s. f. Femeie uşuratică, stricată. *Nu se putea desprinde de teleleica asta de Nica, de parcă îl vrăjise.* CAMIL PETRESCU, O. I 271. *Văduvele se alegeau abia cu cîte o luminare. Teleleicile plecau cu cîte trei testemele. Orfanii îşi stricau gura degeaba.* MACEDONSKI, O. III 101. *Amănunţita lui cunoaştere a lumii de... şmecheri, de teleleici, de tîrfe.* M. I. CARAGIALE, C. 59.

TELELÉU, -EÁ, *telelei, -ele,* s. m. şi f. Om fără căpătîi, care îşi pierde vremea (umblînd de colo pînă colo) degeaba, fără nici o treabă. *Oamenii fac haz... Au priceput după capul lor, că pentru Miai s-a sfîrşit cu viaţa de teleleu.* CAMIL PETRESCU, O. I 123. *Teleleaua pe cărare, Cuciu, muciu pe spinare* (Calul şi şaua). GOROVEI, C. 367. ◇ Expr. **A umbla teleleu (Tănase)** = a umbla de colo pînă colo fără rost, fără treabă. *Ţaţa Niculina umbla, dimineaţa, teleleu, pe la toate vecinele.* PAS, Z. I 81. *Am umblat, ia aşa, teleleu Tanasă. M-am dus la rai, de la rai la iad, şi de la iad iar la rai.* CREANGĂ, P. 320. *Zice prostul: Hai şi eu! Hai! Că tot n-are ce face, ş-aşa umblă teleleu.* EMINESCU, L. P. 125. *Stăricica-şi răsipeşte Ş-apoi îmblă teleleu.* NEGRUZZI, S. III 47. ◇ (Eliptic) *Fusesem pe coclauri cu un mare naturalist... el după burueni... eu de teleleu Tanasă.* HOGAŞ, M. N. 99. **A fi teleleu Tănase** = a fi zăpăcit, risipit, prost. (Atestat în forma *tălălău*) *Dumnezeu o să cate să te răsplătească. Tu să nu fii tălălău Tănase, şi-i cere raiul.* ŞEZ. IX 67.

— Variantă: **tălălău** s. m.

TELELOÁICĂ, *teleloaice,* s. f. (Învechit) Soţie de telal; vînzătoare ambulantă (de haine vechi). *Nu sînt trenţe, dar nu sînt la modă. — Să le schimbăm şi să luăm altele la modă... — Auzi acolo, să le schimb! Da, slavă domnului! nu sînt... teleloaică.* FILIMON, C. 208.

TELEMĂSURĂ, *telemăsuri,* s. f. Transmitere la distanţă a valorii unei mărimi măsurate.

TELEMEÁ s. f. Brînză fabricată din caş bine stors de zer, tăiat în felii groase şi aşezat, spre conservare, în putini cu saramură; brînză de Brăila. *Dacă acest caş este scos din laptele acru căruia i s-a scos untul, ia numele de telemea.* PAMFILE, I. C. 35. *Pentru masă... fac rost de ceva măsline, o cutie de sardele, niţică telemea şi gata afacerea.* La TDRG.

TELEMECÁNICĂ s. f. Tehnica dirijării mecanismelor de la distanţă prin dispozitive electrice, cu sau fără fir.

TELEMÉTRIC, -Ă, *telemetrici, -e,* adj. Care e în legătură cu telemetrul, referitor la telemetru; făcut cu ajutorul telemetrului. *Măsurători telemetrice.*

TELEMETRÍE s. f. Ştiinţa care se ocupă de măsurarea distanţelor cu ajutorul telemetrului.

TELEMÉTRU, *telemetre,* s. n. Instrument optic folosit pentru măsurarea distanţei dintre locul unde este instalat instrumentul şi un punct depărtat sau inaccesibil.

TELENCEFÁL, *telencefale,* s. n. Partea anterioară terminală a creierului.

TELEOBIECTÍV, *teleobiective,* s. n. Obiectiv fotografic folosit la fotografierea obiectelor situate la depărtări mari.

TELEOLÓGIC, -Ă, *teleologici, -e,* adj. Care priveşte teleologia, care ţine de teleologie. *Argumentare teleologică.*

TELEOLOGÍE s. f. Doctrină filozofică idealistă, potrivit căreia totul în natură ar fi organizat în conformitate cu un anume scop, cu o anume cauză finală.

TELEPÁTIC, -Ă, *telepatici, -e,* adj. Care ţine de telepatie, care priveşte telepatia. *Fenomene telepatice.*

TELEPATÍE s. f. Facultate (atribuită în mod neştiinţific unor oameni) de a percepe fenomene care nu sînt în raza simţurilor, precum şi de a transmite gîndul la distanţă fără intermediul organelor de simţ; percepţia fenomenelor şi a gîndurilor de la distanţă. *El speră încă... Poate, cine ştie, De la distanţă, prin telepatie, Va-nfiripa cu ea un dialog.* TOPÎRCEANU, P. 70. ◇ Fig. *Acei lipsiţi de talent... vor alerga la un fel de telepatie poetică, — la simbolism colorat sau decadent.* GHEREA, ST. CR. III 104.

TELEREGLÁJ, *telereglăje,* s. n. Totalitatea mijloacelor tehnice pentru transmiterea la distanţă a unor comenzi care să efectueze reglajul într-o anumită instalaţie.

TELESCÓP, *telescoape,* s. n. Instrument optic folosit în astronomie pentru observarea aştrilor, avînd drept obiectiv o oglindă concavă. V. ochean. *Telescopul este instrumentul care prelungeşte vederea.* IBRĂILEANU, S. 280.

TELESCÓPIC, -Ă, *telescopici, -e,* adj. Care se referă la telescop, care priveşte telescopul; care se face sau se vede cu ajutorul telescopului. *Lentilă telescopică. Observaţii telescopice.*

TELESTEREOGRÁF, *telestereografe,* s. n. Aparat cu ajutorul căruia se pot transmite la distanţă fotografii, desene, texte etc., fotografiate în prealabil pe un film special.

TELETÍN, *teletinuri,* s. n. Piele (de bou sau de cal) tăbăcită cu materii vegetale. *Tabacii se ocupă cu cumpăratul pieilor verzi... prefăcîndu-le în iuft şi teletin.* I. IONESCU, M. 701.

TELEVÉCHIE s. f. v. **tivilichie.**

TELEVIZIÚNE s. f. Tehnica transmisiunii la distanţă a imaginilor unor obiecte în mişcare, prin procedee radioelectrice. *Dezvoltarea multilaterală a radiotehnicii permite... perfecţionarea şi răspîndirea televiziunii, care constituie un puternic mijloc de ridicare a culturii poporului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 136.

TELEVIZÓR, *televizoare,* s. n. Aparat care recepţionează imagini transmise prin televiziune.

TELÍNCĂ s. f. v. **tilincă.**

TELÍNGĂ s. f. v. **tilincă.**

TELPÍZ, -Ă, *telpizi, -e,* adj. (Turcism învechit şi arhaizant) Viclean, şiret, prefăcut. *Bună începătură pentru a se descotorosi de vechii neguţători ai Levantului, cîrcotaşi, telpizi şi răi platnici.* C. PETRESCU, A. R. 190.

TELTÍE, *teltii,* s. f. (Turcism învechit şi arhaizant) Pătură groasă de pîslă, care se pune sub şa. *Meşteşugeşte frîiele cu ţinte şi teltiile înflorite care au bun preţ în Zaporojă.* SADOVEANU, N. P. 184. *L-a adus fără şa, cu teltie de mătasă neagră în spinare.* id. F. J. 616.

TELÚR s. n. Metaloid de culoare albă-albăstrie, avînd proprietăţi asemănătoare cu cele ale sulfului.

TELÚRIC[1], -Ă, *telurici, -e,* adj. (Livresc) Care se referă la pămînt, care ţine de pămînt; pămîntesc. *Întreaga noapte e dominată... de cîntecul neîntrerupt şi teluric al milioanelor de greieri, dezlănţuiţi.* BOGZA, C. O. 397. *Fără îndemn, lăutarii îşi porniră iar tînguirea lor bizară — ca un freamăt al pădurilor şi ca un susur teluric.* SADOVEANU, Z. C. 51. *Cocsul, antracitul, aceste negre excedente A capitalului teluric din timpul antedeluvian Abia acum, în vremea noastră, dau rezultate excelente În sobele de teracotă, de fontă şi de porţelan.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 34. ◇ *Curent teluric* = curent electric care circulă prin sol.

TELÚRIC[2], -Ă, *telurici, -e,* adj. Care e compus cu telurul, care rezultă din telur. *Acid teluric.*

TEMÁTIC, -Ă, *tematici, -e,* adj. **1.** Privitor la teme, făcut pe teme. *Planul tematic de cercetare al oricăror instituţe ştiinţifice reflectă măsura în care oamenii de ştiinţă şi cercetătorii îşi orientează activitatea către cele mai importante probleme ale sectorului respectiv.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 486, 4/4. ✧ (Adverbial) *S-au format comitete locale care au discutat tematic problemele literaturii proletare.* SAHIA, U.R.S.S. 159.

2. (În expr.) *Vocală tematică* = vocală care nu poate fi interpretată nici ca sufix, nici ca desinenţă şi care, adăugată la rădăcina unui cuvînt, formează împreună cu aceasta o temă.

TEMÁTICĂ, *tematici,* s. f. Totalitatea temelor dintr-un grup de opere literare, artistice sau ştiinţifice, dintr-un şir de expuneri pedagogice etc. *Sfera tematicii istorice oferă azi artiştilor plastici posibilitatea de a alege şi a dezvălui poporului cele mai hotărîtoare evenimente, cele mai reprezentative figuri din diverse epoci.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 387, 4/1.

TÉMĂ, *teme,* s. f. **1.** Aspect al realităţii care se reflectă într-o operă artistică; problemă principală dezvoltată într-o expunere; subiect. V. tează. *Scene de pe front şi din spatele frontului unde acţionează partizanii, iată temele bogate care inspiră pictorii şi sculptorii sovietici.* STANCU, U.R.S.S. 58. *Nu tema morală ori imorală face moralitatea ori imoralitatea producţiunei artistice, ci felul tratării acestei teme de către artist.* GHEREA, ST. CR. II 276. ✧ Loc. prep. **Pe tema...** = în jurul problemei..., despre problema... *Discuţii pe tema pregătirii profesionale.* ✦ Motiv melodic dintr-o piesă muzicală. *Căuta mult pînă ce găsea tema principală. După ce se fixa asupra temei principale, lucra întreaga compoziţie... cu uşurinţă.* STANCU, U.R.S.S. 88. *Drumul Oltului prin lume e un cîntec neîntrerupt, un lung poem simfonic, căruia mereu i se adaugă noi melodii şi teme.* BOGZA, C. O. 125.

2. Exerciţiu scris dat şcolarilor, pentru aplicarea cunoştinţelor dobîndite. *Ne dete la regula de trei tema următoare.* CREANGĂ, A. 76.

3. Parte a unui cuvînt constituită din rădăcină, la care se adaugă desinenţele sau sufixele. *Toponimicele romîneşti cu tema desn- aparţin, aproape în întregime, unor ape curgătoare.* IORDAN, N. L. 87.

TEMĂTÓR, -OÁRE, *temători, -oare,* adj. Care se teme sau care inspiră teamă. *Stătea..., cuprinsă de acea frică nelămurită şi de nădejdea temătoare că de undeva, din vreun colţ de umbră, un ris înăbuşit avea s-o călăuzească.* DUMITRIU, B. F. 82. ✦ Neîncrezător, bănuitor. *Un om bun, însă temător.* RETEGANUL, P. II 27. *Slab, bolnăvicios, de un caracter aspru, temător.* ALECSANDRI, T. 1210. *Să nu mai fii temător Şi de toţi bănuitor!* TEODORESCU, P. P. 119.

TEMBÉL, -Ă, *tembeli, -e,* adj. Nepăsător, indiferent, indolent, lăsător. *Constantin, tembel şi fără darul stăruinţii, din chiar croiala lui, n-a putut să rămînă la maşini şi a trecut la bucătărie.* GALACTION, O. I 117. *Un elev leneş, tembel şi greu de cap.* VLAHUŢĂ, O. A. 447. *Fata de împărat nu se putu împrieteni cu toţi ceilalţi fii de împăraţi, fiindcă cei mai mulţi erau năzuroşi, tembeli şi deşucheaţi.* ISPIRESCU, L. 22.

TEMBELÍSM, *tembelisme,* s. n. Nepăsare, indolenţă, indiferenţă, apatie.

TÉME, *tem,* vb. III. **1.** Refl. A fi cuprins de sentimentul fricii, a simţi teamă. V. speria, înspăimînta. *Ca o umbră Strălucind argintiu în clara noapte S-apropie... O, nu te teme-mi zice.* EMINESCU, O. IV 108. ✧ (Motivul fricii se indică prin determinări introduse prin prep. «de») *Nu mă tem eu de blestem.* BENIUC, V. 18. *Nu mă tem de moarte, dimpotrivă.* TOPÎRCEANU, B. 93. *Se temea de asprimea tată-său.* CREANGĂ, P. 89. (În proverbe şi zicători) *Apără-mă de găini, că de cîini nu mă tem,* se spune despre cineva care se pretinde curajos, dar care dă semne de frică în faţa celei mai mici primejdii. *Cine e muşcat de şarpe se teme şi de şopîrlă* (= omul păţit e fricos). (Expr.) **A se teme şi de o umbră** (sau **de umbra lui**) v. umbră. ✧ (Motivul fricii se indică printr-o completivă introdusă prin conj. «să» sau «că» ori printr-un verb la infinitiv) *Singur am rămas de cînd te-ai dus Şi mă tem să stau aşa.* D. BOTEZ, P. O. 44. *Mă tem a-l mai privi: Azi, sarcastic, el ar fi Gata să-mi răspundă.* COŞBUC, P. I 262. ✧ Tranz. (Rar) *Tu, ce nu temi furtuna şi durerea, De ce să tremuri la a mea privire?* EMINESCU, O. IV 108.

2. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «pentru» sau de propoziţii completive introduse prin conj. «că» sau «să», indicînd motivul îngrijorării) A fi îngrijorat, a-şi face griji. *De ce se teme pentru ziua de mîine?* C. PETRESCU, C. V. 273. *Ea numai pentru brîu se teme, Că vor afla duşmanii vreme Să-i fure-ntr-asta brîul ei.* COŞBUC, P. I 123. *Temîndu-se împăratul să nu i se întîmple ceva de rău, a făcut sfat.* CREANGĂ, P. 85. ✧ Expr. **Mă tem că...** = mi se pare că..., socotesc că..., mi-e teamă că... *Bine-ar fi să fie cum credeţi voi, fraţilor, dar mă tem că noi om rămînea cu vorbele şi alţii cu pămînturile.* REBREANU, R. I 194. *De le-oi mai pune pe jaratic, mă tem că din belte s-or priface în balmuş.* ALECSANDRI, T. I 31. ✧ Tranz. (Complementul indică obiectul care deşteaptă îngrijorare) *Femeia, încolţită de spaimă, a început să-i teamă viaţa.* POPA, V. 313. *Frică mi-i şi de-mneavoastră şi-mi tem spinarea.* MIRONESCU, S. A. 90. *«Vai, brîul meu!» — gemea copila. «Atît de mult eu l-am temut, Dar Făt-Frumos descinsu-mi-l-a!».* COŞBUC, P. I 125. (Fig.) *De veacuri fruntea nu ţi-o temi, Ţii piept cînd vin furtuni năval.* IOSIF, PATR. 7. (Expr.) **A-şi teme cojocul** v. cojoc.

3. Tranz. A bănui, a suspecta, a fi gelos (pe cineva). *Se măritase de multe ori şi cum o luau bărbaţii, o şi temeau.* CAMILAR, N. II 33. *A dus casă grea cu Catinca. Era rea de gură şi-l temea.* SADOVEANU, O. VIII 89. *El se făcu dîrz, începînd a-şi teme nevasta.* ISPIRESCU, L. 385. *Că bărbatul rău mă teme, Nici de-un pas el nu-mi dă vreme.* ALECSANDRI, P. P. 324.

TEMÉI, *temeiuri,* s. n. **1.** Temelie, fundament, bază. *Temeiul cunoştinţelor sale era lectura.* CĂLINESCU, E. 71. *Punea ca temei al inspiraţiei literare comorile fondului popular.* SADOVEANU, E. 200. *Am învăţat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale, care mi-ai spus că este temeiul limbii.* NEGRUZZI, S. I 12. ✧ Loc. adj. **De temei** = de bază, solid, serios, important. *Fiindcă însă nu putea alcătui articole mai de temei decît în linişte, el se-nchidea seara în odaia lui de acasă, compunînd noaptea.* CĂLINESCU, E. 361. **Fără** (sau **lipsit de**) **temei** = fără bază reală, fictiv, neîntemeiat. *Afirmaţia aceasta e lipsită de temei.* SADOVEANU, E. 77. *Tocmai aceste generalizări ni se par lipsite de temei.* GHEREA, ST. CR. II 58. *Acest bătrîn... tras în judecată dinaintea soborului pentru nişte vini fără temei, fu gonit.* ODOBESCU, S. I 150. ✧ Loc. adj. şi adv. **Cu temei** = **a)** cu cumpăt şi cu socoteală, serios, aşezat. *Şi dumneata, cucoane, te uiţi la mine cam spăriat, ca şi ceilalţi... Nu te teme, sînt om serios şi-ţi vorbesc cu temei.* SADOVEANU, O. VIII 57. *Hanganul... e liniştit, cumpănit, domol la vorbă şi cu temei în ce spune.* RUSSO, O. 103; **b)** de-a binelea, temeinic. *Noaptea se lăsa tot mai cu temei.* DUNĂREANU, CH. 8. ✧ Expr. **A pune temei pe cineva** (sau **ceva**) v. pune.

2. Motiv, pricină, cauză, prilej. *Baciu a făcut o cerere, în care arăta... temeiurile pe care-l bănuia de a fi pus focul.* SLAVICI, N. I 240. *Dacă boiul mi-l înmlădiu, dacă ochii mei îmi plac, E temeiul că acestea fericit pe el îl fac.* EMINESCU, O. I 80. *Îndestule sînt temeiurile voastre*

spre a ne lepăda de acum de orice vechie legăminte cu... barbara putere turcească. ODOBESCU, S. III 452.

3. Toi, miez. *De şapte ori s-a lăsat temeiul nopţii, de cînd Şuier ajine, în plaiuri depărtate, potica arnăuţilor.* DELAVRANCEA, S. 165. *Tocmai pe cînd era temeiul mesei... numai iată o pasere măiastră se vede bătînd la fereastră.* CREANGĂ, P. 232. *Frunză verde plop şi tei Acu-i dragostea-n temei.* ŞEZ. VIII 27.

TEMÉINIC, -Ă, *temeinici, -e,* adj. Cu temei, solid, serios. *El avea cunoştinţe temeinice de economie politică şi-i plăcea să le dezvolte.* CĂLINESCU, E. 201. *Trec pe lîngă bordei, vorbind, Bălcescu şi Mitică Filipescu, care păreau prinşi într-o discuţie temeinică.* CAMIL PETRESCU, O. I 294. *Aceasta e una din temeinicele pricini cari au dat lui Turgheniev atîta vază.* GHEREA, ST. CR. II 211. ◇ (Adverbial) *Apoi ploaia începe temeinic.* BOGZA, C. O. 62. *Dobîndirea culturii în şcoli trebuie să se realizeze temeinic.* SADOVEANU, E. 47. *Pe-acolo veacuri de linişte şi de siguranţă au îngăduit omului să-şi lege temeinic viaţa lui şi a urmaşilor lui de aceeaşi vatră, de acelaşi colţ de pămînt.* VLAHUŢĂ, R. P. 16. ✦ Adînc, intens. *Ana dormea somnul temeinic al tinereţii.* D. ZAMFIRESCU, R. 171.

— Variantă: (învechit) **temélnic, -ă** (NEGRUZZI, S. II 156, RUSSO, S. 33) adj.

TEMEINICÍE s. f. Însuşirea a ceea ce este temeinic; soliditate, trăinicie, tărie; statornicie. *Frumuseţea lor şi temeinicia sînt vrednice de vedere.* GOLESCU, Î. 106. ◇ Loc. adv. **Cu temeinicie** = temeinic, serios; cu insistenţă. *Se vorbea chiar cu temeinicie... de un oarecare Harizon, care îşi avea copilul mort acasă, iar el, la circ, făcuse atîtea comicării.* ARDELEANU, D. 271.

TEMELÍE, *temelii,* s. f. Partea inferioară a unei construcţii (edificiu, coloană, statuie etc.) prin care aceasta se sprijină pe teren; fundaţie, fundament, bază. *Au rămas numai nişte urme de temelii.* SADOVEANU, O. VIII 220. *Subt urgia vijelioasă a apelor, stîncile zguduite din înălţime şi smulse de pe temeliile lor de veacuri se rostogoleau prăpăstios în genunile adînci ale văilor.* HOGAŞ, M. N. 176. *Iar de nu, apoi V-oi zidi pe voi, V-oi zidi de vii, Chiar în temelii.* ALECSANDRI, P. P. 187. ◇ Fig. *Cosma încă din primăvară pusese temelia pregătirilor de nuntă.* SLAVICI, N. I 88. *Temelia dreptului şi a slobozeniei nu piere în veci.* RUSSO, O. 29. *A lumii temelie se mişcă, se clăteşte, Vechile-i instituţii se şterg, s-au ruginit.* ALEXANDRESCU, M. 5. ◇ Loc. adv. **Din** (sau **pînă în**) **temelii** (sau **temelie**) = de la (sau pînă la) bază, cu totul. *Casa a ars pînă în temelii.* STANCU, U.R.S.S. 85. *Ai ştiut şi totuşi ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimîntată de ceva ce-i zguduia inima din temelii.* REBREANU, I. 102. ◇ Expr. **A pune temelie** = a funda, a întemeia, a iniţia, a începe. *Impresarii... mulţămiţi că au pus temelia teatrului naţional, se retraseră.* NEGRUZZI, S. I 344.

TEMÉLNIC, -Ă adj. v. **temeinic.**

TEMENEÁ, *temenele,* s. f. Fel de a saluta, după obiceiul musulman, făcînd o plecăciune; ploconeală, închinăciune. *I-am făcut o temenea şi-am ieşit în dosul casei.* GALACTION, O. I 78. *Mesrur a trecut înainte, poftindu-l cu multe temenele pe calif în celălalt salon.* CARAGIALE, O. III 73.

TEMENÍ, *temenesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se pleca în faţa cuiva în semn de salut; a se închina. *Ienicerii de sosea, Bună ziua că-i dedea Şi frumos se temenea.* TEODORESCU, P. P. 552.

TEMERÁR, -Ă, *temerari, -e,* adj. Îndrăzneţ (peste măsură), cutezător, gata pentru orice acţiune. *Pare în adevăr un călător temerar, pornit de pe acele culmi singuratice spre alte lumi.* BOGZA, C. O. 14. *Căpătase un mare prestigiu în oraş, ca un temerar pionier al progresului ce era.* C. PETRESCU, R. DR. 101. *Cu o sfidare temerară îmi dă înapoi ordinele, zicînd că nu sînt bune.* BOLLIAC, O. 272. ◇ (Substantivat) *În bunuri ca şi-n rele era un temerar.* MACEDONSKI, O. I 268.

TÉMERE, *temeri,* s. f. Faptul de a (se) teme; frică, teamă. *Cu ochii sclipind de însufleţire şi de gînduri, de aşteptări, de temeri ale viitorului.* DUMITRIU, B. F. 107. *Mi se pare mie c-amîndoi ne-ascundem aceleaşi gînduri, ş-aceleaşi temeri, ş-aceleaşi lacrimi.* VLAHUŢĂ, O. A. 425. *Temerea domneşte peste Bucureşti; Poporul îneacă curţile domneşti, Căci doi soli veniră de la-mpărăţie Şi aduc lui Ţepeş streang şi mazilie.* BOLINTINEANU, O. 46. ✦ (Învechit) Gelozie. *Rîdea singură într-ascuns de temerile lui Alexa Grecu, pentru că în viaţa ei nu-i fusese nimenea drag.* SADOVEANU, O. VIII 223. *Ne amurezasem de dînsa şi de minune că nu era nici un fel de temere între noi.* GORJAN, H. IV 182.

TEMERITÁTE s. f. Îndrăzneală mare, cutezanţă (nesocotită). *Pentru omul acesta cu temeritate şi luciditate de nebun... nu poate exista nici un obstacol.* C. PETRESCU, C. V. 286. *Brav pînă la temeritate, acest domn... îşi găsise un refugiu peste Nistru.* HASDEU, I. V. 181. ◇ Fig. *Uimitoare e, dimpotrivă, temeritatea cu care... tînărul izvor îşi afirmă propria-i existenţă.* BOGZA, C. O. 75.

TEMETÉU, *temeteie,* s. n. (Transilv.) Cimitir. *Cătana vine-ngropată Pe locul unde-a picat... Nu ca alţii-n temeteu Şi plîns de tot neamul său.* MARIAN, Î. 32.

TÉMNIC, *temnicuri,* s. n. (Regional) **1.** Adăpost în pămînt, unde se ţin stupii iarna. *Astăzi maica Evlampia scoate stupii de la temnic.* SADOVEANU, P. M. 247. *Un ştiubei se cumpără în primăvară, cînd se scoate din temnic, cu 40 pînă la 60 lei.* I. IONESCU, D. 249.

2. (Învechit) Adăpost săpat în pămînt pentru ocrotirea ostaşilor (în timp de război).

3. (Învechit) Închisoare, temniţă. *Slujitorii lui Cantemir, încălecînd, i-au luat înainte spre temnicurile de osîndă.* SADOVEANU, Z. C. 236.

TEMNICÉR, *temniceri,* s. m. Paznic într-o închisoare; gardian. *Acest tratat de edificaţie era probabil singura carte pe care mila vreunui temnicer i-o va fi pus la îndemînă.* IORGA, L. I 509. *A înnoptat şi trebuie să mă duc să-mi iau slujba de temnicer la turnul Londrei.* NEGRUZZI, S. III 269. *Dă unul portarului, Altul temnicerului.* TEODORESCU, P. P. 528.

TEMNICIOÁRĂ, *temnicioare,* s. f. Diminutiv al lui temniţă. *Şede Corbea... din temniţă în temnicioară.* PĂSCULESCU, L. P. 224. *Frunză verde de cicoară Tot mai zace-n temnicioară.* TEODORESCU, P. P. 517.

TEMNIŢÁ, *temniţez,* vb. I. Tranz. (Învechit) A întemniţa. *Mă temniţară într-un beci pînă să se facă ziuă.* GORJAN, H. IV 33.

TÉMNIŢĂ, *temniţe,* s. f. Închisoare, puşcărie. *Palatul este păzit ca o temniţă.* NEGRUZZI, S. III 473. *În temniţă m-ai băgat, Ţ-ai croit mare păcat.* HODOŞ, P. P. 136. *Fie-i moara rîşniţă Şi hodina-n temniţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 282. ◇ (Metaforic) *O temniţă adîncă îmi e locuinţa.* ALEXANDRESCU, M. 39. ◇ (Jur.) *Temniţă grea* = pedeapsă care se aplică pentru crime şi care se execută în penitenciare anume destinate pentru aceasta.

— Pl. şi: *temniţi* (EMINESCU, O. I 151, ALECSANDRI, T. 261).

TEMPERÁ, *temperez,* vb. I. Tranz. A modera, a potoli, a domoli. *Lagărul democraţiei şi socialismului luptă activ pentru pace; el este pe deplin capabil să tempereze înflăcărarea războinică a cercurilor agresive.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 370, 6/1. ◇ Fig. *O ceaţă aurie şi subtilă se revărsa dinspre apus... temperînd claritatea zărilor.* GALACTION, O. I 348.

TEMPERAMÉNT, *temperamente,* s. n. Îmbinare caracteristică a particularităților psihice pe care le au oamenii, bazată pe starea de excitare emoțională, pe rapiditatea apariției sentimentelor și pe intensitatea lor; fire. *Mușat... i-a spus o mulțime de lucruri... văzute prin temperamentul lui de pseudomilitar.* GALACTION, O. I 132. *Orice teorie... este condiționată de temperamentul celui care o făurește.* IBRĂILEANU, S. 231. *Omul cult al orașului, avînd și un temperament poetic, se duce la țară să vază cîmpiile galbene de grîu.* GHEREA, ST. CR. III 285. ✦ Energie vitală, capacitate de avînt, elan. *Un tînăr talentat... și plin de temperament.* CAMIL PETRESCU, T. II 11.

TEMPERAMENTÁL, -Ă, *temperamentali, -e,* adj. Privitor la temperament, de temperament. *Cititorul mă va ierta că nu dau nici o indicație de ton, de acțiune și de gamă temperamentală în tot decursul dialogului.* CARAGIALE, M. 253.

TEMPERAMENTÓS, -OÁSĂ, *temperamentoși, -oase,* adj. (Familiar) Cu temperament, plin de temperament.

TEMPERÁNȚĂ s. f. Cumpătare, moderație, sobrietate (în special în privința consumului de băuturi alcoolice). *Desigur că face parte din vreo societate de temperanță.* BART, S. M. 102.

TEMPERÁT, -Ă, *temperați, -te,* adj. Moderat, potolit. *Această revoltă e mult mai temperată în clasele țărănești muncitoare.* GHEREA, ST. CR. III 29. ✧ *Climă temperată* = climă caracterizată prin existența celor patru anotimpuri, cu veri potrivit de călduroase și cu ierni nu prea reci. *Zonă temperată* = fiecare din cele două zone de pe suprafața pămîntului, cuprinse între tropic și cercul polar.

TEMPERATÚRĂ, *temperaturi,* s. f. Mărime care caracterizează starea termică a unui corp; starea de cald sau de rece a corpurilor. *Pasteur... a probat că temperatura ridicată a corpului găinii ar împiedica dezvoltarea bacteriei.* MARINESCU, P. A. 80. *Temperatura avu pururea o deosebită influență asupra fizicului meu.* NEGRUZZI, S. I 57. ✧ *Temperatură absolută* = temperatură măsurată în scara absolută (în care temperatura de topire a gheții la presiunea atmosferică normală este de 273°). ✦ Gradul de căldură a corpului omenesc depășind 37° și reprezentînd un simptom patologic (v. f e b r ă); graficul care înregistrează variațiile de căldură în cursul unei boli. *Probotă cercetează foaia de observație, temperatura.* C. PETRESCU, Î. II 56.

TEMPESTÁTE, *tempestăți,* s. f. (Latinism învechit) Furtună. *Vulturul e considerat de către poporul romîn și ca un anunțător al tempestății.* MARIAN, O. I 191.

TEMPÉSTĂ, *tempeste,* s. f. (Latinism învechit) Furtună, uragan. *Barometrul arată tempestă mare.* CARAGIALE, O. VII 20.

TEMPESTUÓS, -OÁSĂ, *tempestuoși, -oase,* adj. (Latinism învechit) Furtunos, vijelios. *M-au întristat scrisorile... care coprind dezbaterile tempestuoase ce discordia întărîtă între d-voastră.* GHICA, A. 675.

TEMPLIÉR, *templieri,* s. m. (La pl.) Ordin de călugări militari din evul mediu (care au participat la cruciade); (la sg.) călugăr din acest ordin.

TEMPLÍU, -ÍE, *templii,* adj. (Rar) De templu. *O liniște templie.* ALECSANDRI, P. III 504.

TÉMPLU, *temple,* s. n. Edificiu destinat cultului religios (la unele popoare din antichitate sau, astăzi, la mozaici, la protestanți etc.). *Fundul templului se pierde sub un strat de umbră groasă.* MACEDONSKI, O. I 103. *Se retraseră liniștiți, ca și cînd ar fi ieșit dintr-un templu.* VLAHUȚĂ, O. A. III 54. *Și-n două laturi templul deschise-a lui portale.* EMINESCU, O. I 98. ✧ F i g. *Să se înalțe un templu literar.* MACEDONSKI, O. I 49. *Mii de stele argintii În nemărginitul templu ard ca vecinice făclii.* ALECSANDRI, P. A. 115.

— Pl. și: (învechit) *templuri* (BĂLCESCU, O. II 11).

TÉMPO s. n. (De obicei invar.) Grad de repeziciune cu care trebuie cîntată o compoziție muzicală, conform conținutului și caracterului ei. *Simțise îngrozit, după jocul oglinzilor, că orchestra își accelerase tempo.* CAMIL PETRESCU, N. 30. ✦ Ritm, cadență. *Limba romînă are un ritm «mijlociu»: tempo-ul vorbirii obișnuite a romînilor este potrivit de repede.* IORDAN, L. R. 165. *Lucrătorii voinici și sprinteni... intrară în rîu. Lucrarea lor de degajare a trunchiurilor se făcea într-un tempo ritmat și melodios.* SADOVEANU, O. A. II 208.

TEMPORÁL, -Ă, *temporali, -e,* adj. (Numai în e x p r.; și substantivat, n.) *Os temporal* = os al tîmplei. *Temporalele... situate sub oasele parietale, închid cutia craniană pe laturi în jos.* ANATOMIA 148.

TEMPORÁLĂ, *temporale,* adj. f. (Și substantivat) (Propoziție) care arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă (avînd funcțiunea unui complement circumstanțial de timp).

TEMPORÁR, -Ă, *temporari, -e,* adj. De scurtă durată, vremelnic, trecător, provizoriu; p. e x t. pe timp limitat. *Regimul de privilegii... redeveni o stare legală în Principate, o dată cu orînduirea domnilor temporari numiți de Poartă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 202. ✧ (Adverbial) *Națiunile încetează de a fi națiuni, atunci cînd pierd, fie și temporar, independența lor de stat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 7/2.

TEMPORIZÁ, *temporizez,* vb. I. T r a n z. A amîna, a tărăgăna, a tergiversa.

TEMPORIZÁRE, *temporizări,* s. f. Acțiunea de a t e m p o r i z a; amînare, tărăgănare, tergiversare. *Guvernul Porții, prin sistemul său... de temporizare... dăduse Rusiei o aparență de dreptate.* GHICA, S. 133.

TEMÚT[1], *temuturi,* s. n. (Rar) Faptul de a (s e) t e m e; temere. *Și-n loc de galben buzdugan, Făclii de ceară ți-au făcut În dreapta cea fără temut Și-n mîna care poartă scut, Ți-au pus un ban.* COȘBUC, P. I 148. ✦ (Învechit) Faptul de a fi gelos; gelozie. *Prin inimile femeilor Trec cînd săgețile iubirii, cînd ale temutului.* MARIAN, NA. 249. *Iunona, stăpînită de patima temutului, trimise doi șerpi la Ercule.* ISPIRESCU, U. 18. *Boala lui este temutul, dar fără dînsu nu trăiește.* CONACHI, P. 4.

TEMÚT[2], **-Ă,** *temuți, -te,* adj. Care inspiră teamă, de care cineva se teme. *Luna lui iunie a fost totdeauna, pentru sufletul meu, o lună înăbușitoare și temută.* GALACTION, O. I 340. *Începură să ajungă temuți, adulați, căutați.* AGÎRBICEANU, S. P. 242. *Cei doi conăcari duc pe temutul oaspete al țării pînă la Cerneți.* IORGA, L. I 153. ✦ (Rar) Care se teme; înfricoșat. *Priveau mortul fără să spună nici un cuvînt, serioși și temuți.* ARDELEANU, D. 271.

TEN, *tenuri,* s. n. Culoarea și calitatea pielii obrazului. *Aflaseră cum se face apa de castraveți pentru ten.* BASSARABESCU, V. 7.

TENÁCE, *tenaci, -e,* adj. **1.** Stăruitor, perseverent, persistent, dîrz, îndîrjit. *Te rog foarte mult, insinuă tenacea Aurică... să nu vii niciodată prin față.* CĂLINESCU, E. O. I 72. *Radu Comșa se înduioșă de această durere tenace.* C. PETRESCU, Î. II 81. ✧ (Adverbial) *Sfredelul de oțel rontăie tenace în stîncile subpămîntene.* C. PETRESCU, R. DR. 274.

2. (Despre corpurile solide, mai ales despre metale) Care poate căpăta deformații permanente cînd este supus

unor forțe exterioare; care rezistă la rupere, care se desface cu greu. *Fierul e tenace.*

TENACITÁTE s. f. **1.** Însușirea de a fi tenace; stăruință, persistență, perseverență, îndîrjire. *Același sunet straniu... îl iau mereu de la început... cu o perseverență și cu o tenacitate care pînă la urmă par și ele o adevărată forță cosmică.* BOGZA, C. O. 397. *Femeia păru încurcată, însă își urmări gîndul cu tenacitate.* CAMIL PETRESCU, N. 105.

2. Proprietatea corpurile solide de a rezista la rupere. *Tenacitatea fierului.* ✦ Mărime caracteristică a unui material solid, egală cu deformația lui specifică la rupere.

TENCHI, *tenchiuri,* s. n. (Turcism învechit) A patra parte dintr-un dram. *Din acest praf... să se dea cîte un tenchi la trei-patru ceasuri.* PISCUPESCU, O. 257.

TENCUÍ[1], *tencuiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi un zid cu tencuială. *Tencuiește muchia zidului de lîngă ițîna de jos a ușii.* I. BOTEZ, ȘC. 122.

TENCUÍ[2], *tencuiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A strînge ceva în teancuri, a împacheta. *Toate le-a tencuit Și-n corabie le-a clădit.* SEVASTOS, N. 126.

TENCUIÁLĂ, *tencuieli,* s. f. Strat de mortar care se așterne pe ziduri și pe tavane, pentru a le proteja sau pentru a se obține suprafețe netede. *Ca să ajute pe o văduvă căreia i se stricase soba, a lucrat o jumătate de zi cu mîna lui, potrivind cărămizile și stropindu-se de tencuială.* SADOVEANU, E. 232. *În fund se vedea spinarea unui zid cu tencuiala grunzuroasă.* C. PETRESCU, Î. II 81. *Cad bucăți de tencuială, Și-ngrozit zvîcnește stolul liliecilor acu.* COȘBUC, P. II 99. *Pereții erau de piatră... și orice tencuială căzuse.* EMINESCU, N. 51.

TENCUÍRE, *tencuiri,* s. f. Tencuit.

TENCUÍT[1] s. n. Acțiunea de a tencui; tencuire.

TENCUÍT[2], **-Ă,** *tencuiți, -te,* adj. Acoperit cu tencuială. *Înăuntru bisericii sînt două coloane mărețe, dar, îndată ce le atingi cu mîna, vezi că sînt de lemn scobit, tencuite, ca să imite coloanele de marmură.* BOLINTINEANU, O. 294.

TENÇURÉL, *tencurele,* s. n. Diminutiv al lui teanc. *Am avut un Toader frate Ș-au trecut în ceea parte Cu trei tencurele-n spate.* ALECSANDRI, P. P. 238.

TENDÁR, *tendare,* s. n. **1.** Bară folosită la susținerea tindei.

2. Grindă folosită la susținerea bărcilor de serviciu sau de salvare de pe o navă.

TÉNDĂ, *tende,* s. f. Apărătoare de soare sau de ploaie, făcută din pînză (la o luntre, la o corabie, pe o terasă). *Îl agață de catarg, la umbră, sub tenda întinsă pe punte.* TUDORAN, P. 455. *Afară, sub pînza de barcă întinsă în chip de tendă, erau înșirate cîteva mese de lemn văpsite în verde.* BART, E. 20. *Sus de tot, între coloane, tende de purpură ce se mișcă în vînt.* MACEDONSKI, O. II 280.

TENDÉNȚĂ s. f. v. **tendință.**

TENDÉNȚIE s. f. v. **tendință.**

TENDENȚIONÍSM s. n. Însușirea de a fi tendențios; tendențiozitate. *Referindu-se la tendenționismul literaturii sovietice, afirmă că ea nu se teme de această acuzare.* SAHIA, U.R.S.S. 160. *Apărătorii tendințelor sociale în artă nu lămuresc destul deosebirea cea mare ce există între tendenționism și tezism.* GHEREA, ST. CR. I 301.

TENDENȚIÓS, -OÁSĂ, *tendențioși, -oase,* adj. Care urmărește un anumit scop; care trădează o tendință ascunsă, care vrea să insinueze ceva. *Acesta este unul din cele mai tendențioase și mai minunate tablouri ale picturii universale.* V. ROM. decembrie 1953, 265. *Bănuiesc că exagerările tendențioase au creat atmosfera apăsată în general.* REBREANU, R. II 14. *Pentru acei care vor înțelege mai adînc premisele teoretice expuse mai sus, se va lămuri foarte bine și chestia ideilor sociale în artă... arta tendențioasă.* GHEREA, ST. CR. I 297.

TENDENȚIOZITÁTE s. f. Însușirea de a fi tendențios; tendenționism. *Apologeții ideologiei burgheze acuză pe scriitorii sovietici, și chiar pe scriitorii progresiști ai Apusului, de tendențiozitate.* V. ROM. decembrie 1953, 265. *Noi ne mîndrim... cu tendențiozitatea literaturii noastre.* SAHIA, U.R.S.S. 160.

TÉNDER, *tendere,* s. n. Vehicul de cale ferată, cuplat direct cu locomotiva unui tren și servind la transportul și depozitarea combustibilului și apei de alimentare a locomotivei.

TENDINÓS, -OÁSĂ, *tendinoși, -oase,* adj. De natura tendonului, referitor la tendoane. *Diafragma constă lateral din mușchi, iar în centru are aspectul unei membrane tendinoase.* ANATOMIA 76. *Edem moale și elastic, care păstrează urma degetului și acoperă reliefele tendinoase și osoase.* PARHON, O. A. I 112.

TENDÍNȚĂ, *tendințe,* s. f. **1.** Dispoziție firească pentru ceva, înclinare, năzuință; pornire, acțiune conștientă spre un scop determinat. *Și piesele lui Maxim Gorki sînt încărcate de tendință.* SAHIA, U.R.S.S. 146. *Coșbuc rămîne poetul țărănimii și exprimă tendințele țărănești.* GHEREA, ST. CR. III 348. ✧ (Glumeț) *Picioarele de la genunchi în jos au o tendință vădită de a se preface în sloiuri.* SADOVEANU, O. VIII 180.

2. Direcția în care s-ar mișca un corp într-un cîmp de forță, dacă această mișcare nu ar fi împiedicată.

— Pl. și: *tendinți* (GHEREA, ST. CR. II 18). — Variante: (învechit) **tendénță** (ODOBESCU, S. III 343), **tendénție** (RUSSO, S. 90) s. f.

TENDÓN, *tendoane,* s. n. Țesut fibros și rezistent, de culoare albă, cu ajutorul căruia mușchii se fixează pe oase. *Bacteria... leprei arată o oarecare predilecție pentru propagarea de-a lungul tendoanelor.* BABEȘ, O. A. I 40. *Cu pieptul lat, cu mușchii în fus și cu tendoanele elastice.* C. PETRESCU, Î. II 216.

TENÉBRĂ, *tenebre,* s. f. (Livresc; rar la sg.) Întuneric, întunecime, beznă, obscuritate. *Flacăra a țîșnit în aer, albastră, împrăștiind tenebrele.* BOGZA, Ț. 74. *În momente cînd, după îndelungi tenebre, se aprindeau pe vaste orizonturi zorile.* CARAGIALE, O. VII 245. *Aș vrea... Să văd ce eu atîta iubeam odinoară: A codrului tenebră, poetic labirint.* EMINESCU, O. I 6.

TENEBRÓS, -OÁSĂ, *tenebroși, -oase,* adj. (Livresc) Întunecos, obscur; fig. (despre oameni) posomorît, sumbru, închis în sine. *A intrat, înalt cît ușa, tenebros, cu umbra lui de barbă pe sub fălcile osoase și cam înguste.* CAMIL PETRESCU, O. I 185. *Pleacă mîine... uite ce tenebros e!* C. PETRESCU, Î. I 10.

TENECHEÁ s. f. v. **tinichea.**

TÉNIE, *tenii,* s. f. Vierme care trăiește ca parazit în intestinul subțire al omului și al animalelor carnivore; panglică.

TÉNIS s. n. Joc sportiv care se joacă de către două sau patru persoane, cu mingi mici și cu rachete, pe un teren anume amenajat, despărțit în două printr-o plasă. *Admiram pe cei care joacă tenis și cu destulă trudă am devenit campion regional de tenis.* CAMIL PETRESCU, P. 41. ✧ *Tenis de masă* = joc sportiv asemănător cu tenisul, care se joacă cu mingi mici de celuloid și cu palete, pe o masă specială, despărțită în două printr-o plasă; ping-pong.

TENÓR, *tenori*, s. m. Cea mai înaltă voce bărbătească; cîntăreț care are o astfel de voce. *Simion începu iar să îngîne cu glas limpede de tenor cîntecul acela.* DUMITRIU, P.-P. 35. *Își înalță glasu-i dulce de tenor.* SADOVEANU, E. 126. *Era cel dintîi școlar . . . cel mai bun tenor.* CONTEMPORANUL, III 620. ◇ *Tenor dramatic* = voce bărbătească cu volum mare și cu registru central puternic, care duce cu ușurință notele de sus; cîntăreț care are o astfel de voce.

TENSIOMÉTRU, *tensiometre*, s. n. 1. Instrument de măsurat tensiunea superficială a unui lichid.

2. Instrument pentru măsurat tensiunea arterială.

TENSIÚNE, *tensiuni*, s. f. 1. Stare a unui corp care este întins sau comprimat, răsucit sau încovoiat; încordare. *Tensiunea mușchilor.* ◇ Fig. *Învîrtejirea nervoasă, tensiunea neomenească de atîtea ore, scădea într-o sfîrșeală trecătoare.* CAMIL PETRESCU, N. 22. *Dialogul juriștilor ajunsese la un moment de mare tensiune. Se simțeau intimidați, obosiți, neliniștiți amîndoi.* EFTIMIU, N. 12. *Pe cînd la centrul cercului format încordarea crește, la periferie, tensiunea fiind mai slabă, se făcea haz.* BART, S. M. 87. ✦ Forță interioară care acționează asupra unității de arie dintr-o secțiune a unei piese supuse acțiunii unor forțe exterioare.

2. Presiune exercitată de fluxul sîngelui asupra pereților vaselor sanguine și a inimii; (sens curent) presiune mai mare decît cea normală, constituind o stare patologică (v. hipertensiune). *Hemoragiile au la bază ruptura pereților vasculari, datorită unei tensiuni sanguine mărite.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 55.

TENTĂ, *tentez*, vb. I. Tranz. A ispiti, a ademeni. *În această curgere fără întoarcere, doar spiritul omului .. e tentat să meargă în sens invers, pe deasupra întîmplărilor.* BOGZA, C. O. 14.

TENTÁCUL, *tentacule*, s. n. Apendice mobil, nearticulat care servește unor animale ca organ tactil, ca organ de apucare sau de mișcare. *Melcul are patru tentacule.* ◇ Fig. *Spaima își înfigea tentaculele nenumărate în cetele zguduite de focul soldaților, împingîndu-le într-o goană zvăpăiată spre sat.* REBREANU, R. II 257.

— Variantă: **tentáculă** (CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 7/3) s. f.

TENTACULÁR, -Ă, *tentaculari, -e*, adj. Cu tentacule, de natura tentaculelor, ca de tentacule, ca un tentacul. *Insomnia nu e chinuitoare doar pentru că îți scurtează odihna, ci mai ales prin gîndurile negre ce-ți inspiră și care te înfășoară într-o rețea tentaculară.* REBREANU, R. I 52.

TENTĂCULĂ s. f. v. **tentacul.**

TENTATÍVĂ, *tentative*, s. f. Acțiune întreprinsă cu scopul de a realiza ceva sau de a ajunge la ceva, fără siguranță deplină de succes; încercare (neizbutită). *Să reprime orice tentativă a acuzaților de a tulbura liniștea publică.* CAMIL PETRESCU, T. II 605. *Înainte de-a pune capul pe pernă, repetă o tentativă neizbutită să aducă oarecare rînduială în părul cîlțos și rebel.* C. PETRESCU, Î. II 52. *Orice tentativă de congres a fost înăbușită vreme de 20 de ani.* SAHIA, U.R.S.S. 203.

TENTĂȚIE, *tentații*, s. f. Ispită, ademenire. *A încercat s-o ademenească la țară, nu ca să îndrăgească ea pămîntul, ci ca să-și ferească iubita de tentațiile orașului.* REBREANU, R. I 51.

— Variantă: (învechit) **tentațiúne** (DEMETRESCU, O. 196, CARAGIALE, O. III 149) s. f.

TENTAȚIÚNE s. f. v. **tentație.**

TÉNTĂ, *tente*, s. f. Amestec de tuș și de apă sau de o culoare și de apă, folosit pentru a reda nuanța de culcare dorită. ✦ Nuanță a unei culori.

TEOBROMÍNĂ, *teobromine*, s. f. Alcaloid care se extrage din semințele de cacao și care are o acțiune diuretică importantă.

TEOCRÁT, *teocrați*, s. m. Persoană care exercită o putere teocratică.

TEOCRÁTIC, -Ă, *teocratici, -e*, adj. De natură teocratică; privitor la teocrație. *Conducere teocratică.*

TEOCRAȚÍE, *teocrații*, s. f. Formă de guvernămînt, în care autoritatea este considerată ca emanînd de la dumnezeu și este exercitată de preoți; p. ext. stat cu o astfel de formă de guvernămînt. *Văzînd că sceptrul îți tremură în mînă, Că e teocrația o fantasmă bătrînă . . . ai înțeles Că trebuie un rege, un scut, — și m-ai ales.* MACEDONSKI, O. II 202.

TEODICÉE s. f. Doctrină mistică, care încearcă să justifice contrazicerea între existența răului și a nedreptății în lume și ideea bunătății și a atotputerniciei atribuite de religie lui dumnezeu.

TEODOLÍT, *teodolite*, s. n. Instrument optic, alcătuit dintr-o lunetă mobilă care se poate roti în jurul unui ax, în fața unui cadran împărțit în grade, și care servește în topografie (la măsurarea unghiurilor) și în astronomie (la determinarea azimutului și a înălțimii aparente a unui astru). *Ajunse asudat la postul de observație . . . se cocoță în dosul teodolitului, pe pipăite.* REBREANU, P. S. 83.

TEOGÓNIC, -Ă, *teogonici, -e*, adj. Privitor la teogonie. *Legende teogonice.*

TEOGONÍE, *teogonii*, s. f. (În religiile politeiste) Genealogia zeilor; ansamblul divinităților unui popor politeist.

TEOLÓG, *teologi*, s. m. Persoană care s-a specializat în teologie, care se ocupă cu probleme de teologie. *Tu te compromiți cu cai verzi pe pereți și cu lucruri nedemne de un teolog.* GALACTION, O. I 31. ✦ (Transilv.) Student al Facultății de teologie.

TEOLOGÁL, -Ă, *teologali, -e*, adj. (Rar) De teolog; referitor la teologie. *Căzusem din stima venerabilei mele familii teologale.* GALACTION, O. I 31.

TEOLÓGIC, -Ă, *teologici, -e*, adj. Privitor la teologie, de teologie; de teolog. *În filozofie domnește o scolastică arîdă, mistică și teologică.* GHEREA, ST. CR. II 124. *Aceste cărți sînt mai cu seamă . . . exemplare învechite de opere liturgice și teologice.* ODOBESCU, S. I 333.

TEOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studiul problemelor religioase.

TEÓRBĂ, *teorbe*, s. f. Instrument muzical asemănător cu lăuta, care are și coarde speciale (fixate pe o prelungire, în formă de volută, a gîtului) pentru sunete grave. *Terasa de granit înaltă părea-n lumină că plutește Și pe un cîntec de teorbă că urcă și se-nsufletește.* MACEDONSKI, O. I 229.

— Pronunțat: *te-or-*.

TEORÉMĂ, *teoreme*, s. f. (Mat.) Propoziție a cărei valabilitate poate fi demonstrată din alte propoziții, presupuse valabile. *Teorema lui Pitagora.* ▭ *Demonstra la tablă o teoremă lungă.* I. BOTEZ, ȘC. 57.

TEORÉTIC, -Ă, *teoretici, -e*, adj. Care privește teoria, care se bazează pe teorie; referitor la conținutul de idei. *Materialismul dialectic este baza teoretică a socialismului științific.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 24. *Laboratorul de fizică și chimie e un atelier de aplicare a cunoștințelor teoretice.* I. BOTEZ, ȘC. 223. ✦ Care este de natura teoriei, care nu afectează activitatea practică. *Pentru sufletul ei păstrase oricum un respect, cel puțin teoretic.* REBREANU, R. I 187.

TEORETICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere teoretic. *S-a ținut de mai multe, deși nu de toate principiile pe care le-a susținut teoreticește.* IBRĂILEANU, SP. CR. 51.

TEORETICIÁN, *teoreticieni,* s. m. Persoană care se ocupă cu problemele teoretice dintr-un domeniu al științei sau al artei, specializîndu-se în ele. *Marii dascăli ai proletariatului, Marx și Engels, au fost nu numai teoreticieni geniali, dar și eminenți conducători revoluționari.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 29. *Dacă studiem cu atenție mișcarea culturală de la 1840 încoace, vedem că... teoreticianul e A. Russo.* IBRĂILEANU, SP. CR. 69.

TEORETIZÁ, *teoretizez,* vb. I. Tranz. A scoate idei și principii generale (și a le sistematiza) din datele unei cercetări; a face teorie. *Atît boierii mari, cît și boierinașii... își teoretizează interesele cu ajutorul literaturii politice europene.* IBRĂILEANU, SP. CR. 79.

TEORETIZÁRE, *teoretizări,* s. f. Acțiunea de a teoretiza și rezultatul ei.

TEORÍE, *teorii,* s. f. 1. Sistem de principii, obținut prin generalizarea experienței, care constituie baza unei științe, a unei arte, a unei concepții despre lume; ansamblu de idei pe baza cărora se interpretează și se explică fapte, fenomene sau evenimente care aparțin anumitor domenii de cercetare. *Începeau apoi, după sfîrșitul versurilor, teorii fine despre artă.* SADOVEANU, E. 102. *În loc să-i combată «teoriile», într-o zi i-a spus că s-ar bucura dacă i-ar plăcea fata lui Tudor Ionescu.* REBREANU, R. I 50.

2. Partea teoretică a instrucției militare. *Am făcut... teorie cu ofițerii și ni s-au împărțit mantăile.* SAHIA, N. 119.

TEOZÓF, -OÁFĂ, *teozofi, -oafe,* s. m. și f. Adept al teozofiei.

TEOZÓFIC, -Ă, *teozofici, -e,* adj. Privitor la teozofie.

TEOZOFÍE s. f. Doctrină filozofică-religioasă de origine orientală, care susține teoria reîncarnării sufletului în nenumărate vieți, pînă la intrarea lui în nirvana.

TEPTÍL adv. v. **tiptil.**

TERACÓTĂ, *teracote,* s. f. Produs ceramic (obținut în general prin arderea argilei) din care se fac plăci pentru sobe, obiecte ornamentale etc. *Șezu cîteva clipe... uitîndu-se foarte atentă la soba înaltă de teracotă.* DUMITRIU, B. F. 92. *Pereții... își amestecau respirația cu mirosul apăsător de spital și cu căldura sobei de teracotă din dosul ușii.* REBREANU, P. S. 109. *Un mare număr de medalioane de teracotă smălțuită în diferite nuanțe.* ODOBESCU, S. II 210.

TERAPEÚTIC, -Ă, *terapeutici, -e,* adj. Privitor la terapeutică, care ține de terapeutică; care vindecă. *Trebuie constatată acțiunea reciprocă a bacteriilor... întrebuințate cu scop terapeutic și a celor patogene.* BABEȘ, O. A. I 110.

TERAPEÚTICĂ s. f. Parte a medicinei care se ocupă cu tratarea bolilor și cu modul de întrebuințare a medicamentelor; știința vindecării bolilor. *Printre problemele biologice rezolvate cu ajutorul chimiei și fizicii găsim... un mare număr de probleme de patologie și de terapeutică.* MARINESCU, P. A. 88.

TERAPÍE s. f. Metodă folosită pentru a vindeca o anumită boală. *Una din realizările cele mai mari ale științei medicale o constituie aplicarea terapiei cu antibiotice în bolile infecțioase.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/3. *Dacă aruncăm o privire asupra evoluției terapiei interne în bolile dermatologice, vom constata că ea nu a jucat în trecut un rol prea însemnat.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 112.

TERASAMÉNT, *terasamente,* s. n. Lucrare constînd din săpături în pămînt sau umpluturi, executate în vederea realizării unei construcții sau pentru extragerea unor materiale; rezultatul unei astfel de lucrări. *Terasamentul căii ferate.* ▭ *Stăm îngrămădiți în dosul terasamentului și așteptăm mereu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 310.

TERASĂ[1] s. f. v. **teraz.**

TERÁSĂ[2], *terase,* s. f. 1. Construcție deschisă, anexă a unei clădiri, așezată la nivelul parterului, al unui etaj sau pe acoperiș și servind de obicei ca loc de odihnă. *Organista templului apare pe terasă.* GALACTION, O. I 244. *Bogoiu... a rămas încruntat pe șezlong, pe terasă.* SEBASTIAN, T. 88. *Colo, mai departe, se-nalță a noastră casă Cu albă colonadă deasupra pe terasă.* ALECSANDRI, T. II 202. ✦ Suprafață plană, amenajată în parcuri sau în grădini, pe o ridicătură de teren, și susținută de obicei de un zid. ✦ Porțiune de trotuar în fața unei cafenele sau a unui restaurant, unde sînt așezate mese. *Și pe publice terase plîng viori sentimental.* BACOVIA, O. 137.

2. (Mai ales la pl.) Suprafață de teren în formă de trepte, provenite mai ales din ridicarea treptată a scoarței pămîntului și așezate la diferite niveluri deasupra albiei unei ape curgătoare. *Muierea cea grasă... își plimba ochii peste treptele largi ale teraselor de vie ce se povîrneau lin spre lac.* DUMITRIU, N. 234. *Pe largile terase ale muntelui, mase întregi de oameni forfotesc.* BOGZA, C. O. 179. *Pe-o terasă înaltă... se deschide una din cele mai frumoase priveliști pe Dunăre.* VLAHUȚĂ, R. P. 8.

TERATOLÓGIC, -Ă, *teratologici, -e,* adj. Care ține de teratologie, privitor la teratologie.

TERATOLOGÍE s. f. Ramură a anatomiei și a fiziologiei, care se ocupă de anomaliile morfologice ale viețuitoarelor. *Teratologie animală.*

TERĂZ s. n. (Și în forma *terasă*) Un soi de struguri de calitate inferioară, cu boabe mici și negre; vin făcut din astfel de struguri.

— Variantă: **terásă** s. f.

TERBENTÍNĂ s. f. v. **terebentină.**

TÉRBIU s. n. Element din familia metalelor din pămînturile rare.

TERCHEA-BÉRCHEA s. m. invar. Calificativ depreciativ dat unui om de nimic. *Trimiteau invitații chiar și unor terchea-berchea pe care altădată arnăuții i-ar fi oprit la poartă.* PAS, L. I 108. *Toți ăștia îl socotesc pe dînsul un terchea-berchea.* SADOVEANU, P. M. 158.

TERCI, *terciuri,* s. n. Mîncare constînd din mălai fiert în apă; mămăligă foarte subțire. *Dacă aduci întîi terciul, Pe urmă aduci de surdă Oaspetelui oau (= ouă) și urdă.* PANN, P. V. II 148. *Zeamă de terci... Acum cum ar fi mîncat.* TEODORESCU, P. P. 487. ✧ Fig. (Cu aluzie la lipsa de consistență a mîncării) *Bălăcea prin terciul subțire ce-i trecea de ștaifurile scîlciate, se urca pe pantaloni că două jgheaburi umede.* I. BOTEZ, ȘC. 99. ✧ Expr. **A face** (pe cineva sau ceva) **terci** = a face (pe cineva sau ceva) una cu pămîntul; a face praf.

— Variantă: **telci** (ȘEZ. V 6) s. n.

TERCIUÍ, *terciuiesc,* vb. IV. Tranz. A transforma într-o pastă moale; a face terci; p. ext. a strivi, a zdrobi. *Cele din urmă peticuțe de omăt se înmuiaseră și terciuiseră glodul.* MIHALE, O. 7. *Oamenii... veneau ca o aripă mare, de-o nebănuită putere, pornită să mănture, să macine și să terciuiască... toată curtea boierească.* GALAN, Z. R. 210.

TERCIUIÁLĂ, *terciuieli,* s. f. Acțiunea de a terciui și rezultatul ei; terci.

TERCIUÍRE s. f. Acțiunea de a terciui.

TEREBENTÍNĂ s. f. Lichid incolor, cu miros pătrunzător, obținut prin distilarea rășinii coniferelor și folosit în industrie, mai ales ca solvent.
— Variante: **terbentínă** (CARAGIALE, M. 297), **terpentínă** s. f., **terpentín** (I. BOTEZ, ȘC. 68) s. n.

TEREBÍNȚ, *terebinți*, s. m. Arbore rășinos, cu frunzele totdeauna verzi, răspîndit pe coastele Mediteranei, din care se extrag substanțe tanante și mai ales terebentina *(Pistacia terebinthus)*.

TERÉN, *terenuri*, s. n. **1.** Întindere de pămînt. *În orice caz, vom avea nevoie de teren pentru construcții, birouri, magazii, cisterne.* C. PETRESCU, R. DR. 200. ◇ Loc. adv. **Pe teren** = la fața locului, la locul de producție (nu în birou). *Astăzi am fost pe teren, pe lîngă brigăzi.* MIHALE, O. 289. ◇ Expr. **A sonda** (sau **a pipăi**) **terenul** = a observa cu atenție situația, împrejurările, condițiile înainte de a întreprinde ceva; a se informa. *Între timp voi pipăi terenul să aflu toate prețurile din județ și să văd dacă nu putem provoca o concurență.* C. PETRESCU, R. DR. 212. **A cîștiga teren** = a progresa puțin cîte puțin într-o acțiune; a-și consolida poziția. **A părăsi terenul** = a părăsi un cîmp de acțiune, a ceda, a se da bătut. *Vrei să pleci, prietene Mirel? Aceasta înseamnă că n-ai de fel fler de gazetar. Părăsești terenul tocmai cînd ceaiul dansant... începe să fie mai interesant.* C. PETRESCU, C. V. 189. **A pregăti terenul** v. pregăti. **A pierde teren** v. pierde. ◇ (Urmat de determinări care arată calități sau proprietăți ale solului) *Dumneata ai înstrăinat pămînt pentru plugărie; cei ce l-au cumpărat, cumpărau teren petrolifer, știind că acolo se află păcură.* C. PETRESCU, A. 333. ◇ (Urmat de determinări care arată destinația) *Teren sportiv.* ✦ Solul privit din punct de vedere geologic, geografic etc. *Accidente de teren.* ▭ *Acestea sînt formațiunile sedimentare ale terenurilor paleozoice și secundare.* I. IONESCU, M. 49. ✦ Loc, regiune. *Nu cunosc terenul și am nevoie de o călăuză.* REBREANU, P. S. 57.

2. Fig. Cîmp, domeniu de activitate, de preocupări; poziție pe care se situează cineva. *Toți cîți au scris despre criticile mele, deși se deosebesc de mine în unele privințe, stau însă mai toți pe același teren modern științific ca și mine.* GHEREA, ST. CR. II 9.

TERERÉM, *tereremuri*, s. n. (Învechit) **1.** Ornament melodic; tril. *Puse mîna pe un flaut... și... dete drumul la niște tereremuri strășnice, pe cari Panaitopolu le însoțea cu glasul lui spart.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. ✦ Ornament grafic. *Literele se înșirau una după alta, cam plecate înainte, fără tereremuri, ci numai cu niște cozi enorme pe la «t» și «f».* D. ZAMFIRESCU, R. 74.

2. Fig. Ifos, moft; pretenție, veleitate. *Iar acum avem Mii de gogoșari Ce au tererem De patrioți mari.* ALECSANDRI, T. 139.

TERÉSTRU, -Ă, *terești, -stre*, adj. Care se referă la planeta noastră; de pămînt sau de pe pămînt, al pămîntului; pămîntesc. *Glob terestru.* ▭ *Numai cîrdurile de păsări, picînd deodată din cer, pot să acopere atît de repede și de total o suprafață terestră, făcînd-o de nerecunoscut.* BOGZA, C. O. 158. ✦ De natură materială. *Unii pregătindu-se să cucerească situații politice, alții avere, alții mai știu eu ce satisfacții terestre.* C. PETRESCU, C. V. 22. ◇ *Magnetism terestru* v. magnetism.

TEREZÍE, *terezii*, s. f. Instrument de cîntărit, format dintr-o pîrghie mobilă cu două brațe egale, la capetele libere ale cărora atîrnă cîte un taler (într-unul punîndu-se obiectul de cîntărit și în celălalt greutățile); p. ext. (rar, la pl.) talerele balanței. V. balanță, cîntar. (Fig.) *Nu-mi măsur bine versul? Ce? Cum? Auzi acolo!... eu am rima justă — tu? false terezii.* CARAGIALE, O. III 112. (Cu grafie învechită) *Terezîele își încep dantul cel destrămat, care în sus, care în jos; de o parte guvernul... pe de altă parte... poporul.* ODOBESCU, S. III 335.
— Variantă: **tirizíe** (GALACTION, O. I 140) s. f.

TERFĂRÍE, *terfării*, s. f. (Regional; și în forma *tîrfărie*) Masă dată de părinții mirelui în ziua cununiei sau a doua zi (cu care prilej mireasa face daruri socrilor și cumnaților). V. uncrop. *Părinții miresei, pregătindu-se de tîrfărie cu chemații lor, pleacă pe un car cu patru boi, luînd cu ei și pe ceterași.* MARIAN, NU. 700.
— Variantă: **tîrfărie** s. f.

TERFĂRÍȚĂ, *terfărițe*, s. f. (Regional; și în forma *tîrfariță*) Rudă sau prietenă a miresei care o însoțește pe aceasta și are grijă de hainele ei. *În carul cu vesmintele miresei șade numai tîrfarița.* MARIAN, NU. 619.
— Variantă: **tîrfăríță** s. f.

TERFEGÓS, -OÁSĂ, *terfegoși, -oase*, adj. (Regional) Zdrențăros. *Omul terfegos-Duce porcii în jos* (Piepteneie). GOROVEI, C. 285.

TERFELÍ, *terfelesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A murdări, a mînji.
2. Fig. A înjosi, a insulta, a batjocori. *El, omul de viitor... luase «din dragoste» o fată fără nimic, cu rude mizerabile, punîndu-se în conflict cu propria lui familie, ca apoi să fie terfelit.* CĂLINESCU, E. O. II 84. *Să dezerteze și să terfelească onoarea militară! Cuvînt greu! Proiect teribil!* GALACTION, O. I 140. *Am să-l terfelesc... în foaia mea.* ALECSANDRI, T. 1630.

TERFELÍRE, *terfeliri*, s. f. Acțiunea de a terfeli.

TERFELÍT, -Ă, *terfeliți, -te*, adj. **1.** Murdărit, mînjit. *Îmbrăcat cu vecinicu-i surtuc de postav, ros și terfelit.* CONTEMPORANUL, VII 200.
2. Fig. Batjocorit, ocărît, insultat; compromis. *Să fie numele meu terfelit... numai Franța să fie liberă.* CAMIL PETRESCU, T. II 501.

TERFELOÁGĂ s. f. v. **terfelog**.

TERFELÓG, *terfeloage*, s. n. **1.** Registru, catastif, condică. *Scriau la terfelogul logofeției atîtea cărături de la pădure.* SADOVEANU, N. P. 9.
2. (Mai ales la pl.) Termen de dispreț pentru cărți, acte, documente vechi, rupte; hîrțoage. *Mamă, ia mai dă-mi, rogu-te, cărțile mele oleacă. — Ci lasă-le încolo de terfeloage, măi băiete.* C. PETRESCU, R. DR. 29. *Voi căta printre terfeloagele mele copia corespondenții ce au ținut la 1858 pentru apărarea titlului de Principatele Unite.* ALECSANDRI, S. 250.
— Variante: **tîrfălóg** (CAMILAR, N. II 269), **tărfălóg** (NEGRUZZI, S. I 185) s. n., **terfeloágă** (PAS, Z. I 20, ALECSANDRI, T. 100) s. f.

TERFELOGÍT, -Ă, *terfelogiți, -te*, adj. (Despre dosare, registre, hîrtii) Rupt, murdar, zdrențuit. *Își tot scuipa vîrful arătătorului și răsfoia prin dosare terfelogite.* GALAN, B. I 62.

TERFÍCHI, *terfichi*, s. m. (Regional) Om de nimic, pușlama. *Nimic nu pune friu acestor Nerușinați, terfichi limbuți.* VLAHUȚĂ, P. 53.

TERGIMÁN, *tergimani*, s. m. (Învechit) Interpret, traducător, translator. *El își ia soția, fiică a tergimanului (translator) Iacovache Rizu.* ODOBESCU, S. I 267.

TERGIVERSÁ, *tergiversez*, vb. I. Tranz. A amîna rezolvarea unei chestiuni, a zădărnici luarea unei decizii; a tărăgăna.

TERGIVERSÁRE, *tergiversări*, s. f. Acțiunea de a tergiversa și rezultatul ei; amînare, tărăgăneală.

TERGIVERSAȚIÚNE, *tergiversațiuni*, s. f. (Învechit) Tergiversare. *Mencicof... se jăluiește sultanului de tergiversațiunile lui Fuad, tratîndu-l de om de rea-credință și de mincinos.* GHICA, S. 367.

TERÍBIL, -Ă, *teribili, -e*, adj. **1.** Care inspiră groază; groaznic, îngrozitor. *Acolo, în coastele dealurilor, săpa de luni de zile lucrările teribilelor războaie moderne.* SADOVEANU, O. VIII 170. *Se-mbulzeau în pieptu-i teribile furtune.* MACEDONSKI, O. I 260. *Tirania este forma teribilă a despotismului.* BOLINTINEANU, O. 258.

2. (Familiar) Extraordinar, formidabil, grozav, strașnic. *Ca un teribil artist, înconjurat de operele sale, se află Oltul în mijlocul drumului pe care și l-a rupt cu violență din munte.* BOGZA, C. O. 98. *Vorbește mult, vede tot, e ironică. E teribilă.* SEBASTIAN, T. 63. *De ce nu renunți și u o dată pentru mine la teribilele voastre afaceri?* REBREANU, R. I 175. ✦ (Adverbial, legat de un adjectiv prin prep. «de» exprimă ideea superlativului) Foarte, extrem de... *Eram teribil de grăbit și iată! nu mai sînt.* C. PETRESCU, A. R. 14.

TERIÉR, *terieri*, s. m. Numele unei rase de cîini de statură mică și cu botul pătrat, folosiți la vînatul animalelor care trăiesc în vizuini; cîine din această rasă.

TERIFIÁNT, -Ă, *terifianți, -te*, adj. (Franțuzism) Care produce groază; înspăimîntător. *Spectacol terifiant.*

TERITORIÁL, -Ă, *teritoriali, -e*, adj. Care se referă la un teritoriu; al unui teritoriu, de teritoriu. *Unitățile locale ale procuraturii Republicii Populare Romîne sînt organizate pe bază teritorială.* B. O. 1953, 51. ✧ *Ape teritoriale* = apele fluviilor, mărilor sau ale oceanelor pînă la o anumită limită de la mal, stabilită prin uz sau convenție, și asupra cărora statele riverane își exercită dreptul lor de suveranitate (în special cu privire la pază, pescuit și cabotaj). *Armată teritorială* (în vechea organizare militară a țării) = armată formată din soldați trecuți de etapa rezervei și destinată, în caz de război, apărării interne a teritoriului unui stat. *Oamenii armatei teritoriale ... erau numai din cînd în cînd convocați la instrucție, concentrări și gărzi.* SADOVEANU, E. 7. (Învechit) *Proprietate teritorială* = proprietate asupra unui anumit teritoriu. *E locul de a analiza cestiunea proprietății teritoriale la romîni.* HASDEU, I. V. 42. *Această proprietate teritorială a noastră este mărginită, este supusă la legi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 139.

TERITÓRIU, *teritorii*, s. n. Întindere de pămînt limitată prin hotare precis stabilite și pe care se exercită o anumită autoritate. *Sfaturile populare sînt organe ale puterii de stat care rezolvă pe teritoriul lor toate problemele ce interesează masele.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2797.

TERMÁL, -Ă, *termali, -e*, adj. (Despre izvoare de apă minerală) Care izvorăște cald din pămînt; (despre o stațiune) care are izvoare minerale calde. *Ape termale sulfuroase.*

TÉRME s. f. pl. Edificiu public la romani, înzestrat cu instalația necesară pentru băi (calde); băi publice. *La Histria se dezgroapă terme de mozaic și inscripții de marmură.* SADOVEANU, O. L. 8.

TÉRMEN[1], *termeni*, s. m. **1.** Cuvînt, expresie. *Termenii de jargon... trădează în măsură însă mai mare decît arhaismele, dorința vorbitorului de a se distinge de restul poporului.* GRAUR, F. L. 111. *Zei mari! Cîte nimicuri ascunde sub manta... Cîți termeni goi de cuget! — ce josnice simțiri.* MACEDONSKI, O. I 169. *Parnasul nostru să-l vezi... Unul, iscoditor trist de termeni încoronați, Lipsiți de duh creator numește pe toți ceilalți.* ALEXANDRESCU, M. 240. ✧ *Termen de comparație* v. comparație.

2. (Numai la pl., în expr.) **A fi în termeni buni** (sau **răi**) **cu cineva** = a fi în relații sau raporturi bune (sau rele) cu cineva.

3. (Mat.) Fiecare dintre monoamele unui polinom sau fiecare dintre numerele care alcătuiesc o progresie sau un raport.

4. (Fil.; în expr.) *Termen major, termen minor, termen mediu* v. c.

TÉRMEN[2], *termene*, s. n. **1.** Dată fixă la care, potrivit unei învoieli, unei tranzacții, unei decizii sau unei dispoziții prealabile, se face o plată, se execută o obligație, se înfăptuiește sau se realizează ceva; soroc. *Termen de plată.* ✧ Loc. adv. **În** (sau **la**) **termen** = atunci cînd trebuie; la timp. *Numai de s-ar ține croitoreasa de cuvînt, să fie rochia gata în termen.* C. PETRESCU, Î. II 213.

2. Interval sau perioadă de timp, stabilită dinainte, în limita căreia trebuie să se înfăptuiască sau să se întîmple ceva. *Ți-a trecut cică termenul de împotrivire.* DUMITRIU, N. 18. *Mai dă-ne un mic termen de zece mii de ani.* ALEXANDRESCU, P. 161. *Iar trei zile de-mi trecea, Termenul că se-mplinea, Împăratul că-mi ieșea.* TEODORESCU, P. P. 671. ✧ Loc. adv. **În termen de...** = în timp de... *Lucrare executată în termen de 10 zile.*

3. (Învechit) Sfîrșit, limită, hotar. *Noi dar, după toate aceste mizerii ce se par a nu mai avea termen, declarăm că nu sîntem partizani a nici unei persoane.* GHICA, A. 766. *Această mișcare de perfecție va avea oare un termen? Răul pieri-va de tot din lume?* BĂLCESCU, O. II 10.

4. (În expr.) **A fi în termen** = a-și face stagiul militar. *De ce nu te-au făcut sergent, tată, cînd ai fost în termen?* STANCU, D. 214.

TÉRMIC, -Ă, *termici, -e*, adj. Care se referă la căldură, care produce (sau se produce prin) căldură, de căldură. ✧ *Centrală termică* = centrală generatoare de căldură, servind pentru încălzirea la distanță a unor fabrici, instalații industriale, imobile etc.

TERMIFICÁ, *termífic*, vb. I. Tranz. A alimenta o clădire sau o localitate cu căldură produsă într-o instalație specială, de unde este distribuită printr-un sistem de rețele termice.

TERMIFICÁRE s. f. Acțiunea de a termifica.

TERMINÁ, *término*, vb. I. **1.** Tranz. A duce o acțiune pînă la capăt; a sfîrși, a isprăvi. *Îmi cam terminasem treburile p-aici, pe lîngă casă.* PREDA, Î. 79. *Mai mulți juni romîni ce-și terminase studiile în străinătate, înturnîndu-se în țară își propuseseră a da un impuls literaturii lincezinde.* NEGRUZZI, S. I 334.

2. Refl. A se sfîrși, a se încheia. *Dar ce anume a fost și cum s-a terminat povestea, nu mai știa.* C. PETRESCU, C. V. 106. ✧ Expr. (Familiar) **A se termina cu cineva,** se spune cînd cineva nu mai are nici o scăpare. *În curînd își va aduce aminte de prea multe. Și atunci sînt pierdută. Atunci s-a terminat cu mine.* DUMITRIU, N. 133. ✦ A avea o terminație, a se sfîrși cu... *Cuvîntul «masă» se termină cu o vocală.*

— Accentuat și: (prez. ind.) *termín.*

TERMINÁL, -Ă, *terminali, -e*, adj. Care e la extremitate, la capăt, la vîrf. *Flori terminale.*

TERMINÁRE, *terminări*, s. f. **1.** Faptul de a (se) termina; isprăvire.

2. (Rar) Terminație. «*C*»... *în terminările în «iune», nu este decît «ț» transformat în «c».* MACEDONSKI, O. IV 30.

TERMINÁT s. n. Terminare (1). ✧ Expr. **Pe terminate** = aproape să se termine; pe sfîrșite, pe isprăvite. *Era pe terminate cu locul lui Badea. Trebuise să oprească de mai multe ori... ca să se mai răcorească motorul.* DUMITRIU, V. L. 133.

— Formă gramaticală: (în expr.) *terminate.*

TERMINÁȚIE, *terminații,* s. f. 1. Parte terminală a unui lucru. *Terminații nervoase.*

2. Sunet sau grup de sunete care se află la sfîrșitul unui cuvînt. *Expresia formală a deosebirilor de gen este terminația substantivelor.* IORDAN, L. R. 284. *Terminații... care sunau rău la urechea noastră.* NEGRUZZI, S. I 338.

TERMINOLÓGIC, -Ă, *terminologici, -e,* adj. Care se referă la terminologie, de terminologie. *Liste terminologice.*

TERMINOLOGÍE, *terminologii,* s. f. Totalitatea termenilor tehnici de specialitate, folosiți într-o disciplină sau o ramură de activitate. *Terminologia a fost simplificată pentru a fi cît mai accesibilă.* L. ROM. 1953, nr. 2, 16. *Și terminologia tehnică aparține limbajului științific.* IORDAN, L. R. 79. *Ministerul austriac a compus la Viena o comisie pentru formarea unei terminologii juridice române.* GHICA, A. 504.

TÉRMINUS s. n. invar. Capătul unei linii ferate sau al unui traseu de tramvai, de autobus etc. ✧ (Adjectival) *Gară terminus. Punct terminus.*

TERMÍT, *termituri,* s. n. Amestec de aluminiu cu oxidul unui metal, întrebuințat în sudură.

TERMÍTĂ, *termite,* s. f. Insectă tropicală (una din speciile ei găsindu-se și la noi în țară) care seamănă cu furnica, trăiește în colonii ca și aceasta și este foarte dăunătoare *(Reticulitermes lucifugus). Vai de orașul în care au apucat să se-ncuibe termitele!* CARAGIALE, O. VII 232.

TERMOCAUTÉR, *termocautere,* s. n. Cauter care acționează prin căldură.

TERMOCENTRÁLĂ, *termocentrale,* s. f. Centrală (electrică) care folosește energia chimică a cărbunilor, a păcurii, a gazelor naturale etc.

TERMOCHÍMIC, -Ă, *termochimici, -e,* adj. Care se referă la termochimie, de termochimie.

TERMOCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei fizice care se ocupă cu studiul cantității de căldură absorbită sau dezvoltată în cursul reacțiilor chimice.

TERMODINÁMICĂ s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul relațiilor dintre fenomenele mecanice și cele calorice.

TERMOELÉCTRIC, -Ă, *termoelectrici, -e,* adj. Care se referă la termoelectricitate, de termoelectricitate. ✧ *Centrală termoelectrică* = centrală generatoare de energie electrică, prin folosirea energiei chimice a cărbunilor, a produselor petroliere sau a altor combustibili. *Datorită muncii avîntate a constructorilor, vor intra în curînd în funcțiune încă două centrale termoelectrice.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

TERMOELECTRICITÁTE s. f. Parte a fizicii care studiază relațiile dintre fenomenele electrice și cele termice.

TERMOFÓR, *termofoare,* s. n. Aparat constînd dintr-o pungă plată de cauciuc sau de metal în care se pune apă caldă sau dintr-o pernă mică și subțire încălzită electric și care se aplică, ca mijloc terapeutic, pe o parte bolnavă a corpului.

TERMOGÉN, -Ă, *termogeni, -e,* adj. Care produce căldură. *Grăsimile sînt alimente termogene.* ✦ (Substantivat, n.) Substanță care se aplică pe piele pentru a se obține, prin provocare de căldură locală, anumite efecte terapeutice. *Mușțarul, tinctura de iod sînt substanțe termogene.*

TERMOGRÁF, *termografe,* s. n. Instrument care servește la înregistrarea grafică a valorilor temperaturii într-un anumit interval de timp.

TERMOIZOLÁNT, -Ă, *termoizolanți, -te,* adj. (Despre un material) Care este izolant pentru căldură.

TERMOLABÍL, -Ă, *termolabili, -e,* adj. (Despre substanțe, materiale etc.) Care este sensibil la acțiunea căldurii.

TERMOMÉTRIC, -Ă, *termometrici, -e,* adj. Care se referă la termometrie sau la termometru, de termometru. *Scară termometrică. Indici termometrici.*

TERMOMETRÍE s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu măsurarea temperaturilor.

TERMOMÉTRU, *termometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea temperaturilor; (mai ales) instrument format dintr-un tub de sticlă gradat, la capătul căruia se găsește un rezervor cu un lichid dilatabil (mercur, alcool, etc.). *Termometrul cobora cu încă un grad în fiecare noapte.* C. PETRESCU, A. 273. *Un termometru, uitat în perete, deasupra pianului, arăta 28° R.* VLAHUȚĂ, O. A. III 5.

TERMONUCLEÁR, -Ă, *termonucleari, -e,* adj. Care se referă la formarea nucleelor elementelor mai grele din nucleele elementelor ușoare, la temperaturi foarte înalte. *Reacție termonucleară.* ✧ *Armă termonucleară* = bombă cu hidrogen, v. b o m b ă.

TERMOREGULATÓR, *termoregulatoare,* s. n. Termostat (1).

TÉRMOS, *termosuri,* s. n. Vas de sticlă cu pereți dubli, argintați, dintre care a fost scos aerul pentru a se obține un strat izolator; se folosește (în excursii, în călătorii etc.) pentru a păstra o băutură la temperatură constantă.

TERMOSTABÍL, -Ă, *termostabili, -e,* adj. (Despre substanțe, materiale etc.) Care nu este influențat sensibil de acțiunea căldurii.

TERMOSTÁT, *termostate,* s. n. 1. Regulator automat care servește la reglarea și menținerea unei temperaturi constante într-o incintă sau într-un circuit; termoregulator.

2. Aparat sau incintă în care se menține o temperatură constantă.

TERMOTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care studiază folosirea căldurii în instalații și în mașini.

TERMOTERAPÍE s. f. Tratare a bolilor cu ajutorul căldurii.

TERN, -Ă, *terni, -e,* adj. Fără luciu, șters, spălăcit; f i g. fără relief, fără culoare; mohorît, monoton. *Era un ziar tern, în care nimeni nu ținea minte să fi citit vreodată un articol de duh ori de curaj.* C. PETRESCU, C. V. 159. [Imaginile] *au aspectul tern al fotografiei, și nu coloritul viu al vieții.* ODOBESCU, S. III 86.

TERNAR, -Ă, *ternari, -e,* adj. Care este compus din trei unități, din trei elemente, din trei faze sau din trei părți omogene. ✦ De ordinul al treilea; al treilea la rînd.

TEROÁRE s. f. Groază provocată intenționat prin amenințări și prin alte mijloace de intimidare. *Poliția țaristă și judecătorii regimului de teroare osîndeau la moarte sau la exil serii după serii de intelectuali.* SADOVEANU, E. 192. ✧ (Poetic) *O singură clipă lupta dintre piscuri și fulgere nu încetează. Și o imensă teroare își întinde domnia deasupra culmilor înnebunite.* BOGZA, C. O. 61.

TERORÍSM s. n. (Rar) Regim politic bazat pe teroare. *Terorismul naște despotismul în numele libertății.* RUSSO, S. 183.

TERORÍST, -Ă, *teroriști, -ste,* adj. Care produce groază, care terorizează; de teroare. *Metode teroriste.*

✦ (Şi substantivat) Adept al terorismului. *Risc să fiu denunţat... drept cine ştie ce... conspirator terorist.* C. PETRESCU, R. DR. 121.

TERORIZÁ, *terorizez,* vb. I. Tranz. A inspira cuiva groază prin ameninţări sau prin alte mijloace de intimidare. V. îngrozi, înspăimînta.

TERORIZÁRE, *terorizări,* s. f. Acţiunea de a teroriza.

TERPÉNE s. f. pl. Nume generic dat hidrocarburilor care se găsesc în uleiurile aromate ale plantelor.

TERPENTÍN s. n. v. **terebentină.**

TERPENTÍNĂ s. f. v. **terebentină.**

TERSANÁ, *tersanale,* s. f. (Învechit) Arsenal maritim, şantier naval unde se construiesc şi se repară vase de război. *Fiind peste noapte... ger, au îngheţat boazul* (= canalul) *mării, spre tersana.* ARHIVA, R. II 11.
— Variantă: **tarsaná** (GOLESCU, Î. 86) s. f.

TERTECÚŢĂ s. f. v. **tărtăcuţă.**

TERTÉL, *terteluri,* s. n. (Învechit) Şnur sau ciucure făcut dintr-o împletitură de fire de mătase sau de aur şi folosit la împodobirea marginilor unui veşmînt, ale unei perne, perdele etc. *Purta una dintr-acele scurte cataveici, numite fermenele, brodeiia căreia, cu fir şi tertel, îi acoperea tot pieptul.* NEGRUZZI, S. I 16.

TERTÍP, *tertipuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Şiretlic, viclenie, stratagemă, truc. *Privea ţintă, cercetîndu-i înfăţişarea şi întrebîndu-se cu ce tertipuri va fi venit la el Ghiţă Lungu.* SADOVEANU, M. C. 35. *N-am nevoie să fac tertipuri avocăţeşti.* IONESCU-RION, C. 99. *Spuse fetei cu ce tertipuri îmblă tată-său să-i încerce bărbăţia.* ISPIRESCU, L. 16.

TERŢ, -Ă, *terţi, -e,* adj. Care vine în rîndul al treilea; al treilea. *Terţă persoană.* ✦ (Substantivat, m.; Jur.) Persoană sau persoane care nu figurează ca parte în acte sau în convenţii, dar care pot avea drepturi sau obligaţii izvorîte din astfel de acte.

TÉRŢĂ, *terţe,* s. f. Intervalul format din trei note muzicale consecutive.

TERŢÉT, *terţete,* s. n. **1.** Ansamblu compus din trei persoane (instrumentişti sau cîntăreţi) care execută împreună o bucată muzicală; bucată muzicală scrisă pentru acest ansamblu. *Terţetul final din actul întîi a mers admirabil.* CARAGIALE, N. S. 90.
2. Terţină. *Îşi exprimă sfieaţa nehotărîre printr-aceste graţioase terţete.* ODOBESCU, S. I 290.

TÉRŢIA s. f. Literă de tipar cu un corp de 16 puncte tipografice. *Reversul foiei din urmă e ocupat de o notă explicativă, tipărită pe 18 linii, cu litere cirilice de mărimea zisă terţia (16 punturi).* ODOBESCU, S. I 355.

TERŢIÁR, -Ă, *terţiari, -e,* adj. Care reprezintă stadiul al treilea, treapta a treia în dezvoltarea unui lucru. ✧ *Era terţiară* = perioadă geologică (între cea secundară şi cea cuaternară) caracterizată prin mari prăbuşiri ale scoarţei pămîntului (care au dat naştere munţilor de azi şi au făcut să apară lanţuri întregi de munţi). *Am retrăit O noapte luminoasă din era terţiară.* TOPÎRCEANU, B. 38.
— Pronunţat: *-ţi-ar.*

TERŢÍN, *terţini,* s. m. (Regional) Berbec de doi ani împliniţi.

TERŢÍNĂ, *terţine,* s. f. Strofă de trei versuri, al doilea rimînd cu primul şi al treilea din strofa următoare. *Visai atunci o vastă trilogie Pe care-am prins-o-n şiruri de terţine.* TOPÎRCEANU, S. A. 102.

TESÁC, *tesace,* s. n. Sabie scurtă şi lată, purtată odinioară de infanterişti şi de sergenţii de stradă. *De la moara Gîrbovului veneau împotriva lui Caraiman, cu tesace scurte, doi bărbaţi spătoşi şi rînjiţi.* SADOVEANU, N. P. 106. *Gardistul se dăduse un pas înapoi şi scoase tesacul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 297. ✦ Teacă (de sabie). *Mîncaseră multe bătăi cu tesacul săbiei.* DUMITRIU, B. F. 127.

TESCOVÍNĂ, (rar) *tescovine,* s. f. Ceea ce rămîne după stoarcerea fructelor (mai ales a strugurilor) sau a sfeclei de zahăr; băutură alcoolică obţinută prin fermentarea resturilor de struguri. *Sui pe cal şi treci la mine, Să-ţi dau pîine şi masline Şi rachiu de tescovine.* ŞEZ. I 13.

TESCOVINĂRÍT s. n. (Învechit) Dare care se plătea pe tescovină. *În domnia lui Ghica-vodă, la 1850, s-a strîns o contribuţiune numită tescovinărit, care era de 4 pînă la 7 lei de cada de tescovină.* I. IONESCU, P. 312.

TESCUÍ, *tescuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A presa pentru a stoarce ceva; a pune la teasc. (Refl. pas.) [Caşul] *se sară şi se tescuieşte spre a se scurge apa din el.* I. IONESCU, D. 403. ✦ Fig. A strînge, a apăsa, a îndesa. *Fără să îmi pot tescui în mine nemulţumirea... am cam început să mă împac cu ideea că tata n-a agonisit avere.* CAMIL PETRESCU, U. N. 30. *Fără voie el se uită la palma care a tescuit şi frămîntat mărgelele, ca şi cum ar fi voit să o mustre de păcatul făcut.* GANE, N. II 29.
2. A umple (ceva) prin îndesare; a îndesa, a ticsi. *Puse mîna ca să-şi pipăie portofelul tescuit cu hîrtii.* SLAVICI, N. II 311.

TESCUÍRE, *tescuiri,* s. f. Acţiunea de a tescui; punere la teasc.

TESCUÍT, -Ă, *tescuiţi, -te,* adj. **1.** Presat, stors în teasc. *După ce luară cîte două-trei ţuici cu măsline şi icre sărate tescuite, se aduse în mijlocul mesei... o oală de şapte-opt ocale, plină cu borş.* CAMIL PETRESCU, O. I 565.
2. Îndesat, ticsit. *Pe roşul, doamne, puneam Ăst cioltar tot de argint, Lat şi lung pînă-n pămînt, Ş-astă pernă tescuită.* TEODORESCU, P. P. 524.

TESLÁR, *teslari,* s. m. (Regional) Dulgher. *Învîrteşte deasupra capului o bardă de teslar.* CAMIL PETRESCU, O. II 461. *Pietrarii gătesc mai întîi varul... iar pe altă parte teslarii, cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zid şi le aşază, încheindu-le una cu alta.* DRĂGHICI, R. 44.

TÉSLĂ, *tesle,* s. f. Unealtă tăietoare cu coada scurtă şi tăişul lat şi curbat, folosită îndeosebi de dulgheri, rotari şi dogari. *E dulgher şi vine de la lucru, cu ferăstrăul pe umăr, cu o rîndea şi o teslă în mînă.* PAS, Z. I 17. *Tesla bătrînului scînteia într-o lumină umedă.* SADOVEANU, N. F. 26. *Cu o teslă rău mînuită, o calfă de dulgher stîngaci ciopîrteşte bîrna.* ODOBESCU, S. III 166.

TESLĂRÍE, *teslării,* s. f. (Regional) Meseria de teslar; tîmplărie. *Cumpără unelte de teslărie... şi se aruncă de-şi face el singur o drăguţă de raclă.* CREANGĂ, P. 321. *Ion s-o alcătuit cu privighitoriu, ca să dureze tot lucru teslăriei, uşile, ferestrile, duşamelile, acoperemîntu.* ALECSANDRI, T. 1534.

TEST, *teste,* s. n. Probă prin care se examinează aptitudinile fizice şi psihice ale unei persoane. p. ext. materialul (fişe, caiete, tablouri etc.) cu care se face această probă.

TESTÁ, *testez,* vb. I. Tranz. A da dispoziţii prin testament cu privire la transmiterea unor bunuri materiale; a lăsa ceva prin testament.

TESTACÉU, *testacee,* s. n. Moluscă al cărei corp este acoperit cu un înveliş calcaros.

TESTAMÉNT, *testamente*, s. n. **1.** Act prin care cineva dă dispoziții privind dorințele ce urmează a-i fi împlinite după moarte, mai cu seamă în legătură cu transmiterea averii sale. *Numai de n-o fi lăsat vreun testament.* DUMITRIU, N. 121. *I-am repetat că îi voi lăsa prin testament tot.* CAMIL PETRESCU, U. N. 210. *Murind marele Petru pîn-a nu se pune în lucrare testamentul lui Dimitrie Cantemir, fiul său, Constantin, puse stăpînire pe toate averile.* NEGRUZZI, S. II 144. ◇ *Testament olograf* v. o l o g r a f. *Testament mistic* sau *secret* v. m i s t i c. ✦ (Rar) Moștenire. (F i g.) *Prețioase antichități grece și latine, testamente ale unei lumi perdute.* HASDEU, I. V. 138.

2. (În e x p r.) *Vechiul Testament* = parte a bibliei cuprinzînd textele referitoare la credințele religioase și la viața poporului evreu (pînă la nașterea lui Hristos). *Davidică de la Fărcașa, pînă tîpărea o mămăligă, mîntuia de spus pe de rost istoria Vechiului Testament.* CREANGĂ, A. 84. *Noul Testament* = parte a bibliei cuprinzînd evangheliile și alte scrieri religioase (posterioare nașterii lui Hristos).

TESTAMENTÁR, -Ă, *testamentari, -e*, adj. Care se referă la un testament; care e prevăzut într-un testament sau rezultă dintr-un testament. *Moștenitor testamentar. Dispoziție testamentară.* ◇ *Executor testamentar* v. e x e c u t o r.

TESTÁRE, *testări*, s. f. Acțiunea de a t e s t a.

TESTATÓR, -OÁRE, *testatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care a făcut un testament, care a testat. *Ne întemeiem a zice că nu se află acum un cuvînt oarecare pentru ca mănăstirile închinate din țările romînești să poată pretinde a fi scutite de a îndeplini... voințele testatorilor.* ODOBESCU, S. II 45.

TESTEÁ, *testele*, s. f. Pachet cuprinzînd un număr fix de obiecte de același fel (de obicei 10 sau 12; astăzi mai ales de ace) legate sau ambalate împreună pentru a forma un tot care se vinde deodată. V. d u z i n ă. *Le luam pe toate la subțioară, ca pe o testea de linguri, și alergam cu ele cît era ograda de mare.* HOGAȘ, M. N. 33. *Testeaua de furculițe Cîte-o leiță Și mă duc și prin Galați, Testeaua cîte doi sfanți.* SEVASTOS, N. 284. *Cum nu știu eu birui pe nerăsuflate candoarea cîtorva testele de hîrtie?* CARAGIALE, S. N. 132. ◇ F i g. *În trăsură făcui cunoștință cu mai bine de jumătate de testea de ființe omenești, bărbați și femei.* ISPIRESCU; la CADE. ✦ Ambalajul unei duzini de obiecte. *Peste o sută de fete și băieți... confecționau testele în care, la alte mașini, înfigeau acele.* PAS, Z. I 290. *Pe fundul farfuriei, nici un strop de smîntînă, cuțitul și furculița ca din testea.* HOGAȘ, M. N. 38.

TESTEMÉL, *testemele*, s. n. Bucată de pînză pătrată, de obicei colorată și înflorată, cu care își acoperă femeile capul; basma, tulpan, bariș, năframă. *Uite salbă, brîu și toate!... Stai, să-nchei și testemelul pe la spate.* COȘBUC, P. I 104. *Un copil își deznodă un testemel de la gît.* VLAHUȚĂ, O. A. 137. *Sacul cu lire de la paharnicul Iordache... se află acuma pus bine, înfășurat într-un testemel.* CARAGIALE, O. III 42.

— Pl. și: *testemeluri.* — Variante: **tistimél** (CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 11/3, ANT. LIT. POP. I 276, TEODORESCU, P. P. 521), **tistemél** (CAMIL PETRESCU, O. I 299) s. n.

TESTÍCUL, *testicule*, s. n. Glandă sexuală bărbătească care produce spermatozoizii.

TESTICULÁR, -Ă, *testiculari, -e*, adj. Care se referă la testicule.

TESTIMONIÁL, -Ă, *testimoniali, -e*, adj. (Rar) Care se face prin martori, care se bazează pe o mărturie. *Probă testimonială.*

TESTIMÓNIU, *testimonii*, s. n. **1.** (Latinism învechit) Mărturie, dovadă. *Asta este un testimoniu de lipsă de cultură națională.* CARAGIALE, O. VII 235. *Ultimul atac... este un strălucit testimoniu de știință militară.* HASDEU, I. V. 158.

2. (Transilv., învechit) Act, document doveditor; atestat, adeverință, certificat (școlar). *Începui a traduce testimoniul.* SLAVICI, N. I 159.

TEȘCĂLÍE, *teșcălii*, s. f. (Rar) Tașcă. *Scoteau ămnarul din teșcălia de la brîu.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 40.

TEȘCHEREÁ, *teșcherele*, s. f. **1.** (Astăzi numai familiar) Pungă în care se țin banii. *Parcă-i doare ceva? De mîncat, mănîncă, de dormit, dorm, treabă n-au, teșchereaua plină la buzunar.* STANCU, D. 389. *Nimerise... la case mari, la negustori cu teșchereaua grea.* PAS, L. I 92. *Pe de o parte opoziție la toartă, pe de altă parte teșcherea la buzunar... Urlă tîrgul, domnule.* CARAGIALE, O. I 151.

2. (Învechit) Adeverință, certificat, chitanță. *Mi-i plin sînul de atestaturi... Iaca teșcherele și din vremea turcilor.* ALECSANDRI, T. I 375.

3. (Învechit) Permis de călătorie; pașaport. *Ca să ne ducem cu lînă, cu piei, cu miere sau cu unt peste graniță sau peste Dunăre, ne trebuia pașuș nemțesc sau teșcherea turcească.* GHICA, S. 171.

TEȘÍ, *teșesc*, vb. IV. T r a n z. A tăia sau a reteza oblic (un lemn, un trunchi). ✦ A netezi (rotunjind sau tocind) muchia sau vîrful unui obiect ascuțit. (R e f l.) *Malurile se teșesc. De o parte și de alta, pămîntul se așterne pustiu și neted ca o apă.* VLAHUȚĂ, O. A. 408. ◇ F i g. *Călăuzul vînătoresc se scărpina în cap, își teșea mustața și șovăia să răspundă.* CAMIL PETRESCU, N. 90. ✦ A turti (cu o lovitură) strîmbînd sau aplecînd pe o parte. *O imensă căciulă neagră, teșită la o parte și curmată la mijloc, se arată săltînd.* HOGAȘ, M. N. 185. ◇ F i g. *Cu un pumn cît butucul a teșit la pămînt pe cel dintîi jandarm din cale.* POPA, V. 128.

TEȘÍLĂ, *teșile*, s. f. (În e x p r.) **Cu gîndul (cam) pe teșilă** = cu șovăială, cu îndoială în suflet, șovăitor. *Plec pe deal peste colină, Cu gîndul cam pe teșilă.* I. CR. II 162. *Plec spre bîlci după tocilă, Cu gîndul cam pe teșilă.* ALECSANDRI, P. P. 265.

TEȘÍRE s. f. Acțiunea de a (s e) t e ș i și rezultatul ei.

TEȘÍT, -Ă, *teșiți, -te*, adj. Cu colțurile sau muchiile retezate sau rotunjite. *Ceea ce... se află în toate cetățile de pămînt sînt pietrele de praștie de diferite mărimi, precum și alte pietre teșite.* ODOBESCU, S. II 145. ✦ Turtit. *I se străvedeau brațele subțiri... umerii ascuțiți și oasele spinării teșite.* DUMITRIU, N. 180. *Era o hidă făptură, cu picioarele scurte și cu brațele lungi, cu fruntea teșită și cu ochi galbeni.* C. PETRESCU, R. DR. 51.

TEȘITÚRĂ, *teșituri*, s. f. **1.** Tăietură piezișă făcută într-un copac (pentru a-l doborî). ✦ Suprafață teșită a unui obiect (neted).

2. Partea care rămîne în pămînt dintr-un trunchi tăiat sau ars; ciot, buturugă. *Dă bici iepelor și iar mai trage un ropot; cînd numai iată ce ajunge roata de-o teșitură și iar se rupe capătul.* CREANGĂ, P. 128. *Intră-apoi și omu-n casă suduind . Că și-a rupt la car un capăt într-un drac de teșitură.* CONTEMPORANUL, VI 40. ✦ Bucată de lemn scurtă; despicătură. (Atestat în forma *tișitură*) *Iacă dihania de urs... pun mîna pe o tișitură și strigînd înfricoșat... am și repezit într-însul.* MARIAN, NA. 248.

— Variante: **tișătúră** (ȘEZ. XXI 51, ib. XXIII 106), **tișitúră** s. f.

TEȘMECHERÍE, *teșmecherii*, s. f. (Formație glumeață) Șmecherie, șarlatanie. *Au fugit din Focșani, ca să scape*

din mîna administratorului, fiindcă dizbrăcaseră lumea cu teşmecheriile lor. ALECSANDRI, T. 452.

TEŞMENÍ, *teşmenesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A buimăci, a zăpăci, a sminti. *Spuneţi-mi tot ce ştiţi, că vă teşmenesc în bătăi.* STANCU, D. 269.

TEŞMENÍT, -Ă, *teşmeniţi, -te*, adj. (Regional) Buimăcit, zăpăcit, smintit. *A rămas teşmenită, de nu mai ştia ce e cu ea pe lume. Nu bea, nu mînca.* STANCU, D. 47. ◇ (Substantivat) *Nu mai ştia ce să facă teşmenitul de Joe, ca să moaie inima tiranei de Junona.* ISPIRESCU, U. 11. ✦ Dezmăţat, netrebnic. *Am văzut perindîndu-se tot ce Bucureştii avea... mai teşmenit şi defăimat.* M. I. CARAGIALE, C. 57.

TEŞÓS, -OÁSĂ, *teşoşi, -oase*, adj. (Rar) Pieziş, înclinat, povîrnit. *Urcăm prin strîmtoare, cărarea-i teşoasă, caii trudiţi.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

TETÁNIC, -Ă, *tetanici, -e*, adj. Care provoacă tetanosul, care e provocat de tetanos. *Acţiunea bacilului tetanic constă din producerea unei toxine, care posedă o acţiune particulară asupra sistemului nervos.* BABEŞ, O. A. I 591. ✦ Care este bolnav de tetanos. *Trebuie constatat care e doza minimă de ser, cu care putem vindeca un om tetanic, care fără tratament ar muri.* BABEŞ, O. A. I 332.

TETANÍE s. f. Stare patologică care se manifestă prin contracţia muşchilor şi înţepenirea membrelor, ca urmare a anumitor boli sau a unor stări fizice excepţionale.

TETÁNOS s. n. Boală infecţioasă cu caracter grav, provocată de un bacil care se găseşte în pămînt, caracterizată printr-o contracţie permanentă şi foarte dureroasă a muşchilor; (popular) fălcariţă. *Bacilul tetanosului aparţine grupului microbilor care nu se răspîndesc în corpul animalelor, ci rămîne localizat în plaga prin care a intrat.* BABEŞ, O. A. I 525. *Tot corpul îi e încleştat, dar stăpînit ca într-o convulsie de tetanos, sub muşcătura umilinţei în amintire.* CAMIL PETRESCU, T. II 242.

TÉTEA s. m. art. Termen popular pentru tată, bunic sau străbunic; nume pe care şi-l dau aceştia, vorbind cu copiii lor, uneori şi cu persoane străine; tată, taică. *O să-ţi deie tetea ceai de mintă.* CAMILAR, N. I 56. *Şade tetea pe tocilă Ca dracul pe rădăcină.* SEVASTOS, N. 306. ◇ Expr. **De cînd tetea flăcău** = de demult, vechi.

TETERÍST, *teterişti*, s. m. (În vechea organizare a armatei) Soldat în termen care, în baza absolvirii unei şcoli civile prevăzute de lege, beneficia de reducerea serviciului militar la un an. *Reîncepu bătaia, întîrziind mai mult asupra sergentului Mocoşeală şi a teteristului Enache.* CAMILAR, N. II 72. *Toată lumea fericeşte pe Serdici. Este singurul teterist din companie, care a intrat în infirmerie.* SAHIA, N. 113.

TETRACLORÚRĂ, *tetracloruri*, s. f. (Chim.) Combinaţie a clorului cu un corp simplu tetravalent. ◇ *Tetraclorură de carbon* = lichid greu, incolor, cu miros dulceag, cu care se umplu unele aparate de stins incendiile sau care se foloseşte ca solvent, ca insecticid etc.

TETRACÓRD, *tetracorduri*, s. n. (În antichitate) Liră cu patru coarde.

TETRÁD, *tetrade*, s. n. (Rusism învechit) Caiet. *O biblie întreagă aud că a cetit, Din care trei tetrade a scos de mărturii.* NEGRUZZI, S. II 214.

TETRAÉDRIC, -Ă, *tetraedrici, -e*, adj. Care se referă la tetraedru, ca tetraedrul.

TETRAÉDRU, *tetraedre*, s. n. Poliedru cu patru feţe triunghiulare.

TETRAEVÂNGHEL, *tetraevanghele*, s. n. (Şi în forma *tetravanghel*) Carte care cuprinde cele patru evanghelii. V. evangheliar. *Şedea în pridvorul casei... şi citea pe tetravanghel.* FILIMON, la TDRG.
— Variantă: **tetravánghel** s. n.

TETRAGÓN, *tetragoane*, s. n. (Rar) Poligon regulat cu patru laturi; patrulater.

TETRAGONICÉŞTE adv. (Grecism învechit, rar) În mod categoric, net, ferm. *Le-a făcut o jalbă lungă şi lată, în care dovedea tetragonicește că, de la descălicarea lui Dragoş, lupii au trăit în bună pace în ţară.* NEGRUZZI, S. I 280.

TETRALÍNĂ, *tetraline*, s. f. Lichid incolor obţinut din naftalină, servind ca dizolvant în industria chimică.

TETRALOGÍE, *tetralogii*, s. f. 1. (În antichitate) Reunire a patru piese de teatru, formată din trei tragedii şi o dramă satirică, pe care poeţii greci o prezentau la concursuri.
2. Serie de patru opere literare sau muzicale unite printr-o idee comună. *Tetralogia «Inelul Nibelungilor» a lui Richard Wagner.*

TETRAPÓD, *tetrapoduri*, s. n. Piedestal cu patru picioare pe care se aşază în biserică evanghelia sau diferite obiecte de cult. *Preotul, gătind tetrapodul în mijlocul bisericii, pune sfînta evanghelie pe dinsul.* SEVASTOS, N. 66. *Sloboade o rază misterioasă pe o icoană a mîntuitorului, care stă pe un tetrapod în fund.* NEGRUZZI, S. I 215.

TETRÁRH, *tetrarhi*, s. m. Guvernatorul unei tetrarhii.

TETRARHÍE, *tetrarhii*, s. f. Sistem politic (instituit de Diocleţian) potrivit căruia administrarea supremă a imperiului roman era împărţită în patru părţi, cu patru conducători (puterea supremă avînd-o Diocleţian).

TETRÁS, *tetraşi*, s. m. Pasăre mare cu ciocul scurt şi puternic, care trăieşte prin pădurile de brad din regiunile muntoase (*Lyrurus tetrix*). *Tetrasul ia un fel de poziţie oratorică, desfăşurîndu-şi coada în evantaliu şi întinzîndu-şi gîtul cu penele înfoiate.* SADOVEANU, V. F. 45.

TETRASILÁBIC, -Ă, *tetrasilabici, -e*, adj. (Despre cuvinte) Care este format din patru silabe.

TETRAVALÉNT, -Ă, *tetravalenţi, -te*, adj. (Despre elemente chimice) Care are patru valenţe.

TETRAVÂNGHEL s. n. v. **tetraevanghel.**

TETREÁ, *tetrele*, s. f. (Învechit) Dulceaţă (de chitră). *Le învaţă cusături... fierturi de fel de fel de dulceţuri: rodozahar, şerbeturi de trandafir şi de vişine, peltele de gutui şi de mere, tetrea de chitră şi deosebite vutci.* GHICA, S. 296.

TEU, *teuri*, s. n. Riglă de desen prevăzută la un capăt cu o riglă mai mică, perpendiculară pe prima; nume dat unor obiecte care au forma literei T. *Alături, o sticluţă de tuş, o riglă de calcul, un teu, cîteva compase şi trăgătoare.* V. ROM. martie 1954, 230.

TÉUCĂ s. f. v. **teică.**

TÉUGĂ, *teuge*, s. f. Punte superioară la prora unei nave.

TEUTÓN[1], -Ă, *teutoni, -e*, adj. Care aparţine teutonilor, în felul teutonilor. *O legendă teutonă povesteşte de un rege că... a poruncit să-i aşeze un clopot de argint în înaltul unui turn.* ANGHEL, PR. 77. ◇ *Cavalerii teutoni* = ordin călugăresc (şi militar) în Germania şi în unele ţări limitrofe (foarte puternic în evul mediu).

TEUTÓN[2], -Ă, *teutoni, -e*, s. m. şi f. Persoană care făcea parte dintr-unul din triburile germanice din antichitate.

TEUTÓNIC, -Ă, *teutonici, -e,* adj. Teuton.

TEVATÚRĂ s. f. sg. Zgomot, zarvă, gălăgie (mai ales pricinuită de oameni care se ceartă). *Nu credea să se facă atîta tevatură pentru nimicul ăsta.* ISPIRESCU, L. 272. *Peste vreo cîteva zile a pornit la părinții fetei... și aceștia văzîndu-l că vine cu un mare alai și tevatură, s-au bucurat cu toții* POPESCU, B. IV 29. *Un zgomot și o tevatură la poarta raiului, de gîndeai că vin tătarii.* CARAGIALE, S. 56. ✦ Bucluc, neplăcere, necaz, zbucium. *Cum era și rupt de osteneală de atîta călătorie și de atîtă tevatură ce avu pe drum, adormi.* ISPIRESCU, L. 212. ✦ Tulburare, încăierare; răscoală, răzmeriță. *În Prahova nu fusese cine știe ce tevatură și... de o instigație a oamenilor fostului domnitor nu era vorba.* PAS, L. I 35. *Mălurenii au veche învățătură și pătimire de la tevatura din 1907.* SADOVEANU, M. C. 206.

TEX, *texuri,* s. n. Cui mic de fier în patru muchii, întrebuințat la confecționarea încălțămintei.

TEXT, *texte,* s. n. **1.** Ceea ce este exprimat în scris; conținut de idei scrise de un autor și alcătuind o operă literară sau științifică, un discurs, o lege etc.; fragment, parte dintr-o scriere. *Se reprezintă «Trei surori» de A. Cehov... Textul e ascultat în desăvîrșită tăcere.* STANCU, U.R.S.S. 112. *În vestita carte a preotului protestant... găsim textul acelei scrisori.* CARAGIALE, O. III 202. *Dionis descifra textul obscur.* EMINESCU, N. 45. ✧ *Critică de texte* v. critică (4).

2. Cuvintele unei compoziții muzicale. *Textul e primul lucru de care compozitorul trebuie să țină seamă atunci cînd vrea să scrie un cîntec.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 380, 2/2.

3. Literă de tipar cu un corp de 20 de puncte.

TEXTÍL, -Ă, *textili, -e,* adj. Care se poate transforma în fibre, care poate fi folosit în țesătorie; care servește la țesut. *Fibre textile.* ▭ *Din plantele textile se cultivă cînepa și inul.* I. IONESCU, M. 346. ✦ Care este țesut din fibre sau fire. *Produse textile. Mărfuri textile.* ✦ (Substantivat, f. pl.) Stofe, pînzeturi; p. ext. obiecte confecționate din stofe sau din pînzeturi. *Fabrici de textile.* ✦ Care se referă la țesătorie sau la țesături. *Industrie textilă.*

TEXTILÍST, -Ă, *textiliști, -ste,* adj. (Despre persoane; și substantivat) Care se ocupă cu țesătoria, specializat în industria textilă. *Muncitoare textilistă.*

TEXTUÁL, -Ă, *textuali, -e,* adj. Care este reprodus cuvînt cu cuvînt, fără nici o modificare a textului original. (Adverbial) *Domnule abate, răzeșul cel cu nasul roșu ne informează textual că altceva n-a mai rămas oamenilor... decît să plîngă ori să petreacă.* SADOVEANU, Z. C. 68. *Copiez textual fraza subliniată.* CARAGIALE, O. III 211.

TEXTÚRĂ, *texturi,* s. f. **1.** Constituția unei roci sau a unui aliaj din punctul de vedere al formei, al dimensiunilor sau al componenței lor.

2. Țesătură, urzeală.

TEZÁUR, *tezaure,* s. n. **1.** Cantitate mare de bani, bijuterii, pietre scumpe sau obiecte reprezentînd valori spirituale, strînse și păstrate în loc sigur; p. ext. avere, bogăție (mare). *Dacă cercetăm uneori tezaurele mănăstirii, o facem dintr-un imbold deșert de curiozitate.* GALACTION, O. I 222. *S-a oprit îndelung la vitrina cubică de cristal, din mijloc, unde se află tezaurele regilor goți.* C. PETRESCU, A. 319. *Am aruncat cu pumnul întregul meu tezaur, Voind să-ntind pe cale-i un lung covor de aur.* ALECSANDRI, T. II 135. ✧ Fig. *Poate să te vadă cineva fără să te iubească, cînd nutrește în piept un tezaur de amor?* NEGRUZZI, S. III 70. ✦ Loc (ținut sub cheie) unde se păstrează obiecte de preț. *Și el e emirul, și are-n tezaur Movile înalte de-argint și de aur.* MACEDONSKI, O. I 142. ✦ Cantitate de bani sau de obiecte prețioase, ascunse de multă vreme în pămînt și descoperite întîmplător; comoară. *Apele Oltului scot din adîncimile de piatră ale munților, în fundul cărora oamenii și-au închipuit totdeauna că stau zăvorîte fabuloase tezaure, adierea fără de preț a tinereții eterne.* BOGZA, C. O. 109.

2. Totalitatea aurului și a altor metale prețioase, efecte etc. care se găsesc în depozitul unei bănci de emisie, constituind acoperirea biletelor de bancă sau a bancnotelor emise. ✦ (Mai ales determinat prin «public», «al țării», «al statului») Patrimoniul, averea, totalitatea bunurilor unui stat. ✧ *Bon de tezaur* v. bon (2). ✦ Locul unde se păstrează depozitele de metale prețioase, patrimoniul în bani sau în efecte al statului sau al unei bănci; vistierie, trezorerie.

3. Fig. Ceea ce este socotit ca foarte prețios și folositor, ceea ce este foarte iubit și prețuit; comoară, odor. *Pe lume, tu mi-ești singurul tezaur, Tu, artă fără pîine, poezie.* IOSIF, T. 113. *Ea de mult devenise tezaurul căsniciei lui.* EMINESCU, N. 83. ✦ Patrimoniu spiritual rezultat din munca culturală desfășurată într-un lung interval de întreaga omenire, de o anumită societate sau de un grup de cercetători într-un anumit domeniu de preocupări. *Nimenea nu avea ca el dragoste pentru trecut, pentru datorie, pentru pitorescul nostru popular, pentru tot ce constituie tezaurul nostru și justificarea noastră.* SADOVEANU, E. 177. *Aceste balade, doine și hore, care Alecsandri, găsindu-le în fragmente pe ici pe colea, a știut a le întocmi și a le reproduce atît de bine, sînt un tezaur pentru literatura românească.* BOLINTINEANU, O. 358. *Aveți de apărat tezaurul cel mai scump ce ați moștenit de la strămoși, limba.* ALECSANDRI, S. 50.

TEZAURÁR, *tezaurari,* s. m. (Învechit) Custodele unui tezaur; funcționar care primește și distribuie banii statului; vistiernic.

TEZAURIZÁ, *tezaurizez,* vb. I. Tranz. A aduna, a strînge, a acumula monede sau obiecte de metal prețios (scoțîndu-le din circulație).

TEZAURIZÁRE, *tezaurizări,* s. f. Acțiunea de a tezauriza și rezultatul ei. *Moneta a funcționat... a arătat Marx, ca măsurător de valoare, ca mijloc de circulație a mărfurilor, ca mijloc de tezaurizare și de plată.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 6/1.

TEZAURIZATÓR, *tezaurizatori,* s. m. (Rar) Persoană care tezaurizează.

TÉZĂ, *teze,* s. f. **1.** Aserțiune expusă și susținută într-o discuție; idee principală dezvoltată și demonstrată într-o operă, într-o cuvîntare etc. *Principiul conducător al întregii concepții marxiste despre lume și al întregii activități a partidelor marxiste îl constituie teza despre unitatea dintre teoria și practica revoluționară, formulată de întemeietorul comunismului științific — Karl Marx.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 24. *Drama poate să fie... scrisă pentru dovedirea unei anumite teze.* GHEREA, ST. CR. II 249. ✧ Loc. adv. (Învechit) **În teză generală** = în linie generală, în general; privind lucrurile în general, în mare. *În teză generală... să nu uităm că năravul din fire nu are lecuire.* ODOBESCU, S. III 48.

2. Lucrare scrisă, făcută de elevi în clasă, sub supravegherea profesorului, pentru a-și dovedi cunoștințele la sfîrșitul unei perioade de studiu sau la un examen. *Toți ceilalți profesori am socotit că se poate acorda unui elev eminent alt termen pentru teza de mai.* SADOVEANU, N. F. 175. *Premiantul întîi la toate, — zece la teză, zece la oral.* C. PETRESCU, Î. II 127. *Mi-a pus pe o teză cu subiect liber nota 10.* I. BOTEZ, ȘC. 58. ✧ *Teză de licență* (sau *de doctorat*) = lucrare științifică prezentată de un candidat pentru obținerea titlului de licențiat (sau de doctor).

TEZIRBAŞĂ s. f. v. **tezirbaşă.**

TEZIRBĂŞĂ, *tezirbaşi,* s. m. (Învechit; şi în forma *tezirbaşa*) Staroste de croitori. *Işlicul cu patru colţuri al marelui tezirbaşa părea că reclamă prioritatea nobleţei asupra căciulii.* FILIMON, C. 147.
— Var antă: **tezirbaşă,** *tezirbaşale,* s. f.

TEZÍSM s. n. Susţinere, propagare a anumitor teze. *Nu lămuresc... deosebirea cea mare ce există între tendenţionism şi tezism.* GHEREA, ST. CR. I 301.

TEZÍST, -Ă, *tezişti, -ste,* adj. Care enunţă, susţine, ilustrează o anumită teză în artă, în literatură etc. *Această bucată e nu numai tendenţionistă, ci curat tezistă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 107. *Drama poate să fie tezistă, scrisă pentru dovedirea unei anumite teze.* GHEREA, ST. CR. II 249. ✦ (Substantivat) Adept al tezismului. *Una din trăsăturile caracteristice ale teziştilor este că ei cred că însuşirea artistică (aşa iese din vorbele lor) nu se deosebeşte de însuşirile intelectuale în general.* GHEREA, ST. CR. I 301.

TI interj. (De obicei cu «i» prelungit) **1.** Exclamaţie care exprimă mirare sau admiraţie. *Tii! da s-a lăsat afară ger grozav.* STANCU, D. 106. *(Pipăie stofa pantalonilor) Tii! Teribilă, dom'le.* SEBASTIAN, T. 124. *Tii!... ce frumoasă cataveică am să fac nevestii mele din blana istui vulpoi.* CREANGĂ, O. A. 295.
2. Exclamaţie care exprimă mînie, ciudă, necaz. *Tii! frate Nae, să fi fost el aici să mă fiarbă aşa, că-i sărea ochilarii din ochi şi giubenul din cap, de auzea ciinii în Giurgiu.* CARAGIALE, O. I 45.
— Variantă: **tiu** interj.

TIÁRĂ, *tiare,* s. f. **1.** (Învechit) Coroană purtată de regii vechilor perşi şi de conducătorii altor popoare orientale. *Necromani ce lungi tiare port în cap cu mare fală.* NEGRUZZI, S. II 121.
2. Mitra papală, formată din trei coroane suprapuse.
— Pronunţat: *ti-a-.*

TIBÉT, *tibeturi,* s. n. (Învechit) Un fel de ţesătură de lînă. *Împodobise... un cap mare de porc cu tibet conabiu şi albastru.* DELAVRANCEA, S. 182. *Ş-au prăpădit tibetul roşu din codiţele cari le joacă pe spate.* id. ib. 225.

TÍBIA, *tibii,* s. f. Os lung şi gros, situat între genunchi şi gleznă, articulat la cele două capete cu peroneul (împreună cu care formează fluierul piciorului).

TIBIÁLĂ, *tibiale,* s. f. (Latinism învechit) Apărătoare a pulpei; pulpar, jambieră. *Traian, în tunică scurtă, cu tibiale sau poturi vînătoreşti pe pulpe şi cu toga pe umeri, iese cu alţi doi soţi de subt un portic.* ODOBESCU, S. III 74.

TIBIŞÍR, *tibişiruri,* s. n. (Învechit) Cretă (de scris pe tablă). *Atunci trage cu tibişirul peste ce-a fost şi să mai vie un rînd.* PAS, Z. I 34. *Mă duc la tablă; iau tibişirul; îl scap de vreo trei ori din mînă; şi încep să socotesc.* DELAVRANCEA, H. TUD. 38.

TIC, *ticuri,* s. n. Mişcare convulsivă şi repetată care rezultă din contractarea involuntară a unuia sau a mai multor muşchi; gest automat (urît) pe care îl deprinde cineva în mod inconştient (de obicei prin imitaţie). *Obrazul îi tresărea într-un tic nervos.* DUMITRIU, B. P. 79. *Prinseseşi ticurile redactorilor şi reporterilor, care purtau pălării cu boruri mari, lavaliere şi baston pe mînă.* PAS, Z. I 285. *Semănau una cu alta şi la gesturi şi la ticuri.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 74.

TIC-TÁC interj. v. **tic-tac.**

TICÁI[1], *ticăiesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre inimă) A bate tare (sub efectul unei emoţii puternice); a zvîcni, a palpita. *Parcă mie nu-mi ticăie inima?* DUMITRIU, P. F. 12. *Dar dacă n-o vrea? întrebă Vitalia cu inima ticăind.* STĂNOIU, C. I. 206.
2. (Despre ceasornice) A emite un sunet ritmic, caracteristic maşinăriei în funcţie; a face tic-tac. *Un ceasornic pe un scrin mai ticăia ca o inimă bolnavă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 79.
— Variantă: **ticăi** (ISPIRESCU, L. 60) vb. IV.

TICĂÍ[2], *ticăiesc,* vb. IV. Refl. **1.** (Rar) A lucra încet şi fără mult spor, a se mocăi
2. (Învechit şi popular) A se zbuciuma, a se frămînta, a se văita. *Începu a-şi frînge mîinile de durere şi a se ticăi, de-i plîngeai de milă.* ISPIRESCU, M. V. 31.

TICĂIÁLĂ s. f. Migăleală, încetineală în muncă. *Şterse cu ticăiala din totdeauna sticla ochelarilor.* C. PETRESCU, C. V. 11.

TICĂÍT[1], *ticăituri,* s. n. Faptul de a ticăi[1]; zvîcnire, palpitare a inimii. *Şi-a ascultat fără voie ticăitul spornic al inimii.* GALAN, Z. R. 230. ✦ Bătaia ceasornicului. *Atunci vedea pentru întîia oară un ceasornic. Îi ascultă ticăitul.* ARDELEANU, D. 56.

TICĂÍT[2], **-Ă,** *ticăiţi, -te,* adj. **1.** Care lucrează încet (şi fără spor); mocăit. *Sculîndu-se, Mihu era mai ursuz decît totdeauna şi se mişca ticăit şi fără nici o treabă prin casă.* SLAVICI, N. I 106. *Am văzut destui bărbaţi mult mai ticăiţi decît cea mai bicisnică femeie.* CREANGĂ, P. 141.
2. (Învechit şi popular) Nenorocit, necăjit; sărman, năpăstuit. *Se puse pe gînduri şi cugetă la această ticăită de lume.* ISPIRESCU, U. 21. *Să n-aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, cînd te vor vedea înfrînt şi ticăit!* ODOBESCU, S. I 67. *Căutară să ajute pe ticăiţii lor fraţi.* BĂLCESCU, O. II 126. ✧ (Substantivat) *Cum îmi prăpădişi floarea împărăţiei mele, ticăitule şi becisnicule?* ISPIRESCU, M. V. 31. *Ticăita, vai de ea, Şade într-un vîrf de nuia, Nu se teme c-o cădea* (Aluna). GOROVEI, C. 11.

TICĂLÓS, -OÁSĂ, *ticăloşi, -oase,* adj. **1.** Care face fapte reprobabile; josnic prin manifestările lui; nemernic, păcătos, mîrşav. *Vezi dumneata, mătuşă, cît îi de ticăloasă lumea!* SADOVEANU, O. VIII 219. *Sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, îşi ceru seama de la stăpîn.* ODOBESCU, S. III 44. *Soră ticăloasă, soră păcătoasă, Spune la tustrei, Care moarte vrei?* ALECSANDRI, P. P. 117. ✧ Fig. *E mai bine acasă decît prin toate rîpile, pe asemenea ticăloasă vreme.* SADOVEANU, O. VIII 199. ✧ (Substantivat) *Îl apucă deodată ura împotriva ticăloşilor cu care se înhăitase.* DUMITRIU, N. 216. *A fost mare ticălos la viaţa lui şi multe a făcut pe nedrept.* POPA, V. 87. *Ei, lasă, ticăloaselor, că v-oi dobzăla eu de-acu nainte.* CREANGĂ, P. 12.
2. (Astăzi rar) Care se găseşte într-o stare jalnică; vrednic de milă, sărman, nenorocit. *Săraca de mine! Dar de unde să vă dau eu bani, cînd sînt o ticăloasă văduvă!* SADOVEANU, D. P. 145. *M-am deprins a trî după mine o viaţă ticăloasă.* CREANGĂ, P. 234. *Fiinţă ticăloasă ce sînt! Adormeam pe nădeidea făgăduinţelor lui.* NEGRUZZI, S. I 52. ✧ (Adverbial) *Din cînd în cînd, pe drum, începea să plîngă înăbuşit, ticălos, parcă mugea.* DUMITRIU, N. 58. ✦ (Rar, despre obiecte concrete) Deteriorat, uzat, sărăcăcios. *Frumuseţile şi minunăţiile ce văzură cei trei fraţi născuţi într-o colibă ticăloasă îi făcură să rămîie cu gura căscată.* POPESCU, B. II 61.

TICĂLOŞÉNIE, *ticăloşenii,* s. f. (Rar) Ticăloşie (2). *Mă spălase de ticăloşenia ce mă frămîntase.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 207.

TICĂLOŞÉŞTE adv. (Rar) În mod josnic, nelegiuit. *S-o omori! S-o otrăveşti ticăloşeşte într-un unghi al casei sale!* NEGRUZZI, S. III 482.

TICĂLOŞÍ, *ticăloşesc,* vb. IV. Refl. **1.** A decădea, a deveni un netrebnic. *Acu s-au ticălosit şi boierii şi domnul.*

SADOVEANU, O. I 42. ◇ Tranz. fact. *Eu nu cred că omul e un animal ticălos. Cred că burghezia l-a ticăloșit.* BARANGA, I. 194. *În satele pe care le-au părăsit, zăceau frații lor în întuneric. Îi istoveau bolile, ii ticăloșea neștiința.* SADOVEANU, O. VI 462.

2. (Astăzi rar) A cădea în mizerie, a ajunge într-o stare nenorocită, vrednică de plîns; a se nenoroci. *Să n-ajung... Să pierz vrun ochi ori vro mînă și să mă ticăloșesc.* PANN, la TDRG.

3. (Învechit) A-și exprima compătimirea pentru sine însuși; a se plînge. (Cu pronunțare regională) *Adeseori se ticăloșaște pe sîneși cum că abia își cîștigă pînea.* GORJAN, II. II 4.

TICĂLOȘÍE, *ticăloșii,* s. f. **1.** Stare de decădere morală (v. josnicie); faptă josnică, mișelie. *But îl înjura cumplit pe Anculia pentru ticăloșia sa.* DUMITRIU, N. 207. *Multe necredințe și ticăloșii ați săvîrșit; acuma, la domnia Tomșei, v-a sosit și vouă veleatul!* SADOVEANU, O. VII 74. *Da cîte ticăloșii am văzut eu acolo, vă spui drept, m-am speriat.* VLAHUȚĂ, O. A. II 96.

2. (Astăzi rar) Stare de sărăcie, de mizerie; (la pl.) suferințe fizice, infirmități, boli. *Dar dacă el se întoarce la ticăloșia din care-a ieșit, n-are decît.* SADOVEANU, P. M. 145. *Zîna îl amenință cu boală și cu toate ticăloșiile omenești, dacă nu s-o duce.* ISPIRESCU L. 231. *Fărmături, blide aruncate în toate părțile, cofăielul de vin răsturnat, ticăloșie mare.* CREANGĂ, P. 11. *Muri pribeag și în ticăloșie la Constantinopole.* BĂLCESCU, M. V. 277.

TICĂLOȘÍT, -Ă, *ticăloșiți, -te,* adj. Aflat în stare jalnică; mizerabil, netrebnic. *Cînd văzură Că de loc nu mai putură A umbla și a mișca, Cunoscură că-s greșite Și de tot ticăloșite, De nu i se vor pleca.* PANN, P. V. III 97.

TICHÉT, *tichete,* s. n. Bucată mică de hîrtie sau de carton imprimat, care asigură posesorului anumite drepturi (astăzi, în special, dreptul de a călători cu anumite trenuri sau de a ocupa un loc fix într-un tren). *Pipăie în buzunar tichetul de tren.* C. PETRESCU, O. P. I 15. *Era conductorul... recunoscui dreptatea invocată și mă ghemuiam în limitele tichetului meu.* GHICA, S. 2. ◇ Fig. *Compartimentul rămîne gol. Profit de ocazie și mă instalez pe toată lungimea unui tichet.* VLAHUȚĂ, O. A. 233.

TICHÍE, *tichii,* s. f. Un fel de bonetă fără boruri, de stofă sau de pînză, care acoperă numai creștetul capului. V. scufie. *Tatăl lui Bedros avea o tichie neagră de mătase.* DUMITRIU, N. 266. ◇ Expr. **Ce-i lipsește cheilului? Tichie de mărgăritar,** se spune în ironie despre cel care, lipsit de lucruri de primă necesitate, aleargă după altele, mai puțin utile sau inutile. ✦ (Popular) Membrană care învelește uneori capul copiilor la naștere. ◇ Expr. (În superstiții) **A se naște cu tichia în cap** = a fi norocos. *Cînd este vorba de vînătoare, apoi poți să mi te lauzi că ești născut cu tichia în cap.* ODOBESCU, S. III 194.

— Variantă: **chitie** (ALECSANDRI, P. III 83, PĂSCULESCU, L. P. 218) s. f.

TICHIȚĂ, *tichițe,* s. f. Diminutiv al lui tichie. ◇ (În basme) *Tichița dracului* = pălărioară înzestrată cu puterea de a-l face nevăzut pe cel care o poartă. *Pînă să-i iau de veste, s-a făcut nevăzut prin hățiș, parcă avea tichița dracului în cap.* GHICA, S. 284.

TICLUÍ, *ticluiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A aranja, a așeza, a întocmi, a înjgheba. *În curtea lor, sau pe un loc viran, cu răchită adusă din balta de la Fundeni, ticluiau mustăria.* PAS, Z. I 170. *Cînd au scos afară toată zestrea, flăcăii... ticluiesc lăvicerile și-apoi pernele.* SEVASTOS, N. 161. *Să trecem înainte, uitînd miniaturile scălîmbate și ticluite de prin cărțile didactice ale secolului de mijloc.* ODOBESCU, S. III 167. ✦ Fig. A pune la cale (potrivind, inventînd, născocind). *Fără Lazăr în curtea sa, Filică și-ar fi făcut de cap, și ar fi ticluit și mai bine și mai nestingherit uneltirile.* MIHALE, O. 162. *Deși ar fi putut să ticluiască un șirag de amănunte... îl rodea totuși ambiția acuma să se documenteze.* REBREANU, I. 59. *Se înșela singură, ticluind după plac alte gînduri.* CONTEMPORANUL, VII 195. ◇ Expr. **A o ticlui (bine)** = a-și potrivi spusele pentru a le da aparența de adevăr. *E greu să te deprinzi a minți pe alții; după ce te-ai deprins o dată, n-ai să-ți mai bați capul cum s-o ticluiești.* SLAVICI, N. II 259.

2. A compune, a redacta (repede, ușor). *Aplecat pe-o masă în cancelarie, ticlui pe-o carte postală următoarele rînduri.* MIRONESCU, S. A. 128. *Un scriitor de talent poate oricînd să ne ticluiască un bun articol serios.* VLAHUȚĂ, O. A. II 234. *Deocamdată, însă, Huțu nu era decît scriitor la consistoriu, ticluia circulări, aduna date.* SLAVICI, N. I 201.

TICLUÍRE, *ticluiri,* s. f. Acțiunea de a ticlui și rezultatul ei; întocmire, așezare, rînduire. *Meșterul modern a așternut peste sterpele și nedibacele ticluiri ale vătafului de zidari Manea un strat neted, solid și elegant.* ODOBESCU, S. II 515.

TÍCNĂ s. f. v. **tihnă.**

TICNEÁLĂ s. f. v. **tihneală.**

TICNÍ vb. IV v. **tihni.**

TICNÍRE s. f. v. **tihnire.**

TICNÍT, -Ă adj. v. **tihnit.**

TICSÍ, *ticsesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Folosit mai ales la participiu) A umple un spațiu (îngrămădind, înghesuind ceva); a înțesa; p. ext. a îmbîcsi. *Se uita la piața ticsită de marea de trupuri.* DUMITRIU, B. F. 124. *Bufetul era ticsit de consumatori, care se instalaseră la mese pentru toată noaptea.* VLAHUȚĂ, O. A. 308.

2. (Învechit) A îngrămădi peste măsură (obiecte, ființe) ca să încapă cît mai multe la un loc; a îndesa, a înghesui. *Și înhățînd parii, au început să-i ticsească peste bietul morar.* SBIERA, P. 239. *Cît pentru actori, să-i ticsești într-o trăsură de harabagiu și să-i expediezi la mănăstirea Slatina.* ALECSANDRI, T. 1401. ◇ Refl. *Norodul se ticsea Grămăzi în anticameri, de cum se făcea ziuă.* NEGRUZZI, S. II 237.

— Variante: **tecsui** (BUDAI-DELEANU, Ț. 225), **ticsui** (ANT. LIT. POP. I 80) vb. IV.

TICSÍRE s. f. Acțiunea de a ticsi; umplere, îngrămădire, înghesuire.

TICSÍT, -Ă, *ticsiți, -te,* adj. Plin peste măsură. *Sala de așteptare era ticsită ca o anticameră de minister.* C. PETRESCU, C. V. 127. *Unde trec turme de miei Și mocani bogați de vite, Cu chimirile ticsite.* ALECSANDRI, P. P. 257. ✦ Înghesuit peste măsură (într-un spațiu). *Locurile nefiind numerotate și plătind deopotrivă, nu e nici un cuvînt ca să stăm ticsiți ca sardelele 7 inși într-un compartiment.* VLAHUȚĂ, O. A. 233. ✦ Acoperit în întregime. *Erau douăzeci și două de bucăți, toate de aur... presărate și ticsite cu pietre scumpe.* ODOBESCU, S. III 628. *Trei pagini ticsite.* ALECSANDRI, la TDRG.

TICSUÍ vb. IV. v. **ticsi.**

TIC-TÁC interj. Onomatopee care redă sunetul ritmic al ceasornicului, bătăile inimii etc. ◇ (Substantivat) *Tictacul ceasornicului de mînă îi sună deodată... în ureche.* C. PETRESCU, Î. II 159. *Își leagănă-n perete tic-tacul vechiul ornic, Se-ntunecă chilia și iar se luminează, Și aleargă fusul spornic.* IOSIF, V. 42. *Liniștea era desăvîrșită. Nu se auzea decît tictacul unui ceasornic de pe masă.* D. ZAMFIRESCU, R. 176.

— Scris și: *tictac.* — Variantă: **tica-tác** (COȘBUC, P. I 301) interj.

TÍDVĂ s. f. v. tigvă.

TIFÁN, *tifane,* s. n. Plasă de pescuit la adîncime mică, în ape cu maluri joase.

TÍFDRUC s. n. Metodă de tipărire cu forme de tipar la care imaginea este formată din scobituri gravate mai mult sau mai puțin adînc; tipar adînc.

TÍFIC, -Ă, *tifici, -ce,* adj. Care se referă la tifos, de tifos. *Bacili tifici.* ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de tifos.

TÍFLĂ, *tifle,* s. f. Gest batjocoritor făcut cu palma întinsă, cu degetul cel mare apropiat de vîrful nasului și cu celelalte degete desfăcute; bleandă. *Să-i primesc ițaturile cu o tiflă de puștan obraznic.* G. M. ZAMFIRESCU, SP. M. N. I 296. ✧ Expr. A da (cuiva) cu tîfla sau a da (cuiva) o tîflă (rar, tîfla) sau (rar) a arunca (cuiva) o tîflă = a face gestul descris mai sus; fig. a disprețui, a desconsidera. *Îi aruncai [vieții] o tiflă și-o palmă în obraz.* PAS, Z. I 10. *Punînd sticla în zarea luminării, se uită prin ea lung și tăcut; apoi, dîndu-i o tiflă: Na!... că nu mai ești bună de nimic!* HOGAȘ, M. N. 145. *Omul meu îmi dă cu tifla, se scoală și pleacă grăbit.* CARAGIALE, M. 179. (Rar) A cădea tîfla peste cineva = a da în mod neașteptat norocul peste cineva. *Unde dă dumnezeu să cază o ascmenea tiflă peste mine! Mi-aș sătura sălașul întreg.* ISPIRESCU, L. 87.

TIFOÍDĂ adj. f. (În expr.) *Febră tifoidă* = boală infecțioasă contagioasă și epidemică, cu tulburări digestive, transmisă prin apa de băut, fructe și legume nespălate etc.; (popular) lingoare.

TIFÓN, *tifoane,* s. n. Pînză subțire, cu o țesătură foarte rară; obiect (în special basma) confecționat din această pînză. *Baba-i cu două tifoane, moșul cu coatele goale.* TEODORESCU, P. P. 132. ✦ Fișie de pînză foarte rară, întrebuințată la pansamente.

TÍFOS[1] s. n. Nume generic dat mai multor boli infecțioase și epidemice: a) *febră tifoidă* v. tifoidă; b) *tifos exantematic* v. exantematic; c) *tifos contagios* = pestă bovină.

TIFÓS[2]**, -OÁSĂ,** *tifoși, -oase,* adj. (Învechit) Care se referă la tifos; tific. *Febrele tifoase sînt adese epidemice, însă cu caracter bun.* I. IONESCU, P. 177.

TIGÁIE, *tigăi,* s. f. 1. Vas de bucătărie de formă rotundă, cu margine joasă și cu coadă lungă, întrebuințat la prăjit; (Mold.) cratiță cu două torți în care se fierbe mîncarea. *Medelnicerul se și înfățișă cu tigăile acoperite cu capace.* SADOVEANU, O. VII 110. *Scrobul cu smîntînă, ce mai forfotește încetișor pe lîngă buza tigăii, umple încăperea cu un miros plăcut.* VLAHUȚĂ, O. A. I 88. ✧ Expr. A vedea de coada tigăii v. coadă (5). (A se uita) cu un ochi la gaie și cu altul la tigaie v. gaie.

2. (La vechile arme de foc) Mic recipient în care se punea praful de pușcă. *Un ianicer, avînd fitilul aprins la pușca sa, focul prinse în tigaie... și deodată acele ierbării săltară în aer.* BĂLCESCU, O. II 95.

TIGĂÍȚĂ, *tigăițe,* s. f. 1. Diminutiv al lui tigaie; vas mic cu marginile joase ca o tigaie și cu două torți. *Acest amestec să se puie într-o tigăiță să fiarbă lin pe rpuză.* PISCUPESCU, O. 323. *Am o tigăiță albă și am două feluri de mîncări într-însa* (Oul). GOROVEI, C. 264.

2. (Regional) Vas special, în formă de farfurie cu fundul lat, cu marginea înaltă și cu mîner, în care se f xează lumînarea aprinsă. *În geamuri ardeau pe sfîrșite luminările, în tigăițele lor de lut.* SADOVEANU, P. S. 46.

TIGHÉL, *tigheluri,* s. n. Cusătură vizibilă foarte mărunță, făcută cu mașina sau cu mîna și constituind adesea o garnitură la un obiect de îmbrăcăminte. *Marginea de pe piept a vestei avea un tighel alb.* CAMIL PETRESCU, N. 97. *În ograda-n care colțul ierbii iesă rar, Fluturînd cămeșa albă cu tighel, Omul bate niște cuie într-un car.* D. BOTEZ, P. O. 25. ✧ Expr. A trage (cuiva) un tighel = a mustra, a dojeni (pe cineva) cu asprime. *Ba încă ce! i-a tras un tighel, de i-a plăcut și lui.* CARAGIALE, O. I 91.

— Pl. și: *tighele.* — Variantă: tighil (SADOVEANU, N. F. 67) s. n.

TIGHELÍ, *tighelesc,* vb. IV. Tranz. A coase cu tighel, a face tighel. ✦ Fig. A tivi cu o dungă colorată. *S-a topit amurgul lin ca o făclie, Tighelind cu aur norii de nămol.* DEȘLIU, N. 51. (Refl.) *Dintre nori izbucneau viltori galbene și roșii. Cei a căror înfățișare se schimbă de la o clipă la alta se tigheleau cu pembe.* MACEDONSKI, O. III 48.

TIGHELÍRE, *tigheliri,* s. f. Acțiunea de a tighelí și rezultatul ei.

TIGHELÍT[1] s. n. Tighelire.

TIGHELÍT[2]**, -Ă,** *tighelíți, -te,* adj. Cusut cu tighel.

TIGHÍL s. n. v. tighel.

TIGLÍCI s. n. v. teglici.

TIGNAEÉS s. n. Boală de care suferă animalele (mai ales caii) și care se manifestă prin dificultăți de respirație; emfizem pulmonar. *Avea faimă și de veterinar, căci se pricepea să tămăduiască jupuiturile, bubele, tignafcsul.* PAS, L. I 71.

— Variante: tegnalés (CARAGIALE, S. 42), tecnalés (ISPIRESCU, L. 256) s. n.

TIGNEÁLĂ s. f. v. tihneală.

TIGNÍ vb. IV v. tihni.

TIGNÍT, -Ă adj. v. tihnit.

TIGOÁRE, *tigori,* s. f. (Regional) Termen injurios dat unei persoane leneșe; om de nimic, trîntor. *Ce nevolnic, mi-a scos sufletul; mai bine moartea decît așa tigoare de bărbat sfîrșit.* VLAHUȚĂ, O. A. 234. *Nu-l vezi că-i o tigoare de băiet, cobăit și leneș de n-are pereche.* CREANGĂ, A. 13. *Slab îi, puhab, o tigoare, Să-l lovești o dată, moare.* CONTEMPORANUL, II 760.

TIGRÁT, -Ă, *tigrați, -te,* adj. (Rar) Cu dungi negre (ca tigrul). *A doua mîță, cu blana tigrată... sări în partea cealaltă a căruței.* SADOVEANU, P. M. 239.

TÍGRĂ, *tigre,* s. f. (Învechit) Tigroaică. *Și niște hiare sălbatice, precum leu, urs, vulpe, tigră.* GORJAN, H. II 85.

TIGRÉSĂ, *tigrese,* s. f. (Rar) Tigroaică. *Sînt geloasă. Geloasă ca o tigresă.* BOLINTINEANU, O. 334.

TIGROÁICĂ, *tigroaice,* s. f. Femela tigrului.

TIGROÁIE s. f. (Învechit) Tigroaică. *Și de frică mare ce avea, i s-a năzărit... o înfricoșată tigroaie.* DRĂGHICI, R. 46.

TÍGRU, *tigri,* s. m. Animal mare de pradă din familia felinelor, cu blana de culoare gălben-roșcată, cu dungi negre transversale; trăiește în Asia și în insulele Australiei *(Felis tigris). De cîte ori se scoate din fabrică o mașină nouă... și iese așa ca un tigru ce dă prima oară de lumină, uit de orice și mă bucur.* SAHIA, N. 30. *La umbră-n întuneric, Gîndirea-mi se arată Ca tigrul în pustiuri, o jertfă așteptînd.* ALEXANDRESCU, M. 57. ✦ Fig. Calificativ dat unui om energic, nemilos și crud. *Și-a găsit omul! Ăla e tigru.* PAS, Z. IV 132.

TÍGVĂ, *tigve,* s. f. (Și în forma *tidvă)* 1. Craniu, țeastă; (depreciativ) cap, p. ext. ins, individ. *Făcu două cercuri în aer, mici cît scobitura ochilor într-o tigvă*

de om. DUMITRIU, N. 158. *Măria-sa împăratul, stăpîn al tidvelor omenirii, le-a poruncit în trei rînduri.* SADOVEANU, D. P. 9. *Deasupra tărăbilor de scînduri spînzurau... miei... cu tidvele rînjind.* C. PETRESCU, Î. II 159.

2. Plantă erbacee agățătoare sau tîrîtoare din familia cucurbitaceelor, cu flori mari, albe, cu fructe de forme variate și, la maturitate, de culoare gălbuie *(Lagenaria vulgaris)*; fructul acestei plante. *Din tigvă amară în zadar iei sămînță.* ◇ Expr. **Cap de tigvă** = cap prost; om prost. *Taci, cap de tigvă, grăi Tămădueanu.* DELAVRANCEA, S. 224.

3. Vas făcut din fructul uscat al tigvei (2). *Are Dănilă baciul tigve de jintiță pe care le ține la răcoare în fundul hrubei, sub deal.* SADOVEANU, O. L. 36. *Tigva nu merge de multe ori la apă, că or se sparge, or crapă.* PANN, P. V. I 51.

— Variante: **tidvă, titvă, tiúgă** (MAT. FOLK. 1565), **tivgă** (GÎRLEANU, L. 30, ISPIRESCU, L. 357) s. f.

TÍHAI interj. Exclamație care exprimă mirare sau uimire (de obicei exagerată ori prefăcută).

TIHĂRÁIE, *tihărăi,* s. f. Povîrniș repede pe coasta unui munte, rîpă abruptă, vale îngustă și adîncă; loc rîpos, sălbatic, acoperit cu vegetație. V. hățiș. *Da n-am putea noi să ținem cumva coama dealurilor... fără să mai tot urcăm și să tot scoborîm la tihărăi?* HOGAȘ, M. N. 205. ✣ Desiș de tufe, pădure deasă, sălbatică. *Pe vîrful unui deal nalt și plin de tihărăi se află vestita Cetate a Neamțului.* CREANGĂ, A. 73. *A început a bojbăi printre copaci, căutîndu-și un drum de ieșire. Da de unde să poată nimeri ea prin tihăraia aceea.* ȘEZ. XIX 137. ✣ Loc mocirlos lîngă o apă, acoperit cu papură sau stuf; păpuriș, stufăriș. (Cu pronunțare regională) *Și de atunci dracul șade prin tiharaiele de stuh și papură.* PAMFILE, A. R. 102.

TIHĂRÍE, *tihării,* s. f. Tihăraie. *Spun feciorii că s-ar fi aflînd patru haite fătate în niște tihării încîlcite cu spini.* SADOVEANU, O. L. 40.

TÍHNĂ, *tihne,* s. f. (Și în forma *ticnă)* Liniște, pace, odihnă, repaus. *Tihnă-lină plutea în odaia plină de miros de flori sălbatice.* SADOVEANU, O. I 51. *Mi-a rămas drag acest tîrg... cu tihna și cu omenia dintre amestecații lui cetățeni.* GALACTION, O. I 13. *În tihna binecuvîntată gustăm, de formă, cîteva curmale.* TOPÎRCEANU, P. 72. *Țara are nevoie de tihnă. Cu Bogdan, iar războaie.* DELAVRANCEA, A. 55. ◇ Loc. adv. **În tihnă** = în liniște; în voie, nestingherit, netulburat. *Mai mult decît locurile și gospodăria, pe tînărul Herdelea îl interesa că în sfîrșit avea prilejul să vorbească în tihnă cu Grigore Iuga.* REBREANU, R. I 116. *Omul ședea la masă... vorbind în ticnă despre cum se scumpește viața din zi în zi.* CARAGIALE, M. 25. *Dragostea mă apasă Și în tihnă nu mă lasă.* ȘEZ. VIII 25. **Fără tihnă** = neîncetat, mereu, fără repaus. *Ce să fac? Văzui pierdută Cauza Moldovei mele, și de-a pururi nimicit Scopul falnic pentru care fără tihnă am muncit.* DAVILA, V. V. 51.

— Variantă: **ticnă** s. f.

TIHNEÁLĂ, *tihneli,* s. f. (Învechit și popular; și în forma *ticneală)* Tihnă. *Sărută pe ticneală Că nu-i stau boi-n tînjală.* MARIAN, S. 132.

— Variante: **ticneálă, tigneálă** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 161) s. f.

TIHNÍ, pers. 3 *tihnește,* vb. IV. Intranz. (Și în forma *ticni;* construit cu subiectul logic în dativ) A-i cădea bine, a-i fi favorabil, folositor, prielnic. V. prii. *Mie să-mi dai pace să-mi ticnească hodina!* SADOVEANU, O. VII 29. *Las' că-i vede tu ce-am să-i fac lui Mogorogea; de i-a ticni ziua de azi, păcat să-mi fie.* CREANGĂ, A. 105. *Ce mînc nu-mi tihnește, Ce beau nu-mi prieste.* TEODORESCU, P. P. 661. ◇ (Cu subiectul gramatical neexprimat) *Nu stăm mult. Nu-mi tihnește nici mie.* PAS, Z. I 176. *Singur la masă nu-mi ticnește.* CARAGIALE, O. III 73.

— Variante: **tigní** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89), **ticní** vb. IV.

TIHNÍRE s. f. (Învechit; și în forma *ticnire)* Liniște, pace, mulțumire. ◇ Loc. adv. **Cu tihnire** = în tihnă, în liniște; netulburat, nestingherit. *Petrecea mai ușurată despre toate și mai cu ticnire întru fericirile ce îi făcea bătrînul.* GORJAN, H. IV 178.

— Variantă: **ticnire** s. f.

TIHNÍT, -Ă, *tihniți, -te,* adj. (Și în forma *ticnit)* Liniștit, netulburat; lin, pașnic. *Era o zi tihnită și lenește de sărbătoare: sălbătăciuni aripate zburau puține și cu grabă prin văzduh.* SADOVEANU, N. P. 205. *Au început din nou viața tihnită de mai înainte.* STĂNOIU, C. I. 70. *Mă hotărîi să dorm și eu în fundul ticnit al vizuinii mele.* HOGAȘ, M. N. 179. *Cine n-a simțit... nespusa fericire de a visa deștept ceasuri întregi în dulcea și tihnita-i singurătate!* VLAHUȚĂ, O. A. 118. ◇ (Adverbial) *Vorbesc tihnit; spun polojănii de pe cînd umblau ei pribegi, fugari de oaste.* MIRONESCU, S. A. 53. *Urechiă-și da silințe tihnit la loc să șadă.* MACEDONSKI, O. I 49. ✣ (Despre persoane) Calm, potolit. *Filip, greoi și tihnit, se scormoni, tuși, dădu din cap.* REBREANU, R. I 234. *Acest băiat tihnit și atît de gînditor... avea ceva de artist cu figura lui palidă, cu zîmbetul lui trist.* VLAHUȚĂ, O. A. 111.

— Variante: **tignít, -ă** (MARIAN, NU. 683, POPESCU, B. III 119), **ticnít, -ă** adj.

TIHUÍ, *tihuiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A huidui. *Mă tihuiau copiii cu sudalme.* LEȘNEA, I. 22.

TIJ adv. (Rusism învechit) Asemenea, de asemenea, așijderea. *Socrii dau fetei căruță cu cal, tij îl împodobesc frumos.* SEVASTOS, N. 341. *Două chisele de tutun, tij cusute de copile cu fluturi. Două tocuri de peptine de catife, tij cu fluturi.* ALECSANDRI, T. I 141.

TÍJĂ, *tije,* s. f. **1.** (Rar) Tulpina aeriană a plantelor erbacee. V. tuier, vrej. *Din mijlocul frunzelor late și grase, nufărul se ridică în aer. E mai întîi o tijă înaltă, încît floarea mică din vîrful ei pare o cupă cu picior lung, pentru băut o băutură rară.* BOGZA, C. O. 158.

2. Bară, rotundă care face parte dintr-un sistem tehnic ca organ de legătură, fiind solicitată în general la întindere și la compresiune.

TÍLDĂ, *tilde,* s. f. **1.** Semn grafic de forma unui «s» de tipar culcat, folosit în unele lucrări pentru înlocuirea unui cuvînt care se repetă.

2. Semn diacritic de forma unui «s» de tipar culcat, care, pus deasupra unei vocale, arată că vocala are timbru nazal.

TILÍNC interj. (De obicei repetat) Cuvînt care imită sunetul unui clopoțel.

TILÍNCĂ, *tilinci,* s. f. **1.** Instrument primitiv de suflat, asemănător cu fluierul, dar fără găuri pentru degete, făcut din coajă de tei ori de cireș sau din lemn de soc, paltin etc., avînd un timbru ascuțit, șuierat; trișcă. *Era... răsfăț de sunete ca din tilinci de argint.* DELAVRANCEA, S. 90. *S-a-ntins poporul adunat Să joace-n drum după tilinci.* COȘBUC, P. I 57. ◇ (Poetic) *Povești străbune, cîntece uitate, Cu glasuri de tilinci îndepărtate Îmi amăgesc iar gîndul și mă-ngînă.* IOSIF, V. 92.

2. Talangă. (Atestat în forma *telincă) Iar cînd mor oameni mai mici, Trag clopotul de calici, Care sună ca telinca.* ALECSANDRI, T. 904.

3. Groapă de fîntînă. *Au aflat apa încuiată, că era podită tilinca fîntînii pe deasupra apei.* SBIERA, P. 227.

— Variante: **telíngă** (RUSSO, O. 122), **telíncă, tilíngă** (BASSARABESCU, S. N. 129) s. f.

TILÍNGĂ s. f. v. **tilincă.**

TILIRÎM s. n. (Popular) Înțeles ascuns, încurcătură, dedesubt. *Stai, că aista are cîntec, are tilirim.* ȘEZ. XIX 13.

TILÍȘCĂ, *tiliști,* s. f. Plantă erbacee cu rizomul tîrîtor, cu tulpina acoperită cu peri moi, cu flori trandafirii, dispuse în ciorchine *(Circaea lutetiana).*

TILIÚȚE s. f. pl. (Regional) Catrafuse, calabalîc. ◇ Expr. **A-și lua tiliuțele** = a pleca repede și fără a mai sta pe gînduri; a o șterge, a-și lua catrafusele. V. catrafuse. *De l-o mai ține pe ăsta mai mare peste ei, își iau tiliuțele d-acolo.* I. CR. VII 265.

TIMÁR, *timari,* s. m. (Regional) Meseriaș care se ocupă cu argăsitul sau tăbăcitul pieilor. *Cînii fiind flămînzi, au văzut niște piei într-un rîu, pusă de timari să se moaie.* ȚICHINDEAL, F. 96.

TIMĂRÍE, *timării,* s. f. Meseria timarului; argăsire; tăbăcărie.

TIMBRÁ, *timbrez,* vb. I. Tranz. A aplica timbrul legal pe o scrisoare, pe un act oficial etc. V. franca.

TIMBRÁRE, *timbrări,* s. f. Acțiunea de a timbra.

TIMBRÁT[1], **-Ă,** *timbrați, -te,* adj. (Despre scrisori, acte, documente) Pe care s-a aplicat timbrul cuvenit. V. francat.

TIMBRÁT[2], **-Ă,** *timbrați, -te,* adj. (În expr.) *Voce timbrată* = voce care are o bună rezonanță, care amintește sunetul metalic al unui clopoțel.

TIMBRU[1] s. n. 1. Proprietate a unui sunet care ne permite să-l distingem de alt sunet, independent de înălțimea, intensitatea și durata lui; senzație auditivă diferită ca intensitate și înălțime, pe care o dă vocea omenească, datorită formei diferite a rezonatorului constituit de cavitatea bucală. *Glasul ei avea un timbru muzical.* BART, E. 134. *Vocea aceluia... are un timbru bărbătesc.* CARAGIALE, O. III 249. *O! ce liberă și ușoară mă simt — zise ea c-o voace de un timbru de aur.* EMINESCU, N. 64. ◇ Fig. *Ideile ei, dacă n-au timbrul vieții ei, mi-s absolut indiferente.* IBRĂILEANU, A. 115. *Dacă aici e aceeași gamă a iubirii, timbrul, nota psihică e alta.* GHEREA, ST. CR. III 280.

2. (Franțuzism învechit) Clopoțel. *Dar iată că se aude prin toată uruiala un sunet de timbru: un vagon se oprește.* CARAGIALE, O. II 169.

3. (În expr.) *Timbrul căldării* = presiune nominală pentru care a fost construită o căldare de aburi.

TIMBRU[2], *timbre,* s. n. 1. Imprimat de dimensiuni mici (emis de stat sau de o instituție special autorizată) care se lipește pe anumite acte oficiale, costul lui reprezentînd un impozit, o taxă, o cotizație; (adesea determinat prin «poștal») imprimat lipit pe o scrisoare și reprezentînd taxa de transport (v. marcă). *Cumpărătorul dădea imediat și chitanță pe suma de o mie de lei, întărită cu timbru.* SANDU-ALDEA, D. N. 251. ◇ *Timbru comemorativ* = timbru tipărit ocazional, pentru comemorarea unui eveniment, și folosit în locul timbrelor obișnuite. *Timbru sec* v. sec (1). ✦ (Franțuzism învechit) Ștampilă aplicată de oficiile poștale și purtînd locul și data plecării sau a sosirii unei scrisori. *El îmi aducea pasportul și două scrisori cu timbrul Chișinăului.* NEGRUZZI, S. I 62.

2. Taxă reprezentînd valoarea unui timbru (1) și plătită direct unei administrații publice.

TIMÍD, -Ă, *timizi, -de,* adj. (Despre oameni) Lipsit de curaj, de îndrăzneală, de încredere în sine; nesigur în păreri și în acțiuni (v. sfios, rușinos); (despre însușirile sau acțiunile oamenilor) care dovedește o astfel de fire. *Eram însă prea copil, prea timid.* GALACTION, O. I 97. *Ei se privesc cu... un zîmbet de prietenie timidă.* CAMIL PETRESCU, T. II 52. *Se auzi deodată o timidă bătaie în ușă.* REBREANU, R. I 242. *Părea o chemare discretă, un semn delicat, timid, abia înțeles.* VLAHUȚĂ, O. A. III 47. ◇ (Adverbial) *Bătrîna... în loc să plece, timid și simplu cum a intrat, și-a înscenat o ieșire teatrală.* ANGHEL, PR. 121. ✦ Fig. Delicat, gingaș, plăpînd. *Pe stratul mort, subt ploile de toamnă, E o timidă floare de april.* CAZIMIR, L. U. 86. *Un cîmp uriaș răscolit, spart, cu gloduri arse, presărat cu roți de tun, cu arme... printre care cresc timide albăstrele.* SAHIA, N. 15.

— Pl. și: (f.) *timizi* (EMINESCU, O. I 51).

TIMIDITÁTE, *timidități,* s. f. Însușirea de a fi timid; lipsă de îndrăzneală (v. sfiiciune); (la pl.) faptă sau vorbă de om timid. *Lui Grigore îi plăcu înfățișarea modestă a tînărului și mai ales timiditatea lui.* REBREANU, R. I 19. [Asaki] *are timidități, care nu prea rimează cu cele ce și-a impus în programul activității sale culturale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 45. *Odată scaunul oferit, timiditatea bătrînei dispăru.* ANGHEL, PR. 119.

TIMÍN, *timini,* s. m. Veche monedă turcească. *Bani de cap timin, jumătate poleiți, jumătate albi.* ODOBESCU, S. I 421.

TIMLEÁC, *timleacuri,* s. n. Unealtă de pescuit formată dintr-o vargă groasă de fier, terminată la unul din capete cu un cîrlig ascuțit, cu care se apucă și se trag peștii mari spre barcă.

TIMOFTÍCĂ, *timoftici,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, care crește sălbatică sau cultivată ca nutreț pentru vite *(Phleum pratense).*

TIMÓL, *timoli,* s. m. Compus organic din clasa fenolilor, care se găsește în unele uleiuri eterice sau se prepară pe cale sintetică și este folosit în special ca medicament.

TIMÓNĂ, *timone,* s. f. Roată de lemn sau de metal cu ajutorul căreia se manevrează cîrma unei nave. *Timonier, treci la marea timonă! Piept la piept să-nfruntăm uraganul.* V. ROM. iulie 1953, 74.

TIMONERÍE, *timonerii,* s. f. 1. Loc pe bordul unei nave, unde se găsește timona și unde își face serviciul timonierul. *Cațul pieri îndărăt... sus la timonerie.* DUMITRIU, P. F. 70.

2. (În expr.) *Timonerie de frînă* = ansamblu de piese (pîrghii, bare și tije) care acționează frîna unui vehicul de cale ferată.

TIMONIÉR, *timonieri,* s. m. Marinar de pe o navă de mare, însărcinat cu supravegherea cîrmei și cu transmiterea semnalelor de legătură cu interiorul navei, cu alte nave sau cu coasta. *Pe punte era întuneric. Un timonier îi aduse jurnalul de bord în care trebuia să semneze.* BART, E. 211.

— Pronunțat: *-ni-er.*

TIMORÁT, -Ă, *timorați, -te,* adj. Stăpînit de frică, intimidat. *Pus în fața paginilor albe, Oproiu se dovedise timorat, fără curajul să privească în față realitatea.* CAMIL PETRESCU, N. 38.

TIMP, *timpuri,* s. n., și (IV și, învechit, II) *timpi,* s. m. I. (Fil.) Formă obiectivă de existență a materiei în continuă dezvoltare. *Am început să studiez filozofia... și mai ales problema spațiului și timpului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24. ◇ (Personificat) *Ceasornicele-n casă au început să fugă Și inima timpului începe să grăbească.* D. BOTEZ, P. O. 105. *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie.* EMINESCU, O. I 133. *Astfel ziceau, și timpul un pas a mai făcut.* ALEXANDRESCU, M. 12.

II. (În concurență cu vreme) 1. Durata unei acțiuni sau a unui eveniment; scurgere succesivă de momente; interval, răstimp, răgaz. *Întîlnim după un timp o casă pe stînga.* CAMIL PETRESCU, U. N. 264. *Mult timp în mînă l-a-nvîrtit. De patruzeci de ani purta Cu el acest cuțit.* COȘBUC, P. I 231. *Vizitiul lui... stătu de pază o*

bună bucată de timp. ISPIRESCU, L. 109. *Se strecurase atîta timp, se petrecuseră atîtea întîmplări.* NEGRUZZI, S. I 68. ◇ (Cu determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») *În tot timpul războiului n-am văzut o furnică.* SAHIA, N. 61. *Învățătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii.* REBREANU, I. 35. ◇ *Timp mort* v. m o r t (6). ◇ L o c. a d v. **Cu timpul** = cu încetul, cu vremea, treptat. **Cîtva timp** v. c î t v a. **La (sau din) timp** = la momentul potrivit, pînă cînd nu este prea tîrziu. *Depeșează-mi îndată: cu ce tren, la ce gară și oră sosește — să pot pleca d-aci la timp.* CARAGIALE, O. VII 15. **De la un timp** sau (rar) **dintr-un timp** = (începînd de) la un moment dat. *Dintr-un timp și vîntul tace; Satul doarme ca-n mormînt.* COȘBUC, P. I 48. **Din timp în timp** = din cînd în cînd, la anumite intervale, uneori, cîteodată. *Din timp în timp tresăream ca de spasmuri.* VLAHUȚĂ, O. A. 137. **(În) tot timpul** = fără întrerupere, într-una, neîncetat. *Stăpînită de teamă a stat tot timpul cît doctorul a făcut cusătura.* BART, E. 382. *Președintele... a fost în tot timpul poetul Iancu Văcărescu.* GHICA, S. A. 149. **În același timp** = deodată, simultan; de asemenea. *Mănăstirea de la Sf. Sava poate fi socotită în același timp și la marginea Bucureștilor, prin căsuțele țărănești din jurul ei.* CAMIL PETRESCU, O. I 197. **Între timp** v. î n t r e² (2). ◇ L o c. c o n j. **Cît timp** = în tot timpul în care... ◇ E x p r. **A avea timp, a-și omorî timpul, a pierde timpul** v. c. **(Toate) la timpul lor** = cînd e momentul potrivit. **A fi timp** (sau **timpul**) = a fi momentul potrivit pentru o acțiune. *Acum nu-i timp să te boceșți; Tu vii cu mine-acasă.* COȘBUC, P. I 71. *Bun! zise el în gîndul său. Ia acu mi-e timpul.* CREANGĂ, P. 21. *O! Despot, nu e timpul de zis aste cuvinte. Suceava, te gîndește, e plină de morminte.* ALECSANDRI, T. II 180. **A fi (sau a sosi) timpul cuiva** = a sosi pentru cineva momentul potrivit (și așteptat). *Mie timpul mi-a sosit, Timpul de căsătorit.* ALECSANDRI, P. P. 27. ✦ (Învechit) Anotimp. *Haydn scria în Viena oratoriul «Celor patru timpuri».* ODOBESCU, S. III 95. *Timpul domnitor al acestii cîmpii era numai primăvara.* GORJAN, H. I 113.

2. Perioadă determinată istoric; epocă, secol. *Numai revoluțiile, spuse Mitică Filipescu, te fac să revii pe linia progresului și mai ales revoluțiile sînt singurul mijloc prin care popoarele pot înfrînge timpul, îl pot supune și folosi cu adevărat.* CAMIL PETRESCU, O. I 313. *În calea timpilor ce vin, O stea s-ar fi aprins.* EMINESCU, O. I 191. *Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?* ALECSANDRI, P. II 6. ◇ E x p r. **Pe timpuri** = demult, mai demult, odinioară. ✦ (La pl.) Împrejurări. *Să ne folosim de timpuri cînd alții de noi se tem.* HASDEU, R. V. 149.

III. Ansamblul stărilor meteorologice ale atmosferei într-o regiune dată și într-un interval de timp dat. ◇ *Timpul probabil* v. p r o b a b i l.

IV. 1. Fiecare dintre fazele unei mișcări, ale unei operații, ale unei acțiuni etc. *În cîți timpi se strînge vela superioară?* CAMIL PETRESCU, T. II 196. ◇ E x p r. **În doi timpi și trei mișcări** v. d o i.

2. (Muz.) Fiecare dintre părțile egale ca durată, dar diferite ca intensitate, care alcătuiesc o măsură; bătaie.

3. Fiecare dintre fazele ciclului termodinamic al unei mașini termice cu piston (motor cu aburi, cu ardere internă), care corespunde unei curse a acestuia. *Motor în patru timpi.*

V. Categorie gramaticală cu ajutorul căreia se exprimă momentul în care se petrece acțiunea unui verb; formă verbală care corespunde acestei categorii gramaticale. ◇ *Consecuția timpurilor* v. c o n s e c u ț i e. *Timp compus* v. c o m p u s. *Concordanța timpurilor* v. c o n c o r d a n ț ă.

TIMPÂN, *timpane,* s. n. **1.** Membrană elastică care desparte urechea externă de cea mijlocie, transmițînd undele sonore în interiorul urechii mijlocii și interne. *Avea chipul lui Nicachi Sacară și rînjea... strigînd cu un glas care detuna în timpan.* C. PETRESCU, R. DR. 218.

2. Instrument muzical de percuție, al cărui corp de rezonanță este o emisferă de alamă acoperită cu o membrană de piele tăbăcită care poate fi întinsă mai mult ori mai puțin și, care, lovită cu niște baghete, produce sunete. *El făcu cazacilor o primire strălucită... cu împușcăturile tunurilor și zgomotoasa armonie de trîmbițe, tobe, fluiere, timpane.* HASDEU, I. V. 73. *Vom cînta dar acum noi, În timpane și-n cimpoi.* ȘEZ. VIII 41.

3. Suprafață (netedă sau ornamentată cu sculpturi) cuprinsă între cele trei cornișe ale frontonului unei clădiri, al unui monument etc. *Sculpturile din căpătîiele aticului și cele de la timpanele arcului ne amintesc izbînzile lui Traian în contra dacilor și parților.* ODOBESCU, S. III 73.

TIMPANÍSM, *timpanisme,* s. n. Sunet, de obicei anormal, obținut prin percuția corpului omenesc la nivelul toracelui sau al abdomenului.

TIMPANÍST, -Ă, *timpaniști, -ste,* s. m. și f. Muzicant care bate timpanul într-o orchestră.

TÍMPINĂ s. f. v. **tîmpănă.**

TIMPURÍU, -ÍE, *timpurii,* adj. **1.** Care apare sau se face înainte de data sau de momentul obișnuit, așteptat, prevăzut. *Bătrînețea venea timpurie.* SADOVEANU, O. I 309. *E un amurg de toamnă timpurie.* D. BOTEZ, P. O. 43. *Săltau atîția fluturi pe cîmpie Cînd străluceați în roua dimineții... Ce v-ați făcut mireasma timpurie?* IOSIF, P. 37. *Frumusețea semănăturilor în acest an de secetă mare provine... și de la timpuria semănătură.* I. IONESCU, D. 270. ◇ (Adverbial) *S-a însurat timpuriu cu o fată săracă.* C. PETRESCU, R. DR. 302. *Întocmai cum în zare luceafărul de sară... Pe cerul gol de stele răsare timpuriu, Ca-n zori tot el să steie aprins cel mai tîrziu.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 78. ◇ L o c. a d v. **De timpuriu** = **a)** înainte de data sau de momentul obișnuit, așteptat, prevăzut. *În anul acela, se pornise de timpuriu iarnă cumplită.* I. BOTEZ, ȘC. 49. *Gătind ea toate încă mai de timpuriu decît în duminica trecută.* SBIERA, P. 213; **b)** înainte de a se înserа. *Noi vrem să plecăm ca să ajungem de timpuriu la mînăstirea Războieni.* BOLINTINEANU, O. 282.

2. (Despre fructe sau legume) Care se coace sau devine bun de mîncat înainte de timpul obișnuit sau înaintea altor varietăți de aceeași natură; (despre flori) care se dezvoltă mai devreme; (despre copaci) care înflorește sau înverzește mai devreme decît la timpul obișnuit sau înaintea celorlalți copaci. *Albinele și-au început dulce zumzet la copacii timpurii: la corn, la ulm, la plopi și la sălcii.* SADOVEANU, O. VI 399. *Ca niște viorele Și timpurii brîndușele.* CONACHI, P. 217.

TÍMUS s. m. Glandă cu secreție internă, așezată în partea superioară a toracelui. *Hormonii timusului exercită o influență asupra creșterii și dezvoltării oaselor.* ANATOMIA 247.

TÍNĂ s. f. (Regional) **1.** Noroi. *Aștepta în întuneric și tină, ca după o ploaie.* SADOVEANU, M. C. 53. *În capătul din dreapta al șanțului, în tină, Stă singur la o parte un om care suspină.* ALECSANDRI, P. A. 213. *Că mi-i fața ca huma Și inima ca tina.* ȘEZ. I 213. *Dă, bade, tot prin grădină, Că nu-i găsi neam de tină, Ci tot iarbă înverzită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 406. ◇ F i g. *Căci flamura cea roșă, cu umbra-i de dreptate, Sfințește-a ta viață de tină și păcate.* EMINESCU, O. I 63. *Ai ridicat un om din tina ticăloșiei.* BOLINTINEANU, O. 401.

2. Pămînt. *Minuni plăpînde plămădim din tină.* BENIUC, V. 7. *Spuneți că-i omul o lumină Pe lumea asta plină de-amaruri și de chin? Nici o scînteie-ntr-însul nu-i candidă și plină, Murdară este raza-i ca globul cel de tină.* EMINESCU, O. I 56.

3. (Învechit) Murdărie, necurățenie. *Să va șterge mai întîi tina după piept și din obraz.* PISCUPESCU, O. 303.

TÍNĂR, -Ă adj. v. **tînăr.**

TÍNCĂ, *tinci,* s. f. (Regional) Curcă.

TINCTORIÁL, -Ă, *tinctoriali, -e,* adj. Care furnizează substanțe colorante. *Dintre plantele tinctoriale numai puțin roaiba se cultivă prin grădini.* I. IONESCU, M. 346.

TINCTÚRĂ, *tincturi,* s. f. Medicament obținut prin dizolvarea în alcool sau în eter a elementelor active dintr-o plantă sau dintr-un produs chimic. ✧ *Tinctură de iod* v. i o d.

TÍNDĂ, *tinde* și *tinzi,* s. f. **1.** Încăpere de intrare la casele țărănești; (învechit) încăpere la intrarea caselor sau a edificiilor publice. *Sala de jos, căreia unii îi zic hol după moda franțuzească (căci nu le vine să-i spună tindă).* CAMIL PETRESCU, O. II 401. *Tu n-ai la ușa ta zăvor, Nici lacăt n-ai la tindă.* GOGA, C. P. 112. *Îmi propune să merg cu dînsa, dar cu condiție ca să-mi lege ochii în tinda teatrului.* ALECSANDRI, T. 314. *Ca să scurteze din cale De cu seară a plecat Și în tindă s-a culcat.* PANN, P. V. I 82. ✧ (Învechit) Coridor, galerie. *Mihnea... urcase îngusta și direapta scară de piatră și, prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatălui său.* ODOBESCU, S. I 65.

2. Încăpere la intrarea bisericilor, despărțită de naos printr-un perete; pronaos. *Și pe dînsul l-a zidit În altar, la răsărit, Pe ea-n tindă l-asfințit.* ALECSANDRI, P. P. 21.

3. Prispă, pridvor, cerdac. *Se uită împrejur la tinda casei ținută pe arcuri de piatră.* DUMITRIU, N. 160. *Șoimaru dădu în capătul tindei de baba lui moș Chirilă.* SADOVEANU, O. VII 54. *Troienii se ridicau namilă pînă în tinda creștinului.* DELAVRANCEA, H. T. 249.

TÍNDE, *tind,* vb. III. I n t r a n z. A-și îndrepta activitatea spre atingerea unui obiectiv, a avea o anumită tendință, un anumit scop, a ținti către ceva; a aspira, a năzui. *Scriitorul legat de popor tinde spre viață, spre adevăr.* BENIUC, P. 101. *Casa de mașini avea regulele ei, care tindeau... la prinderea în capcană a clienților nevoiași.* PAS, Z. I 243. *Cînd arta a tins să devină o forță socială, ea nu s-a înjosit, ci tocmai dimpotrivă.* IONESCU-RION, C. 44.

TINDÉC s. n. v. **tindeche.**

TINDÉCHE, *tindechi,* s. f. Stinghie îngustă de fier sau de lemn, cu dinți la ambele capete, care se așază, la războiul de țesut, pe toată lățimea pînzei, pentru a o ține bine întinsă; mecanism bazat pe o serie de rotițe, folosit în același scop la războaiele mecanice. *Stați... A sărit tindechea.* DELAVRANCEA, A. 2.

— Variantă: **tindéc,** *tindecuri,* s. n.

TINDECHÍ, *tindechesc,* vb. IV. I n t r a n z. A întinde pînza cu tindechea; p. e x t. a țese mereu, mutînd tindechea. *Iano, soră-mea, Țasă, tindechește Și mi te gătește.* PĂSCULESCU, L. P. 183.

TINERÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *tinerei, -le,* adj. (Cu nuanță afectivă) Diminutiv al lui t î n ă r. *Se șimțea că nu-i tinerel feciorul.* AGÎRBICEANU, S. P. 17. *Bate-n casă șase ceasul, Cînd s-oprește-n tindă pasul: Lîngă fata tinerea, Mă-sa vine.* COȘBUC, P. II 210. *Mi-aș lua și eu una tinerică și macar trei zile să trăiesc în ticnă cu dînsa, cum știu eu și apoi să mor.* CREANGĂ, P. 122. *Că am mîndră tinerea, Tinerea și gingășea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 20. ✧ L o c. a d v. **De tinerel** = de tînăr. *Arză-te focul, năcaz, Că de tinerel te-am tras.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 223. ✧ (Substantivat) *Bedros era un tinerel voinic și frumos.* DUMITRIU, N. 267. *Cucoana Marieta, măcar că-i bătrînă, dar cam face pe tinerica.* HOGAȘ, H. 87. *Numai unul din ei, căpitanul, un tinerel fără musteață, nu știu cum dracul face și-mi iese înainte.* ALECSANDRI, T. II 22.

TINERÉSC, -EÁSCĂ, *tinerești,* adj. Caracteristic tinereții sau persoanelor tinere; de om tînăr. *Pe trunchiul acesta puternic și mlădios, capul era tineresc, cu ochii mari, negri.* DUMITRIU, N. 257. *Era un rîs limpede, tineresc, cristalin, care izbucnea din ființa ei ca seva primăverii.* BOGZA, M. S. 10. *Vă veți bucura pururea de... o putere tinerească.* DRĂGHICI, R. 157.

TINERÉȘTE adv. În felul tinerilor, ca tinerii. *Primarul, cu mustăți albe, răsucite tinerește.* REBREANU, I. 13.

TINERÉT s. n. (Cu sens colectiv) **1.** Totalitatea tinerilor aflați la un moment dat într-un anumit loc. V. t i n e r i m e. *Ceva mai încolo tineretul joacă.* PAS, Z. I 237. *Tineretul din biserică, însă, era vioi.* SADOVEANU, O. VIII 216. *Tineretul casei o luase domol spre pădure.* VLAHUȚĂ, O. A. I 120. *Ciuma-n țară c-a intrat, Tineret n-a mai lăsat.* TEODORESCU, P. P. 624.

2. Totalitatea animalelor tinere dintr-o gospodărie, care n-au atins încă vîrsta de a da randament.

TINERÉȚĂ s. f. v. **tinerețe.**

TINERÉȚE, *tinerești* și *tinerețe,* s. f. (Și în forma *tinerețâ*) **1.** (În opoziție cu b ă t r î n e ț e; la pl. cu valoare de sg.) Perioadă de timp din viața omului între copilărie și maturitate. *În fața casei noastre Răutul face iaz și se găsește în mijlocul lui un ostrov minunat care mult îmi era drag în tinerețile mele.* SADOVEANU, O. VII 51. *Oprea, baciul... și-a adus aminte de zilele tinereții.* GALACTION, O. I 64. *Era unul dintre cei care, încă din fragedă lor tinerețe, se chinuiesc pentru a-și schimba firea.* BART, S. M. 50. *În tinerețea mea eu obișnuiam a mă culca tîrziu.* GHICA, S. A. 146. *Ce înveți la tinerețe, aceea știi la bătrînețe.* ✧ F i g. *Revarsă, dulce patrie, În cînturile mele Și tinerețea dorului Și lacrimile tele!* BOLINTINEANU, O. 22. ✧ *Prima tinerețe* v. p r i m (1). ✦ Perioada de la început a existenței unui animal sau a unui copac.

2. Stare a omului tînăr (caracterizată în general prin forță, vigoare, prospețime). *Ei, tinerețea, sînge fierbinte.* REBREANU, R. I 104. *Ia-ți fardurile, că nu fac parale!... Căci tinerețea mea nemuritoare E lacomă de lumi mai ideale.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 96. *Unii doreau jeratic de bogăție, alții slavă prăpădul pămîntului, tinerețe fără bătrînețe.* DELAVRANCEA, S. 97.

3. (Cu sens colectiv) Oameni tineri; tineret, tinerime. *Tinerii ca tinerii! La ce se gîndesc tinerețele?* CONTEMPORANUL, III 773.

— Variantă: **tinerețâ** s. f.

TINERÍME s. f. (Cu sens colectiv) Grup de tineri, mulțime de tineri. V. t i n e r e t. *La ieșirea din teatru tinerimea s-a adunat cîntînd și cuvîntînd sub fereastra lui Pascali.* CĂLINESCU, E. 137. *Veți vedea o nomenclatură întreagă de cărți, scrise anume pentru tinerime.* ANGHEL, PR. 179.

TINERIÓR, -OÁRĂ, *tineriori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Diminutiv al lui t î n ă r. *Să dea lefi la lefegii, Gălbiori la tineriori.* TEODORESCU, P. P. 52.

— Pronunțat: *-rior.*

TING interj. (Repetat sau în corelație cu t a n g) Onomatopee care redă sunetul clopoțeilor sau al talangei. *În cireadă, unele vaci își mișcară clopotele ting, tang.* DELAVRANCEA, la TDRG.

TÍNGE vb. III v. **întinge.**

TINGHILĂ, *tinghile,* s. f. (Regional) Lamă de cuțit. *Apucă cuțitul, ținînd cu dreapta plăselele, iar cu stînga apăsînd asupra tinghilei.* SLAVICI, la TDRG.

TINGÍRE, *tingiri,* s. f. Vas de bucătărie (de obicei de aramă și cu fundul bombat), în care se fierbe mîncarea. V. c r a t i ț ă, t i g a i e. *Al cerut o bucată de tinichea și a făcut din ea un fel de tingire.* STANCU, D. 281. *Ținea de o parte și de alta... un soi de tingire de tinichea, mai mult lungă decît largă și plină ochi cu apă.* HOGAȘ, M. N. 123.

La conac, tingirile şi căldările clocotesc, grătarele sfîrîie, cîntă lăutarii, forfoteală şi larmă mare. CARAGIALE, P. 45. ◇ Expr. **Şi-a găsit tingirea capacul** v. capac.

TINICHEÁ, *tinichele,* s. f. **1.** Placă sau foaie subţire de oţel, avînd diverse întrebuinţări; tablă. *A avut o cutie mare de tinichea, plină de tutun.* SAHIA, N. 76. *Pe creasta casei, d-o parte şi de alta, scîrţie, la fiece bătaie de vînt, două limbi de tinichea.* DELAVRANCEA, S. 3. *D-asupra cîtorva trepte de piatră, se afla uşa cu două canaturi de stejar, căptuşite cu tinichele.* ODOBESCU, S. A. 131. ✦ (Depreciativ) Metal de calitate inferioară. *Zîmbea... arătîndu-şi dintele cenuşiu de tinichea.* DUMITRIU, N. 159. *Automobilele lor de tinichea nu mai făceau două parale pe-un ger de cinsprezece grade sub zero.* C. PETRESCU, A. 450. ◇ Expr. **A fi, a rămîne** (sau **a lăsa pe cineva**) **tinichea** = a rămîne (sau a lăsa pe cineva) fără nici un ban. *Eu am venit în Bucureşti cu ceva părăluţe... tu zici că eşti tinichea de tot.* CARAGIALE, O. II 245. **A ajunge la tinichea** = a se îmbăta. *Aşa e omul: un ciocan, încă unul şi-al treilea, pînă ajungi la tinichea.* DELAVRANCEA, S. 6.

2. Cutie, vas, recipient făcut din tablă. *Se năcăjea să toarne gaz dintr-o tinichea murdară într-o căniţă albă de faianţă.* SADOVEANU, O. V 131. *Lăptăresele stăteau cinchite lîngă tinichelele pline şi într-o tăcere adîncă aşteptau muşteriii.* DUNĂREANU, CH. 76. *Hangiul s-aplecă sub tarabă să ridice tinicheaua cu gaz.* CARAGIALE, O. I 362.

3. (Depreciativ) Decoraţie, medalie.

4. (Regional) Scîndură subţire, de obicei de brad. *Un pătul pe şase furci, învălit cu tinichele de brad.* La TDRG. (Şi în forma *tenechea*) *Preţul cherestelei variază după felul ei... Tenechelile 7 pînă la 10 fiorini suta.* I. IONESCU, M. 738.

5. (Popular) Zgardă de cîine.

— Variantă: **tenecheá** s. f.

TINICHELÚŢĂ, *tinicheluţe,* s. f. Diminutiv al lui tinichea. ✦ Decoraţie, medalie (lipsită de valoare). *Merit nu tinicheluţe... ci o pedeapsă mai grea decît ştreangul.* C. PETRESCU, Î. II 58.

TINICHIGERÍE, *tinichigerii,* s. f. **1.** Meseria tinichigiului.

2. Atelierul sau prăvălia tinichigiului. *La cîţiva paşi mai încolo, era o răscruce cu o rotărie, o tinichigerie, o circiumă şi un bărbier.* CAMIL PETRESCU, O. II 74.

TINICHIGÍU, *tinichigii,* s. m. Meseriaş care lucrează sau repară obiecte de tinichea; muncitor în industria metalurgică sau electrotehnică care foloseşte ca materie primă tinicheaua. *Iancu tinichigiul le făcea grătarul.* PAS, Z. I 170.

TINJEÁLĂ s. f. v. **tînjală.**

TINÓS[1], **-OÁSĂ,** *tinoşi, -oase,* adj. (Regional) Cu tină, plin de tină; noroios. *Naşterea mi-i sclipicioasă, Îngropăciunea mi-i tinoasă* (Neaua). GOROVEI, C. 238.

TINÓS[2], *tinosuri,* s. n. (Rar) Loc noroios, mlaştină. *Şi jugani se sperie, În tinosuri că intra.* TEODORESCU, P. P. 690.

TINÓVĂ, *tinove,* s. f. (Regional) Loc mlăştinos (unde cresc plante de baltă).

TÍNTĂ s. f. (Germanism în Transilv.) Cerneală. *Zboară tu-n cănţălărie Şi ia tintă şi hîrtie.* La TDRG.

TIO interj. (Regional) Cuvînt cu care se alungă vitele, cîinii şi alte animale. *Îndrăzni-vor să mai zică ţibă! tio! cotarlă, turbă?* CONTEMPORANUL, I 835. *Tio, haită! ţibă, tio... Era să mă mănînce haitele dracului.* ALECSANDRI, T. 725.

— Variantă: **ţio** (RETEGANUL, P. III 14) interj.

TIOÁCĂ, *tioace,* s. f. (Regional) Cap, căpăţînă, ţeastă, tigvă.

TIOBRĂÍ, *tiobrăiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A tiohăi. *Au început... să-l fluiere şi să-l tiobrăiască, să-i lege tinichele de coadă.* C. PETRESCU, O. P. II 285.

TIOHAHÁ interj. (Regional) Cuvînt cu care se alungă animalele; tio. *Mergi numai ia acolo... şi strigă: tiohaha! tiohaha! că el ţi-a sări îndată înainte.* SBIERA, P. 260.

TIOHĂÍ, *tiohăiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A alunga un animal (cu strigătul «tio»); a huidui (oameni, animale). *A venit un văcar, a tiohăit boii.* GALAN, Z. R. 163. *Leagă de coada unui cîne o ploscă şi toţi nuntaşii îl tiohăiesc.* SEVASTOS, N. 315. *Începură a-l tiohăi.* ŞEZ. V 41. ◇ Intranz. *Parcă-i văd pe toţi grămadă, şuierînd şi tiohăind.* CONTEMPORANUL, I 292.

— Variantă: **tiuí** (ALECSANDRI, T. 918) vb. IV.

TIOHĂÎT, *tiohăituri,* s. n. Faptul de a tiohăi; huiduială. *Au sărit şi au fugit... ca să scape de-amuţat şi tiohăit.* CONTEMPORANUL, I 199.

TIP[1], *tipi,* s. m. (Familiar, adesea depreciativ) Individ, ins, persoană. *Într-un fel, tipul începuse să-mi fie simpatic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 58. *Mi s-a părut un tip curios acest om, care îţi umplea capul cu toate nimicurile lui.* VLAHUŢĂ, O. A. 193. *Un tip eminamente simpatic este amicul meu X... foarte bine cunoscut de noi toţi bucureştenii.* CARAGIALE, O. II 191.

TIP[2], *tipuri,* s. n. **1.** Formă, model care caracterizează prin însuşirile sale, anumite grupe de obiecte sau de fenomene asemănătoare. V. fel, soi, gen. *Cerceta un nou tip de vagon de dormit.* MIHALE, O. 21. *Cu tipul acesta de case avem maximum de cîştig.* BART, S. M. 44. *Mişcările sociale şi politice ale epocei noastre tind la credinţa foarte împrăştiată despre un nou tip al structurii sociale.* GHEREA, ST. CR. II 347. *Dacă... s-ar fi apucat a o aduna şi a o aşeza precum cer tipul şi originea ei, negreşit că am fi scăpat de toate aceste pleonasme.* NEGRUZZI, S. I 258.

2. Individ, exemplar care întruneşte trăsăturile caracteristice ale unui grup, ale unei categorii, ale unei rase etc., reprezentînd ceea ce este esenţial. *Soţia doctorului, un tip de frumuseţe.* BART, S. M. 26. *Această femeie era tipul acelor slujnice obraznice.* ALECSANDRI, C. 80. ✦ Totalitatea caracterelor distinctive ale unui grup, ale unei familii, ale unei rase etc. *Sîngele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoşesc.* NEGRUZZI, S. I 308. ✦ Caracter distinctiv; particularitate. *Cîţi oameni, atîtea tipuri, atîtea lumi, atîtea probleme.* DELAVRANCEA, H. T. 50. *Are deosebit tip, după ţinutul din care vine.* NEGRUZZI, S. I 237. ✦ Exemplar ale cărui caractere formează trăsăturile esenţiale ale unei specii, ale unei familii etc. de plante sau de animale.

3. Personaj din literatură sau din artă în general, care întruneşte în modul cel mai expresiv trăsăturile, caracterele esenţiale ale indivizilor din categoria pe care o reprezintă. *Caragiale a suflat viaţă unei galerii întregi de tipuri.* SADOVEANU, E. 144. *Dintre tipurile comice ale lui Caragiale, pictate şi prin cultura lor, conu Leonida este tipul cel mai «cult».* IBRĂILEANU, S. 62. *Tipurile lui Turgheniev sînt tipuri vii, ba încă atît de vieţuitoare că-ţi pare că trăieşti cu ele.* GHEREA, ST. CR. II 215.

— Pl. şi: (rar, m.) *tipi* (I. IONESCU, D. XII).

TÍPA interj. (Adesea repetat sau în corelaţie cu lipa; uneori cu valoare de adverb) Onomatopee care redă sunetul produs de cineva care umblă desculţ sau păşeşte foarte încet. *Seara se întoarce acasă, tot pe jos, lipa-tipa, tipa-lipa.* STANCU, D. 87. *Atunci a intrat tipa-tipa în cetate.* CARAGIALE, S. 55.

TIPĂR, *tipare,* s. n. **1.** Totalitatea operațiilor de tipărire a unui text; imprimare cu ajutorul mașinilor tipografice; tehnica, meșteșugul de a tipări; ansamblul mijloacelor tehnice care imprimă un text. *Trimite la tipar o carte amuzantă.* TOPÎRCEANU, P. 50. *Tu, drag copil al închipuirii mele, mîni vei vedea lumina tiparului.* GANE, N. III 155. *Am dat de o greșeală de tipar.* ALECSANDRI, S. 154. *În zilele noastre, un scriitor fără tipar este un soldat fără armă, un căpitan fără comandă, mai puțin decît nimic.* BOLLIAC, O. 53. ◇ *Coală de tipar* v. coală. ◇ Expr. **Bun de tipar** v. bun[4] **(III 1). A da (ceva) la tipar** = a preda pentru publicare. **A da (pe cineva) în tipar** = a vorbi în presă despre cineva. *De ar fi o mulțumire să te vezi în tipar dat... apoi eu te-aș ferici.* ALEXANDRESCU, M. 245. (Despre texte, scrieri) **(A fi sau a se afla) sub tipar** = (a se afla) în pregătire pentru a apărea, (a fi) în curs de tipărire. *Trei mari scrieri ale lui Bolliac... sînt sub tipar.* GHICA, A. 574.

2. Șablon, model (după care se pot confecționa diferite lucruri). *Cu creionul mi-a luat de jur împrejur tiparul tălpii.* I. BOTEZ, ȘC. 32. ✦ Formă în care se toarnă sau se confecționează anumite obiecte. *După ce au fost turnate în tipare, cărămizile sînt puse la uscat.* BOGZA, C. O. 219. ◇ Fig. *O limbă... își sfarmă și își înnoiește necontenit tiparele.* SADOVEANU, E. 38. *Orice rol al actorului trebuie să fie creat după tiparele vieții.* SAHIA, U.R.S.S. 144. ✦ Formă, ștanță pentru baterea monedelor. *Zavragiii, țiganii căldărari, care au și tipare de bani, sînt cei mai bogați.* ȘEZ. III 36. ✦ Cofraj.

3. Urmă, întipărire. *Cine-și mai aduce aminte astăzi de noroiul adînc de un cot din zăvoiul Orbului... în care pocnea picioarele cailor și lăsau tipar la fiecare pas!* GHICA, S. XVII.

TIPĂRNĂ, *tiparne,* s. f. (Învechit) Tipografic, imprimerie; tiparniță.

TIPĂRNIC, -Ă, *tiparnici, -e,* s. m. și f. (Învechit) Tipograf.

TIPĂRNIȚĂ, *tiparnițe,* s. f. (Învechit) Tipografie. *Să întocmească tiparnițe pentru publicarea și răspîndirea de cărți folositoare.* ODOBESCU, S. II 42.

TIPĂI, *tipăiesc,* vb. IV. Intranz. A face un zgomot caracteristic umblînd desculț sau pășind încet; a face tipa-tipa; a lipăi. *Bursucii s-aud tipăind pe cărări, ca și iepurii, ca și caprele.* SADOVEANU, O. A. II 176.

TIPĂRÍ, *tipăresc,* vb. IV. Tranz. **1.** A face să iasă pe hîrtie urmele caracterelor tipografice; a imprima prin tipar. *Să te vezi tipărit negru pe alb și citit de o mulțime de lume.* GANE, N. III 144. *Dacă numele i-a fost tipărit la coada vreunor versurele... ferice de el! pretutindeni e bine priimit, sărbătorit, primblat și ospătat.* NEGRUZZI, S. I 69. ✦ A publica, a edita. *Vreau să tipăresc cărțile d-tale.* CAMIL PETRESCU, U. N. 63. *Nimenea n-avu curaj Să-i tipărească cel mai... sublim al său articol.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 11. *Ai voit, amice, ca mai-nainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus.* ODOBESCU, S. III 9. ◇ Refl. pas. *A poruncit să se tipărească povestea aceasta.* CARAGIALE, O. III 200. *Manuscriptul acela l-am luat eu de l-am dus lui Kogălniceanu, la Iași, unde s-a tipărit în «Foaia științifică și literară».* GHICA, S. A. 142.

2. A lăsa urmă, a întipări, a imprima. *Pe această zăpadă ce se topește acum... n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor?* ODOBESCU, S. III 41. ◇ Fig. *Asculta aceste cuvinte... tipărindu-le în inima lui.* DRĂGHICI, R. 201. (Refl.) *Părerea ce s-a tipărit în capul aceștii muieri ne aduse în starea ce mă vezi.* GORJAN, H. IV 181. ✦ A da o anumită formă; a modela, a fasona. *Cînd tipărea dracul pe lup din tină, a căzut vro doi-trei peri după dracu pe lup.* ȘEZ. III 191. ✦ A apăsa cu mîna, a netezi. *Sanitarul intră tipărindu-și bluza pe trup și părul roșcat pe frunte.* C. PETRESCU, Î. II 43. *Se așează cuminte la loc, tipărindu-și fustele scurte de uniformă.* id. C. V. 9.

TIPĂRÍE s. f. (Învechit și popular) Tipărire, imprimare. (Fig.) *Așa portul l-oi găta, Iară fața mi-o voi da La Turda la rumenele... Buzele la tipărie, Ca mine să nu mai fie!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236.

TIPĂRÍRE, *tipăriri,* s. f. Acțiunea de a tipări și rezultatul ei; operație prin care se obțin, din forme grafice, copii identice de texte sau de ilustrații; imprimare, editare, publicare. *Se găsesc bucăți publicate sau scrise după apariția ediției îngrijită de Alecsandri, fapt de care, la o nouă tipărire a operelor complete, trebuia să se țină seama.* ALECSANDRI, O. P. 5 (prefață).

TIPĂRITÓR, *tipăritori,* s. m. (Învechit) Tipograf.

TIPĂRITÚRĂ, *tipărituri,* s. f. **1.** Faptul de a tipări, tipărire, imprimare prin tipar; p. ext. (cu sens colectiv) caractere tipografice. *Erau acolo, către sfîrșit, și foi tainice cu tipăritură măruntă.* SADOVEANU, E. 112.

2. (Concretizat) Lucrare tipărită, imprimat, publicație. *Am vrut să aflu dacă în bibliotecă se găsesc și cărți scrise în limba romînă. Mi s-a arătat un dulap întreg plin cu tipărituri.* STANCU, U.R.S.S. 34. *De mult nu mai aveai nici tu bune păreri despre astfel de tipărituri și totuși nu le înlături.* PAS, Z. I 297.

TIPELCIUÍ, *tipelciuiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A frămînta mămăliga în mîini. ✦ A frămînta lutul cu picioarele pînă devine glodos (și bun de folosit la lipit pereții sau podeaua casei).

TIPÉSĂ, *tipese,* s. f. (Familiar, adesea peiorativ) Individă.

TIPÍ, *tipesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A îngrădi, a limita; a constrînge. *Petru Maior... nu au gîndit de fel a îmbrăca limba romînă în haine latine, a tipi slobodul îmblet și armonia limbii pe vro sistemă.* RUSSO, S. 59.

TÍPIC[1] s. n. Caracterul a ceea ce este tipic, specific, caracteristic. *În proza lui Vlahuță tipicul strivește individualul.* VIANU, A. P. 190. ✦ Totalitatea caracterelor unui fenomen artistic sau ale unui personaj literar care în artă exprimă esența realității. *Problema tipicului ocupă un loc central în estetica marxist-leninistă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 485, 3/4.

TIPÍC[2], *tipicuri,* s. n. **1.** Formulă obișnuită, stereotipă; obicei, tradiție, normă, regulă. *Toate erau după tipicul primăverilor de la noi, numai întîrziate.* SADOVEANU, M. C. 120. *După anume tipic și pentru anume închipuieli.* C. PETRESCU, A. R. 24. *Totul era corect, protocolar și făcut după tipicul marilor doliuri.* ANGHEL, PR. 66.

2. Carte cuprinzînd ansamblul regulilor după care se săvîrșesc slujbele religioase; normă, regulă pentru serviciul divin. *Slujba, după tipicul cel mare, se petrecu în liniște.* SADOVEANU, O. VII 167. *Slujea în biserică fără pripă și toate le spunea și le făcea după tipic.* GALACTION, O. I 207. *Știe tipicul pe de rost, zilele de harți și post.* ARGHEZI, V. 181. *Un diac citi tipicul.* EMINESCU, L. P. 142.

TÍPIC[3], -Ă, *tipici, -e,* adj. Care prezintă particularitățile proprii unui tip; caracteristic, specific. *În primul rînd este tipic ceea ce exprimă în modul cel mai deplin și mai expresiv esența forței sociale respective.* V. ROM. mai 1953, 191. *Rudin este reprezentantul tipic al păturii intelectuale ruse.* SADOVEANU, E. 237. *Un caz tipic de deformare profesională.* C. PETRESCU, C. V. 267.

TIPICÁLE s. f. pl. Cîntări pentru anumite servicii religioase. *După aceasta cîntăreții sau corul cîntă tipicalele.* La TDRG.

TIPICĂR, -Ă, *tipicari, -e,* adj. **1.** Care dă prea multă importanță lucrurilor mărunte și se oprește fără discernămînt la forme și la aspecte exterioare, fără a pătrunde în miezul lucrurilor; care nu e capabil să iasă din rutina sa; formalist, pedant. *Se nimerise un director tipicar... care nu ieșea c-o iotă din asprimile regulamentului.* VLAHUȚĂ, N. 184. ◇ (Substantivat) *Directorul... un tipicar neînduplecat, îl primi de data asta cu surîsul pe buze.* BART, E. 64.

2. Care se ține strict de tipicul bisericesc.

TIPICĂREÁSĂ, *tipicărese,* s. f. Călugăriță care are grijă ca ritualul să se săvîrșească după tipic. *Schimbă pe furiș zăloaga de la octoihul cel mare, trecînd-o peste cîteva foi mai înainte de unde o așezase tipicăreasa.* STĂNOIU, C. I. 199.

TIPÍE, *tipii,* s. f. Colină cu vîrful retezat, de forma unui trunchi de con. *Din mijlocul acestui spațiu populat cu vîrfuri tocite de lavă, două tronconuri mai mari se ridică, de o parte și de alta a Oltului... Sînt cele două tipii, a Racoșului și a Ormenișului.* BOGZA, C. O. 245.

TIPIZÁ, *tipizez,* vb. I. Tranz. **1.** A da unui personaj literar, unei situații etc. valoare, caracter de tip, a face tipic; a imprima trăsături tipice. *«Sfîrlează cu fofează» e un roman propriu-zis care tipizează cazul tînărului fiu de țăran, cu neîntrecute aptitudini de inventator.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 2/1.

2. A reduce diversele tipuri de produse, destinate aceluiași scop, la cele recunoscute ca fiind mai reușite și mai corespunzătoare scopului, pentru a fi reproduse pe scară largă; a standardiza.

TIPIZÁRE, *tipizări,* s. f. Acțiunea de a tipiza și rezultatul ei.

1. Proces complex de generalizare artistică a realității, în urma căruia esența relațiilor sociale, a evenimentelor istorice, conținutul luptei dintre nou și vechi se dezvăluie în forma unor imagini concrete, în caractere vii, veridice.

2. Standardizare. *Pentru coloranții destinați industriei textile, industriei pielăriei și industriei de cauciuc, se cere tipizarea... îmbogățirea sortimentelor, culori mai vii, îmbunătățirea rezistenței la lumină, spălare și frecare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 360, 5/3.

TÍPLU, *tipluri,* s. n. Diblu. ✦ Cep.

TIPOGRÁF[1], *tipografi,* s. m. Muncitor specializat în lucrările de tipar. *Acela este tipograful care, În primul tău poem, din zăpăceală, Ți-a mutilat trei strofe lapidare.* TOPÎRCEANU, B. 98. *Roatele tipografilor noștri de mii și sute de ori se-nvîrtesc pe zi.* CARAGIALE, O. III 243.

TIPOGRÁF[2], *tipografe,* s. n. Mașină de cules și de turnat rînduri de litere de tipar.

TIPOGRÁFIC, -Ă, *tipografici, -e,* adj. Care se referă la tipografie, cu caracter de tipografie; de tipar. *Tehnica tipografică sovietică slujește deopotrivă, cu cinste, tot ceea ce s-a scris mai valoros în trecut, tot ceea ce se scrie mai valoros astăzi.* STANCU, U.R.S.S. 127.

TIPOGRAFICÉSC, -EÁSCĂ, *tipograficești,* adj. (Învechit) Tipografic.

TIPOGRAFÍE, *tipografii,* s. f. Întreprindere sau atelier în care se execută lucrări de tipar, tipărire de cărți și reviste etc.; imprimerie. *O! zile de necrezut, cînd mînăstirea Neamțu, cu tipografia ei, cu cărturarii ei... revărsa lumina cunoștinței peste tot!* GALACTION, O. I 221. *Pot fi, în același timp, și sufler, și copist la teatru, și corector într-o tipografie.* CARAGIALE, O. III 289. *Aștept să-mi aducă de la tipografie vreo cîteva exemplare din broșura mea.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 508.

TIPOLÓGIC, -Ă, *tipologici, -e,* adj. Care se referă la tipologie; de tipologie.

TIPOLOGÍE, *tipologii,* s. f. Studiul sau înfățișarea științifică a tuturor trăsăturilor tipice sau a relațiilor reciproce dintre diversele tipuri ale unor oameni, obiecte sau fenomene. *În unele din nuvelele sale... autorul urmărește o serie întreagă de oameni în acțiuni noi. În tipologia acestora se poate descifra caracterul revoluționarului, caracterul combatantului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 2/4. ✦ Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul trăsăturilor psihice caracteristice ale oamenilor.

TIPOMÉTRU, *tipometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea corpului literelor tipografice.

TÍPOS, *tiposuri,* s. n. (Învechit) Chip, făptură, formă; tip, specimen, exemplar.

TIPSÍE, *tipsii,* s. f. **1.** Tavă mare, rotundă, de aur, de argint sau de aramă, uneori artistic ornamentată. V. tabla. *I-a mai dat o tipsie mare de aur și o cloșcă tot de aur, bătută cu pietre scumpe.* CREANGĂ, P. 93. *Nu cumva s-au prins către tine ca să-ți aducă și luna pe tipsie?* ALECSANDRI, T. 1225. *Tipsiile pe care aduceau bucatele... erau de argint.* NEGRUZZI, S. I 151. *Mă miram ce-mi place mie... Mărul roșu din tipsie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 41. ◇ (În comparații) *Ținutul e ca o tipsie. Nici o ondulație.* STANCU, U.R.S.S. 105. *Soarele începea să se vadă prin pînza de nouri, fără strălucire, ca o tipsie de argint.* SADOVEANU, O. IV 46. *Era o lună plină, ca o tipsie de argint, a cărei lumină prefăcea stelele într-o pulbere aurie.* CAMIL PETRESCU, O. I 211. ◇ Fig. *A rămas neclintit ca o jucărie de smalț și aur pe tipsia unei frunze.* SADOVEANU, A. L. 194.

2. (Numai la pl.) Chimval (1). *Meterhaneaua domnească îl întîmpina cu mare zgomot de tipsii, lovite unele într-altele.* MACEDONSKI, O. III 120. *Conștiința lui tresărea din aceste atipiri, speriată ca de-o bruscă ciocnire de tipsii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 172. *Bande militare însoțite cu tobe și cu tipsii întocmai ca la grădina lui Giafer.* FILIMON, C. 93. ✦ (Într-o comparație puțin obișnuită) Discul tampoanelor de la locomotivele sau vagoanele de cale ferată. *Locomotiva își izbea tipsiile elastice de șirul de vagoane.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

TIPSIOÁRĂ, *tipsioare,* s. f. Diminutiv al lui tipsie. (Cu pronunțare regională) *Ei încă după al său steag urmează Ce era de aramă o tipsioară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 93.

TIPTÍL adv. **1.** (În legătură cu verbe de mișcare, uneori repetat) Încet, binișor, ușurel (pentru a nu fi auzit). *Îl lega cu tulpan la cap, și-l culca în iatac cu perdelele strînse. Apoi, tiptil, cutreiera toată casa, șoptind, poruncind; pretutindeni liniște.* BASSARABESCU, S. N. 29. *Știam bine că nu e nimeni să ne audă, cu toate astea vorbeam încet, umblam tiptil, din cînd în cînd ne opream în loc și ascultam.* VLAHUȚĂ, O. A. 485. *Mama... vine, tiptil, în vîrful degetelor, pe la spatele mele.* CREANGĂ, O. A. 66. *Simt în urma-mi Venind, tiptil-tiptil, Pas sfiicios de fată, Ușor ca de copil.* EMINESCU, O. IV 281. ✦ Pe furiș, pe nesimțite (pentru a nu fi văzut sau auzit). *Tiptil-tiptil, tot pe vine... ajunse mai la jumătate cale.* MIRONESCU, S. A. 73. *De fete mari e lunca plină, Iar vîntul, răsfățat copil, S-apropie tiptil-tiptil De pe sub fagi, de pe colină.* COȘBUC, P. I 87. ✦ Pe ascuns (pentru a nu fi văzut, pentru a nu se da de gol). *Harun-al-Rașid prin Bagdad adese Tiptil pe uliți cu vizirul iese.* EMINESCU, O. IV 405.

2. (Învechit, în legătură cu verbul «a se îmbrăca») Deghizat, travestit, costumat. *Trece califul Harun-al-Rașid îmbrăcat tiptil, așa ca să nu-l recunoască nimeni.* CARAGIALE, P. 124. *Pe la aprinsul luminărilor... îmbrăcat tiptil, eram introdus ca călugăr în odaia răposatului cuconu Tache.* GHICA, S. 7. *Să ne întoarcem în cetate*

noaptea îmbrăcați tiptil. GORJAN, H. I 7. *Mă-sa, măre, l-învăța Și din gură mi-i zicea: ...Peste fes roșu din cap Pune un ștergar vărgat Ca turcoaicele legat... Iencea-ntocmai că urma, Că tiptil mi se-mbrăca.* TEODORESCU, P. P. 641.

— Variantă: (învechit) **teptíl** (ALECSANDRI, T. 508, KOGĂLNICEANU, S. 138) adv.

TIR, *tiruri,* s. n. Tragere la țintă cu o armă de foc. *De sigur, profitînd de acest prilej, cei de sus fac exerciții de tir.* CAMIL PETRESCU, U. N. 361. *Dimineața o baterie regulează tirul.* C. PETRESCU, Î. II 14. *Săpîndu-se... un șanț de împrejmuire pentru tir, s-a găsit o piatră cu inscripțiunea arătată.* I. IONESCU, M. 590.

TIRÁDĂ, *tirade,* s. f. 1. (Azi mai ales peiorativ) Fragment dintr-un discurs în care un orator dezvoltă pe larg (și cu emfază) o idee, o teză. *Flecari crescuți în moleșeala tiradelor de cafenea.* C. PETRESCU, C. V. 276. *Și-n mintea ta înfierbîntată Te vezi deodată orator: Înflăcărat rostești tirade, Pornești mulțimea după tine; Se-nalță mii de baricade Și cad palatele-n ruine.* TOPÎRCEANU, S. A. 8. *Alecsandri a găsit ocazia să facă o tiradă cu privire la o chestie de care îi ardea inima.* IBRĂILEANU, SP. CR. 125. *Discursul demagogic al lui Cațavencu, plin de șiretlicuri, de tirade false... ar fi peste putință în gura naivului și timpitului Farfuridi.* GHEREA, ST. CR. I 350.

2. Fragment de întindere mai mare dintr-o operă literară (mai ales dramatică) debitat fără întrerupere de un personaj. *Acum trei secole... se puteau auzi pe scenele teatrelor tirade îndreptate împotriva dreptului feudal de a dobîndi toate onorurile numai în virtutea nașterii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 6/3. *Închipuiți-vi-l... venind în fața scenei, luînd o poză demnă și începînd să ne debiteze o tiradă.* CARAGIALE, N. F. 28.

TIRÁJ, *tiraje,* s. n. 1. Numărul total de exemplare în care se tipărește o carte sau o publicație periodică. *Fac corectura în zaț pentru tot tirajul.* IBRĂILEANU, S. 229. *Spune-mi dacă... s-a petrecut prea multe exemplare peste obicinuitul tiraj.* CARAGIALE, O. VII 326. ◇ Loc. adj. (Mai ales despre publicații periodice) Cu (sau de mare) **tiraj** = care apare într-un număr mare de exemplare. *Se îmbuibă și se lansează prin redacțiile jurnalelor de mare tiraj.* REBREANU, R. I 182. *Se întîlnea prin curți și ganguri cu fel de fel de trepăduși, Pe la gazetele opozante, pe la ziare cu tiraj.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 11.

2. Circulația aerului și a gazelor de ardere într-o instalație de încălzire cu focar sau a aerului într-un coș de ventilație (și care se datorește diferenței de presiune dintre două secțiuni ale coșului).

TIRALIÓR, *tiraliori,* s. m. (Învechit) Soldat care lupta în linia întîi; infanterist. V. pușcaș, trăgător. *Dopurile pocnesc, pare c-am fi la un atac de tiraliori, care nu sparie de loc pe bravii convivi.* CARAGIALE, M. 216. *Se împrospătează mereu liniile împrăștiate și tare primejduite ale tiraliorilor.* ODOBESCU, S. III 588.

— Pronunțat: *-li-or.*

TIRÁN[1], *tirani,* s. m. Stăpînitor absolut al unui stat sau al unei cetăți grecești din antichitate (care guverna cu cruzime); nume dat unui șef de stat asupritor (v. despot); p. ext. persoană autoritară care își impune voința în orice împrejurare, care asuprește pe cei ce depind de ea. *Din toată gospodăria săracă, dar cu zgîrcenie apărată de risipă, vedeam că am de-a face c-un tiran aspru și rînduit într-ale sale.* SADOVEANU, E. 128. *Acest măreț titlu, moldovenii îl dedeau acelor principi care veneau să-i scape de jugul vreunui tiran.* HASDEU, I. V. 17. *Pieri-vor și tiranii și robii demni de ei.* BOLINTINEANU, O. 30. *Varsă din cer foc și zare Cu catran și cu pucioasă, Pe acest tiran să-l arză.* TEODORESCU, P. P. 105. ◇ Fig. *Dorule, tiran cumplit, De ce m-ai îmbătrînit?* TEODORESCU, P. P. 273.

TIRÁN[2], **-Ă,** *tirani, -e,* adj. Crud, nemilos; autoritar, despotic. *Cîte lacrimi s-or fi scurs pe luciul acestor pietre... podoaba operei atîtor mii de necunoscuți, care lucrau pentru glorificarea oarbei vanități a unui potentat tiran.* BART, S. M. 23. *Amoraș tiran, Tiran și dușman, Tare te-ai silit Și m-ai despărțit De-al meu puișor, Vrednic de amor.* TEODORESCU, P. P. 286. *Am o pasăre dușmană Și foarte tirană, N-are suflet, n-are minte, Ci e plină de cuvinte, Ce o-ntrebi ea spune* (Ceasornicul). GOROVEI, C. 69. ◇ (Substantivat) *Nu mai știa ce să facă teșmenitul de Joe ca să moaie inima tiranei de Junona.* ISPIRESCU, U. 11.

TIRÂNIC, -Ă, *tiranici, -e,* adj Care tiranizează, de tiran; cu caracter de tiran, crud, arbitrar, samavolnic, despotic. *Toată viața sa, cărturarul Șincai a luptat împotriva regimului feudal, regim tiranic care l-a aruncat și pe el în lanțuri.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2908. ◇ Fig. *Inginerul își descoperi o curiozitate tiranică de detectiv.* C. PETRESCU, A. 469. *Auzind din depărtare Vocea lui tiranică Toți ciulinii pe cărare Fug, cuprinși de panică.* TOPÎRCEANU, B. 46. *Ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenești, născoci feluri de schingiuiri.* NEGRUZZI, S. I 158.

TIRANICÉSC, -EÁSCĂ, *tiranicești,* adj. (Învechit) Tiranic. *Să nu pot să înduplec un suflet tiranicesc A crede că pentru dînsa de dragoste mă sfîrșesc?* CONACHI, P. 124.

TIRANÍE, (rar) *tiranii,* s. f. 1. (În antichitate) Formă de guvernămînt în unele cetăți grecești în epoca de trecere de la oligarhia aristocratică la democrația sclavagistă; (mai tîrziu) putere ilegală obținută de un tiran prin uzurpare.

2. Caracterul a ceea ce este tiranic; stăpînire arbitrară și dușmănoasă, domnie despotică. *Tirania se va zbate Să te rupă cu-al ei dinte. Tu cu pala forții Fulger-o și zvîrle-o morții, Și din drum nu te abate, Haide înainte!* NECULUȚĂ, Ț. D. 46. *Pînă cînd să ne tot plece cruda, oarba tiranie?* ALECSANDRI, P. II 7. *Istoria omenirii nu ne înfățișează decît lupta necontenită a dreptului în contra tiraniei.* BĂLCESCU, O. I 324. ✦ Comportare, atitudine de tiran; (mai ales la pl.) faptă de tiran. *Peste vreo cinci zile, altă rublă; pe urmă, din patru în patru zile, regulat. Dar toate tiraniile trebuie să aibă un capăt. Am hotărît să mă revolt.* CARAGIALE, O. II 76. *Ea-n casă poruncește cu aspră tiranie.* NEGRUZZI, S. II 245. *Ghinea, vistier mare, se făcuse nesuferit țării prin tiraniile lui.* BĂLCESCU, O. I 20.

— Variantă: **tirânie** (COȘBUC, P. I 264, CONACHI, P. 297, BUDAI-DELEANU, Ț. 357) s. f.

TIRANIZÁ, *tiranizez,* vb. I. Tranz. A trata pe cineva tiranic, a se purta ca un tiran; a asupri, a teroriza. *Toptangiul era un om care... tiraniza pe bieții săraci.* DEMETRESCU, O. 96. *Domnii cei răi, de care Moldova a avut cu prisos, tiranizau pe bieții pămînteni.* BĂLCESCU, O. I 119. ◇ Fig. *Acum îl tiraniza nevoia absurdă și vinovată s-o resfețe și sub ochii altora.* C. PETRESCU, O. P. I 86. *S-ar zice că această viziune îl tiranizează, că... nu poate să nu vadă cum se comportă personajele care intră în scenă.* IBRĂILEANU, S. 17.

TIRĂNÉSC, -EÁSCĂ, *tirănești,* adj. (Învechit) Tiranic. *Numai ca să împlinească Pofta sa cea tirănească: Să petrec tot cu oftări.* CONACHI, P. 112.

TIRĂNÍ, *tirănesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A tiraniza. *Cred că tirăniți pe bieții romîni.* ODOBESCU, S. II 11. ✦ Refl. A se chinui, a se canoni. *Și-ncepu-ntîi bogăția să exprime într-aceste Că nemărginitul bine numai ea în lume este... Fără dînsa orișicine pre pămînt să tirănește.* PANN, P. V. II 23.

TIRĂNÍE s. f. v. tiranie.

TIRBUŞÓN, *tirbuşoane,* s. n. Dispozitiv de metal în formă de spirală, prevăzut cu un mîner, cu ajutorul căruia se scot dopurile de plută de la sticle; rac. *Toate instrumentele nichelate care alcătuiau trusa de concentrare a domnului comandant: . . . tirbuşon, bricheta cu benzină şi fitil, busola în miniatură.* C. PETRESCU, Î. I 3. ✧ Loc. adv. **În tirbuşon** = în formă de spirală. *Purta un costum . . . cu pantalonii răsuciţi în tirbuşon.* C. PETRESCU, O. P. I 64.

TIREGHÍE s. f. v. **tirighie.**

TIRFÓN, *tirfoane,* s. n. Şurub de oţel cu ajutorul căruia se fixează şinele de cale ferată pe traverse.

TÎRI adv. (Popular, folosit numai în corelaţie cu sine însuşi) Ce mi-e . . ., ce mi-e . . .; fie . . ., fie . . .; cum . . ., aşa şi . . . *Tiri dracul, Tiri mama lui.* POP.

TIRIÁC s. n. Preparat medicinal care conţine opiu, folosit în trecut ca anestezic. *Eu, acela care am puteri de mac, Ş-ameţesc simţirea ca un tiriac.* PANN, P. V. I 121. *Doftorii întărîtoare şi aprinzătoare, precum este tiriacul.* PISCUPESCU, O. 230. *Pentru urdinare: leşie cu cenuşă şi cu apă de stînjăn şi cu tiriac să bea.* ŞEZ. X 138.

TIRIACHÍU, -ÍE, *tiriachii,* adj. (Învechit) Ameţit (de băutură sau de substanţe narcotice). *Toată brasla veselă şi uşoară a vînătorilor, începînd de la vătaful Pasache şi pînă la tiriachiul Cafe-subţire, îţi va răspunde în cor cu o păcălitură vînătorească.* ODOBESCU, S. III 49. *A fost prea tiriachiu de tutun şi de băuturi spirtoase.* GORJAN, H. IV 122.

TIRIGHÍE s. f. (Şi în formele *tireghie, tirigie)* Substanţă cu gust acru şi cu aspect sticlos, care rămîne pe pereţii butoaielor după ce s-a scos vinul (şi care se foloseşte în vopsitorie sau pentru acrit mîncările); tartru. *Prafurile se plămădesc în borş, iar firele se fierb într-o apă acrită cu tirigie şi piatră acră muiată în apă caldă.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 143.

— Variante: **tireghíe, tirigíe** s. f.

TIRIGÍE s. f. v. **tirighie.**

TIRIPLÍC s. n. (Învechit) Fir răsucit de bumbac mercerizat sau de mătase, folosit la ţesut, la brodat sau la împletit. V. ibrişin, bumbăcel. *Cămăşile tinerilor . . . se fac din pînză de burangic cu urzeală de bumbac sau tiriplic.* PAMFILE, I. C. 353. *Un cearşaf cu împletituri de tiriplic.* ODOBESCU, S. I 422.

— Variantă: **triplíc** (MARIAN, NA. 260) s. n.

TIRIŞÉNIE s. f. v. **tărăşenie.**

TIRIZÍE s. f. v. **terezie.**

TIROÍD, -Ă, *tiroizi, -de,* adj. Care ţine de tiroidă, care se referă la tiroidă. *Glanda tiroidă poate avea o parte în determinismul epilepsiei.* PARHON, O. A. I 282. *Asocierea migrenei cu paludismul s-ar putea datora nu numai unei acţiuni directe a hematozoarului sau a produselor sale asupra centrilor nervoşi, ci şi unei acţiuni indirecte prin intermediul corpului tiroid.* id. ib. 256. ✧ *Glandă tiroidă* (şi substantivat, f.) = glandă cu secreţie internă, aşezată pe partea anterioară a laringelui, pe porţiunea lui inferioară.

TIROIDIÁN, -Ă, *tiroidieni, -e,* adj. Care se referă la tiroidă, de natura tiroidei, al tiroidei. *Bunele rezultate obţinute prin tratamentul tiroidian în cazurile de urticarie.* PARHON, O. A. I 256.

— Pronunţat: *-ro-i-di-.*

TIROLÉZ[1], -Ă, *tirolezi, -e,* adj. Care se referă la Tirol, care aparţine Tirolului sau locuitorilor lui; din Tirol. *Costumul lui fusese cîndva tirolez.* SADOVEANU, A. L. 6.

TIROLÉZ[2], -Ă, *tirolezi, -e,* s. m. şi f. Persoană care este originară din Tirol.

TIROXÍNĂ s. f. Hormon care se găseşte în tiroidă.

TIRS, *tirsuri,* s. n. Toiag simbolic al zeului Bacchus, împodobit cu viţă de vie şi în vîrf cu un con de pin. *Făclii, tirsuri în mîini ţine.* VĂCĂRESCU, P. 176.

TIS s. m. v. **tisă.**

TÍSĂ, *tise,* s. f. Arbore sau arbust răşinos, care poate atinge vîrsta de 1000 de ani, cu frunze în formă de ace moi, verzi, otrăvitoare, cu lemnul tare şi foarte preţios (la noi specie rară, protejată ca monument natural) *(Taxus baccata);* lemnul acestui arbore. *Ajuns în ţiitoare, Boghean se răzimă de o tisă bătrînă.* SADOVEANU, O. A. II 162. *O lingură veche de tisă roşie, cu coada săpată în formă de şopîrlă.* HOGAŞ, H. 54. *Din aceşti ţăruşi răsar două tise, care cresc şi se îmbrăţişează deasupra bisericii din Armagh.* ŞEZ. XIII 137.

— Variantă: **tis** (VLAHUŢĂ, R. P. 60) s. m.

TIST, *tişti,* s. m., şi (rar) *tisturi,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Ofiţer, comandant, căpetenie. *Tistul de dorobanţi, care păzea la pod . . . se dusese să vadă ce se mai întîmplă pe acolo.* CAMIL PETRESCU, O. II 104. *Împăratul se duse pe acolo cu alte tisturi.* RETEGANUL, P. II 23. *Asupra dorobanţilor de pe lîngă cîrmuiri se orînduieşte un tist.* BĂLCESCU, O. I 37. *De-ar fi puşca de hămei, Regimentul de femei Şi tisturi de pătrînjei, Bucuros aş cătăni La compania mîndrii!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 299.

TISTEMÉL s. n. v. **testemel.**

TISTIMÉL s. n. v. **testemel.**

TIŞĂTÚRĂ s. f. v. **teşitură.**

TIŞITÚRĂ s. f. v. **teşitură.**

TITÁN[1] s. m. Metal cu duritate mare, care se găseşte răspîndit în natură sub formă de compuşi.

TITÁN[2], *titani,* s. m. **1.** Nume dat în mitologia greacă fiecăruia dintre cei 12 fii ai lui Uranus, cunoscuţi prin lupta lor împotriva lui Zeus pentru stăpînirea pămîntului. *Îl legăna în umbrele basmului pe braţe titanii.* BOUREANU, S. P. 30. ✧ (În metafore şi comparaţii, simbolizînd forţa fizică, puterea) *Dunărea se aruncă furioasă, rupînd cu zgomot cele din urmă stăvilare ce i se mai ridică în cale. Şi, în vălmăşagul acestei ciocniri de titani, fiecare val pare că strigă, fiecare stîncă pare că se mişcă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 116. *Aci piatra este ruptă din munţii vecini şi aruncată peste acest pisc cu forţă de titan.* BOLLIAC, O. 290.

2. Fig. Om cu calităţi extraordinare, capabil de realizări excepţionale. *Este o mîndrie pentru poporul nostru de a avea tradusă în limba romînă opera unor titani ai literaturii şi ştiinţei universale ca Puşkin şi Tolstoi, Mendeleev şi Pavlov.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 369, 1/1.

TITÁNIC, -Ă, *titanici, -e,* adj. Care are putere sau proporţii de titan. *Geniul titanic al lui Rubens.* GHEREA, ST. CR. II 89. *Nu răscoli cu-atîta Grozavă uşurinţă titanica turbare Ce-n aşchii sclipitoare gîndirea mi-o sfăramă.* EMINESCU, O. IV 64.

TITANÍT, *titanituri,* s. n. Silicat natural de calciu şi de titan, de culoare galbenă, verzuie sau brună, întrebuinţat ca piatră semipreţioasă.

TITIRÉZ, *titirezi,* s. m., şi *titireze,* s. n. **1.** Partea de jos, de formă conică, a fusului de tors, care, prin greutatea sa, face ca fusul să se învîrtească mai uşor; p. ext. jucărie care are această formă; sfîrlează, prîsnel. *Titirez-rez, Calcă pe retez* (Cîntarul). GOROVEI, C. 58. ✧ (În metafore şi comparaţii, sugerînd ideea de iuţeală, mai ales în

legătură cu verbe de mișcare) *Vorbise așezat, potolit, dar cu o neclintire în glas care-l făcu pe Vasile să se învîrte pe scăunel ca un titirez.* DUMITRIU, N. 241. *Fusesem pe coclauri cu un mare naturalist, mititel și iute ca un titirez.* HOGAȘ, M. N. 99. *Cum gioacă de frumușel, dragu mamei!!... parcă-i un titirez!* ALECSANDRI, T. I 161. (Cu aluzie la dimensiunile mici ale obiectului) *Copilul rămîne titirez ori ghebos, ori cu altă sminteală și pricină.* MARIAN, NA. 337.

2. Bățul de sub coșul morii, care lovește teica pentru a face să treacă grăunțele între pietre; hădărag.

TITIRÍ, *titiresc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se dichisi cu multă grijă, a se găti, a se aranja.

TITIRÎT, -Ă, *titiriți, -te,* adj. Aranjat cu multă grijă, dichisit.

TITIÚN s. n. v. **tutun.**

TÍTLU, *titluri* s. n. **1.** Calificare căpătată de cineva, în urma unor studii speciale într-un anumit domeniu de activitate. *Grigore avea atunci douăzeci și patru de ani... Își luase licența în drept la București, nu ca să practice, ci să aibă un titlu.* REBREANU, R. I 50. ✧ *Titlu academic* v. academic. *Titlu de glorie* = merit, renume, glorie, fală. *Alecsandri mai are un titlu de glorie, pe care se cade să-l subliniem... ca folclorist.* SADOVEANU, E. 61. ✧ (În orînduirea feudală și capitalistă) Demnitate (uneori și funcție) bazată pe privilegii și conferind posesorului anumite drepturi; denumirea rangului corespunzînd unei astfel de demnități. *Titlul lui de nobleță este talentul, nu rangul de boierie cu care l-a miluit domnia.* SADOVEANU, E. 70. *Pe țărm averea lasă-ți și luxul nebunesc... Nobletea, orice titluri și orice vanitate.* MACEDONSKI, O. I 168. *N-aveau... dreptul d-a fi singuri proprietari de pămînt, d-a moșteni titluri și slujbe, d-a fi osebiți de legea comună pentru toți.* BĂLCESCU, O. II 14. *O, voi, care un titlu ș-un nume pizmuiți.* ALEXANDRESCU, M. 89.

2. Cuvînt sau text pus în fruntea unei lucrări sau a unei părți distincte a ei, indicînd rezumativ cuprinsul acesteia. *Titlul era scris și latinește.* EMINESCU, N. 45. *Cartea... ce tu ai compus sub titlul de «Manualul vînătorului».* ODOBESCU, S. III 9. ✧ Loc. adv. **Cu titlu de...** = cu caracter de..., ca...

3. Capitol sau subdiviziune în textul unei legi, al unui regulament etc. (de obicei purtînd un număr de ordine). *Codul Penal, Cartea II, Titlul III.*

4. (În expr.) **Titlu de proprietate** = document care stabilește dreptul de proprietate al cuiva asupra unui obiect. *Toți fugim cu titluri de proprietate, cu acțiuni, cu bijuterii.* DUMITRIU, B. F. 88.

5. Fig. Bază legală, drept. *Oricît de modeste ar fi titlurile mele la bunăvoința unui public atît de distins.* MACEDONSKI, O. IV 3.

6. Procent de metal nobil dintr-un aliaj; titru.

— Variantă: (învechit) **titulă,** *titule* (NEGRUZZI, S. I 273, BUDAI-DELEANU, Ț. 91), s. f.

TÍTOR s. m. v. **ctitor.**

TITRÁRE, *titrări,* s. f. Metodă volumetrică de determinare a concentrației unei soluții sau a unei substanțe.

TITRÁT[1]**, -Ă,** *titrați, -te,* adj. (Mai ales substantivat) Care a obținut un titlu în urma absolvirii unei instituții de învățămînt superior. *Sînteți în birou trei șefi de masă; rămîne un șef la toate mesele și un șef de birou, și-nțelegi bine, dumneata ca netitrat...* CARAGIALE, M. 226.

TITRÁT[2]**, -Ă,** *titrați, -te,* adj. Care a fost supus operației de titrare.

TÍTRU, *titre,* s. n. **1.** Masa de substanță conținută într-o soluție și exprimată în grame pe milimetru.

2. Numărul de grame dintr-o substanță cu care această reacționează într-un anumit sens sau care sînt puse în libertate de un centimetru cub de soluție.

3. Titlu (6). ✦ Număr care indică finețea firului de mătase și a fibrelor sintetice.

TITULÁR, -Ă, *titulari, -e,* adj. **1.** (Adesea substantivat) Care îndeplinește o funcție, ocupă un post etc. cu caracter de permanență, pe baza unei numiri făcute după formele legale. *Directorul... însărcinat a gera afacerile prefecturii — districtul neavînd deocamdată titular... a șoptit, cu zîmbetul său diplomatic: «Om vedea!».* CARAGIALE, N. S. 60.

2. Fig. (Rar) Care apare ca erou principal, care dă titlul unei opere artistice. *Se mai află și astăzi vestitul han al Spătărestilor, unde ades au poposit triburile negre în mijlocul cărora Matei Millo a observat pe titulara piesei.* SADOVEANU, E. 67.

TITULARIZÁ, *titularizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A confirma pe cineva ca titular într-un post deținut pînă atunci numai ca suplinitor.

TITULATÚRĂ, *titulaturi,* s. f. Mod de a se intitula (v. intitulare); (concretizat) titlu. *Astăzi toți scriitorii Republicii rîvnim la titulatura de scriitor popular.* SADOVEANU, E. 86.

TÍTULĂ s. f. v. **titlu.**

TÍTVĂ s. f. v. **tigvă.**

TIU interj. v. **ti.**

TIÚGĂ s. f. v. **tigvă.**

TIUÍ vb. IV v. **tiohăi.**

TIULÉRCĂ, *tiulerce,* s. f. (Regional) Un fel de chipiu, putînd avea diferite forme, pe care-l poartă flăcăii cînd merg la urat de anul nou. [La Sf. Vasile flăcăii umblă] *unși cu tăciuni pe obraz... și pe cap cu fel de fel de tiulerce (chipiuri) făcute de ei.* ȘEZ. III 183.

TIULÉU s. n. v. **tuleu.**

TIÚTIÚN s. n. v. **tutun.**

TIV, *tivuri,* s. n. Marginea îndoită și fixată printr-o cusătură a unui obiect de pînză, făcută pentru a împiedica destrămarea țesăturii. ✧ Fig. *Pe un mic petec de cer albastru... stăruia o geană de lumină vie, care făcea un tiv roșcat acoperișului înalt de nouri fumurii și îndesați.* CAMIL PETRESCU, O. I 325.

TÍVA interj. (Arată plecarea repede și neașteptată dintr-un loc) Hai, fuga! tunde-o! fugi! șterge-o! *Nemaiauzind nici o foșnitură de păpușoi, nici o scurmătură de găină, am țîșnit o dată cu țărna-n cap și tiva la mama acasă.* CREANGĂ, A. 6. *Luă cofița cu apă și tiva la mă-sa.* ȘEZ. VI 11. ✧ Expr. **Tiva băiete** = pe-aici ți-e drumul! șterge-o! pleacă în grabă! *Își ia cojocul între umere și biciul în mînă și tiva băiete!* CREANGĂ, P. 114.

— Variantă: **tívai** (ȘEZ. II 101) interj.

TÍVAI interj. v. **tiva.**

TIVEÁLĂ, *tiveli,* s. f. Faptul de a tivi; tivitură.

TÍVGĂ s. f. v. **tigvă.**

TIVÍ[1]**,** *tivesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A face un tiv. *Adio, scumpă și neprețuită modistă!... care-mi îndulcești viața și-mi tivești basmalele!* ALECSANDRI, T. I 75. *Colo sus la scăpătat Este-un cort mare rotat, Împăturat e în patru, Cu postav roșu tivit.* BIBICESCU, P. P. 302. ✦ Fig. A mărgini, a împrejmui, a înconjura (cu un chenar). *Deschise ochii mari, albaștri, tiviți cu gene negre, și-l privi țintă.* SADOVEANU, O. VII 35. *Vezi luna-n cingătoarea Aprinsei bolți albastre, Argintul ei tivește Și pragul casei*

noastre. GOGA, P. 38. *Însufleţirea răsăritului se lăsa peste tot, tivea norii cu vişiniu.* MACEDONSKI, O. III 48. *Cu un roş fir de jeratic culmi de munte sînt tivite.* EMINESCU, O. IV 119. ◇ Refl. *Apele s-au tivit cu margini vinete de gheaţă.* C. PETRESCU, S. 53. ◇ Refl. pas. *Cînd se ară... bucata arată se tiveşte cu o brazdă.* PAMFILE, A. R. 63.

2. A detaşa prin aşchiere, cu ferăstrăul, marginile scîndurilor brute.

TIVÍ[2], *tivesc*, vb. IV. Tranz. (În expr.) **A o tivi la fugă (de fugă** sau **fuga)** = a o lua la fugă, a fugi, a o şterge.

TIVÍC s. n. (Munt.) Laţ cu care se prind păsări sau animale mici. ◇ Expr. **A da** (pe cineva) **în tivic** = a bate straşnic, a tărbăci. *Băieţii... îţi prind ciinii — îi ademenesc şi-i prind — le leagă o tinichea de coadă şi-i bodogănesc cu ciomagul: îi dau în tivic.* STANCU, D. 174.

TIVILICHÍE, *tivilichii*, s. f. Pieptar cusut cu fir şi cu mătase, purtat de femeile de la ţară.
— Variantă: **televechíe** (PĂSCULESCU, L. P. 294) s. f.

TIVILICHÎU, -ÎE, *tivilichii*, adj. Vesel, hazliu, vioi. *Se făcuse... frumos şi tivilichiu, de nu mai erau alţii ca dînsul.* ŞEZ. VI 13.

TIVÍRE, *tiviri*, s. f. Acţiunea de a tivi[1] şi rezultatul ei.

TIVITÚRĂ, *tivituri*, s. f. Acţiunea de a tivi[1]; locul tivit; tiv. *Prindeau a întoarce cu unghiile tiviturile cămăşilor.* CAMILAR, N. I 249. *Cusătura la acest fel de cămeşi este... cu tivitură.* PAMFILE, I. C. 352. *M-a trimis doamna de sus la a de jos, Ca să-i dea o cusătură Fără pic de tivitură* (Hîrtia). TEODORESCU, P. P. 220. ✦ Fişie îngustă (de obicei de altă culoare) cusută pe marginea unui obiect de pînză; chenar. *Jupînul din Rădăuţi trase peste taraba sa o pînză gălbuie cu tivitură roşie.* La CADE. ◇ (Poetic) *Întregul cer Azi poartă iar camaşă cu tivituri de fier.* COŞBUC, P. II 185. ◇ Fig. *Se mai ghicea abia o tivitură viorie, însoţind culmile cele mai înalte.* V. ROM. iulie 1953, 100.

TIZ, -Ă, *tizi, -e*, s. m. şi f. (Mai ales la masculin singular) Persoană care poartă acelaşi nume cu alta, considerată în raport cu aceasta. *Noi regăsim pe hrăpitorul tiz al acestuia în egumenia Snagovului.* ODOBESCU, S. I 457. *Omul ce am întîlnit întîiaşi dată este tizul meu derviş, ce îşi spuse istoria mai înainte de mine.* GORJAN, H. I 128.

TIZÁNĂ, *tizane*, s. f. **1.** Băutură obţinută dintr-o infuzie de plante medicinale. V. ceai.

2. (Învechit) Şampanie cu tărie alcoolică slabă. *Luăm cîte-o tizană?... Mersi... nu pot bea şampanie; îmi ace arsuri.* CARAGIALE, M. 234.

TIZÍC s. n. (Cu sens colectiv) Un fel de turte prismatice făcute din baligă amestecată cu paie şi cu ogrinji, care se întrebuinţează de către ţărani ca combustibil sau ca material de construcţie în locul cărămizilor. *Pe vatră ardea un foc înăbuşit de tizic.* SADOVEANU, P. S. 38. *Maşina avea să-l înfunde iarăşi în satul tătăresc, cu bordeie strîmbe şi oarbe de lut, cu împrejmuirile de tizic.* C. PETRESCU, Î. I 4. *Oamenii ard iarna rogoz, buruieni şi baligă de vită, pe care o usucă, o taie în formă de cărămidă şi o numesc tizic.* I. IONESCU, D. 402.

TÎCÍ vb. IV v. **ticăi**[1].

TÎLC, *tîlcuri*, s. n. **1.** Înţeles, sens, rost, semnificaţie. *Trebuie să căutăm tîlcul lucrurilor şi al faptelor.* CAMIL PETRESCU, O. I 342. *Se mai aflase iarăşi de către acei care stăruiesc şi socotesc ca să afle toate, că şi porecla postelnicului Ştefan avea un tîlc.* SADOVEANU, F. J. 517. *Bătrîna îşi încreţi pieliţa frunţii osoase, încercînd să prindă tîlcul cuvintelor.* C. PETRESCU, A. 397. ◇ Loc. adv. **Cu tîlc** = cu subînţeles; cu rost, cu socoteală. *Mă gîndesc uneori, tovarăşe profesor, că Floarea fu jertfă şi visul cu tîlc.* SADOVEANU, A. L. 150. *Călugării care trecură pe lîngă el îl priviră... zîmbind cu tîlc.* STĂNOIU, C. I. 146. ✦ Interpretare, explicaţie. *Pînă noaptea tîrziu bătrînii au stat de vorbă dînd fel de fel de tîlcuri scrisorii.* BASSARABESCU, S. N. 133.

2. Glumă alegorică, fabulă, pildă. *Şi se iau ei ba din tîlcuri, ba din cimilituri, ba din pictlit, ba din una, ba din alta.* CREANGĂ, P. 168. ◇ Expr. **A vorbi în tîlcuri** = a vorbi în pilde, figurat, alegoric. *Dascălul Simeon Fosa din Ţuţuieni, numai pentru că vorbeşte mai în tîlcuri decît alţii... cere trei husăşi pe lună.* CREANGĂ, A. 16. *Vorbeşti numai în tîlcuri, să nu te mai priceapă nimeni.* ŞEZ. I 100.

TÎLCUÍ, *tîlcuiesc*, vb. IV. Tranz. (Astăzi rar) **1.** A explica, a interpreta tîlcul unor fapte, vorbe, scrieri etc.; a tălmăci. *S-a mirat neputîndu-şi tîlcui de unde să vie această prefacere.* SBIERA, P. 138. *Le tîlcuiam toate înţelesurile şi pildele lui.* GORJAN, H. IV 142.

2. A traduce, a tălmăci. *Cronos... pre limba noastră se tîlcuieşte: timpul sau vremea.* ISPIRESCU, U. 81. *Învăţătură despre a lumii orînduială .. de pe grecie pe rominie tîlcuită.* EMINESCU, N. 45.
— Prez. ind. şi: *tîlcui* (ARGHEZI, V. 181).

TÎLCUÍRE, *tîlcuiri*, s. f. Acţiunea de a tîlcui şi rezultatul ei. *Tîlcuiri de visuri coordonate alfabetic.* EMINESCU, N. 45.

TÎLCUITÓR, -OÁRE, *tîlcuitori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care explică, comentează sau interpretează tîlcul unor fapte, vorbe, scrieri etc.; tălmaci. *Sarcina lor întîi era a fi consilieri ai împăratului, pe urmă tîlcuitorii cei mai întîi ai tot dreptului.* BĂLCESCU, O. II 44.

TÎLFĂ s. f. v. **ţîflă.**

TÎLHÁR, *tîlhari*, s. m. **1.** Persoană care duce viaţă de hoţ, care fură, pradă, jefuieşte; hoţ, bandit. *Aici a fost odată cuibul tîlharilor.* DEŞLIU, G. 37. *Ceata de tîlhari căzuse prinsă în capătul pădurii.* CARAGIALE, O. I 352. *Miron se purtă în această slujbă cu multă asprime, ca să poată stinge tîlharii.* BĂLCESCU, O. I 187. ◇ *Tîlhar de drumul mare* v. drum. ✦ Om ticălos, nemernic. *Plîngea şi mărturisea o dorinţă pe care o repeta de patruzeci de ani: să moară tîlharul.* PAS, Z. I 31. *Ani şi ani s-au perindat De cînd fără încetare lumea toat-am colindat... ca să dau de cuibul unde Zmeul-Zmeilor, tîlharul, fericirea mi-o ascunde.* EFTIMIU, Î. 124. *Matei-vv. făcu greşeala de încredinţă acest ministeriu unui mare tîlhar, un grec anume Ghinea Ţucală.* BĂLCESCU, O. I 70. ◇ (Adjectival) *Acei trîntori... au ajuns mai răi şi mai tîlhari ca înainte.* BART, S. M. 25.

2. (Familiar, cu o nuanţă de uşoară mustrare, uneori de admiraţie) Om şmecher, strengar, hoţoman. *Mare tîlhar mai eşti!* (Cu pronunţare regională) *A! tîlhariule, vii sus de stinghereşti fata de la gherghef?* ALECSANDRI, T. 940.
— Variantă: **tălhár** (CREANGĂ, A. 49, ALECSANDRI, T. I 57) s. m.

TÎLHĂRÁŞ, *tîlhăraşi*, s. m. Diminutiv al lui tîlhar. *Să-i gonim dintre noi ca pe nişte tîlhăraşi!* DUMITRIU, N. I. 83.

TÎLHĂREÁ, *tîlhărele*, s. f. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene, adesea roşietice pe din afară, dispuse în capitule *(Lactuca sagittata).*

2. Susai.

3. Salata-iepurelui.

TÎLHĂRÉSC, -EÁSCĂ, *tîlhăreşti*, adj. De tîlhar, hoţesc; şmecheresc. *C-o mişcare pripită, tihărească, îşi trînti pălăria şi o băgă în sîn.* La CADE. *Ne întîlnirăm cu o corabie tîlhărească.* GORJAN, H. II 88.

TÎLHĂRÉȘTE adv. În felul tîlharilor, hoțește. *Și mi l-a furat hoțește, Mi l-a luat tîlhărește.* TEODORESCU, P. P. 572. *Tăiatu-m-ai tîlhărește, Fugitu-mi-ai mișelește.* ALECSANDRI, P. P. 74.

TÎLHĂRÍ, *tîlhăresc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A duce viață de tîlhar; a jefui, a prăda, a fura. *Scoase toate avuțiile ce adusese de cînd tîlhărea.* ISPIRESCU, L. 144.

TÎLHĂRÍE, *tîlhării,* s. f. Acțiunea de a jefui; jaf, furt, hoție. *I-au fost luat banii prin înșălăciune și tîlhărie.* NEGRUZZI, S. I 86.

TÎLHĂROÁICĂ, *tîlhăroaice,* s. f. **1.** Hoață.
2. (Familiar, cu o nuanță de ușoară mustrare, uneori de admirație) Ștrengăriță, șmecheră.

TÎLHĂRÓI, *tîlhăroi,* s. m. Augmentativ al lui tîlhar; om ticălos, nemernic. (Atestat în forma *tălhăroi*) *Mă duc să dau jalbă că m-ai bătut în casa d-tale ca un tălhăroi.* ALECSANDRI, T. 1544.
— Variantă: **tălhărói** s. m.

TÎLMÁCI s. m. v. **tălmaci.**

TÎLNÍȘ s. n. v. **întîlniș.**

TÎLPÁC, -Ă, *tîlpaci, -e,* adj. (Despre pămînt) Greu de lucrat; lipicios, argilos, mlăștinos. *Grîul nu se face aici, locul fiind tîlpac; dară popușoiul se face bine.* I. IONESCU, P. 431.

TÎLV, *tîlvuri,* s. n. **1.** (Bot.) Tigvă. *M-am trudit toată primăvara să cresc tîlvuri de scos vinu.* STĂNOIU, C. I. 126.
2. Fructul tigvei întrebuințat la scoaterea prin aspirare a vinului dintr-un butoi; p. ext. unealtă, avînd forma unei pîlnii cu o țeavă lungă și subțire, care se folosește în același scop. V. tigvă, tragă, mîrc. (Fig.) *Popa Tomiță Bulbuc răstoarnă în tîlvul gurii a doua cinzeacă de drojdie.* STANCU, D. 124.

TÎMP, -Ă, *tîmpi, -e,* adj. **1.** Tîmpit. *Tîmp nu-i; se poartă cîteodată ca și cum ar fi în puterea sănătății.* SADOVEANU, P. M. 17. *Spre orașul plin de turle Stau privind c-un aer tîmp.* TOPÎRCEANU, P. 216. *Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte și tîmp în feliul său.* CREANGĂ, A. 89. ◇ (Adverbial) *Oarță rîdea tîmp, dezvelindu-și gingiile lăptoase.* C. PETRESCU, R. DR. 237. ◇ (Substantivat) *Ascultă gură-cască și cu ochi de tîmp.* GALACTION, O. I 54.
2. (Despre instrumente ascuțite) Cu vîrful sau tăișul tocit, știrbit. *Sinălăul este un cuțit gros, tîmp, nu mult încovoiat.* PAMFILE, I. C. 43.

TÎMPĂNĂ s. f. v. **tîmpină.**

TÎMPÉNIE, *tîmpenii,* s. f. **1.** Starea omului cu inteligență mărginită; faptă sau vorbă prostească, idioțenie, prostie, neghiobie.
2. (Rar) Faptul de a tîmpi, tîmpire. *Frîntură de limbă ca la acești nefericiți dascăli nu s-a mai dat a vedea; cumplit meșteșug de tîmpenie.* CREANGĂ, A. 84.

TÎMPÍ, *tîmpesc,* vb. IV. **1.** Refl. și (rar) intranz. A-și pierde inteligența, a se prosti, a deveni tîmpit. *Ai tîmpit, băiete, sau faci pe prostul cu mine.* SAHIA, N. 75. *Aproape să mă tîmpesc și eu de prea multă admirațiune.* CARAGIALE, O. III 145. ◇ Tranz. *Declinațiunile latine și grece cu care ne tîmpesc la școală dau surtucarului o părere atît de mărită de propria lui inteligență.* GHEREA, ST. CR. II 243.
2. Tranz. (Cu privire la instrumente ascuțite; mai ales figurat sau în contexte figurate) A toci (vîrful sau ascuțișul), a face tîmp, a știrbi. *O, muză! Să începem a mai tîmpi condeiul.* NEGRUZZI, S. II 216. ◇ Refl. *Săgețile vicleșugului ei se tîmpiseră în inima de piatră a ciocoiului.* FILIMON, C. 91. ✦ Refl. Fig. A se domoli, a se stinge. *Boala încetează, patimile se tîmpesc și liniștea se restatornicește.* NEGRUZZI, S. I 293.

TÎMPINĂ, *tîmpine,* s. f. (Învechit și arhaizant) Instrument muzical, format dintr-o bucată de piele întinsă pe un cerc ca o ramă de sită, de obicei cu zurgălăi de jur împrejur și care, lovit cu mîna, scoate sunete; (impropriu) tobă, darabană. V. dairea, tamburină. *Într-un ostrov... se aude pe toată noaptea bătîndu-se tîmpine (tobe).* GORJAN, H. II 11.
— Variante: **tîmpínă** (ISPIRESCU, L. 2), **tîmpănă** (SADOVEANU, O. VII 11) s. f.

TÎMPÍRE s. f. Acțiunea de a (se) tîmpi; stare de tîmpenie, faptă prostească, prostie. *Îl cuprindea o adîncă scîrbă de vorbele ridicate în numele patriotismului, spre tîmpirea soldaților.* CAMILAR, N. I 33. *Veni însă un timp, cînd aceste comori ale poporului nostru fură serios amenințate, nu prin arme, dar prin corupțiune și tîmpire.* HOGAȘ, DR. II 167. *Nu te poți opri să nu te îngrețoșezi... de tîmpirea și de gugumănia cărturarilor.* ISPIRESCU, U. 121.

TÎMPÍT, -Ă, *tîmpiți, -te,* adj. **1.** Prost, idiot, nerod, stupid. *M-am născut în niște zile cînd tîmpita burghezime... Pune-o talpă noroioasă pe popor.* MACEDONSKI, O. I 95. *Poetul lovește în tîmpita mulțumire de sine.* GHEREA, ST. CR. I 233. *Aceste figuri serioase sau comice, mărețe sau ordinare, nobile sau tîmpite, frumoase sau urîte etc. poartă întipărirea secolului lor.* ALECSANDRI, S. 25. ✦ Buimăcit, năucit, ametit. *Rămase tîmpit sub potopul de înjurături.* GALACTION, O. I 283. ✦ (Familiar) Care nu corespunde scopului, gustului; neplăcut, rău. (Adverbial) *Tîmpit mai pute benzina asta! mîrîi, aruncînd valuri de fum pe nas și pe gură.* GALAN, B. I 27.
2. (Învechit) Lipsit de vîrf, turtit. V. tîmp. *Era un tînăr... ochii negri ca ai arapilor, nasul scurt și tîmpit.* DRĂGHICI, R. 174.

TÎMPLÁ vb. I v. **întîmpla.**

TÎMPLÁR, *tîmplari,* s. m. Meseriaș care face mobile și alte lucrări de lemn; (Mold.) stoler. V. dulgher.

TÎMPLÁRE s. f. v. **întîmplare.**

TÎMPLĂ[1], *tîmple,* s. f. Fiecare dintre cele două părți laterale ale capului, cuprinse între ochi, urechi, frunte și obraz. *Fata începu a plînge, cu mîna stîngă la tîmplă.* SADOVEANU, M. C. 63. *Tîmpla îi stă greu sprijinită pe mînă și cotul i s-afundă în pernă.* VLAHUȚĂ, O. A. 139. *Ia o drughneață groasă de stejar în mînă... și pîc! la tîmpla dracului cea dreaptă.* CREANGĂ, P. 55. *Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăștie, Tîmpla bate liniștită ca o umbră viorie, Și sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie.* EMINESCU, O. I 79. ◇ (Poetic) *Moșneag senin, eu tîmpla ta curată, O cer, pe veci, nădejdii mele pază.* GOGA, P. 26. ◇ (Prin metonimie) *Vartolomeu Diaconu încercă să-l vadă pe d. Demetru Demetrian cu tîmplele cărunte.* C. PETRESCU, A. 458. *Deși începuse a-i cărunți tîmplele, de rele tot nu se lăsa.* STĂNOIU, C. I. 145.

TÎMPLĂ[2], *tîmple,* s. f. Ridicătură de pămînt; colnic, deal, măgură. *Frasinul, aninul ce vîrfu-n nori își pierde, Ei singur fac cunune pe tîmplele de munți.* BOLLIAC, O. 134.

TÎMPLĂ[3], *tîmple,* s. f. Catapeteasmă. *O minunată tîmplă de icoane ce migălisem în tinerețe.* M. I. CARAGIALE, C. 23. *Păretele.ce vine-n fața tîmplei... prezentă mult interes prin portretele domnești.* ODOBESCU, S. I 413.

TÎMPLĂREÁSĂ, *tîmplărese,* s. f. Soția tîmplarului. *Cin' s-o mîneca, Sau din zidărese, Sau din tîmplărese... Voi să mi-o pîndiți... Pe zid s-o urcați Și-n zid s-o zidiți.* MAT. FOLK. 19.

TÎMPLĂRÍE, *tîmplării,* s. f. **1.** Meseria tîmplarului. *Altfel meseria lui e tîmplăria și a învățat-o la oraș, de*

copil. REBREANU, P. S. 135. *Lemnăria propriu-zisă cuprinzînd: dulgheria şi tîmplăria sau stoleria.* PAMFILE, I. C. 113.

2. Atelierul tîmplarului.

3. (Cu sens colectiv) Obiecte lucrate de tîmplar. *Întreprindere producătoare de tîmplărie de artă.*

TÎNĂR[1], **-Ă,** *tineri, -e,* adj. **I.** (În opoziţie cu b ă t r î n) **1.** (Despre oameni) Care se află între copilărie şi maturitate, care nu e înaintat în vîrstă, care nu e matur; (despre animale) care de-abia a ajuns la maturitate. *Deasupra sta, înfofolită în cojoace, ca Dochia, o femeie încă tînără, cu privirea energică.* SADOVEANU, P. M. 234. *Noi toţi sîntem aşa de tineri Că am putea să-ţi fim nepoţi... Dar cînd ne zici bătrîna doină, Eşti cel mai tînăr dintre toţi!* IOSIF, V. 48. *Îi plăcea moşneagului să aibă tot iepe tinere şi curăţele.* CREANGĂ, P. 106. *Braţ la braţ păşesc alături... le sta bine laolaltă, Ea frumoasă şi el tînăr, el înalt şi ea înaltă.* EMINESCU, O. I 154. ✧ L o c. a d j. şi a d v. **De tînăr** = din fragedă vîrstă, de timpuriu. *Dar ce vrei să mori de tînăr?* DELAVRANCEA, O. II 233. *Însuratul de tînăr niciodată nu strică.* ŞEZ. I 218. ✦ Care aparţine sau este caracteristic unui om (sau unui animal) neajuns încă la maturitate. *Ochii negri le erau tineri.* DUMITRIU, N. 23. *Deasupra revistei — o frunte tînără curată, cam prea înaltă din pricina chelicei timpurii.* GALAN, B. I 5. *Trei ani nu schimbaseră nimic din obrazul tînăr.* C. PETRESCU, C. V. 244. *Zgomot de tinere guri răsare deodată din crînguri.* COŞBUC, P. II 63.

2. (Despre plante) Care a fost plantat sau a răsărit de puţină vreme (în raport cu timpul cît urmează să trăiască). *Trecu apoi în livadă, ca să mai vadă pomii cei tineri.* SADOVEANU, O. VII 123. *Ascunzîndu-se printre fagii tineri ai Pădurii Domneşti.* REBREANU, I. 9. *În parc sînt astăzi încă tineri teii, — Li-e frunza ca mînuţa de copil.* D. BOTEZ, F. S. 41. ✦ Care este format din plante fără multă vechime. *Peste vechi morminte ruinate Tînăra pădure creşte.* BENIUC, A. R. 54. *A văzut păduri mereu tinere, fiindcă uscăturile au fost scoase treptat.* C. PETRESCU, A. 396. ✦ Care aparţine sau este caracteristic unei plante răsărită de curînd. *Frunzele tinere luceau în soare; nici şoapte, nici înfiorări nu treceau.* SADOVEANU, O. V 682.

II. (În opoziţie cu v e c h i) Nou, recent. *Pe tine, an tînăr, te văz cu mulţămire.* ALEXANDRESCU, M. 4. ✧ F i g. *Purure vîndut de femeile care îmi jurau un tînăr şi vecinic amor.* NEGRUZZI, S. I 47.

— Variantă: (Transilv.) **tînăr, -ă** adj.

TÎNĂR[2], **-Ă,** *tineri, -e,* s. m. şi f. (În opoziţie cu b ă t r î n) Persoană între copilărie şi maturitate; persoană care nu e înaintată în vîrstă, care nu e matură. V. a d o l e s c e n t. *În prag, venind dinspre terasă, apăru un tînăr ca de treizeci de ani.* CAMIL PETRESCU, N. 131. *Tînărul se zăpăci de tot, ascultînd destăinuirile atît de intime.* REBREANU, R. I 30. *Închis într-o chilie... zăcea frumosul tînăr de optsprezece ani.* CARAGIALE, S. N. 163. *Sub şirul lung de mîndri tei Şedeau doi tineri singuri.* EMINESCU, O. I 179.

TÎNĂRÚŢ, -Ă, *tînăruţi, -e,* adj. (Transilv.) Diminutiv al lui t î n ă r[1], tinerel. *Lumea toată de pre lume, Ne-a şi pus urîte nume... Mie frunză de sălcuţă Că-s copilă tînăruţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66.

TÎNDÁLĂ s. m. Nume dat unui om care nu e bun de nici o treabă, care lucrează fără rost, îşi pierde vremea. *Doară e voinic, nu tîndală.* RETEGANUL, P. I 19.

TÎNDĂLÍ, *tîndălesc,* vb. IV. I n t r a n z. A-şi pierde vremea (umblînd de colo pînă colo fără nici un rost), a lucra încet, a se mocăi, a migăli. *Iarna, cît tîndălea pe-acasă, nu era omul de-aici, din pădure.* AGÎRBICEANU, S. P. 19. *Aşa să vă brodiţi treburile ca să nu tîndăliţi prea mult cu datul colacilor.* DAN, U. 89. *Înainte de-amiazi tîndăli primprejurul conacului.* REBREANU, R. I 91.

TÎNDĂLÎT s. n. (Mai ales în e x p r.) **Pe tîndălite** = pe încetul, cu migală. *O luase aşa în glumă, pe tîndălite, ca să-şi petreacă timpul, şi din glumă-n glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură, din care nu mai putea să iasă.* SLAVICI, O. II 49.

— Formă gramaticală: (în e x p r.) *tîndălite.*

TÎNDĂLITÚRĂ, *tîndălituri,* s. f. Faptul de a tîndăli; pierdere de vreme, zăbavă. *După atîta tîndălitură, oamenii i-au pus numele «Popa Tanda».* SLAVICI, N. I 15.

TÎNGĂ, *tîngi,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Mîhnire adîncă, jale, amărăciune. *Pecinginea cuvintelor de tîngă Vă copleşeşte sufletele încă.* BENIUC, V. 145. ✧ (Adjectival) *Tot vorbind, tot cu inima tîngă, amîndoi o ajuns la buhaiu pădurii de aur.* I. CR. IV 103.

TÎNGUÍ, *tînguiesc,* vb. IV. **1.** R e f l. şi (rar) i n t r a n z. A vorbi plîngîndu-se, jelindu-se, văicărindu-se. *Plînse mai departe, liniştit, tînguindu-se şi clătinînd din cap.* DUMITRIU, N. 137. *Vezi cum eşti, mă frate Neculăieş, se tînguí meşterul mîngîindu-şi bărbuţa.* SADOVEANU, P. M. 135. *A pornit cu ele, tînguind mai mult ca o femeie decît ca un călugăr.* DELAVRANCEA, la CADE. *Plîngea şi se tînguia de-ţi rupea inima.* ISPIRESCU, U. 53. ✧ (Cu determinări în dativ, indicînd persoana căreia i se adresează plîngerea) *Constandin stătea la o masă şi moşul i se tînguia.* DUMITRIU, N. 280. *Aşa se tînguí Iana fie-sei.* DELAVRANCEA, H. T. 151. *Femeia lui Ipate, cum îl vede, începe a i se tînguí şi lui.* CREANGĂ, P. 177. ✧ F i g. *Pîrîului se tînguieşte-o floare: Ce blînd erai în vremuri mai senine.* CERNA, P. 92. ✧ (Urmat de o completivă sau de un complement care indică motivul plîngerii) *Se tînguia biata soacră-mea Agapia că haimanaua de copil îi fură toate cireşile şi prunele.* SADOVEANU, M. C. 16. *Se tînguia de viaţa aceasta.* id. O. VII 16. *Petre se răcori tînguindu-se că ar vrea s-i se aşeze şi dînsul.* REBREANU, R. I 160. ✦ F i g. A scoate sunete jalnice, plîngătoare, tînguioase. *Multe nopţi ale tale au fost tulburate în vis de stolul rîndunelelor care se tînguiau.* PAS, Z. I 210. *Pe urmă alte instrumente, bizare şi triste, au început să se tînguie.* C. PETRESCU, C. V. 167. *Afară-i noapte neagră, vijelie... Se tînguieşte vîntul prin cotloane.* IOSIF, P. 20. ✧ T r a n z. *A îngenunchea în faţa lespezii de piatră, începînd să se lovească cu fruntea în bucata de stîncă şi să tînguiască o plîngere lungă şi monotonă.* C. PETRESCU, R. DR. 59. *Clopotul unui canton tînguí trei bătăi întristate.* id. S. 33.

2. T r a n z. A deplînge, a compătimi, a jeli pe cineva. *O tînguiau moaşele din sat, că o măritase tatăl ei, unchiul Manole, încă nevîrstnică.* SADOVEANU, M. C. 7. *Tînguieşte-mă, doamna mea, şi nu mă osîndi.* NEGRUZZI, S. I 47. *Oameni buni, mă tînguiţi, Oameni buni, mă miluiţi.* ALECSANDRI, P. P. 386. ✧ L o c. a d v. **De tînguit** = de regretat, de plîns. *E de tînguit că între magnaţii Transilvaniei se află unul care să îndrăznească, prin machinaţiile sale turburătoare, a ruina alianţa şi învoielile încheiate.* BĂLCESCU, O. II 185. ✦ A boci. *Căzută la pămînt, tînguia în bocet lung pe... fecior.* MIRONESCU, S. A. 86.

3. R e f l. A se plînge de cineva, a reclama. *Părinţii lui... întru mîhniciune se tîngui de dînsul.* DRĂGHICI, R. 41.

— Prez. ind. şi: *tîngui* (STANCU, D. 256, C. PETRESCU, C. V. 167).

TÎNGUIÁLĂ, *tînguieli,* s. f. Faptul de a se tîngui; tînguire, jelire, văicăreală.

TÎNGUÎBIL, -Ă, *tînguibili, -e,* adj. (Neobişnuit) Vrednic de milă. *Cît e de tînguibilă o june femeie, cînd urmează a-şi decide soarta.* NEGRUZZI, S. III 65.

TÎNGUIÓS, -OÁSĂ, *tînguioşi, -oase,* adj. (Mai ales despre sunete, glasuri, melodii) Tînguitor. *Asculta parcă glasurile tînguioase ale vîntului, care rătăcea ca o fiinţă*

vie prin ploaie și întuneric, pe sub streșini vechi, prin ganguri și ateliere goale. SADOVEANU, O. III 213. *De departe-n văi coboară tînguiosul glas de clopot.* EMINESCU, O. I 76. ◇ (Adverbial) *Nici o doină pe cîmpie tînguios nu mai oftează.* NECULUȚĂ, Ț. D. 113. *Cînd vedea drumeți... lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta și se milogea tînguios.* CARAGIALE, P. 51. ✦ (Neobișnuit) Care provoacă tristețe. *Socotim ca o datorie a rechema din uitarea publicului memoria tînguioasă...* [a] *acestui june poet.* ODOBESCU, S. I 239.

TÎNGUÍRE, *tînguiri,* s. f. Acțiunea de a se tînguí și rezultatul ei.

1. Jelire, suspinare, lamentare. *Pe Laura o revoltau gîndurile bătrînilor, mai ales că veneau totdeauna după tînguiri îndelungate despre sărăcie.* REBREANU, I. 86. *Văzu că n-o scoate la căpătîi cu tînguirea.* ISPIRESCU, L. 55. ✦ (Învechit) Jale, necaz, supărare, mîhnire. *Totdeauna veți căuta a cîștiga orice lucru și neputînd apoi... veți căde în mare tînguire.* DRĂGHICI, R. 110.

2. Sunet lung plin de jale; plînset, suspin, vaier, bocet. *Bătrînul sta amărît la fereastră, pe cînd tînguirile melancolice ale cîntecului umpleau noaptea.* SADOVEANU, O. III 106. *Visurile ce-așa dulce m-au durut de mult s-au stîns, Cum se stinge-o tînguire în amurgul unui plîns.* PĂUNPINCIO, P. 85. *În zadar boltita lră, ce din șapte coarde sună, Tînguirea ta de moarte în cadențele-i adună.* EMINESCU, O. I 160.

3. Plîngere (împotriva cuiva), reclamație. *Veșnicile tînguiri ale răzășilor pentru încălcarea și hrăpirile Orheianului îi sfredeliseră urechile și inima.* SADOVEANU, O. VII 103.

TÎNGUÍT s. n. **1.** Tînguire (1). *Cei buni n-au vreme de gîndit La moarte și la tînguit.* COȘBUC, P. I 151.

2. Tînguire (2). *Se tînguie un stol de cocori... Tînguitul seamănă cu al oamenilor.* STANCU, D. 256.

TÎNGUITÓR, -OÁRE, *tînguitori, -oare,* adj. (Mai ales despre sunete, glasuri, melodii) Care se tînguiește, care este plin de durere; jalnic, plîngător, tînguios. *Lămurea și tîlmăcea vestea cea proaspătă c-un glas tînguitor și răgușit.* SADOVEANU, O. VII 79. *Îl iscodi deodată cu glasul lui tînguitor.* REBREANU, R. I 138. *Clopotele-n limba lor Plîngeau cu glas tînguitor.* COȘBUC, P. I 153. *Cîntări tînguitoare prin zidurile reci Cerși-vor pentru mine repaosul de veci.* EMINESCU, O. I 127. ◇ (Adverbial) *Se dădu îndărăt și exclamă tînguitor: Nu rîd, nea Vasile, zău dacă rîd de dumneata.* DUMITRIU, N. 231.

TÎNJÁLĂ, *tînjeli,* s. f. Un fel de proțap care se folosește pentru a prinde a doua pereche de vite în jug, pentru a lega de jug uneltele agricole cu tracțiune animală (plugul, grapa, tăvălugul etc.) sau pentru a transporta greutăți mari, pe care le tîrăște după sine. *Dar plug, grapă, teleagă, sanie, car, tînjală... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38. *Pune-oi boii la tînjală Și-oi scoate gunoiu-afară.* SEVASTOS, C. 261. *Dragă, hai de mă sărută, Că-ți dau boii de la rudă, Puică, hai ș-a doua oară, Că-ți dau și cei din tînjală.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 78. ◇ Expr. **A mîna pe tînjală** = a mîna încet. *Dacă-i drumețul ros pe la cot... Min pe tînjală numai de-un zlot.* ALECSANDRI, T. 46. **A se lăsa pe tînjală** = (despre animale de tracțiune) a trage foarte încet sau de loc (sprijinindu-se pe tînjală); fig. (despre oameni) a slăbi ritmul în muncă, a neglija sau a amîna lucrul. *Are grijă... să nu tragă unii boi, iar ceilalți «să se lase pe tînjală», adică să nu tragă de loc.* PAMFILE, A. R. 51. *S-a lăsat pe tînjală, și în trei ani, el, care era atît de expeditiv în alte daraveri, nu și-a putut trece nici un examen.* VLAHUȚĂ, O. A. 455.

— Pl. și: *tînjele* (MARIAN, Î. 537, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 461).

TÎNJĂLĂU, *tînjălaie,* s. n. Tînjală. *Tînjălăul se aseamănă cu un proțap de car.* PAMFILE, A. R. 44.

TÎNJEÁ, *tînjele,* s. f. Tînjală. *De cîrligul cotigei... se leagă tînjelarul, care se mai numește și... tînjea.* PAMFILE, A. R. 44.

TÎNJELĂR, *tînjelari,* s. m. (Mold.) Tînjală. *De cîrligul cotigei... se leagă tînjelarul.* PAMFILE, A. R. 44.

TÎNJÍ, *tînjesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A se afla într-o stare de slăbiciune fizică, a fi bolnăvicios; a lîncezi. *Preoteasa tînjește cam de mult... Ia, ia la doftorii, bea și apă dăscîntată... Și degeaba sînt toate.* DELAVRANCEA, O. II 303. *Șopîrlele, gonite din culcușurile lor de năvala apei, tînjesc pe lîngă drum.* VLAHUȚĂ, O. A. 155. *Voinicul, văzînd că sănătatea mă-sei tînjește nu știa ce să-i mai facă spre a o mai înveseli.* ISPIRESCU, L. 126. *Tînjea de mic, fiindcă mamă-sa îl născuse înainte de vreme.* CARAGIALE, O. III 93. ✦ (Despre plante, p. ext. despre locul unde cresc ele) A se usca, a se ofili, a se vesteji. *Livezile, după anul de pustiire, tînjesc; dar renasc apoi.* SADOVEANU, O. VI 402. *Frunza tînjea, se îngălbenea.* GÎRLEANU, L. 42. *Trandafirul rău tînjește Dacă-l smulgi de unde crește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 202. ✦ Fig. A lîncezi, a stagna. *Frumoasele clădiri ale portului s-au părăduit, toată mișcarea și viața orașului a început a tînji.* VLAHUȚĂ, R. P. 45. *Mă tem prin urmare să nu-ți fi pierit liniștea fără de care biata literatură tînjește.* ALECSANDRI, S. 159.

2. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «după») A se ofili, a se topi, a suferi (sub apăsarea unor suferințe morale). *Și-n aerul închis, fierbinte, Ce-l vezi cum tremură în soare, Tînjim de dorul altor locuri Ca niște pasări călătoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 79. *Nu mai tînji atîta după dînșii; se vede că așa le-a fost scris, mititeii.* CREANGĂ, A. 113. ◇ Fig. *Spancioc: Boieri! a sa nălțime Ciubăr ne poruncește. La curte dar, căci tronul de dorul lui tînjește.* ALECSANDRI, T. II 82.

TÎNJÍRE, *tînjiri,* s. f. Faptul de a tînji; lîncezire, ofilire. *Atîta vîsc Și-atîtea frunze vestede? Ce-nseamnă tînjirea aceasta?* BENIUC, V. 29.

TÎNJÍT, -Ă, *tînjiți, -te,* adj. (Rar) Care tînjește; ofilit, vestejit. *Fira privea... doi bujori tînjiți, doi ochi vesteziți.* COȘBUC, P. II 160.

TÎNJITÓR, -OÁRE, *tînjitori, -oare,* adj. **1.** Care tînjește (1); slab, bolnav.

2. Plin de dor, duios, galeș. *Mă uit la ochii tăi cei frumoși și tînjitori.* ISPIRESCU, L. 29. *Și-a întors tînjitorii ochi căprii, umbriți de lungi gene.* NEGRUZZI, S. I 17. ✦ Plin de jale, de tristețe; tînguitor. *Cîte-o privighitoare... sloboade sonuri tînjitoare.* NEGRUZZI, S. I 197. ◇ Fig. *Tînjitoare și cu brațele întinse, se rugau parcă vechile fotoliuri.* ANGHEL, PR. 4.

TÎNT, -Ă adj. v. **tont.**

TÎRĂ s. f. (Regional, în loc. adv.) **De-a tîra** = tîrîș. *O aduse de-a tîra pe drum.* ȘEZ. V 131.

TÎRBÓC, *tîrbocuri,* s. n. Plasă de pescuit în formă de sac. *De primăvara pînă toamna tîrziu, cu tîrbocul, pe malul bălții, prinde juveți.* STANCU, D. 314. *Voiesc să plece cu tîrbocul la rîu să prindă pește.* ȘEZ. VI 49. ✦ Sac de pescuit scoici. [Scoicile] *se prind cu un sac special, numit... sacul de scoici sau tîrboc.* ANTIPA, P. 76.

— Variante: **tîrbúc** (ANTIPA, P. 394), **tărbúl** (id. ib. 394) s. n.

TÎRBÚC s. n. v. **tîrboc.**

TÎRCĂVÍ, *tîrcăvesc,* vb. IV. (Regional) **1.** Refl. (Despre oameni) A cheli, a pleşuvi; (despre barbă sau păr) a se scurta, a se roade, a se toci. *Nu vezi c-ai îmbătrînit, Barba ţi s-a tîrcăvit, Părul-n cap ţi s-a albit.* POP. **2.** Tranz. A roade, a toci. *De, că tot ca tine una mi-a tîrcăvit căciula!* TEODORESCU, P. P. 121.

TÎRCOÁLĂ, *tîrcoale,* s. f. Fiecare din cele două discuri de lemn de care se sprijină şiştorii prîsnelului morii.

TÎRCÓL, *tîrcoale,* s. n. (Numai în expr.) **A da tîrcoale** (sau, rar, **un tîrcol**) = a se învîrti (în preajma cuiva sau a ceva), a umbla de jur împrejur. *Moş Costache vine des să vadă casa, îi dă tîrcoale atente.* CĂLINESCU, E. O. I 144. *O viespe, cu trupul subţire şi inelat, dădu cu îndărătnicie tîrcoale perelor de pe masă.* C. PETRESCU, S. 178. *Îşi priveau tăcuţi cläitele de fîn, dădeau tîrcoale în jurul lor şi oftau din greu.* AGÎRBICEANU, S. P. 28. *Se opreşte să dea un tîrcol, cu ochii la marfă.* CARAGIALE, O. II 81. (Fig.) *Eu vă ţiu pe loc, dînd mereu tîrcoale prin micile taine ale vieţii ostăşeşti.* ODOBESCU, S. III 579. (Rar) **A face un tîrcol** = a da o raită. *N-ar fi rău să te hotărăşti a face cu mine un mic tîrcol de două zile pîn Harz.* CARAGIALE, O. VII 170.

TÎRCOLÍ, *tîrcolesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A se învîrti (în preajma cuiva sau a ceva), a umbla de jur împrejur, a da tîrcoale. *Aşteptau tremurînd, bombănind, tîrcolind, cu nerăbdare... să arunce nenorocitul stîrv în ograda vrăjmaşei.* DELAVRANCEA, T. 150.

TÎRFĂRIŢĂ s. f. v. **terfăriţă.**

TÎRFĂ, *tîrfe,* s. f. Femeie de moravuri uşoare; prostituată. *Cînd i-a cerut apă, a urlat la ea că e o tîrfă care a vrut să ucidă pe vodă.* CAMIL PETRESCU, O. II 234. *Unul dintr-înşii taie capul botezătorului Ioan pentru rugăciunea unei tîrfe de muiere.* GORJAN, H. II 171. *Da nici eu nu am turbat, Să iubesc tîrfa din sat.* ŞEZ. XXI 2.

TÎRFĂLÓG, -OÁGĂ s. n. v. **terfelog.**

TÎRFĂRÍE s. f. v. **terfărie.**

TÎRG, *tîrguri,* s. n. **1.** Loc mai întins într-un oraş sau la marginea unui oraş, unde se vînd şi se cumpără (zilnic sau la date anumite) vite, cereale, lemne (v. obor) sau zarzavaturi şi alte alimente (v. piaţă, hală); p. ext. activitatea de vînzare-cumpărare care se desfăşoară în acel loc. *Din tîrgul vitelor, în ceasul acela se zărea cîmpul sur.* CAMILAR, N. II 328. *Era zi de tîrg şi Costea Martac trebuia să se ducă la oraş.* SANDU-ALDEA, U. P. 18. *Aduceţi-vă aminte de scena ce se petrece la tîrgul anual din oraşul de reşedinţă a judeţului.* GHEREA, ST. CR. III 108. *Azi e duminecă, mîne luni şi zi de tîrg.* CREANGĂ, A. 18. ✧ *Tîrg de mostre* v. mostră. *Tîrgul de fete* = serbare populară anuală, tradiţională în Ţara Moţilor (cu care prilej tinerii îşi aleg adesea miresele). *Tîrg de ţară* = tîrg care se ţine la date fixe (o dată sau de mai multe ori pe an) şi la care participă satele din cuprinsul unei regiuni. ✧ Loc. adv. **La spartul tîrgului** = la sfîrşit de tot; prea tîrziu. *Îi era ciudă că nu şi-a ţinut gura şi că în felul acesta a putut Baciu să-l lucreze tocmai la spartul tîrgului.* PAS, Z. III 287.

2. Vînzare-cumpărare (v. tranzacţie, afacere); tocmeală, tîrguială. *Tîrgul nu s-a putut încheia.* BOGZA, A. Î. 69. *Făcuseră împreună... cîteva tîrguri norocoase.* GALACTION, O. I 174. ✧ Expr. **A face tîrg** (sau **tîrgul**) **cu cineva** = a încheia cu cineva o afacere. **A se ajunge** (sau, rar, **a ajunge pe cineva**) **cu tîrgul** = a cădea de acord asupra preţului unei vînzări sau al unei cumpărări; a cădea la învoială, a se învoi din preţ. *Se vede că nu s-au ajuns cu tîrgul.* ALECSANDRI, la CADE. *Ţi-oi da treizeci. — Încă mai ai mult pînă mi-i ajunge cu tîrgul.* NEGRUZZI, S. I 90. **A rupe tîrgul** v. rupe. **A rupe inima tîrgului** v. inimă. **A se apropia cu tîrgul** v. apropia. ✦ Învoială, acord. *Io să mor de dor, de drag, Tîrg cu nime nu mai fac.* HODOŞ, P. P. 105.

3. (Astăzi rar) Oraş, orăşel. *Tîrgul era tăcut şi încremenit în frig.* DUMITRIU, N. 66. *Hotelul era în inima tîrgului, în faţa pieţei.* BASSARABESCU, S. N. 23. *Boierii se adunară De la tîrg şi de la ţeară Şi trei zile se vorbiră.* ALECSANDRI, P. P. 179. ✦ Centrul oraşului, partea unde se află prăvăliile. *Eram în tîrg la cofetărie.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 34. *Ei spuneau că se duc prin tîrg să mai umble.* BUJOR, S. 147. *Haidem cu toţii în tîrg să ne cumpărăm haine frumoase.* VLAHUŢĂ, O. A. III 17. *Eu, am n-am să-ntîlnesc pe cineva, la zece fix mă duc în tîrg.* CARAGIALE, O. I 114.

TÎRGÁR, *tîrgari,* s. m. (Transilv.) Persoană care se duce la tîrg pentru cumpărături. *Tîrgarii vor fi îndărăpt tare, că nu văzui suflet de om afară de domnia-ta.* RETEGANUL, la CADE.

TÎRGOVÉŢ, -EÁŢĂ, *tîrgoveţi, -e,* s. m. şi f. (Astăzi rar) Persoană care locuieşte într-un oraş; orăşean, citadin. *În împrejurimile oraşului acestuia trist se găsesc colţuri de rai pe care tîrgoveţii nu le cunosc.* SADOVEANU, E. 119. *Tîrgoveţii din Roşiorii de Vede primiră vestea într-o seară.* GALACTION, O. I 276. *Ordonă să se ridice îndată mic şi mare, ostaşi, tîrgoveţi, săteni şi să bată codrii ca să prinză pe fugari.* NEGRUZZI, S. I 108. (Cu pronunţare regională) *Prea mult supus nevestei cu gusturi şi gură de tîrgovaţă mărginaşă.* C. PETRESCU, S. 184. ✧ (Adjectival) (Cu pronunţare regională) *Un şoaric de la ţară pre altul tîrgovăţ, Ca pe-un vecin prieten, îl cheamă la ospăţ.* La CADE.

TÎRGOVEŢÍ, *tîrgoveţesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se face orăşean, a deveni orăşean; a se orăşeniza. *Vedeai că nu se tîrgoveţise încă.* CONTEMPORANUL, IV 390.

TÎRGOVEŢÍME s. f. (Cu sens colectiv; astăzi rar) Locuitorii de la oraş; orăşenii; orăşenime. *Era lume după lume în tîrgul Moşilor. Ţărănime de departe, de la Dunăre... tîrgoveţime de pe margini, cu nădragi largi.* PAS, L. I 57. *Bucureştii la anul 1848 era oraşul tuturor paradoxelor şi tîrgoveţimea nu se mai mira de excentricităţile boierilor, socotindu-i din capul locului ca în afara oricărui canon.* CĂLINESCU, N. 23.

TÎRGUÍ, *tîrguiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A cumpăra, a face cumpărături (din tîrg). *Feciorul domnului notar... A tîrguit un cal frumos de lemn.* BENIUC, V. 38. *Frusina i-a spus că merge şi ea să-şi tîrguiască de o rochie.* GALACTION, O. I 144. *Să te duci tu la spiţărie, să-mi tîrguieşti nişte doftorii.* POPA, V. 147. *Duceţi-vă şi-mi tîrguiţi o găină.* DELAVRANCEA, O. II 361.

2. Refl. A negocia preţul; a se tocmi; p. ext. a se ciorovăi. *Ce te tîrguieşti atîta, domnişoară?* DUMITRIU, N. 104. *Mara făcea în toate serile socoteala, se tîrguia mereu ea singură cu sine şi chibzuia cum s-o apuce ca să scape cu puţin de astă dată.* SLAVICI, O. II 51. *O dată în viaţa ta m-ai dus la restaurant şi te tîrguieşti pentru-o cartofă.* ALECSANDRI, T. 750. ✧ Refl. reciproc. *De ce eu întîi?... Nu vă tîrguiţi... spuse jandarmul.* CAMILAR, N. I 98.

TÎRGUIÁLĂ, *tîrguieli,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Acţiunea de a tîrgui; cumpărătură. *Toţi porniseră... să caşte gura la vitrine, să facă tîrguieli.* C. PETRESCU, Î. II 128. *Moşneagul porni la tîrg după tîrguieli.* ŞEZ. V 65.

2. Faptul de a se tocmi; tocmeală; p. ext. ciorovăială. *Iată că îşi bagă coada în tîrguială alt vecin.* CAMILAR, N. I 22. *După mai multă tîrguială, s-au învoit s-o cumpere.* SBIERA, P. 230. ✧ Fig. *După multă tîrguială, ţiganul se hotărî şi spuse popii c-a făcut pacate, da nu mari.* ŞEZ. VI 179.

TÎRGUÍRE s. f. Acțiunea de a (se) tîrgui. *E tîrguire-n formă aice, precît văz.* ALECSANDRI, T. II 273.

TÎRGULÉȚ, *tîrguleț,* s. n. Tîrgușor. *Satul lui se făcea astfel tîrguleț.* VISSARION, B. 90. *Ne zădărise ei, bîntuind tare tîrgulețul nostru, Bechetul.* ODOBESCU, S. III 568.

TÎRGURÉL, *tîrgurele,* s. n. Tîrgușor. *Merserăm la tîrgurele, Cumpărarăm fier ș-oțele.* TEODORESCU, P. P. 139. *Și s-o dus în tîrgurele.* ȘEZ. III 242.

TÎRGUȘÓR, *tîrgușoare,* s. n. Diminutiv al lui tîrg (3); orășel. *Prin ploaia mărunță și cenușie, tîrgușorul începu a furnica.* SADOVEANU, O. VII 79. *Negustorii... se sileau să ajungă prîn tîrgușoarele de munte.* GALACTION, O. I 277. *Au ajuns în inima tîrgușorului, unde există un șirag de prăvălii și două rudimentare de trotuar.* C. PETRESCU, A. 312. *Tot tîrgușorul e de trei-patru străzi, care se intîlnesc într-o piață largă.* REBREANU, I. 121.

TÎRÎ, *tîrăsc,* vb. IV. **1.** Tranz. A mișca un lucru cu greu dintr-un loc într-altul, trăgîndu-l pe jos după sine; a trage un om, un animal, silindu-l să meargă după sine. *Boii noștri erau mărunți, bătrîni. Abia tîrau plugul.* STANCU, D. 229. *Dis-de-dimineață o vezi pe drum, tîrîndu-și calul de căpăstru.* AGÎRBICEANU, S. P. 68. *Bistrița... curgînd mi se părea, în fantasmagoria dintre vis și aievea, că mă tîrăște, cu mal cu tot, pe cursul ei la vale.* HOGAȘ, M. N. 62. *Haina-i măturînd pămîntul Și-o tîrăște abia-abia.* COȘBUC, P. I 224. ◇ Fig. *Cu fruntea răzimată-n cer... Tîrăsc în urma mea trecutul.* BENIUC, V. 54. *Cele două partide tîrau după ele păcate grele.* C. PETRESCU, C. V. 102. *M-am deprins a tîrî după mine o viață ticăloasă.* CREANGĂ, P. 234. ◇ Expr. **A tîrî barca pe uscat** = a o duce greu; a trage mîța de coadă. **A tîrî pe cineva în noroi = a)** a terfeli onoarea cuiva; **b)** a îndemna pe cineva la o faptă josnică, a-l antrena pe un drum greșit. ✦ A lua, a purta, a duce cu sine. *Mă tîrăște seară de seară prîn toate localurile.* CAMIL PETRESCU, T. II 102. ✦ A îndemna, a împinge (spre ceva), a antrena. *Dușmancele m-au urît, Tot la rele m-au tîrît.* TEODORESCU, P. P. 317.

2. Refl. A merge, a înainta atingînd pămîntul cu genunchii, cu coatele; (despre anumite animale) a înainta prin mișcări specifice ale trupului, lipit de pămînt. *Chemată adesea peste noapte de bolnav, se tîra pe brînci pînă la patul lui ca să-l ajute.* CĂLINESCU, E. 40. *M-am tîrît pe brînci, pe fundul șanțului.* GALACTION, O. I 108. *S-a trîntit la pămînt și s-a tîrît de-a bușelea, în lanul de peste drum.* POPA, V. 177. *Se tîrăsc rîmele pe pămînt.* ȘEZ. IV 120. ◇ Fig. *Un nor galben de praf se tîra... ca o uriașă vită ascultătoare cu trupul de fum aurîu.* DUMITRIU, N. 223. *Trei catarge se deosebesc bine; ca trei suliți înălțate parcă anume să spargă norii ce se tîrăsc așa de jos.* BART, S. M. 18. *Neguri dese-ncep să cadă Se tîrăsc în jos pe plai.* TOPÎRCEANU, B. 24. ✦ A merge încet, a înainta cu greu, abia mișcîndu-și picioarele. *Cînd se apropie de casă, abia se mai tîra.* DUMITRIU, N. 152. *Florea s-a tîrît cu sacul lui cu linguri la mînăstire.* PAS, Z. I 162. *Printr-o sforțare de voință se tîrî pînă la fereastră.* BART, E. 249. *Unchiul îl cheamă în odaie; nepotul ascultă, d-abia tîrîndu-se pe picioare.* CARAGIALE, P. 48. ◇ Fig. *Cred că și judecata are să-mi găsească dreptate, deși nu m-am tîrît prîn judecăți de cînd sînt.* CREANGĂ, A. 145.

3. Refl. (Despre obiecte care atîrnă) A atinge pămîntul cu capătul de jos, a se freca de pămînt.

TÎRÎ, *tîrîi,* vb. IV. **1.** Tranz. A tîrî (1). *Urnindu-se din loc, începu a-și tîrî iar ciubotele grele.* SADOVEANU, O. VIII 123. *Apar... argații din ușa sub părete, Ei prind pe pag sălbateci și-l tîrîie de plete.* COȘBUC, P. II 200. *Capul grecului tăia Apoi trupu-i tîrîia.* ALECSANDRI, P. P. 138. ◇ Fig. *D-abia-și tîrîie bătrînețea.* SEVASTOS, N. 317. *Abia își tîrîie și el viața.* ISPIRESCU, L. 12. ✦ A lua, a purta, a duce cu sine. *Mihai izbutise să-l tîrîie pe Virgil Probotă, remorcat de mînecă.* C. PETRESCU, Î. I 13.

2. Refl. A tîrî (2). *Mă tîrîi către vecinul meu. Nu mai mișca.* CAMIL PETRESCU, U. N. 374. *Ca rîma se tîrîi, lipit de pămînt.* MIRONESCU, S. A. 120. *Ai să te tîrîi în brînci după mine.* CREANGĂ, P. 324. ✦ A merge încet, a înainta cu greu, abia mișcîndu-și picioarele. *Se tîrîie înapoi, ținîndu-se de perete.* C. PETRESCU, C. V. 215. *Abia tîrîindu-se, s-au pornit mai departe.* SBIERA, P. 210. ◇ Fig. *Un orologiu care în loc de-a îmbla-nainte, S-ar tîrîi-ndărăt.* EMINESCU, O. IV 64.

3. Refl. A se tîrî (3). *Se tîrîiau ațele și curgeau oghelele după dînșii.* CREANGĂ, P. 249. *Barba argintie A unchieșului străbun Se tîrîie pe cîmpie Ca o coadă de păun.* ALECSANDRI, P. A. 187.

TÎRÎIÁLĂ, *tîrîieli,* s. f. Acțiunea de a (se) tîrîi.

TÎRÎIE-BRÎU s. m. Om de nimic, golan; pierde-vară. *Ce ești tu? Stăpîn în sat? Ești un tîrîie-brîu, un nenorocit care muncești din mila noastră, pe o lotcă de-a noastră.* DUMITRIU, P. F. 43. *N-ai nimic a aștepta de la dînsul. E un calic și-un tîrîie-brîu.* SADOVEANU, O. II 468. *Degeaba s-a mai străduit și bietu tată-său să-l poarte pe la învățături și cînd colo... el e un tîrîie-brîu.* MIRONESCU, S. A. 135. *Un tîrîie-brîu care-și bate gioc de toată lumea.* ALECSANDRI, T. 826.

TÎRÎÍRE s. f. Acțiunea de a (se) tîrîi. *Tu vrei, ființă-oloagă... S-ajungi prîn tîrîire la-a tronului-nălțime.* ALECSANDRI, T. II 86.

TÎRÎȘ[1] adv. **1.** Tîrîș[1] (1). *Femeia... împinse în lături și tîrîș o poartă lungă.* HOGAȘ, M. N. 77. *S-a luat băietul, cu palușul tîrîș, și s-a pornit înainte.* La CADE.

2. Tîrîș (2). *Își dădu drumul tîrîș în rîpă.* SADOVEANU, B. 225. *Dulăul s-a tras în rîpă și s-a dus tîrîș după stăpîn.* id. ib. 279.

TÎRÎȘ[2] s. n. Acțiunea de a (se) tîrîi; tîrîș, tîrît. ◇ Loc. adv. **De-a tîrîșul** = tîrîndu-se pe jos. *De sus se prăvăleau de-a tîrîșul pînă în șanț copii bălani, cu ochii lucitori.* SADOVEANU, la CADE.

TÎRÎITÓR, -OÁRE, *tîrîitori, -oare,* adj. Tîrîtor. *Am un șarpe tîrîitor, Pe lume-i stăpînitor* (Drumul). GOROVEI, C. 136.

TÎRÎITÚRĂ, *tîrîituri,* s. f. Tîrîtură. *Pentru așa tîrîitură nu-ți mai face inimă rea; de fete să nu te plingi, îi găsi cîte îi vrea.* CONTEMPORANUL, VII[2] 110.

TÎRÎRE s. f. Acțiunea de a (se) tîrî. *Eu vin din zări cumplite... Acolo e tîrîrea o lege pentru-oricare Și toți sînt stîrpitura grozavului pustiu.* MACEDONSKI, O. I 224.

TÎRÎȘ[1] adv. (Uneori cu elipsa verbului) **1.** Tîrînd pe jos, trăgînd după sine. [Cîinii] *luau oaia și o duceau tîrîș.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 51. *Cu coșul într-o mînă, iar cu urciorul de apă într-alta, tîrîș după dînsa, merse drept la lumina ce zărise.* ISPIRESCU, L. 396. *S-arată... vulpea cu coada tîrîș.* ODOBESCU, S. III 42.

2. Tîrîndu-se pe jos (ca să nu fie văzut); abia mișcînd picioarele (din lipsă de putere). *Agenții de la posturile de comandă, urcînd tîrîș, aduceau ordine.* CAMILAR, N. I 48. *Mantu Miu se întoarse la matahala împușcată, care trecuse tîrîș printre tovarășii.* GALACTION, O. I 271. *Ne luăm tîrîș, cu moș Bodringă cu tot, și ne băgăm într-o cinstită crîșmă.* CREANGĂ, A. 96. ✦ Fig. Cu greu. *Lucrarea o să meargă greu. Tîrîș o să meargă.* V. ROM. noiembrie 1950, 36. ◇ Loc. adv. **Tîrîș-grăpiș** = cu mare greutate, anevoie; cu chiu cu vai. *Își făcu apoi loc... îndreptîndu-se așa tîrîș-grăpiș, către sprînceana cea de dîmb.* MIRONESCU, S. A. 120. *Tîrîș-grăpiș, scoborîrăm Gitioara și ne trezirăm în fundul strîmt al unei văi.* HOGAȘ,

M. N. 208. *Am învăţat c-un profesor în casă şi, tîrîş-grăpiş, am isprăvit liceul.* VLAHUŢĂ, O. A. II 250.

TÎRÎŞ[2], *tîrîşuri*, s. n. Acţiunea de a (se) tîrî; tîrît. *Îşi începu iar tîrîşul şi steagul alb părea că se trage din faţa lui.* CAMILAR, N. I 440. ✦ Sarcină, povară care se trage (cu tînjala) după sine. *Tîrîşurile de paie... se îngrămădeau mai încolo.* SANDU-ALDEA, U. P. 100.

TÎRÎT[1] s. n. Acţiunea de a (se) t î r î; tîrîre. *Ne reluăm tîrîtul comun, de uriaş miriapod.* CAMIL PETRESCU, V. 18.

TÎRÎT[2], **-Ă**, *tîrîţi, -te*, adj. (Rar) Tras cu greu după sine; p. ext. suportat cu greu, anevoios. *Nişte zile amărîte, necăjite şi tîrîte.* PANN, P. V. II 160.

TÎRÎTÓR, -OÁRE, *tîrîtori, -oare*, adj. Care se tîrăşte. *Plantă... cu rizom gros, tîrîtor şi tulpini erecte.* FLORA R.P.R. II 83. ✧ *Plantă tîrîtoare* = plantă a cărei tulpină se întinde pe pămînt. ✦ (Substantivat, f.) Animal care se tîrăşte; reptilă. *Aşa li-i dat stîrcilor şi puilor de stîrc, să-şi aleagă hrana dintre broaşte şi tîrîtoare.* SADOVEANU, D. P. 141. *Şerpii, ca şi... alte tîrîtoare, mi-au produs o impresie de profund dezgust.* ALECSANDRI, C. 350.

TÎRÎTÚRĂ, *tîrîturi*, s. f. Om de nimic, fiinţă josnică; femeie de moravuri uşoare. *Tîrîtura aia de Safta.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 295.

TÎRJÁLĂ, *tîrjeli*, s. f. (Regional) Băţ ciobănesc lung, gros şi noduros, nestrujit. *Îţi dau flintă ghintuită, De cinci luni neslobozită, Mie să-mi dai o tîrjală pîrlită.* PĂSCULESCU, L. P. 236.

TÎRLÁŞ, *tîrlaşi*, s. m. Stăpînul unei tîrle; crescător de oi, oier. *Tîrlaşul se băgă în japşă.* SANDU-ALDEA, U. P. 48.

TÎRLĂ, *tîrle*, s. f. Loc neîmprejmuit şi neacoperit unde se adună şi se odihnesc vitele aflate la păşune; p. ext. stîna cu toate dependinţele ei. *Pe malul înverzit al Dobrogei se aprindeau focuri; iar din baltă veneau strigătele văcarilor care-şi îndemnau boii în tîrlă.* DUNĂREANU, CH. 148. *Scoboară degrabă ciobanul La tîrlă cu oile lui.* COŞBUC, P. I 293. *Tîrle de oi se zăresc pe sub poalele codrilor, mori şi herăstraie de-a lungul apelor.* VLAHUŢĂ, O. A. II 143.

TÎRLÍCI s. m. pl. (Şi în forma *tîrligi*) Papuci moi de casă fără tocuri, făcuţi din postav sau din lînă. *Surorile împleteau zorit la ciorapi, la tîrlici şi mînuşi.* DELAVRANCEA, H. T. 269. ✦ (Învechit) Un fel de pantofi căptuşiţi cu postav peste care se purtau alţi papuci. [Miu] *sărută iminei Ciauşului şi îi plînge pe tîrligii care i să ridică pe fluiere.* DELAVRANCEA, S. 206.

— Variantă: **tîrligi** s. m. pl.

TÎRLÍE, *tîrlii*, s. f. (Regional) Sanie ţărănească. *Ne trebuia o tîrlie şi am tăbărît pe el să ne facă una.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 89. *Iarnă la toartă. Umblăm cu tîrlia.* CARAGIALE, O. VII 127.

TÎRLÍGI s. m. pl. v. **tîrlici**.

TÎRLIOÁRĂ, *tîrlioare*, s. f. Diminutiv al lui t î r l ă. *Mă uitai în tîrlioară, Nu văzui nici o mioară.* MAT. FOLK. 515.

TÎRLIŞTE, *tîrlişti*, s. f. Loc unde a fost o tîrlă. *Cineţa se samănă la noi în săliştе... în tîrlişte.* I. IONESCU, la CADE.

TÎRLOMÁTĂ s. f. v. **tîrnomată**.

TÎRLULÍŢĂ, *tîrluliţe*, s. f. Tîrlioară. *Mă uitai în tîrluliţă, Nu văzui nici o oiţă.* MAT. FOLK. 515.

TÎRN[1] s. n. v. **tîrnă**[2].

TÎRN[2], *tîrnuri*, s. n. 1. Mătură făcută din mărăcini sau din nuiele, folosită pentru măturatul curţilor şi al drumurilor; măturoi. *Li se puse cîte un tîrn în mînă: Haide, măturaţi curtea!* PAS, Z. IV 97. *Mături rupte, tîrnuri numai beţe, încep a răscoli praful.* SADOVEANU, O. VI 271. *Tot maidanul e curat în zi de sărbătoare, iar praful aşezat frumos poartă urmele tîrnului ca nişte pene mari, desenate.* CAMIL PETRESCU, O. II 66.

2. (Bot.) Porumbar[1].

— Variantă: **tîrnă** (SEVASTOS, N. 315) s. f.

TÎRNÁŢ, *tîrnaţuri*, s. n. (Regional) Prispă (uneori închisă cu scînduri ca un cerdac). *În unele locuri din Moldova era mai de mult datină de a scoate mortul după îmbrăcare afară pe tîrnaţ.* MARIAN, Î. 92. *Era în tîrnaţ (galerie) cu pipa cea lungă.* RETEGANUL, P. V 51. *Căsuţa micşoară... totdeauna curată, păreţii aduceau mult cu albeaţa omătului; tîrnaţul galbăn încingea căsuţa.* CONTEMPORANUL, VII 481.

TÎRNĂ[1] s. f. v. **tîrn**[2].

TÎRNĂ[2], *tîrne*, s. f. (Regional) **I. 1.** Coş de nuiele împletite, mai larg la gură decît la fund, prevăzut de obicei cu două toarte; coşarcă. *Oamenii cară... cu sacii şi cu tîrnele porumb, fasole, grîu, ce se găseşte.* REBREANU, R. II 149. *Fiind uşoară şi cuprinzînd mult, tîrna serveşte la rădicatul porumbului de jos, în pod sau în pătule.* La HEM 2062.

2. Unealtă de pescuit, făcută din împletitură de nuiele sau de mlajă, servind la prinderea peştilor mici; coş. (Atestat în forma *tîrn*) *Tîrnuri răsturnate de prins peşte.* MACEDONSKI, O. III 38.

3. Vas mare cu care se transportă mîncarea lucrătorilor la cîmp. *O tîrnă uriaşă, aproape plină de colivă amestecată cu mere, prune uscate, zahăr.* STĂNOIU, C. I. 31.

II. Numele unui dans popular şi melodia după care se dansează. *Flăcăii joacă tîrna lîngă focul aprins în faţa casei.* STANCU, D. 184.

— Variantă: **tîrn** s. n.

TÎRNĂCÓP, *tîrnăcoape*, s. n. Unealtă formată dintr-o bară masivă de oţel, ascuţită la un capăt (sau la amîndouă capetele), fixată într-o coadă de lemn şi folosită la spart pietre, la săpat în pămînturi tari etc. *Scoase din odaia din fund un tîrnăcop... şi începu să sape.* GALACTION, O. I 149. *Doi soldaţi bătrîni săpau groapa, scuipîndu-şi des în palme şi hîcîind a osteneală după fiece lovitură de tîrnăcop.* REBREANU, P. S. 11. *În amurgul serii el se ridică, îşi luă cazmaua, tîrnăcopul şi lopata... apoi se uită cu ochi pînditori în toate părţile.* SLAVICI, O. I 319. ✧ Fig. *Balzac putea spune odinioară... că tîrnăcopul criticii dărîmă, nu construieşte.* SADOVEANU, E. 41.

TÎRNĂCOPÁR, *tîrnăcopari*, s. m. Muncitor care lucrează cu tîrnăcopul.

TÎRNĂFÉŢ, *tîrnăfeţi*, s. m. (Rar) Termen de batjocură pentru un om neîngrijit, neglijent. *Parcă-i tîrnăfeţ cu părul' creţ.* I. CR. IV 186.

TÎRNÎÍ vb. IV v. **tîrnui**.

TÎRNÓG, *tîrnoage*, s. n. (Regional) Coş de nuiele cu gura largă; tîrnă. *Se ia un tîrnog — adică un coş mare cu gura largă — se scoate cu el gheaţa sfărîmată şi se aruncă pe mal, de unde se culeg apoi peştii dintre bulgării de gheaţă.* ANTIPA, P. 131.

TÎRNOMÁTĂ s. f. (Regional) Rămăşiţe de paie, spice etc. rămase de la treierat şi folosite ca aşternut sau ca nutreţ pentru vite; resturi de paie amestecate cu bălegar, care se scot din ocolul sau din grajdul vitelor. *De cîte ori îţi fi dormit în stroh şi pe tîrnomată, să am eu acum atîţia bani în pungă.* CREANGĂ, P. 255.

— Variante: **tîrlomátă** (ŞEZ. IX 146, ib. XIX 13) s. f., **tîrnomáţ** (I. CR. V 183) s. n.

TÎRNOMÁŢ s. n. v. **tîrnomată.**

TÎRNOSEÁLĂ, *tîrnoseli,* s. f. **1.** Tîrnosire.

2. Tămîie sau altă substanţă aromată, întrebuinţată în ritualul bisericesc. *Se mai fac... hapuri cu lucruri zise «sfinte», adică cu tămîie, smirnă... tîrnoseală, praf de foi sfinţite.* MARIAN, NA. 25.

TÎRNOSÍ, *tîrnosesc,* vb. IV. Tranz. A îndeplini, cu ritualul prevăzut, slujba de inaugurare a unei biserici; a sfinţi. *Cum se poate, zise împăratul, să nu poi sfîrşi astă sîntă biserică? Iată, am cheltuit toată starea, şi ea nu este încă tîrnosită.* ISPIRESCU, L. 295. ◇ Expr. **A tîrnosi mangalul** (sau, rar, **mangalele**) = a pierde vremea degeaba. *Nu tîrnosi mangalul, că te usuci.* M. I. CARAGIALE, C. 130. *Vin beţivii toţi, De cinstesc paharele şi tîrnosesc mangalele.* TEODORESCU, P. P. 129.

TÎRNOSÍRE, *tîrnosiri,* s. f. Acţiunea de a tîrnosi; ritual de inaugurare, de sfinţire a unei biserici.

TÎRNOSÍT, -Ă, *tîrnosiţi, -te,* adj. (Despre biserici) Sfinţit, inaugurat.

TÎRNUÍ, *tîrnuiesc* şi *tîrnui,* vb. IV. Tranz. **1.** A mătura cu tîrnul. (Refl. pas.) *Aceste paie se tîrnuiesc în urmă şi se duc cu grebla la marginea ariei.* PAMFILE, A. R. 211.

2. Fig. A tîrî pe jos, trăgînd de păr; a părui, a bate zdravăn. *Iar o tîrnuieşte mama diseară şi o cîrpeşte tat'su.* PAS, Z. I 122. *Şi hoaţele... o scuipă şi o tîrnuie.* ARGHEZI, V. 164. *Mîna-n chică-i înfigea Şi de păr îl tîrnuia.* TEODORESCU, P. P. 597. ◇ Refl. reciproc. *Şcolarii se tîrnuiau între dînşii.* DELAVRANCEA, H. TUD. 39.

— Variantă: **tîrnîí** (CREANGĂ, P. 252) vb. IV.

TÎRNUIÁLĂ, *tîrnuieli,* s. f. Tîrnuire.

TÎRNUÍRE, *tîrnuiri,* s. f. Acţiunea de a tîrnui.

TÎRNUÎT s. n. Tîrnuire. *După greblat urmează tîrnuitul sau măturatul, care se face cu ajutorul tîrnului.* PAMFILE, A. R. 211.

TÎROÁGĂ, *tîroage,* s. f. (Regional) Cocioabă, dărăpănătură. *Mărită-şi Vladu fată, Şi-i dete averea toată: O căldare în fund spartă... O tîroagă de bordei.* ŞEZ. V 151.

TÎROMEÁLĂ, *tîromeli,* s. f. (Regional) Faptul de a tîromi; lene, moleşeală, lîncezeală. *Să-i scoţi durerile, junghiurile, fiorurile, tîromeala.* MAT. FOLK. 654. *Un bolnav poate să aibă şi să simtă ameţeală... greaţă... tîromeală.* ŞEZ. XX 20.

TÎROMÍ, *tîromesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A boli (pe picioare); a lîncezi, a tînji. *Lisandru e bolnav de piept. Nevastă-sa, femeie de la oraş, tîromeşte şi ea.* STANCU, D. 16. *Abia ridicat de pe boală, tîromea în scaunul lui.* id. ib. 362.

TÎRPÁC, *tîrpaci,* s. m. Nume dat masculilor de nisetru şi de morun sau femelelor sterpe ale acestor peşti. *Deodată se aude: morun sau nisetru! şi apoi imediat după aceasta: icran (adică femelă cu icre) sau tîrpac (mascul sau femelă stearpă).* ANTIPA, P. 366.

TÎRPÁN, *tîrpane,* s. n. Unealtă asemănătoare cu coasa, a cărei lamă curbată este fixată pe o coadă de lemn; se întrebuinţează la tăiatul stufului şi al cînepii. *În stufăria deasă se fac cărări artificiale, tăindu-se stuful cu tîrpanele.* ANTIPA, P. 547.

— Variantă: **tarpán** (PAMFILE, A. R. 172, I. CR. III 54) s. n.

TÎRSĂ, *tîrse,* s. f. (Regional) Parte din pădure unde s-au tăiat de puţină vreme copacii.

TÎRSÎNĂ, *tîrsîne,* s. f. **1.** Împletitură din păr (negru) de cal sau de capră, din care se fac frînghii, baiere, nojiţe pentru opinci etc.; obiecte astfel împletite. *Se pusese jos şi-şi lega tîrsînele de la opinci.* HOGAŞ, M. N. 215. *Rupse unu o tîrsînă, Legă vulpea la o vînă.* MAT. FOLK. 99. *El în braţe c-o lua, Cu tîrsînă mi-o lega, Spre Dunăre c-o ducea.* TEODORESCU, P. P. 638. ✦ Parte a piciorului de care se leagă nojiţa; gambă. *Botea doarme la stupină... Cu durda pe lîngă rînă, Cu flinta lîngă tîrsînă.* TEODORESCU, P. P. 604.

2. (Învechit) Ţesătură aspră de păr de capră, purtată de asceţi sau de călugări direct pe piele. *Pe urmă mă îmbracă cu o cămaşă de tîrsînă pe pielea goală.* GORJAN, H. I 75.

— Pl. şi: *tîrsîni* (PĂSCULESCU, L. P. 296).

TÎRSOÁCĂ, *tîrsoace,* s. f. (Bot.) Troscot. (Fig.; atestat în forma *tîrsoagă*) *O mulţime de dăscălime... Unii mai tineri, iar cei mai mulţi cu nişte tîrsoage de barbe cît badanalele de mari.* CREANGĂ, A. 129.

— Variantă: **tîrsoágă** s. f.

TÎRSOÁGĂ s. f. v. **tîrsoacă.**

TÎRŞ, *tîrşi,* s. m. **1.** Copac (mai ales brad) pipernicit; p. ext. pădurice cu astfel de copaci, crescuţi printre rădăcini şi cioate (v. hucea g). *Locurile sînt sădite cu vii şi mai sus coasta e acoperită cu tîrşi.* SLAVICI, O. I 214. *În locul celor mai multe păduri, podoaba pămîntului, n-au mai rămas decît tîrşi.* SEVASTOS, N. 332.

2. Cracă stufoasă pe care se clădesc căpiţele de fîn sau din care se fac ocoale primitive pentru vite. *Mi se pare că cu un tîrş de brad, în loc de mătură, făcui şi ceva curăţenie pe dinaintea uşii.* HOGAŞ, M. N. 163. ✦ Cracă uscată, vreasc.

— Pl. şi: (n.) *tîrşuri* (CREANGĂ, O. A. 125).

TÎRŞĂ, *tîrşe,* s. f. (Popular) Opritoare, piedică.

TÎRŞĂÍT, -Ă adj. v. **tîrşiit²**.

TÎRŞÍ, *tîrşesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A prăşi, a săpa, a muşuroi. ✦ A grăpa.

TÎRŞIÁLĂ s. f. v. **tîrşiînă.**

TÎRŞIÍ vb. IV v. **tîrşii.**

TÎRŞIÍT s. n. v. **tîrşiit¹**.

TÎRŞIITÚRĂ s. f. v. **tîrşîltură.**

TÎRŞÍT¹, -Ă adj. v. **tîrşiit²**.

TÎRŞÍT², *tîrşituri,* s. n. (Regional) Faptul de a tîrşi; prăşit, săpat, muşuroit. *Muncitorii ies la prăşit, care se mai numeşte şi săpat, praşilă... tîrşit.* PAMFILE, A. R. 73. ✦ Grăpat. *Grăpatul... sau tîrşitul are de scop de a netezi bucata arată.* PAMFILE, A. R. 61.

TÎRŞÎÍ, *tîrşii,* vb. IV. Tranz. (Şi în forma *tîrşii*) A tîrî picioarele sau încălţămintea în mers, frecîndu-le de pămînt. *Se ducea şi se înapoia după-amiază, tîrşiind greu picioarele.* PAS, Z. I 198. *Otilia merse apoi tîrşiindu-şi şoşonii prin nămeţi.* CĂLINESCU, E. O. II 274. *Ofiţerul să îndreaptă spre masa cocoanelor tîrşiind picioarele.* DELAVRANCEA, S. 128. ◇ Intranz. *Mă duc... C-un condur şi c-un papuc; Cu papucul tîrşiind, Cu condurul tropăind.* ALECSANDRI, P. P. 351. (Complementul instrumental devine subiect) *Papucii cari tîrşiiau prin casa lipită cu pămînt galben, ca şi cuvintele omeneşti, mi-erau deopotrivă.* DELAVRANCEA, T. 17. ✦ Refl. A se tîrî. *Îi plăcea să-i pună în genunchi... silindu-i să meargă aşa, tîrşiindu-se, pînă la catedră.* PAS, Z. I 111. ✦ A trage după sine, frecînd de pămînt, tîrînd. *Trecea leneş, zvîrlindu-şi privi-*

rile peste garduri, tîrşiind printre pietrele caldarîmului... un baston noduros. PAS, Z. I 59.
— Variantă: **tîrşîi** vb. IV.

TÎRŞÎIÁLĂ, *tîrşîieli,* s. f. (Şi în forma *tîrşială*) Tîrşiit. *Roata din jurul lui îl asculta neclintită, ferindu-se chiar de a-şi întinde picioarele, ca nu cumva tîrşiala rogojinelor să-i turbure şirul.* DELAVRANCEA, S. 226.
— Variantă: **tîrşiálă** s. f.

TÎRŞÎÍT[1] s. n. (Şi în forma *tîrşiit*) Faptul de a (se) tîrşîi; zgomot produs de ceva care se tîrşîie. *Tîrşitul paşilor cunoscuţi nu se mai auzi în pridvor.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 76. *E linişte. Nu s-aude decît tîrşîitul măturii şi foşnetul uscat al frunzelor.* VLAHUŢĂ, O. A. 341. ✧ Expr. **Pe tîrşîite** sau **de-a tîrşîitele** = astfel încît să se frece în mers de pămînt. *Copilul... dă de-a tîrşîitele, ca să lovească puiul.* ISPIRESCU, la TDRG.
— Forme gramaticale: (în expr.) *tîrşîite, tîrşîitele.*
— Variantă: **tîrşîít** s. n.

TÎRŞÎÎT[2]**, -Ă,** *tîrşîiţi, -te,* adj. (Despre picioare sau despre încălţăminte) Care (se) tîrşîie, frecîndu-se de pămînt în mers. (Atestat în forma *tîrşit*) *Se întoarse către ceilalţi, cu paşi tîrşiţi.* MIHALE, O. 369. ✧ (Adverbial, atestat în forma *tîrşăit*) *Apăru din colţul colinei, mergînd tîrşăit şi cocoşat, un moşneag gros.* PREDA, Î. 36.
— Variante: **tîrşăit, -ă, tîrşít, -ă** adj.

TÎRŞÎITÚRĂ, *tîrşîituri,* s. f. Tîrşîit[1]. (Şi în forma *tîrşiitură*) *Încremenii cum căzusem... Nişte tîrşiituri de paşi... Cine m-o fi urmărit?* DELAVRANCEA, H. T. 204.
— Variantă: **tîrşiitúră** s. f.

TÎRŞITOÁRE, *tîrşitori,* s. f. (Regional) Unealtă formată din mai multe bare paralele, legate între ele cu lanţuri, folosită pentru netezirea arăturilor.

TÎRŞÚŢ, *tîrşuţi,* s. m. Diminutiv al lui tîrş; brad mic, brăduţ. *În unele sate... bradul acesta, numit almintrele şi... tîrşuţ se împodobeşte cu fel de fel de zăhărele.* MARIAN, Î. 98.

TÎRTÁN, *tîrtani,* s. m. Plantă din familia cruciferelor, cu tulpina foarte ramificată, cu flori albe, cu frunzele acoperite cu peri aspri cînd sînt tinere; creşte prin fîneţe şi pe colinele sterpe *(Crambe tartarica). Dar vine şi toamna de-i scarmănă ca vai de ei; şi îi pustieşte iarna ca pe tîrtanii din mirişte.* POPA, V. 135. *Se desprindea din întinderea cîmpului... ţelina suhaturilor, pe care putrezeau tîrtani răsuciţi de vînt.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

TÎRTIŢĂ, *tîrtiţe,* s. f. Partea posterioară a coloanei vertebrale la păsări (de unde cresc penele cozii). *Raţele sălbatice, lişiţele, cufundarii... se cufundau, unele cu totul, ca să reapară mult mai departe, în locuri neaşteptate, altele numai pe jumătate, cu tîrtiţa în sus şi ciocul pescuind în apă.* DUMITRIU, V. L. 120.

TÎRZIÉLNIC, -Ă, *tîrzielnici, -e,* adj. (Rar; şi substantivat) Care întîrzie; fig. greoi, leneş, şovăielnic. *Am priceput şi eu, tîrzielnicul de mine, cum merge şiretenia pricinii.* ISPIRESCU, la TDRG.

TÎRZIÓR, -OÁRĂ, *tîrziori, -oare,* adj. Diminutiv al lui tîrziu. *Eliade şi Ştefan Golescu găsiseră însă de cuviinţă că e mai bine ca ei să rămînă ascunşi în odaia de jos, acoperită aproape de un tufiş de trandafiri tîrziori.* CAMIL PETRESCU, O. II 107. ✧ (Adverbial) *Ginerii împăratului nu mai ştiau ce să zică. Mai tîrzior unul îndrăzni.* VISSARION, B. 69. *S-a trezit din somn cam tîrzior.* CARAGIALE, O. III 81. *Astă-noapte tîrzior, Am visat vis cu fior.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 255.

TÎRZÍU[1] adv. După ora sau timpul aşteptat, hotărît sau prevăzut. *Cei sosiţi mai tîrziu se înălţau în vîrful picioarelor.* C. PETRESCU, C. V. 34. *Se întoarse tîrziu, tocmai la masă.* REBREANU, R. I 229. *Tîrziu, cînd plec de ies în stradă Şi-i întunerec peste tot, Ah! unde-s ele să mă vadă.* IOSIF, PATR. 32. *Seara se întorceau obosiţi, mîncau cu poftă şi petreceau pînă tîrziu.* VLAHUŢĂ, O. A. 112. ✧ (În construcţii impersonale cu verbul «a fi») *E tîrziu. Va să mă odihnesc, să fiu mîine ascuţit la minte şi aprig.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 48. ✧ Expr. **Mai curînd sau mai tîrziu** = acum sau altădată, odată şi odată, la o dată oarecare (dar totuşi neîndoielnică). **Cel (mai) tîrziu** = într-un timp socotit ca un ultim termen. ✦ (La gradul comparativ) După cîtva timp. *Mai tîrziu încep să mă doară şi braţele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 340. ✦ În momentul cînd un interval de timp e pe sfîrşite. *E pe vremea cînd pleacă flăcăii la oaste, toamna tîrziu, tîrziu.* MIRONESCU, S. A. 41. *Tîrziu, pe la vreo zece ceasuri de noapte, am. agiuns pe malurile unei bălţi late.* ALECSANDRI, C. 114.

TÎRZÍU[2]**, -ÍE,** *tîrzii,* adj. **1.** Care este, se face, se întîmplă după trecerea unui (anumit) timp, după ce a trecut momentul potrivit sau timpul dinainte stabilit. *Omătul tîrziu Păteză aleele mute Şi parcul e încă pustiu.* TOPÎRCEANU, S. A. 53. *Un zîmbet tîrziu i se ivi pe buze.* D. ZAMFIRESCU, R. 279. *Şi plîng că nu-s în starc O slabă mîngîiere să-ţi dau, cît de tîrzie.* VLAHUŢĂ, P. 6. ✧ Expr. (Învechit şi popular) **Nu (după) tîrzie vreme** = nu după mult timp; curînd. *Socot că nu tîrzie vreme au s-aducă aicea tot satul.* SADOVEANU, Z. C. 58. *Te măriţi nu după tîrzie vreme.* SEVASTOS, N. 6. **Într-o tîrzie vreme** sau (substantivat) **într-un tîrziu** = după mult timp, după multă aşteptare. *Într-un tîrziu i se făcu semn să ia loc la o masă.* BACOVIA, O. 235. *Harap-Alb şi cu ai săi merg ei cît merg, şi într-o tîrzie vreme ajung la împărăţie.* CREANGĂ, P. 248. *Te-ntreb într-un tîrziu, Uitîndu-mă la tine, privind fără să ştiu: La ce-ai venit, regină, aicea în pustiu?* EMINESCU, O. I 91.

2. (Despre anotimpuri sau alte unităţi de timp) Care s-a prelungit mai mult decît normal, care se apropie de sfîrşit; care arată că un interval de timp se apropie de sfîrşit. *Îi istorisi, scurt, ce-a găsit la el în sat şi acasă, în acel tîrziu ceas de noapte.* CAMILAR, N. I 16. *Afară-i vînt şi e-nnorat Şi noaptea e tîrzie.* COŞBUC, P. I 193. *Tîrzie toamnă e acum, Se scutur frunzele pe drum, Şi lanurile sînt pustii.* EMINESCU, O. I 235. ✧ (Substantivat, n.) *Privea în tîrziul nopţii spre locul din cîmpie al ciobanului.* CAMILAR, N. I 108. *De prin cositură cîte un greier rar mai tîrîia a noapte şi a tîrziu.* HOGAŞ, M. N. 64.

3. (Despre plante) Care se seamănă sau ajunge la maturitate după termenul obişnuit. *Din castanii de la poartă cad castanele tîrzii.* D. BOTEZ, P. O. 50. *Se crede că... popuşoii tîrzii vor rodi mai bine decît ceilalţi.* PAMFILE, A. R. 71. ✦ (Despre animale cu viaţă efemeră) Care şi-a prelungit viaţa peste termenul obişnuit. *Vîntul... aducea frunze arămii care tremurau ca fluturi tîrzii în tristeţea toamnei.* SADOVEANU, O. V 627. ✦ Fig. (Despre oameni şi despre facultăţile lor) Care pricepe greu. *Epimeteu cel cu mintea tîrzie... uită poveţile fratelui său.* ODOBESCU, S. III 268.

TOÁCĂ, *toace,* s. f. **1.** Scîndură sau placă de metal pe care se bate ritmic cu două ciocane, pentru a se anunţa la biserici sau la mănăstiri anumite momente ale serviciului religios; p. ext. sunetul produs de bătaia ciocanelor. *Era o zi de duminică şi toaca începu să sune în clopotniţa bisericii albe.* SADOVEANU, O. VII 60. *Nevăzut atîrnă din cer tăcerea ca o toacă În care nimeni nu bate.* D. BOTEZ, P. O. 64. *Mi-e dor de toaca din vecernii, Şi de tălăngi, de verde plai.* IOSIF, P. 64. *Toaca răsună mai tare, Clopotul vechi împle cu glasul lui sara.* EMINESCU, O. I 231. ✧ Fig. *S-a făcut linişte în Frăsinet. A bătut toaca o ciocănitoare.*

SADOVEANU, M. C. 187. *Vreo mierlă, umflîndu-şi guşa, bătea toaca rar.* AGÎRBICEANU, S. P. 17. *O barză, deşteptată din somn, începu deodată să toace pe vreun coperiş! şi toacă ei... aducea cu o păcănitură de oase uscate.* SANDU-ALDEA, U. P. 31. (Sugerînd ideea de pustiu, sec, gol) *Amîndoi bătrînii dară ortul popii, rămîind în urma lor casa toacă şi o sărăcie lucie.* ISPIRESCU, L. 286. (Sugerînd ideea de zgomot, gălăgie) *Ce este? Ce este? Cine se ceartă aici?... — Vere Antohi, vin' degrabă s-asculţi tonca de la balamuc.* ALECSANDRI, T. 1659. ◇ Expr. **Uscat (ca o) toacă** (sau **ca toaca**) = foarte slab. *Cînd ajunse, sora lui... era uscată ca toaca.* SEVASTOS, la CADE. (Eliptic) *Tu ai rămas tot uscat... Toacă, nu altceva.* C. PETRESCU, O. P. I 65. **A da cu toaca (peste cineva)** = a descoperi, a surprinde (pe cineva) asupra unui fapt. **A face urechea toacă** = a se preface că nu aude sau că nu înţelege; a se face niznai. *Îi spui, şi el face urechea toacă.* ŞEZ. II 74. **A şti şi toaca-n cer** = a şti multe lucruri; a face pe înţeleptul şi atotştiutorul. *Popa cel dobă de carte, care ştie şi toaca în cer.* La TDRG. *Deodată au răsărit în ţară pozderie, şi tot unu şi unu... oameni mari, învăţaţi, de ştiu şi toaca în cer, colţoşi şi cu barba-n furculiţe.* ALECSANDRI, T. I 237. (În imprecaţii) **Ucigă-l** (sau **ucigă-l**) **toaca** = lua-l-ar (sau lua-i-ar) dracul. *Atunci ei, ucigă-i toaca, a făcut pielea de bivol nojiţe subţirele.* ŞEZ. III 75. *Ucigă-l toaca, plodul dracului, nu i-i lui ruşine să margă calare.* ib. V 40. ✦ Placă de metal în care se bate pentru a da anumite semnale pe şantiere sau în ateliere. *A bătut toaca de fier. Lucrătorii de la «Banca Naţională» se odihnesc.* DELAVRANCEA, la TDRG.

2. Timp al zilei după răsăritul soarelui sau (mai ales) înainte de apus, cînd se face liturghia sau vecernia la biserică. *Cînd mai erau două ceasuri pînă la toacă, cei 10 negustori îşi aduseră aminte de căruţe.* GALACTION, O. I 265. *Împrejurul meu învie Toate cîte sînt, Ce de joc şi veselie, Cînd e soarele la toacă.* COŞBUC, P. II 16. *Pe la toacă, plecăm spre Tîrgu Jiu.* VLAHUŢĂ, O. A. 412. *Am adormit mort şi de abia a doua zi pe la toacă m-am trezit sănătos.* CREANGĂ, A. 16.

3. Numele popular al constelaţiei Pegas. *Pegasul se numeşte toacă.* PAMFILE, CER. 169.

TOÁIE[1], *toi*, s. f. (Regional) Baltă adîncă; bulboacă, dornă.

TOÁIE[2], *toi*, s. f. (Bot.; regional) Omag. *Se pune într-o căldare mare ca la 4-10 cofe de apă, precum şi diferite plante şi anume:... calapăr, lemnul-domnului, toaie.* MARIAN, NA. 278.

TOÁIPĂ, *toaipe*, s. f. (Mold.) Unealtă de dulgherie în formă de secure, cu care se cioplesc grinzile. *Toaipa este o secure mai mare, mijlocia între secure şi topor.* PAMFILE, I. C. 125.

TOALÉTĂ, *toalete*, s. f. **1.** Faptul de a se găti, de a se dichisi (spălîndu-se, pieptănîndu-se, îmbrăcîndu-se). *Domnişoara se afla în dreptul său să-şi urmeze toaleta.* C. PETRESCU, Î. II 148. *Zgomote, la răstimpuri, produse de sertarele scrinului, de uşa garderobei, anunţau etapele toaletei.* IBRĂILEANU, A. 145. *Ca să-mi mai treacă de urît, m-am ocupat însămi de toaleta lor.* NEGRUZZI, S. I 104. ◇ (În construcţie cu verbul «a face») *Mă gîndesc să-mi fac toaleta vreun ceas.* BACOVIA, O. 239. *Actriţa care se culcase tîrziu după miezul nopţii... tocmai acum pe la 11 ajunsese să se scoale şi să-şi facă toaleta.* SLAVICI, O. I 339. *Abia aveam vreme a-mi face toaleta.* NEGRUZZI, S. I 53. ◇ Loc. adj. **De toaletă** = care serveşte la curăţirea şi îngrijirea corpului. *Adusese un feredeu mic de stejar... un burete de toaletă, pomadă de frecat copilul.* CONTEMPORANUL, IV 394. ✦ Closet.

2. Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte (mai ales femeiască) cu care se îmbracă cineva o dată; (prin restricţie) rochie. *Lumea se duce şi vine din oraş, peste tot preocupări serioase, şi toalete subţiri şi scurte.* BACOVIA, O. 227. *Bine v-ar şedea, în toalete de bal, cu pantofi albi şi pe jos.* REBREANU, I. 74. *Mamă-sa surîdea de fericire, văzînd dorinţele fiicei sale pentru eleganţa toaletei.* BOLINTINEANU, O. 458. *Amîndoi păzeam tăcere gîndind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.* NEGRUZZI, S. I 46. ◇ Fig. *Stă mohorît deoparte gardul brun, Doi brazi în toaletă de crăciun Întind asupră-i braţele lor ninse.* CAZIMIR, L. U. 37. *Bunul oraş începu a-şi schimba toaleta.* NEGRUZZI, S. I 70. (Simbolizînd persoana care poartă o anumită îmbrăcăminte) *Citeva din toaletele şi coafurile cu pene de struţ, din loji, părăsiseră de asemenea sala.* DUMITRIU, B. F. 160.

3. Mobilă cu o oglindă mare şi cu multe dulăpioare, sertare şi rafturi, unde se ţin diferite obiecte necesare îngrijirii corpului.

TOÁLPĂ, *toalpe*, s. f. (Regional) Ceată, grămadă, droaie. *Numai iată că vede omul o toalpă de oameni înaintea sa, alergînd şi strîgînd.* SBIERA, P. 234.

TOÁMNĂ, *toamne*, s. f. Anotimpul care urmează după vară şi precedă iarna, reprezentînd (în emisfera boreală) intervalul dintre echinocţiul de la 21 septembrie şi solstiţiul de la 22 decembrie şi caracterizat prin scăderea treptată a zilelor, veştejirea vegetaţiei etc. *Amurgul toamnei mohorîte ne-a despărţit atunci cărarea.* COGA, C. P. 94. *Trecu şi vara, şi trecu Şi toamna, şi pe văi căzu Zăpada iernii.* COŞBUC, P. I 282. *Afară-i toamnă, frunză-mprăştiată, Iar vîntul zvîrle-n geamuri grele picuri.* EMINESCU, O. I 119. ◇ (Personificat) *Toamna cînta cu ciudate glasuri la ferestre.* SADOVEANU, O. VII 151. *Toamna cu-a ei albă frunte Şi cu galbenii conduri, A lăsat argint pe munte Şi rugină pe păduri.* TOPÎRCEANU, P. 130. *Toamna mîndră, harnică Şi de bunuri darnică A-mpărţit a ei comori.* ALECSANDRI, P. A. 155. ◇ Fig. (Simbolizînd veştejirea, sfîrşitul vegetaţiei) *Cînd toamna vieţii vine, o frunte se-ntristează, Amarul rupe arcul şi zboară rîzător.* BOLINTINEANU, C. 4. *Avea trei fii, războinici vestiţi... flori din toamna vieţii.* ALECSANDRI, P. III 343. *Vrea să-i vină toamna vîrstei cei bărbătesti cu rod.* ŢICHINDEAL, F. 182. ◇ Loc. adj. **De toamnă** = care se face sau se întîmplă toamna, care este necesar sau caracteristic acestui anotimp. *E seară. O seară de toamnă moscovită, cu burniţă uşoară.* STANCU, U.R.S.S. 9. *Vîntul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, nopţile mai reci.* GÎRLEANU, L. 41. ✦ (Adverbial, în forma *toamna*) În timpul toamnei. *Toamna tîrziu În noaptea cu lună, Cum vijîie codru Şi geme şi sună!* COŞBUC, P. I 187. *Toamna frunzele colindă, Sun-un greier sub o grindă.* EMINESCU, O. I 76. *Dragi-mi sînt fetele, dragi, Toamna cînd culeg la fragi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 76. ◇ Loc. adv. **La toamnă** = cînd va veni toamna sau în timpul toamnei viitoare. *Ba s-a însura la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară.* CREANGĂ, P. 141. *Ştii bădiţă cum ziceai Seara, cînd la noi veneai Că la toamnă-o să mă iai?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 258. **De cu toamnă** = fiind încă toamnă. **Astă-toamnă** = toamna trecută. *Astă-toamnă era bine, Că-mi zicea mîndra: jupîne.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 72. **Toamna asta** = toamna prezentă; (conţinînd ideea de apropiere în timp) toamna trecută sau viitoare. **Pe toamnă** = cînd a sosit (sau cînd va sosi) toamna, în timpul toamnei. *Pe toamnă se pomeneşte cu un alt argat că-i aduce un burduşel de brînză.* ISPIRESCU, L. 209. **Pînă la toamnă** = pînă la începutul toamnei. *Gîndit-am mîndră, gîndit Să mă las de-al tău iubit Dar inima iar mă-ntoarnă Să te iubesc pîn'la toamnă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 42. **În toamnă** = în timpul toamnei, cînd a fost (sau va fi) toamnă. *Se gîndea că o să-şi facă în toamnă o căsuţă a lui şi că după crăciun face nunta cu Nica.* CAMIL PETRESCU, O. I 25. ◇ Expr. **Toamna se numără bobocii** v. boboc (2).

TOÁNĂ[1], *toane*, s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Capriciu. *Era tînăr şi besmetic... cu o mamă care-l crescuse moale şi slujindu-i toate toanele.* DUMITRIU, N. 186. *Ştii tu că eu în aste patru zile am încercat să-mi conving bărbatul că nu trebuie să te lase să pleci, că e o toană a ta?* DEMETRIUS, C. 62. *Gheorghe nu-l mai cicălea. Se obişnuise cu toanele amicului său.* VLAHUŢĂ, O. A. 119. ◇ Loc. adj. **Cu toane** = capricios, răsfăţat. *Îl lăsai la o parte, ca pe un om cu toane.* GANE, N. III 70. *Se tînguieşte vîntul prin cotloane. Adoarme acum ca un copil cu toane.* IOSIF, P. 20. *Pătimaş şi îndărătnic s-o iubeşti ca un copil, Cînd ea-i rece şi cu toane ca şi luna lui april?* EMINESCU, O. I 157. ✦ Criză, atac. *După o nouă toană de nervi a prinţesei... ţinură o sfătuire.* PAS, L. I 162. *Uneori o apucau toane de răutate.* VLAHUŢĂ, O. A. III 36. *Era într-o toană de nebunie şi nu ştia ce făcea.* ALECSANDRI, T. I 209. ◇ Expr. **A-i veni cuiva o toană (toane** sau **toanele)** = a-l apuca pe cineva capriciile, furiile, năbădăile. *Din senin îţi vine-o toană.* VLAHUŢĂ, P. 109. *Ce ai, mamă? întrebă Făt-Frumos. — Nimica — zise ea — mi-au venit şi mie toane.* EMINESCU, N. 20. *Iar i-au venit toanele ghiujului.* ALECSANDRI, T. 369. **Toană de plîns** = ropot, val, izbucnire de plîns. *Se porniseră pe o toană de plîns cînd s-a aflat că într-adevăr începuse războiul.* PAS, L. I 264. *Mama Ilinca, de părere de bine, îi trase o toană de plîns pe răvaş.* VLAHUŢĂ, O. A. 103. ✦ Stare de spirit, dispoziţie (bună sau rea). *Cum îi era firea, trecea cînd prin apele descurajării, cînd prin acelea ale toanelor bune.* PAS, L. I 65. *Pe d. Costică l-am văzut şi-l văd adesea; este în toane foarte pesimiste.* CARAGIALE, O. VII 100. *Bun mai era şi părintele Duhu, cînd se afla în toane bune.* CREANGĂ, A. 76. ✦ Fig. Mişcare repede, capricioasă, violentă. *Calul roib saltă într-o toană furtunoasă.* SADOVEANU, P. M. 198. *O toană neaşteptată a crivăţului plesni malul sîrbesc.* GALACTION, O. I 197.

2. Interval de timp, răstimp (scurt). *Într-o toană, cînd damigeana şi trupurile noastre nu mai erau ameninţate, prietinul meu Panaite dobîndi glas.* SADOVEANU, O. L. 17. *Fata plecă ochii-n jos şi urmă iar o toană de tăcere.* SANDU-ALDEA, U. P. 208. *După ce-l lăsă să se mai domolească o toană frămîntîndu-se ca să scape din laţ... puse mîna pe rîtul lui.* ISPIRESCU, U. 40. ✦ (Rar) Cantitate (mică) din ceva; puţin, cîtva. *Cară-te cît e cu cinste, că-ţi mai lungesc urechile o toană!* CARAGIALE, S. 54.

TOÁNĂ[2], *toane*, s. f. Ocolul făcut prin desfăşurarea largă şi completă a unui năvod, care prinde peştele înconjurîndu-l; loc (bogat în peşte) unde se aruncă năvodul. *Era la al cincilea ceas al amiezii, tovarăşii ceilalţi îşi potriveau undiţele pentru altă toană de pescuit.* SADOVEANU, N. F. 90. *Să-ţi spui toana peştelui, Ţinutul morunilor Şi-adăpostul somnilor.* PĂSCULESCU, L. P. 177. ◇ Expr. **A întinde toana** = a desfăşura larg năvodul, lărgind spaţiul de pescuit. *Amîndouă dubele pornesc în direcţii opuse, ca să «facă ocolul» şi să cuprindă între aripile năvodului un spaţiu cît se poate de larg; atunci se zice că au întins toana.* ANTIPA, P. 473. **A închide toana** = a aduna, a strînge năvodul (cu peşte). *La un semn al vătafului, lotcele pornesc una spre alta, spre a se împreuna şi, încrucişîndu-se, a «închide toana».* ANTIPA, P. 473. **A da** (sau **a trage**) **toana** (sau **o toană**) = a arunca o singură dată năvodul şi a-l scoate. *Cînd ajung la celălalt capăt, atunci apucă amîndoi de lopeţi spre a trage toana la vale.* ANTIPA, P. 515. *Trase-o toană, trase două, Trase toane pînă-n nouă.* PĂSCULESCU, L. P. 176. *El p-at t nu se lăsa; Năvod în mare-arunca, Două-trei toane trăgea.* TEODORESCU, P. P. 95. ✦ Spărtură făcută în gheaţa unei ape pentru a pescui sau pentru a scoate apă. V. copcă, ochi.

TOÁNCĂ, *toance*, s. f. (Mai ales la pl.) Cotitura unei ape curgătoare repezi. V. vîrtej, bulboană, vîltoare.

TOÁRCE, *torc*, vb. III. Intranz. **1.** A trage fire dintr-un caier şi a le răsuci (cu mîna şi cu ajutorul fusului) pentru a obţine fire care pot fi ţesute; a prelucra cu ajutorul unor maşini speciale fibre textile pentru războaie mecanice. *Privesc pe furiş la Oana care toarce ş-amestecă fuioarele de in cu cele de lînă.* DELAVRANCEA, O. II 126. *Cu tine două fete stau Şi torc în rînd cu tine.* COŞBUC, P. I 192. *La Humuleşti torc şi fetele şi băieţii.* CREANGĂ, A. 47. *Lîngă prispă torcea o fată frumoasă.* EMINESCU, N. 8. ◇ Expr. (Familiar) **A-şi toarce pe limbă** = a se gîndi înainte de a vorbi. *De-acu-nainte să-ţi torci pe limbă cînd îi deschide gura ca să vorbeşti cu mine, auzi tu?* ALECSANDRI, T. 921. **Nu i-a tors (mamă-sa) pe limbă,** se spune despre cineva care vorbeşte cu uşurinţă şi fără menajamente. ◇ Tranz. *Femeile mai toarseră cîteva caiere pînă la cîntatul cocoşilor de miezul nopţii.* SANDU-ALDEA, U. P. 212. *Torcea, torcea, fus după fus, Din zori şi pînă-n seară.* IOSIF, PATR. 9. *Taci cu mama, Lurcă, că ţi-a cumpăra mama o furcă să torci un fuior.* ALECSANDRI, T. I 384. *El mătasa o torcea Lungă funie-o făcea.* id. P. P. 142. (Figurat sau în contexte figurate) *Şi-a tors argintul luna în mii şi mii de raze.* MACEDONSKI, O. I 116. *Către asfinţitul zilei, obosit acas'mă-ntorc, Înc-o noapte, fără tihnă, firul gîndului să torc.* DEMETRESCU, O. 42. *Drept preot toarce-un greier un gînd fin şi obscur.* EMINESCU, O. I 69. (Refl.) *Cu degetele-i vîntul loveşte în ferești Se toarce-n gîndu-mi firul duioaselor poveşti.* EMINESCU, O. I 107. ◇ Refl. pas. *Să vadă de putea să se toarcă .. ca inul.* DRĂGHICI, R. 52. *Din ochi lacrimi nu mai stoarce Că ce zboară nu se-ntoarce, Firul rupt nu se mai toarce.* ALECSANDRI, P. P. 283.

2. (Despre pisici) A produce un sunet continuu, asemănător cu sfîrîitul fusului. *Ilinca mîngîia un pisoi care torcea ş-o tot îmboldea cu capul.* VLAHUŢĂ, O. A. II 45. *Cînd şedeau casnicii la lucru iarna... cotoiul sta lîngă dînşii şi torcea.* ISPIRESCU, L. 285. *În cotlon torcea motanul pieptănîndu-şi o ureche.* EMINESCU, O. I 84. *Dinaintea gurei de la sobă se încovoia o miţă albă, care torcea de mulţămire.* ALECSANDRI, O. P. 95. ◇ (Prin analogie) *Motorul porni. Se duse îndărăt la ţeava de eşapament şi-l ascultă cum toarce puternic şi liniştit.* DUMITRIU, V. L. 127.

— Forme gramaticale: perf. s. *torsei*, part. *tors*.

TOÁRCERE s. f. Acţiunea de a toarce şi rezultatul ei. (Fig.) *Toarcerea greierului, roaderea cariului, iată atîtea şi atîtea imagini.* GHEREA, ST. CR. I 140.

TOÁRTĂ, *torţi* şi *toarte*, s. f. **1.** Partea ieşită în afară şi (de obicei) încovoiată în formă de arc, de care se apucă anumite obiecte; (regional) mănuşă. *Aşezase vreo douăsprezece strachini de lut şi tot pe atîtea ulcele fără torţi.* CAMILAR, N. I 209. *Ridicase de pe lespezi ceaunul uriaş şi, cumpănindu-l de toartă cu stînga, iar de fund sprijinindu-l cu dreapta, îl răsturnă spre o petică unsuroasă.* HOGAŞ, M. N. 194. *Îi găsi un sipet lîngă pat, un sipet greu...: — Trage-l încoace de toartă, dar ia seama să nu rupi toarta.* ALECSANDRI, T. 1644. *Într-un tîrziu, baba scoate din pălămida lăzii un ulcioraş cu două torţi şi-l pune lîngă foc.* ŞEZ. I 250. ◇ (În basme şi în credinţele populare) *Se făcuse cît un zmeu; putea zbura prin torţile cerului.* PAMFILE, CER. 23. *S-apucă zdravăn cu mînile de torţile cerului.* CREANGĂ, P. 54. *Ia cerului torţile... Şi revearsă ploile.* TEODORESCU, P. P. 210. *Vă duceţi în gura vîntului, Să vă loviţi de toarta pămîntului.* ALECSANDRI, P. P. 10. ◇ Loc. adj. şi adv. (Familiar) **La toartă** = zdravăn, straşnic. *A avut loc un chef la toartă, cum zic moldovenii.* SADOVEANU, O. VII 86. *N-ar fi de mirare să-l vedem deschizînd două-trei afaceri scandaloase... şi să se apuce de politică la toartă.* C. PETRESCU, C. V. 131. *Bătălie la toartă, soro: pistoale, puşti, tunuri.* CARAGIALE, O. I 94. ◇ Expr. **Prieteşug la toartă** = legătură strînsă de prietenie. *Legasem dar iarăşi prieteşug cu un necunoscut, prieteşug la toartă.* M. I. CARAGIALE, C. 44.

2. Verigă, inel sau belciug cu ajutorul căruia se atîrnă un obiect. *Ca şi cum în fundul unui clopot s-ar vedea cercelul sau toarta de care se spînzură limba clopotului.* PAMFILE, CER. 33. *Poţi să iei şi pămîntul cu tine... Îl prefaci într-un mărgăritar cu toartă şi-l anini de salba iubitei tale.* EMINESCU, N. 61. ✦ Urechea curbată a unui lacăt (care se petrece prin belciuge). *De cîte ori n-am tras zăvorul ista, de cîte ori n-am pus mîna pe toarta asta, şi de cîte ori n-am izbit aşa.* DELAVRANCEA, O. II 176. *Cade-n rugină lacăt şi toarte.* MACEDONSKI, O. I 20. ✦ Cerculeţul cu care se prinde cercelul de ureche; cercel în formă de inel. *Pescarii... raşi, uscaţi, pîrliţi, cu toarte ca nişte belciuge de argint în urechi, nu să mai satură privind coşurile.* DELAVRANCEA, S. 65. *Argintarul... face şi vinde pe an cercei şi inele, verigi şi toarte de urechi ca de 300 de galbeni.* I. IONESCU, M. 713. *Ia vezi cheala cum se poartă... Cu cercei numai de-o toartă.* TEODORESCU, P. P. 337. *Sînt cercel cu toartă, Dar om nu mă poartă, Decît mă agaţă La case în faţă* (Lacătul). GOROVEI, C. 193. ✦ Circumferinţa inelului. [Inelul] *fiind în toartă puţinel cam larg, Jucîndu-i în deget, într-o zi căzu.* PANN, P. V. I 30.

TOAST, *toasturi,* s. n. Mic discurs rostit în cadrul unei mese festive şi conţinînd o urare la adresa cuiva, la care comesenii se asociază, ridicînd în sus paharele pline. *Discuţii aprinse, toasturi fără sfîrşit, se pierdeau într-o învălmăşeală de rîsete şi voci răguşite.* BART, E. 202. *Sînt fericit a constata că nu uiţi a ridica şi pentru amicul d-tale cîte un toast bine simţit.* CARAGIALE, O. VII 8. *În sănătatea Frosei, strigai, ridicînd paharul. Toastul meu se primi în strigări de bucurie.* BOLINTINEANU, O. 378. *Glasul său puternic acest toast închină.* ALECSANDRI, P. A. 140.

— Pl. şi: (rar) *toaste* (BOLINTINEANU, O. 394).

TOASTÁ, *toastez,* vb. I. Intranz. A ţine un mic discurs la o masă, a închina (un pahar) în sănătatea cuiva sau în cinstea unui eveniment; a ţine un toast.

— Pronunţat: *to-as-*.

TOBÁŞ, *tobaşi,* s. m. (Învechit; şi în forma *dobaş*) Toboşar. *Într-o zi văzu pe-o rablă Un tobaş ce lumea cheamă.* EMINESCU, L. P. 144. *Porunceşte la dobaş Să bată doba de marş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 305.

— Variantă: **dobâş** s. m.

TÓBĂ, *tobe,* s. f. 1. Instrument de percuţie format dintr-un cilindru scurt, larg şi gol, de lemn sau de metal, pe fundurile căruia este întinsă cîte o bucată de piele de viţel şi în care se bate cu două baghete, pentru a produce sunete. *Talgerele zuruie, toba bubuie, trîmbiţele tremură vesel.* SADOVEANU, O. VI 231. *Ieşise întru întîmpinarea lui cu buciume, cu tobe şi cu surle.* ISPIRESCU, L. 51. *Tobe, fluiere, buhaie, Zgomot fac asurzitor.* BELDICEANU, P. 66. ✧ Expr. **A bate toba (cu degetele)** = a bate ritmic cu degetele într-un obiect (din nervozitate sau din nerăbdare). *Bătu toba în postavul biroului, cu vîrful degetelor.* C. PETRESCU, C. V. 144. *Bate toba încetinel cu degetele pe marmura mesii.* CARAGIALE, O. I 345. (Familiar) **A bate toba (în Moldova, în sat, în ţară sau în tîrg şi la moară)** = a lansa ştiri, a divulga cele auzite, a nu păstra un secret; a fi flecar. *Probabil însă că se cam ştie... căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba.* REBREANU, I. 129. **A bate toba (la urechea) surdului,** se spune cînd cineva vorbeşte cuiva sau sfătuieşte pe cineva zadarnic. *Şi îi povăţuia să fie mai cu răbdare... Dară, bate toba la urechea surdului!* ISPIRESCU, L. 175. **A bate toba** = a tuşi. *La noapte iar vrei să baţi toba? De-abia îţi mai trecuse tusea.* BASSARABESCU, V. 9. **A face** (pe cineva) **tobă de bătaie** sau **a face** (cuiva) **pîntecele** (sau **spinarea**) **tobă** = a bate (pe cineva) zdravăn, a snopi în bătaie. *Nu umbla prin mahalale, Înhăitat cu haimanale, C-o să-ţi fac spinarea tobă.* TEODORESCU, P. P. 338. **A fi tobă de bătăi** = a fi suferit multe bătăi, a fi fost snopit în bătaie. *Tuşa Lica a fost cal de saca şi tobă de bătăi.* PAS, Z. I 29. **A face** (cuiva) **pielea tobă** v. piele (1). **(A fi) tobă de carte** (sau **de învăţătură**) = a fi foarte învăţat, a şti foarte multe lucruri. *Venise din şcoala navală... tobă de carte, marinar desăvîrşit.* BART, E. 362. *Da, d-ta, că eşti tobă de-nvăţătură, înţelegi?* DELAVRANCEA, O. II 53. *Toată lumea ştie că Baba-Rada ceteşte şi-n stele... şi-i... tobă de carte.* ALECSANDRI, T. I 390. **(A fi) tobă de...** = (a fi) plin, îndesat, doldora de... *Cu desagii tobă de bunătăţi, cu coşuri, popa apucă drumul oraşului.* STANCU, D. 34. (Cu aluzie la utilizarea instrumentului de către crainicii publici) **A umbla cu toba, a bate (cuiva) toba** sau **a vinde averea (cuiva) cu toba** = a vinde lucrurile sau averea cuiva la licitaţie publică forţată. *Perceptorul... umblă din casă în casă cu toba.* STANCU, D. 135. **A bate** (cuiva) **toba** = a lăuda (prea) zgomotos (pe cineva).

2. Nume dat mai multor obiecte de lemn sau de metal, fixe sau mobile, în formă de cilindru gol: a) sul de metal pe care se înfăşoară cablul unui ascensor, al unei macarale etc.; b) piesă cilindrică rotitoare a unei batoze de treierat, care desface boabele de pe spice; c) (în expr.) *tobă de eşapament* = cutie cilindrică la motoarele cu ardere internă, care amortizează zgomotul produs la evacuarea gazelor de ardere.

3. Mezel preparat din stomacul porcului umplut cu bucăţele de carne, de măruntaie, de slănină etc. (Atestat în forma *dobă*) *Ar fi trebuit să-i prezinţi dobe de mistreţi şi chebapuri de căprioară.* ODOBESCU, S. III 39. *Ştie ca să facă... dobă, jambonuri.* ALECSANDRI, T. 965.

4. (La jocul de cărţi) Caro. *De roşu, de ghindă, de tobă ori de verde?* CARAGIALE, O. I 193.

5. Capcană în formă de ladă, cu care se prind jderi, dihori, nevăstuici.

— Variantă: **dóbă** s. f.

TOBÍŢĂ, *tobiţe,* s. f. Diminutiv al lui tobă.

TOBOGÁN, *tobogane,* s. n. Plan uşor înclinat, cu marginile ridicate, pe care se poate aluneca uşor şi care serveşte ca distracţie sportivă mai ales la bazinele de înot. *Nici atunci însă nu ai întîrziat, cu gîndul la jocurile cu barca prăvălită în lac, la toboganul pe care se răsturnau oamenii.* PAS, Z. I 230.

TOBOŞÁR, *toboşari,* s. m. Persoană care bate toba într-o orchestră sau într-o fanfară. *Pun toboşarul să-ţi cînte ca la nuntă.* PAS, Z. I 153. *Acolo sînt şi harpiste, ca la vînătoarea de mistreţi... şi trîmbiţaşi şi toboşari.* ODOBESCU, S. III 111. *Nu mi-e soare răsărit, Ci mi-e neica... Cu doisprece lăutari Şi cu şase toboşari.* ŞEZ. I 291. ✦ Crainic care adună lumea bătînd în tobă, pentru a face comunicări de interes obştesc. *Îl chemă astfel fiindcă... a fost toboşar municipal.* CARAGIALE, M. 250. ✧ Fig. *Fost-am totuşi eu şi voi rămîne Toboşarul timpurilor noi.* BENIUC, V. 102.

— Variantă: **doboşár** s. m.

TOBRÁLCO s. n. Ţesătură de bumbac cu dungi realizate prin introducerea unor fire mai groase în urzeală sau în bătătură.

TOBŞOÁRĂ, *tobşoare,* s. f. Tobiţă. *Găsirăm un stîlp de oţel nalt... de care era atîrnată cu zale de aur o tobşoară mică şi cu un ciocan pentru bătut într-însa.* GORJAN, H. IV 118.

TOC[1] interj. (De obicei repetat) Cuvînt care redă zgomotul produs de lovituri puternice într-un obiect sau într-un material tare. *Bătea nepăsător în poartă: toc! toc! toc!* I. BOTEZ, ŞC. 176. *N-ai nici cînd închide ochii, căci te cheamă toc, toc, toc! Toc, toc, toc! la rugăciune.* CONTEMPORANUL, I 405. ✧ (Substantivat) *Toc-tocul bastonului purtat de orb a sunat adesea chiar sub fereastra unde tînărul... migălea... versurile lui.* V. ROM. ianuarie 1954, 155.

TOC[2], *tocuri*, s. n. **1.** Cutie de lemn, de metal sau de piele, putînd avea diverse forme şi mărimi şi în care se păstrează anumite arme, instrumente sau aparate; teacă de piele, de carton etc. în care se ţin obiecte mici (piepteni, ochelari etc.). *Deodată Mişu se dădu îndărăt, scotocindu-şi tocul revolverului.* DUMITRIU, N. 123. *Ana Lipan îşi cercetă în oglinda poşetei obrazul şi răsuci roşul în tocul de metal.* C. PETRESCU, C. V. 197. *Două tocuri de pieptine de catife... cu fluturi.* ALECSANDRI, T. I 141. *Păstorul la care şădem mi-au dat o părechi de călămări foarte frumoase şi fimeia lui un toc de ceasornic.* KOGĂLNICEANU, S. 78. ✦ (Rar) Teacă de sabie. *Gheorghilaş nu se-nvoia, Sabia din toc scotea, Pe nalt cer o ascuţea.* BIBICESCU, P. P. 337. ✦ (Rar) Cornet de hîrtie. *Ana îşi descărcă toată indignarea pe Sabina, care sosea cu tocul de castane.* C. PETRESCU, C. V. 116.

2. Cadru de lemn (mai rar de metal) în care se fixează, la o construcţie, uşile şi ferestrele. *Pe lîngă unelte de gospodărie sătească, meşteri tîmplari produceau în serie tocuri de ferestre, mese şi scaune de tei.* SADOVEANU, M. C. 111. *Dădu să-i lucreze un dulgher tocuri pentru uşi şi ferestre.* CAMIL PETRESCU, O. I 82. [Încăperile] *răspundeau toate în horă, prin nişte uşi cu tocuri de piatră.* ODOBESCU, S. I 128.

3. Unealtă de scris, făcută din lemn, os sau metal, în formă de beţişor, la care se adaptează o peniţă; condei. V. p a n ă. *După douăzeci şi patru de semnături, colonelul a lăsat tocul jos.* SAHIA, N. 72. *Căpitanul, cu tocul în mînă, cu foaia albă dinainte, alunecă tot mai adînc în ipotezele fără sfîrşit ale unei metafizici încîlcite.* BART, S. M. 78. *Să înveţe... mai tîrziu a învîrti tocul chiar şi pe hîrtie, ca nişte logofeţi.* DELAVRANCEA, S. 217. ✧ *Toc rezervor* = stilou.

TOC[3], *tocuri*, s. n. Partea de pe talpa încălţămintei corespunzînd călcîiului, formată din bucăţi de piele suprapuse sau, uneori, din lemn. *Pantofi decoltaţi, vîriţi în nişte galoşi cu tocuri nespus de înalte.* I. BOTEZ, ŞC. 111. *Cu tocul de la cizmă trase o linie lungă pe pămînt.* D. ZAMFIRESCU, R. 141. *Un ofiţer... îşi ciocni tocurile.* VLAHUŢĂ, O. A. 267. *Papuci roşiori, Pe la toc cu flori, Mult jucători.* TEODORESCU, P. P. 78.

TOCĂ, *toc*, vb. I. **1.** T r a n z. A tăia un material în bucăţi foarte mărunte (uneori reducîndu-l la o pastă) prin lovituri repetate cu un instrument tăios sau utilizînd maşini speciale. *Dumitrache, adună urzici, toacă-le, fierbe-le, amestecă-le cu tărîţe şi dă-le la raţe.* STANCU, D. 6. *Răsuceai de asemeni o funie de cîlţi... şi pe urmă tocai cîlţii mărunt pe o buturugă, c-un toporaş.* PAS, Z. I 37. *Stăteau toţi ca nişte buşteni, pe care ai fi putut să toci toată pădurea.* GALACTION, O. I 271. ✧ F i g. *Plumbii toacă nemilos îngrăditura cu nuiele împletite.* DUMITRIU, N. 214.

2. T r a n z. F i g. (Cu privire la bunuri materiale) A cheltui fără chibzuială, a risipi. *Se miră cum am putut, în asemenea timpuri, să-mi toc trei moşteniri.* C. PETRESCU, C. V. 200. *Îşi tocase moştenirea de la părinţi, iaca ce făcuse!* DELAVRANCEA, O. II 326. *S-a îndrăgit cu vătaful lui de curte şi-i toacă starea fără mustrare de cuget.* FILIMON, C. 219. ✦ (Cu privire la persoane) A duce la ruină, prin cheltuieli nechibzuite; a face să sărăcească. *A divorţat de Pascalopol, după ce l-a tocat, şi acum e prin Spania.* CĂLINESCU, E. O. II 320. *Unii spun că Brumaru trăieşte din expediente de club, iar alţii că ar fi bogat şi Nadina îl toacă îngrozitor.* REBREANU, R. I 254.

3. I n t r a n z. A îndruga multe şi mărunte; a flecări, a sporovăi. *De ani de zile toca despre eroi, patrie... şi la cel dintîi obuz, a fugit.* CAMILAR, N. I 64. *Ce rost îşi are pofta nebună a şerpişorilor mei de copii aici, cînd eu ţi-am tocat despre bielă?* SAHIA, N. 32. *Le toacă gura în neştire, Se bat cu morile de vînt.* VLAHUŢĂ, P. 53. ✧ E x p r. **A toca cuiva la ureche** (sau **la cap**) **shu** (t r a n z.) **a toca pe cineva la cap** = a spune (cuiva) multe şi mărunte, a plictisi pe cineva cu acelaşi lucru; a flecări. *D-nul director, cu consoarta după el, nu-l slăbeşte şi-i toacă la ureche.* VLAHUŢĂ, O. A. III 8. *Că doar n-am să-ţi toc la ureche pînă mîne.* ALECSANDRI, T. I 110. *El iubea liniştea şi copiii îi tocau la cap toată ziua.* NEGRUZZI, S. I 206. **A-i toca cuiva gura (ca o meliţă, ca o moară stricată** sau **hodorogită)** v. g u r ă **(I 3).** (T r a n z.) **A toca la verzi şi uscate** sau **a toca cîte-n lună şi în soare** = a povesti tot felul de baliverne, a spune verzi şi uscate.

4. I n t r a n z. A bate, a ciocăni, a lovi, a bocăni. *După zidul morii, mulţimi de mitraliere prinseră a toca.* CAMILAR, N. I 82. *O mitralieră toacă departe, dar loveşte prea scurt.* CAMIL PETRESCU, U. N. 399. *El au tocat la uşă, şi ea au întrebat că cine-i acolo.* SBIERA, P. 84. ✧ T r a n z. *Îmi vine să-l toc în cap, să-l omor... că încă atîta năcaz nime nu mi-a făcut.* RETEGANUL, P. IV 25.

5. I n t r a n z. A bate toaca. *Cuvioşii părinţi au tocat, au dat clopotelor grai.* GALACTION, O. I 217. *Popa-n toacă, toacă La biserica din sat.* MACEDONSKI, O. I 86. *Nu se auzea de dimineaţă pînă în sară decît tocînd şi trăgînd clopotele.* NEGRUZZI, S. I 226. *Cînd toca la Radu-vodă, Eu stam cu puica de vorbă.* TEODORESCU, P. P. 312. *Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă.* (F i g.) *Crăcile uscate se băteau una de alta, sunau în depărtări, tocînd în clopotniţele singurătăţilor.* CAMILAR, N. II 271. *Drept dascăl toacă cariul sub învechitul mur.* EMINESCU, O. I 69. ✧ E x p r. **Unde popa nu toacă** = foarte departe, unde şi-a înţărcat dracul copiii. *Vă duceţi... În baltă, trestie, pustietate, Unde popa nu toacă, Unde fata mi gioacă.* ALECSANDRI, P. P. 10. ✦ (Despre păsări) A produce un zgomot caracteristic, lovindu-şi una de alta, în mod ritmic, cele două părţi ale ciocului. *Cocostîrcii, înfipţi într-un picior, Dau gîtul peste aripi, tocînd din ciocul lor.* ALECSANDRI, P. III 39.

TOCĂNĂ, *tocane*, s. f. Mîncare cu sos, făcută din bucăţele de carne prăjite cu ceapă şi, uneori, cu adaos de cartofi (v. g u l a ş, p a p r i c a ş); mîncare făcută din anumite legume prăjite cu ceapă. *Prînzise la «Cerbul bătrîn» tocană pipărată.* VORNIC, P. 65. *Mai serveşte tocană; e specialitatea popotei noastre!... Tocană cu mămăliguţă.* C. PETRESCU, Î. I 282. *Începea a aduce... tocană de carne de berbece îndoită cu ceapă.* RETEGANUL, P. III 83.

TOCĂRE, *tocări*, s. f. Acţiunea de a t o c a.

TOCĂT[1] s. n. Faptul de a t o c a. *Multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase şi-ţi mai place să stai de vorbă cu oameni deştepţi decît să tai carne.* SLAVICI, O. II 133.

TOCĂT[2], **-Ă,** *tocaţi, -te*, adj. **1.** Tăiat mărunt; (despre anumite alimente) transformat în pastă. *Cu ce-l hrăneşte? Tot cu fîn tocat Şi cu orz pisat, De vînt vînturat.* TEODORESCU, P. P. 62. ✧ F i g. *Cuvintele îi ieşeau tocate dintre dinţi.* DUMITRIU, N. 229.

2. F i g. Neîntreg la minte, zăpăcit (de beţie). *Mirele, mai ales pentru că era acuma şi cam tocat la cap... au lăsat-o afară.* SBIERA, P. 21.

TOCĂTĂ, *tocate*, s. f. Compoziţie muzicală pentru instrumente cu claviatură, în ritm vioi, cu o dezvoltare fără reguli precise şi alcătuită de obicei dintr-o singură parte.

TÓCĂ, *toci*, s. f. **1.** Căciuliţă sau pălărioară fără boruri purtată de femei. *Îi găsiseră un fel de tocă de un verde-închis, din care se lăsa pe umeri ceva ca o glugă de caşmir, tot verde.* CAMIL PETRESCU, O. I 347. *Era îmbrăcată ca amazoană, un costum de catifea verde ca smarandul... în cap o tocă de aceeaşi stofă ca rochia.* CARAGIALE, N. S. 123.

2. Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără boruri, purtată în trecut mai ales de avocaţi şi de magistraţi în exerciţiul funcţiunii.

— Pl. şi: *toce* (CONTEMPORANUL, II 322).

TOCĂLÍE, *tocălii,* s. f. (Regional) 1. Morişcă de lemn care păcăneşte şi sperie păsările din lanuri şi din vii. *Voi sînteţi tocălii, De speriet păsări-n vii.* SEVASTOS, N. 94.

2. Unealtă cu care se răsuceşte sfoara groasă pentru plase, năvoade etc. *Răsucirea acum .. nu se mai face cu fusul, ci cu alt instrument, numit tocălia.* ANTIPA, P. 169.

3. Dispozitiv la războiul de ţesut care fixează sulurile.

TOCĂNÍ, *tocănesc,* vb. IV. Intranz. A bate, a bocăni, a ciocăni; a toca. *În fluiere şi triste Cînta, lin tocănind pe o covată, Cît putea simţirile să miste Fieşcui.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 95.

TOCĂNÍRE, *tocăniri,* s. f. Acţiunea de a tocăni şi rezultatul ei; bocănit, ciocănitură. *O luă în pas lin spre Mureş, ca să-l scoată în răchitişul de la capul uliţei, de unde se auzea tocănirea morilor.* SLAVICI, O. II 60.

TOCĂNÍT, *tocănituri,* s. n. Faptul de a tocăni; clămpănit. *Dacă se aprinde undeva o casă,* [barza] *vesteşte oamenii prin tocănitul cu ciocul.* ŞEZ. VIII 53.

TOCĂNÍŢĂ, *tocăniţe,* s. f. Diminutiv al lui tocană; tocană. *După ce mîncară tocăniţa de pui cu castraveciori acri... Toma, întrebat de Pavel, începu să povestească.* V. ROM. februarie 1952, 138.

TOCĂTÓR[1], *tocătoare,* s. n. 1. Cuţit mare sau maşină specială de tocat carne, nutreţ etc.

2. Scîndură groasă pe care se toacă carne, zarzavaturi etc. ✦ Butuc pe care se taie lemne.

TOCĂTÓR[2], **-OÁRE,** *tocători, -oare,* adj. Care toacă, mărunţeşte, zdrobeşte ceva. *Dar acuma iat-o iar la soare Meliţa de cînepi tocătoare.* BENIUC, V. 73.

TOCĂTÚRĂ, *tocături,* s. f. 1. Carne tocată mărunt, din care se prepară anumite mîncări. *Vîrîse în dinţii rînjiţi un trandafir umplut cu tocătură rumenă de pecie şi de muşchi.* DELAVRANCEA, S. 182.

2. Lucru tocat mărunt. *Tocătură de paie.*

TOCEÁLĂ, *toceli,* s. f. Acţiunea de a toci (3); tocire. *Eram dat ca pildă... de «toceală», adică de învăţătură papagalicească.* GALACTION, O. I 14. *Ai înnebunit cu desăvîrşire... Iată unde duce toceala!* C. PETRESCU, A. R. 33.

TOCÍ, *tocesc,* vb. IV. 1. Tranz. A face mai puţin ascuţit, a strica, a uza, a roade (prin întrebuinţare, lovire, frecare etc.). *Numai atunci vei da cu mîna de mine cînd vei rupe trei perechi de opinci de fier şi cînd vei toci un toiag de oţel căutîndu-mă, căci eu mă duc.* ISPIRESCU, L. 55. *Mult timp Murad în lupte, tocindu-şi iataganul, Mărise, apărase întreg Aliotmanul.* ALECSANDRI, P. III 344. ✧ (Poetic) *Sub creştetul măririi, astăzi vechiturile, În granit lovind totuna, Îşi tocesc custurile.* BELDICEANU, P. 121. *A robului plînsoare o piatră chiar toceşte Curgînd neîncetat.* BOLINTINEANU, O. 7. ✧ Refl. *Puşculiţa-mi rugineşte, Ţinta-n ghioagă se toceşte.* ALECSANDRI, P. A. 55. *Pieptul tău era tare ca de oţel, paloşul se tocea pe dînsul.* RUSSO, O. 23. ✦ Fig. A slăbi, a uza, a slei. *Astfel se rostesc bătrînii din adîncul cugetării; Însă voi nu le daţi seamă şi tociţi răbdarea ţării Şi-a lui vodă.* DAVILA, V. V. 22. *Ne-am tocit mereu puterile în luptele ce am fost siliţi să susţinem.* ODOBESCU, S. III 433.

2. Tranz. A da la tocilă, a ascuţi. *Mergeţi... că doară baba nu s-a dus în pod să vă aducă de mîncare, ci să-şi ascuţă dinţii să vă poată mînca; că are în pod o piatră mare de moară, de care-şi toceşte dinţii.* RETEGANUL, P. V 42.

3. Intranz. Fig. (În limbajul şcolarilor) A citi de mai multe ori o lecţie, în scopul de a o învăţa pe dinafară (de obicei fără preocuparea de a o adînci). *A tocit singur şi a dat vreo două clase de liceu, într-ascuns.* PAS, Z. I 179. *Mîine are teză. Toceşte şi el.* C. PETRESCU, C. V. 84.

TOCILÁR, -Ă, *tocilari, -e,* s. m. şi f. 1. (La m.) Persoană care se ocupă cu ascuţirea instrumentelor de tăiat.

2. Fig. (În limbajul şcolarilor) Elev care învaţă pe dinafară (de obicei fără preocuparea de a adînci); bucher.

TOCÍLĂ, *tocile,* s. f. Piatră (sau maşină compusă dintr-un disc abraziv şi un mîner sau o pedală) cu care se ascut instrumentele de tăiat. *N-ar vrea să-l întîlnească undeva singur, fără a avea asupra lui puşca încărcată şi sabia dată la tocilă.* VORNIC, P. 186. *Dă cuţitul la tocilă.* BENIUC, V. 106. *Plec spre bîlci după tocilă Cu gîndul cam pe teşilă.* ALECSANDRI, P. P. 265. ✧ Fig. *Se vede că ţi-ai ascuţit mintea pe tocila civilizaţiei din Sadagura!* ALECSANDRI, T. 1013.

TOCILĂRÍE, *tocilării,* s. f. Atelierul de lucru al tocilarului.

TOCÍRE, *tociri,* s. f. Acţiunea de a (se) toci şi rezultatul ei.

TOCÍT, -Ă, *tociţi, -te,* adj. (Despre obiecte tăioase sau ascuţite) Care nu mai taie, cu tăişul îngroşat. *Bat şi-ntorc pe nicovală Fiarele de plug, tocite, Şi le-ascut ca pe cuţite.* D. BOTEZ, F. S. 76. ✦ Ros, uzat. *În halatul ei tocit... se plimba prin cameră.* DUMITRIU, N. 51. *Banii de aramă, de argint, de aur sînt şterşi, tociţi, lucioşi. Au trecut prin mîi şi mii de mîini omeneşti.* STANCU, U. R. S. S. 122.

TOCITOÁRE, *tocitori,* s. f. Vas mare de lemn în care se pun fructe pentru a fermenta în vederea fabricării vinului, rachiului etc. *Pînă una alta, umplu gazdei două tocitori cu bani.* ISPIRESCU, L. 280. *Tocitorile sînt aşezate frumos pe căpătîie. Acum să vă vedem şi vinurile!* ODOBESCU, S. I 84.

TOCITÓR, *tocitori,* s. m. Muncitor care lucrează la carierele de piatră.

TÓCMA adv. v. **tocmai.**

TOCMÁGI s. m. pl. (Mold.) Tăiţei. *După aceste din urmă se aduce zamă cu tocmagi şi apoi sarmale sau găluşte.* MARIAN, NU. 499. *Hîrtie cîrlionţată... şi tăietă ca tocmagii.* I. CR. IV 48.

— Variantă: **togmági** (MARIAN, NU. 236) s. m. pl.

TÓCMAI adv. 1. (Întăreşte sensul cuvîntului sau al ideii care urmează) Chiar, exact, precis, taman, numai. *Are totdeauna opincile fără petice... cămaşă albă, parcă tocmai atunci a fost luată de pe frînghie.* STANCU, D. 108. *Se vede că tot mai ai oleacă de noroc, de-ai nimerit tocmai la mine.* CREANGĂ, P. 90. *Face-m-aş, bădiţă, zău, O creangă de merişor, Tocmai lîngă al tău trupşor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 280. ✧ (Înaintea unei propoziţii circumstanţiale temporale) *Tocmai cînd erau să se lase în jos la scara palatului... toată pădurea se puse în mişcare.* ISPIRESCU, L. 7. *Tocmai pe cînd suia un deal lung... alt om venea dinspre tîrg.* CREANGĂ, P. 40. *Se bucură că-i veniră musafiri tocmai cînd avea cu ce să-i ospeteze.* NEGRUZZI, S. I 82. ✧ (În comparaţii) *În pămînt se află multe deşerturi largi, tocmai ca nişte hrube.* DRĂGHICI, R. 113. *Bădiţ, bădişorul meu, Rău e dorul, tare-i rău, E tocmai ca gheaţa-n baltă, De oftează biata fată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89. *Rumeorii obrăjori Sînt tocmai ca doi bujori.* id. ib. 136. ✧ (Adesea

singur, complinirea fiind subînțeleasă) *Socotisem să stau acolo o săptămînă... — Poate chiar mai mult... — Tocmai.* BARANGA, I. 171. *Pînă atunci, mai bine să-ți ajut la traducerea ta. Vezi că n-am uitat? — Tocmai! se bucură Sabina.* C. PETRESCU, C. V. 175. *Tocmai eram să vă întreb de unde le aveți, că tare-s bune!* CREANGĂ, P. 210. ◇ (Familiar) *Tocmai pe tocmai* = exact (așa), cu rigurozitate, în totul. *Mercur îndeplini porunca, tocmai pe tocmai, ca o slugă credincioasă.* ISPIRESCU, U. 88. *Iartămă!... Tocmai pe tocmai!... Fost-ai rob, te iert și eu.* HASDEU, R. V. 67. *Nu tocmai* = nu chiar așa, nu exact așa.

2. (Scoate în relief sau accentuează cuvîntul la care se referă) În special, îndeosebi, mai ales. *Și fata s-a-ndrăgit de el, Că doară tocmai Viorel I-a fost menit.* COȘBUC, P. I 54. *Îmi pare rău: tocmai coana Joițica, tocmai dumneei.* CARAGIALE, O. I 104. *Tocmai de la una ca d-ta ți-ai găsit să aștept eu ajutor?* CREANGĂ, P. 190.

3. Abia, numai, chiar (atunci). *Cercetașii tatari tocmai aduseseră «limbi» de la dușman, tîrîndu-le în arcane.* SADOVEANU, O. VII 7. *Soarele era sus — și Dan, cu coate amorțite, tocmai se ridica să plece, cînd Ana dădu cu ochii de el.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38. ◇ (În legătură cu un cuvînt sau cu o propoziție care arată timpul) *Răspunsul ne vine tocmai în zorii zilei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 380. *Așa scrie și la noi în cărți, despre unii, că tocmai la bătrînețe au făcut copii.* CREANGĂ, P. 118. *Robinson atîta de dulce au dormit această noapte, încît tocmai după amiazăzi... s-a sculat.* DRĂGHICI, R. 71. ✦ (În legătură cu un cuvînt sau o propoziție care arată locul) Taman, hăt, departe. *Cică, acu l-o pus de păzește gireada cea de boi, tocmai cine știe unde.* MIRONESCU, S. A. 95. *Țara în care împărăția fratele cel mai mare era tocmai la o margine a pămîntului.* CREANGĂ, P. 183. *Nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul forului roman.* ODOBESCU, S. III 70.

4. Chiar așa de, așa de, prea, prea mult. *Cucoana Sevastița... o femeie mică, uscățică și nici tocmai urîtă, și nici tocmai bătrînă, smunci lui Andrei pălăria.* HOGAȘ, H. 84. *Irinuca era o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă.* CREANGĂ, A. 26. *N-ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, S. III 9.

5. (Rar; precedat de o negație sau de o propoziție negativă) Necum, darămite. *Băiatul a început a se dezvinui, a se jura și a zice că lui nici în cap nu i-a venit aceasta, nu tocmai să fi zis către țigan vrodată.* SBIERA, P. 76.

— Variantă: (popular) **tócma** (IOSIF, P. 69, BUDAI-DELEANU, Ț. 175) adv.

TOCMÁȘ, *tocmași,* s. m. (Regional) Flăcău căruia i se încredințează conducerea jocului într-un sat, angajarea lăutarilor etc. *În satele de la șes, cînd fac joc, cîțiva flăcăi, numiți tocmași, arvunesc scripcarii încă înainte de sărbători și, la timpul hotărît, se adună la o casă. Ceilalți flăcăi, dacă vreau să joace, trebuie să plătească tocmașilor.* ȘEZ. III 108.

TÓCMĂ, *tocme,* s. f. (Regional). Tocmeală. *S-a spart tocma. Au rămas certați pe viață.* STANCU, D. 42. *Începe tocma pe toate.* id. ib. 175.

TOCMĂGÉL, *tocmăgei,* s. m. **1.** (Regional, la pl.) Diminutiv al lui tocmagi. *La masă se dă... borș de pasăre cu tocmăgei, apoi ostropături, pe urmă răcituri.* TEODORESCU, P. P. 168.

2. (Bot.) Nume purtat de mai multe specii de ciuperci cu trunchiul subțire și foarte ramificat *(Clavaria).*

TOCMEÁLĂ, *tocmeli* și (învechit) *tocmele,* s. f. **1.** Discuție pentru stabilirea prețului la negocierea unui lucru; tîrguială. *Gospodinele apar de pe toate ulițele și încep tocmeala.* BOGZA, Ț. 29. *Aici nu merge pe tocmeală, că nu e bîlci.* REBREANU, R. II 210. *De ți-o spune de tocmeală, Zi-i că nu ți-e de vînzare, Ci că ți-e de dăruială.* TEODORESCU, P. P. 529. *Socoteala de acasă nu se potrivește cu tocmeala din tîrg. Tocmeala în tîrg și vulpea e-n pădure* (= se zice despre cei ce se laudă înainte de a izbuti). ◇ Expr. **Bun la tocmeală, rău la socoteală** = știe să se tocmească, dar nu vrea să plătească; rău de plată.

2. Învoială, înțelegere, acord, convenție. *Ba din vina ta, femeie, pentru că n-ai făcut întocmai cum v-a fost tocmeala.* SADOVEANU, D. P. 146. *Ce însemnează gluma asta?... Ai uitat tocmeala noastră.* BOLINTINEANU, O. 345. *Își aduse aminte de tocmeala cu slujitorul; își luă vorba înapoi.* ODOBESCU, S. III 46. ✦ Condiție. *Ei bine, fie, însă cu o tocmeală. — Ce tocmeală? — Să nu mă mai temi.* GANE, N. II 13. *Dacă vei primi tocmeala mea, te duc înapoi.* ISPIRESCU, L. 9. *Eu bucuros viu cu tine, însă cu astfel de tocmeală ca, de vom vedea vreo altă nelegiuire muierească... să ne întoarcem fiecare la scaunul său.* GORJAN, H. I 8.

3. (Învechit) Organizare, rînduială, orînduială, întocmire, ordine. *Toți rămaseră mulțumiți de tocmelele lui.* ISPIRESCU, L. 103. *Mihai, după ce făcu tocmeală iscusită oștirilor sale, trimise pe frații Buzești cu o seamă de oaste către hanul tătăresc.* id. M. V. 16. *Bună țară, rea tocmeală,* se zice despre reaua orînduire a unei țări bogate. ✦ Chibzuială, cumpănire, socoteală, calcul, iscusință. (Cu pronunțare regională) *Bătrînii voiau «unire» cu tocmală, iar tinerii «unire» fără socoteală.* CREANGĂ, A. 153.

TOCMÍ, *tocmesc,* vb. IV. **1.** Refl. A discuta asupra prețului unei mărfi, a căuta să cazi la învoială pentru a cumpăra sau a vinde ceva; a se tîrgui, a se precupeți. *În pragul mai tuturor prăvăliilor sînt musafiri care se tocmesc îndîrjit.* CAMIL PETRESCU, O. I 640. *Se tocmește cu tata și cad la învoială: o să ne dea trei duble de grîu.* STANCU, D. 108. *În alte prăvălii... se tocmesc pentru marfă.* id. ib. 385. ◇ Tranz. (Complementul indică marfa în discuție) *Poate s-or înțelege bădia și cu Bibescu și mi-or tocmi niște haine.* SADOVEANU, P. M. 43. *Tocmea, precupețea... finul, orzul ori făina.* GALACTION, O. I 110. *Noi murguțu vom tocmi Și pînă ne-om învoi, Amîndoi că vom cinsti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 487.

2. Tranz. (Învechit) A angaja (ca slugă, lucrător etc.). *Pentru asta tocmește și plătește lăutari.* STANCU, D. 169. *De vreme ce Alecu iubește mult a zugrăvi, de aceea, babacă, te-aș ruga ca să-i tocmești un dascăl de zugrăvit.* KOGĂLNICEANU, S. 86. ◇ Refl. *Alți oameni, cei săraci care se tocmiseră toată viața lor ciobani la chiaburi... cunoșteau cărările ocolite.* DUMITRIU, N. 197. *Nu voia să se tocmească nicăieri, nu voia să muncească nimic.* SADOVEANU, O. VII 358. *Cît să-ți dau pe an ca să te tocmești la mine?* CREANGĂ, O. A. 189. ✦ (Cu privire la lucruri, mijloace de transport etc.) A închiria. *Nu aveau trăsura lor și nici măcar cu ce să tocmească una din Piața Teatrului.* PAS, L. I 104. *Maică, inimă de piatră, Tocmește-ți un car cu plată Și mai ai la mine-o dată.* BIBICESCU, P. P. 89.

3. Tranz. (Învechit) A pune în rînduială, a așeza într-o anumită ordine; a orîndui, a potrivi, a aranja, a întocmi. *Își chemă oastea și o tocmi pre ea.* ISPIRESCU, M. V. 37. *Auzind gloatele de venirea lui Făt-Frumos, veneau droaie să se scrie la oaste... Făt-Frumos le tocmi și le învățâ cum să meargă la război.* id. L. 111. ◇ Refl. *A doua zi... alaiul domnesc se tocmi, cu boierii mari și mici înainte, călări pe cai aleși.* SADOVEANU, O. VII 71. ✦ A așeza, a pune (ceva sau pe cineva) într-un anumit loc; a fixa, a instala. *Și-n biserici mă tocmesc, Cu aur mă zugrăvesc Și cu toții mă cinstesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 508. ✦ Refl. A se așeza, a se instala, a se cuibări. *Apoi se tocmește și el mai bine și adoarme.* SBIERA, P. 143.

4. Tranz. (Regional, cu privire la lucruri) A drege, a repara, a reface. *Cum îi zări că vine boierul... să te faci că tocmești straturile și că îndrepți cărările.* SBIERA, P. 159. *Dar s-a rupt grindeiu-n două, Grindeiul pîn' l-am*

tocmit. S-a gătat de plugărit. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 390. ✦ A potrivi, a aşeza. *Ionu Bodii îşi tocmea puşca şi începea să buciume.* AGÎRBICEANU, S. P. 17. *Suceşte De trei ori capu-i luminat... Începe-apoi la descîntat, Tocmindu-şi barba ca păunul.* COŞBUC, P. II 228. ✦ (Învechit) A linişti, a potoli, a domoli, a astîmpăra. *Drăguţă, drăguţă, Nu fi tu nebună, Ci mergi de-l cunună, Cu dînsul cinsteşte, Inima-i tocmeşte.* SEVASTOS, C. 188.

5. Tranz. (Învechit) A întocmi, a pune la cale, a înjgheba, a alcătui, a organiza, a constitui. *Să găsim şi pe ceilalţi emigranţi şi să tocmim un comitet.* GHICA, A. 243.

TOCMÍRE s. f. Acţiunea de a (se) tocmi şi rezultatul ei; angajare. *Vreo cîteva zile după tocmirea lui Pleşa, nici Tasica nu-şi aflase hodină.* POPA, V. 30.

TÓCOT s. n. Zgomot produs de izbiturile ciocanului la sfărîmarea pietrelor. *Pietrarii fac tocot; vărarii aruncă lemne în foc.* SLAVICI, O. I 69.

TOCSÍN, *tocsine,* s. n. (Franţuzism rar) Clopot de alarmă. (Metaforic) *Se aud trei lovituri rare în geam... Tocsinul sunase. Cauza sfîntă a poporului îi chema pe cîmpul de onoare.* CARAGIALE, M. 278. *Cuvintele acestui deputat au fost tocsinul care a deşteptat pe romîni din letargia în care se aflau.* GHICA, S. 173.

TOCULÉŢ, *toculeţe,* s. n. Diminutiv al lui toc.

TOFLÍCĂ s. f. (Regional) Denumire generică pentru peştele mărunt. *Am cumpărat nişte toflică.* I. CR. XIII 44.

TOFOLÓG, -OÁGĂ adj. v. **tălălog.**

TÓGĂ, *togi,* s. f. Haină lungă şi largă, fără mîneci, pe care o purtau romanii peste tunică. *Era acum cu două mii de ani îndepărtat, printre colonadele albe ale cetăţii antice, în togă albă, în sandale şi cu fruntea încinsă de cunună.* C. PETRESCU, Î. II 103. *Traian, în tunică scurtă... cu toga pe umeri, iese cu alţi doi soţi de subt un portic.* ODOBESCU, S. III 74. *Să schimbăm pantalonul şi surtucul pe togă.* RUSSO, S. 49.

TOGMÁGI s. m. pl. v. **tocmagi.**

TOHOÁRCĂ, *tohoarce,* s. f. Cojoc mare ciobănesc, lung pînă la pămînt, făcut uneori din două rînduri de piei, cusute cu lîna în afară. *Cu tohoarca miţoasă în spate şi cu cinele după el, Lepădatu trecu prin zbaterea fulgilor.* SADOVEANU, O. II 553. *Mă culcasem cu tohoarca-n cap şi ajunsesem la al doilea somn.* C. PETRESCU, R. DR. 132.

TOI[1] s. n. **1.** (Mai ales la sg.) Punctul culminant al unei acţiuni sau al unui fenomen în desfăşurare; partea principală, miezul unui lucru. *Te-ai rupt şi tu tocmai acum cînd era toiul bătăii.* ŞEZ. I 264. *Şi cu dînsul purcedea Tocma-n valea Vajului, La fîntîna hoţului, Unde-i toiul fînului.* TEODORESCU, P. P. 601. ✧ Expr. **În toi...** sau **în toiul...** = în punctul sau în momentul culminant al..., în miezul, în mijlocul..., în puterea... *Dormea îmbrăcat, cum sosise în toiul nopţii.* DUMITRIU, N. 200. *A început să ningă din nou, fulgi mari şi deşi, dar tîrgul e în toi.* BOGZA, Ţ. 29. *Luna lui Cuptor era în toi şi parcă fierbeau zările în tremur.* SADOVEANU, O. VIII 127.

2. Învălmăşeală, încăierare; tărăboi, zarvă. *Cînd era sub plumbi şi fum, Numai ea! Şi-acum — acum? De-ar începe iarăşi toiul, Ah, de-acum de-ar fi războiul.* COŞBUC, P. I 133. *Cînd din toi se domolea, Procletul se înmuia Şi din gură se ruga.* TEODORESCU, P. P. 443.

3. (Învechit) Ceată, stol, cîrd, grup. *Între toiul neînsemnaţilor tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B.* NEGRUZZI, S. I 25.

4. (Învechit şi popular, în expr.) **După toiul cuiva** = pe măsura, pe potriva, după felul cuiva. *Feciorul babei se dăduse... în dragoste c-o fată sărăcuţă şi frumuşică, după toiul lui.* ŞEZ. IV 159.

TOÍ[2], *toiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A face zgomot, gălăgie; a hăui. *Dar vin mulţi colindători Şi-aceia tare-or toi, De nu te-i putea hodini.* ŞEZ. XVIII 116.

TOIÁG, *toiege,* s. n. **1.** Băţ lung şi drept, de care se serveşte cineva pentru a se sprijini în timpul mersului sau pentru a se apăra la nevoie. V. baston, bîtă, ciomag. *Îl înconjurară pe oştean, îşi dădură căciulele brumării pe ochi şi se răzimară în toiege.* SADOVEANU, O. VII 160. *Şi de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag?* EMINESCU, O. I 147. *A purces să să ducă... c-un toiag în mînă şi c-un sac d-a spinare.* NEGRUZZI, S. I 87. ✧ Loc. adj. **În toiag** = care se sprijină în toiag, care are nevoie de toiag din cauza mersului nesigur, de bătrîn. *Doi oameni s-arătară, Era un copilandru, era un biet moşneag, Copilul plin de viaţă — bătrînul în toiag.* MACEDONSKI, O. I 46. ✦ Fig. Sprijin, ajutor, reazem. *Palamon, cîntăreţ bun şi toiagul stariţului, nu putea să rămîie acasă.* GALACTION, O. I 213. *A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrîneţelor şi i-a luat în casa ei.* REBREANU, R. I 150. *Vinul e toiagul bătrîneţelor şi nebunia tinereţelor.* PANN, P. V. I 114.

2. (Învechit) Baston (putînd avea diferite forme) purtat ca semn distinctiv sau ca simbol al unei anumite demnităţi sau autorităţi. V. sceptru, cîrjă. *Uşor el trece ca pe prag Pe marginea ferestei Şi ţine-n mînă un toiag Încununat cu trestii.* EMINESCU, O. I 170. *El iaste vreadnic să priimească toiagul stăpînirei.* ŢICHINDEAL, F. 65.

3. (Popular) Lumînare care se aşază în mîna, pe pieptul sau la capul mortului. *Începură... a vorbi despre stîrlici, toiag, năsălie.* CREANGĂ, P. 14. *Pe masă... era aşezat un mort la capul căruia ardea toiagul, într-un sfeşnic.* ŞEZ. XVIII 16.

4. (La pl. art.) Numele popular al celor trei stele luminoase, aşezate la rînd, în mijlocul constelaţiei Orion.

TOIEGÉL, *toiegele,* s. n. Diminutiv al lui toiag. *Aduse cu dînsa o furcă mică şi un toiegel.* ISPIRESCU, L. 67. *Mă bate uncheşelu Tot cu toiegelu.* TEODORESCU, P. P. 132.

TÓLĂ. *tole,* s. f. Foaie de tablă, de oarecare grosime, tăiată la dimensiunile necesare pentru o anumită lucrare.

TOLĂNÍ, *tolănesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre oameni şi animale) A se întinde într-un loc bun pentru odihnă şi într-o poziţie comodă; a se lungi. *Soldaţii în repaos S-au tolănit pe iarbă.* CAMIL PETRESCU, V. 24. *Ies pe bord, mă tolănesc pe scîndurile goale şi cu ochii deschişi încep a visa la ţara mea.* DUNĂREANU, CH. 56. *Stînd să facă popas, se tolăniră fiecare pe ce avea, la umbră.* ISPIRESCU, L. 369. ✧ Fig. *Casa noastră părintească era pe muchea unui deal mare, atît de mare că la poalele lui se tolăniseră în soare patru sate.* DAN, U. 195.

2. Intranz. A lenevi, a sta culcat. *Cu cămaşa scrobită, cu bariş nou. Tolăneşte la umbră.* STANCU, D. 30.

TOLĂNÍRE s. f. Acţiunea de a se tolăni.

TOLBÁŞ, *tolbaşi,* s. m. (Învechit) Negustor ambulant de mărunţişuri; marchitan, bocceagiu. *Horboţică... cumpărată de pe la tolbaşii care umpleau drumurile.* MACEDONSKI, O. III 126.

TÓLBĂ, *tolbe,* s. f. (Şi în forma *torbă*) **1.** Un fel de geantă care se poartă atîrnată la şold şi în care se păstrează merindele, vînatul etc. *Îşi lega vînatul la torbă.* SADOVEANU, O. VII 299. *Îmi pusei puşca şi torba lîngă căpătîi.* GANE, N. II 177. *O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar. Vînătorul vesel o azvîrlă însîngerată în tolba sa.* ODOBESCU, S. III 36.

2. (În trecut) Toc în care se păstrau săgeţile. *Aripi are, iar în tolbă-i El păstrează, ca săgeţi, Numai flori înveninate.* EMINESCU, O. I 236. *M-arunc deodată în mijlocul lor* [al Leşilor]... *smuncesc torba şi plec la fugă.* ALECSANDRI, T. II 22.

— Variantă: **tórbă** s. f.

TOLCÉR, *tolcere,* s. n. (Transilv., Ban.) Pîlnie.

TOLERÁ, *tolerez,* vb. I. Tranz. **1.** A îngădui o situaţie sau un fapt supărător, a permite, a trece cu vederea. *Dar nu se poate tolera dezordinea... e nevoie de organizare.* CAMIL PETRESCU, T. II 441. *Căpitănia portului nu poate tolera întreruperea din lucru.* SAHIA, N. 41. *Pietrele s-ar ridica singure să ne lovească, dacă am tolera ca îngele romînilor să plătească incapacitatea guvernului.* REBREANU, R. II 25.

2. A admite, a suporta pe cineva. *Partidul nu va tolera în mijlocul său oameni care ar pierde sentimentul de clasă.* SAHIA, U.R.S.S. 78.

TOLERÁBIL, -Ă, *tolerabili, -e,* adj. Care poate fi tolerat, îngăduit; admisibil.

TOLERÁNT, -Ă, *toleranţi, -te,* adj. Care tolerează; îngăduitor, indulgent. *Să nu fim sectari, dar nici toleranţi sau indiferenţi, atunci cînd vom fi chemaţi să desemnăm pe noii colegi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 109, 7/2.

TOLERÁNŢĂ, *toleranţe,* s. f. **1.** Faptul de a tolera; atitudine îngăduitoare; îngăduinţă, indulgenţă. *Îşi au şi ei ale lor greşeli şi toleranţa este reciprocă.* SADOVEANU, Z. C. 74. *Toleranţa religioasă au fost un act pururea cunoscut.* RUSSO, S. 74. ◇ *Casă de toleranţă* = bordel.

2. Obişnuinţă sau dispoziţie pe care o are organismul de a suporta anumite medicamente sau substanţe.

3. Abatere admisă de la greutatea, măsura, calitatea unui produs. *Să îmbunătăţească calitatea, — cei de la furnale cu 25%, faţă de toleranţa admisă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 10/1.

TOLERÁRE s. f. Acţiunea de a tolera.

TOLOÁCĂ, *toloace,* s. f. (Regional) **1.** Ogor lăsat necultivat, ca să se odihnească şi să se îngraşe, şi pe care de obicei pasc vitele (v. pîrloagă); păşune, izlaz. *Uite cum zic eu, spunea Covrig. Aici o să facem comasare... E pămînt bun pe toloaca asta, pămînt negru.* V. ROM. februarie 1952, 141. *Şi-au mers, şi-au mers o bucată bună, şi-au ieşit pe-o toloacă, pe care păştea o mulţime de vite.* SBIERA, P. 161.

2. Teren liber, neîngrădit, între case sau la marginea satului; maidan. *Femeile au prins a meliţa cînepa hăulind cîntece, şi copiii se hîrjoneau pe toloacă.* SADOVEANU, N. P. 307. [Erau] *două vaci pe toloacă, cîţiva purcei costelivi, o duzină de găini care cîrcîiră cu spaimă la apropierea lor.* id. M. C. 86.

TOLOBÓN, *toloboni,* s. m. (Transilv., mai ales la pl.) Ciorap gros de pănură, care se poartă în opinci.

TOLOCĂNÍ, *tolocănesc,* vb. IV. (Mold.) **1.** Tranz. A dojeni, a cicăli, a bate la cap pe cineva. *Ogoiţi-vă; ce tolocăniţi băiatul; cu tatăl său aveţi ce-aveţi, iar nu cu dînsul.* CREANGĂ, A. 55. *Mare luptă avea unia dintre boierii tineri cu cuconul Alecu Forăscu, care, una-două, îi tolocănea mustrîndu-i.* id. ib. 153.

2. Intranz. A vorbi mult şi fără rost; a trăncăni, a flecări. *Numai gura lui se aude în toate părţile. Hojma tolocăneşte pentru nemica toată, curat ca un nebun.* CREANGĂ, P. 252.

TOLOCÍ, *tolocesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A lăsa un teren necultivat (pentru a fi călcat şi îngrăşat de vite). ✦ Refl. (Despre terenuri) A fi călcat (şi îngrăşat) de vite. *Să rupi ţelină sau toloacă... şi... să o laşi să se pască de vite... ca să se tolocească.* DRĂGHICI, la CADE.

TOLOCÍT, -Ă, *tolociţi, -te,* adj. (Despre terenuri) Necultivat, nelucrat; bătătorit, bătucit. *Lespezile pămîntului tolocit se ridicau grele şi groase, îndoind cormanele.* MIHALE, O. 124.

TOLOGÍ, *tologesc,* vb. IV. Refl. (Despre oameni şi animale) A se tolăni (pe iarbă). *Cum ajungem la cîmp, Trăsnea se tologeşte pe-un hat.* CREANGĂ, A. 87. *După prînz, ne-am dus în grădină şi ne-am tologit subt un bătrîn plop.* NEGRUZZI, S. I 223. ✦ Tranz. A călca în picioare (iarbă, semănături); a culca la pămînt. [Tătarii] *sămănăturile le tologeau cu caii lor.* ŞEZ. V 76.

TOLOLÓI (1) s. n., (2) *tololoi,* s. m. **1.** Zarvă, tărăboi.

2. Om care flecăreşte, care trăncăneşte.

TOLOŞCÁN, -Ă, *toloşcani, -e,* s. m. şi f. (Regional) Copil gras, dolofan. ✦ Boboc de raţă sau de gîscă. *Hulpea de-aici, din Valea Morii. Asta-i, alta nu poate fi. Mi-a mîncat optsprezece răţuşte, — toloşcane de patru luni.* SADOVEANU, O. A. II 105.

TOLUÉN s. n. Hidrocarbură lichidă, incoloră, inflamabilă, cu miros specific, extrasă din huilă şi întrebuinţată la prepararea unor coloranţi, a unor medicamente şi a trotilului.

TOM, *tomuri,* s. n. Volum (II). *Vrem să apară patru tomuri pe an. Dacă nu se va putea, vom publica numai două tomuri groase, unul primăvara şi altul toamna.* CAMIL PETRESCU, O. I 472. *Tomuri pe care au visat cine ştie ce ochi din toate veacurile şi de toate vîrstele.* ANGHEL, PR. 18. *Pe cînd luna străluceşte peste-a tomurilor bracuri.* EMINESCU, O. I 132.

TOMÁTĂ, *tomate,* s. f. (Regional) Pătlăgea roşie. *Mi-aţi amestecat cu pămîntul tomatele mele, pe care mi le-a adus special.* SADOVEANU, N. F. 33.

TOMBÁC s. n. Aliaj de cupru cu zinc. *Fierul, aurul, tombacul, Ardă-l focul să mi-l ardă.* EMINESCU, L. P. 147. *Acolo îmi străpunse vederile lumina flacărilor de nişte mangale de tombac poleit.* ODOBESCU, S. I 292. — Variantă: **tumbác** (FILIMON, C. 151) s. n.

TOMBATÉRĂ, *tombatere,* s. f. (Învechit) Căciulă de modă orientală, care se purta pe la începutul veacului trecut. *De la zaveră ei lepădase lebadeaua şi tombatera şi se îmbrăcase nemţeşte.* GHICA, S. 258. ✦ (Adjectival, art., invar.) Cu idei învechite, retrograd. *Te credeam om de progres... dar te găsesc tombatera de tot, cum se zice la noi.* GHICA, S. 441. — Variantă: **tompatéră** (BOLINTINEANU, O. 264) s. f.

TOMBERÓN, *tomberoane,* s. n. Cutie, de obicei de tablă, montată pe o osie cu două roţi, care se foloseşte la transportarea pe distanţe mici a materialelor de construcţie, a gunoaielor etc., descărcîndu-se prin răsturnarea în jurul osiei sale.

TÓMBOLĂ, *tombole,* s. f. Loterie la care se cîştigă diferite obiecte. *Au să poarte grijă coconeturile cu baluri, tombole şi toate mofturile.* C. PETRESCU, Î. II 125.

TOMNÁ, *tomnez,* vb. I. Intranz. (Rar, despre oi sau despre vite) A petrece toamna într-un loc (unde se găseşte hrană). ✦ Tranz. A ţine, a îngriji turmele, vitele, în timpul toamnei.

TOMNÁT s. n. Şederea vitelor în timpul toamnei într-un loc unde se găsesc păşuni; plata cuvenită pentru aceste păşuni. *Primăvăratul şi tomnatul vine plătit deosebit.* RETEGANUL, la CADE.

TOMNÁTEC, -Ă adj. v. **tomnatic²**.

TOMNÁTIC¹ s. n. Loc unde stau păstorii cu animalele lor toamna; p. ext. loc unde stă cineva în timpul toamnei. *Cantemir îşi ţinu hoarda la tomnatic, pe marginile Lehiei, pînă ce dădură cele dintăi îngheţuri ale iernii.* SADOVEANU, O. VII 100.

TOMNÁTIC², **-Ă**, *tomnatici*, *-e*, adj. (Și în forma *tomnatec*) **1.** Care apare toamna, care se face toamna; de toamnă. *Cerul, căptușit cu nouri tomnatici, apăsa greu și parcă-și afunda marginile în orizont.* REBREANU, R. I 70. *În curînd raza se stinse în negurile tomnatice de pe înălțimi.* IBRĂILEANU, A. 215. *Aerul tomnatic al unei dimineți răgușite de ceață îi răcori repede fruntea.* MACEDONSKI, O. III 20. ✦ (Despre pomi) Care rodește toamna; (despre fructe) care se coace toamna. *Meri tomnatici.* ▭ *Și-ar vrea să facă-o gargară De prune tomnatice.* TEODORESCU, P. P. 131. ✦ (Adverbial) Ca toamna, a toamnă; p. ext. trist, melancolic. *În van mai caut lumea-mi în obositul creier, Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier.* EMINESCU, O. I 71.

2. Fig. (Despre oameni) Trecut de maturitate, ajuns la vîrsta care precedă bătrînețiii. *Dama asta tomnatecă, dar plăcută încă... e o americană bogată.* NEGRUZZI, S. I 327. ✧ *Flăcău* (sau *fecior*, *holtei*) *tomnatic* = bărbat trecut de prima tinerețe și rămas neînsurat; becher, celibatar. *Am jucat la trei jocuri într-o singură zi: unul, de flăcăi tomnatici.* CREANGĂ, A. 104. *Sînteți însurat, domnule director? — Ba nu, doamna mea! Sînt încă tot holtei... holtei tomnatic.* ALECSANDRI, T. I 287. *Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mînice.* NEGRUZZI, S. I 238.

— Variantă: **tomnátec, -ă** adj.

TOMNÍȚĂ, *tomnițe*, s. f. Nume dat de popor unor insecte de toamnă. *Urechea... prinse deodată zvonul îmens și domol al miliardelor de tomnițe care umpleau noaptea.* SADOVEANU, O. L. 47.

TOMNÍU, -ÍE, *tomnii*, adj. De toamnă, tomnatic. *Cîtă poamă e tomnie, Nice una nu-i dulcie Ca măicuța cea dintîie!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 209.

TOMPATÉRĂ s. f. v. **tombateră.**

TON¹, *toni*, s. m. Pește marin (rar în Marea Neagră) asemănător cu pălămida, dar mult mai mare (ajungînd pînă la cinci metri) *(Thunnus thynnus)*.

TON², *tonuri*, s. n. **I. 1.** (Muz.) Sunet muzical; interval între două sunete (situate la distanță de o secundă mare) reprezentînd cea mai mare distanță dintre treptele alăturate ale unei game.

2. Tonalitatea unei bucăți muzicale. ✧ Expr. **A da tonul** = a intona treptele principale, din punct de vedere funcțional, ale gamei în care este scrisă o bucată muzicală; a stabili tonalitatea unei cîntări vocale orientîndu-se după diapazon; fig. a fi inițiatorul unei mode, al unui anumit fel de a fi, de a gîndi. *La Neamț, tonul îl dă corpul didactic.* IBRĂILEANU, A. 128. *Așadar acest cerc literar... ar trebui să dea tonul întregii mișcări literare.* GHEREA, ST. CR. II 98.

3. (Impropriu) Sunet. *Niște acorduri nalte... tonuri zburdalnice și minunat de colorate.* CONTEMPORANUL, IV 84. *Pe tonurile duioase și întunecate ale trîmbiței metalice se juca o veselie săltăreață.* ODOBESCU, S. III 96.

II. 1. Felul în care se ridică și se coboară glasul în timpul vorbirii, potrivit cu starea de spirit a vorbitorului; mlădiere a vocii, inflexiune, intonație. *Aceasta nu asculta decît primele cuvinte și pricepuse tonul de imputare.* DUMITRIU, N. 47. *Mama... te-a întrebat: — «Așa de tîrziu?» dar fără ton de mustrare.* PAS, Z. I 313. *Apoi da — făcu glasul ascuțit de adineaori, cu un ton care putea fi și afirmativ și negativ.* REBREANU, R. I 235. ✧ Expr. **Tonul face muzica**, se spune pentru a sublinia importanța pe care o are felul în care se spune ceva. **A ridica tonul** v. ridica (II 5). **A schimba tonul** = a-și schimba felul de a vorbi, a-și schimba atitudinea.

2. Atmosfera care reiese din cuprinsul unei scrieri, notă dominantă a stilului sau a vorbirii. *Toată poezia ieșeană a acelei epoci cîntă în ton minor.* SADOVEANU, E. 6. *Această glumă și viclenie, tonul ușor de batjocură dispar îndată ce simțimîntul puternic al dragostei cuprinde sufletul..* GHEREA, ST. CR. III 281. *În sfîrșit, să mai culegem dintre puținele versuri rămase de la acest părinte al limbii noastre o frumoasă cantonetă de ton elegiac.* ODOBESCU, S. I 295.

3. Nuanță a culorilor. *Tonurile sînt prea uscate, conturele prea închistate, imaginea rămîne statică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 11/2. *Șesurile întinse, în lumina lunii, îmbrăcau tonuri viorii strălucite.* SADOVEANU, O. I 400. *Razele de soare să se topească în tonuri de aur, pe fundul vioriu și depărtat al munților.* HOGAȘ, M. N. 13.

4. (Învechit, în expr.) **A-și da ton** = a-și da aere. *Am văzut... lipscani și bogasieri... dîndu-și ton de mari capitaliști.* FILIMON, C. 37.

5. (Învechit) Accent. *Se știe că la cele mai multe vorbe turcii tonul îl au la sfîrșit.* PANN, P. V. II 164.

TONÁJ, *tonaje*, s. n. Capacitate a unei nave evaluată în tone-registru. *Vas de mare tonaj. Tonajul flotei comerciale.* ✦ Greutatea unui tren exprimată în tone. ✦ Greutatea maximă de încărcătură pe care o poate suporta un vehicul (vagon, autocamion etc.). *Este interzis a conduce orice fel de vehicul încărcat peste tonajul, capacitatea sau numărul locurilor de care dispune prin construcție.* COL. HOT. DISP. 1953, 144.

TONALITÁTE, *tonalități*, s. f. **I. 1.** (Muz.) Ansamblul legilor care stau la baza gamelor; sistem de funcțiuni care converg în jurul tonicii și se subordonează acesteia.

2. (În unele limbi) Intonație deosebită a unor cuvinte, care, deși sînt la fel, au sensuri diferite. *Cuvintele care sînt la fel, dar au un înțeles diferit, se pronunță cu o intonație deosebită. Această așa-zisă tonalitate constituie o particularitate a limbii chineze.* L. ROM. 1953, nr. 4, 19.

II. 1. Nuanță a culorilor. *Pictorul folosise tonalități întunecate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 8/6.

2. Trăsătură dominantă, notă specifică a unei opere literare. *Tonalitatea sumbră, apăsătoare, imaginile halucinante și triviale, erau nota comună a poeziei decadente.* V. ROM. aprilie 1953, 240.

TONÁTIC, -Ă, *tonatici*, *-e*, adj. Cu toane, capricios, schimbăcios.

TÓNĂ, *tone*, s. f. Multiplu al kilogramului, egal cu 1000 de kg. *În marea bătălie a cărbunelui sînt angajați zece mii de oameni și nenumărate zeci de mii de tone de fontă, de fier și de oțel.* BOGZA, V. J. 175. ✧ *Tonă kilometru* = unitate de calcul echivalentă cu transportul unei tone pe o distanță de un km într-o unitate de timp determinată. *Tonă-registru* = unitate de volum, egală cu 2,832 m³, care măsoară capacitatea de încărcare a unei nave.

TÓNIC, -Ă, *tonice*, adj. **1.** (Despre vocale sau silabe) Care poartă accentul, pe care cade accentul. ✧ *Accent tonic* = accentul muzical al vocalelor și al silabelor; p. ext. accentul expirator sau de intensitate. *Versificație silabo-tonică* v. silabic. ✦ (Muz.; substantivat, f.) Treapta întîia a oricărei game. *În gama sol major, sol e tonica.*

2. Care are proprietatea de a reface, de a fortifica un organism slăbit; întăritor. *Vin tonic.*

TONICITÁTE s. f. Calitate a țesuturilor sau a mușchilor de a fi permanent elastici. *O maladie curioasă... iată simptomele și fazele ei. O pierdere mereu crescîndă a tonicității mușchilor supuși voinței.* CARAGIALE, O. VII 44.

TONIFICÁ, *tonífic*, vb. I. Tranz. (Cu privire la țesuturi, organe sau organisme) A întări, a fortifica. *Vitaminele tonifică organismul.*

TONOÁSĂ, *tonoase,* s. f. (Regional) Poznă, dandana, năzbîtie. *Preutului şi preutesei nu li plesnea o tonoasă de-ale lui Pepelea prin cap.* SBIERA, P. 14.

TONÓS, -OÁSĂ, *tonoşi, -oase,* adj. Cu toane, capricios.

TONSÚRĂ, *tonsuri,* s. f. Ceremonie a tunderii părului din creştetul capului, la consacrarea unui cleric catolic; locul, de formă rotundă, rămas fără păr.

TONT, TOÁNTĂ, *tonţi, toante,* adj. Prost, neghiob, nătîng. *Badea — negustor nepriceput şi tont — îşi adusese acasă nu tihnă... ci belea.* GALACTION, O. I 134. ✧ Fig. *Leleo muică, măiculiţă! Ia dă-mi toanta puşculiţă; Că de an n-am mai cătat-o Şi rugina-a fi mîncat-o.* BOLLIAC, O. 183. ✧ (Substantivat) *S-a amestecat fără rost Bucşan, ca un tont, căruia nimeni nu-i ceruse părerea.* SADOVEANU, N. F. 146. *Colo la răzor, tontule... pune umăru de-mpinge.* ALECSANDRI, T. 395. *Cucule cucuţule, Cucule drăguţule, Cîntă dimineţile Pe la toate porţile; Să se scoale toantele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 422.

— Variantă: **tînt, -ă** (BENIUC, V. 124, CREANGĂ, A. 5) adj.

TONTĂLĂU, *tontălăi,* s. m. (Regional) Tont, prost, prostănac, bleg, neghiob. *Nici lumea-ntreagă n-a fi în stare să săvîrşească lucrul acesta într-o noapte şi iată că tontălăul iesta de Ion l-au făcut singur.* SBIERA, P. 159.

— Variantă: **tăntălău** (C. PETRESCU, R. DR. 21, MARIAN, O. I 113) s. m.

TONTOLÉTE, *tontoleţi,* adj. m. (Popular) Prost, neghiob, prostănac. *După ce că era cam tontolete, rămase şi zănatic.* ISPIRESCU, U. 108. ✧ (Substantivat) *Dete el preste un tontolete de om, care lua copacii de vîrf şi îi încovoia.* ISPIRESCU, la TDRG.

TONTORÓI s. n. (În expr.) **A juca** (sau **a sări**) **tontoroiul** = a juca dezordonat, fără ritm, cu mişcări bruşte şi cu sărituri; a ţopăi. *Sărea şi el tontoroiul de colo pînă colo.* ISPIRESCU, L. 237. *Femeia are năvîrlii grozave: într-una sare şi joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege.* CARAGIALE, O. III 44. *Eu m-aş fi dus aş fi cîntat şi jucat cu ele tontoroiul.* BOLINTINEANU, O. 418. **A juca pe cineva tontoroiul** = a supune pe cineva capriciilor tale, a-l face să-ţi împlinească toate gusturile. *În lume se arată că este cea mai evlavioasă muiere, parc-ar fi o călugăriţă; dar într-ascuns joacă pe bietul cocon tontoroiul.* FILIMON, C. 224.

— Variantă: **ţontorói** (C. PETRESCU, R. DR. 353) s. n.

TÓNUS s. n. Stare permanentă de uşoară tensiune a muşchilor unui organism sănătos (chiar cînd aceştia sînt în stare de repaus). *Variaţiile acestui potenţial* [de energie nervoasă] *se traduc în afară prin variaţii ale tonusului muscular.* PARHON, O. A. I 276.

TOP, *topuri,* s. n. **1.** Pachet de hîrtie de douăzeci de testele (reprezentînd 480 de coli).

2. (Olt., învechit) Pachet de bumbac (cu număr fix de legături). *Aţa neagră se aduce din Turcia cu 2½ pînă la 3 lei topul de patru legături.* I. IONESCU, M. 697.

3. (Învechit) Val de postav.

TOPÁZ, *topaze* şi *topazuri,* s. n. Piatră preţioasă, de culoare galbenă, aflată în stare naturală sau fabricată sintetic. *Apărea ici un topaz portocaliu, un ametist se arăta dincolo.* SADOVEANU, O. VIII 14. *Diamante şi rubine şi topazuri şi safire Tremură în mii de ape şi se bat în strălucire.* IOSIF, PATR. 63. ✧ (Metaforic) *De cîte ori n-am aruncat cu bulgări În apa lui curată de topaz.* CAZIMIR, L. U. 28. ✦ (Adjectival) De culoare galbenă. *Şi cupe-n pietre scumpe şi largi cristaluri, pline De vinuri şi de vutce topaze şi rubine.* ALECSANDRI, P. III 384.

TOPCÍU, *topcii,* s. m. (Învechit) Soldat din artilerie, tunar. *Să arză fitilul! Topciii la loc!* BOLINTINEANU, la CADE.

TOPÉNIE, *topenii,* s. f. (Familiar) Prăpăd, dezastru. *Dacă nu, e topenie, îşi dădu celălalt părerea.* PAS, L. I 34. *Am intrat într-o serie neagră la cărţi... duminică seara topenie, alaltăseară topenie, aseară topenie.* C. PETRESCU, A. R. 39. *Ia spune şi sfinţia-ta una, părinte călugăraş, că dor n-o fi topenie mare, îi zise baciul.* DELAVRANCEA, S. 258. ✧ Expr. **Topenia pămîntului** = din cale-afară, peste măsură, extraordinar. *S-a îndurat sfintul de mi-a dat muiere harnică, da rea, topenia pămîntului.* DELAVRANCEA, S. 6.

TOPÍ, *topesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A face ca un corp să treacă, prin încălzire, din stare solidă în stare lichidă. *Veni austrul cel răsunător şi topi zăpezile.* SADOVEANU, O. VII 113. *Vîntul de la miazăzi Cu zăpadă se hrăneşte. Într-o noapte şi-ntr-o zi El pe dealuri o topeşte.* ALECSANDRI, O. 226. ✧ (Prin exagerare) *Soarele ardea să topească zidurile.* REBREANU, I. 65. ✦ Refl. A se muia, a se lichefia, a-şi pierde consistenţa (sub efectul căldurii). *Sloiul rece mi se topea în palma caldă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 88. *Scăuieşul de ceară s-a topit şi leasa... nu era bine sprijinită.* CREANGĂ, P. 32. [Zăpada] *se topeşte acum subt adierea încropită a zefirului.* ODOBESCU, S. III 41. *Gheaţa-n baltă se topeşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89. ✦ Fig. A înmuia, a îmblînzi, a înduioşa. *Începu a plînge lacrimi de bucurie, o bucurie fierbinte, care parcă-i topea întreaga fiinţă.* SADOVEANU, O. I 267. ✧ Refl. *Simt parcă topindu-se-ntreagă Făptura-mi de plumb.* COŞBUC, P. II 23. ✧ Expr. **A i se topi** (cuiva) **inima (de...)** v. inimă (II 1 b). ✦ (Învechit) A transforma, prin topire, un obiect de metal în altul. *Dar Despot cu păcatul a dat mîna frăţească... Icoane şi potire el le topeşte-n bani.* ALECSANDRI, T. II 150. ✧ Refl. (Poetic) *Şi nu te temi că aurul din plete-ţi Se va topi în stele?* EMINESCU, O. IV 108.

2. Refl. (Familiar) A se dizolva într-un lichid. *Sarea se topeşte în apă.* ✦ (Rar, despre obiecte sfărîmicioase) A se descompune în particule mici, a se împrăştia (într-un lichid). *Apa descîntată a mestecat-o tata cu un pai rupt din coada măturii, pînă s-a topit tăciunele.* STANCU, D. 231. ✦ Fig. A se cufunda într-o masă unică; a fuziona. *Privitorii se îmbulzeau cuprinşi de aceeaşi veselie, parcă ar fi căutat să se topească cu toţii într-o singură fiinţă fără griji şi fără necazuri.* REBREANU, R. I 128. ✧ Tranz. *Topind în el motivele populare, Eminescu le-a reluat cu sufletul din veac al poetului anonim şi cu arta poetului modern.* SADOVEANU, E. 78. ✦ Fig. A se şterge, a se estompa. *Pe cer toţi norii s-au topit.* DEŞLIU, M. 35. *Idiotul se topi în întunerec.* DUMITRIU, N. 179. *S-a uitat după ei, pînă s-au topit în văgăuni de negură.* POPA, V. 35. ✧ Tranz. *Ceva din umbra şi lenea apusului părea că-i şterge, îi topeşte conturul lucrurilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 70.

3. Tranz. A supune plantele textile unui proces metodic de dizolvare a substanţelor care fixează fibrele de partea lemnoasă a tulpinii (ţinînd plantele un anumit timp în apă, pe zăpadă sau la rouă). *După ce s-a culeş şi s-a făcut mănuşi, cînepa de toamnă este dusă acasă; cea de vară se porneşte de-a dreptul la apă spre a fi topită.* PAMFILE, A. R. 173. ✧ Refl. *Inu-n baltă se topeşte Şi finaţul otăveşte.* BELDICEANU, P. 88.

4. Refl. (Despre lumînări; p. ext. despre obiecte supuse acţiunii focului) A se consuma arzînd, a se trece, a se mistui. *Jarul rămas se topea încet-încet, acoperindu-se treptat de rugina scrumului.* MIHALE, O. 186. *Era tîrziu tare după miezul nopţii şi lumînările de ceară verzie de Veneţia se topiseră pînă la jumătate.* SADOVEANU, O. VII 97. *Şi cînd s-a aprinde mai tare, noi să începem a ne boci în gura mare şi a striga: foc! foc! şi pîn-or sări*

oamenii de la nuntă, pînă nu știu ce, casa are să se topească. CREANGĂ, P. 175.

5. R e f l. F i g. A slăbi, a se usca, a se vlăgui. *La mine acasă, Nici mălai pe masă, Și femeia mea De foame zăcea, Și pruncuțu meu Se topea mereu.* DEȘLIU, M. 51. *Tata, om odată voinic, care muncise crunt în tinereță, deodată se topise ca o luminare.* SADOVEANU, O. VII 295. ✧ (Întărit prin «din picioare», «de pe picioare») *Se mistuia amarnic în necurmatu-i zbucium, se topea de pe picioare.* VLAHUȚĂ, N. 145. *De cînd am intrat în casa asta, mă usuc, mă topesc din picioare.* ALECSANDRI, T. 1008. ✧ (Urmat de determinări cauzale, în construcții care exprimă adesea numai intensitatea unei acțiuni, unui sentiment) *Mă topesc și eu ca și tine d-atîta pustietate.* DELAVRANCEA, S. 242. *Petruța se topea de fericire, iar mesenii zîmbiră uitîndu-se unul la altul.* CAMIL PETRESCU, O. I 123. *Lui Milescu îi venea să se topească de rîs, însă se stăpîni.* D. ZAMFIRESCU, R. 143. *Împăratul se topea de dragoste pentru Ileana.* ISPIRESCU, L. 29. ✧ E x p r. (Familiar) **M-am** (mai rar **ne-am**) **topit!** = am pățit-o! *Îi puse mîna la gură și-i zise: Șt! că ne-am topit! Să nu te audă cineva.* ISPIRESCU, L. 373. *Nenea Iancu! Să vie aici! M-am topit!... Sînt nenorocit.* CARAGIALE, T. II 125. *Vai, bietele fete! Că le-am prăpădit Și le-am dat pe bete... De-acum m-am topit!* ALECSANDRI, T. 410.

6. T r a n z. F i g. A nimici, a desființa (distrugînd, consumînd, epuizînd). *Aci a topit pe turci.* DELAVRANCEA, O. II 164. *Noi am apucat timpuri grele, pe cînd Cîmpineanu, Mitică Filipescu, Nicolaie Bălcescu se pocăiau la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni și în Ocnele de la Telega, topindu-și sănătatea.* GHICA, S. A. 86. ✧ R e f l. p a s. *Se gîndea c-un fel de scîrbă la mîncările multe care se topiseră în seara asta la masa stăpînilor.* AGÎRBICEANU, S. P. 36.

TÓPIC[1], **-Ă**, *topici, -e*, adj. (Despre nume) Care denumește locuri, localități. *Cărămizi cărora dialectul local... le-a însușit denumirea topică a Antinei, zicîndu-le cărămizi de Antina.* ODOBESCU, S. II 424.

TÓPIC[2], **-Ă**, *topici, -e*, adj. Care se referă la topică, care aparține topicii. *Un alt efect stilistic care poate fi bine urmărit în proza lui Arghezi este depiasarea topică și sintactică.* VIANU, A. P. 273.

TÓPICĂ s. f. (Lingv.) Ordinea sau așezarea cuvintelor în propoziție sau a propozițiilor în frază. ✦ Parte a sintaxei sau a stilisticii care se ocupă cu studiul ordinii cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază.

TOPÍLĂ, *topile*, s. f. **1.** Loc în albia unui rîu sau într-o apă stătătoare unde se pune la topit cînepă sau altă plantă textilă; bazin de topire, constînd dintr-o groapă legată printr-un canal de alimentare de o apă curgătoare sau de un lac; topitoare. (Cu pronunțare regională) *Trei surori au plecat cu cînepa la tochilă.* I. CR. IV 72.

2. Cuptor pentru topit metalele; topitoare. (F i g.) *Orbind eu prăsila lui Adam, o întorc de la cărarea bună, s-o duc pe încet la topila noastră aici* (= în iad). BUDAI-DELEANU, Ț. 223.

TOPÍRE s. f. Acțiunea de a (s e) t o p i.

1. Trecerea unei substanțe din stare solidă în stare lichidă, sub acțiunea căldurii. *Și dacă n-a ajunge, voi pune la topire Icoane, policandre, cruci, tot!* ALECSANDRI, T. II 170. ✧ *Punct de topire* = temperatura la care un corp începe să se topească.

2. Operație de fermentare în apă, la care sînt supuse plantele textile pentru a se distruge substanțele cleioase care țin legate fibrele textile de partea lemnoasă a tulpinii.

TOPÍT[1] s. n. Faptul de a (s e) t o p i.

1. Topire (1). *Pînze lucii de apă, strînse după topitul zăpezilor, se arată ca niște oglinzi.* SADOVEANU, O. VII 338.

2. Topire (2). *Cînepa se duce la topit, cu care se începe industria casnică a cînepii.* PAMFILE, A. R. 174.

TOPÍT[2], **-Ă**, *topiți, -te*, adj. **1.** Devenit moale, lichid, sub actiunea căldurii. *În lumina lunei apa părea argint topit.* SADOVEANU, O. VI 262. *Clocotește mîl solar Într-un lac de fier topit, Înroșind ca un pojar Trupul omului călit.* D. BOTEZ, F. S. 42. *Le-a dat chiroște calde ce-notau în unt topit.* CONTEMPORANUL, I 162. ✧ (Poetic) *Diadem de topiți aștri arde-n blondele ei plete, Încălzind aerul serei.* EMINESCU, O. IV 126. ✧ F i g. *Albastrul șters al văzduhului topit apăsa greu peste pămînt, iar subt arșița covîrșitoare a miezului zilei, vîntul adormise obosit.* HOGAȘ, M. N. 165.

2. (Despre plante textile) Care a suferit operația de topire. *Cînepă topită.*

3. F i g. Slab, tras, istovit, vlăguit, obosit. *Stă pașa beat, cu ochi topiți, Se trag spahiii-ncremeniți.* COȘBUC, P. I 114. *Pentru ce puterile noastre sînt acum topite?* BĂLCESCU, O. II 246. ✧ (Poetic) *Ochii tăi, topite stele a demineții, privesc atît de adînc... în noaptea sufletului meu.* EMINESCU, N. 72. ✦ Lipsit de forță morală. *Leana (cu frică): Cin' să mai fie? — Cine mai e? — (topită) Mama.* DELAVRANCEA, O. II 369. ✦ Măcinat, descompus, dezagregat. *Cînd topit îmi va fi corpul, voi fi cîmpul plin de flori.* MACEDONSKI, O. I 97.

TOPITOÁRE, *topitoare*, s. f. Cuptor special pentru topirea metalelor sau a altor materiale. V. f u r n a l. *Printre locomotivele din triaj ori ascunsă prin ateliere, sub transmisiuni sau în pîntecul de iad al topitoarelor din turnătorii, moartea nu mă înfricoșase.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 14. *Aci se află și o topitoare de smoală și catran.* I. IONESCU, M. 757.

TOPITÓR, -OÁRE, *topitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care lucrează la un cuptor de topit sau, în general, la topirea unor materiale în cadrul procesului de producție al unei întreprinderi. *Topitorul e obișnuit să scruteze mereu fiertura aurie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 483, 1/4.

TOPITORÍE, *topitorii*, s. f. Instalație pentru topirea metalelor. ✧ Instalație pentru topirea plantelor textile. *Paralel cu construirea topitoriei de in... s-a trecut la construirea unei torcătorii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2885.

TOPITÚRĂ, *topituri*, s. f. **1.** Lichid obținut prin topirea unei substanțe solide.

2. (Regional) Slănină subțire (de pe burta porcului) care se topește pentru a se obține din ea untură; mîncare preparată din bucățele de carne desprinse de pe slănină și prăjite cu ceapă tocată mărunt. *Gospodarii stau la vetrele lor și pregătesc mămăliga și topitura.* SADOVEANU, B. 111. *Înghițea felie după felie și întingea în topitură bucăți mari de mămăligă.* id. ib. 95.

TÓPLIȚĂ, *toplițe*, s. f. **1.** Izvor sau pîrîiaș cu apă caldă; ochi de apă caldă care nu îngheață iarna. *În gura părăului se afla o topliță, unde bolborosea apa scînteind, ca un cuibar al soarelui.* SADOVEANU, B. 113.

2. Braț izolat, mort, al unui rîu; apă stătătoare, băltoacă.

TOPOGRÁF, *topografi*, s. m. Persoană care efectuează măsurători terestre, folosind metode și instrumente topografice; specialist în topografie. *M-a vegheat zi și noapte un tînăr... — Doftor? — Ba nu... un tînăr inginer topograf.* ALECSANDRI, T. 945.

TOPOGRÁFIC, -Ă, *topografici, -e*, adj. Privitor la topografie, care ține de topografie. *Hartă topografică.* ▭ *Încerc a vă da introducțiunea topografică a unui roman de călătorii.* CARAGIALE, O. III 143. *După întîmplările vieții pacinice sau tulburate, după înlesnirile hranei, după condițiile topografice, noroadele și-au mărit nevoile.* RUSSO, S. 51.

TOPOGRAFÍE, *topografii,* s. f. Ştiinţă aplicată, care se ocupă cu tehnica măsurătorilor scoarţei pămîntului (efectuate pe suprafeţe mici şi considerate în plan orizontal) precum şi cu tehnica reprezentării grafice sau numerice a suprafeţelor măsurate. *Astfel venind în 1841 o comisiune: .. cu scopul de a stinge unele pricini de încălcări de moşie şi a ridica un plan topografic...* CĂLINESCU, E. 13. ✦ Descriere amănunţită a unui loc (sub raportul aşezării, configuraţiei etc.). *Topografia tîrgurilor şi ţărilor care voi trece, ţ-oi face-o în scrisoarea me.* KOGĂLNICEANU, S. 6.

TOPOLOGÍE, *topologii,* s. f. Ramură a geometriei care studiază proprietăţile de natură exclusiv calitativă ale figurilor din spaţiu.

TOPOMETRÍE, *topometrii,* s. f. Ramură a topografiei care se ocupă cu tehnica măsurătorilor şi a calculelor necesare pentru ridicarea hărţilor şi a planurilor topografice.

TOPOMÉTRU, *topometri,* s. m. Specialist în lucrări de topometrie.

TOPONÍMIC, -Ă, *toponimici, -e,* adj. Privitor la toponimie, de toponimie. *Studiu toponimic.* ✦ (Substantivat, n.) Denumire topică.

TOPONIMÍE, *toponimii,* s. f. **1.** Totalitatea numelor de locuri, de ape, de munţi etc. dintr-o ţară sau dintr-o regiune; nomenclatură topică. *Toponimia se moşteneşte de la un neam la altul.* SADOVEANU, O. L. 11.

2. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul numelor de locuri.

TOPÓR, *topoare,* s. n. Unealtă tăietoare formată dintr-un corp de oţel în formă de pană, cu tăiş şi cu un ochi în care se fixează o coadă de lemn tare; se foloseşte la despicatul lemnelor şi la diferite lucrări de dulgherie. V. secure, bardă. *Un om vorbeşte singur şi învirteşte un topor în mînă.* BUJOR, S. 149. *Din fiece palat Şi fiece colibă a pus de-au adunat Săgeţi şi lănci şi suliţi şi spăzi Înveninate Şi paloşe, topoare de-oţel.* COŞBUC, P. II 181. *Aoleo, măi hoţ de dor, N-am topor să te omor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 93. ✧ (În metonimii) *Bărbatul său locuia într-o pădure mare şi deasă, pe unde nu ajunsese toporul încă.* ISPIRESCU, L. 58. ✧ Loc. adj. şi adv. **Din topor** = fără fineţe, grosolan, necioplit, otova. *Natura ar fi trebuit să le croiască un sistem nervos mai din topor.* VLAHUŢĂ, O. A. 98. *Bărbat de cinste, om plin de bunătate, Făcea versuri d-acele ca din topor lucrate.* ALEXANDRESCU, P. 85. ✧ Expr. **Coadă de topor** v. coadă (5). **Topor de oase** = cal de bătaie, v. cal (1). *N-a ştiut-o nici feţele boiereşti, darmite noi sărmanii, topor de oase.* DELAVRANCEA, S. 227. **A sta cu toporul la brîu** = a fi totdeauna gata de ceartă, de bătaie. **A face cuiva un topor** (sau **toporul**) = a) a înşela, a păcăli pe cineva, a-i juca o festă cuiva. *Uite cine ne-a făcut toporu! Pe el, băieţi!* PAMFILE, M. R. I 76. *Leul s-au întors unde au fost lăsat iepurele, dar rău norocosul, că iepurile i-au făcut un topor, că au aflat numai locul unde zăcuse.* ŢICHINDEAL, F. 27; b) a bate zdravăn (pe cineva). *Pesemne te mănîncă spinarea, cum văd eu, şi ia acuş te scarpin, dacă vrei; ba ş-un topor îţi fac, dacă mă crezi, de-i zice « aman, puiule », cînd îi scăpa din mîna mea.* CREANGĂ, A. 57. **A face cuiva chica topor** v. chică (1).

TOPORĂŞ[1], *toporaşi,* s. m. Nume dat mai multor plante din familia violaceelor *(Viola). Mă plimbam... pe o pajişte plină de pîlcuri violete de toporaşi.* SADOVEANU, O. I 345. *Eu cu Dumitru, însă, o duceam într-un cîntec, strîngînd viorele şi toporaşi de pe lîngă plai.* CREANGĂ, A. 29. ✧ (Poetic) *Lena alta mi-a părut, Mi-a părut un toporaş Răcorit de-un izvoraş.* ALECSANDRI, P. P. 237.

TOPORĂŞ[2], *toporaşe,* s. n. Diminutiv al lui topor. *Lazăr mi s-a mînicat, Dimineaţa s-a sculat... Toporaşul mi-a luat, La pădure mi-a plecat.* TEODORESCU, P. P. 204.

TOPORĂŞIU, -IE, *toporăşii,* adj. (Rar) De culoarea toporaşului; violet. *Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporăşie a hainelor sale.* NEGRUZZI, S. I 30.

TOPORÉL, *toporele,* s. n. Toporaş[2]. *Brade, brade, Am şi eu un frate, Un frumos păcurărel Şi are un toporel.* MARIAN, Î. 108. *Făcu nouă secerele Şi nouă toporele.* TEODORESCU, P. P. 140.

TOPORÍŞCĂ, *toporişti,* s. f. Topor cu coadă scurtă (folosit altădată şi ca armă de război); bardă. *A tăiat răchitişul secerîndu-l repede, singur, cu o toporişcă, în mănunchiuri.* GALAN, Z. R. 92. *Toporişca trebuie mînuită cu grijă.* CAMILAR, N. II 395. *Sînteţi trei voinici, tineri şi sprinteni, tustrei ţintaşi buni, cu arcurile pe după git, cu cuţitele la brîu, cu toporiştile în mîini.* DELAVRANCEA, O. II 106.

TOPORÎŞTE s. f. v. **toporîşte.**

TOPORÍIE, *toporii,* s. f. (Regional) Coada coasei; coporiie. *Vlaga li se scurgea* [cositorilor] *în toporii, din toporii trecea în oţel şi de acolo în pămînt, la rădăcina fiecărui fir de iarbă atins de coasă.* VORNIC, O. 90. *Unele toporii sînt împărţite prin crestături în palme, putîndu-se măsura cu dînsele ca şi cu stînjinul.* PAMFILE, A. R. 125.

TOPORÎŞTE, *toporîşti,* s. f. Coadă de coasă sau (mai rar) de topor, de secure. *A tras cu cutea repede pe pana coasei de cîteva ori, pe urmă a înfipt toporîştea în pămînt.* SADOVEANU, E. 121. *Pînza* [coasei] *se întăreşte în... toporîşte.* PAMFILE, A. R. 125. *Coasa... sări din toporîşte.* ŞEZ. I 85.

— Variantă: **toporişte** (MARIAN, T. 3) s. f.

TOPSĂCÁT, -Ă adj. v. **topsicat.**

TOPSICÁ, *topsichez,* vb. I. Tranz. (Popular) A otrăvi, a învenina. *M-a muşcat, M-a topsicat, La inimă m-a săgetat.* TEODORESCU, P. P. 403.

TOPSICÁT, -Ă, *topsicaţi, -te,* adj. (Popular) Înveninat, otrăvit. *Bubă veninată, Bubă topsicată.* MAT. FOLK. 611. ✧ (Substantivat) *Tu, izdate, Blestemate, Topsicate... Nu întinde, Nu cuprinde (pe cutare).* MAT. FOLK. 624.

— Variantă: **topsăcát, -ă** adj.

TOPSICĂTÚRĂ, *topsicături,* s. f. (Popular) Rană, muşcătură înveninată. *Udîndu-l la muşcătură, Pe topsicătură, Jos îl lasă de se scutură, Apoi rămase curat, Luminat şi vindecat.* TEODORESCU, P. P. 393.

TOPTÁN s. n. (Numai în loc. adv.) **Cu toptanul** = (în legătură cu modul de vînzare şi de cumpărare, în opoziţie cu în detaliu sau cu bucata) cu ridicata, cu grămada, una peste alta, angro; p. ext. foarte mult, din belşug. *Nevoia îi silea să-şi vîndă cu toptanul rodul muncii şi al pămîntului.* PAS, L. I 262. *Eu singur le cumpăram cu toptanul, biblioteci răsipite ale oamenilor bătrîni.* EMINESCU, N. 79. *Culesul s-a făcut în octombrie, vînzîndu-se recolta cu toptanul.* I. IONESCU, P. 258. ✧ Fig. *În veci nu m-oi sătura Toate bunurile lumii cu toptanul a-ţi ura.* HASDEU, R. V. 101.

TOPTANGÍU, *toptangii,* s. m. (Ieşit din uz) Negustor care vinde cu toptanul, cu ridicata; angrosist. *Au adunat marfa de pe la toptangii şi au pus-o într-o magazie.* PAS, L. II 14. *Drăghici era fiul unui toptangiu de pînzeturi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 66. *Într-o dimineaţă de toamnă intrai pentru întîia oară în magazinul toptangiului.* DEMETRESCU, O. 95.

TOPÚZ, *topuzuri,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Măciucă cu capul îmbrăcat în argint bătut cu nestemate, care

constituia unul dintre semnele învestiturii domnești conferite de sultan. V. buzdugan. *Ăl mare a rămas cu topuzu-mpărătesc... Puțin lucru e să împărățești?* CARAGIALE, O. III 107. *Așadar, în vîrful scării sociale* [era] *un domn cu topuzul în mînă și cu legea sub picioare.* ALECSANDRI, C. 234. *Padișahul mi-a dat sabie și topuz ca să vă tfărîm oasele cînd vă veți răzvrăti.* FILIMON, C. 62. ◇ Loc. adv. **Cu topuzul** = cu sila, cu forța; cu brutalitate. *Îți spun drept, boierule, mă tem. De aia zisei că nu e potrivit să-i iai cu topuzul.* SADOVEANU, M. C. 180. *Mi-au trimes alaltăieri socoteala și au cerut cu topuzul ca să-i plătesc.* KOGĂLNICEANU, S. 120. ✦ Măciucă scurtă, conferită de domn marilor demnitari; p. ext. buzdugan. *Primi drept plată Măgura și topuzul armășiei.* M. I. CARAGIALE, C. 109.

— Pl. și: *topuze* (FILIMON, C. 115).

TOR[1] s. m. (Regional) **1.** Toriște.

2. Tizic. *Focul de tor arde mocnit.* STANCU, D. 19.

TOR[2] s. n. (Franțuzism rar, numai în construcție cu verbul «a face») Prejudiciu, neplăcere. *Tot reportajul e inventat. Și e inventat idiot. Întîi ai făcut un tor gazetei.* C. PETRESCU, C. V. 132.

TOR[3] s. n. **1.** Mulură rotundă cu profil convex la baza unei coloane.

2. Corp geometric care rezultă din rotirea unui cerc în jurul unei axe situate în planul lui, dar care nu trece prin centrul cercului.

TORÁCE s. n. sg. Cavitate în corpul vertebratelor, cuprinsă între vertebrele regiunii dorsale, coaste și stern, conținînd principalele organe ale sistemului circulator și respirator; coșul pieptului. *Le lipsește partea stîngă a toracelui, cu toate ale ei.* CARAGIALE, O. III 139. ✦ Parte a corpului insectelor de care sînt legate picioarele.

TORÁCIC, -Ă, *toracici, -e,* adj. Referitor la torace, al toracelui. *Plămînul stîng e aderent de părțile inferioare ale peretelui toracic.* BABEȘ, O. A. I 319.

TORĂÍ, *tórăi* și *torăiesc,* vb. IV. Intranz. A vorbi repede și fără întrerupere. *Căpitanul torăia parcă n-ar mai fi vorbit de un secol și ar ține să-și reverse acuma tot sufletul.* REBREANU, P. S. 141.

TÓRBĂ s. f. v. **tolbă.**

TORCĂTOÁRE, *torcători,* s. f. Unealtă sau mașină pentru torsul materiilor textile.

TORCĂTÓR, -OÁRE, *torcători, -oare,* s. m. și f. **1.** (Numai la f.) Femeie care toarce sau a cărei îndeletnicire este torsul. *Împărătesei îi păru bine că feciorul i-a adus o fată atît de harnică, o torcătoare atît de năzdrăvană.* RETEGANUL, la CADE. *Draga mamei torcătoare, Cînd te-i duce-n șezătoare, Spune-i badei la ureche Că ești tinerică vechie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 448.

2. Persoană care lucrează la o mașină de tors.

TORCĂTORÍE, *torcătorii,* s. f. Filatură. *Paralel cu construirea topitoriei de in, lîngă Gheorghieni s-a trecut la construirea unei torcătorii de in.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2885.

TORCĂTÚRĂ, *torcături,* s. f. Fel de a toarce, de a răsuci firul.

TOREADÓR, *toreadori,* s. m. Luptător cu taurii (în Spania și în sudul Franței). *Ca un trufaș toreador M-am înarmat, și în arenă M-am coborît provocător.* ANGHELIOSIF, C. M. I 183.

— Pronunțat: *-re-a-.*

TORÉNT, *torente,* s. n. Apă curgătoare, cu debit nestatornic, care apare în urma ploilor mari sau după topirea bruscă a zăpezii și care se scurge vijelios pe povîrnișurile munților sau ale dealurilor; puhoi, șuvoi. *Albia uscată a torentului nestatornic... apare îngrozitor de tristă.* BOGZA, C. O. 210. *Piraiele umflate, Mici torente spumegoase, De pe culme, de prin sate Curg în văile-aburoase.* ALECSANDRI, P. A. 190. *Acest torent se arunca cu zgomot dintr-o înălțime într-un lighean de granit.* BOLINTINEANU, O. 329. ◇ (Prin exagerare) *Unde te oprești acum... sub torentele vijelioase ale ploii?* GALACTION, O. I 80. *Te mirai că mai rezistă torentelor de ploaie.* EMINESCU, N. 34. *Ploi ce în torente de veacuri s-au vărsat, Sîngele dupe pietre încă nu l-au spălat.* ALEXANDRESCU, M. 11. ◇ Fig. *Vuietul infernal care se ridică din torentul mulțimii te ametește.* BART, S. M. 40. *Soarele dimineților de vară revarsă torente de viață.* VLAHUȚĂ, O. A. 343. *Și apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorității.* CARAGIALE, M. 36. ◇ Loc. adv. **În torent** = din belșug, din plin. *Toastele se repetară și vinul curgea în torent.* BOLINTINEANU, O. 394.

— Pl. și: (m., rar) *torenți.*

TORENȚIÁL, -Ă, *torențiali, -e,* adj. (Despre ploaie) Cu debit mare și cu durată scurtă; repede, vijelios. *Într-o clipă senin... într-altă clipă nori căzuți din cer, ploi torențiale, tunete și trăsnete.* VORNIC, P. 107. *Cerul se acoperi de nori. O ploaie torențială vine răpăind pe mirîștea arsă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 73. ✦ (Despre ape curgătoare) Care are un curs violent, prezentînd creșteri bruște de debit, cu viteze mari de scurgere.

— Pronunțat: *-ți-al.*

TORÍD, -Ă, *torizi, -de,* adj. Excesiv de cald; arzător, dogorîtor. *E un sat cu pitorești colibe de lut, în smîrcuri toride.* C. PETRESCU, C. V. 167. *S-a scăldat cu farmec, după o zi de muncă sub soarele torid.* GALACTION, O. I 137. *I-am văzut, pe arșițele toride ce înfierbîntă asfalturile Iașului.* ANGHEL, PR. 53. ◇ *Zonă toridă* = zonă excesiv de caldă de pe suprafața pămîntului, situată între cele două tropice. ◇ (Substantivat) *Luciul de oglindă al unui mare automobil nichelat, care arcui ca să tragă la intrarea hotelului, mări impresia de torid incandescent a nămiezii.* CAMIL PETRESCU, N. 98.

TÓRIȘTE, *torișți,* s. f. (Transilv., Ban., cu sens colectiv; și în forma *turiște*) **1.** Resturi de nutreț care rămîn în iesle sau în locul unde au mîncat oile sau vitele; ogrinji, tor. *Turiște la ei, ogrinji în ieslea vitelor nu se pomeneau nici de leac.* AGÎRBICEANU, S. P. 28.

2. Loc unde li se dă oilor de mîncare iarna; loc de odihnă al oilor și al vacilor; zăcătoare. *Cînd iarna se adună mai multe* [presuri] *la un loc prin ogrăzi, prin ocoalele vitelor, pe turiștile oilor... în curînd după aceea are să sosească vreme rea.* MARIAN, O. I 381.

— Variantă: **túriște** s. f.

TORÍT s. n. Oxid natural de uraniu și de toriu, din care se extrag anumite elemente radioactive.

TÓRIU s. n. Element chimic, metal radioactiv, cu aspectul asemănător cu cel al platinei, folosit la fabricarea sitelor pentru lămpile de gaz aerian, la activarea filamentelor tuburilor electronice etc.

— Scris și: *thoriu.* — Variantă: **tórium** s. n.

TÓRIUM s. n. v. **toriu.**

TORNÁDĂ, *tornade,* s. f. Trombă terestră în care viteza vîntului este foarte mare și produce stricăciuni.

TOROCÁLĂ, *torocale,* s. f. (Regional) Amestecătură; (în special) mîncare făcută dintr-un amestec în care nu se mai recunoaște nimic. V. chiseliță. *Zeița... le pregăti o torocală de brînză, de făină și de miere.* MURNU, O. 166.

TOROIPÁN, *toroipane,* s. n. (Munt.) Băț noduros, mai gros la un capăt; măciucă, ciomag, bîtă. *Așa cum surîdea sprijinit în baston... chiar că se cerea grabnic*

măturat de un toroipan fără cruțare. C. PETRESCU, A. R. 28. *Își luă însă toroipanul pe care și-l cioplise el dintr-un lemn nodoros de măslin sălbatec.* ISPIRESCU, U. 30. *Un uriaș cu mînile întinse-n sus, ținînd în dreapta un toroipan ridicat.* CARAGIALE, N. F. 33.

TOROIPĂNÍ, *toroipănesc,* vb. IV. Tranz. (Munt., rar) A bate zdravăn, a ciomăgi; a ucide cu toroipanul. *Ajungînd la țara uriașilor... toroipăni pe cei mai mulți.* ISPIRESCU, U. 57.

TORÓN, *toroane,* s. n. Mănunchi de fire subțiri, răsucite împreună în același sens, din care se fac funii, cabluri etc.

TOROPÁLĂ, *toropale,* s. f. (Mold.) Toroipan. *Ia auzi-i cum se mai fasolesc! Să nu-i iei cu toropala?* ALECSANDRI, T. 623.

TOROPEÁLĂ, *toropeli,* s. f. I. 1. Stare de moleșeală, de buimăceală (premergătoare somnului); somnolență, aromeală. *Încercase de trei ori să adoarmă și de trei ori se trezise din toropeală, înăbușindu-se, asudată, visînd urît.* DUMITRIU, N. 132. *Mă scufundasem iar în toropeala febrei și visului.* SADOVEANU, A. L. 204. *Așa, măi oameni, zise Miron liniștit, ca și cînd înjurătura argatului l-ar fi smuls dintr-o toropeală.* REBREANU, R. I 145.

2. Visare, reverie. *Și-n toropeala asta dulce, a noastre inemi amîndouă Se-ngemănau de duioșie, ca două lacrime de rouă.* ANGHEL, Î. G. 31. *Să mă trezească din toropeala sentimentală în care mă cufundasem.* HOGAȘ, M. N. 184. *Ceasuri întregi... rămînea în legănarea unui vis minunat, în această toropeală leneșă, adîncă.* VLAHUȚĂ, O. A. 118.

3. Lîncezeală, apatie. *Căzut într-o continuă toropeală, el viețuia totuși, dar numai în trecut.* BART, E. 345.

II. Căldură mare, arșiță, dogoare, zăpușeală. *Toropeala din afară e copleșită de toropeala dinlăuntru.* STANCU, D. 197.

TOROPÍ, *toropesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Mai ales la participiu) A aduce în stare de toropeală; a ameți, a buimăci, a moleși. *Santinela toropită de dogoarea soarelui, se clătina, gata s-adoarmă.* CAMILAR, N. I 360. *Toropiți de căldură erau și oamenii; toropite erau și vitele.* SADOVEANU, O. VII 237. *Bietul Ion, șoväind ca un om toropit de băutură... o luă întîi spre comună.* VLAHUȚĂ, O. A. 357. ✦ A cuprinde, a copleși, a năpădi, a lua în stăpînire. *Și nu poate reconstitui cum... se instalează durerile în cap, treptat și perfid, pînă ce toropește toată ființa.* C. PETRESCU, C. V. 260. *Te toropește somnul.* ȘEZ. I 56. ✧ Refl. pas. *Inima lui Cîmpoeșu se toropi de-o imensă milă.* CAMILAR, N. I 416.

2. A culca la pămînt, a strivi (bătînd, lovind). *Să ne toropească, de cumva n-am fost unul altuia cu prîință.* SBIERA, P. 88. *Cît pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de seamă unul dintre plăieși.* CREANGĂ, A. 31. *O, îmi vine să-l toropesc!* ALECSANDRI, T. 707.

TOROPÍRE, *toropiri,* s. f. Acțiunea de a toropi și rezultatul ei; toropeală, moleșire; apatie. *Toropirea... pe care o lasă în organismele plăpînde o violentă zguduire de nervi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 119.

TOROPÍT, -Ă, *toropiți, -te,* adj. Moleșit, amețit. (Fig.) *Toropit, bătrîn, pe coastă, Dormitează linced Clujul.* BENIUC, A. R. 37.

TOROPITÓR, -OÁRE, *toropitori, -oare,* adj. Care toropește; moleșitor, amețitor. *Jocul acesta al ploilor mari, noaptea, și al căldurilor arzătoare, toropitoare, ziua, a dus la un rod îmbelșugat.* CAMIL PETRESCU, O. I 265.

TOROSÍ, *torosesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A vorbi mult, a înșira vrute și nevrute, a trăncăni. V. toroi. *V-ați plictisi auzindu-mă torosind la verzi și uscate.* ISPIRESCU, la CADE.

TORPÉDO, *torpedouri,* s. n. 1. (Învechit) Perete care separă, într-un autovehicul, locul motorului de locul rezervat conducătorului, și pe care se fixează instrumentele de bord.

2. Sistem de frînă pentru biciclete, la care frînarea se obține prin inversarea sensului de rotație a pedalelor.

TORPÍD, -Ă, *torpizi, -de,* adj. (Franțuzism neobișnuit) Leneș, molatic. *În ochii tîncezi sclipi o scurtă săgetare de inteligență ironică și disprețuitoare, neașteptat de vie și ascuțită, la un colos cu atît de torpide mișcări.* C. PETRESCU, O. P. I 41.

TORPILÁ, *torpilez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la nave) A ataca cu torpile, a scufunda cu ajutorul torpilelor. ✦ Fig. (Cu privire la acțiuni, planuri etc.) A face să eșueze, a submina. *Dacă cineva de acolo... avea interes să ne torpileze experiența, ce, era prost să-și lase cartea de vizită?* BARANGA, I. 207.

TORPILÁRE, *torpilări,* s. f. Acțiunea de a torpila.

TORPÍLĂ, *torpile,* s. f. 1. Proiectil submarin, prevăzut cu motor propriu, care se lansează și se dirijează de pe o navă de luptă, din avion sau de la o stație de pe coastă, pentru a lovi o navă și a o scufunda. *Hotărî să pregătească o torpilă mare cu tot restul de fulmicoton ce-i mai rămăsese.* BART, S. M. 72.

2. Pește de mare lung pînă la un metru și jumătate, capabil să producă descărcări electrice la atingere *(Torpedo marmorata).*

TORPILÓR, *torpiloare,* s. n. Navă de război, ușoară și rapidă, înzestrată în mod special pentru atacul cu torpile. *Un torpilor, negru ca un bivol, gonit din urmă, trecu vijelios.* BART, E. 121.

TORPOÁRE s. f. (Franțuzism rar) Toropeală, somnolență. *Într-o străfulgerare a cugetului, judecă realitatea altfel de cum o vedea în torpoarea conștiinței de cîțiva ani încoace.* C. PETRESCU, A. 387.

TORR, *torri,* s. m. Unitate de presiune, egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm la o temperatură de 0° C.

TORS[1] s. n. Faptul de a toarce; toarcere.

1. v. toarce (1). *Ai pune-o p-asta la tors și la spălat rufe?* C. PETRESCU, Î. II 123. *Din cînd în cînd se oprea din tors și, suspinînd, căta lung la feciorul-său.* MIRONESCU, S. A. 42. *Mă-ntreceam cu fetele cele mari din tors.* CREANGĂ, A. 63. *Cu munca ei, cu torsul... ține casa.* I. IONESCU, D. 248. ✧ Fig. *Cînd torsul s-aude l-al vrăjilor caier, Argint e pe ape și aur în aer.* EMINESCU, O. I 37. ✧ Expr. **Tors în tors** = cu firele de bătătură bine răsucite (la fel cu cele folosite pentru urzeală). *Iții se făceau în vechime numai din lînă toarsă, «tors în tors».* ȘEZ. VII 178.

2. v. toarce (2). Sunetul produs de pisici cînd torc. *Se auzi... un tors de motan.* SADOVEANU, O. VI 148.

TORS[2], *torsuri,* s. n. Operă plastică reprezentînd partea superioară a trupului omenesc, fără cap și fără membre. V. trunchi.

TORS[3]**, TOÁRSĂ,** *torși, toarse,* adj. (Despre materii textile) Făcut fire, răsucit. *Roata ședea în mijlocul casei și canură toarsă nu era pentru bătătură.* CREANGĂ, A. 62. *Dintr-o oca de lînă spălată și toarsă iese 12 coți de urzeală.* I. IONESCU, M. 691.

TORSÁDĂ, *torsade,* s. f. Motiv arhitectonic decorativ, care imită o frînghie răsucită.

TORSĂTÚRĂ, *torsături,* s. f. Ceea ce s-a tors; tort.

TORSIOMÉTRU, *torsiometre,* s. n. Aparat folosit în industria textilă pentru a determina numărul de răsuciturі pe o anumită lungime a firului.
— Pronunțat: *-si-o-.*

TORSIÚNE, *torsiuni,* s. f. **1.** Deplasare relativă a două secțiuni paralele și transversale ale unui obiect solid în jurul unei axe, produsă prin acțiunea a două cupluri opuse, care acționează în planuri paralele; răsucire. *Efort de torsiune.*
2. Scrîntitură, răsucire. V. contorsiune.
— Pronunțat: *-si-u-.*

TORT[1], *torturi,* s. n. **1.** Fir tors de cînepă, de in sau de alte materii textile. *Atîta tort mi-am încîlcit.* COȘBUC, P. I 93. *Adormi și ea între pene, caiere, fusele cu tort și bucul de malai.* CREANGĂ, P. 6. *Tortul se-nvălătucește pe fus.* CONTEMPORANUL, VII 505. ✧ Fig. *Lună, fin e însă tortul de pe fusul tău de aur.* MACEDONSKI, O. I 162. *Crucea-mi pare ginditoare, Parcă arde-a vieți-mi tort.* EMINESCU, O. IV 33. ✦ Legătură, scul de fire de cînepă sau de in. *Fata are să spele torturile.* ȘEZ. I 184. ✧ Fig. *Vreo doi... cu un tort de aur roșu încurcat pe cap, păreau copii ale acelor triburi de iranieni.* MACEDONSKI, O. III 15.
2. Țesătură, pînză lucrată din fire de cînepă sau de in. *De-argint e alb frumosu-i port, Dar roș de sînge-i albul tort.* COȘBUC, P. I 146. *Degetele repezi poartă acul fin, Ea își coase ochii într-un tort de in.* EMINESCU, O. IV 364. ✧ Fig. *Razele piezișe... destrămau tortul brumelor în toate fețele curcubeului.* M. I. CARAGIALE, C. 40. *S-adun' flori în șezătoare, De painjen tort să rumpă.* EMINESCU, O. I 72.

TORT[2], *torturi,* s. n. Un fel de prăjitură făcută de obicei din straturi suprapuse de aluat și de cremă.
— Variantă: **tórtă** s. f.

TÓRTĂ s. f. v. **tort**[2].

TORTÍȚĂ, *tortițe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui toartă.

TORTURĂ, *torturez,* vb. I. Tranz. A supune (pe cineva) la cazne trupești; a face să sufere chinuri morale; a chinui. *Nu-și cheltuia durerile în cuvinte aspre, ci își tortura cu ele numai sufletul lui.* REBREANU, R. I 66. *Fina și delicata Elviră... te-a torturat cu suferința ei tăcută și discretă.* IBRĂILEANU, A. 56. *Ion și Anca torturează pe Dragomir.* GHEREA, ST. CR. II 148. *După ce a torturat-o ticălosul de frate, ea a fugit din mînăstire.* BOLINTINEANU, O. 353. ✧ Fig. *Simțind sărăcia limbii, el o mlădiază, o torturează aproape în strofă.* GHEREA, ST. CR. III 378. ✦ (Despre sentimente, stări sufletești) A chinui, a roade, a frămînta. *Nerăbdarea lui de-a ajunge grabnic la Amara îl tortura.* REBREANU, R. II 236. *Torturată de nostalgie, avea viziunea rătăcitoare din locul ei natal.* BART, E. 307. *Trebuie să fie încurajat spre a-și alunga ideile posomorîte ce-l torturează.* ALECSANDRI, S. 138.

TORTURÁRE, *torturări,* s. f. Acțiunea de a tortura; tortură.

TORTURÁT, -Ă, *torturați, -te,* adj. Chinuit, căznit; fig. stîlcit, forțat; contorsionat. *Norii rostogoliți de vîntoasele înalte se adunaseră... frămîntîndu-se într-o încleștare uriașă, torturată, ciudată.* C. PETRESCU, A. R. 28. *Anevoie se putea ține minte așa fraze torturate.* CARAGIALE, O. I 296.

TORTÚRĂ, *torturi,* s. f. Caznă trupească sau chin moral; supliciu, suferință atroce. *Merit... o pedeapsă mai grea decît streangul, o tortură care n-a fost născocită.* C. PETRESCU, Î. II 58. *Achim Cotor călătorește Trei zile lungi de lungi torturi.* COȘBUC, P. II 228. *Era o tortură pentru Dinu viața aceea falsă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 76. *Este despotic, este arbitrar: violarea ce se face cetățenilor, punerea vieții lor în pericol, torturile, uciderile fără judecată.* BOLINTINEANU, O. 260. ✧ Fig. *Tortura versului și a formei.* GHEREA, ST. CR. III 101.
— Pl. și: (învechit) *torture* (HASDEU, I. V. 164).

TORTURĂTÓR, -OÁRE, *torturători, -oare,* adj. (Rar) Care torturează, chinuitor. ✧ (Substantivat, rar) *Cu o convingere pe care i-o dă cea de a doua personalitate, creată de torturători, afirmă că da, el a omorît.* GHEREA, ST. CR. II 163.

TÓRȚĂ, *torțe,* s. f. Faclă. *Salcîmii trosneau, luminau ca niște uriașe torțe înfipte în pămînt.* MIHALE, O. 368. *Cu torțe-aprinse robii, zburînd din loc în loc, Vor îmbrăca pămîntul într-un vestmînt de foc.* CERNA, P. 87. ✧ Fig. *Se întorsese în Rusia să aprindă, cu tovarășii bolșevici, torțele răzvrătirii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 105.
— Pl. și: (învechit) *torți* (NEGRUZZI, S. III 362). — Variantă: (învechit) **tórție,** *torții* (EMINESCU, O. IV 338, ALECSANDRI, P. III 303), s. f.

TORȚÉL s. m. Plantă parazită fără frunze, cu tulpină filiformă, care se răsucește în jurul plantelor pe care trăiește *(Cuscuta Epithymum).*
— Variantă: **torțiél** s. m.

TÓRȚIE s. f. v. **torță.**

TORȚIÉL s. m. v. **torțel.**

TORȚIONÁR, *torționari,* s. m. (Franțuzism rar) Călău. *Chinuri savante, cum n-au știut să născocească nici călăii închiziției, nici torționarii subtili ai Chinei.* C. PETRESCU, C. V. 169.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

TOS adj. n. (Numai în expr.) *Zahăr tos* = zahăr sub formă de cristale mărunte.

TÓȘCĂ s. f. v. **toșeă.**

TOT[1] adv. **I.** (Exprimă continuitatea, persistența) **1.** Încă, și acuma; (în fraze negative) nici acuma. *Tot n-a murit mătușă-mea.* STANCU, D. 325. *Biserica episcopiei nu se deosebește prin altă, decît prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfîrșită.* NEGRUZZI, S. I 194. ✧ (Întărit prin «mai») *Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii, Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii.* EMINESCU, O. I 140. ✦ Și mai departe, ca și altădată, în continuare. *Cît despre mine, eu rămîi tot bine încredințat că cele mai dulci mulțumiri ale vînătoarii sînt... acele care izbucnesc cu veselie printre niște buni tovarăși.* ODOBESCU, S. III 19. *De boală bolesc și scap, Dar urîtu-i tot pe cap.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 180.
2. Mereu, tot timpul, toată vremea, pururea. *Dacă voi muri, tot la biserică am să șed.* CREANGĂ, A. 17. *Ce folos de tine, dragă, Că ești albă și spălată, Și trăiești tot supărată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375. ✧ (În legătură cu adv. «mereu») *Se scutură salcîmii de toamnă și de vînt, Se bat încet din ramuri, îngînă glasul tău... Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.* EMINESCU, O. I 129. ✦ (Pe lîngă un verb la conjunctiv, arată că acțiunea exprimată de verb se prelungește) *Binele meu din fetie Nu-i diac să-l poată scrie, Chiar de-ar fi ceriul hîrtie Și luna un călămar, Sfîntul soare-un diecel, Să tot scrie mărunțel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176. ✧ (În legătură cu adv. «mereu») *Mamă, sînt silită eu Să-i tot văd în vis mereu Ochii de jăratic?* COȘBUC, P. I 184. ✧ Expr. **Să tot aibă...** = ar putea să aibă (cel mult)... *Una* [dintre fete] *e scurtă, să tot aibă douăzeci de ani, cu ochi mari, căprui.* CAMIL PETRESCU, U. N. 303. **Să tot fie...** = ar putea să fie (cel mult)... *Să tot fie un kilogram.* ✧ (Exprimînd o dorință, o urare; uneori întărit prin «mereu») *Să tot trăiești, să nu mai mori.* CREANGĂ, P. 129. *Nici să beai nici să închini, Ci mereu să tot suspini.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 264. ✦ Totdeauna, în orice împrejurare. *Dar capra tot capră: se smuncea în toate părțile.*

CREANGĂ, P. 42. *Femeia tot femeie, zise Lăpuşneanul zîmbind.* NEGRUZZI, S. I 157. ✦ Fără a se opri, într-una, necontenit, neîncetat; mereu. *Patruzeci de zile-ntregi Au tot nuntit.* COŞBUC, P. I 58. *Şi apoi Ivan începe iar a cînta şi se tot duce înainte.* CREANGĂ, O. A. 205. *Şi, gonind biruitoare, tot veneau a ţării steaguri.* EMINESCU, O. I 148. *Şi tot suindu-se pînă-n mahalaua Sărăriei, stătu la portiţa unei căsuţe.* NEGRUZZI, S. I 16. ✧ (Întăreşte adverbele «mereu», «într-una») *Stă neadormit zi şi noapte tot într-una, fără să se clintească din loc.* CREANGĂ, P. 311. *Tu din tînăr precum eşti, Tot mereu întinereşti.* EMINESCU, O. I 122. *Trage, mîndră, la dor greu, Că eu am tras tot mereu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 161. ✧ Expr. **Tot şirag** (sau **tot rînduri-rînduri**) = fără întrerupere, la nesfîrşit. *Lasă, bade, las' să fie Chiar o sută, chiar o mie... Las' să fie tot şirag, Dacă nu-i care mi-i drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109. ✦ Invariabil, statornic, permanent. *Tot alături călăresc, Nu au grijă nimănuia, Şi de dragi unul altuia Ei din ochi se prăpădesc.* EMINESCU, O. I 104.

8. (Cu sens iterativ) De repetate ori, de multe ori, adeseca. *Tot îşi scoate ciubucul din gură şi răcneşte la cei mai mici.* SADOVEANU, B. 74. *Tot da cu nuiaua în apă.* ISPIRESCU, L. 34. *Mă! tot am auzit din bătrîni că dracii nu-s proşti.* CREANGĂ, P. 52. *De unde tot iei şi nu pui, curînd te isprăveşte.*

4. (Urmat de un comparativ sau de un verb, exprimă o gradaţie de intensitate) Din ce în ce, mereu. *Roţile pocneau tot mai des.* REBREANU, R. I 13. *O vede învăluită într-un hobot alb, ridicîndu-se în văzduh, apoi înălţîndu-se tot mai sus.* CREANGĂ, P. 192. *Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare.* EMINESCU, O. I 148. *De s-ar face dealul şes, Ar veni badea mai des. Dar dealul se tot măreşte, Şi badea mă părăseşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 164. ✧ (În legătură cu locuţiunea «din ce în ce», pe care o întăreşte) *Din ce în ce cîntarea în valuri ea tot creşte.* EMINESCU, O. I 435.

II. (Stabileşte identitatea, similitudinea) **1.** De asemenea, la fel. *Pe acel prunc de un an îl chema tot Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 123. *Şi-şi arătă cartea de meşter de hoţie, precum şi nevasta ce-şi aduce tot prin furtişag.* ISPIRESCU, L. 379. *Ciubuc clopotarul, tot din Ardeal, ştia puţină carte ca şi mine.* CREANGĂ, A. 19. ✧ (Urmat de un complement de loc, precizează că e vorba de acelaşi loc sau că locul a rămas neschimbat) *Între întăriturile acestei cetăţi... îşi avea reşedinţa marele cneaz. Tot aci era adăpostită curtea şi oastea sa.* STANCU, U.R.S.S. 63. *Dacă mîne dimineaţă s-a afla tot acolo, atunci poate să ţi-o dau.* CREANGĂ, P. 265. ✧ (Urmat de un complement de timp, exprimă un raport de simultaneitate, precizînd că e vorba de acelaşi timp) *Tot atunci luă hotărîre nestrămutată a ţinea feciorii şi viitoarele nurori pe lîngă sine.* CREANGĂ, P. 3. *Tot în acea vreme şi la împărăţie străşnică zvoană s-a făcut.* id. ib. 85. ✦ (Exprimă, într-o comparaţie, un raport de egalitate) Asemenea, la fel. *Dacă însă păstorul ce tu ni l-ai alege Va fi tot ca păstorii de care-avem destui, Atunci...* ALEXANDRESCU, M. 6. ✦ (În construcţie cu «aşa», «asemenea», «astfel», «atîta», «acelaşi») Întocmai, la fel, exact. *N-a umblat vorba tot aşa şi cînd a vîndut fratele boierului Miron?* REBREANU, R. I 134. *Tiran lucră tiranul, Căci nu cunoaşte lacrămi; iar cei care nu plîng Sînt tot acelaşi suflet cu fiarele din crîng!* COŞBUC, P. II 183. *Porni luceafărul. Creştea În cer a lui aripe, Şi căi de mii de ani treceau În tot atîtea clipe.* EMINESCU, O. I 176. *Trandafirul rău înţeapă Dacă-l smulgi de unde creşte: Tot aşa înţepe şi eu Fără de sătuţul meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 202. ✧ (În construcţie cu «aşa» sau «atît de», formează gradul de egalitate al comparativului) *El însuşi era, sau cel puţin se socotea, tot aşa de dezarmat.* REBREANU, R. I 19. ✧ Expr. **Mi-e tot atîta** = mi-e perfect egal. *Meştere, nu ştiu dacă la asta s-au gîndit acei pescari... filozofi, dar eu văd că mi-i tot atîta.* SADOVEANU, P. M. 170. ✦ (În propoziţii comparative) În acelaşi chip, în acelaşi fel. *Şi mergînd tot cum s-a dus... ajunge la împărăţie.* CREANGĂ, P. 216.

2. (Urmat de substantive şi de pronume, arată că fiinţa sau lucrul respectiv apare sau revine într-o situaţie similară) Iarăşi, din nou (sau ca totdeauna). *Iată-mă! Tot eu cea veche! Ochii? hai, ce mai pereche!* COŞBUC, P. I 102. *Şezi aici plină despre ziuă, că am să vin tot eu să te iau.* CREANGĂ, P. 97. ✧ (Întărînd un substantiv sau un pronume) *Ba uneori, ca să-şi mai ţie de urît, tot ea vorbea şi tot ea răspundea.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Dar tot voi sînteţi de vină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 131. ✦ (Urmat de un substantiv precedat de art. nehot.) Acelaşi. *Migdalul, persicul, prunul, cireşul, pentru dinşii au tot un nume.* NEGRUZZI, S. I 102. ✧ Expr. **Tot un drac** v. d r a c. ✦ (Urmat de numeralul «unu») Unul singur. *Oile le-amesteca, Tot o turmă le făcea.* ANT. LIT. POP. I 492.

3. (Indică omogeneitatea) Numai, în mod exclusiv. *E mort de-un veac! Şi bun creştin, Tot cinste ne-a făcut.* COŞBUC, P. I 229. *Rău e cînd ai de a face tot cu oameni cari se tem şi de umbra lor.* CREANGĂ, P. 233. *Să-ngrădească uliţa Tot cu in şi cu pelin.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 61. ✧ Expr. **Tot unul şi unul** v. u n u l. ✦ (Urmat de un adjectiv sau de un substantiv la pl.) Cu toţii, fără excepţie, unul şi unul. *Tot oaspeţi rari, Tot crai şi tot crăiese mari.* COŞBUC, P. I 57. *Şi cîte oştiri străine, şi o droaie de cătane călări, tot nemţi de cei mari, îmbrăcaţi numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele cu săbiile scoase prin Humuleşti.* CREANGĂ, A. 74. ✦ De tot, cu totul, în întregime, pe de-a-ntregul, complet. *Mîndră ca o păuniţă, cu grumazul subţirel, cu cosiţa tot cîrcel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 393.

4. (Exprimînd periodicitatea, regularitatea) De fiecare dată, întotdeauna, regulat, mereu. *Pe drum horea şi doinea, iar buzduganul şi-l arunca să spintece nourii, de cădea departe tot cale de-o zi.* EMINESCU, N. 5. ✦ Cu regularitate, fără excepţie. a) (Urmat de un num. ord.) *Dau ca bir tot al zecelea din copiii supuşilor mei.* EMINESCU, N. 7. b) (Urmat de un num. card. precedat de prep. «la») *După aceasta, tot la două-trei săptămîni, jupîneşica Malca venea în Neamţ la socri.* CREANGĂ, P. 136. c) (În construcţiile de tipul: *tot un... şi un* (sau *o*)..., arătînd că avem a face cu o succesiune neîntreruptă de perechi) *Vorba veche: tot un bou şi-o belea.* CREANGĂ, P. 37.

III. 1. Şi altfel, şi aşa, oricum, în orice caz. *Să faci... două scînduri la pat, că tot ne lipseşte cîteva scînduri.* ISPIRESCU, L. 64. *Eu vreu să-mi cerc norocul, chiar de o fi să mor... Tot mort sînt fără dinsa.* ALECSANDRI, T. I 463.

2. Totuşi, încă, şi încă, cu toate acestea. *O haraba întreagă aş fi în stare să mănînc şi parcă tot nu m-aş sătura.* CREANGĂ, P. 210. *De-aici pînă-n satul meu Ard două lumini de seu; Ziua plouă, noaptea ninge, Şi tot nu le poate stinge, Făr' inima mea cînd plînge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 194. ✧ (Cu funcţiune de corelativ al unei propoziţii concesive sau prezumtiv-concesive) *Gălăgia ce faceţi voi, mort d-ar fi cineva şi tot îl deşteptaţi.* ISPIRESCU, L. 215. *Dacă se întîmpla să nu nimerească paserile cu săgeata, ele tot nu scăpau de dînsul.* CREANGĂ, P. 245. *Deşi Zoe nu cunoştea ademenirile cochetăriei, tot însă ţinu în lanţul ei pe fluturatecul tînăr.* NEGRUZZI, S. I 21. *De-ar iubi bădiţa zece, De dorul meu tot nu-i trece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154. ✧ (Întăreşte, subliniază, accentuează o afirmaţie, o constatare, o concluzie, ca corelativ al lui «orice s-ar zice», «oricum ar fi», neexprimat) *Vezi, tot găinile mai prooaste.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Şi apoi, de nu curge, macar picură şi cine mişcă tot pişcă.* CREANGĂ, P. 110.

TOT[2] s. n. **1.** Întreg, unitate (rezultată din ansamblul părţilor). *Nenumărate opere ale lui Grigorescu îmbină într-un tot armonios frumuseţea oamenilor cu minunatele*

peisagii subcarpatice. CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/5. *Între totalitatea fenomenelor care alcătuiesc marele tot, societatea, să nu fie oare aceeași legătură de cauzalitate ca și între fenomenele care alcătuiesc marele tot, natura?* IONESCU-RION, C. 55. *Națiile în omenire... produc, chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.* BĂLCESCU, O. II 10. ✦ (Poetic) Lume, univers. *Pricepe nesfîrșitul ș-al totului mister.* MACEDONSKI, O. I 109. *Și în noaptea neființei totul cade, totul tace.* EMINESCU, O. I 133.

2. (Numai în formă art.) Bunul suprem (care rezumă înglobează pe toate celelalte). *Vreau să fiu totul în viața ta.* CAMIL PETRESCU, T. II 60. ✦ Lucru esențial (la care se reduc toate celelalte). *Totul este să fii drept, nepărtinitor și neinteresat.* La TDRG. ◇ Expr. **Aici e totul** = asta explică tot, într-asta constă totul. *Aici e totul, calul lui Răcoare nu era cal ca toți caii.* SADOVEANU, la TDRG.

TOT[3], *toți*, s. m. (Transilv., învechit) Slovac. *Toți drotari au fost chiar subiectul unui poet de-al nostru, care le făcu cîntecul.* REȚEGANUL, la CADE.

TOT[4], TOĂTĂ, *toți, toate*, adj. **I.** (Numai la sg.) **1.** Întreg. *Nu pot minca de lacrimi Și trebuie să ies Afară-n vînt, afară, Că-mi arde capul tot.* COȘBUC, P. I 60. *Un tremur o cuprinde în tot trupul și ochii i se painjinesc.* CREANGĂ, P. 26. *Se zguduie tot domul.* EMINESCU, O. I 435. ◇ Expr. **În toată mintea** v. minte (2). **În toată firea** v. fire. **Cu toată inima** v. inimă (II 1 a). ◇ (Substantivat, rar) *A fost un gemet întreit Din totul inimii pornit.* COȘBUC, P. I 287. ✦ (Despre corpul omului) Complet, din cap pînă-n picioare. *Badea nalt cît o prăjină, Mîndruța-i toată-n țărînă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 429. *Ieși, fată, din piatră, Să te văd odată! — Cum să ies din piatră? Că sînt goală toată.* ALECSANDRI, P. P. 15.

2. (Referitor la componența, alcătuirea unui lucru; de obicei prin exagerare) Din care nu lipsește nimeni sau nimic. *În serile de vară, mai ales pe lună, toată mahalaua ieșea pe prispa de pămînt.* DELAVRANCEA, S. 217. *Chirică atunci... într-o clipă aduna toată drăcimea.* CREANGĂ, P. 158. *La geamul tău ce strălucea Privii atît de des; O lume toată-nțelegea — Tu nu m-ai înțeles.* EMINESCU, O. I 191.

3. (Referitor la cantitate) Cît există, cît este, cît are cineva. *Își împărți toată avuția pe la ostași.* ISPIRESCU, L. 4. *Înghite el toată apa din fîntînă.* CREANGĂ, P. 65. *Pînă nu vei număra Paiele de p-un hotar Și tot finul dintr-un car.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 277. ◇ Loc. prep. **Cu tot...** = în ciuda... *Cît de tînăr se păstrează... cu tot părul alb.* C. PETRESCU, Î. II 123. ◇ Expr. **Tot aurul din lume să-mi fi dat** v. aur (3). **Asta-i toată averea mea** v. avere. **Nimica toată** v. nimica[2].

4. (Referitor la întindere, cuprins) Cît e de mare, cît se întinde, cît cuprinde. *Mai un hotar tot a fost plin De mese.* COȘBUC, P. I 57. *Apoi, Făt-Frumos se-duse în grajdurile împărătești, unde erau cei mai frumoși armăsari din toată împărăția, ca să-și aleagă unul.* ISPIRESCU, L. 3. *În sfîrșit, s-a hotărît a se duce în toată lumea, să-și caute bărbatul.* CREANGĂ, P. 89. *Dorul meu pe unde pleacă, Nu-i pasăre să-l întreacă... Pînă ce clipești o dată, Înconjură lumea toată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 90.

5. (Referitor la durată) Cît durează, cît ține. *Ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată.* EMINESCU, O. I 96. *Mîndră, mîndruleana mea, Toată vara mi-ai lucrat La o masă de bumbac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452.

6. Deplin, complet, perfect. *Condurul sta d-a pururea pe masă, în cămara împăratului. Oricine voia să-l încerce avea toată voia.* ISPIRESCU, L. 306. *Ai toată voia de la mine, fătul meu.* CREANGĂ, P. 187. *Să lase toată latitudinea și toată libertatea inițiativei individuale.* GHICA, S. XXII. ◇ Loc. adv. **În toată libertatea** (sau **liniștea**) = bucurîndu-se de o libertate (sau de o liniște) deplină. **În toată puterea cuvîntului** v. cuvînt (1). **Cu tot dinadinsul** v. dinadins. **Cu tot dragul** v. drag[1]. **Cu toată dragostea** v. dragoste (I 1). ✦ (Formează superlativul) Cum nu există (altul) mai mult, mai mare. *Dar nu mai cade, ca-n trecut, În mări din tot înaltul.* EMINESCU, O. I 181. ◇ Loc. adj. **De tot...** = cum nu se poate mai mult. *O casă de toată frumusețea.* ▭ *Nică era băiat de tot hazul, știa să facă o mulțime de pozne.* SLAVICI, O. I 88. *Un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul.* CREANGĂ, A. 82.

II. (Generalizează asupra ființelor sau lucrurilor dintr-un grup, considerate unul cîte unul) (Învechit și regional; de obicei precedat de prep. «la») Fiecare (din). *Veneau cu fete și feciori Trăsnind rădvanele de crai, Pe netede poteci de plai. La tot rădvanul, patru cai, Ba patru sori.* COȘBUC, P. I 55. *Tunuri mari și tunuri mici, La tot tunul cinci voinici.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. ◇ (Determinînd o noțiune temporală și precedat de prep. «în» sau, învechit și popular, «pe», dă ideea de periodicitate, de repetiție) *Împăratul are obicei a bea în toată sara o cupă de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 97. *În toată sîmbăta să se procitească băieții și fetele.* id. O. A. 34. *Astfel vine-n toată noaptea zburători la al ei pat.* EMINESCU, O. I 80. *Alergări de cai se fac pe tot anul.* NEGRUZZI, S. I 36. *Să dea apelor... cîte un cap dă om pă toată ziua.* ȘEZ. III 101. ◇ Loc. adj. **De toată ziua** sau **de toate zilele** = zilnic, de fiecare zi. *Iar înainte de a-și pune gîtul în jugul vieții de toată ziua, porniseră, ca ucenicii altor timpuri și altor neamuri, să străbată țara din ținut în ținut.* C. PETRESCU, R. DR. 33. ◇ Loc. adv. **Peste tot (locul)** = pretutindeni. *O carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicei... sînt mai peste tot locul foarte binișor furișate printre o mulțime de noțiuni istorice.* ODOBESCU, S. III 11. **În tot momentul** v. moment. **În** (sau, învechit, **pe**) **tot ceasul** v. ceas (2). ✦ (Generalizează asupra tuturor elementelor de același fel, considerate izolat) Oricare, orice fel. *Din partea lor mi-am luat toată nădejdea.* CREANGĂ, P. 193. *Toată paserea pe limba ei piere.* NEGRUZZI, S. I 247. *Toată boala are leac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212. ◇ *Tot insul* v. ins. *Tot natul* v. nat. ◇ Loc. adj. **(De) tot felul** v. fel. **De tot neamul** v. neam[2] (1). ◇ Loc. adv. **La toată întîmplarea** v. întîmplare. **În tot cazul** v. caz.

III. (Numai la pl.) În număr complet, fără să lipsească nici unul. *Toate felinarele sînt stinse.* BOGZA, Ț. 53. *Împăratul se afla la masă cu toți boierii.* ISPIRESCU, L. 2. *Atunci deodată tuturor mesenilor... li s-au stricat cheful.* CREANGĂ, P. 232. *Mă cunoșteau vecinii toți — Tu nu m-ai cunoscut.* EMINESCU, O. I 191. ◇ Loc. adv. **Din toate părțile** = de pretutindeni. *Din sus, din jos, luminile apar deodată din toate părțile.* BOGZA, Ț. 49. **În toate părțile** = pretutindeni. *Sîngele cerbului odată a și-nceput a curge gîlgîind și a se răspîndi în toate părțile.* CREANGĂ, P. 226. **Pe toate drumurile** v. drum (1). **Pe toate cărările** v. cărare. **După toate probabilitățile** v. probabilitate. **Cu toate urechile** = cu mare atenție. *Fata asculta cu toate urechile.* ISPIRESCU, L. 18. ◇ Loc. conj. **Cu toate acestea** = totuși. ◇ Expr. **Toate cele** v. cela[2]. ◇ (Așezat în urma unui pron. pers.) *Noi toți. Voi toate.* ◇ (Alcătuind, împreună cu un numeral cardinal, un numeral colectiv) *Trei, doamne, și toți trei* [titlu]. COȘBUC, P. I 99. ✦ (Predomină ideea de varietate, de diversitate) În serie completă, fără să lipsească ceva. *Jumătate din vitrinele prăvăliilor sînt ocupate numai cu topoare, de toate dimensiunile, aranjate în toate felurile.* BOGZA, Ț. 22. *Toate bunătățile de pe lume erau acum în palaturile lor.* CREANGĂ, P. 85. ◇ Expr. **A vîrî** (sau **a băga**) **pe cineva în toți sperieții** (sau **în toate grozile morții**) = a înfricoșa, a îngrozi din cale-afară. *Mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m-a vîrît în toți spărieții.* CREANGĂ, P. 186. *M-ai băgat în toate grozile morții, căci, cuprins de amețeală, nu mai știam unde mă găsesc.* id. ib. 196.

— Forme gramaticale: gen. sg. *a tot*, dat. sg. *la tot*, gen. pl. m. și f. *(a) tuturor* și *a toate*, dat. pl. *tuturor* și

tuturora. — Gen.-dat. pl. m. şi f. şi: *tutulor* (DELAVRANCEA, S. 120, ISPIRESCU, L. 283).

TOT[6], **TOĂTĂ,** *toţi, toate,* pron. nehot. **I.** (Numai la pl., cu nuanţă de numeral nehotărît) Lucrurile sau fiinţele cîte intră în discuţie sau care sînt de acelaşi fel (fără să lipsească nici unul). *Vreau banii pe jumătate, dacă nu toţi!* DELAVRANCEA, H. T. 39. *Sînt adunate toate în curte.* ISPIRESCU, L. 7. *La vederea acestei minunăţii, toţi au rămas încremeniţi.* CREANGĂ, P. 229. *După ce-i uciseră mai pe toţi, se întoarseră la locul luptei.* BĂLCESCU, O. II 258. ✧ (În corelaţie cu cîţi, cîte) *Cîte fete ardelene, Toate-s negre la sprîncene.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 28. *Cîte cară cu povară, Toate suie şi coboară.* id. ib. 127. ✧ Expr. **Cîte toate** v. cît[5] **(III).** ✧ (Construit cu prep. «cu»; de obicei în forma *toţii, toatele) Dormim cu toatele la conac.* DUMITRIU, B. F. 148. *Şi după ce ne culcam cu toţii, noi băieţii, ca băieţii, ne luam la hîrjoană.* CREANGĂ, A. 40. *Cu toţii, săltînd de bucurie, s-au apucat de grumazul tatălui lor.* DRĂGHICI, R. 8. *Noi cu toţi să ne-nfrăţim Şi cu toţii să trăim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 205. ✧ (Întărit prin repetiţie) *Dacă s-au adunat ei toţi cu toţii, împăratul s-a tras de ţăcălie, scrîşnind straşnic.* CARAGIALE, O. III 27.

II. (Cu sens neutru, în opoziţie cu nimic) **1.** (La f. pl. sau la sg. în forma *tot* sau *totul)* Lucrurile cîte există sau cîte intră în discuţie (fără nici o excepţie). *Dacă nu mi s-or mai întoarce feciorii, ne-om duce şi noi, eu şi cu baba Cireaşa, unde se duc toate.* SADOVEANU, N. P. 8. *Dar cine eşti tu, zise Ivan cam zborşit, de te lauzi că ştii toate?* CREANGĂ, P. 299. *El zboară, gînd purtat de dor, Pîn' piere totul, totul.* EMINESCU, O. I 176. *Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie.* id. ib. I 130. *Tot împrejuru-i era tăcere.* ALEXANDRESCU, P. A. 74. ✧ Loc. adv. **Înainte de toate** = în primul rînd; mai presus de orice altceva. *Care om nu ţine la viaţă înainte de toate?* CREANGĂ, P. 206. **După toate** v. după **(II 1).** ✧ Loc. conj. **Cu toate că...** = deşi, măcar că... ✧ Expr. **Multe (şi) de toate** v. mult[2] **(II). Femeie la toate** = femeie de serviciu care îndeplineşte singură toate treburile dintr-o casă. **A da toate pe una** v. da[3] **(I 6). A-şi băga nasul în toate** v. nas. ✦ (Precedat de «şi» şi completînd o enumeraţie) Restul care n-a fost amintit; celelalte. *A lăsat şi bani, şi tot, şi s-a dus.* CREANGĂ, P. 60. *Încă mă mier cum am scăpat cu viaţă; lehamite şi de împărăţie şi de tot, că doar, slava domnului, am ce mînca la casa d-tale.* id. ib. 188. *Ochii tăi şi toate-s bune, Sprîncenele-ţi fac minune; Ochii tăi şi toate-mi plac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23. ✧ (Urmat de o subordonată relativă introdusă prin «ce») *Puse la cale să-i gătească de drum merinde şi tot ce-i trebuia.* ISPIRESCU, L. 3. ✧ Expr. **Toate ca toate** (sau, rar, **toatele**) = celelalte ar mai merge, treacă-meargă. *Toate ca toate, numai poveţele ce ţi-am dat să nu le uiţi.* ISPIRESCU, L. 16. *Toate ca toatele, dar cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiat gura.* CREANGĂ, A. 58. *Toate ca toate, dar urîtul îi venea de hac.* id. ib. 140. ✦ (Predomină ideea de varietate, de diversitate) Orice lucru, fără alegere. *Care cum venea de la cîmp, lăsa tot în mijlocul ogrăzii şi alerga atras de ţipetele Floricăi.* BUJOR, S. 47. *Ei tot şi voi nimica; ei cerul, voi dureri!* EMINESCU, O. I 60. ✧ (Urmat de o subordonată relativă introdusă prin «ce») *Făcea tot ce i se spunea, de nimic nu cîrtea, nimic nu dorea.* VLAHUŢĂ, O. A. 139. *Fiii cei mari ai împăratului povăţuiră pe logodnicele lor ca să facă şi ele tot ce va vedea pe zîna că face.* ISPIRESCU, L. 39. *Nu se mănîncă tot ce zboară.* NEGRUZZI, S. I 251.

2. (În forma de sg. *tot* sau *totul)* Lucrurile cîte se ţin laolaltă, formînd un ansamblu, fără ca să lipsească nici unul. *Spunea tot ce ştia.* ISPIRESCU, L. 9. *Întrebînd-o despre gospodărie şi bărbat, ea a spus tot ce ştia.* CREANGĂ, P. 86. ✧ Loc. adv. **Cu totul (şi cu totul)** sau **cu totului tot** sau **cu totului totului** = pe de-a-ntregul, în întregime. *Făcu, cum zisese, doi feţi-logofeţi, cu totului totului de aur, în ciurul pe care îl ţinea ţiganca la gura podului.* ISPIRESCU, L. 63. *Fata se făcu o păsărică cu totul şi cu totul de aur.* id. ib. 361. *Lasă-ţi lumea ta uitată. Mi te dă cu totul mie.* EMINESCU, O. I 209. **Cu totul = a)** în total. *În aşezările acele de scînduri... aveam cu totul vro patru sute de ostaşi din cei mai greu răniţi.* MIRONESCU, S. A. 117; **b)** cu desăvîrşire, în întregime. *Ne-nvîrtim uitînd cu totul Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată.* EMINESCU, O. I 133. *Vîntul încă încetă cu totul.* BOLINTINEANU, O. 265. (Întărit prin repetiţie) *Pricepuse drăcoaica că încă nu scăpase cu totul şi cu totul de primejdie.* ISPIRESCU, L. 363. **În tot** sau **(în) totului tot** (scris şi *totul lui tot)* = **a)** la un loc, una cu alta; în total. *În totul lui tot, a fi trecut la mijloc vro jumătate de ceas.* CREANGĂ, A. 66. *Primesc de la domnu 5 galbini şi de la cucoana Săftiţa 4 galbini, în tot nouă.* KOGĂLNICEANU, S. 112; **b)** într-un cuvînt, la urma urmelor. *Totului tot, eu ştiu că am adormit cu gîndul la: Cît e Argeşul de mare, Haz ca Sărărelul n-are.* La TDRG. (Rar) **Tot în tot** = pe de-a-ntregul. *Toată-n tot Frumoasă cum eu nici nu pot O mai frumoasă să-mi socot Cu mintea mea.* COŞBUC, P. I 57. **De tot = a)** (cu sens modal) cu desăvîrşire, în întregime. *Lumina s-a micşorat de tot în gămălia galbenă, de alamă, a lămpii.* C. PETRESCU, R. DR. 140. *Vremea se întunecase de tot.* SANDU-ALDEA, U. P. 133. *Biata babă era umflată cît o bute... simţirea însă nu şi-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 15. *Mîndră, eu te voi iubi, Chiar de tot de m-ai orbi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 384; **b)** (cu sens temporal) pentru totdeauna, definitiv. *Răul pieri-va de tot din lume.* BĂLCESCU, O. II 317. *De tot să i-l dea lui.* ŞEZ. III 135; **c)** foarte, extrem de... *După cum îşi au casa şi satul, unii urcă pe deal, spre gaura minei, alţii, dimpotrivă, au apărut sus de tot, de după o creastă de munte şi încep să coboare în vale.* BOGZA, Ţ. 49. *Satul Lespezi e aproape de tot.* REBREANU, R. I 159. *Îi frumuşică de tot.* ALECSANDRI, T. 779. ✧ Loc. prep. **Cu tot cu cineva** (sau **cu ceva**) sau **cu cineva** (sau **cu ceva**) **cu tot** = împreună, la un loc cu... *Lipan a căzut în rîpă cu tot cu cal.* SADOVEANU, B. 242. *Ea şi cucoana Maria îl puteau vinde şi răscumpăra, jucîndu-l pe degete, cu tot cu doftor, cu tot cu Bogza şi Cuţui şi cu tot cu nevestele lor.* id. ib. 248. *Dar dacă pui flăcăi o dată S-aleagă dinşii cum socot O fată: Bogata-şi pupă boii-n bot, Îmbătrînind cu boi cu tot.* COŞBUC, P. I 129. *Spune-i că nu primeşti bani, ci numai atîta grîu, cu paie cu tot, cît îi putea duce d-ta în spate şi cu un băiet al d-tale.* CREANGĂ, P. 155. *Dispăru cu fată cu tot.* EMINESCU, N. 15. ✧ Expr. **Asta-i tot** sau **atîta (ori atîta-i) tot** = atît şi nimic mai mult. *Vrau să-mi dau samă despre satul nostru, despre copilăria petrecută în el, şi atîta-i tot.* CREANGĂ, A. 73. ✦ Lucrurile diverse, variate care alcătuiesc averea, proprietatea cuiva. *A pierdut tot.* ▭ *Dă totul pentru slava ţării! Şi pentru pacea lumii, totul!* FRUNZĂ, Z. 18.

— Forme gramaticale: m. sg. *totul,* m. pl. *toţii,* f. pl. *toatele,* gen. sg. *a tot* şi (în expr.) *totului,* dat. sg. *la tot,* gen. pl. m. şi f. *(a) tuturor,* dat. pl. m. şi f. *tuturor* şi *tutulor* (M. I. CARAGIALE, C. 43).

TOTĂL[1], *totaluri,* s. n. Suma rezultată dintr-o adunare. *În carnetul său îşi notă totalul suprafeţelor întoarse, pe oameni şi tractoare, totalul combustibilului consumat.* MIHALE, O. 191. ✧ Loc. adv. **În total** = una peste alta, peste tot, cu totul. *Căldurile au ţinut numai cu o întrerupere de vreo patru zile, în total opt-zile.* CARAGIALE, O. VII 443. ✦ Întregul rezultat din ansamblul părţilor.

TOTĂL[2], **-Ă,** *totali, -e,* adj. **1.** Care cuprinde, care însumează tot; întreg, complet. *Aria totală se obţine adunînd aria bazei... la aria laterală.* GEOMETRIA S. 75.

2. General. *Pe fondul albastru al munţilor din zare, lumea pare deodată o frescă, prin proporţii, prin frumuseţe, printr-o înfăţişare totală de apoteoză.* BOGZA, C. O. 280.

3. Fig. Cît se poate de mare; deplin, desăvîrşit, absolut. *Faţă de slugile şi de treburile curţii arătau o totală nepăsare.* C. PETRESCU, R. DR. 116.

TOTALITÁR, -Ă, *totalitari, -e,* adj. (Despre state sau despre regimuri politice) Care aplică sau preconizează dictatura unei minorități, lipsind majoritatea populației de drepturi și libertăți cetățenești. V. f a s c i s m.

TOTALITARÍSM s. n. Regim sau concepție politică totalitară.

TOTALITÁTE, *totalități,* s. f. Numărul complet al lucrurilor sau al ființelor în discuție; ansamblul lucrurilor sau al ființelor legate între ele. [Bălcescu] *știe că orice fapt istoric particular aparține unei totalități și că își primește întreaga semnificație numai din legăturile lui.* L. ROM. 1953, nr. 1, 36. ✦ Tot (fără să mai rămînă nimic). *O masă lichidă, enormă și compactă se prăbușește în totalitatea ei între două rînduri de munți, despicați pînă în temelie.* BOGZA, C. O. 336. *Spațiul însuși este forma cea mai subtilă și cea mai puternică a mișcării, fiindcă străbate orice corp și ocupă totalitatea universului în infinit și eternitate.* MACEDONSKI, O. IV 152. *A înțelege acea parte a operei lui Coșbuc... înseamnă... a pricepe mai bine totalitatea creațiunii lui.* GHEREA, ST. CR. III 386.

TOTALIZÁ, *totalizez,* vb. I. T r a n z. **1.** A face totalul, a aduna, a adiționa. *Trase un plic galben și însemnă repede cîteva cifre, le totaliză, le suprimă mîzgălind cu cerneală deasupra.* C. PETRESCU, A. 389.

2. A întruni un anumit număr de..., a însuma. *Pentru ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc se construiesc cartiere și blocuri muncitorești totalizînd mii de apartamente.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2970.

3. A generaliza, a sintetiza (trăgînd concluzii). *A totaliza impresiile.*

TOTALIZATÓR, *totalizatori,* s. m. Cel care dă totalul rezultatelor parțiale ale mai multor operații.

TOTALMÉNTE adv. (Rar) În mod complet, cu totul, de tot, pe de-a-ntregul, în întregime, cu desăvîrșire. [După Platon, opera de artă] *depinde totalmente de o lume transcendentă, lumea ideală a esențelor pure.* GHEREA, ST. CR. II 19.

TOTDEAÚNA adv. **1.** În tot timpul, în toată vremea; mereu, necontenit, pururea. *Te-oi iubi totdeauna.* CONACHI, P. 101. *Trecutul și viitorul vor avea totdeauna cartea lor deschisă poeziei.* BOLLIAC, O. 45. ✧ L o c. a d v. **Pentru totdeauna** = definitiv; pentru vecie. *Povestirea copilului îmi adusese aminte de toate cele de demult frumoase și pentru totdeauna pierdute.* SADOVEANU, O. VIII 125. *Știam că acum totul e sfîrșit pentru totdeauna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 153. *S-a statornicit în satul acela pentru totdeauna.* CREANGĂ, P. 139. ✦ În tot timpul de pînă acum. *Mie îmi plac și mi-au plăcut totdeauna entuziaștii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 28.

2. De fiecare dată, în orice ocazie. *Veneam totdeauna cu motive bine alese și indiferente.* CAMIL PETRESCU, U. N. 182. *Îi asculta totdeauna și-i mulțumea măcar cu o vorbă bună.* REBREANU, R. I 166. *Și din drum, ca să-i ajute, Vin flăcăii totdeauna.* COȘBUC, P. I 96. *Nu-i totdeauna cum se chitește, ce-i și cum se nemerește.* CREANGĂ, P. 8. ✦ De obicei, de regulă. *Ca totdeauna, în toate cele bune se amestecă și ceva rău.* SADOVEANU, A. L. 24. *Dădu mîna cu Avrum cum obișnuia totdeauna.* REBREANU, I. 36. *Fata mea are să se culce desară unde se culcă totdeauna.* CREANGĂ, P. 265. *Baba îl întreabă ca totdeauna: Ei, moșnege, ce mai știi de pe la tîrg?* id. ib. 77.

— Variantă: **totdeúna** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 230) adv.

TOTDEODÁTĂ adv. v. **totodată.**

TOTDEÚNA adv. v. **totdeauna.**

TOTDODÁTĂ adv. v. **totodată.**

TOTÉM, *totemuri,* s. n., și *totemi,* s. m. Animal considerat în unele triburi primitive ca strămoș al populației respective și venerat ca atare. *Calul e un fel de animal sfînt, de totem, care deservește megalomania feudală.* RALEA, O. 58.

TOTÉMIC, -Ă, *totemici, -e,* adj. Privitor la totem, aparținînd totemului, de totem.

TOTEMÍSM s. n. Credința în totemuri.

TOTÍME, *totimi,* s. f. (Învechit) Tot; totalitate. *Poporul în toate treptele sale înfățoșează o totime unde toate nevoile... se acufundă.* RUSSO, S. 97.

TOTODÁTĂ adv. În același timp, simultan. *Acum a făcut și nunta, și cumătria totodată.* CREANGĂ, P. 102. *Cea mai tînără găsi acum prilej să-i facă pe obraz și să orînduiască totodată și moștenirea babei.* id. ib. 12. *Și să ne facă o groapă, Să ne-ngroape totodată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 57.

— Variante: **totdeodátă** (ODOBESCU, S. III 76), **totdodátă** (ISPIRESCU, L. 140) adv.

TOTOLÓȚ, *totoloți,* s. m. (Regional) Boț, cocoloș, ciuciulete. *Frecățeii se fac din făină de grîu; ei sînt niște totoloți mici.* ȘEZ. VI 69.

TÓTUNA adv. **1.** (Pe lîngă verbul «a fi») La fel, același lucru. *Boier, răzăși, țăran supus era totuna în fața lui.* DELAVRANCEA, A. 102. *Totuna e dac-ai murit Flăcău ori moș îngîrbovit; Dar nu-i totuna leu să mori Ori cîne-nlănțuit.* COȘBUC, P. I 257. *Totuna-i dacă astăzi sau mîne o să mor.* EMINESCU, O. I 127. ✧ E x p r. **A-i fi cuiva** (sau **a face pentru cineva**) **totuna,** se spune cînd din mai multe alternative, cineva nu dă preferință nici uneia, socotindu-le pe toate pe același plan. *Spune-le ce-ți place. Că pentru ei, ori viu, ori mort, Totuna face.* COȘBUC, P. I 78. *De-acum ori să spun, ori să nu mai spun, că totuna mi-i.* CREANGĂ, P. 30.

2. Într-una, fără a se opri. *De trei zile o țin totuna cu mesele și cu lăutarii.* ALECSANDRI, T. 552.

TÓTUȘI conj. Cu toate acestea, în ciuda celor spuse, fără a ține seamă de cele anterioare. *Înfățișarea cerului prevestea o ploaie mare. Totuși trebuia să plec.* GALACTION, O. I 78. *Aș fi vrut totuși să spun și eu două vorbe.* CAMIL PETRESCU, U. N. 10. *Și vezi, eu totuși am venit.* REBREANU, R. I 244. *Și dacă luna bate-n lunci Și tremură pe lacuri, Totuși îmi pare că de-atunci Sînt veacuri.* EMINESCU, O. I 188. ✧ (Precedat de «și») *Și totuși durerea ei îmi era străină.* CAMIL PETRESCU, U. N. 417. *Toată ziua sînt flămîndă și totuși mă îngraș.* C. PETRESCU, C. V. 207. *Să ai ceva de spus pe lume, și nicăieri să n-o poți spune, Cînd alții n-au nimic, și totuși vorbesc în orice ocaziune.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 11. ✧ (Precedat de «dar») *D-ta, moș Nichifor, ești om purtat, știi mai bine decît mine, dar totuși te rog să mîi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora.* CREANGĂ, P. 115. ✧ (În corelație cu d e ș i) *Deși n-avea gîtul gros, încît i s-ar fi potrivit chiar și un număr mai mic, totuși domnu Tase avea grija să-și cumpere totdeauna gulere largi.* BASSARABESCU, V. 45.

TOVÁL, *tovaluri,* s. n. Piele de bovine, porcine sau cabaline, de culoare naturală, tăbăcită cu substanțe vegetale, care servește la confecționarea fețelor de încălțăminte rezistentă. *Un turc uscat, înalt și mustăcios... cu picioarele goale în calevri de lemn și toval.* CAMIL PETRESCU, O. II 68. *Înainte mergea popa Ghiță... cu cizme de toval.* STĂNOIU, C. I. 31.

TOVĂRĂȘ, -Ă, *tovarăși, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană considerată în raport cu alta de care este legată prin activitate, prin viața dusă în comun sau prin militarea pentru aceeași cauză. [Hrișa] *era oșteanul cel mai tînăr dintre cei patru tovarăși ai lui Vasca.* SADOVEANU, O. VII 37. *Mă, că abraș om s-arată a fi șăful ista, adăugă*

în şoaptă uncheaşul către ceilalţi doi tovarăşi. BART, S. M. 83. *Pentru voi îmi voi pune capul meu, dragilor mei tovarăşi!* HASDEU, I. V. 62. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. «de» şi indicînd împrejurările în care s-a realizat legătura, implicit caracterul ei temporar sau permanent) *Se aşeză şi privi tovarăşii de aşteptare.* C. PETRESCU, C. V. 128. *Domnul Herdelea vrea să-i fie tovarăş de drum.* REBREANU, R. I 232. *Iaca şi tovarăşii mei de cetate.* ALECSANDRI, T. II 9. ◇ *Tovarăş de viaţă* = soţ, soţie. *Eu nu te mai socotesc nevastă şi tovarăş de viaţă.* DAVIDOGLU, M. 62. *Ai un tovarăş de viaţă excelent, care te înţelege.* C. PETRESCU, Î. II 236. *Tovarăşă de viaţă* = soţie. ✦ Epitet dat unei fiinţe sau unui lucru care însoţeşte pe om în mod constant. *Grivei, tovarăşul meu drag, Nerăbdător aşteaptă-n prag.* IOSIF, PATR. 15. *Calu-i alb, un bun tovarăş.* EMINESCU, O. I 103. *În sobă arde focul, tovarăş mînglios.* ALECSANDRI, P. A. 109. ◇ Fig. *Se şi spune despre cîntece şi dansuri că ele sînt un tovarăş nedespărţit al poporului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 353, 1/1. ✦ (Întrebuinţat izolat sau înaintea numelui sau a titlului unei persoane) Termen folosit între oamenii muncii cînd se adresează unul altuia sau cînd vorbesc despre un al treilea. *Sosiră cei doi tovarăşi de la Comitetul judeţean de partid.* DUMITRIU, V. L. 62.

2. Asociat (la o întreprindere comună), părtaş. [Jupînul] *a fost tovarăş cu mine... — A fost, dar nu mai este.* DELAVRANCEA, O. II 288. *Începuse a mişca binişor la meseria lor de cînd se făcuseră tovarăşi.* ISPIRESCU, L. 370. *Astfel formată, această societate ajunsese la 1820 să numere 200000 de tovarăşi.* GHICA, S. 97.

TOVĂLĂŞ, *tovălaşuri,* s. n. Varietate de toval mai subţire, folosit mai ales la căptuşitul obiectelor de piele.

TOVĂRĂŞÉL, -ÍCĂ, *tovărăşei, -le,* s. m. şi f. Diminutiv al lui tovarăş. *Ţi-a fost toţi tovărăşei Şi mi-au dat şi gălbenei.* TEODORESCU, P. P. 576.

TOVĂRĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *tovărăşeşti,* adj. Care e specific relaţiilor dintre tovarăşi, care se petrece între tovarăşi. *Spiritul de emulaţie, de întrecere tovărăşească sînt proprii spiritului nou care domneşte în fenomenul vieţii noastre culturale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 4/2.

TOVĂRĂŞÍE, *tovărăşii,* s. f. 1. Relaţia, legătura dintre tovarăşi (1), apropiere, însoţire bazată pe raporturi tovărăşeşti. *Legară amîndoi tovărăşie şi pe bine, şi pe rău.* ISPIRESCU, L. 370. *Cine-a mai dori să facă tovărăşie cu tine, aibă-şi parte şi poarte-ţi portul, că pe noi ştiu că ne-ai ameţit.* CREANGĂ, P. 252. ✦ Grup de tovarăşi; companie, societate. *Era într-o mare tovărăşie de domni şi doamne.* CAMIL PETRESCU, U. N. 163. *De cîte ori, în mijlocul arborilor muţi şi neclintiţi nu ne-am simţit ca în tovărăşia unor vechi şi buni prieteni guralivi!* HOGAŞ, M. N. 91. *A şedea fără treabă într-o cetate, în tovărăşia unui bătrîn comandant plin de reumatismuri.* NEGRUZZI, S. I 39. ◇ Expr. **A ţine cuiva tovărăşie** = a sta pe lîngă cineva pentru a nu-l lăsa singur, pentru a-l distra; a ţine cuiva de urît. *Jupîneasa Dochia de obicei îi ţinea tovărăşie.* SADOVEANU, la TDRG. *Am venit eu însumi la tine-n puşcărie Trimis de Lăpuşneanul să-ţi ţin tovărăşie.* ALECSANDRI, T. II 124. **A merge tovărăşie** = a merge împreună. *De-aici pînă la Călugăreni om merge tovărăşie.* SADOVEANU, B. 97. ✦ Tovarăş, camarad. *Au socotit... să îmblînzească vreun dobitoc spre a-l ave drept tovărăşie.* DRĂGHICI, R. 87. *I să mai dă o hîrtie tipărită, întru care să coprinde pravila cum trebuie să viţuiască, în cîtă vreme să află... cu acea tovărăşie.* GOLESCU, Î. 103.

2. Asociere şi participare la o întreprindere (de obicei comercială); întovărăşire, asociaţie. *Ar trebui ceva de făcut să putem scăpa de cîţiva mîncăi; căci tovărăşia nu ni se părea dreaptă.* CREANGĂ, A. 101. *Tatăl meu mi-a spus că tatăl măriei-tale, de la tovărăşia ce au avut între ei, i-a rămas dator cu o căldare de galbeni.* ŞEZ. IV 5.

TOVĂRĂŞÍŢĂ, *tovărăşiţe,* s. f. Diminutiv al lui tovarăşă; tovarăşă. *Trebuie să mărturisesc că aceeaşi prefacere o vedeam şi în tovărăşiţele mele de drum.* GANE, N. III 105. *Chem la mine tovărăşiţa ce ştii, Şi ne suim în cerdacul ce îl ai drept semn cînd vii.* CONACHI, P. 239. ◇ Fig. *Abia depărta de un palmac lipsa, astă nedespărţită tovărăşiţă, care-l ţinea strîns în îngheţatele ei braţe.* NEGRUZZI, S. I 206.

TOVĂRÎ, *tovărăsc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se năpusti, a tăbărî; a ataca. *S-au tovărît la blidul cel cu carnea.* ŢICHINDEAL, F. 94.

TÓXIC, -Ă, *toxici, -e,* adj. Care poate otrăvi; otrăvitor, veninos. *Alături... de substanţele toxice folosite în lupta împotriva insectelor dăunătoare, rozătoarelor şi bolilor plantelor, în ultimii ani încep să se întrebuinţeze noi metode chimice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 5/1. ✦ (Substantivat, n., rar) Otravă, venin. *Fermenţii cei mai dulci pot produce toxice primejdioase.* CARAGIALE, O. III 165.

TOXICITÁTE s. f. Proprietatea de a fi toxic. *Toxicitatea arsenicului.*

TOXICOFÓR, -OÁRE, *toxicofori, -oare,* adj. (Despre vieţuitoare) Care conţine substanţe toxice (pentru om).

TOXICOLÓG, *toxicologi,* s. m. Specialist în toxicologie.

TOXICOLÓGIC, -Ă, *toxicologici, -e,* adj. Care priveşte toxicologia, de toxicologie. *Studii şi cercetări toxicologice.*

TOXICOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu studierea substanţelor toxice.

TOXÍNĂ, *toxine,* s. f. 1. Substanţă dăunătoare, solubilă în apă, produsă de microbi în organismele infectate sau în mediile de cultură artificială. *Toxină difterică.*

2. Substanţă care îngreuiază sau împiedică flotaţia minereurilor.

TRABÁNT, *trabanţi,* s. m. (Germanism învechit) Soldat din garda unui principe; halebardier. *Erau atunci în garnizoană 2000 trabanţi.* BĂLCESCU, O. II 268.

TRABÚC, *trabucuri,* s. n. Ţigară de foi. *Burtă-verde i-a suflat în nas fumul gros al trabucului — fuma ţigări de foi cu tutun groaznic.* PAS, Z. III 23. *Merse un timp alături, molfăind inseparabilul rest de trabuc.* C. PETRESCU, C. V. 267.

TRAC[1] interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de lovitura bruscă şi scurtă ce însoţeşte descărcarea unei arme, tragerea unei săgeţi etc. *Scoase o săgeată din tolbă, o aşeză la arc şi trac! trase o săgeată.* ISPIRESCU, L. 74.

TRAC[2] s. n. Stare de emotivitate de care sînt cuprinse unele persoane, mai ales artiştii, înainte de a apărea în public şi în primele momente ale manifestării lor în faţa spectatorilor; emoţie. *Deşi de douăzeci şi mai bine de ani traducea, cîtea şi juca uneori teatru, avea totuşi trac de cîte ori ţinea să producă impresie cu orice preţ.* CAMIL PETRESCU, O. I 267. *Eşti nerăbdător?... Şi eu am trac... Dar pentru alte motive.* C. PETRESCU, O. P. II 216.

TRAC[3]**, -Ă,** *traci, -e,* adj. Referitor la traci, al tracilor. *Populaţie tracă.*

TRAC[4]**, -Ă,** *traci, -e,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte dintr-o veche populaţie care locuia în Tracia.

TRÁCIC, -Ă, *tracici, -e,* adj. Care aparţine tracilor, privitor la traci. *Ceramică tracică.*

TRACT, *tracturi,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Drum mare, şosea, cale. *Moldova se găsea în mare parte goală pe tracturile cele mari.* SADOVEANU, Z. C. 71. ✦ Circulaţie,

trafic de persoane şi de animale. *În jurul lespedei ş-a jgheabului o mlaştină, bine frămîntată de copite şi picioare, era dovadă a tractului bogat şi neîntrerupt către luminatul scaun al Moldovei.* SADOVEANU, Z. C. 94.

TRACTĂ vb. I v. **trata.**

TRACTÁT s. n. v. **tratat.**

TRACTÁŢIE s. f. v. **tratăţie.**

TRACTÍR, *tractire,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Han; ospătărie, birt. *Beam cu marinarii vin dulce în tractire afumate.* M. I. CARAGIALE, C. 40. *Teatrul înfăţişează curtea unui tractir.* NEGRUZZI, S. III 195. *Harabagiii ne-au dus la tractirul lui Lazăr. Acolo era trii odăi deşărte, însă numai cu două paturi mici.* KOGĂLNICEANU, S. 45.

— Pl. şi: *tractiruri* (RUSSO, S. 19).

TRACTIRGÍU, *tractirgii,* s. m. (Învechit) Hangiu; birtaş, ospătar. *Ţine, nu mai zice că tractirgiul Leului de Aur nu-i milostiv; bea, mănîncă.* NEGRUZZI, S. III 205.

TRACTÓR, *tractoare,* s. n. Autovehicul cu mare putere de tracţiune, folosit în agricultură sau în industrie pentru a remorca pluguri, semănători etc. sau vehicule; p. ext. autovehiculul împreună cu unealta pe care o pune în mişcare. *Tractorul trage brazdă dreaptă.* DUMITRIU, N. 282. *Cu pluguri trase de tractoare Am arat ţarina.* BENIUC, V. 133. *Alt tractor trăgea deodată un agregat de cinci semănători.* MIHALE, O. 27.

TRACTORÍST, -Ă, *tractorişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care conduce un tractor; mecanic de tractor. *Ar fi vrut să poată cînta, împreună cu toţi tractoriştii de pe şoselele ţării, pe drumul lor înspre lanuri de secerat şi mirişti de spintecat.* DUMITRIU, V. L. 113.

TRACŢIÚNE, *tracţiuni,* s. f. **1.** Acţiunea de deplasare a unui vehicul cu ajutorul unei forţe aplicate la partea lui anterioară; forţă care pune în mişcare un vehicul. [Duţu] *rîvnea la un vehicul cu tracţiune mecanică.* C. PETRESCU, A. 310.

2. Forţă pe care un organ de propulsie (motor etc.) o exercită asupra unui sistem tehnic (autovehicul etc.) pentru a-l pune sau a-l menţine în mişcare; mişcare a vehiculelor terestre sub acţiunea acestor forţe.

TRADÍŢIE, *tradiţii,* s. f. Moştenire de obiceiuri, credinţe, datini etc. care se transmit prin viu grai, mai rar prin scris, din generaţie în generaţie, constituind o trăsătură specifică a unui popor sau a unui grup social. *Nu e de mirare că acest sfetnic e aşa de bătrîn, el e doar întruparea vie a filozofiei populare şi a vechilor tradiţii de sute şi sute de ani.* GHEREA, ST. CR. III 332. *Este de crezut că tradiţia să ne fi păstrat arta militară a strămoşilor noştri.* BĂLCESCU, O. I 27. *Cîntece şi tradiţie fac una; ele se tălmăcesc şi se întregesc.* RUSSO, S. 16. ✦ Obicei, rînduială, regulă, uzanţă statornicită (din vechime) şi urmată riguros de toate generaţiile; datină. *Serbarea din pădure se va desfăşura conform tradiţiei, cu toată ceremonia.* VORNIC, P. 41.

— Variantă: (învechit) **tradiţiúne** (MACEDONSKI, O. IV 8, ODOBESCU, S. II 182) s. f.

TRADIŢIONÁL, -Ă, *tradiţionali, -e,* adj. Care s-a păstrat prin tradiţie, care ţine de tradiţie sau este conform unei tradiţii; dintotdeauna; p. ext. obişnuit. *Sfetnicul îi aduce drept mîngîiere... acea filozofie tradiţională.* GHEREA, ST. CR. III 332. *Fiecare moment al dramei cinegetice avea cîntecul său consacrat şi tradiţional.* ODOBESCU, S. III 96.

TRADIŢIONALÍSM s. n. Ataşament faţă de tradiţie, atitudine dictată de acest ataşament.

TRADIŢIONALÍST, -Ă, *tradiţionalişti, -ste,* adj. Care respectă tradiţia. *Spirit tradiţionalist.*

TRADIŢIÚNE s. f. v. **tradiţie.**

TRADUCĂTÓR, -OÁRE, *traducători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care traduce un text dintr-o limbă în alta. V. translator, tălmaci. *Nu rămase alta decît tot impresarii să se facă şi autori şi traducători.* NEGRUZZI, S. I 343.

TRADÚCE, *tradúc,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la un text, p. ext. la autorul lui) A reda, a transpune în altă limbă; a tălmăci. *Cea mai mare parte din opera lui Leonov a fost tradusă în engleză şi franceză, în germană şi chineză, în polonă şi cehă.* STANCU, U.R.S.S. 15. *Căpătase pe ascuns operele lui Volney şi le traduse în limba turcă.* BART, S. M. 25. *Am început să traduc descrierea stepei malorosiene.* ODOBESCU, S. III 20. ✧ Absol. *Aleseră din repertoriul francez şi german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori şi, traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentaţiile începură.* NEGRUZZI, S. I 343.

2. Fig. (Mai ales cu privire la abstracte) A reda, a reprezenta, a exprima (de obicei cu ajutorul artei). *Păsărelele «întrebară toate deodată» pe Lizuca ce caută în pădure, este o metaforă pentru a traduce ciripitul lor, care seamănă în adevăr cu o intonaţie de întrebare.* IBRĂILEANU, S. 13. *Arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte, a ştiut să traducă cu penelul ideile care se rezumă în legendara vînătoare.* ODOBESCU, S. III 60. ✦ Refl. A se manifesta. *Turburările fiziologice despre care am vorbit se traduc prin turburări importante în dezvoltarea plantelor.* SĂVULESCU, M. U. I 151.

3. (Tehn.) A transforma o mărime de o anumită natură într-o mărime de altă natură. ✦ A restabili un text telegrafic pe baza semnalelor recepţionate.

TRADÚCERE, *traduceri,* s. f. Acţiunea de a traduce şi rezultatul ei.

1. Transpunere dintr-o limbă în alta, tălmăcire; (concretizat) scriere, volum cuprinzînd o astfel de transpunere. *Pe o etajeră se găseau şi unele traduceri din Maiakovski.* STANCU, U.R.S.S. 53. *Pînă atunci mai bine să-ţi ajut la traducerea ta.* C. PETRESCU, C. V. 175. *Se puse* [Eliad] *a ne arăta mlădierea limbii prin traduceri din Lamartine.* NEGRUZZI, S. I 339. ✧ *Traducere liberă* v. liber[1] (2). *Traducere juxtaliniară* v. juxtaliniar.

2. Interpretare. [Cîinele] *răspunde cu vorbe, dar aceste vorbe pot fi, de cele mai multe ori, şi traducerea atitudinii — privirilor şi gesturilor lui — de către fetiţă.* IBRĂILEANU, S. 9.

TRADUCTÍBIL, -Ă, *traductibili, -e,* adj. (Mai ales la forma negativă) Care poate fi tradus dintr-o limbă în alta. *Expresie intraductibilă.*

TRADUCTÓR, *traductoare,* s. n. Aparat folosit la telegraf pentru a traduce combinaţiile de semnale electrice elementare primite, în caracterele tipografice corespunzătoare.

TRADÚCŢIE, *traducţii,* s. f. (Învechit) Faptul de a traduce; traducere. *Se poate zice într-adevăr că e o traducţie minunată.* CARAGIALE, O. III 229. *Într-însa figura şi traducţia unei poezii ce am făcut la Orşova.* GHICA, A. 730. *Nu ieşea... nici o traducţie care să nu puie să i-o prescrie.* NEGRUZZI, S. I 4.

— Variantă: (învechit) **traducţiúne** (MACEDONSKI, O. IV 37, ODOBESCU, S. II 371) s. f.

TRADUCŢIÚNE s. f. v. **traducţie.**

TRAFÍC, *traficuri,* s. n. **1.** Activitate economică avînd drept scop schimbul de mărfuri, cumpărarea şi vînzarea lor (v. negoţ); (peiorativ) vînzare în condiţii neîngăduite de lege. *Trafic de vinuri. Trafic de devize.*

2. Circulație, transport de mărfuri sau de persoane, mișcare care se face pe o cale de comunicație. *Traficul pe căile ferate.*

TRAFICÁ, *trafichez,* vb. I. Intranz. A face trafic, a face negoț (mai ales cu o marfă ilicită). *A trafica cu stupefiante.*

TRAFICÁNT, -Ă, *traficanți, -te,* s. m. și f. Persoană care face un trafic ilegal; afacerist. *Traficant de stupefiante.*

TRAFORÁ, *traforez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face lucrări de traforaj. *Pînă și casele cele mai mici, ceva mai înalte de un stat de om, au ferestrele încadrate de o ramă lucrată cu atîta meșteșug, plină de atîtea înfloriturí traforate, încît pare o dantelă de lemn.* BOGZA, M. S. 20.

TRAFORÁJ, *traforaje,* s. n. Decupare artistică în lemn, în metal etc., cu ajutorul unui ferăstrău sau al unei mașini speciale, pentru a alcătui rame, cutii și alte mici obiecte decorative. *O călimară înaltă de lemn, lucrată prin traforaj.* BASSARABESCU, S. N. 104. ✦ (Cu sens colectiv) Uneltele folosite pentru traforare.

TRAFORÁRE, *traforări,* s. f. Acțiunea de a trafora.

TRAFORÁT, -Ă, *traforați, -te,* adj. (Despre obiecte de lemn) Prelucrat prin traforare.

TRÁGĂ, *trăgi,* s. f. **1.** Unealtă de scos gunoiul sau prășitura de pe arie, alcătuită dintr-o seîndură groasă, cioplită dintr-un butuc, și două brațe de care se leagă tînjala; traglă. *Gunoiul sau prășitura de pe arie... se scoate pe poartă în drum, cu ajutorul unei unelte numite traglă sau tragă.* PAMFILE, A. R. 145.

2. Vas făcut din fructul curcubetei, în care se păstrează lichide. ✦ Recipient care servește la țară pentru trasul băuturilor alcoolice din butoi; p. ext. orice vas sau tub care servește în acest scop. V. tigvă, tîlv, smîrc.

TRÁGE, *trag,* vb. III. **I. 1.** Tranz. A face efortul de a mișca, de a deplasa un lucru apucîndu-l pentru a-l da la o parte, a-l aduce spre sine sau spre un punct voit. *Două fetișcane adăpau niște vite. Trăgeau anevoie în jos ciutura.* DUMITRIU, N. 227. *El, cu mîini puternice, îl trăsese din fața primejdiei.* C. PETRESCU, C. V. 330. *Dan își trase scaunul mai aproape.* VLAHUȚĂ, O. A. III 76. *Trase perdelele sus.* EMINESCU, N. 72. *Îl ajunge cu laba, îl trage la dînsul și-l sfîșie în bucăți.* GHICA, S. 524. ✧ (Poetic) *Uite cum te trage pe furiș apa la adînc.* CREANGĂ, A. 36. ✧ (Urmat de determinări arătînd partea de care se apucă) *M-am simțit tras de haină.* GALACTION, O. I 104. (Refl. reciproc) *Am doi moșnegi cu barba șargă, Cînd se-ntîlnesc, se trag de barbă* (Pieptenii cu cîlții). SBIERA, P. 320. *Doi pureci de păr se trag.* BIBICESCU, P. P. 181. ✧ Expr. **A trage zăvorul** = a manevra zăvorul pentru a încuia (sau a descuia) ușa. *Iezii închid ușa după dînșa și trag zăvorul.* CREANGĂ, P. 20. **A trage** (pe cineva) **de mînecă** = a apuca pe cineva de mînecă pentru a-i face un semn discret, a-i atrage atenția într-o direcție. *Serdici mă trage de mîneca vestonului. Spune: să-mi oprești mantaua.* SAHIA, N. 118. *Cît vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o dupe ființa adevărului.* ODOBESCU, S. III 46. **A trage mîța** (sau **pe dracul**) **de coadă** v. coadă (1). **A trage** (pe cineva) **de limbă** v. limbă. **E tras de păr** = este relatat sau expus în mod exagerat, forțat, tendențios, ducînd (intenționat) la concluzii false. *Acțiunea, zic ei, e încurcată, trasă de păr.* GHEREA, ST. CR. II 253. *Se încercară a netezi poezia asta trasă de păr.* NEGRUZZI, S. I 340. **A trage nădejde** v. nădejde. **A trage nădejde ca spînul de barbă** v. barbă. (Refl.) **A se trage în degete** (cu cineva) v. deget. **A trage cenușa pe turta sa** v. cenușă. **A trage țărînă** (pe cineva) = a înmormînta, a îngropa. *Cîntă cucul pe șindilă Pe Barbu trage țărînă.* ȘEZ. I 144. **A trage pe roată** = a supune torturii roții. *Horia a fost tras pe roată.* **A trage pe sfoară** = a păcăli, a înșela. *S-a lăsat dus de nas și tras pe sfoară de toți șarlatanii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 43. *Vrei să mă tragi pe sfoară tu, pe mine? Hehei, băiete!* CARAGIALE, O. III 55. **A trage** (pe cineva) **la** (sau **în**) **judecată** = a aduce, a cita pe cineva în fața justiției. *Se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată și nu se va lăsa pînă ce nu-l va vedea în temniță.* REBREANU, I. 94. *Plătește-mi antereul că te trag la judecată.* GANE, N. II 151. *Țăranul a fost tras pe oaie-n judecată.* DONICI, F. 79. **A trage la răspundere** = a chema pe cineva să dea socoteală de faptele sale; a face răspunzător. *Va veni vremea cînd să fiți trași la răspundere.* ISPIRESCU, M. V. 59. **A trage bobii** v. bob[3]. **A trage în cărți** = a ghici în cărți. *Mai tras-ai în cărți, cumnățico?* ALECSANDRI, T. I 175. (Intranz.) **A trage la sorți** v. sorț. (Despre ambarcații) **A trage la fund** = a începe să se scufunde. ✦ (Cu complementul «clopotul») A face să sune, să bată. *Popa Ștefan dădu poruncă dascălului să se suie în turnul bisericii și să tragă clopotele.* SADOVEANU, O. VII 113. *Dascălii, pe la biserici, voioși clopotele trag.* BELDICEANU, P. 123. ✧ Intranz. (Cu subiectul «clopotul») *Cînd vor trage clopotele de ieșit din biserică.* RETEGANUL, P. I 25. *Cînd era la miez de noapte, Trăgeau clopote de moarte.* BIBICESCU, P. P. 357. ✧ Refl. *El o așezat deasupra dealurilor o furcă și un clopot care se trage singur la suflarea vîntului.* ȘEZ. II 26.

2. Tranz. Fig. (Învechit) A îndemna, a atrage, a da ghes. *Așa aș fi pățit eu, să mă fi încredințat lor și să mă fi lăsat tras de dînșii.* SBIERA, P. 86. *Papa și împăratul se cercau a trage toate stăpînirile Europei într-o legătură împotriva turcilor.* BĂLCESCU, O. II 39. ✧ Expr. **A-l trage** (pe cineva) **inima** v. inimă (**II 1 c**). **A-l trage** (pe cineva) **ața la ceva** v. ață (**1**). ✧ Intranz. *Prietenele au tras de ea s-o aducă la joc și la cîntece.* DUMITRIU, P. F. 56. ✦ (Construit cu prep. «asupra») A provoca, a atrage. *Cîtă hulă și defăimare voi trage asupră-mi.* DRĂGHICI, R. 15. *Subt acest chip de nimic, voi putea să trag vreo inimă asupră-mi, ca să mă iubească?* GORJAN, H. IV 31.

3. Tranz. A pune (mai rar a scoate) un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte, depunînd oarecare efort. *Ne tragem căciulile pe urechi.* STANCU, D. 257. *Damian își trăsese cizmele.* CAMIL PETRESCU, O. I 556. *Trage-ți, lele, cununa Cam pe ochi, cam pe sprincene.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17.

4. Tranz. (Cu privire la anumite fluide, energii) A abate din drum pentru a aduce în direcția voită. *Am pus la cale apoi ca să tragă în ogradă și izvorul ce era aproape.* DRĂGHICI, R. 165.

5. Tranz. A întinde, a încorda, a smuci sfori, fire sau obiecte făcute din astfel de materiale, apucînd de unul din capete. *Constantin trase scurt și cu putere hățurile de frînghie.* DUMITRIU, N. 247. *Cu murgul trăgînd de friu.* TEODORESCU, P. P. 640. *Trage ața cît să nu se rupă.* ✧ Expr. **A trage sforile** = a unelti în ascuns, a pune ceva la cale prin intrigi, uneltiri. *Take Georgescu trăgea sforile cultivînd un vag spirit corporatist.* PAS, Z. I 301.

6. Intranz. A avea greutatea de..., a cîntări, a atîrna. *Trage poate 800 de litre.* NEGRUZZI, S. I 40. *Carnea ei putea să tragă 40 ocă.* DRĂGHICI, R. 84. *Din cinci sute buzdugane, Alegea unul mai mare, La cîntar că mi-l punea Cinci sute oca trăgea.* ANT. LIT. POP. I 342. ✧ Fig. *Ce trage părerea domnului? — E hotărîtoare.* DELAVRANCEA, O. II 259. ✧ Expr. **A trage** (greu) **în cumpănă** v. cumpănă (**2**).

7. Tranz. A înfige (în frigare, în țeapă sau în alt corp ascuțit). *Îl trag în lancie ca p-un iepure-n frigare.* CARAGIALE, O. III 144. *Le presară cu sare Și le trage-n-tr-o frigare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 456.

8. Tranz. A duce, a cără, a tîrî după sine. *Am tras buștenii în Copcă.* GALACTION, O. I 62. *Cînd se întoarse... trase după el un șervet.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Eu trag grapa după mine; Eu o trag și ea nu vine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 429. ◇ Expr. **A trage** (sau, refl. impers., **a se trage**) **targa pe uscat** = a o scoate greu la capăt, a o duce greu; a trage pe dracul de coadă. *Pînă prin postul mare, uneori, de bine de rău se mai trăgea targa pe uscat.* PAS, Z. I 131. **A trage un picior** (sau **piciorul**) = a șchiopăta. *Paraschiv cîrciumarul trăgea un picior și-și pusese singur firma «La șchiopul».* PAS, Z. I 54. *Pășea trăgînd piciorul încet, dar pe-a lui față Zbura ca o lumină de glorie măreață.* ALECSANDRI, P. A. 210.

9. Tranz. Fig. A aduce după sine, a provoca, a isca, a atrage. *Cea mai mică mișcare, produsă în vreuna din aceste naționalități, trage după sine imediata convulsiune a tuturor celorlalte.* HASDEU, I. V. 127. *Toată fapta trage după sine răsplata sa.* BĂLCESCU, O. I 140.

10. Tranz. (Despre animale de tracțiune) A face să meargă un vehicul; a duce. *Duman și Viorica, împodobiți cu flori de tei, trăgeau mîndri carul încărcat.* BUJOR, S. 35. ◇ (Poetic) *O cojită de alună trag locuste, podu-l scutur.* EMINESCU, O. I 87. ◇ Intranz. *Caii trăgeau greu la deal, cu gîturile spînzurînd, cu nările aburind.* DUMITRIU, N. 145. *Îndemna blînd și stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri, încovoindu-și spinarea.* REBREANU, I. 93. *Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet.* GÎRLEANU, L. 38. ◇ Expr. **A trage la jug** v. jug.

11. Tranz. Fig. A îndura, a suporta, a pătimi. *Stătea acum gîndindu-se cu groază la pedeapsa ce urma s-o tragă pentru adormirea la post.* MIRONESCU, S. A. 75. *Cît am tras cu boala lui numai inima mea știe.* VLAHUȚĂ, O. A. 428. *Ai să tragi încă multe năcazuri.* CREANGĂ, P. 222. *De-aș mai trage cîte-am tras, Eu de tine nu mă las.* TEODORESCU, P. P. 308. ◇ Expr. **A trage o spaimă** = a se speria foarte tare. ✦ A suporta consecințele unei greșeli, ale unei fapte rele; a ispăși. *Îi veni rîndul și lui Ștefan Furtună, veteranul, să-și tragă păcatele.* MIRONESCU, S. A. 24. *Zi și d-ta că ai avut să tragi un păcat strămoșesc.* CREANGĂ, P. 220. ◇ Absol. *Capul face, capul trage.*

12. Tranz. A îndrepta și a opri un vehicul, o ambarcație la un loc fix de staționare (de obicei pentru ca oamenii să se poată urca sau coborî). *Am tras binișor luntrea la țărm lîngă niște stuhărișuri.* V. ROM. octombrie 1953, 24. *Stoica se scărpină iar în cap și, iscusit, trase poștalionul lîngă pridvorul cu geamlîc.* CAMIL PETRESCU, O. I 179. ◇ Absol. *Zi vezeteului să tragă la scară.* ALECSANDRI, T. 297.

13. Intranz. A poposi, a se opri (la o casă) pentru a fi găzduit; a se instala undeva pentru un timp limitat. *Traseră la un han urît.* SADOVEANU, O. VII 78. *Anunță-mă din vreme cînd vii. Tragi la mine, negreșit.* CARAGIALE, O. VII 263. *Îmi pare rău că nu trage aci în gazdă directorul.* ALECSANDRI, T. I 275. ✦ A se opri (cu un vehicul) la un adăpost. *Am tras cu căruța sub un plop mare.* CREANGĂ, O. A. 97. ◇ Tranz. *Sub streșinile acelea puteai trage și o căruță.* DUMITRIU, P. F. 48.

14. Refl. A se tîrî, a merge cu greutate. *Abia se putu trage pînă acasă de năcaz.* RETEGANUL, P. II 55. *Sosi și țiganul cu biata babă care abia se trăgea de bătrînețe și de slăbiciune.* SBIERA, P. 118. *Copii mici, de se trag încă pe brînci.* ȘEZ. IV 135.

15. Refl. (Urmat de determinări locale introduse mai ales prin prep. «la») A se duce (mînat de o dorință), a se îndrepta spre o țintă. [Copiii] *iar se trăgeau la mal.* SADOVEANU, O. VIII 136. *Dau de o fîntînă în cale și boii să trăgeau către ea, semn că le era sete.* RETEGANUL, P. V 31. ◇ Fig. *N-a rămas inimă-n mine Și cîtă a mai rămas Toată la neica s-a tras.* HODOȘ, P. P. 40. ◇ Intranz. *Țineam ceaslovul deschis, și cum erau filele cam unse, trăgeau mușchii și bondarii la ele.* CREANGĂ, O. A. 35.

16. Intranz. Fig. A tinde spre, a se simți atras către. *N-am ce zice, tragi la bine.* PAS, Z. I 168. *Cum trage puiul la cloșcă, așa să tragă ei la casă.* SEVASTOS, N. 261. *Vezi dacă-i militar, tot la vitejie trage.* ALECSANDRI, T. I 72. *Omul la om trage, și vita la vită.* PANN, P. V. I 13. *Banul la ban trage.* ◇ Refl. *Se bucura grozav cînd vedea că mă trag la carte.* CREANGĂ, O. A. 38. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «a») A tinde spre, a prevesti (o anumită stare). *Obosite și trăgînd a moarte, ele* [apele] *nici nu încearcă să se trezească din somnul greu care le-a cuprins.* BOGZA, C. O. 156. *Jachetele lui, călcate zilnic, trăgeau a mare.* BASSARABESCU, S. N. 41. *Cel ce mănîncă din mînă, trage a sărăcie.* ȘEZ. XII 164.

17. Refl. (Învechit și arhaizant) A se retrage din locul unde se află, p. ext. din instituția, postul, colectivitatea din care face parte. *Soldații se trăgeau îndărăt în dezordine.* DUMITRIU, N. 112. *Răzășul se trase la cuibul de pe Răut.* SADOVEANU, O. VII 100. *Apoi m-oi trage de la sfat, măria-ta.* DELAVRANCEA, O. II 89. *Domnul meu, să te tragi. Aștept pe împărat.* ODOBESCU, S. I 250. *Mă făcu să mă trag de la fereastră.* NEGRUZZI, S. I 58. *Năvala se trase înapoi, spăimîntată de piepturile goale a vitejilor.* RUSSO, O. 34. ◇ Tranz. *Domnu abate să tragă pre bezădele de la școala publică.* KOGĂLNICEANU, S. 64. ◇ Expr. **A-și trage mîna de deasupra cuiva** = a înceta de a mai ocroti pe cineva; a părăsi. *Împărăția își trage de deasupra lui mîna.* SADOVEANU, Z. C. 251. ✦ (Despre ape) A se retrage. *Apa heleșteului se trase într-o parte și într-alta.* ISPIRESCU, L. 37. *Rîul înapoi se trage... munții vîrful își clătesc.* ALEXANDRESCU, M. 14. *A început atmosfera a să liniști, valurile mării a să alina... apa a să trage la matca ei.* DRĂGHICI, R. 112.

II. 1. Tranz. A lua, a scoate; a smulge. *Îi trage inelele din deget.* ISPIRESCU, L. 109. ◇ Fig. *D-sa, de la această concepție primă, trage un plan pentru o dramă.* GHEREA, ST. CR. II 267. *Subiectele mai tutulor acestor producții au fost trase din istoria națională.* CARAGIALE, O. III 221. ◇ Expr. **A trage concluzii** v. concluzie. **A trage foloase din** (sau **de pe urma**) = a folosi de pe urma. **A trage un profit** = a profita. **A trage învățăminte din** (sau **de pe urma**) = a învăța (dintr-o experiență). ✦ (Cu complementul «dinți», «măsele») A extrage. *Nici un doctor nu trăgea măselele mai repede și fără durere ca dînsul.* REBREANU, I. 120.

2. Tranz. A scoate (o armă) din teacă (pentru a începe lupta). *Zăcea pe pietre Lara, cu spada lîngă el Pe jumătate trasă.* MACEDONSKI, O. I 263. *Credeți că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători?* CARAGIALE, O. III 256.

3. Tranz. (Cu privire la un lichid) A scoate (dintr-un recipient), a extrage. *Se duce la puț, trage apă, umple o găleată.* DUMITRIU, P. F. 60. *Ia trageți-mi încoa cîte-o cinzeacă de la cep.* ODOBESCU, S. I 84. ◇ (Poetic) *Trage miere dintr-o plantă, făr-a beteji pe floare.* CONACHI, P. 278. ◇ Expr. **A trage vinul de pe drojdie** = a scoate vinul limpezit din vasul în care și-a depus drojdia. **A trage băutura în sticle** = a scoate băutura dintr-un vas mai mare și a o turna în sticle.

4. Tranz. (Cu privire la puroi, la copturi etc.) A face să se colecteze, să se strîngă. *Să-ți dee 'mnealui ce are acolo... să tragă o coptură.* POPA, V. 148.

5. Tranz. A lua (cu forța), a obține (cu dificultate). *Andrii Popa, hoț barbat! Zi și noapte de călare Trage bir din drumul mare.* ALECSANDRI, P. I 36. *Bezădelile și Vogoridi au a trage banii lor de la pastorul, la începutul fiecărei luni.* KOGĂLNICEANU, S. 129. *Mai adastă-mă nițel, Ca să-mi trag simbrioara.* TEODORESCU, P. P. 668. ✦ A lua îndărăt, a retrage. *Cînd ieși boierul*

din tovărășia dumitale, își trase partea lui, 20000 de galbeni. DELAVRANCEA, O. II 278. ✦ A reține. *Nici ei nu mănîncă... și trag și plata lucrătorilor.* RETEGANUL, P. V 55.

6. Intranz. Fig. (În expr.) **A trage cu urechea** = a asculta pe furiș pentru a prinde zgomote ușoare sau vorbe șoptite; a-și încorda auzul, a-și ascuți urechea. *Nevestele trag cu urechea, se folosesc de întuneric și-și dau cu cotul, chicotesc cînd prind cîte-o frîntură din vorba unchiașului.* SP. POPESCU, M. G. 24. *Trase cu urechea și simți că cineva jumulește pomul de mere.* ISPIRESCU, L. 74. *Trage cu urechea și aude bine că s-apropie drumeț.* CARAGIALE, O. III 52. (Tranz.) *Toate acestea le-au tras Pepelea cu urechea.* SBIERA, P. 17. **A trage cu ochiul (cu ochii** sau **cu coada ochiului)** = a se uita pe furiș, a privi din fugă, fără a fi observat. *Prizonierul își fuma pe furiș țigara, trăgînd cu coada ochiului la fața aspră a sergentului.* SADOVEANU, O. VI 15. *Tot trag cu ochii la pojijia casei.* SEVASTOS, N. 51. *Trăgea cu coada ochiului spre a vedea dacă o bagă în seamă cei de primprejur.* ISPIRESCU, U. 21. *Intrați în codru și trageți cu ochiul; nu cumva îți zări zmei pe după copaci!* ALECSANDRI, T. I 426. (Tranz., rar) *A întors capu-ncolo și a început să bea din țigară... Dar mă trăgea cu coada ochiului.* CARAGIALE, O. I 47. (Regional) **A trage de seamă** = a băga de seamă. *Fata mai că leșină de bucurie, dar iarăși trase de seamă și mulțămi oamenilor.* RETEGANUL, P. II 68.

7. Tranz. A inspira, a respira; a inhala. *Trăgea cu lăcomie pe nări mireasma ascuțită.* SADOVEANU, O. VIII 13. *Trăgea aerul rece al nopții adînc, pînă în fundul plămînilor.* BART, E. 56. ✧ Expr. **A-și trage sufletul** (sau **răsuflarea**) = a respira (greu). *N-avea putere-n el să-și tragă Nici sufletul.* COȘBUC, P. I 243. *Își trase sufletul adînc și cu plăcere.* CONTEMPORANUL, IV 83. (Intranz.) **A trage de moarte** (sau **a trage să moară**) = a se zbate în chinurile morții, a-și trăi ultimele clipe; a fi pe moarte. *Seara primiseră vorbă în sat că vitele lor aflate pe culmile Hășmașului Mare sînt bolnave și trag să moară.* BOGZA, C. O. 25. *Cînd trăgea tata de moarte, m-a chemat la patul lui.* RETEGANUL, P. V 80. *Leul cel înfricoșat... trage de moarte și-i aproape de sfîrșit.* ȚICHINDEAL, F. 8. *Bărbatu mi-i dus la moară, Soacră-mea trage să moară.* HODOȘ, P. P. 50. ✦ (Cu complementul «tutun», «tabac», p. ext. «ciubuc») A fuma, a priza. *Întreabă pe un arnăut care trăgea ciubuc la altă masă.* CARAGIALE, O. III 43. *Iar îi tragi tiutiun, soro?* ALECSANDRI, T. I 175. *Dragu mi-i bădița, drag, Care nu trage tăbac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 409. ✧ Absol. *Tutunul este o otravă... — Da tu de ce tragi, mă-ntrerupe maiorul.* CARAGIALE, M. 131. ✧ Intranz. *Vasile stătea în margine, trăgînd din țigară, și simțea cum i se lipește limba uscată de cerul-gurii.* DUMITRIU, N. 230. *A tras iar adînc din pipă.* SADOVEANU, N. P. 27. *Soarbe din cafea mai alene, trage din tutun mai greoi.* BASSARABESCU, V. 36.

8. Intranz. (Despre aparate sau instalații de ardere) A arde bine, a avea tiraj. *De dimineață se făcuse foc, la început soba nu trăgea și tot fumul ieșise în odaie.* VLAHUȚĂ, O. A. 296.

9. Tranz. (Folosit și absolut) A sorbi, a înghiți, a bea băuturi alcoolice. *Ceva rom, băiete, rusesc, tare de-ți crapă măseaua! Trage un gît și te dezmorțește.* SADOVEANU, O. VI 31. *Primarul Ion Pravilă se abătea mai des să tragă cîte-o țuică.* REBREANU, R. II 309. *Știi ce?... N-ar fi bine oare să tragem și noi o dușcă?* ALECSANDRI, T. I 91. ✧ (Întărit prin «pe gît») *De necaz traseră băutura pe gît și cei care se aflau în preajma ofițerilor.* PAS, Z. IV 75. ✧ Expr. **A trage la mușea** (sau **la mustață**) = a bea mult alcool, a fi bețiv. (Cu parafrazarea expresiei) *Cînd tragi sorcoveții la musteață de ce nu te olicăiești atîta?* CREANGĂ, A. 17.

III. Tranz. A trasa, a marca, a desena, a duce, a cresta (linii, semne, contururi). *Cu un creion lat, continuă să tragă linii pe o scîndură.* C. PETRESCU, Î. II 181. *Zugrăvelile ce închipuiau războaiele lui Moamet... ereau trase de mîini îngerești.* GORJAN, H. IV 155. ✧ (Poetic) *Fluviul curge domol, trăgînd în jurul orașului o panglică lată de ape turburi și grele.* BOGZA, M. S. 19. [Acest stat] *ale cărui hotare le trăsese cu sabia sa.* BĂLCESCU, O. II 289. *De la casă pînă la casă, tot funii și ațe trase* (Drumul). GOROVEI, C. 136. (Refl.) *Vine albastre se trăgeau pe fața ei albă ca o marmură vie.* EMINESCU, N. 4. ✧ (În contexte figurate) *Soarta a tras o dungă brutală peste combinațiile lui.* REBREANU, R. I 46. ✧ Fig. (Despre trăsăturile feței, mai ales despre ochi și despre sprîncene) *Chiar de n-ar avea sprîncenile trase ca din condei... tot n-ar da cu foiță și cu muc de luminare.* DELAVRANCEA, S. 9. *Pe deasupra ochilor Trasă-i peana corbilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 136. ✧ Loc. adj. **Tras cu sfoara** (sau **cu frînghia**) = aliniat cu ajutorul unei sfori bine întinse. *Ulițile orașelor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie.* NEGRUZZI, S. I 69. *Toate drumurile sînt trase cu frînghia, casăle în linie.* KOGĂLNICEANU, S. 4. ✧ Expr. **A trage (o) brazdă** = a ara. *Cîte un plug se mișcă încet, trăgînd o brazdă adîncă.* BOGZA, C. O. 153. *Hai, ho, ța, ho, Bourean, Trage brazdă pe tapșan.* ALECSANDRI, P. P. 168.

IV. 1. Tranz. (Folosit și absolut) În diverse procese de muncă, în diverse operații sau în acțiuni care presupun un efort fizic. V. da[3] **(I 10).** *A trage la rindea* = a netezi cu ajutorul rindelei. *A trage* (o țesătură) *la piuă* = a supune (o țesătură) unei operații mecanice cu ajutorul ciocanelor pivei (pentru a o face deasă și pîsloasă). *Călțunii... sînt trași la chiuă și-s cu dungi roșii.* ȘEZ. IX 34. *A trage la tipar* = a tipări. *A trage la șapirograf* = a imprima cu ajutorul șapirografului. (Familiar) *A trage* (pe cineva) *în poză* = a fotografia. *A trage pe piatră* (sau *pe amnar, pe curea* etc.) = a ascuți. *Urîtă vreme, grăi moș Matei, trăgînd apăsat pe-o curea o custură.* MIRONESCU, S. A. 41. *Paloș din teacă scotea, pe amnar că mi-l trăgea.* TEODORESCU, P. P. 668. *A trage pe calapod* = a întinde pe calapod. *A trage cu acul* = a coase, a broda. *Cîndu-i trage cu acul, să se rumpă bumbacul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 347. *A trage cu coasa* = a cosi. *Mă usuc ca cucuta Cînd o tragi cu coasa.* SEVASTOS, N. 164. *Unde tîrg erea mai bun Tragi cu coasa să faci fîn.* TEODORESCU, P. P. 488. (Intranz.) *A trage la rame, la* (sau *din*) *lopată* = a vîsli. *Adam și cu Trofim nu trăgeau la rame.* DUMITRIU, P. F. 4. *Mîndrul trage din lopată Trece Dunărea îndată.* ALECSANDRI, P. P. 51. *A trage în dinți* = a mesteca. *Friptura tare, de n-o puteau trage în dinți.* ȘEZ. I 234. *A trage în fușalăi* (sau *în piepteni*) = a dărăci. *Du-te și vezi de trage pînă în sară în fușalăi lîna pe care ți-am pregătit-o.* SADOVEANU, B. 19. ✦ A toarce. *Lasă pînza să mai steie, Că mi-ai tors-o prin cosire Și mi-ai tras-o prea subțire.* MARIAN, S. 97. *Din caier trăgînd, Din ochi lăcrămînd.* SEVASTOS, C. 296. ✦ A trece prin..., a vîrî prin..., a petrece. *Își trase unghiile prin barba rară.* C. PETRESCU, R. DR. 130. ✧ Expr. **A trage banul** (sau **gologanul) prin barbă** = a freca de barbă un ban cîștigat (cu credința superstițioasă că acest gest atrage bogăția). *Trăgînd gologanul prin barbă și băgîndu-l în buzunar.* PAS, Z. I 104. **Tras prin (printr-un** sau **cu prin) inel** sau (mai rar) **tras prin mărgea,** se spune despre o persoană cu trupul subțire, mlădios, grațios. *Trupușoru-i gingășel Părea tras pintr-un inel.* ALECSANDRI, P. I 91. *Cine mi-a văzut Mîndru ciobănel Tras printr-un inel.* ANT. LIT. POP. I 331. *Mîndra naltă, supțirea, Parcă-i trasă prin mărgea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 41. (Refl.) **A se trage la față** = a slăbi, a avea figura obosită, palidă, a arăta rău. *Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față.* SADOVEANU, B. 171.

2. Tranz. A deforma plastic un material ductil, făcîndu-l să treacă printr-o filieră, pentru a obține bare, sîrme sau țevi.

3. Tranz. (Familiar, de obicei construit cu dativul etic; cu sensul precizat de determinări) A face (ceva) din plin, cu multă energie, cu pasiune, cu vioiciune. *Trag o horă de tremură pămîntul.* SEVASTOS, N. 82. *Apoi au tras o nuntă românească care a ținut două săptămîni.* RETEGANUL, P. V 44. *Păcat că nu sînteți și voi aici, să-i tragem pe-nfundate un chef la căldurică.* CARAGIALE, O. VII 20. *Mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean.* CREANGĂ, A. 15. *Îi tragem un stos în astă-seară?* ALECSANDRI, T. 1702. (Absol.) *Va să zică îi tragi* la *gazetă zdravăn...* C. PETRESCU, C. V. 125. ◇ Expr. **A trage un somn** (sau **un pui de somn**) sau **a trage** (la) **soamne** (sau **la aghioase**) = a dormi (adînc). *Am tras cu toții un pui de somn spre ziuă.* STANCU, D. 178. *De la Ieși și pîn-aici, mai că nici n-ai cînd trage un somn bun, și-ai ajuns.* MIRONESCU, S. A. 133. *S-a pus să-i tragă la soamne.* CARAGIALE, O. III 50. *După ce te-am găzduit... tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase.* id. ib. 55. **A-i trage** (cuiva) **butucul** v. butuc. **A trage condeiul** v. condei. **A trage** (cuiva) **chiulul** v. chiul. (Intranz.) **A trage la fit** v. fit. ✦ A cînta, a striga puternic. *Flăcăii trăgeau chiote de răsunau văile.* BUJOR, S. 39. *Cu toții într-un glas îi traseră un cîntec haiducesc de clocoteau văile.* VLAHUȚĂ, O. A. I 152. *Privighetorile prin crîngulețele înflorite trăgea niște geamparale de-ți lua auzul.* ISPIRESCU, L. 292. ◇ Expr. **A trage o gură** = a certa cu asprime, a mustrului. *El se mai și obrăznicise cînd stăpînu-său i-a tras o gură.* SLAVICI, N. I 234. ◇ Intranz. *Dodată auzi niște balauri de lăutari trăgînd din viori de gîndeai că mănîncă foc.* ISPIRESCU, L. 109. *Eu cînd trag din cimpoi... sar caprioarele de se prăpădesc.* ALECSANDRI, T. 243.

4. Intranz. (În expr.) **A trage cu coada ochiului** (mai rar **cu geana** sau **cu mustața**) = a face un semn discret. *Flăcăii-și trag cu geana, Rîd apoi și ei.* COȘBUC, P. II 56. *El îi trase cu mustața, iară ei îi făcu inima sfîrr!* ISPIRESCU, U. 119. *Mai zîmbiți, soro dragă... mai trageți cu coada ochiului... ca altele.* ALECSANDRI, T. I 160.

5. Tranz. A da o lovitură, a bate, a plesni. *Pui acum de-ți trage la tălpi atîta cît nu poți duce.* ISPIRESCU, L. 178. ◇ Absol. (Cu indicarea instrumentului acțiunii) *Au început amîndoi să zbiere și să-și tragă-n cap cu toiegele.* CARAGIALE, O. III 200. *Fiul craiului îi și trage atunci cu frîul în cap.* CREANGĂ, P. 195. ◇ (Instrumentul acțiunii este complement direct) *Îmi trăgeai palme de-mi venea amețeală.* DUMITRIU, N. 128. *Zicînd acestea, Dardarot i-a tras un picior.* CARAGIALE, O. III 50. *Ciocoiește satului... Trage pinteni calului.* MARIAN, S. 175.

6. Intranz. A descărca o armă spre țintă, a face ca glonțul, săgeata etc. să pornească spre țintă. *Soldații începură să tragă.* DUMITRIU, N. 141. *La început tragem toți cu furie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 321. *Dac-o veni ursul, trage fără temere.* BOLINTINEANU, O. 330. *Copii, trageți... eu vreu astăzi să mă-ntrec în arc cu voi.* ALECSANDRI, P. I 33. ◇ (Cu indicarea țintei) *Eram pe cîmp azi, amîndoi, și trăgeam la becațe.* DUMITRIU, B. F. 39. *Trage cineva din noapte în noi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 267. ◇ (Cu indicarea instrumentului acțiunii) *Un vînător trage cu pușca.* SADOVEANU, O. VIII 179. *Trăgînd mereu din carabină, Săriră-n front.* COȘBUC, P. II 40. ◇ Tranz. (Instrumentul acțiunii, p. ext. detunătura, focul etc. devin complemente directe) *Traseră focuri de pușcă în aer.* DUMITRIU, N. 12. *Aprozii trag cîteva săgeți.* DELAVRANCEA, O. II 140. *Cadînele trăgeau puști și pistoale după ferestre.* GHICA, S. 19.

7. Tranz. A freca o regiune a corpului, în scopuri terapeutice; a masa. *Venii să mă tragi nițel pe spate, că nu mai pot.* STĂNOIU, C. I. 188. *Lă purcelul, îl scaldă, îl trage frumușel cu untură din opaiet, pe la toate încheieturile.* CREANGĂ, P. 76. ◇ Intranz. (Cu determinări indicînd boala și introduse prin prep. «de») *Știe să tragă de gîlci.* CARAGIALE, O. III 47.

V. Intranz. (Despre vînt) A bate (încet), a sufla (ușor). *Trăgea un vînt subțire dinspre baltă.* SADOVEANU, O. I 27. *Trăgea un vîntișor care abia adia.* ISPIRESCU, L. 6. *Vremea e frumoasă, dar cam ger!... Trage un vînt rece «de ustură».* RUSSO, O. 152. ✦ Tranz. (Despre un curent de aer) A învălui, a cuprinde (pe cineva) provocîndu-i o senzație de răcoare bruscă și neplăcută (care poate cauza îmbolnăvirea). *Să nu te tragă răceala, duduie!* C. PETRESCU, R. DR. 79. ◇ (Prin metonimie) *M-a tras și fereastra.* CARAGIALE, O. I 60.

VI. Refl. **1.** A descinde din..., a fi din neamul..., a fi urmașul... *Nu contenea a dovedi, cui vrea și cui nu vrea să-l asculte, că se trage direct din Porfirogeniții Bizanțului.* C. PETRESCU, A. R. 11. *Se trăgea și el din viță de împărat.* ISPIRESCU, U. 8. *De se trag din neam mare, Asta e o întîmplare.* ALEXANDRESCU, M. 321. ◇ (Tranz., în expr.) **A-și trage neamul din...** v. neam. ✦ A fi originar din... *După mamă se trăgea din Pipirig.* SADOVEANU, E. 103.

2. A proveni din..., a fi provocat de... *Din asta i s-a tras și moartea.* CARAGIALE, O. III 101. *A pomeni ea, baba mea, cîte zilișoare-a avea de năcazul acesta, că numai din pricina ei mi se trage.* CREANGĂ, P. 128. ◇ Tranz. *Orașul Constantinopole ș-a tras mărirea lui de la un Constantin.* BĂLCESCU, la TDRG.

TRAGEDIÁN, -Ă, *tragedieni, -e,* s. m. și f. Actor de tragedie. *Din acea trupă făcea parte vestita Dilly, cîntăreață și tragediană de un mare merit.* GHICA, S. 44.

TRAGEDÍE, *tragedii,* s. f. **1.** Operă dramatică a cărei acțiune reprezintă o luptă încordată, o catastrofă personală sau socială și care se termină de obicei cu pieirea eroului. *De vrei să-ți cetesc toată tragedia Ecubei unde e acest frumos cor al troienelor.* NEGRUZZI, S. I 4. *Acela ce-n tragedii face patimi a vorbi Nu poate și-n elegie chinurile a descri.* ALEXANDRESCU, M. 248.

2. Fig. Întîmplare zguduitoare, nenorocire mare, catastrofă. *Astfel trăiesc cîteodată, pe aceste aspre culmi de piatră, cea mai mare tragedie a vieții lor de țărani: pierderea animalelor.* BOGZA, C. O. 23. *Aveți gust să cunoașteți jalnica mea tragedie?* ALECSANDRI, T. I 369. *De la începutul tragediei acestia, doamna Rucsanda, neștiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită.* NEGRUZZI, S. I 157. ✦ Zbucium, suferință. *În neputința... de a se întoarce la acea viață trecută, rezidă în bună parte tragedia sufletească ce se degajează din poezia «Pe deal».* GHEREA, ST. CR. III 403.

TRĂGERE, *trageri,* s. f. Acțiunea de a trage și rezultatul ei.

I. 1. Efortul făcut pentru a mișca din loc un obiect, pentru a-l da la o parte, a-l aduce spre sine, a-l duce spre un punct voit etc. ◇ Expr. **Tragere pe roată** = omorîre prin torturare pe roată. **Tragere pe sfoară** = faptul de a păcăli; păcăleală, înșelătorie. *Pun capul că e vreo tragere pe sfoară.* C. PETRESCU, R. DR. 203.

2. Operație prin care țevile, barele, firele metalice sînt întinse și subțiate.

3. (Popular) Atracție, îndemn, înclinare. *Somnul... să ivește cu o dulce simțire și tragere la odihnă.* PISCUPESCU, O. 203. ◇ Expr. **(Cu) tragere de inimă** = (cu) zel, (cu) rîvnă, (cu) ardoare. *Niciodată nu pusese Ismail în pregătirea lor atîta grabă, iscusință și tragere de inimă.* TUDORAN, P. 332. *Veți lucra toți cu tragere de inimă să facem ceva? Bine. Nu?... o să-nchidem prăvăliа și... pace bună.* VLAHUȚĂ, O. A. III 25. *E cîte unul pentru care simți din clipa ce l-ai văzut tragere de inimă, fără ca să-ți dai seama pentru ce.* SLAVICI, O. I 138. *Bietul băiat... noaptea învăța, căci avea tragere de inimă.* BOLINTINEANU, O. 402.

II. Scoatere, extragere. *Tragerea vinului în sticle.* ◇ Expr. **Tragere la sorți** = hotărîre prin sorți a unei

împărțeli, a unui cîștig etc.; participare ca parte interesată la o alegere prin sorți.

III. Trasare, marcare, desenare. *Tragerea unei linii.*

IV. Descărcare a unei arme; împușcare; tir. *La ziuă trebuia să înceapă tragerea de război.* SANDU-ALDEA, U. P. 127. ◇ *Cîmp de tragere* v. c î m p. *Tragere indirectă* v. i n d i r e c t. *Tragere la țintă* = atingere a unei ținte cu un proiectil. *Unghi de tragere* = unghi pe care îl formează axa țevii unei arme de foc cu proiecția ei pe suprafața orizontală a terenului, cînd obiectivul asupra căruia se trage e în același plan orizontal cu gura țevii.

TRÁGIC[1], *tragici*, s. m. (Rar) Autor de tragedii (mai ales din antichitate). *Să exprimăm acest tragism în forme actuale, după cum au știut să-l exprime tragicii antici.* SAHIA, U.R.S.S. 166.

TRÁGIC[2], **-Ă**, *tragici, -e*, adj. **1.** Care se referă la tragedie, care are caracterul tragediei. *În opera sa cu adevărat tragică, de pildă în Năpasta, a ales oameni din altă lume, și anume țărani, oameni întregi.* IBRĂILEANU, S. 68. *Drama era tragică, fără a fi zbuciumată.* NEGRUZZI, S. I 344.

2. F i g. Zguduitor, jalnic, funest, nenorocit. *E singura ieșire înțeleaptă din încurcătura aceasta tragică.* REBREANU, R. II 100. *Urmează încă ceva foarte grav, aproape tragic.* GHEREA, ST. CR. II 31. *Numele lui Miron Costin este vestit atît prin istoria Moldovei ce ne-a lăsat, cît și prin tragica lui moarte.* BĂLCESCU, O. I 183. ◇ E x p r. **A lua în tragic** = a acorda o importanță și o gravitate exagerată unei întîmplări sau unui eveniment obișnuit. ◇ (Substantivat, n.) *Această dramă este în tragicul ei de o intensitate egală cu înălțimile pe care, neștiută de nimeni, se desfășoară.* BOGZA, C. O. 23.

TRAGICOMEDÍE, *tragicomedii*, s. f. **1.** Operă dramatică cu subiect patetic, dar cu deznodămînt și incidente comice.

2. F i g. Întîmplare care prezintă un amestec de elemente serioase cu altele hazlii.

TRAGICÓMIC, -Ă, *tragicomici, -e*, adj. Care se referă la tragicomedie, care are caracterul tragicomediei.

TRAGÍSM s. n. Caracter grav, tragic. *Teofil Steriu a văzut tot tragismul vieții.* C. PETRESCU, C. V. 88.

TRÁGLĂ, *tragle*, s. f. **1.** Tragă **(1)**. *Gunoiul... se scoate... cu ajutorul unei unelte numite traglă sau tragă.* PAMFILE, A. R. 145. *Apoi, de-a dura pe umere, în spate, pe tragle, în tărăboanțe, se îndreptau spre beciuri.* HOGAȘ, DR. II 40.

2. (Transilv.) Un fel de sanie folosită la căratul fînului.

3. Unealtă cu coadă lungă pentru scos jarul și cenușa din sobă sau din cuptor; cociorvă.

4. Unealtă alcătuită dintr-o scîndură și o stinghie pe care se bate cu piciorul ca pe o pedală, pentru a speria peștele de pe sub pietre. *Pe Bistrița de la Piatra în jos se întrebuințează un fel de tălchig numit traglă.* ANTIPA, P. 110.

— Variantă: **trắhlă** (PAMFILE, A. R. 161) s. f.

TRAHEÁL, -Ă, *traheali, -e*, adj. Care ține de trahee, al traheii. *Mucoasa traheală prezintă o colorațiune variată.* BABEȘ, O. A. I 320.

TRAHEÁN, -Ă, *traheeni, -e*, adj. Care se referă la trahee. *Respirație traheană.*

TRAHÉE, *trahei*, s. f. **1.** (Uneori urmat de determinarea «arteră») Tub elastic, cartilaginos, care leagă laringele de bronhii și prin care circulă aerul necesar respirației.

2. Fiecare dintre tubulețele subțiri care alcătuiesc aparatul respirator la insecte.

3. Fiecare dintre vasele capilare prin care circulă apa și substanțele minerale în corpul plantelor superioare.

TRAHEÍTĂ s. f. Boală constînd din inflamația mucoasei traheii **(1)**.

TRAHEOTOMÍE s. f. Intervenție chirurgicală care constă în deschiderea peretelui anterior al traheii și introducerea unei canule traheale, cu scopul de a restabili respirația unui bolnav care prezintă simptome grave de sufocație.

TRAHÍT s. n. Rocă vulcanică folosită ca piatră de construcție.

TRÁHLĂ s. f. v. **traglă**.

TRAHÓMĂ s. f. Boală de ochi constînd în inflamația conjunctivei; conjunctivită.

TRAI s. n. **1.** Viață, existență. *Muncind cît muncește azi, dar pe pămîntul lui, omul ar avea un trai de două ori mai bun.* REBREANU, R. I 95. *Cu voinicii-mi place traiul, Ori îi văd cu spada-n mîni Ori cu naiul.* COȘBUC, P. I 84. *Și-și aleseră loc de trai, un bordei.* ISPIRESCU, L. 169. *Omul, care simte traiul său scurt, ar dori ca tot lucrul să se îndeplinească în acest moment iute.* BĂLCESCU, O. II 10. ◇ E x p r. **A nu mai fi de trai** sau **a nu mai avea trai** = a nu mai putea suporta viața din cauza cuiva sau a ceva, a nu mai putea îndura ceva. *Și-a măritat fata curînd după moartea nevestii: nu mai era de trai — trebuia odată căpătuită.* CARAGIALE, S. 81. **A-și trăi traiul** v. t r ă i **(3)**. **A-și trăi traiul (și a-și mînca mălaiul)** v. t r ă i **(3)**.

2. Viață bună, mulțumită și îmbelșugată; desfătare, petrecere. *Traiul lumii, dragă tată, Cine vor, aceia lese-l.* EMINESCU, O. I 102. *Vinișor de nouă ai Cum e mai bun pentru trai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488. *Cum aș face, cum aș drege, Că pe toate le-aș culege, Să-mi fac traiul și să mor, Legănat pe sînul lor.* ALECSANDRI, P. P. 337. ◇ E x p r. **Trai, neneaco, cu banii babachii** v. b a b a c ă. **A se pune** (sau **a se așeza**) **pe trai** = a începe o viață bună, de belșug, de desfătare; a se pune pe petreceri. *Se puse pe trai și trăiră vac de om nesupărați de nimeni.* ISPIRESCU, L. 111.

3. Conviețuire. *Dacă nu te sparie traiul cu un bătrîn, hotărăște-te a-mi îndulci puținele zile ce mi-a mai rămas.* NEGRUZZI, S. I 109.

TRAIÉCT s. n. Distanță între două puncte determinate, drum de la un loc la altul; parcurs, traseu. *Tulpina* [Căii Victoriei] *îmi pare că e tot traiectul de aci, de la Poștă și Casa de Depuneri, pînă la Capul Podului.* C. PETRESCU, C. V. 351.

TRAIECTÓRIE, *traiectorii*, s. f. Drumul parcurs în spațiu de un corp în mișcare; p. e x t. reprezentarea grafică a acestui drum. *Arborii se făcură mai mici, plecîndu-se sub traiectoria grea a șuierelor.* CAMILAR, N. I 430. *Cîteva săgeți urmară o traiectorie mai ocolită și ajunseră pînă în pereții palatului.* PAS, Z. III 244.

TRÁILĂ, *traile*, s. f. Pod umblător, al cărui suport plutitor alunecă de-a lungul unui cablu sau al unei frînghii, fiind tras de pe mal de o navă sau de forța curentului de apă.

TRÁINĂ, *traine*, s. f. Parîmă ale cărei capete sînt fixate pe două corpuri plutitoare și care este tîrîtă pe fundul apei, pentru a agăța un corp înecat sau a-i determina poziția.

TRÁINIC, -Ă, *trainici, -e*, adj. Care durează, ține, se păstrează bine; solid, rezistent, durabil. *O carte veche, încîlcită și legată în piele foarte trainică.* GALACTION, O. I 207. *Vasul e de aur virgin... zvelt, dar trainic ca un*

bronz. MACEDONSKI, O. I 151. *E vorba de o femeie pe care au zidit-o meşterii în părete spre a-l face să fie mai trainic.* ODOBESCU, S. II 510. ✧ (Adverbial) *Tot mai larg peste ţară înfloresc bucuriile, Tot mai trainic se-aşază în istorie filele.* DEŞLIU, G. 45.

TRÁISTĂ, *traiste,* s. f. **1.** Sac, de obicei de lînă sau de pînză groasă, prevăzut cu o baieră pentru a fi agăţat, în care se păstrează sau se transportă diverse obiecte, din care se dă uneori de mîncare animalelor etc.; straiţă. *Luase traista grea, o pusese pe umăr şi plecase prin negură.* DUMITRIU, N. 205. *Făcură o azimă, luară şi niţică legumă, le puseră în traistă şi plecară.* ISPIRESCU, L. 285. *Taie baierile de la traistă... şi face cum poate, de leagă el gîrneţul, unde trebuia.* CREANGĂ, P. 125. *Cu-a mea mînă, Traista plină Îţi voi da de bun ovăz.* NEGRUZZI, S. II 108. ✧ Expr. **A-şi lua traista în băţ** v. băţ. **(A rămîne) cu traista-n băţ** = a fi foarte sărac, a ajunge la sapă de lemn; p. ext. a nu avea locuinţă stabilă. **A-i mînca (cuiva) cîinii din traistă** = a fi prostănac, netrebnic. *Era un om de aceia căruia-i mîncau cinii din traistă şi toate trebile cîte le făcea, le făcea pe dos.* CREANGĂ, P. 39. **A prinde** (pe cineva) **cu raţa în traistă** = a prinde pe vinovat asupra faptului. *Ei! Iată că-n sfîrşit, Te prind cu raţa-n traistă.* MACEDONSKI, O. II 67. **A-i bate (cuiva) vîntul în traistă** = a fi sărac lipit. **Traistă goală** (sau **uşoară**) = sărăcie. *Aici, la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea: «fală goală, traistă uşoară».* CREANGĂ, P. 320.

2. Conţinutul unei traiste (1). *O traistă de porumb.*

3. Compus: **traista-ciobanului** = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze adînc crestate, dispuse în rozetă, cu flori mici albe în vîrful tulpinii, cu fructe triunghiulare (de forma unei traiste (1)); este folosită ca plantă medicinală *(Capsella Bursa pastoris).*

— Pl. şi: *trăiste* (SADOVEANU, Z. C. 202), *trăisti* (id. O. VII 70, CARAGIALE, P. 45), *trăişti* (PĂSCULESCU, L. P. 46). — Variantă: **stráistă** (MARIAN, NU. 226) s. f.

TRALALÁ interj. Onomatopee care redă cîntatul din gură sau înlocuieşte cuvintele necunoscute ale unei melodii. ✧ Expr. **A fi cam tralala** = a fi cam zăpăcit.

TRÁMĂ, *trame,* s. f. (Franţuzism rar) Fir întrebuinţat în urzeala sau în bătătura unei ţesături. ✦ Fig. Plan ascuns, intrigă, complot. *Monstru cumplit, cu faţa ca sufletu-i de slută, În trame sîngeroase gîndirea-i e pierdută.* ALECSANDRI, P. III 106.

TRAMBALÁ, *trambalez,* vb. I. Refl. A se duce, a umbla de colo pînă colo (fără rost). *E greu s-o vezi. Fiindcă ea n-are cupeu să se trambaleze pe ulita mare, în fiecare zi, la acelaşi ceas.* C. PETRESCU, O. P. I 227.

TRAMBULÍNĂ, *trambuline,* s. f. Dispozitiv pentru sărituri, folosit la gimnastică, înot, schi. *Schiorii se azvîrlă de pe trambuline în vid.* BOGZA, C. O. 58.

TRAMCÁR, *tramcare,* s. n. Mijloc de locomoţie, folosit odinioară pentru transporturile în comun şi alcătuit dintr-un vehicul mare tras de cai. *Trecea, în hurducături, ca o corabie sau ca o cămilă stîrnind pulberea şoselei... tramcarul lui Toma Blîndu, ducînd lumea la Moşi.* PAS, Z. I 18. *Vagoane de tramvai galbene şi albastre, tramcare, trăsuri boiereşti... biciclete şi lume multă pe jos.* CARAGIALE, O. II 168.

TRÁMPĂ, *trampe,* s. f. (Mold.) Schimb în natură; troc. *Vîndurăm vreo cîtăva marfă cu bani peşin şi mai făcurăm şi trampa cu alte mărfuri de p-acolo.* GORJAN, H. II 29. (În forma *treampa*) *Hai să facem treampa: dă-mi carul şi na-ţi boii.* CREANGĂ, P. 40.

— Variantă: **treámpă** s. f.

TRAMVÁI, *tramvaie,* s. n. Mijloc de transport în comun, folosit în oraşele mai mari şi constînd din unul sau mai multe vagoane care circulă pe şine, cu tracţiune electrică sau (în trecut) animală. *Pe străzi circulă tramvaie şi autobuze, maşini şi căruţe.* STANCU, U.R.S.S. 188. *Între acestea, cu uruit de fierărie, soseşte tramvaiul.* BOGZA, A. Î. 244. *Ele iau tramvaiul, care trece chiar pe lîngă casa lui Matei.* SP. POPESCU, M. G. 47.

TRANC interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o lovire, o cădere sau o izbitură puternică şi bruscă; tronc. *Dete drumul săgeţii şi tranc! lovi drept în capul crăcătiţei* (= caracatiţei). ISPIRESCU, L. 255. *Spînul face tranc! capacul pe gura fîntînii.* CREANGĂ, P. 205. ✧ (În forma *tranca,* repetat sau alternînd cu *tronca*) *De inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca, care se izbeau una de alta cînd mergea căruţa şi făceau: tronca, tranca! tronca, tranca!* CREANGĂ, P. 106. ✧ (Cu valoare de verb) *O atitudine demnă... pînă la un moment dat, ştii, colea, cînd i-o veni bine, la o chestie arzătoare, ş-atunci — tranc un discurs lucrat cum ştie el.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

— Variantă: **tránca** interj.

TRÁNCA interj. v. **tranc.**

TRANCANÁLE s. f. pl. (Şi în forma *trăncănăi*) **1.** Vorbe goale, palavre. *D-aste vorbe d-ale tale, Gogoşele, trancanale, Sîntem sătui de ajuns.* PANN, P. V. III 95.

2. Lucruri casnice mărunte (îngrămădite, aruncate în dezordine); catrafuse, cioveie. *Hai să adunăm ale trăncănăi de pe afară... că la noapte o să ningă.* PAMFILE, VĂZD. 12.

— Variantă: **trăncănăi** (ISPIRESCU, L. 390) s. f. pl.

TRANDADÁ, *trandadale,* s. f. Unealtă de pescuit făcută dintr-o plasă sau dintr-un sac a cărui gură se poate închide. (Atestat în forma *trandadaie*) *Unul din instrumentele... pe care le avem la Dunăre este trandadaia pe care pescarii noştri au adoptat-o abia în timpurile din urmă de la pescarii sîrbi.* ANTIPA, P. 524.

— Variantă: **trandadáie** s. f.

TRANDADÁIE s. f. v. **trandada.**

TRANDAFÍR, *trandafiri,* s. m. **1.** Arbust din familia rozaceelor, cu flori roşii, albe sau galbene, cu miros plăcut şi cu fructe cărnoase, roşii; creşte sălbatic sau se cultivă în grădini, florile lui fiind întrebuinţate în industria parfumurilor *(Rosa);* floarea acestui arbust (v. roşă). *Vor cultiva cîteva pogoane de trandafiri şi vor trăi toţi anii vieţii lor din iubire şi din cîştigul uleiului de roze.* GALACTION, O. I 143. *S-a oprit La trandafiri, şi mîna-i dragă S-a-ntins la flori ca să aleagă.* COŞBUC, P. II 258. *Stă copila lîn plecată, Trandafiri aruncă roşii Peste unda fermecată.* EMINESCU, O. I 72. ✧ (În comparaţii şi metafore) *Se cunoaşte, Floricico, că pe-aici a mers botişorul tău de trandafir şi dinţişorii tăi de şoricuţ.* HOGAŞ, M. N. 18. *Gerul face cu-o suflare pod de gheaţă între maluri... Iar pe feţe de copile înfloreşte trandafiri.* ALECSANDRI, P. III 12. *Bine-ai venit sănătos, Trandafirul meu frumos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 146. ✧ *Trandafir de dulceaţă* = trandafir cu flori roşii, din ale cărui petale se face dulceaţă. *Trandafir sălbatic* = măcieş. *Ea are flori de crîng la sîn Şi-n păr un trandafir sălbatic.* COŞBUC, P. I 181. ✧ Expr. **De departe trandafir, de aproape borş cu ştir,** se spune despre o persoană care de departe pare foarte frumoasă, iar de aproape se vede că e urîtă. ✧ Compuse: (Bot.) **trandafir-de-munte** = smirdar; (Zool.) **trandafir-de-mare** = actinie. ✦ *Lemn de trandafir* = lemnul anui arbore din America de Sud (care miroase a trandafir) din care se fac mobile de lux. *Lemnul de trandafir strălucea cald.* DUMITRIU, N. 52.

2. Cîrnat de porc cu mult piper şi usturoi. *Trandafiri usturoieţi şi slănină de cea subţire... şi cu mămăliguţă caldă se duc unse pe gît.* CREANGĂ, A. 103. *Ştia unde se găsea pelinul cel mai bun şi unde se frigea trandafirii cei mai gustoşi.* GHICA, S. 61. *Ea a tăiat o bucată de trandafir de porc, a fript-o şi a mîncat-o.* ŞEZ. IX 58.

TRANDAFIRÁŞ, *trandafiraşi,* s. m. Diminutiv al lui trandafir (1).

TRANDAFIRÉL, *trandafirei,* s. m. Trandafiraş. *Feţele ne-or rumeni, Ca doi-trei Trandafirei.* TEODORESCU, P. P. 77.

TRANDAFIRÍU, -ÍE, *trandafirii,* adj. 1. De culoarea roză a trandafirului. *Răsărea soarele şi luceau ca unşi c-o vopsea trandafirie lăstarii tineri din vîrfurile stejarilor.* SADOVEANU, O. VII 37. *Obrajii erau trandafirii, gura roşie, ochii înviorăţi.* C. PETRESCU, S. 163. *Pleoapele-mi căzură grele peste ochi, ca o perdea neagră cu flori de lumină trandafirie.* HOGAŞ, M. N. 63. ✧ (Adverbial) *Cerul se lumina trandafiriu.* DUMITRIU, N. 53. *Prinsul se cumpăni; ochii i se încruntară şi partea de sus a feţei se coloră uşor trandafiriu subt năvala sîngelui.* SADOVEANU, Z. C. 345. ✧ (Substantivat) *Cu toţii se îndepărtară spre fagii ale căror culmi străluceau de un trandafiriu aprins.* DUMITRIU, N. 209. *Trandafiriul caişilor pîlpîia ca un revărsat de ziuă.* I. BOTEZ, ŞC. 78.

2. Fig. Luminos, senin, plin de optimism. *Ne ţinteam cu drag ochii spre steagul roşu... iar în sufletul nostru licăreau dulce zorile trandafirii ale unei lumi fericite.* PĂUN-PINCIO, P. 125. ✧ (Adverbial) *Îndată văzu existenţa mai trandafiriu.* C. PETRESCU, C. V. 123. *Cînd ieşii de la d-na Rădeanu, eram un alt om. Vedeam tot trandafiriu.* GANE, N. III 121.

TRANDAFIRÚŢ, *trandafiruţi,* s. m. Trandafiraş. *Adă ş-un trandafiruţ, Să fac peană la drăguţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 165.

TRANS- Element de compunere însemnînd « dincolo », « peste », care serveşte la formarea unor substantive şi adjective ca: transcarpatin, transdanubian etc.

TRANSALPÍN, -Ă, *transalpini, -e,* adj. Care este situat dincolo de munţii Alpi. *Galia transalpină.*

TRANSATLÁNTIC[1], *transatlantice,* s. n. Vapor mare de pasageri, care traversează în cursă regulată Oceanul Atlantic. *El pare, acolo, în depărtare, un imens transatlantic, plutind pe suprafaţa zbuciumată a unui ocean cuprins de furtună.* BOGZA, C. O. 20. *În seara aceea sosise un transatlantic.* BART, S. M. 32.

TRANSATLÁNTIC[2], -Ă, *transatlantici, -e,* adj. Care străbate, care traversează Oceanul Atlantic. *Cablu transatlantic.*

TRÁNSĂ, *transe,* s. f. Stare specială de pierdere a voinţei în care se găseşte o persoană supusă acţiunii hipnozei.

TRANSBORDÁ, *transbordez,* vb. I. Tranz. A face transbordare. ✧ Intranz. *Acesta va porni spre Buftea, se va opri la locul catastrofei şi vom transborda.* CARAGIALE, M. 143.

TRANSBORDÁRE, *transbordări,* s. f. Trecere a mărfurilor sau a persoanelor dintr-un vehicul (tren, navă etc.) în altul în cursul unei călătorii (de obicei din cauza întreruperii accidentale a circulaţiei). *De la cealaltă păcătoşenie de staţie, unde am făcut transbordare pe liniile largi, nu m-am supărat ca acuma.* SADOVEANU, M. C. 90.

TRANSBORDÓR, *transbordoare,* s. n. 1. Platformă mobilă la nivelul unei căi ferate, cu ajutorul căreia se trec vagoanele şi locomotivele de pe o linie pe altă linie paralelă, cu care nu are legătură.

2. Navă care serveşte la transbordarea călătorilor sau a mărfurilor.

TRANSCARPÁTIC, -Ă, *transcarpatici, -e,* adj. Transcarpatin. *Un grai transcarpatic, propriu-zis şi în totalitatea lui teritorială, nu există.* IORDAN, L. R. 15.

TRANSCARPATÍN, -Ă, *transcarpatini, -e,* adj. Care este aşezat sau se află dincolo de munţii Carpaţi (în raport cu Muntenia şi Moldova); de peste Carpaţi.

TRANSCENDÉNT, -Ă, *transcendenţi, -te,* adj. 1. (În filozofia idealistă a lui Kant) Care se găseşte dincolo de limitele experienţei, care este inaccesibil cunoaşterii bazate pe experienţă, care întrece limitele realităţii.

2. (Mat.) Care foloseşte calculul diferenţial şi integral. *Geometrie transcendentă. Analiză transcendentă.*

TRANSCENDENTÁL, -Ă, *transcendentali, -e,* adj. 1. (În filozofia idealistă a lui Kant) Care se referă la formele apriorice ale cunoaşterii, care premerge experienţei şi o condiţionează. *Kant afirma că timpul, spaţiul, cauzalitatea etc. sînt categorii transcendentale.*

2. Care este deasupra lumii reale; metafizic. *Astfel, se împlinea aproape săptămîna de cînd Odorescu zburase în lumi transcendentale.* MACEDONSKI, O. III 87. *Aici îi plăcea iubitului Herr Direktor să se dea la speculaţiuni transcendentale.* CARAGIALE, O. VII 200.

TRANSCENDENTALÍSM s. n. Concepţia filozofică transcendentală.

TRANSCRÍE, *transcriu,* vb. III. Tranz. 1. A scrie din nou un text fără a-i aduce modificări, a face o copie scrisă, a copia. *Îi transcriam cărţile de algebră şi îi ajutam la cazanele şi oalele lui de alchimist.* CAMIL PETRESCU, T. II 180. *Aş transcrie aci cu plăcere toată acea încîntătoare descripţiune.* ODOBESCU, S. III 20. *Transcriu aci trei epistole ce am primit la Constantinopol în timpul guvernului revoluţionar.* GHICA, A. 38. ✦ A prelucra o bucată muzicală scrisă pentru un anumit instrument sau o anumită voce, pentru a fi cîntată de alt instrument sau de altă voce. *Liszt a transcris pentru pian piesa pentru vioară Campanella de Paganini.*

2. A copia un act într-un registru public special. *Pînă ce nu s-a transcris definitiv, o despărţire e o simplă neînţelegere între soţi.* REBREANU, R. I 255.

TRANSCRÍERE, *transcrieri,* s. f. Acţiunea de a transcrie şi rezultatul ei. ✧ *Transcriere fonetică* = notare a pronunţării unei limbi, a unui dialect sau a unui grai cu ajutorul unui alfabet fonetic. *« Atlasul lingvistic romîn » întrebuinţează transcrierea fonetică.* ✦ (Jur.) Transcripţie (2).

TRANSCRÍPŢIE, *transcripţii,* s. f. 1. Copie. *Am aflat că în sulul acela duce el transcripţii şi prefaceri de cîntări bisericeşti.* SADOVEANU, E. 125.

2. Formalitate, prescrisă de lege, care constă în copierea unui act juridic într-un registru public special.

— Variantă: (învechit) **transcripţiúne** (HASDEU, I. V. 223) s. f.

TRANSCRIPŢIÚNE s. f. v. **transcripţie.**

TRANSCRÍS, -Ă, *transcrişi, -se,* adj. (Despre un act, o hotărîre etc.) Copiat în registrul public de transcripţie.

TRANSDANUBIÁN, -Ă, *transdanubieni, -e,* adj. Care este aşezat sau locuieşte la sud de Dunăre.

TRANSÉPT, *transepturi,* s. n. Naos transversal, care taie în unghi drept naosul principal al unor biserici.

Laturile curmezişe sau transeptul nu mai sînt terminate în linie dreaptă, ci se rotunjesc, formînd dasupra o semiboltă. ODOBESCU, S. I 389.

TRANSFÉR, *transferuri,* s. n. Faptul de a (se) transfera; mutare dintr-un loc într-altul, transferare. *Să vedem numai dacă iese cu preaviz sau cu transfer.* V. ROM. ianuarie 1954, 123. ✦ (Jur.) Transmitere a unor drepturi sau obligaţii cu respectarea anumitor formalităţi.

TRANSFERÁ, *transfér,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la o persoană) A muta dintr-o localitate în alta sau de la o instituţie la alta, a face să-şi schimbe locul de muncă. *Doream să fiu transferat undeva lîngă Tulcea.* SADOVEANU, P. M. 106. ✧ Refl. *M-am transferat la altă unitate.* ✦ (Cu privire la acte, obiecte, drepturi etc.) A transmite de la cineva la altcineva.

2. A face un schimb, o trecere de energie, de căldură etc. de la un sistem la altul.

TRANSFERÁRE, *transferări,* s. f. Acţiunea de a transfera şi rezultatul ei; mutare, trecere, transmitere. *Am prezintat mai-marilor mei cerere de transferare.* GALACTION, O. I 104.

TRANSFERÁT, -Ă, *transferaţi, -te,* adj. Trecut dintr-un loc în altul, mutat, permutat.

TRANSFIGURÁ, *transfigurez,* vb. I. Tranz. **1.** A schimba înfăţişarea, expresia feţei (cuiva). *În cinci minute fu transfigurat, ca întotdeauna cînd citea.* C. PETRESCU, Î. II 103.

2. A da altă înfăţişare, alt aspect unui lucru, a face să fie altfel. *Luna transfigurează totul. Gardurile strîmbe, şandramalele dărăpănate, bălăriile din maidan, atît de urîte în lumina soarelui.* IBRĂILEANU, A. 15. *Sadoveanu zugrăveşte necontenit natura pictural, dar în acelaşi timp cum o vede copila, adică transfigurată de concepţia ei.* id. S. 6. ✧ Refl. *În două zile capitala se transfigurase.* C. PETRESCU, Î. II 179.

TRANSFIGURÁRE, *transfigurări,* s. f. Faptul de a transfigura; schimbare, refacere, transformare. *Izvorul autenticii simţiri se găseşte în oglindirea veridică a vieţii, în transfigurarea ei artistică prin prisma personală a gîndirii şi sensibilităţii autorului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 382, 3/1.

TRANSFIGURÁT, -Ă, *transfiguraţi, -te,* adj. Schimbat la faţă (sub influenţa unei emoţii). *Îl găsii pe Vater Hermann transfigurat, vibrător, impetuos!* GALACTION, O. I 234. *Peruianu, transfigurat, frumos, surîdea cătînd ţintă în ochii Anei.* VLAHUŢĂ, O. A. III 85.

TRANSFORMÁ, *transfórm,* vb. I. Tranz. **1.** A schimba înfăţişarea, a da alt aspect, altă formă; a face să treacă de la o stare la alta; a preface, a preschimba, a schimba. *Maiakovski însă a constituit acea lovitură hotărîtoare, care transformă dorinţa şi visul în acţiune concretă.* BENIUC, P. 46. *Fostul Palat de Iarnă a fost transformat în muzeu de către Puterea sovietică.* STANCU, U.R.S.S. 120. ✦ A schimba caracterul cuiva. *În trei ani de cînd nu se văzuse, capitala îl transformase.* C. PETRESCU, C. V. 51. ✧ Refl. *Nici pînă azi nu-mi dau seama cum o fiinţă se poate transforma total în cîţiva ani.* BART, E. 224.

2. (Mat.) A construi un corespondent, un echivalent al unei figuri date sau al unei valori, schimbînd anumite elemente şi păstrînd altele, potrivit unei anumite formule. *A transforma o figură prin asemănare înseamnă a construi o figură asemenea cu cea dată, într-un raport de asemănare dat.* GEOMETRIA P. 158. ✦ (Fiz.; Chim.) A produce o succesiune de stări în care variază mărimile unui sistem fizico-chimic.

TRANSFORMÁBIL, -Ă, *transformabili, -e,* adj. Care poate fi transformat.

TRANSFORMABILITÁTE s. f. (Rar) Calitatea unui lucru de a putea fi transformat. *Una din proprietăţile acestor particule elementare este capacitatea de a se transforma una în alta, este transformabilitatea lor calitativă reciprocă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 7/5.

TRANSFORMÁRE, *transformări,* s. f. Acţiunea de a (se) transforma şi rezultatul ei.

1. Trecere de la o stare la alta; prefacere, schimbare. *De altfel îşi încetase apariţia, tocmai cînd anunţa importante transformări.* C. PETRESCU, C. V. 145. *În mijlocul transformării noastre naţionale şi politice... sîntem chemaţi a hotărî şi chestiunea socială.* KOGĂLNICEANU, S. A. 113.

2. (Mat.) Construirea unui echivalent al unei figuri date sau al unei valori prin schimbarea anumitor elemente şi păstrarea altora, potrivit unei anumite formule. *Există şi alte transformări ce schimbă cubul în sferă, nu numai continue dar şi derivabile sau analitice.* VRĂNCEANU, G. D. II 334.

TRANSFORMATÓR[1]**,** *transformatoare,* s. n. Aparat sau instalaţie care serveşte la transformarea energiei unui sistem fizic (primar) în energia altui sistem fizic (secundar), cu modificarea adecvată a anumitor mărimi de stare. ✧ *Transformator electric* = aparat electric format din două bobine cu ajutorul cărora se schimbă tensiunea unui curent alternativ, fără a i se schimba frecvenţa. (Eliptic) *Am pus electricienii să desfacă transformatorul în faţa mea... transformatorul dădea înapoi numai jumătate din cantitatea de electricitate primită.* DEMETRIUS, C. 36. *Copiii au la dispoziţie motoare veritabile, transformatoare, dinamuri.* SAHIA, U.R.S.S. 131.

TRANSFORMATÓR[2]**, -OÁRE,** *transformatori, -oare,* adj. Care transformă, preface, preschimbă; înnoitor. *Călăuzind lupta celor mai largi mase populare, leninismul a devenit o puternică forţă transformatoare, o armă pentru făurirea unei vieţi noi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 289, 1/3.

TRANSFORMÁŢIE, *transformaţii,* s. f. (Şi în forma *transformaţiune*) Transformare. *Din punctul de vedere fizic există aceleaşi transformaţiuni continue, căci nu poate exista vreodată în celula vie o stare de echilibru perfect.* MARINESCU, P. A. 56. *Din transformaţii în transformaţii, omenirea merge într-un progres continuu.* BĂLCESCU, O. II 10.

— Variantă: (învechit) **transformaţiúne** s. f.

TRANSFORMAŢIÚNE s. f. v. **transformaţie.**

TRANSFORMÍSM s. n. Evoluţionism.

TRANSFORMÍST, -Ă, *transformişti, -ste,* adj. Care se referă la transformism. *Teorii transformiste.*

TRANSFÚG, *transfugi,* s. m. Militar care trădează, trecînd în tabăra inamică; p. ext. persoană care-şi părăseşte partidul, ţara etc. pentru a trece de partea adversă.

TRANSFUZÁ, *transfuzez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A face o transfuzie de sînge.

TRANSFÚZIE, *transfuzii,* s. f. Introducere a unei cantităţi de sînge, de ser fiziologic sau de plasmă sanguină în vinele aparatului circulator al unui organism, în scop terapeutic. *Transfuziile cu sînge integral sau cu plasmă sînt indicate în arsuri grave.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 113. *Încearcă, dacă vrei, transfuzia. Un sînge viu şi curat ar putea face o minune.* DELAVRANCEA, T. 241.

TRANSGRESIÚNE, *transgresiuni,* s. f. Invadarea apelor marine asupra uscatului.

TRANSHUMÁNT, -Ă, *transhumanți, -te,* adj. (Despre populații) Care practică transhumanța; (despre animale) care este mutat dintr-un loc în altul după anotimpuri, în vederea asigurării hranei. *Cunoscusem în delta Dunării meșteșugul albinăritului transhumant.* SADOVEANU, A. L. 190.

TRANSHUMÁNȚĂ, *transhumanțe,* s. f. Migrațiune periodică a păstorilor și a turmelor de oi, vara de la șes la munte și iarna de la munte la șes. *Ocupația de predilecție a majorității romînilor de peste munți a fost păstoritul, pe care l-au practicat sub forma transhumanței.* IORDAN, L. R. 16.

TRANSIGÉNT, -Ă, *transigenți, -te,* adj. (Rar, în opoziție cu intransigent) Care cedează ușor, care face ușor concesii și compromisuri; conciliant, împăciuitor. *Alții, mai transigenți, sînt gata să spuie că arta e folositoare.* GHEREA, ST. CR. I 296.

TRANSILVÁN[1], -Ă, *transilvani, -e,* adj. (Învechit) Transilvănean[1]. *În o depărtare aproape egală de la hotarele turce, transilvane și moldovene, se află satul Jiliște.* HASDEU, I. V. 84.

TRANSILVÁN[2], -Ă, *transilvani, -e,* s. m. și f. Transilvănean[2]. *Aici este o aluzie atît de naivă și de adevărată, că-ți stoarce lacrimi; și trebuia un transilvan... să o exprime.* BOLINTINEANU, O. 359.

TRANSILVĂNEÁN[1], -Ă, *transilvăneni, -e,* adj. Din Transilvania, care aparține Transilvaniei; ardelean, ardelenesc. *Dacă ar fi fost înțelept... ar fi așteptat liniștit pînă mîine, ar fi mîncat cu tînărul transilvănean și acuma ar dormi.* REBREANU, R. I 48.

TRANSILVĂNEÁN[2], -Ă, *transilvăneni, -e,* s. m. și f. Persoană care locuiește în Transilvania sau este originară de acolo; ardelean.

TRANSILVĂNEÁNCĂ, *transilvănence,* s. f. Femeie care locuiește în Transilvania sau care este originară de acolo; ardeleancă.

TRANSISTÓR, *transistoare,* s. n. Dispozitiv pentru amplificarea oscilațiilor electrice, bazat pe efectele electrice de la suprafețele de contact dintre anumite semiconductoare.

TRANSLATÓR, -OÁRE, *translatori, -oare,* s. m. și f. Traducător oficial atașat unui for diplomatic, administrativ sau judecătoresc. *N-avea nici opt ani cînd o luă s-o crească unchiul ei, Iovanachi Iovanidis, translator la Ambasada rusă din Cospoli.* BART, E. 38. *El își ia soția, fiică a tergimanului (translator) Iacovake Rizu... și trece în pripă la Brașov.* ODOBESCU, S. I 267.

— Accentuat și: *translátor.*

TRANSLÁȚIE, *translații,* s. f. **1.** Deplasare a unei figuri plane sau a unui corp, astfel încît toate punctele figurii sau ale corpului să se miște de-a lungul unor drepte paralele, parcurgînd distanțe egale. ✧ *Mișcare de translație* = mișcare în care toate punctele unui corp mobil descriu linii care rămîn paralele cu anumite direcții date. *Se poate face construcția cu ajutorul unei mișcări de translație.* GEOMETRIA P. 108.

2. (Învechit) Mutare, strămutare. (Atestat în forma *translațiune*) *Vedem capitala încă în Suceava în luna lui august... strămutată la Iași în octombrie... prin urmare, translațiunea se operă în luna lui septembrie.* HASDEU, I. V. 262.

— Variantă: (învechit) **translațiúne** s. f.

TRANSLAȚIÚNE s. f. v. **translație.**

TRANSLITERÁȚIE, *transliterații,* s. f. Transpunere, transcriere a unui text scris, dintr-un alfabet în altul, redîndu-se literele prin echivalentele lor din alfabetul în care se transcrie, fără a se ține seamă de nuanța fonetică a semnelor.

TRANSLUCÍD, -Ă, *translucizi, -de,* adj. (Despre un obiect) Care lasă să treacă prin el lumina, difuzînd-o parțial, astfel încît nu se pot distinge contururile sau detaliile obiectelor aflate înapoi. *Geamuri pătrate erau acoperite cu hîrtie translucidă.* CĂLINESCU, E. O. I 8. ✧ (Adverbial) *Razele lungi ale crepusculului de mai incendiau ferestrele înflorate translucid dinspre terasă.* CAMIL PETRESCU, N. 114.

TRANSLUCIDITÁTE s. f. Calitatea de a fi translucid.

TRANSMIGRÁȚIE, *transmigrații,* s. f. (În anumite credințe religioase) Concepție potrivit căreia sufletul dintr-un corp trece, după moarte, în alt corp.

TRANSMISÍBIL, -Ă, *transmisibili, -e,* adj. Care poate fi transmis. *Știința și practica veterinară au și sarcina de a colabora la ocrotirea sănătății oamenilor împotriva bolilor transmisibile de la animale la om.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 5/6.

TRANSMISIBILITÁTE s. f. Calitatea de a fi transmisibil. [Miciurin] *a dovedit... transmisibilitatea ereditară în decursul unui șir de generații, a caracterelor dobîndite de plante.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 9/5.

TRANSMÍSIE s. f. v. **transmisiune.**

TRANSMISIÚNE, *transmisiuni,* s. f. (Și în forma *transmisie*) **I.** Faptul de a transmite, transmitere.

1. Emisiune radiofonică.

2. (Jur.) Trecerea unui lucru, a unui drept de la o persoană la alta.

II. (Tehn.; mai ales în forma *transmisie*) Ansamblul organelor cu ajutorul cărora se transmite mișcarea de la un organ de mașină la altul sau de la o mașină la alta. *Se pun în mișcare motoarele, încep să se învîrtească, pe transmisii, curelele, începe duduitul mașinilor.* PAS, L. II 57. ✧ *Curea de transmisie* v. curea.

— Variantă: **transmisie** s. f.

TRANSMÍTE, *transmít,* vb. III. Tranz. **1.** A trimite ceva prin intermediul unei persoane, unei scrisori etc. *Grigore îi mulțumi, transmițînd mulțumiri și Nadinei.* REBREANU, R. I 250. ✦ A aduce la cunoștință, a comunica ceva. *Știrea trecu din ureche în ureche, transmisă la toți membrii familiei.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Transmise bătrînului complimente prietenești de la Gavrilaș.* REBREANU, R. I 206.

2. A comunica cu ajutorul unui post emițător de radio sau de telegraf; a emite. *Radiojurnalul de duminecă transmite știrile cele mai importante ale săptămînii.* BARANGA, I. 167. *Postul de radio transmite... muzică simfonică.* STANCU, U.R.S.S. 153. *Am primit depeșa ta din Ploiești, azi, marți dimineață, aici la Lipsca, transmisă din Berlin, de unde îți telegrafiasem ieri.* CARAGIALE, O. VII 260.

3. A face să treacă, să ajungă la altul; a comunica, a propaga, a împărtăși. *Veacul trecut și generația care ne-a precedat ne-au transmis o icoană măreață a lui Alecsandri.* SADOVEANU, E. 59. *Îmi vei spune negreșit dacă novela mea merită să fie transmisă posterității.* GANE, N. III 143. ✧ Refl. pas. *Bătrînul vorbește încet, cu emoție și această emoție ni se transmite.* STANCU, U.R.S.S. 87. *Prin poezie s-au transmis generațiilor posterioare toate experiențele ce nația omenească și-a tras din întîmplările și din cercetarea naturii lucrurilor.* BOLLIAC, O. 34.

4. A trece un bun, un drept etc. de la o persoană la alta.

5. A comunica o mișcare de la o mașină la alta sau de la un organ al unei mașini la altul.

— Forme gramaticale: perf. s. *transmisei,* part. *transmis.*

TRANSMÍTERE, *transmiteri,* s. f. Acțiunea de a transmite.

TRANSMIȚĂTÓR[1], *transmițătoare*, s. n. Aparat pentru transmiterea semnalelor telegrafice sau radiofonice.

TRANSMIȚĂTÓR[2], **-OÁRE**, *transmițători, -oare*, adj. Care transmite, care face să treacă de la unul la altul; emițător.

TRANSMUTÁȚIE s. f. Transformare a unui element chimic în altul, printr-o nouă grupare de elemente constitutive în atomi, obținută fie prin dezintegrare radioactivă naturală, fie prin reacții nucleare.

TRANSPARÉNT[1], *transparente*, s. n. **1.** Foaie de hîrtie liniată cu linii groase paralele, care se așază dedesubtul hîrtiei de scris, pentru a permite să se scrie în rînduri drepte. *Într-o scrisoare caligrafiată cu transparent dedesubt, Vartolomeu Diaconu... îl ruga respectuos să-l miluiască și pe dînsul cu vreo acțiune Voievoda.* C. PETRESCU, A. 354.

2. (Rar) Stor de pînză sau de șipci la ferestre; transperant.

TRANSPARÉNT[2], **-Ă**, *transparenți, -te*, adj. **1.** (Despre un corp sau un mediu) Care poate fi străbătut de radiații electromagnetice (mai ales de lumină) fără ca acestea să fie absorbite sau difuzate; prin care se poate vedea clar, care lasă să se vadă limpede forma și culoarea obiectelor; străveziu. *Și talia-i ca-n marmură săpată Strălucea albă-n transparentul strai.* EMINESCU, O. IV 77. *Ceriul limpede și transparent se întindea deasupra noastră ca un văl subțire și albăstriu.* ALECSANDRI, O. P. 283. *Se zărește pe pînzătura astă transparentă umbra neclintită a reginei.* NEGRUZZI, S. III 376. ◇ (Poetic) *Vîntul curge spre cîmpie Transparent și uniform, Toate ierburile-nvie, Toate țarinile dorm.* TOPÎRCEANU, P. 216. ✦ Fig. Diafan, subțire, delicat, slab, firav. *Ar putea să-i prindă mînuța ei albă, să se uite la transparentele-i degete oare întregi.* EMINESCU, N. 74.

2. Fig. (Despre oameni și despre manifestările lor) Care poate fi ușor ghicit sau înțeles; clar, limpede. *Jocul lui Nedelca Păstrăvan este prea transparent.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 2/3. *Femeia ta, ajunsă transparentă, în sufletul căreia citești ca într-o carte deschisă, sub ochii tăi o vezi cum se transformă.* BART, E. 224.

TRANSPARÉNȚĂ, *transparențe*, s. f. Calitatea de a fi transparent[2]. *E alb, E numai alb Ca-ntr-un decor alpin Cu grijă așezat Sub un clopot de cleștar curat Prin a cărui transparență ideală Trec razele, cu strălucири ca de betealã.* CAMIL PETRESCU, V. 98. *În transparențe de aer și lumină s-aprinde un joc de licăriri ciudate.* BART, S. M. 22. *M-așez privind în clarul lunii sub transparența atmosferii.* MACEDONSKI, O. I 64.

TRANSPARIȚIÚNE s. f. (Neobișnuit) Transparență. *Fața ei era de o albeață chilimbarie, întunecată de o viorie umbră, transparițiunea acelui fin sistem vînos.* EMINESCU, N. 100.

TRANSPĂREÁ, *transpár*, vb. II. Intranz. (Rar) A se vedea foarte puțin; a se străvedea, a se zări, a se întrezări. *Cercam tihnit o nouă poezie, Ca să-mi continuu ciclul de la țară, Cînd fantomatic prinde să transpară Pe manuscris o umbră viorie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 18. *Prin hainele-i argintoase îi transpar membrele ușoare.* EMINESCU, N. 67.

TRANSPERÁNT, *transperante*, s. n. Stor. *Profita ca un copil și se strecura la răcoare pe jețul din colț lîngă transperantul lăsat.* BASSARABESCU, V. 40. *Dan ridică transperantul. Afară era moină.* VLAHUȚĂ, O. A. III 72.

TRANSPIRÁ, *transpir*, vb. I. Intranz. **1.** A elimina prin porii pielii sudoarea; a se acoperi cu sudoare; a asuda, a năduși.

2. (Despre plante) A elimina apă sub formă de vapori.

3. Fig. A ieși la suprafață, a reieși, a se vădi. *La sfîrșitul doinei lui Coșbuc însă, durerea e difuză, vagă; transpiră din ea atîta nesiguranță.* GHEREA, ST. CR. III 393. *Genul acesta place prin coloritul descripției, prin aerul curat și sănătos de cîmp, de flori, de naivitate, ce transpiră din el.* DEMETRESCU, O. 159. ✦ A se afla, a se auzi. *N-a transpirat nimic din ceea ce au vorbit amîndoi.*

TRANSPIRÁT, -Ă, *transpirați, -te*, adj. Asudat, nădușit. *Respira cu nesățioasă fericire atmosfera aftătoare de parfum, mîini transpirate, fum de țigări orientale.* C. PETRESCU, C. V. 190. *Fata își mîngîie fruntea transpirată.* SAHIA, N. 54.

TRANSPIRÁȚIE, *transpirații*, s. f. Faptul de a transpira.

1. Nădușeală, sudoare.

2. Eliminare de apă, sub formă de vapori, de către plante. *Plantele atacate de rugini pierd excesiv apa prin transpirație.* SĂVULESCU, M. U. I 150.

TRANSPLANTÁ, *transplantez*, vb. I. Tranz. **1.** A scoate o plantă adultă din pămînt și a o planta în alt loc; a răsădi. *După ce răsadurile au fost transplantate în ghivecele nutritive, au fost îngrijite în răsadnițe pînă cînd s-au dezvoltat îndeajuns.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2898. ✦ A duce și a face să se aclimatizeze o plantă sau un animal în altă regiune decît aceea unde trăiește de obicei. ✦ A înlocui un țesut sau un organ bolnav cu un țesut sau un organ de același fel, printr-o intervenție chirurgicală. *Avem aceleași rezultate, dacă transplantăm animalului cu tiroida extirpată, o altă tiroidă... de la alt animal.* ANATOMIA 242.

2. Fig. A adopta, a împămînteni. *Această școală, cu toate încercările noii direcțiuni din Iași de a o transplanta la noi, are puțini sorți de a găsi aderenți.* MACEDONSKI, O. IV 70.

TRANSPLANTÁRE, *transplantări*, s. f. Acțiunea de a transplanta și rezultatul ei. *Transplantări, grefe de țesuturi sau chiar de organe au fost făcute și în afară din organism cu particule detașate de țesuturi.* MARINESCU, P. A. 54.

TRANSPLANTÁT, -Ă, *transplantați, -te*, adj. Mutat, trecut într-un loc nou. *Natura părinților degenerase cu desăvîrșire în această rămurea transplantată a unui neam eroic.* HASDEU, I. V. 172.

TRANSPÓRT, *transporturi*, s. n. **1.** Faptul de a transporta (v. transportare); ducere de lucruri sau de persoane dintr-un loc în altul (v. cărat, cărătură). *Dacă zici dumneata că sîntem hoți, lasă să facă altul transportul.* DUMITRIU, N. 260. *Automobilele sanitare servesc numai pentru transportul răniților.* MIRONESCU, S. A. 107. *Vitele sînt mari, și mai mult cai decît boi întrebuințează la toate lucrurile cîmpului și la transporturi.* GOLESCU, Î. 158. ◇ Loc. adj. **De transport** = care servește la transportarea lucrurilor sau a persoanelor. *După Marea Revoluție din Octombrie... s-a văzut... că vechile mijloace de transport nu mai sînt îndestulătoare.* STANCU, U.R.S.S. 21. *Mai este un mod de transport prin oraș: scaunele închise ce le poartă oamenii pe brațe.* BOLINTINEANU, O. 287. ✦ (Mai ales la pl.) Ramură a economiei naționale care cuprinde totalitatea mijloacelor rutiere, aeriene și navale, care asigură circulația bunurilor și a persoanelor. *De felul cum funcționează transporturile în timpul iernii depinde în mare măsură desfășurarea unei activități normale în toate ramurile economiei naționale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2795. *Transporturile constituie una din cele mai importante probleme în economia unei țări.* PROBL. GEOGR. II 131.

2. Totalitatea lucrurilor sau ființelor care sînt transportate împreună. *Așteaptă un transport din Arad, dar i-am încurcat pe cei din Simeria și-mi trimit iarăși vagoanele de săptămîna trecută.* DAVIDOGLU, M. 48. *Înce-*

puseră să sosească transporturi mari de răniți din luptele noi. REBREANU, P. S. 111. *Aștept al doilea transport de flori, precum îmi promiți.* NEGRUZZI, S. I 99.

3. Fig. (Astăzi rar) Uitare de sine, emoție, stare de contemplație, de entuziasm, de beatitudine. *Și-n loc de acel aer măreț, — de-acel transport Din prima-i tinerețe, e rece ca un mort.* MACEDONSKI, O. I 259.

TRANSPORTÁ, *transpórt,* vb. I. 1. Tranz. A duce lucruri sau ființe dintr-un loc în altul (mai ales cu un vehicul); a căra, a duce, a purta. *Îl transportară repede prin mijlocul cordonului de soldați.* SAHIA, N. 84. *Primim ordin să transportăm o sută douăzeci capete de vite cornute la Malta.* BART, S. M. 81. *Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transporte la Ems.* NEGRUZZI, S. I 325. ✧ Fig. *El poate transporta cerul, patria sa pe pămîntul care-l locuiește.* NEGRUZZI, S. II 49. ✧ Refl. pas. *Cîtimea speciei grive este așa de considerabilă, încît se prind fără număr și se transportă luntri pline.* ODOBESCU, S. III 28.

2. Refl. (Despre persoane) A se duce la fața locului (pentru o constatare judiciară, o anchetă, o inspecție etc.); a se deplasa. *Ne-am transportat la zisa închisoare și am făcut să se prezinte în fața noastră cetățeanul Laflotte.* CAMIL PETRESCU, T. II 606. *Imediat ce am primit ordinul... m-am transportat la școala de fete nr. 1 din urbea Z.* CARAGIALE, M. 118. *Turcii nu se puteau transporta în Moldova decît prin un singur punct.* HASDEU, I. V. 132.

3. Tranz. Fig. A aduce pe cineva într-o stare de uitare de sine, de entuziasm.

TRANSPORTÁBIL, -Ă, *transportabili, -e,* adj. Care poate fi transportat.

TRANSPORTÁRE s. f. Acțiunea de a (se) transporta; transport, deplasare.

TRANSPORTÁT, -Ă, *transportați, -te,* adj. Stăpînit de emoție, de entuziasm; încîntat. *Curtenii transportați răspund: «Ce artistic, ah! Și ce profund!».* COȘBUC, P. I 86. *Domnișoara cîntă cu mult brio din Chopin... O jumătate de ceas fără pauză. Damele sînt transportate.* CARAGIALE, O. III 292.

TRANSPORTÓR[1], *transportoare,* s. n. Aparat sau instalație pentru transportul materialelor pe direcție orizontală, verticală sau înclinată și la distanțe relativ mici. *Mine au fost înzestrate în ultimii ani cu mii de combine carbonifere, cu haveze și mașini pentru încărcarea și descărcarea cărbunilor, cu transportoare, locomotive electrice etc.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2541.

TRANSPORTÓR[2]**, -OÁRE,** *transportori, -oare,* adj. Care transportă, care duce. *Realizarea prețioasei inovații, bazată pe principiul benzii transportoare, rezolvă cu succes problema atît de importantă a transportului cărămizilor din cuptor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2830.

TRANSPOZÍȚIE, *transpoziții,* s. f. (Rar) Transpunere.

TRANSPÚNE, *transpún,* vb. III. 1. Tranz. A muta, a schimba dintr-un loc în altul, dintr-o stare, dintr-o situație în alta. *La două din portretele pictorului Rozenthal pictura a fost reconstituită și apoi transpusă pe pînză nouă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 384, 4/6. ✦ Fig. A da expresie (în scris, pe scenă, pe ecran etc.), a reda, a pune pe hîrtie, în versuri, pe scenă etc. *Cuvintele ciudatului bogătaș petrolist nu erau dintre acele ce se pot transpune în fulgurante imagini.* C. PETRESCU, A. 305. *Cînd Conu Leonida zice că cu «revoluția» noastră am dat «exemplu Evropei», Caragiale nu face decît să transpună, rezumînd, articolele din ziarele de pe vremuri ori proclamația primarului capitalei.* IBRĂILEANU, S. 73. ✦ A transcrie sau a executa o compoziție muzicală în altă tonalitate decît aceea în care a fost scrisă. ✦ A muta un termen dintr-o parte a unei ecuații în alta (schimbîndu-i semnul).

2. Refl. Fig. A se strămuta cu mintea în altă situație sau în alt timp. *Se transpune cu gîndul în trecut.*

— Prez. conj. pers. 3 și: *să transpuie* (CARAGIALE, O. III 17).

TRANSPÚNERE, *transpuneri,* s. f. Acțiunea de a (se) transpune și rezultatul ei. *Lucrul cel mai important, de pildă, în arta actorului este măiestria transpunerii în rol.* V. ROM. mai 1953, 195.

TRANSSIBERIÁN, *transsiberiene,* s. n. Nume dat trenurilor care străbat Siberia de la un capăt la celălalt. *Linia ferată a transsiberianului, pe care zăream trecînd din cînd în cînd trenuri, tăia drept și în două pădurile și cîmpurile de un verde crud, proaspăt.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2795.

TRANSSUBSTANȚIAȚIÚNE s. f. Transsubstanțiere.

TRANSSUBSTANȚIÉRE s. f. Schimbare a unei substanțe în alta. ✦ (În credința creștină) Prefacerea pîinii și a vinului din cuminecătură în trupul și sîngele lui Iisus Hristos.

TRANSSUDÁȚIE s. f. Trecerea plasmei din sînge în țesuturi, prin pereții vaselor mici. ✦ Transpirație. *În afară de roșeața acestei regiuni... se observă o transsudație abundentă.* PARHON, O. A. I 318.

TRANSVAZÁ, *transvazez,* vb. I. Tranz. A muta un lichid sau un material pulverulent dintr-un vas în altul prin turnare, prin pompare, cu ajutorul unui sifon etc.

TRANSVAZÁRE s. f. Acțiunea de a transvaza.

TRANSVERSÁL, -Ă, *transversali, -e,* adj. Care are direcția perpendiculară pe lungimea unui corp; care taie ceva de-a curmezișul, care trece cruciș peste ceva. *Văile transversale sînt în general cele mai recomandabile pentru amplasarea construcțiilor de baraje.* PROBL. GEOGR. I 98. *Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roșii.* CAMIL PETRESCU, O. I 348. ✧ *Secțiune transversală* = suprafață obținută prin secționarea unui obiect cu un plan perpendicular pe lungimea lui.

TRANSVERSÁLĂ, *transversale,* s. f. 1. Galerie orizontală în interiorul unei mine, care trece prin roci sterile de-a curmezișul direcției stratului. *Cînd să-l întrebe vagonetarul că ce caută, a fugit înapoi pe transversală.* DAVIDOGLU, M. 38.

2. (Mat.) Linie dreaptă indefinită care intersectează două sau mai multe linii (laturi ale unui triunghi, paralele etc.).

TRANSVERTÓR, *transvertoare,* s. n. Mașină electrică care transformă curentul electric din continuu în alternativ și invers sau care schimbă frecvența unui curent alternativ.

TRANȘÁ, *tranșez,* vb. I. Tranz. A rezolva definitiv (o chestiune, o dificultate, un conflict). *Conflictul părea tranșat, ordinea și siguranța portului restabilită prin supunerea oarbă la hotărîrea șefului.* BART, S. M. 89.

TRANȘÁNT, -Ă, *tranșanți, -te,* adj. 1. Care nu admite contraziceri; categoric, hotărît.

2. (Despre două sau mai multe culori) Care se opun puternic una alteia.

TRANȘÁRE s. f. Acțiunea de a tranșa și rezultatul ei.

TRÁNȘĂ, *tranșe,* s. f. Fiecare dintre părțile în care este divizat un lucru sau un grup de lucruri ce urmează să fie produse sau distribuite în rate succesive.

TRANȘEÁ s. f. v. **tranșee.**

TRANȘÉE, *tranșee,* s. f. Șanț adînc, uneori întărit, folosit în război ca adăpost împotriva bombardamentelor și a proiectilelor. *Studiaseră rolul artileriei grele, dezvoltaseră considerabil uzajul tranșeelor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 411. *Eu știu c-am fost odată amîndoi Vecini într-o tranșee, în război.* D. BOTEZ, F. S. 9. *În fața tranșeelor noastre se spărgeau necontenit obuzele dușmanilor.* MIRONESCU, S. A. 120. ✦ Șanț sau săpătură de lungime mare, executată în pămînt în anumite scopuri tehnice.

— Variantă: (învechit) **tranșeá,** *tranșele* (ALECSANDRI, P. II 86), s. f.

TRANZÁCȚIE, *tranzacții,* s. f. Înțelegere, acord, învoială, convenție. *Rămăsese cu zîmbetul provocat de insistența mea și tranzacția noastră.* IBRĂILEANU, A. 103. *Prietiniile politice se disfac, tranzacțiile și trădările se lovesc, se înțăleg și se prifac ziuă pe ziuă.* RUSSO, S. 113. ✦ Acord, convenție între două sau mai multe părți, prin care se transmit anumite drepturi sau se face un schimb comercial de mărfuri. *Bine și înțelept ar fi fost să fi încheiat tranzacția atunci cînd i-a propus el.* REBREANU, R. II 51.

— Variantă: **tranzacțiúne** (NEGRUZZI, S. III 80) s. f.

TRANZACȚIONÁL, -Ă, *tranzacționali, -e,* adj. Referitor la o tranzacție, care are la bază o tranzacție sau care rezultă dintr-o tranzacție.

TRANZACȚIÚNE s. f. v. **tranzacție.**

TRÁNZIT, *tranzituri,* s. n. Trecere fără oprire, de mărfuri sau de persoane, printr-o țară străină; situația vamală a mărfurilor care, trecînd fără oprire printr-o țară străină, sînt scutite de vamă. ✧ *Bilet de tranzit* = autorizație scrisă privind scutirea de vamă a unor mărfuri care sînt în trecere printr-o țară. *De răspunde că are să-l exporte, capătă bilet de tranzit.* I. IONESCU, P. 153.

TRANZITÁ, *tranzitez,* vb. I. Tranz. A transporta printr-o țară străină mărfuri în tranzit.

TRANZITÁRE, *tranzitări,* s. f. Acțiunea de a tranzita; tranzit. *Ca și celelalte națiuni europene, pot să aibă alte preocupațiuni decît ale tranzitării de mărfuri.* MACEDONSKI, O. IV 140.

TRANZITÍV, -Ă, *tranzitivi, -e,* adj. (Gram.; despre verbe) A cărui acțiune se răsfrînge direct asupra unui obiect. *Cînd obiectul gramatical stă în cazul dativ, verbul este intranzitiv, iar cînd stă la acuzativ, verbul este tranzitiv.* IORDAN, L. R. 420.

TRANZITÓRIU, -IE, *tranzitorii,* adj. Care face trecerea de la o stare la alta; de tranziție; intermediar.

TRANZÍȚIE, *tranziții,* s. f. Trecere de la o stare, de la o situație etc. la alta. *Orbul sau cerșitorul care au cîntat întîi cîntecul Holerei, prin o tranziție minunată, se rădică de la metamorfoza ovidică și mărimea epică a micului poem, la ceea ce inima unui om are mai simțit și mai dureros.* RUSSO, S. 26. ✧ Loc. adj. **De tranziție** = de trecere, intermediar, tranzitoriu, provizoriu. *Epoca noastră e o epocă de tranziție.* GHEREA, ST. CR. II 185. ✦ Transformare treptată a unei roci în altă rocă. *Tranziția trahitului în bazalt.*

— Variantă: (rar) **tranzițiúne** (GALACTION, O. I 226) s. f.

TRANZIȚIÚNE s. f. v. **tranziție.**

TRAP[1] interj. Onomatopee care redă mersul în fugă al cailor, p. ext. mersul grăbit al unui om. ✧ (Cu valoare de imperativ) *Hai, trap, nu te boidi la mine ca la un urs!* V. ROM. martie 1952, 186.

TRAI[2], *trapuri,* s. n. (Folosit de obicei în locuțiuni) Fugă a calului, cu viteză mijlocie (între pas și galop), în care animalul pășește în același timp cu un picior din față și cu piciorul opus din urmă. *Trăsura înaintă în trapul cailor, prin aerul reavăn și întunericul nopții.* DUMITRIU, N. 53. *Caii fugeau în trap grabnic.* SADOVEANU, O. III 74. *Venea la trap, plecat peste oblînc Și calul lui creștea tot mai aproape.* D. BOTEZ, F. S. 63. *Arabii toți răsar din cort, Să-mi vadă roibul cînd îl port Și-l joc în frîu și-l las în trap!* COȘBUC, P. I 109. ✧ (Rar, în legă ură cu mersul altor animale) *Un dulău lățos... se apropie în trap leneș.* REBREANU, I. 10. ✦ Zgomotul făcut de un cal care merge repede. *S-aud pași rari de ciubote, cepăit sprinten de opinci, mers legănat de vaci și boi, trap de copite.* CAMILAR, N. II 305.

— Variantă: **treap** (PAMFILE, A. R. 205) s. n.

TRAPÁ, pers. 3 *trapează* și *trápă,* vb. I. Intranz. (Rar, despre cai) A merge în trap. *Cai de frunte ce saltă-n loc și trapă.* ALECSANDRI, P. III 377.

TRÁPĂ, *trape,* s. f. **1.** Ușă orizontală servind pentru a închide, ca un capac, o deschizătură în podeaua unei scene, în puntea unei nave etc. V. chepeng.

2. Un fel de pedală la capcanele folosite pentru prinderea animalelor mamifere.

TRÁPĂT s. n. v. **tropot.**

TRAPÉZ, (1, 2) *trapeze,* s. n., și (3) *trapezi,* s. m. **1.** Patrulater care are drept baze două laturi paralele și necgale. *Aria trapezului se află înmulțind semisuma bazelor prin înălțime.* GEOMETRIA P. 207. ✧ *Trapez dreptunghi* = trapez care are una din laturile neparalele perpendiculară pe direcția laturilor paralele. *Trapez isoscel* = trapez ale cărui laturi neparalele sînt egale.

2. Aparat de gimnastică format dintr-o bară legată la extremități cu două frînghii fixate de un plafon sau de altă bară fixă. ✦ Leagăn improvizat pentru păsări, sau animale ținute în colivii sau în cuști. *O mînă de tremurătoare se întindea spre trapezul lui* [al papagalului] *mișcător.* ANGHEL, PR. 44.

3. Mușchi așezat pe partea posterioară a gîtului și a umărului.

TRAPEZÁRE, *trapezări,* s. f. (Învechit) Trapeză (1). *Această groaznică scenă se petrecea, ne spune cronica, în trapezarea mănăstirii.* ODOBESCU, S. I 442.

TRAPÉZĂ, *trapeze,* s. f. (Rar) **1.** Sală de mese (mai ales într-o mănăstire); sufragerie, refector. *Pescarii trăgeau cu năvoadele subt gheață și se aduceau la culmia trapezei crapi de cinci și șase kilograme.* SADOVEANU, P. M. 209. *Vreți să vă aduc să mîncați aici, ori poate veniți să mîncați la trapeză?* CAMIL PETRESCU, O. I 394. *Rugă dar pe stareț să adune obștea în trapeză.* STĂNOIU, C. I. 107. ✦ Adunare la masă. *Masa e gata. Sună clopotul de trapeză.* HOGAȘ, H. 54.

2. Masă. *Aici în pavilion, nașii noștri luau mesele vara, împrejurul unei trapeze rotunde cu nelipsiții și numeroșii lor mosafiri.* GALACTION, O. I 329.

TRAPEZĂRÍE, *trapezării,* s. f. (Învechit) Trapeză (1), trapezare. *Zidurile bisericii măiestre crăpase... trapezăriile arsese.* IORGA, L. I 534.

TRAPEZOÉDRU, *trapezoedre,* s. n. Corp geometric cu douăzeci și patru de fețe patrulatere.

TRAPEZOÍD, *trapezoide,* s. n. Patrulater în care nici o latură nu este paralelă cu alta.

TRAPEZOIDÁL, -Ă, *trapezoidali, -e,* adj. Care are forma unui trapez, care seamănă cu un trapez.

TRAPÍST, (1) *trapiști,* s. m., (2) s. n. **1.** Membru al unui ordin călugăresc catolic.

2. (La sg.) Brînză fabricată după un procedeu special de fermentare.

TRAS, -Ă, *trași, -se,* adj. (Despre părți ale feței) Slab, obosit, supt (de oboseală, de supărare). *Ochii se adînciseră și obrajii erau mai trași și albi ca varul.* SADOVEANU, O. I 42. *Era azi și mai slabă, cu obrajii încă mai trași, de i se măriseră cearcănele vinete ale ochilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 476. *Fața ei cea trasă Era adîncită, însă tot frumoasă.* EMINESCU, O. IV 366. ◇ Expr. (Despre oameni) **Tras la față** = cu obrazul supt, slab, obosit. *Nevasta lui But era trasă la față, cu buzele strînse, otrăvită de mîhnire, de nemulțumire, de umilință.* DUMITRIU, N. 172. *Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altădată.* VLAHUȚĂ, O. A. 105. *Într-adevăr, ești cam tras la față.* ALECSANDRI, T. I 422.

TRASÁ, *trasez,* vb. I. Tranz. **1.** A trage, a însemna pe o suprafață linia sau desenul (unui drum, al unui plan, al unei figuri geometrice etc.); (tehn.) a însemna pe o piesă brută conturul suprafețelor de prelucrat (pentru a servi ca indicație de execuție). *Soldații adîncesc un început de șanț, Trasat pe dîmbul izolat și moale.* CAMIL PETRESCU, V. 37.

2. A indica, a arăta, a da directive în vederea unei acțiuni sau a unei activități. *Cunoașterea și însușirea legilor de voltării societății dă posibilitate partidului să înfăptuiască o politică justă, să descopere cauzele lipsurilor și deficiențelor și să traseze măsurile necesare pentru înlăturarea lor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2766. ✦ A arăta, prin cîteva noțiuni generale, ceea ce este esențial într-o problemă, într-o situație etc.; a schița, a descrie. *Schița biografică a eroilor e trasată pe nesimțite.* V. ROM. noiembrie 1953, 286.

TRASÁRE, *trasări,* s. f. Acțiunea de a trasa.

TRASATÓR[1], *trasatori,* s. m. Lucrător care execută trasarea unei piese brute. *Covaci fusese înainte trasator la Griviția-vagoane.* DUMITRIU, N. 194.

TRASATÓR[2], *trasatoare,* s. n. Trasor[1].

TRASCÁU s. n. v. **trăscău.**

TRASÉU, *trasee,* s. n. Drum urmat de un vehicul; linie străbătută de un drum, de o cale ferată etc. *Cu cît ne depărtăm de Moscova, trecînd... printre sate adormite, adunate mănunchi lîngă traseu, cu atît noaptea devine mai albă.* STANCU, U.R.S.S. 105. *Linia șerpuită se numea pe limba lor de ingineri și de șefi de echipă: traseu.* PAS, L. I 164. *Domnul inginer este invitat să continue traseul înainte pînă la obor.* GHICA, S. 563. ✦ Drum, de obicei special amenajat, pe care trebuie să-l străbată concurenții la o probă sportivă.

TRASÓR[1], *trasoare,* s. n. Unealtă formată dintr-un ac de oțel folosită pentru trasări pe piese metalice.

TRASÓR[2], *trasoare,* s. n. **1.** Glonț, proiectil învelit într-un material fosforic care se aprinde în clipa descărcării, așa încît proiectilul descrie în aer o traiectorie luminoasă. *Trasoare țîșneau pe zare, urmărindu-se ca într-un foc feeric.* CAMILAR, N. I 303.

2. (Fiz.) Izotop radioactiv al unui element stabil pe care-l însoțește peste tot (permițînd astfel recunoașterea și urmărirea lui).

TRATÁ, *tratez,* vb. I. **1.** Tranz. A avea față de cineva sau de ceva o anumită comportare, a se purta cu cineva într-un anumit chip. *Făcea haz de el, fără a-l trata ca pe un egal.* SADOVEANU, E. 95. *Contez pe amiciția d-tale, ca să-l tratezi ca pe mine însumi, pe amicul meu.* CARAGIALE, O. II 292. *Eram în bună companie, pe un rînd cu Nicu Bălcescu, C. A. Rosetti, frații Brătienii și mai mulți alții, care nu erau mai bine tratați decît mine.* GHICA, A. 640.

2. Tranz. A oferi unui oaspete mîncare sau băutură; a ospăta. *Pînă iese Gica, tratează-ne cu ceva, față Salomio, spune Tunsu.* STANCU, D. 357. *Turcii stau înfipți pe scaune, mestecînd liniștiți și cu sfințenie prăjiturile cu care fuseseră tratați.* BART, S. M. 27.

3. Tranz. (Cu privire la bolnavi) A supune unei îngrijiri medicale în scopul vindecării; a căuta. (Refl.) *Însuși... își făcea leacurile și se trata.* NEGRUZZI, S. I 208.

4. Intranz. A discuta, a duce tratative pentru a ajunge la o înțelegere, la încheierea unui contract, a unei convenții. *În biroul căpităniei, patru hamali din comitetul sindicatului tratează... pentru înmormîntarea lui Gălăciuc.* SAHIA, N. 40. *Acest comitet să trateze diplomaticește cu Poarta.* GHICA, A. 72.

5. Tranz. A dezvolta, a expune (în scris sau oral) o temă științifică, literară etc. *Balzac a tratat teoria familiei în scenete și imagini.* IBRĂILEANU, S. 284. *Coșbuc a deslușit conținutul adevărat și real al doinei poporului, dar... în loc de a-l trata în sensul epic, clasic, l-a tratat în parte romantic.* GHEREA, ST. CR. III 393.

6. Tranz. A efectua un tratament (3). ✦ A pune o substanță chimică sau un material în contact cu un reactiv chimic, pentru a observa producerea unor reacții chimice specifice sau pentru a obține modificarea calității unui material. ✦ A supune semințele acțiunii unor agenți chimici sau fizici, pentru a preveni și a combate boli datorite insectelor sau ciupercilor. *Eu rămîn aici, să facem planul de cultură și să tratăm sămînța.* MIHALE, O. 13.

— Variantă: (învechit) **tractá** (GHICA, A. 165, NEGRUZZI, S. II 154) vb. I.

TRATAMÉNT, *tratamente,* s. n. **1.** Fel de a se purta cu cineva, atitudine, comportare față de cineva. *Tratament sever.* ▭ *Pe piscul Voievodesei, sub ruinele turnului de unde începea panta de sănius, afla consolare pentru inegalitatea și vitregia tratamentului de acasă.* C. PETRESCU, A. 451.

2. Îngrijire medicală, mod, metodă de a trata o boală; mijloace terapeutice folosite în combaterea bolilor.

3. Operație executată asupra unui material sau asupra unui organism, pentru a obține modificări chimice, structurale, biologice etc. în scop industrial sau științific. *Tratament termic. Tratament chimic.*

4. (Fon.) Modificare, schimbare. *Elementele slave meridionale din neogreacă prezintă tratamente fonetice arhaice, pe cînd împrumuturile slave din română sînt mai recente.* ROSETTI, I. S. 16.

TRATÁRE s. f. Acțiunea de a (se) trata. *Curățirea și tratarea semințelor a devenit o regulă pentru gospodăriile colective.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 52.

TRATARISÍ, *tratarisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A trata. *Ce ne mai rămîne-acum de tratarisit?* ALECSANDRI, T. 1396.

TRATÁT, *tratate,* s. n. **1.** (De obicei urmat de determinări arătînd natura) Convenție scrisă, încheiată între două sau mai multe state, prin care se stabilesc relațiile reciproce dintre aceste state, condițiile încheierii unei păci etc. V. pact, acord. *Semnarea tratatului de prietenie cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste cît și încheierea de tratate de prietenie cu alte țări democratice și doritoare de pace din vecinătatea noastră sînt acte de întărire a păcii generale și a independenței noastre.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 141. *Tratatul de Adrianopoli aduse țărilor recîștigarea a parte din drepturile pierdute.* NEGRUZZI, S. I 202. *După lupte sîngeroase, încheind tratat de pace, Hotărî pe Romînia fericită a o face.* ALEXANDRESCU, M. 170.

2. Lucrare cu caracter special în care se tratează materia unei anumite discipline în principiile ei de bază. *Fata gazdei, firavă... veghind nopțile pe trata-*

tele lui Testut și Vidal. C. PETRESCU, Î. I 21. *Îl aflu în sala cea mare de studiu, aplecat peste un tratat de algebră superioară.* I. BOTEZ, ȘC. 229.

— Pl. și: (învechit) *trataturi* (RUSSO, S. 114). — Variantă: (învechit) **tractát** (CARAGIALE, O. I 381, ODOBESCU, S. III 61, NEGRUZZI, S. II 153) s. n.

TRATATÍVE s. f. pl. Schimb de păreri, discuții, negocieri între două sau mai multe părți interesate, cu scopul de a se ajunge la o înțelegere, la un acord. *Ideia tratativelor ca mijloc pentru destinderea încordării internaționale cucerește cercuri tot mai largi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2714. *Numai o complicare extraordinară și neprevăzută ar putea rupe d-odată tratativele pacinice.* ODOBESCU, S. III 397.

TRATÁȚIE, *tratații,* s. f. **1.** (Mai ales în legătură cu verbele «a face», «a oferi») Faptul de a servi ospeților mîncare și băutură; (concretizat) gustarea sau băutura servită. *Englezul mulțumi, dar refuză net orice tratație.* BART, S. M. 102. *Primește la ceasurile cinci după amiazi vizite și face musafirilor tratație cu ceai.* CARAGIALE, M. 207.

2. (Învechit, adesea la pl.) Tratative. *Va intra îndată în tratație cu Andrassy și va scrie lui Batthyani.* GHICA, A. 336. (Și în forma *tractație*) *Răzvan nu așteptă să vază isprava acestor tractații de la care puțin se nădăjduia și hotări cu armele în mînă a-și redobîndi tronul.* BĂLCESCU, O. II 153.

— Variante: (2) **tractáție, tratațiúne** (GHICA, A. 26) s.f.

TRATAȚIÚNE s. f. v. **tratație.**

TRÁTĂ, *trate,* s. f. Cambie care, în virtutea unei clauze speciale, se cedează spre încasare altei persoane.

TRAUMÁTIC, -Ă, *traumatici, -e,* adj. Care are caracter de traumatism; de natura traumatismului. *După lezarea traumatică unilaterală a măduvei... au apărut numai paralizii corespunzătoare dar nu și boale de piele.* BABEȘ, O. A. I 32.

— Pronunțat: *trau-ma-.*

TRAUMATÍSM, *traumatisme,* s. n. Leziune suferită de un organism viu în urma unei loviri, tăieri, zdruncinări etc. *Sînt cazuri de amputare a unui membru, de traumatisme care au distrus o regiune oarecare.* PARHON, O. A. I 177. *Neregenerarea centrilor nervoși în urma traumatismelor... constituie o probă în favoarea longevității celulei nervoase.* MARINESCU, P. A. 58.

— Pronunțat: *trau-ma-.*

TRAVĂLIU, *travalii,* s. n. (Rar) Lucru mecanic. *Energia e astfel sinonim cu capacitatea de travaliu.* MARINESCU, P. A. 37.

TRAVERSÁ, *traversez,* vb. I. Tranz. A trece de pe o parte pe cealaltă (a unei străzi, a unui drum etc.); a trece peste... *Din cînd în cînd... traversăm vreun pod.* CAMIL PETRESCU, V. 17. *Foștii profesori traversau strada.* C. PETRESCU, C. V. 57. *Publicul a dat năvală către peron, trebuind să traverseze șinele liniei întîia.* CARAGIALE, M. 204. ✧ Absol. *Prinsese brațul lui Zaharia Duhu, grăbind să traverseze împreună cu gloata.* C. PETRESCU, A. 324. ✦ (Cu privire la munți, țări etc.) A străbate, a tăia de-a curmezișul; a trece prin... *Apele Oltului traversează munții.* BOGZA, C. O. 250. *Am fost deci nevoit să ajung la Paris, ocolind teritoriul Germaniei, traversînd Cehoslovacia.* SAHIA, U.R.S.S. 213.

TRAVERSÁRE, *traversări,* s. f. Acțiunea de a traversa. *Necontenit coboară mai adînc în văile munților... trăind astfel cu o mare intensitate această întîmplare unică a vieții lui: traversarea Carpaților.* BOGZA, C. O. 335.

TRAVÉRSĂ, *traverse,* s. f. Bară de lemn, de oțel, de beton armat etc., așezată transversal pe axa longitudinală a unei construcții sau a unui sistem tehnic și folosită ca piesă de rezistență în construirea scheletului unei clădiri, a unui pod, a unei mașini etc.; bară de lemn, uneori de metal sau de beton armat, care se așază transversal sub șinele de cale ferată și de care acestea se fixează prin crampoane sau șuruburi. *Jăratecul se stingea între șine, înnegrind traversele.* DUMITRIU, B. F. 112. *Alergau toți, pășind peste sîrme și lunecînd pe traversele unse cu catran.* C. PETRESCU, C. V. 34. *Sări ușor pe grămada unor traverse ruginite.* SAHIA, N. 36.

TRAVERTÍN s. m. Tuf calcaros care poate fi lustruit ca marmura și se întrebuințează ca piatră de construcție. *Vedem mormane de nisip fin și o argilă de culoarea travertinului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1955, nr. 481, 3/3.

TRAVESTÍ, *travestesc,* vb. IV. Refl. A se deghiza. V. costuma. *Se travestea la minut în dansatoare orientală și în fachir, în toreador și-n subretă.* PAS, Z. III 248. *Doi feciori merg în tindă... se travestesc în haine... comice.* MARIAN, Î. 209.

— Variantă: (rar) **străvesti** (TEODORESCU, P. P. 474) vb. IV.

TRAVESTÍRE, *travestiri,* s. f. Acțiunea de a se travesti și rezultatul ei; deghizare. (Fig.) *Toată această travestire însă nu poate să ne înșele asupra adevăratului caracter al nunții din Călin.* GHEREA, ST. CR. III 319.

TRAVESTÍT, -Ă, *travestiți, -te,* adj. Deghizat. *Trăsăturile feței... te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite.* EMINESCU, N. 39.

— Variantă: (rar) **străvestít, -ă** (HASDEU, I. V. 156) adj.

TRĂDÁ, *trădez,* vb. I. Tranz. **1.** A înșela în mod perfid încrederea cuiva, săvîrșind acte care îi sînt potrivnice, pactizînd în mod interesat cu dușmanul; a fi neloial față de cineva sau de ceva; a vinde **(3).** *A-și trăda patria.* ▭ *Să se hotărască ce să facă cu orașul Clujului, care de mai multe ori... trădase autoritatea împărătească.* BĂLCESCU, O. II 271. ✦ A dovedi inconsecvență față de o idee, un sentiment, a părăsi o acțiune începută, a se abate de la o linie de conduită. ✦ A comite o infidelitate în dragoste sau în căsnicie; a înșela. *Tu m-ai trădat pe mine?... Pe mine m-ai trădat? O! dumnezeu, știi bine Cît eu l-am adorat.* ALECSANDRI, T. II 183.

2. A da pe față, a divulga (un secret, un plan etc.). ✦ Fig. A lăsa să se observe sentimentele, gîndurile, intențiile cuiva; a da de gol. *Și n-a vorbit cu nimeni de pag Teotolinda... Și n-au trădat-o ochii, nici zîmbetul deschis Dar visul — ah! iubirea te vinde mult în vis.* COȘBUC, P. II 199. ✦ (Cu privire la sentimente, intenții, însușiri) A face evident, a scoate la iveală; a vădi, a arăta. V. exprima. *Fața pătrată a lui Toma, colțuroasă și aspră, dar simpatică, plăcută... trăda un om hotărît, dîrz, neșovăitor.* V. ROM. februarie 1952, 121. *Un sentiment de rușine parcă îl oprea de a face cel mai mic gest care ar trăda o urmă de gelozie.* BART, E. 49. *Un om jovial... trădează o sănătate morală.* ANGHEL, PR. 155. ✦ Refl. A se dezvălui, a se descoperi prin imprudență. *Gîndurile se trădau în privirile lor.* BART, E. 50.

3. Fig. (Despre facultăți fizice sau psihice) A nu mai sluji, a nu mai funcționa (bine). *Îl trădează memoria.*

TRĂDÁNIE, *trădanii,* s. f. (Învechit) Mărturie a vremilor trecute; tradiție. *Timpii despre care analele scrise nu ne-au lăsat nici o trădanie.* ODOBESCU, S. II 255.

TRĂDÁRE, *trădări,* s. f. Acțiunea de a trăda și rezultatul ei; lipsă de credință, infidelitate. *Tudor Vladimirescu... apusese între Goleşti şi Tîrgovişte, în zarea însîngerată a trădării.* GALACTION, O. I 275. *Citi sentința Curții marțiale a diviziei, care osîndea la moarte prin ştreang pe sublocotenentul Svoboda pentru trădare şi dezertare la dușman.* REBREANU, P. S. 22. [Ştefan] *prevede vrajba, neunirea, nesațiul şi trădarea zămislind în inimile lor.* NEGRUZZI, S. I 272. ✧ *Înaltă trădare* = activitate criminală a cetățeanului care ridică armele împotriva propriei sale țări sau care unelteşte împotriva securității statului său. *Crimă de înaltă trădare.*

TRĂDĂTÓR, -OÁRE, *trădători, -oare,* adj. Care trădează, care este lipsit de credință; vînzător, înşelător, perfid. *Soție trădătoare: Îți las a ta viață ca o povară grea.* MACEDONSKI, O. I 250. *Iar de se face partea unui suflet fățarnic şi trădător, atunci pierde toată iluzia.* NEGRUZZI, S. I 56. ✧ (Substantivat) *Rosti uscat, încet şi desluşit: trădător! Trădător pînă la capăt.* GALAN, Z. R. 369. *Te las a fi prada Lui Tomşa, care vine a fi răzbunător Şi mie şi Carminei, infame trădător.* ALECSANDRI, T. II 186. *O presimțire amară îmi zicea că omul acesta... este un trădător.* NEGRUZZI, S. I 51.

TRĂGĂCI[1], *trăgaci,* s. m. Cel care trage cu o armă de foc; trăgător. *Florea Cazacu era trăgaci la* [tunul] *Krupp.* SANDU-ALDEA, U. P. 131.

TRĂGÁCI[2], *trăgace,* s. n. Piesă mobilă din mecanismul unei arme de foc, de care se trage cu degetul arătător pentru a descărca arma. *Rămînea cu mîna moartă pe trăgaci sau pe cuțit.* MACEDONSKI, O. I 118. *Sub adîncul frunziş al codrului stă pitit vînătorul, cu ochiul țintit la pradă, cu brațul ager la trăgaci.* ODOBESCU, S. III 35.

TRĂGÁCI[3], **-E,** *trăgaci, -e,* adj. (Despre animale) De tracțiune; p. ext. care trage bine la ham sau la jug. *Banul caii aşeza Şi la pluguri că-i punea... Trăgaci ca şoimii, Fugaci ca leii.* PĂSCULESCU, L. P. 197. *Slăbesc vitele trăgace.* ŞEZ. VI 43.

TRĂGĂNÁ vb. I v. **tărăgăna.**

TRĂGĂNÁT, -Ă adj. v. **tărăgănat.**

TRĂGĂTOÁRE, *trăgători,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele două curele care leagă scările de şa; şleau[3]. *Zburam ca o turturea, Tăiam calul cu scara, Piciorul trăgătoarea, Aplecîndu-mă pe şa.* ŞEZ. I 113. ✦ Curea groasă cu care se aplicau în trecut corecții corporale; p. ext. bătaie cu o astfel de curea. *Aplicau trăgătorile pentru cine ştie ce nimicuri.* CAMILAR, N. I 244.

2. (Rar) Trăgaci[2]. *Ascultai, într-o mînă cu chibritelnița şi în cealaltă cu degetul pe trăgătoarea revolverului.* HOGAŞ, M. N. 88.

3. Un fel de scăunel cu o deschizătură în care se bagă călcîiul cizmei spre a o descălța. *La şcoala de ofițeri din București, descălțarea se face cu un aparat numit... trăgătoare.* PAMFILE, I. C. 348.

4. Vas pentru grăunțe de mărimea unei baniță. *Grîul roşu greu la bob, curgea-n trăgători şi venea la vînturătoare.* SANDU-ALDEA, U. P. 100.

— Pl. şi: (2) *trăgătoare* (SAHIA, N. 37).

TRĂGĂTÓR[1], *trăgătoare,* s. n. Instrument de desen (liniar, tehnic) folosit la tragerea în tuş a liniilor. *Alături, o sticluță de tuş, o riglă de calcul, un teu, cîteva compase şi trăgătoare vin parcă să completeze cartea de vizită a locatarului «inginer».* V. ROM. martie 1954, 230.

TRĂGĂTÓR[2], **-OÁRE,** *trăgători, -oare,* adj. (Despre vite) Care efectuează o tracțiune; de muncă, de povară. *Cei ce n-au vite trăgătoare vor face douăzeci şi nouă de zile cu palmele şi vor secera un pogon de grîu.* SANDU-ALDEA, D. N. 214. ✧ (Substantivat) *Un sătean... se ținea nepăsător lîngă o pereche de trăgători uriaşi.* SADOVEANU, O. VII 239. *Noa, zău, că-i dau... nouă trăgători, nouă opintitori.* ŞEZ. I 149.

TRĂGĂTÓR[3], **-OÁRE,** *trăgători, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care trage ceva. ✧ Expr. **Trăgător de sfori** = persoană care trage sforile păpuşilor la teatrul de marionete; fig. persoană care unelteşte intrigi din culise. V. intrigant, uneltitor.

2. Persoană care emite o cambie, emitent de cambie.

3. Bărbat care trage cu o armă (mai ales de foc); trăgaci. *Cînd, în sfîrşit, focul încetă cu totul, trăgătorul își săltă de la pămînt capul.* CAMILAR, N. I 125. *Panaite, prietenul meu... vînător cu foame, dar trăgător mediocru.* SADOVEANU, O. L. 15. *Înaintea noastră sînt culcați alți trăgători.* CAMIL PETRESCU, U. N. 394. ✧ Loc. adj. şi adv. (Mil.; ieşit din uz) **În trăgători** = în lanț. *Se opresc toți aliniați, se desfăşoară în trăgători şi pornesc spre noi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 352.

TRĂÍ, *trăiesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A fi în viață, a fi viu, a exista; a viețui. *Ți-aduci aminte, Smărăndițo, cînd trăia bietul tata.* VLAHUȚĂ, O. A. III 15. *Ori c-a fi trăind calul, ori că n-a fi trăind, aceasta mă priveşte pe mine.* CREANGĂ, P. 194. *Optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit.* EMINESCU, O. I 107. *Nici trăieşte, nici nu moare, Ci se usucă pe picioare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89. ✦ (La conjunctiv) **a)** Formulă prin care se urează cuiva viață lungă. *Îndată ridică sticla: Să trăim, Anuță!* REBREANU, I. 19. *Să-ți trăiască calul, Făt-Frumos, ți mai zise ea.* ISPIRESCU, L. 5. *Să trăieşti, să-nveseleşti, Ca garoafa să-nfloreşti!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 108. **b)** Formulă prin care se mulțumeşte cuiva pentru un serviciu făcut. **c)** (Şi la imperativ, pers. 2 pl.) Formulă de salut (mai ales în armată, de la inferior la superior). *Trăiți, don' căpitan, răspunse el salutînd milităreşte.* HOGAŞ, H. 85. ✧ Expr. **Aşa să trăiesc** (**să trăieşti** etc.), formulă de jurămînt; zău (aşa). *Dăruieşte-mi viața, Păsărilă, că te-oi dărui şi eu cu milă şi cu daruri împărățeşti; aşa să trăieşti!* CREANGĂ, P. 268. *Am venit să-ți spun că-mi eşti drăguță ca ochii din cap. — Aşa să trăieşti.* ALECSANDRI, T. 824. *Frate, aşa să trăieşti, uşurează-mă de această întrebare, căci nu sînt destoinic să-ți împlinesc voia.* GORJAN, H. I 6. (Tranz.) **Trăi-te-ar** (sau **trălască-te**) **dumnezeu** (sau **cerul**) = să-ți dea dumnezeu sau cerul viață lungă. *Trăiască-te cerul întru mulți ani.* GORJAN, H. IV 219. (Rar şi la pers. 3) [Fata] *asta, vezi, ne place nouă, trăiasc-o dumnezeu, asta-i de noi.* SEVASTOS, N. 56.

2. Intranz. A continua să existe, a dura, a se menține, a se păstra, a dăinui, a se perpetua. *Trăieşte şi-acum crucea de stejar, bătută de ploi.* STANCU, D. 11. *Azi nu-i Ileana nicăirea, De-abia trăieşte pomenirea Poveştilor cu dulce rost.* COŞBUC, P. I 125. *Dragostea noastră cea dragă Nu trăi nici cît o fragă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162. ✧ (Urmat de determinările: «în inima», «în amintirea» etc.) *Lenin trăieşte în inimile oamenilor sovietici şi în inimile oamenilor muncii de pretutindeni.* STANCU, U.R.S.S. 23.

3. Intranz. A-şi duce, a-şi petrece viața. *Ei, nenişorule, o să trăiți, şi cu d-alde astea n-o să vă mai întîlniți!* DELAVRANCEA, H. T. 7. ✧ (Urmat de determinări modale) *Nu mi-ar ierta niciodată dacă aş lăsa-o să trăiască în minciună.* BARANGA, I. 191. *Moşneagul însă era foarte bogat, el şi-a făcut case mari şi grădini frumoase şi trăia foarte bine.* CREANGĂ, P. 70. *Dă-mă şi dup-un sărac, Numai să trăiesc cu drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 275. ✧ Expr. **A trăi ca în sînul lui Avram** v. sîn. **A trăi cu capul în nori** = a nu-şi da seama de realitate, a rămîne străin de ceea ce se petrece în jurul său. ✧ Tranz. (Cu acuzativ intern) *Nu se putea procopsi în nici un fel, aşa că îşi trăia zilele tot în sărăcie.* VISSARION, B. 10. *Frunză verde, măr pălit, Ce trai rău am mai trăit.* HODOŞ, P. P. 155.

Dă-mă, maică, unde trag, Să trăiesc traiul cu drag. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273. (Expr). **A-şi trăi traiul** = a se bucura de viaţă, a duce un trai bun, fără griji. *Ea ştie cît a suferit sărmana maică-sa şi s-a jertfit şi că măcar acuma are dreptul să-şi trăiască şi ea traiul.* REBREANU, R. I 29. **A-şi trăi traiul (şi a-şi mînca mălaiul)** = a îmbătrîni, a ajunge la capătul vieţii; a fi perimat. *Un om aproape de 60 de ani!... Ce ruşine! Ar trebui să-nţelegi că ţi-ai trăit traiul şi ţi-ai mîncat malaiul demult.* ALECSANDRI, T. 753. ✧ (Urmat de determinări locale) A fi stabilit undeva, a locui. *Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru.* SADOVEANU, O. VII 22. *Pe culmi atunci, pe creste Uriaşi trăiau cumpliţi.* COŞBUC, P. I 295. *Sînt acum cîţiva ani de cînd trăia în oraşul nostru o tînără damă.* NEGRUZZI, S. I 43. ✦ (Urmat de determinări care indică scopul) A-şi închina, a-şi consacra viaţa. *El e născut pentru aceasta şi trăieşte pentru aceasta.* C. PETRESCU, C. V. 198.

4. Intranz. A-şi petrece viaţa împreună cu cineva; a conviețui. *I-a luat în casa ei, să trăiască toţi împreună.* REBREANU, R. I 150. *Era odată un om însurat şi omul acela trăia la un loc cu soacră-sa.* CREANGĂ, O. A. 291. *Din copilărie şi eu am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baştină.* ODOBESCU, S. III 14. ✧ Expr. **A trăi bine** (sau **rău**) **cu cineva** = a se înţelege, a se împăca (sau a nu se înţelege, a nu se împăca) cu cineva. *Trăieşte rău cu tovarăşii lui.* SADOVEANU, O. VII 202. **A trăi** (cu cineva) **ca cîinele cu pisica** v. cîine. ✦ A avea relaţii de dragoste cu cineva. *Trăia... de zece ani cu un inspector.* PAS, Z. I 86.

5. Intranz. A se întreţine, a-şi procura cele necesare traiului, a-şi cîştiga existenţa. *Are haine sărace, e îmbătrînit timpuriu, din ce-o fi trăind?* C. PETRESCU, Î. II 253. *I-a ars şi casa; i-a trăsnit Deodată patru boi, Trăia la praguri, şi-n nevoi.* COŞBUC, P. I 229. *Ideea că n-are cu ce trăi îl chinuia zi şi noapte.* VLAHUŢĂ, O. A. 238. ✧ Expr. **A trăi din seul său** v. seu. **A trăi de azi pe mîine** v. azi (2). **A trăi pe spinarea cuiva** = a se întreţine din munca sau cîştigul altcuiva; a trăi pe socoteala altcuiva. ✦ A se hrăni. *Strideile aşa de rareori se găsea, încît nu era chip de a trăi numai cu aceste.* DRĂGHICI, R. 57.

6. Intranz. A se bucura, a profita din plin de viaţă. *Să-i trimitem în cer pe ciocoi, Să mai trăim şi noi pe pămînt.* STANCU, D. 124. *Ce rai... e aici, Să tot trăieşti, să nu mai mori.* CREANGĂ, P. 129.

7. Tranz. Fig. A simţi cu intensitate, a participa (la). *Actorul îşi trăieşte rolul.* ▭ *Scriitorul trăieşte viaţa societăţii sale.* V. ROM. decembrie 1953, 271. *Eminescu şi-a trăit versurile. Ele izvorăsc din adîncul vieţii lui, care-n adevăr a fost nenorocită.* VLAHUŢĂ, O. A. 401. ✧ Expr. **A trăi din nou** = a-şi aminti cu intensitate. *Scenele îi păreau atît de vii, încît le trăia din nou.* DELAVRANCEA, la TDRG.

TRĂINICÍE s. f. Însuşirea de a fi trainic, de a dura; rezistenţă, durabilitate, soliditate. *Forţa şi trăinicia gospodăriei colective îşi au izvorul în munca colectiviştilor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2895. *El crede că o zidire nu poate avea trăinicie.* ALECSANDRI, P. P. 193.

TRĂÍRE s. f. **1.** Faptul de a trăi; vieţuire. *Setea lui de a trăi preschimba ceea ce îi era refuzat din pricina morţii apropiate... într-o neasemuită trăire după moarte.* CAMIL PETRESCU, O. II 346.

2. Metodă metafizică de cunoaştere care, pe baza unor experienţe psihice confuze şi subiective, pretinde în mod arbitrar că ar ajunge la cuprinderea întregii realităţi; totalitatea proceselor psihice care servesc drept bază acestei metode.

TRĂISTÁR, *trăistari,* s. m. Meşteşugar care face traiste. *Păru-l dădui la trăistari, Să facă trăişti la măgari.* PĂSCULESCU, L. P. 46.

TRĂISTÍCĂ, *trăistici,* s. f. Trăistuţă. *D-o turtică că-i cocea, În trăistică le punea.* TEODORESCU, P. P. 670.

TRĂISTIOÁRĂ, *trăistioare,* s. f. Trăistuţă. *Să-mi găteşti merindele, Să-mi umpli trăistioarele.* TEODORESCU, P. P. 670.

TRĂISTÚŢĂ, *trăistuţe,* s. f. Diminutiv al lui traistă.

1. v. traistă (**1**). *Scoteau din trăistuţe bulzii de mămăligă cu brînză şi-i aşezau la rînd ca să se prăjească în preajma gătejelor aprinse.* SADOVEANU, O. VII 136. *Scoase inelul din trăistuţă şi-l pune pe masă.* RETEGANUL, P. II 12.

2. v. traistă (**2**). *Pe fiecare noapte să-i dea cîte o trăistuţă de alune.* ISPIRESCU, L. 92.

TRĂÍT s. n. Faptul de a trăi; trai, viaţă. *Eu l-întreb de sănătate, El îmi dă cu pumnu-n spate; Eu mi-l întreb de trăit, El mă-ntreabă: de ce-am vînt?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398. ✧ Expr. **Din trăite** = din experienţa proprie, cîştigată în viaţă. *Pe bănci înguste de stejar, Mineri cu feţe şănţuite: Ei par nişte ciudaţi şcolari, Care învaţă din trăite.* DEŞLIU, M. 10.

— Formă gramaticală: (în expr.) *trăite.*

TRĂITÓR, -OÁRE, *trăitori, -oare,* adj. **1.** Care trăieşte, care este în viaţă, care există: vieţuitor. *Şuvoiul Dunării şi-a alcătuit o rînduială pe care o păstrează pînă astăzi şi o va mai păstra cît fi-va om trăitor subt soare.* SADOVEANU, P. M. 280. *Numai eu să fiu pe lume, Rămas singur trăitor.* ALECSANDRI, O. 222. ✧ Fig. *Al lumii-ntregul simbur, dorinţa-i şi mărirea, În inima oricărui i-ascuns şi trăitor.* EMINESCU, O. I 64. ✧ (Substantivat, rar) *În trăitorii de astăzi sînt oameni vrednici.* RUSSO, S. 66.

2. Care îşi duce viaţa, care locuieşte (undeva). *Făptaşii ar fi nişte oieri care ar fi trăitori în acele părţi.* SADOVEANU, B. 239. *El a fost odată, cînd a fost, trăitor în mahalaua Ţuţuienii din Tîrgul Neamţului.* CREANGĂ, P. 105. *Ţăranul trăitor în vizuini, căci numai case nu le putem zice, îmbrăcat în zdrenţe şi îngenuncheat, este tot aşa ca şi atunci cînd era silit de-a fugi înaintea hunilor şi tătarilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 100.

TRĂMÍTE vb. III v. **trimite.**

TRĂNCĂNÁI s. f. pl. v. **trancanale.**

TRĂNCĂNEÁLĂ, *trăncăneli,* s. f. Acţiunea de a trăncăni; zgomot produs de cei care trăncănesc; vorbărie deşartă, sporovăială.

TRĂNCĂNÍ, *trăncănesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A vorbi mult şi fără rost, a îndruga vrute şi nevrute; a flecări, a sporovăi. *Aide, lăsaţi gura, c-aţi trăncănit destul.* REBREANU, R. I 145. *Şi trăncănea înainte, cu acea exasperantă vervă şi uitare de sine a oamenilor bolnavi de limbuţie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 70. *Ia nu mai trăncăni şi tu de acolo... fi ziseră fraţii rîzînd.* ISPIRESCU, L. 313. ✧ Tranz. *Bătrîna... trăncăneşte verzi şi uscate.* ODOBESCU, S. III 120.

2. A face zgomot, lovind anumite obiecte unele de altele; a hodorogi, a troncăni.

TRĂNCĂNÍT s. n. **1.** Faptul de a trăncăni; vorbărie deşartă, trăncăneală.

2. Zgomot (ritmic). *Se uită la pendula cu amoraşi de bronz şi flori de alamă. Ea singură îi auzea trăncănitul metalic.* DUMITRIU, B. F. 55.

TRĂPÁŞ, *trăpaşi,* s. m. Cal învăţat să meargă la trap, antrenat pentru cursele de trap. *Cu o îndreptăţită mîndrie au arătat muncitorii şi tehnicienii staţiunii realizările lor în perfecţionarea rasei de cai arabi şi trăpaşi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2806.

TRĂPOTÍ vb. IV v. **tropoti.**

TRĂSĂTÚRĂ, *trăsături,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Linii, contururi caracteristice ale figurii unei persoane; trăsură. *Ne primește un tînăr blond, scund, cu trăsături alese.* STANCU, U.R.S.S. 97. *Mă privește apăsat, cu trăsăturile prea simple, în linii drepte.* CAMIL PETRESCU, U. N. 381. ✦ Aspecte esențiale ale caracterului sau ale personalității cuiva. *Psiholog sumar, el află, poate, acum trăsături de caracter ale băiatului său pe care nu le cunoștea și care-l înduioșară.* CĂLINESCU, E. 158. *În acest roman găsim toate trăsăturile caracteristice ale marelui scriitor.* GHEREA, ST. CR. II 234. *Încă o trăsătură caracteristică a lui Lenau e dorul de călătorie.* IONESCU-RION, C. 68. ✦ Aspect caracteristic, general al unei opere, al unei doctrine, al unui fenomen, al unei activități, al unei epoci. *Utilizarea științei pentru satisfacerea nevoilor materiale și culturale ale întregului popor reprezintă o trăsătură specifică a socialismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 335, 4/4. *Trăsătura caracteristică a gramaticii constă în aceea că ea stabilește regulile modificării cuvintelor, avînd în vedere nu cuvinte concrete, ci, în general, cuvinte fără caracter concret.* S. C. L. 1950, I 130.

2. Linie trasă pe hîrtie (cu condeiul, cu creionul etc.). ✧ *Trăsătură de condei* = semne grafice (cuvinte, linii) aruncate pe hîrtie la repezeală și (de obicei) fără multă chibzuință. *Și cu toate acestea, iată-ne chemați, prin o trăsătură de condei, a șterge, a desființa patru legiuiri.* KOGĂLNICEANU, S. A. 130. *Trăsătură de unire* = liniuță de unire, v. liniuță.

TRĂSCĂU s. n. Rachiu tare. *Pînă în marginile Bucureștilor puteai să cumperi, să bei și să plătești trăscăul cu un leu kilogramul.* PAS, L. I 191. *Ca rachiul dumitale, n-am mai băut eu așa ceva decît în țara ungurului, de-i zicea trăscău.* C. PETRESCU, R. DR. 131. ✦ (Regional) Vin acru, rău la gust.

— Variantă: **trascău** (VORNIC, P. 55) s. n.

TRĂSNĂIE, *trăsnăi,* s. f. Faptă năstrușnică, necugetată; năzbîtie, poznă. *Am făcut colo în spital o trăsnaie.* CAMILAR, N. II 92. *Cît eram mai tînăr, făceam pe fiecare lună cîte o trăsnaie.* D. ZAMFIRESCU, R. 96.

TRĂSNEÁLĂ, *trăsneli,* s. f. Toană rea, nebunie.

TRẮSNET, *trăsnete,* s. n. Descărcare electrică de mare intensitate, însoțită de o lumină vie și de un zgomot puternic, care are loc între doi nori sau între un nor și pămînt. *O lumină mare se făcu și trăsnetul înfășură stejarul, ca un foc de artificii, profilîndu-l pe cer cu ramurile aprinse într-un potop de scîntei și frunze spulberate.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 48. *Trăsnetul din cer de-ar fi căzut, nu i-ar fi făcut mai mult rău ca ceea ce i-a făcut citirea acestor vorbe.* ISPIRESCU, L. 51. *De cînd căzu un trăsnet în dom, de-atunci în somn Ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată.* EMINESCU, O. I 96. *Cerul curat de trăsnet nu se teme,* se spune despre cineva care, simțindu-se nevinovat, nu se teme de nimic. ✧ (Poetic) *În ochi purta un trăsnet cu palidă lucire.* MACEDONSKI, O. I 214. ✧ Fig. *Îi cra frică mereu că un trăsnet din senin îi va zdrobi toată truda vieții.* REBREANU, I. 56. ✧ Expr. **A rămîne ca lovit de trăsnet** = a rămîne înlemnit (de spaimă, de uimire etc.). **Lovitură de trăsnet** = întîmplare (mai ales neplăcută) venită pe neașteptate. (Regional) **A da (sau a lăsa) ceva în trăsnet** = a se lipsi, a se lepăda de ceva, a abandona ceva, a da dracului. *Și ce folos de boi și vaci? Nevasta dacă nu ți-o placi, Le dai în trăsnet toate!* COȘBUC, P. I 119.

TRĂSNÍ[1] vb. IV v. **trosni.**

TRĂSNÍ[2], *trăsnesc,* vb. IV. **1.** Intranz. impers. și unipers. A se produce trăsnete, a cădea trăsnete. V. detuna, fulgera. *Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele.* SADOVEANU, B. 7. *O, cum fulgeră de strașnic... groaznice tunete o să avem! trebuie să trăsnească undeva.* NEGRUZZI, S. I 58. ✦ Tranz. A lovi (pe cineva) trăsnetul, a cădea asupra cuiva sau a ceva trăsnetul. *I-a trăsnit Deodată patru boi.* COȘBUC, P. I 229. *Mandolina căzu din mîinile contelui, glasul i se tăia pe loc, și el rămase ca un om trăsnit de fulger.* ALECSANDRI, O. P. 298. ✧ (În imprecații) *Auzi tu, sluta și calica! Trăsni-o-ar și n-ar mai ajunge!* SADOVEANU, O. VIII 219. *Trăsneasc-o sfîntul palincă, Pînă și dragoste strică!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 230. ✧ Expr. **A rămîne, a se opri (ca) trăsnit (din senin)** = a rămîne încremenit, a încremeni (de uimire, de emoție, de groază etc.). *Constantin a rămas trăsnit.* GALACTION, O. I 125. *Pisicuța, ca îngrozită parcă de o vedenie fioroasă, se opri ca trăsnită din mers.* HOGAȘ, M. N. 93. *Dl. doctor rămase ca trăsnit din senin.* SLAVICI, O. I 389. ✦ Fig. A cădea, a tăbărî, a apărea undeva pe neașteptate. *Se repezi o dată Făt-Frumos din munte ca un fulger; și unde trăsni în mijlocul lor, încît se îngroziră, de nu mai știau ce fac.* ISPIRESCU, L. 156. ✧ Expr. **A-i trăsni cuiva ceva (prin cap)** sau (rar, tranz.) **a-l trăsni pe cineva prin minte** = a-i veni cuiva o idee neașteptată, ciudată, nesăbuită. *A făcut cîte s-a priceput și cîte-a auzit, și spunea cîte-i trăsneau prin cap.* SADOVEANU, O. VIII 218. [Fiul craiului] *se potrivește spînului și se bagă în fîntînă, fără să-l trăsnească prin minte ce i se poate întîmpla.* CREANGĂ, P. 205. *Cică i-o trăsnit prin minte ca să ieie pe cucoana Caliopi, vecina moșiei.* ALECSANDRI, T. I 337. *Moșneagul, văzînd un ou vorbind, își făcu cruce și-l trăsni îndată prin minte că trebuie să fie năzdrăvan.* ȘEZ. I 279.

2. Tranz. A izbi cu putere, a lovi. *Ce să fac? Să-l trăsnesc în somn!... Să moară fără să știe că moare.* CARAGIALE, O. I 259. *S-o trăsnești cu capul de păretele cel despre răsărit cît îi putea.* CREANGĂ, P. 13. *Cînd acesta se cobora de pe munte, Mihai îl trăsnește cu artileria sa.* BĂLCESCU, O. I 30. *A fost și George Natu și-a cerut o plăcintă, și acei de acolo l-o trăsnit cu plăcinta-n cap.* ȘEZ. IV 205. (Fig.) *Mai bine-mi dădea o palmă decît să mă trăsnească cu vorbe d-astea.* REBREANU, R. II 41. (Absol.) *Doarme! răspunseră. Și pute a rachiu de trăsnește! adăugară ei.* PAS, L. I 31. ✧ (Complementul indică lovitura aplicată) *Ian auzi cum grăiește cu mine... Acuși îți trăsnesc două palme.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 6/6. ✧ Expr. **A fi trăsnit cu leuca** v. leucă. ✧ Intranz. *Nici n-au sfîrșit bine de vorbit și iată că buzduganul au și trăsnit în poartă de au vuit toate.* SBIERA, P. 94. ✦ Intranz. Fig. (De obicei în corelație cu plesni) A-și manifesta zgomotos și cu furie mînia, strigînd, vociferînd; a tuna și a fulgera. *Pornește cu ciudă, trăsnind și plesnind.* CREANGĂ, P. 291. *Andronache s-a închis în cabinetul său, unde după ce mult trăsni, plesni, blăstemînd gîndul ce-l lovise să se însoare... apucă un pistol.* NEGRUZZI, S. I 79.

3. Refl. Fig. A se ameți de băutură; a se îmbăta. *Un bețiv!... Cînd se trăsnea, bătea pe mă-ta.* DELAVRANCEA, O. II 294. ✧ Tranz. *Trăsnit puțin de țuicile pe care le sorbise, strigă deodată.* REBREANU, R. I 132.

4. Intranz. (Despre arme de foc) A se declanșa cu zgomot puternic; a pocni, a detuna, a bubui. *Atunci, toate armele trăsniră!* CAMILAR, N. I 74. *Cînd stăpînitorul duse băutura la gură, — trăsni năprasnic o pușcă în ograda curții.* SADOVEANU, O. VII 110.

TRĂSNÍT, -Ă, *trăsniți, -te,* adj. **1.** Zănatic. *Țăranii nu voiau să-și puie mintea cu Ichim, și că era bătrîn, și că îl știau trăsnit din fire.* REBREANU, R. II 211. *Era om bun... numai cam... uieș... Cam stropșit. — Cam trăsnit.* ALECSANDRI, T. 621. ✧ (Substantivat) *Mi-am dat cuvintele La toate trăsnitele Și mi-am dat vorbele mele Și la bune și la rele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 221. ✦ Amețit de băutură; beat. *Era trăsnit... Am auzit că de la o vreme-ncoace într-o băutură o duce.* CARAGIALE, O. I 59.

2. Fig. (Mai ales substantivat) Afurisit, blestemat, netrebnic. *Un trăsnit de corb n-are ce lucra, ci vine și*

fură inelul. RETEGANUL, P. II 18. *O trăsnită de măsea m-a durut de două ori trei zile.* id. ib. III 84.

TRĂSNITÓR, -OÁRE, *trăsnitori, -oare,* adj. (Rar) Care trăsneşte. *E vînt cu ploaie rece şi noapte cu fiori, Căci umbra e ţesută de fulgeri trăsnitori.* ALECSANDRI, P. A. 211. ✦ Fig. Zdrobitor, năprasnic, ucigător. *Spintecă, răpune, C-o minie trăsnitoare în al ochilor focar.* MACEDONSKI, O. I 105.

TRĂSÚRĂ[1], *trăsuri,* s. f. **1.** Vehicul cu arcuri, cu patru roţi, tras de cai şi folosit la transportul persoanelor. *Era un soare cald de început de toamnă şi trăsura mergea duruind pe o şosea pietruită.* SADOVEANU, O. III 65. *Într-o trăsură mare de casă, se suiră toate fetele.* HOGAŞ, M. N. 44. *Privirea ei căuta lung şi dureros la ultimul val de colb ce se aşează încetişor pe urma trăsurii.* VLAHUŢĂ, O. A. 125. ✧ (Învechit) *Trăsură cu aburi* = tren. *De la Linţi începe drumul de fier pentru trăsura cu aburi şi merge în munţii Tirolului.* KOGĂLNICEANU, S. 13. *Scrisoare de trăsură* v. scrisoare.

2. Vizitiu (**2**). *Vizitiul poartă numele de vizitiu, trăsură, surugiu.* PAMFILE, CER. 169.

TRĂSÚRĂ[2], *trăsuri,* s. f. **1.** (Învechit) Linie a feţei, trăsătură (**1**). *O, 'nchide lungi genele tale, Să pot recunoaşte trăsurile-ţi pale!* EMINESCU, O. I 41. *Figura sa avea trăsuri pronunţate, fără să fie inteligentă.* BOLINTINEANU, O. 414. *Trăsurile feţei postelnicului, deşi puţin cam descompuse, arătau acum o mulţumire paşnică.* FILIMON, C. 92.

2. Linie de hotar între proprietăţi. ✦ Suprafaţă de teren cu o lungime de şase prăjini. V. obraţ.

3. (Rar, în expr.) *Trăsură de unire* = liniuţă de unire, v. liniuţă.

TRĂSURÍCĂ, *trăsurici* şi *trăsurele,* s. f. Diminutiv al lui trăsură; trăsură mică şi uşoară (uneori numai cu două roţi). *Ne suim în trăsurica lui împletită, cu puşca între noi, şi hai la cîmp ori la baltă.* SADOVEANU, O. VIII 158. ✦ Mic vehicul (cu arcuri) împins cu mîna, în care sînt plimbaţi copiii mici; cărucior, căruţ.

TRĂTÁJ s. n. v. **tartaj.**

TREÁBĂ, *treburi* şi *trebi,* s. f. **1.** Îndeletnicire, ocupaţie, activitate. *Dionis era greu de cap şi nu se pricepea la trebile moşiei.* GALACTION, O. I 85. *Şi-a luat o ţigancă să-i caute de trebile casei.* RETEGANUL, P. II 22. *L-au lăsat măr şi s-a dus fiecare la treaba sa.* CARAGIALE, O. I 378. *De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* EMINESCU, O. I 137. ✧ Expr. **A avea treabă** sau (rar) **a fi în treabă** = a fi ocupat. *Nu stau mult, Irino... mă grăbesc: am treabă.* BUJOR, S. 58. *Eu n-o vedeam pe dînsa, căci eram în treabă.* CREANGĂ, A. 66. **A-şi căuta (sau a-şi vedea) de treabă** = **a)** a lucra conştiincios, cu sîrguinţă; **b)** a se ocupa numai de lucrul său; a nu se amesteca în lucrul altora. *Iată banii, mulţumeşte, du-te, caută-ţi de treabă.* HASDEU, R. V. 15. *Să ne vedem de treabă şi să urmăm a culege, chiar şi din vînătorie, cugetări serioase.* ODOBESCU, S. III 49. *Mai bine să-mi caut de treabă.* ALECSANDRI, T. 1219. **A se afla în treabă** = a-şi face de lucru fără a fi nevoie, pentru a-şi da importanţă. *Moşneagul însă mereu se află în treabă, deşi n-are nimic de făcut, se codeşte şi nu pleacă pînă nu închidem oficiul.* PĂUN-PINCIO, P. 97.

2. Muncă, lucru. *Apoi las'să vă vedem la treabă, că de gură ştiu că sînteţi buni, făcu Petre.* REBREANU, R. II 221. *Ionel avea acum numai 12 ani şi făcea şi el treabă în satu lui.* BUJOR, S. 71. *Una pe alta se îndemnau la treabă.* CREANGĂ, P. 7. ✧ (Poetic) *N-a fost decît un val. Dar valul ista, uite, dă la ivealâ toată treaba valurilor ce-au trecut mai înainte.* GALAN, Z. R. 355. ✧ Expr. **A fi treabă să...** = a fi mult de lucru să... *Pînă să-i scoată de acolo, a fost treabă.* GALACTION, O. I 293. (Învechit) **A avea de treabă** = a avea de lucru, v. lucru (**II**). *Tu, de socoţi că ai de treabă acolo, stăi şi drege şi lucrează cum te pricepi.* GHICA, A. 572. **A se pune pe treabă** = a se apuca serios de lucru. *Mefistofeles se pune pe treabă şi caută să facă plăcută lui Faust viaţa pămîntească.* IONESCU-RION, C. 72. **A se da la treabă** = a fi dispus să se apuce de muncă. *Nu mi-ar fi ciudă cînd n-aş vrea să mă dau la treabă.* CREANGĂ, P. 200. **A se lua cu treaba** = a uita necazurile, preocupările, interesele, fiind preocupat sau absorbit de muncă. *A doua zi s-a luat cu treaba, iar a treia zi a uitat de tot.* POPA, V. 52. **A-şi prinde treabă** v. prinde (**V 1**).

3. (Mai ales la pl.) Chestiune, problemă, interes, afacere (**1**). *Boierul... îl ia în slujba sa, desigur pentru oarecari treburi cancelăreşti.* CĂLINESCU, E. 12. *Să cătăm odihnă, Ca de treburile ţării, mîine, să vedem în tihnă.* DAVILA, V. V. 161. *Toate trebile şi le punea la cale singurel.* CREANGĂ, P. 140. ✧ Expr. **A avea treabă cu cineva** (sau **undeva**) = a avea de rezolvat anumite interese cu cineva (sau undeva). *Dumneata ai vreo treabă la Călugăreni?* SADOVEANU, B. 97. *Domnu David îşi aduse aminte că avea treabă la un negustor.* id. ib. 113. **Cine treabă are?** = cui ce-i pasă? *De mi-i da o sărutare Nime-n lume n-a s-o ştie, Căci va fi sub pălărie — Ş-apoi cine treabă are!* EMINESCU, O. I 55. **Ce treabă am (ai** etc.) **cu...?** = ce mă (te etc.) interesează? ce mă (te etc.) priveşte? *Ce treabă am eu cu boala lui? Ce, eu sînt bolnav? nu mă priveşte pe mine.* CARAGIALE, O. I 67. **A (nu) fi treaba cuiva** = a (nu)-l privi pe cineva ceva. *Asta-i treaba mea, cucoane.* CREANGĂ, P. 156. *În sfîrşit, îi treaba d-tale. Eu mă duc... dar nădăjduiesc că nu-i lipsi deseară la bal.* ALECSANDRI, Ţ. I 134. *Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zîmbet.* NEGRUZZI, S. I 9. **A-şi face treaba** = a-şi face interesele, v. interes (**1**). *Frunză verde de negară! Vodă doarme în cămară, Iar boierii tot furînd Îşi fac trebile pe rînd.* HASDEU, R. V. 23. (Rar) **A face pe treabă** = a face pe placul sau după interesul cuiva. *Crede şi d-ta, mătuşă, că de-i face pe treabă, n-are să-ţi fie degeaba.* CREANGĂ, P. 172. ✦ (Învechit) Interese de stat; chestiuni publice; minister. *D-acolo trebuie să veniţi în Valahia mare cu Negri, ca să-l puneţi în capul trebilor.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 364. ✧ (În organizarea de astăzi a ţării) *Direcţia generală a treburilor Consiliului de Miniştri* = organ de pregătire şi de executare a hotărîrilor Consiliului de Miniştri.

4. Faptă, ispravă. *Începe a tăia copacul, să cadă în car deodată. Trebi de ale lui Dănilă Prepeleac.* CREANGĂ, P. 46. ✧ Loc. adj. **De treabă** = (despre persoane) cumsecade, bun, cinstit; de ispravă. *Aprodul cel bătrîn şi de treabă o observa în tăcere.* SADOVEANU, B. 80. *Bucuria lui c-a găsit doi oameni de treabă, cu care să mai schimbe-o vorbă.* VLAHUŢĂ, O. A. 475. *Am o babă Hăt de treabă* (Uşa). GOROVEI, C. 386. (Popular) **Cu treabă** = cu rost, cu socoteală. *Pentr-un pic de gurişoară, Pentr-o ţîră şi cu treabă Nici chiar popa nu te-ntreabă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367. ✧ Expr. **Mare treabă!** = mare lucru, v. lucru (**III 2**). *Mare treabă! Nu cumva să-ţi zic «jupîne»?* HASDEU, R. V. 144. (Învechit) **De ce treabă?** = de ce? din ce cauză? pentru ce? *Da de ce treabă, soro dragă?* ALECSANDRI, T. 417.

5. Năravi, obicei, deprindere. *Purcelul... mergea în urma lui, grohăind şi muşluind pe jos, cum e treaba porcului.* CREANGĂ, P. 82.

6. Împrejurare, situaţie. *Cară-te... cît e treaba cu cinste.* ALECSANDRI, T. 497. ✧ Expr. **A fi treaba aşa** (sau **astfel**) = a fi lucrurile aşa cum sînt, a se prezenta în felul cum se văd. *Aşa ţi-e treaba? Încă mă iei la trei parale?* CREANGĂ, P. 315. *Dacă-i astfel treaba... apoi cine-a face un pas spre mine, îl trimet să vadă pe bunică-sa.* ALECSANDRI, T. I 98. *Acum, dacă-i treaba-aşa, Spune-i, dragă, maică-ta Să-ngrădească uliţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 61. **Se vede treaba că...** = se vede că..., se pare că..., probabil. *Măi băiete, se vede treaba că şase luni de zile a fost poruncă să ieşi şi tu tot fată şi în urmă s-a schimbat porunca*

și ai ieșit ce-ai ieșit. GALACTION, O. I 301. *Se vede treaba că ți-ai ieșit din minte.* GORJAN, H. IV 20.

7. (Învechit) Folos, profit. *De ce treabă e așa viață?* ȚICHINDEAL, F. 165. ◇ Expr. **A nu fi de nici o treabă** sau **a nu fi nici de-o treabă** = a fi cu totul inutil, nefolositor.

TREÁCĂT s. n. **1.** Faptul de a trece; trecere. *Pe ulițele... satelor de pe toate văile, n-a mai contenit treacătul sănilor.* GALAN, Z. R. 56. *Nu a rămas o singură sanie pe care să n-o fi atins în treacătul nostru.* BOLINTINEANU, O. 390. ◇ Loc. adv. **Din treacăt** = din fugă. *Din treacăt, ici și colo, să culegi Sînziene cu tulpinele întregi.* TOPÎRCEANU, B. 44. *Valuri... de aer, ca o mare nevăzută, Trec alin pe fața lumii și din treacăt o sărută.* ALECSANDRI, P. III 58. **În treacăt** = a) trecînd, în trecere, p. ext. în fugă, la repezeală. *Se opri în treacăt la o fereastră.* DUMITRIU, N. 43. *Eram așa de grăbiți și ne vedeam în treacăt numai.* CAMIL PETRESCU, U. N. 137. *Țăranii noștri, glumeți cum sînt ei, ne tot șfichiuiau în treacăt care dincotro, de ni-era mai mare rușinea de rușinea lui moș Luca.* CREANGĂ, A. 127. *Și-n treacăt o cuprinse lin Într-un ungher degrabă.* EMINESCU, O. I 174. *Căci ei răstoarnă-n treacăt și darmă, sfarmă-n clipă — Scadroane, turnuri, corturi și pun tot în risipă.* ALECSANDRI, P. III 38. *Pleacă la vînătoare Și-n treacăt mi se-abate Și pe la ăl grîu de vară.* TEODORESCU, P. P. 142; b) pe scurt, în cîteva cuvinte; pe deasupra, superficial. *Îmi vorbise... în treacăt despre călătoriile lui.* STANCU, U.R.S.S. 80. *Musset... în cîteva versuri răpezi și armonioase... știe, zic, a schița în treacăt o întreagă elegie vînătorească.* ODOBESCU, S. III 85.

2. Drum de trecere. *Apoi tot pe aici* [prin Humulești] *treacăt spre iarmaroace: la Piatra de duminica mare și la Folticeni de Sînt-Ilie.* CREANGĂ, A. 73. *Pe acel drum era treacătul urdiilor ce veneau să pustiiască țara.* ȘEZ. I 155.

TREĂMPĂ s. f. v. **trampă.**

TREANCA-FLEÁNCA interj. (Familiar, în expr.) **Treanca-fleanca mere acre** sau **treanca-fleanca trei lei perechea** = flecăreli, fleacuri. (Substantivat) **A fi o treancă-fleancă** = a fi un om de nimic.

TREÁNȚĂ, *trențe,* s. f. Bucată sfîșiată dintr-o pînză, dintr-o haină, dintr-o rufă; haină, pînză, rufă veche ruptă în bucăți; zdreanță. *După ce l-au purtat și l-au așezat la umbra șoprului pe Mitrea, baba Trigoaia l-a învelit c-o treanță de cojoc.* SADOVEANU, M. C. 49. *Era îmbrăcat în niște trențe murdare și urîte.* POPESCU, B. II 28. *Hîrtia pe care scriem și tipărim se face din trențe.* ODOBESCU, la TDRG. *N-are-a toarce, n-are-a țese Și din trențe nu mai iese.* BOLLIAC, O. 182.

TREAP s. n. v. **trap²**.

TREAPA-LEÁPA interj. Onomatopee care redă zgomotul făcut de obiecte de lemn care se lovesc ritmic între ele sau de pașii tîrîți ai unui om greoi la mers. *În pădure cioca-boca, În tîrg hi-ho-ho Și acasă treapa-leapa* (Calul). GOROVEI, C. 37. *Merge în pădure, face cioc-boc, Vine acasă, face treapa-leapa* (Melița, melițoiul). id. ib. 226.

TREÁPĂD s. n. **1.** (Și în forma *treapăt*) Trap. *Cel ce mînă caii are un bici cu coada lungă... spre a ajunge caii de la par și a-i face să meargă în treap, treapăd, adecă la trap.* PAMFILE, A. R. 205. *Murgul nu voia... să o ieie la treapăt.* SLAVICI, N. II 195. *Se luă în fuga mare după fericiții tineri ce se depărtase în treapătul calului.* ODOBESCU, S. I 146. ✦ (Referitor la persoane) Alergătură. *În sfîrșit, după atîta treapăd și după atîtea dibuieli, găsi și peștera.* STĂNOIU, C. I. 154. ✦ Zgomot produs de mersul unui cal în trap sau de o persoană care calcă apăsat; tropăit, tropăitură. [Omul] *pieri, urmat de bufnitul și treapădul bocancilor grei.* DUMITRIU, N. 248. *S-auzi un scîrțîit de căruță hodorogită și treapăd de potcoave.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 179.

2. (Popular) Diaree, dizenterie. *Sufăr... de pîntecărie sau treapăd.* ȘEZ. IV 123.

— Variantă: **treápăt** s. n.

TREÁPĂT s. n. v. **treapăd.**

TREĂPTĂ, *trepte,* s. f. **1.** Element component al unei scări, pe care se calcă în timpul parcurgerii ei; fiecare dintre suprafețele orizontale, cu lățime relativ mică, care alcătuiesc o scară de piatră, de lemn etc. *S-a suit sus la rîndul al doilea, pe trepte largi.* SADOVEANU, B. 76. *Gara, cu treptele murdare și alunecoase, cu înghesuiala unor oameni grăbiți...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 7. *Din gang, la dreapta, o scară... cu treptele de piatră, tocite de vremuri.* BASSARABESCU, S. N. 22. *Niște trepte de lemn duceau în catul de sus.* EMINESCU, N. 37. ◇ Fig. *Veți crede anevoie că un cherestegiu ar putea să aibă gîndurile și sentimentele pe care le aveam eu, privind... printre treptele despicate ale scării Carpaților.* GALACTION, O. I 63. ✦ Fiecare dintre barele (de lemn sau de fier) așezate transversal, la distanțe egale între două bare verticale, alcătuind o scară; fuscel. *Și făcu niște druguleți mici, fiecare puindu-i d-a curmezișul pe drugii cei mari, închipuî treptele unei scări.* ISPIRESCU, L. 59.

2. Fig. (Uneori însoțit de determinări) Grad, nivel; etapă, fază. *Mersul înainte al societății, de la treptele inferioare la cele superioare, este determinat de acțiunea legilor obiective de dezvoltare a societății.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 359, 2/1. *În această comedie Caragiale pune concepțiile curente ale unora, și chiar stările sufletești ale noastre ale tuturora, în gura unui tip de pe cea din urmă treaptă intelectuală.* IBRĂILEANU, S. 71. ✦ Rang, situație. *Înălța mai mulți dintr-înșii în treapta de nobili.* BĂLCESCU, M. V. 400. *Văz oameni fără de nici o știință, învățătură și dar, fără de nici o slujbă către patrie, într-o clipă urcați la cea mai înaltă treaptă, ci numai prin dare de bani.* GOLESCU, Î. 139.

3. Fig. Categorie socială, pătură, strat. *Țăran, boiernaș slujbaș, boiernaș liber și proprietar, visa pentru copiii săi o treaptă socială mai înaltă.* CĂLINESCU, E. 23. *Trepte osebite le-au ieșit din urna sorții.* EMINESCU, O. I 130. *Numai el avea trecere la treptele de jos ale națiunii.* ODOBESCU, S. II 511.

TREASC, *treascuri,* s. n. Tun mic, primitiv, folosit în trecut la petreceri, pentru a produce jocuri de artificii sau pocnituri; piuă. *Cînd alaiul s-a oprit Și Paltin crai a stărostit, A prins să sune sunet viu De treasc și trîmbiți.* COȘBUC, P. I 56.

TREAZ, -Ă, *treji, -ze,* adj. **1.** (În opoziție cu adormit) Care nu doarme; deștept (**2**). *Se îndoia în sinea lui dacă-i treaz ori visează.* VORNIC, P. 194. *I se sperie somnul și rămase treaz și nebîntuit de pironteală.* ISPIRESCU, L. 73. ◇ (Metaforic) *Cînd totul doarme-n zvonul izvorului de pace, Un ochi e treaz în noapte, o inimă nu tace.* EMINESCU, O. IV 298.

2. Care nu e beat, care nu s-a îmbătat, care nu e amețit de băutură. *Te-ai îmbătat, ticălosule! — îl înfrunta ea cu asprime. — Zău că eram treaz — se dezvinovăți el.* SLAVICI, N. II 323. *Vezi paharele cum pline tot la gură năvălesc... N-ar fi bine, și-apoi n-ar avea nici haz, Între noi în astă-seară, numai tu să rămîi treaz.* BELDICEANU, P. 128.

3. Care veghează cu atenție; atent, vigilent. *Dovada... de încredere o să mă facă de o sută de ori mai puternic, mai treaz decît am fost pînă acum.* DEMETRIUS, C. 70. *Ia privește-i cum stau toți treji și se uită țintă în ochii noștri.* CREANGĂ, A. 39. *Auzit-ați de-un viteaz Care vecinic șede treaz Cînd e țeara la necaz?* ALECSANDRI, P. P. 214. ◇ Fig. *Ca Byron, treaz de vîntul cel sălbatic al durerii, Palid*

stinge Alexandrescu sînta candel-a sperării. EMINESCU, O. I 32.

4. (Neobișnuit) Cu mintea clară, limpede; înțelept. *Firea! Numai prin nedrept ea poate Pe cei slabi să-i facă treji.* COȘBUC, P. I 264. *A să da tinerilor trup vîrtos și sănătos și minte treză și deșteaptă.* PISCUPESCU, O. 29.

TREBĂLUÍ, *trebăluiesc,* vb. IV. Intranz. A face tot felul de treburi mărunte (mai ales pe lîngă casă); a roboti. *Doi slujitori trebăluiau în lemnărie subt un șopron.* SADOVEANU, O. VII 52. *Călugărul prisăcar trebăluia printre stupi, însoțit în toate mișcările lui de un nour de albine.* HOGAȘ, DR. II 22. ◇ Tranz. *Pe cînd trebăluia toate cu mare hărnicie, se gîndea.* SADOVEANU, P. M. 42. *Unul din ei apucă spre păduri, să vadă n-a putea ceva trebălui și pe acolo.* CREANGĂ, P. 144.

TRÉBNIC, *trebnice,* s. n. Carte de ritual în biserica ortodoxă; molitvelnic. *Mă gătesc de-rmormîntare Cu trebnicul subsuori.* La TDRG.

TREBȘOÁRĂ s. f. v. **trebușoară.**

TREBUÍ, pers. 3 *trébuie* și (rar) *trebuiește,* vb. IV. Intranz. **1.** (Cu subiectul logic în dativ) A avea nevoie. *Dar pentru ca să poată scrie, îi trebuia liniște.* VLAHUȚĂ, O. A. III 57. *Nu-mi trebui-a ta milă, nu vreau a tale daruri.* ALECSANDRI, O. 220. *Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie.* NEGRUZZI, S. I 249. *Să fim siguri că unde ne-a trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi... după logica limbii.* RUSSO, O. 54. ◇ Expr. **Cum trebuie** = așa cum se cuvine, cum se cade; bine. **Așa-ți trebuie** = așa meriți, așa ți se cuvine. **Atîta i-a trebuit** = asta a așteptat. *Lui Dănilă atîta i-a trebuit. Ia acum carul cu boii frăține-său și pornește.* CREANGĂ, P. 45. **Atîta-ți trebuie** v. atîta[2] (1).

2. Unipers. și impers. (De obicei urmat de o propoziție secundară introdusă prin «să» sau, învechit, de un infinitiv) E necesar sau obligatoriu să..., se cere neapărat, e în firea lucrurilor să... *Primul om pe care trebuia să-l văd... era, firește, judecătorul.* GALACTION, O. I 93. *Poruncește-mi ce trebuie să fac.* ISPIRESCU, L. 16. *Face cum poate de leagă el gîrnețul unde trebuia.* CREANGĂ, P. 125. *Ea trebui de el în somn aminte să-și aducă.* EMINESCU, O. I 171. *Trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri.* ODOBESCU, S. III 13. ◇ (Construit personal) *Odată puși pe drum, copiii trebuiau să dea din mîini să-și cîștige dreptul la existență.* CĂLINESCU, E. 26. *În cele de pe urmă trebuiră să-l îngroape.* ISPIRESCU, L. 42. *Două rele mari... robia și proprietatea cea mare trebuiră a produce și în noua colonie relele lor.* BĂLCESCU, O. II 11. ◇ (Rar, propoziția secundară este înlocuită printr-un participiu) *Prescripțiile medicului trebuie urmate.* ▭ *Mîndră, buze dizmierdate, Trăbuire-ar sărutate.* HODOȘ, P. P. 159.

3. Unipers. și impers. (Urmat de o propoziție secundară introdusă prin «să» sau, regional, «că») A fi probabil sau posibil, a se putea presupune. *La noi, la cîmp trebuie să fi răsărit* [luna] *de-un ceas de vreme.* C. PETRESCU, Î. II 10. *Asta trebuie să fie scînteie din gîtejile culese de Malca.* CREANGĂ, P. 131. *Ce amar trebuie să fie în sufletul lui.* NEGRUZZI, S. I 41.

— Forme gramaticale: prez. ind. (forme personale) *trébui* (NEGRUZZI, S. II 218), (mai ales la conj. pers. 3) *trebuiesc* (STANCU, D. 14).

TRIBUINCIÓS, -OÁSĂ, *trebuincioși, -oase,* adj. (Astăzi rar) Folositor, necesar, util; de trebuință. *Se hotărîse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsise... cuvîntul trebuincios.* REBREANU, I. 108. *Își luară și uneltele trebuincioase.* ISPIRESCU, L. 372. *S-au frînt cele mai trebuincioase catarguri.* DRĂGHICI, R. 25. ◇ (Substantivat, neobișnuit) *Nici un product nu putea să iasă din țară pînă mai întîi nu se aprovizionа toate shaturile cu trebuincioasele garnizoanelor și locuitorilor cetăților dunărene.* GHICA, S. V.

TREBUÍNȚĂ, *trebuințe,* s. f. **1.** Nevoie, necesitate. *Faptul că Voltaire n-a înțeles pe Shakespeare se generalizează pentru trebuința cauzei.* GHEREA, ST. CR. II 73. *O neapărată trebuință a face să reînvieze spiritul de unire și dorința de lucrare.* GHICA, A. 796. ◇ (În legătură cu verbul «a avea») *Cine are trebuință, să vie la dînsul.* ISPIRESCU, L. 1. *Nu ai trebuință de slugă la drum?* CREANGĂ, P. 199. *N-am trebuință de tine ca să-mi învăț limba mea.* NEGRUZZI, S. I 10. ◇ Loc. adj. și adv. **De trebuință** = folositor, necesar, util. *Aceea are să fie de trebuință la talpa iadului.* CREANGĂ, P. 146. *Sultanul Suleiman crezu de trebuință 300000 de otomani, pentru a putea alunga din Moldova pe Petru Rareș.* HASDEU, I. V. 83. *Este de trebuință a populariza între romîni aceste idei.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 357. *Dobitocul se face omului de trebuință.* CONACHI, P. 290. ✦ Interes. *Să nu se ceară adevăr de la cea care are trebuință să-l tăinuiască.* SADOVEANU, D. P. 140.

2. (Ieșit din uz) Treabă, chestiune, afacere. *Am o trebuință cu d. Nae Girimea.* CARAGIALE, T. II 78. *Sărmanii oameni era să facă un drum... zădarnic, pentru că acolo nu aveau nici o trebuință.* DRĂGHICI, R. 24.

— Pl. și: (învechit) *trebuinți* (CONACHI, P. 265).

TREBUITÓR, -OÁRE, *trebuitori, -oare,* adj. (Astăzi rar) Necesar, folositor, util; trebuincios. *Ieși ca să fie martur celui de afară și să dea hangiului lămuririle trebuitoare.* SADOVEANU, Z. C. 196. *Simțimintele și faptele altruiste sînt trebuitoare pentru păstrarea neamului omenesc.* GHEREA, ST. CR. II 61. *Te voi cruța, căci îmi ești trebuitor.* NEGRUZZI, S. I 141.

TREBUNÁL s. n. v. **tribunal.**

TREBUNÁR s. n. v. **tribunal.**

TREBUȘOÁRĂ, *trebușoare,* s. f. (Și în forma *trebșoară*) Diminutiv al lui treabă.

1. v. treabă (1). *Omul, că-i numai om, și cîte trebșoare nu mai are.* RETEGANUL, P. V 17.

2. v. treabă (2). *Ei, cucoane, am mîntuit trebușoara, zise Ipate.* CREANGĂ, P. 159.

3. v. treabă (3). *Amîna din zi în zi... această poznașă trebușoară și gingașă în multe privinți.* CREANGĂ, P. 141. *Trăiau cu dibăcie, făcîndu-și trebușoarele pe sub mînă.* CONTEMPORANUL, IV 502. *Vă roagă... să-i faceți o trebșoară.* TEODORESCU, P. P. 131.

— Variantă: **trebșoáră** s. f.

TRECĂTOÁRE, *trecători,* s. f. **1.** Drum îngust de trecere printre doi munți sau printre două șiruri de munți (de obicei de-a lungul unei ape); pas. V. cheie, defileu. *Trecătoarea de la Juvala era troienită greu.* CAMIL PETRESCU, O. I 544. *M-a făcut maica voinic Să n-am frică de nimic... Să mă țiu pe la strimtori, Pe la munți în trecători, În drum pe la negustori.* TEODORESCU, P. P. 292.

2. Loc de trecere. *Lasă că oamenii treceau mai mult pe lîngă punte, decît peste ea; dar în vreme de ploaie, cînd pîrîul se umfla, ea slujea întregului sat de trecătoare.* SLAVICI, N. I 110. ✦ Hățaș (al vînătului).

— Pl. și: (învechit) *trecătoare* (HASDEU, I. V. 122).

TRECĂTÓR[1], -OÁRE, *trecători, -oare,* adj. **1.** Care trece repede, care nu durează mult, de scurtă durată; temporar. *O zare de lumină s-arată-n răsărit, Viața trecătoare din pieptu-mi a rănit.* EMINESCU, O. I 98. *Acest amor A fost o părere, un vis trecător?* ALECSANDRI, P. II 31. *Asta poate fi o boală trecătoare.* NEGRUZZI, S. I 41. ◇ (Adverbial) *Un «domn» rupt de popor, care a ocupat trecător scaunul Moldovei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 65.

2. Care trece printr-un loc fără a se opri (multă vreme); care este în trecere. V. călător. *Era trecător prin*

capitala Moldovei, unde n-avea intenția să rămîie. SADOVEANU, A. L. 5. *Apa-i trecătoare, pietrele rămîn.* ALECSANDRI, P. A. 73.

TRECĂTÓR[2], -OÁRE, *trecători, -oare,* s. m. și f. Persoană care trece pe stradă circulînd pe jos; pieton. *Te-am lăsat să-nșiri povestea cu dureri și cu mistere Pentru mine, ca oricărui trecător necunoscut.* BACOVIA, O. 107. *Era frumoasă; crescuse, se subțiase, trecătorii întorceau capul după dînsa.* C. PETRESCU, S. 166. ✦ Drumeț, călător. *Udătură ceva avut-ați vreunul? — Nimic, domnule judecător; numai pîne goală și apă rece din fîntînă, fie de sufletul cui a făcut-o, acolo în calea trecătorilor.* CREANGĂ, A. 147. *Un om al proprietarului venise acolo să ofle ce trecători sînt și să-i învite la curtea boierească.* BOLINTINEANU, O. 282.

TRÉCE, *trec,* vb. III. **I. 1.** Intranz. A merge fără a se opri (printr-un anumit loc sau prin dreptul cuiva sau a ceva). *Trecînd, se opri la cutioarele de argint, de sidef, de fildeș.* C. PETRESCU, C. V. 377. *Și-n creasta coifului înalt Prin vulturi vîntul viu vuia, Vrun prinț mai tînăr cînd trecea.* COȘBUC, P. I 56. *Îi aștepta cu o bîtă de corn în poartă și pe care cum trecea, mi-l măsura peste spate.* RETEGANUL, P. V 47. *Ei trec ca vijelia cu aripi fără număr.* EMINESCU, O. I 97. ✧ (Urmat de determinări locale) *Trecu prin fața unei case mari.* DUMITRIU, N. 159. *Popoare nouă de viteji trec pe pămîntul strămoșesc, ducînd foc și sabie la dușman.* SADOVEANU, O. I 247. *Treceau drumeți pe lîngă ea, Șoptind, dar fata nu-i vedea.* COȘBUC, P. I 283. *Trece lebăda pe apă Între trestii să se culce.* EMINESCU, O. I 207. ✧ Expr. **Trece ca pe lîngă o moară pustie,** se spune despre cineva care trece pe lîngă o casă cunoscută fără să intre sau pe lîngă o persoană cunoscută fără să o salute. **A trecut baba cu colacii** = e prea tîrziu, n-ai prins momentul, ai scăpat ocazia. **A nu-i trece cuiva pe dinainte** v. dinainte (1). ✦ A merge rînduri-rînduri formînd un convoi, o coloană; a se perinda. *O căprioară răsări la marginea poienii... Pe urmă se arătă alta și alta: toate trecură mînate de spaimă.* SADOVEANU, O. I 64. *O sărmane! ții tu minte cîte-n lume-ai auzit, Ce-ți trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit?* EMINESCU, O. I 134. ✧ (Metaforic) *Pe jos, valuri de frunze treceau, te înfiorau cu foșnetul lor trist.* SADOVEANU, O. I 331. ✧ Tranz. (În expr.) **A trece în revistă** = a inspecta trupele (adunate în acest scop într-o anumită formație); fig. a considera fapte, evenimente, în desfășurarea lor. *Ceasuri întregi stăteam cu Panu adeseori și ne treceam în revistă viața de școală.* HOGAȘ, DR. II 119. ✦ (Despre vehicule cu rută fixă) A merge pe linia, pe traseul obișnuit; a intra și a ieși din stație. *După trenul acesta nu va mai trece poate nici unul.* DUMITRIU, N. 77. *Veneau trenuri de departe și treceau în depărtări.* SADOVEANU, O. V 21. ✦ (Despre păsări) A străbate văzduhul în zbor; a zbura. *Peste vîrf de rămurele Trec în stoluri rîndunele.* EMINESCU, O. I 214. *Iar pe sub grozavii nori Trece-un cîrd de corbi iernatici prin văzduh croncănitori.* ALECSANDRI, P. III 8. *Trece-un cîrd de rîndunele Pe deasupra casei mele.* BIBICESCU, P. P. 371. ✦ (Mai ales despre proiectile) A străbate aerul. *Alicele mi-au trecut pe la urechi.* DUMITRIU, N. 36. *Chiar cînd merg ceva mai departe, obuzele trec pe lîngă tine, stîrnind curent.* CAMIL PETRESCU, U. N. 360. ✦ (Despre vînt, vîrtej) A sufla, a bate. *A trecut întîi o boare Pe deasupra viilor.* TOPÎRCEANU, B. 45. ✧ Fig. *De-acuma toate s-au tulburat în jurul meu... Trece peste mine un vîrtej mare!* SADOVEANU, O. VII 55. ✦ (Despre ape curgătoare) A merge la vale; a curge. *Pe-aici au trecut odată puhoaie, Acum, alb în soare, sclipește pietrișul, Iar Crișul, În matca lui leneș se-ntinde, se-ndoaie.* BENIUC, V. 99. *Trebuie să mai treacă multă apă pe Moldova pînă ce-i învăța tu atîtea ș-atîtea.* SADOVEANU, O. VIII 213. *Valul trece neoprit.* ALECSANDRI, P. II 101. *Apa trece, pietrele rămîn.* ✦ (Despre corpuri cerești sau despre nori) A se mișca pe cer. *Sus, peste clipirile stelelor, treceau grămezi uriașe de nouri.* SADOVEANU, O. VI 11. *Peste vîrfuri trece lună, Codru-și bate frunza lin.* EMINESCU, O. I 206. *Un nor trecea pe ceruri, pămîntul aburind.* BOLINTINEANU, O. 242. ✦ (Despre lumină) A se întinde peste..., a ajunge, a cuprinde pe rînd (locuri, ființe, lucruri, unele după altele). *Soarele răsare și trece cu lumina lui peste oameni și peste dobitoace, peste cîmpuri și peste ape, apune, și a doua zi răsare iar.* STANCU, D. 13. ✧ (Metaforic) *Cozma vorbea liniștit, încruntat; parcă de cînd era el, lumină de zîmbet nu trecuse pe chipul lui.* SADOVEANU, O. I 469. *Iar pe buze-i trece un zîmbet Înecat, fermecător.* EMINESCU, O. I 67.

2. Intranz. A merge într-o anumită direcție, spre o anumită țintă sau cu un anumit scop. *Trece-n sus, pe plai în sus, Un voinic pe-un murg călare.* IOSIF, FĂTR. 51. *Băiatul cel bubos însă, de cîte ori trecea cu cofa la apă și ea era la fereastră, vedea că îi tot rîde.* ISPIRESCU, L. 386. *Nu știu luna pe cer merge, Ori puica la apă trece, Să-mi aducă apă rece.* TEODORESCU, P. P. 319. ✦ (Despre ape curgătoare și despre drumuri, șosele) A avea cursul sau traseul prin... *Dîmbovița trece prin București.* ▭ *Șosele care trec prin sate Ca niște rîuri fără valuri Ce scînteind lucios în soare, Coboară văi, ridică dealuri.* D. BOTEZ, F. S. 6. *Ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate, strîmte și noroioase, ce trec prin noianul de case mici.* EMINESCU, N. 33.

3. Intranz. A se abate pe undeva sau pe la cineva, a face o vizită (scurtă) cuiva. *Nu s-a putut stăpîni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece.* REBREANU, I. 35. *S-a dus după leac, trecînd iarăși pe la Ileana.* SBIERA, P. 30. *Trecui și eu pe acolo și stătui de mă veselii la nuntă.* ISPIRESCU, L. 94.

4. Tranz. (Popular) A ocoli. *Aoleo, frate Răsnețe! Ce ne treci ca un drumeț Și nu vii să ne mai vezi?* ALECSANDRI, P. P. 280. ✧ Fig. *Ori acu, ori altă dată, blestemu să nu te treacă.* ȘEZ. XII 66. ✧ Expr. **A trece** (pe cineva sau ceva) **cu vederea = a)** a nu lua în seamă, a nu da importanța cuvenită, a neglija, a omite. *Ai trecut cu vederea și ai nesocotit vînatul numit «grives».* ODOBESCU, S. III 24; **b)** a nu lua în nume de rău, a nu ține seamă de...; a ierta, a uita. *E păcat grozav, pe care nu poate să-l dezlege ori să-l treacă cu vederea nici un vlădică.* GALACTION, O. I 76. *Își dedea silința să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca și cînd nu ar fi fost.* SLAVICI, O. I 179. *Te rog iubită Anicuță să treci cu viderea oarecare necioplire a apucăturilor sale.* ALECSANDRI, T. 183. **A trece** (ceva) **sub tăcere** v. tăcere.

5. Intranz. A depăși (un anumit loc sau punct), a merge mai departe de..., a lăsa în urmă. *Călătorule! nu trece, stă, cetește și cunoaște.* CONACHI, P. 88. ✧ (Mai ales urmat de determinări locale sau temporale) *Pe cerul îndepărtat și senin, soarele abia trecuse de amiază.* BOGZA, C. O. 24. *Cum trecu de poartă, vizitiul începu a chiui.* La TDRG. *Trecînd de aci, văzu un bolnav zăcînd în pat.* RETEGANUL, P. II 59. ✧ Fig. *Mă doare că te muncesc, Cobilo, dar poate c-așa ne-o ajuta scrisul să trecem și d-astă primejdie.* DELAVRANCEA, S. 204. ✧ Expr. **A-i trece cuiva înainte** = a ocupa locul, rîndul cuvenit altcuiva; a lăsa pe altul în urmă; fig. a depăși pe altul în merite, demnități, ranguri. *S-au găsit alții mai destoinici ori mai dibaci, care mi-au trecut înainte.* SADOVEANU, A. L. 18. *La mir* [boierii țării] *trebuia să lase să le treacă înainte plăcintarii, lăptarii și bucătarii Fanarului.* GHICA, la TDRG. ✧ Tranz. *Voi vă opreați din joc... și vă uitați după el. Pe urmă, după ce trecea colțul, vă vedeați mai departe de ale voastre.* PAS, Z. I 60. *Unde sîntem? Am trecut orașul?... Dar afară nu se putea vedea nimic.* SAHIA, N. 86. *De treci codri de aramă, de departe vezi albind Ș-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.* EMINESCU, O. I 85. ✧ Fig. *Mînia grădinarului trecu orice hotare cînd veni și văzu acea mare prăpădenie.* ISPIRESCU, L. 152.

6. Tranz. A merge peste un obstacol, peste o barieră, pentru a ajunge dincolo sau de cealaltă parte. *Se vestise la mare depărtare că nohaii au trecut Nistrul, după războiul Tomșei.* SADOVEANU, O. VII 77. *Trecură dealuri, trecură munți și văi.* ISPIRESCU, L. 22. *Și cînd să treacă un pod peste o apă mare, iaca o nuntă de furnici trecea și ea tocmai atunci podul.* CREANGĂ, O. A. 245. *Ei zboar-o vijelie, trec ape făr' de vad.* EMINESCU, O. I 98. ◇ (Urmat de determinări modale) *Fugariul însă, sporind mai mult, au ajuns pînă la un sîn de mare... pe care bietul rob, cu așa grabă l-au trecut înot.* DRĂGHICI, R. 167. ◇ Fig. *Treci, dorule, Murășul, Nu-mi mai rupe sufletul; Treci, dorule, Tîrnava, Nu-mi mai rupe inima.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 116. ◇ Expr. **A trece pragul casei** v. prag (2). **A trece hopul** = a scăpa de o greutate, de o primejdie. **Fă-te frate cu dracul pînă treci puntea** v. drac. **Nu zi hop, pînă nu treci șanțul** = nu te lăuda prea devreme cu o izbîndă încă nesigură. ◇ Tranz. fact. (Cu complement dublu) *Mă trecuși, măicuță, dealu... Să nu ne vedem cu anu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 174. ◇ Intranz. *Cînd au ajuns băiatul la foc, n-au știut ce-i acesta, un deal ori alta ceva? Au dat să treacă peste dînsul și n-au putut.* SBIERA, P. 34. *Că valea-i cu pietricele, Nu poci trece preste ele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 69. *Armăsariul l-auzea... De la iesle se smucea, Peste zid ușor trecea.* ALECSANDRI, P. P. 130. (Fig.) *Cînd văzui a lor mulțime, cîtă frunză, cîtă iarbă, Cu o ură nempăcată mi-am șoptit atunci în barbă, Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs.* EMINESCU, O. I 147. ✦ A străbate un drum de-a curmezișul; a traversa. *Nimeni nu mai are curajul să treacă șoseaua.* CAMIL PETRESCU, U. N. 283. *A trecut drumul pe dinaintea noastră și a intrat iar în pădure.* CREANGĂ, P. 120. ✦ Intranz. A merge pășind peste cineva sau ceva, călcînd în picioare, zdrobind. *A venit un tîlhar de general cu un regiment de călăreți și toate oalele mi le-a spart, a trecut cu caii preste ele.* RETEGANUL, P. II 20. *Iată o nuntă de furnici... Să trec peste dînsele, am să omor o mulțime.* CREANGĂ, P. 237. ◇ Expr. **A trece peste cineva** = a nu-l lua pe cineva în seamă, a-l desconsidera, a-l disprețui. *Vor trece peste voi cum trec tătarii peste bălăriile pustiului!* DELAVRANCEA, O. II 247.

7. Tranz. A transporta (dincolo de... sau peste...). *M-a trecut în luntre pe celălalt mal.* GALACTION, O. I 63. *Se roagă de turc să-i treacă de cea parte.* RETEGANUL, P. III 5. *Văzînd și pe Ercule cu nevasta, el fu gata a-i trece soția dincolo preste gîrlă.* ISPIRESCU, U. 74. *Trage podișca de car, Să mă treci la cela mal.* ALECSANDRI, P. P. 159. ◇ (Cu complement dublu) *Ș-o să pui murgul înot Să mă treacă Oltul tot; Că cu luntrea nu mai pot.* TEODORESCU, P. P. 323.

8. Tranz. A atinge un obiect alunecînd ușor pe suprafața lui. *Își trecea limba peste buzele arse parcă, și surîdea cu ochii albaștri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 137. *Uneori își trece mîna peste frunte, peste ochi, ca să alunge închipuirile stăruitoare.* C. PETRESCU, A. 277. *Ea privi atunci în jos, Trece mîna pe la tîmple, Iară inima-i se împle De un farmec dureros.* EMINESCU, O. I 103. ◇ Intranz. (În expr.) **A trece peste ceva cu buretele** = a da ceva uitării, a ierta greșelile cuiva.

9. Tranz. A petrece prin... sau peste... *Iar traista o purtau cu frînghia trecută peste amîndoi umerii.* BOGZA, C. O. 26. *Cu frîul calului trecut pe după cot, porni pe cărarea din marginea drumului.* SADOVEANU, B. 222.

10. Intranz. A se duce într-alt loc, a merge dintr-un loc în altul; a schimba un loc cu altul. *Venea la vale un cîine, care trecea dintr-o curte într-alta.* DUMITRIU, N. 159. *Ianco, fără a-i răspunde, trece din nou în circiumă.* DAVIDOGLU, M. 12. *Trecu la cealaltă ușă, fură clopoțelul și se întoarse.* ISPIRESCU, L. 255. *A crescut Murășu mare... Nici îi luntre Și nici punte Să trec la mîndruța-n curte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 309. ◇ Expr. **A trece la cineva (sau în rîndurile cuiva)** sau **a trece de (sau, învechit, în) partea cuiva (sau a ceva)** = a se ralia la ceva, a se alia cu cineva. *Ardelenii vîndură pe domnul lor într-un chip foarte mîrșav; căci ei, înțeleși fiind cu Basta de mai nainte, trecură în partea vrăjmașului.* ISPIRESCU, M. V. 51. *Oastea cea curat moldovenească a lui Petru cel Șchiop se grăbi a trece la Potcoavă, pe care-l dorea de mai nainte.* HASDEU, I. V. 187. *Miron nu vru la 1674 să treacă cu Petriceico-vv. în partea polonezilor.* BĂLCESCU, O. I 185. ◇ Fig. *O parte din versurile sale* [ale lui Eminescu] *au trecut în rîndul cîntecelor populare.* BENIUC, P. 24. ◇ Expr. **A trece pe linie moartă** v. mort (6). ◇ Tranz. [Locomotiva] *trăgea un vagon de marfă gol. Îl trecu de pe o linie pe alta, cu ușile lui larg deschise, pustii.* DUMITRIU, N. 70. ✦ Fig. (De obicei determinat prin «din lume», «din viață») A muri. *Stăpîne al ființei mele, nu este nimic alta decît că roaba ta dorește să treacă din această lume.* SADOVEANU, D. P. 112. ◇ Refl. *Ursul făcu numai joap! în cuptoriul cu foc... Și așa s-au trecut ursul în chinurile cele mai cumplite.* SBIERA, P. 205. *Au căpătat oftică și s-au trecut din viață.* DRĂGHICI, R. 3.

11. Intranz. A ajunge la..., a fi transmis (din mînă în mînă) pînă la... *Cofăielul trece la moș Vîrlan. Bea și moș Vîrlan.* SADOVEANU, O. VIII 162. (Tranz.) *Trage o dușcă zdravănă și trece băutura bătrînului.* REBREANU, I. 14. *O apucă alții ș-o trec mai departe.* ȘEZ. I 272. ◇ Expr. **A trece din mînă în mînă (din om în om** sau **de la unul la altul)** = a ajunge pe rînd de la unul la altul. *Pachetele de cărți treceau din mînă în mînă.* DELAVRANCEA, S. 123. (Tranz.) *Poftiți de-nchinați o dată, Vă udați gura căscată Și-o treceți din mînă-n mînă.* TEODORESCU, P. P. 171. (Rar) **A trece din ureche în ureche** = a se transmite de la unul la altul prin viu grai. *Vestea trecu din ureche în ureche.* C. PETRESCU, C. V. 297. **A trece** (sau **a umbla, a fi purtat) din gură în gură** v. gură (I 3). **A trece din generație în generație** (sau **din tată în fiu**) = a se transmite din generație în generație sau din tată în fiu. ✦ Tranz. A transmite ceva (mai ales averea). *Au înzestrat-o cu patru table de porumb... trecîndu-i și casa din capul satului.* REBREANU, I. 48. *Și acum (bătrîna) o trecea (casa ei de zestre) copilului ei.* BASSARABESCU, la TDRG.

12. Intranz. A-și îndrepta atenția spre o nouă îndeletnicire, spre un nou cîmp de activitate; a începe să se ocupe cu altceva. *Se hotărăște să nu mai întrebe despre el și trece la niște încurcate daraveri de pămînt.* SADOVEANU, O. VIII 184. *Abia trecusem la partea a doua a abecedarului.* SAHIA, N. 21. *E păcat să rămîi fără leac de învățătură, zicea părintele... ești acum la ceaslov și mînepoimîne ai să treci la psaltire.* CREANGĂ, A. 7. ◇ Expr. **A trece la fapte** = a trece la acțiune, a acționa, v. acțiune. ◇ Tranz. *Cînd ajungeai la scoarța din urmă a cărții, (dascălul) te trecea la... gramatica compusă de... Neofit Duca.* GHICA, la TDRG. ✦ (Urmat de determinări în care alternează «de la» cu «la», mai rar «din» cu «în») A schimba o stare cu alta, o lucrare sau o acțiune cu alta. *A trece de la starea lichidă la starea gazoasă.* ◇ Tranz. *Iată cincizeci de pașale Că veneau la Iancul Mare, Să-l treacă-n legea turcească Dintr-a lui, a creștinească.* TEODORESCU, P. P. 481.

13. Tranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «la») A introduce (pe cineva sau ceva) într-o clasificare, într-o rubrică (v. înregistra, înscrie); a repartiza pe cineva undeva. *Se așază, ia condeiul și-ncepe a trece hîrtii la registru.* CARAGIALE, O. II 213. *Să mă treci la catastif pe mine?... Da ce sînt eu, să mă treci la izvod?* ALECSANDRI, T. 111. *Cum s-o dus, cum ni l-o tuns. Ni l-o tuns la Bozîieni, L-o trecut la atnîeri* (= artilerie). ȘEZ. II 182. ◇ Refl. pas. *Clăcașii, transformați în robi, nu numai că urmară a se vinde împreună cu pămîntul lor, dar și numele lor începu a se trece în actul*

vînzării. BĂLCESCU, O. I 139. ✦ A înscrie un bun imobil pe numele cuiva. *Acum are două milioane, avere trecută pe numele nevestei.* DELAVRANCEA, la TDRG.

14. Tranz. A susține cu succes un examen, a fi declarat reușit, admis; a înainta în treptele învățămîntului, a fi promoyat într-o clasă superioară. *După ce-a trecut examenul de bacalaureat, s-a înscris la drept.* VLAHUȚĂ, O. A. 257.

II. 1. Intranz. A străbate un drum (îngust) sau un spațiu gol. *În zori de ziuă ajung la palat și, trecînd cu dinsa printre străji, o silesc să intre în odaia ei tot cum a ieșit.* CREANGĂ, P. 269. *Dar poate acolo să fie castele... Să treci tu prin ele, o sfîntă regină, Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină.* EMINESCU, O. I 38. ✧ Tranz. *Golescu trecu sala și din pragul altei odăi, îl pofti pe beizadea Scarlat Ghica.* CAMIL PETRESCU, O. II 490. ✧ Expr. **A-i trece cuiva ceva prin gînd** v. gînd (4). **A-i trece cuiva ceva prin minte** v. minte. **A-i trece cuiva ceva prin cap** = a-i trece cuiva ceva prin minte. (Rar) **A nu-i trece cuiva ceva nici prin vis,** se spune față de întîmplări sau situații cu totul neașteptate, care provoacă uimire. *Să am... Și cai și trăsură Care nu-mi trecură Nici măcar prin vis.* ALECSANDRI, T. I 37. ✦ A străbate cu osteneală, a-și face drum cu greu, a înainta (prin... sau printre...); a răzbate. *Porneam cu o nouă însuflețire, călcam prin smîrcuri, treceam prin desișuri.* SADOVEANU, O. VIII 205. *Trecurăm cum trecurăm pînă aci stăpîne; mai avem un hop.* ISPIRESCU, L. 6. *Trec prin tină, nu se-ntină; De voinic tînăr s-anină; Trec prin apă nu se-neacă, De voinic tînăr se leagă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17. ✧ Expr. **A trece ca un cîine pr'n apă** = a nu se alege cu nici o învățătură, cu nici o experiență din viață, din școală. *Da multe mai știi și dumneata. — Știu, firește; cum să nu știu?... că pîn' la vîrsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un cîine pin apă.* CARAGIALE, O. III 53. **A trece prin foc și prin apă** = a avea de îndurat multe nevoi și necazuri, a răzbate prin multe greutăți. *Cînd sînt zile și noroc, treci prin apă și prin foc și din toate scapi nevătămat.* CREANGĂ, P. 235. *Un om cu maniere nobile... un om în sfîrșit ce trecuse prin foc și prin apă.* NEGRUZZI, S. I 73. (Tranz.) **A trece pe cineva prin toate apele** = a ponegri, a calomnia pe cineva. *A trimis acolo o scrisoare ca pentru un prieten al lui — vorbă să fie! — și ne trece iarăși prin toate apele: că sîntem popor așa și pe dincolo, că sîntem o țară nu știu cum.* PAS, L. I 251. ✦ (Despre legi) A fi aprobat, a fi votat. *Legea a trecut prin Marea Adunare Națională.*

2. Intranz. Fig. A avea de suferit, de îndurat, de trăit; a fi supus la... *Cine nu-și mai amintește de suferința prin care a trecut camaradul nostru Bozan?* SAHIA, N. 36. *Prin multe focuri și prin mari greutăți a trecut și Brăila pe vremuri.* VLAHUȚĂ, O. A. II 124. *Crîncu, prin cîte trecuse și tot era voinic și frumos, de gîndeai că nici un gînd nu l-o mîncat în viață.* RETEGANUL, P. III 55. *Trec prin fel de fel de ispite, necazuri și nevoi.* ISPIRESCU, L. 61. ✧ Tranz. (Rar) *Cînd îi vorba de mers la curte, parcă m-aș duce la moarte, mai ales de cînd mi-a spus vrăjitoarea c-am să trec o cumpănă mare.* CONTEMPORANUL, VII 7.

3. Intranz. A străbate printr-o deschizătură, printr-o crăpătură, printr-un spațiu îngust. *Dar între accentele amestecate ce trec prin ușa cu geamul spart, Petrache pare că aude un glas cunoscut.* CARAGIALE, O. II 74. *Și prin frunzele uscate Rînduri-rînduri trece-un freamăt, ce le scutură pe toate.* EMINESCU, O. I 83. ✧ Expr. **A-i trece cuiva ceva printre degete** = a lăsa să-i scape ceva, a pierde ceva. *Să-mi treacă pintre degete bunătate de zestre?... nu se poate.* ALECSANDRI, T. 546. **A trece mulți bani prin mîinile cuiva,** se spune cînd cineva cheltuiește mult și fără socoteală, risipind. ✧ Tranz. *Ea numai trecuse mîna prin deschizătură și apucase toporul.* SADOVEANU, O. VIII 194. ✦ Tranz. A supune unei operații de filtrare, strecurare, cernere.

4. Intranz. A ieși pe partea cealaltă (făcînd o spărtură, o tăietură, o deschizătură); a străpunge. *Dar nu mai tăceți, măi? Că ia, acuși trec cu picioarele prin făreți și ies afară cu acoperămîntul în cap, zise Lăți-Lungilă.* CREANGĂ, P. 254. *Lasă-le, saracele, Că-s catane tinerele, Nu știu rîndul la oțele, Și-o trece focu prin ele, Ca coasa prin buruiene.* ȘEZ. II 79. ✧ (În diverse expresii, sugerînd senzații neplăcute) *Deodată a simțit că-i trece Junghiul pe sub coaste, fulgerat și rece, Și s-a strîns de spaimă toată lîngă pom.* COȘBUC, P. I 253. *Cînd i-a zărit împărăteasa* [pe căței] *i-au trecut numai rece pin inimă.* SBIERA, P. 109. *Cînd s-apropie bine, ce să vadă? Un fior rece ca gheața îi trece prin vine, picioarele i se taie, un tremur o cuprinde în tot trupul.* CREANGĂ, P. 26. *Prin lumea spăimîntată, În uimire cufundată, Treceau reci fiori de moarte.* ALECSANDRI, P. II 11. ✧ Tranz. *Îi bate tare pieptul și-o trece un fior.* MACEDONSKI, O. I 244. (Expr.) **A trece (un oraș, o țară etc.) prin foc și sabie** v. foc (I 2). **A trece** (pe cineva) **pe sub ascuțișul sabiei** (sau **sub sabie, sub paloș**) = a tăia, a omorî (cu o armă ascuțită). *Îi trecură pe sub ascuțișul săbiei.* ISPIRESCU, M. V. 29. *Pe care-l prindea Pe subt paloș îl trecea, Pînă cînd îi isprăvea.* TEODORESCU, P. P. 512. ✦ A pătrunde în întregime prin... *Numai să fie bine fripți, [puii] știi colea, să treacă focul printr-înșii.* CREANGĂ, P. 33.

5. Tranz. A năpădi pe cineva (fără a putea fi oprit). *Nu cumva mă trădez? se gîndi Anculia simțind că-l trece nădușeala.* DUMITRIU, N. 179. *Negoiță luă o hotărîre mare de-l trecură mii de nădușeli.* GALACTION, O. I 300. *Sudori reci și calde îl trecură.* BUJOR, S. 25. *Rîde, cît îl trec lacrîmile, de gluma pe care-a făcut-o.* EMINESCU, N. 143. ✧ Expr. **A-l trece pe cineva cu rece și cu cald** = a fi zguduit de o emoție puternică. *Parcă-l trecea cu rece și cu cald, parcă vedea pe Anica cum îi rîdea.* La TDRG. ✦ (Popular, despre excremente și despre urină) A nu putea fi reținut. *Din cauza usturimii, îl podidesc lacrimile și cîteodată îl trece udul.* PAS, Z. I 65. *Nu mă faceți, că ia acuș vă ard cîteva jordii prin țolul cela, de v-a trece spurcatul!* CREANGĂ, A. 128.

III. 1. Intranz. (Despre unități de timp) A se scurge, a se desfășura (apropiindu-se de sfîrșit). *După-amiaza trecu liniștită, fără întîmplări.* SADOVEANU, O. VII 161. *Pe măsură ce trece vremea, îmi dau seama ce minunat tovarăș mi-am căpătat.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 9. *În ce vară? În ce an? Anii trec ca apa...* TOPÎRCEANU, B. 9. *Și-ncet ce trece viața Cînd n-ai nici un noroc — Mai iute dac-ar trece, De-ar sta mai bine-n loc!* COȘBUC, P. I 61. *Nu trece nici un ceas la mijloc, și-un cuptiori de plăcinte, cîțiva pui pîrpîliți în frigare și prăjiți în unt... erau gata.* CREANGĂ, P. 10. ✧ (Metaforic) *Porni luceafărul. Creștea În cer a lui aripe, Și căi de mii de ani treceau În tot atîtea clipe.* EMINESCU, O. I 176. ✧ Expr. **Pe zi ce trece** v. ce (IV 1). **Mai trece ce mai trece** = după o bucată de vreme, după un timp (nu prea lung). *Mai trecu ce mai trecu și mai mărindu-se și dînsul, într-una din zile, ducîndu-se iarăși la vînat, cum, cum, el se pomeni iarăși dinaintea acelui palat.* ISPIRESCU, L. 122. **Nu e timpul trecut** (sau **vremea trecută**) = nu e prea tîrziu, mai e timp. *Nu te mai face așa de bătrîn, că doar nu ți-i vremea trecută.* CREANGĂ, P. 154. *Nici acum nu e timpul trecut.* ISPIRESCU, L. 47. ✧ (Cu pronumele personal în dativ) *Povestea verzi și uscate, ca să le treacă timpul.* ISPIRESCU, L. 98. *Hai, leliță, la prisacă, Timpul dulce să ne treacă.* ALECSANDRI, P. P. 344. ✦ Refl. A se epuiza, a se sfîrși, a nu mai fi actual. *He-he-he! rîse jupîn Năstase, s-au trecut acele vremuri! Curcanul cel bătrîn ți-o jucat festa. Ce să faci?... s-o trecut vremea curcanilor.* ALECSANDRI, T. I 227. *Supărate-s fetele Că să trec cîșlegile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 450.

2. Intranz. A dispărea, a pieri (după o bucată de vreme). *O, fii ai soarelui! Voi ați văzut cum împărățiile trec.* BOUREANU, S. P. 10. *Toate ale lumii trec și rămînem în veci cu dulceața ori cu otrava faptelor noastre.*

SADOVEANU, O. VIII 251. *Ei nu-i trecea Răbdarea aşteptînd.* COŞBUC, P. I 283. ✦ (Despre suferinţe, necazuri, boli etc.) A înceta să mai existe, să se mai facă simţit, să mai acţioneze. *Criza cea mare a trecut.* C. PETRESCU, C. V. 205. *Trece-un rău şi altu vine, N-am nădejde de mai bine; Trece-un rău şi-o supărare, Şi-mi vine alta mai mare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214. ✧ (Cu pronumele personal în dativ) *Şi-n toată făptura ei atîta lumină şi veselie, că-ţi treceau parcă toate necazurile numai cît te uitai la ea.* VLAHUŢĂ, O. A. 347. *Încercă deci, după ce se văzu singură, a-şi face voie bună, ca să-i treacă uritul, şi tot cîntînd merse înainte.* RETEGANUL, P. IV 4. *De-a cădea bobii în zece, Să ştii că dorul nu-mi trece.* ALECSANDRI, P. P. 234. ✧ (În construcţii impersonale) *Aşa ne învăţase o babă să facem, ca să ne treacă de rîie.* CREANGĂ, A. 28. *Ardă-l focu pe badea, Că rău mi-a rupt inima, Şi mi-a rupt-o tocma-n zece, Cît trăiesc nu mai îmi trece.* HODOŞ, P. P. 86.

3. Tranz. A petrece (un timp, o epocă din viaţă). *Ea vedea încă seara, în pat, cu ochii pe jumătate închişi, printre gene, ca într-un vis, dormitorul nesfîrşit al internatului în care-şi trecuse copilăria.* BART, E. 102. *Altă grijă nu avea sărmanul decît cum să-şi treacă viaţa dintr-o zi în alta.* SBIERA, P. 282. *Dară aceşti doi ani care am trecut în casa păstoriului au fost prea amăriţi pentru mine.* KOGĂLNICEANU, S. 138. *Valea sui, dealul cobor, Îmi trec viaţa tot cu dor.* ALECSANDRI, P. P. 243. ✧ Expr. **A-şi trece vremea** = a-şi întrebuinţa vremea (fără folos); a-şi pierde vremea. *Să nu ne trecem vremea căutîndu-l.* RETEGANUL, P. I 14. *Da ia să nu ne trecem vremea cu vorbele. — Hai, sui, jupîneşică.* CREANGĂ, P. 116. **A-şi trece din vreme** = a-şi petrece timpul mai uşor, mai repede. *Au prins să vorbească-amîndoi Să-şi treacă din vreme.* COŞBUC, P. I 235. ✧ Refl. pas. *Vremea se trecea cu instrucţie într-o poiană mai mărişoară.* CAMIL PETRESCU, U. N. 7. ✦ Refl. (Învechit) A se petrece, a se întîmpla. *Era străin mai la toate cîte se trecuse între mine şi Bem, între mine şi Kossuth.* GHICA, A. 630.

4. Intranz. A depăşi o anumită vîrstă, o anumită limită de timp. *Copiii se jucau toţi laolaltă... iar colo, după ce cam trecură de nouă ani, îi îmbrăcă împăratul într-un port.* RETEGANUL, P. I 33. *Un bătrîn odinioară de nouăzeci de ani trecut.* PANN, P. V. II 103. ✧ (Impersonal) *Trebuie să fie trecute de unsprezece. Să mă culc.* CARAGIALE, O. I 68. *Pînă-şi ia buhaiu-n spate, Trecut-a de miez de noapte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 174. ✧ Tranz. (Rar) *O să mor cînd oi apropia suta, poate după ce-oi trece suta.* STANCU, D. 16.

5. Refl. (Despre fiinţe) A-şi pierde frăgezimea tinereţii; a îmbătrîni. [Coana Liza] *s-a trecut repede. S-a resemnat cu situaţia de întreţinută şi cu fărîme de fericire.* PAS, Z. I 87. *Aşa vă treceţi, bieţi bătrîni.* GOGA, P. 33. *Flăcăul începe şi el a se trece, mergînd tot înainte cu burlăcia.* CREANGĂ, O. A. 185. ✦ A-şi pierde sănătatea, vigoarea. *Omul începe a se umfla la pîntece, a se îngălbeni... şi încetul cu încetul se trece, se prăpădeşte şi moare.* ŞEZ. II 71. ✦ (Despre plante) A se veşteji, a se ofili, a se usca. *Dacă nu se culege cînepa la vremea ei, în cîteva zile firele se trec... adecă se usucă.* PAMFILE, A. R. 170. *Culese flori şi făcu trei legături... Pe cea mai mare, care era alcătuită din flori ce începuse a se trece şi abia mai mirosinde, o dete fetei împăratului cea mai mare.* ISPIRESCU, L. 165. *Eu mă plec, floarea-mi răspunde, Căci o jale mă pătrunde. Arde sufletu-mi şi geme Căci mă trec fără de vreme.* ALECSANDRI, P. P. 232. ✦ (Despre fructe) A fi prea copt (pierzînd din savoare sau din valoare). *Unul* [dintre pepeni] *se cam trecuse, al doilea era tocmai bun de mîncare şi al treilea dase în copt.* ISPIRESCU, L. 150. ✦ A se sfîrşi, a se stinge. *În aşternutu-i de jăratec Să trece flacăra cu-ncetul.* La TDRG.

6. Refl. (Despre anumite materiale) A se consuma, a se împuţina. *Felinarul... pîlpîia, gata să se stingă, fiindcă luminarea de seu se trecuse.* CAMIL PETRESCU, O. II 104. *Sus paharul se ridică, sănătăţile pornesc, Şi cu cît se trece vinul, vorbele se înmulţesc.* BELDICEANU, P. 54. *Vinu-i bun şi rece, Mult vinaţ se trece.* ALECSANDRI, P. P. 121. ✦ (Despre mărfuri) A avea căutare, a se vinde. *Se vînd boi ca al meu în tîrg? — Tot s-ar trece — îi răspunse omul — numai are prea mari ochi.* SBIERA, P. 2. ✦ Tranz. A vinde; a desface. *De ce să nu-l vinzi* [vinul]?... *— Nu-l vînd, giupîne, pentru c-am să-l trec la crîşma mea cea de la drum.* ALECSANDRI, T. 1542.

IV. Intranz. A fi mai mare sau mai mult decît o anumită mărime, cantitate, valoare; a depăşi. *Toată cireada satului trecea de cinci sute.* CAMIL PETRESCU, O. I 16. *Mi se pare că trecem cam dincolo de măsură. O să înceapă a rîde lumea de noi.* HOGAŞ, DR. II 135. *Stau voinicii codrului! Nu ştiu zece sau cincisprece Sau peste sută mai trece.* ALECSANDRI, P. P. 262. ✧ Expr. **Treacă de la mine** (**de la tine** etc.), se spune cînd cineva face o concesie dînd ceva în plus sau cînd cedează admiţînd părerea altuia. *Fie... treacă de la mine...* DELAVRANCEA, O. II 345. *Dar ce-mi pasă!... Piciu să trăiască! Treacă de la mine!* ALECSANDRI, T. 530. (Eliptic) *Mi se pare că eşti cam aspru cu dînşii... dar, treacă!* ODOBESCU, S. II 540. **Treacă-meargă** v. merge (V 2). ✦ A ajunge pînă dincolo de... *Lui Bedros* [Soliman] *abia-i trecea de brîu.* DUMITRIU, N. 258. [Ei] *străbăteau porumburile care treceau de creştet.* La TDRG. ✦ Tranz. A întrece, a depăşi. *Noi citim luptele voastre cum privim vechea armură Ce un uriaş odată în războaie a purtat; Greutatea ei ne-apasă, trece slaba-ne măsură.* ALEXANDRESCU, P. 164. ✧ Expr. **A trece măsura** = a exagera. (Refl.) **A se trece cu firea** = a lua lucrurile prea în serios, a se emoţiona. (Impersonal) **A se trece de şagă** (sau **de glumă**) = a se merge prea departe cu gluma; a începe să fie lucru serios; a se îngroşa gluma. *Fetelor, hăi! s-a trecut de şagă.* CREANGĂ, P. 9. *Şi eu plin de jale Îţi rostesc matale: Duducuţă dragă, S-o trecut de şagă.* ALECSANDRI, T. I 48. (Rar) **A se trece cu gluma** = a exagera cu gluma. *Eleno, dar cu gluma tu te-ai trecut.* MACEDONSKI, O. II 36. (Tranz.) **A-l trece pe cineva cu şaga** = a glumi pe socoteala cuiva, întrecînd măsura. *Deşi Talpă-Lată mă trece cu şaga... nu mă mîniu.* ALECSANDRI, T. 612. ✦ Refl. (De obicei determinat prin «din băut», «din pahare») A bea prea mult, a se ameţi de băutură. *Se cam trecuse şi din băut de focul pasiunii.* CARAGIALE, O. III 20. *Osteniţi cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare.* id. ib. 49.

V. 1. Refl. A fi luat în seamă; a avea crezare, trecere. *Degeaba te mai sclifoseşti, Ioane, răspunse mama cu nepăsare; la mine nu se trec acestea.* CREANGĂ, A. 119. *Vă miraţi, cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?* EMINESCU, O. I 151. *Du-te, omule, de unde ai venit, că nu ţi se trec braşoavele pe la noi.* ALECSANDRI, T. I 254. ✦ Tranz. A ierta, a îngădui. *Ştii cum m-a făcut dumnezeu pe mine, nu-i trec muierii nici atîtica din al meu.* CARAGIALE, O. I 48. ✧ Refl. pas. *Orice măgării făcea (măgarul). Toate-i erau lăudate, toate lui i se treceau.* La TDRG.

2. Intranz. A fi considerat de..., a fi luat drept. *Sadoveanu trece, cu drept cuvînt, ca cel mai de seamă poet descriptiv al literaturii noastre.* VIANU, A. P. 227. *Medelioglu, slab, uscat, cu faţa arămie şi osoasă... trecea drept un mare cărturar.* CAMIL PETRESCU, O. I 303. *Safta face să treacă de stăpînă în casă.* SLAVICI, N. I 80.

3. Intranz. A se transforma, a se preface. *În pragul porţei bizîia o albină, care să roti o dată şi trecu în pasăre, să roti a doua oară şi să prefăcu într-o ciută.* DELAVRANCEA, S. 247. *Ca doi giganţi năprasnici stau astăzi faţă-n faţă... «E scris din noi doi unul în pulbere să treacă».* ALECSANDRI, P. III 433.

TRÉCERE, *treceri,* s. f. **1.** Faptul de a trece, mişcare dintr-un loc într-altul; mergere, mers. *La trecerea lui, oamenii care îl întîlneau duceau mîna la marginea pălă-*

riei. DUMITRIU, N. 158. *Cînd se întorceau, în asfinţit, umblau printr-o linişte rar întreruptă de trecerile repezi ale căruţelor întîrziate.* SADOVEANU, O. IV 83. *Zboară ce pot Şi-a lor întrecere, Vecinică trecere — Asta e tot...* EMINESCU, O. IV 378. ◇ Fig. *În mai puţin de două decenii, poetul trebuia să se cheltuiască febril, ca şi cum ar fi presimţit că trecerea îi va fi grabnică în această viaţă.* SADOVEANU, E. 83. ◇ Loc. adv. **În trecere** = în fugă, în treacăt, fugitiv. *Cîte numiri ar inventa el... pentru un surîs de pe buzele ei, un surîs în trecere.* EMINESCU, N. 74. ◇ Expr. **Trecere din viaţă** = moarte. ✦ (Concretizat) Loc pe unde se poate trece. *Să mai ies, colo, pe vale, Ca să mă aşez în cale, În calea ciocoilor, În trecerea oilor.* ALECSANDRI, P. P. 255.

2. Faptul de a părăsi un loc, o stare de lucruri, o activitate, o situaţie pentru a intra în alta. *Se răspîndeşte vuiet printre dascăli despre desfiinţarea Catiheţilor şi trecerea celor mai tineri dintre noi la Socola.* CREANGĂ, A. 114.

3. Faptul de a ajunge să facă parte din...; intrare. *Încă în anii primei revoluţii ruse, masele ţărăneşti au luptat pentru trecerea păminturilor în mîinile poporului.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 26.

4. Înregistrare, notare, înscriere. *Trecere în registre.*

5. Scurgere, desfăşurare (a timpului). *Mihai trăia trecerea fiecărei clipe, la volan, ca pe cel din urmă minut al vieţii.* MIHALE, O. 169. *Simţ că acum, după trecere de cinci ani... suvenirea ei ar sili imaginaţia mea să galopeze.* NEGRUZZI, S. I 38.

6. (Mai ales în construcţie cu verbul «a avea») Consideraţie sau autoritate de care se bucură cineva (şi de care se foloseşte pentru a se impune sau pentru a obţine avantaje); influenţă. *Nu veţi izbuti la nimic... la dînsul nu-i trecere cu una cu două.* GANE, N. II 126. *Atîta trecere n-am şi eu la d-ta?* ISPIRESCU, L. 271. *Apucase a cînta găina la casa lui şi cucoşul nu mai avea nici o trecere.* CREANGĂ, P. 285. *Ea îl va face avut şi cu trecere mare între oamenii cei de faţă, ba chiar pomenit de cei viitori.* ŞEZ. XIII 187. ◇ Expr. (Despre mărfuri) **A avea trecere** = a avea căutare, a fi cerut, a se vinde uşor.

7. Construcţie amenajată într-un anumit loc pentru a permite trecerea unui vehicul peste un obstacol. ◇ *Trecere de nivel* = loc de intersecţie la acelaşi nivel între o cale ferată şi o şosea.

TRECLÉT, -Ă, *trecleţi, -te,* adj. (Arhaizant) Afurisit, blestemat. *Treclet să fiu şi să am parte cu Arie şi cu Iuda dacă nu mă supun.* SADOVEANU, N. P. 328. ◇ (Substantivat) *Să întărească blăstămul vlădica Istatie... ca să se prăvale acel treclet în gura balaurului ghehenei.* SADOVEANU, N. P. 17.

TRECÚT[1] s. n. **1.** (În opoziţie cu prezent şi viitor) Timp care s-a scurs; întîmplările, faptele, starea de lucruri din acel timp. *Stoicea n-avea vreme să se prea gîndească la trecutul lui.* GALACTION, O. I 52. *Tot trecutul îmi apărea acum clar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 191. *Trecutul nu se mai întoarce.* REBREANU, R. I 50. *Cînd amintirile-n trecut Încearcă să mă cheme, Pe drumul lung şi cunoscut Mai trec din vreme-n vreme.* EMINESCU, O. I 186. ◇ Fig. *Cu fruntea răzimată-n cer, Şi frămîntînd cu paşii lutul, Tîrăsc în urma mea trecutul.* BENIUC, V. 54. *Trecutul mort se deştepta.* SADOVEANU, O. I 314. ◇ Loc. adv. **În trecut** = altădată, odinioară. *Clasa muncitoare, în trecut clasa cea mai asuprită şi mai exploatată, este azi forţa conducătoare a Republicii Populare Romîne.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2858. *El tremură ca alte dăţi În codri şi pe dealuri... Dar nu mai cade, ca-n trecut, În mări din tot înaltul.* EMINESCU, O. I 181. ◇ Loc. adj. şi adv. **Din trecut** = de altădată, de odinioară, de demult. *Şi printre lacrimi parcă-şi vedea viaţa trudită din trecut.* MIRONESCU, S. A. 37. *Într-o mănăstire, din trecut rămasă, În domneasca sală se întinde masă.* BOLINTINEANU, O. 54. ◇ Expr. **A o rupe cu trecutul** = a pune capăt unei situaţii sau unei stări de lucruri vechi, a nu mai vrea să ştie de ceea ce a fost. *Vin la noi... fiindcă au credinţă că am rupt-o cu trecutul.* C. PETRESCU, Î. II 137.

2. Denumirea dată grupului de timpuri verbale care exprimă o acţiune săvîrşită înainte de momentul vorbirii. *În limba romînă, modul indicativ are patru timpuri ale trecutului: imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus şi mai mult ca perfectul.*

TRECÚT[2]**, -Ă,** *trecuţi, -te,* adj. **1.** Din trecut, de altădată; p. ext. de demult, vechi, dispărut. *Ne place a asculta poveşti frumoase din vremile trecute.* NEGRUZZI, S. I 245. *Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute.* ALEXANDRESCU, M. 14. *În vis i s-au înfăţoşat toate întîmplările trecute.* DRĂGHICI, R. 41. ◇ (Substantivat) *Ocoli de vreo două-trei ori, cercetînd fiecare cameră, fiecare colţuleţ, ce-i aducea aminte cele trecute.* ISPIRESCU, L. 10. ✦ Care nu mai e actual; demodat. *Tu crezi într-o doctrină bătrînă şi trecută.* BOLINTINEANU, O. 118.

2. (Despre unităţi de timp) Anterior celui prezent; precedent. *Umblase toată ziua trecută pe la prietenele ei.* DUMITRIU, N. 102. *Pe umedele poteci bătute de jivini, ghinda anilor trecuţi sta de un lat de palmă.* SADOVEANU, O. I 63. *Începe a ciocîrti un gîrneţ de stejar din anul trecut.* CREANGĂ, P. 125. ◇ *Data trecută* v. data[1].

3. Îmbătrînit. *Aristiţa Pretorian, trecută, cuminte, casnică, fadă.* DUMITRIU, B. F. 119. *Cît îi ea de trecută, de slabă şi bătută de necazuri, dar faţa îi întinereşte cînd vede pe Radu viind.* VLAHUŢĂ, O. A. 97. *E un om ca de şaizeci de ani; dar cam prea trecut pentru vîrsta lui.* CARAGIALE, O. II 226. *Sufere într-atît, încît pare că e un bătrîn trecut.* NEGRUZZI, S. I 41. ◇ (Cu determinări de întărire) *Profesorul nostru era un om trecut de ani, aproape de pensie.* I. BOTEZ, ŞC. 38. *Cu toate că erau trecuţi cu anii, nu aveau nici un copil.* RETEGANUL, P. IV 34. *Bărbaţi urîţi şi mai trecuţi în vîrste.* GORJAN, H. I 8. ✦ (Despre plante, în special despre flori) Veştejit, ofilit. *Ieri am găsit pe banca solitară Din parc, un biet mănunchi de flori trecute.* IOSIF, P. 36. ✦ (Despre anumite obiecte sau materiale) Consumat (în parte). *Luminarea unuia e mai trecută ca a celuilalt.* ŞEZ. II 65.

4. (Rar, determinat prin «din băutură») Ameţit (de vin); beat. *Acest nenorocit subaltern, trecut din băutură, nu aşezase hamurile bine.* CARAGIALE, S. U. 27.

TREFILÁ, *trefilez,* vb. I. Tranz. A trece forţat un material metalic printr-o filieră, pentru a obţine o sîrmă.

TREFILÁRE s. f. Acţiunea de a trefila.

TREFILÁT s. n. Trefilare.

TREFILATÓR, *trefilatori,* s. m. Muncitor specializat în trefilarea metalelor.

TRÉFLĂ, *trefle,* s. f. **1.** Una dintre cele patru culori ale cărţilor de joc, reprezentată printr-un semn de culoare neagră, în forma frunzei de trifoi; spatie. *Cu un şase de treflă în mînă, mai ceru o carte.* DUMITRIU, N. 114. *Nouă ochi de treflă.* ALECSANDRI, T. 1202.

2. (În vechea armată) Găitan de fir sau de bumbac cusut în formă de frunză de trifoi la umerii hainelor ofiţereşti.

TRÉGHER, *tregheri,* s. m. (Mold., Transilv.) Hamal.

TREI num. card. **1.** Numărul care, în numărătoare, are locul între doi şi patru. *Trei şi cu trei fac şase.* ▭ *Trîntind uşa şi sărind treptele din trei în trei, Filip izbuti să taie drumul Skodei, chiar în poartă.* GALAN, B. I 25. ◇ Expr. **Trei-trei** = încet, anevoie, alene. *Încălecă pe mîrţoaga lui şi, trei-trei, mergea singur.* ISPIRESCU, L. 247. ◇ (Folosit la formarea numerelor compuse) *Patruzeci şi trei.* ◇ (Adjectival) *De-abia pe la cinci, cînd ajunse acasă, îşi aminti că dăduse întîlnire pentru ora trei tînărului transilvănean.* REBREANU, R. I 52. *Să aşternuse zăpada de trei palme.* DELAVRANCEA, T. 145. *S-a dus trei*

zile și trei nopți pînă ce ajunse la o cîmpie. ISPIRESCU, L. 4. *Soacra cu trei nurori* [titlu]. CREANGĂ, P. 16. (Eliptic, subînțelegîndu-se persoane sau lucruri, ora, ziua etc.) *Și, scurtă vorbă, unde erau trei, eu eram al patrulea.* CREANGĂ, O. A. 65. (Expr.) **A lua pe cineva la trei păzește** (mai rar **la** sau **în trei parale**) =a cere cuiva socoteală pe un ton sever și disprețuitor. *Minache, băiatul jupînului... ne ia la trei păzește.* STANCU, D. 349. *Cînd le-o veni apa la moară, o să vă ia iarăși la trei păzește.* PAS, Z. IV 206. (Cu pronunțare regională) *Mă ia și în trii parale ciocoiul.* ALECSANDRI, T. 277. **În doi timpi și trei mișcări** v. d o i. ✦ (Familiar, cu valoare de numeral ordinal) Al treilea, a treia. *Etajul trei.* ✦ (Formînd numeralul adverbial corespunzător) *Calul se și scutură de trei ori.* CREANGĂ, P. 195. *La aceste poște, în ceasuri hotărîte, de trei ori pe zi să dau scrisori, și de trei ori să iau răspunsuri.* GOLESCU, Î. 53. ✦ (Precedat de «cîte» formează numeralul distributiv corespunzător) *S-a tăiat fiecare pîne în cîte trei bucăți deopotrivă de mari.* CREANGĂ, O. A. 268. ✦ (În forma de feminin *trele*, precedat de «toate» sau «cîte») *Toate trele se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potrivită.* REBREANU, I. 74. *Trei aceste leacuri sînt Sufletului pe pămînt. Tu să-ncerci cu toate trele.* COȘBUC, P. I 185.

2. Compuse: **a)** (Bot.) **trei-frați** = gen de toporași cu flori galbene, plăcut mirositoare *(Viola saxatilis)*; **trei-frați-pătați** = gen de toporași (din care s-a obținut, prin încrucișare cu alte specii, panseaua) *(Viola hortensis)*; **b)** (Bis.) **trei-ierarhi** = trisfetite.

— Formă gramaticală: f. (rar) *trele.*

TRÉIER s. n. Treierat. *Cristea dăduse de știre la primărie să-i vie, la legat snopii și la treier, datornicii.* SADOVEANU, M. C. 188. *Udatul... se face seara, în ajunul zilei de treier.* PAMFILE, A. R. 202.

— Variantă: **trier** (VLAHUȚĂ, CL. 81, SLAVICI, O. I 213) s. n.

TREIERÁ, *tréier*, vb. I. T r a n z. **1.** A separa boabele de restul unei plante (operație efectuată în trecut prin batere, iar astăzi cu mașini speciale). *N-am treierat nici un spic.* PREDA, Î. 10. *Eu sînt Iohan, mașinistul. Tot grîul de pe lanurile acestea, eu îl treier.* SADOVEANU, O. VIII 206. *Romășcanii ce ară și seamănă toamna, seceră și treieră vara.* DELAVRANCEA, O. II 19. *Mi-e teamă ca să nu piei Cu porumbu nesăpat, Cu orzu netreierat, Cu grîul nesecerat, Cu meiul nevînturat.* ȘEZ. I 113. ✧ A b s o l. *Vedeți aria asta unde treieră atîta lume?* PREDA, Î. 10.

2. F i g. A umbla din loc în loc; a cutreiera. *N-o să-și mai vadă nici cort, nici soție, Nici larga pustie Ce-n veci treiera.* MACEDONSKI, O. I 15. *Vreau prin cuget Universul să-l străbat în înălțime, Să-l măsor în adîncime și să-l treier în lărgime.* id. ib. 272. *Pentru dînsu-n toată vremea drumurile treiera.* PANN, P. V. II 59.

— Variantă: **trierá** (CREANGĂ, P. 160, CONTEMPORANUL, III 126, ALECSANDRI, P. III 62) vb. I.

TREIERÁT s. n. **1.** Faptul de a t r e i e r a; operație de separare a grăunțelor de paie și de pleavă; treier, treieriș. *Treieratul pe arie începe, ca și orice muncă mai mare, tot într-o zi de luni.* PAMFILE, A. R. 201.

2. Timpul cînd se treieră. *Cu o zi înainte de treierat... veneam d-aici.* PREDA, Î. 20.

TREIERĂTOÁRE, *treierători*, s. f. **1.** Mașină de treierat; batoză. *Cîntă treierătoarea Hore noi dimineții, Crește fremătătoarea Bucurie a vieții!* DEȘLIU, G. 39.

2. (Regional) Tăvălug folosit la treierat; val **(III 4).** *Caii poartă după dînșii, mai ales la treieratul ovăzului, un sul de piatră cu șase praguri care se numește... treierătoare.* PAMFILE, A. R. 207.

TREIERĂTÓR, -OÁRE, *treierători, -oare*, s. m. și f. Muncitor la batoză. *Grație întrecerilor dintre cosași, treierători, șoferi, legători de snopi etc., grîul de toamnă de pe o suprafață de 90 ha a fost recoltat în 2 zile.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 7/3.

TREIERÍȘ s. n. Treierat. *În focul asfințitului... se ridica hornul mașinei cu aburi, semn al treierișului.* DUMITRIU, N. 228.

TRÉILEA, TRÉIA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a»; mai ales adjectival) Care se află între al doilea și al patrulea. *Dete și cu a treia săgeată.* ISPIRESCU, L. 8. *A treia zi către sară pornește și el.* CREANGĂ, P. 198. *De la noi a treia casă Tot suspină-o preoteasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 10.

TREÍME, *treimi*, s. f. **1.** Fiecare dintre cele trei părți egale în care se împarte un întreg; a treia parte (dintr-un întreg). *Cuprinzînd o treime din omenire, lagărul democratic reprezintă o stavilă puternică în calea uneltitorilor unui nou război mondial.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2753. *O treime din oraș este destinată parcurilor.* STANCU, U.R.S.S. 203.

2. Grup de trei persoane care se prezintă ca o unitate. V. t r i a d ă. *Despre această treime* [Trahanache, Farfuridi, Brînzovenescu] *Trahanache zice: «Noi trei sîntem stîlpii puterii».* GHEREA, ST. CR. I 341. ✦ (Teol.) Uniune spirituală a celor trei persoane (tatăl, fiul și sfîntul duh), reprezentînd un singur dumnezeu; troiță. *Sfînta Treime.*

TRÉISPREZECE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între doisprezece și paisprezece. *Zece și cu trei fac treisprezece.* ✧ (Adjectival) *Ia, poate să am vreo treisprezece ani.* CREANGĂ, P. 148. ✧ (Eliptic, indicînd data) *Azi sîntem în treisprezece.* ✧ (Familiar, cu valoare de num. ord.) *Capitolul treisprezece.*

TRÉISPREZECELEA, TRÉISPREZECEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al doisprezecelea și al paisprezecelea. (Cu pronunțare regională) *Dar al treisprăzecele ce face?* SBIERA, P. 294.

TREIZÉCI num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între douăzeci și nouă și treizeci și unu. *Douăzeci și cu zece fac treizeci.* ✧ (Adjectival; se leagă de substantiv prin prep. «de») *Descoperea un simplu camarad, tutuindu-l ca acum treizeci de ani.* C. PETRESCU, C. V. 104. ✧ (Intră în formarea numeralelor compuse) *În patruzeci și șase de ani, treizeci și trei de bătălii, două fără izbîndă și treizeci și una de biruințî.* DELAVRANCEA, O. II 14.

TREIZÉCILEA, TREIZÉCEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al douăzeci și nouălea și al treizeci și unulea.

TRELA-LÉLA adv. (În expr.) **A umbla trela-lela** = a umbla lela, v. l e l a. *Umbla trela-lela în puterea iernei.* CREANGĂ, A. 85.

TREMATÓD, *trematode*, s. n. (La pl.) Încrengătură de viermi lați, avînd o ventuză cu care se fixează pe alte animale sau pe plante; (la sg.) animal făcînd parte din această încrengătură. *Gălbeaza e un trematod.*

TRÉMĂ, *treme*, s. f. Semn grafic în unele limbi străine, format din două puncte care se așază orizontal deasupra unei vocale pentru a indica o modificare de pronunțare a sunetului.

TRÉMENS adj. n. (Numai în expr.) **Delirium tremens** v. d e l i r i u m.

TRÉMOL s. n. v. **tremolo.**

TREMOLÓ s. n. Ușoară tremurătură produsă la executarea unei note muzicale cu un instrument sau cu vocea. *Pentru tine, adorato, Vreau să-mi cînt de azi încolo Bucuriile-n tremolo Și tristețea-n pizzicato.* TOPÎRCEANU, P. 239. ✧ F i g. *Un nechezat de duioasă mulțămire,*

întîmpină din parte-i, cu tremolo de bas profund, sosirea mea cu nerăbdare aşteptată. HOGAŞ, M. N. 183.

— Accentuat şi: *trémolo.* — Variantă: **trémol** (MACEDONSKI, O. I 140) s. n.

TREMŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. **trenţăros.**

TRÉMUR s. n. **1.** Mişcare repetată, uşoară şi involuntară a corpului sau a unei părţi a corpului, provocată de frig, de frică, de o boală etc.; tremurătură. *Străduindu-se să-şi stăpînească tremurul fălcilor, izbuti să gîfîie arătînd uşa: — Nici obrăznicia, tovarăşe... nu ajută!* GALAN, B. I 13. *Îl apucase un fel de tremur nervos.* BART, E. 76. *De-al genei tale gingaş tremur Atîrnă viaţa mea de veci.* EMINESCU, O. I 211. ✧ (Cu precizarea cauzei) *A prins-o tremurul de ciudă.* COŞBUC, P. I 252. *Pe babă o şi apucă un tremur de spaimă.* CREANGĂ, O. A. 168.

2. Mişcare, clătinare, zguduitură uşoară şi repetată a unui lucru. *Tremurul frunzelor.* ▭ *Pălăria singură porni la vale, cumpănindu-se după tremurul şi înmlădierile undelor.* SADOVEANU, O. VIII 131. *A mea e lacrima ce-n tremur Prin şita genelor se frînge.* GOGA, P. 11.

3. Vibraţie a glasului sau a unor sunete; vibrare. *Glasul Mariei avea cîteodată ca un tremur de jale.* SADOVEANU, O. IV 324. *Toate istorisite cu sfîşietor tremur în glas.* C. PETRESCU, A. R. 35.

TREMURĂ, *trémur,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre fiinţe şi despre părţi ale corpului, uneori urmat de determinări arătînd cauza) A face mişcări involuntare, bruşte şi continue, provocate de frig, de o boală, de o emoţie etc. *Tremura de mînie şi de nerăbdare.* DUMITRIU, N. 30. *Sînt un moşneag, dar încă nu-mi tremură mîna.* C. PETRESCU, C. V. 289. *Era ger, el era cam subţire îmbrăcat, şi-a tremurat toată noaptea.* VLAHUŢĂ, O. A. I 93. *Viscolul frămîntă lumea... turmele tremură.* ALECSANDRI, P. III 13. ✧ (Prin exagerare) *Tremurau hainele pe el.* DUMITRIU, N. 30. ✧ (Poetic) *Deasupra, în albastru, tremurau ciocîrlii, vărsînd puhoiul lor ameţitor de cîntece.* SADOVEANU, O. I 120. ✧ (Cauza acţiunii devine subiect) *Era puţin palid. O emoţie grea i se citea pe faţă şi-i tremura în degete.* REBREANU, R. I 295. *Ura veche-i tremură pe buze.* D. BOTEZ, F. S. 65. ✧ Expr. **A tremura carnea . pe cineva** v. carne. ✧ Tranz. *Caii îşi tremurau pielea în grajdurile întunecoase.* DUMITRIU, N. 187. *Tomşa nu zise nimic; îşi tremură mîna pe lîngă buzduganul lui; apoi răsuflă greu pe nări.* SADOVEANU, O. VII 14. ✧ Tranz. fact. *Ce-l înfricoşează? Ce-l tremură?* I. CR. III 144.

2. (Despre plante şi părţi ale lor) A face o mişcare (oscilatorie) uşoară şi repetată; a se mişca, a se clătina. *În faţa prispei vor tremura arţarii.* ARGHEZI, V. 228. *Tremură din vîrfuri plopi cu frunza rară.* IOSIF, P. 58. *Flori albastre tremur'ude în văzduhul tămîiet.* EMINESCU, O. I 85. *Frunza-n codru tremura.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310. ✧ (Poetic) *Tremurau colorile cîmpiilor şi unduiau ogoarele şi lanurile.* SADOVEANU, O. VI 336. *Vîntul tremură-n perdele.* EMINESCU, O. I 113. ✧ Tranz. *În dreptul ferestrei un cais tînăr îşi tremura frunzele.* CAMIL PETRESCU, N. 68. *Trei pruni fraţîni, ce stau să moară, Îşi tremur' creasta lor bolnavă.* GOGA, P. 19. (Fig.) *Linişte plutea peste marginea aceea de pădure, linişte uşoară pe care o tremura parcă strălucirea luminii.* SADOVEANU, O. V 179. ✦ (Despre lumini şi umbre) A licări, a juca (6). *Ici-colo, prin vîlcele, prin văgăuni, tremurau lumini de pe la căsuţele de bîrne ale muntenilor.* SADOVEANU, O. VIII 12. *Pe zidul dintre uşa lui Herdelea şi a lui Brumaru parcă tremura o umbră cenuşie.* REBREANU, R. I 227. ✧ Tranz. *Lumina... tremură umbre fumurii.* STANCU, D. 221. ✦ (Despre ape) A se mişca în unduiri uşoare, a se încreţi. *Din lăptoc, pe sub roţi, tremură apa cu sunet de cristal.* SADOVEANU, O. VII 345. *Lîngă ţărmul tristei mări M-am oprit pe-o stîncă. Apa tremură spre zări, Verde şi adîncă.* TOPÎRCEANU, S. A. 56. ✦ (Despre pămînt) A se zgudui, a se cutremura sau a da impresia că se zguduie. *Şi patru cai aleargă cu patru portărei, Topeşte-se pămîntul cum tremură sub ei.* COŞBUC, P. II 195. ✧ Refl. (Rar) *Cerul de se-ntuneca, Pămîntul se tremura.* TEODORESCU, P. P. 33.

3. (Despre sunete, melodii) A vibra; (despre glas) a avea tremurături, variaţii de ton (din cauza unei emoţii), a fi nesigur. *Tremură glasul mătuşii Uţupăr.* STANCU, D. 19. *Cîntecul tremura pe strune ca un bocet.* SADOVEANU, O. I 304. *Încet răsunetul de clopot Se risipeşte tremurînd.* VLAHUŢĂ, O. A. I 29. ✧ Fig. *Bucuria îi tremura în inimă, mereu vie şi stăpînitoare.* REBREANU, I. 80. *Atîta durere înăbuşită tremura în vorbele acestea cu înţeles ascuns, că n-am îndrăznit a-l mai întreba nimic.* BART, S. M. 24. ✧ Tranz. [Ciocîrlia] *cîntăreaţa luminii şi-a muncii îşi tremura melodia în cerul înalt.* SADOVEANU, O. VI 336.

4. Fig. A fi cuprins de o emoţie puternică. *Inima ei de soră tremura, aşteptînd o vorbă de-a lui.* CAMIL PETRESCU, O. I 590. *Totuşi Baloleanu, oricît îi tremura sufletul, îşi păstra aparenţa de linişte şi hotărîre.* REBREANU, R. II 235. *A fost o clipă-n care-am tremurat amîndoi De-o nemărginită fericire.* D. BOTEZ, P. O. 82. *Ah! cît îmi tremură inimioara!* ALECSANDRI, T. I 92. ✦ A se înfiora de spaimă; a se cutremura. *În faţa unui revolver nu tremur.* DELAVRANCEA, H. T. 48. *O, nu te teme-mi zice, Tu, ce nu temi furtuna şi durerea, De ce să tremuri la a mea privire?* EMINESCU, O. IV 108. *Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi.* NEGRUZZI, S. I 142. ✧ Expr. **A tremura după ban** = a fi lacom de bani, a fi zgîrcit. *Lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3.

TREMURÁRE s. f. Acţiunea de a tremura.

1. Tremur (1). *O ciocîrlie se saltă în tremurarea aripilor în neclintit albastru.* SADOVEANU, O. I 566.

2. Tremur (2); (referitor la vînt) adiere. *Nu se simţea nici cea mai uşoară tremurare de vînt.* SADOVEANU, O. VIII 50. [Era] *o melodie dulce şi subţire ca o tremurare de ape cristaline.* id. ib. VII 90. *Era de-ajuns o molcomă tremurare de vînt prin iarbă, ori un freamăt de frunză îngălbenită şi ochii ni se umpleau de lacrimi.* PĂUN-PINCIO, P. 125.

3. Tremur (3). *Titu Herdelea amestecase o tremurare romanţioasă în cuvinte, ceva teatral şi prefăcut, deşi inima îi era într-adevăr sinceră.* REBREANU, R. I 244.

4. (Rar) Înfiorare, cutremurare (de groază). *Boierii-n tremurare Dau slujbe-n gînd lui dumnezeu.* COŞBUC, P. I 196.

TREMURÁT[1] s. n. Faptul de a tremura; tremur. *Un zgomot de paşi pe scară, o vizită, o scrisoare, dădeau mîinilor lui slabe un tremurat supărător.* VLAHUŢĂ, O. A. III 82. *Te urmăreşte săptămîni Un pas făcut alene, O dulce strîngere de mîni, Un tremurat de gene.* EMINESCU, O. I 189.

TREMURÁT[2]**, -Ă,** *tremuraţi, -te,* adj. **1.** Care se mişcă uşor, tremură, vibrează; tremurător. (Poetic) *Ca mustul tînăr soarele se varsă Pe buza tremurată a pădurii.* BENIUC, V. 45. *Hangiul se arătă şi el în lumina tremurată, privind ţintă şi cu linişte pe oaspeţi.* SADOVEANU, O. VIII 255. *O pădure-ndepărtată părea în focul tremurat al căldurii ca un nor albăstriu aţipit pe pămînt.* SANDU-ALDEA, U. P. 58.

2. (Despre glas) Care tremură; nesigur, şovăielnic. *Cu o voce mioriţă şi tremurată începu să ne întrebe.* SADOVEANU, O. VII 204. *Eu am să scap de aici, spuse cu glas tremurat.* C. PETRESCU, C. V. 175. ✧ (Adverbial) *Nechează lung, tremurat.* STANCU, D. 319. *Glasul i se furişează tremurat din gîtlej.* SADOVEANU, O. VII 205.

3. Care nu are contururi ferme, precise; cu tremurături, cu sinuozităţi. *Scris tremurat.* ▭ *Tremurată, fără contururi precise, o potecă îşi începe viaţa aici, o dată cu primele pulsaţii ale Oltului.* BOGZA, C. O. 92.

4. (Popular, rar) Înfiorat, frămîntat, cutremurat, îngrozit. *Firea vi-i cam spăimîntată Şi starea vi-i tremurată.* MARIAN, NU. 414.

TREMURĂTOÁRE s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu flori hermafrodite, verzui sau purpurii, dispuse în spiculețe mici care se leagănă cînd adie vîntul; crește prin pășuni, tufișuri și poieni *(Briza media)*.

TREMURĂTÓR, -OÁRE, *tremurători, -oare,* adj. **1.** Care tremură, vibrează. *Căută cu mîna tremurătoare într-o chisea.* DUMITRIU, N. 48. [Fata] *sorbea cu capu-nălțat și cu nările tremurătoare mireasma văii.* SADOVEANU, O. VII 58. *Îi apucai amîndouă mîinile ei mici în mîinile mele tremurătoare.* HOGAȘ, M. N. 26. *El asculta tremurător, Se aprindea mai tare Și s-arunca fulgerător, Se cufunda în mare.* EMINESCU, O. I 168. ◇ (Poetic) *Sar peștii în aurul tremurător.* BENIUC, V. 99. *Lunca de mesteceni era toată verde, un verde gingaș, tremurător în lumina veselă.* SADOVEANU, O. VII 367. *Cerul era curat, vînăt-închis, cu stelele tremurătoare ca niște picături de rouă.* REBREANU, R. II 157. ◇ Fig. [Gîndul] *îi licări șters și tremurător, ca într-o ațipire de somn.* VLAHUȚĂ, O. A. III 58. ◇ (Adverbial) *Valurile loveau în chei și stelele luceau tremurător, tîrînd dîre de argint pe undele negre.* DUNĂREANU, CH. 209. *Clopotul din deal, de la mînăstire, răsună ca-n pădure, clar, tremurător, duios.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. ◇ (Despre ape) Care se mișcă în unduiri ușoare. *Ce cauți unde bate luna Pe-un alb izvor tremurător?* EMINESCU, O. I 228.

2. (Despre voce, glas, sunete) Care are variații de ton, care este șovăielnic. *Abia ajung pînă la noi cîteva note tremurătoare ale unei melodii dulci.* BART, S. M. 28.

TREMURĂTÚRĂ, *tremurături,* s. f. Tremur, tremurare; scuturătură, zguduitură. *Florile pluteau ușoare în văzduh, se încrucișau în tremurături de undă și se lăsau leneșe pe covorul alb, sclipitor.* SADOVEANU, O. III 113. *Toți își ațintiră privirile spre bisturiul din mîna aceea meșteră, în care nu se vedea un pic de tremurătură.* MIRONESCU, S. A. 34. *Ceea ce muncește acu pe Leiba, mai mult decît tremurătura frigurilor, este o amenințare.* CARAGIALE, O. I 284.

TREMURÍCI s. n. **1.** Tremur, tremurare continuă. *L-a apucat tremuriciul — ca pe epileptici — pe inspectorul Paraschiv.* STANCU, D. 303.

2. (Regional) Piftie.

3. (Regional) Floare artificială pusă pe o sîrmă subțire (răsucită în așa fel încît pare că tremură într-una).

4. Ciupercă necomestibilă, gelatinoasă, tremurătoare, cu spini moi pe fața inferioară; crește în pădurile de brad, pe lemne putrede *(Tremellodon gelatinosum)*.

TREMURÍȘ, *tremurișuri,* s. n. (Neobișnuit) Tremur, mișcare, clătinare. *Să privim pe fața apei Tremurișul de văpăi.* VLAHUȚĂ, P. 95.

TREMURÎND, -Ă, *tremurînzi, -de,* adj. Care tremură, tremurător. *Cu mîinile tremurînde începu să culeagă din carne plăcile de plumb.* SAHIA, N. 35. *Se duse cu inima tremurîndă.* ISPIRESCU, L. 165. ◇ (Poetic) *Toamna frunzele colindă... Vîntul jalnic bate-n geamuri Cu o mînă tremurîndă.* EMINESCU, O. I 76.

TREN, *trenuri,* s. n. **1.** Convoi de vagoane de cale ferată legate între ele și puse în mișcare de o locomotivă cu aburi, cu motor Diesel sau cu forță electrică. *Trenul... a trecut prin fața gării, și, cîștigînd din ce în ce viteză, s-a înfundat în întuneric, legănînd numai în urmă un ochi roșu.* GALAN, Z. R. 113. *Treceau de cîteva ori pe zi, pe lîngă casa noastră, trenuri iuți de pasageri și trenuri lungi de marfă cu mers greoi.* STANCU, D. 240. *Trenuri trec în șiruri lungi pe malurile apei, cu locomotivele pufăind și cu sute de capete omenești ivite la ferestre.* BOGZA, C. O. 250. ◇ *Tren sanitar* = tren amenajat pentru a transporta răniți sau bolnavi. *Tren subteran* = metro. *În adîncimea Moscovei, enorme cantități de pămînt sînt dislocate pentru a mări spațiul prin care pot circula trenurile subterane.* BOGZA, M. S. 21. *Mersul trenurilor* v. mers. ◇ Expr. **A scăpa trenul** = a scăpa o ocazie favorabilă.

2. Convoi de vehicule, formînd o unitate de transport, antrenate de unul sau de mai multe vehicule motoare, prin cablu, prin tracțiune animală etc. ◇ *Tren regimentar* v. regimentar. (Învechit) *Tren de luptă* = convoi de vehicule care alimentează cu muniții trupele din linia de luptă. *Jimborean... se trezi din gînduri abia cînd treceau prin dreptul lui căruțele trenurilor de luptă.* CAMILAR, N. I 154.

3. Ansamblu de dispozitive sau de mașini-unelte prin care trece un material în serie, în cursul efectuării unui proces tehnologic. ◇ *Tren de laminare* = dispozitiv al mașinilor din filatura de bumbac, care servește la descrețirea și paralelizarea fibrelor și la subțierea produselor intermediare de fabricație. *Tren de roți* = sistem de roți dințate montate pe același arbore. *Tren de aterizare* (sau *de amerizare*) = ansamblul organelor cu ajutorul cărora un avion (sau un hidroavion) alunecă pe pămînt (sau pe apă) înainte de a-și lua zborul sau după ce a aterizat (sau amerizat).

4. (Med. vet.; în expr.) *Tren anterior* (sau *posterior*) = partea de dinainte (sau de dinapoi) a corpului unui animal.

— Variante: (popular) **trin** (MIRONESCU, S. A. 38) s. n., (2, rar, franțuzism) **trénă** (ANGHEL-IOSIF, C. M. I 152) s. f.

TRENÁ, *trenez,* vb. I. Intranz. (Despre lucruri) A zăcea undeva uitat sau lăsat din neglijență. *Cu șezlongurile desfăcute, cu șalul Corinei trenînd pe unul din ele, terasa pensiunii are într-adevăr ceva de covertă pustie, noaptea.* SEBASTIAN, T. 138. ✦ (Despre acțiuni) A se desfășura cu încetineală; a tărăgăna.

TRÉNĂ[1] **s. f. v. tren.**

TRÉNĂ[2]**,** *trene,* s. f. Partea dinapoi, care se tîrăște pe jos, a rochiilor lungi; coadă (4). *Treci fredonînd prin sala de cristal Și faci un semn suitei ca să vină Să-ți poarte trena-n sălile de bal.* D. BOTEZ, P. O. 99. *Se gătise într-adevăr ca o mireasă. Rochie albă cu trenă, voal, beteală.* ARDELEANU, D. 160. ◇ Fig. *Și porneștî departe-n sus După iarna ce s-a dus, După trena-i de ninsori Așternută pe colini.* TOPÎRCEANU, B. 6.

TRENCI, *trenciuri,* s. n. Pardesiu (cu croială de raglan) făcut dintr-o stofă specială, impermeabilă.

TRÉNING, *treninguri,* s. n. Îmbrăcăminte (sportivă) formată din pantaloni de flanelă strînși (cu elastic) la glezne și din bluză din același material.

TRENȚĂRÓS, -OÁSĂ, *trențăroși, -oase,* adj. În zdrențe; zdrențăros. *Îți aduci aminte, cocoane, că acum patru ani ai primit în curtea domniei-tale un copil trențăros și smerit?* FILIMON, C. 114.

— Variante: **trențerós, -oásă** (SADOVEANU, O. VII 82, BOLINTINEANU, O. 284), **tremțurós, -oásă** (CREANGĂ, A. 57) adj.

TRENȚERÓS, -OÁSĂ adj. v. **trențăros.**

TRENȚUÍ, *trențuiesc,* vb. IV. Refl. A se zdrențui. *Ia numai privește opincile mele, Că să trențuiră în mici peticele.* PANN, la TDRG.

TRENȚURÁ, *trențurez,* vb. I. Tranz. (Rar) A preface în trențe; a zdrențui. (Fig.) *Această hîrcă, poate, ce vîntu-a trențurat Nu s-a plecat în viață și poate l-al ei nume Mai multe milioane de sclavi au tremurat?* BOLINTINEANU, O. 198.

TRENȚ, trențuri, s. n. Diminutiv al lui tren (1); tren mic care circulă pe șine înguste, prin locuri greu de străbătut. V. decovil, drezină.

TREPÁN, *trepane,* s. n. 1. Instrument de chirurgie în formă de sfredel, folosit la trepanații.
2. Sapă mare întrebuințată la forarea găurilor de sondă.

TREPANÁ, *trepanez,* vb. I. Tranz. A face o trepanație.

TREPANÁRE, *trepanări,* s. f. Acțiunea de a trepana și rezultatul ei.

TREPANÁȚIE, *trepanații,* s. f. Intervenție chirurgicală care constă în perforarea oaselor cu ajutorul trepanului. *Cercetările... au fost făcute pe cîine și pe iepure, după trepanație.* DANIELOPOLU, F. N. II 47. *Am introdus din acest amestec, prin trepanație, sub meningele mai multor iepuri!* BABEȘ, O. A. I 223.

TREPĂDÁ, *treápăd,* vb. I. Intranz. 1. A umbla repede și fără astîmpăr încoace și încolo; a se agita, a nu-și afla locul. *În marginea satului, țăranii trepădau de nerăbdare, umplînd șoseaua și împrejurimea.* REBREANU, R. II 248. *Trepădase toată ziua după cămătar; îl găsise din norocire.* CARAGIALE, O. III 241. *Ermes trepăda în sus și în jos, ca să ducă în toate părțile poruncile.* ODOBESCU, S. III 270. ◇ Tranz. *Pentr-o mîndră ca a mea, Multă cale-aș trepăda.* BIBICESCU, P. P. 391.
2. (Despre cai) A merge în trap. [Calul] *cel din mijloc, cu un cerc mare peste cap, trepăda, de-abia se puteau ține de dînsul cei doi lăturași.* GHICA, la CADE. ◇ Tranz. fact. *Ce-ți mai trepezi calul geaba, C-aseară s-a făcut treaba C-un voinicel mai de treabă.* ȘEZ. V 32.
3. (Popular) A avea diaree.

TREPĂDÁRE, *trepădări,* s. f. Acțiunea de a trepăda și rezultatul ei; alergătură. *După mari osteneli și anevoioase trepădări, ajunse Ercule în cele din urmă la acea grădină.* ISPIRESCU, U. 64.

TREPĂDÁT s. n. Trepădare.

TREPĂDĂTOÁRE s. f. Plantă erbacee cu rădăcina fibroasă, cu tulpina ramificată, cu flori verzui și cu fructul o capsulă; are proprietăți laxative *(Mercurialis annua);* brei-de-cîmp.

TREPĂDĂTÓR, -OÁRE, *trepădători, -oare,* s. m. și f. (Popular) Persoană care îndeplinește anumite sarcini la nunți (cheamă la nuntă, dă ajutor la masă etc.). *Trepădătoarele, vornicesele.... string blidele, dau masa la o parte.* SEVASTOS, N. 309.

TREPĂDÚȘ, *trepăduși,* s. m. Om care aleargă încoace și încolo (pentru treburile altora); individ fără personalitate și demnitate, care se pune în serviciul altuia, făcîndu-i servicii mărunte, adesea înjositoare. *Făceau cel puțin timp de un an de zile muncă de slugi și de trepăduși.* PAS, Z. I 256. *Cutreierînd tot Bucureștii, urca la scări, bătea la uși, Se întîlnea prin curți și ganguri cu fel de fel de trepăduși.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 11. *Natură vioaie și neastîmpărată, se sătură de grefă. Își dete demisia și se lipi pe lîngă un avocat din București în calitate de... trepăduș.* VLAHUȚĂ, O. A. 207.

TREPÉTNIC, *trepetnice,* s. n. Carte care cuprinde explicații și interpretări de natură superstițioasă a unor mișcări convulsive și involuntare, pe care le au uneori pleoapele, buzele sau alte părți ale corpului omenesc. [Se citeau] *trepetnice, care făceau înțelese tainicele prevestiri ale semnelor.* IORGA, L. II 458.

TREPIDÁ, *trepidez,* vb. I. Intranz. 1. (Despre lucruri) A tremura, vibrînd puternic, cu oscilații rapide și de mică amplitudine. *Motorul trepidează.*
2. Fig. (Despre ființe) A se agita, a fremăta, a fi în fierbere (de emoție, de nerăbdare). *Tot ce auziseră, tot ce citiseră... se transfigurase în fiecare imaginație, după chipul, dorința și asemănarea fiecăruia. Iar acum toți trepidau de nerăbdare.* C. PETRESCU, C. V. 13. *Locotenentul Gross trepida fără astîmpăr, urmărind cu atenție desperată toate mișcările condamnatului care-i fusese bun prieten.* REBREANU, P. S. 21.

TREPIDÁNT, -Ă, *trepidanți, -te,* adj. Care trepidează; fig. plin de mișcare, agitat. *Carierele acestea par un imens furnicar de oameni, spațiul trepidant și neobosit al unei uriașe activități.* BOGZA, C. O. 176.

TREPIDÁȚIE, *trepidații,* s. f. 1. Mișcare vibratorie, continuă, cu amplitudine mică și cu frecvență mare, a unui sistem tehnic (mașină, vehicul etc.) în timpul funcționării lui. *Pămîntul începe să tremure, o trepidație neîntreruptă, nervoasă, din clipă în clipă mai intensă.* BOGZA, C. O. 170. *În cîte o gară mică, unde rămăseseră garajuri de popas, trenul se oprea cîte o zi și-o noapte, ca oamenii să mai lepede din ei oboseala trepidației.* SADOVEANU, M. C. 86. *Eram parcă îmbătat de viteză, de trepidațiile ritmice, nervoase, ale mașinii.* CAMIL PETRESCU, P. 119.
2. Fig. Agitație, neastîmpăr, freamăt. *În sala plină de rîsete, de vuiet și de trepidație stătea nemișcat.* C. PETRESCU, C. V. 196. *În tumultul și trepidația de pe cheiuri mi s-a părut că aud o vorbă românească.* BART, S. M. 33.

TREPIÉD, *trepiede,* s. n. Scaun sau suport cu trei picioare. *Sărman cizmar! Ce demon te-a urzit să stai Pe trepiedul tău barbar, În noaptea limpede de mai?* TOPÎRCEANU, B. 65.
— Pl. și: *trepieduri* (STANCU, U.R.S.S. 194).

TREPONEMÓZĂ, *treponemoze,* s. f. Boală a găinilor, care se manifestă prin paralizia picioarelor și a aripilor.

TREPTÁT, -Ă, *treptați, -te,* adj. Care se realizează pe încetul, la intervale de timp, în etape, succesiv; p. ext. care se prezintă din ce în ce mai pronunțat. *Trecerea de la socialism la comunism se înfăptuiește pe calea unor transformări treptate.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 125. ◇ (Adverbial) *Treptat, seara veni, și în mirosul de rășină... păstorii începură să adune vitele de pe întinsul podișului, spre tarlale.* BOGZA, C. O. 36. *Pîcla serii înnegrea treptat fața apei, întunecînd orizontul.* BART, E. 125. *Treptat, valea se lărgea și, cînd soarele fu la trei părți din drumul său pe ceruri, sosirăm la marginea Prelucelor.* HOGAȘ, M. N. 225. *Treptat cîmpul se umbrește sub a brazdelor desime.* ALECSANDRI, P. III 41.

TRÉSĂ, *trese,* s. f. Șiret din fire de lînă, de mătase sau de metal, ori bandă de metal, care se prinde pe uniforma unui ofițer pentru a indica gradul; galon. *Radu Comșa observă pe umeri trese proaspete de maior.* C. PETRESCU, Î. II 129. *I-ar pune imediat a treia tresă la chipiu.* VLAHUȚĂ, O. A. III 67.

TRESĂLTÁ, *tresált,* vb. I. Intranz. A tresări (sau a da impresia că tresare) de bucurie; a fremăta. *Nadina tresălta de bucurie.* REBREANU, R. I 214. *Iar dacă un Văcărescu ar mai trăi acum, cît n-ar tresălta el de bucurie.* MACEDONSKI, O. IV 128. ◇ Fig. *Și-n fiecare inimă tresaltă, Și-n fiecare inimă răsună Un clopot limpede, o veste bună.* TULBURE, V. R. 15. *Și văd aici în juru-mi cum tresaltă Izvoarele-nceputurilor sfinte.* BENIUC, V. 7. *Versul poate să-ți tresalte ca izvorul de curat, Căci întrînsul s-oglindește cerul clar, netulburat.* EFTIMIU, Î. 174.

TRESĂLTÁRE, *tresăltări,* s. f. Acțiunea de a tresălta; tresărire, freamăt. *Zaharia Duhu le zărea venind către dînsul, cu o tresăltare de sînge fierbinte în inimă.* C. PETRESCU, A. 395.

TRESĂRÍ, *tresár,* vb. IV. Intranz. 1. A face o mișcare bruscă, involuntară și spontană, provocată de o emoție puternică și neașteptată (de obicei de spaimă).

Cînd auzi tunetul îndepărtat al tractoarelor, Mihai tresări. Se simți cuprins dintr-o dată de cîntecul muncii pe care o iubea ca pe însăși viața lui. MIHALE, O. 454. *Ilenuța a tresărit. S-a strîns lîngă Mihai fără să-și dea seamă și i-a prins brațul, căutînd apărare.* C. PETRESCU, A. 431. *Ciocăni enervat în geam. Speriat, Leib tresări. Aproape inconștient, își scoase jobenul din cap.* SAHIA, N. 103. ✦ A se trezi brusc din somn sau dintr-o stare de somnolență, de apatie, de neatenție. *Turcul tresărise deodată din moliciunea și încetineala lui.* SADOVEANU, O. VII 9. *Iară tu la gura sobei Stai ca somnul să te prindă; Ce tresari din vis deodată? Tu auzi pășind în tindă.* EMINESCU, O. I 76. *La țipetele de bucurie ale gaiței... somnorosul, plecat pe oblîncul șelei, tresări.* ODOBESCU, S. III 193. ✦ (Despre inimă) A-și accelera și intensifica bătăile din pricina unei emoții; a zvîcni. *Inima lui Tudor Fierăscu a tresărit ca pămîntul, primăvara.* GALACTION, O. I 111. *Nu știi că-n piept inima mea rănită Tresare-adînc la întristarea ta?* EMINESCU, O. IV 69. *Pocnesc bicele deodată, Inimile viu tresar.* BELDICEANU, P. 66. *Inima-mi saltă și tresare De un fior dumnezeiesc.* ALECSANDRI, T. I 301. ✦ Fig. (Despre plante) A se mișca, a se clătina; (despre ape) a forma valuri, unde. *Un brad bătrîn tresări spăimîntat și-și scutură crengile; zăpada se cernu fără zgomot pe învelișul alb.* REBREANU, N. 68. *Nici o creangă nu tresare, Nici un zbor de păsărică.* TOPÎRCEANU, B. 24. *Tresăreau și florile supt farmecul acelei cîntări.* DUNĂREANU, CH. 175. *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă; Tresărind în cercuri albe, El cutremură o barcă.* EMINESCU, O. I 74.

2. Fig. (Despre sunete, țipete etc.) A răsuna (brusc, pe neașteptate). *Multă vreme tresăriră gemetele ei de moarte.* SADOVEANU, O. I 278. *În singurătate, rar, tresărea țipătul unui pescăruș, care filfiia încet cu aripele-i albe.* id. ib. VI 47.

TRESĂRÍRE, *tresăriri,* s. f. Faptul de a tresări și rezultatul ei; zvîcnire. *Se speriase de tresărirea iepurelui în marginea tufișurilor.* DUMITRIU, N. 148. *Zaharia Duhu rosti cifra... urmărind tresărirea de pe chipul lui Boldur Iloveanu.* C. PETRESCU, A. 338. *Avu o tresărire de spaimă, ca în fața unui dușman de moarte.* REBREANU, R. II 103. ✧ (Poetic) *La cele dintăi luciri ale soarelui, streșinile, înfiorate de aceste tresăriri, scuturau mărgele care susurau și luceau în mii de curcubeie.* SADOVEANU, O. VIII 245.

TRESĂRÍT, -Ă, *tresăriți, -te,* adj. (Rar) Care tresare sau care a tresărit. *Fata tresărită se mira ce are Cinele.* COȘBUC, P. I 251.

TRESĂRITÚRĂ, *tresărituri,* s. f. Mișcare de tresărire. *Cînd fata urca vijelios scările. .* [Felix] *avea tresărituri.* CĂLINESCU, E. O. I 76. *Numeroase tresărituri, ca undele fugare pe care le trezește simunul pe fața mișcătorului nisip, trec pe blondul trup al leului.* ANGHEL, PR. 115.

TRESTÍCĂ, *trestici,* s. f. Trestioară. *Și mi se făcea Trestică pitică, Cu foaia-nverzită.* TEODORESCU, P. P. 455.

TRÉSTIE, *trestii,* s. f. 1. Plantă erbacee din familia gramineelor, care crește pînă la 3-4 m înălțime, cu tulpina dreaptă, lemnoasă, goală în interior, cu frunze lungi, tăioase pe margini, cu flori în buchete la vîrful tulpinii, cu semințe aripate; crește în soluri umede, pe marginea lacurilor sau în ape liniștite, puțin adînci și este întrebuințată la diverse împletituri și îngrădituri *(Phragmites communis);* stuf. *Păduri de trestii, ascuțite-n vînt, Se nasc și mor, în soare și viforniți.* DRAGOMIR, P. 25. *Trestiile galbene... foșneau atingîndu-și pămătufurile.* SADOVEANU, O. VI 527. *Acolo-n ochi de pădure, Lîngă trestia cea lină... Vom ședea în foi de mure.* EMINESCU, O. I 54. ✧ (În metafore și comparații) *Era înaltă, subțire trestie, cu ochi verzi.* STANCU, D. 11. ✧ (Și în forma compusă *trestie-de-baltă*) *Simțeam cum bolta se-nfioară, cum sînu-i uriaș tresaltă, Cum tremură înfrigurată sfioasa trestie-de-baltă.* GOGA, C. P. 10. *Mijlocul tău ca trestia-de-baltă și mersul tău ușor.* DELAVRANCEA, A. 59. ✧ Compuse: **trestie-de-cîmpuri** (sau **trestie-mică**) = plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze late, cu flori verzi-deschise, violete sau purpurii; crește prin fînețe, pe margini de păduri și pe malurile rîurilor *(Calamagrostis epigeios);* **trestie-de-zahăr** = plantă erbacee, din familia gramineelor, cultivată în țările calde ca plantă industrială, din al cărei suc se fabrică zahăr *(Saccharum officinarum). Încă din 1512 s-a început importul de negri din Africa pentru plantațiile de ananas, trestie-de-zahăr, cafea.* RALEA, O. 28. *Exploata zeci de moșii și visa culturi rare de orez și trestie-de-zahăr în țara noastră.* SADOVEANU, E. 173; **trestie-de-mare** sau **trestie-spaniolă** = plantă din familia palmierilor, cu tulpina lemnoasă, foarte lungă, subțire și flexibilă, din care se fac bastoane și împletituri *(Calamus Rotang).* (Eliptic) *O luă spre Jidovița agale... învîrtind între degete un baston de trestie.* REBREANU, I. 60; **trestie-mirositoare** = obligeană.

TRESTIÍȘ, *trestiișuri,* s. n. Desiș de trestie. *Locul unde era acuma trestiișul fusese pe vremea grofului iaz.* V. ROM. februarie 1952, 186.

TRESTIOÁRĂ, *trestioare,* s. f. 1. Diminutiv al lui trestie. *Vede... frageda trestioară după vînturi cum se pleacă.* CONACHI, P. 262. *La casa cu trestioară, Trage Năiță să moară.* TEODORESCU, P. P. 288. *M-oi face mai bine Ca să scăp de tine, Trestioară-n baltă, Subțire și naltă.* ALECSANDRI, P. P. 8. ✧ (Metaforic) *Întîlnii o fetișoară, cu cosița gălbioară, Cu mijloc de trestioară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101.

2. Plantă erbacee asemănătoare cu trestia, avînd pînă la 1 m înălțime și crescînd în tăieturi de păduri din regiunile de munte și de coline *(Calamagrostis arundinacea).*

TRÉTI adj. invar. (Învechit, în legătură cu anumite titulaturi) Al treilea. *Apoi veneau: treti logofăt cu treti vistier... iar în mijlocul lor era marele comis.* FILIMON, C. 313.

TRETÍN, -Ă, *tretini, -e,* s. m. și f. Animal (mai ales cal) în vîrstă de trei ani. *Tatarii cereau voie să intre în Zaporojă pentru a neguța asemenea strîjnici și tretini, ieșiți din iepele sălbatice.* SADOVEANU, N. P. 267. [Calul] *rămîne cu părul lins-prelins și tînăr ca un tretin.* CREANGĂ, P. 196. *Cînd s-o face mînzul tretin, sper să iau pe dînsul cel puțin o mie de franci.* GHICA, S. 542. *În herghelie sînt 54 de iepe mari cu mînzi, 14 pătrare, 20 tretine.* I. IONESCU, D. 370.

TRETIÓR, -OÁRĂ, *tretiori, -oare,* s. m. și f. Diminutiv al lui tretin. (Adjectival) *Nimeni seamă-i lua Afară d-un cerb, D-un cerb tretior.* TEODORESCU, P. P. 59. [Pasc] *trei jugani cam tretiori.* id. ib. 688.

TRÉUCĂ s. f. v. **troacă.**

TRÉVERE s. f. pl. (Regional) Resturi de struguri (rar și de alte fructe) care rămîn în teasc după stoarcerea mustului (și din care se face rachiu).

TREZÍ, *trezesc,* vb. IV. Refl. 1. A se scula, a se deștepta din somn. *A doua zi mă trezii dis-de-dimineață.* SADOVEANU, O. VI 118. *Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat.* EMINESCU, O. I 80. *M-am trezit destul de dimineață, nu-i așa?* ALECSANDRI, T. I 407. *M-am culcat și-am adormit, Anevoie m-am trezit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 237. ✧ Fig. *Se trezesc munții, cîmpiile, apele. Zorile noi își deschid pleoapele.* TULBURE, V. R. 20. *În zorii zilei, cîmpiile se trezesc parcă dintr-o orgie, și liniștea se întoarce asupra lor ca o stafie.* BOGZA, C. O. 249. [Zarzărul] *s-a trezit, așa, de dimineață Cu ramuri albe — și se poate spune*

Că-i pentru-ntîia oară în viață Cînd i se-ntîmplă-asemenea minune. TOPÎRCEANU, B. 5. ✦ Tranz. A deștepta pe cineva din somn. *Au coborît la crișmă ș-au trezit pe negustor.* SADOVEANU, B. 105. *Tată, nu te înfricoșa, că eu sînt!... ci trezește pe mama.* CREANGĂ, P. 79. *Dorul mîndrei mare este... Eu mă culc, el mă trezește.* HODOȘ, P. P. 37. ✧ (Poetic) *Și luna își adormea strălucirea Și vîntul porni afară să trezească zorile.* ISAC, O. 75.

2. Fig. A se deștepta dintr-o stare de amețeală, de visare, de letargie; p. ext. a reveni la viață, a începe o viață nouă. *Cînd se trezi bine din cugetările lui, văzu că soarele dă în asfințit.* ISPIRESCU, L. 34. *Femeia lui Ipate și cu baba, cînd se trezesc din amețeală, nici tu drumeț, nici tu copil, nici tu nemica.* CREANGĂ, P. 174. *Lăpușneanul se trezise din letargia sa.* NEGRUZZI, S. I 160. ✦ Tranz. A scoate din amorțeală, din letargie; a readuce la viață. *Și zîna visează de veacuri Un tînăr născut din dumbravă Să vină să-i dea un sărut Trezind-o din vraja bolnavă.* BENIUC, V. 85. *Merge... Din frunze pocnind, Codrii vechi trezind.* ALECSANDRI, P. P. 62.

3. A-și reveni din beție. (Tranz. fact.) *În ochi negri că-l lovea, Din beție că-l trezea Și din gură mi-i striga.* TEODORESCU, P. P. 544.

4. Fig. A lua ființă, a apărea, a se ivi, a se manifesta. *Lunca rîde și-nverzește, Doru-n suflet se trezește.* ALECSANDRI, P. I 235. ✦ Tranz. fact. A face să ia ființă, să se manifeste. *Politica de pace, dusă de puterea sovietică încă din primele zile ale existenței sale, a trezit simpatia maselor iubitoare de pace din lumea întreagă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 2/1. *Operele... artistice ne turbură toată inima, trezesc toată durerea pricinuită de război.* GHEREA, ST. CR. II 86. ✦ (Despre ființe) A căpăta viață, a veni pe lume; a se naște. *Satul Humuleștii în care m-am trezit nu-i un sat lăturalnic.* CREANGĂ, A. 71.

5. A deveni conștient, a ajunge să înțeleagă, să-și dea seama de realitate. *Deodată s-au trezit că... n-au nici soare, nici lună, nici stele.* RETEGANUL, P. III 66. *Doamne! cum să ia omul ista, la drum, cu vorba și cînd se trezește, cine știe unde a ajuns.* CREANGĂ, P. 119. ✧ (La pers. 2 sg. cu valoare de impersonal) *Știi mata cum sînt fetele cînd se gătesc de bal... Ba le trebuie una... ba alta... și cînd te trezești, o înnoptat de tot.* ALECSANDRI, T. I 130.

6. A se pomeni pe neașteptate cu cineva sau cu ceva, a ajunge deodată undeva, la cineva sau într-o situație neprevăzută. *M-am trezit cu dumneata în sala de așteptare, parcă ai căzut din cer.* C. PETRESCU, A. 281. *Cînd era să beau și eu... mă trezii cu o usturime grozavă la amîndouă picioarele.* ISPIRESCU, L. 303. *Ne trezim că iar vine părintele la școală cu moș Fotea, cojocarul satului.* CREANGĂ, O. A. 34. ✧ Expr. **Unde te trezești?** se spune unui om prea îndrăzneț sau prea obraznic, care se comportă în mod nepotrivit. *Sperii copiii, unde te trezești? Nu mai ești la război.* SAHIA, N. 53. **A se trezi în oțelele puștii** v. oțel (4). ✦ A se afla într-un anumit loc sau într-o anumită stare de cînd știe, de cînd își poate aduce aminte. *Se trezise în bordeiul de lîngă apă, la picioarele de piatră ale podului, poate de zece ani, poate de mai mult.* C. PETRESCU, S. 37. *Așa m-am trezit de mic, singur-singurel, străin și fără de nime.* SBIERA, P. 151. *Flăcăul acela din copilăria lui se trezise prin străini.* CREANGĂ, P. 139.

7. (Despre mîncări, băuturi, substanțe aromatice etc.) A-și pierde din tărie, din gust, din aromă; a se răsufla. *Din vorbă-n vorbă, și dumneata și eu nu luăm seama că prea lăsăm vinul să se trezească... Te rog, bea și toarnă-mi și mie.* CARAGIALE, P. 127.

TREZÍE, *trezii*, s. f. **1.** Starea celui care este treaz, care nu doarme; veghe. *Mult mai ține apăsarea și greutatea pe somnul și trezia fiecăruia?* DUMITRIU, N. 194. *Mi s-ar fi arătat semn în vis sau în trezie.* SADOVEANU, O. VIII 249. *Cugetam... cu privirea ațipită pe lunecarea grăbită a undelor... și cumpănindu-mă pe hotarele dintre somn și trezie.* HOGAȘ, M. N. 62.

2. Starea celui care e cu mintea limpede, care nu e amețit de băutură. *Alei! doamne din domnie! Ieri ai fost dat la beție; Astăzi venișî la trezie, Dar n-ai prins la cuminție.* ALECSANDRI, P. P. 208.

TREZÍRE, *treziri*, s. f. Acțiunea de a (se) trezi și rezultatul ei. *Tot voi, comitetul, faceți munca de trezire, de îmbărbătare și rezistență a oamenilor.* DEMETRIUS, C. 37. ✧ Fig. *Stam față la trezirea pămîntului, stam să întîmpin soarele.* GANE, N. II 181.

TREZÎT, -Ă, *treziți, -te*, adj. (Despre mîncări, băuturi, substanțe aromatice) Care și-a pierdut din tărie, din gust, din aromă; răsuflat. *În ladă, miros de naftalină trezită și de tutun.* BASSARABESCU, S. N. 18. ✧ Fig. *Atunci aveau prilejul să asculte, lîngă cești cu cafea, noutăți trezite.* BASSARABESCU, S. N. 28. ✦ Cu miros greu. *Mirosul de humă trezită se înteți. Venea dinspre Dunăre, amestecat cu mirosul de baltă.* DUMITRIU, N. 15. *Respirația grea, trezită, acră, caldă și deasă a mulțimii, dospită în fumul de țigări și havane, zarva fără căpătîi... dau salonului o asemuire de cafenea.* DELAVRANCEA, S. 131.

TREZORERÍE, *trezorerii*, s. f. Oficiu al unui stat unde se păstrează și se administrează tezaurul public. *Se întocmeau, un an întreg, planuri de exploatare și de trezorerie.* GALAN, B. I 60.

TREZORIÉR, *trezorieri*, s. m. Funcționar, demnitar însărcinat cu administrarea tezaurului unui stat, cu păstrarea și distribuirea fondurilor unei organizații, asociații etc.

TREZVÍE, *trezvii*, s. f. (Rar) Stare de limpezime, de vioiciune, de agerime; curățenie sufletească, neprihănire, cumpătare. *Dar unde este azi cucernica trezvie sufletească a vrednicului preot de astă-primăvară.* GALACTION, O. I 170. *Momentele-i de trezvie le-a întrebuințat numai spre a inventa... tertipuri.* ODOBESCU, S. III 375.

TRI- Element de compunere însemnînd «trei», care servește la formarea unor adjective, ca: triatomic, tribazic, tricefal, tridimensional, trimotor etc. și a unor substantive, ca: trioxid.

TRIÁ, *triez*, vb. I. Tranz. A împărți un stoc de obiecte pe categorii, după anumite criterii; a separa (unul sau mai multe obiecte) alegînd, după anumite criterii, dintr-un număr mai mare; a selecționa.

TRIÁDĂ, *triade*, s. f. **1.** (În antichitate) Reunire de trei elemente (ființe, divinități etc.); p. ext. (astăzi) reunire de trei unități.

2. (Chim.) Grupă de cîte trei elemente cu proprietăți asemănătoare.

— Pronunțat: *tri-a-*.

TRIÁJ, *triaje*, s. n. **1.** Faptul de a tria; selecționare, alegere, triere. *În gara Obor se face triajul bolnavilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 416. *Făcea triajul unor scrisori vechi.* BART, E. 173.

2. Stație tehnică de cale ferată, în care se garează materialul rulant, se formează și se aranjează pe direcții trenurile de marfă sau de călători etc. *Aveam perspectiva haotică a triajului... cu șiruri interminabile de vagoane încărcate cu lemne de foc, scînduri, bușteni sau mașini agricole.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 13.

TRIÁNGLU, *triangluri*, s. n. Instrument muzical de percuție, în formă de triunghi, făcut din oțel, care se lovește cu o baghetă din același metal.

— Pronunțat: *tri-an-*.

TRIANGULĂ, *triangulez,* vb. I. Tranz. A măsura prin triangulație; a împărți un teren în triunghiuri pentru a-i stabili suprafața.
— Pronunțat: *tri-an-*.

TRIANGULĂȚIE s. f. Operație de stabilire, pe o porțiune a suprafeței pământului, a unei rețele de triunghiuri, formată din puncte materializate pe teren, pornind de la o bază de lungime relativ mică, însă măsurată cu precizie; servește la ridicări geodezice pe suprafețe întinse, prin raportarea punctelor terenului la vîrfurile triunghiurilor. ✦ Rețea de triunghiuri stabilită pe teren, care constituie infrastructura oricărei măsurători terestre.

TRIÁSIC[1] s. m. Prima perioadă a erei mezozoice.

TRIÁSIC[2], **-Ă,** *triasici, -e,* adj. Care aparține primei perioade a erei mezozoice.

TRIATLÓN, *triatlonuri,* s. n. Concurs sportiv constînd din trei probe diferite, la care participă aceiași concurenți, clasamentul făcîndu-se prin totalizarea rezultatelor obținute la fiecare probă.

TRIATÓMIC, -Ă, *triatomici, -e,* adj. Care cuprinde trei atomi într-o moleculă.

TRIB, *triburi,* s. n. Formă de organizare în societatea primitivă fără clase, constînd dintr-o grupare de familii unite între ele prin legături de înrudire, avînd o limbă și credințe comune și fiind supuse autorității unui șef ales dintre ele. *Totul pare că se petrece undeva într-un ținut african, unde membrii unui trib ar îndeplini un straniu și primejdios ritual.* BOGZA, C. O. 302.

TRIBÁL, -Ă, *tribali, -e,* adj. De trib; (despre o populație) care trăiește în triburi. *Orînduirea tribală.*

TRIBÁZIC, *tribazici,* adj. m. (În expr.) *Acid tribazic* = acid care prin disociere pune în libertate trei ioni de hidrogen.

TRIBÓRD, *triborduri,* s. n. Bordul drept al unei nave (privind de la pupă spre proră). *Corabia luă drumul către miazănoapte, strîngînd vîntul în tribord.* TUDORAN, P. 359. *S-au descărcat dintr-o dată cele 60 de tunuri de la tribord.* CAMIL PETRESCU, T. II 176. *Se vede o lumină albă în tribord.* BART, S. M. 18.

TRIBULĂȚIE, *tribulații,* s. f. (Livresc, mai ales la pl.) Zbucium, frămîntare, necaz. *Coconul Andronache se duse în voiaj, ca să-și uite tribulațiile conjugale.* NEGRUZZI, S. I 79.
— Variantă: **tribulațiúne** (EFTIMIU, N. 125) s. f.

TRIBULAȚIÚNE s. f. v. **tribulație.**

TRIBÚN, *tribuni,* s. m. (În republica romană) Magistrat însărcinat cu apărarea intereselor plebei. ✧ *Tribun militar* = ofițer superior în armata romană; comandant de cohortă. ✦ Fig. Persoană care luptă pentru o cauză (de obicei politică).

TRIBUNÁL, *tribunale,* s. n. **1.** Instanță judecătorească. *Tribunalele apără regimul de democrație populară și cuceririle poporului muncitor: asigură legalitatea populară, proprietatea obștească și drepturile cetățenilor.* CONST. R.P.R. 33. ✧ *Tribunal popular* (de oraș, de raion, de raion orășenesc) = instanță ordinară competentă să judece în fond toate cauzele, de orice natură (cu excepția celor date prin lege în competința altor instanțe). *Tribunal regional* (și *tribunalul capitalei R.P.R.*) = instanțe ordinare de recurs (sau, în mod excepțional, instanțe de fond). *Tribunal militar* = instanță specială care judecă infracțiunile săvîrșite de militari sau cele care privesc securitatea statului. *Tribunal suprem* = instanță care are în competința sa judecarea numai a anumitor cauze excepționale și care supraveghează activitatea judiciară a tuturor instanțelor judecătorești din țară. ✦ (În vechea organizare judecătorească) Instanță de judecată cu competință generală, intermediară între judecătorie și curtea de apel, care își întindea jurisdicția asupra unui județ. *Slimuiesc asupră-mi o jalobă întinsă Voind ca să mă tragă pe loc la tribunal.* NEGRUZZI, S. II 214. ✧ Fig. *Voi apela la tribunalul imparțial al marelui public.* CARAGIALE, O. VII 506.
2. Sediul tribunalului (1). *Năpăstuiți ai soartei tîriți pe treptele tribunalelor.* BOGZA, A. Î. 489. *Ce vrei să aflu de la tine?... Că te vei duce de aci la fabrică sau pe șantier sau la tribunal, unde munceșți.* SEBASTIAN, T. 169. *Am început a merge regulat la tribunal.* ALECSANDRI, T. I 371.
3. Completul care judecă o cauză, un proces.
— Pl. și: *tribunaluri* (HASDEU, I. V. 200, NEGRUZZI, S. I 63). — Variante: (popular) **trebunál** (DUMITRIU, B. F. 107, MAT. FOLK. 667), **trebunár** (CARAGIALE, T. II 29) s. n.

TRIBÚNĂ, *tribune,* s. f. **1.** Construcție de lemn sau de piatră, cu mai multe rînduri de bănci așezate în amfiteatru, de unde se poate privi desfășurarea unor festivități, parade, competiții etc. *Cu ochi lungi am ajuns în tribuna de lîngă mausoleul lui Lenin.* STANCU, U.R.S.S. 49.
2. Loc înălțat pe care stă cel ce vorbește în fața publicului. V. estradă. *La tribuna decorată cu salcie și steguleț, s-au perindat, cred, mulți oratori.* SAHIA, N. 20. *Într-o parte, căci se urcă oratorul la tribună, Fiecare se întreabă: oare ce-o să ne mai spună?* BELDICEANU, P. 118. ✦ Fig. Focar de răspîndire a unei idei, a unei experiențe. *Blajul au fost o tribună, unde multe din căpetenii părea a se lupta mai mult pentru un sistem scolastic.* RUSSO, S. 44.

TRIBÚT, *tributuri,* s. n. (Învechit) Birul pe care-l impunea o putere cuceritoare unui popor învins și care se plătea la epoci fixe. V. haraci. *Pe tronul Moldovei, după ce și-l cumpărase cu un tribut îndoit și cu pîraie de sînge românesc, domnea... Petru cel Șchiop.* HASDEU, I. V. 179. *În fiecare an un slujbaș al Porții va veni în Țara Românească ca să primească tributul.* BĂLCESCU, O. I 228. ✧ Fig. *În fiecare seară trebuie... să-i plătesc tributul de basme.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 27. *Ipocrizia este tributul ce plătește viciul virtuții.* BOLLIAC, O. 261. ✧ Expr. **A da** (sau **a-și aduce**) **tributul** = a contribui la o operă (bună). *Să aibă în sfîrșit răgaz neamurile să-și aducă fiecare tributul de bine la progresul umanității.* SADOVEANU, E. 32.

TRIBUTÁR, -Ă, *tributari, -e,* adj. Care plătește tribut; p. ext. dependent, supus (economicește). *Polonia era ca și tributară tătarilor.* HASDEU, I. V. 9. *Va să zică vreți să fiți în veci tributari străinului.* GHICA, la CADE. [Dacii] *se uciseră unii pre alții, ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari.* NEGRUZZI, S. I 201.

TRICAPÉL adj. invar. (Învechit, în expr.) *Hîrtie tricapel* = hîrtie de calitate superioară, avînd ca marcă trei pălării. *Așterne o otnoșănie pe hîrtie tricapel, prin care îndreptuiește pe Costandin Arbure, zis Cîrnul.* ALECSANDRI, T. 1358.

TRICEFÁL, -Ă, *tricefali, -e,* adj. Care are trei capete. *Monstru tricefal.*

TRÍCEPS, *tricepși,* s. m. Mușchi prins de os cu trei ligamente la partea de sus.

TRICHÉR, *trichere,* s. n. Sfeșnic cu trei lumînări (întrebuințat de arhierei la serviciul bisericesc).

TRICHIÁZĂ, *trichiaze,* s. f. Inflamație permanentă a conjunctivei, cauzată de o deviație a genelor, care avînd părul întors spre globul ochiului, îl freacă și-l irită necontenit.
— Pronunțat: *-chi-a-*.

TRICHÍNĂ, *trichine*, s. f. Vierme parazit care trăiește închistat în mușchii porcilor (de unde poate trece și la om prin carnea nefriptă bine) *(Trichinella spiralis)*.

TRICHINÓZĂ, *trichinoze*, s. f. Boală provocată de trichină și caracterizată prin dureri musculare, febră, amețeli.

TRICICLÉTĂ, *triciclete*, s. f. Vehicul cu trei roți puse în mișcare de ciclist prin învîrtirea unor pedale asemănătoare cu ale bicicletei.

TRICÍCLU, *tricicle*, s. n. Tricicletă.

TRICIÓS, *tricioși*, s. m. (Regional) Izmă, mentă. *Să-ți fac ție cununiță, Cununiță de tricios, Că tu nu-mi ești uricios.* I. CR. II 105.

TRICLÍNIUM, *triclinii*, s. n. (La romani) Încăpere în care se mînca (și care cuprindea trei paturi, așezate pe trei laturi ale mesei). *Este datină la acest prilej de a se așeza masa în forma unui triclinium roman.* MARIAN, NU. 498.

TRICÓ s. n. v. **tricou.**

TRICOCEFÁL, *tricocefali*, s. m. Vierme parazit care trăiește în intestinul gros al omului, producînd anumite tulburări *(Trichocephalus dispar)*.

TRICOCEFALÓZĂ s. f. Boală provocată de tricocefali și caracterizată prin tulburări digestive.

TRICOFIȚÍE s. f. Boală contagioasă provocată de o ciupercă care atacă pielea capului, provocînd căderea părului; chelbe.

TRICOLÍCI s. m. v. **prieolici.**

TRICOLÓR, -Ă, *tricolori, -e*, adj. Care are trei culori, cu trei culori (în special cele ale drapelului românesc). *Trei steaguri își fluturau prelung pînzele roșii și tricolore.* MIHALE, O. 465. *Afișe albe, tăiate în diagonală de o bandă tricoloră chemau... cetățenii la cea dintîi manifestație care pregătea alegerile.* C. PETRESCU, Î. II 126. *Învingătoare, Lucesc în Solferino stindarde tricolore.* ALECSANDRI, P. II 159. *Din sulițe, din coifuri, din armele albite... Soarele în unde, în raze aurite, Lumina își răsfrînse pe steagul tricolor.* ALEXANDRESCU, M. 29. ✦ (Substantivat, n.) Drapel cu trei culori (în special drapelul românesc). *Într-o dimineață, recunoscu tricolorul românesc fluturînd în port.* BART, E. 386.

TRICÓRN, *tricornuri*, s. n. Pălărie bărbătească (la modă odinioară) cu trei colțuri. *Figurine mici, palide și bucălate, sub largi tricornuri.* VLAHUȚĂ, la CADE. *De-abia ajunsese barca la mal, cînd iar o vedem venind; iar haină cusută cu fir, iar spangă, iar tricorn, iar consul... Altă primire cu onoruri militare.* GHICA, S. 409.

TRICÓT, *tricoturi*, s. n. Țesătură făcută din fibre textile împletite în ochiuri.

TRICOTÁ, *tricotez*, vb. I. Tranz. A împlăti ciorapi, flanele etc. (cu mîna sau cu mașina de tricotat).

TRICOTÁJ, *tricotaje*, s. n. Confecție obținută din tricot. *Fabrică de tricotaje.*

TRICOTÁRE, *tricotări*, s. f. Acțiunea de a tricota și rezultatul ei.

TRICOTÁT[1] s. n. Tricotare.

TRICOTÁT[2]**, -Ă,** *tricotați, -te*, adj. Transformat în tricot sau în confecție de tricot. *Ciorapi tricotați.*

TRICÓU, *tricouri*, s. n. Obiect de îmbrăcăminte făcut din tricot, care acoperă partea de sus a corpului și care, de obicei, se poartă pe piele. *Matei Sărățeanu, în costumul unei echipe celebre de fotbal, cu genunchii goi și tricoul vărgat alb și portocaliu.* C. PETRESCU, Î. II 216. *Băieții și fetițe în tricouri roșii și albastre, zbenguindu-se la soare.* I. BOTEZ, ȘC. 207.
— Variantă: **tricó** (GHICA, S. 216) s. n.

TRICOZÉNIE, *tricozenii*, s. f. (Regional) Prostie, strengărie, poznă. *Dracul... își bătea joc de dînsul, făcînd cîte și mai cite tricozenii și hohotind, de se cutremurau stîncile.* MARIAN, T. 291.

TRICTRÁC, *trictracuri*, s. n. Table[2]. *Luăm paharul cu vin după masă? Facem un trictrac.* CAMIL PETRESCU, T. II 541.

TRIDÉNT, *tridente*, s. n. (În mitologia greco-romană) Furcă cu trei dinți (semn al puterii zeului Neptun).
— Pl. și: *tridenturi.*

TRIDIMENSIONÁL, -Ă, *tridimensionali, -e*, adj. Care are trei dimensiuni.

TRIÉDRU, *triedre*, s. n. Figură geometrică formată din trei planuri care se intersectează două cîte două, avînd fețele mărginite de trei semidrepte care pornesc din punctul comun al celor trei planuri. ✧ (Adjectival) *Unghi triedru.*

TRIENÁL, -Ă, *trienali, -e*, adj. **1.** Care durează trei ani; care are nevoie de trei ani pentru a se termina sau a se dezvolta complet. *Cursuri agrozootehnice trienale.*
2. Care are loc sau apare o dată la trei ani. *Congres trienal.*

TRÍER s. n. v. **treier.**

TRIERÁ vb. I v. **treiera.**

TRIÉRE, *trieri*, s. f. Acțiunea de a tria și rezultatul ei; selecționare, alegere. *Începură apoi trierea scrisorilor.* MIHALE, O. 478.

TRIFAZÁT, -Ă, *trifazați, -te*, adj. (Despre un curent electric) Format din trei circuite monofazate de curent alternativ, care nu sînt în fază unele cu altele.

TRIFÁZIC, -Ă, *trifazici, -e*, adj. Trifazat.

TRIFÍD, -Ă, *trifizi, -de*, adj. (Despre frunze) Care este împărțit sau despicat în trei părți, pînă la mijlocul lungimii sau lățimii sale.

TRIFÓI, *trifoi*, s. m. Nume dat mai multor plante din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din trei foliole în trei lobi și cu florile strînse în măciulii, dintre care unele se cultivă ca plante de nutreț *(Trifolium)*. *Acuma pe rouă Trifoiul e bun de tăiat.* BENIUC, V. 138. *Se simțea stăpînul lor și și făcea planurile cum va ara fineața cutare, iar cutare porumbiște cum va semăna-o cu trifoi.* REBREANU, I. 92. *Foaie verde de trifoi, Vino, bădiță, la noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 77. ✧ Compuse: **trifoi-mare** = sulfină; **trifoi-mărunt** = plantă cu tulpină ramificată, cu flori galbene-aurii *(Trifolium strepens)*; **trifoi-măcriș** = măcrișul-iepurelui; **trifoi-de-lac** (**-de-baltă** sau **-amar**) = trifoiște (2); **trifoiul-caprelor** = sulițică; **trifoi-galben** = trifoiaș; **trifoi-alb** = trifoi cu tulpină tîrîtoare, cu flori albe sau trandafirii *(Trifolium repens)*.

TRIFOIÁȘ, *trifoiași*, s. m. Specie de trifoi cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele compuse din trei foliole și cu florile galbene *(Trifolium procumbens)*; trifoi-galben. (Cu pronunțare regională) *Numai cu trifoieș înflorit am s-o țin.* CAMILAR, N. I 224. *Nu-și mai lua ochii de la trifoiețul-sălbatic și de la iarbă.* id. ib. 362. ✧ Compus: **trifoiaș-alb** = trifoi-alb.

TRIFÓIȘTE, *trifoiști*, s. f. **1.** Loc semănat cu trifoi. *Cirezi blajine pasc trifoiști lîngă ape.* STANCU, C. 99.
2. Plantă erbacee cu flori albe-trandafirii, cu frunze compuse din trei foliole, întrebuințate în medicină ca tonice, febrifuge și antiscorbutice *(Menyanthes trifoliata)*; trifoi-de-lac.

TRIFOLIÓZĂ s. f. Boală toxică (mai ales la oi) pricinuită de consumarea în prea mare cantitate a unor specii de trifoi care conțin toxine; se caracterizează prin salivație și prin umflarea corpului și a membrelor.

TRIFTÓNG, *triftongi,* s. m. Emisiunea în limitele unei singure silabe a trei timbre vocalice deosebite. *Diftongii și triftongii adaugă, prin numărul lor mare, o notă însemnată de varietate vocalismului românesc.* MACREA, F. 37.

TRIFURCÁT, -Ă, *trifurcați, -te,* adj. Cu trei ramuri, cu trei ramificații.

TRIGÉMEN, *trigemeni,* adj. m. (În expr.) *Nerv trigemen* = a cincea pereche de nervi cranieni, care asigură sensibilitatea feței și inervarea mușchilor maxilari inferiori. *Nervul lingual este o ramură a nervului trigemen.* ANATOMIA 236.

TRIGLÍF, *triglife,* s. n. (Arhit.) Ornament al frizei dorice (care se repetă la intervale egale).
— Variante: **triglífă,** **trigrífă** (GHICA, S. 652) s. f.

TRIGLÍFĂ s. f. v. **triglif.**

TRIGÓN, *trigoane,* s. n. **1.** Prăjitură în formă de triunghi, preparată din foi de plăcintă umplute cu nuci și muiate în sirop.
2. (În expr.) *Trigon cerebral* = lamă de materie nervoasă de formă triunghiulară, care, împreună cu corpul calos, face legătura dintre emisfera dreaptă și cea stîngă a creierului mare.

TRIGONOCEFÁL, *trigonocefali,* s. m. (La pl.) Soi de șerpi veninoși din familia viperelor, care trăiesc în Asia și în America; (la sg.) șarpe din acest soi. ✧ (Adjectival) *Șarpe trigonocefal.*

TRIGONOMÉTRIC, -Ă, *trigonometrici, -e,* adj. De care se ocupă trigonometria, de trigonometrie. *Ecuație trigonometrică.*

TRIGONOMETRÍE s. f. Ramură a matematicii care se ocupă cu studierea relațiilor metrice dintre laturile și unghiurile unui triunghi. *Cu toată sarcina ingrată de a iniția doi copii răsfățați în tainele trigonometriei... lăsase foștilor elevi amintirea unui om cu multe ciudățenii... dar de o largă înțelegere și pasionată dragoste a cărților.* C. PETRESCU, Î. I 12. *Acuma facem trigonometrie și geometrie în spațiu.* SEBASTIAN, T. 173. ✧ *Trigonometrie plană* = trigonometrie care se ocupă cu studierea relațiilor dintre laturile și unghiurile triunghiurilor plane. *Trigonometrie sferică* = trigonometrie care se ocupă cu studierea relațiilor dintre laturile și unghiurile triunghiurilor trasate pe o sferă.

TRIGRÍFĂ s. f. v. **triglif.**

TRIL, *triluri,* s. n. Ornament muzical constînd din executarea rapidă și repetată, cu vocea sau cu un instrument, a două note consecutive (a doua fiind suitoare), la distanță de un ton sau de un semiton una de alta; p. ext. cîntecul unor păsări care produce același efect sonor. [Canarul] *ne-a salutat cu triluri cristaline, ca și cum ne-ar fi așteptat.* SADOVEANU, A. L. 14. *De mii de ani cîntă privighetorile același cîntec și cu toate astea în fiecare tril ce fluieră în frunziș... e o notă nouă, o licărire proaspătă de viață și de frumusețe.* VLAHUȚĂ, O. A. II 229. ✧ Fig. *Le ședea bine să descrețească frunțile și să deștepte în juru-le trilurile rîsului.* SADOVEANU, E. 103.

TRILÉMĂ, *trileme,* s. f. (Rar) Situație care pune trei alternative, dintre care trebuie să alegem una.

TRILÍNGV, -Ă, *trilingvi, -e,* adj. **1.** (Despre persoane sau colectivități) Care vorbește în mod curent și în egală măsură trei limbi. *Populație trilingvă.*
2. Scris în trei limbi. *Inscripție trilingvă.*

TRILIÓN, *trilioane,* s. n. (În sistemul de numărare al popoarelor romanice) Unitate formată din o mie de miliarde; (în uzul internațional) un milion de miliarde.

TRILOBÁT, -Ă, *trilobați, -te,* adj. **1.** (Despre organele unor plante) Cu trei lobi. *Frunză trilobată.*
2. (Despre arcuri, arcade) În formă de trifoi sau de crin. *Ferestre cu arcade trilobate.*

TRILOBÎT, *trilobiți,* s. m. (La pl.) Ordin de animale crustacee (astăzi dispărute) caracteristice pentru era primară, al căror trup era împărțit în trei părți, atît longitudinal cît și transversal; (la sg.) animal făcînd parte din acest ordin. ✧ (Adjectival) *Animal trilob t.*

TRILOGÍE, *trilogii,* s. f. Serie de trei opere literare (mai ales dramatice), care formează o unitate, avînd personaje comune și reprezentînd trei momente succesive din viața acestora. [Delavrancea] *ne dă frumoasa lui trilogie: Apus de soare, Viforul și Luceafărul.* SADOVEANU, E. 158. *În crud exil, pribeag prin țări străine, Visai atunci o vastă trilogie.* TOPÎRCEANU, B. 89.

TRILUÍ, *triluiesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A scoate triluri, a cînta în triluri. *Ciocîrliile triluiau în scînteietoare văzduhuri.* CAMILAR, N. I 117.

TRIMBIȚÁȘ s. m. v. **trîmbițaș.**

TRIMBIȚÓI s. n. v. **trîmbițoi.**

TRIMÉS[1] s. m. v. **trimis**[2].

TRIMÉS[2] s. n. v. **trimis**[1].

TRIMESTRIÁL, -Ă, *trimestriali, -e,* adj. Care trebuie executat în timp de trei luni, care ține trei luni, care are loc o dată la trei luni. *Plan trimestrial de muncă. Examene trimestriale.*

TRIMÉSTRU, *trimestre,* s. n. Fiecare dintre cele patru intervale de cîte trei luni consecutive, în care este împărțit anul calendaristic (și dintre care primul începe la 1 ianuarie). *Urcă la fiecare trimestru tariful.* C. PETRESCU, Î. II 199. ✦ Fiecare dintre cele trei intervale de cîte trei luni consecutive în care este împărțit anul școlar.

TRIMÉTE vb. III v. **trimite.**

TRIMÉTERE s. f. v. **trimitere.**

TRIMÍS[1] s. n. (Rar) Trimitere. (Și în forma *trimes*) *Noi să zorim trimesul lui acasă.* MURNU, O. 122.
— Variantă: **trimés** s. n.

TRIMÍS[2], *trimiși,* s. m. **1.** Persoană trimisă undeva cu o misiune oficială sau cu o sarcină de ordin public; delegat, sol, mesager. *Tudor își ținuse sufletul pînă ce trimisul își isprăvi cuvîntul.* SADOVEANU, O. VII 146. *Un astfel de răspuns îl făcu să roșească pe trimisul sultanului.* BOLINTINEANU, O. 252. *Trimisul s-a întors bogat răsplătit.* NEGRUZZI, S. I 287. ✦ Reprezentant, ales. *Deputatul trebuie să știe că el slujește poporul, că este trimisul lui în sfatul popular și răspunde de activitatea sa în fața alegătorilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 105. ✦ Reprezentant diplomatic (inferior în rang ambasadorului).
2. Fig. Apostol, vestitor, misionar. *Eu sînt trimisul timpurilor noi — Ieșit din rînd cu cei ce scurmă glia.* BENIUC, V. 86.
— Variantă: **trimés** s. m.

TRIMÍTE, *trimit,* vb. III. Tranz. **1.** (Și în forma *trimete*) A dispune (printr-un ordin sau printr-o rugăminte) ca cineva să se ducă undeva. *Talpa-iadului, cum aude despre această minunăție, trimite slujnica degrabă să-i cheme femeia.* CREANGĂ, P. 96. *În zadar ca s-o mai cate tu trimiți în lume crainic.* EMINESCU, O. I 83. *Obștea ne-a*

trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea. NEGRUZZI, S. I 139. *Am vorbit cu doi feciori Să-mi trimită petitori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447. (Absol.) *Auzind împăratul că este la un sat aproape un unchiaș dibaci, a trimis să-l cheme.* ISPIRESCU, L. 1. *Am trimis după doctor.* NEGRUZZI, S. I 62. ◇ Expr. (Familiar) **A trimite (pe cineva) pe cealaltă lume (sau în rai)** = a ucide. *Oricum a fi, sînt sigur că te trimit în rai cu cerga-n cap.* ALECSANDRI, T. I 206. **A trimite** (pe cineva) **la plimbare** = a nu sta de vorbă cu cineva, a refuza o convorbire cu cineva; a da pe ușă afară, p. ext. a concedia din slujbă. *A fost prins și trimis la plimbare.* PAS, Z. I 286. **A trimite** (pe cineva) **la dracul (sau de la dracul la tatăsău)** v. drac (1). **A trimite** (pe cineva) **în gura tunului** v. gură (II 2). **A trimite** (pe cineva) **la urmă** = a trimite pe cineva (escortat de forță publică) la locul de unde este originar. *Guvernul găsise mijlocul să scape de unii dintre muncitorii care se bucurau de încrederea tovarășilor lor și erau mai hotărîți în luptă: îi trimetea la «urmă».* PAS, Z. IV 216. **A trimite** (pe cineva) **în judecată** = a intenta (cuiva) proces. **A trimite** (pe cineva) **la închisoare (la temniță, la ocnă sau la sare)** = a pedepsi (pe cineva) cu închisoarea. *Tîlharii au fost trimiși la sare.* PAS, Z. I 162. *Nu era vorbă de nimic altă decît de a trimite la ocnă pe șase beceri.* NEGRUZZI, S. I 287. ✦ A dispune ca un vehicul să plece cu o destinație precisă. *Dacă vrea boierul să mergem la dînsul, apoi să trimeată căruța după noi.* SBIERA, P. 264. *Îndată le-au trimes un caic spre ajutor.* DRĂGHICI, R. 11.

2. A delega, a alege (într-un organ reprezentativ sau de conducere). *Alegerile vor da putința maselor să trimită în fruntea organelor locale ale puterii de stat zeci și zeci de mii de gospodari pricepuți.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2797.

3. A îndrepta (pe cineva) să consulte un text în legătură cu o anumită problemă. *Mi-aș permite asemenea să trimit pe d. Panu la articolul meu «Mișcarea literară și științifică».* GHEREA, ST. CR. III 152.

4. (În credințele mistice, despre divinități sau alte forțe supranaturale) A face să vie, să se arate, să se manifeste. *El pricepe visul că-i trimis de la profet.* EMINESCU, O. I 144. *Dumnezeu... a trimis ploaie și vînt.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 186.

5. A dispune ca un obiect să fie dus, transportat, predat la o destinație anumită. V. expedia. *Trimit banii, cu care n-am ce face, pe două adrese cunoscute.* CAMIL PETRESCU, U. N. 380. *Plecă și-mi trimise o cafea cu lapte și două cornuri.* DELAVRANCEA, H. T. 67. *Îmi trimisese drăguța doi cozonaci calzi de paști.* ALECSANDRI, T. I 382. *Măi bădiță, de departe, Mai trimite-mi cîte-o carte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117. ◇ Fig. *Ea-i trimite un zîmbet discret de prietenie și de încurajare.* VLAHUȚĂ, O. A. III 65. *Cucule, pasere sură, Să nu-mi cînți pe arătură, Ci să-i cînți mîndrei pe șură, Să-mi trimit-un pic de gură.* HODOȘ, P. P. 41. *Măi bădiță, bădișor, Nu-mi trimite-atîta dor Pe gurile tuturor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 116.

6. ◇ Fig. A transmite prin cineva vești, porunci; a face cuiva o comunicare prin cineva. *Vorbă mi-a trimis mîndra Să mă mai duc pe la ea.* ANT. LIT. POP. I 148. ◇ Expr. **A trimite** (cuiva) **sănătate** = a ura (cuiva) sănătate prin intermediul altuia.

— Prez. ind. și: (regional) *trimiț* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 405). — Forme gramaticale: perf. s. *trimisei*, part. *trimis*. — Variante: **trimét, trămite** (ODOBESCU, S. II 511) vb. III.

TRIMÍTERE, *trimiteri*, s. f. Acțiunea de a trimite.

1. Poruncă, sfat, rugăminte, însărcinare dată cuiva de a pleca într-un anumit loc.

2. (Jur.; în expr.) **Casare (a unei hotărîri judecătorești) cu (sau fără) trimitere** = casare cu (sau fără) rejudecare în fond. **Trimitere în judecată** = intentare de proces, dare în judecată.

3. Notă în josul paginii sau la finele unui studiu, care indică un text pentru confruntare sau consultare.

— Variantă: **trim.tere** s. f.

TRIMIȚĂTÓR, -OÁRE, *trimițători, -oare*, adj. Care trimite; (în special) care expediază ceva prin poștă. ◇ (Substantivat) *Adresa trimițătorului.*

TRIMÓRF, -Ă, *trimorfi, -e*, adj. Care prezintă fenomenul trimorfismului.

TRIMORFÍSM s. n. Posibilitatea pe care o au unele substanțe de a cristaliza în trei sisteme diferite.

TRIMOTÓR, *trimotoare*, adj. n. (În expr.) *Avion trimotor* (și substantivat) = avion cu trei motoare.

TRIN s. n. v. **tren.**

TRÍNCĂ, *trînci*, s. f. Pînza cea mai de jos a trinchetului. *Focul și trinca fluturau pe straiuri, gata să se întindă în bătaia vîntului.* TUDORAN, P. 393.

TRINCHÉT, *trincheți*, s. m. Catargul de la proră.

TRINITÁTE s. f. (În religia creștină) Sfînta treime. V. treime. ✦ (Adesea glumeț) Grup de trei persoane, trei lucruri, trei idei, formînd o unitate. *Secundul, ajutorul său și doctorul formau trinitatea bordului.* BART, E. 118.

TRINITROCELULÓZĂ s. f. Fulmicoton.

TRINITROFENÓL s. m. Exploziv puternic (constituind un compus al fenolului).

TRINITROGLICERÍNĂ s. f. Substanță lichidă reprezentînd un exploziv foarte puternic, care, amestecat cu alte substanțe, alcătuiește diferite tipuri de dinamită.

TRINITROTOLUÉN s. n. Exploziv cu care se încarcă proiectilele de artilerie; trotil.

TRINÓM, *trinoame*, s. n. Expresie algebrică compusă din trei termeni.

TRÍO s. n. 1. Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală scrisă pentru trei voci sau pentru trei instrumente; grup de trei executanți sau trei instrumente care execută o asemenea compoziție. ✦ Partea de la mijloc, mai melodioasă și mai liniștită, a anumitor compoziții muzicale de dans (după care se repetă prima parte, mai săltăreață).

2. (Familiar) Grup de trei persoane, de trei prieteni. *Un trio de băieți veseli.*

TRIÓD, *trioduri*, s. n. Carte rituală creștină, care cuprinde cîntările și rugăciunile din cele zece săptămîni dinainte de paști. *Triodul zace pe sub pat Și-a mucezit acum mineiul, De cînd în ladă l-ai lăsat.* COȘBUC, P. II 233.

TRIÓDĂ, *triode*, s. f. Tub electron cu trei electrozi.

TRIOLEÍNĂ s. f. Substanță lichidă conținută în grăsimile vegetale (și care reprezintă o combinație a acidului oleic cu glicerina).

TRIOLÉT, *triolete*, s. n. 1. Mică poezie de opt versuri, de obicei de cîte opt silabe fiecare, versul întîi fiind identic cu al patrulea și cu al șaptelea, iar al doilea cu al optulea.

2. Grup de trei note de valoare egală, care se execută în timpul necesar pentru executarea a două dintre ele (și care se notează cu cifra 3 și cu un arc deasupra sau dedesubt).

— Variantă: **(2) triolétă** s. f.

TRIOLÉTĂ s. f. v. **triolet.**

TRIÓR, *tricare*, s. n. Mașină agricolă alcătuită dintr-un cilindru (cu mici alveole pe fața interioară) care

prin rotire separă semințele de anumite impurități. *Pe niște rogojini întinse pe jos era așezat un trior, de sub sitele căruia sămînța curgea în trei grămăjoare mici.* MIHALE, O. 181. *Căceau acolo, amestecate în stive nesfîrșite... grape, cilindri de trior.* GALAN, B. I 23.

TRIORÁ, *triorez*, vb. I. Tranz. A selecta semințele cu ajutorul triorului.

TRIOXÍD, *trioxizi*, s. m. Compus chimic în care trei atomi de oxigen sînt combinați cu un atom al unui metal sau al unui metaloid.

TRIPARTÍT, -Ă, *tripartiți, -te*, adj. În trei părți; din trei părți. ✧ *Pact tripartit* = convenție, înțelegere între trei state sau trei partide.

TRIPLÁ, *triplez*, vb. I. Tranz. A face să fie de trei ori mai mare sau mai mult; a întrei. *Avînd deasupra un coș de nuiele, care le triplează capacitatea, ele* [carele] *trec încărcate cu știuleți.* BOGZA, C. O. 390. ✧ Refl. *Volumul producției industriale în U.R.S.S. s-a triplat în ultimii șase ani.* SAHIA, U.R.S.S. 87.

TRIPLÁRE, *triplări*, s. f. Acțiunea de a (se) tripla și rezultatul ei; întreire.

TRIPLÉT, *triplete*, s. n. Al treilea dintre trei exemplare de același fel. ✧ A treia formă a unor cuvinte care sînt de aceeași proveniență, dar care au intrat în limbă în trei epoci diferite.

TRIPLÉTĂ, *triplete*, s. f. Grup de trei fotbaliști care fac parte din înaintarea unei echipe de fotbal.

TRIPLÍC s. n. v. **tiriplic.**

TRIPLICÁT, *triplicate*, s. n. A treia copie făcută după un act sau un document.

TRÍPLU, -Ă, *tripli, -e*, adj. De trei ori mai mare sau mai mult (v. întreit); compus din trei părți. *Pantofii lui, bine lustruiți, aveau talpă triplă de asbest.* V. ROM. martie 1954, 166. ✧ *Triplu-salt* v. salt. ✧ Loc. adj. **În triplu exemplar** = în trei exemplare. *Certificat în triplu exemplar.*

TRIPÓD, *tripoduri*, s. n. Trepied. *Pe un tripod s-aduce cățuia aurită.* EMINESCU, O. IV 415. *Apolon rezimat pe un altar... întinzînd o ramură de dafin dasupra unui tripod.* ODOBESCU, S. II 192.

TRÍPOLI s. n. Sediment (reprezentînd un bioxid de siliciu) alcătuit din scoici și din infuzori întrebuințat în industria sticlei, a zahărului, a coloranților etc.

TRIPOTÁJ, *tripotaje* și *tripotajuri*, s. n. Afacere urîtă, murdară, necinstită. *Tripotajuri... de bursă.* CARAGIALE, M. 42.

TRIPÓU, *tripouri*, s. n. Local de jocuri de noroc. *În casa în care locuia ea, s-a descoperit un tripou.* BARANGA, I. 205. *Acele chipuri buhăite, galbene, murdare și moarte, cu ochii tăiați, cu buzele crăpate și pîrlite cum nu să văd decît la bolnavii ce să scoală de pe lungoare, dau salonului o asemuire de cafenea, de tripou și de închisoare polițienească.* DELAVRANCEA, S. 131. *Jucam toată ziua cărți într-un fel de tripou foarte secret.* VLAHUȚĂ, O. A. 488.

TRIPSÍNĂ s. f. (Fiziol.) Enzimă secretată de pancreas, care descompune proteinele în substanțe mai ușor solubile.

TRIPTÍC, *triptice*, s. n. Tablou compus din trei bucăți separate (prinse în balamale în așa fel ca piesele laterale să se închidă peste cea din mijloc), pe care sînt pictate scene sacre și chipuri de sfinți sau sînt scrise, sub formă de pomelnic, nume de domnitori, ctitori etc. ✦ Fig. Trei idei, puncte sau articole, distincte între ele, ale uneia și aceleiași teorii, legi, dogme etc.

— Variantă: (învechit) **triptích** (ODOBESCU, S. I 453) s. n.

TRIPTÎCH s. n. v. **triptic.**

TRIRÉGN, *triregnuri*, s. n. (Italienism) Tiară papală.

TRIRÉMĂ, *trireme*, s. f. (În antichitate) Vas, navă, corabie cu trei rînduri de vîsle. (Fig.) *Valul lui Traian ... se-întinde ca o brazdă ce pe urma-i colosală A săpat, în primul secul, o triremă ideală.* ALECSANDRI, P. III 92.

TRISEPÁL, -Ă, *trisepali, -e*, adj. (Despre flori) Care are trei sepale.

TRISFETÍTE s. f. pl. Numele unei sărbători creștine care se prăznuiește la 30 ianuarie; trei ierarhi.

TRISILÁB, *trisilabe*, s. n. Cuvînt (mai rar vers) compus din trei silabe.

TRISILÁBIC, -Ă, *trisilabici, -e*, adj. (Despre cuvinte) Compus din trei silabe.

TRIST, -Ă, *triști, -ste*, adj. (În opoziție cu vesel) **1.** (Despre oameni) Supărat, mîhnit, abătut. *Aide, nu mai fi tristă, că nu-ți șade bine!* REBREANU, R. II 121. *De la o vreme încoace însă, nu știu ce avea, că era tot galeș, trist și dus pe gînduri.* ISPIRESCU, L. 2. *Vîntul șuieră prin hornuri răspîndind înfiorare... Omul, trist, cade pe gînduri și s-apropie de foc.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✧ (În personificări) *Se întreabă trist izvorul: Unde mi-i crăiasa oare?* EMINESCU, O. I 122. *Iarna tristă, iarna rece, Varsă lacrimi lungi șiroaie.* ALECSANDRI, P. A. 189. ✦ (Despre ochii, zîmbetul, fața omului) Care exprimă tristețe. *Gîrbov la patruzeci de ani, cu ochii triști, albaștri, duce de mulți ani viață fără bucurii.* SADOVEANU, O. VII 364. *Un zîmbet trist și sfînt Pe buzele-i lipite.* EMINESCU, O. I 88. (Adverbial) *Se apropie mai mult, își mîngîie bărbia rasă și ne privește cu ochii mari, care sticlesc trist pe fața-i năcăjită.* SADOVEANU, O. VII 199. *Și privește trist la casa șeihului Edebali.* EMINESCU, O. I 144. ✦ (Despre glasul sau cîntecul omului, p. ext. despre alte sunete) Tînguitor, jalnic. *Valuri de frunze treceau, te înfiorau cu foșnetul lor trist.* SADOVEANU, O. I 331. *Și blînde, triste glasuri din vuiet se desfac.* EMINESCU, O. I 96 *Aude triste șoapte Ș-un glas jalnic suspinînd.* ALECSANDRI, P. I 13. ✧ (Adverbial) *El stă pe tron, și lîngă el, Ce trist crăiasa plînge!* COȘBUC, P. I 70. ✦ (Despre lucruri, stări sau fapte care țin de natura sau de viața omului) Plin de tristețe. *Sînt pătrunși de negre și triste cugetări.* MACEDONSKI, O. I 245. *Copilăria mea a fost tristă, așa de tristă, că n-aș vrea s-o mai trăiesc aievea.* VLAHUȚĂ, O. A. 423. *C-o bucurie tristă te țin acum în brațe.* EMINESCU, O. IV 39.

2. Fig. Care provoacă tristețe, supărare, care întristează; dureros. *Primea împăratul de la soția-sa următoarea tristă veste.* CARAGIALE, O. III 92. *Asta e o lungă și tristă istorie.* NEGRUZZI, S. I 43. *Nu te, maică, supăra, Tristă veste de-i afla.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 497. ✦ Care sugerează, evocă tristețea; deprimant, dezolant. *Veni înserarea limpede, fără nici un nour, tristă pe cîmpii singuratice.* SADOVEANU, O. I 517. *Era o seară tristă cum sînt atîtea seri.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 39. *Vesela verde cîmpie acu-i tristă, veștejită.* ALECSANDRI, P. III 7. ✧ (Substantivat, n., în construcție cu verbul «a fi») *Afară e trist ca și-n casă, Plouă, plouă.* MACEDONSKI, O. I 157.

TRISTÉȚĂ s. f. v. **tristețe.**

TRISTÉȚE, *tristeți*, s. f. (Și în forma *tristeță*) Stare de spirit apăsătoare; mîhnire, amărăciune. *Surid cu o Tristețe de moarte în suflet.* CAMIL PETRESCU, U. N. 414. *La voi sînt triști grele, iar eu, în mijlocul acestor catas-*

trofe, sînt absorbită numai de acest sentiment nou. C. PETRESCU, Î. II 68. *Treci, lăsînd în urmă, la răspîntii mute, Umbre solitare și necunoscute, Treci, ducînd o parte din tristețea lor.* TOPÎRCEANU, B. 13. ✦ Părere de rău, regret. *Azi nici măcar îmi pare rău Că trec cu mult mai rar, Că cu tristeță capul tău Se-ntoarce în zadar.* EMINESCU, O. I 192. — Variantă: **tristéță** s. f.

TRIȘÁ, *trișez,* vb. I. Intranz. A înșela la jocul de cărți. *E putredă de bani și mi-i mai ia și pe ai mei. Trișează!* DUMITRIU, B. F. 42. *M-aș uita în cărțile dumitale. Aș trișa, dacă nu ți-aș spune că le-am văzut.* SEBASTIAN, T. 61. ✦ A induce în eroare, a păcăli, a înșela. *Își propusese... să afle exact cîte trepte are de urcat și de coborît... Însă pentru aceasta era neapărată nevoie să nu trișeze.* C. PETRESCU, C. V. 41.

TRIȘÁRE, *trișări,* s. f. Acțiunea de a trișa și rezultatul ei; înșelare (în special la jocul de cărți).

TRIȘCÁR, *trișcari,* s. m. Persoană care face triște sau care cîntă din trișcă.

TRÎȘCĂ, *triște,* s. f. Fluier scurt (de paltin, de trestie sau de soc) avînd, la capătul prin care se suflă, numai o mică deschizătură lunguiață. *Asculta mugetul tunurilor și trișca lui Vatamanu, pe prispă.* CAMILAR, N. I 422. *Mi se pare că adie din vale un zvon de trișcă.* SADOVEANU, V. F. 26. *Să mai ascult, pe gînduri, doina, trișca de la tîrlă.* VLAHUȚĂ, P. 47. ✦ Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului; țurloi. *Clarinetul se schimba în trișcă de cimpoi, flautul în bucium de munte.* HOGAȘ, H. 44.

TRIȘCÚȚĂ, *trișcuțe,* s. f. Diminutiv al lui trișcă. *Fluieru' la cap să-mi puie Și trișcuța la picioare.* ȘEZ. V 92.

TRIȘÓR, *trișori,* s. m. Persoană care trișează la jocul de cărți.

TRÎȘTE, (rar) *triști,* s. f. (Învechit și popular) Soartă, destin, ursită. *Așa mi-a fost tristea; văd eu că n-am încotro.* ISPIRESCU, L. 53. *Vai de ea, nenorocita!... Că i-a fost tristile sparte Și n-a avut de bărbat parte.* PANN, P. V. II 156. ✦ Noroc. *Se căina și se întrista în sufletul ei că n-avea triște.* ISPIRESCU, L. 26. *Să mă duc dintr-acest loc, Că e loc făr' de noroc Ș-o siliște Făr' de triște.* TEODORESCU, P. P. 281.

TRITÓN[1], *tritoni,* s. m. 1. (Mitol.) Zeitate marină greacă, închipuită cu bust de om și cu coadă de pește. *Alte grinzi... alcătuiesc casete, pe al căror cîmp adîncit sînt pictați tritoni verzui.* CAMIL PETRESCU, O. II 408. *E... carnavalul himeric al unei lumi de sirene, de tritoni, de nimfe.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

2. Numele mai multor specii de amfibii, cu înfățișarea unor mormoloci de broască *(Triton). La animalele cu organizația superioară, ca tritonii și salamandrele, un membru tăiat, nu smuls, se poate reface.* MARINESCU, P. A. 44. ✦ Gen de moluște marine gasteropode.

TRITÓN[2], *tritonuri,* s. n. (Muz.) Denumire a cvartei mărite, care cuprinde un interval de trei tonuri.

TRITURÁ, *triturez,* vb. I. Tranz. A fărîmița o substanță chimică în particule fine.

TRIÚMF, *triumfuri,* s. n. 1. (În vechea Romă) Celebrarea victoriei, prin ceremonia intrării solemne în oraș a comandantului biruitor, pe un car tras de patru cai albi și însoțit de un cortegiu din care făceau parte senatorii, ofițerii principali din armată și prizonierii făcuți în război. *Consulii și generalii romani, încărcați de trofee și osteniți de victorii, se retrăgeau la coarnele plugului. Acolo, bătrîni și dezamăgiți, în pacea rustică, găseau consolarea... pentru zădărnicia tuturor triumfurilor.* C. PETRESCU, R. DR. 39. ✧ *Arc de triumf* v. arc. *Car de triumf* v. car. ✧ Loc. adv. **În triumf** = însoțit de manifestații entuziaste, cu alai, cu pompă. ✧ Expr. **A duce (sau a purta) pe cineva în triumf** = a ridica pe cineva în sus (purtîndu-l pe brațe sau pe un tron) în cadrul unui cortegiu, solemn sau vesel. *Cînd ieșii afară, unii mă sărutară, alții mă purtară în triumf.* BOLINTINEANU, O. 410.

2. Victorie, biruință. *Cu cît lupta se va da mai organizat, cu atît triumful va fi mai sigur.* SAHIA, N. 40. ✦ Fig. Succes moral, reușită, izbîndă. *Lupta împotriva concepțiilor idealiste, pentru triumful materialismului, este lupta pentru progresul științei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 55. *Omenirea merge într-un progres continuu... fiecare pas al vieții omenești... este un triumf al binelui asupra răului.* BĂLCESCU, O. II 10.

— Pl. și: (învechit) *triumfe* (NEGRUZZI, S. I 43).

TRIUMFÁ, *triúmf,* vb. I. Intranz. 1. A repurta o victorie, o biruință. *Supt Radu de la Afumați, ei se luptară vitejește pentru drepturile naționale și triumfară.* BĂLCESCU, O. I 194. *O vorbă, și țara era în picioare; și trebuia să triumfe, căci poporul se lupta pentru independența lui.* id. ib. 326.

2. Fig. A reuși, a avea succes; a se impune. *Tactica lui triumfase încă o dată.* C. PETRESCU, C. V. 294. *Domnule învățător, ai răbdare! zise dînsul cu însuflețire. Dreptatea trebuie să triumfe!* REBREANU, R. I 97. *E lege ca dreptatea și adevărul să triumfe asupra puterii și minciunii.* BĂLCESCU, O. I 326.

3. A se mîndri, a se făli (de pe urma unei victorii); a jubila.

TRIUMFÁL, -A, *triumfali, -e,* adj. 1. De triumf; care vestește o biruință; fig. impunător, solemn, pompos. *Intrarea n-avu astfel nimic triumfal.* C. PETRESCU, C. V. 181. *Să nu te miri că... înfrunt cu atîta milă căutătura-ți triumfală.* GOGA, C. P. 24. *Iar pe cer un vultur mare... Se vedea plutind cu fală Și-n rotirea-i triumfală, Țintea ochiul său măreț Pe viteazul călăreț.* ALECSANDRI, P. II 11. ✧ *Marș triumfal* = înaintare rapidă și victorioasă a unei armate, într-un teritoriu străin, fără a întîmpina rezistență. *Mersul lui Ipsilante spre București a fost un adevărat marș triumfal, pretutindeni îi ies înainte corpuri armate.* GHICA, S. 104. *Poartă triumfală* = poartă a Romei antice (și a altor cetăți din antichitate), prin care intra carul de triumf al comandantului. *Mai departe este Delhi, cetate fără rivale, Doisprece elefanți intră pe-a sale porți triumfale.* NEGRUZZI, S. II 131. (Fig.) *Părea că întru-n viață pe-o poartă triumfală.* MACEDONSKI, O. I 72. *Intrare triumfală* = (în antichitate) intrarea solemnă în cetate a comandantului biruitor, cu carul de triumf. (Ironic) *Facem o intrare triumfală în oraș, trecînd pe sub o poartă dărîmată a cetății.* ALECSANDRI, O. P. 319.

2. (Astăzi rar) Triumfător. *V-ați întors pe la casele voastre triumfali, sărind într-un picior.* PAS, Z. I 59. *Și cum, prin ce cuvinte aș spune a mea fală Văzîndu-te prezentă la lupta-mi triumfală.* ALECSANDRI, T. II 103. ✧ (Adverbial) *Cîrmii la dreapta și intrai de-a dreptul și triumfal prin porțile larg deschise.* HOGAȘ, M. N. 14.

TRIUMFÁLNIC adv. (Neobișnuit) Triumfător. *Domnul sfînt să vă ajute A străbate triumfalnic în cetăți și în redute.* ALECSANDRI, P. III 466.

TRIUMFÁRE s. f. (Rar) Faptul de a triumfa; biruință, învingere. *Dintr-înșii timpii grei să facă oaste, Ce-n triumfarea cauzei omenirii Să-nvingă sau să cadă prăzi pieirii.* NECULUȚĂ, Ț. D. 27.

TRIUMFĂTÓR, -OÁRE, *triumfători, -oare,* adj. Care triumfă; biruitor, învingător, victorios. *Românii se întorseseră triumfători în tabăra lor, încărcați de prăzi bogate.*

BĂLCESCU, O. I 201. ◇ Fig. *Cuprinsurile sînt iarăși alburii, galbene, roșcate. Triumfător, răsare soarele.* STANCU, U.R.S.S. 114. ◇ (Adverbial) *Uniunea Sovietică înaintează triumfător în cursul istoriei.* SAHIA, U.R.S.S. 168. ✦ Fig. Care are sau a avut succes, care a izbîndit. *Cu ce naivă mîndrie, cu cîtă bucurie de copil triumfător, spunea ea... isprava aceasta.* VLAHUȚĂ, O. A. III 91. ✦ Fig. Care exprimă încredere în succesul obținut, care arată mulțumirea de a fi biruitor. *Și-și purta pretutindeni același aer triumfător al parvenitului fericit.* VLAHUȚĂ, O. A. 246. *Voi... N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător?* ALECSANDRI, P. II 5. ✦ (Substantivat, m.) Comandant militar roman care a repurtat o mare victorie și a fost sărbătorit cu triumf. *Biruitorul se poartă pe una și singura stradă... ca un triumfător roman..* NEGRUZZI, S. I 330.

TRIUMVÍR, *triumviri*, s. m. (În Roma antică) Fiecare dintre cei trei membri ai magistraturii, cu atribuții administrative, politice etc. ✦ Participant la unul din cele două triumvirate excepționale care au îndeplinit rolul de organ conducător suprem în Roma antică, în anul 60 și în anul 43 î. c. n.

TRIUMVIRÁT, *triumvirate*, s. n. (În Roma antică) Funcția și durata funcției de triumvir. ✦ Fiecare dintre cele două grupuri de cîte trei bărbați (primul format din Cezar, Pompei și Crasus, al doilea din Octavian, Antoniu și Lepidus) care și-au împărțit autoritatea supremă a statului, în anul 60 și în anul 43 î.e.n. (Fig.) *O bandă de trei hoți vestiți domina Moldova... acel triumvirat prăda țara.* RUSSO, S. 176.

TRIÚNGHI, *triunghiuri*, s. n. 1. Poligon format din trei laturi care se întretaie două cîte două, formînd trei unghiuri interne. *Cocori... fumurii privesc în zare, căutînd parcă o lature de triunghi.* ANGHEL, PR. 113. *Numai o poartă închisă n-au putut-o trece niciodată. Deasupra ei, în triunghi, era un ochi de foc.* EMINESCU, N. 68. ◇ *Triunghi dreptunghi* v. dreptunghi. *Triunghi isoscel* v. isoscel. *Triunghi obtuzunghi* v. obtuzunghi.

2. Grup de trei sau de mai multe ființe sau lucruri, ale căror puncte (extreme) de așezare, dacă ar fi unite prin linii, ar reprezenta vîrfurile unui triunghi. *Cocoarele mă salută din înaltul cerului, trecînd în mari triunghiuri călătoare.* ALECSANDRI, S. 151.

3. (Muz.) Triangul.

TRIUNGHIULÁR, -Ă, *triunghiulari, -e*, adj. În formă de triunghi. *Clădirea se înălțase în văzduhuri, triunghiulară, ca un bot de navă.* C. PETRESCU, S. 5. ◇ (Adverbial) *Își curăți unghiile cu un colț de hîrtie îndoit triunghiular.* C. PETRESCU, Î. II 148.

TRIVALÉNT, -Ă, *trivalenți, -te*, adj. Care are trei valențe, care are valența trei.

TRIVIÁL, -Ă, *triviali, -e*, adj. 1. De prost gust, vulgar, ordinar. *Călătorul pleacă deprimat, chemat prea repede din visul său la o realitate trivială.* RALEA, O. 86. *Scrisorile sale... au ceva trivial; gluma lui e greoaie. Gesticulează, cîntă, lovește oamenii peste pîntece.* GHEREA, ST. CR. I 15. *Pentru aceasta... s-ar cere o știință... un fel de, dacă pot întrebuința acest cuvînt trivial, un fel de economie a sensibilității.* CARAGIALE, T. II 200.

2. Obscen, indecent, scabros. *Auzise de atîtea ori... glume nesărate, triviale.* CAMILAR, N. I 155. ◇ (Adverbial) *Vorbele prietenului pîngăreau brutal, coborau trivial pe pămînt ceea ce era pur și inalterat în toată suferința lui și a Luminiței.* C. PETRESCU, Î. II 102.

TRIVIALITÁTE, *trivialități*, s. f. 1. Caracterul a ceea ce este trivial; vulgaritate, lipsă de gust.

2. Lipsă de pudoare (în vorbe sau în fapte); necuviință, nerușinare.

TRIVIALIZÁ, *trivializez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face ca o idee, un lucru, un fapt etc. să devină trivial; a vulgariza, a degrada.

TRIVIALIZÁRE, *trivializări*, s. f. Faptul de a trivializa; vulgarizare, degradare. *Acest procedeu de trivializare a nivelului superior de artă se găsește și în compoziția programelor de concerte simfonice.* RALEA, O. 81.

TRIVÓGĂ, *trivogi*, s. f. (Rusism învechit) Chemare (de alarmă) prin sunete de tobă. *Trivoga chema la arme gvardia națională.* CARAGIALE, la CADE. ◇ Fig. *De-aș putea c-un melesteu Să-i măsor în lung și-n lat Și trivoga-n ei să bat.* ALECSANDRI, T. 552.

TRÎFNÎ, *trîfnesc*, vb. IV. Refl. (Regional, despre alimente) A se strica, a se terciui. *S-au trîfnit cireșele, adică au stat prea mult la soare.* I. CR. IV 158.

TRÎMBĂ, *trîmbe*, s. f. 1. Bucată mare de pînză sau de stofă, de obicei făcută sul. V. vălătuc, val **(III 1).** *Deasupra, cerul albăstrea, neclintit, ca o uriașă trîmbă de mătase nouă.* SANDU-ALDEA, U. P. 20. *Cu ochii rătăciți pe lanurile tăiate felii-felii, ca niște trîmbe de pînză, ce curgeau din creștet pîn'în dunga cenușie a drumului.* VLAHUȚĂ, N. 23. *Troanele de zestre împodobite cu flori tăiate în scîndura de tei crau pline de altițe, de catrințe, de trîmbe de pînză.* SLAVICI, N. I 91. *Lîna turmelor... ni se întoarce sub formă de trîmbe de postavuri.* ODOBESCU, S. II 106.

2. Vîrtej (de apă, de praf, de ninsoare etc.). *Ploieștii se zăresc în fund, cu trîmbe groase de fum deasupra.* BOGZA, A. Î. 30. *Din miazănoapte, vîntul zvîcnea și detuna în volburi cenușii, spulberînd cu repeziciune la fața pămîntului trîmbe de ninsoare și ace de sticlă.* SADOVEANU, F. J. 442. *Uneori trîmbele de apă se ridicau deasupra cheilului și porneau în stropi reci.* DUNĂREANU, N. 65. ◇ Fig. *Înaintea ochilor mei, aievea, se desfășura fermecătoare trîmba de vedenii.* M. I. CARAGIALE, C. 38. *Noaptea... învăluie tot, ca într-o trîmbă de întuneric.* DELAVRANCEA, S. 164.

3. Rînd, șir, lanț. *Trîmbele de care curg de pe toate ulițele, împănînd drumul munților.* SANDU, D. P. 38. *D-a stînga munții în trîmbe-ntinse Cu creștete — albe de soare-aprinse, Își pierd lungimea spre orient.* BOLLIAC, O. 160. ◇ (În comparații și metafore) *Copilul nu se domirea de ce cocorii umblă înșiruiți trîmbă.* ISPIRESCU, L. 287. *Luați bătaia sus din piscuri; Veniți trîmbă cam spre vale, Drept la fagii cei înalți.* ODOBESCU, S. III 88. ◇ Loc. adv. **În trîmbă** = în linie, în rînd, unul după altul. *Erau niște pomi înalți... și așezați în trîmbă pe drumul pe care mergeam.* ISPIRESCU, L. 243.

4. Ceată (de ostași), grămadă (de oameni); pîlc. *Cu un zîmbet straniu pe buze, își porni și Tomșa trîmba lui de călăreți.* SADOVEANU, O. VII 12. *Încotro se întorcea viteazul, uliți-uliți făcea printre trîmbele de turci.* ISPIRESCU, M. V. 24. ◇ (În comparații și metafore, mai ales repetat) *Se așezară trîmbe-trîmbe pe toată cîmpia, de la Dunăre pînă la Călugăreni.* ISPIRESCU, M. V. 21. *Seara, după ce toată ziua străjuia potecile... îi vedeai adunați trîmbe-trîmbe pe lîngă focuri.* BĂLCESCU, O. I 334.

TRÎMBÍ, *trîmbesc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A face pînza sul. *Cinepă a arat. A grăpat-o... A țesut-o, A năibit-o, A trîmbit-o, A croit-o.* MAT. FOLK. 588.

TRÎMBICIOÁRĂ, *trîmbicioare*, s. f. Diminutiv al lui trîmbiță. *Lăutari cu țambalul și flașnete... și trîmbicioare și fluierașe și hîriitori.* CARAGIALE, O. II 171.

TRÎMBIȚÁ, *trîmbițez*, vb. I. 1. Intranz. A suna, a cînta din trîmbiță. *Moș Manoil era cel mai bătrîn cornist din oastea țării. Începuse a trîmbița din tinerețe.* SADOVEANU, O. VI 104. *Se auzeau vacile din sat răgînd și vacariul trîmbițînd.* CONTEMPORANUL, III 776. ◇ Fig. *Au pornit cocoșii să trîmbițeze iarăși. Este soarele, acolo unde*

dormitase luna mai înainte. PAS, L. II 74. *Cocoșul cel alb mai trîmbiță o dată prelung, vestindu-l că are a se grăbi.* SADOVEANU, P. M. 30.

2. Tranz. Fig. A face ca un lucru să fie cunoscut de toată lumea; a răspîndi, a divulga, a bate toba. *Un cucoș sări pe portița grădinii, bătu din aripi și-și trîmbiță veselia, întinzîndu-și înainte gîtul cu pene lucii.* SADOVEANU, O. IV 39. *Ascultă ciocîrliile departe Cum trîmbițează imnul biruinței! Jos, ară omul în sudoarea feței.* IOSIF, V. 159.

TRÎMBIȚÁR, *trîmbițari,* s. m. (Rar) Trîmbițaș. *Celuia ce înțelege, țințaru-i e trîmbițar; Iar celui ce nu-nțelege, tobe, surle-s în zadar.* PANN, P. V. II 14.

TRÎMBIȚÁRE, *trîmbițări,* s. f. Acțiunea de a trîmbița și rezultatul ei; sunetul produs de trîmbiță. *De departe răzbăteau trîmbițări slabe, pierdute.* SADOVEANU, O. VII 32. ◇ Fig. *De departe, de departe, de la casa din marginea pădurii poate, vine o trîmbițare slabă, pierdută, de cucoș.* SADOVEANU, O. VII 333. *Cobăile... au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit, măcăit, gîgîit, scuturături de aripi și trîmbițări de cocoș.* C. PETRESCU, R. DR. 49.

TRÎMBIȚÁȘ, *trîmbițași,* s. m. Persoană care cîntă din trîmbiță; gornist. *Patru trîmbițași ies din palat cîntînd.* EFTIMIU, Î. 9. ✦ (Astăzi rar) Persoană care anunță prin sunet de trîmbiță locuitorilor de la sate știri de interes general. *Satul are un trîmbițaș.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 183, 4/2.

— Variante: **trîmbițáș** (ALECSANDRI, T. 916), **trumbițáș** (NEGRUZZI, S. II 75) s. m.

TRÎMBIȚĂ, *trîmbițe,* s. f. Trompetă, goarnă. *Trîmbițele roșiorilor zvîrliră în văi țipete mînioase.* SADOVEANU, O. VI 48. *Văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trîmbiței.* REBREANU, R. II 254. *Trîmbița dădea semnalul de alarmă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 149. ◇ Fig. *Trîmbițele de revoltă sunau pretutindenea.* GANE, N. II 84.

2. (Regional) Bucium.

3. Arbust agățător cu flori mari, galben-roșietice, cultivat ca plantă ornamentală *(Tecoma radicans).* ◇ Compus: **trîmbița-ciobanului** = mică plantă erbacee cu flori albastre, în formă de clopoței *(Gentiana ciliata).*

— Pl. și: *trîmbiți* (SADOVEANU, O. VII 131, COȘBUC, P. I 56).

TRÎMBIȚÓI, *trîmbițoaie,* s. n. Augmentativ al lui trîmbiță; trîmbiță mare; p. ext. sunetul scos de trîmbiță. *Trîmbițoiul cel mare rupea zgomotos aerul în răstimpuri scurte, dese și răgușite.* HOGAȘ, DR. II 108. (În forma *trîmbițoi*) *D-nu căpitan o chitit c-aș fi bun de trîmbițaș și mi-o dat trîmbițoiu ista, ca să mă diprind a cînta.* ALECSANDRI, T. 916.

— Variantă: **trîmbițói** s. n.

TRÎND, *trînji,* s. m. (Popular, mai ales la pl.) 1. Hemoroizi.

2. Larva unei insecte care trăiește în intestinele cailor; boală provocată de această larvă. *Trînjii sînt niște paraziți ce trăiesc în partea intestinului gros... și produc calului o foarte mare mîncărime.* ȘEZ. IV 121.

3. (Rar) Reziduu, rămășiță, rest; fig. lepădătură, drojdie, pleavă. *Am văzut perindîndu-se tot ce Bucureștii avea mai... defăimat — jegul, lepra și trînjii societății.* M. I. CARAGIALE, C. 57.

TRÎNDAV, -Ă, *trîndavi, -e,* adj. (Despre oameni și despre firea lor) Care se mișcă greu, care lucrează încet și în silă, căruia îi place să lenevească; leneș, inactiv. *Fusese un bărbat înalt, voinic, Radu Ochian, moale, trîndav.* STANCU, D. 5. *Gusturile-mi stătătoare și trîndava-mi fire nu m-au iertat să deviu vînător.* ODOBESCU, S. III 13. *Al tău duh este trîndav, produce foarte greu.* NEGRUZZI, S. II 218. ◇ Fig. *Aci, pe vale, curge Siretul; mai încolo, pe un pestriț prundiș, se leagănă trîndava Moldovă.* NEGRUZZI, S. I 193. ◇ (Substantivat) *E un leneș... și-l ducem la spînzurătoare, ca să curățim satul de un trîndav.* CREANGĂ, P. 330. *Am să dezbar eu Roma de-un trîndav desfrînat.* ALECSANDRI, T. II 301.

— Accentuat și: *trîndáv.*

TRÎNDĂVEÁLĂ, (rar) *trîndăveli,* s. f. Faptul de a trîndăvi; trîndăvie. *Năvăliți să deschidem drumuri largi, de belșug, Să năruim trîndăveli și tăgadă.* DEȘLIU, G. 28.

TRÎNDĂVÍ, *trîndăvesc,* vb. IV. Intranz. A trăi în trîndăvie, a-și trece vremea nelucrînd nimic; a lenevi. *Parcă n-ai fi stat toată ziua să trîndăvești.* DUMITRIU, N. 38. *N-aș vrea să trîndăvesc sau să am o slujbă care să nu prezinte nici un interes.* DEMETRIUS, C. 47. *Avea și el un frate care mai mult trîndăvea decît muncea.* PAS, Z. I 100.

TRÎNDĂVÍE s. f. Lene, lenevie, trîndăveală. *M-a dojenit pentru obscuritatea și trîndăvia în care îmi duc viața.* GALACTION, O. I 26. *Pe tine nu osteneala, ci trîndăvia te face să cauți somnul.* ISPIRESCU, U. 25. *Vă trimit la Căcaina, ca să vă curățiți de lepra ignoranței și a trîndăviei.* CREANGĂ, A. 136.

TRÎNDĂVÍRE s. f. Faptul de a trîndăvi; trîndăvie. *Cît de fără minte eram eu în tinerețele mele, de vreme ce pierdeam cele mai multe ceasuri în trîndăvire.* DRĂGHICI, R. 58.

TRÎNDĂVÍT[1] s. n. (Rar) Trîndăvire, trîndăvie. *Te mai oprea temerea că mama și tata au să creadă că nu vrei să muncești, că te-ai învățat cu trîndăvitul.* PAS, Z. I 267.

TRÎNDĂVÍT[2]**, -Ă,** *trîndăviți, -te,* adj. (Rar) Trîndav, leneș, moleșit. *Întîlnindu-te, mi-am zis: Acest haiduc o să-ntreacă trîndăvita boierime.* HASDEU, R. V. 123.

TRÎNJOÁICĂ, *trînjoaice,* s. f. Plantă erbacee cu flori mari, galbene, întrebuințată în medicina populară ca leac împotriva trînjilor *(Ranunculus illyricus).*

TRÎNTĂ, *trînte,* s. f. Luptă corp la corp între doi (sau mai mulți) oameni neînarmați, care caută să se doboare unul pe altul; încăierare. *Prinși fără veste, unii au fugit înapoi la curte... alții s-au luat cu voi la trîntă.* PAS, Z. I 64. *Mai bine să ne întrecem din trîntă.* CREANGĂ, P. 52. *În lupta și trînta aceasta, masa se răsturnase... și vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei.* NEGRUZZI, S. I 152. ◇ Fig. *Acest prieten al nostru, urmă filozoful Neonil, se pune la trîntă și cu Dunărea.* SADOVEANU, P. M. 179.

TRÎNTEÁLĂ, *trînteli,* s. f. Acțiunea de a (se) trînti; trîntă, încăierare. *Și din joc se prind feciorii la trînteli, cît doamne iartă!* COȘBUC, P. I 98. *Apoi se încăierară la luptă, la trînteli, de gîndeai că nu alta, ci să se omoare unul pe altul.* RETEGANUL, P. V 30. *De trînteli mii pe jos, Zdravăn n-am nici un os.* TEODORESCU, P. P. 282. ✦ Bătaie dată cuiva; scărmăneală, chelfăneală. *Ei, apoi nu te întrece, ghiujule, că-ți trag o trînteală s-o pomenești.* ALECSANDRI, T. I 431. *Vai de acela care cade prins, căci nu poate scăpa decît dînd ceva bani sau altfel se alege cu ceva trînteală.* ȘEZ. I 41. ◇ Expr. **A lua pe cineva la trînteală** = a bate pe cineva zdravăn. *Noi, copiii... le făceam atîtea pozne... că mă mir ce răbdare de fier aveau, să nu ne ia la trînteală.* BASSARABESCU, la TDRG. **A mînca trînteală** v. mînca.

TRÎNTÍ, *trîntesc,* vb. IV. 1. Tranz. A arunca (cu putere) un obiect, o povară etc.; a azvîrli. *Trîntea cărțile cu mare zgomot.* DUMITRIU, N. 38. *Cînd ajunse acasă, trînti sacul jos.* ISPIRESCU, L. 267. *Paharul ce-l aveam în mînă, trîntindu-l pe masă, se sparse în bucăți.* BOLINTINEANU, O. 379. *Cobilița și-o trîntea,*

Iute-acasă se-ntorcea. TEODORESCU, P. P. 560. ◇ Expr. **A trînti pe cineva la dubă** (sau **la închisoare, la gros, la temniță**) = a băga la închisoare. *De punea mîna ispravnicul pe noi, ne trîntea poate la gros!* ALECSANDRI, T. I 117. *Aș ieși și nu cutez, Că părinții mă păzesc, Și ei dacă mă găsesc, În temniță mă trîntesc.* BIBICESCU, P. P. 71. ✦ Intranz. (În corelație cu alte verbe) A arunca lucrurile cu ciudă, a-și da drumul mîniei. *Se miră că singur moșneagul nu trîntește și nu înjură.* C. PETRESCU, S. 34. *Baba... se sculă cu noaptea-n cap și începu a trînti și a plesni prin casă.* CREANGĂ, P. 7. ✦ A culca (la pămînt), a doborî. *Turcul sfîșie cămașa osînditului și-l trînti în genunchi cu pieptul pe proțap.* GALACTION, O. I 290. *Ipate odată mi ți-o și înșfacă de cozi, o trîntește la pămînt și-o ține bine.* CREANGĂ, P. 177. ✦ (Despre animale de călărie) A arunca din șa pe călăreț. *Săriți de opriți calu!... nu mă lăsa, Ioane, că mă trîntește.* ALECSANDRI, T. I 185. *Calul ți se poticnească, Pe tine să te trîntească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 266. ✦ Fig. (Familiar) A respinge un candidat la un examen; a nu promova. ✦ Intranz. A lovi tare. *Pepelea... trîntindu-i cu măciuca aceea peste cap, l-au omorît.* SBIERA, P. 5. *Fuga la fereastra boierului și începe a trînti cu ciocul în geamuri.* CREANGĂ, P. 66. ✦ A mișca puternic (uși, porți); a face să se izbească; a izbi. *Ieși pe poartă și o trînti îndărăt cu piciorul.* DUMITRIU, P. F. 65. *Bătrînul de se mînie, strigă, trînțește ușile.* DELAVRANCEA, H. T. 16. *Vîntul trîntește, gemînd, și ușile tinzii și poarta.* COȘBUC, P. II 61.

2. Refl. A se așeza brusc, aruncîndu-se cu toată greutatea corpului. *M-am trîntit pe iarbă și încep să tremur.* CAMIL PETRESCU, U. N. 339. *Se trînti îmbrăcat in pat, cu fața în sus, cu mîinile împreunate sub ceafă.* C. PETRESCU, C. V. 49. *Se dezbrăcă, se trînti pe pat.* REBREANU, R. I 226.

3. Tranz. A-și pune la repezeală un obiect de podoabă sau de îmbrăcăminte; a se îmbrăca în grabă, neglijent. *Apoi își trînti căciula în cap.* DUMITRIU, N. 24. *Ci eu cu pălăria trîntită pe-o ureche Trec fluierînd un cîntec pe drumul îndrăznet.* BENIUC, V. 60. *Într-o clipă îmi trîntisem cizmele cele galbene, binișul, legătura la cap și hangerul la brîu.* GHICA, S. 4.

4. Refl. A se lua la trîntă, a se lupta corp la corp, a se bate în luptă dreaptă. *Voi vreți să vă trîntiți cu mine?* SBIERA, P. 182. *Ce vrei, îl întrebă zmeul, din luptă să ne luptăm, din pușcă să ne pușcăm, ori din trîntă să ne trîntim?* ȘEZ. II 53.

5. Tranz. Fig. (Familiar) A face, a produce (acționînd energic, violent, zgomotos). *Trîntește o brumă pe părești, de trei palme de groasă.* CREANGĂ, P. 254. *Urieșii, stînd pe coate, au trîntit un hohot mare.* ALECSANDRI, P. A. 150. *Într-un auzul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trînti un hohot de rîs, de se cutremurară păreții.* NEGRUZZI, S. I 88. ✦ A spune ceva nepotrivit, nelalocul lui. *Trîntea cîteva vorbe de-și aducea aminte pînă la moarte!* SADOVEANU, O. VI 207. ✦ A aplica lovituri, a lovi, a izbi cu furie, cu violență. *Leagă turbinca strîns la gură, o pune sub cap, mai trîntindu-le prin turbincă niște ghionturi.* CREANGĂ, P. 303. *Trage podul la o parte Că-ți trîntesc un glonț în spate.* BIBICESCU, P. P. 367.

TRÎNTÎRE, *trîntiri,* s. f. Acțiunea de a (se) trînti.

TRÎNTÎT, -Ă, *trîntiți, -te,* adj. Așezat într-o poziție comodă; lungit, tolănit. *Obișnuia să stea după-amiazi trîntită pe pat, citind romane.* REBREANU, I. 64. *Unde se gîndește, însă, stînd în jețul ei trîntită?* MACEDONSKI, O. I 85. *Șidem trîntiți pe divanuri în toată dezinvoltura moldovinească.* RUSSO, S. 28.

TRÎNTITÚRĂ, *trîntituri,* s. f. Trîntă, trînteală. *Săbărel cu cotituri, Mult e bun de trîntituri.* TEODORESCU, P. P. 305.

TRÎNTOR, *trîntori,* s. m. Bărbătușul albinei (insectă care nu ia parte la producerea mierii și care, după roit, este exterminată de albinele lucrătoare). *Vedeți, zise el, fiecc stup are cîte o albină mare, ce se cheamă trîntor... acesta nu face miere, dar cînd e vorba de mîncare, el aleargă cel dintîi.* BOLINTINEANU, O. 325. *După ce însă s-a isprăvit roitul, albinele se pun și omoară trîntorii.* I. IONESCU, M. 383. ✦ Fig. Persoană care nu vrea să muncească și trăiește din munca altora. V. parazit. *Apoi, creștin bun, nouă nu ne sînt cu priință trîntorii și șchiopii de la domnie.* SADOVEANU, N. P. 29. *Cînd trecea pe stradă, vedea atîția trîntori fericiți.* VLAHUȚĂ, O. A. III 146. *Piinea, fierul o rodește, Tot cu fierul ne-o păstrăm; Ea e-a celui ce-o muncește, Trîntorilor n-o mai dăm.* BOLLIAC, O. 204.

TRÎNTORÍ, *trîntoresc,* vb. IV. 1. Tranz. A distruge trîntorii unui stup.

2. Intranz. A sta ca un trîntor, a lenevi. (Fig.) *Trîntoresc încă în țărîna udă, culcate, lubenițe lungi.* STANCU, D. 250.

TROÁCĂ, *troace,* s. f. 1. Covată scurtă și lată, făcută de obicei dintr-o singură bucată de lemn scobit; albie, copaie. *Bătrînii își luară troaca cu cvpilul și du-te cu el la holdă.* BOTA, P. 27. *Îți trebuie troacă nouă, Troacă nouă de lemn verde.* MARIAN, NA. 22. ◇ Fig. *Și cînd să deie stelelor ovăz din troacă, A aflat... Că-s mai puține.* BENIUC, V. 140. ◇ Expr. **A-l face pe cineva troacă de porci** v. por. ◇ (Familiar, la pl.) Încălțăminte veche, uzată, lălăiată. *Tu și alți cîțiva aveți niște troace ca vai de lume, cu tălpi rupte.* PAS, Z. I 66. ✦ (Familiar, la pl.) Catrafuse, boarfe, calabalîc. *Am alerga nebunește și nu ne-am putea astîmpăra pînă cînd nu am ști tot așa de bine unde vom ajunge mîne cu troacele noastre, pe cît știm de unde vom porni cu ele.* CARAGIALE, M. 229.

2. Jgheab făcut de obicei dintr-un trunchi de copac scobit, din care se adapă vitele la fîntînă. *Apșoara ploilor Tot din troaca boilor.* TEODORESCU, P. P. 623.

3. (Regional; Bot.) Tigvă (2). ✦ Vas pentru apă sau vin, făcut din fructul tigvei. (Atestat în forma *troc*) *Tuță al nostru, săracul, a stat toată viața lîngă trocul lui cu vin și-a băut de și-a înnegrit beregata.* DUMITRIU, N. I. 31.

4. Ladă în care curge făina măcinată la moară. ✦ Vas de lemn plin cu apă, în care se învîrtește tocila pentru a se umezi.

— Variante: **tréucă** (POPA, V. 96, ȘEZ. XXI 66) s. f., **troc** s. n.

TROÁCNĂ s. f. v. **troahnă.**

TROÁHNĂ s. f. (Învechit) Răceală, guturai. *Eu zac de guturai... așa troahnă tătărască de mult n-am mai pătimit.* CARAGIALE, O. VII 152. *Pojarul... se ivește cu semne de troahnă.* PISCUPESCU, O. 255.

— Variantă: **troácnă** (DEMETRIUS, V. 120) s. f.

TROC[1] s. n. v. **troacă.**

TROC[2] s. n. (Ec. pol.) Schimb în natură (obișnuit în comuna primitivă), constituind forma cea mai simplă a comerțului.

TROCÁR[1], *trocari,* s. m. Persoană care confecționează sau vinde troace (1). *Ce s-ar face... dricarul și trocarul?* MACEDONSKI, O. I 43.

TROCÁR[2], *trocare,* s. n. Instrument chirurgical folosit la efectuarea punctiilor în rumen la taurine și ovine.

TROCHIȚĂ, *trochițe,* s. f. Diminutiv al lui troacă; albie mică. *În umbra unui tei era o trochiță.* SLAVICI, N. I 42.

TROCÚȚĂ, *trocuțe,* s. f. Trochiță. *Era un fel de trocuță pusă pe o laviță.* VORNIC, O. 62. *Luă o trocuță cu ovăz și una cu jar și plecă.* RETEGANUL, P. II 9.

TROFÉU, *trofee,* s. n. 1. Pradă de război. *Consulii şi generalii romani, încărcaţi de trofee şi osteniţi de victorii, se retrăgeau la coarnele plugului.* C. PETRESCU, R. DR. 39. *Apoi ia cu sine cele 14 tunuri cucerite... şi pe care le socotea cu tot dreptul ca un netăgăduit trofeu personal şi se retrage în linişte peste Nistru.* HASDEU, I. V. 191. *Ghirai au trecut Nistrul înot pe calul său, Luînd pe Dan rănitul ca pradă şi trofeu.* ALECSANDRI, O. 218.

2. (În antichitate) Armura unui duşman învins, aşezată pe un trunchi de copac, în semn de victorie; p. ext. monument ridicat în amintirea unei victorii sau în cinstea unui erou şi pe care se aşezau armele învinsului. *Priveşte-aceste arme ce-n luptă schinteiară: Fac parte din trofeul ce-mi fu nălţat de ţară.* MACEDONSKI, O. I 168. *La capul lui zice că s-ar fi aflat «un trofeu, ca un candelabru... de care era aninată armătura mortului».* ODOBESCU, S. II 186.

— Pl. şi: (învechit) *trofeuri* (HASDEU, I. V. 175).

TRÓFIC, -Ă, *trofici, -e,* adj. (Fiziol.) Care priveşte nutriţia ţesuturilor. *Suprimarea lobului anterior al hipofizei la animale produce tulburări trofice.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 52.

TROGLODÍT, *troglodiţi,* s. m. 1. Om preistoric din epoca cuaternară; locuitor al cavernelor. *Am retrăit O noapte luminoasă din era terţiară, Nefericit şi singur, ca primul troglodit.* TOPÎRCEANU, B. 38. *Ard fostele păduri virgine şi noi ne încălzim cu toţii, Noi cheltuim acest tezaur Cruţat de bunii troglodiţi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 35.

2. Fig. Om care are un nivel de trai scăzut, care duce o viaţă primitivă. *În aprigul Neculai Isac nu e nimic tandru, şi cu atît mai puţin în troglodiţii din faimoşii Bordeieni, în ochii cărora însă, d-sa descoperă un punct de soare.* IBRĂILEANU, S. 19. ✦ Om grosolan, necivilizat; persoană retrogradă, lipsită de înţelegere pentru progres.

TROHÁIC, -Ă, *trohaici, -e,* adj. Compus din trohei. *Vers trohaic.* ✧ *Metru trohaic* = sistem de versificaţie a cărui structură are la bază troheul ca unitate ritmică a versului.

TROHÉU, *trohei,* s. m. Picior de vers compus din două silabe, dintre care, în metrica poeziei antice, prima e lungă iar a doua scurtă, iar în poezia modernă, prima e accentuată iar a doua neaccentuată. *De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile?* EMINESCU, O. I 137.

TROIÁN[1], *troiene,* s. n. 1. Îngrămădire mare de zăpadă adusă de vînt şi aşezată în formă de valuri sau de dune; nămete. *Afară viscolul zidise troiene pînă la streşină şi împresurase satul cu întăriturl de albă cetate.* C. PETRESCU, R. DR. 142. *Troianul crescuse pînă la jumătatea zaplazurilor şi urmă de pas nu se vedea.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 78. *Valuri albe trec în zare, se aşază-n lung troian, Ca nisipurile dese din pustiul african.* ALECSANDRI, P. A. 113. ✧ (Metaforic) *Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă, Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✧ Loc. adv. **În troiene** = formînd grămezi (ca nişte valuri). *Un clopot trist suna şi zăpada căzuse în troiene.* ANGHEL, PR. 141. ✦ Morman, grămadă de... *Pirîul... licărea tot printre rădăcini şi pe sub troian de ramuri pînă la izvorul lui.* GALACTION, O. I 293. *Vîntul adunat-a de flori de tei troiene.* EMINESCU, O. I 97. *Frumoasa-i limpezime în clipă tulburată Se schimbă-n largi troiene de spume argintii.* ALECSANDRI, la TDRG.

2. Întăritură primitivă la popoarele vechi, constînd dintr-un val lung de pămînt, cu şanţ de apărare.

— Pl. şi: (rar) *troiane* (MACEDONSKI, O. I 163), (m.) *troieni* (PAS, Z. I 103, ALECSANDRI, P. A. 76).

TROIÁN[2]**, -Ă,** *troieni, -e,* adj. Care ţine de Troia; din (sau de la) Troia. ✧ *Calul-troian* v. cal.

TRÓICĂ, *troici,* s. f. Sanie sau trăsură la care sînt înhămaţi trei cai unul lîngă altul. ✧ Expr. (Despre cai) **În troică** = înhămaţi cîte trei în linie. *Sînt zilele luncilor de argint, şi a podurilor de cleştar, şi a căilor lucii pe care lunecă sănii cu cai în troică.* SADOVEANU, N. P. 277.

TROIENÍ, *troienesc,* vb. IV. (Mai ales la pers. 3) 1. Tranz. A acoperi cu troiene de zăpadă; a înzăpezi. [Viscolul] *astupa drumurile, troienea porţile, ne izbea în piepturi şi ne ţinea în loc.* SADOVEANU, O. VIII 172. *Afară era un viscol care troienise străzile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 40. *Afară, viscolul troienea uşa şi ferestrele casei.* BUJOR, S. 33. *Iarna viscolu-l ascult... Troienind cărările.* EMINESCU, O. I 123.

2. Refl. A rămîne imobilizat în mijlocul zăpezii; a se înzăpezi. *Ne-am troienit?... Iaca! na, şi alta acum...* ALECSANDRI, T. I 112.

3. Tranz. A acoperi un obiect, îngrămădind ceva peste el. *Andrei priveşte din umbră cum bieţii oameni aşază racla, cum o troienesc cu flori, îi aprind făclii.* GALACTION, O. I 258. ✧ Fig. *Soarele spre asfinţit Şi-a urmat cărarea. Zi cu zi l-au troienit Vremea şi uitarea.* TOPÎRCEANU, P. 121. *Cum n-oi mai fi pribeag De-atunci înainte, M-or troieni cu drag Aduceri aminte.* EMINESCU, O. I 216. ✦ A îngrămădi, a aduna la un loc. *Troieni-va Teiul floarea-i peste noi.* EMINESCU, O. I 101. ✧ Fig. *Aleargă-n vînt şi-n noapte năuc şi sugrumat De gînduri troienite.* COŞBUC, P. I 134.

TROIENÍRE, *troieniri,* s. f. Acţiunea de a troieni; înzăpezire.

TROIENÍT, -Ă, *troieniţi, -te,* adj. Acoperit sau astupat cu troiene de zăpadă; întroienit, înzăpezit.

TRÓINIC, -Ă, *troinici, -e,* adj. (Regional) Toropit de boală, buimăcit. *Tare mi-i bolnav băietul. Stă troinic de-o bucată de vreme.* CONTEMPORANUL, VI 291. *Cînd boala se arată, copiii ard, sînt troinici, bîguiesc, ţipă.* ŞEZ. I 255.

TROINICÍ, *troinicesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A zăcea greu bolnav, a fi toropit de boală; a boli.

TRÓIŢĂ, *troiţe,* s. f. 1. Cruce mare de lemn sau de piatră, de obicei cu un mic acoperiş, uneori împodobită cu picturi şi cu inscripţii, aşezată la răspîntii sau pe lîngă fîntîni. *La o răspîntie era o troiţă, sub o pălărie de şindrilă veche.* GALACTION, O. I 60. *Cum trecură podul de lemn, Stoica opreşte la fîntîna cu şipot, acoperită de o troiţă de stejar.* CAMIL PETRESCU, O. I 324. ✦ Icoană formată din trei părţi, dintre care două sînt prinse cu balamale, de cea din mijloc ca nişte obloane. V. triptic. *În părete o mică candelă lumina o vechie troiţă de lemn.* ODOBESCU, S. I 66.

2. Grup de trei oameni sau de trei lucruri; treime. *Nu trece tocmai mult şi vine vremea de însurat şi feciorului celui mic. Baba însă voia cu orice chip să aibă o troiţă nedespărţită de nurori... de aceea şi chitise una de mai înainte.* CREANGĂ, P. 8.

— Accentuat şi: *troíţă.*

TROLEIBÚS, *troleibuse,* s. n. Vehicul pentru transportul în comun al călătorilor, asemănător cu autobusul, pus în mişcare de un curent electric, pe care îl primeşte printr-un troleu de la două fire aeriene. *Încă un foşnet caracterizează viaţa oraşului: abia perceptibila alunecare a troleibuselor în lungul marilor bulevarde.* BOGZA, M. S. 127. *Înaintăm, nu fără emoţie, prin furnicarul acesta de lume, care aleargă, aleargă, o dată cu tramvaiele, cu autobusele, cu troleibusele.* SAHIA, U.R.S.S. 15.

TROLÉU, *trolee,* s. n. Priză de curent, formată dintr-un braţ metalic prevăzut la un capăt cu o rolă

de contact şi avînd un şanţ periferic care permite luarea curentului de la o conductă electrică aeriană, pentru a alimenta motorul unui vehicul cu tracţiune electrică. ✦ Arc de contact; pantograf.

TRÓLIU, *troliuri,* s. n. Aparat folosit pentru ridicarea sau transportul unei sarcini, alcătuit din una sau din două tobe care se pot roti în jurul axei lor şi pe care se înfăşoară un cablu fixat la un capăt de tobă, iar la celălalt de greutatea pe care trebuie s-o deplaseze; granic.

TROMBÁCI, *trombaci,* s. m. (Regional) Trîmbiţaş, trompet. (Atestat în forma *trumbaci*) *Vrăjitoarea... proroci: Din a trumbacilor ceată Unul, zise, va lipsi.* NEGRUZZI, S. II 77.
— Variantă: **trumbáci** s. m.

TRÓMBĂ, *trombe,* s. f. **1.** Coloană de apă de formă conică, care se învîrteşte cu mare iuţeală în jurul ei însăşi, fiind ridicată de vîrtejurile de vînt. *Corveta era să fie sorbită de-o trombă marină.* BART, E. 275. *Alexandru a ameţit o lume ca trombele şi ciclonii călători.* CARAGIALE, N. F. 82. ✦ Vînt în formă de vîrtej, cu axă verticală sau puţin înclinată şi cu o viteză de patru pînă la cincizeci de metri pe secundă. ✦ Coloană de fum, de praf etc. ridicată de un vînt puternic; vîrtej. *Am fi ispitiţi să comparăm... înaintarea chirovnicilor prin tromba de fum şi de noroi a erupţiei... cu un episod de asalt.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 4/4.
2. Tub prin care se face ventilaţia în încăperile de jos ale unui vapor. *Crîmpeie de cîntece, strigăte, glume şi înjurături se ridicau de jos, din fundul vasului, pe tromba de ventilaţie, pînă sus pe punte.* BART, S. M. 96.
— Variantă: **trómpă** (VLAHUŢĂ, O. A. III 138) s. f.

TROMEÓN, *tromboane,* s. n. Instrument muzical de suflat, întrebuinţat mai ales în fanfare şi format de obicei din două tuburi îndoite, care alunecă unul în interiorul celuilalt, făcînd astfel să varieze timbrul şi intensitatea sunetelor; sunetul instrumentului. *Întreg localul prinse să cînte... cei cu jazul ţipau mai tare şi-i întreceau pe toţi, grohăind ca dintr-un trombon.* CAMILAR, N. II 143. *Sonoră sticlăria suna pe etajere De-un sforăit năstruşnic şi gros ca un trombon.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 172. ✧ Fig. *Pe tromboanele largi ale amînduror nărilor sale îşi revărsa... răsuflarea vijelioasă.* HOGAŞ, M. N. 186.

TROMBONÍST, *trombonişti,* s. m. Muzicant care cîntă din trombon.

TROMBÓZĂ, *tromboze,* s. f. Boală provocată prin astuparea unui vas sanguin de către un cheag de sînge.

TRÓMPĂ[1] s. f. v. **trombă.**

TRÓMPĂ[2], *trompe,* s. f. **1.** Excrescenţă cărnoasă în formă de tub, constituind prelungirea nasului la elefant, tapir şi alte animale. ✦ Organ format prin adaptarea pentru supt a maxilarelor unor insecte. ✦ Canal special servind la eliminarea celulelor sexuale formate în ovar. ✦ (În expr.) *Trompa lui Eustache* = canal interior al urechii, care face legătura între timpan şi faringe.
2. Aparat folosit pentru ventilare sau pentru evacuarea gazelor dintr-un recipient, dintr-o încăpere etc.
3. (Învechit) Trîmbiţă, trompetă. *Trompeţii începură a sufla în trompe.* SANDU-ALDEA, U. P. 127.

TROMPÉT, *trompeţi,* s. m. Persoană (de obicei militar) care cîntă din trompetă; trîmbiţaş, gornist. *Fusese trompet cu faimă la regiment.* VORNIC, P. 43. *Maiorul... s-a întors aseară tîrziu la Amara, întovărăşit numai de aghiotantul său şi de trompetul detaşamentului.* REBREANU, R. II 272.

TROMPETÁŞ, *trompetaşi,* s. m. (Învechit) Trompet.

TROMPÉTĂ, *trompete,* s. f. Instrument muzical de suflat, construit dintr-un tub de alamă îndoit de două ori şi terminat cu o deschizătură în formă de pîlnie; trîmbiţă, goarnă. ✧ Fig. *În jurul meu, un ocean de fulgere Porni ţăria toată pe distrugere! Şi zboară-n ţăndări stele şi comete! Cu trăsnete şi tunete — cereştile trompete.* BENIUC, V. 14.

TROMPETÍST, *trompetişti,* s. m. Trompet.

TRON[1], *tronuri,* s. n. **1.** Jeţ lucrat şi împodobit în chip deosebit, în care stau monarhii la ceremonii; p. ext. simbol al domniei. *Alexandru intră în biserica domnilor, — apoi ieşi şi trecu la palat, unde îl aştepta tronul împodobit cu covoare.* SADOVEANU, O. VII 155. *Într-o sală întinsă, printre căpitani, Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.* BOLINTINEANU, O. 36. *Aici îţi era locul!... Pe tron să vieţuieşti, Pe tron să mori.* ALECSANDRI, T. II 186. ✧ (Poetic) *Ca gondola-i din Piaţetă Nu e tron mai de dorit.* ALECSANDRI, P. I 163. ✧ Fig. *Dascalul îşi aşezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari ţuguieţi pe nasul lui uriaş).* NEGRUZZI, S. I 8. ✧ Expr. **A se urca** (sau **a se sui** etc.) **pe tron** = a ocupa domnia, a fi încoronat ca monarh. *Pe tron s-a ridicat fiul său.* CARAGIALE, O. III 86. *Se duse la Constantinopol... şi în locul lui se sui pe tron Ştefan.* NEGRUZZI, S. I 144. *La 1679 Şerban Cantacuzino se urcă pe tron.* BĂLCESCU, O. I 71. ✦ Jeţ special în care stau prelaţii (în timpul unor anumite ceremonii religioase). *Bătrînul cu-a lui cîrjă sus genele-şi ridică... Din tronu-i se coboară, cu mîna semn îi face Ca-n sus să îl urmeze.* EMINESCU, O. I 93. ✧ Fig. *Inel, şi ce mîndreţe! Din piatra tronului din rai Cioplit în flori maestre.* COŞBUC, P. I 67.
2. Fig. Puterea suverană a monarhilor; domnie. *Noroadele, prin cugetare, În ziua asta-şi dau cuvînt Să şteargă tronuri şi hotare, Să facă pace pe pămînt.* DEMETRESCU, O. 80. *Cad putredele tronuri în marea de urgie, Se sfarmă deodată cu lanţul de sclavie.* EMINESCU, O. I 24. *Vrednicul meu general, îţi mulţămesc... Tu eşti cel mai bun sprijin al tronului meu.* ALECSANDRI, T. II 16.

TRON[2], *tronuri,* s. n. **1.** (Popular) Ladă. *Făt-Frumos, după ce răscoli trei zile şi trei nopţi, găsi în sfîrşit, în fundul unui tron vechi, armele şi hainele tatîne-său de cînd era flăcău.* ISPIRESCU, L. 3.
2. (Regional) Coşciug, sicriu. *Tron de ceară că-i făcea, Patruzeci de popi aduna, Pe Oncica că-l slujea Şi pe el că-l îngropa.* PĂSCULESCU, L. P. 301. *Cine m-o băga-n pămînt Să-mi facă tronul de nuc Şi capacu de argint.* ŞEZ. XII 87.
— Pl. şi: *troane* (SLAVICI, N. I 91).

TRONÁ, *tronez,* vb. I. Intranz. A fi pe tron, a domni, a stăpîni, a guverna. *Dulce e viaţa în săli de-alabastru... În vie lumină tronînd ca un astru.* MACEDONSKI, O. I 143. ✦ A lua o poziţie afectată de superioritate; a domina. *Nadina trona în loja ei, ca un idol satisfăcut de adoraţia credincioşilor.* REBREANU, R. I 201. *Ca un Budha, tronează sus, la casă, Umplînd cu cifre golul fatalului registru.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 96. ✧ Fig. *Cernescu stătea de vorbă cu încă doi, în jurul unei mese rotunde, pe care trona o lampă electrică.* V. ROM. februarie 1953, 48.

TRONC interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o ciocnire, de o cădere, de trîntirea unui lucru etc. *Dracii tronc! închid poarta după Ivan.* CREANGĂ, P. 311. *Boii... pornesc ca nişte zmei, Însă deodată hodoronc Dăm într-un şanţ cu toţii, tronc!* ALECSANDRI, T. 958. ✧ Expr. **A-i cădea cuiva (cu) tronc la inimă** = a-i deveni cuiva drag dintr-o dată, pe neaşteptate. *Tare mă tem să nu-i fi căzut domnu' Arsene tronc la inimă, că doar are chip frumos.* HOGAŞ, M. N. 230.

Îndată li fura fata mințile, și li cădea tronc la inimă. SBIERA, P. 139. *Așa-i că ți-a căzut tronc la inimă?* CREANGĂ, P. 166. (Fig.) *Îi căzuse tronc la inimă cîntecul lui.* ISPIRESCU, U. 109. **Tronc, Mărico** (sau **Marghioalo**), se spune cînd cineva face o acțiune nepotrivită sau spune o vorbă nepotrivită, cînd o nimerește ca nuca-n perete. *Tronc, Mărico! așa-mi ești? Bravo flăcău.* CONTEMPORANUL, III 656. *Tronc, Mărico! — ai și găsit chip.* ALECSANDRI, T. 563. *Minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostană, zicînd adese niște vorbe chisnovate la care tată-meu răspundea: tronc, Mărico!* NEGRUZZI, S. I 246. **Hodorone-tronc** v. hodorog[1]. ✦ Exclamație care exprimă surpriza în fața unui lucru neașteptat sau a unei situații neprevăzute. *Tronc! tocma cînd o să ne apucăm de treabă! Ești așa de struluibatec, încît sînt sigur c-ai uitat tot ce ți-am spus?* NEGRUZZI, S. III 49. *Trîntește cuvîntul tronc, Ca cloșca cînd face cloroc.* PANN, P. V. I 4.

TRONCA-TRÁNCA interj. Onomatopee care redă zgomotul făcut de două obiecte cînd se lovesc unul de altul în cadență regulată, monotonă. *De inima căruței atîrnau păcorniță cu feleștiocul și posteuca, care se izbeau una de alta cînd mergea căruța și făceau: tronca-tranca! tronca-tranca.* CREANGĂ, P. 106.

TRONCĂNÍ, *troncănesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A face zgomot izbindu-se de ceva sau izbind un obiect de ceva. *Cînd a sărit împăratu și țiganul în el, le-a troncănit oasăle de cazan.* ȘEZ. VI 109.

2. Fig. A trăncăni. *Silă de vorbă îmi face, tot să troncănească-i place.* PANN, P. V. I 15. ◇ Tranz. *Moș Nichifor îndată troncănea cîte una cam de aceste: «Ia mai dați-vă și pe jos».* CREANGĂ, P. 107.

TRONCĂNÍRE, *troncăniri,* s. f. Acțiunea de a troncăni și rezultatul ei; zgomot produs de obiecte lovite sau izbite unele de altele. *Așa sînt, bunăoară, cei care fac să se miște mesele, silesc obiectele să zboare cu hodorogeli și troncăniri.* MACEDONSKI, O. IV 142.

TRONCĂNÍT, *troncănituri,* s. n. Troncănire.

TRÓNCĂT, *troncăte,* s. n. Zgomot produs de rostogolirea unui lucru, de izbirea unui obiect de altul; troncănire, izbitură, huruit. *Nici chiar troncătul de zdraveni bolovani în rostogol Nu-ngrozesc ca urieșul ce s-arată... cu pieptul gol.* ALECSANDRI, P. III 44.

TRONCÓN, *tronconuri,* s. n. Parte a unui con cuprinsă între bază și o secțiune paralelă cu baza; trunchi de con. *Uriașele tronconuri din zare merită o călătorie pînă acolo.* BOGZA, C. O. 160.

TRONCÓNIC, -Ă, *tronconici, -e,* adj. Care are forma unui trunchi de con, în formă de troncon. *Siluetele sînt tot atît de perfect tronconice și cresc neîncetat.* BOGZA, C. O. 161.

TRONIȘÓR, *tronișoare,* s. n. Diminutiv al lui tron[2]. *Prometeu... punea mîna pe aceste răutăți și le închidea într-un tronișor.* ISPIRESCU, U. 85.

TROP[1] interj. (Uneori repetat; și în formele *tropai* și *tropa*) Onomatopee care redă zgomotul făcut de picioare cînd ating pămîntul. *Și tropai, tropai!... i se aprind lui Ipate al nostru călcăile.* CREANGĂ, P. 163. *Și sărim în hop și-n trop Că e ziua de uncrop.* ALECSANDRI, P. P. 384. *Opa, tropa, prin obor, op și eu cu capul gol.* GOROVEI, C. 221.
— Variante: **trópai, trópa** interj.

TROI[2], *tropi,* s. m. Figură de stil care constă în întrebuințarea unui cuvînt cu un sens diferit de cel obișnuit. *Principalii tropi sînt: metafora, metonimia și sinecdoca.*

TRÓPA interj. v. **trop**[1].

TRÓPAI interj. v. **trop**[1].

TROPĂR, *tropare,* s. n. Scurtă cîntare bisericească de laudă în cinstea unui sfînt sau a unui eveniment religios; imn. *Să cînte el troparul, pe adevăratul lui glas.* STĂNOIU, C. I. 100. *În biserică ceteam și cîntam pe dinafară toate troparele, ca și dascălul Iordache.* CREANGĂ, O. A. 286.
— Pl. și: (m.) *tropari* (MACEDONSKI, O. III 100).

TROPĂÍ, *trópăi,* vb. IV. Intranz. A face zgomot lovind pămîntul cu picioarele sau cu copitele; p. ext. a umbla, a alerga. *Toți rîdeau, tropăind din picioare de plăcere.* DUMITRIU, N. 181. *Al lui Teican rîse... strunindu-și caii care tropăiau neliniștiți.* PREDA, Î. 60. *Vitoria ieși, tropăind răpegior.* SADOVEANU, B. 258. *Deschideți iute, zise Ivan tropăind și frecîndu-și mînile.* CREANGĂ, P. 309. ✦ (Familiar) A juca, a dansa. *Pe pajiștea verde cavaleri și dame tropăiau de răsuna pămîntul în sunetul unei cobze și a unei vioare.* NEGRUZZI, S. I 104. *Noi giucăm și tropăim, Pămîntul să-l netezim.* ALECSANDRI, P. P. 384.
— Variantă: (regional) **tropoí** (GORJAN, H. IV 100) vb. IV.

TROPĂIÁLĂ, *tropăieli,* s. f. Faptul de a tropăi; zgomot de pași grei, tropăit.

TROPĂÍT s. n. Tropăială.

TROPĂITÚRĂ, *tropăituri,* s. f. Tropăială. *Răsunară tropăituri în săliță, dincolo de prag.* V. ROM. noiembrie 1953, 117. *În tindă porniră vuiete și tropăituri.* SADOVEANU, P. S. 39. *Făcui cîțiva pași și deodată se auziră tropăituri.* DUNĂREANU, CH. 135.

TRÓPCĂ s. f. Numele unui dans popular. *Nuntașii se prind la joc... cam cu următoarele jocuri:... tropca, țăpoiul.* SĂVASTOS, N. 282.

TRÓPIC, *tropice,* s. n. **1.** Fiecare dintre cele două paralele aflate la nord și la sud de ecuatorul ceresc, determinate de punctele cele mai depărtate de ecuator ale eclipticei descrise de mișcarea aparentă a soarelui în jurul pămîntului.

2. Fiecare dintre cele două paralele terestre aflate la 23° 27′ 27″ la nord și la sud de ecuator, mărginind zona caldă a pămîntului. *Înainte de a trece tropicul, i-a prins o furtună cumplită.* BART, E. 275. ◇ *Tropicul cancerului* (sau *racului*) = paralela terestră aflată la 23° 27′ 27″ latitudine nordică. *Ador havaianele acestea... Aș vrea să le văd dansate... în Honolulu, sub tropicul cancerului.* C. PETRESCU, C. V. 167. *Tropicul capricornului* = paralela terestră aflată la 23° 27′ 27″ latitudine sudică.

3. (La pl.) Zonă, regiune aflată în jurul celor două tropice (**2**); zonă tropicală. *Căldura a devenit de nesuportat. Parcă ne-am afla la tropice.* STANCU, U.R.S.S. 168. *Păsările migratoare Se rentorc din tropice. Gizele depun la soare Ouă microscopice.* TOPÎRCEANU, P. 223. ◇ Loc. adj. **De tropice** = de la tropice, din regiunea tropicală. *Un snop de banane... Fructe bizare și aurite de tropice.* C. PETRESCU, C. V. 119. ◇ (Adjectival, numai în expr.) *An tropic* v. an[2] (II).

TROPICÁL, -Ă, *tropicali, -e,* adj. Care ține de tropice, care se află în regiunea tropicelor, la tropice. *Bumbacul crește pe malurile Oltului... ca pe țărmurile oricărui fluviu tropical.* BOGZA, C. O. 389. ◇ *Căldură tropicală* = căldură dogoritoare, caniculară, toridă. *Dan se întorcea de la redacție pe o căldură tropicală.* VLAHUȚĂ, O. A. III 57.

TROPÍSM, *tropisme,* s. n. Tendință de acomodare și de orientare a unui organism într-o anumită direcție, sub influența luminii, căldurii, gravitației și a altor excitații exterioare. *Tropism e tendința pe care o au unele insecte de a zbura către lumină.* MARINESCU, P. A. 47.

TROPOÍ vb. IV v. tropăi.

TRÓPOS, *troposuri,* s. n. (Învechit) Manieră, chip, mod de purtare. *Baronul, ruşinat se vede de acest tropos, s-a coborit la cea întâi staţie şi o dispărut.* ALECSANDRI, T. 72.

TROPOSFÉRĂ s. f. Stratul inferior al atmosferei, în care se produc fenomenele meteorologice obişnuite, provocate de mişcarea aerului. *Partea inferioară a atmosferei, care se întinde până la o înălţime de circa 11 km, se numeşte troposferă.* CARAFOLI-OROVEANU, M. P. I 72.

TRÓPOT, *tropote,* s. n. 1. Zgomot de copite sau de picioare încălţate care izbesc pământul; mişcare precipitată care produce acest zgomot. *Parcă venea şi de pe şosea, şi de pe cîmp, şi din pădure, greu, apăsat, tropot de paşi de jur împrejur.* DUMITRIU, N. 120. *Din goana cailor, cu tropote scurte, şase călăreţi se opriră.* SADOVEANU, O. VII 46. *Deodată un tropot răsună Din stînga, de cai în galop.* COŞBUC, P. I 291. *Urlă cîmpul şi de tropot şi de strigăt de bătaie.* EMINESCU, O. I 148. ◇ Fig. *Valurile-n tropot fără frîu vuiesc la prag, cînd ploile coboară.* DEŞLIU, M. 37.

2. Numele unui dans popular. *Cînd aburii vinului şi ochii crîşmăresei au produs efectul lor, începe horele, tropotele.* NEGRUZZI, S. I 315.

— Variantă: **trăpăt** (MACEDONSKI, O. I 42) s. n.

TROPOTĂ vb. I v. tropoti.

TROPOTÍ, *tropotesc,* vb. IV. Intranz. A tropăi. *Cizmele flăcăilor tropoteau greu pe uliţa zbicită.* REBREANU, R. I 125. *De dorul cui şi de-al cui drag Să-mi plîngă sufletul pribag, Întreaga noapte nedormind, Ca s-aud roibii tropotind.* COŞBUC, P. I 147. *Se scutură de praf şi-şi potrivi hainele pe trup, ba tropoti chiar cu picioarele ca să-şi curăţe încălţămintea.* SLAVICI, O. I 265. *Crailul-nou răsărind, Văzu o fiară neagră pe cîmpuri tropotind.* ALECSANDRI, P. III 373.

— Prez. ind. şi: *trópot* (ODOBESCU, S. III 251). — Variante: **trăpoti** (ŞEZ. III 55) vb. IV, **tropotú,** *trópot* (SADOVEANU, O. VII 34, BOLINTINEANU, O. 74, ODOBESCU, S. III 251), vb. I.

TROPOTÍT, *tropotituri,* s. n. Tropot. *Auzi! ca valuri după val Năvalnic tropotit de cal?* COŞBUC, P. I 284.

TROPOTITÚRĂ s. f. Numele unui dans popular. *Bateţi cu necaz pămîntul... Daţi cu toţi tropotitura Tot mai scurt şi trop.* COŞBUC, P. II 66.

TROPOŢÉL adv. Uşurel, cu paşi deşi şi mărunţi. *Tropoţel pe lîngă horn, Am un fin ca şi un domn. Tropoţel pe lîngă masă, Am o fină preoteasă.* MARIAN, NU. 686.

TROPOŢÍCĂ s. f. Numele unui dans popular. *Măi feciori cu spete late, Să daţi mîna după spate, Tropoţica s-o bătem.* ŞEZ. XVIII 44.

TROSC interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o cădere, o trosnitură, o lovitură etc. *Ajung în pădure, opresc carul, poc! poc! trosc! se aude în toate părţile.* SEVASTOS, N. 82. *Pic! la tîmpla dracului cea dreaptă una... Trosc! şi la stînga una.* CREANGĂ, P. 55. ◇ (Substantivat) *Se auzi un durăt şi după aceea un trosc! în tîndă jos cu poloboc cu totul.* SBIERA, P. 10. ◇ (Cu valoare verbală) *Apuc o prăjină şi... trosc peste cergă.* ALECSANDRI, T. 49. (În legătură cu «pleosc») *N-apuc să răspunz, domnule, şi şart! part! trosc! pleosc! patru palme.* CARAGIALE, T. II 112.

— Variantă: **trósca** (ALECSANDRI, T. 397) interj.

TRÓSCA interj. v. trosc.

TROSCĂNÍ, *troscănesc,* vb. IV. Intranz. A face zgomot; a trosni. *Beau voinicii şi se duc, din pistoale troscănind Şi din gură chiuind.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 288.

TRÓSCOT s. n. Plantă erbacee cu tulpina ramificată întinsă pe pământ, cu flori hermafrodite verzi, pe margine roşii sau albe; creşte mai ales pe marginea drumurilor şi pe locurile necultivate *(Polygonum aviculare);* sporiş, tîrsoacă, troscovă. *Ca să uit ce-am învăţat, Tu mi-ai aşternut în pat Troscot şi sulfine.* COŞBUC, P. I 184. *Stăi, prietene, zise ist cu boii, carî se tot smuceau din funie, văzînd troscotul cel fraged şi mîndru de pe lîngă drum.* CREANGĂ, P. 40. *Un tînăr plăieş a cărui cal asudat păştea înşalat troscotul ce creştea pe lîngă ziduri.* NEGRUZZI, S. I 169. *Pe cel cîmp nemărginit Cu negară învelit Şi cu troscot coperit.* ALECSANDRI, P. P. 80. ◇ (În comparaţii) *Uscaţi îs covrigii, cumătră?... Uscaţi troscot.* ALECSANDRI, T. 1538. ✦ (Neobişnuit) Nutreţ pentru vite. *Şi popuşoiul, uite-l, nici de troscot n-o să fie bun cînd l-om tăia la toamnă.* PAS, L. II 248.

TROSCOŢÉL, *troscoţele,* s. n. Nume generic dat mai multor plante erbacee care cresc pe lîngă drumuri *(Polygonum aviculare* şi *Polycnemum arvense). Frunză verde troscoţel Mi-a trimis badea inel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 126.

TRÓSCOVĂ s. f. (Bot.) Troscot.

TRÓSNET, *trosnete,* s. n. Faptul de a trosni; trosnire, trosnitură, pocnet. *În mijlocul verii avu senzaţia de iarnă, cu trosnetul lemnelor şi flacăra jucînd dilatată pe pereţi.* C. PETRESCU, Î. II 243. *Auzi un trosnet şi un pocnet prin pădure, de ţi se făcea părul măciucă.* ISPIRESCU, U. 30. *Morărita, mai şireată, De trosnetul bicelor, De scîrţîitul carelor, De hîitul cailor, Puse coada pe spinare Şi-apucă pe drum la vale.* TEODORESCU, P. P. 143.

TROSNÍ, *trosnesc,* vb. IV. Intranz. 1. (Mai ales despre lemne şi despre obiecte de lemn) A produce un zgomot caracteristic prin rupere, crăpare, ardere, lovire cu un corp tare; a plesni cu zgomot. *O creangă care trosneşte uşor înfioară tot codrul.* SADOVEANU, O. VII 332. *În sobă trosnesc lemnele prididite de para unui foc lacom.* VLAHUŢĂ, O. A. 287. *Clopotniţa trosneşte, în stîlpi izbeşte toaca.* EMINESCU, O. I 69. *Vîlvori de foc ieşeau pe gura vetrii şi grinzile trosneau, scăpărînd ţăndări înflăcărate.* ODOBESCU, S. I 157. ◇ Fig. *Scoicile-ascultă în trupul pietrişului Cum trosnesc, trezindu-se, oasele Crişului care se-ndoaie.* BENIUC, V. 100. *Satul trosnea de ger şi de tăcere.* PREDA, Î. 75. ✦ Fig. A avea răsunet, a deveni vestit, cunoscut. *S-ar fi cuvenit să facem nişte întruniri, nişte manifestaţii, să trosnească.* PAS, Z. IV 224. ✦ A izbi cu zgomot, a lovi făcînd zgomot. *Aud buzduganul trosnind în uşă.* RETEGANUL, P. V 29.

2. A pocni, a plesni din bici. *Iară cînd va avea biciul în mînă, şi va trosni asupra vrăjmaşilor săi, îi înspietreşte.* ISPIRESCU, L. 215. *Grîu de vară făr'secară, Să răsară-n primăvară. Trosniţi, măi! — Hăi, hăi!* TEODORESCU, P. P. 139.

3. A pîrîi. *Pieptul i se umflă, mîinile îi trosnesc.* GALACTION, O. I 258. *Genunchii trosneau cînd încerca să-i mişte.* C. PETRESCU, Î. II 243. ◇ Expr. **A-i trosni (cuiva) fălcile,** se spune cînd cineva primeşte o lovitură puternică, cînd mănîncă cu lăcomie sau cînd cască foarte tare. *Cînd mănîncă, îi trosnesc fălcile.* PANN, P. V. II 48. ✦ Tranz. A-şi întinde încheieturile şi a le face să pîrîie. *Inginerul hohoti, trosnindu-şi degetele.* C. PETRESCU, R. DR. 175. ✦ (Despre peşti verzi) A pîrîi cînd sînt strînşi în mîini (ca şi cum ar fi gata să plesnească). (Tranz.) *Prinseră a ieşi soldaţii... rupînd harbujii din vrej, trosnindu-şi-i la ureche, în pumni, încercîndu-i de copţi.* CAMILAR, N. I 410.

— Variantă: **trăsní** (COŞBUC, P. I 55, EMINESCU, O. IV 134, ALECSANDRI, P. A. 94) vb. IV.

TROSNÍRE, *trosniri,* s. f. Faptul de a trosni; trosnitură; (neobişnuit) detunătură. *Aud de-un ceas Trosniri de puşti şi răcnete nebune.* COŞBUC, P. I 139.

TROSNITÓR, -OÁRE, *trosnitori, -oare,* adj. Care trosneşte. *Descălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor.* ODOBESCU, S. III 212.

TROSNITÚRĂ, *trosnituri,* s. f. Zgomot produs de un obiect cînd crapă, cînd plesneşte, cînd este rupt, lovit; pocnitură, pîrîitură, trosnet. *Printre trosniturile bîrnelor şi ale acoperişurilor, s-auzeau răcnete şi împuşcături.* CAMILAR, N. I 178. *În tăcerea grea parcă se auzeau trosniturile flăcărilor ce se răsuceau şi se zvîrcoleau pe bolta cerească.* REBREANU, R. II 106. *Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara.* CARAGIALE, S. 140.

TROTÍL, *trotiluri,* s. n. Trinitrotoluen. *Se văd ziduri arse, rupte de bombardamente, colţuri de case care au fost aruncate în aer cu trotil aşezat la temelie.* STANCU, U.R.S.S. 109.

TROTINÉTĂ, *trotinete,* s. f. Jucărie compusă dintr-o scîndură dreptunghiulară aşezată pe două roţi (dintre care cea din faţă are un dispozitiv de direcţie) şi pe care se poate ţine în echilibru un copil, punînd-o în mişcare prin împingerea cu un picior.

TROTUÁR, *trotuare,* s. n. Porţiune din suprafaţa unei străzi, de obicei mai ridicată decît partea carosabilă, amenajată special pentru circulaţia pietonilor. *Trotuare pustii, vitrine închise, obloane trase şi ploaie măruntă.* DUMITRIU, B. F. 89. *Tăcuse şi flaşneta uliţii reci cu trotuarele de catran şi ulei.* ARGHEZI, P. T. 90. *Feciorul rămîne pe trotuarul de lespezi lucii.* REBREANU, I. 121. *Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp!* GHICA, S. 42.

— Pronunţat: *-tu-ar.*

TRUBÁCI, *trubaci,* s. m. (Învechit) Trîmbiţaş. *Trubaci găitănaţi cu cornul de vînătoare încolăcit subt umere.* ODOBESCU, S. III 144.

TRUBADÚR, *trubaduri,* s. m. Poet-cîntăreţ provensal din evul mediu; p. ext. poet-cîntăreţ peregrin. *În larma eternă a străzii, un glas de trubadur urcă.* ANGHEL, PR. 190. *Chiar eu, în gentil trubadur, Visînd lîngă-al apei susur, Mă schimb, aşteptîndu-mi regina.* MACEDONSKI, O. I 194. *Un amabil cîntăreţ, trubadur pămîntean din vechime, nu s-a aflat ca să ne lase descrierea taliei lor.* ODOBESCU, S. I 417.

TRÚBĂ, *trube,* s. f. (Regional) Trîmbiţă. *Afanasie! îi porunci atamanul, pune truba la gură şi cheamă oamenii din ripă.* SADOVEANU, F. J. 178.

TRUC[1], *trucuri,* s. n. Manevră abilă prin care se maschează realitatea; şiretlic, stratagemă, viclenie întrebuinţată pentru atingerea unui scop. *Aglae se împrumutase din nou, prin trucul ei, de la Pascalopol.* CĂLINESCU, E. O. I 49. *Trei sute cincizeci de cuvinte sau de locuţiuni, care toate înseamnă o formalitate de îndeplinit... un truc, o stratagemă.* C. PETRESCU, C. V. 93.

TRUC[2], *trucuri,* s. n. Cărucior format dintr-un cadru montat pe două osii, care circulă în special pe calea ferată.

TRUCHÍNĂ, *truchine,* s. f. (Regional) Tulpină. *La truchina de măr dulce, Mîndră horă mi se strînge.* MAT. FOLK. 1463. *Pentru cine m-ai lăsat? Pentr-o truchină de salcă, Pentr-o urgie de fată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 254.

TRÚDĂ, (rar) *trude,* s. f. 1. Efort fizic sau intelectual; muncă grea, obositoare; străduinţă, caznă. *Nu puteţi, degeaba-i orice trudă, Să legaţi cu lanţuri primăvara.* BENIUC, V. 80. *Unii... şi-au păstrat numai şi numai trude pentru anii lor cei din urmă.* ISPIRESCU, U. 26. *După multă trudă şi buimăceală... dă de un heleşteu.* CREANGĂ, P. 46. ◇ Loc. adv. **Cu trudă** = din greu. *Nu lăcrima, durerea crudă Îngroap-o-n inimă adînc, Noi legănăm, muncind cu trudă, Pe toţi copiii care plîng.* BENIUC, M. 100. ◇ Expr. (Învechit) **A-şi da truda** = a se trudi, a se osteni. (Cu pronunţare regională) *Toate chipurile şi toate trudile ţi le-ai dat, numai ca să mă vezi norocit.* KOGĂLNICEANU, S. 54. ✦ Fig. Rodul ostenelii, agoniseală, agonisită, folos, cîştig. *În realitate însă, trei sferturi din truda săracilor merge să întreţie huzureala celor ce stăpînesc pămînturile.* REBREANU, R. I 95.

2. Oboseală, osteneală. *Cu cît intra în cîmpia Udeştilor, truda îl părăsea şi grăbea mai tare.* CAMILAR, N. I 18. *Sînt mort de foame şi de trudă.* SADOVEANU, O. I 490. ✦ Chin, suferinţă, durere, necaz. *Şi nimeni truda nu v-alină, Doar bunul ceriului părinte, De sus, pe frunte vă aşază Cununa razelor lui sfinte.* GOGA, P. 9. *Simt izbînda-n depărtare printre trudă şi noi lupte.* MACEDONSKI, O. I 231. *Te va ierta pentru trudele şi chinurile ce i-ai pricinuit.* ISPIRESCU, L. 143. ◇ Loc. adj. **De trudă** = de suferinţă. *Pe patu-mi de trudă dormeam obosit.* ALEXANDRESCU, M. 40.

TRUDÍ, *trudesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. 1. A face eforturi susţinute pentru a îndeplini ceva, a munci din greu, a-şi da osteneala; a se sili, a se osteni. *Trudesc oamenii şi asudă sînge.* DUMITRIU, N. 11. *Lucrătorii... se trudeau îndoiţi de şale şi tot scăpau din mînă pieile vîscoase şi ude.* CAMIL PETRESCU, O. I 453. *Trudeşte, făcătorule de bine, Veni-vor, roiuri, alţii după tine Şi vor culege rodul — bogăţia.* VLAHUŢĂ, O. A. I 26. *Gazda mare se gîndeşte, Săracul se tot trudeşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 414. ◇ (Urmat de o propoziţie finală) *Copilul se trudi nebuneşte, din răsputeri, să-l smulgă de acolo, să-l scuture.* DUMITRIU, N. 151. *El se trudea să facă productiv talentul ce-i fusese încredinţat.* GALACTION, O. I 191. *Stroe Vardaru se trudea să-şi deschidă loc de trecere.* C. PETRESCU, A. R. 61. ◇ Tranz. *Ne trudim ciolanele să nu se deprindă cu lenea.* DELAVRANCEA, O. II 193.

2. A se chinui, a se căzni, a obosi muncind. *Cît am trudit, cît am muncit Şi... nimic n-am folosit.* MACEDONSKI, O. I 38. *Plîngeţi omul ce-n amiază, Cînd mai tare luminează, Întuneric întîlneşte Şi-n durere se trudeşte.* BELDICEANU, P. 109. ✦ Tranz. A supune la chinuri, la torturi; a chinui, a tortura, a munci. *Îl luară din nou la tărbăceală... Îl mai făţuiră, îl mai trudiră.* ISPIRESCU, L. 108. *Cu nouă bice le bătea, le bătea şi le trudea pînă fierea le crepa.* ŞEZ. IV 157. ◇ Fig. *O trudea vreo taină Şi-ar fi vrut s-o spuie Şi, de multă trudă, n-a vorbit de loc. S-a culcat în urmă supărată foc.* COŞBUC, P. I 245.

TRUDÍT, -Ă, *trudiţi, -te,* adj. Foarte obosit; ostenit din cale-afară. *Ospătaseră puţintel, ş-acuma trupurile trudite ar fi cerut hodină.* SADOVEANU, O. VII 63. *Trudit apoi m-am aşezat pe-o stîncă, La capătul călătoriei mele Se deschidea prăpastia adîncă.* TOPÎRCEANU, B. 87. *Se vede cum vine Carul cu boii trudiţi, pe culme, şi scîrţîie carul.* COŞBUC, P. II 63. *Foarte trudit, omul îşi încolăceşte braţele pe masă şi-şi aşază pe dînsele capul.* CARAGIALE, O. I 286. ◇ (Substantivat) *Spre cei trudiţi cu boare eu mă plec.* COŞBUC, P. I 289. ✦ Care exprimă oboseală, trudă. *Lăsînd cu lene o căutătură trudită şi întunecată peste tot ce-i cădea-n preajmă.* VLAHUŢĂ, N. 127. *Nu s-auzea decît suflarea trudită a bolnavului.* id. O. A. II 40. ✦ Chinuit, supus la tot felul de necazuri şi încercări, obosit, ostenit. *La voi aleargă totdeauna Truditu-mi suflet să se-nchine.* GOGA, P. 8. *Cel mai mîhnit suflet în trupul cel mai trudit.* CARAGIALE, O. III 234. ◇ (Substantivat) *N-or mai jeli trudiţii la praguri boiereşti: Ast an la fiecare din ei belşugul bate... Cu maldăre de soare în suflet şi-n fereşti.* DEŞLIU, G. 49.

TRUDITÓR, -OÁRE, *truditori, -oare,* adj. (Şi substantivat) Care desfăşoară o activitate obositoare, exte-

nuanță; care se străduiește, care muncește din greu. *Voinic, cu mijlocul supt ca la toți truditorii din greu.* SADOVEANU, A. L. 158.

TRÚDNIC, -Ă, *trudnici, -e,* adj. Care cere multă trudă, pretinde o deosebită încordare fizică sau intelectuală; obositor, extenuant, epuizant. *Pe cît era de trudnică viața lui de negustător, pe atîta de bine îi sporeau cîștigurile.* SADOVEANU, D. P. 92. *Se ivește pe cîmpia întinsă cîte un foc depărtat și împrejuru-i chipurile obosite a vreo cîtorva plugari, ce-și pregătesc cina, prin care vor sfîrși trudnica lor zi de muncă.* ODOBESCU, S. I 24. ◇ (Adverbial) *Nu băgam samă la cărăușii care se tîrîiau trudnic pe un drum desfundat.* SADOVEANU, O. VIII 74. ✦ Care exprimă oboseală, trudă. *Aș vrea să beau puțintică apă... înginã ea cu trudnic glas.* SADOVEANU, O. VII 37. (Adverbial) *Ai dreptate, Alexa, murmură Potcoavă trudnic.* SADOVEANU, N. P. 23. *S-au desfăcut într-un umblet liniștit și s-a văzut că amîndoi suflă trudnic.* id. ib. 200. ✦ Chinuitor. *Deci frica și micșurarea sufletului său, aruncîndu-l în niște trudnice gînduri, i-au rădicat cu totul pofta mîncării.* DRĂGHICI, R. 73. ✦ (Substantivat) Muncitor. *De acei coconi moștenitori nu s-a mai auzit. Au trăit pînă ce-au isprăvit osînza pămîntului de la Dropii, amestecată cu lacrimile și sîngele trudnicilor.* SADOVEANU, M. C. 21.

TRUDNICÍE s. f. Trudă. *Pare atît de tăcută și de tristă coloana muncitorilor... Însoțesc un tovarăș mort, dar sigur, fiecare se gîndește la trudnicia vieții lui.* SAHIA, N. 43.

TRUFANDÁ, *trufandale,* s. f. Cel dintîi rod al pămîntului dintr-o producție anuală; fruct sau zarzavat pus în comerț pentru prima oară în cursul unui an. *Jos, în stradă, orașul vuia de trei ceasuri, de cînd au început olteni să strige trufandalele sezonului.* C. PETRESCU, A. 377. *Domnu Tase le va duce zarzavaturi, trufandale de care nu prea se găsesc prin Slatina.* BASSARABESCU, V. 42. *Dacă acel om este lacom din fire și mai ales dacă are gusturi răsfățate, el o să se tot plîngă că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale, prăjituri și zaharicale.* ODOBESCU, S. III 39.

TRUFÁȘ, -Ă, *trufași, -e,* adj. **1.** Plin de trufie, peste măsură de mîndru, de orgolios, de fălos; arogant, îngîmfat, înfumurat. *Am dus în spinare dușmănia neîmpăcată a unor oameni puternici și trufași.* GALACTION, O. I 32. *Vai de mine, coniță, se poate? protestă prefectul trufaș.* REBREANU, R. II 102. *Umilința ce arătau către dînsul acești aspri și trufași nobili și setea cu care vînau favoarea lui înșelă pe Mihai.* BĂLCESCU, O. II 263. ◇ (Substantivat) *Știi cumva ținutul În care domn e lutul și face pe trufașul? Acolo totdeauna Cinstită e minciuna și nobil este lașul.* MACEDONSKI, O. I 130. ✦ Care arată trufie, care manifestă mîndrie exagerată, îngîmfare. *Era el, într-adevăr, c-o înfățișare trufașă, cu sprînceana încruntată.* SADOVEANU, A. L. 182. *Parcă pămîntul întreg și lumea cu toate-ale lumii Strînse le ține-ntr-un pumn, așa de trufașă privire Scapără-n umezii ochi și-așa-i de cu-ncredere-n umblet.* COȘBUC, P. II 63.

2. Măreț, maiestos, superb. *Am ajuns în sfîrșit pe înălțimea sură și trufașă.* GALACTION, O. I 346. *Colo se ridic' trufașe Și eterne ca și moartea piramidele-uriașe.* EMINESCU, O. I 43. *Colo înalte ripe se înveleșc în nor, Cu creștetul fantastic, trufaș și visător.* BOLINTINEANU, O. 241. *Fata din piatră, sătulă și de pustiul munților și de iubirea singuratică, visa... să se arate frumoasă și împodobită în haine trufașe și în pietre nestemate.* ODOBESCU, S. III 206.

TRÚFĂ, *trufe,* s. f. Ciupercă comestibilă în formă de cartof, de culoare violetă-negricioasă, care crește în pădurile de stejari din sudul Franței și din nordul Italiei, sau cultivată ca plantă alimentară *(Tuber). Ce vom avea la masă?... Fazani umpluți cu trufe.* ALECSANDRI, T. II 243.

TRUFĂȘÍE, *trufășii,* s. f. (Învechit) Mîndrie, trufie.

TRUFÍ, *trufesc,* vb. IV. R e f l. A se purta cu mîndrie exagerată, a fi plin de trufie; a se semeți, a se mîndri, a se fuduli. *Sigismund Bathori, nestatornic și zadarnic, se trufi și se înălță cu mintea de cînd tractă și se rudi prin căsătorie cu împăratul nemțesc.* BĂLCESCU, O. II 70. *Nimene să nu se trufească sau să se laude întru zilele ceale bune ale sale.* ȚICHINDEAL, F. 188.

TRUFÍE, *trufii,* s. f. Atitudine arogantă, plină de mîndrie și de înfumurare; semeție, fală, înfumurare, aroganță. *Sufletul ei cerea zgomotul veseliilor, strălucirea averilor, vîlva trufiilor.* ODOBESCU, S. III 206. *Tirania lui crește din zi în zi o dată cu trufia lui.* ALECSANDRI, T. II 51. *În cîmpurile Rovinei el înfrînse trufia lui Baiazet al II-lea.* BĂLCESCU, O. I 193. ◇ L o c. a d v. **Cu trufie** = cu aroganță, trufaș. *Domnul Emilian întinse cu trufie palma și primi cei cîțiva gologani.* SADOVEANU, O. VIII 156. *Midas... răspunse cu trufie că Pan cîntase mai frumos.* ISPIRESCU, U. 110.

TRUMBÁCI s. m. v. **trombaci.**

TRUMBIȚÁȘ s. m. v. **trîmbițaș.**

TRUNCHI, *trunchiuri,* s. n. **1.** Partea cea mai groasă a unui copac, situată între rădăcină și locul de unde pornesc ramurile; tulpină. *Am ajuns, șopti Micluț, arătîndu-i prin ceață platoul unduit și coliba înfundată în pămînt, între tufișuri și trunchiurile înalte ale fagilor.* DUMITRIU, N. 213. *Lunca de mesteceni era toată verde, un verde gingaș, tremurător în lumina veselă. Albe ca niște stîlpi subțiri de zăpadă se ridicau drepte trunchiurile.* SADOVEANU, O. VII 367. *Dafinul se desfăcu în două, și fata pieri, cu flori cu tot, în trunchiul său.* POPESCU, B. II 34. ◇ (În metafore și comparații, cu aluzie la masivitatea și rezistența tulpinii unor copaci) *Era acest Costan al Șărpoaiei un trunchi de om, închegat ca din granit.* DAN, U. 216. ✦ Tulpina unui copac tăiat de la rădăcină (uneori curățată de crengi și de coajă); buștean. [Rîul] *a cărat amar de ani Buturugi și bolovani, Rădăcini fărîmițate, Trunchiuri mari încălecate Și crenguțe răschirate.* DEȘLIU, M. 22. *Trunchiurile brazilor, din care se mai auzea parcă foșnetul pădurii, au fost transformate în vagoane de scînduri.* BOGZA, C. O. 130. *Pădurile desființate se prefăcură într-un val înalt și nestrăbătut de trunchiuri de copaci, încîlcite, la un loc, cu crengile lor.* HOGAȘ, M. N. 167.

2. Bucată groasă de lemn pe care se taie lemnele de foc; butuc. *Ce le pasă: lemne la trunchi sînt, slănină și făină în pod este deavolna.* CREANGĂ, A. 38. *Banii nu se culeg de la trunchi ca surcelele.* id. ib. 120. *Așchia nu sare departe de trunchi.* ȘEZ. I 221. ✦ Butuc pe care se taie carnea la măcelărie; (în trecut) butuc care servea călăului pentru decapitarea osîndiților la moarte. *Puse capul pe trunchiul pregătit, lîngă care sta călăul.* NEGRUZZI, S. I 108.

3. Trupul unui om sau al unui animal (în afară de cap și de membre). *O jiganie cu patru picioare cu șeale de cal și cu trunchiul de om.* ISPIRESCU, U. 74.

4. (În e x p r.) *Trunchi de piramidă* = volum obținut tăind o piramidă printr-un plan paralel cu baza ei și cuprins între acest plan și bază. *Trunchi de con* = troncon. *Trunchi de prismă* = porțiunea rămasă dintr-o prismă tăiată de un plan care nu e paralel cu baza ei.

5. F i g. (Neobișnuit) Fragment, parte, frîntură dintr-o operă, dintr-o lucrare etc. *Și timpul și spesele ar fi cruțate, publicîndu-se îndată de Societatea Academică acele trunchiuri de material.* ODOBESCU, S. II 325.

— Pl. și: (m.) *trunchi* (EMINESCU, O. I 85).

TRUNCHIÁ, *trunchiez,* vb. I. Tranz. **1.** A ciunti, a reteza, a mutila. *Adormi de somnul vecinicie, supt o îngustă lespede... trunchiat azi în două bucăţi.* ODOBESCU, S. I 428.

2. Fig. (Cu privire la texte, discursuri etc.) A fragmenta, a tăia (suprimînd un pasaj, o parte). *Aceeaşi regulă ţi se impune cînd silaba în urma căreia a venit cezura este trunchiată.* MACEDONSKI, O. IV 42. *Acea scenă nu poate fi trunchiată fără pagubă.* CARAGIALE, O. III 256. ✧ Refl. pas. *Orice suprimare a vreuneia din părţile aparatului acestuia exterior ar fi păgubitoare, fiindcă fiecare parte e un organ necesar pentru comunicarea intenţiunii şi prin suprimarea aceea s-ar trunchia înţelesul.* CARAGIALE, N. F. 25.

— Pronunţat: *-chi-a.*

TRUNCHIÁT, -Ă, *trunchiaţi, -te,* adj. Tăiat, fragmentat, ciuntit, mutilat. *Pe car era aşezată o piramidă trunchiată.* CAMIL PETRESCU, O. II 510. *Par gata să se desprindă tot felul de vedenii fantastice: balauri încolăciţi pe stînci năruite, trupuri trunchiate, braţe întinse în întuneric.* VLAHUŢĂ, R. P. 77. (Cu pronunţare regională) *Stanuri negre şi trunchiete despicau pe ici pe colo negurile.* EMINESCU, N. 49.

— Pronunţat: *-chi-at.*

TRUNCHIULÉŢ, *trunchiuleţe,* s. n. Diminutiv al lui trunchi.

TRUP, *trupuri,* s. n. **I. 1.** Corp **(I 1).** *Mlădiul trup îi-l încingea un briu de-argint.* COŞBUC, P. I 57. *Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă.* EMINESCU, O. I 85. *Voinicel tras prin inel şi cu trupu subţirel.* ŞEZ. II 5. ✧ (Precedat de un adjectiv de care se leagă prin prep. «la» sau «de») *Părea scund şi puţin la trup, cum stătea acolo, destins ca după o lungă oboseală, tăcut şi timid, în fotoliul larg şi moale.* STANCU, U.R.S.S. 178. *Avea şi el o pereche de boi... tineri, nalţi de trup, ţapoşi la coarne.* CREANGĂ, P. 37. *Calul era mic de trup, dar plin de foc.* NEGRUZZI, S. I 42. ✧ Fig. *Timpul mort şi-ntinde trupul şi devine vecinicie.* EMINESCU, O. I 133. ✧ Loc. adv. **(Cu) trup şi suflet** = cu totul, în întregime, integral. *Chemase pe fostul zapciu Ispas Farcaş, omul devotat lui trup şi suflet.* CAMIL PETRESCU, O. II 654. *Iloveanu s-a dat trup şi suflet acestor schimbări.* C. PETRESCU, R. DR. 95. *Toată familia Herdelea era cu trup şi suflet de partea lui Ion.* REBREANU, I. 60. (Rar) **Trup la trup** = în luptă dreaptă, piept la piept; p. ext. înverşunat, aprig. (Fig.) *O cercare nedibace a unui străin, puţin cunoscător al graiului obicinuit printre romîni şi luptîndu-se trup la trup... cu un text slavon.* ODOBESCU, S. I 357. ✧ Expr. **Trup din trupul cuiva** = descendent al cuiva; fig. parte integrantă din ceva, ceea ce are aceeaşi natură, se identifică cu aspiraţiile cuiva, e foarte strîns legat de cineva. *Nu te-ai simţit... o clipă măcar trup din trupul şi suflet din sufletul larg al naturii.* HOGAŞ, M. N. 55. ✦ Corpul fără cap şi (uneori) fără membre. *Cînd îl croieşte o dată cu sabia pe la mijlocul gîtului, îi şi zboară capul cît colo de la trup.* CREANGĂ, P. 226. *Trupul, capul mi-e tot una Pe-un picior stau totdeauna, Am cămăşi nenumărate Şi le port toate-mbrăcate* (Curechiul, varza). GOROVEI, C. 124. ✦ (De obicei însoţit de determinări) Cadavru. *Din grajd aduseră sacul cu trupul argatului şi-l aruncară în fundul căruţei.* MIHALE, O. 509. *Făcliile ridică — se mişc-în line pasuri Ducînd la groapă trupul reginei dunărene.* EMINESCU, O. I 92. *Lumina candelelor se răsfrîngea pe opt trupuri de voinici fără suflare.* ALECSANDRI, T. II 24. *Oltule, cine spurcat, Ce vii mare, tulburat... Aduci plăghii şi butuci Şi căpestre de cai murgi, Şi chiar trupuri de haiduci!* id. P. P. 291. ✧ Expr. **A trece (sau a călca) peste trupul cuiva** = a ucide pe cineva (pentru a-şi deschide drum mai departe); a întrebuinţa orice mijloc spre a-şi atinge scopul. *Ar fi trebuit să calce peste trupul meu, ca să se ducă a se cununa cu el.* NEGRUZZI, S. I 52.

2. Parte principală a unui obiect, a unei construcţii etc.; p. ext. obiectul însuşi, corp **(I 2).** *Trupul de jos al morii nu-l vedeam.* SADOVEANU, O. VI 12. *Ne depărtarăm de ponton, ocolind cu grijă trupurile cîtorva caice turceşti.* DUNĂREANU, CH. 131.

3. (Determinat prin «de moşie») Întindere neîntreruptă de pămînt cultivabil, alcătuind un singur lot şi fiind proprietatea unei singure persoane. *Tatăl meu era arendaşul trupului de moşie Dideştii.* GALACTION, O. I 7. ✧ (Prin analogie) *O casă singuratică, despărţită de trupul tîrgului, în mijlocul unei grădini.* SADOVEANU, O. I 319.

4. (Învechit) Materie, substanţă. V. corp **(I 4).** *Prin eter, foc, trup opac, Văz tot prin el, după plac.* VĂCĂRESCU, P. 361. ✦ (Determinat prin «pămîntesc» sau «ceresc») Planetă, astru. V. corp **(I 4).** *Mulţime de trupuri cereşti... luminoase şi întunecoase.* PISCUPESCU, O. 50. *Noroadele pre trupul acest pămîntesc... în mare preţuire bunele moraliceşti învăţături prin fabule le ţin.* ŢICHINDEAL, F. 2.

II. (Învechit) Nume dat unor grupări, unor colectivităţi.

1. Totalitate de persoane grupate prin interese comune; corp **(II 1).** *Calicul a fost ajuns a face un trup, o breaslă deosebită cu privilegiile şi scutirile, cu administraţia sa.* KOGĂLNICEANU, S. A. 81. *Multe obştii s-au făcut întru toate noroadele... trup în trup şi obşte în obşte.* ŢICHINDEAL, F. 258.

2. Unitate militară; corp **(II 2).** *După un trup de lănceri... urmau douăsprezece tunuri mari.* NEGRUZZI, S. I 167. *Trupul călăreţ de jandarmi, cărora s-a dat vechea numire de dorobanţi, s-a întocmit la 1832.* BĂLCESCU, O. I 37.

3. Exemplar dintr-o carte; volum. *Cîte trupuri de Halima nu vor avea următoarea iscălitură... se vor cunoaşte de retipărite de altul şi unele ca acelea vor fi poprite cît voi trăi eu.* GORJAN, H. IV II.

TRÚPĂ, *trupe,* s. f. **1.** Unitate de militari în termen. *O dată cu muzica... a pornit şi trupa.* SAHIA, N. 119. *Nimeni n-are voie să iasă din sat fără voia ofiţerului care rămîne aici cu trupa.* REBREANU, R. II 241. ✦ (Numai la pl.) Unitate militară, forţe armate ale unei ţări; armată, oaste. *Încă de cu noapte trupele veniseră... şi se aşezaseră în ordinea în care aveau să defileze peste cîteva ore.* STANCU, U.R.S.S. 49. *Trupele au fost puse subt conducerea colonelului.* SADOVEANU, N. F. 121.

2. Colectiv de actori al unui teatru (al unui circ etc.); grup de actori care joacă aceeaşi piesă. *Seara, la teatru, am asistat la un spectacol. Se juca o operetă de către o trupă în turneu.* STANCU, U.R.S.S. 198. *Şi-a alcătuit o trupă de amatori şi a început să joace.* SADOVEANU, E. 68. *Juca cu trupa lui proprie în provincie o melodramă.* CARAGIALE, O. III 14. *Am plecat din Bucureşti ca să-mi completez trupa în provinţie.* ALECSANDRI, T. I 283. ✦ (Glumeţ) Grup. *Mîine dimineaţă ieşim toată trupa la plimbare.* C. PETRESCU, C. V. 12. *Intrai în sala unde se joacă cărţi, tîrînd după mine trupa zgomotoasă.* BOLINTINEANU, O. 393.

TRUPÉSC, -EÁSCĂ, *trupeşti,* adj. Referitor la trup, care ţine de trup, al trupului; fizic. *Linişte, multă linişte cerea doctorul... căci omoară durerea trupească orişice simţire din om şi rămîne ea singură stăpînă pe el.* SLAVICI, O. I 308. *Deprinderea şi mişcarea trupească din copilărie întăreşte trupul şi face să piară slăbiciunea.* POPESCU, B. I 63. ✦ Senzual, sexual. *Tot ce am putut afla... este că a urmat... a-şi împlini toate poftele, mai ales cele trupeşti.* NEGRUZZI, S. I 91.

TRÚPEŞ, -Ă, *trupeşi, -e,* adj. Voinic, zdravăn; bine făcut. *Principi pe cai trupeşi şi albi ca nea de faur.* COŞBUC, P. II 198. *O vedea aşa înaltă, trupeşă, frumoasă*

şi deştceaptă. SLAVICI, O. II 48. *Un bătrîn de o talie naltă şi trupeşă sta îngenunchеat.* ODOBESCU, S. I 440. ◇ (Cu nuanţă peiorativă) Gras. *Nu simte că, aşa destul de trupeşă cum a devenit, nu mai prind anumite graţii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 427.

TRUPEŞÍE s. f. (Rar) Constituţie fizică robustă. *Pesemne c-ai mintea «ca de prunc într-atîta trupeşie».* ODOBESCU, S. I 173.

TRUPÉŞTE adv. Din punctul de vedere al trupului; relativ la trup; fizicеşte. *Să fugiţi de trîndăvire care este vătămătoare şi trupeşte şi sufleteşte.* DRĂGHICI, R. 156.

TRUPINÁR, *trupinare,* s. n. (Regional) Furcă sau ţăpoi cu coada lungă, folosit la clăditul părţii de sus a stogului de fîn. *Dai fîn la clădit cu furca sau cu ţăpoiul şi mai pe urmă... cu trupinarul.* PAMFILE, A. R. 162.

TRUPÍNĂ, *trupine,* s. f. Tulpină.

TRUPINÍCĂ, *trupinici,* s. f. Diminutiv al lui trupină; buturugă, ciot.

TRÚPIŢĂ, *trupiţe,* s. f. Parte a plugului legată de grindei, alcătuită din cormană, brăzdar şi plaz. *O nevastă frumuşea Şi eu cu ochii după ea, Mi se frînse trupiţa, Trupiţa şi fierul lat.* ŞEZ. XXI 4.

TRUPŞÓR s. n. v. **trupuşor.**

TRUPŞORÉL, *trupşorele,* s. n. (Popular) Trupuşor. *Trupşorelul tău Nici să mucezească, Nici să putrezească.* MAT. FOLK. 139.

TRUPUŞÓR, *trupuşoare,* s. n. (Şi în forma *trupşor*) Diminutiv al lui trup (I 1). *Copilul dormea în pragul uşii cu capul la umbră şi cu trupşorul strîns în scutece.* GALACTION, O. I 160. *Ţine strîns la piept trupşorul cald al copilaşului, care încă nu vorbeşte decît cu greutate, dar pricepe orice.* CAMIL PETRESCU, O. I 11. *Cît de dulce mi-eşti cînd tremuri şi te strîngi de mine, cînd Ţi se mlădie de pieptu-mi trupuşorul tău plăpînd.* DAVILA, V. V. 24. *Zidul rău mă strînge, Trupuşoru-mi frînge.* ALECSANDRI, P. P. 190.
— Variantă: **trupşór** s. n.

TRÚSĂ, *truse,* s. f. Geantă, cutie sau valiză specială, în care se ţin instrumente sau obiecte de primă necesitate, folosite în exercitarea unei profesiuni sau pentru toaletă; totalitatea unor asemenea instrumente sau obiecte. *Linguriţe de aur şi linguri, Diamante şi broşe-ntr-o trusă.* V. ROM. iulie 1953, 64. *Soldatul uitase să strămute dintr-o tunică într-alta toate instrumentele nichelate care alcătuiau trusa de concentrare a domnului comandant.* C. PETRESCU, Î. I 3. *Îşi aşezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.* REBREANU, R. I 13.

TRUSÓU, *trusouri,* s. n. Totalitatea obiectelor de rufărie şi de îmbrăcăminte confecţionate pentru o fată care se căsătoreşte. *Pe lîngă trusoul de nuntă aveau şi o maşină de cusut.* PAS, Z. I 241.

TRUST, *trusturi,* s. n. **1.** (În economia capitalistă) Monopol în cadrul căruia proprietatea asupra unor întreprinderi este unificată, proprietarii acestora devenind acţionari, producţia şi finanţele întreprinderilor fiind reglementate de un consiliu de administraţie. V. cartel, sindicat, concern. *A citit în ziar: «La conferinţa petrolului, lupta petrolului se dă între Royal Dutch şi Standard Oil». Îndată închipuirea a prelungit războiul dintre cele două trusturi pînă în cotloanele cele mai îndepărtate ale continentelor.* C. PETRESCU, A. 276.

2. (În economia socialistă) Grupare de întreprinderi de producţie sau de desfacere a cărei proprietate o deţine statul şi care este organizată pentru producerea în comun a bunurilor unei ramuri de producţie. *Trustul alimentaţiei publice.*

TRUVÉR, *truveri,* s. m. Nume dat în evul mediu poeţilor francezi care compuneau şi cîntau versuri în limba franceză din nordul Franţei. V. bard, trubadur, cîntăreţ. *Truverii şi trubadurii au desteptat sentimentele cavalereşti.* BOLLIAC, O. 35.

TŢ interj. Exclamaţie care exprimă dezaprobarea, nemulţumirea sau mirarea.

TU pron. pers. 2 sg. **1.** (Ţine locul numelui persoanei căreia i se adresează vorbitorul; cu funcţiune de subiect, adesea marcînd insistenţa asupra subiectului) *Tu-mi vorbeşti ca o stîncă fără simţiri.* DELAVRANCEA, S. 71. *Şi plîngeam de supărată Că tu nu te-ai priceput.* COŞBUC, P. I 51. *Tu rîzi şi-ţi razemi capul De umăru-mi încet.* EMINESCU, O. IV 242. ◇ (Marchează o opoziţie) *Pe lîngă plopii fără soţ Adesea am trecut, Mă cunoşteau vecinii toţi, Tu nu m-ai cunoscut.* EMINESCU, O. I 191. ◇ (Urmează după predicat, cu valoare afectivă de întărire) *Nu ai tot atîtea regrete? Nu le cunoşti şi tu?* C. PETRESCU, Î. II 154. *Cam ai dreptate tu.* ISPIRESCU, L. 291. *Ce treabă ai tu, urîtule!* CARAGIALE, O. II 160. ◇ (Impersonal) *Auzi obăznicie? Tu cu zeci de mii de fălci de moşie, şi el, un ghiorlan, cu un petec de pămînt, şi uite ce gură face alături cu mine!* CREANGĂ, A. 155. ◇ Expr. **Nici tu... nici tu...** = nimic (din ceea ce ar trebui sau te-ai aştepta să fie). *Răbda. Nici tu joc, nici tu veselie, nici tu dezmierdare.* ISPIRESCU, L. 386. *Nici tu sat, nici tu tîrg, nici tu nemica. De ce mergi înainte, numai peste pustietăţi dai.* CREANGĂ, P. 201.

2. (La dativ, în forma *ţie, îţi, ţi, -ţi, ţi-*) *Puiul meu e bun şi tace Nu ţi-l dau, şi du-te-n pace.* COŞBUC, P. I 234. *Eu nu îţi cei în parte nimica pentru mine: Soarta-mi cu-a mulţimii aş vrea să o unesc.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Lumea toată de pre lume Ne-a şi pus urîte nume: Mie grîu, ţie tăciune.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 65. ◇ (Cu funcţiune de complement indirect, indicînd posesia) *Ţi-e drumu-ndelungat Şi-i noapte.* COŞBUC, P. I 230. *Ia tacă-ţi gura, măi Gerilă, ziseră ceilalţi.* CREANGĂ, P. 252. ◇ (Cu funcţiune atributivă, indicînd posesia) *N-ai să-ţi mai vezi livada.* CAMILAR, N. I 85. ◇ (Intră în compunerea verbelor la diateza reflexivă, construită cu pronumele-obiect în cazul dativ) *Ţi-aduci aminte, dihanie răutăcioasă şi spurcată, cînd mi te-ai jurat pe părul tău?* CREANGĂ, P. 33. ◇ (Impersonal) *Ş-apoi chiţiţi că numai în arc se încheia tot meşteşugul şi puterea omului aceluia? Ţi-ai găsit!* CREANGĂ, P. 245. (Cu valoare de dativ etic) *Şi aşa ţi le înşira toate de bine, cît socoteai că-s sleite.* SBIERA, P. 98. *Setilă, dînd fundurile afară la cîte o bute, horp! ţi-o sugea dintr-o singură sorbitură.* CREANGĂ, P. 261. *Pentru-o ţîr' de parastas, Îţi zbiară pîn'la amiaz!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 470. (Uneori întărit prin pers. 1) *Luînd pe cîte un drăcuşor de corniţe, mi ţi-l ardea cu palcele de-i crăpa pielea.* CREANGĂ, P. 306.

3. (La acuzativ, în forma *te, -te, te-*) *În cîşlegile ce vin, am de gînd să te mărit.* SADOVEANU, B. 30. *Eu nu am venit să te întreb asta.* ISPIRESCU, L. 1. *O, te văd, te-aud, te cuget, tînără şi dulce veste.* EMINESCU, O. I 29. ◇ (Impersonal) *Tot mănăstiri să croieşti, dacă vrei să te bage dracii în seamă.* CREANGĂ, P. 49. ◇ (Intră în compunerea verbelor la diateza reflexivă, construită cu pronumele-obiect în cazul acuzativ) *Sperii copiii, unde te trezeşti?* SAHIA, N. 53. *Dar cînţi, cînţi, nu te-ncurci.* CREANGĂ, P. 299. *Te duci, iubită scumpă, în ţărmuri depărtate.* ALECSANDRI, P. I 138. ◇ (Impersonal) *Ia te uită, dumnealui, gata-i cu plecarea.* DEŞLIU, M. 59. *Au văzut numai copaci mari, nalţi şi groşi, cît te spăriai cînd priveai la ei pînă-n vîrvul lor.* SBIERA, P. 180. ◇ (Precedat de prepoziţii, în forma *tine*) *Eu am în tine toată nădejdea.* SADOVEANU, B. 93. *De din vale de Rovine, Grăim, doamnă, către tine.*

EMINESCU, O. I 149. *Supărarea să-mi aline Ce-mi face dorul de tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 94. (Glumeț) *Tu și cu tine fac doi.* ALECSÂNDRI, T. I 466.

4. (La vocativ) *Tu, care ești pierdută în neagra vecinicie, Stea dulce și iubită a sufletului meu!* ALECSANDRI, P. A. 62. ✧ (Însoțind un vocativ) *Toți dușmani?... Și tu, Oană?* DELAVRANCEA, O. II 73. *O, calul meu Tu, fala mea!* COȘBUC, P. I 112. *Lună, tu, stăpîn'a mării, Pe a lumii boltă luneci.* EMINESCU, O. I 130. *O! tu, gerule năprasnic, vin, îndeamnă calul meu, Să mă poarte ca săgeata unde el știe și eu!* ALECSANDRI, P. A. 113.

5. (Urmat de *unul, una,* la diferite cazuri, exprimă ideea de izolare) *Tu unul nu știi.*

— Forme gramaticale: dat. *ție, îți, ți, ți-, -ți;* acuz. *tine, te, te-, -te.*

TUB, *tuburi,* s. n. 1. Piesă de formă cilindrică, goală în interior, de metal, beton, sticlă, cauciuc etc. comunicînd la ambele extremități cu exteriorul; poate avea diametre și lungimi diferite și se folosește la transportul lichidelor sau al gazelor. *Galeria e lungă și netedă ca un tub de ciment.* BOGZA, Ț. 66. ✦ (La unele instrumente muzicale) Țeavă în interiorul căreia se produc sunete de diferite tonalități (în funcție de lungimea și de diametrul piesei respective) la trecerea unui curent de aer prin ea. ✦ Înveliș de metal sau de carton, în care se află explozibilul și proiectilul unei arme de foc.

2. Recipient din metal subțire, în care se țin diferite paste, preparate cosmetice sau medicale. *Tub de vaselină.*

3. Conductă sau vas în organismele animale, prin care circulă substanțe nutritive, aer, diverse secrețiuni ale unor organe etc.; canal (3). ✧ *Tub digestiv* v. d i g e s t i v. *Tub fonator* = organul cu care realizăm sunetele în vorbire, mărginit în partea posterioară de laringe și în partea anterioară de buze și de nări; cavitate bucală.

4. Aparat alcătuit dintr-o țeavă în care sînt introduși doi sau mai mulți electrozi, folosit în diferite montaje fizice sau tehnice. ✧ *Tub electronic* = tub în care se găsesc doi sau mai mulți electrozi și în care se produc descărcări electrice în gaze sau emisiune de electroni, folosit în radiofonie, ca redresor etc. *Tub Geisler* = tub care conține un gaz la presiune joasă, în care se produc descărcări electrice.

TUBÁJ, *tubaje,* s. n. Extragere, cu ajutorul unei sonde, a unei cantități de lichid (suc gastric, bilă etc.) din stomac, duoden sau din alte cavități ale organismului, pentru a-l supune unei analize de laborator în scopul stabilirii unui diagnostic.

TUBALHANÁ s. f. v. **tabulhana.**

TUBÁRE, *tubări,* s. f. Operație de introducere a unei coloane de tuburi de oțel în gaura unei sonde, pentru consolidarea pereților acesteia.

TÚBĂ, *tube,* s. f. Instrument muzical de suflat cu registru grav, construit din alamă. *Cornuri, buciume și tube sună falnice fanfare.* ALECSANDRI, P. III 94.

TUBÉRCUL, *tuberculi,* s. m., și *tubercule,* s. n. 1. Organ al unor plante (rezultat din transformarea unor tulpini subterane) în care se înmagazinează substanțe nutritive și care servește la înmulțirea speciei. *Experiența fruntașilor în producția de cartofi arată că prin folosirea tuberculilor mari se obțin sporuri însemnate de recoltă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2910.

2. Excrescență apărută pe unele țesuturi ale organismelor vii. *Tuberculii cerebrali sînt constituiți în majoritate din substanță cenușie.* ANATOMIA 196. ✦ Mică tumoare produsă de bacilul lui Koch în interiorul sau la suprafața țesuturilor organismelor vii.

— Variantă: (1) **tubérculă** (C. PETRESCU, A. 332) s. f.

TUBERCULÁT, -Ă, *tuberculați, -te,* adj. (Despre plante) Cu tubercule. *Sămînță mare... pe laturi plană, peste tot fin tuberculată.* FLORA R.P.R. II 166.

TUBÉRCULĂ s. f. v. **tubercul.**

TUBERCULÍNĂ, *tuberculine,* s. f. Toxină care se extrage din culturi ale bacilului Koch și care, inoculată într-un organism, permite să se recunoască dacă și în ce măsură organismul este infectat cu acest bacil. *La bolnavii cu tuberculoză gravă, reacția la tuberculină poate dispărea.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 200.

TUBERCULIZÁ, *tuberculizez,* vb. I. R e f l. A se îmbolnăvi de tuberculoză. ✧ T r a n z. (Rar) *Dar plămînii pe care i-a tuberculizat acidul nu sînt înscriși în registru.* BOGZA, A. Î. 110.

TUBERCULÓS, -OÁSĂ, *tuberculoși, -oase,* adj. La care se manifestă fenomenele caracteristice tuberculozei, bolnav de tuberculoză; ftizic, ofticos. *După vreo doisprezece ani de chin și așteptare a murit el, de o boală de inimă, nu nevasta tuberculoasă.* PAS, Z. I 88. ✧ (Substantivat) *50-80% din alcoolici devin tuberculoși.* MARINESCU, P. A. 124.

TUBERCULÓZĂ s. f. Boală infecțioasă și contagioasă provocată de localizarea bacilului Koch la plămîni, intestine, oase etc.; ftizie; (popular) oftică, boală de piept. *Henrieta, care și ea are hemoptizii și moare de o boală de piept, pretinde că tuberculoza e o boală ereditară în familie.* CĂLINESCU, E. 33.

TUBERÓZĂ, *tuberoze,* s. f. (Bot.) Chiparoasă. (F i g.) *Luna toarnă pe parchet Blonde tuberoze.* TOPÎRCEANU, P. O. 100.

TÚBING, *tubinguri,* s. n. Țeavă din coloana de extracție la sondele petroliere.

TUBULÁR, -Ă, *tubulari, -e,* adj. Care este în formă de tub. *Piese tubulare.*

TUBULATÚRĂ, *tubulaturi,* s. f. Rețea de țevi care comunică între ele.

TUBULÉȚ, *tubulețe,* s. n. Tubușor.

TUBULÚRĂ, *tubuluri,* s. f. Bucată scurtă de țeavă îmbinată etanș la un recipient sau la o conductă, pentru a realiza un racord sau pentru a permite scurgerea fluidului din recipient sau din conductă.

TUBUȘÓR, *tubușoare,* s. n. Diminutiv al lui t u b.

TUCÁN, *tucani,* s. m. (Regional) Om naiv, neștiutor, nepriceput. *Acest mizerabil advocat e silit să puie toate într-o lumină strălucită... pentru a înșela, în școală și în biserică, pe tucanii cei mici cari intră abia în scenă, asupra valoarei vieții reale.* EMINESCU, N. 106.

TÚCI, (2) *tuciuri,* s. n. 1. Fontă. *În soba de tuci duduia focul.* REBREANU, R. I 243. *Cuțitul... poate să fie făcut și din tuci, însă cu tăișul oțelit.* PAMFILE, A. R. 42.

2. Ceaun. *Tuci de mămăligă.* ▭ *Dintr-un tuci arid și hid, Sub capac au prins să sară Floricele care rîd, Cocoșei de foc și pară.* D. BOTEZ, F. S. 42.

TUCIURÍU, -ÍE, *tuciurii,* adj. (Familiar, despre persoane) De culoarea tuciului; foarte negricios. *Soldatul tuciuriu se plecă spre pămînt, făcîndu-se că nu-l aude.* CAMILAR, N. I 373. *Fratelui mamei... i se spunea Cioroiul, fiindcă era tuciuriu și buzat.* PAS, Z. I 99. [Potcovăria] *avea două rînduri de foale și de nicovale, la care meșterii tuciurii lucrau de zor.* CAMIL PETRESCU, O. II 160. ✧ (Substantivat) *Ai cam multe măsele, părinte, șuguie al lui Zgămîie, Petre, tuciuriul.* STANCU, D. 123.

TUDÉSC, -Ă adj. (Învechit) German. [În gravura lui Dürer] *geniul tudesc se vădeşte cu toate naivele sale amănunte.* ODOBESCU, S. III 58.

TUDÍLA adv. (Rar) Repede, iute, fuga. *Ieşi degrabă din coşar... şi tudila prin umbra gardurilor, ca s-ajungă acasă înaintea fraţilor săi.* ŞEZ. III 23.

TÚDINĂ s. f. (Popular) Rîpă. ◇ Expr. **A da (sau a zvîrli) pe cineva de tudină** = a arunca pe cineva în rîpă. *Zvîrle-l de tudină.* I. CR. V 183. *Dă-o de tudină.* ib. 374.

TUF, *tufuri,* s. n. (Uneori determinat prin «vulcanic») Rocă formată prin consolidarea cenuşei vulcanice şi folosită ca piatră de construcţie ornamentală. ◇ *Tuf calcaros* = rocă formată prin depunerea bicarbonatului de calciu din apele calcaroase.

TUFÁN, *tufani,* s. m. **1.** Specie de stejar cu lujeri şi frunze păroase *(Quercus pubescens);* tufă **(3).** *Lîngă porumb, un tufan bătrîn şi încîlcit lăsa o umbră deasă, neagră.* PREDA, Î. 149. *Găseşti cîte o mică dumbravă de vechi tufani sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii şi mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor.* ODOBESCU, S. III 17. *Tufani, paltini, ghindari se îngroziră foarte.* ALEXANDRESCU, M. 294.

2. Arbust, copăcel; tufar. *Pădurea era cam rară, mai mult tufani decît copaci mari.* CONTEMPORANUL, VII 299. *Pădurea măruntă de tufani şi mărăcini se află la răsărit.* I. IONESCU, M. 634.

3. Băţ, ciomag, bîtă (dintr-un trunchi gros de copac). *Să-i lungească pă spinare un tufan de patru ani, măsurînd-o cu acesta de vreo şaptezeci de ori.* GORJAN, H. I 20. *Turcul zice «aman, aman», Eu îi trag cu ăl tufan.* TEODORESCU, P. P. 300.

TUFÁR, *tufari,* s. m. Arbore cu ramuri dese, crescute de la rădăcină, avînd aspectul unei tufe. *Călăreţii se vedeau sărind de prin tufari.* GALACTION, O. I 50. *O dureau şalele... plecîndu-se atîta pe la rădăcinile celor tufari, după mlădiţe fragede.* CREANGĂ, P. 316. *Trei iepuri sprinteni, vînaţi de doi ogari, Tăiatu-mi-au cărarea ieşind de prin tufari.* ALECSANDRI, T. II 297.

— Pl. şi: (n.) *tufare* (CONTEMPORANUL, III 782).

TÚFĂ, *tufe,* s. f. **1.** Nume generic pentru orice fel de arbust cu ramuri dese, care pornesc direct de la rădăcină; grup de flori sau de plante erbacee cu rădăcină comună. *Stăteam tolăniţi... Pe nisipul arzător împestriţat cu tufe de arini şi răchite.* BENIUC, V. 23. *Ici-colea tufe de mărăcini jucau înaintea drumeţilor, la bătaia vîntului şi luau în întunericul nopţii fel de fel de înfăţişări.* SANDU-ALDEA, U. P. 85. *Lobodele şi buruienele crescuse mari, în tufe negre-verzi.* EMINESCU, N. 37. *Sub tufă cu roşmarin Şede badea şi bea vin.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 141. ◇ Fig. (Simbolizînd lipsa totală de lucruri, de oameni, de bani) *Au rămas cu buzele umflate şi cu tufa-n pungă.* SBIERA, P. 282. *Ceva ţoale ori vrun dichis în casa lui, tufă!* ISPIRESCU, L. 207. *Să fii nevoit să trăieşti cu una beteagă pînă la sfîrşitul vieţii, şi copii, tufă.* CREANGĂ, P. 118. *Cînd mă trezesc?... tufă-n pungă, tufă-n buzunar.* ALECSANDRI, T. I 215. (Expr.) **Tufă de Veneţia** = nimic, de loc; nimeni. **Tufă-n buzunar** = om care n-are bani; calic. *Ajungi... să dai mîna cu nişte tufă-n buzunar.* ALECSANDRI, T. I 1661. ◇ Compus: (Bot.) **tufă-lemnoasă** = arbust din familia leguminoaselor cu flori galbene, cultivat uneori ca plantă decorativă *(Caragana frutescens).* ✦ Fig. Păr mult şi des; claie, smoc. *Ochii aveau o viaţă puternică, li se zbăteau neliniştiţi în tufele sprîncenelor.* CAMILAR, N. II 230. *Ochii plini de o durere nemărginită ardeau sub tufa de păr cărunt care-i căzuse pe frunte.* SADOVEANU, O. I 374. *Îşi mîngîia capul gol, acoperit de tufe de păr ca zăpada.* id. ib II 336.

2. Ramură, creangă. *Pe domnescul tron înălţat Cîrma în labe tare-o luase Şi cu verzi tufe sta-ncoronat.* ALEXANDRESCU, M. 348. ✦ Bîtă, ciomag. *Slugile alerg îndată, Pe jupîn îl ciomăgesc, Că e măgar îi arată, Cu tufele-i mulţămesc.* ALEXANDRESCU, M. 287. *Scoase... Tufă groasă, noduroasă, Şi-i trase vro cinci şi şase.* TEODORESCU, P. P. 296.

3. (Regional) Alun. *Ca să ai mană la vacă... să iei un băţ de tufă — alun — şi să-l vîri în pămînt.* PAMFILE, VĂZD. 89. *Fă-mă, doamne, lemn de tufă, Să mă taie mîndra furcă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 368. ✦ Tufan. *Cu gogoşi de tufă nu se-nnegresc sprîncene.* PANN, P. V. I 51.

TUFĂNÍCĂ, *tufănele,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, care a dat naştere la numeroase varietăţi de crizanteme, avînd florile de culoare galbenă, roşie sau albă, dispuse în capitule *(Chrysanthemum indicum; chrysanthemum sinense).* V. crizantemă. *Tufănica este cînd albă ca omătul, şi tot ca omătul cu profunzimi de viorea, cînd galbenă ca floarea soarelui, cînd ruginie, cînd galbenă-verde, cînd roşioară-albastră.* GALACTION, O. I 325. *Sînt aşezate... pe birou vase cu flori de tufănică.* SAHIA, U.R.S.S. 113. *Prin grădini se iviră tufănelele albe şi vinete.* SANDU-ALDEA, D. N. 151.

— Pl. şi: *tufănici* (M. I. CARAGIALE, C. 44).

TUFĂRÍE, *tufării,* s. f. Desiş de tufe; hăţiş, huceag. *D-a lungul tufăriilor dese şi verzi, printre plante bătrîne, printre sălcii tunse şi scorboroase, Rîul Tîrgului îşi resfiră apele pe minunata sa albie.* DELAVRANCEA, T. 115.

TUFĂRÍŞ, *tufărişuri,* s. n. Tufărie, tufiş. *Vin apoi tufărişuri de ceai, lanuri de trestie de zahăr.* RALEA, O. 56. *Amîndoi ne strecuram şi ne tîriam ca nişte dihănii, prin încurcatele tufărişuri ale luncii.* SADOVEANU, O. A. II 122. *Tufărişurile şi dumbrăvile de primprejur trebuie să fi fost pe atunci şi mai multe şi mai desfătătoare.* GALACTION, O. I 314. *Rînduri, rînduri Au ieşit din tîrg prin toate părţile, ca pe furiş; Apoi o luară-ncoace ca să intre-n tufăriş.* DAVILA, V. V. 30. ◇ Fig. *Înalţa cu fereală ţigara înspre tufărişul bătut de toamnă al bărbii.* SADOVEANU, Î. A. 104.

TUFECCÍBAŞA, *tufeccibaşale,* s. f. (Turcism învechit) Comandant al gărzii domneşti în timpul domniilor fanariote. *Aveam odaie în curtea domnească, alături cu odaia lui tufeccibaşa.* GHICA, S. 3. *Pe feciorii de boier, cînd făceau vreo neorînduială sau vreo necuviinţă, îi poftea la cafea, în odaie la cămăraş, la tufeccibaşa sau la başciohodar şi acolo i se trăgea cîteva nuiele la tălpi.* id. S. A. 34.

TUFECCÍU, *tufeccii,* s. m. (Turcism învechit) **1.** Mercenar puşcaş în garda domnească a ţărilor romîneşti, în epoca fanariotă. *Dinaintea unui rînd de oăi numai cu un rînd, tufecciii, arnăuţii şi satiraşii îşi curăţau armele şuierînd printre dinţi cîte o arie albaneză.* FILIMON, C. 58.

2. Reparator sau fabricant de arme; armurier. *Iar cumnatul cel hain, Tufecciul din Măcin, Pe Ghemiş îl fereca.* ALECSANDRI, P. P. 131.

TUFÍŞ, *tufişuri,* s. n. Mulţime de copaci tineri şi stufoşi; desiş de tufe, tufăriş. *Şuieră mierle-n tufiş şi cîntă din grîu pitpalacul.* COŞBUC, P. II 62. *Mai mult de jumătate din întinderea de pămînt ocupat de pădure este tufiş.* I. IONESCU, M. 130. ◇ Fig. *Ridică tufişurile negre ale sprîncenelor.* DUMITRIU, N. 115. ✦ (Rar, cu sens colectiv) Ramuri, crengi. *Proptele şi mănunchi de tufiş... sprijină şi întăresc taracii.* ODOBESCU, S. III 109.

TUFIŞOÁRĂ, *tufişoare,* s. f. Diminutiv al lui tufă. [Stejarii] *privesc... subt dînşii nişte slabe tufişoare?* CONACHI, P. 260.

TUFÍT, *tufituri,* s. n. Rocă sedimentară formată sub apă din cenuşă vulcanică, din nisipurile de pe litoral etc.

TUFLÍ, *tuflesc*, vb. IV. Tranz. A trînti (în cap) căciula sau pălăria, cu o mișcare repede și la întîmplare. *Și-a tuflit cușma pînă-n vîrful nasului.* GALAN, Z. R. 189. *Își îmbrăcau într-o clipită straiele albe și își tufleau în cap pălăriile ca ciupercile.* SADOVEANU, O. VIII 136. *Măi, anapăda lucru ș-aista, zic eu înciudat, scoțînd căciula din cap și tuflind-o în gura scorburii.* CREANGĂ, A. 53.

TUFÓS, -OÁSĂ, *tufoși, -oase*, adj. (Despre arbori) Cu frunze și crengi dese; stufos. *M-am încurcat într-un făgețel tufos.* SADOVEANU, O. I 361. *Un nuc bătrîn și tufos dă umbră păstorului.* SLAVICI, N. I 39. *În urmă-ne se clatină un zid de copaci tufoși.* ALECSANDRI, O. P. 13. ◇ Fig. *Cu toată sănătatea lui șubredă, a stat neadormit la această datorie a vieții, întreținînd în același timp și o tufoasă corespondență cu colaboratorii.* SADOVEANU, E. 177. ✦ Cu păr mult, des, bogat. *Cinele cel tărcat le veni întru întîmpinare, fluturînd din coada-i tufoasă.* SADOVEANU, P. M. 19. *Cu mustățile lui albe tunse scurt, cu tufoasele sprîncene ce adumbreau ochii buni.* ANGHEL, PR. 44.

TÚFTUR, *tufturi*, s. m. (Regional) Ciucure. [Cal] *cu coada pînă-n pămînt, Cu tufturu de mătasă, Cît mi ți-i vița de groasă.* I. CR. IV 148.

TUG, *tuguri*, s. n. Unealtă folosită în tăbăcărie pentru lustruitul pieilor. [Pieile] *se udă puțin cu apă, se îndreaptă la masă și se lustruiesc cu tugul pentru iuft.* I. IONESCU, M. 703.

TUI[1], *tuiuri*, s. n. (Învechit) 1. Steag turcesc alcătuit din două sau trei cozi de cal, lungi și albe, atîrnate de o lance vopsită în roșu, cu semiluna în vîrf (înalții demnitari din imperiu și din țările vasale avînd dreptul, după grad, la un număr fix de astfel de steaguri). *Pe ziduri stau rînduite... arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane.* ODOBESCU, S. A. 85. *Cucoane Iorgule, aveți un pașă la masă astăzi?... — Dar, uncheșule; un pașă cu trei tuiuri.* ALECSANDRI, T. 1417. *Ce te-ai făcut, mare vizir?... Unde-ți sînt voinicii, pașă cu trei tuiuri?* RUSSO, O. 34. ✦ Comandant, căpetenie. *Rămășiță din această căpitănie s-a mai ținut pînă în vremile mai de curînd și s-a numit «Buciucași» și tuiul ei «Buciuc».* BĂLCESCU, O. I 22.

2. Ornament al coifului, făcut din păr de coadă de cal. *Mulțimea, încremenită o clipă, izbucnește în huiduieli, urlă în clocot, iar coiful colonelului, cu tui de coadă de cal, se dă speriat înapoi.* CAMIL PETRESCU, O. II 257. ◇ (Glumeț) *Cinele s-a uitat țintă la stăpîn, ciulind urechile și dînd înștiințare, cu tuiul cozii, că a priceput porunca.* SADOVEANU, D. P. 91.

TUÍ[2], *tuiesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se tutui. *Ba tu! — Ba tu! — Ian auzi-i cum se tuiesc!* ALECSANDRI, T. I 99.

TUI[3], **TÚIE**, *tui*, adj. (Regional) Tuieș.

TÚIA s. f. (Bot.) Arborele vieții, v. arbore. — Variantă: **túie** s. f.

TÚIE[1] s. f. v. **tuia**.

TÚIE[2], *tui*, s. f. (Regional) Dor fierbinte de ceva; dîrdoră. *Pălindu-l pe băiet tuia însuratului, trimete pe mă-sa la împărat să-i ceară fata de nevastă.* ȘEZ. VI 13.

TÚIEȘ, -Ă, *tuieși, -e*, adj. (Mold.) Neîntreg la minte, zăpăcit, năuc. *Leneș... somnoros... tuieș... cînd îi poroncesc cîte ceva... se uită la mine cu ochii boldiți, ca o broască la soare.* ALECSANDRI, T. 600.

— Variantă: **túiș, -ă** (CONTEMPORANUL, VIII 8, ȘEZ. XII 58) adj.

TUIÓR, *tuioare*, s. n. Remorcher care se deplasează de-a lungul unui lanț sau de-a lungul unui cablu întins pe fundul apei.

TÚIȘ, -Ă adj. v. **tuieș**.

TUJLEÁN, *tujleni*, s. m. (Regional) Tulpina anumitor plante (mai ales a porumbului); cocean, strujan. *Rostopasca e o buruiană ce crește pe la locurile grase și, cînd îi rupi tujleanu, dă un must roș-cărămiziu.* ȘEZ. I 71.

TUJLENÁȘ, *tujlenași*, s. m. Diminutiv al lui tujlean; tulpiniță. *Tujlenașii îi pui pe-o petică și-i legi în jurul gîtului.* ȘEZ. III 12.

TUL, *tuluri*, s. n. Țesătură (de mătase sau de bumbac) foarte fină și străvezie. *Otilia era îmbrăcată cu rochia de tul.* CĂLINESCU, E. O. I 46.

— Pronunțat: *tül*.

TÚLAI interj. (Regional) 1. Exclamație de spaimă, de mînie etc.; valeu! vai! ajutor! *Tulai, drace... dacă mai spunea vorbă, dam în el.* DAVIDOGLU, M. 64. *O femeie țipă desperată: — Tulai! Săriți c-o omoară!* REBREANU, I. 28. *Mă dusei la rîul sec, Dorul mîndrei să-l înec, Și-l băgai în valea seacă: Tulai, tulai, că se-neacă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 393.

2. Țuști! zbughi!

TULBÉNT, *tulbente*, s. n. (Transilv., Ban.) Văl de mireasă; (Mold.) hobot, (învechit) sovon. *Asemenea pînză... întrebuințează și miresele românești, cu numele tulbent... cu care așa se învăluiesc, acoperind tot capul, cît numai ochii lor se pot vede.* MARIAN, NU. 249.

TULBURÁ, *túlbur*, vb. I. (Și în forma *turbura*) 1. Tranz. (Cu privire la apă și la alte lichide) A face să fie tulbure (agitînd, amestecînd cu alte substanțe, îndeosebi cu impurități). *Un mistreț odată tulburase rîul unde calul... Merse de bău.* BOLINTINEANU, O. 194. *Cerui apă de izvor, Ea mi-o tulbură cu dor.* ALECSANDRI, P. P. 237. *Unde vede apă rece, Ea o tulbură și trece.* id. ib. 264.

2. Refl. (Despre apă) A deveni tulbure, a se agita, a se răscoli, a se învolbura. *Livezi verzi să vestejea, Ape reci să tulbura. Văi adînci că răsuna.* ȘEZ. II 78. ◇ Fig. *De-acuma toate s-au tulburat în jurul meu... Trece peste mine un vîrtej mare.* SADOVEANU, O. VII 55. *Oastea vizirului se tulbură toată, năpădită ca de-o furtună.* VLAHUȚĂ, R. P. 25. ◇ Tranz. *Izvoarele își tulburau adîncul, ca să-și azvîrle afară undele lor.* EMINESCU, N. 5. ✦ (Despre cer) A se acoperî de nori, a se înnora; (despre vreme) a se posomorî, a se întuneca. *Într-adevăr, să tulbură vremea, grăi gospodina grăbit. Trebuie să ne mutăm în casă.* SADOVEANU, B. 25. *Paparudă rudă, Vino de mă udă, Cu urcioru cioru Să se turbure ceru.* POP.

3. Tranz. A face ca cineva să-și piardă liniștea, cumpătul; a neliniști, a emoționa, a îngrijora. *Nu cinstea și inima lui Badea îl tulburau pe Constantin, ci prietenia cu Mușat.* GALACTION, O. I 141. *O nouă problemă gravă i se ivi acum și îl tulbura adîne.* CAMIL PETRESCU, N. 29. *Apropierea ei îl tulbura.* REBREANU, R. I 244. ◇ Refl. *Simțea că se turbură din ce în ce mai tare.* DUMITRIU, N. 179. *Simt însă că mă turbur. Că altcineva vorbește, înaintea mea, la o altă groapă.* SAHIA, N. 121. *Cătă asupra domniței cu ochi galeși, dar tot pe furiș, și o văzu că se turburase.* ISPIRESCU, L. 240. ✦ (Cu privire la facultățile sau simțurile omului) A zăpăci, a întuneca. *Nu mai pălăvrăgi. Nu mai turbura mintea băiatului.* STANCU, D. 252. *Zvonul nu-mi tulburase auzul.* SADOVEANU, Î. A. 85. *Lacrimi de ciudată fericire îmi tulburau vederea.* GALACTION, O. I 102. *De-mi turburi gîndul cu-ale tale gînduri mici, te gonesc de lîngă mine.* EFTIMIU, Î. 22. ◇ Refl. *Lui Harap-Alb i se tulburau mințile, uitîndu-se la fată.* CREANGĂ, P. 275. ✦ Refl. (Rar) A se enerva, a se agita. *Cum mă vor vedea [nebunii], toți să vor turbura atît, încît spitalul să va amesteca.* GOLESCU, Î. 56.

4. Tranz. A scoate din fire; a supăra foarte tare; a mînia. *Ana... învinsă și oareșicum umilită*

de-atîta răbdare și bunătate pe care nu izbutise s-o tulbure, sfîrși prin a înțelege ș-a se căi. VLAHUȚĂ, O. A. III 37. *Simt că mînia mă turbură!... Pot să te omor lîngă acest corp.* BOLINTINEANU, O. 466. ◇ Refl. *Văzînd așa mare obrăznicie, pe de o parte i-a venit a rîde, iară pe de alta se turbură grozav.* CREANGĂ, P. 83. *Cum să nu mă tulbur... dacă m-o lăsat în mijlocul drumului.* ALECSANDRI, T. I 119. ✦ A chinui. *Tare m-a mai turburat cu răutatea și nebunia ei.* DUMITRIU, N. 121.

5. Tranz. A deranja, a stingheri, a incomoda; a strica. *Petrecea o viață liniștită între tîrgoveții de acolo; nu-l tulbura nimeni și nu stîrnea nici o tulburare nimănui.* SADOVEANU, N. P. 317. *De ce însă să turbure această ultimă seară.* C. PETRESCU, Î. I 11. *Nu i-a prea plăcut... că i-au turburat tabietul.* CARAGIALE, O. III 45.

— Variantă: **turburá** vb. I.

TULBURÁRE, *tulburări,* s. f. (Și în forma *turburare*) Acțiunea de a (se) tulbura și rezultatul ei.

1. Învolburare; fig. neastîmpăr. *Eram vesel ca vremea cea bună și... copilăros ca vîntul în turburarea sa.* CREANGĂ, A. 34. *Ferice de acela ce-n tulburare-i poate Pe-un cal să se arunce și prin văzduh să-noate.* ALECSANDRI, P. I 133.

2. Neliniște, îngrijorare, frămîntare, emoție, zbucium. *Umbra înserării începea să se întărească și Șoimaru nu putu băga de samă tulburarea ei.* SADOVEANU, O. VII 124. *Intra, oare, în turburarea mea și ceva din prestigiul acelui obraz atît de drag, trandafiriu?* GALACTION, O. I 58. *Ați văzut și voi, fetelor, cum a venit? — le-ntreabă el, ascunzîndu-și, pe cît poate, tulburarea sufletească.* ȘP. POPESCU, M. G. 29. ✦ Mînie, furie. [Lui Tomșa] *îi fremătau buzele subțiri de tulburare.* SADOVEANU, O. VII 128. *Să vază supărarea și tulburarea celorlalte zeițe.* ISPIRESCU, U. 10. *Fraților, să dați iertare Că am fost în turburare, Căci în cugete curate Acuma vă dau dreptate.* TEODORESCU, P. P. 106.

3. Tumult, dezordine, răscoală, răzvrătire, revoltă. *Acești cîrtitori de la orașe... ar mai pofti tulburări și războaie.* SADOVEANU, E. 29. *Vorbește despre niște tulburări țărănești izbucnite undeva, prin Moldova.* REBREANU, R. I 299. *Se făcu o tulburare și o răscoală între dînșii de nu-i mai putea da nimeni de căpătîi.* ISPIRESCU, L. 375. *Acest regat, căzînd în turburări civile, se subjugă de Vasili II.* BĂLCESCU, O. II 12.

4. Stingherirea activității unui organ anatomic sau a funcției lui. *S-au semnalat tulburări de vedere.* DANIELOPOLU, F. N. II 38.

— Variantă: **turburáre** s. f.

TULBURÁT, -Ă, *tulburați, -te,* adj. (Și în forma *turburat*) **1.** (Despre apă și alte lichide) Devenit tulbure; (despre rîuri, mări, în opoziție cu lin) agitat, învolburat. *Mă visez în cabina vaporului balansat de valurile oceanului tulburat.* BART, S. M. 41. *Zgomotul creștea, ca marea turburată și înaltă.* EMINESCU, O. I 144. *Din stînci în stînci el saltă zdrobit... Frumoasa-i limpezime în clipă turburată Se schimbă-n largi troiene de spume argintii.* ALECSANDRI, P. III 135. ◇ Fig. *Să iei o sută de galbini... și să mi-i trimeți cît se poate mai în grabă, fiindcă vremile sînt foarte tulburate.* KOGĂLNICEANU, S. 225. ✦ (Despre cer) Acoperit de nori, înnorat; cețos, posomorît. *Cerul era turburat, nori groși se primblau ca niște munți pe el.* NEGRUZZI, S. I 57.

2. (Despre oameni și despre facultățile sau manifestările lor) Neliniștit, emoționat, zbuciumat, agitat, zăpăcit. *Glasul tatei însă fusese mai tulburat ca de obicei.* SADOVEANU, O. V 214. *Odată Veronica veni turburată și cu ochii în pămînt.* GALACTION, O. I 319. *Mi-e gîndul turburat, două drumuri am în față. Care-i cel adevărat?* EFTIMIU, Î. 93. *Ah! Despot, mi-e sufletul uimit, Mi-e mintea tulburată.* ALECSANDRI, T. II 106. ✦ Amețit de băutură. *Brațele goale, ciolănoase... se ridicau mereu peste capetele tulburate, amenințînd ori prevestind o primejdie.* REBREANU, I. 34. ✦ Mînios, furios. *Îl aruncă mult mai îndărăt, izbind și pe zmeu în cap, iară zmeul veni turburat, se luptă cu Prîslea... și rămase și el mort.* ISPIRESCU, L. 86. *Las' că vă judec eu acuși, necuraților; voi scoate încul din voi, zise Ivan tulburat.* CREANGĂ, P. 304.

— Variantă: **turburát, -ă** adj.

TULBURĂTÓR, -OÁRE, *tulburători, -oare,* adj. (Și în forma *turburător*) Care tulbură, neliniștește, emoționează; p. ext. (despre arome, miresme) care amețește (v. îmbătător). *Folclorul muzical, cu instrumente bizare și tulburătoare, stîrnește frenezia dansului.* RALEA, O. 54. *Trandafiri nu mai văzusem... nu ajunsese pînă la mine turburătorul lor parfum.* GALACTION, O. I 57. *Un biet vătav de curte... Poveștii turburătoare îți spune la ureche.* MACEDONSKI, O. I 23. ✦ (Substantivat) Cel care tulbură liniștea publică. *Turburătorii angajați de poliție fuseseră îndată reduși la tăcere.* C. PETRESCU, Î. II 132.

— Variantă: **turburătór, -oáre** adj.

TÚLBURE, *tulburi,* adj. (Și în forma *turbure*) **1.** (Despre apă și alte lichide, în opoziție cu limpede) Lipsit de transparență, amestecat cu impurități; (despre rîuri, mări, în opoziție cu lin) agitat, învolburat. *Deodată se arată Siretul, tulbure, venind mînios, cu albia plină pînă sus.* SADOVEANU, O. VII 338. *Ne ungem cu leșie tulbure.* CREANGĂ, A. 28. *Roma arde și furtuna chiuind în ea se scaldă Și frămîntă-n valuri roșii marea turbure și caldă.* EMINESCU, O. IV 123. *Ea în palme să-ți tot cară Apă turbure ș-amară.* ALECSANDRI, P. P. 18. ◇ Expr. **A pescui în apă tulbure** v. apă (2). ✦ (Despre cer, p. ext. despre vreme) Întunecat, cețos, posomorît. *Cerul era turbure către asfințit.* SAHIA, N. 91. *Un cer hursuz, tulbure și fără soare sta încremenit deasupra cîmpiilor moarte și pustii.* VLAHUȚĂ, O. A. 128. *Vremea e turbure, curînd o să tune.* NEGRUZZI, S. I 58. ✦ Fig. Difuz; vag, neclar. *Un întunerec turbure acoperă munții.* BOGZA, C. O. 63. *Făclia arunca o lumină turbure.* EMINESCU, N. 52. ✦ (În opoziție cu clar, logic) Greu de înțeles, confuz, zăpăcit, încurcat. *Înțelegerea lui Isidor Abramovici deveni turbure.* SAHIA, N. 86.

2. (Despre ochi, privire, vedere) Lipsit de limpezime, de claritate; împăienjenit. *Rătăcitor, cu ochii tulburi, Cu trupul istovit de cale, Eu cad neputincios, stăpîne, În fața strălucirii tale.* GOGA, P. 5. *În colțul ochilor verzi, tulburi, ai mușnăgului străluceau două picături de argint.* MIRONESCU, S. A. 34. *Și ochii ei sînt tulburi.* COȘBUC, P. II 198. ◇ (Adverbial) *Tudor privi tulbure la bătrîn. Se trase într-un colț, dădu cu apă rece pe ochi, apoi se așeză pe un scăunaș.* SADOVEANU, O. VII 65.

3. Fig. (Despre stări sociale, politice) Neliniștit, nesigur, agitat. *Atmosfera era încă tulbure și nu trecuse de la revoluție decît doi ani și ceva.* SAHIA, U.R.S.S. 79. ✦ (Despre stări psihice) Frămîntat, zbuciumat, neliniștit. *Cu cîteva cuvinte, Caragiale zugrăvește o întreagă stare sufletească, o stare tulbure și dureroasă.* GHEREA, ST. CR. II 137.

— Variantă: **túrbure** adj.

TULBUREÁLĂ, *tulbureli,* s. f. (Rar) Faptul de a fi tulbure; (concretizat) apă tulbure. *Mergea în curgerea apei, tulburînd-o... Din cînd în cînd, din tulbureală, scotea la lumină rețeaua, în care se zbăteau peștișorii argintii.* SADOVEANU, N. F. 25.

TULBURÉL[1] s. n. Vin nou (care nu s-a limpezit încă). *Un vin păstrat în crama strîmtă... se vindea ca tulburel.* CAMIL PETRESCU, O. II 519. *Prînzisem cu cîteva măsuri de tulburel ce nu se liniștise încă între doagele boloboculuí.* I. BOTEZ, ȘC. 98.

TULBURÉL[2]**, -EÁ,** *tulburei, -le,* adj. **1.** Diminutiv al lui tulbure. *Nu mai vezi pămînt uscat, Ci tot ape*

tulburele, Umblînd corăbii pe ele... JARNÍK-BÎRSEANU, D. 320.

2. (Rar) Neliniştit, îngrijorat. (Adverbial) *Cel pe calul muced oftează tulburel.* COŞBUC, P. II 197.

TULBURÍU, -ÍE, *tulburii,* adj. (Rar; şi în forma *turburiu*) Cam tulbure, tulburos. *Sus, cerul turburiu, cum e cerul ades pe mare.* BASSARABESCU, la TDRG.

— Variantă: **turburíu, -íe** adj.

TULBURÓS, -OÁSĂ, *tulburoşi, -oase,* adj. (Popular, despre apă; şi în forma *turburos*) Tulbure. *Nu ştiu apa-i turburoasă, Or nu mi-i mîndra voioasă.* I. CR. IV 25. ✦ (Despre vreme) Posomorît, ceţos. *Ce mi-ai mînecat, Dis-de-dimineaţă Pe rouă, pe ceaţă, Vreme turburoasă.* MAT. FOLK. 67.

— Variantă: **turburós, -oásă** adj.

TULEÁRCĂ, *tulerci,* s. f. (Regional) Termen de batjocură pentru o căciulă mare şi veche. *Ia-ţi tulearca de pe cap.* ŞEZ. IX 155.

TULÉI, *tuleie,* s. n. (Mai ales la pl.) **1.** Cotor al penelor încă nedezvoltate, care acoperă corpul puilor de pasăre. *Găsi... zece puişori de găină, piuind somnoroşi sub tuleiele lor umede.* VLAHUŢĂ, O. A. III 60. *Astfel, prin ghizdeie, Un pui cu tuleie, Muma îl numeşte, Noaptea-l încălzeşte Pînă va zbura.* BOLLIAC, O. 78.

2. Fir de păr abia crescut în mustaţa sau în barba tinerilor. *Şi cum zice vorba asta, hop şi Prîslea, de douăzeci şi doi de ani, de-abia cu cîteva tuleie în bărbie.* CARAGIALE, P. 114. *Cînd abia începuse tuleiele bărbiei să-i umbrească pieliţa copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume.* ODOBESCU, S. III 177.

TULÉU, *tulei,* s. m., şi *tuleie,* s. n. Tulpina anumitor plante (mai ales a porumbului); partea rămasă din tulpină după tăierea recoltei. *Mai am de tăiat nişte tulei de cucuruz şi de floarea-soarelui.* V. ROM. februarie 1952, 103. *Coceanul... se mai numeşte şi strujean, strujan... turjan... tuleu.* PAMFILE, A. R. 87. ✧ (Glumeţ) *Smulge un copaci aşa cum este şi-l du repede acasă... — Eu să-mi pingăresc mînile cu un tuleu de-aiestea? îi răspunse Titirezul.* SBIERA, P. 181.

— Variantă: **tiuléu** (I. CR. III 157) s. n.

TULÍ, *tulesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Mai ales în expr.) **A o tuli (la sănătoasa, la vale, la** sau, rar, **în fugă)** = a o şterge repede. *O tuleau în fugă năprasnică spre cotlonul lor ştiut.* SADOVEANU, O. VIII 136. *Îmi spunea cum toamna, spre sfîrşitul lui noiembrie, o tulesc devale, pe rînd, oile.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 50. *Un iepure se săltă deodată dintr-o brazdă de ogor... şi o tuli-nspre pluguri.* SANDU-ALDEA, U. P. 179. *Puneam cărţile în ghiozdan... ş-o tuleam la poarcă, la arşice şi la zmeu.* DELAVRANCEA, H. T. 108. *S-a uitat... bine la curţi să vadă... pe unde ar putea-o tuli la sănătoasa.* RETEGANUL, P. V 71. (Uneori cu valoare de interjecţie) **Tulеşte-o, (tule-o** sau, intranz., **tulea) băiete** = hai, repede, şterge-o. *S-au suit şi ei deasupra şi tule-o, băiate, prin aer zburînd.* SBIERA, P. 65. *Tîndală... ia sacul în spate şi tulea, băiete, în pădure.* ŞEZ. III 131. ✦ Intranz. A porni, a o lua pe un drum, a purcede. *La Sfînta Maria-Mare, Tulesc oile dăvale, Şi să duc şi nu mai vin Pîn' la Sfîntu Constantin.* ANT. LIT. POP. I 163.

2. (Rar) A conduce, a duce. *Hai, doamne, măria-ta, Ştiu ascunsă cărarea... Te tulesc în ţara mea.* TEODORESCU, P. P. 478.

— Forme gramaticale: imper. şi (în expr.) *tule, tulea.*

TULICHÍNĂ, *tulichine,* s. f. Arbust veninos cu flori albe sau trandafirii plăcut mirositoare, cu fructe roşii, de forma boabelor de mazăre; creşte în regiunile muntoase *(Daphne mezereum). Iată mîntă, săbiuţă... tulichină.* NEGRUZZI, S. I 97.

TULIMEÁN, *tulimeni,* s. m. (Învechit) Ostaş din armata turcească. *Tulimeni şi ianiceri se amestecă la sfada plăcintei şi comedia se mîntuie cu uciderea a vro treizeci de inşi.* NEGRUZZI, S. I 286.

TULIPÁN, *tulipani,* s. m. (Regional; mai ales la pl.; şi în forma *tulpan*) Nume dat mai multor specii de lalele *(Tulipa). În grădina cu tulpanul, Îşi adapă neica calul.* HODOŞ, P. P. 45.

— Variantă: **tulpán** s. m.

TULÍPĂ, *tulipe,* s. f. (Franţuzism) Lalea. *Nu părăsise ţara tulipelor pentru a savura frumuseţile Bucegilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 7/1.

TULÍT, -Ă, *tuliţi, -te,* adj. (Despre cereale) Culcat la pămînt (de ploaie, de vînt); căzut. *Dacă pînea nu-i în picioare, dreaptă, ridicată, ci-i culcată, căzută sau picată, tulită... plugarul iarăşi se întristează.* PAMFILE, A. R. 116.

TÚLIU s. n. Element din seria pămînturilor rare.

TÚLNIC[1], *tulnice,* s. n. Instrument de suflat, asemănător cu buciumul. *Tulnice-adînci, Cheamă la sfintele jocuri Pe naltele stînci.* BENIUC, V. 115. [Moţii] *au născocit tulnicul şi fluierul pentru a-şi spune jalea, înlocuind cuvintele.* BOGZA, Ţ. 26. *Veneau păcurarii cu tulnice-n mîni.* COŞBUC, P. II 204.

TÚLNIC[2], -Ă, *tulnici, -e,* adj. Cu capul tulburat; zăpăcit, năuc.

TULNICÁŞ, *tulnicaşi,* s. m. Persoană care cîntă din tulnic; buciumaş.

TULNICÍ, *tulnicesc,* vb. IV. Refl. A avea mintea tulburată, a deveni tulnic; a se năuci, a se buimăci. *Stăpînul meu e nebun!... Bucătarul acesta e un tîlhar şi jumătate; eu, un biet rob cinstit şi în primejdie să mă tulnicesc şi eu.* VISSARION, B. 126.

TULPÁN[1] s. m. v. **tulipan.**

TULPÁN[2], *tulpane,* s. n. **1.** Pînză de bumbac, de lînă sau de mătase cu ţesătura foarte subţire şi străvezie. *Îl pisezi zdravăn şi-l treci printr-un tulpan curat, binişor-binişor, pînă se cerne toată pudra.* BASSARABESCU, S. N. 28. *Alţii călcau cu iuţeală pe o fîşie de tulpan întinsă, fără d-a se cufunda.* ODOBESCU, S. I 136. *Spune drept cin' te-a făcut, Că frumos te-a zugrăvit:... Dinţi mărunţi mărgăritar, Ochişorii-ţi chihlibar, Faţa albă de tulpan.* TEODORESCU, P. P. 312. ✦ Basma în trei colţuri, cu care femeile îşi acoperă capul; năframă. *Femeia tăcu şi-şi potrivi pe cap tulpanul cu amîndouă mînile.* SADOVEANU, O. III 377. *De prin balcoane şi coridoare Albe tulpane Filfiie-n soare.* TOPÎRCEANU, B. 4. *Gherghina îşi legă tulpanu pe cap ca nevestele.* BUJOR, S. 76. *Am să-i duc un fes roş şi un tulpan undelemnuiu, ca să-şi mai aducă aminte din tinereţe.* CREANGĂ, P. 134.

2. (Rar) Turban. *Mă-ntîlnii c-un turculean, Cu fes roş şi cu tulpan.* ŞEZ. II 183.

TULPĂNÁŞ, *tulpănaşe,* s. n. Diminutiv al lui tulpan. (Cu pronunţare regională) *Tulpanaş cu două feţe, Dragostele-s cu blîndeţe; Tulpanaş cu două flori, Dragostele-s cu fiori.* SEVASTOS, C. 45.

TULPINÁ, *tulpinez,* vb. I. Refl. (Rar) A deveni tulpină. *Era un an cît cinci... Ai fi zis că fitece bob să-nsutise, fitece ramură să tulpinase.* DELAVRANCEA, S. 54.

TULPÍNĂ, *tulpini,* s. f. **1.** Partea unui arbore cuprinsă între rădăcină şi coroană (v. trunchi); parte a unor plante erbacee din care dau ramurile şi frunzele (v. lujer, vrej, fir). *Era o tulpină ierboasă, plină de boboci galbeni şi care semănau surprinzător cu florile trandafirului.* GALACTION, O. I 349. *Un om care se ascundea*

într-o tulpină Scorburoasă. DAVILA, V. V. 40. *Iaca mătușa Mărioara c-o jordie în mînă la tulpina cireșului.* CREANGĂ, A. 48. *Două flori dintr-o grădină, Amîndouă-ntr-o tulpină, Crescute din rădăcină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 73. ✧ Fig. *Fiecare voia parcă să primească ziua aniversării Marii Revoluții, tulpină a lumii noi socialiste, cu mai multă bucurie, cu mai mult fast.* STANCU, U.R.S.S. 45. ✦ (Rar) Partea de la mijloc a unui stog, a unei căpițe de fîn. *Aici era un băiat pe-o tulpină de fîn și se juca cu ouă roșii în mînă.* ȘEZ. II 26.

2. Fig. Origine a unui popor, a unei familii.

— Pl. și: *tulpine* (TOPÎRCEANU, B. 44).

TULPINÍȚĂ, *tulpinițe,* s. f. Diminutiv al lui tulpină. *Pe cine mi-ai legănat, Pe cin' la foc mi-ai scăldat? P-o tulpiniță de soc, P-o fiică făr'de noroc.* BIBICESCU, P. P. 113.

TULPIOÁRĂ, *tulpioare,* s. f. Tulpiniță. *Citi drumași călătoresc Toți în el zburătoresc, Crengile că i le frîng. Tulpioara cu foc plînge, Chiar cu lacrime de sînge.* MARIAN, O. II 351.

TULT, *tulți,* s. m. Veche monedă turcească care a circulat odinioară și în țările românești. *Cine, mîndro, te-a știut, Că ai gură de vîndut! Să fi știut mai de mult Aș fi cumpărat d-un tult.* HODOȘ, P. P. 189.

TULÚC, *tuluci,* s. m. (Regional) Viței (de la unu pînă la trei ani).

TULUMBAGÍU, *tulumbagii,* s. m. (Învechit) Pompier. [La 1848] *o mînă de bravi tulumbagii au ținut piept unei întregi armate.* CARAGIALE, S. U. 95. *Cheamă un tulumbagiu să-i toarne o cofă de apă în cap.* ALECSANDRI, T. 1139.

TULÚMBĂ, *tulumbe,* s. f. (Învechit și arhaizant) Furtun; pompă care funcționează cu un furtun (în special pompă de incendiu). *O comisie sanitară turna cu tulumba acid fenic pe jos și pe pereți.* PAS, Z. I 216. *A fost greu de stins focul și din pricină că toată lumea își scotea calabalicul și marfa în mijlocul uliței, nădăjduind s-o scape, de nu mai puteau trece sacalele pojarniciei și nici tulumbele.* CAMIL PETRESCU, O. I 604. *Deodată se aud tulumbele durînd pe dinaintea ferestrelor.* GANE, N. III 167. *Înăuntru palatului o mahină este făcută în forme de tulumbe, care aduce apa din rîu pînă deasupra acoperemîntului.* KOGĂLNICEANU, S. 94. *Corăbierii... au început a scoate apa cu pompe (tulumbe).* DRĂGHICI, R. 10.

TULUMBUÍ, *tulumbuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A arunca, a împroșca, a stropi apă cu tulumba.

TULUMBUÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a tulumbui. *Tulumbuirea nu sluji la nimic. În curînd, aținate de vînt, flăcările bătură din aripi.* MACEDONSKI, O. III 55.

TULUMBÚM interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă sunetul unui clopot. *Tulumbum, tulumbum; din Țarigrad adus Și sus-pus* (Clopotul). GOROVEI, C. 85.

TUMĂNÍ, *tumănesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A prosti, a zăpăci. *Ai rătăcit pe-un loc zis necurat... Nu te-o tumănit?* I. CR. IV 251.

TUMĂNÍT, -Ă, *tumăniți, -te,* adj. (Regional) Zăpăcit, prostit, năucit. *De cînd s-a dat în dragoste cu fata, umblă tumănit de cap pe toate drumurile.* PAMFILE, VĂZD. 179.

TUMBÁC s. n. v. **tombac.**

TÚMBĂ, *tumbe,* s. f. Săritură peste cap, salt în care corpul se rotește vertical în aer. ✧ Fig. *Nu se pot mîngîia boierii cînd cad de-a rostogolul din culmea lor... Dureroasă-i tumba!* ALECSANDRI, T. 1449. ✧ (În construcție cu verbele «a face» sau, rar, «a executa») *A început să chiuie... să facă tumbe în așternutul patului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 248. *Vedeai broasca sărind în aer ca o minge, făcînd o tumbă, ba și două.* CARAGIALE, la CADE. (Fig.) *Arta nu consistă a face tumbe bine: Ci să știi a le face atunci cînd timpul vine.* BOLINTINEANU, O. 150. *Începui a cădea, executînd în văzduh o serie de tumbe.* ALECSANDRI, la TDRG. ✧ Expr. **A se da (sau a se duce) de-a tumba** sau (rar) **a cădea, a se da** (sau **a da pe cineva**) **tumba** = a se rostogoli (sau a face pe cineva să se rostogolească) dîndu-se peste cap (și atingînd în mișcare pămîntul). *Arăta cîte isprăvi știe să facă animalul, care se dădea tumba ca la circ.* PAS, Z. I 58. *Și-a scrîntit, fără îndoială, vrun picior, dîndu-se de-a tumba pe vro căpiță de fîn.* HOGAȘ, M. N. 28. *Dihăniile spurcate cădeau tumba cu labele-n sus.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Îi înfige cuțitul drept în ochi și îl dă tumba peste cap.* ISPIRESCU, L. 371. (Fig.) *De-i lovi... Se duce de-a tumba peste nouă mări și nouă țări.* ALECSANDRI, T. 11. ✦ (La pl.) Mișcări vioaie; giumbușlucuri. *Milescu, care niciodată nu ducea glumele prea departe, se opri din tumbe și veni lîngă dînsa.* D. ZAMFIRESCU, R. 67.

TUMBELÉCHI, *tumbelechiuri,* s. n. (Turcism învechit) Tobă mică de aramă de formă semisferică, făcînd parte din instrumentele meterhanelei. *În tot timpul acestei ceremonii îi bătea în curte meterhaneaua cu surle, cu tobe și tumbelechiuri.* GHICA, S. A. 38.

— Variantă: **tumbelóhi** (FILIMON, C. 59) s. n.

TUMBELEHÉL, *tumbeleheluri,* s. n. Diminutiv al lui tumbelechi. *În larma țambalagiilor se prelungesc meterhanelele și tumbelehelurile.* C. PETRESCU, C. V. 77.

TUMBELÉHI s. n. v. **tumbelechi.**

TUMEFÁCȚIE, *tumefacții,* s. f. Umflătură care se produce într-o parte a corpului, datorită unor tulburări de circulație a sîngelui sau a limfei. V. tumoare.

TUMEFIÁ, pers. 3 *tumefiază,* vb. I. Refl. (Despre țesuturi) A-și mări volumul datorită unei tumefacții; a se umfla.

TUMEFIÁT, -Ă, *tumefiați, -te,* adj. (Despre țesuturi) Umflat (din cauza unei tumefacții). *Pielea era ușor tumefiată și înroșită.* BABEȘ, O. A. I 13. *Nu mai rămăsese nimic din chipul cu trăsături fine... Un obraz buhăit, cu pungi tumefiate sub ploape.* C. PETRESCU, Î. II 188.

TUMOÁRE, *tumori,* s. f. Excrescență pe un țesut, cauzată de dezvoltarea anormală a celulelor. *Este vorba de o tumoare canceroasă formată în mucoasa gurii.* PARHON, O. A. I 153. *Tumorile cele mari prezintă o mare diferență de consistență și de degenerare între ele.* BABEȘ, O. A. I 453.

TÚMUL, *tumuli,* s. m. Movilă conică sau piramidală, din pămînt sau din piatră, ridicată pe morminte la unele popoare din antichitate. *Acei tumuli se cheamă, mai pretutindeni, de către locuitori, măgure sau măgule.* ODOBESCU, S. II 141.

TUMULÁR, -Ă, *tumulari, -e,* adj. De mormînt; funerar, sepulcral. *Pe groapă n-au să-mi toarne pietroiul tumular.* MACEDONSKI, O. I 44. *Cercetările riguroase prin inscripțiunile murale și tumulare de la Bălinești elucidează parte din aceste confuziuni de date.* ODOBESCU, S. II 222.

TUMÚLT s. n. 1. Zgomot mare, larmă, vacarm. *A fost ca un semnal al erupției, cutremurînd sala în tumult de aplauze și chemări.* C. PETRESCU, C. V. 252. *În tumultul și trepidația de pe cheiuri mi s-a părut că aud o vorbă românească.* BART, S. M. 33. *Un tumult de voci, de graiuri amestecate, răsuna vesel.* ANGHEL-

IOSIF, C. L. 5. ✦ Învolburare, curs repede, tălăzuire a unor ape. *Mult timp nu trece de cînd pluta s-a desprins de la țărm și vîrtejurile puternice ale Oltului o prind în tumultul lor grandios.* BOGZA, C. O. 373.

2. Agitație, zbucium, freamăt sufletesc. *Desigur, se putea oare aștepta ceva mai serios de la... catèrisitul diacon al Goliei, de la țăranul sfios, al cărui tumult jovial se dezlănțuia numai după cîteva pahare de vin vechi?* SADOVEANU, E. 87. *Cu inima în tumult, preotul se apropie de pat.* GALACTION, O. I 202. ✧ Fig. [Eminescu] *a ilustrat oarecum, în scurtul răstimp dintre 1870 și 1889, jalea și amarul întregului popor muncitor în tumultul veacurilor.* SADOVEANU, E. 76. *Simt din nou tumultul vieții și renasc dintre ruine.* MACEDONSKI, O. I 220.

TUMULTÓS, -OÁSĂ adj. v. **tumultuos.**

TUMULTUÓS, -OÁSĂ, *tumultuoși, -oase,* adj. **1.** Plin de tumult; zgomotos, gălăgios, impetuos. *Au fost obligați să biseze după insistențele tumultuoase ale selectei asistențe.* REBREANU, R. I 265. *Buimaci de somn se-ntind giganții trosnind a lor încheieturi Și tumultuoși pornesc să cînte preludiul unei uverturi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 37. ✧ (Adverbial) *Vuietul de glasuri... ieșea pe ferestruie și se spărgea tumultuos de pereți, în largul și răsunătorul gol al sălii.* VLAHUȚĂ, O. A. 161. ✦ (Despre ape) Învolburat, clocotitor. *Fluvii mari cu tumultuoase și spumegate valuri... îi treceau pe dinaintea ochilor.* ANGHEL, PR. 43.

2. Abundent, mare, bogat, prodigios. *Prin materia tumultuoasă a acestui vast spațiu de piatră, linii de forță, vizibile și adînci trec... spre valea cea mare prin care curge Oltul.* BOGZA, C. O. 111. *A domnit atunci cînd tumultuoasa înflorire a barocului era în toi.* M. I. CARAGIALE, C. 23.

— Variantă: **tumultós, -oásă** (CAMIL PETRESCU, U. N. 140, C. PETRESCU, S. 191) adj.

TUMURÚG, *tumurugi,* s. m. (Învechit) Lemn gros și rotund (întrebuințat în construcții); trunchi; buștean. *Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de... grinzi, ista de tumurugi.* CREANGĂ, P. 48. *Pleacă și rîndunelele, rosti bătrîna, întorcînd răpede luntrea ca să nu se lovească de un tumurug mare ce plutea pe apă.* CONTEMPORANUL, VII 29. *Am mers prin Tarnof, tîrg mărișor... cu un pod pe apa Biala, fără nici un tumurug.* KOGĂLNICEANU, S. 8.

TUN, *tunuri,* s. n. **1.** Armă grea de artilerie care aruncă proiectile la mare distanță, în traiectorie lină; p. ext. nume generic dat tuturor armelor de artilerie. V. mortier, obuzier. *O parte din sat căzuse subt bătaia tunului.* C. PETRESCU, Î. II 204. *La marginea orașului așteaptă un regiment cu tunuri.* SAHIA, N. 40. *Și tunuri sute bubuiau, Se clătina pămîntul.* ALECSANDRI, P. A. 206. *Nu te-or bate tunurile, Că te-or bate lacrimile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 316. ✧ *Tun director* v. director. ✧ Expr. **Poți să dai cu tunul,** se spune cînd cineva doarme adînc și nu se deșteaptă ușor. **A fi în buza tunului** v. buză. ✦ (În metafore și comparații, intensificînd acțiunea exprimată de verb sau dînd valoare de superlativ unui adjectiv) Foarte, strașnic, zdravăn, grozav, mult de tot. *Era sănătos tun.* STĂNOIU, C. I. 128. *Dunărea amorțise, înghețase tun.* SANDU-ALDEA, U. P. 34. *S-a culcat îmbrăcat pe mindir și a dormit tun pînă la ziuă.* CARAGIALE, M. 17. *Nu căta că sînt bătrîn, Că la drum sînt iute tun.* ȘEZ. V 151.

2. (Învechit și popular) Tunet. *Vine zmeul cu două capete, vuind ca tunul.* SBIERA, P. 93. *Da eu cum nu voi ofta, Că greu tun a ploaie vine. — Draga tatei Irinucă; Acela nu-i tun de ploaie.* BIBICESCU, P. P. 274.

TUNÁ[1], pers. 3 *túnă,* vb. I. **1.** Intranz. impers. A se produce tunete în atmosferă; a se auzi tunetul bubuind. *Dintr-un nor depărtat s-auzi tunînd.* VLAHUȚĂ, O. A. 368. *Să închid fereastra... curînd a să tune.* NEGRUZZI, S. I 58. *Dacă tună după Simion Stîlpnicul, e semn de toamnă lungă.* ȘEZ. I 128. ✧ Expr. **A tunat și i-a adunat,** se spune despre oamenii care se întovărășesc avînd aceleași defecte. *Moș Vasile era un cărpănos ș-un pui de zgîrie-brînză ca și mătușa Mărioara. Vorba ceea: « au tunat și i-au adunat ».* CREANGĂ, A. 50. (Despre persoane) **A tuna și a fulgera** v. fulgera (1). ✧ (Cu precizarea subiectului, care indică spațiul unde se produce tunetul) *Năvalnic afară bate vînt. De-al fulgerelor vuiet văzduhurile tună.* COȘBUC, P. I 141. *Cerul tună, apa saltă clocotind.* ALECSANDRI, P. A. 106. *De-ar veni luna lui mai Să-mi aud cerul tunînd, Să văd norii fulgerînd.* ANT. LIT. POP. I 72.

2. Tranz. impers. (Regional, mai ales în imprecații) A lovi pe cineva trăsnetul; a trăsni. *Vai, tuna-te-ar, lume rea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366. ✧ Intranz. (Cu precizarea subiectului) *Tună, doamne, și trăsnește Tună-n cine despărțește Dulcea dragoste-nfocată.* ALECSANDRI, P. P. 22. (Fig.) *Poetul... să fulgere păcatul... Să tune-n mișelii.* CONTEMPORANUL, I 205. *Blăstemul țării tunînd să cadă Pe capul vostru nelegiuit.* ALECSANDRI, P. II 120.

3. Intranz. (Despre diferite surse de zgomot) A vui, a bubui. *Barnarul închis în canal de scînduri freamătă sub picioarele mele, fierbe, se zbate, tună.* SADOVEANU, O. VIII 241. *Stîncă... Ce din vîrf de munte saltă, Tună, se rostogolește.* ALECSANDRI, P. II 15. ✦ (Despre glas, cuvinte etc.) A răsuna puternic. *Acesta el tună glasul directorului, punctînd încheierea cu un pumn în birou.* C. PETRESCU, C. V. 133. *Ca-ntr-un fund dogit de clopot tună-n gura lor cuvîntul, Și pe unde calcă dînșii se cutremură pămîntul.* IOSIF, P. 63. ✧ (Impersonal) *Și fuge el tot înainte și în urma lui tună: hoțule-i, nătărăule-i!* CONTEMPORANUL, III 700.

4. Intranz. A trage cu tunul (sau, mai rar, cu alte arme de foc). *Vine Din pistoale dînd Și din puști tunînd.* SEVASTOS, N. 114. *Urcînd douăsprezece tunuri mari într-un deal înalt, le îndreptă spre armia noastră și începu a tuna asupră-i.* BĂLCESCU, O. II 87.

TUNÁ[2], *tun,* vb. I. Intranz. (Regional) A intra, a pătrunde undeva pe neașteptate (și cu mult zgomot); a da buzna, a năvăli. *Lasă ușa descuiată Să mai tun și eu v'odată.* MAT. FOLK. 1010. *Tun în casă, focu-i stîns, ies afară, lemne nu-s.* ȘEZ. XII 153. *Turcu-n casă că tuna Și vin roșu aducea, O ploschiță De-o vedriță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489. ✧ (În imprecații) *Tune dracu-n pielea lor!* CĂLINESCU, E. O. I 108. ✧ Expr. **A-i tuna cuiva ceva în minte** (sau **în cap**) = a-i trece cuiva prin minte o idee neașteptată. **A tuna în groapă** = a muri. *Să n-ai parte d-altă fată, Pînă n-oi tuna în groapă.* HODOȘ, P. P. 133.

TUNÁR, *tunari,* s. m. Militar care servește într-o unitate de artilerie; servantul unui tun; artilerist. *Tunarii se luptau strașnic.* SADOVEANU, O. VI 31. *La cele patru colțuri ale locului de adunare e cîte un tun cu tunarii săi, așezați după regulile ostășești.* CAMIL PETRESCU, O. II 352. *Țînteș era dibaci tunar, Căci toate-a lui ghiulele Loveau turcescul furnicar.* ALECSANDRI, P. A. 207.

TUNĂRÍ, *tunăresc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A trage cu tunul, a bombarda.

TUNĂRÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a tunări; bombardare. *Văzînd ai noștri că nu izbutesc astfel, se mărginiră a urma cu tunărirea de bombe și ghiulele.* BĂLCESCU, O. II 114.

TUNĂTÓR, -OÁRE, *tunători, -oare,* adj. Care tună, care bubuie (tare); puternic, răsunător. *Ca să dovedească vrednicia lor, răspîndeau artistului cu voci tunătoare și false.* SADOVEANU, E. 126. *Peneș, om de omenie, Sare-n Plevna dintr-un zbor Și apucă-n bărbăție Tunul*

cel mai tunător. ALECSANDRI, P. III 482. *Auzii glasul aramei tunătoare.* ALEXANDRESCU, M. 30. ◇ (Adverbial) *Atunci boier Stoicea... porunci tunător.* GALACTION, O. I 52. *După o pauză, tunător, aproape răstindu-se una la alta, își întîlniră glasurile într-unul singur.* BASSARABESCU, V. 23.

TÚNDE, *tund,* vb. III. Tranz. **1.** A scurta, a tăia sau a reteza (pînă la piele) părul, mustața sau barba cuiva. *Și-a tuns mustața.* ◇ (Complementul indică persoana respectivă) *Văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă.* CREANGĂ, A. 27. ◇ Expr. **A tunde** (pe cineva) **brebenel** v. brebenel. ◇ Refl. cauzativ. *E păcat să mături tu sau altul părul după ce te-ai tuns.* GOROVEI, la CADE. ✦ (În ritualul bisericii ortodoxe) A tăia părul de pe capul unui om înainte de a-l face călugăr; p. ext. a călugări pe cineva. *De mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr.* NEGRUZZI, S. I 159. ✦ A tăia părul sau lîna de pe corpul unor animale. *Stăpînu-meu a pus de și-a tuns oițele, și a tuns și oaia finului său.* ISPIRESCU, L. 208. ✦ A scurta iarba sau vîrfurile copacilor. *Tunde crengile copacilor.* DRĂGHICI, R. 151.

2. Fig. (În expr.) **A o tunde** = a fugi, a o șterge, a o tuli. *Băga de seamă vreun bou răzlețit și o tundea pe-aci încolo.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. **Tunde-o (băiete, pîrleo** etc.) = fugi, șterge-o. *Iese pe ușă, pune mîna pe iapă și pe-o secure și tunde-o!* CREANGĂ, P. 47. *Tunde-o, pîrleo! Peste garduri sărea iute și fugea.* CONTEMPORANUL, I 406.

TÚNDERE, *tunderi,* s. f. (Rar) Acțiunea de a (se) tunde și rezultatul ei.

TÚNDRĂ, *tundre,* s. f. Regiune de stepă din zona polară arctică, a cărei vegetație este constituită din mușchi, licheni și arbori pitici.

TUNÉL, *tuneluri,* s. n. **1.** Galerie subterană care permite trecerea unei căi de comunicație (în special a drumului de fier) printr-un masiv muntos sau deluros, pe sub nivelul solului sau pe sub o apă. *Ei au venit... străbătînd orașul pe dedesubt, instalați în vagoane confortabile, prin tunelurile de metal și marmură ale metroului.* STANCU, U.R.S.S. 37. *Drumul de fier... pătrunde chiar înăuntrul muntelui prin gura neagră a tunelului care îl înghite.* BOGZA, C. O. 347. *O gură neagră se cască în masa vînătă de piatră, toți se reped la geamuri să le închidă, intri-n întuneric. E primul tunel.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. ◇ Fig. *Tuneluri de verdeață conduc în băi de umbră Punctate de topazul corolelor de nuferi.* PERPESSICIUS, S. 81.

2. (Rar) Local de consumație în forma unei galerii, amenajat de obicei într-un subsol. *Tinerii găgăuți... cari bat trotuarele Bucureștilor, umplu cafenelele și tunelurile, joacă toată noaptea biliard.* GHEREA, ST. CR. I 336.

— Pl. și: *tunele* (C. PETRESCU, R. DR. 37).

TUNELÍST, *tuneliști,* s. m. (Rar) Muncitor specializat în lucrări de tuneluri. *Străpungînd metru cu metru muntele, în cei patru ani, tuneliștii au căptușit această cavernă cu un adevărat munte de beton.* CONTEMPORANUL, S. II, 1955, nr. 480, 3/3.

TÚNET, *tunete,* s. n. **1.** Bubuit care însoțește fulgerul sau urmează după el și care este provocat de descărcările electrice din atmosferă. *O scînteiere crudă umplu ripa, tunetul zgudui munții.* SADOVEANU, O. VIII 243. *Fulgerul scînteie, tunetul bubuie, Calul său cade.* BOLINTINEANU, O. 74. *Tunetul se poartă vuind din loc în loc.* ALECSANDRI, P. I 193. *Groaznice tunete o să avem.* NEGRUZZI, S. I 58. ✦ (Rar) Trăsnet. *E frumos, lovi-l-ar tunetul.* STANCU, D. 190. *Un fulger ca o sîrmă ruptă tresări în întunecimea norilor și tunetul trăsni, dărîmînd văzduhul.* SADOVEANU, O. A. II 102.

2. Fig. Zgomot puternic. *Se auzi deodată un tunet de voci.* CAMIL PETRESCU, O. II 184. *Atunci un tunet de urale și de aplauze... izbucni.* MIRONESCU, S. A. 109. *El sub tunetul de tun S-a bătut ca un nebun.* COȘBUC, P. I 132. *Începu a se cutremura biserica și se auziră niște pocnete și tunete.* ISPIRESCU, L. 99.

TÚNGSTEN s. n. Metal dur, greu, de culoare cenușie, întrebuințat mai ales la fabricarea oțelurilor speciale și a filamentelor pentru becuri electrice; wolfram.

TUNÍCĂ, *tunici,* s. f. **1.** Haină bărbătească care face parte dintr-o uniformă (militară, școlară etc.) și care se poartă peste cămașă. *Tunica scurtă căzăcească îi strîngea pieptul lat în care gemea înăbușit o vijelie.* SADOVEANU, O. I 11. *A pus jos tunica soldățească și a secerat cu îndîrjire.* GALACTION, O. I 137. *Se uita într-un jurnal ilustrat, tihnit, grav... cu tunica strînsă pe el ca de paradă.* D. ZAMFIRESCU, R. 11. ◇ (Simbolizînd persoana îmbrăcată într-o asemenea haină) *N-apuca să facă zece pași și tunica roșie îi apărea ca din pămînt.* VLAHUȚĂ, O. A. III 67.

2. Haină asemănătoare cu tunica (1), purtată de femei. *Tunica de catifea strînsă pe mijloc, cu puf de blăniță la gît și la mîneci.* SADOVEANU, O. VII 57.

3. Îmbrăcăminte largă, cu falduri, dintr-un material ușor, care se purta în antichitate, acoperind tot corpul. *Și-n for purtam tunică cu ciucuri elinești.* MACEDONSKI, O. I 139. *Acea mîndră și sprintenă fecioară de marmură care s-avîntă, ageră și ușoară, sub creturile dese ale tunicei spartane.* ODOBESCU, S. III 55.

4. Membrană fibroasă care învelește unele organe ale corpului. ✦ Membrană care acoperă corpul unor animale marine. ✦ (Bot.) Înveliș cărnos al unui bulb.

TUNS[1] s. n. Faptul de a (se) tunde.

TUNS[2]**, -Ă,** *tunși, -se,* adj. (Despre păr, barbă sau mustață) Tăiat, scurtat, retezat; (despre oameni) cu părul, barba sau mustața tăiate. *Moș Gavrilă își freacă barba tunsă.* SADOVEANU, O. VII 345. *Bărbatul ăsta voinic, cu fruntea dreaptă și mustața plină, tunsă.* CAMIL PETRESCU, O. I 275. ◇ Expr. **A i se duce** (sau **a-i merge cuiva**) **vestea ca de popă tuns** v. popă (I 1). ✦ (Despre lîna sau părul unor animale) Tăiat de pe corpul animalelor; (despre animale) cu lîna sau cu părul tăiat; fără lînă, fără păr. ◇ Expr. **C-o fi** (sau **ba e**) **tunsă, c-o fi** (sau **ba e**) **rasă** v. ras[2]. ✦ (Despre iarbă, copaci) Cu vîrful retezat. *Alee de copaci foarte nalți și tunși.* GOLESCU, Î. 27.

TUNSOÁRE, *tunsori,* s. f. Tuns; fel de a (se) tunde.

TUNSÚRĂ, *tunsuri,* s. f. Tunsoare.

TUPĂNÍ, *tupănesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit și regional) A lovi, a ciocăni, a bate. *Faurul vara, în căldurile ceale mari, toată ziua tupănește cu ciocanul.* ȚICHINDEAL, F. 117.

TUPÉU s. n. Atitudine îndrăzneață; îndrăzneală, cutezanță, obrăznicie.

TUPILÁ, *tupilez,* vb. I. Refl. **1.** A se ghemui (la pămînt), a se face mic (mai ales pentru a nu fi văzut), p. ext. a se ascunde; a se pitula. V. cinchi. *Ozun se tupilă alături de lucrător.* C. PETRESCU, C. V. 138. *Căprița pe care Alexandru o urmărise atît de mult stătea tupilată.* GANE, N. I 143. *Cățelul s-a tupilat blînd la picioarele lui.* VLAHUȚĂ, O. A. II 6. ◇ Fig. (Despre case, rar despre alte lucruri) *În colțul uliței noastre, cu case tupilate acoperite cu olane, se afla o circiumă bătrînească.* I. BOTEZ, ȘC. 20. *În bătătura caselor tupilate sub coperișele de stuf, cîteva femei, cu mînile streșină la ochi, cătau lung, cercetător, departe în zare.* BART, S. M. 69. *Văile tupilate întunecau priveliștea.* HOGAȘ, M. N. 132. ◇ Tranz.

(Complementul indică o parte a corpului) *Ea-şi tupila capul şi se înclina spre el, cu sentimentul că e sub apărarea unei puteri mari.* VLAHUŢĂ, O. A. III 86.

2. A înainta pe furiş, ghemuindu-se pentru a nu fi văzut. V. furişa. *O femeie se tupila prin dosul unei case, furişîndu-se către o cinepişte înaltă.* SADOVEANU, M. C. 86. *Ea trebui să-şi plece capul, se tupila pe sub ramuri cu mişcări de păsărică.* VLAHUŢĂ, O. A. III 48.

— Variantă: (rar) **tupilí** (MARIAN, O. I 274) vb. IV.

TUPILÍ vb. IV v. **tupila.**

TUPILÚŞ adv. (Regional, de obicei în construcţie cu verbe de mişcare) Ascunzîndu-se, ferindu-se (ca să nu fie văzut sau prins). *Sar în grădină la Costache şi merg tupiluş prin păpuşoi.* CREANGĂ, A. 67. *Hai! iute... dos la faţă şi tupiluş prin năgăruş.* ALECSANDRI, T. 216. ◇ (Repetat) *Diavolul de mîţă... tupiluş-tupiluş şi haţ! apucă-n gură coasta.* I. CR. III 205.

TUPUNGEÁLĂ, *tupungeli,* s. f. (Regional) Faptul de a tupungi; bătaie zdravănă (cu pumnii). *Bogătanul îl muncea pînă la sleire şi-l procopsea cu tupungeli.* STANCU, D. 45.

TUPUNGÍ, *tupungesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A bate zdravăn pe cineva (cu pumnii). *Jandarmul... a chemat-o la post, a tupungit-o, a stîlcit-o, a călcat-o în picioare.* STANCU, D. 283.

TUR[1], *tururi,* s. n. **1.** Mişcare circulară în jurul unui ax sau al unui punct fix, efectuată o singură dată pînă la revenirea în punctul de plecare; p. ext. mişcare liniară pe un traseu cu revenirea la punctul de plecare. *Vă rog să-mi faceţi onorul de a-mi acorda un tur de valţ.* ALECSANDRI, T. 1427. ✦ *Tur de orizont* = observare succesivă, cu ajutorul teodolitului, a diferitelor porţiuni caracteristice din jurul unui punct, pînă la revenirea lunetei în poziţia de la care s-a plecat; fig. privire de ansamblu asupra unei probleme. *Eri seară am făcut un interesant tur de orizont al situaţiei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 14/4. *Tur de forţă* v. forţă (I 1). *Tur-retur* = dus şi întors, plecare şi înapoiere.

2. Parte dintr-o competiţie sportivă organizată după anumite norme, constînd dintr-un şir de etape care reprezintă prima jumătate din totalul etapelor. ✦ Întrecerea sportivă, mai ales la ciclism, în cursul căreia se parcurge un circuit de lungă distanţă.

3. (La jocul de cărţi) Ciclu de jocuri în care fiecare partener, pe rînd, distribuie o singură dată cărţile. *Cîtva timp s-au îndemnat toate patru una pe alta: «Mai facem un tur şi ne ridicăm».* GALAN, B. I 415.

TUR[2], *tururi,* s. n. (Familiar) Porţiune a pantalonilor bărbăteşti, care acoperă partea dorsală a corpului. *N-avea decît o haină de soldat, veche şi ruptă, şi o pereche de nădragi zdrenţuiţi, cu turul atîrnînd prea jos.* DUMITRIU, N. 6. *S-a grăbit să-şi şteargă degetele-i negre de turul şalvarilor.* SADOVEANU, O. L. 34. *Vă iau de turul izmenelor şi vă arunc în foc.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 214.

TURÁ[1], *turale,* s. f. (Învechit) **1.** Monogramă a sultanului care se punea pe actele şi pe monedele turceşti; p. ext. emblemă, efigie. *Am pus de a topit nişte scule de aur şi toată argintăria... le-am făcut bulgări de aur şi de argint şi i-am trimis la Stavracolu ca să-i bată la tarapana cu tura de mahmudele şi beşlici.* GHICA, S. 506. *De cînd n-am avut paraua, I-am uitat cum e turaua.* PANN, P. V. I 17.

2. Faţa monedei pe care se află efigia. *Numai cît fiecare gologan are turaua şi izicul* (= dosul monedei) *său: şi de unde pînă acum căzuse gologanul tot cu turaua-n sus, se întîmplă, într-o zi, să cadă gologanul şi cu izicu-n faţă!* HOGAŞ, H. 22. ◇ *Iasic* (sau *izic*) *şi tura* = rişcă. *Diferite grupe de masalagii şi pungaşi: unii jucau nuci; alţii iasic şi tura.* FILIMON, C. 58.

TURÁ[2], *turale,* s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Fibrele unei plante exotice din care se fabrică o anumită ţalitate de aţă. *Se numeşte mreajă... o reţea simplă şi foarte uşoară, împletită dintr-o aţă foarte subţire, făcută din tura.* ANTIPA, P. 498.

2. (Învechit) Pachet cuprinzînd un număr fix de obiecte (de obicei 10 sau 12) de acelaşi fel, legate sau ambalate împreună, pentru a forma un tot. V. testea. *Saftianul se face din piei de capră şi de oaie, puindu-se cîte 10 la o tura sau testea.* I. IONESCU, M. 739.

TURALÍU, -ÍE, *turalii,* adj. (Învechit, despre monede) Care poartă emblema sultanului, cu turaua acestuia. *Îmi dete o mie de galbeni tot d-ei turalii.* GORJAN, H. IV 27. *Parale turalii Luate de la agii.* PĂSCULESCU, L. P. 239. *Cît era beşliii în ţară, Purta Rada cosicioare... Cu parale turalii, Luate de la beşlii.* MAT. FOLK. 89.

TURÁNIC, -Ă, *turanici, -e,* adj. De origine uralo-altaică. *Popoare turanice.*

TURÁŢIE, *turaţii,* s. f. Mişcare circulară a unei piese în jurul unui ax. ✦ Numărul de învîrtituri efectuate de un corp rotitor într-o unitate de timp. *Viteza maşinii atinge pe minut 2200 turaţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 3/4. *Rotativele scuipă munţi de ziare, învîrtindu-se cu maximul de turaţii.* BOGZA, A. Î. 251.

TURA-VÚRA interj. Cuvînt care exprimă vorbăria lungă şi fără rost într-o discuţie sau trecerea de la un subiect la altul. *Cît de mare-i ziulica, Nici că le mai tace gura: Tura-vura, tura-vura, De nu mai auzi nimica.* D. BOTEZ, F. S. 82. *Ba că dă-mi-o, ba că nu ţi-o dau, din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o ţuică.* CARAGIALE, O. I 119. ◇ Expr. **Ce mai tura-vura** = ce mai încoace-încolo, ce mai atîta vorbă degeaba? *Ce mai tura-vura. Popa se zvîrcolea de parcă ar fi fost tras pe frigare.* STANCU, D. 441.

TÚRĂ[1], *ture,* s. f. **1.** Schimb (4). *Părăsea la ora 3 noaptea (atunci se termina tura) atelierul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 165, 10/1.

2. (Rar) Tur[1] (1). *Le ceru să-i rezerve fiecare cîte o tură de vals.* REBREANU, I. 100.

TÚRĂ[2], *ture,* s. f. Piesă la jocul de şah, în formă de turn. *Alecu Golescu mută scurt tura de fildeş care mîngîie degetele, dar se vede că nu-i e gîndul la joc.* CAMIL PETRESCU, O. II 335.

TURBÁ, *turbez,* vb. I. Intranz. **1.** A se îmbolnăvi de turbare. *Un cîine nu rămîne nebătut în sat... Totuşi, mai turbează cîte unul primăvara.* STANCU, D. 174. *Mai ales primăvara... vietatea turbează.* PAMFILE, VĂZD. 44.

2. A se mînia peste măsură; a se înfuria. *Cînd auzi dascălul de fuga copiilor, turbă de mînie.* ISPIRESCU, L. 276. *Şi să nu turbezi de mînie cînd cugeţi că sînt guri rele, invidioşi şi ignoranţi?* CARAGIALE, O. III 211. *Şi cu toţii crunt turba, Paloşile ridica.* ALECSANDRI, P. P. 154. ◇ Tranz. fact. *Mai potoleşte-te şi dumneata, coană Acriviţo, pentru dumnezeu! nu-l mai turba!* CARAGIALE, O. III 36. *Mă turbează şi, zău, mă tem să nu fac vrun păcat într-o zi.* ALECSANDRI, T. I 210. ◇ Refl. Fig. *Înfiinţîndu-să o furtună foarte cumplită, cu aşa sălbătăciune s-au turbat marea, încît undele ei să înalţa ca nişte case.* DRĂGHICI, R. 9. ✦ A cădea într-un acces de furie; a se lăsa cuprins de furie, a înnebuni. *Să turbeze omul că nu putea spune nimănui ce văzuse el!* ISPIRESCU, U. 112. *Cînd gîndesc... că am să mă întorc iar la dînsa acasă, îmi vine să turbez, să iau cîmpii, nu altăceva.* CREANGĂ, P. 123. *Da daţi-mi pace!... Aţi turbat?* ALECSANDRI, T. I 299.

— Prez. ind. şi: *turb* (EMINESCU, N., 20, ŞEZ. I 126).

TURBÁN, *turbane*, s. n. Bandă de stofă, de mătase sau de pînză, de obicei albă, pe care o poartă la unele popoare orientale bărbaţii, înfăşurată de mai multe ori în jurul capului. *În loc de pălărie, îşi răsucea cu artă pe cap un fel de broboadă, ca un turban, de mătase aurie cu bande verzi.* BART, E. 100. *Turbanul îi cade şi-l lasă căzut.* COŞBUC, P. I 206. *Port un turban de matasă.* NEGRUZZI, S. II 128. ◇ Fig. (Simbolizînd armata turcă) *Mihai Viteazul... gonea dîra de... turbane risipite pînă în văgăunele Balcanilor.* VLAHUŢĂ, R. P. 13.

TURBÁRE, *turbări*, s. f. **1.** Boală gravă produsă de un virus la unele animale (mai ales la cîini) care se poate transmite prin muşcături sau zgîrieturi şi omului şi care se manifestă prin accese nervoase urmate de paralizie şi apoi de moarte; turbă. *Boli ca paralizia infantilă, turbarea... sînt produse de virusuri transmisibile.* MARINESCU, P. A. 81. *Turbarea produce leziuni vasculare şi celulare ale substanţei cenuşii.* BABEŞ, O. A. I 612.

2. Mînie, furie; înverşunare. *Se poate, răspunse Birnovă, dar asta trece. — Nu trece! nu trece! gemu c-un fel de turbare Tudor.* SADOVEANU, O. VII 64. *Se răpezi la dinsul cu turbare şi se încinse o luptă.* ISPIRESCU, L. 28. *Cei mai juni se apărau cu turbare.* NEGRUZZI, S. I 152. ◇ Fig. *Oltul se rostogolea... şi se frîngea de mal, plin de turbare.* GALACTION, O. I 74. *Se scorni un vînt furios... şi începu să sufle cu aşa turbare şi putere, încît încovoia pînă la pămînt crăcile copaciului.* POPESCU, B. II 48. ◇ Expr. (Rar) **Turbare de cap** = zăpăceală, confuzie. *Turbare de cap şi frîntură de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli, nu s-a mai dat a vedea.* CREANGĂ, A. 84.

TURBÁT, -Ă, *turbaţi, -te*, adj. **1.** Bolnav de turbare. *A murit... muşcat de un lup turbat.* HOGAŞ, DR. II 46. *Un lup... cu o limbă ca de dihanie turbată, cu colţii rînjiţi.* ISPIRESCU, L. 17. *Spînul... se răpede ca un cîine turbat la Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 278. ◇ (Substantivat) *În durerea lui strigă ca un turbat.* BOLINTINEANU, O. 294.

2. Furios, violent, sălbatic. *Să-l tîrîie... legat De-a calului meu coadă, de-a celui mai turbat.* COŞBUC, P. I 53. *Ieşea apoi în balcon ca să vază ce e jos, unde urla mulţimea turbată.* CARAGIALE, O. III 7. *Zimbrul, aprig ca un zmeu... Fiară cruntă şi turbată Pleca fruntea lui cea lată.* ALECSANDRI, P. II 93. ◇ Fig. *Dîmboviţa asta e turbată cînd se umflă.* CAMIL PETRESCU, O. I 556. *Deznădejdi ce nu se-nfring, În grozav vîrtej se string, Zbuciumînd tot mai turbate.* MACEDONSKI, O. I 200. *Slănicul... îngîmfat şi turbat, se aruncă rostogolind pietre şi bolovani.* NEGRUZZI, S. I 316. ◇ Expr. **A se face dunăre turbată** v. dunăre. ◇ (Adverbial) *Emelian răcni turbat că a intrat dracul în ei.* DUMITRIU, P. F. 52. *Din dinţi grozav scrîşneşte Şi tot blastemă turbat.* ALECSANDRI, P. A. 40. (Fig.) *În tuspatru părţi a lumii turbat vîntul se tot duce.* ALECSANDRI, P. A. 132. ✦ Înnebunit (de durere, de spaimă). *Alerga turbată de colo-colo, întrebînd, frîngîndu-şi mîinile.* VLAHUŢĂ, O. A. 426.

3. (Popular, mai ales în basme, în expr.) *Vînt* (sau *aer*) *turbat* = vînt (sau aer) din straturile cele mai înalte ale atmosferei. *Vîntul turbat suflă sus... nu suflă niciodată pe pămînt.* PAMFILE, VĂZD. 44. *Ciocîrlanul... ajunge tocmai lîngă cer, în aerul cel turbat.* MARIAN, O. I 350. *Îl făcu un pui de corb şi îl vîri într-un stol de corbi ce se urcase pînă la vîntul turbat.* ISPIRESCU, L. 46.

4. Foarte mare, foarte intens, foarte mult; extraordinar, grozav. *Un fiu De împărat odată, În piept cu dor turbat de viu, S-a îmbrăcat în fată.* COŞBUC, P. I 70. *Aerul răsună de ţipete turbate Şi mii de cai înoată în umbre-ntunecate.* BOLINTINEANU, O. 52. ◇ (Adverbial) *Idoli străini, mari băutori de sînge, Turbat s-au apucat aici să bea.* BENIUC, V. 93.

TÚRBĂ[1] s. f. (Popular) Turbare (1). *Se auzi deodată în jurul ştiinii un lătrat de cîini atît de zgomotos şi înverşunat, încît s-ar fi zis că a dat turba într-înşii.* GANE, N. II 47. *De turbă rar animal care scapă.* ŞEZ. III 205. ✦ (Rar) Calificativ injurios dat unei persoane. *Da ce ai tu cu munca mea?... prinse a ţipa baba. — Taci, turbo!* DUNĂREANU, N. 21.

TÚRBĂ[2] s. f. Varietate de cărbune de calitate inferioară, format prin carbonizarea parţială a unor resturi de plante de mlaştină şi folosit drept combustibil. *Ţinut mai mult mlăştinos, acoperit de turbă, a fost multă vreme sterp.* SAHIA, U.R.S.S. 39.

TURBĂCIÚNE, *turbăciuni*, s. f. **1.** (Rar) Turbare (1). *Aveau să-l omoare ca pe un cîine veninat de turbăciune.* POPA, V. 137.

2. Turbare (2). *De cîte ori în turbăciune se apropiau de călăreţ, întîlneau gloanţele lui şi copitele fugarului.* GANE, N. I 11. *Turbăciune oarbă cu lăcomia unită.* CONACHI, P. 302. *Să afla gata de război cu o mare turbăciune.* DRĂGHICI, R. 182.

TURBĂRÍE, *turbării*, s. f. Regiune mlăştinoasă cu vegetaţie bogată, din resturile căreia se formează turba[2]; regiune bogată în turbă.

TURBÉNT, *turbente*, s. n. (Regional) Panglică lată, uneori de fir, cu care se împodobeşte fruntea mireselor îndată după cununie. *O... cordea — lată... se numeşte pe aici* [în Banat] *turbent.* MARIAN, NU. 705.

TURBIDIMÉTRU, *turbidimetre*, s.n. Instrument pentru determinarea gradului de tulbureală a unei soluţii, a unei suspensii sau a unei emulsii.

TURBÍNĂ, *turbine*, s. f. Motor cu rotor, care foloseşte energia potenţială a unui fluid pentru a obţine energie cinetică, pe care o transformă în energie mecanică. *Aceste ape năvălesc în turbina unei uzini electrice, care aprinde mii de lumini.* BOGZA, C. O. 173. *Sala turbinelor... este curată ca o farmacie.* SAHIA, U.R.S.S. 82. *Asemenea mori (morile cu turbine) se cred a fi o invenţiune cu totul nouă.* ODOBESCU, S. II 107.

TURBÍNCĂ, *turbinci*, s. f. (Învechit) Sac (soldăţesc) de merinde; traistă. *Blagosloveşte-mi turbinca asta, că ori pe cine oi vrea eu, să-l vîr într-însa.* CREANGĂ, P. 300.

TURBOCOMPRESÓR, *turbocompresoare*, s. n. Agregat alcătuit dintr-un compresor de aer şi o turbină, folosit la supraalimentarea cu aer a motoarelor diesel sau a motoarelor cu ardere internă.

TURBOFÓR, *turbofoare*, s. n. Sapă de foraj acţionată de o turbină hidraulică, folosită la forarea sondelor de ţiţei.

TURBOGENERATÓR, *turbogeneratoare*, s. n. Grup compus dintr-un generator electric cuplat cu o turbină cu aburi sau cu gaze.

TURBOINJECTÓR, *turboinjectoare*, s. n. Agregat alcătuit dintr-un injector şi o turbină.

TURBOPROPULSÓR, *turbopropulsoare*, s. n. Agregat alcătuit dintr-o turbină cu gaze şi un compresor, folosit la propulsia unui avion. V. turboreactor.

TURBOREACTÓR, *turboreactoare*, s. n. Reactor cu un grup turbocompresor, la care propulsia se obţine numai prin efectul de reacţiune a gazelor de ardere, la evacuare. V. turbopropulsor.

TURBULÉNT, -Ă, *turbulenţi, -te*, adj. Care face gălăgie (v. zgomotos); care produce dezordine (v. nesupus, revoltat). *Se arată mult mai turbulent şi nedomolit, dezvăluindu-şi temperamentul pasionat.* SADOVEANU, E. 200. *Îl vedea utilizînd cu îndemînare toate apucăturile de şcolar leneş, chiulangiu, turbulent şi pala-*

vragiu. C. PETRESCU, C. V. 107. *Țăranii au devenit foarte turbulenți și arțăgoși.* REBREANU, R. II 116. ◇ (Substantivat) *Cei cîțiva turbulenți ascultă de sfaturile tovarășilor lor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 12/5.

TURBULÉNȚĂ s. f. **1.** Gălăgie, zgomot, dezordine; nesupunere, revoltă.

2. Mișcare de agitație a unui fluid ale cărui particule au deplasări dezordonate.

TÚRBUR s. n. (Rar) Neliniște, zbucium, tulburare. *Aburi de îndoială și de turbur răsăreau uneori în unghere de inimă.* POPA, V. 39.

TURBURÁ vb. I v. **tulbura.**

TURBURÁRE s. f. v. **tulburare.**

TURBURÁT, -Ă adj. v. **tulburat.**

TURBURĂTÓR, -OÁRE adj. v. **tulburător.**

TÚRBURE adj. v. **tulbure.**

TURBURÍU, -ÍE adj. v. **tulburiu.**

TURBURÓS, -OÁSĂ adj. v. **tulburos.**

TURC[1], **-Ă,** *turci, -e,* adj. Care aparține Turciei sau populației ei, privitor la Turcia sau la populația ei; turcesc. *Limba turcă.* ▭ *Un agă turc consimțise să asiste la ceremonia de instalare.* IORGA, L. I 331. *La mal ne întîmpină mai mulți ofițeri turci.* BART, S. M. 21.

TURC[2], **-Ă,** *turci, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Turciei sau care este originară de acolo; p. ext. persoană de religie mahomedană. *Decît roabă turcilor, Mai bin' hrană peștilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 496. ◇ (Cu sens colectiv) *Frate, te-ai luptat bine cu turcul!... și l-a bătut pe umeri.* CAMIL PETRESCU, O. II 89. *Zvonul ajungea pînă-n țara turcului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 491. ◇ Expr. **Parcă se bat turcii la gura lui** = parcă se bat calicii la gura lui, v. gură (I 1). **Cum e turcul și pistolul** = cum e omul, așa sînt și faptele lui, prietenii lui. **(Doar) nu dau** (sau **vin**) **turcii,** se spune pentru a modera graba neîntemeiată a cuiva. *Da stai un pic, tovarășe, ce naiba?! Nu dau turcii!* GALAN, B. I 28. **A fi turc** (sau **ca turcul**) = a fi încăpățînat, a nu ține seamă de nimic, a nu vrea să înțeleagă. *E ca turcul... nu vrea să știe de nimic.* PAMFILE, S. T. 85. **Turcul plătește,** se spune cînd cineva este silit să plătească, vrînd-nevrînd, paguba sau cheltuiala făcută de alții.

TURCALÉȚ s. m. v. **turculeț.**

TURCÁȘ, *turcași,* s. m. (Transilv., Mold.) Flăcău mascat care umblă cu turca. *Jocul turcașului... stă în a se încovoia și a se clănțăni, ducîndu-se de la ușă pînă în fundul casei.* PAMFILE, CR. 164.

TÚRCĂ, *turci,* s. f. (Transilv., Mold.) Capră (I 2). *Începînd de la Ignat și sfîrșind cu zilele crăciunului... tineretul romîn umblă cu turca, capra sau brezaia.* PAMFILE, CR. 162. *În sărbătorile crăciunului și-n ziua de anul nou se îmblă cu turca.* MARIAN, O. II 405. ✦ Nălucă, stafie, fantomă. *Toate stihiile năpădesc pe mine... strigoii, moroii ... turca.* ALECSANDRI, T. 616.

— Variantă: **țúrcă** s. f.

TURCÉSC, -EÁSCĂ, *turcești,* adj. Turc[1]. *În fundul portului e ancorată o corăbioară turcească.* BART, S. M. 49. *Alexandru Lăpușneanul... fugind la Constantinopol, izbutise a lua oști turcești.* NEGRUZZI, S. I 137. *Deasupra sînt zidiri de case, din care una este împodobită după obiceiul chinezesc și turcesc.* GOLESCU, Î. 81. *Trei voinici că mi-a sosit... Cu puștile tătărești Și cu pistoale turcești.* ȘEZ. I 44. ◇ *Cafea turcească* = băutură fierbinte, dulce, preparată din boabe de cafea prăjite și măcinate foarte fin. *La aroma îmbătătoare a unei cafele turcești, ochii lui... se pierdură în acea intensivă visătorie care stă cîteodată atît de bine băieților.* EMINESCU, N. 35. ◇ Expr. **(A fi) ca o** (sau **cu obraz de**) **babă turcească,** se spune despre bărbații spîni și cu zbîrcituri pe față. *Omul spîn, cu obraz de babă turcească, rămase afară.* C. PETRESCU, R. DR. 22. **Față turcească** = față încruntată. *Azi, intrînd la staritul tău, am făcut o față cătrănită și turcească.* EMINESCU, N. 97. ◇ Compuse: **bostan-turcesc** v. bostan; **alune-turcești** v. alună; **păpușoi-turcesc** = varietate de porumb cu știuletele gros avînd multe rînduri de boabe, de culoare albicioasă. *Soiurile cele mai cunoscute de popușoi sînt:... turcesc, cu știuletele gros, cu multe rînduri de grăunțe și bobul albicios.* PAMFILE, A. R. 68.

TURCÉȘTE adv. Ca turcii, în felul turcilor. *Și șezînd el iepurește Și la cap legat turcește, A-nceput a cimili.* MARIAN, S. 236. ◇ Expr. **A sta** (sau **a ședea**) **turcește** = a sta jos, cu picioarele încrucișate sub corp, (ca orientalii). *Afară, așezat turcește pe iarba înrourată, aștepta, pufăind dintr-o lulea, călăuzul.* GALAN, B. I 82. *Toți băieții s-au așezat turcește în jurul focului.* SADOVEANU, O. VIII 142. *Așa turcește cum stăteam dinaintea focului... mă ospătai și eu după putință.* HOGAȘ, M. N. 183. *Cîntăreți cu flautul... șed turcește, cu picioarele încrucișate sub dînșii.* ODOBESCU, S. III 111. (Fig.) *Foile calendarului n-apucaseră să arate sosirea iernii, și ea se așezase turcește pe întinderea țării.* PAS, L. I 128. **A ști** (sau **a vorbi, a citi** etc.) **turcește** = a cunoaște limba turcă, a vorbi (a citi etc.) în această limbă; p. ext. a vorbi o limbă neînțeleasă sau a rosti cuvintele neclar, încît nu se înțeleg (v. bolborosi). *Tudor Fierăscu... știind bulgărește și turcește, făcuse bune treburi cu proviantul.* GALACTION, O. I 110. [Li se aduc] *12 buți pline cu vin de cel hrănit, de care cum bei cîte oleacă, pe loc... începi a bolborosi turcește.* CREANGĂ, P. 260. *Ca și cînd le-aș fi grăit turcește; m-au luat la trei parale.* ALECSANDRI, T. 125. **În turcește** = în limba turcă. *Te rog încă să cauți pe la vreun filozof turc, prieten d-ai tăi, această scriere:... Istoria Tesalonicului în turcește.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 607.

TURCHÉZ, -EÁZĂ, *turchezi, -e,* adj. (Popular) Albastru. *Aveau... coamele pieptănate, împletite în cozi, cu panglici galbene, roșii, turcheze.* STANCU, D. 5.

TURCÍ, *turcesc,* vb. IV. Refl. **1.** A renunța la naționalitatea sa, adoptînd limba, obiceiurile și (mai ales) religia turcilor; a deveni turc. *Dintr-o împrejurare sau dintr-alta, de voie sau de nevoie, s-a turcit.* GHICA, A. 18. *Dimitrie s-a dus în Crimeea și s-a turcit.* BĂLCESCU, O. I 97. *Turcește-te, Iancule, și te dă pe legea noastră.* MAT. FOLK. 731. ✦ Tranz. A sili pe cineva să adopte limba, obiceiurile și (mai ales) religia turcilor. *Prindeau la tineri și-i duceau în țara lor, unde îi turceau și îi băgau în oastea ianicerilor.* ISPIRESCU, M. V. 5. *Împăratu-i întreba: — Turcit-ați pe Iancu-vodă?* MAT. FOLK. 732.

2. (Familiar) A se ameți de băutură, a se îmbăta. *În sara aceea mă cam turcisem eu — nu prea eram obișnuit cu vinul.* SADOVEANU, O. I 399.

TURCÍE s. f. (Învechit, în expr.) **Pe turcie** = în limba turcă. *Mă întîmpină un om... cînd eream să trec pă lîngă o apazvîrlă (mașină ce aruncă apa în sus, sau șadrivan pă turcie).* GORJAN, H. IV 109.

TURCÍME s. f. Mulțime de turci. *A scos sabia și s-a repezit într-o ceată de soldați turci... Spaima a intrat în turcime.* STANCU, D. 23. *Turcimea-nvrăjbită se rupe de-olaltă.* COȘBUC, P. I 205.

TURCÍRE, *turciri,* s. f. Acțiunea de a (se) turci. *Hassan e turc în fine, dar numai prin turcire, Pe cînd al meu, din contra, e neaoș musulman.* MACEDONSKI, O. IV 96.

TURCÍSM, *turcisme*, s. n. Expresie sau cuvînt împrumutat în limba romînă (uneori fără necesitate) din limba turcă.

TURCÍT, -Ă, *turciți, -te*, adj. Care a adoptat (sau a fost silit să adopte) limba, obiceiurile și (mai ales) religia turcilor. *Iancule, romîn turcit, Ce te porți așa gătit?* TEODORESCU, P. P. 292. ✦ (Rar) Plecat, supus turcilor. *Ion-vodă scrisese către doi dintre cei mai puternici din aristocrația polonă, rugîndu-i să-i ajute, la nevoie chiar contra poruncelor turcitului lor rege.* HASDEU, I. V. 111.

TURCOÁICĂ, *turcoaice*, s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Turciei sau care este originară de acolo.

TURCOÁZĂ, *turcoaze*, s. f. Peruzea.

TURCOMÁN, *turcomani*, s. m. (Popular, peiorativ) Turc. *De-ți găsi vreun dușman, Vreun grec ori vreun turcoman.* ȘEZ. IV 132.

TURCOMERÍT, -Ă, *turcomeriți, -te*, adj. (Învechit) Partizan al turcilor. ✦ Fig. Despotic. *Nici ești un părinte blînd dizmierdător... Ești prea turcomerit.* ALECSANDRI, T. 1233.

TURCULEÁN, *turculeni*, s. m. Turculeț. *Mă-ntîlnii c-un turculean Cu fes roș și cu tulpan.* ȘEZ. II 183.

TURCULÉȚ, *turculeți*, s. m. Diminutiv al lui turc; copil de turc. *Un turculeț mititel Cu cojocul scurticel.* MAT. FOLK. 91. *Taie la turculeți Că nu-s vrednici nici un preț.* ȘEZ. II 39.

— Variantă: **turcalét** (PAS, L. I 268) s. m.

TUREÁC s. m. v. **tureatcă.**

TUREÁTC s. m. v. **tureatcă.**

TUREÁTCĂ, *turetci*, s. f. **1.** Partea cizmei care acoperă pulpa piciorului de la genunchi pînă la glezne. V. carîmb. *După el coborî și o slugă mustăcioasă, care era pe capră, înarmată cu pistoale la brîu și cuțit în tureatca cizmelor scurte.* CAMIL PETRESCU, O. II 150. *Vechili cu coada cravașei înfiptă în tureatca strînsă pe pulpă a cizmei.* C. PETRESCU, O. P. I 46. *N-a rămas ladă, saltar, tureatcă de cizmă, astupătoare de sobă, unde să nu-și fi băgat mîinile.* GANE, N. III 38.

2. (Învechit) Un fel de ciorap fără talpă, făcut din dimie sau din postav, care îmbrăca piciorul de la glezne pînă la genunchi.

— Pl. și: *turetce* (CREANGĂ, A. 99). — Variante: **turcáte** (SEVASTOS, N. 98), **tureác** (REBREANU, I. 12, SLAVICI, N. II 194), **turiác** (pronunțat *-ri-ac*) s. m.

TURÉLĂ, *turele*, s. f. Suport metalic mobil, de obicei în formă de cupolă, care se poate roti în jurul unui ax (sau poate avea mișcări ascendente și descendente) și care servește ca blindaj sau pe care sînt montate tunurile sau mitralierele la tancuri, vapoare, avioane etc. ✦ Deschizătură în partea superioară a tancurilor, care permite intrarea și ieșirea oamenilor. *Porniră în fugă tancurile de pe deal... împroșcînd foc din țevile tunurilor; pe alocurea turelele se deschideau deodată, săreau afară niște oameni negri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 6/2. *A aruncat prin turelă... o sticlă cu material inflamabil.* STANCU, U.R.S.S. 130.

TURF, *turfuri*, s. n. (Franțuzism) Hipodrom.

TURIÁC s. m. v. **tureatcă.**

TURICEÁ, *turicele*, s. f. (Bot.) Turicel.

TURICÉL, *turicei*, s. m. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele dispuse în rozetă, cu flori mici, albe sau gălbui; crește prin pajiști umbrite *(Turritis glabra)*.

TURICIOÁRĂ, *turicioare*, s. f. (Bot.) Turiță-mare.

TURINGÍU, -ÍE adj. v. **turungiu.**

TURÍSM, (2) *turisme*, s. n. **1.** Activitate cu caracter sportiv, constînd din parcurgerea, pe jos sau cu un vehicul, a unor regiuni (mai îndepărtate) cu peisaje pitorești sau interesante din punct de vedere științific. *Turismul capătă în țara noastră un caracter de masă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 229, 2/1.

2. Autoturism. *Furgonul cu cai înhămați și cele două camioane regimentare și turismele comandanților așteptau loc de încolonare.* SADOVEANU, M. C. 104.

TURÍST, -Ă, *turiști, -ste*, s. m. și f. Persoană care practică turismul. V. excursionist. *Noi, turiștii, sîntem ținuți să cunoaștem și limbile orientale, altfel n-am putea vizita locurile unde vechea omenire a lăsat cele mai adînci și mai măreț urme despre trecutul său.* HOGAȘ, H. 93. *Spuind domnitorului că acest turist avea să scrie impresiunile lui de călătorie... consulul Franciei cerea pentru călător înlesniri de transport prin țară.* GHICA, S. 161. *Pe zidul Cetățuiei este un foișor luminat, cu trei ferestre mari, din care turistul se bucură de o minunată panoramă.* RUSSO, S. 198.

TURÍSTIC, -Ă, *turistici, -e*, adj. Care aparține turismului, privitor la turism. *Bazele turistice au fost amenajate pentru a putea adăposti un număr cît mai mare de excursioniști.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 229, 2/1.

TÚRIȘTE s. f. v. **toriște.**

TÚRIȚĂ, *turițe*, s. f. Plantă erbacee din familia rubiaceelor, cu tulpina în patru muchii, acoperită cu ghimpi mici îndoiți, cu flori albe sau verzi, cu fructele acoperite cu peri curbați la vîrf; crește prin poieni, margini de păduri și locuri cultivate *(Galium aparine)*. *Să-mi fac verde cununiță, Cununiță de turtiță Să mai vii badea bădiță.* ȘEZ. II 212. ✧ Compus: **turiță-mare** = plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele păroase pe fața inferioară, cu flori galbene-aurii și cu fructe avînd la bază ghimpi mici; crește prin crînguri și livezi *(Agrimonia eupatoria)*.

— Accentuat și: *turiță*.

TURJÁN, *turjeni*, s. m. (Regional) Cocean, strujan. *Coceanul, care se mai numește și... turjan.* PAMFILE, A. R. 87. *Pe cărarea racului, Merge mama dracului, C-o lumină de turjan.* MARIAN, S. 366.

TURLÁC, -Ă, *turlaci, -e*, adj. (Popular) Amețit de băutură, beat; p. ext. zăpăcit, năuc. *Au mai băut tustrei — cît să fi băut? — un clondir, două. Mai mult n-a vrut Didina. Îi văzuse turlaci pe amîndoi și zicea că se face de rîs.* PAS, L. II 16. *Am p-aci niște băieți, leniceri, turlaci și beți.* TEODORESCU, P. P. 557. *Stan al Bratei s-a sculat, Cu capul de somn umflat Și la minte cam turlac.* id. ib. 585.

TÚRLĂ, *turle*, s. f. **1.** Construcție în formă de turn, făcînd parte din complexul arhitectural al marilor clădiri (în special al bisericilor). *Pe cîmpie se auzea încă tunul. Aici se vedeau doar urmele lui, case dărîmate... turla bisericii ruptă.* DUMITRIU, B. F. 138. *Acolo, în vîlceaua de sub munți, între păduri, se ridică în liniște turlele bisericilor mănăstirești de la Neamț.* SADOVEANU, O. VII 201. *Cînd însă-n turlă ceasul tainei bate, De prin morminte umbre mari se scoală.* IOSIF, P. 24. *Mica turlă rotunjită a bisericuței lui Bucur.* ODOBESCU, S. I 105. ✧ Fig. *Soarele scade dinspre amiaz; Mai săgetează Roiuri de rază Peste bătrîne turle de brazi.* DEȘLIU, M. 28. *Departe, înainte, răsar din neguri de brădet «Pietrele Doamnei», turle de castele, scîteietoare-n lumina rumână a dimineții.* VLAHUȚĂ, O. A. II 164.

2. Construcție de lemn sau de metal, montată deasupra gurii unei sonde, pe care se montează geamblacul sondei. *Se zăresc printre brazii înalți turlele sondelor, răsărite ca din pămînt în noua regiune petroliferă a țării, Pitești.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2785.

TURLĂCÍ, *turlăcesc,* vb. IV. Refl. (Popular) A se ameți de băutură, a se îmbăta; p. ext. a se zăpăci, a se năuci. *Ercule își încălzi măseaua și se cam turlăci.* ISPIRESCU, U. 33.

TURLÍST, *turliști,* s. m. Muncitor specializat în montarea turlelor de sondă.

TURLUBÁN, *turlubane,* s. n. (Învechit) Turban. *Trebuie iar să-mi pun rochia cea de catife roșie și turlubanul cel cu pene stacojii.* ALECSANDRI, T. I 127.

TURLULÍU, -ÍE, *turlulii,* adj. (Rar) Zăpăcit, țicnit, nebun. *Să te trezești pe urmă... turluliu la minte... și cu ochii scurși de plîns.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 307.

TURMÁC, -Ă, *turmaci, -e,* s. m. și f. (Regional) Vițel sau viță de bivol. V. malac. *Ceaușul se supunea... Iar a doua zi-i frigea O turmacă la frigare Ca să-i fie de gustare Pîn-o veni prînzul mare.* TEODORESCU, P. P. 578.

TURMALÍNĂ, *turmaline,* s. f. (La pl.) Clasă de minerale cristalizate, formate din silicații unor metale, și conținînd bor; (la sg.) piatră semiprețioasă care face parte din această clasă.

TÚRMĂ, *turme,* s. f. **1.** Grup (mai mare) de oi, p. ext. de alte animale (domestice sau sălbatice) care trăiesc împreună. *Am de furcă c-o turmă de mistreți. Cumplite sălbătăciuni!* SADOVEANU, O. I 43. *Turmele s-aud mugind, Și flăcăii vin pe luncă Hăulind.* COȘBUC, P. I 47. *Turme de vite se scoboară la adăpat.* VLAHUȚĂ, R. P. 10. *Cum e păstorul, așa și turma* (= cum sînt conducătorii, așa și subalternii). *O turmă și un păstor,* exprimă ideea de unire sub o singură conducere.

2. Masă, mulțime, grup (mare) de oameni (umili, săraci, exploatați). *Are o pornire de milă adîncă pentru turma celor obijduiți, batjocoriți și flămînzi.* SADOVEANU, O. VI 419. *În calea lor au întîlnit turme întregi de suflete.* GANE, N. III 20. *Boierii și-au venit în cunoștință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor.* NEGRUZZI, S. I 149. ✧ (Metaforic) *A plecat băiatul cu fluierul. Cîntînd a plecat. După el, turmă, noi.* STANCU, D. 170. ✧ Loc. adv. **În turmă** = cu grămada, în grămadă. *Sufocați de-atîta mers în turmă Noi ne mișcăm împinși din urmă.* CAMIL PETRESCU, V. 17. *Rămase în urmă o companie înșirată în turmă.* C. PETRESCU, Î. I 133.

3. (În limbajul bisericesc) Mulțimea credincioșilor.

TURMENTÁ, *turmentez,* vb. I. Refl. (Rar) A se îmbăta.

TURMENTÁT, -Ă, *turmentați, -te,* adj. (Rar) Beat. *Nu sînt turmentat... coană Joițico.* CARAGIALE, O. I 118.

TURMULÍCE, *turmulici,* s. f. (Rar) Turmuliță. *Nu-turmulicea de oi, Ci-i potera după noi.* MAT. FOLK. 1274.

TURMULÍȚĂ, *turmulițe,* s. f. Diminutiv al lui turmă (1). *Îl puse să-i ducă turmulița de oi la pășune.* ISPIRESCU, L. 262. *Un ciobănaș fluierînd, Turmulița-mi îngrijì.* VĂCĂRESCU, P. 217.

TURMUȘOÁRĂ, *turmușoare,* s. f. Turmuliță. *Au venit din Ardeal, aducîndu-și de dinapoi turmușoarele de vite.* ȘEZ. IV 16. *Avui plug cu șase boi Și turmușoare de oi.* ib. IX 95.

TURMÚȚĂ, *turmuțe,* s. f. Turmuliță. *O mică turmuță De mîndre mieluțe.* MARIAN, NU. 767.

TURN, *turnuri,* s. n. **1.** Construcție de zid, de beton, de lemn sau de metal, de înălțime (relativ) mare în raport cu dimensiunile bazei, clădită separat sau făcînd parte dintr-un complex arhitectural. *În urmă se zăreau pe jumătate, ca dintr-o apă, numai turnurile cetății domnești.* SADOVEANU, F. J. 314. *Își chemă copiii și se urcă cu dînșii în pălimarul unui turn ce avea în grădină.* ISPIRESCU, L. 211. *De departe se văd turnurile strălucitoare ale Iașilor.* EMINESCU, N. 50. *Zidi aproape de biserică și un turn de piatră.* NEGRUZZI, S. I 213. ✧ *Turn de fildeș* (sau, rar, *de ivoriu)* = turn imaginar în care ar trăi cineva (în special un creator în domeniul artei sau al științei) izolat de viață și de realitățile înconjurătoare. *Turnul de fildeș al literatului burghez corespunde pe deplin cu biroul capitonat al capitalistului, pe care nu-l interesează decît afacerea lui și îmbogățirea lui proprie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 14/1. *Eu să rămîn deoparte, cu ochii către stele, În turnul de ivoriu al visurilor mele?* TOPÎRCEANU, P. 50. ✦ *Turn de sondă* = turlă (2). *Turn de apă* = castel de apă, v. castel (2). ✦ (Rar) Coș de fabrică. *Fabrica de locomotive se înalță... gigantică și turnurile ei, asemenea unor gîturi de păsări însetate, decorează golurile dintre piscuri.* SAHIA, N. 29.

2. Piesă la jocul de șah, în formă de turn (1); tură[2].

TURNÁ[1], *torn,* vb. I. Tranz. **I. 1.** (Complementul indică un lichid sau o materie continuă) A vărsa (în, pe sau peste ceva). *Vodă întinse pocalul și armașul turnă vin.* SADOVEANU, O. VII 110. *Ca pe fus munții se învîrtesc, macină izvoare și le toarnă-n Bistrița.* VLAHUȚĂ, O. A. II 165. *Baba, într-o noapte, turnă apă pe vatră și stinse focul.* ISPIRESCU, L. 347. *Moș Nichifor odată începe a turna la țernă peste foc și-l înăbușă.* CREANGĂ, P. 132. *Îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul paharului.* NEGRUZZI, S. I 164. (Fig.) *Perdelele lăsate mi-au turnat otravă în sînge.* CAMIL PETRESCU, U. N. 217. *Ceilalți se dezmorțiră ca și cînd le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie.* REBREANU, I. 33. ✧ Expr. **A turna ulei pe rană** = a alina necazurile cuiva, vorbindu-i cu multă înțelegere și compasiune. **A turna gaz peste foc** = a atîța pe cineva care este de mai înainte înfuriat; a învrăjbi și mai tare lucrurile. ✧ Absol. *Lucînd o butelcă de Cotnari, o destupă iute și ne turnă la fiecare.* HOGAȘ, DR. II 29. *Mă duc la moară, Doi cocoși îmi toarnă-n coș, Doi gînsaci Toarnă-n saci.* ANT. LIT. POP. I 159. ✦ Refl. (Neobișnuit) A se vărsa. *Rîul Doamnei... taie șesul Ilfovului și merge de se toarnă în Dunăre.* VLAHUȚĂ, R. P. 99. (Fig.) *În genunchi cădeau pedestri, colo caii se răstoarnă, Cad săgețile în valuri, care șuieră, se toarnă.* EMINESCU, O. I 148. ✦ Intranz. impers. (De obicei urmat de determinarea «cu găleata») A ploua torențial. *De deasupră-ne turna cu găleata parcă, răpăiau pe pămînt stropii că grindina, în clăbuci care tresăreau, se răsuceau, se zbăteau ca niște gîngănii.* SADOVEANU, O. VIII 74. *Turna cu găleata în ziua aceea.* C. PETRESCU, O. P. I 143. *De cu noaptea a-nceput a turna... Pietele, ogrăzile, locurile virane sînt mări și lacuri.* CARAGIALE, O. II 311.

2. A vărsa un material lichid într-un tipar (pentru ca, după răcire sau în urma unei reacții chimice, să se obțină un obiect sau o piesă de forma tiparului). ✧ Fig. *S-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică.* REBREANU, I. 103. *Ca să poți turna un vers nepieritor, trebuie să arzi de-un gînd, de o simțire nestăpînită.* VLAHUȚĂ, O. A. 401. *La ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă?* EMINESCU, O. I 137.

II. Fig. **1.** (Mai ales la participiu) A potrivi o haină pe măsura exactă a unui corp, a face ca haina să-i vină cuiva foarte bine. *Nu tot astfel se înfățișau copiii domnului inspector de la poștă... în hăinuțe de catifea,*

turnate parcă pe măsura lor. PAS, Z. I 23. *Sacoul turnat pe trup şi pantalonii albi, de tenis, călcaţi perfect pe dungă, făceau senzaţie în tot portul.* BART, E. 106.

2. (Familiar) A compune, a redacta (la repezeală). *Mă şi aşez liniştit la masă şi, pe nerăsuflate, torn următoarele...* CARAGIALE, O. II 340. ◇ Refl. pas. *Discursuri, de altă parte, turnatu-s-au mai multe, Şi pare c-o să fie şi lume să le-asculte.* MACEDONSKI, O. I 42. ✦ A formula ceva (verbal sau în scris) pentru a înşela sau pentru a apăsa, a asupri pe cineva. *Le-aş turna una să mă ţină minte şi să mă pomenească.* C. PETRESCU, O. P. I 47. *Să-i torni, domnule taxator, un proces-verbal drastic.* BART, S. M. 89. *Îi turnau fel de fel de gogoşi, care de care mai umflate.* CARAGIALE, O. III 34. *Ca să se poată apropia de dumneei, a fost silit să-i toarne o minciună de cele gogonate.* ALECSANDRI, T. 194.

3. A arunca (pe cineva) la închisoare; a închide, a aresta. *Vezi să n-o feşteleşti... şi să vă torn la gherlă.* PAS, Z. IV 192. *Au să vă toarne la dubă, la ocnă, la munca silnică pe viaţă.* CONTEMPORANUL, IV 503.

4. A bate (pe cineva); a trage cuiva pumni. *Îţi toarnă nişte propele la fălci de-ţi strămută căpriorii.* ALECSANDRI, T. 5. ✦ (Rar) A trînti. *Cînd l-am plesnit la cap, l-am şi turnat la pămînt.* SADOVEANU, O. VII 184.

TURNÁ[2], *torn*, vb. I. Refl. (Franţuzism rar) A se întoarce. *Apoi, turnîndu-se către Ana: — Fata asta, oricine ar fi, te socoteşte arestată.* BOLINTINEANU, O. 404.

TURNÁ[3], *turnez*, vb. I. Tranz. (În expr.) *A turna un film* = a realiza un film (executînd toate operaţiile necesare de regie, de tehnică etc).

TURNÁNT, -Ă, *turnanţi, -te*, adj. Care se învîrteşte în jurul unui ax central. *Stanislavski a realizat pe scenă un întreg oraş. Ajutat de mişcările scenei turnante, el putea să schimbe fără lăsarea cortinei străzi, case.* SAHIA, U.R.S.S. 152. *Reflectoare care te orbesc, faruri turnante, lanţuri de becuri multicolore... se-ncrucişează ca într-o feerie.* BART, S. M. 39. ◇ *Uşă turnantă* = uşă formată de obicei din patru aripi care se rotesc în jurul unui ax vertical central. *Placă turnantă* = placă de oţel sau de fontă prevăzută cu şine, folosită în depourile şi atelierele căilor ferate pentru trecerea locomotivelor şi a vagoanelor de pe o linie pe alta.

TURNÁNTĂ, *turnante*, s. f. Mică bibliotecă care se poate învîrti în jurul unui ax central.

TURNÁRE[1], *turnări*, s. f. Acţiunea de a turna[1]. *Un fir de zgură, o clătire de o clipă în turnarea unui clopot, cine ştie dacă nu hotărăsc pentru totdeauna de claritatea sunetului.* VLAHUŢĂ, O. A. III 77.

TURNÁRE[2], *turnări*, s. f. Acţiunea de a turna[3]. *Turnarea unui film.*

TURNĂTÓR, -OÁRE, *turnători, -oare*, s. m. şi f. Muncitor din industria metalurgică, specializat în lucrări de turnare[1]. *Ce pregătire ai, tovarăşe? Ce şcoală, ce profesie, ce calificare? — De meserie-s turnător.* GALAN, B. I 11.

TURNĂTORÍE, (2) *turnătorii*, s. f. 1. Tehnica turnării metalelor; profesiunea, meseria turnătorului.

2. Atelier (într-o întreprindere metalurgică) în care se execută operaţii de turnare. *Am cerut să mergem de-a dreptul la turnătorie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1955, nr. 481, 3/2.

TURNÉR s. n. v. **turnir.**

TURNESÓL s. n. Materie colorantă extrasă din unele specii de licheni şi folosită ca reactiv chimic pentru determinarea caracterului acid sau bazic al unei soluţii sau substanţe.

TURNÉU, *turnee*, s. n. Deplasare pe care o face un artist sau un ansamblu artistic în mai multe localităţi sau ţări, pentru a da o serie de reprezentaţii după un program dinainte stabilit; deplasare pe care o face un sportiv sau o echipă sportivă în mai multe localităţi sau ţări, pentru a susţine o serie de meciuri, de întîlniri. *Teatrul de artă din Moscova se află în turneu.* STANCU, U.R.S.S. 112. *Întreprinde cu «Baba Hîrca» un mare turneu — nesubvenţionat — prin Moldova şi prin Muntenia.* SADOVEANU, E. 70. *Odaia era plină de pernuţe, panglici, flacoane goale de parfum, fotografii de artişti, ilustrate şi suveniruri de băi, recoltate din turneele de vară.* C. PETRESCU, C. V. 211. ✦ (În trecut, de obicei ironic) Călătorie oficială pe care o făceau personalităţile (politice) în diverse localităţi, după un program dinainte stabilit. *Domnul avocat... se anunţa pe după-amiază... dacă scapă la timp de vizita unui ministru în turneu.* C. PETRESCU, R. DR. 204. *A întreprins turneul de inspecţie, de acuma convins profund că ţăranii, văzîndu-l şi ascultîndu-l, vor fi atît de sugestionaţi de autoritatea lui.* REBREANU, R. II 85.

— Pl. şi: *turneuri.*

TURNÍR, *turnire*, s. n. Serbare în evul mediu, în cursul căreia cavalerii, îmbrăcaţi cu zale şi armuri, se întreceau în lupte cu armele. *Se siliră cît putură să facă pe Bathori a-şi petrece vremea prin turnire şi alte petreceri.* BĂLCESCU, O. II 189.

— Variantă: **turnér** (NEGRUZZI, S. I 36) s. n.

TURNIŞÓR, *turnişoare*, s. n. Turnuleţ.

TURNIÚRĂ s. f. v. **turnură.**

TURNULÉŢ, *turnuleţe*, s. n. Diminutiv al lui turn (1). (Metaforic) *Se uita... la turnuleţele de vase şi de farfurii de pe masă.* AGÎRBICEANU, S. P. 35.

TURNÚRĂ, *turnuri*, s. f. 1. Schimbare (neaşteptată) în desfăşurarea evenimentelor; cotitură, întorsătură.

2. Fel în care sînt aşezate cuvintele într-o frază; aspect.

3. Perniţă sau bucată de stofă pe care femeile o purtau odinioară la spate, sub rochie, mai jos de talie. *Ideile romantice din acea vreme ne vor face tot aceeaşi întipărire ca şi nişte grece din Atena veche, cu turnură.* GHEREA, ST. CR. I 321.

— Variantă: (3) **turniúră** (G. M. ZAMFIRESCU, SF.M.N. II 296) s. f.

TURPITÚDINE, *turpitudini*, s. f. (Livresc; la sg., adesea cu sens colectiv) Faptă josnică, mîrşavă. *Emile Zola în zeci de tomuri narează întîmplările unei familii subt al doilea imperiu, în care îngrămădeşte toate turpitudinile.* SADOVEANU, E. 254.

TÚRTĂ, *turte*, s. f. 1. Pîine rotundă şi plată, făcută din mălai sau din aluat nedospit. *Am pus turta în foc să se coacă.* ISPIRESCU, L. 335. *Se coceau pe vatra sură două turte în cenuşă.* EMINESCU, O. I 84. *Cînd eram la mama fată, Mîncam turtă coaptă-n vatră.* ŞEZ. III 60. *Să-mi cumpăr la copii sare, C-am făcut o turtă-n vatră Şi-am făcut-o nesărată.* ALECSANDRI, P. P. 259. ◇ Expr. **A coace** (cuiva) **turta** v. coace (1). **A face** (pe cineva) **turtă** = a bate (pe cineva) tare. *Las' că te-oi prinde eu! Am să te fac turtă!* GANE, N. III 61. **A fi** (sau **a se îmbăta**) **turtă** = a fi foarte beat, a se îmbăta foarte tare. *Erau amîndoi turtă... Lumea a ieşit de prin case şi de prin curţi, nevenindu-i să-şi creadă ochilor.* PAS, Z. I 226. **A trage cenuşa pe turta sa** v. cenuşă. **A rupe** (sau **a frînge**) **turta** = a sărbători împlinirea unui an de la naşterea unui copil (cu un anumit ritual, în cursul căruia se rupe în două o turtă). *Are omul o fată căreia îi rupe turta şi a găsit pretext ca să dea o masă cunoscuţilor.* CĂLINESCU, E. O. II 31. *În ziua în care un copil împlineşte anul, i se rupe turta.* MARIAN, NA. 415.

2. Nume generic pentru diferite prăjituri. *Tot ce mănînc dintr-însa, mai dulce îmi iaste decît ceale mai alease... turte... pancove şi alte dulcețuri.* ȚICHINDEAL, F. 446. ◇ *Turtă dulce* = prăjitură făcută din făină, miere şi ouă. *Cucoana moaşă... rupe o bucată de turtă dulce de la madam Georgescu.* CARAGIALE, O. II 170.

3. Pastă care rămîne după ce s-a stors mierea din faguri, uleiul din sămînța de floarea-soarelui etc. şi care se fasonează prin turtire în formă plată şi rotundă. *I se îngălbenise tot trupul ca o turtă de ceară.* PREDA, Î. 19. *Galben ca turta de ceară şi cu mîinile prinse de friguri, se ruga să-i primească atîta cît îi dădea.* GALACTION, O. I 288. *A doua zi îl găsiră... galben ca turta de ceară.* ISPIRESCU, L. 102.

4. Plantă erbacee ghimpoasă din familia compozeelor, cu tulpina foarte scurtă, cu frunzele în rozetă, cu flori alburii dispuse în forma unei stele, dînd aspectul unor raze argintii; creşte prin livezi şi prin păşunile de la munte *(Carlina acaulis).* ◇ Compuse: **turta-lupului** = numele popular al semințelor unui arbore din India (din care se extrage şi stricnina) folosite la stîrpirea unor animale stricătoare *(Nuces vomicae). De umflătură de inimă... turta-lupului două dramuri să le pisezi cu făină.* ŞEZ. X 57; **turta-vacii** = ciupercă comestibilă, asemănătoare cu mînătarca, cu pălăria convexă, galben-roşcată sau cafenie şi acoperită cu o substanță vîscoasă; creşte în pădurile de răşinoase *(Boletus lutens).*

TURTÉL, *turtei,* s. m. (Rar) Jneapăn. *Turtel, Burdel, Buză de viței* (Peria). GOROVEI, C. 280.

TURTÍ, *turtesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A deforma (prin lovire, apăsare, tescuire) făcînd să capete o formă lățită ca o turtă; a strivi cu o lovitură (şi a ucide). *Copiii gălăgioşi se strînseseră la căldură; pe-alocuri, unii îşi turteau nasurile de geamurile murdare.* SADOVEANU, O. IV 170. *Mîinile mari, noduroase, sprijineau capela pe genunchi... înfricoşate parcă să n-o turtească.* REBREANU, R. I 67. *Turti cu necaz mucul unei țigări... de buza ceştii.* BART, S. M. 85. *Buzduganul se-nvîrtea, Ca un vultur s-abătea, Pe păgîni îi şi turtea.* ALECSANDRI, P. III 416. ◇ Fig. *Se bucura că sărbătoreşte anul nou cu părinții şi rudele în casa mică, pe care case mari au înghesuit-o cu vremea şi au turtit-o.* PAS, Z. I 77. ◇ Expr. **A-i turti** (cuiva) **fesul** v. fes. ◇ Refl. *Luînd buzduganul, îl aruncă în slava cerului şi, cînd căzu jos, se turti.* ISPIRESCU, L. 139. *Dete-n sabii să se taie: Sabia mi se turtea.* TEODORESCU, P. P. 32.

2. Tranz. Fig. A distruge, a prăpădi, a nimici. *Ce mai de-a cumpărături... dar şi bani mulți am turtit.* CONTEMPORANUL, VI 24.

3. Refl. Fig. A se muia, a-şi pierde vlaga. *Bea de se turteşte şi cocă se face.* PANN, P. V. I 164.

TURTÍCĂ, *turtele,* s. f. Turtişoară. *Pînă-n ziuă se scula Şi hambare scutura... Făioară c-aduna D-o azmioară că-i făcea, D-o turtică că-i cocea.* TEODORESCU, P. P. 670.

TURTICÍCĂ, *turticele,* s. f. Turtişoară.

TURTÍRE, *turtiri,* s. f. Acțiunea de a (se) turti.

TURTIŞOÁRĂ, *turtişoare,* s. f. Diminutiv al lui turtă (1). *Scoală, maică, măicuşoară, De-mi fă albă turtişoară.* TEODORESCU, P. P. 204.

TURTÍT, -Ă, *turtiți, -te,* adj. **1.** Întins, lățit (prin lovire, prin tescuire sau prin apăsare). *Am suit mai întîi un munte turtit şi dolofan.* GALACTION, O. I 345. ✦ Mai mult lat decît lung; lățit, teşit. *Aflam multă poezie în nasul lui turtit şi ochii mici.* NEGRUZZI, S. I 61.

2. Strivit. *A fost scos de sub vagon, turtit ca o piftie.* PAS, Z. I 146. *Plăcinta, trista cauză a acestei dispute, şi autorul ei au rămas turtiți şi hăcuiți.* NEGRUZZI, S. I 286.

3. Fig. Foarte beat.

TURTÍȚĂ, *turtițe,* s. f. Turtişoară. *Merge mîndra Cu turtița caldă-n sîn, Cu ulpa plină de vin.* HODOŞ, P. P. 188. *Face o turtiță, o blagosloveşte şi o pune pe apă.* I. CR. III 241.

TÚRTUR, -Ă, *turturi, -e,* adj. (Mold., în expr.) *Mere turture* = varietate de mere acre la gust. *Veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite.* CREANGĂ, A. 14.

TURTUREÁ, -ÍCĂ, *turturele,* s. f. Pasăre înrudită cu porumbelul, ceva mai mică decît acesta, cu pene de obicei cenuşii, cu gîtul scurt şi cu coada lungă *(Streptopelia turtur). Dintr-un desiş din vale, vine pînă la noi un huruit dulce, înăbuşit, de turturică.* SADOVEANU, O. VII 216. *I-auzi privighetorile ce haz fac. I-auzi turturelele cum se înginâ.* CREANGĂ, P. 129. *Fă-mă pui de turturea, Să mă duc la mîndra mea.* HODOŞ, P. P. 57. ◇ Fig. *Maman, cu-cu! — Cu-cu! turturica maichii!* DELAVRANCEA, O. II 336.

TURTURÉL, *turturei,* s. m. Bărbătuşul turturelei. *Zărind o turturică şezînd întristată pe o rămurea uscată, topindu-se de dorul... turturelului, se mînie pe dînsa.* MARIAN, O. II 204. *Vai, sărmanul turturel, Greu ş-amar a fi de el.* ŞEZ. VIII 80.

TURTURELÚȚĂ, *turtureluțe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui turturea. *În mod dezmierdător se numeşte turturica de către popor... şi turtureluță.* MARIAN, O. II 209.

TURUÍ, *túrui,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre persoane, mai ales în expr.) **A-i turui gura** = a vorbi repede şi mult, a avea un debit verbal deosebit de mare (fără a spune lucruri importante). *Ia întrebați-l numai, să vedeți cum îi turuie gura.* BARANGA, I. 158. *Cîrnățăreasa se aşază între tata şi neamț. Îi turuie gura.* STANCU, D. 434. *Te uiți la dînşii că le turuie gura, spuind şi verzi şi uscate, numai să se afle în vorbă.* ISPIRESCU, U. 112. *Deodată se simte cu totul schimbată: pe loc începe să-i turuie guriță.* CARAGIALE, S. N. 280.

2. (Despre porumbei şi turturele) A gurlui. *Porumbeii cum zburară... Turuiră... Pietricele răsunară.* PĂSCULESCU, L. P. 23. *Porumbeii satului În marginea lacului, Turuiră, guruiră, Mai la vale se lăsară, Cu norii s-amestecară.* MAT. FOLK. 1121. *Tocmai către ziuă vine şi turtureaua... şi a prins a turui şi ca.* ŞEZ. XIII 181.

3. A hurui (1). *Şi plugul că şi-l pornea, Mergea roatele turuind Şi bicele tot plesnind.* MAT. FOLK. 77. ◇ Fig. *S-ar întoarce el Ion, de la poartă, dacă nu i-ar turui în cap vorbele astea ca o darabană.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

TURUIÁLĂ, *turuieli,* s. f. Faptul de a turui; debit verbal deosebit de mare. *Frate-meu mă învățase să citesc ca pe apă în cartea de citire. La «Cînd cu ciuma lui Caragea...» nu m-ar fi oprit nimeni din turuială. O ziceam dintr-o răsuflare.* DELAVRANCEA, H. T. 90.

TURUIETÚRĂ s. f. v. **turuitură.**

TURUITÚRĂ, *turuituri,* s. f. Faptul de a turui; (cu sens colectiv) sunete caracteristice produse de porumbei şi turturele; turuială. (Atestat în forma *turuietură) Cîntecul porumbelului este o gungunire şi o turuietură ce ne plac cînd le auzim.* ODOBESCU, la TDRG.

— Variantă: **turuietúră** s. f.

TURUNGÍU, -ÍE, *turungii,* adj. (Învechit) Portocaliu. *Verde, galben, turungiu, albastru, alb.* I. IONESCU, M. 693.

— Variantă: **turingiu, -ie** (ŞEZ. III 197) adj.

TUS- Element de compunere pe lîngă cîteva numerale (în special pe lîngă «trei» şi «patru») însemnînd «toți», «laolaltă», «împreună». *Cînd au fost tustrei laolaltă în casă şi s-au privit la lumina lămpii... omul cel de-al doilea a-nțeles.* SADOVEANU, O. VIII 191. *La noi de jale povestesc A codrilor desişuri Şi jale duce Murăşul Şi duc tustrele Crişuri.* GOGA, P. 13. *Să-mi cresc copiii, să mi-i*

văd mari şi voinici... S-ajung să mi-i văd cosind pe tuspatru. MIRONESCU, S. A. 38. *Cînd treci, bade p-îngă noi Pune clopote la boi Şi fă pleasnă de mătasă Şi pocneşte-n boi tusşasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 83.

TÚSĂ s. f. v. **tuse.**

TÚSE s. f. Expiraţie bruscă şi zgomotoasă, de intensitate şi frecvenţă variabilă (uneori însoţită îl apucase o *tuse neîmblînzită.* VLAHUŢĂ, O. A. I 90. ✧ *Tuse convulsivă* v. c o n v u l s i v.

— Variantă: **túsă** (BART, S. M. 61, ALECSANDRI, T. I 103, NEGRUZZI, S. II 154) s. f.

TÚSET, *tusete,* s. n. (Rar) Acces de tuse, tuse repetată, prelungită. *Zgomotele necunoscute din fiecare încăpere, tusetele, rîsetele... nu-i mai îngăduiau singurătatea.* C. PETRESCU, C. V. 45. *Se aud pe culoare... glasuri şi tusete, gemete.* id. Î. II 75.

TUSLAMÁ, *tuslamale,* s. f. Mîncare preparată din burtă şi din picioare de vacă. *Băieţii cu şorţuri verzi aduceau tuslamalele.* I. BOTEZ, ŞC. 24.

TUŞ, *tuşuri,* s. n. Cerneală specială (mai ales neagră), rezistentă la apă şi folosită la anumite desenuri, la aplicarea ştampilelor, în poligrafie etc. *Pe o parte era portretul ei, desenat cu tuş.* BOLINTINEANU, O. 402.

TÚŞĂ[1] s. f. (Familiar) Mătuşă.

TÚŞĂ[2] s. f. Urmă vizibilă a pensulei în pasta unui tablou. *Tuşă energică.*

TÚŞĂ[3], *tuşe,* s. f. Linie care delimitează un teren sportiv.

TÚŞĂ[4], *tuşe,* s. f. (Franţuzism învechit) Clapă la pian. (Cu pronunţare regională) *Aici iar pedeştri trebui să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tuşile clavirului.* NEGRUZZI, S. I 194.

TUŞÉU, *tuşeuri,* s. n. **1.** Palpare a unui organ spre a se constata forma, consistenţa, starea acestuia.

2. Modul în care se apasă clapele unui instrument cu claviatură (în deosebi acelea ale pianului). *Tuşeu dur.* ✦ (Impropriu) Urmă vizibilă a pensulei în pasta unui tablou; tuşă. *Un tînăr talentat... expune cîteva pînze care opresc atenţia prin concepţia nouă şi îndrăzneala tuşeului.* CAMIL PETRESCU, T. II 11.

TUŞÍ, *tuşesc,* vb. IV. I n t r a n z. A expira brusc şi cu zgomot aerul din plămîni (din cauza îmbolnăvirii aparatului respirator, a alunecării în trahee a unor corpuri străine etc.). *Ţi-a venit să tuşeşti.* C. PETRESCU, C. V. 225. *Cuconu Ioniţă tuşea puternic.* HOGAŞ, DR. II 105. *Tuşea necontenit, o tuse seacă; pomeţii obrajilor săi erau neîncetat rumeni.* BOLINTINEANU, O. 455. *Tuşi spre a-şi drege glasul.* NEGRUZZI, S. I 8. ✧ (Poetic) *Sare-un greier, crainic sprinten... El tuşeşte, îşi încheie haina plină de şireturi.* EMINESCU, O. I 87. ✦ T r a n z. F i g. A scuipa, a expectora. *Şalupa, scuturată parcă de-un inec, tuşi un nouraş de fum cenuşiu.* GALAN, B. I 48.

TUŞÍCĂ s. f. (Familiar) Diminutiv al lui t u ş ă[1]; mătuşică.

TUŞIÉRĂ, *tuşiere,* s. f. Perniţă îmbibată cu tuş, pe care se apasă ştampila, ca să se umezească înainte de întrebuinţare; p. e x t. perniţa împreună cu cutia de metal în care este păstrată.

— Pronunţat: *-şi-e-.*

TUŞINÁ, *tuşinez,* vb. I. T r a n z. **1.** (Cu privire la oi) A tunde, tăind lîna numai sub pîntece, la coadă şi pe picioarele de dinapoi (pentru a uşura mulsul şi suptul mieilor); a suvintra.

2. A reteza părul, barba sau mustaţa cuiva. *Pe cît era de mic şi de tupilat, pe atît mai tare i se zbîrlise ariciul bărbii pe care i-l tuşina baba Cireaşa în fiecare săptămînă.* SADOVEANU, N. P. 7. *Purtau şi puţină barbă, pe care o tuşinau din scurt cu foarfecele oilor.* id. O. I, 160.

3. A tăia aţele sau destrămăturile de la capetele sau de pe laturile unei ţesături, unei împletituri. (R e f l. p a s.) *În urmă se tuşinează rogojina, adică i se rătează capetele firelor de papură, spre a se îndrepta.* PAMFILE, I. C. 245.

4. A tunde iarba; a reteza (pentru a îndrepta) ramurile unui copac.

TUŞINÁRE s. f. Acţiunea de a t u ş i n a şi rezultatul ei.

TUŞINÁT[1], *tuşinaturi,* s. n. Faptul de a t u ş i n a.

TUŞINÁT[2], **-Ă,** *tuşinaţi, -te,* adj. **1.** (Despre oi) Tuns sub pîntece, la coadă şi pe picioarele de dinapoi.

2. (Despre păr, barbă, mustăţi) Tuns scurt; retezat. *Pletele, tuşinate pe frunte şi la ceafă, îi erau unse cu unt.* SADOVEANU, O. I. 38. *Moşneagul tăcea, cu ochii lui pătrunzători şi cu barba-i tuşinată.* id. O. VII 102. *Îşi pipăia în neştire mustaţa neagră, tuşinată.* CAMIL PETRESCU, O. II 20.

3. (Despre copaci) Cu ramurile retezate, scurtate, îndreptate. *Frunză verde, foaie lată, Fie-te focul de fată, Rămăse şi nemăritată, Ca salca netuşinată.* HODOŞ, P. P. 189.

TUŞINĂTÚRĂ s. f. Lînă scurtă, de calitate inferioară, obţinută prin tuşinarea oilor.

TUŞÍT s. n. Faptul de a t u ş i.

TUŞITÚRĂ, *tuşituri,* s. f. Faptul de a tuşi; tuse, acces de tuse. *Din cînd în cînd nişte tuşituri înăbuşite se auzeau venind din o odaie lăturalnică.* La TDRG.

TÚTĂ[1], *tute,* s. f. (Regional) Persoană care vorbeşte vrute şi nevrute; prostănac, tont. *Cîte tute, cîte mute. Toate au bărbat de frunte.* ŞEZ. XXIII 7.

TÚTĂ[2], *tute,* s. f. Instrument, în formă de cilindru, folosit pentru a prinde şi a scoate materialele de formă tubulară rămase în gaura unei sonde.

TUTEÁ s. f. (Învechit) Oxid de zinc. *În pîntecele acestor munţi zac comorile minerale cele mai bogate... sarea, fierul, argintul... cobaltul, tuteaua.* BĂLCESCU, O. II 208.

TUTELÁ, *tutelez,* vb. I. T r a n z. A avea în grijă; a ocroti, a patrona. *Se impune ca Filarmonicile de stat să dispună de o formaţie corală pe care s-o tuteleze.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 11/5.

TUTELÁJ s. n. Tutelă.

TUTELÁR, -Ă, *tutelari, -e,* adj. Care se referă la tutelă; p. e x t. care ocroteşte, protejează. *În creaţiunea lui Coşbuc doina apare ca un înger tutelar, care petrece pe romîn în toate manifestările importante.* GHEREA, ST. CR. III 346. *La revedere, scump înger tutelar! Un stol de vise de-aur asupra-ţi să coboare.* MACEDONSKI, O. II 124.

TUTELÁT, -Ă, *tutelaţi, -te,* adj. Care se află sub tutelă. (Substantivat) *Fiindcă tutelatul de pînă mai ieri nu făcuse nici o obiecţie asupra gestiunilor trecute... moş Costache se socoti proprietarul de drept şi de fapt al cuielor, grinzilor şi cărămizilor.* CĂLINESCU, E. O. II 228.

TUTÉLĂ, *tutele,* s. f. **1.** Acţiunea de a tutela; ocrotire, protejare; instituţie legală avînd drept scop ocrotirea şi administrarea intereselor unui minor sau (impropriu) a unei persoane puse sub interdicţie (v. c u r a t e l ă); epitropie. *E pur şi simplu căzută în mintea copiilor...*

Cum soseşte la oraş, pot cere s-o pun sub tutelă. DUMITRIU, B. F. 151. *Împlinind 21 de ani, n-am voit să ies de sub tutela unchiu-meu, fratele mamei.* DELAVRANCEA, H. T. 56. ✧ Fig. *Odată formaţi artiştii de talent, ei nu mai au nevoie de tutela criticii.* GHEREA, ST. CR. III 137. *Poezia, ca o tutelă eternă a omenirii, trebuie să-şi reformeze cu totul mijloacele sale cele vechi.* BOLLIAC, O. 40. ✦ Sarcină pe care o primeşte sau şi-o ia o ţară, un grup de ţări, o organizaţie politică internaţională etc. de a administra şi de a ocroti (pe un anumit termen) un teritoriu, o ţară.

2. Drept (abuziv) pe care şi-l ia cineva de a ţine pe altul sub ascultare, sub dependenţă; stare de dependenţă în care se află cineva; stăpînire apăsătoare. *De altmintrelea nu era întâia oară cînd se adoptau de un sinod romînesc... tutele străine.* IORGA, L. II 58. *A fost scrisă de... nişte ipocriţi şi fanatici care, vrînd să ţie lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basme ca să o sparie.* NEGRUZZI, S. I 235.

TUTÍNDENI adv. v. **pretutindeni.**

TUTÓI, *tutoaie,* s. n. (Transilv.) Bucium mic. *În Ardeal: tutoi, cornul cu care bucină (= buciumă) cînd scot vitele-n ciurdă (cireadă).* PAMFILE, I. C. 64.

TUTÓR s. m. v. **tutore.**

TUTORÁT, *tutorate,* s. n. Tutelă (1).

TUTÓRE, -OÁRE, *tutori, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană autorizată să exercite dreptul de tutelă (1); epitrop. *Elena rîdea din toată inima. — Nu sînt tutoarea ta.* D. ZAMFIRESCU, R. 24.

2. (Numai la m.) Suport, în general de lemn, aşezat lîngă anumite plante pentru a le ajuta să crească în poziţie verticală.

— Variantă: **tutór** (CĂLINESCU, E. O. I 13, D. ZAMFIRESCU, R. 24) s. m.

TUTÚC, *tutuci,* s. m. (Olt., Ban.) Butuc (1). *Se aşază fiecare pe un tutuc şi se apucă de muls.* POP.

TUTUÍ[1], *tutuiesc,* vb. IV. Tranz. A spune cuiva «tu» cînd i te adresezi, a vorbi cuiva în mod familiar, ca unui prieten. *Se punea la mintea voastră şi-l tutuiaţi şi-l burduşeaţi cu pumnii.* PAS, Z. I 99. *E prietin cu toţi şi toţi îl tutuiesc.* C. PETRESCU, C. V. 66. *Neîndrăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulţumi să-i sărute mai lung mîna.* REBREANU, I. 131. ✧ Refl. reciproc. *Nu se tutuiau, ci îşi ziceau «dumneata».* La TDRG.

TUTUÍ[2], *tutuiesc,* vb. IV. Intranz. A suna din bucium; p. ext. a striga tare, a vesti ceva cu glasul ridicat. *«Echipajul la posturile de sosire», tutui în siflia metalică sergentul de cart.* BOGZA, A. Î. 312.

TUTUIÁLĂ, *tutuieli,* s. f. Tutuire.

TUTUÍRE, *tutuiri,* s. f. Faptul de a (se) tutui[1].

TUTUÍT, *tutuituri,* s. n. Tutuire.

TUTÚN, (2) *tutunuri,* s. n. **1.** Plantă erbacee de cultură, din familia solanaceelor, cu tulpina dreaptă şi înaltă, cu frunzele alterne, foarte mari şi moi, de un verde închis, cu flori trandafirii reunite în buchete *(Nicotiana Tabacum).* ✧ Compus: **tutun-tureesc** (sau **ţigănesc**) = varietate de tutun cu tulpina ramificată şi cu flori galbene-verzui *(Nicotiana rustica).*

2. Frunzele de tutun (1) supuse unui tratament special, care se fumează, se prizează sau se mestecă în gură; tabac. *Atîrnau săculeţe cu tutun şi busuioc, ca să alunge moliile.* DUMITRIU, N. 40. *Moşneagul se încruntă, îşi trase punga cu tutun îndărăt.* C. PETRESCU, S. 39. *Domnul Tase umează un fel de tutun negru şi ieftin.* BASSARABESCU, S. N. 13. *Începe a-i aduce, care dincotro, rachiu, tutun, lăutari.* CREANGĂ, P. 309. *Între aceşti muri afumaţi, plini de mirosul tutunului... ardeau lămpi somnoroase.* EMINESCU, N. 35. ✧ Expr. **Răbdare şi tutun** v. răbdare.

3. Pachet de tutun (2). *Ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont.* REBREANU, I. 36.

— Variante: (popular) **tiutiún** (DUNĂREANU, N. 92, HOGAŞ, DR. II 8, SBIERA, P. 301), **titiún** (ŞEZ. VIII 65) s. n.

TUTUNĂRÍE, *tutunării,* s. f. **1.** Plantaţie de tutun. **2.** (Învechit) Tutungerie.

TUTUNĂRÍT s. n. (Învechit) Faptul de a cultiva tutun; îndeletnicirea cultivatorului de tutun. *Luau în întreită zeciuială pentru oierit, ierbărit, tutunărit şi vinărit.* FILIMON, la TDRG. ✦ Impozit pe tutun. *Mai este şi altul asemenea condei năpăstuitor norodului... vînzarea dijmăritului, oieritului... tutunăritului.* GOLESCU, Î. 92.

TUTUNGEREÁSĂ, *tutungerese,* s. f. Tutungioaică.

TUTUNGERÍE, *tutungerii,* s. f. Prăvălie în care se vînd ţigări, tutun şi chibrituri (de obicei şi ziare, reviste, uneori şi obiecte mărunte de librărie); debit. *Bică se gîndea acum la o tutungerie.* PAS, Z. I 168. *Un şir de magazii:... o tutungerie, o cizmărie, o croitorie.* GHICA, la TDRG.

TUTUNGÍ s. m. v. **tutungiu.**

TUTUNGIOÁICĂ, *tutungioaice,* s. f. **1.** Femeie care ţine în concesie o tutungerie sau care vinde într-o tutungerie.

2. Soţie de tutungiu.

TUTUNGÍU, *tutungii,* s. m. Bărbat care ţine în concesie o tutungerie sau care vinde într-o tutungerie. ✧ Compus: (turcism învechit) **tutungi-başa** = slujbaş însărcinat cu supravegherea cultivării şi vînzării tutunului. *Orînduitul mumbaşir tutungi-başa al măriei-sale au adus pe aceşti mai jos înaintea mea.* La TDRG.

— Variantă: (în compuse) **tutungí** s. m.

TUTUNÍU, -ÍE, *tutunii,* adj. De culoarea tutunului; galben-verzui.

TÚŢIE, *tuţii,* s. f. (Învechit) Doză. *Ia mercur... tuţie bună, douăzeci de grăunţe.* PISCUPESCU, O. 315.

TUZLÚC, *tuzluci,* s. m. (Învechit şi arhaizant; mai ales la pl.) Un fel de ghetre încheiate la spate cu copci sau cu şireturi, care se trăgeau peste ciorapi şi apoi se băgau în cizme; (astăzi, regional) un fel de ciorapi groşi (cu sau fără talpă) care se poartă la ţară (uneori fără altă încălţăminte). *E încălţat cu meşi roşii şi tuzluci de saftian.* CAMIL PETRESCU, O. I 221. *Un turc uscat, înalt şi mustăcios, cu poturi găitănaţi, strînşi de la genunchi în jos ca tuzlucii.* id. ib. II 68. *N-are nici tuzluc, nici ipingea* (= e lipsit de toate).

Ţ

Ţ s. m. invar. A douăzeci şi treia literă a alfabetului, numită «ţe», şi sunetul corespunzător; este o consoană semiocluzivă dentală surdă.

ŢA interj. (De obicei repetat) Strigăt cu care se cheamă sau se alungă caprele şi oile. *Mă aplec pe vine-n jos: «Ţa-ţa!», şi chem căpriţa cu mîna, parcă aş vrea să-i dau tărîţe.* CARAGIALE, M. 8.

ŢAC interj. **1.** Onomatopee care imită zgomotul produs la tăierea unui material (în special cu foarfecele). *A hotărît d. Nae să dea* [biletele de abonament] *la tipografie să i le facă cu numere: l-am ras? ţac! îi tai numărul.* CARAGIALE, O. I 183. *Ţac, ţac Prin copac, Fiş, fiş Prin păiş* (Coasa). GOROVEI, C. 114. ◇ L o c. a d v. **Ţac-pac** = repede, cît ai clipi din ochi, în două mişcări, una-două. *Crezi că popa-i slab? Să-l ţii şi să-l razi aşa, ţac-pac?* SADOVEANU, la TDRG.

2. Onomatopee care imită un ţăcănit. *Subprefectul auzi ţac! căzînd cocoşul revolverului, fără ca însă să plece lovitura.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

ŢĂCĂ s. f. v. **ţîţacă.**

ŢAFANDĂCHE s. m. (Familiar, cu sens peiorativ) Tînăr sclifosit şi ridicol; fante. *Un ţafandache cu sticla în ochi, cu gîtul pus ca-ntr-un proţap, cu gulerul gata să-l apuce de nas.* ISPIRESCU, la TDRG.

ŢĂGLĂ, *ţagle,* s. f. **1.** Semifabricat de oţel cu secţiunea pătrată din care se lamineză bare, sîrmă etc. sau din care se forjează şi se ştanţează diferite piese.

2. Partea ascuţită a unui par, care intră în pămînt. ◇ E x p r. **A rămîne cu ochii ţaglă** = a rămîne cu ochii ţintă, pironiţi, încremeniţi, ficşi. *Tudose rămîne cu ochii ţaglă în căciula cerşetorului.* DELAVRANCEA, O. II 280.

ŢAH interj. (Rar, de obicei repetat) Onomatopee care redă lătratul cîinelui; ham. *Un căţeluş sfrijit Asupra lor s-a repezit: Ţah, ţah, ţah, ţah!* DONICI, la TDRG.

ŢĂICĂ[1] s. f. (Regional) Ţaţă; (în vorbirea afectivă) nume pe care şi-l dă o femeie cînd vorbeşte cu nepoţii ei sau cu persoane mai tinere. *Acuşi vă fierbe ţaica o cafea.* STANCU, D. 357.

ŢĂICĂ[2] s. f. (Regional) Drojdie de bere, maia. *Făina... se plămădeşte de colaci cu aluat anume pregătit, ori cu ţaică din tîrg.* ŞEZ. V 138.

ŢAL, (1) *ţali,* s. m. (Ieşit din uz) **1.** Chelner care încasa costul consumaţiei într-un local public. *Pe-un scaun lăturalnic stă dus pe gînduri ţalul.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 96. *În localurile mari, aşezate la vad bun, trebuiesc şi trei ţali.* CARAGIALE, O. II 346.

2. (Cu valoare de interjecţie) Apel prin care consumatorul cheamă pe ospătarul care face plata. *Ţal! strigă omul meu foarte supărat.* CARAGIALE, M. 178.

ŢAMBÁL, *ţambale,* s. n. Instrument muzical alcătuit dintr-o cutie de rezonanţă cu coarde de metal duble, care produc sunete de diferite tonuri, fiind lovite cu două ciocănele speciale. *Lăutari cu ţambalul, şi flaşnete... şi trîmbicioare, şi fluieraşe, şi hîrîitori, şi cleşte clănţănind pe grătare, şi strigăte, şi zbierete, şi chiote! — e o plăcere!* CARAGIALE, O. II 171.

— Variante: **ţimbál** (ANGHEL-IOSIF, C. L. 137, CARAGIALE, N. S. 49) s. n., **ţimbálă** (SADOVEANU, Z. C. 49, ŞLAVICI, O. I 136) s. f.

ŢAMBALAGÍU, *ţambalagii,* s. m. Muzicant care cîntă la ţambal. *Merse să mănînce la birtul cu grătar şi ţambalagii.* C. PETRESCU, Î. II 249. *Ţambalagiul negru... lovea mecanic ciocănaşele pe strunele stăpînite de nişte degete uscate.* BART, E. 197. *Taraful lăutarilor de supt Sotir Ciupitul, ţambalagiul Olănitei, împodobise din preziuă un cap mare de porc.* DELAVRANCEA, S. 182.

ŢÁMBRĂ, *ţambre,* s. f. Construcţie de lemn care căptuşeşte pereţii unei galerii de mină sau ai unei fîntîni. *Era întocmai ca o ocnă, adică la gură ca puţul cu ţambre.* GORJAN, H. II 49. (Cu pronunţare regională) *Lucrătorii... prind ţambrile în păretele de sare.* La TDRG.

ŢANC[1] interj. (De obicei repetat) Onomatopee care redă un zgomot ascuţit, metalic. *Vîj, vîj prin păiuş, Ţanc, ţanc prin copaci* (Coasa). ŞEZ. IV 84.

ŢANC[2] s. n. **1.** (În l o c. a d v.) **La ţanc** = la timp, la momentul potrivit, exact cînd (sau cum) trebuie, potrivit. *Vrea să i se potrivească toate la ţanc.* SLAVICI, la CADE. *Se vede că era un făcut ca Sgîmboiu să sosească tot la ţanc, cînd era îndrăgostiţilor lumea mai dragă.* POPESCU, B. III 143.

2. (Regional) Beţişor cu mai multe crestături, cu care ciobanii măsoară laptele sau cu care se măsoară ţuica în cazan.

ŢANC[3]**,** *ţancuri,* s. n. Vîrf ascuţit şi înalt de stîncă. *Soarele bătea de către amiază, de pe ţancul Măgurei.* SADOVEANU, B. 20. *Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare şi porneşte spre ţancurile de stîncă din zare.* GÎRLEANU, L. 25. *Un grind înalt, ţuguiat, stă drept înaintea noastră, din spatele lui se ridică două ţancuri golaşe, vinete, ascuţite.* VLAHUŢĂ, O. A. II 170.

ŢÁNDĂRĂ, *ţăndări,* s. f. Bucată (mică, subţire şi lunguiaţă) care se desprinde sau sare dintr-un lemn, dintr-o piatră etc. prin cioplire, spargere sau lovire (v. a ş c h i e, s u r c e a); bucată spartă dintr-un obiect de sticlă sau de ceramică (v. c i o b). *Deodată un geam zbură în ţăndări.* DUMITRIU, N. 111. *Adesea... ieşea la iveală cîte o ţandără de oală roşie.* GALACTION, O. I 115. *De spaimă a scăpat din mînă un clondir, care s-a făcut ţăndări.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 81. *El răscolea jaratecul cu o ţăndără de lemn.* ISPIRESCU, L. 248. *Trînteşte paharul*

pe masa de marmură, prefăcîndu-l în țăndări. CARAGIALE, O. II 237. ◇ Fig. *Să nu-ncerce vrăjmașul să s-atingă de noi, că-l facem țăndări!* V. ROM. noiembrie 1953, 156. ◇ Expr. **A-i sări** (cuiva) **țandăra** = a se aprinde de mînie, a se supăra, a se înfuria. *Cînd îi sărea țandăra, nu mai ținea în samă nimic.* SADOVEANU, O. VI 207. *Din nimic îi sare țandăra.* BASSARABESCU, S. N. 190.

— Variante: **țăndură, țanduri** (MARIAN, Î. 202, ȘEZ. III 235), **țîndără** (REBREANU, R. II 203), **țîndră** (SBIERA, P. 322) s. f.

ȚĂNDURĂ s. f. v. **țandără.**

ȚĂNȚOȘ, -Ă, *țanțoși, -e,* adj. Mîndru, semeț, fudul. *Căpitanului îi plăcea să meargă oamenii țanțoși, veseli, și să bată talpa la pămînt.* SADOVEANU, O. VI 195. *Zi cu zi cocoana se făcea mai aspră, mai țanțoșă.* CARAGIALE, P. 74. *Cucoșul însă mergea țanțoș, iar paserile după dînsul.* CREANGĂ, O. A. 161.

— Variantă: (regional) **țănțuș, -ă** (ALECSANDRI, T. 141) adj.

ȚANȚOȘÍE s. f. (Rar) Mîndrie, semeție, fudulie. *Cîștigul debitantului trebuia să fie mai mare decît al institutorului, și lui Creangă îi veni inima la loc și țanțoșia pe buze.* CĂLINESCU, I. C. 129.

ȚĂNȚUȘ, -Ă adj. v. **țanțoș.**

ȚAP, *țapi,* s. m. **1.** Masculul caprei. ◇ Expr. **(A sta) ca un țap logodit** = (a fi sau a sta) țeapăn, prostit, aiurit. *Ce te uiți așa la mine, ca un țap logodit? Poate-i fi amorezat.* SADOVEANU, P. S. 83. *Și tu? Ce stai ca un țap logodit?* DELAVRANCEA, O. II 12. **Țap ispășitor** v. ispășitor. ◇ Compuse: **țap-roșu** = masculul căprioarei; căprior; **țap-negru** = masculul caprei-negre.

2. Pahar special de bere, cu o toartă, avînd o capacitate de 300 ml; conținutul unui astfel de pahar.

3. Numele unei constelații (între săgetător și vărsător).

ȚAPÍN s. n. v. **țapină.**

ȚAPÍNĂ, *țapine,* s. f. Unealtă formată dintr-o cange de oțel fixată într-o coadă de lemn și întrebuințată la urnirea și manevrarea buștenilor. *Cei care lucrau cu securile le-au lăsat încet lîngă picior; cei care lucrau cu țapinele s-au răzimat în ele și au urmat a privi cu mirare grupul.* VORNIC, P. 51.

— Variante: **sapínă** s. f., **sapín, țapín** s. n.

ȚÁPOȘ, -Ă, *țapoși, -e,* adj. (Despre coarnele vitelor) Ridicat drept în sus (asemeni coarnelor de țap); (despre vite) care are astfel de coarne. *Fratele cel sărac... avea și el o pereche de boi... nalți de trup, țapoși la coarne.* CREANGĂ, P. 37. ◇ Fig. (Despre păr) *De ce se uita la mine, de ce i se ridica părul mai țapoș.* GANE, N. III 112.

ȚAR, *țari,* s. m. Titlu dat împăraților Rusiei și regilor Bulgariei și ai Muntenegrului de la începutul evului mediu.

ȚARÁP, *țarape,* s. n. Parîmă înfășurată pe vergelele pînzelor arboradei unei nave și pe care stau marinarii cînd lucrează la pînze.

ȚARÁT, *țarate,* s. n. Stat cîrmuit de un țar.

ȚĂRĂ, *țări,* s. f. **I. 1.** Teritoriu locuit de un popor organizat, din punct de vedere administrativ și politic, într-un stat. *Mai toate țările erau bîntuite de războaie grozave.* CREANGĂ, P. 183. *Toate se întind nainte-i... ca pe-un uriaș covor, Vede țară lîngă țară și popor lîngă popor.* EMINESCU, O. I 144. *Domnul... cîrmuia țara împreună cu un sfat de doisprezece boieri.* BĂLCESCU, O. II 13. *Un om... voiește a-și ispiti norocul, călătorind prin țări străine.* DRĂGHICI, R. 5. *Țara piere de tătari și el bea cu lăutari* sau *țara piere* (sau *arde*) *și baba se piaptănă* = satul arde și baba se piaptănă, v. babă. *În țara orbilor, chiorul* (sau *cel cu un ochi*) *e împărat* v. chior (1). ◇ Fig. *Pe mine mă pișcau de spate și de ceafă o întreagă republică de furnici, peste a căror țară se abătuse... o margine din poalele nesfîrșit de lungi ale mantalei mele.* HOGAȘ, M. N. 11. ◇ Expr. **Cap de țară** v. cap[1] (III 2). **Talpa țării** v. talpă. **Țara lui Cremene** (sau **a lui Papură-vodă**) = loc fără stăpîn, unde fiecare face ce-i place, fără să dea seamă cuiva. **Țara lăgăduinței** v. făgăduință. **Țara nimănui = a)** (în basme) țară fără stăpîn; **b)** spațiu neocupat de armate între două fronturi de luptă; zonă neutră. **A bate toba în țară** v. toba. **A da sloară în țară** v. sfară. **Te joci cu țara în bumbi?** formulă prin care se atrage atenția cuiva că greșește atunci cînd subestimează o persoană. **A plăti cît un colț de țară** = a valora foarte mult. **A pune țara la cale** = a organiza, a conduce, a administra o țară; (ironic) a discuta o chestiune importantă (mai ales de ordin politic) fără a avea competința necesară; p. ext. a discuta despre multe și de toate. *Aleodor, după ce se urcă în scaunul tătîne-său, deși copilandru, puse țara la cale ca și un om matur.* ISPIRESCU, L. 42. (Popular) **A se duce în țară** (sau **în țări**) = a se duce în lume. *Eu mă duc, mîndruță-n țări, Da te rog să nu porți flori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 110. **Țara e largă!** = ești liber să faci ce-ți place, să pleci unde vrei. **La colț de țară și la mijloc de masă** sau **la mijloc de masă și la colț de țară** = într-un loc ferit de primejdii. *Să te sălești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară.* NEGRUZZI, S. I 247. (Peiorativ) **A ajunge (a se face** sau **a rămîne) de poveste în țară** = a i se duce cuiva vestea, a ajunge de pomină. (Familiar) **A sta prost** (sau **rău**) **cu țara** = a fi fără bani, a nu avea para chioară. ◇ (În locuțiuni și expresii care sugerează ideea de depărtare mare) **De peste șapte** (sau **nouă**) **mări și șapte** (sau **nouă**) **țări** = dintr-un loc foarte depărtat. *Neamul scriitorilor nu numai că-și apără morțiș toate ale sale, dar încă duce și grija autorilor de peste șapte mări și șapte țări.* ODOBESCU, la TDRG. **A noua țară** = pînă la (sau de la) mari depărtări. (Atestat în forma *țeară*) *Mîndro, de dragostea noastră Răsărit-a pom în coastă... Cu frunzele de aramă, Mirosind a noua țeară, A rujă și-a scorțișoară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 70. **A căuta nouă mări și nouă țări** = a căuta mult pînă să găsești. *Om ca badea nu se vede... Poți să cauți nouă mări, Nouă mări și nouă țări.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 19. (Mai ales în basme) **A trece peste nouă țări și nouă mări** = a străbate o cale foarte lungă. *Și merg ei, și merg, cale lungă să le-ajungă, trecînd peste nouă mări, peste nouă țări și peste nouă ape mari.* CREANGĂ, P. 207. ✦ (Învechit și popular, determinat prin numele locuitorilor sau printr-un adjectiv derivat de la acesta, formează nume de state) *Minciuna boierească trece în țara unguerească.* NEGRUZZI, S. I 250. *Atunce în țara nemțească încă nu erau cunoscute.* DRĂGHICI, R. 63. ◇ (Intră în denumirea unor state sau ținuturi) *Țara Romînească. Țările-de-Jos. Țara-de-foc.* ✦ (În vechea organizare politică și administrativă a Romîniei) Provincie. *Moldoveni și munteni, pribegi a tulburărilor din țări, priveau cu bătaie de inimă adunarea, oștită grămadă cîte grămadă, după satele și ținuturile de unde veniseră oamenii.* RUSSO, O. A. 56.

2. Regiune, ținut, teritoriu. *Acuma Vitoria se abătea iarăși într-o țară cu totul necunoscută, cu nume de sate și munți pe care nu le mai auzise.* SADOVEANU, B. 174. *A mers așa trenul contingentului lungă vreme, străbătînd multă țară, pînă ce au prins a se arăta sate.* id. M. C. 85. ◇ Fig. *Chiar vîrful pălăriei mele... își poate trimete chipul său boțit din țara apusului, plină de întuneric, tocmai în împărăția trandafirie și depărtată a zorilor.* HOGAȘ, M. N. 64. ✦ (În opoziție cu munte sau deal)

Șes. (Atestat în forma *țeară*) *Sus la munte ninge-ngheață... Jos la țeară cade rouă, Ciucu-te nevastă nouă.* MARIAN, NU. 713. *Frunza-n codru se rărește, Hai să coborîm în țeară Pîn' la mîndra primăvară.* ALECSANDRI, P. P. 316.

3. (Considerat din punctul de vedere subiectiv al vorbitorului) Patrie. *Pe dată ce primea bani din țară, își cumpăra cărți și dispărea pentru cîtva timp din ochii colegilor săi.* CĂLINESCU, E. 169. *Tu n-ai să afli zare și gîrle mai senine Ca gîrlele și zarea din țara mea.* EFTIMIU, Î. 149. *Te duci, iubită scumpă, în țărmuri depărtate, Lăsînd frumoasa țară, surori, prieteni, frate.* ALECSANDRI, P. I 138.

4. (În opoziție cu oraș; numai în locuțiuni și expresii) **La țară** = la sat, în sat, într-un sat. *Femeia țipă să fie dusă la oraș, nu-i place la țară, nu e-nvățată să trăiască la țară.* STANCU, D. 17. *Locuința mea de vară E la țară.* TOPÎRCEANU, P. 51. *Am ieșit într-o zi dintr-o redacție și, prins ca de o spaimă, am plecat la țară, la un prieten.* ANGHEL, PR. 56. *Neaflînd minută de răgaz, am fugit la țară.* NEGRUZZI, S. I 60. **De** (sau **de la**) **țară** = de la sat. *Noi sîntem, toți, oameni de la țară.* STANCU, D. 149. *Colonelul Dăscălescu, fiu de popă de țară... ajunsese aghiotant domnesc.* CAMIL PETRESCU, O. II 10. *Firea lui blajină și îndulcită de poveți n-au fost știrbit-o nici nevoile, nici greul vieții de la țară.* PĂUN-PINCIO, P. 105. *Cum o să-mi dau fetele după niște boiernași de țară?* ALECSANDRI, T. I 131. ◇ **Drum de țară** v. drum (1). **Tîrg de țară** v. tîrg.

II. 1. Locuitorii unei țări (I 1) (v. popor, norod); p. ext. oameni, lume. *Zi să vie țara, și va dudui muntele de plăieși.* DELAVRANCEA, O. II 236. *Ce-ți lipsește mărietale? N-ai cu nime războiu, țara este liniștită și supusă.* NEGRUZZI, S. I 146. ◇ Expr. **A afla tîrgul și țara** = a afla toată lumea. **A se pune cu țara** = a intra în conflict, a se pune rău cu toată lumea. **Ho, țară!** v. ho.

2. (Învechit; în mentalitatea societății împărțite în clase) Popor de rînd; țărănime. *Cînd o fi să se scoale țara, tot noi om scula-o.* GHICA, A. 546.

— Variantă: (învechit) **țeără** s. f.

ȚARC, *țarcuri,* s. n. **1.** Loc îngrădit (uneori acoperit) unde se adăpostesc sau se închid animalele; ocol, coșar. *Venea de undeva o duhoare grozavă de țarcuri de porci.* DUMITRIU, B. F. 35. *Am cotit pe după țarcul mînzărilor.* SADOVEANU, O. I,. 73. *Vitele mari, cînd le găsesc în țarină, le duc la ocolul, oborul sau țarcul primăriei.* PAMFILE, A. R. 28. *Am un țarc plin de miei albi* (Dinții). PĂSCULESCU, L. P. 81. ✦ Mică îngrăditurǎ făcută din spițe de lemn, în care sînt ținuți copiii mici cînd încep să umble, pentru a li se limita spațiul de deplasare.

2. Împrejmuire, îngrăditurǎ, gard de nuiele, de spini etc. făcut în jurul unei clăi de fîn pentru a o feri de vite; p. ext. suprafața împrejmuită cu acest gard. *Spre a feri clăile de fin de stricăciunile vitelor, fac împrejur... un țarc.* PAMFILE, A. R. 163. *Eu mă duc să dau foc La țarcurile cu fin.* PĂSCULESCU, L. P. 141.

3. (Mold.) Arie. *Locul unde trebuie să-și adune pînea, snopii sau strînsura* [pentru treierat]... *se numește... țarc.* PAMFILE, A. R. 143.

4. (Munt.) Partea de sus a unui pătul de porumb.

5. (Mold.) Mică construcție pe care se așază leasa cînd se pun prunele la uscat. *Unii gospodari... fac un țarc, ca o coteneață de găini, o lipesc cu baligă și deasupra acestui țarc cilindric pun leasa cu perjele. Sub leasă fac foc și fum.* PAMFILE, I. C. 233.

6. Numele unui joc de copii. *Ei se mai gioacă și... în țarc, cu mingea sau cu zmeii.* ALECSANDRI, P. P. 393.

7. (Popular) Numele unei constelații. *Vizitiul poartă numele de... trăsură, surugiu... țarc.* PAMFILE, CER. 169.

ȚARCĂ, *țărci,* s. f. **1.** Coțofană. *Răsfoiam volumul... și ascultam, abia acum trezit la realitățile înconjurătoare, o țarcă.* SADOVEANU, N. F. 164. *Tudorică Maslină sărea ca o țarcă de pe «butuc».* HOGAȘ, DR. II 102. *A prins a să aduna pasări fel de fel: vulturi... țărci.* RETEGANUL, P. V 65. ◇ Expr. **A-i umbla cuiva gura ca la (o) țarcă** (sau **ca la țărci**) = a fi limbut, a vorbi mult și fără rost. «*Li îmblă gura ca și la țărci*» *sau, după cum spun romînii din Muntenia,* «*li merge gura ca la o coțofană*». MARIAN, O. II 60. **A sta ca țarca-n par** = a fi gata de plecare. **Fură ouăle de sub țarcă,** se spune (cu o nuanță depreciativă) despre cineva (mai ales despre un hoț) care e dibaci și șiret.

2. Fig. Epitet dat unei femei vorbărețe, limbute; gaiță. *Pre femeile limbute, cărora li îmblă gura prea des, le poreclesc «țărci».* MARIAN, O. II 60. ✦ (Rar) Epitet dat unei persoane care merge prea iute și săltînd. *Pre bărbații lungi în picioare, cari merg prea iute și tot sar încolo și-ncoace, romînul îi numește...* «*țarcă*». MARIAN, O. II 60.

ȚARCÓI, *țarcoi,* s. m. (Regional) Masculul țărcii. *Bărbățelul acestei paseri se cheamă... în Bucovina țarcoi.* MARIAN, O. II 48.

ȚARÉVICI, *țarevici,* s. m. Fiul cel mai mare al țarului (moștenitor al tronului).

ȚARIGRĂDEÁN[1], *țarigrădeni,* s. m. (Învechit și arhaizant) Locuitor al Țarigradului.

ȚARIGRĂDEÁN[2]**, -Ă,** *țarigrădeni, -e,* adj. (Învechit și arhaizant) Privitor la Țarigrad, originar din Țarigrad. (Atestat în forma *țărigrădean*) *Se îmbulzeau amarnic... în vechile lor spălăcite giubele țărigrădene.* C. PETRESCU, A. R. 7.

— Variantă: **țărigrădeán, -ă** adj.

ȚARIGRĂDEÁNCĂ, *țarigrădence,* s. f. (Învechit și arhaizant) Locuitoare a Țarigradului.

ȚĂRINĂ[1]**,** *țarini* și (rar) *țarine,* s. f. **1.** Cîmp cultivat, ogor, arătură, glie. *Pășește-n țarină semănătorul Și-n brazda neagră, umedă de rouă, Aruncă-ntr-un noroc viața nouă.* VLAHUȚĂ, O. A. 28. *Viile și țarinile badei Ion rodesc mai bine decît ale altor oameni.* RETEGANUL, P. IV 62. *Mă trimite mama cu demîncare în țarină, la niște lingurari.* CREANGĂ, A. 52. ◇ Fig. *Vreau țarina prezentului s-o samăn, Cum tatăl meu, țăranul, holda.* BENIUC, V. 87.

2. (Popular) Teritoriul unei comune (cu pămînt arabil, pășuni, păduri etc.); hotar. ◇ *Poarta țarinii* = poartă făcută la începutul fiecărui drum prin care se intră într-un sat. *Amintindu-și de ziua aceea, Costan strînse pumnii și se opri în poarta țarinei.* CAMILAR, N. I 23. *Frunză verde măr pătat, Om străin de intră-n sat, Poarta țarinei îi zice: «N-ai ce căuta pe-aice».* BELDICEANU, P. 97. *Cum ajunse la poarta țarinei, și începu a cunoaște casele neamurilor.* ȘEZ. VII 5. *Gardul țarinii* = gard care împrejmuiește un sat. *Gardul țarinii... care împrejmuie satul, despărțindu-l de ogoare, are dincolo sau dincoace șanț sau hindichi.* PAMFILE, I. C. 430. *Iată luncile nainte; gardul țarinei mai sus!* COȘBUC, P. I 261.

— Variante: (regional) **țărnă** (GOROVEI, C. 111), (învechit) **țeărină** (ODOBESCU, S. III 14, NEGRUZZI, S. I 8) s. f.

ȚARÍNĂ[2]**,** *țarine,* s. f. Soția țarului; titlu dat împărăteselor Rusiei.

ȚARÍSM s. n. Formă de guvernămînt în care puterea supremă, nelimitată, aparține țarului; regimul țarist.

ȚARÍST, -Ă, *țariști, -ste,* adj. Privitor la țar, care aparține țarului; care este partizan al țarului sau al țarismului.

ȚĂRNĂ s. f. v. **țarină**[1].

ȚARȚÁM, *țarțamuri,* s. n. (Mold.; mai ales la pl.) Ciucure, franj; dantelă. *L-au suit pe cal cu tacîm de argint înflorit cu țarțamuri.* SADOVEANU, D. P. 81.

◇ Fig. *Se vede coperișul înnegrit de fum... spînzură țarțamuri de funingină.* MIRONESCU, S. A. 71.
— Variantă: **zarzám** (PAMFILE, CR. 126) s. n.

ȚĂȚĂ, *țețe,* s. f. **1.** (Popular, adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) Mătușă (soră a tatălui sau a mamei, în raport cu nepoții); termen de respect cu care cineva se adresează unei surori mai mari sau unei femei mai în vîrstă (v. t e l e). *De pe valea Oltului ne-a căzut oaspete numai unchi-meu Găbunea, cu țața Aretia, nevastă-sa.* STANCU, D. 178. *Ce zici, țață Reveca, unde am putea sta puțin de vorbă?* CAMIL PETRESCU, O. II 93. *Tu mai stai, Ziță?... — Nu, țațo; o să mă duc și eu să mă culc.* CARAGIALE, O. I 59.
2. (Învechit) Termen alintător dat de un bărbat femeii pe care o iubește; mîndră. *Costică cu ochii verzi, Ce te plimbi printre livezi, Ori pe țața să ți-o vezi?* BIBICESCU, P. P. 381. *Gura lumii slobodă, Țațo; Las-o-n pace să vorbească, Țațo, Dragostea să ne trăiască, Țațo.* TEODORESCU, P. P. 319.
3. (Peiorativ) Femeie vulgară, lipsită de gust și de finețe; mahalagioaică.

ȚĂCĂLÍE[1], *țăcălii,* s. f. Bărbuță mică și ascuțită; barbișon, cioc[2] (3). *Barba, mai mult țăcălie.* STANCU, D. 177. *Din întreaga făptură a omului, atîta ai desprins: ochii și țăcălia.* PAS, Z. I 318. *Și, dacă s-au adunat ei toți cu toții, împăratul s-a tras de țăcălie scrîșnind strașnic.* CARAGIALE, S. N. 9.

ȚĂCĂLÍE[2], *țăcălii,* s. f. Străgălie (1).

ȚĂCĂNEÁLĂ, *țăcăneli,* s. f. Faptul de a țăcăni; țăcănit. *Se aude mereu un zgomot neîntrerupt, un fel de țăcăneală cadențată.* BART, S. M. 49. *Ea auzi țăcăneala unui pas de cal.* CARAGIALE, S. 31. ◇ Loc. adv. (Rar) **Pe (la sau în) țăcăneală** = țăcănind ritmic. *Pe cît de gros și de voinic e Pitache, pe atît de uscat și de pipernicit e Năiță... Dar merg în pas la țăcăneală.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 59. *Tovarășul meu... începu și el să tropote în fața mea, jucînd foarte serios și pe țăcăneală.* ODOBESCU, S. III 251.

ȚĂCĂNÍ, *țăcănesc,* vb. IV. Intranz. (Despre obiecte, aparate) A produce un zgomot ritmic, repetat (prin declanșarea unui mecanism); a tăcăi. *Cu grabă țăcănea telegraful.* CAMILAR, N. I 17. *Ceasornicul țăcănea în perete.* CARAGIALE, O. I 290. *Caravasili scoate mîndru un pistol, ochește, pistolul țăcănește și nu ia foc.* GHICA, S. 393. ✦ (Urmat de determinări care arată instrumentul) A produce zgomote ritmice (lovind, izbind, ciocănind). *Doi cai mărunți... mergeau liniștiți, în trap domol, din cînd în cînd strănutînd, din cînd în cînd țăcănind din potcoave.* SADOVEANU, O. IV 382. *Țăcăni cu cuțitul într-un pahar și rugă să se facă tăcere.* MIRONESCU, S. A. 110. ◇ Tranz. *Calul își țăcănea potcoavele pe prundul drumului.* SADOVEANU, la TDRG. ✦ Tranz. (Familiar) A scrie la mașină. *Cînd s-a adunat numărul cuvenit de pagini, le țăcănesc la mașina de scris.* C. PETRESCU, C. V. 25.
— Prez. ind. pers. 3 și: *țăcăne* (BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 66).

ȚĂCĂNÍT[1], *țăcănituri,* s. n. Zgomot repetat, provocat de un lucru care țăcănește; țăcăneală. *O clipă... nu mai auzi țăcănitul pendulei.* DUMITRIU, N. 52. *Zvonul necurmat de fierării pare a crește, într-un freamăt grozav și într-un țăcănit monoton și asurzitor.* SADOVEANU, O. VI 374. *Țăcănitul aparatului telegrafic a recomandat încă o dată răbdare.* C. PETRESCU, A. 277.

ȚĂCĂNÍT[2], **-Ă,** *țăcăniți, -te,* adj. (Despre mersul cailor) Cu pași mărunți și regulați care răsună ritmic. *Șoimaru și Magda lui Stroe coborau în trap țăcănit un drumușor lin de costișă.* SADOVEANU, O. VII 57. *În trap țăcănit calcă la nevoie și cinci poște pă zi.* CAMIL PETRESCU, O. II 16. *Din Poenița vine domol la vale un călăreț tînăr, în buiestru țăcănit.* CARAGIALE, O. I 368.

ȚĂCĂNITÚRĂ, *țăcănituri,* s. f. Țăcănit[1]. *Dadaci ar fi executat o perfectă mînuire de armă, cu toate țăcăniturile reglementare.* CAMILAR, N. I 156.

ȚĂHNÍ, *țăhnesc,* vb. IV. Intranz. (Regional, despre cîini) A lătra cu întreruperi (mai ales urmărind sălbăticiunile sau vînatul); a chefni. *Alți copoi, în altă parte, au prins a țăhni, adulmecînd altă sălbăticiune.* SADOVEANU, D. P. 82. *Cîntau și într-acolo cornuri și țăhneau înăbușit cînii.* id. F. J. 373. *Deprinde... Pre căpoieș s-alerge țăhnind după găină.* NEGRUZZI, S. II 264.

ȚĂHNÍT, *țăhnituri,* s. n. (Regional) Lătrat de cîine (mai ales cînd urmărește vînatul); chefnit. *Țăhnitul copoilor se apropia; într-o vreme stătu cu îndîrjire într-un pisc; după aceea înmulți ecouri în altă vale, mai apropiată.* SADOVEANU, F. J. II 200.

ȚĂLUÍ vb. IV v. **țeli.**

ȚĂNCĂNÍ vb. IV v. **țingăni.**

ȚĂNCÚȘ s. n. v. **țeucușă.**

ȚĂNDĂRÍ, *țăndăresc,* vb. IV. Tranz. A sfărîma în țăndări. *Armele... țăndărite de războaie ți le-aduc.* CONACHI, P. 219.

ȚĂNDĂRÍCĂ, *țăndărele,* s. f. Diminutiv al lui **țăndără**; așchiuță, surcea. ✦ Fig. Om mic de stat; copil.
— Variantă: **țăndurícă** (GOROVEI, C. 313) s. f.

ȚĂNDĂRÓS, -OÁSĂ, *țăndăroși, -oase,* adj. Care se desface în așchii, care se sfărîmă; așchios.

ȚĂNDURÍCĂ s. f. v. **țăndărică.**

ȚĂNDURÍT, -Ă, *țănduriți, -te,* adj. (Rar) Prefăcut în țăndări. *L-au legat de coama fugarilor, pe uliți, Trăgîndu-i mișelește cadavrul țăndurit.* COȘBUC, P. II 178.

ȚĂPLEÁN s. m. v. **țăpulean.**

ȚĂPOÁICĂ, *țăpoaice,* s. f. (Regional) Coș de formă conică, cu o coadă lungă, folosit la pescuit.

ȚĂPÓI, *țăpoaie,* s. n. **1.** Furcă cu coada lungă, cu dinții drepți, servind pentru a ridica snopii de grîu, fînul, cocenii etc. *Un om c-un țăpoi în mînă voia s-arunce niște nuci din tindă în pod.* CREANGĂ, O. A. 293. ✦ Furcă în vîrful căreia este fixat sacul de pescuit. ✦ Căpriorul de la mijloc al caselor țărănești.
2. Numele unui dans popular. *Nuntașii se prind la joc... cam cu următoarele jocuri:... tropca, țăpoiul.* SEVASTOS, N. 282.
— Variantă: **(1) țepói** (VISSARION, B. 14) s. n.

ȚĂPOIÉȘ, *țăpoiește,* s. n. (Regional) Diminutiv al lui **țăpoi.** *La 9 zile să mergi și să cauți, și găsești în oală un țăpoieș și o grebluță.* La CADE.

ȚĂPOȘÍCĂ s. f. **1.** Plantă din familia gramineelor, cu tulpina rigidă și aspră și cu spice lungi *(Nardus stricta).*
2. Numele unei plante păroase din familia umbeliferelor, cu flori albe sau trandafirii dispuse în umbele compacte și cu fructul acoperit cu peri aspri *(Tordylium maximum).*

ȚĂPÚC, *țăpuci,* s. m. Diminutiv al lui **țap (1).** *Un țăpuc aștepta cu răbdare și curtenitor.* La CADE.

ȚĂPULEÁN, *țăpuleni,* s. m. Țap tînăr.
— Variantă: (regional) **țăpleán** s. m.

ȚĂRÁN, *țărani,* s. m. Om de la țară, a cărui ocupație principală este agricultura; sătean. *Acești țărani*

ardeleni sînt crescători de vite, pe înălțimile aspre ale munților. BOGZA, C. O. 26. *Curînd începură să se adune iar țăranii, unul cîte unul.* REBREANU, R. II 209. *Țăranul mergea pe lîngă boi și-i tot îndemna să meargă mai iute.* CREANGĂ, O. A. 295. *Despot, sîntem țărani. Nu vindem țara noastră, nici cugetul pe bani.* ALECSANDRI, T. II 189.

ȚĂRÁNCĂ, *țărance* și *țărănci*, s. f. **1.** Locuitoare de la țară; săteancă. *Au venit țărăncile cu coșuri încărcate cu mere.* SAHIA, U.R.S.S. 95. *Mergînd lîngă vergele, înnoadă un fir rupt Și repede țăranca s-apucă de țesut.* BELDICEANU, P. 68. *Din două rochii... țărancele vor cumpăra aceea care bate la ochi.* RUSSO, S. 49.

2. (Iht.) Babușcă[2], ocheană. [Babuștele] *se sărează și apoi se usucă întregi — nespintecate, — aducîndu-se în comerț sub numele de țărancă.* ANTIPA, F. I. 181.

ȚĂRĂNCÚȚĂ, *țărăncuțe*, s. f. **1.** Diminutiv al lui țărancă; fată de țăran, țărancă tînără. *N-am făcut bine să las fetele mele din casă la astă petrecere, căci negreșit, cu toaletele lor... or să umileze* (= umilească) *pe bietele țărăncuțe.* NEGRUZZI, S. I 104.

2. Specie de libelulă cu aripile albastre strălucitoare care trăiește în apropierea apelor *(Calopterix virgo).*

ȚĂRĂNÉSC, -EÁSCĂ, *țărănești*, adj. Care aparține țăranilor, care provine de la țărani, de țăran. [Tolstoi] *se leapădă de lumea semenilor săi, se îmbracă în straie țărănești, ară pămîntul, lucrează cu palmele.* SADOVEANU, E. 230. *Palmele aceste țărănești ale noastre... pline de bătături, cum le vedeți, vă țin pe dumneavoastră de-atîta amar de vreme.* CREANGĂ, P. 156. *Vezi într-acea vale frumoasă... acel palat gotic împrejurat de modeste case țărănești!* NEGRUZZI, S. I 192.

ȚĂRĂNÉȘTE adv. În felul țăranilor, ca țăranii. *Își lăsase pălăria... și-și pusese, țărănește, o broboadă.* IBRĂILEANU, A. 154.

ȚĂRĂNÍE, (2) *țărănii*, s. f. **1.** Condiția, starea, viața de țăran. *Din țărănie întunecată, în condițiile sociale pe care le cunoaștem, de subt apăsările și opreliștile stăpînitorilor, răzbise troscotul acestui pămînt.* SADOVEANU, E. 82.

2. Vorbă, expresie țărănească; (peiorativ) bădărănie, mojicie. *Să audă urechile mele, în casa mea, țărăniile pe care... fiul tău le-a învățat.* SADOVEANU, N. F. 7. *Un boț cu ochi ce te găsești, o bucată de humă însuflețită din sat de la noi, și nu te lasă inima să taci; asurzești lumea cu țărăniile tale!* CREANGĂ, A. 71.

ȚĂRĂNÍME s. f. Totalitatea țăranilor. *Principalul aliat al proletariatului este țărănimea.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2766. ◇ *Țărănime muncitoare* v. muncitor. *Țărănime mijlocașă* v. mijlocaș.

ȚĂRĂNÍSM s. n. (Rar) Tendința unor scriitori de a-și alege ca motive de inspirație în operele lor aspecte din viața țărănească. *Țărănismul... cîntarea trecutului, ca și reformismul său* [al lui Alecsandri], *critica sistemelor lingvistice și a literaturii, ca și activitatea sa politică, — toate se reduc, la urma urmei, și se conciliază în tendința lui permanentă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 151.

ȚĂRĂNÍST[1], *țărăniști*, s. m. Membru al fostului partid țărănist; (la pl.) partidul țărănist. *N-ar fi de mirare... să se înscrie la țărăniști... și să se apuce de politică la toartă.* C. PETRESCU, C. V. 131.

ȚĂRĂNÍST[2]. -Ă, *țărăniști, -ste*, adj. (Rar) Care se face pentru țărani, în interesul țăranilor. *Tot programul «socialist» e un program țărănist, cam utopic în idealul lui, dar foarte cuminte în concesiile pe care este dispus să le facă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 198. ◇ *Partidul țărănist* = partid politic în vechiul regim.

ȚĂRĂNÓI, *țărănoi*, s. m. **1.** (Depreciativ, în vorbirea claselor exploatatoare) Țăran. *De ani, nimeni din satul ista nu mi-a stat în față... Să mă las flecuit de-un țărănoi?* CAMILAR, N. II 299. *Avem moșii, și zapciii îi sfătuiesc pe oameni să le lase în paragină. Ne usucă punîndu-ne la biruri mai abitir decît pe țărănoi.* PAS, L. I 108.

2. Bădăran, mitocan. *Măi, ce tot mi se vîră în ochi țărănoiul ista!* ALECSANDRI, la CADE. *Bărbatu-tău îi un țărănoi.* NEGRUZZI, S. III 21.

ȚĂRĂNÓS, -OÁSĂ, *țărănoși, -oase*, adj. Cu apucături de țăran.

ȚĂRCĂLÁN, *țărcălanuri* și *țărcălane*, s. n. (Regional) **1.** Compas mare, întrebuințat mai ales în dulgherie; p. ext. cerc tras cu un astfel de compas.

2. Cerc luminos care se observă în jurul unui astru (mai ales al lunii) sau al unei alte surse de lumină. *Prin țărcălanele felinarelor se zărea cernerea ploii.* SADOVEANU, O. VI 78. (Cu pronunțare regională) *Cînd luna are în juru-i țărcalan (un cerc gălbiu), va vremui.* ȘEZ. VI 38. ◇ (Poetic) *Asfințitul se închise într-un țărcălan de spaimă.* SADOVEANU, O. L. 100.

— Variantă: **țircălám** (SLAVICI, N. II 51) s. n.

ȚĂRCOTÉI, *țărcoteie*, s. n. (Regional) **1.** Diminutiv al lui țarc (2). *Spre a feri cîlăile de fîn de stricăciunile vitelor, fac... un țarc, țărcotei sau gard de nuiele.* PAMFILE, A. R. 163.

2. Scaun făcut din nuiele căptușite cu pămînt, pe care stau ciobanii cînd mulg oile. *Mulge un mocan sau doi... stînd jos pe un țărcotei făcut din țăruși bătuți în pămînt, împletiți cu nuiele și umplut cu pămînt.* PAMFILE, I. C. 31.

ȚĂRCUÍ, *țărcuiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** (Cu privire la animale) A închide, a adăposti într-un țarc. *De prin șure ori de prin țarini... mînate din urmă, toate* [vitele] *erau adunate și țărcuite departe de sat.* ANGHEL, PR. 109.

2. A împrejmui, a îngrădi. *Am ajuns într-o poiană țărcuită larg de sălcii vechi.* SADOVEANU, A. L. 139. *Hai, copii, la cei stejari, Să tăiem niscaiva pari, Țara să ne-o țărcuim Și de iezme s-o ferim.* ALECSANDRI, P. P. 246.

ȚĂRCÚȘ, *țărcușe*, s. n. (Regional) Țărcușor.

ȚĂRCUȘÓR, *țărcușoare*, s. n. Diminutiv al lui țarc. *Închise mieii în țărcușorul lor, căptușit cu trestie și coceni.* MIHALE, O. 65. *Am un țărcușor plin de mielușori* (Gura și dinții). ȘEZ. IV 106.

ȚĂRIGRĂDEÁN, -Ă adj. v. **țarigrădean[2].**

ȚĂRIȘOÁRĂ, *țărișoare*, s. f. Diminutiv al lui țară. *Viteazul se scula numaidecît, se lua după dînsul, și cată-l în sus, cată-l în jos, pînă ce-l găsi închis într-unul din staulele lui Erice, stăpînitorul unei țărișoare mici.* ISPIRESCU, U. 58. *În aceste momente solemne... mă gîndesc... la țărișoara mea... la Romînia... la fericirea ei!* CARAGIALE, O. I 155.

ȚĂRÎNĂ, (2, rar) *țărîne*, s. f. **1.** Pămînt fărîmat mărunt. *Pe țărîna proaspătă se înălțau ici-colo pîlcuri de zambile.* SADOVEANU, O. IV 40. *Cîțiva copilași... se jucau în țărîna pe care o aduceau din mijlocul umblat al uliței.* CAMIL PETRESCU, O. I 464. *În poală purta cîțiva pumni de țărînă.* AGÎRBICEANU, S. P. 100. ✦ Pămîntul cu care se acoperă sicriul, cu care se umple groapa, mormîntul. *Toți aruncară cîte o mînă de țărînă peste sicriu.* BUJOR, S. 110. *Cioclii au coborît săcriul în groapă, au aruncat țărîna și, isprăvind, s-au dus la o crîșmă.* NEGRUZZI, S. I 32. ◇ (Simbolizînd moartea, uitarea) *Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarămi... orice-ai spune, Peste toate o lopată de țărînă se depune.* EMINESCU, O. I 134. (Expr.) **Fie-i țărîna ușoară!** = (formulă folosită cînd se vorbește despre un mort) odihnească-se în pace! *Fie-i țărîna ușoară! nu l-am văzut niciodată ieșind din atitudinea lui socotită*

și demnă. GALACTION, O. I 95. *Am biruit noi, care trăim, cei răniți, și mai ales cei care au murit, fie-le țărîna ușoară oriunde ar dormi!* DELAVRANCEA, O. II 227. *Soacră-mea — fie-i țărîna ușoară! — așa a făcut cu mine.* CREANGĂ, P. 4. (Rar) **A-și închina fruntea în țărînă** = a muri. *Acesta a făcut destule răutăți, pînă ce a venit vremea să-și închine și el fruntea în țărînă.* SADOVEANU, O. VIII 246. **Praf și țărînă** = nimic; praf și pulbere. *Praf și țărînă rămase și din fata cea mare de zmeu.* ISPIRESCU, L. 225. ◇ (Simbolizînd pămîntul din care, după concepția biblică, a fost făcut omul și în care se preface omul după moarte) *Țărînă — sîntem toți țărînă, E de prisos orice trufie...* MACEDONSKI, O. I 36. *Trupul tău, ce-a fost țărînă, în țărînă s-a preface.* ALECSANDRI, P. I 199. ✦ Stratul de la suprafață (sau de la o mică adîncime) al pămîntului. *Noi avem sub brazdă, în țărîna neagră, mai mulți Șoimărești decît cei care trăiesc astăzi.* SADOVEANU, O. VII 101. *Frați buni ai frunzelor din codru, Copii ai mîndrei bolți albastre, Sfințiți cu lacrimi și sudoare Țărîna plaiurilor noastre.* GOGA, P. 10. *Ating țărîna cu fruntea.* CARAGIALE, O. III 144. ✦ (Depreciativ) Ogor, țarină. *Lui Avram Saizu nu-i revine din averea pămîntească decît un lot mizerabil de țărînă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 2/4.

2. Fig. Trup neînsuflețit; oseminte. *Și totuși, țărînă frumoasă și moartă, De racla ta razim eu harfa mea spartă.* EMINESCU, O. I 38. *O singură fericire îmi mai rămîne. Ca țărînele noastre să se odihnească în același mormînt.* BOLINTINEANU, O. 465.

— Variante: (regional) **țîrnă** (CREANGĂ, O. A. 126, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 282), **țérnă** (HOGAȘ, H. 46) s. f.

ȚĂRÎNÓS, -OÁSĂ, *țărînoși, -oase,* adj. (Despre pămînt) Fărîmicios; afînat.

ȚĂRM, *țărmuri,* s. n. **1.** Fîșie îngustă de pămînt de-a lungul unei ape mari, mai ales de-a lungul unei mări (v. mal); p. ext. regiune de lîngă o apă (mai ales de lîngă o mare). *Lîngă țărmul tristei mări M-am oprit pe-o stîncă.* TOPÎRCEANU, B. 84. *Dunărea, lărgită, taie o curbă în țărmul românesc.* VLAHUȚĂ, R. P. 7. *La un semn, un țărm de altul, legînd vas de vas, se leagă.* EMINESCU, O. I 144. ◇ Fig. *Către nici un țărm al vieții n-am s-ajung să odihnesc.* MACEDONSKI, O. I 95.

2. Fig. Ținut, tărîm. *Lună, tu, stăpîn-a mării... Cîte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți!* EMINESCU, O. I 130. *Eu sînt în voia soartei un vecinic călător... Purtat printre popoare din țărmuri depărtate.* ALECSANDRI, T. II 80.

— Pl. și: (m.) *țărmi* (NECULUȚĂ, Ț. D. 31, MACEDONSKI, O. III 3). — Variante: **țărmur** (GORJAN, H. I 41), **țărmure** (SLAVICI, O. I 222, RUSSO, O. 105) s. m.

ȚĂRMUÍ, *țărmuiesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A trage la țărm, a se opri la țărm. *Acolo* [pe marginile mării] *țărmuirăm noi.* MURNU, O. 145.

ȚĂRMUITÓR, -OÁRE, *țărmuitori, -oare,* adj. (Rar) Care mărginește, țărmurește (ceva); înconjurător. *Mările țărmuitoare și cetăți lîngă limanuri, Toate se întind nainte-i.* EMINESCU, O. I 144.

ȚĂRMUR s. m. v. **țărm.**

ȚĂRMURE s. m. v. **țărm.**

ȚĂRMUREÁN, -Ă, *țărmureni, -e,* s. m. și f. (Rar) Persoană statornicită pe țărmul unei ape (mai ales pe țărmul mării). *Apa este, pe alocurea, adîncă... țărmurenii chiar nu se avîntă pe dînsa fără de oarecare sfială.* ODOBESCU, S. I 386.

ȚĂRMURÉL, *țărmurele,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui țărm. *Cine șede-n țărmurel? Șede Gheorghe tinerel.* BIBICESCU, P. P. 365.

ȚĂRMURÍ, *țărmuresc,* vb. IV. **1.** Tranz. A mărgini, a limita, a pune hotar. *Îndată și-ncepu a vorbi, în cercul de lumină țărmurit de zidul negru al nucilor.* SADOVEANU, O. VIII 26. *Trăsura mea... se află dodată dinaintea unei mari întinderi de apă, țărmurită în depărtare, jur împrejur, de păduri dese.* ODOBESCU, S. I 386. ◇ Fig. *A înțeles că ceva îl amenință, că cineva vrea să-i țărmurească libertatea.* GÎRLEANU, L. 32.

2. Refl. (Învechit) A trage la țărm, a aborda, a țărmui. *Ajunserăm la un ostrov și ne țărmurirăm, ca să ne mai odihnim.* GORJAN, H. II 57.

ȚĂRNĂ s. f. v. **țărînă.**

ȚĂRÚȘ, *țăruși,* s. m. Par scurt și ascuțit la un capăt, care se înfige în pămînt și servește pentru a se fixa sau a se lega ceva de el sau pentru a stabili un hotar, o linie. *Inginerii țîrau lanțuri și băteau țăruși.* C. PETRESCU, R. DR. 184. *Toată averea-i era o coșniță, o manta, niște hîrburi și un pat de scînduri făcut pe țăruși bătuți în pămînt.* DUNĂREANU, N. 16. *Luai șaua și desagii din spetele Pisicuții și o priponii de un țăruș.* HOGAȘ, M. N. 66. *Chiajna... adăsta pe boierii moldoveni într-un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir și legat jur împrejur cu țăruși poleiți.* ODOBESCU, S. I 173. ◇ Expr. (Popular) **A i se strînge (cuiva) lunia de țăruș** = a i se apropia (cuiva) sfîrșitul vieții, a îmbătrîni.

— Variantă: **țărúșă** (RUSSO, S. 93, TEODORESCU, P. P. 477) s. f.

ȚĂRÚȘĂ s. f. v. **țăruș.**

ȚĂȚÍCĂ s. f. Diminutiv al lui țață. *Vin și eu după tine numaidecît, numai să vorbesc cevașilea cu țățica.* CARAGIALE, O. I 57.

ȚEÁPĂ, *țepi* și *țepe,* s. f. **1.** Par lung și ascuțit la unul din capete (folosit în trecut ca instrument de supliciu); vîrful unui astfel de par. *La tot pasul erau capete înfipte și trupuri puse în țeapă.* GHICA, la CADE. *Unii zicea să-l omoare... Alții să-l înfigă-n țeapă.* ALECSANDRI, P. P. 136. ✦ Frigare. *Mieii întregi se întorc în țepe de lemn.* RUSSO, O. 123.

2. Prelungire ascuțită, țepoasă, la spicele cerealelor (v. barbă (3)); (la pl.) resturile tulpinilor unor păioase, rămase în pămînt după ce plantele au fost cosite. *În ierburile care începeau să se usuce, în țepile gălbii ale mirиștilor, sfîrîiau cosași.* SADOVEANU, O. V 80.

3. Ghimpe; așchiuță. *Mi-a intrat o țeapă în deget.*

ȚEÁPĂN, -Ă, *țepeni, -e,* adj. **1.** Care nu se încovoaie, care nu se mlădiază; tare, vîrtos, rigid, nemișcat, neclintit, fix. *Așa a intrat Cocor la învățătură. La început i-a fost greu. Îi era mîna țeapănă, îi erau ochii împăienjeniți.* SADOVEANU, M. C. 71. *Stătea țeapăn cu dreapta la cozorocul chipiului.* REBREANU, R. II 83. ✦ Fig. Încremenit, înlemnit, inert; p. ext. lipsit de viață, mort. *Cînd vei vedea că tot trupul meu are să fie rece ca gheața, amorțit și țeapăn, să bagi de seamă că o să vină un leu.* ISPIRESCU, L. 147. ✦ Anchilozat. *Merg țeapăn... da tu?* ALECSANDRI, T. I 140. (Cu pronunțare regională) *S-a întors pe jumătate țapăn de gît, țapăn în toate articulațiile.* C. PETRESCU, A. 460.

2. (Despre obiecte, construcții etc.) Solid, rezistent, trainic. *Tu vei face un staul țeapăn de fier, cu pari de fier și cu nuiele de fier.* RETEGANUL, P. III 40. *Mănăstirile... cu țepene ziduri de apărare.* ODOBESCU, S. II 41. *Să trece gîrla pe pod stătător, foarte țeapăn și frumos.* GOLESCU, Î. 157.

3. (Despre ființe) Voinic, robust, zdravăn, puternic, viguros. *Semăna, ce-i drept, cu ea, dar era mai înaltă, mai voinică, mai țeapănă.* SLAVICI, O. I 348. *Un bordei acoperit cu paie... o ceată de dulăi țepeni lătrînd cu înverșunare.* ODOBESCU, S. III 18.

4. Strașnic, grozav (de tare, de mare, de mult). *Omăt mult și ger țeapăn.* PAS, L. I 128. (Cu pronunțare

regională) *S-aprindem şi noi un foc ţapăn.* CAMILAR, N. II 257. *Intră într-o cetate mare, tocmai cînd era tîrgul mai ţapăn.* SBIERA, P. 225. ◇ (Adverbial) *Se repezi şi George, dar Ion îl lovi a doua oară, mai ţeapăn.* REBREANU, I. 39. *Băui o dată ţeapăn.* GORJAN, H. II 62.

ŢEÁRĂ s. f. v. ţară.

ŢEÁRINĂ s. f. v. ţarină[1].

ŢEÁSTĂ, *ţeste,* s. f. (Popular) Cutie craniană, craniu, p. ext. cap. *Era amiază, ceas mort, de zăpuşeală, care-ţi fierbe creierii sub ţeastă.* DUMITRIU, N. 254. *Dacă nu fugeam, îmi crăpa ţeasta.* STANCU, D. 28. *Bătrînul Miron Iuga, fără cunoştinţă, cu ţeasta zdrobită, rămase în picioare.* REBREANU, R. II 197. ✦ Craniu descărnat de om mort; hîrcă, scăfîrlie. *Toarnă-n ţestele măreţe vin, şi peste el otravă.* EMINESCU, O. IV 139.

ŢEÁVĂ, *ţevi,* s. f. Piesă de metal, de os, de ebonită, cauciuc, sticlă, lemn etc. în formă de cilindru gol, cu lungimea mult mai mare decît dimensiunile secţiunii, avînd diferite întrebuinţări. V. burlan, canal, conductă, tub, furtun. *Gazul metan se transportă cu ajutorul conductelor şi ţevilor.* ▭ *Omul, vîrît între două rînduri de ţevi, începuse să taie ceva.* C. PETRESCU, C. V. 139. *Dracii cari vor ţinea ţeava pipei în gură cînd vor fuma să zică...* RETEGANUL, P. II 67. ◇ *Ţeavă de eşapament* v. eşapament. ✦ Cilindru de oţel al unei arme de foc prin care trece proiectilul aruncat de explozia pulberii. *Se uită pe ţevi dacă sînt unse.* DUMITRIU, N. 186. *Desprinse cu luare-aminte din cui puşca scurtă cu două ţevi.* SADOVEANU, B. 102. ✦ Tub de lemn (de soc sau de trestie) pe care se deapănă (de obicei cu ajutorul sucalei) firele şi care se introduce în suveică. *Mai încet, Hera. Dai peste ţeavă... Şi tu, Lisandra, bate mai domol... Na! iar ai încurcat firele.* DELAVRANCEA, A. 2. *Ţevi de făcut la sucală.* CREANGĂ, A. 62.

— Pl. şi: (învechit şi regional) *ţeve* (ISPIRESCU, L. 38). — Variantă: **ţévie** (ALECSANDRI, P. A. 144, ŞEZ. IV 122) s. f.

ŢÉCHE, *ţechi,* s. f. (Entom.; regional) Căpuşă.

ŢECHÍN, *ţechini,* s. m. Veche monedă de aur arabă şi italiană. *O mie de ţechini primeşti? — O, paşă, cît de darnic eşti!* COŞBUC, P. I 109. *Aceluia ce ar găsi pe femeia ce caut, i-aş da zece mii ţechini de aur.* NEGRUZZI, S. III 402.

ŢECHÍRĂ, *ţechire,* s. f. (Regional) Coşniţă, coş (de papură sau de nuiele). *Mînc un măr şi două pere, La inimă tot nu mere; Să mîne o ţechiră plină, Inima nu mi-o alină!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 155.

ŢEL, *ţeluri,* s. n. 1. Punct, loc la care vrea cineva să ajungă (v. ţintă); p. ext. obiectiv către care tinde cineva, punct final (v. scop). *Spre soare ni-e gîndul şi mergem spre el, Lumina ni-e ţintă şi binele ţel.* COŞBUC, P. II 103. *Singurul ţel al vieţii mele era să pot şi eu adăogi o frunză la coroana strălucită a patriei mele.* ALECSANDRI, O. P. 16. *Văd că mă depărtez de ţelul meu, prefer dar a sfîrşi scrisoarea.* NEGRUZZI, S. I 262.

2. (Învechit şi regional) Punct, semn care se ochieşte, care trebuie nimerit cînd se trage cu o armă; ţintă. ◇ Expr. **A trage la ţel** sau **a împuşca în ţel** = a trage la ţintă. (Cu pronunţare regională) *Acolo era o mulţime de cătane la puşcate-n ţăl.* RETEGANUL, P. III 18. ✦ Vîrful cătării unei puşti. *Băgă mîna în torbă, scoase o luminărică de ceară albă, o lipi la buza puştii, deasupra ţelului.* GANE, N. III 137. ◇ Loc. adv. **În ţel** sau **în ţelul puştii** = în bătaia puştii. *Mai bine le-aş avea* [babiţele] *în ţelul puştii.* SADOVEANU, O. L. 17. *Am pus-o* [puşca] *la ochi şi am aşteptat să-mi vie ursul în ţel.* GANE, N. I 130.

ŢELELÉŢ, -EÁŢĂ, *ţeleleţi, -e,* adj. (Regional) Care se ţine scai de cineva. (Adverbial) *Se ia ţeleleţ după mine, ce să le faci?* I. CR. VII 252.

ŢELENÍŞ s. n. v. ţelinîş.

ŢELÍ, *ţelesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A trage la semn; a ţinti, a ochi.

— Variantă: **ţălúi** (RETEGANUL, P. III 18) vb. IV.

ŢÉLINĂ[1], *ţeline* şi *ţelini,* s. f. Pămînt nearat sau lăsat mulţi ani nelucrat; pîrloagă. *Boii mei, cînd aud doina, Ară ţelină şi moină.* NEGRUZZI, S. II 26. *Munca a desfundat pămînturile, a scos buturugile, a rupt ţelinile, cu un cuvînt, a dat valoare şi preţ pămîntului.* I. IONESCU, P. 207. *Uite, mergem să arăm, Ţelina să despicăm, Că avem să semănăm.* TEODORESCU, P. P. 484. ◇ Expr. (Despre pămînt) **A rămîne în ţelină** = a rămîne nelucrat. *Opri fierul plugului în pămîntul rămas în ţelină, acoperit cu iarbă săracă.* DUMITRIU, N. 146. ✦ Păşune, fîneaţă. *Dă de o poiană cu o ţelină frumoasă, în a cărei margine se afla un izvor.* BOTA, P. 30.

ŢÉLINĂ[2], *ţeline* şi *ţelini,* s. f. Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu rizomul gros şi cărnos, cultivată ca plantă culinară şi medicinală *(Apium graveolens). Prin verdeţuri, poporul romîn înţelege toate zarzavaturile, dar mai ales morcovii, pătrunjelul, ţelina, ridichea şi sfecla.* PAMFILE, A. R. 197.

ŢELINIOÁRĂ, *ţelinioare,* s. f. Diminutiv al lui ţelină[1]. *Mîndre flori mi-am semănat Pe o verde ţelinioară.* POP.

ŢELINÍŞ, *ţelinişuri,* s. n. (Şi în forma *ţeleniş)* Cîmp nelucrat; ţelină, pîrloagă; pajişte. *Acum pămîntul e umezit de-ajuns pentru... a se ara orice ţeleniş.* La TDRG.

— Variantă: **ţeleníş** s. n.

ŢELINÓS, -OÁSĂ, *ţelinoşi, -oase,* adj. (Despre terenuri) Nelucrat, nearat, necultivat, înţelenit. *Pe o coastă ţelinoasă, adînc plugurile ară.* BELDICEANU, P. 64. *Pe-un şes întins şi galben, sub arşiţa de soare, Cinci sute pluguri ară pămîntul ţelinos.* ALECSANDRI, P. III 233.

ŢENCÚŞĂ, *ţencuşe* şi *ţencuşi,* s. f. 1. Bucăţică lunguiaţă şi ascuţită care se taie şi se scoate dintr-un pepene, dintr-o pîine etc. pentru a se constata dacă acestea sînt bune, coapte etc. ✦ Bucăţică de lemn; aşchie.

2. Numele unui joc asemănător cu ţintarul. *Afară de asta mai aveam noi cu ce ne trece vremea, cînd voiam: ţencuşa, ba tăbăcăreasca sau concina.* CREANGĂ, A. 104.

— Variantă: **ţăncúş** (POPA, V. 248) s. n.

ŢEPELÍN, s. n. v. zepelin

ŢEPI s. m. pl. Părul ghimpos de pe corpul unor animale. *Ţepii ariciului.*

ŢEPÓI s. n. v. ţăpoi.

ŢEPÓS, -OÁSĂ, *ţepoşi, -oase,* adj. Plin de ţepi, ghimpos. *Vrejurile de dovleci se încolăciseră unul peste altul, acoperind gardurile cu foi ţepoase.* DELAVRANCEA, la CADE.

ŢEPÚŞĂ, *ţepuşe,* s. f. 1. Par ascuţit, ţeapă. *În loc de arme, ei întrebuinţau copaci scoşi din rădăcină, bolovani de piatră, tăciuni aprinşi şi ţepuşe.* ISPIRESCU, la CADE.

2. Vîrful ascuţit al unui par.

3. Aşchiuţă. *Le-am bătut ţepuşi de trestie pe sub unghii.* FILIMON, la CADE. ✦ Ghimpe.

ŢEREMONÍE s. f. v. ceremonie.

ŢÉRNĂ s. f. v. ţărînă.

ŢESÁLĂ, *ţesale,* s. f. 1. Unealtă de metal dinţată, cu care se curăţă pielea şi părul vitelor (îndeosebi la cai). *Gavril ridică peria şi ţesala şi le dădu lui Stahu.* SADOVEANU, O. IV 307. *De căpăstru mi-l scotea, Cu ţesala-l ţesăla.* TEODORESCU, P. P. 53.

2. Grapă ușoară, cu dinți deși, folosită mai ales la curățirea pășunilor naturale.

ȚESĂLÁ, *țésăl*, vb. I. Tranz. **1.** A curăța, a peria cu țesala. *Vezi de țesală caii, după moda nouă care am aflat-o aici, și-i întărește cu orz.* SADOVEANU, B. 289. *Fata... s-a dus în grajd și și-a ales un cal bun, și-l hrăni bine, și-l țesălă frumos.* RETEGANUL, P. III 13. *Fata... se duse să-și adape și să-și țesale singură căluțelul și singură să-i dea de mîncare.* POPESCU, B. I 59. ✧ Absol. *Hai, Drăghici... De țesală, înșală, Pe vînătu-l scoate afară.* TEODORESCU, P. P. 612.

2. Fig. A bate, a chelfăni. (Cu pronunțare regională) *Toți, treziți, pun pe el mîna, unu-l leagă, altu-l ține, Unu-l țasălă oleacă, cetluindu-l colea bine.* EMINESCU, L. P. 127.

— Variantă: (regional) **ceșălá** vb. I.

ȚESĂLÁRE, *țesălări*, s. f. Acțiunea de a țesăla; țesălat.

ȚESĂLÁT[1] s. n. Faptul de a țesăla; țesălare.

ȚESĂLÁT[2]**, -Ă,** *țesălați, -te*, adj. **1.** Curățat, periat cu țesala.

2. Fig. Lucrat cu migală, cizelat. *Alexandrinele curat țesălate și frumos dichisite ale unui poet.* ODOBESCU, S. III 155.

ȚESĂLĂTÚRĂ, *țesălături*, s. f. Țesălat, țesălare. ✦ Fig. Bătaie.

ȚESĂTOÁRE, *țesători*, s. f. (Învechit) Războ de țesut. *Iarna toarce la fuioare, Țese firu-n țesătoare.* ALECSANDRI, T. 272.

ȚESĂTÓR, -OÁRE, *țesători, -oare*, s. m. și f. Persoană care țese, care se ocupă cu meșteșugul țesutului; muncitor care lucrează la un război de țesut. *Cînd țițele sînt groase și spata rară în dinți, pînza rămîne plină de noduri, iară nodul în pînză nu-i cinstea țesătoarei.* SLAVICI, N. I 54. *Foaie verde odoleană, Asta-i mîndra mîndruleană, Țesătoarea pînzelor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 423. ✧ Fig. *Toamna, mîndră țesătoare, Pune furca-n brîul ei.* ALECSANDRI, P. A. 156. ✦ (Adjectival) Care țese mult, bine, cu hărnicie. *Nu-ți iau fata acasă, Că fata e vrăjitoare, Nu e d-alea țesătoare.* HODOȘ, P. P. 148.

ȚESĂTORÍE, *țesătorii*, s. f. **1.** Arta, meșteșugul țesutului.

2. Atelier, fabrică unde se fac țesături.

ȚESĂTÚRĂ, *țesături*, s. f. **1.** Produs textil obținut prin încrucișarea în unghi drept a unor fire de urzeală și de bătătură; pînză, stofă sau alt obiect țesut din fire textile. *Acel covor scump era țesătură de Buhara.* SADOVEANU, N. P. 272. ✧ Fig. *Birja se topi în țesătura friguroasă a ploii.* DUMITRIU, B. F. 91. *Țesăturile ramurilor parcă joacă în umbra care tot mai mult le cucerește.* SADOVEANU, O. VII 332. *Ca niște paianjini începură a depăna în goană prin țesătura de pînze și frînghii.* BART, S. M. 51. *Timpul care vecinic clădirile le sapă... Întinde pe creneluri, pe ziduri și pe porți, Din mușchiul de paragini, o fină țesătură.* MACEDONSKI, O. I 24.

2. Fel, mod în care e țesută o pînză, o stofă etc. *Pînză cu țesătura groasă.* ✦ (Învechit) Meseria, meșteșugul țesutului; țesătorie.

3. Fig. Fel de compoziție, structură, urzeală. *Toată scena e tot așa de naturală și tot așa de adevărată, ca țesătură sufletească.* GHEREA, ST. CR. II 160. *Pedantismul este de a lega limba noastră de modul declinațiilor unei limbe străine de noi prin țesătura și regulele ei.* RUSSO, O. 68. ✦ Înlănțuire, complex. *Copilăria mea... e o țesătură de amintiri dureroase.* VORNIC, P. 12.

ȚÉSE, *țes*, vb. III. **1.** Tranz. (Folosit și absolut) A încrucișa în unghi drept două sisteme de fire (de obicei în războiul de țesut, trecînd cu suveica bătătura prin urzeală) pentru a obține o țesătură. *Îi țesea în război și pînză de in, din care ieșeau de asemeni rochițe frumoase.* CAMIL PETRESCU, O. I 337. *Cum țeseam, nici n-am știut Cum am sărit și m-am zbătut Să ies de la război.* COȘBUC, P. I 93. *A pus stativele-n casă Și s-a apucat să țească. Și țesea, mereu țesea, Cînd era soare, dormea.* MARIAN, S. 59. *Asta-i mîndra mîndruleană... Pînă țese-un cot de pînză, Codrul nu mai are frunză.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 423. ✧ Fig. *Amurgul țese zarea în umbre și lumini.* EFTIMIU, C. 73. *Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare.* REBREANU, I. 9. *Pe un fond fantastic, în imagini admirabile, poetul a țesut cele mai adevărate sentimente omenești.* GHEREA, ST. CR. I 165. ✧ Refl. pas. *Caierul de burungic din furcă și suveica stativelor unde se țesea filaliul, stau părăsite și neatinse.* NEGRUZZI, S. I 107. ✧ Refl. Fig. *Dinspre răsărit se țesea ca o pînză cenușie întunericul amurgului.* VORNIC, O. 107. *Un zvon s-a întins de la un om la altul, o vrajă s-a țesut pe deasupra satelor obidite, din cuz în auz.* BOGZA, C. O. 306. *Cuvîntul parcă destrămase din vraja ce se țesea în jurul lor.* REBREANU, R. I 246. ✦ Fig. A construi, a constitui. *Virtutea lui Ionvodă își va fi avut isvorul în oasele din cari fusese țesut.* HASDEU, I. V. 166.

2. Tranz. A cîrpi (obiecte de îmbrăcăminte, pînzeturi) făcînd cu acul o împletitură de fire. *Elena Lipan pirotea, țesînd găurile unui ciorap întins pe un ou de lemn.* C. PETRESCU, C. V. 99.

3. Tranz. A broda, a împodobi (din țesătură). *La una din ferestre stă doamna Chiralina, îmbrăcată cu haine de aur țesute cu mărgăritar.* ISPIRESCU, L. 115. *Numai cu pietre scumpe țesute.* ȘEZ. III 64.

4. Tranz. (Despre păianjeni) A-și face, a-și întinde pînza. *Păianjenul își țese Dantela lui subțire din fire lungi și dese.* MACEDONSKI, O. I 23. *Iar de sus pînă-n podele, un păinjăn, prins de vrajă, A țesut subțire pînză, străvezie ca o mreajă.* EMINESCU, O. I 76. ✧ (În construcții figurate) *Păianjeni țes covorul Uitării-ntunecate.* IOSIF, PATR. 75. ✧ Refl. *În odaie, prin unghere, S-a țesut păinjeniș.* EMINESCU, O. I 105.

5. Refl. Fig. A se încrucișa, a se întretăia (ca firele unei urzeli). *Argați și slujnice se țeseau în toate părțile la treburile de sară.* SADOVEANU, F. J. 120. *Ochi întrebători s-au țesut de la unul la altul și au rămas fără răspuns.* POPA, V. 17. *Într-un oraș oarecare... Unde lumea-n piață iese Și-ncoaci, încolo să țese Pintre cei ce vînd producte.* PANN, P. V. I 16. ✦ A se îmbina. *Altfel însă trebuie să fie planul unei drame; aci, catastrofele atîrnă una de alta, curg una din alta, se țes una cu alta pentru același sfîrșit.* CARAGIALE, O. III 220.

6. Tranz. Fig. A urzi, a unelti un plan, o intrigă, un complot. *Pizmuind pe Mihai pentru biruințele sale cele însemnate, țesură fel de fel de zizanii și îi întinseră mreji, ca să-l prindă.* ISPIRESCU, M. V. 49. *Profită de buna-credință a naivului bătrîn, țese o intrigă infernală și pierde pe cel mai mic în ochii tatălui.* CARAGIALE, O. III 257. ✧ Refl. pas. *Voi slujiți domnului, nu omului, lui Bogdan, nu lui Ștefan... Să nu se țească vro urzeală.* DELAVRANCEA, A. 150. ✦ (Neobișnuit) A aduce vorba despre ceva, a înfiripa o discuție. *Între altele, au țesut boierii vorba și despre haine.* SBIERA, P. 264.

— Imper. pers. 2 sg. și: (regional) *țasă* (PĂSCULESCU, L. P. 183).

ȚEST, *țesturi*, s. n. **1.** Un fel de capac de pămînt sau de tuci, cu care se acoperă pe vatra înfierbîntată pîinea, plăcinta etc. puse la copt. *Încălzise țestul și băgase o plăcintă să se coacă.* ISPIRESCU, la CADE.

2. Carapace de broască țestoasă. *Ea se duse apoi, luă un țest de broască... și începu să adune în el alifia.* SLAVICI, la CADE.

ȚESTÓS, -OÁSĂ, *țestoși, -oase*, adj. **1.** Acoperit cu un țest, cu o carapace. ✧ *Broască țestoasă* v. broască.

2. (Rar) Căpățînos.

ȚESÚT, *țesuturi,* s. n. **1.** Faptul de a ț e s e; meșteșugul țesătoriei, al țesătorului. *Cu munca ei, cu torsul, adică țesutul, cu livada, cu stupii... ține casa...* I. IONESCU, D. 248.

2. Țesătură. *Tinichelele... strălucesc în raza soarelui ca briliante într-un țesut de preț.* ARDELEANU, D. 11. ✦ Mod în care este țesută o pînză. *Prin ițe și prin spată, Merge-o iapă-mpiedicată, Iar prin țesutul pînzei, Merge cloșca cu puii.* MARIAN, S. 169.

3. Complex de celule asemănătoare, care au aceleași funcțiuni într-un organism. *Cercetările lui I. P. Pavlov au arătat că funcțiunile tuturor țesuturilor organismului sînt interdependente.* DANIELOPOLU, F. N. II 49. *Am avut grija de a studia împreună cu leziunile terminațiunilor nervoase și pe acelea ale vaselor, țesutului conjunctiv și ale fibrelor musculare.* BABEȘ, O. A. I 133. ✧ *Țesut interstițial, țesut infiltrat, țesut adipos, țesut fibrilar* v. c.

ȚÉȚE s. f. (Numai în e x p r.) *Muscă țețe* = muscă din Africa, care prin mușcătura ei provoacă oamenilor și animalelor boala somnului *(Glossina palpalis).*

ȚEVÁR, *țevare,* s. n. Aparat care servește la răcire, la înghețare; (în special) cadă de răcire prin care trec țevile la cazanul de țuică.

ȚEVĂRÍE, *țevării,* s. f. **1.** Totalitatea țevilor unei instalații sau ale unui aparat; mulțime de țevi la un loc.

2. Atelier sau secție dintr-o întreprindere, dintr-o uzină etc., unde se fabrică sau se prelucrează țevi.

ȚÉVIE s. f. v. **țeavă.**

ȚEVIȘOÁRĂ, *țevișoare,* s. f. Diminutiv al lui ț e a v ă. (Atestat în forma *țevșoară) O țevșoară de os neted, de grosimea unui condei.* PISCUPESCU, O. 222.

— Variantă: **țevșoáră** s. f.

ȚEVÓS, -OÁSĂ, *țevoși, -oase,* adj. Gol în interior, găurit (ca o țeavă).

ȚEVȘOÁRĂ s. f. v. **țevișoară.**

ȚEVUÍ, *țevuiesc,* vb. IV. T r a n z. A trece firele de bătătură de pe bobine sau sculuri pe țevi, cu ajutorul sucalei.

ȚEVUÍRE, *țevuiri,* s. f. Acțiunea de a ț e v u i și rezultatul ei; pregătirea firelor textile pentru bătătură, prin transpunerea lor pe țevi pentru suveică.

ȚÍBĂ interj. Cuvînt cu care se alungă cîinii. *Țibă Hormuz, na! Balan, nea! Zurzan; dați-vă-n lături.* CREANGĂ, P. 147.

ȚÍCĂ s. m. (Numai la vocativ) Termen familiar cu care te adresezi unui copil; băiețașule, mititelule. *Apoi bine că știu a cui ești, măi țică.* CREANGĂ, A. 58.

ȚÍCLĂ, *țicle,* s. f. Instrument pentru pescuit raci, făcut dintr-un băț scurt, cu o despicătură la un capăt, unde se pune momeala.

ȚICLĂU, *țicläuri,* s. n. Stîncă ascuțită și înaltă; vîrf de munte sau de deal; pisc. *Spuneau bătrînii că în țiclăul de lîngă comuna Tătărești, demult a fost un balaur.* ȘEZ. III 111.

ȚICLÉT, *țicleturi,* s. n. (Regional) Vîrf de munte, de formă conică.

ȚICLÉTE, *țicleți,* s. m. (Ornit.) Specie de pițigoi *(Parus major). Pițigoiul-mare... numit în unele locuri din Transilvania și țiclete.* MARIAN, O. II 143. ✦ Scorțar *(Sitta europaea).*

ȚICLÍNC, *țiclincuri,* s. n. Lamă de oțel cu mîner, folosită la curățirea parchetelor prin răzuire; răzuitor.

ȚICLÓN, *țicloni,* s. m. (Ornit.; regional) Scorțar. *Scorțariul... numit... în Banat: țiclon.* MARIAN, O. II 153.

ȚICNEÁLĂ s. f. (Familiar) Faptul de a fi țicnit; sminteală, nebunie, manie.

ȚICNÍ, *țicnesc,* vb. IV. (Familiar) **1.** R e f l. A se sminti, a-și pierde mintea.

2. T r a n z. A clinti, a mișca din loc; a ciocni, a plesni.

ȚICNÍT, -Ă, *țicniți, -te,* adj. (Familiar) **1.** Smintit, zăpăcit, trăsnit, nebun. *Am rămas cu gura căscată... Ce dracu e cu Miai? E țicnit?* PREDA, Î. 105. *Numai pacat de băiet, că parcă-i oleacă cam țicnit.* MIRONESCU, S. A. 140. *Ești tu nițel cam țicnit... adică, ce nițel? ești bine de tot; de mult ți-ai pierdut sărita.* CARAGIALE, O. I 257.

2. (Despre obiecte) Plesnit, crăpat, ciocnit.

ȚICUÍ, pers. 3 *țicuiește,* vb. IV. I n t r a n z. (Despre undițe) A se mișca atunci cînd peștele mușcă din momeală; a zvîcni. *Cînd peștele mușcă din nadă, atunci bucățica de papură care plutește la suprafață se mișcă — se zice că undița țicuiește — și pescarul, observînd, o smuncește repede afară.* ANTIPA, P. 299.

ȚICURÁ, *țicur,* vb. I. T r a n z. (Folosit și absolut; mai ales despre purici) A pișca, a ciupi. *Nu junghia, Nu țicura, Nu turbura.* MAT. FOLK. 1582.

ȚIDÚLĂ, *țidule,* s. f. (Regional) Bucată (mică) de hîrtie cuprinzînd o însemnare scurtă (anunț, permis, chitanță etc.); bilet. *Se aflau scrișì pe o țidulă toți caii din sat.* CAMILAR, N. I 24. *Păi, nu-mi dai o țidulă cum că am adus animalul și că sînt scutit?* PAS, L. I 238. *Capul vinovatului se spînzura în poarta curții cu o țidulă vestitoare greșalei lui.* NEGRUZZI, S. I 143.

ȚIDULĂRÍE, *țidulării,* s. f. (Transilv.) Loc unde se eliberează permisele de intrare în obor pentru cei care au vite de vînzare.

ȚÍERE s. f. v. **ținere.**

ȚIF s. m. Iarbă fără foi, cu firul cilindric, care crește în locuri umede (servind ca hrană mai ales cailor).

ȚIFLÉICĂ, *țifleici,* s. f. (Regional) Coastă prăpăstioasă, rîpă. V. ț î f l ă.

ȚIFLITÓR, -OÁRE, *țiflitori, -oare,* adj. (Popular; despre sunete, voce, glas) Ascuțit, șuierător. *Pescărelu... începe așa de tare a țipa, că toate rațele se spăriară de glasul lui cel țiflitor.* MARIAN, O. I 296. ✦ (Despre vietăți) Care scoate sunete ascuțite, șuierătoare. *Na! Satură-te, dihanie țiflitoare, de-a-mi mai alunga și de altă dată vînatul din gura puștii!* MARIAN, O. I 297.

ȚIFOÁIE s. f. (Regional) Burtă, pîntece. ✧ E x p r. **A fi sătul țifoaie** = a fi foarte sătul.

ȚIFRĂȘÍT, -Ă, *țifrășiți, -te,* adj. (Regional) Împopoțonat, înzorzonat cu haine în culori țipătoare. *Muierea... cea deșartă, țifrășită, zădarnică.* ȚICHINDEAL, F. 400.

ȚIGÁIE, *țigăi,* adj. f. (Despre lînă) Scurtă și creață, cu firul moale, fin și mătăsos; (despre oi) care are astfel de lînă. *Turma sa de oi trece peste o mie de capete, parte merinoase, parte țigăi și parte țurcance.* I. IONESCU, D. 352. *Urcă și coboară Și drumul măsoară Trei turme de oi, De oi tot țigăi.* TEODORESCU, P. P. 435. *Două oi țigăi, birsane Și copile năzdrăvane.* ALECSANDRI, P. P. 302. ✧ (Substantivat) *Majorul răspunde cu capul de fiecare țigaie.* CAMILAR, N. I 451. *Cu iței de țigaie și încălțați cu opincuțe, spălați curat și pieptănați.* CREANGĂ, A. 75. ✦ (Substantivat) Rasă de oi cu lînă moale și fină.

ȚIGÁN[1]**, -Ă,** *țigani, -e,* s. m. și f. (Rar la feminin) **1.** Persoană care face parte dintr-o populație originară

din India (vorbind o limbă indo-europeană), astăzi răspîndită în mai toate țările Europei și trăind în unele părți încă în stare seminomadă. *Țiganii, drumeții cei veșnici, ei sînt! Cu ochii de fulger, cu pletele-n vînt... Ei arși sînt de soare, de vînturi bătuți.* COȘBUC, P. I 143. *Dar romînul cu-a sa mînă rumpe lanțul de robie, Și țiganul, liber astăzi, se deșteaptă-n fericire!* ALECSANDRI, P. I 200. *Răzvan-vodă era născut în Moldova dintr-un tată țigan și o mumă moldovancă.* BĂLCESCU, O. I 339. *Pe su'mînă Că-i rumînă. Pe su'geană Că-i țigană.* MAT. FOLK. 930. *Plac, nu-ți plac, Dar țiganele moarte-ți fac.* ib. 931. ◇ *Țigan de laie* v. laie. *Țigan de șatră* v. șatră. ◇ Expr. **A arunca moartea în țigani** = a arunca vina pe altul, nu pe adevăratul vinovat. **(A se muta) ca țiganul cu cortul** = a se muta foarte des, a fi nestatornic, a nu se stabili într-un anumit loc. **A se îneca ca țiganul la mal** = a nu reuși ceva tocmai la sfîrșit, a-și da în petic tocmai la urmă. ✦ (Adjectival) Țigănesc. *Ca să poată mai cu plăcere Călători țiganele gloate.* BUDAI-DELEANU, Ț. 105.

2. Compus: (popular) **calea-țiganului** = calea lactee.

3. Persoană, mai ales din populația țiganilor, care practică una din ocupațiile obișnuite ale acestora; (în special) lăutar, fierar. *Petrecerea noastră nu-i veselia, caii, vinul, țiganii, femeile și huietul; petrecerea noastră e gîndul posomorît.* RUSSO, S. 23. *Zi, țigane, pînă mîne, Că mîndruți-i pare bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 364. ◇ Expr. **Este învățat ca țiganul cu ciocanul,** se spune despre cei deprinși cu nevoile. **Tot țiganul își laudă ciocanul,** se spune despre cei care se laudă cu ceea ce le aparține (marfă, meșteșug etc.).

4. Denumire dată unei persoane brunete, oacheșe.

5. Om cu apucături rele (care nu se sfiește să cerșească, să se tocmească). *Ba ici-colea mai vedem și cîte un om mai țigan decît toți țiganii.* RETEGANUL, P. I 59. *L-am potcovit bine... De nu cumva s-ar răzgîndi; dar parcă nu era țigan să-ntoarcă.* CREANGĂ, P. 41. *Celui care tot cere, de multe ori se zice: tare-i țigănos; îi țigan din cale-afară.* ȘEZ. II 47.

ȚIGÁNCĂ, *țigănci,* s. f. **1.** Femeie din neamul țiganilor. *Trăsura prințului opri la peron și două țigănci tinere veniră să-l ajute pe boier să se dea jos.* DUMITRIU, N. 33. *Țigăncile vindeau flori abia ieșite de sub zăpadă.* C. PETRESCU, S. 167.

2. (Mai ales articulat) Numele unui dans popular.

ȚIGÁRĂ, *țigări,* s. f. Mic sul făcut dintr-o foiță de hîrtie umplută cu tutun tăiat mărunt și care se aprinde la un capăt, trăgîndu-se în piept fumul rezultat. *Se așează la gura sobei, își aprinse țigara și pufăind fumul spre jăratic, își trecu stînga prin mustață.* SADOVEANU, O. VII 334. *Cei doi oameni cu șepci albastre au zvîrlit țigările.* SAHIA, N. 59. *Liniștit îmi sorbeam cafeaua și îmi fumam țigara.* HOGAȘ, M. N. 39. ◇ *Țigară de foi* = țigară mai mare, făcută din foi de tutun înfășurate una peste alta. *Aprinse o țigară de foi, aruncînd chibritul pe covor.* C. PETRESCU, A. 354. ◇ Expr. (Popular) **A bea o țigară** = a fuma. **A face (a suci** sau **a răsuci) o țigară** = a pregăti o țigară, făcînd sul foița umplută cu tutun. *Își mai răsuci o țigară.* SADOVEANU, O. I 360. *Mai sucești vreo țigară, numeri fire de musteți.* EMINESCU, O. I 155.

ȚIGÁRCĂ, *țigărci,* s. f. (Neobișnuit) Țigară. *Să mai duhănim o țigarcă de tutun.* C. PETRESCU, Î. II 12.

ȚIGARÉT s. n. v. **țigaretă.**

ȚIGARÉTĂ, *țigarete,* s. f. **1.** Țigară. *Tanti Laura scoase... o țigaretă egipțiană și o aprinse la flacăra unei brichete.* C. PETRESCU, Î. I 4. *Maiorul și-a fumat țigareta pînă la carton.* CARAGIALE, M. 132. *Prin fumul țigaretei ce zboară în spirale Văd eroi prinși la luptă pe cîmpul de onor.* ALECSANDRI, P. III 5.

2. Mic tub de ebonită, de os, de lemn etc., în care se introduce un capăt al țigării cînd se fumează; portțigaret. *Își puse pe măsuță, alături de ceașca de cafea golită, țigareta de chihlibar.* C. PETRESCU, S. 104. *Bătrînul își aprinse țigara stinsă și turtită în țigareta fabricată de el dintr-un picior de iepure.* BART, E. 31.

— Variantă: **țigarét** (SADOVEANU, M. C. 92) s. n.

ȚIGĂNÁȘ, *țigănași,* s. m. **1.** Țigănuș. (Cu pronunțare regională) *În una* [din trăsuri] *să suia cucoana, cuconul și arnăutul... în alta sofragiul cu talgerile, cuțitele, tacîmurile și țigănașul clasic.* RUSSO, S. 22.

2. (Entom.; regional) Plopar.

ȚIGĂNÁTEC, -Ă adj. v. **țigănatic.**

ȚIGĂNÁTIC, -Ă, *țigănatici, -e,* adj. (Și în forma *țigănatec*) Ca un țigan, brun, negricios, oacheș. *Amîndoi cu ochii bulbucați și țigănateci la înfățișare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 7/1.

— Variantă: **țigănátec, -ă** adj.

ȚIGĂNĂRÍT s. n. (Învechit) Impozit care se plătea pentru țiganii robi. *Darea nouă a țigănăritului se spune că n-a scos-o mai mult decît o dată.* IORGA, L. I 478.

ȚIGĂNCÚȘĂ, *țigăncușe,* s. f. Diminutiv al lui țigancă; p. ext. tînără foarte brună. *Am văzut-o de cîteva ori. O țigăncușă foarte nostimă.* C. PETRESCU, Î. II 24.

ȚIGĂNCÚȚĂ, *țigăncuțe,* s. f. Țigăncușă.

ȚIGĂNÉL, *țigănei,* s. m. **1.** Țigănuș (1).

2. Pasăre asemănătoare cu vrabia, care trăiește în preajma gospodăriilor și a pămînturilor cultivate *(Passer domesticus).*

ȚIGĂNÉSC, -EÁSCĂ, *țigănești,* adj. De țigan, care aparține țiganilor, referitor la țigani; rudăresc.

ȚIGĂNÉȘTE adv. Ca țiganii, în felul țiganilor. ✦ În limba țigănească. *Zmăul, cînd l-a auzit că vorbește țigănește, l-a izbit o dată de pămînt și s-a făcut bucăți.* ȘEZ. I 226. ✦ (Substantivat) Limba țigănească. *Începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigănește.* REBREANU, I. 17.

ȚIGĂNÉTE s. m. (Rar) Țigănuș. *Acesta era un țigănete firav și ofticos.* SADOVEANU, M. C. 25.

ȚIGĂNÍ, *țigănesc,* vb. IV. Refl. A se tocmi mult, a se calici, a cere ceva cu insistență. *Știi tu ce gîndesc și nu mă mai țigănesc.* PANN, P. V. II 38.

ȚIGĂNÍCĂ s. m. (Mai ales la vocativ) Țigănuș. *Și-ncotro stă dracu, mă țigănico, mai întrebă Ion mirat.* VISSARION, B. 115.

ȚIGĂNÍE, *țigănii,* s. f. **1.** Totalitatea țiganilor care locuiesc la un loc; p. ext. cartier, parte a unei localități locuită de țigani. *Trei ceterași, cei mai buni din toată țigănia, se furișează printre bordeie.* AGÎRBICEANU, S. P. 65. *Curtea era... cu trupuri de clădiri multe, pentru a putea sălășlui toată liota și țigănia.* M. I. CARAGIALE, C. 22. *Noi și-a noastră țigănie Ne-om lăsa de-a ta popie.* MARIAN, S. 310.

2. (Ieșit din uz) Faptă, manieră urîtă. *Nu scrie la dînsa așa țigănie.* DELAVRANCEA, S. 10.

ȚIGĂNÍME s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea țiganilor, mulțime de țigani; țigănie. *Ulița... face un ocol mare... dincolo de grădina popii, printre bordeiele țigănimii.* REBREANU, I. 50.

ȚIGĂNÓS, -OÁSĂ, *țigănoși, -oase,* adj. Care se tocmește mult; calic, zgîrcit; care are maniere urîte. *Tare-i țigănos.* ȘEZ. II 47. ✦ Oacheș, brun.

ȚIGĂNÚȘ, *țigănuși,* s. m. **1.** Diminutiv al lui țigan. *Țigănușul își dogorea la jeratec palmele roze.* C. PETRESCU,

c. v. 118. ✦ Fig. Termen apelativ (alintător) pentru un copil brunet. *Țigănușul mamei! țipă cucoana Cristina cu dragoste.* SADOVEANU, P. S. 178.

2. Pasăre de baltă avînd picioarele înalte, ciocul lung și încovoiat, spatele și aripile negre cu reflexe verzui și albăstrii *(Plegadis falcinellus). O pereche de păsări ciudate, asemenea stîrcilor, dar negre de tot și cu ciocul prelung și subțire... Apoi își aduse aminte... că vorbise de ele cu un pescar care-i spusese că le cheamă țigănuși.* DUMITRIU, V. L. 121.

3. Pește răpitor cu corpul scurt și plin, de culoare închisă, stropit cu puncte negre, foarte răspîndit în bălțile Dunării *(Umbra canina).*

ȚIGĂRÁR, *țigărari,* s. m. Gîndac de culoare albastră cu reflexe aurii, care își depune ouăle în frunzele anumitor plante, după ce le răsucește în chipul unei țigări de foi *(Rhynchiles betulae).*

ȚIGĂRÍT, -Ă, *țigăriți, -te,* adj. (Regional) Slăbuț, pirpiriu, pipernicit. *Sînteți așa de țigăriți și gîngași, încît, de v-ar vedea strămunii voștri, ar plînge de jale.* NEGRUZZI, S. I 245. (Cu pronunțare regională) *Să nu umbli mult, că te-i osteni și-apoi îi arăta țigărită și prizăritâ.* SBIERA, P. 206. ✧ Fig. *Iert copiii care au călcat pe urme rele și au rădicat astă literatură țigărită și șonțită.* RUSSO, S. 50.

ȚIGHÉR, *țigheruri,* s. n. Zeamă care se stoarce din tescovină, după ce s-a scos vinul.

ȚIGLÁR, *țiglari,* s. m. Lucrător care face țigle sau care acoperă clădirile cu țiglă.

ȚÍGLĂ[1], *țigle,* s. f. (Adesea cu sens colectiv) Piesă de argilă arsă, de sticlă sau de ciment în formă de placă dreptunghiulară, folosită pentru executarea unor tipuri de învelitori de acoperiș. *Era o casă la marginea satului, învelită cu țiglă.* PREDA, Î. 133. *Pătratul din stînga era făcut din ziduri înalte, cu acoperiș țuguiat de țiglă.* CĂLINESCU, E. O. I 110. *Circiuma... avea acoperișul de țiglă.* REBREANU, I. 32. *Peste țigla cazărmii au căzut primii fulgi de zăpadă.* SAHIA, N. 113.

ȚÍGLĂ[2], *țigle,* s. f. (Mold.) 1. Vergea de lemn sau de fier ascuțită la un capăt, în care se înfige carnea pentru a o frige; frigare. *Ieșea de la o vatră de jar c-o țiglă lungă de fier, în care erau trecuți pui rumeniți.* SADOVEANU, O. VII 52. *Să pregătească ospăț cu păsări puse la țiglă și plăcinte la cuptor.* C. PETRESCU, R. DR. 173. *Spintecai și curățîi păstrăvii pe dinlăuntru, îi înșirai pe o țiglă cît toate zilele de lungă.* HOGAȘ, M. N. 76.

2. Cursă pentru prins raci, făcută dintr-un băț scurt, cu un capăt despicat, unde se pune momeala.

ȚIGLĂRÍE, *țiglării,* s. f. Loc unde se fac și se ard țiglele.

ȚIGLĂU, *țiglăi,* s. m. (Ornit.) Pitigoi. *Pițigoiul-mare... numit în unele locuri din Transilvania și țiclete, țiglău.* MARIAN, O. II 143.

ȚIGLÍNĂ, *țigline,* s. f. Placă de oțel dreptunghiulară, cu muchii tăioase, întrebuințată de tîmplari și parchetari la răzuit lemnul sau dușumelele; răzuitor.

ȚIGLÍȘ s. n. v. țihliș.

ȚIGMĂU s. n. (Regional) Vîrf de deal sau de munte. *A răcnit din țigmău, cît a putut.* I. CR. VII 252.

ȚIGNÁL, *țignale,* s. n. Signal. *Un țignal ascuțit ca un nechezat de mînz.* SEBASTIAN, T. 188.

ȚIHLĂ s. f. v. șihlă.

ȚIHLÍȘ s. n. v. țihliș.

ȚIITOÁRE, *țiitoare,* s. f. (Popular) Concubină. *Era țiitoarea unui boier de neam mare.* I. BOTEZ, ȘC. 69. *Livda, muma Marcului, Țiitoarea turcului.* TEODORESCU, P. P. 663.

ȚIITÓR, -OÁRE, *țiitori, -oare,* adj. (Învechit) Care ține mult timp; durabil. *Trebuie să aibă vestminte nouă și țiitoare.* MARIAN, Î. 70. ✦ (Determinat prin «aminte») Care păstrează ceva în memorie, care ține minte. *Ești și țiitor aminte de greșala ce a făcut strămoșul Adam.* GORJAN, H. IV 166. ✦ (Substantivat) Persoană care administrează un serviciu sau o instituție. ✧ *Țiitor de registre* = funcționar însărcinat cu înregistrarea actelor. *El fusese rînd pe rînd țiitor de registre la primăria din Caracal... și perceptor.* GANE, N. III 180.

ȚIITÓRI s. f. pl. Loc unde stă vînătorul la pîndă; loc pe unde trece vînatul. *Poiana și țiitorile erau minunate, luminișul era larg înspre partea de unde trebuia să vie vînatul.* SADOVEANU, O. I 63. *Iute la pîndă, la țiitori!* ODOBESCU, S. III 88.

ȚIITÚRĂ s. f. (Mai ales în forma articulată) Numele unui dans țărănesc; p. ext. melodia acestui dans. *Nă cînta din fluier: doina... alivencile, țiitura.* CREANGĂ, A. 82. *Măi balaure, cîntă țiitura.* ALECSANDRI, T. 1132.

ȚILÁI, *țilăi,* vb. IV. Intranz. (Regional) A chelălăi. *Ciinii începură a țilăi.* RETEGANUL, P. IV 47.

ȚILÍNDRU, *țilindre,* s. n. (Popular) 1. Sticlă de lampă. *Noaptea, lampa cu țilindrul nețters, ardea ca în ceață, într-o roată mică de raze.* SADOVEANU, O. II 380.

2. Cilindru[2]. *Vizitiul poartă țilindru cu panglici.* STANCU, D. 50.

ȚIMÁRĂ s. f. v. țimir.

ȚIMBÁL s. n. v. țambal.

ȚIMBÁLĂ s. f. v. țambal.

ȚIMBURÚC s. n. v. țîmburuc.

ȚIMBURÚȘ s. n. v. țumburuș.

ȚIMÍR, *țimire,* s. n. (Învechit și regional) Emblemă care servește drept semn distinctiv unei familii nobile, unui oraș, unei țări, unei corporații sau membrilor ei; blazon, marcă, stemă. (Atestat în forma *țimară) Oameni... care nu au nici țimară, nici stolă, nici coroană.* NEGRUZZI, S. III 405.

— Variantă: **țimără,** *țimări,* s. f.

ȚINC, *țincuri,* s. n. Fiecare dintre proeminențele tăiate la capetele a două scînduri, alternînd cu cîte o crestătură, pentru a permite o îmbucare solidă în unghi a celor două scînduri.

ȚINCÁR, *țincari,* s. m. (Mold.; cu nuanță depreciativă) Copil, copilandru, țînc. *O hotărît... să mă cunune cu Guliță. — Să te mărite pe tine... cu țincarul ei?* ALECSANDRI, T. 515.

ȚÍNCVAIS s. n. Praf alb, folosit în vopsitorie; oxid de zinc.

ȚÍNE, *țin* și (regional) *țiu,* vb. III. (Și în forma *ținea)* I. Tranz. 1. A avea ceva în mînă (sau în brațe etc.) și a nu lăsa să-i scape. *O amenințâ cu toporul, pe care-l ținea înălțat cu dreapta.* SADOVEANU, O. VIII 228. *Pe care-l va alege fata, să-l lovească cu un măr de aur ce-l va ține în mînă.* ISPIRESCU, L. 153. *Nănașa pe prag ședea, Cu-o mînă acul ținea, Cu alta lacrimi ștergea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171. ✧ Expr. A-i ține (cuiva) **lumînarea** (sau, rar, **lumina**) = a) a fi naș (cuiva) la cununie. *O, nănașă, draga mea, De ț-ar fi secat mîna Cînd mi-ai pus tu cununa Și mi-ai ținut lumina.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171; b) a sta lîngă cineva în ultimele clipe ale vieții cu o lumînare aprinsă în mînă (după vechiul

obicei creștin). *E rece ca gheața, vorbi el încet; am împărtășit-o. Bătrînele îi țin luminarea.* SADOVEANU, O. VIII 31. *Cînd era sara la cină, La Vilean ținea lumină; Cînd era la miez de noapte, Trăgeau clopote de moarte.* BIBICESCU, P. P. 357. **A-i ține** (cuiva) **cununa** = a fi naș (cuiva) la cununie. *Soarele și luna Mi-au ținut cununa.* ALECSANDRI, P. P. 2. **A ține frînele țării** (sau **împărăției** etc.) = a conduce, a stăpîni, a guverna o țară. *Eu țiu frînele crăiei În părțile Arăpiei.* TEODORESCU, P. P. 105. **A ține** (pe cineva sau ceva) **în mînă** = a avea (pe cineva sau ceva) în puterea sa, a dispune de cineva (sau de ceva) după bunul plac. *În orele mele de singurătate, cînd mă gîndesc la ce aș voi să scriu, am impresia că țin lumea în mîna mea.* TEATRU I 14. **A ține ursita cuiva (în mînă)** = a fi stăpîn pe viața cuiva și a dispune de ea după bunul său plac. *Sfîntu Nichita, Ținîndu-ne ursita, Stă-n mijloc de casă Cu sabia scoasă.* TEODORESCU, P. P. 189. **A-și ține inima cu dinții** v. d i n t e (1). **A ține balanța dreaptă** v. b a l a n ț ă. ✧ (Instrumentul acțiunii devine subiect) *Întîlnii viteaz oștean... Mîna-i dreaptă ținea pală.* ALECSANDRI, P. II 10. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», «de după» sau «pe după», arătînd partea de care se apucă) *Ne întorceam încet, pe cînd asfințea soarele, și țineam pe bunic de mînă.* SADOVEANU, O. VII 294. *Sfîntul Chirica șchiopul, care ține dracii de păr.* CREANGĂ, P. 149. *Mi-i ținea de subsuoară, Te-oi ținea de după gît.* EMINESCU, O. I 55. *Merge mîndra cam descinsă Prin ierbuța pînă-n brîu, Și ține murgul de frîu.* ALECSANDRI, P. P. 49. (E x p r.) **A ține** (pe cineva) **de guler** v. g u l e r. (R e f l. r e c i p r o c) *Mergeau... Ca doi copii, ținîndu-se de mîni, Pe sub umbrare de salcîmi bătrîni.* D. BOTEZ, F. S. 23. *Trecea un feciorandru cu o fetișoară, ținîndu-se pe după cap.* RETEGANUL, P. I 38. ✧ I n t r a n z. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», arătînd partea sau capătul de care e apucat un obiect sau indicînd obiectul însuși) *Maică, ține de cela capăt de țiglă și eu oi ține de cestalalt.* SBIERA, P. 34. [La pescuit] *omul ține de nuia și, cînd se cufundă pluta, rădică în sus.* ȘEZ. IV 116. ✦ (La imperativ) Ia, primește. *Corbul îi zise: Ține peniță asta, voinicule.* ISPIRESCU, L. 44. *Și odată scoate sfînta Duminecă obrăzarul și sabia lui Statu-palmă-barba-cot, de unde le avea și, dîndu-le lui Harap-Alb, zice: ține aceste, că au să-ți fie de mare trebuință unde mergem.* CREANGĂ, P. 224. *Draga mea, sufletul meu, Ține tu inelul meu.* ALECSANDRI, P. P. 20. ✧ A b s o l. *Dar să-ți dau și eu trei lucruri: ține, aci ai o ceteră... un piepteșe și-o cute.* RETEGANUL, P. V 37. *Ține, soacre mare! Ia astă rădăcină uscată.* TEODORESCU, P. P. 176. ✦ (De obicei determinat prin «în brațe» sau «îmbrățișat») A înlănțui pe cineva cu brațele (în semn de dragoste, de prietenie); a îmbrățișa. *În toată neagra vecinicie O clipă-n brațe te-am ținut.* EMINESCU, O. I 212. *Toți au putut vedea pe tînăra nevastă... cu capul rezămat pe umărul unui frumos tînăr ce o ținea strîns îmbrățoșată.* NEGRUZZI, S. I 78. ✦ (Determinat prin «în mînă»; complementul indică o armă, un instrument, o unealtă) A mînui. *Dar măria-sa n-a ținut numai sabie în mînă; ci a fost vrednic și cu înțelepciunea.* SADOVEANU, N. P. 10. ✧ (La volei, polo pe apă etc.; în e x p r.) *A ține mingea* = a opri mingea în mîini mai mult timp decît e reglementar, înainte de a o pasa sau de a o trimite adversarului.

2. A susține un obiect greu (ridicat de la pămînt) și a nu-l lăsa să cadă. *Bolțile-s ținute-n aer de columne luminoase.* EMINESCU, O. IV 112. *Un cerdac ținut în aer de stîlpi de zid.* id. N. 51. ✧ E x p r. **Cît îl ține pe cineva** (sau, rar, i n t r a n z.) **cît îi ține cuiva gura** = cît îl ajută pe cineva vocea; în gura mare, din răsputeri. *A început să urle cît o ținea gura.* STANCU, D. 27. *Strigă tu... cît ți-a ținea gura... că nu te slăbesc.* ALECSANDRI, T. 713. **Cît îl țin** (pe cineva) **puterile** v. p u t e r e. **A-l ține** (pe cineva) **cureaua** (sau **chingile** sau **meșii**) v. c. **A nu-l mai ține** (pe cineva) **balamalele** v. b a l a m a. ✧ (Determinat prin «în spinare», «pe genunchi», «în brațe» etc.) *Dacă ești tu așa de tare... putea-mă-vei tu ține pe mine pe palmă?* SBIERA, P. 98. *Pe genunche mă țineai.* BIBICESCU, P. P. 52. *Într-o vreme, peștii care țin pămîntul în spinare, înfuriindu-se, au început să se zvîrcolească tare, și atunci pămîntul... a crăpat tare, formînd văile.* ȘEZ. I 232. ✦ F i g. A răbda, a suporta, a îndura. *În loc să-mi dea pace, că i-am fost așa slugarnic, acum mi-a dat cinzeci de nuiele. — Și tu și astea le-ai ținut? — Ce aveam să fac? Le-am răbdat.* RETEGANUL, P. II 57.

3. A sprijini pe cineva ca să nu cadă. *Trebuiră să-l ție, să-l ridice.* DUMITRIU, N. 153. *Dacă n-o țineau surorile, își și spărgea capul căzînd.* ISPIRESCU, L. 51. ✦ I n t r a n z. A nu lăsa ca ceva care atîrnă sau care plutește să cadă sau să se scufunde. *De undiță stă legată o plută, care ține să nu se cufunde greutatea fierului și a nadei.* ȘEZ. IV 116. ✦ (Despre plante, copaci, cu complementul «frunză» sau un echivalent al acesteia) A păstra, a menține, a nu lăsa să cadă. *Codru-i jelnic ca și mine, Că nici frunza nu ș-o ține.* HODOȘ, P. P. 154. *Mîndră, cînd ne iubeam noi, Ținea busuiocul foi; Dar de cînd noi ne-am lăsat, Busuiocul s-a uscat.* ȘEZ. V 93. *Pînă codru frunza-și ține, Toți voinicii trăiesc bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 289. ✧ R e f l. *Frunza-n codru cît se ține, Toți voinicii trăiesc bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 287.

4. A cuprinde, a purta; p. e x t. a suporta. *Am un cojoc și ține patru frați în el* (Nuca). GOROVEI, C. 240. ✧ E x p r. **A nu-l ține pe cineva pămîntul** = a nu încăpea pe pămînt, a nu avea loc; f i g. a nu fi tolerat, suportat, răbdat (din cauza răutăților). *Așa mulțime de spurcați erau, încît nu-i putea ține pămîntul.* ISPIRESCU, M. V. 21. *D-apoi dacă n-ar mai muri* [oamenii], *nu i-ar ținea pămîntul.* CONTEMPORANUL, VI 296. *De-aș fi așa blăstămat Precum îs de judecat... Pămîntul nu m-ar ținea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 186. (În imprecații) *Cine-a sămănat urîtul, Să nu-l mai țină pămîntul.* HODOȘ, P. P. 124. **A nu-l (mai) ține** (pe cineva) **locul,** se spune cînd cineva, cuprins de un sentiment puternic, nu mai are astîmpăr, nu-și mai găsește locul, v. l o c (I 1). *De-amar năvalnic n-o mai ține locul.* COȘBUC, P. I 251. *Cînd gîndesc că am să merg la București, ca să-mi petrec iarna, nu mă ține locul de bucurie.* ALECSANDRI, T. I 272. **A nu-l mai ține** (pe cineva) **pielea** = a nu-l mai încăpea pielea, v. î n c ă p e a (1).

II. 1. R e f l. A se prinde cu mîinile de ceva sau de cineva. V. a g ă ț a, c r a m p o n a. *Încălecînd, să te ții bine... de coama mea.* ISPIRESCU, L. 7. *De-acum numai să te ții bine de carîmbi și de speteze, că am să mîn iepele iestea de au să scapere fugind.* CREANGĂ, P. 126. *M-am ținut de strană ca să nu cad.* NEGRUZZI, S. I 54. ✧ E x p r. **A se ține cu dinții de ceva** v. d i n t e (1). ✧ F i g. *Să ne ținem de limba, de istoria noastră, cum se ține un om în primejdie de a se îneca de prăjina ce i se aruncă spre scăpare.* KOGĂLNICEANU, S. A. 45. ✦ A apăsa, a comprima o parte a corpului (pentru a-i încetini funcțiunea, a potoli o senzație dureroasă etc.). *Cînd spunea cîte una, ori te țineai cu mîna de inimă rîzînd, ori te făcea să-ți sară inima din loc, de frică.* CREANGĂ, P. 120. *Glumele... te fac să rîzi de te ții de pîntece.* ȘEZ. I 39. ✦ A se menține, a nu se prăbuși, a nu cădea de undeva. *Era un bărbat încă sprinten și se ținea tare în șa.* SADOVEANU, N. P. 380. *Încălecînd, să te ții bine... în scări.* ISPIRESCU, L. 7.

2. R e f l. A fi fixat ușor de ceva, prins sau legat prea puțin, prea slab. *Portița putredă se ținea numai într-o balama.* SADOVEANU, la TDRG. *Iar pe-a ei umeri albi abia se ține Haina cea lungă și bogată.* EMINESCU, O. IV 107. ✧ E x p r. **A nu se ține nădragii pe cineva,** se spune cînd cineva este foarte rău îmbrăcat, în zdrențe. *Mai săraci decît noi sînt olarii... nu se țin*

nădragii pe ei. STANCU, D. 43. **A se ține (numai) în ață** sau **a se ține într-un (ori de un) fir de ață** = (despre țesături) a fi pe punctul de a se rupe; fig. (despre viață) a fi aproape de sfîrșit, pe punctul de a se sfîrși. *Cu antereu de canavață Ce se ținea numa-n ață.* CREANGĂ, P. 148. ✧ Intranz. A fi bine fixat sau înțepenit undeva (și a nu se desface, a nu se desprinde, a nu ceda). *Cuiul ține bine.*

3. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «după») A merge în urma cuiva, păsind cît mai aproape de el, fără a-l părăsi nici o clipă; p. ext. a fi mereu împreună cu cineva, a fi nelipsit de lîngă cineva. *Mă Nistore, iar se ține copiii după tine prin sat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 222. *Fătul babei se ținea tot de dînsa ca să n-o scape din ochi.* SBIERA, P. 142. ✧ Expr. **A se ține de capul cuiva** v. cap[1] (I 1). **A se ține de coada cuiva** sau **a se ține coadă după cineva** v. coadă (4). **A se ține gaie** (sau **gaiță, grapă, lipcă, mînz, mort**) **de** (sau **după**) **cineva** v. c. **A se ține de poalele** (sau **poala**) **mamei** v. poală (I 1). **A se ține scai de cineva** sau **a se ține de cineva ca scaiul de oaie** v. scai. **A se ține drug** (de cineva sau de ceva) v. drug. ✧ (Metaforic) *Luna se ține mereu după noi... aici, la Varatic, pe drum, acasă, chiar și ziua.* IBRĂILEANU, A. 200. ✧ (Mai rar urmat de loc. prep. «în urma cuiva») *Sub cer de zgură și aramă, Eu mă țineam în urma lui cuminte.* TOPÎRCEANU, B. 94. ✧ (La conjunctiv pers. 2 sg., cu valoare de imperativ impersonal, intensificînd ideea) *Muma zmeului... trecu muntele, căutărîndu-se din colț în colț, și să te ții după dînșii.* ISPIRESCU, L. 25. ✦ A sta mereu în drumul, în preajma sau în urma cuiva, stăruind cu o rugăminte; a urmări pe cineva cu stăruințele, cu insistențele pentru a-i cîștiga simpatia, dragostea. *Iar se ține Ion de mine.* POPA, V. 311. *O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea.* NEGRUZZI, S. I 48. ✦ A imita pe cineva, a se lua după cineva, a lua ca exemplu, ca model pe cineva. *Tu te ții după cei mai buni bucătari.* ISPIRESCU, U. 25.

4. Refl. (Urmat de determinări modale) A se lega unul de altul, a urma unul după altul; a se înșirui. *La șosea, automobilele se țineau lanț.* C. PETRESCU, C. V. 75. *Humulești... sat mare și vesel, împărțit în trei părți, cari se țin tot de-a una: Vatra-Satului, Delenii și Bejenii.* CREANGĂ, A. 1. *De, mă, ce vă țineți cînd Și intrați așa cîntînd?* TEODORESCU, P. P. 129.

5. Refl. A se îndeletnici mult (sau numai) cu..., a se preocupa neîntrerupt (sau numai) de..., a nu se lăsa de... *Nu spun eu? se țin de vizite.* SADOVEANU, B. 193. *Cine dracul ți-a șoptit Să te ții tot de iubit?* TEODORESCU, P. P. 339. ✧ Expr. **A se ține de ale sale** = a-și vedea de treabă.

6. Intranz. și refl. A face parte integrantă dintr-un tot; (despre unelte) a face parte dintr-un asortiment, dintr-o garnitură etc. ✧ Expr. **A ține de casa cuiva** v. casă[1] (3). ✦ (Despre bunuri imobile) A aparține cuiva, a face parte din proprietățile cuiva. *Într-o casă ce ținea de primărie... puseseră bănci lungi din trei scînduri.* DUMITRIU, N. 246.

7. Intranz. A se referi la..., a fi în legătură cu..., a face parte din... *Unele întîmplări trăite de curînd i se par (ei) rămase departe, străine, ca și cînd n-ar mai ține de viața ei.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ A fi de datoria, de competința cuiva; a privi, a interesa pe cineva. *Ce-a fost mai înainte și ce era să mai fie după aceea era ceva care nu mai ținea de mine.* VLAHUȚĂ, O. A. 150.

8. Intranz. A fi legat sufletește de ceva; a iubi. *Am văzut eu adineaori cît de mult ții tu la munca noastră.* BARANGA, I. 190. *Căci, dă, care om nu ține la viață înainte de toate?* CREANGĂ, P. 206. ✦ A avea pentru cineva o afecțiune puternică; a iubi. *Sătenii țineau mult la bătrînul acela hazos și cuminte.* POPA, V. 96. *Ținea și ea la Sandu ca la copilul ei.* MIRONESCU, S. A. 47. *Aveam, zic, în casa noastră o slugă veche și credincioasă, la care tata ținea foarte mult.* GANE, N. III 28. *Împăratul... ținea mult la cerb.* ȘEZ. I 164. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A fi pentru interesele sau scopul dorit și urmărit de cineva, a lua apărarea sau partea cuiva, a susține pe cineva, a fi de partea cuiva. *Cîte fete mîndre-n sat, Toate țin cu tine.* COȘBUC, P. II 23. *Tu, nevastă, cu cin' ții? — Eu țin, Pinteo, cu cei mulți.* BIBICESCU, P. P. 319. *Oltule! rîu blăstemat!... Să-ți rămîie pietrele, Să le calce fetele, Că tu n-ai ținut cu noi, Și te-ai vîndut la ciocoi!* ALECSANDRI, P. P. 291. ✧ Expr. (Regional) **A ține la un loc** = a fi uniți, solidari. *Ei țineau la un loc și sta foarte tare unul pentru altul.* SBIERA, P. 121. (Tranz). **A-i ține** (cuiva) **parte** (sau, rar, intranz., **de parte**) = a apăra pe cineva, a fi de partea cuiva. *Au și tăbărît bălaurii pe mine și cît pe ce să mă înghită, de nu era o chirandă (= țigancă) mai tînără între dînșii, care să-mi ție de parte.* CREANGĂ, A. 54. *Ți-oi fi ca frate Și ți-oi ține parte D-acum pîn' la moarte.* TEODORESCU, P. P. 449.

9. Intranz. (Urmat de un verb la conjunctiv) A dori mult ca ceva să se întîmple, să se facă, să fie; a simți îmboldul de a face ceva. *Țin să răspund fiecăruia dintre onorații oratori.* CAMIL PETRESCU, U. N. 146. *Iar dacă ții să-mi faci o plăcere, Sabina, lasă-mă acum singur.* C. PETRESCU, C. V. 329. *Ținea morțiș să scoată un personaj literar dintr-un ucigaș banal și etichetat.* POPA, V. 93. ✧ (În formule de politețe) *Domnule Vartolomeu Diaconu, țin să-ți mulțumesc pentru ospitalitate.* C. PETRESCU, A. 298.

III. 1. Tranz. (Cu privire la trup sau la o parte a trupului) A face să stea mai mult timp într-o anumită poziție sau atitudine. *Mîrtanul ținea gura închisă, temîndu-se să nu scape mărgeaua.* RETEGANUL, P. V 14. *La pămînt dormea ținîndu-și căpătîi mîna cea dreaptă.* EMINESCU, O. I 142. ✧ Expr. **A ține nasul sus** sau (refl.) **a se ține cu nasul pe sus** = a fi obraznic, încrezut, pretențios. *Trei fete are circiumarul Toma Oci... Țin nasul sus. Umblă cu papuci, pe cap nu poartă barișe.* STANCU, D. 40. *Nu vezi că cei mai mulți de seama d-tale se țin cu nasul pe sus, numai din pricina asta?* CREANGĂ, P. 162. **A ține capul sus** sau (refl.) **a se ține cu capul pe sus** = a fi mîndru, orgolios. **A(-l) ține** (cuiva) **piept** v. piept (1). **A ține clanț** (sau **luior**) **cu cineva** v. c. ✦ (Cu complementul «ochi»; urmat de determinări introduse prin prep. «la», «către», «spre»; de obicei precizat prin «țintă», «țintit» etc.) A se uita fix la cineva sau la ceva. *Mițișorul... ținea ochii aținți drept la boier.* SBIERA, P. 247. *Nurorile cele mari ale împăratului țineau ochii țintă la zînă.* ISPIRESCU, L. 39. *Te-aș iubi și-acum, nevastă, Dar bărbatu-i tot cu tine Și ține ochii la mine.* HODOȘ, P. P. 149.

2. Tranz. (Cu un complement de loc) A face (pe cineva sau ceva) să stea un timp oarecare într-un anumit loc. *Nu-l țineți pre copil... ci-l lăsați în casă.* DUMITRIU, N. 156. *Iar oștile moldovene, sub căpitani creaturi a lui, le țineau pe margeni.* NEGRUZZI, S. I 143. *Ține-o, doamne, lîngă mine, Să mă-nvețe jocul bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 420. ✧ Expr. **A ține** (pe cineva sau ceva) **în evidență** = a avea (pe cineva sau ceva) în vedere; a da o atenție deosebită. **A ține** (ceva) **în suspensie** = a nu se pronunța sau a nu se hotărî asupra unui lucru. **A ține** (pe cineva sau ceva) **sub oboroc** v. oboroc. **A ține** (pe cineva sau ceva) **sub cheie** v. cheie (1). **A ține** (pe cineva) **la distanță** v. distanță (2). ✦ A da cuiva locuință, sălaș, cazare; a nu lăsa (pe cineva) să plece în altă parte. *M-am săturat de ținut trupa în bordeie.* C. PETRESCU, Î. I 58. *Un bordei în care ținuse împăratul niște bivoli.* ISPIRESCU, L. 169. [Baba] *luă hotărîre nestrămutată a ținea feciorii și viitoarele nurori pe lîngă sine.* CREANGĂ, P. 3. *Unde-și țin turcii robii.* ȘEZ. IV 9. ✧ Expr. **A ține** (pe cineva) **în gazdă** v. gazdă (2). ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la» sau «în») A pune pe cineva să stea, cu forța, într-un anumit loc. (Fig.) *Milioane de oameni*

se smulg din întunericul neștiinței de carte, al ignoranței și lipsei de cultură în care i-au ținut până la eliberare clasele exploatatoare. SCÎNTEIA, 1954, nr. 2863. ◇ Expr. **A ține** (pe cineva) **la pastramă** = a pune pe cineva să rabde de foame. *Am să te țin la pastramă, hăt și bine.* CREANGĂ, P. 318. ✦ A lipsi pe cineva de libertate, a-l face să stea închis, legat. *Ai mai văzut tu, de cînd ești, pupăză ținută în colivie?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 42. *Tatăl fetelor le ținea pe toate închise în cîte un foișor.* SBIERA, P. 89. ◇ Fig. *Cuvîntul tău a sfărîmat toate farmecele ce mă țineau înlănțuită.* ISPIRESCU, L. 35. *Strică, mîndro, ce-ai făcut Și-mi dă cal ca să mă duc... Nu mă ținea fermecat Ca ș-un cal legat de gard.* HODOȘ, P. P. 98.

3. Tranz. A face ca cineva sau ceva să nu se poată mișca din loc (prinzîndu-l cu mîinile sau legîndu-l); a imobiliza. *Ținîndu-l acolo sub picior și cu sabia goală în mînă... îl întrebă despre frații fetei.* ISPIRESCU, L. 196. *Odată mi ți-o și înșfacă de cozi, o trîntește la pămînt și-o ține bine.* CREANGĂ, P. 177. *Țineți-i bine, voinici!* ALECSANDRI, T. I 98. *Unul ține vaca și altul o mulge,* se spune cînd unul duce greul și altul trage folosul. ◇ Expr. **A ține** (pe cineva) **sub picior** = a stăpîni (pe cineva). (Fig.) [Dorința de cîștig] *apasă asupra lumii ș-o ține sub picior.* MACEDONSKI, O. I 45. **A ține** (pe cineva) **sub papuc** = a domina (pe cineva), a nu admite nici un fel de împotrivire. **A ține** (pe cineva) **în** (sau **din**) **frîu** (sau **de ori din scurt**) = a domoli avîntul sau pornirile cuiva, a nu lăsa cuiva libertate de acțiune sau de mișcare, a supraveghea (pe cineva) de aproape. *Se ruga să-l ție din scurt și să fie foarte sever cu el.* VLAHUȚĂ, O. A. III 52. *Ia, de-acum ai femeie cumsecade; numai s-o cam ții din frîu... ca nu cumva să-ți pună coarne.* CREANGĂ, P. 178. *Naltă-i mîndra și subțire, Mînce-l lupii cui mi-o ține; Că mi-o ține prea de scurt Și nu pot să o sărut.* HODOȘ, P. P. 161. **A ține** (pe cineva sau ceva) **în hățuri** v. hăț[2].

4. Tranz. (Urmat de determinări modale) A face ca ceva sau cineva să stea sau să rămînă un timp oarecare într-o anumită stare; a menține. *El ținea la casa sa toate în cea mai bună rînduială.* SBIERA, P. 246. *Țineam ceaslovul deschis.* CREANGĂ, A. 4. *Îi ținuse într-o robie aspră.* BĂLCESCU, O. II 259. ◇ Expr. **A ține** (pe cineva) **în** (sau **la**) **curent** v. curent[2]. **A ține** (pe cineva) **în** (sau **la**) **respect** v. respect. **A ține** (pe cineva) **pe mîncate și pe băute** v. mîncat.

5. Tranz. (Uneori determinat prin «pe loc» sau «în loc») A opri pe cineva sau ceva din mersul său și a-l face să rămînă pe loc, a-l împiedica să-și urmeze drumul. *Măi tatare, ține-ți calul... Nu cerca a trece rîul.* ALECSANDRI, P. I 74. *Caii... Mușcînd, de neastîmpăr, zăbala ce-i ținea... pe cîmp își luau zborul.* ALEXANDRESCU, M. 30. *Pe unu-l chema Ciocan Ș-avea-n mînă-un buzdugan; Pe-al doilea, Busuioc Și ținea potera-n loc.* ALECSANDRI, P. P. 289. ◇ Fig. [Dorul] *peste cîte dealuri vine, Și nime nu-l poate ține... Numai io, cu inima.* HODOȘ, P. P. 36. ◇ Expr. **A-i ține** (cuiva) **drumul** (sau **calea**) = a) a opri pe cineva din drumul său, împiedicîndu-l să treacă înainte; a sta în calea cuiva. *Boierul... i-au ținut calea și, cînd au dat zmeul să iasă, i-au și ras capul.* SBIERA, P. 65. *Auzi, mizerabilul! Să-ndrăznească să-mi ție drumul.* CARAGIALE, O. I 58. *Sfarmă-Piatră-i ține calea și-l ridică-ncet pe palmă.* ALECSANDRI, P. III 237; b) a pîndi trecerea cuiva, a aștepta pe cineva în drum și a-l opri pentru a-i adresa o rugăminte; a ține calea cuiva. *Odată însă, cînd vrea să plece Pahon la vînat... nevastă-sa îi ține calea... și prinde a-l săruta și a-l ruga să-i lase ei mărgeaua.* RETEGANUL, P. V 12. *Baba... Drumul lui vodă-i ținea, De departe-ngenuchea.* TEODORESCU, P. P. 519; c) a urmări pe cineva în mod insistent (pentru a-i cîștiga bunăvoința, dragostea); a fi sau a umbla mereu în drumul cuiva. *Chiar dulce prietină-ta Mi-a ținut mie calea, Să nu mai am grija ta!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 69. **A ține drumul** (**calea** sau **drumurile**) = a) a practica tîlhăria la drumul mare; a haiduci. *Ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan... ucigașul ce ține drumurile... merg* [la mormînt] *cu paradă.* NEGRUZZI, S. I 31; b) a umbla fără rost, haimana. (Popular) **A-i ține** (cuiva) **drumul legat** = a împiedica acțiunile cuiva, libertatea cuiva. *Mă mărit, te las pe tine, Că foarte mulți m-au cerut, Tu nici grijă n-ai avut... De n-ai voie de-nsurat, Nu-mi ținea drumul legat.* ȘEZ. II 56. ✦ A nu lăsa pe cineva să plece; a reține. *Un gînd o ține-o clipă-n drum, Ar vrea să-ntîrzie un pic — Sîntem așa de-aproape-acum...* PĂUN-PINCIO, P. 70. *Apoi l-au ținut pînă a doua zi demineața.* SBIERA, P. 35. *Alții adevereau că bărbatul său... are procesuri ce îl țin în Petersburg.* NEGRUZZI, S. I 44. ◇ Expr. **A ține** (pe cineva) **de vorbă** = a sta de vorbă cu cineva (nelăsîndu-l să-și vadă de lucru). *Dar eu te țin de vorbă, domnule... și poate dumneata ai venit cu alte gînduri.* C. PETRESCU, Î. II 167. *Pîn' de vorbă i-ei ținea, O sosi și Neculcea.* TEODORESCU, P. P. 545.

6. Tranz. (De obicei cu determinări temporale sau locale) A face pe cineva să aștepte. *Cei doi domni așteptau... — Hai, cît ne ții? reluă d. Jean.* SAHIA, N. 101. *Dacă te-ai potrivi tu acestora, îi ținea mult și bine pe mămuca afară.* CREANGĂ, P. 23.

7. Refl. (Urmat de un complement circumstanțial de loc) A sta mai mult timp într-un anumit loc. *Un sătean... se ținea nepăsător lîngă o pereche de trăgători uriași.* SADOVEANU, O. VII 239. *Nimici pîlcurile de turci ce se ținea prin preajma locului, gata a le veni într-ajutor.* ISPIRESCU, M. V. 33. *Mărgărita se ținea deoparte, în tăcere, ca o statuie de marmoră albă.* ALECSANDRI, O. P. 87. ◇ Expr. **A se ține în rezervă** (**la o parte** sau **la distanță**) = a nu lua parte la ceva, a se abține de la ceva. *Căpitanul vaporului se ținuse pe tot timpul conflictului la distanță, într-o prudentă rezervă.* BART, S. M. 91. **A se ține locului** v. loc (I 1). **A se ține sufletul în cineva** = a fi viu, a trăi. *Singur mă mir că se mai ține sufletu-n mine.* SBIERA, P. 239. ✦ A-și duce traiul, a trăi, a viețui (undeva). [Un taur mare] *să ție aici în pădurea de lîngă sat.* RETEGANUL, P. IV 41. *Un sat foarte mic... se cunoștea pe deasupra că nu se pot ținea negustători în el.* SBIERA, P. 216.

8. Refl. (Urmat de determinări modale) A sta într-o anumită poziție, a avea sau a lua o anumită atitudine sau ținută. *Secundul se încercă să-l ispitească pe englezul care se ținea înfipt și mut.* BART, S. M. 102. *Nu se mai poate ținea drept, ci e îndoit ca o salcie, dar stă.* GHEREA, ST. CR. II 88. *Cum ședeam trintiți pe divanuri în toată dezinvoltura moldovenească, maiorul se ținea în picioare în apropierea unei mese, pe care își sprijinea o mînă lungă și despuiată.* RUSSO, O. 48. ◇ Expr. **A nu se mai** (**putea**) **ține pe** (sau **în**) **picioare** sau (tranz.) **a nu-l ține pe cineva picioarele** = a nu putea sta în picioare, a se împletici (de oboseală, de slăbiciune etc.). *Mergînd ei tot pe munte în sus, numai ce văd că de la o vreme nu să mai pot ținea-n picioare.* RETEGANUL, P. III 61. *Mai pe urmă îl apucase o piroteală de nu se mai putea ținea pe picioare.* ISPIRESCU, L. 82. *Aduc mîna să mă-nchin, Picioarele nu mă țin, Parcă nu-s făcut deplin.* TEODORESCU, P. P. 302. (La forma afirmativă, în construcție cu adv. «abia») *Te rog, privește-l, abia se ține pe picioare.* DELAVRANCEA, la TDRG. *De-abia îl țineau picioarele de trudit ce era.* CREANGĂ, P. 302. *Obosit și înfierbîntat cum era, de-abia se mai ținea pe picioare.* SLAVICI, O. I 169. **A se ține pe loc** = a nu cădea, a sta în picioare. [Pușca] *mi-a ros umerile, Sabia șoldurile, Cît de-abia mă țin pe loc Și n-am parte de noroc!* ALECSANDRI, P. P. 297. **A se ține în poziția de drepți** v. drept[4] (A I 2).

9. Refl. (Determinat prin «mîndru», «mare» sau un echivalent al acestora) A fi încrezut; a se mîndri; a-și lua aere de superioritate, a face pe grozavul. *Ori*

te ții mîndră că ți-a fost Anton la congres? DAVIDOGLU, M. 16. *Multe bunuri are omul, Dar virtutea cea mai mare E să nu se ție mîndru Cu virtuțile ce are.* COȘBUC, P. I 75. ◇ (Eliptic; cu pronunțare regională) *Cu ce te ții, bade, tu? Nici frumos nu ești prea tare, Nici gazdă nu ești prea mare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 408.

10. Tranz. A înfrîna, a stăpîni, a domina (un sentiment, o pornire, o izbucnire etc.). *Se uită lung la Irina, care abia își ținea lacrîmile.* DELAVRANCEA, H. T. 148. *Mihai-vodă... nu-și putu ține mînia și le răspunse îndată.* BĂLCESCU, O. II 275. ◇ Expr. **A-și ține gura** (sau **limba**) = a tăcea, a se abține să vorbească. *Numai Serafim n-a putut să-și ție gura și a zis așa cam într-o doară...* STĂNOIU, C. I. 132. *Să n-aibi grijă! Hai numai cu mine, și-apoi să-ți ții gura!* SBIERA, P. 254. *Da mai ține-ți gura, soro, că mă dai de rușine.* ALECSANDRI, T. 188. (Cu intensificarea expresiei) *Să vă țineți gura strînsă Și să tăceți ca pămîntul.* TEODORESCU, P. P. 169. **A ține taina** (sau **secretul**) sau **a ține** (ceva) **secret** = a ascunde, a nu dezvălui, a nu da pe față, a nu destăinui. *N-am prea ținut secretul.* BARANGA, I. 217. *Îl puse de se și jura... că va ține în sine taina aceasta.* ISPIRESCU, U. 111. (Eliptic) *Bărbierul... ținu o săptămînă, ținu două, ba mai ținu încă una; și să turbeze omul că nu putea spune nimănui ce văzuse el!* ISPIRESCU, U. 112. **A-și ține firea** = a-și păstra liniștea, calmul, cumpătul; a nu-și pierde capul, a se stăpîni. *Cînd atuncea, unde nu-i vine un somn strașnic... dară tot și-au ținut firea pînă-ntr-o bucată de vreme.* SBIERA, P. 59. *Împăratul... se tînguia... și cît p-aci să-l biruie mîhnirea. Își ținu însă firea și căută a-și mîngîia fata care vedea că se pierde.* ISPIRESCU, L. 52. *Ai noroc că eu îmi țin firea, nu mă prea tem de lup.* CREANGĂ, P. 121. **A-și ține răsuflarea** (sau **răsuflul, sufletul**) v. c. ✦ Refl. (De obicei în construcții negative, urmat de un verb la conjunctiv, mai rar de o determinare introdusă prin prep. «de») A se stăpîni, a se abține. *Se cunoștea că de-abia se ținea să nu rîdă.* SADOVEANU, O. VI 246. *Doamna M... nu s-a putut ține de rîs și s-a dus în casă.* IBRĂILEANU, A. 74. *Mă țineam să nu închid ochii, ca să n-adorm.* VLAHUȚĂ, O. A. 479. ◇ (Eliptic) *Boierul... se tot silea ca să nu pufnească de rîs, dar... la urmă nu s-a mai putut ține.* SBIERA, P. 266. *Se mai ținu el; dară... parcă-i da cineva brînci să scoață din gură vorba.* ISPIRESCU, U. 112. ✦ (Urmat de un verb la conjunctiv sau de determinări introduse prin prep. «de» sau «de la») A opri pe cineva de la ceva; a împiedica pe cineva să facă ceva; a reține. (Eliptic) *Boierii, cîți i-ai mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dară cum vor vedea că măria-ta vii cu puterea, îndată vor alerga și-l vor lăsa.* NEGRUZZI, S. I 138.

IV. 1. Tranz. A păstra un lucru într-un anumit loc (pentru a-l pune la adăpost sau pentru a-l avea la îndemînă în caz de trebuință). *Ce face cu ele* [cu armele]*? — Nu face nimica. Le ține în cui, deasupra laiței unde doarme.* SADOVEANU, O. VIII 254. *Copilul nu știa unde ține eu cheile de la cămară.* SBIERA, P. 71. *Un gospodar se-apucase să-și facă un beci... pentru ținut zarzavaturi.* ȘEZ. I 286. ✦ A păstra mult timp un lucru, pentru a se folosi de el în viitor. *Ouă roșii, ouă ținute.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✦ (Construit cu un complement în dativ sau introdus prin prep. «pentru») A opri, a rezerva un lucru pentru cineva. (Fig.; cu pronunțare regională) *Lelicuță de la bălți, Nu da gura pe la tăți, Și mi-o ține numai mie.* ȘEZ. IV 137. ✦ A păstra un anumit timp un obiect primit de la cineva în acest scop. *Răpede își scoase inelul din deget și i-l dădu să i-l țină.* MIRONESCU, S. A. 50. ✦ A opri (ceva) la sine sau pentru sine; a reține (pe nedrept). *Începe Toderaș a să ruga de împăratul... să nu-i țină cu puterea cornul și punga.* RETEGANUL, P. II 75. *Una* [dintre săbii] *și-a ținut-o sieși, iar celelalte le-a dat fraților săi.* id. ib. III 69. *Unii săriră ca să ajute... pe Paris, ca să-și ție prada.* ISPIRESCU, U. 10.

2. Tranz. A păstra neatins și neschimbat, a nu lăsa să dispară, să se distrugă, să se altereze, să se modifice; a conserva. *Cărările-acelea... or ținea spre pomenire urmele mele-nsemnate.* CONACHI, P. 103. ◇ (Complementul este un abstract) *De cine doru se leagă Nu mai ține mintea-n-treagă.* NODOȘ, P. P. 38. ◇ Expr. **A ține supărarea** sau **a-i ține cuiva** (sau, regional, **pe cineva**) **mînie, pizmă** etc. = a-i păstra cuiva ură, a rămîne mînios pe cineva mai mult timp, a nu ierta pe cineva. *Îl cuprinse mila de vecina lui și ar fi alergat în grabă, dacă ar fi știut că ea nu mai ține supărarea.* DUNĂREANU, CH. 75. *El doară știe Că lui nu-i pot ținea mînie.* COȘBUC, P. I 185. *Cîte-s de la noi la deal, Toate țin pe mine-alean.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 68. **A ține** (ceva sau pe cineva) **(în) minte** v. minte (4). ✦ A cruța, a nu distruge. *Tată, atîția ani l-ai ținut* [pomul]*... mai lasă-l, rogu-te, și anul acesta.* ISPIRESCU, L. 82. ✦ (Popular) A păstra dragoste cuiva, a nu părăsi pe cineva. *Bade, mîndruliță ta... E neagră ca și noaptea... Iubește-o, bade, ș-o ține, Că-i de gazdă, nu-i ca mine!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 248. ◇ Absol. *Cine iubește și ține, Să-i deie dumnezeu bine; Cine iubește și lasă, Deie-i dumnezeu pedeapsă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 281.

3. Tranz. (Folosit și absolut) A păstra o calitate sau o stare vreme mai îndelungată, a nu lăsa să treacă sau să dispară. *Asta-i sobă bătrînească... Cînd se încălzește, apoi ține.* SADOVEANU, O. VII 259. ◇ Expr. **A ține umbră** (cuiva) = a face (un timp oarecare) umbră (cuiva). *Nucii bătrîni de lîngă șură țin umbră.* REBREANU, I. 11. **A-i ține cuiva sat** (sau, intranz., **de sat**) sau **a-și ține satul** v. sat. **A-i ține cuiva cald** (sau, intranz., **de cald**) = a încălzi (pe cineva); fig. (familiar) a-i fi de folos, a-i prinde bine. *În noaptea asta ne vin mantăile... Am să-ți opresc și ție una. Una largă și lungă, Serdici, să-ți țină cald.* SAHIA, N. 117. *Cu obiele de bumbac... Că ține la ger mai cald.* TEODORESCU, P. P. 474. (Intranz.) **Nu-mi ține nici de cald, nici de rece** v. cald. **A ține** (cuiva) **de foame** (sau **de sete**) = a sătura (pe cineva). *Trăind în lună și preocupat de abracadabrante idei generale, ce nu țin de foame...* C. PETRESCU, Î. II 215. **A ține** (cuiva) **de urît** = a sta împreună cu cineva, vorbindu-i, distrîndu-l, pentru a-i alunga urîtul sau plictiseala. *Nadina pofti pe Stavrat la masă, să-i mai ție de urît.* REBREANU, R. II 54. *Va fi barim o slugă în curte care să ție de urît mă-sii, în lipsa lui.* ISPIRESCU, L. 123. (Poetic) *Colo sus, culcat pe-o rînă, Stă Negoiul mohorît Cu-a lui negură bătrînă Care-i ține de urît.* TOPÎRCEANU, P. 133.

4. Tranz. (Cu complementul «drum», «cale»; uneori determinat prin «înainte», «drept» etc.) A urma mereu aceeași direcție sau același drum, a nu se abate din drum; p. ext. a merge (sau a o lua) pe un anumit drum. *A doua zi ne scoborîm în Răpciuni și ținem în sus drumul de șleau ce se așterne pe malul drept al Bistriței.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Ea nu s-au oprit, ci au tot ținut drumul înainte.* SBIERA, P. 142. *Și mergea, mergea, Drumul drept ținea, Nu să mai oprea.* ANT. LIT. POP. I 406. *Drumul că tăia Și calea ținea, Pîn' s-apropia.* TEODORESCU, P. P. 448. ◇ Absol. [Taurul] *ținea drept către el.* RETEGANUL, P. IV 42. ◇ Expr. **A ține dreapta** (sau **stînga**) v. c. **A ține marginea** v. margine (1). **A ține rîndul** v. rînd. ◇ Refl. (Determinat prin «de drum») *Vezi tu drumul acesta? Tot ține-te de dînsul, nu da-n lături, că cu timpul îți ajunge la tată-tău acasă.* SBIERA, P. 299. ✦ (Construit cu pronumele personal în dativ, cu valoare de posesiv, și cu complementul «drumul») A-și continua drumul. *Tinere hușean... Ia ține-ți drumul, N-apuca cîmpul, S-ajuți voinicul.* TEODORESCU, P. P. 448. ✦ A umbla într-un anumit loc; p. ext. (despre drumuri) a merge, a străbate, a trece printr-un loc. *Pe lîngă*

desișuri bogate, printre gropi și printre cioate, ținînd poala pădurii, drumeagul urca și cobora, ocolea la dreapta și la stînga. SADOVEANU, O. V 82. *Cei doi frați țineau înainte malul.* SANDU-ALDEA, U. P. 48. ◇ Expr. (Învechit) **A ține marea** sau (intranz.) **a ține spre plina mare** = a naviga în larg. *De frică să nu cădem pe vreo stîncă despre coastă, căpitanul dete ordin să ție spre plina mare.* BOLINTINEANU, O. 270. *Am trebuit să ținem marea trei zile și trei nopți.* GHICA, la TDRG. ◇ Refl. *La poalele dealului, drumul se despica în două: unul o lua peste creastă, iar altul se ținea de poală.* V. ROM. februarie 1952, 98.

5. Tranz. (Cu privire la norme, învoieli, angajamente) A observa cu strictețe, a împlini întocmai; a respecta, a păzi. *Leșii n-au ținut învoiala.* DELAVRANCEA, O. II 17. *Țiganca cu surorile... izbutiră a da unele îndrumări ce avea să țină împărăteasa cînd va naște.* RETEGANUL, P. II 28. ◇ *A ține legea* = a respecta preceptele religiei, a nu se abate de la prevederile ei. *A ține post* = a posti. ◇ Expr. **A-și ține cuvîntul** (sau **vorba**) sau (refl.) **a se ține de cuvînt** (sau **de vorbă**) v. c. (Refl.) **A se ține de condiție** v. condiție (3). ✦ (Cu complementul «sărbătoare») A sărbători, a prăznui, a cinsti. *Ai ținut sărbători multe și nimica n-ai lucrat.* PANN, P. V. I 140. ◇ Expr. (Popular) **A ține zile pentru cineva** = a posti în folosul cuiva, pentru ca să-i meargă bine, să i se împlinească o dorință. *Mult, măicuță, te-am rugat... Să ții zile pentru mine, Ca să fiu în sat cu tine; Dar tu zile nu ținuși Și departe mă dăduși.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 174. ◇ Absol. *Lunea, marțea n-am lucrat, A ținea m-am apucat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 425. ◇ Refl. pas. *La hramul bisericii se ținea praznicul cîte o săptămînă încheiată.* CREANGĂ, A. 11. *Vinerea nu se coase, nu se croiește... se ține, în sfîrșit, ca o zi sfîntă.* ȘEZ. III 200. ✦ Refl. A persevera în..., a nu se îndepărta de..., a nu se abate de la..., a rămîne consecvent cu... *Traducătorul s-a ținut strict de text.* ▭ *Petrea Voinicul s-au ținut de sfatul prietenei sale și nu s-au uitat îndărăpt.* SBIERA, P. 28. *Nu știu dacă în ziua de astăzi ei se țin de postu mare și de postul Sîn-Petrului.* ALECSANDRI, T. I 378. ◇ Intranz. (În expr.) **A ține la vorba sa** = a rămîne nestrămutat într-o hotărîre, a nu reveni asupra celor spuse, a nu-și schimba hotărîrea. *Alege-ți unul din caii ăști frumoși... oricare ar fi, ți-l dau. — Nu, pe acesta-l voi — zise Făt-Frumos, ținînd la vorba lui.* EMINESCU, N. 22.

6. Refl. și, rar, intranz. (De obicei determinat prin «bine», «tare», «dîrz») A se menține în condiții bune, a nu se da bătut, a nu se lăsa înduplecat; a rezista. *Apa venea tare și se izbea în pîntecele cailor cu vuiet. Caii pășeau cuminți și se țineau bine.* SADOVEANU, O. I 31. *Au încercat ieșiri din împresurare, dar oștile împărăției au ținut bine.* id. ib. 6. *Tudor cu soața lui Anița, și Mihu, și toți ceilalți răzăși au fost urgisiți și prigoniți, dar s-au ținut cu tărie.* id. ib. VII 173. *Dolheștenii de felul lor se țin cam dîrji în apărarea drepturilor.* ȘEZ. IV 17. ◇ Expr. **A se ține** (sau, tranz., **a ține pe cineva**) **treaz** = a rămîne (sau a sili pe altul să rămînă) treaz. *Dorința .. teama... m-au ținut treaz.* STANCU, D. 338. **A se ține gata** = a sta pregătit (pentru a face ceva). *Calul îi zise: ține-te, stăpîne, gata, că iată se apropie gheonoaia.* ISPIRESCU, L. 4. *Dete poruncă fiecărei cete, care și pe unde să se țină gata.* id. M. V. 37. **Ține-te** (sau **te ține**) **bine** sau **ține bine,** formulă de încurajare și de îndemn. *Acum ține-te bine și de aci înainte.* ODOBESCU, S. III 63. *De-acum te ține bine, C-a să fie rău de tine!* ALECSANDRI, T. 792. *Apoi, greu el înota... Voinicele, ține bine, Că eu vin, alerg la tine.* id. P. P. 136. **Să se țină bine,** formulă de amenințare. *Să se ție bine de aici înainte țopîrlanii, am să-i calicesc pe toți.* La TDRG. **A se ține drept** v. drept[4] (A I 2). ◇ Tranz. *Asta e gîndul care-l bucură, care-l ține tare.* STANCU, D. 109. ◇ (La conjunctiv pers. 2 sg., cu valoare de imperativ impersonal și cu rolul stilistic de a anima narațiunea, întrerupînd povestirea obiectivă și introducînd stilul oral) *Și tot vine, tot înoată, Dar deodată, cu ochi vii, Stă pe loc — să mi te ții! Colo, zgomotoasă gloată De copii!* COȘBUC, P. I 225. ◇ (Familiar, la imperativ, urmat de un substantiv, sugerează și anunță o serie neîntreruptă sau un număr mare de fapte din sfera noțiunii respective) *De-acu-ncolo, ține, popularitate!* CARAGIALE, N. S. 23. *După aia, ține-te tămbălău trei luni de zile pe la Văcărești, pe la instrucție, pe la juruți...* id. O. I 280. ◇ Expr. **Să te ții, pîrleo,** intensifică acțiunea exprimată de verbul propoziției pe care o însoțește. *Abia mă arătam... și, să te ții pîrleo! îi sfîrîia călcîiele dinaintea feței mele.* ISPIRESCU, L. 13. ✦ Intranz. A rezista la o încercare sau la o probă, a suporta bine un efort. *Bade, unde te gătești, De murgul ți-l potcovești Cu potcoave de argint Ca să ție la fugit?* ȘEZ. I 9.

7. Refl. (Despre oameni) A se conserva în deplină sănătate și putere. *Se ține încă bine moșneagul.* C. PETRESCU, C. V. 104. *Te afli zdravăn, jupîn Pîrvule?... — Slava domnului, măria-ta; ne ținem și noi cum putem.* ODOBESCU, la TDRG. ◇ Tranz. *Lume, lume... Și d-ai ținea omu-n floare, Dar de-i vine moartea, moare.* TEODORESCU, P. P. 287. ✦ (De obicei determinat prin «viu», «în viață» etc.) A se menține în viață; a trăi, a ființa. *Te minunai cum se mai ține cu viață o ființă atît de istovită și așa lipsită de hrană.* La TDRG. *Dar nu vedem că pre lume, elementuri războite O fac de se ține-ntreagă?* CONACHI, P. 267. *Lasă-mă să beau rachiu, Că cu-atîta mă mai țiu.* TEODORESCU, P. P. 330. ◇ Tranz. *Acesta numai m-au mai ținut în viață și m-au mîngîiat.* SBIERA, P. 229. (Cu complementul «viața», «zilele») *De aici înainte numai cu aceste alunele... și-au ținut ea zilele.* SBIERA, P. 297. ◇ Tranz. (De obicei avînd valoarea unei urări) *Numai sănătatea să ne-o țină bunul dumnezeu.* RETEGANUL, P. III 4. *Încălecînd, pornește spre împărăție, dumnezeu să ne ție, ca cuvîntul din poveste, înainte mult mai este.* CREANGĂ, P. 216. *Ține-mi, doamne, ce mi-ai dat: Voinic tînăr și curat.* BIBICESCU, P. P. 29. ✦ A se păstra, a se conserva. *O semințe de oameni din acest sat... spun că se trag din... Transilvania. Soiul li se ține înainte: fața gălbăgioară, ochii tulburi.* ȘEZ. IV 16.

V. Tranz. **1.** A ocupa, a avea (un loc). *Loc puțin eu țiu în lume, Rău puțin eu pot să fac.* BOLINTINEANU, O. 57. ◇ Expr. **A ține loc de...** (sau **a ține loc cuiva** sau **la ceva**) = a face serviciul de..., a îndeplini funcția de..., a servi drept..., a fi întrebuințat ca... *Gîtul unui clondir, ce ținea loc de sfeșnic.* EMINESCU, N. 41. *Partea cămeșii de pe umăr ce ține loc altiței.* ȘEZ. III 84. **A ține locul cuiva** = a înlocui, a suplini pe cineva.

2. A apăra un loc de invazia dușmanului, a opri (cu armele) intrarea într-un loc. *Armata grecească pornește spre Slatina ca să ție valea Oltului în contra lui Hagi-Ahmet-aga, venit cu oștire din Vidin.* GHICA, la TDRG. *Să ținem codrii și valea Noi vitejii amîndoi. La neferi să-nchidem calea, Să dăm groaza prin ciocoi.* ALECSANDRI, P. I 63.

3. A avea (pe cineva) în serviciul său. *Fa, Oană, pe tine te ține degeaba la curte.* DELAVRANCEA, O. II 13. *Atuncea și eu oi fi boieri și mi-oi ținea și eu porcari ca să-mi pască turmele de porci.* SBIERA, P. 251. *Ea ține oameni cari să i le păzească un an.* EMINESCU, N. 18.

4. A avea ceva sub conducerea, direcția sau administrația sa; a fi însărcinat cu o funcție (și a o exercita). *Mă rog, cine ține poștele?* ALECSANDRI, T. 397. *Nimenea s-adevăra Să se ducă să-l aducă, Făr' de numai trei beșlii, Care țin raiaua-n Dii.* TEODORESCU, P. P. 606. ◇ (Metaforic) *Filomele-i țin orchestrul.* EMINESCU, O. I 100. ◇ Expr. **A ține casa** (sau **contabilitatea**) = a fi casier (sau contabil). **A ține socotelile** = a fi însărcinat cu socoteala intrării

şi ieşirii banilor într-o întreprindere. **A ţine socoteală** (sau **seama**) **de ceva** (sau **de cineva**) sau **a ţine în socoteală** (sau **în seamă**) **ceva** (sau **pe cineva**) = a lua în consideraţie, a nu trece cu vederea; a respecta. *Cînd îi sărea ţandăra, nu mai ţinea în samă nimic.* SADOVEANU, O. VI 207. *Ei nu i-au ţinut vorba-n samă.* SBIERA, P. 11. *Aşa-i că, dacă n-am ţinut samă de vorbele lui, am ajuns slugă la dîrloagă?* CREANGĂ, P. 212. **A ţine cont** (de ceva) v. cont (2). **A ţine registrele** (sau **catastifele**) = a fi însărcinat cu evidenţa registrelor. **A ţine evidenţa** v. evidenţă.

5. (Cu complementul «animale» sau un echivalent al acestuia) A poseda, a creşte (pentru folosul pe care-l dau). *Ţine păsări.* ▭ *Ian du-te afară de prinde păunul acela, căci, cîtu-i de frumos, tot de-a dragul să-l ţii la curte.* SBIERA, P. 33.

6. A avea pe timp limitat în folosinţă o proprietate, o întreprindere; a deţine (ca chiriaş, ca arendaş). *Negustori care umblau prin ţară îmi spuseră că ţine un han în Bucureşti.* SADOVEANU, O. I 424. *O doamnă bătrînă, care asculta cu o comică mirare: — Da bine, maică, omul ăsta ţine şi pension de fete?* VLAHUŢĂ, O. A. III 9. *Nu cumva a ţinut vreodată tatăl d-tale orîndă în sat, undeva?* CREANGĂ, P. 129.

7. (Complementul indică o marfă) A avea de vînzare (în prăvălie). *Mîndruţa peste punte... Ţine rachiu de frunte.* BIBICESCU, P. P. 194.

VI. Tranz. **1.** A suporta toată cheltuiala necesară întreţinerii unei case, unei moşii etc. *Feciorii să însurau îndată ce chibzuiau că pot ţinea casă.* RETEGANUL, P. V 81. *Cu mica leafă ce avea... îşi ţinea casa.* NEGRUZZI, S. I 333. *Da cu bani de pe hoţie Eu ţin curte şi moşie.* ŞEZ. I 140. (Refl. pas.) *Obrazul subţire cu (mare) cheltuială se ţine* v. obraz. *Boieria şi prostia cu mare cheltuială se ţin* (una pentru pretenţiile pe care le creează, cealaltă pentru pagubele pe care le pricinuieşte). ✧ Expr. **A ţine casă mare** = a duce trai bogat, luxos. **A ţine casă** (sau **masă**) **deschisă** = a primi bucuros şi des mulţi oaspeţi. **A-şi ţine rangul** = a duce un fel de viaţă sau a avea un fel de a fi potrivit cu rangul pe care îl ocupă în societate.

2. A da cuiva cele necesare pentru trai (mai ales hrana), a înzestra cu lucrurile de care are nevoie; a întreţine. *Dar ce soartă, Luminiţo, cînd ţi-e tot părul alb... să te ţină copiii!* C. PETRESCU, Î. II 239. *Pe cioban şi pe baba lui să-i ţină împărăţia cu toate cele trebuincioase.* RETEGANUL, P. III 7. *Eu cred că tocmai acum eşti bun de însurat, pentru că ai cu ce să ţii nevasta şi copiii.* CREANGĂ, P. 154. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu», rar «de» şi arătînd felul hranei) *Rău v-a mai ţinut de ovăz cine v-a avut.* SEVASTOS, N. 317. *Să-mi ţii nevăstuica bine, Cu pîne şi cu masline.* id. C. 249. *Cucule, vin lîngă mine, Că mă giur să te ţin bine, Cu vin dulce, strecurat.* ALECSANDRI, P. P. 299. ✧ Refl. pas. *Cum crezi că se ţine o femeie ca nevastă-ta?* CAMIL PETRESCU, U. N. 41. *Fetele care-s măreţe Nu se ţin cu corobeţe* (= mere pădureţe), *Ci se ţin cu miez de mac Şi cu buze de diac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 432. ✦ Refl. A face faţă cheltuielilor necesare vieţii; a se întreţine, a trăi. *Cară-te de-aici, mergi în lume şi te ţine cum poţi.* RETEGANUL, P. V 45. *Părinţii mei, oameni de jos, se ţineau cu o livede mică de măslini.* CARAGIALE, P. 68. *Ei avea o casă de copii, dară se ţinea hăt binişor, pentrucă cu toţii erau harnici.* SBIERA, P. 251. *Eu mai bine m-oi ţinea Cu hrana ce mi-a plăcea.* ALECSANDRI, P. P. 299. ✧ Expr. **A se ţine în fiinţă** v. fiinţă (2).

3. A purta cuiva de grijă, a avea grijă de cineva; a îngriji. *Mîndruliţă, Mă jur p-astă cruciuliţă Să te ţin ca un bădiţă!* ALECSANDRI, P. I 5. *Şi-l ţineam ca pe-un puiuţ, Şi-l iubeam ca pe-un drăguţ.* HODOŞ, P. P. 121. *Rado, Rădişoară... Ia-mă tu pe mine, Că te-oi ţinea bine.* ALECSANDRI, P. P. 121. ✧ Expr. **A ţine** (pe cineva) **ca pe palmă** (**ca în braţe** sau, rar, **numai în palme**) = a îngriji (pe cineva) cu cea mai mare dragoste, împlinindu-i toate dorinţele. *Bărbatul îşi iubea nevasta, încît o ţinea ziua şi noaptea numai în palme şi îi făcea toate voile.* POPESCU, B. IV 95. *Pentru că mi-ai curăţit casa de draci, am să te ţin ca pe palmă.* CREANGĂ, P. 307. **A ţine bine** = a păstra în ordine deplină, a întreţine bine. *La Brusturenii... ea găsi... o grădină bine ţinută, cu o florărie.* NEGRUZZI, S. I 109.

4. A fi căsătorit cu cineva. *Nenea Sorean e băiatu lui unchiu-meu, Voinea Militaru, care o ţine pe tuşa Sorana.* STANCU, D. 46. *Cumnatul său... ţinea pe sora lui cea mai mare.* RETEGANUL, P. III 45. ✧ Expr. **A ţine casă** (**cu cineva**) = a fi căsătorit (cu cineva); a trăi (cu cineva) în căsnicie. *Ba zău, încă mă mier c-am avut răbdare să ţin casă cu baba pîn-acum.* CREANGĂ, P. 118. *Ba, pe Vidra nu ţi-oi da Pîn-ce capul sus mi-a sta, Că mi-a dat-o soacra mea Ca să ţin casă cu ea.* ALECSANDRI, P. P. 99. ✦ (Cu complementul «amant», «drăguţ» etc.; construit cu dativul pronumelui reflexiv) A avea un amant, un iubit etc. *Pahon nu s-a mai însurat în veci, ci-şi ţinea numai găzdoaie.* RETEGANUL, P. V 15. *Eu nu sînt învăţată Ca să-mi ţiu drăguţ pe plată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 243. ✦ Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A avea cu cineva relaţii de dragoste (în afara căsătoriei), a trăi cu cineva (în concubinaj). *Are ea un vecin cu care se ţine, unul Marinache Piele.* STANCU, D. 13. *A scăpat, nu ştii cui, vorba... că domnul Teodoru se ţine cu nepoata.* PAS, Z. I 111. *Şi spun aşa, că s-a ţinut cu văduva din casa aceea.* COŞBUC, P. I 243.

VII. 1. Intranz. A dura, a dăinui. *Uneori întunecimea nu ţine decît cîteva clipe.* BOGZA, C. O. 237. *Gerul ţinea de patru săptămîni... şi nici cînd să se mai înmoaie.* REBREANU, R. I 233. *A ţinut veselia trei zile şi trei nopţi şi mai ţine şi astăzi, dacă nu cumva s-o fi sfîrşit.* CREANGĂ, P. 102. *Dragostea noastră cea bună Nu ţinu mai mult de-o lună.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162. ✧ Tranz. fact. (Rar) *Soare, soare, sfinte soare, Ţine, ţine ziua mare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 121.

2. Intranz. A ajunge (pentru un timp oarecare), a fi destul, a nu se termina (mai mult timp). *Nu mult i-au ţinut cracul acela de lemne care-l tăiase.* SBIERA, P. 286.

3. Tranz. (Mai ales despre boli sau dureri trupeşti, de obicei cu determinări temporale) A nu mai slăbi pe cineva, a nu-l lăsa, a nu-i da pace. *Tusea îl apucă mai des şi-l ţine mai mult.* DELAVRANCEA, la TDRG. *El i-a răspuns că tare i-i rău, şi de l-a ţinea mult aşa, apoi... trebuie să moară.* SBIERA, P. 131. *Cînd ţi-o fi ţiinea mai bună, Să te ţie boala-o lună.* BIBICESCU, P. P. 145. ✧ Expr. **Cînd te-apucă, mult te ţine?** v. apuca (I 5). ✦ (Despre o parte a corpului A produce dureri; a durea. *Mă ţine coşul pieptului cînd răsuflu.* DELAVRANCEA, O. II 362.

4. Intranz. A se întinde, a se prelungi (într-o direcţie). *Cît ţinu antretul birtului de lung, auzii în urma lor numai un rîs şi un chicot.* GANE, N. III 102. *A fost o ţară făloasă, care ţinea o mie de mii de paşi împrejur.* La TDRG. *Cît ţine răsăritul se-nalţ-un munte mare.* EMINESCU, O. IV 129.

VIII. Tranz. **1.** (Exprimă împreună cu determinarea lui o acţiune sau o stare indicată de determinare, cu valoarea stilistică a unui prezent de durată) *Gheonoaia de bucurie ţinu masa trei zile.* ISPIRESCU, L. 5. ✧ Expr. **A ţine** (o) **numai** (sau **tot**) **o fugă** (ori **o gură**, **un plîns** etc.) = a alerga (sau a plînge etc.) fără întrerupere, fără a slăbi o clipă, fără a se opri. *Pînă la miezul nopţii ţinu tot un plîns.* RETEGANUL, P. I 53. *Hargatul... a ţinut tot o fugă pînă acasă.* SBIERA, P. 239. *Boierul... se azvîrle pe-un cal şi ţine numai o*

fugă, pînă pe lanuri. CREANGĂ, P. 159. *Trîntitura... produce o durere așa de mare, că cel bolnav numai o gură ține.* ȘEZ. I 252. **A (o) ține înainte** (sau **într-una**) **că...** = a susține cu tărie, cu insistență că... *Tu s-o ții înainte că (soarele) de la apus răsare.* RETEGANUL, la TDRG. *Ceilalți zei țineau într-una ba că uneia, ba că celeilalte se cuvine mărul.* ISPIRESCU, U. 7. **A o ține (una și) bună** v. bun[4] **(III 5). A o ține (tot) una (cu...)** = a nu se opri (din...), a continua (să...). *Afară ninsoarea o ținea una.* CONTEMPORANUL, VII 144. *De trei zile o țin totuna cu mesele și cu lăutarii.* ALECSANDRI, T. 552. **A ține pasul cu cineva** v. pas. **A ține pas cu vremea** (sau **pasul vremii**) = a fi la modă sau în spiritul vremii, a nu rămîne în urmă. *Avea rochii pe care le modifica mereu, să țină pasul vremii.* PAS, Z. I 90. **A(-i) ține** (cuiva) **isonul** (sau **hangul**) v. c. **A o ține drug (înainte)** v. drug (1). ✦ (Urmat de construcții introduse prin locuțiunile «tot în...», «numai în...») A nu mai slăbi pe cineva cu... *Mă ține neamțul numai în telegrame.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Îi ieși iar înainte cu paharul plin și tot într-o cinste l-o ținut pînă-n noapte.* ȘEZ. I 206.

2. (Formează, împreună cu determinarea, locuțiuni verbale) *A ține o vorbire* (sau *o cuvîntare, un cuvînt, un discurs*) = a vorbi în fața unui auditoriu. *Arhimandritul Pafnutie ținu cuvînt pentru dragoste.* STĂNOIU, C. I. 221. *Comandantul... ține un cuvînt de laudă și mulțumire pentru modul binevoitor și călduros cu care am fost primiți.* BART, S. M. 28. *A ține judecată* = a judeca. *Dar noaptea se trezește și ține judecată.* EMINESCU, O. I 96. *A ține sfat* = a se sfătui, a se consfătui, a delibera. *Sătenii... ținură sfat în ascuns.* RETEGANUL, P. I 8. *Sfetnici și filozofi au stătut Și sfat au ținut.* TEODORESCU, P. P. 163. (În contexte figurate) *Florile... ținură sfat lung, cum să fie luminile hainei de mireasă.* EMINESCU, N. 29. *A ține război* (sau *luptă, bătălie, foc*) *(cu cineva)* = a face război, a se război, a se lupta (cu cineva). *Stau cătanele să țină luptă dreaptă cu Trifon.* RETEGANUL, P. I 10. *Huniad, cu unguri și cu romîni, au ținut o bătălie cruntă cu sultanul Amurat.* BĂLCESCU, O. I 26. *Ș-apoi... mergem amîndoi Să ținem un crunt război!* TEODORESCU, P. P. 112. *A ține strajă* = a sta de strajă; a străjui. *Luna blîndă ține strajă.* EMINESCU, O. I 103. *A ține o adunare* (sau *o ședință* etc.) = a se întruni (într-o ședință etc.). *În orice caz, socotesc că va trebui să ținem o adunare cu poporul.* VORNIC, P. 155. *A ține divan* v. divan (II 1).

IX. Tranz. A considera, a socoti, a crede. *Ce, dumneata ești mai tînăr decît moș Neculai? Eu te țineam mai în vîrstă.* SADOVEANU, O. V 476. *Tu ești fiul meu pe care toată lumea îl ține de pierdut.* ISPIRESCU, L. 301. *Țin ei de ocară... numirea de valah, nevrînd a fi chemați altfel decît romîni.* BĂLCESCU, O. II 176. *Să știi, Feciori de domni să ne ții, De domni și de împărați.* TEODORESCU, P. P. 104. ✧ Expr. **A ține** (pe cineva) **de rău** = a mustra, a dojeni, a certa, a ocărî. *Pentru orice rea purtare nimeni nu-l ținea de rău.* PANN, P. V. II 5. *Măi bădiță Gheorghieș, und' te duci și cui mă lași... — Puică, pentru dumnezeu, Nu mă mai ținea de rău, Tu rămîi în satul tău.* ȘEZ. I 73. ✦ Refl. A avea o anumită părere despre sine, a judeca lucrurile într'un anumit fel, a fi de părere că... *Nici nu se mai ține rudă cu el.* STANCU, D. 115. *Se ținea fiecare a fi cea mai frumoasă.* ISPIRESCU, U. 6. *Ba nu, prietene, zise cel cu două pîini; eu nu mă țin că mi-ai făcut parte dreaptă.* CREANGĂ, A. 145. *Nu înțelegeam nimic, eu, care mă țineam că știu ceva.* NEGRUZZI, S. I 6. (Eliptic) *Nu-i frumos cine se ține, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375. ✧ Expr. **A se ține** (sau, intranz., **a-și ține**) **cu bănat** = a încerca un sentiment de părere de rău, a-și aduce o imputare, a-și face o mustrare. *Moșneagul se gîndea să-i tragă un pui de bate... da mai pe urmă... ș-o zis: dă... îmi țin și eu cu banat.* ȘEZ. II 153. *Iar d-voastră nu vă țineți cu banat, Că al nostru... împarat Pe aicea a mai umblat.* ib. III 42.

X. Tranz. A obliga la o cheltuială, a necesita o cheltuială; a costa. *Cojocarul zgîrcit se bucură în taină că pomelnicul lui numai cu două nume... îl ținea mai ieftin decît pe toți ceilalți.* GALACTION, O. I 278. *Ne făceam teatru la noi acasă... Rîdeam sănătos și nu ne ținea nici o cheltuială.* STĂNOIU, C. I. 120. *Doresc... să văz... măcar un măr din acest pom, care m-a ținut atîta sumă de bani.* ISPIRESCU, L. 81. (Intranz.) *Care vrea să zică curcanu ista ține pînă acuma 696 lei?* ALECSANDRI, T. 213. ✧ Expr. **Gura nu ține chirie** v. chirie.

— Variantă: **ținé** vb. II.

ȚINÉ vb. II v. ține.

ȚÎNERE s. f. Acțiunea de a ține; menținere, păstrare, reținere. ✧ *Ținere de minte* = însușirea de a păstra în minte impresiile (v. memorie); (rar) amintire. *Văzînd... împăratul că fiu-său are ținere de minte grozavă și ia în cap ușor cele ce i se arăta, se umplu de mulțumire.* ISPIRESCU, L. 366. *Și aceste neamuri... în ochii celorlalte popoare sînt numai semințiî rătăcite, al cărora izvor s-a stins din ținerea de minte a oamenilor!* RUSSO, O. 40. ✦ Întreținere. *Am cheltuit încă de la mine pentru ținerea mea.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 415.

— Accentuat și: *ținére.* — Variantă: (rar) **țiére** (SADOVEANU, Z. C. 92) s. f.

ȚINGĂNÎ, *țingănesc,* vb. IV. Intranz. (Despre clopote, p. ext. despre alte obiecte) A suna, a dăngăni. (Tranz. fact.) *Ghebosul o țingăni (ghitara) de vreo două ori.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

— Variantă: **țăncăni** vb. IV.

ȚINGĂU, *țingăi,* s. m. (De obicei depreciativ) Tînăr abia trecut de vîrsta copilăriei; flăcăiaș. *O urma un fel de țingău adus din spate și cam deșelat, cu ochi încercănați și sticloși.* M. I. CARAGIALE, C. 20. *Tu nu ai un țingău de flăcău de însurat?* ȘEZ. I 149. (Cu pronunțare regională) *Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf, dar nici prea țîngău; om tocmai în puterea vîrstei, frumos și arătos.* CARAGIALE, S. N. 13.

ȚINGHILÎNGHI interj. (Regional) Onomatopee care imită sunetul clopoțeilor și al zurgălăilor.

ȚINTĂR[1], *țintari,* s. m. Pasăre migratoare cu capul roșu, pieptul roșiatic, spatele cenușiu și pîntecele alb *(Cardaelis flammea);* inăriță.

ȚINTĂR[2], *țintare,* s. n. Joc de societate la care se folosește un carton cu un desen special, pe care jucătorii mișcă niște piese după anumite reguli; moară. *Soldații... jucau țintar, barbut.* PAS, Z. III 109. *La aceste cuvinte se scoală unul din jucătorii de țintar.* GHICA, S. 503. *Pe cealaltă* [masă] *erau table pentru jocul de șatrange și pentru țintar.* FILIMON, C. 153.

ȚINTĂȘ, *țintași,* s. m. Persoană care ține(ște) și trage (bine) cu arcul sau cu pușca; ochitor, trăgaci, trăgător. *Iată: ești țintaș bun?* CAMILAR, N. II 352. *Sînteți trei voinici tineri și sprinteni, tustrei țintași buni, cu arcurile pe după gît, cu cuțitele la brîu.* DELAVRANCEA, O. II 106.

ȚINTÁT, -Ă, *țintați, -te,* adj. **1.** Împodobit cu ținte (I 1); țintuit. *Hangiul, într-un cămeșoi mare pînă la glezne, făcea semne felurite c-o ghioagă țintată.* SADOVEANU, O. VII 29. *Vaci cu lapte, Fără curele țintate!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 408.

2. Fig. (Despre animale, mai ales despre cai și vite; de obicei determinat prin «în frunte») Care are o pată albă în frunte. *Avea și el o păreche de boi... țintați în frunte.* CREANGĂ, O. A. 146. *Am pe un munte Oi mii și sute, Toate sînt țintate-n frunte* (Nuielele). GOROVEI, C. 247.

Boi, bourei, În coadă cudălbei, În frunte țintați, În coarne-nfierați. ALECSANDRI, P. P. 102.

ȚINTÁURĂ, *țintaure,* s. f. Plantă erbacee cu flori roz, dispuse în umbelă; crește prin pajiști puternic însorite și se întrebuințează ca plantă medicinală, extrăgîndu-se din ea un surogat al chininei *(Erythraea Centaurium);* potroacă. *Mai bună e țintaura pentru friguri.* DELAVRANCEA, S. 265.

— Variantă: **centáură** s. f.

ȚINTĂ, *ținte,* s. f. **I. 1.** Cui mic de metal, cu capul de forme și mărimi diferite (de obicei lat, adesea înflorat), folosit de cizmari, curelari, tapițeri etc. *Încălțat cu bocanci grei cu ținte și potcoave.* V. ROM. ianuarie 1956, 46. *La vapor, în careul ofițerilor, era prins în perete cu ținte de planșetă un «Aviz navigatorilor».* BART, E. 210. *Pușculița-mi ruginește, Ținta-n ghioagă se tocește.* ALECSANDRI, P. I 59. *Hățuri coperite cu ținte de argint.* NEGRUZZI, S. I 37. ✧ Fig. (Cu aluzie la dimensiunile mici ale obiectului) *Sus pe munte strălucea Țintă mică de lumină Ce creștea mereu și lină, Pin' se făcea lună plină.* ALECSANDRI, P. I 101. *De aici și pîn'la munte, Numai ținte sînt bătute* (Stelele). GOROVEI, C. 356.

2. Fig. (Despre știuleții tineri de porumb, numai în loc. adj.) **În ținte** = cu boabele destul de dezvoltate pentru a fi bun de mîncat (fiert sau copt).

3. Fig. Mică pată albă pe fruntea cailor și a vitelor; stea, steluță.

II. 1. Semnul sau locul în care se ochește cu o armă de foc sau cu o săgeată; p. ext. ochire, țintire. *Bărci și căluși, stîlpi înalți «de încercat puterea» și baraci de tras la țintă.* STANCU, U.R.S.S. 95. *Te faci țintă pentru pușca soldatului.* CONTEMPORANUL, III 827. *Ochiul vedea turbure la țintă, brațu-i nu mai știa să nimerească țelul.* ODOBESCU, la CADE. *Să mă mai apuc acum să mă expun și țintei pistolului său?* NEGRUZZI, S. I 211. ✦ Fig. Obiectul spre care se îndreaptă acțiunea, atenția, privirile cuiva. *Se crede ținta tuturor persecuțiilor.* REBREANU, R. I 117. ✧ Expr. **A privi (sau a se uita, a căuta) țintă** sau **a ține ochii țintă** = a privi fix, aținti, a fi cu ochii pironiți (la ceva). *Fata-l privea țintă și parcă-l străbătea cu lumina ochilor.* SADOVEANU, O. VII 40. *Țineau ochii țintă la zînă, să vadă ce face.* ISPIRESCU, L. 39. *Uitîndu-se țintă în ochii fiului de crai,* [calul] *zice: Sui pe mine, stăpîne, și ține-te bine.* CREANGĂ, P. 196. *O șopîrlă de smarald Cată țintă, lung, la mine, părăsind năsipul cald.* ALECSANDRI, P. A. 124. (Cu altă construcție) *Ochii stăteau țintă, nebuni, umpluți de o durere nemărginită.* SADOVEANU, O. I 278. **A privi (sau a se uita) fără (de) țintă** = a privi fără scop, în gol. *Întoarse ochii spre fereastră și se uită fără țintă.* VORNIC, P. 174. *Priveam fără de țintă-n sus — Într-o sălbatică splendoare Vedeam Ceahlăul la apus.* COȘBUC, P. I 175. **Cu ochii țintă** = cu privirea fixă, ațintită. *Rămase cu ochii țintă la o căruță care venea iute la vale, uruind.* DUMITRIU, N. 228. *Fără să privească în juru-i, cu ochii țintă înainte, notarul trecea podul, cu calul de dîrlogi.* SADOVEANU, O. VII 310. *Pisicuța mă aștepta nemișcată și cu ochii țintă în desișul în care mă văzuse mistuindu-mă.* HOGAȘ, M. N. 183.

2. Locul la care tinde cineva să ajungă. *Ținta călătoriei mele era bisericuța din Răzoare.* GALACTION, O. I 38. *Era ajuns la țintă, dar valea era lungă.* AGÎRBICEANU, S. P. 118. *Se ridică drept, cu siguranța unui om sănătos și puternic, care merge la o țintă lesne de ajuns.* CARAGIALE, O. I 292. (În metafore și comparații) *Eu nu înțeleg călătoriile ca cei mai mulți, adică a se face robul unui plan și, în urmare, de a alerga țintă pe linia dreaptă pînă la țelul propus.* ALECSANDRI, O. P. 177. ✧ Loc. adv. **Fără țintă** = în neștire, razna. *Rătăci fără țintă, cercetîndu-și mereu ceasul de la brățara mîinii.* C. PETRESCU, A. 468. *A doua zi, în revărsatul zorilor, călare, precum venise, apucă fără țintă drumul printre munți.* HOGAȘ, DR. II 86. ✦ (Rar) Țelul unei întreceri sportive; potou. *Și doi* [alergători] *care întrec pe ceilalți, ajungînd mai înainte ținta, primesc, cel întîi un vas de argint...* NEGRUZZI, S. I 36.

3. Fig. Scop final, obiect **(4)**, obiectiv. *O țintă măreață dă naștere unei energii măreațe.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2701. *Adevăru-ntreg să-l aflu este ținta ce rîvnesc.* MACEDONSKI, O. I 271. *Ați luptat luptă deșartă, ați vînat țintă nebună.* EMINESCU, O. I 36.

ȚINTĂȚÉL, *țintățel,* adj. m. (Popular) Diminutiv al lui țintat **(2)**. *Boi-bourei, În coadă codălbei, În frunte țintățel.* TEODORESCU, P. P. 145.

ȚINTELÁT, -Ă, *țintelați, -te,* adj. (Regional) Țintat **(1)**. *Șerpe mare o venit... Jumătate m-o mîncat, Jumătate nu mă poate, De curăle țintelate.* ȘEZ. XIII 216.

— Variante: **țintilát, -ă** (ȘEZ. XIII 215), **țintolát, -ă** (BIBICESCU, P. P. 10, ȘEZ. I 45) adj.

ȚINTERÍM s. n. v. **țintirim.**

ȚÍNTEȘ, -Ă, *ținteși, -e,* adj. (Rar) Care țintește bine, care nimerește ținta, țintaș bun; p. ext. (despre ochi) ager. *Zise lui Febos Apolon, Atene cu ochii albaștri: Fie, tu, meștere ținteș.* MURNU, I. 136. *Arcaș cu ochiul țineș.* ALECSANDRI, P. III 312.

ȚINTÍ, *țintesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A îndrepta arma luînd drept țintă pe cineva sau ceva; a ochi. *Țintii cercul. Aruncai săgețile și zburară pe d-alături.* DELAVRANCEA, O. II 99. ✧ Intranz. *Fiește care împușcătură doborea cîte unul din vrăjmași și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor.* NEGRUZZI, S. I 173. *Prea rar se întîmpla de nu nimerea semnul în care țintea.* DRĂGHICI, R. 152. (Cu pronunțare regională) *Ștefan apucă arcul și săgeata, ținti și un vaiet dureros fu semnul că a nimerit năluca.* ȘEZ. III 235. ✦ Fig. A face aluzie la ceva. (Cu pronunțare regională) *A înțeles încotro o țînti vătavul.* SBIERA, P. 294.

2. Fig. A-și îndrepta privirea țintă spre cineva sau ceva, a-și pironi ochii asupra unei ființe sau a unui lucru; a privi fix, a aținti, a pironi. *Mă țînti cu ochii lui de oțel.* SADOVEANU, O. I 420. *Așa, din vasta vremii perspectivă, El cobora-n tăcere către mine, Țintind în gol privirea-i corosivă.* TOPÎRCEANU, B. 89. *Cu privirea fixă și profundă, pe care și-o țînti lung asupra cărții..* EMINESCU, N. 59. *Vidra nici că se clintea, Ochii-n ochii lui țintea.* ALECSANDRI, P. P. 100. ✦ Refl. (Despre ochi) A privi fix spre cineva sau ceva. *O pajură mare Se-nalță mereu... Ochiu-i se țintește Tot spre cuibul meu.* ALECSANDRI, P. I 197. ✦ A atrage atenția asupra unei ființe sau a unui lucru. *Țînti îndată luarea-aminte a ocîrmuirii asupra sa.* ARHIVA R. I 1.

3. Fig. A năzui, a aspira, a rîvni la ceva, a tinde spre ceva, a urmări ceva. *Pacea, traiul liniștit, Astea trebuie în țară... Astea veșnic am țintit.* EFTIMIU, Î. 15. ✧ Intranz. *Dezbaterile au avut un ton susținut de seriozitate și au țintit la găsirea mijloacelor de a îmbunătăți învățămîntul.* SADOVEANU, E. 41. [Poetul] *așa de sus țintește ș-atîta e de mare, Încît coprinde totul: ceresc și pămîntesc!* MACEDONSKI, O. I 109. *Aste două rîuri de atunci țintesc Ca să se ajungă și nu se-ntîlnesc.* BOLINTINEANU, O. 87. *M-a silit numai dorința de a vedea contenind gîlcevile... care țînteau la răsipa țării și la pieirea mea.* NEGRUZZI, S. I 149.

ȚINTILÁT, -Ă adj. v. **țintelat.**

ȚINTÍRE, *țintiri,* s. f. Acțiunea de a ținti.

1. Ochire; (rar) semnul în care se ochește (v. țintă). *Mreajă de funii făcînd, el atîrnă legat porumbelul Sus pe catargul înalt la vîrf, ca țintire săgeții.* COȘBUC, AR. 98.

2. Fig. Năzuință, aspirație, țel, scop, țintă **(II 3)**. *Cuvîntul... prezenta... țintirile naționale și civilizatoare*

ale Asociațiunii. ODOBESCU, S. I 472. *El n-are alte țintiri decît păstrarea păcii.* BĂLCESCU, O. II 213.

8. Fig. (Rar, în expr.) **Fără de țintire** = în neștire, fără țintă. *Nor ce treci făr' de țintire! Eu ca tine sînt străin.* BOLINTINEANU, O. 25.

ȚINTIRÍM, *țintirimuri,* s. n. (Transilv., Mold.) Cimitir. *Mormîntul ei, ca al tuturor în tristele noastre țintirimuri, n-avea nici un semn și nici o floare.* SADOVEANU, O. VIII 125. *Mă duc acolo-n țintirimul unde-n poleiul alb al lunii, Sub cruci de lemn slăbit de vremuri, își dorm odihna lor străbunii.* GOGA, C. P. 12. *Și țintirimul singur cu strîmbe cruci veghează, O cucuvaie sură pe una se așază.* EMINESCU, O. I 69.

— Variante: **ținterim** (CREANGĂ, A. 142, RUSSO, S. 100), **cintirim** (NEGRUZZI, S. II 77) s. n.

ȚINTIȘOÁRĂ, *țintișoare,* s. f. Diminutiv al lui țintă (I 1). (Cu pronunțare regională) *Călare p-un cal vînăt... Cu friul cu țintișoare.* PĂSCULESCU, L. P. 47.

ȚINTÎT, -Ă, *țintiți, -te,* adj. (Despre ochi, privire) Care este îndreptat fix spre ceva; pironit. *Ochii lui mici rămîneau țintiți de încremenire.* SADOVEANU, O. I 371. *Rămase cu ochii țintiți înapoi, spre Bucureștii pierduți în depărtare.* BASSARABESCU, S. N. 33. *Sub adîncul frunziș al codrului stă pitit vînătorul, cu ochiul țintit la pradă.* ODOBESCU, S. III 35.

ȚINTITÓR, -OÁRE, *țintitori, -oare,* adj. (Rar) **1.** Care țintește (cu o armă).

2. Fig. Care năzuiește, care are ca țel să... *Lege rurală care astăzi... vi se înfățișează ca rezultat al acelei reviziuni cerute de Convențiune și țintitoare de a îmbunătăți soarta a trei milioane de români.* KOGĂLNICEANU, S. A. 123.

ȚINTOLÁT, -Ă adj. v. **țintelat.**

ȚINTUÍ, *țintuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A fixa, a înțepeni, a bate (ceva) cu cuie, cu ținte; a pironi. *Printre scîndurile țintuite în ferestre pătrundeau lame reci de vînt.* DUMITRIU, B. F. 151. ✧ Expr. **A țintui** (pe cineva) **la stîlp** (sau **la stîlpul infamiei**) = a supune (pe cineva) oprobriului public, a înfiera. *Ion Ghica își alcătui guvernul... dar îl atacară cu înverșunare albii, cînd firesc ar fi fost să-l săgeteze roșii și să-l țintuiască la stîlp pentru că plecase de la ei.* PAS, L. I 249. **A țintui** (pe cineva) **locului** = a face (pe cineva) să se oprească, să rămînă nemișcat, neclintit. *Fiecare tablou, fiecare piesă aproape te țintuiește locului și-ți cere s-o privești, s-o analizezi, s-o guști.* STANCU, U.R.S.S. 116. *Rușinea îl țintuise locului.* REBREANU, I. 30. **A sta** (sau **a rămîne**) **ca țintuit locului** (**pe loc** sau **în loc**) = a se opri și a rămîne nemișcat, neclintit (de spaimă, de mirare etc.); a sta (sau a rămîne) locului. *Rămaseră țintuite pe loc, fiindcă pentru întîia oară vedeau un banchet boieresc.* PAS, Z. IV 61. *Femeia rămîne ca țintuită în loc, neștiind ce să mai zică de bucurie.* DUNĂREANU, CH. 108. ✦ A înfige, a bate (cuie, ținte). *Și ei că-mi băteau Prin talpe, Prin palme Tot cuie de fier, Ținte de oțel; Ș-und'le țintuia, Sînge că curgea.* TEODORESCU, P. P. 27. ✧ (În contexte figurate) *Un cerc de foc îi strîngea capul și un cui țintuit în frunte părea că-i sfredelește creierul.* BART, S. M. 77. ✦ A sili (pe cineva) să stea nemișcat, neclintit. *Țintuit în pat de o rană grea, ofta amar și sarbăd, cu privirile în gol, cu fruntea încrețită.* SADOVEANU, O. I 95. *După sfîrșitul actului întîi, Radu era singurul care rămăsese țintuit pe scaun.* BASSARABESCU, S. N. 167. ✧ (În contexte figurate) *Să pui soarelui mîna în piept, să-l țintuiești în loc pe ceruri și să-l îndatorești de a nu se mișca.* HOGAȘ, M. N. 158.

2. A împodobi cu ținte. *Copiii, îmbujorați la față de ger, se strigau zgomotos unii pe alții, alergînd printre zidurile albe ce sclipeau în bătaia soarelui parcă erau țintuite cu pietre scumpe.* BUJOR, S. A. 105.

ȚINTUÍRE, *țintuiri,* s. f. Acțiunea de a **țintui.**

ȚINTUÎT, -Ă, *țintuiți, -te,* adj. **1.** Bătut, prins în cuie sau în ținte; (despre încălțăminte) cu ținte pe talpă. *Avea cizme țintuite.* DUMITRIU, N. 135. *Ghiță și-a făcut rost de niște ghete cu talpa groasă, țintuită.* PAS, Z. I 180.

2. Împodobit cu ținte, p. ext. cu pietre scumpe, cu aur. *Ei merg bătînd din pinteni!... Zburdalnica lor ceată Străluce de departe în haine poleite... Și frîie țintuite, și argintate șele.* ALECSANDRI, P. III 200. *Oprișanul are-n sat Ogari, căpoi de vînat, Cu zgărzi late, țintuite, Pe la margini poleite.* id. P. P. 202.

ȚINTÚȚĂ, *țintuțe,* s. f. (Regional) Țintișoară. *Și calul ți-l potcovește Cu potcoave de aramă, Cu țintuțe de argint.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 267.

ȚINÚT[1], *ținuturi,* s. n. **1.** (În trecut) Teritoriu mai întins asupra căruia se exercita autoritatea unui for administrativ unic și care constituia o unitate administrativă. V. district, județ, provincie. *Sîntem de la Turturești, din ținutul Vasluiului.* MIRONESCU, S. A. 32. *De loc era de la Găiceni, din ținutul Teleorman.* VLAHUȚĂ, O. A. I 98. *Acest tîrg... pe urmă ajunsese a fi capitală de ținut, iar acum nici aceea nu este.* NEGRUZZI, S. I 192. *Gios, pe apa Prutului, În ținutul Hușului, La casele Lupului.* ALECSANDRI, P. P. 179. ✧ *Ținut grăniceresc* v. grăniceresc.

2. (Astăzi) Loc, regiune. *Păduri negre de brazi, de fag, uneori și de stejar acoperă ca niște armii dese totul, făcînd ținutul de nestrăbătut.* CĂLINESCU, I. C. 7. *Îi vorbește de ținuturile în care a trăit el odinioară.* SADOVEANU, E. 260. *Porniseră să străbată țara din ținut în ținut, ca s-o cunoască prin văzul și prin auzul lor cu de-amănuntul.* C. PETRESCU, R. DR. 35. *Sîntem în ținutul pinului și moliftului.* I. BOTEZ, ȘC. 222.

3. (Învechit) Țară. [Păsările numite «grive»]. *se află... multe prin ținuturi vecine noi, prin Polonia și Austria.* ODOBESCU, S. III 28. ✦ Întindere, cuprins (al unei țări). *Așa scrisoare nu se mai văzuse pînă atunci în tot ținutul acelui împărat.* GORJAN, H. I 123. *Am temeinică nădejde că patria noastră poate cu mult mai mult a să ferici, fiindu-i ținutul mai mare și pămîntul din fire bogat.* GOLESCU, Î. 184.

ȚINÚT[2], -Ă, *ținuți, -te,* adj. (Rar) **1.** (Despre persoane; determinat prin «bine») Care se ține bine; bine conservat. *E o femeie de vreo cincizeci de ani, destul de bine ținută; cam prea dreasă la obraz.* CARAGIALE, O. II 252.

2. Obligat (să facă ceva). *Nu sînt ținut să fac și reparații.* La CADE.

ȚINUTÁL, -Ă, *ținutali, -e,* adj. (Învechit) Privitor la ținut[1] (1). V. județean. *Autoritate ținutală.* ALECSANDRI, la CADE.

ȚINUTÁȘ, -Ă, *ținutași, -e,* s. m. și f. (Mold.) Persoană care locuiește într-un anumit ținut[1] (1). *Caut să cîștig dragostea ținutașilor de Roman, făcînd bine pe cît pot.* ALECSANDRI, T. 575. *Cetit-au vreodată... pe Dănilă Prepeleac... ca să vadă... cum vorbesc și să mișcă ținutașii din Neamț?* ȘEZ. VI 129.

ȚINÚTĂ, *ținute,* s. f. **1.** Atitudine, poziție pe care o dă cineva corpului său. *Mergea în pas cu toți cei din jurul lui, avea însă o ținută ciudată: umbla cam într-o parte și puțin cam pe spate.* SADOVEANU, O. VIII 41. *Tonul, ținuta, mișcările, toate la el sînt de comediant.* VLAHUȚĂ, la CADE. ✦ Fel de a fi sau de a se comporta față de cineva sau de ceva; comportare, atitudine. *Are o ținută rezervată.* ▭ *Întotdeauna m-a minunat înfățoșarea dureros de ridicolă ce o dă unei ținute grave lipsa cravatei.* BART, S. M. 45.

2. Mod de a se prezenta, de a se îmbrăca al unei persoane; p. ext. costum, îmbrăcăminte, uniformă. *Lîngă mine stă un cetățean cu ținută îngrijită.* SAHIA, U.R.S.S. 92. *În cîteva salturi sui scara spre cabină și-și schimbă ținuta.* BART, S. M. 102. *O notă antiestetică caracteriza toată ființa sa aparentă. Se vedea bine că Mary suferea de ținuta bărbatului ei.* D. ZAMFIRESCU, R. 12. ◇ *Mare ținută* sau *ținută de ceremonie* = îmbrăcăminte sau uniformă de sărbătoare ori de paradă, destinată pentru anumite solemnități sau ceremonii. *Toți ofițerii, în ținută de ceremonie, mergem în vizită oficială la guvernator.* BART, S. M. 21. *Marea ținută și mantaua se dă dorobanțului de către guvern.* I. IONESCU, M. 268. (Ironic) *Îmi placi astăzi, Anico!... Văd că te-ai pus în mare ținută.* C. PETRESCU, Î. II 173. *Mică ținută* = uniformă sau îmbrăcăminte de serviciu. *Mica ținută să și-o facă singur.* I. IONESCU, M. 268. *Ținută de seară* = îmbrăcăminte elegantă, de o croială specială, pentru petrecerile sau reuniunile care au loc seara. *Un diplomat mongol în ținută de seară, cu decorații.* STANCU, U.R.S.S. 74. *Ținută de campanie* = echipament purtat de ostași în timpul unei campanii.

3. (Fon.) Moment în timpul actului articulator în care organul vocal păstrează o anumită poziție. *Ținuta consoanei «p» din cuvîntul «apă» este momentul cînd canalul bucal este închis pentru articularea acestei consoane.*

ȚIO interj v. **tio.**

ȚIPÁ[1], *țip*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre oameni) A striga cu glas tare și ascuțit (de durere, de spaimă); a zbiera. V. răcni. *Femeia țipa cu glas sfredelitor și ascuțit.* SADOVEANU, O. VII 170. *Cînd dădu cu ochii de dînsul, țipă de parc-ar fi săgetat-o moartea.* MIRONESCU, S. A. 99. *Atunci ea tresări nd, odată începu a țipa și a se apăra cu năframa.* CREANGĂ, P. 271. ◇ Expr. **A țipa cît îl ia** (sau **cît îl ține**) **gura** (sau **în gura mare**) v. gură (I 3). ◇ Fig. *Țipă foamea în ei.* STANCU, D. 52. *Dădu drumul din arc unei săgeți, care țipă scurt.* SADOVEANU, O. VII 41. ✦ A vorbi cu glasul ridicat, a-și manifesta față de cineva nemulțumirea, enervarea, mînia, prin vorbe răstite; a se răsti la cineva. *Mai repede! țipă el nervos.* DUMITRIU, N. 140. *Boierul cel călare țipa plecat spre un slujitor.* SADOVEANU, O. VII 29. ✦ A scoate sunete stridente, asurzitoare dintr-un instrument muzical. *Începu și Pan cu naiul său... dară țipa din nai așa de tare, încît trebuia să-ți pui mîinile la urechi.* ISPIRESCU, U. 110. *Vorbind astfel, țipă din corn și se făcu nevăzut printre copaci.* BOLINTINEANU, O. 330.

2. (Despre animale) A scoate strigăte puternice, ascuțite. *În trestii, măcăiau și băteau din aripi rațele, țipau lișițele și găinușele.* SADOVEANU, O. I 410. *O pasăre speriată țipă în întunerec, mecanic și aspru.* C. PETRESCU, S. 23. *Nu mai sînt pe luncă flori, Văile-s deșarte, Țipă cîrduri de cocori Pribegind departe.* IOSIF, P. 52. *În luncă Țipă cucoșul trezit.* ALECSANDRI, P. I 13.

3. Fig. (Despre culori sau obiecte colorate) A face o impresie neplăcută (din cauza intensității sau stridenței nuanțelor); a bate la ochi. *Subt bărbia cu îndoituri proaspăt rase și pudruite țipa, de-ți ameța privirea, fiongul imens al unei legători roșii.* HOGAȘ, M. N. 32.

ȚIPÁ[2], *țip*, vb. I. Tranz. (Transilv.; și cu pronunțarea regională *țipa*) **1.** A arunca, a azvîrli. *Ea-n drum cofele-o țipat.* ȘEZ. I 76. ◇ Refl. *Ian te uită cum se țipă, Parcă sare de pe rîpă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 420.

2. (Cu privire la îmbrăcăminte) A lepăda, a arunca de pe sine. *Țipă straie bărbătești Și te-mbracă-n femeiești.* ȘEZ. I 78. *Și-ncepu Marcu-a juca Și cîte-o hain-a țipa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 490.

3. A scoate, a slobozi, a da afară. *Mere murgul Radului, Din picioare scînteind, Din gură pară țipînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 497.

4. A alunga, a goni. *Mă țipă mama să țes, Eu mă sui pe sul și-apăs.* MARIAN, S. 169.

ȚIPÁR, *țipari*, s. m. **1.** Pește de apă dulce stătătoare, cu corpul lung și subțire, ca de șarpe, întrebuințat mai mult ca nadă (*Misgurnus fossilis* sau *Cobitis fossilis*); chișcar. *Între liane, gasteropode, crustacee și vertebrate se strecura, cu virgule și curbe bizare, țiparul.* SADOVEANU, O. A. II 169. ◇ (În metafore și comparații) *E un rumîn înalt, cu umerii lați, încolo, subțire țipar.* STANCU, D. 34.

2. Nume dat impropriu unui pește din apele dulci ale Europei de apus, care parcurge distanțe considerabile, pentru a-și depune icrele la adînc, în oceanul Atlantic. *Cum spuneam, țiparul femelă, după un stagiu de cinci ani... coboară în estuare. Acolo e întîmpinat de țiparul mascul și pornesc împreună pînă la sud de insulele Bermude.* C. PETRESCU, C. V. 192.

ȚIPÁT, -Ă, *țipați, -te*, adj. (Rar) Rostit cu glas tare și ascuțit; strident. (Adverbial) *Au răspuns scurt și țipat.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 20.

ȚÍPĂT, *țipete*, s. n. Strigăt ascuțit (de durere sau de spaimă, v. răcnet); strigăt scos de animale. *Prin văzduhul sur vîslea spre asfințit un cîrd de gîște sălbatice, cu țipete aspre.* SADOVEANU, O. I 451. *Izbucni un țipăt deznădăjduit de femeie, ca sîngele pe lîngă un cuțit înfipt în inimă.* CAMIL PETRESCU, N. 21. *O cocoană... dădu un țipăt de spaimă și leșină.* VLAHUȚĂ, O. A. III 6.

— Variantă: **țipet** (HOGAȘ, M. N. 180, RUSSO, S. 115) s. n.

ȚIPĂTÍ vb. IV v. **țipoti.**

ȚIPĂTOÁRE, *țipători*, s. f. (Regional) Un fel de fluier cu care vînătorii imită glasul diferitelor animale pentru a le atrage.

ȚIPĂTÓR, -OÁRE, *țipători, -oare*, adj. **1.** (Despre glas) Strident.

2. Fig. (Despre culori și lumină) Prea viu, prea bătător la ochi; strident. *S-a făcut artistă și ai întîlnit-o peste mulți ani... cu toate semnele oboselii sub fardul țipător, în lumina țipătoare a localului de petreceri.* PAS, Z. I 185.

ȚIPĂTÚRĂ, *țipături*, s. f. (Rar) Țipăt. *Văzurăm vreo șase lupi... clănțănind dinții, cu niște țipături neplăcute.* BOLINTINEANU, la CADE.

ȚIPĂU, *țipăi*, s. m. (Transilv.; uneori determinat prin «de pîine») Pîine mică (din făină de grîu). *Putem sta pînă voi mînca un țipău de pîne?* RETEGANUL, P. III 47. *Decît țipău și cu unt Și să-l mînci c-un om urît, Mai bine mălai zguros Și să-l mînci c-un om frumos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 462.

— Variantă: **țipói** (MARIAN, NU. 670, ȘEZ. V 144) s. m.

ȚIPÉNIE s. f. (În construcții negative, adesea determinat prin «de om») Ființă omenească, om. *Pe toate întinderile nu se vedea țipenie.* CAMILAR, N. I 236. *Nu se auzea țipenie.* C. PETRESCU, S. 215. *E tîrziu. Țipenie de om nu se mai vede pe drumul din sat, nici prin curtea boierească.* BUJOR, S. 94. *Țipenie de om nu le deschidea ușa.* CREANGĂ, P. 73. ✦ (Rar, în propoziții afirmative) Om, făptură. *Orice țipenie în lume un sfînt are sau o sfîntă; Pe tine, vezi bunăoară, răzășia te frămîntă.* HASDEU, R. V. 116.

ȚÍPET s. n. v. **țipăt.**

ȚIPIRÍG[1] s. m. Nume dat mai multor plante cu frunze lungi, cilindrice și cu vîrf înțepător, cu flori mici, verzi, dispuse în spice; crește în jurul bălților și în locuri umede (*Scirpus*). *În bălți pline de țipirig stăteau pînă la piept cai, mestecînd leneș verdeața care plutea în mănunchiuri pe luciu.* SADOVEANU, O. III 649.

Prin papura verde, prin țipir'gul înflorit, strigătul păsărilor de baltă înfiora zarea. DUNĂREANU, CH. 210.

ȚIPIRÍG[2] s. n. Clorură de amoniu (folosită la cositorirea aramei, în diferite reacții chimice etc.).

ȚIPÍȘ, *țipișuri,* s. n. (Regional) Pantă abruptă; povîrniș, pripor. *Încoace-încolea fugea, să învîrtea, Pîn' la un țipiș, unde lăturiș, Sărind pe furiș, să bagă în desiș.* BUDAI-DELEANU, Ț. 306.

ȚÍPLĂ, *țiple,* s. f. Membrană subțire provenită din pereții intestinelor sau din băsica animalelor, folosită pentru a acoperi ermetic borcanele cu alimente sau (rar) pentru a înlocui sticla la ferestrele caselor țărănești; p. ext. celofan. *Căni și borcane pline cu șerbeturi stau la rînd, legate deasupra cu țiplă.* CAMIL PETRESCU, O. II 93.

ȚIPÓI s. m. v. **țipău.**

ȚIPOTÍ, *țipotesc,* vb. IV. Intranz. A scoate țipete; a țipa, a striga. *Iar îți joacă ochii după catrință, prăpădițule, țipotea ascuțit mătușa Ruxandra.* C. PETRESCU, R. DR. 240. *Copiii pierduți... pling, țipotesc și se vaietă prin întunerec.* MARIAN, NA. 77.

— Variantă: **țipăti** (RETEGANUL, P. II 80) vb. IV.

ȚÍRĂ s. f. v. **țiră**[2].

ȚIRCĂLÁM s. n. v. **țărcălan.**

ȚIRICÚȚĂ s. f. v. **țîricuță.**

ȚIS interj. v. **țist.**

ȚIST interj. Exclamație cu ajutorul căreia se impune cuiva tăcere; st. *Țist, că ne-a auzi cineva.* ALECSANDRI, T. 662. (Cu pronunțare regională) *Șezi binișor, nu crîcni, țist! să nu-ți aud gura.* id. la CADE.

— Variantă: **țîs** (NEGRUZZI, S. III 10) interj.

ȚISTUÍ, *țistuiesc* și *țîstui,* vb. IV. 1. Tranz. A impune cuiva tăcere (folosind exclamațiile «țist», «st» etc.). *Jandarmii vorbeau tare... Cei de lîngă rănit îi țistuiră.* SADOVEANU, B. 287. ◇ Intranz. *Jder se roti cu brațele în jurul lui, țistuind și poruncind tăcere.* SADOVEANU, F. J. 161. *El avea oroare să deranjeze publicul într-o sală plină cu becurile stinse, cînd toți țistuiesc la scîrțîitul pașilor.* C. PETRESCU, O. P. II 216. ✦ A domoli, a potoli. (Cu pronunțare regională) *Moș Petrache îl țistuia încet, încetișor, ca pe un cățel care latră de pomană.* POPA, V. 89.

2. Intranz. (Rar, despre gloanțe) A șuiera. *A țistuit un roi de gloanțe.* C. PETRESCU, Î. II 34.

ȚISTUIÁLĂ, *țistuieli,* s. f. Acțiunea de a țistui; zgomot produs prin repetarea interjecției «țist». *S-aud țistuieli prin bănci, unii chicotesc de rîs.* VLAHUȚĂ, O. A. II 221.

ȚISTUITÚRĂ, *țistuituri,* s. f. Țistuială.

ȚIȘNÍ vb. IV v. **țîșni.**

ȚIȘT interj. v. **țîști.**

ȚIȘTÁR, *țiștari,* s. m. Mamifer rozător înrudit cu popîndăul, care trăiește în galerii săpate în pămînt și este foarte păgubitor semănăturilor. *Din cînd în cînd ieșea cîte un țiștar la lumină și ne privea cu mirare de la marginea locuinței lui subpămîntene.* SADOVEANU, O. A. II 221.

ȚÍTERĂ, *țitere,* s. f. (Și în forma *citeră*) Instrument muzical compus dintr-o cutie de rezonanță cu coarde de metal, puse în vibrație prin ciupirea cu o lamă de os sau de metal. *Am să vă cînt din țiteră.* SADOVEANU, O. I 325. *Suspină țitera-n Tirol, Cînd în tăcerea sfîntă Vreun orb moșneag cu capul gol Pe prispă stă și cîntă.* IOSIF, P. 76. *Într-un oraș, din întîmplare, Venise-un cîntăreț de stradă. Și dintr-o țiteră duioasă Cînta această serenadă.* DEMETRESCU, O. 82. ◇ Fig. *Dezgustat de deșertăciunile... lumești, care l-au făcut pentru un timp să-și oropsească chiar și citera favorită... poetul romîn își aduse cu drag aminte de dulcea viață de la țară.* ODOBESCU, S. III 152.

— Variantă: **cíteră** s. f.

ȚIȚ interj. (Regional) Onomatopee care redă chițăitul șoarecilor. ◇ Expr. **Nici țiț** = nici un cuvînt, nici cîrc, nici pis. *Bieții băieți bine vedeau, dar nu grămușdau* (=ziceau) *nici țiț, știind bine că numai ei făcură pe tată-său s-o aducă-n casă* [pe mama vitregă]. RETEGANUL, P. I 43.

ȚIȚCÁN, *țițcani,* s. m. (Regional) Șobolan.

ȚIȚÉCHE s. f. v. **țițeică.**

ȚIȚÉI, *țițeiuri,* s. n. Amestec lichid format din hidrocarburi solide, lichide și gazoase și din alți compuși organici, care se găsește în pămînt sub formă de zăcămînt și din care, prin distilare, se obține benzină, petrol lampant, uleiuri minerale, vaselină, motorină etc.; petrol. *S-a oprit din zbor o cioară... Fină ca o acadea De țiței topit la soare.* TOPÎRCEANU, P. 203. ◇ *Migrațiunea țițeiului* v. migrațiune (3).

ȚIȚÉICĂ s. f. (Regional) **1.** Scîndură înfiptă orizontal într-un par, așa ca să se poată roti, servind ca distracție asemănătoare cu un joc de călușei. V. călușei, carusel.

2. Scîndură așezată de-a curmezișul pe un butuc, astfel încît capetele ei să balanseze; servește ca distracție în loc de scrînciob.

— Variantă: **țițéche** (PAMFILE, I. C. 469) s. f.

ȚIȚIGÓI s. m. v. **pițigoi.**

ȚIȚIGÚȘ s. m. v. **pițiguș.**

ȚIȚÍI vb. IV v. **țîțîi.**

ȚIȚÍÍT s. n. v. **țîțîit.**

ȚIȚÎNĂ s. f. v. **țîțînă.**

ȚIȚÚCĂ s. f. v. **țîțucă.**

ȚIU[1] interj. (De obicei repetat) Exclamație cu care se îndeamnă caii la mers. *Țiu, țiu, țiu, murgule, zboară Pîn' la verde dumbrăvioară.* ALECSANDRI, P. P. 248.

ȚIU[2], *țiuri,* s. n. (Regional) **1.** Unealtă de fier în patru muchii, cu care se fac găuri în gheață pentru pescuit, cu care se desprind blocurile de gheață etc.

2. Unealtă asemănătoare cu o daltă, folosită în dulgherie. ✦ Un fel de topor.

3. Unealtă asemănătoare cu un tîrnăcop, folosită în mine la tăierea rocilor și a substanțelor minerale mai puțin dure.

ȚIUÍ, *țiuí* și *țiuiesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A produce un sunet prelung și ascuțit (cu rezonanță metalică). V. șuiera, vîjîi. *Prind a țiui obuzele.* CAMILAR, N. I 396. *Nu e nimeni acasă, nimeni... Și coșul de la sobă țiuie... Și-i e urit...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 21. *Cînd țiuia tăciunele... mama îl mustra acolo, in vatra focului.* CREANGĂ, A. 34. *Prin ferestre sparte, prin uși țiuie vîntul.* EMINESCU, O. I 69. *Ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi țiuind, scîrțîind, fluierînd, șuierînd.* ODOBESCU, S. III 19. ◇ Expr. **A-i țiui cuiva în urechi** (în cap sau în creieri) sau **a țiui în urechile** (creierii etc.) **cuiva** sau **a-i țiui cuiva urechile** (urechea etc.) = a-i vîjîi cuiva (sau a-i da impresia de vîjîială) în urechi sau în cap. *Îi țiuia în urechi singurătatea.* SADOVEANU, O. VIII 255. *În creierii lui Apostol însă de-abia atunci începu să țiuie cuvîntul de care se spăimîntase, ascuțit și sfîșietor.* REBREANU, P. S. 74. *În capul lor*

țiuiau cîntecele flașnetei. VLAHUȚĂ, O. A. 137. *Țipați și faceți larmă de-mi țiuie urechile.* CREANGĂ, O. A. 288. *Cumnățică, ce semn îi cînd îți țiuie urechea stîngă?* ALECSANDRI, T. 179.

2. Fig. (Despre oameni) A țipa; (despre păsări) a ciripi. *Cum poți ține captiv o nevinovată pasăre care a fost creată... să țiuie în libertate?* C. PETRESCU, Î. II 184. *Copilul... începu să țiuie ascuțit.* SAHIA, N. 101. *Cîrsteioșul țiuiește, Ciocîrlia-l liniștește, Inimioara-i potolește.* MARIAN, O. II 350.

ȚIUÍT, *țiuituri,* s. n. Faptul de a ț i u i; sunet prelung și ascuțit, țiuitură. *Auzi, în liniștea care-l înconjura, țiuitul țînțarilor intrați în cameră o dată cu amurgul.* GALAN, B. I 65. *Ascultînd țiuitul obuzelor, rosti...* CAMILAR, N. I 263.

ȚIUITOÁRE, *țiuitori,* s. f. Fluier (2). *Vîrî țiuitoarea în gură, dar nu putu să fluiere.* SAHIA, N. 100. ✦ (Regional) Țipătoare.

ȚIUITÓR, -OÁRE, *țiuitori, -oare,* adj. Care țiuie. *Cîrduri întregi de gîște, de curci și de claponi, cu bibilici țiuitoare.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. ✧ Fig. *În locul zgomotului, tăcere țiuitoare.* IBRĂILEANU, A. 118.

ȚIUITÚRĂ, *țiuituri,* s. f. Sunet prelung și ascuțit; țiuit. *Țiuiturile gloanțelor... se întăreau.* CAMILAR, N. I 48. *În liniștea care se întinse mi se păru că aud o țiuitură fină în ureche.* DUNĂREANU, CH. 119. *Scotea... niște țiuituri din naiul lui, de zgîria și sfredelea auzul.* ISPIRESCU, U. 110.

ȚIVÍL, -Ă adj. v. **civil.**

ȚIVILÍE s. f. v. **civilie.**

ȚIVLÍ, *țivlesc,* vb. IV. I n t r a n z. A țipa, a zbiera, a striga. *Un lăstun de apă țivli ascuțit de două ori și trecu dincolo, zburînd la fața apei.* SADOVEANU, la CADE. *Dă să prindă pe copil de ureche, dar el țivli una ca un cățel.* RETEGANUL, la CADE.

ȚIVLÍC interj. (Popular) Onomatopee care redă zgomotul produs de un zăvor sau de o clanță trasă brusc și cu putere. *Am venit asară la voi Și am prins pe moșu de buric Și a făcut țivlic* (Clampa ușii). ȘEZ. VII 81.

— Variantă: **țuvlíc** (SBIERA, P. 319, GOROVEI, C. 386) interj.

ȚÎF, *țîfuri,* s. n. (Regional) 1. Fîn cu mult rogoz; șovar. *Cînd* [fînul] *are mult rogoz... se numește țîf, șovar sau i se zice că-i rogozos sau șovăros.* PAMFILE, A. R. 149.

2. Colțul unei plante abia răsărită din pămînt. *Peste tabelele de ceapă se pun spini tăiați de pe cîmp... ca nu cumva păsările din ogradă... să le strice... ciugulind țîfurile, cele dintîi fire de ceapă care răsar.* PAMFILE, A. R. 192.

ȚÍFĂ s. f. v. **țîrlă.**

ȚÍFLĂ, *țîfle,* s. f. (Regional) Vîrf ascuțit de deal; pisc, stîncă; munte, deal, movilă.

— Variantă: **țîllă** s. f.

ȚÍFNĂ, *țîfne,* s. f. 1. Ifos, aroganță; semeție. *Subprefectului i-a pierit totuși țîfna.* STANCU, D. 359. *Dragele mele, se așază și peste voi anii și o să vă scadă frumusețea și țîfna.* SADOVEANU, P. M. 252. *Armata cere supunere, cere răbdare. Nu se poate face cu țîfnă și cu toane.* CAMIL PETRESCU, O. II 531. *Poate să pară un individ cu țîfnă de senior feudal.* C. PETRESCU, R. DR. 104. ✦ Arțag. *Apoi gură mare ca a ta mai rar, măi Petrică... Și țîfnă, și semeție. Lasă că te-am păscut de cînd te-ai întors.* REBREANU, R. II 40. ✧ Expr. **A-i sări** (cuiva) **țîfna** = a se mînia, a se înfuria; a-i sări țandăra. *I-a sărit țîfna, Ce-o fi vrînd cu cuțitul?* STANCU, D. 251. *Slabă nădejde dacă d-o vorbă le sare țîfna.* DELAVRANCEA, H. T. 143. **A umbla cu țîfna-n nas** = a fi mereu gata de ceartă.

2. Cobe (1). *Protopopul de-abia mai cîrtia, scoțînd cîte o notă de cocoș cu țîfnă.* D. ZAMFIRESCU, la CADE.

ȚÎFNÍ, *țîfnesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Despre oameni) A pufni pe nas de mînie. *Petre cam începe să țîfnească.* CARAGIALE, N. F. 52. ✦ (Despre animale) A sufla cu putere pe nări, a sforăi. [Iapa] *strănuta, țîfnea, sforăia.* CARAGIALE, S. 42.

ȚÎFNÓS, -OÁSĂ, *țîfnoși, -oase,* adj. Îngîmfat, arogant. *Cum vezi, dragă Annie, a rămas tot solemn și țîfnos ca un mandarin.* C. PETRESCU, C. V. 362. *Cucoana e țîfnoasă și îndrăcită cum nu se mai poate.* REBREANU, R. I 239. ✦ Arțăgos, supărăcios. *Fata babei era slută, leneșă, țîfnoasă și rea la inimă.* CREANGĂ, P. 283.

ȚÎGÎLÍ, *țîgîlesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A ciuguli. *Nu țîgîli mămăliga!* ȘEZ. V 166.

ȚÎHLÍȘ, *țîhlișuri,* s. n. Tufiș des. *Granguri galbeni, speriați, se săltau din țîhlișuri; se auzea mai încolo frîntura lor de cîntec fluierat.* SADOVEANU, N. P. 22. *Mierle... tresăreau spăriate din țîhlișuri.* id. O. I 299.

— Variante: **țihlíș** (POPA, V. 68), **țigliș** (I. CR. I 134) s.n.

ȚÎLEA interj. (Regional) Strigăt cu care se alungă cîinii.

ȚÎLFĂ s. f. v. **țîflă.**

ȚÎMBURÚC, *țîmburuce,* s. n. Mică proeminență, de obicei rotundă, la un obiect. *Era un fel de țîmburuc pe care, dacă apăsai, venea îndată sora.* CAMILAR, N. II 93.

— Variante: **țimburúc, țîmpurúg** (I. CR. VI 126) s. n.

ȚÎMP, *țîmpuri,* s. n. (Regional) Pulpă, coapsă de animal (mai ales de pasăre); copan.

ȚÎMPURÚG s. n. v. **țîmburuc.**

ȚÎNÁȘ, -Ă, *țînași, -e,* adj. (Regional) Răzbunător.

ȚÎNC, *țînci,* s. m. 1. (Învechit și popular) Puiul anumitor animale (mai ales puiul de cîine, v. c ă ț e l). ✧ Compus: **țîncul-pămîntului** = cățelul-pămîntului, v. c ă ț e l (3).

2. (Uneori cu sens depreciativ) Copil (mai ales băiat) mic; plod. *La noi se uită curios, mușcînd dintr-un măr, un țînc numai de-o șchioapă.* SADOVEANU, O. VII 200. *Pe-o mîrțoagă, dintr-o gură de dăsagă Atîrnată de oblînc, Fără sîncet, cu sfială Iese negru la iveală, Numai cît o portocală, Un căpșor mirat de țînc.* TOPÎRCEANU, P. O. 37. *Un țînc de vreo șapte ani, un țăran în miniatură, scobora niște capre devale.* VLAHUȚĂ, O. A. III 48. ✧ (Urmat de determinări arătînd ființa la care se referă) *Da' frați mai ai? — Am. Iaca, țîncul ista de soră.* SADOVEANU, O. VII 218.

ȚÎNCĂ, *țînce,* s. f. (Rar, mai ales depreciativ) Fetiță, copiliță. *Cum, eu să nu mă însor pînă n-a crește țînca asta?* PAMFILE, M. R. 28.

ȚÎNDĂRĂ s. f. v. **țandără.**

ȚÎNDRĂ s. f. v. **țandără.**

ȚÎNȚÁR[1], *țînțari,* s. m. Insectă din ordinul dipterelor, cu corpul lung, aripi înguste, picioare lungi și subțiri, ale cărei larve se dezvoltă în ape stătătoare; femela se hrănește cu sîngele pe care îl suge înțepînd oamenii și animalele *(Culex). Și te poartă sub escortă O cohortă de țînțari subțiri în glas, Înzestrați la cap c-o sculă minusculă, Cu pretenție de nas...* TOPÎRCEANU, P. O. 22. ✧ *Țînțar anofel* v. a n o f e l. ✧ Expr. **A face din țînțar armăsar** = a exagera. *În zece ani, nu-i prima oară cînd*

faci din ținţar armăsar. C. PETRESCU, A. R. 31. *Le place să facă din ținţar armăsar. O fi ceva, nu zic, dar nici aşa cum se vorbeşte.* REBREANU, R. I 305.

ȚINȚÁR[2], *ținţari*, s. m. Poreclă dată aromînilor. *Acolo s-agăţă de noi un bulgar, un muscal, trei greci, un schipetar ş-un ținţar.* DELAVRANCEA, O. II 313.

ȚINȚĂRÁŞ, *ținţăraşi*, s. m. Diminutiv al lui ținţar[1].

ȚINȚĂRÍME s. f. Mulţime de ținţari[1]. *Pe boltă se urca noaptea, fără mişcare sau sunet, decît ţiuitul aprig şi încăpăţînat al ținţărimii.* DUMITRIU, N. 259. *Aşa-i viaţa cîmpenească, zise moş Luca, ciosmălindu-se şi învîrtindu-se, ca pe jăratic, de răul ținţărimii.* CREANGĂ, A. 125.

ȚÎR[1] interj. (Şi în forma *ţîrc;* adesea repetat) Onomatopee care redă zgomotul intermitent produs de laptele care ţîşneşte din uger la muls, de apa care se scurge picurînd de undeva etc. *Mulge laptele ţîriind: ţîrc!... ţîrc!... ţîrc!* ŞEZ. II 137.
— Variantă: **ţîrc** interj.

ȚÎR[2], *ţîri*, s. m. 1. Mică scrumbie de mare, care se mănîncă mai ales sărată şi uscată. *Stroe Vardaru străbătu săgeată întîiul despărţimînt din raiul lui Mazdrîh, cu arome de ţîri şi limonie, de scorţişoară, năut, piper şi tahîn, năvălind buzna spre a doua uşă din fund.* C. PETRESCU, A. R. 64. *Dac-ai fi bun, mai bine un pahar de vinişor, mîncai nişte afurisiţi de ţîri.* CARAGIALE, M. 318.
2. Fig. Om foarte slab. *Mai bine era de-mi dam fetiţa după ţîrul ăla de Georgescu de la percepţie?* BASSARABESCU, la CADE.

ȚÍRĂ[1] s. f. (În loc. adj. şi adv.) **O ţîră** = puţin. *Stai o ţîră, să vă-ntreb eu ceva, că tot sînteţi aici.* DUMITRIU, N. 280. *S-a depărtat o ţîră de noi, păşind de-a-ndăratelea.* VORNIC, P. 100. *Intră în coliba mea de te ospătează şi te odihneşte o ţîră.* POPESCU, B. II 30. ✧ (Legat de substantiv prin prep. «de») *Îngăduiţi să mai iau o ţîră de putere din ploscă.* SADOVEANU, N. F. 18. *Veneam înapoi pe vagon, de mă udase o ţîră de ploaie.* C. PETRESCU, S. 148. *Îi vîram o ţîră de minte lui Gavril.* ALECSANDRI, T. 1533. (În contexte figurate) *Mi-a trimis mîndra d-acasă, Într-o foaie de bujor, Mi-a trimis o ţîr' de dor.* BIBICESCU, P. P. 25.

ȚÍRĂ[2] s. f. (Regional) Bucată ruptă (de undeva); ruptură, zdreanţă. (Atestat în forma *ţiră*) *Avea o pălărie rea-n cap şi nişte desagi tot ţiră-n spate.* RETEGANUL, P. I 6. ✧ Expr. **A se face ţîră** = a) a se rupe, a plesni, a se face fărîme. *Cămăşile pe ei erau negre ca coşul, nespălate cu lunile şi făcute ţîră de nu găseai petec bun să legi sare.* ŞEZ. XII 105. (Fig.) *Se cătrăni şi să-nfioră, de gîndeai că toată ţîră se face.* RETEGANUL, P. V 42; b) a se strînge ghem (de frică). *Să făcea ţîră de frică ce-i era.* ŞEZ. VII 184.
— Variantă: **ţîră** s. f.

ȚÎRĂU, *ţîraie*, s. n. (Regional) Scoc pe care se scurge apa unui izvor; p. ext. izvor, şipot, pîrău mic.

ȚÎRC interj. v. ţîr[1].

ȚÎRCÎÍ, *ţîrcîiesc*, vb. IV. Tranz. A mulge o vacă, o capră sau o oaie (care are lapte puţin); a mulge cîte puţin. *La ocol... vacile le ţîrcîia.* ŞEZ. II 137.
— Variante: **ţîrcuí** (PAMFILE, I. C. 21), **ţîrcotí** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 456) vb. IV.

ȚÎRCOTÍ vb. IV v. ţîrcîi.

ȚÎRCÓVNIC, *ţîrcovnici*, s. m. Persoană care are în grijă curăţenia şi buna rînduială a unei biserici (v. paracliser, pălămar); p. ext. cîntăreţ, dascăl de biserică, psalt. *În căldăruşa ţîrcovnicului se află apă sfinţită.* STANCU, D. 32. *Bătrînul a rămas în odaia ţîrcovnicului, la un foc bun de paie.* CAMIL PETRESCU, O. I 40. *Copiii se ghemuiau în odaia ţîrcovnicului, jos, pe cărămizi.* GHICA, S. 55.

ȚÎRCOVNICÉSC, -EÁSCĂ, *ţîrcovniceşti*, adj. De ţîrcovnic, caracteristic ţîrcovnicului, al ţîrcovnicului.

ȚÎRCUÍ vb. IV v. ţîrcîi.

ȚÎRFĂ s. f. (Regional) 1. (Şi în forma *ţîfă*) Ţărînă. *Găinele umblă grămadă pe ogor, de cu dimineaţă «se spală în ţîfă» ori se suie în pătul şi se ciugulesc.* PAMFILE, VĂZD. 100.
2. Un fel de tencuială făcută din lut amestecat cu paie, pentru lipitul pereţilor.
— Variantă: (1) **ţîfă** s. f.

ȚÎRFÎÍÁLĂ s. f. (Regional) Noroi subţire, fleşcăraie. *Am călcat într-o baltă şi tot m-am umplut de ţîrfîială.* I. CR. IV 251.

ȚÎRÍCĂ s. f. Ţîrişoară.

ȚÎRICÚŢĂ s. f. Diminutiv al lui ţîrică. (Atestat în forma *ţiricuţă*) *Să mai bem o ţiricuţă Pîn' ce-a fi soare-n luncuţă.* MARIAN, NU. 682.
— Variantă: **ţiricúţă** s. f.

ȚÎRIŞOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui ţîră[1]. *Ea puse amîndouă mîinile şi ridică capacul o ţîrişoară, ca să se uite.* ISPIRESCU, U. 100. *I-a mai rămas o ţîrişoară pămînt şi nu ştia ce să facă cu el.* ŞEZ. III 26. *Altu joacă-o ţîrişoară Şi-l loveşte, doamne, o boală.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 360.

ȚÎRÎÍ[1], pers. 3 *ţîrîie* şi *ţîrîieşte*, vb. IV. Intranz. 1. A cădea picătură cu picătură, a curge cîte puţin, cu intermitenţă (şi producînd un zgomot caracteristic). *Ploaia de toamnă ţîriia subţire.* SADOVEANU, O. I 385. *Picăturile ţîrîind în streaşina hanului, după furtuna năprasnică de peste zi.* C. PETRESCU, A. R. 188. ✧ Fig. *În încăpere lampa era trasă; O lumină somnoroasă, spălăcită, ţîrîia, ca o negură tomnatecă, peste lucrurile adormite.* DAN, U. 22. ✦ A lăsa să curgă apa de care este pătruns sau îmbibat, a se scurge de apă pe încetul (făcînd un zgomot caracteristic). *Soarele bătea de către amiază şi streşinile din sat de la Tarcău ţîriiau, sticlind şiraguri de mărgele vii.* SADOVEANU, B. 113. ✦ Impers. A bura, a burniţa. *Afară ţîriia mărunt din pîcla fumurie.* SADOVEANU, O. III 93. ✦ Tranz. A face să curgă puţin cîte puţin, a da drumul pe încetul, în cantităţi mici. *Cînd văd că începe să fiarbă, ţîrîie... făină din mînă.* PAMFILE, I. C. 24.
2. (Despre insecte, mai ales despre greieri şi cosaşi, şi despre unele păsări) A scoate sunete repetate, caracteristice, scurte, ascuţite şi tremurătoare. *Prin ierburile foşnitoare ţîrîiau cosaşii.* CAMILAR, N. I 107. *Greierii ţîrîie monoton în liniştea mare; înginarea lor tristă pare că izvorăşte din negura veacurilor.* SADOVEANU, O. I 284. *Se putea auzi cum ţîrîiau şi forfoteau gîngăniile.* CARAGIALE, O. III 52. *Cînd ţîrîiesc vrăbiile, are să se strice vremea.* ŞEZ. VI 62. ✧ (Prin analogie, rar, despre persoane) *Care bomboană? Ce bomboană? ţîrîi fetiţa.* SADOVEANU, O. VIII 233. ✧ Fig. *Şi în cea dintîi clipă de revărsare a luminii, grija, care ţîrîie la urechea plugarului ca un greier, îl scoală.* CÎRLEANU, L. 37. *Amintiri Ţîrîiesc încet ca greieri Printre negre, vechi zidiri.* EMINESCU, O. I 105.
3. (Despre sonerii) A suna, a zbîrnîi uşor, tremurat.
4. (Rar, despre instrumente cu coarde) A răsuna în vibraţii scurte şi tremurătoare, lipsite de adîncime; (despre muzicanţi) a cînta în acest mod. *Ţîrîia nesigur cu arcuşul pe strune.* REBREANU, I. 21.

ȚÎRÎÍ[2], *ţîrîi*, vb. IV. Tranz. (Regional) A repara ciorapii astupînd găurile printr-o ţesătură făcută cu acul.

ȚÎRÎIÁLĂ s. f. Faptul de a ţîrîi[1]; ploaie uşoară şi de scurtă durată.

ȚÎRÎÎT[1] adv. (În legătură cu modul de a cînta la un instrument cu coarde) Din vîrful arcușului, fără rezonanță; tremurat. *Un țigan cînta dintr-o scripcă repede-repede, țîrîit.* SADOVEANU, O. VII 233.

ȚÎRÎÎT[2] s. n. Faptul de a ț î r î i[1]; sunetul, zgomotul produs prin această acțiune.

1. v. ț î r î i (1). *Ceilalți așteptau tăcuți, ascultînd țîrîitul lichidului în rezervor.* MIHALE, O. 196. *În liniștea pavilionului se auzea țîrîitul ploii pe acoperișul de tablă, un țîrîit monoton și obositor.* SADOVEANU, O. VI 221.

2. v. ț î r î i (2). *În tăcerea ruinilor se auzea țîrîitul tremurător al greierilor.* SADOVEANU, O. III 120. *Un țîrîit necurmat de lăcuste suna-n auz.* SANDU-ALDEA, U. P. 164. *Cu ce farmec negrăit eram legănați de simfoniile tăcerii adînci, întrerupte în răstimpuri, de țîrîitul depărtat al greierilor de noapte.* HOGAȘ, M. N. 109.

3. v. ț î r î i (3). *Apăsă cu arătătorul elastic pe butonul de lîngă ușă al unei sonerii... În depărtare, răspunse apăsării un lung țîrîit metalic.* HOGAȘ, M. N. 25.

4. v. ț î r î i (4). *Țipetele femeilor speriate acoperind... țîrîitul înflorit al lăutarilor.* REBREANU, R. I 125.

ȚÎRÎÎTA s. f. art. (Numai în l o c. a d v.) **Cu țîrîita** = (puțin) cîte puțin, cu încetul. *Salariul ni se dă ca vai de lume, cu țîrîita, dar brutarul nu ne dă pîinea pe datorie.* PAS, Z. IV 152.

ȚÎRÎITÚRĂ, *țîrîituri*, s. f. Faptul de a ț î r î i[1]; zgomotul produs de unele insecte, de unele instrumente cu coarde etc. *La hanuri, în marginea satelor, erau înghebate hori și roatele zburau în țîrîiturile scripcelor.* SADOVEANU, O. VII 327. *Țîrîitura încetă a greierilor poate să se audă numai cînd omul e singur.* GHEREA, ST. CR. I 138.

ȚÎRLĂÍ vb. IV v. **țîrlîi.**

ȚÎRLÎÍ, *țîrlii*, vb. IV. I n t r a n z. (Despre instrumente muzicale) A produce sunete monotone și puțin armonioase; (despre instrumentiști) a cînta în acest fel. *Doi țigani somnoroși, unul cu lăuta și altul cu cobza, țîrlîie într-un colț, oltenește.* CARAGIALE, O. I 331. *A doua zi boierul era căftănit și metrohaneaua turcească îi țîrlîia sub cerdac.* ALECSANDRI, T. 141. (În forma *țîrlăi*) *Și se bucură tot satul, Vin feciori din cătănie; Sprinten țîrlăie tilinca Și-i atîta veselie.* GOGA, P. 91.

— Variante: **țîrlăí, țurluí** vb. IV.

ȚÎRLÎÎT, *țîrlîituri*, s. n. Faptul de a ț î r l î i și rezultatul lui. (Atestat în forma *țurluit*) *În apropiere, un cîine nervos... însoțește c-un urlet prelung și sfîșietor țurluitul flașnetei.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

— Variantă: **țurluít** s. n.

ȚÎRLÎITÓR, -OÁRE, *țîrlîitori, -oare*, adj. Care țîrlîie. ✦ (Substantivat, f.) Termen depreciativ pentru un instrument muzical stricat, hodorogit, dezacordat. *Da du-te... cu țîrlîitoarea asta.* ALECSANDRI, T. I 124.

ȚÎRLÎITÚRĂ, *țîrlîituri*, s. f. Cîntare monotonă și puțin armonioasă dintr-un instrument muzical. (Atestat în forma *țurluitură*) *A început... a-l mustra... cum de el, om bătrîn... și să-l cuprindă așa jocul cînd aude o țurluitură de fluier.* SBIERA, P. 9.

— Variantă: **țurluitúră** s. f.

ȚÎRLÓI s. n. v. **țurloi.**

ȚÎRȚÎRÁTICĂ s. f. (Adesea pe lîngă «poamă») Varietate de struguri cu bobițe mărunte și cu gust acrișor.

ȚÎRȚÎRĂ s. f. (Regional) Măzăriche (II). *Cînd fulgii sînt înlocuiți prin niște bobițe, ninsoarea aceea se cheamă țîrțîră.* PAMFILE, VĂZD. 169.

ȚÎRÚCĂ s. f. Țîrișoară. *Îra, nănașule, și dumneata, bădiță Stavăr, da stați o țîrucă și cinstiți și din mustul nostru.* SADOVEANU, O. VIII 162. ✧ E x p r. **Nici țîrucă** = nici pic, de loc, cîtuși de puțin. *Ce folos că nu-i putere, Nici țîrucă mîngîiere.* ALECSANDRI, T. 215.

ȚÎȘNÎ, *țîșnesc*, vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Despre lichide, aburi) A ieși cu presiune printr-o crăpătură sau printr-o deschizătură. V. r ă h u f n i. *Șingele țîșnea și gîlgîia pe prag.* DUMITRIU, N. 63. *Laptele bogat țîșnește din ugerele grase.* SADOVEANU, O. I 50. *Unde intră sonda, țîșnește ca berea de la butoiul cu presiune.* C. PETRESCU, A. 348. ✧ (În contexte figurate) *În asfințit, norii se sparg deodată, și asupra Iezerului, prin spărturi, țîșnesc izvoarele șingeroase ale amurgului de flăcări.* SADOVEANU, O. III 686. ✧ F i g. *Toată patima care mocnea de zile îndelungi... țîșnea prin luminile ochilor lui Ion.* DUMITRIU, N. 191. ✦ A sări, a împroșca. *Bălțoacele țîșneau în pînze galbene de apă sclipitoare.* DUMITRIU, N. 31. *Călcînd de-a dreptul cu talpa, vîrtos, în gîrlele de unde țîșneau proaște de apă lutoasă.* C. PETRESCU, A. R. 49.

2. A ieși, a sări pe neașteptate de undeva; a intra brusc undeva, a da buzna, a irupe. *Flăcăul cel voinic țîșni pe ușă în urma controlorului, cu pumnii încleștați.* DUMITRIU, N. 7. *Ușa trosni, sări din clampă, și în birou țîșni un omuleț.* GALAN, B. I 6. *Iepurele țîșnește toamna dintre ierburi uscate.* STANCU, D. 430. *Husarii țîșnesc îngroziți de după garduri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 321. ✦ A porni brusc, a se repezi, a se năpusti. *Ridicîndu-se... în două picioare, calul vru să țîșnească înainte.* PREDA, Î. 139. *Ca un șarpe, Mură a țîșnit în pieptul Saftei.* GALACTION, O. I 73. *Șalupa țîșni ca o săgeată sub forfoteala helicei.* BART, E. 110.

3. A se ivi deodată, a izbucni cu putere. *Muguri noi țîșnesc din putregai, Înfrunzește și-nflorește țara.* BENIUC, V. 80. *Undeva, la spatele lor, după hornuri, țîșni lumina unei lanterne.* CAMILAR, N. I 76. *Din pămîntul rădăcinii, țîșniseră îndrăzneț cîteva vlăstare crude.* C. PETRESCU, S. 14. *Luminile țîșniră brusc în sala încinsă de căldură.* REBREANU, R. I 201. ✧ F i g. *Din clopotul fierbinte al vieții celei noi, Țîșnește poezia adevărată, vie.* DEȘLIU, G. 6. *Din toate, așa cum le primea, țîșnea o bucurie ciudată, nouă.* PREDA, Î. 69. ✦ (Despre sunete, zgomote) A domina. *De afară se auzeau strigăte ce țîșneau deasupra murmurului mulțimii.* DUMITRIU, N. 71.

— Variantă: **țîșní** (CREANGĂ, A. 6) vb. IV.

ȚÎȘNÍRE, *țîșniri*, s. f. Acțiunea de a ț î ș n i; apariție, săritură bruscă. *Îl interesa și îl amuza țîșnirea neîntreruptă a șobolanilor de cîmp, care le tăiau necontenit calea.* CAMIL PETRESCU, N. 90. ✦ F i g. Izbucnire, răbufnire neașteptată, explozie (3). *Fără voia mea, cu aceeași gratuitate cu care mă pregăteam de țîșnire, mă trezesc zîmbind admirativ.* CAMIL PETRESCU, P. 64.

ȚÎȘNÍT, -Ă, *țîșniți, -te*, adj. Sărit, năpustit (undeva sau de undeva). ✦ (Adverbial) Cu presiune, împroșcînd la distanță. *Scuipă țîșnit printre dinți și șterse moneda lichidă cu talpa.* C. PETRESCU, Î. II 173.

ȚÎȘNITÓR, -OÁRE, *țîșnitori, -oare*, adj. (În e x p r.) *Fîntînă țîșnitoare* = fîntînă arteziană, v. a r t e z i a n. *Trimitea plan feciorului să-i comande patru capete de leu cu gurile de bronz căscate, spre a împodobi patru fîntîni țîșnitoare.* C. PETRESCU, R. DR. 95.

ȚÎȘNITÚRĂ, *țîșnituri*, s. f. Faptul de a ț î ș n i; ceea ce a țîșnit de undeva. *Am zărit două țîșnituri de fum una după alta... Pe loc a tăcut mitraliera.* MIRONESCU, S. A. 121.

ȚÎȘPOÁCĂ, *țîșpoace*, s. f. (Regional) Poșircă. ✦ Mîncare, mai ales ciorbă, de proastă calitate; zeamă lungă (v. l u n g).

ȚÎȘT interj. v. **țîști.**

ȚÎȘTI interj. (Și în forma *țîșt*) Cuvînt care sugerează mișcarea bruscă și precipitată a unei ființe care sare sau țîșnește (de) undeva. *Fata se apropie iarăși și pasărea,*

tocmai cînd să puie mîna pe ea, țîșt! zboară pe bătătură. POPESCU, B. III 119. ◇ (Cu valoare verbală) *N-apucă duhovnicul să deschidă cutia bine și țîști! din ea un șoricel.* STĂNOIU, C. I. 127.

— Variante: **țîșt, țișt** (ALECSANDRI, la CADE) interj.

ȚÎȚ, *țîțuri*, s. n. (Regional) Căniță din care li se dă copiilor să bea apă, lapte.

ȚÎȚÁCĂ, *țîțace*, s. f. (Mold.) Diminutiv al lui țață. *Țîțaca noastră Leona avea nevoie să se mînie, să tune și să detune în fiecare zi.* SADOVEANU, N. F. 6. *Ascultă, Guliță nineacăi; hai, că ne-așteaptă țîțacele.* ALECSANDRI, T. 408.

— Variantă: **țácă** s. f.

ȚÎȚĂ, *țîțe*, s. f. **1.** Mamelă. *Puiul de lup, cînd dă de sînge, lasă țîța lupoaicei și e lup!* DELAVRANCEA, O. II 116. *Adormiți fiind purceii cu țîța în gură, voinicul bägă mîna binișor și apucă un purcel.* ISPIRESCU, L. 129. *M-oi întoarce la mama, ca să mai sug înc-o dată laptele cel de văpaie albă a țîțelor ei.* EMINESCU, N. 24. *Plumbul, intrînd subt țîța stîngă, a frînt o coastă.* NEGRUZZI, S. I 29. ◇ Loc. adv. (Popular, în legătură cu modul de a ține sau de a purta un sugaci) **La țîță** = la piept, la sîn, sugînd. *Simion Lungu, beat-leucă, răzimat de un colț de masă, își înjura nevasta care stătea lîngă el, în picioare, cu un copilaș la țîță.* REBREANU, I. 34. *Se apropia Anghelina lui Nistor Mucenicu, desculță, cu un copil la țîță și altul, de vreo patru ani, de mînă.* id. R. I 176. *Pe coastele dealurilor se văd... femei rătăcind cu pruncii la țîță.* RUSSO, O. 34. ◇ *Copil de țîță* v. copil (2). ◇ Loc. adj. (Despre o femeie) **Cu țîță** = care alăptează. *Mama cu țîță să nu umble cu canforă... că pe urmă îi înțarcă țîța.* ȘEZ. VI 59. ◇ Expr. **A da țîță** = a alăpta, a da să sugă. *Dați-i nitică țîță băiatului meu... Hulpav, frate-meu se repede și suge.* STANCU, D. 232. *Copilul pînă nu plînge, mă-sa nu-i dă țîță.* ȘEZ. I 218. (Despre o femeie) **A avea țîță** = a avea secrețiune suficientă de lapte pentru a-și alăpta copilul. (Atestat în forma *țîță*) *Dar ai țîță de ajuns?* CONTEMPORANUL, IV 390.

2. Compuse: (Bot.) **țîța-caprei** = **a)** barba-caprei, v. barbă; **b)** plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunzele alungite și cu florile galbene-aurii *(Tragopogon orientalis)*; **țîța-oii** = **a)** degetar; **b)** ciuboțica-cucului, v. ciuboțică; **țîța-vacii** = **a)** varietate a viței de vie care produce struguri cu boabe cărnoase și alungite *(Vitis)*; razachie; **b)** ciuboțica-cucului, v. ciuboțică; **c)** plantă erbacee din familia primulaceelor, cu frunzele dispuse în rozetă și cu florile galbene așezate în umbelă la vîrful tulpinii *(Primula elatior)*.

3. (Popular) Gurguiul urciorului, prin care se bea apă. *Vrei un ulcior cu țîță ori un ulcior cu flori de smalț albe pe burtă.* STANCU, D. 43.

4. (Popular) Celulă în care se dezvoltă matca albinelor; țîțînă (2).

ȚÎȚĂÍ vb. IV v. țîții.

ȚÎȚIȘOÁRĂ, *țîțișoare*, s. f. Diminutiv al lui țîță. *Cămeșă mîndră floare... Uscată la țîțișoare, Cu foc de la inimioară.* ȘEZ. I 13. *Zidul că mă strînge, Țîțișoara-mi curge, Copilașu-mi plînge!* TEODORESCU, P. P. 466. *Zidul se suia Și o cuprindea... Pîn' la costișoare, Pîn' la țîțișoare.* ALECSANDRI, P. P. 190.

ȚÎȚÎI, *țîții* și ***țîțiesc***, vb. IV. Intranz. (Și în formele *țîțăi, țîții*) **1.** (Despre insecte și unele animale) A scoate sunete subțiri și tremurate. V. țîrîi. *Cîțiva greieri poeți țîțiau la lună, urcați pe coviltirele căruțelor.* GALACTION, O. I 270. *Scripcariul are mustețe lungi și încrestate; dacă-l prinzi și-l pui la ureche, țițiește; de aceea se numește scripcari.* MARIAN, INS. 101. *Am o scroafă cu purcei: de prînd pe unul, toți țițiesc* (Lanțul). GOROVEI, C. 197. ✦ (Despre instrumente cu coarde) A țîrîi (4). *Nu țîțăi ca diblele.* MAT. FOLK. 1594.

2. Fig. (Despre inimă, de obicei cu o determinare cauzală) A tremura, a palpita (de frică, de nerăbdare etc.). *Un năred slab la minte... de-mi țîțîie inima în tot ceasul să nu dea foc la casă.* C. PETRESCU, R. DR. 21. *Pîndea chipul magistratului și-i țîțîia inima în el de teamă să nu-l audă.* POPA, V. 190. *Rămase nedumerit, uitîndu-se la birjarul de pe capră, căruia îi țîțîia inima de frică.* D. ZAMFIRESCU, R. 85.

3. (Despre oameni) A plescăi cu buzele sau cu limba scoțînd un sunet asemănător cu un «ț», exprimînd mirarea, îndemnul etc. *Și țîți mirat din buze. După aceea, speriat de cele spuse, înlemni ca butucul.* CAMILAR, N. I 79. *Vizitiul țîți la cai.* REBREANU, R. II 69.

— Variante: **țîțăi, țițîi** vb. IV.

ȚÎȚÎÍT s. n. (Și în forma *țițiit*) Faptul de a țîțîi; (concretizat) sunetul produs.

1. v. țîțîi (1). *Cînd îl prinzi în mînă și-l pui la ureche* [scripcarul] *produce un fel de... țițiit, ca și cînd ar cînta cineva dintr-o scripcuță sau cobză.* MARIAN, INS. 101.

2. v. țîțîi (3). *Își strînge buzele și scoate un fel de țițiit.* ȘEZ. IV 32.

— Variantă: **țițiit** s. n.

ȚÎȚÎNĂ, *țîțîni*, s. f. (Mai ales la pl.) **1.** Balama. *Cineva-n umbră Tot umblă, tot umblă... Și rupe țîțîni și lăcate.* BENIUC, V. 124. *La a doua pălitură, căzu o bucată din trunchi ca o ușă sărită din țîțînă.* C. PETRESCU, R. DR. 154. *Se-ndoaie stejarii bătrîni Și ușile gem în țîțîni.* COȘBUC, P. I 235. *Bătrînul intra pe poarta ruginită în țîțîni.* SLAVICI, N. II 5. *În dom de marmur negru ei intră liniștiți Și porțile în urmă în vechi țîțîni s-aruncă.* EMINESCU, O. I 93. ◇ Expr. **A scoate pe cineva din țîțîni** v. scoate (I 8).

2. Celulă în care se dezvoltă matca albinelor. (Atestat în forma *țițînă*) *Se cunoaște că un stup este gata să roiască de pe țițînele ce se fac pe dunga fagurilor; căci într-aceste țițîni se prăsesc mumele albinelor sau împărătesele stupilor.* I. IONESCU, M. 381.

3. (Popular) Rădăcină a unui furuncul.

— Pl. și: *țițîne* (GANE, N. III 18). — Variantă: **țițînă** s. f.

ȚÎȚÓS, -OÁSĂ, *țîțoși, -oase*, adj. Cu țîțe mari. *Însușirile unei vaci perfecte. Și țîțoasă și lăptoasă și devreme acasă.* TEODORESCU, P. P. 191.

ȚÎȚÚCĂ, *țîțuci*, s. f. Țîțișoară. (Atestat în forma *țițucă*) *Dragul mamii îngeraș! Da cum de mi te îndurași Și țițuca mi-o lăsași?* MARIAN, Î. 134.

— Variantă: **țițúcă** s. f.

ȚOA interj. Strigăt repetat cu care se cheamă porcii la mîncare.

ȚOÁBĂ, *țoabe*, s. f. Specie de țînțar foarte mic, negru, cu abdomenul gros *(Simulia)*.

ȚOÁLĂ, *țoale*, s. f. (Popular, mai ales la pl.) Obiect de îmbrăcăminte; (depreciativ) haină veche, uzată. *Trec săptămînile... și nu mai avem țoale.* DUMITRIU, N. 23. *Arunc o țoală pe mine și ies afară, în arie.* STANCU, D 318. *Erau niște țoale pe un cuier la dreapta.* SLAVICI, N. II 186. ◇ Fig. *Scuturînd de pe noi ultimele țoale ale umilinței fanariote, să ne întărim sufletele.* ODOBESCU, S. III 447.

ȚOÁNDRĂ s. f. v. **țundră**.

ȚOÁPĂ, *țoape*, s. f. Persoană cu apucături grosolane, bădăran. *Niște nespălați, niște țoape.* V. ROM. aprilie 1954, 19.

ȚOBÎC, *țobîci*, s. m. (Regional) Țoabă.

ȚOC[1] interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă zgomotul sărutatului și al suptului. *Ea se pleacă să te ridice și tu «ţoc, ţoc».* DAVIDOGLU, O. 49. *Se repede la dînsa ș-o sărută, ţoc, ţoc!* SADOVEANU, la TDRG. *Eu sînt gata să fac semne și minuni pentru dragostea ta, ah! (ţoc, și iar îl sărută).* GORJAN, H. I 70.

ȚOC[2], *ţocuri*, s. n. Scaun special pe care se așază pieptenele de dărăcit. *S-au pus la cină. Fata sta la ţoc.* COȘBUC, P. I 249.

ȚOCĂÍ, *ţócăi*, vb. IV. **1.** Refl. reciproc. A se săruta (cu zgomot); a se pupa. *Cînd vezi două moftangioaice amestecîndu-și alifia de pe buze și ţocăindu-se cu multă căldură, să știi că nu se pot suferi.* CARAGIALE, O. II 33. *Și numai iaca ce mi-o vede cu un flăcău în braţe, ţocăindu-se (sărutîndu-se).* ȘEZ. VI 153.

2. Intranz. (Despre copii) A mișca buzele prin somn ca și cînd ar suge.

ȚOCĂÍT, *ţocăituri*, s. n. **1.** Faptul de a (se) ţocăi; sărut zgomotos, pupătură.

2. Zgomot, lipăit făcut de copii cînd sug. *Prin somn, corpolentul romancier imita din buzele unsuroase ţocăitul pruncilor sugaci.* C. PETRESCU, O. P. I 44.

ȚOC-ÎN-ȚÓC adv. (Regional, numai în expr.) **Cu ţoc-în-poc** = cu toate lucrurile pe care le are cineva, cu tot calabalîcul; cu cățel și cu purcel.

ȚOCNÍ, *ţocnesc*, vb. IV. Tranz. (Despre păsări) A lovi cu ciocul; (despre animale, șerpi) a mușca. *Cu coada L-ai împletecit Cu gura L-ai ţocnit.* MAT. FOLK. 1146.

ȚOGOȘÁT, -Ă, *ţogoșaţi, -te*, adj. (Regional; și substantivat) Țuguiat. *Șapte cete-mi deștepta... Cu căciuli de urs, Să vezi ţogoșate, Lăsate pe spate.* MAT. FOLK. 157.

ȚOI[1], *ţoi*, s. m. (Ornit.) Scorțar[1]. *Ţoii, cintezoii și piţigoii, toţi îl întîmpinau peste tot locul cu dulcile lor cîntări.* ODOBESCU, S. III 181.

ȚOI[2], *ţoiuri*, s. n. Pahărel avînd forma unei sticluțe cu gîtul lung și îngust, din care se bea țuică sau rachiu (v. ciocan); conținutul unui asemenea pahărel. *Erau singuri, lîngă ţoiurile de spirt verde de secară.* DUMITRIU, N. 240. *Din mînă în mînă trece ţoiul de ţuică, ulceaua cu vin.* STANCU, D. 234. *La o masă de alături, cu un ţoi de ţuică și cu mîna la falcă, stătea un muşteriu.* PAS, Z. IV 247. *Mai bine beau eu două ţoiuri.* SADOVEANU, M. C. 133.

— Variantă: **ţui** (SLAVICI, N. I 294) s. n.

ȚOL[1], *ţoli*, s. m. Unitate de măsură pentru lungime, valorînd aproximativ 25,4 mm. *O scîndură lungă de trei stînjeni și groasă de patru ţoli.* SADOVEANU, N. F. 61.

ȚOL[2], *ţoluri*, s. n. Țesătură groasă de lînă sau de cînepă, folosită la țară ca pătură, ca velință, ca scoarță de așternut pe jos etc. V. cergă, lăicer. *Șiruri de căruţe trase de căluţi slabi, acoperite cu coviltire de ţoluri mișcau la dealuri.* CAMILAR, N. I 9. *Pe jos ţoluri lucrate din petice în război, iar peste ele o scoarţă lungă și îngustă.* CAMIL PETRESCU, O. II 93. *Peste cuprinsul întreg al chervanelor, erau aruncate ţoluri groase și mari de cînepă.* HOGAȘ, DR. II 39. *Stăpîne, așterne un ţol aici, în mijlocul ogrăzii.* CREANGĂ, P. 68. ✧ Expr. **A bate** (pe cineva) **ţol** = a bate foarte tare.

ȚOLÉT s. n. (Rar, cu sens colectiv) Mulțime de haine, de țoale.

ȚOLÍCĂ, *ţolici*, s. f. (Regional) Ţol[2]. *Pe pomostinea carului se pune o rogojină, ori mai curînd un ţol sau ţolică.* PAMFILE, A. R. 142.

ȚOLÍNĂ, *ţoline*, s. f. Nume de ocară pentru femei. *Alei, ţolină ce-mi eşti, zise fata împăratului, da bine m-ai vîndut.* CREANGĂ, P. 274. *A, ţolină, auzi ce-mi face, Las' c-oi dobzăla-o eu.* NEGRUZZI, S. III 31.

ȚOLÍNC, *ţolince*, s. n. (Regional; și în forma *ţolincă*) Ţol[2]. *Luară ţolincile rupte de pe lăviţi și înveliră pe Ioana.* SADOVEANU, O. III 16. *Le iei pîn'și ţolincul, de tremur, sărmăneii, de frig.* CONTEMPORANUL, VII 102.

— Variantă: **ţolincă**, *ţolinci*, s. f.

ȚOLÍNCĂ s. f. v. **ţolinc.**

ȚOLÍȚĂ, *ţoliţe*, s. f. Diminutiv al lui țoală. *Să descuie lăzile, Să-mi scoată ţoliţele.* HODOȘ, P. P. 142.

ȚOLÚȚ, *ţoluţuri*, s. n. (Popular) Ţol[2].

ȚÓNDRĂ s. f. v. **ţundră.**

ȚONȚORÓI s. n. v. **tontoroi.**

ȚOP[1] interj. (Și în forma *ţup*) **1.** (Adesea cu valoare verbală) Exclamație care însoțește o săritură sau o mișcare bruscă. V. țîști, hop. *Atuncea păunul, ţup jos, se dete iute peste cap.* SBIERA, P. 33. *Îmi sărea ţop înainte ca o turturea.* ALECSANDRI, T. 5. ✧ *M-am dus la Galaţi... și cum am ajuns, nici una, nici două... ţup în vapor.* id. ib. 70. *Cușmuţa mea cu nărav... A făcut ţup peste gard.* MARIAN, S. 322. ✧ (Și în forma *ţupa*, în corelație cu hop sau cu hopa, însoțește sau sugerează săltarea în timpul jocului) *Hopa-ţupa... amîndoi cîntăm.* NEGRUZZI, S. III 12. *Hopa-ţupa cît ţine nunta.* MAT. FOLK. 708. *Hop-ţup, n-am să-mbuc Și la moară n-am să duc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 387. ✧ Loc. adv. (Popular) **De-a hupa, de-a ţupa** = de-a rostogolul. *Sfîntu-ndat-a și picat De-a hupa, de-a ţupa.* MARIAN, S. 279. ✦ (Rar) Exclamație care sugerează o cădere. V. zdup. *Hiţa, biţa, Ţup la pămînt* (Mătăniile). SBIERA, P. 322.

2. Exclamație care se rostește în legătură cu sosirea sau cu intervenția neașteptată a cuiva undeva. *Se pomeni cu zîna că vine, și nici una, nici alta, ţop, se prinse lîngă dînsul în horă.* ISPIRESCU, L. 213. ✧ (Cu valoare verbală) *Un pîrlit află din auzite c-ar fi gol scaunul Moldovei, și ţop și el... «Eu sînt Petru, copilul Răreșoaii».* DELAVRANCEA, O. II 182. ✦ Exclamație care exprimă o schimbare subită de situație, de situație. *Eu cît și Cosma sîntem gata de logodnă și apoi, ţop, ca din senin să-mi calc vorba.* SLAVICI, N. I 107. *Priviţi-i... de-abia daţi afară din slujbă și, ţup în opoziţie!* ALECSANDRI, T. 1448.

— Variante: **ţup, ţúpa** interj.

ȚOP[2], *ţopi*, s. m. (Învechit și popular) Zuluf; p. ext. coadă împletită, panglică pe care și-o împletesc fetele în cosiţe. *Zamfira toate le avea, numai ţopi ti lipsea.* PANN, P. V. III 112.

ȚOPĂÍ, *ţópăi*, și *ţopăiesc*, vb. IV. Intranz. (Și în forma *ţupăi*) A sălta de pe-un picior pe altul, a se mișca sărind (dezordonat) și aruncînd picioarele. *Am fi ţopăit, ca broaștele, săptămîni de-a rîndul cu genunchii goi prin ţepile mirișteі.* STANCU, D. 190. *Se aduna lumea ca la urs și copiii ţopăiau prostește.* PAS, Z. I 153. *Arare, iepuri roșcaţi se strecurau ţupăind prin luminișuri.* SADOVEANU, O. I 63. *Omul... ţipă, sforăie, ori sare, ţopăie.* CARAGIALE, N. F. 71. ✦ (Ironic) A dansa, a juca. *Și cînd dă să ţupăiască, stuhul sau papura tot foșnesc, iar oamenii îl necăjesc rîzînd.* SEVASTOS, N. 331. *Ian privește-l cum ţopăiește.* ALECSANDRI, T. 197. ✧ Tranz. fact. *Nu se lasă în ruptul capului pînă ce nu-i ţupăiesc și pe ei în horă.* SEVASTOS, N. 317.

— Variantă: **ţupăi** vb. IV.

ȚOPĂIÁLĂ, *ţopăieli*, s. f. (Și în forma *ţupăială*) Acțiunea de a ţopăi; săritură dezordonată, greoaie.

Chiote de veselie, Țupăieli de oameni beți. VLAHUȚĂ, la TDRG.

— Variantă: **țupăiálă** s. f.

ȚOPĂÍT s. n. Faptul de a ț o p ă i; țopăitură. *Cînd se opriră din țopăit, ca să se mai deșerte cîteva coșuri de struguri, el o întrebă, repezit și acru.* CAMIL PETRESCU, O. II 295.

ȚOPĂITÚRĂ, *țopăituri,* s. f. Țopăială.

ȚOPÍC interj. Țop. ✦ (Cu valoare verbală) Uite, iată, vine. *Pe care uliță m-oi învîrti și la orișice ceas m-oi afla... el, țopîc, înaintea mea.* PAMFILE, A. R. 262.

ȚOPÎRCĂ, *țopîrci,* s. f. (Regional) Țopîrlan. *Iaca mă! nu cumva s-o boierit țopîrca?* ALECSANDRI, T. 913.

ȚOPÎRLÁN, *țopîrlani,* s. m. Om cu apucături grosolane; mojic, bădăran. V. ț o a p ă. *El îi spuse cu o asprime de țopîrlan că, dacă-l mai cicălește atîta, pleacă și nu mai calcă pe la han.* CAMIL PETRESCU, O. II 300. *Dar, la urma urmelor, era numai prostia primarului la mijloc. Ce știa țopîrlanul de primar!* SLAVICI, N. II 329. *Pesemne păcatele mele cele mari și grele m-au aruncat și aici, să învăț niște țopîrlani sălbatici.* CREANGĂ, A. 77. ✧ (La vocativ, folosit ca termen injurios) *Mă, țopîrlane, adună cărbunii ăștia de pe jos.* PAS, L. I 75. *Dă-te într-o parte, țopîrlane.* ALECSANDRI, T. 187.

ȚOPÎRLÁNCĂ, *țopîrlance,* s. f. Bădărancă. *Partida nobilă era hotărîtă să întrebuințeze împotriva «țopîrlancei»... mijloace mai hotărîtoare.* SADOVEANU, O. VIII 224.

ȚOPÎRLĂNÉSC, -EÁSCĂ, *țopîrlănești,* adj. De țopîrlan, grosolan. *Glume țopîrlănești! — îl repezi nevastă-sa.* V. ROM. mai 1954, 73.

ȚOPÎRLĂNÍ, *țopîrlănesc,* vb. IV. T r a n z. (Rar) A da cuiva epitetul de țopîrlan; a numi pe cineva țopîrlan. *De aceea... m-ai și țopîrlănit dinaintea oamenilor și a boierilor.* ALECSANDRI, T. 195.

ȚORȚOÁNE s. f. pl. v. **zorzoane.**

ȚORȚÓI s. n. (Regional, numai în l o c. a d v.) **Cu țorțoi** = cu mare dichis, cu multe podoabe. *Crîșmărița se gătì încă mai cu țorțoi.* SLAVICI, la TDRG.

TÓȘCĂ, *țoști,* s. f. (Și în forma *toșcă)* Săculeț, trăistuță, tașcă. *Voinicul a scos o țoșcă de bani, i-a numărat.* POPA, V. 17. *Săpunul uscat se păstrează în țoști, în pod.* PAMFILE, I. C. 61. *Călugărul avea o țoșcă cu galbeni și acuma nu știa ce să facă cu dînșii.* I. CR. IV 45. ✧ L o c. a d j. **Țoșcă de...** = doldora de..., plin de... *Dă babei vreo cîteva gîturi de rachiu și apoi îi mai întinde și o pungă toșcă de bani.* CREANGĂ, P. 171.

— Variantă: **tóșcă** s. f.

ȚU interj. Strigăt (de obicei repetat) cu care se îndeamnă calul la drum. *Foaie verde de sasău, Țu, țu, țu, murgușul meu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.

— Variantă: **țul** (BIBICESCU, P. P. 218) interj.

ȚUCÁ, *țuc,* vb. I. T r a n z. (Regional) A săruta. *Haide, mîndră, să te țuc, Că mîne mă duc la plug.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 476.

ȚÚCĂRĂ adj. f. (Numai în e x p r.) **Fasole țucără** = soi de fasole, cu păstăile subțiri și de culoare galbenă.

ȚUCSUÍ, *țucsuiesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Rar) A bea; a trage la măsea. *Oamenii pe-atunci dădeau în gropi de proști ce erau. Pînă și a țucsui sau a trage la mustață... tot un zeu trebui să-i învețe.* ISPIRESCU, U. 103.

— Variantă: **țugsuí** vb. IV.

ȚUCSUIÁLĂ, *țucsuieli,* s. f. Faptul de a țucsui; (concretizat) băutură alcoolică. *Eu pe Șalga n-am furat, Ci-mi este de dăruială Pe-o veadră de țucsuială.* TEODORESCU, P. P. 692.

ȚUCULÚC s. n. v. **țuluc.**

ȚUG, *țuguri,* s. n. (Germanism învechit în Transilv.) Tren. *Umbli pînă acolo o săptămînă. Te duci o' vreme cu țugu. Pe urmă umbli pe jos.* SADOVEANU, V. F. 156.

ȚUGSUÍ vb. IV v. **țucsui.**

ȚÚGU interj. Strigăt (de obicei repetat) cu care se cheamă porcii.

ȚUGÚI, *țuguie,* s. n. Partea cea mai înaltă, de formă conică, a unui deal sau a unei movile; vîrf ascuțit, îndreptat în sus, al unor obiecte (mai ales al căciulii și al acoperișului). *După ce-și scutură luleaua de țuguiul semeț al opincii lui de cauciuc, porniră.* GALAN, B. I 83. *Și-a pus în față, între genunchi, căciula mare cu țuguiul turtit.* STANCU, D. 264. *I-a întors spatele, intrînd în șandramaua scundă, cu țuguiul acoperișului de șindrilă ca o... glugă veche și mucedă.* C. PETRESCU, A. R. 52. *Ne arată la stînga, în fund, printre cheliile munților, un țugui mai depărtat, aurit de razele soarelui.* VLAHUȚĂ, R. P. 112.

ȚUGUIÁ, *țuguiez,* vb. I. R e f l. A se ascuți, a se subția spre vîrf (în formă de țugui); a se ridica, a se înălța în formă de țugui. *Capul i se țuguia în con.* DELAVRANCEA, S. 124. *Ce mîndru se țuguiază acoperișul cu șindrilă.* CARAGIALE, M. 101. ✦ T r a n z. A strînge buzele, rotunjindu-le și întinzîndu-le înainte. *Din cînd în cînd aproba ceremonios, țuguindu-și buzele groase.* GALAN, B. I 63. *Ți-ai țuguiat buzele, chipurile ca pentru a fluiera.* PAS, Z. I 16. *Așa își țuguia buzele... încît ai fi zis că vrea să-i sărute.* HOGAȘ, M. N. 117. *Copilul adormise și-și țuguia în somn gurița; visa că suge.* VLAHUȚĂ, CL. 99.

ȚUGUIÁT, -Ă, *țuguiați, -te,* adj. Ascuțit, prelungit în formă de țugui. *Cuibărite între stînci, casele cu acoperișul țuguiat de fîn fumegă în asfințit.* C. PETRESCU, S. 226. (Cu pronunțare regională) *«Cetățuia», un schiluleț înfipt în vîrful unui deal înalt și țuguiet.* VLAHUȚĂ, R. P. 86. *Urechile-i țuguiete, cu pămătufuri de peri negri la vîrf, se ridicase drepte.* ODOBESCU, S. III 187. ✦ F i g. Înălțat, cocoțat. *Pare că privesc încă acei ochelari țuguiești pe nasul lui uriaș.* NEGRUZZI, S. I 8.

— Variantă: **țuguít, -ă** (EMINESCU, N. 51) adj.

ȚUGUIÉRE s. f. Faptul de a (se) ț u g u i a; ascuțire, subțiere. *Era foarte vesel, judecînd după țuguierea groaselor buze.* CĂLINESCU, E. O. I 44.

ȚUGUÍT, -Ă adj. v. **țugulat.**

ȚUGUITÚRĂ, *țuguituri,* s. f. Faptul de a prezenta un țugui; (concretizat) țugui. *Pe un loc mai neted, vara înverzit, se ridică o bisericuță din grinzi de lemn încheiate, asemănătoare cu cele din Ardeal, dar fără mare țuguitură.* CĂLINESCU, I. C. 46.

ȚUHÁL, *țuhali,* s. m. (Regional) Sac mare pentru căratul și păstrarea făinii, a cerealelor etc. *Înșfăcă pe popă, parcă ducea un țuhal.* CONTEMPORANUL, VII$_{11}$ 10. *Acești peri... trebuie să-i puie în niscaiva țuhali să-i trimată la alți oameni.* DRĂGHICI, R. 77. *Se ține sărăcia de el ca scaiul de oaie. Vorba ceea: intra-n casă cu trăistuța și n-o putea scoate cu țuhalul.* ȘEZ. XXI 21.

ȚUHÁUS s. n. (Argou) Închisoare. *Auzi d-ta, să-mi vorbească de libertate tocmai cînd știa că viu de la țuhaus.* BASSARABESCU, la TDRG.

ȚUHĂÍ, *țuhăiesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A purta de colo pînă colo, a pune la munci grele; a hărțui. *Cine se scoală mai de dimineață acela e mai mare în sat la*

ei, de-i horopseşte şi-i ţuhăieşte mai rău decît pe vite. CREANGĂ, A. 154.

ŢUI s. n. v. **ţoi²**.

ŢUICÁR, *ţuicari,* s. m. Fabricant sau negustor de ţuică; (familiar) băutor de ţuică.

ŢUICĂ, *ţuici,* s. f. Băutură alcoolică obţinută prin fermentarea şi distilarea prunelor sau (mai rar) a altor fructe. *N-am mai pus ţuică-n gură de nici nu mai ţiu minte.* REBREANU, R. I 198. *S-a apucat şi el... de tras la mahorcă şi de chilit la ţuică şi holercă de parc-o mistuia focul.* CREANGĂ, P. 325. *Iar miroşi a ţuică, iar ai ciupit din bani.* CONTEMPORANUL, VI$_{II}$ 117. ◇ *O ţuică* = a) o porţie de ţuică (cît încape într-un păhăruţ). *Vă servim o ţuică?* C. PETRESCU, C. V. 61. *A băut o ţuică mai mult? A fost prea cald? Nici el nu ştie.* BASSARABESCU, S. N. 13; b) clondirul împreună cu băutura. *Atunci soacra cea mare pune găina cu talger cu tot... c-o ţuică (o garafioară cît un păhăruţ), mai pune lingură, cuţit şi alte mîncări bune.* SEVASTOS, N. 158. ◇ Expr. **Cu ţuica-n nas** = beat, ameţit, afumat. *Mogoş... intră cu ţuica-n nas.* DAVIDOGLU, M. 82. ✦ *Cazan de ţuică* = alambic. *Se clatină şi duzii din uliţă de aburul cumplit, dulce, al cazanului de ţuică.* DUMITRIU, N. 230.

ŢUICĂREÁLĂ, *ţuicăreli,* s. f. Faptul de a bea, de a se cinsti cu ţuică; chef cu ţuică. *Ce anume rîvnea n-aş fi bănuit dacă... la o ţuicăreală mai prelungită în doi.. nu mi-ar fi spus el singur.* M. I. CARAGIALE, C. 98.

ŢUICĂRÍ, *ţuicăresc,* vb. IV. Refl. reciproc. A se cinsti cu ţuică; a se ţuicui.

ŢUICĂRÍE, *ţuicării,* s. f. Local (improvizat) unde se bea ţuică. *Plecaseră şi circul cel mare şi cele două berării de lux, cu ghirlande... mai rămăseseră încă ţuicăriile şi barăcile mici de pînză.* CAMIL PETRESCU, O. II 113.

ŢUICUÍ, *ţuicuiesc,* vb. IV. Refl. reciproc. A se ţuicări.

ŢUICUIÁLĂ, *ţuicuieli,* s. f. Ţuicăreală.

ŢUICULEÁNĂ, *ţuiculene,* s. f. Ţuiculiţă. *Haide să ne cinstim la sfîntul Gheorghe, unde e o circiumă la care viu citeodată şi-i trag o ţuiculeană.* PAS, L. I 90.

ŢUICULÍŢĂ, *ţuiculiţe,* s. f. Diminutiv al lui ţuică; porţie de ţuică (cît încape într-un pahar). *Nu te vede omul la cafenea sau la o grădină, sau la bodegă. Să mai iei o ţuiculiţă. Să mai schimbi o vorbă.* SEBASTIAN, T. 196.

ŢUI, interj. v. **ţu.**

ŢULÚC, *ţuluci,* s. m. (Regional) Moţ, ciuf. *De-abia mi-i lua pe Gerilă de ţuluc şi l-ii purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi cîtuşi de cît.* CREANGĂ, P. 246.
— Variantă: **ţuculúc** s. n.

ŢUMBURÚŞ, *tumburuşuri,* s. n. Ţîmburuc.
— Variantă: **ţimburúş** s. n.

ŢUNCHINÁR, *ţunchinari,* s. m. (Regional) Furcă cu coarnele drepte; furcoi, ţăpoi.

ŢÚNDRĂ, *ţundre,* s. f. (Regional) Haină ţărănească largă şi lungă pînă la genunchi, făcută din dimie şi tivită pe margini şi pe la cusături cu şnur; zeghe, suman. *Mi-a bătut un moş la poartă, Biet ţăran cu ţundra sură.* GOGA, C. P. 63. *Păgubaşu dormea-n şură, Învelit cu ţundră sură.* MARIAN, S. 192. *Cu ţundră neagră-mbrăcată, Cu cizme roşi încălţată.* TEODORESCU, P. P. 178. *Murăşan cu ţundră albă, Treci Mureşu de ţi-s dragă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 50.
— Variantă: **ţoándră** (SEVASTOS, N. 278, I. CR. I 2) s. f.

ŢUNDRÍŢĂ, *ţundriţe,* s. f. Diminutiv al lui ţundră. *Umblă foamea pe uliţă Îmbrăcată cu ţundriţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 471.

ŢUP interj. v. **ţop.**

ŢÚPA interj. v. **ţop.**

ŢUPĂÍ vb. IV v. **ţopăi.**

ŢUPĂIÁLĂ s. f. v. **ţopăială.**

ŢURÁNĂ, *ţurane,* s. f. (Regional) Coastă de deal stearpă, rîpoasă; corhană. *În cale găsiră un cal rîios, alungat de stăpînul său şi care păştea pe o ţurană.* ŞEZ. XXIII 108.

ŢURCÁN¹, *ţurcani,* s. m. Om de la munte care se ocupă cu creşterea oilor ţurcane. *Ghicitoare, pe care n-a dovedit-o nici ciobanii, nici mocanii, nici ţurcanii, nici ţiganii.* DELAVRANCEA, S. 261.

ŢURCÁN², **-Ă,** *ţurcani, -e,* adj. (Despre lînă) Lungă, groasă şi aspră; (despre oi) care are o astfel de lînă. ✦ (Substantivat, f.) Rasă de oi cu lînă lungă, aspră şi groasă.

ŢURCÁNĂ, *ţurcane,* s. f. Căciulă mare şi mitoasă, din piele de oaie ţurcană; ţurcă. *De sub ţurcană căddeau plete mărunte.* La TDRG.

ŢURCÁNCĂ, *ţurcance,* adj. f. (Rar, despre oi) Cu lînă ţurcană. *Turma sa de oi trece peste o mie de capete... parte ţigăi şi parte ţurcance.* I. IONESCU, D. 352.

ŢÚRCĂ¹ s. f. v. **turcă.**

ŢÚRCĂ², *ţurci,* s. f. Beţişor ascuţit la ambele capete, cu care se joacă copiii, încercînd să-l arunce cît mai departe cu ajutorul altui băţ; jocul la care se foloseşte acest beţişor. *De-a ţurca ne-am jucat.* STANCU, D. 220. *Lăncile lor .. ti azvîrleau pe sus ca pe nişte ţurci.* VISSARION, B. 44.

ŢÚRCĂ³, *ţurci,* s. f. Căciulă mare şi mitoasă făcută din piele de oaie ţurcană; ţurcană. *S-au îmbrăcat în nişte sumăiaşe şi cu ţurci pe cap.* SBIERA, P. 113. *Şi-n cap* [avea] *o ţurcă flocoasă.* ODOBESCU, S. I 65. *Pe-ai lor umeri poartă glugă, la brîu paloş şi pe frunte... se coboară-o neagră ţurcă.* ALECSANDRI, P. I 33.

ŢURCĂNÉSC, -EÁSCĂ, *ţurcăneşti,* adj. Făcut din piele de oaie ţurcană, de ţurcan, cum poartă ţurcanii. *Cu căciula mocănească, Cu sarica ţurcănească.* PAMFILE, la CADE. *Căciuli ţurcăneşti, date pe ochi.* DELAVRANCEA, S. 201. *Din cînd în cînd trecea pe lîngă el cîte-un tînăr cavaler cu căciula ţurcănească.* EMINESCU, N. 57. *Cea mai mare parte poartă cuşme ţurcăneşti.* NEGRUZZI, S. I 121.

ŢURLÓI, *ţurloaie,* s. n. **1.** (Învechit) Jgheab, ţeavă prin care curge apa (din izvor, din cişmea, din saca etc.). *Din al treilea rezervoriu se aducea altădată apă, pe ţurloaie.* BOLINTINEANU, la CADE.

2. Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului; trişcă. *Îşi umflă... cimpoiul, cu cele trei ţurloaie ale lui, apoi îl lăsă să-şi tremure singur suflul uşor.* CAMIL PETRESCU, O. I 623.

3. Fluierul piciorului (v. tibia); p. ext. toată partea piciorului de la genunchi în jos. *Curse sînge pînă la ţurloaiele cailor.* DELAVRANCEA, O. II 29. *Hîrca sta-n sus cu ceafa şi ţurloaiele erau pornite către grătarul coastelor.* CARAGIALE, M. 23. *Şede-n apă pînă-n sapă Şi-n noroi pînă-n ţurloi.* TEODORESCU, P. P. 517.

4. Ţurţur de gheaţă. *Roţile morii erau grele de polei şi de ţurloi, dar se-nvîrteau, fiindcă apa creştea.* SLAVICI, V. P. 159.
— Pl. şi: (4, m.) *ţurloi.* — Variantă: **ţîrlói** (MARIAN, INS. 42) s. n.

ȚURLU-BÚRLU adv. (În legătură cu felul în care stă părul) Zbîrlit, vîlvoi. *Perii capului nu-i erau creți, dar stăteau țurlu-burlu, cum se zice.* ISPIRESCU, U. 28.

ȚURLUÍ vb. IV v. **țîrlii.**

ȚURLUÍT s. n. v. **țîrlit.**

ȚURLUITÚRĂ s. f. v. **țîrlitură.**

ȚÚRȚUR, *țurțuri,* s. m. **1.** Mic sloi de gheață de formă prelungă și ușor ascuțită spre vîrf, care se formează (în special de-a lungul streșinilor sau pe ramuri) prin înghețarea imediată a apei care se scurge. *Cele din urmă raze luciră în țurțurii de gheață ai streșinei, apoi în albastrul înalt al cerului.* SADOVEANU, B. 101. *Aprinse o lampă. Cristalele scînteiară ca niște țurțuri de gheață.* ANGHELIOSIF, C. L. 16. *Se aude-n horn nebunul Viscol... Și din streșini, cîte unul, țurțuri rupți cum cad plesnind.* VLAHUȚĂ, P. 10. *Neagra luncă... O-ncunună despre zori C-un văl alb de promoroacă și cu țurțuri lucitori.* ALECSANDRI, P. A. 113.

2. (Mai ales la pl.) Franjuri. *Stăpîna de casă... cu capul slobod învăluit în o grimea tot albă și cu țurțuri mici de mărgele roșii pe margine, trebăluia nu știu ce prin cerdacul larg din față.* HOGAȘ, M. N. 14.

3. Țeavă prin care curge apa (la o fîntînă). *Ai dus la țurțur gura cu gura mea plecată, Voind să bei cu mine scînteia lui deodată.* ARGHEZI, V. 47. (În forma *țuțur*) *Spre un fund al curții... albea trupul văruit al unei cișmele purtînd deasupra țuțurului o precestă zugrăvită în roșu și în albastru.* MACEDONSKI, O. III 109.

— Variante: **țúrțure, țúțur** s. m.

ȚURȚURÁT, -Ă, *țurțurați, -te,* adj. Cu țurțuri, de care atîrnă țurțuri. *Barba și pletele-i albe, țurțurate la sfîrcuri de sarea talazelor, i-acoperă ochii.* DELAVRANCEA, S. 66.

ȚÚRȚURE s. m. v. **țurțur.**

ȚURÚC interj. (Germanism regional) Strigăt cu care se îndeamnă caii să dea înapoi.

ȚÚȘCĂ[1], *țuști,* s. f. **I.** (In expr.) *Oaie țușcă* = varietate de oi înrudite cu țurcanele, cu lîna de obicei neagră sau laie.

2. Ghemotoc făcut dintr-o basma și servind la un joc distractiv; p. ext. jocul însuși (constînd în a ascunde ghemotocul, trecîndu-l repede de la un jucător la altul, pentru ca cel care îl caută să nu-l găsească). *Ian să caut un ștergari să vă faceți o țușcă, doar vi-ți mai dezmorți cele ciolane.* La TDRG. ◇ Expr. **A se face țușcă** = a se îmbăta. *Din dușcă-n dușcă Mi-i să nu mă fac țușcă.* ALECSANDRI, T. 241.

ȚÚȘCĂ[2], *țuști,* s. f. (Mold., Bucov.) Ardei mic, iute, cu care se dă gust mîncărilor.

ȚUȘCÓV, *țușcovi,* s. m. (Iht.) Obleț de dimensiuni mari *(Chalcalburnus chalcoides).*

ȚUȘTI[1] interj. Țîști. *Fac țuști din baltă ș-o iau la sănătoasa; și așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele.* CREANGĂ, A. 67. ◇ (Cu valoare de verb) *Se sui pe un comănac pînă cînd îi veni bine, și, deodată, țuști în spinarea calului.* VISSARION, B. 15. *Tată-său îl fugărește, el țuști pe o parte și vine pe alta, și tumba jos.* PĂUN-PINCIO, P. 110. *Șoaricul a mirosit Aproape de mîncare... Și tocma de subt lup furînd o fărmătură: Țuști iute-n crăpătură.* DONICI, F. 73.

ȚUȘTÍ[2], *țuștesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A arunca cu repeziciune. *Femeia țuștește în cuptor purcelul și găina friptă.* ȘEZ. XVII 38.

ȚUȚ, *țuțuri,* s. n. (Regional) Proeminență cărnoasă. *Ia puiul și-i arde țuțul (moțul) acela de carne în vîrf.* ȘEZ. VI 84.

ȚUȚĂNEÁSCĂ s. f. (Mai ales articulat) Numele unui joc țărănesc care se joacă la nunți; melodia după care se dansează.

ȚUȚÚI, *țuțuiuri,* s. n. (Regional) Țugui. *O cascadă de piscuri și de țuțuiuri se repede spre valea Prahovei.* La TDRG. *Opt opintele, Două scîrțiele Și-un țuțui după ele* (Plugul). GOROVEI, C. 297.

ȚUȚUIÁ, *țúțui,* vb. I. Refl. (Regional) A se cocoța. *Necăjită, se țuțuie pe coama unui zid.* La TDRG.

ȚUȚUIÁN, *țuțuieni,* s. m. Cioban transilvănean (v. mocan); (depreciativ) om de rînd (v. țopîrlan). *Iaca țuțuianu... și-o pus livreaua.* ALECSANDRI, T. I 136.

ȚUȚUIÁNCĂ, *țuțuience,* s. f. **1.** Nevastă de țuțuian. **2.** (Mai ales articulat) Numele unui dans popular; melodia după care se dansează. *De-ndată ce s-a săvîrșit masa de cununie, toți nuntașii se prind la joc, ce durează pîn-aproape de către seară, cam cu următoarele jocuri: ardeleanca... hora... țuțuianca.* SEVASTOS, N. 282.

ȚÚȚUL, *țuțule,* s. n. (Regional) Scrînciob.

ȚUȚULÚC s. n. v. **țuluc.**

ȚÚȚUR s. m. v. **țurțur.**

ȚUȚURÁ, *țúțur,* vb. I. Tranz. (Transilv.) A scutura pe cineva trăgîndu-l de păr sau de urechi. *Se apropie de cal, îl țuțură de urechi, luă cerga și o aruncă în căruță.* SLAVICI, N. II 4.

ȚUȚURÓI, *țuțuroaie,* s. n. Șiroi. *Paparudă, rudă, Vino de mă udă... Cu găleata plină, Ploile să vină... Cu apă de ploaie, Tot cu țuțuroaie.* ȘEZ. I 155.

ȚUVLÍC interj. v. **țivlic.**

U

U[1] s. m. invar. A douăzeci şi patra literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o vocală labială posterioară închisă.

U[2] interj. (Adesea prelungit sau însoţit de alte sunete) **1.** Exclamaţie demonstrativă de avertizare. *U! Cine-i mai mare-n sat?* PANN, P. V. I 95. *U! iaca lupul, ţine-te, măi, ţine-te.* ŢICHINDEAL, F. 46.

2. Exclamaţie care exprimă surpriza, regretul sau indignarea. *Sobarul, după ce se mai dezmeţi, izbucni cu strănicie: U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire!* NEGRUZZI, S. I 228.

3. (Însoţit de obicei de «iu») Strigăt de bucurie care însoţeşte chiuiturile. *U, iu, iu, nănaşă-mare, Ia şi suflă-n luminare, Doar a arde şi mai tare.* MARIAN, NA. 267. *U, iu, iu şi na, na, na... Ieşi afară, soacră-mare, Că-ţi aduc pieptănătoare.* id. NU. 630.

4. Cuvînt care redă urletul unor animale (mai ales al lupului). *Lupul flămînd leşinat... U! Mă-ntreabă prin urlat.* PANN, P. V. I 95.

UBICUITÁTE s. f. (Livresc) Calitatea de a fi prezent pretutindeni (sau în mai multe locuri) în acelaşi timp. *Totul e o simplă iluzie, persoana fiind una singură, cu darul vrăjitoresc al ubicuităţii.* RALEA, O. 77.

— Pronunţat: *-cu-i-*.

UCÁZ, *ucazuri* şi (rar) *ucaze,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Ordin, decret, ordonanţă, hotărîre care trebuie executată fără discuţie. *Parcă mereu zvîrlea ucazuri.* STANCU, D. 7. *Se primise de la arhierie un ucaz în care lămurea că: fiii duhovnicilor... să se primească bursieri.* CONTEMPORANUL, III 660. *Ucazele lui Petru... Din mînă nu le lasă, drept pravăţ îi slujesc.* NEGRUZZI, S. II 194.

UCENÍC, -Ă, *ucenici, -e,* s. m. şi f. **1.** Persoană (tînără) care învaţă o meserie, lucrînd sub îndrumarea unui meşter. *Nici un fierar n-avea în fierăria sa atîţia ucenici.* SBIERA, P. 248. *Prîslea se duse de se bägă ucenic la argintar.* ISPIRESCU, L. 91. *Muia feleştiocul în strachina cu dohot şi-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea pe la bot, de-i bufnea risul pe toţi ucenicii din ciubotărie.* CREANGĂ, A. 46. ◇ (Cu precizarea meseriei) *Mă sfătuieşte să intru ucenic lăcătuş.* SADOVEANU, N. F. 184.

2. Adept şi continuator al unui savant sau al unui artist (v. discipol); p. ext. începător într-o activitate ştiinţifică sau artistică. *Îi recitam liber versurile, înginîndu-mă cu alţi ucenici ai literaturii.* SADOVEANU, E. 74. *Am avut cinste a înfăţoşa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică.* NEGRUZZI, S. I 5. *Ucenicii lui Petru Maior au răstălmăcit cuvintele dascălului.* RUSSO, O. 62. ✦ (În mănăstiri) Novice. *Mai mult de jumătate din aceste mirese ale domnului crescuseră ucenice în casa maicei Rahila.* GALACTION, O. I 316.

UCENICÍ, *ucenicesc,* vb. IV. Intranz. A învăţa o meserie pe lîngă un meşter, a învăţa ca ucenic; a fi ucenic. *Iată şi băiatul cu care ucenicise că vine şi se aşază lîngă dînsul.* ISPIRESCU, L. 140. ✦ Fig. A îndeplini o muncă de începător. *Ion Anghel uceniceşte astăzi, în timpuri luminoase, în făurăria poeziei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 179, 7/5.

UCENICÍE, *ucenicii,* s. f. Starea, calitatea, ocupaţia de ucenic; timpul petrecut ca ucenic. *Făcut-am cea mai aspră şi grea ucenicie.* MACEDONSKI, O. I 3. *Acum eşti calfă, ai scăpat de ucenicie.* ISPIRESCU, L. 370. *A crescut băiatul canonit şi muncit şi a ajuns, după ucenicie, culegător.* CARAGIALE, O. II 26.

UCÍD s. n. (Învechit, rar) Ucidere, omor. *Ba să tăcem, zău, ca zidul, că nu-i lucru să-l vorbim, De se va afla ucidul, cu toţii ne prăpădim.* PANN, P. V. III 115.

UCÍDE. *ucíd* şi (regional) *ucíg,* vb. III. **1.** Tranz. A omorî. V. asasina. *Puteam prea bine să-l ucid. Dar l-am lăsat... Prea era frumos şi tînăr.* EFTIMIU, Î. 98. *Calul zboară, fără să mişte din aripi, drept spre oştirile duşmanilor, care veneau ucigînd lumea şi arzînd satele.* VISSARION, B. 43. *Cade copacul peste car de-l sfarmă şi peste boi de-i ucide.* CREANGĂ, P. 46. *Nu mişcă... L-am ucis!... M-am dezbărat de el.* ALECSANDRI, T. I 450. (Refl. reciproc) *Să-i facă să se bată pînă s-or ucide.* CREANGĂ, P. 144. ◇ (Poetic) [Iarnă] *în zadar îngheţi pămîntul, Ucizi florile şi stupii.* ALECSANDRI, P. III 22. ◇ (În imprecaţii) *Ucide-l-ar pietrile de schimonosit!* GORJAN, H. IV 173. *Ucigă-te crucea, drace! Ce nu dai babelor pace?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 466. ◇ (Prin exagerare) *Viaţa de curte îl ucidea ca scriitor, îi fura tot timpul.* STANCU, U.R.S.S. 144. *Nu cumva ţi-ai pus în gînd să mă ucizi cu o mărturisire?* REBREANU, I. 104. *Nu-i ucidea chinul, cît doru-i ucidea.* COŞBUC, P. II 201. *Muieruşcă din Braşău, Mură-albastră-i ochiul tău, Care mă ucide rău.* ALECSANDRI, P. P. 53. ✦ Fig. A distruge, a nimici, a zdrobi. V. omorî (2). *Împotriva războiului care înăbuşă şi ucide elanul creator, ucide activitatea în slujba omului, pentru apărarea culturii, s-au ridicat intelectualii cinstiţi din toate colţurile lumii capitaliste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 360, 1/5. *S-a dus să-şi ucidă neastîmpărul... prin cele păduri cu fiare de vînat.* GALACTION, O. I 71. *Răsare luna... Oameni veniţi să-şi ucidă urîtul... cătară hipnotic la ascensiunea domoală a luminii.* C. PETRESCU, Î. I 16.

2. Refl. (Astăzi rar) A se sinucide. *Spun parcă toţi cireşii o poveste Cu-o zînă albă care s-a ucis.* D. BOTEZ, P. O. 22. *Ce-mi mai rămîne de făcut?... Dacă m-aş ucide!...* GANE, N. I 177. *Cînd ar şti Stănică că eu sînt aici, sînt sigură că s-ar ucide.* BOLINTINEANU, O. 403.

3. Tranz. (Regional) A bate, a lovi rău. *După ce m-au pălit cu vîslele în cap, m-au doborît la mal şi m-au ucis cît au poftit.* SADOVEANU, O. A. II 127. ✦ A sfărîma, a

zdrobi. *După ce a strivit toate spicele, ucide... şi paiele.* PAMFILE, A. R. 200. *Voia la d-voastră, domnişorule, răspunse moşneagul, scoţînd din nişte desagi... o căpiţă de usturoi şi pregătindu-se a-i ucide căţeii într-o scăfiţă de lemn.* HOGAŞ, M. N. 66.

UCÍDERE, *ucideri,* s. f. Acţiunea de a u c i d e şi rezultatul ei; omor. V. a s a s i n a t. *Toată lumea se veselea cu mic cu mare de uciderea balaurului.* ISPIRESCU, L. 202. *O dată cu omorul de sus, începuse uciderea şi în curte.* NEGRUZZI, S. I 153. *Văzînd grabnica ucidere a tovarăşului său... au tras asupra lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 167.

UCIGÁN, *ucigani,* s. m. (Regional) Diavol. *Prăpastia ceia era hotarul între împărăţia uciganilor şi împărăţia zmeilor.* SEVASTOS, la TDRG.

UCIGÁŞ, -Ă, *ucigaşi, -e,* s. m. şi f. Persoană care a ucis sau care a încercat să ucidă pe cineva. V. a s a s i n. *Ieşi femeia cea sumeaţă, ucigaşa copilului său, în calea soarelui.* RETEGANUL, P. IV 6. *Cum adică?... un ucigaş poate veni să spuie singur ce-a făcut şi lumea îl lasă în pace?* CARAGIALE, O. I 244. *Glonţul trecu alături ea... O îmbrîncitură aruncă pe ucigaş pe o canapea.* NEGRUZZI, S. I 21. ✧ (Adjectival) *Boierii ucigaşi o hotărîseră a fi soţie unui oarecărui numit Jolde.* NEGRUZZI, S. I 144. (Prin exagerare) *Cei doi ochi de colo... în loc de a fi aşa de ucigaşi şi plini de păcate, precum sînt, nu puteau ei să fie nevinovaţi?* HOGAŞ, H. 81. *Îmi spuse... despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gîndeşte şi care-i dă nopţi de insomnie şi dureri de cap ucigaşe.* VLAHUŢĂ, O. A. II 99. *Şi gropiţe face-n unghiul ucigaşei sale guri.* EMINESCU, O. I 159.

— Variantă: (rar) **ucizáş** (HASDEU, I. V. 175) s. m.

UCIGĂ-L CRÚCEA s. m. Diavolul. *Chiar de nu-i fi tu ucigă-l crucea, tot n-aţi îmblat cu lucru curat.* CREANGĂ, P. 160. *Să nu vă mai găsească ucigă-l crucea.* EMINESCU, N. 20.

UCIGĂ-L TOÁCA s. m. Diavolul.

UCIGĂTÓR, -OÁRE, *ucigători, -oare,* adj. Care ucide, care provoacă moartea; omorîtor. *Persoane deplasate în cursul războiului sînt recrutate pentru a fi expediate în colonii, la plantaţii şi în mine ucigătoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 15/5. *Întinzîndu-şi auritul arc, azvîrlă darde ucigătoare de se cutremură creştetul înalţilor munţi.* ODOBESCU, S. III 53. ✧ F i g. *Trebuie să dea vîrtos din coate... să poată străbate în această luptă ucigătoare pentru trai.* GHEREA, ST. CR. III 170. *În priviri citeam o vecinicie De-ucigătoare visuri de plăcere.* EMINESCU, O. I 200. ✧ (Adverbial, atestat în forma *ucizător*) *Las' să mă uit în ochi-ţi ucizător de dulci.* EMINESCU, O. I 95. ✦ (Substantivat) Ucigaş, asasin; p. e x t. călău. *Ucisul care moare zîmbind dispreţuitor Ucide mult mai crîncen pe-al său ucigător.* ALECSANDRI, T. II 170.

— Variantă: (rar) **ucizătór, -oáro** adj.

UCÍS[1], *ucisuri,* s. n. (Rar) Acţiunea de a u c i d e şi rezultatul ei; ucidere, omor. *Va veni cîndva vremea cocotelilor. Iar chinurile şi ucisurile de care vorbeşti n-au astîmpărat poporul.* SADOVEANU, N. F. 108.

UCÍS[2], **-Ă,** *ucişi, -se,* adj. **1.** Omorît, răpus, asasinat. *Şase mii de kilograme de bombe, şase mii de oameni ucişi.* BOGZA, A. Î. 540. ✧ F i g. *Port doine şi litanii, ucisele iubiri, În chilioare scunde şi-n file de psaltiri.* LESNEA, I. 59. ✧ (Substantivat) *Ucisul îşi găsise în sfîrşit hodina.* SADOVEANU, B. 274. *După un an el ia de nevastă pe Anca, nevasta ucisului.* GHEREA, ST. CR. II 151.

2. (Regional) Bătut crunt, snopit în bătaie, stîlcit. *Baba a cunoscut demult în el puterea ce se dezvăluise acum. De pe cînd zăcea la Dropii, într-o toamnă, ucis, şi a biruit moartea.* SADOVEANU, M. C. 154. *Uită-te ce am pe trup şi pe mîini! Era toată ucisă.* PAMFILE, CER. 154.

UCIZÁŞ s. m. v. **ucigaş.**

UCIZĂTÓR, -OÁRE adj. v. **ucigător.**

UCLÉI, *uclei,* s. m. (Iht.; regional) Obleţ.

— Variantă: **ocléi** s. m.

UCRAINEÁN[1], **-Ă,** *ucraineni, -e,* adj. Privitor la R.S.S. Ucraina sau la populaţia ei; al R.S.S. Ucraina sau al populaţiei ei. *Avea o faţă blîndă, curat ucraineană.* CONTEMPORANUL, VI 24.

— Pronunţat: *-cra-i-.*

UCRAINEÁN[2], **-Ă,** *ucraineni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a R.S.S. Ucraina sau care este originară de acolo.

— Pronunţat: *-cra-i-.*

UCRAINEÁNCĂ, *ucrainence,* s. f. Ucraineană.

— Pronunţat: *-cra-i-.*

UD[1] s. n. Urină.

UD[2], **-Ă,** *uzi, -de,* adj. Acoperit, pătruns, plin de apă sau de alt lichid; foarte umed. *Cu mîinile ude, cum spăla o cratiţă, ieşi la portiţă, în uliţă.* REBREANU, R. II 31. *Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămîiet.* EMINESCU, O. I 85. ✧ F i g. *Veni şi ziua de asalt, Cea zi de sînge udă.* ALECSANDRI, P. A. 207. ✧ (Despre persoane, întărit prin «pînă la piele», «leoarcă» etc.) *Ud pînă la piele cum eram, nu puteam să mai gonesc ideea că aş putea să aprind cu lemnăria aceasta un foc.* GALACTION, O. I 81. *Joe se făcu un cuc şi căzu la picioarele Junonei, ud leoarcă şi tremurînd de frig.* ISPIRESCU, U. 12. ✧ (Poetic, despre lucruri care implică ideea de umiditate) *Ai prins a plînge Lacrimi ude şi cu jale De dorul drăguţei tale.* SEVASTOS, N. 148. *Nouraşi prefăcuţi în neguri ude.* CONACHI, P. 262. ✧ (Substantivat) *Udul de ploaie nu se teme* (= cel copleşit de nevoi nu se teme de alte neajunsuri). ✦ (Despre ochi) Plin de lacrimi; înlăcrimat. *Îmi era teamă să nu observe copiii că am ochii uzi.* C. PETRESCU, Î. II 235. ✦ Plin de năduşeală; asudat. *Nu era zi să nu lepede boierul măcar două-trei perechi de palme pe obrajii uzi de trudă a vreunuia.* MIRONESCU, S. A. 88.

UDÁ, *ud,* vb. I. **1.** T r a n z. (Subiectul este apa sau alt lichid) A umple de umezeală, a face să fie ud. V. u m e z i. *Ploaia-l udase pînă la piele.* EMINESCU, N. 35. *Nici ploaia îl udă, nici soarele-l arde,* se spune despre cel ce nu se sinchiseşte de nimic. ✧ A b s o l. *Un vînt repede, o ploaie furioasă începură a bate şi-a uda, şi ţinură aşa pînă aproape de ziuă.* BOLINTINEANU, O. 414. ✦ (Subiectul este omul) A muia în apă sau în alt lichid, a face să fie ud. *Fă punte mîndrei să treacă, Fă punte cu lăstărei, Să nu-şi ude ciucurei.* HODOŞ, P. P. 63. *Udă cîrpa-n apă rece, Te leagă la cap şi-ţi trece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 14. ✧ (Hiperbolic) *Ele plîngeau de udau pămîntul.* CREANGĂ, P. 175. ✧ R e f l. *Ce şede pe apă Şi nu se udă?* (Umbra). TEODORESCU, P. P. 247. *Dimineaţa-i rouă mare, Şi se udă pe picioare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 425. ✦ (Cu complementul «gură») A bea puţin, pentru a-şi potoli setea. *Drumul e lung... Facem popas de-o clipă, femeia îşi udă gura cu apă.* STANCU, D. 198. *Poftiţi de-nchinaţi o dată, Vă udaţi gura căscată.* TEODORESCU, P. P. 171. ✧ F i g. (Cu alte complemente) *Făt-Frumos... au cerut de la babă să-i deie puţină apă să-şi ude sufletul.* SBIERA, P. 123. ✦ (Cu complementul «mîncare», «prînz») A bea în timpul mesei vin sau alte băuturi. ✦ R e f l. (Cu subiectul «ochii») A se umple de lacrimi. *Murise biata mămuca... Mi se udă ochii cînd mă gîndesc la ea.* ALECSANDRI, T. 50.

2. T r a n z. (Subiectul e omul) A turna apă peste plante, peste semănături; a stropi. *Didiniţo, ai stropit tu leandrii?... Şi zici că i-ai udat bine?* BĂSSARABESCU, V. 59. *Grădinarul... îl puse... să ude florile.* ISPIRESCU, L. 150. *Un rînd de răchiţi... În toată sara şi dimineaţa*

le uda cu apă din izvorul ce găsise aproape. DRĂGHICI, R. 52. ✦ (Subiectul este o apă, mai ales curgătoare) A străbate un ținut (alimentîndu-l cu apă). *Vezi Iordanul care udă cîmpii verzii Palestine.* EMINESCU, O. IV 115.

3. Refl. A urina.

UDAGÁCI s. m. v. **odagaci.**

UDÁRE s. f. (Rar) Udat. *Cînd toate acestea sînt gata, începe... pregătirea mai de aproape* [a treieratului] *și care se pornește prin udare.* PAMFILE, A. R. 201.

UDÁT[1] s. n. Acțiunea de a uda; stropire. *Udatul florilor.*

UDÁT[2], **-Ă,** *udați, -te,* adj. Muiat în apă, stropit cu apă; ud. *În grădina cu multe straturi, neudată și necăutată de nimeni, născură din pietriș... flori cu frunze galbene.* EMINESCU, N. 28.

UDĂTÚRĂ, *udături,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) uda (cu apă); umezeală; udare. *Asemine și maica, după multe udături și-au mai venit ceva în simțire.* DRĂGHICI, R. 27. *Cînd... semănăturile au trebuință de udătură... închide șanțul de la vale... și apa umflîndu-să să răvarsă peste toate.* GOLESCU, Î. 88. *D-un arcan mi-și împletea... din funie bătrînă, Să ție la udătură.* TEODORESCU, P. P. 688.

2. (Rar) Băutură (alcoolică). *Celălalt se-ntoarce mînînd înainte o fată voinică și frumoasă care... aduce pe o tavă uscătură și udătură.* CARAGIALE, O. I 369. *Încep a mînca cu toții la pîne goală și a be apă rece din fîntînă, căci altă udătură nu aveau.* CREANGĂ, A. 144.

3. (Regional) Mîncare (cu sos, v. fiertură); p. ext. orice se mănîncă ca adaos pe lîngă mămăligă sau pîine. *Ți-am oprit de mîncare... Poate pofțești și dumneata să îmbuci oleacă de udătură.* C. PETRESCU, Î. II 175. *Foame mi-i... Dac-ai avea puțintică udătură.* ALECSANDRI, T. 614.

UDEÁLĂ s. f. **1.** Apă; umezeală. *Udeala a pătruns prin opinci și s-a urcat pe cioareci ca pe un fitil de lampă, pînă deasupra genunchilor.* GALAN, Z. R. 74. *În pădure trosneau fagii și brazii, uscați ca toaca și cerșind văzduhului arzător udeală.* C. PETRESCU, R. DR. 151. *Ne-am covrigit împrejurul focului; și deasupra ninsoare, dedesubt udeală.* CREANGĂ, A. 31.

2. Băutură alcoolică; udătură. *Poate ni-ți da și ceva udeală, măria-ta, zise Șetilă, că ne sfîrîie gîtlejul de sete.* CREANGĂ, P. 257.

UDÍ, *udesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A rămîne pe loc. *Bate, doamne, pe maiorii... C-a luat feciori frumoși... Dar acasă ce-a rămas? Cei cu pălării pe nas! Acasă cine-a udit? Cei cu pălării pe flit.* HODOȘ, P. P. 212.

ÚDMĂ, *udme,* s. f. Uimă.

UDOMÉTRU. *udometre,* s. n. Pluviometru.

UF interj. Exclamație care trădează un sentiment puternic de ciudă, de plictiseală, de dezgust; of! ah! *Uf! Bine că sosirăm.* SEBASTIAN, T. 106. *Uf, ce lume, soro dragă! Unde să-l mai caute.* TOPÎRCEANU, B. 49. *Uf! că mult mai am de suit, doamne!* GÎRLEANU, L. 24. *Uf! Nu mai stau pe picioare, de necăjită ce sînt!* HASDEU, R. V. 17.

ÚGER, *ugere,* s. n. Organ de secreție a laptelui la femelele animalelor mamifere. V. țîță, mamelă. *Laptele bogat țîșnește din ugerele grase.* SADOVEANU, O. I 50. [Capra] *începu... să-și apropie ugerul de gurița copilașului.* ISPIRESCU, L. 135. *Erau unsprezece bursucei care se zvîrcoleau... subt ugerul mamei.* ODOBESCU, S. III 42.

UGHI, *ughi,* s. m. Veche monedă maghiară de aur. *Pentru plata lefilor ostașilor... se oprea din tributul ce se da la poartă 5000 ughi.* BĂLCESCU, O. I 121.

UGILÍT, -Ă, *ugiliți, -te,* adj. (Regional) Fără chef, trist, umilit. *Vărul logodit Pare ugilit.* CORBEA, A. 33. *Nemaiputînd suferi foamea, încep a mărnăi ugilit printre gard: mămucăi, iacătă-mă-s.* CREANGĂ, A. 68.

UGNÍ, *ugnesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se mira; a fi uimit. *Bărbatul său, cum o vede, se ugnește.* PAMFILE, CR. 112.

UGNÍT, -Ă, *ugniți, -te,* adj. (Regional) Uimit, mirat. *Se uită omul ugnit la dînsa, dar nu zice nimic.* PAMFILE, CR. 112.

UGUÍ, pers. 3 *úguie,* vb. IV. Intranz. (Despre porumbei și turturele) A scoate sunetele caracteristice speciei; a gîngurri. *O porumbă minunată... Pre al vostru leit pat, Uguind cu bucurie La căpătîi s-a lăsat.* TEODORESCU, P. P. 21.

UGUÍRE, *uguiri,* s. f. Faptul de a ugui; gîngurire.

UGUÍT s. n. Sunetul caracteristic scos de porumbei și de turturele; uguire.

UHÁ, *uhale,* s. f. (Regional) Fel de mîncare din zeamă de pește. *Cum se cheamă mîncarea asta?...— Uha, a răspuns bucătarul, dar ce, domnule, n-ai mai văzut cum se fierbe uhaua?* CONTEMPORANUL, IV 142. *Obicinuita zamă de pește (uha) umplea întreaga odaie de aburi.* ib. VI[1] 113.

UHÚ interj. Onomatopee care redă strigătul bufniței. *Uhu, hu!... Huhurezu-n turnuri cîntă. Uhu, hu!* COȘBUC, P. II 97. *Făcu o dată uhu! ca buhele, dar atît de tare, de răsunară toate pădurile.* RETEGANUL, la CADE.

UI[1] interj. (Popular) **1.** Exclamație, de obicei repetată, prin care se introduc uneori chiuiturile. *Ui, ui, ui Pe Călmățui Unde scoate barza pui.* STANCU, D. 225.

2. Vai! ah! of! *Ui de mine!*

UÍ[2], *uiesc,* vb. IV. Intranz. (Popular) A chiui, a hăuli, a aui. *Pe cînd cuscrii uiesc și nuntașii pușcă, se află în curte o masă pusă și acoperită cu o față albă.* MARIAN, NU. 638. *Îi pun* [miresei] *potilatul pe cap și cuscrii uiesc.* id. ib. 723.

UIÁGĂ, *uiegi,* s. f. (Regional; și în forma *oiagă*) Sticlă. *S-au dus și s-au dus, pînă ce au ajuns la un munte de oiagă (sticlă).* MARIAN, O. I 337. ✦ Vas de sticlă pentru păstrarea lichidelor; clondir. *Este-o mas-a dorului, Pe masă oiegi cu bere.* ȘEZ. XIX 36.

— Variantă: **oiágă** s. f.

UIB, *uiburi,* s. n. (Regional) Cuprins, întindere. ✧ Expr. **În uibul locului** = cît vezi cu ochii, într-un noroc, pe nimerite, orbește. *Oamenii nemaiavînd apă... vor alerga în uibul locului, căutînd apă.* PAMFILE, CER. 173.

UIDEÓ interj. v. **huideo.**

ÚIE, *ui,* s. f. (Ornit.; regional) Șoricar. *Românii... au numit pre o parte foarte mare a paserilor... după nutrețul principal al acestora. Una dintre acelea paseri... și șoarecariul, numit... și uie.* MARIAN, O. I 173.

UIEGÁR, *uiegari,* s. m. (Regional; și în forma *oiegar*) Fabricant de sticlă. (Cu pronunțare regională) *Bate, doamne, oiegariu C-o făcut oiaga mare Și păharul mititel, Nu mă pot hrăni din el.* ȘEZ. XIX 36.

— Variantă: **oiegár** s. m.

UIEMÁȘ, *uiemași,* s. m. Om însărcinat cu strîngerea uiumului (la moară, la mașina de treierat etc.). *Și-a lăsat slugă... uiemaș să ia rumînilor uiumul.* STANCU, D. 22.

ÚIET s. n. v. **huiet.**

UÍM s. n. v. **uium.**

ÚIMĂ, *uime,* s. f. (Popular) Inflamație a ganglionilor limfatici (mai ales a celor de la gît și de la subsuori);

scurtă. V. adenopatie. *Romîncele din Moldova o întrebuinţează* [mierea de bondar] *spre vindecarea uimei.* MARIAN, INS. 197.

UIMĂCÍ, *uimăcesc*, vb. IV. Refl. (Regional) A se zăpăci, a rămîne uimit. *S-a uimăcit şi... a scăpat de tremurătură vasul din mînă.* La TDRG.

UIMEÁLĂ s. f. (Învechit) Faptul de a (se) uimi (2); uluială, zăpăceală. *Boala lingorii... să iveşte... cu uimeală de minte şi de vorbă aiurea.* PISCUPESCU, O. 264.

UIMÍ, *uimesc*, vb. IV. Tranz. 1. A produce mirare sau admiraţie, a surprinde puternic, a impresiona profund. V. ului. *Vorbeşti cu un calm care mă uimeşte.* BARANGA, I. 184. *O păsărică vine, prevestind ţărmuri vecine... Pe catarg ea saltă, cîntă, Ne uimeşte, ne încîntă Şi-apoi zboară ca un vis.* ALECSANDRI, P. A. 83. ◇ Absol. *A uimit mai ales noutatea cea mai proaspătă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 170. *Fie Răzvan ori şi unde, el tot ţeara ş-o iubeşte, Dacă prin faptele sale se rădică şi uimeşte.* HASDEU, R. V. 123. ✦ Refl. A fi cuprins de mirare sau de admiraţie. *Cît viteazul o zăreşte, Pe loc stă şi se uimeşte.* ALECSANDRI, P. II 91. ◇ Fig. *Văile şi munţii se uimesc auzindu-i cîntecele.* EMINESCU, N. 5. *Ce netedă cîmpie! cum ochiul se uimeşte!* ALEXANDRESCU, P. 88.

2. (Învechit) A tulbura, a zăpăci, a buimăci. *Mă uimeşti dacă nu mîntui... Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvîntu-i.* EMINESCU, O. I 154. *Vinul... îngreuiază trupul şi uimeşte şi îmbată mintea.* PISCUPESCU, O. 200. ◇ Refl. *Pînă acum tu eşti ca unul care a găsit o comoară... Se uimeşte, nu-i vine a crede.* SADOVEANU, O. VII 88. *Hamalul, carele nu mai văzuse să aibă atîta sumă de bani de cînd se născuse, se uimi de bucurie.* GORJAN, H. II 15.

UIMÍRE s. f. Acţiunea de a (se) uimi şi rezultatul ei; mirare, surprindere, admiraţie, tulburare. *Niciodată laudele şi uimirile celor de acasă nu sînt în proporţie cu entuziasmul nostru.* SADOVEANU, N. F. 85. *A doua zi, uimire mare, spaimă în norod.* GALACTION, O. I 259. *Un lung fior de uimire trecu prin inimile tuturor.* ALECSANDRI, O. P. 87. ◇ Loc. adv. **Cu uimire** = în mod minunat. *E privighetoarea dulce care spune cu uimire Tainele inimii sale, visul ei de fericire.* ALECSANDRI, P. A. 126.

UIMÍT, -Ă, *uimiţi, -te*, adj. Cuprins de mirare sau de admiraţie; surprins, impresionat, uluit, tulburat. *Arendaşul fu atît de uimit că nici nu mai putu răspunde.* REBREANU, R. I 12. *Sta în loc uimită, văzînd frumuseţile cîmpului.* ISPIRESCU, L. 17. *Uimit de aşa judecată, mulţămeşte judecătorului.* CREANGĂ, A. 150. ◇ Fig. *Copiii ascultau într-o reculegere uimită.* SADOVEANU, A. L. 144. *Se făcu o clipă de tăcere uimită, parcă mulţimea s-ar fi dezmeticit dintr-o aiureală.* REBREANU, R. II 39.

UIMITÓR, -OÁRE, *uimitori, -oare*, adj. Care uimeşte (prin calităţile sau valoarea ce are); surprinzător, uluitor. *Eminescu avea cunoştinţe uimitoare în ceea ce priveşte literatura universală.* L. ROM. 1953, nr. 1, 46. ✦ Minunat, admirabil, extraordinar. *Un biet vătaf de curte... El a văzut castelul în vremuri uimitoare.* MACEDONSKI, O. I 23. *Acteon... a cutezat să-şi desfăteze vederile cu uimitoarea priveliştе a castei zeiţe, scăldîndu-se în pîrîu.* ODOBESCU, S. III 56.

ÚINĂ, *uine*, s. f. (Ban., Olt.) Mătuşă.

UITÁ[1], *uit*, vb. I. Tranz. 1. A pierde din memorie (momentan sau pentru totdeauna), a nu-şi (mai) aduce aminte, a nu (mai) ţine minte. *Cîteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri şi să se înduioşeze de ale altora.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 12. *Trecuseră zece ani fără să mai audă nimic de el, îl uitase.* VLAHUŢĂ, O. A. III 80. *Susano, nu uita ce te-am rugat.* ALECSANDRI, T. I 255. *Robinson, de bucurie că curînd era să vadă Londra, au uitat întîmplările trecute.* DRĂGHICI, R. 12. ◇ (În urări, de obicei în corelaţie cu sine însuşi) *L-am uitat, uita-l-ar necazurile.* REBREANU, R. I 155. ◇ (Urmat de propoziţii completive, rar de construcţii infinitivale) *Na, c-am stins focul şi am uitat să-mi aprind luleaua.* CREANGĂ, P. 132. *Ai uitat cum că eu ia vînătorie... mă pricep.* ODOBESCU, S. III 9. *Nu-l văd la bal. A! uitasem că s-a dus.* NEGRUZZI, S. I 65. *Am şi tors ş-am şi pus pînză Ş-am uitat d-a zice-n frunză.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 178. ◇ Absol. *Eu pînă în trei zile am să uit, chiar dacă mi-ar spune.* C. PETRESCU, C. V. 360. *Vinul ăsta te face să uiţi.* DELAVRANCEA, O. II 162. (Regional, cu pronumele în dativ) *Mi-am uitat ca pămîntul.* DELAVRANCEA, O. II 208. *Vai, mîndruţă, dor ţi-a fi, Crede că nu poci veni... Poronci-ţ-aş pe maica, Frică mi-i că-şi va uita.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 133. ◇ Expr. **A uita de la mînă pînă la gură** v. gură **(I 1)**. ◇ Intranz. *Rămăşagul cum v-a fost? Au uitat-ai d-al lui rost?* TEODORESCU, P. P. 667. *Vine neamţul să mă ducă, Să mă ducă la Braşeu, Ca să uit de dorul tău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 315. (Expr., glumeţ) **A şti cît au uitat alţii** = a nu şti (mai) nimic. ◇ Refl. (Învechit) [Împăratul] *înaspreşte încă o dată poronca, ca nu cumva să guste borşul acela... cînd acuma la urmă, se uită ca şi gustă.* SBIERA, P. 119. *Uneori sta şi mai mult de un ceas în vorbă cu papagalul... de multe ori se uita că vorbeşte cu dobitoc neînţelegători.* DRĂGHICI, R. 150.

2. A înceta să se mai preocupe, să se mai gîndească la cineva sau la ceva, a deveni indiferent faţă de o persoană sau de un obiect drag. *El nu era om să-şi uite prietenii.* C. PETRESCU, C. V. 168. *Ipolit acum o iubea pe dînsa şi uitase pe Olga.* NEGRUZZI, S. I 48. *Iubite Ghica, m-ai uitat cu totul. Sînt atîtea luni de cînd nu mi-ai scris.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 599. ◇ Intranz. *O frate... zilele vor trece, de Roma vei uita.* EFTIMIU, Î. 155. *A uitat şi de Harap-Alb şi de cerb şi de tot.* CREANGĂ, P. 230. *Şapte ani de cînd plecat-ai zburător cu negre plete Ş-ai uitat de soarta mîndrei, iubitoarei tale fete.* EMINESCU, O. I 83. ✦ (Urmat de propoziţii completive) A scăpa din vedere; a omite. *Noi, cei mari, uităm adesea c-am fost copii.* VLAHUŢĂ, O. A. 439. *Alergări de cai se fac pe tot anul... Am uitat să spui că numai armăsari şi iepe sînt primiţi să alerge.* NEGRUZZI, S. I 36. ✦ A nu ţine seama de... *Căpitanul Udrea, uitînd că e rănit, îmbracă armătura-i şi coiful aurit.* BOLINTINEANU, O. 52.

3. A se comporta ca şi cum a încetat să se mai gîndească la ceva, a trece sub tăcere, a nu da urmare. *Fii mai milostiv! — Prieteni, de mă credeţi, Voi uita deopotrivă orice vină şi necaz.* DAVILA, V. V. 51. ◇ Expr. **A nu-i uita** (cuiva ceva) = a duşmăni (pe cineva), a avea gînduri de răzbunare (împotriva cuiva). ◇ Refl. *Credeţi că năpăştile s-au uitat, că urile s-au potolit?* SADOVEANU, O. VIII 237.

4. A lăsa undeva din nebăgare de seamă ceva (sau pe cineva) care trebuia luat; a nu lua cu sine. *Pe soră-ta Mărioara, de grăbiţi ce-am fost, o uitasem acasă pe prispă în albiuţă.* CREANGĂ, A. 20. *Dar ce-ai uitat, dragul tatei, de te-ai întors înapoi?* id. O. A. 221. ◇ Fig. *Se deşteptase undeva un cocoş. Luna uitase, pe sub streşini şi pe ziduri mari de fabrică, petice de lumină albă, rece, ireală.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 349.

UITÁ[2], *uit*, vb. I. Refl. 1. A-şi îndrepta privirea spre cineva sau spre ceva pentru a vedea, a cerceta, a observa; a privi. *M-am uitat de jur împrejurul zidurilor vechi.* GALACTION, O. I 81. *Stau acum pe-o buturugă Să mă uit prin văi... Împrejurul meu învie Toate cîte sînt.* COŞBUC, P. II 16. *După ce se uitară la stîrvul zmeoaicei... îl lăsară corbilor.* ISPIRESCU, L. 26. ◇ (Urmat de determinări modale) *Se uită la ea cercetător.* DUMITRIU, N. 51. *Se uită cu ciudă la copilă.* C. PETRESCU, C. V. 117. *Te rog să nu te uiţi urît la mine, Că plec iar.* TOPÎRCEANU, P. 93. *Se uită pe urmă,*

o clipă, țintă în ochii stăpînului. MIRONESCU, S. A. 91. *Se uită lung la dînsul, dar gura-nchisă-i tace.* EMINESCU, O. I 93. ◇ Fig. *Casa... cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului.* REBREANU, I. 10. *Soarele-aproape de deal, se uită de-a lungul cîmpiei.* COȘBUC, P. II 62. *Vînători și cărușași... dorm acum duși... Singure stelele nopții se uită de pe cer la dînșii.* ODOBESCU, S. III 19. ◇ Expr. **A se uita în pămînt,** se spune despre cei timizi sau ruși-nați, care nu îndrăznesc să privească pe cineva în față. *A-nceput cuvînt Străinul, tremurat și rar, Uitîndu-se-n pămînt.* COȘBUC, P. I 228. **A se uita unul la altul** = a se înțelege din priviri, a-și face semne de înțelegere. *Străjerii, cum îi văd, încep a se uita unul la altul și a bufni de rîs.* CREANGĂ, P. 82. **A se uita în gura cuiva** = a fi atent la ce spune cineva, a da ascultare vorbelor, sfaturilor cuiva. *Un plod răsfățat... Cin'să se uite în gura ei?* DELAVRANCEA, O. II 186. **A nu se uita la cineva** = a nu simți atracție pentru o persoană de sex opus, a nu iubi pe cineva, a manifesta indiferență față de cineva. *Aceea pe care o iubește nici nu vrea să se uite la dînsul.* SADOVEANU, O. I 464. ✦ (La imper., cu valoare de interjecție, mai ales în forma contrasă *uite*) Iată, iacă, vezi. *Uite, graurii pe luncă, Veseli, fericiți ce sînt!* COȘBUC, P. I 264. *Astăzi, uite, de m-ar îngriji cineva... în zece zile m-aș face de nu m-aș da pe zece.* ISPIRESCU, L. 15. *Să aibi tu puterea mea... lumea aceasta ai purta-o uite așa pe degete.* CREANGĂ, P. 190. ◇ Tranz. *Uite-l verde și rotund nucul din grădină.* COȘBUC, P. I 261. *Dar uite ce vorbește gîrbova și neputincioasa!* CREANGĂ, P. 191.

2. A băga de seamă, a da atenție; a lua în considerație, a avea în vedere. *Iordache zise: Ciocoiul e ciocoi, bă... Ce te uiți tu dacă e grec sau romîn?* DUMITRIU, N. 19.

— Forme gramaticale, imper. pers. 2 și: *uite-te* (CONACHI, P. 269) și (cu valoare de interjecție) *uite.*

UITÁRE, *uitări,* s. f. **1.** Faptul de a uita[1] și rezultatul lui; lipsa oricărei amintiri. *Uitarea este leac al multor dureri pe pămînt.* SADOVEANU, O. VII 117. *Au cine-a spus că depărtarea E soră dreaptă cu uitarea?* CERNA, P. 120. *Acei ce vă-nălțară pieiră în uitare.* BOLINTINEANU, O. 186. ◇ (Poetic) *Ca mîini, pe urma ta, uitarea crește, Ușor ca liniștea de fulgi cînd ninge.* PĂUN-PINCIO, V. 86. ◇ *Uitare de sine* = a) visare, reverie. *Așa-și petrecu... vacanția aceasta, Arareori frigurile îl biruiau și-l smulgeau de tot din această fericită uitare de sine.* VLAHUȚĂ, N. 24; b) nepăsare față de interesele proprii. *În această uitare de sine... stă moralitatea artei.* GHEREA, ST. CR. II 58. ◇ Expr. **A da** (sau **a lăsa**) **uitării** (pe cineva sau ceva) = a nu se mai interesa, a înceta să mai iubească sau să-și mai amintească (de cineva sau de ceva), a se sili să uite; a uita. *Generația lui însă l-a lăsat uitării.* SADOVEANU, E. 104. *Las întunecatei uitări durerile și bucuriile mele de pînă acum.* VLAHUȚĂ, O. A. 224. *O! gondolă iubită! noi lumii dăm uitare!* ALECSANDRI, P. I 165. ✦ Rătăcire morală. *Toate aceste cîștiguri ale momentelor ei de uitare li făcură groază.* GANE, N. I 110.

2. Neant, neființă. *Generații după generații s-au perindat ca frunzele toamnelor, căzînd în uitarea morții.* SADOVEANU, E. 76. *Dar un luceafăr, răsărit Din liniștea uitării, Dă orizon nemărginit Singurătății mării.* EMINESCU, O. I 175.

UITÁT[1] s. n. Acțiunea de a se uita[2]; uitătură. *Amîndoi ne potrivim... Și la ochi și la uitat, Ca doi porumbi la zburat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49.

UITÁT[2]**, -Ă,** *uitați, -te,* adj. Care a dispărut din amintire, de care nu-ți mai aduci aminte; neglijat, părăsit. *Bătrînu-și pleacă geana... Ca o poveste-uitată Arald în minte-i sună.* EMINESCU, O. I 98. *Tu ești uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost.* NEGRUZZI, S. I 65. ◇ *Uitat de moarte* v. moarte (1). ✦ Rămas (din distracție) într-o atitudine nefirească, nepotrivită. *Toate acestea le privea biata mamă, uitată cu mîinile subsuoară, cum e omul năcăjit.* CREANGĂ, A. 66. ✦ (Învechit) Bătrîn. *Nu ești vreun tînăr, ești destul de uitat între ceilalți.* GORJAN, H. IV 174.

UITĂTÓR, -OÁRE, *uitători, -oare,* adj. (Rar) Care uită; uituc. *Traiul e un balsam, și omul, uitător.* MACEDONSKI, O. I 174. ✦ Care te face să uiți, care aduce uitare. *A băut din apa fără gust și uitătoare a Letei.* EMINESCU, N. 60.

UITĂTÚRĂ, *uitături,* s. f. Privire, aruncătură de ochi. *Zărea ici și colo uitături dușmănoase.* STĂNOIU, C. I. 195. *Își ațintise tot timpul asupra acelei triste priveliști... uitătura vioaie.* M. I. CARAGIALE, C. 26. *Numai din cînd în cînd îl fulgeră cu cîte o uitătură.* BASSARABESCU, S. N. 20. *Fu de ajuns o uitătură; căci îi răpi inima.* ISPIRESCU, L. 288. ✦ Fel de a se uita, de a privi; căutătură. *Avea ochi negri, vii, și uitătura mirată, ca de veveriță.* BOGZA, Ț. 17. *Uitătura piezișă, ocolind ochii, nu făgăduia nimic bun.* C. PETRESCU, Î. II 83. *Nu avusesem putere să-mi înfrîng sfiala și să-i răspund... tot așa de tăios cum îi fusese uitătura.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 251.

UITÍT, -Ă, *uitîți, -te,* adj. Care uită ușor; uituc. *Nu-nțăleg, soro, ce-am pățit de vro 20 de ani încoaci, sînt cam uitit.* ALECSANDRI, T. I 343. ✦ Distrat, visător. *Ilinca stă nemișcată pe prispă. Ochii ei cată uitîți înspre pădurea arămie care îmbracă dealul din față.* VLAHUȚĂ, O. A. 350. *Omul se uita spărios și uitit la Dan.* EMINESCU, N. 62.

UITÚC, -Ă, *uituci, -e,* adj. Care uită ușor; cu memorie slabă; p. ext. distrat, zăpăcit. *E drept însă că sînt și uituc.* D. ZAMFIRESCU, R. 23. *Uite, ziua știu de toate, Seara însă plec uitucă.* COȘBUC, P. I 304.

UITUCEÁLĂ, *uituceli,* s. f. (Rar) Faptul de a uita, lipsă de memorie sau de atenție, nebăgare de seamă; p. ext. distracție, zăpăceală.

UITUCÍE s. f. (Rar) Uituceală. *Trezindu-se din uitucia lui, Petru se văzu singur, singurel.* ISPIRESCU, la CADE.

UIUIÚ interj. (În special la dansurile țărănești) Exclamație care exprimă veselia și prin care se introduc de obicei chiuiturile. *Uiuiu, pînă ce-s viu, Dac-oi muri, mort să fiu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 363.

UIÚM, *uiumuri,* s. n. Cantitate procentuală de făină sau de grăunțe luată de deținătorul unei mori sau al unei batoze drept plată pentru măcinat sau treierat. *La o spărtură a zăgazului, lîngă mal, și-a făcut un turc moară și-a lăsat slugă, morar, să îngrijească pietrele și uiemaș să ia ruminilor uiumul.* STANCU, D. 22. *Se mînia tare pentru nedreptățile ce îndura... la uium din pricina morarilor.* SADOVEANU, O. I. 131.

— Variantă: **uím** (SLAVICI, V. P. 7) s. n.

ÚJBĂ, *ujbe,* s. f. Cui de care se reazemă vîsla unei luntre.

UJÍNĂ s. f. v. **ojină.**

UJÓG, *ujoage,* s. n. (Regional) Băț lung de lemn, cu un smoc de cîrpe prinse în vîrf, cu ajutorul căruia se curăță cuptorul de cenușă, înainte de a băga pîinea la copt. *Să zbori călare pe ujog.* SLAVICI, O. II 77.

UJUÍ, *ujuiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre ape) A face să se audă un zgomot ușor; a susura, a murmura, a clipoci. *Fă-mă peana leului Pe dunga părăului, S-aud apa ujuind, Pe badea în zbici pocnind.* HODOȘ, P. P. 56. ✦ (Despre vînt) A vîjîi. *Bate vîntul, ujuiește, Mîndra-n deal se odihnește.* PAMFILE, VĂZD. 27.

UJUJÍT, -Ă, *ujujiți, -te,* adj. (Rar) Uscat. *Curmeie de viță și vreascuri ujujite.* DELAVRANCEA, la CADE.

ULÁN, *ulani,* s. m. Militar din cavaleria ușoară a vechii armate romîne și a unor armate străine. *Trecu mai întîi o patrulă de ulani cu flori în vîrful lăncilor.* PAS, Z. III 81. *Sînt acum trii polcuri de dragoni, care îi o prea frumoasă oaste, îmbrăcați în roșu, afară de frac, care îi ca a ulanilor rusăști.* KOGĂLNICEANU, S. 44. *Ulanii ne-mpresoară.* TEODORESCU, P. P. 489.

ULÁNCĂ, *ulănci,* s. f. Tunică de ulan. *Locotenentul, în ulancă strînsă pe corp și cu guler de blană sură, venea foarte grăbit, aproape alergînd.* REBREANU, P. S. 15.

ULCEÁ, -ÍCĂ, *ulcele,* s. f. **1.** Oală mică (făcută mai ales din lut). V. c a n ă, c e a ș c ă. *Din mînă în mînă trece țoiul de țuică, ulceaua cu vin.* STANCU, D. 234. *Cumpărau din obor talere de lemn și ulcele de pămînt.* PAS, Z. I 170. *Niculina aducea o ulcică de lapte fierbinte pentru tatăl său.* REBREANU, R. II 60. ✧ E x p r. **A se face (sau a fi) oale și ulcele** v. o a l ă. ✦ (În superstiții) Oală în care se prepară băuturi vrăjite, farmece; p. e x t. vrajă, farmec, descîntec. *Unde-a fi, n-ai grijă... îl aduc eu cu ulcica.* ALECSANDRI, T. I 364. ✧ E x p r. **A-i pune cuiva ulcica** sau **a-i face cuiva de dragoste cu ulcica** = a face farmece pentru a atrage pe cineva, a-l face să se îndrăgostească de cineva, a fermeca pe cineva. *Ți-a pus ulcica la polcovnicu! zice cocoana pufnind de rîs.* CARAGIALE, P. 36. *Doamne, mulți cuconași zăresc eu aici, cărora le-aș face de dragoste cu ulcica.* ALECSANDRI, T. I 104.

2. (Popular) Izolator electric fixat pe stîlpii liniilor aeriene electrice (în special la liniile de telecomunicații). *Spărgeam ulcelele de marmoră de la firele telefonice.* STANCU, D. 139.

ULCELÚȘĂ, *ulceluțe,* s. f. Diminutiv al lui u l c e a. *Înșirînd din nou la oale, iată cum se potrivi, Că la două ulceluțe loc de fel nu le găsi.* CONTEMPORANUL, III 294. *Ulceluță unsă în iarbă ascunsă* (Iepurele). GOROVEI, C. 188.

ULCELÚȚĂ, *ulceluțe,* s. f. Ulceluță.

ÚLCER, *ulcere,* s. n. **1.** Leziune fără tendință de cicatrizare, care apare pe suprafața pielii sau a mucoaselor (mai ales pe mucoasa stomacului sau a intestinelor). *Sub influența prafului caustic pot apărea pe piele eczeme și ulcere.* ANATOMIA 90. *Pe mucoasa intestinală se văd vaste ulcere lungi transversale.* BABEȘ, O. A. I 320. *Au fost de părere că s-ar putea să am un ulcer al esofagului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135.

2. Rană cu marginile neregulate care se ivește uneori la arbori.

ULCERÁ, *ulcerez,* vb. I. R e f l. (Despre țesuturi) A deveni ulceros, a căpăta o ulcerație.

ULCERÁT, -Ă, *ulcerați, -te,* adj. Care prezintă un ulcer. *Amigdala dreaptă ulcerată, de o colorațiune cenușiu-verzuie.* BABEȘ, O. A. I 320.

ULCERÁȚIE, *ulcerații,* s. f. Procesul de formare a unui ulcer; rană ulceroasă. *Paralizie facială periferică, datorită unei ulcerații care distrusese osul temporal.* PARHON, O. A. I 167.

— Variantă: (rar) **ulcerațiúne** (BABEȘ, O. A. I 293) s. f.

ULCERAȚIÚNE s. f. v. **ulcerație.**

ULCERÓS, -OÁSĂ, *ulceroși, -oase,* adj. Care prezintă un ulcer, cu ulcer; referitor la ulcer, provenit dintr-un ulcer.

ULCICÚȚĂ, *ulcicuțe,* s. f. Ulceluță. *Ulcicuță unsă În rogoz ascunsă* (Iepurele). GOROVEI, C. 188.

ULCIÓR[1] s. n. v. **urcior[1].**

ULCIÓR[2] s. n. v. **urcior[2].**

ULCIORÁȘ s. n. v. **urcioraș.**

ULCIORÚȘ s. n. v. **urcioruș.**

ULCÚȚĂ s. f. v. **olcuță.**

ULDÚC interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de căderea unui corp în apă.

ULÉI[1], *uleiuri,* s. n. Lichid gras, de proveniență vegetală sau minerală, insolubil în apă și mai ușor decît aceasta, folosit în alimentație (v. u n t d e l e m n), în unele industrii, la uns motoarele etc. *Triglea a adus uleiul de sunătoare.* SADOVEANU, M. C. 50. *Vor trăi... din cîștigul uleiului de roze.* GALACTION, O. I 143. ✧ (Poetic) *Unde, pentru far, să cat uleiul, Ca să ardă-n beznă luminos?* BENIUC, V. 41. ✧ *Tablou (pictură* sau *portret) în ulei* = tablou (pictură sau portret) executat în culori preparate cu ulei. *Moară de ulei* v. m o a r ă **(2).**

— Variantă: (regional) **oléu** (SADOVEANU, D. P. 31, SEVASTOS, N. 325) s. n.

ULÉI[2], *uleie,* s. n. **1.** Trunchi de copac scorburos în care se păstrează anumite lucruri; p. e x t. vas făcut dintr-un lemn scobit. *Sămînța de cînepă se pune în saci, uleie, postăvi sau alt vas, după ce se mai usucă.* PAMFILE, A. R. 174. *Se duseră înaintea bisericii și puseră trei uleie, depărtate deopotrivă unul de altul.* ISPIRESCU, L. 305. *Tot avutul din bordei Mi-e pe vatră un cotei Ș-un tăciune stins de tei Și cenușă-ntr-un ulei.* ALECSANDRI, P. P. 285.

2. Stup, știubei de albine. *Uleie cu albine ține două-trei... să aibă miere în casă.* STANCU, D. 89. *Județul acesta a fost odată foarte bogat în albine... cu un număr considerabil de uleie.* I. IONESCU, M. 379.

ULEIÁ, *uleiez,* vb. I. T r a n z. A unge cu ulei; a îmbiba, a impregna cu ulei.

ULEIÁȘ, *uleiașe,* s. n. Diminutiv al lui u l e i[2]. *După ușă se ducea, Uleiașu că găsea, În mijlocu' casii-l răsturna Și la galbeni socotea.* POP.

ULEIÁT, -Ă, *uleiați, -te,* adj. (Și în forma *oleiat)* Gătit, prăjit, fiert în ulei. *Ferește-mă, drăguț doamne, De mazăre oleiată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 432.

— Variantă: (regional) **oleiát, -ă** adj.

ULEIÉR, *uleieri,* s. m. Cel care se ocupă cu stoarcerea uleiului din semințe; deținător al unei prese de ulei.

ULEIÉRE, *uleieri,* s. f. Impregnare a unui material cu ulei sau cu altă substanță grasă.

ULEIÓS, -OÁSĂ, *uleioși, -oase,* adj. Care conține ulei; unsuros, gras. *Fața apei era linsă, lucie, uleioasă.* DUMITRIU, P. F. 4.

— Variantă: (regional) **oleiós, -oásă** (I. IONESCU, M. 46) adj.

ULEMÁ, *ulemale,* s. f. (Turcism învechit și arhaizant) Membru al clerului musulman, teolog turc. *Ulemalele au strigat asupra urdiei lauda lui Mahomed proroc.* SADOVEANU, F. J. 739. *Sultanul... porunci de ieși ulemalele (vlădicii) și imamii și toți hogii.* ISPIRESCU, M. V. 32.

ÚLEU s. m. v. **uliu.**

ULI s. m. v. **uliu.**

ULICIOÁRĂ, *ulicioare,* s. f. Diminutiv al lui u l i ț ă. *La pragul tău e plină ulicioara Și fetele își șopotesc în taină.* GOGA, P. 30. *Ea vine de la moară; Și jos în ulicioară Punîndu-și sacul, iacă, Nu-l poate ridica.* COȘBUC, P. I 63. *Ulicioara-i strîmtă și, din ziduri vechi, Vorbe, rîs și plînset sună în urechi.* EMINESCU, O. IV 364.

ULICÚȚĂ, *ulicuțe,* s. f. (Regional) Ulicioară. *La Sibiu, pe ulicuță, Zece care ș-o căruță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 443.

ULIÉȘ, *ulieși,* s. m. Ulișor.

ULIGÁIE, *uligăi,* s. f. (Regional) Uliu; erete.

ULIȘÓR, *ulișori,* s. m. Diminutiv al lui uliu. *Rominii... le numesc în genere uli, iară pe cei mai mici dintre aceștia, ulișori.* MARIAN, O. I 121.

ULITÚRĂ, *ulituri,* s. f. (Regional) Nume dat unei păsări domestice cînd face stricăciuni, cînd este supărătoare sau cînd cineva vrea să o gonească. *Romînii cînd le alungă zic: «hici, ulitură!» sau «hici, uliturilor!».* MARIAN, O. I 122.

ULIȚÁR, *ulițari,* s. m. Haimana, pierde-vară. *Eu în cap cum să nu-ți sar, Dacă ești un ulițar.* MARIAN, S. 4.

ULIȚÁRNIC, -Ă, *ulițarnici, -e,* adj. Care bate ulițele, căruia îi place să stea mult pe uliță; haimana, ulițar. *Nu e bine să se ducă* [femeia] *nicăiri de acasă, ca să nu se facă copilul ulițarnic.* MARIAN, NA. 132.

ÚLIȚĂ, *ulițe* și *uliți,* s. f. 1. Drum îngust, de obicei nepavat, în interiorul unui sat sau al unui oraș, mărginit de o parte și de alta de case sau împrejmuiri. V. stradă, străduță. *Vedea în închipuire ulița mare a satului.* DUMITRIU, N. 170. *În piață, ne rupem cîrduri, apoi ne despărțim pe uliți ș-apucăm fiecare spre casă.* VLAHUȚĂ, O. A. 234. *Călugărul nostru trece... prin lungile și întunecoasele ulițe.* EMINESCU, N. 51. ◇ Expr. **A bate ulițele** = a umbla fără rost, a fi haimana. ◇ Fig. *Încotro se întorcea viteazul, uliți, uliți făcea printre trîmbele de turci.* ISPIRESCU, M. V. 24. *Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți, Printre cetele păgîne trec, rupîndu-și large uliți.* EMINESCU, O. I 148.

2. Oamenii care locuiesc într-o uliță (1). *Aici la mine s-a strîns de frică toată ulița.* CAMILAR, N. I 73.

ÚLIU, *ulii,* s. m. Nume dat mai multor păsări răpitoare de talie mare, care atacă păsările și unele mamifere mici *(Accipiter). S-au răpezit ca ulii pe stîrv, asupra noastră, a săracilor.* STANCU, D. 103. *Trenul... aleargă... Speriind toți ulii pe cîmpii deșarte.* D. BOTEZ, P. O. 95. *Uliul rîndunelelor însă, măcar că el dintre toate paserile adunate era cel mai mic... știindu-se că e mai sprinten și mai ghibaci dintre toate, nu voi nicidecum să se supuie hotărîrii obștești.* MARIAN, O. I 134.

— Variante: (regional) **uli,** *uli* (MARIAN, O. I 121, ALECSANDRI, P. III 119, TEODORESCU, P. P. 149), **uléu,** *ulei* (DELAVRANCEA, A. 12, id. O. II 164, ALEXANDRESCU, P. A. 122), s. m.

ULIULIÚ interj. Strigăt care exprimă mirare, admirație etc. *Uliuliu, care să fi fost ăia de umblă cu ocaua mică? De se ridică în contra stăpînirii?* PAS, L. I 61.

ULIÚȚ, *uliuți,* s. m. Ulișor, ulieș. *Romînii... le numesc în genere uli, iară pre cei mai mici dintre aceștia... uliuți.* MARIAN, O. I 121.

ULM, *ulmi,* s. m. Arbore cu scoarța netedă, cu coroana stufoasă, ale cărui frunze au două jumătăți neegale și al cărui lemn este folosit în rotărie *(Ulmus). Acolo... teii cresc amestecați cu falnici jugastri, cu plopi nalți și subțiri, cu anini ușurei, cu ulmi albicioși.* ODOBESCU, S. I 147. *O tînără pădure de ulmi și de stejari Ascunde-oastea romînă prin junii săi tufari.* ALECSANDRI, P. A. 141. *Ulmu-mi este verișor, Iar stejarul frățior, Că la vreme și la zor Mult mi-a fost dăruitor; Mi-a dat ulmul roate mici Și măciuci pe la voinici.* ȘEZ. XV 137.

ULMÁ, *ulm,* vb. I. Tranz. A adulmeca. *Copoii din bătătură îl ulmară, îl zăriră, îl luară în goană.* ODOBESCU, S. III 246. *Ogari slobozea, Fata d-o ulma, Urma i-o găsea.* PĂSCULESCU, L. P. 181.

— Prez. ind. și: *ulmez.*

ULTERIÓR, -OÁRĂ, *ulteriori, -oare,* adj. Care se face, se întîmplă, are loc în urmă, mai tîrziu; care urmează după ceva sau după cineva; posterior. *Această nevroză capătă o dezvoltare ulterioară în viața familiară.* GHEREA, ST. CR. II 333. ◇ (Adverbial) *Fapte petrecute ulterior.*

ÚLTIM, -Ă, *ultimi, -e,* adj. Care ocupă locul cel din urmă (dintr-o serie, dintr-o succesiune). *Într-unul din palatele Kremlinului, cu odăi mici și scunde, găsim apartamentul în care a trăit și a lucrat în ultimii ani ai vieții sale, Vladimir Ilici Lenin.* STANCU, U.R.S.S. 66. *Cîți oameni... luptă cu entuziasm pînă la ultima suflare, pentru a cuceri o nouă rază de lumină și de dreptate.* VLAHUȚĂ, O. A. 434. *El muri... mut pînă-n ultimul moment.* EMINESCU, N. 40. ◇ *Ultima oră* = rubrică într-o gazetă unde se publică cele din urmă știri culese pînă în momentul punerii gazetei sub tipar. *Ultimul drum* v. drum (2). *Ultimele momente* (ale unui om) v. moment (1). *În ultimul grad* v. grad (II 1). *În ultimă instanță* v. instanță. ◇ Expr. **A(-și) juca ultima carte** v. carte (II 3).

ULTIMÁT s. n. v. **ultimatum.**

ULTIMATÍV, -Ă, *ultimativi, -e,* adj. Cu caracter de ultimatum.

ULTIMÁTUM, *ultimatumuri,* s. n. Comunicare cuprinzînd condițiile irevocabile și hotărîtoare pe care o putere, un stat, un împuternicit etc. le pune altui stat, în vederea rezolvării unei situații litigioase de care depind relațiile lor reciproce. *Politica forței, violenței, ultimatumurilor, politica dusă de imperialismul cotropitor se lovește de hotărîrea fermă a Țării Sovietice de a lupta prin toate mijloacele împotriva dezlănțuirii unui nou război.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 10. ◇ (Adjectival) *Mecanicii își însușesc memoriul-ultimatum prezentat guvernului de organizațiile roșii.* PAS, Z. IV 220. ◇ Fig. *«Dacă nu-mi scrii, nu-ți pot scrie nici eu»... Nu i-am putut răspunde nici la acest ultimatum.* IBRĂILEANU, A. 33.

— Variantă: **ultimát** (ODOBESCU, S. III 536) s. n.

ULTRA- Element de compunere însemnînd «foarte», «extrem de», «peste măsură de», «dincolo de», care servește la formarea unor substantive ca: ultramarin, ultramicroscop etc. sau adjective ca: ultrascurtă, ultramicroscopic etc.

ULTRAFÍLTRU, *ultrafiltre,* s. n. Filtru al cărui element filtrant poate reține particule de dimensiuni foarte mici.

ULTRAGIÁ, *ultragiez,* vb. I. Tranz. A insulta pe un reprezentant al autorității aflat în exercițiul funcțiunii sau pentru acte săvîrșite în exercițiul funcțiunii; p. ext. a jigni, a insulta, a ofensa.

ULTRÁGIU s. n. v. **ultraj.**

ULTRÁJ, *ultraje,* s. n. Ofensă, jignire, insultă (în special adusă unui reprezentant al autorității publice aflat în exercițiul funcțiunii). *Nu-mi recunosc nici o vină. Și nici dumneavoastră dreptul de a mă judeca... — Ultraj adus în instanță.* BARANGA-MORARU, F. 78.

— Variantă: **ultrágiu,** *ultragii* (BART, S. M. 89, MACEDONSKI, O. II, 139), s. n.

ULTRAMARÍN s. m. Colorant albastru, obținut sintetic prin topirea unui amestec de caolin, carbonat de sodiu, cărbune de lemn și sulf; colorant roșu sau violet obținut din acesta prin trecerea unui curent de aer cald și de clor.

ULTRAMICROCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei care se ocupă cu reacțiile chimice și cu procedeele de analiză în care intervin cantități de substanțe de ordinul microgramului sau mai mici.

ULTRAMICROSCÓP, *ultramicroscoape,* s. n. Microscop puternic, în care iluminarea obiectelor se face în direcție perpendiculară pe direcția axei optice a instrumentului, astfel încît prin difracția luminii pot fi examinate corpurile care nu sînt vizibile cu microscopul obișnuit. *Particelele soluțiilor coloidale... pot fi văzute numai la ultramicroscop.* ANATOMIA 18. *La ultramicroscop celula vie se prezintă ca... o masă de granulațiuni coloidale.* MARINESCU, P. A. 50.

ULTRAMICROSCÓPIC, -Ă, *ultramicroscopici, -e,* adj. Care se poate vedea numai la ultramicroscop; care se face cu ultramicroscopul. *Studiul ultramicroscopic al digestiunii pepsice în mediu acid arată că granulele de albumină se grupează și formează blocuri coerente.* MARINESCU, P. A. 46.

ULTRASCÚRTĂ, *ultrascurte,* adj. f. (În expr.) *Raze ultrascurte* = radiații electromagnetice cu lungimi de undă foarte scurte, utilizate în radiofonie, medicină etc.

ULTRASÚNET, *ultrasunete,* s. n. Vibrație mecanică a unui mediu, a cărei frecvență înaltă nu poate fi percepută de ureche.

ULTRAVIOLÉT, -Ă, *ultravioleți, -te,* adj. (Despre radiații electromagnetice) Care are lungimi de undă mai mici decît lungimea de undă minimă a radiațiilor violete vizibile. ✧ *Raze ultraviolete* = radiații neluminoase, mai refractabile decît violetul din spectrul solar (și avînd proprietăți terapeutice). *Spațiile interplanetare sînt străbătute de razele ultraviolete emise de soare.* MARINESCU, P. A. 41.

ULTRAVÍRUS, *ultravirusuri,* s. n. Virus de o dimensiune atît de mică încît nu poate fi vizibil la microscop. *Ultravirusurile... ar fi substanțe care pot cristaliza, provenind din substanțe organice condensate.* MARINESCU, P. A. 81.

ULÚC, *uluce,* s. n. **1.** Jgheab (de scînduri, de piatră sau dintr-un trunchi de copac) din care se adapă vitele sau în care se pune nutrețul pentru vite. *Oile le mulgea, Uluc cu lapte umplea Și pe voinic îl băga... De rane se vindeca.* ȘEZ. III 66. *La fîntînă că venea, La uluce se punea Și din apă bea și bea.* TEODORESCU, P. P. 689.

2. Canal de lemn sau de tablă, montat de-a lungul streșinii caselor, pentru a aduna apa de pe acoperiș și a o conduce spre burlane. ✧ (Poetic) *Aste lacrimi strecurîndu-se pe lîngă zbîrciturile nasului ca pe niște uluce fierești, ajungeau sub buza dedesubt.* NEGRUZZI, S. I 6. ✦ Canal, țeavă pentru captarea și scurgerea apei dintr-un izvor.

3. Jgheab făcut din scînduri prin care curge apa pentru punerea în mișcare a unei mori de apă; lăptoc, scoc. ✦ Jgheab prin care curge făina din moară. *S-a coborît la covată, a înlăturat măcinișul lui Șaban și a potrivit la uluc sacul său.* SADOVEANU, O. I. 190.

4. Scobitură, șanț de-a lungul unei piese de lemn, făcut astfel încît piesa să se poată îmbina cu altă piesă.

— Pl. și: (m.) *uluci* (CAZIMIR, L. U. 37).

ULÚCĂ, *uluci,* s. f. **1.** Scîndură întrebuințată în construcții, mai ales la facerea gardurilor și a împrejmuirilor. *Dincă se îndreptă spre o poartă de uluci ascuțite sus.* CAMIL PETRESCU, O. II 7. *Pe dreapta începea gardul de uluci.* REBREANU, R. I 78.

2. (Mai ales la pl.) Gard făcut din uluci (1). *Privesc peste ulucă la vecin.* BENIUC, V. 84. *Trîntise portița de la uluci, tropăise prin curte în goană apăsată, smuncise clanța ușii de afară.* SADOVEANU, M. C. 141. *A suit la niște uluci, le-a sărit; pe urmă, alt șanț și alte garduri.* CARAGIALE, P. 87.

— Pl. și: *uluce* (ODOBESCU, S. I 109).

ULUCÍT, -Ă, *uluciți, -te,* adj. (Despre materiale lemnoase) Scobit de-a lungul, pentru a permite îmbinarea cu altă piesă. V. uluc (4). *2 lemne groase ulucite.* ANTIPA, P. 58.

ULUÍ, *uluiesc,* vb. IV. Tranz. A uimi peste măsură; a buimăci, a zăpăci, a năuci. *Atîtea opere de artă, îngrămădite unele lîngă altele, într-un spațiu redus, te uluiesc.* STANCU, U.R.S.S. 118. *Cu o îndrăzneală care măului, acest fermecător îmi afirmă pasionat că tocmai aceasta o așteaptă.* GALACTION, O. I 238. *O floare însă ului pur și simplu pe Ladima căci avea ceva misterios în somptuozitatea ei.* CAMIL PETRESCU, N. 77. ✧ Refl. *Nu se dezmeticise voinicul nostru, ba mai rău se uluise și se trezi dus pe sus.* DELAVRANCEA, S. 101. *Pierderea domnului lor îi făcură să se uluiască.* ISPIRESCU, M. V. 59.

ULUIÁLĂ, *uluieli,* s. f. Faptul de a (se) ului; zăpăceală, buimăceală. *Nici nu se dezmeticise bine din uluiala somnului... și dete fuga în unghiul grădinii cel despre răsărit.* ISPIRESCU, L. 235.

ULUÍRE, *uluiri,* s. f. Acțiunea de a (se) ului și rezultatul ei; stare de zăpăceală sau de uimire. *Parcă uluirea i-ar fi schimbat glasul.* REBREANU, R. I 195.

ULUÍT, -Ă, *uluiți, -te,* adj. Peste măsură de uimit; zăpăcit, buimăcit. *Se uitau unii la alții, uluiți.* REBREANU, R. I 112. *Moș Petrache, uluit, înspăimîntat, frînt de oboseală, fără suflare, s-a împiedicat.* POPA, V. 129. *Uluit, ca fiecare recrut, se uita la cei care-l înconjurau.* MIRONESCU, S. A. 57. ✧ (Substantivat) *Uluitul de Epimeteu... se lăsă să-l tragă Pandora de mînă.* ISPIRESCU, U. 93.

ULUITÓR, -OÁRE, *uluitori, -oare,* adj. Care uimește, zăpăcește, surprinde; care este nemaipomenit, extraordinar, de necrezut. *Ajunsesem cu toții să ne deprindem destul de binișor cu acel poznaș concert de fluierături... și de pocnete uluitoare.* ODOBESCU, S. III 594. ✧ (Adverbial) *Dragostea pentru carte a crescut însă uluitor.* SAHIA, U.R.S.S. 141.

UMÁN, -Ă, *umani, -e,* adj. **1.** Referitor la om, de om, al omului, al omenirii; omenesc. *Muntele durerilor umane Mi se-nalță maiestos în față.* BENIUC, V. 79. *E o frumusețe plină de armonie și strălucire, părînd un elogiu superb al ființei umane.* BOGZA, C. O. 280. *Astfel umana roadă în calea ei îngheață.* EMINESCU, O. I 64. ✧ *Geografie umană* (sau *antropologică*) = antropogeografie.

2. Cu dragoste de oameni, plin de omenie; omenos, blînd. *Ajută-mi să fiu puternic fără de cruzime și uman fără de întinare.* GALACTION, O. I 192. *Misiunea istorică a școalei sovietice este adîncă, progresivă și umană.* SAHIA, U.R.S.S. 133. *Întîi trebuie să fii uman și numai de aci încolo să vezi dacă ești și poet.* VLAHUȚĂ, O. A. 327.

UMANIOÁRE s. f. pl. (Învechit) Totalitatea studiilor clasice (considerate altădată ca bază a culturii unui om). [Colegiul Național] *avea un curs începător cu patru «clasuri», un curs «central de umanioare» tot cu patru clasuri și încă un curs complimentar.* CAMIL PETRESCU, O. I 193.

— Pronunțat: *-ni-oa-.*

UMANÍSM s. n. Mișcare socială și culturală apărută în apusul Europei în secolul al XIV-lea ca expresie a luptei împotriva feudalismului și a învățăturii scolasticii și care, proclamînd libertatea personalității umane, a contribuit la răspîndirea științei.

UMANÍST[1], *umaniști,* s. m. Adept, partizan al umanismului. *În ochii umaniștilor... scapare nu este afară din studiile clasice.* ODOBESCU, S. II 59. ✦ Nume dat sa-

vanţilor din secolele XIV-XVII, care studiau operele antichităţii.

UMANÍST², **-Ă**, *umanişti, -ste*, adj. Care aparţine umanismului, privitor la umanism; care este de domeniul culturii clasice. *Studii umaniste.*

UMANÍSTIC, **-Ă**, *umanistici, -e*, adj. Umanist². *Hotărîrea luată de Ministerul Învăţămîntului cu privire la întărirea disciplinelor umanistice în învăţămîntul mediu... este binevenită.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 503, 5/3.

UMANITÁR, **-Ă**, *umanitari, -e*, adj. Care urmăreşte binele omenirii, este plin de umanitate, devotat umanităţii; care lucrează în interesul omenirii. *Doctorul călca uneori regulamentul spitalului. Făcea o mică fraudă umanitară.* BART, E. 313. *Spiritul adînc idealist şi larg umanitar al lui Schiller.* GHEREA, ST. CR. I 174.

UMANITARÍSM s. n. Concepţie, atitudine de înţelegere, de dragoste faţă de oameni; umanitate (2).

UMANITARÍST, **-Ă**, *umanitarişti, -ste*, adj. Care aparţine umanitarismului, privitor la umanitarism. ✦ (Substantivat) Adept al umanitarismului. *Nu-s umanitarist plîngăreţ.* C. PETRESCU, Î. II 108.

UMANITÁTE s. f. **1.** Totalitatea oamenilor, omenire. *Ţiu să mă lămuresc asupra marilor chestiuni cari preocupă umanitatea.* CARAGIALE, O. VII 188. *Credea în viitorul promis umanităţii, Precum şi în triumful justiţiei.* BOLINTINEANU, O. 227. *În inima femeii se oglindesc... cele mai nobile sentimente şi patimi ale umanităţii.* BOLLIAC, O. 44. ✦ Colectivitate de oameni. *Ion Ozun n-ar fi crezut că într-un spaţiu atît de strîmt poate vieţui atît de sonor o atît de diversă şi tristă umanitate.* C. PETRESCU, C. V. 49. *Ar fi avut putere să-i pună cu botul pe labe pe toţi satrapii mici şi mari ce terorizau umanitatea de la marginile oraşului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 16.

2. Umanitarism. *S-a mai pomenit atîta umanitate în vreo armată de cînd e istoria?* REBREANU, P. S. 135. *Şi acum, domnilor, las dreptul deoparte; şi... nu voi mai chema în ajutorul ţăranilor noştri decît umanitatea şi patriotismul dumneavoastră.* KOGĂLNICEANU, S. A. 184.

UMANIZÁ, *umanizez*, vb. I. Tranz. A face mai omenos, mai blînd. ✧ Refl. *Aş dori să văd un zîmbet, să aud o vorbă afabilă. Nu. Sînt de o strictеţe de automat, de o rigiditate absurdă. — Or să se umanizeze, domnule colonel.* SADOVEANU, M. C. 90.

ÚMĂR, *umeri*, s. m., şi (regional) *umere*, s. n. **1.** Parte a corpului omenesc prin care se leagă braţele de trunchi; articulaţia care face această legătură. *Pe umeri simt crescînd aripi De vultur.* BENIUC, V. 11. *Pe umeri pletele-i curg riu.* COŞBUC, P. I 118. *Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr Aşa el sprijină lumea şi vecia într-un număr.* EMINESCU, O. I 132. ✧ (În construcţie cu prep. «pe», «la», mai rar «de-a», în locuţiuni şi expresii, care arată felul de a purta poverile) *Îşi luară fiecare desăgută d-a umeri.* ISPIRESCU, L. 96. *Într-un buc iese afară cu puşca la umăr.* CREANGĂ, P. 311. *Luîndu-şi buzduganul de-a umăr, merse mereu pe dîra de piuă.* EMINESCU, N. 8. (Fig.) *Flămînd şi gol, făr-adăpost, Mi-ai pus pe umeri cît ai vrut.* COŞBUC, P. I 207. ✧ Expr. **Umăr la umăr** = alături, unul lîngă altul; p. ext. uniţi. *Solemne... erau chipurile pîrlite de soare ale ostaşilor înşiraţi drept, umăr la umăr.* VLAHUŢĂ, R. P. 15. **A pune umărul** = a ajuta efectiv la îndeplinirea unei acţiuni; a susţine, a sprijini. *Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetaşu... Dar nu l-a pus.* REBREANU, I. 48. *El însă n-a aşteptat nici să fie chemat, nici mînat, ci, din deprinderea de a pune umărul acolo unde vedea nevoia, a venit în pavilion.* MIRONESCU, S. A. 124. *Tot e bine să fii prieten c-un colonel, cînd la o înaintare, tot mai răpede pune şi el umărul.* CONTEMPORANUL, VII 200. **A da** (sau **a strînge, a ridica** etc.) **din umeri** = a înălţa uşor din umeri, pentru a-şi manifesta nepăsarea, neştiinţa, nepriceperea, nedumerirea, disprеţul. *Străjerii atunci se uită lung unul la altul şi string din umere.* CREANGĂ, P. 82. *Toţi pe cîţi îi întrebă dădeau din umere, neştiind ce să răspundă.* id. ib. 107. **A se uita la cineva** (sau **a privi pe cineva**) **peste umeri** (sau **peste umăr**) = a se uita disprеţuitor, batjocoritor, a lua în rîs pe cineva. **A-şi lua călcîiele** (sau **picioarele**) **de-a umeri** = a fugi, a o lua la sănătoasa. *M-am smuncit voiniceşte din ghearele ce mă prinseseră de gît; mi-am luat călcîiele de-a umeri şi ne-am dus.* ALECSANDRI, T. 1034. ✦ Fig. Culme, a unui deal, a unui munte. *De după umărul scund şi rotunjit al dealului cu salcimi... răsări curtea.* DUMITRIU, B. F. 71. *Curtea boierului Boldur Iloveanu se află aşezată pe umăr de deal.* C. PETRESCU, R. DR. 94. *Luna se iveşte pe-a munţilor gol umăr.* ALECSANDRI, P. II 203.

2. Parte a unei haine sau a altui obiect de îmbrăcăminte care acoperă umerii (1).

3. (În expr.) **Umărul obrazului** (sau, rar, **al feţei**) = partea proeminentă, osoasă din mijlocul obrazului; pomete. *Ca printr-o sită vedeam pe căpitan răzimat în sabie, cu faţa neagră şi cu dunga cumplită din umărul obrazului.* SADOVEANU, O. VI 214. *Fata, jupîniţa Ilinca, parcă era ruptă din soare, aşa era: albă la pieliţă ca laptele, şi-n umerii obrajilor cîte o pată uşoară, parcă ar fi picurat cineva cîte un strop de sînge în lapte.* id. ib. I 69. *Figura lui îşi ascundea trăsăturile sub o barbă neagră, stufoasă, din care se vedeau numai nasul, umerii feţei şi ochii.* VLAHUŢĂ, O. A. III 46.

4. Proeminenţă pe suprafaţa unui obiect care serveşte ca reazem altui obiect în plan sau în spaţiu. ✦ Partea bombată de lîngă gîtul unui vas. *Umărul vasului... reprezentă în reliev o vînătoare de fiare sălbatice.* ODOBESCU, S. II 194. *Se încarcă căldarea cu tescovină, punîndu-se într-însa, după mărime, 5 sau 6 ciubere pînă sub umeri, adică pînă în gură, gîtul rămîne deşert.* I. IONESCU, P. 267.

5. Parte a jugului care se aşază pe gîtul vitelor.

6. (De obicei determinat prin «de haine») Umeraş.

UMĂRÓS, **-OÁSĂ**, *umăroşi, -oase*, adj. (Rar) Care are umerii laţi, puternici; lat în umeri, voinic. *Dar căpitanu-i mai tare... mai umăros... mai cu piept... Lesne poate să mă bată.* HASDEU, R. V. 76.

UMBÉLĂ, *umbele*, s. f. Inflorescenţă ale cărei flori pornesc din acelaşi punct, fiind susţinute de nişte peduncule care le ridică la aceeaşi înălţime. *Adeseori la baza «razelor» umbelei, se găsesc frunze mici.* BOTANICA 82.

UMBELIFÉRĂ, *umbelifere*, s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, ale căror flori sînt dispuse în umbelă; (la sg.) plantă din această familie.

— Variantă: **ombeliféră** s. f.

UMBELIFÓRM, **-Ă**, *umbeliformi, -e*, adj. Care are forma unei umbele.

UMBLÁ, *úmblu*, vb. I. Intranz. (În concurenţă cu merge) **1.** (Uneori cu o determinare care precizează felul de locomoţie) A se mişca dintr-un loc în altul cu picioarele, cu un vehicul, călare. *Drumeţul se opri. I se păruse că umblă cineva în urma lui.* DUMITRIU, N. 14. *Cu căruţa umblă în lume-n sus şi-n jos, mai tînăr şi mai frumos decît fusese pîn-atunci.* RETEGANUL, P. I 10. *Şi pe cîmpul gol el vede un copil umblînd desculţ.* EMINESCU, O. I 83. *Tu vorbeşti, amice, cu un dispreţ superb despre toate acele petreceri cinegetice în care vînătorul n-are nevoie să umble pe jos.* ODOBESCU, S. III 15. ✧ Fig. *Cîte-un cuvînt frumos, sonor îl obseda, îi umbla prin gură, enervant ca un fir de păr.*

VLAHUȚĂ, O. A. III 9. ◇ Expr. **A umbla cu nasul în** (sau **pe**) **sus** v. nas. **A umbla cu capul între urechi** (sau **în traistă**) v. cap[1] (I 1). **A umbla pe două cărări** v. cărare. **A umbla forfota** v. forfotă. **A-i umbla cuiva prin** (sau **în**) **cap,** se spune cînd îi trece cuiva prin minte o idee sau cînd cineva este preocupat de un gînd, muncit de o idee. *Și-auzi! Îi umblă-n cap, tu soră, S-ajungă ea Lucsandei noră!* COȘBUC, P. I 126. *Astfel de gînduri îi umblau fetei prin cap.* RETEGANUL, P. I 56. *Omul turbat... nu mănîncă, nu bea... și-i umblă prin cap gînduri rele.* ȘEZ. II 191. **Umblă** (sau **să umbli**) **sănătos** (sau **cu bine**), urare adresată celui care pleacă. *Mai rămîi sănătoasă, babo! — Umblă sănătos, Prichindel, maică!* CARAGIALE, P. 62. *Vă urez să umblați sănătoși și să petreceți bine.* id. O. VII 43. *Să umbli, bade, cu bine Și vezi să nu-ți uiți de mine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. ✦ A se ține de (sau după) cineva, a urma pe cineva; fig. a căuta insistent să obții simpatia cuiva. *Aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana.* REBREANU, I. 31. *Joe umbla după Junona.* ISPIRESCU, U. 11. *Lamele... umbla după dînsul, păscînd în preajma lui.* DRĂGHICI, R. 149.

2. (De obicei urmat de determinări locale sau modale) A străbate (ca drumeț) un loc; a merge din loc în loc, a colinda, a cutreiera; a hoinări. *Dar tu pe unde ți-ai trăit viața? — Ei, eu am umblat pe depărtate locuri... înginã Șoimaru.* SADOVEANU, O. VII 22. *Am mai umblat pe-aici... dar sînt Amar de ani, amar!* COȘBUC, P. I 228. *Ivane, cînd te-i sătura tu de umblat prin lume atunci să vii să slujești și la poarta mea.* CREANGĂ, P. 300. *Am fugit din palatul lui și de-atunci umblu rătăcind noaptea.* ALECSANDRI, T. I 435. *Pentru ochi ca sfîntul soare, Umblu noaptea pe răzoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ◇ (Metaforic) *Dar sufletul... cine știe pe cîte răspînteni stă, cine știe pe cîte căi a vrăjilor umblă.* EMINESCU, N. 21. ◇ Expr. **A umbla creangă** (sau **creanga**) v. creangă. **A umbla (de) frunza frăsinelului** v. frăsinel. **A umbla haimana** (sau **lela**) v. c. **A umbla teleleu (Tănase)** v. teleleu. **A umbla de ici-colo** (sau **de colo pînă colo**) = a se mișca agitat din loc în loc, a nu avea astîmpăr. *Nadina era veselă, ciripea, umbla de ici-colo să se intereseze de masă.* REBREANU, R. II 99. *Umblară de colo pînă colo, adunînd uscăturile.* RETEGANUL, P. I 44. **A umbla cu minciuni** = a fi foarte mincinos, a purta minciunile (sau bîrfelile) de la unul la altul. ◇ (Cu arătarea scopului pentru care se face acțiunea) *Cu calul acesta am umblat și eu a peți.* RETEGANUL, P. II 10. *O pocitanie de om umbla cu arcul după vînat paseri.* CREANGĂ, O. A. 249. *Noi umblăm să colindăm Și la gazdă o-nchinăm.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 516. ◇ Expr. **A umbla de** (sau **în**) **rîndul cuiva** = a-i purta cuiva de grijă; a vedea de cineva. (Atestat în forma *îmbla*) *Corbăcele, dragul meu! Ce mă blestemi așa rău? Că îmblu de rîndul tău De trei ani fără-ncetare De cînd zaci la închisoare.* ALECSANDRI, P. P. 141. ◇ Tranz. *După ce umblase toate țările, se întorsese acasă mai cuminte.* ISPIRESCU, la TDRG. *Ei că mi-au umblat Țara-n lung și-n lat.* TEODORESCU, P. P. 460. *Pentru sprîncene-mbinate Umblu țara jumătate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ✦ (În obiceiurile populare, determinat prin: «cu plugușorul», «cu colindul», «cu steaua» etc.) A merge din casă în casă pentru a face urări în ajunul unor sărbători. *Pe acolo, prin fundul Moldovei, umblă băieții și flăcăii strașnic cu pluguțorul.* SADOVEANU, O. I 398. ✦ A se duce de colo-colo; a se duce peste tot, pe la toți sau prin toate părțile. *Umblă prin sat, iarna, vara, și cumpără bucate de la bogătani.* STANCU, D. 95. *Anița începu a umbla prin casă rînduind.* SADOVEANU, O. VII 152. ✦ A se plimba, a circula. *Dosarul l-am luat acasă... — Ai umblat cumva cu el prin oraș? — Cum o să umblu, tov. Andrei? De la laborator am venit direct acasă.* BARANGA, I. 202. *Oamenii umblau cete prin cetate ca în zi de sărbătoare.* ISPIRESCU, L. 36. *Astăzi îi o săptămînă De cînd umblam prin grădină Cu iubita mea de mînă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82.

3. (Despre păsări și insecte) A zbura. *Pînă și fluturii umblau tot doi cîte doi.* ISPIRESCU, L. 133. *Copilul nu se domirea de ce cocorii umblă înșiruiți trîmbă.* id. ib. 287. *Un roi de albine se învîrtea în zbor deasupra capului său și umblau bezmetice de colo pînă colo.* CREANGĂ, P. 238. ✦ (Despre nori) A se mișca pe cer. (Atestat în forma *îmbla*) *Îmbla norii în toate părțile.* SBIERA, P. 5.

4. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la» sau «în» și indicînd o anumită activitate sau un loc de care e legată o anumită activitate periodică) A merge, a se duce regulat; a frecventa. *Femeile din Viișoara umblau la tîrg des cu paseri, cu lăptării, cu ouă.* SADOVEANU, O. VII 358. *Cînd a umblat la școala din sat a fost cel mai iubit elev al învățătorului.* REBREANU, I. 52. *Acum e vremea lucrului, umblați la lucru, că apoi și mîncare veți căpăta.* RETEGANUL, P. IV 75. ✦ A se ocupa, a se îndeletnici cu..., a lucra la... *S-aud și pînă aici... pocnete de bici. De la băieții ce umblă la arat.* D. BOTEZ, P. O. 26. *El cu Pahon umblă la oi și eu rămîn la stînă de fac cașul.* RETEGANUL, P. I 15. *Tustrei feciorii babei umblau în cărăușie și cîștigau mulți bani.* CREANGĂ, P. 4.

5. (Urmat de determinări modale) A se purta (îmbrăcat sau încălțat) într-un anumit fel. *Eu iarna singură-mi țes tortul Și umblu și eu cum socot Că-i portul.* COȘBUC, P. I 128. *I-ar plăcea să umble frumos îmbrăcat.* EMINESCU, N. 36. *Am mîncat pîne, legume Ș-am umblat falnică-n lume.* HODOȘ, P. P. 140. *A rămas lada-ncuiată Și ea umblă neschimbată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424. ✦ (Construit cu nume predicative) A se comporta, a se purta, a fi. *Cînd umbla întunecat Simion, umbla întunecat și Niță Negoiță, omul său.* SADOVEANU, F. J. 614. *Tu-mi umblai sfios, Sorine, Și plîngea durerea-n mine, Că tu nu te-ai priceput.* COȘBUC, P. I 51.

6. (Regional) A-i merge cuiva treburile într-un anumit fel, a i se întîmpla lucruri neprevăzute, a întîmpina situații neașteptate, a se comporta sau a proceda într-un anumit fel. *Peste cîteva zile vine la împăratul feciorul cel mijlociu și iar se roagă să-l lase, doară el va fi mai norocos decît cel mare. Ce să vă mai înșir vorbă? Acesta încă umblă chiar ca cel mai mare. Acum stau ca opăriți amîndoi.* RETEGANUL, P. II 8. *Cum am umblat, cum nu, destul că mi-am pierdut punga.* id. P. IV 24. *Moșneagul... s-a dus la babă înapoi cu cucoșelul, povestind babei cum o umblat și ce-o văzut.* ȘEZ. I 184.

7. Fig. (Despre buze, gură, ochi) A se mișca mereu. *Ochii ei umblau îngrijiți în toate părțile.* GANE, N. I 62. *Ochii ei frumoși și dragi Priveau tot spre poala rochii, S-a pus Lina pe tăcut, Și vedeam că-i umblă ochii, Umblă ochii, Ca la șerpi îi umblă ochii, Și mă mir ce i-am făcut!* COȘBUC, P. I 50. ◇ Expr. **A-i umbla cuiva gura** (**ca o moară** sau **ca melița**) v. gură (I 3). **A-i umbla cuiva limba** = a vorbi (mult, repede). *Îi umblă limba cu ascuțime.* SADOVEANU, P. M. 78.

8. (Despre vehicule) A se deplasa pe un drum, pe o linie, pe un traseu; a circula, a merge. (Atestat în forma *îmbla*) *Trenurile nu mai îmblau între Novinshaia și Prohladnaia de vreo trei zile, din pricina omătului.* CONTEMPORANUL, III 569. ✦ (Despre ambarcații) A merge pe apă, a pluti. *Hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile în Borca, zise Dumitru; căci plutele începuse a umbla.* CREANGĂ, A. 29. *Cît te uiți în lung și-n lat, Nu mai vezi pămînt uscat, Ci tot ape tulburele, Umblînd corăbii pe ele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 320.

9. (Despre unelte, aparate, instalații) A fi în funcțiune; a funcționa. *Toate plugurile umblă, Numai pluguțorul meu L-a-nțepenit dumnezeu.* STANCU, D. 9. *Am stat la roata morii, Și roata umblă des, Și roata morii cîntă Cuvinte cu-nțeles.* COȘBUC, P. I 60. *O arătare*

de om băuse apa de la 24 de iazuri și o gîrlă pe care umblau numai 500 de mori. CREANGĂ, P. 242. *Și venea apa, venea, Umbla moara de pocnea.* TEODORESCU, P. P. 152.

10. (Urmat de construcții de tipul: «din mînă în mînă») A trece, a ajunge (de la unul la altul). *Sticla pe urmă umblă din mînă în mînă.* REBREANU, I. 14. *Umbla prin mîinile lor, de la unul la altul, ca o minge.* ISPIRESCU, L. 108. *Pîn' veneai, bade, la noi, Eram floarea florilor... Și umblam din mînă-n mînă Ca cîrligul la fîntînă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 158. ◇ Expr. **A umbla din gură-n gură** v. gură (I 3). ✦ (Despre bani) A fi în circulație, a circula, p. ext. a avea curs. *Un nume folosit de ceilalți cu rost și fără rost... se ștergea ca o monedă dintre cele ce umblau prea mult.* CAMIL PETRESCU, O. II 347. *Uite, eu din ăștia îți fac napoleoni... — Și umblă? Nu-i cunoaște lumea?* VLAHUȚĂ, la TDRG.

11. A căuta, a scotoci, a cotrobăi. *Aseară cînd am venit de la laborator, a început să umble prin hîrtii.* BARANGA, I. 210. *Umblă bătrînul în traistă. Scoate un codru galben de mămăligă.* STANCU, D. 264. *La ce-mi umblați în lucrurile mele? Astă nu-mi place.* VLAHUȚĂ, O. A. 113. ✦ A se atinge de un lucru oprit, a pune mîna în ascuns pe ceva (mai ales cu scopul de a fura). (Atestat în forma *îmbla*) *Aprinde făcliile și fuga la grajd, să vadă cine îmblă la cal.* SBIERA, P. 75. ◇ Refl. impers. *N-ai observat? Nu cumva se umblase la sigiliu?* BARANGA, I. 202.

12. A lucra cu..., a se servi de..., a se atinge de..., a mînui. *Spuneți că în afară de voi patru n-a mai umblat nimeni cu aceste dosare.* BARANGA, I. 207. *Soldatul Uțupăr Pantilie, umblînd cu o armă încărcată, s-a împușcat singur din greșeală.* STANCU, D. 39. *Gîndeai că tot cu de-acelea a umblat, așa se făcu a nu-i păsa de ele.* RETEGANUL, P. IV 12. ✦ Fig. A se folosi de..., a face uz de... (pentru a-și atinge scopul, pentru a scăpa de o neplăcere). *Văzu el că în luptă dreaptă nu se putea măsura cu Mihai, și începu a umbla cu șotia.* ISPIRESCU, M. V. 33. *Nu mai umbla și sfinția-ta cu scorniturі de-aceste.* CREANGĂ, A. 94. *Nu umbla cu tertipuri!... Să-mi spui sincer de mă iubești.* CONTEMPORANUL, VII 202. *Tu umbli cu lingușeli Trei fețe de crai ca să înșeli.* TEODORESCU, P. P. 106. ◇ Expr. **A umbla cu molțuri** v. molț. **A umbla cu fofîrlica** v. fofîrlica.

13. (Urmat de determinări introduse prin prep. «după» și arătînd obiectul căutat) A căuta (în toate părțile) ceva sau pe cineva, a se sili să găsească ceva, să pună mîna pe ceva. *Nici eu n-am învățat! strigă el la urmă, umblînd după un băț ca să ne croiască.* SADOVEANU, P. M. 63. *Acum umblu flămînd și ostenit după un șerpe.* RETEGANUL, P. I 3. *Tot așa strică cîte un perete, umblînd după șoarece.* id ib. V 43. ◇ Expr. **A umbla cu limba scoasă după cineva** (sau **ceva**) v. limbă (I). ✦ Fig. A căuta să obțină un avantaj, un folos, să ajungă la o situație favorabilă. *Să știi, părinte frățioare... că noi nu umblăm după dobîndă personală... ci voim spor pentru folosul obștii.* SADOVEANU, P. M. 208. *Toți umblă după posturi, adică după lefi.* ALECSANDRI, T. I 288. ◇ Expr. **A umbla după cai verzi** = a căuta să obții ceva ce nu există; a dori imposibilul. **A umbla după potcoave de cai morți** v. potcoavă. **A umbla după doi iepuri deodată** = a se apuca de mai multe treburi deodată (și a nu isprăvi nici una); a urmări în același timp două scopuri diferite. **A umbla după colaci calzi** v. colac.

14. (Urmat de propoziții finale) A se strădui, a se sili, a căuta, a încerca să... *Părinții cu fete mari umblau în ruptul capului să le mărite.* AGÎRBICEANU, S. P. 23. *Pe mine nu mă-ntîmpină nime, cînd mă duc la dînsul; doar cînele lui care umblă să mă rupă.* CONTEMPORANUL, VII 98. *Am bade ca ș-o lumină, Umblă două să mi-l ia, Dumnezeu să nu li-l dea.* HODOȘ, P. P. 113. ✦ A avea de gînd, a avea intenția..., a vrea să... *Umblu să mă mărturisesc.* GALACTION, O. I 252. *Mă-ta nu umblă să te crească, ci să te prăpădească.* SBIERA, P. 25. *Așa, bine că mi-ai spus, Că eu asta n-o știam Și să te spînzur umblam.* PANN, P. V. I 101. *De-i umbla, doamne-a o bate, N-o bate cu alte fapte, Numai cu străinătate.* ȘEZ. III 62. ✦ A fi pe cale de a..., a se pregăti să... *Cînd umbla să se culce, a văzut pe ceilalți doi dormind.* ȘEZ. II 51. ◇ Expr. **A umbla să moară** = a fi gata să moară, a se afla pe moarte. *A aflat el că frățini-său umblă să moară și s-a rugat să-l lase de la ocnă să meargă acasă.* CARAGIALE, O. I 266. (Prin exagerare) *Cei chemați umblau să moară de frică, de cum se văzură închiși pe acel cimp ce le amintea groaznica pedeapsă a popilor.* VISSARION, B. 373.

— Variantă: (învechit și regional) **îmblá** vb. I.

UMBLÁRE, *umblări,* s. f. Acțiunea de a umbla. **1.** Cutreierare, colindare. *Zina zăbovi multă vreme în umblările ei.* RETEGANUL, P. V 17. *După cîtăva umblare, au agiuns la un pîrău.* DRĂGHICI, R. 64. ✦ (În legătură cu anumite obiceiuri populare) Colind, colindat. *Iaca așa ne-a fost umblarea cu plugul în anul acela.* CREANGĂ, O. A. 55.

2. (Rar) Felul cum îi merg cuiva treburile; pățanie, întîmplare, peripeție. *Cînd povestea... despre umblările lui... frații-l trăgeau de suman să nu mintă.* RETEGANUL, P. III 44.

UMBLÁT[1] s. n. **1.** Acțiunea de a umbla; umblare, mers. *Mai naltă pare, și-n umblat Mlădie ca o vargă.* COȘBUC, P. I 69.

2. Cutreierare, călătorie prin multe locuri. *Asta mi-a folosit; umblatu și pățitu, că acuma pot zice că nu mă tem de nime pe lume.* C. PETRESCU, R. DR. 130.

UMBLÁT[2]**, -Ă,** *umblați, -te,* adj. **1.** (Despre drumuri) Frecventat, circulat, bătătorit. *Drumu-i umblat? — E umblat, că-i șleah.* SADOVEANU, O. VIII 256. *E sat dincolo — drum umblat Și dealul mic, ușor să-l sui.* COȘBUC, P. I 232. *Era odată, la marginea unui drum umblat, o fîntînă.* CARAGIALE, O. III 51.

2. (Despre persoane; adesea determinat prin «în lume», «prin lume») Care a colindat multe locuri, a văzut multe, a trecut prin multe; p. ext. cu experiență, încercat. *Eram băiat umblat prin lume și cu cunoștințe.* GALACTION, O. I 78. *Nu e numai un bărbat spiritual, inteligent și umblat în lume.* C. PETRESCU, Î. II 67. *Oameni umblați, care călătoriseră în toată lumea și cunoscuseră fel de fel de lucruri.* CARAGIALE, S. 45.

UMBLĂCÍT s. n. v. **îmblătit.**

UMBLĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *umblărești, -e,* adj. (De obicei ironic) Căruia îi place să umble mult, să se plimbe, să hoinărească. *Nu-l încăpea lungul văilor, — de nebun și umblăreț ce era.* VLAHUȚĂ, N. 123. ✦ (Substantivat, glumeț) Excursionist, turist. *Spre deosebire de umblăreții cu tolbele doldora de merinde, localnicii nu aveau, s-ar fi părut, suflete de poeți.* PAS, L. II 157.

UMBLĂTOÁRE, *umblători,* s. f. **1.** Compartiment dintr-o lucrare minieră (puț, suitoare, plan înclinat) amenajat pentru circulația personalului.

2. (Popular) Latrină, privată, closet. *Între case, — pompa de apă, un măr cu ramurile răsucite, betege și... umblătoarea care miroase urît.* STANCU, D. 334.

UMBLĂTÓR[1]**,** *umblători,* s. m. (Învechit) Ostaș dintr-un corp de curieri ai domnilor moldoveni, pentru Polonia și Ucraina. *Vom putea, din notițele ce ne-a păstrat Cantemir, să lămurim armata Moldovei. Ea se compunea:... două vătășii: umblătorii de Hotin și umblătorii de Soroca.* BĂLCESCU, O. I 118.

UMBLĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *umblători, -oare,* adj. (Rar) Care umblă (mult). ◇ *Pod umblător* v. pod (I 1).

UMBLĂTÚRĂ, *umblături,* s. f. Faptul de a umbla, mers; colindare, cutreierare. *După multă umblătură și călcătură... o dat de tîrgul unde era vătaful acela.* ȘEZ. VIII 73.

ÚMBLET, *umblete,* s. n. **1.** Faptul de a umbla; umblare, mers. *Era un umblet și un șoptit neîncetat împrejurul casei.* DUMITRIU, N. 132. *Vodă se opri din umblet și se întoarse cu ochii mînioși spre căpitan.* SADOVEANU, O. VII 127. *La vînătoare, după cîteva ceasuri de umblet, mănînc și pietre.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 188. *Nu-i umblet, e goană nebună.* COȘBUC, P. I 291. ◇ (Metaforic) *În tîrziul nopții ascultau umbletul vîntului.* CAMILAR, N. I 335. ✦ (Rar) Mișcare (astrală). *Cometa... zi cu zi scurgîndu-se, se tot urca... învîrtindu-se precum este umbletul cerului, cu stelele către apus.* SADOVEANU, Z. C. 228. ✦ Trecere, acces. *După ce îi oprise umbletul la stîni și-i împănase drumurile, stăpînirea da știre, ca să audă... gazdele hoțului.* SADOVEANU, O. L. 156.

2. Cutreierare, colindare; hoinăreală, alergătură. *Jupîneasa Ilisafta comisoaia abia își simțea trupul, așa de multe îi fuseseră umbletele și truda.* SADOVEANU, F. J. 54.

3. Mod, fel de a umbla. *Nu-i vorbă, fetița îmi samănă puțintel și mie. Dar altfel toate ale maicii ei le are, și umbletul și graiul.* SADOVEANU, O. VII 56. *Veneau doi inși; îngîrbovit Un moș cu umblet lin, Și-o copiliță.* COȘBUC, P. I 228. *Căci azi le semeni tuturor La umblet și la port, Și te privesc nepăsător C-un rece ochi de mort.* EMINESCU, O. I 192. *Încalecă pe Roșu tu, Să-i văd și eu umbletu.* ȘEZ. IX 172.

— Variantă: (învechit și regional) **îmblet** (SBIERA, P. 217, RUSSO, S. 59) s. n.

UMBRÁR, *umbrare,* s. n. **1.** Adăpost împotriva arșiței soarelui, alcătuit din crengile și frunzele unui arbore (sau ale mai multor arbori); loc ferit de soare la poalele unui pom. *Cum vine soră-mea Ana aici, are să s-arăte în umbrar, subt dudul cel bătrîn... războiul de țesut.* SADOVEANU, P. M. 141. *Sub nucii cu umbrarul întunecat, se oprea neclintit, cu capul ridicat, ascultînd ceva.* C. PETRESCU, S. 18. *Mergeau — nimic de-acum nu-i mai desparte — Ca doi copii, ținîndu-se de mîni, Pe sub umbrare de salcîmi bătrîni.* D. BOTEZ, F. S. 23.

2. Adăpost împotriva arșiței, făcut din crengi verzi, din scînduri (sau din alt material), de obicei pe lîngă restaurante, hanuri etc. *La răspîntia aceasta stăruie încă umbrarul și circiuma lui Tache.* PAS, Z. I 13. *Se auziră oameni tropăind sub umbrarul de scînduri, acoperit cu șindrilă.* CAMIL PETRESCU, O. I 72. *E îmbulzeală mare înăuntru în prăvălie și afără subt umbrar.* CARAGIALE, M. 46.

3. Umbrelă mare înfiptă în pămînt sau într-un suport, așezată de obicei deasupra unei mese rotunde și servind ca adăpost împotriva arșiței soarelui. *Cabinele elegante din marginea mării, cu umbrarele lor întinse.* ZAMFIRESCU, la TDRG.

ÚMBRĂ, *umbre,* s. f. **I. 1.** Întunecime provocată de un corp opac care oprește razele de lumină; porțiune de loc întunecoasă (și răcoroasă) unde nu ajung direct razele de lumină. *Trecerea norilor acoperă pămîntul cu pete mari de umbră și de răcoare.* BOGZA, C. O. 237. *E cald și lîngă trunchiuri umbra treptat se face tot mai mică.* ANGHEL, Î. G. 21. *Colo în depărtare e valea lui natală, Cu codri plini de umbră, cu ripe fără fund.* EMINESCU, O. IV 318. ◇ Fig. *Pe tine eu, din umbră, te-oi scoate la lumină, Căci fosta Baba-Rada de-acum e a ta zînă.* ALECSANDRI, T. I 402. ◇ Loc. adj. **Fără umbră** = complet, desăvîrșit, pur. *Glasul și înfățișarea învățătorului dovedeau sinceritate fără umbră.* REBREANU, R. I 96. ◇ Loc. adv. **La umbră** = într-un loc umbros. *Parcurile sînt pline de oameni care au venit să guste, la umbră, răcoarea plăcută a verii.* STANCU, U.R.S.S. 125. *Rupt de osteneală... se dete nițel la umbră într-o vălcea, să se mai odihnească oleacă.* ISPIRESCU, L. 214. *Pe malul mării, la umbră stînd culcat... Privesc trecînd mulțime de vase călătoare.* ALECSANDRI, P. I 240. **Din umbră** = fără a se da pe față, fără a se face cunoscut; pe ascuns, pe furiș. *Zmeul-Zmeilor, sărmanul, ar fi fost de mult învins Dacă mama lui, din umbră, mîna nu i-ar fi întins.* EFTIMIU, Î. 92. ◇ Expr. **A sta (a fi, a rămîne** etc.) **în (sau la) umbră** = a sta (a fi, a rămîne etc.) ascuns, retras, neștiut; a sta (a rămîne etc.) deoparte. *Voi toți care ați stat pînă acum în umbră timizi... scuturați-vă, recăpătați încredere în voi.* ANGHEL, PR. 186. *De asupra tuturora se ridică cine poate, Pe cînd alții, stînd la umbră și cu inima smerită, Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită.* EMINESCU, O. I 133. (Cu aluzie la chipurile ctitorilor zugrăvite în biserici) *Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și voi Mușatini, Descălecători de țară, dătători de legi și datini.* EMINESCU, O. I 149. **A lăsa (pe cineva) în umbră** = a lăsa (pe cineva) mai prejos de sine; a eclipsa.

2. Întuneric, întunecime, obscuritate. *În odaie se făcuse întuneric, și Tudor vedea lucind în umbră ochii Aniței.* SADOVEANU, O. VII 125. *Focul taberei s-a stins, Neagra umbră s-a întins.* ALECSANDRI, P. II 107. ◇ (Urmat de determinarea «serii» sau «nopții») *Cînd îi văzu că se apropie și se adună în jurul lui prin umbra serii, înțelese numaidecît ce se întîmplă.* DUMITRIU, V. L. 97. *În umbra nopții armăsaru-i zboară Ca o-nchipuire albă și ușoară.* BOLINTINEANU, O. 35. *Umbrele nopții acoperiseră pămîntul.* ALECSANDRI, O. P. 283. ◇ Fig. (Urmat de determinarea «vremilor» sau «anilor») *Privesc din umbra anilor pămîntul Spaniei.* BOUREANU, S. P. 6. *Răsai din umbra vremilor încoace, Ca să te văd venind — ca-n vis, așa vii!* EMINESCU, O. I 120.

3. Pată întunecată, nuanță închisă, aspect întunecat. *Tîmpla bate liniștită ca o umbră viorie.* EMINESCU, O. I 79. ✦ Parte mai întunecată dintr-o imagine plastică. *Precum într-acele cadre ce-s de mînă iscusită, A umbrelor cu lumina unirea cea potrivită, Feliurimi de flori încheagă.* CONACHI, P. 284. ◇ Expr. **A da umbre** = a înnegri cu creionul sau cu cărbunele porțiuni dintr-un desen care trebuie să apară mai întunecate.

4. Fig. Întunecare a feței, cută care apare pe obraji din cauza supărării, a bătrîneții, a oboselii. *Vedeai ziua, pe chipul mamei, umbre.* PAS, Z. I 249. *Badea l-a primit cu umbră între sprîncene.* GALACTION, O. I 142. ✦ (Urmat de o determinare în genitiv) Reflex pe fața cuiva, exprimînd un sentiment (mai ales de tristețe). *Ochii ei sînt plini de umbra tăinuitelor dureri.* EMINESCU, O. I 142. *În zădar chipu-ți poartă mîhnirea — Umbra durerii ce m-amăgi.* ALEXANDRESCU, M. 62.

II. 1. (De obicei urmat de o determinare în genitiv) Forma sau imaginea întunecată a unui lucru, proiectată pe o suprafață luminată. *Peste grădiniță se așternea, tot mai mare, umbra casei.* SADOVEANU, O. IV 122. *O flacără trosni, aținîndu-le și pe celelalte. Fața lui Petre se roși. Umbra lui juca pe perete.* REBREANU, R. I 206. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri, Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri.* EMINESCU, O. I 152. ◇ *Umbre chinezești* v. chinezesc. ◇ Expr. **Se teme și de o umbră** (sau **de umbra lui**) sau **(e) fricos și de umbra lui,** se spune despre un om foarte fricos sau laș. *Și unde nu s-au adunat o mulțime de băieți și fete la școală, între care eram și eu, un băiet prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea.* CREANGĂ, A. 2. *Rău e cînd ai a face tot cu oameni, cari se tem și de umbra lor.* id. P. 233. **A face** (sau **a ține**) **degeaba umbră pămîntului,** se spune despre un om care nu-și justifică existența prin muncă. ◇ Compus: **umbra-iepurelui** = plantă erbacee din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă, uneori agățătoare, cu frunzele în formă de ace, cu florile galbene-verzui și cu fructele ca niște boabe roșii *(Asparagus scaber).* ✦ Imaginea nedeslușită a

cuiva, așa cum se vede printr-un geam de sticlă (mată), printr-o pînză etc. *Prin perdeaua subțire, la lumina slabă a lămpii, distinge umbre, ca la cinematograf. Umbra Surei e mai lungă decît a tuturor.* SAHIA, N. 96. *În saloanele de la curtea boierească se zăreau prin ferestrele largi, aburite, umbre lungi, mișcîndu-se în vîlvătaia luminilor de policandre.* MIRONESCU, S. A. 30.

2. Ființă care nu se vede bine, nu poate fi deslușită bine, din cauza întunericului, a ceții etc. V. m o g î l d e a ț ă. *Deodată tresări. O umbră părea că se mișcă pe fața netedă a cheului gol.* BART, E. 185. *Din timp în timp el zărea umbre negre ce se furișau de-a lungul galeriilor.* ALECSANDRI, O. P. 113. ✧ (În comparații) *Ceața iernii ne-a tot depărtat ca pe-o cîmpie Pînă ne-am văzut ca două umbre-n sară.* D. BOTEZ, P. O. 77. *Trecu ca o umbră și, cînd intră în chilia lui, răsuflă lung.* EMINESCU, N. 57.

3. (În superstiții și în basme) Duhul unui om mort; stafie, fantomă, nălucă. *Se despică zidul și se ivi o umbră care puse două lumînări aprinse.* ISPIRESCU, L. 143. *Fug caii duși de spaimă și vîntului s-aștern. Ca umbre străvezie ieșite din infern.* EMINESCU, O. I 98. *Tot e groază și tăcere... Umbra intră în mormînt.* ALEXANDRESCU, M. 17. ✧ E x p r. **Lumea** (sau **împărăția**) **umbrelor** = lăcașul morților. *Se ducea în turburea împărăție a umbrelor.* EMINESCU, N. 26. ✦ (Prin exagerare, urmat de determinările «de om», «de femeie» etc.) Ființă foarte slabă (și bolnavă), care și-a pierdut înfățișarea și puterea de mai înainte. *Se uita îndurerat la umbra ceea de femeie, un pumn de piele și oase.* BART, E. 388. *Ce slab ajunsese în urmă, — era mai mult o umbră de om.* VLAHUȚĂ, O. A. 149. *O umbră de om, un bătrîn cu barba pînă la genuchi.* ISPIRESCU, L. 101.

4. Urmă, semn abia perceptibil; cantitate foarte mică de ceva. *Era neagră, cu o umbră de mustață, și cu ochii verzi care luminau rece în mijlocul frumuseții aceleia întunecate.* DUMITRIU, B. F. 44. *E proaspăt bărbierit, cu o ușoară umbră de pudră.* C. PETRESCU, C. V. 64. ✧ (În legătură cu abstracte) *Zise cu o umbră de părere de rău și de imputare în glas: Pentru asta te certi tu cu tovarășii tăi?* DUMITRIU, N. 242. *Aducîndu-și aminte cît l-au amărît închipuirile, zîmbi în sineși, dar cu o umbră de tristețe.* REBREANU, R. I 52. *Boala lui era grea de tot și mai nu-i rămînea nici umbră de scăpare.* MIRONESCU, S. A. 33. *Ești un bărbat devotat și conștiincios, fără nici o umbră de bănuială.* CARAGIALE, O. II 175.

5. F i g. Părere, aparență, iluzie. *Să pot obține măcar umbra unui succes, atît de trebuincios debutantului.* MACEDONSKI, O. IV 3. *Ici, umbre de noroade le vezi ocîrmuite De umbra unor pravili călcate, siluite.* ALEXANDRESCU, M. 5.

UMBRÉLĂ, *umbrele,* s. f. **1.** Obiect destinat să apere de ploaie sau de soare, alcătuit dintr-o pînză circulară, care se întinde și se strînge prin intermediul unor spițe așezate în jurul unui băț. *Avea și o umbrelă, de asemeni cu garnitură de dantelă.* CĂLINESCU, E. O. I 46. *Îl atingeau umbrelele deschise.* C. PETRESCU, Î. II 158. *Vezi, el a presimțit schimbarea vremii și a venit cu umbrela.* REBREANU, R. I 43.

2. Umbrar (**3**). *Deasupra băncilor, ca niște mari ciuperci, umbrele de pînză.* STANCU, U.R.S.S. 164.

UMBRELÚȚĂ, *umbreluțe,* s. f. Diminutiv al lui u m b r e l ă. *Cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mînă, cu umbreluța în alta.* HOGAȘ, H. 103.

UMBRÍ, *umbresc,* vb. IV. **1.** T r a n z. A ține, a aduce umbră cuiva sau la ceva, a acoperi cu umbra sa; a adumbri. *Cireșii cei bătrîni... umbreau ulița și se umpleau de flori ca de o spumă ușoară.* SADOVEANU, E. 114. *În drum e o căscioară, Închisă, părăsită; Un dafin o umbrește Sub leasa-i înflorită.* MACEDONSKI, O. I 18. *Fă, mă rog, ca, cine se va sui în părul acest care umbrește ușa mea, să nu se poată cobori de n-oi vrea eu.* NEGRUZZI, S. I 84. ✧ (Metaforic) *Avea ochii de cărbune aprinși, fruntea umbrită de părul negru și aspru.* V. ROM. decembrie 1951, 218. ✦ I n t r a n z. A face umbră, a da umbră. *Prin văi adînci umbresc platanii cu frunza lată și smochinii încărcați cu roade.* BART, S. M. 47. *Ce-i aceea ce primăvara mugurește, vara umbrește, toamna hrănește și iarna încălzește?* SBIERA, P. 322.

2. R e f l. A se adăposti la umbră, a sta la umbră. *Aici, pe unde astăzi e numai cîmp, otavă, Umbri-se-vor urmașii sub Roșia-Dumbravă.* ALECSANDRI, P. III 234. *D-oi muri m-oi tot umbri Cu frunza m-or înveli.* TEODORESCU, P. P. 582. *Fagilor, umbroșilor, Faceți-mi un pic de umbră, Să mă umbresc cu-a mea mîndră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 20.

3. T r a n z. A da unui lucru o nuanță mai închisă; a întuneca. *Abia începuse tuleile bărbei să-i umbrească pelița copilărească.* ODOBESCU, S. III 177. ✦ R e f l. A căpăta o nuanță mai închisă, a se întuneca. *Treptat cîmpul se umbrește sub a brazdelor desime.* ALECSANDRI, P. A. 120. ✧ F i g. *Ochii lui Nuțu se umbrir de jale adevărată.* SADOVEANU, M. C. 98. ✦ I n t r a n z. A apărea ca o umbră, ca o linie întunecoasă sau ca o pată de întuneric. *Privi lung, lung în zarea întunecată spre piscurile ce abia umbreau la marginea ceriului.* MIRONESCU, S. A. 70. ✦ R e f l. A se contura. *A intrat la Divan gătită cu toate podoabele... I se umbrea linia ființei printre văluri.* SADOVEANU, D. P. 111.

UMBRICIÓS, -OÁSĂ, *umbricioși, -oase,* adj. (Rar) Umbros. *Dumbrăvi mari și umbricioase, Văi adînci și răcoroase.* MARIAN, NU. 169.

UMBRÍRE, *umbriri,* s. f. Acțiunea de a (se) u m b r i și rezultatul ei; umbră. *O! brazii mei, veniți în vale, Veniți cu mine-n orice loc Și răspîndiți pe a mea cale Umbriri și visuri de noroc.* ALECSANDRI, P. III 407. ✧ (Poetic) *Clară E privirea-ți inocentă sub a genelor umbrire.* EMINESCU, O. I 51. ✦ F i g. Adăpost, ocrotire. *Părăsise țara împreună cu alte familii, spre a scăpa de tirania otomană, și trecuse în Puglia, supt umbrirea craiului Spaniei.* BĂLCESCU, O. II 268. ✦ Culoare, nuanță închisă, întunecată. *Obrajii gălbejiți și supți căpătaseră o umbrire vineție, lucioasă.* MIHALE, O. 511.

UMBRÍȘ, *umbrișuri,* s. n. (Rar) Loc umbrit. *Uite, în umbrișul cel de colo, zise el, arătînd spre dreapta un loc potrivit pentru odihnă.* HOGAȘ, DR. II 83. ✦ Umbră. *Sub umbrișul unei grupe de lămîi ce înfloresc, Pe-o sofa, ea zace dusă: chinurile o topesc.* MACEDONSKI, O. I 241.

UMBRIȘOÁRĂ, *umbrișoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui u m b r ă. *Nici o boală nu-i ușoară Ca vara la umbrișoară; Nici o boală nu e grea Ca vara cu secerea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 426.

UMBRÍT, -Ă, *umbriți, -te,* adj. **1.** Care se află la umbră; plin de umbră; umbros. *Cunosc o fîntînă pe valea umbrită.* MACEDONSKI, O. I 99. *Prin cursul apei cu gleznele lor sfîșiau valurile pînă la umbritul lor izvor.* EMINESCU, N. 16. ✧ F i g. *Ochiul tău cel dulce și umbrit mă-ncîntă.* EMINESCU, O. IV 365.

2. Întunecos. *Uite-te de vezi paingul în umbrita sa chilie.* CONACHI, P. 269. ✦ F i g. (Despre voce, glas) Scăzut, voalat. *Unul spune cu glas umbrit gîndul tuturor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 307. *Avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibrare particulară.* VLAHUȚĂ, O. A. 236.

UMBRITÓR, -OÁRE, *umbritori, -oare,* adj. (Rar) Umbros. *Călărețu-n sînul luncii umbritoare Simte-o mîngîiere.* ALECSANDRI, P. III 152.

UMBRÍȚĂ s. f. Diminutiv al lui u m b r ă. *Dar la umbrița de stejar Simțeam cum somnul blînd mă fură.*

BENIUC, M. 138. *Inima mea-ţi rămîne, Ia-o tu ş-o pune bine, Ş-o sădeşte în grădină În grădină la umbriţă, Şi-i du apa cu guriţă.* HODOŞ, P. P. 213. *Sub umbriţa lor Cine se umbreşte?* TEODORESCU, P. P. 49.

UMBRÓS, -OÁSĂ, *umbroşi, -oase,* adj. **1.** Care dă umbră, ţine umbră; care se află la umbră, este acoperit de umbră, plin de umbră. *Se simţeau în locuri umbroase miresmele ascuţite de la mintă.* SADOVEANU, E. 119. *Cutrieram dumbrăvile şi luncile umbroase.* CREANGĂ, A. 117. *Sub crengile umbroase mierla sare şuierînd.* ALECSANDRI, P. A. 122. *Jelui-m-aş codrului, Codrului frunzosului, Codrului umbrosului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192.

2. Întunecos. *De după depărtările umbroase ale pămîntului se deschise, ca un colosal semicerc de aur înflăcărat, geana aprinsă a soarelui.* HOGAŞ, M. N. 92. *Două lacrimi... ca două stele ce se coboară dintr-un spaţiu umbros.* BOLINTINEANU, O. 459. ✧ Fig. *Sufletul ei întreg era o reflectare umbroasă şi tristă a sufletului său de copil.* EMINESCU, N. 41.

UMECTÁ, *umectez,* vb. I. Tranz. (Mai ales în limbajul medical) A umezi uşor (la suprafaţă).

UMECTÁRE, *umectări,* s. f. Acţiunea de a umecta.

ÚMED, -Ă, *umezi, -de,* adj. (În opoziţie cu uscat) **1.** Care a stat într-un lichid sau a fost acoperit de un lichid şi nu s-a uscat încă; care conţine în masa sau pe suprafaţa lui lichid. *Vasca luă în braţe pe fata cea albă şi o aşează cu grijă în iarba umedă de rouă.* SADOVEANU, O. VII 35. *E umed cimbrul pe colină.* MACEDONSKI, O. I 159. *Hainele ei umede de ploaie se lipise de membrele dulci şi rotunde.* EMINESCU, N. 11. ✧ Fig. *Cerul era de un albastru umed.* SADOVEANU, O. VI 512. *Spaţii iluminate de un albastru splendid, umed şi curgători.* EMINESCU, N. 46. ✦ (Despre pămînt) Jilav, reavăn. *Venea miros de pămînt umed din văi.* SADOVEANU, O. VIII 15. *Cîmpia scoate aburi; pe umedul pămînt Se-ntind cărări uscate de-al primăverii vînt.* ALECSANDRI, O. 174. *Frigul mă-ngheaţă, e umed pămîntul.* ALEXANDRESCU, M. 40. ✦ Igrasios. *Am auzit Viersul maicii mult dorit Ea ne cheamă plîngătoare Colea-n umeda-nchisoare.* BOLINTINEANU, O. 90. ✦ Încărcat cu vapori de apă. *Vîntul se ogoiase şi el, şi acum trecea ca un plîns greu numai în largul cîmpiilor şi prin văzduhul umed.* SADOVEANU, O. I 150. *E o seară întunecată şi umedă de început de toamnă.* DUNĂREANU, CH. 107. *Pe culmi întunericul piere, Dar valea e-n neagra putere a umedei nopţi.* COŞBUC, P. II 7. *Ascultă liniştita ei răsuflare caldă şi umedă.* EMINESCU, N. 12. ✧ (Poetic) *Mirosul cel umed al florilor înveşoate o făceau să doarmă.* EMINESCU, N. 11.

2. (Despre ochi) Înlăcrimat; (cu nuanţă afectivă) galeş, duios. *Cazacul o privea dulce, cu ochii lui negri şi umezi.* SADOVEANU, O. VII 35. *Ci tu rămîi în floare ca luna lui april, Cu ochii mari şi umezi, cu zîmbet de copil.* EMINESCU, O. I 128. *Acum ea, tristă, din cort ieşise Şi cu ochii umezi lung se uita.* ALECSANDRI, P. I 21. ✧ (Prin analogie) *Capete de junci şi de văcuţe, cu ochi blînzi, umezi, răsăreau ici-colo.* SADOVEANU, O. VII 237. ✦ (Despre mîini) Acoperit cu un strat subţire de sudoare; (despre gură) proaspătă, răcoroasă. *Era umedă a sa guriţă.* ALECSANDRI, P. I 20.

UMEDÓS, -OÁSĂ adj. v. umezos.

UMEGIÚNE, *umegiuni,* s. f. (Rar) Umezeală. *Ochii... pierzîndu-şi strălucirea umegiunei vitale.* EMINESCU, N. 135.

UMERÁL, -Ă, *umerali, -e,* adj. Care ţine de umăr, al umărului.

UMERÁR, *umerare,* s. n. Umeraş.

UMERÁŞ, *umeraşe,* s. n. Obiect de lemn sau de metal pe care se aşază hainele, pentru a se atîrna în cui în aşa fel încît să nu-şi strice forma; umerar.

UMERÉL, *umerei,* s. m. Diminutiv al lui umăr. *Vestmînt lung Pînă-n pămînt... Iar în cei doi umerei Scrişi cei doi luceferei.* TEODORESCU, P. P. 52.

UMERÍ, *umeresc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se opinti, a pune umărul; a se strădui. *Începu a se umeri cu o luntre mică a unui frate al lui.* SANDU-ALDEA, la CADE.

UMERÓS, -OÁSĂ, *umeroşi, -oase,* adj. (Neobişnuit) Care are umeri mari; lat în umeri. *Era greoi, spătos şi umeros ca un taur.* REBREANU, I. 24.

UMEZEÁLĂ, *umezeli,* s. f. **1.** Însuşirea, starea a ceea ce este umed (v. umiditate); (concretizat) apa sau vaporii de apă care produc umiditate. *Vîntul era cald, usca numaidecît pe obrazul oamenilor umezeala ploii sau a fulgului de zăpadă topit.* DUMITRIU, N. 58. *Toamna venise, era frig şi umezeala pătrundea mădularele.* SADOVEANU, O. VI 105. *Soarele, de-o suliţă înalt pe ceruri, nu sorbise încă umezeala dimineţii.* HOGAŞ, M. N. 52. *Mi-e foame şi frig — m-a răzbit umezeala.* CARAGIALE, P. 32. ✦ Igrasie. *Sala strîmtă... mirosea a umezeală, a pereţi reci.* DUMITRIU, N. 164.

2. Aspect umed pe care îl au uneori ochii; p. ext. strălucire (din cauza lacrimilor). *Ochii lui capătă aceeaşi umezeală a bucuriilor sincere.* SAHIA, N. 35. *De dimineaţă brutarul deschide cuptorul, avînd în ochi umezeala caldă a somnului.* DEMETRESCU, O. 115.

3. (Concretizat) Loc umed. *Zadarnic piatra cea mormîntală Ne ţintuieşte sub umezeală.* MACEDONSKI, O. I 20. *De dorul Ionului Rupsei lemnul domnului Şi-l purtai, Pînă-l uscai; Şi-l pusei la umezeală, Doar Ioan să-ntoarnă iară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 155.

UMEZÍ, *umezesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se uda puţin, a deveni umed; a-şi mări umiditatea. *Fruntea i se umezi de sudoare.* DUMITRIU, N. 25. ✧ Tranz. *Îşi umezi buzele şi rîse fermecător.* DUMITRIU, N. 116. *(Apa) ajunse să umezească creştetul dealului şi se prăvăli clocotind iar în matca ei.* DELAVRANCEA, la CADE.

2. (Despre ochi) A se umple de lacrimi. *Ochii bolnavului s-au umezit, lucind ca două stele în ceaţă.* SADOVEANU, N. P. 368. *Ochii lui... se umezesc încetul cu încetul.* SAHIA, N. 98. *Un zîmbet amar îmi trecu pe buze, mi se umezise ochii şi glasul mi se înnodă în gît.* HOGAŞ, M. N. 19. ✧ Tranz. (Subiectul devine obiect) *Lacrimi de mulţumire umezesc ochii fericiţilor părinţi.* VLAHUŢĂ, O. A. 436.

UMEZÍRE, *umeziri,* s. f. Acţiunea de a (se) umezi şi rezultatul ei.

UMEZÍT, -Ă, *umeziţi, -te,* adj. **1.** Umed. *Haide, băieţelule, haide! ţi-a spus omul... strîngîndu-ţi mîna în palma lui caldă şi umezită.* PAS, Z. I 229.

2. (Despre ochi) Plin de lacrimi, înlăcrimat; p. ext. strălucitor (de emoţie, de duioşie). *Maşinuţa îşi întări zborul, despicînd năvala aerului... Frusinica îşi simţi obrajii mîngîiaţi de vînt, pletele răscolite, ochii umeziţi.* MIHALE, O. 501.

UMEZITÓR, -OÁRE, *umezitori, -oare,* adj. Care umezeşte.

UMEZÓS, -OÁSĂ, *umezoşi, -oase,* adj. (Rar) Umed. *Şi vocea-i, ca şi arcul cu coardă mlădioasă Ce dacă se destinde de roua umezoasă Aruncă rătăcite săgeţile-i pe jos.* MACEDONSKI, O. I 254.

— Variantă: **umedós, -oásă** (ALECSANDRI, P. P. 263) adj.

UMFLÁ, *úmflu,* vb. I. **1.** Tranz. A mări volumul unui obiect cu pereţii elastici sau plianţi, umplînd spaţiul

cu aer sau cu alt fluid. *V-aţi proptit pe picioare, aţi umflat obrajii ca nişte foale de potcovar şi aţi dat iarăşi drum cîntecului.* PAS, Z. I 75. *Libertatea pentru demagogi este un soi de balon: îi ridică după cum îl umflă. Dar balonul lor e captiv.* DELAVRANCEA, T. 112. ◇ Refl. (Prin analogie, despre oameni sau despre părţi ale corpului lor) *Spinări proletare se încovoaie, în timp ce burţile cîtorva se umflă.* SAHIA, N. 31. *Strînse zmeul pe Greuceanu... dar acesta... se umflă şi se încordă în vine.* ISPIRESCU, L. 223. (Glumeţ) *Au stat în privealâ dinaintea palatului şi s-au mirat, cît se umflaseră de atîta mirare.* SADOVEANU, D. P. 143. ◇ Expr. **A-şi umfla nările** sau (refl.) **a se umfla în nări** v. nară. **A-l umfla pe cineva rîsul** (sau **plînsul**) sau (refl.) **a se umfla de rîs** (sau **de plîns**) = a nu-şi putea stăpîni rîsul (sau plînsul), a izbucni în rîs (sau în plîns). *Cînd ştiaţi că v-aude bunica, îi spuneaţi Cioroiului unchiule şi vă umfla rîsul şi-l umfla şi pe el.* PAS, Z. I 99. *Călugării cari auziră se umflară de rîs.* STĂNOIU, C. I. 148. *Pe Catrina o umflă rîsul. Îi venise în minte vreo ghiduşie.* VLAHUŢĂ, O. A. 349. (Refl.) **A se umfla de somn** (sau **de dormit**) = a se sătura de somn, a dormi foarte mult. ✦ A întinde, a desface (ca pe nişte foale); a înfoia. *Din cînd în cînd vîntul îi umfla rochia şi parcă voia s-o smulgă de la braţul lui.* VLAHUŢĂ, O. A. III 86. ◇ Refl. *Corabia tresare pe-al undei sîn amar Şi pînzele se umflă s-o-mpingă cu putere.* MACEDONSKI, O. I 109. ✦ Refl. (Despre păr sau despre pene) A se răsfira, a se zburli, a se înfoia. *Simţi că i se umflă părul.* STĂNOIU, C. I. 158. ◇ Expr. **A se umfla în pene** = (despre păsări) a-şi resfira penele; (fig., despre oameni) a se îngîmfa, a se fuduli, a se mîndri. *Umflîndu-te în pene Şi ridicînd spre tîmple părechea-ţi de sprîncene Priveşti la omenire cu ochi fără scîntei Ca la un cîrd nemernic de proşti şi de pigmei.* ALECSANDRI, P. III 629. **A se umfla ca curcanul** = a se fuduli. *Fii mîndru, te înalţă, te umflă ca curcanul.* BOLINTINEANU, O. 146. ✦ Refl. (Despre fluide) A se dilata, a-şi mări volumul. *Să umflă aerul acel închis în pămînt atîta de tare, încît cercînd... să se răsufle, cu silnicie cutremură pămîntul.* DRĂGHICI, R. 113. ✦ Fig. (Cu complementul «glas») A mări, a face să capete amploare. *Cristea îşi umflă glasul.* SADOVEANU, M. C. 139.

2. Refl. (Despre ape) A-şi mări nivelul, a creşte (în urma ploilor sau a topirii zăpezilor). *Curg şuvoaiele. Se umflă gîrla.* STANCU, D. 110. *Pentru ce salţi Dunăre bătrînă?... apele tale se umflă, sar în sus, vijiie îngrozite.* RUSSO, O. 33. *Ce te făcuşi Dunăre Şi te umflaşi tulbure?* ALECSANDRI, P. P. 255. ◇ (Metaforic) *Vîntul se umflă. Frunzele cad.* DELAVRANCEA, A. 3. ✦ (Despre lichide) A se urca, în timpul fierberii, spre marginea de sus a vasului. *N-a prins de veste că s-a umflat cafeaua şi că a dat în foc.* C. PETRESCU, A. 453. ✦ Fig. (Despre sunete) A creşte, a se ridica. *Din balta de la poalele grindului... se umflă către slava luminii corul înfricoşat al broaştelor.* SADOVEANU, P. M. 294.

3. Refl. (Despre ţesuturi organice) A se inflama (din cauza unei boli, a unei lovituri etc.). *Din palma aceea... i s-a umflat obrazul.* GALACTION, O. I 87. *Îi scoate limba... i-o străpunge cu acul... aşa că limba îndată se umflă.* CREANGĂ, P. 13. ✦ A se congestiona. *Simţi că i se umflă tîmplele.* DUMITRIU, N. 248.

4. Tranz. (Familiar; uneori determinat prin «în cîrcă», «pe sus») A înşfăca, a înhăţa. *Dau năvală la bucătărie, mă învîrt, mă sucesc, mă las în genunchi, mă întind pe sub pat... Umflu peria, scuip, dau pe botine.* SADOVEANU, M. 195. *Iute mă sui în pod, umflu pupăza de unde era, sai cu dînsa pe sub streşina casei şi mă duc de-a dreptul în tîrgul vitelor s-o vînd.* CREANGĂ, A. 56. *Pe dînsul, flăcăi!... umflaţi-l pe sus şi-l puneţi în scrînciobul ista.* ALECSANDRI, T. 384. ◇ Fig. *Aiştia doar îs de cei care umflă şivoiu-n braţe şi urcă cu el la deal.* HOGAŞ, M. N. 193. ✦ (Neobişnuit) A înfuleca. (Atestat în forma *îmfla*) *Preotul iarăşi s-a mirat de ce-s oile aşa late de foame, dară văzînd că îmflă bine la fîn în staul, i-a trecut grija că sînt bolnave.* SBIERA, P. 9.

— Variante: (învechit şi regional) **îmflá, înflá** (SBIERA, P. 167, ŢICHINDEAL, F. 199, ŞEZ. I 35) vb. I.

UMFLÁRE, *umflări,* s. f. Acţiunea de a (se) umfla şi rezultatul ei.

UMFLÁT, -Ă, *umflaţi, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte cu pereţi elastici sau plianţi) Umplut pînă la limită cu ceva, şi întins, mărit; plin. *De la bancă, cu pungile umflate de arginţi, treceau la birt.* STANCU, D. 229. *Scoase din portofelul umflat o hîrţoagă albă.* REBREANU, R. I 191. ◇ (Prin analogie, despre corpul omului) *Umflat de apă... pare gras şi mulţumit.* SAHIA, N. 41. *Cu pîntece rotunde umflate de colivă.* MACEDONSKI, O. I 42. (Fig.) *Contese ideale, Umflate de pretenţii şi vrednice de jale.* ALEXANDRESCU, M. 269. ✦ (Despre pînzele unei corăbii) Întins, înfoiat de vînt. *Sînt corăbii cu pînzele umflate ce intră la adăpost întîmpinate de furtuna care se apropie.* BART, S. M. 14. *Pe undele încete îşi mişcă legănate Corăbii învechite scheletele de lemn Trecînd încet ca umbre — ţin pînzele umflate.* EMINESCU, O. I 63. *Cu-a sale pînze umflate o mică luntrişoară Pe luciul viu a mării de vînt se îngîna.* ALECSANDRI, P. I 194. ◇ (În contexte figurate) *Deasupra vîntu-aleargă cu pînzele umflate.* D. BOTEZ, P. O. 54.

2. (Despre ape) Care a crescut, care şi-a mărit nivelul şi a ieşit din albie (din cauza ploilor sau a topirii zăpezilor). *Pîraiele umflate curg iute, şopotind.* ALECSANDRI, P. III 24.

3. (Despre ţesuturi organice) Inflamat (în urma unei boli, a unei lovituri etc.). *Vorbea greu din buzele umflate.* DUMITRIU, N. 137. *Era trenţăros, murdar, slab ca un ţîr şi cu o falcă umflată.* GALACTION, O. I 84. *Părăsit şi trist, cu picioarele umflate de bătrîneţe... nu se putea împăca cu noua stare de lucruri.* ANGHEL, PR. 45. ◇ Expr. **A rămîne cu buzele umflate** v. buză.

4. (Despre cifre, preţuri) Mărit în mod exagerat (şi cu intenţie). *Pe vremea regimului burghezo-moşieresc, specula deşănţată cu medicamentele, preţul lor umflat făceau ca omul muncitor bolnav să fie lipsit de posibilitatea unui tratament medical.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2760. ◇ Fig. *N-a produs nimic original, n-a produs nimic care să poată rămînea altfel decît doar ca document de naivă şi umflată pretenţiune.* CARAGIALE, N. F. 158. ✦ (Despre felul de a se exprima al cuiva) Căutat, bombastic, artificial, emfatic. *Eu nu mă îmbăt cu vorbe umflate şi nu vă arunc în ochi fraze umplute cu vînt.* C. PETRESCU, C. V. 101.

— Variantă: (învechit şi regional) **îmflát, -ă** (ALECSANDRI, P. P. 340) adj.

UMFLĂTÚRĂ, *umflături,* s. f. Mărirea volumului unui ţesut organic, din cauza unei boli sau a unei lovituri; inflamaţie. V. tumefacţie, tumoare. *Te durea gîtul şi pipăindu-l, simţeai umflăturile gîlcilor.* PAS, Z. I 288. *S-a aplecat de mijloc şi descoperindu-şi umerii şi sînul i-a arătat urmele umflăturilor şi vineţelor de pe trup.* CARAGIALE, O. III 79.

UMIDIFICÁRE s. f. Producerea şi întreţinerea, prin mijloace artificiale (saturare cu vapori de apă, pulverizare de apă), a umidităţii aerului într-o instalaţie industrială unde este nevoie de aer condiţionat cu un anumit grad de umiditate.

UMIDIFÚG, -Ă, *umidifugi, -e,* adj. (Despre un material) Care nu poate fi adus în stare umedă.

UMIDITÁTE s. f. Proprietatea corpurilor sau a unui mediu ambiant, de a absorbi şi de a reţine o anumită cantitate de apă sau de vapori de apă; însuşirea, starea de a fi umed; umezeală. ✦ Lichid conţinut într-un mediu solid sau gazos. ◇ *Umiditatea atmosferei* = conţinutul

în vapori (sau în picături) de apă şi în cristale de gheaţă al atmosferei.

UMÍL, -Ă, *umili, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Care, fiind (sau avînd sentimentul că este) inferior altora, adoptă o atitudine plecată, supusă, smerită; p. ext. lipsit de importanţă, neînsemnat, modest, simplu; (despre lucruri) lipsit de fast, sărăcăcios. *Abia acum... vedeai cît de umilă şi de bolnăvicioasă este ea.* PAS, Z. I 266. *Un sat umil făcea faţă tuturor adversităţilor firii.* BOGZA, C. O. 241. *Iar lucrătoarei cu obraji ca ceara, Cînd iese din umil atelier, Îi prinzi mărgele fine şi mărunte.* CAZIMIR, L. U. 38. ✧ Fig. *Ciudaţi, umili, năpăditi de mari tristeţi...* [bivolii] *se mulţumesc cu puţin.* BOGZA, C. O. 295. ✧ (Substantivat) *Lumea celor umili îl ademeneşte îndeobşte.* ANGHEL, PR. 156.

2. (Despre atitudini sau manifestări ale oamenilor) Caracteristic unui om umil (1). *Nu-i glumă! dom'primar, făcu ţăranul reluîndu-şi glasul umil obişnuit.* REBREANU, R. I 235.

UMILÁ vb. I v. umili.

UMILÍ, *umilesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A face pe cineva să se simtă umil, punîndu-l într-o situaţie de inferioritate nemeritată, înjosindu-l, jignindu-l. *Ai plecat la începutul iernii în împrejurări care te-au umilit şi te-au făcut să suferi.* PAS, Z. I 273. *Cine nu-l ştie? şi copilul din leagăn îţi aude numele cu blăstăm! căci ne-a sărăcit şi ne-a umilit! Ne-a bătut şi ne-a sîngerat!* SADOVEANU, O. VII 62. *Tu ai dreptul a schimba-n mormînturi Pentru neatîrnare, oameni şi pămînturi, Dar nu ai p-acela ca să-i umileşti.* BOLINTINEANU, O. 58. *Cît mă umilise de tare! Cum îmi căzuse trufia.* NEGRUZZI, S. I 6. ✧ Absol. Fig. *Munţii Moldovei... nu umilesc, nu înfioarează prin măreţia sălbatică a Alpilor.* GANE, N. I 56.

2. Refl. A adopta o atitudine umilă; a se înjosi. *V-a fost frig şi v-a fost foame, însă nu v-aţi umilit.* MACEDONSKI, O. I 96. *Îşi ceru iertare de la toţi, umilindu-se.* NEGRUZZI, S. I 159. ✦ (Învechit) A adopta o atitudine smerită în faţa divinităţii. *Popa slujbele-i citea, De moarte mi-l pregătea, Codrenaş se umilea Şi popii gemînd zicea.* ALECSANDRI, P. P. 90.

3. Refl. (Învechit şi popular) A se îndura, a se înduioşa, a se milostivi. *Şi de la inimă vă umiliţi Ca să-i blagosloviţi.* SEVASTOS, N. 178. *Să n-ai pe nimeni a se umili Ca să-ţi tragă clopot sau a te jeli.* PANN, P. V. I 126.

— Variantă: (învechit) **umilá,** *umilez* (NEGRUZZI, S. I 104), vb. I.

UMILIAŢIÚNE, *umiliaţiuni,* s. f. (Învechit, rar) Umilinţă. [Ion-vodă] *sileşte invaziunea polonă de a se retrage cu umiliaţiune.* HASDEU, I. V. 240.

UMILÍNŢĂ, *umilinţe* şi *umilinţi,* s. f. **1.** Sentiment de inferioritate; atitudine dictată de acest sentiment; supunere, smerenie. *Nadina nu voia totuşi să-şi dea pe faţă îngrijorarea, ca şi cînd ar fi fost o umilinţă pentru ea.* REBREANU, R. II 100. *Sufletul îi era plin de un amestec ciudat de mîndrie întristată şi umilinţă nelămurită.* BART, E. 189. *Abia din cînd în cînd, şi c-o umilinţă pe care nu şi-o putea stăpîni, mai îndrăznea să se apropie de Radu.* VLAHUŢĂ, O. A. I 89. ✧ Loc. adv. **Cu umilinţă** = umil, supus. *Da, stăpîne, răspunse Harap-Alb cu umilinţă.* CREANGĂ, P. 232. *Însumi o mărturisesc cu umilinţă, n-am fost niciodată la acea aspră şcoală.* ODOBESCU, S. III 77. ✦ Fig. Mizerie, sărăcie. [Hainele] *erau într-o stare de umilinţă pe care n-o mai putea masca stăpînul lor.* SADOVEANU, O. VIII 155. ✦ (Învechit) Atitudine umilă a omului în faţa divinităţii; smerenie. *El petrecu trei ani în cea mai mare cucerie şi umilinţă.* NEGRUZZI, S. I 219. ✦ Slugărnicie. *A dezvolta umilinţa? A tolera răpirile? Dar atunci la ce ar mai trebui o asemenea naţiune?* BOLINTINEANU, O. 313.

2. Situaţie umilitoare impusă cuiva; vorbă sau faptă care umileşte, înjoseşte; ofensă, jignire. *Am trecut prin toate umilinţele.* MACEDONSKI, O. I 217. *Toate umilinţele... el le primea cu un zîmbet silit şi dureros.* VLAHUŢĂ, O. A. I 92. *Tu însuţi, Despot, din buna ta voinţă Ai mai crescut haraciul cu-a ţării umilinţă.* ALECSANDRI, T. II 169. *Rominii nu vor pacea, nu vor trista umilinţă Ce asupră-le aduce un necinstitor tratat.* ALEXANDRESCU, P. A. 138. ✧ Fig. *Din mormîntul umilinţii şi deznădejdii Mihail Eminescu e înălţat în apoteoză de întreg poporul Republicii Populare Romîne.* SADOVEANU, E. 74.

UMILÍRE, *umiliri,* s. f. Acţiunea de a (se) umili şi rezultatul ei.

1. Atitudine umilă; smerenie, umilinţă (1). *Un sînt de piatră, care pe pămînt răsturnat sta, Ţinînd mînele-ncrucite c-un aer de umilire.* NEGRUZZI, S. II 85.

2. Jignire, înjosire, ofensă, umilinţă (2). *M-am stăpînit şi i-am urmat sfatul, dar vă închipuiţi ce umilire!* DUMITRIU, N. 36. *Orice aluzie la faptul că era orfan îi era supărătoare ca o umilire nedreaptă.* CĂLINESCU, E. O. I 55. *Cîte umiliri rabdă, cîte defăimări sufere.* NEGRUZZI, S. I 323.

UMILÍT, -Ă, *umiliţi, -te,* adj. **1.** Care are sau adoptă o atitudine smerită, supusă, plecată; care exprimă umilinţă; umil. *Întoarse capul şi spuse un cuvînt servului care sta umilit şi trenţăros pe gloaba lui.* SADOVEANU, O. VII 82. *Se puse la poartă cu chip umilit şi smerit.* ISPIRESCU, L. 308. *Poporul jos, pe vale, umilit îngenunchează.* ALECSANDRI, P. I 34. ✦ Care are sentimentul, conştiinţa inferiorităţii sale; ruşinat. *Mă simţeam aproape umilit în salopeta mea, mult prea nouă.* BARANGA, I. 160. *Şi se făcu un rîs de mila lor în toată nunta, încît plecară umiliţe în cămările lor.* ISPIRESCU, L. 40. *De m-ar fi izgonit de la casă, ca pe un străin, tot n-aş fi rămas aşa de umilit în faţa ei ca atunci cînd m-a luat cu binişorul.* CREANGĂ, A. 70. *Eram prea umilit şi n-am putut astăzi să-ţi mărturisesc prin grai toată recunoştinţa mea.* GHICA, A. 628.

2. Care e plin de umilinţe, de mizerii. *Parcă-şi vedea viaţa trudită din trecut... viaţa umilită de muncitor obijduit.* MIRONESCU, S. A. 37. ✦ (Substantivat) Om care duce o viaţă mizeră, care suportă jigniri, batjocuri. *Scriitorii ruşi făcuseră loc larg în operele lor umiliţilor şi ofensaţilor vieţii.* SADOVEANU, E. 255. *De mult plîng umiliţii-n umbră Cu umeri gîrbovi de povară... Durerea lor înfricoşată În inimă tu mi-o coboară.* GOGA, P. 7. *Şi nu rareori am văzut pe bietul umilit ştergîndu-şi lacrimile cu dosul mîinii.* DEMETRESCU, O. 117.

3. Simplu, modest, neînsemnat; sărac. *Patrimoniul de progres a fost din domeniul spiritului, şi el a fost în cea mai mare parte opera acestor umiliţi slujitori ai artei care s-au dezrobit de lut şi s-au ridicat deasupra mizeriei.* SADOVEANU, E. 62. *Celălalt* [om], *mai umilit, nu părea decît umbra celui luminat.* EMINESCU, N. 16. ✧ Fig. *În cotlon cîteva străchini, nişte zdrenţe la pămînt; În ungher, mai după uşă, umilite stau alături, Fără rost, o cofă veche şi cotorul unei mături.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 114. *Dar pentru ce oraşul, atît de strălucit, Acum între oraşe e cel mai umilit?* ALEXANDRESCU, P. A. 149. ✧ (Substantivat) [Refugiaţii] *s-au oploşit prin gospodării... ca nişte umiliţi ce erau.* SADOVEANU, P. M. 9.

UMILITÁTE s. f. (Rar) Umilinţă. *Prietenul său îl urmă cu o concesivă şi seniorială umilitate.* CAMIL PETRESCU, P. V. 13.

UMILITÓR, -OÁRE, *umilitori, -oare,* adj. Care umileşte; jignitor, ofensator, înjositor.

UMOÁRE, *umori,* s. f. **1.** Lichid intercelular, constituind mediul în care trăiesc celulele organismelor. ✧ *Umoare apoasă* v. apos. *Umoare sticloasă* v. sticlos.

2. (Franţuzism) Dispoziţie sufletească; fire, temperament, caracter. *Otilia lămuri lui Felix într-un chip*

foarte vag cum stau lucrurile, cu o discreţiune care se dovedi mai tirziu felul ei propriu de-a fi, afară de clipele de umoare sarcastică. CĂLINESCU, E. O. I 53. *O să fie silit bietul chinez să bea cinci ceşti de ceai şi şeapte doze de opiu pentru a-şi recăpăta buna umoare.* CARAGIALE, O. III 140. (În forma *umor*) *Umorul său melancolic venea mai mult din pricina îndelungatelor sale suferinţi.* NEGRUZZI, S. II 156.

— Variante: **humoáre** (CARAGIALE, O. VII 59) s. f., (2, învechit) **umór** s. n.

UMÓR[1] s. n. v. **umoare.**

UMÓR[2] s. n. Dispoziţie sufletească, înclinare spre glume şi ironie, ascunse sub o aparenţă de seriozitate şi de gravitate; manifestare (prin grai sau prin scris) a acestei dispoziţii; p. ext. veselie, haz. *Se dovedeşte şi la Gogol că umorul şi satira lui izvorăsc dintr-o sensibilitate prea ageră.* SADOVEANU, E. 214. *Un umor, un spirit, un rîs vesel şi nesilit, o observaţie adevărată, reală şi fină... se văd în germene în «Conu Leonida».* GHEREA, ST. CR. I 331.

— Variantă: **humór** (CĂLINESCU, E. 38, VIANU, A. P. 170) s. n.

UMORÍST, *umorişti,* s. m. Scriitor care foloseşte umorul (în scopul biciuirii moravurilor). *Anton Pann e un observator şi un umorist; rîsul lui e moral, el materializează spiritul critic al autorului.* DEMETRESCU, O. 176.

— Variantă: **humoríst** (IBRĂILEANU, S. 267) s. m.

UMORÍSTIC, -Ă, *umoristici, -e,* adj. Care conţine sau exprimă umor; cu umor. *În presa noastră apar puţine desene umoristice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 503, 4/1. *O săptămînă întreagă... v-aţi trudit să mai faceţi o poezie, tot umoristică.* PAS, Z. I 280. *O lume întreagă de închipuiri umoristice îi umpleau creierii.* EMINESCU, N. 42.

ÚMPLE, *úmplu,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la recipiente sau la cavităţi) A face să fie plin (mai ales cu un lichid), a băga înăuntru (pînă la gură); p. ext. a face să conţină o cantitate oarecare din ceva. *Cotrobăia prin cazan şi îşi umplea strachina cu ce era mai bun.* SADOVEANU, O. VI 169. *Umple groapa cu jaratec şi cu lemne putregăioase.* CREANGĂ, P. 29. ◇ (Prin analogie cu o cavitate) *S-au dus amîndoi, şi ea şi-a umplut braţele cu ramuri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 102. ◇ Fig. *Stelele umpleau văzduhul.* SADOVEANU, O. III 398. *Umplea capul bietului băiat cu toate fleacurile.* VLAHUŢĂ, N. 15. *Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii.* EMINESCU, O. I 149. ◇ Expr. **A-şi umple burta** (sau **pîntecele**) = a se îndopa cu mîncare. **A-şi umple buzunarele** = a cîştiga bani mulţi. **A umple paharul** = a pricinui cuiva un neajuns care întrece ceea ce poate el suporta; a pune vîrf. *Incidentul de sus venise numai să umple paharul.* C. PETRESCU, Î. II 149. *Gara... cu înghesuiala unor oameni grăbiţi şi brutali venea numai bine să umple paharul.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 7. (Refl.) **A i se umple cuiva ochii de lacrimi** = a începe să plîngă, a avea ochii umezi. *Moşneagul, cînd a văzut-o, i s-a umplut ochii de lacrimi de bucurie.* CREANGĂ, P. 291. *Ochii cei negri ai fetelor se umpleau de lacrimi de dor.* EMINESCU, N. 5. *Copila se sculă în picioare de mînie şi ochii i se umplură de lacrimi.* ALECSANDRI, O. P. 223. (Tranz., inversînd raportul dintre părţile propoziţiei) *Lacrimile îi umplură ochii.* NEGRUZZI, S. I 50. ◇ Refl. (Poetic) *Luna se înălţase, nouri treceau pe deasupra ei umplîndu-se de lumină vînătă.* SADOVEANU, O. VI 15. *În faţa noastră soarele apune, valea se umple de umbră.* VLAHUŢĂ, O. A. 179.

2. Fig. A copleşi pe cineva, a face ca cineva să se simtă cuprins sau apăsat (de un sentiment, de o senzaţie etc.). *Grăbind spre han, Vitoria simţea cum o umplu gînduri şi hotărîri nebiruite.* SADOVEANU, B. 85. *Am să-ţi spun o veste care a să te umple de bucurie.* NEGRUZZI, S. I 18. *Ochii tăi cei negrişori umple-mi trupul de fiori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 31. ◇ Expr. **A umple pe cineva de sperieţi** = a îngrozi. *Apoi dă, mamă! vezi, i-a umplut de spărieţi.* CREANGĂ, P. 28. ◇ Refl. *I se umplea inima de mîndrie.* ISPIRESCU, L. 39. *Cînd se duce împăratul şi vede cum se împlinise de bine poronca lui, se umple de bucurie.* CREANGĂ, P. 265.

3. A (mai) adăuga apă (sau alt lichid) pentru a face să fiarbă mîncarea. *Să ai grijă, bătrîno, să mai umpli oala cu fasole.* STĂNOIU, C. I. 66. ◇ Expr. **A umple borş** = a pune la fermentat tărîţe amestecate cu apă şi cu maia, pentru a obţine borşul cu care se prepară anumite mîncări. *Leliţa cu şorţul roş Nu ştie să umple borş.* POP. (Regional) **A umple flori** = a pune la macerat flori sau frunze, turnînd peste ele apă caldă, pentru a prepara anumite vopsele. ✦ A introduce într-un înveliş (de aluat, de anumite legume etc.) un preparat culinar (pentru a pregăti anumite mîncări). *Nu ştiu cum îi cade un urs mare din sîn şi de-a dura prin clasă; nu de cei pe care-i joacă ursarii, ci de mămăligă, umplut cu brînză, rotund, prăjit pe jaratic.* CREANGĂ, A. 77. ✦ (Rar) A îmbiba un preparat culinar cu un lichid dulce sau aromat. *Cocoşei de zahăr umpluţi cu sirop.* I. BOTEZ, ŞC. 86.

4. A răspîndi (mirosuri, parfumuri) într-un spaţiu, într-o încăpere. *Cînd bate vîntul din jos, Umple casa de miros.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17. (În forma *împle*) *Busuioc şi mint' uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EMINESCU, O. I 84. *Împlu aerul văratic de mireasmă şi răcoare A popoarelor de muşte sărbători murmuitoare.* id. ib. 85. ◇ Refl. *Se umplu locul de un miros aşa de frumos.* ISPIRESCU, L. 39. ✦ (Despre sunete, zgomote sau despre un izvor de sunete) A cuprinde, a învălui un loc, un spaţiu. *Bocetele umplură văzduhul, clopotele umplură zările cu jalea lor.* SADOVEANU, O. I 258. *Statu-Palmă clătinat Umple lunca de-un lung vaier.* ALECSANDRI, P. A. 188. ◇ Expr. **A umple satul** (**lumea** sau, rar, **urechile lumii**) = a răspîndi un zvon, o ştire, o veste. *A umplut urechile lumii c-ar fi luat c-o săgeată boldul de aur din vîrful cortului sultanului Albu.* DELAVRANCEA, O. II 99.

5. (De obicei hiperbolic) A ocupa, a acoperi o suprafaţă, o întindere, o încăpere sau (prin restricţie) un cadru. *Oastea umplu ograda şi toate uliţele din jur pînă la mari depărtări.* SADOVEANU, O. VII 155. *Căpitanul umplu aşa, fără veste... uşa salonului plin de lume cu persoana sa bărboasă.* HOGAŞ, H. 78. *De dragostea unei regine frumoase, Umplut-ai pămîntul de oase!* COŞBUC, P. II 194. ◇ (Poetic) *Din cînd în cînd se uita la norii care umpleau cerul spre apus, rotunzi şi trandafirii ca nişte meri înfloriţi, plutind fără trunchi în văzduh.* DUMITRIU, N. 118. *Nouri de jăratec şi aur umpleau cu oştirile lor ceriul.* EMINESCU, N. 48. ◇ Refl. *S-a umplut Ţara Moldovei de doamne şi domniţe.* SADOVEANU, F. J. 493. *Din frunza care cade se umple-n mai cîmpia.* EFTIMIU, Î. 180. *Se umple ograda şi livada moşneagului... de cirezi de vite.* CREANGĂ, P. 68. (Poetic) *Noaptea se umpluse de fulgere, ca un pumn de întuneric, în care roiesc mereu scînteile unui amnar.* MIHALE, O. 507. *Răsăritul se umplea de flăcări.* SADOVEANU, O. I 438. *Aicea, p-aste ziduri, în linişte senină, Privesc cum orizontul se umple de făclii.* ALEXANDRESCU, P. 23. ✦ A acoperi cu scrisul o hîrtie, un caiet etc. *Numărul hîrtiilor umplute cu poveşti şi însemnări sporeşte în chip vertiginos pe masa de brad.* CĂLINESCU, E. 252.

6. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi indicînd materia, obiectul în discuţie) A acoperi (pe cineva sau ceva) cu o substanţă neplăcută, murdară, dăunătoare (v. mînji); fig. a contamina, a molipsi. *Didesubtul scării* [teatrului] *este o boltă supt care butcile trec, pentru ca cei ce se scobor să nu fie umpluţi de ploaie.* KOGĂLNICEANU, S. 89. ◇ Expr. **A umple pe cineva** (sau, refl., **a se umple**) **de bogdaproste** v. bogdaproste. **A umple** (pe cineva sau, refl., **a se umple**)

de brînză (sau **de procopseală**), se spune, ironic, despre cineva care n-a reuşit într-o acţiune. *Îl furase somnul cu fluierul în gură şi merele pieriseră. — Ne-ai umplut de brînză şi tu, îi zise tat-său.* VISSARION, B. 13. *De procopseală văz că mă umpluşi.* PANN, P. V. III 80.

7. (Rar) A face să fie complet, a completa; a împlini. [Rada] *de-abia pe la Sîn-Petru Umple optsprăzece vremuri.* COŞBUC, P. I 95.

— Variante: **umpleá** (SADOVEANU, O. VI 226), (regional) **împleá** vb. II, **împle** vb. III.

UMPLEÁ vb. II v. **umple.**

ÚMPLERE s. f. Acţiunea de a u m p l e.
— Accentuat şi: *umplére.*

UMPLÚT[1] s. n. Acţiunea de a u m p l e; umplere. *La vranele acestora şi la umplutul buţilor cu must erau alţi flăcăi.* CAMIL PETRESCU, O. II 290.

UMPLÚT[2], **-Ă,** *umpluţi, -te,* adj. (Popular, despre flori) Învolt. *Droga mea rujă umplută, Ce urît te mai sărută?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176.

UMPLUTÚRĂ, *umpluturi,* s. f. **1.** Aliment (de obicei măcinat sau tăiat mărunt) care se introduce într-un înveliş de asemenea comestibil, alcătuind împreună un fel de mîncare sau o prăjitură. *Locul gol dinlăuntrul colacului se umple cu umplutură făcută din brînză de oi.* ŞEZ. VII 33.

2. Material care umple sau acoperă un gol sau un spaţiu dintre două sisteme tehnice, în diferite scopuri (solidarizarea unor piese care nu pot fi alipite, realizarea unei suprafeţe plane etc.). ✦ Masă de pămînt sau de pietriş, aşezată pe o suprafaţă de teren pentru a o înălţa; rambleu.

3. F i g. Ceea ce serveşte pentru a completa un gol. *Acea literă parazită [«u» scurt] care servă de umplutură netrebnică.* ALECSANDRI, S. 6. ✦ Material (lipsit de valoare şi fără legătură cu ansamblul) cu care se completează o rubrică într-un periodic; adaos sau cuvînt de prisos într-un text (literar). *Calificativele în versuri, atunci cînd sînt întrebuinţate cu exces, devin cele mai uricioase umpluturi.* MACEDONSKI, O. IV 39. *Un gazetar din cei mărunţei, furnizor de umplutură.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Fabula nu sufere secătură şi umplutură.* NEGRUZZI, S. I 336.

4. Cantitate de praf de puşcă şi de alice cu care se încărcau altădată armele de foc; încărcătură. *Se împărţea iarbă şi alice, cîte patru umpluturi de puşcă.* GHICA, la TDRG. *La brîu cu şapte pistoale Fără leac de umplutură.* BIBICESCU, P. P. 161.

UN, O, *unii, unele,* art. nehot. (Substantivul pe care-l determină denumeşte obiectul în discuţie, fără să dea o nuanţă deosebită noţiunii) *Colo jos, pe mlaştină, S-a-ntîlnit un pui de cioară C-un bîtlan de baştină.* TOPÎRCEANU, B. 46. *A fost odată un împărat...* ISPIRESCU, L. 1. *Alege-ţi un cal din herghelie, care-i vrea tu.* CREANGĂ, P. 185. *Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici.* EMINESCU, O. I 88. *De-aş avea o puiculiţă Cu flori galbine-n cosiţă.* ALECSANDRI, P. A. 35. ✧ (Accentuează noţiunea exprimată de substantiv) *Nu-ţi voi lăsa drept bunuri, după moarte, Decît un nume adunat pe-o carte.* ARGHEZI, V. 9. *I-a cuprins o jale pe-amîndoi.* COŞBUC, P. I 228. *Deodată îl apucă un dor de tată-său.* ISPIRESCU, L. 8. *O moarte se vestea în ochii ei.* NEGRUZZI, S. I 50. ✧ (Dă sens general substantivului) *Un artist, fie şi mai genial decît Paganini, nu va putea scoate sunete frumoase şi armonice dintr-o diblă spartă.* GHEREA, ST. CR. I 251. ✦ (Înaintea unui nume propriu redă o comparaţie) Unul ca..., unul asemenea cu... *Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreţ... mi se părea că văd un Platon, un Aristotel.* NEGRUZZI, S. I 6.

— Forme gramaticale: gen.-dat. sg. *unui, unei,* gen.-dat. pl. *unor.*

UNANÍM, -Ă, *unanimi, -e,* adj. **1.** Care este admis, acceptat, împărtăşit de toţi, care se referă la toţi, cuprinde pe toţi sau aparţine tuturor; general. *Dar dacă critica oficială a urzit în jurul lui Emil Isac un complot aproape unanim al tăcerii, el a găsit înţelegere şi dragoste, îndemn şi căldură, la marii săi contemporani, Caragiale şi Coşbuc.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 1/1. *Astfel, din această suferinţă unanimă, se organizează lumea.* BOGZA, C. O. 131. *Am pentru partida de plăcere un plan pe care... cred că-l veţi aproba cu aplauze unanime.* CARAGIALE, O. VII 166. ✧ (Adverbial) *Cel mai mare pictor italian în viaţă, recunoscut unanim ca atare, este Renato Guttuso.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2898.

2. (Rar, la pl., despre persoane; uneori despre colectivităţi) De aceeaşi părere (unii cu alţii).

UNANIMITÁTE s. f. Unitate de idei, de opinii; (rar) totalitate de persoane. *Romînia va putea urma pe... căile alese de unanimitatea concetăţenilor săi.* RUSSO, S. 63. ✧ (Mai ales în l o c. a d v.) **În** (sau **cu**) **unanimitate** = cu aprobarea tuturor, fără ca nimeni să aibă altă părere, altă atitudine. *Curtea l-a condamnat la moarte în unanimitate, fără discuţie, atît a fost de vădită crima.* REBREANU, P. S. 17. *Judecătorii intrară în camera de consiliu. După cinsprezece minute ieşiră şi declarară în unanimitate că sînt inocent.* BOLINTINEANU, O. 409. *Mi-a scăpat din vedere dijma... nădăjduiesc însă că comisiunea în unanimitate o va desfiinţa.* KOGĂLNICEANU, S. A. 126.

UNCHÉŞ s. m. v. **unchiaş.**

UNCHEŞÉL, *uncheşei,* s. m. Diminutiv al lui u n c h i a ş. *Văzui pe marginea unei gîrliţi un uncheşel mic.* GORJAN, H. II 61. *Mătuşi, mătuşelelor, Uncheşi, uncheşeilor.* ŞEZ. IV 191. *Miluiţi-mă, măiculiţă, Că mă bate uncheşelul Tot cu toiegelul.* TEODORESCU, P. P. 132.

UNCHI, *unchi,* s. m. **1.** (Adesea urmat de un pronume posesiv sau de un nume patronimic) Bărbat considerat în raport cu copiii fraţilor şi ai surorilor sale (sau ai soţiei sale) sau (mai rar) ai verilor şi verişoarelor sale (sau ale soţiei sale); termen cu care se adresează nepoţii acestui bărbat; (Mold.) moş (**II 2**), unchiaş (**2**). *Alexei face cunoştinţă cu bunicul... apoi cu unchii şi mătuşile.* SADOVEANU, E. 259. *O dată cu noi aşteaptă şi unchiul Petrică.* SAHIA, N. 48. *Unchiul se mîndrea cu nepoţica şi o lua pretutindeni cu el.* BART, E. 39. *E-un congres de rubedenii, vreun unchi, vreo mătuşă.* EMINESCU, O. I 155. ✧ (Familiar, cu posesivul legat de substantiv) *Dar această ocupaţie predilectă lui Constantin nu putea să ţie mult şi, după capul lui unchi-său, n-...ea nici un folos.* GALACTION, O. I 115.

2. Termen de respect cu care o persoană mai tînără se adresează unui bărbat mai în vîrstă. V. b a d e, n e n e.

UNCHIÁŞ, *uncheşi,* s. m. (Şi în forma *uncheş*) **1.** Om bătrîn. V. m o ş (**I 1**), m o ş n e a g (**I 1**). *Se făcea că mergeam pe un drum tăiat într-un mal... Înaintea mea un unchiaş cu barba pînă-n pămînt.* DELAVRANCEA, O. II 371. *Barba argintie A uncheşului străbun Se tîriie pe cîmpie.* ALECSANDRI, P. III 358. *Cică într-o vreme unui unchiaş i-ar fi murit baba.* ŞEZ. VIII 132.

2. (Mold., de obicei însoţit de un nume patronimic) Unchi (**1**). *Uncheşul Haralambie, fratele mai mare al mamei... venea la tîrg din cînd în cînd, ca să mă cerceteze.* SADOVEANU, N. F. 6. *Cînd mi-a spus uncheşul Mihu că tata zace mort la picioarele mele, m-au zguduit fiori de moarte şi mi-au venit lacrimi.* id. O. VII 64. *Se roagă aceşti fii La fraţi şi la surioare... La uncheşi şi la mătuşi.* MARIAN, NU. 578.

— Variantă: **unchéş** s. m.

UNCIÁLĂ, *unciale*, s. f. (Mai ales la pl.) Litere majuscule care derivă din literele romane capitale (deosebindu-se de acestea prin rotunjimea formelor) și care au fost folosite în inscripții și manuscrise (din secolul al III-lea pînă în al VI-lea).

ÚNCIE, *uncii*, s. f. Veche unitate de măsură pentru greutăți egală cu aproximativ 35 de grame și folosită mai ales în farmacie.
— Pronunțat: *-ci-e*.

UNCRÓP, *uncropuri*, s. n. (Regional) **1.** (În expr. și în forma *crop*) Apă care dă în clocot, apă clocotită. *Dacă mai vii, te opăresc cu uncrop.* CAMILAR, N. II 138. *Imensa căldare își fierbea lichidul în clocote, clăbuci ca deasupra unui uncrop forfoteau ridieîndu-se.* ANGHEL, PR. 72. *Atunci vine și împăratul cu o mulțime de oameni, cu cazmale ascuțite și cu cazane pline cu uncrop.* CREANGĂ, P. 256. *Cașul se taie felii subțiri și aceste se pun să se moaie în uncrop.* I. IONESCU, D. 403. ◇ Expr. **A da în crop** = a da în clocot, v. clocot. *Spînul... pune apa să dea în crop, după aceea se apucă de turtă.* ISPIRESCU, la TDRG.

2. Băutură (alcoolică) fierbinte, oferită nuntașilor a doua zi după cununie; ospățul și datinile obișnuite în această zi. *Uncropul urmează totdeauna a doua zi după masă-mare.* MARIAN, NU. 695. *În ziua de uncrop, Chirică zice lui Ipate...* CREANGĂ, P. 170. *La masa de la uncrop, vornicelul face închinare de pahare mai cu multe glume.* TEODORESCU, P. P. 169. *Că la noi sînt cununii... Și sărim în hop și trop Că e ziua de uncrop.* ALECSANDRI, P. P. 384. ◇ Expr. **A ieși cu uncropul**, se spune cînd oaspeții părăsesc petrecerea, însoțiți de gazde, cu sticlele pline în mînă. *A doua zi la mire acasă fac masa cea mare, la care șed gospodării... La sfîrșit, cînd ies cu uncropul, se duc parte din gospodari la crișmă.* ȘEZ. IX 78. ✦ Cîntec obișnuit la petrecerea care urmează după cununie. *Simbătă-l logodea, Duminecă-l și nuntea, Luni uncropul că-i cînta.* TEODORESCU, P. P. 616.
— Variante: **oncróp** (SEVASTOS, N. 316), **crop** s. n.

UNCROPEÁLĂ s. f. Senzație de căldură, moleșeală, toropeală. *Ți-s dragă? — Da! ii răspunse el închizînd pleoapele, învăluit în coșul pieptului de o uncropeală dulce.* SADOVEANU, F. J. 142.

UNCROPÉL s. n. Diminutiv al lui **uncrop (1)**; apă călduță. *Pentru cei ce au beșica cea rea, se moaie în uncropel.* MARIAN, INS. 215.

UNDÁ, *undez*, vb. I. Intranz. **1.** (Și în forma *undi*; despre lichide, astăzi mai ales poetic) A se mișca în valuri; a face unde, a undui. *Piaptănă părul... care undează, făcînd ape, ape.* DELAVRANCEA, S. 108. ◇ Tranz. fact. *O adiere călduță abia mișca vlăstarele subțiri și unda ușurel semănăturile verzi din depărtare.* DELAVRANCEA, la CADE. *Natura încîntătoare Undi pe buze-ți blînde zîmbiri.* ALECSANDRI, P. III 171.

2. (Popular) A fierbe, a clocoti. *Tingirele undează, Pre cerb ca să-l piarză.* La CADE. *Văzui alt cînd de bărbați... Toți în flacără undau Și dracii ți cufundau.* MARIAN, Î. 466.
— Variantă: **undí**, *undesc*, vb. IV.

UNDAMÉTRU, *undametre*, s. n. Instrument pentru măsurarea lungimilor de undă sau a frecvențelor oscilațiilor electromagnetice.

ÚNDĂ, *unde*, s. f. **I. 1.** Cantitate dintr-o masă de apă care face o mișcare ritmică, ușoară, de ridicare și coborîre (v. val, talaz); p. ext. apă (curgătoare sau stătătoare). *Priveam în unda limpede jocul peștilor care fulgerau prin lumina apei ca niște săgeți de argint.* SADOVEANU, O. VII 294. *Bătrîne Olt! — cu buza arsă Îți sărutăm unda căruntă.* GOGA, P. 15. *Unde zglobii împrejur clipotind se-nălțau curioase, Nava plutea ușurel, fără pilot în lumină.* TOPÎRCEANU, P. 47. *Piriului se tînguiește-o floare: Ce blînd erai în vremuri mai senine! Purtai în unde numai dezmierdare.* CERNA, P. 92. ◇ Fig. *Undele poporului se despică îndată sub pașii lor... și se închid după ei.* BOLINTINEANU, O. 287. (Cu aluzie la mișcarea ondulatorie a apei) *O părere de rău cumplită îi aduse în piept o undă de dor.* SADOVEANU, O. II 29. *Intra, oare, în tulburarea mea și ceva din prestigiul acelui obraz atît de drag... sub undele arămii ale părului?* GALACTION, O. I 58. *Era fără îndoială un paroxism, o undă de nebunie în furia ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 93. *Pe fața femeii trecu o undă de înviorare.* REBREANU, R. II 65. ◇ Expr. **A ieși în undă** = a ieși la suprafață, a se afirma. *Voința să ne fie tare și vom ieși iar în undă.* ALECSANDRI, S. 110. *Sfînta dreptate a ieșit în undă pentru toți.* id. T. III 1470. (Despre lichide) **A da în undă** v. d a³ (II 9). ✦ Șuvoi, torent. *Am trecut eu Tazlăul de-amu vro trei zile, după bureți, da m-o prins unda dincoace și n-am mai putut trece-napoi.* HOGAȘ, M. N. 212. ✦ Ploaie, ninsoare etc. care se abate în trîmbe, fără continuitate. *Către sfîrșitul lunii martie veniră cîteva unde reci de lapoviță.* SADOVEANU, O. IV 51. *Ploaia cade-n unde.* ALECSANDRI, P. III 453.

2. Masă de aer care se mișcă ușor; p. ext. aer, văzduh. *Intrai c-o undă aspră a vijeliei.* SADOVEANU, O. I 434. *Unde de fierbințeală vibrau peste bisericuța adormită.* GALACTION, O. I 42. *Ciocîrliile înnebuniseră, plutind și ciripind în undele curate ale înălțimilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 25. *Aerul, răsfirat în unde diafane subt arșița soarelui... oglindește ierburile și bălăriile din depărtare.* ODOBESCU, S. III 14. ◇ (Determinat prin «de vînt») *Clopotele se stingeau în vreo undă de vînt rece.* DUMITRIU, N. 54. *Ce de joc și veselie cînd e soarele la toacă! Iată-le, sărind se joacă Undele de vînt.* COȘBUC, P. II 16. ◇ Fig. *Luca Talabă intră cu cîțiva tovarăși, aducînd o undă violentă de usturoi.* REBREANU, R. I 170. (Cu aluzie la durata scurtă, dar puternică a mișcării de deplasare) *Calul se năpustea cîte o undă.* SADOVEANU, O. I 511.

3. Mișcare de vibrație; zgomot, sunet. *Începură în noaptea de primăvară, afară, a tremura vibrările clopotului celui mare. Veneau unde după unde, cînd mai slăbite, cînd mai pline.* SADOVEANU, O. IV 54.

II. (Fiz.) Fenomen variabil în timp, care se produce într-un mediu continuu printr-o acțiune din aproape în aproape. ◇ *Undă sonoră* = undă care, prin propagarea ei, transmite sunetul într-un mediu. *Lungime de undă* = distanța dintre două puncte succesive, în direcția de propagare a unei unde periodice, în care oscilația are aceeași fază, după depășirea căreia valorile succesive ale funcțiunii de undă se reproduc cu aceleași valori și în aceeași ordine. *Undă seismică* = undă pornită din epicentrul unui cutremur de pămînt și de-a lungul căreia cutremurul se propagă în interiorul și la suprafața pămîntului. (În radiofonie) *Undă scurtă* = undă electromagnetică cu o lungime de 0-50 m. *Undă mijlocie* = undă electromagnetică cu o lungime de 200-600 m. *Undă lungă* = undă electromagnetică cu o lungime de 700-2000 m.

ÚNDE adv. **I. 1.** (Interogativ) În ce loc? în care parte? *Părintele egumen nu-i aici... — Da unde-i? — Unde-i? Nu știu.* SADOVEANU, O. VII 205. *Parc-au intrat în pămînt... Unde să fie, unde să fie?* CREANGĂ, P. 24. *Vai de mine, moș Nichifor, unde să mă ascund eu?* id. ib. 120. *Bietul Pepelea, unde-a fi oare?* ALECSANDRI, T. I 460. ✦ (Precedat de prep. «de») De la cine? de ce loc? *Dară de unde știți voi, oameni buni, că eu sînt fiul împăratului?* ISPIRESCU, L. 141. *Ce mă știu eu face, și de unde să-ți aduc eu herghelia ce-mi poruncești?* id. ib. 27. *Nevastă! de unde ești, Cu bărbatul cum trăiești?* MARIAN, S. 3. ✦ (Precedat de prep. «pe») Prin ce loc? *Copilăria mea, pe unde ești?* D. BOTEZ, P. O. 15. ✦ (În legătură cu

verbe care arată gîndirea, visarea etc.) La ce? La cine? *Avu impresia că nici unul din cei trei soldați nu privea la el... Unde s-or gîndi?* SAHIA, N. 74. ◇ Loc. adv. **Unde și unde** = a) din loc în loc, ici-colo. *Prin ramuri se zărea unde și unde cer albastru-întunecat.* SADOVEANU, O. I 62. *Casa ei rămase în urmă pustie, cu ușile deschise, cu ferestrele sparte și, împrejur, unde și unde, cîte un strop de sînge.* GANE, N. I 211. *Unde și unde, cîte un felinar clipește în frunzișul umed.* VLAHUȚĂ, O. A. 413. *Cîteva stele pribege se iveau unde și unde printre nori.* NEGRUZZI, S. I 57; b) din cînd în cînd, cînd și cînd. *Trăbuie unde și unde și celui învățat să i se ierte.* ȚICHINDEAL, F. 147. ◇ Expr. **A (nu) avea de unde (să)** = a (nu) fi în stare, a (nu) avea posibilitatea să..., a (nu) dispune de mijloace materiale. *Tată-său, popa Neculai, nu-i vorbă, avea de unde să-i trimeată.* CREANGĂ, A. 100. **Ia, dacă ai de unde,** se spune pentru a arăta că ceva lipsește, nu se găsește. *Cînd se scoală baba în zori de ziuă, ia nurori dacă ai de unde.* CREANGĂ, P. 11.

2. (În stil narativ, în propoziții principale afirmative sau, mai rar, negative cu sens afirmativ) Deodată, numai ce. *Pe la mijlocul nopții, unde începe vîntul a urla și valurile a crește cît munții și-a izbi vaporul, cînd într-o parte, cînd într-alta.* DUNĂREANU, CH. 109. *Și unde se-ncinge o bătaie, cică țipa doamna și striga ca din gură de șarpe.* VLAHUȚĂ, O. A. III 69. *La a zecea zi, unde se scutură odată calul și se făcu frumos, gras ca un pepene și sprinten ca o căprioară.* ISPIRESCU, L. 16.

3. (Exprimă o negație) *Unde se mai gîndeau ele la copilăriile de ieri?* GANE, N. III 105. *Vă ocupați cu lucrul cîmpului? — Aida de!... Unde mă ocup eu cu secături de alea.* id. ib. 186. *Dar aș! Unde vrea să știe pocitul de toate astea!* ISPIRESCU, L. 43. ◇ Expr. **De unde (și) pînă unde?** = cum și în ce fel? în ce împrejurări? în ce chip? *Ca băiet străin ce se găsea... de unde pînă unde, s-a oploșit de la o vreme într-un sat mare și frumos.* CREANGĂ, P. 139. *Cucoana Lucsița la mine?... de unde și pînă unde?* ALECSANDRI, T. 800. **(Da) de unde!** = a) imposibil, nu se poate, cu neputință, nici vorbă. — *Stăi culcat, c-adormi îndată... — Da de unde!* CONTEMPORANUL, I 198. *El doarme! — Da de unde.. Cu ochii închiși ascult mai bine.* GANE, N. III 153; b) (în fraze negative) ba chiar așa, întocmai așa. *Îi trecu un fier ars prin inimă, gîndindu-se că poate i-a călcat porunca. Și de unde să nu fie așa!* ISPIRESCU, L. 52.

II. Cu valoare de conjuncție.

1. (Introduce o propoziție circumstanțială de loc) În locul în care, încotro. *Au început... a-i zice cu asprime să se ducă unde știe, că ei n-au cu ce s-o ție.* CREANGĂ, P. 89. *Calul meu Să mă poarte ca săgeata unde el Știe și eu!* ALECSANDRI, P. III 12. *Dă-mă, maică, unde trag, Să trăiesc traiul cu drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273. ◇ (Cu nuanță temporală) *Spune-mi, bade, cînd te duci, Să-ți dau două mere dulci, Unde-i ședea să le minci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 118. ◇ (Precedat de prep. «pe») *Dormea prin șuri, în paie, minca pe unde și ce putea.* CĂLINESCU, E. 126.

2. (Introduce o propoziție atributivă) În care. *E un punct, însă, unde drumul nostru se bifurcă și, de aici încolo, mergem pe căi diferite.* HOGAȘ, DR. II 169. *Se duse în grajdurile împărătești, unde erau cei mai frumoși armăsari din toată împărăția, ca să-și aleagă unul.* ISPIRESCU, L. 3. *Să mă lași să stau într-o noapte în odaia unde doarme împăratul.* CREANGĂ, P. 96. *Nimeni n-a afla locașul, unde ea s-ascunde tainic.* EMINESCU, O. I 83.

3. (Introduce o propoziție completivă) *O întrebă dincotro vine și mai ales unde are de gînd să poposească.* SADOVEANU, B. 153. *S-ar fi lăudat... că știe unde este Ileana Simziana.* ISPIRESCU, L. 23. ◇ (Precedat de prep. «de») *Sirene, fluiere, bubuituri se încrucișau repetate la intervale regulate, fără să știi de unde vin.* BART, E. 386. *Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine.* EMINESCU, O. I 87. *Suflă vîntul, alinat, Io-l cunosc că nu-i curat Și știu de unde-i mînat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 26.

4. (Popular, introduce o propoziție circumstanțială de timp) Cînd. *Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea.* REBREANU, I. 21. *Idolii unde-au aflat, Drept la rai năval' au dat.* TEODORESCU, P. P. 33. ◇ (Precedat de prep. «de») *Dar de unde-mbătrînește, Dorul să călătorește, Nimărui nu-i trebuiește.* SEVASTOS, C. 52.

5. (Popular, introduce o propoziție circumstanțială cauzală) Pentru că, din cauză că, deoarece. *M-am gîndit că unde e aproape cu casa și era spre seară, vrea să se scalde și ea.* PREDA, Î. 46. *Bucuria tatălui său era așa de mare unde vedea că fiu-său are să fie procopsit.* ISPIRESCU, L. 183. *Pesemne, boierule... ți s-a făcut urît, unde am tot spus anume toate soiurile de paseri și de jivine care trăiesc pe la noi.* ODOBESCU, S. III 197.

6. (Precedat de prep. «de», introduce o propoziție concesivă) Cu toate că, deși. *Și așa, de unde pînă atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla hueiu-marginea.* CREANGĂ, O. A. 285. *Au adus zece căpățîni de zahăr... de unde făgăduise 12 căpățîni.* ALECSANDRI, T. 503. ◇ (Cu nuanță adversativă) *De unde ceilalți... se ascundeau prin pivnițî... Aleodor se ascunsese astfel încît fata intră la grijă.* ISPIRESCU, L. 45. *Vezi să nu pați și tu ca simigiul și de unde, cu drept cuvînt, te așteptai să fii răsplătit... să nu capeți de la mine decît un encomion fluturatic.* ODOBESCU, S. III 10.

7. (Condițional, în expr.) **De unde nu** = dacă nu. *Așa să-i spuneți că mi-e voia; c-apoi, de unde nu, îmi voi întoarce armele asupra împăratului și îi voi arăta eu că oameni nu-mi lipsesc.* ISPIRESCU, M. V. 46.

UNDELÉMN s. n. v. **untdelemn.**

UNDELEMNÍU, -IE adj. v. **untdelemniu.**

UNDEVÁ adv. Într-un loc oarecare, într-o direcție oarecare. *Se zăreau undeva departe bălți strălucind.* DUMITRIU, B. F. 133. *Cealaltă comoară a lui, a regelui Dromichet, stă undeva mucedă în țărînă, sub capac ruginit.* C. PETRESCU, R. DR. 27. *Duce o scrisoare undeva, un coș cu flori, freacă parchetul la vreun birou și scoate așa, săptămînal, cît să nu crape de foame cei de acasă.* SAHIA, N. 97. *Acest lapte nu se bea; și, cum a zis, l-a și aruncat pe furiș undeva și pe loc s-a făcut că doarme dus.* CREANGĂ, P. 100. ✦ (Precedat de prep. «de») De la cineva, dintr-un loc oarecare. *De undeva se auzea muzică de vioară.* VORNIC, P. 128. *Tînărul care întreba avea o figură de undeva cunoscută.* C. PETRESCU, C. V. 160. *Trebuie să fie un trimis de undeva, numai pentru a iscodi casele oamenilor.* CREANGĂ, P. 233. ✦ (Precedat de prep. «pe») Printr-un loc oarecare, într-un loc oarecare.

UNDÍ[1] vb. IV v. **unda.**

UNDÍ[2], *undesc*, vb. IV. Intranz. A prinde pește; a pescui (cu undița). *Zaharia mă învățase să undesc, îmi arătase toate meșteșugurile unui adevărat pescar.* SADOVEANU, O. II 31. ◇ Fig. *Undit-ai cu-a ta minte în cugetu-i ascuns?* ALECSANDRI, T. II 158. ◇ Tranz. *Pescarii undesc cu pînea peștii.* NEGRUZZI, S. II 231. *Cu undița băieții și leneșii din sat Chitici de toată mina undea neîncetat.* DONICI, F. 95. *A văzut aci pe unul șezînd și pește undind.* PANN, la CADE. (Fig.) *Îmi pare bine că ai făcut un frumos voiaj în Francia și în Svițera, unde negreșit că ai undit inspirații, ce se vor traduce la iarnă în articoli interesanți pentru foaia Convorbirilor.* ALECSANDRI, S. 74.

UNDÍRE, *undiri*, s. f. (Mai ales poetic) Faptul de a undi[1]. *Te-ai întrebat vrodată din ce undire-nceată De lacrimi tăinuite se naște un izvor?* VLAHUȚĂ, O. A. I 58. ◇ Fig. *Înfricoșata arătare pe care maica Rahila o aștepta, se zămisli sub larga undire a dimineții!* GALACTION, O. I 322.

UNDIŞOÁRĂ, *undişoare,* s. f. Diminutiv al lui undiţă. *Undişoara lui îşi ia Şi ca şi pînă acuma pleacă la mare cu ea.* PANN, P. V. III 129.

UNDÍT s. n. Faptul de a undi[2]; pescuit cu undiţa. *Eu îmi ridic iarăşi varga undiţei... Problema ce mi-am propus să soluţionez e în legătură cu unditul în contra curentului.* SADOVEANU, O. A. II 199.

UNDIŢÁR, *undiţari,* s. m. (Rar) Pescar cu undiţa. *Mi-am amintit... de unele aforisme ale lui în legătură cu ucenicia mea de undiţar. Pescuitul, zicea domnia-sa, e o îndeletnicire liberă şi plăcută, chiar cînd nu prinzi nimic.* SADOVEANU, N. F. 47.

ÚNDIŢĂ, *undiţe,* s. f. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o vargă lungă şi flexibilă, la capătul căreia este atîrnată o sfoară prevăzută cu un cîrlig ascuţit de metal ce se aruncă în apă; (prin restricţie) cîrligul acestei unelte în care se înfige nada. *Nu vă mai gîndiţi la zilele frumoase Cînd rătăceam cu undiţa pe vale Smulgînd din apă peştii ca argintul.* BENIUC, V. 24. *Pe sub ramurile verzi, pe ici, pe colo, stăteau cinchiţi pescari cu undiţele, cu ochii aţintiţi asupra plutelor de pe apă.* SADOVEANU, O. II 27. *Mîine să se ducă... bărbatul tău cu undiţa la gîrlă.* ISPIRESCU, L. 380. *Cuvîntul la cel viclean, ca undiţa la pescar* (= vorbele celui viclean sînt înşelătoare). ◇ Fig. *C-o undiţă de aur mult gingaşul Silvan A prins pe virtuoasa vecina sa prea lesne.* NEGRUZZI, S. II 207.

UNDOÍ vb. IV v. **undui.**

UNDOIÁRE s. f. v. **unduire.**

UNDOIÉT, -Ă adj. v. **unduit.**

UNDOIÓS, -OÁSĂ adj. v. **undulos.**

UNDOÍRE s. f. v. **unduire.**

UNDÓS, -OÁSĂ, *undoşi, -oase,* adj. (Învechit) Cu unde; ondulat, unduios. *Ochii ei asupră-i cad pătrunzători, Cad ca două raze, dulci şi călduroase, Mîna ei atinge coamele-i undoase.* BOLINTINEANU, O. 41. *Zefirul dulce cu-a sa suflare Încă îţi suflă părul undos.* HELIADE, O. I 79.

UNDREÁ, *undrele,* s. f. Fiecare dintre acele lungi şi groase (de obicei două sau cinci) cu care se împletesc obiecte de lînă, de bumbac etc. (v. cîrlig); ac mare şi gros pentru cusut saci, saltele etc. *Se uita la sorăsa şi la Elvira, care şedeau, cea dintîi cu undrelele şi lîna perindîndu-se printre vîrfurile degetelor, cealaltă citind o carte.* DUMITRIU, B. F. 42. *Gaura sfredelită în sfîrcul urechii cu undreaua trecută de trei ori prin flacără se lărgea, se rupea.* STANCU, D. 7. *Moşneagul sări de pe muchea patului, de-a dreptul în picioare, de parcă l-ar fi împuns o undrea între umeri.* CAMIL PETRESCU, O. II 219.

— Variantă: **andreá** (PAS, L. I 72, PAMFILE, M. R. I 138) s. f.

UNDUÍ, *unduiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre suprafaţa apelor) A face unde; (despre ape curgătoare) a curge cu cotituri, şerpuit. *Cum unduieşte Volga.* TULBURE, V. R. 36. ◇ (Prin analogie) *Lanurile de grîu argintii unduiau blînd şi foşneau abia auzit.* DUMITRIU, N. I 115. *Era şi-o mişcare a mijlocului, care făcea să-i unduiască... rochia ca bătută de vînt.* SADOVEANU, P. S. 163. *Păpurişul cîntă, unduia în bătaia vîntului.* SANDU-ALDEA, U. P. 198. (Refl.) *Pe umeri şi pe spate, părul negru se unduia într-o revărsare uşoară.* MIHALE, O. 501.

— Variantă: **undoí** (EMINESCU, N. 48) vb. IV.

UNDUIÉRE s. f. v. **unduire.**

UNDUIÓS, -OÁSĂ, *unduioşi, -oase,* adj. **1.** Care formează (sau dă impresia că formează) valuri; care se mişcă în unde, p. ext. mlădios. *Pe scenă se mişcă, unduioase ca trestiile de zahăr, perechile de băieţi şi fete.* V. ROM. septembrie 1953, 214. *Lanurile de grîu atît de vălurite şi de unduioase cînd bate vîntul.* DUMITRIU, V. L. 112. *Vîntu-n trestii lin foşnească, Unduioasa apă sune!* EMINESCU, O. I 74. *Era o copilă june şi frumoasă... a căriia păr ca matasa cădea în bucle unduioase pe umerii săi de alabastru.* NEGRUZZI, S. I 226. ◇ (Adverbial) *N-ar fi ştiut să mlădieze liniile atît de unduios.* C. PETRESCU, R. DR. 73. ✦ (Despre sunete) Modulat, mlădios. *Unduioasele vibraţii ale tonurilor clare.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 106.

2. Fig. (Despre oameni şi despre ceea ce ţine de natura omenească) Care cedează uşor, care se mlădiază. *A. Russo... cu mintea lui largă şi înţelegătoare, cu firea lui blîndă, unduioasă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 96.

— Variantă: **undoiós, -oásă** (NEGRUZZI, S. I 21) adj.

UNDUÍRE, *unduiri,* s. f. Acţiunea de a undui şi rezultatul ei; mişcare (sau iluzia unei mişcări) în valuri. *Asfinţitul aprinde focurile sale rubinii în unduirile fluviului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2816. ◇ (Prin analogie) *Ochii căutau departe peste unduirile domoale ale întinderii de pămînt.* V. ROM. august-septembrie 1952, 208. *Pe trotuarul încă bolovănit cu unduiri de gheaţă, aluneca mereu cînd pe un picior, cînd pe celălalt.* CAMIL PETRESCU, N. 28. ◇ Fig. *Obrajii gingaş modelaţi aveau unduiri de crin.* CAMIL PETRESCU, O. I 515. ✦ Modulare, vibrare, mlădiere a unui sunet. [Glasul] *a căpătat pe urmă o unduire tristă.* PAS, Z. I 78.

— Variante: **undoiáre** (EMINESCU, O. I 141), **undoíre** (SADOVEANU, P. S. 207), **unduiére** (C. PETRESCU, Î. II 96) s. f.

UNDUÍT, -Ă, *unduiţi, -te,* adj. Care are (sau dă iluzia că are) valuri; unduios. *Împrejur era cîmpia unduită, cu cline prelungi, vărgate de arături şi mirişti.* DUMITRIU, N. 223. *Am ajuns, şopti Mieluţ, arătîndu-i prin ceaţă platoul unduit.* id. V. L. 86. ✦ (Despre sunete) Modulat, mlădios. *Hagi Curti reia, cu o voce unduită, mult prelungită.* CAMIL PETRESCU, O. II 256.

— Variantă: **undoiét, -ă** (EMINESCU, N. 64) adj.

UNDULÁ vb. I v. **ondula.**

UNDULÓS, -OÁSĂ adj. v. **ondulos.**

UNEÁLTĂ[1], *unelte,* s. f. **1.** Obiect tehnic, portabil, acţionat manual sau de o maşină, care serveşte pentru a efectua direct o operaţie de prelucrare sau de extragere (v. sculă); p. ext. piesă auxiliară care serveşte la efectuarea unei lucrări. *Treceau lucrătorii cu ţevi în spinare şi unelte în mînă.* C. PETRESCU, A. 490. *Harnice se mişcă fără pace Uneltele de bunuri creatoare!* NECULUŢĂ, Ţ. D. 17. *Muncitorii pe-a lor prispă dreg uneltele de muncă.* ALECSANDRI, P. A. 120. ✦ (Prin analogie) Nume dat armelor. *Fata nu se putu ţine şi umblă la uneltele lui şi-i pierdu o săgeţică de care punea el în arculeţul lui.* ISPIRESCU, L. 342. *Buzduganul, unealtă de pieire, Ca un balaur face în giuru-i o rotire.* ALECSANDRI, P. A. 168. *Apucă un pistol, îl încărcă şi apoi se puse pe gînduri, privind unealta ucigaşă.* NEGRUZZI, S. I 79. ◇ (Adesea la pl.) *Unelte de producţie* v. producţie. *Maşină-unealtă* v. maşină.

2. Fig. Mijloc folosit pentru atingerea unui anumit scop. *Libertatea... este unealta şi urmarea progresului.* BOLINTINEANU, O. 255. ✦ Persoană, grup sau organizaţie de care se serveşte cineva pentru atingerea unui scop. *Haide, vorbeşte, unealtă de hoţ ce eşti şi tu!* DEMETRIUS, C. 68. *Nici secretarul nu-şi simţea chemarea de unealtă devotată patronului.* PAS, Z. I 295. *Ciocoi cu falca largă, cu ceafa-n veci plecată! El s-a făcut lui Despot unealtă blestemată.* ALECSANDRI, T. II 166.

3. (În expr.) *Unealtă gramaticală* = instrument gramatical, v. instrument. *Ne referim nu numai la vocabular, ci şi la uneltele gramaticale, din care unele sînt luate din slavă.* ROSETTI, I. S. 14.

UNEÁLTĂ[2], *unelte,* s. f. (Neobişnuit) Faptul de a unelti, uneltire. *Învoiala fu făcută. Pahon şi Aflatul nu*

ştiuseră nimic de unealta boierului cu moş Gligor. RETEGANUL, P. I 16.

UNELTÍ, *uneltesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Folosit şi absolut) A pregăti în ascuns, a pune la cale, a urzi o acţiune îndreptată împotriva cuiva. V. complota. *Se repezi turbat în Ţarigrad, unelti mii de tainice intrigi.* ODOBESCU, la CADE.

2. (Învechit) A practica, a exercita. *Ea plecă ochii şi părea că roşeşte de meseria ce uneltea.* BOLINTINEANU, O. 391. ✦ Fig. A născoci, a inventa. *Sfătuiră împreună... Vreun meşteşug iarăşi pentru vin a unelti.* PANN, la TDRG.

UNELTIOÁRĂ, *uneltioare,* s. f. (Neobişnuit) Diminutiv al lui unealtă (1). *Îşi găseşte uneltioară Să-i taie de unghişoară.* PANN, P. V. III 24.

UNELTÍRE, *uneltiri,* s. f. Acţiunea de a unelti şi rezultatul ei; acţiune urzită în ascuns; intrigă, complot. *Banul sprijină el însuşi uneltirile urzite împotriva mea şi-a papei.* DAVILA, V. V. 70. *Din umbră mă ţinteşte o neagră uneltire.* MACEDONSKI, O. II 218. *Vai de-acei ce-ar cugeta să urzască uneltiri împotriva lui!* ALECSANDRI, T. 1349.

UNELTITÓR, -OÁRE, *uneltitori, -oare,* s. m. şi f. (Învechit şi arhaizant) Persoană care unelteşte în ascuns o acţiune împotriva cuiva; conspirator, complotist. *E pregătit şi ordinul către isprăvnicii, să înhaţe uneltitorii care cutreieră ţinuturile.* C. PETRESCU, A. R. 37. *Spuneţi, ce ştiţi mai mult a face, mişeilor, uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări.* ODOBESCU, S. I 110.

UNEÓRI adv. Cîteodată, din cînd în cînd. *Nu mă plîng! Îmi pare mie Uneori că sînt învins, Sufletul mi-l simt cuprins De melancolie.* COŞBUC, P. I 265. *Uneori aplauzele îl fac să se oprească.* VLAHUŢĂ, O. A. III 65. *Era bucuroasă uneori... să-l vadă cum l-a vedea urnit de acasă.* CREANGĂ, P. 111. *Aşa-mi vine uneori Să mă sui la munţi cu flori, Să mă uit pe la surori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 201.

— Variantă: (popular) **auneóri** (scris şi *a uneori)* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 443) adv.

UNGÁR, -Ă, *ungari, -e,* adj. Maghiar. ✧ *Dualismul austro-ungar* v. dualism.

UNGĂTÓR, *ungătoare,* s. n. Gresor.

ÚNGE, *ung,* vb. III. Tranz. 1. A acoperi o suprafaţă sau un obiect cu un strat unsuros sau lipicios; a întinde un strat pe o suprafaţă, pe un obiect. (Refl.) *Ne băläceam în valuri, ieşeam la mal şi ne ungeam cu nomol din cap pînă-n picioare.* SADOVEANU, O. VII 323. *Căruntul păr văpsindu-şi, se unge cu pomadă.* NEGRUZZI, S. II 244. ✧ Expr. **A unge pe cineva la inimă (cu miere)** = a face cuiva o mare plăcere, a da cuiva o mare satisfacţie. *Visam că erai lîngă mine... ştii?... parcă mă ungeai cu miere la inimă.* ALECSANDRI, T. 591. **A-şi unge gîtul** sau (refl.) **a se unge pe gît** = a bea băuturi spirtoase. *Tîrguieşte el tot ce-i trebuie, se unge pe gît bine cu sîngele domnului şi, cam clătinîndu-se... porneşte spre casă.* ŞEZ. IV 1. (Cu pronunţare regională) *După ce Ivan îşi unsă puţin gîtul, plecă.* ŞEZ. I 205. ✦ (Familiar, cu complementul «coastă», «spinare» etc.) A trage cuiva o bătaie bună. *A rupt un par din gard şi se puse să-i ungă costiţele.* ŞEZ. IX 70. ✦ A pune unsoare la angrenajele unei maşini, la balamalele unei uşi etc.; a gresa, a lubrifia. *Moş Nichifor deciocălase căruţa şi-o ungea.* CREANGĂ, P. 112. *Uşa s-o ungi la ţîţînă Şi să vini mîndro-n grădină.* HODOŞ, P. P. 164. ✧ Expr. (Familiar) **A unge osia** (sau **a unge cuiva ochii**) = a mitui. *Au uns unora ochii cu cîteva zeci de pogoane de aci din Hagiu.* SADOVEANU, M. C. 192. **A fi uns cu toate unsorile** = a cunoaşte din experienţă şi bune şi rele, a fi trecut prin multe.

2. (Cu privire la persoane, în practica creştină) A mirui; (în ceremonialul încoronării unui monarh sau a învestirii unui arhiereu) a consacra, a învesti. *Bîrnovă îl lămurea ce se petrece în biserică, cum se închină vodă, cum e purtat prin altar... cum e binecuvîntat şi uns.* SADOVEANU, O. VII 72. *De două ori te-a uns mitropolitul Teoctist cu sfîntul mir domnesc.* DELAVRANCEA, O. II 90. ✧ Refl. pas. *Spuneţi ţării... că voinţa mea e să se ungă Bogdan de cînd sînt în viaţă.* DELAVRANCEA, A. 122.

3. A lipi, a tencui, a humui. *Pe cuptiorul uns cu humă şi pe coşcovii pereţi Zugrăvit-au c-un cărbune copilaşul cel isteţ.* EMINESCU, O. I 84. ✦ A mînji, a murdări. *Unge toţi pereţii cu sînge.* CREANGĂ, P. 25.

ÚNGERE, *ungeri,* s. f. Acţiunea de a unge şi rezultatul ei; gresare, lubrifiere; miruire. *Îndătinează de a-şi face şi sfînta taină a maslului sau ungerea din urmă.* MARIAN, Î. 18.

UNGHÉR, *unghere,* s. n. Porţiune dintr-o încăpere cuprinsă între extremităţile reunite ale pereţilor (v. colţ (I 2)); (mai rar) locul din afara unei construcţii unde se împreună două ziduri. *Paşii îl duceau, prin soarele auriu, tot spre ungherul zidurilor, la banca vînătă de brad.* SADOVEANU, O. III 121. *Umbrele de la o vreme crescură din unghere, se ridicară şi cuprinseră odăiţa scundă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 79. *În odaie prin unghere s-a ţesut păinjeniş.* EMINESCU, O. I 105. ✦ Loc retras, ascuns, dosnic; ascunziş, cotlon; colţ (I 3), colţişor. *Pe mine mă uitaseră într-un ungher, ca pe un străin.* C. PETRESCU, S. 147. *Oare nu-i în lumea asta vrun ungher pentru iubit?* EMINESCU, O. I 155. ✧ (Poetic) *Să ducem vîlvoarea aceasta înaltă, În toate unghierele ţării, În toate cotloanele zării!* DEŞLIU, G. 34. ✧ Fig. *Băutura i se răspîndi în unghierele cele mai ciudate.* VORNIC, P. 69. *În unghierul unor crieri, Şi-or găsi cu al meu nume adăpost a mele scrieri.* EMINESCU, O. I 134.

UNGHÉŢ, *unghete,* s. n. (Popular) Ungher. *Foaie verde de răchită, Ce stai, lele, îngrămădită... Grămădită într-un ungheţ, De frica unui judeţ!* MAT. FOLK. 1441.

UNGHI, *unghiuri,* s. n. 1. Figură formată din două semidrepte care pleacă din acelaşi punct şi nu aparţin aceleiaşi drepte. ✧ Fig. *Arunca unghiuri de lumini.* DUMITRIU, N. 85. *Un unghi de cocoare trece prin înaltul văzduhului.* SADOVEANU, O. I 566.

2. Colţ (2). *Către fundul văii, ceilalţi cotiră în frunzişul unghiului de pădure.* SADOVEANU, O. VII 35. *Să te duci în unghiul grădinii cel de răsărit.* ISPIRESCU, L. 234. *Umbra trădătoare aşază pe sub maluri, Prin unghiurile casei... fantasme tupilate.* ALECSANDRI, P. III 301. ✧ (Poetic) *Aici, în unghiul acesta de ape, pe ruinele Constanţiolei, veche cetate zidită de Constantin cel Mare, e tîrguşorul Oltenita.* VLAHUŢĂ, R. P. 26. ✧ Expr. **În** (sau **prin, din) toate unghiurile** = în, prin, din toate părţile, (de) pretutindeni. *Biblioteca Lenin* [din Moscova] *e în plină creştere. Spre ea se îndreaptă zilnic, din toate unghiurile Uniunii Sovietice şi din toate colţurile pămîntului, tot ceea ce s-a tipărit.* STANCU, U.R.S.S. 32. *Cutreierase ţările răzbătînd prin toate unghiurile.* ISPIRESCU, L. 62. *Să s-adune rominii de prin toate unghiurile munţilor.* ALECSANDRI, T. II 12. ✦ Loc retras, ascuns; ungher. *Soacră, soacră, poamă acră!... Ieşi afară Ca o pară, Intri-n casă Ca o coasă, Şezi în unghi Ca un junghi.* CREANGĂ, P. 10. *Stînd deoparte într-un unghi îşi frînge mîinile.* DRĂGHICI, R. 23.

3. Fig. (Determinat de un substantiv în genitiv sau de un adjectiv) Punct de vedere. *În primele sale epoci, scriitorul povesteşte din unghiul personagiilor sau le face pe acestea să vorbească.* VIANU, A. P. 236. *Toate aceste manifestări au fost privite prin unghiul raporturilor de producţie.* SAHIA, U.R.S.S. 163.

UNGHIE, *unghii,* s. f. **1.** (La om) Substanță cornoasă, având forma unei plăci, care acoperă partea de deasupra a ultimei falange de la degetele mîinilor și picioarelor. *Gîngu își ascunde capul în pămînt, cu unghiile înfipte în iarbă.* C. PETRESCU, S. 43. *Nevasta... zgîria cu unghia florile de gheață și bruma groasă de pe ochiul ferestruicei.* BUJOR, S. 56. *Cu o mișcare mlădioasă... își lipi repede de buzele mele unghia degetului celui mic de la mîna dreaptă.* HOGAȘ, M. N. 23. ◇ Expr. **(Nici) cît (o) negru sub unghie** v. negru[1] (3). **A lua** (sau **a apuca**) **pe cineva în unghii** = a se lua cu cineva la luptă, a rupe, a sfîșia pe cineva; fig. a ataca pe cineva în mod violent. *Și unde se repeziră* [zmeii] *la dînsul, de pare că să-l ia în unghii.* ISPIRESCU, L. 122. **A-și mînca de sub unghie** v. mînca. **A reteza** (sau **a tăia**) **cuiva din unghii** = a înfrîna obrăznicia, îndrăzneala cuiva, a pune pe cineva la punct. *Numai s-o cam ții din frîu și să-i rătezi unghiile din cînd în cînd, ca nu cumva să-ți pună coarne.* CREANGĂ, P. 178. **A fi prieten cu cineva unghie și carne** v. carne (1). **A-și arăta unghiile** = a deveni agresiv; a-și arăta colții. **A-și mînca unghiile** v. mînca. ✦ (La păsări) Substanță cornoasă la vîrful degetelor de la picioare (v. gheară); (la mamifere) copită. *Corbule, ia seu în unghiile tale și pune peste mine.* ISPIRESCU, L. 87. *Veveriile... suflau în unghii și plîngeau în pumni, blăstămîndu-și ceasul în care s-au născut.* CREANGĂ, P. 240. *Rămîneare-ai fără cioc, Și ți-ar cădea unghiile Să n-acați cu dinsele!* ALECSANDRI, P. P. 141.

2. Compuse: **unghia-găii** sau **unghia-găinii** = plantă din familia leguminoaselor, cu flori galbene-verzui, dispuse în ciorchine *(Astragalus glycyphyllos). Unghia-găii cu flori pintenate și păișul țesut în orbotă sură împrejurau p-alocurea ciulini, scai și vrejuri de mure.* DELAVRANCEA, S. 60; **unghia-păsării** = plantă erbacee cu două tulpini neramificate, întinse pe pămînt, cu flori albastre și cu petala inferioară prelungită în pinten cu o pată galbenă la bază *(Viola declinata).*

3. Fiecare dintre cele două instrumente în formă de pîrghie pentru ridicat și lăsat coșul lesei de pescuit.

UNGHIOÁRĂ, *unghioare,* s. f. Unghișoară, unghiuță. *Șarpe cu unghioare Se cațără la soare* (Caradașca). SADOVEANU, P. C. 10.

UNGHIȘOÁRĂ, *unghișoare,* s. f. **1.** Unghiuță. *Frumușică mîțișoară, Cu-a ta mică unghișoară Apără-mă nencetat.* ALECSANDRI, T. I 202. ◇ Expr. (Învechit) **A tăia cuiva din** (rar **de**) **unghișoară** = a-i tăia cuiva din pretenții, a pune pe cineva la punct. *Apolon nici că-l băga în seamă, dară viindu-i cu greață de atîta cutezare, vru în cele din urmă să-i taie de unghișoară și să-i arate că nu-și cunoaște lungul nasului.* ISPIRESCU, U. 109. *Își găsește uneltioară Să-i taie de unghișoară.* PANN, P. V. III 24.

2. (Popular) Nume dat mai multor boli la vite sau la cai.

UNGHIULÁR, -Ă, *unghiulari, -e,* adj. În formă de unghi, asemănător cu un unghi; colțuros, în colțuri. *Văzu în mijlocul unei piețe de argint un palat cu acoperișurile foarte țuguiate și cu toate ferestrele și bolțile în forme unghiulare.* VISSARION, B. 246. ◇ *Piatră unghiulară* = piatră de la unghiul unei temelii de clădire; fig. fundament, bază, temelie a unei probleme.

UNGHIÚȚĂ, *unghiuțe,* s. f. Diminutiv al lui unghie; unghioară, unghișoară. *Ce să-ți dau? — Unghiuța matale de la degetul cel mic.* HOGAȘ, M. N. 23.

UNGUÉNT, *unguente,* s. n. Preparat farmaceutic alcătuit dintr-un amestec de rășini și substanțe grase. *Am un amic farmacist care, între hapuri și unguente, găsește timp să și rimeze și face și piese de teatru.* CARAGIALE, N. S. 84. (În forma *onguent*) *Era numai un pachet de pansamente... exalînd miros de dezinfectante și onguente.* C. PETRESCU, Î. II 47.

— Variantă: **onguént** s. n.

UNGUR, *unguri,* s. m. Maghiar. *Ungurii pornesc și calea-i opresc.* ALECSANDRI, P. P. 65. ◇ (Adjectival) *Cu trufie riga ungur către țeară-naintează.* ALEXANDRESCU, M. 21.

UNGURÁȘ, *ungurași,* s. m. **1.** Diminutiv al lui ungur.

2. Plantă medicinală din familia labiatelor, cu tulpină păroasă, cu frunzele aproape rotunde și cu flori albe *(Marrubium vulgare).*

UNGUREÁN, *ungureni,* s. m. **1.** Maghiar; p. ext. romîn din Ardeal, transilvănean. *Generalul cel mai falnic al dîrjilor ungureni, Hroiot, ros de-nverșunarea ce avea pe moldoveni...* NEGRUZZI, S. I 115. *Ungurene, ungurene, Samănă grîul devreme.* ȘEZ. I 71. *Se cobor la vale Trei turme de miei Cu trei ciobănei, Unu-i moldovan, Unu-i ungurean Și unu-i vrîncean.* ALECSANDRI, P. P. 1.

2. (Mai ales în forma articulată) Numele unei hore țărănești. *La romînii din toate părțile, de-ndată ce s-a săvîrșit masa de cununie, toți nuntașii se prind la joc, ce durează pîn-aproape de către seară, cam cu următoarele jocuri:... ungureanul, ungureasca.* SEVASTOS, N. 282.

UNGUREÁNCĂ, *ungurence,* s. f. Maghiară; p. ext. romîncă din Ardeal, transilvăneancă. *Frunză verde de trei foi, Ungureancă de la oi, Mută stîna lîngă noi.* MAT. FOLK. 756.

UNGURÉSC, -EÁSCĂ, *ungurești,* adj. Maghiar; ca al maghiarilor. *La școala statului se cerea limba ungurească pe care el o rupea greu.* REBREANU, I. 82. *Trei voinici că mi-a sosit, Trei voinici ardelenești... Cu pistoale ungurești.* ȘEZ. I 44. ✦ (Substantivat, f.) Limba maghiară. *Spuse într-o ungurească foarte stricată.* REBREANU, I. 111. ✦ (Substantivat, f., mai ales articulat) Numele unei hore țărănești. *Jocurile lor la nuntă sînt:... rusasca, moldoveneasca (hora), brîul, ungureasca.* ȘEZ. I 35. *Vai de mine ce uitai, Ungureasca nu jucai.* ib. 105.

UNGURÉȘTE adv. În felul maghiarilor, ca maghiarii; în limba maghiarilor. *Ce e în grîndă și colîndă Și vorbește ungurește Și mușcă de prăpădește* (Copoiul și pușca). MAT. FOLK. 1212. *Acest refren se aude numai cînd se joacă... ungurește.* ȘEZ. I 70.

UNGURÍME s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de unguri.

UNGURÍSM, *ungurisme,* s. n. (Rar) Maghiarism.

UNGUROÁICĂ, *unguroaice,* s. f. Maghiară.

UNI[1]- Element de compunere însemnînd «unul singur», care servește la formarea unor adjective, ca: unicelular, unicolor, unilateral, unipersonal etc.

UNÍ[2], *unesc,* vb. IV. Tranz. A crea o unitate sau un întreg, îmbinînd, legînd, împreunînd mai multe elemente. *Drumul de fier unește-n zbor Orice popor cu alt popor.* ALECSANDRI, T. I 361. *Uni subt un singur sceptru provinciile romîne.* NEGRUZZI, S. I 271. *Soarta-mi cu a mulțimii aș vrea să o unesc.* ALEXANDRESCU, M. 6. ◇ Refl. Fig. *Norii cerului se uniseră cu apa oceanului.* BART, E. 275. *Un suvenir poetic... care se unește cu harpele din stele.* ALECSANDRI, P. I 121. ✦ Refl. A-și da mîna, a cădea la înțelegere, a face cauză comună. *Dacă te-ai fi unit cu căpiteniile răscoalei...* SADOVEANU, O. I 423. *Astăzi, de-ar fi Dragomir cu noi, El cu Groza și cu Costea s-ar uni fără-ndoială.* DAVILA, V. V. 64. *Într-un gînd să ne unim, Pe Harap-Alb să-l slujim.* CREANGĂ, P. 255. ✦ Refl. A lua parte la..., a se ralia. *Acu mă simt vred-*

nică să mă unesc și eu la giurămîntul vostru. ALECSANDRI, T. II 26. ✦ Fig. A căsători. *Moțoc și eu în taină am pus de gînd și-n cale Cu fiica lui, cu Ana, pe Despot să-l unim.* ALECSANDRI, T. II 85.

ÚNIC[1], **-Ă**, *unici, -e*, adj. 1. Unul singur, numai unul; singur. *Motane... unice amic și ornic.* EMINESCU, O. I 48. *Această fortăreață firească era, pentru eroul nostru, cel mai nimerit și, putem zice, unicul punct de așteptare.* HASDEU, I. V. 131. *Domnița Manda, unica sa fiică... era singura mîngîiere.* NEGRUZZI, S. I 105. ✧ *Sens unic* v. sens (3).

2. Care nu poate fi asemănat cu altul, care nu are precedent; fără seamăn, excepțional, incomparabil. [Moscova este] *unică în lume prin frumusețe și bogăție.* STANCU, U.R.S.S. 12. *Ca și în cazul lui Eminescu, Creangă e unic în sine, însă divers în cetitori.* SADOVEANU, E. 97.

— Accentuat și: *unîc*.

UNÎC[2], **-Ă**, *unici, -e*, pron. nehot. (Învechit și popular, în expr.) *Nici unicul, nici unica* = absolut nici unul, nici una. *Dar acum... nici unica nu-mi mai place.* SEVASTOS, C. 125. *Văzînd împăratul că nici unicul nu i se înfățișează, se miră prea mult.* GORJAN, H. IV 4. *Fetele de-i auzea Nici unica nu vorbea.* TEODORESCU, P. P. 563. ✦ (Substantivat, urmat de un adjectiv posesiv) Termen de alintare pentru o persoană dragă. *Să videți, unicii mei, Ceruri plini de curcubei.* ALECSANDRI, P. II 182.

UNICAPSULÁR, -Ă, *unicapsulari, -e*, adj. (Despre fructe) Format dintr-o singură capsulă; (despre plante) al cărui fruct e format dintr-o singură capsulă.

UNICARPELÁR, -Ă, *unicarpelari, -e*, adj. (Despre plante) Care are o singură carpelă.

UNICÉL, -ÍCĂ, *unicei, -le*, s. m. și f. (Popular, urmat de un adjectiv posesiv) Termen de alintare pentru o persoană dragă. *Măiculița... vedea unicelul său... Întins rece, fără viață.* La TDRG. *Na!... trageți încalte brazda peste unicelul meu.* ALECSANDRI, T. 1441.

UNICELULÁR, -Ă, *unicelulari, -e*, adj. Care este format dintr-o singură celulă. *Ființe unicelulare.*

UNICITÁTE s. f. Însușirea de a fi unic. *Axioma unicității dreptei paralele.* GEOMETRIA S. 100.

UNICOLÓR, -Ă, *unicolori, -e*, adj. Care are o singură culoare; de o singură culoare.

UNICÓRD, -Ă, *unicorzi, -de*, adj. (Despre instrumentele cu coarde) Care nu are decît o coardă pentru fiecare notă.

UNICÓRN, -Ă, *unicorni, -e*, adj. (Zool.) Care are numai un singur corn. ✦ (Substantivat, m., în basme) Inorog.

UNIFICÁ, *unific*, vb. I. Tranz. 1. A strînge la un loc (prin raporturi trainice), a face un tot din mai multe elemente; a realiza o unitate, a uni.

2. A cuprinde într-un sistem; a face să fie unitar (înlăturînd inconsecvențele). *A unifica ortografia.*

UNIFICÁRE, *unificări*, s. f. Acțiunea de a unifica și rezultatul ei. *Cuvîntul de unificare nu-și poate avea locul în cazul ce se discută.* KOGĂLNICEANU, S. A. 124.

UNIFICÁT, -Ă, *unificați, -te*, adj. Îmbinat (cu altceva), împreunat, reunit. ✧ *Spital unificat* = formă de organizare a unităților spitalicești, prin care se stabilesc legături strînse între circumscripțiile sanitare, policlinici și spitale.

UNIFICATÓR, -OÁRE, *unificatori, -oare*, adj. Care unifică. *Limba literară a unui popor, creată înainte de formarea națiunii corespunzătoare, ca limbă comună, servește ca factor unificator în viața poporului.* L. ROM. 1953, nr. 2, 18.

UNIFLÓR, -Ă, *uniflori, -e*, adj. (Despre plante) Care face o singură floare.

UNIFÓRM, -Ă, *uniformi, -e*, adj. Care are aceeași înfățișare în tot timpul, pe toată întinderea; care este la fel, constant, lipsit de variații (într-o anumită privință). *Trenul aleargă cu strigăte uniforme la roți.* SAHIA, U.R.S.S. 10. *Dorm... ierburile veștejite Și uniforme ca podeala.* D. BOTEZ, P. O. 60. *Traiul îi este uniform și trist.* MACEDONSKI, O. I 261. ✧ (Adverbial) *Un cuc neobosit aruncă, Împerecheat și uniform, Chemarea-i scurtă peste luncă.* CAZIMIR, L. U. 12. ✦ (Neobișnuit) Omogen, unitar, nediferențiat. *Ar trebui sau să contopim într-o lege uniformă pe aceea a Moldovei cu a Țării Românești sau să adoptăm una din ele, spre a o aplica la amîndouă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 125.

UNIFÓRMĂ, *uniforme*, s. f. Îmbrăcăminte-tip, confecționată de obicei din aceeași stofă și cu aceeași croială, purtată de membrii anumitor instituții (în special de ostași și elevi de școală). *Serviciul de pază în aceste stații este asigurat de tinere fete în uniformă.* STANCU, U.R.S.S. 19. *Îi trebuia și ei o rochie pe lîngă uniformă.* C. PETRESCU, C. V. 226. *Dorobanții sînt îndatorați să slujească călări, armați și învestați* (= îmbrăcați) *într-o uniformă cu cheltuiala lor.* BĂLCESCU, O. I 37.

UNIFORMITÁTE s. f. Însușirea sau starea a ceea ce este uniform. *Peste tot o lipsă de uniformitate și simetrie.* BART, S. M. 42. *Au conservat un principiu... acela al uniformității dării.* KOGĂLNICEANU, S. A. 162.

UNIFORMIZÁ, *uniformizez*, vb. I. Tranz. A face să fie uniform, a da un caracter uniform.

UNIFORMIZÁRE, *uniformizări*, s. f. Acțiunea de a uniformiza și rezultatul ei. *În organizarea întrecerii trebuie combătute tendințele de birocratism, șablonul, încercările de uniformizare de sus în jos.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2883.

UNIFORMIZÁT, -Ă, *uniformizați, -te*, adj. Uniform.

UNILATERÁL, -Ă, *unilaterali, -e*, adj. Care este îndreptat într-o singură direcție sau ține seamă de o singură latură a lucrurilor; care cunoaște numai un aspect al unei probleme și judecă dintr-un singur punct de vedere sau se mărginește la un singur domeniu de cunoștințe. *Hotărîrile luate individual sînt întotdeauna sau aproape întotdeauna unilaterale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2724. *Un sentiment omenesc nu e niciodată unilateral, ci complex și multilateral.* GHEREA, ST. CR. I 165.

UNILATERALITÁTE s. f. Însușirea a ceea ce este unilateral.

UNÎME s. f. 1. Cantitate abstractă, considerată ca număr elementar și care servește la formarea unui alt număr, compus din mai multe cifre; (în sistemul zecimal) cifrele de la 1 la 9; unitate.

2. Notă muzicală întreagă.

3. (Învechit) Tot unitar, unitate. *Lotul este o unime agricolă indivizibilă.* GHICA, S. 547.

UNINAȚIONÁL, -Ă, *uninaționali, -e*, adj. (Rar, despre state) Care cuprinde un singur neam, care este format dintr-o singură naționalitate.

UNINEÁ, *uninele*, s. f. (Regional) Nume popular dat unei păsări migratoare, cu pene pestrițe și aripi scurte. *Unineaua e așa de mare ca un ou de curcă sau ceva și mai mare, e la făptură rotundă, capul și piciourele foarte mici.* MARIAN, O. I 436.

UNINOMINÁL, -Ă, *uninominali, -e,* adj. Care conține sau indică un singur nume. ◇ *Scrutin uninominal* v. scrutin.

UNIONÁL, -Ă, *unionali, -e,* adj. Care aparține unei uniuni, privitor la o uniune (îndeosebi la Uniunea Sovietică). *În decembrie 1922, la primul congres unional al Sovietelor, a fost proclamată Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 75.

UNIONÍSM s. n. Tendința de a se uni, de a realiza o unitate; curent, concepție având la bază această tendință.

UNIONÍST, -Ă, *unioniști, -ste,* adj. Care susține și propagă ideea de unire (mai ales a unor provincii într-un singur stat). *Mișcare unionistă.*

UNIPÁR, -Ă, *unipari, -e,* adj. (Despre animale) Care naște un singur pui.

UNIPERSONÁL, -Ă, *unipersonali, -e,* adj. **1.** Care se face de către o singură persoană, care aparține unei singure persoane. *Înlocuirea conducerii colective prin conducerea unipersonală încătușează inițiativa și activitatea membrilor și a organizațiilor de partid.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2762.

2. (Despre verbe, forme și construcții verbale) Care are numai persoana a treia (singular sau singular și plural). *Verbele unipersonale și impersonale se conjugă... numai la pers. a III-a.* GRAM. ROM. I 302.

UNIPETÁL, -Ă, *unipetali, -e,* adj. (Despre flori) Care are o singură petală.

UNIPOLÁR, -Ă, *unipolari, -e,* adj. (Despre mașini, aparate) Care are în partea activă elementele corespunzătoare unui singur pol magnetic (respectiv unei singure conducte de linie sau de fază). ✦ (Despre un electrod) Care servește numai ca electrod de un singur fel (pozitiv sau negativ).

UNÍRE, *uniri,* s. f. Acțiunea de a (se) uni și rezultatul ei. *Să mai glumim... dar să mergem într-o unire.* SADOVEANU, P. M. 132. *Să facem sfînta unire, adecă înfrățirea dorită de strămoșii noștri.* CREANGĂ, A. 162. *Vino să te prinzi cu mine, Și la viață cu unire Și la moarte cu-nfrățire.* ALECSANDRI, P. A. 104. *Să luminăm poporul, să-l facem să simtă trebuința unirii, dacă vrem să facem o revoluție adevărat democratică.* BĂLCESCU, O. I 327. ✦ Căsătorie. *Maică-sa e contra unei asemenea uniri, dar copila e gata să urmeze oriunde în lume pe cel pe care îl adoră.* SADOVEANU, E. 237.

UNISEXUÁT, -Ă, *unisexuați, -te,* adj. (Despre flori) Care are numai stamine sau numai pistil (uneori ambele elemente, unul fiind însă rudimentar, steril); p. ext. (despre plante) care are florile numai cu stamine sau numai cu pistil.

UNISILÁB, -Ă, *unisilabi, -e,* adj. (Rar) Monosilab.

UNISILÁBIC, -Ă, *unisilabici, -e,* adj. (Rar) Monosilabic.

UNISÓN s. n. Efect produs de două sau de mai multe instrumente sau voci care execută același sunet. ◇ Expr. **A cînta** (sau **a se pune**) **la unison** = a executa simultan la mai multe voci sau instrumente aceeași melodie; fig. a fi (sau a lucra) în înțelegere deplină cu cineva. *Nu reușea să se pună la unison cu ceilalți.* BART, E. 200. ◇ Fig. (Adjectival) *Bubuiri ce nu-ncetează Sînt un tunet unison.* MACEDONSKI, O. I 201.

UNISONÁNȚĂ, *unisonanțe,* s. f. Îmbinare armonioasă a mai multor sunete, care impresionează plăcut urechea; acord, armonie.

UNÍT, -Ă, *uniți, -te,* adj. **1.** Împreunat, îmbinat, reunit. *Principatele Unite.* ▭ *Mînele mici și unite pe piept.* EMINESCU, N. 11.

2. Care este în raporturi trainice cu cineva, care este de acord, gîndește, acționează, simte la fel cu cineva; solidar (cu cineva). *Îmi place să vă știu uniți împreună, căci aveți amîndoi suflete viteze.* ALECSANDRI, T. II 44.

3. (În organizarea mai veche a bisericii din țara noastră; adesea substantivat) (Persoană) care aparținea confesiunii greco-catolice; greco-catolic. *Este-un popă d-ăi uniți Și cununa d-ăi fugiți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 58.

UNITÁR, -Ă, *unitari, -e,* adj. Care formează un singur tot, este lipsit de diferențieri sau de inconsecvențe; omogen. *În epoca constituirii națiunilor și a limbilor naționale se accentuează caracterul unitar al limbii literare, se formează limba literară unică.* L. ROM. 1953, nr. 4, 53. *Ușa colosală de stejar și fier împletit, dăruind aparent casei o înfățișare unitară, de fapt o despărțea.* REBREANU, R. I 20. *Alecsandri n-a avut o concepție unitară asupra vieții.* IBRĂILEANU, SP. CR. 117.

UNITARIÁN, -Ă, *unitarieni, -e,* adj. (În expr.) *Confesiune unitariană* = confesiune creștină reformistă, care nu recunoaște decît o singură persoană în dumnezeu. ✦ (Substantivat) Persoană care aparține acestei confesiuni.

UNITÁTE, *unități,* s. f. **1.** Numărul unu. ✦ Mărime care servește ca măsură de bază pentru toate mărimile de același fel. *Unitate de măsură.* ▭ *Aria toată se împarte în unități de suprafață.* GEOMETRIA P. 202.

2. (În opoziție cu pluralitate) Însușirea a tot ce constituie un întreg indivizibil. *Unitatea obiectivă a lumii.*

3. Coeziune, omogeneitate, solidaritate, unire; (concretizat) tot unitar, indivizibil. *Forma și conținutul, suportul material și sensul sau funcțiunea oricărui element constitutiv al limbii, alcătuiesc o unitate indisolubilă.* IORDAN, L. R. 144. *Trebuie să-și păstreze vie cel puțin unitatea sufletească.* REBREANU, R. I 83. *Acum întîiași dată vedem ideea de unitate a se arăta.* BĂLCESCU, O. II 13. ◇ *Regula celor trei unități* (de loc, de timp și de acțiune) = regulă caracteristică teatrului clasic (antic și modern) după care opera dramatică trebuie să fie dezvoltarea unei acțiuni unice, care se desfășoară în același loc și într-un interval de 24 de ore.

4. Formație, grupare economică, administrativă, militară etc. care acționează după un plan comun. *O unitate de tancuri poposea la marginea drumului.* CAMILAR, N. I 23. *A început prin a spune că pleacă peste două zile la unitate.* C. PETRESCU, Î. II 85.

UNIÚNE, *uniuni,* s. f. **1.** Legătură între două sau mai multe persoane, grupuri, societăți, clase etc. pentru apărarea unor interese sau revendicarea unor drepturi comune; alianță, unire. *O uniune largă de luptă în vederea salvării umanității.* SAHIA, U.R.S.S. 168. ✦ Formă de organizare a unui stat, rezultată din asocierea mai multor state care se bucură fiecare în parte de o anumită autonomie, fiind însă toate subordonate organului superior de conducere.

2. (Învechit) Faptul de a se uni; unire (a unor provincii sau state mai mici într-un singur stat). *Să lucre pe lîngă cabinetele și popoarele europeene pentru uniunea ambelor Principate într-un singur stat.* GHICA, A. 710.

UNIVÁLV, -Ă, *univalvi, -e,* adj. Care are o singură valvă, cu o singură valvă.

UNIVÉRS, *universuri,* s. n. **1.** Lumea în totalitatea ei, nemărginită în timp și în spațiu și infinit de variată în ce privește formele pe care le ia materia în procesul dezvoltării sale; cosmos. *Omul, pus în fața naturii, a*

căutat să scruteze secretele ei şi să pătrundă enigmele universului. MARINESCU, P. A. 30. *Universul fără margini e în degetul lui mic.* EMINESCU, O. I 132.

2. Globul terestru, pămîntul; (în special) partea populată a globului terestru. *Atins de farmecul vieţii, Mă simt o forţă-n univers Şi glasul meu devine cîntec, Gîndirea mea devine vers.* VLAHUŢĂ, O. A. I 61. *Simţeam că universul la pasu-mi tresărea.* EMINESCU, O. I 91. *Tata Noe în luntrea-i deşălată Plutea pe universul subt unde înecat.* ALEXANDRESCU, M. 178. ✦ Mediul, cercul, lumea în care trăieşte cineva sau ceva. *Se simţea mulţumit în micul său univers.* C. PETRESCU, A. 473.

UNIVERSÁL, -Ă, *universali, -e,* adj. **1.** (Adesea prin exagerare) Care se extinde asupra întregii lumi, care cuprinde tot şi e comun tuturor; general, obştesc. *Pentru prima oară în istoria omenirii dorinţa universală de pace a devenit o cerere universală de pace, bazată pe credinţa că pacea universală este posibilă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 358, 1/4. *A împăca poporul cu boierii şi călugării se silise Iacob Despota: atrăgîndu-şi o neîncredere din ambe părţile, el pieri sub loviturile unei coaliţiuni universale.* HASDEU, I. V. 37. *Ştiinţa astăzi nu este un mister; tiparul au făcut-o universală.* KOGĂLNICEANU, S. 216. ✧ *Sufragiu universal* = drept de vot acordat tuturor cetăţenilor majori ai unei ţări. *Legatar universal* = persoană instituită prin testament ca moştenitoare a tuturor bunurilor cuiva. *Spirit universal* = persoană care stăpîneşte cunoştinţe din toate domeniile, care are o cultură generală vastă. *În epoca lui Alecsandri... era vremea (şi nevoia) spiritelor universale: Alecsandri face politică, scoate reviste, culege literatura populară, e director de teatru, scrie în toate genurile literare în versuri şi în proză, se ocupă cu gramatica etc.* IBRĂILEANU, SP. CR. 156. ✧ (Adverbial) *Desfăşurarea revoluţiei în ţara noastră a demonstrat încă o dată că leninismul este o teorie şi o tactică universal valabilă.* GHEORGHIU-DEJ, R. 26. ✧ (Substantivat, n.) *Particularul nu există decît în legătura sa cu universalul.* ✦ Care se bucură de mare faimă; vestit, ilustru, celebru. *Ceea ce face din Petru cel Mare o figură universală, un om al cărui nume va rămîne şi după ce se va stinge amintirea celor mai vestiţi împăraţi, e că despre el se poate spune că a avut geniul uneltelor.* BOGZA, M. S. 61.

2. (Despre unelte, instrumente, aparate) Care poate fi folosit la mai multe operaţii, care este bun pentru mai multe situaţii. ✦ (Substantivat, n.) Mandrină de strung. *Cu o apăsare de buton, mufa fixată în corpul universalului prinde să se învîrtească.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 7/1.

UNIVERSALITÁTE s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este universal, general, comun.

2. Totalitate, generalitate. *Dar natura, în universalitatea ei, nu este decît o manifestaţiune pentru noi a vieţii noastre.* MACEDONSKI, O. IV 131.

UNIVERSALIZÁ, *universalizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face universal; a generaliza. *Tragedia shakespeariană... generalizează, şi mai ales universalizează, semnificaţiile conflictului sau ale personagiului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 107, 10/4.

UNIVERSITÁR, -Ă, *universitari, -e,* adj. Care aparţine universităţii, privitor la universitate. *Profesor universitar. Cursuri universitare.* ✧ *Oraş universitar* = oraş în care se află o universitate. ✦ (Substantivat, m.) Persoană care face parte din cadrele didactice ale învăţămîntului superior.

UNIVERSITÁTE, *universităţi,* s. f. Instituţie de învăţămînt superior cu mai multe facultăţi, care pregăteşte specialişti în ştiinţele umanistice şi în ştiinţele naturii. *Avem aici o universitate la care cîteva sute de persoane urmează cursuri superioare de bibliografie.* STANCU, U.R.S.S. 35. *Soarele lasă să cadă în piaţa universităţii o lumină vie.* BOGZA, A. Î. 244. *E sigur că Ion-vodă nu lăsă Sucevei, drept mîngîiere, nici măcar o curte de apel sau o universitate.* HASDEU, I. V. 34. *Iacob Despotul... se încercă a întemeia o universitate la Cotnari.* NEGRUZZI, S. I 276. ✧ *Universitate serală* v. seral. *Universitate de partid* = şcoală superioară de predare a marxism-leninismului.

UNIVÓC, -Ă, *univoci, -e,* adj. (Rar, despre cuvinte) Care are aceeaşi formă cu altul, înţelesul fiind însă diferit; omonim.

UNS, -Ă, *unşi, -se,* adj. Acoperit cu un strat gras. *Astăzi cîntăm... frumuseţea vînjoasă a curelelor unse.* DEŞLIU, G. 19. ✦ (Rar) Pătat de grăsime; unsuros. *Ţineam ceaslovul deschis şi, cum erau filele cam unse, trăgeau muştele şi bondarii la ele.* CREANGĂ, A. 4. ✦ (Substantivat, m., învechit) Monarh sau cleric considerat, în urma unei ceremonii religioase speciale, ca reprezentant al lui dumnezeu pe pămînt.

UNSOÁRE, *unsori,* s. f. **1.** Materie grasă, grăsime animală, minerală sau vegetală, cu care se ung motoarele şi alte obiecte (v. ulei) sau care se foloseşte în medicină (v. alifie); (Transilv.) materie grasă folosită la gătit (v. untură). *Ai ridicat consumul? — Ridicat... — Unsoare dă? — Are să dea, cînd o veni.* DAVIDOGLU, M. 30. *Maşinile, toate, zece la rînd, cu boturile lor negre, sclipind de unsoare, dîrdîiau sub presiune.* MIRONESCU, S. A. 113. *Le dete nişte unsori, de se unseră.* RETEGANUL, P. I 36. ✦ Faptul de a unge. *Căruţa acum am adus-o de la încălţat şi i-am mai tras şi-o unsoare de cele a dracului.* CREANGĂ, P. 113.

2. Compus: **unsoarea-pămîntului** = plantă erbacee agăţătoare, cu flori galbene-verzui, cu fructele în formă de bobiţe roşii *(Tamus communis).*

ÚNSPREZECE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între 10 şi 12. *Zece şi cu unu fac unsprezece.* ✧ (Adjectival) *Poate să fi fost de vreo unsprezece ani, cînd am început a învăţa.* CREANGĂ, O. A. 285. (Eliptic, indicînd ora, ziua etc.) *Azi sîntem în unsprezece.* ▭ *La palat ceasul arăta unsprezece.* C. PETRESCU, C. V. 123. ✧ (Familiar, cu valoare de num. ord.) *Capitolul unsprezece.* ✦ (Substantivat) Cifra care marchează acest număr. *Scrie un unsprezece.*

ÚNSPREZECELEA, - ÚNSPREZECEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al zecelea şi al doisprezecelea. *A unsprezecea zi.* ✧ Expr. **În ceasul al unsprezecelea** = în ultima clipă, înainte de a fi prea tîrziu. *Tovarăşul director? gîfîi el. În sfîrşit, am noroc — măcar în ceasul al unsprezecelea.* GALAN, B. I 25.

UNSURÓS, -OÁSĂ, *unsuroşi, -oase,* adj. Acoperit, îmbibat, pătat de grăsime sau, p. ext., de orice substanţă care murdăreşte. *În scurta de piele neagră şi unsuroasă... Alecu Toader Precup s-a crăcănat să le taie calea.* C. PETRESCU, A. 431. *Un fochist oacheş, unsuros, care ieşise c-o căldare de zgură pe punte, ceru binoclul timonierului de serviciu, ca să privească şi el minunea asta.* BART, S. M. 94. ✦ (Rar) Cleios, lipicios. *Înaintai cale de vreo două sute de paşi, călcînd printr-un glod negru şi unsuros.* ALECSANDRI, O. P. 267.

UNT, (rar) *unturi,* s. n. **1.** Grăsime naturală extrasă din laptele anumitor animale (domestice) şi folosită ca aliment. *Netezea calm cu cuţitul untul întins pe franzelă.* VORNIC, P. 164. *Cuhnia în care se pregăteau lăpturile, smîntînurile şi unturile obicinuite la ţară.* MACEDONSKI, O. III 140. *Lapte, brînză, unt şi ouă, de-am putea sclipui să ducem în tîrg.* CREANGĂ, P. 6. *Silven, cînd vindea untul într-un paner pe piaţă, Era mult mai ferice.* NEGRUZZI, S. II 256. ✧ Loc. adv. (În legătură cu verbe

ca «a merge», «a aluneca» etc.) **Ca untul** = uşor, fără efort. ◇ Expr. **A scoate untul din cineva** = a stoarce de puteri pe cineva, a vlăgui. **A bate** (pe cineva) **să-i meargă untul** v. merge (II 1). **A bate apa-n piuă să se aleagă untul** v. apă. ✦ (Urmat de determinări care indică proveniența) Grăsime vegetală, ulei. *Untul de sunătoare nu e aşa de bun pentru bube.* DELAVRANCEA, S. 265. *Să se puie... unt de trandafir şi un dram de unt de livant.* PISCUPESCU, O. 306.

2. Compus: **untu-vacii** = plantă erbacee cu tulpină simplă, cu flori liliachii, purpurii, rar albe *(Orchis Morio)*; untişor (2).

UNTÁR[1], *untari*, s. m. Muncitor care lucrează în industria laptelui, la prepararea untului.

UNTÁR[2], *untare*, s. n. Vas de lemn în care se bate untul. V. putinei.

UNTDELÉMN s. n. Ulei extras din măsline; p. ext. orice ulei vegetal comestibil. *Vinul era gros ca untdelemnul.* GALACTION, O. I 180. *Pardesiul d-sale lung... bătea în floarea verzie a untdelemnului de masline grecesc.* HOGAŞ, M. N. 46. *Aprinsă o lampă neagră împlută cu untdelemn.* EMINESCU, N. 58. ◇ Expr. (Despre adevăr, dreptate) **A ieşi deasupra ca untdelemnul** = a birui, a învinge.

— Scris şi: *unt-de-lemn.* — Formă gramaticală (articulat, învechit) *untul-de-lemn* (ISPIRESCU, L. 356). — Variantă: **undelémn** s. n.

UNTDELEMNÍU, -IE, *untdelemnii*, adj. Care e de culoarea untdelemnului. *Avea... bariz untdelemniu, cu flori verzi.* C. PETRESCU, Î. II 170. *Cataveică cu blană... vişinie ori untdelemnie.* SEVASTOS, N. 47.

— Variantă: **undelemníu, -ie** (CREANGĂ, P. 134, CONTEMPORANUL, VII 497) adj.

UNTIÉRĂ, *untiere*, s. f. (De sticlă, de porţelan, de metal etc.) În care se ţine untul.

— Pronunţat: *-ti-e-*.

UNTIŞÓR s. n. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina scurtă, cu frunzele în formă de inimă, care se consumă ca salată *(Ficaria ranunculoides)*; grîuşor, sălăţea. *A dat fuga în dumbravă, ca să culeagă untişor şi leordă, cele dintîi legume sălbatice ale primăverii.* SADOVEANU, P. M. 249.

2. Untu-vacii.

UNTÓS, -OÁSĂ, *untoşi, -oase*, adj. Care conţine mult unt, ca untul; gras. (Fig.) *Muşcă din fructul untos şi dulce.* C. PETRESCU, Î. I 9. *Pămînt negru şi untos, din şesul Voivodesei.* C. PETRESCU, R. DR. 238.

UNTÚRĂ s. f. Substanţă grasă, insolubilă în apă, obţinută prin topirea grăsimilor animale şi folosită în alimentaţie, în farmacie, în industrie etc. *Şi-a luat singur mălai din sac şi untură.* STANCU, D. 27. *Untura de gîscă o întrebuinţează rominii la mai multe morburi.* MARIAN, O. II 379. *Îl trage frumuşel cu untură din opaiet pe la toate încheieturile.* CREANGĂ, P. 76. *Untură de cerb şi untură de taur amestecate.* ŞEZ. X 144. ◇ *Untură de peşte* = ulei extras din ficatul unor peşti din mările arctice, foarte bogat în vitamina D_2 şi A şi întrebuinţat în medicină. ✦ (Transilv.) Osînză (de porc).

UNTURÓS, -OÁSĂ, *unturoşi, -oase*, adj. (Învechit şi regional) Care conţine multă untură sau grăsimi; ca untura, gras. *Toamna, cînd oile se hrănesc cu frunze uscate... brînza iese mai unturoasă.* PAMFILE, I. C. 31.

ÚNU, ÚNA num. card. (Cînd însoţeşte un substantiv are forma *un, o*; cînd ţine locul unui substantiv are forma *unul, una*) **1.** 1. Primul număr din şirul natural al numerelor întregi; numărul care reprezintă unitatea. *Unu şi cu trei fac patru.* ◇ (Folosit în formarea numeralelor compuse) *Treizeci şi unu.* ◇ (Adjectival) *Mai avem un hop.* ISPIRESCU, L. 6. *De rămîneai, îmi erai ca un frate, iară de nu, îmi eşti ca doi.* CREANGĂ, P. 307. ◇ (În corelaţie cu doi, dînd ideea de aproximaţie) *Ci-i trăi o zi sau două Şi te-i topi ca ş-o rouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151. ◇ (Substantivat, în sistemul şcolar de notare) *Profesorul i-a pus unu la purtare.* ◇ (Eliptic, subînţelegîndu-se ora, cifra etc.) *Am scris un unu pe tablă.* ▭ *Unu, copii, mergem! se ridică Alexandru Vardaru.* C. PETRESCU, Î. I 26. *Cînd bătea ceasul la unu, Eram gata ca păunu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 299. ✦ (Familiar, cu valoare de num. ord.) Primul, întîiul. *Volumul unu.* ◇ Expr. (Familiar) **Clasa una** = de prima calitate; straşnic, grozav. *Răghină? Dracu să-l mai ia şi p-ăla! O matracucă clasa una!* GALAN, B. I 29.

2. (Substantivat) *Mi-e dragă una şi-i a mea: Decît să mă dezbar de ea, Mai bine-aprind tot satul!* COŞBUC, P. I 119. *Da oca pe spate Şi face cu mîna să-i mai aducă una.* CREANGĂ, P. 150. *Unul e în toţi, tot astfel precum una e în toate.* EMINESCU, O. I 133. *Nerodul şi cu nebunul Amîndoi sînt fraţi ca unul.* PANN, P. V. I 88. ◇ Loc. adj. **Tot unul şi unul** = numai oameni sau lucruri de valoare, aleşi pe sprînceană, care mai de care. *Multă dorobănţime căzu în şanţ... şi tot oameni unul şi unul.* GANE, N. II 109. *Fetele erau... tot una şi una de frumoase.* ISPIRESCU, U. 13. *Sat vechi, răzăşesc... cu gospodari tot unul şi unul.* CREANGĂ, A. 1. ◇ Loc. adv. (Familiar) **De unul singur** = izolat, singur. *Se duse acasă cu sacii, apoi o luă de unul singur pe poteci mai puţin cunoscute.* DUMITRIU, V. L. 73. *Ţiganii îi trăgeau de unul singur: «Măi cazace, căzăcele».* CARAGIALE, S. N. 29. **(Toţi) pînă la unul** = cu toţii, fără excepţie, în unanimitate. *Pînă la unul, nu cedăm un pas.* BENIUC, V. 52. ◇ (Cu formă feminină şi valoare neutră, în locuţiuni şi expresii) Loc. adv. (Regional) **De una** = într-un fel, de altfel, de altminteri. *De una, e mai bine aşa.* La TDRG. (Regional) **De-a una** = a) laolaltă, împreună. *Sat mare şi vesel împărţit în trei părţi, care se ţin tot de-a una.* CREANGĂ, A. 1; b) îndată. *Cum ajunse de-a una fu ales judecător.* MARIAN, O. I 11. **Pînă la una** = pînă la ultima, complet, de tot. *Se dezbrăcă pîn' la una.* PANN, P. V. II 78. **În una (într-una** sau **tot una)** = mereu, necontenit. *Ce stai... aşa scîrbit, de pare că în una îţi ninge şi-ţi plouă.* ŞEZ. III 185. *Sînt tot una călător De cu seară pînă-n zori* (Ceasornicul). GOROVEI, C. 70. (Expr.) **A se face** (sau **a face pe cineva) una cu pămîntul** v. pămînt (2). **A merge una** = a merge împreună, nedespărţiţi. *Dunga vînătă a drumului uşor trăgănat în suiş, se încolăceşte pe grumajii măreţelor stînci... şi merge una cu Jiul, nedespărţit.* VLAHUŢĂ, R. P. 67. **A fi, a se face** (sau **a face pe cineva) (tot) una cu cineva** sau **cu ceva** = a fi (sau a face pe cineva să fie) la fel cu altul. *Ne-aţi luat moşiile şi ne-aţi făcut una cu locuitorii.* ALECSANDRI, T. 972. (Învechit) **A sta una** = a fi solidar. *Aţiţîndu-i a sta şi ei una spre a mîntui naţia lor de supt domnirea unui aşa de rău stăpîn.* BĂLCESCU, O. II 293. **A o ţine una şi bună** sau (învechit) **a o ţine una** = a nu ceda, a fi perseverent, a o ţine morţiş. *Ea ţinea una şi bună: că băiet ca băietul ei nu mai este altul.* CREANGĂ, P. 76. *El o ţinea una, să-i aducă pe fata lui Verdeş.* ISPIRESCU, L. 43. *Se apăra în dulcea limbă a poeziei şi ţinea una că: De e curcă Ce se-ncurcă...* ODOBESCU, S. III 9. **A da toate pe una** = a risca tot, pentru un singur lucru. **Una la mînă** v. mînă (1). (În corelaţie cu doi) **Una, două** v. doi. **Cu una cu două** v. doi. **Din două una** sau **una din două** v. doi. **Nici una, nici două** v. doi. **Una şi cu una fac două** v. doi. **Una-i una şi două-s mai multe** = scurt, fără multă vorbă, ştiu eu ce fac. *Mătuşă, ştii ce? Una-i una şi două-s mai multe; lasă-mă-n pace.* CREANGĂ, P. 190.

3. (Adjectival) Singur, unic. *Mă rog, unu-i Ochilă pe faţa pămîntului.* CREANGĂ, P. 244. *A fost od.:că ca-n poveşti... O prea frumoasă fată. Şi era una la*

părinți Și mîndră-n toate cele. EMINESCU, O. I 167. ◇ (Folosit pentru întărirea pronumelui personal de pers. 1 sg.) *Eu unul mă duc să deschid.* CREANGĂ, P. 23. *Eu unul sînt hotărît să nu las ca să treacă drumul d-tale pe moșia mea.* ALECSANDRI, T. I 361. *Că eu una n-am avut* [noroc] *De cînd maica m-a făcut.* BIBICESCU, P. P. 109. ◇ Compus: (învechit și arhaizant) **unul-născut** = singur la părinți. *Am înțeles... că iarăși amenință moarte asupra fiului măriei-tale unul-născut.* SADOVEANU, D. P. 57. *Avea o fată una-născută.* GORJAN, H. II 97.

4. (Adjectival) Același, identic. *Sîntem la un gînd amîndoi.* ◇ Loc. adv. **La un loc** v. loc (I 1). ◇ Expr. **A fi de-o seamă cu cineva** v. seamă. **A mînca dintr-un taler cu cineva** v. taler.

5. (Precedat de o negație sau în propoziții negative) Nici unul. *Din cîți ne aflăm aice, nu știe a cîrmui unul măcar.* DRĂGHICI, R. 26.

II. (Precedat de «cîte» formează numeralul distributiv corespunzător) *Venea cîte unul să mă vadă.* ◇ (Adjectival) *Intrară fiecare în cîte o baie.* ISPIRESCU, L. 38. *I-a dăruit patruzeci și nouă de mioare, oacheșe numai de cîte un ochi.* CREANGĂ, P. 105. *Toate* [scrisorile] *îmi vesteau cîte o supărare.* NEGRUZZI, S. I 55. ◇ (Substantivat, în loc. adv.) **Cîte unul-unul** sau **unul cîte unul** = pe rînd, treptat, succesiv. *Se înșiră tot cîte unul-unul... după poroncă.* CREANGĂ, P. 267. *Izvorăsc din veacuri ștele una cîte una.* EMINESCU, O. I 148. *Cîte una-una, cărușele sosesc la tîrla sau la stîna unde vînătorii au să petreacă noaptea.* ODOBESCU, S. III 18. ✦ (În corelație cu doi) Cîțiva. *Mai trase cîte-o dușcă, două de rachiu.* CREANGĂ, P. 297.

— Forme gramaticale: gen.-dat. *unuia, uneia* sau (cînd are forma «un», «o») *unui, unei.*

ÚNUL, ÚNA, *unii, unele,* pron. nehot. **1.** (Ține locul substantivelor, fără a da o indicație precisă asupra obiectului; în forma feminină adesea cu valoare neutră) *Mîncași una peste bot.* CONTEMPORANUL, I 836. *Pune, frate, mîna-n șale, să cîntăm una de jale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310. ◇ Expr. **Asta-i încă una!** sau **asta încă-i una!** exclamație de mirare (față de comunicarea unui fapt surprinzător sau neobișnuit) sau de nemulțumire (în legătură cu o întîmplare neplăcută). *Mă! asta încă-i una! De-oi fi eu Dănilă Prepeleac, am prăpădit boii.* CREANGĂ, P. 41. ◇ (În alternanță cu altul) *Unul are ureche și prinde toate cîntecele, altul are glas frumos.* DAVIDOGLU, M. 55. *Șiruri lungi de țărani legați cot la cot și unul de altul... se tîrîiau... de-a lungul satului.* MIRONESCU, S. A. 23. *Flori, juvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare, Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul de ninsoare, Alte roșii ca jeratec, alte-albastre, ochi ce pling.* EMINESCU, O. I 43. *Lupul, cu toată prostia, Cîrmuia în părăția, Și ca un stăpînitor, Unora le da avere, Altora, pe o părere, Le lua chiar starea lor.* ALEXANDRESCU, P. 69. *Unele cînd m-auzeau, Ușile le descuiau... Altele cînd m-auzeau... Focu-n vatră-l înveleau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 169. ◇ Expr. **Unuia și altuia** v. altul (1). **Unii (și) alții** v. altul (1). **Unul ca altul** v. altul (1). ◇ (În corelație cu altul, exprimă un raport de reciprocitate) *Își luară ziua bună unul de la altul.* ISPIRESCU, L. 9. *Își jură credință unul altuia.* CREANGĂ, P. 279. *Se vor răni între sine, ca să poată trece unul altuia înainte.* BĂLCESCU, O. II 121. *În care vreme ne uitam unul la altul.* NEGRUZZI, S. I 68. ✦ Cineva; oarecare. *Poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine.* CREANGĂ, P. 199. *Bine-ți mai șade, jupîneșică, parcă ești una de ale noastre.* id. ib. 129. *Toate sînt așa, zise unul din noi rîzînd.* NEGRUZZI, S. I 245. ◇ (Cu determinări care indică mai precis sensul substantivelor înlocuite) *Ajunse... una din cele mai frumoase provincii.* BĂLCESCU, O. II 11. *Turturea, de-i turturea, Și tot face-și voie rea, D-apoi eu cum să nu-mi fac Pentru unul ce mi-i drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214. *Cîte flori pe cîmpurele Nu seamănă mîndrei mele; Numai una mititea... Parcă seamănă cu ea.* id. ib. 27. ◇ (Alternanța «unul... unul» corespunde alternanței «unul... altul», «unul... celălalt», «primul... al doilea») *Lîngă carne, Două cane: Una-i cu vin îndulcit Și nu bea de necăjit, Una-i cu vin pipărat Și nu bea de supărat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 120. ◇ Loc. adv. **Unul ca unul** = deopotrivă, la fel. *Avea trei fete, una ca una de mari.* SBIERA, P. 129. ◇ Expr. (Construit cu alte pronume) **Ca unul care** (sau **ce**) = ca cel care, ca o persoană care. *Vezi că el rămăsese cu ochii bleojdiți ca unul ce nici dînsul nu mai văzuse asemenea scumpeturi.* ISPIRESCU, L. 38. *Căpitanul avînd a mai zăbovi... ca să meremetisească corabia, ca una ce se hîrbuise.* DRĂGHICI, R. 29. **Unul ca acesta** (sau **acela**) = un asemenea om, un astfel de om. *Știi c-am mai mîncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală.* CREANGĂ, P. 298. ◇ (Uneori cu nuanță peiorativă, folosit pe lîngă nume de persoane) *Unu' Iorgu Badea.* SADOVEANU, O. V 61. *Ne-a așezat bunicul în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca.* CREANGĂ, O. A. 45. ✦ (În alternanță cu «altul») Primul, întîiul. V. altul (2). *Nu-ți face una copii, iei alta.* CREANGĂ, P. 118. *Și odată mi-o înșfacă ei, unul de-o mînă și altul de cealaltă.* id. ib. 269.

2. (La pl.) O parte din..., o seamă dintre... *Așa scrie și la noi în cărți, despre unii, că tocmai la bătrînețe au făcut copii.* CREANGĂ, P. 118. ✦ (Adjectival) Niște, anumiți. *De la el Lipan deprinsese și unele vorbe adînci.* SADOVEANU, B. 7. *Unii oameni îs mai al dracului decît dracul.* CREANGĂ, P. 217. *Dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipînd.* NEGRUZZI, S. I 246.

3. (La sg. sau pl., cu formă feminină și valoare neutră) Ceva. *Lupul... își pune în gînd una: așază cele două capete cu dinții rînjiți în fereștî.* CREANGĂ, P. 25. *Taci! că i-oi face eu cumătrului una de și-a mușca labele.* id. ib. 29. ◇ Expr. **Una ca aceasta** (**ca asta** sau **ca aceea**) = așa ceva, un asemenea lucru. *Nu putea el crede una ca asta.* ISPIRESCU, L. 20. *Cînd a văzut unde ca aiestea... plesnea de ciudă.* CREANGĂ, P. 69. *Taci, nu spune una ca asta.* ALECSANDRI, T. 754. ◇ (În alternanță cu «altul») *N-apuc bine a scăpa de una, și dau peste alta.* CREANGĂ, P. 234. *De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi, Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.* EMINESCU, O. I 146. ◇ Expr. **Unul una, altul alta, din una-n alta** sau **ba din una, ba din alta** v. altul (1). **Una și alta** v. altul (1). **Pînă una-alta** v. altul (1). **Una pentru alta,** se spune cînd cineva plătește pentru o faptă (de obicei rea) cu alta, de același fel. *Am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri. Vorba ceea, una pentru alta.* CREANGĂ, P. 196.

— Forme gramaticale: gen.-dat. sg. *unuia, uneia,* pl. *unora.*

ÚNULEA, ÚNA num. ord. (Numai în numeralele compuse de la douăzeci înainte, precedate de art. «al», «a») Indică unitatea care urmează după zeci, sute, mii etc. *A treizeci și una.* ▭ *La 26 dechemvrie 1848, adică acum optzeci de ani pe al optzeci și unulea, s-a reprezentat pentru întîia oară «Baba Hîrca».* SADOVEANU, E. 70.

ÚRA[1] interj. Exclamație care exprimă însuflețire, entuziasm, aprobare, folosită și ca strigăt de luptă al armatelor la atac. *De-aveți chef, tovarăși, bem. — Ura-n cer! Cu toții avem.* COȘBUC, P. I 302. *Ura, frați, într-o unire Să-nvîrtim hora frăției Pe pămîntul Rominiei.* ALECSANDRI, O. 94. ◇ (Substantivat, n., cu pl. *urale*) *Urlă în adevăr tîrgul de urale și de lăutari.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE. *Un ura!... izbucni din piepturile camarazilor.* MIRONESCU, S. A. 109. *Ușa se deschide și d. maior B.... intră. Un ura îl primi și vorbele își luară iar cursul lor.* RUSSO, O. 47.

URÁ[2], *urez* și (2) *ur*, vb. I. 1. Tranz. (Construit cu dativul) A formula o dorință de bine la adresa cuiva (cu prilejul unei aniversări, al unui început de acțiune etc.); a felicita. *Îți mai amintești, veche prietenă, ce mi-ai urat?* C. PETRESCU, C. V. 22. *Privitorii, cu căciulele în mînă, îi urau drum bun.* CREANGĂ, P. 307. ◇ Fig. *Batistele se mișcă în aer, urîndu-ne bună-venire.* BART, S. M. 31. ◇ (Învechit, construit cu acuzativul) *Chelarul și moș Toma grădinarul îmi ieșiră să mă ureze de bună-venire.* GANE, N. II 174. «*Să trăiască domnul Ștefan*» *Mii de glasuri îl urează.* ALECSANDRI, P. I 34. *Boierii închinau și urau pe domn.* NEGRUZZI, S. I 151. ◇ Refl. reciproc. *Urîndu-și drum bun și petrecere frumoasă, au plecat flăcăii.* CARAGIALE, O. III 97. ◇ Intranz. *Stimenii și darabanii hăulira și urară sub ferestre.* SADOVEANU, O. VII 110. *Pe deal nechează, Pe vale urează* (Trîmbița). GOROVEI, C. 368.

2. Intranz. A recita «plugușorul» sau alte colinde de anul nou, umblînd (în grup cu alții) de la casă la casă. *Ură tu, măi Chiriece... și noi, măi Zaharia, să pufnim din gură ca buhaiul.* CREANGĂ, A. 43. *Să le poronciești ca să ureze ca în agiunu sfîntului Vasile.* ALECSANDRI, la CADE. *Cinstește pe... plugarii ce ură mai frumos.* ȘEZ. III 180. ◇ Tranz. (Rar) *Lasă-mă... Ca să ur ce mai știu eu... Căci eu știu o urătură.* ȘEZ. XVIII 26.

3. Tranz. A face orații de nuntă. *Să nu știe mai multe orații sau urări și să nu le ureze la o ocazie ca aceasta a nunților.* MARIAN, NU. 222.

URAGÁN, *uragane*, s. n. Vînt puternic cu acțiuni distrugătoare, uneori însoțit de ploi torențiale. *Apoi fugarii, scăpați la mal, începură să alerge mînați de uragan spre pînza neagră de pădure, care se zărea la o fugă de cal și părea totuna cu nourii.* SADOVEANU, O. III 75. *Prin armonie imitativă poetul ne face să auzim chiar urletul sinistru al uraganului.* GHEREA, ST. CR. III 299. ◇ Fig. *O liniște nesfîrșită plutea pe fînețuri. Parcă niciodată nu sunase în preajmă sălbaticul uragan al războiului.* SADOVEANU, O. VII 25. *Împărați și regi s-adună Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună.* EMINESCU, O. I 146. *Strîmbă-Lemne, uragan de vijelie, Intră-n lunci, păduri și codri, ducînd viscol, ducînd larmă.* ALECSANDRI, P. A. 152.

URANGUTÁN, *urangutani*, s. m. Maimuță de talie mare, cu membrele anterioare foarte lungi, cu caninii foarte dezvoltați, care trăiește în insulele Sumatra și Borneo; se ridică pe membrele posterioare, este inteligentă și are spiritul de imitație foarte dezvoltat *(Simia satirus)*.

— Variantă: **orangután** s. m.

URANÍNĂ, *uranine*, s. f. Substanță folosită ca sensibilizator de emulsie în reproducerea fotografică a imaginilor colorate.

URANINÍT, *uraninituri*, s. n. Mineral alcătuit din oxid de uraniu cristalizat în sistemul cubic.

URÁNIU s. n. Metal alb, dur, cu proprietăți radioactive; se găsește în natură ca oxid în pehblendă. *Reacțiunea în lanț pe care fizica nucleară a reușit s-o producă și s-o controleze înlăuntrul atomului de uraniu.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 3/2. *Uraniul produce radium prin intermediul altor produse.* MARINESCU, P. A. 35.

URÁRE, *urări*, s. f. Acțiunea de a ura și rezultatul ei.

1. Exprimare de dorințe de bine la adresa cuiva (v. felicitare); (concretizat) conținutul felicitării. *Se sărutară feciorii de-mpărați în urările boierilor.* EMINESCU, N. 7. *Măria-ta, dă-mi voie cu-a mele jupînese Urare să-ți aducem.* ALECSANDRI, T. II 89.

2. Faptul de a recita colinde de anul nou; urătură. *Urările de anul nou, capra și călușul și toată zvoana și veselia cotlonului aceluia din munte le respinse de către sine.* SADOVEANU, B. 64.

3. (Rar) Orație de nuntă. *Nu există nici un sat locuit de romîni în care să nu se afle mai mulți sau cel puțin un singur... urător, care să nu știe mai multe orații sau urări și să nu le ureze la o ocazie ca aceasta a nunților.* MARIAN, NU. 222.

URÁT[1] s. n. Exprimare a unei dorințe de bine la adresa cuiva; urare. *Să s-arate împăratul!... — Nu se poate, căci oștenii început-au cu uratul.* EFTIMIU, Î. 31. ✦ Colindatul pe la case în seara de anul nou, cu recitarea «pluguș-orului». *Să deie colac flăcăilor... cînd vin cu uratul.* ȘEZ. III 109.

URÁT[2], *urați*, s. m. Sare a acidului uric.

URĂ[1], (rar) *uri*, s. f. Sentiment puternic de dușmănie față de cineva. V. vrăjmășie. *Ura nu e-n stare Să năruie tot ce-a clădit iubirea.* CERNA, P. 52. *Sînt inimă-n inima neamului meu Și-i cînt și iubirea și ura.* COȘBUC, P. II 291. *Cînd văzui a lor mulțime, cîtă frunză, cîtă iarbă, Cu o ură nempăcată mi-am șoptit atunci în barbă.* EMINESCU, O. I 147. *Și se tem de ura lui, Că ura lăpușnănească E peire boierească.* ALECSANDRI, P. P. 175.

— Pl. și: (învechit) *ure* (HASDEU, I. V. 72, GHICA, A. 767).

URĂ[2], *uri*, s. f. Plantă erbacee din familia orhideelor cu flori roșii, purpurii, mai rar albe *(Gymnadenia conopea)*.

URĂCIÚNE s. f. v. urîciune.

URĂTÓR, -OÁRE, *urători, -oare*, s. m. și f. Cel care colindă (în grup cu alții) de la casă la casă în ajunul anului nou (și recită «plugușorul»). V. colindător. *Era un vuiet de tobe, de buhaie, de clopote, de credeai că se dărîmă păreții cînd începeau urătorii.* SADOVEANU, O. I 398. *Urătorii conteniseră; la fereastră tremura numai vîntul iernii; cele din urmă clipe ale anului vechi se scurgeau domol.* id. ib. III 253. *Prin orașe răsfățate, Prin bordeie și prin sate, Sara, după asfințit, Urătorii au pornit.* BELDICEANU, P. 66. ◇ (Adjectival) Fig. *Buhaiul urător în ajunul anului nou.* RUSSO, S. 22. ✦ Persoană care face o orație de nuntă.

URĂTÚRĂ, *urături*, s. f. Text recitat de colindători cînd umblă cu «plugușorul». *Eu știu o urătură.* ȘEZ. XVIII 26. ✦ Cuvînt sau formulă de urare la adresa cuiva. *Sfătuiesc acuma cam ce urătură spune-vor din gură. Deci au zis ca întîiul astfel să vorbească... «Domnul să trăiască».* CONTEMPORANUL, II 611.

URBÁN, -Ă, *urbani, -e*, adj. (În opoziție cu rural) Care ține de oraș, privitor la oraș, de oraș; orășenesc. *Scriitor urban, este firesc ca I. L. Caragiale să nu fi dat un loc mare descrierilor de natură.* VIANU, A. P. 138. ◇ (În vechea organizare administrativă) *Comună urbană* = oraș. ✦ Fig. (Despre atitudinea sau modul de comportare al cuiva) Politicos, manierat; civilizat.

URBANÍSM s. n. Urbanistică. ✦ Fig. Politețe, bună-cuviință.

URBANÍST, *urbaniști*, s. m. Persoană care se ocupă cu probleme de urbanistică.

URBANÍSTIC, -Ă, *urbanistici, -e*, adj. Referitor la urbanistică; edilitar. *Principiile puse la baza planului general de reconstrucție a Moscovei au servit ca îndreptar tuturor lucrărilor urbanistice care s-au desfășurat și în celelalte orașe ale Uniunii Sovietice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 331, 1/4.

URBANÍSTICĂ s. f. Știință, tehnică și artă care se ocupă cu studiul, proiectarea și planificarea lucrărilor de construire, cu sistematizarea și înfrumusețarea așezărilor omenești, cu organizarea măsurilor sociale, economice și sanitare necesare bunului mers al acestor așezări; urbanism. *Arhitectul căruia i-a revenit cinstea de a făuri planul și*

de a supraveghea construcţia mausoleului lui Lenin a avut de rezolvat probleme grele de arhitectură şi urbanistică. STANCU, U.R.S.S. 36. *Los Argeles nu cunoaşte nici o regulă de urbanistică şi edilitate.* RALEA, O. 90.

URBANITÁTE s. f. (Rar) Mod civilizat de a se comporta, purtare de om bine crescut; politeţe, bună-cuviinţă. *Ca să pronunţe d. Anghelache, care este un tip de urbanitate, astfel de cuvînt, desigur trebuie să fie scos din ţiţîni.* CARAGIALE, M. 237.

URBANIZÁ, *urbanizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A pune în aplicare principiile urbanistice, pentru a da unei localităţi aspect de oraş.

URBÁRIU, *urbarii,* s. n. (Învechit) Registru oficial în care erau trecute proprietăţile de pămînt individuale; carte funciară. (Cu grafie învechită) *Ridicînd... ţăranilor dreptul ce aveau în virtutea tutulor urbarielor... această lege n-a făcut decît a continua să favorizeze apăsarea cămăşilor de către proprietari.* KOGĂLNICEANU, S. A. 158.

URBE s. f. (Astăzi de obicei ironic) Oraş. *Capturaţi de smîrcurile neînsemnatei urbi de la marginea ţării, renunţaseră osteniţi să se mai măsoare cu asemenea privilegiaţi ai norocului.* C. PETRESCU, C. V. 10. *Directoarea şcoalei nr. 1 de fete din acea urbe se plînge că... nu-i libereză lemnele necesare pentru încălzit.* CARAGIALE, O. II 117. *Marea lin cutremurîndu-şi faţa, scutur' a ei spume... Jos la poarta urbei mîndre a ei sunete se frîng.* EMINESCU, O. IV 118.

URCÁ, *urc,* vb. I. 1. Refl. şi intranz. A se îndrepta spre un loc mai ridicat, a merge, a se duce în sus, la deal; a se sui. *Se urcă turme sus la munte Pe şerpuindele cărări.* DEŞLIU, M. 21. *Adesea se urca pînă la stîni.* CĂLINESCU, E. 54. *Încălecai şi începui a urca la deal pe drum aproape fără de urmă.* HOGAŞ, M. N. 159. *Iată un fir de iarbă verde Pe care-ncet se urcă un galbin gîndăcel.* ALECSANDRI, P. A. 118. ✧ Tranz. (Complementul indică locul pe care se suie cineva) *Urcară o culme, pe urmă coborîră.* SADOVEANU, O. I 62. *Cîte un vapor, venind de la mare, urca încet, măreţ, cursul fluviului.* BART, E. 44. *Urca-vom şi-alte scări... nimic au fost pe cîte le-am urcat.* COŞBUC, P. II 305. ✦ (Despre drumuri) A fi înclinat (după forma reliefului), ducînd spre partea mai înaltă a locului. *Drumul urca în pantă, poteca era îngustă.* PAS, Z. III 189. ✦ (Despre plante) A se ridica prinzîndu-se (cu ajutorul unor organe speciale) pe araci, pe ziduri etc.; a se căţăra. *Iedera se urcă pe perete. Viţa se urcă pe araci.*

2. Refl. şi (rar) intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «pe» sau «în») A se sui şi a se aşeza pe ceva mai ridicat. *Se urcară în trăsură şi porniră iar.* DUMITRIU, N. 123. *Bine, bine, dar să iei seama, Lazăre! zise... urcîndu-se şi el sus pe capră, lîngă vizitiu.* REBREANU, R. II 68. *Sania se opri; ne urcarăm în ea şi intrarăm în Bucureşti.* BOLINTINEANU, O. 389. (Tranz.) *Voiam s-o urc în trăsură.* DUMITRIU, N. 121. *Joe, după ce-şi urcă copilul în ceruri, stărui de Junona să se împace cu Ercule.* ISPIRESCU, U. 79. *În braţe-o lua, Pe schele-o urca, Pe zid o punea.* ALECSANDRI, P. P. 189. (Expr., rar) **A urca** (pe cineva) **în furci** = a spînzura. *I-am urcat* [pe turci] *în furci.* ALECSANDRI, P. III 211. ✧ Expr. (Despre regi, domnitori) **A se urca pe tron** (sau **în scaunul împărăţiei**) = a veni la domnie. *Apoi s-au urcat în scaunul împărăţiei.* ISPIRESCU, L. 32. *La 1504 murind marele Ştefan-vv., viteazul vitejilor, se urcă pe tronul său, Bogdan.* BĂLCESCU, O. I 81.

3. Refl. şi (rar) intranz. A se ridica (pînă la o înălţime oarecare); a se înălţa (în văzduh); a avea o mişcare ascendentă. *Lumina soarelui de toamnă, care acum a urcat în cumpăna cerului, [e] o lumină dulce.* STANCU, U.R.S.S. 38. *Praful se urcă pînă-n căpriori.* REBREANU, I. 13. *Un nor ivit de către-apus Se urcă-n sus.* COŞBUC, P. II 90. ✧ (Poetic) *Iată din văile-adînci se urcă spre creştete-amurgul.* COŞBUC, P. II 63. ✧ Expr. **A i se urca** (cuiva) **în cap** v. cap (I 1). **A i se urca** (cuiva) **la cap** v. cap (I 1). **A i se urca** (cuiva) **sîngele în obraz** (sau **la cap**) v. sînge (2). **A i se urca cuiva băutura la cap,** se spune cînd cineva este ameţit de băutură. *Să nu bei mult, că ţi se urcă la cap.* REBREANU, I. 18. ✧ Tranz. *Piramidele-nvechite Urcă-n cer virful lor mare.* EMINESCU, O. I 54. *Se sfătuiseră ca să-l urce pînă la jumătatea fîntînei... şi să-i dea drumul ca să scape de el.* ŞEZ. II 206.

4. Refl. (Despre temperatură, presiune atmosferică) A avea valori mai mari, a creşte, a se ridica; (p. ext., despre barometre, termometre etc.) a indica o temperatură sau o presiune etc. mai mare decît cea iniţială. *I s-a urcat temperatura.* ✦ (Fiz.; despre o mărime scalară) A suferi o variaţie de creştere a valorii pozitive.

5. Refl. (Despre numere, preţuri, sume) A se ridica, a ajunge pînă la...; a se mări, a spori. *Se mai grămădiră şi alţii, pînă cînd numărul se urcă la şapte.* GANE, N. II 22. *Cheltuielile extraordinare ale revoluţiei nu se urcă la mai mult de 700 000 lei.* GHICA, A. 243. ✧ Tranz. *Acum ne-a mai urcat şi chiria.* C. PETRESCU, C. V. 226.

6. Refl. (Despre voce, glas, ton, p. ext. despre cîntece) A creşte în intensitate; a se ridica, a se înălţa. *Glasul acela mlădiitor Ce c-o-ntorsură lină, uşoară, Treptat se urcă şi se coboară.* ALEXANDRESCU, M. 317. ✧ Tranz. *Şi viersul cînd îşi urca, Copaci, ramuri se mişca, Frunzele pe jos pica.* TEODORESCU, P. P. 632.

7. Refl. A merge îndărăt în timp pînă la..., a data din... *Prima fundaţiune a fortăreţei se urcă în epoca pe cînd Domnul Hristos îmbla pe pămînt.* HASDEU, I. V. 24.

URCÁRE, *urcări,* s. f. Acţiunea de a (se) urca.

1. Suire, înălţare; urcuş. *Urcarea pe munte se făcu cu destulă greutate.* BOLINTINEANU, O. 305.

2. Creştere, mărire, sporire; majorare.

URCÁT[1] s. n. (Rar) Urcare.

URCÁT[2]**, -Ă,** *urcaţi, -te,* adj. (Despre venituri, preţuri) Sporit, majorat; mare. *Preţul lînei merinoase fiind mai urcat decît a celei ordinare.* I. IONESCU, D. 302.

URCĂTÓR, -OÁRE, *urcători, -oare,* adj. (Rar, despre plante) Care se urcă; agăţător. [Moara] *pitorească o zărîrăm de sub plante urcătoare.* MACEDONSKI, O. I 74.

URCIÓR[1]**,** *urcioare,* s. n. 1. (Şi în forma *ulcior*) Vas de lut, de obicei smălţuit, cu gîtul strîmt, cu una sau cu două torţi, folosit pentru a păstra unele lichide. *Aduceţi urciorul cu apă-ncropită.* BENIUC, V. 75. *Negustorul aduse într-adevăr alt ulcior cu vin.* SADOVEANU, O. VII 79. (Poetic) *Pe cîmpia-nrourată Dintr-al zilei revărsat Aduna frumoasa fată Roua-n galbene ulcioare.* COŞBUC, P. II 82. *Urciorul nu merge de multe ori la apă* (= nu poţi umbla multă vreme cu înşelăciuni fără să ţi se înfunde). ✧ Fig. (Simbolizînd prefacerea trupului în ţărînă după moarte) *Mă sting. Şi nu rămîne decît urciorul de lut, în care a ars lumina unei vieţi bogate.* EMINESCU, N. 128. ✧ Expr. **A fi urcior** (sau **oale şi urcioare**) = a fi mort de mult. *Eu pe maica ta am cunoscut-o cînd era pe lume, iar acuma îi ulcior.* SADOVEANU, N. F. 82.

2. Loc mai adînc în albia unei ape curgătoare, unde se formează vîrtejuri; bulboană. *Cleanul şi mreana, cari pe apa Motrului se ţin la «urcioare» — adică la locuri adînci cu vîrtej — se sperie de foc şi fug la vale spre gard.* ANTIPA, P. 134.

— Variantă: (1) **ulcíor** s. n.

URCIÓR[2]**,** *urcioare,* s. n. (Şi în forma *ulcior*) Mic furuncul care apare la rădăcina genelor. *Alifie pentru... vindecarea urcioarelor pleoapelor.* PISCUPESCU, O. 315. *Cu ulcioare şi buboaie.* TEODORESCU, P. P. 365.

— Variantă: **ulcíor** s. n.

URCIORÁŞ, *urcioraşe*, s. n. (Şi în forma *ulcioraş*) Diminutiv al lui u r c i o r[1]. *Dă o fugă pînă la crîşmă şi adă un ulcioraş de rachiu de cel bun.* SADOVEANU, O. VIII 192. *Vă pun urcioraşul acesta cu vin dinainte, gustaţi oleacă din el.* RETEGANUL, P. III 9.
— Variantă: **ulcioráş** s. n.

URCIORÚŞ[1], *urcioruşe*, s. n. (Şi în forma *ulcioruş*) Urcioraş. *Ulcioruş... Şede-ntr-un vîrf de picioruş* (Curechiul). GOROVEI, C. 125.
— Variantă: **ulciorúş** s. n.

URCIORÚŞ[2], *urcioruşe*, s. n. (Învechit) Diminutiv al lui u r c i o r[2]. (Cu pronunţare regională) *Răsipeşte urcioruşile şi meişorul din obraz.* PISCUPESCU, O. 303.

URCÚŞ, *urcuşuri*, s. n. Faptul de a urca; loc, drum care este în pantă, care urcă. *Aerul se rărea o dată cu urcuşul răcoros şi umed.* C. PETRESCU, S. 215. *Am intrat în pădure şi am început să urcăm. Era un urcuş greu.* GALACTION, O. I 205. *După trei ceasuri de urcuş, printre stînci, cîrmim la stînga.* VLAHUŢĂ, O. A. II 154. *Buiestraşul gîfîind îşi potoleşte puţin mersul la urcuş.* CARAGIALE, P. 50. ◇ L o c. a d v. **În urcuş** = în sus, în pantă, în urcare. *Drumul duce în urcuş.* STANCU, D. 16.

URDÁR[1], *urdari*, s. m. Cioban care face urda la stînă (v. b a c i); vînzător de urdă.

URDÁR[2], *urdare*, s. n. 1. Vas, ceaun, căldare în care se fierbe sau în care se păstrează urda.
2. Unealtă cu care se mestecă zerul pus la fiert pentru a prepara urdă.

URDĂ s. f. Derivat al laptelui de oaie, care se obţine prin fierberea zerului rămas de la prepararea caşului sau de la alegerea untului. *Se rumenesc căpşunile în poieni şi icse urda dulce de la stîni.* SADOVEANU, F. J. 554. *Fiecare asociat vine pre rînd la stînă şi-şi ia laptele, îl încheagă şi scoate brînza şi urda.* I. IONESCU, M. 367. *Am drăguţ păcurăraş, Vine seara-aduce caş; Dimineaţa, urdă dulce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 410. ◇ Compus: **urda-vacii** = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori albe; creşte prin locuri cultivate, pe lîngă dărîmături şi pe marginea drumurilor *(Lepidium Draba)*.

URDEÁLĂ s. f. Acţiunea de a urdi; operaţia de preparare a urdei. *Operaţia mestecării... cu tăujerul... se cheamă urdeală.* PAMFILE, I. C. 34.

URDÍ, *urdesc*, vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A face urdă. *Ceaun de urdit.*

URDÍE, *urdii*, s. f. (Învechit şi arhaizant; şi în forma *ordie*) 1. Armată, oaste. *Fraţii taie drumuri largi în ordiile păgîne.* SADOVEANU, O. I 106. *Viteazul Mihai Scaldă Ţara Muntenească de la Giurgiu pîn' la plai, În sîngele de năpîrcă al urdiilor păgîne.* HASDEU, R. V. 153. *Badiule, te ţine bine, Că urdia-ntreagă vine! Turcii vin grămadă claie, Capul tău să mi ţi-l taie.* ALECSANDRI, P. P. 125.
2. Mulţime, gloată, ceată. *Am adunat sujete Cu ce să fac să rîdă pre Pan ş-a lui urdie.* NEGRUZZI, S. II 250. ◇ (Poetic) *Ai fi zis că imense şi negre urdii de fantome uriaşe urcau, în rînduri strînse, pe înalte trepte de haos.* HOGAŞ, M. N. 175.
3. Lagăr. *Plecau cu carul plin spre Dudeşti sau spre Cioplea, unde erau ordiile ciumaţilor.* GHICA, S. 30.
— Variantă: **ordíe** s. f.

URDINÁ, *urdín*, vb. I. I n t r a n z. (Învechit şi popular) 1. A merge des la cineva sau undeva (uneori fără rost). *Poteceaua după vale, Făcută d-o fată mare, Urdinînd la vrăjitoare, Să-mi facă să mă omoare.* MAT. FOLK. 368.
2. A avea diaree. *Cînd urdină omul mult... Să fiarbă linte de şase ori.* ŞEZ. IX 126.

URDINÁRE, *urdinări*, s. f. (Învechit şi popular) Acţiunea de a u r d i n a şi rezultatul ei; diaree. *Lupul avînd urdinare...* PANN, P. V. III 67. *Cei pătimaşi de durerea colicilor şi a urdinărilor.* PISCUPESCU, O. 226.

URDINÍŞ, *urdinişuri*, s. n. Deschizătură pe unde ies şi intră albinele în stup. *Pretutindeni, în faţa clădirilor din cazarmă, vedeai soldaţi strînşi, pîlcuri, pîlcuri, la intrări, ca albinele la urdiniş.* V. ROM. noiembrie 1953, 126. *Răzăşii noştri de la Dăvideni sînt ca albinele care nu sufăr în ştiubei fluturele cu cap de mort şi-l străpung la urdiniş cu acele lor.* SADOVEANU, N. P. 60. *Nu se lasă pînă ce găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte cu ce poate şi-i face urdiniş; după aceea... se duce la roi, răstoarnă albinele frumuşel din pălărie în buştihan.* CREANGĂ, P. 238.

URDOÁRE, *urdori*, s. f. Secreţie gălbuie care se depune uneori pe marginea pleoapelor; puchină. *Ţi-au rămas în minte dancii cu burţi umflate, cu urdori la ochi.* PAS, Z. I 117.

URDU-BÉLEA adv. (Învechit) Pe neaşteptate, dintr-o dată, netam-nesam. *Se luaseră vecinii de gînduri şi se găteau să pribegească prin a lume mare şi necunoscută, numai să scape de răul astei jivine, căzută urdu-belea pe spinarea bieţilor oameni ai locului.* ISPIRESCU, U. 122. ✦ (Substantivat) Pacoste, belea. *Mă, dar tu eşti urdu-belea! Te ţii scai de mine şi te legi ca boala de om sănătos.* La TDRG.

URDUCÁ vb. I v. **hurdnea.**

URDUÍ, *urduiesc*, vb. IV. T r a n z. (Regional) A răscoli. *Găsi patul urduit, Perini dalbe risipit.* PĂSCULESCU, L. P. 213.

URDURÓS, -OÁSĂ, *urduroşi, -oase*, adj. Care are urdori la ochi (v. p u c h i n o s); p. e x t. nespălat, murdar. *Avea patru copii, mici, flămînzi, urduroşi.* CAMILAR, N. II 28. *S-au adunat o droaie de copii urduroşi, zdrenţeroşi.* STANCU, D. 85. *Iată că dete peste un pisoi jigărit, jigărit şi urduros.* ISPIRESCU, L. 285.

URÉCHE, *urechi*, s. f. **I. 1.** Fiecare din cele două organe aşezate simetric de o parte şi de cealaltă a capului, formate (la om şi la mamifere) dintr-o parte externă, una mijlocie şi una internă şi constituind aparatul auditiv al animalelor. *Spun şi eu o vorbă celor care au urechi de auzit.* SADOVEANU, B. 8. *Urechile lor nu mai ascultau alte vorbe.* ISPIRESCU, L. 39. *De-ar avea codrul ista gură să spuie cîte a văzut, cumplită pătăranie ne-ar mai auzi urechile.* CREANGĂ, P. 119. ◇ (În contexte figurate) *Îmi pun în schimb urechea pe inima ţării Şi-aud bătăi neregulate.* BENIUC, V. 27. *Te-ai plimbat la ţară în automobil şi prin castele ciocoieşti şi n-ai pus urechea la pămînt să asculţi glasurile care nu se aud.* REBREANU, R. I 210. ◇ E x p r. **A fi numai urechi, a-şi deschide urechile în patru** sau (rar) **a asculta cu toate urechile** = a asculta foarte atent. *Sîntem toţi numai urechi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 339. *Fata asculta cu toate urechile.* ISPIRESCU, L. 18. **A asculta numai c-o ureche** = a asculta distrat. **A nu-şi crede urechilor** v. c r e d e (2). (Despre vorbe, zvonuri, ştiri) **A-i ajunge cuiva la ureche** sau **a ajunge la urechea cuiva** = a ajunge la cunoştinţa cuiva. **A-i trece cuiva pe la ureche**, se spune cînd cineva aude un lucru numai în treacăt, neprecis. **A-i intra cuiva pe-o ureche şi a-i ieşi pe alta** (sau **pe cealaltă**), se spune cînd cineva nu reţine ceea ce i se spune sau cînd rămîne nepăsător faţă de spusele cuiva. *Auzise şi el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche şi i-au ieşit pe cealaltă.* REBREANU, I. 107. *Tot vorbe fără temei, care-mi intrau pe-o ureche şi-mi ieşeau pe cealaltă.* GANE, N. III 33. *La judecători, ce intră pe-o ureche iase pe alta.* NEGRUZZI, S. I 248. (Eliptic) *Şi maximele bătrînei pe-o ureche toate-i iese.* EMINESCU, O. IV 224. **A face urechea toacă** v. t o a c ă (1). **A-şi**

pleca urechea la... v. pleca² (3). **A bate toaca la urechea surdului** v. surd (1). **A-şi deschide urechile** v. deschide (1). **A trage cu urechea** v. trage (II 6). **A împuia** (cuiva) **urechile** v. împuia. **A fi fudul** (sau **tare**) **de ureche** = a fi surd, v. fudul. (Ironic) **A fi urechea satului** (sau **tîrgului**) = a şti tot ce se petrece într-o localitate. ✧ Compuse: (Bot.) **urechea-babei** = ciupercă comestibilă de culoare gălbuie sau trandafirie pe partea exterioară şi roşie-portocalie pe partea interioară *(Peziza aurantia)*; urechiuşă; **urechea-iepurelui** = nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia umbeliferelor, cu flori galbene sau galbene-aurii *(Bupleurum)*; **urechea-porcului** = plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina ramificată în partea superioară şi cu flori mici albăstrui-violete *(Salvia verticillata)*; jaleş; **urechea-şoarecelui** = nu-mă-uita *(Myosotis silvatica)*; **urechea-ursului** = plantă erbacee din familia primulaceelor, cu frunze ovale uşor dinţate şi cu flori galbene; creşte pe stînci calcaroase *(Primula auricula)*.

2. Facultatea de a auzi; simţul auzului; auz. *Urechea te minte şi ochiul te-nşală.* EMINESCU, O. I 40. *Tu n-ai auzit pistolul?... Nu l-ai auzit? Spune! (Cu furie) Ureche! Ureche!...* HASDEU, R. V. 157. *Părelii au urechi şi fereştile ochi.* ✦ (De obicei determinat prin «muzicală») Facultatea de a percepe şi de a reproduce în mod exact sunetele muzicale. *Un glas aşa de dulce şi de curat, o ureche atît de muzicală.* CONTEMPORANUL, VI 197. ✧ Expr. **A cînta după ureche** = a reproduce o melodie după auz (şi nu după note).

3. Partea externă, cartilaginoasă, a aparatului auditiv; auriculă. V. pavilion (3). *Era un dulău sur şi flocos, cu urechile şi cu coada scurtate.* SADOVEANU, B. 207. *Înşfacă iedul de urechi şi-l flocăieşte, şi-l jumuleşte şi pe acela de-i merg peticile.* CREANGĂ, O. A. 141. *În cotlon torcea motanul pieptănîndu-şi o ureche.* EMINESCU, O. I 84. *Ştire-aş peana cum se pune, C-aş pune-o după urechie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 397. ✧ Loc. adv. **Pînă peste urechi** = peste măsură, foarte tare, foarte mult. ✧ Expr. **A i se lungi** (cuiva) **urechile (de foame)** v. lungi (1). **Floare la ureche** v. floare (I 1). **A-i rupe** (cuiva) **urechile** v. rupe (5). **A se culca pe-o ureche** (sau **pe urechea aceea**) v. culca (1). **A avea bumbac în urechi** v. bumbac (II 1). **A-şi astupa urechile** v. astupa (1).

4. (În expr.) **Într-o ureche** = smintit, scrîntit, ţicnit. *Ştia dînsul că Vasile Baciu e într-o ureche.* REBREANU, I. 20. *Vara plecau cu toţii afară, la un unchi al lor... bătrîn, burlac şi cam într-o ureche.* VLAHUŢĂ, O. A. III 14. *El, cum era cam într-o ureche, i-a răspuns.* SBIERA, P. 5.

II. (Popular) Organul respirator al peştilor; branhie.

III. 1. Gaura acului prin care se petrece aţa sau sfoara. ✧ Expr. **A scăpa ca prin urechile acului** v. scăpa (2).

2. Cheotoare de piele sau de chingă cusută la marginea de sus a ghetelor sau a cizmelor, cu ajutorul căreia se trage încălţămintea în picior. *O ordonanţă, cu o pereche de cizme atîrnate de urechi într-un singur deget, încetini paşii.* C. PETRESCU, Î. II 121. *Urechile la ciubote sînt de piele şi-s simple.* ŞEZ. IX 33.

3. Toartă, inel, belciug. *Un cordon de piele în care se vedea prins de un lănţişor urechea unui cesuleţ.* CĂLINESCU, E. O. I 17. ✦ Proeminenţă în formă de cîrlig la capătul de sus al leucii carului, de care se sprijină lanţul sau veriga care leagă loitrele de leucă; măsea. ✦ Ochi, laţ, juvăţ la capătul ştreangului; valul ştreangului.

4. (Mai ales la pl.) Porţiune ieşită în afară, dintr-o zidărie, amenajată pentru a uşura fixarea unui loc de fereastră sau de uşă, pentru a susţine un ornament etc.

URECHEÁ, *urechez*, vb. I. Tranz. A trage (pe cineva) de urechi (pentru a-i aplica o pedeapsă). *Grozav îmi place să urechez pe cei obraznici.* La TDRG.

URECHEÁLĂ, *urecheli*, s. f. Acţiunea de a urechea; pedeapsă care constă în a trage de urechi; p. ext. bătaie, chelfăneală. *Cînd i-am tăiat nasturii de la manta... am mîncat o urecheală straşnică.* La TDRG.

URECHEÁT, -Ă, *urecheaţi, -te*, adj. Cu urechi mari. *E lung, urecheat, buzat şi practic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 370. *Se strînsese toţi magararii din Ems şi împregiurimi cu urecheaţii lor cursieri.* NEGRUZZI, S. I 330. ✦ (Substantivat) Poreclă dată iepurelui şi măgarului. *S-ascundea urecheatul şi nu-i plăcea să moară Ca să ne facă nouă biruinţa uşoară.* ALEXANDRESCU, M. 329.

URECHÉLNIŢĂ, *urechelniţe*, s. f. I. (Zool.) 1. Insectă cu corpul de formă alungită, de culoare castanie, cu elitrele scurte, avînd la capătul abdomenului două prelungiri în formă de foarfece *(Forficula auricularia)*. *Urechelniţa însă are obicei de a se băga şi a se ascunde... prin oalele şi ulcelele cu care se duce mîncare lucrătorilor în cîmp.* MARIAN, INS. 486.

2. Miriapod cu capul mare, cu antenele lungi şi cu ultima pereche de picioare mai lungi şi îndreptate îndărăt *(Lithobius forficatus)*.

3. Cîrcăiac.

II. (Bot.) Plantă erbacee cu frunze grase ovale terminate printr-un vîrf ascuţit şi cu flori roşii sau roze aşezate în partea superioară a tulpinii; creşte pe stînci sau, uneori, cultivată *(Sempervivum tectorum)*. *Ce mare şi stufoasă a crescut urechelniţa.* CARAGIALE, M. 101. ✦ Urechea-iepurelui.

III. Linguriţă lunguiaţă cu care se curăţă cleiul din urechi.

IV. (Rar) Bubă specifică care apare uneori la urechi. *Romînii din Ţara Romînească însă, cînd are cineva urechelniţă, adecă un fel de bube la urechi sau în dosul acestora, au datină... de a unge cu amestecătura aceasta urechelniţa sau bubele de la urechi.* MARIAN, INS. 486.

URECHIÚŞĂ, *urechiuşe* şi *urechiuşi*, s. f. 1. Diminutiv al lui ureche. *Îşi potrivea cerceii ieftini şi-şi freca sfîrcurile urechiuşelor.* SADOVEANU, O. VIII 215. *Iapa cîmpii apuca, Urechiuşele-şi culca, Urma mînzului călca.* ALECSANDRI, P. P. 151.

2. Nume dat la mai multe ciuperci: a) ciupercă comestibilă cu pălăria în formă de pîlnie de culoare roz-portocalie sau roşcată; creşte în pădurile de munte *(Cantharellus cibarius)*. *Scurgea dintr-un ceaun apa clocotită, în care fiersese nişte drele şi nişte urechiuşi.* HOGAŞ, M. N. 65; b) ciupercă comestibilă cartilaginoasă, de culoare roz-portocalie, care creşte pe pămînt şi pe lemne putrede *(Guepinia helvelloides)*; c) urechea-babei.

3. (Popular, mai ales la pl.) Colţunaşi umpluţi cu carne, care se fierb în supă. *Supă... cu tocmagi sau cu urechiuşe mici.* ŞEZ. XII 6.

UREDINÁLE s. f. pl. Familie de ciuperci microscopice, parazite. *Uredinalele sînt ciuperci parazite, evoluate pe treapta cea mai înaltă a parazitismului.* SĂVULESCU, M. U. I 90.

UREDINOFLÓRĂ s. f. Floră a uredinalelor. *Acela căruia îi datorăm cele mai valoroase contribuţiuni la cunoaşterea uredinoflorei din ţara noastră este eminentul meu profesor I. C. Constantineanu.* SĂVULESCU, M. U. I 12.

UREDINOLÓGIC, -Ă, *uredinologici, -e*, adj. Privitor la uredinale, al uredinalelor. *Printre micologii de dincolo de graniţă care ocazional s-au ocupat de flora uredinologică a ţării noastre menţionăm pe autorul ceh Bubak.* SĂVULESCU, M. U. I 12.

URÉE s. f. Substanţă organică albă, cristalizată, care se găseşte în sînge şi în urină (şi care se obţine şi pe cale sintetică, fiind folosită ca îngrăşămînt agricol şi la fabricarea unor mase plastice, a unor cleiuri etc.). *Ureea este*

un compus azotat, care se formează cu atît mai mult cu cît regimul alimentar conţine mai multă carne. ANATOMIA 170.

URÉMIC, -Ă, *uremici, -e,* adj. De uremie. *Moartea a apărut cu scăderea secreţiunii urinare şi cu fenomene uremice.* BABEŞ, O. A. I 279.

URÉMIE s. f. Intoxicare a organismului cu uree şi cu acid uric acumulate în sînge (care nu pot fi eliminate, din cauza insuficienţei funcţiunilor renale).

URETÉR, *uretere,* s. n. Fiecare dintre cele două canale care leagă rinichii de vezica urinară.

URETRÁL, -Ă, *uretrali, -e,* adj. Privitor la uretră, al uretrei, de uretră. *Canal uretral.*

URETRÍTĂ s. f. Inflamaţie a mucoasei uretrului.

URETROSCÓP, *uretroscoape,* s. n. Instrument care serveşte la examinarea mucoasei uretrale.

URÉTRU, *uretre,* s. n. Canal prin care se scurge urina din vezica urinară în exterior.

URGÉNT, -Ă, *urgenţi, -te,* adj. Care necesită o rezolvare imediată; care nu suferă amînare; grabnic. *Îmi spunea că treburi foarte urgente îl cheamă la Bucureşti.* DUMITRIU, B. F. 39. *Mi-a spus că se duce acolo să vadă dacă se execută o comandă urgentă.* DEMETRIUS, C. 39. ◇ (Adverbial) *Numaidecît două telegrame... îl chemau la Bucureşti urgent.* BASSARABESCU, S. N. 14. ✦ (Despre telegrame) Care este expediat cu precădere (în schimbul unei taxe speciale), pentru a sosi mai repede. *În cît timp ajunge la Focşani o telegramă urgentă oficială?* POPA, V. 195.

URGENTÁ, *urgentez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la lucrări) A face să fie, să se întîmple, să se săvîrşească mai repede; a accelera, a grăbi. *Cînd iarna bate la uşă, trebuie urgentate măsurile în vederea pregătirii întreprinderilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2795.

URGÉNŢĂ s. f. Necesitate de rezolvare imediată, repeziciune în soluţionarea unei probleme. ◇ Loc. adv. **De urgenţă** = fără întîrziere, imediat, repede. *Vă rog să binevoiţi a-mi da drumul d-aici de urgenţă.* CARAGIALE, O. I 71. *Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută... asupra necesităţii de lemne pe care o simte şcoala, vă rugăm ca de urgenţă să binevoiţi a ne trimite cantitatea prevăzută.* id. ib. II 113.

URGÍE, *urgii,* s. f. 1. Năpastă, nenorocire, calamitate. *Urgii felurite se abătuseră asupra ţării: foametea şi ciuma se dovedeau tot aşa de cumplite cît şi războaiele pentru stăpînirea ţării.* SADOVEANU, N. P. 5. *Biata mamă nu ştie de astă mare urgie ce i-a venit pe cap.* CREANGĂ, P. 25. ◇ Loc. adj. **De urgie** = aducător de nenorociri. *Blăstămat să fie Ceasul de urgie Care m-a-ndemnat Să alerg prin sat Şi s-alerg prin ţară Pe la vrăjitori Şi deseîntători.* COŞBUC, P. II 161. *Vin-ca-n ceasul de urgie Cînd zbori noaptea blăstemînd, Ca să-mi faci tu pe-al meu gînd, Că de-acum pe vecinicie Ţie sufletul îmi vînd.* ALECSANDRI, P. I 10. ✦ Nume de batjocură dat unei femei rele. *Săracile zecile Cum măritâ secile! Săracile sutile Cum măritâ slutile! Săracile miile Cum mărit-urgiile.* ŞEZ. XII 32. *Spune-mi, bade, adevărat Pentru cine m-ai lăsat? Pentr-o truchină de salcă, Pentr-o urgie de fată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 254.

2. Atitudine, comportare, faptă de om rău; ură, furie, persecuţie. *Îndură-te şi ne învaţă ce să facem ca să scăpăm de urgia nevestei lui Alexa.* SADOVEANU, O. VIII 223. *Urgia miniei le-neacă suflarea, Blăstem li-e şi gemet cîntarea.* COŞBUC, P. I 92. *Oropsi pe fie-sa cu urgie.* ISPIRESCU, L. 121. ◇ (În imprecaţii) *Bată-i urgia lui dumnezeu.* ALECSANDRI, T. 1576. ◇ Expr. **A pune pe cineva la urgie** = a persecuta pe cineva. *Întreab-o de ce m-a pus la urgie.* GHICA, A. 593.

3. Fig. Dezlănţuire de forţe ale naturii; prăpăd. *Pe urmele lui se apropia fulgerător urgia furtunii.* MIHALE, O. 170. *Subt urgia vijelioasă a apelor, stîncile, zguduite din înălţime şi smulse de pe temeliile lor de veacuri, se rostogoleau prăpăstios în genunile adînci ale văilor.* HOGAŞ, M. N. 176.

URGISÍ, *urgisesc,* vb. IV. 1. Tranz. A năpăstui, a condamna, a oropsi; a desconsidera. *Femeia îl rîzgîiase o vreme şi-l urgisea acum.* PAS, L. I 46. *Urgisit de toţi să fii, Tu de-a pururea iubeşte.* VLAHUŢĂ, O. A. 27. *De-oi şti chiar că-i urgisi pe bătrînul Iablonovschi... mi-oi face datoria de a-ţi spune adevărul.* ALECSANDRI, T. 1489.

2. Refl. (Învechit) A se supăra, a se înfuria. *O să se urgisească tatăl său pă mine.* GORJAN, H. I 137.

URGISÍRE, *urgisiri,* s. f. Acţiunea de a urgisi; năpăstuire, ură; dispreţ. *Urgisit de cer şi oameni, le-am răspuns prin urgisire!* MACEDONSKI, O. I 11.

URGISÍT, -Ă, *urgisiţi, -te,* adj. 1. Năpăstuit, persecutat. *Se credea pe drept, condamnată, urgisită pentru toată viaţa.* BART, E. 258. *Urgisita şi zbuciumata lui soţie scoase acum pe tipsie şi cloşca cu puii de aur.* CREANGĂ, P. 99. ◇ (Substantivat) *Nu puteau ca să prevadă c-am să fiu un urgisit.* MACEDONSKI, O. I 72. ✦ (Despre obiecte) Aruncat, părăsit, năpustit, desconsiderat. [Sărăcia] *găsise un tron vechi, urgisit într-un colţ.* ISPIRESCU, L. 205. *Luînd istoria 'rominilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puţine ceasuri am învăţat a ceti.* NEGRUZZI, S. I 11.

2. Nesuferit, rău, afurisit. *Noi, pe mări robite Urgisiţilor Ahei, Noi ne ducem risipite Prin pămînturi fără zei!* COŞBUC, P. II 11. *Urîtul cel urgisit, care usucă şi topeşte, mereu şi necurmat în inima copilei se prefira.* ODOBESCU, S. III 204. ✦ (Mai ales în basme) Blestemat; necurat. *Feciorul de împărat făcu ochii roată d-asupra văii urgisite.* ODOBESCU, S. III 187. *Păstorul plin de groază rămînea încremenit; Nu putea şti cine rîde, căci el nu vedea nimică Din acele drăcii multe, ci fugea cu mare frică De acel loc urgisit.* NEGRUZZI, S. II 87. ◇ (Substantivat) *Urgisita de zmeoaică unde venea, măre, venea, turbată de mînie.* ISPIRESCU, L. 318.

URIÁDNIC, *uriadnici,* s. m. (Învechit) Subofiţer în armata ţaristă; funcţionar inferior în poliţia rurală din timpul ţarilor. *Colo lîngă uşă şede şi uriadnicul şi ne priveşte.* CONTEMPORANUL, III 821.

URIÁŞ, -Ă, *uriaşi, -e,* s. m. şi f. 1. Personaj din basme, închipuit sub forma unui om extraordinar de mare şi de puternic (v. gigant, colos, titan); (sens curent) om foarte înalt şi voinic. *Oamenii se uitau cu un fel de mirare înspăimîntată la acest al doilea uriaş care venea în mijlocul lor.* CAMIL PETRESCU, O. II 451. *Ieşi uriaşul afară şi răcni o dată ca urşii şi începură a se aduna tot felul de fiare.* RETEGANUL, P. V 64. *La focul acesta au aflat un uriaş.* SBIERA, P. 34. *A fost odată un fel de uriaş care a găsit un plug cu şase boi; l-a luat în palmă şi l-a dus la mama lui, întrebînd-o ce viermi sînt aceia.* ŞEZ. XVIII 21. ◇ Fig. *Calmul clipocit al apelor şi susurul vîntului... erau sfîşiate de animaţia unui uriaş de beton şi fier.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 484, 1/3. *Se ridică din pămînt un colţ sur, drept, neclintit, un uriaş împietrit ca spaima, cu capul atingînd de nori.* EMINESCU, N. 23. ✦ (Adjectival) De proporţii neobişnuite, mult mai mare decît normal. *Trestia 'şi legăna spicul uriaş, pufos şi auriu.* DUMITRIU, P. F. 220. *O vijelie grea A prăbuşit un uriaş stejar în calea mea.* BENIUC, V. 20. *Să ne ducem cu toţiil strigă un om mic şi îndesat, cu o căciulă uriaşă dată pe ceafă.* REBREANU, R. II 44. *Pare că privesc încă acei ochilari fuguieţi pe nasul lui uriaş.* NEGRUZZI, S. I 8. (Pleonastic) *Într-o vale văzu un şarpe uriaş de mare.* RETEGANUL, P. II 41.

2. Fig. Personalitate de seamă, titan, gigant. (Cu pronunțare regională) *Să ne oprim puțin în calea grunzuroasă a limbei... pentru a ne uita la urieșii care clădesc temelia ei.* RUSSO, S. 51.

URÎC[1], *urice*, s. n. (Învechit și arhaizant) **1.** Posesiune de veci, dobîndită prin donație sau prin cumpărare, și care se poate transmite prin moștenire. *Pre noi ne-a adus aici slăvitul Ștefan bătrînul și ne-a așezat la gura Siretului, dîndu-ne ocină și uric.* SADOVEANU, N. P. 150.

2. Act de proprietate, p. ext. orice document; hrisov, zapis. *Fără căpitenii, satul poate fi călcat, dovezile și uricele pot arde o dată cu toate gospodăriile răzășimii.* SADOVEANU, O. VII 163. *Vezi diplomele mele, urice, spițe lungi.* NEGRUZZI, S. II 185. *Hrisoavele sau uricele... sînt izvorul cel mai însemnat al istoriei românilor.* BĂLCESCU, O. I 60.

URÍC[2] adj. m. (În expr.) *Acid uric* = acid organic care se găsește în sînge și în urină, rezultînd din arderea proteinelor. *Acidul uric provine din asemenea din descompunerea substanțelor albuminoide.* ANATOMIA 170.

URICÁR, *uricari*, s. m. (Învechit) Scriitor de urice, redactor al actelor în cancelariile domnești; logofăt, pisar. *Uricarul... își subsemna numele undeva în coadă.* HASDEU, I. V. 31.

URICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **urîcios.**

URICIÚNE s. f. v. **urîciune.**

URIEȘÉSC, -EÁSCĂ, *urieșești*, adj. (Învechit) De proporții ca ale uriașilor; uriaș. *Sunetul unui clopot urieșesc.* EMINESCU, N. 70. *Fantomă mîndră, urieșească.* ALEXANDRESCU, M. 145.

URIEȘÍȚĂ, *urieșițe*, s. f. Personaj din basme închipuit ca o femeie uriașă. *Era o urieșiță groaznică cu un cap mare ca buhele.* RETEGANUL, P. V 64.

URINÁ, *urinez*, vb. I. Intranz. A elimina urina din vezica urinară.

URINÁL, *urinale*, s. n. Vas de sticlă folosit în spitale pentru ca bolnavii să poată urina fără să se dea jos din pat.

URINÁR, -Ă, *urinari, -e*, adj. Care se referă la organele de secretare a urinii, care servește la filtrarea sau la evacuarea urinei; excretor. *Căile urinare.*

URINÁRE s. f. Acțiunea de a urina.

URÍNĂ s. f. Lichid secretat de rinichi și eliminat prin organele urinare.

URINIFÉR, -Ă, *uriniferi, -e*, adj. Referitor la urină sau la organele urinare.

URINÓS, -OÁSĂ, *urinoși, -oase*, adj. De urină, referitor la urină. *A sucombat... cu fenomene de intoxicație urinoasă.* BABEȘ, O. A. I 289.

URIÓC s. n. v. **uruioc.**

URÎ, *urăsc*, vb. IV. **1.** Tranz. A avea un sentiment puternic de antipatie sau de dușmănie împotriva cuiva sau a ceva; a nu putea suporta pe cineva sau ceva. *Dacă mai înainte îl privea pe Stamati c-un suveran dispreț, acum ajunsese să-l urască, înverșunată.* BART, E. 240. *Rominul știe încă a se bate Și urăște viața fără libertate.* BOLINTINEANU, O. 11. ◇ Absol. *Dacă voi uita tot ce-am îndurat, Nu voi mai urî niciodată.* JEBELEANU, C. 9. *Mă simt tot omul de-altădată; Iubesc pe loc, urăsc îndată.* MACEDONSKI, O. I 56. ◇ Refl. (Rar) *Am pierdut dulcea mea pace Și eu însumi m-am urît.* HELIADE, O. I 70. ✦ Refl. reciproc. (Regional) A strica prietenia cu cineva, a se certa, a o rupe cu cineva. *Ci pune capu-n pămînt, C-or gîndi că ne-am urît.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 67.

2. Refl. (În expr.) **A i se urî cuiva (cu sau de ceva) sau a i se urî cuiva să...** = a se plictisi de cineva, a se sătura de ceva, a nu mai simți nici o plăcere pentru cineva sau pentru ceva. *Mîndruțo, pentru ce plîngi, dragă? Ți s-a urît de casa mea?* IOSIF, T. 246. *Avea gînduri pline de farmec, cu care nu i s-ar fi urît de a sta o veșnicie.* VLAHUȚĂ, O. A. I 117. *Ziceau că li se urîse șezînd tot singurele.* ISPIRESCU, L. 8. *După cîtăva vreme, simțindu-se iar în puteri, a-nceput a i se uri să stea serile singur.* CARAGIALE, O. III 77. **A i se fi urît** (cuiva) **cu binele** v. bine[2] (1). **A i se fi urît** (cuiva) **cu viața** sau (tranz., regional) **a-și urî zilele** = a se sătura de viață. *Ți s-a urît cu viața?* SAHIA, N. 75. *Doamne, moșule... se vede că ți-ai urît zilele.* CREANGĂ, P. 82.

URÎCIÓS, -OÁSĂ, *urîcioși, -oase*, adj. Antipatic, nesuferit, neplăcut; (despre persoane) ursuz, p. ext. supărăcios. *Om mai urîcios ca Belciug nu se află sub soare.* REBREANU, I. 108. *Calificativele în versuri... devin cele mai urîcioase umpluturi.* MACEDONSKI, O. IV 39. *Gertruda... era tiranizată de bărbatul ei urîcios și rău.* GHEREA, ST. CR. II 279. ◇ (Substantivat) *Iar cînd abia se mai auzi glasul urîciosului, cizmarul se îndură de el.* ȘEZ. IX 70.

— Variantă: **uriciós, -oásă** (C. PETRESCU, Î. I 14, CREANGĂ, P. 146, EMINESCU, N. 149) adj.

URÎCIÚNE, *urîciuni*, s. f. **1.** Ființă urîtă (din punct de vedere fizic); monstru, pocitanie, pocitură. *Ai ajuns... urîciunea pămîntului.* TEODORESCU, P. P. 108. (Și în forma *uriciune*) *Cînd veți vedea uriciunea pustiirii stînd la locul unde nu se cade să steie, să știți că aproape este sfîrșitul.* CREANGĂ, A. 137. *Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget.* EMINESCU, O. I 150.

2. (Învechit și regional) Faptul de a urî, dușmănie, dispreț; dezgust, aversiune. *De ce, domnilor critici, atîta urîciune?* ALEXANDRESCU, M. 257. *Unde e dragoste multă E și urîciune multă.* PANN, P. V. II 133. *Așa să potolești... ceața, urîciunile, dușmăniile.* PĂSCULESCU, L. P. 124.

— Variante: **uriciúne, urăciúne** (ȘEZ. I 250) s. f.

URÎT[1] adv. Într-un mod neplăcut, nearmonios, dizgrațios, nepotrivit. *A se purta urît.* ▭ *Bătrînul rîse urît, dezvelind gingii știrbe, cu dinți răzleți și negri.* C. PETRESCU, A. 331. ◇ Expr. **A se uita urît** (la cineva) = a privi cu dușmănie (pe cineva). *Se uita urît la el.* DUMITRIU, N. 30. *Să faci bunătate să nu te uiți urît la mine.* VLAHUȚĂ, O. A. 113.

URÎT[2] s. n. Stare sufletească neplăcută provocată de singurătate, de lipsă de ocupație etc.; plictiseală, indispoziție. *Nu știu cum să-și mai găsească de lucru, ca să le treacă de urîtul așteptării.* MACEDONSKI, O. III 5. *Anevoie vremea trece, Cînd urîtul greu te-apasă.* VLAHUȚĂ, O. A. 86. *Primblarea, cetirea, muzica nu lăsa urîtul să se introducă în castelul său.* NEGRUZZI, S. I 110. *Cînd... nici fumul, nici ciubucul nu pot să-mi mai aline urîtul, atunci cat pe fereastră.* RUSSO, O. 36. ◇ Expr. **A-i fi cuiva urît** = a se plictisi. *Le țiuia urechile, de urît ce li era.* CREANGĂ, P. 73. *Tare mi-i urît aici... Nu știu ce să mă fac toată ziua.* ALECSANDRI, T. I 183. **A muri de urît** = a se plictisi foarte tare. *Muream de urît, n-aveam cu cine schimba o vorbă.* VLAHUȚĂ, O. A. 470. *D-ta poți să mîi astă-noapte și în păduri, nu cred că-i muri de urît.* CREANGĂ, P. 127. *Să nu mă lași multă vreme singur, sufletul meu, că mor de urît făr' de mata.* ALECSANDRI, T. I 75. **A-i ține cuiva de urît** = a face ca cineva să nu se plictisească; a ține tovărășie, a distra. *Noi avem să rămînem uitați în lumea noastră, cu păsurile noastre să ne ție de urît.* C. PETRESCU, A. R. 54. *Gîndea el că va fi barim o slugă în curte, care să ție de urît mă-si în lipsa*

lui. ISPIRESCU, L. 123. ◇ Loc. prep. **De urîtul** (cuiva sau a ceva) = a) din cauza plictiselii sau aversiunii provocate de cineva (sau de ceva). *Nu cumva să se întîmple ca vreunui cititor scîrbit... de urîtul precuvîntării, să-i vină rău gînd de a lepăda cartea.* ODOBESCU, S. III 11; b) (rar) de dorul cuiva. *Lira spînzurată-n cui Cam de mult am părăsit-o De urîtul tău, iubito.* TOPÎRCEANU, P. 239.

URÎT[3], **-Ă**, *urîți, -te*, adj. **1.** Care displace din cauza înfățișării neplăcute, a lipsei de armonie a liniilor, a mișcărilor *Cuviosul Stratonic nu era om urît.* HOGAȘ, DR. II 7. *Azi poteca e urîtă.* COȘBUC, P. I 259. *Să-i fi zis toată lumea că-i urît și obraznic, ea ținea una și bună.* CREANGĂ, P. 76. *Sosește o babă despletită și urîtă.* ȘEZ. II 189. ◇ (În comparații care îi întăresc sensul) *Că-i urîtă ca noaptea.* HODOȘ, P. P. 179. ◇ (Substantivat) *Mămucă, să nu mă dai după urît și după bătrîn, ca să mă bucur și eu de viață, cum te-ai bucurat dumneata.* SADOVEANU, B. 30. *Cine-i urîtul ăsta, mamă?* IOSIF, PATR. 14. ✦ Care nu prevestește nimic bun. *Un nour urît, cu ploaie, ne tot urmărea.* SADOVEANU, O. VII 327.

2. Care displace, care trezește repulsie, aversiune din punct de vedere moral; contrar bunei-cuviințe, necuviincios. *Băiatul răspunse ferindu-și privirea în jos, ca și cum... ar fi făcut ceva urît.* DUMITRIU, B. F. 101. *Cele mai urîte zile de care și azi roșesc au fost acele în care... ședeam la pîndă, spionînd orice mișcare.* BART, E. 228. ◇ Expr. (Despre persoane, lucruri, acțiuni) **A-i fi urît cuiva** = a deștepta sentimente neplăcute, a provoca dezgustul sau antipatia cuiva. *Urît mi-a fost în viața mea omul viclean și lingău.* CREANGĂ, A. 45. ✦ Neplăcut, grav. *Există cîteva chestiuni urîte și grave.* C. PETRESCU, C. V. 109. *Sosesc... două vești destul de urîte.* CARAGIALE, O. III 39.

3. (Despre timp sau unități de timp) Posomorît, fără soare, ploios, friguros. *Vreme urîtă.*

URÎTÓR, -OÁRE, *urîtori, -oare*, adj. (Rar) Care urăște, care dușmănește. ◇ (Substantivat) *Începu războiul, spre marea bucurie a urîtorului de oameni diavol.* STĂNOIU, C. I. 198.

URÎȚÉL, -ÎCĂ, *urîței, -le*, adj. Diminutiv al lui urît; cam urît. *O privea și, fără să vrea, se gîndea: «Cît e de slăbuță și de urîțică».* REBREANU, I. 54.

URÎȚÉNIE, (2) *urîțenii*, s. f. **1.** Însușirea de a fi urît, starea a ceea ce este urît. *Orașul... își arăta, ruși-nat parcă, întreaga lui urîțenie.* STANCU, D. 363.

2. Ființă urîtă; pocitanie, sluțenie. *O urîțenie fără unghii, cu ochii astupați și cu două guri.* C. PETRESCU, R. DR. 153.

URÎȚÍ, *urîțesc*, vb. IV. Refl. A deveni urît; a se diforma, a se sluți, a se poci. *Ea are douăzeci, douăzeci și ceva de ani. S-a urîțit.* PAS, Z. I 222.

URÎȚÍRE s. f. Acțiunea de a se urîți și rezultatul ei.

URÎȚÍT, -Ă, *urîțiți, -te*, adj. Care a devenit urît. *Zilnica defilare a unor oameni care vin urîțiți, cu vinele gîtului umflate de grija pierderii sau cîștigului unui lucru adeseori neînsemnat.* La TDRG.

URLÁ[1], *úrlu*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre animale, mai ales despre lupi și cîini) A scoate strigăte sau urlete prelungi. *Întîi are să viscolească; pe urmă au să prindă a urla lupii în fundul rîpelor.* SADOVEANU, B. 23. *Aș voi să-ți slujesc atîta pînă ți-or urla lupii pe cuptor.* SBIERA, P. 238. *Urlau dobitoacele de ți se făcea părul măciucă.* ISPIRESCU, L. 7. ◇ (Despre personaje înfricoșătoare din basme și din mitologia populară) *Urla prin aerul cernit mama-pădurilor.* EMINESCU, N. 7. *Cînd demoni și spaime pe munți se adună De urlă la stele, la nori și la lună.* BOLINTINEANU, O. 70. *Și-n tăcerea adîncită Satan urlă furios.* ALECSANDRI, P. A. 40.

2. (Despre oameni) A striga, a țipa, a se văita în gura mare; a plînge foarte tare; a cînta foarte tare (și urît). *Înălță mîinile și începu să urle cu deznădejde.* DUMITRIU, N. 214. *Țăranii urlau ca înnebuniți.* SAHIA, N. 69. *De cîte ori vine vorba de răposatul...* [Anca] *îmi urlă toată ziua.* CARAGIALE, O. I 244. ◇ Tranz. *Urla în casă și în curte arii din opere.* PAS, Z. I 179. *Toată lumea urlă mereu: înainte!* CAMIL PETRESCU, U. N. 279. *Urlau mereu vorbe fără șir și sudălmi.* REBREANU, R. II 205.

3. (Despre diferite surse de zgomot, în special despre elemente ale naturii) A produce zgomote foarte puternice; a vîjîi, a vui. *I-auzi... cum urlă vîntul afară.* SADOVEANU, O. VII 335. *Cînd veni și vremea să urle-n zare tunul, Mișcatu-s-au românii cu miile.* COȘBUC, P. II 78. *Lupta urlă, se-ncleștează.* ALECSANDRI, P. II 16. ◇ (Fig., despre locul unde se produc zgomotele) *Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.* EMINESCU, O. I 148. *Codrul urlă, clocotește, Tunetul în cer vuiește.* ALECSANDRI, P. I 29. *Valea largă că-mi urla Stîncile se despica.* ȘEZ. IV 131. ◇ Expr. (Rar) **A-i urla** (cuiva) **capul** (sau **urechile**) = a-i vîjîi (cuiva) capul sau urechile. *A doua zi capul grozav îi urla.* PANN, P. V. I 118. **A-i urla** (cuiva) **ceva prin cap** = a-i trece (cuiva) ceva prin minte, a-i trăsni, a-i năzări. *Ești un cheag zbîrcit, mai ca și mine, și iată ce-ți urlă prin cap.* CREANGĂ, P. 127.

URLÁ[2], *úrlu*, vb. I. Intranz. (Regional) **1.** A coborî un teren foarte înclinat. *Urlă din munte la vale.*

2. A da năvală, a năvăli peste cineva; a se năpusti. *Fiara din munți s-au sculat Și pe tine au urlat.* POP.

3. (Despre clădiri, construcții) A se dărîma, a se surpa, a se apleca într-o parte; a se urlui.

URLÁT s. n. Faptul de a urla[1].

URLĂȚI s. m. pl. (Numai în expr.) **A se duce pe urlați** = a o rupe la fugă; a fugi. *Scăpînd cu mare greu din mîinile lor... a lăsat și bani și tot și s-a dus pe urlați după ceilalți.* CREANGĂ, P. 60.

URLĂTOÁRE, *urlători*, s. f. Pîrău care curge cu vuiet din înălțimea unui munte pe o pantă foarte abruptă (formînd o cascadă); cascadă.

URLĂTÓR, -OÁRE, *urlători, -oare*, adj. Care urlă, vuiește, produce zgomote puternice.

URLEÁN s. n. (Regional) Vopsea de culoare cărămizie, (folosită în industria casnică). *Pentru a se vopsi pielea de cojoc, se întrebuințează urleanul.* I. IONESCU, M. 699.

ÚRLET, *urlete*, s. n. **1.** Strigăt puternic și prelung, scos de animale sau de oameni. *Aleva slobozi un urlet dureros: Valeu! și căzu în brînci.* SADOVEANU, O. VIII 228. *Din sute de piepturi porni, ca la o comandă supremă, un urlet prelung de mulțumire.* REBREANU, R. II 206. *Auzii urletul unui lup, nu departe.* BOLINTINEANU, O. 387.

2. Zgomot puternic produs de elemente ale naturii, de arme de foc etc. *Tresări înfiorată de un urlet asurzitor de sirenă.* BART, E. 251. *Surd vuia prin codri vîntul, brazii se-ndoiau de vînt, Urletul suna sinistru.* COȘBUC, P. I 121. *Urletul apei ne silește să vorbim tare.* VLAHUȚĂ, R. P. 112. *Începu a se auzi urletele tunurilor.* BĂLCESCU, O. II 118.

URLÓI, *urloaie*, s. n. (Regional) Canal cilindric (de olane) prin care trece fumul din sobe în coș; burlan. *Am ridicat dușamelele, am destupat urloaiele sobei, am scobit crăpăturile zidului: peste putință să dau de scrisoare.* CARAGIALE, O. I 127. *Codobaturile... se așterneau, în zborul lor iute, pe fața apei și-apoi iarăși se ascundeau în cuiburile lor găurite ca niște urloaie într-acea coastă rîpoasă.* ODOBESCU, S. I 140.

URLUÍ[1], *urluiesc*, vb. IV. Tranz. A măcina porumbul, orzul, ovăzul etc. zdrobindu-le pentru a face urluială.
— Variantă: **urui** vb. IV.

URLUÍ[2], *urluiesc*, vb. IV. Refl. (Regional, despre clădiri, terenuri) A se prăbuși, a se surpa; a urla[2]. *S-a urluit podul.*

URLUIÁLĂ, *urluieli*, s. f. Porumb (sau orz, ovăz, turte de semințe oleaginoase etc.) măcinat mare sau abia zdrobit, folosit ca hrană mai ales pentru animale. *Mirosul de urluială proaspătă se întindea peste tot ca un fum nevăzut.* V. ROM. noiembrie 1953, 89.
— Variantă: **uruiálă** s. f.

URLUÍT[1], **-Ă**, *urluiți, -te*, adj. (Despre cereale) Măcinat mare, prefăcut în urluială; zdrobit, fărîmat.
— Variantă: **uruít, -ă** adj.

URLUÍT[2], **-Ă**, *urluiți, -te*, adj. Dărîmat, surpat, năruit; fig. (despre persoane) bolnav de hernie; p. ext. ametit, zăpăcit (de boală, de oboseală). *Îi urluit de tot.* ȘEZ. IX 145.

URLUITOÁRE, *urluitori*, s. f. Mașină care servește la urluirea boabelor furajere sau a turtelor de semințe oleaginoase.
— Variantă: **uruitoáre** s. f.

URLÚP[1] interj. Onomatopee care redă cîntecul porumbeilor sau al altor păsări. [Păsărica] *începu să cînte: Urlup, urlup, Tata m-a tăiat Și cu mama m-a mîncat.* I. CR. IV 177.

URLÚP[2], *urlupi*, s. m. (Mai ales la pl.) Prună închircită și uscată înainte de a ajunge la maturitate, din cauza unei ciuperci parazite.

URM s. m. (Bot.) Mojdrean.

URMÁ, *urmez*, vb. I. **1.** Tranz. A merge în urma cuiva, a pleca sau a se lua după cineva, a păși pe urmele cuiva; p. ext. a pleca împreună cu cineva, însotindu-l, stîndu-i alături. *Îl urmă afară din cameră.* DUMITRIU, N. 50. *Copila e gata să urmeze oriunde în lume pe cel pe care îl adoră.* SADOVEANU, E. 237. *Ne urmați și dumneavoastră, rosti maiorul îndreptîndu-se către ceilalți ofițeri.* MIRONESCU, S. A. 25. *Călărețul apucă înainte, peste cîmp, și trăsura se puse a-l urma, suind și coborînd.* ALECSANDRI, O. P. 93. ◇ Fig. *Iar roșul soare îi urmează-ncet pe ei.* EMINESCU, O. IV 137. *Privesc trecînd mulțime de vase călătoare... Și gîndu-mi le urmează sub cerul fără nori.* ALECSANDRI, P. A. 79. *Ochii mei au urmat careta pînă ce au pierdut-o din vedere.* NEGRUZZI, S. I 43. ◇ Intranz. *Armăsarul lui, frumos împodobit cu toate armele sale, urma după coșciug.* BĂLCESCU, O. II 260. (Rar, construit cu dativul) *Urmînd cucernicului sihastru... se duseră pînă în poiana arătată.* MARIAN, T. 42. *Această lamă fiind de parte femeiască și întîmplîndu-se a avea doi miei, îi urma maicei lor.* DRĂGHICI, R. 99. ✦ Fig. A seconda pe cineva, a fi alături de cineva. *Și-a urmat prietenii și la bucurii și la năcazuri.* SADOVEANU, E. 117. *Trebuie să mă urmezi... într-o lungă controversă.* ODOBESCU, S. III 24.

2. Refl. A merge unul după altul, formînd un șir. *Carele se urmau scîrțîind rar, dar fără oprire.* DUMITRIU, N. 87.

3. Tranz. A-și îndrepta pașii după un fir conducător. *Porniră la asfințit, urmînd linia Nistrului.* SADOVEANU, O. VII 77. ✦ A respecta o indicație, a se conduce după..., a proceda conform cu... *Mihai urmă sfaturile acestui bărbat.* ISPIRESCU, M. V. 54. *Ai știut chiar și în materie de vînătorie să urmezi părințeștile lui povețe.* ODOBESCU, S. III 11. *Urmează dieta care o urmez eu.* NEGRUZZI, S. I 207. *Ciobănașul urmă întocmai cele ce-l învățase acei necunoscuți.* ȘEZ. I 208. ◇ Intranz. *După sfatul acesta a și urmat șerpoaica de maică.* SBIERA, P. 31. *Mult se gîndi bietul om ce-ar face și cum ar urma ca să nimerească mai bine.* RETEGANUL, P. I 44. *Așa a trebui să urmez, om bun, zise fiul craiului.* CREANGĂ, P. 202. ◇ Refl. pas. (Învechit) *Ce să urmează după obiceiul pămîntului n-are nevoie de scris.* DELAVRANCEA, O. II 137. (Impers.) *Să propuie în cameră votarea pensiei întregi a frate-meu pentru văduva lui, precum s-a urmat pentru văduva lui beizade Iancu Ghica.* ALECSANDRI, S. 171. ✦ (Rar) A urmări o problemă științifică, un studiu. [Filimon] *a studiat și a urmat dezvoltarea ciocoiului.* GHICA, S. A. 81.

4. Tranz. A frecventa un curs școlar. *Dacă tot ai urmat chimia, cin' te-a pus să te bagi în alimentare... în bucătărie?* BARANGA, I. 153. ◇ Intranz. *Familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc.* REBREANU, I. 61.

5. Intranz. A veni în timp după cineva sau ceva, a succeda (luînd locul). *Urmau alți bulgări, care rămîneau curați.* DUMITRIU, N. 151. ◇ Tranz. *Cînd unul trece, altul vine În astă lume a-l urma.* EMINESCU, O. I 204. ◇ Refl. *Ca azi va fi ziua de mîne, Ca mini toți anii s-or urma.* EMINESCU, O. I 212. ✦ A succeda la tron sau în altă funcție. *Urmași în scaun viteazului Bogdan.* DELAVRANCEA, O. II 90. *Iliaș, urmînd în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrînată domnie se duse la Constantinopol.* NEGRUZZI, S. I 143.

6. Intranz. A-și avea locul după cineva într-o ierarhie. *După gradul de caporal urmează cel de sergent.*

7. Tranz. A duce mai departe un lucru început (și întrerupt); a continua. *Urmîndu-și călătoria, ajunseră în cele din urmă în vîrful Hulei, de unde se vede Blajul.* CĂLINESCU, E. 107. *Se oprea la fiecare vapor, se uita lung, cercetător și pleca înainte, urmîndu-și inspecția.* BART, S. M. 60. *Închizînd ochii își așează iar capul să-și urmeze somnul.* CARAGIALE, O. III 68. ◇ (Cu complementul «drum» sau un echivalent al acestuia) *Trenul își urmează drumul de la Periș către Buftea cu mare viteză.* CARAGIALE, O. II 163. *Au lăsat-o să-și urmeze drumul în pace și n-au mai cerut de la dînsa nici un ajutor.* CREANGĂ, O. A. 182. *Ea-și urma cărarea-n codru.* EMINESCU, O. IV 235. (Întărit prin «înainte») *Harap-Alb ca de foc se ferea și urmîndu-și calea înainte la stăpînu-său le ducea.* CREANGĂ, P. 228. *Să lăsăm cetatea asta și să ne urmăm drumul înainte.* ALECSANDRI, T. II 17. ◇ (Urmat de propoziții completive sau de construcții infinitivale) *Urmă să lucreze, ca să se încălzească.* DUMITRIU, P. F. 17. *Putem să urmăm a spune «umbrelă» cînd obiectul îl folosim pentru ploaie?* SADOVEANU, E. 38. *Urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor.* REBREANU, I. 18. ◇ Intranz. *Jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic.* REBREANU, I. 12. *Dăscălimea o să urmeze înainte cu gazeta și în lipsa lui.* CARAGIALE, O. I 128. ◇ Expr. **Va urma** = indicație pusă la sfîrșitul unui text tipărit într-o publicație periodică, pentru a arăta că textul este numai o parte a unei lucrări mai mari, care va apărea în fragmente succesive în numerele următoare ale publicației. ✦ Intranz. (Cu sensul reieșind din context) A continua vorba începută, a spune mai departe, a vorbi. *Eu îl cunosc pe Jon Creangă, urmă el cu oarecare mîndrie.* SADOVEANU, E. 111. *Avocatul urmează, privind vesel împrejur.* DELAVRANCEA, H. T. 213. *O, bunul meu domn, viteazul meu soț, urmă ea, destul!* NEGRUZZI, S. I 142.

8. Intranz. A avea loc, a se produce, a se desfășura. *Nu cumva să bleștești din gură către cineva despre ceea ce a urmat între noi.* CREANGĂ, P. 207. *Vorba între ei urma latinește.* NEGRUZZI, S. I 285. ◇ Refl. (Rar) *Voi încă să vă spui Ceea ce s-a urmat sub stăpînirea lui.* ALEXANDRESCU, M. 331.

9. Tranz. (Urmat de o completivă dreaptă, de un infinitiv sau de un conjunctiv) Are valoare de semiauxiliar, dînd acțiunii verbului următor o nuanță de

viitor sau de necesitate, care decurge sau rezultă dintr-o acțiune anterioară. *Descoperirea voastră urma să dea pe lîngă fontă și un metal rar; care înlocuiește cositorul.* BARANGA, I. 198. [Mitropolitul] *urma să treacă chiar în acea după-amiază, cu sobor de preoți și mare alai.* SADOVEANU, O. VIII 248. *Ziua a doua de crăciun urmau să o petreacă toți la Gogu.* REBREANU, R. I 229. ◇ Impers. *Urma deci să stau acolo încă o săptămînă.* BARANGA, I. 171. *Dar pentru că este o providență... prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității.* BĂLCESCU, O. II 10. *Povățuiește pe unde urmează de a călători cineva dintr-un loc într-altul.* DRĂGHICI, R. 7.

URMÁRE, *urmări,* s. f. Acțiunea de a urma și rezultatul ei.

1. Consecință, concluzie, rezultat. *Cearta de la horă nu va rămîne fără urmări.* REBREANU, I. 35. *Trebuie să sufăr urmările faptelor mele.* BOLINTINEANU, Q. 405. *Simți urmările nesocotinței sale.* NEGRUZZI, S. I 25. ◇ Loc. conj. **Prin** (sau, învechit, **în**) **urmare** = în consecință, în concluzie, așadar, deci. *Licitația se va ține prin urmare de bună seamă și ei nu vor mai putea cîrti.* VORNIC, P. 190. *Eu te-am văzut mititică cît o ychioap.i... În urmare, mi se poate trece cîte le zic.* ALECSANDRI, T. 995.

2. Ceea ce urmează după... ; continuare (a unei lucrări, a unei acțiuni). *Iată urmarea istoriei mele.* GHICA, A. 407. *Spune, ne rugăm, pînă în sfîrșit toată urmarea întîmplării.* DRĂGHICI, R. 26. ◇ Expr. **A da urmare** (unui ordin, unei dispoziții) = a pune în aplicare, a lua în considerare, a da curs, a executa.

3. (Învechit și popular) Mod de a proceda, de a se purta; procedeu, faptă, purtare. *Tată-su, care-i om bun și blajin, o mîngîie. Dar el nu știe de urmările ei, ca maică-sa.* SADOVEANU, O. VIII 214. *Potoliră cîrtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare.* NEGRUZZI, S. I 241. *Să avem milă de nesocotita lui urmare.* DRĂGHICI, R. 6.

URMÁȘ, -Ă, *urmași, -e,* s. m. și f. **1.** Continuator al unei familii (considerat în raport cu cei din generațiile anterioare); moștenitor (al titlului, al averii). V. descendent. *A luat cuvîntul ultimul urmaș al lui Pușkin, un tînăr pe care îl cunoscusem la Leningrad.* STANCU, U.R.S.S. 171. *Numai pe tine te am urmaș în toate bunurile mele.* RETEGANUL, P. V 80. *Ca mîne, poimîne te-i trezi că ai îmbătrînit și nu-ți rămîne nici un urmaș.* CREANGĂ, P. 154.

2. Fig. Continuator al unei opere, al unei tradiții, persoană care a primit o moștenire spirituală.

3. Înlocuitor, succesor într-o demnitate (mai ales la scaunul domnesc). *Românii, subt urmașii lui Dragoș, petrecu o viață primitivă.* NEGRUZZI, S. I 271.

URMĂ, *urme,* s. f. **I. 1.** Semn concret lăsat de un obiect pe locul unde a stat sau pe unde a trecut (mai ales întipărit de piciorul omului sau de laba unui animal pe pămînt, pe zăpadă etc.). *Stoicea nu-și mai găsi urmele în pădure și se rătăci.* GALACTION, O. I 48. *În zidurile caselor vechi se cunosc și azi urmele bombelor.* VLAHUȚĂ, R. P. 12. *Pe această zăpadă ce se topește acum subt adierea încropită a zefirului primăvăratic, n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copcilor?* ODOBESCU, S. III 41. *Pe aici a trecut cerbul... Vezi urma, Toroipane?* ALECSANDRI, T. II 70. ◇ Expr. **Pe urma** (sau **pe urmele**) **cuiva** (sau **a ceva**) = prin locul pe unde a trecut sau a existat cineva sau ceva, după cineva sau ceva. *S-a pus la pîndă craiul pe urmele copilei.* COȘBUC, P. II 200. *Nic'a lui Constantin a Cosmei, din Humulești, se duse și el cu talpele bășicate pe urma lui Oșlobanu.* CREANGĂ, A. 102. *Oare multe stricăciuni am să mai plătesc eu pe urma ta?* id. ib. 50. **A merge** (sau a călca) **pe urmele cuiva** = a lua apucăturile cuiva, a imita pe cineva. ✦ Semn sau indiciu despre existența sau trecerea unei ființe (fig. a unui fenomen); amprentă. *Lăsasem de mult îndărătul meu orice urmă de viață omenească.* HOGAȘ, M. N. 157. ◇ (În construcție cu verbul «a lăsa») *Vijelia... nu lăsase nici o urmă, de parcă nici n-ar fi fost.* STANCU, U.R.S.S. 184. *Vijelii de patimi își lăsaseră urmele.* SADOVEANU, O. I 421. *Ah, durere, în ce parte De tine să fug departe? Urmă-n lume să nu las.* ALECSANDRI, P. II 102. ◇ (În construcție cu verbele «a căuta», «a prinde», «a lua» etc.) *Banditul sta ascuns și încă nu-i prinsese urma.* VORNIC, P. 193. *Căutau în țară străină urma fetei Orheianului.* SADOVEANU, O. VII 76. *Am să le iau urma toată seara, ca un prepelicar.* ALECSANDRI, T. I 158. ◇ Expr. **A ști de urma cuiva** = a ști unde se află și cum trăiește cineva. *Ascultați-mă, hatmanul Mihu știe de urma lui Crasneș și a lui Cosma.* DELAVRANCEA, O. II 237. **A nu mai da de urma cuiva, a pierde** (sau **a se pierde**) **urma** (sau **urmele**) **cuiva** = a pierde (a se pierde sau a face să se piardă) orice știre despre cineva. *Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită care să-i piarză urma.* REBREANU, R. I 241. *Cum ați plecat de la noi, a pribegit din sat și nimeni nu i-a mai dat de urmă.* GANE, N. III 51. *Hai ș-om fugi în lume, Doar ni s-or pierde urmele.* EMINESCU, O. I 176. **A-și pierde urma** = a dispărea dintre ai săi, a face ca nimeni să nu știe ce face și unde trăiește. *Și se duce tot cîntînd Ca să-și piardă urma.* IOSIF, P. 51. **Nici urmă** = de loc, nici un pic, cîtuși de puțin. *Nici urmă de zăpadă pe cîmpuri.* STANCU, D. 120. **Fără urmă** (**de...**) = fără nici un pic (de...). *Și zorile de-atîtea ori m-au găsit în geam, Fără urma somnului.* ISAC, O. 56. *Am picat în negru loc Chiar cum pică lemnu-n foc, Fără urmă de noroc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 179.

2. Sfîrșit, punct sau stadiu ultim. *Urma însă ne va arăta că Andrei Bathori nu era de loc sincer în făgăduielile sale.* BĂLCESCU, O. II 219. ✦ (Învechit) Urmare, consecință, rezultat. *Și cum să-ndrăznească la o așa faptă Cu totu-mpotrivă și neînțeleaptă! Nu gîndește urma, nu gîndește răul.* PANN, P. V. I 57. ◇ Expr. **Urma alege** v. alege (**1**).

3. (Mat.) Punct în care o curbă intersectează o anumită suprafață. ✦ Curbă de-a lungul căreia o suprafață interesectează altă suprafață.

II. (În locuțiuni și expresii) Loc. adv. **Din urmă** = (cu sens local) **a)** din spate, dindărăt. *Ajunse din urmă carul.* DUMITRIU, N. 87. *Din urmă, vine pe lîngă oameni căpitanul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 268. *Auzind pe cineva cîntînd din urmă, se uită înapoi.* CREANGĂ, O. A. 204; **b)** de la locul unde am rămas. *Acum să ne întoarcem iar din urmă.* CREANGĂ, P. 174. **În urmă** = **a)** (cu sens local) în spate, îndărăt. *Se uita mereu în urmă să vadă dacă nu este urmărit.* SAHIA, N. 94. *Trecură munți și văi, lăsară în urmă păduri dese și verzi.* ISPIRESCU, L. 22; **b)** (cu sens temporal) apoi, mai tîrziu, după aceea, ulterior. *Mai în urmă, l-am întîlnit tot aici pe Eminescu cu un frate al lui.* CARAGIALE, O. III 233. *În zădar fata moșneagului spunea în urmă că acela este lucrul mînelor sale.* CREANGĂ, P. 284; **c)** (însoțit de o precizare de timp, introdusă prin «cu» sau, pleonastic, prin «acum») înainte de momentul prezent, mai de mult (cu atîta timp). *Cu treizeci de ani în urmă era cîmp pustiu pe aici.* VLAHUȚĂ, R. P. 32. *Cu cinci luni în urmă o văzusem.* NEGRUZZI, S. I 50. (Expr.) **A rămîne în urmă** = a nu ține pasul cu cineva, a se lăsa întrecut de alții pe drum sau, fig., în activitate, în muncă. *Flăcăul rămăsese în urmă, ca să-l puie la adăpost caii.* SADOVEANU, B. 69. (Despre ceas) **A fi** (sau **a merge**) **în urmă** = a arăta o oră mai mică decît cea oficială. **A rămîne în urmă** = a funcționa prost, mergînd mai încet decît normal. **Pe urmă** = mai tîrziu, după aceea, ulterior. *Și pe urmă mi-am mai adus aminte de ceva.* C. PETRESCU, C. V. 105. *Drumul urcă întîi anevoie... pe urmă însă*

înaintează vesel. REBREANU, I. 9. *Pe urmă au dat foc și pădurii.* CARAGIALE, O. III 89. *Frunză verde flori domnești Ia tu seama ce iubești Că pe urmă te căiești.* HODOȘ, P. P. 104. **La urmă** = a) în ultimul moment, la sfîrșit de tot, într-un tîrziu. *La urmă au venit și muntenii.* SADOVEANU, B. 6. *La urmă mă hotărîi să mă duc la doamna B.* NEGRUZZI, S. I 67; b) în definitiv. *Sînt eu la urmă vinovată Că Leana umblă ca turbată Să-l vadă-n casa lor intrînd Odată?* COȘBUC, P. I 129. **Pînă la urmă, în cele din** (sau **de pe**) **urmă** sau **la** (rar în) **urma urmei** (sau **urmelor**) = la sfîrșitul unui șir, al unei succesiuni, după ce s-a terminat tot, s-au epuizat toate mijloacele; p. ext. în definitiv, așazicînd. *Toți recunoșteau pînă la urmă că la ei e liniște.* REBREANU, R. II 7. *Sculîndu-se, Bul Mihai se duse prin acea pădure pe calea apucată mai departe, pînă în urma urmelor dete de marginea acelei păduri.* BOTA, P. 31. *Tîrziu, la urma urmei, a văzut Fata că de lapte doniță e goală.* COȘBUC, P. I 248. *La urma urmei ele nu ne pot face nici un rău.* IONESCU-RION, C. 25. *În cele de pe urmă îi zise: văz, luminate împărate, că tot ce-am cerut mi s-a împlinit.* ISPIRESCU, L. 29. *La urma urmelor Ivan scoate de barbă și pe Scaraoschi și-i trage un frecuș.* CREANGĂ, P. 306. (În legătură cu verbe de mișcare) **La urmă** (sau l o c. p r e p. **la urma cuiva**) = la locul de baștină al cuiva. *Cerinat mai șezu cît șezu la Curte, apoi se întoarse la urma lui.* GANE, N. II 89. *A opta zi, s-a hotărît Negoiță să se pornească la urma lui, înspre părțile Jiului.* CARAGIALE, P. 101. (E x p r.) **A trimite pe cineva la urmă** (sau **la urma lui**) = a trimite pe cineva (uneori escortat de forța publică) la locul de unde este originar. *Am ordin... cînd oi prinde călugări vagabonzi prin satele mele, să-i trimit la urmă.* STĂNOIU, C. I. 32. *De s-o deștepta domnul ca ieri... ne trimite la urma noastră.* DELAVRANCEA, O. II 153. ✧ L o c. a d j. **Din urmă** = (cu sens temporal) precedent, anterior. *Se aflau în Păuna cîțiva refugiați aduși acolo de nenorocirile războiului din urmă.* SADOVEANU, P. M. 9. *Credincioșul i-a spus cu de-amăruntul ce se petrecuse în odaia lui în cele două nopți din urmă.* CREANGĂ, P. 99. (**Cel** sau **cel mai**) **de pe** (sau **din**) **urmă** = ultimul (dintr-o succesiune). *Ogoarele negre și cleioase ieșeau de sub întinderile celor din urmă zăpezi din martie.* DUMITRIU, N. 13. *Ascultă, Moghilă. Vorba de pe urmă a lui Ștefan e lege?* DELAVRANCEA, A. 79. *Scosese acum pe tipsie și cloșca cu puii de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde.* CREANGĂ, P. 99. *Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră.* NEGRUZZI, S. I 58. (E x p r.) **Ceasul de pe** (sau **din**) **urmă** = momentul dinainte de moarte. *În ceasul de pe urmă mi-oi aduce aminte că-s fiica lui Șoiman bătrînul!* ALECSANDRI, T. II 26. ✧ L o c. p r e p. **În urma cuiva** (sau **a ceva**) = a) (cu sens local) în spatele cuiva. *I se păruse că umblă cineva în urma lui.* DUMITRIU, N. 14. *Călătorii zoreau spre ieșire, cei mulți cu bagajele în mînă, cei puțini cu hamalii în urma lor.* REBREANU, R. I 16. *Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț.* EMINESCU, O. I 87. *În lături, înainte, în urmă-i totul moare.* ALECSANDRI, P. III 290; b) (cu sens temporal) după aceea, mai tîrziu, ulterior. *Aici, în urma frigului, au venit călduri uscate.* CARAGIALE, O. VII 34; c) ca consecință a... *În urma victoriei U.R.S.S. asupra Germaniei fasciste, o serie de țări din Europa centrală și de sud-est s-au desprins din sistemul capitalist.* SCÎNTEIA, . 1954, nr. 2903. ✧ E x p r. **(De) pe urma cuiva** (sau **a ceva**) = rămas, dobîndit, obținut de la cineva, rezultat din cauza cuiva sau a ceva. *Știa pe Traico văduv și fără nici un copil de pe urma primei lui căsătorii.* GALACTION, O. I 174. *Administra averea lui Mihai și a celor două surori ale lui, Cora și Ralu, rămași orfani acum patru ani pe urma unui accident de automobil.* C. PETRESCU, Î. I 11. *Am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale.* CARAGIALE, O. III 48. *Oare multe stricăciuni am să mai plătesc eu pe urma ta?* CREANGĂ, A. 50.

URMĂRÍ, *urmăresc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A se lua după cineva, a merge (în ascuns) pe urmele cuiva (pentru a-i supraveghea mișcările sau pentru a-l ajunge, a-l prinde). *Se uită mereu în urmă să vadă dacă nu este urmărit.* SAHIA, N. 94. *Mă simt... cuprins de oboseala sufletească pe care o simți cînd, într-un vis grozav, te-a urmărit un nebun.* IONESCU-RION, C. 45. *Se luase după el și cît colea îl urmări, pînă îl ajunse.* ISPIRESCU, L. 140. *Tinere, ce plin de visuri urmărești vre o femeie, Pe cînd luna, scut de aur, strălucește prin alee.* EMINESCU, O. I 159. ✧ (În contexte figurate) *Mi-am legat de pasu-ți viața mea trudită Te-am urmărit ca umbra.* VLAHUȚĂ, O. A. 63. ✧ R e f l. r e c i p r o c. F i g. *Se zguduie tot domul.... Plînsori sfîșietoare, împinse de blestem, Se urmăresc prin bolte.* EMINESCU, O. I 94. ✦ A ține sub observație, a supraveghea. *Deși nu se afla încadrat în mișcarea revoluționară, Turgheniev era urmărit și supravegheat în ceea ce publica.* SADOVEANU, E. 235. ✦ A face demersuri judiciare împotriva cuiva.

2. A se ține de o linie, de o urmă, de o indicație (pentru a nu pierde direcția). *Cîte zile nu pierdusem, noi ofițerii tineri, cu hărțile dinainte, urmărind cu degetul conturul coastelor Asiei Mici.* BART, S. M. 11.

3. A însoți (pe cineva sau ceva) cu privirea, cu gîndul (fără a se deplasa). *Cîte un bătrîn care stătea la fereastră întindea gîtul și îl urmărea cu ochii.* DUMITRIU, N. 152. *Cu ochii urmăream mișcările lucrătorilor.* SADOVEANU, O. VIII 171. *Pipirig, cu brațele încrucișate pe piept, îl urmărește din ochi.* TOPÎRCEANU, P. 280. ✧ (Poetic) *Făt-Frumos mergea mereu, urmărind cu cîntecul dorul inimii lui.* EMINESCU, N. 5.

4. F i g. A se ține după cineva în mod supărător; a obseda. *Viscolul nu se domoli multe zile. Muzica lui fioroasă mă urmărea și-n somn.* SADOVEANU, O. VIII 172. *Am eu un gînd care mă tot urmărește de mult.* VLAHUȚĂ, la CADE.

5. A se ocupa de viața, de activitatea, de manifestările cuiva. *În anii mai tîrzii, am urmărit pe cît am putut viața lui Creangă.* SADOVEANU, E. 101. *Toți camarazii urmăresc cu interes prietenia mea cu ofițerul ungur.* CAMIL PETRESCU, U. N. 246. ✦ A se ocupa în mod stăruitor de o manifestare sau de o mișcare socială, științifică, politică. *Urmărind cu atenție presa, oamenii muncii cunosc mai bine roadele aplicării experienței înaintate în diferite domenii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2788. ✦ A studia, a examina. (R e f l. p a s.) *Substanțele radioactive se urmăresc cam de zece milioane de ori mai ușor decît cele stabile.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 2/1. ✦ A asculta o expunere orală (uneori comparînd cu textul scris). *Urmărește conferința.*

6. A avea drept scop, a se strădui pentru...; a tinde la... *Politica externă a statelor din lagărul păcii și socialismului, în frunte cu Uniunea Sovietică, nu urmărește subjugarea sau cotropirea altor țări.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 11. *El urmărește un interes cu dumneavoastră!* SADOVEANU, P. M. 33. *Tu nu vei urmări viața vagabondantă a slujbelor, nu-i așa?* BOLINTINEANU, O. 406.

URMĂRÍRE, *urmăriri,* s. f. Acțiunea de a u r m ă r i și rezultatul ei; fugărire. *Tîrgul, prin crăpăturile obloanelor, prin spărturi de poduri, privea, cu sufletul la gură, urmărirea.* CAMILAR, N. I 74. ✦ Supraveghere, controlare.

URMĂRÍT, -Ă, *urmăriți, -te,* s. m. și f. Persoană pusă sub urmărire. *Urmăritul a fost prins.* CAMILAR, N. I 181.

URMĂRITÓR, *urmăritori,* s. m. Persoană care urmărește pe cineva (ca să-l prindă, să-l supravegheze). *Pe cînd se apropiau urmăritorii, focuri de pușcă sparseră tăcerea.* DUMITRIU, V. L. 89. *Cînd se înălțaseră sănețile la spatele Vatamanului, cei șase urmăritori se trăseseră îndărăt.* SADOVEANU, O. VII 39.

URMĂTÓR, -OÁRE, *următori, -oare*, adj. **1.** Care urmează (în timp sau în spațiu) după cineva sau după ceva; ulterior. *Dumineca următoare primăria se umplu de oameni.* REBREANU, R. I 233. *Favorizată de împărații următori... colonia română, în vreme de 160 ani, ajunse într-o stare foarte înfloritoare.* BĂLCESCU, O. II 11. ◇ (Substantivat) *Pagina 4 și următoarele.* ✦ (Substantivat, învechit) Urmaș, succesor, descendent. *Dorobanții, sub Matei Basarab și sub următorul acestuia, uciseră sute de familii.* BOLINTINEANU, O. 423. *Să cîștigăm și noi de la următorii noștri mulțumirile ce le aud moșii și strămoșii.* GOLESCU, Î. 3. ✦ Care este arătat mai departe, care este așa precum urmează mai jos. *Îți urez ca să se poată aplica cărții tale și exametrii următori.* ODOBESCU, S. III 12. *Scrise răvașul următor.* NEGRUZZI, S. I 25.

2. (Astăzi rar) Care urmează un sfat, o poruncă întocmai, care se conformează întru totul. *Căpătai încredințarea că m-a înțeles și că va fi următoare sfaturilor mele.* HOGAȘ, M. N. 184. *Oricum îmi vei porunci, voi fi următor.* GORJAN, H. IV 224.

URMIȘOÁRĂ, *urmișoare*, s. f. (Popular) Urmuliță. *Ș-a dat peste-o urmișoară de fiară. Da nu-i de fiară, ci-i de căprioară,* SEVASTOS, N. 169.

URMULÍȚĂ, *urmulițe*, s. f. (Popular) Diminutiv al lui urmă. *Să-mi plîngi urmulițele mele, Cu lacrimi amare de jele.* MAT. FOLK. 761.

URMUȘOÁRĂ, *urmușoare*, s. f. (Popular) Urmuliță. *A început a bea apă dintr-o urmușoară ce se afla pe malul rîușorului.* MARIAN, O. I 181. *Aflînd urmușoară de fiară, Stau toți oștenii, să miară.* SEVASTOS, N. 99.

URMÚȚĂ, *urmuțe*, s. f. (Popular) Urmuliță. *După mine te-i uita, Doar mă-i vedea undeva, Ori pe mine, ori urmuța Și ț-a rupe inimuța.* ȘEZ. II 56.

ÚRNĂ, *urne*, s. f. **1.** (Adesea determinat prin «funerară») Vas în care se păstrează cenușa unui mort incinerat. *Zidul împrejmuitor al mănăstirii... păstra în el urnele celor incinerați.* STANCU, U.R.S.S. 79. *O urnă funerară păstrătoare de cenuși.* ODOBESCU, S. I 212. ◇ Fig. *Cărțile acestea ale noastre sînt urne sacre, cuprinzînd inima fraților noștri scumpi, scriitorii și gînditorii.* SADOVEANU, E. 23.

2. Casetă sau cutie cu o deschizătură îngustă, în care se introduc buletinele de vot. *În fața urnelor s-au perindat numeroși cetățeni.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2921.

3. Cutie în care se depun numerele unei loterii. (Fig.) *Trepte osebite le-au ieșit din urna sorții.* EMINESCU, O. I 130.

4. Unitate de măsură la romani, valorînd aproximativ 2,704 litri.

URNÍ, *urnesc*, vb. IV. **1.** Refl. A se mișca din loc cu oarecare greutate, depunînd un efort. *Caii se urniră și porniram la pas.* SADOVEANU, O. VI 9. *Cînd nu-i convenea lui să se urnească, hehe!...* MIRONESCU, S. A. 107. ◇ (Urmat de determinări locale, temporale sau modale) *Carul scîrții și se urni din noroi.* DUMITRIU, N. 88. *E vremea să plecăm, căci se înserează!... Se urniră deodată cu toții.* REBREANU, I. 100. *Caii mergeau acum destul de repede... și era o minune de pîrtie, dar mie mi se părea că de-abia ne urnim.* VLAHUȚĂ, O. A. 491. ◇ (Întărit prin «din loc») *M-am urnit din loc cu spinarea încovoiată.* VORNIC, P. 20. *Urnindu-se din loc, începu a-și tîrîi iar ciubotele grele.* SADOVEANU, O. VIII 123. ◇ Fig. *Nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată.* REBREANU, I. 111. ◇ Tranz. fact. [Mama] *nu știa cum să mă urnească mai degrabă din casă.* CREANGĂ, O. A. 95. ◇ Expr. **A (nu) se da urnit** = a (nu) se hotărî să plece. *Nici în ruptul capului nu se dădu urnită din loc cu un pas măcar înainte.* HOGAȘ, M. N. 93. *N-au avut biata iapă încotro, au trebuit să se deie urnită și să fugă de gurile lor.* SBIERA, P. 59. ✦ A părăsi (cu oarecare greutate) localitatea unde se află, a se pune în mișcare, a pleca. *Boierii răsculați se urniră de la Hîrlău.* SADOVEANU, O. VII 127. ◇ Tranz. fact. *Sunînd din buciume, boierii își urniră gloatele de la Cucuteni.* SADOVEANU, O. VII 130.

2. Tranz. A mișca din loc (trăgînd, împingînd, smucind). *Bouleanul rămîne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăși plugul pe brazdă.* GÎRLEANU, L. 139. *Urnim o stîncă din locul ei, care era numai înținată.* CREANGĂ, O. A. 46. *Brațul meu nu poate o piatră să urnească!* ALECSANDRI, T. II 122. ◇ (În contexte figurate) *Om foarte de treabă, cu trei fete de măritat pe care nu le poate urni cu nici un chip, deși sînt drăguțe.* REBREANU, R. I 71. *Mi-am urnit piatra din casă.* ALECSANDRI, T. I 59. ◇ Fig. *Urniți, tovarăși, jalea din oraș.* DRAGOMIR, P. 19. ✦ A pune în funcție o mașină, un sistem tehnic. *Din iazul ăsta am scos peste trei ani o vină de apă în pîrîul morii, de-am urnit microcentrala.* V. ROM. noiembrie 1953, 202.

URNÍRE, *urniri*, s. f. Acțiunea de a (se) urni și rezultatul ei; mișcare, clintire. (Fig.) *Scrisoarea este din acele manifestări strălucite ale spiritelor răzvrătite care determină cu sacrificiul persoanei lor urnirea formelor ruginite.* CĂLINESCU, I. C. 108.

UROBILÍNĂ s. f. Pigment biliar (colorant al urinei) rezultat din degradarea hemoglobinei.

UROLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul aparatului urinar și (la bărbați) cu cel al aparatului genital.

UROSCOPÍE s. f. Examen de laborator al urinei.

URS, *urși*, s. m. **1.** Mamifer carnivor cu trupul masiv, acoperit de o blană deasă brun-negricioasă sau roșcată; se hrănește și cu vegetale, iar iarna hibernează *(Ursus arctos)*. *Cît despre zmeură, dacă mi-ar fi fost sete, n-aș fi avut decît să întind mîna și s-o culeg chiar de subt labele ursului.* HOGAȘ, M. N. 171. *Cum văzu ursul, îl luă la cătare cu o săgeată.* ISPIRESCU, L. 326. *La capătul podului îl și întîmpină un urs mornăind.* CREANGĂ, P. 185. ◇ (Cu aluzie la animalul îmblînzit și dresat) *Lumea se uita la noi ca la urs.* PREDA, Î. 88. *Se țineau* [copiii] *după ei ca după urs.* CAMIL PETRESCU, O. II 250. *Mai bine jucam ursul la porțile străine.* BOLINTINEANU, O. 198. ◇ *Urs alb* = urs polar. *Urs polar* v. polar. ◇ Expr. **A vinde pielea ursului din pădure** sau **toemeala în tîrg și ursul în crîng** = a conta pe un lucru înainte de a fi sigur că îl ai. **A trage nădejde ca ursul de coadă** = a nădăjdui lucruri imposibil de realizat. (În basme) **De cînd se băteau urșii în coadă** = foarte demult, de cînd nu se ține minte. *A fost odată, ca niciodată... de cînd se băteau urșii în coadă.* ISPIRESCU, L. 1. (Glumeț) **De a'a n-are ursul coadă,** se spune acelora care au o purtare nepotrivită cu situația lor, cu momentul respectiv etc. ✦ Fig. Om greoi sau ursuz, nesociabil, care fuge de lume, care trăiește retras. *Să încălzesc apă pentru ursul meu.* DAVIDOGLU, M. 44. *D-apoi bine, băiete, ce mă socoți pe mine?... urs din bîrlog?* ALECSANDRI, T. 1369. ◇ Compuse: (Bot.) **laba-ursului** v. labă (1); **barba-ursului** v. barbă; **brînca-ursului** v. brîncă[3] (3).

2. Boț de mămăligă umplut cu brînză și prăjit pe jăratic; bulz. *Nu știu cum îi cade un urs mare din sîn și de-a dura prin clasă.* CREANGĂ, A. 77. *Ursul se pune în traista gospodarului cînd pleacă la drum.* ȘEZ. VII 115.

3. Fiecare dintre grinzile longitudinale ale unui pod de lemn. ✦ Fiecare dintre stîlpii care susțin talpa prispei la casele țărănești.

URSÁC, *ursaci*, s. m. (Popular) Diminutiv al lui urs; pui de urs.

URSĂR, *ursari,* s. m. Cel care conduce urşi dresaţi şi îi pune să joace pentru a aduna bani. *În jurul lăutarilor ursarii duc urşii.* STANCU, D. 182. *Ursu mormăie pe vale Şi ursaru-i şade-n şale Şi-l struneşte de urechi Să scurme răzoare vechi* (Tractorul). SADOVEANU, P. C. 5. *Un urs... nu de cei pe care-i joacă ursarii, ci de mămăligă.* CREANGĂ, A. 77.

URSĂ, *urse,* s. f. 1. (În expr.) *Ursa-mare* = carul mare, v. car² (I 1). *Zice că aceea e ursa-mare, şi eu zic că nu e aceea.* DELAVRANCEA, O. II 330. *Ursa-mică* = carul mic, v. car² (I 1). *Mă uitam la ursa-mică.* NEGRUZZI, S. I 58.

2. (Regional) Femela ursului; ursoaică.

URSĂREÁSĂ, *ursărese,* s. f. Soţia ursarului.

URSĂRÉSC, -EÁSCĂ, *ursăreşti,* adj. De urs, ca de urs. [Lupta] *se urmează în deosebite chipuri, cu deosebite numiri: de pildă lupta voinicească, lupta ciobănească, lupta ursărească.* ALECSANDRI, P. P. 26. ✦ De ursar, al ursarului. *Urşii c-ursul ursăresc În danţuri nu se lovesc.* PANN, P. V. II 163.

URSĂRÍŢĂ, *ursărițe,* s. f. Ursăreasă. *Mi-au ieşit înainte Toate ursăriţele.* PĂSCULESCU, L. P. 126.

URSEÁLĂ, *urseli,* s. f. Faptul de a ursi. *Ursitele... se sfătuiesc asupra urselei copilului.* MARIAN, NA. 150.

URSÉSC, -EÁSCĂ, *urseşti,* adj. 1. (În descîntece) De urs, ca de urs. *Tuse urseasc㠄... tu să ieşi, să nu mai tuşeşti.* ŞEZ. VII 93.

2. (În expr.) *Măr ursesc* = soi de mere roşii, dulci şi aspre la gust. *Prune urseşti* = soi de prune rotunde, roşietice, care se coc tîrziu.

URSÍ, *ursesc,* vb. IV. Tranz. (În concepţiile mistice, mai ales la forma pasivă) A hotărî dinainte soarta unei fiinţe sau a unui lucru; a destina, a meni, a predestina. *Să-mi uit singurătatea... toate cîte-am îndurat, De cînd fui ursită-n lume să fiu fată de-mpărat.* EFTIMIU, Î. 28. *Mi-a fost pe semne calea De un duşman ursită.* TOPÎRCEANU, B. 75. *El tremură în umbră, Şi-n lunga-i agonie Se crede pentru osîndă ursit pe veşnicie.* PĂUN-PINCIO, P. 45. *Bat-o crucea ursitoare Care m-a ursit pe mine Să n-am nici o zi cu bine.* ALECSANDRI, P. P. 277. ✧ (Poetic) *A ursit-o-n faşă dorul De-a fi dragă tuturor!* COŞBUC, P. I 138. ✦ Intranz. (Despre ursitoare) A rosti formule magice care să hotărască soarta unei fiinţe sau a unui lucru. *Cînd începură ursitoarele să ursească, el se făcu numai urechi.* ISPIRESCU, L. 97.

URSÎT, -Ă, *ursiţi, -te,* adj. (În concepţiile mistice, despre soarta unei fiinţe sau a unui lucru) Care a fost hotărît dinainte, predestinat, menit, sortit. (Poetic) *Omenire viitoare... Multe fapte azi ursite le vei ţese-n viitor.* BELDICEANU, P. 125. ✦ (Substantivat) Persoană considerată ca fiind predestinată să fie soţ sau soţie cuiva. *Tu eşti ursitul inimii mele.* ISPIRESCU, L. 35. *Sînt menită Ca să fiu a ta ursită.* ALECSANDRI, P. II 91. *Tu ai fost ursita mea.* TEODORESCU, P. P. 452.

URSÍTĂ, *ursite,* s. f. (În concepţiile mistice) 1. Soartă, destin; fatalitate. *Sora mea, ursita noastră nu-i ursita celorlalte, Între noi şi lumea largă sînt atîtea ziduri nalte.* EFTIMIU, Î. 26. *O zi va veni, cît de tîrziu, cînd ursitele glorioase ce el a visat pentru naţie se vor îndeplini.* BĂLCESCU, O. II 228. ✧ Expr. (Regional) **A face** (cuiva) **pe** (sau **de**) **ursită** = a vrăji pe cineva (pentru a-i lua soţul, soţia, iubitul). *Află mata, domnule căpitan, că şi de ursită mi-a făcut.* SADOVEANU, O. VIII 186. *Băbătia lui... nu ştiu ce avea... ba-i e făcut de năjit, ba că-i e făcut de ursită, ba că-i e făcut de plînsori.* CREANGĂ, P. 111. *La răchita răsădită Face-o babă pe ursită.* ŞEZ. III 124.

2. Ursitoare (1). (Poetic) *A, dac-a ta viaţă De asprele ursite nu ar fi fost curmată.* ALEXANDRESCU, M. 27.

URSITOÁRE, *ursitoare,* s. f. (În concepţiile mistice) 1. Fiinţă imaginară despre care se crede că hotărăşte soarta omului, imediat după naşterea lui. *Se vede că-l ursise ursitoarea să-i putrezească oasele în pădurea Cotoşmanei.* GALACTION, O. I 274. *Dragul meu, nu sînt frumoasă? Toate darurile firii Mi le-au dat la leagăn daruri ursitoarele, zefirii.* EFTIMIU, Î. 106. *Cununa ta de zile şi de visuri Au împletit-o rele ursitoare.* GOGA, P. 30. *A treia seară, cînd veniră ursitoarele, se întîmplă ca unchiaşul să fie deştept.* ISPIRESCU, L. 97.

2. (Învechit) Soartă, destin, ursită (1). *Aşa mi-a fost ursitoarea sau planeta.* GORJAN, H. II 69. *Nouă ani dacă trecea... Ursitoarea se-mplinea, Fecioraşul se-ntorcea.* TEODORESCU, P. P. 618.

— Pl. şi: *ursitori* (EMINESCU, N. 29).

URSITÓR, -OÁRE, *ursitori, -oare,* adj. (În concepţiile mistice) Care urseşte, care hotărăşte dinainte soarta unei fiinţe sau a unui lucru. *Aşa mi-a fost scris în slovele ursitoare.* MARIAN, NA. 62. ✦ (Substantivat) Persoană considerată ca fiind predestinată să fie soţ sau soţie cuiva. *Brîu, brîuşorul meu, Arată-mi pe ursitorul meu, Care-i dat de dumnezeu, În vis să-l visez, Aievea să-l văz.* PAMFILE, CR. 31. *Aşa să nu poată Ursitorul meu fără mine, Cum umblă puiul după cloşcă.* PĂSCULESCU, L. P. 127.

URSOÁICĂ[1], *ursoaice,* s. f. 1. Femela ursului; ursoaie. *Gruia Dudău trage ursoaica de lanţ.* STANCU, D. 182. *Ne-a împrăştiat furtuna tocmai cînd dăduserăm peste ursoaică.* GALACTION, O. I 50.

2. Coş mai mic, care trage fumul de la o sobă lăturalnică şi-i dă drumul într-un coş mai mare; coş de nuiele lipite cu pămînt, construit deasupra cuptorului, prin care trece fumul (v. ursoaie). *Nu-i un hogeag; e o zidire piezişă care se cheamă « ursoaică » în Ţara-de-Sus.* SADOVEANU, F. J. 598. *Văzui de departe fumul de la ursoaica caselor noastre.* GANE, N. II 120.

3. Stîlp sau bîrnă de susţinere la o clădire; ursoaie.

URSOÁICĂ[2], *ursoaice,* s. f. (Popular) Ursitoare. *Nu peste mult vor veni şi ursoaicele şi vor pune pe masă o mulţime de bani.* PAMFILE, M. R. I 15.

URSOÁIE, *ursoi,* s. f. 1. (Rar) Ursoaică[1] (1).

2. Coş de nuiele sau de scînduri aşezat deasupra vetrei, prin care trece fumul. V. ursoaică[1] (2).

3. Ursoaică[1] (3).

4. Fiecare din bîrnele în ale căror scobituri se fixează jugul joagărului.

URSULÉŢ, *ursuleţi,* s. m. Diminutiv al lui urs; pui de urs.

URSULÍNĂ, *ursuline,* s. f. Călugăriţă catolică (dintr-un ordin călugăresc care se ocupă de îngrijirea bolnavilor şi de educaţia fetelor).

URSÚZ, -Ă, *ursuzi, -e,* adj. (Despre persoane şi despre înfăţişarea sau atitudinea lor) Morocănos, neprietenos, necomunicativ, posac. *Ce figură ursuză şi posomorîtă are Peruianu!* VLAHUŢĂ, O. A. III 65. *Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal şi prea ursuz... suduia mereu şi mormăia singur prin ogradă.* CARAGIALE, O. I 284. ✧ (Adverbial) *Se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă.* REBREANU, I. 15. ✧ (Substantivat) *Eşti un ursuz şi un fricos capabil să-mi strici toată dispoziţia!* REBREANU, R. II 99. ✦ Fig. (Despre obiecte) Lipsit de atracţie, respingător. *După o lună de şedere într-un loc, i se păreau vechi şi ursuze toate lucrurile din odaie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 18. *Ce ursuză-i vatra rece! Parc-aş sta c-un mort în casă.* id. O. A. 86.

— Variantă: **hursúz, -ă** (SADOVEANU, M. C. 7, HOGAŞ, DR. II 2, CREANGĂ, P. 292) adj.

URSUZÉNIE s. f. (Rar) Atitudine, comportare de om ursuz. *Ursuzenia ta a fost tălmăcită ca semn al oboselii.* PAS, Z. I 267.

URSUZLÍC s. n. 1. (Turcism învechit) Nenoroc, ghinion. *Dacă unui proprietar care are două perechi de case, îi rămîne o pereche neînchiriate, desigur se mută din casa în care a şezut în casa goală... — Probabil pentru ca să spargă ursuzlîcul, zici dumneata.* CARAGIALE, O. II 156.

2. Ursuzenie.

— Variante: **ursuzlúc** (M. I. CARAGIALE, C. 126), **hursuzlúc** (HOGAŞ, H. 80, id. DR. II 2) **hurzuzlîc** (D. ZAMFIRESCU, R. 205) s. n.

URSUZLÚC s. n. v. **ursuzlîc.**

URŞINÍC s. n. (Învechit) Catifea. *În urşinic şi matasă îmbrăcate.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 82.

URTICACÉE, *urticacee,* s. f. (La pl.) Familie de plante erbacee, cu flori de obicei monoice, mai rar dioice, reunite în spice aşezate la baza frunzelor; (la sg.) plantă din această familie.

URTICÁNT, -Ă, *urticanţi, -te,* adj. (Rar) Care urzică; usturător. *Urzica este acoperită cu peri urticanţi.*

URTICÁRIE s. f. Spuzeală sub forma unor băşicuţe de culoare roşie care apar pe piele, însoţite de o mîncărime puternică (şi provenind de obicei dintr-o intoxicaţie) (v. b l î n d ă); p. e x t. nume dat impropriu eczemelor. *Cazuri de urticarie asociate cu migrena.* PARHON, O. A. I 255.

URUÍ[1] vb. IV v. **hurui.**

URUÍ[2] vb. IV v. **urlui**[1].

URUIÁLĂ s. f. v. **urluială.**

URUIÓC, *uruioace,* s. n. (Popular) Partea urzelii de la capătul pînzei, care nu se mai poate ţese şi care se taie şi se aruncă cînd se scoate pînza din război. *Aţa de tăiet mămăliga se face din uruioc.* ŞEZ. VIII 90.

— Varianta: **urióc** (SEVASTOS, N. 315) s. n.

URUÎT, -Ă adj. v. **urluit.**

URUITOÁRE s. f. **urluitoare.**

URUITÚRĂ s. f. v. **huruitură.**

URZÁR, *urzare,* s. n. Urzitoare (1). *Pe urzar am urzit-o.* ŞEZ. XI 44.

URZEÁLĂ, *urzeli,* s. f. 1. Ansamblul firelor textile montate în război, printre care se petrece firul de bătătură pentru a ţese. *Simina, fată harnică, se sculase des-de-dimineaţă, căci avea urzeală-n război, şi la război hărnicia se măsoară cu cotul.* SLAVICI, O. I 223. *Surtucul lui... era mai mult urzeală decît bătătură.* EMINESCU, N. 42. *Covor de mătase, cu urzeala-n şase.* TEODORESCU, P. P. 85. ✧ F i g. *Grigore Vîrnav privi a doua oară prin urzeala florilor de gheaţă.* GALAN, Z. R. 174.

2. F i g. (Rar) Alcătuire, conformaţie, structură. [Galileu] *a dovedit... că toată urzeala lumii este întemeiată pe o neîntreruptă mişcare.* ODOBESCU, S. III 319.

3. F i g. Intrigă, uneltire, conspiraţie, complot. *Nebunul nu lucrase numai de capul lui... la mijloc fusese o urzeală.* PAS, L. I 241.

URZÍ, *urzesc,* vb. IV. T r a n z. 1. A pregăti urzeala pentru ţesut (trecînd firul de pe mosor pe alergătoare sau pe urzitoare, de unde se montează apoi pe război). *Îi dete o chită de cînepă şi-i spuse că pînă în seară s-o toarcă... s-o urzească, s-o ţesă.* MARIAN, O. II 184. *Nevastă-sa era în vecini... urzea pînză.* RETEGANUL, P. II 55. ✧ F i g. *Lîngă lac, pe care norii Au urzit o umbră fină... Stă copila lin plecată, Trandafiri aruncă roşii Peste unda fermecată.* EMINESCU, O. I 72. ✧ (Prin analogie) *Sus, paingul pe un frasin, urzind pînza-i diafană, Cu-al său fir de-argint subţire face-o punte-aeriană.* ALECSANDRI, P. A. 122. ✧ R e f l. p a s. *Vîrtelniţa se mişcă alene scîrţiind îndelungat şi lasă firul a se dezvăli. Aşa se urzeşte pînza.* SLAVICI, N. I 33. *Bumbacul de pe mosoare se urzeşte, adecă se întinde pre furci.* I. IONESCU, M. 689. (În construcţii figurate) *Prin pînza tăcerii ce se urzea, străpunse deodată un oftat prelung ca o chemare.* REBREANU, P. S. 26. ✧ I n t r a n z. *Am un cocoş: cu ciocul urzeşte, cu coada împleteşte* (Acul). GOROVEI, C. 4.

2. F i g. A alcătui, a întocmi, a concepe. [Eminescu] *umbla mult pe străzi şi prin Cişmigiu, fredonînd şi pierdut în gînduri, fiindcă îşi urzea atunci cea mai mare parte din temele poetice de mai tîrziu.* CĂLINESCU, E. 153. *Capul în care altădată Urzise-atîtea gînduri o minte frămîntată... din umeri fu desprins!* EFTIMIU, Î. 146. *În precuvîntarea sa el arată că ar fi dorit să urzească o istorie completă.* BĂLCESCU, O. I 184. ✦ A născoci, a scorni, a inventa. *Povestea o întîmplare pe care atunci, în clipa aceea, o urzea în minte.* VLAHUŢĂ, O. A. III 57.

3. A pune bazele, a întemeia, a funda, a clădi. *Îndată apoi, împrumutînd bani pe muncă, şi-a urzit casă în care să-şi petrecă o viaţă tihnită.* SADOVEANU, M. C. 70. *Alexandru cel Bun urzi episcopiile de Roman şi de Rădăuţi.* NEGRUZZI, S. I 240. ✧ R e f l. p a s. *De pe loc se văzu-n lume, urzindu-se colibi, sate.* CONACHI, P. 299. (F i g.) *A rominilor mărire Azi în lume se urzeşte.* ALECSANDRI, P. II 139. ✦ I n t r a n z. A lua naştere, a se ivi, a se forma, a se înfiripa. *Cînd grăunţele încep să se iveacă pe ciocan, se zice că porumbul urzeşte.* PAMFILE, A. R. 89. ✧ R e f l. F i g. *Gîndul... îl încînta ca o idilă dulce ce se urzea sub ochii lui.* VLAHUŢĂ, O. A. III 49.

4. F i g. A pune la cale ceva (rău); a unelti, a complota. *Ieri aruncă în temniţă pe Laurentius, de temei că urzea cu Arbore năvălirea lui Petru.* DELAVRANCEA, O. II 146. *Urzeşte ea o crudă răzbunare în contra nenorocitilor fii ai nesocotitei Niobe?* ODOBESCU, S. III 55. *Ce face? ce urzeşte vrăjmaşul?* ALECSANDRI, T. II 158. *De multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi.* NEGRUZZI, S. I 142.

5. F i g. (Rar) A ursi. *Cîntă ursitorile cînd urzesc binele oamenilor.* EMINESCU, N. 29. *Ce soartă ne-mpăcată urzeşte pentru tine Ruşinea-n loc de falâ şi rău-n loc de bine?* ALECSANDRI, P. III 476.

URZICÁ, *urzic,* vb. I. T r a n z. 1. (Despre urzici, p. e x t. despre alte plante) A produce prin atingere o usturime dureroasă (şi o băşicare a pielii). *Urzica... urzică împrejuru-i pe cîţi îi atinse.* PANN, la TDRG. ✧ I n t r a n z. F i g. *Începuse să bată un vîntuleţ care cam urzica.* La TDRG. ✦ (Despre persoane) A atinge cu o urzică sau, p. e x t., cu altă plantă, producînd o usturime dureroasă (şi o băşicare a pielii). *Prind a o urzica pe mîni.* MARIAN, NA. 270. ✦ R e f l. A-şi băşica pielea (prin atingerea de urzici). *S-a urzicat la picioare.*

2. F i g. A înţepa, a pişca cu vorba, a batjocori, a satiriza. *Nu-i rostesc mîrşavul nume... Nici nu scriu aceste versuri ca să-l bat ori să-l urzic.* MACEDONSKI, O. I 9. *Satira... urzicînd pe cei demni de rîs şi de reprobaţiune... are o origină foarte veche.* ODOBESCU, S. I 32.

URZICÁR[1], *urzicare,* s. n. (Regional) Pînză care se pune pe faţa şi pe trupul mortului. *În Munţii Apuseni ai Transilvaniei, trupul mortului se acopere asemenea cu o pînză albă ţesută în casă, care se numeşte urzicar.* MARIAN, Î. 247.

URZICÁR[2], *urzicari,* s. m. 1. Numele popular al unei păsări mici, cu pene negricioase, care îşi face cuibul prin bălării, mai ales prin urzici şi se hrăneşte cu musculiţe. *Acolo, de-a lungul bălăriilor, era odată zăplazul*

vechi şi înroşit de soare; sub streşinile sale late îşi făceau cuiburile urzicarii. PĂUN-PINCIO, V. 106. (Cu pronunţare regională) *Urzicariul... e una dintre păsăriticile cele mai mici cari se află în Europa.* MARIAN, O. I 431.

2. Fluture mic de culoare brun-roşiatică, cu pete mari negre, a cărui omidă de culoare neagră trăieşte pe urzici *(Vanessa urticae)*.

URZICÁRE, *urzicări*, s. f. Acţiunea de a (se) urzica şi rezultatul ei; fig. critică usturătoare, satirizare. *Critici şi urzicări la adresa oamenilor însemnaţi.* ODOBESCU, S. I 41.

URZICÁT, -Ă, *urzicaţi, -te*, adj. Cu pielea iritată, băşicată de urzici.

URZÍCĂ, *urzici*, s. f. **1.** Plantă erbacee din familia urticaceelor, cu flori dioice, verzui, în formă de ciorchine, aşezate la subsuoara frunzelor, cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri urticanţi *(Urtica dioica)*. *În toate părţile se întind desişuri mari de bozii şi de urzici.* VLAHUŢĂ, R. P. 107. *Şi din... urzică mai fac un feli de pînză.* CREANGĂ, O. A. 299. *Frunză verde de urzică, Primăvara-i noaptea mică.* HODOŞ, P. P. 54. *Eu cămaşa i-am spălat Cu urzici i-o am frecat.* ALECSANDRI, P. P. 374. ✧ Compuse: (Bot.) **urzică-moartă** = **a)** plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori mari roşii-purpurii; creşte prin locurile umede din păduri, tufişuri şi grădini *(Lamium)*; **b)** sugel; (Zool.) **urzică-de-mare** = animal marin a cărui înţepătură provoacă o iritaţie a pielii *(Actinia)*.

2. Ţesătură fabricată din fibrele urzicii **(1)**, din care se confecţionează saci.

URZICĂTÓR, -OÁRE, *urzicători, -oare*, adj. Care urzică, care produce usturime.

URZICĂTÚRĂ, *urzicături*, s. f. Iritaţie a pielii în urma atingerii cu urzici; urzicare.

URZICÓS, -OÁSĂ, *urzicoşi, -oase*, adj. (Rar, despre terenuri) Acoperit de urzici, plin de urzici.

URZICÚŢĂ, *urzicuţe*, s. f. Diminutiv al lui urzică **(1)**. *Frunză verde urzicuţă, Puicuţă, puicuţă, Cine ne-a-ntîlnit pe noi, Sărut ochii amîndoi.* ŞEZ. VIII 30.

URZÍRE, *urziri*, s. f. Acţiunea de a urzi; fig. uneltire, intrigă, complot. *Şi de-o fi să mor în luptă prin urzire mişelească, N-o să afle Cosînzeana?* EFTIMIU, Î. 100.

URZÍT s. n. Acţiunea de a urzi; urzire.

URZITOÁRE, *urzitoare*, s. f. **1.** Unealtă cu care se urzeşte materialul textil; maşină de urzit. *Urzitoarea, numită în Ardeal şi în unele părţi ale Moldovei de sus urzoi sau urzari, se aşază în casă.* PAMFILE, I. C. 263.

2. (Rar) Ursitoare. *Văd apoi zîne maestre şi văd alte năluciri: Pe Zorilă şi Murgilă, cari grăbesc să mi se culce La cele trei urzitoare, lîngă tău de lapte dulce.* COŞBUC, P. II 138.

URZITÓR[1], *urzitoare*, s. n. Maşină cu care se confecţionează urzeli.

URZITÓR[2], **-OÁRE,** *urzitori, -oare*, s. m. şi f. **1.** Persoană care urzeşte pînza şi întinde urzeala pe războiul de ţesut.

2. Fig. Uneltitor, conspirator, complotist. *Fiind un om foarte ager — unul din cei mai deştepţi urzitori de intrigi din ţara şi secolul său — el îşi asimilă oarecare cultură.* IORGA, L. I 32. *Pricep de unde vine această mişeleasă faptă. Urzitorul ei... este de faţă.* NEGRUZZI, S. III 140.

URZÓI, *urzoaie*, s. n. (Regional) Urzitoare **(1)**. *Harnică-i muierea mea, C-a pus pînza pe urzoi Şi-a pus-o de-un an, de doi.* MARIAN, S. 139.

USĂGIU s. n. v. **uzaj.**

USĂBÍRE s. f. v. **osebire.**

USĂBÍT adv. v. **osebit**[1].

USCÁ, *usúc*, vb. I. **1.** Tranz. A scoate umezeala din sau de pe ceva (printr-un procedeu mecanic sau prin expunere la soare, la vînt, la foc etc.); a zbici, a zvînta. *Să nu răceşti... Să-ţi uscăm hainele.* DELAVRANCEA, O. II 351. *Pe piscul Grohotişului, un cioban deşteptat de furtună îşi atîţa iar focul, ca să-şi usuce opincile.* RUSSO, O. 114. *Seceră orz de prînzare Şi-l usucă-ntr-o căldare.* ALECSANDRI, P. P. 353. ✧ Refl. *Oaspeţii s-au dat lîngă vatră să se usuce.* SADOVEANU, O. VIII 255. *Ne-am întins la soare să ne uscăm.* GALACTION, O. I 62. *Şedeam afară la soare cu pielea goală pînă se usca cenuşa pe noi.* CREANGĂ, A. 28. *El întră într-o cafenea de alături, ca să se usuce.* EMINESCU, N. 35. (Expr.) **A se usca** (sau **a i se usca cuiva**) **gura** (sau **gîtul**) **de sete,** se spune cînd cineva are o senzaţie puternică de sete, de căldură etc. *Striga în gura mare că se usucă de sete.* CREANGĂ, P. 242. ✧ Intranz. (În expr.) **Bea de usucă** = bea foarte mult. (Rar, într-o construcţie tranzitivă) *Vinul bun, ocaua mică, Beau voinicii de-l usucă.* TEODORESCU, P. P. 331. ✦ Refl. (Despre ochi) A înceta să mai verse lacrimi; (despre lacrimi) a înceta să mai curgă. *Noapte-n codri mă apucă, Copacilor sînt nălucă, Ochi-mi nu se mai usucă.* ALECSANDRI, P. P. 277. ✧ Tranz. *Ochii din lacrămi nu şi-i mai uscară.* ISPIRESCU, L. 162. *Mireasa nu mai usca ochii, într-una plîngea.* ŞEZ. II 112.

2. Tranz. A deshidrata legume, fructe, carne, peşte, etc. (pentru a le putea conserva mai multă vreme).

3. Refl. (Despre plante, p. ext. despre locul unde cresc) A-şi pierde seva; a se veşteji, a se ofili. *Pe unde trece ea, faţa pămîntului se usucă.* EMINESCU, N. 7. *Vara trece, iarna vine, Şi tu, codre, te-ai uscat!* ALECSANDRI, P. A. 56. *Iarba se usucă pe unde călcăm.* RUSSO, O. 38. ✧ Fig. *Să mă primblu... să mă mai răcoresc, că m-am uscat aici în provinţie.* ALECSANDRI, T. 197.

4. Refl. (Despre fiinţe) A-şi pierde vlaga, a slăbi peste măsură (ca urmare a unei stări fizice sau psihice chinuitoare). *De ce, cînd o văd, mă usuc?* SADOVEANU, O. I 290. *Moartea... se uscase de se făcuse cîrlig.* ISPIRESCU, L. 10. *Amîndoi într-o durere se uscau de pe picioare.* CONACHI, P. 84. ✧ (Determinat prin «de dor») *Te usuci de dorul cui ştiu eu.* CREANGĂ, A. 117. *Susano... îmi eşti drăguţă şi mă usuc de dorul tău.* ALECSANDRI, T. 706. ✧ Tranz. fact. *La Sebiş ori în altă parte Mereu acelaşi dor de ducă Spre Nu — ştiu-unde mă usucă Mă chinuie mereu, mă arde.* BENIUC, V. 16. *Această idee îl usucă pe picioare.* ALECSANDRI, S. 8. ✦ (Despre organe sau părţi ale corpului) A se atrofia, a se închirci. *De ce nu-mi răspunzi? Ţi s-a uscat limba?* CONTEMPORANUL, VII 118. ✧ Tranz. (Atestat în forma *usuca*) *Trecînd un glonţ de tun aproape, mi-au usucat un picior Şi-am rămas învalid.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 66. (Fig.) *Învăţătura cărţilor nu i-a uscat inima, cum se întîmplă adesea.* C. PETRESCU, A. R. 23. ✧ Intranz. (Rar) *Nu voi, tată, să usuce Al meu suflet tînăr, vesel.* EMINESCU, O. I 65.

6. Tranz. fact. Fig. (Rar) A face să cheltuiască mult, a stoarce de bani; a ruina. *Nu pre am parale la mine, că... Bucureştiu ista m-o uscat.* C. PETRESCU, Î. II 198.

— Prez. ind. şi: *usc* (JARÍNK-BÎRSEANU, D. 59). — Variantă: **usucá** vb. I.

USCÁRE, *uscări*, s. f. Acţiunea de a (se) usca. **1.** Zbicire, zvîntare. *Uscarea rufelor.*

2. Conservare prin deshidratare a legumelor, fructelor, cărnii etc. *Uscarea* [peştelui] *se face de gospodarii ce au primprejur ape bogate în peşte.* PAMFILE, I. C. 73. *Uscarea prunelor... pentru iarnă se face în mai multe feluri.* id. ib. 232.

USCÁT[1] s. n. Faptul de a (se) usca; uscare. *Găsim... un șopron pentru ascuțitul și pregătitul cîrligelor, cu o serie de grinzi sprijinite pe cîte doi stîlpi pentru întinsul și uscatul lor.* ANTIPA, P. 344.

USCÁT[2], *uscaturi*, s. n. Pămînt (mai ales la țărmul unei ape sau în opoziție cu apă). *Noaptea cade lină ca o apă, unind uscatul cu oceanul.* RALEA, O. 33. *Drumuri nu sînt pe uscat în Deltă.* BART, E. 308. *Oprindu-se vaporul la Brăila, mă hotărîi a mă cobori pe uscat și a întrerupe călătoria mea în Orient.* ALECSANDRI, O. P. 257. ◇ Expr. **A se zbate ca peștele pe uscat** = a lupta cu foarte multe greutăți. **A trage targa pe uscat** v. trage (I 8). **A tîrî barca pe uscat** v. tîrî. **A fi dracul pe uscat** = a fi șiret, rău.

USCÁT[3], **-Ă**, *uscați, -te*, adj. 1. Lipsit de umezeală; zbicit, zvîntat. *Vara fusese secetă mare, cu călduri dogoritoare, cu vînturi uscate.* AGÎRBICEANU, S. P. 28. *Hei, mare, apă sărată, Mai lasă-mă-afar-o dată, Să mai văz pămînt uscat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. ✦ (Despre vreme, zile, anotimpuri) Lipsit de ploaie sau de zăpadă; secetos. *Era un ger uscat, că sub picioare noroiul înțepenit al șoselei suna ca o nucă găunoasă.* I. BOTEZ, ȘC. 72. ✦ (Despre gură sau gît) Care dă o senzație puternică de sete, de căldură; însetat. *Se dădu la o parte și o întrebă cu glas uscat (uscat îi era gîtlejul, ca de-o sete).* DUMITRIU, P. F. 40. *Cu gîtul uscat m-am suit la bufet, cu gîtul uscat m-am întors.* ALECSANDRI, T. I 95. ✦ (Despre plîns și despre ochi, p. ext. despre privire) Lipsit de lacrimi. *Cînd privirea îi fu uscată, își luă ziua bună.* C. PETRESCU, C. V. 134. *Deodată trăsări prin vis și-și strîmbă fața, scîncindu-se într-un plîns uscat.* VLAHUȚĂ, N. 39. ✦ (Despre ten, piele, păr etc.) Lipsit de grăsime. ✦ (Despre tuse) Fără expectorație; sec. *Aude prin părete tusa uscată a vecinului.* C. PETRESCU, Î. II 262. ✦ (Despre voce, timbru, sunete) Rigid, spart, aspru. *Roate de frunze moarte năvăleau la fereastră, tremurau și se zbăteau cu sunet uscat.* SADOVEANU, O. I 330. *Titu spunea și el ceva, cu glas uscat, fără să-și dea seama ce.* REBREANU, R. I 247. ◇ (Adverbial) *Îi zise uscat vizitiului care aștepta poruncă.* DUMITRIU, N. 33. *Îmi pare rău că nu l-am găsit pe tovarășul Duma, rosti uscat.* GALAN, B. I 13. *Cosașii șfîriiau uscat în verdeață.* SADOVEANU, O. I 314. ✦ (Despre pămînt) Neroditor, neproductiv, steril, sterp.

2. (Despre unele alimente) Care și-a pierdut apa (prin efectul timpului, prin aplicarea unor procedee de conservare etc.). *Scăpasem de provizie uscată, de carnea sărată la butoi, de pesmeții pietroși în care ne rupeam dinții și ne șîngeram gingiile.* BART, S. M. 96. *Cît pentru legumă, avea niște cîrnați uscați de proaspeți ce erau.* ISPIRESCU, la CADE. *O pîine uscată pe masă.* CREANGĂ, O. A. 98. *O baniță de nuci uscate... hai, treacă de la mine.* ALECSANDRI, T. I 318.

3. (Despre plante și despre părți ale lor) Lipsit de sevă, veșted, ofilit, îngălbenit. *La maluri plutesc și acum, uitate de vreme, frunze uscate din toamna trecută.* RALEA, O. 132. *Foi uscate-n jurul tău să cadă rar, La ureche să-ți descînte un bondar.* TOPÎRCEANU, B. 43. *Prin frunzele uscate... trece-un freamăt ce le scutură pe toate.* EMINESCU, O. I 83. *Pe lîngă lemnul uscat, arde și cel verde* (= cei buni pătimesc adesea pe lîngă cei răi). ◇ (Substantivat, în expr.) **A îndruga** (sau **a înșira la**) **verzi și uscate** v. îndruga (1), înșira (4).

4. (Despre ființe sau părți ale corpului lor) Slab, uscățiv; (despre organe sau părți ale corpului) slăbit, atrofiat, închircit. *E palidă, subțire și uscată și într-una se tînguie c-o voce slabă că nu-i prieste aerul de la munte.* SADOVEANU, B. 36. *Celor bătrîni, abia le-a întins degetele uscate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 31. *Spiru, înalt și îndoit, uscat ca un țîr, abil și iscoditor, vorbea în surdină c-o dulceață în glas, veșnic cu mîna pe inimă.* BART, E. 291. ◇ Fig. *De atunci rămas-am răzleț în lume, cu sufletul uscat, fără scop, fără dor, fără bucurie.* GANE, N. III 127.

USCĂCIÓR, -OÁRĂ, *uscăciori, -oare*, adj. (Popular) Uscățel. *Ceva lemne să doboare, Din copaci crăngi uscăcioare.* PANN, P. V. I 89.

USCĂCIÓS, -OÁSĂ, *uscăcioși, -oase*, adj. Uscat; (despre persoane) slab, uscățiv. *Dar dintre toți, cel mai îndărătnic curtezan și mai fără noroc era Iancu, un tînăr nalt și uscăcios.* GANE, N. I 105. *Măru roșu și frumos, Badea nalt și uscăcios.* HODOȘ, P. P. 71.

USCĂCIÚNE s. f. 1. Însușirea de a fi uscat. *Uscăciunea neagră și sălbatică a părului contrasta plăcut cu fața fină.* EMINESCU, N. 35. ✦ Senzație de sete, de căldură, de înecăciune. *În cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul.* REBREANU, I. 29

2. Secetă. *Balta Amara seacă complet în cursul perioadei de uscăciune.* PROBL. GEOGR. I 95. *Cînd arătura se face pe uscăciune, adecă atunci cînd pămîntul este uscat și bolovănos, sămînța încolțește cu greu.* PAMFILE, A. R. 57. *Cărări, mîncate și adîncite de șuvoaie, crăpături largi, căscate de uscăciune, făceau cam anevoios urcușul.* VLAHUȚĂ, O. A. III 49.

USCĂTOÁRE, *uscătoare*, s. f. Uscătorie. *În etajul de jos erau atelierele de talpă, în al doilea, atelierul de negriță și sus, uscătoarea.* ARDELEANU, D. 101.

USCĂTÓR[1], *uscătoare*, s. n. Aparat, mașină sau instalație care servește la uscatul unor obiecte sau al unor produse agricole, industriale etc. ◇ *Uscător de abur* = aparat montat pe conductele de abur, pentru a extrage apa formată prin condensarea aburului în timpul circulației lui prin conducte. ✦ Mic aparat (folosit mai ales de coafori) pentru uscarea rapidă a părului spălat.

USCĂTÓR[2]**, -OÁRE**, *uscători, -oare*, adj. Care usucă, zvîntă, zbicește.

USCĂTORÍE, *uscătorii*, s. f. Instalație în care se află aparate speciale pentru uscatul unor produse agricole, industriale etc.; local, cameră în care se află o asemenea instalație. *Vedea... tot tumultul planetei cu porturi și hamali, cu hale imense... cu uscătorii de fructe și pepiniere de păstrăvi.* C. PETRESCU, C. V. 119.

USCĂTÚRĂ, *uscături*, s. f. (Mai ales la pl.) 1. Creangă subțire și uscată (desprinsă de copac). V. vreasc, gătej. *Iarna se lungea și uscăturile puține în pădurea boierească.* REBREANU, R. I 233. *Fata, harnică cum era, curăți părul de uscături și de omizi.* CREANGĂ, P. 287. *O fată... se duse în pădure după uscături.* ȘEZ. I 243. *Nu e pădure fără uscături* (= orice colectivitate are și unele elemente rele în sînul ei). ✦ Fig. (La pl.) Oameni de nimic, ticăloși. *Erau și uscături care, ca să se pună bine cu Baciu, îi spuneau... ce vorbeau oamenii.* PAS, Z. III 284.

2. (La pl.) Mîncări uscate, care se mănîncă neîncălzite (și fără o preparare specială). *Îmi puse dinainte niște uscături, un pui fript, ochiuri și o gărăfioară cu vin.* GANE, N. II 159. *Pune atunci un talger de uscături ș-o garafă cu vin dinaintea părintelui Buligă.* CREANGĂ, A. 95. *Rareori mănîncă bine, mai mult uscături și post.* PANN, P. V. II 115. ✦ Uscățele.

3. Fig. Epitet dat unei femei slabe și rele. *Așa ți se cade, uscătură netrebnică, care știi numai să plîngi și nu știi că plînsul e mai amar pentru cine a rîs toată viața!* GANE, N. III 175.

USCĂTUREÁ, -ÍCĂ, *uscăturele*, s. f. Diminutiv al lui uscătură (1). *Plecînd la pădure ca să aducă ceva uscăturele pentru casă, văzu într-un copaci un cuib de pasăre.* ISPIRESCU, L. 266.

USCĂȚÉL, -ÍCĂ, *uscățel, -le,* adj. Diminutiv al lui uscat. *Cucoana Savastița... o femeie mică, uscățică... smunci lui Andrei pălăria din mînă.* HOGAȘ, H. 84.

USCĂȚÉLE s. f. pl. 1. Prăjitură făcută din bucățele de aluat dospit, prăjite în grăsime. V. minciună (II). 2. Uscătură (1). *Haideți la pădure să aducem uscățele, să ne facă mama voastră plăcinte.* RETEGANUL, P. I 44.

USCĂȚÉSC, -EÁSCĂ, *uscățești,* adj. (Învechit, rar) De uscat, specific uscatului. *Iar eu umblînd încoaci și încolo, băgînd de seamă la ierburile cele marinești (= marinărești) că nu aseamănă cu cele uscățești.* GORJAN, H. II 7.

USCĂȚÍV, -Ă, *uscățivi, -e,* adj. (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Slab, costeliv. *În vreme ce oamenii se frămîntau așa, Pavel Tunsu, un bărbat uscățiv, cu cap mic și cu ochi hrăpărești, ginerele babei Ioana, se tocmea cu copilașul său, Costică.* REBREANU, R. II 28. *Scotoci uscățivul meu călugăr printre hribii rămași în traistă.* HOGAȘ, M. N. 119. *Uscățiv așa cum este, gîrbovit și de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic.* EMINESCU, O. I 132. ✦ (Rar, despre plante sau părți ale lor) Fără frunze; gol, uscat. *Vîntul tăios... smulgea ultimele frunze moarte, ciocnea ramurile uscățive unele de altele.* DUMITRIU, N. 184.

USCIOÁRĂ s. f. v. **uşcioară.**

USCIÓR s. m. v. **uşor**[3].

USEBÎ vb. IV v. **osebi.**

ÚSNĂ, *usne,* s. f. 1. Marginea de sus a unei oale sau a altui vas adînc; gură, buză. ✦ Marginea răsfrîntă a unui clopot; buză. ◇ Expr. **A suna într-o usnă** = a lovi cu limba numai într-o parte (în semn de alarmă). *Clopotul cel mare niciodată n-a sunat într-o usnă fără să puie tot orașul în mișcare.* NEGRUZZI, S. I 284. ✦ Marginea de sus a unei luntre. *I-a umplut...* [luntrea] *cu pămînt pînă peste usnă.* SANDU-ALDEA, U. P. 115. 2. Împrejmuire (de lemn) la o fîntînă; ghizd. ✦ Lărgitură la baza puțurilor vechi de sare, făcută pentru a sprijini armătura de lemn.

USTENSÍLĂ, *ustensile,* s. f. (Mai ales la pl.) Obiect care servește la efectuarea unei operații curente în gospodării, în laboratoare, în diferite meserii etc. V. unealtă, sculă, instrument. *Trecu printre butoaie noi și alte ustensile de dogărie.* CĂLINESCU, E. O. II 85. *Manichiurista a întins pe masa de cristal toate ustensilele complicate.* C. PETRESCU, C. V. 258. *În restul încăperii, mobilă și ustensile adecvate. Un aparat telegrafic, frîne, telefon etc.* SEBASTIAN, T. 188.

USTURÁ, pers. 3. *ústură,* vb. I. Tranz. (Folosit și factitiv sau absolut; complementul indică o ființă sau o parte a corpului și este în același timp subiect logic; subiectul gramatical indică locul dureros sau agentul care cauzează durerea) 1. A face pe cineva să simtă o senzație ascuțită de înțepătură sau de arsură, de obicei dureroasă. *Învîrtea cu o lingură de lemn Prin cratița în care sfîrîia rîntașul Și mormăia că o ustură, de ceapă, ochii.* BENIUC, V. 37. *Sara, mă ustura pielea feții și mă durea capul.* SADOVEANU, O. VII 49. *Zăpada sfărmicioasă stăpînea tot cuprinsul, atît de albă, că, privind-o mai mult, ustura ochii.* REBREANU, N. 68. *Ochii roșii îți ardeau în cap și-l usturau ca de fum.* VLAHUȚĂ, O. A. I 104. ◇ Expr. **A-l ustura** (pe cineva) **inima** (sau **la inimă**), se spune cînd cineva simte o durere puternică, fizică sau morală. *Mă ustură inima-n mine, cumătră! mă rog, scoate-mă.* CREANGĂ, P. 33. (Glumeț) **A-l ustura pe cineva spatele,** se spune cînd cineva merită bătaie. 2. Fig. A trata rău pe cineva, asuprindu-l, chinuindu-l, făcîndu-l să sufere. *Ne-am dat robi unuia Calistrat vel-vornic. Ne-a ucis și ne-a usturat acesta; ne-au ucis și ne-au usturat alții după dînsul.* SADOVEANU, N. F. 28. *Are să se mînie și are să ne usture rău mînia lui.* id. O. VI 68. *Îl ustura sufletul de amărăciune.* REBREANU, R. I 129. ✦ A înțepa pe cineva cu vorba. *Povestea e extrem de pitorească și ustură în toate cuvintele ei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 15/7. *Mătrăguna A-nvățat un brusture Să le spuie-n față una Care să le usture!* TOPÎRCEANU, B. 50.

USTURĂTÓR, -OÁRE, *usturători, -oare,* adj. Care produce usturime, care ustură. [Era] *mai bucuros de o rană usturătoare decît de copilăriile și de slăbiciunile reveriei.* GALACTION, O. I 197. ◇ Fig. *Acuma însă toate parcă erau strînse în cleștele fierbinte ale unei păreri de rău usturătoare.* REBREANU, P. S. 164. ✦ Fig. Caustic, tăios, incisiv. *Adevărurile usturătoare pe care le azvîrlea poetul în fața dușmanilor poporului au făcut ca aceștia să devină și dușmanii săi.* BENIUC, P. 29. ◇ (Adverbial) *La vorbele și cîrtirile celorlalte neveste de slujbași ai curții, începu a răspunde atît de subțire, usturător și pătimaș, încît toate amuțiră.* SADOVEANU, O. VIII 223.

USTURĂTÚRĂ, *usturături,* s. f. Usturime. *Dar eu de scărmănătură Și de mult-usturătură Nu mă mai gîndii la gură.* MARIAN, S. 102.

USTURICIÓS, -OÁSĂ, *usturicioși, -oase,* adj. (Regional) Usturător. *Roșeață usturicioasă.* ȘEZ. II 91.

USTURÍME, *usturimi,* s. f. Senzație dureroasă caracteristică, pricinuită de o înțepătură, de o arsură, de o lovitură, de un miros înțepător etc. *Din cauza usturimii, îl podidesc lacrimile.* PAS, Z. I 65. *Mitrea sări din culcuș. Țipă ars de usturime.* SADOVEANU, M. C. 46. *Bieții zmei țipau de usturime în para focului.* ISPIRESCU, L. 294.

USTURÓI s. m. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu gust și miros caracteristic, al cărei bulb, compus din bulbi mici, este comestibil *(Allium sativum). Ce e în sacul ăla?... — Fasole... ceapă, ardei, usturoi.* ISPIRESCU, L. 268. *De mîncare? O ceapă, un usturoi și-o bucată de mămăligă rece.* CREANGĂ, P. 6. *Frunzuliță usturoi! Că s-a dus badea de joi.* BIBICESCU, P. P. 35. ◇ Expr. **Nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i miroase** v. mirosi.

USTUROIÁ, *usturoiez,* vb. I. Tranz. A pune (mult) usturoi într-o mîncare, a da unei mîncări gust de usturoi.

USTUROIÁT, -Ă, *usturoiați, -te,* adj. Cu gust, cu miros de (mult) usturoi; preparat cu usturoi. *Taie felii subțiri de pastramă usturoiată.* C. PETRESCU, Î. II 135. (Cu pronunțare regională) *Trandafiri usturoieți și slănină de cea subțire, făcute de căsă, tăiete la un loc, fripte bine în tigaie și cu mămăliguță caldă se duc unse pe gît.* CREANGĂ, A. 103.

USTUROÍȚĂ, *usturoițe,* s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu miros tare, ca de usturoi, cu flori mici, albe; crește prin locurile umbroase și umede din păduri, crînguri și grădini, frunzele, semințele și sucul ei fiind întrebuințate în medicină *(Alliaria officinalis);* voinicică, vindecuță.

USÚC s. n. Substanță unsuroasă de culoare albă, galbenă, galben-roșcată sau verzuie, cu miros specific, secretată de glandele sebacee și sudoripare ale ovinelor și care protejează lîna în timpul creșterii, ungînd-o la bază și lipind firele între ele. *Se opărește apoi lîna întreagă, ca să iasă din ea usucul.* PAMFILE, I. C. 6. ✦ Apă cu care s-a opărit și în care s-a spălat întîia dată lîna (folosită

în medicina populară în tratamentul contra scabiei). *Au început a mă scălda ba cu leşie de ciocălăi, ba cu usuc de lînă, ba a mă unge cu dohot.* CREANGĂ, O. A. 286.

USUCÁ vb. I. v. **usca.**

UŞÁRNIC, -Ă, *uşarnici, -e,* s. m. şi f. (Popular) Termen dispreţuitor pentru o persoană care umblă prea mult pe la casele altora, care colindă pe la alţii. *La noi s-aduna zilnic un guraliv sobor: cocoşneţe de mahala, uşarnice... preotese, moaşe.* M. I. CARAGIALE, C. 75. (Cu pronunţare regională) *Şezi lipcă unde te duci şi scoţi sufletul din om cu obrăzniciile tale, uşernic ce eşti!* CREANGĂ, A. 46.

ÚŞĂ, *uşi,* s. f. **1.** Deschizătură de formă regulată, de obicei dreptunghiulară, lăsată în peretele unei clădiri, la un vehicul, la o mobilă etc., pentru a permite accesul, pătrunderea (şi ieşirea); ansamblu format dintr-un cadru fix (v. t o c) de care se prinde, prin balamale, un panou vertical de lemn, de metal etc. mobil, care închide sau deschide această deschizătură; (prin restricţie) panoul de lemn, de metal etc. din acest ansamblu. *Cînd opri trenul, un băieţandru se repezi la vagonul în uşa căruia se arătase Grigore Iuga.* REBREANU, R. I 69. *Uşa e scoasă din ţîţîna de jos.* CARAGIALE, P. 48. *Şi cum vorbeau ei, numai iaca intră şi Chirică pe uşă.* CREANGĂ, P. 177. ◇ *Uşa băii* = locul pe unde se coboară în mină. *Uşă domnească* (sau *împărătească*) sau *uşa raiului* = intrare principală în altar. *Preotul... se arată în «uşa raiului» sau «uşa domnească» ori iesă lîngă tetrapod şi de-aice apoi «strigă vestirile».* MARIAN, NU. 203. ◇ Loc. adv. **La uşa...** sau **la uşă** = foarte aproape (de...). *Încurînd înţelese că Stavrat într-adevăr are dreptate şi că primejdia e la uşă.* REBREANU, R. II 100. *În curînd tiranul se văzu la uşa mormîntului.* NEGRUZZI, S. I 159. ◇ Expr. (Despre evenimente, fenomene) **A bate la uşă** = a fi foarte aproape, a fi iminent. *Acest program cuprinde... desfiinţarea clăcii şi emanciparea proprietăţii şi toate celelalte reforme care băteau la uşă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 205. **Ca-la-uşa-cortului** v. c o r t. **A (-şi) deschide (larg) uşile** = a lăsa intrarea liberă, a da acces liber. *Revoluţia a organizat Ermitajul şi a deschis larg uşile acestui muzeu poporului sovietic.* STANCU, U.R.S.S. 119. **A deschide cuiva amîndouă uşile** = a primi pe cineva cu bucurie, cu braţele deschise. **A lăsa** (pe cineva) **după uşă** = a nesocoti, a desconsidera, a dispreţui (pe cineva), a nu da nici o atenţie (cuiva). *Acei cari nu se bucură de un nume bun sînt lăsaţi după uşă, cum se zice.* GHICA, la TDRG. **A sta după uşă** = a fi nesocotit, nebăgat în seamă; a se ţine izolat, a sta deoparte în societate. **A da** (mai rar **a arunca**) **sau a fi dat** (mai rar **aruncat**) **pe uşă afară** = a goni sau a fi gonit de undeva. *I se răspunse că va fi aruncat pe uşă afară cu sergentul.* CĂLINESCU, E. O. II 308. (Rar) **A primi** (pe cineva) **între două uşi** = a sta (cu cineva) de vorbă în fugă, căutînd să scape cît mai repede. *Traian Arsen mi-a povestit că ministrul l-a primit între două uşi, neliniştit, grăbit să-şi expedieze musafirii.* EFTIMIU, N. 93. **A strînge** (pe cineva) **cu uşa** = a forţa (pe cineva) să facă sau să recunoască un lucru. *Îmi vine să-i strîng cu uşa pe Bondicescu şi pe Pungescovici ca să-mi hotărască odată ce gînduri au.* ALECSANDRI, T. I 134. **A lua uşa-n spate** = a pleca, a ieşi. **A arăta** (cuiva) **uşa** v. a r ă t a (2). **A forţa uşa** v. f o r ţ a (2). **A intra pe** (sau **prin**) **uşa din dos** v. d o s (1). **A scăpa pe** (sau **prin**) **uşa din dos** v. d o s (1). **A trînti** (sau **a închide**) **cuiva uşa în nas** v. n a s (1). **A da uşa de perete** v. d a[3] (I 9). **A fi uşă de biserică** v. b i s e r i c ă (1).

2. Fig. Casă, locuinţă. *Care s-a întors de la uşa mea fără să cîştige dreptate şi mîngîiere?* NEGRUZZI, S. I 140. ◇ Expr. (**A bate, a cere, a creşte** etc.) **pe la uşile oamenilor** (sau **pe la uşile străine**) = a munci pe la alţii, a trăi din mila altora, a cere de pomană. *Eu sînt Stoicea... care crescui pe la uşile străine.* GALACTION, O. I 51. *Nu m-ar fi lăsat el pe la uşile oamenilor dacă nu l-ar fi luat în oaste.* CONTEMPORANUL, IV 391.

UŞCHIÓR s. m. v. **uşor[3].**

UŞCIOÁRĂ, *uşcioare,* s. f. Uşiţă. *Ştia la el cheia de la uşcioara altarului.* GALACTION, O. I 185. *În ascunzătoarea ce este în colţ la dreapta... este o uşcioară.* ISPIRESCU, L. 143. *Uşcioara tăinuită se deschide.* NEGRUZZI, S. III 492. — Variantă: **uscioáră** (COŞBUC, P. I 98) s. f.

UŞCIÓR s. m. v. **uşor[3].**

UŞÉR, *uşeri,* s. m. (Învechit) Dregător în Moldova, avînd sarcina de a primi solii şi de a-i introduce la domnul ţării. V. p o r t a r. *Uşerul Amiras înainte de domnia lui Grigore Matei Ghica... nu se cunoştea.* IORGA, L. I 468.

UŞIÉR, *uşieri,* s. m. (Ieşit din uz) Om de serviciu la unele birouri sau instituţii publice (instanţe judecătoreşti, ministere etc.); aprod. *De la uşier pînă la prezident, cu toţii îi surideau în mod amical.* La TDRG.

UŞÍŢĂ, *uşiţe,* s. f. Diminutiv al lui u ş ă. *Droaşca porni iarăşi, o parte din clăcaşi se ţinură la uşiţa ei, alergînd.* CAMIL PETRESCU, O. II 286. *A îmblat ea încolo şi încoace pînă ce-a dat de-o uşiţă mică.* MARIAN, O. I 357.

UŞÓR[1] adv. **1.** Încet, domol, lin. *Bate uşor vîntul.* STANCU, D. 19. *Ziceţi-i uşor, ca o adiere... cu foc, iubiţilor.* SADOVEANU, O. I 402. ✦ (Pe lîngă verbe de mişcare) Fără zgomot, fără să apese pasul. *Păşeşte uşor.*

2. Cu uşurinţă, fără complicaţii, fără efort; lesne, comod, în voie. *Toate acestea le ştiu şi a fost uşor să le aflu.* C. PETRESCU, C. V. 108. *A murit uşor, ca un pui de găină.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 36. *E sat dincolo — drum umblat Şi dealul mic, uşor să-l sui.* COŞBUC, P. I 232. *Nu se putea călători aşa de uşor şi fără primejdii ca în ziua de astăzi.* CREANGĂ, O. A. 220.

3. Fără seriozitate, fără adîncime; superficial, uşuratic. *Mai tîrziu va vide că, deşi m-am purtat uşor, nu am făcut nimică de nevrednic.* KOGĂLNICEANU, S. 139. ◇ Expr. **A lua uşor un lucru** (sau **a trece uşor peste un lucru**) = a nu da prea mare importanţă unui lucru, a-l privi în mod superficial, a nu-l aprofunda. *Hotărîse să treacă uşor pe deasupra faptelor.* VORNIC, P. 181. **A lua viaţa uşor** = a nu-şi face griji, necazuri. *Cînta, juca şi lua viaţa uşor.* DUMITRIU, P. F. 57.

4. Puţin. *A început să vorbească cu glasul uşor tremurat.* REBREANU, R. I 234.

UŞÓR[2], -OÁRĂ, *uşori, -oare,* adj. **I.** (În sens material, în opoziţie cu g r e u) **1.** Care are greutate mică, care cîntăreşte puţin, care exercită o presiune redusă asupra suprafeţei pe care stă. *Foaie verde lemn uşor, De nimica nu mi-i dor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32. ◇ *Benzină uşoară* v. b e n z i n ă. (Sport) *Categorie uşoară* = categorie a boxerilor care au greutatea corpului de la 57 la 61 kg. *Industrie uşoară* v. i n d u s t r i e. ◇ Expr. **Fie-i ţărîna uşoară** = (formulă întrebuinţată la înmormîntări sau, mai rar, cînd se pomeneşte despre un mort) odihnească-se în pace! aibă parte de deplina odihnă a morţii! *Soacră-mea — fie-i ţărîna uşoară! — aşa a făcut cu mine.* CREANGĂ, P. 4. *Aşa m-au deprins Ştefan, uşoară ţărna-i fie.* ALECSANDRI, O. 220. ✦ (Despre materiale) Cu greutate specifică mică. ✦ (Despre mîncări, alimente) Care nu dă senzaţia de încărcare a stomacului; care nu cade greu; care se digeră uşor.

2. Care nu poartă sau nu conţine greutăţi; neîncărcat, neîmpovărat. *Vorba ceea: fală goală, traistă uşoară.* CREANGĂ, O. A. 215. ◇ Expr. (**A fi**) **cu inima uşoară** = (a fi) lipsit de supărări, de griji;

a fi vesel, voios. *Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț, Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanți.* EMINESCU, O. I 87. **(A fi) îmbrăcat ușor** = (a fi) îmbrăcat cu haine subțiri. ✦ (Despre trupe) Care poartă armament puțin și se deplasează cu repeziciune. *Călărimea la romîni trebuie să fi fost de două feluri: grea și ușoară.* BĂLCESCU, O. I 25. ✧ (Ieșit din uz) *Artilerie ușoară* = artilerie care cuprinde piese de calibru mic, lesne deplasabile.

3. Iute, sprinten, vioi. *Turturica fiind mai ușoară, ajunge mai înainte.* CREANGĂ, P. 273. *Adese văz pe cronicari a face deosebire între călărimea ce se bătea în linie și gonacii cu cai ușori care se întrebuințau spre . . . a lua în goană pe vrăjmași.* BĂLCESCU, O. I 25. *Cîndu-i zi de sărbătoare, Sînt ușoară foarte tare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 420. ✧ Expr. **A fi ușor de cap** (sau **a avea cap ușor**) = a pricepe cu ușurință, a fi ager la minte, isteț, deștept. *El se vede c-o fost mai ușor de cap, o făcut ce-o făcut și-o scăpat într-un an.* MIRONESCU, S. A. 136. **A fi ușor la mînă** (sau **a avea mînă ușoară**) v. mînă (1). (Popular, depreciativ) **A fi ușor de gură** = a fi vorbăreț, flecar. *Și p-atunci bărbierii erau . . . ușori de gură.* ISPIRESCU, U. 112. ✧ Fig. *Ușoare la pîrjol, acoperișurile de stuf dintr-o dată izbucneau în lungi pălălăi spre cer.* SADOVEANU, O. I 550.

II. Care pare lipsit de greutate. **1.** (În opoziție cu tare, puternic, intens) Mic, puțin, slab (ca volum, amploare, consistență, intensitate). *Vîntul ușor le bătea fețele.* DUMITRIU, N. 53. *Mă izbește în obraz un curent puternic și picături ușoare de ploaie.* SAHIA, N. 26. *Al ei chip se zugrăvește plin și alb; cu ochiu-l măsuri Prin ușoara-nvinețire a subțirilor mătăsuri.* EMINESCU, O. I 79. *Un susur noptatic se înalță de pre fața pămîntului; din adierea vîntului . . . din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sînul obosit al naturei.* ODOBESCU, S. III 17. ✦ (Despre somn) Din care te trezești cu ușurință; fig. liniștit, calm. ✦ (Despre reliefuri) Domol, lin, dulce. *Iazul în vale își scînteia apele; o clopotniță a unui sat se arăta după o spinare ușoară de colnic, fulgerînd raze lungi în soare.* SADOVEANU, O. VI 209. ✦ (Despre țesături; prin analogie, despre abur, pîclă etc.) Rar, subțire. *Sub coastă era împrăștiat satul, într-o ușoară pîclă.* SADOVEANU, O. I 369. *Aburii ușori ai nopții ca fantasme se ridică.* ALECSANDRI, P. A. 124. ✧ (Adverbial) *Și mă-mbrac în părul galben, ca în strai ușor țesut.* EMINESCU, O. I 80. ✦ (Poetic) Fin, gingaș, diafan. *Cu cosiță gălbioară, Ea e naltă și ușoară.* COȘBUC, P. I 95. *Prin hainele-i argintoase îi transpar membrele ușoare.* EMINESCU, N. 67.

2. (În opoziție cu adînc, apăsat; despre urme, linii) Care este (sau pare a fi) făcut printr-o apăsare slabă de către un corp cu mică greutate; puțin apăsat, puțin adîncit. *La colțul gurii, [avea] cîteva cute ușoare, ca un mănunchi de raze.* BASSARABESCU, S. N. 68. *Iar împăratul, îndeseară, Zări o urmă ușoară De sprintenă fiară.* TEODORESCU, P. P. 173. ✦ (Despre pas, p. ext. despre mers) Care abia atinge pămîntul; p. ext. fără zgomot. *Și dreapta mi-e dragă . . . și mersul tău ușor ca de presură, și toată ființa ta.* DELAVRANCEA, O. II 35. *Ieși Zamfira . . . cu pas ușor.* COȘBUC, P. I 56.

III. (În sens abstract) **1.** Care e lesne de suportat, de dus, care nu reprezintă o greutate, o povară (prea mare); (despre boli) lipsit de gravitate; (despre obligații materiale) care nu apasă prea greu, care este puțin împovărător; mic. *Îndatorirea romînilor către turci sta într-un ușor tribut de 3000 bani roșii.* BĂLCESCU, O. II 13. (Ironic) *Nici o boală nu-i ușoară Ca vara la umbrișoară; Nici o boală nu e grea Ca vara cu secerea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 426. ✦ (Despre legi, pedepse) Lipsit de asprime; blînd, indulgent. *Legile lui fură și mai ușoare.* GHICA, A. 681. ✦ (Despre viață, trai) Fără griji, comod, plăcut. *Ah! Viața nu este ușoară.* MACEDONSKI, O. I 37.

2. Care nu prezintă dificultăți, care nu cere efort; lesne de înțeles, de realizat; simplu. *Problemă ușoară.* ▭ *Virtutea e ușoară Cînd ai ce-ți trebuiește.* EMINESCU, O. I 60. ✧ *Muzică ușoară* = muzică distractivă. ✧ (Substantivat, în loc. adv.) **Cu ușorul** = cu multă ușurință, lesne, fără pericol. *Preuteasa însă, văzînd că au scăpat așa de cu ușorul . . . s-au și dus îndata-mare la morariu.* SBIERA, P. 241. ✦ (Despre drumuri) Bun, practicabil. *Acuma, cît mai ține omătul, drumurile-s ușoare.* SADOVEANU, B. 107.

3. Lipsit de adîncime, de seriozitate (v. superficial); (despre oameni și despre manifestările lor) ușuratic, frivol. *S-o vezi . . . Cum zîmbește tuturora cu gîndirea ei ușoară?* EMINESCU, O. I 157. *Dumitale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton. D-ta n-ai iubit, nici ai să iubești vreodată.* NEGRUZZI, S. I 45. ✧ Expr. **Moravuri ușoare** = purtare imorală. ✦ Fără importanță, neînsemnat. *Magda mai făcu și alte ușoare întrebări, apoi se întoarse la Orheieni.* SADOVEANU, O. VII 139.

UȘÓR[2], *uși*, s. m. Fiecare dintre cei doi stîlpi verticali de care se prind (direct sau prin intermediul unui toc) canaturile porții sau ale ușii; părțile laterale ale tocului ușii sau (rar) ale ferestrei. *Răzimîndu-se de ușorul ușii, își trase una după alta, repede, încălțămintele de împrumut.* SADOVEANU, O. VII 149. *Nu se mai cunoștea pe din afară nici ușă, nici uși.* CREANGĂ, P. 255. *Cu zgomot sare poarta din vechii ei uși.* EMINESCU, O. I 93.

— Variante: **usciór** (V. ROM. septembrie 1953, 181, CAMIL PETRESCU, O. II 470), **uștiór** (REBREANU, P. S. 162), **ușchiór** (SLAVICI, N. II 177) s. m.

UȘTIÓR s. m. v. **ușor**[3].

UȘULÍȚĂ, *ușulițe*, s. f. Ușiță. *Se dete în lături dinaintea ușuliței din poartă.* VISSARION, B. 300. *În dreapta coridorului este o ușuliță.* NEGRUZZI, S. I 311.

UȘURÁ, *ușurez*, vb. I. Tranz. (În opoziție cu îngreuia) **1.** A face să fie mai ușor, să scadă din greutate; a micșora, a reduce (o greutate, o povară). ✧ Fig. *Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fîntîna, că bun lucru a mai făcut.* CREANGĂ, P. 205. ✦ Refl. A deveni mai ușor.

2. A alina, a potoli (o suferință fizică sau morală). *Cînd eram de douăzeci Mă legam de turci, de greci Și de capete-i scurtam Și aleanu-mi ușuram.* ALECSANDRI, P. P. 254. ✧ (Complementul indică persoana care suferă) *Laptele de capră îl mai ușură puțin.* NEGRUZZI, S. II 154. *Acei doftori . . . gîndind că ne ușurează, În loc de-a ne scădea răul, ni-l însutesc.* CONACHI, P. 281. ✧ Refl. *Puțin de nu au leșinat, dacă nu s-ar fi ușurat prin vărsare.* DRĂGHICI, R. 159. *Se mai ușură nițel de mîhnirea ce îi sfîșia rărunchi.* GORJAN, H. I 5. ✦ Refl. (Despre boli) A ceda, a slăbi. *Tusa contenise, se ușurase și vătămătura; dar era slab, cu fața lungă și palidă, și nu putea să mănînce nimic.* SADOVEANU, O. VIII 91.

3. A înlesni, a facilita. *Aproape nu există întreprindere, nu există ramură industrială unde eforturile muncitorilor să nu fie necontenit ușurate prin producerea de utilaj nou, prin mecanizarea procesului de producție.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2316.

4. A elibera, a scoate de sub apăsarea unui lucru greu; a despovăra, a descărca. *Caii . . . ușurați din jug, ronțăiau cîte-o buruiană.* VLAHUȚĂ, O. A. III 55. ✧ (Ironic) [Hoțul] *i-a oprit și i-a ușurat de ce aveau asupra lor.* SADOVEANU, O. VIII 247. *Ciinii de prin sat, poftiți la masa gata, l-au ușurat de slănină, rămînîndu-i numai ața.* ȘEZ. I 89. ✧ Refl. (Învechit și arhaizant) *Se ușurară de hainele grele și se așezară pe divanuri.* SADOVEANU, O. I 297. ✧ Expr. **A-și ușura inima** = a-și exprima mîhnirea, suferința; a-și vărsa focul. *Că omul deaca oftează, Inima-și mai ușurează.* TEODORESCU, P. P.

273. (Refl., familiar) **A se ușura de bani** = a cheltui toți banii de care dispune.

5. A îndepărta de cineva un rău, o greutate; a scuti, a salva pe cineva de ceva. *Îmi ești trebuitor ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului.* NEGRUZZI, S. I 141. *Ușurează-mă de această întrebare.* GORJAN, H. I 6.

UȘURÁRE, *ușurări,* s. f. Acțiunea de a (se) ușura și rezultatul ei.

1. Scădere, reducere a greutății.

2. Diminuare, slăbire, îndepărtare a unui rău fizic sau moral; ameliorare (a stării unui bolnav). *I-ar fi fost o ușurare neînchipuită în cătrănirea de acum și ar fi închis ochii cu fața la soare, mulțumit că a pus capăt torturilor de atîta amar de zile.* POPA, V. 134. *Îi dete de mîncă purcelul; dară ea mărturisi că nu vede nici o ușurare.* ISPIRESCU, L. 130. *Cu toți doctorii și doctoriile, nu simt nici o ușurare la boala mea.* GHICA, A. 591. ◇ Loc. adv. **Cu ușurare** = ușurat, mulțumit, liniștit. *Cînd se isprăvește, amîndoi oftează cu ușurare.* SADOVEANU, O. VIII 204. ✦ Micșorare, reducere, degrevare sau anulare (a unei obligații). *Cînd s-a pornit războiul pentru neatîrnare, am făgăduit oamenilor ușurări. Nu ne-am ținut de vorbă.* PAS, L. II 135. *Era vorba despre feluritele și preaștiutele nedreptăți îndurate de țară, despre vlădicii și boierii cei răi, despre grecii haini și despre ușurarea birurilor apăsătoare.* GALACTION, O. I 157. *Acum cred că ar fi vremea să se facă această ușurare și locuitorilor din Valahia.* KOGĂLNICEANU, S. A. 124.

3. Eliberare de sub o povară sufletească; destindere. *Tresări, simțind puțină ușurare în suflet.* VORNIC, P. 209. ✦ (Determinat prin «soartă», «viață») Îmbunătățire, îndulcire. *Făgăduindu-mi milă și ușurare soartei.* NEGRUZZI, S. II 231.

UȘURÁT, -Ă, *ușurați, -te,* adj. **1.** Cu greutatea micșorată; descărcat, deșert, gol. *Buturugă uscată, o ridici încărcată și o lași ușurată* (Lingura). GOROVEI, C. 202.

2. Fig. Liber de orice apăsare morală; fără grijă, împăcat, liniștit. *Se simt oarecum mai ușurați la suflet în clipele aceste de odihnă.* MIRONESCU, S. A. 82.

3. (Despre femei) Care a născut (eliberîndu-se de greutatea sarcinii). *Fii în pace, Supărare nu-ți mai face, Să te văz ușurată, Fie chiar măcar și fată.* PANN, P. V. III 41.

UȘURÁTIC, -Ă, *ușuratici, -e,* adj. Lipsit de seriozitate, fără minte; nesocotit, flușturatic, frivol. *Cît de ușuratică mă crezi!* CAMIL PETRESCU, T. II 55. *Eram siguri că avem să-i găsim... fiindcă Panaiot, om ușuratic din fire, făcea cheltuieli nebunești.* SLAVICI, N. II 341.

UȘURÁTÁTE s. f. (Învechit) **1.** Însușirea a ceea ce este ușuratic; neseriozitate, frivolitate. *Aflase chip a se dezlega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimii sale.* NEGRUZZI, S. I 24.

2. Lucru, fapt ușuratic; frivolitate. *Poezia este luată de o ușurătate.* BOLINTINEANU, O. 324.

UȘURÁTÓR, -OÁRE, *ușurători, -oare,* adj. (Rar) Care ușurează; atenuant. *Să ai, în cazul cînd te-ar fi prins, circumstanțe ușurătoare.* PAS, Z. I 273.

UȘÚRE, *ușuri,* adj. (Învechit și arhaizant) **1.** Cu greutate mică, ușor; (poetic) gingaș, fin, delicat. *Peste podul cel ușure, zîna Dochia frumoasă Trece împletindu-și părul.* EMINESCU, O. IV 127.

2. (Despre mîncări) Care se digeră lesne; ușor. *Și mănînc mai mult bucate ușuri și ca de post, decît grase și unturoase.* GORJAN, H. II 140.

3. Lipsit, scăpat de..., fără de... *Pînă ce se va milostivi norocul tău de tine și îți va arăta altă mesărie mai ușure de necazuri.* GORJAN, H. I 114.

4. Sprinten; ușor. (Adverbial) *Sări ca o pisică de ușure peste preg.* ISPIRESCU, L. 30.

5. Fără putere; slab, domol, lin. *La zgomotul ușure de-aripi de vînturețe... Răpit de fericire, într-un suspin să mor!* BOLINTINEANU, O. 199. ◇ (Adverbial) *Ridică ușure, cu două degete, brățara... și, înainte de a o cerceta, o trecu pe încheietura mîinii.* C. PETRESCU, R. DR. 65. ✦ (Despre culori) Slab nuanțat, neaccentuat; spălăcit. *Ochii lui aveau încă o ușure văpsea de alb-albastru.* NEGRUZZI, S. I 58.

6. (Despre oameni și manifestările lor) Ușuratic, frivol. *Se putea lesne bănui că mîine poate acest om ușure... se va căi.* BĂLCESCU, O. II 190.

— Formă gramaticală: f. pl. *și ușure* (C. PETRESCU, A. R. 45).

UȘURÉL[1] adv. Diminutiv al lui **ușor**[1].

1. v. **ușor (1).** *Vîntul stîrnise herghelia de nori Și iarba foșnea ușurel, uneori.* DEȘLIU, G. 41. *Din cînd în cînd cîte o mierlă trece drumul dintr-un tufiș în altul, filfîind ușurel, la fața pămîntului.* SADOVEANU, O. VII 216. *Vîntul abia adia și clătina ușurel frunzele.* ISPIRESCU, L. 292.

2. v. **ușor (3).** *Vorbea ușurel, ca de ceva neînsemnat.* DUMITRIU, P. F. 51.

3. v. **ușor (4).** *Adevărat, n-are de unde să știe... zice femeia stăpînindu-se și închizînd ușurel din pleoape.* SADOVEANU, O. VIII 187.

UȘURÉL[2]**, -EÁ, -ÍCĂ,** *ușurei, -le,* adj. Diminutiv al lui **ușor**[2].

1. v. **ușor (I 1).** *Scăpărăm... toată marfa noastră ce erea mai însemnată și mai ușurică.* GORJAN, H. II 70. *Am avut o sorioară Ușurică ca o pană.* SEVASTOS, C. 212. *Că n-ești da o poveară ușurică Ca o peană de rîndunică.* TEODORESCU, P. P. 180.

2. v. **ușor (I 2).** ◇ (În expresii glumețe) **Ușurel de minte** = cu minte puțină, slab de minte. *Báthor Cardinalul, ușurel de minte, Pe-un cal alb de spume fuge totnainte.* ALECSANDRI, P. III 245. *Mîndra mea cea tinerică și de minte ușurică.* HODOȘ, P. P. 182. **A fi ușurel** = a nu avea bani. *Bacșișul?... îl întrebă el zîmbind, altădată, acum sînt ușurel, moșule.* DEMETRESCU, O. 131.

3. v. **ușor (I 3).** *Ce frumos știi mata să cazi! Totdeauna ai fost ușurică.* DELAVRANCEA, O. II 309. *Cămilele-aleargă săgeată și ele, În cîntecul apei se fac ușurele.* MACEDONSKI, O. I 145. *Da și mîndra-i ușurea, C-a mîncat carne de mia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 364. ◇ (În metafore) *Roi de flăcări ușurele, Lucioli scînteietoare Trec în aer.* ALECSANDRI, P. III 54.

4. v. **ușor (II 1).** *Ușurel vînt cînd bătea, Fluierul frumos cînta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 510. ✦ (Poetic) Gingaș, delicat, diafan. *Pe ușă intră, ușurică și luminoasă, jupînița Ilinca.* SADOVEANU, O. I 91. *Lăsînd... pe luciul apelor Vălurele ușurele.* ALECSANDRI, P. P. 136.

5. v. **ușor (III 2).** *De gîndeai că a iubi este lucru ușurel.* CONACHI, P. 221.

6. v. **ușor (III 3).** *Cel ce a făcut o asemenea vitejie nu cred eu să fi fost așa de ușurel, încît să nu fi luat vreun semn cu care să-și dovedească fapta.* ISPIRESCU, L. 257. ✦ (Despre scriitori, p. ext. despre operele lor) Fără adîncime de gîndire, lipsit de valoare, superficial. *Prietenii... cei vechi îl știau drept un ușurel diletant.* SADOVEANU, E. 172. *Ușureii critici care caută în poezie logica prozaicelor dumnealor fierturi.* MACEDONSKI, O. IV 81. ✦ Nepretențios. *Publicarea rîndurilor mele ușurele ca prefață la valoroasa d-tale lucrare e o mare onoare pentru mine.* CARAGIALE, O. VII 297.

UȘURÍME s. f. Ușurință.

UȘURÍNȚĂ, *ușurințe,* s. f. **1.** Faptul de a fi ușor (de făcut, de executat); lipsă de greutate, de efort (în îndeplinirea unei munci); facilitate. *Nu știu care va fi norocul nostru de marinari, dar pot să spun că niciodată nu am simțit încă, în adîncul meu, atîta ușurință de lucru.* CAMIL PETRESCU, T. II 186. ◇ Loc. adv. **Cu (mare** sau **multă) ușurință** = **a)** ușor, fără efort. *Mi-a răspuns*

rominește, cu mare ușurință. GALACTION, O. I 91. *Vioaie, deșteaptă,* [Evantia] *învățase cu ușurință.* BART, E. 103; b) fără frămîntare; calm, cu indiferență, cu nepăsare. *Numai neînțelegerea situației o poate face să privească lucrurile cu atîta ușurință.* REBREANU, R. II 99. *Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură, Laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură.* EMINESCU, O. I 141. ✦ (Învechit) Faptul de a avea greutate mică. *Se cunoaște Omul prost din vorbuliță Și nuca din ușurință.* PANN, P. V. I 9.

2. Neseriozitate, nesocotință. *Ce-ai avut, ai risipit cu asemenea ușurință.* DUMITRIU, N. 38. ✦ Pripeală; superficialitate. *Cîtă ușurință pun oamenii în bănuielile lor!* BĂLCESCU, O. II 259.

3. (Învechit) Ușurare, înviorare, întremare, îndreptare (a sănătății). *Cuprins de o folositoare sudoare, care după trecire ca de giumătate de ceas i-au adus o mare ușurință.* DRĂGHICI, R. 138.

UȘÚȚĂ, *ușuțe,* s. f. (Regional) Ușiță. *La pivniță-o pus ușuță Pe ușuță-o pus lacată, Deasupra stîncă de piatră.* ȘEZ. III 61. *Am o căsuță și n-are ușuță* (Oul). GOROVEI, C. 267.

UT s. m. invar. Numire veche a notei do. *Simfonie în ut major.*

ÚTER, *utere,* s. n. Organ genital al femelei animalelor superioare, în care se dezvoltă embrionul; mitră. *Uterul are aspectul unui sac cu pereții groși, musculoși.* ANATOMIA 248.

UTERÍN, -Ă, *uterini, -e,* adj. Care ține de uter, al uterului. *Embrionul ia contact cu membrana mucoasă a peretelui uterin.* ANATOMIA 264. ✧ *Frați uterini* = copii născuți din aceeași mamă, dar din tați diferiți. *Potcoavă și Alexandru frați buni între ei, dar pe care istoricii de atunci... îi numesc numai frați de mumă sau uterini.* HASDEU, I. V. 225.

UTÍL, -Ă, *utili, -e,* adj. Care servește la ceva; folositor, necesar. *Era grozav de leneș... și fără altă regulă de activitate decît fantazia și bunul său plac, care însă îl împingeau la muncă utilă foarte rar.* GALACTION, O. I 114. *Spune-mi la ce pot să-ți fiu util.* CARAGIALE, O. VII 29. *Femeile chiar, ieșind din starea de lucruri la care sexul lor este condamnat de prejudecăți, vor lua datinile omului și vor deveni utile societății.* BOLINTINEANU, O. 258. ✧ Loc. adv. **În timp util** = la timp, la momentul oportun. ✧ (Substantivat) *A uni utilul cu frumosul.*

UTILÁ, *utilez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la laboratoare, ateliere, uzine etc.) A înzestra cu tot utilajul necesar desfășurării procesului de producție. [În sat] *o școală cu cîteva săli mari, utilată cu bogat material didactic.* STANCU, U.R.S.S. 165.

UTILÁJ, *utilaje,* s. n. **1.** Totalitatea uneltelor, aparatelor, instrumentelor, mașinilor etc. necesare pentru efectuarea unei anumite lucrări sau pentru asigurarea procesului de lucru într-o întreprindere, într-un laborator etc. *Au fost instalate numeroase noi uzine, dispunînd de un utilaj tehnic perfect.* SAHIA, U.R.S.S. 90.

2. Secție într-o uzină metalurgică destinată fabricării, reparării și întreținerii de utilaj. *În apropiere atelierele mecanice, strungăria și utilajul, în care piesele butucănoase... sînt netezite, finisate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 11/1.

UTILÁRE, *utilări,* s. f. Acțiunea de a utila; înzestrare. *A continuat utilarea tehnică a economiei republicane.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1954.

UTILÁT, -Ă, *utilați, -te,* adj. Înzestrat cu utilaj.

UTILITÁR, -Ă, *utilitari, -e,* adj. Care are scopuri utile, practice; care urmărește utilitatea, folosul practic. *Mișcarea intelectuală din zilele noastre a luat o direcțiune mai utilitară, tinzînd mai cu seamă la instruirea poporului.* MACEDONSKI, O. IV 28. *Literatura are de multe ori o mare importanță utilitară, politică.* GHEREA, ST. CR. III 18.

UTILITARÍSM s. n. Concepție filozofică burgheză care consideră folosul personal și egoismul brutal la baza acțiunilor morale ale omului. V. pragmatism.

UTILITARÍST[1], -Ă, *utilitariști, -ste,* adj. Care se referă la teoria utilitaristă, care aparține utilitarismului; p. ext. care se preocupă în mod exclusiv de folosul imediat al lucrurilor, care se bazează pe considerente practice, utilitare.

UTILITARÍST[2], -Ă, *utilitariști, -ste,* s. m. și f. Adept al utilitarismului; p. ext. persoană care apreciază totul din punct de vedere practic, îngust, al avantajului sau al profitului personal.

UTILITÁTE s. f. Însușire a ceea ce este util; calitatea de a fi util; folos. *Din această cercetare... se va desface importanța sa ca istoriograf și utilitatea sa ca izvor.* IORGA, L. II 550.

UTILIZÁ, *utilizez,* vb. I. Tranz. A întrebuința, a folosi. *Mi-am făcut socoteală că rămîne aci un capital politic neutilizat.* C. PETRESCU, Î. II 169. *Observator precis și realist...* [scriitorul] *utilizează, pentru a explica și a se explica, tot domeniul cunoștințelor umane.* IBRĂILEANU, S. 227.

UTILIZÁBIL, -Ă, *utilizabili, -e,* adj. Care poate fi utilizat; de care te poți folosi. *Fără să fie o operă de istorie...* [lucrarea] *e utilizabilă ca izvor și ca poemă.* IORGA, L. II 102.

UTILIZÁRE, *utilizări,* s. f. Acțiunea de a utiliza; întrebuințare, folosire. *Aplicarea științei agricole în vederea utilizării cît mai complete și a măririi continue a resurselor solului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 48.

UTÓPIC, -Ă, *utopici, -e,* adj. Cu caracter de utopie; iluzoriu, fantastic, himeric. *Orice roman, chiar un roman fantastic sau utopic, este bazat pe realitate.* V. ROM. decembrie 1953, 265. ✧ *Socialism utopic* = curent socialist premarxist, cu caracter de utopie.

UTOPÍE, *utopii,* s. f. **1.** Teorie fantezistă, care preconizează o organizare ideală a omenirii, fără să țină seama de legile obiective de dezvoltare a societății. *Legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție stă la baza transformării socialismului din utopie în știință.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 44.

2. Proiect, plan imaginar, irealizabil; fantezie, himeră. [Grigore] *i-a răspuns că, în alegerea tovarășei lui de viață nu se poate lăsa condus de anume utopii, căci trecutul nu se mai întoarce, oricît am vrea noi să-l întoarcem.* REBREANU, R. I 50. *Am și eu utopiile mele; de mult visez o școală, un ideal de școală.* VLAHUȚĂ, O. A. 265. *Să ne înfrățim cu călăii noștri? Vedeți, domnilor, că ideile sînt utopii.* BOLINTINEANU, O. 421.

UTOPÍST, -Ă, *utopiști, -ste,* s. m. și f. Creator sau adept al unei teorii sociale utopice; p. ext. autor al unei concepții științifice false, fanteziste, utopice. *Pentru acești utopiști istoria lumii și un monument viu, mare de opt milioane de suflete, le stau dimpotrivă.* RUSSO, S. 70. ✧ (Adjectival) *Socialiștii utopiști... aveau o atitudine critică față de realitatea contemporană.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 3/1.

UTRÉNE s. f. v. **utrenie.**

UTRÉNIE, *utrenii,* s. f. (În biserica ortodoxă; și în forma *utrină*) Slujbă religioasă care se oficiază dimineața, înainte de liturghie, sau seara, la privegheri și la denii. *Răsună toaca de utrină În pacea unei nopți tîrzii.* GOGA, C. P.

110. *Părintele Iovinadie... răspunde cu rugăciuni singuratice ceasului tîrziu de utrenie.* HOGAȘ, H. 57. *Cînd toca de utrină, ea era în picioare înaintea tuturora.* VLAHUȚĂ, N. 139. *Părintele se duse la biserica cea închinată spre pămînt, ca să citească utrenia.* SLAVICI, N. I 17. ◇ Loc. adv. **Pe la utrenie** = dis-de-dimineață; aproape de ora la care se oficiază utrenia. *Trebuie să plecăm mîne pe la utrine.* CONTEMPORANUL, VII 294.

— Variante: (învechit) **utrêne** (CONTEMPORANUL, VIII 10), **utrînă**, *utrine*, s. f.

UTRÎNĂ s. f. v. **utrenie.**

UVERTÚRĂ, *uverturi*, s. f. Compoziție muzicală pentru orchestră, concepută ca lucrare independentă sau ca introducere la o operă (operetă, balet). *Ghici ce cîntă muzica pe cînd scriu?... Uvertura... Wilhelm Tell.* CARAGIALE, O. VII 3. *Mehul a dat patriei sale în uvertura operei Junele Henric... o încîntătoare simfonie vînătorească.* ODOBESCU, S. III 95.

UVRÁGIU s. n. v. **uvraj.**

UVRÁJ, *uvraje*, s. n. (Franțuzism învechit) Operă literară sau științifică; lucrare, scriere. *Cetirea necontenită a uvrajelor mi-au cam slăbit puterile razelor vizuale.* ALECSANDRI, T. 1002.

— Variantă: **uvrágiu**, *uvragiuri* (I. IONESCU, M. 50, GHICA, A. 244, ALECSANDRI, S. 30), s. n.

UVULÁR, -Ă, *uvulari, -e*, adj. (Despre sunete) Care se articulează în partea posterioară a cavității bucale, cu vibrarea uvulei. *«R» graseiat este o consoană uvulară.*

UVÚLĂ, *uvule*, s. f. (Anat.) Omușor (2).

UZ s. n. 1. Faptul sau posibilitatea de a folosi; folosire, întrebuințare, folosință. *Produse de uz casnic.* ▭ *Această persoană... a pierdut de mult un ochi și uzul comod al mîinii drepte.* CARAGIALE, O. II 227. ◇ Expr. **A face uz de...** = a (se) folosi de... *În primul rînd Meyerhold nu face uz de cortină.* SAHIA, U.R.S.S. 152. **Scos** (sau **ieșit**) **din uz** = care nu (se) mai folosește, care nu se mai întrebuințează. *Acolo sînt piesele scoase din uz care nu mai pot fi reparate și care vor fi vîndute la fier vechi.* DEMETRIUS, C. 16. *Sînt amîndoi acum... zvîrliți ca obiectele scoase din uz.* C. PETRESCU, Î. II 253. ✦ Mod de folosire curentă a unui cuvînt. *Limba scrisă este mai îngrijită decît cea vorbită, respectă mai strict normele, fixate prin tradiție literară și prin uz, ale limbii.* IORDAN, L. R. 19.

2. (Jur.) Drept de a se folosi de un obiect care este proprietatea altuia.

3. (Franțuzism) Uzanță. [Poporul a păstrat] *portul, uzurile, și moravurile.* MACEDONSKI, O. IV 114. ◇ Expr. **A fi afară din uz** = (despre cuvinte sau expresii) a fi neobișnuit, neconform cu uzanțele sau cu un anumit mod de a vorbi în societate. *A! Domnule conservator, această expresiune nu este parlamentară, e afară din uz.* ALECSANDRI, T. 1688.

4. (Învechit) Comportare, manieră. *Trebuie să luăm lucrurile cu uzul subțire și cînd vei dovedi că este adevărat ceea ce-mi spui, atunci îl vom pedepsi după vină.* FILIMON, C. 245.

UZÁ, *uzez*, vb. I. 1. Tranz. A toci prin folosire îndelungată, a deteriora, a degrada. (Refl.) *Stofa s-a uzat.* ✦ Refl. Fig. (Despre oameni) A slăbi, a se epuiza, a se consuma (de boală, de bătrînețe etc.).

2. Intranz. A face uz de...; a întrebuința, a (se) folosi. *De cîte presiuni uzează politicianismul chiar în justiție.* C. PETRESCU, C. V. 108.

UZÁJ, *uzajuri*, s. n. 1. Uzură.

2. (Franțuzism învechit; atestat în forma *usagiu*) Uz, folosire. *Căpătă cunoștința, nu numai a limbii grecești, de usagiu comun atunce, ci și a limbilor rusească, latină și franceză.* IORGA, L. I 524.

— Variantă: **uságiu** s. n.

UZÁNȚĂ, *uzanțe*, s. f. Practică uzuală, regulă; obicei statornicit. *Auzim necontenit vorbindu-se de guvernul constituțional, de formele și uzanțele regimului parlamentar.* KOGĂLNICEANU, S. A. 132.

UZÁRE, *uzări*, s. f. Faptul de a (se) uza.

UZÁT, -Ă, *uzați, -te*, adj. Tocit, degradat, deteriorat prin folosire îndelungată. *Elena Lipan se uită... la scaunele cu pluș uzat.* C. PETRESCU, C. V. 226. ✦ Fig. (Despre oameni sau părți ale corpului lor) Stors de vlagă, slăbit, obosit. *Păreau într-adevăr mult mai vîrstnici decît ar fi arătat actul de naștere, cu ochii lor uzați, cu mîinile lor prelungi și uscate.* C. PETRESCU, C. V. 11.

UZBÉC, -Ă, *uzbeci, -e*, s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Socialiste Sovietice Uzbece. ✦ (Adjectival) Care se referă la uzbeci; al uzbecilor. *Începuturile literaturii uzbece datează din primul mileniu dinaintea erei noastre.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 16/1.

UZINÁJ s. n. (Rar) Uzinare. *Realizări frumoase au obținut și muncitorii de la secția uzinaj mecanic.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1979.

UZINÁRE s. f. Acțiune de prelucrare a metalelor cu ajutorul mașinilor-unelte.

UZÍNĂ, *uzine*, s. f. 1. Întreprindere industrială de mari proporții, organizată pe bază de diviziune a muncii, în care se produc în special utilaje, semifabricate sau materii prime pentru alte industrii. *Uriașă, Cu ochii ageri scăpărînd, Uzina pare-o sentinelă De neclintit, de neînfrînt.* FRUNZĂ, Z. 40. ◇ Fig. [Patronii] *trebuie să înțeleagă odată pentru totdeauna că forța brațelor noastre întrece forța tuturor motoarelor, noi sîntem adevărata uzină, sîntem uzina vie.* SAHIA, N. 36.

2. Instalație producătoare de energie electrică sau de alimentare cu apă a unei așezări omenești (mai mari). *Uzina electrică a orașului funcționează ca și înainte de război.* STANCU, U.R.S.S. 185.

UZITÁT, -Ă, *uzitați, -te*, adj. (Mai ales la negativ) De folosință curentă, obișnuit. *Trecînd peste aceste considerațiuni ale unei severități neuzitate la noi... opera d-lui Zamfirescu rămîne plină de un adevărat merit.* MACEDONSKI, O. IV 73.

UZUÁL, -Ă, *uzuali, -e*, adj. Care se folosește în mod obișnuit, care este curent; p. ext. obișnuit. *De aceea îl vom analiza* [textul] *cu de-amăruntul, vom găsi într-însul... cîțiva termeni uzuali.* ODOBESCU, S. I 214. ✦ Care se folosește în mod frecvent; de mare uz. *Pronumele sînt cuvinte dintre cele mai uzuale, de aceea și păstrează în toate limbile o flexiune arhaică.* GRAUR, P. L. 173.

— Pronunțat: *-zu-al.*

UZUFRÚCT s. n. Drept acordat unei persoane de a se folosi pe deplin (și pe tot timpul vieții) de un bun care nu este proprietatea ei și pe care nu are dreptul să-l înstrăineze.

UZUFRUCTUÁR, *uzufructuari*, s. m. Persoană (sau instituție) care are uzufructul unui bun. [Țăranii] *sînt uzufructuari pe anume cîtimi de pămînt.* KOGĂLNICEANU, S. A. 136.

— Pronunțat: *-tu-ar.*

UZURÁR, -Ă, *uzurari, -e*, adj. Care se referă la cămătar sau la cămătă; cămătăresc. *Dobînzi uzurare.*

UZÚRĂ[1] s. f. Deteriorare, degradare a unui obiect (prin întrebuințare, eroziune etc.). ✦ Fig. Oboseală, slăbire, epuizare.

UZÚRĂ[2], *uzuri*, s. f. (Învechit) Camătă, dobîndă (exorbitantă). *Ei împrumută bani pre camătă sau uzură.* ȚICHINDEAL, F. 456.

UZÚRĂ[3], *uzuri*, s. f. (Rar) Corupție, desfrîu, luxură. *Sfărmați statuia goală a Venerei antice, Ardeți acele pînze cu corpuri de ninsori!... ele fac să pice În ghearele uzurei copile din popor.* EMINESCU, O. I 60.

UZURPÁ, *uzúrp*, vb. I. Tranz. A-și însuși în mod abuziv drepturi, demnități, bunuri care aparțin altuia. *Tu cine ești? Ce cauți aici? De ce l-ai omorît să-i uzurpi locul?* C. PETRESCU, R. DR. 311. ✧ Fig. *Iacă cum uzurpă ea* [vocala străină] *dreptul vocalelor noastre.* NEGRUZZI, S. I 262. ✧ Refl. reciproc. (Rar) *Cutreierau lumea, împărțindu-și moștenirea, războindu-se între dînșii, uzurpîndu-se unul pe altul.* C. PETRESCU, R. DR. 44. — Prez. ind. și: *uzurpez* (BĂLCESCU, O. II 271).

UZURPÁRE, *uzurpări*, s. f. Acțiunea de a uzurpa. *Uzurparea unui drept.*

UZURPATÓR, -OÁRE, *uzurpatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care se substituie în mod ilegal în drepturile altuia. *Pusese stăpînire și, ca orice uzurpator victorios, asculta cu plăcere măgulirile.* C. PETRESCU, O. P. I 121.

UZURPAȚIÚNE, *uzurpațiuni*, s. f. (Învechit) Uzurpare. *Vechea capitală aducea aminte sumbrului principe uzurpațiunea lui Despota.* HASDEU, I. V. 261.

V

V s. m. invar. A douăzeci şi cincea literă a alfabetului, numită «ve», şi sunetul corespunzător; este o consoană fricativă labio-dentală sonoră.

VA 1. (Prez. ind. pers. 3 sg. a unui verb defectiv, în expr.) **Mai va** = mai aşteaptă; mai este (mult) pînă acolo, mai trece vreme pînă atunci. *Că-s trei ceasuri şi mai va.* DEŞLIU, M. 64. *Oare socotit-aţi voi că... o să rămîie turma în ghearele voastre?... Hei! măre băieţi, mai va pînă atunci!* ODOBESCU, la CADE.

2. (Regional, la imper. pers. 2 sg. şi pl.) *Va* (rar *vă)* şi *vaţi* = du-te, duceţi-vă. *Va ca roua de soare în ţărmurile goale.* ŞEZ. V 144.

VAC s. n. v. **venc.**

VACÁNT, -Ă, *vacanţi, -te,* adj. **1.** (Despre un post, o funcţie etc.) Care este fără titular, care nu este ocupat de nimeni; neocupat, liber. *Locul de vicepreşedinte este încă vacant.* CARAGIALE, O. VII 202. *El fugi dintr-un regat ce nu-l meritase, alergînd la tronul Franţei, rămas vacant.* HASDEU, I. V. 194. *Nu pot găsi o slujbuliţă cît de mică... Pe la toate ministerele mi s-a răspuns că îndată ce va fi un loc vacant.* ALECSANDRI, T. I 376.

2. (Jur.; despre succesiuni) Care este deschis şi nereclamat de moştenitori.

VACÁNŢĂ, *vacanţe,* s. f. **1.** Repaus acordat elevilor şi studenţilor, pe un anumit interval (în timpul verii sau al iernii). *Au terminat anul şcolar, sînt în vacanţă şi au venit în parc să se joace.* STANCU, U.R.S.S. 148. *A urmat eliminarea pe o lună în care s-a socotit şi vacanţa.* I. BOTEZ, ŞC. 53. ✦ Concediu. *Mă gîndesc că dacă tu i-ai putea convinge pe ei, ne-am lua şi noi o mică vacanţă.* BARANGA, I. 183.

2. Interval de timp în care un post, o funcţie, o demnitate etc. rămîn vacante. *Trecînd prin Constantinopol, cînd fu ultima vacanţă de patriarh, m-am dus la patriarhie.* GALACTION, O. I 90. *Pot folosi* [revoluţia] *măcar ca să provoace o vacanţă a tronului, din care ar putea să folosească numai ei.* CAMIL. PETRESCU, O. II 230.

— Variantă: (învechit) **vacánţie** (CREANGĂ, O. A. 84, ALECSANDRI, S. 146, KOGĂLNICEANU, S. 41) s. f.

VACÁNŢIE s. f. v. **vacanţă.**

VACÁRM s. n. Zgomot asurzitor. *Stîncile sînt sfărîmate, aruncate în aer, se izbesc de pereţii galeriilor, se sfărîmă, e un vacarm şi un trosnet îngrozitor.* BOGZA, Ţ. 71. *La vacarmul instrumentelor se adăoga răcnetul glasurilor.* C. PETRESCU, C. V. 198. *Totul s-a transformat într-un adevărat vacarm.* SAHIA, N. 45. *Glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.* REBREANU, R. I 17.

VACÁT, *vacaturi,* s. n. Pagină neimprimată a unei lucrări tipărite; pagină albă.

VÁCĂ, *vaci,* s. f. **1.** Animal domestic din familia bovinelor, crescut pentru laptele şi carnea lui; carnea acestui animal, p. ext. carne de orice bovină. *Femeile ieşiseră pe la porţi ca să deschidă vacilor, căci se întorcea cireada satului de la păşune.* CAMIL PETRESCU, O. I 14. *În timpul nopţii o vacă mare, bălţată, fătase un viţel roşu, pintenog.* BART, S. M. 84. *Îl azvîrle în cireada boilor şi-a vacilor.* CREANGĂ, P. 66. *Mîncatu-s de răutate Ca iarba de vaci cu lapte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 191. ✧ Expr. **Vacă (bună) de muls** = persoană (mai rar situaţie) de care cineva abuzează, pentru a trage foloase materiale. *Aşa trecu un cîrd bun de vreme şi baba tot mai mult se-ncredinţa că a dat peste o vacă bună de muls.* SANDU-ALDEA, D. N. 189. *Din cărţi culegi multă înţelepciune; şi la dreptul vorbind nu eşti numai aşa o vacă de muls pentru fiecare.* CREANGĂ, A. 22. ✦ Femela unor animale sălbatice. V. ciută, cerboaică.

2. Fig. Calificativ injurios dat unei femei (proaste, neîndemînatice). ✧ Expr. **S-a dus bou şi a venit** (sau **s-a întors) vacă,** se spune despre un om care a plecat să se instruiască sau să se lămurească într-o problemă şi s-a întors mai puţin instruit şi mai puţin lămurit decît plecase. *Unul cică s-a dus odată bou la Pariz, unde-a fi acolo, şi a venit vacă.* CREANGĂ, A. 13.

3. Compuse: **vacă-de-mare** = morsă; **vaca-domnului** = nume dat unor insecte late şi lungăreţe, de culoare roşie, punctate cu negru, care mişună la începutul primăverii pe scoarţa arborilor şi pe lîngă zidurile caselor *(Ligaeus equestris). Se mişcau domol vacile-domnului, roşii, punctate cu negru.* SADOVEANU, E. 111. *Vaca-domnului... de coloare roşie şi... cu pete negre şi pui albi.* MARIAN, INS. 424.

VACCÍN, *vaccinuri,* s. n. Preparat folosit la inoculări cu caracter preventiv sau curativ, împotriva unor boli infecţioase. *S-au preparat vaccinuri pentru prevenirea bolilor şi seruri pentru a le vindeca.* MARINESCU, P. A. 74. *Împotriva muşcăturilor de lup, se întrebuinţează peste tot un tratament mai intensiv, injectînd cantităţi mult mai mari de vaccin.* BABEŞ, O. A. I 125. ✧ Expr. **A(-şi) face un vaccin** = a (se) vaccina. ✦ (Concretizat) Urmă, semn, cicatrice rămasă pe corp în urma unei vaccinări.

— Variantă: (învechit şi regional) **vacţínă** (PISCUPESCU, O. 236) s. f.

VACCINÁ, *vaccinez,* vb. I. Tranz. A introduce un vaccin într-un organism; a inocula.

VACCINÁL, -Ă, *vaccinali, -e,* adj. (Neobişnuit) Care aparţine vaccinului, care serveşte la prepararea vaccinului, referitor la vaccin. *Doi cîini vaccinaţi şi revaccinaţi au furnizat material vaccinal.* BABEŞ, O. A. I 129.

VACCINÁRE, *vaccinări,* s. f. Acţiunea de a vaccina. *Cercetări asupra vaccinării antirabice.* BABEŞ, O. A. I 125.

VACCINATÓR, -OÁRE, *vaccinatori, -oare,* s. m. şi f. (Învechit) Persoană care vaccinează. *Vin doftori ca... Fröhlich, vaccinatorul principatului.* IORGA, L. II 38.

VACCINOTERAPÍE s. f. Metodă de imunizare activă a organismului uman şi animal prin administrare de vaccinuri. *Vaccinoterapia este indicată în... furunculoză, erizipel.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 112.

VACS, *vacsuri,* s. n. Preparat, de obicei de culoare neagră, care serveşte la unsul sau la lustruitul încălţămintei de piele şi al hamurilor. *Mă las în genunchi, mă întind pe sub pat... Tocmai în fundul subpatului şi vacsul.* SADOVEANU, M. 195. *Merge în boltă şi cumpără două perii şi vacs.* RETEGANUL, P. II 19. ✦ (Familiar, cu valoare de interjecţie) Exclamaţie cu care se subliniază lipsa de valoare a unui lucru, a unei situaţii. *Vacs! zise Milescu, vrînd să se şoaie.* D. ZAMFIRESCU, R. 152. ✧ (Substantivat) *Comăneşteanu se uită la el atît de curios, încît Milescu se simţi jenat de vulgaritatea vacsului său şi se-nroşi.* D. ZAMFIRESCU, R. 152.

VACŢÍNĂ s. f. v. **vaccin.**

VACUITÁTE s. f. (Rar) Însuşirea sau starea a ceea ce este gol, deşert, vid.
— Pronunţat: *-cu-i-.*

VACUÓLĂ, *vacuole,* s. f. Cavitate a protoplasmei. *Celulele nervoase prezentau formele de degenerescenţă... unele sufereau o atrofie pigmentară adesea cu formaţiuni de vacuole.* BABEŞ, O. A. I 165.

VÁCUUM, *vacuumuri,* s. n. **1.** Vid.
2. Aparat în care se concentrează o soluţie prin fierbere la o presiune mai joasă decît presiunea atmosferică.

VACUUMÉTRU, *vacuumetre,* s. n. Manometru folosit la măsurarea presiunilor mult mai joase decît presiunea atmosferică.

VAD, *vaduri,* s. n. **1.** Loc (adîncit în pămînt) pe unde curge o apă (v. albie, matcă); p. ext. apă, valuri. *Vadul îşi murmură cîntul Şi foile şisîie ca şerpoaicele.* BENIUC, V. 99. *Se auzea slab gîlgîitul vadurilor Moldovei.* SADOVEANU, O. I 57. *Tu împleteşti în curcubeie Comoara lacrimilor noastre Şi cel mai scump nisip tu-l duci În vadul Dunării albastre.* GOGA, P. 16. *În vaduri ape repezi curg Şi vuiet dau în cale.* COŞBUC, P. I 191. *Se pare cum că alte valuri Cobor mereu pe-acelaşi vad.* EMINESCU, O. I 204. ✧ Fig. *I se rumpe A lui suflet, cînd priveşte peste-al vremurilor vad.* EMINESCU, O. IV 113.
2. Loc pe cursul unui rîu, unde malul e jos şi apa puţin adîncă, permiţînd trecerea prin apă de la un mal la altul. *La vadul Popricanilor călărimea ieşise cu caii la adăpat.* SADOVEANU, O. VII 24. *Lîngă vad de ape grele, Dornic, murgul mi-am oprit.* CERNA, P. 142. *Nu puteam hotărî un vad de trecere, nu pentru picior, dar nici măcar pentru ochi.* HOGAŞ, M. N. 217. *Ei zboar-o vijelie, trec ape făr'de vad, Naintea lor se-nalţă puternic vechii munţi.* EMINESCU, O. I 98. ✦ Fig. Loc de trecere, p. ext. loc de salvare, de scăpare. *Pe-aici şi-au făcut vad oştile turceşti.* VLAHUŢĂ, R. P. 19. *Eu cercam un vad Să ies la lumea largă.* EMINESCU, O. I 92. *Că uritul n-are vad Decît scîndura de brad.* ALECSANDRI, P. P. 307.
3. Ţărm, mal, liman. *Lîngă vaduri, se zăresc nişte circiume ticăloase.* RUSSO, O. 152. *Sări-n mare Ca o floare Şi-mi ieşi-n vad Ca un brad.* TEODORESCU, P. P. 71.
4. Loc situat în apropierea unei căi mai mari de comunicaţie, pe unde trece multă lume şi care asigură unui negustor o clientelă numeroasă şi un cîştig bun; p. ext. afaceri prospere. *Vad bun, treabă bună, mai ales în alegeri, cînd cartierul general al bătăliei pe mahala era în circiuma lui.* PAS, Z. I 152. *Umblă... după o prăvălie cu vad bun.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 56. *Gherasim... luă conducerea comerţului, păstrînd aceeaşi firmă care făcuse un vad aşa de bun.* BART, E. 322.

VADEÁ, *vadele,* s. f. (Învechit şi regional) Termen de plată; cadenţă. *Gîndeşte-te că mîine îi vadeaua birului şi vine să ne împlinească.* VLAHUŢĂ, O. A. II 55. *Regula era, ca pentru poliţie, vadea de trei luni.* GHICA, S. 387. ✦ Termen fix pentru îndeplinirea unei acţiuni; soroc. *De bătut, nu putea să-l bată, de alungat, iarăşi nu, pentru că nu sosise încă vadeaua.* SBIERA, P. 15.
— Variantă: **vădeá** (MARIAN, O. I 314) s. f.

VÁDRĂ, *vedre,* s. f. **1.** Unitate de măsură a capacităţii, echivalentă cu 10 ocale şi folosită pentru lichide. *L-a mîniat că i-a cerut să dea zece stupi şi atîtea vedre de ceară datorie pentru doi ani în urmă.* V. ROM. noiembrie 1953, 38. *Caraiman... putea să înghiţă în largele sale pîntece atîtea vedre cît şi o butie de la Dealul Mare.* ODOBESCU, S. III 14. *Adă-o vadră de Cotnar!* ALECSANDRI, P. P. 42.
2. Vas de lemn sau de metal cu care se scoate apă din fîntînă, în care se ţine apă sau cu care se transportă diferite lichide. V. găleată, ciutură. *Le venea vadra de apă pe o frînghie.* DUMITRIU, N. 136. *Ia Ileana vadra-n mînă... Şi-apucară prin grădină... Prin grădină La fîntînă.* PAMFILE, CR. 89. *Ad-o vadră, răspunse el, să mă duc eu să aduc apă.* ISPIRESCU, L. 341.
— Pl. şi: *vedri* (STANCU, D. 28).

VAG, -Ă, *vagi,* adj. Lipsit de precizie, de limpezime; nelămurit, nesigur, confuz. *Privirea vagă a Eleonorei părea să însemne că n-a priceput nimic.* DUMITRIU, B. F. 148. *A obţinut o promisiune vagă.* REBREANU, R. I 260. *O vagă nelinişte o cuprinse.* BART, E. 162. *Împrăştiind un miros vag... prinosul crizantemelor cădea.* ANGHEL, PR. 135. ✧ (Adverbial) *Am rămas nehotărît, confuz, vag fericit, vag bolnav şi vinovat.* GALACTION, O. I 59. *E mirată vag, nu însă surprinsă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 217. *Gînduri de acestea îi treceau vag şi lui Drăghici prin minte.* VLAHUŢĂ, O. A. III 68. ✧ (Substantivat, n.) *În vagul unor tăceri lungi, adormii în vîjîitul stufişului de copaci.* BACOVIA, O. 248. *Această confuziune, tortură şi acest vag al stilului provin din atîtea sentimente multiple.* GHEREA, ST. CR. III 101. ✦ *Nervul vag* (şi substantivat, m.) = unul dintre cei doisprezece nervi cranieni (foarte important pentru funcţiile vegetative). *Excitaţia vagului influenţează auriculul.* DANIELOPOLU, F. N. II 31.
— Pl. şi: (f. pl., învechit) *vage* (GHICA, A. 638).

VAGABÓND, -Ă, *vagabonzi, -de,* adj. Care rătăceşte pe drumuri fără nici un rost, care hoinăreşte fără ţintă, fără ocupaţie şi fără domiciliu fix, care nu are nici un căpătîi. *Îl alungă, ca pe un om fără căpătîi şi vagabond.* NEGRUZZI, S. III 198. ✧ Fig. [Căţelul] *cu ochii străbătători, cu coada agitată, număra, jos în strada amurgită şi umedă, pe fraţii vagabonzi.* GALACTION, O. I 303. *Vedeai cum iesă singur şi flămînd Un cîine vagabond, adulmecînd.* D. BOTEZ, F. S. 56. *Un fluture trecea prin aer ca o floare vagabondă.* C. PETRESCU, C. V. 304. ✦ (Substantivat, m.) Om de nimic, haimana, derbedeu; pierde-vară. *Cum o să spuie el că domnul Cazangiu e hoţ sau vagabond.* PAS, Z. I 154. *Avea milă mai mult de un om de familie bună, scăpătat, decît de un vagabond nemîncat.* CĂLINESCU, E. O. II 139. *Compatriotul nostru, înţeleptul Logaridis, a studiat situaţia acestui vagabond.* BART, E. 286.
— Variantă: (învechit) **vagabúnd, -ă** (GHICA, A. 614) adj.

VAGABONDÁ, *vagabondez,* vb. I. Intranz. A rătăci fără ţintă, hoinărind dintr-un loc în altul, trăind ca un vagabond. *Vagabondînd, într-un amurg blond, Am dat de-ale cimitirului porţi.* BACOVIA, O. 143. *Un copil fugit de acasă... vagabondînd fără căpătîi.* C. PETRESCU,

O. P. II 298. *Acum optsprezece ani, vagabondam cu cîteva bucăți de săpun după mine.* SAHIA, U.R.S.S. 184.

VAGABONDÁJ, *vagabondaje,* s. n. Faptul de a vagabonda; situația, starea celui care vagabondează. *O înclinare spre vagabondaj. Lucra cîteva zile sau cîteva săptămîni într-un loc și apoi își strămuta uneltele, într-o căruță, într-altă parte.* PAS, Z. I 42. *Uitase zilele de foame; vagabondajul deznădăjduit cînd se strecura pe lîngă ziduri ca un cîine alungat.* C. PETRESCU, C. V. 163.

— Variantă: (învechit) **vagabundágiu** (HASDEU, I. V. 72) s. n.

VAGABONDÁNT, -Ă, *vagabondanți, -te,* adj. (Neobișnuit) De vagabond. *Tu nu vei urmări viața vagabondantă a slujbelor, nu-i așa?* BOLINTINEANU, O. 406.

VAGABONDÁRE, *vagabondări,* s. f. Acțiunea de a vagabonda și rezultatul ei; hoinăreală, rătăcire. *Lupta continua în el, poate tot așa de crîncenă ca și în săptămîna vagabondărilor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 239.

VAGABÚND, -Ă adj. v. **vagabond.**

VAGABUNDÁGIU s. n. v. **vagabondaj.**

VAGÍN, *vagine,* s. n. Canal care face legătura între vulvă și uter, la femeie și la femelele mamiferelor.

VAGINÁL, -Ă, *vaginali, -e,* adj. Care aparține vaginului, de vagin, referitor la vagin.

VAGINÍTĂ, *vaginite,* s. f. Boală care constă în inflamația vaginului.

VAGMÍSTRU, *vagmiștri,* s. m. (Învechit) Sergent-major de cavalerie sau de artilerie, cu atribuții administrative într-un escadron sau într-o baterie. *Vagmistrul era un bunduc mărunt, cu mustața groasă, bine răsucită.* SADOVEANU, O. VI 21. *O dăduse în paza unui vagmistru faimos pentru sălbăticia lui.* CAMIL PETRESCU, O. II 233.

VAGÓN, *vagoane,* s. n. **1.** Vehicul care circulă pe șine și servește la transportul persoanelor, al mărfurilor etc. *Așezați pe băncile de lemn ale vagonului, moții privesc munții.* BOGZA, A. Î. 127. *De la fereastră, din vagon, Văd satul alb sclipind în zare... Un șuier lung... Tresar mișcat... Simt inima bătîndu-mi tare.* IOSIF, V. 43. *Se arată plin de veselie la fereastra vagonului.* CARAGIALE, N. S. 66. *Ne-am suit în vagon.* NEGRUZZI, S. I 324. ✧ (Urmat de determinări arătînd felul, scopul, folosința) *Urmează amănunte de drum, peisagiul, vagonul-restaurant, vagonul de dormit.* C. PETRESCU, Î. II 258. *De la Dresda încolo au vagon-restaurant pînă la Viena.* CARAGIALE, O. VII 23. ✧ *Vagon-cisternă* v. c i s t e r n ă. *Vagon basculant* v. b a s c u l a n t. *Vagon direct* v. d i r e c t[2]. *Vagon de clasă* v. c l a s ă (IV 1). ✦ *Casă (sistem) vagon* = casă ale cărei încăperi se înșiră una după alta, nefiind grupate în jurul unui hol central. *Casa mătușii ei este sistem vagon.* CAMIL PETRESCU, U. N. 168.

2. Cantitate (de cereale, de lemne etc.) care intră într-un vagon (1) și care servește ca unitate de măsură. *Magazie cu o capacitate de zece mii de vagoane.*

VAGONÉT, *vagonete,* s. n. Vagon de dimensiuni mici care circulă pe șine cu ecartament îngust și cu care se transportă materiale și oameni la lucrări forestiere, la construcții, în mine etc. *Fără vorbă, s-a apropiat de vagonet, l-a apucat de tampon și cu o singură mișcare a smuls roțile înfundate în noroi și le-a pus din nou pe șine.* V. ROM. martie 1953, 97. *Vorbesc pe peron înainte de zori, așteptînd să se urce pe vagonetele pe care le vor împinge pe linie.* DUMITRIU, B. F. 78. *Vagonete, care grele și automobile urcă și coboară veșnic pe rețeaua căilor de ieri create.* GALACTION, O. I 314. ✦ Vagon mic, deschis, care circulă suspendat pe cablul funicularelor.

VAGONETÁJ s. n. (Rar) Acțiunea de a transporta cu vagonetul; transport făcut cu ajutorul vagonetelor.

VAGONETÁR, *vagonetari,* s. m. Muncitor care lucrează în mine la încărcarea și transportul materialului cu vagonetele. *Vagonetarii nu pridideră să care piatra.* DUMITRIU, N. 177. *Cînd să-l întrebe vagonetarul că ce caută, a fugit.* DAVIDOGLU, M. 38. *Fusese angajat vagonetar la mina Petrila.* BOGZA, V. J. 26.

VAGOTONÍN s. n. Principiu hormonal care se găsește în secrețiunea internă a pancreasului (alături de insulină și de alți hormoni).

VAI interj. (Uneori urmat de un nume sau de un pron. pers. introdus prin prep. «de») Exclamație care exprimă sentimente puternice de:

a) durere, suferință, deprimare, deznădejde. *El ar răcni ca leii, dar vai! nu poate plînge.* EMINESCU, O. I 88. *Vai! sufletu-mi s-a învrăjbit!* ALECSANDRI, P. I 9. *Vai!... n-a iertat soarta să-ncununi a ta dorință.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Vai, bădiță, pentru tine, Multă supărare-mi vine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232. ✧ (Întărit prin repetare) *Vai, vai, inima mea, Rău m-a prins a mă durea.* HODOȘ, P. P. 31. ✧ Expr. **Cu vai nevoie** v. n e v o i e (3). **Cu chiu cu vai** sau **cu chiu și vai** v. c h i u;

b) compătimire, milă, regret. *Beșica s-o umplu cu grăunțe... s-o zurăiesc... ș-apoi vai de urechile mamei.* CREANGĂ, A. 41. *În inima-mi răcită Tot focul, vai, s-a stins.* ALECSANDRI T. I 461. *Biata maică, vai de ea, Cosicioara că-și smulgea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 498. ✧ (Cu nuanță ironică) *Vai săracu omu prost, Bun odor la cas-a fost.* CREANGĂ, P. 10. *Vai săracu diacul, Cînd aude clopotul, Țipa coasa-n buruiene Și se cară la pomene.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 470. ✧ L o c. a d j. **Ca vai de...,** exprimă compătimirea în cel mai înalt grad. *Nenorocita, ieșind cu nepus în masă și necăjită ca vai de ea, s-a dus iarăși la fîntînă.* CREANGĂ, P. 98. *Să ascultați niște piese ca vai de ele.* ALECSANDRI, T. 1023. *Și drăguțul obrăjel... O fi, zău, ca vai de el!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 311. **Ca vai de lume** (sau, rar, **de om**), arată o situație grea, cum nu se poate mai rea, vrednică de plîns. *Erau plătite ca vai de lume.* PAS, Z. I 141. *Am trăit la Paris ca vai de lume.* SADOVEANU, P. M. 22. *Plecă supărat și amărît ca vai de om.* CREANGĂ, O. A. 292. ✧ (Substantivat, în e x p r.) **Vai și amar** = jale, nenorocire, dezastru. *N-am nici un cîștig din asta. În schimb, vai și amar pe capul meu, că nu-mi aflu locul.* VORNIC, P. 185. *De aci înainte vai și amar de bietele vrăbii de pe garduri.* ODOBESCU, S. III 22. *Vai ș-amar... Ce-o să mă fac, îmi vine să iau cîmpii.* ALECSANDRI, T. 1007. **(A fi) vai** (sau **vai și amar**) **de...** = a fi rău de cineva, a se afla într-o situație jalnică, vrednică de milă. *Vai de viața lui, dacă aceea pe care o iubește nici nu vrea să se uite la dînsul!* SADOVEANU, O. I 464. *N-au și dînșii neveste și copii și necazuri de vai de mama lor?* C. PETRESCU, Î. II 8. *De-oi veni pe-acolo și n-oi găsi trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie.* CREANGĂ, P. 208. *În cea vale de-oi sălta, Vai ș-amar de viața ta.* ALECSANDRI, P. II 24. ✧ (Învechit și arhaizant, construit cu dativul pronumelui personal) *Orice debutant are drept să creadă că va silui soarta, că-și va croi singur norocul. El pleacă la război, hotărît să înfrîngă... Vai lui însă, dacă într-adevăr înfrînge.* C. PETRESCU, C. V. 153. *Vai mie! eu am cunoscut amorul.* NEGRUZZI, S. I 51. *Vai mie! zicea cu lacrimi întru a sa văitare.* CONACHI, P. 82. ✦ (Substantivat) **a)** Tînguire, plînset, vaiet; p. e x t. suferință, durere. *Ca grindina și plumbii cad, Se-ntunecă și-i vai ca-n iad!* COȘBUC, P. II 40. **b)** Strigăt jalnic. *Zboară peste-adîncul văii Tristul vai al cucuvăii.* COȘBUC, P. II 99;

c) necaz, ciudă. *Vai de mine, nevastă hăi, zise baba; ce păcat mi-am găsit cu tine.* CREANGĂ, P. 174. *Vai, tuna-te-ar lume rea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366;

d) surprindere, mirare, spaimă, indignare. *Ați mîncat voi pătlăgele vinete cu scorțișoară? — Vai! se scandalizară fetele.* CĂLINESCU, E. O. II 94. *Vai, cé-ntuneric s-a făcut deodată. În jurul meu, — ce groaznică tăcere!* IOSIF, P. 43. *Doi pași încă... Vai! în luncă Țipă cucoșul trezit.* ALECSANDRI, P. I 13;

e) bucurie, plăcere, admirație, entuziasm. *Pentru Șandru, cîte trag Pentru Șandru! El abia-i un copilandru, Vai, dar cît îmi e de drag!* COȘBUC, P. II 212. *Și-aseară te-am văzut... Și, vai, tare mi-ai plăcut!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 157;

f) nerăbdare. *Oțelul e jar și inimile-ngheață. Vai! vai! de s-ar face dimineață.* BENIUC, V. 109.

VĂICĂR, *vaicăre*, s. n. (Regional) Faptul de a se văicări; strigăt de durere. *Erau niște țipete și niște vaicăre, de-ți rupea inima de jale.* ȘEZ. II 161. ✦ Situație de pe urma căreia cineva are de suferit; belea pe capul cuiva. *Că altfel, dacă ar fi sănătos, mare vaicăr ar fi, de ciudos ce-i el pe Caraoschianu.* I. CR. IV 207.

VĂIER, *vaiere*, s. n. Plîns, tînguire prelungă, dureroasă; vaiet. *Rîsul și plînsul, vaierul și hohotul rămîneau departe, ca și cum n-ar fi fost.* VORNIC, P. 106. *Cîteodată o fereastră se deschide singură și lasă să scape în noapte un vaier, ori un suspin, ori un chiot de bucurie.* C. PETRESCU, C. V. 82. *Statu-Palmă clătinat Umple lunca de-un lung vaier.* ALECSANDRI, P. A. 188. ✧ Fig. *Dezgroapă, moșnege, cu mînile-n tremur Comoara ta sfîntă de jale, Tu porți ferecate durerile noastre În vaierul strunelor tale.* GOGA, P. 66. *Atinge-ncet arama cu zimți-aripei sale, De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale.* EMINESCU, O. I 69. ✦ Suferință, durere. *Se năpustea... cutreierînd o țară zdrobită și plină de vaier.* C. PETRESCU, R. DR. 189.

VĂIET, *vaiete*, s. n. Strigăt, geamăt de durere, de suferință; tînguire, bocet; vaier. *Și-i răspundeau vaietele și strigătele de ajutor: — Măi fraților... îndurați-vă.* CAMILAR, N. I 55. *Din cîmpul mohorît și înecat, venea un vaiet de dihanie rănită.* GALACTION, O. I 379. *Zbierăt, raget, țipet, vaiet, mii de glasuri spăimîntate Se ridică de prin codri, de pe dealuri, de prin sate.* ALECSANDRI, P. III 14. ✧ Fig. *Ce chiot, ce vaiet în toamnă... Și codrul sălbatic vuiește.* BACOVIA, O. 28. *Și dintre tei, Un vaiet lin de clopoței Suspin-abia ca-n vis.* ARGHEZI, V. 71. *Vaietele cîntecului de-afară i se jăluiau în urechi din ce în ce mai sfîșietoare.* VLAHUȚĂ, N. 111.

VĂJNIC, -Ă, *vajnici, -e*, adj. 1. Energic, viguros, puternic. *Oamenii... se trudeau în sforțări vajnice spre a stoarce roadele pămîntului.* REBREANU, I. 53. ✧ (Adverbial) *Murgul bate vajnic din copită.* BENIUC, V. 72. *Se frămînta așa de vajnic de dorul copiilor.* ȘEZ. II 50. ✦ Aprig, înverșunat, dîrz. *Era... un vajnic predicator din ordinul iezuiților.* GALACTION, O. I 229. ✦ Grozav, strașnic, cumplit, teribil. *Sanda arătase pumnul și mormăise niște amenințări vajnice.* CARAGIALE, S. 11. *Care savant... are să descopere odată microbul și leacul la cea mai vajnică boală ce bîntuie umanitatea?* id. O. VII 177.

2. (Învechit) Important, grav, serios. *Tuși, oftă, după obiceiul lui, cînd avea ceva vajnic de spus.* GANE, N. II 210. *Ce credeți dumneavoastră că-i de făcut într-un caz atît de vajnic?* ALECSANDRI, T. 1390. *Sîntem în minutul vajnic unde trebuie să facem chipul trecutului.* RUSSO, S. 16. ✦ Însemnat, de seamă, marcant, ilustru. *I-a adus pe cei mai vajnici înțălepți ca să-l învețe.* ȘEZ. I 97.

VAL[1], *valuri*, s. n. **I.** Masă de apă care înaintează (sau face impresia că înaintează) ridicîndu-se și coborîndu-se la suprafața unei mări, a unui fluviu etc.; talaz. *Vasul nostru bătrîn, slăbit din încheieturi, gemea greoi, cutremurat la fiecare val ce se izbea în coastele-i de lemn.* BART, S. M. 52. *Ca un glas domol de clopot Sună codrii mari de brad; Ritmic valurile cad, Cum se zbate-n dulce ropot Apa-n vad.* COȘBUC, P. I 48. *Singuratece izvoare fac cu valurile larmă.* EMINESCU, O. I 83. ✧ Fig. *Mărirea să-l înece în valurile sale!* ALECSANDRI, T. II 164. ✧ Loc. adv. **În valuri** sau **valuri-valuri** = unul după altul, succesiv, p. ext. din plin, cu grămada, puhoi. *I se ridicau furiile valuri-valuri, ca penajul curcanului.* VORNIC, P. 206. *Căldura valuri-valuri Se revarsă.* COȘBUC, P. I 222. *Porțile zilei se deschid și, în valuri, curge lumina pe văi.* VLAHUȚĂ, O. A. 410. *Cad săgețile în valuri care șuieră, se toarnă.* EMINESCU, O. I 148. ✧ Expr. **În valul apei** = contra direcției valurilor, împotriva cursului apei, în susul apei. *Din picioare se pescuiește și mergînd la deal «în valul apei».* ANTIPA, P. 152. **Valurile vieții** (sau **lumii, lumești**) = greutățile, încercările prin care trece omul în viață; vicisitudinile vieții. *Omul e dator să se lupte cît o putea cu valurile vieții.* CREANGĂ, P. 235. *În interval, cei trei frați desmoșteniți cercau valurile lumii sub orizonturi străine.* HASDEU, I. V. 99. *Adeseori departe de-a lumei triste valuri, Cu pasuri regulate eu măsur al tău pod, Bahlui!* ALECSANDRI, P. I 202. *Să mai uite de aste valuri lumești.* ȘEZ. IV 17. **Valurile tinereții** = nestatornicia, inconsecvența, dibuirile inerente vîrstei tinere. *Ei! nu te rușina! Ale tinereții valuri!* CARAGIALE, T. II 68. **Valul** (sau **valurile**) **vremii** = curgere, desfășurare, trecere a vremii. *Ca valul vremilor ce curg Atîtea cîntece s-au dus.* GOGA, P. 22. *Parcă nici n-o atinsese valul vremii. Aceeași bătrînică sprintenă și veselă.* VLAHUȚĂ, O. A. 497. *Din valurile vremii, iubita mea, răsai Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălai.* EMINESCU, O. I 213.

II. Fig. Nume generic dat unor lucruri care pot fi comparate cu valul (I), ca formă sau ca mișcare.

1. (Predomină ideea de aplecare și de ridicare) *Către sfîrșit de iunie, valurile spicelor încărcate se păstrează încă verzi.* RALEA, O. 135. *Vedeam valuri verzi de grîne, unduirea unei iniști.* EMINESCU, O. I 141. *Valurile de iarbă... nu-i insuflă îngrijarea nestatornicului ocean.* ODOBESCU, S. III 15. ✦ Oscilație, fluctuație. *Nu mai trebuiesc comentarii la mica poezioară pe care mi-a inspirat-o nestatornicia valurilor politicei daco-romane.* CARAGIALE, O. VII 50.

2. (Predomină ideea de mase în succesiune continuă și tumultuoasă) *Valul de oameni se retrage.* DUMITRIU, N. 98. *Valuri de frunze treceau, te înfiorau cu foșnetul lor trist.* SADOVEANU, O. I 330. *Colonelul asculta distrat, privind valurile de lume.* C. PETRESCU, Î. II 11.

3. (Predomină ideea de masă învolburată) *După un timp, oboseala îmi dă ca un val de nebunie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 391. *Îmi venise așa în ochi ca un val de bucurie.* C. PETRESCU, S. 146. *Un val fierbinte de mînie parcă i se ridică din tălpi pînă-n rădăcina părului.* MIRONESCU, S. A. 29. ✦ Impuls, avînt, curent.

4. (Predomină ideea de masă care se revarsă, copleșește) *Cînd stătea valul de ploaie, rămînea vîntul sunînd și fluierînd.* SADOVEANU, M. C. 51. *Titu răspunse cu un val de sărutări.* REBREANU, R. I 248. *Un val de aer umed am adus cu mine-n casă.* TOPÎRCEANU, B. 73.

5. (Predomină ideea de linie sinuoasă, învălurată) *De la asfințit suiau cu grabă valuri de nouri spre creștetul bolții.* SADOVEANU, O. III 591. *Părul ei cel negru-n valuri de mătasă se desprinde.* EMINESCU, O. I 142.

6. (Învechit și arhaizant) Încercare grea, cumpănă. *N-ai știut nici de năcazurile, nici de zbuciumele, nici de valurile de pe la noi.* SADOVEANU, O. VII 49. *Se încurcă puțin pe la crișma din sat, spre a-și drege cheful după un val așa de greu.* GANE, N. II 13. ✧ Expr. **A avea val** = a avea neplăceri, dificultăți; a trece printr-un pericol, printr-o cumpănă. *Așa că-i poate cunoaște un om înțelept că ei au avut val în noaptea aceea.* PAMFILE, S. T. 127. *Toarce subțire și răsucește bine tortul, să fie tare, să nu avem val cu el la țesut.* RETEGANUL, P. I 53. **A face cuiva val** = a provoca cuiva neplăceri, a-i face greutăți. *Mă duc... să nu vă fac val.* RETEGANUL, P. I 76. *Du-te, mîndră, mutului, Nu-mi fă val tu capului.* HODOȘ, P. P. 124.

7. (Popular) Treabă, motiv, pretext. *Nu ştiu ce valuri mi-aş face să văd pe badea cum zace.* ŞEZ. XX 39.

III. Nume dat unor obiecte în formă de sul sau de cilindru.

1. Sul de pînză sau de altă ţesătură, înfăşurată de obicei pe un cilindru de lemn sau de carton; vălătuc, trîmbă. *Îşi luă un val de pînză şi coborî să-l ghilească.* ANGHEL-IOSIP, C. L. 30. *Începură a scoate din lada babei valuri de pînză.* CREANGĂ, P. 14. *De la uşă pînă-n casă Numai valuri de mătasă.* PĂSCULESCU, L. P. 52. *Am să te vînd În tîrg la Buzău Pe chile de grîu, Valuri de postav.* TEODORESCU, P. P. 57. ◇ *Val de tei* = sul făcut din şuviţe lungi de scoarţă de tei, care se folosesc ca sfoară de legat. *Fă-mă, doamne, val de tei, Şi m-aruncă-ntre femei.* CREANGĂ, A. 64.

2. (Tipogr.) Piesă cilindrică de metal la presele de imprimat şi de fălţuit.

3. (În expr.) *Valul ştreangului* = laţul cu care se prinde ştreangul sau şleaul de crucea căruţei; orcicar.

4. (Regional) Tăvălug (2), treierătoare (2). *Caii poartă după dînşii, mai ales la treieratul ovăzului, un sul de piatră cu şase praguri care se numeşte tăvăluc... val.* PAMFILE, A. R. 207.

5. Sul de lemn sau de metal, pe care se înfăşoară şi de pe care se desfăşoară lanţul care ţine găleata la fîntînă.

6. Vălătuc (4).

VAL[2], *valuri*, s. n. Meterez de pămînt (avînd deasupra o palisadă) care servea în antichitate (şi mai tîrziu) drept fortificaţie militară. *Ei mai posedă... şi deosebite valuri de apărare, ridicate în diferite direcţiuni pe acea muche.* ODOBESCU, S. III 580. *Sinan mai întări şi zidul cel gros dimprejurul acestui palat, din amîndouă părţile, cu pămînt şi cu un val de palisade de copaci, amestecaţi cu pămînt.* BĂLCESCU, O. II 100. ◇ (Prin analogie) *În faţa peşterii mele şi pe întinderea trebuitoare, pădurile desfiinţate se prefăcură într-un val înalt... de trunchiuri de copaci.* HOGAŞ, M. N. 167.

VALÁBIL, -Ă, *valabili, -e*, adj. Care trebuie (sau poate fi) recunoscut, admis, acceptat ca fiind bun, autentic. *Nu puteam să răspund decît într-un mod egal, valabil pentru amîndoi.* GALACTION, O. I 232. *Ce e valabil pentru o regiune nu ar urma să fie necesar valabil pentru celelalte regiuni.* REBREANU, R. I 261. ✦ Care întruneşte condiţiile cerute de o lege, de o autoritate; pe baza căruia se conferă cuiva un anumit drept. *Testament valabil.* ▭ *Biletul* [de metrou] *încetează de a fi valabil numai cînd ieşi la suprafaţă.* STANCU, U.R.S.S. 20.

VALABILITÁTE s. f. Calitatea sau starea a ceea ce este valabil. *Pisarev a găsit în creaţia lui Turgheniev adevăr şi valabilitate.* SADOVEANU, E. 242.

VALÁH[1], **-Ă**, *valahi, -e*, adj. (Învechit) Care aparţine Valahiei sau populaţiei ei, privitor la Valahia sau la populaţia ei.

VALÁH[2], **-Ă**, *valahi, -e*, s. m. şi f. Nume dat pînă pe la jumătatea secolului al XIX-lea poporului romîn de către alte popoare.

VALĂU s. n. v. **vălău**.

VALDRÁP s. n. v. **valtrap**.

VÁLE, *văi*, s. f. 1. Depresiune, adîncitură alungită, străbătută permanent sau vremelnic de o apă curgătoare; p. ext. regiune de şes situată sub nivelul ţinuturilor din jur şi udată de o apă curgătoare. *Văile tupilate întunecau priveliştea cu atîtea pete imense de umbră viorie.* BOGAŞ, M. N. 132. *Noaptea umedă din văi Venea pe-ntunecate căi.* COŞBUC, P. I 282. *Cînd chiuie o dată, se cutremură pămîntul, văile răsună.* CREANGĂ, P. 54. *Multe dealuri coborîră Pînă-n valea cea-nverzită De-un riu limped răcorită.* ALECSANDRI, P. P. 165. ◇ Loc. adv. **La vale** = a) la coborîş; în jos. *Tata a luat-o la vale.* PAS, Z. I 240. *Alt om venea dinspre tîrg cu un car nou... pe care-l trăgea cu mînele singur la vale.* CREANGĂ, P. 40. *Pe-un picior de plai, Pe-o gură de rai, Iată vin în cale, Se cobor la vale, Trei turme de miei Cu trei ciobănei.* ALECSANDRI, P. P. 1; b) în josul apei. *Mă uitai pe Olt la vale, Văzui mîndra pe cărare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 242. **De vale** = (în) jos, la capătul coborîşului, acolo unde începe valea. *Se opriră de vale, lîngă rîul îngheţat şi şezură pe o salcie trîntită.* GALACTION, O. I 415. **Mai de vale** sau **de vale de...** = mai încolo, mai departe (în sensul coborîrii). *Fetele nălbesc pînza, mai de vale, între sălcii.* VLAHUŢĂ, R. P. 65. *Curtea banului Ghica... începea din capătul despre apus al podului gîrlei, de vale de Zlătari.* GHICA, la CADE. ◇ Loc. adj. şi adv. **(De) mai la vale** = (de) mai departe, care urmează, în continuare. *În cîteva foi răzleţe... găsim rîndurile de mai la vale.* CARAGIALE, O. III 197. *O voi primi bucuros ca un pas înainte, dar tot tinzînd mai la vale.* GHICA, A. 571. ◇ Expr. **A da la deal, la vale** v. da[3] **(II 4). Greu la deal şi greu la vale** v. greu[3] **(III 2). Ce mai la deal, la vale** v. deal **(1). A lua** (pe cineva) **la vale** v. lua **(V). Calea-valea** v. cale **(I 1). A-şi lua valea** = a pleca, a fugi de undeva; a-şi lua cîmpii. *Îmi iau valea, să ştii!* PAS, L. I 199. (În limbaj biblic) **Valea plîngerii** (sau **a lacrimilor**) = pămîntul (considerat ca loc de suferinţă în timpul vieţii pămînteşti). *Şi-i spuseră că acea vale se numea valea plîngerii.* ISPIRESCU, L. 8. (Cu parafrazarea construcţiei) *Din lumi astrale, Magia înfăşurătoare Coprinde în a ei splendoare A plîngerilor vale.* MACEDONSKI, O. I 27. **Mai la vale** = mai ieftin. *Mai la vale s-o scoată de loc nu pot.* PANN, P. V. II 62. ◇ (În corelaţie cu munte, exprimînd ideea «din toate direcţiile», «în toate părţile»). *Astăzi, are să s-adune tot poporul de prin munţi şi de prin văi, ca să meargă sus, la Cetatea Neamţului.* ALECSANDRI, T. II 8. *Şi din munte, şi din vale Zvon de glasuri cuvînta: «Să trăieşti, Măria-ta!».* id. P. II 109. (Cu schimbarea construcţiei) *Amiroase-a flori mărunte, De pe vale, de la munte!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 36. ◇ Fig. *Eu n-oi mai fi în valea vieţii.* SADOVEANU, N. F. 30. *Colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de haos.* EMINESCU, O. I 132.

2. Apă curgătoare; albia unei ape curgătoare. *Eu, Pinteo, de-oi cînta... văi adînci s-or turbura.* BIBICESCU, P. P. 318. *Frunzuliţă, iacă, iacă, dealu-i gol şi valea-i sacă.* HODOŞ, P. P. 80. *Că nu curge ceea vale, Să mă pot spăla de jale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 217. ◇ (În comparaţii şi metafore) *Se tăiară de curgea sîngele vale.* RETEGANUL, P. V 31. *Şi m-a muşcat foarte tare, Că mergea sîngele vale.* MARIAN, S. 77. *Curg lacrimi părău şi vale.* HODOŞ, P. P. 229.

VALÉNŢĂ, *valenţe*, s. f. Forţă de legătură între doi atomi ai unei molecule. *Ionii, după cum se ştie, au diferite valenţe.* MARINESCU, P. A. 55. ✦ (Şi în expr. *liniuţă de valenţă*) Semn grafic care marchează legătura între atomii moleculelor în formulele chimice.

VALERIANACÉE, *valerianacee*, s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate avînd ca tip valeriana; (la sg.) plantă din această familie.

— Pronunţat: *-ri-a-*.

VALERIÁNĂ, *valeriane*, s. f. 1. (Bot.) Odolean[1].

2. Preparat farmaceutic extras din rădăcină de odolean şi folosit ca medicament calmant.

— Pronunţat: *-ri-a-*.

VALERIÁNIC, *valerianici*, adj. m. (În expr.) *Acid valerianic* = lichid incolor cu miros neplăcut, solubil în apă, eter şi alcool, întrebuinţat în diverse sinteze chimice.

— Pronunţat: *-ri-a-*.

VALÉT, *valeți,* s. m. **1.** (Ieșit din uz) Servitor la casele boierești, ale cărui sarcini erau legate de persoana stăpînului sau a altui membru al familiei; fecior (3). *Era un domn cărunt... cu toate grijile mărunte ale persoanei sale încredințate unui valet de neam francez.* C. PETRESCU, R. DR. 98. *Valeții în livrele galonate... păreau niște statui.* BART, E. 39.

2. Fiecare dintre cele patru cărți de joc pe care este înfățișată figura unui cavaler; fante. *Cărți de joc unse la suprafață; rigi pe jumătate șterși, valeți pătați de mușie, asul de cupă refăcut de mînă cu cerneală violetă.* BASSARABESCU, V. 32. *Domnilor, puneți cărțile... gata... Valet cîștigă... zece pierde.* NEGRUZZI, S. III 107.

VALÉU interj. Aoleul vai! *Valeu! fată, că tare neroadă te-am mai făcut!* CARAGIALE, la CADE. *Valeu! m-o ucis păginul.* ALECSANDRI, T. II 29.

VALÍD, -Ă, *valizi, -de,* adj. **1.** (Despre oameni) Apt pentru muncă; (despre oameni și organe sau părți ale corpului lor) sănătos. *Cînd Felix o privi mai bine în față, văzu că n-avea decît un ochi valid.* CĂLINESCU, E. O. I 35.

2. (Despre acțiuni, convenții, acte) Care îndeplinește condițiile cerute de lege; valabil.

VALIDÁ, *validez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la acte de procedură, la mandate elective etc.) A confirma, a recunoaște valabilitatea, puterea juridică. *Alegerile au fost validate.* ◇ Fig. *Era... nevoie de un spirit critic care să cerceteze elementele culturii apusene și să valideze numai pe acele care... erau proprii pentru a pune în valoare energia și capacitățile românești.* IBRĂILEANU, SP. CR. 21.

VALIDÁRE, *validări,* s. f. Acțiunea de a valida și rezultatul ei.

VALIDITÁRE, *validități,* s. f. (Rar) Validare; confirmare, dovedire. *Poate să ceară o validitare foarte anevoioasă pentru alții.* GHEREA, ST. CR. II 15.

VALIDITÁTE s. f. Calitatea unui act, a unei acțiuni de a produce efectele sale legale; valabilitate.

VALÍU, *valii,* s. m. (Turcism învechit și arhaizant) Guvernator al unui vilaiet. *Ascultă, bre hoge... valiul nostru, care-i pînea lui dumnezeu, are trei patimi.* SADOVEANU, O. I. 254. *M-am dus de am făcut vizită valiului acelui vilaiet.* GHICA, S. 388.

VALÍZĂ, *valize,* s. f. Geamantan. *Amîndoi au luptat afară cu viscolul, au pășit peste troian și au intrat în birou, tăbîrcînd valizele.* C. PETRESCU, A. 280. *Cine m-ar videa cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sînt un vagabond?* ALECSANDRI, T. 111. *Corespondența găsită în valiza mea este în limba franceză!* RUSSO, S. 201. ◇ *Valiză diplomatică* = geamantan sau geantă cu care se transportă acte diplomatice și al căror conținut este scutit de controlul vamal.

VÁLMĂ, *vălmi,* s. f. Mulțime, învălmășeală; p. ext. hărmălaie, tumult. *La acea valmă năprasnică de vaiete și blesteme se clăti încăperea din temelii.* DELAVRANCEA, S. 95. *Tinerețe, farmec, visuri... toate-s țăndări de vas frînt, Ce de mult pieriră-n valma răzvrătitelor talazuri.* VLAHUȚĂ, O. A. 34. ◇ Loc. adj. și adv. **De-a valma** = laolaltă, amestecat; claie peste grămadă. *Slujitoarele începură a aduce... salam de Sibiu, brînzeturi, sardele, șuncă — bunătăți de-a valma.* VORNIC, P. 228. *O mare sală deșartă, mai ales cînd are-n fundul ei și-o scenă cu decorațiuni aruncate de-a valma, produce... o impresie foarte proastă.* SLAVICI, O. I 338. *Hroiot, oștean vestit, Ca să-i mai îmbărbăteze, de-a valma printre soldați, Se luptă.* NEGRUZZI, S. I 122. *Copiii săi creștea și era d-a valma și de o seamă cu cei boierești.* PISCUPESCU, O. 24. ◇ Expr. **A da valma** = a da buzna, a năvăli, a se repezi. *Cîțiva flăcăi... dau valma prin fete: mai le ciupesc, le mai sărută.* DELAVRANCEA, S. 11.

VÁLMEȘ adv. De-a valma. *Porțile toate deschid și-afară s-avîntă poporul Valmeș, pedeștri, călări, și groaznic răsună pămîntul.* MURNU, I. 46. *Se schimbă-n largi troiene de spume argintii Ce valmeș se răstoarnă cu-o furie turbată.* ALECSANDRI, P. III 135.

VALOÁRE, *valori,* s. f. **I. 1.** Suma calităților care dau preț unui lucru sau unei persoane; măsură, grad în care cineva sau ceva e apreciat; importanță, însemnătate, preț, merit. *Singur de obicei, cu ochii mici, în dosul ochelarilor, meditează la adevărata valoare a operei de artă.* BACOVIA, O. 232. *În «Făt-Frumos, fiul iepei» e numai miraculos, și bucata nu are valoare decît numai pentru limbă.* IBRĂILEANU, S. 150. *Omule, nu desprețui lucrurile, fie cît de nensemnate. Valoarea lor se măsoară cu nevoia ce ai de ele la un moment anume.* CARAGIALE, O. III 197. ◇ Loc. adj. **De valoare** = **a)** (despre lucruri) prețios, scump, de preț; valoros. *Iar ochii verzi pe cît se pare Smaragde două de valoare.* BENIUC, V. 68. *Am găsit o carte literară veche de mare valoare.* CARAGIALE, O. VII 169; **b)** (despre oameni) important, meritos; cu autoritate; valoros. *Avem aici nevoie de un element de valoare.* C. PETRESCU, R. DR. 90. *Are și un om de valoare dreptul să dorească aceste plăceri.* CARAGIALE, O. III 238. ◇ Expr. **A scoate în valoare** = a arăta importanța, calitățile esențiale ale unei persoane sau ale unui lucru; a scoate în relief, a sublinia. *Profesorul... scoate în valoare fiecare idee înaltă, subliniază importanța lui Pușkin în cultura rusă și în cultura universală.* STANCU, U.R.S.S. 154. ✦ (De obicei cu determinări) Ceea ce este important, valoros, vrednic de apreciere, de stimă (din punct de vedere moral, social etc.). *Apărător al cauzei păcii, independenței și fericirii popoarelor, tineretul este interesat în cunoașterea valorilor culturale ale diferitelor popoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 355, 1/2. ✦ (Concretizat) Persoană înzestrată cu calități deosebite; ființă sau lucru care are o anumită importanță. *Partidul și guvernul au hotărît ca toate valorile din trecut ale poporului nostru să fie ridicate la locul ce li se cuvine.* SADOVEANU, E. 76.

2. Eficacitate, putere. *Valoarea nutritivă a unui aliment.*

II. 1. (Ec. pol.) Expresie a muncii umane, socialmente necesară pentru producerea unei mărfi și materializată în această marfă. *Valorile mărfurilor sînt direct proporționale cu timpul de muncă cheltuit pentru producerea lor.* MARX-ENGELS, O. A. I 438. ◇ *Valoare de întrebuințare* = totalitatea însușirilor materiale care fac ca o marfă să satisfacă anumite nevoi ale omului. *Utilitatea unui lucru este aceea care face din el o valoare de întrebuințare. Dar această utilitate nu plutește în aer. Determinată de proprietățile corpului mărfii, ea nu există fără el. Însuși corpul mărfii, ca fierul, grîul, diamantul etc., este deci o valoare de întrebuințare, sau un bun.* MARX, C. I 76. *Valoare de schimb* = raport, proporție în care o anumită cantitate de marfă de un anumit fel se schimbă cu o cantitate de marfă de alt fel. *Valoare a forței de muncă* = valoarea mijloacelor de subzistență necesare pentru întreținerea muncitorului și a familiei sale. *Limita ultimă sau limita minimă a valorii forței de muncă o formează valoarea unei cantități de mărfuri, necesară în fiecare zi, fără de care purtătorul forței de muncă, omul, nu-și poate reînnoi procesul de viață.* MARX, C. I 181. ✦ (Concretizat) Bun economic; marfă. *Pămîntul a devenit o valoare îndoielnică, pînă ce se vor lămuri situațiile.* REBREANU, R. I 257.

2. (Comerț; finanțe) Exprimare în bani a costului unei mărfi sau a unei acțiuni, a unui cec etc. *Valoarea utilajelor cu care a fost înzestrată economia națională în cursul primului cincinal reprezintă peste 25 de miliarde de lei.*

GHEORGHIU-DEJ, R. 41. ◇ *Valoare extrinsecă* v. extrinsec. *Valoare intrinsecă* v. intrinsec. *Valoare nominală* v. nominal. *Valoare reală* v. real. *Valoare comercială* (sau *de circulație*) = echivalent în bani al unui bun sau al unei mărfi pe piață; preț. *Atunci valoarea terenurilor ar fi redevenit fabuloasă.* BOGZA, A. Î. 69. ✦ Înscris (cec, cambie, obligațiune etc.) reprezentînd un drept în bani sau în bunuri de altă natură. ◇ *Valoare mobiliară* = înscris reprezentînd un drept asupra unor bunuri mobiliare (marfă, bani etc.). *Valoare imobiliară* = înscris reprezentînd un drept asupra unor bunuri imobiliare (clădiri, pămînt etc.). ✦ Rentabilitate, productivitate. ◇ *Valoare locativă* v. locativ[2]. ◇ Expr. **A pune în valoare** v. pune (8).

8. Mărime matematică asociată (după un anumit procedeu de măsurare) unei mărimi fizice. ◇ *Valoare absolută* = valoarea unei expresii matematice cînd nu se ține seama de semnul (+ sau —) pe care îl are.

4. Durata unui sunet muzical (indicată prin desenul notei respective).

5. Sens (sau nuanță de sens) al unui cuvînt. *A dat cuvintelor simple valori nouă și armonii surprinzătoare.* SADOVEANU, E. 75.

— Variantă: (regional) **valóră** (ȘEZ. XII 176) s. f.

VALORÁ, *valorez,* vb. I. Intranz. A avea sau a reprezenta o anumită valoare; a prețui.

VALORÁȚIE, *valorații,* s. f. Proces artistic datorită căruia se poate reda în pictură iluzia celor trei dimensiuni ale obiectelor, a distanței dintre ochi și obiecte și a reliefului acestora. *Pe pictor... îl preocupa... distribuirea ecranelor, echilibrarea volumelor, valorația etc.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 8/1.

VALÓRĂ s. f. v. **valoare.**

VALÓRIC, -Ă, *valorici, -e,* adj. Referitor la valoare, de valoare. *Calculare valorică.*

VALORIFICÁ, *valorific,* vb. I. Tranz. A pune în valoare, a face ca un lucru să primească o anumită valoare. *Eminescu are cel mai însemnat aport prin faptul că nimeni n-a valorificat într-un mai mare grad artistic decît el comorile literaturii populare.* BENIUC, P. 18. *Pușkin nu încetează o clipă de a comunica sufletește cu norodul, al cărui interpret se simte și ale cărui producții le-a valorificat.* SADOVEANU, E. 209. ✦ (Fin.) A schimba o hîrtie de valoare sau un obiect cu contravaloarea sa în bani.

VALORIFICÁRE, *valorificări,* s. f. Acțiunea de a valorifica; punere în valoare. [Baba Hîrca] *are o covîrșitoare importanță prin valorificarea motivelor de muzică populară.* SADOVEANU, E. 72. ✦ Transformarea unei hîrtii de valoare sau unui obiect în contravaloarea sa în bani. *Valorificarea unui cec.*

VALORÓS, -OÁSĂ, *valoroși, -oase,* adj. Care are valoare; important, prețios. *Un poem bun e tot atît de valoros ca o bună armă de foc pe un cîmp de luptă.* STANCU, U.R.S.S. 188. *Poporul... aprecia opera atît de valoroasă a scriitorului.* SADOVEANU, E. 155. ✦ (Despre oameni) Meritos, capabil, talentat. *Scriitori valoroși.*

VALS, *valsuri,* s. n. Dans în trei timpi, cu mișcări line și dese de învîrtire, care se dansează în perechi; melodia după care se dansează. *Muzica cîntă un vals, a cărui legănare domoală vine pînă la noi, prin noaptea liniștită.* SADOVEANU, O. VII 226. *Perechile se învirteau dincolo, în ritmul unui vals somnoros.* C. PETRESCU, S. 106. *Nadina reuși să înduplece pînă și pe Miron Iuga să facă un vals bătrînesc cu ea.* REBREANU, R. I 220. ◇ (Ieșit din uz) *Vals-boston* = boston. *Orchestra, angajată de gazda noastră, a cîntat un vals-boston.* CAMIL PETRESCU, U. N. 106.

— Variantă: (învechit) **valț** (MACEDONSKI, O. I 135, ALECSANDRI, T. 1007, NEGRUZZI, S. I 65) s. n.

VALSÁ, *valsez,* vb. I. Intranz. A dansa un vals. *Pînă și pe ursul de Bismarck l-a învățat să valseze.* PAS, L. I 214. *Mi se părea că privesc... pe doamna B. valsînd cu ofițerul de lănceri.* NEGRUZZI, S. I 67.

VALSATÓR, -OÁRE, *valsatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care știe să valseze, care valsează.

VALTRÁP, *valtrapuri,* s. n. Pătură de postav sau de alt material, împodobită cu diferite cusături, care se pune pe spinarea calului sub șa; cioltar. *În sania de piață, cu valtrap și cu zurgălăi, cu cai purtînd tuiuri roșii în frunte... veneau cei patru Bălcești.* CAMIL PETRESCU, O. I 500 *Ridică valtrapurile din spinarea calului.* ARDELEANU, D. 277. *Dricul intra în curte, înhămat cu șase cai... cu trupurile îmbrăcate în valtrapuri negre, găitanate cu fir.* MACEDONSKI, O. III 98.

— Variantă: **valdráp** (CARAGIALE, O. I 375) s. n.

VALȚ[1] s. n. v. **vals.**

VALȚ[2], *valțuri,* s. n. Mașină formată din una sau din mai multe perechi de cilindri grei, dispuși paralel, cu axele orizontale, și care, rotindu-se în sensuri contrare, exercită presiune asupra unor materiale (sfărîmîndu-le, netezindu-le, presîndu-le etc.). ✦ Cilindru. *Încep să joace valțurile de oțel, creînd din bucata de fier diformă o tablă subțire.* SAHIA, N. 33. ✦ Mandrin pentru lărgit țevi, găuri în fier etc.

VALUTÁR, -Ă, *valutari, -e,* adj. De valută, referitor la valută.

VALÚTĂ, *valute,* s. f. Sistem monetar adoptat într-o țară; unitatea monetară respectivă. ✦ Totalitatea monedelor (de hîrtie sau de metal) care servesc ca mijloc de plată. ◇ *Valută forte* = valută care are acoperire în aur și care este acceptată de mai multe țări.

VALVÁR, -Ă, *valvari, -e,* adj. În formă de valvă.

VÁLVĂ, *valve,* s. f. 1. Fiecare dintre cele două capace ale unei scoici. ✦ Fiecare dintre cele două părți ale unei păstăi (care la maturitate se desfac, permițînd să iasă semințele).

2. Organ de mașină sau armătură care servește la stabilirea, întreruperea sau dirijarea circulației unui fluid printr-o conductă, printr-un ajutaj etc. V. supapă, ventil. ◇ *Valvă electrică* = aparat electric care permite trecerea unui curent electric într-un singur sens.

VALVÎRTÉJ[1] adv. 1. Repede, vijelios, în iureș. *Ca purtați de vijelie, Valvîrtej aleargă norii.* IOSIF, P. 74. ✦ În mare agitație, cu înfrigurare. *Am pus pe jandarmi să caute. Umblă și cumătru Neculai valvîrtej.* SADOVEANU, P. S. 108. [Baba] *umbla valvîrtej să-i găsească mireasă.* CREANGĂ, O. A. 131.

2. În dezordine, în neorînduială, claie peste grămadă; buluc. *Feluritele impresii îi năvăleau în cap valvîrtej și-i tîrau gîndurile și mirarea ca într-un șuvoi năprasnic.* VLAHUȚĂ, O. A. 96. *Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai valvîrtej Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji.* EMINESCU, O. I 147. ◇ Expr. **A face** (ceva) **valvîrtej** = a răsturna, a răvăși, a da peste cap. *Toate întocmirile... dependente de coroana Austriei erau făcute valvîrtej.* ODOBESCU, S. III 522.

VALVÎRTÉJ[2], *valvîrtejuri,* s. n. 1. Volbură, vîltoare. [Acceleratul] *scuipă foc, înghite drum, Și-ntr-un valvîrtej de fum Taie-n lung pădurea toată.* TOPÎRCEANU, B. 40. ◇ Loc. adv. **În valvîrtej** = în spirală, rotocol. *Șalul de la brîu se desfășurase în valvîrtej de la-nceput.* RUSSO, O. 148.

2. Fig. Învălmășeală, dezordine. *S-au folosit de valvîrtejul care se stîrnise înlăuntru și în curte și au fugit și alții.* PAS, L. I 67.

— Formă gramaticală: art. și (neobișnuit) *valul-vîrtej* (COȘBUC, AE. 127).

VALVÎRTEJÍ, *valvîrtejesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se duce repede, de-a rostogolul. [Cocoşul] *dete în sfîrşit din aripi, mişcă din picioare şi o răzni la fugă, valvîrtejindu-se de vale.* MACEDONSKI, O. III 62.

VALVOLÍNĂ s. f. Ulei mineral obţinut la distilarea ţiţeiului şi întrebuinţat ca lubrifiant la angrenajele închise de maşini, la cutia de viteze şi la diferenţialul autovehiculelor.

VALVULÁR, -Ă, *valvulari, -e*, adj. (Rar) Cu valvule; referitor la valvule, de valvule. *Insuficienţă cardiacă cu sau fără leziuni valvulare.* DANIELOPOLU, F. N. II 148.

VÁLVULĂ, *valvule*, s. f. (Anat.) Supapă membranoasă aşezată în dreptul orificiilor unor organe şi care, deschizîndu-se, permite trecerea lichidelor într-o singură direcţie şi împiedică întoarcerea lor. *Dacă deschidem inima unui viţel... nu este greu să observăm, la limita între auricule şi ventricule, clape subţiri numite valvule.* ANATOMIA 51. ✦ (Tehn.) Valvă mică.

VAMÁL, -Ă, *vamali, -e*, adj. Privitor la vamă, de vamă, al vămii. *Pe ce bază vii dumneata azi să-mi pretinzi... să-ţi fac favorul ca să îmbarci un plus de-un viţel care vine fără forme vamale?* BART, S. M. 86. *Dacă şi ei ar opri vitele şi grînele noastre, sau le-ar impune cu o dare vamală grea, ce am face?* GHICA, la CADE.

VÁMĂ, *vămi*, s. f. **1.** Punct, loc, instituţie (de obicei la graniţa unei ţări) unde se exercită controlul şi se percep taxele asupra mărfurilor intrate sau ieşite. *Cei trei prietini şi slujitorii lor ajunseră alaiul lui Tomşa aproape de vama Iaşilor!* SADOVEANU, O. VII 68. *Desluşi pe uliţă un soldat din vama sîrbească.* GALACTION, O. I 178. *Cu tine n-oi fugi, Că tu, bade, eşti cătană Şi te-or cunoaşte la vamă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 233. *Ce trece des prin vamă Şi cinii n-o bagă-n seamă* (Ceaţa). GOROVEI, C. 70. ✦ Taxă care se plăteşte pentru a putea trece o marfă dintr-o ţară în alta sau (în trecut) în diverse puncte din interiorul ţării. *Voinic calu-şi potcoveşte, Cu potcoave de aramă, Ca să nu plătească vamă.* ANT. LIT. POP. I 77. ✧ Expr. **A pune vamă** = a fixa taxa care trebuie plătită la vamă; fig. a fura la drumul mare. *Tunsu şi Groza îşi făceau de cap, punînd vamă pe tot ceea ce se încumeta să treacă pe drumurile lui* [ale codrului]. CAMIL PETRESCU, O. II 146. ✦ Cantitate de grăunţe ce se dă la moară ca taxă pentru măcinat; uium. *Cu mine nu merge. Vrei să macini, dă vamă întreagă. Dacă nu, încarcă-ţi popuşoii şi du-te acasă.* SADOVEANU, O. VIII 65. ✦ (În obiceiurile populare din unele regiuni) Taxă pe care trebuie să o plătească mirele nuntaşilor, ca să-şi poată duce mireasa cu el. *După ce şi-a răscumpărat acuma mirele mireasa, adică după ce a plătit... vama, se pune danţul iarăşi în mişcare.* MARIAN, NU. 561.

2. (În credinţele mistice) Fiecare dintre cele şapte (sau nouă) popasuri prin care se crede că trebuie să treacă sufletul mortului pentru a ajunge la cer; trecerea de la un popas la altul; suma de bani cu care se plăteşte fiecare trecere. *S-a oprit într-un cimitir, la capătul unui mort, pentru a plăti vămile sufletului în viaţa de dincolo de moarte.* C. PETRESCU, R. DR. 36. *Pisicuţa, străbătînd parcă drumul înalt al celor nouă vămi, mi se părea că merge pe o cale îngustă.* HOGAŞ, M. N. 53. *A strîns comorile acelea şi le-a ascuns... cică să aibă cu ce plăti vămile sau punţile în lumea cealaltă.* MARIAN, T. 87. *Unui mort i se leagă o para de argint la degetul cel mic de la mîna dreaptă, ca să aibă cu ce plăti vama pe lumea cealaltă.* GORJAN, la CADE. *Omul a voit... să numere cîte vămi sînt pe lumea cealaltă.* ŞEZ. V 134.

3. (Popular) Venit, cîştig, folos. *Oare de ce n-avem vamă la balta asta?* SEVASTOS, la TDRG.

VÁMEŞ, *vameşi*, s. m. **1.** Funcţionar însărcinat cu controlul şi taxarea mărfurilor care trec prin vamă. *Odată s-a coborît devale, la podul Bistriţei, şi-a stat acolo ca un vameş, cu puşca în mînă.* SADOVEANU, O. VIII 247. *După Beligrad am sosit la Ruşava... Cînd acolo, vameşii de la hotar încep a cotrobăi prin lăzile mele ca în vremea volintirilor.* ALECSANDRI, T. I 310. ✧ Fig. *Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă Şi somnul, vameş vieţii, nu vrea să-mi ieie vamă.* EMINESCU, O. I 203. ✦ (În organizarea administrativă a Principatelor romîne, determinat adesea prin «mare») Dregător însărcinat cu încasarea veniturilor vămii. *După ce aşeză ţara, lăsă... vameş pe Chiracola.* DELAVRANCEA, O. II 30. *Mihail Cantacuzenul, mîna dreaptă a vizirului Socoli, era vameş mare al sării.* ODOBESCU, S. A. 128. ✦ (În obiceiurile populare din unele regiuni) Persoană din satul sau din casa miresei, căreia mirele îi plăteşte vama cînd pleacă cu mireasa. *Dacă vameşul este mărişor... se fac foarte multe glume, căci, împotrivindu-se mirele de a plăti vama, el încă sare cu gura la dînsul, zicîndu-i că, dacă nu va plăti de bună voie, va trebui să-i plătească de nevoie.* MARIAN, NU. 561. ✦ Fig. Hoţ, tîlhar. *Doi jandarmi... care au de păzit şi de patrulat douăzeci de kilometri... nu mai pot ajunge şi la noi. Cînd se odihnesc şi ei, vameşii de care mă tem umblă să vămuiască.* SADOVEANU, P. M. 94.

2. (În credinţele mistice) Fiinţă imaginară care păzeşte vămile văzduhului şi căreia sufletul mortului îi plăteşte vamă ca să poată trece spre cer. *La vămi cînd vei trece... Te-i răscumpăra Cu nouă criţari De vameşi tîlhari.* MARIAN, Î. 230.

VAMPÍR, *vampiri*, s. m. **1.** Specie de lilieci mari care trăiesc în America de Sud şi care sug sîngele oamenilor surprinşi în somn. *Acolo sînt ţînţarii frigurilor galbene!... Vampirii cei mai lacomi! Fiarele cele mai crude şi mai însetoşate de sînge.* VISSARION, B. 109.

2. (În superstiţii) Personaj din mitologia populară, despre care poporul crede că suge sîngele celor vii. V. strigoi, vîrcolac. *Se-adun-acum aici, căscînd spurcatele guri, Vampiri, stafii şi balauri, strigoi.* NEGRUZZI, S. II 121. ✦ Fig. Persoană care se îmbogăţeşte jefuind pe semeni, exploatînd munca semenilor; exploatator. *Să-l scuipe, să-l calce-n picioare Silindu-l vampirii.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 89. *Ruşine pentru guvernul vitreg care dă unul din cele mai frumoase judeţe ale Romîniei pradă în ghearele unui vampir.* CARAGIALE, O. I 102.

3. Criminal care ucide pentru plăcerea de a vedea curgînd sînge.

VAMPÍRIC, -Ă, *vampirici, -e*, adj. De vampir; p. ext. oribil, sîngeros. *Setea vampirică o potoleşte peste fruntarii.* BOUREANU, S. P. 26.

VAN, -Ă, *vani, -e*, adj. (Livresc) Zadarnic, inutil, fără rost. *Tvată agitaţia noastră a fost vană.* SADOVEANU, E. 31. *Tăcerea şi liniştea pentru el au fost un cuvînt van, un nonsens aproape.* ANGHEL, PR. 77. *O agonie a sufletului, o luptă vană, crudă.* EMINESCU, N. 73. *Tot timpul se consumă în intrigi, dezbateri personale, vane.* GHICA, A. 767. ✧ Loc. adv. **În van** = în zadar, degeaba, fără rost. *În van ai blestema şi-n van ai geme.* IOSIF, PATR. 81. *În van mai caut lumea-mi în obositul creier.* EMINESCU, O. I 71. *În van ne umplem capul cu învăţături, dacă inima ne este seacă de simţăminte.* BOLLIAC, O. 260. ✦ Neîntemeiat; iluzoriu. *Există un fumat trist şi necăjit ca o desperare mută, ca o vană consolare.* RALEA, O. 64. *Nici preoţi şi nici medici nu cheamă, spre-a le cere, C-o vană uşurare, o vană mîngîiere.* MACEDONSKI, O. I 265. *Să nu-mi împle sufletul de-o vană, dureroasă iluziune.* EMINESCU, N. 72.

VANÁDIU s. n. Metal dur de culoare cenuşie, care se găseşte în natură sub formă de compuşi şi care este folosit la fabricarea oţelurilor.

VÁNĂ, *vane*, s. f. **1.** Vas mare (de lemn, de tablă, de tuci, de faianţă) pentru îmbăiat (mai rar pentru spălat

rufe). *Iau un ciubăr, o vană sau o covată mare, toarnă într-însa apa din căldare.* MARIAN, Î. 47.

2. Dispozitiv montat în interiorul robinetelor şi servind la deschiderea sau întreruperea circulaţiei fluidului; p. ext. robinetul împreună cu acest dispozitiv; sertar (2).

VANDÁL, *vandali,* s. m. **1.** Persoană făcînd parte din vechiul trib de origine germanică care a coborît în secolul al V-lea de pe ţărmul mării Baltice şi a distrus o parte a Imperiului roman de răsărit.

2. Fig. Persoană necivilizată care distruge valorile culturale şi artistice. V. barbar. *Beciuri gigantice, pe care, oricît s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa.* NEGRUZZI, S. I 183.

VANDALÍSM s. n. Acţiune de distrugere sălbatică a valorilor culturale, artistice etc. ale unui popor (v. barbarie); p. ext. distrugere stupidă, fără rost. *Bătrînul îşi aduse aminte de vandalismul din scrin.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. *Alergă la Galaţi să vadă cetatea... Vai! şi pe aceasta vandalismul o surpă.* NEGRUZZI, S. I 203.

VANDRÚG, *vandrugi,* s. m. Lemn rotund, lung de 3-4 metri, despicat în două şi servind la susţinerea pereţilor unei mine.

VANGHÉLIE s. f. v. **evanghelie.**

VANGHELÍST s. m. v. **evanghelist.**

VANÍLIE s. f. **1.** Plantă agăţătoare din familia orhideelor, cu rădăcini aeriene, cu flori verzui aşezate în ciorchine, cu fructe cărnoase foarte aromate, cultivată în ţările tropicale *(Vanilla planifolia);* fructul plantei (folosit pentru a da aromă unor preparate culinare sau unor medicamente). *Orez cu lapte aromat cu coajă de lămîie, cu vanilie, cu praf de scorţişoară.* CAMIL PETRESCU, O. I 326.

2. Plantă cu tulpina ramificată, cu flori mici, albastre sau liliachii, cu miros foarte plăcut *(Heliotropium peruvianum). Lîngă caiet, un buchet albăstrui de vanilie.* BASSARABESCU, V. 20.

VANILÍNĂ s. f. Aldehidă foarte aromată care se găseşte în fructul vaniliei sau se obţine pe cale sintetică şi se foloseşte ca aromă la prepararea a diferite dulciuri. *În scurt timp va intra în funcţiune o instalaţie semiindustrială de fabricare a vanilinei.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2821.

VANITÁTE, *vanităţi,* s. f. Ambiţie deşartă, dorinţă de a face impresie; trufie, îngîmfare, înfumurare; (la pl.) deşertăciune. *Simplă ca un înger fără vanitate.* CAMIL PETRESCU, T. II 26. *Părea că surîde neputînd clătina din cap ca totdeauna în faţa atîtor vanităţi.* ANGHEL, PR. 66. *Nu sufăr de trista infirmitate a vanităţii.* CARAGIALE, O. VII 248. *Vanitatea ta Cu merit patriotic voieşti a deghiza.* BOLINTINEANU, O. 135.

VANITÓS, -OÁSĂ, *vanitoşi, -oase,* adj. (Despre persoane şi despre însuşirile lor) Plin de vanitate; înfumurat, îngîmfat, trufaş. *Afemeiat vanitos, era mîndru să se însoare cu o femeie atît de frumoasă.* CAMIL PETRESCU, N. 47. *Avînd o voinţă slabă... va ajunge la un amor propriu bolnăvicios, timid, vanitos şi reflexiv.* GHEREA, ST. CR. II 298. ◇ (Substantivat) *Un asemenea vanitos, cu dibăcie folosit, multe şi mari servicii le-ar putea mijloci.* C. PETRESCU, A. R. 17.

VANTÚRĂ, *vanturi,* s. f. Una din grinzile care susţin acoperişul casei. *Laţuri ce se pun pe lîngă vanturi în scop de a depărta streşinile coperişului de pereţi, ca să nu-i bată ploaia.* PAMFILE, I. C. 438.

VAPÉL, *vapeluri,* s. n. (Învechit) Găteală, podoabă a unei rochii; falbala. [Mama Sanda] *le învăţa cusături de vapeluri.* GHICA, la TDRG.

VAPÓR[1], *vapori,* s. m. (De obicei la pl.) **1.** Corp în stare de agregare deosebită de cea lichidă şi de cea solidă, la temperatură mai joasă decît temperatura critică a substanţei care-l constituie; stare de agregare gazoasă a unei substanţe, care la temperatura şi presiunea normală se găseşte în stare lichidă. V. abur. *Casa şi-o ridicase în primul an, cînd îşi cumpărase batoza de treier cu vapor.* MIHALE, O. 413. [Bozan] *sta întins pe pămînt, înălţîndu-se din el vapori fierbinţi.* SAHIA, N. 34. ◇ (Franţuzism) *Cal-vapor* = cal-putere, v. cal. *Dincolo, urlau motoare cu mii de cai-vapori.* C. PETRESCU, R. DR. 37.

2. Emanaţie, efluviu, tărie. (Atestat în forma articulată *vaporile)* [Şedea] *dormitînd sub vaporile vinului de Chipru.* HASDEU, I. V. 83.

— Pl. art. şi: (f., neobişnuit) *vaporile.*

VAPÓR[2], *vapoare,* s. n. Navă mare pusă în mişcare de un motor propriu cu abur şi folosind la transportul pe apă al mărfurilor şi al călătorilor. *Un vapor alb de călători trecea prin dreptul farului ieşind în larg.* CAMIL PETRESCU, N. 87. *În apa docului vapoarele începură să alerge.* DUNĂREANU, CH. 223. *Minunat lucru-i vaporul!* ALECSANDRI, T. I 310.

VAPORÁŞ, *vaporaşe,* s. n. Diminutiv al lui vapor[1]. *Corăbii şi corăbioare, vapoare şi vaporaşe stau prinse pe ţărm.* SAHIA, U.R.S.S. 122.

VAPOREÁN, *vaporeni,* s. m. Marinar. *Fiule... ca vaporean ce am fost, îţi spun: dacă porneşti la drum cu aparatele defecte, ajungi tocăniţă la rechini.* V. ROM. aprilie 1954, 19.

VAPORIZÁ, *vaporizez,* vb. I. Refl. (Despre lichide) A se transforma în vapori. *Apa se vaporizează la 100°.*

VAPORIZÁRE, *vaporizări,* s. f. Trecerea unui lichid în stare de vapori la suprafaţă (v. evaporare) sau în toată masa lichidului (v. fierbere).

VAPORIZATÓR, *vaporizatoare,* s. n. **1.** Instalaţie folosită pentru vaporizarea soluţiilor, în scopul concentrării sau al distilării lor.

2. Mic aparat de toaletă cu ajutorul căruia se pulverizează parfumul, colonia etc. V. pulverizator. *Poate mă crezi tot capul drăciilor, care-ţi umbla prin borcanele cu cremă şi-ţi strica vaporizatorul de parfum.* C. PETRESCU, C. V. 360.

VAPORÓS, -OÁSĂ, *vaporoşi, -oase,* adj. Asemănător (prin fineţe) cu vaporii; subţire, diafan, străveziu. *O pulbere vaporoasă vibra în unde, plutind în zare ca o muselină transparentă.* BART, E. 19. ◇ (Adverbial) *O tînără femeie îmbrăcată vaporos, cu părul roşu, care-i încadra capul.* VORNIC, P. 145. ✦ Difuz, neclar, fără contururi precise. *În înserarea vaporoasă, Ca o lanternă rotundă de foiţă roşie... apare uriaşă Luna.* CAMIL PETRESCU, V. 25. *Fata parcă răspîndea o lumină vaporoasă în odaia ce se lupta cu amurgul.* REBREANU, R. I 244. *Strada, acoperişurile caselor sînt albe, de un aspect moale, vaporos.* VLAHUŢĂ, O. A. 287. ◇ Fig. *Se hrănise cu lecturi romanţioase care dezlănţuiră în el un sentimentalism vaporos.* CĂLINESCU, E. 58.

VAR s. n. Material alcătuit mai ales din oxid de calciu, obţinut prin calcinarea, sub temperatura de vitrifiere, a rocilor calcaroase şi folosit ca liant în construcţie, ca materie primă în industria chimică etc. ◇ *Cuptor de var* v. cuptor (2). *Var nestins* v. nestins (2). *Var stins* v. stins. *Var hidraulic* v. hidraulic (2). *Lapte de var* v. lapte (4). *Piatră de var* v. piatră (II 3). ✦ Var stins; strat de lapte de var cu care sînt spoiţi pereţii caselor. *Varul îngălbenise, se afumase.* DUMITRIU, N. 125. *Un om tînăr, cu hainele stropite de var.* BOGZA, A. Î. 513. *De pe pereţii-ngălbeniţi Se dezlipeşte-n pături varul.* GOGA, P. 19. *Ţi-era casa*

văruită cu var peste cărămidă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 178. ◇ (În comparații, pentru a sublinia culoarea albă, în special a obrajilor) *Ochii se adînciseră și obrajii erau mai trași și albi ca varul.* SADOVEANU, O. I 42. *Cu mîinile-i de ceară ea tîmpla și-o mîngîie, Dar fața ei frumoasă ca varul este albă.* EMINESCU, O. I 95.

VĂRĂ, *veri,* s. f. Cel mai cald anotimp al anului, între primăvară și toamnă, reprezentînd (în emisfera boreală) intervalul de timp de la 21 iunie pînă la 21 septembrie. *Era în iunie, în plină vară, și soarele s-a arătat din nou parcă mai puternic, mai dogoritor.* STANCU, U.R.S.S. 172. *Mergeam încet prin cîmpia încălzită de soarele verii.* SADOVEANU, O. VII 306. *Că nu ț-am fost mîndr-o seară, Ci doi ani întregi ș-o vară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 47. ◇ (Poetic) *E atîta vară-n aer, e atît de dulce zvonul.* EMINESCU, O. I 152. ✦ (Adverbial, în forma *vara*) În timpul verii, peste vară. *Vijelii, ispite au trecut, Cum trec vara norii peste baltă.* BENIUC, V. 9. *Aici petrecea el vara și iarna.* EMINESCU, N. 41. *Cine vara stă și doarme Iarna biet, moare de foame.* ◇ Loc. adj. **De vară** = **a)** necesar în timpul verii; care se practică vara. *Haină de vară. Sport de vară;* **b)** (despre plante, fructe etc.) care se coace vara, văratic. *Am semănat grîu de vară Ș-o ieșit numai secară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163. *Cîte poame sînt de vară Nice una nu-i amară.* id. ib. 209. ◇ Loc. adv. **La vară** = în vara care urmează, în vara anului viitor. *Ba s-a însura la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară, ba la vară.* CREANGĂ, O. A. 185. **Astă-vară** = în vara care a trecut. *Astă-vară sugeai țîță, Ș-acum dai badei guriță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 391. **(În) vara asta** = în vara în care sîntem. *Vara asta se însoară și el.* **An vară** = în vara anului precedent. *Își încercase el creioanele colorate din cutioara căpătată an vară.* C. PETRESCU, R. DR. 15. **De cu vară** = fiind încă vară. *De cu vară, pentru iarnă, de cojoc să te-ngrijești.* **Peste vară** = în timpul verii. ◇ Expr. **Vara sfinților arhangheli** = timpul cald și prielnic ca vara, care se întîmplă să fie uneori la început de noiembrie. *Astfel au lucrat toată săptămîna cît a mai ținut vara sfinților arhangheli.* SADOVEANU, P. M. 82.

VÁRDA interj. Strigăt de avertizare (al birjarilor, al cărăușilor, al marinarilor etc.) pentru a face pe cineva să se dea la o parte. *Varda! și punțile se trag cu zgomot.* VLAHUȚĂ, la CADE.

— Variantă: **várta** (CONTEMPORANUL, VII 524) s. f.

VARDÍST s. m. v. **gardist.**

VARÉC s. m. Numele unor alge marine, care servesc ca îngrășămînt pentru pămînt, ca materie primă pentru fabricarea sodei etc.

VÁRGĂ, *vergi* și (4, rar 5) *vărgi,* s. f. **1.** Nuia lungă, subțire și flexibilă, tăiată de obicei dintr-o ramură dreaptă de arbore. V. vergea. [Sălciile] *își încolăceau, în suflarea vîntului, vergile fragede și despletite pînă în oglinda încrețită a apei.* C. PETRESCU, S. 28. *Mi se părea că văd pe babă... cum... diriguiește cu o vargă de alun un taraf negru de duhuri necurate.* HOGAȘ, M. N. 87. [Crăiasa] *mai naltă pare și-n umblat Mlădie ca o vargă.* COȘBUC, P. I 69. *Am o vargă unsă cu unt Și aleargă pe subpămînt* (Șarpele). GOROVEI, C. 363. ◇ Expr. **A tremura vargă** (sau **ca varga**) = a tremura foarte tare (de frică sau de frig). *Îi tremurau ca varga brațele strînse vînjos, în mîinile tari ale celor doi jandarmi voinici.* POPA, V. 239. *Cucoanele se retraseră, tremurînd vargă.* DELAVRANCEA, S. 158. [Mezinul] *tace ca peștele și tremură ca varga de frică.* CREANGĂ, P. 23. ✦ (Mai ales la pl.) Băț, vergea groasă, folosită în trecut ca instrument de pedeapsă corporală. *Porunci... dă craiul, pe pag cu vergi să-l bată.* COȘBUC, P. II 201. *Trebuia să-l bată un pedagog cu vergi.* NEGRUZZI, S. II 256. ◇ Expr. **(A fi) varga lui dumnezeu** = (a fi) foarte rău, aspru, crunt. *Rămăsei trist și orfan, sub epitropia unei mătuși, varga lui dumnezeu.* GANE, N. III 31. *Cînd se supăra sau se mînia... era varga lui dumnezeu.* MARIAN, O. I 239. *Nora babei era o femeie, varga lui dumnezeu de rău.* ȘEZ. IV 159. (Regional) **A-i duce** (cuiva) **vergile** = a-i plînge (cuiva) de milă, a fi îngrijorat de soarta cuiva. *Cînd ai avea încaltea un cal bun, calea-valea, dar cu smîrțogul ista, îți duc vergile.* CREANGĂ, P. 203. ✦ Lovitură aplicată cuiva cu nuiaua. *Dă pașa semn: «Să-l dezbrăcați Și binele în vergi i-l dați».* COȘBUC, P. I 114.

2. (De obicei cu o determinare care precizează scopul) Băț de undiță. *Un pescar cu undița... poartă cu el o mulțime de vergi de undiță și... fel de fel de cîrlige.* SADOVEANU, Î. A. 8. ✦ Vergea cu care se încărcau în trecut puștile și cu care se curăța țeava. ✦ Baghetă. *În aer își ridică a farmecelor vargă Și o suflare rece prin dom atunci aleargă.* EMINESCU, O. I 94. *Nu ne lipsește decît varga magică de a ne transpune în oricare punct... am voi.* id. N. 49.

3. Vergea subțire de metal. *Fusesem pe coclauri cu un mare naturalist, mititel și iute ca un titirez și vînjos ca o vargă de oțel.* HOGAȘ, M. N. 99.

4. Dungă, vîrstă, vîrcă. *Părețîi erau albi ca laptele și cu niște vărgi de aur.* ISPIRESCU, L. 251. *Cojoacele de oaie albă cusute cu vărgi și cu triunghiuri de mătase neagră.* ODOBESCU, S. I 483.

5. Dungă făcută de o lovitură cu nuiaua. *Dar hoțul de doftor... prinde a o încinge pe spate... pînă o face toată vărgi.* RETEGANUL, P. II 80. *Bate-un popă preuteasă Și n-o bate cum se bate, ci-i face vergi pe spate.* HODOȘ, P. P. 177.

6. Compuse: (Bot.) **varga-ciobanului** = **a)** plantă erbacee cu tulpină țepoasă, cu flori liliachii, dispuse în capitule; crește pe lîngă drumuri, pe șanțuri, prin fînețe, prin locuri umede și nisipoase *(Dipsacus silvestris);* scai-voinicesc, voinicel; **b)** scăiuș; **vargă-de-aur** = splinuță *(Solidago Virga aurea).*

VÁRIA[1] s. n. (Latinism) **1.** Culegere bibliografică de scrieri diferite și (de obicei) mărunte.

2. Rubrică într-o revistă, în care se publică diferite articole, note și informații mărunte.

VARIÁ[2], *variez,* vb. I. **1.** Intranz. A fi felurit, diferit, deosebit (după locuri, împrejurări, situații); a nu semăna, a nu avea aceeași înfățișare, structură, compoziție, valoare etc. cu altceva. *Salariul variază însă după cultura tehnică pe care o ai.* SAHIA, U. R. S. S. 87. *Știi că la Constantinopol rar să nu te pomenești din somn în sunete de tun, al căror număr variază după rangul localității unde s-a ivit incendiu.* GHICA, A. 3.

2. Tranz. fact. A da o formă diferită, a face să fie felurit; a schimba. *Un vînt ușor și întrerupt se legăna... mișcînd și variind lumina soarelui.* GALACTION, O. I 208.

VARIÁBIL, -Ă, *variabili, -e,* adj. (În opoziție cu constant) Care variază, se schimbă, oscilează; schimbător. *Raportul între extensiunea sferei noțiunilor... e și variabil... fiind într-un fel pentru un timp, se schimbă într-alt fel pentru alt timp, e deci un raport schimbător.* GHEREA, ST. CR. III 218. ◇ (Mat.) *Cantități* (sau *mărimi*) *variabile* = cantități (sau mărimi) susceptibile de a-și schimba valoarea față de altele constante. (Ec. pol.) *Capital variabil* v. capital.

VARIÁBILĂ, *variabile,* s. f. (Mat.) Cantitate care ia succesiv diferite valori în cursul unui calcul.

VARIABILITÁTE, *variabilități,* s. f. Însușirea de a varia, de a se schimba, de a lua forme sau aspecte diferite. ✦ (Mat.) Proprietate pe care o posedă o cantitate sau o funcțiune algebrică de a lua succesiv o infinitate de valori diferite.

VARIÁNTĂ, *variante,* s. f. Formă sub care se prezintă un lucru, o lucrare etc. și care reprezintă o mică deosebire față de o formă dată sau față de forma obișnuită. *Variantele «Luceafărului» lui Eminescu... ilustrează efortul poetului în căutarea cuvîntului care să exprime adevărul.* L. ROM. 1953, nr. 4, 55.

VARIÁT, -Ă, *variați, -te,* adj. Felurit, cu multe aspecte. *Folclorul romînesc se prezintă deosebit de bogat și variat.* BENIUC, P. 6. *Producția comportă o agricultură variată, cu cereale, vaci de lapte, poiată de găini, legume și pomi fructiferi.* RALEA, O. 121. *Repertoriile teatrelor sovietice sînt extrem de variate.* SAHIA, U.R.S.S. 147.

VARIATÓR, *variatoare,* s. n. Mecanism schimbător de viteză, care permite transmiterea mișcării de la un arbore motor la arborele principal al unei mașini, cu variație continuă a turației arborelui motor.

VARIÁȚIE, *variații,* s. f. (Ș în forma *variațiune*) **1.** Faptul că un lucru se poate prezenta sub aspecte diferite (ca urmare a unor împrejurări diferite); trecere de la un aspect la altul; înfățișare deosebită sub care se poate prezenta unul și același lucru. *Variație de temperatură.* ▭ *Aspectele și variațiile ei* (= ale naturii) *trebuie să fie pentru noi tot așa de interesante ca și manifestările pasiunilor omenești.* SADOVEANU, E. 174. *De jur împrejur, pe variația infinită a imensei perspective, se risipeau umbrele norilor.* GALACTION, O. I 346. ✦ Diversitate, felurime. *Nu puteam să admir destul variația de culori și de nuanțe.* GALACTION, O. I 93. ✧ (Mat.) *Calculul variațiilor* = calculul întrebuințat în analiza infinitezimală (prin care se rezolvă anumite probleme a căror soluție nu se poate obține prin calculul diferențial).

2. (Muz.; numai în forma *variațiune,* mai ales la pl.) Modificare a unei teme muzicale sub raportul ritmului, măsurii, armoniei, tonalității etc., păstrîndu-se în mod obligator legătura cu tema principală. *«Carnavalul de Veneția!» cu variațiuni!* CARAGIALE, O. I 377.

— Variantă: **variațiúne** s. f.

VARIAȚIÚNE s. f. v. **variație.**

VARÍCE s. f. pl. Dilatație patologică permanentă a vinelor, îndeosebi a celor din porțiunea inferioară a corpului omenesc, cauzată de pierderea elasticității pereților acestora. *Varicele sînt dilatări neregulate ale venelor.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 398.

VARICÉLĂ s. f. Boală contagioasă care apare mai ales la copii și care se caracterizează printr-o erupție pe piele, sub formă de bășici; vărsat-de-vînt.

VARICOCÉL s. n. Boală care constă din lărgirea vinelor cordonului spermatic.

VARICÓS, -OÁSĂ, *varicoși, -oase,* adj. De natura varicelor, cu varice; abundent în dilatări sau îngroșări (ale vinelor); noduros. *Dilatațiile varicoase se pot întîlni peste tot unde circulația venoasă este împiedicată, în special însă la nivelul membrelor inferioare.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 398.

VARIETÁTE, *varietăți,* s. f. **1.** Faptul că un lucru prezintă mai multe aspecte deosebite între ele; felurime, diversitate. [Leib] *privește în vitrina magazinului la varietatea stofelor.* SAHIA, N. 98. *Iată întinsa și strălucitoarea baltă a Potelului, vestită pentru mulțimea și varietatea peștilor ei.* VLAHUȚĂ, R. P. 14. *Cînd ne gîndim ce varietate de subiecte tratează Lenau, ni se pare că e imposibil a afla ce e caracteristic tuturora.* IONESCU-RION, C. 81.

2. Formă (diferită), soi (deosebit). *În diferite regiuni ale U.R.S.S., prin introducerea largă a mașinilor, munca de pe ogoare se transformă tot mai mult într-o varietate a muncii industriale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2789. ✧ *Teatru de varietăți* = varieteu. (Eliptic) *În curînd ea va debuta pe scena varietăților.* ALECSANDRI, O. P. 130. ✦ (Biol.) Grup de indivizi care se diferențiază prin unele mici particularități morfologice în cadrul unei specii. *Varietate de grîu.* ▭ *Diferite specii* [de păsări] *precum și varietățile lor, se disting prin mărime, prin coloritul penelor.* ODOBESCU, S. III 27.

VARIETÉU, *varieteuri,* s. n. Teatru de gen ușor, în repertoriul căruia intră piese simple (mai ales comedii), dansuri, recitări, cîntece, acrobații, jonglerii etc.; teatru de varietăți. *Tinerii... jucaseră pe scena varieteului străin roluri simbolice.* SADOVEANU, E. 67 *Apoi și-a pus tacticos mănușile dumisale galbene cu vîrci negre și a plecat direct la varieteu.* POPA, V. 231.

VARIÓLĂ, *variole,* s. f. Boală infecțioasă și epidemică, caracterizată prin apariția pe suprafața pielii a numeroase pustule, care, uscîndu-se, lasă cicatrice durabile; vărsat. *Sînt cunoscute metodele obișnuite, prin care ajungem la vaccinare în contra variolei.* BABEȘ, O. A. I 330.

VARIOMÉTRU, *variometre,* s. n. **1.** Instrument care permite măsurarea variației uneia sau a ambelor componente ale cîmpului magnetic pămîntesc, de la un loc la altul pe pămînt.

2. Aparat pentru determinarea vitezei de urcare a unui avion.

3. Aparat format din două bobine electrice legate în serie, care se pot roti una față de cealaltă, formînd o inducție variabilă și care este folosit în radiocomunicație.

VÁRIU, -IE, *varii,* adj. (Învechit) Felurit, variat. *Cu sfințenie am notat variile minuni, de care e plin acest capodoperă politico-filozofic.* CARAGIALE, O. VII 62.

VÁRNIȚĂ, *varnițe* și *varniți,* s. f. **1.** Înjghebare de scînduri în formă de cutie fără capac, pe jumătate îngropată în pămînt, folosită la stingerea varului sau la prepararea manuală a mortarului pe un șantier. *Unde nici nu te aștepți întîlnești schele viguroase, stive de scînduri, grămezi de cărămizi și varnițe.* STANCU, U.R.S.S. 206. *Temeliile au așteptat... privegheate de movilele de nisip și de varnițele gata de folosire.* C. PETRESCU, R. DR. 96. *Blocuri de piatră, nisip, varniți... stau toate îngrămădite împrejur.* SP. POPESCU, M. G. 59. *Varnițele clocoteau pufnind în stropi albi.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 53.

2. Groapă amenajată în pămînt pentru construirea cuptoarelor de var; cuptor în care se arde piatra de var. *Varniții i se dă foc cu lemne de plop ori de răchită.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 226.

— Pl. și: *varniți* (SP. POPESCU, M. G. 59).

VÁRTA interj. v. **varda.**

VARVALÍC s. m. v. **varvaric.**

VARVÁR, -Ă, *varvari, -e,* s. m. și f. (Învechit și arhaizant) Barbar (1). *Ați rîvnit la viața de fiare a unor varvari cum ne numiți voi.* C. PETRESCU, R. DR. 10. ✧ (Adjectival) *Ocărîndu-se și hiritisindu-se în cea mai varvară harabaură de graiuri și de semințiii.* C. PETRESCU, A. R. 9.

— Accentuat și: *várvar.*

VARVARÍC s. m. (Regional, în expr.) **Mustață (sau mustăți) în (sau de) varvaric** = mustăți lungi și răsucite. *Și mustăți de varvaric Cum stă bine la voinic.* ALECSANDRI, P. P. 209.

— Variantă: **varvalíc** (PĂSCULESCU, L. P. 273) s. m.

VARVARÍE s. f. (Învechit și arhaizant) Barbarie. *Cînd va peri dintre dinșii varvaria, neștiința și nedreptatea?* ȚICHINDEAL, la CADE.

— Variantă: **vărvărie** (ALECSANDRI, T. 1457) s. f.

VÁRZĂ, *verze,* s. f. **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze groase şi ondulate care se învelesc unele pe altele, formînd un tot compact, cu flori galbene-deschis sau, mai rar, albe; se cultivă ca plantă alimentară *(Brassica oleracea);* (regional) curechi. *Îl întîmpină . . . un miros sfîrîit de varză prăjită.* C. PETRESCU, Î. II 152. *În grădini poci eu intra, — Pepeni, dovleci şi verze fără grijă a mînca?* ALEXANDRESCU, M. 387. *Frunză verde foi de varză, Vezi urîtul, focu-l arză.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 463. ◇ *Varză de Bruxelles* = varietate de varză cu tulpina înaltă pînă la un metru, a cărei parte comestibilă, foarte mică, se formează la subsuoara frunzelor *(Brassica oleracea gemmifera);* verzişoară. *Varză creaţă* = varză cu frunzele încreţite, afînate *(Brassica oleracea sabauda);* varză nemţească. *Varză roşie* = varietate de varză cu frunzele roşii. ◇ Expr. **A împăca (şi) capra şi varza** v. capră (I 1). ✦ *Banii verzelor* = bani care se adună de la nuntaşi după jocul miresei. *În comitatul Zarandului, nemijlocit după jocul miresei se mai scot încă şi banii verzelor.* MARIAN, NU. 729. *Spală-varză* = om de nimic. *El de-acum n-o să mai crează C-un golan, un spală-varză, De rusale-adus aice Poate casa ca să-i strice.* GANE, N. II 30.

2. (Regional, la pl.) Varză (1) tocată mărunt, conservată cu sare, pentru a fi consumată ca murătură.

VAS, *vase,* s. n. **1.** Recipient de sticlă, porţelan, pămînt, metal, lemn etc., de diferite forme şi mărimi, servind de obicei pentru păstrarea lichidelor, rar pentru materii solide (uneori şi ca obiect de ornament). *Am reuşit să spargem un vas chinezesc.* SAHIA, N. 48. *Ilie Costoroabă intră cu un vas nou de brad mirositor, plin cu apă neîncepută, pe care îl aşază pe masă.* HOGAŞ, DR. II 191. *Vrînd să-l aline, îi arătară . . . un vas cu vro trei mii monede.* NEGRUZZI, S. I 203. ◇ (Poetic) *Şi-a păstrat inima vas curat.* GALACTION, O. I 172. ◇ (Urmat de determinări care arată felul, destinaţia) *Vas de flori.* ▭ *Dorul e cenuşă sfîntă, inima vas funerar!* MACEDONSKI, O. I 241. *Acel vas cu botez se află pe o masă în mijlocul unei biserice.* ISPIRESCU, L. 29. *Galben-de-soare povăţui pe fata de împărat cum să facă ca să pună mîna pe vasul de botez.* id. ib. 30. ◇ *Vase comunicante* v. comunicant. ✦ Nume generic dat farfuriilor, oalelor, castroanelor etc. folosite la masă şi la pregătirea mîncării. *Din casă începu să împartă tot ce avea: haine, vase, lavițe.* AGÎRBICEANU, S. P. 104. *Gătiră o cină plăcută numai în vase de aur.* ISPIRESCU, L. 7. *Era un număr însemnat de vase de argint: cupe, talere, discuri.* BĂLCESCU, O. II 265.

2. Vehicul mare folosit pentru transportul pe apă al călătorilor şi mărfurilor; navă. *Toate vasele sînt în revizuire şi reparaţie la arsenal.* CAMIL PETRESCU, T. II 184. *Vasul nostru bătrîn, slăbit din încheieturi, gemea greoi, cutremurat la fiecare val ce se izbea în coastele-i de lemn.* BART, S. M. 52. *Privesc trecînd mulţime de vase călătoare Ce lunecă pe valuri.* ALECSANDRI, O. 79. ◇ (Poetic) *Vasul alb al dragostei curate A pierit, înşelător miraj.* BENIUC, V. 40. ◇ *Pod de vase* v. pod (1).

3. Fiecare din tuburile închise în care circulă sîngele în interiorul organismului. *Chiar şi în vasele sanguine cele mai mici, vase capilare, între sînge şi ţesutul înconjurător este un strat de celule, constituind peretele vasului.* ANATOMIA 33. ◇ *Vas capilar* v. capilar. *Vas limfatic* v. limfatic.

VASÁL, -Ă, *vasali, -e,* s. m. şi f. (În orînduirea feudală) Persoană care depindea de un senior; p. ext. subjugat, supus. *În Ţara Romînească şi în Transilvania stăpîneau doi vasali orbi şi muţi ai Turciei.* HASDEU, I. V. 69. *Banul, cîrmuind singur banatul Craiovei şi fiind domnului numai vasal, a trebuit să aibă o oştire a sa.* BĂLCESCU, O. I 14.

VASALITÁTE s. f. Starea vasalului, calitatea de vasal. [Legea actuală] *a desfiinţat dijma care dă o idee de şerbire şi de vasalitate.* KOGĂLNICEANU, S. A. 166. ◇ Fig. *Un act de vasalitate morală.* CAMIL PETRESCU, T. II 37.

VASCULÁR, -Ă, *vasculari, -e,* adj. Care aparţine vaselor sanguine din organismele vii; privitor la vasele sanguine. ◇ *Sistem vascular* = totalitatea vinelor, arterelor şi vaselor capilare ale unui organism. *Ţesut vascular* = ţesutul vaselor sanguine. *Plante vasculare* = plante superioare, caracterizate prin prezenţa în interiorul lor a unor vase prin care circulă seva.

VASCULARIZÁ, *vascularizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la ţesuturi, organe etc.) A străbate cu o reţea, cu un sistem de vase sanguine. *Arterele renale vascularizează rinichiul.* ANATOMIA 47.

VASCULARIZÁT, -Ă, *vascularizaţi, -te,* adj. (Despre ţesuturi) Bogat în vase sanguine.

VASCULARIZÁŢIE, *vascularizaţii,* s. f. Proces de formare a unor vase de sînge noi în ţesuturile corpului animalelor şi al oamenilor. ✦ Sistem de vase sanguine superficiale, vizibile sub piele, datorită unei stări anormale.

VASÉL, *vasele,* s. n. (Învechit) Vas de război; bastiment. *Căpitanului Pouthier, înaintat la gradul de căpitan de vasel, i s-a dat altă comandă.* GHICA, S. 401.
— Variantă: VAŞÉL (GHICA, S. 419) s. n.

VASELÍNĂ s. f. Substanţă moale, constituind un amestec de hidrocarburi, obţinută ca reziduu din distilarea ţiţeiului şi folosită ca unsoare pentru pielărie, ca lubrifiant etc. sau (în stare pură) ca unguent în farmacie şi în cosmetică.

VASÍLCĂ, *vasilci,* s. f. Cap de porc împodobit cu flori şi cu panglici, pe care-l poartă flăcăii pe o tavă, în ajunul anului nou, colindînd din casă în casă şi urînd. *În seara ajunului anului nou, spre sfîntul Vasile, lăutarii ţigani umblă din casă-n casă cu vasilca.* MAT. FOLK. 529.

VASILÍSC, *vasilişti,* s. m. Animal din basme, care ucide cu privirea. *Au trecut . . . prin codri . . . în cari fojgăiau bălauri, aspide veninoase şi vasiliscul cel cu ochi fărmăcători.* CREANGĂ, P. 94. *Au auzit că este o dihanie cu ochi de vasilisc.* ALECSANDRI, T. 1071.

VASOCONSTRICTÓR, -OÁRE, *vasoconstrictori, -oare,* adj. Care provoacă vasoconstricţia. *Acţiunea vasoconstrictoare* [a digitalei] *este locală, căci ea se produce şi pe organe izolate.* DANIELOPOLU, F. N. II 37. ◇ (Substantivat) *Adrenalina este un vasoconstrictor.*

VASOCONSTRÍCŢIE s. f. Strîmtorare a vaselor sanguine, prin micşorarea suprafeţei pereţilor (ceea ce are drept rezultat reducerea afluxului de sînge). *Ridicarea presiunii* [sanguine] *este datorită . . . şi vasoconstricţiei generale.* DANIELOPOLU, F. N. II 36.

VASODILATÁRE s. f. Vasodilataţie.

VASODILATATÓR, -OÁRE, *vasodilatatori, -oare,* adj. Care provoacă o vasodilataţie. *În pereţii vaselor vin şi nervii vasodilatatori.* ANATOMIA 57.

VASODILATÁŢIE s. f. Dilatare, lărgire a vaselor sanguine prin mărirea suprafeţei pereţilor (ceea ce are drept rezultat sporirea afluxului de sînge).

VASOMOTÓR, *vasomotori,* adj. m. (Despre nervi) Care determină contractarea şi dilatarea vaselor sanguine.

VAST, -Ă, *vaşti, -ste,* adj. (Despre terenuri, construcţii) Foarte larg, întins, de mari dimensiuni, de mari proporţii. *Trec mii de bluze-albastre pe uliţi matinale Şi-n ateliere vaste, uneltele-şi vorbesc.* VINTILĂ, O. 20. *În cuprinsul vastei grădini, domneşte o linişte deplină de*

țară. BOGZA, M. S. 18. *La cătul al doilea... era un vast salon de primire.* VLAHUȚĂ, O. A. III 83. *Într-o baracă vastă... stau toți în picioare.* CARAGIALE, O. III 22. ✧ (În construcții figurate) *Stau neclintiți în fața plăcii Cei cinci eroi și marii munți Și tot imperiul vast al păcii Și urșii mari și mai mărunți.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 121. ✧ (Rar, despre abstracte) *Câteva zile trăise o viață necunoscută și vastă, pentru care soarele răsărea prea tîrziu și asfințea prea devreme.* C. PETRESCU, R. DR. 92. *Am constatat la dînsul o vie inteligență, luminată printr-o lectură deja vastă la vîrsta lui.* CARAGIALE, O. VII 213. *De ce boala și moartea să fie partea voastră, Cînd ei în bogăția cea splendidă și vastă Petrec ca și în ceruri, n-au timp nici de-a muri.* EMINESCU, O. I 59.

VASTITÁTE s. f. Însușirea de a fi vast; întindere mare, imensitate. *Tot ce fusese pînă acum închidere a zărilor... se sparge și se împrăștie într-o priveliște de o măreață și uluitoare vastitate.* BOGZA, C. O. 18. *Privi... spre dealul Călimanului, cu ripele lui adîncite de puhoaie și cu profilul arid, despărțind pînă la cer universul de aci de vastitatea lumii.* C. PETRESCU, O. P. I 97. ✧ (Poetic) *Între acești munți înalți, noaptea e de o vastitate polară.* BOGZA, Ț. 96.

VAȘÉL s. n. v. **vasel.**

VÁȘNIȚĂ, *vașnițe,* s. f. (Regional) Coteț pentru porci.

VATÁLĂ, *vatale,* s. f. Fiecare din cele două lemne orizontale și paralele în care se fixează spata războiului; p. ext. întregul dispozitiv care susține și poartă spata. *Sunetele ritmice al suveicei și al vatalelor... mai curînd îmi creau o atmosferă prielnică și odihnitoare.* SADOVEANU, O. VIII 212. *Pe aiurea o trage pe mireasă cu vatala, ca să-i meargă țesutul cu spor.* SEVASTOS, N. 259. *Cu suveica nu știi da, Cu vatala tot așa, Da la joc haida, haida.* ȘEZ. II 68. ✦ Cadrul de lemn al jugului de la joagăr, în care se fixează pînza ferăstrăului.

— Variantă: **vătálă** (SANDU-ALDEA, D. N. 181, CREANGĂ, O. A. 33, BELDICEANU, P. 68) s. f.

VÁTĂ s. f. Material format din fire de bumbac scurte și subțiri, menținute la un loc prin adeziune și folosit la pansamente sau în diferite procese tehnice etc. *De departe de tot, ca prin vată, abia răzbătuse pînă aici un bubuit de tunet.* DUMITRIU, P. P. 10. *Sub uitare, ca-ntr-o vată, zace-al traiului transport.* MACEDONSKI, O. I 154. ✧ *Vată de zgură* = material obținut din zgură topită, folosit ca izolant termic și acustic. *Vată de sticlă* = material izolant obținut prin suflarea cu abur a unei topituri vîscoase de sticlă sau prin picurarea topiturii pe un disc care se rotește cu viteză mare, formînd fire subțiri și flexibile.

VATELÍNĂ, *vateline,* s. f. Material textil scămoșat, care se introduce între stofa și căptușeala unei haine, pentru a face haina mai călduroasă.

VATÍR s. n. (În expr.) *Pînză-vatir* = țesătură de bumbac, de in sau de cînepă, apretată tare și folosită ca întăritură la îmbrăcăminte.

VATMÁN, *vatmani,* s. m. Persoană care conduce un tramvai. *La S.T.B. direcția izbuti să facă, prin corupție și prin intimidare, o spărtură în rîndurile vatmanilor.* PAS, Z. IV 151.

— Accentuat și: *vátman.*

VÁTOS, *vatoși,* s. m. Pește de mare asemănător cu calcanul, de culoare cenușie cu pete albe, cu corpul pătrat și turtit, cu niște tuberculi osoși pe ambele părți ale corpului *(Raja elavata);* vulpe-de-mare.

VÁTRĂ, *vetre,* s. f. 1. Locul din cuptor unde se face focul; p. ext. suprafață plană care prelungește cuptorul în afară și pe care se poate ședea sau dormi; partea plană a cuptorului de pîine, care susține boltitura și unde se face focul. *Smaranda se uita la flăcările roșii ce fîlfîiau în vatră cu un duduit leneș.* REBREANU, R. I 205. *Focul e-nvălit pe vatră, Iar opaițele-au murit Și prin satul adormit Doar vrun cîne-n somn mai latră, Răgușit.* COȘBUC, P. I 48. *Ne lasă fără scînteie de foc în vatră să degerăm aicea.* CREANGĂ, P. 256. *Pe un deal răsare luna, ca o vatră de jăratic, Rumenind străvechii codri și castelul singuratic.* EMINESCU, O. I 76. ✧ Expr. **A-i lua** (sau **a-i vinde**) **cuiva și cenușa din vatră** v. cenușă. **A nu avea nici cenușă în vatră** v. cenușă. **A îmbătrîni în vatră** = a rămîne fată bătrînă, nemăritată. *Rîd de ele că au îmbătrînit în vatră, că au știrbit, că n-o să le mai ia nimeni etc.* La TDRG. *Intrase la grijă că o să-i îmbătrînească fetele în vatră.* ISPIRESCU, L. 233. **A cloci pe vatră** = a lenevi (la căldură); a trîndăvi. **A-i cădea cuiva în vatră** = a fi oaspete nepoftit și supărător. *Și-ai venit să-mi cazi în vatră cu plozii.* STANCU, D. 7. **A se prinde cu mîinile de vatră** v. prinde (I 3). ✦ Parte a forjei în care se depozitează și unde arde combustibilul. ✦ Partea inferioară din interiorul unui cuptor metalurgic, pe care se așază materialele care trebuie încălzite sau topite.

2. Locuință, așezămînt stabil, cămin, casă (părintească). *Ai ridicat pe spatele tale gospodăria grea a tatălui tău, și a fost viața mai ticnită la vatra voastră.* SADOVEANU, O. VI 50. *Lotrul... deschide plaiuri frumoase, holde neașteptate și vetre de gospodari în ascunzătorile munților.* VLAHUȚĂ, R. P. 90. [Căpitala era] *plină de o lume de oameni, care trăiau de azi pe mîne, care nu știau de se vor mai întoarna la vetrele lor.* NEGRUZZI, S. I 218. ✦ Loc de baștină, de origine; așezare omenească. *Pe-acolo veacuri de liniște și de siguranță au îngăduit omului să-și lege temeinic viața lui... de aceeași vatră, de același colț de pămînt.* VLAHUȚĂ, R. P. 16. *Adesea cerșesc pe drum și se-ntorc la vatra lor, rupți de oboseală.* CARAGIALE, O. III 203. *Era poporul care trăia în frăție cu coasa, cu toporul, cu codrul și cu calul său, pentru apărarea vetrei părintești.* ALECSANDRI, S. 25. ✧ Expr. (Ieșit din uz) **A lăsa** (un ostaș) **la vatră** = a elibera (un ostaș) după terminarea stagiului militar; a demobiliza, a desconcentra. ✧ *Țigan de vatră* = țigan care și-a întemeiat o gospodărie, care s-a statornicit într-un loc; țigan stabil. *Țiganii de vatră, mai toți robi boierești sau mănăstirești, erau meseriași sau servitori pe la casele stăpînilor și proprietarilor lor.* GHICA, S. XIII. ✦ Cuibul unui animal sălbatic cu pui înăuntru. *La depărtare de patru ceasuri de umblet a oilor către asfințit, îmi spun feciorii că s-ar fi aflînd patru haite* (= lupoaice) *fătate în niște tihării încîlcite cu spini. Din patru vetre ale acelor haite au să iasă la război, să zic, douăzeci de lupani.* SADOVEANU, O. L. 40.

3. (De obicei cu determinări) Loc principal, central al unei așezări, al unei instalații; loc (bătătorit, drept) pe care s-a clădit ceva, pe care se construiește sau se așază ceva. *Pe vatra viei vechi Miliarezi o să sădească viță nouă.* STANCU, D. 53. *Mergem din vatra mănăstirii ca o jumătate de ceas în sus, pe spintecătura Oltețului.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *Cîntecul... l-am culeș și eu din gura sătenilor de pe vechea vatră a familiei Buzeștilor, în Romanați.* BĂLCESCU, la TDRG. ✧ *Vatra satului* = suprafață de teren pe care se întinde satul și pămînturile cultivate din împrejurimi. *În depărtare se auzeau clopotele vitelor care porniseră spre vatra satului.* DELAVRANCEA, T. 74. *Tată-său îi dă cinci prăjini în vatra satului.* SEVASTOS, N. 46. *La dînșii, în vatra satului cît îs mai dese casele, încolo parcă-s zvîrlite din țepoi; una ici pe o ripă, alta pe un deal.* ȘEZ. III 180. *Vatra stînei* = a) locul unde a fost stîna; b) locul unde se odihnesc oile după muls. *Vatra bîlciului* = centrul bîlciului. *Căruțele cele mari stăteau acum goale, împrejurul vetrei bîlciului.* GALACTION, O. I 262. *Vatra băii* = locul unde se așază piatra scoasă din rîu. *Vatra iazului* = locul unde a fost sau unde urmează să se facă un iaz sau un heleșteu. *Vatra căr-*

bunelui = centru de extracție a cărbunelui. *Băieții... au mutat banda în cîmpul întîi, chiar în vatra cărbunelui.* DAVIDOGLU, M. 11.

4. Petic de pămînt pe un cîmp sau în pădure, care se deosebește de restul locului printr-o vegetație diferită sau prin absența vegetației. *Frusinica zări lîngă o tufă de răchită o vatră de viorele de curînd înflorite.* MIHALE, O. 132. [Năvalnicul] *crește prin păduri, pe vetre anume știute de babe.* PAMFILE, S. T. 29.

5. Usnă. —

VAVILÓNIC, -Ă, *vavilonici, -e,* adj. (Învechit și arhaizant) Confuz, încurcat, zgomotos. *Îndată îl hăpăi să-l înghită, vavilonica larmă a răscrucilor de lumi.* C. PETRESCU, A. R. 7.

VAVILONÍE, *vavilonii,* s. f. (Învechit și arhaizant) Babilonie. *Nu l-ai zărit cumva dumneata vreodată prin vavilonia Bucureștilor?* C. PETRESCU, O. P. I 264.

VÁZĂ[1] s. f. **1.** Considerație, stimă, prestigiu, reputație. *Cele dintîi biruințî, limanul celor dintîi înstăriri; și vaza treptată; și cinstea de care s-a bucurat de îndată înălțat în fruntea breslei.* C. PETRESCU, A. R. 188. *Cînd a murit* [Turgheniev] *s-a putut lămuri înrîurirea și vaza de care se bucura el în Europa întreagă.* GHEREA, ST. CR. II 210. *Mai mare va fi vaza lui în lume, de s-ar arăta milostiv.* ISPIRESCU, L. 219. ✧ Loc. adj. **De vază** = de frunte, marcant, cunoscut, vestit, celebru. *A comandat acest număr în șaptesprezece exemplare, împărțindu-l apoi tuturor familiilor mai de vază.* GALAN, Z. R. 118. **Cu vază** = cu trecere, cu prestigiu, important. *Persoanele mai cu vază de pe aici, cînd așteaptă trenul pe asemenea vreme, intră direct la mine, în birou.* C. PETRESCU, A. 282. *Peste puțin Radu își va isprăvi învățătura... și va fi om cu vază și cu cătare printre ai săi.* VLAHUȚĂ, O. A. 104.

2. (Rar) Faptul de a vedea sau de a fi văzut; vedere, văz. *Jandarmii au cotit-o după el, ferindu-se de vază, dar ținîndu-l în ochi la fiecare mișcare.* POPA, V. 175. *Sulița-n coaste i-a înfipt cînd el se plecase, lăsîndu-și coastele-n vază sub scut.* MURNU, I. 81.

VÁZĂ[2], *vaze,* s. f. Vas de flori. *Feciorul aduse un braț de ramuri de liliac pe care le împărți în vaze.* CAMIL PETRESCU, N. 136. *Privea peste vaza de flori.* C. PETRESCU, O. P. II 219. ✦ Vas, putînd avea forme și dimensiuni diferite, de obicei împodobit cu picturi sau sculpturi, folosit ca element decorativ.

VĂCÁR, *văcari,* s. m. Om care duce vacile satului la păscut și le păzește. V. păstor, cioban, bouar. *Văcarii împresurați de cîini... aduceau la cîrduri vitele fugare.* SADOVEANU, O. I 268. *Ajunge pe înnoptate la curtea boierească... el Stoicea, văcarul din Alăuteșți.* GALACTION, O. I 51. *De nu m-ar fi oprit văcarul satului, aș fi nimerit desigur și cîte un graure din cei cari zboară printre vitele din cireadă.* ODOBESCU, S. III 23. ✧ Expr. **A se supăra** (sau **a se mînia**) **ca văcarul pe sat,** se spune atunci cînd cineva, supărîndu-se fără temei, crede că pedepsește pe altul, dar în realitate se păgubește pe sine însuși.

VĂCĂLÍE, *văcălii,* s. f. **1.** Marginea de lemn sau de tinichea a sitei, a ciurului și a baniței; veșcă. *L-a luat* [chimirul] *ca pe o văcălie de ciurel, pe ciomag.* STANCU, D. 21. *Îl joacă cu viclenie În ciur fără văcălie.* PANN, P. V. II 158.

2. Nume dat la diferite specii de ciuperci cu consistență lemnoasă, care cresc pe trunchiul arborilor și din care se prepară iasca: **a) văcălie-de-brad** = ciupercă a cărei pălărie este acoperită cu o crustă de culoare galben-roșcată *(Fomes marginatus);* **b) văcălie-de-fag** = babiță; **c) văcălie-de-mesteacăn** = ciupercă de forma unei copite, cenușiu-roșcată, acoperită cu o pieliță subțire și netedă *(Piptoporus betulinus);* **d) văcălie-de-salcie** = ciupercă cu pălăria bombată, cu miros plăcut de anason *(Trametes suaveoleus).*

VĂCĂREÁSĂ, *văcărese,* s. f. Văcăriță.

VĂCĂRÍ, *văcăresc,* vb. IV. Intranz. A păzi vacile, a face meseria de văcar.

VĂCĂRÍE, *văcării,* s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Cireadă de vaci. *Văcăria lui păștea în suhaturi.* GALACTION, O. I 51. ✦ Loc îngrădit pentru vite; ocol, staul. *Sub privirile iscoditoare ale lunii pline, ce-și cumpănea, în miez de noapte, mersu-i înalt deasupra văcăriei.* HOGAȘ, M. N. 109.

2. Meseria de văcar. *Ia ciomagul lui de văcărie, căci era văcar.* ȘEZ. I 264.

VĂCĂRÎME s. f. (Cu sens colectiv) Multe vite mari laolaltă. *Ăsta era boul ăl dintăi, mai mare peste toată văcărimea.* I. CR. II 229.

VĂCĂRÎT s. n. Dare care se plătea odinioară în Principatele romîne pentru fiecare cap de vită. *Ei au plătit în tot anul haraciul, ploconul bairamului, văcăritul.* BĂLCESCU, O. I 17.

VĂCĂRÎȚĂ, *văcărițe,* s. f. Păzitoare de vaci.

VĂCĂRÚȘ, *văcăruși,* s. m. Ciupercă comestibilă cu pălăria dreaptă, care crește pe trunchiuri de fag și de stejar *(Polyporus brumalis).*

VĂCSUÍ, *văcsuiesc,* vb. IV. Tranz. A unge încălțămintea cu vacs și a o lustrui. *Echipajul își văcsuia cizmele.* TUDORAN, P. 332. *Își coase singur nasturii și-și văcsuiește singur pantofii.* PAS, Z. I 98. *Vezi de-ți mai văcsuiește ghetele, mai perie-te nițel.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 148.

VĂCSUÍT, -Ă, *văcsuiți, -te,* adj. (Despre încălțăminte) Uns cu vacs și lustruit.

— Variantă: (regional) **vicsuít, -ă** (HODOȘ, P. P. 186) adj.

VĂCSUITÓR, -OÁRE, *văcsuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu lustruirea încălțămintei; lustragiu.

VĂCȘOÁRĂ s. f. v. **văcușoară.**

VĂCUÍ vb. IV v. **vecui.**

VĂCUȘOÁRĂ, *văcușoare,* s. f. Văcuță. *Și-a sclipuit puține parale, cîteva oi, un car cu boi și o văcușoară cu lapte.* CREANGĂ, P. 139.

— Variantă: **văcșoáră** (GHICA, S. 285) s. f.

VĂCÚȚĂ, *văcuțe,* s. f. Diminutiv al lui vacă. *O văcuță roșie privea neclintită la cîteva găini care ciuguleau în jurul ei.* SADOVEANU, O. VIII 18. *Auzea mereu și pe Dumana, singura lor văcuță, rontăind sau rumegînd.* REBREANU, I. 45. *Colo-n veatră la bordei... o văcuță cu viței.* TEODORESCU, P. P. 277. ✧ Compus: (Entom.) **văcuța-domnului** = vaca-domnului.

VĂDÁN, *vădani,* adj. m. (Popular; adesea substantivat) Văduv. *Iar o să mîncăm cu noduri, ca niște vădani.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 272.

VĂDÁNĂ, *vădane,* adj. f. (Popular) Văduvă. *Femeile-s vădane și casele pustii.* ALECSANDRI, T. II 179. ✧ (Glumeț) [Găinile] *nu fuseseră de loc bucuroase de întinderea stăpînirii cocoșului și asupra vecinelor vădane.* STĂNOIU, C. I. 200. ✧ (Substantivat) *Lună, lună, stea vicleană, Neam de fire de vădană, De ce dorurile mele Spusu-le-ai la stele?* GOGA, P. 80. *Cînd celelalte femei se duc la vizite, la prietene, ea tot singură între cei patru pereți, ca o vădană.* DUNĂREANU, CH. 104.

VĂDÁNCĂ, *vădance,* s. f. (Popular) Văduvă, vădană.

VĂDĂNÍ, *vădănesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face să devină văduv, a văduvi. *Copiii ți-ai sărăcit, Căsuța le-ai pustiit, Pe mine m-ai vădănit.* MARIAN, Î. 526.

VĂDĂNÍE, *vădănii,* s. f. (Rar) Văduvie. *Surorile au soție Și ele nu-mi crede mie Năcazul din vădănie.* PAMFILE, la CADE.

VĂDEÁ s. f. v. **vadea.**

VĂDÍ, *vădesc,* vb. IV. Tranz. 1. A face să se vadă, să fie evident; a pune în evidență, a dovedi, a arăta. *Viața industrială o vădeau coșurile înalte ale fabricilor și uzinelor.* STANCU, U.R.S.S. 177. *Mîinile ei desfăcură pachetul și afișe vechi, strînse de o jumătate de veac, apăreau... ca să vădească mai bine drepturile ei.* ANGHEL, PR. 120. *Ochii, spălăciți și leneși, vădeau o minte somnoroasă.* HOGAȘ, M. N. 32. *Părul-i blond și moale ca mătasa Grumazul alb și umeri-i vădea.* EMINESCU, O. IV 355. ◇ Refl. *Să dai dascălului meu răsplata după cele ce se vor vădi.* SADOVEANU, D. P. 23.

2. (Cu privire la persoane) A da de gol, a da pe față, a denunța. *Înțelese că nu-i bine să-l vădească în acel loc față cu toți.* SADOVEANU, Z. C. 260. ◇ Refl. *Eu fusei pricina de se vădi vătavul.* NEGRUZZI, S. II 236.

VĂDÍT, -Ă, *vădiți, -te,* adj. Care este limpede, evident, dat pe față, dovedit. *Craiul voia pace cu padișahul, și nu se cădea ca un sfetnic, față de toată lumea, să facă un legămînt prea vădit.* SADOVEANU, O. VII 97. *Cu vădită nemulțumire, oaspele meu își luă rămas bun.* C. PETRESCU, S. 177. *Influența mediului imediat înconjurător asupra artistului e prea vădită.* GHEREA, ST. CR. II 20. ✦ (Adverbial) În mod clar, lămurit. *Pe mine reclama m-a interesat întotdeauna, încearcă Oanță să-i explice, vădit încurcat.* SAHIA, N. 104. *Vădit jicnită de aluzia mea, Magda se dusese.* HOGAȘ, M. N. 31. *Trăsura cea fină și amară dimprejurul gurii lui se adînci vădit.* EMINESCU, N. 71.

VĂDRĂR, *vădrari,* s. m. (Învechit) Persoană însărcinată cu încasarea vădrăritului. *Lăcuste mai puțin pustietoare decît... vădrarii, fumărarii, zapciii.* RUSSO, S. 109.

VĂDRĂRÍT s. n. (Învechit) Dare, impozit care se plătea, pe vremuri, pentru fiecare vadră de vin.

VĂDURÉL, *vădurele,* s. n. (Popular, mai ales la pl.) Diminutiv al lui vad. *Gios în vădurele, Răsărîră două stele.* ȘEZ. II 81. *De jalea vieții mele Plîng pietrele-n vădurele.* SEVASTOS, C. 269.

VĂDUÁ adj. f. v. **văduvă.**

VĂDUÓI adj. m. v. **văduvoi.**

VĂDUV, *văduvi,* adj. m. (Despre bărbați; adesea substantivat) Căruia i-a murit soția sau care a divorțat și nu s-a recăsătorit. *Mă numesc Ion, Sînt văduv de o lună jumătate. Am copii și zece socri: cinci neveste-nmormîntate.* EFTIMIU, Î. 18. *Sînt văduv de vro zece ani.* COȘBUC, P. I 230. ✦ Fig. Lipsit de ceva, liber, gol. *În curînd scaunul Moldovei e văduv.* DELAVRANCEA, A. 54. *Tristele dimineți... Ne vor afla cu jale p-un văduv, pustiu pat?* ALEXANDRESCU, M. 155.

VĂDUVĂ, *văduve,* adj. f. (Despre femei) Căreia i-a murit soțul sau care a divorțat și nu s-a recăsătorit. *Eu holtei, mîndra văduvă, Dorul plînge în zori de ziuă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 104. ◇ (Substantivat) *Deși călca spre treizeci și opt de ani, văduva Irimiei era încă frumoasă și părea tînără.* SADOVEANU, O. VII 90. *Ah, războiul blestemat Cite văduve-a lăsat În durere și ciți prunci Au rămas orfani de-atunci.* TOPÎRCEANU, M. 241. *El lua paraua de nafură a văduvei și bucățica de pîine din gura orfanului.* VLAHUȚĂ, O. A. I 218. ✦ Fig. Lipsit de ceva, liber, gol. *Duzii bătrîni de pe marginile drumului își scuturau ușor ramurile mai subțiri, văduve, înveliute de fișii ușoare de aburi reci.* DUMITRIU, B. F. 58. [Cuvintele] *au rămas văduve de sens real.* GHEREA, ST. CR. II 34.

— Variantă: (regional) **văduă** (JARNÍK-BÎRSEANU, la CADE) adj. f.

VĂDUVÍ, *văduvesc,* vb. IV. 1. Tranz. (Cu privire la persoane) A face să devină văduv, a lăsa văduv (sau văduvă). *Pe copii ți-i faci orfani, Văduvești soția.* NECULUȚĂ, Ț. D. 41. *Îndărăt cu potera, Că-ți văduvesc cucoana.* MAT. FOLK. 383. ◇ Refl. *Copil mic mi-am sărăcit, Pe mine m-am văduvit?* BIBICESCU, P. P. 345. ✦ Fig. A lăsa pe cineva singur, a lipsi de ceva. *Curtea noastră-oi părăsi, Pe mama oi văduvi.* BIBICESCU, P. P. 303.

2. Intranz. A rămîne, a deveni văduv (sau văduvă). *Văduvind tinerica, Părinții ei o luară.* PANN, P. V. II 84. *Doamna ta să văduvească, Neamul tău să calicească.* ALECSANDRI, P. P. 181. ✦ A trăi în văduvie, a duce viață de văduv. *A lăsat... la ceasul morții ei și cu jurămînt ca împăratul, soțul ei, să nu văduvească.* ISPIRESCU, L. 306.

VĂDUVÍE s. f. Starea, situația de văduv (sau de văduvă). *Tudor, după o văduvie tristă de atîta vreme, a dat peste o iubire nouă și s-a hotărît să se însoare a doua oară.* GALACTION, O. I 111. *Nu s-a speriat de văduvie, căci ea a purtat de grija gospodăriei și cînd trăia Ioniță.* REBREANU, R. I 149. *Împărăteasa, rămasă singură, plîngea cu lacrîmi de văduvie singurătatea ei.* EMINESCU, N. 3.

VĂDUVIOÁRĂ, *văduvioare,* s. f. 1. Diminutiv al lui văduvă. *Eu eram gînditor, trist și sentimental, și rănit de privirea vicleană a văduvioarei.* SADOVEANU, O. VIII 12. *Cînd se-nvîrtea în loc ținînd pe văduvioară de mijloc strînsă la piept, ai fi zis că vîntul îi poartă.* GANE, N. II 194.

2. Pește asemănător cu crapul, cu capul mai mic decît acesta, cu botul prelung, cu corpul de culoare negricioasă-albăstrie pe spate *(Idus melanotus).*

VĂDUVÍRE s. f. (Rar) Văduvie. (Fig.) *O moarte nendurată a vrut a-l secera Și muzele vor plînge, rămase-n văduvire.* MACEDONSKI, O. I 43.

VĂDUVÍT, -Ă, *văduviți, -te,* adj. Care a rămas văduv (sau văduvă). *Văduvita`sa mumă îl crescu cum putu.* EMINESCU, N. 40.

VĂDUVÍȚĂ, *văduvițe,* s. f. 1. Văduvioară (1). *M-am înamorat de-o văduviță.* ALECSANDRI, T. 112. *Aice locuiește o văduviță.* NEGRUZZI, S. I 322. *E Novac, Baba Novac, Cu nepotul său Ioviță, Fecioraș de văduviță.* PĂSCULESCU, L. P. 256.

2. (Iht.) Văduvioară (2).

VĂDUVÓI, *văduvoi,* adj. m. (Adesea substantivat). Augmentativ al lui văduv; văduv. *Ce se fac boierii văduvoi care s-au însurat?* SADOVEANU, O. VIII 151. *Cuconul Andronache Brustur, un văduvoi între două vîrste.* GANE, N. II 190.

— Variantă: (regional) **văduói** (CREANGĂ, A. 96) adj. m.

VĂGÁȘ s. n. v. **lăgaș.**

VĂGĂÚNĂ, *văgăuni* și (rar) *văgăune,* s. f. 1. Loc înfundat între dealuri și mîncat de ape. V. rîpă. *Satele zăceau în văgăuni și sub poale de pădure ca-ntr-un văl fumuriu de moarte.* SADOVEANU, O. VII 77. *Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părți de dealuri păduroase.* CARAGIALE, O. I 285. *O văgăună sau mîncătură de pămînt, în fundul căria se afla cătunul.* ODOBESCU, S. III 581.

2. Scobitură adîncă, strîmtă și întunecoasă într-un munte. V. peșteră. *Zi și noapte mă frămînt, Alergînd încoa și-ncolo, fie soare, fie lună, Fericit să-mi fac culcușul în vreo rece văgăună.* EFTIMIU, Î. 42. *Trăia un pustnic într-o văgăună de munte.* ISPIRESCU, L. 135. *Iacă intrăm într-o văgăună ce, pe ce merge, se strimtează.* NEGRUZZI.

S. I 195. ◇ Fig. *În spatele lor era vîntul sălbatic, venit din beznă, din văgăuna neagră a cerului de la nord-vest.* DUMITRIU, P. F. 20. *În urmă, spre casa pădurarului, poteca e o văgăună de întuneric.* SADOVEANU, O. VII 333. ✦ Vizuină.

3. Scorbură. *Din copaci, din văgăuni, Mii de veveriți la lună Ies, aleargă pe aluni.* ALECSANDRI, P. III 359.

4. (Rar) Cavitatea în care este așezat globul ochiului; orbită. *Ochii scoși afară din văgăunele lor.* DELAVRANCEA, S. 154. *Ochii lui singerați ardeau în văgăune.* VLAHUȚĂ, N. 44.

VĂIĂG, *văiage,* s. n. Văiugă. *Putna și-a făcut o altă curgere pe văiagul ferăstrailor.* I. IONESCU, P. 46.

VĂICĂLÍ vb. IV v. **văicări.**

VĂICĂRÁ vb. I v. **văicări.**

VĂICĂREÁLĂ, *văicăreli,* s. f. Acțiunea de a se văicări și rezultatul ei; tînguire, lamentare. *Un val de văicăreală și o poveste întreagă porniră deodată.* GALACTION, O. I 82. *De afară primarul auzi întrebările femeii și pe urmă văicărelile ei speriate.* REBREANU, R. II 104. *N-o să mai pot suporta văicărelile celor tinere.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 32.

VĂICĂRÍ, *văicăresc,* vb. IV. Refl. (Și în forma *văicăra)* A se jeli, a se plînge (cu voce tare); a se tîngui, a se văita, a se lamenta. *Birjarul mă căuta pe sub trăsură și se văicărea.* GALACTION, O. I 108. *Ar fi plîns, s-ar fi văicărit, să adune mahalaua la poartă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 185. *Începe a se văicăra și a zice: — Vai de mine, moșnege! da ce foc mi-ai adus la casă?* CREANGĂ, P. 84. ◇ Fig. *Vîntul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau, pietrele țipau, vreascurile țiuiau.* CREANGĂ, P. 240. ◇ Intranz. (Rar) *Atunci turcii-nțelegeau, Rău prin casă văicărau.* TEODORESCU, P. P. 561. ✦ (Peiorativ) A manifesta o falsă desperare.

— Variante: **văicără,** *văicărez* și *vdicăr* (SEVASTOS, C. 158), vb. I, **văicăli** (POPESCU, B. IV 87) vb. IV.

VĂIERÁ, *văier,* vb. I. Refl. A se văita. *Văzînd-o văierîndu-se în pat... au început a o întreba ce-i lipsește, ce o doare.* SBIERA, P. 24. *Și se văiera, Inima-i plîngea Și i se topea.* MAT. FOLK. 1080. *Și mă vaier brazilor, De bănatul fraților.* TEODORESCU, P. P. 84.

VĂIERÁRE, *văierări,* s. f. Acțiunea de a se văiera; strigăt de durere, vaiet. *S-aud văierări și zăngăt pe-aproape de arme.* COȘBUC, AE. 36.

VĂIERÁT, -Ă, *văierați, -te,* adj. (Regional) Care nu e bun de nimic, care se vaită toată ziua; nemernic, becisnic. (Substantivat) *Unde-i carul, Unde-s boii? Nemernicule, văieratule, prăpăditule, bețivule!* RETEGANUL, P. I 7.

VĂIETÁ vb. I v. **văita.**

VĂIETÁRE s. f. v. **văitare.**

VĂIETĂTÚRĂ s. f. v. **văitătură.**

VĂINÁ, *văinez,* vb. I. Refl. (Regional) A se văita, a se lamenta. *Ce te căinezi, ce te văinezi?* ȘEZ. I 117.

VĂIOÁGĂ s. f. v. **văiugă**[1].

VĂIȘOÁRĂ, *văișoare,* s. f. Diminutiv al lui vale. *Știe moșul o cărăruie printre dealuri și prin niște văișoare.* CAMILAR, N. I 328.

VĂITÁ, *văit,* vb. I. Refl. (Și în forma *văieta)* A scoate vaiete; a striga, a plînge, a se tîngui (de durere); a se văiera. *Avramicu se văita, cu mînile la tîmple.* SADOVEANU, O. VII 79. *Am fost amărît și m-am văitat, am rupt cu dinții scîndura hambarului.* POPA, V. 313. *De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet.* EMINESCU, O. I 199. *Ah! ziceau ei văietîndu-se: sîntem pierduți.* DRĂGHICI, R. 10. ◇ Fig. *Afară, vînturile sfîrșitului de toamnă se văitau în livezile uscate, bubuiau, se mai ogoiau.* SADOVEANU, O. I 330. *Și, ca orgă colosală, geme tot, — se vaită tot.* MACEDONSKI, O. I 162. ✦ (Despre animale) A scoate sunete sinistre, lugubre; a urla. *Auzi prin beznă lupii cum se vaietă?* BENIUC, V. 39. ✦ Tranz. A compătimi pe cineva. *Nu te vait eu pe tine.*

— Variantă: **văietá,** *văiet,* vb. I.

VĂITÁRE, *văitări,* s. f. (Și în forma *văietare)* Faptul de a se văita; strigăt de suferință, vaiet. *Auzi un țipăt și-o văietare, care îi umplu inima de jale.* ISPIRESCU, L. 90. *Țipetele, văietarea, gemătul celor ce mor Îngrozesc pe călătorul ce-și urmează calea sa.* NEGRUZZI, S. I 127. ◇ Fig. *Porumbița cea albă îi dezmierda prin întuneric, cînd cu vesele cîntări, cînd cu blînde văietări.* ODOBESCU, S. III 202.

— Variantă: **văietáre** s. f.

VĂITĂRÉȚ adv. Cu glas plîngător, plîngăreț. *Moș Costache vorbi văităreț.* CĂLINESCU, E. O. II 200.

VĂITĂTÚRĂ, *văitături,* s. f. (Și în forma *văietătură)* Văitare, lamentare, tînguire. *Printre văitături le ia gologanii.* STANCU, D. 354. *Văietătura unui părinte Din orice parte-ți iese nainte.* VĂCĂRESCU, P. 481.

— Variantă: **văietătúră** s. f.

VĂITĂU, *văitaie,* s. n. (Regional) Vas mic, făcut din scoarță de fag, servind ca măsură pentru vămuirea cerealelor la moară. V. mertic.

VĂIÚGĂ[1], *văiugi* și *văiuge,* s. f. (Regional) Vale îngustă și puțin adîncă. *Din văiuga aceea, vîntul aduce mirozna de iarbă verde.* CAMILAR, N. I 363. *O baltă neclintită, lucie ca un argint nou, se descoperi deodată într-o văiugă.* SADOVEANU, O. VII 27. *Poteca se încovoia peste o adîncătură așezată ca o șa pe două văiuge.* id. ib. V 456.

— Variantă: **văioágă,** *văioage* (DUMITRIU, N. 223), s. f.

VĂIÚGĂ[2], *văiugi,* s. f. (Regional) Cărămidă nearsă, turnată în forme; chirpici.

VĂL, *văluri,* s. n. 1. Țesătură ușoară cu care femeile își acoperă capul, lăsînd-o să atîrne pe spate sau pe față. *Să-ți desprind din creștet vălul, Să-l ridic de pe obraz.* EMINESCU, O. I 75. *Femeile sînt învelite cu mantile albe; pe cap poartă un văl alb și pe figură un alt văl închis, des, prin care văd fără să fie văzute.* BOLINTINEANU, O. 289. ◇ Fig. *Un văl ușor de aburi rătăcea în văi.* GALACTION, O. I 101. *De sus zăpada cădea într-un văl ușor.* DUNĂREANU, CH. 76. ◇ Expr. **A i se pune cuiva un văl pe ochi** (sau **pe frunte**) sau **a i se lua** (sau **a-l cădea**) **cuiva un văl de pe ochi** (sau **de pe frunte**) = a-și pierde (sau a-și recăpăta) seninătatea, vioiciunea; a înceta (sau a începe) să vadă, să înțeleagă, să judece limpede. *Cînd Tudor intră în satul strămoșilor lui, la Șoimărești, parcă i se luă un văl de pe frunte.* SADOVEANU, O. VII 59. *În clipa următoare îi căzu vălul de pe ochi.* REBREANU, R. II 203. ✦ Țesătură ușoară care acoperă și învăluie corpul; veșmînt larg, diafan. *Văzui pieptul tău tînăr bătînd de turburare, Subt vălul ce sălta.* ALEXANDRESCU, M. 121.

2. Fig. Tot ceea ce se întinde, coboară, se lasă peste ceva, acoperind, ascunzînd privirilor. *Mănăstirea neagră, ca-ntr-un văl de tăcere și mîhnire, își ridica în cer turnurile chiar lîngă noi.* SADOVEANU, O. VII 229. *Coboară-ți, iarnă albă, vălul magic.* CAZIMIR, L. U. 38. *Bogată în întinderi stă lumea-n promoroacă, Ce sate și cîmpie c-un luciu văl îmbracă.* EMINESCU, O. I 69.

3. (Anat.; în expr.) *Vălul palatului* = membrană care acoperă cerul gurii, prelungindu-se spre faringe și despărțind cavitatea nazală de cea bucală.

— Pl. și: (neobișnuit) *văle* (ODOBESCU, S. I 385).

VĂLĂCĂÍ, *vălăcăiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A se văita, a se văicări. *Ce te vălăcăieşti, mă creştine?* MAT. FOLK. 678.

VĂLĂTÚC, *vălătuci,* s. m. **1.** Sul obţinut dintr-un material flexibil (pînză, hîrtie etc.) care este rostogolit în sensul uneia dintre laturile sale (v. val, trîmbă); p. ext. orice obiect flexibil adunat grămadă, făcut ghem. *Se întoarse... cu un vălătuc de saci.* CAMILAR, N. II 396. *Luminiţa se plecase deasupra vălătucului de vată.* C. PETRESCU, Î. II 46. *Luară vălătucul şi prin învălmăşeală îl scoaseră pe chei.* DUNĂREANU, CH. 51. *Scoţînd un vălătuc de hîrtie.* NEGRUZZI, S. III 97. ✧ (În construcţii cu verbele «a face» şi «a strînge») *Cu grebla brazdele* [de fin] *se fac vălătuci, rostogolindu-se de la un capăt, întocmai cum s-ar rostogoli un val de pînză.* PAMFILE, A. R. 158. *Strînsei vălătuc mantaua şi surtucul, legai vălătucul cu nojiţele dindărăt la şea şi mă făcui sprinten pentru orice împrejurare.* HOGAŞ, M. N. 220. ✧ Fig. *Fotografiile de pe pian ardeau şi scoteau vălătuci de fum.* DUMITRIU, B. F. 85. *Urmărea c-o privire leneşă legănarea vălătucilor de nori ce făceau ape, sclipind ca nişte bucăţi de sidef pînă ce se subţiau ca un puf argintiu.* VLAHUŢĂ, O. A. 102. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Afară ningea, pătrundeau vălătuc înăuntru trîmbe pestriţe de fulgi mari, învîrtejiţi.* V. ROM. noiembrie 1953, 175. ✧ Loc. adv. **De-a vălătucul** = de-a rostogolul, de-a dura, de-a tăvălugul. *Vede pe uliul găinilor venind de-a vălătucul în jos şi picînd nu departe de dînsul.* MARIAN, O. I 176.

2. (Mai ales la pl.) Material de construcţie făcut din pămînt sau din lut amestecat cu paie sau cu rogoz, în formă de cărămizi sau de colaci, care se usucă la soare şi din care se clădesc casele ţărăneşti. *În grajduri bune de vălătuci, bat din copite şi sforăiesc cai pietroşi moldoveneşti.* SADOVEANU, O. I 50.

3. Tăvălug (1). *Tot pentru acest scop* [la boronit] *se foloseşte şi tăvălucul, vălătucul... cu care se tăvălucesc bolovanii.* PAMFILE, A. R. 61.

4. Instrument pentru stîrnirea peştilor, alcătuit dintr-un snop de nuiele pe care îl agită pescarii în apă; val.

— Pl. şi: (n.) *vălătuce* (DUMITRIU, N. I. 96).

VĂLĂTUCEÁLĂ, *vălătuceli,* s. f. Faptul de a se învălătuci; învălătucire, învîrtejire. *Constantin a rămas în bordei... cu mîinile sub cap şi privind vălătuceala albăstrie a fumului din horn.* GALACTION, O. I 144.

VĂLĂTUCÍ, *vălătucesc,* vb. IV. Tranz. A lucra o construcţie din vălătuci. *Din grajdul de nuiele vălătucit cu grijă, se auzi muget moale.* SADOVEANU, O. VIII 88.

VĂLĂU, *vălaie,* s. n. (Regional) **1.** Jgheab din care se scurge apa dintr-o fîntînă sau din care se adapă vitele.

2. Jgheab de lemn uşor înclinat şi alimentat cu apă printr-un canal de lemn, servind ca dispozitiv primitiv pentru concentrarea minereurilor aurifere, după ce acestea au fost sfărîmate în şteampuri.

— Variante: **hălău, valău** s. n.

VĂLCEÁ s. f. v. **vîlcea.**

VĂLCÉL s. n. v. **vîlcel.**

VĂLCELÚŞĂ s. f. v. **vîlceluşă.**

VĂLCÍCĂ s. f. v. **vîlcică.**

VĂLEÁN, -Ă, *văleni, -e,* s. m. şi f. (În opoziţie cu muntean) Persoană care locuieşte în vale, în cîmpie. *Eşti tu fată de muntean Sau copilă de vălean?* ALECSANDRI, P. I 97.

VĂLEÁT s. n. v. **veleat.**

VĂLGÁRIE, *vălgarii,* s. f. (Regional) Vîlvătaie, vîlvoare, pălălaie. *D-acolo a fost ieşind vălgarie de foc.* ŞEZ. VII 70.

VĂLICÍCĂ, *vălicele,* s. f. Vîlcea. *Coborînd mai în jos cu turmele, deteră de o vălicică... iar pe lîngă vălicica aceea de-o poieniţă frumoasă.* MARIAN, T. 231. *În cea vale, vălicică, Este-o casă mititică.* MAT. FOLK. 1436.

VĂLIŞOÁRĂ, *vălişoare,* s. f. Vălicică.

VĂLMĂŞÁG s. n. v. **învălmăşag.**

VĂLMĂŞEÁLĂ s. f. v. **învălmăşeală.**

VĂLMĂŞÍ vb. IV v. **învălmăşi.**

VĂLMĂŞÍRE s. f. v. **învălmăşire.**

VĂLMĂŞÍT, -Ă adj. v. **învălmăşit.**

VẮLNIC s. n. v. **vîlnic.**

VĂLŢUÍ[1], *vălţuiesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A valsa.

VĂLŢUÍ[2], *vălţuiesc,* vb. IV. Tranz. A prelucra un material cu ajutorul valţurilor.

VĂLŢUÍRE, *vălţuiri,* s. f. Acţiunea de a vălţui[2] şi rezultatul ei.

VĂLŢUITÓR, -OÁRE, *vălţuitori, -oare,* s. m. şi f. Muncitor care lucrează cu valţul[2].

VĂLÚG, *vălugi,* s. m. **1.** Cilindru, sul în jurul căruia se înfăşoară un lanţ, un odgon. ✦ Parte a mecanismului morii, de formă cilindrică, care primeşte mişcarea de la roata cu măsele şi o transmite fusului roţii de moară.

2. Mănunchi de stuf sau de aşchii uscate de brad, aprinse la un capăt, cu care se sperie noaptea peştii, făcîndu-i să fugă la vale, spre locurile unde sînt aşezate uneltele de pescuit. V. văpaiţă. *Unduiau nişte vălugi într-acolo.* SADOVEANU, N. F. 37. *Vălugul este un mănunchi de stuf sau bucăţi de draniţă legate la un loc, cu care, aprinse la un capăt, umblă pescarii noaptea după peşte.* PAMFILE, I. C. 71.

VĂLURÁT, -Ă adj. v. **învălurat.**

VĂLURÉL, *vălurele,* s. n. (Mai ales la pl.) Diminutiv al lui val[1].

1. v. val (I). *Apa s-a încreţit în vălurele scurte.* SADOVEANU, N. F. 100. *Vălurele lăţite pe mare de vîntul furtunii Care-i pornit de curînd.* MURNU, I. 137. *Se ducea Lăsînd în dereptul lor, Pe luciul apelor, Vălurele uşurele.* ALECSANDRI, P. P. 136.

2. v. val (II 1). *În dimineţile vesele de iunie vîntul se juca în vălurele peste lanurile de grîu.* BASSARABESCU, S. N. 132. *Bate vîntul vălurele Pe deasupra casei mele.* HOGAŞ, H. 46. *Bate vîntul vălurele Şi-mi aduce-un dor ş-o jele.* SEVASTOS, C. 48.

VĂLURÍ vb. IV v. **învălura.**

VĂLURÍT, -Ă adj. v. **învălurat.**

VĂLURÓS, -OÁSĂ, *văluroşi, -oase,* adj. **1.** (Rar) Cu valuri; unduios. *Răsunau şi corăbii şi corturi, Cum văluroasele volburi a mării cea mult vuitoare Urlă izbindu-se-n ţărm.* MURNU, I. 30.

2. Fig. Furios, violent, nestăvilit. [Omul este] *în văluroasele pofte rîvnitor hojma de stare.* CONACHI, P. 275.

VĂLVĂTÁIE s. f. v. **vîlvătaie.**

VĂLVÓI s. n. v. **vîlvoi.**

VĂMEŞÉSC, -EÁSCĂ, *vămeşeşti,* adj. (Rar) Care se referă la vamă, de vamă, de la vamă. (Cu pronunţare regională) *Cest domn bun... mi-a sosit... din Bucureşti Cu cărţi vămăşeşti.* PĂSCULESCU, L. P. 45.

VĂMEŞÍE, *vămeşii,* s. f. (Învechit) Funcţia de vameş. ✦ Vamă. *Vorovesc, Cum să scoată, cum să fie Cei bani de vămeşie?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 517.

VĂMEŞOÁICĂ, *vămeşoaice,* s. f. (Popular) Soţia vameşului; femeie-vameş. *La vaduri la vamă. Vameş cine-mi este?... Dalba vămeşoaică?* PAMFILE, CR. 79.

VĂMUÍ, *vămuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A taxa obiectele pentru care trebuie să se plătească vamă; a lua vamă. *Deşteaptă-l, deşteaptă, să ne vămuiască, să ne slobozească.* TEODORESCU, P. P. 85. ✧ Absol. *A dat răspuns vameşilor împărăţiei despre treburile ce are şi marfa pe care o aduce. Le-a pus deoparte, cuviincios, şi peşcheşul ce li se cuvine lor pentru că se ostenesc a vămui.* SADOVEANU, D. P. 149. ✦ Fig. A lua pe furiş o parte din ceva; a fura. *Ciobanul lui, ascuns în anteriu şi cu obrăzar, i-a căutat pe toţi şi i-a vămuit după legea hoţiei.* SADOVEANU, O. VIII 248.

2. (La moară) A lua o parte din grîne drept plată pentru măcinat. (Absol.) *Morăreasa vămuieşte, Neica dragoste-i vorbeşte.* La TDRG.

3. (În credinţele religioase) A încasa de la sufletul unui mort taxa cuvenită pentru a-l lăsa să treacă prin văzduh pe lumea cealaltă. *Ţin calea la oameni ăi de mor, şi-i vămuieşte şi nu-i lasă să treacă în cer.* ŞEZ. III 79.

VĂMUIÁLĂ, *vămuieli,* s. f. Faptul de a vămui. *Haide, Mărioco, la vămuială! îi strigă atunci un flăcău care sfîrşise măcinatul unei chile de păpuşoi.* La TDRG.

VĂMUÍRE, *vămuiri,* s. f. Acţiunea de a vămui. *Vămuirea mărfurilor.*

VĂMUITÓR, *vămuitori,* s. m. (Rar) Vameş (1).

VĂNTĂLĂCÍ, *vântălăcesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A supune un animal la munci prea grele, a-l munci peste măsură. *A vântălăcit boii pînă ce i-a vlăguit de tot.* ŞEZ. V 171.

VĂNÚŢĂ, *vănuţe,* s. f. Diminutiv al lui vană; albie mică în care se scaldă copilul; covăţică. *Ia moaşa o vănuţă sau o covăţică numită altmintrelea şi albie.* MARIAN, NA. 82.

VĂPÁIE, *văpăi,* s. f. **1.** Flacără, pară; foc. *Peste obrazul ca de marmură, luminările de ceară din sfeşnice îşi tremurau văpăile.* SADOVEANU, O. I 256. *Tremurînd s-a stins văpaia lumînării de pe masă.* TOPÎRCEANU, B. 73. *Şi palaturi aurite, ş-un acoperiş de paie, Cînd flacăra le cuprinde fac tot un fel de văpaie.* HASDEU, R. V. 107. ✧ Fig. *Îl privea şi ea ţintă cu ochii plini de văpaia suferinţii.* SADOVEANU, O. II 462. *Grozavul vînt se zbate-n largul zării Şi norii-mbracă haină de văpăi.* COŞBUC, P. II 73. *Nu voi să prind de veste Că mi s-a stins văpaia tinereţii.* VLAHUŢĂ, O. A. 82. ✦ Arşiţă, dogoare. *Hotăriseră astfel timpul de plecare, ca să scape de văpaia soarelui.* PAS, Z. I 44. (Cu pronunţare regională) *Vapaia amiezii lucra secundă după secundă.* SADOVEANU, A. L. 200.

2. Fig. Lumină strălucitoare a corpurilor cereşti; raze luminoase. *Galbene văpăi de soare Peste deal acum se scurg.* COŞBUC, P. I 315. *Văpaia lunii s-aşterne pe sclipitoarele întinderi.* VLAHUŢĂ, O. A. 139. *Luna... luna iese-ntreagă, se înalţ-aşa bălaie Şi din ţărm în ţărm durează o cărare de văpaie.* EMINESCU, O. I 154.

3. Văpaiţă (2). *Pescuitul cu văpaia.* ANTIPA, P. 793.

VĂPĂIŢĂ, *văpaiţe,* s. f. **1.** Opaiţ. *Lumini gălbui de văpaiţă joacă prin geamurile cîtorva case.* DELAVRANCEA, S. 5.

2. Făclie de lemn sau de răşină cu care se sperie noaptea peştii, pentru a-i face să intre în capcanele pregătite de mai înainte; fachie. V. vălug. [Oamenii] *pornesc cu văpaiţa... şi alungă peştele la vale.* ANTIPA, P. 145.

— Pronunţat: *-pa-i-.* — Variante: (1) **vopáiţă** (CARAGIALE, S. 74) s. f., (2) **văpăiţ** (PAMFILE, I. C. 71) s. n.

VĂPĂÍ vb. IV v. **văpăia.**

VĂPĂIÁ, *văpăiez,* vb. I. Intranz. (Învechit) A arde cu flacără. *Un foc de surcele văpăia pe vatră.* ODOBESCU, S. I 153. *Focuri de surcele De departe văpăiau.* VĂCĂRESCU, P. 12. ✧ Fig. (În personificări) *Tu lună! scînteiezi, Şi prin desiş, în crînguri, ca flăcări văpăiezi.* ODOBESCU, S. I 28.

— Variantă: **văpăí,** *văpăiesc,* vb. IV.

VĂPĂIÉRE, *văpăieri,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a văpăia; pîlpîire. *Semăna cu cea din urmă văpăiere a candelei ce se stinge.* ODOBESCU, la CADE.

VĂPĂÍT s. n. (Regional) Pescuitul cu văpaia, cu fachia.

— Variantă: **vopăít** (ANTIPA, P. 794) s. n.

VĂPĂÍŢ s. n. v. **văpaiţă.**

VĂPSEÁ s. f. v. **vopsea.**

VĂPSEÁLĂ s. f. v. **vopsea.**

VĂPSÍ vb. IV v. **vopsi.**

VĂR, VĂRĂ, *veri, -e,* s. m. şi f. **1.** Grad de rudenie; persoană considerată în raport cu copiii fraţilor şi surorilor părinţilor săi sau cu soţiile şi soţii acelora. *Toate surorile şi verele mele au năvălit, săptămîna asta, peste mine.* HOGAŞ, M. N. 24. *Vărul Leonil m-o închis aici, neneacă.* ALECSANDRI, T. I 58. *Unde joacă văr cu vară, Amiroasă-a primăvară.* ŞEZ. I 71. ✧ *Văr bun* v. bun[4] (VII). *Văr dulce* v. dulce[1] (II 6). *Văr de-al doilea* v. doilea. *Văr primar* v. primar[2] (4).

2. (La vocativ, numai la m.) Apelativ familiar pentru un prieten. *Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se linguşi Holbea.* REBREANU, I. 21. *Cînd se căftănea vreun boier, mă duceam la el cu tarafu meu de-i ziceam: «Şi la mai mare, vere!».* ALECSANDRI, T. 81.

VĂRÁ, *vărez,* vb. I. Intranz. (Despre animale, p. ext. despre oameni) A petrece vara undeva. *Astă-vară mi-am vărat Sub o cetină de brad.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 63. *Astă-vară am vărat Colo-n muntele cel nalt, Cu luna, cu soarele Şi cu căprioarele.* ALECSANDRI, P. P. 291. ✦ (Rar) A fi la căldură. *Trupu-mi vărează şi capu-mi iernează* (Cuiul). GOROVEI, C. 117. ✦ Tranz. (Cu privire la animale) A ţine la păşune bună, la hrană. *Cine vărează oile bine, poate fi fără grijă iarna.*

VĂRÁR, *vărari,* s. m. Muncitor care lucrează la construirea cuptoarelor de var şi la arderea pietrei de var; persoană care vinde var. *În curţi lungi îşi ţineau vărarii şoproanele cu var.* CAMIL PETRESCU, O. II 63. *Vărarii aruncă lemne în foc.* SLAVICI, O. I 69.

VĂRÁT[1] s. n. **1.** Faptul de a văra; ţinerea vitelor vara la păşune. (Cu pronunţare regională) *Oamenii se adunase... să se sfătuiască pentru varatul vitelor.* ŞEZ. VII 105.

2. Taxă care se plătea altădată pentru păşunatul vitelor, vara. *Se plăteşte văratul numai al unui cap de vită cu un galben.* I. IONESCU, P. 294.

VĂRÁT[2]**, -Ă,** *văraţi, -te,* adj. (Mai ales în colinde şi urături de anul nou) Călduros; p. ext. rodnic. *Să vă găsim... Ca perii La mijlocul verii, Ca vara vărată, Ca toamna cea bogată.* ŞEZ. III 244. *Plecat-a... La cîmpul vărat, La mărul durat.* TEODORESCU, P. P. 141.

VĂRÁTEC, -Ă adj. v. **văratic**[2].

VĂRÁTIC[1] s. n. **1.** Şedere a animalelor, în timpul verii, într-un loc prielnic; locul ales pentru aceasta. *Era vremea întoarcerii la văratic.* SADOVEANU, A. L. 134. (Cu pronunţare regională) *În Taşaul... intră la varatic, în apă scăzută, chefalii.* SADOVEANU, O. L. 8.

2. Taxă care se plătea altădată pentru păşunatul vitelor în timpul verii.

VĂRÁTIC[2], **-Ă**, *văratici, -e*, adj. De vară; de vară timpurie. *Avionul a trebuit să meargă pe deasupra norilor, într-o lumină de soare văratic.* SAHIA, U.R.S.S. 219. *Împlu aerul văratic de mireasmă și răcoare A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.* EMINESCU, O. I 85. ✦ (Despre plante, fructe) Care se dezvoltă, se coace vara; devreme, timpuriu. *Era într-o zi dis-de-dimineață spre sfîrșitul lui august... cînd merele văratice cad de pe ramuri.* GALACTION, O. I 321. *Numai la dînsul și încă la vro două locuri din sat era cîte un cireș văratic, care se cocea-pălea de duminica mare.* CREANGĂ, O. A. 56.

— Variantă: **vărátec, -ă** (DRAGOMIR, P. 53, EMINESCU, N. 47) adj.

VĂRĂRÍE, *vărării*, s. f. Loc de unde se extrage piatră de var; locul și instalațiile pentru fabricarea varului; locul unde se depozitează sau se vinde varul. *Mătușa Săftica... atîta ungea casa și-o văruia încît... chiar moș Neculcea, așa necrîtitor cum era, tot bănuia, zicînd că-i trebuie vărărie la poartă.* CONTEMPORANUL, VI 97. *A venit Virvăra Și-a luat pe Tudora Și-a dus-o la vărărie Și-a învățat-o cojocărie* (Uliul și găina). GOROVEI, C. 376.

VĂRGĂ, *vărghez*, vb. I. Tranz. A face dungi, vărgi. *Întorceau privirile... asupra cîmpiei vărgate cu dîre de zăpadă netopită.* DUMITRIU, B. F. 5.

VĂRGÁT, -Ă, *vărgați, -te*, adj. Cu dungi, cu vărgi, vîrstat. *Era cu un domn în haine castanii vărgate.* C. PETRESCU, Î. I 12.

VĂRGĂLUÍ, *vărgăluiesc*, vb. IV. Tranz. A întări coasa cu o vargă de fier (ca să nu se rupă). (Refl. pas.) *Coasa se vărgăluiește cu o vargă sau o legătură de fier.* PAMFILE, A. R. 126.

VĂRGĂLUÍRE s. f. Acțiunea de a vărgălui și rezultatul ei. *Vărgăluirea coasei se face de către țiganii fierari.* PAMFILE, I. C. 141.

VĂRGĂȚÉL, -EÁ, *vărgățel, -le*, adj. (Rar) Diminutiv al lui vărgat. *Ia să iei tu basmaua mea... și eu ștergarul cel vărgățel.* ISPIRESCU, L. 95.

VĂRGULÍȚĂ, *vărguliță*, s. f. Diminutiv al lui vargă (4). *Era înveșmîntat cu anteriu de suvai alb, cu vărguliță de fir bun.* FILIMON, la CADE.

VĂRGÚȚĂ, *vărguță*, s. f. Diminutiv al lui vargă (1). *Tocmai cînd el se aștepta la o mîngîiere din partea ei, ea zvîcni și-l arse peste ochi c-o vărguță de sînger.* SADOVEANU, O. VIII 230.

— Pl. și: *vărguți* (SADOVEANU, Î. A. 77).

VĂRNICÉR, *vărniceri*, s. m. Vărar. *Cînd varul s-a răcit, este luat și pus sub acoperișuri, de unde vărnicerul îl încarcă și pleacă cu el să-l desfacă.* PAMFILE, I. C. 380.

VĂRÓS, -OÁSĂ, *văroși, -oase*, adj. Care conține var; calcaros. *Albia adîncă a pîrăului era presărată de lespezi vărgase.* SADOVEANU, O. VII 39. *Pereții din piatră văroasă ai palatelor ruinate din Niniva.* ODOBESCU, S. III 79. ✦ (Rar) Ca al varului; (ca) de var. *Vii clocotiri văroase.* VĂCĂRESCU, P. 161.

VĂRSÁ, *vărs*, vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la un lichid sau la o materie continuă) A face să curgă (prin răsturnarea recipientului în care se află). *Cere ploșca cu apă de la stăpînu-său. Fiul craiului i-o dă și spînul, cum o pune la gură, pe loc... varsă toată apa dintr-însa.* CREANGĂ, P. 204. *Merge-n vale de-și umple gura plină Cu apă din izvoare... Și-ncet la rădăcina copacului o varsă.* ALECSANDRI, P. III 306. *Fata luă cenușă în sîn și, mergînd în urma carului, tot vărsa cenușa pe jos.* ȘEZ. I 65. ✧ (Poetic) *Deasupra, în albastru, tremurau ciocîrlii, vărsînd puhoiul lor amețitor de cîntece.* SADOVEANU, O. I 120. *Doamna mărilor ș-a nopții varsă liniște și somn.* EMINESCU, O. I 148. ✧ Fig. *Trenuri obosite și lungi varsă în gară sumedenie de soldați.* SAHIA, N. 47. *Din umbrele văii... Ies roibii cu umblet ca vîntul, Răsar de tutindeni de pare Că-i varsă pămîntul.* COȘBUC, P. II 30. ✧ Expr. **A vărsa lacrimi** (mai rar **o lacrimă**) = a plînge (amar). *Jupîneasa Dochia vărsa lacrimi în ascuns.* SADOVEANU, O. I 272. *Ochii ei... încetase de a mai vărsa lacrîmi.* EMINESCU, N. 28. *Noaptea aduce mii de stele. Omul trist, privind la ele, Varsă-o lacrimă de dor.* ALECSANDRI, O. 137. **A vărsa sînge** = a ucide, a omorî. *Cît sînge-n mii de lupte vărsă sabia mea.* MACEDONSKI, O. I 251. *Împăratul Roș... nu se mai satură de a vărsa sînge omenesc.* CREANGĂ, P. 232. *Decît să vărsați sînge, voinicilor, Mai bine să vărsați vin și să vă veseliți.* ALECSANDRI, T. II 38. **A-și vărsa sîngele** (pentru cineva sau ceva) = a se jertfi, a se sacrifica. (Cu parafrazarea expresiei) *Luptă, în care rominii vărsară șiroaie de sînge și se jertfiră ca niște martiri pentru apărarea civilizației în contra barbariei.* BĂLCESCU, O. II 13. (Popular) **A vărsa mațele** (cuiva) = a spinteca (pe cineva); a ucide. *Fiara... dintr-o săritură fu lîngă calul... căruia îi și vărsă mațele.* ISPIRESCU, L. 140. **A vărsa (multe) sudori** (sau **nădușeli**) sau **a vărsa sudori de moarte** = **a)** a face un lucru greu, a munci din greu. *Pentru această treabă are să verse multe nădușeli.* ISPIRESCU, U. 55. *Să bate zi și noapte Și varsă sudori de moarte.* ALECSANDRI, P. P. 377; **b)** a fi în agonie, a trage să moară. *Cînd era la cîntători, Vălenaș vărsa sudori.* ȘEZ. II 79. ✦ (În basme) A arunca pe gură foc, smoală, jăratic. *Scorpia este necăjită rău, varsă foc și smoală.* ISPIRESCU, L. 5. *Un bălaur grozav de mare care vărsa jăratec pe gură.* CREANGĂ, P. 121. *Șerpi mari... ce varsă foc din gură.* ȘEZ. I 244. ✧ Expr. (Despre cai) **A vărsa foc** = a fi foarte iute și puternic. *Niște telegari ce vărsau foc.* CONTEMPORANUL, VI 100. ✦ Fig. A arunca asupra cuiva săgeți, bombe, explozibile (în cantitate mare). *Escadrile de bombardament vărsau bombe.* CAMILAR, N. I 386. *Și în tătarii ce vor îndrăzni să se apropie de ușă vărsați de sub streașină și prin ferestre un foc necurmat.* GALACTION, O. I 52.

2. Refl. (Despre nori) A lăsa să curgă ploaia; (despre ploaie) a curge în șiroaie. *Norul se varsă pe pămînt ca un rîu întărîtat și ca o mare fără margine.* RUSSO, O. 32. *Ploaie mare s-a vărsat.* TEODORESCU, P. P. 625. ✧ Intranz. (În expr.) **Ploaie de varsă** = ploaie torențială. *Lasă-mă, mîndruță-n pace, C-afară ploaie de varsă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375.

3. Tranz. A împrăștia, a risipi. *În casă cînd ei intra, Să te faci a mătura, Bani prin casă că-i vărsa, Bani prin colțuri că-i lăsa.* TEODORESCU, P. P. 541. ✧ Refl. *Răsturnîndu-se jos, s-au vărsat o grămadă de bani înaintea lui Pepelea.* SBIERA, P. 4.

4. Refl. (Despre ape curgătoare) A-și uni apele cu altă apă (mărind volumul acesteia). *Pîrîul Doamnei... se vărsa chiar lîngă casa lor în Gîrla Popii.* REBREANU, I. 46. ✧ (Prin analogie) *De pe atîtea strade și căi, ca de pe atîtea brațe ale unui fluviu uriaș, se varsă, ca într-o mare zgomotoasă... valuri peste valuri de omenire.* CARAGIALE, O. II 168. ✦ A ieși din albie, a se revărsa peste maluri. *Apa din munți s-a umflat, Pe vîlcele s-a vărsat.* La CADE. ✧ Fig. *Ca mustul tînăr soarele se varsă Pe buza tremurată a pădurii.* BENIUC, V. 45. *Zorile roșii se varsă pe cer, frumoasele visuri fantastice pier.* COȘBUC, P. I 143. (Tranz.) *În clipa aceea, un lup sur, cu ochii încruntați, care venea din tufiș, se abătu din cale și căută să-și verse fuga pe margini.* SADOVEANU, O. I 65.

5. Tranz. (Folosit și absolut) A vomita. *Nu mîncase de două zile și totuși îi venea să verse.* C. PETRESCU, C. V. 129. *Am o cățea albă, Toată ziua aleargă Și tot urdă varsă* (Coasa). GOROVEI, C. 112. ✧ Expr. **A-și vărsa și mațele**, se spune cînd cineva vărsă foarte tare. **A vărsa venin** = a vărsa un lichid negru, fig. a se exprima despre cineva cu dușmănie, a vorbi cu ură. **A-și vărsa**

veninul (sau **focul**) = a-şi descărca sufletul, a-şi destăinui ura sau amărăciunea, durerea. *Pe prispa casei, nevasta lui Gavril Cojocaru, cu glas greu... îşi vărsa focul care o ardea la inimă.* SADOVEANU, O. VII 354. *Credea, bietul, că în mine a găsit un om, în inima căruia să-şi poată vărsa focul şi supărările.* VLAHUŢĂ, O. A. 227. (Rar) **A-şi vărsa sufletul** = a-şi exprima sentimentele de dor, de duioşie. *Începu să-şi verse sufletul în o doină ce se pierdea în liniştea serii.* SLAVICI, N. I 86.

6. Tranz. (Despre surse de lumină, de căldură etc.) A revărsa, a răspîndi (lumină, căldură). *Focul se aprinse şi vărsă o dungă lată de lumină în tufişuri.* SADOVEANU, O. I 17. *Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie.* EMINESCU, O. I 130. *Zamfira... se uita La cornul lunii ce se ivise Vărsînd pe frunte-i lumina sa.* ALECSANDRI, P. I 19. ✧ (Prin analogie) *Cînd* [fata] *ia brîul şi se-ncinge Faţa ei îi varsă sînge.* HODOŞ, P. P. 48.

7. Tranz. (Învechit) A turna (un clopot, o statuie, un stîlp etc.). *Acest turn îi vărsat în bronz.* KOGĂLNICEANU, S. 82. *Am vărsat şi clopotul cel mare.* La TDRG.

II. Tranz. **1.** A repartiza un ostaş la o anumită unitate sau a-l trece dintr-o unitate în alta. *L-a vărsat la artilerie.*

2. A preda cuiva o sumă de bani sau obiecte de valoare (uneori pentru a achita o datorie). *Vărsă în mîna stariţului un pumn de bani de aur.* NEGRUZZI, la CADE. *Toată prada... fu vărsată în visteria ţării.* BĂLCESCU, O. II 260.

VĂRSÁRE, *vărsări,* s. f. Acţiunea de a (se) vărsa şi rezultatul ei.

1. (În expr.) **Vărsare de sînge** = ucidere, tăiere, masacrare, măcelărire. *Vreţi vărsare de sînge?* STANCU, D. 56. *Nu dorim vărsare de sînge.* REBREANU, R. II 235. *S-a făcut nemaipomenită vărsare de sînge.* CARAGIALE, O. III 194.

2. Locul unde se unesc două cursuri de apă; confluenţă. *Trecem prin faţa Izlazului, sat mare, frumos, aproape un oraşel, aşezat la vărsarea Oltului în Dunăre.* VLAHUŢĂ, R. P. 17.

3. Faptul de a da afară pe gură alimente nedigerate; vomitare, vomare. *Puţin de nu au leşinat, dacă nu s-ar fi uşurat prin vărsare.* DRĂGHICI, R. 159.

4. Fig. (În expr.) **Vărsare de ziuă** = revărsatul zorilor. **Vărsarea serii** = înserare, amurg. *Sub o ripă stearpă... Cu vărsarea serii un strein sosi.* BOLINTINEANU, O. 58.

VĂRSÁT[1] s. n. Faptul de a (se) vărsa; vărsare (4), revărsat. *Din vărsatul zorilor, Din cîntatul cocoşilor.* MARIAN, INS. 71. *Cînd fu vărsatul de zori, Stanca-mi vărsa la sudori.* MAT. FOLK. 115.

VĂRSÁT[2] s. n. Variolă. *Era de-o talie de mijloc, avea o figură spirituală şi plăcută, dar stricată în juneţea lui de vărsat.* BĂLCESCU, O. I 93. *La cea faţă smedişoară, Cu cosiţa gălbioară Şi cu semne de vărsat.* MAT. FOLK. 80. ✧ Expr. **Stricat (ciupit** sau **cu semne) de vărsat** = cu pielea (obrazului) acoperită de cicatrice (lăsate de variolă). ✧ Compuse: **vărsat-de-vînt** = varicelă; **vărsat-negru** = formă grea de variolă, în care beşicuţele ieşite pe corp sînt foarte numeroase şi pline cu sînge, apărînd ca nişte pete negre; (popular) **vărsat-mare** = scarlatină; **vărsat-mic** = pojar.

VĂRSÁT[3]**, -Ă,** *vărsaţi, -te,* adj. Risipit, împrăştiat. ✦ (Despre mărfuri) Care se vinde cu amănuntul, fiind luat dintr-o cantitate mai mare; care nu este ambalat în pachete, sticle etc. de o anumită greutate sau capacitate.

VĂRSĂMÍNT, *vărsăminte,* s. n. Depunere a unei sume de bani la o instituţie financiară; plată a unei sume de bani.

VĂRSĂTÓR[1]**,** (1) *vărsători,* s. m. **1.** (Învechit) Turnător de obiecte (în metal, în ceară etc.). *Un vărsător de ceară... A nimerit odată un chip desăvîrşit.* NEGRUZZI, S. II 292.

2. (În forma articulată) Una dintre cele 12 constelaţii ale zodiacului, care se găseşte între capricorn şi constelaţia peştilor. *În tavan, zodiacul a fost zugrăvit de un meşter stîngaci după un almanah oarecare... fecioara şi vărsătorul.* C. PETRESCU, C. V. 258.

VĂRSĂTÓR[2]**, -OÁRE.** *vărsători, -oare,* adj. Care varsă (foc, sînge). *Balaurul... întoarse capul cel vărsător de foc, ca să prăpădească pe îndrăznetul ce-i călcase coprinsurile.* POPESCU, B. II 21. *Şi era om mînios şi prea lesne vărsător de sînge.* HASDEU, I. V. 6.

VĂRSĂTÚRĂ, *vărsături,* s. f. **1.** Faptul de a vărsa (I 5) (v. vomitare); materiile care se varsă. *Medicamentele digitalice produc vărsături.* DANIELOPOLU, F. N. II 38. ✦ Faptul de a scuipa sînge. *Vărsături dese de sînge m-au slăbit cu totul.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 599.

2. Loc unde staţionează apa provenită din revărsări. *Albia cu cît se măreşte devine... din ce în ce mai variată... pe marginile ei se formează viroage, vărsături.* ANTIPA, P. 120.

3. (Rar) Locul de vărsare a unei ape curgătoare. *Plutaşii care prăvăleau din munţi buştenii şi îi duceau pînă la vărsătura Siretului îşi aflau adesea moartea.* I. BOTEZ, ŞC. 11.

VĂRUÍ[1]**,** *văruiesc,* vb. IV. Tranz. (Neobişnuit) A se adresa cuiva cu titlul de «vere». (Atestat în forma *verui*) *La mulţi ani, vere Alecule... — Să trăieşti, arhon bane! (În parte) Prea mă veruieşte banul!* ALECSANDRI, la TDRG.

— Variantă: **verui** vb. IV.

VĂRUÍ[2]**,** *văruiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi (pereţii) cu un strat subţire de lapte de var; a spoi cu var. *Umbra sa... era cenuşie pe peretele văruit prea demult.* DUMITRIU, V. L. 44. *Drumul mare-aş vărui Cu var de cel mai mărunt.* HODOŞ, P. P. 59.

VĂRUIÁLĂ, *văruieli,* s. f. Faptul de a vărui; (concretizat) strat de var aplicat pe suprafaţa unei construcţii sau a unui element de construcţie; spoială. *Crivăţul spulbera văruiala.* I. BOTEZ, ŞC. 72.

VĂRUÍRE, *văruiri,* s. f. Acţiunea de a vărui; spoire cu var.

VĂRUÍT, -Ă, *văruiţi, -te,* adj. Dat cu var; spoit cu var. *Eleonora ieşise într-un tîrziu din odăiţa strîmtă, văruită.* DUMITRIU, N. 73. *La căsuţa văruită Numai cetini legănate, La căsuţa văruită, Murgul din copită bate.* CERNA, P. 138. *Străzile erau curate şi casele văruite.* VLAHUŢĂ, O. A. III 14.

VĂRUŞÁNĂ s. f. v. **verişană.**

VĂRÚŢĂ, *văruţe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui vară. *Îmblînd... tot cu puşca cît fu văruţa de mare, nu putea să-şi vază şi de lucrul cîmpului.* RETEGANUL, la CADE.

VĂRVĂRÉSC, -EÁSCĂ, *vărvăreşti,* adj. De varvar, al varvarului; fig. crud, nemilos. *Ucigătorule! mi-e frică De vărvăreasca ta pornire.* DONICI, la CADE.

VĂRVĂRÍE s. f. v. **varvarie.**

VĂRZÁR, *vărzari,* s. m. **1.** Cultivator de varză.

2. Călugăr însărcinat cu aprovizionarea într-o mănăstire.

VĂRZÁRE, *vărzări,* s. f. Plăcintă umplută cu varză (acră sau dulce), cu ceapă, mărar, ştir etc. *Or. s-aducă acasă plăcinte, vărzări... turte.* PAMFILE, CR. 1. *Bucatele*

cele mai uzitate la această ocaziune sînt... în zile de post: borș de pește, găluște, pește și vărzare. MARIAN, NA. 230.

VĂRZĂRÍE, *vărzării*, s. f. Grădină plantată cu varză; p. ext. orice grădină de zarzavat. *S-au luat la ceartă de la o varză ce crescuse în mijlocul vărzăriei lor.* ȘEZ. IV 5.

VĂRZUÍ, *vărzuiesc*, vb. IV. (Familiar) **1.** Tranz. A rupe (cărți, caiete), a zdrențui, a face ferfeniță.

2. Refl. A umbla mult de colo pînă colo; a mișuna, a forfoti. *Un om și o femeie care umblau forfotind prin lumea ce se tot vărzuia încoace și încolo.* La TDRG.

VĂRZUÍT, -Ă, *vărzuiți, -te*, adj. (Familiar, despre cărți, caiete) Rupt, zdrențuit, făcut ferfeniță. *Cotrobăia să descopere... cărțile și caietele vărzuite ale elevului.* C. PETRESCU, O. P. II 77.

VĂSÁR, *văsari*, s. m. Meseriaș care face și vinde ciubere, putini, butoaie și alte vase de lemn.

VĂSĂRÍ, *văsăresc*, vb. IV. Tranz. A face vase de lemn (butoaie, ciubere) etc. *Casele moților... au două odăi: una pentru lucrat, cu o singură laviță, masă, pat și scaun de văsărit, un fel de tejghea pentru a da lemnul la rîndea.* PAMFILE, I. C. 438.

VĂSĂRÍE s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea vaselor (dintr-o gospodărie, dintr-un restaurant etc.) în care se gătește sau se mănîncă.

VĂSCIÓR, *văscioare*, s. n. Văsușor.

VĂSULEÁN, *văsulene*, s. n. (Rar) Văsușor. *Închina... c-un văsulean de vin.* SEVASTOS, N. 347.

VĂSULÉȚ, *văsulețe*, s. n. (Rar) Văsușor.

VĂSUȘÓR, *văsușoare*, s. n. (Rar) Diminutiv al lui vas.

VĂSÚȚ, *văsuțe*, s. n. Văsușor.

VĂTÁF, *vătafi*, s. m. **I.** (În trecut) **1.** Supraveghetor al argaților și al feciorilor de la o moșie boierească; logofăt (3). *Dar conac, boier, vătaf, Nouă zău nu ne lipsește!* BENIUC, M. 62. *Am ieșit cu tata... și cu vătafii noștri mai mult într-o plimbare.* GALACTION, O. I 50. *Stăniță este vătaf la moșia lui Manoil.* BOLINTINEANU, O. 411.

2. Căpetenie de ostași, conducător al unui anumit grup de dregători, de slujbași sau de oșteni ai domniei. [Împăratul] *a chemat pre vătaful curții.* ISPIRESCU, L. 3. *Vătaful curții ne ieși înainte la scară cu lumînări, apoi ne introduse în casă la domnul Catargiu.* BOLINTINEANU, O. 282. *Tot, măre, doi frați, Sărmanii legați... Dar cine-i ducea? Armaș Dragomir, Vătaful Costin, Oameni de domnie De la-mpărăție.* PĂSCULESCU, L. P. 214. ✧ *Vătaful divanului* = boier însărcinat cu convocarea divanului. *Vătaf de agie* = șeful poliției. *Vătaf de plai* = șef al plăieșilor care păzeau un plai sau o trecătoare. *Vătaf de hotar* = șef de străjeri, de grăniceri. *Vătaf de plasă* = funcționar administrativ care conducea o plasă. *Caragea l-a numit vătaf de plasă la Cloșani.* GHICA, la CADE.

3. Persoană care avea sub ordinele sale un anumit număr de oameni; conducător, șef. *Aleseră chiar din rîndurile manualilor și căruțașilor pe cei mai spătoși, mai porniți pe bătaie și pe petreceri. Îi făcură vătafi.* PAS, L. II 255. *Era tovarăș cu Temistocle, vătaf de hamali.* BART, E. 322.

II. 1. Căpetenie a călușarilor, a colindătorilor etc.; cel care conduce alaiul unei nunți. *La întocmirea unei tovărășii* [de colind] *se învoiesc și asupra celui ce va fi căpetenia, vătaful sau judele cîrdului.* PAMFILE, CR. 36. *Vătaful a dat semn din steag Și-atunci porniră toți șireag Încetinel.* COȘBUC, P. I 57.

2. Șef al unei echipe de pescari; ataman. *Fiecare* [așezare de pescari are] *cîte un ataman sau vătaf cu mai multe ajutoare.* ANTIPA, P. 359. *Șade vere, șade dragă, Cincizeci de nevodari, Patruzeci de lopătari, Doisprezece vătafi mari.* PĂSCULESCU, L. P. 175.

— Variante: (rar) **vătág** (I. IONESCU, D. 117), **vătáș** (ODOBESCU, S. I 73, BIBICESCU, P. P. 359), **vătáv** (SLAVICI, N. I 99, MARIAN, NU. 215) s. m.

VĂTÁG s. m. v. **vătaf.**

VĂTĂJNIȚĂ, *vătajnițe*, s. f. (Învechit) Bucată de pămînt aflată în proprietatea unui sat sau a unei biserici.

VĂTÁLĂ s. f. v. **vatală.**

VĂTÁȘ s. m. v. **vătaf.**

VĂTÁV s. m. v. **vătaf.**

VĂTĂJÉL s. m. v. **vătășel.**

VĂTĂJÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **vătășesc.**

VĂTĂJÍE s. f. v. **vătășie.**

VĂTĂJÍȚĂ s. f. v. **vătășiță.**

VĂTĂMÁ, *vătăm*, vb. I. Tranz. (Popular) **1.** A ruina sănătatea cuiva, a dăuna sănătății (producînd boli, răniri); fig. a face rău, a cauza neajunsuri. *În această împrejurare ne poate mai mult vătăma decît a ne ajuta.* GHICA, A. 425. *Fereașcă dumnezeu de surzi, că-ți vatămi pieptul.* ALECSANDRI, T. 659. *Sînt în ape multe materii care pot să vatăme sănătatea vitelor.* I. IONESCU, la TDRG. *Libertatea este acolo unde tot omul poate să facă tot ceea ce nu vatămă pe altul.* BOLLIAC, O. 260. ✧ Refl. reciproc. *Aci se făcu o mare ucidere, căci, fiind punctul principal al bătăii, și o parte și alta se purtau cu bărbăție și se vătămară greu.* BĂLCESCU, O. II 245. ✦ Refl. A se îmbolnăvi de hernie.

2. A aduce pagube, stricăciuni; a strica. *Paserile stricătoare să nu vatăme sămănăturile.* ȘEZ. III 120.

VĂTĂMÁN, *vătămani*, s. m. (Învechit) Conducătorul unui sat (aparținînd domnitorului), ajutor al vornicului, însărcinat cu strîngerea dărilor. *Vom aprinde focurile, vom trage clopotele, vom trimite pe vătămani cu porunca.* DELAVRANCEA, O. II 245. *Vornicul Nic' a Petricăi, cu paznicul, vătămanul și cîțiva nespălați de mazili, se purtau printre oameni de colo pînă colo.* CREANGĂ, A. 8. *Tu, pîntece... nu t-ei mai sătura Cum nu se satură iadul De strîns ispravnici... popi, vornici și vătămani.* TEODORESCU, P. P. 168.

VĂTĂMÁRE, *vătămări*, s. f. (Popular) Acțiunea de a (se) vătăma și rezultatul ei.

1. Rănire, rană; lovire, lovitură; îmbolnăvire, boală; fig. cauzare a unui neajuns, a unui rău. *Copila... să se curățească de fapt, de dat, de pîră... de vătămare.* ALECSANDRI, T. 979. *Trăgeau neîncetat asupra creștinilor cu mare vătămare a tuturor.* BĂLCESCU, O. II 129. *Luînd o săgeată au tras asupra lui Robinson, dar nu i-au pricinuit nici o vătămare.* DRĂGHICI, R. 168.

2. Pagubă, stricăciune.

VĂTĂMÁT, -Ă, *vătămați, -te*, adj. (Popular) **1.** Rănit; lovit; bolnav. *E odată vătămată* [măseaua], *s-a isprăvit: picături de rădăcină de clește.* CARAGIALE, O. I 187. ✦ Bolnav de hernie. ✦ Fig. Jignit, ofensat. *Cînd au ajuns la dînsul, au început a-i spune că este în sat o fată, pe care n-o întrece nime din vorbă, măcar să fie cît de cuminte! — Ce, măi? strigă boierul vătămat, de m-a întrece ea pe mine din cuvinte, să știți că eu oi lua-o de soție!* SBIERA, P. 222.

2. Stricat; deteriorat.

VĂTĂMĂTOÁRE, *vătămătoare*, s. f. Plantă din familia leguminoaselor, cu flori galbene-aurii grupate

în vîrful tulpinii, cu fructul o păstaie; creşte prin fînețele de la munte şi este folosită ca plantă medicinală *(Anthislyl vulneraria)*.

VĂTĂMĂTÓR, -OÁRE, *vătămători, -oare,* adj. (Popular) Care vatămă sau care poate vătăma (rănind, dăunînd, păgubind, stricînd). *În sufletul tău stăruia spaima pricinuită de un om... puțin băut sau un biet nebun fără gînduri vătămătoare.* PAS, Z. I 228. *În mîna unui nebun, sau încă şi mai mult, în mîna unui hoț, cuțitul este peste măsură de vătămător.* GHEREA, ST. CR. II 83. *Însă mania sa cea vătămătoare... era ideea ce-şi făcuse... că trebuie să moară.* NEGRUZZI, S. I 207. *Să fugiți de trîndăvire care este vătămătoare şi trupeşte şi sufleteşte.* DRĂGHICI, R. 156. ✦ (Substantivat, m. pl.) Nume dat insectelor care vatămă plantele.

VĂTĂMĂTÚRĂ, *vătămături,* s. f. (Popular) Nume dat mai multor boli interne care provoacă crize acute (v. apendicită, hernie, colici). *Copiii aveau scrofule, cei mai vîrstnici oftică, bătrînii vătămătură.* PAS, Z. I 117. *Îl năcăjea tusa, n-avea poftă de mîncare şi mai ales îl chinuia vătămătura lui veche.* SADOVEANU, O. VIII 87. *Cînd m-apucă vătămătura, beau un pahar de rachiu.* GANE, N. I 223. *M-a lovit... o greață, o furnicătură prin pîntece, ca un feli de vătămătură.* CONTEMPORANUL, VI$_1$ 505.

VĂTĂŞÉL, *vătăşei,* s. m. (Şi în forma *vătăjel)* Diminutiv al lui vătaf.

I. (În trecut) **1.** v. vătaf **(I 1).** *Intră în curtea lui Stoicea... un vătăşel din partea lui socru-său, boierul Rovin.* GALACTION, O. I 52.

2. v. vătaf **(I 3).** *Dar cu ce-i hrănea? Cu ciosvîrți de miei De la vătăşei.* PĂSCULESCU, L. P. 152. *Căpitan Caracatuci, Vătăjel peste haiduci.* ALECSANDRI, P. P. 58.

3. Funcționar inferior la primărie, care îndeplinea diferite funcții, îndeosebi pe cea de curier. *Seara, vine un vătăşel de la primărie.* STANCU, D. 95. *Un vătăşel mă chemă la primărie.* GANE, N. II 94. *În piață, vătăşelul ştie sigur că Mitu Boieru a intrat adineaori cu mai mulți ofițeri şi funcționari la cafeneaua din colț.* CARAGIALE, O. I 231. *Numesc un vătăşel care face poliția în sat.* BOLLIAC, O. 252.

II. Fiecare dintre flăcăii care conduc alaiul la nunți, la înmormîntări etc.; vornicel.

— Variantă: **vătăjél** s. m.

VĂTĂŞÉSC, -EÁSCĂ, *vătăşești,* adj. (În trecut; şi în forma *vătăjesc)* De vătaf, care aparține vătafului. *Regularisirea de cheltuieli, venituri, cu totul o lăsase pe seama vătăjească.* NEGRUZZI, S. II 235.

— Variantă: **vătăjésc, -eáscă** adj.

VĂTĂŞÍ, *vătăşesc,* vb. IV. Tranz. (În trecut) A stăpîni, a îngriji, a conduce, a administra, a chivernisi (în calitate de vătaf). *P-a gură de vale Este-o casă mare... Cin' mi-o stăpîneşte Şi mi-o vătăşeşte?* PĂSCULESCU, L. P. 166. *Miul, de-mi vedea, Pe el l-alegea: Mai mare-l punea, Pe levinți că-i da Ca să-i vătăşească Şi să-i haiducească.* TEODORESCU, P. P. 500.

VĂTĂŞÍE, *vătăşii,* s. f. (În trecut) **1.** Funcția de vătaf. *Tînărul, închinîndu-se adînc la Mihnea, îl rugă, drept har, să-i lase vătăşia de vînători.* ODOBESCU, S. A. 92. ✧ *Vătăşie de plai* (sau *a plaiului)* = subprefectură. *Aşa s-a hotărît să între la tocmeală, crezînd că dor l-o împăca cu un zapcilîc, o vătăşie de plai, cu o isprăvnicie cel mult.* GHICA, S. VIII. ✦ Căpitănie **(2).** [Armata] *se compunea din... două vătăşii: a călăraşilor de Galați şi a călăraşilor de Țarigrad.* BĂLCESCU, O. II 118.

2. Taxă care se plătea la bariera unui oraş, pentru trecerea unui vehicul cu marfă.

— Variantă: **vătăjíe** s. f.

VĂTĂŞÍȚĂ, *vătăşițe,* s. f. (Şi în forma *vătăjiță)* **1.** (În trecut) Soția vătafului. *Purceii scroafei mele ar fi atunci ai mei, Şi vaca mi-ar da lapte, găina oul său, Nu pentru a... vătăjiței masă.* NEGRUZZI, S. II 248.

2. (În trecut) Femeie care conducea gospodăria unei case boiereşti. *Mama Sanda, fosta lui doică, iar acum vătăşița casei, îl pofti numaidecît la masă.* D. ZAMFIRESCU, la CADE. *Unde e stăpînul nimene ştie... Dar este o vătăşiță bătrînă Ce toate ține supt a sa mînă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 147.

3. (Popular) Femeie sau fată tînără care îndeplineşte diverse atribuții pe lîngă mireasă, în timpul nunții.

— Variantă: **vătăjiță** s. f.

VĂTĂŞOÁIE, *vătăşoaie,* s. f. Vătăşiță. *Dalbă vătăşoaie, Tu să te duci Şi tu să-mi aduci...* MAT. FOLK. 23.

VĂTRÁI, *vătraie,* s. n. **1.** Unealtă în formă de cîrlig sau de lopățică cu coadă, de obicei de fier, cu care se scoate sau se scormonește jarul din sobe, cuptoare etc. *Scurmă cu vătraiul tata, în focul de pe vatră.* STANCU, D. 46. *Băteau copii din vătrai şi cleşte, Dar el tăcea, săracul, ca un peşte.* TOPÎRCEANU, P. 100. *Baba ia vătraiul şi-l înfierbîntă-n foc.* SBIERA, P. 58. ✧ Expr. **Trai cu vătrai** sau **un trai şi-un vătrai** = viață de certuri şi de neînțelegeri; viață grea, amară. *De te-o-ntreba cum mi-e traiul? Spune-i că e cu vătraiul. Nici un prînz Făr' de plins.* BIBICESCU, P. P. 178. *Şi numai aşa a scăpat biata noră de un trai şi un vătrai.* I. CR. II 266. *Spune că m-am măritat; De-or întreba cum mi-e traiul, Spune-le că cu vătraiul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 345.

2. Lambă (1).

— Variante: **vătrár, vătrál** (MARIAN, NA. 39) s. n.

VĂTRÁL s. n. v. **vătrai.**

VĂTRÁR s. n. v. **vătrai.**

VĂTRÁŞ, -Ă, *vătraşi, -e,* adj. (Despre țigani, în opoziție cu nomad) De vatră, stabil, statornic. ✧ (Substantivat) *Vătraşii sînt fierari — nevestele, fetele lor vînd cuțite, pirostrii, verigi.* STANCU, D. 110.

VĂTRĂIÁŞ, *vătrăiaşe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui vătrai. *Că şi eu m-oi face, D-un mic vătrăiaş... Şi-n foc oi intra.* MAT. FOLK. 5.

VĂTRĂRÉL, *vătrărele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui vătrar. *Că şi eu m-oi face Un mic vătrărel Şi-n... foc oi intra.* ALECSANDRI, P. P. 8.

VĂTUÍ[1], *vătuiesc,* vb. IV. Tranz. A căptuşi (un obiect de îmbrăcăminte) cu vată; p. ext. a capitona. ✧ Refl. Fig. *O sită se coboară pe ochi, vezi turbure, nu mai vezi... Să vătuieşte auzul.* DELAVRANCEA, O. II 41.

VĂTÚI[2], **-IE,** *vătui, -ie,* s. m. şi f. **1.** Ied (de un an). *Vede... căprioarele şi ciutele, ieşite cu vătuii şi cu viței în marginea luminişului.* SADOVEANU, V. F. 39. *De-acum mai mult... N-am să păstoresc mioare, Glas de clopot n-am s-ascult Şi vătui pe coasta lată N-am să mîn eu niciodată!* COŞBUC, P. II 172. ✦ Pielea prelucrată a puiului de căprioară. *Un burduv de vătui.* ŞEZ. III 8.

2. Pui de iepure (de şase pînă la opt luni); şoldan. *Ei fugeau înainte, speriindu-se de orice zgomot, de orice şoaptă, de frunzele ce fişiau pe cracă... de vătuiul ce zbughea din iarbă.* ODOBESCU, S. I 91. *De-abia o să-avem vreme pînă diseară să întoarcem doi-trei vătui.* GHICA, S. 282.

VĂTUÍRE, *vătuiri,* s. f. Acțiunea de a vătui şi rezultatul ei.

VĂTUÍT, -Ă, *vătuiți, -te,* adj. Căptuşit cu vată; p. ext. capitonat. *Din cupeul vătuit suia în iatacul căldicel.* GALACTION, O. I 303. ✧ Fig. *Pantazi...*

văzînd că afară se pusese pe ninsoare cu viscol, se claustră în vătuita sa locuință, unde făcu noapte. M. I. CARAGIALE, C. 97.

VĂZ s. n. 1. Unul dintre cele cinci simțuri, cu ajutorul căruia se percep imaginile; însușirea de a percepe imaginile; vedere. ◇ Loc. prep. **În** (sau, învechit, **la**) **văzul...** = în ochii..., în fața..., față de..., de față cu... *Îl vom judeca după legile țării și-l vom spînzura în văzul tuturora.* GANE, N. II 84. *Acolo, la văzul oștii întrege, se înălța steagul cel mare al țării.* HASDEU, I. V. 141. *Lucrurile se făceau în văzul lumii.* BOLINTINEANU, O. 252. ◇ Expr. **A-i lua** (cuiva) **văzul** v. lua (II 3).

2. (Învechit) Punct de vedere; concepție. *În sfîrșit să nu uităm și văzul politic.* BĂLCESCU, O. II 41.

3. (Învechit, în expr.) **Cu** (sau **fără**) **văz** = cu (sau fără) nume bun, cu (sau fără) reputație bună; cu (sau fără) vază. *În case familiare cu văz bun nu-l primesc.* PANN, P. V. II 114.

VĂZĂTÓR, -OÁRE, *văzători, -oare,* adj. (Rar) Care este sau a fost martor la o întîmplare, la un eveniment. *Unii din cei ce s-au aflat primprejur și au fost văzători prăpădeniei Craiovei.* IORGA, L. II 358.

VĂZDÚH, *văzduhuri,* s. n. Înveliș gazos care înconjură pămîntul (v. atmosferă, aer); (prin restricție, la pl.) straturile înalte ale atmosferei (v. cer). *Pe sus, prin văzduhul limpede, norii lunecau... goniți de vîntul proaspăt și răcoros de martie.* DUMITRIU, N. 87. *Un întuneric orb acoperea văzduhul și pămîntul.* SADOVEANU, O. VI 11. *Clădirea se înălțase în văzduhuri, triunghiulară, ca un bot de navă.* C. PETRESCU, S. 5. *Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt, Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămîiet.* EMINESCU, O. I 85. *Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✦ (Neobișnuit) Aerul pe care îl respiră cineva. *În locuința-i îngustă și rece ca un sicriu, Unde suflarea se curmă, unde văzduhul lipsește.* HASDEU, R. V. 60.

VĂZÚT[1] s. n. (Învechit și regional) 1. Faptul de a vedea; văz, vedere. *Cu văzutul ați văzut... Zinișoara munților?* ALECSANDRI, P. I 102. *Scriitorii vor a pătrunde la inimă, la auzul și la văzutul romînului.* RUSSO, S. 69. *Nopțile tale încîntă auzul, ziua farmecă văzutul... mîndra mea țară.* id. O. 22. *Iubește-mă din văzut, Dacă nu mă poți mai mult.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 47. ◇ Expr. **Din văzute** = văzînd.

2. (Rar) Vizită. *Împăratul au mai mers încă... la primblat și în văzute.* SBIERA, P. 108.

— Formă gramaticală: (în expr.) *văzute.*

VĂZÚT[2]**, -Ă,** *văzuți, -te,* adj. 1. Care se vede; vizibil, clar, limpede. *Peste dumbravă se întindea o ușoară pîclă viorie, abia văzută.* SADOVEANU, O. I 52. ◇ Fig. *Că au fost romîni... între «pecenegii» bizantinilor era văzut pentru orice minte neprevenită.* IORGA, L. II 257. ◇ (Substantivat, la pl.) *Ei își închipuiră că trebuie să fie cineva care a făcut toate văzutele și nevăzutele.* ISPIRESCU, la CADE. *Văd o mulțime nenumărată de văzute și nevăzute.* CREANGĂ, P. 243. ◇ Loc. adv. **Pe văzute** = a) în fața tuturor, de față cu toți; b) cu condiția de a vedea cu propriii săi ochi.

2. Fig. Care atrage vederea; strălucitor. *Nu-i nici una Ca luna de luminoasă Și ca puica de frumoasă Și ca luna de văzută Și ca puica de plăcută.* ȘEZ. VII 112. ✦ Care se bucură de considerație, de stimă, de apreciere. *Abu-Hasan: e om văzut în partea locului, măcar cine ți cunoaște casa.* CARAGIALE, O. III 71.

VEAC, *veacuri,* s. n., și (3, în unele expresii) *veci,* s. m. 1. Interval de timp de o sută de ani (socotit mai ales de la unitate pînă la completarea unei sute); secol. *Victor Hugo a creat singur, dominînd un veac de poezie, instrumentul cel mai perfect al poeziei moderne franceze.* SADOVEANU, E. 225. *Ozana... în care se oglindește cu mîhnire Cetatea Neamțului de atîtea veacuri!* CREANGĂ, A. 117. *Anii tăi se par ca clipe, Clipe dulci se par ca veacuri.* EMINESCU, O. I 110.

2. Interval lung de timp (v. eră, epocă, ev); p. ext. interval de timp socotit (în chip subiectiv) ca mare. *Nu te-am mai întîlnit de-un veac.* REBREANU, R. I 41. *Basmele acelea cu veacul au pierit.* ALEXANDRESCU, P. 25. *M-ai trimis cu gîndu-n veacul bătrînesc.* PANN, P. V. II 161. ◇ *Veacul de mijloc* = evul mediu, v. e v. *Parcă sîntem în veacul de mijloc, așa sînt păzite femeile.* CAMIL PETRESCU, O. II 54. *Clasicismul antic și romantismul din veacul de mijloc.* GHEREA, ST. CR. II 106. ◇ Loc. adj. **Din veac** (sau **de, mai rar de cu**) **veacuri** = (care datează) de foarte multă vreme. *Eminescu a îmbogățit limba și a legat poezia cultă de producțiile din veac ale cîntăreților anonimi ai neamului.* SADOVEANU, E. 75. ◇ Loc. adv. **Din veac, de** (sau **cu**) **veacuri** sau **de cînd veacul** = din vechime, de foarte multă vreme, din vremuri străvechi, de cînd lumea, din bătrîni. *Dă-mi tot amarul, toată truda Atîtor patimi fără leacuri, Dă-mi viforul în care urlă Și gem robiile de veacuri.* GOGA, P. 7. *Ce crîng întunecat! Parcă nici un om pe-aicea de cu veacuri n-a călcat.* DAVILA, V. V. 24. ◇ Expr. (Rar) **A fi în veac cu ceva** = a se potrivi, a concorda, a se armoniza cu ceva. [Țăranii] *nu erau în veac cu civilizația parfumată a boieroaicelor și cu fracurile și discursurile franțuzești ale boierilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 539. **Veac de aur** = perioadă istorică de înflorire a vieții materiale și culturale; epocă de aur. *Vă citează toți nerozii, Mestecînd veacul de aur în noroiul greu al prozii.* EMINESCU, O. I 149. *În acest al nostru veac de aur, aurul e boier mare.* NEGRUZZI, S. I 72. *Din zilele trecute, din vechea fericire, Din veacul meu de aur, din sfîntul lui amor Idei au rămas numai.* ALEXANDRESCU, P. 29. (În concepțiile religioase) **Veacul de apoi** = lumea de apoi, v. lume (III 2). ✦ (Regional) Mers al vremii, stare meteorologică. *Se anunță ploaie și veac rău.*

3. (La pl.) Veșnicie, eternitate. *Așa fel zi și noapte de veacuri el stă orb.* EMINESCU, O. I 93. *Izvorăsc din veacuri stele, una cîte una, Și din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna.* id. ib. 148. ◇ Loc. adj. **De veci** = eternic, veșnic. *Cu mare alai și jale fu pus la odihna de veci.* ISPIRESCU, L. 253. *De-acum dormiți, dormire-ați somnul cel de veci.* CREANGĂ, P. 251. *Revarsă liniște de veci Pe noaptea mea de patimi.* EMINESCU, O. I 179. ◇ Loc. adv. **Cît veacul, în veci, în veci de veci** (sau în diverse alte locuțiuni, la sg. sau la pl., de obicei în corelație cu veac) = pururea, etern, veșnic; totdeauna, mereu, neîncetat; (în legătură cu un verb la forma negativă) niciodată, nicicînd, cît e lumea. *N-am să-l văd cît veacul.* COȘBUC, P. I 64. *În veci îl voi iubi și-n veci Va rămînea departe.* EMINESCU, O. I 175. *D-al de astea nu mă orbesc pe mine în veac de vecie.* GORJAN, H. IV 20. **Pe veci** = pentru totdeauna, pentru veșnicie. *Pe veci periră-n noaptea mărețului mormînt.* EMINESCU, O. I 98.

4. Viață, trai, existență. *Numărate sînt zilele tale și scurt îți e veacul.* MURNU, I. 15. *Iar de vrei tu să mor eu, Mai lungește veacul meu Să mă-mpac cu dumnezeu.* ALECSANDRI, P. P. 90. ◇ Expr. **Un veac de om** = foarte mult timp. *Că doar nu era să trăiască un veac de om.* CREANGĂ, P. 193. *De un veac de om umblăm lela pe fața pămîntului, fără a-i da de capăt.* ALECSANDRI, T. I 425. **A-și face** (**a-și duce, a-și trece** sau **a-și petrece**) **veacul** = a-și petrece timpul, a-și duce viața. *A rămas să-și facă veacul în oștire, pînă o îmbătrîni.* STANCU, D. 308. *De astea-mi ești d-ta? Aici îți faci d-ta veacul? La gară, ai?* SEBASTIAN, T. 207. *Și mi-și petrecu veacul cu amar și cu ocară acolo.* ISPIRESCU, U. 73.

— Variantă: **vac** (PAS, Z. I 208, VLAHUȚĂ, R. P. 105, PANN, P. V. III 41) s. n.

VECÉRNE s. f. v. **vecernic.**

VECÉRNIE, (1) *vecernii*, s. f. **1.** Slujbă bisericească creştină care se face spre seară, în ajunul sau în ziua unei sărbători. *Ca o vecernie domoală Se stinge zvonul din dumbravă.* GOGA, P. 23. *Tremurătoriul glas al clopotului împlea sara, chemînd la vecernie.* EMINESCU, N. 48. *Gata-i popa cu toaca, Să-nceapă vecernia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 426. ✧ Fig. *Pacea... calmul serii, resfirat pe vecernia greierilor îmi impuneau, mă biruiau.* GALACTION, O. I 348.

2. Timp al zilei înainte de asfinţitul soarelui; chindie. *Aproape de vecernie părintele Artemie ajunse în Nenciuleşti.* STĂNOIU, C. I. 33.

— Variantă: **vecérne** (D. BOTEZ, P. O. 72, RETEGANUL, P. I 12) s. f.

VECHI, VÉCHE, *vechi*, adj. **1.** Care există de mult timp, care este din alte vremuri sau s-a păstrat din trecut; care ţine, durează de mult timp; făcut de mult. *Cazul lui Neagu deschidea şi în inima lui o rană veche, pe care o crezuse vindecată.* BART, E. 219. *Cîntecul ce-ades ţi-l cînt Cînd te-adorm în fapt de sară, Puiule, e-un cîntec sfînt, Vechi şi simplu de la ţară.* IOSIF, V. 139. *Sub vechile ruini... dorm atîtea amintiri din istoria neamului.* VLAHUŢĂ, R. P. 11. *Se suie în pod şi coboară de acolo un căpăstru, un frîu, un bici şi o şa, toate colbăite, sfarogite şi vechi ca pămîntul.* CREANGĂ, P. 194. *În satul Mircesti exista o bisericuţă veche, durată în lemn de stejar.* ALECSANDRI, S. 6. ✧ *Lumea veche* = nume generic care se dă Europei, Asiei şi Africii, considerate în raport cu America. *Vorbă veche* = vorbă din bătrîni; maximă, zicătoare, proverb. *Vorba veche: «Pereţii au urechi şi ferestile ochi».* CREANGĂ, P. 21. *Legea veche* (sau *vechiul testament, scriptura veche, vechea scriptură*) v. testament (2). *Porcii lui Turcalete creşteau şi se înmulţeau ca în Vechiul Testament.* GALACTION, O. I 291. ✦ (Despre limbi) Care este cunoscut (şi studiat) sub aspectul din trecut (deosebit de cel actual). ✦ (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta anilor trecuţi. *Sînt ca vinul cel de Nicoreşti. Cu cît îi mai vechi, cu atîta-i mai bun.* ALECSANDRI, T. I 93. ✦ (Despre alimente şi produse alimentare, farmaceutice etc.) Obţinut, recoltat, preparat de (prea) multă vreme; p. ext. lipsit de gust, alterat, stricat.

2. (Despre obiecte, mai ales despre haine) Care a fost întrebuinţat mult timp şi este uzat, stricat, tocit. *Scoate un briceag vechi.* DUMITRIU, N. 158. *Hainele... sînt vechi şi ponosite.* CREANGĂ, P. 191. ✧ *Fier vechi* v. fier (2). ✧ Expr. **A arunca** (ceva) **la fier** (sau **fiare**) **vechi** v. fier (2).

3. Înaintat în vîrstă, bătrîn. *Pe sub sălcii vechi, într-o apă curată cu prundiş la fund... bunicul a intrat cu crîsnicul lui.* SADOVEANU, N. F. 29. *Cu sfetnici vechi de zile mă-ntîmpinaşi în cale.* EMINESCU, O. I 91. *Spune-i babei la ureche Că eşti tinerică veche.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 448. ✧ Expr. **Garda veche** (sau **vechea gardă**) v. gardă (1). ✦ Fig. Îmbătrînit (înainte de vreme). *Să te iubesc pe tine? Dar inima ta-i veche Şi generozitatea nu-ncîntă-a ta ureche.* BOLINTINEANU, O. 117. ✦ Care exercită de multă vreme o profesiune (şi a căpătat multă experienţă). *Profesor vechi.* ▭ *Îi dete şi pe vizitiul curţii, om vechi... şi iute la slujbă.* ISPIRESCU, L. 104.

4. (Marcînd raportul dintre oameni) Cu care cineva are relaţii de multă vreme. *Soldatul mărunţel... acela în care mai credea ca într-un prieten vechi.* SAHIA, N. 74. *Dracul de la poartă, gîndind că e vreun meşterel vechi de-a lor, deschide.* CREANGĂ, P. 309. *Îmi este vechi duşman, dar încai niciodată nu s-a ascuns.* NEGRUZZI, S. I 141.

5. Care a îndeplinit cîndva o anumită funcţie sau a avut cîndva o anumită sarcină, ocupaţie etc. (pe care n-o mai are în prezent); fost. *M-am dus la vechea mea gazdă.* NEGRUZZI, S. I 67.

6. (Despre fiinţe) Care a trăit într-un trecut îndepărtat (v. antic, arhaic); (despre obiecte, fenomene etc.) care a existat într-o epocă anterioară; inactual, perimat. *Are ca vechii boieri o vast-a strămoşilor sală.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 29. *Acele zîne ce străbat din timpurile vechi.* EMINESCU, O. I 192. *Romanii Din Dacia veche... întemeiară deosebite staturi.* BĂLCESCU, O. II 12. *Cei mai vechi împăraţi ai Persiei.* GORJAN, H. I 1. ✧ *Stil vechi* v. stil. *Crai de curtea veche* v. crai (2). ✧ Loc. adj. şi adv. **Din vechi** = din vechime, din strămoşi, de demult. *Casele mari, curate, ale meşteşugarilor saşi care din vechi mai stăruiau în tîrgul acela.* SADOVEANU, O. I 509. *Străbăturăm în lung şi-n lat vestitele grădini ale Pingăraţilor, croite şi sădite mai din vechi de Neonil şi Varnava.* HOGAŞ, DR. II 22. *După vremuri mulţi veniră, începînd cu acel oaspe Ce din vechi se pomeneşte.* EMINESCU, O. I 147. ✧ Expr. **Lumea veche** = **a)** orînduire dispărută sau pe cale de dispariţie (din cauza instituţiilor, a mentalităţii etc. perimate). *Visa dărîmarea lumii vechi, însă era omul cel mai blajin din lume.* SADOVEANU, E. 167. *Este interesant a ne opri asupra unui personaj care reprezintă trecerea de la lumea veche la cea nouă.* IBRĂILEANU, SP. CR. 43; **b)** lumea, antică; antichitatea. ✦ (Substantivat) Ceea ce nu mai corespunde timpului sau stadiului dintr-un moment dat, ceea ce este depăşit, perimat, pe cale de dispariţie. *Lupta dintre vechi şi nou.* ✦ (Despre oameni) Cu concepţii învechite; reacţionar. *Am dat votul pentru un om vechi, în speranţa de a mă numi preşedinte la tribunal.* BOLINTINEANU, O. 457.

VECHÍE s. f. (Învechit) **1.** Vechime (1). *Un lanţ de dughene de lemn mucede de vechie... alcătuiesc una şi singura uliţă.* NEGRUZZI, S. I 194.

2. Vechime (2). *Virtutea din vechie stă pururea la mijloc.* NEGRUZZI, S. II 272. *Ah! căruntă vechie cinstită! Unde-s a tale sînte tocmele?* BUDAI-DELEANU, Ţ. 240.

VECHÍL, *vechili*, s. m. **1.** (În trecut) Persoană care supraveghea şi administra munca de pe o moşie; administrator. V. vătaf. *Nu e bine să ai clăcaşi risipiţi pe două poşte jur împrejur... Cu şapte vechili şi era greu să le vie de hac.* CAMIL PETRESCU, O. II 158. *Trăsese targa pe uscat, vită în jug sub biciu vechilului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 219. *Vara plecau cu toţii afară, la un unchi al lor, care era vechil la Leonida.* VLAHUŢĂ, O. A. III 14. ✦ (Învechit) Locţiitor de domn (sau de împărat). *Orînduind vechil în locul său... ca să oblăduiască împărăţia... pînă să se întoarcă.* GORJAN, H. I 3.

2. (Învechit) Avocat. *Am studiat legile. — Vrei să te faci vechil?* ALECSANDRI, T. 1336. *Şi-au tocmit un vechil, ca să le apere dreptul.* NEGRUZZI, S. I 280.

VECHILÍŢĂ, *vechiliţe*, s. f. (Rar) Nevastă de vechil. *Gospodăria ei nu se lovea... nici cu a multor vechiliţe de primprejur.* CONTEMPORANUL, VI 99.

VECHÍME, (rar) *vechimi*, s. f. **1.** Faptul de a fi vechi, de a exista de multă vreme; însuşirea, calitatea, starea a ceea ce este vechi; existenţă îndelungată. *Vitrinele acestea cuprind numai monede orientale. Unele au o vechime de peste o mie de ani.* STANCU, U.R.S.S. 122. *Văzînd o căsuţă tupilată şi acoperită cu muşchi, care mărturisea despre vechimea ei, a bătut la poartă.* CREANGĂ, P. 90. [Lemnul mesei] *grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine şi gotice.* EMINESCU, N. 38. ✦ Calitatea de a fi vechi într-un post, într-un grad, într-o funcţie; numărul de ani pe care cineva i-a petrecut într-o slujbă, într-o funcţie. *La vîrsta de douăzeci şi şase de ani, avea vechime în gradul al doilea şi aştepta din zi în zi un nou examen.* BASSARABESCU, V. 4.

2. Vreme de demult, timpuri îndepărtate; antichitate. *Focul pîlpîia în întunericul ogrăzii, şi unul rostea domol*

o istorie din vechime. SADOVEANU, O. VI 239. *Preot rămas din a vechimii zile, San Marc, sinistru, miezul nopții bate.* EMINESCU, O. I 202. *La spatele mînăstirii este un lac foarte adînc ce pare să fi fost în vechime o mină de sare.* BOLINTINEANU, O. 434.

VECHITÚRĂ, *vechituri,* s. f. **1.** Lucru vechi sau învechit; (în special) haină uzată. *Comisul Manole se descătărămă de vechituri, trăgînd pe dînsul straie curate.* SADOVEANU, F. J. 223. *După ce vîndu corabia la un compatriot din Brăila, își cumpără o vechitură de vaporaș.* BART, E. 324. *Eu nu fac negoțătorie de vechituri.* SLAVICI, N. II 312. ◇ *Hală de vechituri* v. hală (1).

2. (Rar) Faptul de a fi vechi (v. vechime); p. ext. uzură. *Soldații... zăcea cu sutele în ploaie și în frig... înveliți în mantale transparente de vechitură și de gloanțe turcești.* GHICA, la CADE.

VECÍE s. f. Eternitate, veșnicie. *Carpații mei cu mîndre creste și Dunăre, tu, apă dragă, De-ar fi pe-alese, cum nu este, Cu voi aș sta vecia-ntreagă.* BENIUC, M. 143. *O zi bună, fericită E o parte din vecie.* ALEXANDRESCU, M. 54. ✦ Fig. Imensitate, nemărginire, mulțime. *Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie, Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate De dureri.* EMINESCU, O. I 130. ◇ Loc. adj. **De vecie** = de veci, v. veac (3). *Al meu suflet se-nalță... Și merge de se pune pe poarta de vecie.* ALEXANDRESCU, P. 23. ◇ Loc. adv. **În vecie** sau (rar) **în vecia veacurilor** = în veci, v. veac (3). *Și așa, necontenit, în vecia veacurilor.* GANE, N. III 20. *Atunci în vecie Suflarea ta caldă ea n-o să învie.* EMINESCU, O. I 38. *Nu te-oi vedea-n vecie Căci așa voiește August.* CONACHI, P. 232. **Pe vecie** = pe veci, v. veac (3). *Asta-i tot ce dau miresei. Dacă-i plac, dacă m-alege, Mina-ți dreaptă, împărate, pe vecie să ne lege.* EFTIMIU, Î. 12. *S-ar considera dezonorată pe vecie, dacă s-ar întîmpla să lipsească* [de la vreun spectacol]. REBREANU, R. I 186. *Fugit din sat pe vecie, Speriat de sărăcie.* ȘEZ. IV 133.

VECÍN[1], *vecini,* s. m. (Mold.; în orînduirea feudală) Șerb. *Stăpînul, pentru a sa mulțumire, rădica de prin sate toți vecinii cu gloata, de rămîneau țearinile nearate.* ODOBESCU, S. A. 84. *Vom ridica țara în picioare, vom ridica slugile și vecinii noștri.* NEGRUZZI, S. I 141. *C. Mavrocordat dezrobește vecinii.* id. ib. 277.

VECÍN[2], **-Ă,** *vecini, -e,* adj. Care șade, este, se află alături sau în apropiere de persoana care vorbește sau despre care se vorbește sau de obiectul în discuție; învecinat. *Se dusese într-un sat vecin.* DUMITRIU, P. F. 223. *De la o masă vecină îi strigă un vecin.* CAMIL PETRESCU, U. N. 222. *Județele vecine erau cuprinse de valul răzvrătirii.* REBREANU, R. II 84. *Toate femeile din sat și de prin meleagurile vecine vorbeau despre soacra cu trei nurori.* CREANGĂ, P. 16.

VECÍN[3], **-Ă,** *vecini, -e,* s. m. și f. Persoană care se află, șade lîngă, alături sau în apropiere de cineva sau de ceva. *Asupră-mi căutau frumoși admirativi ochii vecinei mele.* GALACTION, O. I 58. *Ce s-a ales din casa asta, Vecine Neculai al popii.* GOGA, P. 19. *Pe drumul de drumeți sărac Mai vezi fugind cîte-o vecină.* COȘBUC, P. II 51. *Mă cunoșteau vecinii toți, Tu nu m-ai cunoscut.* EMINESCU, O. I 191. ◇ Loc. adj. **Din vecini** = care se află în apropiere, în vecinătate. *Le-aduci aminte De-o fată din vecini.* COȘBUC, P. I 215. ◇ Loc. adv. **Prin** (sau **în**) **vecini** = pe la cei din apropiere, din vecinătate. *Puse cîrligul la ușa tinzii și plecă prin vecini să-și stîmpere amarul.* VLAHUȚĂ, N. 25. *Junele cîmpence se duceau... să petreacă sărbătoarea în vecini.* ODOBESCU, S. I 385.

VECINĂȘ, -Ă, *vecinași, -e,* s. m. și f. (Rar) Vecinel. *Vecini, vecinașilor... nu vă mirați.* ȘEZ. IV 191.

VECINĂTÁTE[1] s. f. (Mold.; în orînduirea feudală) Stare de șerbie. *Desființarea rumîniei și a vecinătății.* KOGĂLNICEANU, S. A. 176.

VECINĂTÁTE[2], *vecinătăți,* s. f. **1.** Starea, situația cuiva sau a ceva care șade, este, se află alături, în apropiere de altceva sau de altcineva; raportul dintre doi sau mai mulți vecini. *Fluviul nu se vedea... dar vecinătatea covîrșitoare i se simțea.* SADOVEANU, P. M. 14.

2. (Cu sens colectiv) Locurile vecine (în raport cu un loc dat); împrejurime. *Deschisese... o școală, în care curînd se îmbulzise tot tineretul din vecinătate.* SADOVEANU, E. 212. ◇ Loc. adv. **În vecinătate** = (cu sens local) în apropierea unui loc; (cu sens temporal) în apropierea unui anumit timp, unui anumit moment. *Are să fie pe aici, în vecinătate, o tabără ostășească.* BOLINTINEANU, O. 420. *Dau asalt voinicește și în vecinătatea serii... izbucnesc în cetate.* BĂLCESCU, O. II 115. ✦ (La pl.) Locurile din jurul unei proprietăți, delimitate în raport cu proprietarii respectivi. *Ce vecinătăți avea* [biserica] *nu mai țin minte.* GALACTION, O. I 39.

3. (Cu sens colectiv) Cei care sînt sau locuiesc în apropiere (față de un loc dat); vecinii. *Vocea ei argintie, răsunînd prin geamurile ferestrelor, trezea adeseori vecinătatea din somn.* GANE, N. I 101.

VECINÉL, -ÍCĂ, *vecinei, -le,* s. m. și f. Diminutiv al lui vecin[3]. *Unul zice: vecinele, Cumpără-mi două inele.* PANN, N. H. 49. *Nu te duce, măi bădică... Stai aici la vecinică.* TEODORESCU, P. P. 323.

VÉCINIC, -Ă adj. v. **veșnic.**

VECINICÍE s. f. v. **veșnicie.**

VECINÍE s. f. (Mold.; în orînduirea feudală) Vecinătate[1].

VÉCSEL, *vecsele,* s. n. (Germanism învechit) Poliță, cambie. *Pricina acelei înfățoșeri polițienești era un vecsel iscălit de stăpînul meu.* ALECSANDRI, la CADE. (Cu pronunțare regională) *8000 galbini în obligațiile statului se vor vinde, ca și toate sineturile, și vecselile.* RUSSO, S. 1 60.

VECTOÁRE, *vectoare,* adj. f. (În expr.) *Rază vectoare* = segment de dreaptă orientat din originea unui sistem de coordonate polare spre un punct, și a cărui mărime este reprezentată prin distanța de la origine la acel punct.

VECTÓR, *vectori,* s. m. (Fiz.) Mărime definită printr-o valoare, o direcție și un sens (și care grafic se reprezintă printr-un segment de dreaptă orientată).

VECTORIÁL, -Ă, *vectoriali, -e,* adj. Care se raportă la vector, care folosește vectorii. ◇ *Calcul vectorial* = ramură a matematicii care operează cu vectori și care se ocupă cu studiul proprietăților acestora.

— Pronunțat: *-ri-al.*

VECUÍ, *vecuiesc,* vb. IV. Intranz. A petrece vreme îndelungată undeva (sau cu cineva); a locui; a trăi. *Ți-ai făcut casă de brad... în ea ca să vecuiești.* MARIAN, Î. 242. [Națiile] *ce vecuiau cu dînșii într-aceeași țară... începură a trata pe romîni ca o nație coprinsă.* BĂLCESCU, O. II 210. *Du-te unde popa nu toacă, Unde fată nu joacă, Acolo să vecuiești.* ȘEZ. XII 183. ◇ Tranz. (Cu complement intern) *Veacul mi l-am vecuit, Copiii mi-am căsătorit.* BIBICESCU, P. P. 286.

— Variantă: **văcuí** (DELAVRANCEA, S. 81) vb. IV.

VEDEÁ, *văd* și (regional) *văz,* vb. II. **I. 1.** Tranz. A percepe cu ajutorul văzului. *Cu părul nins, cu ochii mici Și calzi de duioșie, Aieve parc-o văd aici Icoana firavei bunici Din frageda-mi pruncie.* IOSIF, V. 41. *Rada, cînd o vezi, te fură Cu necontenitul zîmbet.* COȘBUC, P. I 95. *Nepoate, mai văzut-ai pietre nestimate așa de mari?*

CREANGĂ, P. 217. ◇ (Cu subiectul «ochii») *Ce-mi văzură ochii! Verişoara cu Pîlciu! Închişi într-un dulap! Prin întuneric!* ALECSANDRI, T. 58. ◇ Expr. **A vedea lumina zilei** v. lumină. **A nu avea ochi să vezi pe cineva** v. ochi (I 1). **A nu-şi (mai) vedea capul de...** v. cap[1] (I 1). **A nu vedea lumea înaintea ochilor** v. ochi (I 1). **Cînd mi-oi vedea ceafa** v. ceafă. **A vedea stele verzi** v. stea (I 1). **Cum te văd şi mă vezi** = evident, clar, sigur. **A vedea în ce apă** (sau **ape**) **se adapă** (sau **se scaldă**) **cineva** v. apă (2). ◇ Absol. *Ca să vedem mai bine, ne urcăm pe linia ferată.* STANCU, D. 125. *S-a stîrnit un vifor cumplit... de nu vedeai nici înainte, nici înapoi.* CREANGĂ, P. 143. *Băiatul meu... nu vede tocmai bine de un ochi.* ŞEZ. IV 231. (Expr.) **Cît vezi cu ochii** (sau **cu ochiul**) v. ochi (I 1). **N-aude, n-a vede, n-a greul pămîntului** v. auzi (1). **A vedea ca prin ciur** v. ciur. **Văzînd şi făcînd** v. face (VI 1). **A nu vedea de nas** v. nas. ◇ Refl. *Am un lup cu ochii stecliţi, de te vezi printr-înşii* (Oglinda). GOROVEI, C. 256. ◇ Refl. pas. *Parcă-i oaste Cum se văd în şir pe coaste Sutele de clăi.* COŞBUC, P. II 16. *Se vedeau nemişcaţi doi ochi de jaratec.* EMINESCU, N. 23. *Printre sucmane se vedeau amestecate multe surtuce.* RUSSO, O. 56. ◇ Refl. reciproc. (Cu pronunţare regională) *A fost o seară şi o parte din noapte o negură atît de deasă, că nu se putea videa om cu om la un pas.* ALECSANDRI, S. 240. ◇ Refl. impers. *Ia mai dă-te oleacă pe jos, pînă se mai vede.* CREANGĂ, O. A. 125. *Slab că se vedea printr-însul.* RUSSO, O. 48. *Răsai, lună, mai degrabă, Să se vadă prin livadă.* HODOŞ, P. P. 50.

2. Tranz. A fi de faţă la desfăşurarea unui eveniment, a unei întîmplări; a asista, a fi martor. *Cîte n-am văzut şi eu De atunci pe lume.* COŞBUC, P. I 262. *De-ar avea codrul ista gură să spuie cîte a văzut, cumplită pătăranie ne-ar mai auzi urechile.* CREANGĂ, P. 119. *Astfel dreptii ar zice, de ar vedea-mplinite, Cîte într-al tău nume ne sînt făgăduite.* ALEXANDRESCU, M. 5. ◇ Refl. impers. *Nu se mai văzuse şi nu se mai auzise de cînd lumea şi pămîntul.* CREANGĂ, P. 159.

3. Tranz. A se convinge de ceva cercetînd, examinînd (cu oricare din simţuri sau pătrunzînd cu mintea). *Mă pipăia la braţ ca să-mi vadă bătaia vinelor.* GANE, N. II 116. *Mă duc să văd, nu mi-a picat ceva la turbincă.* CREANGĂ, P. 300. *De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în Papa Gobsec.* NEGRUZZI, S. I 49. *Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei naţii şi să vedem ce a făcut în aceşti optsprezece secoli.* BĂLCESCU, O. II 11. *Uită-te de vezi paingul în umbrita sa chilie.* CONACHI, P. 269. *Mă dusei miercurea-n tîrg Să văz boii cum se vînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 97. *Vedea limpede în gîndul boierului.* SADOVEANU, O. VII 63. ◇ Refl. impers. *La treabă se vede omul ce poate.* CREANGĂ, O. A. 189.

4. Refl. A fi, a ajunge, a se pomeni, a se găsi într-o anumită situaţie. *Cînd mă văd în prada sorţii, Plîng.* COŞBUC, P. I 265. *Atunci ea deodată s-a văzut încinsă cu un cerc zdravăn de fier peste mijloc.* CREANGĂ, P. 88. *Cînd se văzură copleşiţi de numărul duşmanilor, se traseră în munţii Carpaţi.* BĂLCESCU, O. II 12.

5. Tranz. A întîlni pe cineva. *Şi fost-ar fi mai bine Ca niciodată-n viaţă să nu te văd pe tine.* EMINESCU, O. I 92. *Hei!... bine v-am găsit, bine v-am văzut, cinstiţi boieri şi cavaleri de toată mîna, şi mai mari şi mai mijlocii şi mai mici.* ALECSANDRI, T. 95. ◇ Refl. reciproc. *Dar poate or şti alţii cu care soţul dumitale s-a văzut după aceea.* SADOVEANU, B. 199. *Feciorii craiului şi fetele împăratului nu se văzuse niciodată..* CREANGĂ, P. 183. *La liberarea lui din închisoare şi din armată el a devenit unul din tinerii cu cari mă vedeam mai des.* GHICA, S. A. 140. ◇ Expr. **Să ne vedem sănătoşi** (sau **cu bine**)! formulă de salut, la plecare. *Sărutînd-o pe frunte, îi zise... Să ne vedem sănătoşi!* ISPIRESCU, L. 18. *Adio — să ne vedem sănătoşi.* ALECSANDRI, S. 47. ✦ A vizita. *N-ar fi oare păcat să nu văd la Moscova tot ceea ce cred eu că se poate vedea în timpul ce ne este hărăzit să-l petrecem aici?* STANCU, U.R.S.S. 53. *Mă voi duce dară să-mi mai văz o dată părinţii şi apoi m-oi întoarce ca să nu mă mai duc niciodată.* ISPIRESCU, L. 8.

6. Intranz. (Mai ales la imperativ) A avea grijă, a se îngriji, a se ocupa (de cineva sau de ceva). *Vezi de găini; să nu se culce flămînde, şi scoală pe argat.* SADOVEANU, B. 31. *O ţine pe lîngă casă, să-i vadă de copii.* REBREANU, I. 1. *Ne ducem să vedem de boi şi de sanie, ţi-om da de le ţine mai acuşi.* MIRONESCU, S. A. 34. ◇ Expr. **A-şi vedea de treabă** = a se ocupa de treburile personale; a nu se amesteca în treburile altora. *Da ce vrei, mări Cătălin? Ia du-t' de-ţi vezi de treabă.* EMINESCU, O. I 174. *Pînă vaca-o paşte iarbă, Hai să ne vedem de treabă.* TEODORESCU, P. P. 342. **A(-şi) vedea de coada măturii** (sau **de fuse şi mosoare**) = a se ocupa de treburile casei, ale gospodăriei. *Şezi acasă... răspunse împăratul, de vezi de coada măturii.* ISPIRESCU, L. 14. *Şezi acasă de-ţi vezi de fuse şi mosoare.* id. ib. 14. **A-şi vedea de drum** v. drum (2). ✦ (Numai la imperativ, servind ca îndemn sau ca avertisment) Bagă de seamă, fii cu grijă. *Vezi de te sileşte... că, uite, avem oaspeţi.* SADOVEANU, O. I 44. *Amice, vezi să nu paţi şi tu ca simigiul.* ODOBESCU, S. III 10. ◇ (Cu valoare de interjecţie, pentru a atrage atenţia asupra celor ce urmează) *Vezi, de-atunci eu alergai, lumile de-a rîndul.* COŞBUC, P. I 260. *Vezi? Tot de noroc să se plîngă omul.* CREANGĂ, P. 91. *Ei, vezi, mă rog, ce nătărău.* DONICI, F. 78. ✦ Tranz. (Popular) A ajuta. *Să îngrijească de noi, Să ne vază la nevoi.* TEODORESCU, P. P. 141.

7. Tranz. A căpăta, a primi, a se alege cu ceva. *Am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale.* CARAGIALE, P. 100. ✦ A avea în posesie; a poseda. *Prepeleac... se chitea cum ar face să vadă banii acasă la dînsul.* CREANGĂ, P. 49. *Bani n-am mai văzut de-un secol, vin n-am mai băut de-o lună.* EMINESCU, O. I 46.

II. 1. Tranz. A-şi da seama, a remarca, a observa. *Unde văd că nu sînt binevenit, mă retrag.* DUMITRIU, N. 37. *Se bucura văzînd emoţia lui Titu.* REBREANU, R. I 54. *Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană... trebuie să-şi bată joc de casa mea?* CREANGĂ, P. 28. ◇ Expr. **Ce să vezi** (sau **ce să vadă**), formulă expletivă prin care se exprimă mirarea faţă de ceva neaşteptat. *Cînd, ce să vezi d-ta? deodată îl apucă un dor de tată-său.* ISPIRESCU, L. 8. *Cînd se uită mai bine, ce să vadă?* CREANGĂ, P. 147. ◇ Absol. *Dumneata, moşule, cum vedem noi, cauţi pricină.* CREANGĂ, P. 82. ✦ A lua în considerare; a considera, a socoti. *Tu vezi ce sînt eu astăzi, iar nu ceea ce am fost.* ALECSANDRI, T. II 123. *Pe care îl voi vedea cu mai multă plecare către învăţătura lucrurilor celor bune...* DRĂGHICI, R. 60. ◇ Expr. **A fi bine văzut** = a fi apreciat. *Om aşezat şi foarte bine văzut de toată obştea.* CARAGIALE, S. 67.

2. Tranz. A înţelege, a pricepe. *Nu văd ce rost au toate întrebările astea.* BARANGA, I. 186. *Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt, Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.* EMINESCU, O. I 137. *Am avut prilej a vedea şi a ne dovedi nepotrivirea doctrinilor nouă a limbii cu firea duhului, cu nevoile şi cu obiceiurile neamului.* RUSSO, O. 79. ✦ A imagina, a-şi închipui; a interpreta. *Prea vede însă lucrurile în negru.* BARANGA, I. 182. *Aşa am văzut eu lucrurile şi cred că le-am văzut bine.* C. PETRESCU, C. V. 107. ◇ (Intranz., în expr.) **A vedea departe** = a prevedea. *Poate, dar azi tot el stă mai bine ca noi toţi! Asta înseamnă că a ştiut să vadă departe.* DEMETRIUS, C. 12.

3. Refl. impers. A părea, a se arăta. *Cel mic se vedea a fi mai isteţ decît cei doi mai mari.* ISPIRESCU, L. 313. *De treabă tînăr se vedea acela.* DRĂGHICI, R. 8. ◇ Expr. **Se vede că...** sau **se vede treaba** (sau **lucrul**) = e probabil, pesemne. *De ce nu vrea să-i spună ei ce are pe suflet? O crede tot copilă, se vede.* VLAHUŢĂ, O. A. III 88.

Se vede lucru că și moș Nichifor era făcut pe drumuri. CREANGĂ, P. 112. *Se vede că ești născută în codru. — Ai ghicit.* ALECSANDRI, T. I 432.

— Perf. s. pers. 1 pl. și: (învechit) *văzum* (EMINESCU, O. I 208).

VEDEÁLĂ s. f. (Învechit, în expr.) **La** (sau **în**) **vedeală** = așa încît să poată fi văzut, cunoscut; la vedere. *Strînge vraci și înțelepți, strică turnul, o scoate pe față la vedeală.* PAMFILE, la CADE. *Am făcut... această [carte] ... la vedeală, [...] de [...]* [illegible] ESCU, S. I 301.

VEDÉNIE, *vedenii,* s. f. **1.** Faptul de a vedea lucruri care nu există în realitate; oameni sau obiecte pe care cei cu imaginația tulburată au impresia că le văd în fața lor; viziune, halucinație, nălucă. *În una din nopțile lui de suferință... a avut o vedenie.* SADOVEANU, E. 220. *Deodată Pisicuța, ca îngrozită parcă de o vedenie fioroasă, se opri ca trăsnită din mers, începu a sforăi și a se smunci îndărăt.* HOGAȘ, M. N. 93. *Vedenii nedeslușite, șiruri rupte și încîlcite, vorbe stinghere și sfărîmături de idei scăpau în învălmășagul haotic dintre timplele-i fierbinți.* VLAHUȚĂ, O. A. I 101. ✧ Fig. *Gorică... le momea cu vedenia unei vieți ușoare și bogate.* M. I. CARAGIALE, C. 56. ✦ Ființă care apare în mod nedeslușit sau care sperie prin aspectul ei ciudat. *Pe cărarea ștrîmbă veniră spre mine, fără sunet de pași, două vedenii. Un căprior și perechea.* C. PETRESCU, S. 20. *Calul, vedenie mută, Cu coama de vînturi bătută, Stă-n noaptea cu neguri de pază Lui Gelu.* COȘBUC, P. II 32.

2. Imagine, reprezentare. *Șleahticii auziseră un nume care începea să fie groaznic și aveau vedenia ticăloșiilor și prădăciunilor tătărăști.* SADOVEANU, O. VII 96.

3. (Popular) Faptul de a vedea; vedere. *Și-i arăta copiii, la a căror vedenie Maica Domnului se îngrețoșa.* ȘEZ. V 36.

VEDERÁ vb. I v. **învedera.**

VEDÉRE, *vederi,* s. f. **I. 1.** Faptul de a vedea; percepere cu simțul văzului. *Acesta era lucrul pe care-l simțea: o liniște, o încredere, la vederea făpturii vînjoase cu umerii pătrați, cu fața negricioasă, matură.* DUMITRIU, N. 149. *La vederea acestei minunății, toți au rămas încremeniți.* CREANGĂ, P. 229. *Văzînd negura de gelozie ce se răspîndise pe fața mea întru vederea unui ofițer de lănceri.* NEGRUZZI, S. I 39. ✧ Loc. adv. **La vedere** = în văzul tuturor, în public. *Tomșa apăru la vedere, cu penele de cocor la gugiuman.* SADOVEANU, O. VII 132. *Dacă ești aicea, ce nu te-arăți mai la vedere?* CARAGIALE, O. III 28. (Expr.) **A scoate la vedere** = a expune (pentru a atrage cumpărători). *O bătu pe șold... ca pe o juncană, scoasă la vedere în tîrgul de vite.* C. PETRESCU, Î. II 173. **Din vedere** = (numai) privind. *Meșteșugul vreme cere, nu se-nvață din vedere.* PANN, P. V. II 14. (Expr.) **A cunoaște** (sau **a ști**) **pe cineva din vedere** = a cunoaște pe cineva după înfățișare, fără a-i ști numele. *O cunosc din vedere.* ✧ Loc. prep. **În vederea...** = în scopul...; pentru... *Principalul este să pregătiți poporul în vederea zilei cînd va fi chemat să facă dovada patriotismului său.* VORNIC, P 136. ✧ Expr. **A avea** (**pe cineva**) **în vedere** = a se interesa de aproape (de cineva), a avea grijă (de cineva); a ține în evidență. *Ne-am înțeles... Mă ai în vedere.* C. PETRESCU, Î. II 125. *La diferiți miniștri a intrat cu diplomele desfăcute și amîndoi i-au făgăduit că... îl vor avea în vedere.* VLAHUȚĂ, O. A. 219. **A avea ceva în vedere** = a avea o intenție, a-și face un plan. **A pune cuiva în vedere** = a comunica cuiva o hotărîre (în special a-l avertiza). **A scăpa din vedere** v. scăpa. **A trece cu vederea** = a nu ține seama, a nu lua în seamă. *Asemine întîmplări vă supără de a le asculta. Dar iată că voi trece cu vederea.* DRĂGHICI, R. 26. (Cu pronunțare regională) *Să trecem cu viderea... schimbarea iute a literilor.* RUSSO, S. 58. **A pierde** (**pe cineva** sau **ceva**) **din vedere** v. pierde (8). **A fi scump la vedere** v. scump (4). **La bună vedere!** formulă de salut la plecare. *Poate să-i salute el atuncea elegant: La bună vedere, domnilor!* SADOVEANU, P. M. 158. ✦ Întîlnire (pusă la cale de părinți sau de peținători) între doi tineri pentru mijlocirea unei căsătorii. *Nici n-apucă Mănăilă și gospodina lui s-aducă la vedere pe feciorul lor.* SADOVEANU, N. F. 91. *Mă mir că nu te-a mîlește gîndul că sora ta e dusă așa, în complicitatea tuturor, la vedere.* C. PETRESCU, C. V. 173. *Într-o zi, o peținătoare l-a adus la vedere.* BASSARABESCU, V. 5. ✦ (Învechit, în expr.) **Dintr-o vedere** = dintr-o privire. *Prietești-ug! dar din ceriuri... ce te naști dintr-o vedere.* CONACHI, P. 81.

2. (Concretizat) Simțul văzului; (uneori la pl.) ochi, privire. *Avea vederea slăbită de tot, nu putea citi.* C. PETRESCU, Î. II 95. *Am pierdut vedere, Lacrămele-mi tac.* HELIADE, O. I 72. *A venit poruncă-n țară Să meargă feciorii iară... Și rămîn măicuțele... Stingîndu-și vederile, Vărsînd lăcrimuțele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 323. ✧ Expr. **Scurt de vedere** = miop. *Învățatul d-tale, uitîndu-se prea de-aproape la un rac... știi că e scurt de vedere, — racul l-a apucat cu foarfeca piciorului.* HOGAȘ, M. N. 24. **A lua** (sau **a fura cuiva**) **vederile** (sau **ochii, văzul**) v. lua (II 3), fura (3).

3. Înfățișare, chip, aspect. *În strai de domn moldovean, cu contaș scump și gugiuman de sobol, era frumos la vedere.* SADOVEANU, O. VII 155.

4. Priveliște, peisaj. *De-aici în colo... alt tablou, altă vedere ți se deschide.* VLAHUȚĂ, O. A. III 32. *Pe-albastrul orizont Apare-un nor de vase plutind spre Helespont, Vedere minunată ce nici un muritor N-a cunoscut în viață.* BOLINTINEANU, O. 234. *Această vedere de vii, case, grădini și peste toată balta mulțime de luntri cu pînză este o frumusețe deosebită.* GOLESCU, Î. 161. ✦ (Familiar) Fotografie înfățișînd un peisaj; carte poștală ilustrată.

II. Părere, idee, concepție; convingere. *I-ar trebui o mai largă vedere și o mai justă înțelegere a detaliilor caracteristice.* CAMIL PETRESCU, U. N. 409. *Va să zică sfaturile și vederile lor erau bune; știu ei ce fac, îi vor binele.* BASSARABESCU, S. N. 158. *Forma polemicii e una din cele mai nemerite forme literare și științifice pentru limpezirea unor principii, unor vederi.* GHEREA, ST. CR. II 8. ✧ Expr. **Punct de vedere** v. punct (II 2). **Lărgime de vederi** v. lărgime.

VEDÉTĂ, *vedete,* s. f. **1.** Actor sau actriță care deține un rol principal într-un spectacol, mai ales de operetă, varieteu sau cinematograf (v. stea); (depreciativ) persoană care caută să se pună în evidență, să atragă atenția asupra calităților sale. *Știau toți orele ei de cursuri, și i se prețuia prezența ca a unei adevărate vedete.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

2. Navă mică (de război) care navighează pe fluvii sau în apropierea litoralului. *Vedetă torpiloare.*

3. Rînd tipărit cu caractere mai groase, spre a ieși în evidență.

VEDETÍSM s. n. (Depreciativ) Preocupare și tendință de a se pune în evidență cu orice preț; atitudine de exagerată afirmare a calităților proprii. *Lipsa de disciplină, manifestările de vedetism ale unor sportivi sînt toate consecințele unei slabe munci educative.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 362, 2/2.

VEDRIȘOÁRĂ, *vedrișoare,* s. f. (Rar) Vedriță. *Ilincuța să sculase... Vedrișoara ș-o luase Și la fîntînă plecase.* ȘEZ. III 211.

VEDRÍȚĂ, *vedrițe,* s. f. Diminutiv al lui vadră. *Se găseau și dintre cei cu ciubere și cu vedrițe albe.* VORNIC, P. 212. *Pune pîlnia mare și toarnă cu vedrița.* ODOBESCU, S. I 84.

VEGETÁ, *vegetez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre plante) A trăi, a creşte, a se dezvolta. *În iunie şi iulie soarele copleşitor calcinează iarba. Vinturi puternice usucă plantaţiile; rediurile abia vegetează.* SADOVEANU, E. 94.

2. (Despre persoane) A trăi fără a realiza nimic; a duce o viaţă obscură, lipsită de perspective. V. lîncezi. *Mulţimea nu poate trăi fără conducători sau ajunge să vegeteze într-o viaţă animalică.* REBREANU, R. I 82. *Locotenentul Klaps... era aşa de leneş, că toată ziua vegeta dormind.* BART, E. 199.

VEGETÁL, -Ă, *vegetali, -e,* adj. **1.** De plante, propriu plantelor, de natura plantelor. *Celulele, fie animale, fie vegetale, nu au o formă interioară fixă.* MARINESCU, P. A. 56. *Florile cele mai tîrzii ale cîmpului. Viorii, ieşite de-a dreptul din pămînt, fără frunze, înalte păhărele vegetale.* C. PETRESCU, A. 437. ✧ *Regn vegetal* = una dintre cele trei mari diviziuni ale corpurilor din natură, cuprinzînd plantele. ✦ (Substantivat, mai ales la pl.) Plantă. *Vegetale bogate în fier.*

2. Care este extras din plante, care provine în special din plante. *Ulei vegetal.* ✧ *Cărbune vegetal* = pulbere neagră foarte fină şi uşoară, care se obţine prin pulverizarea cărbunelui de lemn şi are întrebuinţări în medicină.

VEGETALÍN, *vegetalinuri,* s. n. Grăsime vegetală comestibilă, solidificată, preparată din ulei de floarea-soarelui.

VEGETÁRE, *vegetări,* s. f. Faptul de a vegeta; stagnare. V. lîncezire.

VEGETARIÁN, -Ă, *vegetarieni, -e,* adj. (Despre alimentaţie, dietă etc.) Care se bazează numai pe produse vegetale şi lactate. *Regim vegetarian.* ✦ (Substantivat) Persoană care practică vegetarianismul. *Se interesă dacă... sînt mulţi vegetarieni şi făcu elogiul regimului alcătuit din legume.* PAS, Z. IV 135.

— Pronunţat: *-ri-an.*

VEGETARIANÍSM s. n. Sistem de alimentare format numai din vegetale şi produse lactate.

VEGETATÍV, -Ă, *vegetativi, -e,* adj. **1.** (În fiziologia animală) Care indică natura proceselor fiziologice ce se petrec în afară de controlul voluntar şi se realizează într-un sector special al sistemului nervos central (supus controlului şi conducerii scoarţei). *Sistem nervos vegetativ.*

2. (Bot.) Care se referă la anumite organe sau părţi ale plantelor (altele decît cele de reproducere sexuată). ✧ *Înmulţire vegetativă* = înmulţire prin bulbi, rizomi, butaşi etc. (şi nu prin seminţe). *Hibridare vegetativă* = hibridare efectuată prin unirea unor organe vegetative (în special ramuri) a două plante (mai ales prin procedeul altoirii). *Hibrid vegetativ* = organism rezultat prin hibridare vegetativă.

VEGETÁŢIE, *vegetaţii,* s. f. **1.** Totalitatea plantelor dintr-o regiune, dintr-un mediu etc.; mulţime de plante. V. floră. *Un brîu larg de vegetaţie curge, ca un bogat fluviu verde, prin mijlocul ogoarelor.* BOGZA, C. O. 152. *Vegetaţia era parcă ştearsă, cu adevărat decolorată de un soare necruţător.* CAMIL PETRESCU, N. 90. *Singura vegetaţie ce se prezintă ochilor consistă în nişte tufe de palmieri pitici, ce acoper colnicii şi unde nu se aude nici o ciripire de pasere.* ALECSANDRI, O. 346.

2. (Biol.) Creşterea, dezvoltarea şi întreţinerea vieţii unei plante. *Perioadă de vegetaţie.*

3. (Med.) Nume dat unor excrescenţe care se dezvoltă pe corpul omului sau al animalelor; polipi. *Tumoarea a început dinspre baza limbii sub forma unei vegetaţii de volumul unui bob de mazăre.* PARHON, O. A. I 179.

— Variantă: **vegetaţiúne** (MACEDONSKI, O. IV 132) s. f.

VEGETAŢIÚNE s. f. v. **vegetaţie.**

VÉGHE, (rar) *veghi,* s. f. **1.** Stare a fiinţei care este trează, care nu doarme; trezie. *Îşi aducea aminte nopţile de veghe, aplecările peste pătucul lui, ca să-i asculte răsuflarea.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, la CADE. ✦ Priveghi. *Veghe la căpătîiul unui mort.* ✧ (Poetic) *Făclie de veghe pe umezi morminte.* EMINESCU, O. I 37.

2. Ocrotire, pază, strajă. ✧ Loc. adv. **De veghe** = de strajă, de pază. *Pe acoperişul cel mai nalt din oraş Poetul sta de veghe Scrutător peste kilometri şi leghe.* BENIUC, V. 126. *De aici, de unde sînt la post, eu urmăresc Cum urcă-ncet spre cota-nzăpezită Şanţul În care ne aflăm de veghe.* CAMIL PETRESCU, V. 65. (Poetic) *Plopii, umbre solitare În văzduhul neclintit, Visători ca amorezii Stau de veghe la fereastră.* TOPÎRCEANU, B. 69.

VEGHEÁ, *veghez,* vb. I. **1.** Intranz. A sta noaptea treaz, a nu dormi în timpul nopţii. *Bătrîna care veghea bună parte din noapte, aşteptînd utrenia, se odihnea.* GALACTION, O. I 321. *Singur eu veghez în noapte, Ploaia cîntă tot mai tare.* TOPÎRCEANU, B. 74. ✧ Fig. *În fereastra bătrînului conac veghea aceeaşi lumină sfioasă.* REBREANU, R. II 207. *Felinarele pustii veghează la colţuri şi rareori, în lumina murdară, îşi arată chipul muncitori întîrziaţi.* DUNĂREANU, CH. 107. *Şi ţintirimul singur cu strîmbe cruci veghează, O cucuvaie sură pe una se aşază.* EMINESCU, O. I 69. ✦ (Popular) A sta treaz cu gîndul la cineva sau la ceva. *Să-l văd seara ce cinează Şi la ochii cui veghează.* HODOŞ, P. P. 58.

2. Tranz. A îngriji un bolnav (stînd la căpătîiul lui). *Bătrîna o veghease şi se rugase.* GALACTION, O. I 321. *Zi şi noapte l-a vegheat, Perne albe i-a mutat, Cînd la cap, cînd la picioare.* ALECSANDRI, P. P. 112. ✧ (În construcţii figurate) *Numai focurile înalte ale conacelor şi hambarelor vegheau somnul cîmpiei.* DUMITRIU, B. F. 62.

3. Tranz. A păzi, a sta de pază, a străjui. *Oile umblau îmbulzite la vale, cu ciinii veghindu-le cu urechile ciulite.* DUMITRIU, N. 199. ✧ Intranz. *Adorm şi ea la capu-mi surîde şi veghează.* EMINESCU, O. IV 82. *Precum veghează o mamă bună Lîngă copilul ce-i adormit.* ALECSANDRI, T. I 341. ✦ A supraveghea o activitate. *Dănilă... veghea mulsul caprelor.* GALACTION, O. I 158.

VEGHEÁT, -Ă, *vegheaţi, -te,* adj. (Învechit) Care veghează; treaz, vigilent, precaut. *Aşa cu-ncredere vegheată Noi răsărim pe deal deodată.* COŞBUC, P. II 39. *Dar simţirile-i... sînt în veci deştepte; inima-i vegheată este mereu în mişcare şi urîtul fuge.* ODOBESCU, S. III 17. ✧ Expr. **Cu voie vegheată** = din proprie iniţiativă, de bunăvoie, cu bunăvoinţă. *Da, da! Cam aşa, jupîne! Ce să zic. Eu am citit. Dar nu cu voie vegheată: Chiar dumnealor m-au poftit.* HASDEU, R. V. 28.

VEGHÉRE, *vegheri,* s. f. Acţiunea de a veghea; veghe (1). *Topită de veghere bunica toarce, toarce, Cu minţile p-aiurea, cătînd la foc pierdută.* IOSIF, PATR. 11. *Feţişoara ei palidă de veghere.* EMINESCU, N. 59. *S-au dus zilele babei şi nopţile vegherii.* ALECSANDRI, P. A. 117. ✧ Fig. *Străşnica veghere-a vremii cu nimic n-o amăgeşti. După anii duşi în neguri nu te mai uita cu jale.* VLAHUŢĂ, O. A. I 34. ✦ (Rar) Pază, strajă; veghe (2). *Dar cît va bate inima-n mine, Eu în veghere la luptă-oi sta.* ALECSANDRI, P. A. 99.

VEGHETÓR, -OÁRE, *veghetori, -oare,* adj. (Rar) Care veghează, păzeşte. *Fetişoara îşi păştea sutişoara de oiţe... Le închidea peste noapte în strunga păzită de veghetorii dulăi.* ŞEZ. VIII 70.

VEHEMÉNT, -Ă, *vehemenţi, -te,* adj. (Despre persoane şi despre manifestările lor) Violent, impetuos, furtunos. *Mai tîrziu, iar o scurtă şi vehementă încăierare.* CAMIL

PETRESCU, U. N. 299. ✧ (Adverbial) *Grigore, abia stăpînindu-şi revolta, întrerupe vehement pe arendaş.* REBREANU, R. I 40.

VEHEMÉNȚĂ s. f. Violență, impetuozitate; înfocare. *Articolele lui Eminescu, păstrînd ordinea de totdeauna a gîndirii şi stilul impecabil, se distingeau acum printr-o vehemenţă spumegătoare.* CĂLINESCU, E. 356. *Circiumarul, văzînd că s-au încurcat lucrurile, îşi făcu treabă la tejghea, dăscălindu-şi ajutorul cu mai multă vehemenţă.* REBREANU, R. I 136. *Am fost aproape cu vehemenţă de altă părere.* IBRĂILEANU, A. 104.

VEHÍCUL, *vehicule,* s. n. **1.** Mijloc de transport cu sau fără tracțiune proprie, cu care se poate circula pe o cale de comunicație terestră, subterană, aeriană sau de apă. *În adevăr, e-atîta larmă În capitalele moderne... Mari camioane cu gunoaie Şi vehicule de tot neamul.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 53.

2. Fig. Mijloc de propagare, în natură, în special a microorganismelor. *Apa este vehiculul anumitor boli.*

3. Piesă optică alcătuită dintr-un sistem de lentile convergente, montată la lunetele terestre între obiectiv şi ocular pentru a răsturna imaginea produsă de obiectiv şi a da o imagine dreaptă.

VEHICULÁ, *vehiculez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face să circule; a difuza, a transmite.

VEL adj. invar. (Învechit, precedînd un titlu sau un rang boieresc) Mare. *Parcă-s buzdugane de vel-armaş din vremea domnilor greci.* ALECSANDRI, T. I 125. *Te înalţ, spre răsplătire, la rangul de vel-armaş.* NEGRUZZI, S. I 133. *Alegerea vreunui vodă harnic, Unui ban, vel-spătar şi paharnic.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 348.

VELÁR, -Ă, *velari, -e,* adj. (Despre consoane) Care se produce prin atingerea sau apropierea rădăcinii limbii de vălul palatului; gutural. ✧ (Substantivat, f.) *Pronunţarea lui «h» ca o velară (notată fonetic χ) produce aproape acelaşi efect acustic ca aceea a lui h laringal.* GRAM. ROM. I 68.

VELATÚRĂ, *velaturi,* s. f. Totalitatea pînzelor unei nave cu pînze.

VÉLĂ, *vele,* s. f. Pînză de corabie; p. ext. corabie sau barcă cu pînze. *Un italian tînăr, care lucra la depozitul de materiale, a furat un bal de pînză de vele.* BART, E. 277. *Uzi de apă, cu velele şi frînghiile catartelor rupte, comanda sfîşiată, iar pe puntea şi coverta vasului sta sarea s-o iei cu lopata.* DUNĂREANU, N. 149. *În velele plutinde adie vîntu-uşor.* BOLINTINEANU, O. 237.

VELEÁT, (rar) *veleaturi,* s. n. (Astăzi popular sau arhaizant) **1.** Timp fixat, hotărît; dată, termen, an. *Nădăjduieşte să ţie tovărăşie corbului pînă la acel veleat.* SADOVEANU, Z. C. 327. *Veleatul 1793 nu putea să însemne altăceva...* HOGAŞ, M. N. 138. ✧ Expr. **A-i trece** (cuiva) **veleatul** = a trece (cuiva) vremea, epoca, timpul. *Cînd i-am văzut eu, turcii erau prăpădiţi. Veleatul lor trecuse.* STANCU, D. 169.

2. Durată a vieții, trai. *Să nu mă uiţi, să trăiesc în inima ta cît ţi-a fi şi ţie veleatul pe lumea asta.* CAMILAR, N. II 363. *Părintele Teofil socoteşte c-am să-mi sfîrşesc veleatul.* SADOVEANU, O. VIII 259. *Se vede că pîn-acum le-a fost şi lor veleatul. Cu Ivan şi-au găsit popa.* CREANGĂ, P. 305. ✦ (În construcție cu verbele «a veni», «a sosi») Sfîrşitul vieţii, moartea. *Mi-a venit veleatul... O tărie mai am: să nu mi-ascunz sfîrşitul.* DELAVRANCEA, A. 142. *Pasămite i se împlinise şi lui, îi sosise veleatul.* ISPIRESCU, U. 119.

— Variantă: **vălеát** (TOPÎRCEANU, P. 74) s. n.

VELEITÁTE, *veleităţi,* s. f. Pretenție, ambiție (nejustificată). *Priveşte serios, aprobător sau dezaprobător... are veleităţi să conducă discuţia.* CAMIL PETRESCU, P. 55. *Veleităţi neaşteptate se treziră. Aripi ce nu se ridicase niciodată de la pămînt năzuiră spre cer.* ANGHEL, PR. 97. *Cînd aş găsi un turc luminat, care să voiască ca noi libertatea Principatelor, fără a se teme de veleităţi vrăjmăşeşti din parte-ne, de faţă cu dinsul aş lucra pentru romînii din Austria.* GHICA, A. 86.

VELICORÚS, -Ă, *velicoruşi, -se,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din ramura cea mai numeroasă a poporului rus, situată pe teritoriul nord-vestic al părții europene a statului sovietic.

VELIÉR, *veliere,* s. n. Navă cu pînze. *În port văzuse mai multe vapoare decît veliere.* TUDORAN, P. 361.

VELÍN, -Ă, *veline,* adj. f. şi n. (Despre hîrtie, carton) Fabricat din celuloză pură, bine încleiată, cu rezistență şi durabilitate mare, folosită la lucrări speciale (registre, documente de valoare etc.). *Se va prezenta într-o gingaşă cutioară de hîrtie velină albă.* ODOBESCU, S. III 24.

VELÍNȚĂ, *velinţe,* s. f. Țesătură țărănească de lînă, albă sau vărgată în diferite culori, cu care se învelește patul (v. cergă, lăicer, macat) sau care se întinde pe perete ori se așterne pe jos (v. scoarță, covor). *Pe lada acoperită cu o velinţă, stăteau aşezate şi frumos păturite straiele mai de zile mari ale părintelui Ghermănuţă.* HOGAŞ, M. N. 138. *El zări pe bătrînul armaş... zăcînd lungit pe spate pe o velinţă albă.* ODOBESCU, S. I 66. *În pat i-a aşternut Velinţe pestriţe.* TEODORESCU, P. P. 77. ✧ Fig. *Cu cît i se ridica velinţa de plumb de pe creierul lui... cu atît regreta risipa puterilor sale.* DELAVRANCEA, S. 152.

— Pl. şi: *velinţi* (C. PETRESCU, R. DR. 4).

VELÍT, *veliţi,* adj. m. (Învechit, despre boieri) Care ocupa primul loc în ierarhia boierilor, de rangul întîi; mare. *Să plătesc eu capitaţii?... Eu, boier velit?* ALECSANDRI, T. 37. *Au dat jaloba lor la... boierii veliţi a ţării.* NEGRUZZI, S. I 225. *Privi de la fereastră pe... veliţii boieri cu bărbile albe.* FILIMON, C. 71. ✧ (Substantivat) *Cu boierii sfatului, Caimacamii tîrgului, Veliţii divanului.* TEODORESCU, P. P. 506.

VELNICÉR, *velniceri,* s. m. (Regional) Persoană care are în proprietate o velniță sau care lucrează la o velniță; povarnagiu, rachier, țuicar, velnițar. *Fostul arendaş... este unul din cei mai mari velniceri ai judeţului... care pune în lucrare deodată mai multe velniţe.* I. IONESCU, D. 284.

VÉLNIȘ, *velnişi,* s. m. Specie de ulm cu frunzele ovale, cu florile verzui sau roșietice; crește prin dumbrăvi şi păduri sau cultivat ca plantă decorativă *(Ulmus effusa);* vînj.

VELNIȚÁR, *velniţari,* s. m. (Regional) Velnicer.

VÉLNIȚĂ, *velniţe,* s. f. (Regional) Instalație (adesea rudimentară) unde se fabrică rachiu; povarnă. *Avea o figură idioată şi duhorea a rachiu ca o velniţă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 144. *Bărbatu-său... are velniţă cu maşină.* NEGRUZZI, S. I 199. *Te duci la ţară să-ţi vinzi... rachiul din velniţa cu maşină de aburi, în locul căreia ai fi făcut mai bine o şcoală.* DACIA LIT. 34.

VELOCIPÉD, *velocipede,* s. n. Vehicul cu două roți (una în față celeilalte), sau cu trei roți, pus în mișcare printr-un sistem de pedale apăsate alternativ cu picioarele.

VELODRÓM, *velodromuri,* s. n. Pistă special amenajată pentru curse de biciclete sau motociclete.

VELÚR s. n. (Franțuzism) Catifea. *Raluca poartă în portret... un veşmînt somptuos de atlas sau velur.* CĂLINESCU, E. 29. ✧ (Metaforic; atestat în forma *velură*) *Ochii săi ardeau... în umbra stufoaselor ei gene de velură.*

BOLINTINEANU, O. 373. ✦ Ţesătură de lînă de calitate superioară, cu aspect de catifea.
— Variantă: (învechit) **velúră** s. f.

VELÚRĂ s. f. v. **velur.**

VENÁL, -Ă, *venali, -e,* adj. Care este lipsit de scrupule şi face pentru bani lucruri imorale. V. c o r u p t. *Ciocoiul este... un om venal, ipocrit, laş, orgolios, lacom.* FILIMON, C. 39.

VENALITÁTE, (rar) *venalităţi,* s. f. Însuşirea de a fi venal. V. c o r u p ţ i e. *Nu există decît un singur drept... dreptul ţăranilor de a trăi în ţara lor, de a nu fi jefuiţi, de-a fi ocrotiţi contra venalităţii unei administraţii corupte.* REBREANU, R. II 24. *Oameni pe care-i credeam cinstiţi... ş-aş fi pus mîna-n foc pentru ei... ei bine! i-am văzut de o venalitate, că mi-e ruşine.* VLAHUŢĂ, O. A. III 8. *De pretutindeni se rădica un glas în contra venalităţii ce domnea în justiţie şi în administraţie.* GHICA, S. 701. ✦ (La pl.) Fapte ale oamenilor venali. *S-a făcut cunoscut în Valahia prin venalităţi şi tot soiul de abuzuri.* BOLINTINEANU, O. 251.

VÉNĂ[1] s. f. (Franţuzism, mai ales în legătură cu jocurile de noroc) Conjunctură favorabilă; şansă, noroc. *Avea să intre în vână. Numerile cu soţ îi purtau noroc.* C. PETRESCU, Î. II 189. *Toate se reduc... pentru cartofor la o vână extraordinară.* VLAHUŢĂ, la CADE.

VÉNĂ[2], *vene,* s. f. Vînă (1).

VENDÉTĂ, *vendete,* s. f. Răzbunare sîngeroasă împotriva unui adversar, care se practica altădată în unele ţări sau regiuni (în special în Corsica), antrenînd familii întregi; p. e x t. ură puternică, sete de răzbunare.

VENERÁ, *venerez,* vb. I. T r a n z. A respecta în mod deosebit, a cinsti, a stima în cel mai înalt grad. *Marinarii antichităţii venerau argonauţii, ca pe adevăraţii precursori ai meşteşugului de a pluti cu pînze.* C. PETRESCU, Î. I 15.

VENERÁBIL, -Ă, *venerabili, -e,* adj. Care inspiră respect, care este vrednic de cinste, de stimă, de consideraţie. *Mi-am auzit numele pronunţat de venerabila barbă albă de pe catedră.* GALACTION, O. I 58. *Caii pe cari dorise să joace «venerabila prietenă» au rămas pe drum.* CAMIL PETRESCU, U. N. 177. *Purta o venerabilă barbă albă pînă la brîu.* BART, E. 171. *Vederea venerabilă a acestui bătrîn boier, respectat de toată ţara... insufla slujitorilor un sintiment de compătimire.* BĂLCESCU, O. I 189. *Bătrînii albi şi venerabili.* BOLLIAC, O. 45. ✧ (Substantivat; glumeţ) *Cum intru, se scoală cu respect şi mă pofteşte pe fotel. «Venerabile»-n sus, «venerabile»-n jos.* CARAGIALE, O. I 110.

VENERÁRE, *venerări,* s. f. Faptul de a v e n e r a.

VENERÁT, -Ă, *veneraţi, -te,* adj. Respectat în mod deosebit; cinstit, stimat. *În patria lui,* [Maxim Gorki] *e privit nu numai ca scriitorul venerat al unui popor de două sute de milioane de cameni, ci şi ca unul din ctitorii noii vieţi care a cuprins în tumultul ei pămînturile bătrînei Rusii.* BOGZA, M. S. 92.

VENERÁŢIE s. f. Respect profund, stimă, cinstire deosebită. *Faceţi-vă o datorie a saluta cu veneraţie acele locuri.* BOLLIAC, O. 224.

VENÉRIC, -Ă, *venerici, -e,* adj. (Despre boli) Care se răspîndeşte prin contact sexual, care atacă organele genitale.

VENEROLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea şi tratarea bolilor venerice. *Acest manual, deşi destinat în primul rînd studenţilor în domeniul dermatologiei şi venerologiei... va putea fi consultat cu folos şi de medicii specialişti.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 5.

VENESÉCŢIE, *venesecţii,* s. f. Deschidere, pe cale operatorie, a peretelui unei vine, pentru a face să se elimine, în scop terapeutic, o cantitate de sînge.

VENETÍC[1], *venetici,* s. m. (Învechit) Monedă veneţiană de aur (care a circulat în trecut şi în ţările romîneşti). V. d u c a t[1]. *Tot galbeni şi venetici. Tot de douăzeci şi cinci Să-mpărţească la voinici.* MAT. FOLK. 175. *Soliman se bucura, Bani-n poală-i numera, Zece pungi de irmilici, Opt de rubiele mici Şi vro trei de venetici.* ALECSANDRI, P. P. 135. ✧ (Adjectival) *Covorul pe care stau mirii la cununie era semănat cu galbini venetici.* ODOBESCU, S. A. 93. *Măi voinice, voinicele, Ie-ţi tăiuşul de plăsele... Că se primblă pe potici Trei desagi de irmilici Şi de galbini venetici.* ALECSANDRI, P. II 51. *Căpătîiul tău O să-ţi fie, zău, Numai burduşele Cu aur în ele, Galbeni venetici Mai mari decît cinci.* PĂSCULESCU, L. P. 289.
— Variantă: **vinetíc** (MAT. FOLK. 175) s. m.

VENETÍC[2], **-Ă,** *venetici, -e,* s. m. şi f. (Adesea peiorativ) Persoană venită din alte locuri şi considerată străină în locul unde este stabilită. V. s t r ă i n. *Veneticii, cu straiele lor mîndre şi cu pană argintată, nu şi-au pus viaţa, căci n-aveau pentru ce.* SADOVEANU, O. VII 150. *Cea mai mare şi mai gospodărească era casa lui Dănilă... venetic de pe plai.* GALACTION, O. I 155. *În scurtă vreme şi-a întemeiat romînul o gospodărie, parc-ar fi fost de cînd lumea în satul nostru, nu un venetic.* DUNĂREANU, N. 123. ✧ F i g. *Ian uită-te, zicea romanița... către siminoc... la veneticele aceste, cît sînt de păcătoase şi ovilite!* NEGRUZZI, S. I 100. ✧ (Adjectival) *Al dracului venetic şi ceapcîn de popă.* CREANGĂ, A. 42. (Pleonastic) *Curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici cari-şi lepădase vechea credinţă.* ODOBESCU, S. I 121. (F i g.) *O slovă care a rămas, slovă venetică şi hîdă!* NEGRUZZI, S. I 261. ✦ Revenit de curînd din străinătate. *Dar tu, Şoimarule? — Eu sînt venetic în ţara mea, doamne, şi-ntăi m-aş cere să-mi văd neamurile.* SADOVEANU, O. VII 17.

VENGHÉR, *vengheri,* s. m. (Învechit) Slovac (originar din fostul stat austro-ungar) care se ocupa în special cu comerţul ambulant; p. e x t. negustor ambulant; bocceagiu. (F i g.) *Din elementele tinere... cine ştie dacă n-am vedea ieşind o mînă de oameni-vengheri de marfă bună?* ALECSANDRI, S. 124.

VENGHÉRCĂ, *vengherci,* s. f. Haină scurtă de postav, îmblănită şi împodobită cu şireturi sau cu brandenburguri. *Dincolo de vengherca lui cu totul scurtă, cămaşa de bumbăcel, albă, scurtă şi ea, îl înconjura cu creţurile ce-i scăpau din brîul de piele ţintuit în alămuri.* MACEDONSKI, O. III 128. *Mie mi-a căzut parte la braţ un tînăr... muchelef la haine: vengherca de postav negru cu brandeburguri şi cu chiostecuri.* GHICA, S. 150.
— Variantă: **vinghércă** (CARAGIALE, M. 71) s. f.

VENÍ, *vin* şi (regional) *viu,* vb. IV. I n t r a n z. 1. A merge înspre persoana care vorbeşte sau despre care se vorbeşte; a se apropia de un loc, de o aşezare considerată aproape de vorbitor. *Venea Mitrea argatul cu cîrdişorul de oi şi cu cele două vaci.* SADOVEANU, B. 20. *Prin faţa Ministerului de Domenii... venea agale o trăsură.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136. *Care dintre cai a veni la jăratic să mănînce, acela are să te ducă la împărăţie.* CREANGĂ, P. 192. *Oastea leşească vine spre cetate.* ALECSANDRI, T. II 27. ✧ (Prin analogie) *Bălţăteşti! O improvizare de bîlci pe şoseaua care vine de la Piatra.* IBRĂILEANU, A. 7. ✧ (În personificări) *Venea din cer pe cîmp amurgul.* GOGA, C. P. 10. *Din codri noaptea vine Pe furiş.* COŞBUC, P. I 47. *Zăresc în depărtare scînteietoare un sul de raze care venea înspre dînşii.* CREANGĂ, P. 228. *Sara vine*

din arinişti. EMINESCU, O. I 103. *Vine vîntu dinspre munţi Şi-i cu dor de la părinţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 350. ◇ (Întărit prin repetare) *Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare.* EMINESCU, O. I 148. ◇ (Construit cu dativul) *Tîrzie toamnă e acum, Se scutur frunzele pe drum Şi lanurile sînt pustii... De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?* EMINESCU, O. I 235. ◇ Expr. (Cu verbul la imperativ, mai ales în forma *vino*, întreaga expresie avînd valoare de substantiv) **Du-te, vino** = mişcare, circulaţie intensă, neîntreruptă. *Acel du-te, vino al oamenilor de legătură nu bătea prea mult la ochi.* CAMIL PETRESCU, O. II 247. (De obicei construit cu verbul «a avea») **Vino-ncoace** = a) farmec, drăgălăşenie, atracţie. *Mulţi se dau pe lîngă ea, c-ar avea bune părăluţe; da ce face, ce drege, că n-are altoi de vino-ncoace.* DELAVRANCEA, S. 44. *Lui Harap-Alb i se tulburau minţile, uitîndu-se la faţă şi văzînd-o cît era de tînără, de frumoasă şi plină de vină-ncoace.* CREANGĂ, P. 275. *O fată frumoasă, bine făcută, veselă şi cu vină-încoace.* CONTEMPORANUL, II 216; b) (rar) ademenire, ispită. *Vei vedea-o pe la hori, Să n-o laşi la vino-ncoace. Stai cu ea, ce ştii tu-i spune, Dar cu capul mi te pune Să n-o joace Alţi feciori.* COŞBUC, P. I 135. ✦ A merge împreună cu cineva (v. insoţi) sau în urma cuiva (v. urma). *Face semn dracului cu mîna să vie după el.* CREANGĂ, P. 52. *Vin' cu mine, rătăceşte Pe cărări cu cotituri.* EMINESCU, O. I 209. ◇ Fig. *Eu mă duc, uritul vine, Tot alăturea cu mine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 211. ◇ Expr. (Popular) **A veni după cineva** = a se căsători cu cineva. *Acele pe care le-ar fi luat nu veneau după el şi aşa a rămas neînsurat.* RETEGANUL, P. II 22. *De-a veni el după mine, Să-l iubesc eu, numai eu.* ALECSANDRI, P. I 7. *Vino, mîndră, după mine Că mi-i prinde tare bine.* HODOŞ, P. P. 82. ✦ A intra (în locul, în spaţiul unde se află vorbitorul). *Să vie străinul ce cîntă afară Să cînte aci.* BOLINTINEANU, O. 77. ◇ Expr. **A veni în slujbă** = a se angaja în slujba cuiva. *Domnia-ta mi-ai poruncit... să vin în slujba d-tale, în locul tatei.* RETEGANUL, P. V 48. *Ipate se îmbogăţise... de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul.* CREANGĂ, P. 153. ✦ (Despre ape, urmat de determinări modale sau locale) A curge. *Din acest munte... Oltul vine la vale, asupra cîmpiilor şi a oamenilor.* BOGZA, C. O. 14. *Subt zarea cea din urmă a înserării, apele veneau posomorite, clătinîndu-se ca lespezi fumuriu şi clipotind uşor la ţărm.* SADOVEANU, N. P. 182. *A dat peste un pîrău a cărui apă venea grozav de tulbure.* CREANGĂ, O. A. 271. ◇ Expr. **A veni mare** = a-şi ridica mult nivelul, a creşte, a se umfla, a se revărsa. *De venea apa mare, arăturile lui le îneca.* ISPIRESCU, L. 206. *Prahova, din cauza ploilor la munte, venise mare.* BOLINTINEANU, O. 427. *Nu plînge aşa de tare, Că vine Dunărea mare!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 209. **A-i veni** (cuiva) **apa la moară** v. apă (I 2). ✦ A se deplasa purtat de valuri; a pluti. *Venea o moară pe Siret* [titlu]. SADOVEANU. *Văzu un sicrinel... că vine pe apă.* ISPIRESCU, L. 189. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «asupra») A năvăli asupra sau împotriva cuiva. *Trifon, văzîndu-i că vin asupra casei lui, porunci bîtci să le iasă înainte.* RETEGANUL, P. I 8. [Leul] *începu a veni asupra voinicului.* ISPIRESCU, U. 31.

2. A sosi, a ajunge undeva sau la cineva (pornind dintr-un punct anumit). *El a venit Dintr-un afund de răsărit.* COŞBUC, P. I 54. *Ai avut mare noroc c-am venit tocmai la pont.* CARAGIALE, O. II 288. *Bine că aţi apucat a veni şi d-voastră.* CREANGĂ, P. 159. *Venit-am şi am învins!* ALECSANDRI, P. II 12. (Rar, despre obiecte) *Tronul ăsta... a venit aci, iaca aşa, urdubelea.* ISPIRESCU, U. 94. ◇ Expr. **A veni pe lume** = a se naşte. *Gheorghe Eminovici căpătase întîi-acestea copii, patru băieţi şi două fete, veniţi pe lume cam la un an unul.* CĂLINESCU, E. 18. *Viţelul ista, o dată ce-o venit pe lume, înapoi să cheamă că nu-l mai putem întoarce.* BART, S. M. 85. (Eliptic) *Cînd se născu copilul ce s-aştepta să vie.* ALEXANDRESCU, M. 4. **Bine-ai venit** v. bine[1] (I 1). **A veni** (cuiva) **în ajutor** v. ajutor. **A veni într-un suflet** (sau **cu sufletul la gură**) = a veni foarte repede, abia mai putînd respira, gîfîind. *Iar ca-ntr-un suflet vine Cu părul desfăcut La mine Să-mi spuie ce-a făcut.* TOPÎRCEANU, B. 34. *A treia zi dis-de-dimineaţă, se gîndi la tăune. Acesta veni într-un suflet.* ISPIRESCU, L. 46. **A veni glonţ** v. glonţ. **A veni la faţa locului** v. loc (I 1). **A veni la spartul tîrgului** = a sosi prea tîrziu. (Despre suferinţe, necazuri, boli) **A veni pe** (sau **peste**) **capul cuiva** = a se abate asupra cuiva. *Pacostea aceasta... chiar din senin veni preste capul meu.* RETEGANUL, P. II 50. *Biata mamă nu ştie de astă mare urgie ce i-a venit pe cap!* CREANGĂ, P. 25. **A veni cu jalba-n proţap** v. jalbă. **A-i veni cuiva de-a gata** (sau **mură-n gură**) = a căpăta fără nici o osteneală. **A veni la cunoştinţa cuiva** = a ajunge la cunoştinţa cuiva. *Plîngerile boierilor veniseră la cunoştinţa sultanului.* ISPIRESCU, M. V. 9. ✦ (Despre obiecte) A sosi (fiind adus, trimis, expediat de cineva). *Îi veneau scrisori şi cereri de departe, din nişte tîrguri cu nume ciudate.* SADOVEANU, B. 10. *Pînă acu n-am primit banii. Fireşte că în două-trei zile îmi vin.* CARAGIALE, O. VII 7. *Vin săgeţi de pretutindeni.* EMINESCU, O. I 148. ✦ (Despre publicaţii) A sosi periodic, a fi difuzat. «*Familia*», *revistă populară, venea negreşit la Blaj.* CĂLINESCU, E. 114. ✦ (Despre zgomote şi despre adieri, mirosuri etc.) A ajunge pînă la persoana care vorbeşte sau despre care se vorbeşte sau pînă într-un loc determinat. *Vorbele veneau greu, vîntul le împingea îndărăt, le ştergea, le schimba.* DUMITRIU, P. F. 21. *Venea pînă la foc sunet de ape de la un vad al Moldovei.* SADOVEANU, N. P. 25. *Mi-a venit la nas bunul miros de la friptura ta.* RETEGANUL, P. III 62. *Îi venise şi ei miros de pîrleala pieilor.* ISPIRESCU, L. 214.

3. A se duce să viziteze pe cineva, a merge în treacăt la cineva sau undeva, a trece pe la cineva, a apărea, a se ivi, a se prezenta undeva sau la cineva. *Venea la tîrg din cînd în cînd, ca să mă cerceteze cum îşi cerceta bărbăcuţii de la turma lui de oi.* SADOVEANU, N. P. 6. *Simţind că are să vie tată-său la judecată... se chibzuiră ca să facă o primire frumoasă.* ISPIRESCU, L. 277. *Venea în toate zilele să cerceteze cum îi mai merge.* CARAGIALE, O. III 76. *Veneai la mine noaptea ca nimeni să te vadă.* EMINESCU, O. I 92. *Vulpea nu venea pe-acolo cît ştia că sturzul n-are ce-i da.* ŞEZ. III 185. ◇ Expr. **A-i veni** (cuiva) **lacrimile** = a plînge sau a fi gata să plîngă. *O duceam în braţe şi-mi veneau lacrimile, cînd o vedeam atît de ofilită!* SADOVEANU, O. I 315. (Despre gînduri, idei) **A-i veni** (cuiva) **în** (sau **prin**) **minte** (sau **cap**) = a-i da (cuiva ceva) prin minte deodată, pe neaşteptate. *Te-am auzit pomenind ceva despre mama ta... şi nu ştiu cum mi-au venit în cap copiii tăi.* SAHIA, N. 32. *Îmi veni în minte o idee genială.* HOGAŞ, M. N. 94. *Lui Urmă-Galbină îndată-i veni prin minte că aşa este.* RETEGANUL, P. V 76. *Se frămîntă ei cu mintea fel şi chip, dar nici unuia nu-i vine în cap ce să facă.* CREANGĂ, P. 310. **Ce** (**cîte** sau **cum**) **îi vine cuiva pe limbă** (sau **la gură**) = ce (cîte sau cum) exprimă cineva spontan şi fără discernămînt, într-un moment de surescitare. *Tocmai pentru că acum colonelul era în toane bune şi-l lua peste picior, Mitică putea să-i vorbească despre tot ce avea în suflet şi-i venea pe limbă.* PAS, Z. III 170. *Căzuse... blestămîndu-ne cum îi venea la gură.* CREANGĂ, A. 111. (Cu pronunţare regională) *Muierea... nu-l mai slăbea din... cîte-i vineau la gură.* RETEGANUL, P. I 7. **A-i veni** (cuiva) **(moş) Ene pe la gene** v. moş (I 1).

4. A urma după altcineva sau altceva; a succeda. *Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetaşu. pe urmă casa primarului.* REBREANU, I. 10. ◇ Expr. **Anul** (sau **luna, săptămîna** etc.) **ce vine** = anul (sau luna, săptămîna etc.) următor celui de faţă. **Cei ce vin** (sau **vor veni**) **(după noi)** = urmaşii noştri. *Banii ne trebuie să... clădim*

locaţe pentru iertarea păcatelor noastre şi pentru cei ce vor veni după noi. DELAVRANCEA, O. II 196. *Noi ştim că-i multă viaţa Şi în noi şi-n cei ce vin.* COŞBUC, P. II 107. **A-i veni cuiva rîndul** = a sosi (după o aşteptare) rîndul cuiva la o acţiune. *A! boieri, a venit şi rîndul domnului.* DELAVRANCEA, O. II 159. *Veni rîndul să-i dea o desagă de galbini.* RETEGANUL, P. IV 19. *Aşa-i c-a venit şi rîndul mieu?* CREANGĂ, P. 54. ✦ A urma după cineva în grad sau în rang; a fi situat pe o anumită treaptă într-o ierarhie. *După boierime, veneau breslele negustorilor şi a meseriaşilor, lipsite de orice drept municipal.* ALECSANDRI, la NEGRUZZI, S. I X.

5. A-şi avea originea, a deriva, a proveni, a purcede, a izvorî, a se trage din.... *Afin, ştiind din ce venea boala între... la împărătească.* ISPIRESCU, L. 118. ✦ A decurge (ca o consecinţă). *Te pun... la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ţi vină dupe urma cuvintelor mele, iubite autorule.* ODOBESCU, S. III 11. *Hanii n-au vinat decît folosul lor şi d-acilea vine că ei erau gata a încheia un tractat.* BĂLCESCU, O. II 151.

6. A sosi sau a se întoarce în locul unde trebuie să se afle, unde se cuvine să fie, unde este aşteptat. *Venea tîrziu acasă pentru că se ducea probabil la teatru.* CĂLINESCU, E. 178. *Dintr-alte ţări de soare pline, Pe unde-aţi fost şi voi străine, Veniţi, dragi păsări, înapoi.* COŞNUC, P. I 90. *Şezi aici pînă despre ziuă, că am să vin tot eu să te iau.* CREANGĂ, P. 97. *Fie, mă duc; dar vin îndată îndărăt.* ALECSANDRI, T. I 252. *Dar lui, măre, nu-i venea Nici lăptuţul la măsură, Nici caşul la-nchegătură.* TEODORESCU, P. P. 514. ✧ Expr. **A-i veni (cuiva) mintea la loc** (sau **în cap, la cap**) sau **a-i veni (cuiva) mintile acasă** = a deveni mai înţelept, a se cumînţi, a se potoli, a se îndrepta. *Mă bucuram că i-a venit şi lui... mintea la loc.* C. PETRESCU, Î. II 238. *Îmblătea pe bietul ţigan ca să-i vină mintea la loc.* RETEGANUL, P. I 74. **A-i veni (cuiva) inima (sufletul, graiul) la loc** = a se linişti (după o spaimă, o emoţie); a-şi recăpăta încrederea, curajul. *Tîrgoveţului nu-i venise încă nici inima, nici graiul la loc.* GALAN, Z. R. 49. *Venindu-i inima la loc şi plin de încredere în sine că va izbuti la ceea ce gîndea, se înfăţişează înaintea tată-său.* CREANGĂ, P. 192. *Iată-l!... O! parcă-mi mai vine inima la loc.* ALECSANDRI, T. II 30. **A-şi veni în fire (în simţire, în cunoştinţi** sau, regional, **în ori)** = a se reculege, a se dezmetici. *Cei de faţă stăteau încremeniţi: încă nu-şi veniseră în fire.* SADOVEANU, N. P. 386. *Fata... era mai mult moartă decît vie; abia şi-au putut veni în ori.* SBIERA, P. 309. *După ce-şi veni în simţiri din ameţeală, îşi ţinu firea.* ISPIRESCU, L. 136. **(Aşa sau acum) mai vii de-acasă** = începi să-ţi dai seama, să înţelegi; devii mai îngăduitor. *Ei bravo! Aşa mai vii de-acasă, puiule!* C. PETRESCU, C. V. 343. *Ia, acum mai vii de-acasă, fătul mieu.* CREANGĂ, P. 223. (Cu modificarea expresiei) *Tocmai acum îmi veni şi dumnealui de-acasă şi pricepu că nesocotită fu a lui cerere.* ISPIRESCU, U. 106. (Învechit şi popular) **A-şi veni în cunoştinţă** (sau **în socotinţă**) = a-şi da seama, a pricepe; a se lămuri. *Începură a-şi da coate, a-şi veni în cunoştinţă.* ISPIRESCU, L. 38. *Boierii şi-au venit în cunoştinţă; au văzut că turma nu poate fi fără păstor.* NEGRUZZI, S. I 149. *Viindu-i în socotinţă că el... nu cunoştea nici cea mai mică parte a* [ostrovului]. DRĂGHICI, R. 154. (În imprecaţii) **Veni-ţi-ar (veni-i-ar** etc.) **numele**, exprimă dorinţa ca cel căruia ne adresăm (sau despre care vorbim) să nu se mai întoarcă din locurile unde se duce.

7. (Despre aşezări, locuri, construcţii) A fi situat într-un anumit loc sau într-o anumită poziţie. *Curtea venea ceva mai depărtişor de sat, încolo, pe-un deal.* MIRONESCU, S. A. 104. *Pe sub teii de pe vale, Cam pe unde vine moara.* PĂUN-PINCIO, P. 76. *Din sus de Humuleşti vin Vînătorii Neamţului.* CREANGĂ, A. 71. ✦ A ajunge pînă la...; a atinge. *Genele... aşa-i erau de lungi şi de dese de-i veneau pînă la gură.* RETEGANUL, P. V 36. *Iarbă verde subţirică şi naltă de-mi venea pînă mai sus de genunchi.* ISPIRESCU, L. 244. ✧ Expr. (Rar) **A-i veni (cuiva) apa la gură**, se spune cînd cineva se găseşte într-o situaţie foarte grea. *Alegea totdauna vremurile cele mai grele, cînd adică se sculau turcii cu război asupra lui Mihai Viteazul, cu gînd ca, văzînd Mihai că-i vine apa la gură, să făgăduiască tot ce va cere... Bători.* ISPIRESCU, M. V. 34.

8. A ajunge într-o anumită situaţie, stare, poziţie. *Turcii... mijlociră să vie domn* [Mihai]. ISPIRESCU, M. V. 4. *Iarăşi au venit în ce dintăi ticăloasă stare.* DRĂGHICI, R. 140. ✧ Expr. **A veni în nas** = a cădea (cu faţa în jos). *Ei! se-ngroaşă gluma!... Pînă ce am venit în nas.* DELAVRANCEA, O. II 113. **A-i veni (cuiva) rău** = a fi cuprins de ameţeală, a se simţi rău, a-şi pierde (sau a fi pe punctul de a-şi pierde) cunoştinţa. *Abia mai putu îngăima cîteva cuvinte fără şir; pătrunsă de un fior la gîndul... că lui Nicu i s-a întîmplat ceva. Îi veni rău.* CAMIL PETRESCU, O. II 486. *Un sentiment de nelinişte, de osteneală... îl grăbea spre casă, ca pe un om care simte că-i vine rău.* VLAHUŢĂ, O. A. III 58. **A-i veni (cuiva) nu ştiu cum**, se spune cînd cineva se află într-o situaţie neplăcută, penibilă. *Din copilăria mea sînt deprins a asculta de tată şi, tocmindu-te pe tine, parcă-mi vine nu ştiu cum.* CREANGĂ, P. 203. **A veni la putere** = a prelua puterea politică într-o ţară. **A veni vorba că** sau **a veni vorba de** (sau **despre**) **cineva** sau **ceva** sau (franţuzism neobişnuit) **a veni la...** = a ajunge cu discuţia la un anumit subiect. *La urmă, venind vorba de doine ardeleneşti, a cîntat.* REBREANU, R. I 173. *Din una, din alta, veni vorba că se duce în călătorie.* ISPIRESCU, L. 127. *Fiindcă a venit vorba de-aşa, îţi spun ca la un frate.* CREANGĂ, P. 200. *Nimic mai frumos decît situaţia acestui tîrg pe un vesel podiş îmbrăţoşat de Siret şi Moldova... Dar iacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zice că numele ţării vine de la ea.* NEGRUZZI, S. I 194. **A veni la vorba (la vorbele** sau **la cuvîntul) cuiva** = a recunoaşte (prin desfăşurarea ulterioară a lucrurilor) că prevederile cuiva s-au adeverit, că sfaturile pe care le-a dat au fost bune. *Ei, Harap-Alb, aşa-i că ai venit la vorbele mele?* CREANGĂ, P. 213. *Mă tem să nu viu la cuvintele căpitanului.* DRĂGHICI, R. 15. *Şi din gură mi-i zicea: Ai venit la vorba mea.* TEODORESCU, P. P. 628. **Vine cam ciudat** = este sau pare ciudat. *Un bou în post mare? Drept, cam ciudat vine, Dar asta se-ntîmplă în oricare loc.* ALEXANDRESCU, P. 64. **Cum vine asta?** = **a)** ce înseamnă, cum trebuie interpretat acest fapt? **b)** cum se tălmăceşte? *Cum vine asta pe limba noastră, întrebă şeful de echipaj.* BART, S. M. 101. **Aşa vine vorba** = aşa se spune, aşa e obiceiul. *Să nu luaţi în nume de rău cînd mă veţi auzi zicîndu-vă: dragii moşului... căci de! aşa vine vorba.* ISPIRESCU, U. 2. **Vorba vine** = e numai un fel de a vorbi (care nu corespunde realităţii); aş! de unde! *Ceasul primejdiei se apropie.. Aşa mă tem. — Te temi?.. — Vorba vine.* ALECSANDRI, T. 1124. **A-i veni (cuiva) de hac** v. hac[1].

9. (Despre întîmplări, evenimente) A se produce, a avea loc, a se întîmpla. *De-ar veni o întîmplare nouă, pe care am ajuta-o să se prefacă în minune.* SADOVEANU, D. P. 110. ✦ (Despre unităţi de timp) A sosi (în succesiune normală). *Cum vine dumineca, Ipate şi cu Chirică se ieu şi se duc la horă în sat.* CREANGĂ, P. 163. *Să nu vie vremea să dai cinstea pe ruşine.* NEGRUZZI, S. I 249. ✧ Expr. (Popular) **Vine un an (de cînd...)** = se împlineşte un an (de cînd...). *Mă muncesc de vine-un an Să fac din pelin zahar.* TEODORESCU, P. P. 285. **A-i veni cuiva ceasul** = a sosi pentru cineva momentul decisiv (în special momentul morţii). *Mă gîndesc că omul nu ştie cînd îi vine ceasul.* DELAVRANCEA, O. II 219. *În ziua a treia, îi veni ceasul naşterii.* ISPIRESCU, L. 121. (Fig.) *Forţele vii ale unui neam pot fi stînjenite o vreme; cînd le vine însă ceasul, înmugureşc şi înfloresc cu putere irezistibilă.* SADOVEANU, E. 67.

10. (Cu valoare de semiauxiliar şi cu subiectul logic în dativ) A fi cuprins sau stăpînit de un gînd, de o senzaţie, de o dorinţă; a fi înclinat sau dispus la ceva, a simţi nevoia să... *Nu care cumva să-i vie poftă să şi domnească.* ISPIRESCU, L. 327. *Mi-au venit şi mie toane.* EMINESCU, N. 20. *Să-i vină răul gînd de a lepăda cartea ta din mînă.* ODOBESCU, S. III 11. *I-am trimis dorul acasă Pe frunză din via noastă! Dorul lui e mare domn; Seara cînd îi vine somn, Trebuie să i-l adorm.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 126. ◇ (Urmat de propoziţii cu verbul la conjunctiv sau la infinitiv) *Nici în casă nu-i venea să rămînă peste noapte.* BART, E. 255. *S-a trezit deodată cu Şofron, dar nu-i venea să se scoale.* SLAVICI, O. I 220. *Doamne fereşte de omul nebun, că tare-i de jălit, sărmanul. Pe de-o parte îţi vine a rîde şi pe de alta îţi vine a-l plînge.* CREANGĂ, P. 243. (Eliptic) *Aş juca şi nu ştiu bine; M-aş lăsa şi iar nu-mi vine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 419. ◇ Expr. **A nu-i veni** (cuiva) **să creadă** v. crede (2). **A-i veni** (cuiva) **bîzdîcul** v. bîzdîc. **A-i veni cuiva hachiţele** v. hachiţe. **A-i veni cuiva (toţi) dracii** = a se înfuria, a se mînia. **Ce-ţi (-i** etc.) **vine (să...)?** se spune cînd cineva face un lucru ciudat, nesăbuit. *Ei, acum, ce ţi-a venit să-mi răscoleşti dosarele?* BARANGA, I. 162. *Ce-i veni lui, ia o piatră şi aruncînd-o către fîntînă, nemereşte drept în tigvă.* ISPIRESCU, L. 357. *Într-una din zile, ce-i vine părintelui, ne caută ceasloavele:* CREANGĂ, A. 4. **Cum îi vine cuiva** = cum îi place, cum vrea, cum îi convine. *Fata minte cum îi vine.* COŞBUC, P. I 203. *N-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi, Cum îţi vine, cum îţi place pe copilă s-o dezmierzi.* EMINESCU, O. I 155. **A-i veni cuiva la îndemînă** (sau **la socoteală**) = a-i conveni cuiva, a-i fi pe plac. *Ei nu-i venea la socoteală să se arate lui aevea.* ISPIRESCU, L. 184. *Se prinde în joc lîngă o fată care chiteşte că i-ar cam veni la socoteală.* CREANGĂ, P. 163. **A-i veni bine (să...)** v. bine[1] (11). **A-i veni la merchez** v. merchez. **A-i veni greu (să...)** v. greu[1] (2). **A-i veni peste mînă** v. mînă (1). **A nu-i veni la cherem** v. cherem.

11. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A fi pe măsura cuiva, a se potrivi; p. ext. a-i şedea cuiva bine (sau, în construcţii negative, rău). *Am nişte rochii pentru Sabina... Prefăcute, cred că au să-i vină foarte bine.* C. PETRESCU, C. V. 227. *Cearcă să vadă dacă papucul vine pe piciorul fetei babei.* ŞEZ. V 67. ✦ (Învechit, mai ales în construcţii negative) A se potrivi, a cadra. *Căci nu vine Pentru mine Să ştiu scri ca un diac.* NEGRUZZI, S. II 110.

12. (Popular) A-i reveni sau a i se cuveni cuiva (de drept, printr-o împărţeală etc.). (Refl.) *Puţintel ţi s-a venit Num-un stînjin de pămînt.* MARIAN, Î. 516. *Ieri am fost la cănţelerie şi vătavul a spus că nu mi se vine nimic.* CONTEMPORANUL, IV 392. ✦ (Adesea în construcţii impersonale, construit cu dativul) A reprezenta rezultatul unei măsurători, unui calcul. *Miu că se necăjea, Trăgea măciuca de la sacsana, care venea şaptesprece oca* MAT. FOLK. 214. *La măciucă se uita: Cu dreapta C-o apuca, În cîntar Că mi-o punea, Zece oca că-mi venea.* TEODORESCU, P. P. 599.

13. (Însoţit de un nume predicativ formează predicate nominale) A se afla într-o anumită legătură de dependenţă (cu cineva). [Prietenii] *ofiţerului veneau, cum s-ar zice, cumetri cu alde Ciupitu circiumarul.* CAMIL PETRESCU, O. II 519. *Într-o fereastră din multele ferestre ale acelui castel zăreşte o femeie cosînd, care îi venea oarecum cunoscută.* BOTA, P. 78.

— Prez. ind. pers. 2 şi: (regional) *vini* (HODOŞ, P. P. 164), imper. pers. 2 sg. şi: *vină* (SADOVEANU, D. P. 78), *vino*, part. şi: (regional) *vint* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398), *vent*.

VENÍN s. n. **1.** Substanţă toxică, secretată de unele animale (şerpi, insecte şi arahnide) şi de unele plante sau preparată de om (mai ales din plante otrăvitoare). V. otravă. [Dacii] *închină o cupă de venin, Decît să fie robii soldatului străin.* EFTIMIU, Î. 145. *Fratele cel mic murise De venin omorîtor, Dar din ora ce pierise Domnul sufere greu dor.* BOLINTINEANU, O. 96. ◇ Fig. *D-ta n-ai iubit, doamnă? Nu ştii ce venin este acesta?* NEGRUZZI, S. I 50. *Bate vîntu sus în slavă, Cu venin şi cu otravă.* HODOŞ, P. P. 123. ✦ Fig. Răutate, duşmănie. *Ghimpii şi veninul vieţii i se descopăr la orice cotitură şi la orice perspectivă nouă, după ce a ieşit din copilărie şi intră în adolescenţă.* SADOVEANU, E. 259. *Cucoana Catinca ştiuse aşa de bine să-şi crească copiii, cu atîta venin ponegrise pe tata în ochii lor, încît se trezi cuconu Ioniţă... străin în casa sa.* HOGAŞ, H. 18. *Cum de mai eşti în viaţă, avînd atît venin?* ALECSANDRI, T. II 334. ◇ Loc. adj. **De venin** = răutăcios, duşmănos. *Eu făcut-am zeitate dintr-o palidă femeie, Cu inima stearpă, rece şi cu suflet de venin!* EMINESCU, O. I 30.

2. Însuşirea de a fi toxic; toxicitate. *Sfîrşise operaţia smulgerii muşeţilor care, roase de veninul argintului viu, ieşeau cum le atingea.* NEGRUZZI, S. I 209. ◇ *Omul acesta uriaş, care nu se temea de nimeni şi de nimic, se temea de veninul osîndei.* POPA, V. 38.

3. (Popular) Fiere. *Cîntă paseruica-n spin, Copila scoate venin. Cîntă paseruica-n salce, Copila de moarte zace.* ALECSANDRI, P. P. 231. ◇ Expr. **A** (sau **a-şi**) **face venin** = a se supăra foarte tare, a-şi face sînge rău. *Amabilul Fănică trebuie să facă venin de moarte... atît mai bine pentru mine.* CARAGIALE, O. I 133. **A pune** (cuiva) **venin la inimă** = a supăra (pe cineva) foarte tare, a face (cuiva) sînge rău. *Am să-mi arăt puterile chiar de aici, de pe loc, în ciuda spînului, ca să-i punem venin la inimă.* CREANGĂ, P. 235. **A-şi vărsa veninul** = a-şi manifesta supărarea, furia, mînia (faţă de cineva). ✦ Fig. Supărare, mîhnire, necaz, furie. *Veninul strîns l-am preschimbat în miere, Lăsînd întreagă dulcea lui putere.* ARGHEZI, V. 9. *Am zîmbit... uitînd veninul care-n suflet mi s-a strîns.* MACEDONSKI, O. I 97. *Baba de venin se smulse o dată din piuă-n sus şi rupsă lanţurile.* EMINESCU, N. 10. *Acele dulci suspinuri Cum se schimbă-n chinuri Şi bucuria noastră în otrăvit venin.* ALEXANDRESCU, M. 116.

— Variantă: (regional) **verín** (MARIAN, Î. 465, BUDAI-DELEANU, Ţ. 141) s. n.

VENINÁ vb. I v. **învenina.**

VENINÁRIŢĂ, *veninariţe*, s. f. Plantă erbacee cu flori albe sau trandafirii, folosită în medicină *(Gratiola officinalis)*; avrămeasă.

VENINÁT, -Ă adj. v. **înveninat.**

VENINÓS, -OÁSĂ, *veninoşi, -oase*, adj. Care conţine venin, care este otrăvit, care poate otrăvi (v. otrăvitor). *Soru-mea, năsico, socot eu că se gîndeşte să-mi dea ciuperci veninoase.* SADOVEANU, M. C. 143. *Paloşul şi-acuma-i plin de sînge veninos.* EFTIMIU, Î. 129. *Au trecut... prin codri şi pustietăţi în cari fojgăiau bălauri, aspide veninoase.* CREANGĂ, P. 94. *Voinicii noştri... au lănci veninoase.* BOLINTINEANU, O. 10. *O zvîrle jos ca pe-un şerpe veninos.* ALECSANDRI, P. II 14. ✦ Fig. Răutăcios, duşmănos. *Ochii răi şi veninoşi ai lumii.* VLAHUŢĂ, O. A. III 113. *La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri.* EMINESCU, O. I 150.

VENÍRE, *veniri*, s. f. Acţiunea de a veni şi rezultatul ei; sosire, apariţie, prezentare, întoarcere. *Se întrerupse o clipă la venirea celor trei.* DUMITRIU, N. 21. *De-or întreba În sat de-a mea venire, Tu-n loc de adevăr, să spui Că n-ai de mine ştire.* COŞBUC, P. I 78. *Unul din ei vesteşte împăratului despre venirea noilor peţitori.* CREANGĂ, P. 83. *De la venirea mea cu a doua domnie... am arătat asprime către mulţi.* NEGRUZZI, S. I 149. ✦ (Învechit) Năvălire.

Mihai... porni o mie de călăreți... să împiedice astfel de veniri ale turcilor și să apere țara. BĂLCESCU, O. II 264.

VENÍT[1], *venituri*, s. n. Produs periodic al unui fond, al unui capital. V. beneficiu, profit (2). *Trăia la Botoșani, din venitul a cîtorva mii de lei lăsați de bătrînul Eminovici.* CĂLINESCU, E. 40. *Pe lîngă asta avea... și-un venit... ca să poată trăi și iarna, să lucreze, să scrie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 35. *Venitul meu, slavă domnului, mi l-am păstrat.* CARAGIALE, O. III 61. ◇ *Venit național* = a) (în capitalism) întreaga masă de obiecte de consum individual produse în decursul unui an și partea din mijloacele de producție destinată lărgirii producției; b) (în socialism) suma totală a mijloacelor de consum și de producție produse în țară și destinate satisfacerii nevoilor societății și lărgirii producției socialiste. *Venitul național al societății socialiste aparține oamenilor muncii și se repartizează în interesul lor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 30. *Venit global* v. global. ✦ Cîștigul realizat din practicarea unei profesiuni.

VENÍT[2], **-Ă**, *veniți, -te*, s. m. și f. (În expr.) *Nou venit* = persoană sosită de curînd. *Se răpezi ca fulgerul la noul venit, care scosese al doilea pistol.* NEGRUZZI, S. I 21.

VENÍTĂ s. f. (Regional) Faptul de a veni; venire. *O dusă și-o venită și-o vreme prăpădită.* ȘEZ. IX 148.

VENITÓR, *venitori*, adj. m. (Învechit) Care urmează să vină; următor, viitor. *Apoi promite cu venitorul curier și copie după acea protestație.* GHICA, A. 744.

VENITÚRĂ, *venituri*, s. f. (Peiorativ) Venetic. *Munciți... ca să puteți ține din munca voastră pe cîte venituri toate.* RETEGANUL, P. V 55. *Un străin, o venitură, un om fără căpătîi.* HASDEU, R. V. 79.

VENÓS, -OÁSĂ, *venoși, -oase*, adj. Care aparține vinei, privitor la vînă, care se face prin vînă, din regiunea vinelor. *Circulația venoasă este micșorată.* DANIELOPOLU, F. N. II 37.

VENOZITÁTE s. f. Modul de distribuire a venelor în corp sau într-un organ.

VENTÍL, *ventile*, s. n. Supapă. ✦ Valvă cu supapă. *Conductele... comunică prin ventile și robinete.* BOGZA, A. Î. 30. ◇ *Ventil de siguranță* = supapă de siguranță, v. supapă (1). ✦ Dispozitiv de închidere a valvei unei camere de cauciuc (la bicicletă, automobil etc.).

VENTILÁ, *ventilez*, vb. I. Tranz. A împrospăta aerul dintr-o încăpere. V. aerisi. ✦ Refl. pas. Fig. (Despre idei, știri, proiecte) A fi pus în circulație, a forma obiect de discuție. V. colporta.

VENTILÁRE, *ventilări*, s. f. Acțiunea de a ventila.

VENTILATÓR, *ventilatoare*, s. n. Mașină cu care se primenește aerul într-o încăpere închisă, cu care se produc curenți de aer în uscătorii etc. *Înconjurat de cîțiva curioși, șoferul tractorului meșterea ceva la cureaua de la ventilator.* GALAN, B. I 20. *În afară de pompele de apă, în fundul minelor merg de asemeni în singurătate ventilatoarele atît de mari și de puternice, încît și ele sînt niște pompe.* BOGZA, V. J. 85. *Ventilatorul, vîjîind, nu prididea să absoarbă fumul compact.* C. PETRESCU, C. V. 307. *Deschideți ușile din cînd în cînd și dați drumul zgomotoaselor ventilatoare, de nu vreți să înăbușiți.* ANGHEL, PR. 30.

VENTILÁȚIE, *ventilații*, s. f. Împrospătare a aerului într-un spațiu închis; ventilare. V. aerisire. *Studiul perfecționării sistemelor de ventilație în întreprinderile industriale, pentru a da posibilitatea muncitorilor să lucreze într-o atmosferă sănătoasă, constituie una din preocupările centrale ale institutului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 410, 4/5. ✦ Sistem, aparat, instalație de împrospătare a aerului într-o încăpere. *Ventilația schimbă aerul de patru ori într-o oră.* STANCU, U.R.S.S. 19.

VENTRÁL, -Ă, *ventrali, -e*, adj. Al pîntecelui, privitor la pîntece, din regiunea pîntecelui.

VENTRICEÁ, *ventricele*, s. f. Plantă erbacee, cu tulpina culcată, cu flori mari, albastre, la subsuoara frunzelor (*Veronica tournefortii*). *Un gorun negru și singuratic pe lîngă care trec... e năpădit la poale de ventricele.* CAMIL PETRESCU, O. I 266.

VENTRÍCUL, *ventricule*, s. n. Fiecare dintre cele două despărțituri de jos ale inimii. *Sîngele din întreg organismul se varsă în camerele superioare ale inimii... de aci în camerele inferioare numite ventricule.* ANATOMIA 47. *Ventriculul se dilată mai mult decît înainte în timpul diastolei.* DANIELOPOLU, F. N. II 31.

VENTRICULÁR, -Ă *ventriculari, -e*, adj. Al ventriculelor, privitor la ventricule, din regiunea ventriculelor.

VENTRILÓC, -Ă, *ventriloci, -e*, s. m. și f. Persoană care poate rosti cuvintele fără a mișca buzele și a deschide gura, dînd impresia că vorbește din pîntece. *Vorbi... nemișcat, ca un om neînsuflețit, de cîrpă; un om mecanic din cei aduși pe scenă la reprezentațiile de ventriloci.* C. PETRESCU, C. V. 288. ◇ Fig. (Adjectival) [Gramofonul:] *Eu sînt un mecanism precoce, Sînt o cutie ventrilocă, Un fericit concurs de piese cu acțiune reciprocă.* TOPÎRCEANU, P. 80.

— Variantă: **ventrilóg, -ă** (VLAHUȚĂ, O. A. III 69) s. m. și f.

VENTRILÓG, -Ă s. m. și f. v. **ventriloc.**

VENTÚZĂ, *ventuze*, s. f. 1. Organ al unor animale acvatice, cu ajutorul căruia ele se fixează pe suprafața unui corp.

2. Pahar mic de sticlă cu marginile rotunjite, care se aplică în scopuri terapeutice pe pielea unui bolnav, pentru a provoca o mică congestie locală a sîngelui; pahar (2). *Lua temperaturile, punea ventuze la bolnavi, făcea injecții cu o îndemînare de uimea pe doctori.* MIRONESCU, S. A. 124.

3. Valvă automată, prin care poate ieși aerul care stînjenește circulația apei într-o conductă.

VENÚST, -Ă, *venuști, -ste*, adj. (Neobișnuit) Plin de grație, de farmec, de eleganță. *Simțurile sale... arătau respingere tocmai de ce e venust și pur.* M. I. CARAGIALE, C. 56.

VERACITÁTE s. f. Faptul de a fi conform cu adevărul, calitatea a tot ce este conform cu realitatea. *Faptul se complică astfel într-un mod care ar da loc oarecărei îndoieli asupra veracității lui.* ALECSANDRI, S. 92. *A avut în vedere mai mult interesul său pecuniar decît acel al științei, care cere mai presus de toate veracitate și mai ales probitate.* I. IONESCU, M. 107.

VERÁNDĂ, *verande*, s. f. Galerie exterioară, balcon sau terasă, acoperită și închisă cu pereți, cu ferestre numeroase, situată la nivelul parterului sau al etajului unei clădiri. *O odaie imensă cu o verandă cu ferestre multe.* CAMIL PETRESCU, T. II 537. *În ușa verandei apăru un copil cu șorț alb.* C. PETRESCU, Î. II 186. *Veranda nepodită și plină de gropi, școala hîrbuită, curtea și totul îți făcea o impresie amară de neîngrijire și părăginire.* DAN, U. 134. *Ajunse bîjbîind în deschizătura verandei unde erau cîteva fotoliuri.* REBREANU, R. I 227.

VERB, *verbe*, s. n. 1. Parte de vorbire flexibilă care exprimă acțiuni, procese sub formă de acțiuni sau stări. *Înțelegem prin conjugare totalitatea schimbărilor formale (de persoană, număr, mod, timp), suferite de verb în cursul vorbirii pentru a exprima diverse raporturi sub care este*

privită acțiunea. IORDAN, L. R. 449. *La 1870-1880 încă se rima substantiv cu substantiv și verb cu verb.* SADOVEANU, E. 79. ◇ *Verb tranzitiv* v. tranzitiv. *Verb folosit absolut* v. absolut[1]. *Verb reflexiv* v. reflexiv. *Verb intranzitiv* v. intranzitiv.

2. (Poetic, numai la sg.) Cuvînt, mijloc, fel de exprimare; limbaj. *Aș vrea să aibă verbul meu un rost.* BENIUC, V. 87. *Să-mi fie verbul limbă De flăcări vaste ce distrug.* ARGHEZI, V. 147. *Avea convingerea mare că verbul său fierbinte merge totdeauna drept la inima țăranului și o modelează după intențiile lui.* REBREANU, R. II 86.

— Pl. și: (neobișnuit) *verburi* (NEGRUZZI, S. I 9).

VERBÁL, -Ă, *verbali, -e,* adj. **1.** Care se face prin viu grai sau se transmite oral, din gură în gură; (în opoziție cu scris) care caracterizează graiul viu, vorbirea; oral. (Adverbial) *Apoi, apropiindu-se mai mult, adăogă: Aș avea ceva verbal.* D. ZAMFIRESCU, R. 161. ◇ (În special în diplomație) *Notă verbală* = notă nesemnată, echivalentă cu o declarație orală. ◇ Compus: **proces-verbal** v. proces. ✦ Care se referă la exprimarea prin vorbe; format din cuvinte. *Poezia acestuia înscrie de cele mai multe ori o mare bogăție de idei într-o extrem de mare economie verbală.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 389, 3/3. *Hogaș este un autor stăpîn pe o incontestabilă putere verbală.* VIANU, A. P. 282.

2. (În expr.) *Surditate verbală* v. surditate.

3. Care aparține verbului, privitor la verb. *Forme verbale.* ▭ *În rusește flexiunea nominală e sintetică, iar cea verbală e analitică.* GRAUR, F. L. 180.

VERBÍNĂ, *verbine,* s. f. Nume dat mai multor specii și varietăți de plante erbacee cu frunze dințate, ascuțite la vîrf și acoperite cu peri aspri și cu flori roșii, roz, albe, purpurii sau liliachii *(Verbena). În mai dădeau micsandrele și în iunie se îndesau ca peria, la un loc cu rozetele și verbinele.* BASSARABESCU, S. N. 86. *Mirosul florilor veni pînă la el și se depărtă iară, lăsînd în urmă numai un parfum de verbină.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 18. *Bătrîna... schimba apa de prin paharele cu verbine, cu busuioc și rosmarin.* MACEDONSKI, O. III 9. *Mi-ai luat din grădină O garoafă și-o verbină.* TEODORESCU, P. P. 288.

VERDÁICĂ s. f. v. **verdoaică.**

VERDÁRE s. f. v. **virdare.**

VÉRDE[1] s. n. Una dintre culorile spectrului solar, situată între galben și albastru; este culoarea frunzelor, a ierbii fragede etc. *Cîmpia Prutului se întindea în nemărginit; cirezi albe pătau verdele pășunilor.* SADOVEANU, O. VIII 83. *Soarele se cobora tot mai mult peste dealurile cu verdele aproape negru, spre asfințit.* CAMIL PETRESCU, O. I 313. *Păduri nesfîrșite pătează spinările pietroase într-un verde închis.* SAHIA, N. 29. *Pe-al codrilor verde, prin bolțile dese, Prin mreje de frunze seninul se țese.* EMINESCU, O. IV 328. ◇ Loc. adj. **De verde** = a) (despre cărțile de joc) care are figuri sau desene în formă de frunză. *Fiecare are să ridice cîte o carte...; dacă ridică de verde, o pune la nas.* MARIAN, Î. 198; b) (în limbajul ghicitorilor în cărți; despre persoane) cu ochii verzi și cu părul negru. *Și o femeie de verde, care-ți vrea răul.* C. PETRESCU, C. V. 258. *Cum este amanta dumitale? — Cum să fie adică? — De roșu, de ghindă, de tobă ori de verde?* CARAGIALE, T. II 97. ◇ Expr. **A i se face (cuiva) verde înaintea ochilor** = a i se face rău, a-i' veni ameteală. ✦ (Rar) Cantitate mare; cîtă frunză și iarbă (v. frunză). *Cînd vei fi într-un năcaz mare, să sufli în el* [în corn] *că vor ieși verde de cătane, de va fi greu pămîntul de ei.* RETEGANUL, P. II 70.

VÉRDE[2], *verzi,* adj. **I. 1.** Care are culoarea frunzelor, a ierbii sau în general a vegetației proaspete de vară. *Apoi ridică ochii, ferindu-și-i, cu mîna la tîmplă, de lumina lămpii. Avea ochi frumoși, verzi, iar cute timpurii i se brăzdau de jur împrejurul feței.* DUMITRIU, N. 34. *Și-n fund lunca de lozii verde deschisă, înecată de aurul soarelui.* SADOVEANU, O. VII 369. *Apa mării tremură spre zări, Verde și adîncă.* TOPÎRCEANU, B. 84. *Tînguiosul bucium sună... Îi răspunde codrul verde Fermecat și dureros.* EMINESCU, O. I 209. ◇ *Masa verde* v. masă[1] (1). ◇ Expr. **A visa (sau a vedea, a spune) cai verzi (pe pereți)** v. cal (1). **A nu mai călca iarbă verde** v. călca (I 1). **A vedea stele verzi** v. stea (I 1). **La moșii ăi verzi** v. moș (II 3). ✦ (Despre persoane, de obicei cu determinarea «la față») Palid. *Era verde la față.* DUMITRIU, N. 123. *Ce vînt te bate de ești verde la față?... Nu-ți merge bine, nu-ți prieste mîncarea, te bate cineva?* MIRONESCU, S. A. 60. *Cum auzii eu de «Iunion», mă făcui verde la față.* CARAGIALE, O. I 46.

2. (Despre plante sau părți ale lor, în opoziție cu uscat) Plin de sevă, viu. *Tot ce-i verde s-a usca, Rîurile vor seca.* ALECSANDRI, P. II 13. *Răsădea crengi verzi.* DRĂGHICI, R. 151. ◇ Expr. **Din pămînt, din iarbă verde** v. iarbă (1). **Paște, mnrgule, iarbă verde** v. iarbă (1). (Substantivat) **A îndruga (la) verzi și uscate** v. îndruga (1). **A spune verzi și uscate** v. spune (3). ✦ (Despre lemne de foc) Plin de sevă, umed (fiind tăiat din pădure de curînd). *Arde-te-ar focul, cetate! Pe trei părți cu lemne verzi, Nici urma să nu-ți mai vezi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 313.

3. (Despre legume și fructe) Neajuns la deplină maturitate, necopt. *Caise verzi. Mazăre verde.* ◇ Expr. **Adio și-un praz verde** v. praz.

4. (Despre piei) În stare naturală, neprelucrat, netăbăcit, neargăsit; brut. *Tabacii se ocupă cu cumpăratul pieilor verzi și cu lucratul lor.* I. IONESCU, M. 701.

5. (Rar) Proaspăt. *Îi aducea în toate diminețile coșurile cu pește verde și pe cel cu pește uscat.* SLAVICI, O. I 82.

II. Fig. **1.** Voinic, viguros, îndrăzneț. *Fii mai verde, domnișorule, nu-i vreme să tremurăm de frică.* GANE, N. I 91. *Cu acești voinici se întovărăși și un om verde, pui de român, știi, colea!* ISPIRESCU, L. 200. *Oricum, ești verde încă și ai oțel în șale.* ALECSANDRI, T. II 64. *Să fii verde la război, Să scapi țeara de nevoi!* id. P. P. 391. ◇ Fig. *Fantasma drăgălașă a verdei tinereți Ce fuge de răsuflul geroasei bătrînețe.* ALECSANDRI, P. III 281.

2. (Despre oameni și despre manifestările lor) Care spune sau exprimă adevărul de-a dreptul, fără înconjur sau menajamente. *În urma acestora și alte verzi cuvinte... a terminat cuvîntarea sa.* ODOBESCU, S. I 474. ◇ (Adverbial) *Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată: prea de-a dreptul, prea verde-fățiș.* SLAVICI, N. I 6. (Expr.) **A spune verde (în față sau în ochi)** v. spune (1).

VERDEÁȚĂ, (3) *verdețuri,* s. f. **1.** Culoarea verde a frunzelor, a ierbii, a vegetației; verde[1] (1). *Cîmpiile poartă un covor de iarbă grasă, de o verdeață crudă îmbibată cu apă.* RALEA, O. 117. *Casele albe lucesc în verdeața frunzișului.* BART, S. M. 47. *Sus senin și jos verdeață.* COȘBUC, P. I 263. *Firul Sandei se ascunde în verdeața frunzelor.* SLAVICI, N. I 33. ✦ Fig. Prospețime. [Poezia poporană] *plină de verdeață și de putere.* ODOBESCU, S. I 186.

2. (Concretizat, cu sens colectiv) Mulțime de frunze, de ierburi, de ramuri verzi; vegetație, frunziș. *În față, pe un petec de verdeață, Era, de cînd țin minte, un cais Ce primăvara înflorea ca-n vis. Era în el atîta dimineață!* D. BOTEZ, F. S. 24. *Te-ai răsfățat în verdeața și în florile primăverilor, te-ai îmbătat de șoaptele pîraielor.* HOGAȘ, DR. II 147. *Trunchii pădurilor se ajungeau cu ramurile lor deasupra rîului și formau bolți nalte de verdeață.* EMINESCU, N. 67.

3. (Mai ales la pl.) Legume, zarzavaturi (de la care se consumă în special frunzele). *De-ar veni cît mai curînd primăvara... Atunci ies verdețurile.* STANCU, D. 106. *Aduse... puțină mîncare de verdețuri pe o farfurie.*

STĂNOIU, C. I. 164. *După borşul polonez veneau mîncări... fierte cu verdeţuri.* NEGRUZZI, S. I 151.

— Pl. şi: (2, neobişnuit) *verdeţe* (TEODORESCU, P. P. 212).

VERDÉTE, *verdeţi,* s. m. (Regional) **1.** (Iht.) Boiştean. **2.** Larva fluturelui-de-varză. **3.** Bîtă scurtă şi groasă de lemn verde; retevei, scurtătură.

— Variantă: (1) **verdéţ** (MARIAN, INS. 292) s. m.

VERDÉŢ s. m. v. **verdete.**

VERDÍCT, *verdicte,* s. n. **1.** (În vechea organizare judecătorească) Răspuns dat de juraţi în legătură cu vinovăţia sau nevinovăţia unui acuzat; p. ext. sentinţa unei curţi cu juraţi. **2.** Fig. Părere, hotărîre (care nu admite contrazicere). *Morarul poposi atent, aşteptînd verdictul unuia mai înţelept decît el.* SADOVEANU, M. C. 136. *Estetica... dă chiar legi şi principii în virtutea cărora critica poate să pronunţe verdicte estetice.* GHEREA, ST. CR. II 35. *Ne... deterăm verdictul asupra probelor de traduceri din Erodot.* ODOBESCU, S. II 493.

VERDOÁICĂ, *verdoaici,* s. f. (Ornit.; regional) Ciocănitoare.

— Variantă: **verdóică** (MARIAN, O. I 78) s. f.

VERDÓI, *verdoi,* s. m. (Ornit.; regional) Florinte.

VERDULÍŢĂ, *verdulite,* s. f. (În poezia populară) Frunză verde. *Verduliţă trei migdale, De la Novaci mai la vale S-a scumpit guriţa tare.* MAT. FOLK. 489.

VERDÚRĂ, *verduri,* s. f. (Franţuzism neobişnuit) Verdeaţă. *Voi, umbre uşoare, Care trecătoare Prin lume zburaţi Şi cu o murmură, Umbroasa verdură Dulce clătinaţi.* NEGRUZZI, S. II 66.

VERESÍE s. f. (Familiar) Credit. *Nimeni nu mai avea un gologan... iar domnul Ţudic trecuse peste puterile condicii lui de veresie.* C. PETRESCU, R. DR. 160. ◇ Loc. adv. **Pe** (rar **în** sau **cu**) **veresie** = pe credit, pe datorie; p. ext. degeaba, gratis. *Băutura o dădeau cîrciumarii, nici cu bani peşin, nici pe veresie şi nici ca o filotimie din partea lor.* PAS, L. I 60. *Mănîncă pe datorie, bea pe veresie.* CARAGIALE, T. II 5.

VÉRGĂ, *verge,* s. f. Bară de lemn sau de metal, aşezată perpendicular pe catargul corăbiei şi folosită la susţinerea pînzelor. *Filoftei îmbrăţişă cu privirea scîndurile din fundul bărcii, catargul, verga.* DUMITRIU, P. F. 13. *Lipiţi cu burta de vergă, se smunceau cătînd să se arunce unul pe altul jos, în prăpastia deschisă sub ei.* BART, E. 273.

VERGEÁ, *vergele,* s. f. **1.** Vargă, nuia de lemn. *Soldatul care nu se supunea ori nu executa o poruncă era bătut cu vergele pînă la moarte.* CAMIL PETRESCU, O. II 566. *Am o vergea groasă care luminează-n casă* (Lumînarea). SBIERA, P. 322. *Face fata podişor, împletit din vergele subţiri, şi îl pune subt căpătîi.* ŞEZ. XIII 99. ✦ Fiecare dintre beţişoarele care se pun între firele urzelii, pe măsură ce aceasta se înveleşte pe sulul războiului de ţesut, pentru a separa şi a întinde firele; fuscel. *Colo, lîngă fereastră, stau stativele puse, Pe sul şi pe vergele sînt firele aduse.* BELDICEANU, P. 68. **2.** Fiecare dintre stinghiile fixate (cruciş) la cercevelele ferestrelor; gratie. *Prin vergelele încrucişate ale ferestrelor, vederea se întindea peste toată lăţimea rîului.* ODOBESCU, S. I 139. ✦ Bară de metal (flexibilă) avînd diferite întrebuinţări. *Nişte vergele lungi de alamă împodobeau pereţii aşteptînd picturile.* BASSARABESCU, S. N. 180. ✦ Vargă metalică cu care în trecut se curăţa şi se încărca puşca. *Pe tine te lăsasem acasă ştergîndu-ţi puşca: ştii că ruginise încărcătura înăuntru şi te apucaseşi s-o scoţi cu vergeaua.* CARAGIALE, T. II 40.

VERGÉL, *vergeluri,* s. n. **1.** Beţişor de care se leagă, în mănunchiuri, firele urzelii pe sulul războiului de ţesut. [Pe sul] *se leagă cîte 10-15 fire de o nuieluţă, numită vergel.* PAMFILE, I. C. 265. **2.** Petrecere care se face la ţară în seara de crăciun sau de anul nou, cu care prilej cei prezenţi încearcă să afle, prin mijloace magice, soarta lor cu ajutorul unor beţişoare. *Vergelul ţăranului, cel puţin la urechea mea cam rustică, sună mult mai dulce decît revelionul franţuzesc al oraşului.* HOGAŞ, DR. II 190.

VERGELÁ, *vergelez,* vb. I. Tranz. A fixa leaţuri pe pereţii caselor de lemn (pentru a putea apoi tencui cu lut).

VERGELÁT, -Ă, *vergelaţi, -te,* adj. (Despre construcţii de lemn) Cu vergele sau cu leaţuri bătute pe suprafaţa pereţilor. *Cele mai multe case au poduri vergelate şi cu sufituri.* PAMFILE, I. C. 444.

VERGELATÓR, *vergelatori,* s. m. Flăcău care rosteşte o urare cu prilejul vergelului (2). *Vergelatorul începe a toca cu ramurile verzi pe marginea vasului, recitînd o urare care... se referă la viaţa agricolă, la sfîrşitul anului vechi şi la începutul celui nou.* HOGAŞ, DR. II 191.

VERGELÚŞĂ, *vergeluşe,* s. f. Vergeluţă.

VERGELÚŢĂ, *vergeluţe,* s. f. Diminutiv al lui vergea. *Celalt îl mînă dindărăpt cu o vergeluţă.* MARIAN, Î. 208.

VERGÍN, -Ă adj. v. **virgin.**

VERGINÁL, -Ă adj. v. **virginal.**

VÉRGUR, -Ă, *verguri, -e,* adj. (Învechit) Virgin; pur, neprihănit. *Nimenea nu poate să se laude că are inimă curată şi vergură.* La TDRG.

VÉRGURĂ, *vergure,* s. f. (Învechit) Fecioară. *De mă poate scăpa ceva pe lume, este numai dragostea ta, vergură divină şi senină.* ALECSANDRI, T. 1009.

VERGURÍE, *vergurii,* s. f. (Învechit) Feciorie, castitate. *Acest sovon se leagă după cununie pe după grumazul miresei în semnul verguriei.* MARIAN, NU. 440.

VERÍC, *verici,* s. m. (Mai ales la vocativ) Diminutiv al lui văr. *Eu sînt de părere, vericilor... să o luăm mai bine din loc, care pe unde poate.* PAS, L. I 18. *Crezi tu, măi vericule, că nu m-a usturat la ficaţi?* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 243. *Se întoarse, cînd ce să vezi? Unde venea, măre vericule, asupra lui năbădăioasa de scorpie.* ISPIRESCU, L. 138.

VERICÉ pron. nehot. (Învechit şi arhaizant) Orice. *Nu verice afirmaţiune a unui contemporan este un adevăr istoric.* CAMIL PETRESCU, O. II 416. *Ne-am luat sarcina de a veghea... şi vesti pre toţi de verice pericol ne-ar ameninţa.* ODOBESCU, S. III 361.

— Pronunţat cu «i» consonantic (ca şi în cuvîntul «orice»).

VERICEÁ, *vericele,* s. f. (Regional) Verişoară. *Ia-ţi, mireasă, ziua bună... De la strat de floricele şi neamuri şi vericele.* MARIAN, NU. 299.

VERICÎND adv. Oricînd. *Craiul Albert le dete libertatea de a se strămuta în orice loc şi vericînd le va place.* BĂLCESCU, O. II 210.

— Pronunţat cu «i» consonantic (ca şi în cuvîntul «oricînd»).

VERÍDIC, -Ă, *veridici, -e,* adj. Care este conform cu adevărul; care înfăţişează realitatea; adevărat, real. *Să-ţi povestesc o mică întîmplare absolut veridică.* CARAGIALE, O. VII 295. ◇ (Adverbial) *Manolachi spune veridic lucruri pe care le-a văzut cu ochii săi.* IORGA, L. II 102.

VERIDICITÁTE s. f. (Rar) Caracterul, însușirea a ceea ce este veridic. *Nenumărate opere ale lui Grigorescu îmbină într-un tot armonios frumusețea oamenilor cu minunatele peisagii subcarpatice sau ale Bărăganului scăldat în soare, în scene... pline de firesc și veridicitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/5.

VERÍF s. n. (Numai în loc. adv., în legătură cu felul de a așeza, a îndoi, a croi o stofă) **În verif** = în diagonală, pieziș.

VERIFICÁ, *verific,* vb. I. Tranz. 1. A controla, a examina pentru a constata dacă corespunde adevărului, realității sau anumitor date; a proba exactitatea. *Tu ai făcut dosarele. Tu ai ales foițele, tu le-ai verificat.* BARANGA, I. 211. *Deschideam abecedarul și-mi verificam descoperirea.* SADOVEANU, E. 113. *Trebuie să verifice faptele, să aibă o explicare, să se lumineze.* BART, E. 215. ◇ Refl. pas. *Adevărații prieteni se cunosc la nevoie, dar se verifică la bucurie.* BARANGA, I. 161.

2. A cerceta activitatea cuiva, pentru a vedea în ce măsură corespunde funcției sau calității pe care o deține.

VERIFICÁRE, *verificări,* s. f. Acțiunea de a verifica și rezultatul ei.

1. Examinare, supunere la control, probare a exactității. *Cînd se va face verificarea titlurilor, cum vom proba un venit de 400 galbeni?* ALECSANDRI, T. 1736.

2. Analizare a activității unei persoane pentru a constata dacă ea corespunde sarcinii sau calității pe care o are.

VERIFICÁT, -Ă, *verificați, -te,* adj. Supus unei cercetări, unui control, unei probe. ✦ (Despre oameni) Cu experiență, încercat; p. ext. capabil.

VERIFICATÓR, -OÁRE, *verificatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care verifică ceva (din punct de vedere contabil). *Ajunsesem acum verificator de conturi de gestiune.* GALACTION, O. I 24.

VERIGÁR, *verigari,* s. m. Arbust cu ramurile terminate prin cîte un spin, cu flori mici galbene-verzui, cu fructele cărnoase, negre, care închid cîte doi, trei sîmburi tari (fructele și rădăcina se întrebuințează în medicină pentru proprietățile lor purgative) *(Rhamnus cathartica).*

VERIGÁȘ, -Ă, *verigași, -e,* s. m. și f. (Învechit) Codoș; mijlocitor.

VERÍGĂ, *verigi,* s. f. 1. Fiecare dintre inelele care alcătuiesc un lanț; za. *Dacă se rupe o verigă, tot lanțul se desface.* ✦ Fig. Element de legătură; p. ext. parte componentă, sector al unui ansamblu. *Partidul Muncitoresc Romîn duce o politică de întărire a statului, de întărire a tuturor verigilor sale, de întărire a capacității sale de apărare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 33. *El trebuie să fie veriga dintre marea negustorime și boierii fruntași ai țării.* CAMIL PETRESCU, O. II 395.

2. Inel de metal (avînd numeroase întrebuințări). *Constată că la ușa lui... lacătul era pus la amîndouă verigele.* C. PETRESCU, C. V. 42. *Ghiță are o verigă de tîrnă, pe care sînt înșirate semnele turmelor.* SLAVICI, O. I 152. *Un grindei de stejar stă prins în zid de amîndouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anina ștreangul.* NEGRUZZI, S. I 311.

3. (Popular) Verighetă. *În tăcere, puse-o verigă în degetul Mîbci, alta-n degetul lui Albert și-i binecuvîntă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 54. *Am o rîză de verigă Ș-o drăguță-n Șeica-Mică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 363.

4. (Regional) Fiecare dintre inelele care formează toracele albinei.

5. (Regional) Braț de apă care împrejmuiește un ostrov. *Citeodată ostrovul se alipește de mal, făcînd parte din el, iar brațul persistă ca un braț lateral al Dunării care trece prin luncă, numit o verigă.* ANTIPA, P. 192.

VERIGEÁ, *verigele,* s. f. Veriguță. *Dară darul ce-mi era?... Verigele, de inele, De la dalbe fecioarele.* PĂSCULESCU, L. P. 64.

VERIGÉL, *verigei,* s. m. Plantă parazită lipsită de clorofilă, cu frunzele reduse la niște solzi mici, cu flori galbene-roșietice, situate în vîrful tulpinii; crește pe rădăcinile unor plante *(Orobanche caryrphyllaceae).*

VERIGHÉTĂ, *verighete,* s. f. Inel de metal (prețios) care se poartă pe deget ca simbol al legăturii dintre logodnici sau soți. *Își scoase verigheta din deget și o puse pe birou.* C. PETRESCU, Î. II 119.

VERIGÚȚĂ, *veriguțe,* s. f. Diminutiv al lui verigă. *La ferestre spînzurau niște perdele... aninate în niște veriguțe cc se înșirau pe o vargă de fier.* GANE, N. II 160.

VERÍN s. n. v. **venin.**

VERÍSM s. n. Curent artistic care urmărește să reprezinte realitatea. V. realism.

VERÍST, -Ă, *verîști, -ste,* adj. (Despre literatură) Care are caracterele verismului; (despre persoane) care aderă la verism, care susține verismul. *Prima declarație de principii veriste a literaturii noastre: «arta stă tocmai în alegerea adevărului».* VIANU, A. P. 185.

VERIȘÁNĂ, *verișane,* s. f. (Familiar) Verișoară. — Variantă: **vărușánă** s. f.

VERIȘCÁN, -Ă, *verișcani, -e,* s. m. și f. (Familiar, mai ales la vocativ, m.) Văr (2). *Pre legea mea... nu înțeleg nimica, verișcane.* DELAVRANCEA, O. II 263. *Bună ziua, verișcane. Ian spune-mi, mă rog, n-ai flămînzit aici de ieri?* SBIERA, P. 285. *Așa o fi, verișcane; dară mie pare că tot nu-mi vine a crede.* ISPIRESCU, L. 257.

VERIȘÓR, -OÁRĂ, *verișori, -oare,* s. m. și f. Diminutiv al lui văr. *Ce faci așa fețe, verișoară?* GALACTION, O. I 70. *Cu un nimeros contingent de nepoți și nepoate, de veri și verișoare, de fini și fine, era posedată de un tiranic demon matrimonial.* C. PETRESCU, C. V. 177. *Să nu ne lăsăm pînă n-om dobîndi o verișoară.* DELAVRANCEA, O. II 347.

VERIȘORÍCĂ s. f. (Familiar, rar) Diminutiv al lui verișoară. *Stăi, verișorică, că eu sînt... Leonil, verișorul matale cel drăgălaș.* ALECSANDRI, T. I 38.

VERITÁBIL, -Ă, *veritabili, -e,* adj. Adevărat, real, autentic. *Echipele de muncitori... sînt dovada unei veritabile hărnicii.* SAHIA, U.R.S.S. 54.

VERITÁTE, *verități,* s. f. (Rar) Adevăr. *Sînt minciuni factice, dar verități ideale.* HASDEU, I. V. 118.

VERMIÁL, -Ă, *vermiali, -e,* adj. (Rar) Care se referă la viermii de mătase, al viermilor de mătase. *De cînd s-au bolnăvit în Europa viermii de mătase, s-a dat o lovitură teribilă industriei vermiale a femeilor noastre.* I. IONESCU, M. 374.

— Pronunțat: *-mi-al.*

VERMICÍD, -Ă, *vermicizi, -de,* adj. Care omoară viermii. ✦ (Substantivat, n.) Substanță folosită pentru distrugerea viermilor dăunători.

VERMICULÁR, -Ă, *vermiculari, -e,* adj. Vermiform. *Apendice vermicular.*

VERMIFÓRM, -Ă, *vermiformi, -e,* adj. Care are formă (și mișcarea) caracteristică viermilor. *Mișcări în formă de valuri sau vermiforme, ale pereților intestinali.* ANATOMIA 104.

VERMIFÚG, -Ă, *vermifugi, -e,* adj. (Despre preparate farmaceutice, adesea substantivat, n.) (Preparat) care se folosește împotriva viermilor intestinali.

VERMÍNĂ s. f. (Cu sens colectiv) Insecte parazite (purici, păduchi) care trăiesc pe corpul oamenilor şi al unor animale, favorizate de lipsa de curăţenie. *Frica de a se umplea de vermină.* I. IONESCU, M. 476. ✦ Fig. (Cu sens colectiv) Indivizi periculoşi societăţii. *Şi deasupra acestei vermine sociale... se etalează marele bazar de forme goale şi pompoase.* VLAHUŢĂ, la CADE. ✦ (Rar) Furnicar (de oameni). *Îi întorsese spatele, îşi făcuse loc cu coatele prin vermina peroanelor, trecuse pe sub podul de fier de la scăricică, fugind printre linii şi ieşise în şoseaua Basarab.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 191.

VERMORÉL, *vermorele,* s. n. Aparat portativ, cu ajutorul căruia se pulverizează o soluţie specială pentru a distruge, prin stropire, paraziţii pomilor şi ai viţei de vie.

VERMÚT, *vermuturi,* s. n. Băutură alcoolică preparată din vin, în care s-au pus la macerat diferite substanţe amare; pahar conţinînd această băutură. *Două vermuturi franceze! comandă Iancu.* CARAGIALE, M. 231. *Pentru dînsul clienţii care intrau şi ieşeau... însemnau tort sau coniac, vermut cu sifon.* C. PETRESCU, O. P. I 152.

VERNÁL, -Ă, *vernali, -e,* adj. (Livresc) Care se referă la primăvară, de primăvară. ✧ (Astron.) *Punct vernal* = punctul de intersecţie a eclipticii cu ecuatorul ceresc (corespunzînd echinocţiului de primăvară).

VERNIÉR, *verniere,* s. n. Dispozitiv al unor instrumente de măsură, constituit dintr-o rigletă pe care sînt trasate diviziuni mai dese decît ale scării principale, astfel încît să permită citirea unor fracţiuni de diviziune din scara principală.

— Pronunţat: *-ni-er.*

VERNÍS s. n. Soluţie incoloră (sau colorată cu coloranţi) a unor substanţe răşinoase sau bituminoase, care, aplicată într-un strat subţire pe anumite obiecte, formează un strat ornamental sau protector.

VERNISÁ, *vernisez,* vb. I. Tranz. A acoperi un tablou cu un strat de vernis.

VERNISĂGIU s. n v. **vernisaj.**

VERNISÁJ, *vernisaje,* s. n. Deschidere oficială, inaugurare a unei expoziţii de artă. *Ieri a avut loc vernisajul lui Seianu.* CAMIL PETRESCU, T. II 68. (Şi în forma *vernisagiu*) *Simţea o irezistibilă atracţie pentru toate evenimentele mondene: serate şi premiere, recepţii şi vernisagii.* C. PETRESCU, C. V. 177.

— Variantă: **verniságiu,** *vernisagii,* s. n.

VERNISÁRE, *vernisări,* s. f. Acţiunea de a vernisa şi rezultatul ei.

VERÓS, -OÁSĂ, *veroşi, -oase,* adj. (Despre afaceri) Bazat pe speculaţii imorale; (despre persoane) care face afaceri bazate pe speculaţii imorale. *Un şir de întîmplări, de bancheri veroşi, de oameni hrăpăreţi, au hotărît de soarta acestei colonii.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 58.

VEROSÍMIL, -Ă, *verosimili, -e,* adj. Care pare adevărat, apropiat de realitate; posibil, plauzibil. *Tot ce plănuise autorul anonim, devenea verosimil.* C. PETRESCU, Ş. 368. *Oamenii în care el îşi întrupează anumite simţăminte şi ciocnirea lor să fie verosimili, posibili.* GHEREA, ST. CR. II 252. ✧ (Substantivat) *Spectacolul pe care îl oferă din depărtare e un amestec de măreţie şi neverosimil.* BOGZA, C. O. 160.

VEROSIMILITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi verosimil, caracterul a ceea ce este verosimil. *Făcînd aşa, toată intriga* [dramei «Năpasta»] *ar fi cîştigat în verosimilitate.* GHEREA, ST. CR. II 262.

VERS[1] s. n. v. **viers.**

VERS[2], *versuri,* s. n. Fiecare dintre rîndurile unei poezii, alcătuit dintr-un şir de cuvinte cu un număr determinat de silabe, ordonate în unităţi ritmice şi (de obicei) rimînd într-o anumită ordine; p. ext. (la pl.) poezie. V. stih. *Versurile «În grădină» şi mai ales «Fantazii» sînt unice în literatura românească.* SADOVEANU, E. 173. *E uşor a scrie versuri Cînd nimic nu ai a spune.* EMINESCU, O. I 226. *Scrie frumos românește în proză şi în versuri.* RUSSO, S. 52. ✧ *Vers alexandrin* v. alexandrin. *Versuri albe* = poezie compusă din versuri care nu rimează între ele. *Versuri libere* v. liber[3] (3).

VERSÁNT, *versante,* s. n. Fiecare dintre cele două coaste ale unui munte sau ale unui deal. *Mehedinţul se ţine geograficeşte de munţii Banatului şi le formează versantul oriental.* I. IONESCU, M. 47. ✦ Fiecare dintre suprafeţele înclinate ale unui acoperiş.

— Pl. şi: (m.) *versanţi* (PROBL. GEOGR. I 98).

VERSÁT, -Ă, *versaţi, -te,* adj. Priceput, competent, experimentat, iscusit (mai ales în probleme practice). *Tina Diaconu a adus elogiile de gospodină versată babei Maranda.* C. PETRESCU, A. 292. *Era un om versat în jurisprudenţă.* NEGRUZZI, S. I 333. *Tăutul era versat în scrierile politice a vremii.* RUSSO, S. 121.

VERSATÍL, -Ă, *versatili, -e,* adj. (Livresc, despre persoane) Care îşi schimbă uşor părerile sau atitudinile; lipsit de fermitate, nestatornic. *Vlad Boţulescu de Mălăieşti... acest personagiu versatil, cu existenţa curioasă, e un adevărat cărturar.* IORGA, L. I 506.

VERSÉT, *versete,* s. n. Fiecare dintre paragrafele (de obicei numerotate) în care sînt împărţite unele texte (mai ales cele religioase) şi care au în general un sens de sine stătător; stih. *Cu acelaşi verset sculptat în granitul rece... mormintele, ca nişte file risipite dintr-o carte uriaşă, sclipeau printre ierburile presărate cu flori.* ANGHEL, PR. 136. *Rostea cu glas fanatic versete din coran.* ALECSANDRI, P. III 345. ✧ Fig. *În văzduh tremurau versetele ciocîrliilor.* SADOVEANU, O. I 45.

VERSIFICÁ, *versific,* vb. I. 1. Tranz. A transpune (un text) în versuri.

2. Intranz. (Rar) A face, a scrie versuri.

VERSIFICÁRE, *versificări,* s. f. Acţiunea de a versifica şi rezultatul ei; meşteşugul de a scrie versuri. *Cea mai profundă cunoaştere a versificării şi poeticii nu poate face pe un poet.* GHEREA, ST. CR. III 141.

VERSIFICÁT, -Ă, *versificaţi, -te,* adj. Scris (sau transpus) în versuri. *Alcătui o întinsă cronică versificată, întovărăşită de sfaturi.* IORGA, L. I 28.

VERSIFICATÓR, -OÁRE, *versificatori, -oare,* s. m. şi f. Cel care face versuri; (în special) cel care scrie versuri cu uşurinţă, dar este lipsit de darul poetic.

VERSIFICÁŢIE, *versificaţii,* s. f. Arta de a scrie versuri, alcătuirea versurilor; p. ext. poezie. *La începuturile poeziei noastre, cînd meşteşugul versificaţiei era încă plăpînd, Negruzzi a izbutit să dea totuşi tălmăciri ale Baladelor, care-i fac cinste.* SADOVEANU, E. 225.

— Variantă: (învechit) **versificaţiúne** (MACEDONSKI, O. IV 32) s. f.

VERSIFICAŢIÚNE s. f. v. **versificaţie.**

VERSIÚNE, *versiuni,* s. f. 1. Traducere a unei opere literare sau ştiinţifice dintr-o limbă în alta. *Mare parte a manualelor de şcoală, prezentate lumii româneşti de atunci drept originale, au fost dovedite versiuni fidele ale unor opere străine.* SADOVEANU, E. 164. ✦ (În opoziţie cu retroversiune) Exerciţiu (practicat în şcoli) de transpunere a unui text dintr-o limbă străină (în special clasică) în cea maternă. *Versiune latină.*

2. Variantă a unui text sau a unei traduceri. *Ureche a cunoscut... din letopiseţul oficial o versiune cu mult mai completă decît toate cele ce s-au transmis... pînă la noi.* IORGA, L. II 550.

3. Variantă sub care este înfăţişată o întîmplare, un fapt. *Versiunea asta îmi displace profund.* IBRĂILEANU, A. 43. *O versiune spune că* [Parizina] *s-a călugărit.* MACEDONSKI, O. I 255.

4. (Med.) Deplasare a fătului în uter.

VÉRSO s. n. invar. (În opoziţie cu r e c t o) Faţa a doua a unei coli de hîrtie sau a unei foi scrise sau tipărite; dosul paginii.

VÉRSTĂ, *verste,* s. f. Unitate de măsură pentru distanţe, folosită altădată în Rusia (uneori şi la noi), egală cu 1,067 km. *Piaţa se întinde ovală... într-o cerconferinţă de trei verste.* NEGRUZZI, S. I 36.

VERSUÍT, -Ă, *versuiţi, -te,* adj. (Învechit) Scris în versuri. *Asachi a scos şi fabule, intitulate « Fabule versuite ».* La TDRG.

VERSUITÓR, *versuitori,* s. m. (Învechit) Persoană care face versuri; poet, stihuitor. *Dacă versuitorul anonim îşi atingea ţinta, poporul tot adopta, recunoştea, răspîndea cîntarea.* IORGA, L. II 461.

VERSURÉL, *versurele,* s. n. (Mai ales la pl.) Diminutiv al lui v e r s. *Dacă numele i-a fost tipărit la coada vreunor versurele... ferice de el.* NEGRUZZI, S. I 69. *Dalbe păsărele Cînta-n versurele.* TEODORESCU, P. P. 422.

VERŞÓC, *verşoce,* s. n. (Învechit) Măsură mică de lungime, egală cu un palmac. *Acest vas are o înălţime de $5^1/_4$ verşoce.* ODOBESCU, S. II 190.

VERTEBRÁL, -Ă, *vertebrali, -e,* adj. Referitor la vertebre, de vertebre. *Tuberculoză vertebrală.* ✧ *Coloană vertebrală* v. c o l o a n ă **(1).**

VERTEBRÁT, -Ă, *vertebraţi, -te,* adj. Care are vertebre. *Cîinele este un animal vertebrat.* ✦ (Substantivat, f. pl.) Subîncrengătură de vieţuitoare din regnul animal, cu schelet osos sau cartilaginos, a cărui parte principală este coloana vertebrală; (la sg.) animal din această subîncrengătură. *Scheletul omului are, în general, aceeaşi structură ca şi scheletul altor vertebrate.* ANATOMIA 139.

VERTÉBRĂ, *vertebre,* s. f. Fiecare dintre oasele, în formă de inel, care formează coloana vertebrală la om şi la animalele vertebrate şi prin care trece măduva spinării. *Baza scheletului este coloana vertebrală, compusă din 33-34 vertebre.* ANATOMIA 140.

VERTICÁL, -Ă, *verticali, -e,* adj. (Geom.; în opoziţie cu o r i z o n t a l) Care este perpendicular pe suprafaţa unei ape liniştite sau pe un plan orizontal; care are direcţia căderii corpurilor; (sens curent) drept (în sus). [Bolnava] *nu se poate susţine singură în poziţie verticală.* PARHON, O. A. I 268. *Stau lipite de peretele muntelui lespezile verticale ale fîntînii.* BOGZA, C. O. 318. *Ploaia cade verticală din cerescul alambic.* TOPÎRCEANU, P. 78. ✧ *Plan vertical* = a) (Geom.) plan care conţine o verticală; b) (Astron.) plan care trece prin verticala locului. ✦ (Substantivat, f.) Linie dreaptă care cade perpendicular pe un plan orizontal; direcţia urmată de această linie. *Verticala este o dreaptă perpendiculară pe planul orizontal de proiecţie.* GEOMETRIA S. 51. ✧ (Astron.) *Verticala locului* = linie dreaptă care trece prin centrul pămîntului şi printr-un anumit punct de pe suprafaţa lui. ✦ Care vine sau cade drept în jos (de la înălţime). *Căută o poziţie mai comodă, apărîndu-se de lumina verticală a becului.* C. PETRESCU, C. V. 8.

VERTICÍL, *verticile,* s. n. Fel de aşezare a florilor, a frunzelor sau a ramurilor, grupate în jurul unui singur punct al tulpinii.

VERTIGINÓS, -OÁSĂ, *vertiginoşi, -oase,* adj. Care se produce, se mişcă, se succedă foarte repede. *Mihai se sili să asculte această vertiginoasă... disertaţie de geografie.* C. PETRESCU, Î. I 7. *În industriile celelalte s-a înaintat cu paşi vertiginoşi.* SAHIA, U.R.S.S. 94. *E un moment de repaus binefăcător în mijlocul vertiginoasei călătorii.* CARAGIALE, O. III 251. ✧ (Adverbial) *Un expres taie bezna vertiginos.* C. PETRESCU, S. 59. *Vertiginos i s-a depănat prin minte tot romanul.* POPA, V. 229.

VERUÍ vb. IV v. vărui[1].

VÉRVĂ s. f. Belşug de expresii şi de idei redate cu însufleţire şi mobilitate (v. v o l u b i l i t a t e); dispoziţie sufletească favorabilă veseliei, avîntului. *Frumuseţea şi hazul anecdotelor şi episoadelor din viaţa de pescar a autorului, povestite cu o vervă scînteietoare.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, F. 52. *Vezi să nu-ţi uiţi verva şi talentul la Bucureşti.* BASSARABESCU, S. N. 171. *E-un tărăboi ameţitor de glasuri Şi vinul vechi dă vervă tuturora.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 16. *El simte în sală un curent simpatic, care-i aţiţă verva.* VLAHUŢĂ, O. A. III 65. ✧ E x p r. **A fi în** (sau **cu**) **vervă** = a fi însufleţit, volubil, avîntat. *Deputatul era, fireşte, în vervă şi într-adevăr era amuzant.* CAMIL PETRESCU, U. N. 26. *În seara aceea Scarlat a fost mai cu vervă decît oricînd.* C. PETRESCU, Î. II 67.

VERVÉNĂ, *vervene,* s. f. (Bot.) Verbină. *O batistă înmuiată în triplu extract de vervenă.* CARAGIALE, la CADE.

VÉRVER, *ververe,* s. n. (Regional) Clanţă, clampă, ivăr.

VERZÁLĂ, *verzale,* adj. f. (Despre litere tipografice, mai ales la pl., adesea substantivat) (Literă) majusculă.

VERZĂCIÚNE, *verzăciuni,* s. f. (Popular, mai ales la pl.) Verzătură. *Verzăciunile... produc totdeauna friguri.* ŞEZ. I 81.

VERZĂTÚRĂ, *verzături,* s. f. (Familiar, mai ales la pl.) Fructe necoapte, verzi.

VERZÉL, -EĂ, *verzei, -ele,* adj. (În poezia populară) Verzişor[2]. *Nişte păsărele Cîntă viersurele Pe ramuri verzele.* MAT. FOLK. 140.

VERZÍŞ s. n. (Rar) Vegetaţie, frunziş, verdeaţă. *Te plimbai... privind cînd în jos la lutul pămîntului, cînd împrejur la verzişul copacilor.* GANE, N. III 143. [Munţii] *de verziş se despoiau, Cu nori negri se-nvăleau.* ALECSANDRI, P. I 107.

VERZIŞOÁRĂ, *verzişoare,* s. f. 1. Diminutiv al lui v a r z ă.

2. (Iht.) Boiştean.

VERZIŞÓR[1], *verzişori,* s. m. (Învechit) Ostaş (cu uniformă de culoare verde) din cavaleria Ţării Romîneşti. *Veneau roşiorii şi verzişorii călări, despărţiţi în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtînd mintene roşii şi verzi.* ODOBESCU, S. I 73.

VERZIŞÓR[2], -OÁRĂ, *verzişori, -oare,* adj. Diminutiv al lui v e r d e. *Papuci verzişori, Pe la toc cu flori.* TEODORESCU, P. P. 79. *Să sădim un mîndru măr, Năltişor şi verzişor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82.

VERZÍU, -ÍE, *verzii,* adj. Verzui. *Bălţile Bahluiului răsfrîngeau... acelaşi cer verziu de toamnă.* SADOVEANU, Z. C. 72. *Pardesiul d-sale... bătea în floarea verzie a untdelemnului de masline grecesc.* HOGAŞ, M. N. 46. ✧ (Poetic) *Primăvara cea verzie, Cu cosiţa-i aurie, Mi-a sosît voios în ţeară.* ALECSANDRI, P. I 234.

VERZUÍ[1], *verzuiesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Neobişnuit) A avea o culoare verde, a se distinge printr-un colorit verde. *În grădiniţa cu potecile curate, straturile de iarbă*

tînără verzuiau ca niște covoraşe de catifea întinse la soare. REBREANU, R. II 299.

VERZÚI², **-IE**, *verzui*, adj. Care bate în verde. *Avea în ladă o redingotă verzuie.* PAS, Z. I 197. *Poate vrun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac... Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari.* EMINESCU, O. I 134. *Să-ți dau şalvarii mei, Verzui ca foaia de tei, De nu trece glonț prin ei.* TEODORESCU, P. P. 501.

VERZURÍU, **-IE**, *verzurii*, adj. (Rar) Verzui. *Muşcelele acoperite de-o poşghiță verzurie abureau un fum ce se-nălța alene.* DELAVRANCEA, S. 51. *Cea d-a doua bolboşea ochii săi verzurii, scăpărînd scîntei.* id. ib. 92.

VÉSEL, **-Ă**, *veseli*, *-e*, adj. **1.** Care este bine dispus; cu voie bună, voios. *Un copil... se învîrtea în jurul lui cînd încoace, cînd încolo, vesel ca un fluture alb lîngă un pom bătrîn.* REBREANU, R. I 126. *Lume veselă ca astăzi N-am mai pomenit de mult.* IOSIF, PATR. 38. ◇ (Prin metonimie) *Traiul lumii... Cine vor, aceia lese-l, Dară sufletul mi-i vesel, Tinerețea luminată.* EMINESCU, O. I 102. ◇ (Rar, despre animale) *Uite, graurii pe luncă, Veseli, fericiți ce sînt!* COŞBUC, P. I 264. [Porumbeii] *apă veseli c-or gusta.* TEODORESCU, P. P. 39. ◇ Fig. *Drumul urcă întîi anevoie... pe urmă însă înaintează vesel, neted.* REBREANU, I. 9.

2. Care exprimă voie bună, voioşie, bună dispoziție. *Glasuri vesele răsună, Zic vioare, — urlă vîntul.* IOSIF, PATR. 27. ◇ (Adverbial) *Un cucoş... bătu din aripi şi trîmbiță vesel în lumina aurie.* SADOVEANU, O. I 344. *Fata vesel îi zîmbeşte.* CREANGĂ, P. 275.

3. Care aduce veselie, care înveseleşte; desfătător, plăcut. *Mic şi vesel: colo-n fund, Uite-l verde şi rotund Nucul din grădină.* COŞBUC, P. I 261. *Deodată perdeaua de codru se dă la o parte: căsuțe vesele se ivesc pe podişul din dreapta.* VLAHUȚĂ, O. A. II 165. ◇ (Adverbial) *În pădure se făcuse iar liniște, şi soarele lumina vesel.* SADOVEANU, O. VII 38. *Un haiduc trecea prin crîng Singur-singurel cu dorul, Păsările ciripeau, Vesel murmura izvorul.* IOSIF, V. 113.

4. Care se face, se petrece cu voie bună, cu voioşie; plin de veselie. *Dar azi vă dau o veselă agapă.* TOPÎRCEANU, S. A. 3. *Trei fecioare... În veselă horă uşoare sălta.* ALECSANDRI, P. I 190. *Am petrecut două săptămîni vesele.* NEGRUZZI, S. I 68.

VESÉLĂ s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea vaselor folosite la masă; văsărie.

VESELÍ, *veselesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. A deveni vesel, a petrece (bînd şi mîncînd), a se desfăta. V. înveseli. *Să ne veselim singuri.* SADOVEANU, D. P. 152. *Mîncați, beți şi vă veseliți.* CREANGĂ, P. 232. *El tot bea şi veselește, Din pahar nu mai gătește.* ŞEZ. I 148. *Mîndră masă-şi întindea Şi tot bea şi veselea.* ALECSANDRI, P. P. 72. ◇ Fig. *Am avut un fecioraş; El cum ochii deschidea, Ziua că se vesela.* BELDICEANU, P. 93. ✦ Tranz. A face (pe cineva) să fie vesel, voios; a produce (cuiva) bună dispoziție; a distra, a înveseli. *Am plecat din casa părintească ca să fac o faptă care să vesel eas că pe tata.* ISPIRESCU, L. 299. *Rîsu-ți lumea veselește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15.

VESELÍE, (rar) *veselii*, s. f. **1.** Stare de bună dispoziție, de voie bună (v. voioşie, bucurie); manifestare care dovedeşte bună dispoziție. *Otilia fu de o veselie nebună.* CĂLINESCU, E. O. I 87. *Cu voi vin florile-n cîmpie Şi nopțile cu poezie Şi vînturi line, calde ploi, Şi veselie.* COŞBUC, P. I 91. *Cînta de veselie de răsuna castelul tatălui ei.* EMINESCU, N. 17. *Am asiştat prin vis la acea serbare care consacră 20 de ani de existență a societății voastre şi am auzit glumele, veseliile, toasturile nenumărate.* ALECSANDRI, S. 138. ◇ Loc. adv. (Învechit şi popular) **În veselie** = cu bună dispoziție, cu voioşie, vesel. *Pleca în veselie Pe frumoasa lui moşie.* ALECSANDRI, P. P. 166.

2. (Concretizat) Persoană sau obiect care înveseleşte, care bucură. *Anton Pann, Nănescu şi Chiosea-fiul erau veselia grădinilor lui Deşliu, lui Pană Breslea.* GHICA, S. A. 67.

3. Petrecere (cu mîncare şi băutură); ospăț, chef. *În odaia cea mare veselia se încinsese iar... Lăutarii, aţiţați de logofăt, cîntau de zor.* CAMIL PETRESCU, O. I 111. *Trei rînduri de pahare în şir se servîră... Veselia creştea ca o furtună.* MIRONESCU, S. A. 110. *A ținut veselia trei zile şi trei nopți.* CREANGĂ, P. 102.

VESELIÓR, **-OÁRĂ**, *veseliori*, *-oare*, adj. Diminutiv al lui vesel. *A vîndut cirezi de boi Şi trage-n gazdă la noi; Îmi vine cam veselior, C-astăzi a fost vînzător.* TEODORESCU, P. P. 545.

VESELÍRE, *veseliri*, s. f. Acțiunea de a (se) veseli şi rezultatul ei. V. înveselire.

VESELÍT, **-Ă**, *veseliți*, *-te*, adj. Vesel, înveselit. *Veselit nevoie mare Îşi trage cizmele-n picioare.* DEŞLIU, M. 15.

VESELITÓR, **-OÁRE**, *veselitori*, *-oare*, adj. (Învechit) Care înveseleşte, care poate provoca veselie; înveselitor. *Într-o zi veselitoare Voi, plăcute surioare, De la rai v-ați coborît.* ALECSANDRI, P. III 172.

VESÉLNIC, **-Ă**, *veselnici*, *-e*, adj. (Regional) Predispus la veselie, chefliu. *Pe lîngă că era veselnic, chefliu... prinsese gustul de băutură.* La CADE.

VESELÓS, **-OÁSĂ**, *veseloşi*, *-oase*, adj. Vesel. *Fii tu veseloasă, Căci tu eşti mireasă.* COŞBUC, P. II 144. *Nora-i vine veseloasă.* SEVASTOS, N. 210. *S-a-nturnat bucuros, veselos C-a ieşit griul frumos.* TEODORESCU, P. P. 149. ◇ (Adverbial) *Şi-mi vine să-mi înalț fruntea şi s-o scutur veselos.* COŞBUC, P. II 141.

VESMÎNT s. n. v. veşmînt.

VESPASIÁNĂ, *vespasiene*, s. f. (Rar) Closet public. *Paravanul de fier al unei vespasiene.* CAMIL PETRESCU, P. V. 15.

VEST s. n. (În opoziție cu est) Unul dintre cele patru puncte cardinale, partea unde apune soarele; apus.

VESTÁLĂ, *vestale*, s. f. (La romani) Preoteasă care întreținea focul sacru în templul zeiței Vesta. *Se înşiră pe dinaintea mea... Roma veche întreagă, Pontifeci, apoi şi vestale.* MACEDONSKI, O. I 14. *Credeam că mă aflu în timpurile antice şi că văd două vestale.* BOLINTINEANU, O. 354. ✦ (Azi livresc) Femeie virtuoasă.

VÉSTĂ, *veste*, s. f. Veşmînt scurt pînă în talie, de obicei fără mîneci şi fără guler, purtat de bărbați sub haină (v. jiletcă); veşmînt asemănător cu acesta, purtat de femei peste bluză. *Omul se căută în buzunarele vestei negre care-i sugruma burta.* DUMITRIU, B. F. 49. *Mai căută în buzunarul vestei. Mai descoperi cîteva hîrtii de cinci sute.* C. PETRESCU, A. 389. *Vezi să nu-mi uiți prosopul şi vesta albă.* BASSARABESCU, V. 41.

VÉSTE, *veşti*, s. f. **1.** Fapt, întîmplare, noutate care se aduce la cunoştința cuiva; ştire, informație. *Mi-a comunicat veste bună despre prietinul meu.* SADOVEANU, N. F. 139. *Vestea că direcția refuză să pună lui Bozan piciorul s-a întins vertiginos în uzină.* SAHIA, N. 35. *Citind aceste veşti, împăratul a rămas dus pe gînduri.* CARAGIALE, O. III 89. ◇ (Personificat) *Vestea alergase ca focul din prag în prag.* SADOVEANU, O. VII 79. ◇ Loc. adv. **Fără (de) veste** = subit, deodată, pe neaşteptate. *Convoiul, fără veste, A pornit încet la vale.* TOPÎRCEANU, B. 20. *La urma urmelor, unde nu-i dă şi Trăsnea, cel uricios, un pupoi fără veste.* CREANGĂ, A. 98. *Pornindu-mă a-ți vorbi despre vînătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturii.* ODOBESCU, S. III 12. ◇ Expr. **A da de veste** = a aduce la cunoştință, a duce vestea, a înştiința, a vesti. *Da Manea şi cu Necului unde-s? — I-am trimis pe drum înainte, să ni dea de veste cînd o auzi ceva.* BUJOR, S. 152. **A prinde de veste** (sau,

învechit, **a lua veste)** = a afla. *Să nu cumva să te răsufli cuiva, ca să prindă el de veste.* CREANGĂ, P. 29. *Duşmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste.* EMINESCU, O. I 147. *Luînd veste de venirea sa... îi ieşi spre întîmpinare.* GORJAN, H. I 2. (Transilv.) **A lua de veste** = a observa, a remarca, a vedea. *Cimpoieru-i ia de veste. Stă o clipă, hodineşte. Schimbă hora-n cînt de jale.* GOGA, P. 101. **Ce (mai) veste?** = ce e nou? ce noutăţi ştii? *Noroc bun, tînăr voinic! Ce veste, de unde vii?* ALECSANDRI, P. P. 21. *Ce veste, frumoasa mea doamnă?* NEGRUZZI, S. I 145. (În legătură cu p o v e s t e) *Aminteri, ce mai veste-poveste pe la dv.?* CARAGIALE, O. VII 178.

2. (Mai ales în construcţie cu verbele «a merge», «a se duce», «a ajunge» etc.) Zvon; p. e x t. faimă, renume. *Se dusese vestea în lume de cei doi minunaţi coconi.* CARAGIALE, O. III 93. *Lăţitu-s-a vestea-n lume De frumseţa Chiruţii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 491. *Vestea-n ţeară a agiuns De un hoţ cu nume Tuns.* ALECSANDRI, P. P. 162. ✧ (În legătură cu p o v e s t e) *A rămas veste şi poveste din bătrîni, din oameni buni...* ŞEZ. V 510.

VESTEJÍ vb. IV v. veşteji.

VESTEJÍRE s. f. v. veştejire.

VESTEJÍT, -Ă adj. v. veştejit.

VESTÍ, *vestesc,* vb. IV. **I.** T r a n z. (Complementul indică faptul anunţat sau persoana căreia i se anunţă) **1.** A face cunoscut un fapt, a comunica. [Călăreţii] *vesteau căderea Tomşei.* SADOVEANU, O. VII 147. *Nadina, vestită dinainte, îl aştepta.* REBREANU, R. I 258. *În depărtare abia s-aud cocoşii vestind miezul nopţii.* DELAVRANCEA, T. 87. ✧ (Faptul anunţat se indică printr-o completivă indirectă sau un complement indirect) *Pe ţărani îi vestise cîrciumarul Cristea că grecul a trecut spre curte.* REBREANU, R. I 170. *Prin martie, Cănuţă îşi vesti părinţii că are de gînd să se însoare.* BASSARABESCU, S. N. 14. *Să-mi scriu o scrisoare nouă; S-o trimit la maică-mea S-o vestesc de starea mea.* SEVASTOS, C. 308. ✧ (Persoana anunţată se indică printr-un complement indirect, de obicei la dativ) *Plutesc în aer glasuri fermecate, Vestindu-mi pretutindeni primăvara.* IOSIF, P. 13. *Peste o giumătate de ceas, un arnăut intră în salon vestindu-mi că trăsura era gata.* ALECSANDRI, O. P. 258. *Vesteşte cătră toţi că o să merg şi eu.* GORJAN, H. I 7. ✧ A b s o l. *Cînd văzură ei una ca aceasta... fuga la boieri de-i vestiră.* CREANGĂ, P. 159. ✧ R e f l. p a s. *Îndată vestindu-se fapta, a venit maica acelui flăcău plutaş, una Aniţa.* SADOVEANU, O. VIII 247. ✧ R e f l. i m p e r s. *Se vestise la mare depărtare că nohaii au trecut Nistrul după războiul Tomşei.* SADOVEANU, O. VII 77. *Ce-ar zice Roma-ntreagă, cînd s-ar vesti prin ea Că o copilă, sclavă, ocupă mintea mea?* ALECSANDRI, T. II 208. ✧ I n t r a n z. *Aleargă şi vesteşte împăratului despre cele întîmplate.* CREANGĂ, O. A. 254.

2. A anunţa fapte care urmează să se producă; a da de veste. *Un cîine se însărcină să-mi vestească sosirea... sculîndu-se iute de unde stătea.* HOGAŞ, M. N. 65. *Copoii vestesc apropierea vînatului.* ODOBESCU, S. III 42. ✦ A anunţa cuiva sosirea unui vizitator. *Într-o zi, aflîndu-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga.* NEGRUZZI, S. I 49. ✦ A înlesni o previziune; a face să se prevadă; a prevesti. *Adierile tot mai tari şi mai răcoroase ale vîntului vesteau ploaia.* SADOVEANU, O. IV 222. *Dimineaţa de vineri vestea o zi bună.* REBREANU, R. I 175. *Iaca şi soarele răsare, vestind o zi frumoasă.* CREANGĂ, O. A. 94. ✧ R e f l. *S-a vestit multă vreme ploaia, dar norii s-au dus.* DUMITRIU, N. 176. *Soarele se ridicase din ceaţă şi ziua părea a se vesti frumoasă.* SADOVEANU, N. F. 99. ✦ A prezice, a prevesti, a prooroci. *Bătrînii... Trăgeau cu sorţii noaptea, la lună, Şi vesteau fetei mare noroc.* ALECSANDRI, P. I 21. *Cum îmi bate inima! Parcă-mi vesteşte ceva.* id. T. 133. *Plopule, de ce jeleşti? Au vro pacoste cobeşti Ori de moarte mă vesteşti?* TEODORESCU, P. P. 354.

II. R e f l. **1.** A-şi face cunoscută şi simţită existenţa sau prezenţa, a-şi afirma prezenţa. *De departe se vestea uruitul motoarelor.* DUMITRIU, V. L. 111. *Vara acelui an se vestea sub semnul ropotelor de grindină.* C. PETRESCU, A. R. 5. *Florile... se vesteau numai prin parfumul lor.* NEGRUZZI, S. I 236. *Moartea cu-a sa cruzime se arată, se vesteşte În faţa bietului bolnav.* CONACHI, P. 83.

2. (Învechit) A se afirma prin calităţi deosebite; a deveni vestit, cunoscut. [Sinan-paşa] *ajunse de trei ori mare vizir, vestindu-se mai presus de toţi căpitanii turci în toate războaiele ce purtă.* BĂLCESCU, O. II 79. [Cîrpaciul] *s-a vestit dibaci.* PANN, P. V. I 50. ✦ T r a n z. A socoti pe cineva drept..., a considera ca...; a aprecia. *Te vestesc de cel mai nerecunoscător din lume, de om prost şi de nimic.* GORJAN, H. IV 94.

VESTIÁR, *vestiare,* s. n. (În săli de spectacole, în localuri publice şi în instituţii) Loc special amenajat unde funcţionarii sau publicul îşi lasă paltoanele şi pălăriile, pentru a fi păstrate; garderobă. *Îşi încheie nasturii şi înaintă, pipăindu-şi în buzunar cartonul cu numărul vestiarului.* C. PETRESCU, C. V. 60. ✦ Încăpere, situată de obicei la intrarea într-o locuinţă, unde se lasă paltoanele şi pălăriile. V. v e s t i b u l.

— Pronunţat: *-ti-ar.*

VESTIBÚL, *vestibuluri,* s. n. **1.** Prima încăpere (de obicei de proporţii mici) a unei locuinţe, în care se intră din exterior, dintr-un coridor sau de pe palierul unei scări; antreu. *Arendaşul introduse pe Stavrat într-un vestibul mare, unde aşteptară cîteva minute.* REBREANU, R. II 50. *În vestibul îl aştepta un alegător.* VLAHUŢĂ, O. A. III 200.

2. (Accentuat numai *vestíbul)* Prima cavitate a urechii interne, situată lîngă labirintul membranos.

3. (În antichitate) Curte în faţa unei case, situată între uşa de intrare şi stradă.

— Accentuat şi: *vestíbul.*

VÉSTIC, -Ă, *vestici, -e,* adj. De apus, occidental, apusean.

VESTÍGIU, *vestigii,* s. n. (Livresc) Urmă din trecut; rămăşiţă a unui lucru vechi sau, f i g., a unei concepţii, a unei mentalităţi, a unei culturi. V. r e l i c v ă. *Îmbrăcămintea lui roasă, cu manşete albe rotunde... avea oarecare vestigii de eleganţă de mult demodată.* CAMIL PETRESCU, N. 34. ✧ (Poetic) *O vreme, vestigiile furtunii se mai zăresc deasupra înaltului podiş.* BOGZA, C. O. 65.

VESTIMENTÁR, -Ă, *vestimentari, -e,* adj. (Franţuzism) Care se referă la veşminte; al veşmintelor. *Avea în hainele lui, devenite prea largi, vestigii dintr-o mare eleganţă vestimentară.* CAMIL PETRESCU, N. 97. *Îl jena felul ei de a vorbi tare şi vulgar... luxul vestimentar de gust îndoielnic.* C. PETRESCU, Î. II 213.

VESTÍRE, *vestiri,* s. f. **1.** Acţiunea de a v e s t i şi rezultatul ei; înştiinţare, comunicare; ştire, veste. *Cele trei bătăi ale puştilor de aramă fuseseră o vestire pe care o poruncise Tomşa.* SADOVEANU, O. VII 131. *Nu mai zăbovi, ci trimite acum numaidecît menzil cu vestirea.* GORJAN, H. II 154. ✧ (În construcţie cu verbul «a da») *Îndată după aceea trîmbiţaşul lui Potcoavă dădu vestire.* SADOVEANU, O. I 218. ✧ *Buna-vestire* = numele unei sărbători religioase creştine, care se prăznuieşte la 25 martie. ✦ Semn, indiciu. *Vestiri ciudate şi perfide ale bătrîneţii i se strecurau în fibre şi în oase încet.* VORNIC, P. 175. *Ratele de pe gîrlă băteau ferice din aripi, la vestirile că se apropie potop.* C. PETRESCU, A. R. 7.

2. (Popular, în l o c. a d j.) **De vestire** = cunoscut, renumit, vestit; de vază. *Boieri de vestire, de la cinstita împărăţie, Ascultaţi cuvinte de bucurie.* ŞEZ. III 40.

VESTÍT, -Ă, *vestiţi, -te,* adj. Renumit, strălucit, celebru. *Bărbatul ei să fie Un braţ vestit în taberi şi mare-n*

viteție. COŞBUC, P. I 133. *Fata era vestită de frumoasă.* CARAGIALE, O. III 32. *O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale mi s-au pus! Toată floarea cea vestită a întregului Apus.* EMINESCU, O. I 146.

VESTITÓR, -OÁRE, *vestitori, -oare,* adj. Care vestește, care prevestește; prevestitor, anunțător. *Alerga ca prin vis, cu duhul treaz și așteptînd să iasă din desișurile întunecoase de pe marginea drumului cine știe ce făptură primejdioasă, cine știe ce zgomot vestitor de cruzime și vărsare de sînge.* DUMITRIU, V. L. 13. ✧ (Învechit, cu determinarea la dativ) *Capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui.* NEGRUZZI, S. I 143. *Am slobozit cîteva tunuri vestitoare nenorocirii noastre.* DRĂGHICI, R. 22. ✦ (Substantivat) Persoană care duce și aduce vești (v. informator), care anunță (v. sol, crainic), care prevestește, prezice (v. profet), (popular) care însoțește pe nuntași (v. colăcer). *Am avut această naivitate Să cred că voi mai găsi aici poetul, Vestitorul, profetul.* BARANGA, V. A. 23. *Cînd vestitorii ajung la casa ginerelui, mireasa cu ginerele, cu nașul... fac drum întors la noi acasă.* STANCU, D. 184. *Cu voia dumneavoastră se porniră vestitori La-mpărații, frați de-o lege, să trimeată pețitori.* EFTIMIU, Î. 10. *Toți vestitorii spun că au văzut mișcări mari în dosul șanțurilor.* VISSARION, B. 349. *Cuvine-se hirotonirea Cu harul ceriurilor ție, Drept vestitorule apostol Al unei vremi ce va să vie.* GOGA, P. 25. ✧ (Poetic) *Vijelia își trimisese înainte pe cel mai ager dintre vestitorii săi înaripați.* HOGAȘ, M. N. 175.

VESTMÎNT s. n. v. **veşmînt.**

VESTÓN, *vestoane,* s. n. Obiect de îmbrăcăminte bărbătească (în special de uniformă militară) făcut din stofă sau din pînză și care acoperă partea superioară a corpului (peste cămașă); haină, sacou, surtuc. *Se caută pe sub vestonul negru de uniformă.* DUMITRIU, N. 111. *L-a prins de mîneca vestonului și a vrut să-l tragă spre el.* SAHIA, N. 82. [Învățătorul] *purta un veston negru de subt care atîrnau jur împrejur poalele cămășii țărănești înflorite.* REBREANU, R. I 94.

VÉŞCĂ, *veşti,* s. f. Coaja anumitor copaci, din care se face marginea circulară a sitelor, cercul din jurul pietrelor de moară și al rîșnițelor etc.; p. ext. obiect făcut din această coajă. V. văcălie. *Împungînd cu acul în gherghe-ful întins pe veșca de sită, alegea un trandafir.* SADOVEANU, E. C. 245. *Steaua* [colindătorilor] *se face dintr-o veșcă sau văcălie de coajă de tei.* PAMFILE, CR. 127. *Împrejurul pietrelor se află un cerc făcut din coajă de copac, numit veșcă... și care împiedică risipirea făinei.* DAMÉ, T. 153. *Rîșnița are împrejur o veșcă, ca să nu se irosească făina.* ȘEZ. VIII 91. ✧ Expr. **A fi trecut şi prin ciur şi prin veşcă** = a fi trecut prin multe, a avea experiență; a fi trecut și prin ciur și prin dîrmon, v. ciur.

VEŞMÎNT, *veşminte,* s. n. Orice obiect de îmbrăcăminte; (la pl.) totalitatea obiectelor care formează îmbrăcămintea cuiva. *Călcînd peste cioburi de sticlă, tinichele și resturi de veșminte.* ARDELEANU, D. 177. *Strălucitele-i veșminte le aruncă el de groază.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Bine-i stă mîndrei gătată Cu veșminte de la șatră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424. ✧ Fig. *Munții care înconjurau Azuga purtau veșmîntul verde sau alb.* PAS, L. II 156. *Cerul și-a schimbat veșmîntul. Ploaia parcă stă să-nceapă.* TOPÎRCEANU, B. 20.

— Variante: **veştmînt** (SADOVEANU, O. VII 216, EMINESCU, O. I 226, ALEXANDRESCU, P. 135), **vestmînt** (C. PETRESCU, C. V. 238, COŞBUC, P. I 112, CARAGIALE, O. III 92), **vesmînt** (DUMITRIU, N. 6) s. n.

VÉŞNIC, -Ă, *veşnici, -e,* adj. (Și în forma *vecinic*) Care există de totdeauna și va exista întotdeauna; etern. *Din sînul vecinicului ieri Trăiește azi ce moare.* EMINESCU, O. I 178. *Vecinic este numai rîul.* id. ib. 157. ✧ *Somnul cel veșnic* = somnul morții, moarte. ✦ De lungă durată, continuu, permanent. *Pe insulă era primăvară veșnică; un april care nu pleca niciodată din iasomie.* BASSARABESCU, V. 142. *La veșnice prefaceri se pleacă toată firea.* BELDICEANU, P. 133. *Că-n vecinică frăție Sufletu-mi se-nchină ție.* ALECSANDRI, P. I 211. ✦ (Adverbial) Într-una, mereu, necontenit, neîncetat. *Poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor.* REBREANU, I. 9. *Nu au popasuri gîndurile mele, Sămînța lor se zbate veșnic nouă.* GOGA, C. P. 6. *Și furcile de la fîntîni Stau veșnic neclintite-n soare.* DEMETRESCU, O. 72.

— Variantă: **vécinic, -ă** adj.

VEŞNICÍ, *veşnicesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A face ca ceva să rămînă pentru veșnicie; a înveșnici. *Cînd* [omul], *însemnînd gîndurile sale cu caractere nețterse, a zis tipografiei să i le veșnicească pentru urmașii săi, nu s-a mîntuit el prin aceasta de frica de a fi uitat.* KOGĂLNICEANU, S. A. 92.

VEŞNICÍE, *veşnicii,* s. f. (Și în forma *vecinicie*) Faptul de a exista veșnic; spațiu sau timp cu o existență veșnică; eternitate, vecie. *Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei.* VLAHUȚĂ, O. A. 45. *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie.* EMINESCU, O. I 133. *Tu, care ești pierdută în neagra vecinicie.* ALECSANDRI, P. I 119. ✧ Loc. adv. **Pe (sau pentru) veşnicie** = pentru totdeauna. *Dă poroncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veșnicie.* CREANGĂ, P. 249. *Vin'... Că de-acum pe vecinicie Ție sufletul îmi vînd!* ALECSANDRI, P. I 10. ✦ Număr infinit (sau foarte mare); șir nesfîrșit. *În priviri citeam o vecinicie De-ucigătoare visuri de plăcere.* EMINESCU, O. I 200.

— Variantă: **vecinicíe** s. f.

VÉŞTED, -Ă, *veşteji* și *veştezi, -de,* adj. 1. (Despre plante și părți ale lor, p. ext. despre locul unde cresc plantele) Care și-a pierdut prospețimea; care a început să se usuce; veștejit, ofilit. *Și cine s-ar opri să plîngă O frunză veștedă-n cărare, Cînd codrii freamătă alături Și rîd în răsărit de soare.* GOGA, C. P. 119. *Ce triste-mi stați acuma și zdrobite!... Flori veștede, flori moarte, flori iubite.* IOSIF, P. 37. *În cîmpul veșted iată un fir de iarbă verde Pe care-ncet se urcă un galbin gîndăcel.* ALECSANDRI, P. III 25. ✦ (Rar, despre crengi) Lipsit de frunze, despuiat. *Codru-i jalnic ca și mine... Pică-i frunza toată bine, Cu crengi veștede rămîne.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192. ✦ Fig. Lipsit de culoare, mohorît. *Deprins cu toamna veștedă din șes, nu puteam să admir destul variația de culori și de nuanțe... cu care toamna de sub munți învește-mînta grădinile.* GALACTION, O. I 93.

2. Fig. (Despre oameni și despre părți ale corpului lor) Lipsit de vlagă, de prospețime sau de vioiciune; uscat, ofilit. *Cu inima veștedă am trecut mai departe pe linia satului.* SADOVEANU, A. L. 183. *Atunci din ochii veștezi... Tăcînd a șters femeia o lacrimă.* COŞBUC, P. I 142. *Pe cîmpiile tale și pe drumuri, trec fețe serbede și veștede, fluierînd doine dureroase.* RUSSO, O. 42. ✧ (Substantivat, popular) *Te rog și pe mine a mă scrie... Cu viii, cu rumenii, Nu cu morții, veștezii.* MARIAN, Î. 179.

3. Fig. (Despre culori) Palid, șters, mort. *Înaripata molie... bătînd fantastic din aripioarele ei făcute din veștede culori.* ANGHEL, PR. 4. *În umerii obrajilor slomnea acea roșață veștedă a ofticoșilor.* VLAHUȚĂ, N. 150.

VEŞTEJÍ, *veştejesc,* vb. IV. (Și în forma *vesteji*) 1. Refl. (Despre plante și părți ale lor) A-și pierde prospețimea, a deveni veșted, a începe să se usuce; a se ofili. *Dacă o floare se vestejește, oare altă floare nu reînvie mult mai strălucitoare în primăvară?* HOGAȘ, M. N. 110. *Însă toamna a venit, Plopul meu s-a veștejit.* BOLINTINEANU, O. 182. *Florile s-au veștejit De cînd tu le-ai părăsit.* ALECSANDRI, P. I 109. ✧ (Poetic) *Se veștejește*

floarea frumoasei tinereţi. ALECSANDRI, O. 80. (Tranz.) *Mi-au luat-o, mi-au răpit-o şi deodată au veştejit Floarea sufletului tînăr ce-nflorea l-al slavei soare.* DAVILA, V. V. 101.

2. Refl. şi (rar) intranz. (Despre oameni şi despre ceea ce ţine de natura omenească) A se ofili, a slăbi, a lîncezi, a îmbătrîni; a se trece *Frumuseţea veştejeşte, Dar înţelepciunea creşte.* PANN, P. V. III 147. *Bade, de dragostea ta, M-am veştejit ca iarba.* HODOŞ, P. P. 34. *A pus faţa la pămînt, Ci n-a pus-o să-nflorească, Ci-a pus-o să veştejească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 148. ◇ Tranz. (Învechit şi popular) *Îşi veştejea faţa de inimă rea.* PANN, P. V. I 42. [Dragostele] *m-au uscat, m-au vestejit Ca stejarul înfrunzit Cînd de brumă e atins.* ALECSANDRI, P. P. 244. ✦ Tranz. Fig. A păta; a dezonora. *Întreprinseră acum a da lui Potcoavă coroana frăţine-său... vestejită de trei ani pe fruntea unui trîndav cirac al Porţei otomane.* HASDEU, I. V. 183. *Femeia cea mîndră şi uşure de minte calcă în picioare credinţa jurată soţului ei, vestejeşte onoarea sa şi a familiei.* FILIMON, C. 201.

3. Tranz. Fig. A stigmatiza, a înfiera. *Îi veştejeşte faptele.*

— Variante: **veştezí** (ALECSANDRI, P. I 109, CONACHI, P. 12), **vestejí** vb. IV.

VEŞTEJÍRE, *veştejiri,* s. f. Faptul de a se veşteji; ofilire.

— Variantă: **vestejíre** s. f.

VEŞTEJÍT, -Ă, *veştejiţi, -te,* adj. (Şi în forma *vestejit*) 1. (Despre plante şi părţi ale lor; p. ext. despre locul unde cresc plantele) Veşted (1). *Vîntu-o foaie vestejită Mi-au adus, mişcînd feresta.* EMINESCU, O. I 125. *Vesela verde cîmpie acu-i tristă, veştejită.* ALECSANDRI, P. A. 111. *Trandafir roşu-nflorit Şi la urmă vestejit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 98.

2. Fig. (Despre oameni şi părţi ale corpului lor) Veşted (2). *Smaranda, veştejită înainte de vreme, îşi şterse lacrimile cu colţul basmalei şi zîmbi fericită un moment.* REBREANU, R. I 140. *Fira privea... Doi bujori tînjiţi, Doi ochi veştejiţi.* COŞBUC, P. II 160. *Ne-aţi venit apoi... Vestejiţi fără de vreme, dar cu creieri de copil.* EMINESCU, O. I 151.

— Variante: **veştezít, -ă** (EMINESCU, N. 79), **vestejít, -ă** adj.

VEŞTEZÍ vb. IV v. **veşteji.**

VEŞTEZÍT, -Ă adj. v. **veştejit.**

VEŞTMINTÁR s. m. v. **veştmîntar**[1].

VEŞTMÎNT s. n. v. **veşmînt.**

VEŞTMÎNTÁR[1], *veştmîntari,* s. m. (Şi în forma *veştmintar*) Persoană care îngrijeşte de veşmintele bisericeşti. *După slujbă, împerială podoabă, dusă ceremonios de către veştmintari, din biserica mare în paraclis.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 507, 5/1.

— Variantă: **veştmintár** s. m.

VEŞTMÎNTÁR[2], **-Ă,** *veştmîntari, -e,* adj. (Rar) Privitor la îmbrăcăminte, de îmbrăcăminte; vestimentar. *Aceste deosebiri veştmîntare.* CAMIL PETRESCU, O. II 84.

VETERÁN, -Ă, *veterani, -e,* s. m. şi f. 1. (Numai la m.) Bătrîn care a luat parte la unul sau la mai multe războaie. *Au defilat, cu şcolile şi armata, veteranii, — oştenii de la 77, răniţii şi rămăşiţele regimentelor glorioase.* SADOVEANU, O. VI 477. *Vorbesc ca veteran din trei războaie. Am vieţuit în şanţuri şi noroaie.* D. BOTEZ, F. S. 9. ✦ (La romani) Ostaş în vîrstă, ieşit din cadrele armatei, care căpăta calitatea de cetăţean roman (dacă nu o avusese de mai înainte) şi devenea (de obicei) agricultor prin împroprietărire.

2. Fig. Persoană care şi-a desfăşurat activitatea pînă la bătrîneţe într-o instituţie, care a îmbătrînit într-o profesiune; p. ext. om bătrîn. *Galant însă ca totdeauna, tînărul director a dat braţul veteranei şi a închis uşa în urma artei apuse.* ANGHEL, PR. 121. *Bătrînul colonel Enghel... a lăsat plăcute şi vesele suvenire printre subordonaţii lui, acum toţi veterani ai oştirii.* ODOBESCU, S. III 22. *Nălucirile entuziaste care au legănat tinereţea veteranilor din generaţia mea.* ALECSANDRI, S. 89. *Acolo se afla iarăşi al oştilor veteran, Arbur Hatmanul.* NEGRUZZI, S. I 125. ✦ (În trecut, ironic) Student sau elev care rămînea în urmă cu examenele şi îşi termina studiile foarte tîrziu. (Adjectival) *Cu prestigiul şi autoritatea studentului veteran, condusese pe vremuri cîteva mişcări şi greve studenţeşti.* BART, E. 120.

VETERINÁR, -Ă, *veterinari, -e,* adj. Care se referă la prevenirea şi la combaterea bolilor de care suferă animalele. *Secţiunile veterinare orăşeneşti vor avea ca sarcină efectuarea controlului sanitar veterinar în centrele de colectare, îngrăşătorii, abatoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859. (În forma *veterinariu*) *O carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicei şi reţetele... medicinei veterinarii sînt mai peste tot locul foarte binişor furişate printre o mulţime de noţiuni istorice.* ODOBESCU, S. III 11. ◇ *Medic veterinar* (şi substantivat, m.) = medic specializat în medicina privitoare la animale. *Au şi găsit... pe d-l Nae Popescu... om de treizeci şi doi de ani şi medic veterinar.* SLAVICI, la CADE.

— Variantă: (învechit) **veterinăriu, -ie,** *veterinarii,* adj.

VETERINĂRIU, -IE adj. v. **veterinar.**

VETERINĂRÍE s. f. (Rar) Ştiinţă care se ocupă cu prevenirea şi combaterea bolilor la animale; medicină veterinară. *Trimisese cuconu Ioniţă pe nepotul său, Dumitru Dragoş... să înveţe doftoriceasca ştiinţă a dobitoacelor, după cum numea el veterinăria.* HOGAŞ, H. 21.

VÉTO s. n. Drept excepţional pe care îl are cineva (fiindu-i recunoscut prin legi sau convenţii) de a se opune adoptării unei propuneri sau unei hotărîri; formulă prin care se exercită acest drept.

VÉTRELĂ, *vetrele,* s. f. (Învechit) Pînză de corabie; p. ext. corabie. *Trage neîncetat Vetrela pe uscat.* PANN, P. V. I 132. ✦ (Popular, în forma *vetrilă*) Pînză. *Vetrilă să-ţi faci Ca să te-nvăleşti 'N luna lui cuptor, Cînd eşti călător.* TEODORESCU, P. P. 64.

— Variantă: **vétrílă** s. f.

VETRÍ, *vetresc,* vb. IV. Tranz. (Regional, despre păsări şi animale; şi în forma *vintri*) A adulmeca, a simţi de departe. [Potîrnichea] *cum vintreşte apropierea vreunui vînător, îndată apucă la fugă.* MARIAN, O. II 219.

— Variantă: **vintrí** vb. IV.

VÉTRICE[1] s. f. (Mold.; Entom.) Efemeră.

VETRÍCE[2], *vetrice,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina terminată printr-un capitul, avînd flori centrale galbene şi flori marginale albe *(Chrysanthemum vulgare). Înaintau... deschizîndu-şi drum pe sub tufe uriaşe: vetrice, moţul-curcanului, cătină, tătăiş.* GALAN, B. I 84. *Pun în scăldătoarea* [nepoatei]... *ovăz, mălin, vetrice.* MARIAN, NA. 280.

VÉTRILĂ s. f. v. **vetrelă.**

VETRIŞOÁRĂ, *vetrişoare,* s. f. Diminutiv al lui vatră.

1. v. vatră (1). *Eu fac patul să se culce, El ia puşca să mă-mpuşte; Eu mă sui pe vetrişoară, El mă ia de cîrpuşoară Şi mă dă pe uşă-afară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 462.

2. v. vatră (2). *Ei bre!... da şi cînd a vrea dumnezeu să ajungem la vetrişoarele noastre, să ne facem trei cruci mari şi să sărutăm pragul uşii că doar am avut zile cîte buruiene.* GANE, N. II 113.

3. v. vatră (4). *La secerat, din loc în loc se lasă vetrişoare pentru făcut legători.* I. CR. III 226.

VETRITÓR, -OÁRE, *vetritori, -oare,* adj. (Regional) Care adulmecă, care vetreşte. (Cu pronunţare regională) [Corbul] *e foarte simţitor şi vetritoriu.* MARIAN, O. II 7.

VETRÍŢĂ[1], *vetriţe,* s. f. Vetrişoară. *Încăperea avea şi o vetriţă pentru cafea neagră.* SADOVEANU, O. I. 35.

VETRÍŢĂ[2], *vetriţe,* s. f. (Entom.; rar) Vetrice[2].

VETURÍN, *veturini,* s. m. (Italienism învechit) Birjar. *M-am coborît din trăsura veturinului care m-au adus.* ALECSANDRI, în DACIA LIT. 283.

VETÚST, -Ă, *vetuşti, -ste,* adj. (Livresc) Care nu mai este actual; vechi, învechit, demodat, arhaic. *Copiii se simţeau stînjeniţi de portul vetust al părinţilor.* C. PETRESCU, O. P. I 158.

VÉVERIŢĂ, *veveriţe,* s. f. Mamifer de talie mică din ordinul rozătoarelor, cu blana de pe spate roşcată sau neagră, cu pieptul alb, cu coada lungă şi stufoasă; trăieşte prin pădurile de brad şi de foioase *(Sciurus vulgaris). Două veveriţe, una neagră şi alta castanie, amîndouă cu cravate albe, se alungau în spirală în jurul unui fag nalt şi bătrîn.* SADOVEANU, O. VIII 13. *Veveriţe negre şi roşii, cu cozi stufoase şi lungi, din încheietura înaltă a unei crengi îşi cumpăneau zborul spre copacul dimpotrivă.* HOGAŞ, M. N. 73. *Veveriţele şugubeţe cu coada vîlvoi... sar zglobii pe crăcile copacilor, ronţăind alune.* ODOBESCU, S. III 185.

VEXÁ, *vexez,* vb. I. Tranz. A jigni, a ofensa; a contraria. *O vexase pur şi simplu.* CĂLINESCU, E. O. II 20.

VEXÁT, -Ă, *vexaţi, -te,* adj. Jignit, ofensat; contrariat.

VEXATÓRIU, -IE, *vexatorii,* adj. Jignitor, ofensator. *Încarcă statul cu cheltuieli vătămătoare şi naţiunea cu impozite vexatorii.* ODOBESCU, S. III 339.

VEXAŢIÚNE, *vexaţiuni,* s. f. Vorbă sau faptă care supără, jigneşte, contrariază.

VEZETÉU s. m. v. **viziţiu.**

VEZICÁL, -Ă, *vezicali, -e,* adj. Care se referă la vezică; al vezicii, de vezică. *Calcul vezical.*

VEZICÁNT, -Ă, *vezicanţi, -te,* adj. Care produce băşicarea pielii. *Gaze vezicante.*

VEZÍCĂ, *vezici,* s. f. Pungă membranoasă cu pereţi musculoşi în corpul animalelor, în care se adună lichide venite prin canale ale organismului; băşică. V. veziculă. *Vezica urinară.*

VEZICĂTOÁRE, *vezicători,* s. f. Nume dat diferitelor substanţe care produc băşicarea pielii şi care se folosesc ca mijloc terapeutic în unele afecţiuni. (Atestat în forma *vizicatorie) Cîtă frică aveai atuncea, cînd numai o vizicatorie voiem a-ţi pune.* DRĂGHICI, R. 115.

— Variantă: (învechit) **vizicatórie,** *vizicatorii,* s. f.

VEZÍCULĂ, vezicule, s. f. Pungă membranoasă care îndeplineşte diferite funcţiuni organice. V. vezică. *Veziculă pulmonară. Veziculă biliară.*

VEZÍR s. m. v. **vizir.**

VEZIRÍE s. f. v. **vizirie.**

VÍA[1] prep. (Numai în fraze indicînd o rută, un itinerar) Pe drumul, pe direcţia; (trecînd) prin... *Cluj-Bucureşti via Sibiu.*

VIÁ[2], *viez,* vb. I. Intranz. 1. (Astăzi rar; despre fiinţe) A avea viaţă, a fi viu, a exista, a trăi, a vieţui. *Foamea îi dete în ştire că el viază încă.* ISPIRESCU, L. 147. *Inima ei, ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.* NEGRUZZI, S. I 25 *Ginganie fără suflare, Umblă făr-astîmpărare; N-are duh, nici nu viază, Toată lumea îndrepteză* (Ceasornicul). GOROVEI, C. 68.

2. (Despre sentimente, gesturi, atitudini) A trăi (în continuare), a continua să existe; a dăinui. *Sînt alte lumi de care nu-mi dau samă, Viază-n noi, trăiesc în altă parte? Ah, nu-s iluzii, nu-s păreri deşarte! E doina ta cea dulce, dulce mamă!* IOSIF, P. 42. *În poporul romînesc de rînd viază un simţimînt al datoriniţelor sale către ţeară.* ODOBESCU, S. III 559. [Lăpuşneanu] *ca să tragă inimile norodului, în care via încă pomenirea lui Rareş, se însură şi luă... pre fiica lui.* NEGRUZZI, S. I 144.

VIÁBIL, -Ă, *viabili, -e,* adj. (Despre fiinţe, fig. despre organizaţii sociale, idei etc.) Care are putere de viaţă şi este capabil să trăiască; care poate să se menţină viu, să dăinuiască, să dureze. *Una din cele mai viabile rămăşiţe ale capitalismului este naţionalismul burghez.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 39. *Naţiunile socialiste ...sînt mult mai unite şi mult mai viabile decît orice naţiune burgheză.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 165, 2/1. [Natura] *aruncă fărămăturile monstrului neviabil în topitoare, pentru ca să le toarne mai tîrziu într-un tipar normal.* CARAGIALE, N. F. 21.

VIABILITÁTE, s. f. Faptul de a fi viabil, posibilitate de existenţă, de dăinuire, de durată; putere de a trăi. *Forţa şi viabilitatea creaţiei muzicale a lui Ciprian Porumbescu constă în primul rînd în caracterul ei profund popular.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 3/1.

VIADÚCT, *viaducte,* s. n. Pod de piatră, de beton sau de metal, care susţine o cale de comunicaţie terestră deasupra unei văi uscate, deasupra altei căi de comunicaţie etc. înlocuind un rambleu prea mare. *Prin tuneluri şi peste înaltele arcade ale viaductelor, trenul spintecase alţi munţi cu mai măreţe piscuri sub cuşma sclipitoare a gheţarilor.* C. PETRESCU, A. 395. *Pe deasupra capetelor, în lungul viaductelor, trec trenuri aeriene c-un huruit de tunet ceresc.* BART, S. M. 41.

VIAGÉR, -Ă, *viageri, -e,* adj. (Numai în expr.) **Rentă** (sau **pensie**) **viageră** = rentă (sau pensie) pe care o primeşte cineva toată viaţa, dar care nu poate fi transmisă urmaşilor. *Într-o zi mă întorceam de la Cameră şi întîlnesc pe un venerabil bătrîn străin, căruia tocmai în ziua aceea i se votase o pensie viageră de o mie de lei... pe lună.* GHICA, S. 269. *Regulamentul organic a desfiinţat acest privilegiu pentru viitor, conservînd acelor ce-l aveau la 1831 o rentă viageră în bani, pe care-i primeau de la vistierie.* id. ib. XV.

VIÁR, *viari,* s. m. (Entom.) Ţigărar.

VIÁŢĂ, *vieţi,* s. f. 1. (În opoziţie cu moarte) Formă specială de mişcare a materiei, care apare pe o anumită treaptă a dezvoltării acesteia şi care este reprezentată printr-un număr infinit de organisme, de la cele mai simple pînă la cele superior organizate; faptul de a fi viu; stare a ceea ce este viu, fiinţă vie. *Peste moarte a biruit pretutindeni viaţa.* STANCU, U.R.S.S. 84. *Care om nu ţine la viaţă înainte de toate?* CREANGĂ, P. 206. *Pe cînd totul era lipsă de viaţă şi voinţă.* EMINESCU, O. I 132. ◇ Loc. adj. şi adv. **Pe viaţă şi** (sau **ori**) **pe moarte** = în chip deznădăjduit; cu înverşunare, din toate puterile, cu riscul vieţii. *Tecla se îndrăgi de Stoicea pe viaţă şi pe moarte.* GALACTION, O. I 51. *E o luptă pe viaţă şi pe moarte. Să nu rămînem nimenea deoparte.* D. BOTEZ, F. S. 12. *Hotăriţi cum mergeam pe viaţă şi pe moarte, simţeam pentru întîia dată*

în noi o tainică mîndrie. GANE, N. II 102. ◇ Loc. adv. **Cu viață** = viu, teafăr. *Ano, mamă, bine că dumnezeu m-a ținut cu viață ca să-mi văd dreptatea la lumină.* BASSARABESCU, S. N. 158. *Rareori bolnavul ajungea cu viață la cîmpul ciumaților.* GHICA, S. A. 55. **Cu prețul vieții** = cu orice risc. **Între viață și moarte** (mai rar **între moarte și viață**) = în agonie, pe moarte, aproape de moarte; fig. într-o situație grea, penibilă. *Simt că sînt între moarte și viață.* CAMIL PETRESCU, U. N. 216. *L-au lăsat luptîndu-se între moarte și viață.* DRĂGHICI, R. 11. ◇ Loc. adj. **Plin de viață** = plin de energie, cu activitate intensă, vioi, sănătos, robust; vesel. (Fig.) *Uzina a regăsit-o mai plină de viață.* SAHIA, N. 35. **Fără (pic de) viață** = fără vlagă, fără vigoare. *Pelița ei sămăna cu batista subțire, fără pic de viață.* NEGRUZZI, S. I 50. ◇ Expr. **A fi în viață** = a fi viu, a trăi. *Dase ordin ca... în toate zilele să se puie talerul ei la masă, ca și cînd ar fi fost încă în viață.* BOLINTINEANU, O. 370. **A fi om de viață** = a fi om vesel, exuberant, dornic de petreceri. **A prinde (la) viață** v. prinde **(VI 2). A-și da viața** v. da[3] **(I 7). A da viață** v. da[3] **(I 11). A-și lua** (sau **a lua cuiva**) **viața** (sau **zilele**) v. lua **(II 3). A trece** (sau **a se trece**) **din viață** = a muri. *Au căpătat oftică și s-au trecut din viață.* DRĂGHICI, R. 3. **A reveni la viață** v. reveni[2] **(2). A aduce** (pe cineva) **la viață** = a face (pe cineva) sănătos, a vindeca de o boală grea. **A mîntui** (cuiva) **viața** = a scăpa (pe cineva) dintr-o mare primejdie, a salva de la moarte. *Ce cine? — Acel ce au mîntuit viața a doi oameni.* DRĂGHICI, R. 103. **A lungi** (sau **a scurta**) **viața cuiva** = a cruța (sau a ucide) pe cineva, a lăsa (sau a nu lăsa) pe cineva viu. *Domnule, măria-ta, Mai lungește-mi viața.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 497. **A-și pierde viața** v. pierde. **A înceta din viață** v. înceta. **A(-și) mînca viața** v. mînca. **A ridica viața** v. ridica **(I 2). A-și pune viața în primejdie** sau **a-și pune viața la mijloc** = a face ceva cu riscul vieții, a risca foarte mult. *Nime n-ar fi cutezat să treacă pe vreo uliță fără ca să-și puie viața la mijloc.* MARIAN, T. 265. *Dragul mamei, drag! Nu-ți pune viața în primejdie.* CREANGĂ, P. 79. **A avea nouă vieți** v. nouă. **A lua** (sau **a căpăta**) **viață** = a lua ființă, a se naște, a se produce. *Ceea ce a spus Lenin a căpătat viață, a devenit realitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 2/1. *Șoaptele, adînci murmure ce iau viață în pustii.* ALEXANDRESCU, M. 20. ✦ Fig. Ființă iubită, care reprezintă totul în existența cuiva. *Tu ești viața mea și fericirea vieții mele.* ALECSANDRI, T. I 436. ✦ Existență umană, petrecerea omului pe pămînt. *Cîndva... un semen al nostru va pomeni de trecerea noastră și, din veacul vieții, va zîmbi umbrelor noastre trecute pe alt tărîm.* SADOVEANU, D. P. 176. *Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i.* EMINESCU, O. I 82. ◇ Expr. **Cînd ți-i viața mai dragă** = cînd nu te-aștepți, cînd nici nu te gîndești. ✦ Fig. Vietate; om. *Ce ușor este să dai în schimbul unei vieți o jucărie.* SAHIA, N. 60. *Izvor ești de vieți Și dătător de moarte.* EMINESCU, O. I 177.

2. (În credințele religioase, determinat prin «de apoi», «de veci», «veșnic», «viitor» etc.) Existență dincolo de moarte. *Eu o lacrimă de-aicea nu mi-aș da-o pentru toată Nesfîrșita fericire din viața de apoi.* VLAHUȚĂ, O. A. I 44.

3. Mod, fel, condiții materiale și morale, mediu în care se desfășoară existența unei persoane sau a unei colectivități; totalitatea actelor săvîrșite de cineva în timpul existenței sale. *Vai de viața lui dacă aceea pe care o iubește nici nu vrea să se uite la dînsul.* SADOVEANU, O. I 464. *Un pictor italian se instalase pe puntea de sus ca să schițeze cîteva scene din viața de bord.* BART, S. M. 32. *Veghează-n noi porniri de viață nouă.* IOSIF, P. 15. *Toate gîndurile lui se abăturâ asupra acestei vieți curate, pentru care lumea nu era încă decît vis și lumină.* VLAHUȚĂ, O. A. III 36. ◇ Expr. (Familiar) **Viață cusută cu ață** v. ață **(1). A duce viață comună cu cineva** v. comun. ✦ Ceea ce este necesar (hrană, îmbrăcăminte etc.) pentru existența zilnică a cuiva; trai (zilnic). *Retribuția... nu i-ar fi ajuns nici la întreținerea vieții.* BOLINTINEANU, O. 414. ◇ *Costul vieții* v. cost. ✦ Experiență (cîștigată prin contactul cu fenomenele). *Viața ne învață că experiența conducătorilor poate da cele mai bune rezultate atunci cînd se bazează pe experiența maselor, a poporului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 77.

4. Timpul care trece de la nașterea pînă la moartea cuiva; șirul evenimentelor întîmplate în acest timp. *Cînd ne-am sculat, am avut în fața noastră una din acele priveliști pe care rareori în viață ai prilejul de a le întîlni.* BART, S. M. 53. *În o clipă mi se păru că am trăit o viață întreagă.* HOGAȘ, M. N. 25. *Vedea întreaga ei viață, Un cîmp pustiu, prin care ea Cu multă plîngere-și ducea Durerea timpului de față.* COȘBUC, P. II 260. *N-am pățit ov asta numai o dată în viața mea.* CREANGĂ, P. 124. *Cu întemeierea acestor state, evoluțiile istorice ale românilor se fac mai lămurite, viața lor ne este mai bine cunoscută.* BĂLCESCU, O. II 12. ◇ Loc. adj. și adv. **Pe viață** = pentru tot timpul cît trăiește cineva. *A fost amestecat într-un complot... Asta i-a adus arestarea, judecarea și osîndirea la temniță pe viață.* SADOVEANU, E. 49. *Însurătoarea nu-i măr să-l muști și, de nu ți-o place, să-l zvîrli, ci-i pe trai și viață.* SEVASTOS, N. 53. *Titlurile n-au fost decît pe viață, fără a lăsa drept la urmași.* BĂLCESCU, O. II 14. ◇ Loc. adv. **Din viață** = din timpul cînd trăiește cineva, cînd este încă viu. *I-a dat din viață partea lui de moștenire.* (În construcții negative) **În viața mea** = niciodată. ◇ Expr. **O viață de om** = vreme îndelungată. *Nu-i revăzusem de 22 ani! o viață de om!* NEGRUZZI, S. I 67. **Primăvara vieții** v. primăvară. ✦ Povestire a faptelor și a întîmplărilor din timpul cît a trăit cineva; biografie. *Deschid viețile sfinților și văd atîtea și atîtea.* CREANGĂ, A. 22.

5. (Bot., în expr.) *Arborele vieții* v. arbore.

VIBRĂ, *vibrez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre corpuri solide, mai ales elastice) A avea vibrații, a intra în vibrație, a tremura, a trepida; p. ext. a produce sunete. *Clopotele prinseră a vibra.* SADOVEANU, O. III 155. *Statuia cea nepăsătoare Deodată deveni sonoră... Vibra-n năuntrul lui granitul Și lumea plină de mirare Pîndea de-atuncea răsăritul Ca să-i asculte-a lui cîntare.* ANGHELIOSIF, C. M. I 31. *Sarcastic coardele vibrînd Sub mîna cea cu joc îndemînatic.* COȘBUC, P. I 139. ✦ (Despre sunete) A răsuna (ca un ecou). *Sunetul glasului ei îmi vibra încă în urechi.* SADOVEANU, A. L. 179. *Sunete prelungi, jăluitoare, se loveau de pereții stîncilor, care le răsfrîngeau spre larg, unde vibrau pierdute în singurătatea mării.* BART, S. M. 57. *Glasul majorului se încălzise încetul cu încetul, și acum vibra ca la comandă la citirea rîndurilor următoare.* D. ZAMFIRESCU, R. 163. ◇ Fig. *În glasul ei straniu i se părea că vibrează o vrajă nouă, ca și cum de ieri pînă azi s-ar fi schimbat.* REBREANU, P. S. 166.

2. Fig. A tremura (cu licăriri); a pîlpîi. *Sus vibra cerul albastru în chepengul pătrat. În șlep atîrna lumina drept în jos.* DUMITRIU, N. 135. *În depărtare, spre Siret, vibra lumina.* SADOVEANU, E. 111. *Unde de fierbințeală vibrau peste bisericuța adormită.* GALACTION, O. I 42. ◇ Tranz. fact. *Văzduhul vibrează albastre coarde, Sub talpă glia înfierbîntată arde.* BENIUC, V. 55.

3. Fig. (Despre oameni) A fremăta, a palpita (sub impresia unei emoții). *Toderiță Todericiu vibra ca un pom tînăr în suflare de vînt. Era mișcat și obosise dintr-o dată.* VORNIC, P. 34. *Un emotiv vibrează așa de tare, fenomenul emoției e atît de puternic la dînsul, încît obiectul observației lui e mai mare.* IBRĂILEANU, S. 231. *Amîndoi luptau... își aduceau partea lor de energie în marea și generoasa frămîntare a vieții, vibrau de durerile altora.* VLAHUȚĂ, O. A. III 75. ◇ Tranz. fact. *Aceasta îi*

vibra, ca o strună întinsă, toată ființa. C. PETRESCU, C. V. 343.

4. Fig. A se manifesta cu putere, a fi plin de viață, a trăi intens, a fremăta. *Întreaga Moscovă vibra de rîsul acela imens al tinereții și al primăverii.* BOGZA, M. S. 10. *Momentele lui Caragiale vibrează de vioiciune, ascuțime, umor și ironie.* SADOVEANU, E. 147. *N-are de ce regreta că s-a însurat timpuriu cu o fată săracă, dar vibrînd de inițiativă și de energie.* C. PETRESCU, R. DR. 302.

VIBRÁNT, -Ă, *vibranți, -te,* adj. **1.** Care vibrează; p. ext. care produce sunete puternice (v. răsunător). *Dinăuntrul apelor* [Oltului] *încep să se audă chemările lungi, vibrante... ale trîmbiților metalice.* BOGZA, C. O. 126. *Acea voce mlădioasă și vibrantă care mergea de la cîntec pînă la tunet.* SADOVEANU, E. 158. ◇ *Consoană vibrantă* (și substantivat, f.) = consoană care se rostește prin atingerea ușoară a vîrfului limbii de alveolele incisivilor superiori, ceea ce formează succesiv mai multe ocluziuni alveolare foarte slabe și foarte scurte.

2. Fig. Care face să vibreze, care pune în mișcare sentimente; emoționant, impresionant. *Declarația lui vibrantă, străbătută de mîndrie stăpînită... încălzi pe arhiduce și-i făcu bucurie.* VORNIC, P. 113.

3. Care se manifestă puternic, plin de viață. *Era o făptură vibrantă de energie.* C. PETRESCU, C. V. 207.

VIBRÁRE, *vibrări,* s. f. Faptul de a vibra.

1. Vibrație (1). *Clopotul avea o vibrare de cîntec, pe care n-am mai auzit-o de-atunci niciodată.* SADOVEANU, O. VIII 215. *O divină melodie... printre frunzi alin adie Și tot crește mai sonoră, mai plăcută, mai frumoasă, Pîn'ce umple-ntreaga luncă de-o vibrare-armonioasă.* ALECSANDRI, P. A. 126.

2. Tremurare (ușoară), pîlpîire. *Ești fericită ca o zi cu soare: O gingașă vibrare de lumină Din creștet blond și pînă la picioare.* D. BOTEZ, P. O. 100.

3. Emoție, simțire puternică. *Inima lui crește plină... De o tainică vibrare.* ALECSANDRI, P. A. 122.

4. (Tehn.) Acțiunea de îndesare a materialelor granulare de construcție prin lovire ușoară și des repetată cu ajutorul vibratoarelor.

VIBRATÍL, -Ă, *vibratili, -e,* adj. Care vibrează, care poate avea vibrații. ◇ *Cili vibratili* v. cil.

VIBRATÓR[1], *vibratoare,* s. n. **1.** Aparat cu care se face vibrarea materialelor granulare de construcție.

2. Aparat care schimbă curentul electric continuu în curent alternativ.

3. Aparat electroacustic fără clopot, bazat pe principiul soneriei electrice, sunetele de semnalizare fiind produse prin vibrația unei lame metalice.

VIBRATÓR[2]**, -OÁRE,** *vibratori, -oare,* adj. Care vibrează, vibrant. (Fig., atestat în forma *vibrător*) *Îl găsii pe Vater Hermann transfigurat, vibrător, impetuos.* GALACTION, O. I 234.

— Variantă: **vibrătór, -oáre** adj.

VIBRĂȚIE, *vibrații,* s. f. **1.** Mișcare periodică du-te vino, cu frecvență relativ înaltă; mișcare oscilatorie, vibrare (1). *Un clopot bătu de patru ori, limpede și cu vibrații prelungi.* DUMITRIU, N. 98. ◇ *Vibrație sonoră* = vibrație perceptibilă pentru ureche. (Glumeț) *Jos pe-un vîrf de campanulă Pururea-n vibrație, Și-a oprit o libelulă Zborul plin de grație.* TOPÎRCEANU, P. 155.

2. Vibrare (2). *Bolta cerească se limpezise și, în vibrația orbitoare a dimineții, părea căptușită cu o imensă pînză de mătasă albastră.* BART, S. M. 54.

VIBRĂTÓR, -OÁRE adj. v. **vibrator.**

VIBRIÓN, *vibrioni,* s. m. (Mai ales la pl.) Tip de bacterie de formă cilindrică, încovoiată și cu cili. *Vibrionul holerei.*

VICÁR, *vicari,* s. m. Ierarh auxiliar care îndeplinește funcții administrative, ca locțiitor al patriarhului sau al altor demnitari bisericești.

VICARIÁT, *vicariate,* s. n. Funcția sau demnitatea de vicar; durata funcției. ✦ Reședința vicarului; regiunea unde se exercită autoritatea vicarului.

VICE- Element de compunere, însemnînd «adjunct», «subordonat imediat» și care servește la formarea unor substantive, ca: vicepreședinte, viceconsul, vicerege etc.

— Variantă: (învechit) **vițe-.**

VICEAMIRÁL, *viceamirali* s. m. Ofițer din marina militară, avînd grad inferior amiralului și superior contraamiralului.

VICECÓNSUL, *viceconsuli,* s. m. Persoană care înlocuiește pe consul cînd acesta lipsește sau care îndeplinește funcția de consul într-un oraș unde nu există consul.

VICEPREȘEDÍNTE, *vicepreședinți,* s. m. Persoană care ține locul președintelui, cînd acesta lipsește; locțiitor de președinte.

VICEPREZIDÉNT, *viceprezidenți,* s. m. (Ieșit din uz) Vicepreședinte. *Viceprezidentul Negri fu nevoit să citească cu voce tare un act din regulamentul adunării.* BOLINTINEANU, O. 280.

VICEREGÁL, -Ă, *viceregali, -e,* adj. Care depinde de vicerege, condus, comandat de un vicerege. *Spre a-și veni la scop, începe a cere... dreptul de a cumpăra flota viceregală din Egipt.* ALECSANDRI, S. 100.

VICERÉGE, *viceregi,* s. m. Demnitar care guvernează o țară sau o provincie în numele unui rege. *În locul unei domnii de șapte ani* [Cantacuzino] *visează să devină prinț ereditar sau vicerege al românilor.* BOLINTINEANU, O. 253.

VICEVÉRSA adv. Inversînd rolurile, situațiile; invers, reciproc. *Dumneata ai la una tocmai numărul care a cîștigat la cealaltă și... — Și... ce? — ...Și viceversa.* CARAGIALE, O. I 350. *Pe scenă talentul unui artist schimbă chiar defectele în calități și viceversa, cînd artistul e un păpușer.* ALECSANDRI, S. 65.

VICIÁ, *viciez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la aer) A strica, a face dăunător pentru respirație. ✦ Fig. A corupe, a deprava, a strica. *Lenea viciază moravurile.*

2. (Jur., cu privire la acte, dispoziții etc.) A face defectuos (prin nerespectarea anumitor reguli sau prescripții).

— Pronunțat: *-ci-a.*

VICIÁT, -Ă, *viciați, -te,* adj. **1.** (Despre aer) Încărcat cu mirosuri grele sau cu bioxidul de carbon provenit din respirație; stricat, infectat, alterat. ✦ Fig. Depravat, desfrînat, corupt, vicios. *Oameni cu o mentalitate viciată.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 2/2. *Prietenia ce încercase să mă păstreze cît mai departe de atmosfera viciată în care trăiau... robii din mahalaua cu nume rușinos.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 198.

2. (Jur.; despre acte, dispoziții etc.) Vicios.

— Variantă: **vițiát, -ă** (ARDELEANU, D. 82) adj.

VICIÉRE, *vicieri,* s. f. Acțiunea de a vicia și rezultatul ei; stricare, alterare.

VICINÁL, -Ă, *vicinali, -e,* adj. (Despre drumuri) Care leagă o localitate (mai ales un sat) cu alta vecină. *Pregătirile ce se fac pămîntului pentru a-l pune în stare ca să fie bun de întrebuințat sînt: 1 drumurile vicinale, 2 stîrpitul pietrelor, 3 stîrpitul pădurilor.* I. IONESCU, M. 317.

VICIÓS, -OÁSĂ, *vicioşi, -oase,* adj. (Şi în forma *viţios*) **1.** Care are defecte; defectuos. *Convin că această cartă are părţi vicioase.* BOLINTINEANU, O. 457. ◇ *Cerc vicios* v. cerc (1 2). ✦ Fig. Cu vicii, depravat, destrăbălat, corupt. *În realitate însă, cetăţeanul turmentat al lui Caragiale nu e nici viţios, nici păcătos, ci ignorant şi prostit.* GHEREA, ST. CR. I 345. *Era, în adevăr, un om dezordonat, dar nicidecum viţios.* CARAGIALE, O. III 234. *Oricît de cinstită O faptă e în sine, dar poate fi prea rea, Cînd scopul ei se trage din viţios izvor.* NEGRUZZI, S. II 269.

2. (Jur.; despre acte, dispoziţii etc.) Care are vicii de formă sau de fond (şi este nevalabil). *Testament vicios.*

— Pronunţat: *-ci-os.* — Variantă: **viţiós, -oásă** adj.

VICISITÚDINE, *vicisitudini,* s. f. (Mai ales la pl.) Succesiune de împrejurări grele; p. ext. necaz, suferinţă, nenorocire. [Limba romînă] *s-a păstrat unitară şi bogată, cu toate vicisitudinile istoriei poporului nostru.* L. ROM. 1956, nr. 6, 11. *Dureri şi vicisitudini personale au împovărat greu viaţa şi simţirea mea.* GALACTION, O. I 31. *În studiul amănunţit al cronicilor se va înfăţişa deseori prilejul de a vorbi despre vicisitudinile Costineştilor.* IORGA, L. I 63.

VÍCIU, *vicii,* s. n. **1.** Defect, neajuns, cusur, lipsă. *Descompunerea formei, dispariţia adevăratei măiestrii este unul din viciile cele mai grave ale artei formaliste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 332, 4/4. *Este acesta un viciu al gustului nostru?* NEGRUZZI, S. I 335. ◇ *Viciu de conformaţie* = dispoziţie anormală a unor părţi sau organe ale corpului; diformitate fizică. (Jur.) *Viciu de formă* = greşeală esenţială în ce priveşte forma unui act (atrăgînd după sine nulitatea actului).

2. Pornire firească spre rele, apucătură rea, patimă; desfrîu, dezmăţ, destrăbălare. *În altă lucrare dramatică personagiile sînt personificarea tuturor virtuţilor şi viciilor posibile.* GHEREA, ST. CR. II 249. *Viciul este o pasăre de noapte ce pradă la întuneric; ascunde-te de dînsa la lumină, că nu te va putea găsi.* BOLLIAC, O. 261.

— Pl. şi: *viciuri* (ALECSANDRI, S. 154, NEGRUZZI, S. I 334). — Variantă: **vîţiu** (C. PETRESCU, C. V. 24, NEGRUZZI, S. I 288) s. n.

VICLEÁN, -Ă, *vicleni, -e,* adj. **1.** Făţarnic, ipocrit, perfid; (cu sens atenuat, uneori cu o nuanţă de simpatie) şiret, şmecher, isteţ. *Boier Milescule... ce ştii despre cărţile care au fost trimise la Orheieni în chip viclean, ca fiind din partea lui Dumitraşcu-vodă?* SADOVEANU, Z. C. 163. *Ce interes avut-ai, ce foloase, Ca să m-atragi cu vorbele-ţi viclene Prin locurile-acestea dubioase?* TOPÎRCEANU, B. 97. *Fata babei, vicleană cum era, lua ciurul şi fuga în casă la babă şi la moşneag, spuind că ea a tors acele fuse.* CREANGĂ, P. 284. *E sfios ca şi copiii, Dar zîmbirea-i e vicleană.* EMINESCU, O. I 109. ◇ (Substantivat) *Limba celui viclean e mai fină ca pînza păianjenului.* DELAVRANCEA, T. 112.

2. Rău, crud, neîndurător, hain. (Fig.) *Începuse să fluiere şi să geamă un vînt viclean dinspre Dunăre.* DUMITRIU, B. F. 149. *Zaharia Duhu îşi spuse că într-adevăr pe fata lui Alecu Toader Precup o pot prinde primejdii mai viclene decît ploile şi viscolele, împotriva cărora neam de neamul ei au ştiut să afle adăpost.* C. PETRESCU, A. 446.

3. (Învechit şi arhaizant) Care îşi calcă credinţa; necredincios, trădător. (Substantivat) *Dimcea a făcut să cadă capetele viclenilor, lovindu-i numai cîte o singură dată cu o pană de oţel ageră ca un brici.* SADOVEANU, F. J. 291. *Am tăiat fărîmele scrisoarea şi răvăşelele viclenei şi le-am pus pe jăratecul din căţuie.* NEGRUZZI, S. I 66. [Mihai] *puse de tăie pe trădătorii Dumitru, Chissar... ca nişte vicleni de domnie şi stricători de ţară.* BĂLCESCU, O. II 162. ✦ Fig. Care trădează sau poate trăda. *De ce... să nu avem parte să călcăm iarba verde, fără a lăsa după pasul nostru urme viclene.* GANE, N. I 205. ✦ Care nu crede în învăţăturile religiei creştine; păgîn. *Demult, în vremi mai mari la suflet, Erai şi tu haiduc, moşnege, Cînd domni vicleni jurau pe spadă Să sfarme sfînta noastră lege.* GOGA, P. 17. ✦ (Substantivat, m.) Duh necurat, diavol, drac. *Vicleanul pizmuia pacea feţelor şi-şi virî coada.* ISPIRESCU, L. 49.

— Variantă: (regional) **hicleán, -ă** (ŞEZ. I 258) adj.

VICLEÍM, *vicleimuri,* s. n. Dramă populară reprezentînd naşterea lui Hristos, care se joacă la ţară de flăcăi costumaţi, cu prilejul crăciunului şi al anului nou. *A umbla cu vicleimul.* ◇ Fig. *Fugi de zîmbetul făţarnic şi de strîngerea de mînă A acestor măşti ce firea omenească o îngînă. Fugi. — E un vicleim ridicul, monoton din cale-afară.* VLAHUŢĂ, O. A. I 73.

VICLENÉSC, -EÁSCĂ, *vicleneşti,* adj. (Învechit şi arhaizant) Viclean (1). *Tu n-ai cunoscut niciodată Dreptul din slova domnească Răstălmăcită şi viclenească.* DEŞLIU, G. 53. *El poate să-mi arate Un drum fără primejdii, cărări nesămănate De asupriri nedrepte, de curse vicleneşti.* ALEXANDRESCU, P. 45.

VICLENÉŞTE adv. (Învechit şi arhaizant) În mod viclean, perfid, prin înşelăciune.

VICLENÍ, *viclenesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A fi, a se purta ca un viclean, uneltind (pe ascuns) împotriva cuiva; a-i face cuiva rău (în ascuns). *Destul ai viclenit asupra tatălui meu. — Ba n-am viclenit asupra tatălui tău, ci totdeauna m-am luptat în luptă dreaptă.* EMINESCU, N. 7. ✦ Refl. A deveni rău, a se înrăi. *Lumea s-a viclenit şi oamenii au sărăcit.* RETEGANUL, P. II 3.

2. Tranz. (Învechit) A trăda, a înşela. *Dacă vreunul din ei îşi va vicleni credinţa, atunci să-l bată . . .dumnezeu.* HASDEU, I. V. 65. *Greaca ta, stăpîne... te vinde pre tine şi te viclenişte.* NEGRUZZI, S. II 31. ✦ A ispiti, a iscodi. *Se luă, deci, pe lîngă dînsul... viclenindu-l ca să-i afle puterea.* ISPIRESCU, L. 279.

VICLENÍE, *viclenii,* s. f. Însuşirea de a fi viclean; faptă, purtare de om viclean; perfidie, falsitate, trădare; (cu sens atenuat, uneori cu o nuanţă de simpatie) şiretenie, şiretlic, stratagemă. *Zîmbetului îi atribuiam numai viclenie.* SĂDOVEANU, O. VIII 211. *Avea nişte ochi... fără nici un amestec de viclenie.* GALACTION, O. I 85. *Hei, dragele mele vere, zice spînul, cu viclenia lui obicinuită.* CREANGĂ, P. 209. *Dacă vreţi să aveţi o idee despre vicleniile lui politice, ascultaţi.* BOLINTINEANU, O. 252. ◇ Expr. **A o întoarce la viclenie** (sau **la şiretlic**) v. întoarce (II 1).

VICLENÍRE, *vicleniri,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Actiunea de a (se) vicleni; viclenie. *S-a bălăcit în tina tuturor viclenirilor străine de dînsul şi de firea pietroasă a Vardarilor: făţărnicie, linguşeală, minciună.* C. PETRESCU, A. R. 45.

VICLENÎT, -Ă, *vicleniţi, -te,* adj. (Învechit şi arhaizant) Prefăcut, fals, perfid; viclean. « *Tot omu-i slobod la-nvăţătură* » *Glăsuia viclenita scriptură.* DEŞLIU, G. 53.

VICLENITÓR, -OÁRE, *viclenitori, -oare,* adj. (Învechit, adesea substantivat) (Persoană) care viclenşte, care trădează. *Viclenitorii voştri acum să găsesc dormind, să cercăm ca doar îi vom supune.* DRĂGHICI, R. 290.

VICLEŞÚG, *vicleşuguri,* s. n. Viclenie, perfidie, prefăcătorie; (cu sens atenuat) şiretlic, şmecherie, stratagemă. *Vicleşugul moşneagului deodată i se lămuri cu desăvîrşire.* SADOVEANU, O. VII 116. *Eu îi deşirai vicleşugul lucrului, cum e spre folosul lui şi-al ţării.* DELAVRANCEA, O. II 102. *Spînul, văzînd că i s-a dat vicleşugul pe faţă, se răpede ca un cîne turbat la Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 278. *O milă făţărnicită cu vicleşug.* CONACHI, P. 249.

VÍCOL s. n. v. viscol.

VICOLÍ vb. IV v. viscoli.

VICÓNTE, *viconți,* s. m. (În unele țări din apus) Titlu de noblețe ereditar, intermediar între baron și conte; persoană purtînd acest titlu.

VICONTÉSĂ, *vicontese,* s. f. (În unele țări din apus) Soția sau fiica unui viconte. *Ce e muzeul acesta de conți, contese... viconți, vicontese?* C. PETRESCU, Î. II 55.

VICSUÍT, -Ă adj. v. văcsuit.

VÍCTIMĂ, *victime,* s. f. 1. Persoană care suferă chinuri fizice sau morale din partea oamenilor sau a societății. [Ienicerii] *se azvîrliră asupra victimei, tăiară majestosul cap... și-l înălțară pe o sulițâ.* HASDEU, I. V. 166. *Priviți: e țara plină de tristele-i victime, Ologi, ciuntiți, orbi, mizeri, sluțiți de-a lui cruzime.* ALECSANDRI, T. II 73.

2. Persoană care suferă urmările unei întîmplări nenorocite (boală, accident etc.). (Fig.) *Un moment i se pare că-i victima unei vedenii și... se tot șterge la ochi.* SP. POPESCU, M. G. 67.

3. (În antichitate) Om sau animal jertfit unui zeu.

VICTÓRIE, *victorii,* s. f. 1. Succes în război, în luptă; biruință, izbîndă. *Armata romînă a obținut o mare victorie pe frontul de la Mărășești.*

2. Succes obținut într-o competiție, la un concurs. *Echipa noastră de fotbal a obținut victoria.*

3. Fig. Biruință a unei idei, a unei teorii sau a unei politici asupra altora opuse; reușita unui principiu. *Victoria socialismului în U.R.S.S.* ✦ Rezultat deosebit obținut într-un domeniu de activitate. *Victoria metalurgiștilor de la Hunedoara.*

VICTORIÓS, -OÁSĂ, *victorioși, -oase,* adj. Care a obținut o victorie; învingător, biruitor, triumfător. (Fig.) *Întreg sufletul începe să fie cuprins de același simțimînt puternic și victorios.* GHEREA, ST. CR. III 261.

VID[1], *viduri,* s. n. Spațiu lipsit de materie ponderală. *Atomii sînt infiniți ca număr, tot așa precum vidul e infinit ca întindere.* MARINESCU, P. A. 31. ✧ Fig. *Se ghicește și aici... vidul acela resimțit, iarna, în oricare stație climatericâ.* CAMIL PETRESCU, T. II 63. ✧ *Vid barometric* = spațiul din care s-a retras mercurul în barometrul cu mercur. ✧ Loc. adv. **În vid** = a) (în construcție cu verbele «a sări», «a se arunca», «a cădea» etc.) în gol. *Senzația căderii în vid e așa de vie, încît simți cum se taie respirația.* BART, S. M. 41; b) (mai ales în construcție cu verbele «a se uita», «a privi») cu privirea fixă, fără a avea un obiect precis, fără țintă. *Ana își pipăi colierul de la gît și privi în vid.* C. PETRESCU, C. V. 226. *Cu ochii țintă în vid privea ca un somnambul.* BART, S. M. 78.

VID[2], **-Ă,** *vizi, -de,* adj. (Fiz.; despre un spațiu) Care nu conține materie ponderală. ✦ (Rar) Deșert, gol. *Cu ciocul spintec pînza-albastră Și cerurile le deschid. De-acolo url-un glas de tunet: «Vedeți că cerul este vid?».* BENIUC, V. 11. ✦ Fig. (Despre ochi) Fără expresie, șters. *Ochii vizi* [ai domnului Hube] *înconjurați de niște ochelari cu cercuri negre... priveau fără să adune soarele în ei.* ANGHEL, PR. 79.

VIDANJÁ, *vidanjez,* vb. I. Tranz. A goli, a curăța latrinele.

VIDANJÁRE, *vidanjări,* s. f. Acțiunea de a vidanja.

VIDANJÓR, *vidanjori,* s. m. Lucrător care curăță latrinele.

VÍDMĂ, *vidme,* s. f. (Regional) 1. Fantomă, nălucă. *De năluciri și de vidme mintea le pățiținră.* CONACHI, P. 303.

2. Vrăjitoare. *Poate n-ai știință ce vidmă de fată e aceea: cînd vrea, se face pasere măiastră.* CREANGĂ, P. 246. ✧ *Vidma-pădurii* = muma-pădurii.

VÍDRĂ, *vidre,* s. f. 1. Mamifer carnivor de mărimea unei vulpi, cu degetele picioarelor unite printr-o pieliță; își face vizuini pe malul apelor, hrănindu-se cu pești *(Lutra vulgaris). Părintele egumen ne arată cum se uită și cum rîde vidra din fundul rîmnicului.* SADOVEANU, O. VII 187. *Vidrele colțate de pe malul bălților.* ODOBESCU, S. III 185.

2. Blana prelucrată a vidrei (1); lutru. *Purta căciulă țuguiată de astrahan și blană cu guler de vidră.* SADOVEANU, B. 130.

3. (În basme) Monstru fabulos, hidră. *Au trecut peste nenumărate țări și mări și prin codri... în cari fojgăiau bălauri, aspide veninoase, vasiliscul cel cu ochi fărmăcători, vidre cîte cu douăzeci și patru de capete.* CREANGĂ, P. 94. ✦ (În credința pescarilor de pe malul Dunării) Duh care locuiește în fundul apei. *Cam înspre soare răsare Vedea pe vidra a mare, Din picioare scăpărînd Din gură văpăi lăsînd.* PAMFILE, M. R. I 292. *Cam la fundul matiței Găsi pe puiul vidrei.* TEODORESCU, P. P. 95.

VÎE, *vii,* s. f. 1. Teren sădit cu viță; plantație de viță. *Casa bătrînească cu toată pojijia ei, o vie cu livadă frumoasă, vite și multe păseri alcătuiau gospodăria babei.* CREANGĂ, P. 3. *Cîntă cucu-n deal la vie, Inima ca să-mi învie.* BELDICEANU, P. 95. *Nu mi-au venit încă buțile cu vin de la viile din jos.* NEGRUZZI, S. I 82.

2. (Adesea în compusul: *viță de vie)* Viță (I 1). *Vița de vie tot învie, Iară vița de boz, tot răgoz.* CREANGĂ, P. 210. *Să trăiască moș Noe, cel care-o discoperit via!* ALECSANDRI, T. 843. *Bine-a zis frunza de vie Că dragostea nu-i moșie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 219.

VIENÉZ[1], **-Ă,** *vienezi, -e,* adj. De la sau din Viena; ca al locuitorilor din Viena; ca la Viena. *Muzică vienezâ.* ✧ *Șnițel vienez* = carne muiată în ou și în pesmet, apoi prăjită în tigaie.

VIENÉZ[2], **-Ă,** *vienezi, -e,* s. m. și f. Persoană care este originară din Viena sau care locuiește în Viena.

VIÉR[1], *vieri,* s. m. Cel care se ocupă cu cultura viței de vie și cu fabricarea vinului (v. podgorean); îngrijitor, păzitor la vie. *S-a aflat că pe neamț îl cheamă Franț Capca și că e de meserie vier.* STANCU, D. 53.

VIER[2], *vieri,* s. m. 1. Porc necastrat; mascul lăsat de prăsilă. *Și-n tot cotețul S-adăposteau cîte cinzeci de scroafe Cu godăcei. În vremea asta vierii Mîncau pe-afară.* MURNU, O. 233.

2. Porc mistreț mascul. *Cad pe brînci gliganii și vierii săgetați.* ODOBESCU, S. III 110. *Intrînd în dușmani singur, ca vieru-n stuhul tare, Au prins pe hanul Mirza.* ALECSANDRI, P. III 284.

3. (La pl.) Numele popular al unei constelații. *Steaua Aldebaran... are alături vierii, porcii sau scroafa cu purcei.* PAMFILE, CER. 170.

VIÉRBĂ, *vierbe,* s. f. (Regional) Grup de trei fire de tort formînd o unitate de măsură la urzit (egală cu a zecea parte dintr-o jirebie).

— Pronunțat: *vi-er-.*

VIEREÁSĂ, *vierese,* s. f. Soția vierului; îngrijitoare la vie. *Am dat poruncă vieresei... să facă tot ce va fi de trebuință în socoteala mea.* La CADE.

— Pronunțat: *vi-e-.*

VIERÍT s. n. Îndeletnicirea, ocupația vierului.

— Pronunțat: *vi-e-.*

VIERMĂR, *viermare,* s. n. Cuib de viermi, mulțime mare de viermi; viermărie. *Lucrătorii, cu cizme grele, pline de var și de zoaie, forfotesc ca într-un viermar.* ARDELEANU, D. 10.

VIERMĂNĂR, *viermănari,* s. m. (Regional) Muscă de culoare galbenă, care se hrănește cu resturi de carne sau de materii vegetale intrate în putrefacție *(Sarcophaga carnaria).*

VIERMĂNÓS, -OÁSĂ, *viermănoși, -oase,* adj. Cu viermi, mîncat de viermi. *Mere viermănoase.*

VIERMĂNOȘĂ, *viermănoșez,* vb. I. Refl. A se umple de viermi. (Cu pronunțare regională) *Se ghermănoșază alunele.* La HEM 949.

VIERMĂRÁIE s. f. Viermărie. *Trupurile se frămîntau ca-ntr-o viermăraie.* CAMILAR, N. I 123.

VIERMĂRÍE, *viermării,* s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime mare de viermi; forfoteală de viermi. *Și foiau pe punte... răniții ăia, ca o viermărie.* V. ROM. decembrie 1950, 12. *Cînd intri în crîșmă, parcă socotești c-ai intrat într-o viermărie, într-un furnicar.* La TDRG. ✧ Fig. *Priveau lung pe sub cușme cum se scurg viermăriile omenești.* CAMILAR, N. I 232.

VIÉRMĂT s. n. Viermuială. *Acolo nu mai avea în jur viermăt de oameni.* SADOVEANU, D. P. 92. *Era un haos, o forfotă, un viermăt de oameni.* C. PETRESCU, S. 88. *Mă gîndesc în ce urgie și ce viermăt păcătos trăiești.* ȘEZ. VIII 75.

VIÉRME, *viermi,* s. m. Nume dat unor animale nevertebrate, lipsite de picioare, cu trupul moale, lungăreț, acoperit cu o piele lucioasă, care formează o încrengătură a regnului animal; (popular) nume dat larvelor de insecte. *Tremuri ca un vierme pînă-n fundul vieții tale.* MACEDONSKI, O. I 276. *În iepure este o prepeliță și în prepeliță sînt trei viermi.* ISPIRESCU, L. 262. *Sufletul tău, dragă, sub vălul grațios, S-ascunde ca un vierme în crinul cel frumos.* BOLINTINEANU, O. 117. ✧ (În imprecații) *Cine face orz din grîu, Șază-n sînge pînă-n brîu, Să-l mînce viermii de viu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 281. ✧ Expr. **A trăi ca viermele în hrean** (sau **în rădăcina hreanului**) = a duce o viață amărîtă și a se deprinde cu o astfel de viață. **A avea viermi (neadormiți),** se spune despre copiii neastîmpărați, care nu-și află locul. **A-l mînca** (pe cineva) **viermii de viu,** se spune despre cei foarte leneși și foarte murdari. ✧ Fig. *Să poți fi scutit la bătrînețe de scîrbă — viermele inimii.* SADOVEANU, D. P. 23. *În miezul istoricului din el, mijea în noaptea asta înstelată, în umbra cedrului, viermele tuturor îndoielilor cunoașterii.* CAMIL PETRESCU, O. II 31. *Nimeni nu știa ce vierme îl rodea la inimă.* ISPIRESCU, L. 393. ✧ Compus: **viermc-de-mătase** = larva unui fluture (originar din China), pe care omul îl crește, cu îngrijiri speciale, pentru firul pe care îl secretă și în care se învelește cînd trece de la starea de larvă la cea de cocon și care, prelucrat, formează un material textil foarte prețios *(Bombyx mori). Sub razele lunii, viermele-de-mătase rodea frunza pădurilor de dud.* BOGZA, M. S. 116. *Viermele-de-matase dascal la țesut să-ți fie.* CONACHI, P. 298.

VIERMIȘÓR, *viermișori,* s. m. **1.** Viermușor.
2. Femela licuriciului. [Femeiușca licuriciului] *n-are de fel aripi, ci seamănă mai mult unei larve. De aici vine apoi și datina rominilor din unele părți... de a o numi... viermișor.* MARIAN, INS. 45.

VIERMUÍ, *viermuiesc,* vb. IV. Intranz. A mișuna, a forfoti în număr mare, a se mișca neîncetat de colo-colo, a foi (ca viermii). *În patru sute de curți viermuiesc atîția copii, de nu știu ce-o să mai fie.* SADOVEANU, P. M. 199. *În lumina roșie oamenii viermuiau ca niște umbre fără odihnă.* REBREANU, R. II 206. ✧ (Prin metonimie) *În vale viermuiesc turbanele.* VLAHUȚĂ, R. P. 24. ✧ Fig. *Poetul cu mare talent și varietate ne-a făcut să vedem viermuind și încolăcindu-se toate aplecările lacome, slugarnice și zavistioase ale boierilor.* ODOBESCU, S. II 533.

VIERMUIÁLĂ, *viermuieli,* s. f. Faptul de a viermui; forfoteală, mișcare neîntreruptă; viermăt. *Văzuse viermuiala trupurilor închircite pe podelele ca de cocină.* PAS, L. I 319. *Două ceasuri după răsăritul soarelui, era o viermuială în Amara, de parcă satul ar fi pornit să-și mute locul ca o șatră cînd s-a isprăvit popasul.* REBREANU, R. II 172.

VIERMUÍRE, *viermuiri,* s. f. Acțiunea de a viermui; forfoteală, mișcare neîntreruptă; viermuială. *Cumplita... viermuire a glotimii, întărîtată de amenințarea ploii, năucită de vîntoasă.* C. PETRESCU, A. R. 9.

VIERMULÉȚ, (rar) *viermuleți,* s. m. Viermușor. *Cucul îi răspunse: mănînc furnici și de multe ori, de multe fealiuri de viermuleți.* ȚICHINDEAL, F. 339.

VIERMÚȘ, *viermuși,* s. m. (Rar) Viermușor. *Se apucă să crească gîndaci-de-mătase... Nestîrpite însă bine, furnicile se întoarseră și viermușii mureau pe capete.* MACEDONSKI, O. III 57.

VIERMUȘÓR, *viermușori,* s. m. Diminutiv al lui vierme. *Viața fluturilor? Întîi ou mic... apoi viermușor.* VISSARION, B. 263. *Viermușorii... țărîna au de-nvelitoare.* CONACHI, P. 269.

VIÉSC, VIEÁSCĂ, *viești,* adj. (Regional, în expr.) *Măr viesc* = soi de mere cu gust dulce, cu coaja roșie bătînd în vînăt. *Un soi de perje care se fac de mărimea unui măr viesc.* La HEM 2173.

VIESPÁR, (1) *viespare,* s. n., **(2, 3)** *viespari,* s. m. **1.** Cuib de viespi. *Au fost vîrîți într-un tîrg plin nu ca un stup, ci ca un viespar.* SADOVEANU, Z. C. 344. (Cu pronunțare regională) *Scorburile sălciilor bătrîne erau pline de vespare.* SANDU-ALDEA, U. P. 106.
2. (Entom.) Gărgăun.
3. (Ornit.) Albinărel.

VIESPĂRIȚĂ, *viespărițe,* s. f. **1.** Viespar **(1).**
2. (Ornit.) Albinărel.

VIESPĂRÍE, *viespării,* s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de viespi.

VIERS, *viersuri,* s. n. (Popular; și în forma *vers*) Melodie, cîntec, arie. *O trișcă suna și-i răspundea de departe viers de doină.* CAMILAR, N. I 107. ✦ Ciripitul melodios al păsărilor. *Mierla cîntă-n vers subțire Pentru-o noastră despărțire.* ȘEZ. III 53. ✦ (Rar) Sunetul instrumentelor muzicale. *După trei luni i se dă pruncului... apă petrecută printr-un fluier sau clarinetă, anume ca să capete și el versul acestor instrumente.* MARIAN, NA. 421. ✦ Glas, voce (mai ales cînd intonează melodii). *Avea un viers frumos și tremurător de te pătrundea la inimă.* SADOVEANU, O. VI 89. *Fetele nu umblă cu colindul... Și fiindcă uneori nu se învoiesc cu aceasta... se îmbracă băiețește și gustul tot și-l fac. Le dă însă de gol viersul.* PAMFILE, CR. 48. *Un viers sonor și dulce, dar plin de întristare Lasă să se auză în noapte o cîntare.* BOLINTINEANU, O. 6. ✦ (Rar) Strigătul unor animale. *Șoarecele, auzind acel groaznic viers* [al leului] *au alergat și îndată cunoscu pre făcătoriul de bine al său.* ȚICHINDEAL, F. 37. ✦ (Neobișnuit) Vorbire, cuvîntare. *Deacă părerea noastră va fi justă și deacă viersul nostru va fi convingător, atunci culpeșul își va simți vina și se va îndrepta.* ODOBESCU, S. I 504.
— Variantă: vers s. n.

VIERSUÍ, *viersuiesc,* vb. IV. Intranz. (Popular) A cînta, a îngîna un cîntec.

VIÉSPE, *viespi,* s. f. 1. Insectă din ordinul himenopterelor, asemănătoare cu albina, avînd trupul foarte subțire la mijloc, abdomenul galben, prevăzut cu un ac cu care înțeapă; trăiește în roiuri organizate *(Vespa vulgaris). Nenorocitul îndrăznește, perpelindu-se ca un cîine încăierat de viespi... venea de-a rostogolul.* GALACTION, O. I 44. *O viespe cu trupul subțire și înelat dădu cu îndărătnicie tîrcoale perelor de pe masă.* C. PETRESCU, S. 178. *O viespe subțire-n mijloc, ageră și fină.* TOPÎRCEANU, B. 82.

2. Fig. Femeie rea și aprigă. *Se înduioșa de viața lui pustie, uitîndu-se mereu peste umăr spre ușă, să nu-l prindă vreo viespe de soră, cu paharul la gură.* PAS, Z. I 225. *Stăpîna acestei slujnice era viespea care înălbise pe dracul.* CREANGĂ, P. 96. *Să se mai împotrivească viespei de soacră n-avea chip.* I. CR. II 264.

VIESPEROÁICĂ, *viesperoaice,* s. f. (În basme) Nume dat unei zîne rele. *Viesperoaica fugi cu o falcă în cer și cu alta în pămînt.* POPESCU, B. II 40.

VIESPIȘÓR, *viespișori,* s. m. Diminutiv al lui viespe. *Un fel de viespișor negricios.* MARIAN, INS. 228.

VIESPÓI, *viespoi,* s. m. Specie de viespe mare, lungă de doi pînă la patru centimetri *(Sirex gigas).*

VIÉT, *vieturi,* s. n. (Regional, cu sens colectiv) Mulțime de vii; podgorii. *Grindină, foc arzător, De vieturi stricător.* ȘEZ. III 117.

VIETÁTE, *vietăți,* s. f. Ființă, viețuitoare. *Nu se vedea niei un om, nici o vietate, afară de insecte și de stoluri de vrăbii.* CĂLINESCU, E. O. I 104. *Zărise în pom o vietate mică de tot, ca un ghem castaniu.* CAMIL PETRESCU, O. I 155. *S-au adunat toate vietățile: cele din ape, cele de pe uscat și cele zburătoare.* CREANGĂ, P. 92.

VIEȚIȘOÁRĂ, *viețișoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui viață (4). *Rămîne... surdă de urechea dreaptă pentru toată viețișoara ei.* GALAN, B. I 31.

VIEȚUÍ, *viețuiesc,* vb. IV. Intranz. 1. A se afla în viață, a fi viu; a exista, a trăi. *Este sigur că a lui soție, Cît va viețui, Are să respecte a sa datorie.* BOLINTINEANU, O. 50. *Mulți ani să viețuiești, măria-ta.* ALECSANDRI, T. II 158. ✦ A se întreține, a-și procura mijloacele necesare traiului. *Stau în cîmp și mă gîndesc Cu ce o să viețuiesc? N-am lețcaie în chimir.* ALECSANDRI, P. P. 228.

2. A ședea, a locui, a trăi într-un anumit loc. *Prin partea locului unde viețuia el, mai toți oamenii purtau gușă sub bărbie.* STANCU, D. 43. *Aicea viețuia ursita lui, pe care au fost răpit-o un zmeu.* SBIERA, P. 94.

3. A-și duce viața într-un anumit fel. *Feciorii or trăi-n lume cum voi ați viețuit.* EMINESCU, O. I 61. *Olga viețuia foarte retrasă.* NEGRUZZI, S. I 44. *Doina cînt, doina șoptesc, Tot cu doina viețuiesc!* ALECSANDRI, P. P. 224.

4. A trăi laolaltă, în același loc cu cineva; a conviețui. *Umblu veselă și cînt Că mi-a dat badea cuvînt C-amîndoi vom viețui Cîte zile sînt și-or fi.* CORBEA, A. 72. *Îi murise bărbatul după un an de viețuit împreună.* CĂLINESCU, E. O. II 193. *Zece ani au viețuit ei în căsătorie.* ISPIRESCU, L. 133.

VIEȚUÍRE, *viețuiri,* s. f. Faptul de a viețui; existență, trai, mod de a trăi. *Mulți nu pot să dispună de timpul lor, fiind acel timp ocupat cu... cîștigarea mijloacelor de viețuire.* ALECSANDRI, S. 64. *Ploile ce nu încetau făceau monotonă viețuirea la T. Ocnilor.* NEGRUZZI, S. I 318. *După întîmplările viețuirii pacinice sau tulburate... noroadele și-au mărit nevoile, și-au sporit gîndurile, și-au dezvoltat limba lor.* RUSSO, O. 66. *Simpla viețuire Eu știu să o prețuiesc.* ALEXANDRESCU, M. 223.

VIEȚUITÓR, -OÁRE, *viețuitori, -oare,* adj. Care viețuiește, trăiește, este în viață; viu. *Dacă materia este supusă... evoluțiunii, cu atît mai mult celula, ca și ființele viețuitoare pe care le constituie.* MARINESCU, P. A. 57. *Spiritul omului viețuitor nu se conduce de clasificările noastre.* GHEREA, ST. CR. II 250. *Șiretenia... este proprie tuturor ființelor viețuitoare.* BOLINTINEANU, O. 299. ✦ (Substantivat, mai ales f. pl.) Ființă; vietate. *Felurite soiuri de viețuitoare trăiesc... pe puntea șlepului de fier.* BART, E. 330. *Privazul îngust al ușii se umplu cu un fel de dihanie, căreia cu greu i-ai fi putut hotărî un loc pe scara lungă a viețuitoarelor.* HOGAȘ, M. N. 82. *Fiecare viețuitor răspunde într-un fel ori într-altul la dureri, la lovituri.* GHEREA, ST. CR. III 30.

VIÉZURE, *viezuri,* s. m. Mamifer din ordinul carnivorelor, cu trupul greoi, acoperit cu peri lungi și aspri, cu picioarele scurte, cu capul lungăreț, cu un rît asemănător cu al porcului *(Meles meles);* bursuc. *Ca un viezure își răsucea capul — o clipă n-avea astîmpăr.* VLAHUȚĂ, O. A. 380. *Viezurii cu perii suri, lungi și drepți ca țepele.* ODOBESCU, S. III 185.

VÎFEL, *vîfeli,* s. m. (Regional) Vornicel, vătăjel. *În fruntea tuturor nuntașilor merg vîfelii, patru la număr.* MARIAN, NU. 430.

VÎFELIȚĂ, *vîfelițe,* s. f. (Regional) Drușcă.

VIFIRÎT, -Ă, *vifiriți, -te,* adj. (Regional; despre părul sau coama calului) Țesălat, pieptănat. *Lîngă galbenul jugastru, Paște negrul cal mai bun, Cel cu coama vîfirită Și cu coada bici făcută.* PĂSCULESCU, L. P. 53.

VÎFOR, *vîfore,* s. n. Vînt puternic, furtună, de obicei însoțită de ninsoare. V. viscol, vijelie. *Iată-l în lungul anilor de concentrare, putrezind cu plutonul lui sub aceleași ploi, bătut de aceleași vîfore.* CAMILAR, N. I 31. *Noaptea căzuse deplină; iar vîforul parcă slăbea și zăpada cădea mai deasă.* SADOVEANU, O. VII 365. *Vîforul șuera, gemea și urla în răstimpuri cu glas acum de frunze spulberate, acum de codri zbuciumați.* HOGAȘ, M. N. 175. ✧ Fig. *Au îndurat sărăcie și batjocură... au trecut printr-un vîfor de nemulțămiri.* SADOVEANU, la CADE. *Ei scot din a lor arcuri un vîfor de săgeți.* ALECSANDRI, O. 216.

VIFORÁ vb. I v. **viforî.**

VIFORÁTEC, -Ă adj. v. **viforatic.**

VIFORÁTIC, -Ă, *viforatici, -e,* adj. (Și în forma *viforatec)* Viforos, înviforat, cuprins de vifor. *Astfel precum viforatecul cer prin zîmbet îl face Iarăși senin.* COȘBUC, AE. 17. *Un vîrtej viforatec mă-mpinse ca să mă iau după urmele tale.* ODOBESCU, S. I 143.

— Variantă: **viforátec, -ă** adj.

VIFOREÁLĂ, *viforeli,* s. f. (Popular) Faptul de a viforî; viforniță. *De cu seară ploi, ninsoare, Peste noapte viforeală.* TEODORESCU, P. P. 74.

VIFORÍ, pers. 3 *viforăște,* vb. IV. Intranz. A fi furtună, vifor. V. viscoli. *Azi-noapte a viforît și a nins.* CARAGIALE, O. VII 197. *Culcă-te ca să dormim Că n-a nins, n-a viforît: Vînt de vară c-a bătut.* TEODORESCU, P. P. 77.

— Variantă: **viforá,** pers. 3 *viforează* (PĂSCULESCU, L. P. 53, ANT. LIT. POP. I 490), vb. I.

VIFÓRNIC, -Ă, *vifornici, -e,* adj. (Rar) Ca un vifor; (v. viforos); fig. aprig, înflăcărat. *Și-a zis cea cu ochii de fulger, Palas Atene, de mîn-apucînd pe vifornicul Ares... Haide-napoi să pornim.* MURNU, I. 88.

VIFÓRNIȚĂ, *vifornițe,* s. f. Furtună, vijelie, vînt mare însoțit de zăpadă; viscol. V. vifor. *Vifornița... trecea prin livezi pustiite, scuturînd flori de omăt, și cînta cu glasuri felurite.* SADOVEANU, O. II 115. *Era de o*

săptămînă o viforniță crîncenă, după o iarnă destul de ușoară. CAMIL PETRESCU, O. I 54. ✧ Fig. *În ce parte l-o fi aruncat viforniță războiului?* I. CR. III 326.

VIFORÓS, -OÁSĂ, *viforoși, -oase,* adj. **1.** Vijelios, furtunos; (despre vînt, nori) care aduce vifor, viscol. *Mă apucase vremea rea la baltă, o ploaie viforoasă care răscolea în șuvițe lungi, în stropi fumurii, apa.* SADOVEANU, O. VII 345. *Un vînt viforos, venit de afară prin spărtura unei ferestre, trecu șuierînd peste capetele lor.* GANE, N. II 25. *Verdeața se ivește Și cerul se dezbracă de viforoșii nori.* ALEXANDRESCU, P. 24.

2. Fig. (Despre lucruri în mișcare) Năvalnic, agitat, năprasnic. *Iar noianul viforos, izbindu-și apele de amîndouă malurile înalte ale albiei, prea înguste pentru el, se răsfrîngea spre mijloc, spumegînd.* HOGAȘ, M. N. 218. ✧ Fig. *Au răsunat în curte și în celule viforoasele accente ale imnului proletar.* PAS, Z. IV 128. *Toate în Moldova, domnule de Marenne, sînt scurte, trecătoare și viforoase: și cele bune și cele rele.* SADOVEANU, Z. C. 74. *Viforoase erau vremile cele vechi... Pămîntul era acoperit de dărîmături și de trupuri moarte.* RUSSO, O. 43. ✧ (Adverbial) *Sevasta plîngea viforos.* SLAVICI, N. II 19.

VIG, *viguri,* s. n. (Popular) Val, sul de pînză, de postav sau de altă țesătură. *Rafturile gem de viguri neîncepute.* STANCU, D. 378. *Te-oi ascunde Tot în viguri de giolgiuri Și-n valuri de postavuri.* BIBICESCU, P. P. 271. *Tu Mariță nu mai sta, Ia... foarfeca Și vigu cu abăoa Și croiește-o ipingea.* ȘEZ. XII 78.

VIGÁN, *vigane,* s. n. (Regional) Rochie (de postav).

VIGILÉNT, -Ă, *vigilenți, -te,* adj. Care lucrează cu grijă, care își face datoria conștiincios. *Aceste dificultăți... nu pot fi superioare silințelor unei administrațiuni vigilente.* I. IONESCU, D. 480. ✦ Care manifestă vigilență; care este atent și observă uneltirile, manevrele adversarului. *Popoarele trebuie să fie vigilente.*

VIGILÉNȚĂ s. f. Comportare plină de grijă, de atenție, de conștiinciozitate. *Am păstrat prietenia mea față de ei cu o vigilență adevărat sacerdotală.* GALACTION, O. I 18. ✦ Atitudine de observare atentă a mișcărilor din jurul său, în scopul de a preveni sau a descoperi acțiuni neprielnice, ostile, dușmănoase. *Vigilența revoluționară este de neconceput fără sprijinul activ al maselor, fără participarea de zi cu zi a milioanelor de muncitori, țărani muncitori și intelectuali la îndeplinirea efectivă a funcțiilor statului de democrație populară.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 423. *Ordinea nu depinde de mulțimea paznicilor, ci de vigilența lor.* REBREANU, R. II 21.

VIGOÁRE s. f. Putere, forță, energie, vitalitate. *Radu Comșa călca în gerul aspru al iernii, fără nici o vigoare.* C. PETRESCU, Î. II 151. [Natura] *dă sufletului aripi și trupului vigoare, Femeii frumusețe, iar geniului scîntei.* CERNA, P. 59. *Aceste certuri... dau vigoare și energie cugetărilor și acțiunilor.* BOLINTINEANU, O. 421. ✧ Fig. *Vigoarea nesecată a pămîntului pe care lucra de douăzeci și cinci de ani, parcă îi dăruise ceva din viața lui.* ANGHEL, PR. 56. ✧ Loc. adj. (Despre legi, regulamente, dispoziții) **În vigoare** = cu putere de aplicare, valabil într-un anumit timp. *Ați fi în tot dreptul de a-mi imputa că clevetesc lucrările Comisiunii centrale, sprijinind că ea a făcut reviziunea legilor în vigoare.* KOGĂLNICEANU, S. A. 123. ✧ Expr. **A intra în vigoare** v. intra (II 6).

VIGÓNIE s. f. **1.** Fir textil obținut din deșeurile de bumbac sau din fibre rezultate prin destrămarea zdrențelor.

2. Fir textil obținut din părul mătăsos al unei capre din America de Sud.

VIGURÓS, -OÁSĂ, *viguroși, -oase,* adj. Plin de vigoare, puternic. *Iarba creștea viguroasă și deasă.* C. PETRESCU, C. V. 300. ✧ (Adverbial) *Acuma mai observă, tușind viguros, că, după părerea lui, trebuie procedat cu ultima energie.* REBREANU, R. II 227.

VIIȘOÁRĂ, *viișoare,* s. f. Diminutiv al lui vie (1). *Și din ea* [a ieșit] *o viișoară Înflorită, mlădioară.* ALECSANDRI, P. P. 21.

VIITÓR[1] s. n. **1.** (În opoziție cu trecut) Timpul care urmează prezentului. *Viitorul și trecutul sînt a filei două fețe.* EMINESCU, O. I 196. *După trecut putem judeca viitorul.* NEGRUZZI, S. I 271. *Așa zice tot omul ce-n viitor trăiește.* ALEXANDRESCU, P. 77. ✧ Loc. adv. **Pe (sau în) viitor** = de acum înainte. *Voiește cu tot dinadinsul ca lucrurile să meargă într-altfel pe viitor.* ODOBESCU, la CADE.

2. Situație, stare (viitoare) pe care și-o creează cineva; perspectivă de viață care se deschide înaintea cuiva. V. carieră[2]. *Ce carieră strălucită, ce viitor extraordinar îți așteaptă!* BARANGA, I. 156. *Safta a început să discute cu cuconu Vasilică Popazu despre viitorul Mariei.* SADOVEANU, O. IV 299. *Am ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea... Îmi zdrobiți viitorul cu gălăgia.* REBREANU, I. 88. *Brațul tău ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie, Ție însăți pregătește viitor de libertate.* ALECSANDRI, P. A. 72. ✧ (Rar, la pl.) *Își puneau visurile tovărășie și-ncepeau să-și clădească viitoruri.* VLAHUȚĂ, O. A. 112. ✧ Loc. adj. **(Plin) de viitor** sau **cu viitor** = care are toate condițiile pentru a ajunge la o situație de frunte, la o carieră frumoasă, la o viață bună. *Nu știu dacă din sala aceea de tineri plini de viitor a ieșit pînă azi vreun om întreg.* GALACTION, O. I 336. *Îi găsim noi* [fetei] *un băiat bun și cu viitor.* C. PETRESCU, C. V. 110.

— Formă gramaticală: (rar) pl. (2) *viitoruri.*

VIITÓR[2], -OÁRE, *viitori, -oare,* adj. **1.** Care va veni de aici înainte, care urmează prezentului, care va fi, va exista, va apărea într-un timp mai îndepărtat. *Luă hotărîre nestrămutată a ținea feciorii și viitoarele nurori pe lîngă sine.* CREANGĂ, P. 3. *Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei de față și a revoluțiilor ei viitoare.* BĂLCESCU, O. II 11. *Cine îmi va spune Ce-o să aducă ziua și anul viitor?* ALEXANDRESCU, P. 77. ✧ (În concepția religioasă) *Viața viitoare* = viața spirituală care se presupune că ar continua după moarte. *Îți răsplătesc, îmi zise, în viața viitoare, O, dă-mi juneța ta.* EMINESCU, O. IV 15. *Data viitoare* v. data[1]. (Gram.) *Timp viitor* (și substantivat, n.) = timp verbal care exprimă o acțiune ulterioară momentului vorbirii. ✧ (Substantivat, f. pl.) *Ele nencetat lucrează... pentru o pregătire întru cele viitoare.* CONACHI, P. 280.

2. (Învechit) Care vine, care e în drum spre... *Bathori... era acum viitor spre hotarele Țării Românești, cu oști grele.* BĂLCESCU, O. II 102.

VIITORÍE s. f. (Învechit) Viitor. *De ai făcut un lucru și vrei ca să-l păstrezi Pentru viitorie, apoi să depărtezi Tot răul de-nainte-i și-orice-mpiedicare.* NEGRUZZI, S. II 292.

VIITORÍME s. f. (Învechit și arhaizant) **1.** Viitor (1). *Eminescu a făcut un salt în viitorime.* SADOVEANU, E. 83. *Tu n-ai avut de gînd... să arăți poeților din viitorime poteca cea bună.* ODOBESCU, S. III 11.

2. (Cu sens colectiv) Oamenii din viitor, generația viitoare; urmașii. *Trebuie o pildă pentru viitorime.* NEGRUZZI, S. I 232. *Noi n-am ajuns încă așa departe ca să putem trata cu nepărtinire istoria contemporană; aceasta este treaba viitorimii.* KOGĂLNICEANU, S. A. 77.

— Formă gramaticală: (rar) pl. (1) *viitorimi* (SADOVEANU, E. 10).

VIITÚRĂ, *viituri*, s. f. **1.** (Uneori determinat prin «de apă») Creştere bruscă (de obicei de scurtă durată) a debitului unui curs de apă, datorită unei ploi torenţiale sau topirii bruşte a zăpezilor şi a gheţurilor; umflare a apelor curgătoare (avînd drept consecinţă revărsarea acestora). V. i n u n d a ţ i e. *Bolovani lăsaţi în loc ani întregi de viiturile cele mari ale primăverii.* GALAN, Z. R. 43. *La cea dintăi strajă a nopţii, s-a auzit în Poiana Ursului freamătul grăbit al codrului, ca o viitură de ape mari.* SADOVEANU, N. P. 66. *La cea mai mică viitură de ape comunicaţiile încetau.* GHICA, S. XVII. ✦ (Rar) Şerpuire înceată a apei; undă. [Mierlele] *urmăreau cu interes mişcarea apei la dolii. În viiturile acestea line... hălăduieşte peştele mărunt.* SADOVEANU, V. F. 71.

2. Mîl, pietriş, bolovani etc. aduşi de apele curgătoare cînd se revarsă. *Viitură multă... acoperea o parte din grădina părinţilor. Butuci întregi încurcau locul şi apele furioase trecuseră prin garduri ca prin piepteni.* GALACTION, O. I 205.

VIJELÍE, *vijelii*, s. f. Vînt puternic, însoţit de obicei de descărcări electrice şi de precipitaţii atmosferice. V. f u r t u n ă, u r a g a n. *Te-au apucat vijelii şi te-au spulberat viscolele cu măzăriche ale sfîrşiturilor de toamnă.* SADOVEANU, O. VI 50. *Mergea grăbit... încotro îl mîna vijelia.* GALACTION, O. I 48. [Codrul] *se zbuciumă, se-ndoaie, geme Bătut de neagra vijelie.* IOSIF, P. 87. *Cam pe la amiază deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pămînt, nu altăceva.* CREANGĂ, A. 30. ✧ (În comparaţii) *Cînd porniră ei, sosiră şi cazacii ca o vijelie şi izbitura lor fu ca trăsnetul.* SADOVEANU, O. VII 12. *Intră pe uşă ca o vijelie.* HOGAŞ, M. N. 44. *Ei trec ca vijelia cu aripi fără număr, Căci caii lor aleargă alăturea-nspumaţi.* EMINESCU, O. I 97. ✧ F i g. *Vijelii de patimi îşi lăsaseră urmele.* SADOVEANU, O. I 421. *Mai bine chinul într-a lumii vijelie Decît viaţa de păpuşă, decît viaţa de chilie.* EFTIMIU, Î. 22. *Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare, Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare.* EMINESCU, O. I 148. ✧ L o c. a d v. **Cu vijelie** = cu putere. *Dar vîntul crunt deodată, suflînd cu vijelie, Schimbă a mării faţă în munţi îngrozitori.* ALECSANDRI, P. A. 71.

VIJELIÓS, -OÁSĂ, *vijelioşi, -oase*, adj. **1.** Cu vijelie, ca vijelia; năvalnic. *Ploaie vijelioasă vine din munte.* SADOVEANU, O. VIII 240. *L-au deşteptat picăturile reci ale unei ploi vijelioase.* GALACTION, O. I 48. *Mă întreb cum vom trece apa adîncă şi vijelioasă a Oltului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 300. *Vuietul surd şi nedesluşit al Tazlăului se schimbase în urlet clocotitor de ape vijelioase ce mînau dindărăt cu iuţeală de vifor surpăturile de stînci smulse din scoborîşurile înalte ale drumului lor la vale.* HOGAŞ, M. N. 217. ✧ (Adverbial) *Viscolul venea din ce în ce mai vijelios, pe deasupra grămezilor de oameni parcă filfîiau paseri mari, albe.* SADOVEANU, O. VI 126. *Pe fundul acestei tăieturi... s-azvîrle Bistriţa vijelios, bătîndu-şi nahlapii de stînci.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ✦ Bătut de furtună, bîntuit de vijelie. (Cu pronunţare regională) *Dobitoacele se învîrtesc, cum se învîrtesc în nopţile vijălioase, cînd urlă lupii prin păduri.* RUSSO, S. 128.

2. F i g. Violent, impetuos, aprig. *Izbucni strigarea vijelioasă a cornurilor.* SADOVEANU, O. VI 34. *Viaţa nouă, tînără, vijelioasă înviora năvalnic înfăţişarea pămîntului.* REBREANU, P. S. 126. *Se-ntoarse vijelioasă ca o leoaică.* SANDU-ALDEA, D. N. 277. ✧ (Adverbial) *Pe un cal înspumat, venea vijelios un olăcar.* SADOVEANU, O. I 511. *Îşi trecu braţul pe după mijlocul ei şi o strînse vijelios la piept.* REBREANU, I. 105.

VIJELÍT s. n. (Rar) Vîjîit, uruit, duruit. *Vijelitul Iablanicioarei de abia se mai auzea.* GALACTION, O. I 164.

VIL, -Ă, *vili, -e*, adj. (Franţuzism rar) De proastă calitate, demn de dispreţuit; ordinar, josnic, abject. *Ar însemna atunci să plăteşti o marfă mult prea vilă afară din cale scump.* M. I. CARAGIALE, C. 105. *Aceasta este arta ce sufletu-ţi deschide Naintea veciniciei, nu corpul gol ce rîde Cu mutra de vîndută cu ochi vil şi viclean.* EMINESCU, O. I 60.

VILAIÉT, *vilaiete*, s. n. (Turcism învechit) Diviziune teritorială în imperiul otoman; provincie guvernată de un valiu.

VÍLĂ, *vile*, s. f. Casă înconjurată de grădină, construită de obicei într-un stil particular, în afară de centrul oraşului, la ţară sau în staţiuni balneo-climaterice. *Crama, coroanele negre ale nucilor, vila mare cît un castel... rămaseră în urmă.* DUMITRIU, N. 264. *Iată vilele răzleţe Cu ciudate turnuleţe!* COŞBUC, P. I 168. *Vile atrăgătoare răsar dintre copaci.* VLAHUŢĂ, O. A. II 153.

VILBROCHÉN, *vilbrochenuri*, s. n. (Tehn.) Arbore (motor) cu unul sau mai multe coturi, care primeşte de la una sau de la mai multe biele o mişcare de rotaţie, pentru a o transmite mai departe unui sistem antrenat. *Pe jos e trîntit un trunchi de fier cu două ondulaţii la un capăt. E un vilbrochen, o osie cu o parte în meandru pentru biele, destinat tot compresorului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1955, nr. 481, 3/2.

VILEÁG, *vileaguri*, s. n. (Învechit şi popular) **1.** Mulţime de oameni; lume, omenire. *Are să meargă la biserică şi, cînd o fi tot vileagul strîns, o să strige-n gura mare că-i plesneşte inima de atîta chin.* CARAGIALE, S. 93. ✧ L o c. a d v. **În vileag** = în public, în faţa lumii. *Mi s-a întîmplat un lucru dureros pe care... ţi-l împărtăşesc în vileag.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, F. 51. *Spre noapte, fără judecată puse de-l spînzură în vileag.* BĂLCESCU, O. II 186. ✧ E x p r. **Cîtu-i** (sau **pînă-i**) **lumea şi vileagul** = niciodată. *Cîtu-i lumea şi vileagu Nu te ia cine ţi-i dragu, Ci mi te ia un urît De te bagă în pămînt.* BIBICESCU, P. P. 201. (Azi mai ales în e x p r.) **A da în vileag** = a face cunoscut, a scoate la iveală; a divulga. *Frica amestecată cu ură că de acuma Lisandru va da în vileag, în rîsul satului, iubirea lor.* GHEREA, ST. CR. III 263. *Midas-împărat îl ameninţa că unde îi stau talpele îi va sta şi capul dacă va crîcni o vorbă măcar către cineva care să-i dea în vileag cusurul.* ISPIRESCU, U. 111.

2. (În e x p r.) **În vileagul vîntului** = în bătaia vîntului. *Aşa se pune... Într-o joi În vileagu vîntului Cu o mînă secera, Cu o mînă snop făcea.* MAT. FOLK. 521. *Se puse-n vileagul vîntului Din fereastra pămîntului.* TEODORESCU, P. P. 142.

VILEGIATÚRĂ s. f. (Şi în forma *viligiatură*) Petrecere a unei perioade de timp (în cursul unei vacanţe sau al unui concediu) la ţară, la munte sau pe malul mării. *Eram hotărît să văd în toţi tovarăşii mei de vilegiatură nişte oameni buni şi foarte cumsecade.* SADOVEANU, O. VI 521. *Nadina povesti cîte ceva din vilegiatura ei prelungită.* REBREANU, R. I 157. [Coşbuc] *n-a venit la sat în vilegiatură, ca să guste viaţa cîmpenească, el singur e copil al satului.* GHEREA, ST. CR. III 123. *Situaţiunea Cotnarului, încungiurat de vii, livezi şi păduri, făcea încîntătoare vilegiatura domnească.* NEGRUZZI, S. I 106. ✧ (Glumeţ, în legătură cu animalele) *Ştii dumneata că* [ţiparul] *vine în apele noastre numai în viligiatură?* C. PETRESCU, C. V. 191.

— Pronunţat: *-gi-a-*. — Variantă: **viligiatúră** s. f.

VILEGIATURÍST, -Ă, *vilegiaturişti, -ste*, s. m. şi f. (Şi în forma *viligiaturist*) Persoană care se află în vilegiatură. *Cîţiva viligiaturişti care se plimbau în mijlocul drumului îşi strigară îngrijoraţi copiii să ferească din calea docarului.* C. PETRESCU, S. 183.

— Pronunţat: *-gi-a-*. — Variantă: **viligiaturíst, -ă** s. m. şi f.

VILIGIATÚRĂ s. f. v. **vilegiatură.**

VILIGIATURÍST, -Ă s. m. şi f. v. **vilegiaturist.**

VILÓS, -OÁSĂ, *viloși, -oase,* adj. (Anat.; în expr.) *Membrană viloasă* = membrană acoperită cu vilozități. *În membrana viloasă se dezvoltă vase sanguine.* ANATOMIA 265.

VILOZITÁTE, *vilozități,* s. f. (Anat.; mai ales la pl.) Ridicături, încrețituri mărunte pe suprafața unor organe. *Observînd cu lupa suprafața interioară a intestinului subțire, nu e greu de descoperit cutele... pe care se află un număr imens de excrescențe mărunte, vilozități intestinale, prin care se produce absorbția.* ANATOMIA 117.

VIN, (2) *vinuri,* s. n. **1.** Băutură alcoolică rezultată din fermentarea mustului de struguri. *Rău e să nu bei. Și mai rău e să bei vin prost după ce ai băut vin bun.* SADOVEANU, Z. C. 50. *Jupînu Dumitru își lăuda mereu vinul cel nou.* BUJOR, S. 99. *Nouă buți de vin goliră și-ncă tot mai cer să bea, Iar Agnița Crîșmărița n-are vin să le mai dea!* IOSIF, P. 63. *Mă închin la cinstita fața voastră ca la un codru verde, cu un poloboc de vin și cu unul de pelin.* CREANGĂ, P. 255.

2. (La pl.) Varietăți, soiuri, specialități de vin (1). *Masa era totdeauna întinsă, vinurile bune curgeau din belșug.* SADOVEANU, E. 174.

3. Băutură alcoolică obținută din fermentarea altor fructe decît strugurii. *Vin de mere.*

VINÁR, *vinari,* s. m. (Popular, rar) Podgorean; comerciant de vinuri. *Că mi-și are-un fiu vinar Și-mi trimite-un argățel La fiu-său, buți s-aducă.* PAMFILE, CR. 77.

VINĂRIȚĂ, *vinariță,* s. f. Plantă erbacee din familia rubiaceelor, cu flori albe și cu miros plăcut, folosită la parfumarea rufelor sau a unor băuturi; crește în păduri umbroase *(Asperula odorata).*

VINÁRS, *vinarsuri,* s. n. (Regional) Rachiu extras din cereale, din fructe, din cartofi sau din drojdie de vin. *Am luat o gură de vinars și m-am dus iar vreo treizeci de kilometri.* SADOVEANU, V. F. 47. *Toți beau vinarsul, rachiu cu tărie de caise, din același pahar și mănîncă cu mîinile.* CAMIL PETRESCU, O. I 288. *Vinu-i bun, vinarsu-mi place, Om bogat eu nu m-oi face.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 386. *Te spune nasul că-ți place vinarsul.*

VINÁȚ, *vinațuri* și *vinațe,* s. n. (Mai ales la pl.) Fel, varietate de vin. *Are strînsă o avere bunicică în bani și vinațuri bine îngrijite.* CARAGIALE, O. I 283. *Potgoria Cotnarii* [este] *vestită prin vinațele sale.* NEGRUZZI, S. I 183. *Și la zarea focului Stau voinicii codrului... Știu că beau vinațe reci Și că frig vro cinci berbeci.* ALECSANDRI, P. P. 262. ✦ (Regional) Vinars.

VÍNĂ, *vini,* s. f. **1.** Faptă vinovată, greșeală, păcat. *Acum, cînd mă gîndesc, îmi aflu și eu o vină că am ajuns atît de îndepărtate una de alta.* C. PETRESCU, C. V. 361. *Vina nu era a lui, și ce-au căutat pe nas le-a dat.* CREANGĂ, P. 25. *Că te-am zărit e a mea vină Și vecinic n-o să mi-o mai iert.* EMINESCU, O. I 118. *Bade, nu te supăra, Că, zău, nu e vina mea, Ci-i vina măicuța-mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ✧ Loc. adj. **De vină** = vinovat, culpabil. *Fusul e de vină, că se-nvîrtea mereu, Și ce-mi cînta nainte Cîntam pe urmă eu.* COȘBUC, P. I 59. *Dacă nu vrei să mă asculți, stăpîne, orice ți se va întîmpla, să știi că numai tu ești de vină.* ISPIRESCU, L. 9. *Baba... începu să bată fata, care nu era de vină.* EMINESCU, N. 20. **Fără vină** = a) nevinovat. *Pîrjoleau o țară întreagă, înspăimîntau atîta omenire fără vină.* SADOVEANU, O. I 535; b) (neobișnuit, despre lucruri) fără greșeală, ireproșabil, perfect. *Toți au frumoase haine negre și rufărie fără vină.* GALACTION, O. I 26. ✧ Loc. conj. **Din vina...** = din cauza, din pricina... *Cît sînge s-a vărsat din vina acestei fereștl!* SLAVICI, la CADE. *Și-apoi iată-mă-s în codru, haiducind din vina ta.* HASDEU, R. V. 56. ✧ Expr. **Bată-l vina!** exprimă o dojană cu o nuanță de simpatie *Cu obrăjei ca doi bujori de rumeni, bată-i vina, Se furișează pînditor, Privind la Cătălina.* EMINESCU, O. I 173. *Bată-l vina! Ce-i pricina Că... pîndește, Urmărește Pe-o copilă cu colan.* NEGRUZZI, S. II 106. **A da vina pe cineva** (sau **pe ceva**) = a învinovăți, a învinui (pe cineva sau ceva). *Fusei comeseanul cel mai posac și mai neplăcut. Dădui vina pe o durere de cap.* GALACTION, O. I 103. *Cînd v-a întreba pe voi, să dați vina pe mine.* CREANGĂ, P. 9. *Mîna care nu știe să scrie dă vina pe condei.* **A băga cuiva (de) vină** v. băga (II 6). **A face cuiva o vină din** (sau **pentru**) **ceva** = a considera o faptă a cuiva drept greșeală, a imputa. *I-a făcut o vină din plăcerea de-a dansa.* REBREANU, R. I 174. **A cădea** (sau, rar, **a pica**) **în vină** = a comite o greșeală, a se face vinovat de ceva. *Neagoie-voievod ne arată că ostașii cari picau în vină se pedepseau.* BĂLCESCU, O. I 18.

2. Vinovăție. *Toată înduioșarea de adineaori și sentimentul de vină față de dînsa s-au risipit.* C. PETRESCU, A. 425. *Dar ți-oi scurta eu, Despot, și umbra și lumina Și-n loc de-a ta mîndrie ți-i măsura tu vină.* ALECSANDRI, T. II 162.

3. (Jur.) Faptă pedepsită de lege; infracțiune, delict, crimă. [Adunările] *judecau asemenea în pricinile de vini mari politice.* BĂLCESCU, O. II 13.

VINĂRÍCI s. n. **1.** Dare care se plătea odinioară pentru vii sau pentru vin. *Au intrat unii boieri în vii, cotropindu-le, ca să nu se mai facă atîta risipă, lipsind de darea vinăriciului vistieria.* SADOVEANU, N. P. 41. *Dreptul de a primi dajdii pămîntene, precum oierit, vinărici, vamă.* ODOBESCU, S. II 14. *Vinăriciul (l-a su't la) douăzeci de parale de vadră.* GHICA, la CADE. ✦ Slujba celui care încasa impozitul pe vii. *Cînd văzu că în cămară nu mai rămăsese nimic de furat, cumpără... calemul vinăriciului.* FILIMON, C. 49.

2. (Popular) Podgorean. *Cel mai mic, mai mititel Ăla-mi este vinărici, vinărici cu vinuri dulci.* TEODORESCU, P. P. 22.

VINĂRÍE, *vinării,* s. f. (Învechit și popular) Pivniță în care se păstrează vinul; depozit de vin. *Cînd gîndesc cîte buți de vin în vinărie.* ȚICHINDEAL, F. 141.

VINĂRÍT s. n. Dare care se plătea odinioară pentru vin; vinărici. *Vinăritul, oieritul și fumăritul erau dăjdii indirecte ce plăteau particularii către stat.* FILIMON, la CADE.

VINĂRSĂRÍE, *vinărsării,* s. f. (Rar) Povarnă, velniță. *Edificiul în care gospodarul își așază căldarea sau cazanul său se numește... vinărsărie.* PAMFILE, I. C. 227.

VINCI, *vinciuri,* s. n. **1.** Troliu; cabestan. *Iar de acolo, scări pentru oameni și un jgheab de scînduri, pe care materialele au fost trase cu vinciul, roată cu roată, țeavă cu țeavă.* BOGZA, A. Î. 31.

2. Troliu pe bordul navelor, care servește la manevrarea ancorelor și a parîmelor, la ridicarea și îmbarcarea încărcăturilor etc. *Vinciurile cu aburi uruiau și trăgeau de cabluri, niște lăzi se înălțau și se legănau prin aer pe deasupra punții.* DUMITRIU, P. F. 69.

VINCIÉR, *vincieri,* s. m. Manipulant la vinci. *Din cînd în cînd trăgea cu ochiul la vincierul celălalt, care nu spunea nimic.* DUMITRIU, P. F. 70.

— Pronunțat: *-ci-er.*

VÍNCLU, *vincluri,* s. n. **1.** Piesă de lemn sau de metal, formată din două laturi, cu ajutorul căreia se pot trasa sau măsura unghiuri; colțar.

2. Bară profilată din oțel sau din metale ușoare, care are în secțiune două aripi.

VÍNDE, *vînd,* vb. III. Tranz. **1.** (În opoziție cu cumpăra) A ceda unui cumpărător dreptul de proprietate asupra unui bun mișcător sau nemișcător, în

schimbul unei sume de bani. *Își vîndu vițelul și cei doi purcei.* AGÎRBICEANU, S. P. 104. *Boii tăi sînt mari și frumoși... vinde-i și cumpără alții mai mici și mai iefteni.* CREANGĂ, P. 39. *Cum* (sau *așa*) *am cumpărat-o, așa o vînd* (= o spun așa cum am auzit-o, fără a-mi lua răspunderea). (Absol.) *Proprietarul casei murise, moștenitorii împărțiseră și vînduseră.* C. PETRESCU, Î. II 127. ◇ Fig. *Pierzînd orice legătură cu poporul, devenind tot mai reacționară, burghezia vinde pe dolari drepturile și independența popoarelor din țările capitaliste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2784. ◇ Expr. **A-și vinde (și) pielea (de pe sine)** = a vinde, din pricina unei nevoi mari, tot ce posezi. **A vinde castraveți la grădinar** v. castravete. **A vinde apă la sacagiu** v. sacagiu. **A vinde pielea ursului din pădure** (sau **peștele din baltă**) = a promite un lucru pe care nu-l ai, a face planuri în legătură cu un lucru pe care nu-l posezi (încă). **A-și vinde scump viața** (sau **pielea**) = a se apăra cu îndîrjire, cauzînd pierderi mari dușmanului. *După mine! găsim noi un cotlon din care să ne vindem scump viața.* SADOVEANU, O. VII 39. *Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața.* NEGRUZZI, S. I 152. ✦ A trece un sclav sau un iobag în posesiunea altui stăpîn, în schimbul unei sume de bani. *Nu ne-a trecut prin minte că tu ai fi crezut În casa lui Horațiu s-ajungi iar de vîndut.* ALECSANDRI, T. II 276. ◇ Refl. pas. *Clăcașii, transformați în robi, nu numai că urmară a se vinde împreună cu pămîntul, dar și numele lor începu a se trece în actul vînzării, deși nu se putea vinde deosebit de pămînt ca robii țigani.* BĂLCESCU, O. I 139. ✦ (Complementul indică un bun material) A scoate la mezat (pentru neplata datoriilor). (Prin metonimie) *A auzit că-l vinde pe Radu... a venit să se uite și el.* BASSARABESCU, la TDRG. ◇ Refl. pas. (Precizat prin «cu toba») *În ziua cînd va închide el ochii, tot ce vezi în casa asta se va vinde cu toba și vom rămîne literalmente pe drumuri.* VLAHUȚĂ, O. A. II 61. ✦ A oferi spre vînzare, a face comerț cu ceva. *Vinde zarzavat în piață.* (Refl. pas.) *Mici magazine în care se vindeau... ciocolată și bomboane, ape minerale.* STANCU, U.R.S.S. 17. ◇ Fig. *Eu m-aș face negustor Și mi-aș pune șatra-n șură, Și-aș vinde la dor și gură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 92. ✦ Refl. pas. (Despre mărfuri) A găsi cumpărători, a avea căutare. *Se vinde ca pîinea caldă* (= are multă căutare). *Calul bun se vinde din grajd* (= ceea ce e bun nu mai are nevoie de laude). ◇ Expr. **Cum** (sau **cu cît**) **se vinde?** = ce preț are? cu cît se plătește? *Mă dusei miercurea-n tîrg Să văz boii cum se vînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 97.

2. A exploata o femeie obligînd-o să se prostitueze. *Caragiale are trei schițe... în care arată cum bărbații își vînd femeile.* IBRĂILEANU, SP. CR. 243. ✦ Refl. A se prostitua. *M-am vîndut... orice trecător, pentru un ban de argint, putea să aibă pe fata primului magistrat din Zara.* CAMIL PETRESCU, T. II 241.

3. A trăda (pentru bani sau pentru un interes material). *Pîrcălabul de la Hotin vînduse pe domn și trecuse de partea năvălitorilor.* SADOVEANU, O. VII 147. *Despot, sîntem țărani. Nu vindem țara noastră, nici cugetul pe bani.* ALECSANDRI, T. II 189. ✦ A denunța, a pîrî. *Chiar servele acele ce lucru-au înlesnit Și-n taină adulterul l-au pus încet pe cale Își vînd p-a lor stăpînă pe frică sau parale: O-nvinovățesc toate ș-o blestemă cumplit.* MACEDONSKI, O. I 247. ✦ Refl. A-și descoperi gîndurile și intențiile prin vorbă sau prin gesturi; a nu păstra un secret. *Cînd tu porți o taină-n inimă, din grai, Din ochi, din pas tu însuți te vinzi cu tot ce ai.* COȘBUC, P. II 199.

— Prez. ind. și: (regional) *vînz* (DELAVRANCEA, O. II 366, CARAGIALE, O. I 265, TEODORESCU, P. P. 56).

VÎNDEC, *vindecuri,* s. n. (Rar) Vindecare, tămăduire, lecuire; p. ext. leac. [Iuno] *zbucnind din mînia cea fără de vindec, Zise...: «Să mă dau biruită?».* COȘBUC, AE. 12.

VINDECÁ, *vîndec,* vb. I. **1.** Refl. (Despre oameni și despre părți ale corpului lor) A scăpa de o boală, a se face sănătos; a se însănătoși. *S-or vindeca plămînii minerilor de-aici.* VINTILĂ, O. 25. *Piciorul... i-l puse la loc și îndată se vindecă.* ISPIRESCU, L. 5. *Mulți din bolnavii ruși s-au vindecat aice.* NEGRUZZI, S. I 192. ◇ Tranz. *Irinuca nu ne putea vindeca.* CREANGĂ, A. 27. ✦ (Despre răni, tăieturi etc.) A se închide, a se cicatriza. [Ursul] *supse rana... apoi începu a linge, și linse, și linse, pînă ce se închise și se vindecă.* ISPIRESCU, L. 345.

2. Tranz. Fig. (Cu privire la stări psihice sau afective) A alina sau a face să dispară, să înceteze. *În toate lunile își găsea de lucru pe-acasă, spre a-și putea vindeca oboseala beției de duminică.* REBREANU, I, 59. *Nădejdea-mi e la vremea care vindecă toate.* NEGRUZZI, S. I 48. ◇ (Complementul indică persoana vindecată) *Frunză verde alior, Cîntă cucul în pridvor, Să mă vindece de dor.* BELDICEANU, P. 95. *Să vă spun eu, oameni buni, dumnealor o vrut să vă vindece de spaima Rusaliilor.* ALECSANDRI, T. I 269. ✦ Refl. A-și reveni dintr-o stare sufletească chinuitoare, copleșitoare. *D-atunci bolnavul meu de dragoste s-a vindecat așa de bine, că nici n-a mai dat pe la noi.* VLAHUȚĂ, O. A. II 61.

3. Tranz. (Învechit și popular) A astupa, a închide o crăpătură, o deschizătură, o gaură; a face una cu pămîntul. *La temnița cea de piatră,* [care] *în pămînt e vindecată.* PĂSCULESCU, L. P. 202.

VINDECÁBIL, -Ă, *vindecabili, -e,* adj. (Rar) Care poate fi vindecat; care are leac; curabil. *Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă.* NEGRUZZI, S. I 267.

VINDECÁRE, *vindecări,* s. f. Faptul de a (se) vindeca; tămăduire, lecuire, însănătoșire. *Vindecarea unei plăgi depinde de coordonarea unei serii de mecanisme diverse biologice, fizice și chimice.* MARINESCU, P. A. 81. ◇ Fig. *Inimioara rău mă doare Și tu nu-mi dai vindecare.* ALECSANDRI, P. P. 303. ◇ Loc. adj. **Fără vindecare** = fără leac, fără posibilitate de a se vindeca; incurabil. *Acum li s-a întîmplat poate ceva rău și poate ceva fără vindecare.* C. PETRESCU, R. DR. 313.

VINDECÁT, -Ă, *vindecați, -te,* adj. Însănătoșit, lecuit.

VINDECĂTÓR, -OÁRE, *vindecători, -oare,* adj. Care are însușirea de a alina sau de a vindeca. *Scrisul lui și-l voia ca un balsam vindecător.* C. PETRESCU, C. V. 122. *Îmi doream un somn adînc și vindecător.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 9. *Un izvor a cărui apă avea putere vindecătoare.* ȘEZ. III 236. ◇ (Substantivat) *Vindecătoru-ngriji-va de rană și asupra-i va pune leacuri alese.* MURNU, I. 73.

VINDECEÁ s. f. (Bot.) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina și frunzele acoperite de peri aspri, cu flori purpurii, întrebuințată ca leac pentru răni și pentru boli de piept *(Betonica officinalis).*

VINDECÚȚĂ, *vindecuțe,* s. f. (Bot.) Usturoiță.

VÎNDERE, *vînderi,* s. f. Acțiunea de a vinde și rezultatul ei; vînzare.

VINDERÉL, *vinderei,* s. m. (Ornit.; regional) Vindereu.

VINDERÉU, *vinderei,* s. m. (Regional) Specie de șoim mic, de culoare cenușie-ruginie, cu zborul caracteristic, care îi permite să rămînă adesea nemișcat, bătînd aerul pe loc *(Falco tinnunculus);* vinderel, vînturel.

— Variantă: **vindiréu** (CREANGĂ, A. 73) s. m.

VINDICATÍV, -Á, *vindicativi, -e,* adj. Înclinat spre răzbunare; răzbunător. *Dimitrie Cantemir avea multe însușiri bune, dar era poruncitor, aspru și vindicativ.* IORGA, L. I 326.

VINDÍCTĂ, *vindicte*, s. f. (Învechit) Urmărire, pedepsire a crimelor; răzbunare. *Şi-a plecat capul călăilor lui Ipsilante, ca să nu compromită viitorul ţării sale, expuind-o la vindicta turcească.* GHICA, la CADE.

VINDIRÉU s. m. v. **vîndereu.**

VINECIÓR, -OÁRĂ, *vineciori, -oare*, adj. (Despre păsări) Cu penele cenuşii-albăstrii, bătînd în vînăt; (despre animale) cu părul sur. V. vînăt. *Sus în vîrful caselor, La capul arcanului Este-o iapă vinecioară, Pintenoagă de picioare.* MAT. FOLK. 186. *Călări pe cai vineciori.* ŞEZ. VIII 164. *Mi-este un stol de porumbei, Porumbei cam vineciori.* TEODORESCU, P. P. 39.

VÍNERI, *vineri*, s. f. Ziua a cincea a săptămînii, care urmează după joi. *Vinerea-i o zi scumpă, nu mă prea silesc la muncă.* ŞEZ. III 201. *Vinerile le cinstesc Şi nu mă prea ostenesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 426. ✧ Expr. **A avea multe vineri** = a avea multe zile de trăit. *Bietul Moroi! Spune tu, dacă mai are multe vineri pe pămînt.* DELAVRANCEA, S. 148. ✧ (În credinţa bisericii creştine) *Vinerea mare (a pătimilor, a paştilor, a ouălor* sau *seacă)* = vinerea din ajunul paştelui în care creştinii ţin post sever. *În vinerea seacă prea-cuviosul cocea oul la lumînare, ca să mai uşureze din cele păcate.* CREANGĂ, P. 111. *În vinerea paştelor... fetele... sună clopotul.* ŞEZ. II 196. *În vinerea ouălor Dinaintea paştelor, Muma Corbii c-a aflat Unde-n temniţă-i băgat.* TEODORESCU, P. P. 532. *Vinerea mare*=sîrbătoarea sfintei Paraschiva (la 14 octombrie). *Prin unele părţi se crede că sfînta Paraschiva a fost chinuită de păgîni într-o vineri şi de aceea, în orice zi ar cădea această sărbătoare, poporul o numeşte vinerea mare.* PAMFILE, S. T. 60. *S-a trecut vinerea mare, S-a rărit codrul pe poale.* MAT. FOLK. 377. ✦ (Adverbial) a) (În forma *vinerea*) În fiecare vineri. *Vinerea era tîrg.* DUMITRIU, N. 188. *Veneau din satele vecine la tîrgurile săptămînale, marţea şi vinerea, cînd mahalaua era înecată de precupeţi.* CAMIL PETRESCU, O. II 63. *Parcă mănîncă numai vinerea*, se spune despre un om slab la trup. *Ce credeţi că mi-ţi văzu?... Un bătrîn... slab şi pipernicit şi cocoşat, de parcă mînca numai vinerea.* ISPIRESCU, L. 101. b) Într-o zi de vineri. *Miercuri m-am dus la tîrg, joi tîrguiesc, vineri vin.* ŞEZ. III 201.

VINERÍŢĂ, *vineriţe*, s. f. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori albastre, rar roşii sau albe, formînd spice în vîrful tulpinii; creşte prin fîneţe, în marginea pădurilor şi se întrebuinţează contra hemoragiilor *(Ajuga reptans)*.

VINETÍC s. m. v. **venetic.**

VINEŢEÁ, *vineţele*, s. f. (Bot.) Albăstrea. *Iar v-aţi uscat? întrebă el pe o tufă de crăiţe ori pe una din vineţele, cu glas mişcat.* HOGAŞ, H. 20. *Taci, mireasă, nu mai plînge, Că la maică-ta te-i duce, Cînd o face plopul pere Şi tînjala vineţele.* MARIAN, NU. 709. *Foaie verde vineţea, Cînd de ziuă se crăpa... Cu ciobani se pomenea.* TEODORESCU, P. P. 674.

VINEŢEÁLĂ, *vineţeli*, s. f. 1. Vînătaie. [Abu-Hasan] *s-a aplecat de mijloc şi descoperindu-şi umerii şi sînul i-a arătat urmele umflăturilor şi vineţelelor de pe trup.* CARAGIALE, O. III 79.

2. (Regional) Scroabeală albastră.

3. Boală a viţei de vie care se manifestă prin apariţia unor pete brune-roşietice pe faţa superioară a frunzelor.

VINEŢÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *vineţei, -le*, adj. Diminutiv al lui vînăt. *Sub o tufă-n poieniţă Este-o fîntîniţă Şi-n fîntîniţă-o pietricică Reee, vineţică.* ALECSANDRI, P. P. 271.

VINEŢÍCĂ, *vineţele*, s. f. (Bot.) 1. Numele mai multor ciuperci (dintre care unele comestibile) din aceeaşi familie, cu pălăria tare, cărnoasă, de culoare albă, purpurie sau portocalie *(Russula)*.

2. Vineriţă.

VINEŢÍE s. f. (Popular, adesea determinat prin «cerului») Albastru. *Deasupra... se înalţă tot mai ridicate nişte cleanţuri pînă în vineţia cerului.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 176. *A sări de pe frunza teiului în vineţia cerului.* POP.

VINEŢÎT, -Ă, *vineţiţi, -te*, adj. Învineţit; vînăt. *Buzele-i vineţite şoptiră aceste cuvinte.* ODOBESCU, la DDRF.

VINEŢÍU, -ÍE, *vineţii*, adj. Care bate în vînăt, cu reflexe vinete. *Sus, printr-o spărtură, se vedea un capăt de cer vineţiu.* GALAN, B. I 75. *Casele şi arborii, şi ei acoperiţi de zăpadă, se căptuşeau cu umbre vineţii.* CAMIL PETRESCU, O. I 211. *Peste figura albă... cădea zăbranicul negru; părea o statuă de marmură vineţie.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✦ (Substantivat, m.) Culoare vînătă; vînăt[1]. *Vineţiul pămîntului.* CAMILAR, N. II 328.

VINGALÁC, *vingalace*, s. n. (Tipogr.) Culegar. *Într-ascuns căutai să-ţi deprinzi mîna cu vingalacul.* PAS, Z. I 284. *Ştiam că tot aşa mare meşter e tipograful nostru... precum este şi meşter spre a zeţui pe vingalac.* ODOBESCU, S. III 313.

— Variantă: **vingălác** s. n.

VINGĂLÁC s. n. v. **vingalac.**

VINGHÉRCĂ s. f. v. **venghercă.**

VINICÉR s. m. Numele popular al lunii septembrie. *Napul se poate semăna... pînă pe la jumătate din vinicer.* I. IONESCU, la CADE. *Septembrie* [se numeşte] *răpciune sau vinicer.* ALECSANDRI, P. P. 34.

VINÍCOL, -Ă, *vinicoli, -e*, adj. Care se referă la vii şi la producţia vinului.

VINIÉTĂ, *viniete*, s. f. Gravură mică sau desen care se pune ca ornament la începutul sau la sfîrşitul unei cărţi sau al unui capitol; ornament pe coperta unei cărţi; clişeu folosit în tipografie pentru ornamentaţie.

— Pronunţat: *-nie-*.

VINIFÉR, -Ă, *viniferi, -e*, adj. Care produce vin; vinicol. ✦ (Despre terenuri) Pe care se cultivă viţa de vie.

VINIFICÁ, *vinific*, vb. I. Tranz. A supune mustul de struguri procesului de transformare care îl preface în vin; a face operaţiile necesare obţinerii vinului din struguri.

VINIFICÁRE, *vinificări*, s. f. Acţiunea de a vinifica; p. ext. ansamblul de operaţii prin care se obţine vinul; vinificaţie.

VINIFICATÓR, -OÁRE, *vinificatori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu vinificarea.

VINIFICÁŢIE, *vinificaţii*, s. f. Vinificare.

VINIŞOÁRĂ, *vinişoare*, s. f. Diminutiv al lui vînă; vînă subţire. *Avea vinişoare de sînge în albul ochilor.* DUMITRIU, N. 18. *Un obraz buhăit cu pungi tumefiate sub pleoape, cu vinişoare vinete străbătînd pielea.* C. PETRESCU, Î. II 188.

VINIŞÓR s. n. Diminutiv al lui vin; vin bun. *Îndrăgise foc vinişorul cel de cinci ani.* BUJOR, S. 117. *Cînd îşi aducea ea aminte... de vinişorul din cramă... crăpa de ciudă.* CREANGĂ, P. 12. *Vinişor de nouă ai, Cum e mai bun pentru trai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488.

VINÍU, -ÍE, *vinii,* adj. (Rar) Care are gust asemănător cu al vinului. *Pulpa... mărului este albă... cu un gust dulce-viniu foarte plăcut.* La TDRG.

VINOGRÁD, *vinograduri,* s. n. Sos rece, preparat cu oţet, untdelemn, sare, pătrunjel tocat şi piper. ✦ (Mold.) Salată preparată din cartofi şi alte legume, cu carne fiartă şi cu maioneză; p. ext. amestecătură de mîncări. *Sînt duşmanul hotărît al pişcoturilor, şampaniei... şi a altor vinograduri.* HOGAŞ, DR. II 190. *Să fi văzut acadelele... cofeturile... în ce stare ajunseră; făceau un vinograd babilonic.* KOGĂLNICEANU, S. A. 97.

VINÓS, -OÁSĂ, *vinoşi, -oase,* adj. (Învechit) **1.** Plin de vin, bogat în vin. *Astfel dar pe strugur l-au găsit cu vină Şi că însuşi numai este de pricină, Iar vinosul strugur începu să plîngă Şi ceru din partea-i mărturii să strîngă.* PANN, P. V. I 125.

2. (Rar) De culoarea vinului. *Un fel de roşu vinos foarte plăcut.* La TDRG.

3. Beat, băut. *Parsion fiind cam vinos şi obosit, s-a pus să se culce să doarmă.* RETEGANUL, P. V 62.

VINOVÁT, -Ă, *vinovaţi, -te,* adj. **1.** (Despre oameni) Care are o vină, care a săvîrşit o faptă pedepsită de lege, o greşeală sau o abatere de la datorie sau de la morală; culpabil. *Avocatul se simţea vinovat că a făcut prostia de-a pleca din Bucureşti.* REBREANU, R. II 53. *Eşti vinovat de toate cîte mi s-au întîmplat.* CARAGIALE, O. III 79. *Pentru că m-o făcut dumnezeu fată, maică-mea nu mă poate suferi, parcă eu sînt vinovată.* ALECSANDRI, T. I 52. *De-oi fi, doamne, vinovat, Vrednic sînt de spînzurat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398. *Asta este o greşeală de care e vinovat gustul meu.* NEGRUZZI, S. I 38. ✧ (Construit cu dativul, care arată faţă de cine a greşit cineva) *Ce vi-i robul vinovat, Astfel de l-aţi ferecat?* ALECSANDRI, P. P. 126. (Glumeţ) *A ucis-o* [pe găină], *fără să-i fie vinovată cu nemica, sărmana!* CREANGĂ, P. 70. ✧ (Substantivat) *A rămas să cheme pe vinovată înaintea scaunului lor, în dimineaţa următoare.* SADOVEANU, O. VIII 229. *Plecă ochii în pămînt, ruşinat, şi răspunse ca un vinovat.* REBREANU, I. 103. *Stricăciunea se făcuse şi vinovatul trebuia să plătească.* CREANGĂ, A. 50. *La cea mai mică greşeală... capul vinovatului se spînzura.* NEGRUZZI, S. I 143.

2. (Învechit; construit cu dativul, care arată pedeapsa cuvenită) Pasibil de... *După pravilele locului lor, era vinovaţi morţii.* DRĂGHICI, R. 302.

3. Care este în afară de lege sau de bunele moravuri; nepermis. *Simţeam în mine ceva... bolnăvicios şi vinovat.* GALACTION, O. I 59.

VINOVĂŢÍE, *vinovăţii,* s. f. Faptul de a fi vinovat, starea celui vinovat; culpabilitate, vină. *Cu o umbră de vinovăţie pe faţă, surîse şters.* DUMITRIU, N. 40.

VÎNTEŞ, -Ă, *vînteşi, -e,* adj. (Rar) Sprinten, iute ca vîntul. *Vînteşa Iris a prins-o şi a scos-o din deasa mulţime.* MURNU, I. 96.

VINTÍL s. n. v. **vîntir.**

VINTÎR, *vintire,* s. n. (Şi în forma *vintil*) Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o plasă întinsă pe mai multe cercuri, ca un sac cu gura strîmtă şi întoarsă înăuntru. V. vîrşă. *Umblă careva la vintire.* DAVIDOGLU, O. 66. *Somnul este... uneori mosafir neplăcut, căci mănîncă pe toţi ceilalţi cari au căzut în vintir.* ANTIPA, P. 415. *Prin canal nu se poate; doar am vintile. — Ai vintile? zise Vania rîzînd.* DUNĂREANU, N. 72.

— Variantă: **vîntil** s. n.

VINTIRAGÍU, *vintiragii,* s. m. Pescar care pescuieşte cu vintirul. *Sînt pescari vintiragii cari au întinse la baltă deodată cîteva sute de vintire.* ANTIPA, P. 415.

VÎNTRE, *vintre,* s. f. (Popular) **1.** Pîntece (mai ales partea moale, de jos, şi părţile laterale din dreptul şoldurilor); abdomen, burtă, foale. *Un ţap negru, lucios, cu pete galbene pe la vintre.* STANCU, D. 97. *Starostele îşi ţinea vintrea cu palmele, ca să poată hohoti mai în voie.* SADOVEANU, D. P. 159. *Cu pîntecele strînse, îngust la vintre.* ODOBESCU, S. III 65.

2. (La pl.) Măruntaie. [Prometeu] *puse vintrele şi carnea şi le înveli în pielea boului.* ODOBESCU, S. III 266.

3. Dizenterie, diaree. *Copii i-a trebuit, mînca-i-ar anghina şi vintrea!* SADOVEANU, la TDRG.

— Variantă: **vîntră** (GORJAN, H. IV 104) s. f.

VINTREÁ s. f. v. **vîntrea.**

VINTRÍ vb. IV v. **vetri.**

VINTRÍŞ adv. (Popular) **1.** Pe burtă, tîrîş.

2. De-a curmezişul, curmeziş, pieziş.

VINTROÁIE, *vintroaie,* s. f. Vintir mare. *Se mai întrebuinţează la gîrle uneori şi vintroaiele cu două canaturi.* ANTIPA, P. 413.

VINŢELÉR, *vinţeleri,* s. m. (Regional) Paznic sau îngrijitor la vie; vier[1]. *Boierul merse pînă la vie şi zise vinţelerului: «Mă... tu nu grijeşti bine».* RETEGANUL, P. I 19.

VINÚŢ s. n. (Popular) Vinişor.

VIOÁRĂ[1] adj. f. (Popular, despre ape curgătoare) Limpede, cristalin. *Dunăre, apă vioară, Face-te-ai neagră cerneală, Să te pun în călimară, Să te scriu pe-o hîrtioară, S-o trimet la maica-n ţară.* MAT. FOLK. 376. *Prutule, apă vioară, Face-te-ai neagră cerneală, Să-mi cernesc cu ea catrinţa Ca să-mi jelesc pre bădiţa.* MARIAN, NU. 245. *Prutule, apă vioară, Face-te-ai neagră cerneală, Spuma ta o mesişoară, Stuhul tău o penişoară, Ca să scriu o hîrtioară.* ŞEZ. I 47. ✧ (Substantivat, în expr.) **Limpede** (sau **curat**) **vioară** sau **ca** (sau **cum o**) **vioara** = foarte limpede, limpede ca lacrima. *Apa curgea pe de o sută de părţi, limpede ca vioara.* ISPIRESCU, L. 244.

VIOÁRĂ[2], *viori,* s. f. **1.** Instrument muzical alcătuit dintr-o cutie de rezonanţă, avînd întinse pe una din feţe patru coarde, care vibrează cînd sînt atinse cu arcuşul; violină. *Bătrînul înstrună cobza. Coardele viorilor se deşteptară grăbit.* SADOVEANU, E. 170. *Eşti ca vioara, singură ce cîntă Iubirea toată pe un fir de păr.* ARGHEZI, V. 51. *Se auzeau de-afară tropotele jucătorilor, scîrţîitul viorilor şi glasul lui Pantelimon.* REBREANU, R. I 134. *Auzi nişte... lăutari trăgînd din viori.* ISPIRESCU, L. 109. ✧ (Poetic) *Sînt în apele lui viori limpezi şi nostalgice violoncele, sînt flaute optimiste şi îndelung melodioase harfe.* BOGZA, C. O. 163. ✧ Fig. *Tot sufletul mi-este-o vioară Ce plînge duios.* MACEDONSKI, O. I 189.

2. (Rar) Muzicant care cîntă la vioară (**1**); violonist, viorist. *Are orchestră? — N-are, dar puteam s-o organizez, că la urma urmelor ce-mi trebuie? Opt viori, două violoncele, o violă, un contrabas.* SEBASTIAN, T. 303. *Îl chema Mezzano — vioară primă în orchestra Filarmonicei.* ARDELEANU, D. 16.

3. (Mar.) Muflă de lemn cu doi scripeţi, a cărei carcasă are forma unei viori (**1**).

— Pl. şi: *vioare* (ARDELEANU, D. 289, GANE, N. III 193, EMINESCU, O. I 85).

VIOÁRĂ[3], *vioare,* s. f. (Regional) **1.** Viorea, toporaş.

2. Compus: **vioară-roşie** = micsandră.

VIÓI, VIOÁIE, *vioi, vioaie,* adj. **1.** Care este plin de viaţă, de vigoare; care arată agerime, iuţeală în mişcări, în manifestări etc.; zburdalnic, sprinten. *De-ai putea*

să mai aduni Alaiul de copii vioi Ce-n horă se-nvirteau nebuni. IOSIF, PATR. 8. *De felul lui era om vioi și bun de petrecere.* CARAGIALE, O. III 62. *Ochiul înghețat i-l umplu gînduri negre de amor, Și deodată e vioaie, stă picior peste picior.* EMINESCU, O. I 164. *Fost-ai, badeo, om vioi, Și-ai agiuns chiar un strigoi.* ALECSANDRI, P. P. 338. ✦ (Despre ochi, p. ext. despre privire, înfățișare) Radios, luminos, viu. *Își revenise; ochii-i erau vioi, dar nu scotea o vorbă.* VORNIC, P. 177. *Bătrînul pensionar arendaș avea o înfățișare mai vioaie și glasul cutezător.* REBREANU, R. II 70. *Ochii ăia mari, frumoși și vioi... picioruşul ca de zînă și, în sfîrșit, totul nu putea să fie decît de fată.* ISPIRESCU, L. 20.

2. Viu, aprins, strălucitor. *Stelele străluceau vioaie.* SADOVEANU, O. I 57. *Deodată zărim în văzduh, în fund, un fum luminos alburiu, apoi și lumina electrică se arată vioaie, pîlpîind.* id. ib. VII 226. ✧ (Adverbial) *Pînzele de paianjen străluceau vioi în lună.* EMINESCU, N. 38. ✦ (Despre sunete, melodii) Cu ritm puternic, accentuat, săltăreț. *În sunetul vioi și zguduitor al muzicii iese în coloană de marș regimentul.* SADOVEANU, O. VI 231.

3. (Rar, despre stări sufletești) Înflăcărat, aprins, puternic, intens. *Copilița... Duce-un dor vioi cu sine, Duce dorul de iubit.* ALECSANDRI, P. III 400.

VIOICIÚNE s. f. **1.** Calitatea de a fi vioi; sprinteneală, agerime în mișcări; însuflețire, animație (a gesturilor, a expresiei). *Rizea se întoarse cu vioiciune către el.* DUMITRIU, N. 90. *Ochii lui dulci, fermecători la privire, își păstrau încă toată vioiciunea și frumusețea.* VLAHUȚĂ, O. A. III 46.

2. Capacitatea de a percepe, de a pătrunde cu ușurință sensul unui eveniment, al unei situații; agerime, istețime (a minții); spontaneitate. *Momentele lui Caragiale vibrează de vioiciune, ascuțime, umor și ironie.* SADOVEANU, E. 147. *D-na Alexandrescu își regăsi singură vioiciunea, pornindu-se să-și laude fata.* REBREANU, R. I 30. *Bătrînul colonel Enghel... prin vioiciunea glumeață a caracterului său... a lăsat plăcute și vesele suvenire.* ODOBESCU, S. III 22.

VIOITÁTE s. f. (Rar) Faptul de a fi viu, bătător la ochi. *Covoarele... sînt de o acurateță în desen, de o vioitate în colorit.* I. IONESCU, D. 362.

VIÓL, *violuri,* s. n. Siluire a unei femei; violare.

VIOLÁ, *violez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la legi, porunci, angajamente, dispoziții, drepturi etc.) A nesocoti, a nu respecta, a călca, a încălca. *Au violat constituția! se aprindea oratorul de la tribună.* PAS, L. I 280. *Turcia... viola toate tractatele... noastre.* NEGRUZZI, S. I 331.

2. A intra undeva prin violență, a pătrunde cu forța; a deschide prin abuz. *A viola domiciliul cuiva. A viola spațiul aerian al unui stat. A viola secretul corespondenței.* ✦ A pîngări, a profana. *A viola un mormînt.*

3. A necinsti o femeie, făcînd uz de forță; a comite un viol.

VIOLACÉE s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate al cărei tip e vioreaua.

VIOLACÉU, -ÉE, *violacei, -ee,* adj. Care bate în violet. *Trebuie să fi alergat... în dumbrava de stejari din care lanțul violaceu al munților de graniță pare așa de apropiat.* CĂLINESCU, E. 133.

VIOLÁRE, *violări,* s. f. Acțiunea de a viola.

1. Încălcare. *Prin violarea alegerilor nu mai este control, nu mai este putere legislativă, nu mai este constituție.* BOLINTINEANU, O. 257.

2. Pătrundere cu forța într-un anumit loc.

3. Siluire a unei femei; viol.

VIOLATÓR, -OÁRE, *violatori, -oare,* s. m. și f. **1.** Persoană care violează, care determină sau care pricinuiește o încălcare; infractor, profanator, pîngăritor. *Au să-i grațifice cu titlurile obicinuite... de călcători de legi, de violatori de constituțiune.* GHICA, la CADE.

2. Cel care comite un viol; siluitor.

VIOLÁȚIE, *violații,* s. f. (Învechit) Violare. *Au pus... mîna pe bani publici și particulari cu violație chiar.* GHICA, A. 688.

VIÓLĂ[1], *viole,* s. f. **1.** Instrument muzical asemănător cu vioara, dar mai mare decît aceasta și acordat cu o cvintă mai jos, avînd sunete mai grave.

2. (Rar) Muzicant care cîntă la violă **(1).** *Puteam s-o organizez, că... ce-mi trebuie? Opt viori... o violă, un contrabas.* SEBASTIAN, T. 303.

VIÓLĂ[2], *viole,* s. f. (Bot.) **1.** Viorea, toporaș.

2. Compus: **violă-de-noapte** (sau **-de-primăvară**) = nopticoasă.

VIOLÉNT, -Ă, *violenți, -te,* adj. **1.** Care se produce sau acționează cu putere, cu violență, cu intensitate mare; puternic, intens. *În cuvintele cu care-i recomandă pe iubita sa, se arată tot virtejul de simțiminte violente ce-i rup inima.* GHEREA, ST. CR. III 282. *Ieri a fost cald; astăzi, ploaie și pîclă, după o furtună violentă.* CARAGIALE, O. VII 12. *Un vînt rece și violent începu să bată de la coasta Europei.* BOLINTINEANU, O. 270. ✧ (Adverbial) *Un cîine începu să latre violent.* CĂLINESCU, E. O. I 124. ✦ (Despre culori, lumină, surse de lumină) Intens, viu, puternic, tare, țipător. *Îmi aduc aminte de-o întîmplare care a rămas pentru totdeauna zugrăvită în culori violente dinaintea ochilor mei.* SADOVEANU, O. VIII 128. *Trecea la colțuri cu lămpile violente de cinematograf.* C. PETRESCU, Î. II 158. *Culori violente scot în iveală siluete mișcătoare de femei.* ANGHEL, PR. 173. ✧ (Adverbial) *Nu vor obține, cu tablourile lor, nici cel puțin întîietatea asupra unei gravuri violent colorate.* MACEDONSKI, O. IV 106.

2. (Despre oameni și despre caracterul lor) Care are accese de furie, care se lasă condus de mînie, care se aprinde ușor, se înfurie repede, are manifestări nestăpînite; coleric, impulsiv, furtunos, năvalnic. *Ei, uite, vezi? ăsta e cusurul tău — ești violent.* CARAGIALE, O. II 128. ✧ (Adverbial) *Mișu, subțirel și slăbuț, în picioare, gesticula violent, ca și cum s-ar fi luptat cu întunericul.* REBREANU, R. I 65. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care trădează violență, impulsivitate, nestăpînire, agresiune. *Clopotul suna stins printre glasuri violente.* DUMITRIU, N. 41.

3. Care se face cu forța; brutal, silnic. *Era un copac putred, trunchiul era prea slab, ca să mai țină coama... Ce mai trebuiau lovituri violente?* CARAGIALE, O. III 153. ✧ *Moarte violentă* = moarte produsă de o rană, de un accident, de un act de violență sau de altă cauză nefirească. *Își amintea în cîte chipuri văzuse oameni murind: bătrîni stingîndu-se de moarte bună pe patul de-acasă; oameni morți în spitale; unii loviți de moarte violentă.* BART, S. M. 77.

VIOLENTÁ, *violentez,* vb. I. Tranz. A comite un act de violență; a constrînge, a sili, a forța.

VIOLENTÁRE, *violentări,* s. f. Acțiunea de a violenta.

VIOLÉNȚĂ, *violențe,* s. f. **1.** Însușirea a ceea ce este violent; putere mare, intensitate, tărie. *L-am apucat de braț cu violență.* SADOVEANU, N. F. 140. *Inima lui se contrase cu violență.* EMINESCU, N. 71.

2. Nestăpînire în vorbe sau în fapte; vehemență. *Era un articol de o deosebită violență, tinzînd să dărîme dintr-o dată și răsunător un succes nu numai brusc, ci*

şi brutal. SADOVEANU, E. 179. *Era vestit... pentru violenţa şi străşnicia sa.* GHICA, la CADE.

3. Faptul de a întrebuinţa forţa brutală; constrîngere, siluire, violentare. *Contradicţiile dintre clasele sociale antagoniste se rezolvă prin explozie, prin revoluţia social-politică, lichidarea vechiului fiind cu neputinţă fără întrebuinţarea violenţei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 360, 3/1.

— Variantă: (învechit) **violínţă** (HASDEU, I. V. 246, I. IONESCU, M. 63) s. f.

VIOLÉT[1] s. n. Culoarea violetă (ultima culoare a spectrului solar, după indigo). *Un troian de curînd căzut, pe care nici o dîră nu şi-a scris violetul unei îndrumări, stă înaintea mea şi mă fascinează.* ANGHEL, PR. 104.

VIOLÉT[2], **-Ă,** *violeţi, -te,* adj. De culoarea viorelei; vioriu, mov. *De la munte se ridica peste codri o învăluire de nouri violeţi.* SADOVEANU, O. VIII 128. *Deasupra mirişti-lor aspre şi decolorate, unde flori violete tremurau înfio-rate de vînt, nori grabnici îşi tîrau umbra.* C. PETRESCU, S. 190. *Şeful, ca de obicei... ridicase tonul, faţa-i spînatecă luase o nuanţă violetă.* BART, S. M. 87.

VIOLÉTĂ, *violete,* s. f. Viorea. *Violetele de Parma în decembrie, aduse cu avionul, nu sînt destul de fragile.* SEBASTIAN, T. 354.

VIOLÍNĂ, *violine,* s. f. Vioară. *E o muzică de toamnă, Cu glas de piculină... Cu ton de violină.* BACOVIA, O. 85. ✧ Fig. *Un glas de violină anunţă...: «V-am adus poşta».* IBRĂILEANU, A. 134.

VIOLÍNŢĂ s. f. v. **violenţă.**

VIOLONCÉL, *violoncele,* s. n. **1.** Instrument muzical cu patru coarde şi cu arcuş, asemănător cu vioara, dar mai mare decît aceasta şi avînd un timbru grav. ✧ Fig. *Crivăţul şi-a îngroşat glasul, a prins să geamă pe strune de violoncel şi să mugească în alămurile unei fanfare nevăzute.* C. PETRESCU, A. 274.

2. (Rar) Muzicant care cîntă la violoncel **(1).** *Are orchestră? — N-are, dar puteam s-o organizez, că la urma urmelor ce-mi trebuie? Opt viori, două violoncele, o violă, un contrabas.* SEBASTIAN, T. 303.

VIOLONCELÍST, -Ă, *violoncelişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cîntă la violoncel.

VIOLONÍST, -Ă, *violonişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cîntă la vioară; vior ist. *Au un violonist şi un diblar, care cîntă şi din gură.* CAMIL PETRESCU, U. N. 244.

VIOREÁ, -ÍCĂ, *viorele,* s. f. **1.** Nume dat mai multor plante erbacee din familia violaceelor, dintre care cea mai cunoscută este o specie sălbatică, cultivată şi în grădină, cu flori violacee şi cu miros plăcut *(Viola odorata);* viola, violetă. *Un pîlc întins de viorele îmi trimise pe aripioara unei adieri mireasma lor gingaşă.* SADOVEANU, O. VII 367. *Frumoasă eşti, pădurea mea... Cînd de subt frunze moarte ies În umbră viorele.* TOPÎRCEANU, B. 8. *Crinii şi viorelele... nici la degetul cel mic al ci nu le punea.* ISPIRESCU, L. 352. ✧ (În personificări) *Vin ţîntarii, lăutarii, gîndăceii, cărăbuşii, Iar mireasa viorică i-aştepta-ndărătul uşii.* EMINESCU, O. I 87. ✧ (În metafore) *Ochi frumoşi, ochi viorele, Numai voi mi-aţi stins norocul.* IOSIF, T. 94.

2. Plantă erbacee din familia liliaceelor, din al cărei bulb cresc două-trei frunze lunguieţe şi tulpina care poartă flori albastre, roz sau albe *(Scilla bifolia).*

VIORÉL, -EÁ, *viorei, -le,* adj. (Rar) De culoarea viorelei; vioriu, violet. *Topiţi sînt ochii viorei De-atîta vaiet nentrerupt.* COŞBUC, P. I 147.

VIORÎNT, -Ă, *viorinţi, -te,* adj. (Rar, în descîntece) Vioriu, vînăt. *Bubă viorintă... Nu întinde, Nu cuprinde.* ŞEZ. XXIII 109.

VIORÍST, -Ă, *viorişti, -ste,* s. m. şi f. Violonist. *Minunat fu însă taraful de lăutari al lui Medelioglu, alcătuit dintr-un muscalagiu, un ţambalagiu şi trei viorişti.* CAMIL PETRESCU, O. I 307. *Complicele acestui furt era un tînăr viorist, plin de talent.* CARAGIALE, O. II 227.

VIORÍU, -ÍE, *viorii,* adj. De culoarea viorelei. *Luna albă, noaptea, împînzea cîmpiile cu o lumină strălucită, un painjeniş vioriu de basme.* SADOVEANU, O. I 131. *În zarea viorie s-arată... Carpaţii cei bătrîni.* MACEDONSKI, O. I 116. *Tîmpla bate liniştită ca o umbră viorie.* EMINESCU, O. I 79. *Statuie de marmoră frigiană viorie.* ODOBESCU, S. III 71. ✧ (Substantivat) *Trecură şi se cufundară măreţ în vioriul amurgului.* SADOVEANU, O. VIII 103.

VIOŞEÁLĂ, *vioşeli,* s. f. (Învechit) Voioşie. (Cu pronunţare regională) *În mijlocul vioşălei sale, o mînă neagră... îl apucă de mîneca surtucului.* RUSSO, S. 17.

VIOŞÍE, *vioşii,* s. f. (Regional) Vioiciune, voioşie; fig. prospeţime, frăgezime. *Vioşia verdeţii îmi arată că întru în regiunea munţilor.* NEGRUZZI, S. I 308.

VÍPERĂ, *vipere,* s. f. **1.** Şarpe mic, foarte veninos, cu o pată neagră în formă de V pe cap şi cu o dungă lată neagră în zigzag pe spate *(Pelias berus).*

2. Fig. Persoană rea, perfidă, veninoasă. *Nu ştii ce viperă este tanti Aglaie asta.* CĂLINESCU, E. O. I 52. *O! mînca-ţi-ar ciinii cinstea... viperă cu şepte limbi.* HOGAŞ, H. 17. *Spune şi nouă, tată, cine este vipera aceea care nu-ţi dă pace şi-ţi otrăveşte bătrîneţele.* ISPIRESCU, L. 12. ✧ Expr. **Pui de viperă** = om rău, femeie rea. *Atîta am vrut să aflu din gura ta, pui de viperă ce mi-ai fost, zice atunci spînul.* CREANGĂ, P. 206. ✦ Răutate, perfidie. *Mai bine te-ai înfrica tu, nu de dumnezeu, ci de vipera din tine.* V. ROM. martie-aprilie 1949, 184.

VIPERÍN, -Ă, *viperini, -e,* adj. (Rar) Referitor la viperă, de viperă. *Constantin Lipan clipea mărunt, neînţelegînd în ce cuibar viperin a intrat.* C. PETRESCU, C. V. 138.

VÍPIE, *vipii,* s. f. (Regional) **1.** Căldură mare; arşiţă, fierbinţeală, zăpuşeală, zăduf. *Dacă ar fi ieşit pe ogoare, în vipia după-amiezii, şi-ar fi dat sama că drumeţii sînt siliţi să caute umbră şi odihnă.* SADOVEANU, P. M. 294. *Omului trudit, abia sosit de la ţarină, din vipia verii, îi trebuia liniştе.* id. M. C. 9. ✦ Febră. *În vipia boalei ea aiura.* PAMFILE, S. T. 152.

2. Toi, putere, ardoare, dric. *Încălecă calul şi, în vipia gătelii lor, scăpă din tabără.* ISPIRESCU, la CADE. *M-a luat cu el la bătălie şi în vipia luptei... eu m-am răzleţit de el.* I. CR. II 4.

VIPÍSCĂ s. f. v. **vipuşcă.**

VÍPLĂ, *viple,* s. f. Aliaj de oţel, crom şi nichel, inoxidabil, rezistent la acizi, întrebuinţat în dentistică.

VIPT, *vipturi,* s. n. (Învechit) Rod, produs al pămîntului; bucate, recoltă. ✦ (Regional) Ceea ce serveşte ca hrană oamenilor; mîncare. ✧ Expr. **A lua (sau a ţine) pe cineva în vipt** = a primi pe cineva în gazdă (cu locuinţa şi, mai ales, cu mîncarea).

VIPÚŞCĂ, *vipuşti,* s. f. **1.** Fîşie îngustă de postav, cusută ca garnitură de altă culoare la unele uniforme, pentru a marca anumite cusături (mai ales cusătura exterioară a pantalonilor). V. lampas. *Frac de postav cenuşiu, cu vipuşcă galbenă pe margine şi pe cusăturile pantalonilor.* CAMIL PETRESCU, O. I 191. *Copilul îi pare urît, cu gîtul subţire în gulerul uniformei de liceu cu vipuşcă galbenă.* C. PETRESCU, Î. II 264. *Sta aşa în faţa*

biroului, cu călciile lipite, simțind sub palme vipușca pantalonilor. SAHIA, N. 71. ◇ Fig. *Cerul și-a aprins de purpură vipușca.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 10/3. ✦ (Neobișnuit) Fișie, bandă subțire, bentiță. *Țigăncile... desculțe, legate numai cu o vipușcă de cîrpă sub genunchi.* M. I. CARAGIALE, C. 62.

2. Frînghie întinsă de la țărm către mijlocul apei, avînd însemnate din distanță în distanță locurile unde se vor așeza cîrligele de prins pește. *Întinde mai întîi de la mal spre adînc o frînghie lungă, numită măsura sau vipușca.* ANTIPA, P. 350.

— Variantă: **vipíscă** (ALECSANDRI, T. 530) s. f.

VIRÁ, *virez,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre vehicule sau convoaie de vehicule) A schimba direcția, făcînd o curbă din mers. *Coloana din dreapta începe foarte prudentă lupta, pentru ca să dea timp navelor învăluitoare să ajungă în poziție de tragere... Apoi imediat virează și ea.* CAMIL PETRESCU, T. II 175. *Mașina... viră nebunește și dispăru.* C. PETRESCU, Î. II 222. ✦ (Despre persoane) A face ca un vehicul să-și schimbe direcția; a coti, a cîrmi. *Am virat brusc și am intrat în șanț... Mașina nu s-a răsturnat.* CAMIL PETRESCU, P. 124. ✦ Fig. A schimba vorba, a trece la alt subiect de conversație. *Sonia îl mai privește o dată cu ochi care roagă, pe urmă virează brusc: — A! iată pe d-na Ionescu!* CAMIL PETRESCU, T. II 27. ◇ Tranz. *Sabina... viră brusc discuția în altă direcție.* C. PETRESCU, C. V. 84.

2. Tranz. A trece o sumă de bani de la un cont la altul. *Vă rog... să deschideți un cont la banca dv. pentru domnișoara Otilia Mărculescu, virînd în creditul acestui cont, prin debitul contului meu, lei 100000.* CĂLINESCU, E. O. II 205.

3. Tranz. A pune o copie fotografică într-o soluție specială, pentru a-i schimba nuanțele de negru în alte nuanțe.

VIRÁGIU s. n. v. **viraj.**

VIRÁJ, *viraje,* s. n. **1.** Faptul de a vira; schimbare de direcție, cotire. *Virajele strînse la verticală și decolările sale spectaculoase stîrniseră o admirație fără seamăn.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 328, 2/5. ✦ Curbă de șosea cu raza de curbură mică.

2. (Chim.) Schimbarea culorii unei substanțe; schimbarea culorii unui pozitiv fotografic.

— Pl. și: *virajuri* (C. PETRESCU, O. P. I 208). — Variantă: **virágiu,** *viragii* (C. PETRESCU, Î. II 96, id. C. V. 239), s. n.

VIRAMÉNT, *viramente,* s. n. Operație contabilă prin care o sumă de bani este trecută dintr-un cont în altul, fără a fi nevoie ca suma să fie vărsată în numerar; document prin care se dispune efectuarea unei astfel de operații. ◇ *Cont de virament* = cont deschis la o instituție bancară, prin care se fac și se primesc plăți, fără a întrebuința bani în numerar.

VIRÁN, -Ă, *virani, -e,* adj. (Despre terenuri) Care, deși se află într-un cartier locuit, este fără clădiri și (de obicei) neîngrădit. *În locul viran pe unde nu mai trecuse niciodată... un singur felinar mai ardea.* C. PETRESCU, C. V. 268. *Astfel pe cîmpul viran, dătător de friguri palustre... Ne-am pomenit într-un zori ca-mpăratul acela din basme.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 98. *Întocmise o trupă... și luase cu chirie locul viran de la Podul Mogoșoaii.* CARAGIALE, N. S. 103. ◇ Fig. *Am trăit aci în țară, de pe la 1854 încoace, timp de douăzeci și cinci de ani, cătînd... un colțișor unde să-mi durez sau un palat, sau o colibă pe locul cam viran al literaturii și al istoriei romînești.* ODOBESCU, S. III 622.

VIRANEÁ, *viranele,* s. f. (Învechit și arhaizant) Loc viran; ruine rămase de la o clădire arsă. *Dinspre viraneaua cea mare, unde a fost hanul lui Constantin, vin zeci și sute de oameni.* CAMIL PETRESCU, O. II 459.

VIRÁRE, *virări,* s. f. Acțiunea de a vira.

1. Viraj.
2. Virament.

VIRÁT, -Ă, *virați, -te,* adj. (Despre sume de bani) Trecut dintr-un cont în altul.

VIRDÁRE, *virdări,* s. f. Specie frumoasă de ciocănitoare cu penele verzi, amestecate cu roșu, galben, negru și alb *(Picus viridis);* verdoaică. (Atestat în forma *verdare) Verdarea cearcă copaciul și mai slab unde găsește, acolo ciocănește.* PANN, P. V. II 125.

— Variantă: **verdáre** s. f.

VIRGÍN, -Ă, *virgini, -e,* adj. **1.** Cast, neprihănit, feciorelnic. ✦ (Substantivat, f.) Fecioară, fată. *I se păru atunci că e într-un pustiu... deasupra căruia licărea o lună fantastică și palidă ca fața unei virgine murinde.* EMINESCU, N. 46.

2. Fig. Candid, inocent, nevinovat. *Mîndră ca o lună plină Și cu inima virgină.* ALECSANDRI, T. I 460.

3. (Rar; despre metale) Neamestecat, pur, curat. *Vasul e de aur virgin.* MACEDONSKI, O. I 151.

4. (Despre locuri) Necunoscut de oameni, nelucrat, necultivat, neexploatat. *Ca un echilibrist pe inelul aninat, visîndu-se poate prin somn pe o mlădioasă creangă în virginele păduri de unde fusese adus.* ANGHEL, PR. 43. *Ard vastele păduri virgine.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 35.

5. Fig. (Despre obiecte) Neatins, intact, neutilizat; curat. *Pe fundul farfuriei, nici un strop de smîntînă, cuțitul și furculița ca din testea, șervetul, virgin.* HOGAȘ, M. N. 38.

— Variantă: (învechit) **vergín, -ă** (MACEDONSKI, O. I 18, EMINESCU, O. I 29) adj.

VIRGINÁL, -Ă, *virginali, -e,* adj. **1.** De virgină, de fecioară; feciorelnic, virgin. *Acele mueri... atrag la sine, spre a le da brînci în orgii... creaturile cele mai fragile, cele mai virginale.* GHICA, A. 696.

2. Fig. Candid, pur. *Creațiunea sa... nu mai are nimic din aspra candoare și din energia virginală a anticei Artemide.* ODOBESCU, S. III 57. *A ta inimă-i închină Virginalele-i comori.* ALECSANDRI, P. II 172.

— Variantă: (învechit) **verginál, -ă** (NEGRUZZI, S. II 37) adj.

VIRGINITÁTE s. f. **1.** Feciorie, castitate.

2. Fig. Curățenie morală, nevinovăție.

VÍRGULĂ, *virgule,* s. f. **1.** Semn de punctuație care delimitează grafic unele propoziții în cadrul frazei și unele părți de propoziție în cadrul propoziției. *Să fi poftit... să nu fi pus virgulele și celelalte semne!* CARAGIALE, O. III 24. ◇ Fig. *Predecesorii noștri obișnuiau a-l crede prea orbește, luînd toate cuvintele și toate virgulele sale drept dogme religioase.* HASDEU, I. V. 239.

2. Semn întrebuințat pentru a separa, într-un număr scris în sistemul zecimal, partea întreagă de partea fracționară.

3. Semn întrebuințat pentru a arăta cînd trebuie făcută respirația în timpul unei interpretări muzicale vocale.

VIRÍL, -Ă, *virili, -e,* adj. De bărbat, bărbătesc; p. ext. care exprimă bărbăție; plin de forță, de energie, viguros. *Avea figura virilă, părul țepos, tuns scurt și ridicat în sus perie.* C. PETRESCU, Î. II 105.

VIRILITÁTE s. f. Bărbăție; p. ext. vigoare bărbătească.

VIRNÁNȚ, *virnanți,* s. m. Plantă erbacee aromatică, cu flori galbene dispuse în corimb, cu întrebuințări în medicină *(Ruta graveolens).*

VIROÁGĂ, *viroage,* s. f. Vale mică, rîpoasă, formată de ploi, de inundații, de abaterea unui rîu din albia sa etc.; albia unui torent cu malurile adînci și abrupte. *Își aduse aminte că este în pădure... o viroagă adîncă, săpată de pîrîu, largă în toate părțile și cu totul ascunsă sub copacii aplecați.* GALACTION, O. I 294. *Telegescu și Bălcescu se înfundară într-o viroagă umedă, aproape noroioasă, umbrită de răchite.* CAMIL PETRESCU, O. II 26. *Drumul se înfunda în viroage cleioase după atîtea săptămîni de ploaie, urca dîmburi strîmbe.* C. PETRESCU, S. 77. *În timp de secetă moara nu mai umbla, fiindcă apa se risipea prin viroage.* SLAVICI, V. P. 4.

VIRÓZĂ, *viroze,* s. f. Boală provocată de un virus.

VIRTÓS, -OÁSĂ adj. v. **virtuos**[1].

VIRTUÁL, -Ă, *virtuali, -e,* adj. Care există numai ca posibilitate, fără a se produce în fapt; al cărui efect este potențial și nu actual. ◇ *Imagine virtuală* v. i m a g i n e **(2).**

VIRTUALITÁTE, *virtualități,* s. f. Calitatea a ceea ce este virtual; posibilitate. *La Creangă sau la Caragiale admirăm cum literatura prelungește și dezvoltă virtualitățile limbii vii.* VIANU, A. P. 275.

VIRTUÓS[1], -OÁSĂ, *virtuoși, -oase,* adj. (Despre oameni) Care respectă și realizează în mod consecvent dezideratele etice; care este înzestrat cu multe virtuți; (despre manifestări ale oamenilor) care denotă sau oglindește virtute. *Nu pot să existe oameni nici absolut virtuoși, nici absolut vițioși.* GHEREA, ST. CR. II 249. *De aceea trebuie să-ți vorbesc așa cum aș vorbi unui frate și unui cetățean virtuos.* GHICA, A. 70. *Traiul lor tihnit, patriarhal și virtuos adună lîngă ei pe pribegii lor frați.* NEGRUZZI, S. I 271. ◇ (Substantivat) *Virtutea nu-l împiedică să învidieze soarta celor mai puțin virtuoși.* C. PETRESCU, C. V. 175. ✦ Corect, cast. *Virtuoasa lui soție se trase la țară, consacrîndu-se numai la creșterea copiilor săi.* NEGRUZZI, S. I 333.

— Variantă: (învechit) **virtós, -oásă** (GOLESCU, Î. 39) adj.

VIRTUÓS[2], -OÁSĂ, *virtuoși, -oase,* s. m. și f. Persoană care stăpînește în mod desăvîrșit tehnica unui instrument muzical. *Cînd în fața ochilor lui străluceau luminile candelabrelor de la Scalla și Ateneele sau sălile de concerte, unde cîntau virtuoșii, își pleca capul pe pieptul vioarei și cînta.* ARDELEANU, D. 291.

VIRTUOZITÁTE, *virtuozități,* s. f. Calitatea de a fi virtuos în muzică; p. e x t. pricepere, dexteritate, măiestrie în alte domenii de activitate. *Virtuozitatea lui G. Enescu.* ▭ *Virtuozitatea stilistică este însușirea care uimește necontenit pe cititorii prozei lui Tudor Arghezi.* VIANU, A. P. 264.

VIRTÚTE[1] s. f. v. **vîrtute.**

VIRTÚTE[2], *virtuți,* s. f. **1.** Forța morală de a urmări în mod constant idealul etic; integritate morală. *Cîștigul ce-n picioare călcînd virtute, lege, Trufaș înaintează spre tronul său de rege.* MACEDONSKI, O. I 45. *Au de patrie, virtute nu vorbește liberalul, De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?* EMINESCU, O. I 150. ✦ Castitate. [Ea] *uită virtutea, leapădă cinstea, ca să se arunce în brațele voastre.* NEGRUZZI, S. I 48. ✦ Însușire, calitate morală. *Multe bunuri are omul, Dar virtutea cea mai mare E să nu se ție mîndru Cu virtuțile ce are.* COȘBUC, P. I 75.

2. (În loc. prep.) **În virtutea...** = pe baza, în puterea, ca urmare a... *În virtutea principiului evoluțiunii... materia a suferit în decursul secolelor numeroase preschimbări.* MARINESCU, P. A. 37. *Legi și principii, în virtutea cărora critica poate să pronunțe verdicte estetice.* GHEREA, ST. CR. II 35. *Ridicînd... țăranilor dreptul ce aveau în virtutea tutulor urbarielor... această lege n-a făcut decît a continua să favorizeze apăsarea cîrcașilor de către proprietari.* KOGĂLNICEANU, S. A. 158.

VIRULÉNT, -Ă, *virulenți, -te,* adj. Care are o mare putere otrăvitoare (v. t o x i c); (despre boli) care e cauzat de un virus. *Nervii animalelor moarte de turbare sînt, la ieșirea lor din măduva spinării, tot așa de virulenți ca și aceasta.* BABEȘ, O. Ă. I 205.

VIRULÉNȚĂ s. f. Însușirea de a fi virulent; gradul de intensitate infecțioasă a unei boli. *Bacilul holerei va pierde mult din virulența sa pe un teritoriu cu o igienă rațională.* BABEȘ, O. A. I 512. *Anarhia a început a se limpezi... întocmai ca o boală ce și-a săvîrșit evoluțiunea, și-a domolit virulența.* MACEDONSKI, O. IV 127.

VÍRUS, *virusuri,* s. n. Agent patogen, invizibil la microscopul obișnuit, care se reproduce numai în interiorul celulei vii și care provoacă boli infecțioase la oameni, animale și plante; p. e x t. toxina acestui agent. *Femeia asta îmi răscolește sufletul ca un virus.* CAMIL PETRESCU, T. II 104. ◇ F i g. *Întreaga operă a lui Balzac e prezentarea burgheziei nesățioase, bolnavă de virusul ce o va duce la pieire.* SADOVEANU, E. 254. *Critice aspre ne îndreptează asupra-ne: ba că nu sîntem serioși... că sîntem o primejdie publică, o nenorocire pentru generațiile tinere, un virus social.* CARAGIALE, O. III 159.

VIS, *visuri* și *vise,* s. n. **1.** Faptul de a visa; înlănțuire de imagini și de idei (de cele mai multe ori confuze) care apar în conștiința omului, în timpul somnului. *Atunci parcă se trezi ca dintr-un grozav vis.* SADOVEANU, O. VIII 229. *Apoi cu ochii plini de visuri încă, M-am scuturat ca dup-o catastrofă.* TOPÎRCEANU, B. 102. *Miezul nopții s-a ivit Și prin lume-a răspîndit Ceața visurilor dalbe.* ALECSANDRI, P. A. 95. *Visul iar mă necăjește Și cu tine mă-ntîlnește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 164. ◇ (În construcție cu verbele «a avea», «a visa») *Cîtăva vreme, nopțile mi-au fost chinuite de boală; am avut visuri urîte.* SADOVEANU, E. 105. *Vis frumos avut-am noaptea. A venit un Zburător.* EMINESCU, O. I 80. *Am visat un vis îngrozitor.* ALECSANDRI, T. II 9. *Astă-noapte, tîrziu, Am visat vis cu fior.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 255. ◇ *Carte de vise* (sau *cheia viselor)* = carte în care se explică semnificația profetică pe care superstițioșii o dau viselor. ◇ L o c. a d j. **De vis** = propriu visului; f i g. neverosimil de frumos; minunat, ireal. *În tăcerea adîncă, murmurul cel duios, umbla ca un fior prin lumina tremurată de vis.* SADOVEANU, O. I 52. ◇ L o c. a d v. **Ca prin** (sau **ca în) vis** = vag, confuz. *Auzii ca prin vis o detunătură de pistol.* GANE, N. III 126. *E mult de-atunci... e mult, nepoate, Și ca prin vis le văd pe toate.* IOSIF, PATR. 5. *Din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate De dureri, pe care însă le simțim ca-n vis pe toate.* EMINESCU, O. I 130. ◇ E x p r. **Nici prin vis,** se spune pentru a nega cu desăvîrșire faptul de a fi gîndit sau a fi făcut ceva. ✦ F i g. Atmosferă, imagine, frumusețe ireală. *Luceafărul senin răsare; Umplînd de vis văzduh și mare.* CERNA, P. 22. *Peste-a nopții feerie Se ridică mîndra lună, Totu-i vis și armonie.* EMINESCU, O. I 207. ✦ Irealitate. *Poetul singur a rămas cu sufletul agățat în absurd, în vis.* GALACTION, O. I 342.

2. Reverie, meditație, visare. *Se plimbă gînditor și prin visurile ce-i cuceream sufletul răzbăteau acordurile slabe ale unui cîntec.* SADOVEANU, O. I 52. *Și ore-ntregi mă îngîna, duioasă, A visurilor tînără crăiasă.* CERNA, P. 146. *Peste toate domnește o liniște, care te îndeamnă la visuri.* VLAHUȚĂ, R. P. 98.

3. F i g. Iluzie, închipuire deșartă; gînd, idee, aspirație himerică. *Șoimaru știa dragostea fetei de multă vreme, dar o copilă neștiutoare are totdeauna visuri care pier.* SADOVEANU, O. VIII 124. *Ce vise mărețe îmi sfărîmase mie Școala domnească! În loc de palatele închipuite... găsisem*

niște case mici, murdare. DELAVRANCEA, la TDRG. ✦ Plan; dorință arzătoare și statornică. *De cîteva ore mă aflu la Moscova... Mi s-a împlinit un vechi și arzător vis.* STANCU, U.R.S.S. 9. ✧ Expr. **A-și vedea visul cu ochii** v. ochi.

VISÁ, *visez,* vb. I. **1.** Tranz. A avea un vis în timpul somnului, a vedea (pe cineva sau ceva) în vis. *Am visat astă-noapte că am împușcat o dușină de rațe.* SADOVEANU, O. VII 337. *Într-una te-am visat, Oană.* DELAVRANCEA, O. II 35. *Copiii dorm, visîndu-și jocul.* COȘBUC, P. II 51. ✧ Fig. *Noaptea-i clară, luminoasă, Undele visează spume, cerurile-nșiră nori.* EMINESCU, O. I 44. ✧ (Cu complement intern) *Visase un vis frumos și se deșteptase.* ISPIRESCU, L. 230. *Ce vis am visat!* CARAGIALE, O. III 98. *Priviți-i cum visează Visul codrului de fagi.* EMINESCU, O. I 101. ✧ Expr. **A visa cai (verzi) pe pereți** v. cal **(1). A visa deștept** = a avea halucinații. *Am ajuns ca un năuc, visez deștept, nu mai știu ce fac.* ISPIRESCU, L. 29. ✧ **Vrabia mălai visează** v. mălai **(4).** ✧ Intranz. *Atunci, după cum văd eu, e rost să visăm urît la noapte.* C. PETRESCU, Î. II 6. *Mai întîi află că eu nu dorm niciodată, fiindcă visez totdeauna.* HOGAȘ, M. N. 21. (Neobișnuit, urmat de o determinare introdusă prin prep. « de » și arătînd obiectul visului) *Erhardt adormi și visă de lacul cel mare.* GANE, N. II 138. (Fig.) *În trupul livezii macii visează.* BENIUC, V. 55. *Departe, codrii, pe munți, stau încă visînd în ceața lor albastră.* SADOVEANU, O. VII 200. ✦ Refl. A se vedea pe sine în vis. *Ea zîmbi cînd se visă atît de frumoasă.* EMINESCU, N. 29. (Expr.) **Unde te visezi?** = unde crezi că te afli? unde te trezești? *Unde te visezi de umbli cu porcii după tine?* CREANGĂ, P. 83.

2. Intranz. Fig. A se lăsa în voia gîndurilor, a imaginației; a sta în reverie. *Ochii ei albaștri-spălăciți stau neclintiți, visînd.* SADOVEANU, O. I 335. *Dar și mai bine-i, cînd afară-i zloată, Să stai visînd la foc, de somn să picuri.* EMINESCU, O. I 119. ✧ (Urmat de determinări care accentuează ideea) *Cine-n-a simțit oare, la vîrsta lui Radu nespusa fericire de a visa deștept ceasuri întregi.* VLAHUȚĂ, O. A. I 117. *Cînd luna aruncă o pală lumină Prin merii în floare-nșirați în grădină, La trunchiul unuia pe tine te-aștept, Visînd de deștept.* EMINESCU, O. IV 18. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. « la » sau « despre » și arătînd obiectul reveriei) *Visez la fericire, răspunse Elena.* BOLINTINEANU, O. 463.

3. Tranz. Fig. A dori cu ardoare ceva; a rîvni la ceva. *Ea visa pentru Nică al ei un trai ușor, la tîrg.* SADOVEANU, E. 94. *De mult visez o școală, un ideal de școală, unde băiatul să vie cu plăcere, să-i fie drag să-nvețe.* VLAHUȚĂ, O. A. III 31. *Își iubea mult patria și multă vreme a visat libertatea ei.* BĂLCESCU, O. I 93.

4. Tranz. Fig. (Mai ales în propoziții negative) A-i trece cuiva ceva prin gînd; a-și închipui, a bănui, a nădăjdui. *Niciodată nu visase asemenea apartament.* C. PETRESCU, C. V. 237. *O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale mi s-au pus!* EMINESCU, O. I 146. ✧ Intranz. *Dar norocul îi fusese mai prietin decît ar fi îndrăznit ca să viseze.* GALACTION, O. I 51. *Nici nu visa despre ce avea de gînd procletul de zmeu.* ISPIRESCU, L. 128. (Expr.) **Cînd nici nu visezi** sau **cînd cu gîndul nu visezi** = pe neașteptate. *E un suflet acru, în stare să se răzbune cînd nici nu visezi.* REBREANU, I. 73. *Cînd nici nu visa... numai iată că se trezește cu dînsa.* CREANGĂ, P. 323. *Cînd cu gîndul nu visează, El în cursă o să cază.* PANN, P. V. II 32.

VISÁRE, *visări,* s. f. Faptul de a visa (v. vis); fig. reverie. *Grigore tresări, ca trezit dintr-o visare.* REBREANU, R. I 44. *Pierdut într-o visare tainică și dulce, soldatul urmărea cu privirea stolul acela de rîndunele.* BART, S. M. 67. *Dar azi, îmi ești departe. — Te fură alte zări În țara primăverii și-a vecinicii visări.* CERNA, P. 12. *În fața munților noștri sufletul se lasă dus de visare.* RUSSO, O. 100. ✦ Fantezie. *Mergi tu, luntre-a vieții mele pe-a visării lucii valuri Pînă unde-n ape sfinte se ridică mîndre maluri.* EMINESCU, O. IV 110.

VISÁT, -Ă, *visați, -te,* adj. Întrevăzut, plăsmuit în imaginație, în fantezie. *Căutînd un visat continent, călătorea o luntre bolnavă.* BOUREANU, S. P. 18. ✦ Dorit cu ardoare; rîvnit. *Văd pe marea largă... vasul cum s-avîntă Peste valuri negre să le spargă, Pentru mult visata pace sfîntă.* BENIUC, V. 42. *Iaca fericirea visată de mai înainte cum s-a împlinit.* CREANGĂ, P. 14.

VISĂTÓR[1], -OÁRE, *visători, -oare,* adj. Care visează **(2),** care este cufundat în visare; înclinat spre reverie, spre contemplație. *Tovarășul meu era un om de patruzeci de ani, un om nalt, tăcut și visător.* SADOVEANU, O. VIII 7. *În faptul dimineții, prin parc, îngîndurată, Se plimbă visătoare Fatma.* COȘBUC, P. I 52. ✧ Fig. *Au cu lira visătoare ori cu sunete de flaut. Poți să-ntîmpini patrioții ce-au venit de-atunci încolo?* EMINESCU, O. I 149. ✧ (Adverbial) *Fața lui se lămurește, Pare-nduioșat acum... Visător și lung privește Casele de peste drum.* TOPÎRCEANU, B. 71.

VISĂTÓR[2], -OÁRE, *visători, -oare,* s. m. și f. Persoană contemplativă, predispusă la reverie, la meditație; p. ext. persoană lipsită de simț practic. *Cînt nebun de visător Îndrăgostit de propria-i ruină.* CERNA, P. 150. ✦ Persoană care preconizează un ideal și-l trăiește ca pe o realitate vie (v. vizionar); (peiorativ) persoană care se lasă condusă de utopii. *Unde ni-s entuziaștii, visătorii, trubadurii, Să ne cînte rostul lumii și splendorile naturii.* VLAHUȚĂ, O. A. 69. *Iată ce ne spun visătorii cosmopolitismului.* BOLINTINEANU, O. 309.

VISĂTORÍE s. f. Predispoziție către visare; stare de reverie, de meditație. *O văd cu o visătorie vagă în niște ochi în care se ghicesc lacrimile.* MACEDONSKI, O. IV 72. *Ochii lui... se pierdură iar în acea intensivă visătorie.* EMINESCU, N. 35.

VISCERÁL, -Ă, *viscerali, -e,* adj. Care se referă la viscere, care aparține viscerelor.

VÍSCERE s. n. pl. Fiecare din organele care se află în interiorul marilor cavități ale corpului (în special în interiorul cavității abdominale) la oameni și la animale; măruntaie. *Medicamentele digitalice provoacă o vasoconstricție în toate viscerele.* DANIELOPOLU, F. N. II 37.

VISCOÁLĂ, *viscoale,* s. f. (Rar) Viscol. *Mergea cu fața înfundată în reverurile paltonului ușor, despicînd viscoala deasă cu umărul.* GALAN, Z. R. 129.

VÍSCOL, *viscole,* s. n. Vînt puternic cu ninsoare; vîrtejuri de zăpadă spulberată. *Se muncea să-și scuture zăpada cîtă i-o îndesase viscolul în urechi, în guler.* GALAN, Z. R. 128. *Viscolul groaznic, stăpîn pe tot cuprinsul din cer pînă-n pămînt, își purta mînia în mugetele înspăimîntătoare.* BUJOR, S. 55. *Ningea, și viscolul ridica omătul în valuri și-l spulbera în văzduh.* VLAHUȚĂ, O. A. 344. ✧ Fig. *Cîndva, după viscolul anilor, un semen al nostru va pomeni de trecerea noastră.* SADOVEANU, D. P. 176. *Cetele romîne... Pășesc tot înainte sub viscolul de foc.* ALECSANDRI, P. III 222. *Viscolul pustiirei a suflat pe acest pămînt.* RUSSO, S. 147.

— Pl. și: (m.) *viscoli* (HASDEU, R. V. 152, ALECSANDRI, S. 81). — Variantă: **vícol** (ALECSANDRI, T. 47) s. n.

VISCOLEÁLĂ, *viscoleli,* s. f. Faptul de a viscoli; viscolire, viscol. *Cînd nu mai crăpa piatra și nu mai cădeau ciorile moarte de prin copaci, de ger, se pornea viscoleala.* PAS, L. I 128.

VISCOLÍ, pers. 3 *viscolește,* vb. IV. Intranz. **1.** Impers. A bate vînt puternic cu ninsoare spulberată în vîrtejuri. *Vineri noaptea a viscolit mereu, pînă tîrziu.* BOGZA, A. Î. 137. *Afară viscolește, s-aude lovind în geamuri.*

pulberea de zăpadă, vînturată pe jos. VLAHUŢĂ, O. A. III 92. *Aşezat la gura sobei, noaptea pe cînd viscoleşte, Privesc focul.* ALECSANDRI, P. A. 115. ✦ Tranz. (Rar, cu subiectul «zăpadă») A lovi, a biciui (în rafale); a troieni. *Lasă, măria-ta, să-l ude ploile, să-l viscolească zăpada şi să-l bată soarele.* DELAVRANCEA, O. II 133.

2. Fig. A se mişca repede, ca zăpada purtată de viscol. *Viscoleşte alb nisipu-n lungul plajei fără lume.* D. BOTEZ, P. O. 50. ✦ Tranz. (Rar) A face să se mişte dintr-o parte în alta; a flutura, a zgîlţîi. *Îşi strîngea mereu la piept antereul de lustrin negru pe care vîntul i-l lua afară, viscolindu-i-l încoa şi încolo.* MACEDONSKI, O. III 119.

— Variantă: **vicoli** vb. IV.

VISCOLÍRE, *viscoliri,* s. f. Faptul de a viscoli; rafală de viscol. V. viscol. *Dar un crivăţ năpusteşte viscolirea lui brutală.* MACEDONSKI, O. I 30. *Fericit acel ce noaptea, rătăcit în viscolire, Stă, aude-n cîmp lătrare.* ALECSANDRI, P. III 14. ✦ Fig. Vîrtej. *Toate vedeniile viitorului... îi apărură într-o viscolire de imagini.* SADOVEANU, P. M. 147.

VISCOLÍT, -Ă, *viscoliţi, -te,* adj. Bătut de viscol; troienit, înzăpezit. *Paşii grei se apropiară, răsunară în tindă, în odaia viscolită.* SADOVEANU, O. II 122. *Omul viscolit tot gemea răguşit, de-abia putea spune întrerupt că şi-a pierdut sania, caii, vizitiul în furtună.* id. ib. VII 367. ✦ (Despre zăpadă) Spulberat.

VISCOLITÓR, -OÁRE, *viscolitori, -oare,* adj. (Despre vînt) Care viscoleşte, care spulberă zăpada. *Prevestesc o furtună mare de omăt cu vînt viscolitor.* MARIAN, O. II 57.

VISCOLITÚRĂ, *viscolituri,* s. f. Faptul de a viscoli, viscolire; zăpadă viscolită, troian îngrămădit de viscol. *Mergeam cu sania pe un drum plin de hopuri şi de viscolituri.* SADOVEANU, P. S. 27. *A treia zi după aceea, austrul de la miazăzi a muiat viscoliturile.* id. O. VIII 199.

VISCOLÓS, -OÁSĂ, *viscoloşi, -oase,* adj. Cu viscol, viforos. *Venea şi vîntul cîteodată cu învăluirile-i viscoloase, cu tristele-i plîngeri, sara, cu tristele-i poveşti de şoapte la geamurile negre, în tăcerea odăii.* SADOVEANU, O. IV 176. *A luat cuminte sticlele, le-a ascuns sub mintean şi a pornit afundîndu-se în negura nopţii viscoloase.* CARAGIALE, O. I 362. *Vine iarna viscoloasă, Eu cînt doina-nchis în casă.* ALECSANDRI, P. P. 224. ✧ Fig. *Zilele-mi ca iarna de viscoloase-mi fură.* ALEXANDRESCU, M. 102.

VISCÓZĂ s. f. Lichid des, siropos (obţinut prin tratarea celulozei cu o soluţie de sulfură de carbon şi sodă caustică) care poate fi tras în fire; fire de mătase vegetală obţinute din acest lichid.

VISCOZIMÉTRU, *viscozimetre,* s. n. Aparat cu care se măsoară viscozitatea fluidelor.

VISCOZITÁTE, *viscozităţi,* s. f. (Şi în forma *vîscozitate*) **1.** Faptul de a fi vîscos; fenomenul frecării interioare a moleculelor unui fluid care curge.

2. Proprietate a unui fluid de a prezenta fenomenul viscozităţii (1); mărime care determină valoarea frecării interioare a unui fluid. ✦ (Concretizat) Substanţă vîscoasă. *Numai cu prezenţa aceasta, a gîndacilor hidoşi... nu se putea deprinde... Se temea... să nu strivească vreunul sub talpă, oribil, cu o pocnitură împroşcînd de sub teasc vîscozitatea albă.* C. PETRESCU, C. V. 45.

— Variantă: **vîscozitáte** s. f.

VISÎLĂ, *visile,* s. f. (Regional) Cîrlig de undiţă mare cu care se pescuieşte somnul primăvara, cînd se umflă apele; hapcă. *Obleţii... se pun vii la visile, căci ei fiind foarte strălucitori, atrag întotdeauna peştii răpitori.* ANTIPA, F. I. 161.

— Variantă: **vişilă** s. f.

VIST s. n. Joc de cărţi care se joacă între trei sau patru persoane. *Într-o seară juca vist cu cîţiva tineri de curînd însuraţi ca şi el.* NEGRUZZI, S. I 74. *Nu te-ai deprins încă nici vistu să-l joci bine?* ALEXANDRESCU, P. 90.

— Scris şi: (după engleză) *whist.*

VISTAVÓI, *vistavoi,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Soldat în vechea armată, ataşat pe lîngă un ofiţer pentru servicii personale; ordonanţă. *Strigă furios la vistavoi: Spune-i, mă, lui Vasile să-mi aducă numaidecît calul.* CAMIL PETRESCU, O. II 240. *Un norod întreg... de vistavoi, de pseudoartişti pletoşi, de burghezi bine hrăniţi... au dat năvală acum.* ANGHEL, PR. 115. *Soldatul, care auzise vorba de pe la alţi vistavoi de cavalerie, se ruşină.* D. ZAMFIRESCU, R. 217.

VISTERÍE s. f. v. **vistierie.**

VISTÉRNIC s. m. v. **vistiernic.**

VISTERNICÉL s. m. v. **vistiernicel.**

VISTIÉR[1], *vistieri,* s. m. (În orînduirea feudală din Ţara Romînească şi din Moldova; uneori precedat de «mare» sau «vel») Mare demnitar avînd în sarcina sa administrarea financiară a ţării şi păstrarea vistieriei statului. *Vistierul Văcărescu.* (Fig.) *Motanul alb era vistier, Mîrzac cel chior ministru, Cînd de la el eu leafa-mi cer, El miaună sinistru.* EMINESCU, O. IV 75. ✧ *Vistierul al doilea* = locţiitorul marelui vistier.

— Pronunţat: *-ti-er.*

VISTIÉR[2], *vistiere,* s. n. (Învechit) Vistierie. *Să deschid vistierul, Să-mi iau bani de cheltuială.* PĂSCULESCU, L. P. 213.

— Pronunţat: *-ti-er.*

VISTIERÍE, *vistierii,* s. f. (Învechit şi arhaizant; şi în forma *visterie*) **1.** Instituţia care administra altădată banii publici; localul sau încăperea în care se păstra tezaurul public (v. hazna). *Azi însă vine la noi trimisul visteriei, ca să adune dările.* PAS, L. I 13. *Acum nu mai vrea să doarmă cu fraţii mai mici, de cînd e calemgiu la visterie.* CAMIL PETRESCU, O. I 186. *Apoi aici îi visteria ţării, moşule!* SP. POPESCU, M. G. 65. *Mare vîlvă se făcu în oraş cînd se află că s-a spart visteria împăratului.* ISPIRESCU, L. 372. *Toată prada... fu vărsată în visteria ţării.* BĂLCESCU, O. II 260. ✦ Fig. Sursă de venituri, de bogăţie. *Şi aceste toate din spinarea noastră, Căci ţăranul este visteria noastră.* HASDEU, I. V. 36.

2. Demnitatea de vistiernic, slujba de vistiernic. *El împăcă pe acest destoinic boier, dîndu-i vistieria.* IORGA, L. II 121.

— Variantă: **visterie** s. f.

VISTIÉRNIC, *vistiernici,* s. m. (Învechit; şi în forma *visternic;* uneori precedat de «mare») Vistier[1]. ✦ Fig. (Şi la f.) Depozitar. *Maica Rahila era vistiernica dragostei şi a păcii sfîntului locaş.* GALACTION, O. I 316. *Chiar moartea însăşi e-o părere Şi un visternic de vieţi.* EMINESCU, O. I 204.

— Pronunţat: *-ti-er-.* — Formă gramaticală: (rar) *vistiérnică* s. f. — Variantă: **vistérnic** s. m.

VISTIERNICÉL, *vistiernicei,* s. f. (Învechit; şi în forma *visternicel*) Slujbaş sub ordinele vistiernicului.

— Pronunţat: *-ti-er-.* — Variantă: **visternicél** (BĂLCESCU, M. V. 608) s. m.

VÎŞEN s. m. v. **vişin.**

VÎŞENĂ s. f. v. **vişină.**

VIŞÍLĂ s. f. v. **visilă.**

VÍŞIN, *vişini,* s. m. Pom roditor din familia rozaceelor, cu frunze lucioase, cu flori albe, cultivat pentru fructele sale *(Prunus cerasus). Prin vişin vîntul în grădină, Cătînd culcuş mai bate-abia Din aripi, şi-n curînd s-alină.* COŞBUC, P. II 50. *Aşa joacă tinerii, Cînd înfloresc vişinii.* TEODORESCU, P. P. 332. ✧ Compuse: **vişin-sălbatic** = vişinel (2); **vişin-turcesc** = arbust din familia rozaceelor, cu flori albe, cu fructe mici, negre, amărui, cu lemnul tare, întrebuinţat la confecţionarea lulelelor, cu frunzele, frumos mirositoare, întrebuinţate ca condiment *(Prunus mahaleb).*

— Variantă: **víşen** (NEGRUZZI, S. I 96) s. m.

VIŞINÁP, *vişinapuri,* s. n. Vişinată. *Nu te mai pricepeai ce era acolo... licheoruri, vişinapuri, compoturi şi o mulţime de alte mărunţişuri.* HOGAŞ, DR. II 30. *Să caute de gospodărie... să facă cozonaci, pască, păstrămuri, dulceţi, vutci, vişinapuri.* ALECSANDRI, T. 505.

— Variantă: **vişnáp** (GANE, N. II 175) s. n.

VIŞINÁTĂ, *vişinate,* s. f. Băutură preparată din vişine, zahăr şi alcool; lichior de vişine, vişinap. *Vă poftesc... să luaţi cîte o vişinată.* SADOVEANU, N. F. 180.

VIŞINÁTIC, -Ă, *vişinatici, -e,* adj. Cu gust acrişor de vişină. *Cireşe vişinatice.*

VÍŞINĂ, *vişine* şi *vişini,* s. f. Fructul vişinului, mic, rotund, cărnos, de culoare roşie, cu gust acrişor. *Să-l găsească dumnealui dimineaţa, cînd o ieşi în ceardac, să-şi ieie dulceaţa de vişini.* POPA, V. 9. *Se prefăcu într-o floare roşie închisă ca vişina coaptă.* EMINESCU, N. 17. ✧ Compus: **vişină-sălbatică** = fructul vişinelului.

— Variantă: **víşenă** (HODOŞ, P. P. 86) s. f.

VIŞINEÁ, *vişinele,* s. f. **1.** Diminutiv al lui v i ş i n ă. *Ea venea dintr-o livadă... Purta snopi de floricele Şi crenguţi cu vişinele.* ALECSANDRI, P. I 98.

2. Fructul vişinelului.

VIŞINÉL, *vişinei,* s. m. **1.** Diminutiv al lui v i ş i n. *Prin cel verde vişinel, faptu-s-a d-un legănel.* TEODORESCU, P. P. 83.

2. Arbust din familia rozaceelor, cu flori albe şi cu fructe mici, rotunde, roşii-purpurii, foarte acre; creşte în stepe şi în locuri bine însorite *(Prunus fruticosa).*

VIŞINÉT, *vişineturi,* s. n. Livadă de vişini. *Prin nucet, Prin vişinet.* PAMFILE, CR. 90. *Prin cel verde vişinet, Mi-este-un leagăn de mătase.* TEODORESCU, P. P. 82.

VIŞINÍU, -ÍE, *vişinii,* adj. De culoarea vişinei coapte. *Era îmbrăcată c-o rochie grea de catifea vişinie.* SADOVEANU, O. VII 139. *Nevăstuica, îmbrăcată în rochiţă nouă de şeviot vişiniu, cu zulujii proaspăt retezaţi, îşi împărţea ochii şi inima între prietena din dreapta şi din stînga.* C. PETRESCU, A. 451. *Un mic album legat în catifea vişinie.* HOGAŞ, M. N. 39.

VIŞNÁP s. n. v. **vişinap.**

VITACÉE s. f. pl. Familie de plante superioare (din care face parte viţa de vie).

VITÁL, -Ă, *vitali, -e,* adj. **1.** Care este caracteristic sau esenţial pentru viaţă, în care rezidă viaţa; de viaţă, al vieţii. *În principiu, viaţa poate avea o durată nelimitată dacă se face reînnoirea părţilor interne ale organismului cheltuite în timpul funcţionării vitale.* MARINESCU, P. A. 60. *Ochii lor, măriţi peste măsură, sfredelesc zarea cătînd parcă, printr-un instinct vital, să pătrundă prin pînzele necunoscutului.* BART, S. M. 38. ✧ *Nod vital* v. n o d (4).

2. Foarte important, fundamental, de bază. *Problemă vitală.*

VITALÍSM s. n. Curent idealist în biologie care explică procesele de viaţă prin prezenţa în organismul viu a unei «forţe vitale» căreia îi sînt subordonate toate procesele fizico-chimice ale fiinţelor vii.

VITALÍST, -Ă, *vitalişti, -ste,* adj. Care ţine de vitalism, care se referă la vitalism. *Ideile vitaliste şi finaliste au găsit în unele cercuri multă trecere.* MARINESCU, P. A. 66. ✦ (Substantivat) Adept al vitalismului. *Vitaliştii disting viaţa de suflet, animiştii le confundă.* MARINESCU, P. A. 39.

VITALITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este viu; putere de viaţă, vigoare vitală. *Bogăţia folclorului unui popor dovedeşte vitalitatea lui.* BENIUC, P. 6. *Vlahuţă măsoară cu un ochi gînditor nesfîrşitul cîmp al vieţii din care se alege vitalitatea reprezentativă a artistului.* VIANU, A. P. 193. *Vindecarea ta e o minune... Ai o vitalitate extraordinară, altfel de mult te-ai plimba în lumea dreptilor.* REBREANU, P. S. 111.

VITAMÍNĂ, *vitamine,* s. f. Nume dat unor categorii de substanţe care se găsesc în alimente (sau se prepară sintetic) şi a căror absenţă prelungită din alimentaţie provoacă tulburări specifice fiecărei categorii dintre ele. *Pe lîngă albumină, grăsimi, hidrocarbonate, săruri şi apă, organismul mai are nevoie de anumite substanţe complementare — vitaminele.* ANATOMIA 121.

VÍTĂ, *vite,* s. f. Nume dat animalelor domestice (în special celor cornute, v. d o b i t o c[1]). *Turme de vite se scoboară la adăpat.* VLAHUŢĂ, R. P. 10. *Mergea cu vitele la păşune.* ISPIRESCU, L. 229. *O vie cu livadă frumoasă, vite şi multe păseri alcătuiau gospodăria babei.* CREANGĂ, P. 3. ✧ (Cu determinări arătînd felul vitei) *Le vine chef să-şi cumpere o vită de cal.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 7/4. *Un om avînd un armăsar Îl înhăma la jug C-o vită de măgar.* ALEXANDRESCU, M. 375. ✧ *Vite albe* (sau *mari)* = denumire pentru boi şi vaci. *Vite mici* = denumire pentru oi şi capre.

VITEÁZ[1], *viteji,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Soldat (recrutat din clasa micilor boieri); ostaş de curte, curtean. *Am să te fac miaş de viteji, ca pe Sandomir.* DELAVRANCEA, O. II 199.

VITEÁZ[2], *-Ă, viteji, -ze,* adj. Care manifestă bărbăţie, curaj, eroism în luptă (v. b r a v); p. e x t. îndrăzneţ, inimos, dîrz. *La Groh, Debreţin şi în Tatra, Lupta pe cîmpii şi-n păduri, Cu gîndul să-şi apere vatra, Soldatul viteaz din panduri.* CORBEA, A. 74. *Costică însă, viteaz, se înfipse în mijlocul uliţei şi de-acolo făcu, falnic: Uite, Nicule, mie nu mi-e frică.* REBREANU, R. II 31. *Viteaza cătană a venit la înălţatul împărat.* RETEGANUL, P. III 18 *Aveţi amîndoi suflete viteze.* ALECSANDRI, T. II 44. ✧ (Substantivat) [Împărăteasa amazoanelor] *se deosebise în bătălii ca o vitează a vitejilor.* ISPIRESCU, U. 49. *O! viteze neferice, ai să pieri în cîmpi aice!* ALECSANDRI, P. II 13. [Romînii] *s-au purtat totdeauna ca nişte viteji, au făcut cele mai mari jertfe şi au vărsat sîngele pînă la unul pentru apărarea civilizaţiei şi a libertăţii.* BĂLCESCU, O. I 50. *După război mulţi viteji se arată.* ✧ F i g. *Bistriţa vitează apele-şi înfuriază.* ALECSANDRI, P. II 36. ✦ (Rar, despre arme) Mînuit cu vitejie, cu curaj. *Ca să-mi tot vinez Cu arme viteze.* TEODORESCU, P. P. 444.

VITEJÉSC, -EÁSCĂ, *vitejeşti,* adj. De viteaz, de vitejie. *Slăvită fie ziua-n care Din jertfe grele, vitejeşti, S-au luminat şi-n ţara noastră Atîtea palide fereşti.* FRUNZĂ, Z. 46. *Nici nu se putea alege un loc mai nimerit pentru a pregăti la fapte vitejeşti inimile acelora.* VLAHUŢĂ, R. P. 13. *Nu-i mai scump nimică azi Pe lumea pămînteasca Decît un nume de viteaz Şi moartea vitejească.* ALECSANDRI, P. A. 210. *Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele cel pîngărit al unui tiran.* NEGRUZZI, S. I 164.

VITEJÉŞTE adv. În mod vitejesc, ca vitejii, cu mare energie fizică şi morală, cu bărbăţie. *Soldaţii, pe timpul ţarismului, nu primeau decoraţii, oricît de vitejeşte s-ar*

fi purtat în război. STANCU, U.R.S.S. 69. *Oamenii aceştii s-au purtat vitejeşte.* NEGRUZZI, S. I 174. *În Moldova, Alexandru cel Mare... apără vitejeşte independenţa ţării sale.* BĂLCESCU, O. II 13.

VITEJÍ, *vitejesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A face vitejii, a se lupta vitejeşte; (popular) a haiduci. *Ca să vitejească, Numele să-i crească.* ALECSANDRI, P. P. 67.

VITEJÍE, *vitejii,* s. f. **1.** (Numai la sg.) Însuşirea de a fi viteaz, calitate a celui viteaz; bărbăţie, bravură, eroism. *Unde-i avînt şi vitejie, acolo sînt şi eu!* SADOVEANU, O. I 423. *Am cîntat în tinereţe strămoşeasca vitejie, Vitejie fără saman pe-acel timp de grea urgie.* ALECSANDRI, O 247. ◇ Loc. adv. **Cu vitejie** = vitejeşte. *Eu sînt Tudora, fiica lui Şoiman bătrînul care te-o răspins cu vitejie de la zidurile cetăţii.* ALECSANDRI, T. II 40.

2. (Concretizat, mai ales la pl.) Faptă vitejească. [Fata] *îşi aduse aminte de vitejiile tatălui său.* ISPIRESCU, L. 15. *Tu, din toţi ai mei copii, Cel mai tare-n vitejii.* ALECSANDRI, P. II 12. *Oltule, care-ai fost martor vitejiilor trecute!* ALEXANDRESCU, P. 133.

3. (Popular) Haiducie. *Te las naibei, sărăcie, Şi mă duc la vitejie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285.

VITEJÍME, *vitejimi,* s. f. (Rar) Mulţime de viteji. *Agamemnon, fruntea vitejimii, Se bucura că se certau vitejii.* MURNU, O. 123.

VITELÍNĂ, *viteline,* s. f. Substanţă albuminoidă, care conţine şi fosfor, prezentă în gălbenuşul de ou.

VITÉZĂ, *viteze,* s. f. **1.** Iuţeală, repeziciune, rapiditate în deplasare. *Trupul uriaş al unui vapor de marfă încărcat, ce venea în jos cu toată viteza, se ivi de după cotul canalului.* BART, S. M. 62. *Trenul îşi urmează drumul de la Periş către Buftea cu mare viteză.* CARAGIALE, N. 126. ◇ *Mică viteză* = serviciu de transport al mărfurilor cu un tren de marfă obişnuit. *Mare viteză* = serviciu de transport al mărfurilor cu trenuri de marfă rapide. ◇ Loc. adv. **În (plină) viteză** = cu viteză mare (sau foarte mare). ◇ Expr. **Dă-i viteză!** = porneşte! mergi repede! accelerează! **A băga** (pe cineva) **în viteză** = a scoate pe cineva din lenea obişnuită, a-l sili să lucreze repede, să se pună pe treabă.

2. (Fiz.) Raportul dintre spaţiul parcurs de un mobil şi timpul folosit pentru parcurgere. *Într-o mişcare, viteza variază de la un punct la altul.* CARAPOLI-OROVEANU, M. F. I 41. ✦ Ritmul în care se efectuează sau se repetă un proces chimic, electric etc., raportat la unitatea de timp. ✦ Fiecare dintre raporturile de demultiplicare dintre turaţia motorului unui vehicul şi turaţia arborelui care transmite mişcarea la roţile propulsoare ale vehiculului. *Un timp merse atentă la trecătorii străzilor şi la viragii, schimbînd vitezele.* C. PETRESCU, Î. II 96. ◇ *Cutie de viteze* v. cutie.

VITEZOMÉTRU, *vitezometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea vitezei unui vehicul.

VITÍCOL, -Ă, *viticoli, -e,* adj. Care se referă la cultura viţei de vie. ✦ Care posedă culturi întinse de vii. *Regiune viticolă.*

VITICULTÓR, *viticultori,* s. m. Persoană care se ocupă de cultivarea viţei de vie. V. podgorean.

VITICULTÚRĂ, *viticulturi,* s. f. Cultura, cultivarea viţei de vie; ştiinţă care se ocupă cu această cultură.

VITIŞOÁRĂ, *vitişoare,* s. f. Diminutiv al lui vită. *Am venit aice după oleacă de iarbă pentru vitişoarele noastre.* HOGAŞ, M. N. 67. *În scurtă vreme ajunse fruntaş... cu vitişoare, cu pluguleţ.* ISPIRESCU, L. 210. *N-avea cine să-i îngrijească de casă şi de vitişoare cum trebuie.* CREANGĂ, O. A. 184.

VITRÁJ, *vitrajuri* şi *vitraje,* s. n. (Rar) Mic vestibul cu pereţii de sticlă la intrarea unor clădiri; geamlîc, marchiză. *O casă cu vitraj.* C. PETRESCU, Î. II 180.

VITRÁLIU, *vitralii* şi (rar) *vitraliuri,* s. n. Fereastră decorativă alcătuită din bucăţi de sticlă colorate sau pictate, montate într-o reţea de baghete metalice. *E o clădire foarte frumoasă... cu decoraţiuni de mozaic şi vitralii.* C. PETRESCU, Î. I 14. *În pădure... soarele s-a deschis deodată în lumini paralele printre vîrfuri ca într-un vitraliu.* id. ib. II 35.

VÎTREG, -Ă, *vitregi, -e,* adj. **1.** (Despre copii şi părinţi, determinînd natura rudeniei lor reciproce) Care nu e rudă de sînge, care a devenit rudă numai printr-o nouă căsătorie a unuia din părinţi. *Această mamă vitregă... îi apăruse odinioară în copilărie.* GALACTION, O. I 144. (În forma *vitrig*) *Această fată bună era horopsită... şi de mama cea vitrigă.* CREANGĂ, P. 283. ◇ Fig. *În ochii lor de fii vitregi nu se mai oglindeau apele şi codrii veacurilor dintîi.* SADOVEANU, N. F. 52. ✦ (Substantivat, f.) Mamă vitregă. *Vitrega întrebă pe copii cum au nimerit de s-au întors.* ISPIRESCU, L. 334. *Doar nu-s vitregă... Ce doresc eu?... Fericirea voastră.* ALECSANDRI, T. I 436. ✦ (Despre fraţi şi surori) Care sînt născuţi din căsătorii deosebite ale mamei sau ale tatălui.

2. Fig. Duşmănos, ostil, vrăjmaş; hain. *O soartă vitregă face ca pulberea multor oameni mari să fie risipită în vînturi.* SADOVEANU, E. 104. ◇ (Substantivat) *Ce îndreptare se poate aştepta... de la un vitreg... ca acesta?* ŢICHINDEAL, F. 387. ✦ Presărat cu obstacole, defavorabil, potrivnic. *Condiţiile vitrege de viaţă din ţările capitaliste, orînduirea socială a acestor ţări intensifică îmbătrînirea rapidă şi scurtează viaţa oamenilor muncii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 354, 5/6.

— Variantă: **vítrig, -ă** adj.

VITREGÍ, *vitregesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A trata cu răutate, cu vrăjmăşie; a persecuta. *Vitregit de soartă.*

VITREGÍE, *vitregii,* s. f. Ostilitate, duşmănie, vrăjmăşie; răutate. (Atestat în forma *vitrigie*) *Văzînd fata moşneagului atîta vitrigie din partea părinţilor... au început a plînge şi a se văieta.* SBIERA, P. 212. ✦ Potrivnicie. *Cu toată vitregia împrejurărilor şi duşmănia prigonitorilor, poetul şi pictorul nu înceta de a lucra.* SADOVEANU, E. 246.

— Variantă: **vitrigíe** s. f.

VITRIFICÁ *vitrífic,* vb. I. Tranz. A transforma un silicat sau un amestec de silicaţi într-o masă amorfă sticloasă printr-o operaţie de topire, urmată de solidificare.

VITRIFICÁRE, *vitrificări,* s. f. Acţiunea de a vitrifica.

VITRIFIÉRE s. f. Vitrificare.

VÍTRIG, -Ă adj. v. vitreg.

VITRIGÍE s. f. v. vitregie.

VITRÍNĂ, *vitrine,* s. f. **1.** Spaţiu amenajat pentru expunerea mărfurilor în dreptul ferestrei dinspre stradă a unui magazin; fereastră (de obicei cu un singur panou) care închide spre stradă acest spaţiu. *Între aceste magazine te ademenesc, cu vitrinele lor bogate, librăriile.* STANCU, U.R.S.S. 15. *Ai nevoie să umbli pe o stradă, să vezi lume... să te opreşti la o vitrină.* SEBASTIAN, T. 165. *Băiatul îl trage de mînă, ca să se oprească, fiindcă trec pe lîngă o vitrină.* SLAVICI, N. I 301. ✦ Cutie de sticlă (alcătuind partea superioară a unei tejghele) sau orice alt dispozitiv pentru expunerea sub sticlă a mărfurilor în interiorul unui magazin, a pieselor dintr-un muzeu etc. *Ne strecurarăm* [în muzeu] *printre două şiruri de vitrine.* STANCU, U.R.S.S. 68. *Culcat în catafalcul de pluş al unei vitrine de muzău.* C. PETRESCU, R. DR. 36.

2. Mobilă într-o casă particulară, cu rafturi și cu pereți de sticlă, în care se expun bibelouri, cristaluri etc. *El intră iar în tinda cu vitrine scumpe.* CAMIL PETRESCU, O. II 110.

VITRIÓL s. f. **1.** Numele popular al acidului sulfuric aflat în soluție concentrată; fig. nume dat rachiului și altor băuturi alcoolice tari. *Otrăviți prin influența corosivă a vitriolului.* ALECSANDRI, S. 7.

2. (Învechit) Nume popular pentru sulfați. *Se fierbe pentru un kg de lină, 6 litri de apă cu 1 kg scoarță de arin negru și cu vitriol de fier.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 127.

— Variantă: (învechit) **vitrión** (CARAGIALE, O. I 199, GHICA, la CADE) s. n.

VITRIOLÁ, *vitriolez*, vb. I. Tranz. (Rar) A arde, a răni (ca vitriolul). *Un miros caustic, corosiv; arde plămînii, ochii, epiderma; te vitriolează.* BOGZA, A. Î. 98.

VITRIÓN s. n. v. **vitriol.**

VITRÓS, -OÁSĂ, *vitroși, -oase*, adj. Cu aspect sticlos, cu luciul sau transparența sticlei.

VITRUÍ, *vitruiesc*, vb. IV. Tranz. (Regional, despre boli) A stoarce de puteri, a slei, a doborî, a răpune. *Boala azi l-a vitruit și curînd a-nnebunit.* CONTEMPORANUL, III 732. *Doamne, Zamfiră, rău m-a vitruit boala!* ib. VI 490.

VITRUÍT, -Ă, *vitruiți, -te*, adj. (Regional) Secat de puteri, sleit, epuizat.

VITÚȚĂ, *vițuțe*, s. f. Vitișoară. *Eu știu cine ne mănîncă oamenii și vițuțele.* CAMILAR, N. II 40. *Își puseră vițuțele în grajduri.* AGÎRBICEANU, S. P. 28.

VÍȚĂ, *vițe*, s. f. **I. 1.** (Uneori determinat prin «de vie») Arbust din familia vitaceelor, cu tulpina lipsită de susținere proprie și agățată prin cîrcei, cu frunze mari în formă de inimă, crestate adînc, cu fructele în ciorchini; se cultivă într-un mare număr de soiuri și varietăți și crește natural, în zăvoaie *(Vitis vinifera). Din crengi de viță să-mpletim cununi.* BENIUC, M. 110. *Uluci năpădite de viță de vie despărțeau grădina cu plopi de locul unei fierării.* CĂLINESCU, E. 67. *Bată-l vîntul și seninul P-ăl de tot samănă inul Și nu sădește la viță.* TEODORESCU, P. P. 333. ◇ *Boltă de viță* = viță cu tulpini lungi, prinse pe un spalier boltit, ca să formeze un acoperiș de verdeață; umbrar obținut în acest fel. *Se opri o clipă sub o boltă de viță, ca să respire aerul curat din grădina spitalului.* BART, E. 254. ◇ Expr. **A lucra** (pe cineva) **în foi de viță** v. lucra (5).

2. Fiecare dintre lăstarele lungi și flexibile ale viței (1) (v. coardă (III 4), curmei (2)); p. ext. curpen, vrej (de orice plantă). *Vițele stăteau în aer, legate de araci cu zecile lor de circei.* DUMITRIU, N. 249. [Țugulea] *scoase paloșul și începu a tăia la vițe.* ISPIRESCU, L. 317. *De la casă la casă, Vițe de bostan trase* (Cărările). GOROVEI, C. 56.

3. Compuse: **Víță-albă** = plantă agățătoare din familia ranunculaceelor, cu flori albe, mirositoare; crește prin păduri și tufișuri *(Clematis Vitalba);* **víță-de-Canada** = arbust agățător din familia vitaceelor, cu frunzele verzi (devenind de un roșu frumos toamna), cultivat ca plantă decorativă pentru a acoperi zidurile și gardurile *(Vitis hederacea);* víță sălbatică.

II. 1. Șuviță de păr. *Se uită-n oglindă, își ridică o viță de păr care-i atîrnă la ceafă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 89. *Cu minuțe albe, dulci, De pe fruntea mea cea tristă tu dai vițele-ntr-o parte.* EMINESCU, O. I 42. *Capul era dezbrăcat de păr și numai în vîrf vițe surii și strălucitoare se clătinau.* RUSSO, O. 48. ✦ Fîșie îngustă, subțire. *Răsuci țigara... scăpără și aprinse o viță de iască.* SADOVEANU, P. S. 10. [Drumul] *se ștergea ca o viță de fum.* VLAHUȚĂ, N. 85.

2. Fiecare dintre firele, șuvițele etc. din care se răsucește sau se împletește un obiect. V. coardă (III 3). *Pînea... se preface în vițe groase ca degetul, din cari se împletesc covrigii.* PAMFILE, CR. 5. *Cu cămeșa de mătasă, Vițele-mpletite-n șase.* ALECSANDRI, P. P. 105.

3. Descendent, urmaș, vlăstar, p. ext. neam; fig. soi, fel. *Că-n peșteri adînci îl sileau pe brînci Boierii cei mari, viță de tîlhari, Aur să le scoată.* DEȘLIU, M. 50. *O viță lăpușnenească: feciorul lui Alexandru.* HASDEU, R. V. 116. *Ești tu... Viță de om pămîntean Sau vrun zmeu năzdravan?* ALECSANDRI, P. I 97. *Te cunoști de pe cosiță Că ești de-a maică-ta viță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 249. ◇ Loc. adj. **De víță** = a) de obîrșie boierească. *Poate-i fi auzit ce-au pățit alții mai de viță decît dinsul.* CREANGĂ, P. 81. *Parvenitul și ciocoiul voiesc numaidecît să fie de viță; își caută originea neamului în vreun cronicar.* GHICA, S. 221. *Mai de soi și mai de viță, nu ca tine-o rămășiță.* POP.; b) rudă bună, de sînge. *Balaban și cu Ioniță, Ce-i este nepot de viță Și fecior de Novăciță.* POP. ✦ (Rar) Familie, totalitatea rudelor. *Și ți-aș rupe inima, Și ție... Și la toată vița ta.* POP.

VÍȚE- v. **vice-.**

VIȚEÁ, -ÍCĂ, *vițele*, s. f. Vacă tînără, pînă la un an. *Un moșneag nebun, c-o vițică de funie, n-are ce lucra.* CREANGĂ, A. 56. *Ți-o dat și o vițică de pomană.* ȘEZ. XXI, 56. *Cîndu-s oile cu miele Și vacile cu vițele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 243.

VIȚÉL, *viței*, s. m. **1.** Pui de vacă (în special mascul) pînă la un an. *Vițelul alb-roșiatic... crescuse, sub îngrijirea lui, mare și puternic, vioi.* V. ROM. decembrie 1951, 203. *Sînt vreo cinci-șease zile, de cînd a fost să ducă viței la suhat.* CREANGĂ, P. 14. *Țucu-ți, lele, ochii tăi, Seara, încuind viței.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 392. *S-a dus vițel și a venit bou,* se spune despre cel ce a mers la învățătură și nu s-a ales cu nimic. ◇ *Vițel de lapte* v. lapte (1). ◇ Expr. **A rămîne ca vițelul la poarta nouă** v. poartă (1). ✦ *Vițelul de aur* = idol de care se vorbește în biblie; fig. banul, capitalul. *Eu n-am dansat în jurul vițelului de aur.* BENIUC, V. 60. *Să aducă jertfă vițelului de aur.* SADOVEANU, D. P. 97. [Clasa privilegiată] *și-a găsit... un alt zeu internațional, vițelul de aur.* GHEREA, ST. CR. III 84.

2. Carne de viței (1). *Friptură de viței.* ✦ Piele de viței (1). *Pantofi de viței.*

3. Pui de cerb. *A intrat cu copoii în desime și a găsit subt adăpost încilcit de crengi pe vițelul cerboaicei.* SADOVEANU, D. P. 82.

4. (Regional) Raniță militară acoperită cu piele de viței (1). *Cît era ziua de mare Stau cu vițelu-n spinare.* BIBICESCU, P. P. 143. *Puseră-mi vițelu-n spate Și la brîu curele late.* HODOȘ, P. P. 227.

VIȚELÁR, *vițelari*, s. m. **1.** Păstor de viței.

2. (Bot.) Părangină.

3. (Zool.) Mormoloc.

VIȚELÚCĂ, *vițeluci*, s. f. Vițeluță. (Cu pronunțare regională) *Cumpără... o vițălucă ca pana corbului de neagră.* RETEGANUL, la CADE.

VIȚELÚȘ, *vițeluși*, s. m. Diminutiv al lui viței (1). *Ți se părea că ești un văcar mic după doi vițeluși gătiți.* PAS, Z. I 257. *Zburdau prin soare vițeluși porumbi.* SADOVEANU, O. VIII 52. *Am un vițeluș: Sparge cu cornul, drege cu coada* (Acul).

VIȚELÚȘĂ, *vițeluțe*, s. f. Diminutiv al lui viță (1). *Am o vițeluță pagă Care tot cîmpul aleargă, Numa-n tufiș nu se bagă* (Coasa). GOROVEI, C. 113.

VIȚIÁT, -Ă adj. v. **viciat.**

VIŢIOÁNE s. f. pl. (Rar) Şuviţe de păr.

VIŢIÓS, -OÁSĂ adj. v. vicios.

VÍŢIU s. n. v. viciu.

VIŢÓS, -OÁSĂ, *viţoşi, -oase,* adj. 1. (Popular, despre rădăcinile plantelor) Cu ramificaţii multe şi lungi. *Aşa de viţoase sînt rădăcinile lor, încît le poţi lua cu mult pămînt pe lîngă dînsele.* La TDRG.
2. Cu şuviţe lungi; lăţos, miţos. (Cu pronunţare regională) *Pînă a vorbit acestea, eram şi învălit într-o sarică ghiţoasă de Caşina.* CREANGĂ, A. 24.

VIU[1] s. n. Calitate, însuşire a ceea ce este viu, viaţa care palpită într-un corp. *Străbaţi cu ochiul viul cald Al formelor rotunde.* COŞBUC, P. I 66. *A-nvîrtit pumnalu-n carne să se scurgă viul tot.* id. ib. 121.

VIU[2]**, VÍE,** *vii,* adj. 1. (În opoziţie cu m o r t) Care e în viaţă, care (mai) trăieşte. *Mediul pune la dispoziţia fiinţei vii materia din care se compune, energiile pe care le cheltuieşte şi excitanţii care o pun în mişcare.* MARINESCU, P. A. 44. *Să nu mai ştiu De sînt mort sau de sînt viu.* ALECSANDRI, P. 102. *Cîţi i-au mai lăsat vii, numai frica morţii îi mai ţine.* NEGRUZZI, S. I 138. ✧ (În opoziţie cu l i m b ă m o a r t ă) *Limbă vie* = limbă care se vorbeşte şi care evoluează; limbă în circulaţie. *Limba vie nu poate fi stăvilită; încercările artificiale n-au avut nici un sorţ de a se statornici.* SADOVEANU, E. 35. *Amintirile şi povestirile lui Creangă sînt însăşi limba vie a poporului, ridicată la un înalt potenţial artistic.* id. ib. 97. ✧ L o c. a d j. **De viu** = fiind încă în viaţă, trăind încă. *Chinul ăsta cum se cheamă, Cînd de viu eşti în mormînt?* COŞBUC, P. II 10. *Amîndoi se pierd de vii În codri merei pustii.* ALECSANDRI, P. II 90. *Cine face orz din grîu, Să-l mînce viermii de viu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 281. *Îl mănîncă vermii de viu,* se spune despre cineva extrem de leneş sau de neîngrijit, de murdar. ✧ E x p r. **A jupui pe cineva** (sau **a lua cuiva pielea**) **de viu** = a supune pe cineva la chinuri, jupuindu-l; f i g. a jefui, a jecmăni pe cineva; a fi fără milă faţă de cineva. V. j u p u i. **A îngropa** (pe cineva) **de viu** sau **a băga** (pe cineva) **de viu în mormînt** (sau **în groapă, în pămînt**) v. b ă g a **(I 2). A mînca** (pe cineva) **de viu** v. m î n c a **(1). Viu-viuţ** (sau **-viuleţ**) = chiar viu, într-adevăr viu; nevătămat. *Porunci lui Ercule să-i aducă din Arcadia vie-viuliţă, cerboaica.* ISPIRESCU, U. 37. *Căprioara ce-o împuşcase fugea vie-viuliţă.* ŞEZ. VII 50. **Viu sau mort** = în viaţă sau mort, în orice stare s-ar afla, oricum ar fi. **Mai mult mort decît viu** v. m o r t **(1).** ✧ (Substantivat) *Cu viii nu mai am de-a face de mult.* MACEDONSKI, O. I 32. *Părintele Isaia, în loc să umble morţiş, ca alţi popi, după cerşitorit, luînd şi de pe viu şi de pe mort... el, dimpotrivă, zicea că este de altă părere.* CREANGĂ, A. 138. (E x p r.) **A fi mort între vii** = a fi ca şi mort. **Nici cu viii, nici cu morţii,** se spune despre un bolnav care nici nu moare, nici nu se înzdrăveneşte. **Morţii cu morţii şi viii cu viii,** se spune celor care se consolează greu de pierderea unei persoane dragi, neglijîndu-şi interesele. *Morţi cu morţi şi vii cu vii, Şi pînă ne-om învoi, Amîndoi că vom cinsti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 487. ✦ (În opoziţie cu i n e r t, n e î n s u f l e ţ i t) Care este dotat cu viaţă, p. e x t. cu simţire, cu mişcare; însufleţit. *Noi sîntem adevărata uzină, sîntem uzina vie.* SAHIA, N. 36. *Harabagia... e mai bună: că ai a face tot cu marfă vie, care la deal să dă pe jos.* CREANGĂ, P. 107. *Eu sînt vie, tu eşti mort Şi ochiul tău mă-ngheaţă.* EMINESCU, O. I 171. ✧ *Inventar viu* v. i n v e n t a r. *Gard viu* v. g a r d **(1).** *Carne vie* v. c a r n e **(1).** *Rană vie* = rană deschisă, care sîngerează. *Îl legă în pat, şi-l bătu, şi-l crestă cu iataganul de i-a făcut trupul ca o rană vie.* SADOVEANU, O. VIII 236. *Argint viu* v. a r g i n t **(3).**
2. (În concepţia creştină, despre dumnezeu) Care trăieşte în veci; etern, nemuritor. *Mă jur pe viul dumnezeu şi pe stema mea de împărat că... ţi voi da pe fata mea.* ISPIRESCU, L. 378.
3. Plin de viaţă, de neastîmpăr, cu mişcări iuţi, vioaie. *Admiram cele patru animale subţiri şi vii ca jocul de izvor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 383. ✦ Cu reacţiuni viguroase, prompte, fireşti; plin de vitalitate, dinamic. *Duduie, să ştii că de data asta te admir eu, pentru că urăşti, iubeşti, dispreţuieşti, eşti vie şi limpede.* IBRĂILEANU, A. 75. ✦ Expresiv, animat. *Mesenii încîntaţi Rămas-au... Atît era de vie şi de atrăgătoare Vorbirea lui.* ALECSANDRI, T. II 100.
4. (Despre plante) Viguros, sănătos; verde. *Unde-s tufele mai vii, Tot mormînturi de copii.* ALECSANDRI, P. P. 35. ✧ (Despre ape) Care curge vioi, repede. *Iată punţile de bîrne... Morile, izvorul viu.* MACEDONSKI, O. I 8. *Izvoară vii murmură şi saltă de sub piatră.* EMINESCU, O. I 93. ✧ (Rar, despre aer) Curat, prospăt, răcoros. *Stătură toţi trei în picioare în aerul viu, trezit, tare, desprimăvărat.* DUMITRIU, N. 21. ✦ (Despre foc) Care arde bine, cu flăcări mari. *Leliţa Ileana hrănea un foc viu sub şopron.* SADOVEANU, O. VIII 214.
5. (Despre zgomote şi despre sursele zgomotelor) Răsunător, puternic. *A prins să sune sunet viu De treasc şi trîmbiţi şi de chiu.* COŞBUC, P. I 56. ✧ (Adverbial) *Un sunet de argint răsună viu.* DUNĂREANU, CH. 122. *Şi-n creasta coifului înalt Prin vulturi vîntul viu vuia.* COŞBUC, P. I 56. *Tunetul prin bubuire viu răspunde la urare.* BELDICEANU, P. 65. ✦ (Despre lumină, p. e x t. despre surse de lumină) Tare, puternic, orbitor. *O lumină vie se deschisese într-o clipă către sate în ceaţă, către apele împrăştiate ale Moldovei.* SADOVEANU, O. IV 486. *Era un soare viu ca de cristal apos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 199. *Se văzu în lumina vie că ochii lui erau plini de lacrimi.* EMINESCU, N. 55. ✧ (Adverbial) *Şi cît de viu s-aprinde el* [luceafărul] *În orişicare sară.* EMINESCU, O. I 168. ✦ (Despre culori, p. e x t. despre obiecte colorate) Aprins, strălucitor. *Îmi aduc aminte de fluturii pe care i-am prins şi de culorile vii şi minunate pe care le-am şters, în glumă, de pe aripile lor.* STANCU, D. 24. *Pe jos sînt covoare ţesute-n flori vii.* EMINESCU, O. IV 165. ✧ (Adverbial) *Raze de soare scînteiau în mătăsuri şi dantele viu colorate, răspîndite în neorînduială pe mese.* SADOVEANU, O. VIII 39. *Sînt păduri de portocale Ce s-acoper viu cu flori.* ALECSANDRI, P. III 130. ✦ (Despre ochi, priviri) Care străluceşte de vioiciune, de inteligenţă; ager, vioi. *Privea ţintă numai cu ochii lui vii şi zîmbea cu zîmbetul lui misterios.* SADOVEANU, O. VII 77. *Pe figura lui negricioasă, cu privirea vie de diamant negru a ochilor, a trecut un surîs.* CAMIL PETRESCU, O. I 283.
6. (Despre abstracte) Intens, puternic. *În oglinda închipuirii se păstrează vii şi neşterse unele amintiri ale trecutului.* HOGAŞ, M. N. 107. *Aici amintirile istorice sînt vii.* VLAHUŢĂ, R. P. 63. *Aceasta trăda viul interes ce trebuia să-l poarte pentru Dionis.* EMINESCU, N. 77. *El aleargă plaiul fără să-o-ntîlnească, Via lui durere creşte nencetat.* BOLINTINEANU, O. 87. ✧ (Adverbial) *E Ileana Cosînzeana!... la ea privesc uimit, Că-mi aduce viu aminte de-o minune ce-am iubit.* ALECSANDRI, P. III 20.

VIULÉŢ, -ÍŢĂ, *viuleţi, -iţe,* adj. (Rar) Diminutiv al lui v i u. ✧ E x p r. **Viu-viuleţ** v. v i u[2] **(1).**

VIÚŢ, -Ă, *viuţi, -e,* adj. Viuleţ. ✧ E x p r. **Viu-viuţ** v. v i u[2] **(1).**

VIÚŢĂ, *viuţe,* s. f. (Neobişnuit) Vioară mică. *Îşi luase el lumea în cap, doar cu o viuţă pe care şi-o legase de gît, purtînd-o azvîrlită pe spate, de cum îi fusese dăruită de feciorul zapciului.* MACEDONSKI, O. III 133.

VÍVA interj. v. vivat.

VIVÁCE adj. invar. **1.** Vioi, ager (în mișcări); plin de viață. ✦ (Adverbial, indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu multă vioiciune, într-un ritm foarte viu.

2. (Despre plante) Care trăiește mai mulți ani; peren.

VIVACITÁTE s. f. **1.** Vioiciune, sprinteneală.

2. Cantitatea de gaz dezvoltată într-o unitate de timp de o unitate de volum de pulbere care arde la presiunea de o atmosferă.

VIVANDIÉRĂ, *vivandiere,* s. f. (Învechit) Femeie autorizată să însoțească armatele, pentru a vinde ostașilor alimente și alte articole de consum. *Eu sînt vivandieră Cu suflet voinicel Și drept cartușieră Am un polobocel.* ALECSANDRI, T. I 155.

— Pronunțat: *-di-e-.*

VIVÁNT, *vivante,* adj. n. (Numai în expr.) *Tablou vivant* v. tablou.

VÍVAT interj. (Cuvînt folosit ca aclamație sau ca urare cînd se închină paharele) Trăiască! la mulți ani! *Vivat! Ura! trăiască Albert mult glorios!* ALECSANDRI, P. III 208. *Bravo!... Vivat!... strigară toți.* NEGRUZZI, S. I 12. ✦ (Substantivat, n., cu pl. *vivate* și *vivaturi*) Aclamație; toast. *La masă cu boierii... Ian ascultă vivatele.* ALECSANDRI, T. 292. *Boierii închinau și urau pre domn cu vivate zgomotoase.* NEGRUZZI, S. I 151.

— Variantă: **víva** (MAT. FOLK. 1074) interj.

VIVIPÁR, -Ă, *vivipari, -e,* adj. (În opoziție cu ovipar; adesea substantivat) (Animal) care dă naștere la pui complet dezvoltați în organismul matern. *Mamiferele sînt animale vivipare.* ✦ (Plantă) care se înmulțește prin muguri ce pot fi desprinși de pe planta-mamă și pot da naștere la plante noi.

VIVISÉCȚIE, *vivisecții,* s. f. Disecție făcută pe un animal viu (pentru a studia un fenomen fiziologic).

— Variantă: (învechit) **vivisecțiúne** (CARAGIALE, N. F. 96) s. f.

VIVISECȚIÚNE s. f. v. **vivisecție.**

VIZÁ[1], *vizez,* vb. I. Tranz. A aplica o viză pe un act oficial, pentru a-l face valabil. ✧ Tranz. fact. *Căutarăm să coborîm la Orșova și să vizăm pașapoartele noastre.* BOLINTINEANU, O. 268. ✧ Refl. pas. *O ferestruie mică... pe unde se cumpără și se vizează biletele.* SEBASTIAN, T. 188.

VIZÁ[2], *vizez,* vb. I. Tranz. **1.** A prinde imaginea unui punct de pe teren în centrul lentilei unui aparat de ochire. *Rotim alidada mobilă, pînă putem viza... obiectul de pe cealaltă latură a unghiului.* TRIGONOMETRIA 116.

2. Fig. A se referi, a face aluzie (directă) la cineva sau la ceva; a avea ca obiectiv, a ținti, a urmări în mod special pe cineva sau ceva. *Avea impresia că este direct vizat.* BART, E. 211.

VIZAVÍ adv. Peste drum, (față) în față. *Îi opriră ei cadrilul întîi, cu condiția să aibă vizavi pe Laura.* REBREANU, I. 100. ✦ Față de..., în raport cu... *El va avea trupa lui deosebită, se va bucura de o independență absolută vizavi de celelalte direcții romîne și străine.* ALECSANDRI, S. 3.

— Scris și: (după franțuzește) *vis-à-vis* (C. PETRESCU, C. V. 18, EMINESCU, N. 71).

VÍZĂ[1], *vize,* s. f. Însemnare făcută de o autoritate pe un act pentru a-i da valabilitate, pentru a confirma primirea hîrtiei respective etc. *E pusă viza pe pașapoarte?* BENIUC, V. 96.

VÍZĂ[2], *vize,* s. f. Pește din familia nisetrului, adaptat la viața din apele dulci ale Dunării *(Acipenser glaben).*

VIZÉTĂ, *vizete,* s. f. Deschidere mică (de obicei circulară) făcută într-o ușă pentru a permite vederea de afară în interior sau dinăuntru în exterior. *Dinăuntrul bordeiului, pe-un geam mai mic decît vizeta unei celule de pușcărie, Filip urmărea trecerea camionului militar.* V. ROM. martie 1954, 55.

VIZÍBIL, -Ă, *vizibili, -e,* adj. Care poate fi perceput cu ajutorul văzului, care poate fi văzut. (Adverbial) *Un furier deșirat, ale cărui mîini tremurau vizibil, punea tamponul după fiecare semnătură.* SAHIA, N. 71. ✦ Fig. Vădit, evident; incontestabil, neîndoielnic.

VIZIBILITÁTE s. f. (Fiz.) Distanța maximă pînă la care se poate vedea un obiect; (sens curent) stare de claritate a atmosferei, care permite să se vadă obiectivele pînă la o anumită distanță.

VIZICATÓRIE s. f. v. **vezicătoare.**

VIZÍCLU, *vizicle,* s. n. (Regional) Bluză femeiască, jachetă. *Stăpînă... spune-i că pînă atunci nu-i deschizi ușa, pînă nu-ți aduce un viziclu.* PAMFILE, M. R. I 112.

— Variante: (Transilv.) **vizítcă, vizítă** s. f.

VIZIÉRĂ, *viziere,* s. f. **1.** Partea dinainte a coifului (care putea fi coborîtă ca să acopere obrazul și să-l ferească de lovituri, luptătorul putînd vedea și respira printr-o mică crăpătură, anume practicată); (astăzi, rar) cozoroc. *Ofițerii... cu chipiile negre, înalte, dar cu viziere mici și legate pe subt bărbii, intră pe rînd.* CAMIL PETRESCU, O. II 440. *Bătrînul, zăpăcit, bîlbîi tremurînd cu mîna ridicată la viziera șepcii.* BART, S. M. 74.

2. Vizetă. *Năstăsică se uită printr-o vizieră mică la vîlvătăile roșii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 167, 6/4.

VIZIONÁ, *vizionez,* vb. I. Tranz. (Rar) A privi, a urmări ca spectator, desfășurarea unui film pe ecran.

VIZIONÁR, -Ă, *vizionari, -e,* adj. **1.** (Despre persoane sau despre firea, ideile lor) Care se lasă stăpînit de vise, de idealuri (v. idealist); care prevede și prevestește evenimente viitoare (v. profetic). *Rămîneți dară cu bine, sînte firi vizionare, Ce făceați valul să cînte, ce puneați steaua să zboare.* EMINESCU, O. I 36. ✧ (Substantivat) *Noi?... vă numim vizionari.* EMINESCU, O. I 35.

2. Cu caracter de viziune; fantastic. *Eminescu este un povestitor fantastic, căruia i se impune nu observarea realității, ci recompunerea ei vizionară, grea de semnificații adînci.* VIANU, A. P. 101.

VIZIONÁRE, *vizionări,* s. f. Acțiunea de a viziona și rezultatul ei. *Vizionarea unui film.*

VIZÍR, *viziri,* s. m. (Învechit; și în forma *vezir*) Nume dat miniștrilor din țările musulmane. *Dar n-aș vrea nici stofe cu fir... Nici largi caftane de vizir.* ALECSANDRI, P. I 148. *Ștafetele... plecau ca să vestească vezirului.* NEGRUZZI, S. I 180. [Sultanul] *își încredințează armata vizirului său, vestitului Ferhat-pașa.* BĂLCESCU, O. I 195. ✧ *Mare-vizir* = nume dat primului-ministru al imperiului otoman. *Cînd s-a sfîrșit ceremonia, marele-vizir a început să-și facă raportul despre feluritele treburi după hîrtiile pe care le ținea în mînă.* CARAGIALE, P. 137. ✦ Nume dat ironic, la noi, în trecut, primului-ministru. *Cînd vizirul a mers la obicinuita audiență, regele s-a închis cu dînsul în cabinetul de lucru.* CARAGIALE, O. II 298.

— Variantă: **vezír** s. m.

VIZIRÁL, -Ă, *vizirali, -e,* adj. (Învechit; și în forma *vizirial*) De vizir, al vizirului; viziresc. *Ajuns la Țarigrad, nu se spărie nici de cavași, nici de capugii, cari îi opreau intrarea conacului vizirial, împinge, răstoarnă și dă năvală drept în odaia lui Mustafa Bairactaru.* GHICA, S. A. 31. *Niște scrisori viziriale.* FILIMON, C. 64.

— Variantă: **vizíriál, -ă** adj.

VIZIRÁT, *vizirate,* s. n. (Învechit) Funcția de vizir; răstimpul exercitării acestei funcții.

VIZIRÉSC, -EÁSCĂ, *vizirești,* adj. (Învechit) De vizir, al vizirului; viziral.

VIZIRIÁL, -Ă adj. v. **vizíral.**

VIZIRÍE s. f. (Și în forma *vezirie)* Vizirat. *Îi dete tot aceeași boierie, adică veziria.* GORJAN, H. II 154.
— Variantă: **vezírie** s. f.

VIZITĂ, *vizitez,* vb. I. Tranz. **1.** A merge la cineva acasă pentru a-l vedea; a se duce în vizită, a face cuiva o vizită. *M-am gîndit cu un fel de neliniște că voi fi vizitat de ai mei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 417. *Cîțiva vecini veniseră să viziteze pe mama Elenei.* BOLINTINEANU, O. 456. ✧ (În contexte figurate) *Trăiește și astăzi închis într-o casă de nebuni și-și istorisește necontenit povestea oricui vizitează trista lui singurătate.* GANE, N. III 127.

2. A se duce să vadă, să cerceteze, să cunoască la fața locului (o localitate, un muzeu etc.); a parcurge examinînd, cercetînd. *Muzeele le-a vizitat Zaharia Duhu singur.* C. PETRESCU, A. 319. *De ar fi voit cineva să viziteze Dorna, trebuia să se acațe de stînci.* GANE, N. I 56. *De două ori am avut imprudența să vizitez saloanele artiștilor în viață.* CARAGIALE, O. III 252. *Luai un fiacru și vizitai orașul.* NEGRUZZI, S. I 67. ✧ Fig. *Cîte pustiuri de groază pline, A mea durere n-a vizitat.* ALEXANDRESCU, M. 63.

3. A controla, a inspecta. *Încă din august el porni pe drumurile de țară, în trăsură sau căruță, cum i-a fost la îndemînă, să viziteze școalele din județul Vaslui.* CĂLINESCU, E. 260. ✦ A cerceta, a examina cu atenție. *Vizită mai întîi cu de-amănuntul localul, ca să vadă în ce fel și-a îndeplinit obligațiile arhitectul.* CAMIL PETRESCU, O. I 193. ✧ (Impropriu) *Am lăsat* [manuscrisele] *făgăduindu-le de a le vizita cum voi pute deprinde a ceti scrisoarea aceea ieroglifică.* NEGRUZZI, S. I 11.

VIZITÁRE, *vizitări,* s. f. Acțiunea de a vizita și rezultatul ei.

VIZITATÓR, -OÁRE, *vizitatori, -oare,* s. m. și f. **1.** Persoană care vizitează un muzeu, o expoziție etc. *Astăzi majoritatea vizitatorilor pe care-i primesc* [muzeele] *sînt muncitori, țărani muncitori, funcționari, ostași, elevi și studenți.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 382, 2/4. *Toate lucrurile acestea se arată astăzi vizitatorilor cu ample explicațiuni.* SAHIA, U.R.S.S. 48.

2. (Rar) Persoană care face o vizită cuiva. *Vizitatorii părăsiră loja, își căutară locurile.* DUMITRIU, N. 143.

VIZÍTĂ[1] s. f. v. **vízicu.**

VÍZITĂ[2], *vizite,* s. f. **1.** Faptul de a se duce acasă la cineva în scopul unei întrevederi cu caracter prietenesc sau cu caracter de curtoazie. *Noi sîntem ocupați. N-avem timp de vizite... de petreceri.* BARANGA, I. 210. *Se țin de vizite.* SADOVEANU, B. 193. ✧ (În construcție cu verbele «a se duce», «a merge» etc. urmate de prep. «în» sau cu verbele «a face» și «a primi») *Într-o bună zi mă hotărîi să-i fac o vizită.* SADOVEANU, E. 126. *Toți ofițerii, în ținută de ceremonie, mergem în vizită oficială la guvernator.* BART, S. M. 21. *M-am dus să fac o vizită confratelui și amicului meu Tomița de ziua lui.* CARAGIALE, O. II 339. *Nu fac, nici primesc vizite.* NEGRUZZI, S. I 199. ✧ *Carte de vizită* v. carte (II 2). ✧ Expr. **A fi în vízită cu cineva** = a avea relații de prietenie cu cineva, a-și face vizite reciproce.

2. Oficiu prestat de medicul care se deplasează la domiciliul unui bolnav sau îl primește pe acesta la dînsul pentru consultație. *Cănuță nu mai fluiera. A plătit vizita doctorului. A plecat cu nevastă-sa.* CARAGIALE, O. I 329. ✦ Rond zilnic făcut în saloanele unui spital de medicii respectivi, însoțiți de personalul auxiliar. ✧ *Vizită medicală* (sau *vizita doctorului)* = control medical periodic făcut salariaților unei instituții, elevilor unei școli etc. *În una din dimineți, se prezentă și el la vizita doctorului.* BUJOR, S. 42.

VIZÍTCĂ s. f. v. **vízicu.**

VIZITEIÉSC, -IÁSCĂ, *viziteiești,* adj. (Rar) De vizitiu, al vizitiilor. *Într-un rînd strigătul obișnuit viziteiesc: tbrr... îmi răsună în urechi.* GANE, N. II 149.

VIZITÍU, *vizitii,* s. m. **1.** Persoană angajată pentru a mîna caii la trăsură, la căruță etc. *Vizitiii aprinseră un foc mare în șopron și se încălzeau în jurul lui.* V. ROM. noiembrie 1953, 32. *Priviră întăi sania, și caii, și vizitiul cu blana-i albastră și cu căciula-i buhonsă căzăceească.* SADOVEANU, O. II 555. *Moș Vasile o făcut rău că s-o băgat vizitiu la curte.* BUJOR, S. 63. *Cine stă cu spatele chiar și înaintea împăratului? (Vizitiul).* ȘEZ. XIII 34.

2. Numele popular al unei constelații din emisfera boreală, situată în apropiere de constelația gemenilor. *Vizitiul poartă numele de vizitiu, trăsură, surugiu.* PAMFILE, CER. 169.
— Variantă: (Mold.) **vezetéu** (CREANGĂ, O. A. 114, RUSSO, S. 17) s. m.

VIZIÚNE, *viziuni,* s. f. **1.** Percepție vizuală, vedere; p. ext. imagine, reprezentare. *De multe ori amintirea e așa de puternică, încît după atîția ani se ridică în mine viziunea desăvîrșită a lucrurilor.* SADOVEANU, O. VIII 50. *Am agonisit numai viziunea holdelor de smarald.* GALACTION, O. I 9. *D. Sadoveanu are puternică viziunea gesturilor, prin care personagiile își vădesc mișcările sufletului.* IBRĂILEANU, S. 17. *Viziunea lucrurilor care-l înconjurau începu să se paienjenească încet-încet.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 144. ✧ (Poetic) *Ileana, viziunea minunată, pare a fi țesută din lumină și căldură.* GHEREA, ST. CR. III 310.

2. Mod de a vedea, de a privi lucrurile; p. ext. concepție, opinie. *Poetul își formează o viziune globală, o viziune de ansamblu despre realitate.* BENIUC, P. 136. *O viziune politică de acest fel — poate mai blîndă — asupra familiei sale trebuie să fi avut și Eminovici.* CĂLINESCU, E. 22.

3. Fantasmagorie. *Dar chiar de n-ar fi fost ieri decît o viziune, mtine scena poate să devie realitate.* REBREANU, R. II 53. ✦ Vedenie, nălucă. *Prin ceața viorie care împînzește orizontul se desemnează în alb, ca o viziune a nopții, forma uriașă a iahtului.* BART, S. M. 50.

VIZÓN, *vizoni,* s. m. Animal sălbatic asemănător cu vidra, care trăiește în Europa și în America și care se vînează pentru blana lui prețioasă *(Lutreola).*

VIZÓR, *vizoare,* s. n. Dispozitiv la un aparat sau la un instrument optic, care permite delimitarea după necesitate a cîmpului vizual și a liniei de vizare. *Se uitau pe vizoarele cu geam de cobalt.* V. ROM. noiembrie 1950, 43. ✦ (Mai ales la pl.) Ochelarii măștilor de gaze.

VIZUÁL, -Ă, *vizuali, -e,* adj. Care se raportă la simțul văzului; de vedere. V. optic. *Mă folosesc numai de jumătate din mijloacele mele vizuale.* SADOVEANU, Z. C. 190. *Ceea ce se cere... unui poet epic e puterea de a zugrăvi aspectul extern al vieții prin imagini vizuale.* GHEREA, ST. CR. III 317. ✧ *Tip vizual* (și substantivat) = persoană cu deosebită acuitate a percepțiilor vizuale. *Un mare descriptiv pare a fi, pentru sentimentul comun, un mare vizual.* VIANU, A. P. 227. *Memorie vizuală* = memorie care reține cu precădere imaginile vizuale. *Rază* (sau *linie) vizuală* = linie dreaptă unind ochiul observatorului cu obiectul observat. *Cîmp vizual* v. cîmp (3).

VIZUÍNĂ, *vizuini,* s. f. (Și în forma *vizunie)* **1.** Bîrlog pe care și-l sapă animalele în pămînt sau și-l fac într-o scorbură, pentru a le servi de adăpost. *Sub o rădăcină... de porumb, la temelia moviliței, era gura vizuinii de șobolani.* DUMITRIU, N. 275. *Trebuie numai să mormăiască și să intre într-o vizunie și-i adevărat bursuc.* SADO-

VEANU, O. II 356. *Ca o fiară rănită de moarte, retrasă în vizuină, sta închisă în camera ei.* BART, E. 241.

2. Cocioabă, bojdeucă sau orice adăpost primitiv pentru oameni. *Sarbezii şi zdrenţeroşii negustori de vechituri etalau în deschizătura vizuniilor lor resturi despărecheate şi oribile.* SADOVEANU, O. VIII 155. *Vizuina neînduplecatului voievod era aşezată pe nişte colţi de stîncă.* CARAGIALE, O. III 91.

— Variantă: **vizunío** s. f.

VIZUNÍ, *vizunesc,* vb. IV. Intranz. (Despre animale sălbatice) A trăi, a-şi duce viaţa într-o vizuină. *Într-acest lac... vizunește un bălaur cu doauăsprezece capete.* SBIERA, P. 123.

VIZUNÍE s. f. v. **vizuină.**

VÎJ[1] interj. (Adesea repetat sau cu prelungirea consoanei finale) Onomatopee care redă zgomotul produs de suflarea vijelioasă a vîntului, de curgerea năvalnică a unei ape sau de mişcarea unui corp care taie aerul cu viteză. *Vîj, vîj prin păiuş, Ţanc, ţanc prin copaci* (Coasa). ŞEZ. IV 84.

VÎJ[2], *vîji,* s. m. (Regional) Om bătrîn; moşneag, ghiuj. *Fost-au vîji şi babe-n sat, Pre aceia să-i fi luat.* MARIAN, Î. 281. *A dat de un vîj bătrîn, dar bătrîn nu glumă, alb la păr şi la barbă ca o oaie bălaie.* RETEGANUL, P. V 36.

VÎJÁÍ vb. IV v. **vîjîi.**

VÎJEIETOÁRE s. f. v. **vîjîietoare.**

VÎJEITÓR, -OÁRE adj. v. **vîjîitor.**

VÎJEITÚRĂ s. f. v. **vîjîitură.**

VÎJGĂRÁIE, *vîjgărăi,* s. f. (Regional) Vînt puternic de iarnă, care spulberă zăpada. *Dacă va fi ninsoare, ploaie, vîjgăraie, nu ger sec, promoroacă, anul va fi bun.* I. CR. III 211.

VÎJÎ, *vîjesc,* vb. IV. Refl. (Regional, despre persoane) A se potrivi unul cu altul, a cădea de acord (la un tîrg, la o tocmeală). *Hai, bade, să ne iubim, Că amîndoi ne vîjim, Şi la ochi şi la sprîncene.* POP. ✦ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A fi potrivit, a veni bine, pe măsură. *Bucuria fetei că i se vîjeşte* [papucul], *dar bucurie scurtă, că numai cu unul ce să facă.* RETEGANUL, la CADE.

VÎJIÁLĂ s. f. v. **vîjîială.**

VÎJIETÚRĂ s. f. v. **vîjîitură.**

VÎJII vb. IV v. **vîjîi.**

VÎJIÍT s. n. v. **vîjîit.**

VÎJIITÓR, -OÁRE adj. v. **vîjîitor.**

VÎJIITÚRĂ s. f. v. **vîjîitură.**

VÎJÎÎ, pers. 3 *vîjîie* şi *vîjîieşte,* vb. IV. Intranz. (Şi în forma *vîjii*) **1.** (Despre vînt, apă, proiectile sau alte corpuri în mişcare) A produce un zgomot şuierător, prelung, caracteristic (cauzat de aerul pus în mişcare cu forţă). *Trece vîjîind pe lîngă mine trenul de douăsprezece noaptea.* STANCU, D. 320. *Boamba neagră scobora cu iuţeală şi venea drept spre tunuri, vîjîind.* SADOVEANU, O. VI 23. *Sub plopii rari apele sună Şi plopii rari vîjîie-n vînt.* COŞBUC, P. I 64. *Dunărea începe să vîjîie mînioasă — e un zbucium şi un clocot de valuri dintr-un mal în altul.* VLAHUŢĂ, O. A. II 115. *Vin săgeţi de pretutindeni Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie.* EMINESCU, O. I 148. ✧ (Incluzînd şi ideea de mişcare) *Ventilatorul vîjîind nu prididea să absoarbă fumul compact în spirale.* C. PETRESCU, C. V. 307. *Făt-Frumos vîjîia prin aer aşa de iute, încît i se părea că nu fuge, ci cade din înaltul ceriului într-un adînc nevăzut.* EMINESCU, N. 23. *Paloşu-n vînt vîjîia, De-un zid mare se lovea Şi-n derept se întorcea.* ALECSANDRI, P. P. 154. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «din» şi arătînd instrumentul acţiunii) *Pe aripa vijeliei trecu croncănind aspru, vîjîind din aripi şi întunecînd lumina uşii, un stol de corbi.* SADOVEANU, O. VIII 176. ✦ (Despre sînge) A zvîcni cu violenţă în artere (dînd impresia unui zgomot). *Simţi că-i vîjîie sîngele în urechi şi avu nevoie de-o rară stăpînire de nervi ca să poată spune...* VLAHUŢĂ, O. A. III 41. ✧ Expr. **A-i vîjîi cuiva capul** (sau **urechile, tîmplele,** p. ext. **creierul, auzul**), se spune cînd cineva are o falsă senzaţie auditivă de zgomot continuu şi obsedant, provocată de afluxul mărit al sîngelui în cazuri de boală sau de enervare. (Cu precizarea cauzei exterioare care provoacă senzaţia) *Îmi vîjîie creierul de ciocănituri.* CARAGIALE, O. VII 160. (Rar) **A-i vîjîi cuiva ceva prin cap** = a-i trece cuiva o idee rapidă prin minte. *Îmi vîjîie fel de fel de presupusuri prin cap.* ALECSANDRI, T. 206. *Ne-a vîjîit prin cap bănuiala.* I. IONESCU, P. 535.

2. (Despre foc sau lucruri care ard) A ţiui, a dudui. *Focul vîjîie şi huieşte.* ŞEZ. I 19. *Un lemn din foc vîjîie.* ib. III 149.

3. (Despre albine şi alte insecte) A bîzîi, a zumzăi. (Atestat în forma *vîjăi*) *Nu vedeai tu crăngi, nu frunză, ci numai flori mîndre ca rujile cele de rusalii, cari miroseau şi numai vîjăiau albinele în ele.* RETEGANUL, P. IV 69.

— Variante: **vîjîí, vîjăí** vb. IV.

VÎJÎIÁLĂ, *vîjîieli,* s. f. (Şi în forma *vîjială*) Vîjîit, vîjîitură. *Nu puteam înţelege nimic de vîjiala havuzului din lac.* CARAGIALE, O. I 279.

— Variantă: **vîjiálă** s. f.

VÎJÎIÉT s. n. v. **vîjîit.**

VÎJÎIETOÁRE, *vîjîietori,* s. f. (Şi în forma *vîjeietoare*) Zbîrnîitoare la zmeul cu care se joacă copiii. *De-a lungul aleii, un grup de copii înalţă un zmeu cu vîjeietoare.* SAHIA, U.R.S.S. 188.

— Variantă: **vîjeietoáre** s. f.

VÎJÎIETÓR, -OÁRE adj. v. **vîjîitor.**

VÎJÎÍRE, *vîjîiri,* s. f. Faptul de a vîjîi şi zgomotul produs de un lucru care vîjîie (v. vîjîit); mişcare, agitare în aer a unui obiect, însoţită de zgomotul caracteristic. *Intrau... în vîjîirea paloşelor.* SADOVEANU, O. I 94. *Bubuirile, plesnirile bombelor, fumăria urmară, şi era o vîjîire şi un cîntec îndrăcit de trebuia să răcneşti ca să te-audă cel de-alături.* id. ib. VI 24.

VÎJÎÍT[1], *vîjîituri,* s. n. Faptul de a vîjîi; zgomot caracteristic produs de suflarea vijelioasă a vîntului sau de curgerea năvalnică a apei. *De departe, dintr-un colţ al iazului, venea vîjîitul înăbuşit al unui opust.* SADOVEANU, O. I 379. *Nu se auzeau alte zgomote decît... vîjîitul înfundat al şuvoiului din dosul casei.* GALACTION, O. I 160. *Apropiaţi de mal, prin vîjîitul luncii, deosebirăm deodată umbra unui şlep.* DUNĂREANU, CH. 95.

— Variante: **vîjîít,** (regional) **vîjîiét** (SBIERA, P. 85) s. n.

VÎJÎÎT[2]**, -Ă,** *vîjîiţi, -te,* adj. (Rar, despre oameni) Ameţit, cherchelit, cu chef. *Să fie cu iertăciune... Măcar că-s eu cam vîjîit, da-i vorba, căciula din cap încă nu mi-a picat.* SADOVEANU, P. S. 48.

VÎJÎITÓR, -OÁRE, *vîjîitori, -oare,* adj. (Şi în forma *vîjiitor*) Care vîjîie. *Corbii... luptă greu cu vîntul cumplit, vîjîitor.* ALECSANDRI, T. II 390. ✦ Care vibrează de vîjîituri, în care vîjîie ceva. (Atestat în forma *vîjeitor*) *Răsuflarea ei era scurtată, urechile vîjeitoare.* MACEDONSKI, O. III 19.

— Variante: **vîjîitór, -oáre, vîjeitór, -oáre, vîjîietór, -oáre** adj.

VÎJÎITÚRĂ, *vîjîituri,* s. f. (Şi în forma *vîjiitură)* Vîjîit. *Un nou salt, dar vîjiitura ne-a luat înainte, explozia e acolo unde vram noi să ne oprim.* CAMIL PETRESCU, U. N. 360. *Se auzi o dulce vîjiitură de vînt, care aducea un miros de trandafir şi de rosmarini.* ISPIRESCU, L. 114.

— Variante: **vîjiitúră, vîjeitúră** (RETEGANUL, P. I 29), **vîjietúră** (SANDU-ALDEA, U. P. 140, ISPIRESCU, L. 6) s. f.

VÎJÓI, *vîjoaie,* s. n. (Regional) Apă care curge repede şi zgomotos; şuvoi, torent; cascadă.

VÎLCĂ, *vîlci,* s. f. (Regional) Umflătură sub piele. V. g î l m ă, g î l c ă. *O vîlcă groasă cît degetul îi răsări drept în mijlocul frunţii.* CAMILAR, N. I 120.

VÎLCEÁ, -ÎCĂ, *vîlcele,* s. f. (Şi în formele *vălcea, vălcică)* 1. Vale îngustă şi puţin adîncă, cu versantele în pantă uşoară şi, de obicei, consolidate prin vegetaţie. *Cum mergea pe marginea unei vîlcele, iepuraşul se opri o clipă să se odihnească.* GÎRLEANU, L. 19. *Pentru fiecare fîntînă, pîrău, vîlcică, dumbravă şi alte locuri drăgălaşe ce lăsam în urmă-ne, scoteam cîte un suspin adînc din pieptu-rile noastră.* CREANGĂ, A. 124. *Voinicele, Să te-ntreci cu rîndunele Peste dealuri şi vălcele.* ALECSANDRI, P. A. 36.

2. Pîrău mic de-a lungul unei văi. *Dare-ar dumnezeu o ploaie Să se facă tot şiroaie, Să crească vălcelele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 222.

— Variantă: **vălceá, -ică** s. f.

VÎLCEÁG s. n. (Regional) Recompensă. *De mi-ar da* [năframa] *Bun vîlceag ar căpăta.* MAT. FOLK. 411.

VÎLCED, -Ă, *vîlcezi, -de,* adj. (Regional) Vînăt, înnegrit în urma unei lovituri; (despre oameni) livid.

VÎLCÉL, *vîlcele,* s. n. (Şi în forma *vălcel)* Vîlceluşă. *Tu crap... ia-l de cap Şi-l aruncă într-un vălcel.* MAT. FOLK. 742.

— Variantă: **vălcél** s. n.

VÎLCELÚŞĂ, *vîlceluşe,* s. f. Diminutiv al lui v î l c e a. *Mergeau mereu prin codru... coborînd şi urcînd prin vîlce-luşe molatice.* CAMIL PETRESCU, O. II 160.

— Variantă: **vălcelúşă** (TEODORESCU, P. P. 233) s. f.

VÎLCEZÍ, *vîlcezesc,* vb. IV. T r a n z. f a c t. (Regional) A face să devie vîlced, a învineţi. *De pămînt izbitu-l-o, Carnea vîlcezitu-i-o.* TEODORESCU, P. P. 400.

VÎLCICÚŢĂ, *vîlcicuţe,* s. f. (Şi în forma *vălcicuţă)* Diminutiv al lui v î l c i c ă. *Într-o vălcicuţă Fierbe-o oală cu chisăliţă* (Furnicarul). GOROVEI, C. 167.

VÎLCIOÁRĂ, *vîlcioare,* s. f. Vîlceluşă. *Aş vrea să văd acuma natala mea vîlcioară, Scăldată în cristalul pîrăului de-argint.* EMINESCU, O. I 6.

VÎLFĂ s. f. v. **vîlvă.**

VÎLNEC s. n. v. **vîlnic.**

VÎLNIC, *vîlnice,* s. n. (Regional, şi în forma *vîlnec)* 1. Fotă lucrată ca o fustă încreţită şi despicată în faţă. *Ea luase... o ie cu fluturi de argint... un vîlnic cu fire de aur pe un cîmp roşu.* VISSARION, B. 75. *Cheful ei era să se îmbrace ţărăneşte, cu vîlnic şi maramă.* M. I. CA-RAGIALE, C. 75. *Vîlnecele, spiţărate în feţe, lucii de fluturi sclipitori.* DELAVRANCEA, S. 55.

2. Pînză ţărănească subţire; învelitoare de cap făcută din astfel de pînză; văl. *Acolo se ţeseau... vîlnicele de borangic portocaliu şi alb.* MACEDONSKI, O. III 110.

— Variantă: **vîlnec** s. n.

VÎLTOÁRE, *vîltori,* s. f. 1. (Mai ales la sg.) Clocot, frămîntare de valuri; bulboană. *Zările se desfac largi într-o parte şi alta, vîltoarea apelor se linişteşte.* BOGZA, C. O. 376. *Oltule cu repezi valuri! Multe, mîndre flori dezmierzi, Dulce le dezmierzi la maluri Şi-n vîltoare mi le pierzi!* CERNA, P. 143. *Ici apa se scufundă bolborosind, ca suptă de gura unei vîltori, colo se umflă, se burduşeşte şi urlă, făcînd clăbuci.* VLAHUŢĂ, O. A. II 115. ✧ F i g. (Îmbină ideea de adînc, de prăpastie şi totodată de frămîntare, de agitaţie) *Le căzuseră toţi feciorii... în vîltoa-rea morţii, care a bîntuit lumea asta.* SADOVEANU, P. M. 40. *Pe urmă, se smulgea şi cobora la datoria sa; îl absor-bea vîltoarea altei zile.* C. PETRESCU, A. 379. *Lipsit de experienţă, bun, blînd... a fost apucat de vîltoarea vieţii bucureştene.* GHEREA, ST. CR. III 126. ✦ (Regional) Piuă pentru ţesăturile de lînă.

2. F i g. Zarvă, tulburare. *Am auzit glasuri şi s-a petrecut vîltoare.* VORNIC, P. 68. ✦ Vîrtej, învolburare. *O vîltoare de scîntei se ridică în văzduh, risipindu-se într-o vijelie de stele căzătoare.* REBREANU, R. II 107.

3. (Regional) Vijelie. *Venit-o vîntu' Răsturnînd pă-mîntu' Şi-a adus vîltorile.* MARIAN, INS. 453.

— Variantă: **vultoáre** (DUNĂREANU, CH. 240) s. f.

VÎLTORÁ vb. I v. **vîltori.**

VÎLTORÍ, *vîltoresc,* vb. IV. T r a n z. A învîrteji, a învolbura. *Se simţea... ca o frunză pe care vîntul o vîltoreşte cum îi place.* REBREANU, I. 51.

— Variantă: **vîltorá** vb. I.

VÎLVĂ, (3) *vîlve,* s. f. 1. (Adesea în construcţie cu verbele «a (se) face», «a (se) stîrni») Agitaţie, frămîntare, zarvă. *A fost vîlvă mare, căci a ieşit la iveală toată blestemăţia omului.* PAS, Z. I 161. *Ştii tu, fată, ce vîlvă s-a stîrnit după plecarea ta?* SADOVEANU, M. C. 151. *Mare vîlvă se făcu în împărăţie cînd se auzi de moartea împă-ratului.* ISPIRESCU, L. 31. ✦ Renume, faimă. *Prestigiul lui Creangă sporind prin activitatea literară... se menţinu şi vîlva manualelor care trebuie să fi adus autorilor fru-moase venituri.* CĂLINESCU, I. C. 238.

2. (Învechit) Alai, pompă; p. e x t. măreţie, grandoare. [Sinan Paşa] *venea cu oaste multă şi cu vîlvă mare.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Moţoace, vîlva lumii e rîu cu nalte maluri... Faci bine, nu faci bine să te azvîrli în valuri?* ALECSANDRI, T. II 109. ✦ Falâ, mîndrie, orgoliu. (Atestat în forma *vîlfă) Simte mîndrul Cirjă o mare vîlfă-n sine.* ALECSANDRI, P. III 230. *Acea vîlfă, acea falâ... ce în crudul Catilina văz cu scîrbă.* CONACHI, P. 283.

3. (În mitologia populară) Duh, zînă, ştimă. *Se crede că în acea noapte pe la miez, umblă vîlvele.* PAMFILE, CER. 81. *Aici erau (fragi)...; dar broaştele au fost mai harnice decît noi, ori jderii, ori poate vîlvele codrilor.* SLAVICI, la TDRG. *Plecă zîna... că doară omul, că-i numai om şi cîte trebşoare nu mai are, dar o zînă? O vîlvă?* RETEGANUL, P. V 17. ✧ *Vîlva băii* = zînă despre care se crede că stăpîneşte, supraveghează şi distribuie comorile dintr-o mină de aur. *Nu-l mai dezmierda, Marie, că de acuma una vîlva băii, dinsa să-l dezmierde.* DAVIDOGLU, M. 75.

4. (Rar) Vîlvătaie. *Foc de trei părţi le punea, Vîlva-n ceri se ridica.* PĂSCULESCU, L. P. 193.

— Variantă: **vîllă** s. f.

VÎLVĂTÁIE, *vîlvătăi,* s. f. Flacără, pară înaltă de foc; bobotaie, vîlvoare, pălălaie. *Ciocanele fierarului, în scîn-teile spulberate de vîlvătăi, parcă băteau tactul melodiilor sălbatice.* SADOVEANU, O. I 388. *Colo către sară Straşina de paie A-nceput să ardă Foc cu vîlvătaie.* GOGA, C. P. 75. *Isprăvnicelul îngrijise de un foc ce ardea cu vîlvătăi şi care făcea ca întunecimea de primprejur să pară mai deasă.* MACEDONSKI, O. III 11.

— Variante: **vălvătáie** (BENIUC, V. 92, SADOVEANU, Î. A. 58), **vîlvotáie** (ISPIRESCU, L. 347) s. f.

VÎLVÎÍ, pers. 3 *vîlvîie* şi *vîlvîieşte,* vb. IV. I n t r a n z. 1. A arde cu pară mare, cu vîlvătăi. *Flăcări vîlviiau pe drumul Carului.* COŞBUC, P. II 85.

2. Fig. A fierbe, a vui, a clocoti (de vorbe, de zvonuri, de comentarii). *Foaie verde foi de foi, Vîlvîie lumea de noi Că ne iubim amîndoi. Lasă lumea vîlvîiască Numai neica să-mi trăiască.* MAT. FOLK. 249.

VÎLVOÁRE, *vîlvori*, s. f. 1. Vîlvătaie. *Erau în niște poieni ascunse, sub zidăriile prăpăstiilor, unde bătea cu putere, ca o vîlvoare de pojar, asfințitul.* SADOVEANU, F. J. 366. *Cotoiul scoroci focul, făcu vîlvoare și mai mare și fumul înecă pe bietul zmeu.* POPESCU, B. III 114. *Vîlvoarea focului ce îi încingea, bubuitul și pustiirile tunurilor... amețiră și înspăimîntară pe turci.* BĂLCESCU, O. II 43. ✦ Lumină roșiatică, incandescentă. *Vîlvoarea roșie de jar lepădat lumina de sub locomotivă.* DUMITRIU, N. 98. *Soarele încă nu răsărise, dar își creștea vîlvoarea.* SADOVEANU, O. A. II 218. *Uneori, cerul se încinge pe alocurea în depărtare de o vîlvoare roșiatică, provenită din pîrjol.* ODOBESCU, S. III 20.

2. Fig. Nenorocire, primejdie grea. V. foc (II 8). *Să scape pe Badiul, Că se află la vîlvoare, La vîlvoare, la păs mare.* TEODORESCU, P. P. 544.

3. Vîrtej de apă; vîltoare, volbură.

— Variantă: **vulvoáre** (ALECSANDRI, P. III 622) s. f.

VÎLVÓI adv. În neorînduială, în dezordine. *Cînd deterăm cu ochii de acea groaznică dihanie... părul ni se rădică vîlvoi.* ODOBESCU, S. III 253. *Să prind hoțul de ciocoi... Și să-i fac părul vîlvoi.* ANT. LIT. POP. I 75. ✧ (Adjectival) *Făt-Frumos are hainele rupte și părul vîlvoi* EFTIMIU, Î. 123. ✦ (Substantivat, rar) Păr în neorînduială. *Vîlvoiul își strămută doar direcția dinspre ochi... spre creștet.* C. PETRESCU, Î. II 52.

— Variante: **vălvói** (EMINESCU, N. 110), **vulvói** (ISPIRESCU, U. 5, BOLINTINEANU, la TDRG) adv.

VÎLVOIÁT, -Ă, *vîlvoiați, -te*, adj. (Mai ales despre păr) Zbîrlit, ciufulit.

— Variantă: **vulvoiát, -ă** (BOLINTINEANU, la TDRG) adj.

VÎLVORÁ, pers. 3 *vîlvorează*, vb. I. Intranz. (Rar) A se aprinde, a arde cu flăcări mari, a scoate flăcări. *Focul ce dormise sutimi de ani sub cenușă a vîlvorat la o adiere misterioasă.* MACEDONSKI, O. IV 115. ✧ Fig. *Obrajii lui vîlvorară.* MACEDONSKI, O. III 67. *Dar largile buchete de trandafiri sîngerii... vîlvorau printre frunzele lor verzi și ruginii.* id. ib. 96.

VÎLVORÁRE s. f. Faptul de a vîlvora; vîlvoare, vîlvătaie. (Fig.) *Jar și vîlvorare soarele urcat-a, Arde grîu-n flăcări pîn'la brîu crescut.* MACEDONSKI, O. I 187.

VÎLVOTÁIE s. f. v. vîlvătaie.

VÎNÁ, *vînez*, vb. I. Tranz. (Folosit și absolut) 1. A pîndi, a urmări și a ucide păsări sau animale sălbatice care sînt socotite vînat. *Vezi tu muntele cela de acolo, să nu te ducă păcatele să vînezi p-acolo.* ISPIRESCU, L. 41. *Sus la munte a plecat, Sus la munte la vînat. De vînat el n-a vînat, Orișicît s-a zbuciumat.* TEODORESCU, P. P. 149. ✧ (Glumeț) *Vîna broscoi cu piatra-n păduriș.* D. BOTEZ, F. S. 37. ✧ Refl. pas. *Apoi bine, măi țîncule, așa se vînează rățele?* SADOVEANU, O. VIII 205. ✦ (Despre păsări sau animale sălbatice) A pîndi, a urmări, a prinde o pradă, un animal care servește drept hrană. *Un vultur... pîndea, doară și-ar vîna ceva de prînz.* ȚICHINDEAL, F. 5. ✦ Fig. A urmări, a hăitui. *Bănuitorul tiran... începu iar a-l vîna cu moarte și curse și-l sili a fugi în Ardeal.* BĂLCESCU, O. II 28. ✦ A cutreiera, a străbate un ținut în lung și-n lat umblînd după vînat. *A vînat cîmpii cu florile, Munții cu răcorile.* SEVASTOS, N. 95. *Și el mi-a vînat codri-n lung și-n lat.* TEODORESCU, P. P. 490. ✦ A pescui (mai ales pești mari). *Pe lîngă un rîu trecînd și pe cițiva vînînd pește cu undițele văzînd, se opri.* ȘEZ. II 15.

2. Fig. A urmări cu aviditate (ceva sau pe cineva), a alerga după... *Veșnic vîna un cămătar, care să-i cumpere pe nimica leafa-nainte cu cîteva luni.* CARAGIALE, O. III 241. *Vedem că toți aceia care vorbe mari aruncă Numai banul îl vînează și cîștigul fără muncă.* EMINESCU, O. I 151. ✦ (Familiar) A prinde, a pune mîna pe..., a face rost de... *Ca toate domnișoarele din societate, ea a fost crescută pentru a vîna un bărbat.* GHEREA, ST. CR. II 333. *Atunci pajora-i zise să vîneze mai întîi douăsprezece coșuri de pîine și douăsprezece buți cu apă pentru drum.* MARIAN, O. I 140.

VÎNÁRE, *vînări*, s. f. (Rar) Faptul de a vîna; vînătoare; pescuit. *Vînarea sub gheață cu ostrețe... se practică mult pe Olt.* ANTIPA, P. 174.

VÎNÁT, *vînaturi*, s. n. 1. Acțiunea de a vîna; vînătoare. *O pocitanie de om umbla cu arcul după vînat paseri.* CREANGĂ, P. 244. *Un arc de aur pe-al ei umăr, Ea trece mîndră la vînat.* EMINESCU, O. I 229. *De mă duceam la vînat, mi se părea că răsunetul puștii mele trece Prutul.* NEGRUZZI, S. I 61.

2. Ceea ce se vînează, animal sălbatic, pasăre. *Vînatul fusese deci sculat și era prigonit din două părți.* SADOVEANU, F. J. 373. *Văzu o turturică care tot sărea înaintea lui; lui îi fu milă să o vîneze; el căuta vînaturi mari.* ISPIRESCU, L. 184. ✦ Animal, pasăre vînată; (prin restricție) carnea unui astfel de animal sau păsări. *Vin grămădă... Duc un vînat pe umeri.* DELAVRANCEA, O. II 122. *De sînteți vînători, atunci unde vă sînt vînaturile?* SEVASTOS, N. 35. *Vrînd să cinstească pe oaspeții săi cu ceva mai mult decît cu vînat... zise vătafului să taie un ied.* NEGRUZZI, S. I 82.

VÎNĂ, *vine*, s. f. I. 1. Vas sanguin de diferite mărimi, care duce sîngele de la organe și țesuturi la inimă (v. venă); p. ext. (familiar) orice vas sanguin. *Îl apucă de cheotoarea cămășii, sucind-o așa încît vinele lui Ion se umflau, iar fața i se roșea.* REBREANU, I. 39. *Pe fruntea lui brobonată de sudoare, o vînă albastră se umflase de credeai că stă să plesnească.* SANDU-ALDEA, U. P. 11. *Vine albastre se trăgeau pe fața ei albă, ca o marmură vie.* EMINESCU, N. 4. ✧ Expr. **A-i înghețа** (sau **a-i sta, a i se slei**) **cuiva sîngele în vine** = a-l cuprinde pe cineva groaza, a încremeni de frică. *Sărmana fată simți sîngele sleindu-se în vinele sale.* NEGRUZZI, S. I 28. **A nu avea picătură de sînge în vine** = a fi foarte slab, anemic. ✧ Fig. *A pricepe cu simțul potențiat al urechii tale susurul colosal și nehotărît al imensului curs de viață ce însuflețește vinele lucrurilor, a sta tu singur neclintit în universala lunecare a totului către nesfîrșit.* HOGAȘ, M. N. 56.

2. (Popular) Mușchi, tendon; fibră musculară. *Să fi văzut îndoiala rotundă a trupului și dîrdîitul vinelor sprintene.* DELAVRANCEA, S. 55. *Strînse zmeul pe Greuceanu o dată; dar acesta, băgînd de seamă ce are de gînd zmeul, se umflă și se încordă în vine, și nu păți nimic.* ISPIRESCU, L. 223. *Ea auzise cum îl ursise și de pizmă, mai în urmă, îi luă vinele, și d-aia era el olog.* id. ib. 313. ✧ **Vînă de bou** = cravașă făcută din ligamentul cervical posterior al boului (v. rîncă, gîrbaci); p. ext. lovitură dată cu o astfel de cravașă. *Intră între noi, ridică vina de bou, să ne înfricoșeze.* STANCU, D. 269. *L-a domolit degrabă cu vreo două-trei vine de bou pe spinare.* CARAGIALE, O. III 76. ✧ Loc. adj. **Tare de vînă** sau **vîrtos la vînă** = puternic, viguros. *Știind... că lupul e mai vîrtos la vînă decît dînsul.* ODOBESCU, S. III 244. *Oameni tari de vînă și oțeliți în foc.* ALECSANDRI, P. III 210. *Feciori buni de mînă, Căliți, tari de vînă.* id. P. P. 63. **Slab de vînă** = neputincios, slăbănog. [Corciturile de vite] *sînt slabe de vînă, că se culcă pe ogoare cînd dau de greu.* I. IONESCU, D. 356. ✧ Expr. **A fi numai vînă** = a fi iute, indemînatic, sprinten. *Muntean e numa' vînă și cu dragoste de oameni.* DAVIDOGLU, M. 72.

8. Partea piciorului cuprinsă între genunchi şi gleznă. *Flăcăii cu iţari strînşi pe vînă, cu bondiţe înflorite pe trup, cu cămăşi cu pui.* SADOVEANU, O. I 73. ◇ Loc. adj. şi adv. (Mai ales în construcţie cu verbele «a sta», «a şedea») **Pe vine** = ghemuit, cu genunchii mult îndoiţi şi sprijinind greutatea corpului pe gambe. *Gata să cadă pe vine de spaimă, bîigui.* DUMITRIU, B. F. 54. *O droaie de copii stau jos pe vine, împrejurul unei străchini mari, din care-nfulică.* VLAHUŢĂ, O. A. 387. **Pe** (sau **în**) **vine** = (despre cioareci, nădragi etc.) lăsaţi, căzuţi în jos de talie, spre genunchi; (despre persoane) cu cioarecii etc. lăsaţi sau căzuţi. *Slabi... numai oase... nu se ţin nădragii pe ei, le cad în vine.* STANCU, D. 43. *Dar şi soţul de lîngă mine Fuge cu cioarecii în vine.* SEVASTOS, N. 208. *Brăcinar că-şi desprindea, Cioarecii-n vine-i cădea.* TEODORESCU, P. P. 629. (Regional, în legătură cu verbe de mişcare) **Cu coada între vine** = umilit, ruşinat; cu coada între picioare. [Dracul] *îşi ia coada între vine şi se întoarce la stăpînu-su.* CREANGĂ, P. 145. *Gloata ruşinată a ieşit ca lupul fabulei: «C-urechile pleoştite şi coada între vine».* NEGRUZZI, S. I 231.

II. 1. Pătură minerală continuă infiltrată între straturile solului. V. filon. *Vîna de-aur bănuită e adînc în munte ascunsă.* MACEDONSKI, O. I 231. *Diferitele pături ale stîncii sînt despărţite unele de altele de nişte vine subţiri de sare.* I. IONESCU, P. 33. ✦ Pînză subterană de apă care alimentează un izvor. *Îndată dăm de o vînă liniştită de apă.* SADOVEANU, O. VII 338. *Cînd apa într-un puţ se tulbură, el se sleieşte, adică se scoate tot nămolul... ca să... i se deschidă vechiul izvor sau vîna de apă.* PAMFILE, I. C. 462. ◇ Fig. *Din vîna populară extrage Delavrancea şi unele motive de basm.* VIANU, A. P. 172. ◇ *Vîna apei* = curentul, şuvoiul apei.

2. Fiecare dintre dungile colorate sau dintre canalele aparente care se ramifică pe suprafaţa unei frunze, a unui lemn, a unei pietre etc.; nervură.

3. Şuviţă, coloană de lichid; şiroi, dîră. *S-au dezlipit legăturile muiate de apă şi uite ce vînă groasă de sîngel* SADOVEANU, O. I 33. ✦ Porţiune din rădăcina groasă a unui copac. *Spuneţi-mi acum anume: Ce pom e acel în lume, Care ramurele sale Toate le sare la vale Şi vinele, rădăcina, Îi stau în sus cu tulpina?* (Omul). GOROVEI, C. 257.

VÎNĂRI s. f. pl. Şireturi, legături cu care se leagă opincile şi cioarecii; nojiţe. *Femeile au cioareci de vară şi de iarnă, pînă din sus de genunchi. Îi leagă cu legături făcute din păr de capră, numite vînări.* PAMFILE, I. C. 369. *I se dezlegase vînările de la opincă şi călcase pe ele.* SANDU-ALDEA, U. P. 75.

VÎNÁT[1] s. n. Culoarea vînătă. *Se încreţeşte lacul într-un fel de vînăt tulbure.* SADOVEANU, O. L. 12. [Statuile] *erau foarte bine conservate, albe bătînd în vînăt.* GALACTION, O. I 122.

VÎNÁT[2], **-Ă**, *vineţi, -te*, adj. **1.** De culoarea albastră întunecată (cu reflexe violete) a cerului senin spre seară. *Cerul era curat, vînăt-închis, cu stelele tremurătoare ca nişte picături de rouă.* REBREANU, R. II 157. *Pe urmă rămăsei nemişcat, cu ochii ficşi, privind fereastra care se desluşea ca o pată mare vînătă.* DUNĂREANU, CH. 119. ◇ (Poetic) *Noaptea, potolit şi vînăt arde focul în cămin.* EMINESCU, O. I 42. (Rar, despre ochi) *Singuri voi, stejari, rămîneţi De visaţi la ochii vineţi.* EMINESCU, O. I 122. (Adverbial) *Ochi care lucesc vînăt.* ODOBESCU, S. III 64. ✦ *Piatră vînătă* v. piatră (II 8). ✦ (Despre fum, nori) Albastru-cenuşiu. *Fumul vînăt se ridică de pe curte şi de pe sat.* SADOVEANU, O. I 50. *Uitaţi-vă colo, sus, sus, unde se sfîrşeşte zidul de brazi, unde se prelinge un nor vînăt.* DELAVRANCEA, O. II 109. *În fum vînăt de tămîie.* EMINESCU, O. I 65. ✦ Întunecat, plumburiu (din cauza ceţii, a depărtării). *Muntele de peste apă se încruntă mai tare, îşi ascute crestele, creşte întunecat spre cer, încît ziua devine vînătă.* BOGZA, A. Î. 146. *Bolta sură ca cenuşa, Codrii vineţi — dorm adînc.* TOPÎRCEANU, B. 16. *Munţii vineţi... se văd în depărtare.* NEGRUZZI, S. I 308. ◇ (Poetic) *Bubuitura a sunat lung, lung de tot, peste golul vînăt al văii.* POPA, V. 11. ✦ Fig. Lipsit de veselie, sumbru. *Izbucni într-un... rîs vînăt.* CARAGIALE, M. 34.

2. (Despre oameni sau părţi ale corpului) Lipsit de sînge, palid, livid. *Buzele vinete se mişcau, mestecînd vorbe neînţelese.* BART, E. 344. *Numai un bătrîn, vînăt la faţă, cu nasul roşu, moţăia cu pipa între dinţi.* id. ib. 93. ◇ (Cu determinări cauzale introduse prin prep. «de») *Se năpusti în casă vînăt de mînie.* DUMITRIU, P. F. 62. *Prin uşa băcăniilor... cînd se căscă să primească înlăuntru un client vînăt de ger, năvălea miros de peşte.* C. PETRESCU, C. V. 118.

3. (În expr.) *Pătlăgea* (sau *pătlăgică*) *vînătă* (şi substantivat, f.) v. pătlăgea (2).

4. (Despre animale) (Cu părul) sur-închis; (despre păsări) cu pene cenuşii bătînd în albastru. *Adusese şase căluţi, patru vineţi şi doi murgi.* CAMIL PETRESCU, O. II 16. *Sitarii vineţi şi becaţele cu cioc alb şi subţire se plimbă fără frică pe lîngă vapor.* VLAHUŢĂ, R. P. 20. *Merge tînăru călare Pe-un cal vînăt, bidivin.* TEODORESCU, P. P. 53. ◇ (Substantivat) *Dincă îşi înfipse mîna în coama scurtă şi groasă a vînătului său.* CAMIL PETRESCU, O. II 16. *Şi mai am pe vînătul Care-mi poartă sufletul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 505. *Vînăta cea frumoasă, Iapă scurtă şi vinoasă.* ALECSANDRI, P. P. 129.

VÎNĂTÁIE, *vînătăi*, s. f. Pată vînătă care apare pe corp în urma unei lovituri; echimoză. *Pe tîmpla stîngă avea două vînătăi alungite ca de vergea.* V. ROM. decembrie 1951, 209. *Puse pe George să-şi ridice cămaşa, să arate domnilor vînătaia din spinare.* REBREANU, I. 69. *Mama Zoiţa avea, drept între ochi, o vînătaie, şi pe obraz fire de păr smulse din cap.* BUJOR, S. 93.

VÎNĂTÁRE, *vînătări*, s. f. (Învechit şi popular) **1.** Vînătaie.

2. Loc aflat la înălţime sau la depărtare mare (care pare de culoare vînătă). *Ea s-a dus La vînătarea cerului, La marginea pămîntului.* BIBICESCU, P. P. 309. *Cînd cineva se suie într-un pom, copac înalt, şi ajunge pînă aproape de vîrf, se zice că-i în vînătări.* I. CR. VI 252.

VÎNĂTOÁRE, *vînători*, s. f. Acţiunea de a vîna şi rezultatul ei. *Oprea, baciul... şi-a adus aminte de zilele tinereţii, de vînătorile lui cu tata.* GALACTION, O. I 64. *Doar la vînători, de două-trei ori pe iarnă, făceam drumuri împreună.* C. PETRESCU, S. 123. *Rămîi aici pînă la noapte cînd s-a întuma împăratul de la vînătoare.* CREANGĂ, P. 97. *Tot pe cale, pe cărare, În codru, la vînătoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 81. ◇ *Avion de vînătoare* v. avion. *Corn de vînătoare* v. corn[2] (I 3). ✦ Fig. Urmărire poliţienească severă a celor bănuiţi de acţiuni subversive. *Cum puseră piciorul pe pămîntul sacru, începură vînătoarea după republicani.* CARAGIALE, la CADE. ✦ Pîndirea şi prinderea prăzii de către animalele sălbatice. *Blînzi musafiri ai omului sărman, Am să vă văd şi anul ăsta oare Prin mlaştini de smarald la vînătoare Umblînd pe cataligе de mărgean?* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 73. *Sub codru pe potică Stă un urs la vînătoare.* ALECSANDRI, P. A. 154.

VÎNĂTÓR, *vînători*, s. m. **1.** Persoană care se ocupă cu vînătoarea, care vînează. *Din văzduh abia s-aude Ţipăt jalnic de prigorii... Cu ciubote mari şi ude Stau la masă vînătorii.* TOPÎRCEANU, P. 214. *Văzură un porc mistreţ mare fugind şi un vînător alergînd după dînsul călare.* ISPIRESCU, L. 140. *Cum vînătoru-ntinde-n cring La păsărele laţul, Cînd ţi-oi întinde braţul sting, Să mă cuprinzi cu*

brațul. EMINESCU, O. I 174. *Vînătorul împușcase Biata ciută la izvor.* ALECSANDRI, P. A. 154. *Dacă-i curcă ce se-ncurcă în calea vînătorului,* se spune în ironie despre vînătorii nepricepuți. ◇ Fig. *Văzui negri ochișori... Veniți după ei, feciori, Să ne facem vînători!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 369. ✦ Fig. Persoană care aleargă să obțină cu orice preț situații sau lucruri (pe care nu le merită). *Avea în urmă destulă vreme să se îndoape, cît poftea, cu rățoielile nesărate ale cine știe cărui vînător de gologani.* HOGAȘ, M. N. 29.

2. (Învechit) Soldat dintr-o unitate militară formată din pedestrași și călărime. *Vînătorii, în număr de 1000, din cari jumătate pedestrime și jumătate călărime subt căpitanul de vînători.* BĂLCESCU, O. I 13. ◇ *Vînător de munte* = infanterist special instruit, echipat și înzestrat pentru a lupta în teren muntos.

VÎNĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *vînătorești,* adj. De vînătoare sau de vînător, privitor la vînătoare sau la vînători. *Turgheniev își isprăvește însemnările vînătorești, care îi crease în Rusia deosebită faimă.* SADOVEANU, E. 235. *Gătiți fiecare de la ghete pînă la pălărie cu cîte un costum nou, vînătoresc.* GANE, N. III 134. *Potiră arnăuțească Cu iarbă vînătorească, Unde-a da să nu greșească!* ALECSANDRI, P. P. 88.

VÎNĂTORÉȘTE adv. În felul vînătorilor, ca vînătorii.

VÎNĂTORÍE, *vînătorii,* s. f. Vînătoare; p. ext. meseria, îndeletnicirea de vînător. *Lunecînd din nevoie sîngeroasă la o îndeletnicire de huzur mai mult sau mai puțin pasionată, vînătoria mea se afla evoluată de la instinct spre petrecere.* SADOVEANU, O. A. II 220. *Ostași... voinici de călărime și ageri cu măiestrie La arc și vînătorie.* MARIAN, NU. 475. *La vînătorie... eu mă pricep cam tot atîta pre cît se pricepea vestitul ageamiu.* ODOBESCU, S. III 9.

VÎNĂTORÍȚĂ, *vînătorițe,* s. f. (Rar) Femeie sau fată care vînează, care practică meșteșugul vînătoarei. *Copaciul sacru care umbrește statua Dianei vînătorițe.* ODOBESCU, S. III 75.

VÎNĂTÚRĂ, *vînături,* s. f. (Învechit) Vînat (2). *Era obicinuit să aibă... și cîte ceva vînătură la ospăț.* SBIERA, P. 66.

VÎNĂȚÍE s. f. (Neobișnuit) Faptul de a vîna; vînătoare. *Munca cea de vitejie, Pistoale de vînăție Și cal bun de călărie.* ȘEZ. III 60.

VÎNDĂLÁC s. n. v. **vîndălag.**

VÎNDĂLÁG s. n. (Regional) Fîn adunat în șiruri lungi (din care se fac apoi căpițe sau clăi). ◇ Loc. adv. **De-a vîndălagul** = de-a berbeleacul. (Atestat în forma *vîndălac) Scaraoschi o zbughi la fugă și, mai șchiopătînd, mai de-a vîndălacul, se văzu și-n iad.* ȘEZ. IX 70.

— Variantă: **vîndălác** s. n.

VÎNDĂLĂGÍ, *vîndălăgesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A trudi peste măsură animalele de muncă.

VÎNJ[1] s. n. (Arhaizant și popular) Putere, vigoare, forță. *Doi cai roibi, mărunți, dar tari și plini de vînj ca doi zmei.* SADOVEANU, la CADE.

VÎNJ[2], *vînji,* s. m. (Bot.) Velniș.

VÎNJÓS, -OÁSĂ, *vînjoși, -oase,* adj. Cu mușchii dezvoltați; puternic, viguros. *Patru hamali vînjoși, cu piepturile goale, luau în spinare și sub brațe tot ce le cădea la îndemînă și porneau în fugă spre ieșire.* GALAN, B. I 17. [Muncitorii] *au fețe senine, ochi calzi și mîini vînjoase.* STANCU, U.R.S.S. 194. *Țugulea... încălecă pe calul zmeului celui mic, căci era mai vînjos.* ISPIRESCU, L. 317. ✦ Fig. Înzestrat cu forță morală, cu tărie de caracter; tare. *Nu pot crede ca un om așa vînjos Să se schimbe-așa de iute și să cadă-așa de jos.* DAVILA, V. V. 36. ✦ Plin de vitalitate, sănătos, robust. *Lipsea vegetația vînjoasă, verdele crud al copacilor și gras al ierbii, care dă o înfățișare pitorească pînă și celor mai nevoiașe cocioabe de sat.* C. PETRESCU, A. 315.

VÎNJOȘÁ, *vînjoșez,* vb. I. Tranz. (Rar) A întări, a învîrtoșa (corpul), a fortifica. *Așa de tare își vînjoșase trupul, încît întrecea pe amîndoi frații săi... în puterea brațelor.* SBIERA, P. 99.

VÎNJOȘÉNIE, *vînjoșenii,* s. f. Putere, forță, tărie, vigoare. *Pămîntul... se așternuse somnului... spre a se îmbiba de mai multă putere, arborii să aibă mai multă vînjoșenie.* CAMILAR, N. II 366.

VÎNJOȘÍE s. f. (Rar) Vînjoșenie. *Puțini își păstrează vînjoșia... pînă la adînci bătrînețe.* SLAVICI, la CADE.

VÎNÓS, -OÁSĂ, *vînoși, -oase,* adj. Care are vine groase; p. ext. puternic, vînjos. *Întindea gîtu-i vînos și lung, ca să-l mai vadă pe Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 49. *Caii ăștia de Banat sînt vînoși și țin la drum.* CAMIL PETRESCU, O. II 149. *Tata m-a luat în brațele-i vînoase.* NEGRUZZI, S. II 71.

VÎNSLÎ vb. IV v. **vîsli.**

VÎNT, *vînturi,* s. n. **1.** Deplasare a unei mase de aer, provocată de diferența de presiune din atmosferă. *Frumoasă ești, pădurea mea, Cînd umbra-i încă rară Și printre crengi adie-abia Un vînt de primăvară.* TOPÎRCEANU, B. 8. *Codrii-alene cîntă-n drumul Vîntului de-amurg.* COȘBUC, P. I 315. *Vîntul tremură-n perdele Astăzi ca și alte dăți, Numai tu de după ele Vecinic nu te mai arăți!* EMINESCU, O. I 113. ◇ (În comparații, mai ales în basme, pentru a arăta repeziciunea mersului, a mișcării) *Se apropia ca vîntul de iute.* ISPIRESCU, L. 6. *Cum să te duc, ca vîntul ori ca gîndul?* CREANGĂ, P. 197. ◇ Fig. *Unde l-au mînat vînturile întîmplării?* SADOVEANU, O. I 419. ◇ *Vînt turbat* v. turbat (3). *Vînt rău* (sau, rar, *vînturi rele)* = (în superstiții) vînt care ia oamenilor mințile, îi schilodește sau îi ologește; (cu sens atenuat) întîmplare nenorocită care lovește pe cineva. *Mai tîrziu, cînd m-am făcut mare, vînturi rele se abătură peste sufletul meu.* DUNĂREANU, CH. 59. *Un vînt rău pesemne a dat peste dînsa, sărmana!* CREANGĂ, O. A. 137. ◇ Expr. **A se da în vînt după...** v. da[3] (III 4). **Ce** (sau **care**) **vînt te aduce?** = ce întîmplare te-a făcut să vii aici? *Care vînt la noi te-aduce?* EFTIMIU, Î. 102. *Da' ce vînt te-a adus și cum ai putut răzbate prin aceste locuri?* CREANGĂ, P. 90. *Da' ce vînt te-o adus pe la noi, soro dragă?* ALECSANDRI, T. 408. **A se așterne vîntului** = a alerga foarte repede. *Fug caii duși de spaimă și vîntului s-așternu.* EMINESCU, O. I 98. **Vorbă-n vînt** = vorbă fără temei, fără rost. *Am zis și eu, ia așa, o vorbă în vînt.* CREANGĂ, P. 133. **A se duce** (sau **a se aduce**) **pe aripi de vînt** = a se duce (sau a fi adus) de vînt, p. ext. foarte repede. *Furtuna cînd pe aripi de vînturi se aduce, Ce-i pasă unei frunze de frunza ce se duce?* MACEDONSKI, O. I 48. *M-am dus Pe aripi de vînt, Pe sus de pămînt.* TEODORESCU, P. P. 374. **Bate vîntul,** se spune cînd un loc, de obicei populat, este pustiu. **A-i bate** (sau **a-i sufla cuiva) vîntul în buzunar** = a nu avea nici un ban, a fi foarte sărac. **Din** (sau **de la**) **cele patru vînturi** = de pretutindeni. *Lemnele și piatra s-au strîns din cele patru vînturi și satul a început să crească.* BOGZA, C. O. 240. *Scuipa călugărul de parcă descînta de deochi tuturor stihiilor de la cele patru vînturi.* HOGAȘ, M. N. 118. **A arunca banii în vînt** = a cheltui fără socoteală. **A vedea dincotro bate vîntul** = a-și da seama de o situație, înainte ca lucrurile să se precizeze cu claritate. (Rar) **A se duce pe vînturi** = a se risipi (ca scrumul); a se prăpădi. [Ale turcilor] *oase-n Dunăre cădea, Scrum pe vînturi se ducea.* TEODORESCU, P. P. 549.

2. Aer, văzduh. *Harapnicul se mlădia în vînt ca un şarpe negru.* SADOVEANU, O. I 449. ◇ Loc. adv. **În vînt** = a) în gol. [Calul] *odată se ridica mai sus decît zmeul, şi el da în vînt.* ISPIRESCU, L. 27; b) fig. fără folos, zadarnic. *Ei numai doar durează-n vînt Deşerte idealuri.* EMINESCU, O. I 177; c) în sus. *Din şanţ... se repede un căţel murdar, cu coada în vînt.* REBREANU, I. 11; d) în dezordine. *Cu pletele în vînt.*

3. (În expr.) **A face** (sau **a face cuiva**) **vînt** = a) a pune în mişcare aerul, a produce un curent de aer (de obicei pentru a face cuiva răcoare). *Au început să-i facă vînt cu nişte apărători de pene mlădioase.* CARAGIALE, O. III 73. *S-a dus... Din papuci tot pleoscăind, Din rochie vînt făcînd.* TEODORESCU, P. P. 153; b) a împinge cît colo, izbindu-l cu putere; p. ext. a face pe cineva să plece repede, a da afară, a expedia. *Le făcu la amîndoi vînt pe uşă.* SADOVEANU, O. I 50. *I-a făcut vînt scaunului cu piciorul, pînă în perete.* C. PETRESCU, Î. II 230. *Dă ne ducem la prefect, ne trimite la potropop, de mergem la potropop, ne face şi el vînt la mitropolie.* STĂNOIU, C. I. 18. **A-şi face** (mai rar **a-şi da**) **vînt** = a-şi lua avînt (pentru a porni cu vitează). *Îşi făcu vînt şi cu un pas uriaş, ca pentru dînsul, se repezi spre ladă.* HOGAŞ, M. N. 149. *Unul din lăutari îl luă în circă şi cînd îşi făcu vînt, se aruncă drept în slava cerului.* ISPIRESCU, L. 110. *Ramul tînăr vînt să-şi deie Şi de braţe-n sus s-o ieie.* EMINESCU, O. I 122. (Despre animale de tracţiune, mai ales despre cai) **A lua vînt** = a porni razna (scăpînd de sub controlul conducătorului). *Moşule, ia seama de ţine bine telegarii ceia, să nu ieie vînt.* CREANGĂ, A. 127.

VÎNTĂRÁIE s. f. (Regional) Vîntoasă (1). *Ningea, însă aşa un fel de omăt mărunt ca nisipul, pe care-l mîna vîntăraia înainte.* La CADE.

VÎNTEŞ, -Ă, *vînteşi, -e,* adj. (Regional) Care aleargă repede; iute de picior. *Cîine vînteş.*

VÎNTICÉL, *vînticele,* s. n. Vîntuleţ. *Oboseala, mîhnirea, nemulţumirea îl părăsiră, parcă le-ar fi suflat un vînticel venit de pe baltă.* DUMITRIU, N. 247. *Un vînticel adia, încît de-abia îl simţeai.* ISPIRESCU, L. 246.

VÎNTIŞÓR s. n. Vîntuleţ. *Un vîntişor prinse a bate printre ramurile sălciilor desfrunzite, iar la mal valurile se loveau de ţărm cu zgomot uşor şi sec.* DUNĂREANU, N. 130. *Bătea un vîntişor subţire în ziua aceea, de-ţi frigea obrazul.* CREANGĂ, A. 87.

VÎNTOÁICĂ s. f. Duh rău care dezlănţuie furtuni. *Tăcu vîntoaica şi era pe mare Senin cu totul.* MURNU, O. 91. *Vîntul e tare, dar sora lui, vîntoaica, e şi mai amarnică.* PAMFILE, VĂZD. 45.

VÎNTOÁIE, *vîntoaie,* s. f. Vîntoasă (1). *Rîndunică... Te suflă vîntoaiele.* ALECSANDRI, P. III 273.

VÎNTOÁSĂ, *vîntoase,* s. f. **1.** Vînt mare (cu vîrtejuri); furtună, vijelie. *Un han dărăpănat primea prin geamuri sparte vîrtejuri fine de viscol; şi vîntoasa, voind să-l prăvale din loc, gemea şi urla prin hornurile-i şi odăile-i pustii.* SADOVEANU, O. VIII 169. *Şi deodată... răbufni o vîntoasă rece, năpustindu-se asupra tîrgului.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Vîntul se preface în vifore şi vîntoase cumplite, care scot arborii din rădăcini.* MARIAN, Î. 348. ◇ Fig. *Pămîntul prindea a dudui... sub galopul cailor, sub fuga de vîntoasă a căruţelor.* CAMILAR, N. II 249.

2. (Mai ales la pl.) Iele. *L-au întîlnit vîntoasele Şi frumoasele.* TEODORESCU, P. P. 360.

VÎNTÓS, -OÁSĂ, *vîntoşi, -oase,* adj. Cu vînt, bătut de vînt. *Striga din răsputeri chemînd ciclopii Ce-n peşteri împrejur şi-aveau sălaşul Pe culmi vîntoase.* MURNU, O. 153. *Într-o vreme cam vîntoasă... intrase într-o grădină.* La TDRG. ✦ Fig. De vînt. *Cu aripi vîntoase... urla... mama-pădurilor.* EMINESCU, N. 7.

VÎNTRĂ s. f. v. **vintre.**

VÎNTREÁ, *vîntrele,* s. f. (Mai ales la pl.) Pînză de corabie; vetrelă. *Din insule bogate, sfîşiind apa, iese O luntre cu vîntrele ce spînzură sumese.* EMINESCU, O. IV 306. *Ce viaţă grea duc marinarii!... suind şi coborînd pe scări de gheaţă... ca să stringă şi să dezvălească vîntrelele pe tot minutul.* GHICA, la CADE. (În forma *vintrea*) *Luntrea cu-ale ei vintrele spînzurate de catarg.* EMINESCU, O. I 154.

— Pl. şi: *vîntreli* (ALECSANDRI, P. III 84). — Variantă: **vintreá** s. f.

VÎNTUÍ, pers. 3 *vîntuieşte,* vb. IV. **1.** Intranz. (Popular, despre vînt) A sufla cu putere, vijelios. (Impersonal) *Cînd pornesc furtunile, se zice că vîntuieşte.* PAMFILE, VĂZD. 46. ◇ Fig. *Pară de răzvrătire a prins să vîntuiască.* POPA, B. 191.

2. Tranz. (În superstiţii, subiectul fiind «vîntul rău») A face pe cineva să înnebunească sau să ologească. *Aceste vînturi bat numai anumite locuri, şi dacă se întîmplă că prin acele părţi dau peste oameni, îi vîntuiesc, adică îi înnebunesc, îi muţesc, le iau vreo mînă sau vreun picior.* PAMFILE, VĂZD. 44. ◇ Refl. *Omul peste care dau vînturile rele se vîntuieşte.* ŞEZ. V 142.

VÎNTUÎT, -Ă, *vîntuiţi, -te,* adj. (Regional) Nebun. *Bietul nostru împărat... era cam vîntuit.* CONTEMPORANUL, III 732.

VÎNTULÉŢ, *vîntuleţe,* s. n. Diminutiv al lui vînt (1). *Un vîntuleţ uşor mîngîia frunzele salcîmilor.* DUNĂREANU, N. 20. *Vîntuleţul ce adiază printre viţe de lăstar Rămîne fără putere în faţa unui stejar.* HASDEU, R. V. 158. *Se auzea... susurul alene al vîntuleţului de veară.* ODOBESCU, S. I 140.

VÎNTURÁ, *vîntur,* vb. I. Tranz. **1.** A trece boabele de cereale prin vînturătoare sau a le face să cadă de la o mică înălţime, pentru ca vîntul să împrăştie impurităţile uşoare. *Blajina noră... acuşi pisa mălaiul şi-l vîntura.* CREANGĂ, P. 6. *Şi grîul se triera şi flăcăi îl vîntura.* ALECSANDRI, P. P. 389. *Este un iepure şchiop Într-un vîrf de plop Şi vîntură bob* (Vîntul). GOROVEI, C. 397. ◇ Absol. *Cînd ajunse acasă, Chirică trierase, vînturase, măcinase.* CREANGĂ, P. 160. ◇ Fig. *Sînt idei care... cer să fie dezbătute, analizate şi cernute prin sita discuţiunilor publice, pînă cînd, despărţite şi vînturate de orice tărîţe, va rămînea numai grăunţele curat.* ODOBESCU, S. III 407. ✦ Fig. A împrăştia, a risipi; a spulbera. *Morile vuiau de-a lungul apei, vînturînd prin spiţele lor late talazele limpezi şi clăbucite de spumă.* DELAVRANCEA, T. 204. *Peste-un ceas păgînitatea e ca pleava vînturată.* EMINESCU, O. I 148. *Să vînture ca pleava oştirile duşmane.* ALECSANDRI, O. 207.

2. A vărsa de mai multe ori un lichid dintr-un vas în altul (pentru a-l răci, pentru a-l amesteca etc.). (Refl. pas.) *După ce se capătă zeama colorată, se lasă de se răceşte bine sau se vîntură dintr-un vas în altul.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 53.

3. A mişca încoace şi încolo; a agita. V. flutura. *Vîntura în mînă o biciuşcă.* PAS, Z. I 49. *Cîţiva călăreţi ieşiră din rînduri şi începură a-şi vîntura braţele în aer.* SADOVEANU, O. I 183. *Şi chiuind se tot duceau feciorii vînturînd căciulile.* MIRONESCU, Ş. A. 56. ◇ Refl. pas. *Deasupra mulţimii de ţărani se vînturau securile şi ciomegele.* DUMITRIU, N. 112. ✦ Refl. A umbla repede (şi fără rost) de colo pînă colo. *Trîntea uşile mînioasă şi se vîntura în ogradă de la zămnic la poieţi.* C. PETRESCU, R. DR. 242. ✦ A răscoli, a răsturna, a întoarce pe dos. *Mă suii pe doi scai Şi vedeam doi cai Şi vîntul Vînturînd pămîntul* (Plugul). GOROVEI, C. 298. ◇ Fig. *Încruntat îşi vîntura sub ţilindru tot soiul de întrebări şi răspunsuri* C. PETRESCU, A. R. 34. *Ce grozav îmi vînturi mintea... moarte.* VLAHUŢĂ, P. 45.

4. Fig. (Cu privire la fapte, vorbe etc.) A da în vileag, a povesti, a comenta. *Femeile vîntură intrigile obicinuite ale capitalei.* DELAVRANCEA, la CADE.

5. (Cu complementul «lumea», «țara» sau un echivalent al acestuia) A cutreiera, a colinda, a răscoli. *Copil el să fie-acum.. S-alerge cu dragii tovarăși, Să vînture lumea pe plac!* COȘBUC, P. II 95. *Crăișorule... să aibi tu puterea mea, ai vîntura țările și mările.* CREANGĂ, P. 190. *M-am săturat de vînturat lumea.* ALECSANDRI, T. I 438.

6. Fig. (Rar, cu subiectul «vîntul») A sufla, a bate peste... *Eu m-aș face vînt de vară... Fața vîntura-ți-o-aș.* ALECSANDRI, P. P. 367.

VÎNTURÁR, *vînturare*, s. n. (Rar) Evantai. *Are un moț de pene împestrițate... Cînd zboară, și-l pleacă pe spate, iară cînd se pune jos, îl întinde ca un vînturar.* MARIAN, O. II 157.

VÎNTURÁRE, *vînturări*, s. f. (Rar) Acțiunea de a vîntura; fig. frămîntare, tulburare. *Stăteau după țeșghele într-o încremenire mai presus de toate vînturările.* CAMILAR, N. II 321.

VÎNTURÁTIC, -Ă, *vînturatici, -e*, adj. (Rar) Neserios, ușuratic, flușturatic. *Elena întrerupse monologul lui vînturatic.* D. ZAMFIRESCU, R. 60.

VÎNTURĂ-LÚME s. m. Hoinar, aventurier. *Cum să îngenunche tîmplă-n tîmplă cu toți oropsiții... și cu atîția vîntură-lume.* CAMILAR, N. II 11. *În castelul de la Zips al palatinului Laski, Despot se întîlnește cu alți vîntură-lume.* ALECSANDRI, T. II 49.

VÎNTURĂTOÁRE, *vînturători*, s. f. 1. Mașină agricolă care curăță semințele de impurități printr-un curent de aer produs de un ventilator.

2. Mașină folosită în turnătorie pentru vînturarea amestecurilor.

VÎNTURĂTÓR, -OÁRE, *vînturători, -oare*, s. m. și f. (Astăzi numai cu determinări) Aventurier. *O bandă de vînturători de mare, greci și maltezi, era de fapt stăpînă pe gura Dunării.* BART, E. 320. *Spuneau că e o vînturătoare ce cutreieră lumea pentru plăcerile ei.* NEGRUZZI, S. I 44. ◇ (Adjectival) *Și-ar fi pierdut timpul ca un cavaler vînturător.* GHICA, A. 684.

VÎNTURÁ-ȚĂRĂ s. m. Hoinar, aventurier. *Omul ăsta e om, nu e vîntură-țară.* ARDELEANU, D. 187.

VÎNTURÉL[1], *vînturei*, s. m. (În basme) Erou legendar, dornic de aventuri. *Viteții vînturei de țară cunoscuți sub numele de feți-frumoși cu părul de aur.* ALECSANDRI, la TDRG.

VÎNTURÉL[2], *vînturei*, s. m. Nume dat la mai multe specii de șoimi *(Falco)*.

VÎNTURÉL[3], *vînturele*, s. n. (Rar) Vîntuleț. [Hainele] *le trimete-n vînturele, În țara străinului.* HODOȘ, P. P. 211.

VÎNTURÓS, -OÁSĂ, *vînturoși, -oase*, adj. (Învechit, despre climă, vreme, anotimpuri) Cu vînt; vîntos. *O barcă veni să ne ia de la vapor și să ne ducă la Iafa. Marea era vînturoasă. Ajunserăm la mal cu mare necaz.* BĂLINTINEANU, O. 291. *Cu cît va fi fost primăvara mai vînturoasă... cu atît sînt căldurile verii mai uscate.* PISCUPESCU, O. 184. ✦ Fig. Neserios, ușuratic. *A ta vînturoasă minte... în zadar va da tot pravili.* CONACHI, P. 299. *Bărbat bun... și credincios, iară nu nebun, vînturos.* ȚICHINDEAL, F. 263.

VÎNTUȘÓR s. n. Vîntuleț. *Florile dezmierdate de un vîntușor lin răspîndeau în aer feliuri de miroase.* ALECSANDRI, la CADE.

VÎNZÁRE, *vînzări*, s. f. 1. Acțiunea de a vinde și rezultatul ei; vindere. *A pune în vînzare.* ◇ (Popular) *Vînzare bună*, formulă de salut la plecarea dintr-o prăvălie. *Vînzare bună și să ne vedem cu bine.* DUMITRIU, N. 232. *Vînzare-cumpărare* v. cumpărare. *Vînzare silită* = vînzare ordonată de autoritatea judiciară pentru datorii neachitate. ◇ Loc. adj. **De vînzare** = destinat vinderii, menit să fie vîndut. *Văzînd cerbul.. întrebă dacă-i este de vînzare.* ISPIRESCU, L. 115. *De vînzare ți-e găinușa ceea, măi băiete? — De vînzare, moșule.* CREANGĂ, O. A. 61. *Nu mi-e negrul de vînzare... Că-i voinic și-i pui de zmeu, Și-i fugar pe placul meu!* ALECSANDRI, P. P. 105.

2. (Concretizat, rar) Ceea ce se vinde, obiect care se vinde; marfă. *Mergea în piață și vedea vînzări, Pometuri, dulcețuri și alte mîncări.* PANN, P. V. I 130.

3. Faptul de a săvîrși o trădare; trădare. *Numai vînzarea răpune capetele crailor.* SADOVEANU, O. VII 150. *A fost un denunț sau așa ceva... — Iată bucureștenii dumneavoastră: vînzări peste vînzări!* CAMIL PETRESCU, O. II 135. *Samson vorbi cu glas adînc: «Știu bine Că-n sărutarea asta care-nșală Ai plănuit vînzarea criminală, Că voi cădea și voi muri prin tine».* TOPÎRCEANU, P. 83.

VÎNZĂTÓR, -OÁRE, *vînzători, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană care vinde lucruri (ocazional sau permanent) sau care este angajată într-un magazin pentru a servi clientela. *Sub cupolele reci ale dimineții... Vînzătorii de ziare te sună.* DRAGOMIR, P. 11. *Vînzătorul îi scoase o pereche de pantofi negri.* MIHALE, O. 265. *Îl știau vînzător undeva într-un magazin oarecare.* SAHIA, N. 109. *De s-ar vinde dor cu dor, Eu m-aș face vînzător.* BIBICESCU, P. P. 15. ◇ (Ironic) *Vînzător de piei de cloșcă* = negustor fără marfă și fără capital. ✦ (Adjectival) Care este de vînzare, destinat vînzării, de vîndut. *De-ar fi dorul vînzător, Eu m-aș face negustor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 92. *De ți-e negrul vînzător, Eu îți sînt cumpărător.* ALECSANDRI, P. P. 105. ◇ Expr. **A face** (un bun imobil) **vînzător** = a pune în vînzare, a vinde; a trece pe numele altuia. *Îi ceru vechilului să-i facă hanul vînzător pe numele ei.* CAMIL PETRESCU, O. II 292.

2. Trădător; înșelător. *Cui i-e frică de război E liber de-a pleca-napoi, Iar cine-i vînzător vîndut Să iasă dintre noi!* COȘBUC, P. I 258. *Iată vînzătorii noștri! strigă Ion-vodă, poruncind ca toate focurile... să fie aținte spre acea parte.* HASDEU, I. V. 149. *Fiți voi judecătoriu!... Spuneți: ce se cuvine Lui Despot ereticul, de țară vînzător!* ALECSANDRI, T. II 192. ◇ (Adjectival) *Am ajuns la întîia domnie a acestui om, mizerabil din toate punctele de vedere: lacom, prefăcut... și vînzător al sîngelui binefăcătorului și rudei sale.* IORGA, L. I 103. (Fig.) *El avea ochi vînzător, Avea grai lingușitor.* ALECSANDRI, P. P. 216.

VÎNZOLEÁLĂ, *vînzoleli*, s. f. Faptul de a se vînzoli; frămîntare, agitație, mișcare. *Gara cu vînzoleala de călători a rămas în urmă.* C. PETRESCU, S. 51. *Într-o vînzoleală și un iureș zgomotos, pe punte se adunau marinarii și fochiștii.* BART, S. M. 109. *Înainte de toacă ne trezirăm din nou în zgomot și vînzoleală.* HOGAȘ, DR. II 40.

VÎNZOLÍ, *vînzolesc*, vb. IV. 1. Tranz. A frămînta, a răscoli. *Vîntoasa vînzolea sălciile pletoase.* C. PETRESCU, A. R. 6. *Să răstoarne carele Vînzolind covoarele, Să desfunde lăzile, Să-și împartă prăzile.* IOSIF, PATR. 69. *Mi se părea chiar că zmeurișul e vînzolit de o vietate puternică.* HOGAȘ, M. N. 161. ◇ Fig. *Gîndiri răzlețe zbuciumau și vînzoleau mintea.* CONTEMPORANUL, VI 104. ✦ Refl. A se agita, a se frămînta; (despre mulțimi) a forfoti. *Copiii se vînzoleau și se tăvăleau în năsip pînă la malul bălții.* SADOVEANU, O. VIII 130. *Pe trotoarele largi se vînzolea o lume pestriță.* REBREANU, R. I 17. *Leon nu putea să doarmă. Se vînzolea în pat, neliniștit, ca într-o mare cumpănă.* POPA, V. 29. ◇ (Poetic) *Se zări un foc mare vînzolindu-se în căscătura unei colibe.* CAMILAR, N. II 424.

2. Refl. reciproc. A se încăiera, a se lupta, a se război. *Apucară voinicii paloșele și se vînzoliră.* RETE-

GANUL, P. V 40. ◇ Refl. Fig. *Vîntul umed plîngea afară, se vînzlea cu frunzișurile și aducea valuri de ploaie, izbindu-le în geamuri.* SADOVEANU, O. I 95. *Se încălzise iar, deși cerul era în parte acoperit de nori negri, care se vînzoleau mut, trecînd pe rînd prin fața lunii.* CAMIL PETRESCU, O. I 111.

VÎNZOLÍRE, *vînzoliri,* s. f. Acțiunea de a (se) vînzoli.

VÎNZOLÍT s. n. (Rar) Faptul de a (se) vînzoli; frămîntare. *Cît zbucium și vînzolit Ați avut, cu luptă mare.* CONACHI, P. 208.

VÎRCÁT, -Ă, *vîrcați, -te,* adj. (Regional) Cu dungi, vărgat, dungat. *Manlache s-a văzut cu fiare la mîini și cu straie vîrcate.* POPA, V. 246.

VÎRCĂ, *vîrci,* s. f. (Regional) Dungă, vîrstă[2]. ✦ *Apoi și-a pus tacticos mănușile dumisale galbene cu vîrci negre și a plecat.* POPA, V. 231. Semn lăsat de o lovitură cu varga, cu biciul. *Au vîrfuri de plumbi Și lasă răni adînci, vîrci și brazde.* C. PETRESCU, A. R. 194.

VÎRCOLÁC, *vîrcolaci,* s. m. **I. 1.** (În superstiții) Ființă provenită dintr-un copil care a murit nebotezat și care mănîncă luna sau soarele, producînd eclipse. *Vede luna Cum o mîncă vîrcolacii.* BENIUC, V. 53. *Într-o zi vîrcolacii au mîncat... o jumătate din soare.* C. PETRESCU, R. DR. 152. *Iară luna, toată noaptea, o mănîncă vîrcolacul.* EFTIMIU, Î. 72. *Ridea de cei ce cred în «iele», în «stafii», în «vîrcolaci», în «pricolici», în «vrăjitoare» sau în alte nimicuri născocite de cine știe ce minți slabe.* BASSARABESCU, S. N. 120.

2. Strigoi.

II. Peștișor artificial de metal, întrebuințat ca nadă la pescuitul cu undiță; nălucă.

— Variante: **vîrcolácі** (ALECSANDRI, P. A. 39), **vîrcolíc** (ALECSANDRI, T. 616), **vîrcolág** (PAMFILE, CER. 89), **vîrgolág** (LESNEA, I. 50) s. m.

VÎRCOLÁCI s. m. v. **vîrcolac.**

VÎRCOLÁG s. m. v. **vîrcolac.**

VÎRCOLÍ vb. IV v. **zvîrcoli.**

VÎRCOLÍC s. m. v. **vîrcolac.**

VÎRF, *vîrfuri,* s. n. **1.** Partea cea mai de sus (de obicei ascuțită) a anumitor obiecte înalte (casă, copac) sau a anumitor forme de relief (deal, munte). *Soarele turna din vîrful brazilor bogăția-i de foc.* GALACTION, O. I 40. *Peste fagi cu vîrfuri sure A căzut amurgul rece.* TOPÎRCEANU, P. 144. *Se simți pătruns de o melancolie adîncă, privind vîrfurile munților ce păreau a cădea pe mănăstire.* ALECSANDRI, O. P. 113. ◇ Expr. **Asta pune** (sau, rar, **face**) **vîrf (la toate)** = asta întrece orice închipuire sau așteptare, este din cale-afară. *Cîte-ai făcut boacăne de cînd m-ai luat și pînă acuma, toate au fost cum au fost; dar asta le-au făcut vîrf.* ȘEZ. IX 53. (Eliptic) *Și, vîrf la toate, criza financiară, stupidă... a zdruncinat tot creditul.* REBREANU, R. I 47. **(Plin) cu vîrf** sau **încărcat vîrf** = plin de tot, pînă sus. *I-a dat banița de făină cu vîrf.* ▭ *Vedeau silozuri, hambare, trenuri și vapoare, încărcate vîrf cu mărfuri scumpe.* CAMILAR, N. II 179. **Cu vîrf și îndesat** v. **îndesat[2].** **Ore (zile, luni** etc.) **de vîrf** = ore (zile etc.) în care o anumită activitate atinge intensitatea maximă. ✦ Fig. (Mai ales la pl.) Persoanele care se află în fruntea unei organizații politice, sociale sau administrative, a unei clase sociale etc. *Să crească neînțelegerile între subterani și vîrfurile administrative.* DAVIDOGLU, M. 48. *Și el, el vîrful mîndru al celor ce apasă, Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut.* EMINESCU, O. I 62. ✦ (Rar) Partea de deasupra, suprafața unei ape. *Peste vîrful Oltului Suflă vîntul codrului.* HODOȘ, P. P. 127.

2. Capăt, extremitate (ascuțită) a unui lucru. *Vîrf de lance, cine mi te-ascute?* BENIUC, V. 49. *O comandă aspră răsună în vîrful coloanei militare.* REBREANU, R. II 250. *Prindea cu mult meșteșug gîtul de pui între vîrful cuțitului și fundul farfuriei.* HOGAȘ, M. N. 37. *Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băț.* EMINESCU, O. I 146. ✦ Extremitatea unor părți ale trupului omului sau animalelor. *I-a sărit numaidecît în spinare, izbindu-l cu vîrful cotului în ceafă.* PREDA, Î. 65. *Te-ai roșit pînă-n vîrful urechilor.* PAS, Z. I 281. *Își așează pălăria pe vîrful capului.* C. PETRESCU, C. V. 288. ◇ Loc. adv. **Din vîrful buzelor** = fără convingere, fără profunzime; p. ext. de mîntuială, superficial. *Începu a gusta din pește mai mult din vîrful buzelor.* SADOVEANU, O. VII 156. *Dă ziua bună din vîrful buzelor și mă grăbesc s-o salut.* id. ib. VIII 185. **O luă spre Jidovița, agale, fluierînd din vîrful buzelor.** REBREANU, I. 60. ◇ Expr. (În legătură cu verbe de mișcare) **În vîrful** (sau **pe vîrfurile**) **degetelor** (sau **picioarelor**) = cu corpul sprijinit numai pe degetele picioarelor; p. ext. tiptil, încet, cu grijă, fără zgomot, ca să nu simtă nimeni. *Se ridică în vîrful degetelor ca să vadă mai bine.* SADOVEANU, B. 131. *Ocolește în vîrful picioarelor casa... mai sînt cîțiva pași... A ajuns!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 21. *Se scoală bineșor și se duce în vîrful degetelor lîngă căruță.* CREANGĂ, P. 132. **A i se sui** (cuiva) **părul în vîrful capului** = a i se face (cuiva) părul măciucă, v. măciucă. *Lui Ipate i s-a suit tot părul în vîrful capului de frică.* CREANGĂ, P. 159. (Rar) **A i se sui** (cuiva) **tot sîngele în vîrful capului,** se spune cînd cineva se aprinde la față sub un aflux de sînge (cauzat de furie, de rușine etc.). *I se sui tot sîngele în vîrvul capului de mînie.* MARIAN, T. 202.

3. Punctul de intersecție a laturilor unui unghi sau ale unui poligon, a muchiilor unui poliedru etc. *Piramida este corpul mărginit de un poligon și de plane determinate de laturile acestuia și de un punct... numit vîrful piramidei.* GEOMETRIA S. 53.

— Variantă: **vîrv** (SLAVICI, N. II 350, ȘEZ. III 157) s. n.

VÎRFÁR, *vîrfare,* s. n. **1.** Țăpoi cu coada lungă, cu care se poate ajunge în vîrful stogului. *Am nevoie de un țăpoi de cele lungi pentru vîrfuri, un vîrfar.* SADOVEANU, la CADE.

2. Vîrf de munte. (Atestat în forma *vîrvar*) *În fund, de la apus spre răsărit, se înșiră, ca niște sentinele, uriașele vîrvare.* VLAHUȚĂ, R. P. 70.

— Variantă: **vîrvár** s. n.

VÎRFȘÓR s. n. v. **vîrfușor.**

VÎRFUÍ, *vîrfuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A face vîrf unei grămezi. *Vro cinci clăi de le-am clădit, Patru mi le-am vîrfuit.* ALECSANDRI, P. P. 100. ✦ A fi vîrf, a constitui, a reprezenta, a forma vîrful unei grămezi. *Un căpitan... Căzuse, vîrfuind mormanul.* COȘBUC, P. II 41.

2. A umple pînă sus, a face să fie plin ochi. *Cu vin feciorii vîrfuiesc ulcioare.* MURNU, O. 44. *Borcanul să-l umplu, să-l vîrfuiesc.* PANN, P. V. III 84.

3. (Despre munți, culmi etc.) A-și înălța, a-și ridica, a-și profila vîrful. *În păretele din stînga «Coifului» își vîrfuiește turla-i vînătă pe gangul unei văgăuni.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

VÎRFUÍT, -Ă, *vîrfuiți, -te,* adj. **1.** Cu vîrf, țuguiat, ascuțit. [Eracle] *sînul ei nemeri c-o săgeată în trei vîrfuită.* MURNU, I. 98. *În genunchi se suie... Pe culmea vîrfuită.* ALECSANDRI, P. III 306.

2. (Despre recipiente) Umplut pînă sus, plin ochi. *A pus farfuria vîrfuită pe mescioară.* PAS, Z. I 76.

VÎRFULÉȚ, *vîrfulețe,* s. n. Diminutiv al lui vîrf; capăt, extremitate. *Am o nuia, Înconjurai lumea cu ea, Și mai rămase-un vîrfuleț Și făcui și un coteț* (Gîndul). GOROVEI, C. 170.

VÎRFUŞÓR, *vîrfuşoare,* s. n. Vîrfuleţ. *Într-un vîrfuşor de pai Joacă oastea unui crai* (Maiul). GOROVEI, C. 217. (În forma *vîrfşor*) *Brad încetinat, De unde-ai tunat Din vîrfşor de munte, De la flori mai multe.* MARIAN, Î. 101. *La vîrfşor de nouă meri, Ardu-mi nouă lumînări.* TEODORESCU, P. P. 30.

— Variantă: **vîrfşór** s. n.

VÎRFÚŢ, *vîrfuţuri,* s. n. Vîrfuleţ. *Astă-vară ce-am vărat Pe-un vîrfuţ de munte nalt Cu murguţul de furat, Cu puica necununat.* ANT. LIT. POP. I 77. *Cîntă puiul cucului În vîrfuţul nucului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192.

— Variantă: **vîrvúţ** (ŞEZ. I 290) s. n.

VÎRGOLÁG s. m. v. **vîrcolac.**

VÎRÎ, *vîr,* vb. IV. 1. Tranz. (Uneori în concurenţă cu băga) A băga, a introduce. *Felix se înroşi la faţă şi vîrî repede mîna în buzunar.* CĂLINESCU, E. O. I 36. *Cu puşca, cu torba, gros înfăşurat în căldura hainelor, mă sui şi îmi vîr picioarele în fîn.* SADOVEANU, O. VII 331. *Domnul vîră adînc capul pe ferestruică înăuntru, împiegatul surprins de această mişcare se dă-napoi.* CARAGIALE, O. II 211. *Pune roata la loc, vîră leuca, sucşte lamba.* CREANGĂ, P. 125. ◇ Expr. **A-şi vîrî nasul în ceva (undeva** sau **în toate)** v. nas **(1). A-şi vîrî coada (în ceva)** v. coadă **(1). A-şi vîrî dracul coada** v. coadă **(1). A-i vîrî cuiva ceva pe gît** = a sili pe cineva să accepte ceva împotriva voinţei sale. **A-i vîrî cuiva ceva în cap** = **a)** a face pe cineva să priceapă bine un lucru; **b)** a face pe cineva să creadă ceea ce nu este adevărat; a sugera cuiva ceva. *Cine ţi-a vîrît în cap şi una ca aceasta?* CREANGĂ, P. 194. **A-şi vîrî capul sănătos** (sau **teafăr, zdravăn** etc.) **sub evanghelie** v. evanghelie. **A-şi vîrî** (sau **a vîrî cuiva) minţile în cap** = a se cuminţi (sau a face pe cineva să se cuminţească). *Să le vîre minţile în cap pe o sută de ani.* DUMITRIU, N. 78. *Vîră-ţi minţile în cap şi învaţă rînduiala lumii şa vieţii, c-a să-ţi prindă bine.* SADOVEANU, O. VIII 213. **A vîrî vrajbă** = a semăna neînţelegeri, ură; a face intrigi. *Scaraoschi... a dat poroncă tuturor slugilor sale... să vîre vrajbă între oameni.* CREANGĂ, P. 144. ◇ A înfige, a împlînta. (Fig.) *Titu Herdelea se strecură afară. Roşu îi vîrîse un cuţit în suflet.* REBREANU, R. II 79. ◇ (Cu complementul «bani», «capital») A învesti. *A trebuit să-mi vîr tot capitalul în porci, din care pricină am rămas calic.* ŞEZ. II 220.

2. Tranz. (Cu privire la oameni) A face să intre undeva (de bunăvoie sau forţat); (cu privire la animale) a conduce, a mîna înăuntru. *Doamne... blagosloveşte-mi turbinca asta, că ori pe cine-oi vrea eu, să-l vîr într-însa.* CREANGĂ, P. 300. *Mîndrele, cînd l-au zărit, Înainte i-au ieşit. Una poarta-i deschidea, Una-n casă mi-l vîra.* SEVASTOS, C. 297. ◇ Expr. **A vîrî pe cineva (de viu) în groapă (în mormînt** sau **în pămînt)** = **a)** (în ameninţări) a omorî pe cineva. *Mai tare! că te vîr în pămînt.* SADOVEANU, O. VI 205; **b)** a pricinui cuiva supărări mari, a ucide pe cineva cu zile. *Aceste erau de ajuns... s-o vîre în groapă pe biata babă.* CREANGĂ, P. 14. **A vîrî** (pe cineva) **în boală** (sau **în toate bolile)** sau **în sperieţi** (sau **în toţi sperieţii)** sau **în groază** (sau **în toate grozile morţii)** = a speria tare (pe cineva), a îngrozi. *Am să te vîr şi eu în toate grozile morţii.* CREANGĂ, P. 58. *Să nu mai zici că vine lupul, Moş Nichifor, că mă vîri în toate boalele.* id. ib. 121. *Mi-a ieşit înainte un urs grozav care m-a vîrît în toţi sperieţii.* id. ib. 186. **A vîrî** (pe cineva) **în** (sau **la) belea** v. belea. ◇ (Cu determinarea «la puşcărie», «la închisoare» sau un echivalent al acestora) A face ca cineva să fie închis, întemniţat. *Asta... e în stare să-şi vîre pe tată-său şi pe mă-sa la puşcărie.* C. PETRESCU, C. V. 112. ◇ Tranz. fact. (Cu diverse determinări care indică o ocupaţie, o meserie) A face să fie angajat într-un serviciu. *Îl vîrîse în slujbă aproape de doi ani.* VORNIC, P. 195.

3. Refl. A intra, a se băga (într-un spaţiu îngust). *Jap era prea bucuros de această singurătate, se vîra sub divan şi observa din umbră.* GALACTION, O. I 307. *S-a dezbrăcat singură şi îndată s-a vîrît în pătuceanul ei de odinioară.* REBREANU, R. I 207. *Trebuie să mă vîr iar în aşternut, să mă-ncălzesc.* CARAGIALE, O. III 137. *Mezinul se vîrî iute în horn.* CREANGĂ, P. 23. ◇ A se înghesui. *Cineva se vîră în mine, mă strînge de braţ şi tremură.* SAHIA, N. 120. *Focurile chirigiilor se stinseseră: oameni şi vite dormeau pe coceni, vîrîndu-se cuminţi unii într-alţii, jos, la pămînt.* CARAGIALE, P. 36. ◇ Expr. **A se vîrî în sufletul cuiva** = a plictisi pe cineva manifestîndu-i un interes sau o simpatie prea stăruitoare, prea insinuantă. *Ai reuşit să te vîri în sufletul Irinei şi într-al meu.* BARANGA, I. 189. **A se vîrî sub pielea cuiva** = a căuta să cîştige încrederea sau dragostea cuiva, a se insinua pe lîngă cineva. *Era pericol să i se vîre sub piele femeia asta.* DUMITRIU, N. 129. ◇ Fig. A se amesteca între alţii (intervenind într-un sens oarecare). *Ziaristul să rămiie în lumea lui, nu să se vîre printre ciocoi, să-şi adoarmă conştiinţa.* REBREANU, R. I 210. *Ar fi trebuit să se vîre în acel popor din Transilvania, ar fi trebuit să-l întrebe ce-l doare.* IONESCU-RION, C. 28.

VÎRÎRE s. f. Acţiunea de a (se) vîrî şi rezultatul ei. *Încercata vîrîre pe furiş în Regulament a unei clauze.* GHICA, A. 126.

VÎRLÁV, -Ă, *vîrlavi, -e,* adj. (Regional) Iute la mişcări, vrednic, îndemînatic. *Plecai luni la secerat, Cu şapte fete din sat... La ale secerătoare Vîrlave de lucru mare.* ŞEZ. VII 22.

VÎRLÚGĂ s. f. v. **zvîrlugă.**

VÎRSLÍ vb. IV v. **vîsli.**

VÎRSLIŞOÁRĂ s. f. v. **vîslişoară.**

VÎRSNICÍE s. f. v. **vîrstnicie.**

VÎRSTÁ vb. I v. **învîrsta.**

VÎRSTÁT, -Ă adj. v. **învîrstat.**

VÎRSTĂ[1], *vîrste,* s. f. **1.** Timpul scurs de la naşterea unei fiinţe pînă la un anumit moment din viaţa ei; numărul de ani prin care se exprimă acest timp; etate. *Mai aproape prin vîrstă de Eminescu... a fost fără îndoială tovarăşul de joc al acestuia la Ipoteşti.* CĂLINESCU, E. 36. *Copii de toate vîrstele se adunau în jurul nostru.* SADOVEANU, E. 45. *E uimitor cum la vîrsta lui... mai păstrează o memorie atît de intactă.* C. PETRESCU, C. V. 243. *Slujind cu credinţă... pînă la vîrsta de treizeci şi mai bine de ani.* CREANGĂ, P. 139. ◇ *Preşedinte de vîrstă* = persoana cea mai în vîrstă dintr-o adunare, chemată să deschidă şi să conducă dezbaterile pînă la alegerea biroului şi a preşedintelui. ◇ Loc. adj. **În vîrstă** = bătrîn. *Nu numai copiii să se ducă la carte, ci şi oamenii în vîrstă.* SADOVEANU, E. 26. *Era un om în vîrstă şi serios.* C. PETRESCU, A. 453. **Între două vîrste** = nici prea bătrîn, nici prea tînăr. *Înaintea noastră se află... un bărbat între două vîrste, ţinînd de mînă o fetiţă.* STANCU, U.R.S.S. 37. *După dînşii veni... cuconul Andronachi Brustur, un văduvoi între două vîrste.* GANE, N. II 190. **Fără vîrstă** = a cărui vîrstă nu se poate preciza. *Un chip uscăţiv fără vîrstă, ars de soare.* VLAHUŢĂ, la TDRG. (Despre două sau mai multe persoane) **De-o vîrstă** = numărînd acelaşi număr de ani. *Mai am o fată luată de suflet, tot de o vîrstă cu fata mea.* CREANGĂ, P. 270. **În floarea vîrstei** v. floare **(I 1).**

2. Etapă din viaţa unei fiinţe, caracterizată printr-o anumită fază de dezvoltare. *Are şi planta rostul ei... vîrstele ei. Dacă nu se coace la vremea ei, nu mai apucă, se trece.* V. ROM. noiembrie 1950, 50. *Este o vîrstă, cînd toată lumea face poezii.* VLAHUŢĂ, O. A. 399. *Feciorăşul*

s-a mărit, Vîrsta, măre, s-a-mplinit Şi lui vremea i-a sosit, Vremea de căsătorit. TEODORESCU, P. P. 619.

3. Număr de ani împliniţi care se cer pentru ca cineva să se poată bucura de anumite drepturi (civile sau politice). *Nu votează pentru că n-are vîrsta.*

4. (Învechit, în expr.) *Vîrsta de mijloc* = evul mediu. *Fiinţa funcţionarilor civili şi militari... da acestei privelişti o pompă solemnă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vîrstei de mijloc.* NEGRUZZI, S. I 36.

— Variantă: (regional) **vrîstă** (ALECSANDRI, S. 95) s. f.

VÎRSTĂ[2], *vîrste*, s. f. (Regional; şi în forma *vrîstă*) 1. Dungă sau bandă de altă culoare (într-o ţesătură, în penajul unei păsări etc.). *Cînd apoi a luat mînile de pe obraji, urmele degetelor îi rămîn pe faţă ca nişte vrîste vineţii.* SLAVICI, la TDRG. [Bîtlanul are] *o vîrstă de pene, care începe de la ochi şi se prelungeşte pînă la partea inferioară a grumazului.* MARIAN, O. II 335. *Vezi bădiţa cum se poartă, Anteriu cu vrîstă lată Şi cu pălăria naltă.* SEVASTOS, C. 181. ◇ Fig. *Începu, arătînd spre o vrîstă de nori ce se vedea înspre apus.* SLAVICI, N. I 68.

2. Mănunchi de flori; buchet. *Culegea la flori domneşti, Culegea, vîrstă-şi punea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 123. (În forma *vîrstră*) *N-ai casă, nici moşie, Numa vîrstră-n pălărie.* BIBICESCU, P. P. 68.

— Variante: **vrîstă, vîrstră** s. f.

VÎRSTEÁN, *vîrsteni*, s. m. (Rar) Persoană considerată în raport cu altă persoană de aceeaşi vîrstă cu ea. *Tu baţi pe toţi vîrstenii tăi.* MURNU, O. 281.

VÎRSTNIC, -Ă, *vîrstnici, -e*, adj. 1. Trecut de epoca tinereţii, în vîrstă (v. matur); (la gradul comparativ) mai în vîrstă decît... *Era un om foarte înalt, vîrstnic.* GALAN, Z. R. 29. *Nenea Ghiţă morarul nu avea mulţi ani peste treizeci, dar părea mult mai vîrstnic.* SADOVEANU, M. C. 13. *I se dădură... şi doi cai mai vîrstnici.* CAMIL PETRESCU, O. II 144. *Păreau într-adevăr mult mai vîrstnici decît ar fi arătat actul de naştere.* C. PETRESCU, C. V. 11.

2. (Învechit şi popular) De aceeaşi vîrstă (cu altcineva). (Substantivat) *Cum oi bea şi oi mînca Cînd văd pe vîrstnicii mei Au copii de ţi-e drag de ei.* BIBICESCU, P. P. 303. (În forma *vrîsnic*) *Au întrebat Themistocles vrîsnicii lui.* ŢICHINDEAL, F. 245.

— Variantă: (regional) **vrîsnic, -ă** adj.

VÎRSTNICÍE s. f. (Rar) Vîrstă de adult. (Atestat în forma *vîrsnicie*) *Mă duc, maică-n miliţie, C-am ajuns în vîrsnicie.* MAT. FOLK. 353.

— Variantă: **vîrsnicíe** s. f.

VÎRSTRĂ s. f. v. **vîrstă**[2].

VÎRŞĂR, *vîrşari*, s. m. Pescar care pescuieşte cu vîrşa.

VÎRŞĂ, *vîrşe* şi *vîrşi*, s. f. Unealtă de pescuit în formă de capcană, alcătuită dintr-un sac (făcut din plasă, v. vintir, sau din nuiele de răchită împletite) întins pe mai multe cercuri, cu gura îngustă şi întoarsă înăuntru în formă de pîlnie. *Pe cînd lucea luna pe negurile Siretului, eu vegheam lîngă vîrşe, pe malul apei, cu oameni vechi.* SADOVEANU, O. III 430. *Artemie are vîrşi cu care prinde peşte.* STĂNOIU, C. I. 6. *Se înfăţişează şi Ivan... cu turbinca plină de draci, care se zbăteau ca peştii în vîrşă.* CREANGĂ, P. 305.

VÎRŞTI interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de un animal cînd ţîşneşte dintr-un loc.

VÎRTECÚŞ s. n. v. **vîrticuş.**

VÎRTÉJ, *vîrtejuri* şi *vîrteje*, s. n. **I.** 1. Bulboană, vîltoare. *Cu un cîntec de sirenă Lumea-ntinde lucii mreje, Ca să schimbe-actori-n scenă Te momeşte în vîrteje.* EMINESCU, O. I 196. *Schimbă-ţi, schimbă-ţi apele, Slăbeşte-ţi vîrtejele, Să-ţi văd pietricelele.* ALECSANDRI, P. P. 284. ✦ Rotire a apei (sau a spumei) în locul unde se cufundă cineva sau ceva. *O clipă dispărea în mijlocul unui vîrtej de spumă şi apărea departe, spintecînd ritmic valurile.* BART, E. 101. *Dar unde turcii murea, Tot vîrtejuri se făcea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 496.

2. Vînt puternic, vijelios, care se învîrteşte cu viteză pe loc, ridicînd în aer obiecte uşoare (hîrtii, praf, frunze uscate etc.). *Ieşiră ca un vîrtej pe poarta deschisă.* SADOVEANU, O. I 249. *Apucată ca de un vîrtej, puse mîna pe cofă şi nu se mai putu opri decît la poarta casei.* BUJOR, S. 46. *Sună-n crengile lovite Uscat zgomot ca de oase, Şi vîrtejuri repezite Bat în uşă mînioase.* VLAHUŢĂ, O. A. I 82. ◇ (În metafore şi comparaţii) *Flăcăul vedea pe Costea Morocîne sosind vîrtej, cu călăreţii după el.* SADOVEANU, O. I 551. *Frusina... trei zile întregi şi-a purtat fustele vîrtej, din casă în curte, din curte în prăvălie.* GALACTION, O. I 134. *Corbii zbor vîrtej, răpiţi de vînt.* ALECSANDRI, P. A. 113. ✦ Sul, coloană, trîmbă (de praf, de fum, de zăpadă etc.). *Deodată s-a prăvălit de pe muntele cel mare un vînt rece, trăgînd după dînsul nouri negri şi vîrtejuri de ninsoare.* SADOVEANU, B. 128. *Maşina se depărta vertiginos, împroşcînd pînă-n marginile uliţei vîrtejuri de apă tulbure cu bucăţi de noroi.* REBREANU, R. I 176. *Pe urma celor ce s-au dus, Vîrtej de frunze-aleargă.* IOSIF, PATR. 53. *Vede de departe... un vîrtej de praf.* CARAGIALE, O. III 45. ◇ Compus: **vîrtejul-pămîntului** = a) plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare şi cu flori galbene; creşte pe coaste pietroase şi pe marginea drumurilor *(Medicago orbicularis)*; b) mică plantă erbacee cu cîte trei frunze la un nod, cu flori roşii dispuse în vîrful tulpinii; creşte prin locuri stîncoase din regiunea alpină *(Pedicularis verticillata)*.

3. (Fiz.) Mişcare a unui fluid, în cursul căreia particulele componente au o deplasare complexă de translaţie şi de rotaţie.

4. Mişcare (ameţitoare) în cerc. *Prinde-te-n vîrtejul horei.* EFTIMIU, Î. 55. *El stă într-un colţ al salonului... şi priveşte la vîrtejul valsului.* CARAGIALE, O. II 120. *Şi în vîrtejul cela răsturna tărăbi şi toate cele.* CREANGĂ, P. 310. ◇ (În metafore şi comparaţii) *O melodie lină, cu legănări, începu să adie, — şi părechile colorate porniră vîrtej, ca-n zbor.* SADOVEANU, O. V 340. ◇ Fig. *În atmosfera încărcată a capitalei, în vîrtejul acesta turburător, începem o viaţă nouă.* BART, E. 226. ✦ Fig. Vălmăşag care tîrăşte pe cineva ca o vîltoare; ameţeală, buimăceală, zăpăceală. *De-acuma toate s-au tulburat în jurul meu... Trece peste mine un vîrtej mare.* SADOVEANU, O. VII 55. *O clipă ameţitoare, un vîrtej parcă îmi păinjineşte ochii.* BART, S. M. 17. *Eu unul voi spune numai că parc-un vîrtej mi-a luat mînţile.* GANE, N. III 45. *Eu sînt încă în vîrtejul arestului de unde m-ai scos.* GHICA, A. 628.

5. (Regional) Loc în creştetul capului, de unde părul porneşte în toate direcţiile.

II. Nume dat diferitelor unelte care, atunci cînd funcţionează, descriu o mişcare circulară:

a) fus pe care se desfăşoară o funie sau un lanţ şi care se învîrteşte cu ajutorul unei manivele; se foloseşte pentru a scoate apă din puţ, pămînt din gropi etc. *Se puseră la vîrtejuri şi scoaseră* [din groapă] *pe fata cea mai mare.* ISPIRESCU, L. 88;

b) (regional) unealtă cu care se poate ridica osia carului, pentru a se repara roata. V. cric. *Pune vîrtejul sub osie, ridică căruţa cu cinci chile, parcă n-ar fi nimic.* DELAVRANCEA, la CADE;

c) bucată de lemn sau cerc de fier, aşezat deasupra perinocului de pe osia de dinainte a carului sau a trăsurii, care se poate învîrti în jurul unui cui;

d) încuietoare la uşă sau la poartă, compusă dintr-o bucată de lemn care se învîrteşte în jurul unui cui;

e) unealtă de lemn folosită pentru presat (la teascul de stors struguri) sau pentru strîns (la masa dulgherului);

1) unealtă de dogărie care servește la strîngerea doagelor la butoaie, ciubere etc.

VÎRTEJÍ vb. IV v. **învîrteji.**

VÎRTEJITÓR, -OÁRE, *vîrtejitori, -oare,* adj. (Rar) Care învolburează; răscolitor. *Lăsați dar inimilor voie să-și ia zborul spre țărmurile lumii ideale și feriți-le de crivățul virtejitor al patimilor politice.* ALECSANDRI, S. 31.

VÎRTEJUÍ, *vîrtejuiesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se învîrteji.

VÎRTEJUÍRE, *vîrtejuiri,* s. f. (Rar) Faptul de a se vîrtejui; învolburare. *Virteiuirea prafului din urmă ți urmărise pînă aicea — la fîntîna Grecului — cînd vîntul se domoli.* V. ROM. decembrie 1951, 163.

VÎRTÉLNIC, -Ă, *vîrtelnici, -e,* adj. Care se învîrtește ca o vîrtelniță. *Nevăstuica trece iute torcînd lîna din fuioare Și sucind fusul vîrtelnic ce-o atinge la picioare.* ALECSANDRI, P. III 64.

VÎRTÉLNIȚĂ, *vîrtelnițe,* s. f. Unealtă simplă de lemn, cu patru brațe încrucișate, care se învîrtesc în jurul unui ax și pe care se așază sculul de fire textile (prin învîrtire firele depănîndu-se de pe scul pe mosoare sau pe țevile de țesut); roată. *Se aude în tăcerea uliților înguste, un timp, vuietul vîrtelnițelor de la o fabrică de țesături.* SADOVEANU, O. VII 192. *I-a mai dat... o vîrtelniță de aur, care depăna singură.* CREANGĂ, P. 91. *Am un mosneguț Într-un picioruț (Vîrtelnița).* GOROVEI, C. 398. ✦ (Tehn.) Mașină care servește la înfășurarea ori la desfășurarea sulurilor sau a colacilor de metal laminat.

VÎRTICÚȘ, *vîrticușuri,* s. n. Bulboană, vîltoare, vîrtej. *Și cît de limpede curgea pîrîul... Acolo, la punte... vîrticușul era negru.* CAMILAR, N. I 409.
— Variantă: **vîrtecúș** s. n.

VÎRTOJÍT, -Ă, *vîrtojiți, -te,* adj. Învîrtoșat. *Fînul... de trifoi cu vlăstare învoalte, de măzăriche vîrtojită, să mișca ușor în valuri.* DELAVRANCEA, S. 59.

VÎRTÓP s. n. v. **hîrtop.**

VÎRTÓS[1] adv. **1.** Cu putere, cu forță, cu tărie. *Cînd ei mă trag de păr vîrtos Să-i cert și să mă bucur.* IOSIF, PATR. 30. *Plăieșii din cetate Răspundeau vîrtos și ei.* COȘBUC, P. I 328.

2. (La comparativ) Mai cu seamă, mai ales, mai mult, cu atît mai mult. *Și mai vîrtos decît slovele mele... Faceți să scapere miezul cuvîntului.* DEȘLIU, G. 34. *Dacă te-a cunoscut o lighioană, mai vîrtos te cunoaște un om.* SADOVEANU, A. L. 148. *La toată lumea plăcea, fiindcă era om deștept și blînd... cu purtări alese și, mai vîrtos, cu dare de mînă.* CARAGIALE, O. III 32. *Sînt oameni ce nu iau îndreptare, Iar mai vîrtos aceia ce vor să ne muncească.* ALEXANDRESCU, P. 83. ✧ Expr. **Cu atît** (sau, învechit, **cu cît**) **mai vîrtos** = cu atît mai mult. *Dacă-i mustrat acuma pentru faptă, cu atît mai vîrtos ar fi fost mustrat și osîndit atunci.* SADOVEANU, D. P. 138. [Ciubotelor] *nu le-ar fi păsat nici de potop, cu atît mai vîrtos că aveau turetci.* EMINESCU, N. 34. *Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cît mai vîrtos a lucra ceva.* NEGRUZZI, S. I 143.

VÎRTÓS[2]**, -OÁSĂ,** *vîrtoși, -oase,* adj. **1.** Puternic, voinic, viguros, robust. *Întreagă firea voastră cu totul se depărtează Din obiceiul acelor oameni ageri și vîrtoși.* HASDEU, R. V. 137. *Murga nu mai putea, nu era vîrtoasă.* CONTEMPORANUL, III 655. ✧ Fig. *Naturii i-a plăcut a înconjura o cîmpie roditoare... cu o șiră de munți măreți pe care cresc codri vîrtoși.* ODOBESCU, S. II 258.

2. (Rar, în opoziție cu moale) Tare, des, îndesat, solid; dur. *Peste vîrfuri de plopi și de sălcii se bolovăneau nori negri, vîrtoși.* C. PETRESCU, A. R. 5. [Drum] *neted ca masa și vîrtos ca șimburele de cireșe.* SLAVICI, O. I 68. ✦ (Despre vinuri) Care are o concentrație mare de alcool; tare. *Ceru poame, un vin mai vîrtos, alt rînd de cafele.* M. I. CARAGIALE, C. 87. ✦ Fig. Dîrz, îndărătnic, încăpățînat. *Părintele Trandafir e vîrtos la cap; unde pleacă, merge și ajunge, ori moare pe drum.* SLAVICI, O. I 57.

VÎRTOȘÁT, -Ă adj. v. **învîrtoșat.**

VÎRTOȘÍE s. f. Tărie, putere, vigoare. *O singură vanitate l-a susținut cu virtoșie în toate ceasurile potrivnice.* C. PETRESCU, Î. -II 53. *Calul... înota cu vîrtoșie și spinteca cu putere valurile.* POPESCU, B. I 92. *Ar scălda mintea... în roua întăritoare a timpilor de antică vîrtoșie trupească.* ODOBESCU, S. III 51.

VÎRTÚTE, *vîrtuți,* s. f. (Învechit și arhaizant; și în forma *virtute*) **1.** Putere, tărie, vigoare. *În zadar sări și se smuci iapa cu vîrtute... căci voinicul nostru se ținu zdravăn.* POPESCU, B. I 39. *Acum pîrdalnicele de bătrînețe mi-au secat toată virtutea.* ISPIRESCU, L. 12. *Tată-meu a fost om tare, Cu vîrtute foarte mare.* TEODORESCU, P. P. 116. ✧ Expr. **Om în vîrtute** = om în putere. **A fi tare de vîrtute, dar slab de minte** = a fi puternic, dar prost. *Era odată o babă care avea trei feciori... tari de vîrtute, dar slabi de minte.* CREANGĂ, P. 3.

2. Bărbăție, curaj, vrednicie (războinică). *Pădurile și imașurile și finațurile, cu vîrtute cîștigate în războaiele vechi, se vor întoarce după dreptate neamurilor.* SADOVEANU, O. VII 63. *Virtutea infanteriei noastre la escaladarea Brăilei egală pe acea a cavaleriei la surprinderea taberei de la Jilițe.* HASDEU, I. V. 103.

3. Proprietate, însușire, calitate. *Pămîntul întreg e încins cu coarde și cu rețele de fier care, prin vîrtuțile de curînd aflate ale aburului și ale trăsnetului, poartă pretutindeni știri.* ODOBESCU, S. III 320.
— Variantă: **vîrtúte** s. f.

VÎRV s. n. v. **vîrf.**

VÎRVÁR s. n. v. **vîrlar.**

VÎRVÚȚ s. n. v. **vîrfuț.**

VÎSC s. n. Plantă parazită de pe ramurile unor specii de arbori (mai ales brad, plop, salcie) cu frunzele totdeauna verzi, cu tulpina foarte ramificată, formînd o tufă, cu fructul în forma unei bobițe albe (din care se extrage un clei de prins păsărele) *(Viscum album). De ce atîtea crengi uscate-n vîrf, Atîta vîsc și-atîtea frunze veștede?* BENIUC, V. 29. *De vezi în vîrful vrunui stejar verdele vîsc, cu ce drag îl privești!* SEVASTOS, N. 87. ✧ Compus: **vîsc-de-stejar** = mărgăritar (3).

VÎSCÓS, -OÁSĂ, *vîscoși, -oase,* adj. Care prezintă viscozitate, care este de natura vîscului, asemănător cu vîscul; p. ext. cleios, lipicios. ✧ Fig. *Merseră așa cîtva timp într-o umbră umedă și vîscoasă.* CAMIL PETRESCU, O. II 26. *S-afundă-n pîclă drumul vîscos și mohorît.* LESNEA, C. D. 11.

VÎSCOZITÁTE s. f. v. **viscozitate.**

VÎSLÁ vb. I v. **vîsli.**

VÎSLÁȘ, *vîslași,* s. m. Persoană care mînuiește vîslele; lopătar, barcagiu. *Prin noapte străbătură chiotele vîslașilor nerăbdători.* GALACTION, O. I 185. *Vîslașul cel cuminte... îngrijește vasul a nu cădea pe stînci.* BOLINTINEANU, O. 193. *Eu, Abdulah, cel mai voinic Vîslaș de pe Bosfor, Ce n-am decît un biet caic Și-un suflet plin de dor.* ALECSANDRI, P. I 147. ✧ (Poetic) *Barca vieții sale, lipsită de vîslaș, Plutea... pe-oceanul uriaș!* MACEDONSKI, O. I 267.

VÎSLĂ[1]**,** *vîsle,* s. f. Unealtă de lemn cu care se pune în mișcare și se conduce o ambarcație, avînd o parte mai lată care lovește apa și o coadă lungă de care ține vîslașul;

lopată, ramă, băbaică. *Stătea nemişcată, cu vîsla în mînă să cîrmuiască barca.* DUMITRIU, N. 289. *Vîslaşul... trăgea din răsputeri la vîsle ca să ajungă.* ISPIRESCU, L. 237. *Vreme nu pierdea, Cu vîsla vîslea.* TEODORESCU, P. P. 650.

VÎSLĂ², *vîsle*, s. f. (Regional) **1.** Coardă de viţă de vie cu cîţiva ciorchini lăsaţi neculeşi, care se pot astfel păstra pentru iarnă.

2. Mănunchi de spice cît poate cuprinde secerătorul cu mîna.

VÎSLÍ, *vîslesc*, vb. IV. Intranz. A mînui vîslele în apă, făcînd să înainteze o ambarcaţie. *Zaharia cufundă lopata în apă, vîsli şi se îndreptă spre moară.* SADOVEANU, O. II 57. *Făt-Frumos se sui în luntre şi vîslind ajunse pînă la scările... palatului.* EMINESCU, N. 6. ✧ (Subiectul indică ambarcaţia) *Se zărea plutind, Cu lopeţile vîslind... Un caic mare, bogat.* ALECSANDRI, P. P. 124. ✧ (Rar, cu subiectul «vîslă») *Vîsla că vîslea, Caicul pleca.* TEODORESCU, P. P. 649. ✧ (Poetic) *Pasărea vîslea mai departe, mărită clipă de clipă, cu aripile albe uşor încovoiate.* CAMIL PETRESCU, N. 94. ✧ Tranz. (Rar; complementul indică apa în care se pluteşte) *Şi mai ştie să înoate Vîslind Dunărea din coate.* ALECSANDRI, P. P. 292. ✧ Tranz. Fig. (Prin analogie cu mişcarea vîslei) *Sus pe tavan se suia, Unde Tănislav dormea, Vîntul barba că-i vîslea.* PĂSCULESCU, L. P. 245.

— Variante: vîslá (ALECSANDRI, P. P. 136) vb. I, vînslí (RETEGANUL, P. III 5), vîrslí (GORJAN, H. IV 98) vb. IV.

VÎSLÍRE, *vîsliri*, s. f. Acţiunea de a vîsli; lopătare.

VÎSLIŞOÁRĂ, *vîslişoare*, s. f. Diminutiv al lui vîslă.

— Variantă: vîrslişoáră (GORJAN, H. II 73) s. f.

VÎSLÍT, *vîslituri*, s. n. Vîslire.

VÎSLITÓR, *vîslitori*, s. m. (Rar) Vîslaş.

VÎŞCÁ, *vîşc*, vb. I. Intranz. (Regional) **1.** A se mişca din loc; a se urni, a se clinti. *În tăcere, din vreme în vreme, găteje pîrîiau prin ţihlişuri şi cîte o nălucă neagră vîşca prin frunzare.* SADOVEANU, O. I 62. *Acum nu mai putea vîşca nici la dreapta, nici la stînga.* SLAVICI, V. P. 121. *Iarna tot mi-i mai binişor, mai vîşc încoace, încolea.* CONTEMPORANUL, VII 505. ✦ A forfoti. *Vai de mine, Ioane, doar e plin satul de ele* [de femei]; *vîşcă satul ca un sac umplut cu viermi.* V. ROM. februarie 1952, 170.

2. Fig. A crîcni, a cîrti, a murmura. *Am angajaţi de ajuns, chiar şi pe anul viitor; şi i-am prins mai ieftin decît ciocoiul, şi cu mine nu vîşcă, trebuie să muncească.* CONTEMPORANUL, VII 14.

— Variantă: vîşcăí (C. PETRESCU, O. P. II 128) vb. IV.

VÎŞCĂÍ vb. IV v. vîşca.

VÎZDOÁGĂ, *vîzdoage*, s. f. Plantă erbacee decorativă din familia compozeelor (originară din Mexic), cu tulpina dreaptă şi ramificată, cu frunzele dinţate pe margine, cu flori galbene dispuse în capitule mari *(Tagetes erecta). La urechi şi în cosiţe au şi ele bucheţele de vîzdoage pestriţe.* REBREANU, I. 13. *Duc... tot soiul de frunze şi flori de vîzdoage, boz, micşunele.* PAMFILE, S. T. 53.

VÎZDOGEÁ, *vîzdogele*, s. f. Diminutiv al lui vîzdoagă. *Ţi-oi trimite, maică, carte, Cărticică-n cornurele, pe de lături vîzdogele, Să ştii c-am plecat cu jele.* ŞEZ. III 155.

VLAD adj. m. (Popular) Tont, prost. *Baba începu iarăşi să tocăne pe vladul de bărbat.* ISPIRESCU, la TDRG.

VLĂDNIC, -Ă, *vladnici, -e*, adj. (Învechit şi arhaizant) Mare, puternic, solid, rezistent. [De deasupra priporului] *se văd, în poală, urmele unei cetăţi de urieşi şi brazda vladnică a Troianului.* ODOBESCU, S. III 183.

VLĂGĂ s. f. Putere, forţă, vigoare. *Zmeul ia pe Făt în braţe şi cu cel din urmă-avînt, Încordîndu-şi toată vlaga, îi făcu-n văzduhuri vînt.* EFTIMIU, Î. 120. [Calului] *parcă îi veni din nou vlaga tinereţii, ridică în sus capul, se uită la stăpînul lui.* GÎRLEANU, L. 34.

VLĂŞIŢĂ, *vlaşiţe*, s. f. (Regional) Soi de ceapă cu căpăţîna mică şi cu foile cărnoase.

VLÁVIE s. f. (Învechit) Putere, vlagă. *Vinul... îmi dete ceva curaj şi vlavie prin oase.* GORJAN, II. II 62.

VLĂDÎC s. m. v. vlădică.

VLĂDÍCĂ, *vlădici*, s. m. Episcop. *Pe vlădica Narcis mi-l închipuiam alb, c-o barbă mare, înalt, liniştit, trist.* SADOVEANU, O. VII 201. *De sila cui Să-mi placă tot ce-i place lui? Aşa om nici vlădica nu-i, Şi nu-i nici împăratul.* COŞBUC, P. I 119. *Şi dascăli, şi popi, şi vlădici... se adunau la hramul bisericii din Humuleşti.* CREANGĂ, A. 11. ✧ Expr. **De la vlădică pînă la opincă** v. opincă. ✦ (Învechit) Stăpînitor, domn, principe.

— Variantă: vlădíc (COŞBUC, P. II 279) s. m.

VLĂGUÍ, *vlăguiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A stoarce de puteri, a istovi, a slei. *Şi-aşa l-am vlăguit* [pe popa Buligă] *de-i era acum lehamete de noi.* CREANGĂ, A. 94. *A vîntălăcit boii pînă ce i-a vlăguit de tot.* ŞEZ. V 171.

2. A prelucra pielea de tăbăcărie, a o înmuia, a o subţia, a o curăţa. [Lucrătorii] *vlăguiesc pieile pe mesele cu faţa de tinichea sau marmură.* ARDELEANU, D. 10.

VLĂGUÎT, -Ă, *vlăguiţi, -te*, adj. Ostenit, istovit, sleit de puteri. *Radu Comşa se întorcea pe acelaşi drum în trăsurile cu caii vlăguiţi.* C. PETRESCU, Î. II 145. *Scot pupăza vlăguită de atîta zbucium.* CREANGĂ, A. 55.

VLĂGUITÓR¹, *vlăguitori*, s. m. Muncitor care lucrează la prelucrarea pieilor într-o tăbăcărie. *Răsuflările grele ale vlăguitorilor udaţi de năduşeala muncii.* ARDELEANU, D. 198.

VLĂGUITÓR², -OÁRE, *vlăguitori, -oare*, adj. Care vlăguieşte; istovitor. *Neomenoasa şi vlăguitoarea muncă a boierescului.* ŞEZ. V 79.

VLĂJGĂN, *vlăjgani*, s. m. Tînăr înalt, voinic, zdravăn. *E Sotea, un vlăjgan care are pumnii puternici ca nişte ciocane; iar cînd se desfac şi se strîng la loc, prind ca nişte cleşte.* V. ROM. septembrie 1953, 25. *Aurica privea cu mare afecţiune pe acest vlăjgan molatec.* CĂLINESCU, E. O. I 59. *Era gura unui vlăjgan mare din grămadă.* STĂNOIU, C. I. 68. [Intră în odaie] *un vlăjgan scăpat de şcoală.* MACEDONSKI, O. I 83.

VLĂSTÁR, *vlăstare*, s. n. **1.** Lăstar. *Din tulpina bătrînă şi putredă a fagului încolţesc vlăstare tinere şi vioaie.* RUSSO, O. 27.

2. Descendent, coborîtor al unei familii. *Lui îi va reveni cuvîntul hotărîtor în alegerea carierii tînărului vlăstar.* VORNIC, P. 10. *Gh. Eminovici a trimis pe acest întîi vlăstar al său să studieze medicina la Viena.* CĂLINESCU, E. 32. *Nicolaie Postelnicu, vlăstarul unei vechi familii boiereşti, sărăcit de tot.* REBREANU, R. I 55.

— Pl. şi: (m.) *vlăstari* (COŞBUC, P. I 285).

VOAL, *voaluri*, s. n. **1.** Ţesătură fină, de obicei transparentă (de mătase, de lînă sau de bumbac) folosită la ornamentarea sau la confecţionarea unor obiecte vestimentare femeieşti; ţesătură transparentă cu care femeile îşi acoperă capul sau faţa (uneori şi partea superioară a corpului, v. văl). *Avea gîtul înfăşurat într-un guler de voal şi dantelă neagră pînă aproape de urechi.* CAMIL PETRESCU, N. 105. *Prin voalul des, abia se zărea faţa fragedă şi ochii vioi ai tinerei necunoscute.* BASSARABESCU, S. N. 140. *Mai toate*

poartă rochi subțiri... de voal. MACEDONSKI, O. III 38. ◇ Fig. *O ceață ușoară, un voal imperceptibil se așterne peste ape.* BOGZA, C. O. 138. *Prin voalul diafan al serii se poleiau cupolele din Scutari.* BART, E. 44.

2. Faptul de a se voala; înnegrire a unui material fotografic fotosensibil, datorită unui defect de fabricație, developării prelungite, luminii difuze care îl impresionează accidental etc.

VOALÁ, *voalez,* vb. I. 1. Tranz. A acoperi cu un voal. *Și-a voalat fața.* ✦ Refl. (Despre voce sau sunete) A-și pierde sonoritatea și limpezimea, a se estompa.

2. Refl. (Despre unele materiale fotografice) A se strica, a-și pierde însușirile datorită unui voal (2). *A pătruns lumina în aparat și s-a voalat filmul.*

VOALÁRE, *voalări,* s. f. Faptul de a (se) voala.

VOALÁT, -Ă, *voalați, -te,* adj. Acoperit cu un voal; fig. ascuns, mascat, umbrit; (despre voci, sunete) estompat. *Nu i s-a schimbat nici expresia copilărească a feței, nici mișcările naive și repezi, nici glasul încet și voalat.* IBRĂILEANU, A. 35. ✦ (Despre negative fotografice) Degradat prin producerea unui voal (2); stricat.

VOALÉTĂ, *voalete,* s. f. Țesătură rară fixată la pălărlile femeiești, ca garnitură sau pentru a acoperi fața. *Dosare grave stau grămădite pe masă și excelența sa mototolește nervos o voaletă imprudent uitată lîngă călimări.* ARGHEZI, P. T. 57. *Din salcîmii bătrîni zburau tot mai des frunze ofilite. Se prindeau de pălăriile cucoanelor, de voaletele lor.* I. BOTEZ, ȘC. 23.

VOCABULÁR, *vocabulare,* s. n. 1. Totalitatea cuvintelor cuprinse într-o limbă; lexic. *Vocabularul continuă să se îmbogățească, pe măsură ce activitatea și gîndirea oamenilor se dezvoltă și o dată cu aceasta se îmbogățește și fondul principal.* GRAUR, F. L. 93. ◇ *Vocabular activ* v. activ. ✦ Totalitatea cuvintelor întrebuințate de un scriitor, sau folosite de cineva numai într-o anumită operă, într-o anumită împrejurare sau într-un anumit domeniu de activitate. *Pentru descrierile naturii, limba noastră e pe cale de a-și forma un vocabular impresionant de îmbielșugat.* SADOVEANU, E. 36. *Vocabularul critic îi e destul de redus, dar sinceritatea e totală.* CAMIL PETRESCU, T. II 13.

2. Înșirare alfabetică (sau după alte criterii) a cuvintelor dintr-o lucrare sau dintr-un text, cu traducerea sau explicația lor; (v. glosar); (rar) dicționar. *Luăm... o gramatică, un vocabular și-i răspundem: vezi, aceasta e limba, aceasta e națiunea noastră.* RUSSO, S. 55.

— Variantă: (învechit) **vocabulárіu,** *vocabularii* (ODOBESCU, S. I 353), s. n.

VOCABULÁRIU s. n. v. **vocabular.**

VOCÁBULĂ, *vocabule,* s. f. Cuvînt, vorbă. *Interesul unității culturale pretinde... o cît mai largă îmbogățire a dicționarului de vocabule și expresii.* SADOVEANU, E. 37. *Țăranul acesta știe și ce e aceea resentiment, cunoaște chiar vocabula.* C. PETRESCU, R. DR. 106.

VOCÁL, -Ă, *vocali, -e,* adj. Care se raportă la voce, care servește la producerea vocii; care are legătură cu vocea, privitor la voce. ◇ *Coardele vocale* v. coardă (I 1). ✦ (Muz.; în opoziție cu instrumental) Executat cu vocea, cîntat din gură. *Era el profesor de muzică vocală la liceul din tîrgulețul cel dunărean.* I. BOTEZ, ȘC. 143. ◇ (Adverbial) *Felix mai dădu cîteva ocoluri odăii, ascultînd exercițiile lui Otiliei, care le intona și vocal acum.* CĂLINESCU, E. O. I 34.

VOCÁLĂ, *vocale,* s. f. (Gram.; în opoziție cu consoană) Sunet al vorbirii la a cărui emitere curentul de aer sonor iese liber, fără să întîlnească nici un obstacol, nici o ocluziune: semnul grafic, litera, care reprezintă un asemenea sunet. *A, e, i, o, u, ă, î sînt vocale ale limbii române.* ▭ *Alternanțele fonetice privesc atît vocalele, cît și consoanele.* IORDAN, L. R. 167. *Un glas limpede de orășan care spunea uscat și simplu vocalele, se ridică deasupra gălăgiei.* DUMITRIU, B. F. 10. *Lipsa unei vocale, greșul unei periode sînt lucruri serioase.* RUSSO, S. 77.

VOCÁLIC, -Ă, *vocalici, -e,* adj. Privitor la vocale. *Limba română este printre limbile cu mare frecvență vocalică.* MACREA, F. 36. ◇ *Armonie vocalică* v. armonie.

VOCALÍSM, *vocalisme,* s. n. 1. Sistemul vocalic al unei limbi, din punct de vedere fonetic și fonologic. *Diftongii și triftongii adaugă, prin numărul lor mare, o notă însemnată de varietate vocalismului românesc.* MACREA, F. 37.

2. Parte, capitol al foneticii istorice a unei limbi, care se ocupă cu studiul vocalelor.

VOCALIZÁ, *vocalizez,* vb. I. 1. Tranz. A face exerciții de canto pe anumite vocale, fără a numi notele sau a pronunța cuvintele; a executa vocalize. *Dacă s-ar ispiti cineva să cerce a instrumenta și a vocaliza prin codri muzica clasică... chiar și iepurii ar apuca-o îndată la picior.* ODOBESCU, S. III 101. ◇ Intranz. *Curgeau lumini din ceruri roze, Vocalizau privighetori.* MACEDONSKI, O. I 73. (Fig.) *Era o seară tristă, cum sînt atîtea sări, Doar glasul geamandurei vocaliza arar.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 39.

2. Refl. (Gram.; despre consoane) A trece de la valoarea de consoană la cea de vocală. *În unele limbi slave «l» s-a vocalizat.*

VOCALIZÁRE, *vocalizări,* s. f. Acțiunea de a vocaliza.

1. Exercițiu de canto fără cuvinte.

2. (Gram.) Trecerea unui sunet de la valoarea de consoană la cea de vocală. *«U», semiconsoană în cuvîntul «ou», devine, prin vocalizare, vocală deplină în forma articulată «oul».*

VOCALÍZĂ, *vocalize,* s. f. Exercițiu de canto, care constă în executarea unei serii de note pe anumite vocale, fără articularea silabelor sau a cuvintelor.

VOCATÍV, *vocative,* s. n. Caz al declinării care exprimă o chemare adresată unei persoane, în scopul de a-i atrage atenția asupra unei comunicări. *Vocativul are valoarea unei propoziții sau fraze întregi.* IORDAN, L. R. 306.

VOCÁȚIE, *vocații,* s. f. Înclinație, aptitudine deosebită pentru o anumită artă, o știință, un domeniu de activitate sau o profesie; aplecare, predispoziție, chemare (3). *Ceilalți podari își împlinesc la marginea apelor mai degrabă o vocație, un destin deosebit de al oamenilor din sate, fiind figurile pitorești... ale ținutului.* BOGZA, C. O. 291. *Peste cîteva luni făcea parte din redacție. Era cel mai entuziast, cel mai harnic și nu cel mai puțin inteligent dintre tinerii care făceau, cum se zice, bucătăria gazetei... Își găsise vocația.* VLAHUȚĂ, O. A. III 21. *Pretindea că-și «mancase» vocația de tenor.* CARAGIALE, O. III 17.

— Variantă: (învechit) **vocațiúne** (NEGRUZZI, S. I 332) s. f.

VOCAȚIÚNE s. f. v. **vocație.**

VÓCE, *voci,* s. f. 1. Ansamblul sunetelor produse de vibrarea coardelor vocale ale omului; glas. *Vocea liniștită a lui Bîrnoavă începu să-l ațîțe cu întrebări felurite.* SADOVEANU, O. VII 54. *Își schimba vocea și fizionomia în atîtea feluri, cîte persoane erau.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 31. *Ca un palat pustiu, cu geamuri sparte, Pădurea noastră tace părăsită: Eu singur cînt cu vocea obosită Și trec prin încăperile deșarte.* IOSIF, P. 46. *O dezmiardă și-o întreabă, Iar ea fața și-o ascunde Și așa de-ncet răspunde Cu o voce dulce, slabă.* EMINESCU, O. I 104. ◇ Expr. **A ridica vocea** = a vorbi cu ton de ceartă, răstit, enervat. ◇ Fig.

Zise văilor să cînte... Cu voci de frunze şi de ape. MACEDONSKI, O. I 65.

2. Aptitudine, talent pe care îl au unii oameni de a cînta din gură. *Au descoperit însă că are voce şi l-au învăţat cîteva arii, pe care trupa le cînta în cor.* GALACTION, O. I 118. ✦ Registru de sunete muzicale, mai înalte sau mai profunde, în care poate cînta cineva.

VOCIFERÁ, *vociferez,* vb. I. Intranz. A vorbi răstit, mînios, cu glasul ridicat ca de ceartă. *Dincolo se auzea în răstimpuri glasul lui Alexandru Vardaru, vociferînd.* C. PETRESCU, Î. II 81. *Au început să vocifereze revoltate sutele de ţărani.* SAHIA, N. 68. *Rudele şi foştii lui prieteni din copilărie vociferau mai tare, făcînd spume de mînie la gură.* BART, E. 286.

VOCIFERÁNT, *vociferanţi,* s. m. (Rar) Persoană care vociferează; scandalagiu. *Guvernanţii noştri şi-au făcut obiceiul de a ţine în simbrie cete de demagogi, scribi şi vociferanţi, care să fie oarecum regulatorii opiniei publice.* DEMETRESCU, O. 208.

VOCIFERÁRE, *vociferări,* s. f. Acţiunea de a vocifera şi rezultatul ei; răcnet, ţipăt, zbieret. *Afară se aud vociferări, înjurături, mişcare crescîndă.* SAHIA, N. 42.

VÓDĂ s. m. Titlu pe care şi-l adăugau domnii ţărilor romîneşti după numele lor; domnitor, p. ext. principe, rege. *Matei-vodă Basarab.* ▭ *Auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă.* NEGRUZZI, S. I 157. *Sultanul pe un alt vodă numeşte.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 298. *Am o fată buboasă, Şeade cu vodă la masă* (Strugurele). TEODORESCU, P. P. 246. ✧ Expr. **A nu-i păsa nici de vodă** = a nu se teme, a nu-i păsa de nimeni. **A se plimba ca vodă prin lohodă** v. lohodă. **A mînca (din) pita lui vodă** = a fi slujbaş la stat. **A lăsa pe vodă departe,** li se zice celor mîndri şi ţanţoşi. *De întîlnea vrun om călare, pe drum, întreba: departe-ai lăsat pe vodă, voinice?* CREANGĂ, P. 108. **Vodă da, şi Hîncu ba** = se spune cînd doi nu se potrivesc în ceea ce vor.

VÓDCĂ s. f. v. votcă.

VODEÁSĂ s. f. (Popular) Soţia lui vodă; doamnă, domniţă, crăiasă. *Căscase ochii, trei zile în şir, pe Podul Mogoşoaiei... văzuse parada, steagurile, pe vodă, pe vodeasă.* PAS, L. II 14. *A trimis vodă la vodeasă, Să-i înceapă o cusutură Fără leac de tivitură* (Cartea). GOROVEI, C. 46.

VODEVÍL, *vodeviluri,* s. n. Comedie uşoară sau farsă (într-un singur act) în textul căreia sînt intercalate cuplete pe melodii cunoscute şi populare. *La Paris, vremea şi moda era a melodramelor, a vodevilurilor, a operetelor.* C. PETRESCU, A. R. 33. *Tu, care ai compus atîtea comedii, vodeviluri, cantonete... de ce nu te gîndeşti în fine a intra pe calea... mai atrăgătoare a dramei istorice?* ALECSANDRI, T. II 47. *A avut norocirea a fi colaboratorul vreunui vodevil monstruos.* NEGRUZZI, S. I 69.

VODEVILÍST, *vodevilişti,* s. m. Autor de vodeviluri.

VODULEÁSĂ s. f. (Popular) Vodeasă. *Două gheme de mătasă le-am trimis la voduleasă, Ca să-mi facă cusătură fără leac de tivitură* (Coada păunului). GOROVEI, C. 111.

VÓGĂ s. f. (Franţuzism) Faimă, reputaţie, trecere de care se bucură cineva (sau ceva); modă.

VOI[1] pron. pers. 2 pl. **1.** (La nominativ, ţine locul numelui persoanelor cărora li se adresează vorbitorul; are funcţiune de subiect, adesea marcînd insistenţa asupra subiectului) *Voi să vegheaţi! O zi va răsări Cum alta încă nimeni nu cunoaşte.* BENIUC, V. 46. *Voi puteţi a mă-nţelege, căci voi singuri aţi trăit.* MACEDONSKI, O. I 96. *Voi braţele, jurînd, le-aţi pus Pe scut!* COŞBUC, P. I 258. ✧ (Întărit printr-un vocativ) *Voi, tinerii, sînteţi viitorul.* ✧ (Accentuează o opoziţie) *Eu străjuiesc aici, voi pe la ferestre.* GALACTION, O. I 53. *Ei tot şi voi nimica; ei cerul, voi dureri!* EMINESCU, O. I 60. *Că nu sînteţi voi, Nu sînteţi ca noi, Oameni de mîndrie.* ALECSANDRI, P. P. 67. ✧ (Urmează după predicat, cu valoare afectivă) *Bine, bine! cercaţi voi marea cu degetul.* CREANGĂ, P. 260.

2. (La dativ, în forma *vouă, vă, v-, vi,* rar *-vă*) *Cîntecul ăsta, cel mai tînăr din toate, Mîinile tinere vi le întinde.* DEŞLIU, G. 33. *Ş-apoi, şi vouă, nu ştiu, zeu, cum v-a mai întra cineva in voie.* CREANGĂ, A. 115. ✧ (Cu valoare de pronume de politeţe, ţinînd locul persoanei a II-a sg.) *Venerabile domn... vi se va comunica un document de cea mai mare importanţă pentru d-voastră.* CARAGIALE, O. I 109. ✧ (Cu funcţiune de complement indirect, indicînd posesiunea) *Dacă vi-i voia, să vă dea mă-ta în toate zilele numai colaci.* CREANGĂ, A. 59. *Aş pune mica mea parte Silinţa-vă lăudînd.* ALEXANDRESCU, M. 235. ✧ (Cu valoare de pronume reflexiv) *V-aţi găsit beleaua cu mine... nu vă pară lucru de şagă.* CREANGĂ, P. 259. ✧ (Cu valoare de pronume reflexiv reciproc) *Mîinile vi se vor înfrăţi.* DEŞLIU, G. 11. ✧ (Cu valoare de dativ etic) *Acuşi vi-l mătur de-aici.* CREANGĂ, P. 310.

3. (La acuzativ, în forma *vă, -vă, v-*) *Dragele mele nepoate, Nu vă pot juca pe toate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 362. ✧ (Cu valoare de pronume de politeţe, ţinînd locul persoanei a II-a sg.) *Domnule preşedinte, vă rog, cerusem şi eu cuvîntul.* CARAGIALE, O. I 155. ✧ (Cu valoare de pronume reflexiv) *Di! caii mei, Nu vă lăsaţi, Zburaţi ca zmei.* BENIUC, V. 13. *Întorcîndu-vă, aţi avut ceva, vreo încăierare?* SADOVEANU, O. I 167. ✧ (Cu valoare de pronume reflexiv reciproc) *Nu vă veţi mai despărţi niciodată.* DEŞLIU, G. 11. *Unde v-aţi întîlnit?* SADOVEANU, M. C. 149. *Cu ochii să vă zăriţi Dar să fiţi tot despărţiţi.* ALECSANDRI, P. P. 29. ✧ (Precedat de prepoziţii, în forma *voi*) *Şi eu vă am numai pe voi.* ISPIRESCU, L. 13. *Ţineţi cîinii legaţi lîngă voi.* GHICA, S. 283. *În strunga de oi, Să fiu tot cu voi.* ALECSANDRI, P. P. 2.

4. (La vocativ, de obicei însoţind alt vocativ) *Zburaţi, zburaţi În mărţia zării, Voi, visuri aurii A primăverilor ce vin.* BENIUC, V. 65. *Voi, voinicilor, duceţi-vă de mai cinstiţi cîte un palici de vin cu logofătul.* SADOVEANU, O. I 44. *Voi, meşteri zidari, Zece meşteri mari!* ALECSANDRI, P. P. 191.

— Forme gramaticale: dat. *vouă, vă, -vă, v-, vi,* acuz. *(pe) voi, vă, -vă, v-.*

VOI[2], *voiuri,* s. n. (Rar) **1.** Rînd de împletitură de papură sau de nuiele într-o leasă sau în pereţii unui pătul de păstrat porumbul; pleter, zboi. *Închisorile care se fac, fie pe maluri, fie în gîrle, sînt toate compuse din beţe de trestie sau de lemn, împletite cu papură sau cu tei. Fiecare rînd de împletitură se numeşte un voi.* ANTIPA, P. 576.

2. (Mai ales la pl.) Fîşie de pămînt (arabil); ogor (lung şi îngust). *Porumburile de peste trei voiuri de loc păreau că fumegă.* SANDU-ALDEA, U. P. 58.

VOÍ[3], *voiesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit şi absolut; în concurenţă cu vrea, astăzi folosit mai ales la perfectul simplu, la imperfect şi la mai mult ca perfect, la celelalte timpuri fiind înlocuit cu «vrea») **1.** A fi hotărît, a fi decis să...; a avea de gînd să..., a intenţiona; a vrea. *Nu voiai să mă primeşti şi să mă asculţi.* C. PETRESCU, C. V. 147. *Într-una din zile moşneagul voieşte a merge la tîrg să mai cumpere cîte ceva.* CREANGĂ, P. 76. *O, an prezis atîta, măreţ, reformator... Arată semn acelor ce nu voiesc să creează.* ALEXANDRESCU, P. 78. ✦ Intranz. (La imperativ) A avea voinţă neclintită, a stărui (într-o acţiune). *Voieşte şi vei putea.*

2. A consimţi, a primi, a fi de acord. *Gheonoaia... rugă pe Făt-Frumos să-şi aleagă de soţie pe una din cele trei fete ce avea... el însă nu voi.* ISPIRESCU, L. 5. *Era străin,*

de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. CARAGIALE, O. III 231.

— Prez. ind. şi: *voi* (EMINESCU, O. I 147).

VOIÁGIU s. n. v. **voiaj.**

VOIÁJ, *voiajuri,* s. n. Călătorie. *De cu seară îşi pregătea costumul de voiaj.* BART, E. 46. *Printre noi se găsea un tînăr zugrav franţez, care pentru întîia dată ieşise din ţara lui spre a face un voiaj în Orient.* ALECSANDRI, O. P. 255. *Andronache se duse în voiaj ca să-şi uite tribulaţiile conjugale.* NEGRUZZI, S. I 79.

— Pl. şi: *voiaje.* — Variantă: (învechit) **voiágiu,** *voiagii* (ALECSANDRI, T. I 371), s. n.

VOIAJÁ, *voiajez,* vb. I. Intranz. A călători. *Va să zică d-voastră aţi voiajat mult?* HOGAŞ, H. 93. *Voiajase tot timpul... păstrînd cel mai strict incognito.* GANE, N. III 184.

VOIAJÁT, -Ă, *voiajaţi, -te,* adj. Care a călătorit mult. *Om voiajat.*

VOIAJÓR, *voiajori,* s. m. 1. (Rar) Călător. *Mulţi din voiajori, ce se întîmplă să vie o dată la Milan, rămîn pentru mulţi ani.* GOLESCU, Î. 127.

2. (În sistemul economiei capitaliste) Reprezentant al unei firme comerciale care vizitează diferite localităţi pentru a obţine comenzi de mărfuri; comis-voiajor. V. comis. *A văzut cu propriii lui ochi, cum unu Iscovici, voiajor de meserie... a fost plesnit în plină stradă şi doborît la pămînt.* SAIHA, N. 94.

VÓIE, *voi,* s. f. 1. Voinţă, vrere. *S-a hotărît aşa printr-o voie mai presus decît a noastră.* SADOVEANU, D. P. 131. *Doarme şi cugetul lui, şi puterea lui, şi voia lui.* CARAGIALE, O. I 42. *Nevoia te duce pe unde nu ţi-i voia.* CREANGĂ, P. 30. *Iar tu sărac ai voie şi nu poţi a voi, Ai ochi, dar n-ai vedere; ai gură, n-ai cuvinte.* BOLINTINEANU, O. 201. ◇ Loc. adv. **Cu voie** sau **cu voia mea** = intenţionat, dinadins. *De ţi-oi fi făcut poate vreun rău, n-a fost nici cu voia, nici cu ştirea mea.* CARAGIALE, P. 151. **Fără (de) voie** sau **fără (de) voia mea** = neintenţionat, din greşeală (sau involuntar). *Încrunta fără voie sprîncenele.* BART, E. 156. *Fără de voia mea am călcat pe cuprinsul tău.* ISPIRESCU, la CADE. *Tu... să duci o viaţă tristă şi plină de nevoie, Iar eu în astă ţară să fiu domn făr' de voie.* ALECSANDRI, T. II 125. **Peste voia...** = împotriva voinţei cuiva. *Ai făcut-o peste voia mea.* **Cu voie, fără voie** (sau **de voie, de nevoie**) = vrînd-nevrînd. *Cu voie, fără voie, dar pentru noaptea asta o să fiu musafirul d-tale.* HOGAŞ, M. N. 66. *De voie, de nevoie trebui să se scoale.* CREANGĂ, P. 7. *Întorcîndu-se de voie, de nevoie spre casă, ele trecură mai întîi pe la mama Demetra.* ODOBESCU, S. III 280. ◇ Expr. (Învechit) **Voie vegheată** = bunăvoinţă, p. ext. protecţie, favoare, hatîr. *Un lucru mai ales întoarse spre dînsul voia vegheată a sultanului, adică mărinimoasa predare a unei comori de 130000 galbeni.* ODOBESCU, S. A. 156.

2. Dorinţă, plăcere, gust, înclinaţie; libertate (de a alege, de a opta), alegere, opţiune. *Domniţa cea mică n-are voie de bărbat!* EFTIMIU, Î. 31. *Un pustiu zidit cu totul după voia mea.* EMINESCU, N. 54. ◇ *Pas de voie* v. pas[1] (2). ◇ Loc. adv. **De bunăvoie** v. bunăvoie. **În** (sau, rar, **la**) **voie** sau **în toată voia** = în libertate, în largul lui, nestingherit. *Îşi descheie haina să poată respira în voie.* BART, E. 189. *Rădea pe Sandu, fecioru-său, un flăcău roşcovan, c-o ţîră de mustaţă subt nas, băietan spătos, zdravăn, crescut în voie.* MIRONESCU, S. A. 41. *Dar de pe la Grumăzeşti încolo moş Nichifor... a început a lăsa iepele mai la voie.* CREANGĂ, P. 117. *Azi n-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi, Cum îţi vine, cum îţi place pe copilă s-o dezmierzi.* EMINESCU, O. I 155. **În voia cea bună** = fără nici o grijă, fără teama de a greşi, cu certitudine. *Căci nu erau mai mult decît două săptămîni de cînd se măritase ea după Iţic... sau mai bine ar fi să zic, în voia cea bună, că se măritase Iţic după Malca.* CREANGĂ, P. 114. *Chiar acum aş putea să te omor, în voia cea bună, dar mi-i milă de tinereţele tale.* id. ib. 206. ◇ Expr. **A-i îi** (cuiva) **voia (să...)** = a dori, a voi, a-i plăcea (cuiva) să... *Are o coastă de drac într-însa, care trebuie scoasă numaidecît, dacă ţi-i voia să ai femeie cum trebuie.* CREANGĂ, P. 169. *Este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia.* NEGRUZZI, S. I 77. *Cui i-e voia să nu moară, Pună plosca subsuoară; Cui i-e voia să trăiască, Plosca să n-o părăsească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 386. **A face pe voia cuiva** sau **a-i face cuiva pe voie** (sau **voile**) = a satisface dorinţa, plăcerea, gustul cuiva. *Şi-ţi fac toate voile, de pe urmă n-ai să fii bucuros de mine.* SADOVEANU, O. I 43. *Se temea ca să nu-i facă capătul dacă nu i-a face zmeului pe voie.* SBIERA, P. 178. *Eu am hotărît să fac pe voia Sinzianei... şi nu mă schimb o dată cu capu.* ALECSANDRI, T. I 409. *Aşa zău, mîndruţa mea, Oi face pe voia ta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 422. **A-i îi cuiva pe voie** sau **a îi pe voia cuiva** = a-i fi cuiva pe plac. **A-i intra** (cuiva) **în voie** v. intra (I 2). **A împlini voia** (sau **voile**) **cuiva** = a îndeplini dorinţele sau poruncile cuiva. *Pe toţi cîţi nu-mi împlinesc voile în casă, îi împung cu ghionţi.* STANCU, D. 167. *El nu ştia cum să facă... ca să împlinească voia acelui împărat.* ISPIRESCU, L. 11. **A lăsa** (pe cineva sau ceva) **în voia cuiva** v. lăsa (I 4). **A umbla** (sau **a se lăsa, a merge, a îi purtat**) **în voia cuiva** (sau **a ceva**) = a umbla, a se lăsa după dorinţa, după capriciul, după placul cuiva. *Încalecă şi se lasă în voia calului, unde o vrea el să-l ducă.* CREANGĂ, P. 212. *Barcă mică, sprinteoară, Mergi în voia întîmplării Ca o lebădă uşoară.* ALECSANDRI, P. II 55. **A îi la voia cuiva** = a fi la cheremul, la discreţia cuiva. *Sînteţi în mîna şi la voia măritului Padişah.* SADOVEANU, O. VII 16.

3. Poftă, chef. *Feciorii nu mai aveau voie la nimica, nici la mîncare, nici la băutură.* RETEGANUL, P. II 5. ◇ Expr. **A-i strica cuiva voia** = a pricinui cuiva neplăceri, a indispune pe cineva. *Aş iubi pe cel mai mic, Voia la cel mare-o strîc.* HODOŞ, P. P. 69. **Voi şi nevoi** = bunăstare, linişte, belşug alternînd cu lipsuri, sărăcie şi greutăţi. *Patru sute de ani trecut-au peste ţară întovărăşiţi de voi şi nevoi.* GANE, N. III 12. ✦ (Determinat prin «bună» sau «rea») Stare sufletească, dispoziţie. *Bogata vorbă a puşcaşului mă umple de voie bună.* SADOVEANU, O. VII 337. *De multă voie bună Sună codrii şi răsună.* COŞBUC, P. I 130. *Necazul şi voia rea S-au pus la inima mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214. ◇ Expr. **A-şi face** (sau **a face cuiva**) **voie bună** = a fi vesel (sau a înveseli pe cineva). *De cînd trecui dealu-ncoace, Voie bună nu-mi poci face.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 194. **A-şi face** (sau **a face cuiva**) **voie rea** = a se întrista (sau a întrista pe cineva). *Las', jupîneşică, nu-ţi face voie rea, că are să fie cît se poate de bine.* CREANGĂ, P. 128. *Leleo, draga mea, Opreşte arma, Nu-mi fă voie rea.* ANT. LIT. POP. I 393.

4. (Mai ales în legătură cu verbe ca: «a avea», «a cere», «a da») Permisiune, îngăduinţă, încuviinţare, învoire (de a face ceva). *Ciobanii din acel munte dobîndiseră voie de la măria-sa să se înfăţişeze şi să închine brînză în bărbînţe şi bărbăcuţi graşi.* SADOVEANU, F. J. 364. *Voie de la vodă Bibescu... să tot umbli şi în costumul lui Ali-Baba!* C. PETRESCU, A. R. 13. *Tată-său, dacă văzu şi văzu, ţi dete voie.* ISPIRESCU, L. 3. *Cînd ţi-oi da griul în girezi, să am voie a lua numai atîta grîu, cu paie cu tot, cît oi putea duce în spate.* CREANGĂ, P. 156. *Doamne... nişte boieri sosind acum cer voie să se înfăţişeze la măria-ta.* NEGRUZZI, S. I 138. ◇ *Bilet de voie* v. bilet (2). ◇ Loc. adv. **Cu voia cuiva** = cu aprobarea, cu îngăduinţa, cu încuviinţarea cuiva. *Cu voia măriei-tale... vedem că moşia noastră o să cadă de iznoavă.* NEGRUZZI, S. I 140. **Fără voie** sau **fără voia cuiva** = fără permisiune, fără învoire sau fără încuviinţarea cuiva. *S-a măritat cu dînsul fără voia părinţilor.*

REBREANU, I. 48. *Cum ai îndrăznit să făgăduieşti fără voia mea?* CARAGIALE, O. III 94.

VOIEVÓD, *voievozi,* s. m. 1. Titulatură a domnilor Moldovei şi Munteniei; domn, p. ext. principe, vodă. *Mircea-voievod. Ştefan-voievod.* ▭ *Privirile tînărului voievod se înflăcărară.* SADOVEANU, O. VII 157. *Părea un tînăr voievod Cu păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 170.

2. (Învechit şi arhaizant) Comandant de oaste, de unitate militară; căpitan. *Cine merge-n fruntea oastei? voievodul Buzdugan.* EFTIMIU, Î. 53. ✦ (În credinţa ortodoxă creştină) Căpetenie a cetelor de îngeri. *Sfinţii voievozi Mihail şi Gavril.*

3. Mai marele unei cetăţi, al unui ţinut; guvernator (recrutat de obicei dintre boieri); p. ext. boier de rang mare. *O, boieri, cu noi de-un sînge, Voievozilor pămînteni! Voi rideţi şi ţara plînge.* BOLLIAC, O. 207.

4. Căpetenia unui trib, a unei cete sau a unui sălaş de ţigani. (Atestat în forma *voivod*) *Corcodel voivodul era la frunte, Vrînd a sa noduroasă măciucă De corn, cu sînge şi el s-o crunte.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 411. ✧ *Voievodul ţiganilor* (titlul unei operete).

— Variantă: **voivód** (VLAHUŢĂ, O. A. II 140) s. m.

VOIEVODÁL, -Ă, *voievodali, -e,* adj. De voievod, ca de voievod, din vremea voievozilor, făcut, creat de un voievod. *Înadins îşi pusese cuşma şi mantia voievodală.* CAMIL PETRESCU, O. II 261. *La picioarele unei mănăstiri voievodale, pe cîmp mătăsos... păşi înalt şi zvelt cel dintîi fecior de domn din baladă.* C. PETRESCU, C. V. 249.

VOIEVODÁT, *voievodate,* s. n. Ţinut sau aşezare condusă de un voievod. (Atestat în forma *voivodat*) *În Oltenia am avut cel dintîi voivodat.* VLAHUŢĂ, la CADE.

— Variantă: **voivodát** s. n.

VOIEVODEÁSA, *voievodese,* s. f. (Rar) Soţia unui voievod. *Mai povesti despre locul de retragere schimnicească al voievodesei fără nume, poate chiar din neamul Ilovenilor.* C. PETRESCU, R. DR. 112.

VÓINEA s. m. (Regional) Logodnic, soţ (de curînd căsătorit); p. ext. voinic; voiniu. *Că de l-aţi scula Pe drag voinea-al meu, Vamă v-o lua, Vamă fără seamă... Sculuri de bumbac, Nuntă ca să-mi fac.* TEODORESCU, P. P. 86.

VOINÍC[1], *voinici,* s. m. 1. Tînăr chipeş, curajos, viteaz, îndrăzneţ. *Voinice Buzdugane, nu copila poartă vina De-a fi rupt unirea voastră.* EFTIMIU, Î. 93. *Sînt voinic care am înfruntat multe primejdii şi nu ştiu ce este frica.* POPESCU, B. I 32. *Pe deasupra de prăpăstii sînt ziduri de cetăţuie, Acăţat de pietre sure un voinic cu greu le suie.* EMINESCU, O. I 76. ✧ Fig. *Fulgere, voinice, Ce-mi tresari din greu? Ce-mi arăţi cărarea, Ca s-o pierd mereu?* CERNA, P. 117. ✧ *Cruce de voinic* v. cruce (10). *Voinic de codru* (sau *voinicul codrului*) = haiduc. *De desperaţie se făcură voinici de codru.* NEGRUZZI, S. I 81. *Sub poale de codru verde O zare de foc se vede, Şi la zarea focului Stau voinicii codrului.* ALECSANDRI, P. P. 262.

2. Flăcău, fecior. *Stetea frumoasa pe-un răzor, Voinicul lîngă ea devale.* COŞBUC, P. I 181. [Fata de împărat] *întîlni doi zmei ce se luptau de nouă ani... Cum o văzură ei, crezînd că este un voinic, unul îi zise...* ISPIRESCU, L. 19. *Voinic tînăr, cal bătrîn, Greu se-ngăduie la drum.* CREANGĂ, P. 193.

3. (Astăzi arhaizant sau popular) Bărbat înarmat făcînd parte dintr-o formaţie militară; soldat, ostaş. *Dădui de duşmani, închisei ochii. Mă repezii, fără să vreau, cu vreo douăzeci de voinici.* DELAVRANCEA, O. II 191. *Nu ştiu căpitanul dacă-a aşteptat, Dar cu două sute voinici a plecat.* BOLINTINEANU, O. 11. *Tunuri mari şi tunuri mici, La tot tumul cinci voinici.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. *Domnul Ştefan... pe cal încăleca Şi cu mulţi voinici pleca, De la scara curţii lui La biserică-n Vaslui.* ALECSANDRI, P. P. 168.

VOINÍC[2], **-Ă,** *voinici, -e,* adj. Bine făcut, robust, viguros, vînjos, puternic. *Era voinic, sănătos, rumen la faţă.* DELAVRANCEA, H. T. 115. *Şi pe coarda-i cea pletoasă Să-mi dizmierd murgul voinic.* ALECSANDRI, P. A. 57. ✧ Fig. *Cu fire voinică Te-avîntă nainte.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 39. *Calul îşi înfierbîntă Şi-un rătez voinic îi da, Calul rîndunel zbura.* ALECSANDRI, P. P. 176. ✧ (Substantivat) *De-aş avea o mîndrulică Cu-ochişori de porumbică Şi cu suflet de voinică.* ALECSANDRI, O. 63.

VOINICÁŞ, *voinicaşi,* s. m. Voinicel. *N-auzii secure În pădure, N-auzii glas De voinicaş.* ŞEZ. III 147.

VOINICEÁSCĂ, *voinicești,* s. f. (Mai ales articulat) 1. Fel de a înota (înotătorul întinzînd alternativ braţele în lături fără a da din picioare).

2. Numele unui dans popular (jucat de patru sau opt flăcăi).

VOINICÉL, *voinicei,* s. m. I. Diminutiv al lui voinic[1].

1. v. voinic (1). *Părul din mijlocul satului era odinioară... locul unde poposea voinicelul străin, pînă a nu-şi găsi gazdă.* RUSSO, O. 119. *Rădăcină nempletită Rar voinicel o despică* (Cartea). GOROVEI, C. 45. ✧ (Adjectival) *Un plug bine-mpănat... Tras de boi bourei, Voinicei ca nişte zmei.* TEODORESCU, P. P. 144. *Care-a fost mai voinicel Acum e mai vai de el.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 287. *Ianuş Ungurean... Şi mai are încă Pe-mpregiur de stîncă Voinicei levinţi Cu armele-n dinţi, Feciori buni de mînă Căliţi, tari la vînă.* ALECSANDRI, P. P. 63.

2. v. voinic (2). *Cum a prins voinicelul la putere, nu-şi mai afla loc acasă.* SBIERA, P. 22. *Creştea voinicelul şi nu mai putea o lume după el, că, ce-i drept, mare minune de băiat!* CARAGIALE, P. 106.

II. (Bot.) 1. Plantă erbacee cu rizom puternic şi cu flori albastre *(Anemona angulosa).*

2. Varga-ciobanului.

VOINICÉSC, -EÁSCĂ, *voinicești,* adj. 1. De voinic, de viteaz, vitejesc; p. ext. eroic, legendar. *Pe timpurile voinicești trăia o văduvă săracă.* SBIERA, P. 22. *Greuceanu cuvîntă cu glas voinicesc.* ISPIRESCU, L. 220. ✧ *Luptă voinicească* = luptă corp la corp; trîntă. *Toate acestea nu puteau fi socotite decît ca dovada unei lupte voinicești dintre Ghiţă şi Gălătuş.* HOGAŞ, M. N. 69. *Poveste voinicească* = baladă. ✦ Viguros, zdravăn, puternic. *Cîteva voinicești lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă.* ODOBESCU, la CADE.

2. De flăcău, de fecior, de bărbat; bărbătesc. *De cocon de parte voinicească n-ai să ai parte.* DELAVRANCEA, S. 86. *Nu putea să fie decît... fată, măcar că se ascundea sub ţoalele cele voinicești.* ISPIRESCU, L. 20.

3. (Învechit) Ostăşesc. *În toţi anii alegea norodul doi bărbaţi... de-a tocmirea lucrurilor cetăţeneşti şi voinicești.* RETEGANUL, la CADE.

VOINICÉŞTE adv. Ca un voinic, vitejeşte, bărbăteşte; cu forţă, cu vigoare, vîrtos. *Mîinile lui noduroase de muncitor strîngeau voinicește coarnele plugului.* SANDU-ALDEA, U. P. 7. *El merse voinicește pînă ce îndeseară ajunse lihnit de foame.* ISPIRESCU, L. 262. *Sar o dată voinicește de pe-un mal înalt în ştioalnă.* CREANGĂ, A. 60. ✧ Expr. **A înota voinicește** = a înota voinicească. *El s-azvîrle nebuneşte Şi înoată voinicește, Taie-o brazdă, taie nouă, Taie Dunărea in două.* ALECSANDRI, P. III 162.

VOINICÍ, *voinicesc,* vb. IV. Intranz. 1. A face isprăvi mari, a săvîrşi fapte vitejeşti. *Armele mele cu care am voinicit să le puneţi într-o pereche de desagi pe cal.* SBIERA, P. 32. ✦ A haiduci. *Cu ticăloşiile acestea n-ai s-ajungi tu bine măi băiete. — Apoi, cucoane, eu voinicind*

am să mor. SADOVEANU, O. VII 249. *Eu creştin n-am omorît Cît în ţeară-am voinicit.* ALECSANDRI, P. P. 89.

2. (Învechit şi arhaizant) A fi ostaş; a se oşti, a se război. *După ce am voinicit pe socoteala mea, după rînduiala pe care o avem noi cazacii, am venit sub steagurile măriei-sale Ştefan-vodă.* SADOVEANU, F. J. 589.

VOINICÍCĂ, *voinicele,* s. f. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene; creşte în locuri necultivate, printre dărîmături sau pe marginea drumurilor *(Sisymbrium Loeselli).*

2. Usturoiţă.

VOINICÍE, (2) *voinicii,* s. f. **1.** Vitejie, bărbăţie, curaj, bravură. *Ochii moşneagului ardeau şi arătau încă voinicia şi tinereţea sufletului.* SADOVEANU, O. I 41. *Pe la cîte un lunecuş mai repede, el vroia s-o ajute... ea refuza c-un zîmbet de voinicie care sfidează.* VLAHUŢĂ, O. A. III 70. *Hai, copii, cu voinicie, Să scăpăm biata moşie De păgîni şi de robie!* ALECSANDRI, P. A. 36.

2. Faptă vitejească, ispravă. *Împrejur, unde şi unde, cîte un strop de sînge mărturisea încă despre trădarea lui Stanciu şi voinicia lui Codreanu.* GANE, N. I 211. *Ţugulea este viteaz, care a făcut atîtea voinicii.* ISPIRESCU, L. 321. *Păserile din ograda boierească, văzînd voinicia cucoşului, s-au luat după dînsul.* CREANGĂ, P. 67.

3. Haiducie. *De cum i-a răsărit musteaţa* [Bujor] *s-a simţit cuprins de dorul voiniciei.* GANE, N. I 158. *Eu n-am fost de pustnicie, căci am fost de voinicie.* ALECSANDRI, P. P. 229.

4. Faptul de a fi voinic; putere, vigoare. *Fusese un bărbat înalt, voinic, Radu Ochianu, moale, trîndav. Nu-i slujea la nimic voinicia.* STANCU, D. 5.

VOINICÍME, *voinicimi,* s. f. Mulţime mare de voinici.

VOINICÓS, -OÁSĂ, *voinicoşi, -oase,* adj. Bine făcut, voinic, chipeş, arătos, puternic, frumos; mîndru. *De ce creştea, se făcu mai trupeş şi mai voinicos copilul.* ISPIRESCU, la TDRG. *Să fii mîndru, voinicos.* TEODORESCU, P. P. 308.

VOINICÚŢ, *voinicuţi,* s. m. Voinicel **(I 1).** *Voinicuţul de Gheorghe, unde smuci odată sabia din pămînt şi mai iute decît ai gîndi o aduse şi tăie în două scorpia.* ISPIRESCU, L. 139. ◇ (Adjectival) *Un copil voinicuţ.*

VÓINIU, *voinii,* s. m. (Regional) Voinea. *Dur, dur, dur, negrule, dur, Că nu-i fur, ca să te fure, Ci îmi este voiniul meu, Voiniul meu, stăpînul tău, Ginerel părinţilor, Cumnăţelul fraţilor.* TEODORESCU, P. P. 74.

VOÍNŢĂ, (rar) *voinţe,* s. f. **1.** Funcţie psihică caracterizată prin orientarea conştientă a omului spre realizarea unui scop; vrere. *Îşi încordă încă o dată toată voinţa.* DUMITRIU, N. 130. *Voinţa-nvinge tot: de-o ai în tine, Tu nu te temi de rău, de greu nu-ţi pasă.* COŞBUC, P. II 304. *La-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă, Pe cînd totul era lipsă de viaţă şi voinţă.* EMINESCU, O. I 132. *Voinţa lui Miron birui şi domnul rămase pe loc.* BĂLCESCU, O. I 186.

2. Ceea ce hotărăşte cineva; hotărîre. *Nu las eu să se treacă aşa de uşor peste voinţa mea.* DUMITRIU, N. 133. *Viriţi-vă printre cei ce se adună şi spuneţi că voinţa mea e să nu curgă sînge.* DELAVRANCEA, A. 150. *Cît bine mi-ai făcut cu două cuvinte... şi de la voinţa matale atîrnă ca să-mi dai şi inimă.* ALECSANDRI, T. I 68. *Că împăratul va trimite comisarii săi în Ardeal şi că printr-înşii va face cunoscut lui Mihai-vodă voinţa sa.* BĂLCESCU, O. II 271. ◇ Loc. prep. (Învechit) **În voinţa** = în puterea. *Se întîmpla asemenea că ţăranii erau în voinţa stăpînului.* KOGĂLNICRANU, S. A. 141.

3. Intenţie, scop. *Pedantismul este voinţa de a statornici prin logică gramaticală... tîlcuirea şi forma cuvintelor vechi şi nouă.* RUSSO, O. 68. *Ne învinovăţi... pentru într-adins voinţă de faptă rea şi viclenie asupra cinstii sale.* GORJAN, H. IV 186.

4. Dorinţă, poftă. *I se împlini şi astă voinţă.* ISPIRESCU, L. 31. *Voinţele ţi se realizează după gîndirea ta.* EMINESCU, N. 54. *Te rog, fă-ş-a mea voinţă Nu ieşi seara-n uliţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 246. ◇ *Voinţa cea (mai) de pe urmă* (sau *ultimele voinţe)* = ceea ce doreşte cineva să se facă după moartea sa. *Să se ducă ca să împlinească voinţa cea mai de pe urmă a moşului nostru.* CREANGĂ, P. 184.

5. Învoire, consimţămînt, permisiune. *Regret numai că atunci n-am rămas acasă, chiar împotriva voinţei tatii.* REBREANU, R. II 226. *Dacă tu eşti Ştefan cu adevărat; Apoi tu aice fără biruinţă Nu poţi ca să intri cu a mea voinţă.* BOLINTINEANU, O. 34.

— Variantă: (rar) **vroínţă** (ANGHEL, PR. 58, ALECSANDRI, P. P. 324) s. f.

VOIÓS, -OÁSĂ, *voioşi, -oase,* adj. Plin de voie bună; bine dispus, bucuros, vesel. *Căci amîndoi vom fi cuminţi, Vom fi voioşi şi teferi, Vei pierde dorul de părinţi Şi visul de luceferi.* EMINESCU, O. I 176. *Spre ogoare cerul cată cu ochi binevoitori, Şi pe feţele voioase bucuria pune flori.* BELDICEANU, P. 53. *Voioşi ca şoimul cel uşor Ce zboară de pe munte, Aveam chiar pene la picior, Şi-aveam şi pene-n frunte.* ALECSANDRI, P. A. 204. *Inimă supărăcioasă, Mor şi nu te văz voioasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 218. ◇ (Adverbial) *Flăcăii şi fetele s-o adunat la horă şi gioacă voios.* CAMIL PETRESCU, T. II 9. *Trecătorii păşeau voios în alba fluturare.* C. PETRESCU, C. V. 162.

VOIOŞÍE, *voioşii,* s. f. Voie bună, bună dispoziţie, veselie. *Cuvintele etiopianului şterseră ultima urmă de voioşie de pe chipul principelui tînăr.* C. PETRESCU, R. DR. 5. *Spre amiazi soarele tomnatic scoase capul dintre nouri, împrăştiind căldură şi voioşie.* REBREANU, I. 95. *Seara aceea se petrecu cu voioşie.* BOLINTINEANU, O. 430.

VOÍRE, *voiri,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a voi; voinţă. *Era-n ochii aceia ceva atît de liniştit şi de senin, o voire atît de neîndoioasă, încît sub privirea lor trebuia, parcă, să se aline furtuna mării.* SLAVICI, O. II 76. *Credinţa îi însuflasă voire ca să facă bine.* ARHIVA R. I 66. ◇ *Voire de bine* (sau *bună voire)* = bunăvoinţă. *Voire de rău* = rea-voinţă.

VOÍT, -Ă, *voiţi, -te,* adj. Realizat în mod intenţionat; făcut după propria-i voie. *Aparenţa de dezordine la Puşkin e calcul de artă rafinată, ca şi simplicitatea-i voită.* SADOVEANU, E. 202. *Altfel întrevederea a fost frumoasă, cu lunecuşuri de ironie vădit banală şi superficială.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136.

VOITÓR, -OÁRE, *voitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) Persoană care voieşte, care doreşte ceva. *Omenirea întreagă este voitoare de pace.* ▭ *Au visat, au luptat şi-au căzut... pentru cauza tuturora, generaţii după generaţii de voitori ai binelui obştesc.* PAS, Z. I 6. ◇ *Voitor de bine* = cel care vrea binele cuiva. *Avea-va voitori de bine!* TEODORESCU, P. P. 107. (Ca formulă de încheiere la scrisori) *Al tău voitor de bine Zaharia, mare căpitan de poşte.* CREANGĂ, A. 102. *Voitor de rău* = cel care vrea răul cuiva. *Voitori de rău va avea?* TEODORESCU, P. P. 107.

VOIVÓD s. m. v. **voievod.**

VOIVODÁT s. n. v. **voievodat.**

VOLÁN[1], *volane,* s. n. Fîşie de ţesătură subţire sau de dantelă (încreţită sau plisată) care se aplică ca garnitură pe anumite obiecte de îmbrăcăminte femeiască. *Scoase o rochie de tul cu multe volane.* CĂLINESCU, E. O. I 37. *Ş-o să-ţi spuie de panglice, de volane şi de mode.* EMINESCU, O. I 164. *Printre rochile de mătăsării înflorate, printre falbalale... şi volane, zării mai multe figuri rotunde şi drăgălaşe.* ODOBESCU, S. I 384.

VOLÁN[2], *volane,* s. n. **1.** Piesă din mecanismul unui autovehicul (automobil, tractor etc.), cu ajutorul

căreia se dă vehiculului direcţia voită. *Prin tălpi, prin şolduri, prin mîinile ce strîngeau volanul simţea metalul cutremurîndu-se.* DUMITRIU, V. L. 111. *Şoferul răsuci aprig volanul şi automobilul ţîşni pe lîngă ea ca o săgeată.* REBREANU, R. I 152.

2. Piesă în formă de roată, cu ajutorul căreia se acţionează un anumit mecanism de la o maşină (strung, maşină de perforat etc.).

VOLÁNT[1], *volanţi*, s. m. **1.** Piesă mare în formă de roată, de obicei foarte grea, montată pe arborele unor maşini şi servind ca element de reglare a mişcării şi de uniformizare a turaţiei.

2. Piesă complexă din mecanismul maşinilor bătătoare în industria textilă, care, printr-o învîrtire rapidă în interiorul unui înveliş, scarmănă bumbacul presat de valţul de alimentare.

VOLÁNT[2], **-Ă**, *volanţi, -te*, adj. (În opoziţie cu f i x) Desprins de o unitate, detaşabil; mobil. *Tîrg volant.* ◇ *Foaie volantă* = tipăritură pe o singură parte a hîrtiei care se difuzează în public ca afişe, manifeste etc.; filă detaşată dintr-un caiet, dintr-o carte etc. *Peste patru zile apărea în foi volante, ce se distribuiau pe strade, un lung manifest.* VLAHUŢĂ, O. A. 222. *Geniul din Piteşti... nu scrie în cărţi sau în foi periodice; el scrie în foi volante.* CARAGIALE, O. III 208. *Echipă volantă* = echipă mobilă care se deplasează cu uşurinţă dintr-un loc de muncă în altul, după nevoi. *În campania electorală, teatrele au participat cu succes la munca de agitaţie în rîndul maselor muncitoare, deplasînd echipe volante de actori în întreprinderi, la sate, în gospodării colective.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 1/1. *Bibliotecă volantă* = fond de cărţi aparţinînd unei biblioteci publice şi împrumutat unei instituţii pentru folosinţă temporară.

VOLATÍL, -Ă, *volatili, -e*, adj. (Despre substanţe lichide) Care se evaporează cu uşurinţă la temperatura obişnuită. *Benzina este o substanţă volatilă.*

VOLATILITÁTE, *volatilităţi*, s. f. Proprietatea de a fi volatil.

VOLATILIZÁ, *volatilizez*, vb. I. R e f l. A se evapora repede, la temperatura obişnuită; f i g. a dispărea fără urmă. *Îşi pierduse glasul, se volatilizase.* C. PETRESCU, O. P. I 126.

VOLATILIZÁBIL, -Ă, *volatilizabili, -e*, adj. Volatil.

VOLATILIZÁRE, *volatilizări*, s. f. Faptul de a s e v o l a t i l i z a; evaporare, vaporizare. *Coeficienţii de fierbere şi de volatilizare ai diferitelor substanţe sînt variabili.*

VOLATILIZÁT, -Ă, *volatilizaţi, -te*, adj. Prefăcut în vapori.

VOLĂNÁŞ, *volănaşe*, s. n. Diminutiv al lui v o l a n[1].

VOLBURÁ, pers. 3 *vólbură*, vb. I. R e f l. (Despre apă, vînt) A se învolbura.
— Variantă: **bulburá** vb. I.

VÓLBURĂ, *volburi*, s. f. **I. 1.** Vînt puternic cu vîrtejuri; vîrtej, p. e x t. furtună. *Moara a ars-o pojarul şi au spart-o volburile vîntului.* SADOVEANU, O. L. 13. *Volbura creşte mereu, iar cerul se-ntunecă-n roşu.* COŞBUC, P. II 61. *Nu ne lua cu cuvîntul, Ca şi volbura şi vîntul.* TEODORESCU, P. P. 179. ✦ Trîmbă (de zăpadă, de nisip), sul; învolburare. *Din zare-n zare, cerul era scund şi încenuşat, pe-alocuri cu volburi de nouri albicioşi.* V. ROM. noiembrie 1953, 154. *Parcă simt cum coborîm Ca-ntr-un vis, prăpăstii negre, cum urcăm pe munţi cu soare, Cum răzbim prin codri falnici şi prin volburi de ninsoare.* EFTIMIU, Î. 36. *Zbura ca un gînd, ca o vijelie printre volburele de nisip ce se ridicau în urmă-i.* EMINESCU, N. 22. ✦ F i g. Învolburare, învălmăşeală; gălăgie. *Din volbura de vorbe, se deapănă uşor Un cîntec ce sporeşte mai larg, tot mai sonor.* VLAHUŢĂ, O. A. 58. [Graurii] *se scoală toţi deodată cu mare volbură şi trec repede ca un nor negru îndesat.* ODOBESCU, S. III 31.

2. Vîrtej de apă; vîltoare, bulboană. *Vuiesc pe Bistriţa nahlapii Şi cîntă volbura la Toance. Plutaşii dîrzi, în sforul apei, Înfig prăjina'ca o lance.* TOPÎRCEANU, P. 250. *Aici, sub volbura asta de valuri, e încheietura Balcanilor cu Carpaţii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 116. *Prin volbura apelor... se rostogoleau acum cu vuiet rădăcinile de copaci.* ODOBESCU, S. III 183.

II. Plantă erbacee agăţătoare cu tulpina subţire, cu frunze ovale, cu flori albe sau roze, cu corola în formă de pîlnie; creşte pe arături, prin grădini şi pe lîngă drumuri *(Convolvulus arvensis)*; rochiţa-rîndunelei, poala-rîndunicii, poala-maicii-domnului. *Mă-nvolb Ca volbura-n cea grădină.* BIBICESCU, P. P. 256.
— Variantă: **hólbură** (SADOVEANU, O. III 258, CONACHI, P. 301) s. f.

VOLBURÓS, -OÁSĂ, *volburoşi, -oase*, adj. Învolburat, învîrtejit, învălmăşit. *Numai foc şi sînge rostogolesc valurile pripite şi volburoase ale Striiului, ale Arieşului, ale Crişului.* ODOBESCU, S. III 534.

VOLCÁN s. m. v. **vulcan.**

VÓLEI s. n. Joc sportiv, practicat de două echipe adverse cu cîte şase jucători, care aruncă o minge specială peste o plasă întinsă sus în mijlocul terenului.

VOLEIBALÍST, -Ă, *voleibalişti, -ste*, s. m. şi f. Jucător de volei.

VOLINTÍR[1] s. m. v. **voluntar**[1].

VOLINTÍR[2], *volinţîri*, s. m. Soldat din cetele lui Ipsilante (care au luptat în perioada zaverei din 1821 la noi în ţară); p. e x t. soldat voluntar. *Au fost volintiri care au luptat alături de ruşi.* CAMIL PETRESCU, O. II 31. *Şeful meu, poliţaiul...* [fusese] *volintir în Italia, volintir într-o revoluţie polonă, vrăjmaş jurat al tiranilor.* CARAGIALE, la CADE. *Am fugit... de frica unei cete de turci care se bătuse chiar atunci cu volintirii la Secul.* CREANGĂ, A. 20. ◇ (Depreciativ) *Nineacă... ne-mpuşcă!... — Vai de mine, c-aista-i volintir!* ALECSANDRI, T. I 191. *Vameşii de la hotar încep a cotrobăi prin lăzile mele ca în vremea volintirilor.* id. la CADE.

VOLINTIRÁŞ, *volintiraşi*, s. m. Diminutiv al lui v o l i n t i r[2]. (Depreciativ) *C-acel şearpe veninos E vrun duşman ticălos, Vreun hoţ volintiraş Şi la inimă vrăjmaş.* ALECSANDRI, P. P. 216.

VOLINTIRÉSC, -EÁSCĂ, *volintireşti*, adj. De volintir. *Cîntece volintireşti.*

VOLINTIRÉŞTE adv. Ca volintirii.

VOLINTIRÍE, *volintirii*, s. f. Serviciu într-o oaste de volintiri.

VOLINTIRÓI, *volintiroi*, s. m. Augmentativ al lui v o l i n t i r[2]. (Depreciativ) *Ce strîci tocmala şi mă chioreşti!... Da ce te socoţi tu? volintiroi!* ALECSANDRI, T. 1543.

VOLITÍV, -Ă, *volitivi, -e*, adj. Voliţional.

VOLIŢIONÁL, -Ă, *voliţionali, -e*, adj. Care se referă la voinţă, care e determinat de voinţă.

VÓLNIC, -Ă, *volnici, -e*, adj. (Învechit şi arhaizant) **1.** Liber, slobod (de a face ceva); neatîrnat, autonom, independent. *Iată, Prahoviţa-n vale, Ca şi tine-o alintată, Pribegind cu doru-i volnic.* COŞBUC, P. I 168. *La asemenea viaţă volnică şi voinicească, se prinseră a năzui cu dor toţi*

romînii din Ardeal. ODOBESCU, S. III 524. *Fost-ai multe veacuri volnică ca pasărea văzduhului.* RUSSO, S. 136.

2. Care se face cu forţa, cu de-a sila; arbitrar, autoritar. *Au stăpînit pre norodul acesta, nu domn volnic, stăpînitor cu putere.* ARHIVA R. I 55. ◇ (Adverbial) *Ea luînd din mînă-i volnic luminarea O lipi de-o piatră.* COŞBUC, P. I 248.

VOLNICÉŞTE adv. (Învechit) În mod liber, de bunăvoie.

VOLNICÍ, *volnicesc,* vb. IV. (Învechit) **1.** Tranz. A lăsa liber, în voia lui; a elibera. *Ia seama, fătul meu, că de le-i volnici* [patimile], *ai să-ţi vezi supuşii pe unii în desfătări, iar pe alţii în ahtieri.* DELAVRANCEA, S. 87.

2. Tranz. A îndreptăţi; a împuternici, a îngădui. *Cine ţie ţi-a poruncit Şi ţie ţi-a volnicit Să ţii calea domnilor.* MAT. FOLK. 64.

3. Refl. A se strădui, a-şi da silinţa. *Să volniceşte dohtorul, numai de a întîmpina furia cea nesuferitoare.* PISCUPESCU, O. 239.

VOLNICÍE, *volnicii,* s. f. (Învechit şi arhaizant) **1.** Libertate, autonomie, neatîrnare, independenţă. *Din povestirea aceasta respiră o iubire adîncă pentru pămînt şi oameni, pentru jertfele credinţei şi vechea volnicie a unor bărbaţi neînduplecaţi.* SADOVEANU, E. 218. *Va scula pe unul dintre voi, care va aşeza pe urmaşii voştri în volnicia şi puterea lor de mai înainte.* RUSSO, S. 148.

2. Autorizaţie, încuviinţare; (concretizat) act scris prin care se acordă un drept, o autorizaţie. *Ştia să facă jălbi cu pilde din scriptură, pitace, volnicii.* FILIMON, C. 74. *Şi pe loc că îmi scria Volnicii Pe la zapcii, Răvăşele-n săticele.* TEODORESCU, P. P. 601.

VOLNICÍT, -Ă, *volniciţi, -te,* adj. (Învechit) Lăsat liber, slobozit, eliberat.

VOLÓC, *voloace,* s. n. Plasă de pescuit în apele mari, prevăzută la cele două capete cu cîte un băţ gros, cu ajutorul cărora se întinde în apă. V. mreajă. *Să nu cumva să vă mai vîriţi cu voloacele în iazul de la Miroslava.* SADOVEANU, N. P. 358. *Abia de mai ţinea în ţele ei învechita haină a lăutarului, sămănînd mai mult a voloc decît a antereu.* GANE, N. II 151. ✦ Mulţime compactă de peşti sau, figurat, de oameni. *Au înţesat tăriile codrului de dincolo de Siret cu voloc de oameni.* SADOVEANU, N. P. 66. *Ţăranii lui Tomşa făcuseră voloc şi cercetau prin zăvoaiele Prutului pe fugari.* id. O. VII 15.

— Variantă: **vológ** (ISPIRESCU, L. 179) s. n.

VOLOCÉL, *volocele,* s. n. Diminutiv al lui voloc. *Laşi să cadă în apă un volocel afund, larg cît o strachină, în care fixezi o greutate şi-o nadă.* SADOVEANU, Î. A. 81.

VOLÓG s. n. v. **voloc.**

VOLONTÍR s. m. v. **voluntar**[1].

VOLT, *volţi,* s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a tensiunii electrice, a tensiunii electromotoare şi a diferenţei de potenţial. ◇ *Volt pe metru* = unitate de măsură a intensităţii cîmpului electric.

VOLTÁIC, -Ă, *voltaici, -e,* adj. Care se referă la pilele electrice ale lui Volta. *Curent voltaic.* ◇ *Arc voltaic* v. arc (5).

VOLTÁJ s. n. Tensiune electrică măsurată în volţi.

VOLTAMÉTRU, *voltametre,* s. n. Instrument de măsurare a sarcinii electrice (respectiv a intensităţii curentului electric) trecute printr-un conductor după cantitatea de substanţă liberată la un electrod prin electroliză.

VOLTAMPÉR, *voltamperi,* s. m. Unitate de măsură a puterii electromagnetice aparente.

VOLTAMPERMÉTRU, *voltampermetre,* s. n. Instrument de măsură care cuprinde un voltmetru şi un ampermetru într-o cutie comună. ✦ Instrument de măsură indicator, care poate fi folosit succesiv ca voltmetru şi ca ampermetru.

VÓLTĂ, *volte,* s. f. **1.** Mişcare în formă de cerc sau de arcuri de cerc. *Plutei care vine cu mare viteză la vale, plutaşii trebuie să-i dea... o suplete de pasăre care face o voltă în zbor.* BOGZA, C. O. 374. *Iarăşi... o oprire, iarăşi locuste care săreau spre cîmp cu volte smintite.* SADOVEANU, M. C. 105. *Cu şervetul la gît, cu obrajii clăbuciţi de săpun, urmărea prin oglindă voltele briciului din mîna care făcea gesturi dezordonate.* BART, E. 71. ✦ Fig. Schimbare (bruscă) în atitudine, trecere subită de la o concepţie la alta. *Se ilustră chiar din prima legislatură prin cîteva volte de o adresă şi agilitate în adevăr artistice.* VLAHUŢĂ, la CADE. ✦ (Scrimă) Mişcare făcută pentru a evita loviturile adversarului.

2. Manevră făcută de o navă cu pînze pentru a-şi schimba direcţia. ◇ *Volta-n vînt* = manevră pentru schimbarea direcţiei vasului împotriva vîntului. *Sifliile încep să sune pe punte, oamenii grăbiţi se strîng la posturi... «Gata de volta-n vînt»... am schimbat drumul spre Caliacra.* BART, S. M. 19. *Volta sub vînt* = manevră pentru schimbarea direcţiei în sensul vîntului.

VOLTÍJĂ, *voltije,* s. f. (Franţuzism) Încălecare din fuga calului, fără ajutorul scărilor; faptul de a călări în picioare pe şa.

VOLTMÉTRU, *voltmetre,* s. n. Instrument folosit la măsurarea tensiunii electrice şi a tensiunii electromotoare. *Privesc limba tremurîndă a voltmetrului.* BOGZA, C. O. 203.

VOLÚBIL, -Ă, *volubili, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Care are uşurinţă şi rapiditate în vorbire, care vorbeşte mult şi repede; (despre manifestări ale oamenilor) mobil, spontan, prompt. *Otilia începu să-i dea explicaţii volubile.* CĂLINESCU, E. O. I 40. *Îşi execută presupuşii amici fără nici o cruţare, cu o inventivitate volubilă de care se miră singur.* C. PETRESCU, O. P. I 92. ◇ (Adverbial) *Luminiţa îşi scutură părul pe spate şi explică volubil.* C. PETRESCU, Î. I 7. *Ne-a venit o lăngustă vie... şi-i înşira foarte volubil toată lista prospăturilor sosite de dimineaţă.* CARAGIALE, O. II 82.

2. (Despre uncle plante) Care îşi înfăşoară tulpina mlădioasă în jurul unui arac, al unei sfori etc. *Zorelele sînt plante volubile.*

VOLUBILITÁTE s. f. Uşurinţa de a vorbi mult şi repede. *Grigore se simţea la largul lui, vorbea şi explica cu o mare volubilitate şi cu o plăcere care-i îndulcea glasul.* REBREANU, R. I 74. *Răspunsul îndoielnic îndîrji pe Bologa. Începu să vorbească atunci cu o volubilitate care se vedea că nu i-e firească.* id. P. S. 16. ✦ Locvacitate. *Cită deosebire între acest profet cu cugetul aprins şi vorba cumpănită şi limbuţii dascăli greci, cari pierdeau cîteva idei abia asimilate în potopul volubilităţii lor de meridionali.* IORGA, L. II 522.

VOLÚM, *volume,* s. n. **I. 1.** Spaţiu pe care-l ocupă un corp. *Volumul unei piramide se află înmulţind aria bazei cu înălţimea şi împărţind rezultatul la trei.* GEOMETRIA S. 65. *Balonul umflat este în întregime umplut cu gaz, astfel încît la o schimbare de poziţie volumul gazului rămîne constant.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 81. ✦ Extensiune în spaţiu, mărime a unui corp din punct de vedere al celor trei dimensiuni. [Pisicuţa] *nici măcar nu se îndoi cînd eu îmi aşezai pe spatele ei volumul respectabil al persoanei mele cu întreg tarhatul meu de drum.* HOGAŞ, M. N. 10.

2. Masă de apă debitată de o fîntînă, de un izvor, de un rîu, un fluviu.

3. Totalul bunurilor realizate sau realizabile de către o întreprindere într-un interval dat.

4. Forţă, amploare a sunetelor emise de o voce sau produse de un instrument muzical. ✦ Nivel de intensitate sonoră al semnalelor auditive în transmisiile de radio.

II. Carte (legată sau broşată); tom. *În afară de nenumărate volume de nuvele şi piese de teatru, Leonov a publicat şi cîteva mari romane.* STANCU, U.R.S.S. 15. *În cîţiva ani* [Anghel] *a risipit în dreapta şi-n stînga, în volume şi reviste, impresii, povestiri, teatru, poezii.* SADOVEANU, E. 172. *În volumul ros de molii Cauţi noaptea adevăr.* EMINESCU, O. I 108.

— Pl. şi: (învechit) *volumuri* (ALECSANDRI, S. 148).

VOLUMÁŞ, *volumaşe,* s. n. Diminutiv al lui volum **(II).** *N-am lucrat pînă acuma nimic alta, decît am aranjat un volumaş de poveşti.* CARAGIALE, O. VII 145.

VOLUMÉTRIC, -Ă, *volumetrici, -e,* adj. Care se referă la determinarea volumelor; volumic. *Din punct de vedere volumetric celula nu reprezintă de loc o cantitate constantă.* MARINESCU, P. A. 56. ✧ *Analiză volumetrică* = analiză pentru determinarea volumului unei soluţii titrate.

VOLÚMIC, -Ă, *volumici, -e,* adj. Volumetric.

VOLUMINÓS, -OÁSĂ, *voluminoşi, -oase,* adj. **1.** (Despre obiecte) Care ocupă mult loc în spaţiu, cu volum mare; gros, cuprinzător. *Peste un sfert de oră, trăsura greoaie şi voluminoasă a prefecturii se oprea în mijlocul ţăranilor.* REBREANU, R. II 83. ✧ Fig. *Am comis o greşeală mare şi voluminoasă.* ALECSANDRI, S. 99. ✦ (Despre persoane) Corpolent, gras, trupeş; mătăhălos. *Gogu se rotea voluminos în toată camera.* C. PETRESCU, S. 125. *Dinspre port se apropie un marinar voluminos, cu barbă, în haină albastră.* SAHIA, U.R.S.S. 123. *Barca, în care intra voluminosul doctor, se afunda cu două palme în apă.* BART, E. 340.

2. (Despre cărţi, dosare etc.) Care are file multe; gros. *Cu toată tipăritura, pentru folosul întregului răsărit, a voluminoaselor tratate teologice greceşti, ţara rămînea încă aspră.* IORGA, L. I 37.

VOLUNTÁR[1], *voluntari,* s. m. Persoană care intră în armată spre a face serviciul militar nesilit de nimeni sau înainte de a fi împlinit vîrsta cerută; p. ext. persoană care ia parte la o campanie militară din proprie iniţiativă. *Făcuse războiul ca voluntar, la ôptsprezece ani.* DUMITRIU, N. 153. *Sînt vreo douăzeci de voluntari tineri... conduşi de un ofiţer şi doi sergenţi rezervişti către Dunăre — la război.* CARAGIALE, O. I 355. *Ioan mai ademeni în serviciul său o seamă de voluntari sîrbi, greci şi bulgari.* HASDEU, I. V. 16. ✦ Persoană care se oferă să facă de bunăvoie şi dezinteresat o muncă, pentru care se cere tragere de inimă şi spirit de sacrificiu. *Cîteva zeci de mii de tineri au venit aici, voluntari, din toată Uniunea Sovietică şi-şi dau contribuţia lor la refacerea oraşului* [Stalingrad]. STANCU, U.R.S.S. 185.

— Variante: (învechit) **volintír** (ŞADOVEANU, O. VII 211, ALECSANDRI, T. I 191), **volontír** (GHICA, A. 500) s. m.

VOLUNTÁR[2]**, -Ă,** *voluntari, -e,* adj. (Despre oameni şi despre manifestări sau aspecte ale lor) **1.** Care acţionează de bunăvoie, din proprie iniţiativă, nesilit de nimeni, în mod conştient. *Au fost echipe voluntare care intrau la lucru după ce îşi terminaseră munca lor.* BARANGA, I. 171.

2. (Despre acţiuni) Care se face de bunăvoie, din propria iniţiativă a cuiva, fără constrîngere. *Prin munca voluntară a tineretului sătesc au fost amenajate numeroase terenuri de sport.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2697. ✧ *Act voluntar* = acţiune săvîrşită de cineva în mod conştient, voit.

3. Care exprimă voinţă. *Asprimea voluntară a feţei era îndulcită de catifelarea umedă a ochilor şi de buzele cărnoase, roşii şi desenate voluptos.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Era mai înalt şi mai chipeş ca Grigore, cu înfăţişarea voluntară a omului obişnuit.* REBREANU, R. I 81.

4. Care îşi impune voinţa; autoritar. *Are o fire foarte voluntară.* REBREANU, R. I 29.

VOLUNTARIÁT s. n. Angajare în armată ca voluntar; durată a serviciului militar pe care-l face cineva ca voluntar.

VOLUNTARÍSM s. n. Curent filozofic idealist-subiectivist care neagă legile obiective ale naturii şi necesitatea lor în societate şi atribuie voinţei o importanţă primordială, hotărîtoare.

VOLUNTARÍST, -Ă, *voluntarişti, -ste,* adj. Care aparţine voluntarismului. *Concepţiile antimarxiste, voluntariste şi alte denaturări idealiste au circulaţie şi în literatura istorică.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 112.

VOLUPTÁTE s. f. **1.** Plăcere mare a simţurilor. *Topită în voluptatea ameţelei* [dansului] *surîdea c-o uşoară cochetărie.* BART, E. 156. *Într-o lume fără umbră e a soarelui cetate, Totul e lumină clară, radioasă voluptate.* EMINESCU, O. IV 132.

2. Desfătare sufletească, încîntare. *Printre aceştia, o fiinţă cu totul excepţională se afla, înzestrată cu toate darurile minţii şi ale inimii... încît spiritul meu fu un îndelung prilej de contemplare şi voluptate.* BOGZA, C. O. 5. *Îşi făcea o plăcere din necaz, şi din durere, o voluptate.* CARAGIALE, O. III 237. *Sufletul cu voluptate în extaz adînc pluteşte.* ALECSANDRI, P. A. 126.

VOLUPTÓS, -OÁSĂ, *voluptoşi, -oase,* adj. Care inspiră sau produce voluptate, care exprimă voluptate; plin de voluptate. *Eşti tot atît de voluptoasă în gips, ca şi în carne şi oase.* CAMIL PETRESCU, T. II 14. *Soarele arde cîmpiile şi în aer se împrăştie mirosul voluptos al pămîntului care fecundează.* DEMETRESCU, O. 148. *În odaie Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie.* EMINESCU, O. I 130. ✧ (Adverbial) *Asprimea voluntară a feţei era îndulcită de catifelarea umedă a ochilor şi de buzele cărnoase, roşii şi desenate voluptos.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Stelele... tremură voluptos în aerul moale şi clar.* EMINESCU, N. 50.

— Variantă: **voluptuós, -oásă** (MACEDONSKI, O. I 245, NEGRUZZI, S. I 223) adj.

VOLUPTUÓS, -OÁSĂ adj. v. **voluptos.**

VOLÚTĂ, *volute,* s. f. Ornament în formă de spirală, folosit mai ales la capitelurile coloanelor ionice; orice fel de ornament de această formă. *Vase de ceramică ornamentate cu volute.* ✧ Fig. *Îşi contempla acum volutele de fum, scuturîndu-şi fruntea bombată sub cîrlionţii părului.* C. PETRESCU, O. P. I 124.

VOMÁ, *vomez,* vb. I. Tranz. A vărsa **(5)**; a vomita. (În basme) *Calul voma bani.* RETEGANUL, P. I 71.

VOMÁRE s. f. Faptul de a voma.

VOMÁT, -Ă, *vomaţi, -te,* adj. Dat afară pe gură, debordat.

VOMÉR, *vomere,* s. n. Osul care desparte nările.

VÓMICĂ adj. f. (În expr.) *Nucă vomică* = sămînţa unui arbore sălbatic (răspîndit în India, Australia, Indochina etc.), din care se extrag substanţe utilizate în farmacie şi în industria casnică; (popular) turta-lupului.

VOMITÁ, *vomitez,* vb. I. Tranz. A vărsa **(5).**

VOMITÁRE, *vomitări,* s. f. Faptul de a vomita; debordare.

VOMITÍV, -Ă, *vomitivi, -e,* adj. (Adesea substantivat, n.) (Medicament) care provoacă vomitări.

VONICÉR, *voniceri,* s. m. Arbust cu ramurile în patru muchii, cu flori albe-verzui; creşte prin păduri *(Evonymus europaeus).*

VOPĂÍŢĂ s. f. v. văpaiţă.

VOPĂÍT s. n. v. văpăit.

VOPSEÁ, *vopsele,* s. f. (Şi în forma *văpsea)* **1.** Materie colorantă obţinută prin suspensia unui pigment într-un lichid (apă, ulei etc.) şi folosită la colorarea diferitelor obiecte; boia. V. culoare. (Poetic) *Jos s-aşterne covorul văpsit cu mii de văpsele, Ce singură firea-l ţese din ierburi şi floricele.* HASDEU, R. V. 61. ◇ Expr. (Familiar) **A ieşi la vopsea** = a o scoate la capăt, a ieşi din încurcătură. *Ne mai socotim mîine, duminică. Om vedea atunci cum ieşim la vopsea.* PAS, L. II 52. ✦ Culoare folosită în pictură. *Şi mai dă-i, doamne, vopsele Şi hîrtie chinezească, Pentru ca, mînjind cu ele, Slava ta s-o smîngălească.* ARGHEZI, V. 11. ◇ Fig. (Învechit) *Alţii au descris şi vor descrie aceste întîmplări măreţe, cu mai multă pompă, cu mai frumoase văpsele.* ARHIVA R. I 120. *Voi pune a mea silinţă Adevăru-a imita, Măcar în vorbele mele Să poci să găsesc văpsele.* ALEXANDRESCU, M. 224.

2. (Învechit) Culoare (1); nuanţă. *Ochii lui aveau încă o uşure văpsea de alb-albastru.* NEGRUZZI, S. I 58. — Pl. şi: *vopseli* (ISPIRESCU, L. 297). — Variante: **văpseá,** (învechit) **văpseálă** (ALECSANDRI, P. II 19) s. f.

VOPSÍ, *vopsesc,* vb. IV. (Şi în forma *văpsi)* **1.** Tranz. A colora un obiect, acoperindu-i suprafaţa cu un strat de vopsea sau muindu-l într-o soluţie colorantă şi lăsîndu-l să se îmbibe (v. boi); a colora (un lichid) cu o substanţă colorantă. *Aparatul de radio [era] pus pe o măsuţă înaltă, vopsită în negru, cu flori verzi.* DUMITRIU, N. 182. *Duşumeaua, vopsită cu roşu, e roasă pe alocuri.* STANCU, U.R.S.S. 43. ◇ Fig. *Au sosit surorile albastre ale Dimineţii ca să vopsească pe fereşti lumină.* ISAC, O. 226.

2. Tranz. A stropi, a păta, a mînji. *Mustăţile, barba, cămaşa lui George erau vopsite de sînge.* REBREANU, I. 40. *Poporul e stîlpul ţării... fiecare părticică de pămînt e văpsită cu sîngele lui.* RUSSO, O. 39.

3. Refl. A se farda; (învechit) a se sulemeni. *Dresul, sulimanul şi rumeneala cu care se văpsea... au tras largi şi adînci brazde pe obrajii ei.* GHICA, la CADE. — Variantă: **văpsí** vb. I.

VOPSÍRE, *vopsiri,* s. f. Vopsit[1].

VOPSÍT[1] s. n. Acţiunea de a vopsi şi rezultatul ei. *Vopsitul linii.*

VOPSÍT[2], -Ă, *vopsiţi, -te,* adj. Dat cu vopsea; colorat prin vopsire; boit. *Nişte cămăşi bărbăteşti de stambă vopsită, posomorăsc locul.* BASSARABESCU, V. 29. *Călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn vopsit.* ODOBESCU, S. I 161.

VOPSITÓR, *vopsitori,* s. m. Persoană care se ocupă cu vopsitul lînurilor şi ţesăturilor; boiangiu. ✦ (Tansilv.) Zugrav.

VOPSITORÍE, *vopsitorii,* s. f. Meseria vopsitorului; prăvălie sau atelier unde se exercită această meserie; boiangerie.

VORÁCE, *voraci,* adj. Care mănîncă cu lăcomie; mîncăcios, lacom. ◇ Fig. *Începu să o crîntăne cu dinţii ei mărunţi, albi, tari şi voraci.* C. PETRESCU, C. V. 14.

VORACITÁTE s. f. Poftă de mîncare foarte mare; lăcomie. ◇ Fig. *Alătur copia a patru (4) numere de muzică menite a potoli, pînă să viu eu în Iaşi, voracitatea, dacă mă pot exprima astfel, a d-lui maestru Codiţă.* CARAGIALE, O. VII 291.

VORBĂR, -Ă, *vorbari, -e,* adj. (Regional) Vorbăreţ. *Ne-a ales pe noi... Cu caii fugari, Din gură vorbari.* ŞEZ. III 41.

VORBĂREŢ, -Ă adj. v. vorbăreţ.

VORBĂRIŢ, -Ă adj. v. vorbăreţ.

VÓRBĂ, *vorbe,* s. f. (Adesea la sg. cu valoare de pl.) **1.** Cuvînt. *Începu să-şi povestească viaţa şi peripeţiile prin care a trecut, vorbind o limbă grecească amestecată cu vorbe româneşti şi franţuzeşti.* BART, E. 272. *Vorbele s-au aşezat la rînd şi s-au mlădiat în cadenţă după o lege de armonie auditivă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 107. *A muri fără speranţă! Cine ştie-amărăciunea Ce-i ascunsă-n aste vorbe?* EMINESCU, O. I 52. *O vorbă dacă ţi-o spui, Tu o şi dai vîntului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232. ◇ Loc. adv. **În (sau din) două vorbe** v. doi. ◇ Expr. **Îmi umblă vorba prin gură** v. gură (I 3).

2. Şir de cuvinte care exprimă o cugetare; idee exprimată prin cuvinte; spusă, zisă. *În fiecare vorbă de-a ta să se-ntrevadă ţinta, chiar cînd n-ai mărturisit-o.* ARGHEZI, P. T. 13. *Am să-ţi poruncesc, tilharule, şi dacă nu asculţi de vorbă, am să te umplu de sînge.* REBREANU, I. 28. *Împărăteasa nu puse nici un crezămînt pe vorbele cotoroanţei.* POPESCU, B. II 5. *De la vorbă şi pînă la faptă este mare deosebire.* CREANGĂ, la CADE. ◇ Expr. **Aşa vine vorba** v. veni (12). **Vorba vine** v. veni (12). **A-şi cîntări (bine) vorbele** v. cîntări (2). **A da dintr-însul (cîte) o vorbă** (sau **nişte vorbe**) v. da (I 11). **A arunca o vorbă** v. arunca (I 1). **Auzi vorbă!** = auzi colo! ce spui! se poate? *Şi mie unuia să-mi fie ruşine să iau pe aceea care-mi place! Auzi vorbă!* GANE, N. III 49. *Dascălul Simeon Fosa din Ţuţuieni... cere cîte trei husăşi pe lună; auzi vorbă!* CREANGĂ, A. 16. **Ce vorbă!** = bine spui, într-adevăr, fără îndoială. *Cînd am primit noi la corp, erau oameni mai zdraveni, mai chipeşi... Tot unul şi unul!...— Tea... ce vorbă! erau oameni straşnici, dom' căprar!* SADOVEANU, O. VI 135. **A avea o vorbă cu cineva** = a vrea să comunici un secret cuiva. **Cu vorba că...** = zicînd că, sub cuvînt că .., sub pretext că... *Bărbatul muierii se dusese de-acasă cu vorba că vine a doua zi.* ISPIRESCU, la CADE. **Vorba e vorbă** = cele spuse au greutate, rămîn bune, vai şile. *Stan era om tăcut în felul său, dar şi cînd da cîte o vorbă dintr-însul, vorba era vorbă la locul ei.* CREANGĂ, P. 142. **Vorbe de clacă** = flecăreală fără rost, fără miez. *Mi-au răspuns că le grăiesc vorbe de clacă.* ALECSANDRI, T. I 239. ◇ (Urmat de determinări calificative) *Eu nu mă îmbăt de vorbe umflate.* C. PETRESCU, C. V. 101. *Să se mai hrănească şi boierii cu vorbe goale, că noi ne-am săturat.* REBREANU, R. I 320. *Vorbele ei mieroase, viersul ei plăcut... zăpăcise pe bietul fecior.* ISPIRESCU, L. 37. *Să fii, mîndră, sănătoasă, C-ai grăit vorbă frumoasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 379. (Expr.) **(A pune) o vorbă bună** v. bun[4] (I 5).

3. Vorbire; expunere, istorisire. *Vorba e de argint, tăcerea e de aur.* ◇ Expr. **A încurca vorba** v. încurca (II 3). **A fi scump la vorbă** v. scump. **A scoate (cuiva) vorba (din gură) cu cleştele** v. cleşte (1). **A (nu) da (cuiva) pas la vorbă** = a (nu) îngădui cuiva să vorbească. **A se întrece cu vorba** v. întrece (3). **A se întinde la vorbă** (sau **cu vorba**) v. întinde (II 4). **A lua (cuiva) vorba din gură** v. gură (I 3). **Lasă vorba!** sau (eliptic, cu valoare de imperativ) **vorba!** = tăcere! nici un cuvînt! **Ce mai (atîta) vorbă?** = ce să mai lungim discuţia?

4. Convorbire, conversaţie, discuţie, taifas. *Ne uitam unul la altul şi... nici unul nu începea vorba.* GANE, N. III 123. *Ia, să nu ne trecem vremea cu vorbele. — Hai, sui, jupîneşică.* CREANGĂ, P. 116. *Avusese o lungă vorbă cu Moţoc.* NEGRUZZI, S. I 143. *Mă aflu cu totul singur şi lipsit de toată tovărăşia şi vorba.* DRĂGHICI, R. 80. *Unde sînt cu trei cu doi, Vorba le e tot de noi.* ALECSANDRI, P. P.

269. *Vorbă multă* (sau *lungă*), *sărăcia omului.* ✧ Loc. adv. **Fără multă vorbă** = fără a spune un cuvînt, fără a crîcni. *Fără multă vorbă, somnoroasă, se dete jos din pat şi-i aduse gulerul.* BASSARABESCU, V. 45. **Din vorbă în vorbă** = din discuţie în discuţie, din una în alta. *Din vorbă în vorbă, cad oamenii la învoială.* SADOVEANU, O. VII 234. *Pe drum, din vorbă-n vorbă, Petre se răcori, tinguindu-se că ar vrea să se aşeze şi dînsul.* REBREANU, R. I 160. *Din vorbă în vorbă, au şi ajuns la poarta lui jupîn Iţic!* CREANGĂ, P. 135. ✧ Expr. **A aduce vorba de** (sau **despre**)... v. aduce (2). **A deschide vorba despre ceva** v. deschide (6). **A intra în vorbă cu cineva** v. intra (16). **A se băga în vorbă** v. băga (II 5). **A se da în vorbă cu cineva** v. da (III 9). **A schimba o vorbă cu cineva** v. schimba (1). **A schimba vorba** v. schimba (5). **Se schimbă vorba** v. schimba (3). **A sta** (sau **a şedea**) **de vorbă cu cineva** v. sta (VII 1). **A lungi vorba** v. lungi (4). **A se prinde cu cineva la vorbă** sau **a prinde vorbă** v. prinde (V 1). **Nu mai începe vorbă** v. începea (2). **A fi vorba de... (despre... sau să...)** = a fi în discuţie, a forma obiectul discuţiei. *N-a fi vorba de Zaheu?... Pe-acesta l-am cunoscut.* SADOVEANU, E. 103. *E vorba de Argeş... Pe-acolo deocamdată pare să fie linişte.* REBREANU, R. I 306. *Aşa cred eu c-ar fi cu cale, cînd e vorba de dreptate.* CREANGĂ, A. 146. **A-şi face de vorbă cu cineva** = a găsi prilej de discuţie, a discuta cu cineva. *Un mitocan cu capul lulea de vin îşi făcea de vorbă cu părenţii şi cu vîntul.* EMINESCU, N. 34. **A se lua cu vorba** v. lua (VII 1). **A avea de vorbă cu cineva** = a avea de discutat, de aranjat ceva (cu cineva). *Nu te grăbi aşa, Harap-Alb, că te-i pripi. Stăi, că mai ai şi cu mine oleacă de vorbă.* CREANGĂ, P. 272. **Fie vorba între noi!** = ţi-o spun numai d-tale, să rămînă între noi, să nu afle nimeni. *Slavă domnului! eşti plină de cusururi... fie vorba între noi* HOGAŞ, H. 80. **A veni vorba de...** v. veni (8). **Nici vorbă** = a) fără îndoială, negreşit, fără doar şi poate, desigur. *Trecînd munţii, Eminescu a căutat, nici vorbă, să vină la Bucureşti, în căutarea unei trupe de teatru.* CĂLINESCU, E. 121. *Amîndoi îi sînt rude, — mai de departe, nici vorbă.* REBREANU, I. 14; b) nici pomeneală. *De părăstas şi sărindare, Nici vorbă pentru Pipăruş!* COŞBUC, P. II 254. **Nu-i vorbă** (sau **mai e vorbă?**) = fireşte, de la sine înţeles, desigur, fără îndoială. *Bucuros, frate! Mai e vorbă?* GANE, N. III 160. *De glumeţ, glumeţ era moş Nichifor, nu-i vorbă.* CREANGĂ, P. 111. *O prăpădea din ochi, de dragă ce-i era. Nu-i vorbă, şi ea fura cu ochii din cînd în cînd pe Harap-Alb.* id. ib. 276. **Vorbă să fie!** = ei aş! nici pomeneală! *Amor!... vorbă să fie! foc de paie.* GANE, N. III 102. *Îi păru că mai prinse niţel suflet. Vorbă să fie!* ISPIRESCU, L. 127. *Să calce vreo vacă sau vrun cal ogoarele ori fineţele boiereşti, vorbă să fie! Nici nu s-a mai auzit.* CONTEMPORANUL, III 922. *Vorbă să fie... parcă n-ai mai culeş cimbrişor de cînd eşti.* ALECSANDRI, T. I 433. ✦ Neînţelegere, sfadă, ceartă. *Multă vorbă s-a făcut între tata şi mama pentru mine.* CREANGĂ, A. 14. ✧ Expr. **A căuta sămînţă de vorbă** v. sămînţă (6).

5. Mod, fel de a vorbi. *Sprijinindu-şi coatele pe masă, s-a lăsat cîştigat într-o clipă de vorba caldă, curgătoare a lui Tudor Grecu.* GALAN, Z. R. 82. *Nu se puteau dezlipi de dînsa, căci şi vorba-i şi faţa îi erau cu lipici.* ISPIRESCU, L. 22. *Vorba dulce mult aduce.* ✧ Expr. **A fi înţepat la vorbă** v. înţepat (2). **Dacă ţi-i vorba de-aşa** sau **dacă aşa ţi-i vorba** = dacă aşa stau lucrurile. *Ei las' că te-oi sluji eu de-acum, dacă ţi-i vorba de-aşa!* CREANGĂ, A. 106. ✦ (Rar) Fel de a vorbi distins, fermecător. *Ce atîta cercetare cînd unu-i agă şi cellalt spătar?... Ş-apoi tineri, soro... cu vorbă, cu ighemonicon...* ALECSANDRI, T. I 133.

6. Zicală, zicătoare, proverb, expresie. *E o vorbă la noi în Obor: cînd ai prăvălie... dă cîştigi, dă păgubeşti, tot negustor te numeşti.* CAMIL PETRESCU, O. II 46. *Este... o vorbă românească: Coadă lungă, minte scurtă!* ODOBESCU, S. III 44. *Vorba rominului: nădejdea pe fugă, cetatea la tufă.* ŞEZ. III 118. ✧ Expr. **Vorba ceea,** expresie stereotipă folosită în povestire pentru a introduce o zicală, un proverb, cuvintele spuse de cineva etc. *Am venit şi eu la vreme, cînd, vorba ceea, îţi era lumea mai dragă.* GANE, N. II 69. *Halal de nepoţi ce are! Vorba ceea: La plăcinte înainte, Şi la războiu înapoi.* CREANGĂ, P. 189. **Vorba cîntecului** = aşa cum se ştie din bătrîni. *Vorba cîntecului: De urît mă duc de-acasă, Şi urîtul nu mă lasă.* CREANGĂ, P. 140.

7. Sfat, învăţătură, îndemn, poruncă. *Îi era ciudă cum de să calce vorba tatălui său.* ISPIRESCU, L. 42. *M-a blestemat măicuţa, De ce i-am călcat vorba.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 196. ✧ Expr. **A veni** (sau **a ajunge**) **la vorba cuiva** v. veni (8). ✦ Părere, convingere, hotărîre. *N-a fost putinţă să-l întoarcă din hotărîrea sa, rămîind statornic ca o piatră în vorbele lui.* ISPIRESCU, L. 3. *Mai degrabă i-ai putea strîmba fălcile decît vorba.* CREANGĂ, P. 164.

8. Făgăduială, promisiune, angajament, cuvînt dat. *Vorba unui prieten e mai sfîntă ca orice hîrtoagă.* REBREANU, I. 83. *Noi am plecat toţi îndată, După vorba lui cea dată.* TEODORESCU, P. P. 171. *Cum îţi plîngi păcatele, Că n-ai ţinut vorbele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 260. ✧ Expr. **A duce** (**a purta** sau **a ţine**) **pe cineva cu vorba** v. duce (I 2), purta (I 1). **A se ţine de vorbă** = a-şi respecta promisiunile, angajamentele. **A-şi lua vorba înapoi** v. înapoi (2). **Vorba-i vorbă** = cuvîntul dat este respectat. *Da te-ai ţinut de cuvînt, moş Nichifor. — Apoi dă, jupîne Strul, vorba-i vorbă.* CREANGĂ, P. 114. **A zice vorbă mare** = a se angaja solemn, a se lega (cu jurămînt). *Îmbucătura mare să-nghiţi Şi vorba mare să nu o zici.* PANN, P. V. I 14.

9. (Mai ales în construcţie cu verbele «a fi», «a avea») Tocmeală, tîrguială; înţelegere, învoială. *Şi voia numaidecît să împărţească banii, că aşa au avut vorba.* SBIERA, P. 230. *Apoi, dă, bade Ipate, unde-i vorbă nu-i minie; mai bine să te tocmeşti întîi, decît pe urmă.* CREANGĂ, P. 151. ✧ Loc. adv. **Din două vorbe** sau (rar) **dintr-o vorbă** = fără multă tîrguială, fără multă discuţie, dintr-o dată, repede. *Stoicea primeşte dintr-o vorbă.* GALACTION, O. I 50. *Din două vorbe fiul craiului îl tocmeşte.* CREANGĂ, P. 203. ✧ Expr. **A avea vorbă** = a avea discuţie, ceartă. **Altă vorbă** = altă socoteală. (Popular) **A face vorba** (sau **vorbele**) = a peţi. *Făcură vorba şi, iute-iute, se logodi şi el cu dînsa.* ISPIRESCU, L. 33. **A-i face** (cuiva) **vorbă** (sau **vorba**) **cu cineva** = a mijloci o întîlnire între un flăcău şi o fată (în vederea logodnei sau căsătoriei). *Îi făcuse un prieten vorba cu ea.* PREDA, Î. 174. *Ia să-mi faci vorbă cu ea!* TEODORESCU, P. P. 336. **A fi în vorbă** = a fi în tratative pentru încheierea unei căsătorii, a unei afaceri (comerciale) etc. **A intra în vorbă cu o fată** v. intra (16).

10. Zvon; veste, ştire, informaţie. *Să prăpădească pe biata copilă, şi-apoi să lăţească vorba că au murit.* SBIERA, P. 296. ✧ Expr. **A spune** (sau **a zice**) **cuiva două vorbe** = a comunica ceva (cuiva). *Numai să zic două vorbe nevestei.* ALECSANDRI, T. I 259. **A lăsa vorbă** = a comunica ceva înainte de a pleca; a lăsa o dispoziţie care să se execute după plecarea ta. **(Aşa) umblă vorba** = (aşa) se zvoneşte, (aşa) s-a lăţit vestea, (aşa) se spune. *Putred de bogat... Aşa umblă vorba.* DELAVRANCEA, O. II 296. **A trimite** (sau **a da**) **vorbă** = a transmite un mesaj. ✦ Bîrfeală, clevetire; calomnie. *Pătimea şi din pricina vorbelor care alergau ca nişte fiinţe nevăzute prin sat.* SADOVEANU, O. VII 307. *Săracă inima mea... Nu mă doare de durere, Mă doare de vorbe rele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 188. ✧ Expr. **A-şi auzi vorbe** v. auzi (1). **A ieşi** (cuiva) **vorbe** (sau **nume rău**) v. ieşi (2). **A purta vorbe** v. purta (I 1). **A face** (pe cineva) **de vorbă** = a face (pe cineva) de ocară, de ris, de pomină.

M-a făcut de vorbă prin sat cu minciunile lui. PANN, la CADE.

11. Grai, limbă. *Vorba, portul şi apucăturile bătrîneşti nu li mai venea la socoteală.* CREANGĂ, A. 152. *Străin la vorbă şi la port Luceşti fără de viaţă.* EMINESCU, O. I 171.

VORBĂ-LÚNGĂ s. m. invar. Flecar, palavragiu.

VORBĂRÉŢ, -EÁŢĂ, *vorbăreţi, -e,* adj. (Şi în forma *vorbareţ*) Căruia îi place să vorbească mult; guraliv, gureş, limbut. *Catrina era mărunţică; dar tot aşa de vorbareaţă ca cucoana Maria.* SADOVEANU, B. 204. *Nevastămea, de unde părea vorbăreaţă, a devenit lividă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 163. *Vorbăreaţă, veselă, avea de spus atîtea, încît Ana şi mama ei tăcuseră de tot, ascultînd-o.* BASSARABESCU, S. N. 140. *Dumitru era... nu prea vorbăreţ, dar glumeţ.* ŞEZ. IV 18. ✦ (Substantivat, rar) Persoană care vorbeşte în public; orator. *În mijlocul acelei nelinişti, vedeai, la fiecare moment, izbucnind cîte un nou vorbăreţ, — şi din cei mai voinici — îndemnînd lumea să-şi apere dreptul.* BUJOR, S. 123. ✦ Fig. Expresiv. *Unu-n braţele altuia, tremurînd ei se sărută, Numai ochiul e vorbareţ, iară limba lor e mută.* EMINESCU, O. I 82.

— Variante: **vorbáreţ, -ă, vorbáriţ, -ă** (BOLINTINEANU, O. 377, NEGRUZZI, S. III 59) adj.

VORBĂRÍE s. f. Palavrageală, trăncăneală, sporovăială. *Ar fi vrut să afle ce se ascunde subt vorbăria grecului.* REBREANU, R. I 169. *Cred că e bine să ne ferim de vorbărie, căci e cu totul nefolositoare.* BASSARABESCU, S. N. 172.

VORBÍ, *vorbesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A avea facultatea de a articula cuvinte, a folosi graiul articulat; a exprima prin cuvinte gînduri, sentimente, intenţii; a spune, a zice, a se exprima. *Las-o pe ea să vorbească, omule.* DUMITRIU, N. 244. *Vorbi încet, ca şi cum îi era teamă de ceva.* SADOVEANU, O. VII 148. *Vreau să vorbesc şi nu-nţelege nime, Se-ntorc în mine gîndurile iar.* D. BOTEZ, P. O. 10. *Zîna se purtă cu mare bună-cuviinţă şi vorbi astfel încît robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39. *Să lăsaţi să vorbesc eu pentru toate.* CREANGĂ, P. 9. ✧ Expr. **A vorbi de funie în casa spînzuratului** v. funie. **A vorbi aiurea** (sau **într-aiurea**) v. aiurea. **A vorbi cu jumătate de gură** (sau **cu gura jumătate**) v. gură (I 3). **A vorbi ca din carte** (sau **ca o carte**) v. carte (I 1). **A vorbi cu pereţii** (sau **pereţilor**) v. perete (1). **A vorbi păsăreşte** v. păsăreşte. **A vorbi de-a băţul** v. băţ (1). **A vorbi în bobote** (sau **în dodii**) v. bobot, dodii. **A vorbi alături cu drumul** v. alături (1). **A vorbi fără miez** v. miez (2). **A vorbi în tîlcuri** v. tîlc. **A vorbi în barbă** = a vorbi numai pentru sine, încet, mormăit. *Vorbea în barbă cu glas adînc.* DUMITRIU, P. F. 45. **A vorbi cu gura altuia** = a vorbi încet, fără convingere, evaziv, şovăielnic. *Se uita la dînsul chiondorîş şi îi vorbea cu gura altuia, cum se zice.* ISPIRESCU, U. 82. **A vorbi cu sufletul la gură** v. gură (I 1). **A vorbi de sus** v. sus (1). **A vorbi soacrei să priceapă nora** = a face aluzie la o terţă persoană prezentă, adresîndu-te formal interlocutorului; a bate şaua ca să priceapă iapa, v. iapă. ✧ Fig. *Bolţile pădurilor parcă vorbesc şi ele.* VLAHUŢĂ, O. A. II 166. *Trandafirul cel înfocat, crinii de argint, lăcrămioarele sure ca mărgăritariul, mironosiţele viorele şi florile toate s-adunară, vorbind fiecare în mirosul ei.* EMINESCU, N. 29. ✧ Tranz. *Încă un cuvînt, împărate... — Vorbeşte-l, băiete!* VISSARION, B. 331. *Vai de mine, moş Nichifor, ce vorbeşti?* CREANGĂ, P. 132. (Cu complement intern) *Două vorbe să vorbesc, Inima să-mi răcoresc.* ŞEZ. I 48. (Expr.) **A vorbi pe cineva** (**de rău**) = a spune vorbe rele despre cineva, a cleveti, a calomnia, a bîrfi. *Cîte vorbe mi-aud eu! Toţi fraţii mă vorbesc de rău.* COŞBUC, P. I 118. *Se zice că te vorbeşte cineva de rău.* CREANGĂ, A. 35. *Lumea prin tîrg o vorbeşte.* PANN, P. V. I 83. *Asear-am auzit Maică-ta cum m-a vorbit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 272. *Ruda că te necăjeşte şi vecinul te vorbeşte.* ALECSANDRI, P. P. 356. **A vorbi** (pe cineva) **de bine** v. bine[2] (2). **A vorbi (cîte) vrute şi nevrute** (sau **(la) verzi şi uscate** sau **cîte-n lună şi în stele**) = a vorbi multe şi de toate; a flecări, a sporovăi. *A închis repede uşa şi a început să vorbească vrute şi nevrute.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Se strînseră toţi de vorbea la verzi şi uscate.* ISPIRESCU, L. 67. (Rar) **Mare ai vorbit-o!** = ai spus vorbă mare, lucru important. *Ea se mărită! — Mare-ai vorbit-o dumneata!* SBIERA, P. 201. ✧ Refl. impers. *Nu li s-a întîmplat să audă măcar vorbindu-se vreodată despre aceasta.* CREANGĂ, P. 92. ✦ A se adresa cuiva. *Îi vorbesc şi nu-mi răspunde.* COŞBUC, P. I 49. *Da Gruia o auzi, Cătră dînsa îi vorbi.* ŞEZ. IV 9. ✦ (Construit cu adverbe derivate de la nume de popoare) A se exprima în limba unui anumit popor. *Vorbeşte bine franţuzeşte.* ✧ Tranz. (Cu complementul « limba ») *Începu să-şi povestească viaţa şi peripeţiile prin care a trecut, vorbind o limbă grecească amestecată cu vorbe romîneşti şi franţuzeşti.* BART, E. 272. *Învăţau pe coconaşi să vorbească limba Fanarului cu vodă şi cu marele postelnic, cînd s-or face mari.* GHICA, S. A. 106. ✦ A-şi spune cuvîntul, a-şi exprima voinţa. *Cel care aducea ceva cu totul nou... în poezie era Maiakovski. În versurile lui vorbea « clasa în atac », proletariatul, forţa nouă a istoriei.* BENIUC, P. 47. ✧ Fig. *Cînd sabia vorbeşte, încetează sfatul!* DELAVRANCEA, O. II 242. ✦ Fig. A face dovadă, a atesta, a adeveri, a confirma. *Mii şi mii de documente şi fotografii... vorbesc de lupta dusă în ilegalitate de partid.* STANCU, U.R.S.S. 59. *Am putea să strîngem o imensă cantitate de fapte, care toate vorbesc în acelaşi sens.* GHEREA, ST. CR. II 52. ✦ Fig. A pleda în favoarea cuiva. *Toată cariera ta vorbeşte pentru tine.* C. PETRESCU, C. V. 109.

2. Intranz. A sta de vorbă, a se întreţine, a tăifăsui; a discuta. *Am vorbit aşa cum vorbesc doi soldaţi care se văd prima oară.* SAHIA, N. 79. *Au început a vorbi ele în de ele.* CREANGĂ, P. 210. *Vin', mîndro, de mă petrece Pînă-n fundul grădinii, Unde-am vorbit mai întîi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 298. *Cu pleşuvul cînd vorbeşti, tigvă să nu pomeneşti.* ✧ Tranz. *Pe urmă au vorbit cifre şi calcule.* C. PETRESCU, R. DR. 249. *Se puseră la vorbă şi nici ei nu ştiau ce vorbesc.* ISPIRESCU, L. 35: *Îi spunea cu cine are să se întîlnească şi ce să vorbească.* CREANGĂ, P. 25. *Oameni vrednici ca să şază în zidirea sfintei Golii... Ne fac legi şi ne pun biruri, ne vorbesc filozofie.* EMINESCU, O. I 150. ✦ Refl. impers. A se comenta, a se discuta. *De o bucată de vreme se vorbea în sat despre dragostea lui Grigore Ţintilă pentru fata lui Ilie Bujor.* SADOVEANU, O. VII 303. *Lăcomia hulpavă cu care mînca ori lua în stăpînire ceva « al altuia » au făcut să se vorbească zeci de ani despre dînsul.* id. E. 120.

3. Refl. reciproc. A se sfătui, a se înţelege; a se învoi. *Zmeoaica se vorbi cu fiul său să mai facă încă o-ncercare.* ISPIRESCU, L. 20. *Ei la fîntînă s-au întîlnit Şi s-au vorbit.* ŞEZ. XIII 145. *Mîndruţii-i mulţumea Şi cu dînsa se vorbea.* TEODORESCU, P. P. 556. *Mări, se vorbiră, Ei se sfătuiră...* ALECSANDRI, P. P. 1. ✧ Intranz. *La noapte, mă, cînd s-o trage clopotul, să vină toţi acilea să vorbim.* DUMITRIU, N. 29. *Am vorbit cu doi feciori Să-mi trimită peţitori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447.

4. Intranz. A face o expunere; a ţine un discurs, o cuvîntare. *Îl asculta pe unul care vorbea descoperind cu uimire, în ce spunea, lucruri la care s-ar fi putut gîndi şi el.* DUMITRIU, N. 97. *Trebuie să vorbesc. Este ordin să vorbesc despre Serdici.* SAHIA, N. 120. *Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el.* EMINESCU, O. I 134. ✧ Expr. **A vorbi liber** v. liber (6). ✧ Fig. *O carte vorbeşte copiilor despre însemnătatea zilei de 1 Mai.* STANCU, U.R.S.S. 34.

VORBÍRE, *vorbiri*, s. f. **1.** Acțiunea de a v o r b i și rezultatul ei.

1. Gînd, idee exprimată prin cuvinte; p. e x t. discurs, cuvîntare. *Vorbirea lui Zaharia Duhu fusese pe înțelesul șefului de stație.* C. PETRESCU, A. 307. *În fuga vorbirii își vedea gîndurile înainte de a le rosti, cum răsar și se înșiră.* VLAHUȚĂ, O. A. III 64. ◇ *Parte de vorbire* v. p a r t e (2). *Vorbire directă* v. d i r e c t (2). *Vorbire indirectă* v. i n d i r e c t (2). ◇ E x p r. **A avea darul vorbirii** v. d a r (II 1). ✦ Fel de a vorbi, de a se exprima. *Vorbirea unui mare număr de oameni, instruiți sau neinstruiți, se caracterizează printr-o foarte slabă pronunțare a lui i final.* IORDAN, L. R. 205. *Vorbirea bolnavului este monotonă, nu schimbă de loc intonația cuvintelor.* PARHON, O. A. I 266. *Mă gîndeam la prietinul meu de altădată... cu vorbirea năvalnică și încurcată.* SADOVEANU, O. VIII 17. ✦ Limbaj. *Engels a arătat că, în această fază a omenirii, vorbirea articulată s-a născut în procesul muncii.* ROSETTI, S. L. 7.

2. Limbă, grai. *Cronicarii și alți autori moldoveni se lăsau influențați, evident fără o intenție specială, de vorbirea muntenească, socotită de ei mai corectă.* IORDAN, L. R. 185. *Școala și alte împrejurări au adus, în două generații, în vorbirea curentă a sătenilor, vocabule care nu se auzeau înainte de 1900.* SADOVEANU, E. 34.

3. (Învechit) Convorbire, conversație, discuție. *Începusă o vorbire intimă cu el.* EMINESCU, N. 58. *Cu cît ne suiam pe coastă, cu atît vorbirea noastră devenea mai aprinsă.* GHICA, S. A. 148.

4. (Învechit) Cuvînt, vorbă; mențiune. *În textul publicat de Kossuth nu se află nici un cuvînt despre garanțiile în favoarea Transilvaniei și a Banatului, precum nici vorbirea ce se făcea despre Bucovina în schița de proiect.* GHICA, A. 618.

VORBIȘOÁRĂ, *vorbișoare*, s. f. (Popular) Vorbuliță.

VORBÎT, -Ă, *vorbiți, -te*, adj. Rostit, exprimat, grăit, spus; p. e x t. expus oral. *A început mai pe urmă examenul vorbit.* I. BOTEZ, ȘC. 82. ◇ *Limba vorbită* = limba întrebuințată obișnuit în viu grai, limba uzuală. *Între limba vorbită și limba scrisă există deosebiri.* IORDAN, L. R. 237. *Limba vorbită este supusă unor variații mai mari decît cea scrisă.* MACREA, F. 52. *În evoluția ei, limba vorbită a poporului nu va accepta decît ceea ce-i trebuie pentru a îmbunătăți și clarifica exprimarea.* SADOVEANU, E. 34. ◇ (Adverbial) *E vrednic ca o fată mare, își urmă vorbit gîndurile Neonil Roșca.* SADOVEANU, P. M. 20.

VORBITÓR[1], *vorbitoare*, s. n. **1.** Cameră specială în cămine, în cazărmi etc., destinată întrevederilor celor internați cu persoane venite din afară. *Treceți la vorbitor, zice gardianul.* V. ROM. decembrie 1953, 174.

2. Difuzor pentru amplificarea vocii.

VORBITÓR[2], **-OÁRE,** *vorbitori, -oare*, adj. **1.** Care vorbește; care are facultatea de a vorbi, care folosește limbajul articulat. *Cu creștetele albe, preoți cu pleata rară Trezeau din codri veșnici, din pace seculară, Mii roiuri vorbitoare curgînd spre vechea Romă.* EMINESCU, O. I 91. *Murăș, Murăș, apă lină, De mi-ai fi tu vorbitoare Precum ești de mergătoare, Eu cu drag te-aș întreba N-ai văzut pe bădița?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 136.

2. Care vorbește plăcut, care are darul vorbirii; comunicativ. *Dintre toți obișnuiții casei, acela care păru că prinde mai bine intimități fu generalul, om încă tînăr, bogat, vorbitor, prietenos.* BASSARABESCU, S. N. 71. *Ea-i năltuță, mlădioară... Și-i frumoasă, vorbitoare, Și de suflet iubitoare.* ALECSANDRI, P. P. 301.

3. Care convinge fără cuvinte; evident, edificator. *Afirmația noastră se bazează pe o realitate vorbitoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 5/2.

VORBITÓR[3], **-OÁRE,** *vorbitori, -oare*, s. m. și f. **1.** Persoană care vorbește (o anumită limbă), care are facultatea de a vorbi, care folosește limbajul articulat. *Afixul poate fi străin, dar, deoarece între timp a devenit productiv în românește, vorbitorul nu-și mai dă seama că e nou.* GRAUR, F. L. 116.

2. Persoană care povestește, care conversează, se întreține, discută cu alții. *Vorbeau, și atunci cîte un abur străveziu se ridica deasupra vorbitorilor.* DUMITRIU, N. 164. ✦ Orator, conferențiar. *Meșterul Roman nu era vorbitor bun.* GALAN, Z. R. 85. *Vorbitorul își sfîrșise cuvîntarea și acum era aplaudat.* CAMIL PETRESCU, O. I 196.

VORBULÍȚĂ, *vorbulițe*, s. f. Diminutiv al lui v o r b ă (1). *Dacă mă iei așa, nu-mi scoți tu vorbulița din gură.* VLAHUȚĂ, O. A. 427.

VORBUȘOÁRĂ, *vorbușoare*, s. f. Vorbuliță. *Scrie-mi o vorbușoară, cum stați din sănătate.* CARAGIALE, O. VII 181.

VORBÚȚĂ, *vorbuțe*, s. f. (Rar) Vorbuliță. *Și-mi mai spune și-o vorbuță, Să mi-o pun la inimuță.* MARIAN, Î. 122.

VÓRNIC, *vornici*, s. m. **1.** (În vechea organizare administrativă a țărilor românești) Mare slujitor la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curții, cu conducerea treburilor interne ale țării și cu atribuții judecătorești. *Lăpușneanul mergea alături cu vornicul Bogdan, amîndoi călări pe armasari turcești și înarmați din cap pînă în picioare.* NEGRUZZI, S. I 137. *Vornicul Nicolae Roset a scris la 1727 o broșură asupra vieții lui Nicolae-vv. Mavrocordat.* BĂLCESCU, O. I 64. ◇ (Glumeț) *Măi motane... De-ar fi-n lume-un stat de mîțe, zău că-n el te-aș pune vornic, Ca să știi și tu o dată boieria ce-i, sărmane.* EMINESCU, N. 43. ◇ *Mare vornic* (sau *vornic mare)* = cel dintîi boier din divan, avînd sarcina de cîrmuitor și de înalt judecător al curții domnești și al întregii țări. *Toate privirile se îndreaptă spre boierul care, cu bărbuța dreaptă, neagră... cu privirea tăioasă, înfruntă liniștit, dar dîrz, privirea marelui vornic.* CAMIL PETRESCU, O. I 296. *Hatmanul se uită mirat La marele vornic.* COȘBUC, P. I 289. *La anul 1675, Miron fiind de vreo cîțiva ani vornic mare în țara de jos, fu trimis de Dumitrașcu-vv. Cantacuzino în două rînduri în Polonia pentru tratații de pace.* BĂLCESCU, O. I 185. (În Moldova) *Vornic de Țara de jos* (sau *de sus)* = demnitar cu competință și atribuții mai mici decît ale vornicului, întinzîndu-și autoritatea asupra unei jumătăți de provincie. *Vornicul de Țara de jos, Iosif Murgoceanu, ridică dintre umeri capu-i de leu cărunt.* SADOVEANU, O. VII 111. *Fiecare căpitănie se împărțea în 10 roate de 100 oameni, supt un sutaș. Aceștia... stau supt ascultarea vornicului de Țara de jos și vornicului de Țara de sus.* BĂLCESCU, O. I 119. *Îmi închipuiesc cîteodată că au ieșit din mormînt un strămoș, un vornic de Țara de sus.* RUSSO, S. 33. (În timpul Regulamentului Organic) *Vornic al închisorilor* = supraveghetor al închisorilor. *Mi-a trimis pe cap pe serdarul Lețu, vornicul închisorilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 21.

2. (Învechit) Primar al unui sat sau al unui tîrg. *Cine era pe lumea asta ca vornicul lor, Brandabur?* CAMILAR, N. II 249. *Au trimis după vornicul din sat.* SBIERA, P. 280. *Scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul.* CREANGĂ, A. 7. *Un sătean vra să se facă vornic în satul său.* RUSSO, S. 6. ✦ Funcționar în administrația comunelor rurale, însărcinat cu distribuirea corespondenței, cu chemarea sătenilor la adunări, cu anunțarea știrilor oficiale; crainic, pristav. *Ion Lungu! mai strigă și vornicul.* CONTEMPORANUL, III 777.

3. Flăcău însărcinat cu poftirea și cinstirea oaspeților la nunțile țărănești, potrivit datinilor; vornicel. *Aice au aflat toți oaspeții la masă și pe femeia omului șezînd în capul mesei cu mirele, cu vornicul și cu preutul.* SBIERA, P. 201. *Cinstite vornice de loc, Dumnezeu să-ți dea noroc.* TEODORESCU, P. P. 179.

VORNICEÁSĂ, *vornicese,* s. f. **1.** (Învechit) Soția vornicului. *Peste vale, la o casă, Să jăluia o vornicească, C-o bătut-o vornicu Să spuie ibovnicu.* ȘEZ. VII 111.

2. Prietena cea mai apropiată a miresei, care o însoțește la cununie și care are diverse atribuții cu ocazia ceremonialului nunții; drușcă. *Vornicesele... strîng blidele.* SEVASTOS, N. 309.

VORNICÉL, *vornicei,* s. m. **1.** (Învechit) Slujbaș subaltern al vornicului (1), însărcinat de obicei cu judecarea pricinilor mai mici din județe și sate. *Un vornicel intră și merge către Eliade, căruia îi spune la ureche că afară, în curte, este o deputație de săteni din districtul Buzău.* CAMIL PETRESCU, O. II 431. *Pe el mi-l țin Vro cinci vornicei.* TEODORESCU, P. P. 45.

2. (Învechit) Vornic (2). *Vornicele, cînd ți-oi spune, Multe pătimesc în lume.* MARIAN, S. 29.

3. Vornic (3). *Vorniceii, cu ploșcile pline cu rachiu, cinsteau lumea în dreapta și în stînga.* BUJOR, S. 97. *Pepelea vornicel i-au fost la nuntă.* ALECSANDRI, P. III 42. (Poetic) *Iată vine nunta-ntreagă — vornicel e-un grierel, Îi sar purici înainte cu potcoave de oțel.* EMINESCU, O. I 87.

VORNICÍ, *vornicesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Învechit) A exercita funcția de vornic. *Se pogorî pe Prut în direcțiunea Țării de Jos, în care vornicise Zbierea.* HASDEU, I. V. 252.

2. Tranz. (La nunțile țărănești) A anunța, a striga darurile primite de miri. *Vornicește darurile.*

VORNICÍE s. f. (Învechit) **1.** Demnitate, rang, funcție de vornic (1). *Boierii preferau să fie mai multe tronuri... mai multe vornicii.* HASDEU, I. V. 98. *Vezi plăcinta asta? Din pîntecele ei a să iasă vornicia mea.* NEGRUZZI, S. I 286. ✦ Instituția, localul în care își exercita vornicul funcția. *După povața unui văr al meu... atunci director la vornicie, am prelucrat un proiect de exploatarea sării.* GHICA, la CADE. *Apoi urmau... aprozii vorniciei.* NEGRUZZI, S. I 29.

2. Funcția de primar la sat. *De douăzeci și mai bine de ani, de cînd port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie, numai cu răbușul.* CREANGĂ, O. A. 41. ✦ Localul primăriei.

VORNICÍȚĂ, *vornicițe,* s. f. **1.** (Învechit) Vornicească (1). *Sta... vornicița Burca, acoperită de la gît pînă la vîrful picioarelor într-o fustă roșie.* CAMILAR, N. II 251. *Văzui vornici, vornicițe, Cărînd apă.* MARIAN, S. 12. ✦ (Glumeț) Femeie avînd funcția de vornic (2). *Bărbate! du-te la dumnezeu și-l roagă ca să mă facă vorniciță peste celelalte paseri din lume.* MARIAN, O. II 170.

2. Vornicească (2).

VOROÁVĂ, *voroave,* s. f. (Învechit și regional) **1.** Vorbă, cuvînt. *Ce limbă așa de îndestulată în voroave... să poată împodobi atîte răsipe a vrăjmașilor.* ARHIVA R. I 40.

2. Convorbire, conversație; vorbă (4). *Îndelungată voroavă... au avut amîndoi.* DRĂGHICI, R. 16.

3. Cuvîntare, discurs. *Și cu aceasta firși el voroava.* BUDAI-DELEANU, Ț. 367. ✧ Expr. **A apuca voroava** = a lua cuvîntul. *Iar apucînd Gogoman voroava — «Lumînate doamne! În țara toată... știm că ț-au răzbătut slava».* BUDAI-DELEANU, Ț. 106.

VOROVÍ, *vorovesc,* vb. IV. (Învechit și regional) **1.** Intranz. A sta cu cineva de vorbă; a vorbi. *Spune, mîndră, ce gîndești De toată îngălbinești Cînd cu mine vorovești.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 240. ✧ Tranz. *Silește-te a veni la noi și apoi vom vorovi mai multe.* DRĂGHICI, R. 92.

2. Tranz. A bîrfi, a cleveti, a ponegri. *Oamenii ne vorovesc Și părinții nu voiesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 65.

3. Refl. reciproc. A se înțelege cu cineva, a se sfătui; a se vorbi. *Oamenii s-au vorovit Să taie pomul din coastă.* ȘEZ. XX 37.

VOROVÍRE s. f. (Învechit și regional) Acțiunea de a vorovi și rezultatul ei.

VOSCREÁSNĂ, *voscresne,* s. f. Cîntare bisericească la utrenie, avînd ca temă învierea lui Hristos.

VOSGLEȘÉNIE s. f. v. **vozglașenie.**

VOST, VOÁSTĂ adj. pos. v. **vostru.**

VÓSTRU, VOÁSTRĂ, *voștri, voastre,* adj. pos. (Precedat de art. *al, a, ai, ale,* cînd are valoare pronominală propriu-zisă, cînd precedă substantivul sau cînd cuvîntul precedent nu are articol enclitic)

1. (Arată posesiunea; la singular indică posesorul multiplu și obiectul posedat unic, la plural indică atît posesorul cît și obiectul posedat multiplu) Care aparține persoanei căreia i se adresează cineva și unui grup din care face parte aceasta; care este legat printr-o relație de proprietate cu persoana căreia i se adresează cineva și grupul din care face parte aceasta. *Pînă într-un an ați putea să aveți un chioșc al vostru.* PAS, Z. I 167. *Voi revedeți cîmpia iară Și cuiburile voastre-n crîng.* COȘBUC, P. I 90. ✦ (Pronominal; eliptic) Ceea ce posedă persoana căreia i se adresează cineva (împreună cu grupul din care face parte aceasta). *Dragi îmi sînteți, dar n-am ce vă face. Rămîneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decît o inimă ușoară, ca să vă bucurați cu al vostru.* SADOVEANU, B. 7. ✧ (Ideea de proprietate este atenuată, obiectul fiind o regiune, o țară etc.) *Veți fi de-acum Ferice iară, Hai să vă duc L-a voastră țară.* ALECSANDRI, T. I 466. (Pronominal) *Ca toate mahalalele își avea și a voastră fățurile ei.* PAS, Z. I 54.

2. (Arată apartenența la un grup) Din care face parte persoana căreia i se adresează cineva, la care aparține ea. *Colectivul vostru și-a terminat planul înainte de termenul fixat.*

3. Care se află în relații de rudenie, prietenie, ospitalitate, vecinătate etc. cu persoana căreia i se adresează cineva și cu grupul din care face aceasta parte. *Trece Nicu Meț! Vă dădeați sfoară unul altuia și vă-mbulzeați în stradă. Era prietenul vostru.* PAS, Z. I 55. *Iată ce-mi scrie frate-mieu și moșul vostru.* CREANGĂ, P. 184. ✧ (Pronominal) *Nerușinaților! vă mustrau ai voștri.* PAS, Z. I 55. *Și-am vrea și noi, și noi să știm, Că ne-or sta oasele-ntr-un loc, Că nu-și vor bate-ai voștri joc De noi, dacă murim.* COȘBUC, P. I 208. *Pururea în buza tunului... meniți poate a muri departe de ai voștri.* NEGRUZZI, S. I 39.

4. Care ține de persoana căreia i se adresează cineva și de grupul din care face parte această persoană; al persoanei căreia i se adresează cineva și al grupului din care aceasta face parte. *Cu prostiile voastre îmi faceți capul călindar.* SADOVEANU, M. C. 201. *Cu străjuirea voastră era vai de pielea noastră!* CREANGĂ, P. 269. *A voastre vieți cu toate sînt ca undele ce curg.* EMINESCU, O. I 157. ✦ (Pronominal, n. pl.) Treburi, ocupații. *Pe urmă, după ce trecea colțul, vă vedeați mai departe de ale voastre.* PAS, Z. I 60.

5. (Formează termeni de reverență cu substantivul anterior) *Luminarea-voastră, De cînd cu păcatul cel de «Ad-hoc» n-am mai avut zi bună cu megieșul meu.* CREANGĂ, A. 158. *Cu ajutorul lui dumnezeu și cu al sfinției-voastre... am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului.* id. P. 227. ✧ (În formule glumețe) *Alta nu mai știu nemica, întunecimea-voastră.* CREANGĂ, P. 145.

6. (După prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care cer genitivul) *Și pe voi contra voastră la luptă ei vă mîn.* EMINESCU, O. I 59.

— Variantă: (Transilv.) **vost, voáștă,** *voști, voaste* (GOGA, P. 10, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 61), adj. pos.

VOT, *voturi,* s. n. Exprimarea opiniei cetățenilor unui stat în legătură cu alegerea reprezentanților în

organele de conducere (v. s u f r a g i u); opinie exprimată de membrii unei adunări constituite, în legătură cu o candidatură, cu o propunere sau o hotărîre; adeziune dată pentru alegerea unui candidat, pentru admiterea unei propuneri etc. *Nu mai are drept de vot de cînd și-a măritat fata.* CARAGIALE, O. I 122. *D-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă?* NEGRUZZI, S. I 223. *Pe aceste dar temeiuri, frați romîni, eu vă cer votul.* ALEXANDRESCU, M. 170. ✧ *Vot de blam* = sancțiune prin care o colectivitate își manifestă (prin vot) dezaprobarea față de o acțiune, o atitudine etc. a unui membru din acea colectivitate.

VOTÁ, *votez*, vb. I. I n t r a n z. A-și exprima prin vot părerea asupra unei candidaturi, a se pronunța cu privire la o propunere făcută într-o adunare constituită. *Ai votat și tu?... — Am votat.* SADOVEANU, P. M. 289. *Să-mi spui d-ta pentru cine votez. Iacă, mai e un sfert de ceas și se închide alegerea... eu... pentru cine votez?* CARAGIALE, T. I 230. ✦ T r a n z. A alege pe cineva prin vot, a da cuiva votul.

VOTÁRE, *votări*, s. f. Acțiunea de a v o t a și rezultatul ei. *În scopul inițierii și pregătirii acestor tineri pentru votare, s-au organizat la Casa alegătorului întîlniri, unde tinerii au ascultat de la vîrstnici povestiri despre alegerile din trecut.* SCÎNTEIA, 1957, nr. 3818. *Dinspre Tunari, unde era secția de votare, se auzeau pînă în strada voastră strigăte.* PAS, Z. I 211.

VOTÁȚIE, *votații*, s. f. (Învechit) Votare. *Pe aceste baze dar, pășind întru alegerea atît a capului emigraților, cît și a membrilor comitetului prin votație, a ieșit rezultatul următor...* GHICA, A. 712.

VÓTCĂ, *votci* și *votce*, s. f. (Și în forma *vutcă*) Rachiu foarte tare făcut din cereale sau din fructe. *Crească în bărdacă aburită votca.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 16/4. *Mă duse în camera cu merinde unde ședeau grămădite pe polițe... sticle de vutci și vișnapuri și cîte și mai cîte.* GANE, N. II 175. *Cristaluri pline de vinuri și de vutce.* ALECSANDRI, P. III 384. *Boierii așazați pe covoare bea vutcă.* RUSSO, S. 19.
— Variante: **vútcă, vódcă** (CONTEMPORANUL, VI 43) s.f.

VOTÍV, -Ă, *votivi, -e*, adj. (Mai ales despre inscripții) Care exprimă o făgăduială solemnă (față de divinitate); hărăzit, închinat divinității. *Arcul lui Traian... pe frontispiciu n-avea nici o inscripțiune votivă.* ODOBESCU, S. III 73.

VOTRÍ. *votresc*, vb. IV. T r a n z. (Regional) A peti. *Cînd o cer* [pe fată] *spun că o pețesc, o stărostesc, o votresc.* MARIAN, NU. 97.

VOTRÍE, *votrii*, s. f. (Învechit) Îndeletnicire de votru (2), faptă a votrului. *De acolea să nasc fapte rele, Tîlhăria, furtul, votria, Înșelarea.* BUDAI-DELEANU, Ț. 222.

VÓTRU, VOÁTRĂ, *votri, voatre*, s. m. și f. 1. (Regional) Persoană care mijlocește o căsătorie. *O cunoscu îndată că era voatra care votrise pe Chiva.* MARIAN, NU. 97.

2. (Învechit) Codoș, proxenet. *Acum mi se poruncește să fiu codoș și pezevenghi, adică votru.* ODOBESCU, S. I 276.

VÓTUM s. n. (Latinism rar) Vot. *Păgînii umblau roată, roată pe lîngă casele creștinilor, cerîndu-le votumul* [pentru alegerea împăratului lor]. MARIAN, INS. 498.

VOZGLÁS, *vozglasuri*, s. n. Pasaj final al unei ectenii, cîntat de preot cu glas tare. *Protopopul... întona cu glas tare acest vozglas.* La TDRG.

VOZGLAȘÉNIE, *vozglașenii*, s. f. Vozglas. (Atestat în forma *vosgleșenie*) *Să-l pomenească... la toate vosgleșeniile în biserică.* ODOBESCU, S. I 416.
— Variantă: **vosgleșénie** s. f.

VOZÍ. *vozăsc*, vb. IV. T r a n z. (Regional) A aduna mult la un loc, a îngrămădi.

VRÁBIE. *vrăbii*, s. f. Pasăre mică cu penele de culoare brună împestrițate cu negru pe spate, cu pîntecele acoperit cu puf cenușiu, cu ciocul scurt, conic; trăiește pe lîngă locuințele oamenilor și se hrănește cu semințe, viermi, insecte etc. (*Passer domesticus*). *Văd două mustăți cît două vrăbii.* SADOVEANU, O. I 461. *Într-o clipă, alarmate, Ies din șanțuri vrăbiile, Pașura pe lac se zbate Legănîndu-și săbiile.* TOPÎRCEANU, P. 151. *Mii de vrăbii deșteptate Ciripesc și se alungă pe girezi netrierate.* ALECSANDRI, P. A. 127. ✧ E x p r. **A avea minte de vrabie,** se spune despre o persoană lipsită de judecată. *Ești cărunt, Lupule, și ai minte de vrabie.* REBREANU, R. I 143. **Vrabia mălai visează** v. m ă l a i. **Și vrabia-i tot pui dar numai dracul știe de cînd îi,** se spune despre o persoană în vîrstă care pare tînără. ✧ F i g. *Un bătrîn... cu vrăbiile mustății cărunte bătăioase, ți strigă lui Tudor cu o gură plină de dinți.* CAMIL PETRESCU, O. II 260.

VRAC, *vracuri*, s. n. Nume dat anumitor materiale pulverulente, granulare sau în bucăți, depozitate (sau transportate) neambalate.

VRÁCE s. f. (Învechit) Vrăciță. *Rugă... pe acea măiastră sau vrace ca să ți spuie cine a fost bărbatul coconiței Amina.* GORJAN, H. I 161.

VRACI. *vraci*, s. m. (Învechit și popular) 1. Medic, doctor; tămăduitor. *Vraciul ți dădu bune nădejdi și, după mai multe zile de muncă, puse pe băiat pe picioare cu zile, încă slab, dar vindecat de boala ce-i pricinuise întristarea și oboseala.* POPESCU, B. III 15. *Vremea va potoli necunoscuta ei patimă, mai bine decît leacurile vracilor.* ODOBESCU, S. I 138. *Din boală vraciul te scoate, Iară din urît nu poate.* ALECSANDRI, P. P. 307.

2. Vrăjitor. *Veniți, vraci și vrăjitoare, puișorul să-mi treziți!* EFTIMIU, Î. 122. *A îmblat pe la vraci și filozofi, ca să le caute la stele și să le ghicească dacă or să facă copii.* ISPIRESCU, L. 1.

VRAF, *vrafuri*, s. n. (Și în forma *vrav*; folosit mai ales la sg.) 1. Teanc. *Noi telegrame, un vraf întreg, ziare, bilete, îi veneau mereu.* AGÎRBICEANU, S. P. 142. *Plutonierul, om vechi, cu multă experiență, întinse un vraf de hîrtii pe masă, vorbind cu glas domol și blajin.* BART, S. M. 78. *Într-una din zile... le-a luat cu vravul și le-a vîndut.* CREANGĂ, A. 142.

2. Grămadă, morman. V. s t i v ă. *Aruncă pe cărbunii din vatră un vraf de uscături.* GALACTION, O. I 148. *Grîul a rămas vrav în mijloc, ca ales pe masă.* RETEGANUL, P. IV 77. *Chiar atunci avea un vrav de paseri dinainte și ospăta dintr-însele cu lăcomie.* CREANGĂ, P. 245.
— Variantă: **vrav** s. n.

VRÁIȘTE s. f. Voie nestingherită, libertate (care duce la dezordine); neorînduială, harababură. *Nu intră cine poftește; la poartă nu-i vraiște ca înainte vreme.* SADOVEANU, F.J. 14. *Mai demult... grînele se treierau cu caii slobozi, în vraiște.* PAMFILE, A. R. 204. *Se duse în grădină să nu mai audă zgomot, să nu mai vadă vraiștea din casă.* VLAHUȚĂ, la CADE. ✦ (Adverbial) În dezordine, în neorînduială; fără stăpîn, în voia soartei. *De ce să nu mă întorc?... I-auzi vorbă! O să-mi las eu averea vraiște?* REBREANU, R. II 68. *O încăpere rămasă vraiște, cu ușile trîntite de vînt.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 120. *Lîngă soba care-i mai totdeauna rece, sînt aruncate vraiște toale vechi.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ (Adjectival invar., despre uși, ferestre) Larg deschis, dat în lături. *În salon era tăcere. Ușile erau vraiște.* DUMITRIU, N. 52. *Duhneala țuicii din pivnițile cu obloane vraiște.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Poți dormi în liniște, cu ușile și ferestrele vraiște.* BART, E. 326. *Văz*

lumină la ferestrele din dos... și ferestrele vraiște. CARAGIALE, T. I 106.

— Pronunțat: *vra-iș-*.

VRĂJĂ, *vrăji,* s. f. **1.** (În basme și în superstiții) Acțiunea de a vrăji și rezultatul ei; transformare miraculoasă a lucrurilor; mijloace magice întrebuințate pentru aceasta; farmec, vrăjitorie. *Și ca-ntr-o vrajă fusul se-nvîrte și suspină.* IOSIF, PATR. 12. *Intrăm într-o pădure mare și frumoasă... Ne adîncim în ea ca într-o lume tăinuită plină de vrăji.* VLAHUȚĂ, O. A. 412. ◇ Expr. **A face vrăji** = a folosi mijloace magice pentru a influența și a răsturna ordinea firească a lucrurilor. ✦ Descîntec. *Într-o vrajă de dragoste mai mare, rugăciunea... este următoarea.* PAMFILE, CER. 185. *Iată acum și o vrajă: Eu, focule, te-nvălesc Dară tu... te fă laur, Balaur.* MARIAN, NU. 24. ◇ Fig. *Cînd torsul s-aude l-al vrăjilor caier, Argint e pe ape și aur în aer.* EMINESCU, O. I 37.

2. Atmosferă de încîntare, de farmec. *Făt-Frumos ți-ar spune lucruri mai frumoase, mai ușoare. Vorba lui ar fi mai dulce... el ar ști să te-nfășoare Într-o vrajă de visare, într-un cînt adormitor!* EFTIMIU, Î. 44. *Cîteva clipe ne-am oprit din lucru tresărind în vraja dangătelor care înfiorau liniștea solemnă a golfului.* BART, S. M. 57. *Din adîncimea serii vin vrăji turburătoare — Aș vrea să cînt, să cuget, dar nu mă-ndemn... nu pot.* CERNA, P. 12. ◇ (Poetic) *În pas grăbit, Amurgul adună-n braț de vrajă Mari umbre cari s-alătur Și țin cu noaptea strajă.* COȘBUC, P. II 185. ✦ Calitatea, puterea de a încînta, de a captiva, de a fermeca. *Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă, Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.* EMINESCU, O. I 85. ◇ Loc. adj. (Rar) **În vrajă** = care este vrăjit, care încîntă. *În mijloc de codru-ajunse Lîngă teiul nalt și vechi, Unde-izvorul cel în vrajă Sună dulce în urechi.* EMINESCU, O. I 66.

— Pl. și: *vraje* (COȘBUC, P. I 149, TEODORESCU, P. P. 385).

VRĂJBĂ, *vrajbe,* s. f. Ceartă, neînțelegere, dușmănie, dezbinare. V. vrăjmășie. *Tocmai cînd se mai potoli vrajba, sosi și Pavel Tunsu cu o mutră jalnică de parc-ar fi venit de la un mort.* REBREANU, R. II 41. *Cele răle să se spele, cele bune să s-adune; vrajba dintre noi să piară și neghina din ogoară.* CREANGĂ, A. 60. *Să vedeți voi certe, Lupte, vrajbe-ntre boieri, Pentru scaun și averi!* ALECSANDRI, P. II 107. ◇ Expr. **A băga vrajbă** v. băga (II 3).

— Pl. și: *vrăjbi.* — Variantă: **vrájmă** (ISPIRESCU, U. 2) s. f.

VRÁJMĂ s. f. v. **vrajbă.**

VRÁMIȚĂ s. f. v. **vraniță.**

VRÁNĂ, *vrane,* s. f. **1.** Gaură rotundă sau dreptunghiulară la butoaiele înfundate, făcută pentru a putea introduce sau scoate vinul, murăturile etc. *Spumosul vin cu vuiet pe vrană năbușește.* NEGRUZZI, S. II 201. *Cepul, măre, că scotea, Gura-n vrană că-și punea, Num'o dată că sorbea.* TEODORESCU, P. P. 673.

2. Parte a morii prin care curge făina; piscoaie.

VRÁNIȚĂ, *vraniță,* s. f. (Regional; și în forma *vramiță*) Poartă de scînduri sau de nuiele împletite. *Deschise vranița cu mare băgare de seamă... și vru să iasă în uliță.* REBREANU, I. 118. *Ajunse la vramița oborului părintesc.* SANDU-ALDEA, D. N. 282. *Mai frumoasă era însă vramița.* SLAVICI, N. I 61.

— Variantă: **vrámiță** s. f.

VRAV s. n. v. **vraf.**

VRĂBÉTE, *vrăbeți,* s. m. Vrabie. *Păsăruica astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun, care se îndoapă cu fructe de prin grădini.* ODOBESCU, S. III 32.

VRĂBIÉR, *vrăbieri,* s. m. Persoană care prinde vrăbii; (ironic) vînător prost, care vînează numai vrăbii. *Taci din gură, vrăbierule. Minciuni spui tu, care împuști numai ciocîrlani de pe drumuri.* GANE, N. I 130.

VRĂBIOÁRĂ[1], *vrăbioare,* s. f. Vrăbiuță. *Să mă fac d-o vrăbioară Să-i mănînc din colivioară, Să-i beau vin din năstrăpioară.* TEODORESCU, P. P. 328.

VRĂBIOÁRĂ[2], *vrăbioare,* s. f. Bucată de carne de vită din regiunea rinichilor; friptură preparată din această carne. V. antricot.

VRĂBIÓI, *vrăbioi,* s. m. Bărbățușul vrăbiei; vrabie mai mare. *Ești un feli de vrăbioi închircit.* CREANGĂ, P. 149.

VRĂBIÚȚĂ, *vrăbiuțe,* s. f. Diminutiv al lui vrabie. *Vrăbiuță de pe deal, Zbori degrabă în Ardeal.* ALECSANDRI, P. P. 317.

VRĂCÍȚĂ, *vrăcițe,* s. f. (Învechit și arhaizant) Doctoriță, doftoroaie; vrăjitoare. *Să rogi pe babacul tău, împăratul, ca s-aducă vraci și mai cu samă vrăcițe, să te tămăduiască de asemenea fel de spaime.* SADOVEANU, D. P. 56.

VRĂFUÍ, *vrăfuiesc,* vb. IV. Tranz. (Și în forma *vrăvui*) A arunca claie peste grămadă, a răvăși, a împrăștia. *Toate celelalte lucruri: cărți, primenele, vechituri, le aruncă vrăfuite sub pat și ieși.* VLAHUȚĂ, O. A. 128. *Să-l fi văzut atunci cum își vîra mîna pînă-n coate în bani de argint și de aur, cum îi vrăvuia, cum îi făcea să sune.* GANE, N. III 14. *Zăream pe mese teancuri de cărți, prindeam a le vrăvui și găseam cîte 3-4 de-ale mele.* ȘEZ. XVIII 202.

— Variantă: **vrăvuí** vb. IV.

VRĂJÁR, *vrăjari,* s. m. (Regional) Prăjină, arac. *Răposatul a curățit astă-toamnă zăvoiul, ca să scoată pari și vrăjari și nuiele pentru cîrpirea zăgazurilor.* SLAVICI, V. P. 21.

VRĂJBÍT, -Ă, *vrăjbiți, -te,* adj. (Învechit) Învrăjbit; certat; dușmănos. *Văzui dă dăparte O grămadă dă oameni vrăjbiți Aducînd unul altuie moarte.* BUDAI-DELEANU, Ț. 328.

VRĂJÍ, *vrăjesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (În basme și în superstiții) A face vrăji pentru a obține transformarea miraculoasă a lucrurilor înconjurătoare. V. deseînta. [Orbul] *începu a vrăji cu mînile pe jos, pe iarbă, ca să i se ude de rouă și să deie cu ea la ochi.* RETEGANUL, P. I 25. *Parcă dracul vrăjește, de n-apuc bine a scăpa din una și dau peste alta.* CREANGĂ, P. 234. ◇ (Construit cu un pronume personal în dativ) *La toți deopotrivă el v-a vrăjit de dor.* ALECSANDRI, T. II 85. ◇ Fig. *Vîntul c-o suflare plînsă codrii negri îi pătrunde Și vrăjește lin din frunze și vorbește aiurind.* EMINESCU, O. IV 138. ◇ Tranz. *Nu v-am spus, mă, că-i nebună! Hai în sat, că nc vrăjește!* EFTIMIU, Î. 123. *Le-am luat năfrămuțele ca să te vrăjesc pe tine.* AGÎRBICEANU, S. P. 25. *Spune drept: L-ai descîntat, Cu babe l-ai fermecat, Ori cu vraje l-ai vrăjit?* TEODORESCU, P. P. 623. ✦ (În construcții impersonale cu verbul «a fi») A fi scris de mai înainte, a fi ursit, hotărît. *Vrăjit era că de-l va pierde Norocul ei să piară-n veci.* COȘBUC, P. I 122.

2. Tranz. Fig. A încînta, a fermeca (1). *Mierle strecurau ușoare cîntări de flaut, și ei stăteau acolo, vrăjiți de un cîntec care trebuia să nu se mai sfîrșească.* SADOVEANU, O. IV 78. *Sta pe mal vrăjit de glasul valurilor pe care îl asculta într-una.* BART, S. M. 61. *Era vrăjit de frumusețea drumului care trecea acum pe subt o luncă deasă de sălcii bătrîne.* MIRONESCU; S. A. 135.

VRĂJÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de a vrăji și rezultatul ei; vrajă, farmec. *Doresc chiar astăzi să cerc a lui vrăjire.* ALECSANDRI, T. II 85.

VRĂJÍT, -Ă, *vrăjiți, -te,* adj. **1.** (În basme și în superstiții) Aflat sub puterea unei vrăji; fermecat. *Capitala era necunoscutul miraculos, cetatea miragiilor, vrăjita turbincă, unde fiecare va afla tot ce-i poftește inima.* C. PETRESCU, C. V. 12. *Ajunseră la palatul vrăjit.* ISPIRESCU, L. 241. *Baba... se afundă în adîncul cel vrăjit și necunoscut al lacului.* EMINESCU, N. 24.

2. Fig. Plin de farmec; încîntător, fermecător. *Stă soarele la nămiezi. Peste vrăjitul cuprins domnește o liniște dumnezeiască.* VLAHUȚĂ, O. A. II 144. *Teiul... Un izvor vrăjit ascunde.* EMINESCU, O. I 103.

VRĂJITÓR, -OÁRE, *vrăjitori, -oare,* s. m. și f. (În basme și în superstiții) Persoană care face vrăji, care se ocupă cu vrăjitoria. *Te urmară pașii mei Prin păduri de vrăjitoare, prin palatele cu zmei.* EFTIMIU, Î. 105. *Ca un vrăjitor, tot ce-l încunjura, era rodul propriei lui energii.* ANGHEL, PR. 58. *Bătrîna Canidie, vestita vrăjitoare, I-a spus ca să se ude în șepte nopți pe trup Cu sînge de năpîrcă.* ALECSANDRI, T. II 201. ◇ (Adjectival) *Mi-a părut foarte rău că n-am putut afla ce-a făcut Irina, baba vrăjitoare, la groapa Iepii.* SADOVEANU, O. VIII 197. *Cîte mueri vrăjitoare Și babe descîntătoare, Toate vie să-mi descînte.* POP.

VRĂJITOREÁSĂ, *vrăjitorese,* s. f. (În basme și în superstiții) Vrăjitoare.

VRĂJITORÉSC, -EÁSCĂ, *vrăjitorești,* adj. De vrăjitor; al vrăjitorului; care poate vrăji. *Au întîlnit o vrăjitoare ce-și fierbea în drum, cu puterea ei vrăjitorească, oala, fără foc sub ea.* PAMFILE, M. R. I 150. *Se temea să soarbă... socotind a fi o băutură vrăjitorească.* DRĂGHICI, R. 184.

VRĂJITORÍE, *vrăjitorii,* s. f. Faptul de a face vrăji; îndeletnicire a celui care face vrăji; fermecătorie, vrajă. V. magie. *Era o fată de-mpărat mare, care, de mititică, se dedese la știința fermecelor și la meșteșugul vrăjitoriei.* CARAGIALE, O. III 57. *Poate vro fărmecătoare... să mă lege-n turnul negru cu a ei vrăjitorie.* NEGRUZZI, S. II 60.

VRĂJITÚRĂ, *vrăjituri,* s. f. (Popular) Vrăjitorie; vrajă. *Din vrăjitură Și din făcătură Ierbile topite Vis îi vor trimite, Visuri dulci și bune.* COȘBUC, P. II 149. *Va dezlega de vrăjituri pe acea nenorocită fată, omorînd zmeoaica.* RETEGANUL, P. IV 56.

VRĂJMÁȘ[1], *vrăjmași,* s. m. Dușman (**1**). *Vrăjmașii nu sînt oameni, sînt trăsnete, sînt fiare Și sar, aleargă, mușcă, de sînge însetați.* EFTIMIU, Î. 145. *În Ion simțea un vrăjmaș.* REBREANU, I. 57. *Vrăjmașii noștri cei onești ne fac mai mult bine decît amicii fără onoare.* BOLLIAC, O. 258. ✦ (La sg. cu valoare de pl.) Adversar în război, inamic. *Oștenii mergeau spre vrăjmaș pe drumuri care nu se vedeau, ca înspre un țărm necunoscut.* SADOVEANU, O. VI 19. *Țeara-i mică, țeara-i tare Și vrăjmașul spor nu are!* ALECSANDRI, P. III 213.

— Variantă: **vrășmáș** (EFTIMIU, Î. 42, SANDU-ALDEA, U. P. 122, BELDICEANU, P. 92) s. m.

VRĂJMÁȘ[2], **-Ă,** *vrăjmași, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Învrăjbit, dușmănos. *De atunci țara se împărți în două tabere vrăjmașe.* BĂLCESCU, O. I 255. *Nu-s la inimă pizmaș, Ci pe Macovei vrăjmaș.* TEODORESCU, P. P. 596. ✦ (Despre locuri, împrejurări, vreme etc.) Primejdios; potrivnic. *Nu-mi pare cuminte să înnoptăm în asemenea locuri vrăjmașe.* C. PETRESCU, A. 308. *Cu nevoile noastre am întîrziat... sania rea, boii slabi, vremea vrăjmașă.* MIRONESCU, S. A. 36. *Pe aici vremea e tot vrăjmașă: de două zile ne bate o furtună grozavă.* CARAGIALE, O. VII 19.

2. Rău, cîinos, hain, crud. *Mult ești tînăr și gingaș, La inimă om vrăjmaș.* BIBICESCU, P. P. 337. *De n-ai fi tu om pizmaș Și la inimă vrăjmaș.* ALECSANDRI, P. P. 42.

3. Strașnic, cumplit, grozav. *Ploaie, zăpadă, măzărică și vînt vrăjmaș, de nu mai știe vita cum să se-ntoarcă să poată răsufla.* CARAGIALE, la CADE. *După o bătălie vrăjmașă de două ceasuri, elefantul omorî un cap al balaurului.* GORJAN, H. II 25. ◇ (Adverbial) *Vrăjmaș suflă pe cîmp vîntul ăsta înghețat.* V. ROM. noiembrie 1953, 155. *Și-n detunătura puștilor căzu trăsnit, grămadă, cornistul care, singur-singurel, mai rămăsese în picioare sunînd vrăjmaș atacul.* MIRONESCU, S. A. 30.

— Variantă: **vrășmáș, -ă** (RETEGANUL, P. I 40, ȘEZ. II 17) adj.

VRĂJMĂȘÉSC, -EÁSCĂ, *vrăjmășești,* adj. Al vrăjmașului, vrăjmaș, dușman. *Vom urma domnului nostru oriunde ne va duce și oriunde ne va porunci să mergem, pentru mîntuirea țării... de bîntuielile vrăjmășești.* ISPIRESCU, M. V. 13. *Fieru vrăjmășesc curmară vința tuturor ai mei.* CONACHI, P. 256.

VRĂJMĂȘÉȘTE adv. Cu vrăjmășie; ca un vrăjmaș; dușmănește, dușmănos. *Mulțime de turci zării deodată Venindu-mi asupră vrăjmășește.* BUDAI-DELEANU, la CADE.

VRĂJMĂȘÍ, *vrăjmășesc,* vb. IV. Tranz. A dușmăni. *Toți mă vrăjmășeau și voiau să-mi surpe drepturile.* GANE, la CADE. ◇ Refl. reciproc. *Pînă atunci n-o să vedem alta decît două-trei partide politice vrăjmășindu-se între dînsele.* GHICA, la CADE.

VRĂJMĂȘÍE, *vrăjmășii,* s. f. Dușmănie, ură. *Ochii-i luceau trădînd vrăjmășie crîncenă.* VORNIC, P. 85. *În vremea de care vorbim, vrăjmășia ajunsese foarte departe.* SADOVEANU, O. VIII 224. *Vrăjmășia lor e groaznică... vor să-și răpească una de la alta pămînt.* ISPIRESCU, L. 5.

VRĂJMĂȘÓS, -OÁSĂ, *vrăjmășoși, -oase,* adj. (Rar) Dușmănos; plin de ură, pizmaș. *Frate-său ăsta mai mare era și el bogat... dar zgîrcit și vrăjmășos nevoie mare și mai ales vrăjmășos, de cînd auzise de îmbogățirea lui frate-său.* PAMFILE, M. R. I 98.

VRĂȘMÁȘ[1] s. m. v. **vrăjmaș**[1].

VRĂȘMÁȘ[2], **-Ă** adj. v. **vrăjmaș**[2].

VRĂVUÍ vb. IV v. **vrăiui.**

VREA, *vreau,* vb. II. Tranz. **I.** (Folosit și absolut; în concurență cu **voi**, la unele persoane și timpuri înlocuit de acesta; urmat de o completivă dreaptă cu verbul la conjunctiv sau, mai rar, de un infinitiv)

1. A fi hotărît, a fi decis să...; a avea de gînd să..., a intenționa; a voi. *Însă dacă vrei și vrei numaidecît să te duci, eu nu te opresc.* CREANGĂ, P. 193. *Floricică dintr-o mie, Pusu-și-o mîndra mînie, De dor nu vrea să mai știe.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 164. *Stăi, mîndruța mea, Nu te spăria, Că vrem să glumim Și să te zidim.* ALECSANDRI, P. P. 190. *Vodă vrea și Hîncu ba,* se spune cînd două persoane care au interese comune sînt în dezacord în ce privește calea de urmat pentru îndeplinirea unei acțiuni. ◇ Expr. **Vrea** (sau **va**) **să zică** = **a)** înseamnă, are semnificația de... *Eu știu ce vra să zică durerea de inimă.* CREANGĂ, P. 172. *Avea ochi albaștri, ceea ce vra să zică mult.* EMINESCU, N. 86. *Refluxul vra să zică cînd să umflă apa.* DRĂGHICI, R. 43; **b)** (cu valoare de conjuncție) așadar, deci. *Va să zică nu poți!* **Ce vrea** (sau **va**) **să zică asta** (sau, mai rar, **aceea**)? = ce înseamnă, ce rost are? *Ce va să zică aceea să plătesc?* ISPIRESCU, L. 138. (Impersonal, rar) **Cum** (sau **ce**) **va vrea** = orice. *Întîmplă-se ce va vrea, Eu de badea voi tăcea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 55. ✦ Intranz. A avea voință neclintită, a stărui într-o acțiune. *Eu știu să vreau.*

2. A pretinde, a cere; a aștepta (de la cineva ceva). *Eu vreau să-mi dai copilul zburdalnic, pe Arald.* EMINESCU, O. I 91. ◇ (La pers. 2 sg., precedat de pron. interog. «ce», alcătuiește o formulă expletivă) *Sînt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferințele ce am tras...*

mi-au stricat inima. NEGRUZZI, S. I 47. ◇ (În tranzacţii comerciale, subînţelegîndu-se complementul «bani») *Cît vrei pe hainele astea?*

3. (Folosit şi absolut) A dori, a pofti; a-i plăcea ceva sau cineva. *Vreau o stofă bună.* ◇ (Complementul indică o persoană, subînţelegîndu-se calitatea ei de soţ sau de soţie) *Să-mi spui o dată, Să mă-ntrebi: Mă vrei tu, fată? Şi plîngeam de supărată.* COŞBUC, P. I 51. *Cu toate la picioare-ţi eu le puneam în vază, Dar nu-l mai vrei pe Arald, căci nu mai vrei nimică.* EMINESCU, O. I 92. ◇ (În proverbe) *Îi sătul de dulce, vrea şi amar cîteodată,* se spune despre cel ce s-a săturat de bine. *Vrea să fie şi grîul scump şi făina ieftină,* se spune despre cel care cere lucruri peste putinţă. *Vrea să fie şi cu varza unsă şi cu slănina în pod,* se spune despre cel care urmăreşte profituri cît mai multe. ◇ Expr. **Cît vrei** = peste măsură. *De-mbunătăţiri rele cît vrei sîntem sătui.* ALEXANDRESCU, P. 79. **Vrei, nu vrei** = de voie, de nevoie; fie că doreşti, fie că nu doreşti. *Vrei, nu vrei, bea Grigore aghiazmă,* se spune despre cel care trebuie să îndeplinească ceva împotriva dorinţei sale. **Vrînd-nevrînd** = mai mult de silă decît de bunăvoie; de voie, de nevoie; datorită împrejurărilor. *Cu multe sănii De pe coastă vin ţipînd Şi se-mping şi sar rîzînd: Prin zăpadă fac mătănii Vrînd-nevrînd.* COŞBUC, P. I 224. *Dorea ca vrînd-nevrînd să împlinească slujba ce şi-o luase asupră.* ISPIRESCU, L. 17. *Acum, vrînd-nevrînd, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie.* CREANGĂ, P. 212. **A face tot ce vrea din** (sau **cu**) **cineva** = a avea mare influenţă asupra cuiva. ✦ Refl. A dori să devină sau să fie (ceva ori cineva). *E un băiat ciudat vînzătorul de cutii şi tăbliţe, de bureţi şi creioane. care s-ar vrea şi vînzător de cărţi într-un tîrg.* STANCU, D. 381. *În nesaţiul cosmic al adolescenţei, fiecare s-a vrut mai bun.* C. PETRESCU, C. V. 251.

4. A consimţi, a primi, a se învoi, a fi de acord. *Tată, zise atunci feciorul cel mijlociu, să mă duc eu, dacă vrei.* CREANGĂ, P. 187. *Neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire!* EMINESCU, O. I 134. *Asta mie mi-o plăcut, Numai maică-sa n-o vrut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366.

5. (În personificări; despre obiecte, mai ales în forma negativă) A (nu) putea, a (nu) fi în stare. *Focul nu vrea să ardă.* ▭ *Stăi puţin cu carul... — Eu aş sta, dar nu prea vrea el să steie.* CREANGĂ, P. 40.

6. (Învechit şi popular) A fi pe cale să... (ori de a...) *Cînd vru să moară îşi chemă feciorii.* POP.

II. (Ca verb auxiliar; formele de prez. ind. servesc la formarea viitorului) *Cel din urmă voi veni la masă Chiar de n-ar mai fi pe ea pahare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 525, 1/6. *Pînă a doua zi... simţeam că voi înnebuni.* CAMIL PETRESCU, U. N. 154. *De-a pururea aproape vei fi de sînul meu... Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu.* EMINESCU, O. I 129. ◇ (Arhaizant şi poetic, formele auxiliarului urmează după infinitiv) *Adormi-vom, troieni-va Teiul floarea-i peste noi, Şi prin somn auzi-vom bucium De la stînele de oi.* EMINESCU, O. I 101. ◇ (Arhaizant şi popular, forma de pers. 3 sg. se substituie tuturor persoanelor sg. şi pl. pentru formarea viitorului cu conj. prez. al verbelor de conjugat) *Cuvine-se hirotonirea Cu harul ceriurilor, ţie, Drept vestitorule apostol Al unei vremi ce va să vie.* GOGA, P. 25. ◇ Expr. **Va să fiu** (**să fii** etc.) = trebuie să fiu (să fii etc.). *Ca să fii avocat iscusit şi căutat, va să fii şiret, pişicher, chiţibuşar.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 43.

— Forme gramaticale: perf. s. *vrui,* part. *vrut.* — Prez. ind. (I) şi: (regional) *vrau, vreu,* pers. 3 sg. (în expr.) şi: *va,* (II) *voi* (popular *oi*), *vei* (popular *ăi, ei, îi, i, oi*), *va* (popular *o, a*), *vom* (popular *om*), *veţi* (popular *ăţi, eţi, oţi*), *vor* (popular *or*). — Variantă: (nerecomandabil) **vroi** (ALECSANDRI, T. II 95) vb. IV.

VREASC, *vreascuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Ramură sau creangă subţire, uscată, desprinsă de copac (cu care se aprinde focul). V. gătej. *Aprindeaţi focuri de vreascuri, stăteaţi la poveşti în lumina rumână, pe cînd piedicile cailor sunau sec în tăcerea cîmpiilor.* SADOVEANU, O. VI 50. *La gardul cu vreascurile rupte... m-am oprit cu răsuflarea tăiată.* C. PETRESCU, S. 11. *Pe vatra veche ard Pocnind din vreme-n vreme Trei vreascuri rupte dintr-un gard.* COŞBUC, P. I 191.

— Variantă: (rar) **vréscur** (EMINESCU, L. P. 131) s. n.

VRÉCIE s. f. (Regional; cu sens colectiv) Resturi de materii grase şi de leşie, rămase pe fundul vasului în care s-a fiert săpun. *Săpunul se încheagă sus, iar dedesubt se lasă vrecia.* PAMFILE, I. C. 61.

VRÉDNIC, -Ă, *vrednici, -e,* adj. **1.** (Mai ales despre persoane) Harnic, iute, cu spor, cu rost la treabă. *Cunoşteam pe bătrîn; era un muncitor vrednic, săpător de pămînt, cu cei doi feciori ai lui.* SADOVEANU, O. VI 366. *Îl aştepta o femeie vrednică, voinică, doi copii voioi şi o gospodărie de frunte.* C. PETRESCU, S. 174. *Vrednică-i neveasta mea.* TEODORESCU, P. P. 272. ✦ Capabil, destoinic. *Crezi că te-aş fi ales de discipul al meu, de nu te ştiam vrednic şi adînc?* EMINESCU, N. 54. *Ei sînt arcaşii vrednici ai lui Ştefan domn cel mare, Ce-şi găteşte-acum săgeata s-o izbească-n depărtare.* ALECSANDRI, P. A. 45. *Grigorie Ghica-vv. nu era lipsit de oarecare calităţi bune şi în cele dintîi vremi se arăta un domn vrednic.* BĂLCESCU, O. I 101. ◇ (Adverbial) *Astăzi v-aţi purtat vrednic, zise cu glas moale şi repezit Tomşa.* SADOVEANU, O. VII 17. *Miron... l-a lăudat că s-a purtat vrednic la oştire.* REBREANU, R. I 160. *Îi plăcu... ce vrednic şi ce mîndru se pricepea Abu-Hasan să-i ţină locul.* CARAGIALE, O. III 70. ✦ (Urmat de un conjunctiv sau de un infinitiv) Care este în stare, care posedă însuşirile necesare pentru a săvîrşi ceva. *Precum ai băgat de seamă, soţul meu e bătrîn. Om bun şi milostiv, dar nu-i vrednic a ţinea nevastă tînără.* SADOVEANU, D. P. 122. *Să nu ne mai întrebăm cîţi din gazetarii noştri sînt... prin ştiinţa lor vrednici a face meseria de care s-au apucat.* CARAGIALE, O. III 217. *Oi fi eu vrednic să trag un car, mai ales dacă merge singur.* CREANGĂ, P. 40.

2. Care este demn de..., care merită să..., căruia i se cuvine de drept ceva. *Sînt cîteva clipe de extaz general vrednice de admirat.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 22. *Locurile care înconjură satul nostru încă-s vrednice de amintire.* CREANGĂ, A. 71. *Oameni vrednici ca să şazăi în zidirea sfintei Golii.* EMINESCU, O. I 150. ◇ Expr. (Regional, despre obiecte) **A fi vrednic** = a valora, a preţui. *Moşule, ce gîndeşti că ar fi vrednic plugul acest de aur?* RETEGANUL, P. IV 29. *Toate îă un loc vor fi doară vrednice vro zece zloţi buni.* La TDRG. ✦ Care se cuvine, care e pe măsura cuiva, care e potrivit cu... *Nu-i vrednic pentru tine să omori voinici ca mine!* ALECSANDRI, T. II 18.

VREDNICÍ vb. IV v. **învrednici.**

VREDNICÍE, (2) *vrednicii,* s. f. **1.** Calitatea de a fi vrednic; hărnicie, îndeminare (la lucru). *Era o mîndreţă de om, vestit pe toată valea. Similei de cinste şi de vrednicie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 13. *Se dusese veste în lume de vrednicia ei.* ISPIRESCU, L. 347. *Mă uit la acea fată... Cîtă vrednicie are la lucru.* ŞEZ. I 262. ✦ Capacitate, pricepere, destoinicie. *Cei doi tovarăşi înţeleseră lămurit că leahul doreşte să le arate vrednicia eretelui.* SADOVEANU, O. VII 82. *Bunul părinte... atribuind ştiinţa mea la vrednicia învăţătorului, porunci să cumpere cinci coţi postav... pre care îl trimise dascălului.* NEGRUZZI, S. I 11.

2. Faptă de merit, acţiune demnă de răsplată. *Mama... m-a lăudat de vrednicia ce făcusem.* CREANGĂ, A. 61. ✦ Iscusinţă în luptă, în războaie; vitejie. *Noi n-am uitat, căpitane Tudore, vrednicia ta şi am credinţă că la nevoie vei şti să-ţi pui pieptul iar.* SADOVEANU, O. VII 109. *Ostaşi!... sînt mulţămit de voi!... V-aţi purtat cu vrednicie la luptă!* ALECSANDRI, T. II 15.

3. Cinste. *Cununia însă vom face-o tocmai după crăciun ca să ne putem înfățișa cu vrednicie.* REBREANU, R. I 31. ✦ (Învechit și arhaizant) Demnitate (2). *Rădicarea cneazului Cerchescoi la vrednicia de mare canțelar... făcu pre Cantemir a se lăsa.* NEGRUZZI, S. II 152.

VREDNICÍȚĂ adj. f. (Popular) Diminutiv al lui vrednică. *Crîșmăriță vredniciță, Să dai vin, nu chisăliță.* ȘEZ. XX 8.

VREJ, *vrejuri,* s. n., și *vreji,* s. m. Tulpină a unor plante agățătoare sau tîrîtoare (v. curpen); p. ext. lăstar. *Îngenunchea fiecare lîngă harbuzul ochit, rupîndu-l din vrej.* CAMILAR, N. I 410. *O fetiță... îmi reamintea vrejurile spelbe și lungi de țelină crescute în nisip, la întuneric.* M. I. CARAGIALE, C. 135. [Iorgovan] *cu mustăți-n multe părți Ca vrejul de castraveți.* TEODORESCU, P. P. 558. ✧ Fig. *Neamul nostru nu-și încolăcește vrejii Pe tulpinele de sălcii.* EFTIMIU, Î. 17.

VRÉME, *vremuri* și *vremi,* s. f. (În concurență cu timp) **I. 1.** Timp (I 1). *Clopotul din turn cînd geme, Cheamă vreme, 'ngroapă vreme.* LESNEA, I. 10. *Cu valul vremilor ce curg Atîtea cîntece s-au dus, Și valul vremilor ce curg Atîtea cîntece-a răpus.* GOGA, P. 22. *Unde-ajunge nu-i hotar, Nici ochi spre a cunoaște Și vremea-ncearcă în zadar Din goluri a se naște.* EMINESCU, O. I 176. ✧ Expr. **N-a intrat vremea-n sac** v. intra (II 2).

2. Durată limitată între două întîmplări, evenimente etc. sau măsurată în ore, zile etc.; interval, perioadă, răstimp. *Au stat multă vreme în ploaie.* DUMITRIU, N. 155. *Mai era vreme pînă la ziuă.* SADOVEANU, O. I 501. *De atîta vreme, de cînd nu ne-ai mai dat obraz.* ALECSANDRI, T. I 41. ✧ Loc. adv. **Cu vremea** (sau, învechit, **cu vreme**) = după un timp oarecare, cîndva, odată și odată, cu timpul. *Binele pe om îl scapă Cu vremea de foc și apă.* PANN, la CADE. *Cu vreme putea să-i aducă prilej de folos.* DRĂGHICI, R. 143. **Din vreme** = mai înainte, înainte de a fi prea tîrziu, de timpuriu. *Pe lîngă crucea din răspîntie scîrțîie roatele căruțelor ce pleacă din vreme, să nu le ajungă zăduful pe drum.* CARAGIALE, O. I 320. **De cu bună vreme** v. bun[4] (VI 4). **Din vreme în vreme** = din cînd în cînd, uneori, la intervale; din timp în timp. *Din vreme în vreme birja dădea într-un hop.* SADOVEANU, O. IV 7. *Cînd amintirile-n trecut Încearcă să mă cheme, Pe drumul lung și cunoscut Mai trec din vreme-n vreme.* EMINESCU, O. I 186. *Din vreme-n vreme numai, lungi șiruri de cucoare Sub bolta albăstrie zbor tainic, călătoare.* ALECSANDRI, O. 190. **Înainte vreme** v. înainte (II 1). ✧ Loc. conj. **În vreme ce** (sau, învechit, **în vreme cînd**) = în timpul în care, pe cînd, pe de altă parte. *Ștefan Văcărescu era spătar mare, în vreme ce fiul său... servea ca ispravnic.* ODOBESCU, S. I 261. *Tu dormi, în vreme cînd toți ciialalți varsă sudori de moarte muncind.* DRĂGHICI, R. 10. ✧ Expr. **O vreme** = o bucată de timp, un timp. *Se mai auzi o vreme murmurul greu de glasuri.* DUMITRIU, N. 57. *Forțele vii ale unui neam pot fi stînjenite o vreme; cînd le vine însă ceasul, înmuguresc și înfloresc cu putere irezistibilă.* SADOVEANU, E. 67. **Toată vremea** = continuu, mereu, fără întrerupere. *Titu Herdelea se simțea de prisos, cum se simțise toată vremea.* REBREANU, R. II 17. *Se ținea de farse toată vremea.* CARAGIALE, O. III 10. **A-și pierde** (**a-și trece** sau **a-și omorî**) **vremea** = a-și irosi timpul fără a face nimic de seamă; a lenevi. **În vremea mea** (**ta, lui** etc.) = în tinerețe, în floarea vîrstei, în plinătatea puterii. *Baba care-o vezi acuma fost-a mîndră-n vremea ei.* EFTIMIU, Î. 92. *Cînd eram în vremea mea Zburam ca o păsărea.* BIBICESCU, P. P. 382. **Acum mi-i** (**ți-i** etc.) **vremea** = aceasta este vîrsta de care trebuie să mă bucur (să te bucuri etc.). *Aveți dreptate, băieți; acum vi-i vremea.* CREANGĂ, A. 97. ✦ Timp disponibil, răgaz. *Pe tătari i-a zdrobit Groza... — Tătarii se vor face la loc... — Să zicem că da, dar le trebuie vreme.* DELAVRANCEA, O. II 244. ✧ Expr. **A avea vreme** v. avea (I 2). **A afla vreme** v. afla (2). ✦ Fig. An. *Ea e-naltă și ușoară... Și de-abia pe la Sîn-Petru Umple optsprăzece vremuri.* COȘBUC, P. I 95.

3. (De obicei cu determinări la genitiv sau introduse prin prep. «de») Timp prielnic pentru desfășurarea unei acțiuni; moment; prilej, ocazie. *Pînă la vremea plecării toți ofițerii trecem pe chei.* BART, S. M. 13. *Nevoia de a se mișca îl făcu să se uite pe ceas: era aproape vremea mesei.* VLĂHUȚĂ, O. A. III 66. *Oameni... care-și prefac sufletul și portul după vreme.* NEGRUZZI, S. I 71. *Prietenul la vreme de nevoie se cunoaște.* ✧ Loc. adv. **Într-o vreme** = la un moment dat, într-o anumită epocă. *Într-o vreme, ia cu arendă moșia Dornești.* CĂLINESCU, E. 19. *Într-o vreme... vînătoarea a făcut popas.* SADOVEANU, D. P. 137. *Cetitul care-ntr-o vreme răsipea a mele gînduri.* CONACHI, P. 104. **La vreme** = la timpul oportun, la momentul potrivit. *Părinții i s-au prăpădit la vreme: ca să nu le mai otrăvească sufletul purtările fiului lor iubit.* SADOVEANU, E. 93. *Pentru ce n-ai pedepsit-o la vreme?* DELAVRANCEA, O. II 234. *Se-nțelege că Niță n-a lipsit a se înființa la vreme.* CARAGIALE, O. II 244. **La vremea asta** = într-un moment (nepotrivit) al zilei sau al anului. *Încotro mergeți dumneavoastră la vremea asta și pe locurile aistea, domnișorule?* HOGAȘ, M. N. 66. **Pînă la o vreme** = pînă la un moment dat. *Pînă la o vreme treburile i-au mers bine.* **La o vreme** = la un moment dat; într-un tîrziu. *Nu știu dacă faci bine... a zis doctorul la o vreme.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 20. **Dintr-o vreme** sau **de la o vreme** (**încoace**) = începînd de la un anumit moment. *Dintr-o vreme Gemea, bătut d-un gînd.* COȘBUC, P. I 100. *De la o vreme încoace... nu știu ce avea.* ISPIRESCU, L. 2. *De la o vreme valea s-a sfîrșit și s-a început un deal.* CREANGĂ, P. 41. ✧ Loc. adj. și adv. **Fără** (**de**) **vreme** (sau **înainte de vreme**) = (care se întîmplă) înainte de termen; prematur. *Boala și mizeria l-au doborît înainte de vreme.* SADOVEANU, E. 83. *Ne-ați venit apoi... Vestejiți fără de vreme.* EMINESCU, O. I 151. *Astă naștere fără vreme cam supără pe tata.* NEGRUZZI, S. I 247. ✧ Loc. conj. **De vreme ce** = din moment ce, deoarece, fiindcă. *El putea mai lesne s-o facă, de vreme ce toți se supuneau la porunca lui.* ISPIRESCU, L. 31. *Trebuie să fie ceva neînțeles de mintea noastră, de vreme ce a făcut lucruri peste puterea omenească.* CREANGĂ, P. 87. *Haide, intrați, de vreme ce ați venit.* NEGRUZZI, S. I 94. ✧ Expr. **A căuta** (sau **a pîndi**) **vreme cu prilej** v. prilej (1). **A i se apropia** (cuiva) **vremea** v. apropia (II 1). **Vremea de apoi** = viața viitoare, judecata din urmă.

4. (Adesea la pl., cu aceeași valoare ca la sg.) Perioadă determinată istoricește; epocă; veac, secol. *Sînt poetul vremilor ce vin.* BENIUC, M. 54. *Îmi aminteam de vremi trecute.* IOSIF, PATR. 76. *Mă bucur nădăjduind că negreșit va veni vreme, întru care patria mea... să sămuiască întocmai cu orașele cele mari ce am văzut.* GOLESCU, Î. 148. ✧ Expr. **În negura vremii** = în trecutul îndepărtat. *Aici a fost odată... scaunul vestiților bani ai Severinului, a căror obîrșie se pierde în negurile vremii.* VLAHUȚĂ, R. P. 8. ✧ (Cu determinări la genitiv sau introduse prin prep. «de») *Vremea mișcărilor naționale s-a trecut și a venit vremea luptelor de clasă.* IONESCU-RION, C. 29. *Vremile... de răzbunare au trecut.* RUSSO, O. 67. ✧ Loc. adv. **Pe vremea aceea** (**pe acea vreme** sau **în acele vremuri**) = pe atunci. *Pe vremea aceea stăpînea în Crîngu un boier mare.* MIRONESCU, S. A. 87. *Pe vremea aceea era bine să fii harabagiu în Tîrgul-Neamțului.* CREANGĂ, P. 109. **În vremea aceea** = în acel timp, pe cînd... *Dar ce făcuse oare în vremea aceea Ileana împărăteasa?* EMINESCU, N. 27. **Pe vremuri** = odinioară, cîndva, în trecut. *Dar nici mînia lui nu era ca pe vremuri.* DUMITRIU, P. F. 66. *Aici locuia pe vremuri, demult, tare demult, un bun prieten.* STANCU, U.R.S.S. 87. *Pe vremuri, cît a fost profesor de limba greacă, n-a știut altă cale.*

BASSARABESCU, S. N. 14. **Din vremuri** = din timpurile vechi, din străbuni. *Mîine-i anul nou, ştii bine, Şi-obicei din vremuri este Ca-ntr-această zi să fie Sărbătoare.* COŞBUC, P. I 71. **După vremuri** = în cursul veacurilor. *După vremuri mulţi veniră... Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod.* EMINESCU, O. I 147. ✦ (Numai la pl.) Stare de lucruri; împrejurări; timpuri. *Ce vremuri! — Alte vremuri!* DELAVRANCEA, O. II 136. *Am văzut, mînaţi de soartea Vremurilor, bieţi sărmani Alergînd pe la duşmani, Ca să-şi afle moartea.* COŞBUC, P. I 262.

II. Situaţie meteorologică cuprinzînd totalitatea stărilor atmosferice. *După grelele vînturi şi viscoliri vine iar vremea bună, cu soare, cu cer limpede.* SADOVEANU, O. VII 337. *Nu ştii cum vine vremea în pădure; cînd pleci la drum, nu-i rău să te îngrijeşti de toate.* HOGAŞ, M. N. 135. *Şi de-i vremea bună, rea, Mie-mi curge Dunărea.* EMINESCU, O. I 124. ✧ (În formule de salut) *Bună vremea, măi băiete! — Mulţămim, voinic străin.* EMINESCU, O. I 84.

VREMEÁLNIC, -Ă adj. v. **vremelnic.**

VREMÉLNIC, -Ă, *vremelnici, -e,* adj. De scurtă durată, trecător, temporar, provizoriu; instabil; efemer. [Răzeşii] *veneau pentru vechi procese, cu multă îndoială faţă de judecăţile vremelnice.* SADOVEANU, Z. C. 81. *Mă uitam în toate părţile ca să fac mai de aproape cunoştinţă cu locul hărăzit mie de întîmplare pentru vremelnicul meu popas.* HOGAŞ, M. N. 161. [Mihai-Viteazul] *îşi schimbă hotărîrea, orînduind o comisie vremelnică de cîrmuire pentru Moldova.* BĂLCESCU, O. II 286. ✧ (Adverbial) *La ce dar să mai arate şi Anei un vis urît, prin care trec vremelnic?* VLAHUŢĂ, O. A. III 82. *Luna de sub nouri ieşind ca să te vază... vremelnic sta de pază.* BELDICEANU, P. 133. ✦ Care are o viaţă efemeră. (Substantivat; învechit, atestat în forma *vremealnic*) *Să ne vedem ca nişte vremealnici şi muritori pre pămînt.* ŢICHINDEAL, F. 188.

— Variantă: (învechit) **vremeálnic, -ă** adj.

VREMELNICÉSC, -EÁSCĂ, *vremelniceşti,* adj. (Învechit şi arhaizant) Vremelnic. *Pe urmă, deasupra ministerului am făcut, în locul domnitorului, un guvern vremelnicesc.* CAMIL PETRESCU, O. II 322.

VREMELNICÉŞTE adv. (Învechit şi arhaizant) În mod vremelnic. *Că un om poate să fie mai fericit în ţară străină decît în ţara lui, lucrul e foarte cu putinţă, dar vremelniceşte.* D. ZAMFIRESCU, R. 246. *Puterea publică nu era delegată vremelniceşte de popor unor aleşi ai săi.* BĂLCESCU, O. II 15.

VREMELNICÍE s. f. Însuşire a ceea ce este vremelnic, faptul de a fi trecător; existenţă efemeră. *Sub caldarîmul bisericii de din afară de cetate stau... miile de capete cari s-au cucerit în zilele vremelniciei lor acestei sfinte mînăstiri.* GALACTION, O. I 218. *Din nou îi păru că e singurul om... pe care nu-l atinge vremelnicia.* C. PETRESCU, Î. II 146. *Deasupra noastră norii vremelniciei curg.* LESNEA, C. D. 24.

VREMUÍ, pers. 3 *vremuieşte,* vb. IV. **1.** Intranz. A fi vreme urîtă (cu ploaie, ninsoare, viscol). *Binevoiţi de şedeţi la hodină, cît vremuieşte.* SADOVEANU, F. J. 445. *A început de, ieri să vremuiască.* CARAGIALE, O. VII 31.

2. Intrânz. şi (rar) refl. (Despre vreme) A trece, a se scurge. *Dac-a fi adevărat ce zice lumea că pentru feţi-frumoşi vremea nu vremuieşte, apoi poate c-or fi trăind şi astăzi.* EMINESCU, N. 30. *Te tot aştept şi nu mai vii, şi vremea vremuieşte, şi ziua plecărei mele de aice se apropie.* ALECSANDRI, S. 223. *Iubeşte, mîndro, iubeşte, Că vremea se vremuieşte.* HODOŞ, P. P. 153.

VREMUIÁLĂ, *vremuieli,* s. f. Vreme rea, vremuire (1).

VREMUÍRE, *vremuiri,* s. f. Faptul de a vremui.

1. Vreme rea, cu furtună, cu viscol. *În aşteptarea apropiatei vremuiri, satul întreg se ascunsese în case.* MIHALE, O. 504. *S-auzeau cum cîntă cocoşii, mohorît, a vremuire.* CAMILAR, N. II 303.

2. Trecere, schimbare. *Oamenii din partea ceea a lumii desfac partea lor de păpuşoi... şi gîndesc la vremuirea vremurilor.* CAMILAR, N. I 311.

VREMÚŢĂ, *vremuţe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui vreme (II). *Cînd a fi vremuţa bună, Le-a purta* [florile] *puiu-n cununa.* ŞEZ. I 15.

VREODÁTĂ adv. Mai demult, cîndva; odată. *Mi-am luat îndrăzneala să întreb pe mitropolit în romîneşte dacă a trecut vreodată prin ţara noastră.* GALACTION, O. I 91. ✦ În viitor, după un timp nedeterminat, la un moment dat. *Poate vreodată să fie şi el sprijin pentru iştialalţi.* CREANGĂ, A. 120. *Mai suna-vei, dulce corn, Pentru mine vreodată?* EMINESCU, O. I 206.

VREODINIOÁRĂ adv. (Învechit) Vreodată, cîndva, mai demult, odată. *Dacă aceasta a fost vreodinioară frumoasă... trebuie să fi fost foarte de mult de atunci.* GANE, N. II 16. *Plînsu-s-au vreodinioară* [şchiopii] *Că sînt lipsiţi de păşirea slobodă şi uşoară?* CONACHI, P. 287.

VRÉRE, *vreri,* s. f. (În concurenţă cu voinţă) Faptul de a vrea.

1. Voinţă (1). *Nu-ţi este puterea cît îţi este vrerea.*

2. Hotărîre, decizie, voinţă (2). *Noi suim mai sus, mereu suim, Ni-i braţul, vrerea, pasul neînfrînt.* BENIUC, M. 40. *Au avut greşeală că s-au pus de-a curmezişul vrerii tale.* GALACTION, O. I 252. *Asta mi-e vrerea.* COŞBUC, AE. 17.

3. Dorinţă; poftă, plăcere. *Lăsaţi pe mine, că toate le întocmesc eu după vrerea voastră.* ISPIRESCU, L. 78. *Fiecine, cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi.* EMINESCU, O. I 79. *În plin să-ţi meargă vrerile tale, Precum tu, dragă, ne ieşi cu plin.* ALECSANDRI, P. III 45.

4. Intenţie, scop. *Azi vînzolim alte vreri, alte pregete.* DEŞLIU, G. 9. ✧ Loc. adv. **Fără (de) vrere** = involuntar. *Fără vrere, praştia ta a lovit un pui de rîndunică.* PAS, Z. I 210.

VRÉSCUR s. n. v. **vreasc.**

VRESCURÉL, *vrescurele,* s. n. Vreasc mic. *Flăcăruia aşaz-o în clădirea de vrescurele de mai înainte pregătite.* SADOVEANU, N. F. 77. *Două lemne odolene, La mijloc un braţ de vrescurele* (Scara). GOROVEI, C. 329.

VREÚN, VREO adj. nehot. (Dă substantivului înaintea căruia stă un înţeles mai nedeterminat decît articolul nehotărît «un», «o») Careva, oarecare. *Au împlinit cincizeci de ani şi tot mai aşteaptă vreun nebun să le peţească.* REBREANU, I. 89. *Domnul Mache şade la o masă în berărie şi aşteaptă să pice vreun amic.* CARAGIALE, O. II 124. *Doar te-a împinge păcatul să clinteşti vreo piatră din locul său.* CREANGĂ, P. 219. ✦ Aproximativ; unul sau una. *Peste vreo lună veni altă carte poştală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 29. *Învîrtita ţine de vreun ceas.* REBREANU, I. 12. ✧ (La f. sg., cu valoare adverbială, înaintea unui numeral sau a adj. nehot. «cîtva», indică o aproximaţie numerică sau o cantitate nedefinită) *Ministrul... îi cerea colonelului să-i mai dea încă vreo cîteva pichete de pază.* CAMIL PETRESCU, O. II 487. *Aceasta se întîmplase cu vreo zece ani în urmă.* C. PETRESCU, C. V. 142. *Ocoli de vreo două-trei ori, cercetînd fiecare cameră.* ISPIRESCU, L. 10. ✧ Expr. **Vreo doi** (sau **două**) = cîţiva (sau cîteva). *Credincioşi îi rămăsese vreo doi.* MACEDONSKI, O. I 100. *Se suie iute în pod şi scoboară de acolo... vreo două dimerlii de păsat.* CREANGĂ, P. 5.

— Variantă: **vrun, vro** adj. nehot.

VREÚNUL, -ÚNA, *vreunii, -ele,* pron. nehot. Un oarecare, cineva, oarecine; (înaintea unui atribut partitiv introdus prin prep. «de», «din», «dintre»,

«între» etc.) careva. *Vreunul mai ţanţoş începe o chiuitură.* REBREANU, I. 12. *Dacă e vreunul ce cîrnte-ntre voi, Vie a combate şi-a muri cu noi.* BOLINTINEANU, O. 10.

VRÍLĂ, *vrile,* s. f. Mişcare de rotaţie a unui avion în jurul unei axe verticale.

VRÍSNIC, -Ă adj. v. **vîrstnic.**

VRÎSTÁ vb. I v. **învîrsta.**

VRÍSTĂ[1] s. f. v. **vîrstă**[1].

VRÍSTĂ[2] s. f. v. **vîrstă**[2].

VROÍ vb. IV v. **voi.**

VROÍNŢĂ s. f. v. **voinţă.**

VRUN, VRO adj. nehot. v. **vreun.**

VRÚTĂ, *vrute,* s. f. 1. Voinţă, vrere. *Veneau călări... cu busuioc la cuşme spre a-şi fura drăguţele; dacă nu voiau părinţii, ei treceau peste vruta lor.* CAMILAR, N. II 25.

2. (În locuţiuni şi expresii) L o c. a d v. **Pe vrute** = a) pe plac. *Nu-i este pe vrute.* I. CR. III 287; b) cu intenţie. *Mai multe fără să vrei decît pe vrute.* DELAVRANCEA, la DDRF. **Pe vrute, pe nevrute** = vrînd-nevrînd. *Logodna s-a făcut pe vrute, pe nevrute.* GALACTION, O. I 70. ✧ E x p r. **Vrute şi nevrute** = palavre, verzi şi uscate. *Ce-mi înşiri mie, dascăle, vrute şi nevrute?* SADOVEANU, D. P. 132. *Mai ştiu eu pe cine să cred? că oamenii vorbesc vrute şi nevrute.* CREANGĂ, P. 122.

VUÍ, pers. 3 *-vuieşte,* vb. IV. I n t r a n z. 1. A produce un zgomot prelungit (uneori intens, alteori înăbuşit); a vîjîi, a mugi, a hui. *Fugarii se pierdeau, — înainte — ca nălucile; vîntul vuia, ploaia vuia, nourii vuiau, copitele vuiau surd pe pămîntul plin de apă.* SADOVEANU, O. I 150. *Trenul trecu vuind peste podul alb.* C. PETRESCU, S. 33. *Prin vulturi vîntul viu vuia.* COŞBUC, P. I 56. ✦ (Despre tunet) A bubui. *Tunetul se poartă vuind din loc în loc.* ALECSANDRI, P. I 193. *Tunetul vuia în depărtare.* NEGRUZZI, S. I 57. ✦ (Despre foc şi lucrurile supuse acţiunii lui) A dudui; a ţiui. *Vuia în sobă tăciunele aprins.* CREANGĂ, A. 34. ✦ (Despre sunete, instrumente muzicale etc.) A suna, a răsuna. *Clopotul prinse a vui prin noapte.* SADOVEANU, O. VII 366. *Metalica, vibrînda a clopotelor jale Vuieşte în cadenţă şi sună întristat.* EMINESCU, O. I 1. *Buciumul vuieşte-n munte, sună valea de cîmpoi.* ALECSANDRI, P. A. 45. *S-aud tobele vuind.* NEGRUZZI, S. II 77. ✦ (Despre mulţimi, colectivităţi) A face gălăgie, a vocifera; a fremăta. *Mulţimea vuia într-una, întrecînd vuietul apei.* V. ROM. noiembrie 1953, 20. *Lumea foia vuind.* SADOVEANU, O. I 511. *Cei de-afară însă, cu cît se apropiau, cu atît vuiau mai cuprinzător.* REBREANU, I. 33. ✦ (Despre obiecte lovite, care vibrează) A produce un su et prelung; a trosni, a pîrîi, a hurui. *Poarta închizîndu-se, vuieşte lung.* SADOVEANU, O. VI 284. *Schelele vuiau, macaralele ţipau în lanţuri grele, iar ceata înainta în două şiruri, unii care încărcau şi alţii care descărcau.* DUNĂREANU, N. 13.

2. (Subiectul indică locul în care se produce zgomotul) A se umple de sunete puternice (şi a le transmite prin ecou); a răsuna. *Era rece şi umed, şi de jur-împrejur vuiau codrii de brad pe munţi.* SADOVEANU, O. VIII 12. *Capul greu îi vuia amarnic a pustiu.* VLAHUŢĂ, O. A. 125. *Valea, muntele vuiesc, În nori, corbii croncăiesc.* ALECSANDRI, P. A. 40. ✧ I m p e r s. *Şi-n urmă-i vuieşte, Codrul clocoteşte De-un mîndru cîntic.* ALECSANDRI, P. P. 68. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», arătînd cauza zgomotului) *Singurătăţile Prutului... vuiau de furtuna războiului.* SADOVEANU, O. VII 7. *De departe curtea Iuga vuia de gălăgie.* REBREANU, R. II 199. *De vaiet lung vuieşte Golul mucedelor stînci.* COŞBUC, P. II 12. (Fig., eliptic) *Discreţia ta nu mai are rost. Vuieşte Bucureştiul. N-ai citit nici un ziar?* BARANGA, I. 159. *De cîteva ceasuri vuia Bucureştii şi umblau fel de fel de zvonuri, nimeni neştiind ce s-a întîmplat anume.* CAMIL PETRESCU, O. II 224.

VUIÁLĂ, *vuieli,* s. f. (Rar) Vuiet. *Virf cheia în lacătul tăinuit şi pe loc s-auzi o vuială de cutremur.* DELAVRANCEA, S. 89.

VÚIET, *vuiete,* s. n. 1. Zgomot prelungit (şi intens), uneori înăbuşit, produs de diferite lucruri în mişcare sau în vibraţie; vîjîit, muget, foşnet, freamăt. *În vaduri ape repezi curg Şi vuiet dau în cale.* COŞBUC, P. I 191. *Încă o clipă şi cerul se întunecă şi munţii luară forme fantastice şi codrii începură a se răsuna de vuiete bizare.* ALECSANDRI, O. P. 157. ✦ Zgomot înfundat produs prin detunături repetate; bubuit, duduit. *Vuietul tunurilor.* ✦ Zgomot produs de un vehicul în mers sau de o maşină în acţiune; huruit. *Se aude, în tăcerea uliţilor înguste, un timp, vuietul vîrtelniţelor de la o fabrică de ţesături.* SADOVEANU, O. VII 192. *Cum vuietul căruţei se apropia, mă oprii.* id. ib. 309. *Peste girlă... era o moară de cărămidă a cărei roată se învîrtea cu vuiet.* CAMIL PETRESCU, O. I 445. ✦ Zgomot scurt şi puternic, produs de lovirea unor obiecte de metal; zăngănit, zuruit. *Dinspre cîmpie Vuiet greu de fierărie.* TOPÎRCEANU, B. 41. *Cînd era-n spre sara zilei a treia, buzduganul căzînd se izbi de o poartă de aramă şi făcu un vuiet puternic şi lung.* EMINESCU, N. 6. ✦ Sunet produs de instrumente muzicale sau de clopote (v. g l a s, d a n g ă t). *Numai din adîncuri sure Vine vuiet lung de clopot.* TOPÎRCEANU, B. 17. *Un vuiet a mii de instrumente dezleagă somnul tăcerii.* DELAVRANCEA, T. 61. *Zgomot sălbatec de oameni şi vuiet de trîmbiţi răsună.* COŞBUC, AE. 37.

2. Zgomot mare, gălăgie, larmă, vacarm, vociferare. *Ce vuiete şi ce viers de alăute se auzeau ieri? — A fost horă în curte... şi puşcaşii au chefuit.* SADOVEANU, O. I 90. *Glasul se ridica stăpînitor peste vuietul mulţimii.* REBREANU, R. II 251. *Vîntu-i liniştit acum, Dar năvalnic vuiet vine De pe drum.* COŞBUC, P. I 223.

3. (Învechit) Zvon, ştire; veste. *Se răspîndeşte vuiet printre dascali despre desfiinţarea catiheţilor.* CREANGĂ, A. 114. *De aceea te rog cercetează de unde au auzit acest vuiet şi dacă merită ca să mi-o scrie aşa de pozitiv.* KOGĂLNICEANU, S. 207.

4. (Rar) Ecou. *Vîntul de noapte aducea din cînd în cînd vuiete de larmă, care deveneau îngrozitoare.* ALECSANDRI, O. P. 162.

VUIETÁ, pers. 3 *vúietă,* vb. I. I n t r a n z. A vui; a vîjîi. *Ades, pe mare, luna-ngîndurată Sub văl de nori alunecă tăcută, Dar marea tot o simte şi zbătută Spre dînsa vuietînd se-nalţă toată.* CERNA, P. 90. *Dar furtuna de departe Vuietînd sosi-ntr-o clipă Şi-a trecut şi munţi şi ape.* COŞBUC, P. II 91. ✦ A răsuna. *Vuietă vaiet de guri.* COŞBUC, AE. 212.

VUIETOÁRE, *vuietori,* s. f. Arbust mic de munte, totdeauna verde, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori mici trandafirii şi cu fructe (comestibile) în formă de boabe *(Empetrum nigrum).*

VUÍRE, *vuiri,* s. f. Faptul de a v u i; vuiet. *E rară şi-ntr-una mai rară Vuirea.* COŞBUC, P. I 237. *Pe malurile Senei, în faeton de gală, Cezarul trece palid, în gînduri adîncit; Al undelor greu vuiet, vuirea în granit A sute d-echipajuri, gîndirea-i n-o înşală.* EMINESCU, O. I 61. *Prin vuirea de vuiete-n mulţime... Un glas din altă lume se-nalţă şi grăieşte.* ALECSANDRI, P. III 304.

VUÍT s. n. Vuire; p. e x t. suflare a vîntului, vînt. *Am luat contact cu ciobanul, care, după ce s-a stropşit... pe cînii lui îndîrjiţi, a întors spre noi cu toată bunăvoinţa obrazu-i ars de vuitul pustiei.* SADOVEANU, O. L. 79.

VUITÓR, -OÁRE, *vuitori, -oare,* adj. (Rar) Care vuieşte. *Marea... cea mult vuitoare Urlă izbindu-se-n ţărm.* MURNU, I. 30. *Malul cu guri vuitoare de-aprinsă răşină.* COŞBUC, AE. 168.

VULCÁN, *vulcani,* s. m. Ridicătură muntoasă de formă conică, avînd în centru o deschizătură largă care comunică cu pirosfera şi prin care ies din cînd în cînd gaze sau lavă la temperaturi foarte înalte. *O rîndunică se desprinde din cer, căzînd ca o săgeată în gura vulcanului adormit, pe fundul căruia se află acum lacul Sfînta Ana.* BOGZA, C. O. 37. *Soarele coboară după culmile Iezerului şi Păpuşei... De departe par nişte vulcani în plină erupţie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 219. ✧ Fig. *Nu lux, nu automobile şi castele... Astea-s pojghiţa care acopere un vulcan de dureri.* REBREANU, R. I 211. *Inima e un vulcan pe care numai moartea îl va stinge.* NEGRUZZI, S. I 51. ✦ Fig. Locul de unde poate porni o acţiune primejdioasă, stare de lucruri primejdioasă; pericol iminent. *Noi sîntem încă prea aproape de întîmplările care au adus o prăpastie între romînii cei vechi şi noi; sîntem prea aproape de vulcan.* KOGĂLNICEANU, S. A. 43. ✧ Expr. **A sta pe un vulcan** = a fi pîndit de o primejdie, de un pericol gata oricînd să se dezlănţuie.

— Variantă: (învechit) **volcán** (ALECSANDRI, P. II 128) s. m.

VULCÁNIC, -Ă, *vulcanici, -e,* adj. **1.** De vulcan, format prin acţiunea vulcanilor. *În interiorul acestor munţi vulcanici se vede... cum s-au aşezat straturile de lavă.* BOGZA, A. Î. 120. *Malul Niprului devine înalt şi întărit cu ziduri puternice din piatră vulcanică.* SAHIA, U.R.S.S. 82.

2. Fig. Impetuos, nestăpînit, năvalnic; aprins. *Nu te văd bine, Cu temperamentul ăsta vulcanic al dumitale.* V. ROM. aprilie 1954, 29.

VULCANÍSM s. m. **1.** Totalitatea manifestărilor vulcanice.

2. Fig. Însuşirea de a fi vulcanic (2); impetuozitate. *Lirismul lui Duiliu Zamfirescu este... destul de deosebit de acel al lui Delavrancea. Nu mai întîmpinăm aci vulcanismul unui temperament în luptă cu destinul.* VIANU, A. P. 183.

VULCANÎT, *vulcanite,* s. n. Rocă eruptivă de origine vulcanică.

VULCANIZÁ. *vulcanizez,* vb. I. Tranz. A modifica structura cauciucului, în general prin încălzire împreună cu sulf (obţinîndu-se un produs de o mare elasticitate şi insolubil în solvenţii obişnuiţi).

VULCANIZÁRE, *vulcanizări,* s. f. Acţiunea de a vulcaniza şi rezultatul ei. *Atelier de vulcanizare.*

VULCANIZÁT, -Ă, *vulcanizaţi, -te,* adj. (Despre cauciuc) Care a fost supus vulcanizării.

VULCANIZATÓR, -OÁRE, *vulcanizatori, -oare,* s. m. şi f. Muncitor care lucrează la vulcanizarea cauciucului.

VULCANOLOGÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul fenomenelor vulcanice.

VULG s. n. (Depreciativ) Popor, norod, plebe. *Parăzi, decor de teatru, luminaţii Tot ce pe vulg şi pe copii înşală, Aceasta-i toată slava ta regală.* LIT. ANTIMONARHICĂ 90.

VULGÁR, -Ă, *vulgari, -e,* adj. **1.** Ordinar, grosolan; josnic, mitocănesc. *Am fost şi eu de vreo cîteva ori la bal mascat... E dezgustător... E o înghesuială vulgară... Un miros de corpuri năduşite.* CAMIL PETRESCU, T. II 68. *Directorul regreta că s-a voborît să discute cu un om atît de vulgar.* REBREANU, I. 13.

2. Lipsit de originalitate; comun, obişnuit, banal. [Ilenuţa] *grăbeşte, fiindcă o aşteaptă acasă vulgare griji de gospodărie.* C. PETRESCU, A. 459. *Gherlaş a început să cunoască... o glorie ieftină, vulgară şi lipsită de bani.* SAHIA, N. 67. *Comparaţiunile lui Duiliu Zamfirescu... ies din cercul comparaţiunilor vulgare.* MACEDONSKI, O. IV 47. ✧ (Mat.) *Logaritm vulgar* = logaritm zecimal, v. zecimal. *Se cere să calculăm logaritmul zecimal sau vulgar al lui N.* ALGEBRA 75.

3. (Învechit, despre limbă) Vorbit de popor, popular. *Mă condamni să-ţi vorbesc în limba vulgară a părinţilor mei.* ALECSANDRI, T. I 254. *Nu ştiu, fi-va de toţi înţăles acest cuvînt, căci este vulgar.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 119. ✧ (Învechit) *Limba latină vulgară* = limba latină populară.

4. Lipsit de suport ştiinţific; neştiinţific. *Era o epocă fără nici un ideal, dedată unui materialism vulgar.* GALACTION, O. I 337.

VULGARÍSM, *vulgarisme,* s. n. Expresie vulgară; cugetare vulgară. *Roman plin de vulgarisme.*

VULGARITÁTE, *vulgarităţi,* s. f. Caracterul a ceea ce este vulgar, lipsit de distincţie. *O luptă persevérentă trebuie dusă împotriva vulgarităţii în interpretare, moştenire încă vie a teatrului burghez în operetă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 2/4. ✦ (Concretizat, mai ales la pl.) Expresie vulgară, lucru vulgar.

VULGARIZÁ, *vulgarizez,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la noţiuni ştiinţifice, literare, de artă etc.) A face cunoscut mulţimii (simplificînd), a răspîndi (în mase), a populariza. *El poate să fie de mare folos ţării noastre, vulgarizînd în Germania poezia romînă.* ALECSANDRI, S. 104. *Vulgariza... ceea ce alţii au descoperit şi practicat.* I. IONESCU, P. 5. ✧ Absol. *Îşi îndeplineşte misiunea; propagă, luminează, vulgarizează.* CARAGIALE, la CADE. ✦ Refl. pas. (Rar, despre descoperiri, invenţii, maşini) A deveni cunoscut, acceptat, utilizat pe scară largă. *Plugurile perfecţionate au o tendinţă simţitoare a se vulgariza în judeţ.* I. IONESCU, M. 305.

2. Tranz. A trata în mod simplist, a banaliza.

3. Refl. (Rar) A coborî la nivelul mulţimii, a se amesteca cu mulţimea. *Aripi ce nu se ridicase niciodată de la pămînt, năzuiră spre cer, mîndrii ce nu consimţiseră niciodată să se înjosească se vulgarizau.* ANGHEL, PR. 97. ✦ A deveni vulgar (1).

VULGARIZÁRE, *vulgarizări,* s. f. Acţiunea de a vulgariza şi rezultatul ei.

1. Popularizare, răspîndire în mase. *Recenziile gazetăreşti sînt tot atît de puţin critică pe cît de puţin vulgarizările ştiinţifice gazetăreşti sînt adevărată ştiinţă.* GHEREA, ST. CR. III 136.

2. Interpretare simplistă, banalizare. *Vulgarizarea, simplificarea marxismului, în special în domeniul economiei politice, au adus întotdeauna prejudicii operei de educare ideologică a cadrelor marxiste.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 114.

VULGARIZATÓR, -OÁRE, *vulgarizatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care vulgarizează, care popularizează (o ştiinţă, o artă etc.). *Cicero a fost un bun vulgarizator al filozofiei greceşti.* ▭ *Că acest vulgarizator al agoniilor tragice ar fi Ienachi Kogălniceanu, nu ne dovedeşte nimic.* IORGA, L. II 84. ✦ Persoană care dă o interpretare simplistă cunoştinţelor pe care vrea să le popularizeze. *Lenin... Marx şi Engels au dus întotdeauna o luptă intransigentă împotriva vulgarizatorilor, care netezesc drumul idealismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 114.

VULGÁTA s. f. Versiune latină a bibliei (adoptată la Conciliul din Trent) în uz şi azi în biserica catolică; carte care conţine această versiune.

VULNERÁ, *vulnerez*, vb. I. Tranz. (Rar) A răni, a vătăma: (Absol.) *Şerpe, şerpoaie, cu puii tăi, Nu înţepa, nu săgeta, nu vulnera.* ŞEZ. IV 158.

VULNERÁBIL, -Ă, *vulnerabili, -e*, adj. Care poate fi rănit; fig. care poate fi atacat uşor, care are părţi slabe, defectuoase. ✧ *Punct vulnerabil* = parte slabă a cuiva, punct sensibil, punct nevralgic.

VULPÁN, *vulpani*, s. m. (Popular) Pui de vulpe.

VULPĂRÉSC, -EÁSCĂ, *vulpăreşti*, adj. (Rar) Vulpesc (1). *La curtea Împăratului Verdeş este mare praznic pentru neamul vulpăresc, şi ar fi foarte bine să meargă cu toate.* ŞEZ. XXIII 69.

VULPĂRÍE, *vulpării*, s. f. Loc cu multe vizuini de vulpi; loc în pădure unde se adună vulpile; mulţime mare de vulpi.

VÚLPE, *vulpi*, s. f. **1.** Mamifer carnivor, de mărimea unui cîine, cu blana roşcată, cu coada lungă şi stufoasă; se hrăneşte cu animale mici şi cu păsări *(Vulpes vulpes). Vulpea stă lîngă vizuină şi nu se îndură să meargă la vînat.* GÎRLEANU, L. 18. *Vulpile codane, cu blana împlinită de iarnă, sar sprintene încoace şi-ncolo.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 169. *Era odată o vulpe, vicleană ca toate vulpile.* CREANGĂ, O. A. 295. *Merge iarna pe poiană Şi-i gătită ca şi-o doamnă* (Vulpea). GOROVEI, C. 398. *La mîncare lup şi la treabă vulpe*, se spune despre omul leneş şi mîncăcios. *Vulpea, cînd n-ajunge la struguri, zice că sînt acri.* ✧ Expr. **A avea ochi de vulpe** = a avea căutătura vicleană. **A tocmi vulpea din pădure** = a negocia un lucru pe care nu-l ai (la îndemînă). *Să nu mai tocmim vulpea din pădure; să nu ne mai certăm pe ceea ce nu are nimeni dintre noi.* BOLLIAC, O. 227.

2. Blană de vulpe (1). [Curtenii] *în vremea lui Radu Mihnea-voievod... purtau... cabaniţă cu jder şi cu vulpi.* BĂLCESCU, O. I 122.

3. Fig. Persoană vicleană, şireată. *Dacă apoi relaţiile între cele două partide ar fi fost aşa de încordate, se putea să nu fi simţit nimic vulpea fină care era Iordache Ruset?* IORGA, L. I 315. *Ce folos că eşti frumoasă... Că-mi eşti vulpe cam şireată Care-nşală lumea toată.* PANN, la CADE.

4. Soi de strugure cu ciorchinele lung, cu boabele rare, dulci, de culoare roşiatică. *Avusese o vie, numai vulpe... la Dealul Mare.* BASSARABESCU, la CADE. *Unele gospodine culeg... din speciile care au bobiţele mai tari, precum sînt strugurii de poamă, coarnă, verde, mare, vulpe etc.* PAMFILE, I. C. 240.

5. Ferestruică în acoperişul caselor ţărăneşti, prin care iese fumul din pod.

6. Compus: (Iht.) **vulpe-de-mare** = vatos.

7. (Regional) Dar în bani sau în vin pe care, după datina de la nunţi, mirele, dacă este din alt sat, e obligat să-l dea flăcăilor din satul miresei. *Dacă... mirele voieşte ca atît lui cît şi miresei să nu i se întîmple nimică, plăteşte mai întîi fără cea mai mică împotrivire vulpea cerută.* MARIAN, NU. 603.

— Variantă: **húlpe** (SADOVEANU, O. A. II 105, PAMFILE, I. C. 440) s. f.

VULPÉNIE, *vulpenii*, s. f. (Rar) Şiretlic, şiretenie, vicleniе. *Rudolf, împăratul nemţilor... căuta prin mijloace viclene să bată pe turci cu mîinile altora; pentru aceasta întrebuinţa toate vulpeniile.* ISPIRESCU, M. V. 34.

VULPÉSC, -EÁSCĂ, *vulpeşti*, adj. (Rar) **1.** De vulpe, care ţine de caracterele fizice ale vulpii. *Neamul vulpesc.*

2. Fig. Şiret, viclean, înşelător. *Un ritor linguşitor sau, mai frumos, vulpesc, la masă făcu mare laudă.* ŢICHINDEAL, F. 278.

VULPÉŞTE adv. Ca vulpea; şiret, perfid.

VULPIŞOÁRĂ, *vulpişoare*, s. f. Diminutiv al lui vulpe.

VULPÍŢĂ, *vulpiţe*, s. f. Vulpişoară.

VULPOÁICĂ, *vulpoaice*, s. f. **1.** Vulpe.

2. Fig. (Cu o nuanţă de simpatie) Femeie vicleană. *Ce vulpoaică de fată.* GALACTION, O. I 122.

VULPÓI, *vulpoi*, s. m. **1.** Masculul vulpii. *Ehei, diece, vulpoiul nu umblă de multe ori la pătul.* SADOVEANU, N. P. 83. *Văzu deodată înaintea lui un vulpoi.* ISPIRESCU, L. 296. *Tii... Ce frumoasă căţaveică am să fac nevestii mele din blana istui vulpoi.* CREANGĂ, O. A. 295.

2. Fig. Om viclean, şiret. *Cristofovici, ca un hîtru şi vulpoi bătrîn ce se afla, îl minte.* GALAN, Z. R. 279. *Alţii plecau indignaţi de zgîrcenia bătrînului vulpoi.* BART, E. 99.

VULTÁN, *vultani*, s. m. Vultur. *Avea un vrav de paseri dinainte şi ospăta dintr-însele cu lăcomie, ca un vultan hămisit.* CREANGĂ, P. 245. *Vînătorul soarbe-n cale-i răcoreala dimineţii, Admirînd... ţîraie cristaline şi vultani cu mîndre pene.* ALECSANDRI, P. III 59. ✦ Fig. Viteaz, voinic. *Vitejii mei oşteni, Voi, pardoşi de la Lipneţ, vultani din Războieni.* ALECSANDRI, P. III 217.

— Variantă: **hultán** (SADOVEANU, N. F. 168) s. m.

VULTOÁRE s. f. v. **vîltoare.**

VÚLTUR, *vulturi*, s. m. **1.** Nume dat mai multor păsări răpitoare de zi, cu cioc coroiat şi cu gheare puternice, care îşi fac cuiburi de obicei pe stînci, în regiunile muntoase; se hrănesc cu animale vii şi cu stîrvuri. *Văzduhul era limpede; departe, sus, cîţiva vulturi pluteau în lumină, se roteau cu aripile întinse, nemişcate.* SADOVEANU, O. I 73. *Mă uit la vulturul din zare Cum zboară puternic şi lin.* COŞBUC, P. II 21. ✧ (În comparaţii, cu aluzie la forţa păsării sau la iuţeala mişcărilor ei) *Ho, mă! ce vă este, zise Zaharia, sărind ca un vultur între dinşii.* CREANGĂ, A. 113. [Urmărea] *cu ochii buzduganul ce sclipea prin nouri şi prin aer ca un vultur de oţel.* EMINESCU, L. P. 173. *Ba n-aţi scăpat, oi să mă răped ca un vultur de sus de pe stîncă.* ALECSANDRI, T. I 454. *Cu ochi iuţi ca fulgerul, La goană ca vulturul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291. (Expr.) **Ochi** (sau **privire**) **de vultur** = ochi foarte ager, privire foarte ageră. *Acum Rotaru îl scormonea iar, cu acea privire de vultur care îţi îngheaţa sîngele în vine.* V. ROM. mai 1950, 127. *Un voinic cu ochi de vultur lunga vale o măsoară.* EMINESCU, O. I 83. *În ochii lui de vultur adînci, vioi şi mari Treceau lucioase umbre.* ALEŞANDRI, P. A. 210. ✧ Compuse: **vultur-bărbos** (**vultur-cu-barbă** sau **vultur-negru**) = zăgan. *Nu vedeau deasupra lor decît o dungă de cer, în care umbla rotindu-se şi ţipînd din cînd în cînd un vultur-negru.* SADOVEANU, F. J. 375; **vultur-pleşuv** = vultur cu gîtul golaş, cu penele de culoare brună-închis (cea mai mare pasăre răpitoare din Europa) *(Aegypius monachus);* **vultur-pescar** = vultur care se hrăneşte cu peşte *(Pandion haliaetus).* ✦ Fig. Om viteaz, măreţ, falnic. *Ochiul vulturului bătrîn clipeşte încă.* DELAVRANCEA, O. II 34. *A! Unde e acuma puternica mărire Din vremea... Cînd vulturul Daciei cu fruntea-ncoronată... Da semnul biruinţei şi calea ne-arăta?* ALEXANDRESCU, P. 145.

2. Stindard al legiunilor romane, înfăţişînd (de obicei în bronz) un vultur (1); figură simbolică, reprezentînd un vultur (1), pe stemele, monedele, peceţile sau steagurile unor ţări.

3. Constelaţie boreală, situată la sud de constelaţia lirei şi a lebedei şi vizibilă vara.

— Accentuat şi: (rar) *vultúr* (MACEDONSKI, O. I 96).

VULTURÁR, *vulturari*, s. m. (Rar) Răpitor, hrăpăreţ. *Ai fost foarte vulturar, Ce-ai văzut nu mai lăsai.* MARIAN, O. I 189.

VULTURÁŞ, *vulturaşi,* s. m. Vulturel. *Vulturi, vulturaşii miei! Udaţi-vă aripile.* SBIERA, P. 95. *Vultur, vulturaş! Du-te de adă două picături de lapte, una rece şi una caldă.* CREANGĂ, O. A. 281.

VULTURÉL, *vulturei,* s. m. Diminutiv al lui vultur. *Vulturi, vultureii miei! Udaţi-mi mie limba.* SBIERA, P. 95. *Deprinde vulturelul să zboare în văzduh.* NEGRUZZI, S. II 264. *Căzînd vultureii cei micuţi... cu cîtă bucurie i-au aşteptat vulpea.* ŢICHINDEAL, F. 3.

VULTURÉSC, -EÁSCĂ, *vultureşti,* adj. De vultur, ca de vultur; ager, sprinten, îndrăzneţ, puternic. *Totuşi, în aceste locuri zgîrcite în obişnuite frumuseţi, am simţit fiorii zărilor fără sfîrşit, cînd calul mă ducea în zbor vulturesc pe întinderi fără drumuri.* SADOVEANU, O. III 646. *M-am întrebat pe mine însumi dacă aripele vultureşti, răpindu-mă în spaţiu, nu m-ar duce şi m-ar rătăci prin nouri?* ALECSANDRI, T. II 47. ✧ *Nas vulturesc* =nas acvilin. *Are mustăţi roşcovane pe buză Dimitrache, şi nas mare, vulturesc.* STANCU, D. 15.

VULTURÉŞTE adv. Ca un vultur, cu iuţeală, cu agerime de vultur; foarte repede. *Visul său se-nfiripează şi se-ntinde vultureşte, An cu an împărăţia tot mai largă se sporeşte.* EMINESCU, O. I 144. *Numai ochii sei mişca, Vultureşte-i alerga Pe cea zare cenuşie.* ALECSANDRI, P. II 10.

VULTURÍCĂ, *vulturici,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina lipsită de frunze sau cu frunze mici, acoperite cu peri lungi, şi cu flori galbene-purpurii; creşte prin fîneţe, în regiunea subalpină *(Hieracicum pilosella). Unde şi unde* [cîmpurile] *sînt împestriţate cu cîte o vulturiţă cu flori galbene-purpurii şi frunze păroase.* SIMIONESCU, FL. 192.

VULTURÍŢĂ, *vulturiţe,* s. f. (Rar) Vulturoaică. *Vulturiţa li răspunse: Fiţi buni şi nu mă alungaţi.* MARIAN, O. I 185.

VULTUROÁICĂ, *vulturoaice,* s. f. Femela vulturului. *Vulturoaica ţinea în gheare un viţel de doi ani.* MARIAN, O. I 148.

VULTUROÁIE, *vulturoi,* s. f. (Rar) Vulturoaică. *Se rătăceşte din cealaltă lume o vulturoaie.* MARIAN, O. I 185.

VULVOÁRE s. f. v. **vîlvoare.**

VULVÓI s. n. v. **vîlvoi.**

VULVOIÁT, -Ă adj. v. **vîlvoiat.**

VUM interj. Onomatopee care redă sunetul unui clopot cu timbru grav. *Vum! sunetul unui clopot urieşesc... şi Dan se simţi trăsnit şi afundat în nemărginire.* EMINESCU, N. 70.

VUR interj. (Rar) Exclamaţie care exprimă durere sau regret; ah, vai. *Vur!... I-au chesăgit ca pe boi.* TEODORESCU, P. P. 487.

VURT, *vurturi,* s. n. (Regional) Rachiu slab şi prost, poşircă. *După ce încetează rachiul... începe a ieşi vurtul.* I. IONESCU, P. 268.

VÚRTĂ s. f. v. **hurtă.**

VÚTCĂ s. f. v. **votcă.**

VUVÁR, *vuvari,* s. m. (Regional) Lăutar care cîntă din yuvă. *Sui, Mărie-n deal la cruce, De vezi neica cum se duce... Cu douăzeci de vuvari.* I. CR. IV 24.

VÚVĂ, *vuve,* s. f. (Regional) Dairea, tamburină.

VUVUÍ, *vúvui,* vb. IV. Intranz. 1. A cînta cu vuva. *Nu vuvui ca vuva.* ŞEZ. XII 187.
2. A vîjîi, a vui; a bîzîi, a zumzăi. *Parcă vuvuie avioanele.* CAMILAR, N. I 448.

VUVUÍT, *vuvuituri,* s. n. Faptul de a vuvui; vuiet, zumzet. *Auzi un vuvuit ca de un roi de albine.* ISPIRESCU, U. 98. *Se produce un vuvuit, asemenea cu al vuvei de piele de capră.* ŞEZ. XIII 81.

VUVUITOÁRE, *vuvuitori,* s. f. Vuvă. *Cu vuvuitoarea să nu urli, că e rău de sărăcie.* ŞEZ. XII 158.

VUVUITÚRĂ, *vuvuituri,* s. f. Vuvuit.

W

W s. m. invar. Literă numită «dublu ve», avînd valoarea lui «v» sau (în unele cuvinte de origine engleză) a lui «u» consonantic şi folosită numai în ortografierea unor cuvinte străine.

WARÁNT, *warante,* s. n. Act eliberat celui ce înmagazinează o marfă în docuri sau în antrepozite şi care poate fi negociat ca o poliţă sau poate servi titularului ca garanţie pentru obţinerea unui împrumut.
— Pronunţat: *varant.*

WÁTERPOLO s. n. (Sport) Polo pe apă.
— Pronunţat: *uaterpolo.*

WATT, *waţi,* s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a puterii, egală cu puterea care corespunde schimbului de energie (sau lucrului mecanic efectuat) de un joule.
— Pronunţat: *vat.*

WATTMÉTRU, *wattmetri,* s. m. Instrument electric de măsură, folosit pentru măsurarea puterii electromagnetice dintr-un circuit electric.
— Pronunţat: *vatmetru.*

WATTÓRĂ, *wattore,* s. f. Unitate de măsură pentru energia electrică, egală cu 3600 de jouli.
— Pronunţat: *vatoră.*

WÉBER, *weberi,* s. m. Unitate de măsură pentru fluxul de inducţie magnetică.
— Pronunţat: *veber.*

WHÍSKY s. n. Băutură cu un marę procent de alcool, obţinută prin distilarea cerealelor.
— Pronunţat: *uischi.*

WHÍTE-SPIRT s. n. Produs obţinut la distilarea petrolului brut şi întrebuinţat ca solvent în vopsitorii şi în industria lacurilor.
— Pronunţat: *uait-spirt.*

WILLEMÍT s. n. Silicat natural de zinc, fosforescent, de culoare albă, verde sau cafenie, din care se extrage zincul.
— Pronunţat: *vilemit.*

WÓLFRAM s. n. Metal dur, folosit la fabricarea oţelurilor speciale şi a filamentelor pentru becuri electrice; tungsten. *Cota-parte a Chinei în producţia mondială de wolfram reprezintă aproximativ 40%, ceea ce o plasează pe primul loc în lume.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 68.
— Pronunţat: *volfram.*

WOLFRÁMIC, -Ă, *wolframici, -e,* adj. De wolfram, al wolframului. *Acid wolframic.*
— Pronunţat: *volframic.*

WOLFRAMÍT s. n. Minereu din care se extrage wolframul.
— Pronunţat: *volframit.*

WULFENÍT s. n. Minereu de plumb şi de molibden.
— Pronunţat: *vulfenit.*

X

X s. m. invar. A douăzeci şi şasea literă a alfabetului, numită ics; redă pe « cs » (la începutul cuvintelor sau în cuvinte ca « explozie », « expoziţie » etc.) sau pe « gz » (în cuvinte ca « exemplu », « examen » etc.). ✧ *Raze x* v. r a z ă.

XENOFÓB, -Ă, *xenofobi, -e,* adj. Care manifestă ură pentru persoane de altă naţionalitate sau pentru popoare străine. *Atitudine xenofobă.*

XENOMANÍE s. f. Pasiune exagerată pentru tot ce este străin.

XÉNON s. m. Element din grupul gazelor nobile, incolor şi inodor; se găseşte în atmosferă în cantităţi foarte mici.

XEROGRAFÍE s. f. Procedeu de tipar la care se foloseşte o pulbere încărcată cu electricitate statică.

XIFOÍD adj. n. (În e x p r.) *Apendice xifoid* = porţiunea inferioară cartilaginoasă a sternului.

XILÉN s. m. Derivat al benzenului, hidrocarbură lichidă care se găseşte în gudronul de huilă şi se întrebuinţează în industria lacurilor, a coloranţilor, a cauciucului etc.

XILOFÁG, -Ă, *xilofagi, -e,* adj. (Despre insecte) Care se hrăneşte cu lemn, care roade lemnul. *Carii sînt xilófagi.*

XILOFÓN, *xilofoane,* s. n. Instrument muzical de percuţie, alcătuit dintr-un sistem de plăci de lemn acordate diferit şi care răsună cînd sînt lovite cu nişte ciocănaşe de lemn.

XILOGRÁF, *xilografi,* s. m. Lucrător care execută clişee de tipar gravate în lemn; gravor în lemn.

XILOGRÁFIC, -Ă, *xilografici, -e,* adj. Privitor la xilografie; obţinut prin xilografie.

XILOGRAFÍE s. f. **1.** Procedeu de tipar la care se folosesc clişee gravate în lemn; arta de a grava în lemn. **2.** Clişeu gravat în lemn.

XILOGRAVÚRĂ, *xilogravuri,* s. f. **1.** Arta de a grava în lemn. **2.** Clişeu gravat în lemn; stampă de artă executată cu un astfel de clişeu.

Z

Z s. m. invar. A douăzeci şi şaptea literă a alfabetului, numită «ze» şi sunetul corespunzător; este o consoană siflantă dentală sonoră.

ZA[1] prep. (Învechit) De, de la. *Tot pe faţada bisericei de la Argeş citim, scobit în litere mari, numele lui Grigore Cornescu şi ştim, după zisele diacului za divan Neculai Mustea, cronicarul moldovean, că, pe la 1672, acest Cornescu a fost un nemeş din ţinutul Hotinului.* ODOBESCU, S. II 511.

ZA[2], *zale*, s. f. **1.** (Şi în forma *zală*) Fiecare dintre ochiurile unui lanţ (v. v e r i g ă); p. e x t. (la pl.) lanţ. *De la munte la munte, Numai zale mărunte* (Furnicile). SADOVEANU, P. C. 9. *Lanţurile cad rupte zală de zală.* RETEGANUL, P. V 33. *Pentru trei mîndruţe-a mele, Purtai trei perechi de zale.* MAT. FOLK. 807. *La podul cu zalele, Răsărit-a soarele.* ŞEZ. I 291. ✦ Lanţ mic de metal, întrebuinţat mai ales ca podoabă; lănţişor. *Mijlocul le era coprins de o cingătoare de curea cu ţinte, cu zale aurite de care atîrna sabia.* ISPIRESCU, M. V. 44. *I păreche brăţări de aur cu zale.* ODOBESCU, S. I 421. ✦ Cusătură de flori în formă de lănţişor, pe ie sau pe catrinţă. *Kiro, Kirolină, Floare din grădină... Bine te-oi purta Şi ţi-oi cumpăra Rochiţă cu zale, Lăsată pe şale.* ALECSANDRI, P. P. 116.

2. (Mai ales la pl., cu valoare de sg.) Ţesătură făcută din inele mici de fier, legate unul de altul; p. e x t. haină făcută din această ţesătură, şi folosită în antichitate şi în evul mediu de ostaşi spre a se apăra de loviturile duşmanilor. *Oh! ce strălucite zale! ce coif mîndru! ce pieptar Minunat!* DAVILA, V. V. 75. *Dracul mă puse să nu mă dezbrac de za şi să n-arunc coiful şi sabia asta?* DELAVRANCEA, O. II 172. *S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta, Papa cu-a lui trei coroane puse una peste alta, Fulgerele adunat-au contra fulgerului care, În turbarea-i furtunoasă, a cuprins pămînt şi mare.* EMINESCU, O. I 146. *La gît avea grumăjer rotund de zale de fer.* ODOBESCU, S. I 65. ✧ F i g. *Haide, suflete, ridică-ţi leghioanele de gînduri Şi-mbrăcate-n za eternă, întocmeşte-le în rînduri.* VLAHUŢĂ, P. 83.

3. Zăbală.

— Pl. şi: (Mold.) *zăi* (ŞEZ. VII 167). — Variante: (regional) **(1) zălă, (2) zâle** (ALECSANDRI, P. A. 112), **zea, *zeale*** (NEGRUZZI, S. I 148, ALECSANDRI, P. P. 63, ŞEZ. V 175), s. f.

ZABÉT s. m. (Turcism învechit) Guvernator, administrator; p. e x t. autoritate, stăpînire. *Trecu pre dinaintea cortului unde era autoritatea (zabetul).* I. IONESCU, M. 248. *Au alergat acasă la tată-său să vie să-i agiute a duci neguţitorii la zabet ca să să giudici cu dînşii.* ŞEZ. II 118.

— Variantă: **zabît** s. m.

ZABÎT s. m. v. **zabet.**

ZABLĂU s. m. v. **zăblău**[1].

ZABRÁC s. n. (Învechit şi regional) Mustrare aspră, ocară. V. s ă p u n e a l ă, p e r d a f. ✦ Încercare grea la care este supus cineva; primejdie. *Va întîmpina un zabrac bun... din care va scăpa cu faţa curată.* ISPIRESCU, L. 389.

— Variantă: **zavrác** s. n.

ZACHERLÍNĂ s. f. (Învechit) Numele unui praf insecticid. *N-am nici gaz în lampă, nici praf de zacherlină.* TOPÎRCEANU, P. 48.

ZACÚSCĂ, *zacuşte*, s. f. Gustare, aperitiv; preparat culinar care se serveşte ca aperitiv. *Ai păpat zacuscă astăzi?* ALECSANDRI, T. I 205. *Îi gentil!... el!... Apoi eu ce sînt, eu care l-am poftit la zacuscă?* id. T. 1236. *Fiind singur, m-ar costisi odaia 200 taleri şi mîncarea cu zacusca şi altele iar 200 taleri.* KOGĂLNICEANU, S. 102.

ZAD s. m. v. **zadă.**

ZADÁR s. n. (În l o c. a d v.) **În** (sau, regional, **de-n**) **zadar** = degeaba, în deşert, în van, în darn. *A muncit din răsputeri şi în zadar.* REBREANU, R. I 168. *Nepoată dragă! De-n zadar Te văd plîngînd.* COŞBUC, P. I 150. *Şi, sărmana, s-a chinuit aşa pînă despre ziuă, dar în zadar, căci împăratul parcă era dus pe ceea lume.* CREANGĂ, P. 98. *Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar Ş-a lui veşnică lucire s-o strivească în zadar?* EMINESCU, O. I 83. ✦ (Rar ca substantiv de sine stătător) Inutilitate, deşertăciune, zădărnicie. *Decît s-alungi zadarul, de-ai vrea a m-asculta, Ai soarbe picătura şi lumea-ar fi a ta.* ALECSANDRI, P. III 388.

— Variantă: **zădár** (CREANGĂ, P. 284, EMINESCU, O. IV 89, ŞEZ. II 44) s. n.

ZADÁRNIC, -Ă, *zadarnici, -e*, adj. **1.** Fără rost, fără folos, fără întrebuinţare, inutil. *Treci, ducînd o parte din tristeţea lor, Un suspin, o rugă, un zadarnic dor.* TOPÎRCEANU, B. 13. *Nu regret c-am pierdut astfel o zadarnică avere.* MACEDONSKI, O. I 9. *După o muncă zadarnică de atîta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori... d. Lefter a căzut pe o canapea, sfărîmat de oboseală.* CARAGIALE, O. I 339. ✧ (Adverbial) *Valul uşor clipotind îmi aduce zadarnic aminte Sunetul glasului tău.* TOPÎRCEANU, P. 45. *Pe inima-mi pustie zadarnic mîna-mi ţiu, Ea bate ca şi cariul încet într-un sicriu.* EMINESCU, O. I 71. *Zadarnic printre oameni m-aş arăta zîmbind Ca soarele de toamnă prin neguri strălucind.* ALECSANDRI, T. II 237.

2. (Învechit) Vanitos, încrezut, trufaş, îngîmfat. *Sigismund Báthori, nestatornic şi zadarnic, se trufi şi se înălţă cu mintea de cînd tractă şi se rudi prin căsătorie cu împăratul nemţesc.* BĂLCESCU, O. II 70.

— Variantă: **zădárnic, -ă** (C. PETRESCU, A. R. 33, D. BOTEZ, P. O. 30) adj.

ZÁDĂ, *zade,* s. f. Arbore răşinos cu frunze lungi, în formă de ace pe care le pierde toamna, cu lemn tare şi durabil, foarte preţuit; creşte prin locurile pietroase din regiunea alpină inferioară *(Larix europea). Zada... nu păstrează decît rar regularitatea de con a molidului.* SIMIONESCU, FL. 82.

— Variantă: **zad** s. m.

ZÁDIE, *zadii,* s. f. (Regional) Catrinţă, fotă. *Îşi suflecă poalele, îşi prinse-n brîu zadiile şi se tîrî cît putu mai repede pînă-n uliţă.* REBREANU, I. 31. *Şi el ţi-a adus... La grumazi mărgele, Pe deget inele, Brîu şi-ncingători, Zadie cu flori.* COŞBUC, P. II 144. *Nişte zadii de mătasă Să le poarte sănătoasă Cinstita gazdă de casă.* MARIAN, NA. 304.

ZAGARÁ, *zagarale,* s. f. Blană de animal prelucrată; bordură de blană aplicată la unele obiecte de îmbrăcăminte; p. ext. orice bordură cu care se tiveşte un obiect de îmbrăcăminte. *Sumanul şi ţarii îi erau peticiţi, dar curaţi. În cap purta o căciulă albă cu zagara neagră.* SADOVEANU, O. V 529. *Cu cuşma cu zagara, zagaraua că-i boită, Lui Nicuţă dăruită.* I. CR. IV 154.

— Variantă: **zăgură** (PAMFILE, A. R. 31) s. f.

ZAHANÁ s. f. v. **zalhana.**

ZAHÁR s. m. v. **zahăr.**

ZAHARÁ s. f. v. **zaharea.**

ZAHAREÁ, *zaharele,* s. f. (Turcism învechit; şi în formele *zahara, zaherea)* Hrană, merinde, provizii (pentru armată). *Neîncetate cereri de zaherea erau cea mai mare pacoste pe care o aducea asupra ţării atîrnarea ei de împărăţia turcească.* CAMIL PETRESCU, O. I 66. *Din limanul Brăilei, porneau în răsărit corăbiile turcilor, încărcate cu zaherele strînse cu hapca de pe mănoasele noastre ţinuturi.* VLAHUŢĂ, R. P. 34. *S-a făcut obiceiu... a se da pe fieşce an zaharea îmbelşugată din ţară, la serhaturile turceşti de pe malul Dunării.* ODOBESCU, S. I 326. ✦ (Regional) Tain pentru vite, preparat din tărîţe, sfeclă de zahăr, sare etc.; p. ext. nutreţ, furaj. *Eu vă dau... zahara de mîncare.* I. CR. XI 51.

— Variante: **zahereá, zaharâ** s. f.

ZAHARICÁLE s. f. pl. Bomboane, cofeturi, acadele. *Din zori pînă în noapte se exercitau pe drumuri cele mai felurite negustorii, în coşuri... pe tarabe purtate după gît; şi verdeţuri, şi fructe, şi iaurt, şi bragă, şi zaharicale... fiecare după anotimp.* PAS, Z. I 170. [Nunta se făcu] *cu veselie... De toate părţile prin odăi plouau pentru boieri zaharicale, iar în curte pentru norod, bani mărunţi de argint şi de aramă.* ODOBESCU, S. I 77. *Du-te acum degrabă, Frăntişorule, în tîrg şi-mi cumpără o oca de zaharicale pe deseară.* ALECSANDRI, T. I 35. *Singurele zaharicale erau pe atunci ceva cofeturi boite pe migdale şi şimburi de zarzăre, ce se vindeau la Panaiti Butcariu, de pe podul vechi.* KOGĂLNICEANU, S. A. 96.

ZAHARÍDE s. f. pl. (Chim.) Nume generic dat hidraţilor de carbon.

ZAHARIFICÁ, *zaharífic,* vb. I. Tranz. A transforma în zahăr substanţele care conţin amidon, cu ajutorul fermenţilor sau prin tratarea cu anumiţi acizi minerali.

ZAHARIFICÁRE s. f. Acţiunea de a **zaharifica.** *Zaharificarea amidonului, saponificarea grăsimilor poate fi obţinută prin acţiunea acizilor.* MARINESCU, P. A. 46.

ZAHARIMETRÍE s. f. Metodă de determinare a concentraţiei soluţiilor de zahăr sau a proporţiei de zahăr dintr-o substanţă, cu ajutorul zaharimetrului.

ZAHARIMÉTRU s. n. Polarimetru folosit pentru determinarea concentraţiei unei soluţii de zahăr, prin măsurarea unghiului de rotaţie a planului luminii polarizate care trece printr-un tub conţinînd acea soluţie.

ZAHARÍNĂ s. f. Derivat al acidului benzoic, foarte solubil în apă, cu o putere de îndulcire de 500 de ori mai mare decît a zahărului, întrebuinţat la îndulcirea alimentelor destinate bolnavilor de diabet. *Pe cînd îşi căuta enervat prin buzunare cutiuţa cu pastile de zaharină, veni un împiegat vamal alarmat.* BART, S. M. 85. *Cu mare nerăbdare aştept un răspuns dulce ca zaharina.* CARAGIALE, O. VII 200.

ZAHARISÍ, *zaharisesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre dulceţuri, miere etc.) A căpăta o îngroşare specifică datorită cristalizării zahărului pe care îl conţine. *Mierea se zahariseşte cînd nu e curată.*

2. Refl. (Familiar, despre persoane) A-şi pierde vigoarea, energia, combativitatea. V. ramoli. *Îşi spuse că prietenul s-a zaharisit în provincie dacă a putut suporta atîta insolenţă, fără să găsească o replică.* C. PETRESCU, Î. II 222. *Dricul înainta încet... Toţi vorbeau tare... Poeţii tineri îşi aduseră aminte cît s-au zaharisit cei bătrîni.* id. C. V. 297. *Am rugat-o să nu ia în seamă... e un biet bătrîn stricat, a fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s-a zaharisit.* M. I. CARAGIALE, C. 19.

3. Tranz. Fig. (Rar, cu privire la tonul sau la timbrul vocii) A îndulci, a face mieros, dulceag. *Dar... ştiţi că... mai este un contişor... E cam de mult, zice jupînul zaharisind şi mai tare tonul.* CARAGIALE, O. I 325.

ZAHARISÍRE s. f. Faptul de a se **zaharisi.**

ZAHARISÍT, -Ă, *zaharisiţi, -te,* adj. **1.** (Despre dulceţuri, miere etc.) Care prezintă granule de zahăr cristalizat. ◇ *Fructe zaharisite* = fructe conservate prin fierbere în sirop de zahăr foarte concentrat.

2. (Familiar, despre persoane) Care şi-a pierdut vigoarea, energia, combativitatea. V. ramolit. (Substantivat) *Te-ai lăsat prostit de zaharisitul ăla de Gorduceanu.* CAMIL PETRESCU, O. II 519. ✦ (Despre cuvinte, expresii, opere literare) Mieros, dulceag, sentimental. *Sentimentală, lirică, visătoare, umbla c-un caiet de poezii zaharisite, pe care le cînta cu pasiune, dînd ochii peste cap sau privind ţintă în vid.* BART, E. 363. *Ilenuţa... asculta, cosînd, cuvintele zaharisite ale Movileanului.* La TDRG.

ZAHARÍT, -Ă adj. v. **zăhărit.**

ZAHÁRNIŢĂ, *zaharniţe,* s. f. Vas mic, în care se ţine zahărul. *Mama să vă cumpere înt şi să vă servească ceaiul în curte, la o masă cu-nvelitoare albă, cu tot dichisul: zaharniţă cu cleşte de argint, şerveţele de hîrtie.* PAS, Z. I 22.

ZAHAROMÉTRU, *zaharometre,* s. n. Areometru folosit pentru determinarea concentraţiei soluţiilor de zahăr prin măsurarea densităţii lor.

ZAHARÓS, -OÁSĂ, *zaharoşi, -oase,* adj. **1.** (În expr.) *Produs zaharos* = produs alimentar preparat din zahăr. *Întreprindere de produse zaharoase.*

2. Fig. Alb, compact şi cristalin ca zahărul. *Pînă îl fărîmă în bucăţi, cum fărîmă cu dinamita piatra asta strălucitoare şi zaharoasă.* DUMITRIU, V. L. 43.

— Variantă: **zăhărós, -oásă** adj.

ZAHARÓZĂ s. f. Substanţă din clasa zaharurilor, formată din combinarea unei molecule de glucoză cu o moleculă de fructoză, cu gust dulce şi cu mare valoare nutritivă; zahăr (1).

ZAHÁRURI s. n. pl. Nume generic pentru substantele organice care formează (alături de albuminoide şi grăsimi) una din cele trei grupe de combinaţii specifice celulelor organismelor vii (şi din care fac parte: glucoza, fructoza, zaharoza, lactoza, maltoza etc.).

ZĂHĂR s. n. 1. Substanță albă, cristalizată, ușor solubilă în apă, cu gust dulce și plăcut, obținută mai ales din sfeclă de zahăr și din trestie de zahăr, și constituind unul din produsele alimentare de bază; zaharoză. *Se pune într-un vas de aramă cam 500 gr de zahăr.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 216. (În forma *zahar*) *Furăm întîmpinați în pragul porții de o fată frumoasă, frumoasă de pare că era făcută de zahar.* ISPIRESCU, L. 300. *Cei cu pricina de ieri o adus-zece căpățîni de zahar.* ALECSANDRI, T. 194. ◇ *Zahăr de gheață* = zahăr candel, v. candel. *Zahăr ars* = zahăr topit (și descompus parțial prin încălzire), folosit în cofetărie și la colorarea băuturilor. *Zahăr de struguri* = glucoză. *Zahăr de cartofi* = glucoza obținută prin hidroliza amidonului. *Zahăr de lapte* = lactoză. *Zahăr de malț* = maltoză. ◇ Loc. adj. (Despre persoane) **De zahăr** = foarte simpatic, foarte serviabil. *Să vie pe la ei, să-i cunoască familia și să se împrietenească cu Aristide, care e un băiat de zahăr.* REBREANU, R. I 104. *Ce băiat de zahăr ai fi să vii în persoană a-mi aduce răspunsul.* CARAGIALE, O. VII 199.

2. Nume dat excesului de glucoză din sînge; boală cauzată de acest exces (v. diabet).

— Variante: (regional) **zahár, zăhár** (ȘEZ. X 120) s. n.

ZAHEREÁ s. f. v. **zaharea.**

ZAIAFÉT, *zaiafeturi,* s. n. (Turcism) Petrecere (cu mîncare, băutură și lăutari); chef, ospăț. *Hai la Alviță acasă! O să fie zaiafet mare.* STANCU, D. 170. *O altă trăsură se oprește peste drum. «Aha, și-au adus mosafiri. Au zaiafet», și-a spus țața Niculina foarte mirată.* PAS, Z. I 88. *Trei zile și trei nopți d-a rîndul fu veselie și zaiafet în tot cuprinsul împărăției, de bucurie c-a scăpat de zmeu.* POPESCU, B. II 80. *Porunci numaidecît să se întindă mese, să ospăteze pe turcul ciorbagiu. Ce mai zaiafet, ce mai chiloman... ce mai cîntece.* ȘEZ. XII 38.

— Variante: **zaifét** (M. I. CARAGIALE, C. 24, G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 111, ALECSANDRI, T. I 310), **ziafét** (CARAGIALE, P. 83, GHICA, S. A. 58, ALECSANDRI, T. 1248) s. n.

ZĂICĂ, *zaici,* s. f. (Ornit.; regional) Gaiță.

ZAICÓI, *zaicoi,* s. m. (Regional) Bărbățușul zaicăi. *Această pasăre... se numește... zaicoi.* MARIAN, O. II 69.

ZAÍF, -Ă, *zaifi, -e,* adj. (Învechit și arhaizant) Indispus, bolnav, suferind; debil, convalescent. *Cînd o damă este zaifă după troahnă... i se recomandă de autoritățile medicale... să facă următoarea cură...* CARAGIALE, O. VII 61. *Unchiule, închipuiește-ți fericirea de-a avea o soție drăgălașă... inimoasă, care te-a căuta cînd ti fi zaif.* ALECSANDRI, T. 808. *Cînd era să înceapă Halima sfîrșitul minunatei istorii... îi veni un fel de leșin și zise: ...Acuma sînt cam zaifă nițel și mă tem ca nu cumva să uit ceva din minunatele ei întîmplări.* GORJAN, H. II 234.

ZAIFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZAIFLÍC, *zaiflicuri,* s. n. (Învechit) Indispoziție, slăbiciune, suferință. *Alții în visuri de înălțare Se plîng de-o parte cu ah și vah! Că mereu sufăr de-o boală mare... Eu unu, slavă domnului, sînt ferit de asemine zaiflic.* ALECSANDRI, T. 92.

ZAÍMF, *zaimfuri,* s. n. (Livresc) Văl. (Fig.) *Sub zaimful dimineții, floarea iris în zăvoaie Dezvelește frumusețea violetului ei sîn.* GALACTION, O. I 17. *Trăia în puritatea visului de odinioară... Numai ochii se încărcau de gînduri și de melancolie, ceea ce-i sporea farmecul ciudat, îndepărtat, zaimful de poezie.* EFTIMIU, N. 65.

ZĂLĂ s. f. v. **za²**.

ZĂLE s. f. v. **za²**.

ZALHANÁ, *zalhanale,* s. f. (Turcism) Abator. *Se umplu de sînge de sus pînă jos. Așa plin, ca un parlagiu de la zalhana, se întoarse fuga la împăratul și spuse că a făcut o izbîndă mare.* ISPIRESCU, L. 343.

— Variantă: **zahaná** (PĂSCULESCU, L. P. 268) s. f.

ZALISÍ, *zalisesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A zăpăci. *Nu vezi că amorul tău m-a zalisit?* FILIMON, C. 208.

ZĂMĂ s. f. v. **zeamă.**

ZAMBÍLĂ, *zambile,* s. f. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele crescute dintr-un bulb, cu flori albe, roz, violet sau albastre, așezate în ciorchine la vîrful tulpinii; este cultivată pentru florile ei frumoase și mirositoare *(Hyacinthus orientalis). Iar din corole albe și fragile Se-nalță somptuosul miros de zambile.* CAZIMIR, L. U. 8. *Adunase ele o mulțime de roze, de șofrănei, de viorele, de crini și de zambile de pre pajiștea cea smălțuită.* ODOBESCU, S. III 279. ◇ (Poetic) *Kira, Kira Lina, Frumușică zînă, Tînără zambilă, Floare din grădină.* PĂSCULESCU, L. P. 289.

ZAMBILÍCĂ s. f. Diminutiv al lui zambilă. *Acum se scoală doamna-i tinerică, Rumenă, suavă ca o zambilică.* TOPÎRCEANU, P. 55.

ZAMBÓL, *zamboale,* s. n. Coș, zimbil. *Descărcă la zamboale Și-ncarcă la stamboale.* ALECSANDRI, P. P. 116.

ZAMFÍR, *zamfire* și *zamfiruri,* s. n. (Învechit) Safir. *Ei rămaseră dinaintea unui palat de zamfir... și cu porțile de chiparos.* ISPIRESCU, L. 115. *Nu-mi lua zilele toate... Că-ți voi da eu nestemate, Chiar piatra zamfirului, Limpezimea cerului.* ODOBESCU, S. III 180. *Împodobiră pe moartă cu cele mai scumpe haine și diamanticale și cu alte pietri scumpe, precum mărgăritaruri, zamfiruri, rubinuri.* GORJAN, H. II 49.

— Pl. și: (m.) *zamfiri* (ODOBESCU, S. A. 137).

ZAMFÍRĂ, *zamfire,* s. f. (Ornit.) Grangur.

ZAMPARAGÍU, *zamparagii,* s. m. Derbedeu. *Ce cauți să te amesteci... cu zamparagiii, cu pungașii... să spargi ușa și să intri noaptea în prăvăliile oamenilor?* CARAGIALE, O. I 231. *D-apoi călugării: o adunătură de zamparagii dugliși, din toată lumea, cuibăriți prin mănăstire.* CREANGĂ, A. 120. *Scădea din zi în zi numărul zamparagiilor.* GORJAN, H. II 205.

ZAMPARÁLE s. f. pl. (Învechit) Geamparale (2). *Boierii... încing hore, bătute, zamparale grecești.* La TDRG.

ZAMPARALÍC, *zamparalicuri,* s. n. (Turcism învechit) Petrecere, chef, desfrînare, libertinaj. *Prăpădii mai toată averea cea părintească cu fel de fel de mișelii, adică cu zamparalicuri, cu beții.* GORJAN, H. II 5.

ZĂNCĂ, *zanci,* s. f. (Regional) Unealtă de pescuit formată dintr-un pripon simplu, cu cinci pînă la opt cîrlige. *Peștii care trăiesc pe lîngă maluri... se pot prinde și de către populația riverană cu instrumentele lor mai primitive... cîrligele, zise sfori sau zanci.* ANTIPA, P. 662.

ZANG interj. v. **zîng.**

ZĂPA interj. (De obicei repetat) Onomatopee care redă lătratul cînelui; ham. *Moșneagul dă să intre și el, cățeluța iar: zapa, zapa!* SEVASTOS, la TDRG.

ZAPÁT, *zapaturi,* s. n. (Regional) Vîntul de nord-vest. *Nu mai încetează zapatul, o să ne calicească pe toți.* ANTIPA, P. 369.

ZAPCIÁLĂ, *zapciele,* s. f. (Învechit) Încasare cu forța a dărilor sau a datoriilor; executare. *Sînt sătul de biruri grele... De ciocoi, de zapciele.* ALECSANDRI, P. I 69.

— Pronunțat: *-ci-a-.*

ZAPCÍI. *zapciesc*, vb. IV. Tranz. (Învechit) A încasa cu forța dările sau datoriile de la cineva; a executa. *Să micșureze dăjdiile! — Să nu ne zapciască! — Să nu ne mai împlinească! — Să nu ne mai jăfuiască!* NEGRUZZI, S. I 154.

ZAPCIERÍE, *zapcierii*, s. f. (Învechit) Funcția de zapciu; zapcilîc. *Macavei că rămînea, La Bucureşti să ducea, Armăşia cumpăra. Unde lua armăşia, Parcă lua zapcieria!* PĂSCULESCU, L. P. 275.

ZAPCILÎC. *zapcilîcuri*, s. n. (Turcism învechit) **1.** Slujba de zapciu; zapcierie. *Aşa s-a hotărît să intre la tocmeală, crezînd că doar l-o împăca cu un zapcilîc, o vătăşie de plai, cu o isprăvnicie cel mult.* GHICA, S. A. 33. *Zapcilîcurile, polcovniciile de poteră şi căpităniile de județ îi deteră şi ele un cîştig bunicel.* FILIMON, C. 191.

2. Zapcială. *Cine v-a scăpat pe voi de zapcilîc, de bir, de havalele care vă topeau munca şi vă uscau puterile?* GANE, N. I 189.

ZAPCÍU, *zapcii*, s. m. (Învechit) **1.** Cîrmuitor al unei plăşi (subordonat ispravnicului). *Degrabă el trămitea ispravnici, zapcii şi pomojnici ca să ridice satele, să sape şi să scormone sălaşele de vechi cetăți.* ODOBESCU, S. II 411. [Guvernatorii] *tractau pe domnii noştri ca pe niște zapcii, le trimeteau ordine scrise şi verbale şi-apoi să nu le fi urmat.* GHICA, S. A. 30. *Ispravnicii şi mai cu seamă zapciii... găsiră ocaziune a jefui poporul, luînd de la săteni însutit decît li se ordona.* I. IONESCU, M. 253. *Văd îndat-o copiliță, Oltencuță cu ochi viu, Numai zdrențe-a ei fotiță, Cum o bate un zapciu.* BOLLIAC, O. 196.

2. Rang în armată; căpitan. *Avantgarda se compunea din: ...vel-căpitan de dorobanți cu zapciii săi.* FILIMON, C. 312.

3. Funcționar polițienesc în subordine; paznic, dorobanț, sergent de stradă. *De dimineață pompierii stropiseră podul, şi la toate răspîntenile cîte un zapciu al ogiei oprea carele să nu se vîre, pînă după trecerea alaiului.* NEGRUZZI, S. I 29.

ZÁPIS, *zapise*, s. n. (Învechit) Dovadă scrisă, document; înscris. *I-a mai venit necăjitului inima la loc. Pîrcălăbia era aproape, în celălalt capăt al medeanului, şi au făcut zapis.* SADOVEANU, D. P. 153. *Nu putu dovedi că el e proprietarul locului, căci nu avea nici un fel de zapis.* CAMIL PETRESCU, O. II 89. *Să fie ştiut, prin acest zapis de veşnică vînzare, că eu, Pepelea, am vîndut d-sale, giupînului Arvinte, casa mea ce-o am de la părinți şi că am primit toți banii.* ALECSANDRI, T. I 319. *Între oamenii cinstiți vorba e zapis.* PĂSCULESCU, L. P. 112.

ZAPÍSCĂ, *zapişti*, s. f. (Rusism învechit) Certificat, adeverință. *Îngropi pe morți fără zapiscă de la d-nu doftor.* La TDRG.

ZAPLÁN s. m. v. **zăplan.**

ZAPLÁZ s. n. v. **zăplaz.**

ZAPOROJÁN, *zaporojeni*, s. m. Cazac dintr-o organizație autonomă ucraineană cu caracter militar din secolele al XVI-lea—al XVIII-lea. *Şi s-au mai înțeles şleahticii noştri cu păgînii să ridice prigoană împotriva zaporojenilor. Să-i strunească şleahticii pe zaporojeni, să-i taie şi să-i împuțineze.* SADOVEANU, N. P. 183. *La tabăra din Lunca Mare, Potcoavă s-a întîlnit cu un vechi prieten de lupte, bucurii şi năcazuri, — hatmanul Şah, conducător de cîțiva ani al zaporojenilor.* id. ib. 266.

ZAPT s. n. (Turcism învechit, în expr.) **A lăcea (un lucru) zapt** = a-şi însuşi (un lucru) cu forța; a fura. *Cum? ce va să zică: un arc de triumf furat? Atîta namilă de marmură... cum oare să o facă zapt cineva, fie măcar acela şi un borfaş încoronat?* ODOBESCU, S. III 71.

ZAR[1], *zaruri*, s. n. **1.** Cub mic, avînd pe fiecare dintre fețele lui imprimate un număr de puncte (de la unu la şase) şi folosit la anumite jocuri de noroc. *Zarurile începură din nou să cadă.* CĂLINESCU, E. O. I 22. *Ne trăgea atîtea... nuiele la palmă cîte cădeau din zarurile lui de os.* I. BOTEZ, ŞC. 35. *Am găsit două zaruri de chihlimbar.* BOLLIAC, O. 280.

2. Joc de noroc la care se folosesc zaruri (1). *Altădată s-a aşezat cu ei la zaruri şi, pierzînd toți banii, a spus iarăşi lui tat-su c-a fost furat.* PAS, Z. I 166. *Numele acestui demon era Teut; zice că el ar fi născocit mai întîi numerile şi socoteala şi geometria şi astronomia, ba şi şahul, zarul.* La ODOBESCU, S. I 188.

ZAR[2], *zaruri*, s. n. (Transilv.) Broasca de la uşă (împreună cu clanța). *Şi vîrîră cheia cea ruginită în zar (broască) şi suciră o dată, de două ori, de trei ori, şi de-abia putură deschide uşa aceea.* RETEGANUL, P. II 5.

ZARÁF, *zarafi*, s. m. **1.** (Învechit şi arhaizant) Persoană care se îndeletnicea cu schimbul banilor; p. ext. cămătar. *Meşterul Tadeus a tras punga şi a numărat, frunte lîngă frunte, zarafului, douăzeci şi şase de taleri.* SADOVEANU, N. P. 217. *Au venit şi mulți negustori turci. Aceştia erau însă, mai ales, zarafi şi vînzători de lucruri mici şi scumpe.* GALACTION, O. I 261. *Ieşeam de la un zaraf al meu, coboram scara şi grăbeam s-ajung la locul unde mi-am lăsat cabrioletul.* C. PETRESCU, A. R. 38.

2. (Învechit) Casier al vistieriei. *Am dat zarafului (casierului) de la Cochii Vechi lei 1000.* FILIMON, C. 230. *Zarafii s-a pribegit, Nu mai ne vine dijmărit.* MAT. FOLK. 97.

ZARAFÍR, *zarafiruri*, s. n. (Popular) Fir de aur; p. ext. stofă țesută cu astfel de fir; brocart. *Şi-a cumpărat... zarafiruri.* SEVASTOS, N. 126. *Baba slabă şi-nfocată... Şi-n zarafir îmbrăcată.* TEODORESCU, P. P. 518.

ZARATÍT, *zaratituri*, s. n. Carbonat bazic de nichel natural, de culoare verde.

ZÁRĂ s. f. Lichid albicios şi acrişor care rămîne după ce s-a ales untul din smîntînă. *Tot în acel blid se turnă zară-n care se dumică mămăligă.* RETEGANUL, P. I 65. *Uit'te oleacă de zară, mînîncă şi pace!* CONTEMPORANUL, VIII 5. *Cînd zara e proaspătă şi groasă, se mănîncă cu mămăligă. Unii săteni vara beu zară proaspătă.* ŞEZ. VII 98.

ZÁRE, *zări*, s. f. **1.** Partea cerului sau a pămîntului pe care o mărginește linia orizontului. V. orizont. *Deasupra şirurilor de sălcii se ridica zarea luminoasă, verde sub nori şi ceturi.* DUMITRIU, N. 276. *Privea cu-ntristare, Cît ți-i oceanul de larg, zările fără catarguri.* TOPÎRCEANU, P. 45. ◇ (Poetic) *Înălțimile albastre Pleacă zarea lor pe dealuri, Arătînd privirii noastre Stele-n ceruri, stele-n valuri.* EMINESCU, O. I 210. ◇ Fig. *Oştenii îşi schimbă locul necontenit; îi bate vîntul către zarea furtunilor.* SADOVEANU, N. P. 102. *Pierdut e totu-n zarea tinereții Şi mută-i gura dulce-a altor vremuri.* EMINESCU, O. I 201. *În ochii mei deschis-ai o zare nouă, largă... Tot sufletul spre dînsa cu tine vrea să meargă.* ALECSANDRI, T. II 118. ◇ Loc. adv. (Mai ales în construcție cu verbele «a se uita», «a privi») **În zare** (sau, rar, **în zări**) = la orizont; p. ext. în depărtare, departe. *Cei doi flăcăi se priviră între ei, întunecați, apoi se uitară amîndoi în zare.* DUMITRIU, N. 235. *Vedem pînă departe, în fundul zării, sate, cîmpuri, păduri.* STANCU, U.R.S.S. 105. *Brazdele negre-lucii se întindeau pînă în zare.* SADOVEANU, O. VI 430. *Iar mai spre-amiazi, din depărtări, Văzutu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire, cu nănaşi, Cu socrii mari şi cu nuntaşi.* COŞBUC, P. I 56. *Privea în zare, cum pe mări Răsare şi străluce, Pe mişcătoarele cărări Corăbii negre duce.* EMINESCU, O. I 167. *Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.* id. ib. 146. *Despot,*

Despot... în zarea depărtată S-aude zgomot mare şi-o oaste se arată. ALECSANDRI, T. II 172. **Din zări** = din depărtări. *Din zări un tînăr călător, Sosind pe-acolo, s-a rugat Să bea din cana lor.* COŞBUC, P. I 281. ✦ Văzduh. *Vei privi prin zări senine Stelele, sclipind mărunte, Cum încet de peste munte, Ies de printre brazi.* COŞBUC, P. I 316.

2. Lumină care se împrăştie în jurul unei surse luminoase. *Moşneagul puse mîna pe pahar şi-l ridică în zarea fînarului.* SADOVEANU, O. II 15. *Pune-l să-mi cînte de inimă albastră aici, la zarea stelelor şi a focului.* GANE, N. I 135. *Cu făclioara pe-unde treci, Dai zare negrelor poteci.* COŞBUC, P. I 148. ✧ Expr. **A se uita în zare** (la ceva) sau **a privi** (ceva) **în zare** = a privi un obiect transparent aşezîndu-l în dreptul unei surse de lumină, pentru a-l vedea mai bine. *Străinul... luă paharul, îl privi în zare.* SADOVEANU, la TDRG. *Se uită în zare la culoarea de chilimbar Gustă şi aşeză paharul la loc.* C. PETRESCU, A. 373. **(O) zare de...** = o cantitate mică de... (în special de lumină, v. licărire). *În cîteva ore de drum, maşina avea să-l înfunde iarăşi în satul tătăresc, cu bordeie strîmbe şi oarbe de lut... şi cu praful acela dobrogean... răsucit în vîrtejuri peste cîmpuri dogorite, fără zare de umbră.* G. PETRESCU, Î. I 4. *Ce mi-aprinde-n piept scîntei? E părere, ori o zare De lumină-n geamul ei?* CERNA, P. 142. *Înnoptase. Zare de stea nu se vedea deasupra.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Se sui într-un copaci înalt, şi se uită în toate părţile, că de va vedea undeva vro zare de lumină, să se ducă şi să ceară niţel foc.* ISPIRESCU, L. 200. *O zare de lumină s-arată-n răsărit.* EMINESCU, O. I 98. (În construcţii negative) **De zare** = nici un pic, cîtuşi de puţin. *Nu-i nici stăpînul casei, nici femeia lui măcar, nici măcar o slugă de zare.* GANE, la CADE. ✦ Rază. *Deci singerat la pămînt i-alunecă braţul, iar noaptea Morţii şi-a silnicii sorţi i-acopere zarea vederii.* MURNU, I. 89. *Eşti demon, copilă, că numai c-o zare Din genele-ţi lunge, din ochiul tău mare Făcuşi pe-al meu înger cu spaimă să zboare.* EMINESCU, O. I 41. ✦ Zori de ziuă. V. zori. *De ce să cadă crinul în zarea dimineţii? De ce să moară Emmi în floarea tinereţii?* ALECSANDRI, P. II 114. *Şi la zări de ziuă a mai făcut un copil şi l-a numit Zărilă.* ŞEZ. II 49. ✧ Fig. *Din ce în ce mai singur mă-ntunec şi îngheţ, Cînd tu te pierzi în zarea eternei dimineţi.* EMINESCU, O. I 114.

3. Culme, creastă, coamă, vîrf. *După o jumătate de ceas ne suirăm noi-înşine pe zarea muntelui.* GANE, N. III 113. *După un minut de odihnă pe zarea dealului, descălecai şi începurăm a scoborî la vale.* HOGAŞ, M. N. 205. *Îndărăt, dintr-o zare de codru, soarele răsărea încet pe-un cer de un albastru cald şi fără pic de nor.* VLAHUŢĂ, O. A. 276.

ZARF, *zarfuri,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Suport făcut din filigran (mai ales de aur şi de argint) pe care se aşază felegeanul sau paharul de ceai. [Îi plăcea] *să soarbă, ca pe o licoare preţioasă, o cafeluţă dintr-un filigean cu zarf, puţintel mai mare decît jumătate din găoacea unui ou.* SADOVEANU, O. L. 252 *Doi arnăuţi aduc cafele în felegene cu zarfuri.* ALECSANDRI, T. 1337.

ZARÍF, -Ă, *zarifi, -e,* adj. (Învechit) Frumos, straşnic. *I-a poftit... la un bal mare care avea să se sfîrşească cu un banc de cele mai zarife.* NEGRUZZI, S. I 87.

ZARIFIÓR, -OÁRĂ, *zarifiori, -oare,* adj. (Învechit) Diminutiv al lui zarif. *Într-un copaciu zarifior, Un şoim prins în lăţişor.* VĂCĂRESCU, la ODOBESCU, S. I 289.

ZÁRIŞTE, *zarişti,* s. f. Zare, orizont. *Din deal de fîntînă se dezveleşte din codru un tăpşan verde, de pe care privirile scapă în zarişte largă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 157. ✧ Fig. [Nepotul] *împlinea... în învăţătură ceea ce rîvnise Zaharia cu un pătrar de veac în urmă... De acolo numai putea să se deschidă încă o dată o zarişte luminoasă şi caldă.* C. PETRESCU, R. DR. 245. *A înţeles că, peste tot în viaţă, îi iese în cale o sabie de foc şi că nu-i dat lui să ajungă la nici o zarişte şi la nici un liman.* POPA, V. 309.

ZARNACADEÁ, *zarnacadele,* s. f. (Mold.) Narcis. *Colţii de iarbă înverzeau o pajişte întreagă; pe ici, pe colo, la cotituri, buchete de zarnacadele se înălţau albe ca zăpada, strălucind în soarele dimineţii.* SADOVEANU, O. IV 18. *Era... îmbobocită ca o zarnacadea.* ALECSANDRI, T. 810.

ZARPÁ, *zarpale,* s. f. (Învechit şi popular) Stofă scumpă de mătase, ţesută cu fir de aur şi de argint (v. brocart); p. ext. îmbrăcăminte de brocart. *Fie-n zarpale de aur, Nu este decît un taur.* PANN, P. V. III 39. *Hainele îi sfîşia, Zarpalele îi rupea.* TEODORESCU, P. P. 508.

ZÁRVĂ s. f. **1.** Zgomot, gălăgie; p. ext. frămîntare, mişcare, agitaţie. *Era de altfel o casă de ţară depărtată de orice zarvă orăşenească.* CĂLINESCU, E. 308. *În ograda cu zid de piatră a hanului, era o zarvă de gospodărie mare.* SADOVEANU, O. VII 52. *În toate părţile e mişcare, zarvă — freamătul muncii. Sute de braţe harnice desfundă comorile pămîntului.* VLAHUŢĂ, O. A. II 154.

2. Ceartă, gîlceavă. *Ce-i asta? a întrebat uimit arendaşul pe cei cîţiva oameni cari pîndeau înfricaţi zarva din dugheană.* POPA, V. 14. *Din toată nunta nu se alese decît o zarvă şi o ceartă.* ISPIRESCU, U. 7.

ZARZACHÍE, *zarzachii,* s. f. (Popular) Loc plantat cu zarzări. *Cine s-o găsi... Mie ca să-mi facă Sus vie pe mare... jur prejur de vie Gutui şi lămîie Şi cu zarzachie.* PĂSCULESCU, L. P. 160.

ZARZÁM s. n. v. **ţarţam.**

ZARZAVAGIOÁICĂ, *zarzavagioaice,* s. f. Negustoreasă de zarzavat.

ZARZAVAGÍU, *zarzavagii,* s. m. Negustor de zarzavat; grădinar care cultivă zarzavaturi. *Pleca dimineţile în piaţă şi se plimba prin hală, pe la pescari şi printre zarzavagii.* SLAVICI, N. I 253.

ZARZAVÁT, *zarzavaturi,* s. n. (Cu sens colectiv) Plante comestibile, cultivate în grădini (v. legumă); (în special la sg.) rădăcini de morcovi, pătrunjel, păstîrnac, care se fierb în supă. *Grădină de zarzavat.* ▭ *Zăriram între tufari, într-un capăt de grădină, o femeie... Ne privi lung... şi trecu înainte prin împărăţia zarzavaturilor ei.* SADOVEANU, O. VII 267. *Mama lui Abu-Hasan, pricepută la bucătărie, le-a dat trei feluri de mîncări: nişte porumbei gătiţi cu zarzavaturi şi cu orez, apoi o gîscă la tavă şi pe urmă un clapon fript.* CARAGIALE, O. III 63. *Un gospodar s-apucase să-şi facă un beci în pămînt pentru ţinut zarzavaturi.* ŞEZ. I 286. ✦ Fig. (Depreciativ) Garnitură de flori artificiale cu care se împodobesc uneori pălăriile femeieşti. *Ai văzut ce rău îi venea pălăria? Ce era zarzavatul ăla?* BASSARABESCU, V. 9.

ZÁRZĂR, *zarzări,* s. m. Pom fructifer asemănător cu caisul, ale cărui fructe sînt mici, cu gust acrişor şi cu sîmburi amari *(Armeniaca vulgaris);* (regional) corcoduş. *Crengile zarzărului porniră să se legene uşor, încărcate de flori, ca într-un vis.* MIHALE, O. 354. *Îi arunc un zîmbet şi copilul Ca un zarzăr a-nflorit sub cer.* BENIUC, V. 59. *Un zarzăr mic, în mijlocul grădinii, Şi-a răsfirat crenguţele, ca spinii.* TOPÎRCEANU, B. 5.

ZÁRZĂRĂ, *zarzăre,* s. f. Fructul zarzărului; (regional) fructul corcoduşului, corcoduşă. *Povidla... magiunul... se face din prune şi perje coapte, prin unele locuri chiar din zarzăre şi gutui.* PAMFILE, I. C. 234.

ZASC, *zascuri,* s. n. Fiecare dintre căpătîiele de lemn pe care se aşază buţile în pivniţă; podval.

ZASTÚP, *zastupuri*, s. n. (Regional) Hîrleţ mare folosit (mai ales în deltă) la săparea pe fundul bălţilor, pentru a face gîrle şi canale. *Adunaţi zastupuri, cîrlige, hîrleţe, lopeţi.* DAVIDOGLU, O. 85.

ZAŢ[1], *zaţuri*, s. n. Text tipografic cules şi aşezat în rînduri şi în formă, gata pentru a fi tras în cîte exemplare este nevoie. *Fac corectura în zaţ pentru tot tirajul.* IBRĂILEANU, S. 229.

ZAŢ[2], *zaţuri*, s. n. Strat gros care se depune pe fundul unui vas, prin limpezirea unui lichid (în special a unei fierturi de cafea). V. d r o j d i e.

ZAVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZAVÉRĂ, *zavere*, s. f. (Învechit şi arhaizant) Nume dat răscoalei organizate de greci în 1821 împotriva stăpînirii turceşti (cu ramificaţie şi în ţările noastre, v. e t e r i e); p. e x t. răscoală, răzvrătire. *Aşa a dus-o cîţiva ani, pînă în anul zaverei.* GALACTION, O. I 291. *Parcă s-a mai depărtat zavera!* CARAGIALE, O. I 98. *Pe acest deal, Smarandă, am fugit în vremea zaverei cu mă-ta, cu tine şi frate-tău Ioan, de frica unei cete de turci.* CREANGĂ, O. A. 43. *De la zaveră ei lepădase lebadeaua şi tombatera şi se îmbrăcase nemţeşte.* GHICA, S. 258.

ZAVERGISÍ, *zavergisesc*, vb. IV. R e f l. (Învechit, rar) A deveni revoltat, răzvrătit. [Paraponisitul:] *Nu vrea să zică că m-am lepădat de hristoitie, că m-am zavergisit.* ALECSANDRI, T. 92.

ZAVERGÍU, *zavergii*, s. m. Revoluţionar grec din 1821; p. e x t. răsculat, revoluţionar. *Caravia, cum vede că-i vine ajutor, ia curaj, atacă pe carafefizi* (= voluntari turci din timpul eteriei) *cu 800 de zavergii călări.* GHICA, S. 114. *La cîţi se-nmuiase pe cale vîna Puseră pe dinşii turcii mîna: Mîndri zavergii prin munţi Căceau d-o palmă mai scurţi!* TEODORESCU, P. P. 487.

ZAVÉZĂ s. f. v. **zăveză.**

ZAVÍSTIC, -Ă adj. v. **zavistnic.**

ZAVÍSTIE, *zavistii*, s. f. (Învechit şi arhaizant) Invidie, pizmă, gelozie; ură, dușmănie. *Vremea trece şi zavistia se adînceşte în sufletul omului ca o drojdie înveninată.* SADOVEANU, F. J. 530. *Dezbracă-te degrabă de orice deşertăciuni, Mîndrii, cruzimi, zavistii, mînii, bîrfiri, minciuni.* MACEDONSKI, O. I 167. *Domnii şi boierii neamurilor ziseră între dînşii... să ridicăm stavili, să semănăm zavistia şi ura... ca astfel să întindem domnirea şi puterea noastră.* RUSSO, O. 30. ✧ (Personificat) *La Constantinopol, zavistia curtezanilor aruncă vina asupra lui Gherontios.* ODOBESCU, S. III 636. *Zavistia semăna sămînţa gîlcevelor.* RUSSO, O. 36. ✦ (Mai ales la pl.) Intrigă, pîră. *Nu dădea prea multă luare-aminte zavistiilor satului.* GALACTION, O. I 144. ✧ (Personificat) *Zavistia cu aripi de libelulă zburase de la ureche la ureche.* GALACTION, O. I 142.

ZAVISTÍI vb. IV v. **zavistui.**

ZAVISTIÓS, -OÁSĂ, *zavistioşi, -oase*, adj. (Învechit şi arhaizant) Zavistnic. *Cronica şi relaţiunile ambasadorilor străini la Constantinopol ne stau dovadă spre a-ncredinţa despre curagiul şi despre uneltirile zavistioase ale doamnei Chiajna.* ODOBESCU, S. I 423. *Aplecările zavistioase şi neastîmpărate ale firii sale nu se puteau de loc împăca cu viaţa tăcută şi liniştită din zidurile Snagovului.* id. ib. 447.

ZAVÍSTNIC, -Ă, *zavistnici, -e*, adj. (Învechit şi arhaizant) Invidios, pizmaş; intrigant. *Vecinii mei sînt ca şi el nişte bătrîni ursuzi şi zavistnici.* CARAGIALE, P. 128. ✧ (Substantivat) *Oare oamenii drepţi, plini de bun simţ, trebuie să asculte nişte zavistnici?* CONTEMPORANUL, II 323. (F i g.) *Trotuşul, ca tot ce este mare şi frumos, are şi el zavistnicii săi... Slănicul şi Vălcica.* NEGRUZZI, S. I 316.

— Variantă: (învechit) **zavístic, -ă** (HOGAŞ, M. N. 143, NEGRUZZI, S. II 210) adj.

ZAVISTNICÍE, *zavistnicii*, s. f. (Învechit şi arhaizant) Zavistie.

ZAVISTUÍ, *zavistuiesc*, vb. IV. T r a n z. (Învechit) A invidia, a pizmui. *Cînd cineva înaintează, cînd se ridică mai presus de alţii... mii de oameni îl zavistuiesc.* CONTEMPORANUL, II 323. ✦ I n t r a n z. A face intrigi. *Acel care nu face alta decît să samene ura şi vrajba, zavistuind şi calomniind, nu este bun romîn.* GHICA, S. 201.

— Variantă: **zavistíi** (DELAVRANCEA, H. T. 8) vb. IV.

ZAVISTUITÓR, -OÁRE, *zavistuitori, -oare*, adj. (Învechit) Zavistnic. *Răutatea lumei zavistuitoare... Ne-au supus fără dreptate la vecinica chinuire.* CONACHI, P. 245.

ZAVÓD s. m. v. **zăvod**[2].

ZAVRÁC s. n. v. **zabrac.**

ZAVRAGIOÁICĂ, *zavragioaice*, s. f. **1.** Ţigancă din grupul ţiganilor nomazi (ursari sau căldărari).

2. Femeie gîlcevitoare, scandalagioaică.

ZAVRAGÍU, *zavragii*, s. m. **1.** Ţigan nomad (ursar sau căldărar). *Trecea, ca o vijelie, cîte-o hoardă de ţigani zavragii, cu căruţe cu coviltir, cu urşi legaţi de căruţă.* GALACTION, O. I 8. *Ţiganul (ursarul sau zavragiul) cînd vede că acela ce-l miluieşte dă cu piciorul în pămînt, refuză a lua din mînă.* MARIAN, Î. 376.

2. Scandalagiu. *Soro! soro! auzi dumneata? Zavragiii vin încoace!* CARAGIALE, O. I 97.

ZĂBÁLĂ, *zăbale*, s. f. **1.** (La sg. sau la pl. cu valoare de sg.) Parte a căpăstrului, constînd dintr-o bară subţire de metal cu două braţe care se introduce în gura calului, capetele frîului petrecîndu-se prin cîte un inel la capetele ei, pentru ca animalul să poată fi strunit. *Prefectul... se depărtă repede spre trăsura prinţului, care-l aştepta îndărătul gării, cu vizitiul ţigan pe capră şi caii negri, nervoşi, scurmînd pămîntul şi mestecîndu-şi zăbalele.* DUMITRIU, B. F. 13. *La doi paşi de el, caii se opriră, iar el sări deodată drept în picioare, apucîndu-i de zăbale.* BUJOR, S. 153. *Tînărul îndeamnă calul, ţinînd scurt zăbala.* CARAGIALE, P. 44. *Iar de fagii-mbătrîniţi Stau rînd caii priponiţi Cu funii de grea mătasă Şi cu zăbale alese.* HODOŞ, P. P. 201.

2. (La pl.) Bubuliţe albicioase, molipsitoare, care se ivesc la oameni (mai ales la copii) în colţurile gurii şi, la vite, pe buze.

3. (La pl.) Bale. *Lelea-i cu brîu şi cu zale Şi la gură cu zăbale. Ţipă-ţi, lele, zalele Şi-ţi şterge zăbalele!* ŞEZ. XII 151.

4. (Mai ales la pl.) Colţurile umflate, albicioase ale ciocului puilor de pasăre.

— Pl. şi: (Mold.) *zăbăli* (C. PETRESCU, Î. II 104) şi *zăbele* (ŞEZ. I 77, ib. II 130).

ZĂBÁVĂ, *zăbave* şi *zăbăvi*, s. f. (Rar la pl.) **1.** Întîrziere, încetineală, tărăgăneală. *Fata mai culege-o mînă [de cireşe], Că e fată de ispravă, Iar acum le dă cu număr, Iar la numărat, zăbavă.* PĂUN-PINCIO, P. 62. *Moartea... se puse pe scăunel şi aşteptă un ceas să vie preotul. Dar văzînd atîta zăbavă, zise gazdei: moşnege, nu ţi-ai putut căuta de suflet de un veac de cînd nu te-am întîlnit?* NEGRUZZI, S. I 91. *Vîntule, du-te de-i spune Că zăbavele nu-s bune.* TEODORESCU, P. P. 320. ✧ (În personificări) *Bine-ai venit, frate Dănilă! Da mult ai zăbovit la tîrg! — Apoi dă, bădiţă; m-am pornit cu graba şi m-am întîlnit cu zăbava.* CREANGĂ, P. 44. ✧ E x p r. **Fără (de) zăbavă** = fără întîrziere, imediat, îndată. *Tată.... te rog să-mi dai bani de cheltuială, straie de*

primineală, arme și cal de călărie, ca să și pornesc fără zăbavă. CREANGĂ, P. 185. *Să profităm fără zăbavă de învățăturile lui Darwin.* ODOBESCU, S. III 123. *Fără zăbavă eu însumi... trebuie să smulg cîteva de aceste.* DRĂGHICI, R. 49. **Fără minut zăbavă** = în graba mare, fără cea mai mică întîrziere. *De voie, de nevoie, se înduplecă vodă de-l iertă, dară porunci ca fără minut zăbavă să plece din țeară.* ISPIRESCU, M. V. 8. (Mold.) **Nu (cu) zăbavă (vreme)** sau **fără zăbavă (vreme)** = fără multă întîrziere, nu mult după aceea. *Nu zăbavă vreme și iată că sosește buzduganul șuierînd și lovind în poartă și în uși.* SBIERA, P. 53. *Nu zăbavă și ajunge cel rămas înapoi pe soțu-său și-l întreabă: fărtate, da unde ți-i dobînda?* id. ib. 269. (Familiar) **Un bob zăbavă** = imediat, îndată, numaidecît.

2. Trecere de vreme (plăcută), distracție. *În limba lor cărți nu au, și cîte au niciodată nu 'le cetesc, neavînd nici gust de cetit, care este zăbava cea mai desfătată și mai folositoare ce poate avea omul.* La IORGA, L. I 547. *Din partea mea mîncarea-i numai o zăbavă, băuturica mai este ce este, zise Setilă.* CREANGĂ, P. 258. *Să aib-o masă bună, prielnice zăbăvi.* NEGRUZZI, S. II 251.

ZĂBÁVNIC, -Ă, *zăbavnici, -e,* adj. (Învechit) Care zăbovește, care întîrzie, zăbovitor. *Omul de-o lună lipsind de-acasă, de lîngă femeie, Sufere-n vasul cel bine vîslit... Darmite noi ce pe-aici zăbavnici stăm vreme de nouă Ani rotitori?* MURNU, I. 33. *Facle trosni-vor pe mal și va geme de flacări pămîntul, Dacă zăbavnic pe tine găsi-te-vor zorile-n prunduri.* COȘBUC, AE. 82. ✦ Încet, greoi. *Alții iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sînt de tineri cuprinși d-o tainică melancolie.* ODOBESCU, S. I 118.

ZĂBĂLÓS, -OÁSĂ, *zăbăloși, -oase,* adj. Cu bale sau cu bubulițe la colțurile gurii; p. ext. nespălat, murdar. ✧ (Substantivat) [De zăbale] *te umpli de la un zăbălos cînd bei apă ori mînînci dintr-o lingură cu el.* ȘEZ. II 130.

ZĂBĂLÚȚĂ, *zăbăluțe,* s. f. Un fel de zăbală mai simplă, compusă din două bare îmbinate între ele, servind pentru a conduce calul. *Ion Leahu apucă dîrlogii cailor aproape de zăbăluțe.* MIHALE, O. 509.

ZĂBĂÚC, -Ă, *zăbăuci, -e,* adj. (Și substantivat) Zăpăcit, aiurit, năuc. *Popii au cerut ajutorul prefectului și prefectul a dat ordin jandarmilor să-i aresteze pe zăbăuci.* STANCU, D. 442. *Tunde-o dă fugă, că vine zăbăucul.* C. PETRESCU, A. R. 61.

ZĂBĂVÍ vb. IV v. **zăbovi.**

ZĂBLĂU[1], *zăblăi,* s. m. (Regional) **1.** Flăcău zdravăn; vlăjgan, hojmalău. ✦ (Transilv.) Om mîncăcios, nesătul.

2. (Bucov.) Cîine mare, zăvod. *Cînd au văzut-o boierul că vine, au dat drumul tuturor zăbläilor ca s-o rumpă.* SBIERA, P. 223.

— Variantă: **zablău** s. m.

ZĂBLĂU[2], *zăblaie,* s. n. Pînză de cîlți sau de păr de capră, p. ext. obiect făcut din astfel de pînză (v. țol, pătură). *Grîul roșu, greu la bob, curgea-n trăgători și venea la vînturătoare, iar de-aci se făcea vraf pe zăblaie curate de unde-l încărcau argații și-l duceau la magaziile boierești.* SANDU-ALDEA, U. P. 100. *Mai încolo, pe ziduri, stau rînduite, peste-un zăblău vărgat, arme de tot felul.* ODOBESCU, S. A. 85. *Nevastă c-a mea frumoasă Nu e-n sat la d-voastră! Cînd îi pomenești de furcă, Ia zăblău și se culcă.* ȘEZ. XII 78.

ZĂBOVÍ, *zăbovesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A întîrzia prea mult la efectuarea unui lucru, la săvîrșirea unei acțiuni; a lucra prea încet, a nu se grăbi. *Zăboveai cu descheiatul nasturilor. Mama face totdeauna găuri prea mici.* PAS, Z. I 68. *Badea, fără să mai zăbovească, s-a dus la Caracăl.* GALACTION, O. I 125. *Fanaragiii, masalagiii, potlogarii pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă.* NEGRUZZI, S. I 16. ✦ A sta pe loc așteptînd ceva, dînd cuiva răgaz să facă ceva. *Turcilor, Grabnicilor, Prea tare nu vă grăbiți, Ci fiți buni și zăboviți, Pe palme să mă spăl.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 495. ✧ Refl. (Rar) *Vino aicea... dar să nu te zăbovești mai mult d-un ceas.* STĂNOIU, C. I. 161. ✦ Tranz. fact. A face pe cineva să întîrzie de la o acțiune, reținîndu-l, oprindu-l, silindu-l să aștepte. *Dar ce tot plîngi zăbovind pe troieni de la luptă?* COȘBUC, AE. 215. *Mai cuvîntați și d-voastră ce știți Și cu vorba nu ne zăboviți.* SEVASTOS, N. 93. *Crîșmărița cea frumoasă... se roagă să n-o zăbovim, că mai are și alți mușterei și bărbatu-său nu poate dovedi singur.* CREANGĂ, A. 97.

2. Intranz. (Urmat de determinări locale sau temporale) A sta mai mult (sau prea mult) într-un loc. *Dar hai să mai mergem și pe-acasă, mamă, că am zăbovit destul cu dumnealor — zise apoi Petre, luîndu-și rămas bun.* REBREANU, R. I 140. *Bine-ai venit, frate Dănilă! Da mult ai zăbovit la tîrg!* CREANGĂ, P. 44. *Leleo, ce tot zăbovești Prin lunca de la Mircești?* ALECSANDRI, P. P. 398. ✧ Refl. (Rar) [Sălbaticii] *fără a se zăbovi mai mult într-alt fel, se întorc înapoi.* DRĂGHICI, R. 163.

3. Refl. (Învechit) A-și întrebuința timpul, a se ocupa, a-și pierde vremea (cu ceva). *S-au mai văzut vreodată oameni așa de nebuni, cari să se zăbovească cu vuietul unui clopoțel ce se aude în vis?* CONTEMPORANUL, II 323. *Au doară socotiți, o, auzitorilor, că am venit aice să plîng pe vreun om lumesc, ce în toată viața lui după măriri deșarte s-au zăbovit...?* ARHIVA R. I 39.

— Variantă: (Mold.) **zăbăví** (SBIERA, P. 268, CREANGĂ, P. 263) vb. IV.

ZĂBOVÍRE s. f. Faptul de a zăbovi; întîrziere, zăbavă.

ZĂBOVÍT, -Ă, *zăboviți, -te,* adj. Întîrziat; amînat. *La 1811... ieșea și ediția, mult timp zăbovită, din Buda, pe care o comandase vlădica.* IORGA, L. II 328. [Mîndro] *nu mă ținea zăbovit, Ca pe-un cal legat la birt.* HODOȘ, P. P. 98.

ZĂBOVITÓR, -OÁRE, *zăbovitori, -oare,* adj. Care zăbovește, care întîrzie; zăbavnic.

ZĂBRÂNIC, *zăbranice,* s. n. Țesătură fină de mătase, de borangic sau de lînă, de obicei de culoare neagră; văl făcut dintr-o asemenea țesătură. *Puterea nopții se așază Ca un zăbranic pe pămînt, Un singur suflet stă de pază În tot acest repaos sfînt.* VLAHUȚĂ, O. A. 30. *O mulțime de fete, tinere și gingașe nimfe și baiadere, îmbrăcate cu cele mai luxoase veșminte, cu rochii de șaluri și de sevai, cu ii de borangic și de zăbranic, bogat cusute, îl slujeau.* ODOBESCU, S. I 292. ✧ (Metaforic) *Zările erau închise de pretutindeni în zăbranic.* SADOVEANU, O. VII 80. *Prin zăbranicul serii distingeam în depărtări dealurile Serbiei.* GALACTION, O. I 29. *Soarele își acoperise fața cu un zăbranic de aburi roșietici.* HOGAȘ, M. N. 170. ✦ Văl negru pe care-l poartă pe cap femeile în semn de doliu (v. crep[2]); pînză neagră care se pune la intrarea casei unui mort sau la ușa bisericii, pe timpul cît mortul este așezat acolo. *Așa Malerian, pentru ea și pentru fete, a poruncit un mare doliu... și zăbranice de la pălărie și pînă la pămînt.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ (Metaforic) *Ar fi păcat și criminal să pună cineva zăbranic inimii atunci cînd întreaga natură nu respiră decît dragoste și poezie.* HOGAȘ, DR. II 187.

ZĂBREÁ, *zăbrele,* s. f. **1.** (La sg. cu valoare de pl. sau, mai ales, la pl.) Îngrăditură făcută din vergele de oțel (mai rar de lemn), servind ca apărătoare la ferestre, uși sau porți; gratie. *De prea puține ori a pătruns soarele*

prin ferestruicile cu zăbrele de lemn. SADOVEANU, O. VI 511. *O temniță adîncă îmi e locuința: Prin dese, prin negre zăbrele de fier O rază pierdută îmi spune ființa Cerescului soare, seninului cer.* ALEXANDRESCU, M. 39. *Pe zăbrea m-am uitat, mamă.* PĂSCULESCU, L. P. 54. ◇ Fig. *Printre zăbrelele degetelor groase se distingea bine jocul ochilor.* SAHIA, N. 72.

2. Fiecare dintre barele de lemn sau de oțel ale unui gard sau ale unui grilaj. V. ostreț. *De acolo, de peste zăbrelele gardului, am privit întîia oară, cu mirare, în curte, la fetița cu șorțul roșu care se juca în praf.* C. PETRESCU, S. 64. *Se vede pe ici și pe colea o împrejmuire de zăbrele și de stofe atîrnate, formînd o arenă cu două porți.* ODOBESCU, S. III 110. *Frunzuliță trei smicele, Dragă băiețele, Leagă calul de zăbrele.* TEODORESCU, P. P. 321.

3. Fiecare dintre barele unei grinzi formate dintr-o rețea de bare îmbinate la capete.

ZĂBRELÍ, *zăbrelesc,* vb. IV. Tranz. A pune zăbrele (la o fereastră, la o ușă etc.). (Metaforic) *Era o poartă veche... Prinsă doar în balamaua de jos, se răsucea jalnic în afară zăbrelind trotuarul cu umbre ciudate.* GALAN, B. I 23.

ZĂBRELÍT, -Ă, *zăbreliți, -te,* adj. (Despre ferestre, uși etc.) Cu zăbrele, care are zăbrele. *De amîndouă laturile porții grele, zăbrelite, în cîte o firida în zid, pe o bancă de piatră, șezuseră pe vremuri arnăuții de pază.* DUMITRIU, B. F. 118. *Pe ferestruia zăbrelită dinspre asfințit pătrunseră razele lunii și vărsară o baltă de argint pe dușamelele negre.* SADOVEANU, O. III 121. *Harun-al-Rașid a trecut la altă ferestruică zăbrelită, de unde să poată urmări tot.* CARAGIALE, P. 140.

ZĂBÚN, *zăbune,* s. n. **1.** Haină de iarnă, de lînă sau de bumbac, cu mîneci și vătuită, uneori lungă pînă la genunchi, purtată mai ales de oamenii de la țară. *Purta pe umeri în ziua aceea un zăbun vechi al filozofului Neonil.* SADOVEANU, P. M. 19. *Bejenarii începură să caute prin căptușeala zăbunului, prin sacul cu mălai, prin trențele din căruță.* GALACTION, O. I 288. *Numai Sultănica, singură, se mișcă în toată amorțirea... Pulpanele zăbunului bănănăie în voia întîmplării.* DELAVRANCEA, S. 33. *A văzut cu ochii cum trecea un om Prin grădină. Iată-l! Ține-n mîni zăbunul. Parcă-s doi — e umbră! Nu, e numai unul. Un tîlhar!* COȘBUC, P. I 253. ◇ (Metaforic) *Își spală cerul de-ntunerec fața Și cîmpu-mbracă înflorit zăbun.* BENIUC, S. 42.

2. Anteriu lung și larg, purtat de preoți și de călugări.

3. (Învechit) Haină lungă, fără mîneci, făcută din stofă scumpă și purtată odinioară de boieri. *1 zăbun de sandal de Veneția cu fețe.* ODOBESCU, S. I 421.

— Pl. și: *zăbunuri* (DUMITRIU, N. 54). — Variantă: (3) **zobón** (NEGRUZZI, S. I 145) s. n.

ZĂBUNÁR, *zăbunari,* s. m. Cel care face sau vinde zăbune. *O duc greu de tot. Cu nimic nu pot să te ajut. Ajută-te singur. Te sfătuiesc să intri la un cizmar, la un zăbunar, la un cojocar, ucenic.* STANCU, D. 330.

ZĂBUNÁȘ, *zăbunașe,* s. n. Diminutiv al lui zăbun. *Băduleasa l-asculta, În cămară că intra... Îmbrăcă ie dintr-o mie, Zăbunaș de caftorie* (=un fel de stofă). PĂSCULESCU, L. P. 283.

— Variantă: **zobonáș** (SEVASTOS, C. 129) s. n.

ZĂBUNÉL, *zăbunele,* s. n. Zăbunaș.

ZĂCÁRE s. f. Boală grea și îndelungată; zăcere. ◇ Expr. **A cădea în** (sau **la**) **zăcare** = a se îmbolnăvi greu, a cădea la pat. *Peste puțin timp au căzut maică-sa iarăși la zăcare.* SBIERA, P. 29. *Amu cică împăratul acela, aproape de bătrînețe, căzînd în zăcare, a scris carte frăține-său.* CREANGĂ, P. 184. *Tată-meu, de jale mare Și mîhnit d-așa purtare, A căzut la grea zăcare.* TEODORESCU, P. P. 117.

ZĂCĂȘ, -Ă, *zăcași, -e,* adj. (Munt., Transilv.) Care zace bolnav în pat, fără putere; p. ext. care lenevește, trîndăvește (v. leneș, trîndav). *Pintea... ca om zăcaș ce era, își lăsa totdeauna vreme și cu atît mai puțin putea să se pripească acum, cînd era vorba de niște lucruri pe care nu-i venea să le creadă.* SLAVICI, O. I 152. ✦ Fig. Rău, răutăcios, invidios; răzbunător. [Pigmeii] *erau zăcași la inimă și aveau pizmă... pe oamenii ceilalți.* ISPIRESCU, U. 62. *Tată-său, moșu-său, buni și străbuni, ciocoi zăcași și răi, slugi plecate a tuturor puternicilor.* GHICA, S. 90. ◇ (Substantivat) *Creștea carnea pe el de mulțumire, cînd vedea că freacă ridichea becisnicului de zăcaș, după cum i se cuvenea.* ISPIRESCU, L. 108.

ZĂCĂMÍNT, *zăcăminte,* s. n. Loc în scoarța pămîntului în care se găsește un mineral sau o rocă; acumulare naturală a unei substanțe minerale utile. *Arheologul cercetă semnele unor așezări străvechi... Inginerul, semnele unor neatinse zăcăminte, despre care încă nimeni n-are cunoștință, nici bănuială.* C. PETRESCU, R. DR. 35.

ZĂCĂȘEÁLĂ s. f. (Regional) **1.** Răutate, ură, zăcășie. *Ți-a dat acea povață să respingi un ajutor Care-ndrumă zăcășeala spre trădare și omor.* DAVILA, V. V. 145. *Sînt gata și eu a te lua de soție, mai cu seamă acum, că nu mi-a mai rămas la inimă nici o zăcășeală.* ISPIRESCU, L. 283.

2. Inerție, lîncezeală. *Și zăcășeala și trîndăviile Putregăite din vechile glastre Le stîrpesc și sparg Și le spulberă-n vînt.* DEȘLIU, G. 14.

ZĂCĂȘÍE s. f. (Regional) **1.** Răutate, ură, invidie, dorință de răzbunare; zăcășeală. *Sînt unii care... se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adîncă zăcășie, care în veci le ține mintea vegheată și le pornește sufletul la viclenii și la răutăți.* ODOBESCU, S. A. 124.

2. Inerție, nepăsare, lîncezeală, boală.

ZĂCĂTOÁRE, *zăcători,* s. f. **1.** Vas mare cu doage, în care se păstrează vinul sau rachiul și care se umple mereu din alte butoaie; cadă. *Cu vinul stăm cît se poate de prost... că la o zăcătoare au plesnit două cercuri și, pînă să bag dă seamă, s-au scurs peste o sută de vedre.* STĂNOIU, C. I. 85. ✦ Vas mare cu gura largă, îngropat în pămînt, în care se adună și se strivesc strugurii, pentru a fi lăsați să fiarbă.

2. Vas mare de lemn, căptușit cu tinichea, în care se pun la dospit pieile pentru tăbăcit. *Lucrătorii... forfotesc ca într-un viermar, trăgînd cu clești uriași de fier, din zăcătorile îngropate în pămînt, talpa pregătită.* ARDELEANU, D. 10. ✦ Vas în care se depozitează provizoriu peștele la cherhana.

3. Piatra de jos a morii (care e fixă și deasupra căreia se rotește alergătoarea). *Pietrile de moară... se plătesc cu 9 galbeni amîndouă, zăcătoarea și alergătoarea.* I. IONESCU, M. 562. *Dar morarul, meșter mare, Ședea pe-un fund de zăcătoare.* ȘEZ. XIII 131.

4. Loc unde stau vitele la odihnă ziua; (în special) loc la stînă unde se odihnesc oile după muls; staniște. *Uiu, iu, mîndruța mea, Auzi ce zice lumea: Că te culci seara cu soare Și te scoli în prînzu mare, Cîndu-i ciurda-n zăcătoare Și soarele pe răzoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 422.

— Pl. și: *zăcătoare* (I. IONESCU, M. 527).

ZĂCĂTÓR, -OÁRE, *zăcători, -oare,* adj. (Învechit) Care zace (la pămînt). *Ulița* [era] *ticsită de trupuri zăcătoare.* NEGRUZZI, S. II 229. *Precum floarea zăcătoare Făr'de rouă pe pămînt Se veștejește sub soare Și se usucă de vînt, Așa întru despărțire Se plînge inima mea.* CONACHI, P. 89.

ZĂCĂTÚRĂ, *zăcături,* s. f. (Regional) **1.** Rachiu sau vin depozitat într-o zăcătoare. *Hai, saleaca zăcătură, Cum o ieu fetele-n gură, Nevestele-n pînzătură, Duc acasă voie bună.* ȘEZ. VIII 63.

2. Loc de odihnă pentru vite; zăcătoare. *Duceți-vă... În rîmătura porcilor Și-n zăcătura vacilor.* MAT. FOLK. 1554.

ZĂCEÁ, *zac,* vb. II. Intranz. 1. A sta întins, culcat sau tolănit pe pămînt, pe pat etc. (din lipsă de ocupație sau de energie, din cauza oboselii etc.). *Mama veni veselă la umbra corcodușului, unde zăceam întins cu ochii în sus.* DELAVRANCEA, T. 22. *În cele mai de pe urmă dete și peste calul tatălui său din tinerețe, răpciugos, bubos și zăcînd pe coaste.* ISPIRESCU, L. 15. *Lasă-mă, maică, să zac Pe perină de bumbac, Pe brațele cui mi-i drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 96. *Zace-un tînăr voinicel, Cu mîndruța lîngă el.* ALECSANDRI, P. P. 53. ✧ (Prin analogie) *Arbori uriești, a căror bătrînețe șubredă nu se putuse împotrivi vijeliei de-acum cîteva nopți, zăceau răsturnați la pămînt în toată nemăsurata lor lungime.* HOGAȘ, M. N. 206. ✧ (Peiorativ) *Eu zac la o parte, lăsat fără nici o treabă.* HASDEU, R. V. 79. *Zăcu nerușinat trei ani și șapte luni pe tronul Moldovei.* BĂLCESCU, O. II 47. ✦ A fi constrîns a inactivitate (fiind închis, întemnițat). *Corbac zace la închisoare De trei ani lipsiți de soare.* ALECSANDRI, P. P. 141. *Cît ești, codre, de frunzos, Iarna putrezești tu gios Și voinicii zac la gros!* id. ib. 263.

2. A sta multă vreme culcat în pat, fiind greu bolnav. *Avea acasă trei copii și o nevastă care zăcea de astă-toamnă.* REBREANU, R. I 236. *Tată-său zăcea pe moarte. Ce jale era în toată casa!* VLAHUȚĂ, O. A. 254. *Sub cel păr mare din sat Zace Donciul pe un pat, Nouă ani și giumătate De cînd zace el pe spate!* ALECSANDRI, P. P. 112. ✧ Tranz. (Cu complementul «boală») *Două luni de zile și-a zăcut boala în jeț.* GALACTION, O. I 247. *Eu zac boală nebolită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208.

3. A fi întins fără viață, a fi mort, ucis. *Lîngă șanțul șoselei, Anghelina zăcea cu fața-n sus, nemișcată, lovită de un glonte în frunte.* REBREANU, R. II 258. *O mulțime de oameni și de sălbătăciuni zac fără suflare în pădurea lui.* CREANGĂ, P. 217. *În același templu zăcea de mai multă vreme îngropați doi alți călugări.* BĂLCESCU, O. II 260. *Monstruoasele morminte Unde șefii ungurimei zac cu toții grămădiți.* ALEXANDRESCU, M. 22.

4. (Despre unele stări sau însușiri psihice, mai ales negative) A sta ascuns, a fi în stare latentă. *Antidinasticismul nu mai este un simțimînt inconștient ce zace în inima poporului; el a devenit ideea cea populară în țara noastră.* LIT. ANTIMONARHICĂ 133. *D-ta să te prinzi la joc lîng-o fată care ți-a plăcea. Eu atunci... oi ochi-o bine și apoi ți-oi spune eu ce zace într-însa.* CREANGĂ, P. 163. *Doru-n sufletul meu zace Și-inimioara-mi nu mai tace!* ALECSANDRI, P. P. 225. ✦ (Despre bogății miniere) A forma zăcăminte în pămînt. *În pîntecele acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa.* BĂLCESCU, O. II 208.

5. (Urmat de determinări modale) A se afla de multă vreme (sau pentru multă vreme) în aceeași stare. *Pe măsuță plicurile nedesfăcute zăceau teanc.* C. PETRESCU, C. V. 292. *Gerul asprù și sălbatic strînge-n brațe cu jălire Neagra luncă de pe vale, care zace-n amorțire.* ALECSANDRI, P. III 11. *Să răspîndim luminile și bunăstarea materială în clasele de jos, care astăzi zac în neștiință și în sărăcie.* KOGĂLNICEANU, S. A. 101. ✦ (Urmat de determinări locale) A sta în nemișcare, în inerție, în amorțire. *Satele zăceau în văgăuni și sub poale de pădure ca într-un văl fumuriu de moarte.* SADOVEANU, O. VII 77. *Moara ta zăcea-ntr-o vale liniștită.* MACEDONSKI, O. I 74. *Iată-ne ajunși cu bine pe naltele hotare, Ce zac între Moldova și țările maghiare.* ALECSANDRI, T. II 65. ✦ A se așterne pe o suprafață, a acoperi o suprafață. *Întîlneam din nou cîmpuri de orzuri sau porumb peste care lumina soarelui zăcea în pete largi.* GALACTION, O. I 38. [Izvoarele] *sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace, În cuibar rotind de ape, peste care luna zace.* EMINESCU, O. I 85.

ZĂCÉRE, *zăceri,* s. f. Faptul de a zăcea; (în special) ședere îndelungată în pat; boală (grea și lungă). *După o zăcere de cîteva luni, cînd se întoarse la stăpîn, locul lui era ocupat.* CARAGIALE, O. I 283. ✧ Expr. **A cădea la zăcere** = a se îmbolnăvi greu, a cădea la pat. *Atunci bietul om a căzut la zăcere de inimă-rea și a simțit că moare.* SADOVEANU, D. P. 77.

ZĂCÚT[1] s. n. Zăcere, zăcare.

ZĂCÚT[2]**, -Ă,** *zăcuți, -te,* adj. 1. Care a stat mult timp într-un loc; (mai ales despre apă) stătut, bîhlit, clocit. *Îl lovește din prag un miros dospit și închis de parfum prost, de săpun, de apă zăcută.* C. PETRESCU, Î. II 195. *Artistul meu avea odată doi cocoși, pe care-i deprinsese la beție, și încă beție de alcool, fiindcă le dedea boabe și grăunțe zăcute-n rom.* CARAGIALE, N. S. 50. ✦ Putred, putrezit. *Bată-le focul vreascuri, că zăcute-s.* CONTEMPORANUL, VII 490. *Frunză moartă, lemn zăcut, Floricelul ce-am avut, În pămînt s-a desfăcut.* BELDICEANU, P. 93.

2. Care a fost bolnav de o boală grea, mai ales de vărsat, cu urme de vărsat. *Veni doctorul, însoțit de o soră de caritate drăguță și zăcută de vărsat.* REBREANU, P. S. 114.

ZĂDÁR s. n. v. **zadar.**

ZĂDÁRNIC, -Ă adj. v. **zadarnic.**

ZĂDĂRÍ vb. IV v. **zădărî.**

ZĂDĂRÎT, -Ă adj. v. **zădărît.**

ZĂDĂRÍ, *zădărăsc,* vb. IV. Tranz. (Și în forma *zădări*) 1. A sîcîi, a necăji, a întărîta, a provoca. *Slugile... nu-l mai zădărau ca pe-un cîine printre gratii.* C. PETRESCU, Î. II 226. *El? să îndrăznească... Adeluții mele?... Așteaptă, marțafoiule, să te-nvăț eu a zădărî fetele.* ALECSANDRI, T. 964. ✧ Fig. *Zaharia Duhu simți zădărîndu-l o nemulțumire, ca zborul unei viespi care-i dă tîrcoale.* C. PETRESCU, R. DR. 126. *Robinson, a cărui soartă venise într-un punct de hotărîre, zădărîndu-i toată ticna, nu putea să se astîmpere la un loc.* DRĂGHICI, R. 297. ✦ (Despre trupe înarmate) A hărțui. *În tot cursul verii ne zădărîse ei bîntuind tare tîrgulețul nostru Bechetul și împrejmuirile lui..* ODOBESCU, S. III 568.

2. Fig. (Cu privire la foc) A răscoli, pentru a înteți și a face să ardă mai bine. *A rupt un mănunchi de stuf uscat, zădărînd flăcările, deocamdată leneșe.* SADOVEANU, N. F. 69.

— Variantă: **zădărí** vb. IV.

ZĂDĂRÍRE, *zădărîri,* s. f. Acțiunea de a zădărî.

ZĂDĂRÎT, -Ă, *zădărîți, -te,* adj. (Despre oameni și animale) Întărîtat, provocat, sîcîit. *Mărunțel, slab, Cîțu s-a răsucit mînios, rînjind cu colți ascuțiți și galbeni, ca un cotoi zădărît.* GALAN, Z. R. 195.

— Variantă: **zădărít, -ă** (BART, E. 337) adj.

ZĂDĂRNICÍ, *zădărnicesc,* vb. IV. Tranz. A dejuca (un plan, o uneltire), a pune piedici, a face să nu se realizeze. V. sabota. *Funcțiunea mea cea nouă a zădărnicit totul, împotriva așteptării tuturor.* GALACTION, O. I 27. *Stareț cere pe domnița. — De-asta nu mă tem. S-o ceară Cît o vrea. Am eu mijlocul care va zădărnici Toată uneltirea.* DAVILA, V. V. 80. *Dar rugăciunea lor a fost zădărnicită Și ploaia cea pornită De un răcoare vînt Se varsă pre pămînt.* DONICI, F. 56.

ZĂDĂRNICÍE, *zădărnicii,* s. f. 1. Caracterul a ceea ce este zadarnic, lipsă de folos, inutilitate; p. ext. lucru fără rost. *Îmi dai voie să filozofez, știind, totuși, că rostesc zădărnicii?* SADOVEANU, Z. C. 273. *Vorbele iubirii moarte Vinovate-mi stau de față, Dovedite de minciună, Cer să sting a lor*

viață. Dulcea lor zădărnicie Nu mă-ndur s-o pun pe foc, Deși-mi stau atît de triste Că nu pot muri pe loc. EMINESCU, O. I 125.

2. Deșertăciune, vanitate, ambiție nemăsurată, trufie, îngîmfare. *Dacă zilele rele și zbuciumul zădărniciei n-au împlinit încă măsura ta, ridică-te și pleacă!* GALACTION, O. I 223. *Nesocotitul Báthori, mai mult din zădărnicie, aprinse torța, acum stinsă, a vechilor uri naționale.* BĂLCESCU, O. II 70. *O, Iroade împărate, Te-a umplut de răutate Zădărnicia lumească Și zavistia domnească.* TEODORESCU, P. P. 103.

ZĂDĂRNICÍRE, *zădărniciri*, s. f. Acțiunea de a zădărnici (sau de a fi zădărnicit); împiedicare (a unei realizări), dejucare. *Uită că zădărnicirea Unor vise nencetate biată inimă mi-a rupt.* EFTIMIU, Î. 108. *Păturică... vedea în această atitudine zădărnicirea viselor sale cele ambițioase.* FILIMON, C. 278.

ZĂDÚF, *zădufuri*, s. n. **1.** Căldură mare, înăbușitoare; arșiță, zăpușeală. V. canicula. *Odată ne pomenim cu el în toiul verii, cînd era zăduful mai mare, că vine la vecernie îmbrăcat cu două blăni.* STĂNOIU, C. I. 121. *Banii — cînd e zăduf — ți-aduc veneală... cînd ți-e frig, îți țin de cald.* DELAVRANCEA, O. II 297. *Era mare secetă, nesuferită arșiță, greu zăduf.* SLAVICI, O. I 331.

2. Fig. (Și în forma *zăduh*) Supărare, necaz; (la pl.) greutăți, dificultăți. *Zăduhul ce-o muncește simte bine c-o sugrumă.* DELAVRANCEA, S. 37. *Am dat zarafului (casierului) de la Cochii Vechi lei 1000, ca să nu-mi facă zădufuri (greutăți) la numărătoarea banilor.* FILIMON, C. 230.

— Variantă: **zădúh** s. n.

ZĂDUFÓS, -OÁSĂ, *zădufoși, -oase*, adj. (Rar) Plin de zăduf, foarte călduros, înăbușitor. *Să nu fie vară zădufoasă, Nici iarnă cu ger.* BUDAI-DELEANU, Ț. 324.

ZĂDÚH s. n. v. **zăduf.**

ZĂGÁN, *zăgani*, s. m. Pasăre răpitoare de talie mare, cu gîtul galben, cu pieptul roșcat, cu un mănunchi de pene lungi, țepoase sub cioc; trăiește în munții înalți și se hrănește cu animale vii și cu hoituri; vultur-bărbos, ceahlău *(Gypaetus barbatus)*.

ZĂGÁSTRU, *zăgastre*, s. n. (Transilv.) Loc gol între peretele grajdului și iesle, pe unde circulă oamenii cînd dau de mîncare la animale.

ZĂGÁȘ, *zăgașe*, s. n. (Învechit) Canal, șanț.

ZĂGĂȘTINĂ, *zăgaștine*, s. f. (Transilv.) Plasă de pescuit.

ZĂGÁZ, *zăgăzuri* și *zăgaze*, s. n. **1.** Baraj de dimensiuni mici (de obicei executat rudimentar din lemn, din bolovani, din împletituri de nuiele etc.), care se face de-a curmezișul unui rîu sau al unui torent, pentru a ridica nivelul apei sau pentru a forma un iaz artificial; stăvilar, stavilă, opritoare, iezătură. *Atunci, ai băgat de seamă că zăgazul de azi se prelungește printr-un zăgaz de pămînt și piatră pînă la dealul Poșarliei?* STANCU, D. 21. *Printre copitele zglobiilor mînji... se strecoară pitpalacul... pe un heleșteu cu zăgaz de taraci.* ODOBESCU, S. III 160. ✧ (Metaforic) *Din fund aleargă pîrîul, sărind peste înalte zăgazuri de stînci, s-aducă Bistriței-stăpîne prinosu-i de unde.* VLAHUȚĂ, O. A. 419. ✧ Expr. **A se rupe** (sau **a se deschide, a se descuia**) **zăgazurile cerului,** se spune cînd sînt ploi foarte mari, torențiale. *Ce ploaie! S-au descuiat zăgazurile cerului și curg potoapele.* SADOVEANU, N. P. 248. *Subt urgia întregului zbucium al făpturii, zăgazurile cerului se rupseră... și din înaltul întunecimilor se prăpăstuiră asupra pămîntului, cu șuier de aer sfîșiat, potopul greu al apelor cerești.* HOGAȘ, M. N. 176.

2. Fig. Opreliște, îngrădire, piedică, barieră, obstacol (în calea unei acțiuni). *Un val de proteste împotriva acestei provocări se ridică, trecînd peste zăgazurile stării de asediu.* PAS, Z. IV 217. *Au ajuns să dărîme toate zăgazurile autorității.* REBREANU, R. II 187. *Zdrobită-n praf murea arama Și codrul chiotea, viteazul, Iar tu, frățîne, mare meșter, Biruitor fringeai zăgazul.* GOGA, P. 17.

3. Întăritură de protecție făcută în țărmul unui rîu, pentru ca apa să nu facă stricăciuni; dig. *Un rîu spumegat cînd își rupe zăgazul, Iese din matcă, răpind în vîrtej apărările casei.* COȘBUC, AE. 41.

4. Lac sau iaz format de apa pe care barajul o împiedică să se scurgă; braț derivat dintr-o apă curgătoare; scoc, stăvilar. *Verde, verde ș-o lalea, Și-și avea Tudor ș-avea: Noauă vii într-un pîrleaz, Noauă mori într-un zăgaz.* ȘEZ. III 212.

ZĂGĂRÁ s. f. v. **zagara.**

ZĂGĂZUÍ, *zăgăzuiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A pune zăgaz cursului unei ape; a stăvili, a îndigui. *O baltă veche... fusese zăgăzuită de nepricepuți acum șapte ani și se împotmolise, pustiindu-se.* SADOVEANU, A. L. 141.

2. Fig. A opri, a stăvili (o acțiune); a împiedica, a face să înceteze. *Soldații nemți... au încrucișat puștile pentru a le zăgăzui intrarea, dar îi potopi iureșul și cu greu și-au cules căștile de pe jos.* PAS, Z. III 157. *Se apucă să-i povestească nepotului cîte a știut despre Nadina... Grigore încercă să-i zăgăzuiască destăinuirile.* REBREANU, R. I 254.

ZĂGĂZUÍRE, *zăgăzuiri*, s. f. Acțiunea de a zăgăzui; îndiguire, barare.

ZĂGĂZUÍT, -Ă, *zăgăzuiți, -te*, adj. Barat, îngrădit, reținut, oprit pe loc.

ZĂGHÍRLĂ s. f. v. **zăgîrnă.**

ZĂGÍRNĂ, *zăgîrne*, s. f. **1.** Săculeț de pînză folosit la stînă pentru a strecura brînza; sădilă. *Un flăcăuan zdravăn... turna într-o zăgîrnă pîntecoasă jîntiță caldă dintr-un ceaun negru și larg.* HOGAȘ, M. N. 190.

2. Traistă mică.

— Variantă: **zăghírlă** (PĂSCULESCU, L. P. 276) s. f.

ZĂGNÁTĂ s. f. v. **zăgneată.**

ZĂGNEÁTĂ s. f. (Mold.) Foc de nuiele sau de surcele uscate, care arde cu flacără vie. ✧ Expr. **A da zăgneată focului** = a înteți, a face să ardă. *Dar tu nu sta degeaba. Cît spun eu, tu dă zăgneată focului c-oleacă de stuh.* SADOVEANU, N. F. 69.

— Variantă: **zăgnátă** (MARIAN, NU. 669) s. f.

ZĂGRĂÍ, *zăgrăiesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A vorbi mult, a trăncăni, a palavragi.

ZĂHÁR s. n. v. **zahăr.**

ZĂHÁTĂ, *zăhate*, s. f. (Regional) **1.** Perete de nuiele construit pentru a adăposti vitele împotriva vîntului.

2. Ulicioară. *Casa... era pe o zăhată strîmtă.* RETEGANUL, la CADE.

ZĂHĂÍ, *zăhăiesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** A sîcîi, a hărțui, a chinui. *Zăhăindu-l mușchii... au fluturat țapul o dată din coarne.* SBIERA, P. 166. *Vaca nu m-a zăhăit.* ȘEZ. III 154.

2. A împrăștia în dezordine; a pierde, a rătăci. *Pe-o grindă, călepe de tort și linuri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere; apoi cîlți, buci și alte lucruri, zăhăite prin cele poliți și colțare.* CREANGĂ, A. 97. *Dădaca lui a vrut încă să-l netezească, Dar pieptenele era prin casă zăhăit.* DONICI, la TDRG. ✧ (În construcții impersonale) *Am fost aseară la voi, Casa-i plină de gunoi. Și pe laiță zăhăit, M-am mirat la ce-am venit?* MĂRIAN, O. I 132.

ZĂHĂIÁLĂ, *zăhăieli,* s. f. (Învechit) Faptul de a zăhăi; neliniște, tulburare, zbucium.

ZĂHĂRÉL, (2) *zăhărele,* s. n. **1.** Diminutiv al lui zahăr (1). *Da tu, puică, ce-i mînca, Că ți-a adus bădița, Vinișor în cea ploscuță Și pîniță-n cea trăistuță, Zăhărel în cea mînuță, Na, mînîncă, măi puicuță.* ȘEZ. XX 157. ✧ Loc. adv. (Familiar) **Cu zăhărelul** = cu vorba, cu promisiuni înșelătoare; cu cobza sau cu preșul. *Ce mai e, domnule Zaharia Duhu, cu comoara dumitale... încă nu s-a lăsat adusă cu zăhărelul?* C. PETRESCU, R. DR. 221.

2. (Mold., la pl.) Zaharicale, dulciuri, bomboane. *În unele sate... bradul acesta... se împodobește cu fel de fel de zăhărele.* MARIAN, Î. 98.

ZĂHĂRÍ, *zăhăresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A presăra, a îndulci cu zahăr. *A făcut un colăcel, Rumenel și-mpleticel... Cu miere mi-l ungea, Cu zahar îl zăhărea.* TEODORESCU, P. P. 153.

ZĂHĂRÎT, -Ă, *zăhăriți, -te,* adj. **1.** (Rar) Îndulcit cu zahăr. *Gîndește-te la dulcea fericire... ea să-ți aducă dimineața cafeaua cu lapte, fierbinte, zăhărită, cu chifle proaspete.* ALECSANDRI, T. 1208.

2. (Atestat în forma *zaharit)* Zaharisit, glasat. *În dulap se aflau pregătite ca întotdeauna: sticla neatinsă de Porto, cutia de biscuiți și coșul de castane zaharite.* C. PETRESCU, C. V. 266.

— Variantă: **zaharít, -ă** adj.

ZĂHĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **zaharos.**

ZĂHĂTUÍ, *zăhătuiesc,* vb. IV. (Mold.) **1.** Tranz. A sîcîi pe cineva, a bate capul cuiva.

2. Refl. A se pierde, a se rătăci, a se prăpădi.

ZĂITÍN, *zăitinuri,* s. n. (Regional) Untdelemn; ulei. ✧ Expr. **A fi zăitin pe apă** = a fi nevinovat; a birui, a învinge. *Să nu poftiți să fiți pretutindenea zăitin pre apă.* ȚICHINDEAL, F. 266.

ZĂLÁR[1], *zălari,* s. m. Meseriaș care face zale.

ZĂLÁR[2], *zălare,* s. n. (Regional) Cîrlig de lemn de care se atîrnă lanțul la vatră.

ZĂLETÍ, *zăletesc,* vb. IV. Intranz. (Regional, despre lichide) A țîșni, a stropi, a curge din abundență.

ZĂLEZEÁLĂ, *zălezeli,* s. f. (Regional) Faptul de a zăcea, zăcere.

ZĂLEZÍ, *zălezesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A zăcea; a slăbi.

ZĂLEZÍT, -Ă, *zăleziți, -te,* adj. (Regional) Slab, fără vlagă.

ZĂLEZITÚRĂ, *zălezituri,* s. f. (Regional) Faptul de a zăcea; zăcere, moleșeală. (Cu pronunțare regională) *Friguri cu deocheturi, Friguri cu zelezituri.* I. CR. IV 83.

ZĂLÍȘTE, *zăliști,* s. f. Direcția vîntului, bătaia vîntului. *Și-o făcut... O arie mare În capul pămîntului, În zăliștea vîntului.* MAT. FOLK. 1470.

ZĂLOÁGĂ, *zăloage,* s. f. **1.** Fișie de hîrtie, de pînză, de piele etc., care se introduce între paginile unei cărți, pentru a însemna locurile care prezintă interes; semn de carte. *O mulțime de zăloage chibzuite de hîrtie arătau locuri de interes.* CĂLINESCU, E. O. I 64. *Am văzut deodată galbenii d-tale trandafiri!... tot ce-am mai putut să fac eu fost să așez acele flori, zăloagă, în cartea sfîntă.* GALACTION, O. I 349. *Ca să facă, pesemne, un pic de haz, schimbă pe furiș zăloaga de la octoihul mare, trecînd-o peste cîteva foi mai nainte.* STĂNOIU, C. I. 199.

2. Parte dintr-o carte; capitol. *Deschide cu mare evlavie sfîntă carte la zăloaga a treia.* HOGAȘ, H. 52.

ZĂLÓG, *zăloguri* și *zăloage,* s. n. (Învechit) **1.** (Construit de obicei cu verbele «a pune», «a da», «a lua», «a opri», «a ține» etc.) Amanet, garanție, gaj, chezășie. *A venit cu cîteva lucruri să le puie zălog în mîna părintelui, ori să le lase drept plată pentru slujbele sfinte.* SADOVEANU, P. M. 161. *Mai aveam eu... o goarnă! Dar mi-a luat-o perceptoriu zălog... pentru un rest de parale.* MIRONESCU, S. A. 29. *Am înțăles că ești talpa-iadului. Na sumanu din spinare zălog.* ALECSANDRI, T. 1557. ✧ (Rar, gajul este o persoană) *Unii băieți se și mutară de la Tîrțec (mai 1862), dar Eminescu nu putu face același lucru pentru că, neplătindu-i-se costul, gazda îl oprise zălog.* CĂLINESCU, E. 77. *Dacă nu mi-a plăcea nimic din ce mi-i spune, să-mi rămîi zălog pe o sută de galbeni.* SADOVEANU, D. P. 155. ✧ Fig. *Cu sufletul rămas zălog.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 232. ✧ Expr. **A-și lăsa pielile zălog** = a cădea în mîinile dușmanului; a-și pierde viața, a se lăsa omorît. *La goană mare, crezi d-ta că puțini lupi dau cinstea pe rușine, lăsîndu-și pieile zălog?* CREANGĂ, O. A. 121. ✦ Sechestru; ipotecă. *Se urcă oratorul la tribună, Fiecare se întreabă: oare ce-o să ne mai spună? Ascultați-l: «Astăzi țara, domnilor, e fericită... Sîntem una: azi covorul este frate cu țolinca; De zălog și de bătaie a scăpat acum opinca».* BELDICEANU, P. 118.

2. Lucru (rar persoană sau grup de persoane) lăsat cuiva ca garanție. *Viteze Tomșa, iată copilul tău iubit! Am respectat zălogul, odor neprețuit, Și l-am păstrat în viață cu dragoste, cu bine, Cum merită odrasla unui viteaz ca tine.* ALECSANDRI, T. II 190. *Boierii cei mici, către care domnul se arăta cu dragoste, îl îndemnară atunci ca să trimită pe boierii cei mari, cu familiile lor, zălog la turci.* BĂLCESCU, O. I 87.

ZĂLOGÍ, *zălogesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și arhaizant) **1.** (Cu privire la obiecte) A lăsa, a da (sau a opri) ca amanet, gaj sau garanție; a amaneta, a gaja (sau a opri ca amanet). *Vezi cîți datornici și-au zălogit vitele la bancă.* VORNIC, P. 174. *Oamenii își zălogeau glia, vitele, sumanele — cînd nevoia îi pișca prea tare.* CAMILAR, N. I 332. *Șapte mori... Pe toate le-au zălogit.* SEVASTOS, C. 160. ✦ Fig. A tocmi, a angaja. *Una cîte una, femeile veneau la Raveica să-și zălogească brațele, pe oricît, numai să nu li se usuce de foame pruncii.* CAMILAR, N. I 333.

2. (Cu privire la persoane) A da (rar, a reține) ca gaj, ca garant, ca ostatic. *M-am tocmit cu alt priceput ca să-i spun ceva care să-i placă, și dacă nu i-a plăcea, să mă zălogească pentru o sută de galbeni.* SADOVEANU, D. P. 156.

ZĂLOGÍRE, *zălogiri,* s. f. (Învechit) Acțiunea de a zălogi; luare (sau dare) ca amanet sau ca ostatic.

ZĂLÚD, -Ă, *zăluzi, -de,* adj. **1.** Smintit, țicnit, nebun. *Să intrăm în casă. Dar înainte de toate vă rog să iertați, cele ce-aveți să vedeți și să cunoașteți... Ca într-o casă de oarbă, cu feciorul zălud.* C. PETRESCU, R. DR. 324. ✧ Fig. *Blestemată noapte ... Ce tot trîmbițează în van cocoșul ăla răgușit și zălud?* C. PETRESCU, A. R. 190. *A venit așa, deodată, Toamna cea întunecată. Lungă, slabă și zăludă.* TOPÎRCEANU, P. 157. ✧ (Substantivat) *Greșeala cea mare e, cînd ai văzut flacăra, să te răpezi ca un zălud la ea.* C. PETRESCU, R. DR. 140. *Cum vine moșneagu de la lucru, baba ca o zăludă îi iese înainte și-i arată băietul.* ȘEZ. II 200. ✦ Scos din minți, înnebunit, tulburat, năucit. *Fuge, vine, se-nvîrtește ca o deznădăjduită, Zăludă ca vai de dînsa... Vrea să strige, dar și glasul i se taie deodată.* CONACHI, P. 87.

2. Naiv, nepriceput, prost, tembel. *Îi tînără încă și zăludă. Minte la dînsa cît păr pe broască.* SADOVEANU, O. VIII 173. *Colăceii îs cam mititei... Dar ei nu s-au priceput, Ca niște tineri zăluzi.* ȘEZ. I 38. *Unde mîndră să mă duc, ca de-acelea să-ți aduc? — Valeu, badeo, zălud ești*

*Cum de nu te mai gîndeşti? Că de-acestea nu găseşti: Mură neagră ţi-s ochii, Sloi de gheaţă ţi-s dinţii.*ib. XX 158.

ZĂLÚG, *zălugi,* s. m. (Regional) Lanţ împletit din sîrmă. *Cu zălugi de sîrmă.* PĂSCULESCU, L. P. 160.

ZĂLÚŢĂ, *zăluţe,* s. f. Cusătură de flori în formă de lănţişor, care se face pe ie sau pe catrinţă; za. *Foaie verde trei bujori, Aveţi grijă, măi feciori, Iată vine-a mea drăguţă Cu cătrinţa cu zăluţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 360.

ZĂLUZEÁLĂ, *zăluzeli,* s. f. (Regional) Nebunie, nebuneală.

ZĂLUZÍ, *zăluzesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. (Regional) A deveni zălud, a se sminti, a se ţicni, a-şi pierde minţile, a înnebuni. *Atîta s-o speriat el de rău, că a fost mai să-şi sară din minte, a fost mai să zăluzească.* La TDRG. *Se zăluzise de minte.* ŞEZ. XVIII 198.

ZĂLUZÍE, *zăluzii,* s. f. (Regional) Rătăcire, nebunie.

ZĂLUZÍT, -Ă, *zăluziţi, -te,* adj. (Regional) Înnebunit, năucit, ieşit din minţi.

ZĂMISLÍ, *zămislesc,* vb. IV. (Învechit şi arhaizant) 1. Tranz. A concepe fătul. *Pe urmaşul meu... nu-l voi zămisli pînă n-ei fi pregătit să domneşti în locul lui.* DELAVRANCEA, O. II 93. *Şi-i puse numele Pipăruş Petru, căci dintr-un fir de piper era zămislit.* RETEGANUL, P. V 27. *Tu nu eşti a lui fiică; pre tine Mnemosina Te-a zămislit în sinu-i cu cine ştie cine.* NEGRUZZI, S. II 215.

2. Refl. A se naşte, a se întrupa, a lua fiinţă. *Bogătaşi ce cu piciorul daţi la inimi în gunoi... N-am cu voi nici un amestec, căci în lume de-aţi trăit Este o satiră-ntreagă faptul că v-aţi zămislit.* MACEDONSKI, O. I 97. ✧ Intranz. *Se uită la boierii pre carii el i-a înălţat şi i-a îmbogăţit; prevede vrajba, neunirea, nesaţiul şi trădarea zămislind în inimile lor.* NEGRUZZI, S. I 272.

3. Tranz. Fig. A crea, a produce; a forma, a înfiripa. *Tresare-un gînd şi moare-o simfonie Din cîntecul cel zămislit de mult.* GOGA, C. P. 141. *Sărăcia prin ea însăşi are tendinţa de a zămisli sentimentele şi caracterele de care am vorbit.* GHEREA, ST. CR. III 77. *Precum vremea închisă zămisleşte visuri spăimîntoase, aşa poate că oi fi avînd şi eu peri răi şi te înşală părerile.* ISPIRESCU, L. 288. ✧ (Rar, cu privire la obiecte concrete) *Oleana ridica de pe fereastră paianjinişul perdelei şi pe trandafirii pe care îi zămislea în gherghef lăsa şi mai adînc obraji de trandafiri.* GALACTION, O. I 70. ✧ Refl. *Fără îndoială că în capul lui Năstase Blîndu se zămislise un gînd mare.* SADOVEANU, O. VI 353. *Atunci, înfricoşata arătare pe care maica Rahila o aştepta se zămisli sub larga undire a dimineţii.* GALACTION, O. I 322. *Căci vecinicia ce nu-ncepe şi nu sfîrşeşte niciodată Se zămisleşte-n toată clipa printr-o zidire neîncetată.* MACEDONSKI, O. I 230.

ZĂMISLÍRE, *zămisliri,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Acţiunea de a zămisli; concepere; reproducere, înmulţire, naştere. *E oare indiferent dacă muma omului, pînă la zămislire şi după ea, a trăit în aer curat, în belşug, iubind pe bărbatul său, ori a trăit în societatea capitalistă ca proletară, lucrînd 16 ore pe zi în mine de cărbuni...?* GHEREA, ST. CR. II 17. *Dobitoace toate... Către zămisliri şi creşteri se văd din fire silite.* CONACHI, P. 295. ✧ Fig. *Iubire, sete de viaţă... Tu faci să circule în lume Puterea ta de zămislire Şi miliardele de forme De-a lungul vremii să se-nşire.* VLAHUŢĂ, O. A. I 59.

ZĂMISLITÓR, -OÁRE, *zămislitori, -oare,* adj. (Învechit şi arhaizant) Care zămisleşte, care generează; creator. *Mulţumeşte-i vieţii şi mergi împreună cu ea... Şi împreună cu ea fii alor tăi îndemn de luptă zămislitoare de alte fapte drepte, care clădesc întocmirea largă, înaltă, luminoasă a lumii.* PAS, Z. I 11. *Din poeziile dragostei nu respiră viaţa, ea însăşi zămislitoare de viaţă, ci melancolie, durere şi dorinţa de a muri.* GHEREA, ST. CR. III 99.

ZĂMORÍ, *zămorăsc,* vb. IV. (Mold.) 1. Refl. A-şi potoli în oarecare măsură foamea sau setea, a mînca sau a bea numai atîta cît să-şi ţină zilele. *Moartea atunci, înghiţind noduri, porneşte prin dumbrăvi, lunci şi huceaguri... începe cînd a roade copaci tineri, cînd a forfăca smicele şi nuiele... Se zămora şi ea, sărmana, cum putea.* CREANGĂ, P. 316.

2. Tranz. (Învechit) A istovi, a slei (pe cineva) de puteri. *Cu posturi lungi... îşi zămora trupul şi-şi curăţea sufletul.* ARHIVA R. I 69.

ZĂMOŞÍŢĂ s. f. Plantă cu tulpina ramificată chiar de la bază şi acoperită cu peri aspri, cu flori mari, de culoare galbenă-deschisă sau purpurie şi catifelate la mijloc *(Hibiscus ternatus);* macul-ciorii.

ZĂMÚRCĂ s. f. (Regional) Mîncare cu prea multă zeamă. *El că i-a dat Mîncare să le-ajungă, Mai mult zămurcă lungă.* SEVASTOS, la TDRG.

ZĂNÁT, *zănaturi,* s. n. (Ban.) Meserie, meşteşug. *Cu glas domol, spuse unde s-a născut, la cine a învăţat zănatul şi cîtă vreme a lucrat.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 40. *Aş vrea şi eu să mai scap de zănat, urmă el, să mai odihnesc, şi aş putea să fiu tignit.* SLAVICI, O. II 213.

ZĂNÁTEC, -Ă adj. v. **zănatic.**

ZĂNÁTIC, -Ă, *zănatici, -e,* adj. Zăpăcit, smintit, dezmetic. [Presa burgheză] *va sărbători pe scriitorii indigeni mediocri sau nuli, dar care vor avea prezumţiunea de a tăgădui propriei lor ţări existenţa oricărei culturi şi a oricărei literaturi... ajutaţi între aceasta de cîţiva politicieni zănatici.* MACEDONSKI, O. IV 149. *Atîta se sperie Midas-împărat, încît din aceea, după ce că era cam tontolete, rămase şi zănatic.* ISPIRESCU, U. 108. ✧ Fig. *Îi era acum în grijă să nu se înteţească şi să crească în mulţime roiul zănatic al minciunilor.* SADOVEANU, Z. C. 342. ✧ (Substantivat) *E nebună, lunatică, Umblă ca o zănatică.* PANN, P. V. II 142.

— Variante: **zănátec, -ă** (CAMIL PETRESCU, U. N. 340, REBREANU, R. II 30), **zînátic -ă** (ODOBESCU, S. III 623) adj.

ZĂNGĂITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură.**

ZĂNGĂNEÁLĂ, *zăngăneli,* s. f. Sunet metalic, zăngănit.

ZĂNGĂNÍ, *zăngănesc* şi *zăngăn,* vb. IV. Intranz. (Despre metale, clopote, sticlă; şi în forma *zîngăni)* A produce, prin izbire sau prin lovire, un sunet metalic; a zornăi, a zdrăngăni. *Aristide scoase atunci un urlet de zîngănire geamurile.* REBREANU, R. II 132. *Întîia mişcare ce făcu fu de a-şi lua poziţia şi de a-şi ciocni călcîiele, ca să se audă zăngănind pintenii.* BASSARABESCU, S. N. 59. *Clopoţeii de la capre zăngănesc voios în cale.* MACEDONSKI, O. I 86. ✧ Tranz. *Îngenuncheaţii de ieri s-au ridicat năprasnici azi, scuturîndu-şi pletele, zîngănindu-şi armele.* SANDU, D. P. 9. *Se-nserase bine. Turmele trecînd Zîngăneau vrun clopot şi veneau pe rînd De la cîmp.* COŞBUC, P. I 249.

— Variante: **zîngăní, zingăní** (SBIERA, P. 183, EMINESCU, N. 81), **zinghení** (ALECSANDRI, P. II 158) vb. IV.

ZĂNGĂNÍRE, *zăngăniri,* s. f. Acţiunea de a zăngăni şi rezultatul ei; zornăit, zăngănit. *Pe drum se-nşiră-o oaste; e oastea proletară. Nici zăngăniri de arme, nici sarbădă fanfară... Ci ochii veseli cată: că-n albe slove-i scris, Pe flamurile roşii, lumina unui vis.* PĂUN-PINCIO, P. 93.

— Variante: **zîngănire, zingănire** (la TDRG), **zinghenire** (ALECSANDRI, P. II 16) s. f.

ZĂNGĂNÍT, *zăngănituri,* s. n. Zăngănire. *Farmecul acestor remorci nu-l constituie numai uşile. Mai e zăngănitul*

de geamuri și uruitul de fierărie veche. BOGZA, A. Î. 246. *Colonelul întinse picioarele sub masă, cu un zăngănit de pinteni.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Vreau liniște... vreau pace. Nu vreau zăngănit de arme care poate-ar deștepta, Dincolo de munți, Dușmanul ce pîndește țara ta.* DAVILA, V. V. 66.

— Variante: **zîngănit** (SADOVEANU, O. VIII 39, IONESCU-RION, C. 119, ANGHEL-IOSIF, C. M. II 42), **zîngănít** (CONTEMPORANUL, VI$_{II}$ 213) s. n.

ZĂNGĂNITÓR, -OÁRE, *zăngănitori, -oare,* adj. Care zăngănește; zornăitor.

— Variante: **zîngănitór, -oáre, zînghenitór, -oáre** (ALECSANDRI, P. P. 114) adj.

ZĂNGĂNITÚRĂ, *zăngănituri,* s. f. Zăngănire.

— Variante: **zîngăitúră, zăngăitúră** (ODOBESCU, S. I 67), **zîngănitúră** s. f.

ZĂNGĂT, *zăngăte,* s. n. (Și în forma *zîngăt*) Zăngănit. *Expresul dinspre București, cu ferestre luminate, trecu furtunos în zîngăt de fiare.* C. PETRESCU, C. V. 37. *Zăngăt însă n-are-arama Cînd se bate scut de scut.* COȘBUC, P. II 71.

— Variante: **zîngăt, zîngăt** (CONTEMPORANUL, VII 487), **zînghet** (ALECSANDRI, la CADE), **zînghet** (id. ib.) s. n.

ZĂNOÁGĂ, *zănoage,* s. f. **1.** Depresiune circulară cu versante prăpăstioase, în zona munților înalți; căldare. *Colo sus, la Toroioagă, Numai piatră și zănoagă Și steiuri de stîncă seacă.* DEȘLIU, M. 5. *Falnicul munte acoperit odinioară de ghețuri, din a căror înceată topire i-au rămas pe zănoagele de la Găuri turme de stînci albe.* VLAHUȚĂ, R. P. 70.

2. Ochi larg de apă adîncă și cu vîrtejuri, format pe cursul unei ape, mai jos de un stăvilar.

3. Poiană înverzită; platou sau coastă de deal bune pentru agricultură.

ZĂPÁDĂ, *zăpezi,* s. f. Precipitație atmosferică în formă de fulgi albi, compuși din cristale de apă înghețată; strat provenit din aglomerarea acestor fulgi; omăt, nea. *Lîngă drum bătut de sănii, Unde malul stă să cadă, Vede urme de dihănii Înstelate pe zăpadă.* TOPÎRCEANU, B. 17. *Zăpada e pînă la brîu și ninge mereu, mărunt și cu temei.* CARAGIALE, O. VII 454. *Două iepe albe ca zăpada și iuți ca focul se sprijineau mai totdeauna de oiștea căruței.* CREANGĂ, P. 106. *S-a dus zăpada albă de pe întinsul țării.* ALECSANDRI, O. 174. ✧ *Zăpada mieilor* v. miel. ✧ Fig. (Cu aluzie la felul cum acoperă ninsoarea obiectele) *Se vor așterne peste noi În straturi nepătrunse Zăpezile uitării.* BENIUC, V. 32. (Cu aluzie la culoarea albă a ninsorii) *La țărm corabia oprită E ninsă de zăpada lunii, Și marea tace odihnită De biciuirile furtunii.* MACEDONSKI, O. I 153. *Prin ei curge rumenirea, mîndră ca de trandafiri, Și zăpada viorie din obrajii tăi subțiri.* EMINESCU, O. I 83.

ZĂPĂCEÁLĂ, *zăpăceli,* s. f. **1.** Faptul de a (se) zăpăci; stare în care se află cel zăpăcit; tulburare, buimăceală, dezordine. *Cînd, pe la unu, primim ordin de plecare, zăpăceala devine lugubră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 304. *Trebuie s-o fi luat, în zăpăceala mea, spre soare-scapătă și m-am apropiat de hotarul munților.* GALACTION, O. I 49. *Cade cineva în vro zăpăceală de unde n-ar ști cum să iasă, de n-ar avea firul Ariadnei.* ISPIRESCU, U. 114.

2. (Familiar) Gălăgie mare, larmă, balamuc.

ZĂPĂCÍ, *zăpăcesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A tulbura mintea cuiva, a-l face să-și piardă capul; a năuci, a buimăci, a ameți. *Cîteva zile, la început, îl cam zăpăcise orașul acesta mare, în care el venise pentru întîia oară.* VLAHUȚĂ, O. A. 96. *Comisarul potrivise însă lucrurile astfel, ca ei să sosească-n pădure pe-nserate, și asta-l zăpăcea pe Duțu.* SLAVICI, O. I 368. *Strălucirea hainelor lui Fătfrumos, pînă într-atîta orbise și zăpăcise pe vrăjmaș, de nu mai știau oștile unde se află.* ISPIRESCU, L. 156. ✧ Refl. *Moșul se zăpăci cu totul la auzul vorbelor. Stătu în loc și parcă nu-i venea să creadă.* DUNĂREANU, CH. 11. *Și ea, mergînd spre Viorel, De mînă cînd a prins-o el, Roșind, s-a zăpăcit de drag.* COȘBUC, P. I 57.

2. (Familiar) A încurca, a răvăși. *Ei acum, ce ți-a venit să-mi răscolești dosarele, să-mi zăpăcești hîrtiile?* BARANGA, I. 162.

ZĂPĂCÍRE, *zăpăciri,* s. f. Acțiunea de a (se) zăpăci; buimăceală, ameteală, tulburare. *Mie-mi păru deodată Maria speriată Că strigă, și la dînsa se dă un lup turbat. Apuc în zăpăcire securea răzimată De căpătîiul nostru, izbesc pe biata fată Care dormea în pace.* BOLLIAC, O. 105.

ZĂPĂCÍT, -Ă, *zăpăciți, -te,* adj. Tulburat, buimăcit, fîstîcit. *Olimp Stavrat își mîngîia zăpăcit bărbuța, cu un surîs în care îngrijorarea se lupta cu cochetăria.* REBREANU, R. II 55. *Se învîrtea zăpăcită, frîngîndu-și mîinile cu disperare.* BART, E. 372. *Atît era de zăpăcit, încît nici nu știa în care mînă să ție cuțitul și în care furculița.* SLAVICI, O. I 106. ✧ (Adverbial) *Începe să se îmbrace zăpăcit și stîngaci.* SEBASTIAN, T. 329. ✧ (Substantivat) *Feciorul de împărat rămase ca un zăpăcit.* ISPIRESCU, L. 186. ✦ Neîntreg la minte; zvăpăiat, zvînturat. (Substantivat) *De unde nici căta la femei, s-a dat în dragoste cu o zăpăcită.* ALECSANDRI, T. 1728.

ZĂPĂCITÓR, -OÁRE, *zăpăcitori, -oare,* adj. (Rar) Care zăpăcește; ametitor, uluitor. *Tînărul nostru, într-o vreme relativ scurtă, a putut să-și scape memoria de acest material zăpăcitor, uitîndu-l.* GHEREA, ST. CR. II 341.

ZĂPĂDÓS, -OÁSĂ, *zăpădoși, -oase,* adj. (Rar) Cu multă zăpadă. *Luna ianuarie trecu, cu nopțile sale zăpădoase.* La CADE.

ZĂPĂÍ, *zăpăiesc* și *zăpăi,* vb. IV. Intranz. (Mold., despre cîini) A lătra, a hămăi. *Brațe mînioase băteau în porți, zăpăiau cînii după zaplazuri, glasuri speriate întrebau.* CAMILAR, N. II 402. *Vacile mugesc, cînii zăpăiesc și fumul vînăt se ridică de pe curte și de pe sat.* SADOVEANU, O. I 50.

ZĂPĂÍT, *zăpăituri,* s. n. (Mold.) Lătrat, hămăit.

ZĂPĂITÚRĂ, *zăpăituri,* s. f. (Mold.) Lătrat, hămăit; zăpăit. *Zăpăituri întărîtate de dulăi izbucniră.* SADOVEANU, P. S. 223.

ZĂPĂÚC, -Ă, *zăpăuci, -e,* adj. (Regional) Zăpăcit, hăbăuc. (Substantivat) *Ce e, mă, zăpăucule, unde-ai adormit?* PREDA, Î. 47.

ZĂPÎRSTEA s. m. art. (Regional) Ultimul născut (într-o familie); mezin, prîslea. *Lăsa pe cel mijlociu să-și urmeze chemarea — să scrie versuri, nuvele, piese de teatru, romane... iar pe cel mai mic, pe zăpîrstea... de el nu se despărțea.* MACEDONSKI, O. III 23.

ZĂPLÁN, *zăplani,* s. m. Om înalt și voinic; vlăjgan. *Plutonierul Zurbagiu, un zăplan roșcovan, spînatic, răspunde la întrebările președintelui.* PAS, Z. IV 118. *Burtan, un zăplan de flăcău, m-a trecut în luntre pe celălalt mal.* GALACTION, O. I 63.

— Variantă: **zaplán** (CARAGIALE, la CADE, GHICA, S. 386) s. m.

ZĂPLÁZ, *zăplazuri,* s. n. Gard (de scînduri, de uluci). *Deodată straja se-nfioară: O umbră lunecă furiș Lîngă zăplazul de la moară.* DEȘLIU, M. 35. *Un cucoș sări pe zăplazul de scînduri, bătu din aripi și trîmbiță vesel în lumina aurie.* SADOVEANU, O. I 344. *Pe-o piatră-n drum, sub un zăplaz, S-a pus, înmormîntînd în palme-i Slăbitul său obraz.* COȘBUC, P. I 102. *Ce mai de pomi s-au pus în țînterim, care era îngrădit cu zăplaz de bîrne, streșinit cu șindrilă.* CREANGĂ, A. 2.

— Pl. și: *zăplaze* (DELAVRANCEA, la TDRG). — Variantă: **zapláz** (ANGHEL-IOSIF, G. L. 78, CARAGIALE, O. I 334, EMINESCU, O. I 112) s. n.

ZĂPÓDIE, *zăpodii,* s. f. 1. Loc șes pe o înălțime; platou.

2. Vale largă adăpostită de înălțimi; șes puțin scufundat față de regiunea înconjurătoare. *Dintre șesuri, cele mai mănoase sînt zăpodiile, nume ce-l poartă micile șesuri puțin scufundate față de vecinătate. În aceste zăpodii apa nu se scurge în lături, ci rămîne locului, păstrîndu-l jilav.* PAMFILE, A. R. 18.

ZĂPÓR, *zăpoare,* s. n. 1. Baraj de gheață care se formează primăvara pe o apă curgătoare (și care, la dezgheț, se rupe și provoacă revărsări); p. ext. revărsare, inundație, puhoi. *Se va mîntui zăporul și se vor scurge puhoaiele.* SADOVEANU, B. 211. *E destul numai o schimbare de vînt să adie cîteva zile Sudul, și zăpoarele se rup; sloii se mișcă alunecînd la vale.* BART, E. 309. ✧ Fig. *Să pornească, în sfîrșit, și zăporul lor, ca ploaia aceasta ușurătoare.* C. PETRESCU, A. R. 46.

2. Baraj făcut de oameni pentru a permite pornirea plutelor (v. hait) sau a morilor; p. ext. apa oprită la baraje, curentul apei cînd se deschide barajul. *Te duci la oraș, Fată de plutaș Pornită-n zăpor Ca un vînător?* CORBEA, A. 38. *Cînd se îmblînzi faur și porni zăporul pe Bistrița, Axinte se înfățișă cu cel dintăi miel și cu cea dintăi floare.* SADOVEANU, O. VIII 111. *Poartă moara cu zăpor. Pe secetă închide iazul morii, de se strînge apă mai multă căreia îi dă drumu de poartă pietrele.* ȘEZ. IX 152. ✧ Expr. (Despre cai) A pune zăpor = a nu voi să tragă, a se împotrivi, a se arăta nărăvaș; a se pune în poară. *Caii, ca și cum și-ar fi uitat năravul, merseseră bine pînă atunci. Dar, la jumătatea dealului — tranc! puseră zăpor.* MACEDONSKI, O. III 105.

ZĂPORÍ, *zăporăsc,* vb. IV. Refl. (Despre ape) A se revărsa în timpul dezghețului, a inunda prin dezgheț.

ZĂPSÍ, *zăpsesc,* vb. IV. Tranz. (Mold., Transilv.) 1. A prinde (pe cineva) asupra unui fapt săvîrșit în ascuns; a surprinde. *De-ar fi zăpsit-o Răduțu vorbind încet cu flăcăul Zadoinei, i-ar fi tras pe drum o bătaie s-o ție minte cît a fi și-a trăi.* SADOVEANU, O. II 66. *Zăpseam pe domnul Georges că mă trage din cînd în cînd, ironic, cu coada ochiului.* HOGAȘ, M. N. 38. *Avea mare ciudă pe mine, de cînd mă zăpsise în grădina lui, la furat mere domnești și pere sîntilierști.* CREANGĂ, A. 68.

2. A simți, a observa, a băga de seamă. *Înspre pășunea mioarelor se isca numaidecît o balâ de lup. Cum făcea, cum dregea acea fiară, nimene n-o putea zăpsi și prinde.* SADOVEANU, O. L. 130. *Sfetnicii așteaptă pînă ce-nnoptează bine, Ca nu cumva, din 'tîmplare, să-i zăpsească oarecine.* COȘBUC, P. II 130. *Dacă n-ar fi aflpit Bucur, ar fi auzit fîșîitul frunzelor și l-ar fi zăpsit cînd își lega calul de una din sălciile de peste viroagă.* SLAVICI, V. P. 168. ✦ Intranz. A prinde de veste despre... *De bănetul acesta a zăpsit unul Lungoci, care într-o noapte l-a furat.* ȘEZ. XVIII 197.

— Variantă: **zăpși** vb. IV.

ZĂPȘÍ vb. IV v. zăpsí.

ZĂPÚC s. n. (Regional) Zăpușeală, zăduf. *Nu te supune nici viforul, nici zăpucul: muncă și iar muncă!* La CADE.

ZĂPUȘEÁLĂ, *zăpușeli,* s. f. Căldură mare și înăbușitoare; arșiță, zăduf. *Vara te simți mai bine. Pămîntul e rece, nu te supără prea mult zăpușeala.* STANCU, D. 350. *Nădușise rău, că era zăpușeală.* CAMIL PETRESCU, O. I 108. *Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare.* REBREANU, I. 9.

ZĂPUȘÍ, pers. 3 *zăpușește,* vb. IV. Tranz. (Despre soare) A încălzi foarte tare, a înfierbînta. *Soarele zăpușește firea; lumina lui te orbește; aerul joacă, fierbe, și nici un pic de adiere nu astîmpără arsura.* DELAVRANCEA, S. 221. *Soarele se ridicase ca la două sulițe și scînteia pe cerul fără pic de nori, amenințînd să zăpușească orașul cu arșița sa.* id. T. 124.

ZĂPUȘÍT, -Ă, *zăpușiți, -te,* adj. 1. Înăbușit, sufocat de căldură. [Stejarul și plopul] *se unise ca să fie, în pustiu, lăcaș milostiv al paserilor cerului, umbrar răcoritor al turmelor zăpușite, adăpost binecuvîntat al călătorului obosit.* ODOBESCU, S. I 166.

2. Înăbușitor (de zăpușeală), sufocant, zăpușitor. *Năduhul greu și zăpușit al dormitoarelor.* DELAVRANCEA, la TDRG.

ZĂPUȘITÓR, -OÁRE, *zăpușitori, -oare,* adj. Care produce zăpușeală, înăbușitor, sufocant. *Soarele e zăpușitor.* DELAVRANCEA, la CADE.

ZĂR s. n. v. zer.

ZĂRĂR, *zărari,* s. m. (Mold.) Cioban care mulge oile; mulgător. *Pleacă Costea la Galați Să ia sare La mioare... Și glugi mari La cei zărari.* ALECSANDRI, P. P. 54.

ZĂRĂFÍE, (2) *zărăfii,* s. f. 1. Ocupația zarafului; cămătărie. *Pitulice învîrtea și un mic negoț de zărăfie.* CHIRIȚESCU, GR. 198.

2. Localul zarafului.

ZĂRĂSTÍ, *zărăstesc,* vb. IV. Refl. (Transilv.) A se rătăci. *S-a fost zărăstit de către olaltă și nu mai dăduse unul de altul.* RETEGANUL, la CADE. *Cum de te-ai zărăstit pe-aici, pe unde picior de om încă n-a călcat?* id. ib.

ZĂRDICEÁFĂ s. f. v. zerdiceaf.

ZĂRDÍT, -Ă adj. v. zărghit.

ZĂREÁ s. f. (Popular) Diminutiv al lui zare (2). *Sub poale de codru verde O zărea de foc se vede.* ȘEZ. VIII 178.

ZĂRGHEÁLĂ, *zărgheli,* s. f. (Mold.) Nebunie, țicneală, sminteală; (cu sens atenuat) zăpăceală. *Nu m-aș mira să-i văd venind să-ți ceară socoteală, cînd și-or da seamă de zărgheala lor.* C. PETRESCU, R. DR. 144.

ZĂRGHIÉNIE, *zărghenii,* s. f. (Mold.) Zărgheală. *Mai strigătoare nedreptate i se părea bătrînei că legea dăduse acestui fecior, cuprins de sminteală, putere să vîndă... pămînturile, risipind agoniseala răposatului, cum îl taie capul și-l îndeamnă zărghenia.* C. PETRESCU, R. DR. 242.

ZĂRGHÍ, *zărghesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se țicni, a se sminti; (cu sens atenuat) a se zăpăci.

ZĂRGHÍT, -Ă, *zărghiți, -te,* adj. (Mold.) Smintit, țicnit; (cu sens atenuat) zăpăcit. (Substantivat) *Ian ascultați, fă, zărghitelor — face moș Gheorghe deschizînd ușa tinzii — v-ați îngrijit voi pentru gură? că nu-s colea Bucureștii.* SP. POPESCU, M. G. 24. *Zărghitul de Trăsnea dormea pe hat, cu gramatica sub nas și habar n-avea de frig.* CREANGĂ, A. 92.

— Variante: **zârdît, -ă** (CAMILAR, N. I 404), **zîrghît, -ă** (BARANGA-MORARU, F. 31) adj.

ZĂRÍ, *zăresc,* vb. IV. 1. Tranz. A vedea (ceva) slab, vag, nedeslușit (din cauza depărtării sau a întunecimii). *Pe al treilea ceas al dimineții, zăriră tîrgul Iașilor și furnicarea oștenilor lui Tomșa.* SADOVEANU, O. VII 131. *Sus de tot zăresc cîteva capre agățate pe peretele de piatră dezgolită..* BART, S. M. 54. *Se uită în dreapta, se uită în stînga și abia zărește departe, departe un foc.* BOTA, P. 68. *Badea calu-și potcovea, Puica ședea și-l privea, De lacrimi abia-l zărea.* ȘEZ. I 9. ✧ Intranz. (În expr.) A zări ca prin sită = a vedea numai conturul obiectelor, fără a distinge bine forma și culoarea; a vedea ca prin ceață.

Luă laptele ce-i adusese şi apoi se unse cu dînsul... şi cu marea sa mirare simţi că pare că începuse a zări ca prin sită. ISPIRESCU, L. 158. ✦ A vedea (ceva) numai în treacăt, în fugă. *Mi s-a părut? A fost o arătare? Am zărit-o numai o clipă, cît a ţinut şi lucirea soarelui de deasupra.* SADOVEANU, O. A. IV 42. *Am zărit de la fereastră vro două trăsuri coborînd dealul spre sat.* ALECSANDRI, T. I 339. ✧ Refl. pas. *Din cînd în cînd şi foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleşte... sau un fiacru ce trecea ca săgeata şi lăsa să se zărească nişte bonete femeieşti.* NEGRUZZI, S. I 15. ✦ Intranz. (Rar) A vedea. *Acela voi să n-aibă nici gură a vorbi, Nici ochi ca să zărească.* BOLINTINEANU, O. 209. ✧ Refl. impers. *De la măria-ta se zărea la el şi de la el la măria-ta.* DELAVRANCEA, O. II 124.

2. Tranz. A observa, a băga de seamă, a descoperi (pe cineva sau ceva); a vedea. *Ca să nu-l zărească cineva de pe-afară, se piti după o perdea.* REBREANU, R. II 208. *Au fost ascunşi încît nici floare, Nici ochi de om nu i-au zărit.* COŞBUC, P. I 124. *Că te-am zărit e a mea vină Şi vecinic n-o să mi-o mai iert.* EMINESCU, O. I 118. *Şi pe turci cît îi zărea, În picioare drept sărea.* ALECSANDRI, P. P. 131. ✧ (Construit cu o completivă directă) *Tu te fă bolnavă cînd îi zări că vine fecioru-tău acasă.* SBIERA, P. 24.

3. Refl. pas. A se arăta, a se ivi; a apărea, a se vedea. *Din dreapta şi din stînga se zăreau înaintînd cele patru grupe.* V. ROM. noiembrie 1953, 155. *Peste valul uşor al mestecenilor se zăreau alte păduri şi poieni şi iazuri, care arătau că oamenii şi-au făcut acolo aşezare.* SADOVEANU, O. VII 57. *Apucă peste cîmpi de-a dreptul, spre nişte curţi mari, cari de-abia se zăreau înaintea lui, pe culmea unui deal.* CREANGĂ, P. 301. *Corbul vesel cronconea... Aripile-şi întindea, Şi pe cer el se zărea, Întîi ca un porumbaş, Apoi ca un lăstunaş.* ALECSANDRI, P. P. 146. ✧ Expr. **A se zări de ziuă** = a se face ziuă, a se revărsa zorile, a se lumina de ziuă. *Se zărea de ziuă cînd apărură pe neaşteptate în răscrucea drumurilor cele dintîi camioane de oameni.* SADOVEANU, M. C. 103. *Pînă s-a zări de ziuă, tot să fie gata.* RETEGANUL, P. II 50. *Cînd s-a zări de ziuă, sînt aici.* CREANGĂ, P. 132. (Rar) **A se zări de lună** = a apărea, a ieşi luna. *Din cer scoboar-adînca pace, Ici-colo vrun zăvor mai sună, Începe-a se zări de lună Şi-i linişte pe drum.* COŞBUC, P. II 51.

4. Intranz. (Popular) A străluci. *Casele lui Dobrişeanu Nu-s case ca rasele, Ci zăresc ca soarele.* TEODORESCU, P. P. 473.

ZĂRPĂLÁTIC, -Ă, *zărpălateci, -e,* adj. (Regional) Fluşturatic, uşuratic. (Substantivat) *Zărpălaticul de fiimeu, în loc să puie şi el ochii pe vruna, d-o vreme încoace umblă craun.* DELAVRANCEA, S. 57.

ZĂRVĂÍ, *zărvăiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A face zarvă. *Căpitanul mormăia ca un urs; cocoanele zărvăiau; cînd la o masă, cînd la cealaltă s-auzeau îngînîndu-se: Opt! — Cinci.* DELAVRANCEA, S. 150. *Negustorii începuseră a zărvăi şi a-şi rîndui marfa.* id. la CADE.

ZĂRZĂRÁŞ, *zărzăraşi,* s. m. (Popular) Zărzărel. *Frunză verde arţăraş, Mă urcai în zărzăraş; Zărzăraşul s-a uscat, Romînaşul m-a lăsat.* La CADE.

ZĂRZĂRÉL, *zărzărei,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui zarzăr. *Foaie verde zărzărel, Cînd eram mai mititel, Unde mă culcam, dormeam.* ŞEZ. I 75.

ZĂRZĂRÍCĂ, *zărzărele,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui zarzără.

ZĂSTÍ, *zăstesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A îngrămădi. *Aşa de încruntat luneca înspre adîncuri cu ape posomorîte cracul negru al Tazlăului, printre maluri putrede de frunziş înalt, zăstit de veacuri în acea neţărmurită şi paşnică domnie a morţii.* HOGAŞ, M. N. 208.

ZĂSTÍMP, *zăstîmpuri,* s. n. (Rar) Răstimp. *Un zăstimp de răsuflet, şi valurile reîncep.* VLAHUŢĂ, la CADE. *În acest zăstimp leşii intrară în ţară. Ei puseră domn pe Simeon Movilă.* ISPIRESCU, M. V. 54.

ZĂTICNEÁLĂ, *zăticneli,* s. f. Împiedicare, stînjenire, zăticnire. *Găsi prin cămări multe lucruri minunate... şi dac-ar fi ştiut cum să iasă din acel haos de pădure, ar fi putut să le ia pe toate fără de nici o zăticneală.* POPESCU, B. IV 41. *Ş-apoi, cînd este la adicălea, te-aş întreba ca ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini din pricina asta!* CREANGĂ, P. 203.

ZĂTICNÍ *zăticnesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A împiedica, a stingheri, a stînjeni, a tulbura, a încurca. *Strîmtoarea locului de bătaie, pădurile şi dealurile favorizau înapoierea românilor şi zăticneau mişcările turcilor şi silinţele lor de a-i înconjura de toate părţile.* BĂLCESCU, O. I 91. *Pricina ce mă zăticneşte a nu împlini aceste sfinte datorii...* GORJAN, H. I 67.

2. Refl. A se opri, a se întrerupe. *Staţi pe la locuri, boieri! strigă atunci Mihnea cu glas tare. Ci nu vă zăticniţi din gustare!* ODOBESCU, S. I 79.

— Variantă: **zătigni** (BUDAI-DELEANU, Ţ. 176).

ZĂTICNÍRE, *zăticniri,* s. f. Acţiunea de a (se) zăticni; zăticneală, stînjenire. *Şi pe cînd se luptă capii cu grozava-nvălmăşeală, Călărimea nesupusă trăsnitoarei zăticniri... Pe monarc îl urmăreşte cu sălbatice răcniri.* MACEDONSKI, O. I 105.

ZĂTIGNÍ vb. IV v. **zătîcni.**

ZĂTOÁCĂ, *zătoace,* s. f. (Regional) Braţ de fluviu între malul unei ape şi un ostrov mai mare. *Ostroavele cresc şi se lungesc şi, dacă sînt lîngă mal, formează între ele cîte un braţ lung de Dunăre, cu o adîncime mică, numit zătoacă.* ANTIPA, P. 192.

ZĂTÓN, *zătoane,* s. n. (Regional) **1.** Lac lung şi îngust pe litoralul mării, despărţit de mare numai printr-o limbă îngustă de pămînt. ✦ Loc din cursul unui rîu, cu apă domoală şi adîncă, unde pot ierna vasele plutitoare. ✦ Scobitură în malul unui rîu, unde se adună peştele. *Locurile... unde crapul se cîrduieşte iarna pe sub gheaţă se numesc zătoane.* ANTIPA, P. 560.

2. Zăgaz făcut spre a abate sau a opri apa din cursul ei. ✦ Îngrăditură din stuf sau din nuiele, care se aşază în rîu pentru prinderea peştelui; p. ext. locul astfel îngrădit. *Te-am învăţat să foloseşti sculele de goană şi cele de zătoane după timp, cu cinstea ce se cuvine meşteşugului nostru.* DAVIDOGLU, O. 25.

ZĂTONÁR, *zătonari,* s. m. (Regional) Pescar specializat în pescuitul la zătoane. *Pescarii din Gropeni sînt specialişti pentru închisorile cu garduri şi leasă, cei din Folteşti sînt zătonari.* ANTIPA, P. 26.

ZĂTONÍ, *zătonesc,* vb. IV. (Regional) **1.** Refl. (Despre peşti) A se aduna, a se strînge într-un zăton. *Se găsesc în bălţi locuri unde crapul se zătoneşte în cantităţi mari, în grupile de pe fundul lor.* ANTIPA, P. 407.

2. Tranz. (Cu privire la cursul unei ape) A stăvili.

ZĂU interj. **1.** (Întăreşte o afirmaţie sau o negaţie) Pe legea mea; jur că... *Uite, zău, acum iau seama Că-mi stă bine-n cap năframa, Şi ce faţă frumuşică Are mama!* COŞBUC, P. I 103. *Mamă! zău că este tata.* ISPIRESCU, L. 217. *Bade, nu te supăra, Că, zău, nu e vina mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18. ✧ (Întărit prin «aşa») *Să mă crezi! — Zău? — Zău aşa!* DELAVRANCEA, O. II 320. *Parcă l-am învăţat eu, zicea mama cu părere de bine: am să-l cinstesc, zău aşa, cînd l-oi întîlni.* CREANGĂ, A. 46. ✧ Expr. (Popular) **A zice zău** = a jura. *Poţi tu, mîndră, zice zău Că nu te-am sărutat eu?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 56. **Ba (nu) zău** = dimpotrivă, te asigur că..., vorbesc serios.

Știi una, vere Lăcustă? — Ba zău, nici două. ALECSANDRI, T. I 467. *Pus-am gînd s-o părăsesc... Drept să fie, sau glumesc? Ba, zău, cum s-o părăsesc, Cînd ca ea nu mai găsesc?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32.

2. (Dă pregnanță unei întrebări, unei nedumeriri sau unei îndoieli) Într-adevăr, desigur, fără îndoială, bine-înțeles. *Stăi și te uită dumneata cît îs de minunate răchițile acestea. Zău, mai mare dragul să treci pe subt ele.* MIRONESCU, S. A. 136. *De la noi pînă la Cluj, Viorele și lemnuș... Da, zău, cine le-o cosi? Bădița cînd o veni.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 305. *Pe părăul cu spini verzi Mere Ana cu scoverzi; Și zău, oare cui le duce?... Pare că la gură dulce!* id. ib. 408. ✧ Expr. **Nu știu, zău!** = mă îndoiesc, mă întreb dacă... *De-oi mai scăpa și din asta cu viață, apoi tot mai am zile de trăit. Dar nu știu, zău, la cît mi-a sta norocul.* CREANGĂ, P. 219.

3. (Însoțește și întărește o rugăminte) Te rog. *Dă-mi drumul... zău, dă-mi drumul!* REBREANU, I. 17. *Vino, bade, zău, la mine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 74. *Spune-mi, bade, spune-mi, zău, Pare-ți după mine rău?* id. ib. 155.

ZĂUITĂ, *zăuite,* vb. I. Tranz. (Regional) A uita. *Că nu-i gînd de la părinți, Ce-l gîndești și-l mai zăuiți, Ci-i gîndul de la mîndra, Mult îți arde inima.* HODOȘ, P. P. 66. *Că de cînd eu te-am iubit, Tare cu drag te-am avut Și nu pot să te zăuit.* EMINESCU, L. P. 20.

ZĂVÁDĂ s. f. v. **zăvează.**

ZĂVEÁZĂ, *zăveze,* s. f. (Învechit și regional) **1.** Gard improvizat la cîmp, ca adăpost; perdea. *Ambele vînători de care avem aci a vorbi sînt coprinse în două cadre pătrate, închipuind țarcuri îngrădite cu taraci, de care stau atîrnate zăveze ori perdele, spre a încinge tot ocolul unde se petrece vînătoarea.* ODOBESCU, S. III 109.

2. Covor care se pune pe perete, scoarță. (Atestat în forma *zaveză*) *Pereții sînt acoperiți cu zaveze și împodobiți jur împrejur cu fel de fel de case.* SLAVICI, N. I 96.

— Variante: **zavéză, zăvádă** (la CADE) s. f.

ZĂVÉLCĂ, *zăvelci,* s. f. Fiecare din cele două fote dreptunghiulare, cu dungi sau brodate cu flori, care se poartă la țară ca fustă. V. fotă. *Le ieși înainte, împreună cu soția lui, o femeie durdulie îmbrăcată cu ie și zăvelcă, dar cu maramă de mătase.* CAMIL PETRESCU, O. II 176. *De-a lungul prispelor atîrnă... cămăși înflorite, scurteici și zăvelci cusute cu fluturi.* VLAHUȚĂ, R. P. 64.

— Variante: (regional) **zevélcă** (MACEDONSKI, O. I 10), **zivélcă** (MAT. FOLK. 442), **zuvélcă** (ib. 314, TEODORESCU, P. P. 334), **zavélcă** s. f.

ZĂVELCÚȚĂ, *zăvelcuțe,* s. f. Diminutiv al lui zăvelcă. *Și suspinînd din suflet, ștergînd cu zăvelcuța Șiroaiele de lacrimi... îi șopti...* BOLLIAC, O. 98.

ZĂVÓD[1], *zăvozi,* s. m. Cîine mare (ciobănesc); dulău. *Mioarele au întors boturile și au behăit, iar cei doi zăvozi albi n-au lătrat.* SADOVEANU, O. VIII 251. *Auzi lătrînd pe dealuri zăvozii de la stîni.* MACEDONSKI, O. I 116. *Ai ars cîteva sate, ai prădat cîteva monăstiri, ș-acum te furișezi ca un lup urmărit de zăvozi.* ALECSANDRI, T. II 18.

ZĂVÓD[2], *zăvoduri,* s. n. (Dobrogea) Așezare temporară de pescari, organizată în vederea pescuitului; totalitatea instalațiilor și a uneltelor acestei așezări. *Haidem, Barba. Și dacă sînt și acolo oameni, oi căuta vreun ostrov, o plavie, un zăvod părăsit.* DAVIDOGLU, O. 81.

— Variantă: **zavód** (CONTEMPORANUL, IV 141) s. n.

ZĂVÓI, *zăvoaie,* s. n. Pădurice pe malul unei ape; luncă. *Dincolo de Dunăre, de zăvoaiele de sălcii ale ostroavelor, licărea portul de pe țărmul Bulgariei.* DUMITRIU, N. 229. *Un zăvoi mare de plopi și de anini seculari umbrește malurile frumosului rîu.* VLAHUȚĂ, O. A. II 131. *Erau îngălbeniți plopii de la moară, dar zăvoiul nu-și lepădase încă frunzișul și tot mai era ceva văratic în freamătul lui.* SLAVICI, V. P. 156. *Drăguțule bace! Dă-ți oile-ncoace La negru zăvoi, Că-i iarbă de noi Și umbră de voi.* ALECSANDRI, P. P. 1.

ZĂVÓLNIȚĂ, *zăvolniți,* s. f. (Regional) Curelușă care ține suflecate mînecile cămășii. *Coșarii* [de la batoză] *erau în capetele goale, cu ochelari de morar la ochi, cu mînecile cămășilor prinse-n zăvolniți.* SANDU-ALDEA, U. P. 100.

ZĂVÓR, *zăvoare,* s. n. **1.** Încuietoare la uși (uneori și la ferestre), constînd dintr-o mică bară mobilă care intră într-o ureche fixată în toc; ivăr, rătez. *La un ceas după miezul nopții au ajuns. S-au tras zăvoare, s-au deschis porți, căruța și călărețiî au intrat; porțile s-au închis și au sunat zăvoarele iar.* SADOVEANU, N. P. 37. *Puse la ușă zăvorul de lemn și începu să sape.* GALACTION, O. I 149. *Mama-i dusă-n sat! Cu dorul Azi e singur puișorul, Și-am închis ușa la tindă Cu zăvorul.* COȘBUC, P. I 102. ✧ Fig. *Și-ai noștri toți dreptate vor, Dar vrerii lor ei pun zăvor.* NECULUȚĂ, Ț. D. 50. *Nici unul nu-ncearcă să rupă Tăcerea... Un gînd li-e pe inimi zăvor.* COȘBUC, P. I 290. ✦ Dispozitiv care servește la blocarea unui organ mobil dintr-un sistem tehnic, putîndu-l fixa într-o anumită poziție.

2. (Popular, la pl.) Cătușe, fiare. *Acum e legat mai tare, Și de mîni, și de picioare, Cu lanțuri și cu zăvoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 287.

3. (Regional) Răzlog.

ZĂVORÁȘ, *zăvorașe,* s. n. Diminutiv al lui zăvor (1).

ZĂVORÎ vb. IV v. **zăvorî.**

ZĂVORÍ, *zăvorăsc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Cu privire la uși, la obloane etc., p. ext. la încăperi) A încuia cu zăvorul. *Să arunce cu ce le cădea sub mînă în obloanele groase, de stejar, pe care Nedelea avea grijă să le zăvorască bine pe dinăuntru.* GALAN, Z. R. 211. *Boier Stoicea intră și el în casă, prin ușile cele mari, groase de o palmă; le închise, le zăvorî și încrucișă pe ele drugii de fier.* GALACTION, O. I 52. ✧ Fig. *Pădurile arse de bruma toamnei zăvorau orizontul cu porți de aramă.* C. PETRESCU, S. 190. *Radu Comșa mai știa între dînșii încă o pricină care le zăvora sufletul.* id. Î. I 21. ✧ Refl. (Despre persoane) *S-a zăvorît în odaia lui și a spart toate vasele.* PAS, Z. I 31. ✦ A închide, a întemnița (pe cineva). *Putea, după aceea, maiorul Arghir să înlocuiască cravașa cu un bici... Să-i lipsească pe muncitori de hrană. Să-i zăvorască iarăși, pe cei mai cutezători dintre ei, în carcerele negre.* PAS, Z. IV 128.

2. (Popular) A lega (pe cineva) în fiare, în cătușe. *În temniță mi-e legat, Cu mîini în butuc băgat, La picioare zăvorît Și cu lanțul pus de gît.* TEODORESCU, P. P. 527.

— Variantă: **zăvorí** (HOGAȘ, M. N. 164, PĂSCULESCU, L. P. 216) vb. IV.

ZĂVORÎRE, *zăvorîri,* s. f. Acțiunea de a zăvorî; închidere (cu zăvorul).

ZBANGHÍU, -ÍE, *zbanghii,* adj. (Despre ochi; p. ext. despre persoane) Șașiu. *Nasul îi cade peste buze, ca un cioc de pasăre. Ochii vicleni, cam zbanghii.* STANCU, D. 75. *Bietele fete se uitau... toate cruciș. Mahalaua întreagă le zicea: fetele zbanghii sau fetele șașii. La* TDRG. *Om cu nevasta zbanghie.* I. CR. V 156.

— Variante: **spanchíu, -íe, șpanchíu, -íe** (DUNĂREANU, CH. 49, ALECSANDRI, T. I 338) adj.

ZBANȚ[1], *zbanțuri,* s. n. (Regional) **1.** Legătură de fier cu care se strîng laolaltă diferitele piese de la o trăsură, de la un car etc. *Caleașca e gata; mai are nevoie numai... de cîteva zbanțuri și de mai multe șuruburi.* ALECSANDRI, T. 852.

2. Petic la ghete.

ZBANȚ[2], *zbanțuri,* s. n. (Regional) Ventuză (2).

ZBÁTE, *zbat*, vb. III. 1. Refl. (Despre ființe) A se mișca încoace și încolo, brusc și repede (din cauza durerii sau pentru a scăpa de o strînsoare); a se zvîrcoli, a se smuci. *În spasmul morții junca se zbătea, izbindu-se cu dinapoia la dreapta și la stînga.* SADOVEANU, O. VII 362. *Cu grijă și cu greutate am scos din colivie pasărea, care se zbătea cu pupila dilatată de spaimă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, F. 43. *Și de pe bici l-am cunoscut, Și cum țeseam, nici n-am știut Cum am sărit și m-am zbătut Să ies de la războiu.* COȘBUC, P. I 93. *Pun urechea la gura scorburii și aud ceva zbătîndu-se înăuntru... bag mîna și scot pupăza vlăguită de atîta zbucium.* CREANGĂ, A. 55. ◇ Expr. **A se zbate ca peștele pe uscat** (sau **ca musca în pînza păianjenului**), se zice despre cineva care se silește din răsputeri să scape dintr-un impas. **A se zbate în ghearele morții** v. gheară (1). **A se zbate de moarte** = a se zbate foarte tare (ca și cum ar fi în agonie, în chinurile morții). *O știucă se zbătea de moarte pe uscat.* ISPIRESCU, L. 43. *La pămînt mi se trîntea... Și de moarte se zbătea.* SEVASTOS, C. 316. ✦ A se zbuciuma, a se chinui. *Draga mamei!... cît s-a zbătut și cît a plîns noaptea trecută... Toată noaptea a vorbit într-aiurea și te-a chemat.* GALACTION, O. I 77. *E un suflet stingher care se zbate și se frămîntă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la CADE. ✦ A zvîcni, a palpita, a se mișca, a se clătina. *Inima Siminei se zbătea în piept Ca pe mal un păstrăv.* COȘBUC, P. I 253. *Se zbătea pieptul omului celuia și tot apă cerea.* ȘEZ. III 68. ◇ Tranz. *Și-a zbătut pripit pleoapele ochilor de catran ca să se dumirească.* SADOVEANU, A. L. 162. *Manlache a ridicat un pumn uriaș și l-a zbătut undeva, spre casa lui Ion.* POPA, V. 319. ✦ A se strădui din toate puterile, a face tot posibilul pentru atingerea unui scop. *Numai cîțiva în uliță se mai zbăteau să se apropie, bombănind și chicotind.* REBREANU, R. II 85. *Se zbătea bietul om, cu mintea și cu trupul, și parcă era un făcut, mergea din pagubă în pagubă, de ajunse în sapă de lemn.* ISPIRESCU, L. 206.

2. Refl. A se mișca (cu putere) încoace și încolo, a se agita; a se învolbura, a se învîrteji. *O sentinelă, cu obrazul învălit în glugă, cu ninsoarea zbătîndu-se în juru-i ca un lințoliu, se mișcă spre noi.* SADOVEANU, O. VIII 169. *Așa se zbat copacii în furtună.* CAZIMIR, L. U. 80. *Pînza sfîșiată, ca o aripă rănită, se zbătea nebună în suflarea vîntului.* BART, S. M. 51. ◇ Tranz. *Apele lacului zbat valuri cu spuma albă, ușoară.* STANCU, U.R.S.S. 169. *Un vînt dinspre munți a început să zbată mătasa albastră din boldul de pe vîrful castelului.* SADOVEANU, F. J. 270. ✦ Intranz. A izbi, a lovi, a bate. *Potrivind un firișor de iască pe zburătura de silex, a zbătut o singură dată cu oțelul și a prezentat, politicos, doamnei baroane cărbunașul.* SADOVEANU, V. F. 35. ◇ Expr. **Cît ai zbate din** (sau **în**) **amnar** v. amnar[1].

3. Refl. reciproc. A se tîrgui, a se tocmi. *Apoi, fără să ne zbatem... mi-i da șeisprezece lei, cu irmilic de aur, și ți-oi duce-o știi, colea, ca pe palmă.* CREANGĂ, P. 113. ✦ Tranz. (Învechit) A reduce, a scădea din prețul unei mărfi prin tîrguială. *Să-ți arate o bucată de atlas și, ce va cere, să dai, să o cumperi, să nu zbați nimica.* La TDRG.

ZBÁTERE, *zbateri*, s. f. Acțiunea de a (se) zbate și rezultatul ei.

1. Mișcare bruscă și repetată; zvîcnire continuă; palpitație. *Sufla greu... Se odihnea, așteptînd să i se aline zbaterea coastelor.* DUMITRIU, B. F. 99. ◇ Fig. *Cuțitul sclipi în zbaterea altui fulger și se împlîntă adînc în spatele argatului.* MIHALE, O. 508.

2. Fig. Zbucium, frămîntare. *Priveam în jos talazurile orașului De oameni, de lumini ce se roteau, De umbre filfîind, de zbateri mute.* JEBELEANU, C. 27. *Îi fu milă de soarta tutulor. Și de soarta copiilor care se vor naște acolo, să înceapă iarăși și iarăși zbaterea deșartă.* C. PETRESCU, Î. II 158.

3. Învolburare, clocot (al apei). *Cînd ne-apropiem, vedem zbaterea năprasnică a puhoiului.* SADOVEANU, O. VIII 202. *E noapte-n văzduhuri; și rară E zbaterea apei, cînd valul Atinge cu aripa-i malul.* COȘBUC, P. II 28.

ZBĂNȚUÍ, *zbănțuiesc și zbănțui*, vb. IV. Refl. A se zbengui, a zburda, a fi neastîmpărat. *Te-ai duce dumneata la horă să te zbănțui și să chiui.* C. PETRESCU, R. DR. 241. *Mă uitam cu dor la ceilalți copii cum alergau și se zbănțuiau pe afară.* VLAHUȚĂ, O. A. II 176. *Mă mir cum nu s-o săturat de zbănțuit.* ALECSANDRI, T. 413.

— Variantă: **zbînțui** (STANCU, D. 72) vb. IV.

ZBĂNȚUIÁLĂ, *zbănțuieli*, s. f. Zbănțuire.

ZBĂNȚUÍRE, *zbănțuiri*, s. f. Acțiunea de a se zbănțui; zbenguială.

ZBĂNȚUÍT[1] s. n. Zbenguială, zbănțuială.

ZBĂNȚUÍT[2], **-Ă,** *zbănțuiți, -te*, adj. Care se zbănțuie; neastîmpărat. (Substantivat) *De zbănțuitul ista al dumitale nimica nu scapă.* CREANGĂ, A. 56.

ZBĂNȚUITÚRĂ, *zbănțuituri*, s. f. (Rar) Zbenguială, zbănțuire. *Numai la zbănțuituri ți-i gîndu.* ALECSANDRI, T. 938.

ZBEG s. n. v. **zbeng.**

ZBEGUÍ vb. IV v. **zbengui.**

ZBEGUIÁLĂ s. f. v. **zbenguială.**

ZBEGUÍRE s. f. v. **zbenguire.**

ZBENG, *zbenguri*, s. n. (Și în forma *zbeg*) Zburdălnicie, zbenguială, neastîmpăr. *Punea lîngă el o cană cu apă, o bucată de pîine, o tulea prin vecini după zbeng.* STANCU, D. 485. *Mai tot tineretul se ținea de zbenguri și de snoave.* POPESCU, B. III 6. ✦ Fig. Cîntec vesel, săltăreț. *Vioara lui* [Mură] *despica inima! aci horă, aici doină, aci zbeg de nuntă, aci arșiță și patimă.* GALACTION, O. I 74. ✦ (Învechit) Gloată, mulțime în mișcare; învălmășeală. [Tandaler] *împinge mulțimea întărîtată, Silind să iasă afară din zbeg Care împrejurul lui s-adunasă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 407.

— Variantă: **zbeg** s. n.

ZBENGHI s. n. v. **benghi.**

ZBENGUÍ, *zbéngui*, vb. IV. Refl. (Și în forma *zbegui*) A se juca sărind și alergînd; a zburda. *Căscați ochii la coliviile printre sîrmele cărora se zbenguiau păsările cu pene minunate.* PAS, Z. I 101. *Stolurile de copii... se zbenguiau cu veselia unor vrăbii gălăgioase.* SADOVEANU, O. II 165. *O sumedenie de copii țipau, se zbeguiau, săreau într-un picior.* DELAVRANCEA, H. T. 93. ✦ A se hîrjoni. *În lipsa șefului de atelier* [fetele] *se zbenguiau cu vreo trei lucrători.* PAS, Z. I 266. *Fetele, în lipsa lui, se lăsaseră de cules pentru a se zbengui cu băieții.* MACEDONSKI, O. III 5. *Se uita cu jind... cum alții se zbeguiau cu fetele.* ISPIRESCU, L. 386.

— Variantă: **zbegui** vb. IV.

ZBENGUIÁLĂ, *zbenguieli*, s. f. (Și în forma *zbeguială*) Faptul de a se zbengui; zburdălnicie; zbănțuială. *După ce ostenise de multă zbenguială, stătea liniștită.* TUDORAN, P. 336. *Copii, aprinși la față de zbeguială, se adunau unul cîte unul.* DELAVRANCEA, S. 265.

— Variantă: **zbeguiálă** s. f.

ZBENGUÍRE, *zbenguiri*, s. f. (Și în forma *zbeguire*) Zbenguială. *Mircea... stete în loc să privească zbeguirile prundarului.* La TDRG.

— Variantă: **zbeguire** s. f.

ZBENGUÍT[1] s. n. Zbenguială. *În casă, și să fi vrut să citești, nu puteai: te împiedecau copiii mai mici cu zbenguitul lor.* PAS, Z. I 254.

ZBENGUÍT[2], **-Ă**, *zbenguiți, -te*, adj. Neastîmpărat, zburdalnic. *Firicel înnebunise mai rău decît stăpînul lui și-i chelălăia, zbenguit, pe lîngă picioare, de parcă încerca să cînte și el în limba și în legea lui.* POPA, V. 298.

ZBENGUITÓR, -OÁRE, *zbenguitori, -oare*, adj. Care se zbenguie; zburdalnic, neastîmpărat.

ZBEREGUIÁLĂ, *zbereguieli*, s. f. (Regional) Zbenguială, hîrjoană. *În noaptea de către ajun, tineretul se adună la o casă... și aici se pun pe zbereguială și petrecere pînă la miezul nopții.* PAMFILE, CR. 9.

ZBICÉR, *zbiceri*, s. m. Nume dat unuia dintre căluși (care pocnește din bici în timpul jocului). V. primicer. *Încă și un zbicer este, cel ce, cînd ceilalți saltă, neîncetat îi înconjură pocnind cu zbiciul.* PAMFILE, S. V. 58.

ZBICI[1] s. n. v. **bici.**

ZBICÍ[2], *zbicesc*, vb. IV. Refl. A se usca (la suprafață); a se zvînta. *Răspunde, omule, dacă se găsește aicea foc, să ne încălzim și să ne zbicim de ploaie.* SADOVEANU, Z. C. 193. *Plouase binișor azi-noapte, dar în cursul zilei a fost puțin soare, încît pămîntul s-a zbicit.* REBREANU, R. I 92. *Pe fața lui Radu erau crestături ca de cuțit, pe unde-l plesnise pielea de cravașă, și sîngele de-abia se zbicise.* VLAHUȚĂ, O. A. III 55. ◇ Refl. impers. *Dacă nu mai plouă, dacă mîine iese soarele, începe a intra apa în glod, și-apăi începe a se zbici.* DEMETRIUS, V. 133. *De vreo cîteva zile se-ndreptase vremea; se zbicise bine.* CARAGIALE, S. N. 136. ◇ Tranz. *Soarele toamnei, cu puteri puține, a zbicit pămîntul.* STANCU, D. 53. *Era o urmă cotită de cară... mlaștină hleioasă în vremea ploilor. Apa cerului o pătrundea în scurt, vîntul și soarele o zbiceau cu grăbire.* SADOVEANU, Z. C. 70.

ZBICÍ[3], *zbicesc*, vb. IV. Intranz. (Regional) A se smuci (pentru a se elibera dintr-o strînsoare). *Iana îmi zbicea și cîtva fugea, Și cruce că-și făcea.* PAMFILE, CER. 144. ✦ Tranz. A smuci pe cineva, a trage după sine. *Dară Miu ce făcea? La ciobănaș că mergea, De spinare îl lua, Pe potecă îl zbicea.* MAT. FOLK. 1076.

ZBICÍRE, *zbiciri*, s. f. Faptul de a (se) zbici[2]; zvîntare, uscare. *La cîmp am ieșit o dată cu venirea primăverii și cu cele dintîi zbiciri.* SADOVEANU, O. VI 171. *Aici se vede în șes o lucrare de îmbunătățire... a pămîntului prin zbicirea și scurgerea apelor ce-l deteriorează.* I. IONESCU, D. 174.

ZBICÍT, -Ă, *zbiciți, -te*, adj. Uscat; zvîntat. *Cizmele flăcăilor tropoteau greu pe ulița zbicită.* REBREANU, R. I 126. *Am zece surioare: Cinci aleargă toată ziua pe cîmp Și sînt zbicite... Și cinci șed sub streașină Și totdeauna sînt ude* (Degetele femeii torcînd). PĂSCULESCU, L. P. 80.

ZBICIUÍ vb. IV v. **biciui.**

ZBIERÁ, *zbier*, vb. I. Intranz. 1. (Despre animale) A scoate zbierete. V. rage, behăi, mugi. *Mulțămită lui Ion și lui Iftimi, cîntam ca cucoșul, orăcăiam ca broasca, zbieram ca vaca ori ca capra.* HOGAȘ, DR. II 46. *Auzii zbierînd o gaie, E nădejde s-avem ploaie.* MARIAN, O. I 169. *Zbiară taurul între hotară Și se aude a noua țară* (Tunetul). GOROVEI, C. 371.

2. (Despre oameni) A striga tare; a țipa, a răcni. *Nu zbiera așa la mine, că eu te plesnesc!* CARAGIALE, P. 28. *Parcă am auzit zbierînd pe Lăcustă. Ce i s-a întîmplat?* ALECSANDRI, T. I 431. ◇ Tranz. *Un ceas întreg a stat prietena dumitale... la telefon, zbierînd cuvinte de dragoste nu știu cui la București.* SEBASTIAN, T. 74. *Țiganii zbiară că tu ești al lor prooroc.* HASDEU, R. V. 59. ✦ A plînge, a se tîngui cu glas tare. (Fig.) *Lunca țipă, lunca zbiară Pentr-un pui de căprioară.* ALECSANDRI, P. P. 225.

ZBIÉRĂT s. n. v. **zbieret.**

ZBIERĂTÚRĂ, *zbierături*, s. f. Zbieret, strigăt. *Nici nu gătă bine vorba, cînd auziră o zbierătură în pădure.* RETEGANUL, P. IV 39. *Oastea neagră într-o clipită Cu vaiet și multă zbierătură De tot în răsipă fu pornită.* BUDAI-DELEANU, Ț. 264.

ZBIÉRET, *zbierete*, s. n. (Și în forma *zbierăt*) 1. Strigăt puternic pe care îl scoate un animal. V. behăit, muget, răget, urlet. *Au niște glasuri care se pot lua la întrecere cu zbieretele unei cunoscute făpturi a lui Esop.* SADOVEANU, E. 126. *Căprioara dă un zbierăt adînc, sfîșietor, cum nu mai scosese încă, și, într-un salt, cade în mijlocul luminișului.* GÎRLEANU, L. 26. *De vînat el n-a vînat... De zbieretul oilor, de răgetul vacilor.* TEODORESCU, P. P. 149.

2. Strigăt puternic pe care îl scot oamenii (de mînie, de spaimă, de durere etc.); țipăt. *Înspăimîntat de moarte, a scăpat din gîtlej un zbierăt răgușit, neomenesc.* GALAN, Z. R. 239. *Biata fată scotea niște zbierete, de gîndeai că se prăpădește lumea!* RETEGANUL, P. I 51.

— Variantă: **zbiérăt** s. n.

ZBIHUÍ, *zbihuiesc*, vb. IV. Tranz. (Mold.; popular) A scutura, a zgîlțîi, a zgudui (pe cineva). (Cu pronunțare regională) *Mai ales pe Gerilă, parcă-l zghihuiau toți dracii.* CREANGĂ, P. 257.

ZBIHUIÁLĂ, *zbihuieli*, s. f. (Mold.; popular) Scuturătură, zgîlțîitură, zguduitură.

ZBIHUÍT, -Ă, *zbihuiți, -te*, adj. (Mold.; popular) Scuturat, zgîlțîit, zguduit. *Și tot așa s-au suit și s-au scoborît fata babei de vro cîteva ori* [din pom] *și, în urmă, văzînd că nu i-i cu putință să le ia* [merele], *au purces zbihuită așa mai departe.* SBIERA, P. 210.

ZBILȚ, *zbilțuri*, s. n. 1. Laț de sîrmă cu care hingherii prind cîinii vagabonzi.

2. Unealtă formată dintr-un cîrlig fixat la o coadă de lemn, cu care se apucă și se scot din apă peștii mari după ce au fost prinși.

ZBIR, *zbiri*, s. m. Reprezentant al unei autorități de stat (în special agent de poliție) crunt, brutal, tiran, asupritor. *Atunci, zbirii au început să lovească în dreapta și-n stînga cu ciomegele și cu tesacele.* CARAGIALE, M. 184. *Poporul a fost maltratat pe strade de zbirii agiei.* ALECSANDRI, T. 1447. [Tiranii] *gîndesc c-au izbutit Să omoare inteligența cînd la zbiri au poruncit Să oprească prăzii lucrul sau lectura sau de scris.* BOLLIAC, O. 109. *Îmi intră în casă zbirul; Vîndui vaca, plătii biru.* MAT. FOLK. 734.

ZBÎNȚ s. n. (Regional) Joacă, zbenguire, hîrjoană. *Spune... că-i trebuie zbînț. Misirliu o lasă-n doaga ei.* STANCU, D. 192.

ZBÎNȚUÍ vb. IV v. **zbînțui.**

ZBÎR interj. (De obicei cu «r» prelungit) Onomatopee care redă sunetul produs de zborul păsărilor sau al insectelor, de vibrația unei coarde, a unui motor etc. V. zbîrn. *Auzind aceste vorbe, musca — zbîrrr! — fugi afară.* RETEGANUL, P. III 75. *Pupăza, zbîr! pe-o dugheană.* CREANGĂ, A. 57.

ZBÎRCEÁLĂ, *zbîrceli* și *zbîrcele*, s. f. Zbîrcitură. *Pe a lui frunte pîrlită, nesenină, Trec nori de gînduri... Și desele zbîrcele pe ea sînt împletite.* ALECSANDRI, P. III 306. *N-am nici dinți, nici măsele, Numai gingeni cu zbîrcele.* MARIAN, S. 107. *Avuși, leleo, floricele Ș-acum ai zbîrceli la piele.* ALECSANDRI, P. P. 338.

ZBÎRCI[1], *zbîrciuri*, s. n. (Rar) Zbîrcitură.

ZBÎRCÍ[2], *zbîrcesc*, vb. IV. Refl. (Despre piele; p. ext. despre părți ale corpului) A se încreți; a face zbîrcituri; a se strînge în cute. *He! He!... Vremea vremuiește, fețele se zbîrcesc, bălămalele slăbesc.* ALECSANDRI, T. I 392. ◇ Tranz. fact. *Aceste idei ți-au îngălbenit obrajii... și ți-au zbîrcit fruntea.* La TDRG. (Expr.) **A zbîrci sprîncenele** = a se încrunta. *Boierul judecător au zbîrcit sprîncenele, păzind o tăcere întunecată.* GOLESCU, Î. 72. ◇ Intranz. (În expr.) **A zbîrci din nas** = a strîmba din nas, v. strîmba. *Averchie zbîrci din nas.* STĂNOIU, C. I. 16. *Zbîrcind din nas, (doamna) murmură: Ce figură de lacheu!* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ (Despre fructe, boabe) A se strînge boț, a se închirci. (Fig.) *Ruben însuși se zbîrci, barba-i deveni lățoasă și-n furculițe, ca două bărbi de țap.* EMINESCU, N. 56.

ZBÎRCIÓG, *zbîrciogi*, s. m. (Mai ales la pl.) Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile cu pălăria zbîrcită, colorată brun-negricios sau cenușiu-roșcat *(Morchella). Auzi ghiuju!... Să se-nsoare cînd îi bătut de brumă ca un zbîrciog.* ALECSANDRI, T. 941. ◇ Expr. **Cu nasul zbîrciog** = cu o atitudine de neplăcere, de dispreț sau de superioritate. *Viitorul țării nu e în coconașul Guliță, care-mi vine de la Paris izmenit, cu monoclu-n ochi, cu nasul zbîrciog, parcă tot îi pute ceva.* VLAHUȚĂ, O. A. III 24. ◇ Compus: **zbîrciogi-grași** = nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile cu pălăria zbîrcită, cărnoasă și umflată, colorată roșcat, negricios sau alb-gălbui *(Gyromitra).*

ZBÎRCÍRE s. f. Faptul de a (se) zbîrci; încrețire.

ZBÎRCÍT, -Ă, *zbîrciți, -te*, adj. Care prezintă zbîrcituri, cute; încrețit. *E slab și zbîrcit țîrcovnicul.* STANCU, D. 281. *Are capul ca o portocală zbîrcită.* PAS, Z. I 143. *O! dezmiardă pîn' ești junĕ ca lumina cea din soare... Pîn' nu-i fața mea zbîrcită, pîn' nu-i inima bătrînă.* EMINESCU, O. I 42.

ZBÎRCITÚRĂ, *zbîrcituri*, s. f. Încrețitură a pielii de pe față și de pe mîini (de obicei la oamenii în vîrstă); cută, creț. *Puțin îmbătrînit, cu zbîrcituri la coada ochilor.* BASSARABESCU, S. N. 54. *Fruntea, fără nici o zbîrcitură, arăta că pentru el viața n-avusese zile negre.* NEGRUZZI, S. I 58. ✦ Încrețitură formată pe coaja unui fruct care începe să se usuce. *Măr plin de zbîrcituri.*

ZBÎRÎÍ, *zbîrîi*, vb. IV. Tranz. A produce zgomotul caracteristic zborului unei păsări sau al unei insecte sau vibrației unei coarde, unui motor etc.; a zbîrnîi; a bîzîi, a zumzăi. *Dincoace, la ieșire, zbîrîie motorul unui camion.* C. PETRESCU, A. 341.

ZBÎRÎÍTÚRĂ, *zbîrîituri*, s. f. Zbîrnîit, zumzet, bîzîit. *Intrară în gura peșterii... S-auzea zbîrîituri, fluierături și zgomote.* VISSARION, B. 235.

ZBÎRLÍ, *zbîrlesc*, vb. IV. (Și în forma *zburli*) 1. Refl. (Despre părul oamenilor și al animalelor sau despre penele păsărilor) A se întoarce în răspăr, a fi în neorînduială, a se ciufuli; a se ridica (sau a da impresia că se ridică) în sus (în momente de spaimă sau de mînie). *Mustața roșie a lui jupîn Năstase se zbîrli și se grămădi sub nasul ascuțit.* SADOVEANU, O. I 286. *Plumbul său pătrunse gura ursului și se înfipse într-un fag. Acesta turbă, perii săi se zburliră și făcură o roată împrejurul capului.* BOLINTINEANU, O. 331. *Și de ce-mi vedea, Păru-i se zbîrlea.* TEODORESCU, P. P. 423. ◇ Fig. *Un salcîm privi spre munte. Mîndru ca o flamură. Solzii frunzelor mărunte S-au zburlit pe-o ramură.* TOPÎRCEANU, P. 150. ◇ Tranz. *Mugurii ascunși ai corniților îi încucuiaseră creștetul în părți, zburlindu-i părul scurt și moale.* MIHALE, O. 504. [Pupăza] *zbîrlindu-și creasta strigă triumfătoare...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 46. *Vulturoaica... își zburli penele de pe dinsa și puse gînd rău copilului.* ISPIRESCU, L. 390. *Bate copita de pămînt, Zburlește coama, saltă, în lături se izbește.* ALECSANDRI, P. III 287. ◇ Fig. [Vîntul] *învăluia și frămînta copacii, zbîrlea acoperișurile de paie ale caselor.* SADOVEANU, O. VI 513. ◇ Tranz. fact. *Auzi în depărtare țipete groaznice, care zbîrlea în cap părul omului celui mai viteaz.* POPESCU, B. I 55. *Nu puteți discoperi ceva care să-mi înfierbînte sîngele... să-mi zburlească chica în vîrful capului?* ALECSANDRI, T. 567.

2. Tranz. A face să se încrețească fața unei ape. [Vîntoasa] *zburlea în creșturi mărunte unda subțiată a apei.* C. PETRESCU, A. R. 6. *O suflare răcoroasă zbîrlea fața apii.* ODOBESCU, S. I 141.

3. Refl. Fig. (Despre ființe) A se supăra, a se mînia, a se zborși. *Notarul e om deprins să se mînie, să se zbîrlească și să bată din picior.* SADOVEANU, la TDRG. *Cînd s-a zburlit odată vodă Sturza, au și umplut cîmpii ca potîrnichile.* C. PETRESCU, A. R. 24. *N-ai să te zbîrlești bănuind că în vorbele mele joacă ursul prin vecini.* ODOBESCU, S. III 158. ◇ Expr. **A se zbîrli la cineva** = a se repezi (cu vorba) la cineva, a se răsti la cineva. ✦ A se îndîrji. *De cîte ori nenorocul te-o azvîrli mai jos tu să te zbîrlești și să te ridici tot mai sus.* MACEDONSKI, O. III 35. ✦ (Despre vreme) A se arăta neprielnică, dușmănoasă (cu vînt, frig, zăpadă); a se strica. *Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbîrlit. S-a răsucit vîntul și a prins a bate de către miezul nopții.* SADOVEANU, B. 161. *Vremea s-a zburlit pretimpuriu cu spic de zăpadă în ploaie.* C. PETRESCU, R. DR. 47.

— Variantă: **zburli** vb. IV.

ZBÎRLIGĂT, -Ă adj. v. **bîrligat.**

ZBÎRLÍRE s. f. Acțiunea de a (se) zbîrli; ridicarea în sus a părului, a penelor etc.

ZBÎRLÍT, -Ă, *zbîrliți, -te*, adj. (Și în forma *zburlit*) 1. (Despre păr, despre pene etc.) În neorînduială, ridicat în sus; ciufulit. *Era mărunt... cu niște ochișori negri ca de guzgan, subt sprîncenele zbîrlite.* SADOVEANU, la TDRG. *Pe mustățile rare și zburlite, de pisoi, rămăsese o dungă de caimac.* C. PETRESCU, Î. II 44. *Coamele-i erau zburlite, Ș-a lui sprintene copite Săpau urme pe pămînt.* ALECSANDRI, P. I 50. ✦ (Despre ființe și despre părți ale corpului lor) Cu părul (sau cu penele) în dezordine. *Fața sălbatică, zbîrlită, bărboasă a moșului Careba se ivi într-o ferestruică bătută în cuie.* DUMITRIU, N. 185. *Între corturile taberei și carele de război, trecură robii cu ochii spăriați, cu capetele goale, zbîrlite și plecate.* SADOVEANU, O. VII 16. *Niște curci îmbătrînite, Gîrbovite și zburlite Sta sub șură tremurînd.* ALECSANDRI, P. I 206. ◇ (În comparații și metafore) *Satul de colibe zbîrlite era grămădit dincolo, într-o rîpă.* SADOVEANU, O. VII 82. *Pari lungi și deși, bătuți pînă la pămînt în mijlocul valului, străjuiau drept și neclintiți, cu vîrfurile lor ascuțite, creasta zburlită a întăriturilor mele.* HOGAȘ, M. N. 167. ◇ Expr. **Zbîrlit ca un arici** v. arici (1).

2. Fig. (Despre oameni) Înfuriat, supărat; zborșit, încruntat. *Apăru la lumină zburlit de mînie și pufnind indignat pe nări.* C. PETRESCU, C. V. 85.

— Variantă: **zburlit, -ă** adj.

ZBÎRLÓG adj. invar. (Rar) Zbîrlit, țepos. *Portretul cu mustățile zbîrlog apare prin toate publicațiunile ce răzbesc prin București.* MACEDONSKI, O. IV 109.

ZBÎRN interj. Onomatopee care redă sunetul produs de zborul insectelor, de vibrația unei coarde, de mișcarea fusului sau a sfîrlezei etc. *Țugulea priponi caii, apoi dîndu-se de trei ori peste cap se făcu o albină... După ce ajunse acolo, zbîrn! în sus, zbîrn! în jos, intră în casa zmeoaicei.* ISPIRESCU, L. 315. *Albinei atîta i-a fost și zbîrn! după coș.* ȘEZ. III 26. ✦ (Substantivat) Zbîrnîit. *Nu mă-ndur a mă mai duce De zbîrnul albinelor, De mirosul florilor.* PĂSCULESCU, L. P. 61.

ZBÎRNĂÍ vb. IV v. **zbîrnîi.**

ZBÎRNĂÍRE s. f. v. **zbîrnîire.**

ZBÎRNĂITOÁRE s. f. v. **zbîrnîitoare.**

ZBÎRNĂITÓR, -OÁRE adj. v. **zbîrnîitor.**

ZBÎRNÎÍ, pers. 3 *zbîrnîie,* vb. IV. Intranz. **1.** A produce sunetul caracteristic «zbîrn»; a bîzîi, a zumzăi; a zbîrîi. *Se putea auzi musca zbîrnîind, atîta liniște și tăcere se făcu.* ISPIRESCU, L. 144. *Se duce la butonul soneriei, pe care-l apasă. Soneria zbîrnîie lung.* CARAGIALE, M. 151. *Zbîrnîie coarda din arcu-i, fulgeră săgeata-n vînt.* ALECSANDRI, P. I 34. ✧ Fig. *O duseră ei cît o duseră, pînă ce dragostea lor începu să zbîrnîie pe la urechile sătenilor.* La HEM 1628. *Nu știu ce coardă misterioasă a inimei zbîrnîie la acea sălbatică armonie!* ODOBESCU, S. III. 42. ✧ Expr. (Rar) **A-i zbîrnîi cuiva a ceva** = a-i fi cuiva gîndul la ceva, a-i arde cuiva de ceva. *Era și el flăcău de joc acu, și-i zbîrnîia a fete.* ȘEZ. XXI 55. ✦ A scoate sunete neplăcute. *Pe sub candida veselie a melodiei, zbîrnîie un acompaniament surd.* ODOBESCU, S. III 100. ✧ Tranz. *Zbîrnîie toți, din dible sparte, Un cîntec vechi și nesărat.* VLAHUȚĂ, P. 54.

2. (Despre vînt) A șuiera, a vîjîi. *În inima lui a început să zbîrnîie o coadă de vînt cîinos, care a sunat tare și amar, asemeni vîntului iernii într-o casă părăginită.* POPA, V. 330.

3. (Rar, despre oameni) A-și arăta nemulțumirea, murmurînd; a bombăni, a cîrti. *Cam zbîrnîie fata, ginere, dar am s-o înduplec eu, că nu părintele face după voia feciorilor, ci feciorii se dau după voia părinților.* PAMFILE, CER. 48.

— Variantă: **zbîrnăí** (BARANGA, I. 175, SBIERA, P. 133) vb. IV.

ZBÎRNÎIÁLĂ, *zbîrnîieli,* s. f. Zbîrnîire, zbîrnîitură.

ZBÎRNÎÍRE s. f. Acțiunea de a zbîrnîi și rezultatul ei; zgomotul produs de ceea ce zbîrnîie; zbîrnîială. (Atestat în forma *zbîrnăire*) *Făcu să tacă zbîrnăirea adunăturilor de muște.* MACEDONSKI, O. I 65.

— Variantă: **zbîrnăíre** s. f.

ZBÎRNÎÍT[1], *zbîrnîituri,* s. n. Zbîrnîială; bîzîit; vîjîit. *Țiuiturile gloanțelor, zbîrnîitul greu al schijelor se întăreau, creșteau.* CAMILAR, N. I 48. *Zaharia Duhu vorbi încet, ferindu-se de un camion care pleca într-un zbîrnîit de arcuri și explozii.* C. PETRESCU, A. 307. *Apăsă butonul unei sonerii. Se auzi zbîrnîitul strident, în lungul sălii.* SAHIA, N. 72.

ZBÎRNÎÍT[2]**, -Ă,** *zbîrnîiți, -te,* adj. (Rar) Care zbîrnîie. *În cîteva minute redacția... fu un infern de sonerii zbîrnîite, de uși trîntite, de ordine strigate și contramandate.* C. PETRESCU, C. V. 341.

ZBÎRNÎITOÁRE, *zbîrnîitori,* s. f. Fîșie de hîrtie care se fixează în partea de sus a zmeului și care zbîrnîie în bătaia vîntului; vîjîitoare. *Nu mai vorbește decît de zbîrnîitori, cumpănă, coadă, zmeie de una și de două coale.* C. PETRESCU, Î. II 57. ✦ Jucărie făcută dintr-o scîndurică legată cu o sfoară și care, învîrtită în aer, produce o zbîrnîitură puternică.

— Variantă: **zbîrnăitoáre** (DONICI, la TDRG) s. f.

ZBÎRNÎITÓR, -OÁRE, *zbîrnîitori, -oare,* adj. Care zbîrnîie. *Și cu drag se uită-n aer la un zmeu zbîrnîitor.* ALECSANDRI, P. III 85. *Descalecă arcașii, gătesc arcele lor, Trag, strunele vibrează, sunînd zbîrnîitoare.* id. ib. 224. ✦ Fig. Sensibil, delicat, vibrant. *Ai atins coarda cea mai zbîrnîitoare a inimii mele!* ALECSANDRI, T. 1300.

— Variantă: **zbîrnăitór, -oáre** (ALECSANDRI, P. III 224) adj.

ZBLENDUÍ, *zblenduiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A zgudui, a clătina. *Răbdarea lui Manlache pîrîia din toate încheieturile, ca o șandramă zblenduită de furtună.* POPA, V. 356.

ZBOI, *zboiuri,* s. n. Voi[3].

ZBOR[1]**,** *zboruri,* s. n. **1.** Planare și mișcare în aer a unei păsări, a unei insecte etc. cu ajutorul aripilor; p. ext. deplasare în atmosferă a unui corp (balon, dirijabil) care se menține în aer fără consum de energie, cînd este mai ușor decît aerul, sau cu consum de energie, cînd corpul (avion etc.) este mai greu decît aerul. *Un zbor iute de pasere, un țipăt ascuțit au trecut pe deasupra.* SADOVEANU, O. VII 333. *Jos, pe-un vîrf de campanulă, Pururea-n vibrație, Și-a oprit o libelulă Zborul plin de grație.* TOPÎRCEANU, B. 51. ✧ *Platformă de zbor* = platformă (pe aerodrom sau pe puntea unui vapor port-avion) de pe care decolează avioanele. ✧ Loc. adv. **În** (sau **din,** rar **într-un**) **zbor** = în timp ce zboară, pe cînd se află în aer; p. ext. foarte repede, dintr-o singură mișcare. *N-ai să-l mai vezi... Pe urma unui șoim ușor, Ca să-ți împuște șoimu-n zbor!* COȘBUC, P. I 111. *Prindea* [păsările] *cu mîna din zbor.* CREANGĂ, P. 245. *Vin ca paserea-ntr-un zbor!* ALECSANDRI, P. I 9. *Arnăuții se îmbrîncea, Pe Iordaki s-arunca, De păr lung îl apuca, Pe covor îl întindea Și din zbor capu-i tăia.* id. P. P. 182. (Fig.) *Cînd scriu o strofă dulce, pe care o prind din zbor.* ALECSANDRI, P. III 4. ✧ Expr. **A trece în zbor** = a trece foarte repede. (Fig.) *Trec anii, trec lunile-n goană Și-n zbor săptămînile trec.* TOPÎRCEANU, B. 61. **A se ridica în zbor** = a se înălța în aer. *Erau așa de multe și de mari aceste păsări, încît opreau razele soarelui, cînd se ridicau ele în zbor.* ISPIRESCU, U. 43. **A(-și) lua zborul** = **a)** a se înălța în aer, p. ext. a începe să alerge foarte repede. *Caii repezi, ageri... La sunete de luptă, pe cîmp își luau zborul, Ca vulturi ce în aer o pradă ar vedea.* ALEXANDRESCU, M. 30. (Fig.) *Zile ce-n vecinicie-și iau repedele zbor.* ALEXANDRESCU, M. 4; **b)** a scăpa dintr-o prinsoare, a fugi dintr-o captivitate. *Am să te închid în turnul ăsta, de unde n-ăi putea să-ți iei zborul.* ALECSANDRI, T. I 444; **c)** (rar) a lua avînt, a se dezvolta. *În acest timp, ceasornicăria luase un zbor mare la Geneva.* La TDRG. *Al meu e Despot!... planu-mi ia zbor acum mai tare.* ALECSANDRI, T. II 107. ✦ Fig. Trecere rapidă, prin aer, a unui obiect zvîrlit, aruncat sau purtat de vînt. *Zborul săgeților. Zborul gloanțelor.*

2. Fig. Mers iute, vijelios; viteză, goană, fugă. *Mihai apăsă acceleratorul pînă-n fund. Mașinuța își întări zborul, despicînd năvala aerului.* MIHALE, O. 501. *Pe-Ardun al tău, pe Ben-Ardun, N-ai să-l mai vezi în zbor nebun, Pe urma unui șoim ușor.* COȘBUC, P. I 111. *Și prin flacăra albastră a vreascurilor de aluni, Văd trecînd în zbor fantastic a poveștilor minuni.* ALECSANDRI, O. 172. ✦ Avînt, elan. *Andrei fu încercat de un zbor al gîndurilor avîntate spre culmi.* MIHALE, O. 304. *Aprinzi în bolta vremii aștri, Din zborul tristului tău gînd.* VLAHUȚĂ, O. A. 50.

ZBOR[2]**,** *zboruri,* s. n. (Învechit; Munt.) Tîrg anual, iarmaroc. *Muierea-i turna vin... din ploșca a nouă, de-a cumpărat-o de la zboru de-a fost la Văleni.* La TDRG. *La zi întîi a fiecărei luni să se strîngă lumea ca la un zbor și să privească atît la lupta leilor și tigrilor... cît și la jocurile acelui pitic.* GORJAN, H. II 87. *Flori ca să-mi găsească, Să se-mpodobească, La zbor ca să-mi iasă, Cununi să-mpletească.* PĂSCULESCU, L. P. 164. ✦ Piață publică. *Va fi dus întru lumina făcliilor, de la turnul Londrei... la zborul vechi al orașului, unde, în vederea tutulor, va fi rușinat și tăiat, pentru vinovățiile sale.* NEGRUZZI, S. III 371.

ZBÓRNIC, *zbornice,* s. n. (Învechit) Carte cuprinzînd culegeri din viețile și învățăturile sfinților sau alte scrieri de literatură populară.

ZBORȘÍ, *zborșesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre oameni și despre animale) A se răsti la cineva luînd o atitudine amenințătoare; a se înfuria. *Ceaușul urît și chior o*

amenința cu gîrbaciul zborșindu-se la ea. CAMIL PETRESCU, O. I 277. *Nu m-ai tocmit tu? se zborși... presimțind că va rămîne neplătit.* REBREANU, I. 38. *Are să se cam zborșească giupînu Arvinte, d-apoi n-am ce-i face.* ALECSANDRI, T. 833.

2. Tranz. (Despre păsări) A-și înfoia penele; (despre animale) a-și zbîrli părul. *Cum... se sparie, îndată începe... a-și zborși penele de pe cap, ca o buhă.* MARIAN, O. I 89. ◇ Refl. *Mița se zborșește la cîne.* ȘEZ. V 173. ✦ A ciufuli părul cuiva. *Vătăjițele... zborșesc părul* [miresei] *și o strîmbă.* MARIAN, NU. 705.

3. Refl. (Despre anumite materii expuse unui proces de fermentare) A începe să se altereze, căpătînd un aspect și un gust neplăcut, specific. *Smîntîna se zborșește.*

— Variantă: **(3) borși** vb. IV.

ZBORȘÍT, -Ă, *zborșiți, -te,* adj. **1.** (Despre oameni) Înfuriat, înverșunat; (în legătură cu verbe de declarație) aspru, răstit. *Dar cine ești tu, zise Ivan cam zborșit, de te lauzi că știi toate?* CREANGĂ, P. 299. *Apoi, de ce ești zborșit?* NEGRUZZI, S. III 7. ◇ (Adverbial) *Înapoi, măgarule, țipă zborșit Cristea, adăogind poruncii înjurături spurcate.* SADOVEANU, M. C. 208.

2. (Despre păr, pene; p. ext. despre oameni, animale) Zbîrlit, ciufulit. *Femei zborșite, copii în cămeșuici rupte, bătrîni cu bărbi încîlcite, tremurînd ca varga, se îndesau unii într-alții.* CAMILAR, N. I 86. *Găinile... stau zborșite, fac mișcări încete și, după 2-3 zile de suferințî, pier.* ȘEZ. III 203.

ZBRÁNCĂ s. f. (Mold., numai în expr.) **A face zbranca** = a da iureș, nimicind, prăpădind, distrugînd. *O ucis la lifte păgîne, măi, și le-o tăiat lor capetele, și-o făcut zbranca prin ele, măi, de i s-o dus vestea.* C. PETRESCU, Ò. P. II 117. **A da** (cuiva) **zbranca** = a îndepărta pe cineva de la sine, a izgoni. *Dacă-i copilul meu, sîngele meu, cum l-aș trimite la pod: pînea ceea mi-ar arde gîtul. Asta s-ar chema să-i dau zbranca.* CONTEMPORANUL, VII 388.

ZBREHÚD, -Ă adj. v. **zbrehui.**

ZBREHÚI, -IE, *zbrehui,* adj. (Mold., familiar) Nebunatic, zvăpăiat, șturlubatic, ușuratic. *Eram tînăr și zbrehui atuncea, diece; abia plinisem douăzeci și cinci de ani.* SADOVEANU, N. P. 33.

— Variantă: **zbrehúd, -ă,** *zbrehuzi, -de* (ȘEZ. VIII 123), adj.

ZBUCHÍ vb. IV v. **zbughi.**

ZBÚCIUM, *zbuciumuri* și *zbuciume,* s. n. **1.** Stare de neliniște sufletească; frămîntare, zbuciumare. *Îi voi mărturisi zbuciumul și insomniile mele!* GALACTION, O. I 107. *Numai cel ce-a iubit poate să-și închipuie zbuciumul Măriioarei.* La TDRG.

2. Faptul de a se zbate; mișcare grăbită, agitată și zgomotoasă; tumult, agitație, zvîrcolire. *Poate să fi fost pe la cîntători, cînd urletele vijeliei începură a-și scoborî glasul și zbuciumul codrilor a se mai potoli.* HOGAȘ, M. N. 178. *Dunărea începe să vijîie mînioasă, — e un zbucium și un clocot de valuri dintr-un mal în altul.* VLAHUȚĂ, O. A. 407. *Bag mîna și scot pupăza vlăguită de-atîta zbucium.* CREANGĂ, A. 55. *Ce mai freamăt, ce mai zbucium! Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium.* EMINESCU, O. I 147.

ZBUCIUMÁ, *zbúcium,* vb. I. Refl. **1.** A fi într-o stare de neliniște sufletească, a se frămînta, a se chinui. *Ceasuri întregi de cînd se zbuciumă inspectorul comunal să-și sfîrșească discursul, pe care l-a ținut din ordin de sus.* SP. POPESCU, M. G. 21. *Oamenii, văzîndu-le zbuciumîndu-se așa, au început care dincotro să le mîngîie.* CREANGĂ, P. 175. *Fără grijă, tu dormi bine, Eu mă zbucium, vai de mine.* SEVASTOS, C. 156.

2. A se mișca cu neastîmpăr; a se agita cu violență, a se zbate, a se zvîrcoli. *Inima ei aprinsă se zbuciuma în coșul pieptului, ca un porumbel ce bate din aripi.* VLAHUȚĂ, O. A. 119. *Unde-i mumă-ta? — De cînd ai venit se zbuciumă în piua în care-ai încuiat-o tu.* EMINESCU, N. 9. *Cînd mă zbuciumam să-mi scot picioarele, am auzit o detunătură.* CONTEMPORANUL, III 828. *Mări, omule, nu te zbuciuma așa, că-mi rupi coastele.* ALECSANDRI, T. I 99. *Durerile creșteau: Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.* NEGRUZZI, S. I 164. ◇ Tranz. (Poetic) *Iar sub alun M-apuc să sun Din bucium. Înalții munți, Din tălpi la frunți, Îi zbucium.* MACEDONSKI, O. I 34. *Vîntul zbuciuma frunzișul și, prin stînci, la cotituri, Fioros scotea-n durere muget cu-nzecite guri.* COȘBUC, P. I 317.

ZBUCIUMÁRE, *zbuciumări,* s. f. Faptul de a se zbuciuma.

1. Tulburare, frămîntare; zbucium, necaz. *Aflase cîte ceva din zbuciumările lui Codrea.* VORNIC, P. 30. *Nu voia să arate... cîtă zbuciumare îi pricinuia drumul acesta la Amara.* REBREANU, R. I 165.

2. Agitație, alergătură; zbatere, zvîrcolire. *În zbuciumările ei, bolnava avea un fel de țipăt răgușit, stins: Mi-i sete! Mi-i sete!* SADOVEANU, O. VIII 30. ◇ Fig. *Mult se mira baba... cum de arată ea așa de bine pe lîngă atîta muncă și zbuciumare.* SBIERA, P. 213. *Valahia obosită de... necurmate zbuciumări.* NEGRUZZI, S. I 201.

ZBUCIUMÁT, -Ă, *zbuciumați, -te,* adj. **1.** Frămîntat, tulburat; neliniștit, îngrijorat. *Bardac trăgea nebun, își încorda brațele, cu vinele gîtului întinse peste măsură, cu privirile spăriate, cu inima zbuciumată.* SADOVEANU, O. VII 362. *Cea din urmă noapte i-a fost lungă, zbuciumată, plină de gînduri și fără o clipă de somn.* VLAHUȚĂ, O. A. 124. *Urgisita și zbuciumata lui soție scosese acum pe tipsie și cloșca cu pui de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde.* CREANGĂ, P. 99. *Și m-a lăsat amărît, zbuciumat și necăjit.* ȘEZ. III 23.

2. Care este agitat, care se zbate; tumultos. *Clara stătea acasă, senină și frumoasă, fără s-o atingă măcar ideea că la trei sute de metri de casa ei se clătina oceanul, se cumpăneau furtunile... în larguri zbuciumate.* GALACTION, O. I 100.

ZBUCIUMĂTÓR, -OÁRE, *zbuciumători, -oare,* adj. (Rar) Care zbuciumă; zguduitor, chinuitor. *Deodată-n lupta morții grozav zbuciumătoare, El scoate-un geamăt aprig și tremură și moare!* ALECSANDRI, P. III 392.

ZBUCIUMEÁLĂ, *zbuciumeli,* s. f. (Neobișnuit) Mișcare, agitație; alergătură, forfoteală. (Cu pronunțare regională) *Pare că văd încă acea icoană a trecutului. Mare zgomot și zbuciumală este prin curți.* RUSSO, S. 103.

ZBUCNÍ vb. IV v. **izbucni.**

ZBUGHI[1] interj. Exclamație care însoțește, într-o narațiune, săritura peste un obstacol sau fuga bruscă și neașteptată dintr-un loc. *Eu zbughi peste gard, în grădină.* DELAVRANCEA, O. II 275.

— Variantă: **zbúghia** (DELAVRANCEA, S. 40) interj.

ZBUGHÍ[2], *zbughesc,* vb. IV. Tranz. (În expr.) **A o zbughi** = a fugi repede și pe neașteptate; a o lua deodată la fugă; a o șterge. *Sări în lături, jucîndu-se, cu urechile drepte în sus și o zbughi iarăși îndărăt, în desiș.* DUMITRIU, N. 148. *O luă tiptil pe sub dumbravă, apoi o zbughi în fugă spre bordeie.* SADOVEANU, P. M. 222. *Abia intră în scorbură, că veverița se repezi. Ciocănitoarea voi s-o zbughească afară, dar veverița o prinse de coadă.* GÎRLEANU, L. 14. *Nu puteam pricepe unde dispărea el în timpul recreației: întotdeauna o zbughea pe poartă cu cîțiva tovarăși.* VLAHUȚĂ, O. A. 380. (La imper., uneori cu

valoare de interjecție) **Zbughi-o** = hai, repede, șterge-o. *Înjugă boii la car și zbughi-o, băiete, la pădure.* ȘEZ. XII 111.

— Variantă: **zbuchi** (CARAGIALE, N. S. 57) vb. IV.

ZBÚGHIA interj. v. **zbughi**[1].

ZBURÁ, *zbor,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre păsări și insecte) A se deplasa în aer, cu ajutorul aripilor. *Fusese o zi caldă de început de aprilie și paseri încă zburau și țârâiau sub cerul senin.* SADOVEANU, O. VII 123. *Zboară mierlele-n tufiș Și din codri noaptea vine, Pe furiș.* COȘBUC, P. I 47. *Cocostîrcul... în cercuri line zboară Și, răpide ca gîndul, la cuibu-i se coboară.* ALECSANDRI, P. III 26. ◇ (În basme, despre cai năzdrăvani sau despre alte ființe fantastice) *Calul... își aratâ puterile sale zicînd: Stăpîne, ține-te bine pe mine, că am să zbor lin ca vîntul, să cutrierăm pămîntul.* CREANGĂ, P. 213. ◇ (Poetic) *Zboară peste-adîncul văii Tristul vai al cucuvăii.* COȘBUC, P. II 99. *Măi, bădiță Onule, Sămăna-ți-aș numele, Prin toate grădinele, Să zboare miroasele, La toate frumoasele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 94. ◇ Fig. *Zboară vești contradictorii, Se-ntretaie știrile...* TOPÎRCEANU, B. 51. *Știa că și numele lui răsunase odinioară, zburînd din gură-n gură.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 8. ✦ A părăsi locul unde se află, înălțîndu-se în văzduh; a pleca în zbor, a-și lua zborul. *Pricepu că stolul de păseri trebuie să fi zburat.* ISPIRESCU, L. 74. *Lișițele, nefiind chioare, nici moarte, au zburat.* CREANGĂ, P. 46. ◇ Tranz. fact. Fig. *Scuturase capul cu un gest de voință, să sperie gîndurile și să le zboare de sub frunte, ca pe un stol de vrăbii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 35.

2. Intranz. Fig. (Despre lucruri) A pluti prin aer (purtat de vînt); a trece prin aer sau a tăia aerul cu iuțeală (fiind azvîrlit, mînuit sau lansat cu putere). *Mii de petale, Zburînd spre trandafiri, îi cheamă să vie toți, făr-de zăbavă.* ANGHEL, Î. G. 46. *Rupi cununa și-o arunci: Roșii flori prin aer zboară Desfoiate, ca să moară Jos, prin lunci.* COȘBUC, P. I 219. *Și coasa neobosită și harnica secure Zburau, abătînd caii sub călărețiî lor.* ALECSANDRI, P. III 224. ◇ Tranz. fact. *Jos pre livezi cînd cade frunza cea-ngălbenită, Vîntul de seara suflă, o zboară, ș-a pierit.* HELIADE, O. I 77. ✦ A se ridica, a se înălța în aer. *Fumul țigaretei ce zboară în spirale.* ALECSANDRI, P. III 5.

3. Intranz. (Despre aparate care pot pluti în aer) A se menține în văzduh, pierzînd contactul cu pămîntul, a se deplasa pe calea aerului; p. ext. (despre oameni) a pluti, a călători în aer cu un astfel de aparat. *Înălțimea de 4 m era atunci, pentru mine, un record care îmi consacra mașina. Zburasem și asta era principalul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 328, 2/5.

4. Intranz. Fig. (Despre cai, vehicule etc.) A merge foarte iute, a alerga, a goni. *Am ieșit afară din tîrgușor și caii ax prins a zbura pe omăt. Tîrgul rămase în urmă cu freamătu-i înăbușit.* SADOVEANU, O. I 400. *Luntrea lui Șapte-ochi zbura spre larg către o nălucă neagră.* id. ib. VIII 238. *Deodată, răsărită ca din pămînt, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lîngă dînsul.* GÎRLEANU, L. 30. *Zboară, murgule, cu mine!* COȘBUC, P. I 131. ◇ (Urmat de comparații sugestive pentru a arăta iuțeala) *Di! caii mei, Nu vă lăsați, Zburați ca zmei Înaripați, Spre creste de vis.* BENIUC, V. 13. *Intram în creasta viforoasă și spumegătoare a apelor ce zburau cu iuțeală de fulger.* HOGAȘ, M. N. 222. *Se urcă pe cal... Părea că fata pustiului se ia după urmele lui și zbura ca un gînd, ca o vijelie printre volburele de nisip.* EMINESCU, N. 22. ✦ (Despre oameni) A străbate spații mari cu repeziciune; a se duce undeva foarte repede. *Să pot zbura pe trei zile la Iași, tare-aș veni.* VLAHUȚĂ, O. A. II 111. *Apoi în treacăt ne-ntreba De mergem la vro nuntă. Noi răspundeam în hohot: ba, Zburăm la luptă cruntă.* ALECSANDRI, O. 236. ✦ (Despre timp și noțiuni temporale) A trece repede, a se scurge cu iuțeală. *La ce să măsuri anii ce zboară peste morți?* EMINESCU, O. I 127. *Odinioară, îți părea că zboară ceasurile ca minutele, lîngă mine.* NEGRUZZI, S. I 18. ✦ (Despre gînduri, idei) A se succeda cu repeziciune. *Lui moș Sandu îi zburau prin cap tot felul de gînduri, tot felul de închipuiri.* BUJOR, S. 51. *Creșteam pe nesimțite; și tot alte gînduri îmi zburau prin cap și alte plăceri mi se deșteptau în suflet.* CREANGĂ, A. 35.

5. Tranz. Fig. (Subiectul este un agent fizic sau mecanic) A smulge pe cineva sau ceva de la locul său, a face să se prăvălească, să se răstoarne. *Se așeză iar, de frică să nu-l zboare din barcă un val.* DUMITRIU, P. F. 24. *Șindrila o zboară mereu vîntul.* STANCU, D. 50. *Floricica sus, de pe stîncă, Zîmbește vesel... În zadar vîntul vrea să o zboare, Ca s-o arunce cruntului val.* ALECSANDRI, P. II 45. *O lovitură de tun... zboară acelui soldat coiful din mînă.* BĂLCESCU, la TDRG. ◇ Expr. **A zbura** (cuiva) **capul** = a tăia (cuiva) capul; a ucide. *Se răpede ca un cîne turbat la Harap-Alb și-i zboară capul dintr-o singură lovitură de paloș.* CREANGĂ, O. A. 264. *În cinci minute, iataganul gealatului îi zbură capul.* GHICA, S. 158. *Și el sabia scotea, Capul jos că i-l zbura.* BIBICESCU, P. P. 168. **A-și zbura creierii** = a se sinucide împușcîndu-se. *E în stare să-și zboare creierii.* DUMITRIU, N. 133. *Cînd n-am să mai pot face față, îmi zbor creierii.* CĂLINESCU, E. O. I 96. (Familiar) **A zbura pe cineva** (sau **a face să zboare**) **de undeva** = a da pe cineva afară (în mod abuziv) de undeva (în special dintr-o slujbă). *Am să te fac să zbori din prefectura asta în două zile.* DUMITRIU, N. 117. *Dar dacă n-au să mă creadă? Mă zboară mîine, el nu știe multe.* DEMETRIUS, C. 20. (Intranz.) **A zbura de undeva** = a fi forțat să părăsească (în mod abuziv) un loc (în special un loc de muncă, o slujbă). *Destul să fi spus că nu știi — și zburam din școală.* C. PETRESCU, C. V. 106. ✦ Intranz. (Rar) A cădea, a aluneca, a se prăbuși, a se prăvăli. *Numai trei dinți i-au rămas în gură. I se clatină și aceia, gata să zboare.* STANCU, D. 123. *Se ținea cu amîndouă mîinile, să nu zboare în șanțuri.* C. PETRESCU, R. DR. 101.

6. Tranz. (Popular, în expr.) **A zbura laptele** = a pune cîteva linguri de lapte acru în lapte dulce fierbinte, pentru a-l face să se brînzească, ca să se aleagă brînza.

— Prez. ind. pers. 3 pl. și: (învechit) *zbor* (ALECSANDRI, P. III 9).

ZBURÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a zbura și rezultatul ei; zbor. *Pe cer un vultur mare, Făcînd cercuri de zburare, Se vedea plutind cu fală.* ALECSANDRI, P. II 11.

ZBURÁT, -Ă, *zburați, -te,* adj. **1.** Împrăștiat, risipit, spulberat (de vînt). *Pe aici frig și zăpadă zburată; nu-i de ieșit.* CARAGIALE, O. VII 85.

2. (Rar, despre timp și noțiuni temporale) Care s-a dus, care a trecut. *Urmele zilelor zburate.* ODOBESCU, S. I 462.

3. (Mold., în expr.) *Brînză zburată* = brînză preparată din lapte dulce fiert, cu adaos de zer, cheag sau cuib de lapte acru. *Din laptele oilor, oamenii fac cașcaval și brînză zisă zburată.* I. IONESCU, D. 403. *Brînza zburată se face și din lapte de oi și din lapte de vaci.* ȘEZ. VII 100.

ZBURÁTIC,-Ă, *zburatici, -e,* adj. **1.** Iute, sprinten, ager. *(Șarga-i) zburatică la fugă.* La TDRG.

2. Ușuratic, nestatornic. *Cel ce nu se silește la învățătură și cu gîndurile zburatic, aceluia poți să-i zici carne cu ochi, iar nu om.* FILIMON, C. 233.

ZBURĂTĂCÍ, *zburătăcesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A zvîrli cu zburături într-un pom (pentru a face să cadă fructele) sau într-o pasăre pentru a o speria și a o face să fugă sau să zboare. *Ca pomul lîngă drum; Cîți trec, îl zburătăcesc Și crenguțe nu-i mai cresc.* SEVASTOS, N. 32.

2. Intranz. (Despre păsări) A-şi lua zborul, a zbura. (Fig.) *Omul trebuie să ia bine seama cînd zburătăceşte din cuibul părintesc.* MAT. FOLK. 720.

3. Intranz. (Despre pui) A se înfiripa, a se dezvolta, a creşte; fig. (despre copii) a se face mare, a căpăta independenţă, a se răzleţi. *Săracii, cît era de-nchirciţi... cum o zburătăcit.* ŞEZ. V 173. *Cum începe a zburătăci, scapă din nevoi; fiecare-şi cîştigă pînea lui.* ib. IX 77. ◇ Refl. *De la zece ani, cum începu băiatul a se zburătăci, bătrînul puse pe el neînduplecată stăpînire.* SADOVEANU, O. I 271. ✦ Tranz. A ajuta (pe cineva) să-şi facă un rost în viaţă. *Fiind el cel mai mare, norocul său: trebuie să căutăm a-l zburătăci, căci nu se ştiu zilele omului! Şi poate vreodată să fie şi el sprijin pentru ştialalţi.* CREANGĂ, A. 120.

4. Intranz. (Despre păsările de curte) A fugi, a se risipi, bătînd din aripi şi înălţîndu-se de la pămînt; (despre păsări zburătoare şi despre insecte) a face zboruri scurte, aproape de pămînt. *Găinile dădură zvon, cotcodăcind şi zburătăcind.* SADOVEANU, F. J. 222. *Numai porumbeii zburătăceau pe alee şi prin faţa castelului.* REBREANU, R. I 80. ◇ (Poetic) *Scînteile mari zburătăceau ca fluturii pe acoperiş şi se stingeau atingînd olanele bătrîne, parc-ar fi căzut pe gheaţă.* REBREANU, R. II 207. ◇ Refl. *Răgeau vacile, nechezea caii, se zburătăceau raţele şi gîştele.* ŞEZ. I 240. ✦ Tranz. Fig. A face să se împrăştie, a spulbera. *Cîte-o pîlpără de vînt zburătăcea frunzele cît colo, nu numai pe cele galbene şi uscate, dar chiar pe cele mai verzui.* CONTEMPORANUL, VI 289.

— Variantă: **zburătoci** (MARIAN, O. I 287) vb. IV.

ZBURĂTĂCÍT, -Ă, *zburătăciţi, -te,* adj. (Despre pui, fig. despre copii) Crescut mare; mărişor. *Cei mai zburătăciţi se ţin valvîrtej să le cumpere... opinci.* PAMFILE, CR. 2.

ZBURĂTĂÍ vb. IV v. **zburătui.**

ZBURĂTĂÍRE s. f. v. **zburătuire.**

ZBURĂTOÁRE[1], *zburătoare,* s. f. Pasăre, orătanie (care zboară). *Din cînd în cînd zburătoarele... felurit şi măiestrit colorate, zburau cu zgomot mare de aripi.* SADOVEANU, E. 178. *Acesta-i vestitul Păsări-Lăţi-Lungilă... ciuma zburătoarelor şi spaima oamenilor, că altfeli nu te pricepi cum să-i mai zici.* CREANGĂ, P. 246. *Spune-mi... ce soi de zburătoare este grangurul?* ODOBESCU, S. III 32.

ZBURĂTOÁRE[2], *zburătoare,* s. f. Plantă erbacee, din regiunile de munte şi de coline, cu tulpina înaltă şi cu florile mari, roşii-purpurii, folosită în medicina populară *(Epilobium angustifolium). Se fierbe zburătoare... se amestecă cu tărîţe şi ceva sare şi se dă vitei să mănînce, şi-i trece.* ŞEZ. IV 128.

ZBURĂTOCÍ vb. IV v. **zburătăci.**

ZBURĂTÓR[1], *zburători,* s. m. (Poetic) Aviator. *Poporul romîn pierdea pe unul din cei mai buni fii ai săi, pe marele inventator şi constructor, pe zburătorul desăvîrşit şi îndrăzneţ, pe Aurel Vlaicu.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 327, 2/6.

ZBURĂTÓR[2], *zburători,* s. m. (În mitologia populară) Fiinţă fantastică închipuită ca un spirit răufăcător, care intră în casă noaptea pe furiş şi chinuieşte fetele şi femeile în somn; (în literatura romantică) personificarea dorului de iubit; întruchiparea idealizată a iubitului. *Nu mi-e frică... — Ba să-ţi fie! — Nu fac nici un rău femeii zburătorii, dimpotrivă.* EFTIMIU, Î. 29. *O rămîi, rămîi la mine, tu cu viers duios de foc, Zburător cu plete negre, umbră fără de noroc.* EMINESCU, O. I 80. *Prin frunză, cînd se strecoară Raza zilei ce apune, Zburătorul se aruncă La copila care vine, Să culeagă fragi în luncă.* ALECSANDRI, P. I 71. *Ori ce să fie asta? întreabă pe bunica: O şti vrun leac ea doară, o fi vrun zburător!* HELIADE, O. I 186.

ZBURĂTÓR[3], *zburători,* s. m. Varga de care este prinsă cea de a treia pînză a unui catarg. *Un zburător se rupse în două şi pînza sfîşiată, ca o aripă rănită, se zbătea nebună în suflarea vîntului.* BART, S. M. 51.

ZBURĂTÓR[4], -OÁRE, *zburători, -oare,* adj. 1. Care zboară (cu ajutorul aripilor); care poate să zboare; înaripat. *Cum mergea el, numai iată că i se înfăţoşează o furnică zburătoare.* CREANGĂ, P. 237. *Păsărică zburătoare, Unde mergi cu dorul meu?* ALECSANDRI, P. II 71. *O mulţime de peşti zburători, cari, ivindu-să din apă, străluceau ca soarele.* DRĂGHICI, R. 31. ✦ (Despre aripi) Pentru zbor, de zburat. *Meşterii gîndea Şi ei îşi făcea Aripi zburătoare De şindrili uşoare.* ALECSANDRI, P. P. 191.

2. (Rar, despre lucruri) Care pluteşte în aer purtat de vînt. *Veneau şi nori de spumă zburătoare, care ţîşneau peste ape.* DUMITRIU, P. F. 23.

ZBURĂTORÍ vb. IV v. **zburături.**

ZBURĂTUÍ, *zburătuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A zburătăci (1). *Dorobanţul, zburătuind un stol de lari* (= pescăruşi) *albi cari ciuguleau în petecul de secară de pe podişul ostrovului.* VLAHUŢĂ, R. P. 42. *Ca mărul lîngă drum... Cîţi trec îl zburătuiesc Şi de crengi îl sărăcesc.* I. CR. IV 216.

2. A face să cadă (dintr-o lovitură). *Îşi mişca braţele din plin, simţindu-le parcă voinice, făcute într-adins, ca să zburătuiască feţele de duşmani.* D. ZAMFIRESCU, R. 224.

— Variantă: **zburătăí** vb. IV.

ZBURĂTUÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a zburătui; aruncare cu pietre, cu lemne etc. (Atestat în forma *zburătăire*) *Nu mai îndrăzneau a trece pe strada casei noastre, din cauza zburătăirilor de pietre cu care îi împroşcam.* ALECSANDRI, la GHICA, S. 70.

— Variantă: **zburătăire** s. f.

ZBURĂTÚRĂ, *zburături,* s. f. 1. Bucată scurtă de lemn, cu care se azvîrle (într-un pom, într-o pasăre). *El află o zburătură de lemn şi zvîrli în pasăre.* RETEGANUL, P. V 60. *Începură a arunca în corăbii, care cu pietre, care cu bulgări, care cu zburături de lemne.* ISPIRESCU, U. 51. *S-ar pune pe arătură, Dar copiii cuibu-i fură Şi-o ucid c-o zburătură.* TEODORESCU, P. P. 349. ✦ Bucată ruptă din ceva (mai ales dintr-o piatră); aşchie, ţandără. *Potrivind un firişor de iască pe zburătura de silex, a zbătut o singură dată cu oţelul.* SADOVEANU, V. F. 43. *Braţ rupt de o zburătură de obuz.* MIRONESCU, S. A. 117. *De cîte ori da, de atîtea ori cădea cîte o zburătură de piatră.* ISPIRESCU, L. 228. ✦ (Învechit) Sfărîmătură (de fier, de plumb etc.) cu care se încărcau armele de foc. *A trimis două zburături de icosar, una în frunte de urs, cealaltă în frunte de idicliu.* DELAVRANCEA, S. 166.

2. Faptul de a arunca, mişcare de aruncare; distanţă pînă la care ajunge un lucru aruncat. *Glasul lui... se înalţă ca o zburătură de arc pînă departe.* CAMIL PETRESCU, O. II 253. *Ca să ajungă la casa lui, ca la o zburătură de praştie departe numai, avea să treacă o gîrlă.* La TDRG.

ZBURĂTURÍ, *zburăturesc,* vb. IV. Intranz. (Şi în forma *zburători*) 1. (Rar) A străbate aerul, a zbura. *Ci, plecînd ei mai departe, tot Călin arcu-ncordează Şi zburătorind, săgeata trece-n lume ca o rază, Vijiie-n văzduh cumplită.* EMINESCU, L. P. 129.

2. A zburătăci (1). *Mi-e cuibul lîngă drum Într-o tufă de alun, Cîţi drumaşi călătoresc, Toţi în el zburătoresc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204. ◇ Tranz. *Cucul mi-auzea, Mai jos se lăsa... Mă-sa mi-l vedea... şi-l zburăturea.* MAT. FOLK. 6. ◇ Refl. reciproc. *Foicică meri sălcii, Cînd eram nişte copii, Suiam dealu, bine ştii, Ne zburătuream cu glii Şi şedeam pe pajişte Şi vorbeam de dragoste.* ŞEZ. XII 87.

— Variantă: **zburători** vb. IV.

ZBURDÁ, *zburd,* vb. I. Intranz. (Despre animale) A alerga sprinten, sărind cu vioiciune încoace şi încolo. *În ograda cu zid de piatră a hanului, era o zarvă de gospodărie mare. Ţipau găşte şi cotcodăceau găini; zburdau, prin soare, viţeluşi porumbi.* SADOVEANU, O. VII 52. *Purcelul atunci, plin de bucurie, începe a zburda prin bordei, dă un ropot pe sub lăiţi, mai răstoarnă cîteva oale cu rîtul.* CREANGĂ, P. 81. *Iar fugariu-n loc zburda, Falnic coama-şi încorda.* ALECSANDRI, P. I 100. ✦ (Despre persoane) A face zburdălnicii, a se zbengui, a se juca zglobiu, a alerga cu voioşie. *Petrişor zburdă într-un picior.* DAVIDOGLU, M. 23. *Un cîrd de copii a trecut pe lîngă noi, spre plajă, cîntînd şi zburdînd, ca o adiere de primăvară sănătoasă.* STANCU, U.R.S.S. 198. *Mergeam tot zburdînd şi hîrjonindu-ne, de parcă nu eram noi rîioşii din Broşteni.* CREANGĂ, A. 29. *Pare c-am întinerit de 20 de ani... îmi vine tot să zburd.* ALECSANDRI, T. I 174. ✦ Fig. A se ţine de nebunii, a se arăta neserios; a-şi face mendrele. *Duţu îşi luă angajamentul solemn să nu zburde ca pe Bărăgan.* C. PETRESCU, A. 312. *Scăpat din frîul strîns al şcoalei, Neagu... zburdase în primul an, îmbătat de sentimîntul libertăţii. Se credea bărbat.* BART, E. 135. ✧ Expr. **A-i zburda** (cuiva) **inima** = a-i arde (cuiva) de ştrengării, de nebunii; a avea chef de petreceri. *Iorgu-i tînăr şi trebuie să-i iertăm, dacă-i zburdă inima.* ALECSANDRI, T. 1039.

ZBURDÁLNIC, -Ă, *zburdalnici, -e,* adj. (Despre animale) Care zburdă. *Un ţăpuşor vesel şi zburdalnic.* SADOVEANU, O. VI 103. *Se făcuse un cărlănaş zburdalnic, de n-avea astîmpăr.* ISPIRESCU, L. 161. *Armăsari zburdalnici, ce vesel nechezeau.* ALECSANDRI, P. III 199. ✦ (Despre persoane) Nebunatic, zglobiu, vioi, neastîmpărat; p. ext. uşuratic, neserios. *Am luat odată parte la nişte petreceri de anul nou, cu un tineret zburdalnic.* SADOVEANU, O. VI 430. *Eram tineri, zburdalnici, bucuroşi de aer liber, de viaţa ce-o trăiam.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 46. *Era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri.* SLAVICI, O. II 148. *Eu vreau să-mi dai copilul zburdalnic — pe Arald.* EMINESCU, O. I 91. ✧ (Adverbial) *Şi zburdalnic, de pe coaste, Gureşe piraie cad.* COŞBUC, P. I 261. ✦ Fig. (Despre manifestări ale omului, stări sufleteşti etc.) Plin de avînt, de vioiciune, de voioşie. *Un dor zburdalnic îmi veni să urc la stînă.* GALACTION, O. I 63. *De mult încă îi păruse că aude aşa, din cînd în cînd, cimpoi şi ceteră şi fluier şi chiote zburdalnice.* SLAVICI, O. I 215. *Mîndrele dealuri, de după care-mi zîmbeau zorile, în zburdalnica vîrstă a tinereţii.* CREANGĂ, A. 117.

ZBURDÁRE, *zburdări,* s. f. Acţiunea de a zburda şi rezultatul ei; zburdălnicie, joc, petrecere; fig. avînt. *În anii tinereţii, pe cînd trupul... s-avîntă mai lesne dupe zburdările inimii.* ODOBESCU, S. III 13. *Alexandrescu... a scris... la Drăgăşani: Mormintele şi mai multe alte poezii pline de cugetări măreţe ca aspiraţiunile sufletului său şi de tablouri descriptive, vesele şi înflorite ca frumoasele locuri ce vizita şi ca zburdările inimei sale.* GHICA, S. 667. *Vezeteul în livrea căta să liniştească zburdările iepei de soi.* ALECSANDRI, O. P. 137.

ZBURDÁTIC, -Ă, *zburdatici, -e,* adj. Zburdalnic. *Avea vreme să fie bucuros şi zburdatic ca leul cel tînăr.* SADOVEANU, D. P. 22. *Alergară zburdatici prin cîmpiile înverzite.* ISPIRESCU, L. 381. *Alerg pe cai zburdatici.* ALECSANDRI, P. III 75. *Femeia astă... veselă, zburdatică, judecînd amorul o trecere de vreme.* NEGRUZZI, S. I 55.

ZBÚRDĂ s. f. Zburdare, joacă. *Am înotat în voie... pînă m-am săturat de scaldă. Apa era rece, dar zburda mă încălzise.* STANCU, D. 388.

ZBURDĂCIÚNE, (2) *zburdăciuni,* s. f. 1. Vioiciune, neastîmpăr; zburdălnicie. *Un căluţ întinerit, rotund ca un pepene, cu capu-ncordat, cu gusturi de zburdăciune.* SADOVEANU, O. VIII 199. *Să mănînce şi să se joace acum, cît îs mititei, că le-a trece lor zburdăciunea cînd or fi mai mari şi i-or lua grijile înainte.* CREANGĂ, A. 38. ✧ Fig. *Vezi, ţine-ţi şi stăpîneşte-ţi năravul. Nu-i da drumul în zburdăciune.* CAMILAR, N. I 253.

2. Desfătare, petrecere. *Semeni cu tatăl tău, căruia foarte i-au plăcut zburdăciunile.* SADOVEANU, F. J. 509.

ZBURDĂLNICÍE, *zburdălnicii,* s. f. (La sg.) Însuşirea de a fi zburdalnic; vioiciune, voioşie, neastîmpăr. *Ce însemnează această zburdălnicie în gîndurile şi în simţirea mea?* GALACTION, O. I 182. *Cum se depărtă puţin, îşi recăpătă zburdălnicia obişnuită.* REBREANU, R. II 29. *Veverita pusese frîu neobositei sale zburdălnicii şi... îşi mistuise fiinţa sa în încheietura umbroasă a unei crengi aeriene.* HOGAŞ, M. N. 172. ✦ (Mai ales la pl.) Manifestare, faptă a celui zburdalnic; joc, petrecere, nebunie. *Şi ne-am adus noi aminte de toate din vremea noastră şi-am rîs de zburdălniciile tinereţii.* SADOVEANU, E. 129.

ZBURDĂTÓR, -OÁRE, *zburdători, -oare,* adj. (Rar) Care zburdă; zburdalnic, zglobiu, neastîmpărat. *Magenta în umbră dispare, Cu ranele sale, cu zgomotu-i mare De tunuri, de oaste, de cai zburdători.* ALECSANDRI, P. II 148.

ZBURDĂTÚRĂ, *zburdături,* s. f. Salt, săritură. *Cărţile începură apoi să joace şi să sară... Zburdăturile erau tot mai repezi, că năzdrăvanul se uita ca la o adevărată sfîrleză.* ŞEZ. IX 118.

ZBURÍŞ adv. (Neobişnuit) Ca în zbor; repede. *Paşii lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dînsa şi tot mai zburiş venea el.* SLAVICI, O. II 60.

ZBURLÍ vb. IV v. **zbîrli.**

ZBURLÍT, -Ă adj. v. **zbîrlit.**

ZDÉLCĂ, *zdelci,* s. f. (Învechit; Mold.) Contract, act (de vînzare); p. ext. orice chitanţă sau act oficial. *Atunci, duminecă... facem zdelca, să fiu şi eu faţă.* CONTEMPORANUL, VII 13. *Cuvîntul « circumvalaţiune », care nu fusese întrebuinţat pînă atunci în cancelarie, a plăcut aşa de mult impiegaţilor, încît... îl întîlneam în toate zdelcile.* GHICA, S. 563. *Hai să facem zdelca mai întîi.* ALECSANDRI, T. 828. ✧ *Zdelcă întărită* = act (de vînzare) autentificat. *Au cumpărat, la leat 1812, o hîrtă de loc de la răzăşul Toadir Arbure, pe preţ de-un cal bălan, cu zdelcă întărită.* ALECSANDRI, T. 1358.

ZDRAGÓN s. m. v. **dragon**[1].

ZDRAHÓN s. m. v. **dragon**[1].

ZDRANC interj. (Uneori cu valoare verbală) Onomatopee care redă zgomotul produs de ciocnirea sau de căderea obiectelor de metal, de spargerea obiectelor de sticlă etc. *Intră... în casă: Zdranc cu sălbile pe masă!* ŞEZ. XIII 189.

— Variante: **zdránca, zdrang, zdránga** interj.

ZDRÁNCA interj. v. **zdranc.**

ZDRANG interj. v. **zdranc.**

ZDRÁNGA interj. v. **zdranc.**

ZDRÁNŢĂ s. f. v. **zdreanţă.**

ZDRĂVĂN, -Ă, *zdraveni, -e,* adj. 1. (Despre oameni sau despre părţi ale corpului lor) Voinic, puternic, vînjos, viguros. *Oamenii îl priveau: era zdravăn Pîrvu, măcar că-l supsese boala.* DUMITRIU, N. 89. *Omul zdravăn pune umărul şi scoate carul din şanţ, nu stă să i-l scoată alţii.* REBREANU, R. I 238. *Bre... ian priveşte, a ridicat copacul subţioară... Zdravăn e, bată-l codru!* ALECSANDRI, T. I 448. *Ticăitul boier răcnea cît putea, vrînd să se împotrivească; dar ce puteau bătrînele lui mîni împotriva acelor patru braţe zdravene care-l trăgeau!* NEGRUZZI, S. I 156.

✦ (Adverbial) Cu putere, tare; voinicește. *Apăsa zdravăn fierul în pămînt.* DUMITRIU, N. 146. *Ține-te zdravăn, stăpîne, că iar am să zbor.* CREANGĂ, P. 220. *Căciula cea de oaie Pe urechi am tras-o zdravăn.* EMINESCU, N. 42.

2. Sănătos, teafăr; întreg, neatins, nevătămat (la trup sau la minte). *Las'că știu eu de cînd e bolnavă... O văzui azi zdravănă pe uliță.* DUMITRIU, N. 232. *În două săptămîni e zdravăn ca mine și ca dumneata.* C. PETRESCU, C. V. 206. *Era o idră, adecă o scorpie grozavă, care locuiește în smîrcurile de pe-acolo, de unde iese și nimic nu scapă zdravăn din ce întîlnește în calea ei.* ISPIRESCU, U. 34. *Grije să n-ai: sînt toți foarte cuminți și zdraveni.* CARAGIALE, O. VII 28. *De trînteli mii pe jos, Zdravăn n-am nici un os. Cap, picior, mînă, cot: Vînătă-s peste tot.* TEODORESCU, P. P. 282. *Ba nu ți-oi da pe negrul, Cît mi-o fi zdravăn capul.* id. ib. 628. ✧ Expr. **A nu fi zdravăn (la cap)** = a nu fi în toate mințile, a nu fi întreg la minte. *Da ce, mă, nu ești zdravăn? Ce să-ți dau eu să mănînci, acum, la miezul nopții?* ISPIRESCU, la TDRG.

3. (Pe lîngă nume de obiecte, intensifică diferitele lor calități) Mare, puternic, solid, rezistent. *Un om posomorît... i-a tras o palmă zdravănă.* GALACTION, O. I 87. *Închisei și întepenii ușa pe dinlăuntru cu un par zdravăn.* HOGAȘ, M. N. 86. *Porunci să facă un foc zdravăn și... puseră căldarea cu laptele pe foc.* RETEGANUL, P. III 24. *Cumpără... două belciuge și un lăcătoi zdravăn.* CREANGĂ, P. 321. *Nici chiar troncătul de zdraveni bolovani în rostogol Nu-ngrozesc ca uriașul ce s-arată crunt la lume.* ALECSANDRI, P. III 238. ✦ (Adverbial) Mult, din plin. *Îl îndeamnă gînduri absurde: să intre într-un restaurant, să se așeze la masă, să mănînce zdravăn și pe urmă să spună că a uitat punga acasă.* C. PETRESCU, C. V. 136. *Radu mănîncă zdravăn, nu se încurcă, iar mă-sa se-ngrașă privindu-l.* VLAHUȚĂ, O. A. I 88. *Aho! car nebun, aho! Cînd te-oi încărca zdravăn cu saci de la moară ori cu fîn din țarină, atunci să mergi așa.* CREANGĂ, P. 41.

— Variantă: **zdreávăn, -ă** (ALECSANDRI, T. 656) adj.

ZDRĂNCĂNÍ vb. IV v. **zdrăngăní.**

ZDRĂNCĂNÍT s. n. v. **zdrăngănít.**

ZDRĂNCĂNITÚRĂ s. f. v. **zdrăngănitură.**

ZDRĂNGĂNÉL, *zdrăngănei,* s. m. (Mai ales la pl.) Clopoțel mic și rotund; zurgălău. (Atestat în forma *zdrîngănel*) *S-a-ntins poporul adunat, Să joace-n drum după tilinci: Feciori, la zece fete, cinci, Cu zdrîngăneii la opinci, Ca-n port de sat.* COȘBUC, P. I 57.

— Variantă: **zdrîngănél** s. m.

ZDRĂNGĂNÍ, *zdrăngănesc* și *zdrăngăn,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre sticlă și metale sau despre obiecte făcute din astfel de materiale) A produce un zăngănit caracteristic cînd se ciocnesc de ceva sau sînt lovite cu ceva. *Începuse să bată cu pumnul în geam, de zdrăngănea toată sticla geamlicului.* DUMITRIU, B. F. 10. *Trăsura veche zdrăngănea din toate fiarele ei.* IBRĂILEANU, A. 118. ✧ Tranz. fact. *S-a suit în fugă pe scară, zdrăngănind sabia de toate treptele.* GHICA, S. 519.

2. A face să vibreze coardele unui instrument muzical; (depreciativ) a cînta fără pricepere la un instrument muzical. *S-au apropiat și au început să zdrăngănească și la urechea noastră doi lăutari.* PAS, Z. I 237. *Îi intrase în cap că va dovedi Otiliei că Titi al ei cîntă mai bine decît «zdrăngănește» ea.* CĂLINESCU, E. O. II 246. *Țiganca... cea tînără, cu ochii ca jăraticul, zdrăngănea plecată asupra cobzei... și îngîna cu glas dulce cîntecul.* SADOVEANU, O. VI 50. *Salută, zdrăngănind din strune, Bătînd cadența din picior, Și cîntă, legănîndu-și capul, Cobzarul.* IOSIF, V. 48.

— Variantă: **zdrăngăní** (ȘEZ. I 186) vb. IV.

ZDRĂNGĂNÍT s. n. Acțiunea de a zdrăngăni și rezultatul ei (v. zăngănit); cîntec executat fără pricepere la un instrument muzical cu coarde. *Se auzea la fereastră zdrăngănit de țambal și vioară.* PAS, Z. I 176.

— Variantă: **zdrăngănít** (ȘEZ. IX 172) s. n.

ZDRĂNGĂNITÚRĂ, *zdrăngănituri,* s. f. Zdrăngănit.

— Variantă: **zdrăngănitúră** s. f.

ZDRĂVENÍ, *zdrăvenesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se însănătoși după o boală, a se îndrăveni. ✧ Tranz. (Cu pronunțare regională) *L-a bătut pe Alisandru, de l-a lăsat aproape mort; nevasta sa l-a zdravenit.* ȘEZ. VI 146. ✦ Fig. A-și veni în fire, a se dezmetici. *Ți-am spus că nu se poate. Înțelege-mă și te zdrăvenește!* VLAHUȚĂ, N. 128.

ZDREÁLĂ, *zdrele,* s. f. Fărîmă, bucățică. *Să nu puneți mîna pe noi că e vai și amar de capul vostru! Acuș vi-l facem tot zdrele.* MARIAN, NU. 551.

ZDREÁNȚĂ, *zdrențe,* s. f. 1. Bucată sfîșiată dintr-o țesătură sau dintr-un obiect de îmbrăcăminte (veche); haină, pînză sau rufă (veche), din care s-au rupt bucăți; treantă. *Luă apoi o zdreanță de pătură de pe hamurile atîrnate în cuiele din perete și obloni ferestruica grajdului.* MIHALE, O. 509. *Umbla numai în zdrențe, cînd ieșea la cîmp.* PREDA, Î. 115. *Adunînd toate zdrențele, le-a băgat în sobă și le-a dat foc.* STĂNOIU, C. I. 135. *Te suie în podul curții și vei găsi acolo niște zdrențe din hainele tătîne-tău din feciorie.* RETEGANUL, P. III 13.

2. Fig. (Familiar) Epitet peiorativ dat oamenilor; om lipsit de valoare. V. secătură. *Așa mi-a spus zdreanța mea de copil.* DELAVRANCEA, V. V. 180. *Nu cumva ai Vro zdreanță de fată De măritat?* ȘEZ. I 149.

3. (La pl.) Aluat subțire, preparat din făină și ouă, care se fierbe în supă.

— Variante: **zdránță** (COȘBUC, P. I 53), **streámță** (ALECSANDRI, P. P. 137), **streánță** (EMINESCU, N. 13) s.f.

ZDREÁVĂN, -Ă adj. v. **zdravăn.**

ZDRELÍ, *zdrelesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la oameni și mai ales la părți ale corpului lor) A răni ușor, jupuind pielea; a juli. *Mi-a zdrelit cotul, că am fost prost; am așteptat să dea el întîi.* PREDA, Î. 67. *Și-a zdrelit coasta cu un glonț de revolver.* PAS, Z. IV 185.

ZDRELÍRE, *zdreliri,* s. f. Acțiunea de a zdreli și rezultatul ei.

ZDRELÍT, -Ă, *zdreliți, -te,* adj. Cu pielea jupuită; julit, zgîriat. *Mai răcnea și un băiețaș, schiopătînd și ținîndu-se cu mîna de piciorul zdrelit.* C. PETRESCU, A. R. 60. *Unul cu mîna ruptă, altul cu falca zdrelită.* DELAVRANCEA, O. II 213. ✦ Sfărîmat, zdrobit. *Pe copil l-au ridicat mort, cu capul zdrelit.* DELAVRANCEA, H. T. 104.

ZDRELITÚRĂ, *zdrelituri,* s. f. Zgîrietură, julitură, jupuitură.

ZDRENȚĂRÓS, -OÁSĂ, *zdrențăroși, -oase,* adj. 1. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Prefăcut în zdrențe, rupt, zdrențuit. *Țăranii erau mai mult bărbați, toți ghemuiți în cojoacele lor zdrențăroase, pe marginea peronului.* DUMITRIU, N. 70.

2. (Despre oameni) Îmbrăcat în zdrențe. *Un vagabond zdrențăros, trecînd pe stradă, s-a oprit și privește cu jind... la blana călduroasă a parvenitului.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 234. *Geaba harnic, sănătos, Dac-ai umbla zdrențăros.* BIBICESCU, P. P. 117. ✧ (Substantivat) *Burghezia a rîs, la început, părîndu-i-se foarte cu haz lupta zdrențăroșilor.* PAS, Z. IV 150.

— Variante: **zdrențerós, -oásă** (STANCU, D. 85), **zdrențurós, -oásă** (PAS, Z. I 201), **stremțurós, -oásă** (CREANGĂ, P. 190), **strențúros, -oásă** (HOGAȘ, M. N. 119, SEVASTOS, N. 36) adj.

ZDRENȚERÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

ZDRENȚÓS, -OÁSĂ, *zdrențoși, -oase,* adj. Zdrențăros. *Se duse la curtea împăratului, unde, de bună seamă, zdrențos cum era, nu-l cunoștea nimeni.* RETEGANUL, P. II 19.
— Variantă: **stremțós, -oásă** (NEGRUZZI, S. I 253) adj.

ZDRENȚUÍ, *zdrențuiesc,* vb. IV. Refl. (Despre obiecte de pînză) A se preface în zdrențe; a se rupe, a se sfîșia. *Cufăr ieftin: cîțiva lei. Acum îi iese ieftinătatea prin pînză, care s-a zdrențuit pe ici, pe colo.* BASSARABESCU, S. N. 68. ◇ Fig. *Se zdrențuiește ziua între ramuri.* LESNEA, A. 98. (Tranz.) *Vîntul care se stîrnise îi zdrențuia vorbele și le risipea în altă parte.* SADOVEANU, O. VIII 96.

ZDRENȚUÍT, -Ă, *zdrențuiți, -te,* adj. 1. (Despre îmbrăcăminte și alte obiecte de pînză) Prefăcut în zdrențe, rupt, sfîșiat; zdrențăros (1). *Treceau acum, pe drumul din pădure, patru care încărcate cu lemne, însoțite de vreo douăzeci de săteni, în cămăși murdare, zdrențuite, cu topoarele pe umăr.* CAMIL PETRESCU, O. I 310. *Abia privi cu coada ochiului rochia zdrențuită a mame-si, șpînzurată într-un cui după ușă.* ARDELEANU, D. 69. *Săracul, umilit și strîns la piept, de sta să-i crape sucmanul cel zdrențuit de pe dînsul.* ISPIRESCU, L. 177. ◇ Fig. *Șoseau de la munți, pe vînturile înălțimilor, nouri zdrențuiți.* SADOVEANU, O. VII 171. *Peste dealuri zgribulite, Peste țarini zdrențuite, A venit așa, deodată, Toamna cea întunecată.* TOPÎRCEANU, P. 157.

2. (Despre oameni) Îmbrăcat în zdrențe; zdrențăros (2). *Aduse invalizi și țărani zdrențuiți.* PAS, Z. IV 158. *Cea grupă zdrențuită în cale-i o salută.* EMINESCU, O. I 61.

ZDRENȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **zdrențăros.**

ZDRÎNGĂNÉL s. m. v. **zdrăngănel.**

ZDROBEÁLĂ s. f. Zdrobire.

ZDROBÍ, *zdrobesc,* vb. IV. 1. Tranz. A strivi, a sfărîma. *Au sărit cu sonda în aer, au ars de vii, au fost zdrobiți în explozii.* BOGZA, A. Î. 89. *Puterea îmi lipsește să-i calc și să-i zdrobesc.* MACEDONSKI, O. I 50. *O stîncă înaltă Ce din vîrf de munte saltă, Tună, se rostogolește, Cade, rumpe și zdrobește Codrii vechi din a sa cale.* ALECSANDRI, P. II 15. ◇ Fig. *Zdrobită de năcazuri stă multă vreme-n plîns.* COȘBUC, P. II 188. *Iartă-mă, scumpa mea mamă, că-ți zdrobesc inima atît de amarnic.* VLAHUȚĂ, O. A. I 102. *Am primit o telegramă din Iași care m-a zdrobit.* CARAGIALE, O. VII 421. *Puica s-a întors în luncă; ea a înfrînt și a zdrobit inima poetului.* ODOBESCU, S. III 85. ◇ Refl. (Metaforic) *Oltul se frămîntă și se zdrobește de stînci.* BOGZA, C. O. 163. *Apriga furtună, Pe marea tulburată săltînd din val în val, Se naltă, se lățește și vîjie și tună Zdrobindu-se de mal.* ALECSANDRI, P. I 193. ✦ A nimici, a distruge. *În locul acesta s-a dat vestita bătălie navală dintre turci și ruși, în care flota turcească a fost zdrobită.* BART, S. M. 21. *Zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă, Ce lumea o împarte în mizeri și bogați!* EMINESCU, O. I 60. ✦ Refl. (Despre abstracte) A se împrăștia, a se destrăma, a pieri. *Puterea farmecului se zdrobi.* ISPIRESCU, L. 241.

2. Refl. Fig. (Transilv.; despre oameni) A se frămînta; a se zbuciuma. *Să-ntoarce baba pe lîngă lac și se zdrobește, dar în zadar, că rățoiul nu-și scoate capul din apă.* RETEGANUL, P. I 41.

ZDROBÍRE s. f. Acțiunea de a zdrobi și rezultatul ei; sfărîmare, strivire, nimicire, distrugere. *Știința nouă... a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLCESCU, O. II 9. ✦ Fig. Sfîșiere sufletească; mîhnire. *Eu știu, prietene, la ce te gîndești. Nu-i așa? O nenorocire este o nenorocire. În zdrobirea mea nu-i ceva firesc. E ca un fel de nebunie.* SADOVEANU, O. VIII 21. *Ce farmec avea din nou, chiar în mijlocul zdrobirii lui sufletești, numele rîului.* D. ZAMFIRESCU, R. 275.

ZDROBÍT, -Ă, *zdrobiți, -te,* adj. 1. Sfărîmat, strivit. *Pe jos sînt coifuri, scuturi și capete zdrobite Și cai întinși pe spate cu oameni la un loc.* EFTIMIU, Î. 144. ✦ (Rar) Spart în bucăți. *Zgomotul sticlei zdrobite părea o tînguire prelungă și înțepătoare.* REBREANU, R. II 203.

2. Distrus, nimicit, învins. *Lupta iar începe... dușmanii zdrobiți Cad ca niște spice, de securi loviți.* BOLINTINEANU, O. 34. *De unde Revii? — De la Moldova, din iad, unde am fost Zdrobit, și vin la tine să caut adăpost.* ALECSANDRI, T. II 134.

3. Foarte obosit, sleit, extenuat. *Păru deodată zdrobită de oboseală.* DUMITRIU, N. 158. *Sînt atît de zdrobit de drum și am răcit alaltăieri seara la Marsilia.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 600.

4. Fig. Copleșit de durere, demoralizat. *Evantia, zdrobită, stingherită, își trăgea broboada pe față ca să nu fie recunoscută.* BART, E. 237. *Cît de zdrobită se simțea... cît de străină și de fără parte de mîngîiere!* VLAHUȚĂ, O. A. 141.

ZDROBITÓR[1], *zdrobitoare,* s. n. Melință.

ZDROBITÓR[2]**, -OÁRE,** *zdrobitori, -oare,* adj. 1. Care zdrobește. *Zbor crierii din tîdve, sub ghioaga zdrobitoare.* ALECSANDRI, P. A. 168. ✦ Fig. Copleșitor. *Erau nedumeriți și amețiți de somnul cel întîi care e zdrobitor și vecin cu moartea.* SADOVEANU, O. VII 28.

2. Care împrăștie orice îndoială; covîrșitor. *Dovezi zdrobitoare.* ▭ *Comparația fu zdrobitoare pentru Stelian Minea.* C. PETRESCU, Î. II 216. *Palatul prințului Mihail este transformat în Muzeu Etnografic... Acest muzeu este oglinda zdrobitoare a vieții nemernice și trudnice în care s-au zbătut masele țărănești în epocile țariste.* SAHIA, U.R.S.S. 36.

ZDRONC interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă zgomotul produs de izbirea, ciocnirea sau căderea unor obiecte de metal. *Sabia zdronc-zdronc. Cizmele scîrț-scîrț.* STANCU, D. 308.
— Variantă: **zdróncа** (CARAGIALE, O. I 164) interj.

ZDRÓNCA interj. v. **zdronc.**

ZDRONCĂNÍ, *zdroncănesc* și *zdróncăn,* vb. IV. Intranz. (Mai ales despre vehicule) A produce un zgomot continuu, caracteristic, din cauza zdruncinării. *Drumul e moale, alb. Carul țăcăne, zdroncăne.* STANCU, D. 186.

ZDROȘÍ, *zdroșesc,* vb. IV. Tranz. (Popular) A zdrobi, a sfărîma. *Oasele mi le-a zdroșit, Dinții din gură mi-a rupt.* PĂSCULESCU, L. P. 242. ◇ Refl. pas. (Atestat în forma *zdruși*) *Semănatul se face... după ce pămîntul a fost arat mai dinainte... și după ce în urmă a fost săpat cu sapa ca să se sfărîme sau să se zdrușească și cei mai mărunți bolovani.* PAMFILE, A. R. 165.
— Variantă: **zdrușí** vb. IV.

ZDRUMECÁ vb. I v. **zdrumica.**

ZDRUMICÁ, *zdrúmic,* vb. I. Tranz. 1. A face bucățele; a sfărîma, a zdrobi. *Pe maluri zdrumicate de aiurirea mării Cesaru 'ncă veghează la trunchiul cel plecat Al salciei pletoase.* EMINESCU, O. I 63. *Sabia scotea, În vînt o-nvîrtea, Pe șerpe-l lovea, Trupu-i zdrumica.* ANT. LIT. POP. I 315.

2. A nimici, a distruge. *Zdrumicară pe păgîni ca pe furnici.* ISPIRESCU, M. V. 16. *Așa urs oștirea întreagă este în stare să o zdrumice.* CREANGĂ, P. 188.
— Variantă: **zdrumecá** (SANDU, D. P. 130) vb. I.

ZDRUMICÁRE s. f. Acțiunea de a zdrumica și rezultatul ei; sfărîmare, zdrobire, nimicire. *Românii din ambele țări cad sub regimul fanarioților. Apoi vine împilarea străină, robirea și zdrumicarea nației sub «turcul păgîn».* BĂLCESCU, O. I 318.

ZDRUMICÁT, -Ă, *zdrumicați, -te,* adj. Strivit, zdrobit. sfărîmat. ◇ Fig. *Auzea scîrțiind roata ciuturii de la fîntînă și... apa zdrumicată pe mîna și pe fața lui Manlache.* POPA, V. 30. *Prin mîndrul întuneric al pădurii de argint Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind.* EMINESCU, O. I 85.

ZDRUMICĂTÚRĂ, *zdrumicături,* s. f. Sfărîmătură.

ZDRÚNCEN s. n. v. **zdruncin.**

ZDRÚNCIN s. n. **1.** Faptul de a se zdruncina; clătinare, zdruncinătură, zdruncinare. *Duduca Bălașa... nu simțea decît zdruncinul calului ce o sălta cu necontenire pe șa.* GANE, la TDRG.

2. Fig. Tulburare, zbucium; zguduire. *Este semn de război între riga leșilor și spurcatul Mehmet-sultan... Mare zdruncin va fi deci pentru creștinătate.* SADOVEANU, F. J. 96. *Și-a crezut rostul sfîrșit, viața încheiată și traiul prea temeinic hotărît, ca să mai sufere de zdruncin ori de plîns.* POPA, V. 288. *Dăduse două falimente, dar nu așa de mari după cum se zicea: tot să-i fi rămas... din atîta zdruncin, zece mii de lire turcești.* VLAHUȚĂ, O. A. III 66. *Tot așa mergînd ei... cu mare greutate și zdruncin, au trecut peste nenumărate țări și mări.* CREANGĂ, P. 94.

— Variantă: **zdrúncen** (CREANGĂ, A. 107) s. n.

ZDRUNCINÁ, *zdrúncin,* vb. I. Tranz. **1.** A scutura tare, a zgudui, a clătina, a zgîlții; a hurduca. *Se vede că te-a zdruncinat rău de tot mașina.* REBREANU, R. I 155. *Înhățînd parii, au început să-i ticsească peste bietul morar, cît i-au zdruncinat mai toate oasele.* SBIERA, P. 239. *Mi-am zdruncinat șelile pîn droșce pe paveoa noastră.* ALECSANDRI, T. 1012. ◇ Refl. *Lovi tronișorul cu genunchiul, se cam zdruncină.* ISPIRESCU, U. 98. ✦ Refl. Fig. A se agita, a se zbuciuma. *Încotro te zdruncini, uncheșule?* POPA, V. 164.

2. Fig. A clătina din temelii, a slăbi, a submina, a șubrezi. *Adevărul zilelor noastre nu poate fi zdruncinat.* GHEREA, ST. CR. II 97. *Fața lui tristă și niște ochi care priveau cu atîta jale împrejur arătau că o suferință morală zdruncinase pe urieș.* CONTEMPORANUL, III 922.

— Variantă: (învechit) **struncinà** (NEGRUZZI, S. I 299) vb. I.

ZDRUNCINÁRE, *zdruncinări,* s. f. Acțiunea de a zdruncina; zguduire, clătinare, zdruncinătură. *La zdruncinările bărcii, capul i se bălăbănea cînd pe o parte, cînd pe alta.* DUMITRIU, P. F. 17. *Marea... se liniști ca să mă poarte fără zdruncinare pe spatele ei departe.* La TDRG. *Oh! cîte supărări Și zdruncinări! Drumu-i stricat, Caii-s căzuți.* ALECSANDRI, T. I 350.

ZDRUNCINÁT, -Ă, *zdruncinați, -te,* adj. **1.** Zguduit, clătinat, zgîlțîit; hurducat. *S-a ridicat zdruncinat de căzătură.* CARAGIALE, O. III 58. ✦ Zdrobit, sfărîmat, strivit. *Foi de iederă și varză sărată și zdruncinată.* I. CR. II 296. ✦ Șubrezit, slăbit. *Sănătate zdruncinată.*

2. Fig. Nehotărît, tulburat, clintit (în convingeri, într-o hotărîre). *Milescu se uită repede la Mihai și apoi la sine însuși. Un moment păru zdruncinat în hotărîrea lui.* D. ZAMFIRESCU, R. 72.

— Variantă: **struncinát, -ă** (NEGRUZZI, S. II 267) adj.

ZDRUNCINĂTÓR, -OÁRE, *zdruncinători, -oare,* adj. Care zdruncină, care hurducă.

ZDRUNCINĂTÚRĂ, *zdruncinături,* s. f. **1.** Zguduire, scuturătură, clătinare, hurducătură. *Cu carnea obrazului zguduită de zdruncinăturile căruței, moș Gheorghe zise într-un tîrziu: Bine i-ați făcut lui Eftimie.* DUMITRIU, N. 224.

2. Fig. Tulburare, dezechilibru. *Se vede cît de colo că-și revine din oră în oră din zdruncinătura aceea a minții.* DUMITRIU, B. F. 151. *Peste două zile, cînd a venit șeful de post, s-au mai întîmplat oarecare zdruncinături.* POPA, V. 223.

ZDRUȘÍ vb. IV v. **zdroși.**

ZDUP interj. Onomatopee care redă zgomotul unei căderi precipitate sau al unor pași grei, apăsați. *Cela zdup peste gard, Țirțec după el, pînă ce căzu în gura unor cîini.* CĂLINESCU, E. 76. *Numai ce-aud așa ca un vînt greu în văzduh afară și deodată, zdup! pe prispă.* SADOVEANU, la TDRG.

ZDUPĂÍ, *zdúpăi,* vb. IV. Intranz. (Regional) A călca greu și înăbușit, cu zgomot surd. *A luat-o la goană spre apus, zdupăind prin ogoare, ca o namilă de jivină încolțită.* POPA, V. 77. ◇ Tranz. (Rar) *Omul dinlăuntru a mormăit ceva, a zdupăit apăsat un pas ori doi și s-a ivit în ușa deschisă dintr-o zmucitură.* GALAN, Z. R. 254.

ZDUPĂIÁLĂ, *zdupăieli,* s. f. (Rar) Faptul de a zdupăi.

ZEA s. f. v. **za.**

ZEÁMĂ, *zemuri* și *zemi,* s. f. (Și în forma *zamă*) **1.** Fiertură de carne sau de legume, constituind un fel de mîncare (v. supă, ciorbă, borș); partea lichidă a bucatelor, apa în care fierb (v. sos). *Cum sfîrși șătrarul aceste cuvinte, jupîneasa Avramia întră cu zama de găină aburind în străchini.* SADOVEANU, Z. C. 45. *O aripă galbenă iese din zeamă presărată cu steluțe de grăsime.* DELAVRANCEA, H. T. 38. *Găina bătrînă face zama bună.* NEGRUZZI, S. I 251. *Mi-am luat seamă: Iepurașu-i bun de zeamă, Iepuroaica de friptură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367. ◇ Expr. **A mînca singur bucatele și a lăsa altora zeama** = a trage singur tot folosul, lăsînd altora foarte puțin sau nimic. **A spune o zeamă lungă** = a vorbi îndelung spunînd lucruri neinteresante; a vorbi verzi și uscate. **Nu ești nici de zeama ouălor,** se spune (ironic) cuiva pe care nu se poate pune nici un temei. *Sărace, sărace! nu ești nici de zama ouălor.* CREANGĂ, P. 92. **Zeamă lungă să se-ajungă** = mîncare neconsistentă, făcută cu prea multă apă, pentru a ajunge la multe persoane. **Tot de-o zeamă** = deopotrivă. **A nu li de nici o zeamă** = a nu fi bun de nimic. **Soarbe-zeamă** = om prost, molîu. **Zeamă de clopot** (sau **de hîrleț**) = moartea. *Leacu-i zamă de clopot, leacu-i zamă de hîrleț. Moartea-i leacu.* ȘEZ. IX 147. **Zeamă de vorbe** = vorbărie deșartă, vorbe goale. *Rușinea, zeamă de vorbe.* DAVIDOGLU, M. 63. ◇ Fig. *Această streină zamă cu iuțime-nveninată au vîrît în a lui patimi o aprindere turbată.* CONACHI, P. 297. ✦ *Zeamă de varză* = lichid acrișor în care s-a murat varza; (regional) moare. *Îi plăcea cu deosebire ciorba de știucă fiartă în zeamă de varză acră cu hrean.* GHICA, S. A. 83.

2. Lichid conținut de celulele și țesuturile organismelor vegetale și care se scurge cînd acestea sînt zdrobite; suc de fructe sau de plante. *Dete copilului zeama stoarsă din o smochină și mîncă copilașul de se minună și sihastru.* ISPIRESCU, L. 190. *Se leapădă' alămîia ce zama i s-a stors.* NEGRUZZI, S. II 240. *Au stors și puțină zamă de alămîie.* DRĂGHICI, R. 138. ◇ (Popular) *Zeamă de prune* = țuică (mai ales de calitate inferioară). *A băut un pahar de zeamă de prune și acum e în gîrliciul bordeiului.* GALACTION, O. I 41. *Nu țuică de a d-voastră, zeamă de prune.* TEODORESCU, P. P. 176. *Zeamă de struguri* = vin, must.

3. Nume generic pentru diverse lichide. ◇ *Ou cu zeamă* = ou fiert puțin, cu conținutul puțin coagulat. ✦ (Rar; la sg. cu valoare de pl.) Lacrimi. *Am un loc oval, Cînd eu l-am scărpinat, Zeamă i-a picat* (Ochii). GOROVEI, C. 249. ✦ (Rar) Sînge. *Că din spate-mi iese zamă.* ȘEZ. III 124.

— Variantă: **zámă** s. f.

ZEBEREÁLĂ, *zebereli,* s. f. (Învechit) Sechestrare, sechestru.

ZEBERÍ, *zeberesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A sechestra, a lua cu forța, a confisca.

ZEBRÁT, -Ă, *zebrați, -te,* adj. (Rar) Dungat sau vărgat ca zebra, asemănător cu părul zebrei. *Pe coasta lină, Cu zăpada Zebrată de explozii de obuze și Șrapnele... Trasăm o linie.* CAMIL PETRESCU, V. 67.

ZÉBRĂ, *zebre,* s. f. Mamifer sălbatic din Africa înrudit cu calul, având părul galben-deschis sau alb, vărgat cu dungi negre sau brune *(Hippotigris zebra).*

ZEBÚ s. m. Animal mamifer din țările tropicale, asemănător cu boul, având o cocoașă de grăsime pe greabăn.

ZÉCE, *zeci,* num. card. **1.** Numărul care, în numărătoare, are locul între nouă și unsprezece. *Plecat-am nouă din Vaslui Și cu sergentul zece.* ALECSANDRI, P. III 436. *Ce sînt zece? De zece nu mai trece!* TEODORESCU, P. P. 256. *Tu cu cîți te-ai sărutat?... Cu zece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 403. ◇ (Adjectival) *Ah, de ce n-am zece vieți, Să te cînt, natură!* IOSIF, P. 61. *Lega paraua cu zece noduri și tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3. *Dați la pămînt zece stejari de cei mai groși.* ALECSANDRI, T. I 442. (Eliptic, subînțelegîndu-se ora, ziua, anul etc. sau orice altă dată care este reprezentată prin acest număr) *E așteptat azi la zece la planificare.* BARANGA, I. 186. ◇ Expr. **A avea zece vieți,** se spune cînd cineva scapă cu viață din situații primejdioase. **A asculta cu zece urechi** = a asculta foarte atent. *Am să vă spun un secret, zise necunoscutul... — Vorbiți, i-am zis, ascultînd cu zece urechi.* NEGRUZZI, la TDRG. ◇ (Formînd numeralul adverbial corespunzător) *În turn ciocanul geme de zece ori în clopot.* COȘBUC, P. II 189. ✦ (Familiar, cu valoare de num. ord.) Al zecelea. *Etajul zece.* ✦ (Substantivat, la pl., uneori în legătură cu «mii», «milioane») Număr mare, nedeterminat. *Zeci de perechi de ochi negri... îl priveau în tăcere.* DUMITRIU, N. 8. *Zecile de perechi bat someșana.* REBREANU, I. 12. *Manon, Manon? de ce-ai lăsat pe lume Atîtea zeci de mii de strănepoate?* TOPÎRCEANU, B. 60. *Piereau oamenii cu zecile.* CARAGIALE, O. III 195.

2. Intră în compunerea numeralelor cardinale compuse, de la unsprezece pînă la nouăsprezece. ✦ (La pl.) Intră în compunerea numeralelor cardinale compuse de la douăzeci pînă la nouăzeci și nouă.

3. (Substantivat) Monedă valorînd a zecea parte dintr-un leu. *Dacă arunci un cinci ori un zece, popa te înjură.* STANCU, D. 33. ✦ Carte de joc, zar etc., marcate cu zece puncte. *Puse ultima carte... un zece de pică.* DUMITRIU, B. F. 37. ✦ Număr de puncte (reprezentînd cea mai mare notă) prin care se notează răspunsurile elevilor la școală. *Premiantul întîi la toate. Zece la teză, zece la oral.* C. PETRESCU, Î. II 127. ✦ Cifră care notează grafic numărul zece.

— Pl. și: (rar) *zeciuri.*

ZÉCELEA, ZÉCEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al nouălea și al unsprezecelea. *A zecea carte din raft.*

ZECÉR, *zeceri,* s. m. (Regional) Zece; cifră, carte de joc, ban etc. având această valoare. *Un ban de argint (un zecer sau taler):* MARIAN, NA. 84.

ZECÍCĂ s. f. (Familiar) Carte de joc având pe ea zece puncte.

ZECIMÁL, -Ă, *zecimali, -e,* adj. (Mat.) Care se bazează pe rapoarte ale numărului zece și ale puterilor lui; decimal. ◇ *Număr zecimal* = număr a cărui parte fracționară este exprimată printr-o fracție zecimală. *Fracție zecimală* = fracție al cărei numitor este egal cu o putere întreagă și pozitivă a numărului zece. *Logaritm zecimal* = logaritmul unui număr în sistemul cu baza zece. *Sistem zecimal* = sistem de unități de măsură în care multiplii și submultiplii unităților principale au valori egale cu puteri întregi, pozitive sau negative, ale numărului zece. *Cărți care ni se dedeau și nouă, elevilor, la premii... sistemul zecimal, teze de licență ale unor funcționari.* SADOVEANU, E. 46. *Balanță zecimală* sau *cîntar zecimal* = balanță cu brațe inegale, care permite echilibrarea greutăților de măsurat cu greutăți etalonate de zece ori mai mici. *Clasificare zecimală* = sistem de clasificare a cărților în biblioteci după conținut, folosind pentru notare cifre și avînd la bază împărțirea cunoștințelor omenești în zece clase, fiecare clasă împărțindu-se în zece diviziuni, iar acestea, la rîndul lor, în zece subdiviziuni etc.

ZECIMÁLĂ, *zecimale,* s. f. Fiecare dintre cifrele unei fracții zecimale.

ZECÍME, *zecimi,* s. f. **1.** Fiecare dintre părțile luate dintr-un întreg împărțit în zece părți egale. ✦ Prima cifră de după virgulă, la numerele zecimale.

2. (În trecut) Impozit reprezentînd a zecea parte din venitul cuiva; p. ext. cantitate dintr-un produs (de obicei reprezentînd a zecea parte din totalul produselor cuiva) luată ca plată pentru prestarea unui serviciu (v. zeciuială). ✦ A zecea parte, care îi revenea județului sau comunei, din impozitul plătit de cetățeni statului.

ZECIUÍ, *zeciuiesc,* vb. IV. (Învechit) **1.** Tranz. A lua zeciuială; p. ext. a-și însuși prin furt sau prin abuz o parte din bunurile cuiva; a fura. *Vătaful de curte al armașului... începuse de mult timp a zeciui averile stăpînului său.* FILIMON, C. 84.

2. Intranz. (Rar) A face multe victime; a decima. *O teribilă ciumă zeciuia prin sate și prin orașe.* HASDEU, la TDRG.

ZECIUIÁLĂ, *zeciuieli,* s. f. (În trecut) Dare anuală către stat și comună sau către proprietar, la care erau supuși odinioară țăranii și care reprezenta a zecea parte din recolta de cereale, vite etc. (v. dijmă); p. ext. parte dintr-un produs (reprezentînd de obicei a zecea parte dintr-un total) revendicată de cineva sau luată cu forța drept salariu, drept plată pentru prestarea unui serviciu etc. (v. zecime). *Se alcătuia din zeciuiala birnicilor.* I. IONESCU, D. 101. ✦ A zecea parte dintr-un produs care se predă cuiva (sau pe care îl revendică sau îl ia cineva cu forța) ca salariu, ca răsplată, ca vamă la moară etc. *Își scosese... balaurul un cap ca să-și ieie zeciuiala.* SBIERA, P. 125. *Împăratul îi făgădui să-i dea zeciuială din toate felurile de vite.* ISPIRESCU, U. 42. *Troian mult se bucura, Zeciuială morii da.* ALECSANDRI, P. P. 390.

ZECIUÍRE, *zeciuiri,* s. f. Acțiunea de a zeciui; dijmuire.

ZECIUÍT[1], *zeciuituri,* s. n. Zeciuire.

ZECIUÍT[2], **-Ă,** *zeciuiți, -te,* adj. (Despre produse) Din care s-a plătit zeciuială; dijmuit.

ZÉCIURI s. n. pl. (Rar, popular) Figuri desenate; motive decorative. *Casa-i naltă, minunată, Pe afară zugrăvită, Pin năuntru poleită, Poleită, zeciuri scrise, Mese-ntinse.* ȘEZ. XX 135.

ZEFÍR[1], *zefiri,* s. m. Vînt ușor, călduț, care suflă primăvara dinspre apus; p. ext. adiere. *Papura, mișcată în treacăt de zefiri, Nălța mănunchi în aer tremurătoare sabii.* TOPÎRCEANU, P. 142. *Văd apa ce tremură lin Cum vîntul o-ncruntă-n suspin, Simt zefiri cu-aripi de fiori Muiate în miros de flori.* EMINESCU, O. IV 3. *Căpadă ce se topește acum subt adierea încropită a zefirului primăvăratic.* ODOBESCU, S. III 41. ◇ (Personificat) *A patra primăvară acuma se grăbește La caru-i să înhame pe zefirii ușori.* ALEXANDRESCU, P. 24.

ZEFÍR[2], *zefiruri*, s. n. Ţesătură uşoară de bumbac mercerizat, de o singură culoare sau cu dungi colorate, din care se fac cămăşi bărbăteşti şi alte obiecte de îmbrăcăminte.

ZEFLEMEÁ, *zeflemele*, s. f. Ironie uşoară, luare în rîs, glumă batjocoritoare. *Zeflemelele unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane.* CAMIL PETRESCU, O. I 254. *Suporta cu greutate tonul de zeflemea obişnuită la bord.* BART, E. 211. ✧ Expr. **A lua în zeflemea** = a lua în rîs, a zeflemisi, a nu lua în serios. *Ia necontenit totul în zeflemea.* CAMIL PETRESCU, O. I 250. *Ea avea griji şi el o lua în zeflemea.* SLAVICI, N. I 265. *Rîdea şi de bun şi de rău, şi pe toţi îi lua în zeflemea.* ISPIRESCU, U. 104.

ZEFLEMISÍ, *zeflemisesc*, vb. IV. Tranz. A lua în rîs, în bătaie de joc, a ironiza (pe cineva sau ceva); a lua peste picior (pe cineva). *Mihai era zeflemisit cu vorba «poetul».* CĂLINESCU, E. 24. *Stelian Minea îşi spuse că reprezintă acum tipul desăvîrşit al ardeleanului rigid şi solemn, cum îl zeflemiseau caricaturile şi anecdotele timpului.* C. PETRESCU, Î. II 214.

ZEFLEMISÍRE s. f. Acţiunea de a zeflemisi; ironizare. *Luminiţa vorbise cu un surîs de zeflemisire pentru propriile ei gînduri.* C. PETRESCU, Î. II 5.

ZEFLEMÍSM s. n. (Rar) Înclinare, atitudine, dispoziţie de a lua în zeflemea. *Această răceală a dat naştere «zeflemismului».* IBRĂILEANU, SP. CR. 104.

ZEFLEMÍST, -Ă, *zeflemişti, -ste*, adj. Ironic, batjocoritor. *Întoarse ochii spre faţa prietenului să citească un semn de înveselire zeflemistă.* C. PETRESCU, O. P. I 69. *Zeflemişti, se agăţau de toate defectele trecătorilor.* ARDELEANU, D. 118.

ZEFLEMITÓR, -OÁRE, *zeflemitori, -oare*, adj. (Rar) Care ironizează. *Adaugă apoi, zîmbind cu privirea oblică, zeflemitoare.* CAMIL PETRESCU, O. II 335.

ZEFLÍU, -ÍE, *zeflii*, adj. (Turcism învechit; despre oameni) Vesel, glumeţ. *Eşti zefliu, jupîne, Şi cu poftă de vorbă.* TEODORESCU, P. P. 126.

ZEFT s. n. (Regional) Catran, smoală.

ZÉGHE, *zeghi*, s. f. 1. Haină ţărănească lungă (pînă la gleznă), împodobită uneori cu găitane negre, care se poartă în ţinuturile muntoase; ghebă. *Cu căciula într-o parte, El păşeşte plin de fală, Sara purpurie-i schimbă Zeghea-n mantă triumfală.* IOSIF, V. 98. *Vine îndată cu o zeghe, pe care o aruncă pe umerii lui Ion.* CARAGIALE, O. I 267. *Un tînăr purtînd zeghea sîrbească ţine mîna pe hangerul de la brîu.* ODOBESCU, S. I 100. ✦ Haină făcută din piele de oaie, cu care se îmbracă ciobanii; şubă, sarică, cojoc. *E tîrziu acum. În zeghe, Dorm doinaşii din cavale; Cîte-o stea, căzînd de veghe, Spre culcuş îşi face cale.* CERNA, P. 141.

2. Postav gros din care se fac unele haine ţărăneşti; dimie.

— Variantă: **zéghie** (LESNEA, A. 111) s. f.

ZÉGHIE s. f. v. **zeghe.**

ZÉIE s. f. (Rar) Zeiţă. *Înfioratu-mi suflet nu s-a-ntrebat vrodată Făptura ta de zeie pe cine îl îmbată.* CERNA, P. 11. *Eşti o zeie şi ţie mă închin.* ALECSANDRI, T. II 288.

ZEIÉSC, -IÁSCĂ, *zeieşti*, adj. (Rar) De zeu. *În Olimp stau ele... iar cu cîntările lor măiestre înveselesc tot soborul zeiesc.* CARAGIALE, N. S. 78.

ZEÍNĂ, *zeine*, s. f. Proteină care se găseşte în boabele de porumb.

ZEITÁTE, *zeităţi*, s. f. Divinitate păgînă; zeu, zeiţă. *Cu căciulile în mînă şi cu gurile căscate, Oamenii salută-n cale pămînteasca zeitate.* EMINESCU, O. IV 362.

ZEÍŢĂ, *zeiţe*, s. f. Divinitate feminină.

ZEL s. n. Rîvnă, ardoare, sîrguinţă, silinţă. *Zelul sfîntului apostol Pavel... izbucni atunci ca o flacără.* GALACTION, O. I 199. *Mişcat de-o înaltă şi dulce gîndire Spre-a lui mîntuire Lucrează cu zel!* MACEDONSKI, O. I 16. *Te va servi cu acelaşi zel precum şi eu.* NEGRUZZI, S. III 179. ✧ (Ironic) *Intrarea lui... potoli zelul limbuţilor gălăgioşi.* REBREANU, R. II 78. ✧ Expr. **Excès de zel** = sîrguinţă exagerată, exagerare inutilă (în serviciu). *Un înscris foarte păgubitor pentru mine, pe care l-am dat într-un exces de zel faţă cu dumnealui.* GHICA, A. 632.

ZELÁR, *zelare*, s. n. (Rar) Zale, platoşă. *Şi deodată se-arăta Cu zelar, cu buzdugan.* ALECSANDRI, P. P. 208.

ZELÓS, -OÁSĂ, *zeloşi, -oase*, adj. (Despre persoane) Plin de rîvnă, de ardoare, de zel. *Primarul Pravilă, zelos şi înfrigurat, zorise lumea să se adune.* REBREANU, R. II 81. *Un erou zelos asudă în faţa scenei.* CARAGIALE, O. III 230.

ZÉMNIC, *zemnice*, s. n. (Mold.; şi cu pronunţarea *zămnic*) Pivniţă boltită sau bordei săpat în pămînt, în care se păstrează zarzavaturile şi alte alimente în timpul iernii. *Unii, cînd dezgroapă la săpătura vrunui zămnic asemenea cioburi, tot la Zaharia le duc.* C. PETRESCU, R. DR. 25. *Stau lăcăţile de-a rîndul de la pod şi pîn' la zemnic.* CONTEMPORANUL, VI, 261. *Este în ogradă şi un zemnic cu bîrne.* I. IONESCU, D. 207.

ZEMÓS[1], *zemoşi*, s. m. (Mold.; şi cu pronunţarea *zămos*) Pepene galben. [Am trăit] *furînd noaptea harbuji şi zămoşi de prin harbuzării.* ALECSANDRI, T. 608. *Panerul tău, ce-i galben întocmai ca şofranul, e plin cu-ndestulare de roze, de zămoşi.* NEGRUZZI, S. II 37. *Ogoarăle sînt ca făliile de zămos, adecă puţin rătunde.* KOGĂLNICEANU, S. 5.

ZEMÓS[2], **-OÁSĂ,** *zemoşi, -oase*, adj. (Despre fructe, plante, cărnuri) Care are suc mult, care este suculent; (despre mîncări gătite) care are zeamă multă, sos mult. *Crescuseră acolo bălării cu frunza aspră şi cucută cu tulpini zemoase.* DUMITRIU, P. F. 40. *Prind acu suflet bărbaţii; cu toţii pe pajişte... rup din zemoasa friptură.* COŞBUC, AE. 16. [Bucate] *zemoase şi potrivite din sare.* PISCUPESCU, O. 195.

ZEMOŞÉL, *zemoşei*, s. m. (Mold.; şi cu pronunţarea *zămoşel* sau *zămoşăl*) Diminutiv al lui zemos. *Alămîi prea frumoasă, care semăna chiar ca nişte zămoşăi.* DRĂGHICI, R. 67.

ZEMOŞÍ, pers. 3 *zemoşeşte*, vb. IV. Refl. (Regional; mai ales despre fructe) A deveni zemos.

ZEMOŞÍRE s. f. Acţiunea de a se zemoşi.

ZEMUÍ, *zemuiesc*, vb. IV. Intranz. A lăsa zeamă, a musti; a face să iasă la suprafaţă, să se scurgă lichidul din interior. *Ţarina zemuia ca un burete.* MIHALE, O. 11. ✧ Tranz. *Se aplecă şi-i arătă coardele tăiate de la butuc, zemuind viaţă întreruptă.* DUMITRIU, N. 249. ✦ Refl. A deveni zemos, a se zemoşi. *Creierul parcă mi s-a zemuit, nervii... s-au rupt ca nişte sfori putrede.* CAMIL PETRESCU, U. N. 361.

ZENANÁ, *zenanale*, s. f. Ţesătură cu urzeală de mătase şi bătătură din fire de bumbac, pe o parte lucioasă şi pe cealaltă pluşată.

ZENÍT s. n. 1. Punct de intersecţie al verticalei locului cu sfera cerească, situat deasupra capului observatorului. *Lumina limpede a zilei cînd soarele e la zenit... se urmează cu aceleaşi nuanţe şi intensităţi pe suprafaţa Oltului.* BOGZA, C. O. 236. *Cînd soarele ajungea la zenit, portul mut, poleit într-o lumină orbitoare, părea în arşiţa zilei un oraş mort, adormit printr-o vrajă.* BART, E. 19.

2. Fig. Culme, apogeu, înălțime. *Ca vulturul vroit-am zenitul să pătrund, Dar m-a atras adîncul și-acum iată-mă-n fund.* ALECSANDRI, T. II 177.

ZEONIFÉR, *zeonifere,* s. n. Funicular aerian cu cablu, folosit pentru transportul mărfurilor și al persoanelor.

ZEPELÍN, *zepeline,* s. n. Navă aeriană de mari dimensiuni, construită dintr-un schelet de grinzi de metal, cu înveliș de pînză specială, cauciucată, cu numeroase compartimente umplute cu hidrogen sau cu alt gaz mai ușor decît aerul și care poate fi dirijată. *Zepelinul fumuriu s-a pierdut spre răsărit, în albastrul cerului.* V. ROM. octombrie 1953, 8.

— Variantă: **țepelín** s. n.

ZER s. n. (Și în forma *zăr)* Lichid galben-verzui care se separă din laptele prins sau închegat (pentru prepararea brînzeturilor). *Unde picură zerul de sub caș.* PAMFILE, I. C. 33. *Guvernanta Zoiei le dusese de o lună să facă cură de zer.* BOLINTINEANU, O. 362. *Numai una bătrînă A s-o dăm haită la stînă, Să-i punem zgardă de fier, S-o dăm cu cînii la zăr.* ȘEZ. II 136. ◇ Expr. **A se alege brînza (sau urda) din zer** = a se alege binele din rău. (Rar) **A scoate zer din piatră** = a face ceva imposibil sau de necrezut; a scoate apă din piatră seacă. *Își puse în gînd să stîrpească paltinii. Era greu, dar mințile muierești scot din piatră zăr.* SLAVICI, la TDRG. ✦ Lichid alb, gras, care rămîne în putinei după prepararea untului; zară.

— Variantă: **zăr** s. n.

ZERDICEÁF s. n. Plantă din a cărei rădăcină se scoate o vopsea galbenă *(Curcuma longa);* substanță colorantă extrasă din această plantă.

— Variantă: **zărdicefă** (PAMFILE-LUPESCU, CROM. 62) s. f.

ZERÍ, *zeresc,* vb. IV. Refl. (Mai ales despre lapte) A se face ca zerul; a se înăcri, a se sărbezi.

ZÉRNĂ s. f. v. **zîrnă.**

ZERNOÁICĂ s. f. v. **zîrnoaică.**

ZÉRO, *zerouri,* s. n. 1. (Aritm.) Număr care, în sistemul numerației, este înainte de unu. ◇ Expr. **A se reduce la zero** = a pierde orice importanță, a se transforma în nimic. ✦ Cifră reprezentînd numărul de mai sus, pusă la dreapta altei cifre pentru a mări de zece ori valoarea unui număr; nulă. *Cifre impresionante prin mulțimea zerourilor.* V. ROM. martie 1954, 248.

2. Fig. Om de nimic; nulitate.

3. (Fiz.) Grad de temperatură fixat (în sistemul Réaumur și Celsius) la punctul de înghețare a apei distilate la presiunea normală. *Azi dimineață pe la 5 era ger subt zero.* CARAGIALE, O. VII 197. ◇ *Zero absolut* = temperatură de minus 273 grade Celsius, socotită ca cea mai joasă temperatură posibilă.

ZERÓS, -OÁSĂ, *zeroși, -oase,* adj. (Despre lapte și despre unele derivate ale laptelui) Cu mult zer; apos. *Este zeros și de o coloare galbenă deschisă.* I. IONESCU, D. 483.

ZESTRÁȘ, *zestrași,* s. m. (Regional) Bărbat care, căsătorindu-se, se mută în gospodăria soției.

ZÉSTRE s. f. 1. Avere (mobilă sau imobilă) care se dă unei fete cînd se mărită. V. dotă. *A încărcat în sanie zestrea Minodorei.* SADOVEANU, B. 89. *Mulți cai erau încărcați cu scumpeturile din care se alcătuia zestrea fiicei lui Albu-împărat.* POPESCU, B. I 40. *Ipate își ia femeia cu zestre cu tot, o duce acasă la dînsul.* CREANGĂ, P. 168. *Ce mai trebuie zestre?... Eu m-aș mulțămi numai cu fata, pre legea mea!* ALECSANDRI, T. I 391. *Mintea, ce drept zestre ceriul ne-a dat-o.* CONACHI, P. 279. ◇ *Foaie de zestre* v. foaie. ✦ Avere, bunuri pe care le aduce o călugăriță la intrarea în mănăstire. *Mai cercetă o scoarță bătută în părete: — Aista-i un lucru nou! — constată, fiindcă știe, cu de-amănuntul, zestrea fiecărei maici.* C. PETRESCU, Î. II 244. ✦ (Familiar) Totalitatea obiectelor casnice care constituie averea cuiva. *Gogu își strîngea cu adevărată jale zestrea lui sărăcăcioasă de băiat nevoiaș.* C. PETRESCU, S. 110.

2. Totalitatea bunurilor care constituie averea unei instituții, a unei comunități etc.; inventar, dotare. *Și-ți rămase 15000 și pe dasupra găitănăria cu toată zestrea ei.* DELAVRANCEA, O. II 278. *Policandre... candele... cărțile cele mai alese erau zestrea monastirii aceleia.* ISPIRESCU, L. 295.

ZESTRICÍCĂ, *zestricele,* s. f. Zestrișoară. *Voi căta să-ți dau o fată bună din sat, cu nițică zestricică.* ISPIRESCU, L. 231.

ZESTRIȘOÁRĂ, *zestrișoare,* s. f. Diminutiv al lui zestre. *Zestrișoara-și îndoia Ș-acasă mi se-ntorcea.* TEODORESCU, P. P. 581. *Că e zestrișoara mea Care mi-a dat-o maica.* MAT. FOLK. 96.

ZEȚÁJ, *zețaje,* s. n. Metodă de sortare a minereurilor sau a cărbunilor sfărîmați, supunîndu-i acțiunii unui curent de apă, pentru a obține depunerea componenților în ordinea greutăților specifice.

ZEȚÁR, *zețari,* s. m. Lucrător tipograf care culege literele în culegar, alcătuind cuvintele și rîndurile după manuscris; culegător. *Cînd zețarii tipografi culegeau geniala operă a lui Gogol « Suflete moarte », rîdeau ca nebunii.* GHEREA, ST. CR. I 341. *Ia seama să nu ne joace festa zețarul și corectorul, să ne pomenim cu nu mai în loc de numai.* CARAGIALE, O. VII 234.

ZEȚĂRÍE, *zețării,* s. f. Meseria zețarului; secție într-o tipografie unde se zețuiește; sală în care lucrează zețarii într-o tipografie. *Nu știe dacă o să rămînă la zețărie. Poate c-o să se ceară la mașini, unde ucenicii învață numaidecît să tragă cărți de vizită.* PAS, Z. I 260.

ZEȚĂRÍȚĂ, *zețărițe,* s. f. (Rar) Culegătoare într-o tipografie.

ZEȚ-LÍNIE, *zeț-linii,* s. f. Linie ajutătoare așezată în culegar, pe care se așază în rînduri drepte literele culese; linie de cules.

ZEȚUÍ, *zețuiesc,* vb. IV. Tranz. A așeza literele unui text în culegar, formînd cuvinte și rînduri după manuscris; a culege.

ZEȚUÍRE, *zețuiri,* s. f. Acțiunea de a zețui; culegere. *Cred că zețuirea ultimelor două acte din piesa « Boieri și ciocoi » este acum terminată.* ALECSANDRI, S. 63.

ZEU, *zei,* s. m. 1. Divinitate păgînă, idol. *O, mag, de zile vecinic, la tine am venit, Dă-mi înapoi pe-aceea ce moartea mi-a răpit, Și de-astăzi a mea viață la zeii tăi se-nchină.* EMINESCU, O. I 93. *Întîlnii viteaz oștean, Purtînd semne de roman, Falnic, tare ca un leu, Și cu chip frumos de zeu.* ALECSANDRI, P. II 10. *Scavinski scria... epitalame în care toți zeii din Olimp figurau.* NEGRUZZI, S. I 206.

2. Om cu însușiri fizice și morale deosebite. *În mansarda lui, mereu, Sărăcia e stăpînă. — Geniu-și reazemă pe-o mînă Fruntea lui de tînăr zeu.* MACEDONSKI, O. I 201. *Arald, nu vrei tu fruntea pe sînul meu s-o culci? Tu zeu cu ochii negri... o, ce frumoși ochi ai!* EMINESCU, O. I 95. ✦ (Familiar, ironic) Om cu putere (politică), șef, conducător. *Ce fericit sînt eu de cînd aflu de la dînsul importantele secrete ale zeilor.* CARAGIALE, O. II 191. ◇ Expr. **A fi în secretele zeilor** = a fi în curent cu lucruri cunoscute numai de cei mari, de conducători.

ZEVÉLCĂ s. f. v. zăvelcă.

ZEVZÉC, -EÁCĂ, *zevzeci, -e,* adj. Lipsit de seriozitate; zăpăcit, neghiob, găgăuț. *Un bătrîn cam zevzec și romantic. Ne-a recunoscut și salută.* C. PETRESCU, C. V. 243. *Arendașul e zevzec, coniță.* REBREANU, R. II 100. *O fi deștept, nu zic; dar e cam... zevzec.* CARAGIALE, O. II 126. ✧ (Substantivat) *Cînd a murit tata, acum zece ani, eram un zevzec la Paris.* C. PETRESCU, O. P. I 219. *Așa trebuie să pați cînd faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec.* CARAGIALE, O. I 345.

ZEVZECÍE, *zevzecii,* s. f. (Rar) Atitudinea celui zevzec, zăpăceală, neghiobie, nerozie. *Am descoperit secretul, cum să rămîn zevzec, cînd e vremea de zevzecie, și să-mi văd de treburi, cînd e vorba de treburi.* C. PETRESCU, O. P. I 219.

ZÉXE interj. (Argou) 1. Cuvînt prin care se atrage cuiva atenția asupra unei primejdii.

2. Termen prin care cineva își exprimă disprețul față de o afirmație socotită stupidă, lipsită de temei; fleacuri, prostii. *Nici pe mine babaca n-a vrut la început să mă lase, că zicea că și plumbul cade la plămîni. Zexe! Cade, și se spală cu bere, cu țuică și cu vin.* PAS, Z. I 256.

ZGÁIBĂ, *zgaibe,* s. f. (Popular) 1. Bubă mică, zgîrietură sau rană care a început să prindă coajă. *Untul de sunătoare nu e așa de bun pentru bube, tăieturi și zgaibe ca pătlagina.* DELAVRANCEA, S. 265. *Fac pe țîțe zgaibe, răni ușoare și niște bubușoare.* ȘEZ. IV 127. ✦ Coajă care se formează pe o rană prin închegarea sîngelui.

2. Numele popular al unei boli de ochi. ✦ Boală a vitelor, constînd în apariția unor bubulițe în diferite părți ale trupului.

ZGÁNCĂ, *zgănci,* s. f. (Mold.) Crustă care se formează pe o rană, pe o bubă etc.; zgaibă. *Locul pe unde intrase glonțul aproape că nu se mai vedea, iar pe unde ieșise, s-a prins o pojghiță de zgancă negricioasă, ca și cînd ar fi crescut carnea la loc.* POPA, V. 139.

ZGÁRDĂ, *zgărzi,* s. f. 1. Curea sau cerc de metal care se pune în jurul gîtului la cîini și de care se leagă lanțul sau cureaua. [Jap] *a ieșit din curte, ca să nu se mai înapoieze niciodată, ducînd cu el... numai zgarda cu plăci de nichel de la gîtu-i.* GALACTION, O. I 308. *Alături e un mîndru june cu hlamida azvîrlită pe spate, purtînd de zgardă un frumos ogar.* ODOBESCU, S. III 74. *Oprișanul are-n sat Ogari... Cu zgărzi late, țintuite.* ALECSANDRI, P. P. 202.

2. (Învechit și popular) Salbă, colan sau șirag de pietre scumpe. *Rumpe zgarda și brățelile și le aruncă.* NEGRUZZI, S. III 144.

ZGĂIBÁT, -Ă, *zgăibați, -te,* adj. (Rar) Cu zgîrieturi, cu cicatrice, cu zgaibe. *Cît am lucrat la Bănică Vurtejan, am avut obrazul zgăibat, de parcă aș fi dormit într-un culcuș de pisici.* STANCU, D. 390.

ZGĂIBULÍȚĂ, *zgăibulițe,* s. f. Diminutiv al lui zgaibă. *Din zgăibulița cea mică, bubă mare se ardică.* PANN, P. V. I 60.

ZGĂLȚIÁLĂ s. f. v. zgîlțîială.

ZGĂRDÁT, -Ă, *zgărdați, -te,* adj. (Rar) Care are zgardă, cu zgardă. *Și în curte trei sute de armăsari înșăuați, trei sute de ogari zgărdați.* ȘEZ. IV 14.

ZGĂRDÍȚĂ, *zgărdițe,* s. f. Diminutiv al lui zgardă; salbă sau colan care se poartă la gît sau în jurul taliei, peste brîu. *Feciorii aceștia veseli, curat îmbrăcați și mîndri, nu se cufundă totdeauna după o zgărdiță de fată-mare fixată la pălăria lor.* SADOVEANU, V. F. 110. *M-am întors la cimp, cu zgărdița de la gîtul copilei, c-o năframă cusută frumos cu flori de mătasă și cu sînul plin de mere domnești.* CREANGĂ, A. 92. *Flăcăul... îi ia inelul ori zgărdița de mărgele ce-i înconjură trupul.* I. CR. II 270.

ZGĂRDÚȚĂ, *zgărduțe,* s. f. (Transilv.) Panglică cusută cu fire de mărgăritare mărunte, care împodobește masca flăcăilor, cînd joacă, de anul nou, turca.

ZGĂRIÁ vb. I v. zgîria.

ZGĂRIETÚRĂ s. f. v. zgîrietură.

ZGĂU, *zgăuri,* s. n. (Învechit) 1. Pîntecele animalelor, în special al femelei; uter, matrice, mitră.

2. Scobitură într-un organ al corpului omenesc. *Falca de jos, de prea multă clămpăneală, s-a desprins din zgău.* I. CR. IV 50.

ZGĂURÁ, *zgăur,* vb. I. 1. Intranz. (Regional; despre oameni) A zgîi ochii la cineva sau la ceva, a se holba, uitîndu-se cu mare atenție la ceva.

2. Refl. (Despre ochi) A se adînci, a fi intrați în fundul capului.

ZGÎCINÁ, *zgîcinez,* vb. I. Tranz. (Regional) A clătina, a zgudui, a zgîlții, a scutura. (Cu pronunțare regională) *Vreo doi-trei vlăjgani zgăcinau pomii și ... potopeau peste fete o ploaie răpăitoare de prune.* MACEDONSKI, O. III 5.

ZGÎÍ, *zgîiesc,* vb. IV. Refl. A se uita cu insistență, a privi lung, a se uita cu ochii mari. *Ce te zgîiești, căprar?* CAMILAR, N. I 40. *Cînd a auzit una ca asta nu mai putea de bucurie și cînd se zgîia la mine, cînd la neamț.* ANGHEL, PR. 178. *Înțepenise împelițata zgîindu-se cu ochii acolo.* ISPIRESCU, L. 67. ✦ Tranz. (Cu complementul «ochii») A deschide tare, a holba. *Noi zgîim ochii la el.* STĂNOIU, C. I. 133. *Dar n-oi mai sta eu acu să zgîiesc ochii la tufe.* MIRONESCU, S. A. 136.

ZGÎÍRE, *zgîiri,* s. f. Acțiunea de a (se) zgîi.

ZGÎÎT, -Ă, *zgîiți, -te,* adj. (Despre ochi) Deschis, căscat, holbat. *Ochii ei priviră zgîiți, se umflară de lacrămi.* AGÎRBICEANU, S. P. 34. *L-au și trîntit... peste ochii cei bolditi și zgîiți.* SBIERA, P. 136. *Avea niște ochi zgîiți de lovea pe om fulgerătura cînd se uita asupra-i.* ISPIRESCU, U. 39. ✦ Fig. Găurit, rupt, sfîșiat. *Se așează și el pe plușul zgîit al canapelelor.* MACEDONSKI, O. III 84. ✦ (Substantivat, rar) a) Poreclă pentru o persoană urîtă, cu ochii holbați, ieșiți din orbite. *Ba, meargă zgîita, c-a ei e nunta.* SBIERA, P. 252. b) (m. pl.) Ochi holbați. *Unde nu înhață Pepelea slănina de pe jăratec... și unde nu mi-l lovește pe drac preste ochi, de i-au plesnit zgîiții.* SBIERA, P. 16.

ZGÎLȚÂNÍ vb. IV v. zgîlțîna.

ZGÎLȚÍÍ vb. IV v. zgîlții.

ZGÎLȚÎNÁ vb. I v. zgîlțîna.

ZGÎLȚÎÍ, *zgîlții,* vb. IV. 1. Tranz. A scutura, a mișca, a clătina cu putere pe cineva sau ceva; a zgudui. *Mă tot întreba și mă zgîlțîia, că nu iau ceva în gură.* PREDA, Î. 22. *Taci, băiete, că nu ți-a dat cu paru-n cap! făcu Leonte Orbișor, zgîlțîindu-l de braț.* REBREANU, R. II 41. *Vîntul se umfla să smulgă învelișul de pe casă. Uneori zgîlțîia ușa cu mînie, parcă vroia s-o deschidă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 287. ✧ Refl. *Ușa se zgîlțîi, încît răsună toată biserica goală.* SLAVICI, O. I 201.

2. Refl. A se mișca, a se agita, a se zbate. *Preutul se zgîlțîia cu pletele de borta laiței.* SBIERA, P. 10.

— Variante: zgîlțîí (CONTEMPORANUL, III 921, ib. IV 303) zgîțîí (SBIERA, P. 21) vb. IV.

ZGÎLȚÎIÁLĂ, *zgîlțîieli,* s. f. Faptul de a zgîlții; zgîlțîit. (Atestat în forma *zgălțială*) «*Rizi, doamne, și nu mă scoți din mînele nemțoiului istuia*», *zise sf. Petre mai mort de zgălțială.* I. CR. III 205.

— Variantă: zgălțiálă s. f.

ZGÎLŢÎÍT s. n. Faptul de a z g î l ţ î i; scuturătură, tremurare, zguduire. *În zgîlţîitul frigurilor, ai tras cu urechea, cînd mama spunea tatălui tău că şi pe alte străzi au mai murit copii.* PAS, Z. I 216. *Tremura într-un zgîlţîit, care n-o lăsa nici să vorbească şi bîiguia ceva neînţeles.* POPA, V. 316.

ZGÎLŢÎITÚRĂ, *zgîlţîituri,* s. f. Faptul de a zgîlţîi; zgîlţîială, scuturătură, zguduire.

ZGÎLŢÎNÁ, *zgîlţîn,* vb. I. T r a n z. A zgîlţîi. (Atestat în forma *zgîlţina*) *Viscolul zgîlţina ferestrele cu unghii de gheaţă.* C. PETRESCU, A. 138.

— Variante: **zgîlţinú, zgîţinú** (GALAN, Z. R. 65, GALACTION, O. I 54) vb. I, **zgîlţănú** (C. PETRESCU, S. 53) vb. IV.

ZGÎMBOÍ, *zgîmbói,* vb. IV. R e f l. (Regional) A se strîmba, a se schimonosi, a face grimase (holbînd ochii).

— Variantă: **zgîmboiá** vb. I.

ZGÎMBOIÁ vb. I v. **zgîmboi.**

ZGÎMBOÎT, -Ă, *zgîmboiţi, -te,* adj. (Regional) Schimonosit. *Parcă era gata namila de om să dea în plins zgîmboit.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 6/1.

ZGÎMŞÍ, *zgîmşesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A vătăma, a aduce stricăciuni. *Caută puicele* (= ştiuleţii tineri), *ca să vadă dacă au făcut boabe, desfăcînd cu unghia foile de la vîrful puicei, zgîmşind astfel porumbul.* PAMFILE, A. R. 89.

ZGÎNCILÍ, *zgîncilesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A zgîndări o rană (rupînd coaja formată deasupra).

ZGÎNDĂRÍ, *zgîndăresc* şi (rar) *zgîndăr,* vb. IV. T r a n z. 1. A răscoli, a scormoni (mai ales cenuşa, cărbunii, focul). *Priveşte în pămînt şi tot zgîndăreşte ţerna cu vîrful bocancului.* CAMILAR, N. I 375. *Zgîndărea cu ciomagul cărbunii potoliţi.* La TDRG. ✦ F i g. A atinge, a înţepa, a îmboldi. *Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se linguşi Holbea, zgîndărindu-l cu arcuşul.* REBREANU, I. 21.

2. F i g. A aţîţa, a întărîta, a irita, a sîcîi. *Oamenilor tot le place să-l zgîndăre, că nu-i stă gura şi-i bun şi acum de şotii.* CAMIL PETRESCU, O. II 283. *Numai cucoana e de vină, domnule prefect, c-a venit aci, peste noi, să ne zgîndăre necazurile!* REBREANU, R. II 95. *Zgîndărit amarnic de conştiinţă, procurorul s-a hotărît să reia firul cercetărilor, cu totul pe altă cale.* POPA, V. 94. ✧ R e f l. p a s. *Au cerut să-i mai deie, zicînd că cu fărmătura asta de carne numai i s-au zgîndărit foamea.* SBIERA, P. 83.

3. A rîcîi, a scociorî o rană, o bubă etc. *Cînd unuia nu i se închide rana, e luat la ochi: nu cumva şi-o zgîndăreşte singur cu un cui, cu-o surcea, ca să nu se ducă pe front ori la corvoadă?* PAS, Z. III 251. *Ce tot îţi zgîndăreşti buba şi n-o laşi să se usuce?* PAMFILE, la CADE.

4. A rade uşor, pe deasupra; a zgîria. *Zgîndăreşte... oleacă de tencuială de pe părete.* MARIAN, la CADE.

5. A atinge uşor coardele unui instrument muzical, pentru a scoate tonuri; a cînta. *A înnebunit şi cobza, şi Ciupitul care-o strînge în braţe şi-o zgîndără.* STANCU, D. 76. *Lăutarul care zgîndără ţambalul, cîntă.* id. ib. 181.

ZGÎNDĂRÍRE, *zgîndăriri,* s. f. Acţiunea de a z g î n d ă r i.

ZGÎRCÉNIE, *zgîrcenii,* s. f. Însuşirea de a fi zgîrcit; avariţie, calicie. *A fost socotit printre oamenii cei mai bogaţi. Zgîrcenia lui a rămas proverbială.* REBREANU, R. I 54. *Era foarte iubitor de aur împăratul acela, şi se-mpînzise pomina-n lume despre grozava lui zgîrcenie.* VLAHUŢĂ, O. A. I 217. ✧ F i g. *Astfel vedem fiarele cele mai rele supuse la o lege ce reglează cu mare zgîrcenie reproducţia lor.* BOLINTINEANU, O. 414.

ZGÎRCI[1], *zgîrciuri,* s. n. 1. Cartilaj. *Între osul umărului şi coaste, în carne, era o groapă în muşchi, înconjurată de zgîrci, răsucit ciudat.* DUMITRIU, N. 237. *Zgîrciul nasului îi albea pe sub pielea subţire.* DELAVRANCEA, la CADE.

2. Unealtă formată dintr-un cilindru scurt de oţel fixat pe un mîner de lemn, folosită de dogari pentru răzuirea muchiilor vaselor mici de lemn.

ZGÎRCÍ[2], *zgîrcesc,* vb. IV. R e f l. 1. (Despre fiinţe şi despre părţi ale corpului lor) A se strînge, a se ghemui, a se contracta de frig (de durere etc.). *Mă string, mă zgîrcesc covrig.* STANCU, D. 37. *Mîinile simţeau metalul rece al puştilor şi se zgîrceau sub mîneca mantalei.* D. ZAMFIRESCU, R. 254. *Lihniţi de foame şi stîrciţi de frig, se culcară să doarmă. Se zgîrciră unul lîngă altul sub un ţol prăfuit şi-şi suflau în pumni ca să-şi dezgheţe degetele.* VLAHUŢĂ, O. A. I 142. ✧ F i g. *Femeile se uitau chioriş la Aristiţa, zgîrcindu-li-se inima că n-a dat peste ele aşa noroc.* CONTEMPORANUL, VIII 208. ✧ T r a n z. f a c t. *Îi vărsă la ureche cîteva vorbe otrăvite cari-l îngălbeniră la faţă şi-i zgîrciră pumnul.* GANE, N. II 16. *Ai morţii fiori îi zgîrcesc şi-i întind.* COŞBUC, P. II 296. *Peste noapte a şi dat holera peste mine şi m-a frămîntat, şi m-a zgîrcit cîrcel.* CREANGĂ, A. 15. ✦ T r a n z. A-şi încorda membrele în vederea unui efort. *Biata Pisicuţă, zgîrcindu-şi picioarele de dinapoi... luneca de multe ori de-a săniuşul pe luciul foilor ca pe gheţuş.* HOGAŞ, M. N. 131.

2. A se închirci, a paraliza. *Nu mai auz de loc, piciorul drept mi s-a zgîrcit, mi s-a uscat mîna stîngă.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 30. ✦ A deveni pipernicit, a degenera. *Din lipsa de nutreţ bun, rasele indigene* [de vite] *se pipernicesc şi se zgîrcesc.* I. IONESCU, P. 234.

3. A da dovadă de zgîrcenie, a se arăta zgîrcit. *Se zgîrceşte pentru cîţiva bani.* ✧ T r a n z. F i g. *Pînă trăieşti, fă-ţi pomana, Nu zgîrci mîna-ţi duşmana.* PANN, P. V. III 98.

ZGÎRCIOÁBĂ, *zgîrcioabe,* s. f. (Familiar) Persoană foarte zgîrcită. *Îţi aduce nişte straie de ale lui Voicu, mirele, cînd era copilandru. Zice că să nu ştie Viţelaru. E o zgîrcioabă de nu mai are pereche.* SADOVEANU, P. M. 48.

ZGÎRCÍRE, *zgîrciri,* s. f. Acţiunea de a s e z g î r c i; contractare, încordare, chircire. *Trebuie să se vadă zgîrcirea picioarelor.* CAMILAR, N. I 372.

ZGÎRCÎT, -Ă, *zgîrciţi, -te,* adj. 1. Care face economie exagerată şi evită chiar cheltuielile necesare, care strînge cu lăcomie banii şi nu dă din al său; avar. *Era un om înainte de toate amarnic şi zgîrcit.* SADOVEANU, E. 120. *Cojocarul zgîrcit se bucură în taină că pomelnicul lui... îl ţinea mai ieftin decît pe toţi ceilalţi.* GALACTION, O. I 278. *Era pestriţă la maţe şi foarte zgîrcită.* CREANGĂ, P. 37. ✧ (Substantivat) *Zgîrcitul nici pe el nu se procopseşte, nici pe altul nu foloseşte.* La CADE. ✦ F i g. Prea puţin darnic, lipsit de generozitate. *Stăpînitorii erau tot mai zgîrciţi în recunoaşterea de drepturi pentru popor, tot mai darnici în ani de închisoare.* PAS, Z. IV 105. ✧ E x p r. **Zgîrcit la vorbă** = care vorbeşte puţin şi cumpătat. *Palid, aprinzînd ţigară de la ţigară, Matei a ascultat cum Mindirigiu, simplu, zgîrcit la vorbă, a povestit «faptul».* GALAN, B. I 478.

2. (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) Strîns, ghemuit; contractat, crispat. *Ne culcarăm unul lîngă altul, în lat; zgîrciţi ca nişte oameni legaţi, cum zice rominul, fedeleş, cu capul pe o ghiulea de fier, cu corpul pe alte două.* BOLINTINEANU, O. 265. *Cît îi ziulica de mare, şăd* [la gherghef] *cu trupu ghemuit şi cu picioarele zgîrcite.* ALECSANDRI, T. 937. ✧ (Prin analogie) *Vîntul de toamnă, rece şi umed, ţiuie în rămăşiţele frunzelor zgîrcite, risipite în crăcile copacilor din lunca Vitanului.* DELAVRANCEA, T. 165.

ZGÎRCITÚRĂ, *zgîrcituri,* s. f. (Rar) Contracţie; porţiune zgîrcită. *I s-a părut că restul piciorului* [rupt] *i se lungeşte... întinzîndu-i-se zgîrciturile.* SAHIA, N. 37.

ZGÎRCIURÓS, -OÁSĂ, *zgîrciuroși, -oase,* adj. Cu zgîrciuri.

ZGÎRFÁCI, *zgîrface,* s. n. (Regional) Căuș mare de lemn (folosit la stînă în loc de strachină).

ZGÎRIÁ, *zgîrii,* vb. I. Tranz. **1.** A face o tăietură sau o rană ușoară pe piele, cu unghia sau cu un obiect ascuțit. V. juli. *Ramurile copacilor o izbeau peste față, crîngurile îi zgîriase mîinele, și ea tot înainte mergea.* ISPIRESCU, L. 55. *Și nu puteau scăpa bietele mițe din mînile noastre, pînă ce nu ne zgîriau și ne stupeau.* CREANGĂ, A. 37. ◇ Absol. *Era bărbierit de curînd, cu un brici care zgîriase: dintr-o crestătură, în bărbia lată, cursese șîngele și peste rană lipise o foiță de țigară.* C. PETRESCU, Î. II. 171. ◇ Intranz. *Mița blîndă zgîrie rău,* se spune despre oamenii care, sub o aparență blîndă, ascund multă răutate. ✦ A face pe sticlă, pe metal etc. urme puțin adînci, cu un obiect ascuțit. *Diamantul zgîrie sticla.* ▭ *Mama... vă sfătuia cu emoție să nu umblați la mașină și să n-o zgîriați.* PAS, Z. I 242. ◇ Expr. **A zgîria pămîntul** = a ara numai la suprafață. *Zgîrii pămîntul și grîul îți dă la bob treizeci de boabe.* DELAVRANCEA, O. II 115. **A zgîria hîrtia,** se spune, depreciativ, despre scriitori. (Atestat în forma *zgîrîia*) *Am rămas fără ochi de cînd zgîrii hîrtia.* STANCU, D. 464. ✦ Fig. A atinge coardele unui instrument muzical pentru a scoate tonuri; a cînta. *O armonică își amestecă notele răgușite cu cele ascuțite ale unei mandoline, pe care o zgîrie cu foc un italian sentimental.* BART, S. M. 34.

2. Fig. A produce o impresie auditivă lipsită de armonie, a supăra auzul. *Cum îl cheamă pe viitorul tău cumnat? — Georges... — Destul, că mă zgîrii în ureche.* HOGAȘ, M. N. 29. *Scotea... niște țiuituri din naiul lui, de zgîria și sfredelea auzul.* ISPIRESCU, U. 110. ✦ A impresiona în mod neplăcut gustul, mirosul; a ustura. *Buruienile uscate (din spițerie)... răspîndind niște mirodenii doftoricești ce zgîriau pe gît.* DEMETRESCU, la TDRG.

— Pronunțat: *-ri-a.* — Variante: **zgăriá** (CREANGĂ, A. 37), **zgîrîiá** vb. I.

ZGÎRIÁT, -Ă, *zgîriați, -te,* adj. Cu zgîrieturi. *Riseră și ceilalți cu mare înveselire, întinzînd mîinile negre, bătătorite și zgîriate.* C. PETRESCU, Î. II 12.

— Pronunțat: *-ri-at.*

ZGÎRIE-BRÎNZĂ s. m. invar. Zgîrcit, avar, cărpănos. *Și moș Vasile era un cărpănos și-un pui de zgîrie-brînză, ca și mătușa Mărioara.* CREANGĂ, A. 50.

ZGÎRIÉCI, *zgîrieci,* s. m. Instrument constituit dintr-o bucată prismatică de lemn, în care se fixează una sau două tije cu vîrf ascuțit și cu ajutorul căruia se trasează linii paralele pe fața unei piese de lemn.

ZGÎRIE-NÓRI, *zgîrie-nori,* s. m. Clădire înaltă, cu foarte multe etaje. [În S.U.A.] *milioane de șomeri bătătoresc drumurile în căutarea lucrului, milioane de americani trăiesc nu în zgîrie-nori, ci în bordeie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 1/1. ◇ (Adjectival, invar.) *Acolo au năvălit din plin blocurile zgîrie-nori.* RALEA, O. 134.

ZGÎRIÉRE s. f. Acțiunea de a zgîria.

ZGÎRIETÓR, -OÁRE, *zgîrietori, -oare,* adj. (Rar, despre sunete, glas etc.) Care produce o impresie auditivă neplăcută; strident. *Sirena locomotivei, agitată des și prelung, avea un sunet zgîrietor, ca țipătul cucuvelei.* REBREANU, R. II 217. *Glasul acesta zgîrietor risipi încurcătura oamenilor.* id. ib. I 134. ◇ (Substantivat, în expr.) **Zgîrietor de hîrtie,** se spune, depreciativ, scriitorilor fără valoare. *Este ridicol a se judeca valoarea unei poezii de cel dintîi zgîrietor de hîrtie.* MACEDONSKI, O. IV 76.

ZGÎRIETÚRĂ, *zgîrieturi,* s. f. Tăietură sau urmă superficială făcută pe suprafața unui obiect de un corp ascuțit mai dur; rană ușoară sau urmă liniară lăsată pe piele de unghii, de gheare sau de un obiect ascuțit. *Pe frunte avea o zgîrietură lungă.* DUMITRIU, N. 49. *Era roșu tot de zgîrieturi și de înțepături.* GALACTION, O. I 300. ✦ Fig. (Rar) Arătură superficială. *La întorsul unei arături «te poți mulțămi numai cu o zgîrietură»... lucru ce nu se poate ierta la aratul obișnuit.* PAMFILE, A. R. 55.

— Variantă: **zgărietúră** (ȘEZ. I 82) s. f.

ZGÎRÎIÁ vb. I v. **zgîria.**

ZGÎȚIE, *zgîții,* s. f. (Mold.) Fată tînără, vioaie, zglobie; strengăriță, drăcoaică, diavoloaică. *Cea dentîi școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o zgîție de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii.* CREANGĂ, O. A. 34. *Măi, fetișoara împăratului ne-a tras butucul. A dracului zgîție de fată: s-a prefăcut în păsărică, a zburat ca săgeata pe lîngă ceilalți și ei habar n-au despre asta.* id. P. 267.

ZGÎȚÎÍ vb. IV v. **zgîlțîi.**

ZGÎȚÎNÁ vb. I v. **zgîlțîna.**

ZGLĂVOÁCĂ, *zglăvoace,* s. f. Pește mic, de culoare cenușie-cafenie, cu capul turtit, cu gura largă, fără solzi, care trăiește în apele de munte și se hrănește, mai ales, cu ouăle altor pești *(Cottus gobio);* babă moacă, slăvoacă. *Aceste ape limpezi, în care joacă păstrăvul și zglăvoaca, vin din depărtări și adîncimi de codri.* SADOVEANU, V. F. 16. *Într-o clipă masa fu gata: cîteva foi late și rotunde de podbal, cu zglăvoace și boișteni uscați pe vatră, cîteva masline.* HOGAȘ, M. N. 140.

— Variantă: **zglăvóc** (MARIAN, INS. 56) s. m.

ZGLĂVÓC[1] s. m. v. **zglăvoacă.**

ZGLĂVÓC[2]**,** *zglăvoci,* s. m. (Popular) **1.** Floarea de cînepă (mai ales a cînepei de toamnă, care poartă sămînța). *Cînepa de toamnă (cea femelă) este cea care rămîne verde pînă cînd se culege; ea face sămînță în zglăvoc.* PAMFILE, A. R. 169. *Cînd pămîntul e tare, o taie* [cînepa] *cu sapa la rădăcină, fără s-o mîncească, căci așa s-ar scutura sămînța din zglăvoc.* ȘEZ. IX 140.

2. (Bot.) Ghioc, vinețele. *Zglăvoc... are foi ca leușteanul. Se pune în scăldătoarea copiilor bolnavi.* ȘEZ. XV 142.

ZGLOBIÓR, -OÁRĂ, *zglobiori, -oare,* adj. (Popular) Diminutiv al lui zglobiu. *D-alei, Miule, Și zglobiule, Zglobior de minte Și plin de vîrtute.* TEODORESCU, P. P. 499.

ZGLOBÍU, -ÍE, *zglobii,* adj. Vioi, sprinten, zburdalnic. *Pe micul școlar zglobiu și pe acest om bizar Jap i-a stimat și i-a iubit.* GALACTION, O. I 306. *Ileana, frumușică și curățică, avea veșnic un rîs zglobiu care-i plăcea Nadinei.* REBREANU, R. II 120. *O libelulă sosi, zburînd zglobie, și, crezînd că deasupra apei e o floare, se lăsă, ușoară.* GÎRLEANU, L. 21. *De-un ceas o privea cum se joacă, zglobie, veselă, amețită, ca de un vin tare, de propria ei tinerețe și sănătate.* VLAHUȚĂ, O. A. III 36. ◇ Fig. *Anii tinereții zburaseră zglobii.* SADOVEANU, E. 172. ◇ (Substantivat) *D-alei, Miule, Și zglobiule.* TEODORESCU, P. P. 499. ✦ (Despre dansuri) Vioi, săltăreț, animat. *Răsare superbul efeb Un joc zglobiu să danseze.* MACEDONSKI, O. I 152. *Iată-le-ntr-un joc zglobiu Cu desprinse bete — Mult e-n lume rîs și chiu, Dar atita tot nu știu Ca-ntr-un joc de fete!* COȘBUC, P. II 277.

ZGÓMOT, *zgomote,* s. n. **1.** Sunet sau amestec de sunete puternice (și confuze), lipsite de armonie, discordante. *Abajurul se sparse aproape fără zgomot.* DUMI-

TRIU, N. 66. *Trenul, pornit mai repede, făcea un zgomot asurzitor.* SADOVEANU, O. VI 264. *Sub muta stelelor domnie, Cu zgomot porțile se-nchid.* VLAHUȚĂ, O. A. I 29. *Dar ce zgomot se aude? Bizîit ca de albine?* EMINESCU, O. I 87. ✧ (Metaforic) *Cită vreme au ținut luptele cele mari pentru independență, zgomotul armelor împiedică pe romîni ca să-și scrie analele.* BĂLCESCU, O. I 61. ✦ Sunet puțin intens, slab, abia deslușit. *Văraticul rămîne în urmă, cu ușoare zgomote care pătrund limpede în cîmpie prin tăcerea amurgului.* SADOVEANU, O. VII 217. *Dar din ce în ce s-alină Toate zgomotele-n sat.* COȘBUC, P. I 48.

2. Gălăgie, larmă; vacarm, vuiet, tumult. *Plaja e plină de zgomot asurzitor.* RALEA, O. 21. *Ascultau cum se pierdea, puțin cîte puțin, zgomotul alaiului care se depărta.* BUJOR, S. 36. *Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium.* EMINESCU, O. I 147. *Zgomotul gloatei ne curmă vorba.* NEGRUZZI, S. I 41. ✧ Fig. *Plăcut, plăcut e ceasul de griji nentunecat, Și dulce este viața ce curge lin, departe De-al omenirei zgomot, de-a ei fumuri deșarte!* ALECSANDRI, P. I 132. ✧ Expr. **A face zgomot** = a face vîlvă, a produce senzație; a avea faimă, a se bucura de renume, de succes. *Drama lui Caragiale «Năpasta» a avut darul să atîțe un șir întreg de opiniuni diferite, de critici ce au făcut zgomot.* GHEREA, ST. CR. II 237. *Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi, Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane, Sînt cîntați în cafenele și fac zgomot în saloane.* EMINESCU, O. I 137. *Știi pentru ce Lamartine a făcut atîta zgomot în Franța ca poet?* BOLINTINEANU, O. 444.

ZGOMOTÁ, *zgomotez,* vb. I. Intranz. (Rar) **1.** A produce zgomot; a trosni. *Crapă, zgomotînd, tavanul.* COȘBUC, P. II 99. *Zgomotînd cu grozave răsunete, brazii pîrîiau în codri, dărîmați ca subt lovituri de secure.* RUSSO, O. 114.

2. (Despre ape curgătoare) A șopoti, a murmura, a susura. *Din văi tu vezi amurgul Spre culmi înaintînd, Pe coaste-auzi pîraie Prin noapte zgomotînd.* COȘBUC, P. I 216.

ZGOMOTÓS, -OÁSĂ, *zgomotoși, -oase,* adj. Care face (mult) zgomot; gălăgios. *De la gîrlă-n pîlcuri dese Zgomotoși copiii vin; Satul e de vuiet plin.* COȘBUC, P. I 47. *În dormitor era lumină și se făcuse puțin foc. Se sună de culcare. Elevii intrau zgomotoși.* VLAHUȚĂ, O. A. I 101. *Călătorii se coborîră, apoi urcară scara; îndată se auziră mulțime de voci zgomotoase de femei.* BOLINTINEANU, O. 418. ✧ (Adverbial) *Flăcăuașii cei mari din clasa a cincea începură a rîde zgomotos.* SADOVEANU, E. 112. *Strănută atît de zgomotos, că toate femeile se întorc spăimîntate.* REBREANU, I. 14. *Hagiul începu iarăși a sorbi zgomotos.* DELAVRANCEA, H. T. 39. ✦ Plin de zgomot, de gălăgie. *Viața aceasta zgomotoasă nu le mai permite conversația.* C. PETRESCU, C. V. 200. *Într-acea carte și-ar găsi locul și întîmplările comice, și spusele glumețe, și petrecerile zgomotoase care înveselesc viața vînătorească.* ODOBESCU, S. III 51. *N-am mulțămire în adunările zgomotoase unde domnește eticheta.* NEGRUZZI, S. I 64.

ZGORNÍ, *zgornesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A scoate un vînat din culcuș; a stîrni. *Vînătorii... îi zgornesc* [pe vulturi] *de prin cuiburi cu strigări și cu zgomote.* GORJAN, H. II 22.

ZGORNÍRE, *zgorniri,* s. f. (Regional) Acțiunea de a zgorni; stîrnire.

ZGRĂBÚNȚ s. n. v. **zgrăbunță.**

ZGRĂBÚNȚĂ, *zgrăbunțe,* s. f. (Popular) **1.** Bubuliță, coș. *Un fel de zgrăbunțe cu rădăcină... ce se fac în porii pielei.* La TDRG.

2. Grăuncior de unt, de brînză, de gheață etc. (care plutește într-un lichid).

— Variantă: **zgrăbúnț,** *zgrăbunțe,* s. n.

ZGRĂBUNȚÍCĂ, *zgrăbunțele,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina ramificată, cu frunze ovale și flori galbene; crește prin tufișuri și prin păduri *(Lapsana communis).*

ZGRĂBUNȚÓS, -OÁSĂ, *zgrăbunțoși, -oase,* adj. (Popular) **1.** Plin de zgrăbunțe; bubos.

2. Grăunțos, granulos.

ZGRÉBENI s. m. pl. (Regional) Resturi de cînepă sau de lînă rămase după pieptănat sau dărăcit; cîlți. *Aceste resturi cari rămîn în dinții raghilei sau daraculuĭ se numesc cîlți... sau zgrebeni.* PAMFILE, I. C. 208. *Toată cînepa și lîna erau toarse și țesute... Chiar zgrebenii... erau îndrugați.* La TDRG. ✦ Fig. Iarbă uscată. *Lăsam să picure pe zgrebenii dealurilor mele regretul și aleanul inimii prididite.* GALACTION, O. I 29.

ZGREBULÍ vb. IV v. **zgribuli.**

ZGREBULÍT, -Ă adj. v. **zgribulit.**

ZGRÉCENI s. m. pl. (Regional) Rămășițe de cînepă, de in sau de lînă. V. zgrebeni.

ZGREPȚĂNÁ, *zgreápțăn,* vb. I. (Și în forma *zgreptena)* **1.** Intranz. A rîcîi, a zgîria. *La ușă zgrepțănau mîinile răniților. La geamuri se arătară fețe galbene.* CAMILAR, N. I 447. *Foxul împiegatului de la finanțe... începu să zgrepțene scîncind.* C. PETRESCU, C. V. 49. *Vulpea... zgrepțănă cît zgrepțănă la rădăcina copacului.* ȘEZ. III 187. ✧ Fig. *Simțesc că zgreapțănă ceva acolo — doctorul spune că-i la ficat.* SADOVEANU, P. M. 190. ✦ Refl. A se scărpina. *Onofrei se zgrepțenă la tîmplă.* SADOVEANU, F. J. 443.

2. Refl. A se cățăra, a se urca (pe ceva). *Nu vezi ce e la dreapta, la stînga; nu mai știi că alții se zgreapțănă pe alte pripoare și cad sub altă răpăială de gloanțe.* C. PETRESCU, Î. II 35. *Sui degrabă în copacu ista, zise Vlasă lui Năstasă, zgrepțănîndu-se iute într-un copac scorburos și nalt.* La TDRG. ✦ A se agăța, a se prinde de ceva. *Se ridică în coate și se zgreapțănă de pat. Aproape să cadă.* C. PETRESCU, C. V. 214.

— Prez. ind. și: *zgrépțăn* (ȘEZ. III 187). — Variante: **zgrepțená, zgrepțînă** (C. PETRESCU, O. P. II 112) vb. I.

ZGREPȚĂNÁRE, *zgrepțănări,* s. f. Acțiunea de a zgrepțăna.

ZGREPȚENÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGREPȚÎNÁ vb. I v. **zgrepțăna.**

ZGRIBULÍ, *zgribulesc,* vb. IV. Intranz. și refl. A se strînge, a se zgîrci, a se ghemui, a tremura de frig (rar, de frică). *Se zgribulește. Se înecă. Tușește.* STANCU, D. 309. *Pe o floare veștedă de dumitriță, un fluture albastru zgribulea cu aripile lipite, înghețat.* C. PETRESCU, S. 241. *Cu toate că se desprimăvărase, era vreme mohorîtă, cu cerul de plumb. Oamenii zgribuleau, dar nu se risipeau.* REBREANU, R. I 319. *Un băiet ca de opt ani, îmbrăcat cu straie nemțești... îmbla zgribulind pe la poartă.* CREANGĂ, P. 147. *Atîta am zgribulit de frig, de-mi clămpăneau dinții în gură.* ȘEZ. IX 150. (În forma *zgriburi) Auzind iezii mornăitura ursului... s-au zgriburit într-un ungher pe cuptor de frică.* SBIERA, P. 204. ✧ Fig. *Subt bolta mohorîtă pămîntul negru se zgribulea pătat cu dese ochiuri de apă tulbure.* REBREANU, R. II 10.

— Variante: **zgriburá** (GOGA, C. P. 92) vb. I, **zgriburi, zgrebulí** (VLAHUȚĂ, O. A. 135) vb. IV.

ZGRIBULÍT, -Ă, *zgribuliți, -te,* adj. Care stă zgîrcit, ghemuit, tremurînd de frig (rar, de teamă). *În camion, zgribulit sub o manta soldătească, Ion Spînu tremura de spaimă, uitîndu-se cu ochii lui ponciși cînd la un jandarm, cînd la altul.* CAMILAR, N. I 236. *Amici, pe care vă înduioșează cîinii fără stăpîn, zgribuliți și flă-*

mînzi, ascultați istoria unuia dintre ei. GALACTION, O. I 302. *Mergea zgribulită într-un pardesiu subțire, cu mîinile înghețate în mănuși de ață cenușii.* I. BOTEZ, ȘC. 110. *Mergeam zgribuliți și plîngeam în pumni de frig.* CREANGĂ, O. A. 47. ◇ (Determinat prin «de frig») *Țiganii de circiumi intrau cu vioarele la subraț, zgribuliți de frig, suflînd în mîini.* ARDELEANU, D. 289. *Astă-iarnă l-am întîlnit des; zgribulit de frig, ducîndu-se la cafenea ca să se încălzească.* VLAHUȚĂ, O. A. 239. ✦ (Despre blana animalelor) Zbîrlit de frig sau de frică. (Atestat în forma *zgriburit*) *Speriat, dintr-un hățiș, Pui sfios de căprioară A ieșit la luminiș... Cu blănița zgriburită, Stă și-ascultă nemișcat.* TOPÎRCEANU, B. 24.

— Variante: **zgrebulit, -ă** (VLAHUȚĂ, O. A. 201), **zgriburît, -ă** adj.

ZGRIBURÁ vb. I v. **zgribuli.**

ZGRIBURÍ vb. IV v. **zgribuli.**

ZGRIBURÎT, -Ă adj. v. **zgribulit.**

ZGRÍPSOR s. m. v. **zgripțor.**

ZGRIPSORÁȘ s. m. v. **zgripțoraș.**

ZGRIPSOROÁICĂ s. f. v. **zgripțoroaică.**

ZGRÎPȚOR, *zgripțori,* s. m. (Și în forma *zgripsor*) 1. Specie de vultur mare *(Aquila heliaca);* pajură. *Ca niște aripi de zgripțori negri atîrnau, moleșite de soare, pădurile de brad.* GALACTION, O. I 334. *Un balaur... se urca să mănînce niște pui de zgripsor.* ISPIRESCU, L. 89. ✦ Fig. Luptător viteaz, îndrăzneț. *Zgripțorii din Vrancea Cu lancea cîngiuită în gloată pătrundeau, Și răsturnau cu cangea, și străpungeau cu lancea.* ALECSANDRI, P. III 224. ✦ (Învechit) Stemă reprezentînd o pajură. *Pînă și chiar semnul austriacesc, zgripsorul cu doao capete, pe un tavan de sală mare, întocmai parcă ar fi zugrăvit.* COLESCU, Î. 48. ✦ (Învechit și arhaizant) Veche monedă austriacă de argint (care a circulat în trecut și în țara noastră), cu acvila bicefală imprimată pe una din fețe. *Cînd... își numără zgripțorii... bucuria lui nu mai avu margini.* MACEDONSKI, O. III 52.

2. Pasăre uriașă din basme, închipuită ca avînd două capete. *Să nu rămîi singur, să nu vie asupra ta zgripsorul. Zgripsorul, adică vulturul cel mare cu două capete, cu gheare de fier și cu aripele desfăcute ca niște speteze, despre care se vorbea în poveștile ei.* SADOVEANU, N. F. 32.

3. Fig. Om rău, zgîrcit, hrăpăreț. *Crezi tu oare că acest zgripsor se va mulțămi cu aceea ce-i vom da noi?* FILIMON, la TDRG.

— Variantă: **zgrípsor** s. m.

ZGRIPȚORÁȘ, *zgripțorași,* s. m. (Popular; și în forma *zgripsoraș*) Diminutiv al lui zgripțor; monedă austriacă în valoare de 10 creițari (jumătate de sfanț), care avea imprimată pe revers stema cu acvila bicefală. *Da pe an Cară de bani, Și pe lună Pungă plină, Și pe săptămînă Zgripsoraș de zece, De-i sta inima tot rece.* PĂSCULESCU, L. P. 303.

— Variantă: **zgripsoráș** s. m.

ZGRIPȚOROÁICĂ, *zgripțoroaice,* s. f. (Și în forma *zgripsoroaică*) 1. Femela zgripțorului (1). *Cînd veni zgripsoroaica și văzu grămada aia mare de bucățele de balaur, întrebă pre pui: cine le-a făcut ăst bine?* MARIAN, O. I 142.

2. Personaj din basme, închipuit ca o femeie rea, cu puteri supranaturale. *Drăcoaica de muma zmeului... se luă după ei... Cum o văzu Ileana Simziana, înțelese că e zgripțoroaica de mumă a zmeului.* ISPIRESCU, L. 25. ✦ Fig. Femeie bătrînă, zgîrcită și rea; cotoroanță, hîrcă. *În casă, o zgripțoroaică de mătușă.* SADOVEANU, P. M. 176. *Cică era baba asta o zgripțoroaică urîtă și bătăioasă și rea de mama focului.* VLAHUȚĂ, O. A. 411.

— Variante: **zgripsoroáică, zgripțuroáică** (C. PETRESCU, Î. II 121) s. f.

ZGRIPȚORÓI, *zgripțoroi,* s. m. (Și în forma *zgripțuroi*) Zgripțor (3). *Un zgripțuroi d-ăla, de-și gonește neamurile să nu se mai înfrupte nimeni din talerul lui.* C. PETRESCU, C. V. 292. *După ce, prin asuprire, Stoarceți ca proprietari, Veniți iar, ca stăpînire, Născociți la biruri mari, Ș-apoi v-așezați pe jețe, Jefuind ca dregători! — Zgripțoroi cu-ntreite fețe, Jupuiți pe muncitori.* BOLLIAC, O. 203.

— Variantă: **zgripțurói** s. m.

ZGRIPȚUROÁICĂ s. f. v. **zgripțoroaică.**

ZGRIPȚURÓI s. m. v. **zgripțoroi.**

ZGRUNȚURÓS, -OÁSĂ, *zgrunțuroși, -oase,* adj. 1. Grunzuros. *Frunzele, ciorchinele, pămîntul zgrunțuros și fărîmițat.* DUMITRIU, N. 249. *Între cei doi pereți de piatră, abia depărtați unul de altul, cărbunele se zărește la lumina lămpilor, negru, zgrunțuros, strălucitor pe alocuri, o simplă fășie strivită în masa enormă a muntelui.* BOGZA, V. J. 150. ◇ Fig. *Umblu fără să pot îndoi picioarele, căci pulpele au ceva zgrunțuros și zdruncinat în ele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 340.

2. Fig. (Despre voce) Strident, aspru. *Glasul lui Trifon Guju, zgrunțuros și ursuz, se înălță peste șovăirile țăranilor.* REBREANU, R. I 319.

ZGRUNȚUÍT, -Ă, *zgrunțuiți, -te,* adj. Zgrunțuros; fig. zdrențuit. *Cîțiva nori zgrunțuiți ce plutesc în albastrul cerului prind a se rumeni pe margini.* VLAHUȚĂ, O. A. 410.

ZGRÚNZUR, *zgrunzuri,* s. m. (Regional) Bucățică mică dintr-o materie tare și fărîmicioasă; grunz. *Era gătită într-o catrință roasă, de sub care îi ieșeau picioarele groase, cu niște tălpi negre, crăpate de-atîția ani de umblet, de-atîția ani de frecuș cu zgrunzurii și cu pietroaiele pămîntului.* CAMILAR, N. II 432.

— Variantă: **zgúnzur** (V. ROM. martie 1952, 107) s. m.

ZGUDUÍ, *zgudui,* vb. IV. Tranz. 1. A scutura cu putere, a face să se cutremure, să se clatine din temelii. V. zdruncina. *Valea Doftăniței era zguduită de cutremur.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 7/5. *Eu lanțurile mele le zgudui cu mînie, Ca robul ce se luptă c-un jug neomenos.* ALEXANDRESCU, P. 107. ◇ Fig. *Un imens hohot de rîs zgudui secția întreagă.* HOGAȘ, H. 74. *Se mișcară rîuri-rîuri, Ori din codri răscolite, ori stîrnite din pustiuri, Zguduind din pace-adîncă ale lumii începuturi, Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi.* EMINESCU, O. I 147. *Un răcnet mare Cutremură pădurea și zguduie și munții.* ODOBESCU, S. III 92. ◇ Refl. *Docarul se zgudui și se aplecă pe o aripă.* SADOVEANU, M. C. 208. *Se zguduie tot domul de pare-a fi de scînduri, Și stîlci în temelie clătindu-se vedem.* EMINESCU, O. I 94.

2. Fig. A zdruncina o instituție, o organizație socială sau politică, producînd tulburări, agitații, răscoale. *Tudor Vladimirescu zguduie Oltenia.* GĂLACTION, O. I 157. *Revoluția franceză, zguduind Europa pînă în cele mai adînci ale sale temelii, se resimți și între romîni.* KOGĂLNICEANU, S. A. 74. ✦ A clătina convingerile cuiva, a face să se zdruncine, să se clintească conștiința cuiva. *Dacă aș putea să te fac să înțelegi prin vorbe tot trecutul meu, poate te-aș zgudui în credințele ce ai.* SADOVEANU, P. S. 204. *Era palidă și abătută. Căința zguduise adînc conștiința ei.* BOLINTINEANU, O. 466. ✦ A emoționa puternic, a înfiora, a cutremura. *Apariția tatei în mijlocul nostru ne-a zguduit mai mult ca în ziua revederii din gară. Era de nerecunoscut.* SAHIA, N. 59. *De o sensibilitate exagerată, orice zgomot o zguduia din cap pînă la picioare.* BART, E. 380.

3. (Cu privire la obiecte) A mișca încoace și încolo, a clătina. *Înălțară steaua sub candelă, o zguduiră încet, și clopoțelul sună ușor.* SADOVEANU, O. VII 344. *Mi-am înfipt amîndouă mîinile în vergeaua din mijloc (de la fereastră) ș-am încercat s-o zgudui.* DELAVRANCEA, la TDRG.

ZGUDUIÁLĂ, *zguduieli,* s. f. Zguduitură. *Și preoteasa, la fiecare zguduială de geamuri, își făcea cruce și ofta.* VLAHUȚĂ, O. A. II 39. ◇ Fig. *Și cînd cearcă pămîntul vreo mică zguduială, Să fac cîte o duzină de ode sugrumate.* ALEXANDRESCU, M. 255.

ZGUDUÍRE, *zguduiri,* s. f. Acțiunea de a z g u d u i.

1. Scuturare, cutremurare, zdruncinare; fig. frămîntare. *Gîndeam la zguduirea ce se făcu în Europa.* NEGRUZZI, S. I 294.

2. Fig. Înfiorare, cutremurare, zguduitură (2). *Toderiță a simțit zguduire în suflet.* VORNIC, P. 64. *Urmăream în justițiabilii mei zguduirea sufletească... și făgăduința de îndreptare.* GALACTION, O. I 28. *Fanny încă nu știe... tot adevărul, dar am preparat-o și o preparăm noi mereu, așa ca aflarea nenorocirii să nu-i poată face zguduire.* CARAGIALE, O. VII 28.

ZGUDUÍT, -Ă, *zguduiți, -te,* adj. 1. Clătinat din temelii, zdruncinat, șubrezit. *La suirea lor pe tron, Ghica și Sturza au găsit țările zguduite pînă în temelie.* GHICA, S. 119.

2. Fig. Înfiorat, mișcat, cutremurat.

ZGUDUITÓR, -OÁRE, *zguduitori, -oare,* adj. 1. Care zguduie. *Fierbeau văzduhurile și cerurile clocoteau subt descărcările zguduitoare ale tunetelor.* HOGAȘ, M. N. 176. *Toată uriașa împletitură de fier, pe care aleargă zguduitoarele trenuri, pare că plutește în aer, ușoară ca o dantelă.* VLAHUȚĂ, la CADE.

2. Fig. Care impresionează, înfioară; cutremurător. *Veste zguduitoare.*

ZGUDUITÚRĂ, *zguduituri,* s. f. 1. Scuturătură puternică, zdruncinătură, zguduire. *Trenul se oprește pe loc, producînd o zguduitură puternică.* CARAGIALE, O. II 163.

2. Fig. Înfiorare, cutremurare, zguduire sufletească. *Cînd ai pricepe zguduiturile inimei mele!* ALECSANDRI, T. 511.

ZGULÍ, *zgulesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se strînge ghem, a se ghemui, a se stîrci. *Puișorii se zgulesc, sărmanii, și încep a plînge și mai amarnic decît pînă acuma.* La CADE.

ZGULÍT, -Ă, *zguliți, -te,* adj. (Regional) Ghemuit, stîrcit. *Mîrtanul mergea zgulit și tremurînd.* RETEGANUL, P. V 6. *Aflară sturzul nostru... stînd tupilit, zgulit și foarte întristat.* MARIAN, O. I 274.

ZGÚNZUR s. m. v. **zgrunzur.**

ZGÚRĂ s. f. 1. Produs care rămîne după extragerea metalelor din minereuri sau după topirea metalelor și care conține cea mai mare parte a materialelor străine din metalul respectiv; partea minerală, fuzibilă, din cenușa cărbunilor, întrebuințată la fabricarea unor materiale de construcție. *Un fochist oacheș, unsuros... ieșise c-o căldare de zgură pe punte.* BART, S. M. 94. *Un fir de zgură, o clătire de-o clipă în turnarea unui clopot, cine știe dacă nu hotărăsc pentru totdeauna de claritatea sunetului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 77. ◇ *Zgură bazică* = produs secundar obținut la fabricarea oțelului și folosit ca îngrășămînt. *Piatră de zgură* = piatră de construcție, fabricată dintr-un amestec de nisip, zgură și un liant și întrebuințată la prepararea betoanelor și a plăcilor izolante. ◇ Fig. (Cu aluzie la culoarea neagră a reziduului) *Soarele spărgea norii de zgură.* C. PETRESCU, S. 181. ✦ Strat de oxizi metalici, format deasupra unei suduri executate cu arc electric.

2. Cenușă întărită (provenită din lucruri arse de multă vreme). *Pete mari de cenușă vînătă, pe care soarele și ploile au schimbat-o în zgură, arată locurile pe care se înălțau clădiri.* STANCU, U.R.S.S. 147. *Pe acolo s-au găsit în vechime săgeți... cărămizi și zgură.* ODOBESCU, S. II 224. ◇ Fig. *De zgura vremii-n mine se scutură nomazii, Pribegile lor inimi răsună-n mușchii mei.* LESNEA, A. 52. *Simt că se ridică-n mine nu știu ce străveche zgură; Peste lacu-mi de iubire a plouat potop de ură.* DAVILA, V. V. 104.

3. Funingine. *Nu zgura de pe fețe, nici hainele ponosite, nici oboseala fizică nu erau caracteristice minerilor din Valea Jiului... ci tocmai acea lumină oțelită din ochi, acea forță pe care asemenea oameni o degajă — fie că sînt sau nu acoperiți de funingine.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 8/6.

ZGURIFICÁ, *zgurífic,* vb. I. Refl. (Despre obiecte) A se acoperi de zgură. ✦ A se transforma în zgură.

ZGURIFICÁRE, *zgurificări,* s. f. Acțiunea de a se z g u r i f i c a și rezultatul ei.

ZGURÍT, -Ă, *zguriți, -te,* adj. (Rar) 1. Acoperit cu zgură, plin de zgură. *Departe, gara cu șinele lucii în pămîntul zgurit.* C. PETRESCU, R. DR. 354.

2. Făcut scrum, ars, negru, plin de cenușă. (Atestat în forma *zguruit*) *Că-mi aduce demîncare Mălai negru zguruit Și uscat și mucezit.* ALECSANDRI, P. P. 259.

— Variantă: **zguruít, -ă** adj.

ZGURÓS, -OÁSĂ, *zguroși, -oase,* adj. Ca zgura; negru, ars, uscat. *Se chinuia să ajungă spre cer un copac crescut în pămîntul zguros.* C. PETRESCU, S. 8. *Decît țipău și cu unt Și să-l mînci c-un om urît, Mai bine mălai zguros Și să-l mînci c-un om frumos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 462.

ZGURUÍT, -Ă adj. v. **zgurit.**

ZI, *zile,* s. f. (Și în forma *ziuă*) 1. Interval de timp cuprins între răsăritul și apusul soarelui; timpul cît soarele rămîne deasupra orizontului, p. ext. lumina solară; (în sens mai larg) interval de timp de 24 de ore, dintre două miezuri de noapte consecutive; interval de timp între două culminații succesive ale unui astru. *Zilele se fac tot mai lungi și mai blînde.* SADOVEANU, O. VI 40. *Arșița zilelor de vară nu străbate pînă la răcoarea vie a umbrelor.* HOGAȘ, DR. II 113. *O zi mi-era de-ajuns.* EMINESCU, O. I 191. *Zilele treceau, răcoarea toamnei se făcea mai simțitoare.* BOLINTINEANU, O. 265. *Ziua se duce, ș-altele vin.* HELIADE, O. I 78. ◇ (Poetic) *Umbre mari răsar pe cale, Ziua moare după culmi.* COȘBUC, P. I 157. ◇ (Determinînd noțiunile «an», «lună» pentru a le sublinia durata, lungimea) *Trei luni de zile trec ca o părere.* SADOVEANU, O. VI 257. *Pare că nu mîncase de o lună de zile.* ISPIRESCU, L. 17. ◇ *Zi solară* = interval de timp între două treceri succesive ale soarelui la meridian. *Zi siderală* v. s i d e r a l. ◇ Loc. adj. **De toate zilele** sau (rar) **de toată ziua** = de fiecare zi; p. ext. obișnuit. *Părea de cinci ori mai mare ca Manlache cel de toată ziua.* POPA, V. 34. *Să-l osîndim să trăiască ca să-și poarte chinul din loc în loc ca o moarte de toate zilele.* GANE, N. I 214. **De zi cu zi** = zilnic. *O străduință de zi cu zi.* ◇ Loc. adv. **La zi** = a) în fiecare zi, zilnic. *Mustățile-i rase la zi evidențiau un nas zvîrlit în sus ca o trompetă.* MIRONESCU, S. A. 110; b) la ziua, la data cerută; fără întîrziere, fără restanțe. *Fără dînsul lucrările cancelariei n-ar fi putut fi la zi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, la TDRG. **Zi de** (sau **cu,** rar **pe**) **zi** sau (rar) **cu zi de zi** = a) zilnic; p. ext. necontenit, perpetuu. *Tu s-o amîi cu zi de zi Și spune-i cîte toate.* COȘBUC, P. I 78. *Constituțiile și proiectele plouă, prietenii politice se disfac, tranzacțiile... se lovesc, se înțăleg și se prifac ziuă pe ziuă.* RUSSO, S. 113; b) din ce în ce, pro-

gresiv, treptat. *Cresc zi cu zi plictiseala și urîtul.* SADOVEANU, O. VI 227. *Vedeam cum zi de zi femeia mea se înstrăina.* CAMIL PETRESCU, U. N. 97. **Din zi în zi** = **a)** de azi pe mîine; fig. la infinit. *Amîna din zi în zi și de joi pînă mai apoi.* CREANGĂ, P. 141; **b)** pe fiecare zi; p. ext. din ce în ce. *Tînărul Todericiu observa din zi în zi mai surprins deosebirea dintre vacanțele de pînă atunci și dintre vacanța care se deschisesă înaintea lui.* VORNIC, P. 28. **De la o zi la alta** = zilnic; p. ext. repede, văzînd cu ochii. *Vederea i se slăbea de la o zi la alta.* C. PETRESCU, R. DR. 242. **În toate zilele** (sau, rar, **în toate zile**) = în fiecare zi, oricînd. *Gălbioară ca și tine, Voi găsi în toate zile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 230. (Regional) **Pe toată ziua** = în fiecare zi; zilnic. *Astfel pe toată zuua prindeam cîte un dram de carne sănătoasă.* GANE, N. III 59. *Cei din clasa a doua se ridică pe averile lor neîncetat, cumpără proprietăți nemișcătoare, pe toată ziua.* BOLINTINEANU, O. 422. **De (despre** sau **către) ziuă** = puțin înainte de a se lumina; spre dimineață. *Petrecerea ține pînă despre ziuă, cînd toți se împrăștie în bună regulă, pe la casele lor.* HOGAȘ, DR. II 192. *Deunăzi către ziuă visasem că murisem.* MACEDONSKI, O. I 42. *Moșnegii s-au ciondănit cît s-au mai ciondănit și... despre ziuă au adormit.* CREANGĂ, P. 85. **Pînă în** (sau **la) ziuă** = pînă a nu se lumina; dis-de-dimineață, cu noaptea-n cap. **De cu ziuă** (sau, rar, **ziua)** = foarte devreme, dis-de-dimineață. *De cu ziua mătur casa, Aprind focul, gătesc masa.* ALECSANDRI, P. P. 308. **Cu ziua-n cap** = cu noaptea-n cap, v. noapte. **În zori de zi** (sau **de ziuă)** sau **în zorii zilei** v. zori. **La** (sau **în) ziuă** = cînd se luminează, cînd începe dimineața. *Mai era încă mult pînă la ziuă.* DUMITRIU, N. 134. *Nu mă aștepta în astă noapte, că eu poate n-oi veni acasă pănă-n ziuă.* ALECSANDRI, T. I 76. **Peste zi** = în cursul zilei, ziua. *Faceți-vă socoteala... de ceea ce preste zi ați lucrat.* DRĂGHICI, R. 153. *Am o mîndră ca și-o cruce Și la lucru n-o pot duce... Peste zi se prea-ncălzește, Și, biata, prea se-nnegrește:* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 425. **Zi (și) noapte** (sau **ziua și noaptea)** = tot timpul, fără încetare; fig. fără preget, fără odihnă. *Așa ostenim zi și noapte; tăcem și dau zvon numai tălăncile.* SADOVEANU, B. 6. *Alerga singur zi și noapte în toate părțile, cum putea, și muncea în dreapta și în stînga.* CREANGĂ, O. A. 184. *Zi, noapte călătorește.* TEODORESCU, P. P. 229. (În legătură cu verbe ca «a dormi», «a se odihni» etc.) **Nici zi, nici noapte** (sau **nici ziua, nici noaptea)** = niciodată, de loc. *Nu dorm nici zi, nici noapte.* ISPIRESCU, L. 29. **Toată ziua** sau **ziua toată** = de dimineață pînă seara; p. ext. mereu, continuu. *Așa cum e acum, insula e un adevărat paradis; munți de marmuri policrome, vegetație luxuriantă în care mii de păsări cîntă toată ziua.* RALEA, O. 69. *Toată ziua cu mîinile întinse... Și noi toată ziua cu mîinile în buzunar.* DELAVRANCEA, O. II 314. *Groapa este gata... Tu, Harap-Alb, rămîi aici într-însa toată ziua.* CREANGĂ, P. 224. *Ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată.* EMINESCU, O. I 96. **Ziua mare** v. mare (4). **Ziua-n amiaza mare** sau **ziua-miaza mare** v. amiază. ✧ Expr. **Faptul zilei** v. fapt. **Revărsatul zilei** (sau **de ziuă)** v. revărsat. **A se face ziuă** (sau **a se lumina, a se zări, a se crăpa, a se revărsa) de ziuă** v. c. (Neobișnuit) **A se înroși a ziuă** = a se lumina de ziuă. *E încă noapte. Dar s-a-nroșit a ziuă-n răsărit.* BENIUC, V. 91. **A se îngîna** (sau, rar, **a se lupta, a se bate) ziua cu noaptea** v. c. **A se face ziuă albă** = a se lumina complet, a fi plină zi. *Făcîndu-se ziua albă, vulpea iese la marginea drumului.* CREANGĂ, O. A. 295. **A face noaptea zi și ziua noapte** sau **a face din noapte zi (sau ziuă)** = a lucra sau a petrece noaptea și a dormi ziua; p. ext. a duce o viață dezordonată. *Ei fac din noapte ziuă și-a zilei ochi închid.* EMINESCU, O. I 56. **A vedea lumina zilei** v. lumină. **Bună ziua,** formulă de salut. **A da** (sau **a dori, a pofti** etc.) **cuiva bună ziua** (sau **ziua bună)** = a saluta pe cineva. *Unul dintre răzăși... se abătu spre ei și le pofti ziua bună.* SADOVEANU, O. VII 60. *Toți îmi dau bună ziua respectuoși.* SAHIA, N. 16. *În zilele de muncă plec pe cîmp. Bătrînii rămași acasă îmi dau ziua bună în cale.* DEMETRESCU, O. 147. **A-și lua ziua bună** = **a)** a-și lua rămas bun. *Simți lacrimi în ochi și întoarse capul spre fereastră, să le ascundă. Cînd privirea îi fu uscată, își luă ziua bună.* C. PETRESCU, C. V. 134. *Făt-Frumos... își luă ziua bună de la împăratul, de la împărăteasă, de la toți boierii cei mari și cei mici, de la ostași și de la toți slujitorii curții.* ISPIRESCU, L. 4. *Apoi, luîndu-și ziua bună de la călătoarea încredințată lui, iute se întoarnă înapoi.* CREANGĂ, P. 95. *Să mă duc din satul meu Și ziua bună să-mi ieu De la frunza de pe munți, De la dulcii mei părinți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321; **b)** a socoti ceva ca definitiv pierdut, a renunța pentru totdeauna la... *Ia-ți ziua bună de la lume, că de-acum ești mort!* GANE, N. I 81. **Ca lumina zilei** sau **ca ziua,** servește pentru a întări, prin comparații, ideea exprimată de adjective ca «limpede», «clar» etc. *E neîndoielnic ca ziua că arta rămîne îndărătul naturii, nu poate să ajungă natura.* GHEREA, ST. CR. II 50. **A doua zi** v. doilea. **Într-o (bună) zi** sau **într-una din zile** = odată. *Ieșea adesea la vînătoare; dar într-o zi se luă după un iepure... și nu-l nimeri.* ISPIRESCU, L. 8. *Amu într-una din zile, cum ședea spînul la ospăț... li s-au adus... niște sălăți foarte minunate.* CREANGĂ, P. 210. **Pe zi ce trece** (sau **merge)** = cu cît trece timpul, din ce în ce mai mult, progresiv. *Ea din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge.* EMINESCU, O. I 160. **Cît toate zilele (de mare)** = foarte mare. *Mai era un flăcău cît toate zilele, sfărîma piatra.* PREDA, Î. 114. *O namilă de leu cît toate zilele de mare, de băgase pe toți în grozile morții.* ISPIRESCU, U. 30. **A avea** (sau **a duce) zi bună** (sau, rar, **albă) cu cineva** = a avea liniște, tihnă din partea cuiva. *De atunci nurorile n-au mai avut zi bună în casă cu baba.* CREANGĂ, P. 12. *Nu mai are zi albă cu baba.* ȘEZ. I 161. **A da zi după** (sau **peste) zi** = a lăsa un lucru de azi pe mîine, a amîna. *Vream de mult să venim, dar cu daraveri... am tot dat zi peste zi.* BASSARABESCU, S. N. 89. **A căuta ziua de ieri** v. ieri. **Zile lungi** v. lung. **De azi în** (atîtea) **zile** v. azi. **Zi mare** v. mare. **La zile mari** = la ocazii deosebite; fig. rar de tot. *Carne, la zile mari.* PAS, Z. III 64. ✧ (Cu determinări introduse prin prep. «de») *Zi de lucru* (sau *lucrătoare)* = **a)** zi în care se execută programul de lucru obișnuit, v. lucrător (2). *Era om blînd și domol. Îl cicălea și-l împungea muierea în toate zilele anului, și în cele lucrătoare și în sărbători.* SADOVEANU, M. C. 7; **b)** (în trecut) zi de corvadă obligatorie în folosul boierului sau al statului. *Grigore Ghica-vodă... prin hrisovul său din 1 Ianuarie 1766 scăzu numărul zilelor de lucru la 12.* BĂLCESCU, O. I 142. (Eliptic) *Pentru mîndra care-mi place Trei zile la domni aș face.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 10. *Zi de sărbătoare* = zi în care nu se lucrează, în care se prăznuiește sau se comemorează ceva. *Zi de repaus* (sau *de odihnă)* = zi în care nu se lucrează, care este destinată odihnei. *Zi de doliu* v. doliu. ✦ (Adverbial, în forma *ziua* și *zilele* sau, cînd este precedat de un numeral, în forma *zile)* În timpul zilei; în fiecare zi sau atît cît durează o zi. *Ziua am stat puțin împreună.* SAHIA, N. 78. *Făt-Frumos, după ce răscoli trei zile și trei nopți găsi... armele și hainele tătîne-său de cînd era flăcău.* ISPIRESCU, L. 3. *Ziua umbla, noaptea se odihnea.* CARAGIALE, P. 91. *Ziua lucru și muncesc, Noaptea voi să odihnesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117. ✦ (În expr., ca unitate de măsură sau de calcul) *Zi de cale* (sau *de drum)* = distanță care se poate străbate într-o zi de mers cu piciorul. *Se afla, în acea vreme, în latura Haliciului, la o zi de cale către asfințit, un tîrgușor cu numele Volcineț.* SADOVEANU, F. J. 446. *Se zvoni că trupele țariste au ajuns la două zile de marș de București.* CAMIL PETRESCU, O. II 604. (Eliptic) *Leșii și litvanii sînt la trei zile de Hotin.* DELAVRANCEA, O. II 241. *Zi de muncă* =

numărul ceasurilor de muncă efectuate de cineva în interval de 24 de ore. (Fig., eliptic) *Cu dascălii greci, ziua copiilor începea cu răsăritul soarelui și se isprăvea pe la două ore după apus.* GHICA, A. 110. *Cu ziua* = cu plata muncii socotită după zilele muncite; fără angajament durabil. *Adusese o croitoreasă cu ziua, în casă.* C. PETRESCU, C. V. 169. *Cu fierul la subțioară, maică-mea pleca la călcat cu ziua.* I. BOTEZ, ȘC. 26. *Zi-muncă* = unitate de măsură a muncii colectiviștilor, pe baza căreia se stabilește plata cuvenită. *Ziua-muncă constituie o pîrghie puternică de consolidare și dezvoltare a proprietății obștești a gospodăriilor colective.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 57. ✦ (Articulat, urmat de o determinare în genitiv sau introdusă prin prep. «de») Data, prin restricție momentul la care s-a întîmplat sau urmează să se întîmple ceva; termen, soroc. *Acolo ne vom ascunde așteptînd ziua de atac.* CAMIL PETRESCU, U. N. 299. *Așa fuse în ziua vînătorii.* DELAVRANCEA, O. II 129. ✧ Expr. **Din ziua în care...** = din momentul în care... *Din ziua în care s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gîrlă.* CREANGĂ, P. 153. **Ziua de astăzi** = timpul, vremea în care trăim. *Nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii, ca în ziua de astăzi.* CREANGĂ, P. 184. *De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceap-a lăuda.* EMINESCU, O. I 141. **În ziua de azi** v. azi. **Ziua de mîine** = viitorul. *Nu știe nimeni ce-i poate aduce ziua de mîine.* STANCU, D. 121. *Nu mai ajungeți să vedeți ziua de mîine.* CREANGĂ, P. 250. **Ziua de ieri** = trecutul. (În credința creștină) **Ziua de apoi** = momentul în care viii și morții vor fi chemați la judecata lui dumnezeu. ✧ (Ca termen calendaristic) *Ziua de 1 Mai. Ziua de 23 August.* (Expr.) **Zi-ntîi** = data de întîi a fiecărei luni. *Ne dusese... la un zi-ntăi mai, tocmai la Socola.* HOGAȘ, H. 67. *Era printre bunii școlari și nu lipsea de la clasă decît o dată pe lună, la zi-ntîi, cînd îl lua popa cu căldărușa.* VLAHUȚĂ, O. A. I 87, **Zi-ntîiul** = sfințirea cu agheazmă pe care o face preotul la locuințele credincioșilor la fiecare întîi ale lunii. *Tata nu era religios. Cînd venea preotul cu zi-ntîiul, o lua spre fundul curții.* PAS, Z. I 232. ✧ (În titulatura sărbătorilor sau a anumitor date fixe) *Ziua femeii.* ✧ *Zi aniversară* = aniversare. *Ziua nașterii* (sau *de naștere*) sau *ziua cuiva* = aniversarea nașterii cuiva. *Mi le-a dat dumnealui, estimp, de ziua mea.* DELAVRANCEA, O. II 277. *I-am făcut de ziua lui o felicitare în versuri.* VLAHUȚĂ, O. A. III 15. *Ne-o chemat să-i cîntăm de ziua lui.* ALECSANDRI, T. 79. *Ziua (numelui) cuiva* = onomastica cuiva. *De ziua numelui, în dar, Primise roze Anișoara.* IOSIF, PATR. 43.

2. (Numai la pl.) Viață, existență, trai. *Nu-mi apăr bătrînețea și zilele amărîte, ci obrazul și cinstea.* DELAVRANCEA, O. II 142. *Nu-l mai luam după mine ca să-mi încurce zilele.* CREANGĂ, P. 216. ✧ Expr. **A avea zile** = a mai avea de trăit, a-i fi dat să (mai) trăiască. *Nu vezi că baba are zile cu carul?* PAS, Z. I 52. *Sănătoși să fim și zile s-avem s-o mîncăm.* VLAHUȚĂ, R. P. 54. *Găinile nu mai cîntau cucoșește... c-apoi atunci nici zile multe nu mai aveau.* CREANGĂ, P. 294. **Cîte zile voi (vei** etc.) **avea** = cît voi (vei etc.) trăi. *Că, zău, nu te voi lăsa, Cîte zile voi avea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32. **A-și ține zilele** = a se hrăni puțin, numai atît cît să-și întrețină viața. **Cu zilele în mînă** (sau **în mîini**) = a) într-o primejdie de moarte, la un pas de moarte. *Vedeți cum se clatină* [podul]; *trecem pe el cu zilele în mîini.* GANE, N. III 187; b) cu sufletul la gură, cu frica în sîn. *Aștepta răspunsu cu zilele-n mînă.* ȘEZ. II 109. **A rămîne** (sau **a scăpa**) **cu zile** v.c. **A lăsa pe cineva cu zile** v. lăsa. **A muri cu zile** v. muri. **A omorî cu zile** v. omorî. **A ridica** (sau **a răpune, a curma, a lua**) **cuiva zilele** = a omorî pe cineva. *Ia colo devale, în înfundătura ceea, un taur grozav la mulți bezmetici le-a curmat zilele.* CREANGĂ, P. 202. *La pămînt îl arunca Și zilele-i rădica.* ALECSANDRI, P. P. 212. (Prin exagerare) *Ba, zău, cum s-o părăsesc, Cînd ca ea nu mai găsesc, La obraz ca rujile, Ochișori ca murele... De-ți răpune zilele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32. **A i se isprăvi cuiva zilele** = a muri. *De-acu, Irino, i s-a isprăvit zilele!* BUJOR, S. 150. **A-și urî zilele** sau **a i se urî cuiva cu zilele** = a se sătura de viață, a nu mai voi să trăiască. *Multă minte îți mai trebuie, zise un străjer bătrîn; se vede că ți-ai urît zilele.* CREANGĂ, P. 82. **Vai de zilele mele (tale** etc.) = vai de capul meu (al tău etc.), vai de mine (de tine etc.). *E vai de zilele tale... Potera-i colea pe vale!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506. **A-i mînca cuiva zilele** v. mînca. **A-i îngropa cuiva zilele** v. îngropa. **De** (sau **în**) **zilele mele (ale tale** etc.) = în toată viața mea (a ta etc.). *Nu văzuse niciodată în zilele lui o femeie atît de stranie.* VORNIC, P. 146. *Aista-i un sat de calici și fudui cum n-am văzut de zilele mele.* C. PETRESCU, R. DR. 117. **A face cuiva zile fripte** (sau **negre, amare**) v. c.

3. (Mai ales la pl., cu determinări care precizează o perioadă de timp) Vreme. *Oprea baciul... și-o adus aminte de zilele tinereții.* GALACTION, O. I 64. *Oamenii se făleau că le-a fost dat... să trăiască în zilele lui.* ISPIRESCU, L. 42. *Preot rămas din a vechimii zile, San Marc sinistru miezul nopții bate.* EMINESCU, O. I 202. ✧ Expr. **A strînge bani albi** (sau **parale albe**) **pentru zile negre** v. negru. **N-au intrat zilele în sac** v. intra. **A-l ajunge** (pe cineva) **zilele** v. ajunge. **Mic de zile** = tînăr; fig. lipsit de valoare, mediocru. *Iară noi? noi, epigonii... Simțiri reci, harfe zdrobite, Mici de zile, mari de patimi.* EMINESCU, O. I 35. **Vechi** (sau **înaintat**) **în** (sau **de**) **zile** = înaintat în vîrstă, bătrîn; fig. cu experiență, meritos, venerabil. *Era un moșneag înaintat în zile, bătrîn, cu cinstite bătrînețe.* GALACTION, O. I 184. *Pe Nistru tăbărîsem poporul tău să-mpil; Cu sfetnici vechi de zile mă-ntîmpinași în cale.* EMINESCU, O. I 91. **Veșnic de zile** = nemuritor. *O, mag, de zile veșnic, la tine am venit, Dă-mi înapoi pe-aceea ce moartea mi-a răpit.* EMINESCU, O. I 93. **(A fi) învechit în zile rele** = (a fi) înrăit, încîinit. *Dar tu, Moțoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii.* NEGRUZZI, S. I 141.

— Variantă: (mai ales în expr.) **zîuă** s. f.

ZIAFÉT s. n. v. **zaiafet.**

ZIÁR, *ziare,* s. n. **1.** Publicație, de obicei cotidiană, în care se tipăresc știri și informații politice, sociale, culturale etc.; gazetă, jurnal **(1).** *Se adunau... împrejurul cîte unuia care le citea ziarele sosite cu trenul.* DUMITRIU, N. 13. *Cuvintele aduc parfumul tare al viitorului, În strigătul vînzătorilor de ziare.* DRAGOMIR, P. 11. *Dacă însă ai ceva pentru ziar, poți vorbi cu primul redactor care trebuie să pice sau poți să-mi spui și mie!* REBREANU, R. I 182.

2. Însemnări zilnice ale unei persoane despre fapte și întîmplări din viața obișnuită; jurnal **(2).** *Ziarul unui pierde-vară* [titlu]. COȘBUC.

ZIARÍST, -Ă, *ziariști, -ste,* s. m. și f. Gazetar. *Ziaristul să rămîie în lumea lui, nu să se vîre printre ciocoi, să-și adoarmă conștiința.* REBREANU, R. I 210.

ZIARÍSTIC, -Ă, *ziaristici, -e,* adj. (Rar) De ziarist; privitor la ziaristică. *Fumul de tutun îi învăluia capul ca un nouraș de vată, iar pe dușumele mucurile aruncate la întîmplare punctau pauzele inspirației lui ziaristice.* REBREANU, R. I 243.

ZIARÍSTICĂ s. f. Profesiunea, activitatea de ziarist; gazetărie, jurnalistică. *Viltoarea ziaristicei îl absorbea tot mai mult.* REBREANU, R. I. 240.

ZIBELÍNĂ, *zibeline,* s. f. **1.** (Zool.) Samur.

2. Țesătură cu aspectul blănii de zibelină **(1),** făcută din lînă de calitate bună, cu firul foarte puțin răsucit, dezlînat și scămoșat.

ZICĂLĂ, *zicale,* s. f. **1.** Zicătoare, proverb, maximă. *Fierul să-l baţi pînă-i cald! Asta-i zicala meşterilor fauri, observa Rafailă.* SADOVEANU, P. M. 139. *Iubea zicalele şi proverbele romîneşti din care făcuse o imensă culegere.* CAMIL PETRESCU, O. I 202. *Se zice că nu e sat fără popă. Pesemne, cine-a făcut zicala asta n-a ştiut de Săraceni.* SLAVICI, O. I 56.

2. (Regional, rar) Cîntare dintr-un instrument muzical; cîntec (de joc). *Diplaşul... Cum zicala ş-o porneşte, Tot omul se veseleşte.* SEVASTOS, N. 286.

ZICĂŞ, *zicaşi,* s. m. (Regional, rar) Lăutar, zicălaş. *Pepelea... nevoind să se arete că ştie zice din fluier, i-au zis că el nu-i zicaş şi că doară numai de urît se încearcă din cînd în cînd a şuiera şi el cîte ceva.* SBIERA, P. 10.

ZICĂLĂŞ, *zicălaşi,* s. m. (Regional, rar) Lăutar. *Strigă numul cătră zicălaşi să cînte.* MARIAN, NU. 472. (Cu pronunţare regională) *Ş-aduc ziçalaşi şi băuturi.* ŞEZ. II 209.

ZICĂLĂU, *zicălăi,* s. m. (Regional, rar) Zicălaş. *Dimineaţa în ziua cununiei... se adună la mire... zicălăii (lăutarii), nănaşul cu nănaşa.* MARIAN, NU. 386.

ZICĂTOÁRE, *zicători,* s. f. **1.** Frază scurtă prin care poporul exprimă o constatare de ordin general. V. maximă. *Amesteca în vorbirea lui zicători din vechime.* SADOVEANU, N. P. 270. *Iată ce glăsuieşte o zicătoare: decît să iasă omului nume rău, mai bine ochii din cap.* ISPIRESCU, L. 273. *Pesemne gîndeşti că eu nu ştiu zicătoarea moldovenească.* NEGRUZZI, S. I 141.

2. (Regional, rar) Bucată muzicală, p. ext. instrument muzical. *Într-un timp de noapte iată au sosit o mulţime de draci... cu zicători feli de feli, şi au început împrejurul lui a zice şi a cînta.* SBIERA, P. 152.

ZICĂTÚRĂ, *zicături,* s. f. (Regional, rar) **1.** (Mai ales la pl.) Comunicare (transmisă oral) constituind o expresie, o zicătoare, o snoavă. *Iordachi Golescu... s-a îndemnat a aduna feluri de zicături, cuvinte adevărate şi anecdote ce se ziceau prin Ţara Romînească.* La TDRG.

2. Cîntec; cîntare. *El ştia că după zicătura acestuia joacă orişice fiinţă.* SBIERA, P. 7.

ZÍCE, *zic,* vb. III. Tranz. (Folosit şi absolut; în concurenţă cu spune) **1.** A exprima în cuvinte, a spune cu voce tare, p. ext. a vorbi; a rosti, a pronunţa, a articula. *Am întîrziat, a zis taica Triglea întrînd.* SADOVEANU, M. C. 44. *Tăcut, posomorît, Andrei plecă capul în jos, fără să zică nimic.* HOGAŞ, DR. II 85. *Pe ici, pe colo, pe la mese, se zăreau grupe de jucători de cărţi... mişcîndu-şi buzele fără a zice o vorbă.* EMINESCU, N. 37. (Refl. pas.) *Unii spuneau într-un fel, alţii în alt fel şi multe se ziceau pe sama fetei Împăratului Roş.* CREANGĂ, P. 233. (Fig.) *Nu uita, bade, uita, Cum zice, bade, vorba.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 258. ◇ Expr. **Cît ai zice peşte** = într-o clipită, imediat. **A nu (mai) zice nici cîrc** (sau **nici pis** sau **nici (o) boabă**) v. c. **A zice aman** v. aman. **A zice zău** = a se jura. *Spune-mi, bade, spune-mi, zău, Pare-ţi după mine rău? Zic zău, mîndro, că nu-mi pare, Numai inima mă doare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 155. *Ci te uită la bărbat De ţi-l vezi de minunat: Ia-l de brîu Şi-l ţipă-n rîu, Şi zi zău, Că nu-i al tău!* id. ib. 463. **A zice nu** (sau **ba**) = a refuza, a se opune, a rezista; a tăgădui. *Atuncea n-oi zice ba, m-oi mărita după dînsul.* SBIERA, P. 146. *Nu zi ba de te-oi cuprinde, Nime-n lume nu ne vede.* EMINESCU, O. I 209. *Pentru dumneata Eu n-aş zice ba.* ALECSANDRI, P. P. 7. **A zice da** = a afirma, a accepta, a consimţi. **Vrea** (sau **va, vra**) **să zică** = a) înseamnă, are sensul, semnificaţia, valoarea, importanţa. *Ce va să zică aceea să plătesc? întreabă dînsul.* ISPIRESCU, L. 137. *Eu ştiu ce vra să zică durerea de inimă, bat-o pîrdalnica s-o bată!* CREANGĂ, P. 172. *Avea ochi albaştri, ceea ce vra să zică mult, şi era frumos băiet.* EMINESCU, N. 86. *Ce vrea să zică schimbarea asta repede.* BOLINTINEANU, O. 339. *Refluxul vra să zică cînd să umflă apa şi să varsă la uscat.* DRĂGHICI, R. 43; b) deci. *Va să zică pleci.* **Mai bine zicînd** = mai exact, mai precis exprimat, cu un termen mai propriu. *O lumină mi se făcu dinaintea ochilor, care-mi dădu puterea de a mă stăpîni, sau mai bine zicînd îmi nimici puterea de a mai dori.* GANE, N. III 46. *Fiecare ţăran rus primeşte, sau mai bine zicînd păstrează... casa şi îngrăditura sa.* KOGĂLNICEANU, S. A. 179. **Aşa zicînd** v. aşa. ✦ (Cu un complement în cazul dativ) A se adresa cuiva cu cuvintele..., a spune. *Stăi, Roibule, zise el blînd calului, stăi aici oleacă şi rabdă ce-i răbda, că îndată ţi-oi da ovăz.* SADOVEANU, O. I 370. *Şi atunci numai iată ce le iesă înainte un om spîn şi zice cu îndrăzneală fiului de crai: Bun întîlnişul, voinice!* CREANGĂ, P. 199. ◇ Expr. **A nu zice cuiva (nici) negri ţi-s ochii** v. negru. ✦ (Despre texte) A cuprinde, a scrie, a relata. ◇ Impers. *Fetele, herăbdătoare, voirăa şti ce zicea în cartea aceea.* ISPIRESCU, L. 50. ✦ (Regional) A comunica, a transmite, a face cunoscut. *M-am întîlnit astăzi... cu Alecu într-o casă şi m-o însărcinat să-ţi zic că nu te iubeşte nicidecum.* ALECSANDRI, T. I 77. ✦ (Neobişnuit) A scrie. *Măi frate... Ian zi-mi şi către Oacheşa mea un rînd-două... Zi-mi, pe coaja asta de brad.* CAMILAR, N. I 254.

2. A afirma, a declara; a susţine, a pretinde. *Vasile zicea că nu ştie nimic, dar bănuiala tot rămînea.* DUMITRIU, N. 246. *Dacă căutaţi ceea ce ziseşi, aici este.* ISPIRESCU, L. 7. *Mort, copt trebuie să te ieu cu mine, dacă zici că ştii bine locurile pe aici.* CREANGĂ, P. 203. *Rea soacră-am căpătat; Intră-n casă ca o coasă Şi zice că nu-s frumoasă, Şede-n vatră ca o piatră Şi zice că nu-s bărbată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 170. ◇ Expr. **A-i zice cuiva inima** (sau **gîndul**), se spune cînd cineva are o presimţire. *Rămîi cu noi; căci ne zice gîndul că vei peri.* ISPIRESCU, L. 8. *Se uită şi el la dînsa; şi parcă îi zicea inima ceva; dară nu pricepu nimic.* id. ib. 34. ◇ (Subiectul gramatical este exprimat printr-o propoziţie subiectivă) *Apoi am văzut că pogoară alţi oameni din poieni oile şi vacile; le-am pogorît şi eu. Zice că are să vremuiască.* SADOVEANU, B. 22. (Ca formulă iniţială, în basme, v. cică) *Zice că era într-o ţeară departe, departe, şi e de mult de-atunci, era un împărat.* RETEGANUL, P. II 3. *Acuma zice că erau odată doi fraţi.* ŞEZ. I 239. (Refl.) *Se zice că o doctoroaie dă ochi ca şerdăreasa Zinca asta nu se află în toată Ţara Romînească.* CAMIL PETRESCU, O. I 365. ✦ A promite, a afirma. *Foaie verde trei pătace, Zis-a maica că mi-a face Un pieptar şi-un läibărac Şi m-a da după un diac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 74. *Uite, maică, urîtul Cum îmi poartă inelul; Eu i-l tot cer să mi-l deie, El zice c-o să mă ieie.* id. ib. 274. *Cînd zici şi nu faci, mai bine să taci.* ✦ A răspunde, a riposta; a opune, a invoca în discuţie. *Nu-i aşa jupîneşică? — Mai zi dacă ai ce.* CREANGĂ, P. 119. *Mult mă-ntreabă inima, Bine mi-i mie, ori ba? Şi eu zic că nu mi-i rău... Lacrimile-mi curg părău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151. ✦ (Mai ales în fraze negative) A reproşa, a obiecta. *Ferice de părinţii care l-au născut, că bun suflet de om este, n-am ce zice.* CREANGĂ, A. 19. ◇ Expr. **Să nu zici că...** = să nu-mi reproşezi că..., să n-avem vorbă. *Faceţi cum vreţi. Să nu ziceţi că nu v-am dat de ştire.* ALECSANDRI, T. I 224. ✦ A contesta. *Fost-ai şi d-ta la tinereţe, nu zic, dar acum îţi cred; dă, bătrîneţe nu-s? Cum n-or sta trebile baltă?* CREANGĂ, P. 230. ✦ A sfătui, a îndemna; a porunci, a ordona. *Du-te la împăratul şi cere să-ţi dea douăzeci de corăbii... Fata de împărat nu aşteptă să-i zică de două ori şi se duse drept la împăratul.* ISPIRESCU, L. 23. *După ce-a şezut la masă, a zis fetei să se suie în pod.* CREANGĂ, P. 289. *De-oi trăi ca frunza-n vie, Nu iau fată cu moşie, Mai bine iau o săracă Ce cu mîna ei se-mbracă, Ce voi zice eu să facă. Cînd oi zice: taci, să tacă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 436.

8. (Popular) A cînta (din gură sau dintr-un instrument); a doini, a hori. *Începe a zice dulce cîntece de inimă albastră.* SADOVEANU, O. VII 287. *Ş-acel rege-al poeziei vecinic tînăr şi ferice, Ce din frunze îţi doineşte, ce cu fluierul îţi zice, Ce cu basmul povesteşte — veselul Alecsandri.* EMINESCU, O. I 32. ✧ Intranz. *Începură a zice din surle şi bucatele se aduseră pe masă.* NEGRUZZI, S. I 151.

4. A-şi da o părere, a se pronunţa într-o chestiune; p. ext. a gîndi, a socoti, a crede. *Cînd am văzut aşa, ce-am zis? Să ies să răsuflu oleacă.* DUMITRIU, P. F. 45. *Zic aşa: Îl iau de suflet, îi las lui ce am.* SADOVEANU, O. VII 270. *N-aş şti ce să zic...* DELAVRANCEA, O. II 184. *Am avut un drăguţ dulce Ş-am tot zis că nu-l vor duce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 296. (Intranz.) *Mai ştiu eu cum să zic, ca să nu greşesc?* CREANGĂ, P. 276. *Boierii toţi vor zice cum zice domnitorul.* ALECSANDRI, T. II 152. ✧ Expr. **(Că) bine zici (zice** etc.) = bună idee! ai (are etc.) dreptate, e just. *Bine-a zis cine-a zis că unde-i cetatea mai tare acolo bate dracul războiu mai puternic.* CREANGĂ, P. 236. *Că bine zici, mamă; iaca mie nu mi-a venit în cap de una ca asta.* id. ib. 87. *Bine ziceam eu, chir Manoli, la 1825... — Bine ziceam eu, cucoane Matachi, la 1821.* ALECSANDRI, T. I 349. *Aşa este, bine zici, am văzut.* DRĂGHICI, R. 43. (Fig.) *Bine-a zis frunza de vie, Că dragostea nu-i moşie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 219. **Ce-am zis eu?** = nu ţi-am spus? vezi că am avut dreptate? **Zi... = a)** judecă, socoteşte, dă-ţi părerea. *Dumneata cum crezi să facem, zi, nea Ioane, ai?* DUMITRIU, N. 91; **b)** aşadar, deci. *Doarme... — Zi, doarme... murmură Rizea.* DUMITRIU, N. 90. *Pe ăia din Dobrunu şi care or mai fi fost, i-ai dus la oraş, zi?* id. ib. 120. **Ce-ai zice...?** = ce părere ai avea, ce-ai socoti, cum ţi-ar părea? *Macar tu să fii acela, ce ai zice cînd ţi-ar strica cineva somnul?* CREANGĂ, P. 253. **Să zicem (că)** = **a)** să presupunem, să admitem. *Să zicem că da, dar le trebuie vreme.* DELAVRANCEA, O. II 244. *Să zicem că s-a tăiat fiecare pîne în cîte trei bucăţi, deopotrivă de mari.* CREANGĂ, A. 147; **b)** de exemplu, de pildă. *Vino la ora zece, să zicem.* ✦ (La optativ sau la conjunctiv) A avea sau a lăsa impresia că..., a (se) putea crede că... *Mişca şi el picioarele alene, unul după altul înaintea lui, numai să zică că umblă.* ISPIRESCU, L. 34. *Ia aşa numai ca să zică şi el că face ceva, bălăcea cu nuiaua prin apă.* id. ib. 34. *Ascultînd grăind pe Neron... Ai fi zis că-i ca şi Titus al lumelor îndulcire.* CONACHI, P. 283. ✧ (La pers. 2, cu valoare de impersonal) *Ai zice că ard pădurile de brazi şi molizi.* DELAVRANCEA, O. II 105.

5. A se adresa cuiva rostindu-i numele; a pune cuiva nume; a numi (v. porecli). *Deodată auzi un grai dulce care îi vorbea şi-i zicea pre nume.* ISPIRESCU, L. 139. *Oamenii... au început a porecli pe moş Nichifor şi a-i zice: Nichifor Coţcariul.* CREANGĂ, P. 136. *Voi sînteţi urmaşii Romei? Nişte răi şi nişte fameni! I-e ruşine omenirii să vă zică vouă oameni.* EMINESCU, O. I 151. *Foicică foi de sfecle, Nu-mi mai zice pe porecle.* TEODORESCU, P. P. 337. (Impersonal) *Au fost odată un voinic ce-i zicea Tei-Legănat.* SBIERA, P. 80. *Şi pe atunci îmi zicea în sat şi la şcoală: Ionică a lui Ştefan a Petrei.* CREANGĂ, O. A. 285. *Şi mi-or zis floare de fragă, Tuturor pe lume dragă; Mi-or zis floarea florilor, Dragostea feciorilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 156. ✧ Expr. **Să-mi zici cuţu dacă...** v. cuţu. **Să nu-mi (mai) zici pe nume** v. nume. **Zi-i lume şi te mîntuie** v. lume. ✦ A numi un obiect cu numele lui. *Şi cum îi zici? — Inel îi zic!* COŞBUC, P. I 67. ✧ Expr. **Cum** (sau **precum**) **s-ar (mai) zice** = cum s-ar exprima, cum s-ar traduce (cu alte cuvinte). *Sau cum s-ar mai zice la noi în ţărăneşte, era frumoasă de mama-focului.* CREANGĂ, P. 276.

ZÍCERE, *ziceri,* s. f. (Astăzi rar) Acţiunea de a zice şi rezultatul ei; ceea ce se exprimă, comunicare (de orice fel), cuvînt, vorbă, vorbire, zisă. *Vedem adesea în cronicari, mai ales în cei moldoveni, zicerile: buluc şi a bulucire, şi ştim că aceste ziceri, luate din limba turcească, însemnează: grămadă, a grămădi.* ODOBESCU, S. I 215. *Vede... nişte căsuţe de moda bourgeoise, — de ne este iertat a împrumuta această zicere de la francezi, de vreme ce la noi încă nu e botezată.* NEGRUZZI, S. I 70. *Balada adaogă fără altă zicere că: « sus pe malul Oltului » a rămas pustie: « casa Vîlcului ».* RUSSO, O. 47. ✦ Expresie, zicătoare, zicală. *Creangă revelase în vorbirea poporului şi tezaurul lui de ziceri tipice o bogată vînă a humorului.* VIANU, A. P. 170.

ZID, *ziduri,* s. n. Element de construcţie vertical sau puţin înclinat, alcătuind un perete, o îngrădire, o fortificaţie etc. executat din cărămizi, din blocuri de piatră aşezate ordonat unele peste altele (şi legate printr-un liant) sau din beton şi destinat să limiteze, să separe sau să izoleze un spaţiu ori să susţină alte elemente de construcţie. *Din conac nu mai erau în picioare decît zidurile înnegrite de fum.* CAMIL PETRESCU, O. I 64. *Părea acum o cetate de piatră încununată cu turnuri scurte şi întărită într-o parte cu un zid puternic.* GALACTION, O. I 346. *Se duse binişor, se strecură pe lîngă zid.* ISPIRESCU, L. 30. *Pe-a degetelor vîrfuri, în ietacul tăinuit Intră-unde zidul negru într-un arc a-ncremenit.* EMINESCU, O. I 76. ✧ **Zid chinezesc** v. chinezesc. ✧ Loc. adv. **Între ziduri** = în interiorul, în incinta unei clădiri sau (învechit) a unei cetăţi. *Să ne gîndim că nu ne bucurăm numai noi aici şi că între toate zidurile de fabrici din ţară e aceeaşi bucurie.* DEMETRIUS, C. 70. ✧ Expr. (Despre o mulţime) **A face zid împrejurul cuiva** = a înconjura pe cineva din toate părţile pentru a-l apăra; fig. a se solidariza cu cineva, a se grupa, a se uni în jurul cuiva. **A pune pe cineva la zid** v. pune (2). (Mold.) **A trăi cît zidul Golici** = a trăi mult. *Am să te las să trăieşti cît zidul Goliei şi cetatea Neamţului.* CREANGĂ, P. 324. ✧ Fig. (Sugerînd ideea de barieră, obstacol, fortificaţie) *N-avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid Care nu se-nfioreză de-a ta spaimă, Baiazid!* EMINESCU, O. I 147. *Neculcea uşa proptea, Zid cu spatele făcea, Pe toţi turcii-i închidea.* TEODORESCU, P. P. 548. *Din Suceava cînd el sare, Pune pieptul la hotare Ca un zid de apărare.* ALECSANDRI, P. P. 173. (Sugerînd ideea de desime, de coeziune a elementelor constitutive) *Zidul de ţărani îl privi în tăcere. Apoi crescu în ei un mormăit de nemulţumire.* DUMITRIU, N. 10. *Zidul militar nici nu clipea, parc-ar fi fost de oţel. În schimb, din mulţimea răzvrătită, porniră brusc alte strigăte.* REBREANU, R. II 253. *Îndată ce ajunserăm aici, un regiment de soldaţi turci, ce făceau două ziduri în cele două părţi ale locului unde se afla tabăra, ne prezintă armele.* BOLINTINEANU, O. 262. (Sugerînd ideea de înălţime, de masivitate) *Zidul de întuneric albastru se apropia cu repeziciune.* DUMITRIU, P. F. 15. *Se vedea zidul de apă cum se depărtează, fulgerînd şi bubuind.* id. ib. 16. *Înainte se ridica zidul verde al pădurii.* SADOVEANU, O. I 309.

ZIDÁR, *zidari,* s. m. Lucrător specializat în executarea lucrărilor de zidărie. *Pe Argeş în gios, Pe un mal frumos, Negru-vodă trece Cu tovarăşi zece: Nouă meşteri mari, Calfe şi zidari Şi Manoli zece.* ALECSANDRI, P. P. 186.

ZIDĂREÁSĂ, *zidărese,* s. f. Soţia zidarului. *Cin' s-o mîneca, Sau din zidărese, Sau din tîmplărese... Voi să mi-o pîndiţi... Şi-n zid s-o ziditi.* MAT. FOLK. 19.

ZIDĂRIE, *zidării,* s. f. **1.** Lucrare făcută din zid; partea de zid a unei construcţii. *Zidăria era crăpată şi scorojită.* CĂLINESCU, E. O. I 9. *Pe lîngă guriile fostelor ferestre, zidăria căsca sus în boltă... o gură năprasnică.* GALACTION, O. I 80. *Stăpînul acelor zidării fortificate cu beton, săpînd temelia, ţinuse cu zgîrcenie să nu piardă nici un ungher din fişia pămîntului îngust.* C. PETRESCU, S. 5.

2. Meseria zidarului. *Fiindcă fiul de împărat ştia toate meşteşugurile, el cunoştea şi zidăria.* ISPIRESCU, L. 372.

ZIDĂRÎT s. n. Meseria de zidar; zidărie (2). *Spun unii că zidăritul nu ar fi prea bun, fiindcă iarna n-are căutare.* RETEGANUL, la CADE.

ZIDÍ, *zidesc,* vb. IV. Tranz. 1. A executa o zidărie; p. ext. a ridica o clădire, a face o construcție; a clădi, a construi. *Întorcîndu-se în patria sa, el zidi o biserică de piatră foarte frumoasă, în satul Bălăcești.* BĂLCESCU, O. I 82. *Văzut-ai vreodată cum începe a zidi casele?* DRĂGHICI, R. 44. ◇ Fig. *El zidea în închipuire o altă lume, mai frumoasă decît aceea aevea.* GANE, N. II 63. *Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarămi... orice-ai spune, Peste toate o lopată de țărînă se depune.* EMINESCU, O. I 134. ✦ Refl. Fig. A se forma; a se înălța. *Nori ca de bazalt de aspri se zidesc pe-albastra boltă.* EMINESCU, O. IV 134. *Tot ninge... troianul mereu se tot zidește.* CONTEMPORANUL, VII 264.

2. A închide într-un zid, într-o zidărie. *Aici să-mi duraţi monastire naltă... Iar de nu, apoi V-oi zidi pe voi. V-oi zidi de vii Chiar în temelii!* ALECSANDRI, P. P. 187. ◇ Refl. *Mulți călugări spărgeau zidul* [catacombei], *intrau înăuntru, zidindu-se.* SAHIA, U.R.S.S. 46.

3. (În concepția creștină, despre dumnezeu) A crea. *Pe un om drept la înfățișare și la suflet l-a zidit același dumnezeu care m-a zidit pe mine.* SADOVEANU, O. VII 21. *Toate pentru pămînt a fi zidite se arată de către înduratul dumnezeu.* EMINESCU, N. 45. *Omule... crezi că jivinile toate sînt pentru tine zidite?* CONACHI, P. 267.

ZIDÍRE, *zidiri,* s. f. 1. Acțiunea de a zidi; construire. 2. (Concretizat) Clădire, construcție, edificiu. *Văzduhul scînteiază și, ca unse cu var, Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar.* EMINESCU, O. I 69. *Aceste zidiri nouă formează partea evropeienească a orașului.* ALECSANDRI, C. 97.

3. (În concepțiile religioase) Creație săvîrșită de dumnezeu. V. facere (2). *Învățătorul a început a scrie pe alb semnele gîndirii. După aceea, zi cu zi, a scris cerul, pămîntul și toată zidirea lui dumnezeu.* SADOVEANU, D. P. 22. *Se desfășur' în ochi-mi minunile zidirii.* ALEXANDRESCU, M. 47. ✦ (Concretizat) Creatură, făptură, ființă. *Păru-i galbin, lăsat pe spate, fața-i gingașă, ochii cei vineți, buzele subțiri și roșii, o ridicau peste celelalte zidiri ale lui d-zeu de pe pămînt.* RETEGANUL, P. IV 45. *Viața adevărată se întemeiază în lucrarea lui dumnezeu asupra zidirilor sale și a omenirii colective asupra fiecărui om în parte.* BĂLCESCU, O. II 10. *Toate celelante zidiri a pămîntului sînt supusă omului.* DRĂGHICI, R. 131.

ZIDÍT, -Ă, *ziditi, -te,* adj. 1. Clădit, construit; executat din zidărie.

2. (Despre uși, ferestre) Închis, astupat cu un zid. *Cînd soarta bătăliilor se dovedea arareori dușmană localnicilor, cronicile îi arătau luîndu-și singuri viața în cetățile împresurate sau în peșterile cu gura zidită.* C. PETRESCU, A. 40. *La fereastra iatacului meu, noaptea era atît de neagră și de opacă, încît ai fi zis că fereastra-i zidită.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 67.

3. (Despre oameni, în expr.) *Bine zidit* = bine conformat; zdravăn, voinic. *Deși bine zidit și rezistent, Constantin, tembel și fără dorul stăruinței din chiar croiala lui, n-a putut să rămînă la mașini și a trecut la bucătărie.* GALACTION, O. I 117. *Nu puteai zice decît că e femeie bine zidită, tînără încă, frumoasă, mai mult plăcută decît frumoasă.* DELAVRANCEA, S. 109.

ZIDITÓR, -OÁRE, *ziditori, -oare,* s. m. și f. 1. Cel care zidește, care construiește. (Fig.) *Măreața construcție a socialismului nu se poate înălța fără ziditori puternici, sănătoși din punct de vedere moral și fizic.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2058. (Adjectival) *Toată această luptă eroică a zilei de azi, care pregătește pentru omenire ziua de mîine așteaptă pe artiștii ziditori ai cuvîntului.* SAHIA, U.R.S.S. 170.

2. (În concepțiile religioase, numai m.) Cel care a creat lumea; dumnezeu. *Oare ziditorul a toată făptura n-a așezat cîte-o scînteie de viață și de simțire în fiece lucru?* HOGAȘ, M. N. 166. *Lasă-mă în pace, darnicule căpitane, ca să mulțămesc întîi ziditorului meu.* DRĂGHICI, R. 21. *Tu ne-ai ajutat, Sfinte ziditor, Și ne-ai îndreptat La om primitor.* TEODORESCU, P. P. 118.

ZIDUÍ, *ziduiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A închide sau a înconjura cu ziduri. (Fig.) *Într-acolo, peste vîrfuri de plopi și sălcii, se bolovăneau nori negri... ziduind zăvorît zarea.* C. PETRESCU, A. R. 5.

ZIDURÉL, *zidurele,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui zid. *Cine, foc, te-a lăudat Că sînt bani prin zidurele?* BIBICESCU, P. P. 14.

ZIGOMÁTIC, -Ă, *zigomatici, -e,* adj. Care se referă la zigomă. *Arcadă zigomatică.*

ZIGÓMĂ s. f. Prelungire a osului temporal care leagă acest os cu osul malar.

ZIGZÁC s. n. v. **zigzag.**

ZIGZACÁT, -Ă adj. v. **zigzagat.**

ZIGZÁG, *zigzaguri,* s. n. Linie frîntă. *Zigzagul de argint al fulgerului.* CAMIL PETRESCU, V. 8. *Deodată mi se pare că-n aer se-ncrucișează un slab zigzag de fulger.* BART, S. M. 36. *Cîte tunuri le mai rămîneau bune, toate își pierdeau în zădar gloanțele printre zigzagurile ruinelor, fără a nemeri pe moldoveni.* HASDEU, I. V. 160. ◇ Loc. adj. și adv. **În zigzag** (sau **în zigzaguri**) = în linie frîntă, zigzagat. *Lăsă în jos sabia, își întoarse calul și porni în fugă prin învălmășeală, cotind în zigzag printre pîlcurile de luptători.* SADOVEANU, O. VII 13. *Sunetele lungi, prelungite... fură ca o descărcare electrică, întîi în zigzag, prin zidul soldaților.* CAMIL PETRESCU, N. 18. *Drumul printre ele, ca un rîu liniștit... își lua cursul în linii drepte ori zigzaguri.* ANGHEL, PR. 89.

— Variantă: **zigzác** (CONTEMPORANUL, VII 388) s. n.

ZIGZAGÁT, -Ă, *zigzagați, -te,* adj. În formă de zigzag. *Aprinse o luminare și zări în perete o crăpătură lungă și zigzagată ca un fulger.* CĂLINESCU, E. O. II 141.

— Variantă: **zigzacát, -ă** (C. PETRESCU, C. V. 306) adj.

ZILÁR, *zilari,* s. m. (Rar) Ziler. (Adjectival) *Suflecă mînecele și apucă hîrletul, ca un săpător zilar, la vie.* C. PETRESCU, R. DR. 56.

ZILÁȘ, *zilași,* s. m. (Rar) Ziler.

ZILÉR, -Ă, *zileri, -e,* s. m. și f. Muncitor plătit cu ziua. *Rizea ghici că erau mecanici și zileri care lucrau la linia cea nouă.* DUMITRIU, B. F. 108. *Personalul permanent cuprindea 5 sau 150 de oameni, iar numărul zilerilor varia.* GALAN, B. I 59.

— Variantă: **ziliér, -ă** (CAMIL PETRESCU, O. II 491) s. m. și f.

ZILIÉR, -Ă s. m. și f. v. **ziler.**

ZILIȘOÁRĂ, *zilișoare,* s. f. Diminutiv al lui zi. *Haidem — și dacă avem noroc — în trei zilișoare ciocănim cu bețele în porți la Ieși.* CAMILAR, N. I 326. *A pomeni ea baba mea, cîte zilișoare-a avea, de năcazul acesta.* CREANGĂ, P. 128.

ZÍLNIC, -Ă, *zilnici, -e,* adj. De fiecare zi, cotidian; p. ext. obișnuit, banal. *După ce nunta se sfîrși, după ce trebile luară mersul lor zilnic, Cerinat argatul se înfățișă dinaintea stăpînului său.* GANE, N. II 88. *Nu puteam sfredeli stînca răsărită în calea mea spre a trece mai departe; de aceea hotărîi să mă opresc și să-mi fac aici zilnicul și obișnuitul meu popas.* HOGAȘ, M. N. 160. *În articolul întîi ni se spune, în sfîrșit, că interesele lumii zilnice n-au ce căuta*

în artă, că poetul trebuie să ne transporte în lumea curată a ficțiunilor. GHEREA, ST. CR. II 72. *Simplicitatea țăsăturii romîne putea să ne dea nădejdea că osebirea între limba scrisă și limba zilnică nu ar fi fost niciodată mare.* RUSSO, O. 69. ◇ *Pîine zilnică* = hrană de toate zilele. *Niște bijuterii aduse de ei fură transformate în pîine zilnică.* BART, E. 304. (Fig.) *Literatura este pîinea zilnică a unui neam.* RUSSO, O. 82. ◇ (Adverbial) *Scîrbit de ticăloasele jivine de care zilnic mă izbesc în cale, M-am surghiunit și mă găsesc mai bine În lumea veche-a fabulelor tale.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 155. *E deștept... E suflet mare, care zilnic se mărește.* DAVILA, V. V. 38. *Primea zilnic vești de la soțul său.* CARAGIALE, O. III 91.

ZÎLOS s. n. (Grecism învechit) Zel, rîvnă. *Slujește cu zilos pe stăpînul său.* FILIMON, C. 80.

ZIMÁZĂ s. f. Amestec de enzime care se găsește în drojdia de bere și care transformă zahărul în alcool și în bioxid de carbon.

ZIMBERÉC, *zimberecuri,* s. n. (Învechit) Arc de ceasornic; fig. mașinărie. (Atestat în forma *zimberechi*) *Cărnurile și sîngele ce mîncăm ne întărîtă patimile, a căror întărîtare grăbind și iuțind zimberechiul vieții, nu mai poate omul trăi așa îndelung.* CONACHI, P. 316.
— Variantă: **zimberéchi** s. n.

ZIMBERÉCHI s. n. v. **zimberec.**

ZIMBÎL, *zimbiluri,* s. n. Coș împletit din papură sau din rogoz; zambol. *Înclinînd plasa, pescarul o deșerta într-un zimbil de papură bine potrivit în stînga lui.* SADOVEANU, A. L. 143. *Un zimbil mare... Umplîndu-l grămadă cu vîrf pînă sus, Chemă să i-l ducă un hamal la han.* PANN, P. V. III 78.
— Variantă: **zîmbíl** (STĂNOIU, C. I. 109, ALECSANDRI, T. 1356) s. n.

ZÎMBRE s. f. pl. v. **zîmbre.**

ZÎMBRU, *zimbri,* s. m. Animal sălbatic din familia bovinelor, cu capul mare, cu greabănul puternic, cu coarnele groase și scurte răsucite în sus, cu gîtul scurt și bărbia acoperite de păr lung, astăzi pe cale de dispariție (odinioară răspîndit și în Carpați) *(Bison europaeus). În finațurile fără de hotar, trebuiau să iasă sara la pășune zimbrii și cerbii, nesupărați de desimea oamenilor.* SADOVEANU, O. VII 57. *Cărăbăț a ucis cu toporul un zimbru.* DELAVRANCEA, O. II 119. *Acea dalbă de moșie Toată-n veci a ta să fie, Cînd prin tine-a fi scăpată De o fiară-nfricoșată, De un zimbru fioros, Care-o calcă-n sus și-n gios!* ALECSANDRI, P. P. 166. ◇ Fig. (Cu aluzie la înfățișarea măreață a animalului) *Mărețul cap de zimbru al regelui învins, În vesele fanfare din umeri fu desprins.* EFTIMIU, Î. 146. *El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune, Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbru sombru și regal.* EMINESCU, O. I 35. ✦ (Impropriu) Cap de bour reprezentat pe vechea stemă a Moldovei. *Pe antice monumente, am văzut ades sculptate Acvila ce poartă crucea, Zimbru țării-nvecinate, Sub o mînă... întrunite figurînd.* ALEXANDRESCU, M. 161.

ZIMȚ, *zimți,* s. m. **1.** (Mai ales la pl.) Fiecare din crestăturile de pe muchia unor monede. *Avem la chimir galbeni cu zimți cu care putem plăti vin cît de bun.* SADOVEANU, O. VIII 257. *Cîte 1500 galbeni de fată; bani... împărățești și cu zimți.* ALECSANDRI, T. 433. *Și el, măre, că-și făcea Nouă mori pe sub pămînt... cu piscoaie de argint Să vie tot bani cu zimți.* TEODORESCU, P. P. 670. ✦ (Familiar, la pl.) Bani monede. *Îl poftii ca deocamdată să-mi caute, și fără zăbavă, ceva zimți; era în ajunul zilei mele de naștere și țineam, într-un anume scop, s-o prăznuiesc în lege.* M. I. CARAGIALE, C. 88. *Ne-am calicit cu desăvîrșire: zimți, ba oițe, ba stupi, ba cai și boi s-au dus ca pe gura lupului!* CREANGĂ, A. 114. ✦ Dinții ânumitor rotițe, ai pînzei de ferăstrău, ai secerii etc.; p. ext. obiect care are astfel de dinți. *Războinicii beiului Cantemir puseră zimții în coastele cailor și ieșiră cu ropot greu în cîmpie.* SADOVEANU, O. VII 12. *Mai demult se foloseau numai secerile făcute de fierarii satelor; acestea aveau limba lată și zimții mari.* PAMFILE, A. R. 116. ◇ Fig. *Făcură nouă secerețele Cu mănunchi de floricele, Cu zimții de viorele.* PĂSCULESCU, L. P. 20. (Într-o imagine poetică) *Clopotnița trosnește, în stîlpi izbește toaca Și străveziul demon, prin aer cînd să treacă, Atinge-ncet arama cu zimții-aripei sale, De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale.* EMINESCU, O. I 69. ✦ (Învechit) Crestături în partea de sus a unui zid, a unui turn de cetate. (Fig.) *Vîrfuri multe* [de munți]... *se naltă în limpezișul zărilor, ca și cum ar da să spargă cu zimții lor bolta albastră a cerului.* VLAHUȚĂ, R. P. 170.
2. (Regional, numai la pl.) Tindeche. (Cu pronunțare regională) *Tindechea, numită încă și zimți... este de mai multe feluri.* PAMFILE, I. C. 278.

ZIMȚÁ, *zimțez,* vb. IV. Tranz. A zimți. *Cu secerile de tîrg nu se poate secera înainte de a le zimți sau zimța la fierari.* PAMFILE, A. R. 116. ◇ Fig. *Și în somn, pe banca veche, cugetări se contrazic, Greierul zimțează noaptea.* BACOVIA, O. 91.

ZIMȚĂR, *zimțari,* s. m. Dințar.

ZIMȚÁT, -Ă, *zimțați, -te,* adj. Cu zimți; p. ext. crestat, dințat. *Înjgheabă el altă comoară nouă, cu arginți albi și zimțați.* C. PETRESCU, R. DR. 25. *Acest fus este pus în mișcare de roata de fier dințată sau zimțată.* PAMFILE, I. C. 112. ◇ (În contexte figurate) *Într-acolo... se bolovăneau nori negri... ziduind zăvorît zarea cu spăimoase metereze zimțate.* C. PETRESCU, A. R. 5.

ZIMȚEÁ, *zimțele,* s. f. (Rar, mai ales la pl.) Zimț. *Nu s-au lăsat, Ci pe coș au intrat Cu dinții Ca undrelele, Cu măselele Ca zimțelele.* TEODORESCU, P. P. 364.

ZIMȚIȘÓR, *zimțișori,* s. m. Diminutiv al lui zimț (1). (Cu pronunțare regională) *Gălbinași tot roșiori Pe lături cu zimțișori.* SEVASTOS, N. 300.

ZIMȚÓS, -OÁSĂ, *zimțoși, -oase,* adj. Cu zimți, cu colți. *Și pinteni zimțoși îi da, Pinteni zimțoși murgului Spre-ajungerea dorului.* HEM 637.

ZIMȚUÍ, *zimțuiesc,* vb. IV. Tranz. A face zimți (unei monede, unei seceri, unui ferăstrău, unui zid etc.); p. ext. a cresta. *Cu secerile de tîrg nu se poate secera înainte de a le zimțui sau zimța la fierari.* PAMFILE, A. R. 116. ◇ Fig. *Sute de piscuri răsar de pretutindeni, se desfac unele de altele, zimțuind zarea pînă-n albastrul depărtărilor.* VLAHUȚĂ, la CADE. ✦ Refl. Fig. A se încreți. *Un vîntișor filfîi în pămătufurile trestiilor; luciul s-a umbrit și s-a zimțuit.* SADOVEANU, N. F. 74.

ZIMȚUÍT, -Ă, *zimțuiți, -te,* adj. Cu zimți; crestat. *Luciul zimțuit al secerii scrîșnește, șuieră, fulgeră-n soare, doboară-n pale holdele aurii.* SANDU, D. P. 37. ◇ Fig. *Coama vînătă, zimțuită a Pietrosului.* VLAHUȚĂ, la CADE. ✦ Fig. Care este (sau pare) zdrențuit. *Purta un joben cenușiu, o lavalieră, o redingotă a cărei culoare era un mister, pantaloni adînc zimțuiți la glezne.* SADOVEANU, O. VIII 152. *De ce? mă întrebă el ridicînd spre mine fruntea pe care sta zimțuit în neregulă părul-i buhos.* id. ib. 122.

ZINC s. n. Metal de culoare albă-cenușie, folosit (atît singur cît și sub formă de aliaje) la acoperirea oțelului pentru a-i mări rezistența la coroziune și a-l proteja de ruginire, la fabricarea pilelor electrice, în zincografie etc. *Dă o cadă mare de zinc, unde se va putea spăla în voie.* CAMIL PETRESCU, O. II 270. *Privea arbuștii exotici...*

cu frunzele lor lucii, care în bătaia luminii cretoase păreau tăiate artificial în zinc. C. PETRESCU, Î. I 4. ◇ *Alb de zinc* v. alb[1] (2).

ZINCÁ, *zinchez,* vb. I. Tranz. A zincui.

ZINCÁRE, *zincări,* s. f. Acţiunea de a zinca; operaţie de acoperire cu zinc a pieselor de oţel, pentru a le mări rezistenţa la coroziune şi a le proteja contra oxidării.

ZINCÁT, -Ă, *zincaţi, -te,* adj. Acoperit cu zinc. *Tablă zincată.*

ZINCOGRÁF, *zincografi,* s. m. Lucrător calificat care execută clişee în zinc.

ZINCOGRAFIÁ, *zincografiez,* vb. I. Tranz. A reproduce imagini, desene etc. cu ajutorul zincografiei.

ZINCOGRÁFIC, -Ă, *zincografici, -e,* adj. Care se întrebuinţează în zincografie, de zincografie.

ZINCOGRAFÍE, (2) *zincografii,* s. f. **1.** Tehnica preparării clişeelor de zinc pentru imprimerie.
2. Atelier în care se execută clişee de zinc.

ZINCOGRAVÚRĂ, *zincogravuri,* s. f. Tehnica preparării clişeelor de zinc pentru imprimare, prin gravarea lor manuală sau mecanizată.

ZINCUÍ, *zincuiesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi un metal cu un strat subţire de zinc, pentru a-l feri de rugină.

ZINCUÍRE, *zincuiri,* s. f. Acţiunea de a zincui şi rezultatul ei; zincare.

ZINGĂNÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZINGĂNÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZINGĂNÎT s. n. v. **zăngănit.**

ZÍNGĂT s. n. v. **zăngăt.**

ZINGHENÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZINGHENÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZINGHENITÓR, -OÁRE adj. v. **zăngănitor.**

ZÍNGHET s. n. v. **zăngăt.**

ZIRCÓNIU s. n. Metal de culoare cenuşie, întrebuinţat în special la fabricarea recipienţilor care trebuie să reziste la temperaturi înalte.

ZIS, -Ă, *zişi, -se,* adj. Numit; poreclit. *Trăia la Malu-Surpat şi un cîntăreţ bătrîn, pe care îl chema Veselin Scripcarul, zis Baftă.* SADOVEANU, M. C. 188. ◇ (Substantivat) *Zisul Dillon, după ce l-a luat deoparte, i-a spus că trebuie să reziste opresiunii.* CAMIL PETRESCU, T. II 606. ◇ Loc. adj. **Aşa-zis (-zisă,-zişi,-zise)** = pe nedrept numit astfel (v. fals, aparent); care are pretenţia că este într-un anumit fel.

ZÍSĂ, *zise,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Vorbă, spusă; afirmaţie. *Băiatul băgă la cap toate zisele calului.* ISPIRESCU, L. 149. *Căpitanul de la barieră scosese un petic de hîrtie din buzunar şi însemna cu creionul zisele mele.* GHICA, S. A. 94. *După zisa acelor prieteni a domnului consul, peste zece mii de oamini se găseau acum împregiurul acelei bălţi.* ALECSANDRI, C. 111. ✦ Proverb, zicătoare. *Îmi plăceau basmele, zisele din bătrîni, şi mai ales întîmplările apucate de neamul meu.* DELAVRANCEA, T. 18.
2. (Învechit) Sfat, îndemn; ordin, poruncă. *După ce-au împlinit Sucnă-Murgă zisa calului, l-au întrebat...* SBIERA, P. 96.

ZIUÁTEC, -Ă adj. v. **ziuatic.**

ZIUÁTIC, -Ă, *ziuatici, -e,* adj. (Regional, despre fraţi, surori; şi în forma *ziuatec*) Născuţi în aceeaşi zi a anului, dar în ani diferiţi. *Cînd răposatul are fraţi sau surori ziuateci... adică născuţi în aceeaşi zi...* PAMFILE, M. R. I 140.
— Variantă: **ziuátec, -ă** adj.

ZÍUĂ s. f. v. **zi.**

ZIÚCĂ, *ziuci,* s. f. Ziulică.

ZIULÍCĂ s. f. (Familiar) Diminutiv al lui zi. *Nu mai lasă să treacă nici o ziulică fără băutură.* REBREANU, I. 19. *Nu era ziulică lăsată de dumnezeu să nu se certe.* ISPIRESCU, L. 347. *Cînd s-au trezit ei, era ziulica albă.* CREANGĂ, P. 133. ◇ Loc. adv. **Toată ziulica sau ziulica toată (ori întreagă)** = de dimineaţă pînă seara; toată ziua, v. zi. *În frunzişul salciilor... se string stoluri întregi de paseri, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare.* GÎRLEANU, L. 20. *Bine-ai venit april, Lună răsfăţată! Zburd şi cînt, zglobiu copil, Ziulica toată!* IOSIF, PATR. 18. *Om bun ca dînsul nimeni nu-i Şi pentru-o vorbă rea ce-i spui, El toată ziulica lui Muncеşte supărat.* COŞBUC, P. I 94. ◇ Expr. **Pînă în ziulica de astăzi** = pînă acum. *Tot Nichifor Coţcariul' i-a rămas bietului om numele şi pînă în ziulica de astăzi.* CREANGĂ, O. A. 128. **Cît e ziulica (şi noaptea) de mare** = cît ţine ziua, un interval de timp mare. *Cîtu-i ziulica de mare toarcem, coasem, citim.* ISPIRESCU, L. 49. *Cît era ziulica şi noaptea de mare, şedeau singuri-singurei.* CREANGĂ, P. 73. *Mătuşa Săftica nu se aciua cît e ziulica de mare.* CONTEMPORANUL, VI 98.

ZIULÍŢĂ, *ziuliţe,* s. f. (Rar) Ziulică. ◇ Expr. **Cît e ziuliţa** = toată ziua, tot timpul. *Vezi, cîtu-i ziuliţa... Un dor nespus m-apucă şi plîng, măicuţă, plîng.* HELIADE, O. I 187. **Toată ziuliţa** = toată ziua, o zi întreagă. *Şi umblă feciorii mei toată ziuliţa, fără să afle undeva capătul pădurii.* RETEGANUL, P. II 71.

ZIUŞOÁRĂ, *ziuşoare,* s. f. (Rar) Ziulică. ◇ Loc. adv. **La ziuşoară** = în zori de zi, de dimineaţă. *Cînd era la ziuşoară Valenaş sub pînzuşoară... Şapte mîndre mi-l bocea Şi la groapă mi-l ducea.* ŞEZ. XX 10.

ZIVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZIZÁNIE[1] s. f. v. **zîzanie.**

ZIZÁNIE[2], *zizanii,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu spicul asemănător cu cel de pir; creşte prin livezi şi fîneţe sau se cultivă ca plantă furajeră şi ornamentală *(Lolium perenne).*

ZIZÁÍ vb. IV v. **zîzîi.**

ZÎMBĂRÉŢ, -EĂŢĂ, *zîmbăreţi, -e,* adj. (Familiar) Care zîmbeşte mereu, care zîmbeşte prea mult; zîmbitor.

ZÎMBET, *zîmbete,* s. n. **1.** Faptul de a zîmbi, rîs abia schiţat; surîs. *Sta în jilţul roş, lîngă măsuţă, şi mă privea cu un zîmbet de bunătate.* SADOVEANU, E. 105. *Faţa i se lumină într-un zîmbet ce părea că anunţă o glumă:* VLAHUŢĂ, O. A. III 31. *Iar pe buze-i trece un zîmbet înecat, fermecător.* EMINESCU, O. I 67. ◇ Fig. *Macul cu lacrămi în ochi se uită spre soare cu zîmbet.* COŞBUC, P. II 62.
2. Fig. Strălucire; scînteiere. *Munţii negri şi-nalţă frunţile cărunte în zîmbetul de lună plină.* MIRONESCU, S. A. 70. *Iar soarele-n văzduhuri pline De zîmbetu-i cel cald de foc, Ileano, a uitat de tine!* COŞBUC, P. I 125.

ZÎMBÍ, *zîmbesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A schiţa o uşoară mişcare a buzelor, însoţită de înseninarea feţei, pentru a exprima bucurie sau satisfacţie; a surîde. *Pe urmă îşi luă seama, zîmbi melancolic.* REBREANU, R. I 163. *După gratii de fereastră o copilă el zări Ce-i zîmbeşte, mlădioasă ca o creangă de alun.* EMINESCU, O. I 144. *O, farmec al prunciei, putere, blînd mister! Cînd ne zîmbesc copiii, fug norii de pe cer.* ALECSANDRI, T. II 346. ◇ Tranz. (Cu complement intern) *Domnul ascultă şi*

zîmbet zîmbea... TEODORESCU, P. P. 25. ✦ (Despre ochi, privire) A exprima veselie, voioşie. *Cînd i-am vorbit, privirea ei zîmbea, înviorată.* COŞBUC, P. II 267.

2. Fig. A avea o înfăţişare plăcută, care provoacă buna dispoziţie; a străluci, a sclipi, a scînteia (de lumină, de curăţenie). *Zîmbeşte vesel soarele bălai şi steagurile roşii ard în soare.* BENIUC, S. 56. *Destramă-se a gîndurilor ceaţă, În orice colţ zîmbească veselia.* CERNA, P. 52. *Din loc în loc aş trece în ţările străine... Dar iarăşi m-aş întoarce cînd firea ar zîmbi.* ALEXANDRESCU, P. 45.

3. Fig. (Construit cu un complement în dativ) A fi (cuiva) favorabil. *Norocul îmi zîmbeşte.* ▭ *Căsuţele răsar albe din frunzişurile grădinilor, parcă ar zîmbi înserării.* SADOVEANU, O. VII 218. ✦ A-şi manifesta veselia la vederea cuiva. *Din ceruri albastre Luceferii se desfac, zîmbind cubirii noastre Şi undelor pe lac.* EMINESCU, O. IV 398. *Astfel soarta crunt răpeşte Tot ce-n lume ne zîmbeşte.* ALECSANDRI, P. A. 64. ✦ A conveni cuiva, a găsi aprobare din partea cuiva, a constitui o ademenire pentru cineva. *Propunerea aceasta zîmbi bătrînului.* NEGRUZZI, S. I 245. ✧ Expr. **A-i zîmbi** (cuiva) **mustaţa** v. mustaţă. (Popular) **A zîmbi a rîde** = a zîmbi reţinut, discret. *Zîmbeşti a rîde şi nu-mi place rîsul acesta.* C. PETRESCU, R. DR. 92. *Ştiind pe îngrijitorul bisericii om bun de comedii, starețul pricepu numaidecît care e pricina şi zîmbi a rîde.* STĂNOIU, C. I. 114. *El au zîmbit a rîde şi au scos năframa ei din buzunar şi au pus-o la gură, ca să se-ndosească că rîde.* SBIERA, P. 133.

ZÎMBÍL s. n. v. **zîmbil.**

ZÎMBÍRE, *zîmbiri,* s. f. **1.** Acţiunea de a zîmbi şi rezultatul ei; zîmbet, surîs. *O, vis ferice de iubire, Mireasă blîndă din poveşti, Nu mai zîmbi! A ta zîmbire Mi-arată cît de dulce eşti.* EMINESCU, O. I 117. *Săniuţa, cuib de iarnă, e cam strîmtă pentru doi... Tu zîmbeşti? Zîmbirea-ţi zice că e bună pentru noi.* ALECSANDRI, O. 169. *Binele ades vine pe urmele mîhnirei Şi o zîmbire dulce, dup-un amar suspin.* ALEXANDRESCU, M. 3. ✧ (Poetic) *În salon soarele aşterne deodată o pînză tremurătoare de argint. Mobilele scumpe şi vechi parcă ies la o zîmbire din umbra lor rece.* SADOVEANU, O. V 622.

2. Fig. Strălucire; scînteiere. *Tainicele-i raze, dînd pieziş pre o zidire... Mîngîie a ei ruină cu o palidă zîmbire.* ALEXANDRESCU, M. 20.

ZÎMBITÓR, -OÁRE, *zîmbitori, -oare,* adj. Care zîmbeşte, surîzător; vesel, radios, strălucitor. *Spre Magda înainta zîmbitor un tînăr cu părul bălai şi buclat.* SADOVEANU, O. VII 91. *De, don' colonel — făcu Ştefan cu faţa zîmbitoare — mai încercăm şi noi marea cu degetul.* REBREANU, R. II 71. ✧ (Poetic) *N-am altă mîngîiere mai vie pe pămînt Decît să-nalţ la tine duioasa mea gîndire, Steluţă zîmbitoare, dincolo de mormînt!* ALECSANDRI, P. A. 63.

ZÎMBITÚRĂ, *zîmbituri,* s. f. (Învechit) Zîmbire, zîmbet. *Nurul... covîrşeşte oricare alt dar trupesc, Statul, mersul, chipul, vorba, rîsul cel cu zîmbituri.* CONACHI, P. 54.

ZÎMBÓC, *zîmbocuri* şi *zîmboace,* s. n. (Olt.) Cuiul mobil al cataramei care se introduce în gaura curelei. *Săvai Toma ce-mi făcea?... În trei brîne să-nchinga, Cu curele să strîngea Şi-n zîmboc că le punea, Binişor că să scula Şi la murgul că mergea.* PĂSCULESCU, L. P. 251. *Mîna-n sîn că i-o băga, De cătărămi că mi-şi da, Curelile le trăgea, Zîmboacele le scotea.* MAT. FOLK. 31.

ZÎMBRE s. f. pl. Boală de care suferă caii şi care se manifestă prin inflamarea gingiilor şi prin ulceraţii pe cerul gurii. ✧ Expr. (Despre oameni) **A face zîmbre** = a dori ceva foarte mult, a rîvni, a jindui după ceva. *Făceai zîmbre, seara, cu alţi copii, văzîndu-i cum rup din mămăliga cît o roată de car.* PAS, Z. I 13. *Nu li se părea cuviincios să se uite în gura omului cînd mănîncă, nici să creadă că fac zîmbre aşteptînd să fie poftiţi la masă.* CAMIL PETRESCU, O. II 194.

— Variantă: **zîmbre** (CREANGĂ, P. 116) s. f. pl.

ZÎMBRU, *zîmbri,* s. m. Arbore conifer cu frunzele rigide, cu conurile la început violacee, cu seminţe lungi, comestibile *(Pinus cembra).*

ZÎNÁTIC, -Ă adj. v. **zănatic.**

ZÎNĂ, *zîne,* s. f. **1.** Personaj din basme, închipuit ca o femeie foarte frumoasă, cu puteri supranaturale, de obicei binefăcătoare, care locuieşte în palate minunate din regiuni neumblate de oameni. *P-un nor de aur lunecînd A zînelor crăiasă Venea cu părul rîurînd Rîu galben de mătasă.* COŞBUC, P. I 66. *Ai trăit şi tu în basme... Te credeai şi tu o zînă, Ş-aşteptai ca să te fure, vreun Făt-Frumos să vină.* VLAHUŢĂ, O. A. I 33. *Şi apoi se lăsă lin ca vîntul: În ostrovul florilor La crăiasa zînelor Minunea minunelor.* CREANGĂ, P. 221. *Pe cărarea-abia umblată, Printre iarba înfocată, Trece-un mîndru chip de zînă Cu-arătare fermecată Şi privirea blîndă, lină.* EMINESCU, L. P. 150.

2. Zeiţă. *Pe acei idoli oamenii îi numeau zei şi zeiţe ori zîne; căci fiecare din zeii lor îşi avea zîna lui de soţie.* ISPIRESCU, U. 3. *La aceste academii de ştiinţi a zînei Vineri Tot mai des se perindează şi din tineri în mai tineri.* EMINESCU, O. I 140.

ZÎNG interj. Onomatopee care redă sunetul clopotelor sau al metalelor lovite.

— Variantă: **zang** interj.

ZÎNGĂITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură.**

ZÎNGĂNÍ vb. IV v. **zăngăni.**

ZÎNGĂNÍRE s. f. v. **zăngănire.**

ZÎNGĂNÎT s. n. v. **zăngănit.**

ZÎNGĂNITÓR, -OÁRE adj. v. **zăngănitor.**

ZÎNGĂNITÚRĂ s. f. v. **zăngănitură.**

ZÎNGĂT s. n. v. **zăngăt.**

ZÎNGHET s. n. v. **zăngăt.**

ZÎNIŞOÁRĂ, *zînişoare,* s. f. Diminutiv al lui zînă. *Mărioara Florioara, Zînişoara munţilor, Sorioara florilor.* ALECSANDRI, O. 100. *O tu, mîndră zînişoară, Stai să-mi fii de soţioară.* TEODORESCU, P. P. 89.

ZÎRGHÎT, -Ă adj. v. **zărghit.**

ZÎRNĂ, *zîrne,* s. f. Plantă veninoasă cu flori albe, dispuse în mici umbele, şi cu fructe în formă de bobiţe negre sau verzi *(Solanum nigrum). Prin grădare, o sumă de buruieni rădăcinoase, precum ar fi... zerna (zîrna) ş.a. se dezrădăcinează.* PAMFILE, A. R. 72. *Din frunze şi poamă de zîrnă, scoarţă de arin negru... se pregăteşte negrul.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 147.

— Variantă: **zérnă** s. f.

ZÎRNOÁICĂ, *zîrnoaice,* s. f. (Regional) Vrăjitoare. (Atestat în forma *zernoaică*) *Sub poalele ceriului... Unde fată zmeoaicele Şi s-adun zernoaicele.* ALECSANDRI, P. P. 77.

— Variantă: **zernoáică** s. f.

ZÎZÁNIE, *zîzanii,* s. f. (De obicei în construcţie cu verbele «a băga», «a intra», «a semăna», «a face») Intrigă, discordie, vrajbă, neînţelegere, gîlceavă. *Lumea zice că acum a intrat zîzania în voi.* PAS, Z. IV 258. *Ştia... să bage zîzanie între femei. Vecine bune pînă mai ieri se certau azi furcă din pricina ei.* SANDU-ALDEA, D. N. 187. *Celelalte zeiţe băgară zîzanie printre toţi craii elenilor.* ISPIRESCU, U. 10.

— Variantă: **zizánie** (STĂNOIU, C. I. 215) s. f.

ZÎZÎÎ, pers. 3 *zîzîie,* vb. IV. Intranz. (Despre insecte, mai ales despre muşte şi albine) A produce un bîzîit caracteristic cînd zboară; a bîzîi, a zumzăi. *O mulţime de jigănii mici şi urite la vedere... Ele începură a zîzîi într-un chip scîrbos, aşa cum face o mare mulţime de muscoi, de trîntori, de viespi, de tăuni ori de ţînţari.* ISPIRESCU, U. 100.

— Variantă: zîzăÎ (ISPIRESCU, la CADE) vb. IV.

ZÎZÎÎT, *zîzîituri,* s. n. Faptul de a zîzîi; bîzîit, zumzet.

ZLAMÁC s. m. (Mold.) Amestec din frunze de porumb, strujeni şi paie. ◇ Expr. **A face** (pe cineva) **zlamac** = a zdrobi (pe cineva). *Ce să-l apăr...? Au năvălit pescarii cu bădăicile şi l-au făcut zlamac.* SADOVEANU, P. M. 118.

ZLĂTÁR, *zlătari,* s. m. 1. Meşter (ţigan) care se ocupa în trecut cu prelucrarea aurului. V. aurar (1).

2. Ţigan (nomad). *Un uricios care a fost şi a rămas un zlătar.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 326.

ZLĂTĂREÁSĂ, *zlătărese,* s. f. Soţia zlătarului. ✦ Femeie care făcea lucrări de zlătar (1).

ZLOÁTĂ s. f. Ploaie amestecată cu zăpadă, însoţită uneori şi de vînt; lapoviţă. *Burniţa însă, într-o dimineaţă, se prefăcu în zloată.* SADOVEANU, O. VIII 155. *Începenise acolo prididit de zloată, c-un ciubuc de gheaţă la gură.* VLAHUŢĂ, R. P. 53. *Era o zloată nepomenită: ploaie, zăpadă, măzărică şi vînt vrăjmaş, de nu mai ştia vita cum să se-ntoarcă să poată răsufla.* CARAGIALE, O. I 361. ✦ (Mold., rar) Grindină. *Afară plouă de varsă, Da nu plouă cum să plouă, Ci plouă cu zloată-n două.* ŞEZ. I 106.

ZLOT, *zloţi,* s. m. 1. Unitate monetară a Republicii Populare Polone.

2. Monedă de aur de valoarea unui galben (care a circulat între secolul al XV-lea şi al XVII-lea în Europa centrală şi răsăriteană). *Să deie Serghie căpitanului Şoimaru doi zloţi, bani de drum.* SADOVEANU, O. VII 25. *S-au purtat vitejeşte. Să li se deie fiecăruia cîte cincizeci de zloţi.* NEGRUZZI, S. I 174.

3. Monedă de argint, de valoare inferioară talerului, care a circulat în trecut la noi (şi care la începutul secolului al XIX-lea valora 30 de parale, aproximativ un leu). ◇ Expr. **A nu plăti nici un zlot (rău) în ochii cuiva** = a nu face nici două parale, nici o para chioară. *Eu giudec oamenii după meritul lor, iar nu după titluri... evghenia nu plăteşte nici un zlot în ochii mei.* ALECSANDRI, T. 1265.

4. Nume dat odinioară în Transilvania florinului austriac; monedă de argint de două coroane. *I-a plătit un zlot de argint şi l-a întors acasă cu căruţa.* REBREANU, I. 56. *Haide, maică, haide dragă, Cu poala plină de zloţi Şi mă scoate dacă poţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318.

ZLOTÁŞ, *zlotaşi,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Slujbaş însărcinat cu stringerea impozitelor. V. perceptor. *Tablele vistieriei se lungesc şi se umplu: zlotaşii se pregătesc să cuprindă lumea şi s-o stingă cîtă a mai rămas, mai rău decît păgînii.* SADOVEANU, Z. C. 165.

ZLOTÓS, -OÁSĂ, *zlotoşi, -oase,* adj. Ploios, umed. *Dacă la Sf. Vasile va fi omăt cu steluţe şi ger, anul va fi zlotos.* PAMFILE, VĂZD. 170.

ZMĂCINÁ, *zmăcin,* vb. I. Refl. (Rar) A se agita, a se frămînta, a se zbate. *Deodată şi glasurile copiilor şi ţipetele trimbiţelor şi clocotitura noroiului fierbinte care se zmăcină închis în pîntecele maşinii sînt acoperite de urale zguduitoare.* CARAGIALE, N. S. 62.

ZMĂCINÁRE, *zmăcinări,* s. f. Faptul de a se zmăcina; frămîntare, zbucium, zguduire. *În această zmăcinare... Constantin nu simţea nicidecum greutatea ideii că Frusina este femeia lui frati-său.* GALACTION, O. I 140. *A fost o zmăcinare a sufletului, dulce şi dureroasă, o exaltare a simţirii, îngrozitoare şi delicioasă.* CARAGIALE, O. I 299. *Coloniile romane... au împărtăşit, mai adesea, atît mărimile cît şi zmăcinările imperiului.* ODOBESCU, S. I 219.

ZMĂCINÁT, -Ă, *zmăcinaţi, -te,* adj. Agitat, zbuciumat, frămîntat, zguduit. *Agripina suia din greu, cu pieptul tot atît de zmăcinat ca şi şuvoiul de alături.* GALACTION, O. I 161. *Doamna mumă îi ajunse acolo, purtînd în sufletu-i zmăcinat o îngrijată presimţire.* ODOBESCU, S. I 170.

ZMEIÓS, -OÁSĂ, *zmeioşi, -oase,* adj. (Neobişnuit; mai ales despre cai) Ca un zmeu; aprig, focos. *Văd sub cerul luciu, în zarea-nflăcărată, Zburînd o herghelie de armăsari zmeioşi, Cu coamele în vînturi, cu ochii scînteioşi.* ALECSANDRI, P. A. 165.

ZMEOÁICĂ, *zmeoaice,* s. f. 1. Personaj fantastic din basme imaginat ca o femeie uriaşă, cu puteri supranaturale, întruchipînd răutatea. *Văd lupul din basme, cu laba; zmeoaice, şi codrul ce-l rod.* COŞBUC, P. II 21. *Dimineaţa, cum se sculă zmeoaica, se duse într-un suflet la fiul său şi văzu florile veştede.* ISPIRESCU, L. 20. ✦ Fig. Iapă focoasă şi aprigă. (Cu pronunţare regională) *Hi! zmăoaicele tatei, îndemnaţi înainte!* CREANGĂ, P. 119.

2. Plantă din familia umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, cu flori albe dispuse în umbele; creşte în poienile şi tufişurile umede de la munte *(Laserpitium latifolium).* (Cu pronunţare regională) *Zmăoaica creşte la munte.* ŞEZ. XV 142.

ZMEOÁIE, *zmeoaie,* s. f. 1. (În superstiţii) Zmeoaică (1). *Duh necurat... cu gură de zmeoaie.* MARIAN, NA. 385.

2. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina şi fructele păroase; creşte prin văile umbroase de la munte *(Libanotis montana).*

ZMEÓI, *zmeoi,* s. m. (În superstiţii) Zmeu. *La mijloc de cale întîlnitu-l-o... Zmeu cu zmeoi.* MAT. FOLK. 1540.

ZMEU, (1,2,3) *zmei,* s. m., şi (4) *zmeie,* s. n. 1. Personaj fantastic din basme, imaginat în formă de uriaş cu puteri supranaturale, întruchipînd răutatea. *Un basm cu pajuri şi cu zmei Începe-acum o fată. Tu taci ş-asculţi povestea ei Şi stai îngîndurată.* COŞBUC, P. I 192. *Între munţi întîlni doi zmei ce se luptau de nouă ani şi nu puteau să se dovedească unul pe altul.* ISPIRESCU, L. 19. *Pe la sfîntitul soarelui, Făt-Frumos birui pe zmeu... Apoi intră în casă şi spuse zînei că a scăpat-o de zmeu.* CREANGĂ, O. A. 279. ◇ Expr. **A se lupta ca un zmeu** = a se lupta vitejeşte. ✦ Fig. Epitet care se dă unui om aprig la luptă, viteaz, erou. *Mircea-vodă-n mijloc şede Şi la dreapta lui se vede Doi Căpleşti şi trei Buzeşti, Zmeii Ţării Romîneşti.* ALECSANDRI, P. P. 196.

2. (Mai ales figurat sau în comparaţii) Balaur. *Dă! caii mei, Nu vă lăsaţi, Zburaţi ca zmei Înaripaţi, Spre creste de vis.* BENIUC, V. 13. *Pe sus, pe pustiile jgheaburi, Prin ripele munţilor suri, Zac zmeii cu trupul de aburi.* COŞBUC, P. II 8. *Telegarul voinicului era un zmeu de cal.* ISPIRESCU, L. 129. ✦ Cal aprig şi focos. *De-aş avea vro şapte fraţi, Toţi ca mine de bărbaţi Şi pe zmei încălecaţi...* ALECSANDRI, P. A. 36.

3. (În credinţele populare) Boală pricinuită de dragoste. *Mie mi se pare că cuconiţa are zmeu! Nu vezi tu că slăbeşte?* FILIMON, C. 184.

4. Dreptunghi de hîrtie (mai rar de pînză) fixat pe un schelet uşor de lemn, pe care vîntul îl ridică în aer şi care este mînuit de jos cu ajutorul unei sfori lungi. *Nu mai vorbeşte decît de zbîrnîitori, cumpănă, coadă, zmeie de una şi de două coale.* C. PETRESCU, I. II 57. *La vîrsta de treizeci şi cinci de ani... făceam zmeie.* IBRĂILEANU, A. 26. *De multe ori l-am găsit descleind un zmeu,*

ca să copieze vreun vers pre care acum un băiat îl făcea să zboare mai presus de Parnas. NEGRUZZI, S. I 206.

— Pl. și: (rar, 4, m.) *zmei* (GANE, N. III 53, ALECSANDRI, P. P. 393).

ZMEULÉȚ, *zmeuleți,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui z m e u (1). (Cu pronunțare regională) *Eu ucid douăsprezece suflete deodată, dar nu pe-un zmăuleț ca voi.* SBIERA, P. 182.

ZMÉUR s. m. Arbust din familia rozaceelor, cu ramuri ghimpoase și flexibile, cu frunze albe pe partea inferioară, cu fructe roșii, aromate, comestibile; crește prin pădurile de la munte sau cultivat în grădini *(Rubus Idaeus);* rug-de-zmeură, zmeurar.

— Variantă: **sméur** s. m.

ZMEURÁR, *zmeurari,* s. m. (Bot.) Zmeur.

ZMÉURĂ s. f. Fructul zmeurului. *Întîmplarea îmi mai punea la îndemînă și zmeura răcoritoare și îmbălsamată a munților săi.* HOGAȘ, M. N. 161. *Pribegea copila... din codri în tufișuri... din tufișuri în codri, nutrindu-se cu zmeură, mure, alune, fragi, jir.* RETEGANUL, P. V 18.

— Variantă: **sméură** s. f.

ZMEURÉT, (rar) *zmeureturi,* s. n. Zmeuriș. *Se opriră ca să prînzească pe padină, într-o poiană încărcată cu rugi-de-mure și zmeuret.* CAMIL PETRESCU, O. I 154.

ZMEURÍȘ, *zmeurișuri,* s. n. Loc pe care crește multă zmeură; zmeuret. *Aci fusese pădure; e acum pămînt pleș cu zmeuriș.* C. PETRESCU, Î. II 202. *Scoborîi în zmeurișul din care Pisicuța nu-și arăta pe deasupra decît numai vîrful urechilor.* HOGAȘ, M. N. 163. *Mi-aduc aminte că l-am întîlnit odată prin zmeuriș.* CREANGĂ, P. 31.

— Variantă: **smeuríș** s. n.

ZMEURÍU, -ÍE, *zmeurii,* adj. De culoarea zmeurei; roșu.

— Variantă: **smeuríu, -ie** adj.

ZMICEÁ s. f. v. **smicea.**

ZMÎNGĂLÍ, *zmîngălesc,* vb. IV. T r a n z. A scrie sau a desena urît, murdar, neglijent, p. e x t. fără pricepere, fără talent; a mîzgăli. (F i g.) *Numai vîrfurile cele mai înalte zgîrîie cerul pe alocuri, zmîngălind cu calcarul lor cîteva stele albe.* BOGZA, C. O. 340.

ZNÁMIE, *znamii,* s. f. (Regional) Om slab și pocit; pocitanie. *A rămas znamia asta de Iancu, peltic, gîngav.* STANCU, D. 29.

ZOÁBĂ s. f. v. **zoavă.**

ZOÁIE, *zoi* și *zoaie,* s. f. (La sg. cu valoare de pl. sau, mai ales, la pl.) Apă (cu săpun sau cu leșie) rămasă de la spălatul rufelor, vaselor etc. V. l ă t u r i. *Varsă repede zoaia din cazane.* CAMILAR, N. I 396. «*Spălătoria*» *era o sală mare, fără ferestre, cu ciment pe jos, cu un canal pe margine, pentru scurgerea zoilor.* PAS, Z. IV 96. *Lucrătorii, cu cizme grele pline de var și de zoaie, forfotesc ca într-un viermar.* ARDELEANU, D. 10.

ZOÁLĂ, *zoale,* s. f. (Regional) Trudă, osteneală; strădanie, frămîntare. *După atîta zoală-l cuprinse un somn... de adormi ca mort.* RETEGANUL, P. III 28. ✦ Ceartă, gîlceavă. *În casa lui, în sfîrșit, vechea zoală cu slugile.* SLAVICI, N. I 253.

ZOÁNĂ, *zoane,* s. f. Pleavă rămasă de la vînturatul grînelor.

ZOÁVĂ, *zoave,* s. f. (Regional; și în forma *zoabă)* Scurteică; cataveică. *Să-mi facă rochiță mie Și zoabă de lînărie.* I. CR. III 152.

— Variantă: **zoábă** s. f.

ZOB, *zoburi,* s. n. **1.** (Cu sens colectiv) Aschii rezultate din tăierea lemnului cu toporul. ✧ E x p r. **A (se) face zob** = a (se) sparge în bucăți; a (se) face praf. *I-au luat la bătut de la mijloc, cu parul, pînă la gît, apoi pînă la tălpi... de parcă ar fi vrut să-i facă zob.* STANCU, D. 150.

2. Ovăz; (în special) grăunțe de ovăz (amestecate cu alte grăunțe) date ca hrană cailor. *Fura ovăzul (zobul) calului.* ȚICHINDEAL, F. 120. *Bine calul îi hrănea, Îi da zob.* POP., la TDRG.

ZOBÍ, *zobesc,* vb. IV. T r a n z. A fărîma, a zdrobi, a strivi. *Da noaptea tata-l pîndise la pod, cînd știa că are drum spre cătun. Îl zobise-n picioare.* STANCU, D. 189. ✧ R e f l. *De atîta umblet se zobise zăpada și se făcuse pulbere groasă, fumurie.* CAMIL PETRESCU, O. I 500. ✧ E x p r. **A fi zobit de oboseală** = a fi frînt, doborît de oboseală. *Doarme... E zobit de oboseală.* DELAVRANCEA, A. 125.

ZOBÍT, -Ă, *zobiți, -te,* adj. Fărîmat, zdrobit. *În mîini îl prindea Și cînd îl trîntea, zobit îl lăsa.* TEODORESCU, P. P. 495.

ZOBÓN s. n. v. **zăbun.**

ZOBONÁȘ s. n. v. **zăbunaș.**

ZODIÁC, *zodiace,* s. n. **1.** Zonă circulară a sferei cerești împărțită în 12 sectoare, în care se află cele douăsprezece constelații (corespunzătoare celor douăsprezece luni), prin fața cărora trece drumul aparent al soarelui în cursul unui an; fiecare din cele 12 sectoare ale acestei zone. *Soarele s-ar pierde pe căi necunoscute de n-ar domni un zimbru în zodiacul său.* ALECSANDRI, P. I 205. ✦ (La pl.) Figurile simbolice prin care sînt reprezentate cele douăsprezece constelații. ✧ *Semnele zodiacului* = zodiace.

2. Carte de astrologie de care se serveau zodierii pentru a face preziceri asupra destinului oamenilor, după zodia în care s-au născut; carte de zodii. *Nu că-l știu inelul, nici l-am găsit eu, Vi-l pot ghici numai din zodiacul meu: Să ți-l spui anume cine l-a găsit.* PANN, P. V. I 31.

— Pronunțat: *-di-ac.*

ZODIACÁL, -Ă, *zodiacali, -e,* adj. Care ține de zodiac. *Constelații zodiacale.* ✧ *Lumină zodiacală* = fîșie de lumină difuză slabă, de forma unui triunghi cu baza la orizont, orientată după direcția zodiacului, vizibilă înaintea aurorei sau după sfîrșitul crepusculului și provenită din difuziunea luminii solare prin nori de pulberi cosmice care se rotesc în planul orbitei terestre.

— Pronunțat: *-di-a-.*

ZODIÁR, *zodiare,* s. n. Zodiac (2).

— Pronunțat: *-di-ar.*

ZÓDIE, *zodii,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele douăsprezece constelații ale zodiacului; p. e x t. orice astru, constelație sau planetă. *Avea clădit deasupra acoperișului foișor, de unde, în vreme de noapte, cerceta cerul și zodiile.* SADOVEANU, D. P. 21. ✦ F i g. Interval de timp delimitat prin anumite caracteristici. *Bate vînt cald, zise ea, intrînd acasă. Se cunoaște că intrăm în zodia primăverii.* SADOVEANU, B. 91. *O! soare vecinic călător!... Tu știi cît țara te iubește Și cît în zodia lui mai L-a ta zîmbire ea-nflorește.* ALECSANDRI, P. III 408.

2. Constelație corespunzînd lunii în care s-a născut cineva și avînd, după credințele superstițioase, o influență (bună sau rea) asupra destinului acestuia; p. e x t. destin, soartă, ursită. V. s t e a. *Eu am cercetat stelele la nașterea pruncului și ce am văzut în zodia sa mi-a dat încredințarea că va fi spre cea mai mare bucurie a împăratului nostru.* SADOVEANU, D. P. 18. *Nu mă mir că ți se dete O zodie atît de tristă, Că zbuciumat de-atîtea patimi Rîvnești pe cei ce nu există.* VLAHUȚĂ, O. A. I 49.

Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese feți-frumoși cu păr de aur... Cititorii cei de zodii. EMINESCU, O. I 85. ◇ Expr. **A-i da** (cuiva) **în zodii** = a-i prezice (cuiva) soarta, după constelația în care s-a născut. ◇ (În construcție cu verbul «a (se) naște» și urmat de obicei de determinări calitative) *Tînărul Herdelea nu scosese nici un cuvînt, ci numai ascultase cu entuziasm. Degeaba, s-a născut în zodia norocului, își zicea în gînd, încîntat.* REBREANU, R. I 173. *Căci într-o zodie rea te născui.* MURNU, I. 16. *Cei mai mulți ziceau însă că rari copii se nasc într-o zodie, într-o planetă bună ca copiii badei Ion.* RETEGANUL, P. IV 62. (Expr.) **A se naște în zodia porcului** = a fi foarte norocos, a avea noroc porcesc. **A se naște în zodia rațelor** = a fi veșnic însetat. *Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul secetei, născut în zodia rațelor și împodobit cu darul suptului.* CREANGĂ, O. A. 248.

3. (Rar, personificat) Ursitoare. *După următoarea povestire, ursitoarele — sub numele de zodii — primesc în fiecare zi poruncile lui dumnezeu pentru cei ce se nasc.* PAMFILE, M. R. I 8.

ZODIÉR, *zodieri,* s. m. Cititor în stele, care prezice soarta oamenilor, interpretînd în mod mistic zodia în care s-a născut. V. astrolog. *Un zodier este un personaj de care se leagă lucruri misterioase.* IBRĂILEANU, S. 35. *Parcă ești un zodier, de le spui toate așa ca de pe apă.* SBIERA, P. 236. *Toți zodierii și cărturăresele pe la care căutase pentru mine și femeile bisericoase din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap.* CREANGĂ, A. 12.
— Pronunțat: *-di-er.*

ZOGONÍ, *zogonesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A alunga, a goni; a izgoni. *Muierea mi-am zogonit.* HODOȘ, P. P. 362.

ZOGRÁF s. m. zugrav.

ZOIÓS, -OÁSĂ, *zoioși, -oase,* adj. Murdar, nespălat, soios. *Ne jucăm cu copiii prin arie, pe uliți, pe luncă. Sîntem zoioși, cu straiele zdrențe.* STANCU, D. 231. *Stăteam la o fereastră zoioasă, într-una din odăile reci ale hanului negru.* SADOVEANU, O. I 385. *Se cunoșteau zoioase urmele rotunde ale paharelor.* C. PETRESCU, Î. II 157.

ZOLGÁ, *zolg,* vb. I. Tranz. (Regional, cu complementul «pîinea») A frămînta; a zoli[2]. (Fig.) *Pe vremea mea am fost și eu soldat, Bocancul rupt zolga noroaie grele.* BENIUC, M. 73.

ZOLÍ[1], *zolesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A spăla (rufe, lînă). *Apoi le freacă sau le zolește ca să se spele, și cum a zolit una, o clătește.* PAMFILE, I. C. 371. *Zoli pînă către sară toate cămeșile ce avea, în două leșii.* ȘEZ. I 59. ◇ Intranz. *Într-o zi îi dă un caier de lînă neagră să-l spele pînă l-o albi. Și pe cînd zolea la fîntînă și plîngea biata nevastă... iacă vine un moșneag, c-o barbă albă pînă la brîu.* VLAHUȚĂ, O. A. 411.

ZOLÍ[2], *zolesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) **1.** (Cu complementul «pîinea») A frămînta; a zolga. *Ce gîndești, D-atîta pîine zolești?* PĂSCULESCU, L. P. 159.
2. Fig. A osteni, a obosi pe cineva (muncindu-l, făcîndu-l să alerge).

ZOLÍT s. n. Faptul de a zoli[1]. *Frecatul sau zolitul nu se face... peste degete, ci la rădăcina mîinii, căci cămașa e groasă.* PAMFILE, I. C. 371.

ZÓLNIȚĂ, *zolnițe,* s. f. (Regional) Ciubăr. *Pinzele... se pun într-o zolniță astupată la fund, în care se toarnă leșie.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 173.

ZÓNA s. f. (Med.; în expr.) *Zona Zoster* = boală infecțioasă, caracterizată prin erupții pe traiectul nervilor senzoriali. *Multe boli ca... pojarul, zona Zoster... etc. sînt produse de virusuri transmisibile.* MARINESCU, P. A. 81.

ZONÁL, -Ă, *zonali, -e,* adj. Corespunzător unei zone, de zonă. *Centre economice zonale.*

ZONÁRE, *zonări,* s. f. Împărțire în zone. *Organizarea rațională a teritoriului agricol, zonarea agriculturii... mecanizarea muncilor grele din agricultură nu pot fi realizate decît în condițiile marii proprietăți socialiste în agricultură.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 48.

ZÓNĂ, *zone,* s. f. **1.** (De obicei urmat de determinări arătînd felul, caracterele etc.) Porțiune dintr-o întindere, delimitată pe baza unor caracteristici distinctive sau a unor împrejurări speciale. [Pasteur] *se întrebă dacă în atmosferă nu se găsesc zone fecunde și zone sterile.* MARINESCU, P. A. 75. *E o întreagă zonă de verdeață din ce în ce mai largă.* BOGZA, C. O. 260. *La masa lui, din fundul tavernei, punea la cale cu adevărată artă toate loviturile nocturne din zona portului.* BART, E. 325. *Zona litorală... formează ca un fel de soclu continental puțin înclinat în jurul coastelor.* ANTIPA, P. 266. ✦ Fiecare dintre cele cinci mari diviziuni ale globului terestru, limitate de poli, cercurile polare și cele două tropice și caracterizate prin climă, faună și floră specifică. *Zonă temperată. Zonă ecuatorială.* ✦ (Astron.) Fiecare dintre părțile cerului care corespund celor cinci diviziuni ale pămîntului.
2. (Geom.) Parte din suprafața unei sfere, limitată de două planuri paralele.
3. (Fiz.) Bandă de frecvență în care oscilațiile au anumite caractere comune. ✦ Interval de temperatură în care se produc transformări caracteristice unui material.

ZONIFICÁRE, *zonificări,* s. f. Zonare. *Planuri de zonificare. Zonificare urbanistică.*

ZOOECONOMÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu aplicarea principiilor de economie rurală la creșterea animalelor.

ZOOFÍT, *zoofite,* s. n. Denumire dată altădată celenteratelor; (la pl.) încrengătură din care fac parte aceste animale.
— Pl. și: (m.) *zoofiți.*

ZOOGRAFÍE s. f. **1.** Parte a zoologiei care se ocupă cu descrierea diverselor specii de animale.
2. (În antichitate) Arta picturii animaliere.

ZOOLATRÍE, *zoolatrii,* s. f. Religie primitivă, bazată pe cultul animalelor.

ZOOLÁTRU, -Ă, *zoolatri, -e,* adj. Care se închină la animale. *Triburi zoolatre.* ◇ Fig. *Acești poeți zoolatri nu adoră decît animalele.* IONESCU-RION, C. 47.

ZOOLÍT, *zooliți,* s. m. Parte fosilă sau petrificată dintr-un animal.

ZOOLÓG, *zoologi,* s. m. Specialist în zoologie.

ZOOLÓGIC, -Ă, *zoologici, -e,* adj. Care ține de zoologie, referitor la zoologie. *Există anumite grupări funcționale care se păstrează în toată scara zoologică.* MARINESCU, P. A. 54. *Nu e bine să mai știe și altcineva ce gînduri avem noi asupra unor așa delicate chestiuni zoologice.* CARAGIALE, O. VII 176. *Privește; ordinul Hipopotamului!... ordinul Urangutanului!... Acestea sînt decorații zoologice... dar unde le-om anina și pe celelalte?* ALECSANDRI, T. I 406. ◇ *Muzeu zoologic* = muzeu unde sînt expuse animale reconstituite sau împăiate, organe reproduse în planșe etc. *Parc zoologic* sau *grădină zoologică* = parc în care sînt ținute animale vii, uneori într-o relativă libertate și într-un mediu care reproduce, pe cît este posibil, condițiile lor naturale de viață.

ZOOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul regnului animal.

ZOOMÓRFIC, -Ă, *zoomorfici, -e,* adj. (În artele plastice) Care reprezintă animale. *Motiv zoomorfic.*

ZOOMORFÍSM s. n. **1.** Credință religioasă care admite posibilitatea metamorfozării oamenilor în animale.
2. Cult primitiv care constă în adorarea unor animale ca divinități.

ZOONOMÍE s. f. (Rar) Totalitatea legilor după care se desfășoară viața animală.

ZOOSPÓR, *zoospori,* s. m. (Bot.) Spor (care se întîlnește mai ales la alge și la ciuperci) prevăzut cu cili vibratili.

ZOOTÉHNIC, -Ă, *zootehnici, -e,* adj. Care se referă la zootehnie, care se ocupă de zootehnie, care este specializat în zootehnie. *Agenți agricoli și zootehnici.*

ZOOTEHNICIÁN, -Ă, *zootehnicieni, -e,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu zootehnia; specialist în zootehnie.

ZOOTEHNÍE s. f. Știință care se ocupă de creșterea animalelor domestice, mai ales a celor necesare economiei. *În domeniul zootehniei, sarcinile de creștere a șeptelului stabilite în planul cincinal au fost în general realizate.* GHEORGHIU-DEJ, R. 52.

ZOOTERAPÍE s. f. Terapeutică aplicată animalelor.

ZOPĂITÚRĂ s. f. v. **zupăitură.**

ZOPOTÍ, *zopotesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A alerga de colo pînă colo, fără odihnă. *După porci că el pleca, Toată noaptea zopotea.* PĂSCULESCU, L. P. 177.

ZOR, (rar) *zoruri,* s. n. **1.** Activitate grăbită, febrilă, însuflețită; grabă mare, urgență. *Se auzeau uși trîntite, pași grăbiți, zor mare.* BASSARABESCU, V. 17. *Era zor mare în tot satul. Moș Șărban, moș Sandu și încă vreo zece țărani... se îndeletniceau fiecare să mai dreagă cîte ceva la car.* BUJOR, S. 132. *Ce era foc și zor pe pînzele maestrului flamand deveni grație naturală și vioaie pe ale discipolului francez.* ODOBESCU, S. III 138. *Dă mai iute, soacră-mare, Că la nuntă e zor tare.* TEODORESCU, P. P. 271. ◇ Loc. adv. **Cu zor** sau **cu tot zorul** = în grabă, repede. *Fluturii de prin vîlcele Tu-i ascunzi acum cu zor! Culci în cuiburile lor Veselele rîndunele.* COȘBUC, P. I 219. *Mama toarnă cu tot zorul Apă-n pumni, și se grăbește La copil și-i răcorește Obrăjorul.* id. ib. 222. **De zor** = din plin, din toate puterile; cu înfrigurare, cu elan. *Grăbite, pentru că își știu timpul măsurat, viorile cîntă de zor.* BOGZA, C. O. 164. *Într-un șopron, șoferul curăța automobilul, fluierînd de zor o melodie nemțească.* REBREANU, R. II 49. *Se pregătea de zor să-și treacă examenul de bacalaureat.* VLAHUȚĂ, O. A. 95. **Cu zorul** = cu forța. *Să ne despartă cu zorul, Să ne pedepsim cu dorul.* TEODORESCU, P. P. 302. ◇ Expr. **A da zor** = a lucra, a acționa cu mare grabă, a se grăbi. *Dă zor-nainte, inimă bolnavă, Și arde, gînd, în vîlvătăi și pară.* BENIUC, V. 17. *Și sărind, mugind, da zor Peste mîndrul vînător.* ALECSANDRI, P. P. 166. (Eliptic) *Copii!... zor înainte l-al patrulea asalt.* ALECSANDRI, P. III 456. (Fig.) *Copacii dau muguri ce cresc văzînd cu ochii, viața dă zor pretutindeni.* La TDRG. **A-i da zor cu...** (sau **că...**) = a nu mai conteni cu... sau din..., a insista, a persista; a o ține una și bună. [Tata] *îi da zor că m-a bătut cineva.* PREDA, Î. 48. *În atmosfera acestor generoase iluzii, el îi dă zor cu scrisul.* VLAHUȚĂ, la TDRG. **A da cuiva zor** = a grăbi, a îndemna, a sili pe cineva. *Mereu îmi dă zor să mă-nscriu și eu numaidecît.* CARAGIALE, O. VII 232. *Văzînd Mihai că nobilii nu înaintează mai încolo de Turda, începu a le da zor și le porunci ca în trei zile să pornească spre Alba-Iulia.* BĂLCESCU, O. II 305. *Comisarul dă zor calului său, ca s-ajungă la culcuș.* RUSSO, O. 142. (Fig.) *Dacă-ți spui vro veste dulce, Tu-i dai zor și ea se duce.* ȘEZ. VIII 80. **A avea zor** = a avea grabă, a se grăbi. *Naica Floare are zor.* SLAVICI, N. I 54. **A lua** (pe cineva) **la zor** = a dojeni, a mustra, a cere socoteală. *Luat atunci din nou la zor, a început să povestească isprăvile ce le-a făcut.* La TDRG. **A lua** (pe cineva) **cu zorul** = a constrînge, a forța (pe cineva). *Plîngerile și rugăciunile lor m-au atins la ficați și nu mă lasă inima... ca să-i iau cu zorul.* ISPIRESCU, la TDRG. **Zor-nevoie** v. nevoie (3). (Rar) **A-și face zor mîniei** = a se aținea singur, a-și face singur sînge rău, a se necăji. *Bătu cu ciudă din picior Și repede-a plecat. S-a poticnit de-un lemn în tindă Și-și mai făcu mîniei zor.* COȘBUC, P. I 256. (Rar) **Zor-zor** = în mare grabă. *Unchiașul mîna, mîna zor-zor și calea nu se mai isprăvea.* DELAVRANCEA, S. 251.

2. Necesitate urgentă, nevoie; strîmtoare, necaz. *În timpul acela însă, armeanul avea alte zoruri.* TUDORAN, P. 341. *Sărăcia, dacă văzu zorul, dete dosul pe ușă.* ISPIRESCU, L. 209. *Că la vreme și la zor Mult mi-a fost dăruitor.* TEODORESCU, P. P. 354. ◇ Expr. **A nu avea zor de ceva** (sau **de cineva**) = a nu-ți trebui, a nu-ți fi necesar numaidecît. *Că de lină zor n-avea.* TEODORESCU, P. P. 597. **A nu avea zor să...** (sau **de a...**) = a nu avea interes să... *Domnul Moldovei nu avea nici un zor de a-și atrage ura unui puternic regat învecinat.* HASDEU, I. V. 20. **Ce zor ai?** = ce-ți pasă? ce te interesează? *Ce zor ai de ce-a spus el?*

ZORALÍE, *zoralii,* s. f. (Mai ales în forma articulată) Numele unui dans popular și melodia după care se dansează; ca-la-ușa-cortului. V. bătută. *În sala de bal a domniței Ralu, la Cișmeaua Roșie, protipendada juca menuet, cracoviana...; la mahala gloata se mulțumea cu pristoleanca, chindia și zoralia.* C. PETRESCU, C. V. 78. *Ziseră lăutarilor să cînte «pristoleanca», «chindia» și jocul numit «ca-la-ușa-cortului» sau «zoralia».* FILIMON, C. 176. ✦ (Adjectival, atestat în forma *zuralie*) Cu mișcări vii. *L-am văzut dulce păstoraș al Carpaților, cu cavalul în brîu, învîrtind o bătută zuralie.* M. I. CARAGIALE, C. 57.
— Variantă: **zuralie** s. f.

ZORCÁN, *zorcani,* s. m. (Iht.) Plătică.

ZOREÁ, *zorele,* s. f. (Mai ales la pl.) Nume dat unor plante agățătoare ornamentale, cu flori roșii sau albastre, avînd corola în formă de pîlnie *(Ipomoea). La anul am să pun zorele, dar le ciugulesc găinile.* ARDELEANU, D. 72. *Lîngă brazdă, un pavilion cu zorele; acolo mîncau, acolo peste zi cucoana șefului își făcea lectura.* BASSARABESCU, S. N. 86. *Foaiă ș-o zorea, bună mi-e vremea, rea mi-e inima.* TEODORESCU, P. P. 277.

ZORÉL, *zorei,* s. m. (În poezia populară) Luceafăr (de dimineață). *Voi, zorel de ziuă Ș-ăl de dimineață, Ce tot rătăciți Și vă tot pripiți Ca să-mi răsăriți.* TEODORESCU, P. P. 68.

ZORI[1] s. m. pl. (Articulat și în forma *zorile*) **1.** Lumina care se arată pe cer înainte de a răsări soarele; faptul zilei, aurora. *Își leapădă cerul cernitele straie, ferestile larg se deschid Și zorii tomnateci pătrund în odaie.* DEȘLIU, M. 69. *Prin dumbrăvi, pe ogoare și prin văi, trecea vîntișorul lin dinaintea zorilor.* SADOVEANU, O. VI 335. *Dragi-mi erau... mîndrele dealuri, de după cari-mi zîmbeau zorile, în zburdalnica vîrstă a tinereții.* CREANGĂ, A. 117. ◇ (Cu verbe ca «a se revărsa», «a se zări», «a se ivi» etc. formează expresii însemnînd «a se lumina de ziuă») *Afară, întunericul se subțiase, fereastra se făcuse albăstruie-deschisă; crăpau zorile.* V. ROM. mai 1953, 120. *Hai noroc, Costane frate... că se zăresc zorile.* CAMILAR, N. I 230. *Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură.* ALECSANDRI, P. A. 120. *Foaie verde ș-o lalea Zori de zi cînd se crăpa.* TEODORESCU, P. P. 310. *El mi se scula, Zori cînd se iveau.* id. ib. 462. ◇ (Construit cu diferite prepoziții sau în corelații

cu z i, z i u ă, r e v ă r s a t etc. formează locuțiuni însemnînd «dis-de-dimineață», «în faptul zilei») *Către zărirea zorilor veni la companie.* CAMILAR, N. I 196. *În zori, m-am apropiat de fereastra în care bătea, cu mii de degete subțiri, ploaia.* STANCU, U.R.S.S. 48. *O dată cu zorile, glasul cocorilor a cîntat vestitor, pătrunzînd strident prin pereții de scînduri ai barăcii.* SAHIA, N. 83. *Ziua următoare, în zorii zorilor, primarul Ion Pravilă se afla pe moșia arendașului.* REBREANU, R. I 108. *În zorii zilei se sculă și porni la tîrg.* DUNĂREANU, CH. 72. *Uite cum se șterg, pălite, de pe boltă, mii de stele, Cînd de zori s-anunță firii soarele biruitor.* DAVILA, V. V. 184. *La izvor vezi pe Rodica Pînă-n zori, cînd pe sub streșini Încă doarme rîndunica.* COȘBUC, P. I 95. *Din zori, de cum s-aprind, Tot cîntă rîndunica Sub streșini ciripind.* id. ib. 277. *Cînd se trezește Ipate în zori de ziuă, se sparie ce vede!* CREANGĂ, P. 158. *De e curcă ce se-ncurcă, La revărsatul zorilor. În calea vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 9. *De cu zorile, atunci cînd roua stă încă aninată de firele de iarbă.* id. ib. 16. *Mă duc, mîndro, și te las; La zoritul zorilor.* HODOȘ, P. P. 219. ✧ F i g. *Cu gîndiri și cu imagini Înnegrit-am multe pagini Ș-ale cărții, ș-ale vieții, Chiar din zorii tinereții.* EMINESCU, O. IV 292. ✧ E x p r. **Din zori și pînă-n seară** (sau **pînă-n noapte**) = de cînd se face ziuă pînă noaptea tîrziu; toată ziua. *În sufletul vostru a pătruns Vara cu muncă din zori pînă-n noapte.* BENIUC, V. 24. *Torcea, torcea fus după fus, Din zori și pînă-n seară; Cu furca-n brîu, cu gîndul dus, Era frumoasă de nespus În portu-i de la țară.* IOSIF, V. 41. **A da în fapt de zori** = a se face ziuă, a se lumina de zi. *De cum a dat în fapt de zori, Veneau, cu fete și feciori, Trăsnind rădvanele de crai Pe netede poteci de plai.* COȘBUC, P. I 55. ✦ *Luceafăr de zori* = numele popular al stelei Sirius; zorilă.

2. (Regional, în forma *zorile*) Dans popular care se joacă după nuntă, cînd oaspeții sînt conduși acasă cu lăutari; melodia după care se dansează; melodie care se cîntă miresei la uncrop.

3. (Uneori în e x p r. *zorile mortului*) Bocete care se rostesc dis-de-dimineață, a doua zi după înmormîntare. *«Zorile mortului» se strigă (cîntă) nu numai după repauzarea omului, ci mai vîrtos după înmormîntarea lui.* MARIAN, Î. 230.

— Formă gramaticală: pl. (f. art.) *zorile.*

ZORÍ[2], *zoresc*, vb. IV. **1.** I n t r a n z. și r e f l. A lucra cu grabă mare, a se grăbi, a da zor. *Așa zorim tovărășește, Umăr la umăr, tot mai tari.* DEȘLIU, M. 21. *Trebuie să zoriți. Timpul nu așteaptă. Dacă grîul nu e secerat la timp se scutură.* STANCU, D. 104. *Mă zoresc să scriu degrabă... Pentru ce, nu știu nici eu.* MACEDONSKI, O. I 112. ✧ F i g. *Mi-a plăcut în jurul meu Să văd flăcăi pe bătătură Și cobza cu isonu-n gură Să-mi zornăie zorind mereu.* COȘBUC, P. I 198. ✧ T r a n z. *Manole-ncepea, Sforile-ntindea, Lucrul că-mi zorea, Zidul că-mi zidea.* TEODORESCU, P. P. 462. ✦ A se grăbi (să ajungă undeva); a merge iute, a iuți pașii. *Prin umezeala care străbătea pînă la oase, muncitorii zgribuliți, cu gulerele ridicate, cu pumnii strînși în fundul buzunarelor, zoreau somnoroși să ajungă la locul de adunare.* BART, E. 288. *Spre albele ziduri aleargă-aleargă... Și tot către ele s-ajungă zorește.* MACEDONSKI, O. I 147. *Pașa mai tare zorește: Cu scările-n coapse fugaru-și lovește Și gîtul i-l bate cu pumnii-amîndoi.* COȘBUC, P. I 206. ✧ T r a n z. *Stroe Vardaru zori pașii.* C. PETRESCU, A. R. 6.

2. I n t r a n z. A insista pentru grăbirea unei acțiuni. *A zorit să plecăm.* GALACTION, O. I 209. *Singur el a tot zorit Să-și bage capu-n foc, S-omoare p-un flăcău la joc.* COȘBUC, P. I 229. *Sfetnicul umbla... zorind să se facă mai curînd nunta.* ISPIRESCU, L. 227.

3. T r a n z. A îmboldi, a îndemna; a sili. *Nitamnisam, s-a iscat o cotiugă... zorită din stînga, țîșnind de pe o uliță îngustă.* C. PETRESCU, A. R. 18. *Primarul Pravilă, zelos și înfrigurat, zorise lumea să se adune parc-ar fi izbucnit pîrjolul.* REBREANU, R. II 81. *Spiridon iese încet în dreapta, numărînd gologanii; Rică îl zorește de la spate.* CARAGIALE, O. I 80. ✦ A da viteză unui autovehicul. *Pe drum, zorită de Bunea, mașinuța reintră în aceeași fugă.* MIHALE, O. 524. ✦ A susține ceva cu stăruință, a-i da zor cu ceva. *De-ar fi lege-n țară Să popim pe toți aceia Cari fac vinului ocară Și zoresc că-i om nebun Cine crede-n hori și-n fete, Eu pe cinstea mea vă spun... Nici de dascăl n-aș fi bun.* COȘBUC, P. I 204.

ZORÍ[3], pers. 3 *zorește*, vb. IV. **1.** I n t r a n z. și r e f l. (Uneori în e x p r. *a zori de ziuă*) A se crăpa de ziuă, a se ivi zorile. *Cînd s-a deșteptat, cîntau rîndunelele și se zorea în răsărit.* La CADE. *În pragul răsăritului, cu puțin înainte de a se lumina de ziuă... de a zori de ziuă.* PAMFILE, CER. 26.

ZORÍLĂ s. m. Numele popular al stelei Sirius; luceafărul de zori, luceafărul dimineții.

ZORÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de a (s e) z o r i[2]; grabă. *Împlinesc cu zorire porunca Sibilei.* COȘBUC, AE. 111.

ZORÎT[1], *zorituri*, s. n. Ivirea zorilor; momentul cînd se luminează de zi; p. e x t. locul de unde se ivesc zorile. V. r ă s ă r i t. *Din fundul lumii mai din sus, Și din zorit și din apus, Din cît loc poți gîndind să bați, Venit-au roiuri de-mpărați.* COȘBUC, P. I 55. ✧ L o c. a d v. **La zoritul zorilor** = la revărsatul zorilor, în zori. *La zoritul zorilor Stau naintea domnilor.* HODOȘ, P. P. 219.

ZORÎT[2], **-Ă**, *zoriți, -te*, adj. Care se grăbește foarte mult, care lucrează cu mare grabă sau foarte repede. *Cazacii mîncau zoriți și cu urechea la pîndă.* SADOVEANU, O. VII 37. *Dacă nu ești prea zorită, treci pe poartă și vino-ncoace nițel.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 102. *Pe chei lumea aleargă zorită după treburi.* DUNĂREANU, CH. 84. *În cosiță-și prinde garoafa-nflorită... Pleacă la fîntînă și vine zorită.* IOSIF, P. 58. ✧ (Adverbial) *Surorile împleteau zorit la ciorapi, la tîrlici și mănuși.* DELAVRANCEA, H. T. 269.

ZORNĂÍ, *zórnăi*, vb. IV. I n t r a n z. (Despre obiecte de metal, de sticlă, de os etc.) A produce un sunet caracteristic prin lovire, ciocnire, rostogolire; a răsuna. V. z ă n g ă n i, z d r ă n g ă n i. *Zornăiau galbenii cînd sălta, în zbucium, hora.* STANCU, D. 7. *Zarurile zornăiau pe masă.* CĂLINESCU, E. O. I 25. *Mi-a plăcut în jurul meu Să văd flăcăi pe bătătură Și cobza cu isonu-n gură Să-mi zornăie zorind mereu.* COȘBUC, P. I 198. *Din buzunarele jiletcei atîrnau de o parte și de alta, zornăind, două lanțuri groase cu chei și peceți multe.* GHICA, S. 502. *Și podu cînd trecea, Podu că zornăia.* TEODORESCU, P. P. 424. ✦ (Despre oameni, cu un complement instrumental introdus prin prep. «din») A face să răsune (lovind, ciocnind etc.). *Și din pinteni zornăind Să încing o săbioară.* TEODORESCU, P. P. 300. ✧ F i g. *Zornăie din salbe neliniștea livezii.* LESNEA, A. 42. ✧ T r a n z. *Vedeai că-și dă și alte aere cu tine, zornăindu-și banii în buzunar.* PAS, Z. I 255. *Își zornăi pintenii într-un salut milităresc.* VLAHUȚĂ, O. A. III 41.

ZORNĂIÁLĂ, *zornăieli*, s. f. Faptul de a zornăi; zgomotul produs; zornăit, zornăitură.

ZORNĂÎT, *zornăituri*, s. n. Acțiunea de a z o r n ă i; zgomot caracteristic pe care îl fac unele obiecte (mai ales de metal) cînd se lovesc sau se ciocnesc între ele. *A intrat, a trîntit ușa și în urmă-i s-a auzit pînă departe, deslușit, zornăitul zăvoarelor ferecate.* GALAN, Z. R. 208. *Sună zornăit de zale.* COȘBUC, P. II 112. *Dar ce zgomot e afară? Un zornăit de pinteni, de săbii.* VLAHUȚĂ, O. A. II 245.

ZORNĂITÓR, -OÁRE, *zornăitori, -oare,* adj. Care zornăie, care răsună. *Surorile mele nu poartă şir de icuşari de aur lucitori, sunători, zornăitori; poartă mărgeluşe de sticlă colorată, bălţată.* STANCU, D. 8. *Se aruncă* [împăratul] *cu faţa în jos, că pe o claie de fîn, pe zornăitoarea grămadă de aur.* VLAHUŢĂ, O. A. I 216.

ZORNĂITÚRĂ, *zornăituri,* s. f. Zornăit. *Zornăituri de monede. Zornăituri de pinteni.*

ZÓRNET, *zornete,* s. n. Zgomot produs de unele obiecte (în special de metal) care se lovesc între ele; zornăit. *Cadenţa bocancilor, zornetul fierului, Pe drumul de pulbere, sub Casiopeea, Pleacă departe compania treia.* BENIUC, V. 76. *S-auzi zornetul de pinteni şi foşnirile de rochii.* EMINESCU, O. I 157.

ZÓRNIC adv. (Rar) Grăbit; nerăbdător. *Sergenţii de zi tropăiau zornic.* SADOVEANU, M. C. 68. ✦ Stăruitor, insistent; cu zor, de zor. *Te îndeamnă zornic... să-ţi ridici în sîrg nevasta şi copiii şi ce ţi-e mai scump din cîte ai, şi să fugi spre munţi; că de două zile a intrat în ţară pîrjolul.* GALACTION, O. I 52.

ZOROCLÍE, *zoroclii,* s. f. (Regional) Cămaşă bărbătească făcută din pînză groasă. *Pleacă puiu diseară Şi pleacă cu mîna goală Şi c-o floare la ureche Da cu zoroclia veche.* ŞEZ. XII 73.

ZORZOÁNE s. f. pl. Podoabe pretenţioase şi, de obicei, de prost gust. *Îşi clădise o casă înflorită cu multe zorzoane, acoperită cu tablă roşie.* SADOVEANU, P. S. 155. *Cocoane înţepate, c-un zîmbet pregătit de acasă, în rochii de atlas cu fel de fel de zorzoane.* VLAHUŢĂ, O. A. III 167. *Flăcăi cu pălăriile numai în panglice, cu zorzoane de alamă la opinci.* ODOBESCU, S. I 469. ✧ Fig. *Şi mai vîrtos decît slovele mele, Prea cu zorzoane, prea cu mărgele, Şi mai dihai decît strunele cîntului Faceţi să scapere miezul cuvîntului.* DEŞLIU, G. 34.

— Variantă: **ţorţoáne** (NEGRUZZI, S. I 338) s. f. pl.

ZORZOÍ, *zorzoiesc,* vb. IV. Intranz. (Popular, de obicei cu un complement instrumental introdus prin prep. «cu» sau «din») A zornăi. *Că mie mi s-a urît Tot suind şi coborînd, Cu fiarele zorzoind.* MAT. FOLK. 379. *Din mînecă fîlfîind şi din sălbi tot zorzoind.* ŞEZ. XIII 190.

ZORZONÁT, -Ă adj. v. **înzorzonat.**

ZOVÓN s. n. v. **sovon.**

ZUÁV, *zuavi,* s. m. Soldat francez dintr-un corp de infanterie care poartă o uniformă imitată după costumul arab.

ZÚCĂ s. f. (Regional, în expr.) **A sta** (cuiva) **de-a zuca** = a sta pe capul cuiva. *Atîta le-a stat de-a zuca bieţilor moşnegi, încît parcă i-a ameţit.* CONTEMPORANUL, VI 100.

ZUF s. n. (Învechit şi arhaizant) Un fel de stofă de lînă fină şi uşoară. *În locul spectatorilor... cu giubea de zuf albastru, vremea a adus în fotoliile de orchestră şi în loji spectatori mai puţin veliţi, în smoching şi în jachetă.* C. PETRESCU, C. V. 79. *Era înveşmîntat cu... giubea de zuf albastru.* FILIMON, C. 313.

ZUGRÁV, *zugravi,* s. m. 1. Lucrător specializat în executarea lucrărilor de zugrăveală. *Să-mi spui cînd vrei să părăseşti locuinţa, să trimit zugravi.* DEMETRIUS, C. 56.

2. (Învechit) Pictor (în special de biserici). *Palamon era cîntăreţ, iar Graţie zugrav.* GALACTION, O. I 212. *Un zugrav veneţian n-ar aşterne pe pînză un chip mai dulce.* DELAVRANCEA, O. II 101. *La un zugrav foarte vestit, mergînd din întîmplare, Portretul meu îl comandai.* ALEXANDRESCU, P. 170.

— Accentuat şi: (Mold.) *zúgrav.* — Variantă: (învechit) **zográf** (ŢICHINDEAL, F. 115) s. m.

ZUGRĂVEÁLĂ, *zugrăveli,* s. f. 1. Acţiunea de a zugrăvi şi rezultatul ei; strat de humă sau de lapte de var (v. spoială) colorat cu diferite substanţe, aplicat pe suprafaţa unui perete şi avînd uneori reliefuri sau desene în mai multe culori care imită tapetul. *Se uită lung la pereţii mucezi ai beciului, întrebînd: Trebuie să fi fost frumoşi cu zugrăveală. Cine le-a şters faţa?* CAMILAR, N. I 353. *Am privit zugrăveala pridvorului.* GALACTION, O. I 41.

2. Pictură (mai ales de biserică); p. ext. tablou, gravură, desen. *În biserică... m-am uitat la fiecare zugrăveală şi m-am minunat.* STANCU, D. 32. *În odaia cea albă stătea cu zugrăvelile, cu numerele şi cu semnele gîndului, adîncindu-le şi pătrunzîndu-se de ele.* SADOVEANU, D. P. 22. *În colţul din dreapta al chiliei, o ladă cu Braşov, cu zugrăveli albastre, roşii sau verzi.* HOGAŞ, M. N. 138.

3. Vopsea, sulemeneală, fard. *Figura nu mi-e tulburată?... — Zău, cuconiţă, ai pus atîta zugrăveală încît nu se mai cunoaşte.* NEGRUZZI, S. III 61.

4. Fig. (Rar) Descriere, prezentare. *A început să viseze la văile Balcanilor. Constantin i le descrisese după entuziasta zugrăveală a lui Karabaşef.* GALACTION, O. I 143.

ZUGRĂVÍ, *zugrăvesc,* vb. IV. 1. Tranz. A acoperi pereţii unei clădiri cu o zugrăveală. (Refl. pas.) *Odăile se zugrăviră şi se mobilară cu gust.* NEGRUZZI, S. I 72.

2. Tranz. (Astăzi rar) A picta, a împodobi cu picturi. *Din mijlocul curţii se-nalţă strălucitoare biserica cea mare — zugrăvită pe dinlăuntru de maestrul nostru Grigorescu.* VLAHUŢĂ, O. A. II 183. *Ia priveşte-i cum... se uită ţintă în ochii noştri, parc-au de gînd să ne zugrăvească.* CREANGĂ, A. 39. *De vreme ce Alecu iubeşte mult a zugrăvi, de aceia băbacă te-aş ruga ca să-i tocmeşti un dascăl de zugrăvit.* KOGĂLNICEANU, S. 86. ✧ Fig. *Moaie pana în coloarea unor vremi demult trecute, Zugrăveşte din nou, iarăşi, pînzele posomorite.* EMINESCU, O. I 32. ✦ A contura litere (v. scrie); a desena. *A ajuns a cunoaşte semnele cu ochii, a le zugrăvi tremurat pe tăbliţă.* SADOVEANU, M. C. 71. *El ştia scrie cît îi trebuia pentru a-şi zugrăvi iscălitura cu nişte litere ca talpa gîştei.* GANE, N. II 4. *Zugrăvea nu ştiu ce cu plumbul pe hîrtie.* ALECSANDRI, T. I 345. ✦ A trasa. *Şi c-un ac el zugrăveşte cărăruşile găsite.* EMINESCU, O. IV 114.

3. Refl. Fig. A se profila, a se contura; a se proiecta, a se reflecta. *Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un muşuroi uriaş crescut cu bălării.* REBREANU, R. I 70. *Uşa casei se deschise şi, pe fundul de lumină slabă a privazului ei, se zugrăvi repede, în linii de umbră, chipul mărunt al unei femei.* HOGAŞ, M. N. 77. *Dumbrăvile lor întunecoase de pe maluri se zugrăveau în fundul rîului, cît părea că din una şi aceeaşi rădăcină un rai se înalţă în lumina zorilor, altul s-adînceşte în fundul apei.* EMINESCU, N. 66. ✧ Tranz. *Vezi departe munţii mari Cum îşi zugrăvesc în soare Piscuri vinete spre cer.* TOPÎRCEANU, B. 26. *Luna tremură pe codri, se aprinde, se măreşte, Muchi de stîncă, vîrf de arbor, ea pe ceruri zugrăveşte.* EMINESCU, O. I 152. ✦ Refl. (Despre stări psihice) A se reflecta pe figura cuiva, a se exterioriza prin expresia pe care o imprimă figurii. *Cu ruşinea zugrăvită-n faţă.* CREANGĂ, A. 75. *Mare grijă, mare supărare se zugrăvea pre feţele lor.* CONTEMPORANUL, III 773. *Pe faţă i se zugrăvea o durere adîncă.* ib. VII 108.

4. Tranz. Fig. A înfăţişa prin cuvinte; a descrie. *Cînd Bălcescu zugrăveşte un tablou în mişcare... naraţiunea se face la imperfect.* VIANU, S. 75. *Cunoscători ai ţărănimii i-au zugrăvit... situaţia de-acolo mult mai îngrijorătoare.* REBREANU, R. I 261. *În Conu Leonida, Caragiale a zugrăvit o clasă întreagă de oameni.* IBRĂILEANU, S. 63. [Poeziile populare] *ne zugrăvesc obiceiurile şi ne arată ideile şi sentimentele veacului.* BĂLCESCU, O. I 60.

ZUGRĂVÍE s. f. (Învechit) Arta de a picta; pictură. *Îmi alcătuisem un trai cu totul artistic... fără a mă îngriji de lucrurile ce nu se atingea de zugrăvie.* ALECSANDRI,

O. P. 16. *Aice învățăm latinește... matematica, călăria, armile, zugrăvia, jocul.* KOGĂLNICEANU, S. 75. *Muzica, zugrăvia.* DRĂGHICI, R. 217.

ZUGRĂVÍRE, *zugrăviri,* s. f. Acțiunea de a zugrăvi și rezultatul ei; fig. înfățișare prin cuvinte, descriere. [Dostoievski] *și-a ales mijloacele de investigare și zugrăvire a eroilor săi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1956, nr. 488, 3/5. *Să vedem atunci dacă, în zugrăvirea acestui simțimînt, vom găsi caracterele de care am vorbit.* GHEREA, ST. CR. III 98.

ZUGRĂVÍT[1] s. n. Faptul de a zugrăvi; zugrăvire; (învechit) arta de a picta. *Zugrăvitul și italienește învăț de la octomvrie.* KOGĂLNICEANU, S. 84.

ZUGRĂVÍT[2]**, -Ă,** *zugrăviți, -te,* adj. **1.** Dat cu un strat de humă sau de lapte de var amestecat cu o culoare și ornamentat cu diferite desene. *Casă zugrăvită.*

2. (Astăzi rar) Vopsit, p. ext. pictat, desenat. *Văd drumuri albe-n zări senine, La margini munți, mai joș coline Și, ca pe-o pînză zugrăvit, Orașu-n vale-adînc sub mine.* COȘBUC, P. II 90. *Și ca zugrăviți stau zeii în lumina cea de soare.* EMINESCU, O. IV 130. *O teleagă zugrăvită, Pe dinuntru poleită.* ALECSANDRI, P. P. 154.

3. Fig. (Învechit) Prefăcut, fățarnic, fals. *Ca să poată spori în meșteșugurile lor, prin cuvinte dulci și zugrăvite intră în inima domnilor.* ARHIVA R. I 56.

ZUGRĂVITÚRĂ, *zugrăvituri,* s. f. (Învechit) Pictură, tablou. *Cum își poart-a ei făptură, Toată-i ca-n zugrăvitură!* COȘBUC, P. I 97.

ZUGRUMÁ vb. I v. **sugruma.**

ZUGRUMÁT, -Ă adj. v. **sugrumat.**

ZULIÁR, -Ă, *zuliari, -e,* adj. (Învechit) Gelos. *Traiul cu un soț zuliar și cărpănos... nu putea avea nimic încîntător pentru zvăpăiata Sultana.* M. I. CARAGIALE, C. 129. *Ce viață putea ea să aibă în casa acestui bătrîn zuliar și năbădăios?* VLAHUȚĂ, O. A. III 16. *A mers așa cît a mers, pînă i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească și pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară.* CARAGIALE, O. III 33. ◇ Fig. *Ultimul suspin de agonie al Desdemonei, care are fantasia să moară gîtuită de ghearele zuliare ale maurului de la Veneția.* HOGAȘ, DR. II 193. ✦ Invidios, pizmaș. *Bietu' flăcău! îi zuliar de norocu, meu... o și aflat c-o să ne cununăm împreună, Florico, și asta-l roade!* ALECSANDRI, T. 926. *Îi zuliară de tinerețile d-tale.* id. T. I 71.

— Pronunțat: *-li-ar.*

ZULÍE s. f. (Învechit) Gelozie. *Pentru ce, adică, să mai deștepți tu zulia bietului domn Georges și să-l mai umilești?* HOGAȘ, M. N. 35. *Ai văzut cîte nenorociri poate s-aducă zulia?* ALECSANDRI, T. 1192.

ZULÚF, *zulufi,* s. m. Buclă mare de păr, răsucită în spirală și lăsată să atîrne. *Cei doi zulufi lungi, unul în dreapta, altul în stînga, nu mai acoperă destul începutul de căruțire de la coada ochilor.* CAMIL PETRESCU, O. I 186. *Își întocmea, în oglinda din față, cu degete albe și iuți, un zuluf îndărătnic și negru, ce-i tot cădea în jos pe frunte.* HOGAȘ, H. 80. *Îi este teamă că n-a să mai rămîie Cu ce să-și încrețească zulufii săi ceî mîndri.* NEGRUZZI, S. II 179. ◇ (Adjectival) *Îngeri bălai și cu părul zuluf Își curăța albele aripi de puf.* LESNEA, I. 78.

ZULUFÁT, -Ă, *zulufați, -te,* adj. (Rar) Cu părul aranjat în zulufi. *Se înfățișa vopsită, zulufată, cu un manșon legat pe după gît și cu o umbreluță într-o mînă.* PAS, L. I 126.

ZULUFÉL, *zulufei,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui zuluf. *A ieșit un obicei Să nu poarte cercei, Numai negri zulufei.* MAT. FOLK. 253.

ZUMARICÁLE s. f. pl. (Învechit) **1.** Prăjituri, bomboane, zaharicale. *Totodată, Acrivița mai căzuse și la darul foițelor: casa plină de jucători, masă lîngă masă... și dulcețuri, zumaricale, vinuri, cafele și vutci.* CARAGIALE, O. III 34.

2. Stenahorie, leșin; istericale. *Era să-mi vie zumaricale... să leșin.* ALECSANDRI, T. 186.

ZUMBĂÍ, *zumbăi,* vb. IV. Intranz. (Rar, despre insecte) A zumzăi, a bîzîi.

ZUMBĂÍRE, *zumbăiri,* s. f. (Rar) Zumzet, bîzîială. (Fig.) *În cîntecele ascuțite ale scripcilor și în zumbăirile cobzelor.* SADOVEANU, la TDRG.

ZUMZĂÍ, *zumzăi,* vb. IV. Intranz. (Despre insecte, mai ales despre albine; prin analogie despre diverse obiecte în mișcare repede) A produce un zgomot caracteristic; a bîzîi, a zbîrnîi. *Zbîrnîie fusele, cîntă curelele, Zumzăie firele, subțirelele...* DEȘLIU, G. 47. *Mi-s dragi hulubii albi ce-mi ciugulesc din palme, Albine zumzăind lîngă aleie-n zori.* STANCU, C. 49. *Gloanțele zumzăiau pe deasupra lor, ca lăcustele.* PAS, Z. III 219. ◇ Fig. *Vîntul îmi flutură părul și visele, În suflet îmi zumzăie poeme—nescrisele.* BENIUC, V. 55.

ZÚMZET, *zumzete,* s. n. **1.** Zgomot caracteristic pe care-l fac insectele (mai ales albinele) cînd zboară; bîzîit. *E o forfotă nesfîrșită, un zumzet de stup uriaș.* BOGZA, Ț. 85. *Albinele și-au început dulce zumzet la copacii timpurii.* SADOVEANU, O. VI 399. *Un zumzet ușor îi lovi auzul... O gîză mică, obosită să mai zboare aiurea, îl nimeri într-o nară.* GÎRLEANU, L. 31. *În auz îmi sună blînd Zumzetul de-albine.* IOSIF, V. 44. ✦ Zgomot provocat de vibrația puternică și continuă a anumitor obiecte sau mașini. *Zumzetul escavatoarelor începu să crească treptat, împletindu-se cu semnalele tot mai dese ale locomotivelor, cu vocile oamenilor.* V. ROM. februarie 1953, 41. *Se opriră ca să-l vadă pe Rizea cum se cațără pe un stîlp de telegraf... Cînd ajunse sus, stătu o clipă ascultînd zumzetul tainic al firelor.* DUMITRIU, N. 59.

2. Murmur, freamăt. *Orașul întreg, plin de viață, de mișcare, de bucurie, are un zumzet care e numai al lui.* STANCU, U.R.S.S. 113. *Zumzet de voci și sunet de tăcîmuri ajungea pînă-n stradă.* PAS, Z. I 177.

ZUP interj. (Adesea cu valoare verbală) Onomatopee care redă zgomotul unei mișcări precipitate, al unei sărituri sau al unei căderi. V. zdup. *Muierea cumpără peștele și-l spintecă... cînd îl spintecă: zup! o pungă cu bani din foalele peștelui.* RETEGANUL, P. IV 27. *Mă dau iute pe o creangă mai spre poale și odată fac: zup! în niște cînepă.* CREANGĂ, A. 49.

ZÚPĂ s. f. v. **supă.**

ZUPĂÍ, *zupăiesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A tropoti, a tropăi. ✦ A-și mișca repede picioarele; a da din picioare. *Zupăiau din picioruțe.* EMINESCU, N. 56.

2. A lovi, a bate, a izbi. (Atestat în forma *zupui*) *După ce-l zupuise zdravăn, îl tîrîse lîngă apă.* STANCU, D. 189.

— Variantă: **zupuí** vb. IV.

ZUPĂÍT s. n. Acțiunea de a zupăi. *Afară, în aceeași clipă, se auzi un zgomot, un zupăit ca o săritură de pe prispă.* MIRONESCU, S. A. 102.

ZUPĂITÚRĂ, *zupăituri,* s. f. Acțiunea de a zupăi; tropăitură. *Într-un tîrziu, numai ce aud o zupăitură ca cum s-ar scutura cineva de omăt.* ȘEZ. I 250.

— Variantă: **zopăitúră** (STĂNOIU, C. I. 100) s. f.

ZUPUÍ vb. IV v. **zupăi.**

ZUR interj. (Adesea cu «r» prelungit) Onomatopee care redă zornăitul metalelor sau zgomotul produs de

ciocnirea sau de rostogolirea unor obiecte mici (mărgele, alune etc.). *Cînd venea acasă, zurrr! din pinteni.* SADOVEANU, P. 105. ◇ (Substantivat, n.) *Ofițerul se îndreptă spre masa cocoanelor... tîrșiind picioarele ca să-și asculte zurul delicat al pintenilor.* DELAVRANCEA, S. 129.

ZURALÍE s. f. v. **zoralie.**

ZURĂÍ vb. IV v. **zurui.**

ZURBĂ, *zurbale,* s. f. (Învechit și arhaizant) **1.** Revoltă, răscoală. *Știm cîtă scădere aduc țării asemenea răutăți și zurbale.* SADOVEANU, Z. C. 164. *Auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă.* NEGRUZZI, S. I 157.

2. Gălăgie, zarvă; ceartă, bătaie. *În preajma bordeielor nu mai era nici o zurba.* SADOVEANU, P. M. 312. *Și stăi, Voico, de nu da, Că nu sînt cu vreo zurba, Ci m-a trimis domnia, Că te poftește la ea.* PĂSCULESCU, L. P. 241.

— Variante: **zúrbă,** *zurbe* (STANCU, D. 332, STĂNOIU, C. I. 163), **zurbálă** (CAMILAR, N. II 15) s. f.

ZURBAGÍU, *zurbagii,* s. m. Om certăreț; scandalagiu. *Era vestit ca zurbagiu fără pereche.* CAMIL PETRESCU, O. I 13. *Alecu Toader Precup are faimă de mare zurbagiu și bătăuș.* C. PETRESCU, A. 431. *Muntenii totdeauna au avut în Moldova faima de zurbagii.* RUSSO, O. 101. *Sosea Neculcea, Cam băut și cam chefliu, Cu cheful de zurbagiu.* TEODORESCU, P. P. 546. ◇ (Adjectival) *În sat era și un popă zurbagiu... care-adesea cu boierul cel din sat se ciondănea.* CONTEMPORANUL, II 10. ✦ (Învechit și arhaizant) Răsculat, rebel. *Mai tîrziu, după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia și se va răfui cu toți zurbagiii de azi.* REBREANU, R. II 151. *Dar în caic cine-mi sînt... zurbagii și turci păgîni.* TEODORESCU, P. P. 562.

ZURBÁLĂ s. f. v. **zurba.**

ZURBALÍC, *zurbalicuri,* s. n. (Învechit și arhaizant) Luptă, harță. *Să-mi aleg d-un cal porumb, Lung în trup și scurt în gît, Cum e bun de zurbalîc Și vrednic de haiducit.* ȘEZ. XII 72. ✦ Rebeliune, revoltă, răscoală. *Un necunoscut a pus pe hîrtie... cîteva fapte dintre anii 1819 și 1821, privitoare la «zurbalîcul» de supt Scarlat Calimah.* IORGA, L. II 77.

ZURBÁV, -Ă, *zurbavi, -e,* adj. (Învechit și arhaizant) Rebel. (Fig.) *Poemul ăsta zurbav și candriu, Dospit vîrtos în clocot sîngeriu.* DEȘLIU, G. 17.

ZURBÁVĂ, *zurbave,* s. f. (Învechit și arhaizant) Ceartă, gîlceavă, scandal. *Poveștile din crîșma lui tata Pascali vorbeau despre o mulțime de lucruri... zurbave necontenite, petreceri și serbări.* SADOVEANU, O. V 431. *Cînd Pîrvu se arăta în prag, repezind ușa de părete și cătind oțărît ș-a zurbavă înainte-i, bătrînul se ridica încetinel în capul oaselor, îl măsura c-o privire dojenitoare.* VLAHUȚĂ, N. 127. *Părinții fetei, ca să nu să mai facă zurbavă... i-o mai dat ginerelui... pe deasupra zestrei.* ȘEZ. VII 65.

ZÚRBĂ s. f. v. **zurba.**

ZURGALĂU s. m. v. **zurgălău.**

ZURGĂLĂU, *zurgălăi,* s. m. (Mai ales la pl.) Clopoțel în forma unui mic glob de metal cu o bilă în interior, care sună la cea mai ușoară mișcare sau atingere. *Zurgălăii sună mărunt, împrăștiind în întinderi clinchete argintii.* SADOVEANU, O. VII 332. *A oprit la poartă o sanie mică de fier și piele lăcuită, cu caii cu zurgălăi la gît.* CAMIL PETRESCU, O. I 357. *În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi.* ALECSANDRI, P. A. 112.

— Variantă: **zurgalău** (LESNEA, A. 77, VLAHUȚĂ, la TDRG) s. m.

ZURLÍU, -ÍE, *zurlii,* adj. (Familiar) Zvăpăiat, nebunatic; neîntreg la minte, smintit, într-o ureche.

ZURUÍ, *zuruiesc* și *zúrui,* vb. IV. Intranz. (Despre obiecte de sticlă sau de metal, mai ales despre monede și despre lanțuri) A zornăi. *Încă o dată nechezară caii, zuruiră armele, răcniră voinicii și se zgudui pămîntul sub ropotele cailor.* SADOVEANU, O. I 186. *Șiletcă de dril năutiu... peste care zuruia un lanț de aur.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier și zalele-i zuruie crunte.* COȘBUC, P. I 206. ◇ Tranz. *Se oprise din mers, cu mîinile înfundate în buzunările pantalonilor, zuruind în adîncul lor un mănunchi de chei sau un pumn de monede.* C. PETRESCU, A. 289. *Banii pe masă Tot să-i zuruiești, Tot să-i zîngănești.* La TDRG. *Un avocat renumit... zuruind o pilă de napoleoni, supăra prin nepăsarea lui.* DELAVRANCEA, S. 123.

— Variantă: **zurăí** (CREANGĂ, A. 41) vb. IV.

ZURUÍRE, *zuruiri,* s. f. Acțiunea de a zurui; zornăire, zornăit. *Zinghetul pricinuit prin înfocata atingere a monetelor se schimbă încet-încet într-o zuruire slabă.* ALECSANDRI, O. P. 42.

ZURUÍT, *zuruituri,* s. n. Zornăit. *O undă de fulger pătrunde în odaie, cu un trăsnet, cu un zuruit de geamuri.* SADOVEANU, O. III 246. *Valea... răsună toată de zuruitul zurgălăilor și de tropotul uscat al cailor.* VLAHUȚĂ, la TDRG. *M-am sculat iute din pat pentru ca să cunosc pricina zuruitului pomenit.* ALECSANDRI, C. 45.

ZÚRZUR, *zurzuri,* s. m. (Popular) Podoabă. *Din grajd ei mi-au luat Un cal graur Cu șeaua de aur... Cu potcoavele de argint Cu zurzuri pînă-n pămînt.* TEODORESCU, P. P. 149.

ZUVÉLCĂ s. f. v. **zăvelcă.**

ZUZĂÍ vb. IV v. **zuzui.**

ZÚZET, *zuzete,* s. n. (Popular) **1.** Zumzet. (Cu pronunțare regională) *Fără zuzăt, lancea zboară.* COȘBUC, P. II 71.

2. Susur, murmur, șopot. *Linul zuzet ce din apă se ridică cu amor... Aduc multă alinare la a inimei durere.* NEGRUZZI, S. II 15.

ZUZUÍ, *zúzui,* vb. IV. Intranz. (Popular) A susura, a murmura, a șopoti. *Riuleț ul care l-am trecut de vro trei ori... profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș.* NEGRUZZI, S. I 195.

— Variantă: **zuzăí** (COȘBUC, AE. 79) vb. IV.

ZUZUÍT, *zuzuituri,* s. n. (Popular) Zumzet. *În aceeași clipeală mai auzi zuzuitul din tronișor și de astă dată nu se mai putu stăpîni.* ISPIRESCU, U. 99.

ZÚZUR s. n. v. **susur.**

ZVÁSTICĂ, *zvastici,* s. f. Cruce cu brațe egale, îndoite la capăt în unghi drept, servind ca simbol religios la unele popoare orientale; emblemă politică de această formă a unor partide fasciste; simbol al fascismului german. *Primul act se petrecea în holul unei facultăți de medicină din Berlin. Studenți germani, decorați cu zvastici mari pe brațe, discutau cu înverșunare necesitatea urii de rasă.* SAHIA, U.R.S.S. 178.

ZVĂPĂIÁ, *zvăpăi,* vb. I. Refl. A deveni zvăpăiat, zburdalnic; p. ext. a se zbate, a se zvîrcoli. *Și urla dracul și se zvăpăia.* ȘEZ. IX 70. ✦ Fig. A se înflăcăra, a se înfierbînta. *Gesturile mi se zvăpăiau, fața mi se aprindea și mînia-mi întuneca ochii.* DELAVRANCEA, la TDRG.

ZVĂPĂIÁT, -Ă, *zvăpăiați, -te,* adj. Nebunatic, zburdalnic, zglobiu, ușuratic. *Din gălăgia amețitoare se înălțau, stăpînitoare, rîsete zvăpăiate.* REBREANU, I. 34. *Nu era același drac zvăpăiat care-și arunca cartea în pridvor, cînd se întorcea de la școală, și mă prindea de gît cu amîndouă mîinile pentru ca să o duc în circă?* DELAVRANCEA, la TDRG. ◇ Fig. *Dezbătură pe larg numerbaselè baluri, spectacole,*

recepții și petreceri de tot felul care agitau Bucureștii și-i dădeau o culoare zvăpăiată. REBREANU, R. I 252.

ZVECUÍ, *zvecuiesc,* vb. IV. Tranz. A așeza fețele de încălțăminte pe calapod (fixîndu-le în cuie) pentru a le putea lucra; a trage pe calapod.

ZVECUÍRE, *zvecuiri,* s. f. Acțiunea de a zvecui; tragere pe calapod.

ZVELT, -Ă, *zvelți, -te,* adj. **1.** (Despre corpul oamenilor și al animalelor) Subțire (în talie), suplu, grațios. *Înaltă, zveltă, să se ascundă orice domnișoară înaintea ei, mergea nepăsătoare, mîndră în zdrențele ei.* AGÎRBICEANU, S. P. 58. *Membrele ei zvelte în bluza de catifea neagră, aceeași pălărie cu margini largi pe părul ei blond.* EMINESCU, N. 83. [Vînătorul] *aduce pe ai săi umeri Pe zvelta căprioară și pe pămînt o-ntinde.* La ODOBESCU, S. III 89. ✧ Fig. *Palmii risipiți în crînguri, auriți de-a lunei rază, Nalță zveltele lor trunchiuri.* EMINESCU, O. I 44.

2. (Despre obiecte sau părți ale acestora) Care se înalță grațios, cu forme armonioase, cu linii suple. *Consola cu picioarele curbe, zvelte, fragile.* C. PETRESCU, A. 338. *Vasul e de aur virgin, schinteiat cu plăci de nacru, Încrustat cu pietre scumpe, Zvelt, dar trainic ca un bronz.* MACEDONSKI, O. I 151. ✦ Fig. (Despre zborul păsărilor) Vioi, sprinten, elegant. *Zbor zvelt și negru: scrie-ntîia rîndunică.* STANCU, C. 83.

ZVELTÉȚE s. f. (Rar) Faptul de a fi zvelt. *Altă biserică este Sf. Andrei, care minunează prin zvelțeța sa.* SAHIA, U.R.S.S. 43.

ZVIDUÍ, *zviduiesc,* vb. IV Refl. (Regional) A se vindeca, a se tămădui, a se însănătoși. *Se zvidui de rîie.* I. CR. VII 155. *De toate boalele să se zviduiască.* ȘEZ. IV 153.

ZVÎC interj. (Adesea cu valoare verbală) Onomatopee care sugerează o mișcare bruscă, o săritură precipitată, o țîșnire etc.; țuști, țîști. *Tocmai cînd credeai că o să pui mîna pe dînsul, sucea în loc, te cotea și zvîc! în altă parte.* BASSARABESCU, la TDRG. ✧ (Substantivat, n.) *Calul sări un zvîc înapoi.* C. PETRESCU, A. R. 63.

ZVÎCÎÍ, *zvîcii,* vb. IV. Intranz. (Rar) A zvîcni. *Inima lui Radu îi zvîcii ca de spaimă, înfiorată de-atîta noroc.* VLAHUȚĂ, N. 71.

ZVÎCNEÁLĂ, *zvîcneli,* s. f. Palpitație puternică a inimii, a tîmplelor. *Acolo, în coasta satului,* [umbra] *avea pentru toți ceva neliniștitor, care grăbea zvîcnelile inimii.* C. PETRESCU, R. DR. 166.

ZVÎCNET, *zvîcnete,* s. n. **1.** Zvîcnire. *Surorile s-au îmbrățișat și au rămas așa, mute, cu tîmplele apropiate în același zvîcnet al sîngelui.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 181. *Simțea că zvîcnetele și durerile i se alină și capul i se luminează.* SLAVICI, N. I 340.

2. Tremur, tresărire; zvîcnire. *Te-a tras după el strîngîndu-ți mîna în palma lui caldă și umezită, care zvîcnea din cînd în cînd. Zvîcnetul acesta a fost pentru tine pricină de neliniște.* PAS, Z. I 229. *Un zvîcnet, un sughiț scurt l-a întins pe spate și a rămas așa, acolo, cu ochii deschiși mari spre cer.* POPA, V. 350.

ZVÎCNÍ, *zvîcnesc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre unele organe ale corpului) A se zbate repede și cu putere (din cauza afluxului de sînge, pricinuit de emoție, de oboseală etc.). *Își simți părul ridicîndu-i-se în vîrful capului... Inima se izbi o dată tare în coșul pieptului, pe urmă prinse a zvîcni repede.* SADOVEANU, O. VII 362. *În agitația nervoasă în care se afla, simțea cum îi zvîcnesc tîmplele.* BART, E. 213. *El din patu-i o ridică și pe pieptul lui și-o pune, Inima-i zvîcnește tare, viața-i parcă se răpune.* EMINESCU, O. I 84. ✦ (Despre ființe) A mișca repede o parte a corpului. [Vițelul] *se tăvăli și începu să zvîcnească grozav din picioare.* CARAGIALE, S. 80.

2. (Despre ființe) A sări pe neașteptate (de undeva); a țîșni, a se repezi, a o zbughi. *Cîinele zvîcni înainte și prepeliță sări în aer.* SADOVEANU, O. VII 82. *O veveriță juca ca o flacără roșcată... Zvîcni pe o creangă mai de aproape și dispăru, ca să apară peste o clipă în alt ram.* C. PETRESCU, A. 75. *Cel dintîi care zvîcni afară pe punte, furios, cu capul gol, cu haina pe-un umăr, fu Seceleanu.* BART, E. 292. ✧ Fig. *Acolo apa cîntă un cîntec surd, înfiorător; în coș fișîiau din cînd în cînd grăunțele: în covată zvîcnea în pulbere fină făina.* SADOVEANU, O. VII 294. *Automobilul zvîcni ca un alergător de cursă.* REBREANU, R. I 176. ✦ A sări brusc în picioare. *Ea tresări, ca și cînd abia atunci s-ar fi deșteptat din somn și zvîcni ca un pește în sus.* PREDA, Î. 151. *Cel care se mișcase tresări cu spaimă, simțind cel dintîi primejdia. Zvîcni în picioare, scuturînd în juru-i flacările ca pe niște fluturi.* SADOVEANU, Z. C. 196. *Cînd îl văzu... întrînd în circiumă urmat de suită, zvîcni de pe scaun.* C. PETRESCU, Î. II 140.

3. A face mișcări bruște pentru a-și elibera corpul dintr-o strînsoare; a se zbate. *Înțepenindu-și brațele ca să-l țină pe cel prins, care zvîcnea și se zvîrcolea ca un șarpe, răsuflă adînc.* DUMITRIU, N. 219.

ZVÎCNÍRE, *zvîcniri,* s. f. Faptul de a zvîcni; tresărire, bătaie a inimii, a tîmplelor etc. ✦ Mișcare bruscă și involuntară a corpului sau a unei părți a corpului. *Generalul îl măsură cu mirare și cu o zvîcnire nervoasă de mustață.* REBREANU, P. S. 93. ✦ Fig. Izbucnire trecătoare, de scurtă durată. *În ochii generalului licări o zvîcnire vicleană.* VORNIC, P. 124. *I-a spus cu o voce schimbată, aspră, tușei Tudora care avea în ochi o zvîcnire de spaimă: «Bine, bine, la treabă!».* PAS, Z. I 266. *Cîntecul era lung și uniform, cu zvîcniri de pălălaie care se stinge.* DAN, U. 173.

ZVÎCNÍT[1] s. n. Faptul de a zvîcni; zvîcnire, zvîcnet. *Într-un singur zvîcnit de aripi ar trece de pe-un munte pe altul.* AGÎRBICEANU, S. P. 17.

ZVÎCNÍT[2]**, -Ă,** *zvîcniți, -te,* adj. (Despre mișcări) Cu zvîcniri; repezit, brusc, spasmodic. *Mîinile cu mișcări repezi, zvîcnite, înfrigurate, au deschis grabnic lacăte în cuietori.* C. PETRESCU, A. R. 196. ✧ (Adverbial) *Filfîie acum din aripi, zvîcnit și tragic, ca anunțătorii furtunii.* C. PETRESCU, Î. II 252.

ZVÎCNITÓR, -OÁRE, *zvîcnitori, -oare,* adj. (Învechit) Care zvîcnește, care palpită. *Alebărzi mult oțelite... Stați înfipte, omorîtoare, În pieptele zvîcnitoare Ca niște raze de foc.* NEGRUZZI, S. II 82.

ZVÎCNITÚRĂ, *zvîcnituri,* s. f. Zvîcnire, palpitare, pulsație.

ZVÎNTÁ, *zvînt,* vb. I. Tranz. **1.** A face să piardă din umezeală, a usca puțin; a zbici. [Vîntul] *năvălea furtunos pe cîte o uliță, încreștind apa lăculețelor, zvîntînd noroaiele și vechile cărări.* MIHALE, O. 267. *O prăjină... pe care se scot în zilele senine și cu soare albiturile și șorțurile la zvîntat.* PAMFILE, I. C. 441. *La mal d-am ieșit, Din nări c-am suflat, Toate le-am zvîntat, Nimic n-am stricat.* TEODORESCU, P. P. 56. ✧ Refl. *Pe lîngă garduri s-a zvîntat pămîntul.* TOPÎRCEANU, B. 4. (În contexte figurate) *Drumul nostru tot nu s-a zvîntat De sîngele ce-a curs prin ani de moarte.* DRAGOMIR, P. 57. ✦ A șterge un obiect umed, pentru a-l usca. *Las'să ploua!... Tu, iubite, Numai tu să-mi vii acasă, Ți-oi zvînta obrajii umezi Cu năframă de mătasă.* IOSIF, T. 244. *Ș-atunci ea, cînd el glumește, Joacă pumnii și-l stropește Pe obraz, dar drăgălașă Tot ea-l zvîntă-n loc de cîrpă, Mîneca de la cămașă.* COȘBUC, P. I 97. ✦ A face să sece (o sursă de umezeală). *Puțin stă așa, și odată-i fulgeră prin minte un gînd care-i zvîntă izvorul lacrimilor.* CARAGIALE,

s. 10. ✦ Fig. A secătui, a slei, a epuiza. *Bîntuirile cumplite ale turcilor... ce zvîntau ţara pe-ntrecutele.* VLAHUŢĂ, la CADE. ✧ (În propoziţii consecutive, legat de diverse verbe, exprimă intensitatea acţiunilor respective) *Bea de zvîntă.* ▭ *Oameni răi, băiatule. Cum nu eşti cu ochii pe ei, fură de zvîntă.* SADOVEANU, M. C. 29. *Am cunoscut pe crudul Coriţa, care bătea pe verii mei de-i zvînta.* GHICA, S. 258.

2. (Folosit şi absolut) A distruge, a prăpădi, a nimici. *Puind mîna pe însuşi armele turcilor, deterâ în păgîni de-i zvîntară.* ISPIRESCU, M. V. 31. *Făt-Frumos lovea cu pala de zvînta, în toate părţile.* id. L. 156. ✧ Expr. **A zvînta** (pe cineva) **în bătaie** (sau **în bătăi**) = a bate zdravăn. (Eliptic) *Vă zvînt! Vă sparg capetele... Nici unul nu mai prind, dacă mă reped în voi.* PREDA, Î. 10.

3. (Neobişnuit) A ridica, a zvîrli în sus. *Guvernul să îndeasă... ca să apese mai greu şi, prin presiunea sa, să zvînte în sus pe popor.* ODOBESCU, S. III 336.

— Prez. ind. şi: *zvîntez* (ALECSANDRI, O. 176).

ZVÎNTÁT[1] s. n. Acţiunea de a zvînta.

ZVÎNTÁT[2], **-Ă**, *zvîntaţi, -te*, adj. Uscat puţin (după ce a fost udat sau umezit, v. zbicit); (despre alimente) deshidratat, uscat (la vînt sau la soare) pentru a fi conservat. *Pornim spre Cucuieţi pe o cărăruie zvîntată.* SADOVEANU, O. VIII 202. *Măi Ţilică, ia vezi de vro două brazde zvîntate, să facem un aşternut pentru dumnealui.* HOGAŞ, M. N. 66. *Vameşii de la hotar încep a cotrobăi prin lăzile mele... şi dau peste o cutie cu ţîri zvîntaţi ce-i luasem la drum.* ALECSANDRI, T. I 310. [Carnea] *sub formă de pastramă, adecă zvîntată de toate sucurile ei.* I. IONESCU, M. 203.

ZVÎNTURÁT, -Ă, *zvînturaţi, -te*, adj. Uşuratic, fluşturatic, nesocotit; p. ext. zburdalnic, zvăpăiat. *Împotriva acestui fecior zvînturat al mazilului Antonie sînt şi alte pîri. Stăpînul nostru l-a mai certat o dată pentru nebuniile lui.* SADOVEANU, Z. C. 282. *Alexandru ducea viaţă zvînturată de boier tînăr.* id. P. 34. ✦ (Substantivat) Om fluşturatic; p. ext. aventurier, vîntură-ţară; pribeag. *Un zvînturat! un englez care nu-i pasă nici de el, nici de treizeci de oameni ce-l însoţesc!* La TDRG. *La provocări sumeţe de-un soi de zvînturat, Arunc dispreţul.* ALECSANDRI, T. II 81. *Eu, un pribeag din lume, un zvînturat străin, În casa ta mănoasă căzut chiar din senin... multă lume călcat-am, pribegind.* ALECSANDRI, T. II 67.

ZVÎNTURÁTEC, -Ă adj. v. **zvînturatic.**

ZVÎNTURÁTIC, -Ă, *zvînturatici, -e*, adj. (Şi în forma *zvînturatec*) Zvînturat. *Pe măsură ce creştea... semăna cu mamă-sa, fiind tot mai frumoasă şi zvînturatecă.* PAS, Z. I 183. ✦ (Substantivat) Aventurier. *În zilele lui Despot-vodă... ale acestui zvînturatic de geniu.* BĂLCESCU, O. II 176.

— Variantă: **zvînturátec, -ă** adj.

ZVÎR interj. (De obicei cu «r» prelungit; adesea cu valoare verbală) Onomatopee care redă zgomotul produs de un lucru aruncat cu putere (prin aer). *Atunci de scris baba se lasă Şi repede, ca vînt cu nor, Ia-n mîni o cofă de sub masă Şi zvîr! în capul lui Cotor.* COŞBUC, P. II 232. *Atunci aud buzduganul trosnind în uşă... Dar Pipăruş nu-i dă răgaz, îl luă de toartă şi zvîrr! îndărăt cu el.* RETEGANUL, P. V 29.

— Variantă: **zvr** interj.

ZVÎRCOL s. n. Zvîrcolire, clocot, zvîcnet. *Manlache a ameţit în zvîrcolul sîngelui şi s-a făcut ca un iaz uriaş care îşi prăbuşeşte îezătura.* POPA, V. 346.

ZVÎRCOLEÁLĂ, *zvîrcoleli*, s. f. Zvîrcolire.

ZVÎRCOLÍ, *zvîrcolesc*, vb. IV. Refl. A se zbate, a face mişcări spasmodice. *Începură să se împiedice de trupuri căzute, unele înţepenite, altele care încă se zvîrcoleau.* PAS, Z. IV 86. *Capul cerbului, zvîrcolindu-se dureros, striga cu jale.* CREANGĂ, P. 226. ✧ Fig. [Fagii] *se zvîrcoleau în suflarea vîntului, îşi făceau semne unul altuia cu crengile.* DUMITRIU, N. 187. *Limbile de flăcări ţîşneau, se zvîrcoleau, se împleteau neîncetat ca nişte şerpi.* REBREANU, R. II 105. *Deodată, ca un şarpe de foc se zvîrcoleşte în nori, şi-un tunet groaznic zguduie cuprinsul.* VLAHUŢĂ, O. A. II 155. (Tranz.) *Sălciile îşi zvîrcoleau frunzişul deasupra apei.* C. PETRESCU, S. 28. ✦ A se răsuci (în aşternut), a se întoarce de pe o parte pe alta fără a-şi găsi locul (din cauza unei stări fizice sau psihice chinuitoare). *Se zvîrcoli neliniştită. Îi era prea cald cu atîtea pături.* DUMITRIU, N. 134. *Toată noaptea a vorbit într-aiurea şi te-a chemat. Toată noaptea s-a zvîrcolit în pînzele patului.* GALACTION, O. I 77. *În arşiţa cea dogoritoare a zilei văzu aproape de pădure un ţînţar zvîrcolindu-se în nisipul cel fierbinte.* EMINESCU, N. 19. ✧ Fig. *Ideea se zvîrcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hîrtie.* REBREANU, I. 103. *Tot ţinutul s-a zvîrcolit într-o năvală de veşti, care de care mai năbădăioasă.* POPA, V. 187. ✦ A se frămînta, a se zbuciuma, a se agita. *Grecul se zvîrcolea de ciudă; dar n-avea ce face.* CONTEMPORANUL, VII 117. ✦ A se mişca cu vioiciune încoace şi încolo. *Erau unsprezece bursucei, cari se zvîrcoleau, chiţăind... subt ugerul mamei.* ODOBESCU, S. III 42.

— Variante: **zvîrgolí** (SBIERA, P. 82), **vîrcolí** (GANE, N. II 67), **svîlcolí** (NEGRUZZI, S. II 165) vb. IV.

ZVÎRCOLÍRE, *zvîrcoliri*, s. f. Faptul de a se zvîrcoli.

1. Mişcare bruscă şi spasmodică, pricinuită de o durere puternică; zbatere. *Iar generosul sînge din vine i se-mparte În lungi şiroaie care roşesc al său vestmînt Şi capul i se zbate în zvîrcoliri deşarte.* MACEDONSKI, O. I 255. *Păzitoru norocului auzi urletul şi zvîrcolirea balaurilor, şi ieşi să-l întîmpine la poartă.* ŞEZ. IX 114.

2. Fig. Agitare, frămîntare. *De unde eram, am văzut lămurit zvîrcolirea luptei.* SADOVEANU, P. S. 136. *Îi era somn, rîvnea să doarmă, dar, cu cît încerca să-şi mulcomească zvîrcolirile sufletului, cu atît gîndurile izvorau mai furtunoase.* REBREANU, P. S. 164.

ZVÎRCOLITÚRĂ, *zvîrcoliturí*, s. f. Zvîrcolire (1). *Vai de somnul care mă fură, căci într-o zvîrcolitură o duc... pînă la răsăritul soarelui.* La TDRG. [Un balaur] *din zvîrcolituri mă-mpunge.* TEODORESCU, P. P. 685.

ZVÎRGOLÍ vb. IV v. **zvîrcoli.**

ZVÎRÎÍ, *zvîrîi*, vb. IV. Intranz. (Despre zborul păsărilor şi despre obiecte care trec repede prin aer) A produce un sunet şuierător; a zbîrnîi, a vîjîi. *Cum înnopta şi încetau focurile, pasărea zvîrîia din aripi, către vrun izvor.* CAMILAR, N. I 395.

ZVÎRLÁV, -Ă, *zvîrlavi, -e*, adj. (Neobişnuit) Sprinten, iute în mişcări. *Iedul se umflă şi se făcu un cal... zvîrlav ca o rîndunică.* VISSARION, B. 85.

ZVÎRLET s. n. Zvîrlitură. *Depărtaţi ca de-un zvîrlet de suliţi.* MURNU, I. 206.

ZVÎRLÍ, *zvîrl*, vb. IV. (Uneori în concurenţă cu a zvîrli) **I.** Tranz. **1.** A arunca ceva (printr-o mişcare bruscă). *Îmi făcură loc la vatră, mai zvîrliră lemne pe foc, fetele se repeziră ca să îngrijească «de ceva cald» pentru drumeţul lor de departe sosit.* SADOVEANU, O. VIII 10. *Cine-a azvîrli buzduganul ista mai tare în sus, ai aceluia să fie banii... — Ian zvîrle-l tu întîi, măi dracule!*

CREANGĂ, P. 56. *Calul... zvîrli pe Genarul pînă în nori.* EMINESCU, N. 27. ◇ Fig. *Vîntul zvîrle-n geamuri grele picuri.* EMINESCU, O. I 119. ✦ A da la o parte ca fiind inutil sau vătămător. *Oh! zvîrle pistolul acela, că mi-e frică de el.* NEGRUZZI, S. I 23. *Văzînd că avea un gust foarte neplăcut, l-au zvîrlit cît colo.* DRĂGHICI, R. 62.

2. A risipi, a împrăştia. *Novac la temniţă vinea, Cu pumnul galbeni zvîrlea, Turcii cu toţii strîngea.* ŞEZ. I 110. *Oasele strîngea, Cenuşă-alegea Şi-n vînt o zvîrlea.* ALECSANDRI, P. P. 119. ✦ Fig. (Cu complementul «bani») A cheltui fără nici o socoteală, nebuneşte. *După nepăsarea şi risipa ce o facem, zvîrlind banul pe lucruri de nimica, puţin mai avem de înstrăinat.* CREANGĂ, A. 154.

II. Intranz. **1.** A arunca cu ceva asupra cuiva (pentru a-l lovi, pentru a-l face să plece etc.). *El află o zburătură de lemn şi zvîrli în pasăre.* RETEGANUL, P. V 60. *Am zvîrlit cu putîneiul după el.* ŞEZ. V 132.

2. (Despre animale) A izbi cu picioarele, a fi nărăvaş. *Măgarul au început a zvîrli cu picioarele.* ŢICHINDEAL, F. 107.

3. A da afară din sine, a proiecta în afară (ca urmare a unei mişcări lăuntrice). *Vulcanul zvîrle lavă.* ◇ Fig. *Îşi mîngîia durerile, zvîrlind nopţii o melodie tainică.* SADOVEANU, O. I 52.

III. Refl. A se repezi; a se precipita, a porni cu mare vînt. *Cei doi se ridicaseră de la locurile lor arătîndu-şi colţii şi se zvîrliră la hangiu.* SADOVEANU, O. VIII 258. *Cîţiva bărbaţi şi flăcăi se zvîrliră la Vasile, ostoindu-l.* REBREANU, I. 28. *Tu să-i spui că eu m-am dus Pe malul apei în sus Şi că-n apă m-am zvîrlit, La copila ce-am iubit.* ALECSANDRI, P. P. 21.

— Formă gramaticală: prez. conj. pers. 3 *zvîrle.*

— Prez. ind. şi *zvîrlu.*

ZVÎRLÍRE s. f. Acţiunea de a zvîrli; aruncare.

ZVÎRLITÚRĂ, *zvîrlituri,* s. f. Faptul de a zvîrli; p. ext. distanţa pînă la care se poate arunca un obiect.

ZVÎRLÚGĂ, *zvîrlugi,* s. f. Peşte mic de culoare gălbuie, cu mişcări foarte iuţi, răspîndit în rîuri şi în apele stătătoare *(Cobitis taenia). Iată, se găsesc aicea boişteni, zvîrlugi şi porcuşori.* SADOVEANU, Î. A. 52. *În albia-i ce-n munte-adînc se sapă, Zvîrlugi subţiri alunecă pe fund.* CAZIMIR, L. U. 27. ◇ (Ca epitet pentru persoane sau în metafore şi comparaţii, sugerînd ideea de mlădiere, iuţeală, vioiciune) *Nu eşti tu, Achime? întrebă ea iar şi tot speriată ca o zvîrlugă închide poarta, intră în curte şi se ridică peste ulucă.* PREDA, Î. 49. *Avea ochi vicleni ş-un trup mlădios ca o zvîrlugă.* SADOVEANU, O. VIII 8. *Iute ca o zvîrlugă se repezi şi îmi sări drept în braţe.* HOGAŞ, M. N. 18. *Şi unde-ai stat tu, fa zvîrlugă, aşa singurică trei zile şi trei nopţi de-a rîndul.* id. ib. 212.

— Variantă: **vîrlúgă** (CARAGIALE, M. 13, ALECSANDRI, P. P. 353) s. f.

ZVOÁNĂ s. f. v. **zvon.**

ZVON, *zvonuri,* s. n. **1.** Veste, ştire (care circulă din gură în gură); p. ext. informaţie necontrolată (uneori tendenţioasă). *Fiecare înţelegea că nu-i la mijloc decît un zvon nebun.* SADOVEANU, O. VIII 149. *Auzind părintele Duhu că s-a făcut zvon prin Iaşi despre nişte năzdrăvănii ca aceste, cică s-a luat... pe gînduri.* CREANGĂ, A. 142. *Mai mîndruţă decît ea Cîmpul floare nu avea, Stea pe ceriuri nu era, Încît zvonul ajungea Pînă-n ţeara turculuí.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 491.

2. Rumoare produsă de glasuri confuze, de activitatea sau de mişcarea unei mulţimi. *A înălţat încet-încet ochii şi i-a aţintit asupra căpitanului... ascultînd în acelaşi timp zvonul norodului de afară.* SADOVEANU, N. P. 189. *Auzi zvon de glasuri multe la poartă şi, uitîndu-se pe un ochi de geam, văzu cum ograda babei se umple de lume.* STĂNOIU, C. I. 67. *Dimineaţa ca un fum Urcă pe coline, Zvon de glasuri dinspre drum Pînă-n preajmă-i vine.* TOPÎRCEANU, B. 10.

3. Zgomot confuz, nedefinit din natură. *Ca o vecernie domoală Se stinge zvonul din dumbravă.* GOGA, P. 23. *Zvonurile imensei singurătăţi a Deltei scădeau înăbuşite de zbuciumul şi răsuflarea mării.* BART, E. 316. *Şi deodată, dintre dealuri, Se desprinde larg un zvon Depărtat şi monoton, Ca un murmur lung de ape.* TOPÎRCEANU, B. 40. *Papura se mişcă-n freamăt de al undelor cutrier, Iar în iarba înflorită somnoros suspin-un grier... E atîta vară-n aer, e atît de dulce zvonul.* EMINESCU, O. I 152. ✦ Zumzet, bîzîit de insecte. *Livada a rămas iar liniştită în soare; s-auzea, ca murmurul prelung al unei strune, zvonul albinelor.* SADOVEANU, N. F. 155. *Nu mă poci apropia, Fîn uscat la boi a da, De zvonul albinelor, De para făcliilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 514. ✦ Glas, cîntat, ciripit de păsări. *Poezia mea... cîntă revărsarea zorilor noi La al treilea zvon de cocoşi.* TULBURE, V. R. 7. *O stea se surpă-n ţăndări şi negura o taie. Copacii se întind în somn, cu zvon de mierle.* STANCU, C. 96. *Ieşise mai curînd ca de obicei, ca să asculte zvonul cel dulce al paserilor.* SADOVEANU, D. P. 45. ✦ Murmur, susur, şopot de ape. *În făptura părinte ui Nicodim... urmează a suna şuietul pădurii şi zvonul apei de munte.* SADOVEANU, F. J. 610. *Privind eu orizontul Ascult, în noapte, zvonul De ape somnoroase.* BELDICEANU, P. 77. ✦ Freamăt de vînt. *Lunca a început a suna de zvonul unui vînt grabnic.* SADOVEANU, N. P. 29.

4. Sunet depărtat, produs de clopote, instrumente muzicale etc.; răsunet. *Cineva doarme cu capul pe puşcă Şi poate visează zvon de talangă.* BENIUC, V. 76. *Hăt un clopot îşi distramă zvonul.* LESNEA, C. D. 77. *Cobzarule, de-ai şti cît farmec Şi voie bună răspîndeşti Cu zvonul cîntecelor tale.* IOSIF, V. 48.

— Variantă: **zvoánă** (DEŞLIU, G. 28, DUMITRIU, V. L. 104, SADOVEANU, N. F. 67) s. f.

ZVONÁR, *zvonari,* s. m. (Rar) Cel care împrăştie zvonuri (false). *Zvonarule, n-ai să-ţi mai vezi livada.* CAMILAR, N. I 85.

ZVONÍ, *zvonesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre veşti, ştiri, vorbe, subiectul gramatical fiind exprimat printr-o propoziţie subiectivă) A se răspîndi, a se anunţa, a se comunica; a se scorni. *Îndată s-a zvonit din mocan în mocan pînă la primarele că Nastratin vrea să facă altă rugăminte.* SADOVEANU, O. L. 217. *Prin sat se zvoneşte c-ai fi în legătură c-o zînă din pădure.* AGÎRBICEANU, S. P. 18. *Se zvonise prin ziare Că-n Irlanda e-ntr-un sat Un bărbat grozav de tare.* COŞBUC, P. I 144. ◇ Tranz. (Folosit şi absolut) A scorni şi a răspîndi veşti, ştiri, vorbe. *Ochii lumii văd de rău chiar cînd n-ar fi decît bine de văzut, iar gura ei zvoneşte şi pe drept şi pe nedrept.* GALACTION, O. I 142. ◇ Fig. *Veşti mai mîndre ca-n poveste A zvonit pe frunză vîntul.* BENIUC, V. 105. ✦ A se face auzit, a se auzi. *Uşor un zbor se zvoneşte De pasări albe ce freamătă.* MACEDONSKI, O. I 158.

2. Tranz. A face să sune, să răsune. *Din roze ceruri ciocîrlia Zvoneşte cîntece semeţe, Domneşte-n toate veselia.* MACEDONSKI, O. I 159. ✦ Intranz. (Despre ape) A susura, a murmura. *Apa zvonea domol ca într-o somnie.* SADOVEANU, N. P. 34.

ZVONÍRE, *zvoniri,* s. f. Faptul de a se zvoni; fig. şuier, adiere (de vînt). *Apoi reîncepea totuşi glasul tăcerii, zvonirea vîntului peste petecele largi de zăpadă netopită, pe ogoare pustii zbîrlite de muşuroaiele de porumb retezat.* DUMITRIU, N. 54.

ZVR interj. v. **zvîr.**